כף החיים, אורח חיים

כף החיים

geulaquiz.com

סימן א

א **א) [סעיף א'] יתגבר כארי וכו'** שיהא הוא מעורר השחר. בשל"ה כתוב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבוקר הן בערב. מ"א סע"ק א' א"ר או' א' כס"א או' א' ר"ז או' ח:

ב **ב) שם.** בהג"ה. שויתי ה' לנגדי תמיד וכו' יצייר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו שזה תועלת גדול ליראת ה'. וגם לזכך הנפש. שער רוה"ק יחוד כ"א.

ג **ג) שם.** בהג"ה. ולא יתבייש מפני בני אדם וכו' ועכ"פ לא יתקוטט עמהם. ב"י. מג"א סע"ק ב':

ד **ד) שם.** בהג"ה. ומיד כשיעור וכו' לאו דוקא אלא ישהא מעט ולא יעמוד פתאום מיד אחר השינה מג"א סע"ק ג'. א"ר שם. כתב בסדר היום ובקומו יאמר מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתיך. וא"צ לזה נט"י אף שידיו מטונפות כי אין מזכיר השם ולא כינוי. ש"צ דף י"ז ע"ד. חי"א כלל א' סוף אות א' ר"ז אות ה' קיצור ש"ע סי' א' אות ב' ואע"ג דהחיד"א בקשר גודל סימן א' אות א' כתב דבמודה אני וכו' יש אומרים שצריך נט"י. כיון דרוב הפוסקים כתבו דאין צריך הכי נקטינן:

ה **ה) יאמר** נוסח זה בין בעודו שוכב או יושב. ר"ז שם. ויפסיק מעט בין תיבת בחמלה לתיבת רבה. קיצור ש"ע שם. אבל להוציא ד"ת מפיו בידים מטונפות אסור. א"ז. ש"צ שם. ר"ז שם. ועיין לקמן סימן ד' אות ק"י.

ו **ו) מיד** כשניעור משנתו יטול ידיו כראוי אם אינו רוצה לישן אף שנשאר מושכב. א"ר אות ד' בשם של"ה. עט"ז. וכ"כ ברכ"י אות א' בשם דרך חיים:

ז **ז) [סעיף ב'] המשכים להתחנן לפני בוראו וכו'.** בזוהר פ' ויגש דר"ז ע"א ספרו בשבח המגיע למי שהוא ער ברגע חצות בכיוון וז"ל ס' נהר שלום דפ"ו ע"ב ומיד אחר שש שעות מי"ב שעות של הלילה שהוא מחצות היום כשהחמה בראש כל אדם שאז הוא חצות היום ודאי בכ"מ בג"ע ובכל האקלימים כנודע כי בג"ע היום והלילה שוים בקיץ ובחורף ומשהתחילו לנטות צללי ערב עד תשלום י"ב שעות אז הוא ודאי חצות הלילה ממש כי בחורף הלילה לווה שעות מתחילת היום ומסופו כמו שתי שלישי התוספת בקירוב מתחילת היום ושליש התוספת בקירוב מסוף היום וכמו כן בקיץ היום לווה מהלילה שעות שליש התוספת בקירוב מתחילת הלילה ושני שלישים בקירוב מסוף הלילה וכנז' בזוהר ויקהל דקצ"ה ע"ב כי אינון שעתי דמתוספן בחורף בלילה דיממא אינון ולא אתחשבו מלילה בר תריסר דאינון דילה וכמו כן אינון שעתי דמתוספן בקיץ ביממא דלילה אינון ולא אתחשיבו בר תריסר דאינון דיליה וכן היה זמן קרבן התמיד של בין הערבים מכי ינטו צללי ערב בין בחורף בין בקיץ הרי לנו מעשה גדול דזמן קרבן התמיד כנז' ואע"פ שבקיץ משינטו צללי ערב עד שקיעת החמה יש יותר משש שעות אותו זמן העודף על הו' שעות הוא מתחלת הלילה הבאה וכן בחורף להיפוך באופן שאחר ו' שעות מי"ב שעות של הלילה כנז' אז הוא חצות הלילה ממש, ותיכף ומיד יתגבר כארי לקום משנתו ויזהר מאד שנא יעבור חצות והוא ישן כי אם יעבור חצות והוא ישן אז הוא טעים טעמא דמותא ומתדבק ומתקשר ברזא דמותא ושליט עליה סטרא דרוח מסאבא כי הוא יורד בחצי הרע דקליפת נוגה כי השינה בחצות הא' של הלילה הוא בבחי' חצי העליון דטוב דקלי' נוגה והוא כי בחי' כו' שעות כא' של הלילה נקראין שתין נשמי כמבואר בדברי כרב ז"ל וכמ"ש בע"ה בכוונת השינה והישן באותן הו' שעות הא' אותה השינה הן מעט הן הרבה נק' שתין נשמי חסר חד ולא טטים טעמא דמותא והוא חי כנז' בזוהר פ' ויגש דר"ז ע"א ואפילו ישן אחר חצות אחר שיאמר הברכות והתיקון חצות אין בכך כלום ולא שליט עליה עוד רוח מסאבא ולא טעים עוד טעמא דמותא אחר שנתעורר בחצות והמשיך המותין לז"א ע"י הברכות כי סכנת האחיזה והשליטה הנז' של הקלי' הוא על מי שהיה ישן מקודם חצות ועבר עליו חצות ולא נתעורר אז שולטין עליו הקלי' כנז' אבל הישן אחר חצות אין להם שליטה עוד עליו ודלא כס' מק"מ שכתב משם הרמ"ז ע"ה על מאמר הזוהר הנ"ז יעו"ש כי גרסת הזוהר שלהם היה בלא הגהת דרך אמת וז"ל הזוהר כי אתפליג ליליא וקדושא עילאה איתער ובר נש נאים בערסיה ולא איתער וכו' ע"ש. והאר"י ז"ל הגיה ובר נש דנאים בערסיה במקום מלת נאים כתב דנאים ר"ל שכבר היה ישן ולא אתער וגם ממה שאמר ולא אתער משמע שכבר היה ישן ולא אתער. ושינת אחר חצות כבר כתבה הרב ז"ל בפי' [בשער הכוונות בדרושי הלילה דרוש ד'] שאם אינו יכול לעמוד כל חצות עד הבוקר שיכול לישן אח"כ באופן שצריך זריזות וזהירות מאד לשמור נפשו שברגע חצות ימצא ניעור בפרט אם שורש נשמתו הוא מזווג יעקב ולאה הנעשה אחר חצות לילה עכ"ל. והביאו ש"צ דף י"ז. וכ"כ ברכ"י אות ה' בשם שב יעקב א"ח סי' א' די"ב שעות אחר חצות היום הוא חצות לילה בשמים ובג"ע הארץ. וכ"כ עיקרי הד"ט סי' א' או' ב' וכ"כ בי"ע אות ב' ר"ז או' ח' שע"ת אות ו' וכתב וכן נראה עיקר וכ"כ בכף החיים למהרח"פ סי' ג' או' ל"ג דסברא זו היא מוסכמת מש"ס ופו' ומקובלים כמ"ש בספרו לב חיים ח"א סי' ו' ורו"ח סי' א' או' ך' יעו"ש. וכ"כ הרה"ג בן איש חי פ' וישלח אות ד':

ח ח) ואף מי שלא נתעורר בנקודות חצות אלא אחר שעה או ב׳ צריך לקום באותה שעה ולא יאמר כיוון שלא נתעורר בנקו׳ חצות ישאר ישן אלא כל מה שמקדים בקימה מן השינה עדיף טפי לטעם הנז׳ כדי שלא יתאחזו בו החיצונים ויטעום טעם מיתה זמן ארוך ואם גם זאת אינו יכול לעשות לפחות ישתדל לקום קודם עלות השחר כדי שיכול לומר תיקון חצות ולחבר לילה ויום בתורה כמבואר לקמן׃

ט ט) בליל שבת מי שאינו ניעור בנקודת חצות ועבר עליו חצות בשינה יש להסתפק אם מתלבשים בו החיצונים וטועם טעם מיתה או כיון שלא יש להם אחיזה לחיצונים בשבת כמבואר בשער הכוו׳ בדרושי שבת ובשער המצות פ׳ בשלח ופ׳ בהר סיני וכ״כ אמל״י במערכת התיו או׳ ע״ד וז״ל נמצא דקלי׳ נוגה בשבת הטוב שבה הכלים שבה עולים למעלה וכו׳ עי״ש א״כ גם אדם התחתון אין מתלבשים בו. אח״כ ראיתי בס׳ ש״ש ח״ג בדרוש א׳ משנוי התפילות או׳ ח׳ דכתב דאין צורך לקום בליל ש״ק בחצות לילה דלילה כהיום יאירו ואין פחד מהחצונים יעו״ש וכ״כ בספרו ש״ש ח״ד הנקרא פתח עינים בדרוש תיקון חצות. ומ״מ גם בלילי שבת ויו״ט ישתדל לקום בחצות כדי שלא יבטל הרגלו וגם מטעם שכתבנו בסי׳ רל״ח או׳ ג׳ יעו״ש.

י י) הקם בחצות לילה וקרא תיקון חצות ולא היה יכול לעמוד עד אור הבקר יוכל לישן אח״כ רק ישתדל לקום אחר שינתו מעט קודם עמוד השחר לעסוק בתורה כדי לחבר הלילה עם היום בעסק התורה וז״ל שער הכוונ׳ בדרושי הלילה דרוש ד׳ ודע כי שעיקר הוא שצריך להשתדל בכל כוחו לעסוק בתורה כל חצות לילה עד שיעלה עמה״ש וילך להתפלל ולא יפסיק בשינה כלל ודבר זה אין למעלה ממנו אבל אם באדם יכולת להיותו ניעור כל חצות האחרונה של הלילה אז יקום ממש בחצות ויבכה על החורבן כמו חצי שעה כנ״ל ואח״כ תעסוק בתורה שעה אחרת וכו׳ ואח״כ תחזור לישן ובלבד שתחזור ותקום כמו חצי שעה קודם עה״ש ותחזור לעסוק בתורה באופן שקודם שיעלה עה״ש תהיה מתקשר עם השכינה וכו׳ וזה סוד אעירה שחר אני מעורר השחר כי העיקר הוא שיהא ניעור בעת עה״ש עכ״ל׃

יא יא) בעשי״ת בחול אין אומרים תקון רחל וכן בכל ימי העומר. אמל״י בקו׳ שפת אמת אות ג׳ וכתב הרה״ג בן א״ח שם אות ה׳ דמנהג החסידים בעה״ק ת״ו דא״א תי׳ רחל אחר המולד קודם ר״ח ואע״פ שמתוודים בו ביום וכן עשה מנהג בגדאד יע״א וכ׳ עוד שם בשם כף החיים סי׳ ג׳ אות ל״ה דא״א תיקון רחל בבית האבל ולא בבית החתן ובתשובתו רב פעלים העלה דגם היחיד בינו לבין עצמו לא יאמר תי׳ רחל בבית החתן מיהו בליל המילה היחיד יאמר בצנעה ובלחש אבל אבי הבן עצמו לא יאמר דיו״ט שלו הוא׃

יב יב) בשנת השמטה א״א תיקון רחל בא״י אבל בחוצה לארץ אומרים. אמל״י שם אות ב׳ וכ״כ כף החיים שם או׳ ל״ו בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ בספרו רו״ח או׳ כ״ד. ועיין בשער המצוות פ׳ בהר סיני ובת׳ רב פעלים ח״א בק״ו סוד ישרים סי׳ י ״ד׃

יג יג) תיקון לאה א״א בליל שבת ור״ה וכפור ופסח ושבועות וסוכות וש״ע וכן א״א בחו״ה של פסח אבל בחו״ה של סוכות אומרים תיקון לאה. אמל״י שם באות ג׳ בן א״ח שם אות ז׳׃

יד יד) בליל ט״ב א״א תי׳ לאה אבל תיקון רחל אומרים. ברכ״י סי׳ תקנ״ב אות י״א, בן א״ח פ׳ דברים אות כ״ה׃

טו טו) אין הנשים אומרים תיקון חצות גם לא יאמרו התנ״ך בליל חג השבועות וכן שאר הלמוד של ליל חג השבועות אבל לימוד של משנה תורה ותהילים בליל הו״ר מנהגם ללמוד. בן א״ח שם או׳ ו׳ ובספרו רב פעלים שם סי׳ ט׳ מיהו מדברי שער הכוו׳ דף נ״ד ע״א משמע דגם הנשים חייבות בת״ח והוא שכתב שם וז״ל והיכן מקומה עתה בלילה כי ירדה אל הבריאה שם היא צועקת ושואלת לשי״ת על חורבן בית מקדשא וכמש״ה קול ברמה נשמע וכו׳ רחל מבכה וכו׳ וכ״כ שם בסוף ע״ב וכמו שהקב״ה יושב ושואג וכו׳ כמו כן נוקבה בוכה וצועקת וכו׳ וכ״כ שם בע״ג יעו״ש וגם תיקון לאה נראה משם דיכולה לומר שכתב וגם היא נותנת זמירות והודאות אליו וכו׳ יעו״ש ותי׳ לאה אינו אלא מזמורים כנודע. ומ״ש שם ברב פעלים הטעם משום דאין או׳ מקרא בלילה י״ל דבר הצורך שאני דהא גם אנשים ע״פ דברי האר״י ז״ל אין או׳ מקרא בלילה ואפ״ה או׳ ת״ח. ומ״ש עו״ש שלא נמצא ולא נשמע שהנשים יאמרו ת״ח י״ל מפני שבנערותן עסוקים בגידול בנים וכו׳ וכיון דדש דש ועוד דהא כמה וכמה אנשים יש ג״כ דאין או׳ ת״ח אלא רק היראים וע״כ גם הנשים לא נהגו אבל מי שיש לה יר״ש ורוצה לקיים אמירת ת״ח תע״ב. ועיין עוד לקמן סי׳ תצ״ד או׳ ח׳ ודוק׃

טז טז) אם אין שהות קודם עלות השחר לומר תיקון חצות וגם לעסוק בתורה תיקון חצות עדיף טפי שער הכוו׳ שם וכן בחודש אלול שאומרים סליחות ואין פנאי לומר תיקון חצות וסליחות וצריך לבטל אחד מהם טוב שיאמר תיקון חצות והוא עיקר גדול יותר ויותר מהסליחות ברכ״י סי׳ תקפ״א אות ג׳ כף החיים שם או׳ ל״ג רו״ח או׳ כ״ב בן א״ח פ׳ וישלח אות ז׳׃

טז) אחר שעלה עמוד השחר לא יאמרו תיקון חצות בין תיקון רחל בין תיקון לאה בן א״ח שם אות ח׳ ועי״ש שכתב דמ״ש בל״ח ח״א סי׳ ו׳ דגם אחר ע״ה כיון שלא הגיע זמן ציצית יכולין לומר ת״ח אין לסמוך ע״ז יעו״ש.

יח **יח) בעת** שיאמר ת״ח ישנה מקומו מתחילת תי׳ רחל עד אחר שיגמור תיקון לאה בין שהוא אומר בביתו בין שהוא אומר בבהכ״נ וקודם שיאמר פתיחת אליהו ז״ל אז ישב במקומו העיקרי שרוצה ללמוד שם מיהו בזמן שא״א תי׳ רחל אלא רק תיקון לאה בלבד א״צ לשנות מקומו ואותם הנוהגין ליתן אפר במקום הנחת תפילין כשאומרים תי׳ רחל כמ״ש רבינו האר״י ז״ל מנהגם להניחו עד גמר תי׳ לאה והכי מסתברא, בן א״ח שם אות ח׳:

יט **יט) זה** סדר אמירת ת״ח ע״פ דברי רבינו האר״י ז״ל בשער הכוו׳ בדרושי הלילה דרוש ת״ח דרוש א׳ בתחלת תי׳ רחל צריך שתלך ותשב אצל הפתח סמוך למזוזה ותסיר המנעלים ותשב יחף ותעטוף ראשך כאבל ותרבה בבכיה כפי כוחך (ועיין בזוה״ק פ׳ בשלח נ״ה ע״ב שכתב דכל ב״נ דבכי וארים קליה על חרבן ביתיה דקב״ה זכיה למה דכתיב לבתר יחדו ירננו וזכי למחמי ליה בישובא בחדוותא עכ״ל) ותקח אפר מקלה ותשים על מצחך במקום הנחת תפילין גם תכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש ותכוין בזה על שריפת התורה שנעשית אפר וגם תכוין איך מיום שנחרב ביה״מ ונשרפה התורה נמסרו סודותיה ורזיה לחיצונים וזה נקרא גלות התורה בעה״ר:

יט) ותאמר תחלה על נהרות בבל וכו׳ ותכון לבכות על חורבן הבית ואח״כ מזמור לאסף אלהים באו גוים וכו׳ ותכוין לבכות על הריגת הצדיקים ואח״כ תאמר פסוקים אלו זכור כ׳ מה היה לנו וכו׳ עד סיום מגי׳ איכה ותכפול בסוף פ׳ השיבנו וכו׳ ואח״כ תאמר פסו׳ ישעיה סי׳ ס״ג והם הבט משמים וראה וכו׳ כי אתה אבינו וכו׳ למה תתענו וכי׳ למצער ירשו וכו׳ ואח״כ פסו׳ שבסי׳ ס״ד והם ועתה ה׳ אבינו וכו׳ אל תקצוף וכו׳ ערי קדשיך וכו׳ העל אלה וכו׳ ואח״כ תאמר פסו׳ דנחמה שבסי׳ ס״ב והם על חמותיך ירושלים וכו׳ ואל תתנו דמי לו וכו׳ נשבע ה׳ בימנו וכו׳ כי מאספיו יאכלהו וכו׳ ואח״כ תאמר ג׳ פסו׳ אלו וכם אתה תקום תרחם ציון וכו׳ כי רצו עבדיך וכו׳ בונה ירושלים וכו׳ והרי נשלם ענין תי׳ רחל:

יט) ואח״כ תתחיל בתי׳ לאה ותאמר מזמור כאיל תערוג וכו׳ ומזמור שאחריו שפטני וכו׳ יענך וכו׳ לה׳ הארץ ומלואה וכו׳ אלהים יחננו ויברכנו וכו׳ הללויה אודה וכו׳ ובליל ר״ח סימנם כלא״ה שהם כאיל תערוג לה׳ הארץ אלהים יחננו הללויה אודה והענין הוא כי אם הם לילי ר״ח או ימים שאין בהם נפ״א אין לבכות ולהתאבל על החורבן וגם א״ל כל המזמרים והפכו׳ אלא יתחיל ויאמר מזמורים אלו שסי׳ כלא״ה בלבד ואח״כ יעסוק בתורה:

יט) גם צריך שתדע שאחר שכבר גמרת כל המזמור של הללויה וכו׳ צריך שתבכה בכל לילה על עונותיך ותבקש מחילה מלפניו יתברך ולכן אחר שתאמר מזמור הללויה וכו׳ תאמר מז׳ של בבוא אליו וכו׳ כולו בבכיה ותחינה ובקשה ואח״כ תאמר עד אנה בכיה בציון ומספד בירושלים תקום תרחם ציון ותבנה חומות ירושלים אח״כ תקום ממקומך ותלך למקום אחר לעסוק בתורה עד עה״ש כנז״ל:

יט) וכתב הרה״ג בן א״ח שם אות ט׳ שקודם שיאמר תי׳ רחל יפרוש מטפחת או בגד אחד קל על הקרקע כדי שיעור מושבו דאין לישב על הקרקע ממש וטוב שיהיה הפתח של החדר שהוא קורא בו פתוח אם אין שם קרירות:

יט) אחר תי׳ לאה הנז׳ מנהגינו לומר מז׳ בשוב ה׳ את שיבת ציון ובקשת מלך רחמן רחם עלינו וכו׳ ואע״ג שלא נזכרו בדברי רבינו האר״י ז״ל אין חשש לאומרם בסוף תי׳ לאה המסודר מהאר״י ז״ל וכתב בן א״ח שם דכן מנהג החסידים בעה״ק תוב״ב לאומרם כדי לפסוק בנחמה:

יט) ואחר המזמורים של תי׳ לאה מנהגינו לומר פתיחת אליהו הנביא ז״ל בשביל שצריך לסמוך עסק תורה בתי׳ לאה וכתב הרב בן א״ח שם שמצא כתוב לאחר פתיחת אליהו ז״ל יאמרו מאמר רשב״י הכתוב בזוה״ק פ׳ נח דף ס״ה ופקודי דף רס״ה אר״ש ארימית ידי בצלותין לעילא דכד רעותא עלאה לעילא וכו׳ עד זכאה חולקיהון דצדיקייא בעלמא דין ובעלמא דאתי עכ״ל:

יט) ושיעור משניות קודם לכל דבר ועי״ז זוכה לנשמה כי משנה אותיות נשמה ואם זכה לחכמת אמת עת ההיא מסוגלת מאד באה״ט סק״ו בשם האר״י ז״ל ואם לאו ילמוד זוהר או אדרא ועיין שער רוה״ק דרוש ג׳ דף ט׳ ד״ה גם אמר הר״א הלוי וכו׳:

כ **כ) בימים** שא״א בהם ודוי אומרים מזמור בבוא אליו נתן הנביא אבל א״א פסוק עד אנה בכיה בציון וכו׳ וכן בשנת השמטה בא״י תוב״ב דא״א תי׳ רחל א״א פסוק הנז׳ בן א״ח שם:

כא **כא) בעי״ת** וכן בימי העומר בימים שיש בהם תחנה אע״פ שא״א בהם תי׳ רחל אומרים בתי׳ לאה מזמור יענך דאין זה נוגע לתי׳ רחל רק פסוק עד אנה בכיה בציון א״א אותו. רב פעלים שם סי׳ י״ד:

כב **כב) בימי** העומר כשאומר בתי׳ לאה מזמור למנצח בנגינות יכוין בתיבה ובאות השייך לאותו הלילה. שער הכוו׳ שם ועיין לקמן סי׳ תפ״ט או׳ ח׳:

כג **כג) המנהג** לומר ודוי קודם תיקון חצות כמ״ש החיד״א בקשר גודל לסי׳ א׳ אות ח׳ וכתב בן א״ח שם אות י׳ שבחודש אלול ועי״ת שאומרים בהם סליחות ואומרים ודוי בתוך הסליחות לא יאמרו ודוי קודם תי׳ חצות עכ״ל ונראה דה״ד לאומרים תיקון חצות סמוך לסליחות שלא יהא ככלב שב על קיאו אבל לאו׳ תיקון חצות בחצות לילה בזמנו י״ל וידוי דלא שייך טעם הנז׳ כיון שהוא מרוחק הרבה מיודוי של סליחות.

כד **כד) טוב** שעה א׳ קודם אור היום לעסוק בתורה מכמה שעות ביום. עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ א׳ אות ה׳ בשם רב יעב״ץ:

כה כה) [סעיף ג'] **ראוי לכל יר"ש שיהא מיצר וכו'** אבל כשהוא מתפלל ולומד בתורה יהיה שמח מחב"ר אות ב' רו"ח אות עו"ב ר"ז אות ח' וכן הוא בשער הכוו' בהקדמה:

כו כו) **ומ"מ** אם מוריד דמעות בתפלתו היא מקובלת ביותר מחב"ר אות ג': **ודע** דאם אדם חולה עינים או שהוא זקן וירא מלהוריד דמעות דמחליש כח העינים יש לו מקום למנוע ויש ראיה לזה מתשו' הרדב"ז ח"ג דפוס פיורדא סי' תקנ"ה וכה"ג ראיתי להרב שיו"ב ביו"ד סי' שצ"ד אות ג' שלמד מתשו' הרדב"ז הלזו למ"ש האר"י ז"ל דיש לבכות בתפילות ימים נוראים דאם בא בימים וירא מפני ראות ותמנע היתה דמעתו יפה עשה כי כוונתו רצויה אך טוב בין באבל בין בתפילות ימים נוראים לעשות קול בכי וכתיב כי שמע ה' קול בכיי ורחמנא לבא בעי לב נשבר עכ"ל רו"ח שם:

כז כז) **האר"י** ז"ל לא התפלל בקול רם אפילו הזמירות להורות הכנעה ואימה ויראה לפני ה' וביום שבת מרים מעט קולו בנעימה בתפלה דמיושב לכבוד שבת. שער הכוונות שם. מחב"ר אות ד':

כח כח) **קודם** שהאדם יסדר תפלתו בביה"כ מפ' העקידה ואילך צריך לקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך וכגון לאהוב כל א' מבני ישראל כנפשו כי עי"ז תעלה תפלתו כלולה מכל תפלות ישראל ותוכל לעלות למעלה ולעשות פרי ובפרט אהבת החברים העוסקים בתורה ביחד צריך כל אחד ואחד לכלול עצמו כאלו הוא אבר א' מן האברים שלו ואם יש איזה חבר מהם בצרה צריכים כולם לשתף עצמם בצערו או מחמת חולי או מחמת בנים ח"ו ויתפללו עליו וכן בכל תפלותיו וצרכיו ודבריו ישתף את חבירו עמו. שער הכוונות שם:

כט כט) [סעיף ד'] **טוב מעט תחנונים בכוונה וכו'** וכן בתורה, דשואלין קבעת עתים ואין שואלין כמה תורה למד. וטוב ללמוד ה' פרקים במתון ונעימה יותר מכ' בנחיצה. א"ר אות ה' משם מקור חיים. מחב"ר אות ה' ר"ז אות ט':

ל ל) [סעיף ה'] **טוב לומר פ' העקידה.** כתב החיד"א בס' קשר גודל סי' כ"ד אות ג' דאחר פ' העקידה קודם רבש"ע יאמר פ' ושחט אותו וכו' ויאמר יהר"מ וכו' אבל הרש"ש זלה"ה בסי' התפילה לא כתב זה וכן מנהג בבית אל יכב"ץ ההולכים ע"פ דברי האר"י והרש"ש ז"ל שאין אומרים לא פ' ושחט ולא יהר"מ:

לא לא) **שם** ופ' המן וכו' ובכל דור ודור תקון רבנן סדר לימודים שונים וקביעת עתים במלי דחסידותא וכוונתם לזכות את הרבים המון ישראל דבל"ה הן בעון הם בטלים מת"ת וע"י סדרי הלמודים הללו אנהו ואביזרייהו הם מתעוררים קורין ומקרין ואולם לא נאמרו כל השעורים הללו לת"ח אשר להם יד ושם טוב חכמים ויודעים לעסוק בגופי התורה ולעמוד על עיקר דיני התורה להבין ולהורות ופוק חזי הרב הקדוש האר"י זצ"ל כי מעט מעט הראה והתקין בפרטים אלו וכן מצאתי להרב ל"ח פ' הרואה אות פ"ד שכתב דמי שיש לו לב להבין במקום ריצויים ותחנות ומעמדות ילמוד, וכ"כ הא"ר בשם פסקי תוספות, אמנם ראוי לכל ת"ח שיקבע עת כפעם בפעם ללמוד בספרי מוסר כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ואיידי דטריד בגופי הלכות ומחדש בטובו חידושי תורה קרוב שיגבה לבו וכיוצא וקבלתי כי בכלל משז"ל דתורה תבלין ליצה"ר הוא תוכחת מוסר מרז"ל קמאי ובתראי, ברכ"י אות ט':

לב לב) **שם** בהג"ה. ודוקא ביחיד מותר לומר יו"ד הדברות וכו' ז"ל שער הכוו' בהקדמה הנ"ז גם הייתי נוהג לומר בכל בקר קודם התפלה פ' המן ויו"ד הדברות וכיוצא בזה בפ' אחרות ומנעני מורי ז"ל שלא לאומרם ובפרט ביו"ד הדברות הזכיר לי טעמו של דבר כי הרי בימים הראשונים קבעום בתפלה ומפני המינים שלא יאמרו שאין עוד ח"ו תורה מן השמים אלא יו"ד הדברות בלבד לכן בטלום ומי זה יערב אל לבו לחזק את המינים ולנהוג מה שבטלו רז"ל בגמרא עכ"ל. והביאו מחב"ר אות ח':

לב) וכתב שע"ת או' י"א בשם קו' טוב עין סי' יו"ד הא דמשמע מהאר"י ז"ל שאין לאומרם אפילו ביחיד אפשר דהקפידה קודם התפלה אבל אחר התפלה אם יקראם באמצע קביעות למודו שפיר דמי, וכ"כ רו"ח אות ל"א:

לג לג) [סעיף ו'] **פ' הקרבנות וכו'** כתב עו"ת אות ח' נ"ל דיש לומר פ' הקרבנות בעמידה דהא תנינא דיושב פסול בעבודה והביאו י"א בהגה"ט וכתב שכן משמע מהאר"י זצ"ל. אבל אנן בדידן לא מצינו כעת כתוב בדברי קדשו כלל מזה וכ"כ ש"צ דף ס"ב ע"א וכתב שמדברי האר"י ז"ל יש לדקדק בהיפך עי"ש וכ"כ ברכ"י אות י"ד ובמחב"ר סי' מ"ח ובקושר גודל סי' ז' אות כ"ב וכתב שם בברכ"י דכן עמא דבר. וכ"כ הרו"ח או' ל"ב דרוב הפו' הסכימו דא"צ לקרותם מעומד דלא כהעו"ת והי"א וכמ"ש הש"צ:

לד לד) **שם** לא יאמר אלא ביום. ומצוה מן המובחר שאין לאומרם אלא עד אחר תפילת י"ח. ברכ"י אות י"ג עי"ש:

לה לה) [סעיף ח'] **יאמר עם הקורבנות פ' ושחט אותו וכו'** דאיתא במדרש אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ. בין עכו"ם בין ישראל בשעה שהן קוראין מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר עקידת יצחק. ט"ז ס"ק ח', שו"ג או' י"א:

לו **לו) [סעיף ט'] נוהגים לומר וכו'** הגם דרובא דעלמא אינן נזהרין להיות קורין פ' הקרבנות בכל יום מיהו בזמן מגפה וחולי רע בעולם ב"מ טוב לקרות פ' הקרבנות דבר יום ביומו שהוא מסוגל הרבה ונכון לבו בטוח כי לא תאונה אליו רעה שהוא משומר מכל דבר רע. יפה ללב ח"ג אות י"ב:

לז **לז) נכון** לקרות בתהלים קודם התפילה שהתהלים נק' זמירות ל' כריתה שמכרית להמקטרגים, לבוש סעי' ט' ומה"ט תיקנו לומר קודם תפילה ס' הזמירות כדי להכרית ולסלק המקטרגים. רו"ח או' ס"ג ודלא כשו"ת בית יעקב סי' קכ"ז שכ' דאין לומר תהלים קודם התפילה, רו"ח שם ועי"ש:

לח **לח) כתב** בס' דרך חכמה דף מ"ה מנהגינו לומר פרק שירה כמ"ש חז"ל כל האומר פרק שירה בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב ותלמודו מתקיים בידו וכו' והביאו א"ר אות י"ד וכתב עליו דלא דק בלשונו אלא ז"ל הברייתא תניא ר"א הגדול אומר כל העוסק בפ' שירה זה בכל יום מובטח וכו' ומשמע שא"צ לאומרו כולו אלא רק העוסק בפרק בכל יום, וכמדומה שנוהגים לחלקו לז' ימי השבוע כמו ס' תלים וכתב בשם מהר"ם טראני דשנה כל העוסק ולא כל האומר כי ענין העוסק הוא לדעת עניינים הדברים וכוונתם לתועלת לקבל מוסר מן השירות האלו אשר היו מיוחסות לאותם שהם למטה כמה מדרגות ממדרגות האדם למען נחכים באחריתנו לעשות חוקי רצונו עי"ש ועיין רו"ח או' ס"ד שכתב דגירסת בעל העקרים כל האומר כגירסת בעל ר"ח ופי' בו כמו שפי' מהר"ם טראני ז"ל בפי' כל העוסק עי"ש,

לט **לט) שם** ופ' סמני וכו' בב"י סיים ואח"ך פ' ברכת כהנים וכאן בש"ע השמיטו ולא ידעתי פי' ואולי השמטת סופר הוא, שו"ג אות י"ב:

מ **מ) ראיתי** להרב החסיד המקובל המופלא מהר"ש שרעבי זלה"ה שהיה נזהר לדבר שום דבור חול קודם שיתחיל הזמרות והיה אומר שכן צריך עפ"י הסוד. קשר גודל סי' כ"ד אות ב':

סימן ב

א **א) [סעיף א'] לא ילבש חלוקו.** הוא הנוגע בעור בשרו וכ"מ מדברי רש"י בפ' משפטים בפסוק כי הוא כסותו לבדה היא שמלתו לעורו דפי' ז"ל שמלתו זו חלוק שהוא סמוך לעורו. יפה ללב ח"ב אות א' והוא פשוט:

ב **ב) אמרינן** בגמרא חלוק של ת"ח כל שאין בשרו נראית מתחתיו טפח והאדנא אין נזהרין בזה ואפשר משום שהולכין הכל בבתי שוקים ואין בשרו נראה מ"א ס"ק א'

ג **ג) המניח** מלבושיו מראשותיו משכח למודו. הוריות ס"פ בתרא. הטובל אצבעו במלח ואוכל מחזיר למודו. המסתכל בפני המת או הקורא כתב שעל גבי הקבר משכח לימודו. לקוטי פר"ח והביאו פרמ"ג בא"א אות א' ומיהו מ"ש המסתכל הפני המת או הקורא כתב שע"ג הקבר משכח לימודו צ"ע דבהוריות שם איתא קשה ללימוד ופי' רש"י קשה לשמוע וי"ל דהיינו נמי ע"י השכחה וכתב שער המצוות פ' ואתחנן דווקא כתיבה בולטת אבל כתיבה שוקעת ליכא למיחש. ועיין שם בגמ' שיש עוד כמה דברים שקשים לשכחה ויש דברים שיפים ללימוד. האוכל בכלים שבורים יהיה לו שכחה והטעם משום שהם רומזים אל בחי' הקלי' והשכחה היא מהם כמ"ש לקמן או' ו':

ד **ד) [סעיף ג'] ידקדק בחלוקו וכו'.** ל"ד חלוקו דה"ה שאר בגדיו אלא רבותא הוא שאפילו חלוקו שהוא בגד התחתון אפ"ה כשלבשו מהופך הוא טורח לפשוט כל בגדיו וללבשו כדרכו, פרישה או' ג' עו"ת אות א':

ה **ה) שם** שלא יהפוך וכו'. כתב ט"ז ס"ק ב' דיש חילוק בין ת"ח לשאר אנשים דלת"ח אם לבש החלוק הפוכה צריך להפכה אבל שאר אינשי דעלמא יזהר לכתחילה שלא ללבשה הפוכה עי"ש וכ"כ פרישה אות ג'. וטעם ת"ח לפי שכל ת"ח צריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו. פרישה שם. ולהא מלתא יכול כל אדם לעשות עצמו ת"ח. עו"ת אות א' אך הר' שמלה חדשה דף קי"ב ע"ב מאן בזה וכ' דאפילו כל אדם אם לבשו מהופך יהפכנו עכ"פ לצורך תפלה. ברכ"י אות א' וכ"כ מט"י או' ג' בשם פרי צדיק דאין חילוק בין ת"ח לשאר כל אדם:

ו **ו) יזהר** שאין ללבוש ב' מלבושים ביחד כי קשה לשכחה שער הכוו' בדרוש ברה"ש והביאו מג"א ס"ק ג' והטעם מבואר בשער הכו' כי לכל לבוש ולבוש יש בחי' או"מ והמחבר שני מלבושיו ולובשם ביחד אינו נותן מקום לאוה"מ ליכנס תוך ב' המלבושים יחד ולהקיף בין כל לבוש ולבוש ועי"כ אין הקליפות נדחות משם ונודע שאין השכחה מצויה אלא מצד הקלי' ע"יש ונראה לומר דהה"נ אם לובש ב' כובעים זה בתוך זה יש לחוש לטעם זה דקשה לשכחה ולכן לא יפה עושים אותם שלובשים הכובע של ע"ג הראש שהוא אדום הנקרא פ"ס בתוך הכובע הגדול בוניטא וכדומה להם לפי מנהגו ללובשם זה בתוך זה כי גם זה גורם לשכחה והוא ברור, רו"ח אות ג':

ז ז) **וכאשר** האדם לובש מלבושיו בכל פעם שלובש צריך ליזהר לקחת ב׳ צדי הלבוש ביד ימינו בצד ימינו ואח״כ ישאיר צד הימני ביד ימינו ואח״כ יתן צד שמאל של המלבוש ביד שמאלו דרך האחור ואח״כ ילבוש צד ימיני של המלבוש ביד ימינו ואח״כ ילבוש צד שמאלי של המלבוש ביד שמאלו ותמיד יכוין לכלול הכל בימין ואח״כ הימין נותנו אל השמאל. שער הכוו׳ שם הביאו מ״א שם:

ח ח) **[סעיף ד׳] ינעול מנעל ימין תחלה וכו׳** וכשהוא רוחץ וסך ימין תחלה ואם רוחץ כל גופו ראש תחלה מ״א ס״ק ד׳ ר״ז או׳ ו׳ וכ״כ ידידינו הרב בן א״ח (נר״ו) פ׳ וישלח או׳ ט״ו ומ״ש המ״א שם דבד״מ איתא דלא ראה מדקדקים בזה ע״ש אפשר דדוקא בנעילת המנעלים וחליצתן שהוא בכל יום שייך לעשות כבוד להקדים מה שצריך להקדים אבל רחיצה וסיכת כל הגוף דאינה בזמן הזה אלא לפרקים אין להקפיד ובריית מירי בזמנם שהיו רגילים ברחיצה וסיכה בכל שעה ומ״מ המדקדק גם בזמן הזה תע״ב מט״י או׳ ה׳:

ט ט) **וכן** כשלובש מלבושיו ילבש על ראשו תחלה אך סגי בכובע הקטן הדק שלובש בראשו תחת הכובע הגדול או המצנפת ובני אדם שאין להם כובע תחתון כ״א כובע אחד האדום שקורין פ״ס ילבש תחלה קודם החלוק בן א״ח שם:

י י) **שם** ואח״כ ינעול של שמאל וכו׳ המחליף סנדל של שמאל לימין קשה לשנאה ומאבד מזונותיו. יפה ללב ח״ב או׳ ג׳:

יא יא) **שם** בהג״ה ומנעלים שלנו כו׳ וכ״כ בשער הכוו׳ בדרוש הנז׳:

יב יב) **[סעיף ה׳] כשחולץ מנעלין וכו׳** וכן כשחולץ שאר בגדים יחלוץ של שמאל תחלה. קצור שו״ע סי׳ ג׳ או׳ ד׳:

יג יג) **[סעיף ו׳] אסור לילך בקומה זקופה.** ואפי׳ פחות מד״א ב״ח ט״ז ס״ק ד׳ עו״ת אות ה׳ מ״א ס״ק ה׳ א״ר או׳ ג׳ מט״י או׳ ה׳ ר״ז או׳ ה׳ מחה״ש או׳ ה׳ ואע״ג דבגמרא איתא בהדיא ד״א וכן הגירסא בהרי״ף והרא״ש ז״ל צ״ל דלא דוקא ונקטי ד״א דכך היא סתם הליכה. מט״י שם. ומ״ש הט״ז דהטור והש״ע לא גרסי בגמרא בזה ד״א כבר השיגו הי״א. ועיין מחב״ר או׳ א׳ וי״א דאינו אסור אלא בד׳ אמות. י״א. פרמ״ג א״א או׳ ה׳ וסברא א׳ עיקר:

יד יד) **ושיעור** הזקיפה כל שלא יוכלו עיניו לראות למטה בסמוך לרגליו וצריך מחמת זה לילך בנחת שלא יכשל בהליכתו ומ״מ לא יכוף קומתו או ראשו יותר מדאי אלא במדת בינונית בכדי שיראה את הבא כנגדו בפניו בלי שיזקוף עיניו למעלה יותר מדאי. ר״ז שם:

טו טו) **שם** ולא ילך ד״א בגלוי הראש. י״א דאינו אלא מדת חסידות אבל איסורא ליכא. ב״ח. עו״ת או׳ ה׳ יכן פי׳ מחה״ש כאן ומאמ״ר בסו׳ צ״א או׳ ה׳ כוו׳ מ״א ס״ק ו׳ ברכ״י או׳ ב׳ מאמ״ר או׳ א׳ ועיין מחב״ר או׳ ב׳ וי״א דאיסורא נמי איכא לבוש סעי׳ ו׳ מט״י או׳ י׳ (ועיין נו״ש או׳ ד׳ שהחזיק דבריו) יד אהרן. וכן הבין ישי״ע או׳ ב׳ דברי הטור והש״ע. קיצור ש״ע סי׳ ג׳ או׳ ו׳ מיהו לדעת זוה״ק פ׳ פנחס דרמ״ה ע״ב אינו אסור לילך ד״א בגילוי הראש אלא הת״ח והביאו מחב״ר שם. רו״ח או׳ ב׳ וכן יש להורות דת״ח אסור לילך ד״א בגילוי הראש כדעת הזוהר ושאר כל אדם ממדת חסידות כסברא א׳:

טז טז) **שם** ד״א בגילוי הראש. וממדת חסידות אפי׳ פחות מד״א. ב״ח. מ״א שם. ברכ״י או׳ ג׳ ואפי׳ יושב יש להחמיר ולצורך כגון להקר וכיוצא מותר. ברכ״י שם בשם שמ״ח דף קי״ב ע״ג והוא על מסכת שבת דף קי״ח ע״ב. כרם שלמה. מסגרות הזהב על קי׳ הש״ע שם או׳ ב׳ ועיין עוד מזה לקמן סי׳ צ״א או׳ י״ג:

יז יז) **בבית** המרחץ אפי׳ מדת חסידות אין בו. שמ״ח שם. כר״ש. ומיהו יש מדקדקים אפי׳ במרחץ הרב שמ״ח שם. ונ״ל שאין להחמיר בזה כי הוא חומרא יתירה הרבה. ברכ״י או׳ ה׳ וכתב הרב בן א״ח (נר״ו) פ׳ וישלח או׳ ט״ז דבבית החצון יכסה ראשו עד שיכנס לבית הפנימי. ועיין לקמן סי׳ צ״א או׳ ך׳ שכתבנו דכסוי היד שלו מהני לענין הילוך ד״א וע״כ גם בבית הפנימי יש לכסות ראשו בידו כשהולך ד״א כיון דליכא פסידא וכן יש נוהגין.

יח יח) **כתב** בשל״ה דף קצ״ח דמדת חסידות להיות ראשו מכוסה בלילה כמו ביום. א״ר או׳ ד׳ עמודי השלחן על קי׳ הש״ע שם או׳ ו׳:

יט יט) **יש** ליזהר לכסות ראש הקטנים דתהוי עלייהו אימתא דשמיא. מ״א סע״ק וא״ו. א״ר שם ר״ז או׳ ז׳ קי׳ ש״ע שם או׳ ו׳:

כ ך) **כובעים** הקלועים מקש ארוג כעין נקבים וכן פארוק העשוי משערות חשובים כסוי וכן מהני לכסות בידיו ע״ג ראשו אע״ג דלא מהני לגבי הזכרת השם. מסגרת הזהב שם. ועיין מזה לקמן סי׳ צ״א סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כא כא) **שם** ויבדוק נקביו. שמא יצטרך לנקביו באמצע התפלה ר״ז או׳ ח׳ והחיד״א כתב בקש״ג סי׳ כ״ד או׳ א׳ שיש סוד בדבר וכמ״ש רז״ל הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו וכו׳:

כב **כב) שם** בהגה ויכסה כל גופו. לא ילבש בגדים יקרים כי דבר זה מביא את האדם לידי גאוה ולא בגדים פחותים מאד או מלוכלכים שלא יתבזה בעיני הבריות אלא יהיו לו בגדים ממוצעים ונקיים. קי׳ ש״ע שם או׳ ג׳ וכן האר״י ז״ל לא היה חושש בעצמו להתכבד במלבושים נאים יותר מדאי אבל במלבושי אשתו היה זהיר מאד לכבדה ולהלבישה והיה מפיק כל רצונה אף אם לא היתה ידו משגת. כ״כ בשער המצות פ׳ עקב:

כג **כג) שם** בהגה. ולא ילך יחף. וימכור כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו. מג״א סע״ק ז׳ ר״ז או׳ ט׳ קי׳ ש״ע שם. ואם עושה משום תשובה מותרוכן עשה דוד הע״ה הולך יחף. א״ר או׳ ה׳ בשם של״ה. וכן אם הוא בדרך מחוץ לעיר יכול ללך יחף. יפה ללב ח״א או׳ יוד בשם מור אביו בס׳ לבחיים ח״א סי׳ נ״ט עי״ש:

כד **כד) שם** בהגה. וירגיל את עצמו לפנות בקר וערב. ואפי׳ במקום שא״צ להתרחק כגון שיש לו בה״כ בביתו. מג״א סע״ק ח׳ מחה״ש. ר״ז או׳ ח׳:

סימן ג

א **א) [סעיף א׳] כשיכנס וכו׳** ועכשיו לא נהגו לאומרו. דאין אנחנו מחזיקים עצמנו ליר״ש שהמלאכים מלווים אותנו. ב״ח. ט״ז סעק״א. ר״ז או׳ א׳ אבל המצת שמורים דף כ״ח ע״ד כתב צריך להזהר שבכל פעם שיכנס בבה״כ שיאמר התכבדו וכו׳ היפך ממ״ש הרד״א כי הוא טוב לאומרה כדי להעביר ממנו רוח הטומאה ומחשבות רעות ויהיה לבו פתוח תמיד לד״ת ללמוד אותה בקדושה ובטהרה עי״ש והביאו מחב״ר או׳ ב׳ וכתב עוד משם הרב המקובל הג׳ מוהר״ם פאפיראס ז״ל בס׳ אור צדיקים וז״ל יאמר התכבדו וכו׳ ואף שכתב בש״ע שלא לאומרו עכשיו עכ״ז חידש האר״י לאומרו גם עכשיו ובזה ניצול שלא יהרהר בד״ת בבה״כ עכ״ל וכ״כ הרו״ח או׳ א׳ בשם ס׳ מגיד משרים למרן ז״ל בפ מטות ומסעי דא״ל המגיד למרן הקדוש שיאמר התכבדו מכובדים. וכ״כ יפה ללב ח״ג או׳ א׳ וכ׳ שע״ת או׳ א׳ ואוליל נאמרו הדברים אלא ליחידים אשר תורתם אומנותם ולא זולתם דמחזי כרמות רוחא אבל הפ״ת ביו״ד סי׳ רמ״ו או׳ יוד כתב דלא שייך מחזי כיוהרא אלא בדבר שעושה בפני רבים משא״כ בזה:

א) וזה הנוסח התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני עזרוני המתינו לי עד שאכנס ואצא כי כן דרכם של בני אדם וכן יאמר בכל פעם שיכנס. טור:

ב **ב) [סעיף ב׳] יהא צנוע בבה״כ וכו׳** והמצניע עצמו בבה״כ אין ר״ר ולא מיתה שולטים עליו והוא מא׳ מג״ד שמאריכין ימיו של אדם והיינו לגדולים אבל להטלת מים לא יהא צנוע. יפה ללב ח״א או׳ ב׳:

ג **ג) שם** בהג״ה. ולא ילכו ב׳ אנשים ביחד. ואם מפחד יכול אחד להניח ידו על ראשו דרך חלון. גמרא ברכות דף ס״ב ע״א. מג״א סע״ק א׳ ר״ז או ב׳ והמכניס ידו לתוך בה״כ צריך נט״י בעירוי ג״פ. רו״ח או׳ ג׳ ועיין בדברנו לקמן סי׳ ד׳ או׳ ס״ו:

ד **ד) שם** בהגה: ולא ילכו ב׳ אנשים ביחד. וה״ה שתי נשים לא יכנסו ביחד. וכתב בחס״ל ז״ל שיש להזהיר בזה גם על הקטנים א׳ משום שירגילו במילי דצנעותא וא׳ משום שלא ירגילו במילי דפריצותא ואפי׳ בקטנים שאין יודעים עשות רע דהא אמרו בגמרא דאיתתא לא תקום להשתין בפני תינוק יונק וכ״ש בגדולים קצת. בן א״ח ה׳ שנה א׳ פ׳ ויצא או׳ ו׳:

ה **ה) שם** בהגה. גם לא ידבר שם. אבל נשים תקנו חכמים שיהיו מספרות בבה״כ משום יחוד ובמקום שהן בעיר אין לחוש. מג״א סע״ק ב׳ וכן במקום שהן בעיר לא ילכו שני נשים ביחיד ודלא כפרמ״ג א״א אות ב׳ חיי עולה על מ״א סק״ב. ועיין בן א״ח שם:

ו **ו) שם** בהגה. גם לא ידבר שם. כי יש מין שד המחטיא את האדם אם ידבר שם. אור ישראל בשם האר״י ז״ל. עמודי השלחן על קי׳ הש״ע סי׳ ד׳ אות ג׳ והרב סלת בלולה אות ב׳ כתב שאסור לדבר בבהכ״ס כדי שלא לתת להחצונים מקום להאחז בענין הקול והדבור של האדם כי קדוש הוא. ולצורך גדול כ״ז שלא נפנה עדיין אפשר דמותר. שע״ת אות ב׳ עמה״ש שם. וכמה ספרי מוסר כתבו שטוב לחשוב מחשבות אחרות בביה״כ כדי שלא יכנסו ברעיוניו הרהורי ד״ת. וכתב הר״ח שטוב להרהר בבה״כ צרכי מזונותיו וצרכי ביתו ובשבת יחשוב בבנינים נאים וציורים. סלת בלולה אות ח׳:

ז **ז) שם** בהגה. ויסגור הדלת וכו׳ אפי׳ בלילה וחשך ואפילה. ומ״מ אם יש בביה״כ ריח רע קשה לו מאד והוא פותח את הדלת לאצולי פורתא יש להקל בחושך לילה ואין רואהו. בן א״ח שם אות ד׳:

ח **ח) כשנכנס** לביה״כ לא יכנס ופניו לאחוריו או לפניו אלא לצדדין. מסכת דר״א, ליקוטי פר״ח:

ט **ט)** **[סעיף ג'] אם רוצה למשמש וכו'** אם הוצרך לפנות ואינו יכול לפנות יעמוד וישב יעמוד וישב עד שנפנה או יסיח דעתו מדברים אחרים. גמרא שבת דף פ"ב ע"א מט"י אות ה' ומ"ש המג"א סע"ק ג' ילך ד' אמות וישב וכו' צ"ע דבגמ' לא הוזכר ד' אמות אצל יעמוד וישב רק תקנה אחרת דילך יו"ד פעמים ד"א או ד' פעמים יו"ד אמות עי"ש. ואח"כ ראיתי בס' חיי עולה על מג"א סע"ק ג' שהקשה קושיה זו על מג"א והניח בצ"ע:

י **י)** **[סעיף ד'] לא יגלה עצמו וכו'** וכשהוא מגלה עצמו לא יגלה עצמו מעומד אלא עד אחר שישב ולאחר שעשה צרכיו יכסה עצמו קודה שיעמוד. תמיד פ"א דף כ"ז ע"ב:

יא **יא)** **שם** כי אם מלאחריו טפח וכו' כן עיקר כדברי מרן ז"ל ודלא כב"ח. יד אהרן הגב"י. מט"י אות ו' מאמ"ר אות א' פרמ"ג מש"ז אות ב':

יב **יב)** **שם** ומלפניו טפחיים. ואף אם עושה קטנים בלא גדולים מלפניו טפחיים, פרמ"ג שם:

יג **יג)** **שם** מלפניו טפחיים, ואם המקום מטונף ויש חשש שיטנפו בגדיו א"צ ליזהר בזה אלא יגלה כפי הצורך לפי המקום וכל מה שאפשר למעט בגילוי ימעט וכמ"ש החס"ל ז"ל וכן נמי כל דאיכא חשש טנוף יש להקל בבה"כ שיש בו מחיצות ודלת סגור ולכן בזה"ז דטל הרוב כל בתי כסאות יש בהם מחוצות ודלת סגור אין מקפידין בענין הגילוי. בן א"ח שם אות ה':

יד **יד)** **[סעיף ה'] אם נפנה במקום מגולה וכו'** אבל בחצר בכל ענין שרי. ב"י מג"א סע"ק ה' ומ"מ נ"ל דעיר המוקפת חומה לא מקרי מחיצות לענין זה. מג"א שם. אבל הרב נו"ש אות ד' כתב דמלשון מרן משמע דאין צריך לדקדק בזה כי אם בשדה דוקא אבל כל שהוא בתוך העיר שיש שם חומה ומחיצות אין צריך לדקדק עי"ש:

טו **טו)** **שם** שאין בו מחיצות וכו' אבל אם יש מחיצות אפילו מחיצה א' לצד מערב סגי ששם השכינה. ב"י. לבוש א"ר אות ג'. ושי"ע או' א' ויחזור אחוריו לצד מערב. ישי"ע שם א"א אות ה'. ר"ז אות ח' ויש מתירין אפילו אם המחיצה לצד מזרח אם מחזיר אחוריו לצד מזרח. מג"א שם ר"ז שם. תוספת שבת בקי' ס' פלאים. וכן משמע מקי' ש"ע סי' ד' אות ב' ומחיצית דנקט הש"ט לאו דוקא אלא אורחא דמלתא נקט וה"ה מחיצה א' נמי סגי. תו"ש שם. אבל דעת הפרמ"ג שם והישי"ע שם אם המחיצה לצד מזרח אסור. ויש לחוש לדבריהם. ועיין נו"ש אות ה' ושיעור המחיצה בזה כ' הרב בן א"ח שם אות ט' א"צ שתהיה גובה עשרה אלא כל שאין פירועו מגולה שרי ולכן אם היא קטנה יפנה סמוך לה ממש באופן שתגין שלא יתגלה פירועו, וי"א דאפילו במקום מחיצות צריך לדקדק בזה שלא לפנות בין מזרח למערב ונכון לחוש לדבריהם לכתחילה. במקום שאפשר שלא לבנות בהכ"ס תחלה לפנות שם למערב או למזרח אלא לצפון. ר"ז אות ז' הרב בן א"ח שם. ועיין מש"ז או' ה'. וכן יש נוהגים ליזהר שלא לבנות בה"כ אלא בין צפון לדרום:

טז **טז)** **[סעיף ו'] וכן אסור לישן בין מזרח למערב וכו'** פי' רש"י יכוון שיהא ראשה ומרגלותיה זה לצפו' וזה לדרום. וכ"פ הש"ע סוף סי' ר"מ. מיהו בזוהר פ' במדבר כתב בהיפך דההוא דהנותן מטתו בן צפון לדרום פי' ראשה למזרח ומרגלותיה למערב והביאו הב"ח. וז"ל שער המצוות פ' בראשית ועניין נתינת המטה בין צ"לד הוא יהיה דוגמת אדם הראשון כשנברא וכדוגמא שיעור קומה העליונה ראשו למזרח כנגד הדעת הנקרא מזרח ממזרח אביא זרעך ורגליו למערב יסו"מ כנזכר אצלנו בענין נטילת לולב וידו הימנית בדרום שהוא החסד ויד השמאלית בצפון שהיא הגבורה עכ"ל. וגם רש"י בספר ליקוטי פרדס חזר מפי' והסכים לפי' המקובלים והביאו ברכ"י אות ב', ועיין בת' שב יעקב סי' ג' שהכריע ג"כ כדעת הזוהר, והגם שכתב שכנה"ג בהגב"י אות ד' דעכשיו אין העולם נזהרים בכך עי"ש וכ"כ עו"ת אות ו' דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד מ"מ יש ליזהר כדעת הזוהר והאר"י ז"ל:

יז **יז)** **[סעיף ח'] כשנפנה בשדה וכו'** וה"ה אם הוא מפני בבית אחורי הכותל יכול לפנות אעפ"י שחבירו שומע העטוש, עו"ת אות יו"ד בכ"ש על גמ' ברכת דף ס"ב ע"א. שע"ת או' ח' ר"ז אות י"ב ובמה"ת אות ג' בן א"ח שם אות ז' ודלא כלבוש דמשמע דמחלק בין שדה לעיר. שע"ת שם.

יח **יח)** **שם** ובבקעה יתרחק עד מקום וכו' לראות פירועו. פי' גילוי שלו מה שמגלה מבשרו בשעה שנפנה ואע"פ שחבירו שומע קול עיטושו של מטה אפ"ה א"צ להתרחק יותר, ט"ז סע"ק ז' ר"ז שם:

יח) **וא"צ** להתרחק יותר עד שלא וראנו חבירו אלא אע"פ שרואהו מרחוק אין בכך כלום כיון שאין רואה פירועו. ר"ז במה"ת שם. בן א"ח שם:

יט **יט)** **[סעיף ט'] לא ישב וכו'** ויבדוק עצמו היטב ולא ימהר לצאת כמו שעושין המון העם אלא ישהה שם עד שירגיש בעצמו שא"צ עוד, חיי"א כלל ג' אות א' קיצור ש"ע סי' ד' אות ג':

כ כ) [**סעיף י'**] **לא יקנח ביד ימין.** ואטר יד מקנח בשמאל דידיה שהוא ימין דעלמא. ט"ז סע"ק ט' לפי גירסא שלפנינו. וכן פי' דבריו יד אפרים ומש"ז ומחה"ש ס"ק ח' וכ"כ מג"א ס"ק ח' עיין מחה"ש. ר"ז אות י"ד. קיצור ש"ע שם אות ה' חיי עולם על המג"א סע"ק ח';

כ) וכן אם כותב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין דיש לקנח בימין דעלמא מג"א ומחה"ש שם. ר"ז שם. נוה שלום אות יו"ד. ומ"ש המחב"ר אות ח' דדברי המג"א קשים וכו' וכבר השיג עליו הא"ר והבכ"ש עיין נוה שלום שם שמיישב דברי המג"א. ועיין חיי עולם שם מ"ש על המ"א ועל דברי הלב"ש והפרמ"ג:

כא **כא) שם** לא יקנח וכו' אבל לשפשף הניצוצות של מי רגלים מבואר בב"י סי' מ"ג דשרי אפי' בימין ואפשר דה"ה דשרי להרוג כנה בימין. א"ר אות ח' ר"ז במה"ת אות ט' בן א"ח שם אות י"ד:

כב **כב) שם** לא יקנח ביד ימין. ואפי' כשמקנח בנייר וכדומה לא יקנח בימין. פאת השלחן על קי' הש"ע שם בשולי היריעה ודלא כדמשמע מר"ז שם באות הנז':

כג **כג) כתוב** בשל"ה שלא יקנח באצבע אמצעי שכורך עליה רצועה של תפילין. והביאו מג"א שם. א"ר שם ר"ז אות ט"ו. קי' ש"ע שם. ואם א"א לו בכך מחמת רוב הלכלוך שאינו מתקנח היטב אז יקנח בכל אצבעותיו. בן א"ח שם:

כד **כד) אשה** נמי לא תקנח ביד ימין, מו"ק. ואינו מוכרח להחמיר עליה דעלובה אשה אתמר בה כל היד המרבה ואמרו עלה חמת מלא וכו' מחב"ר אות ט' אבל הרה"ג בן א"ח שם כתב דאשה נמי לא תקנת בימין כי יש עוד טעמים לדבר זה דשייכי גם בה:

כה **כה) [סעיף יא'] לא יקנח בחרס וכו'** והא דכתב מרן ז"ל סי' שי"ב סעי' ה' דמקנח באוזן החרס התם לא מיירי רק לעניין איסור שבת ובא לאשמעינן דבצרור איכא איסור שבת אבל בחרס שהוא אוזן הכלי מותר משום איסור שבת אע"ג דאיכא למיחש לכשפים מ"מ לא חיישינן ליה במקום איסור שבת. ב"ח. הלכה ברורה אות ד' בשם הנז'. עו"ת או' י"ב. וכ"כ ברכ"י או' ו' ועיין שם שהאריך בזה והעלה דבחול אף באוגני כלים אין לקנח משום כשפים ודלא כהא"ז והביאו בספרו א"ר אות ט' שכתב דהמקנח באוגני כלי חרס אין בו משום כשפים. שע"ת אות יוד. ר"ז אות ט"ז, מטעמי השלחן אות כ"ח:

כו **כו) שם** משום כשפים. אע"פ שהוא חרם קדמונים שאין לסמוך על רפואת התלמוד, מ"מ מה שיש לחוש מעניני כשפים והזיקית שבגופו למיחש מבעיא, וע"כ לא ישתה אופיא ולא ינפח בהו ולא ידחה בידו ולא יאכל מן האגד שאסר גינאה ולא יאכל ירק שנפל על השלחן ולא ישב תחות המרזב וכשרוצה לשתות מים שנשאבו מן הנהר ישפוך תחלה ממנו לארץ, יש"ש פ' כל הבשר סי' י"ב והשמיט הא דלא קטל לכו כינה אמנייכו. מטעמי השלחן אות כ"ט:

כז **כז) שם** ולא בעשבים יבשים וכו'. ואפילו האידנא דלא חיישינן לכשפים (ר"ל כיון שאינם בשדה וכדברי רמ"א לענין חרס, לב"ש) אסור מפני שמחתכין הבשר. ועיין סי' שי"ב סעי' ה' מג"א סע"ק ט"ו מטעמי השלחן אות ל':

כח **כח) שם** שהמקנח בדבר שהאור שולט בו וכו'. אינו אומר בדבר שהאור שורף, שכל דבר האור שורף אלא דבר שבמהרה האור שורפו. מטעמי השלחן שם בשם גמרא חולין דף ט"ז ע"ב:

כט **כט) שם** בדבר שהאור שולט בו וכו'. בגמ' איתא ג"כ דלא יקנח בסיד ובחרסית מחמת זה. מטעמי השלחן שם:

ל **ל) שם** ולא בצרור שקנח בו חבירו וכו'. ואם קנח הוא עצמו בו או שיבש או שקנח מצד אחר לית לן בה. מג"א סק"י ר"ז אות י"ז:

לא **לא) איתא** בירושלמי ס"פ המוציא, אין מקנחין לא בפי הכלב ולא בפני הכלב ולא במים שלוקק בהם הכלב ולא במים שאין בהם מ' סאה ולא בדבר הנכנס לאור ויצא ולא במים של מרחץ. א"ר אות ט' חיי עולם על הש"ע סעי' י"א:

לב **לב) שם** בהגה, ועכשיו שבתי כיסאות שלנו אינם בשדה וכו'. אבל בתי כסאות שבשדה יש ליזהר גם בזה"ז ובה"כ שבשדה הוא אפילו סמוך לעיר כל שאין בני אדם מציין שם ואם יש עוד אחר עמו א"צ ליזהר אפילו בבה"כ שבשדות ובעיר אפילו בלילה א"צ ליזהר. מטעמי השלחן אות ל"ד:

לג **לג) שם** נהגו לקנח בחרס. היינו אוגני כלי חרס שהם חלקים ולית בהו סכנה. עיין סי' שי"ב סעיף ד"ה. פרמ"ג א"א אות י"א. ר"ז אות ט"ז. ודלא כלבוש.

לד **לד) שם** וכן נהגו לקנח בדבר שהאור שולט בו וכו'. אבל בדבר שקנח בו חבירו אפשר גם בבית יש סכנה. פרמ"ג שם. חיי עולם על מג"א סע"ק י"א:

לה **לה) שם** וכן נהגו לקנח וכו' יזהר לקנח את עצמו יפה כי אם יש לו אפילו משהו צואה בפי הטבעת אסור לי לומר שום דבר שבקדושה. קי' ש"ע שם. ואפילו בדעבד שאם עבר והתפלל אפשר דצריך לחזור ולהתפלל ולכן צריך להזהר מאד, חיי"א כלל ג' או ב':

לה) ועיקר הרחיצה במים כמ"ש ומציאתו לא רוחץ. באה"ט ס"ק ט"ז בשם סידור האר"י ז"ל. סולת בלולה או' ח' בן א"ח שם או' י"א. מטעמי השלחן שם:

לו **לו) [סעיף יב'] יפנה בצניעות בלילה וכו'** פי' שלא יגלה עצמו יותר מביום ואם אין שם אדם יפנה ברחוב אבל לא בפני עכו"ם, מג"א סע"ק י"ב. ר"ז ס"ק י"ח:

לו) ואפי' יש לו קרן זוית א"צ לילך לשם, עט"ז. חיי עולם על ט"ז סק"י. וכן פי' א"א סע"ק י"ב כוו' מג"א דכרבא קימ"ל ולא כרב אשי. ועיין מש"ז סע"ק י':

לו) והנה מזרח ומערב נמי אסור בלילה כמו ביום כחשכה כאורה לפני ה'. א"א שם. וכל זה לפנות אבל להשתין מותר אפי' ביום בפני רבים אם צריך לכך משום דאיכא סכנא. מג"א שם. ר"ז שם. קי' ש"ע שם או' ב' בן א"ח שם או' ח' ומ"מ יש לו להסתלק לצדדין. קי' ש"ע שם. בן א"ח שם. ואם אין לו מקום אפי' בפני אשה מותר. חיי"א כלל ג' או' א' ואתתא לא תיקום להדיא בפני תינוק אבל לצדדין לית לן בה. מג"א שם. ר"ז או' י"ט. רו"ח או' ד' יפה ללב ח"ג או' ג' וד' בן א"ח שם:

לז **לז) [סעיף יג'] לא ישתין מעומד מפני ניצוצות וכו'** והיינו שיוציא לעז על בניו כ"כ הטור ואע"ג דמצוה לשפשף הנצוצות דכשעומד ואין אוחז באמה איכא רוב ניצוצות ולא סגי בשפשוף, מ"א ס"ק י"ג. ר"ז או' כ':

לח **לח) שם** אם לא שיעמוד במקום גבוה וכו' ואם משתין מיושב אפי' אינו מקום גבוה ילא עפר תחוח ליכא למיחש לנצוצות, ב"י. פרישה או' י"א. שו"ג או' כ"ד נו"ש או' י"ד, ר"ז שם:

לט **לט) [סעיף יד'] יזהר שלא יאחוז באמה וכו'** פי' אפי' ע"י בגד אם לא במטלית עבה, נדה דף י"ג, מג"א סע"ק ט"ו, א"ר או' י"ב, ש"כ יו"ד סי' קפ"ב סק"ו, א"א או' ט"ו, חיי"א כלל ג' אות ג' ר"ז אות כ"ב. אבל הרב בכ"ש על נדה דף י"ג כתב דלא אמרינן מטלית עבה אינו מחמם כ"א בזמן קצר כבליעת תרומה וכבדיקת קרי אבל להטיל מים לא. עי"ש. וכ"כ ברכ"י אות ט' ויש להחמיר כמ"ש הבכ"ש. מטעמי השלחן אות מ"ג:

מ **מ) שם** אם לא מהעטרה ולמטה וכו' ואע"פ שהוא קשוי מותר לאחוז מהעטרה ולמטה ב"י. פרישה אות י"ג עו"ת אות י"ד, א"ר או' י"ג, ר"ז אות כ"א, ודלא כהרב כס"א אות ו':

מא **מא) שם** אלא א"כ הוא נשוי. משמע דמעטרה ולמטה אפי' לבחור מותר ודלא כעו"ת שנסתפק בזה. נו"ש אות ט"ז. שב יעקב סי' ד':

מב **מב) שם** אלא א"כ הוא נשוי. הרב בי"ש באה"ע סי' כ"ג סע"ק ד' כתב דאף באין אשתו עמו מותר. וכ"כ הישי"ע או' ז' בשם תוס' יומא דף י"ח בד"ה יחוד דאע"ג דאין אשתו עמו מותר דחשיב פת בסלו וה"ה בנדה חשיב פת בסלו. אבל המג"א סע"ק י"ד כתב דאם אין אשתו עמו או שהיא נדה אסור. וכ"כ ט"ז סע"ק י"ג. מאמ"ר אות י"א וכ"כ ברכ"י אות י"א בשם האגודה. וכתב דכן עיקר דמדינא אסור אם אין אשתו עמו. והביאו מטעמי השלחן אות מ"א וכ"כ חיי"א שם, ר"ז אות כ"ב. שמן המאור על מג"א סע"ק י"ד ועי"ש שמישב דברי התוס', ועוד עי"ש שמסתפק אם אשתו עמו בעיר מהני או דצריך דווקא שתהיה מצויה לו באותה שעה שמשתין עי"ש שהניח בצ"ע. ועיין ט"ז שם:

מג **מג) שם** ומדת חסידות ליזהר אפילו הנשוי, והט"ז כתב דהטור וספר היראה דינא קאמר ולא מדת חסידות כפי' הב"י והש"ע, אבל האחרונים חלקו עליו והעלו כדעת מר"ן ז"ל, הלכה ברורה אות ה' יד אהרן בהגב"י. מאמ"ר אות י"א. נוה שלום אות ט"ו. ר"ז אות כ"ב. קי' ש"ע סי' קנ"א אות ג':

מד **מד) [סעיף טז'] לא הותר לנשוי וכו'** אבל להתחכך לא ואפילו מעטרה ולמטה יש להחמיר' ר"ז אות כ"ג. חיי עולם על הש"ע. וע"י כתונת יש להקל בנשוי להתחכך מעטרה ולמטה אבל בפנוי יש להחמיר להתחכך אפילו למטה מהעטרה ואפילו ע"י כתונת דלא התירו לפנוי לאחוז מעטרה ולמטה רק להשתין דוקא משום ניצוצות ולא בענין אחר, שב יעקב שם. והביאו א"א אות א' וכ"כ מטעמי השלחן אות מ"ד בשם ארצות החיים דמה שהותר למי שאינו נשוי למטה מעטרה לא הותר רק להשתין:

מה **מה) לרחוץ** אותו מקום עם שאר הגוף דרך העברה מותר אבל להתעכב ברחיצת אותו מקום אסור. באה"ט אה"ע סי' כ"ג סע"ק ה' בשם סדר היום והביאו עמודי השלחן על קי' ש"ע סי' קנ"א אות ה' וכתב הכנה"ג עליו היינו כשרוחץ ואינו רואה ערותו דאם רואה ערותו אסור והביאו באה"ט שם:

מו מו) [סעיף יז'] המשהה נקביו וכו'. כתב רז"ל בשער המצות פ' שמיני וז"ל שקוץ הנפש כתיב אל תשקצו את נפשותיכם וארז"ל מכאן שהמשהה נקביו עובר על לא תשקצו, והטעם יובן כי ענין אכילה הוא לברר האוכל מתוך הפסולת והאוכל שהוא המזון נבלע באברים והפסולת נעשה מותר ונדחה למטה ומזה נעשו הקליפות וכתיב וטמאתם את ציפוי פסילי כספיך וכו' תזרם כמו דוה צא תאמר לו כי הם בחי' היציאה של נקב האחור וכמ"ש בענין פעור, ולכן המשהה נקביו שמשהה המותר והקליפה ההיא מלדחותה אחר שנגמר בירורה ועיכולה הנה הוא משקץ נפשו ממש יותר ממה שמשקץ גופו ונודע בכל דרכיך דעהו ולכן צריך שיכון האדם כוונה זו בלכתו לבה"כ קודם הכנסו שם כי אסור להרהר שם עכ"ל והביאו בן א"ח פ' ויצא:

מז מז) שם עובר משום בל תשקצו. ובקטנים משום בל תשקצו ומשום שלא יהא עקר' ט"ז ס"ק י"ג. א"ר אות ט"ז, ר"ז אות כ"ד, וי"א שבקטנים אין בהם משום בל תשקצו אלא שאסרו משום סכנה וגם שלא יהא עקר, ר"ז במה"ת אות י"א, מטעמי השלחן אות מ"ה:

מז) בהפחה אין בה משום בל תשקצי, א"ר שם פרמ"ג במש"ז אות י"ג. שע"ת אות ט"ז, חיי עולם על ט"ז ס"ק י"ג, מטעמי השלחן שם, עמודי השלחן אות א' על קי' הש"ע סי' ד':

מז) בל תשקצו דרבנן הוי ומפני כבוד הבריות נדחה, פרמ"ג שם, ר"ז שם במה"ת, כגון עד שימצא מקום צנוע, ר"ז שם. עמה"ש שם:

מח מח) שם משום בל תשקצו, יש בני אדם נכשלים בדב"ז ואם יבא לו התעוררות והוא לומד או עוסק בענייניו אינו קם במהירות וחושב עד שיגמור העסק עוד מעט או עד שיגמור דף הזוהר או המזמור וזה שטות גדולה דה"ז מצוה הבאה בעבירה לכך צריך להזהר מאוד וכתב החס"ל ז"ל בשם המקו' דהמקל בזה מונע ממנו טהרת המחשבה ומי שהוא בעל נפש ורוצה להדבק בקונו צריך להזהר שיהא גיפו נקי בכל שעה וזה מועיל ג"כ לבריאת הגוף ונעשה בריה חדשה בן א"ח שם אות א':

מט מט) גם בהיותו שוכב על מטתו בלילה אם הרגיש שצריך לעשות צרכיו יתאזר לקום ולא יתעצל ולא יתרשל הן מחמת קור הן מחמת גשם הן מחמת חושך וכיוצא אך צריך לעשות תחלה נטילה כהלכה כי א"א לו לילך ד"א ולשפשף או לקנח בעוד ר"ר שורה על ידיו אך מאחר שהוא עתה צריך לנקביו א"א לברך ענט"י אלא יעשה צרכיו תחלה ואח"כ יברך ענט"י ואשר יצר ולכן צריך ליזהר שלא יפסיק בדברים מעת שנטל ידיו עד שיכנס לבה"כ ויטול שנית ויברך ועיין ש"ע דר"ז סי' ו' סעי' ג' בן א"ח שם אות ב':

נ ג) שם משום בל תשקצו וכל שיוכל להעמיד עצמו עד כדי שיעור הילוך פרסה אין בו משום בל תשקצו ולא משום סכנה בין בגדולים בין בקטנים לד"ה וי"א שאפי' אינו יכול להעמיד את עצמו פחות הרבה משיעור זה אם כח הדוחה אינו יכול להיות גובר על כח המחזיק אלא רק ע"י סיוע שידחוק האדם את עצמו מעט כדי להוציא הפסולת אין נקרא זה משהה נקביו בידים כדי שיעבור על בל תשקצו כיון דכח הדוחה צריך לסיוע שלא שידחוק א"ע מעט וזה שאינו דוחה אינו אלא שב ואל תעשה הוא אבל אם נתגברה תאוותו מאד עד שכח הדוחה גובר על כח המחזיק להוציא הפסולת מבלתי שיצטרך לסיוע הדוחק שידחוק האדם א"ע אפי' מעט הרי זה עובר על בל תשקצו אם משהה נקביו, ר"ז במה"ת אות י"א בן א"ח שם אות ג':

נא נא) כתב בס' חסידים סי' תתי"ח אדם צריך להיות מבפנים כבחוץ שנא' וכל קרבי את שם קודשו שלא יהיה בקרביו טנופת לכך קודם שיתפלל וקודם אכילה ושתיה שהוא צריך לברך יעשה אדם צרכיו קודם שילך לביהכ"נ וקודם שיאכל. והביאו בן א"ח שם קודם אות א':

נב נב) צריך האדם לעיין שלא ידבק במנעליו צואה כשהולך לביהכ"נ שנא' שמור רגליך כאשר תלך וכו, ולכך כתיב של נעליך מעל רגליך. ס' חסידים סי' תתכ"ב ופי' אזולאי שם ולכך כתיב ר"ל לכך כתיב של נעליך וכו' משום דבר הנדבק בהם:

סימן ד

א א) [סעיף א'] ירחץ ידיו וכו' כתב בס' תולעת יעקב דבזוהר איתא ההולך שחרית ד"א ולא נטל ידיו חייב מיתה, ב"ח. שכנה"ג הגה"ע אות ד' ה"ב אות א' ר"ז סי' א' אות ז' במה"ת. ברכ"י סי' א' אות א' ש"צ דף ח"י ע"א, בי"ע אות א' וכ"כ פע"ח למהרח"ו ז"ל ועו"ת למהר"י צמ"ח דף טוב ע"א דאסור לילך ד"א בלי נטילה זו של שחרית כמ"ש בזוהר על לאשר הביא אלוה בידו, וכ"כ מצ"ש דף ג' ע"א. בן א"ח פ' תולדות או' ו' ומ"ש הב"ח עיין ברכ"י שם. ומ"ש הא"ר סי' א' אות ד' בשם דמשק אליעזר על דברי תולעת יעקב הנ"ל וז"ל ושמא דוקא בזמנם כמו לענין גלוי וזוגות עכ"ל כתב ברכ"י שם דאין דבריו נראים וכ"מ מדברי האר"י ז"ל בש' הכוו' דגם בזה"ז איתא והב"ד לקמן או' י"ב, ולכן יזהר כל אדם להכין הכלי סמוך למטתו באופן שלא יצטרך לילך ד"א וכ"כ בן א"ח שם:

ב ב) **אם** קם ממטתו ולא מצא כלי הנטילה סמוך לו ואין יכול לומר לאדם אחר שיביאנו אליו כתב הברכ״י שם דשמיע ליה מרבנן קדישי דנהיגי לילך פחות פחות מארבע אמות כאותה שאמרו גבי שבת וכ״כ במורה באצבע בקו׳ קשר גודל סי׳ א׳ אות ד׳ ש״צ דף י״ח ע״ג. זכ״ל ח״ג בשם הנז׳, רו״ח אות א׳ פתח הדביר ח״א אות א׳ ובקו״א חיים שנים ישלם אות ב׳, וכ״כ בן א״ח שם אות ז׳ ודלא כמ״ש בי״ע אות ג׳ וש״ת סי׳ א׳ אות ב׳ דאדרבא מצוה לרוץ אל המים כדי למהר להסיר מעליו כח הטומאה וכו׳ ועיין שם ברו״ח שדחה דבריהם וכן הרב פתח הדביר שם דחה דבריהם עי״ש וסיים שם הרו״ח דהולך פחות פחות מד״א ויושב קצת ושיעור הישיבה שיושב יהיה כשיעור מה שהלך עי״ש, מיהו מן הפו׳ הנ״ל שלא הזכירו רק לעמוד משמע דאין צריך לישב:

ג ג) **אם** קם ממטתו והלך אצל כלי של נטילה הקרוב לו ולא מצא בכלי שיעיר הראוי ליטול ג״פ על כל ידיו דהיינו עד הפרק אלא מעט מים יטול עד קשרי אצבעותיו כדי שלא ילך ד״א בלי נטילת ידים דומיא דנטילת ידים דיוה״כ דהסכימו הפוסקים דאע״ג דאינו נוטל ביוה״כ רק עד סוף קשרי אצבעותיו נטילה מקרי ומברך ענט״י וכן יש להקל להולכי דרכים עד״ז בזמן שהמים לחץ, ש״צ דף י״ח ע״ג שע״ת אות ו׳, עקרי הד״ט סי׳ א׳ אות י״ב. וכ״כ קי׳ ש״ע סי׳ ב׳ אות ג׳ דבשעת הדחק די עד קשרי אצבעותיו. ועיין ר״ז או׳ ז׳, ונראה דדוקא אם אין מצויין לו מים אז כלל אף ברחוק יברך על נטילה זו אבל אם מצויין לו מים ברחוק מקום וכדי שלא ילך ד״א בלי נטילה נטל עד קשרי אצבעותיו אז ימתין עד שילך למקום המים ויטול עד הפרק ויברך:

ד ד) **איסור** זה דד״א בלתי נט״י לא שנא הקם שלא לישן עוד לא שנא הקם ע״מ לחזור ולישן דעקר טעם זה הוא משום רו״ר וכל הלילה רו״ר שורה עליו. זכ״ל:

ד) **והא** דאסור לילך ד״א בלי נט״י דוקא במי שעבר עליו חצות והוא ישן אבל מי שקם בחצות ולא עבר עליו חצות בשינה א״צ ליזהר, דברי שלום שאלה מ״ח ומ״ש שם דא״צ נטילה ג״פ בדילוג כתב אמל״י שאלה מ״א דהטוב והישר הוא דצריך נטילה ג״פ בדילוג ע״ש:

ה ה) **שם** ירחץ ידיו. אע״פ שמן הדין דאין חיוב אלא נטילת ידים בלבד מ״מ מצוה לרחוץ גם פניו, ש״צ דף י״ט ע״א קיצור׳ ש״ע סי׳ פ׳ אות ג׳ בן א״ח שם אות י״א, וכ״כ בשער הכונות בדרושי הלילה דרוש א׳ דירחץ פניו, וכן כתב פע״ח בשער תיקון חצות פ״ג ואע״ג דכתוב שם בשער הכוונות דירחץ גם רגליו, מיהו בס׳ פע״ח לא כתב דירחץ רגליו, וכן בשער הכוונו׳ בדרושי ברכת השחר לא כתב דירחץ רגליו, והעעם כתב יפה שעה אות ב׳ כי אין בנו כח לדחות את החיצונים מעל הרגלים כי שם הוא תוקף אחיזתם, לבד הכהנים בזכות העבודה והמקדש כתיב בהו ורחצו אהרן ובניו את ידיהם ואת רגליהם ובזה תבין רחיצת ע״ש כי זכות השבת יכולה היא שתגן עכ״ל, והביאו בן א״ח שם סוף אות א׳ וכ״כ סלת בלולה אות ב׳ וכ״כ ש״צ דף ד׳ ע״ג:

ו ו) **שם** ויברך ענ״י. לפי שהידים עסקניות הן וא״א שלא נגעו בלילה בבשר המטינף לכך תקנו ברכה קודם שיקרא ק״ש ויתפלל, כ״כ הרא״ש, אבל הרשב״א נתן טעם דבשחרית נעשה כבריה חדשה שנאמר חדשים לבקרים וצריכים להודות לה׳ וצריכים טהרה לעבודה זו ככהן מן הכיור ע״כ תיקנו נטילה בעת ההיא. ב״י פרישה אות א׳, ט״ז סק״א, אבל לטעם א״ח דנט״י שחרית היא משום שיבתא ובת מלך להעביר ר״ר השירה בלילה על הידים והוא מגמרא שבת דף ק״ט ע״א, ולטעם הזוהר דמאן דנאים טעים טעמא דמותא בשתין נשמי וכי מתער אתדבק סט״א בידים אין לברך ענט״י כי סכנה ור״ר אין לברך רק על המצות, פרמ״ג א״א אות א׳ ונפקא מנה מן הטעמים דלהרא״ש א״צ כלי מדינא ומים הפסולים לנט״י לסעודה כשירים כאן, ובתפלת המנחה נמי אם היו ידיו מטונפות מברך ענט״י, ולהרשב״א צריך דוקא כלי וכח גברא וכל הדברים הצריכים בנט״י לסעודה ובתפלת המנחה אינו צריך לברך ענט״י, והניעור בלילה שייך טעם א״ח ולא דזוהר ונאים ביום ס׳ נשמי שייך הזוהר לבד, א״א שם. ועיין במש״ז אות א׳ ועוד נפ״מ באם ישן בבתי ידים ויודע בודאי שלא נגע במקום מטונף, להרא״ש אין מברך ולהרשב״א מברך, א״א שם, מש״ז שם:

ז ז) **שם** ויברך ענט״י. מי שיש בידו א׳ מכה ואינו נוטל כ״א יד א׳ אפ״ה יברך ענט״י, שו״ת שבסוף זבחי צדק ח״ב סי׳ י״ג והביא ראיה ממג״א סי׳ ק״ע סק״ב עי״ש וכ״כ מהרי״ח בשו״ת רב פועלים ח״א סי׳ ח׳ עי״ש:

ח ח) **שם** ויברך על נט״י, כתב בסדה״י דמיד אחר הנט״י יברך ולא ימתין עד הניגוב, והביאו הכנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ב׳ א״ר סע״ק ה׳ וכ״כ ברכת אברהם ח״ג דאין הנגוב מעכב ברחיצה זו, והב״ד שכנה״ג בהגה״ט אות ו׳ מג״א סק״ו, וכ״כ בס׳ מצ״ש דף ג׳ ע״ג דיברך קודם הניגוב, אמנם המחב״ר אות א׳ כתב בשם מהר״ם ניגרין כי אין הר״ר סרה עד אחר הניגוב וכתב הוא ז״ל וכפי זה נראה דלא יברך עד שינגב ידיו ודלא כמ״ש הכנה״ג בשם סדה״י עי״ש, אבל הרב ב׳ א״ח (נר״ו) שם אות ה׳ כתב וז״ל לפ״ד רבינו האר״י ז״ל אחר הנט״י כהלכתה ג״פ בסירוגין נעקרה ר״ר לגמרי לכך צריך לברך תיכף קודם הניגוב ודלא כאחרונים ז״ל דכתבו דאינה נעקרת אלא עד אחר הניגוב ולכך ס״ל לברך אחר הניגוב וכן מפורש בס׳ רבינו הרש״ש לברך קודם הניגוב עכ״ל ושמעתי שאנשי מעשה נוהגים לשפוך פעם רביעית כדי שהמים הראשונים ילכו להם וליכא חששא עוד לכ״ע וכן ראוי לנהוג,

ועיין עוד לקמן אות י״ב:

ח) עוד כתב המחב״ר אות ב׳ וז״ל לפי האמור ינגב הידים תחלה ואח״כ יטול הפנים כ״כ הרבנים הנ״ז ולפז״נ דגם אם ניגב ידיו אם לא רחץ פניו והלך לביה״כ ורחץ ידיו צריך שינגבם ואח״כ יטול הפנים לפי מ״ש בזוהר דרוחא חדא אית בביה״כ עכ״ל והביאו ש״צ דף ח״י ע״א וזכ״ל אות נו״ן וביי״ע אות ו׳ ובהא נמי יש נוהגין לשפוך פ״ד ורוחצים פניהם קודם הניגוב:

ט ט) שם בהג״ה וי״א גם אשר יצר וכו׳. כ״כ הר״ר אבודרהם הביאו מרן ז״ל בב״י ותמה עליו ומור״ם ז״ל בד״מ אות ג׳ כתב ליישב דבריו וכן הלבוש וב״ח ודרישה סוף הסי׳ ומג״א סע״ק ב׳ אבל המאמר אות א׳ כתב וז״ל ואני מצאתי לריי״ו ח״ג נתיב א׳ שכתב בהדיא ואשר יצר אם נפנה וכו׳ וזה מביאר כדברי מר״ן ז״ל דכל שלא נפנה לא יברך א״י עכ״ל, גם העו״ת אות ב׳ כתב וז״ל ובש״ג פ׳ הרואה פסק כדברי מרן ז״ל וכן נראה עכ״ל, וכ״כ בס׳ הכוו׳ וז״ל כל הי״ח ברכות שיש מן ענט״י עד סוף ברכת התורה כולם חייב האדם לסדרם ולברכם בכל יום אע״פ שלא נתחייב הוא בהם לפי שכולם הם רמזים נפלאים אל אורות עליונים וכו׳ חיץ מברכת ענט״י וברכת א״י שב ברכות אלו אם לא נתחייב בהם אין לברך עליהם עכ״ל וכ״כ בם פע״ח בשער הברכות פ״א, וכ״כ הרש״ש בס׳ נה״ש דף פ״ז ע״א, ש״צ דף מ״ה ודף מ״ו. ז״כל ח״א הל וברכות אות ש׳ וכ״כ הברכ״י בסי׳ ו׳ אות ג׳ וז״ל לענין דינא נקטינן כסי׳ האר״י ז״ל ודעמיה שלא לברך בבקר אם לא עשה צרכיו עכ״ל ועיין גם להר׳ יפה ללב ח״א אוא ד׳ שהאריך להביא בשם כמה מהראשונים והאחרונים דס״ל כן דאין לברך יעו״ש:

י י) שם מים הפסולים לנט״י לסעודה (הג״ה לקמן סי׳ ק״ס) כשרים לנט״י לתפלה מיהו יש מי שאומר וכו׳ כתב המג״א סק״ג וז״ל כוונת רמ״א דדוקא מים שנשתנו מראיהם או נעשה בהם מלאכה המוזכרים בסי׳ ק״ס אבל כלי וכח גברא אינו מעכב ומברך כמ״ש בסעי׳ ז׳ עכ״ל (כן הוא לפי הגהת הבהא״ט סק״ג והיד אפרים והלב״ש) אבל הישי״ע ס״ק ב׳ תמה על המג״א וכתב שלא ידע מאין המציא דבר זה שיברך, ושוב מצא בם דרישה שכתב שלא יברך יעו״ש גם המאמ״ר סק״ב דחה דברי המג״א וכתב דמאן דקפיד אכלי וכח גברא קפיד אמים הפסולים ומאן דלא קפיד בהא לא קפיד בהא וכן הוא משמעות דברי הפוסקים שהובאו בב״י וכן משמע בהדיא מדיבר מור״ם ז״ל בד״מ וכו׳ וכך משמע לי מדברי הלבוש ז״ל עכ״ל וכן עיקר משום דק״ל דסב״ל אפילו כנגד מרן ז״ל ואפילו כנגד הרוב כמ״ש זכ״ל ח״א בהלכות ברכות אות ס׳ וח״ג אות ס׳:

יא יא) מים שהכניסום לבה״כ לקנח בהם פסולים לנט״י כיון דמאוסים הם וכמ״ש הב״ח בסי׳ ק״ס והביאו הבה״ט שם סק״ח דמים ששתו מהם חזיר או כלב פסולים לנט״י מטעם דנמאסים משתיה ואע״ג דהרב מאמ״ר שם סק״ו חלק על הב״ח עי״ש מ״מ יש לחוש לספק ברכות. וכן פסק הרב בן א״ח פ׳ אחרי קדושים אות י״ג דמים שהכניסום לביה״כ פסולים לנט״י:

יא) ולענין נטילת ידים של בה״כ כתב הזכ״ל ח״ג מ״ע הנון חזינא לרובא דאינשי דעלמא כשיוצאים מבה״כ שופכים המים שבכלי שהוליכו עמם לבה״כ ואינם נוטלים ידיהם עם אותם המים וכ״כ רבה״ג בס׳ זבחי צדק ח״ב סי׳ קי״ו אות מ״ח וז״ל ואנן בדידן יש לנו כלים מיוחדים שמונחים תמיד בבה״כ ואין נוטלין מהם לידים וכן נכון לעשות כן לכל אדם עכ״ל, וכן נוהגים חסידי בית אל יכב״ץ דאין נוטלים ידיהם מן המים שהכניסום לביה״כ מיהו בשעת הדחק יש להתיר כמ״ש הזכ״ל שם כיון שאין מברך על נטילת ידים:

יא) שם מיהו יש מי שאומר דלא מברך עליהו. מסתמיות לשון זה משמע שלא יברך עליהם כלל לא על נטילת ידים ולא על נקיות ידים אבל הלבוש כתב דאינו מברך ענט״י אבל מברך על נקיות ידים וכן כתב הדרישה, והמג״א סק״ה כתב הא דכתב מר״ן דלא מברך אפשר דמיירי כאן שלא רוצה להתפלל עתה עכ״ל. אמנם בספר פרי צדיק דף ע״ד ע״א כתב וז״ל ועל נקיות ידים אינו יכול לברך דלא נתקנה זו אלא כשאינו רוחץ במים אלא מקנח ידיו במידי דמנקי אבל כשרוחץ במים לא שייכה, ולפי״ז מ״ש בסעיף א׳ דמים הפסולים לנט״י כשירים לנט״י דשחרית אלא דלא מברך עלייהו פי׳ דלא מברך כלל דלא כדכתב הלבוש ונמשך המג״א אחריו לומר דמברך על נקיות ידים אם רוצה להתפלל מיד וליתא דברכה זו לא שייכא כשהוא רוחץ במים עכ״ל וכ״כ המאמ״ר סק״ג יעו״ש באורך. וכ״כ הרב נוה שלום סק״ב. וכן עיקר דסב״ל:

יב יב) [סעיף ב׳] ידקדק לערות עליהם מים ג״פ וכו׳. כתב רבינו האר״י ז״ל בשער הכוונות וז״ל סדר נטילת ידים של שחרית הנה בתחלה יטול הכלי של מים בידו הימנית ונותנו בידו השמאלית ואח״כ שופך מים מידו השמאלית לידו הימנית ואח״כ ישפוך מים מידו הימנית לידו השמאלית הרי פעם א׳ וחוזר כסדר הזה פעם ב׳ וג׳ באופן שתרחוץ כל יד ויד ג״פ ולא תרחצם יחד ג״פ כל יד אלא פ״א ביד זו ופעם אחרת ביד הב׳ בסירוגין כי על ידי כן רוח הטומאה הנקרא שיבתא בת מלך היא ומקפדת ודולגת וקופצת עד שנעתקת לגמרי משם ואם לאו אינה נעתקת. וכן נמצא בזוהר בכתיבת יד עכ״ל. וכ״כ בס׳ פע״ח שם פ״ג ובס׳ מצ״ש דף ג׳ ובס׳ עו״ת דף טו״ב. ביי״ע דיני נט״י אות ד׳ בן א״ח שם אות א׳ ודלא כהסדה״י הביאו דבריו הכנה״ג בהגה״ט ושאר אחרונים שכתב בשם הזוהר דיערה ג״פ רצופים וכו׳ יעו״ש. מיהו מי שרוצה להחמיר ישפוך תחלה ג״פ רצופים ושוב ישפוך עוד ב״פ על כל יד

ויד בסירוגין וכמ״ש הזכ״ל ח״א אות נון וכ״כ החס״ל והרב ארצות החיים הביאן הרב יפה ללב (נר״ו) בח״א אות ז׳ ויותר טוב אם ישפוך ג״פ רציפים ועוד ג״פ בסירוגין וכמ״ש היעב״ץ בסידורו עמודי שמים והפתח הדביר והסכים לפתחו מוהרח״ף ז״ל בס׳ כף החיים סי״ח סוף אות כ״ב וכן הסכים ה׳ יפה ללב שם יעו״ש. אמנם העיקר הוא כדברי האר״י ז״ל דכיון שעירה ג״פ בדילוג על כל יד נעקרה הטומאה והלכה לה ומותר לו לברך ג״כ קודם הניגוב כמש״ל אות ח׳ יעו״ש והטעם שהמים מוליך הטומאה לפי שהטמאה היא מבחי׳ החיצונים שהם גבורות קשות כמבואר בדברי האר״י ז״ל והמים הם חסדים כידוע וע״כ יבואו החסדים ויבטלו הגבורות.

יג יג) יש מדקדקין שלא תקבל יד הימנית את הכלי מיד השמאלית בשום פעם אלא יד השמאלית אחר שתשפוך על הימנית תניח את הכלי בארץ ואז הימנית תקחהו מן הארץ ותשפוך על השמאלית אבל הימנית בכל פעם היא תתן את הכלי לשמאלית כדי שתשפוך בו עליה להראות הכנעה לשמאלית כנגד הימנית שהיא כאדון הגוזר על עבדו לשמשו. בן א״ח שם:

יד יד) צריך ליטול כל האצבעות והכף עד פרק הזרוע, פע״ח שער ברכות פ״ג. עו״ת דף י״ח ע״ב. בן א״ח שם או׳ ב׳ והא דמועיל ביוה״כ ובט״ב עד קשרי אצבעות כתב מהר״י צמח בעו״ת דף י״ז ע״ב ביוה״כ אינה שולטת וביום ט״ב אינה מקפדת על דבר מועט כזה כי כל היום שלה בעונותינו. והביאו בן א״ח באות הנז׳:

טו טו) אחר הנטילה ג״פ בסירוגין צריך לשפשף הידים זה בזה וכמפורש בדברי רבינו האר״י ז״ל בפע״ח שם. עו״ת דף י״ט ע״א. ואע״ג כי מסתמיות דבריו לראה דסגי בשפשוף פ״א בלבד הנה מצינו לרבינו הרש״ש ז״ל דמצריך שפשוף ג״פ וסדר כוונות בכל פעם מן הג״פ ולכן צריך ליזהר לעשות שפשוף ג״פ. בן א״ח שם אות ג׳ ועיין נה״ש דף פ׳ ע״א. וכתב בן א״ח שם דבעת השפשוף יזהר שיהיו האצבעות זקופות לצד מעלה ולא יהיו כפופים. וכוונת הנטילה והשפשוף עיין לקמן סי׳ קס״ב או׳ ב׳:

טז טז) אחר השפשוף לא תניח אצבעותיך כפופים למטה אלא תיכף ומיד תזקוף ידך ואצבעותיך למעלה ותגביהם עד הראש ולפחות תגביהם עד כנגד הפנים כי הפנים גם הם מכלל הראש ותברך ענט״י תיכף ומיד כאשר תרים ותזקוף ידך כדי שלא תהיה הגבהת ידך לבטלה כנז׳ בזה״ק שאסור להגביה ידיו בריקניא ותהיינה ידך גבוהות וזקופות עד שתסיים הברכה דלכך מברכים על נטילת ידים שהוא לשון התנשאות כמו וינטלם וינשאם ואין מברכים על רחיצת ידים ותיזהר כשתגביה ב׳ ידיך כנגד הראש שתכניס קשרי הזרועות שהם אצילי הזרועות הנקראים בלע״ז קוב׳דו ובלשון ערבי עכס לפנים מן הגוף בסוד וכל אחוריהם ביתה גם צריך לפשוט ב׳ כפות הידים בעת הברכה כמי שרוצה לקבל בהם איזה דבר והוא לרמוז על קבלת הטהרה בהם וכמ״ש רבינו ז״ל בש׳ הכוו׳ וע״ת. בן א״ח שם אות ד׳:

טז) וכתב מצ״ש דף ג׳ ע״ד דמי שאין מגביה ידיו למעלה אחר הנטילה הוא בכלל כל המזלזל בנט״י וכו׳ ע״ש ומ״ש בסי׳ בי״ע אות ד׳ בהלכות נטילת ידים דבשעת הגבהה יאמר פסוק שאו ידיכם קודש וכו׳ כתב הרו״ח סי׳ ה׳ אות ב׳ דאין לאומרם כיון דלא בירך עדיין ברכת התורה והוא ברור עי״ש:

יז יז) מי שנטל ידיו ואח״כ נגע בידיו של אחר שלא נטל ידיו צריך לחזור וליטול פ״ב. רו״ח שם אות ו׳ וכ״כ בן א״ח שם אות י״ב בשם לב חיים סי׳ ס״ה.

יח יח) [סעיף ג׳] לא יגע בידו קודם נ״י לפה ולא לחוטם וכו׳ כתב המו״ק וז״ל ונ״ל דהך קפידא דנגיעה קודם נט״י לפה ולעינים היינו דוקא שלא ליגע בפנימיות אברים הללו אבל מבחוץ לל״ב עכ״ל וכן נראה מהרב פרישה סי׳ מ״ו אות ה׳ וכ״כ א״ר שם אכן החיד״א ז״ל במחב״ר כאן אות ג׳ כתב שאין דבריהם מחוורים דודאי דמבית ומחוץ כהדדי נינהו ושכן משמע בזוה״ק ובאלפסי זוטא שלהי דברכות להרמ״ע מפאנו ומהרב מעד״מ שם והפר״ח סי׳ מ״ו עי״ש וכן הסכים מאמ״ר סי׳ מ״ו אות ג׳ וכ״כ ש״ל די״ח ע״א ושע״ת סי׳ מ״ו אות ג׳ בשם הנז׳:

יח) ואם בא לו חיכוך בכל הנז״ל בתוך השינה יחכך על ידי בגד. וגם לא ישאף אבק נחיריים קודם נט״י ואם התאווה מאד יקום ויטול ידיו ואח״כ ישאף האבק אבל בשינה של היום או שינה של אחר חצות לילה א״צ להזהר בכל הנז״ל אע״ג דכתבנו דיטול ג״פ. בן א״ח שם אות ט״ו:

יט יט) שם ולא לחוטם וכו׳ בגמרא שם דף כ״ט כתוב יד מסמא יד מחרשת יד מעלה פוליפוס ופי׳ רש״י ז״ל יד לעין מסמא קודם נט״י יד לאוזן מחרשת יד לפה או לחוטם מעלה פוליפוס ריח החוטם והפה עכ״ל וכתב בסולת בלולה סע״ק ג׳ וז״ל ומ״ש שהר״ר מסמא ומחרשת וכו׳ אע״פ שאינו כן בחוש העין הענין הוא בתורה ור״ל הנוגע באחת מאלה נעשה באותו היום סומא או חרש בתורה כי לא יבין מה שיראה בתורה ולא יבין מה שישמע כמ״ש מי עור כ״א עבדי וחרש כמלאכי אשלח ועיין שער העבודה פרק י״ב דף מ״ט ע״ג עכ״ל:

כ **כ) שם** לא יגע קודם נט״י וכי׳. וכן צריך ליזהר מאד שלא ליגע קודם נט״י בשום מאכל או משקה שלא לטמאם, וצריך להזהיר הנשים ע״ז ביותר כי רוב תיקון המאכלים הוא על ידם. ר״ז במה״ת או׳ ב׳ מש״ז סע״ק ז׳ קי׳ ש״ע סי׳ ב׳ אות ה׳ ובעמודי השלחן שם אות ז׳ וה״ה קודם נט״י של בהכ״ס צריך ליזהר עיין לעיל אות ח׳ ובדיעבד אם נגע באוכלים או משקין מותר חיי״א כלל ב׳ אות ב׳ וויר״ש יחמיר על עצמי. עמודי השלחן שם. לפ״ד המלבי״ם המאכל שנגעו בו קודם נטילת ידים מהני שידחינו ג״פ. עמה״ש שם:

כא **כא) שם** ולא לאזנים וכו׳. וכן לא יגע לאמה כגון מעטרה ולמטה או לצורך זיוג ולא למים שבגגית המוכנים לנט״י לכל בני ביתו שלא יטמאם בידיו וכן יזהר מאד בשעת נט״י מן הכלי שלא יגע במים תוך הכלי ויטמאם. ר״ז שם:

כב **כב) כתב** המש״ז שם דראוי ליזהר לרחוץ ידי הקטנים בכל בקר כי חמירא סכנתא מאיסורא והעולם אין נזהרים בזה ואיני יודע למה עכ״ל וכ״כ החיד״א ז״ל במו״ב סי׳ ב׳ אות ס׳ וז״ל ויזהיר לרחוץ ידי הבנים הקטנים כראוי ולא יטמאו כל אשר יגעו ותשרה הסט״א בכל ח״ו עכ״ל ובש״ע דר״ז שם כתב הטעם דנהגו להקל בנגיעת הקטנים שלא הגיעו לחינוך לפי שגמר ועיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא בי״ג שנים ויום א׳ לזכר וי״ב לנקבה שלכן נתחייבו אז במצות מה״ת ונעשו בני עונשים ותחלת כניסת נפש זו הקדושה היא בחינוך לתורה ולמצות שחייבו חכמים לחנך גם במצות מילה ולכן הנזהר מנגיעת קטן מיום המילה ואילך קדוש יאמר לו עכ״ל וכתב בן א״ח שם אות יו״ד בשם החס״ל דמנהג זה הוא סגולה טובה לקטנים כדי שיגדלו בטהרה ויהיו גידולי הקדש:

כג **כג) אבל** לנגיעת העכו״ם אין לחוש כי רוח טומאה זו אינה מתאווה לשרות אלא בכלי של קודש במקום קדושה שנסתלקה משם שהם גופות ישראל כשהם ישנים ונשמתם הקדושה מסתלקת מגופם ואז רוח הטומאה שורה על גופם וכשהנשמה חוזרת לגוף מסתלקת רוח הטומאה מכל הגוף ונשארת על הידים בלבד. ר״ז שם. וכ״כ המש״ז שם. עמה״ש שם:

כד **כד) כתב** המג״א סק״א וז״ל ובסדה״י כתוב שלא יגע במלבושיו עד שיטול ובגמ׳ לא משמע כן עיין סי׳ מ״ו (ר״ל דשם מסודרים סדר ברכות השחר וכן הוא בש״ס וכתוב כשלובש מברך מלביש ערומים וכו׳ כשנועל מנעליו מברך וכו׳ כשחוגר וכו׳ כשמשים כובע וכו׳ כשיטול ידיו יברך וכו׳ הרי דנט״י מסודר בסוף אחר לבישת כל בגדיו. מחה״ש) ובברכות דף נ״א אל תיטול חלוקך שחרית ותלבש עכ״ל ועיין נמי בלב״ש ריש סי׳ ח׳ שכ׳ דדין זה של סדה״י חומרת אחרונים הוא ומדברי מרן בסי׳ מ״ו שהביא דברי הגמ׳ להלכה מבואר דלא ס״ל כסדה״י עי״ש והר״ז סי׳ א׳ אות ז׳ כתב אע״פ שמדין התלמוד מותר ליגע במלבושיו קודם נט״י מ״מ חכמי הזוהר הזהירו מאד שלא ליגע במלבושיו קודם נט״י וכל יר״ש יחמיר לעצמו כדברי הזוהר. וכ״כ פע״ח שם ועו״ת דף טו״ב ע״א לא יגע במלבושיו כלל קודם נט״י. וכתב בן א״ח שם אות ו׳ יש בני אדם אשר בזמן הקור לובשים אנפילאות ברגליהם בעודם על מטתם קודם שיקימו לעשות נט״י ולא יפה עושים וצריך להזהירם ע״ז:

כה **כה) [סעיף ה׳] לא יגע בגיגית וכו׳** ואפי׳ נטל לא יגע. ב״י. שו״ג אות ח׳ ועיי׳ מאמ״ר אות ה׳:

כו **כו) [סעיף ו׳] א״צ רביעית וכו׳.** דלא גרע מכל מידי דמנקי. ומיהו לדעת הרא״ה בסע׳ א׳ י״ל גם כאן דלא מברך. ביאורי הגר״א אות ז׳ וכ״כ מצ״ש דף ד׳ ע״ג דהמים צריך שיהיו רביעית עי״ש. וכ״כ הרש״ש ז״ל בנה״ש דף ט״ו ע״ב הנד״מ ונתן טעם בסוד יעו״ש. וכ״כ הרו״ח סי׳ ה׳ או׳ ה׳ וע״כ צריך ליזהר שלא לשפוך פחות מרביעית כדי שלא יכנס בספק ברכות.

כז **כז) [סעיף ז׳] טוב להקפיד וכו׳.** הג״ה. מיהו אינו מעכב וכו׳. כתב המו״ק משמע מתשו׳ הרשב״א למאן דבעי נט״י בשחרית נטילה מעליא קבעי וכל הדברים המעכבים בנט״י דסעודה כגון כלי וכח גברא ומים פסולים פוסלים בה לבד מניגוב דאינו מעכב וכו׳ ודלא כמ״ש בהגהת ש״ע ומה שנרשם המראה המקום מת׳ הרש״בא ליתא וכו׳ וסיים ולע״ד נראה יש חשש ברכה לבטלה כשאין הנטילה הגונה בכל דקדוקי חז״ל במעשה הנט״י שאם לא עשאה כתקנתה לא עשה ולא כלום ואין לברך עליה עכ״ל ועיין מ״ש לעיל אות יו״ד ומאמ״ר אות ב׳:

כח **כח) [סעיף ח׳] נטילת ידים שחרית אין נוטלים ע״ג קרקע אלא לתוך כלי.** אע״פ שכתב זה רבינו בשם הזוהר גם הפוסקים מודו בזה דכיון דמים טמאים הם שמעבירין טומאה השורה בלילה בידים צריך כלי לקבלם ולהשליכם שלא במקום דריסת הרגל, שו״ג אות י״א:

כט **כט) שם** אלא לתוך כלי אבל ע״ג קסמין אסור. עיין סי׳ קפ״א סעי׳ ב׳ מג״א ס״ק ז׳ ופי׳ דבריו במחה״ש וז״ל עיין סי׳ קפ״א סעי׳ ב׳ דמים אחרונים אף שאין נוטלים על גבי קרקע דרוח רעה שורה עליהן מ״מ על גבי קסמין מותר, התם היינו טעמא דטעם הנט״י הוא משום מלח סדומית או ט״א עי״ש בב״י א״כ המים מצד עצמם על ידי הנט״י עדיין אין רוח רעה שורה עליהן אלא בהגיעם לארץ אז רוח רעה שורה עליהן וכיון שיש דבר מפסיק בין המים לארץ אין רשות לר״ר לשרות עליהן כמ״ש מג״א לקמן לכן שרי ע״ג קסמין משא״כ כאן דר״ר שורה על הידים ועל ידי הנט״י מעביר הר״ר מן

הידים ושורה הר״ר על מי הרחיצה וא״כ מאי מהני ע״ג קסמין נהי שיש הפסק בינם לקרקע הא כבר שורה עליהם רוח רעה ולכן צריך כלי ליטול לתוכם ולשפכן במקום שאין אנשים עוברים ומה״ט כתב הרב״י בשם הזוהר שאין ליתן אותן המים למכשפות והב״ח כתב דאפילו לכל אדם השואל אותן המים אין ליתן דודאי דעתו לכישוף עכ״ל וכ״כ לב״ש ופרמ״ג בא״א סק״ז, משמע מזה הא דבעינן שיטול לתוך כלי לאו משום דאין הר״ר מסתלקת בלא כלי התחתון אלא דעיקר הקפידא הוא כדי שלא יעברו עליהם בני אדם ויזוקו בהם א״כ מי שאין לו כלי שיטול לתוכו מותר ליטול במקום שאין עוברים שם בני אדם או לתוך גומא שהמים נבלעים לתוכה וכן משמע בהדיא בחיי״א כלל ב׳ אות א׳ שכתב וז״ל ולכן אסור ליטול על הקרקע במקום שבני אדם הולכים עכ״ל, משמע הא במקום שאין הולכים שם בני אדם מותר ליטול, ומ״מ לכתחלה לא יטול אלא לתוך כלי מפני טעם הזוהר שהביא הב״י וז״ל והיך בעי לאתקדשא כך בעי חד כלי לתתא וחד כלי לעילא וכו׳ דא ברוך ודא ארור וכו׳ דא קדישא ודא מסאבא עכ״ל, ועוד ט״א מפני שיוכל לטלטלו ולהביאו סמוך למטתו כדי שלא יצטרך לילך ד׳ אמות בלי נטילת ידים:

ל ל) שם אלא לתוך כלי, וטוב שיהיה כלי התחתון שבור ומאוס, כנה״ג בהגה״ט. מג״א שם, ש״צ דף י״ח ע״ב, ר״ז אות ח׳:

לא לא) [סעיף ט׳] מים של נט״י של שחרית וכו׳. אסור ליהנות מהם גם לא יתן לבהמתו או לתרנגולים מן המים הללו. זוה״ק פ׳ וישב דף קפ״ד ע״ב כף החיים סי׳ ח׳ או׳ ז׳:

לב לב) שם ולא ישפכם בבית. וכן לא ילינם בבית. זוה״ק שם, ר״ז אות ט׳ גם צריך ליזהר דלפעמים מתמלא הכלי שנוטלים לתוכו על גדותיו מחמת ריבוי בני הבית ואז כשנוטלים בו עוד מוכרח שישפך ממנו על הקרקע ואם נזדמן שנשפכו מי הנט״י בקרקע אז ישפוך על הקרקע ההיא מים טהורים הרבה כדי לבטל מי הנט״י שנשפך שם. בן א״ח שם אות ח׳:

לג לג) מי הנט״י אסור לברך ולקרות כנגדם אלא ישפכם או יכסם. ברכ״י אות ד׳. וכ״כ בספרו מו״ב סי׳ ב׳ אות נ״ז וקשר גודל סי׳ א׳ אות ה׳ וכ״כ ש״צ שם ע״ד. זכ״ל אות נון, שע״ת אות ח׳ בשם הנז׳ וכ״כ בן א״ח שם אות ט׳ ואם השליך לתוך כלי של מי הנט״י מים טהורים שיעור רביעית ודאי מותר לקרות כנגדם ולית ביה בית מיחוש כלל. רו״ח סי׳ ע״ז. ונראה הא דסגי בהטלת רביעית מים היינו לנטילת אדם אחד אבל לשני בני אדם בעי שני רביעיות ולשל שלש שלשה וכן לעולם כמו מי רגלים. עיין סי׳ ע״ז סעי׳ ב׳:

לד לד) [סעיף י׳] נוטל כלי ש״מ ביד ימינו וכו׳. וה״ה בנט״י לסעודה כמבואר בז״ח במדרש רות דף קכ״ב ע״ד ודקכ״ג ע״ב תליתאה וכו׳. יע״ש, יפה ללב ח״ג אות ב׳ וכ״כ מחה״ש ריש סי׳ קנ״ח. בן א״ח פ׳ שמיני אות ד׳:

לה לה) שם נוטל ש״מ ביד ימינו וכו׳. מסתברא דאיטר נמי ודאי צריך לעשות כן דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן לא בתר דידיה. א״א סי׳ קנ״ח אות א׳ וכ״כ עמודי השלחן על קי׳ הש״ע סי׳ ב׳ אות ב׳:

לו לו) כתב רמ״א דף שכ״ה דאם אחר מערה על ידיו יערה מימין לימין ע״כ. וטעם דימין שהוא רחמים. א״ר אות ה׳:

לז לז) [סעיף יא׳] לא יטול וכו׳ פי׳ שלא ישפוך לו על ידיו אבל להביא לו מים מותר וכ״מ בב״י בשם הזוהר שהטעם משום והזה הטהור על הטמא. מ״א סק״ח וכ״כ סולת בלולה אות ד׳. ר״ז או׳ י״א:

לח לח) לא יטול ידיו ממשרתת אפי׳ יהודית הגם שנטלה ידיה תחלה מפני שהיא נדה כל זמן שלא טבלה והוא רוצה לטהר ידיו ע״כ לא יטול ידיו מנדה. מו״ב סי׳ ב׳ אות ס״א. וכ״כ בספרו קשר גדול סי׳ א׳ אות ב׳ וכן יש ליזהר שלא יטול ידיו מן העכו״ם, לב חיים ח״א סי׳ ס״ח וח״ב סי׳ ד׳ וסי׳ ו׳, והביאו בספרו רו״ח סי׳ ה׳ אות ו׳, ואשרי מי שיוכל ליזהר שלא יטול מאשה זרה הגם שהיא טהורה וכדפסק מר״ן בשה״ט אה״ע הי׳ כ״א סעי׳ ה׳ וז״ל אסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה וכו׳ באיזה שמוש אמרו ברחיצת פניו ידיו ורגליו וכו׳ יעו״ש יפה ללב ח״א אות ט״ו. והא דכתב אשרי מי שיוכל וכו׳ אע״ג דמר״ן כתב אסור אינו אסור אלא ברחיצה של תענוג שמביאה לידי חבה אבל בנט״י של חיוב שאינה מביאה לידי חבה ליה ביה איסור, משום הכי כתב ואשרי דאינו אלא זהירות בעלמא כדי להתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו:

לט טל) שם לא יטול ממי שלא נטל וכו׳. כתב הט״ז ס״ק ז׳ וז״ל ונ״ל דה״ה בנט״י לאכילה וכ״ש הוא שהרי התם עיקר החיוב משום טומאה דסרך תרומה עכ״ל אבל האחרונים דחו דבריו, א״ר אות ו׳ יד אהרן בהגב״י מאמ״ר אות ו׳ פרמ״ג במש״ז אות ז׳ נה״ש אות א׳ כסא אליהו אות ד׳ נוה שלום אות ז׳ וכתב שם המאמ״ר וכן נהגתי כמה פעמים ליטול ידי ע״י מי שלא נטל ידיו עדיין לאכילה:

מ **מ) [סעיף יב'] אם שכשך ידיו לתוך כלי ש"מ עלתה לו נטילה וכו'** כתב מ"א סק"ט ויברך על נטילת ידים כמ"ש סעי' כ"ב ופי' דבריו הלב"ש דר"ל על נקיות ידים אכן הא"א הניח דברי המג"א בצ"ע עי"ש והחיי"א כלל ז' אות ד' כתב דמברך ענט"י, ולענין דינא כבר כתבנו לעיל אות י' ואות י"א דבכה"ג אין לברך כלל משום דסב"ל עי"ש ועיין ביאורי הגר"א אות י"ב:

מא **מא) שם** אבל לא לרו"ר שעליהם. ואפילו שכשך ג"פ באלו המים לא מהני להעביר הרו"ר דהא מיד בפ"א נטמאו המים מהרו"ר ונעשו כשופכים, ב"י ולבוש ואחרונים:

מב **מב) שם** אם שכשך ידיו בג' מימות מחולפים יש להסתפק וכו'. וטעם הספק הוא דבגמ' לא אמרו אלא בת חורין היא זו ומקפדת עד שירחוץ ידיו ג"פ ושכשוך רחיצה מקרי אבל מדברי הזוה"ק נראה דלא מהני להעביר הזוהמה אלא ע"י עירוי כלי דוקא, ב"י לבוש ואחרונים:

מג **מג) שם** בג' מימות מחולפים יש להסתפק וכו'. וה"ה במטביל ידיו בנהר ג"פ חשוב כג' מימות מחולפים דקמא קמא אזלי והני אחריני נינהו' מ"א סק"י. מאמ"ר אות ז' חיי"א כלל ב' אות א' ר"ז אות י"ב. ונ"ל דה"ה במקוה דהטעם הוא מפני שמיד נטמאו המים וזה לא שייך במקוה באה"ט ס"ק י"ב. ועיין א"א ס"ק יו"ד ומש"ז אות ט"ו:

מד **מד) אם** תוחב ידיו בשלג ג"פ במקומות מחולפות בשעת הדחק יצא. עט"ז בשם הרשב"א. עו"ת אות ו' באה"ט שם. ועיין מג"א סי' ק"ס ס"ק ט"ז:

מה **מה) אם** הטביל ידיו במי מעיין עלתה לו נטילה אפילו אין בו מ"ס ומברך על נטילת ידים כמ"ש מרן בסי' קנ"ט סעי' י"ד וך' יעו"ש. וכ"כ נו"ש אות ב' בשם הרשב"א. חיי"א כלל ז' אות ד' וכ"כ בסידור ר"ז ואע"ג די"א דטבילה לא מהני להעביר רוח רעה א"ר אות ז' וכן פי' מחה"ש דברי המג"א ס"ק יו"ד דלא כעו"ת מ"מ לא הוי ספק ברכה כיון שלא נתקנה הברכה משום רו"ר כמ"ש לעיל אות ו' וכן מוכח מסעי' כ"ב דכתב דאם אין לו מים מקנח וכו' ויברך אע"ג שאינו מועיל לרוח רעה:

מו **מו) שם** יש להסתפק וכו'. וטוב שיחזור ויטילם כדינם מפני שאפשר שאין הרוח רעה מסתלקת מן הידים אלא ע"י עירוי ג"פ מן הכלי. ר"ז אות י"ב:

מז **מז) [סעיף יג'] אם היה ניעור כל הלילה יש להסתפק וכו'.** והרב מהר"ח הכהן תלמיד מהרח"ו זצ"ל פשיטא ליה דאין רוח רעה שורה עליהן וכן אם השכים קודם עלות השחר ונטל ידיו ויהי ער עד הבקר אין רו"ר שורה על ידיו. וכ"כ בס' דרך חיים למהר"ח מאוסטרא בשם האר"י ז"ל והרמ"ז עי"ש דף כ"ו ע"ד. ברכ"י אות ה' וכ"כ מקדש מלך פ' וישלח דף קס"ט ע"ב משם מהרח"ו זצ"ל. וכ"כ סילת בלילה ס"ק יו"ד עי"ש. וכ"כ דברי שלום שאלה מ"ח, אבל הרב יד אהרן בהגב"י כתב בשם האר"י ז"ל דאפילו בניעור כל הלילה צריך עירוי ג"פ, וכן הברכ"י בשיו"ב אות א' הביא בשם ס' תרומה חדשה כ"י לחד מרבוותא קמאי שכתב דהמשכים קודם אור היום ונטל ידיו יש לו ליטול ידיו קודם שיתפלל או שישב ללמוד דלינה פוסלת בנטילת ידים כדרך שפוסלת בקידוש ידים ורגלים, והביאו זכ"ל אות נון. ש"צ דף י"ז ע"ג. שע"ת אות י"ג. וכתב שם השע"ת לכן נראה לנהוג כמ"ש הרמ"א דיטלם בלא ברכה עי"ש. מיהו בשעת הדחק יש להקל כסברת המתירים:

מח **מח) כתב** עו"ש הרב דברי שלום דאף אם היה ניעור בתחלת הלילה וישן אחר חצות א"צ נטילה מכל וכל דכיון דכבר המשיך המוחין על ידי הברכות ועסק התורה כמו שעה שוב אין שליטה בהם דכבר הותש כחן ונתבטלו ע"י המוחין והתורה שעסק עכ"ל. וכ"כ אמל"י בקונטריס שפת אמת סי' מ"א. מיהו סיים שם דטוב להחמיר וצריך נט"י לשפוך ג"פ אבל בלא ברכה. וכן א"צ ליטול לתוך כלי אלא יכול ליטיל על הקרקע אם אין כלי לפניו, הרב בן א"ח (נר"ו) שם אות י"ג:

מט **מט) שם** בהגה, ויטלם בל"ב. כתב עו"ת אות ח' ונראה דאם טנף ידיו בלילה יכול לברך עי"ש וכ"כ א"ר אות ח' וכ"כ בהגהות חידושי רע"ק. אכן המאמ"ר ס"ק ח' השיג על הרבנים הנז' והעלה שאינו יכול לברך אף אם טנף ידיו עי"ש והביא דבריו הנוה שלום אות ט' וכתב וז"ל והגם שיש קצת לפקפק בדבריו מ"מ נכון שלא לברך דשוא"ת עדיף ובפרט בענין הברכה עי"ש:

נ **נ) שם** בהגה. ויטלם בל"ב. כתב א"ר ס"ק ח' בשם ב"א דאם ישן שינת עראי יברך משום דשייך ביה הפקיד פקדנו ביד הקב"ה ומחזירה לו אבל הוא ז"ל דחה דבריו וכתב שאף שכ"כ ב"י לא כתב זה אלא להרשב"א דס"ל טעם דברכת נט"י משום דאפקיד וכו' אבל להרא"ש אין מברך משום דאין מטונפות ידיו וס"ל להב"י דדברי הרא"ש עיקר ואם נאמר דנפסוק דיברך כשישן שינת עראי נראה דמטעם אחר אתינן עלה משום רו"ר אלא דלפי זה בעינן דוקא שתין נשמי דבפחות מזה אין רו"ר שורה כדמשמע בזוהר שהביא ב"י ועוד י"ל דאי לטעם משום רו"ר אף בודאי אין מברכין דלא מצינו ברכה אמילי דסכנתא כמ"ש רש"ל פכ"ה סי' מ"ז ומ"א וכ"כ בס' ברכת אברהם דף מ"ט וכן נוטין דברי רמ"א דף שכ"ו יעו"ש עכ"ל וזה דלא כמשמע

בקי׳ ש״ע סי׳ ב׳ אות ז׳ דאם ישן בלילה שתין נשמי דיברך ענט״י ואע״ג דהחיי עולם על סעי׳ י״ג כתב דהש״ע ס״ל כהרשב״א ובישן שינת עראי צריך נט״י וברכה ע״ש מ״מ סב״ל:

נא נא) שם בהגה. ויטלם בל״ב. וכ״כ בסעי׳ י״ד וט״ו בספיקות אחרים דיטלם בל״ב עי״ש משמע מזה דבכל ס״ב אינו יכול לברך דאם לא כן היה לו לומר וא״צ לברך וכן משמע מדברי הש״ע בסי׳ ס״ז וז״ל אבל אם יודע שקראה אלא שהוא מסופק אם בירך לפניה ולאחריה אינו חוזר ומברך עכ״ל דמשמע דאינו יכול לחזור ולברך וכן העלה הרב זר״א ח״א סי׳ א׳ וכ״כ הפר״ח סי׳ תל״ב אות א׳ הא דאמרינן בכל מקום סב״ל ר״ל דלא מברכינן עי״ש וכ״כ מחב״ר אות ד׳ וכ״כ זכ״ל הל׳ ב׳ אות ס׳ בשם תה״ד סי׳ ל״ד דבפלוגתא דרבוותא בברכות לא מברכינן מספק כלל אלא א״כ ידענא דנהוג עלמא לברך עי״ש:

נב נב) [סעיף יד׳] השכים קודם עמוד השחר וכו׳ וכתב הרב הקדוש מהר״א שרעבי ז״ל בס׳ דברי שלום שם בשאלה מ״ח דמי שקם בחצות ולא עבר עליו חצות בשינה א״צ נט״י בדילוג כי אין רו״ר שורה עליו אבל צריך נט״י משום נקיות כדרך נט״י לאכילה ויברך וכ״כ אמל״י שם אבל הרב בן א״ח שם כתב דצריך שיעשה נט״י גמורה כדת וכהלכה ויברך על נט״י ואע״ג דהגאון ר״ז בסידורו כ׳ דלא יברך ענ״י אלא מחצות הלילה ואילך כדין שאר ברכות השחר וכ״כ הרב מסגרת השלחן בשם הנז׳ וכ״כ עמודי השלחן על קצור הש״ע סי׳ ב׳ אות י״א מ״מ כיון דהרב בן א״ח כתב דיברך ודאי כי כן המנהג ובמקום מנהג לא אמרינן סב״ל אכן שמענו מהרב הנז׳ דאם הקיץ קודם חצות לשתות מים או לילך לבה״כ ולחזור ולישן צריך נט״י גמורה אבל לא יברך אך אם הקיץ סמוך לחצות וממתין עד שיהיה חצות כדי לברך ברכת השחר ולומר ת״ח אז מברך קודם חצות:

נג נג) אם היה ניעור עד אחר חצות לילה הן במשתה הן במלאכה ולא ישן אלא עד שעבר חצות גם זה כשניעור יעשה נט״י גמורה כהלכתה ויברך ענט״י ואע״ג דרבינו הרש״ש ז״ל כתב בנה״ש דף פ״ו ע״ב אם ישן אחר חצות לא שליט עליה רוח מסאבא ואין צריך נע״י הנה הוא סמך דבריו בזה על סניף אחר שכתב מפני שנתעורר בחצות והמשיך המוחין על ידי הברכות וכן נכדו מהר״א שרעבי ז״ל בשאלה הנז׳ סמך ג״כ על הברכות ועסק התורה ע״כ זה שהיה ניעור עד אחר חצות ולא בירך הברכות וישן אז גם לפ״ד רבינו הרש״ש ז״ל צריך נטילת ידים בברכה ורק אם אחר חצות קודם שישן ברך ברכת השחר ולמד תיקון חצות ועסק בתורה אז כשיקיץ משנתו בבקר יעשה נט״י ג״פ אבל לא יברך ענט״י ומיהו אם לא ברך ברכת השחר ורק עסק בתורה אני מסתפק בזה אם יברך ענט״י או לא ומנהג העולם לברך. בן א״ח שם:

נד נד) שם בהגה ויטלם בלא ברכה. עיין מ״ש לעיל אות מ״ז ודע הא דקאמר יטלם בלא ברכה היינו ג״פ כמו בתחילת נטילה. עו״ת אות ט׳ יד אהרן בהגב״י. ר״ז אות י״ד. קיצור ש״ע סי׳ ב׳ אות ח׳.

נה נה) [סעיף טו׳] ישן ביום וכו׳ דווקא ס׳ נשמי. לבוש. סדה״י מג״א ס״ק י״ד. ר״ז אות ט״ו קי׳ ש״ע שם. אבל פחות מזה אין צריך ליטול. א״ר ס״ק יו״ד ושיעור ס׳ נשמי הוא לערך חצי שעה. קיצור ש״ע שם. והמחב״ר בק״א כתב בשם חכם אחד שהוא יותר מחצי שעה ובשם הרמ״ע מפאנו בס׳ אלפסי זוטא פ׳ הישן כתב דשיעור נשימה אחת מתתר״ף בשעה. והביא דבריו הכר״ש:

נו נו) שם יש להסתפק וכו׳, אבל ה׳ דברי שלום שם בשאלה מ״ח כתב דאין הרו״ר שורה ביום. וכ״כ אמ״ל שם ומ״ש הברכ״י אות י׳ בשם זקנו מור״א אזולאי שכתב בשם מהרח״ו וצ״ל שהוכיח מלשון הזוהר דגם הישן ביום רוח רעה שורה עליו כבר ישבו הדב״ש שם. מיהו סיים שם האמל״י דהטוב והישר הוה דצריך נטילת ידים וגם צריך לשפוך ג״פ אבל לא יברך. וכ״כ בן א״ח שם:

נז נז) [סעיף טז׳] דוד היה נזהר וכו׳. כדי שלא יטעום וכו׳. ולפי דעת המקו׳ הוא כי בחינת הו׳ שעות ראשונות של הלילה נקראים ס׳ נשמי והישן באותן הו׳ שעות ראשונות אותה השינה הן מעט הן הרבה נקראת ס׳ נשמי חסר חד ולא טעים טעמא דמותא והוא חי כנז׳ בזוהר פ׳ ויגש דף ר״ז ע״א ואפילו ישן אחר חצות שיאמר הברכות ות״ח אין בכך כלום כמ״ש הרש״ש והבאנו דבריו לעיל סי׳ א׳ אות ז׳ וכן נכדו הרב מהר״א שרעבי הביא דבריו בשאלה הנז׳ וכ״כ ה׳ אמל״י שם בשם הרמ״ז:

נח נח) שם בהג״ה. ובגמרא פ׳ הישן משמע דדוקא ביום היה נזהר, עיין סי׳ רל״א. וז״ל שער הכוו׳ בדרוש יום שבת השינה בלילה היא טובה ומוכרחת והשינה בימי החול טובה לרשעים ורעה לצדיקים זולת אם יהיה איזה צדיק גמור גדול שבדורו וכו׳. אבל השינה ביוה״ש היא טובה לצדיקים כי אין דבר רע שולט ביום שבת ואין חשש שיפסיד איזה עבור נשמת איזה צדיק על ידי השינה ואדרבה אפשר שירויח וימשיך עמו איזה עיבור נשמת צדיק ולכן נכון הדבר לישן ביום שבת אחר האכילה וכך הי׳ נוהג מורי ז״ל לישן ביום שבת אחר האכילה שיעור ב׳ וג׳ שעות כי אדרבא הוא מכלל עונג שבת עכ״ל. וכן כתב בס׳ פט״ח פרק כ״א. וכן כתב בס׳ משנת חסידים פ״א סוף אות י״ב במס׳ שארית יום שבת. ועיין דב״ש בשאלה הנז׳:

נט נט) [סעיף יז'] יש נוהגין לרחוץ פיהם וכו' והטעם מפני שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה, ב"י בשם הרד"א וכלבו. וכ"כ הלבוש. מיהו נראה שאם הוא אינו רוצה להכניס המים לפיו מפני שאינם זכים וצחים אין רחיצת הפה מעכב מלברך, לבוש, ובתענית צבור אסור להדיח פיו, עט"ז, וכ"כ פתחי עולם אות ל' בשם הנז' ועיין לקמן סי' תקס"ז סעי' ג':

ס ס) [סעיף יח'] אלו דברים צריכים נטילת ידים במים, כתב ט"ז ס"ק י"ג פי' במים דוקא ולא בנקיון בעלמא. וכ"כ מ"א ס"ק י"ז בשם המרדכי, וכ"כ א"ר ס"ק י"ב. ר"ז אות י"ח, זכ"ל אות נון. וכ"כ כס"א אות ו' וז"ל נ"ל דדוקא במים ולא כל מידי דמנקי דכולהו משום רוח רעה הם כנודע ואינו משום נקיות וכיון שכן בעינן דוקא מים כמ"ש מרן לקמן סעיף כ"ב וכ"כ הט"ז עכ"ל, אכן המחה"ש כתב על דברי מג"א הנז' וז"ל לאו כללא הוא דבנוגע בגופו מקום מטונף בידו אפילו רצה ללמוד אפילו לכתחילה א"צ מים ודי בנקיון עפר כמ"ש מג"א סי' צ"ב סק"ה עכ"ל וכ"כ תוס' שבת בהגהותיו, וכ"כ הנו"ש אות י"ב דבמ"ש בסי' צ"ב מוכרח לומר דלא קאמר דבעי מים לכתחילה אלא בהנך מילי דהוי משום רו"ר עכ"ל. אמנם לפ"ד הכס"א הנז' נראה דאין חילוק דכולהו צריך במים דוקא כיון דס"ל דכולהו משום רו"ר נינהו. וכ"כ הרב יפה ללב אות י"ח בשם הר' מו"ק. וכן נראה מדברי הלבוש ועי"ת אות י"א. וכ"נ דעת הפרמ"ג במש"ז ס"ק ט"ו דכולהו משום רו"ר נינהו ובעינן מים דוקא. ולכן נראה דיש להחמיר בכולהו ליטול במים דוקא אם יש לו מים מזומנים, וכ"כ חי"א כלל ב' או' ה' ועיין באות שאח"ז:

סא סא) שם הקם מהמטה וכו'. כתב סדה"י וז"ל ונ"ל שבכל אלו העניינים א"צ לערות עליהם מים ג"פ כי לא נזכר עירוי ג"פ אלא בנט"י שחרית אבל לא בדברים אחרים עכ"ל והב"ד הכנה"ג בהגב"י ומג"א שם, וכ"כ ר"ז שם, אכן העו"ת שם כתב עליו דאינו מוכרח יעו"ש. והמג"א סי' ז' כתב משם ס' היכל הקודש דהיוצא מבה"כ צריך לערות עליהם ג"פ ומ"א שם חלק עליו וכתב דא"צ עי"ש. גם הא"ר אות י"ב כתב משם מקור חיים וז"ל היוצא מבהכ"ס אף שר"ר שורה עליו מ"מ אינה בת מלך וא"צ כלי וכן ההולך בין המתים צריך ג"פ אבל לא כלי, וכן המשמש מטתו אבל היוצא ממרחץ ונוטל צפרניו א"צ רחיצה ג"פ עכ"ל משמע מדבריו דביוצא מבהכ"ס צריך ג"פ אבל לא כלו וכ"כ הרב אש"א ס"ק י"ז והמחה"ש שם והכר"ש בשם הנז' עי"ש אבל הרב סלת בלולה ס"ק י"ד כתב משם מקור חיים הנז' דביוצא מבהכ"ס לא בעינן ג"פ, וכ"כ הגאון חיד"א במחב"ר אות ו' וז"ל הני מילי שעלו מן הרחצה לאו כולהו מטעמא חד נינהו דקם מן המטה והיוצא מבהכ"ס והמרחץ והנוטל צפרניו הוא משום רוח רעה השורה על הידים ומיהו לא שוו בשיעורייהו דהקם מהמטה צריך ג"פ אל כלי אבל יוצא מבהכ"ס ומרחץ והנוטל צפרניו א"צ ג"פ וכלי כי רוח הטומאה מעט, והולך בין המתים ונוגע במת צריך ג"פ וכן בתשמה"מ מפני הטומאה אבל חולץ מנעליו ונוגע ברגליו וחופף בראשו הוא משום נקיות, מקור מים מהר"ח הכהן עי"ש באורך, וביציאת ביהכ"ס חזינן לרבנן קשישאי שרחצי ג"פ וגם רחצו פ"א אם חלצו בתי רגלים מעור שנוהגים בטורקיאה עכ"ל והב"ד שע"ת אות כ' וזכ"ל אות נון:

סא) והרב סולת בלולה בס"ק הנז' כתב משם מקור חיים וז"ל דברים אלה אין כולה מט"א הקם מהמטה והיוצא מביהכ"ס ומהמרחץ והנוטל צפרניו הוא משום רו"ר השורה על הידים אבל אינם שווים כי הקם מהמיטה צריך ג"פ ותוך כלי אבל היוצא מבה"כ ומרחץ ונוטל צפרניו הוא אע"ג דצריך להיות עד הפרק א"צ ג"פ וכלי כי הרוח הטומאה מועט הוא והולך בין המתים והנוגע במת צריך רחיצה ג"פ וא"צ כלי וכן במשמש מטתו הוא מפני טומאה וזה מורה ג"כ הפחד שאינו שווה כי הפחד הוא כי נאחז בו הקליפה עד תום זה השיעור אמנם החולץ מנעליו והנוגע ברגליו והחופף בראשו אין זה מפני רו"ר אלא מפני נקיות עכ"ל משמע מדבריו דביוצא מבהכ"ס א"צ ג"פ ובסי' ז' סק"א כתב בשם מקיר חיים הנז' וז"ל הדא דתימא כאשר לא נכנס בבהכ"ס קבוע אבל נכנס בבהכ"ס קבוע אשר שם רוח הטומאה בקבע ונהנה מההוא לכלוכא וטנופא והוא שורה מיד על האצבעות כמ"ש הזוהר (הובא לשונו סי' ג') אז צריך ליטול ידיו להעביר רוח הטומאה מעליהם ולא משום נקיות וצריך ליטול ידיו עד הפרק ג"פ רק שא"צ כלי וכיוצא בו דלא דמי לר"ר השורה בלילה עכ"ל וצ"ל לעיל שכתב משם מקור חיים הנז' דהיוצא מביהכ"ס א"צ ג"פ היינו מביהכ"ס שאינו קבוע וזה תימה על המחב"ר שהביא דברי המקח"י בסתמא דמשמע אפילו ביהכ"ס קבוע א"צ ג"פ רק רבנן קשישאי היו מחמירים על עצמם ולא זכר דברי המקח"י שהביא ה' סלת בלולה בסי' ז' הנז' וצ"ע במקח"י גופיה אך לא נמצא אצלינו, נמצינו למידין שלדעת הסדה"י והכנה"ג והמ"א ור"ז א"צ ג"פ בכולהו ולדעת היכל בקודש והי"א בהגב"י צריך ג' פעמים ביוצא מביהכ"ס ולדעת המקח"י שהביאו דבריו הא"ר והסו"ב והכר"ש צריך ליטול ג"פ ביוצא מביהכ"ס והולך בין המתים ומשמש מטתו אמנם הסו"ב פליג עליה ביוצא מביה"כ דאין צריך ג"פ וכן נראה דעת הא"ר והכר"ש ולפ"ד המחב"ר הנז" גם המקח"י ס"ל דביוצא מביהכ"ס א"צ ג"פ אלא שרבנן קשישאי היו מחמירים ולפ"ד השל"ה בשער האותיות אות ט' והרח"פ ז"ל בלב חיים ח"א סי' ס"ג והכף החיים סי' ז' אות כ"ו וברו"ח אות ג' והחסד לאלפים בכולהו צריך ליטיל ג"פ והוסיפו עוד הכף החיים והחס"ל דבעינן נמי בכולהו שיעור רביעית ושלא ילך ד' אמות ולעניין הל' נראה דיש להחמיר ביוצא מביהכ"ס והולך בין המתים ומשמש מטתו ליטול ג"פ והמחמיר בכולהו ליטול ג' פעמים קדוש יאמר לו:

סב **סב) יש** להסתפק בהני דבעינן ג״פ אי צריך נמי בסירוגין כיון שהם משום רו״ר או דלמא דווקא לרו״ר השורה על היישן בלילה בעינן סרוגין משום בת מלך ונראה דיש להחמיר, אח״כ ראיתי שכ״כ הרב בן א״ח בפ׳ תולדות אות ט״ז:

סג **סג) שם** והיוצא מבהכ״ס וכו׳ בכל אלי הדברים צריך ליטול ידו כל האפשר להקדים להסיר מעליו כח אותה הטומאה ולהסתלק ממנה, סדה״י הביאו כנה״ג בהגב״י, מג״א ס״ק י״ח. א״ר ס״ק י״ב. א״א אות י״ח. מיהו אין צריך להזהר בכל הנך לבלתי ילך ד״א בלי נטילת ידים רק בשינה, בן א״ח שם. והגם שכתבנו לעיל בשם כף החיים ובשם החס״ל דצריך להזהר בכולהו המנהג להקל אבל במ״ש דבעינן שיטול רביעית יש להחמיר בזה. וכ״כ הרב בן א״ח שם:

סד **סד) כל** הדברים הצריכים נט״י אפילו לא נגע רק באצבע קטנה צריך ליטול עד הפרק ולכל הפחות עד קשרי אצבעותיו אבל אם לכלך ידיו בטיט או ברפש א״צ לנקות אלא מקום המלוכלך בלבד. מש״ז ס״ק י״ח. וכ״כ פתחי עולם אות ל״א בשם הנ״ז:

סה **סה) שם** והיוצא מבהכ״ס וכו׳. כתב הכר״ש בסי׳ ז׳ מדברי מג״א סי׳ רכ״ז ס״ק ב׳ מבואר ביוצא מבהכ״ס דוקא כשעשה צרכיו צריך נט״י הא לאו הכי אף מקבועה א״צ נט״י וה״ה יוצא ממרחץ שרחץ שם. וסיים ועיין פרמ״ג וראינו בפרמ״ג באש״א סי׳ ז׳ שכ״כ בתחלת דבריו ולבסוף סיים די״ל להמ״א דהיוצא מבהכ״ס קבוע בלא עשה צרכיו צריך ליטול ידיו משום רו״ר ששורה שם ונדבק בידיו וכו׳ יעו״ש. גם הג׳ חיד״א בס׳ ברית עולם על ס׳ חסידים סי׳ תתכ״ג כתב בשם הזוהר דאם נכנס לבהכ״ס על הכניסה לבד שורה עליו רו״ר אפילו לא עשה צרכיו ע״ש. וכ״כ ה׳ כתם פז על הזוהר כי מיד בהכנסו לבהכ״ס שורה על ידיו, וכ״כ כף החיים סי׳ ח׳ אות ח״י וכ״כ עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ ב׳ אות י״ד. בן א״ח שם. וכן היוצא מבית המרחץ אפילו לא רחץ. עמודי השלחן שם:

סו **סו) גם** המכניס ידיו לבד בבהכ״ס צריך נטילת ידים ג״פ. רו״ת סי׳ ג׳ אות ג׳ ובסי׳ ע״ו אות ב׳ אבל הרב בן א״ח שם כתב דסגי בפ״א מיהו סיים שם דהמחמיר ליטול ג׳ פעמים תע״ב.

סז **סז) כתב** ס״ח סי׳ תתכ״ג כשלוקח קנוח בידו לקנח עצמו וראה שלא הוצרך ולא עשה לא גדולים ולא קטנים והסיר מידו הקנוח אעפ״כ לא יגע בספרים עד שירחץ ידיו. והביאו א״ר סי׳ ז׳ אות א׳ רעק״א ע״ז הסעיף. פתחי עולם שם. ונראה דהיינו דוקא אם יש בזה הקנוח שום צואה או דבר מגונה. אבל אם הוא נקי א״צ. וכגון שלא נכנס לבה״כ כמש״ל או׳ ס״ה:

סח **סח) שם** והנוטל צפרניו. אפי׳ לא נטל כולם צריך נט״י. כס״א אות ז׳ בשם הרשב״ץ, וכ״כ פתחי עולם אות ל״ב בשם אה״ח וה״ה כף החיים סי׳ ח׳ אות ז״ך וסיים וה״ה בתגלחת דמשאיר שערות על ראשו ומגלח במקצת דצריך נט״י יעו״ש. ואפילו אינו נוטל צפרניו בידיו אלא ע״י אחרים ג״כ צריך ליטול ידיו, עיין לקמן אות צ״ב:

סט **סט) שם** והחולץ מנעליו. כתב עו״ת אות י״ב וז״ל משמע אפילו לא יגע בהן ובנגיעה סגי בנקיון בעלמא עכ״ל. אמנם המ״א ס״ק י״ט כתב דוקא אם חולץ בידיו הא לאו הכי א״צ. וכ״כ שכנה״ג סי׳ קכ״ח בהגה״ט אות ד׳, וכ״כ א״ר ס״ק י״ג, מאמ״ר ס״ק ט׳ ר״ז אות ח״י, חיי״א כלל ב׳ אות ה׳, עמה״ש על קי׳ הש״ט אות ט״ו:

ע **ע) שם** והחולץ מנעליו. ואפילו הם נקיים לגמרי. מג״א סי׳ קכ״ח ס״ק כ״ו, ר״ז שם אות כ״ז, ח״א שם, יפה ללב ח״א אות כ״א. פתחי עולם אות ל״ב:

עא **עא) שם** והחולץ מנעליו. וה״ה אם נגע בהן אחר שלבשן או אחר שחלץ אותם, מיהו אם נגע במנעלים חדשים שעדיין לא לבשם אדם מעולם אפי׳ פ״א לית לן בה וא״צ רחיצה כלל, יפה ללב שם, בן א״ח שם אות י״ז. נ״ל דתרתי בעינן נעל והלך בהם פ״א על הארץ, מור וקציעה:

עב **עב) שם** והחולץ מנעליו. כתב המעשה רוקח בח״ב בליקוטים שבסוף הס׳ אות א׳ וז״ל על עניין השירויאס שהם הבתי רגלים שהם תפורים עם אנפילאות שאלתי את פי המורה ה״ר אברהם יצחקי נר״ו מה דינם בענין הנגיעה אם צריך נט״י והשיב לי שטוב ונכון הוא להחמיר בדבר אלא שראה מי שמיקל בדבר ע״כ, ואני ראיתי להרב המורה החסיד שהיה נזהר הרבה בדבר עכ״ל, משמע מדבריו דאינו אלא מדת חסידות אבל מדינא א״צ, וכן שמענו מפי ידידינו הרה״ג רי״ח טוב (נר״ו) שאמר דמדינא א״צ ליזהר בנגיעת בתי רגלים שקורין בערבי ג׳וראב:

עג **עג) שם** והנוגע ברגליו. ואפילו אם הרגלים הם רחוצים ונקיים גם כן צריך נט״י כי לדברי המקו׳ ז״ל דהר״ר שברגלים היא עזה מאד ולא תזוז ממקומה ע״י רחיצה כמ״ש לעיל אות ה׳ ולכך אפילו מנוקים הנוגע בהם צריך נט״י, וכ״כ מו״ק, וכ״כ ה׳ יפה ללב ח״א אות כ״ב בשם הנז׳:

עד **עד) שם** והחופף ראשו. דוקא אם חיכך תוך השערות שבראשו אבל אם נגע בשערות ולא חיכך א״צ נט״י דאין בנגיעה זוהמא כמו בגופו, ח״א כלל מ׳ אות י״ט וכתב שכן מוכח סי׳ קס״ב סעי׳ ח׳ מדברי רמ״א. וכ״כ א״ר עי״ש, וכ״כ ר״ז סי׳ קס״ב אות ב׳ וסי׳ קס״ד אות ב׳ וכ״כ היפ״ל אות כ״ג משם ה׳ בתי כנסיות, וכתב דהכי דייק לשון הרמב״ם שהביא מרן בסי׳ קס״ב ובסי׳ קס״ד עי״ש, וכ״כ עמה״ש שם אות י״ז:

עה **עה) שם** והחופף ראשו. כתב רו״ח אות ו׳ וז״ל וכמו כן בנוגע בשער זקנו ובפרט כשהוא סמוך לבשר שיש בו מלמולי זיעה וגם לפעמים מחכך בשער זקנו שנמצא בהם כנים והוי בכלל המפלא כליו דאפילו לא מצא כנה צריך נט״י ועוד כיון דקיי״ל ביו״ד סי׳ קי״ז דכל הנוגע בזיעה צריך נט״י משום סכנה חוץ מזיעת הפנים וכו׳ עכ״ל, ולענ״ד צ״ע דלמה יצא מקום הזקן מכלל הפנים דאין בזיעה ההוא משום סכנה ומ״ש דהוי בכלל המפלא כליו י״ל שאני התם כיון דבכוונה מכוונת מחפש אחר הכנים בחורים ובסדקים חיישינן דילמא נגע בכנה בידיו ולא ראה בעיניו אבל הכא אין כוונתו רק לחכך ולא שכיח כ״כ כנים דחיישינן דבאקראי בעלמא דילמא נגע וכן העולם אינם נזהרים בזה, ועיין לקמן אות צ״ח:

עו **עו) שם** וי״א אף ההולך בין המתים, היינו בית הקברות. תשובת מהרי״ל סי׳ כ״ג, מ״א ס״ק ב׳, חיי״א שם. ר״ז אות י״ח. קי׳ ש״ע סי׳ ב׳ אות ט׳:

עז **עז) שם** ומי שנגע במת, משמע דאה הלך אצל מת א׳ א״צ נטילה מיהו נהגו ליטול אפילו נכנס למת א׳ וה״ה למלוין אותו, מ״א ס״ק כ״א. ר״ז שם חי״א שם. קי׳ ש״ע שם. ונוהגים לרחוץ אפילו אם ילוונו ד״א בשעת הוצאתו מביתו בחזרתו ממנו אע״פ שלא הלך לביה״ק. יפ״ל ח״ג חי״ד סי׳ שע״ו אות ב׳. ויראה חוץ לד״א מן המת א״צ נטילה, א״א אות כ״א, עמה״ש שם אות י״ט. וכ״כ פת״ע אות ל״ג:

עח **עח) כתב** שכגה״ג ביו״ד סי׳ שע״ו אות י״ד וז״ל מנהגינו שלא לקנח הידים מאותה רחיצה אלא מניחים שיתנגבו מעצמם ולא שמעתי טעם נכון לזה עכ״ל, וכתב עיקרי הד״ט ביו״ד סי׳ ל״ה אות ע׳ בשם פחד יצחק ע׳ ק׳ שראה רבותיו מהר״י בריא״ל והריב״ק שהיו מקנחים אותם וכך היה נוהג כמותם יעו״ש והב״ד סידור בי״ע בדיני חזרה מבה״ק אות ד׳. יפ״ל שם. וכתב שם היפ״ל שיש נוהגים כן בימות החורף אבל בימות הקיץ מניחים כך בלי ניגוב, וכ״כ בן א״ח שם אות ט״ז שיש להקל בעת הצינה עי״ש:

עט **עט) בשעת** רחיצת הידים בחזרתם מן המת מקפידים שלא ליקח הכלי מיד הרוחץ. ביל׳ ביו״ד שם. חידושי רע״ק שם, וכ״כ חכ״א כלל קמ״ד אות ל׳ בשם מענה לשון, ונ״כ א״ר בא״ח סי׳ רכ״ד ס״ק ז׳:

פ **פ) כתב** רמ״א ביו״ד שם וז״ל ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ וישב ג׳ פעמים ומנהג אבותינו תורה היא עכ״ל וכתב עליו יפה ללב שם אות ג׳ וז״ל ומנהגינו להקפיד שלא ליכנס אפילו לביתו קודם שירחץ וכו׳ עי״ש. וכן משמע מלבוש שם ושכנה״ג שם בהגה״ט אות י״ט שכתבו סתם שלא ליכנס לבית קודם שירחץ משמע אפילו לביתו:

פא **פא) שם** ומי שנגע במת. וה״ה נמי מי שנגע בעכו״ם או בישראל מומר שהם בחייהם כמתים שצריך נט״י. יפה ללב ח״א אות כ״ד בשם לב חיים ח״ב סי׳ ו׳ וכן הוא ברו״ח אות ב׳. וכתב שם יפה ללב וז״ל ונראה פשוט דה״ה נמי במי שנגע בבע״ח טמאים שצריך נט״י עכ״ל. ואע״ג דר״ז סי׳ צ״ז אות ג׳ כתב דהנוגע בב״ח טמאים אין צריך נטילת ידים מ״מ יש להחמיר היכא דאפשר:

פב **פב) שם** ומי שמפליא כליו. אפילו לא נגע בכנה שלא מצא, מג״א ס״ק כ״ב, א״ר ס״ק י״ג, ר״ז שם, חי״א שם, קיצור ש״ע סי׳ ב׳ אות ט׳:

פג **פג) שם** ומי שמפליא כליו, ומכ״ש אם הוא מפליא שערותיו של זקנו ושל הפאות להוציא את הכנים שחייב בנט״י אפילו לא מצא דלא גרע מדין זה דהמפליא כליו, יפה ללב שס אות כ״ה בשם תורה וחיים למהרח״ף ז״ל. וכתב עו״ש דאפילו לא הפליא כ״א לחפש אחר פרעושים כמנהג בני אדם צריך ליטול:

פד **פד) והנוגע** בכנה. כתב יפה ללב שם אות כ״ו וז״ל ובעט״ז לקמן סי׳ ז׳ כתב וההורג כנה עי״ש דש״מ דדוקא אם הרגה דאיכא מידי דלכלוך ומיאוס יותר אבל בנוגע לבד א״צ נטילת ידים ואנן נקטינן לחומרא אפילו בנגיעה לבד כפשט דברי מרן וכמ״ש בב״י בשם מוהרי״א ז״ל וכ״כ הלבוש ז״ל ועיין בא״ח די״ד ע״ב שכתב וז״ל דלא יגע בכנה ולא בפרעוש וכו׳ ואם נגע יטול או ישפשף יעו״ש עכ״ל וכ״ה פשט דברי האחרונים שכ׳ הנוגע בכנה, ר״ז שם, חי״א שם, קיצור ש״ע שם, ועיין שע״ת אות כ׳ שכתב הנוגע בפרעוש די לו בנקיון בעלמא וכ״כ עמה״ש שם אות ט״ז בשם הנז׳:

פה **פה) שם** והנוגע בגופו בידו. היינו במקומות המכוסים לפי שיש שם מלמולי זיעה כמ״ש סעיף כ״א אבל אם רחץ גופו היטב ולא נשאר בו שוה טינוף א״צ נטילת ידים, כ״כ הרב יוסף פלאג׳י (נר״ו) בתשובה שבסוף רו״ח ח״ב עי״ש

פו פו) שם והנוגע בגופו בידו. כתב ח״א כלל מ׳ אות י״ח וז״ל נגע ביד א׳ במקום מטונף א״צ ליטול אלא אותו יד ואפילו באמצע סעודה כ״מ בפסחים קט״ז בתוס׳ בד״ה כל שטיבולו וכו׳ ובתו׳ יו״ט פ״א דידים מ״א ובסי׳ ק״ע עכ״ל וכ״כ הר״ז בסידורו בהל׳ נטילת ידים לסעודה אות י״ז וז״ל ואם נגע במקום מכוסה צריך לחזור וליטול היד שנגע בה כהלכה עד הפרק עכ״ל, וכ״כ עמה״ש על קי׳ הש״ע סי׳ מ׳ אות כ״ג בשם מסגרת שש״ש וכ״כ הארץ חמדה באזהרות שהעולם נוהגים שהם נוגעים במקומות המכוסים ואינם נוטלים כדינו רק מקנחים ידיהם או נותנים אותו אצבע הנוגע במים וזה לא מהני דצריך לפחות ליטול כל היד עד קשרי אצבעותיו ואפילו אינם נוגעים רק באצבע קטנה וכו׳ עי״ש, אכן ה׳ יפה ללב ח״א אות ז״ך כתב בשם מור אביו ז״ל בלב חיים ח״ב סי׳ ז׳ דאפילו נגע באחד מכל אלה שצריך נטילת ידים בידו א׳ יש לו ליטול השתי ידיו וסיים שכן כתב בשל״ה עיין בו והכי נהוג עלמא עכ״ל, ולעניין דינא יש לפסוק כס׳ א׳ והמחמיר כס׳ אחרונה תע״ב:

פז פז) שם והנוגע בגופו בידו. האי בידו שכתב כאן לבסוף קאי אכולהו שכתב לעיל דהיינו החולץ מנעליו והנוגע ברגליו והחופף ראשו ומי שנגע במת ומי שמפליא כליו והנוגע בכנה ועד אחרן במ״ש והנוגע בגופו איירי שחלץ ונגע בכולהו בידו ממש כמפורש כאן אבל אם היה בדבר אחר שלא נגע ידו ממש בהן א״צ לטילת ידים, יפה ללב שם. וכ״כ מג״א סי׳ צ״ז ס״ק ז׳ דיכול ליטול כנה על ידי בגד וא״צ נט״י, וכ״כ ר״ז שם אות ג׳. וכ״כ חיי״א כלל כ״ב אות ח׳ דמותר ליגע במקומות המכוסים באדם או לחכך ראשו ע״י בגד עי״ש, וכ״כ השו״ג סי׳ יו״ד אות י״ז שראה כמה ת״ח שמשליכים על כתפיהם סודר או מפה גדולה כדי לקנח הזיעה או הידים או מי שהוא רוצה לחוף ראשו או הגוף כדי שלא ליגע בידים וכו׳ עי״ש וכ״כ היפה ללב שם בשם הא״ח בהל׳ תפלה אות ט״ז דף י״ד ע״ב עי״ש:

פח פח) מי שנוגע בכלי השתן או בכלי צואה אם הוא נקי אי צריך נטילת ידים עיין לקמן בש״ע ס״ס מ״ג ונלע״ד דל״מ אם הוא של מתכת וזכוכית שא״צ נטילת ידים מדינא אלא אפילו הוא של חרס שאסור לקרות ולומר דברי קדושה כנגדו עכ״ז כיון שהוא נקי ובר ואינו טופח ע״מ להטפיח ממ״ר וצואה א״צ נטילת ידים, וכן מתבאר מת׳ ה׳ זקן אהרן סי׳ ע״ב דמי שנוטל כלי השתן בידו ויש בו טופח ע״מ להטפיח נטמאו בו הידים וצריך מי שנגע בהם לרחוץ עד שיוכל להוציא מפיו ד״ק וגם לפניהם אסור וכו׳ וכתב עוד וז״ל וכיון ששמות הקודש אפילו בל׳ חול אסורים היאך יעלה על לב אדם להזכיר ולהשבע בהם וידו אוחזת בעקב הטומאה רח״ל יעו״ש, ועכ״פ לומר ד״ק או אם יש לו תפילין בראשו להחמיר ובפרט אם היא של חרס, רו״ח אות ד׳:

פט פט) שם ומי שעשה א׳ מכל אלו וכו׳ ואם אינו ת״ח יצא מדעתו. שמעתי דבא לידי חטא דאין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות. א״ר ס״ק י״ג. חיי עולם על הי״ח:

צ צ) שם ומי שעשה וכו׳ ולא נטל וכו׳. כתב מאמ״ר ס״ק יו״ד וז״ל נלפק״ד דהיינו דוקא באם לומד ומתפלל בלא נטילת ידים אבל אם הולך לעסקיו או כיוצא בו לל״ב וכ״מ ממ״ש ב״י בשם הרא״ש והרשב״א ז״ל בדין ברכות השחר וכן מבואר ממ״ש מור״ם ז״ל בהג״ה סי׳ צ״ב סעי׳ ז׳ וממ״ש שם מג״א דלד״ת די בנקיון אעפ״י שיש לו מים משמע דכשאינו לא לד״ת ולא לתפלה אפילו נקיון א״צ והכי מסתבר עכ״ל. משמע מדבריו דבכולהו אם הולך לעסקיו בלי נטילת ידים לל״ב ואע״ג דאית בהו משום רוח רעה לכ״ע כמ״ש לעיל אות ס׳ וס״א אמנם הרב נו״ש אות י״ב אחר שהביא דברי המאמ״ר הנז׳ כתב עליו וז״ל ול״נ דהיינו דוקא במידי דמשום נקיות כגון חולץ מנעליו ונוגע ברגליו וחופץ בראשו וכיוצא. אבל בהנך אחריני דאית בהו משום רוח רעה אפילו אינו לומד צריך ליטול ידיו וכן מוכח מהראיה שהביא איהו גופיה מדברי המג״א רסי׳ צ״ב דשם איירי במידי דנקיות וכו׳ אבל במידי דיש בהם משום רוח רעה צריך ליטול עכ״פ ועיין מ״ש מ״א ס״ק י״ח גבי היוצא מבהכ״ס ודוק עכ״ל. הנה מה שציין על מ״א כוונתו להביא ראיה דמידי דהוי משום רוח רעה צריך ליטול אפילו אינו לומד דז״ל מ״א שם בשם סדה״י ירחץ תכף כמו בשחרית עכ״ל והיינו משום רו״ר וז״א דהא הסדה״י כתב בכל אלו הדברים צריך ליטול תכף כמ״ש לעיל אות ס״ג וי״ל דזהו דוקא לכתחילה וגם המאמ״ר מודה דלכתחלה טוב להחמיר:

צא צא) [סעיף יט׳] המקיז דם מהכתפים וכו׳ ואיני יודע אם בכלל זה מה שקורין שרעפין או באנקיס וכן עלוקה שקורין איגל או פיאווקעס אם צריך ליטול ידיו ויראה דאין טורח כ״כ ויטול ידיו גם לזה. פרמ״ג א״א אות כ״ב:

צב צב) שם המגלח ולא נטל וכו׳. כתב יפה ללב ח״א בקונ״א הנקרא יושר לבב אות י״ח וז״ל מדכתב המגלח ולא כתב המתגלח משמע דוקא מי שמגלח את עצמו בידו אבל המתגלח על ידי זולתו א״צ ליטול וכן יש לדקדק גבי נטילת צפרנים דכתב בסמוך הנוטל צפרניו ולא נטל וכו׳ אבל העולם נוהגים ליטול ידיהם אפילו שהוא מתגלח על ידי אחר שזה הוא הווה ורגיל ונראה ק״ו הדברים ממש״ל בסי׳ קס״ג ס״ב בדין המאכיל וכו׳ יעו״ש עכ״ל. ונראה דבחנם נדחק דלשון המגלח משמע בין אם גלח עצמו בידו בין גילחו לו אחרים וכן י״ל גבי הנוטל צפרניו. וכתב עוד שם והמגלח לאחרים הוא צריך ג״כ נטילת ידים דלא גרע מהחופף ראשו והנוגע בגופו בידו דצריכים נטילה עכ״ל. אמנם הנוטל צפרני אחרים א״צ ליטול דהא הנוטל צפרניו על

ידי אחרים הוא צריך ליטול משום רו״ר השורה על הידים כמ״ש לעיל אות ס״א אבל הנוטל צפרני אחרים למה צריך ליטול ואי משום דנוגע בצפרנים אין בהם מיאוס כדאי׳ במו״ק דף י״ח ע״א. וכ״כ הריא״ז הביאו באה״ט סי׳ תקל״ב סק״ב:

צג צג) שם המגלח ולא נטל וכו׳ לא שנא בין אם העביר שערו על ידי תער או ע״י מספריים דגם המעביר שערו ע״י מספריים נקרא גלוח, עיין טור א״ח סי׳ תקפ״א וש״ע יו״ד סי׳ ש״ץ סעי׳ ג׳:

צד צד) [סעיף כא׳] צריך ליזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע בשוק וירך. משמע מדברי מרן ז״ל שוק וירך אפילו הם מגולים אין ליגע בהם. נו״ש אות ט״ו, רו״ח אות ו׳:

צה צה) שם לפי שיש שם מלמולי זיעה. וכן יש ליזהר שלא ליגע בבגד שיש שם זיעה הרבה כגון בצד הפנימי של הכובע, עמה״ש על קי׳ הש״ע סי׳ מ׳ אות כ״ג בשם בה״ל, וכ״כ רו״ח שם וז״ל ולפז״נ דיש ליזהר ג״כ מליגע בכובעים כשהוא הרבה מזיעה שיש ממשות מזוהמא ואם ידחוק בצפורן יוצא מלמולי זיעה דצריך נט״י אכן כשנוגע בזיעה לבד שיוצא מידיו ומזרעותיו עד הקובדו שאז הוא נקרא מקום מגולה כמ״ש הב״י בשם הכלבו לקמן בסי׳ צ״ב או אם נוגע בכתונת או בבגד הנתון לקבל הזיעה והוא לח ואפילו טופח ע״מ להטפיח מחמת הזיעה נראה ברור דכל שאינו יוצא מן הזיעה שום ממשות זוהמא ליכא חששא כלל עכ״ל:

צו צו) שם לפי שיש שם מלמולי זיעה, ובזיעה יש סכנה שכל זיעת האדם סם המות חוץ מזיעת הפנים יו״ד סי׳ קי״ו סעי׳ ד׳, וסימן לדבר בזיעת אפיך תאכל לחם, עט״ז, באה״ט ס״ק כ״ו:

צז צז) שם וכן שלא לחכך בראשו. וכן שלא ליגע בצואת האוזן והאף כי אם על ידי בגד כמ״ש בהג״ה סי׳ צ״ב סעי׳ ז׳ וכ״כ האחרונים, ר״ז שם, חי״א כלל כ״ב אות ט׳ עמה״ש על קי׳ הש״ע סי׳ מ׳ אות כ״ג. וכ״כ מהרח״ו ז״ל בשער הכוונות בענין ברה״ש וז״ל גם הזהירני מאד מורי ז״ל שלא להכניס האצבע בתוך האזנים כדי לנקות הזוהמה שבהם בתוך התפלה כלל מהתחלת הברכות עד גמר עלינו לשבח ואם עשה כך צריך נט״י עכ״ל, וכ״כ כף החיים סי׳ ח׳ או׳ ל׳ ויפה ללב ח״א סי׳ צ״ב או׳ יוד בשם אור צדיקים דהמכניס אצבעו באזנו ובחוטמי צריך נטילת ידים ודלא כהמו״ק (הובא ברו״ח אות ג׳ וביפה ללב שם). גם המחב״ר שם אות ד׳ כתב וז״ל המו״ק הקל בנגיעת צואת האף כי רמי ליה בידו ולא נהירא עכ״ל, והביאו שע״ת שם וש״צ דף ק״י ע״ד, וסיים שם כף החיים ול״ד מכניס אלא ה״ה נמי אם קנח במפה או בקיסם לא יגע בזוהמא היוצאת מהם דמה הועיל בזה אחר שנגע ע״כ. ודווקא כשהיא רכה ולחה אבל יבשה ודאי לא חמירא מצואה ממש. יפה ללב שם, ועיין להרו״ח שם שכ׳ שמדברי ס״ח סי׳ רנ״ב ושל״ה דף ר״ן ע״ב נראה דהמקנח חוטמו א״צ נטילת ידים אלא די בקינוח עי״ש. ויש לסמוך על זה היכא דלא אפשר:

צח צח) שם אבל מקומות המגולים בראשו ובפניו וכו׳ משמע בהדיא מפשט הלשון דמה שהוא חוץ לכובע שמשימים על הראש והוא מגולה אין להקפיד ולא שנא בין אם יש שם שער בין אם הוא מגולח והטעם משום דהזיעה אינה מזקת אלא א״כ יש בהזוהמא כמ״ש בהג״ה ובט״ז ס״ק ט״ו ומקומות המגולים כיון ששולט שם האויר אין בזיעה ההיא שום זוהמה ואפילו יש שם שער ג״כ שולט האויר ומשו״ה אינה מזקת ודלא כהמאמ״ר שכתב באות י״א שאפשר לחלק בין אם יש שער למגולח יעו״ש:

צט צט) שם ומקום המגולה שבזרועותיו אין להקפיד, מותר ליגע בידו עד הפרק הנקרא קוב׳דו ובצואורו עד החזה, ב״י סי׳ צ״ב בשם הכלבו, ט״ז שם סק״ב. מג״א כאן ס״ק כ״ג, א״ר אות י״ד, סלת בלילה אות ב׳ וכתב מחה״ש על זה וז״ל ולענ״ד דהכל לפי המדינה ודרך לבושיהם דמקום שיש להם כתונת שרחב בית היד וכן אין כורכין סביב הצואר א״כ נשאר עד השיעור שכ׳ מ״א ע״פ הרוב מגולה וליכא שם מלמולי זיעה אבל במקום שכורכין מטפחת סביב צוארם ובית יד של כתונת שלהם קצר א״כ גם אלו מקומות ע״פ הרוב מכוסים ויש גם שם מלמולי זיעה עכ״ל וכ׳ ה׳ בן א״ח שם אות י״ז וז״ל ויד שמאל אפילו אם נוגע בפרק הסמוך לזרוע שמניח שם תפילין עד אחר שני שלישי הפרק ההוא חשיב בכלל המקומות המגולים וא״צ רחיצה כלל אבל יד ימין שאין מניחים בה תפילין של יד אם נגע באותו פרק שאחר פרק הזרוע צריך רחיצה דחשיב מקומות המכוסים כיון דאין דרך למשמש שם וכן האשה ג״כ חשיב הפרק ההוא בשתי ידיה בכלל המכוסים ואם נגעה צריכה רחיצה ובמקום שדרך הנשים לכסות פירקי זרועותיהם הסמוכים לכף שדרכם להניח לולאות סמוך לכף בראש הכתונת שתהיה הכתונת מכסה כל הזרוע אז גם אם נגעה בזרועה צריכה רחיצה משום נקיות וכן הדדים בזמן שמניקת את בנה שדרכן להיות מגולין תמיד אם נגעה בהם א״צ רחיצה אבל אם אינה מניקת שדרכן להיות מכסות אותם לגמרי אז הם בכלל מקומות המכוסים וצריכה רחיצה אם נגעה בהם עכ״ל, משמע מדבריו דאם דרך האנשים גם כן להניח לולאות בראש הכתונת סמוך לכף אם נגע ביד שמאל עד שני שלישי הפרק הסמוך לזרוע א״צ רחיצה כיון שמגלה אותם בשעת הנחת תפילין וממשמש בהם לא חשיב ממקומות המכוסים אבל אם נגע ביד ימין אפילו בזרוע צריך רחיצה כיון שדרכן להיות מכוסים וכדברי המחה״ש:

ק) **[סעיף כב׳] אם אין לו מים יקנח ידיו בצרור וכו׳** או בקורה. ס״ח, מ״א ס״ק כ״ד. ר״ז סי׳ צ״ב אות ד׳, נה״ש אות ב׳, או בכותל, ש״ע סי׳ צ״ב סעי׳ ז׳ ור״ז שם אות ה׳, ש״צ דף ק״י ע״ד. וכ״כ יפה ללב בקו״א אות ב׳ בשם ש״צ ולא זכר שכ״כ בש״ע, ואפילו במפה, חי״א כלל ז׳ או׳ ב׳, ואם הוא בספינה מקנח בדפניה או בבגדים קשים, וכן אתה דן בשבת שאין רשאי בטלטול צרור או עפר, שתילי זתים או׳ ל״ג בשם כ״מ פ״ג מהק״ש:

קא **קא) שם** יקנח ידיו בצרור וכו׳ וצריך לקנח ג״פ דומיא דמים, שכנה״ג בהגה״ט אות ז׳ בשם ברכת אברהם סי׳ פ׳, והביא דבריו עו״ת אות י״ג וכתב עליו וז״ל ולענ״ד אינו נראה כיון דלא מהני לרו״ר למה לי ג״פ בנקיון בעלמא סגי עכ״ל, ועוד הביא דבריו כס״א אות ט׳ וכתב עליו וז״ל ואחר המחילה רבה אישתמיט ליה דברי מרן ז״ל בב״י שכתב ע״ד הרשב״א ז״ל בת׳ דמשכשך ידו לתוך כלי כתב עליו דהיינו דוקא כדי להתפלל אבל להעביר רוח רעה לא מהני ובעי ג״פ על ידי עירוי ושכשוך ידים בכלי אפילו כמה פעמים לא חשיב אלא פעם א׳ א״ד ז״ל, והוא מדויק מדברי הזוה״ק, מעתה איך כתב הרב דאם מקנח ידיו בצרור ועפר צריך שיקנח ג״פ כמו מים דהא באמת קנוח בעפר וצרור לא מהני אלא לתפלה ולא להעביר רוח רעה כמ״ש מרן בסעי׳ זה וא״כ למאי נ״מ קנוח בעפר ג״פ דהא בפ״א סגי דאינו מועיל אלא לתפלה ולתפלה ולק״ש בפ״א סגי כמ״ש מרן עכ״ל. גם המאמ״ר אות י״ב כתב לדעת מרן א״צ לקנח ג״פ דכל שאינו לרו״ר אלא לנקיון סגי בפ״א ותמה על שכנה״ג עיי״ש, אבל הא״ר ס״ק ט״ו הביא דברי העו״ת וכתב עליו וז״ל ולא עיין אלא בשכנה״ג ולא בברכת אברהם גופיה דף מ״ט דכתב כן לתירוצא קמא דמהני נמי לרו״ר אבל לתירוצא בתרא דלא מהני לרו״ר אלא מים לא בעינן ג״פ ולכתחילה נראה לחוש לתירוץ קמא עכ״ל. גם ה׳ יפה ללב ח״א אות ל״ג אחר שהביא דברי העו״ת כתב וז״ל אלא דלפי מ״ש המאיר לארץ ס״ק צ״ג על מ״ש מר״ן אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן בשם הא״ר ושכנה״ג בשם הב״א לחד תירוצא שמועיל גם לרוח רעה עי״ש א״כ אינו כ״כ מן התימה מ״ש דצריך לקנח ג׳ פעמים ונכון הדבר כשלא ימצא מים כלל עכ״ל:

קב **קב) שם** יקנח ידיו בצרור וכו׳. לא שנא אם הם מלוכלכים לא שנא שהסיח דעתו. טור סי׳ צ״ב וצ״ע מה שייך נקיון בצרור בידים של היסח הדעת וצ״ל דדילמא מודבק בו מעט זיעה או צואה ויתקנח, מג״א שם סק״ג:

קג **קג) שם** יקנח ידיו בצרור וכו׳, וצריך לנקות אף גב היד ועד הפרק. פרמ״ג במש״ז ס״ק ט״ו:

קד **קד) שם** אם אין לו מים וכו׳. ואם אין לו מים כל כך ליטול ידיו ג״פ כראוי יטול פ״א ויברך ענט״י הגם דלא מהני לרו״ר כי הברכה לא נתקנה בשביל העברת הטומאה מעל ידיו בלבד אלא לפי שצריך להתקדש בקדושתו של הקב״ה ולהעביר הטומאה מעל ידיו ע״י זריקת מים טהורים מן הכלי וככהן שמקדש ידיו מן הכיור ולכך מברכין אשר קדשנו וכו׳ ולקדוש ידים די בפ״א. ר״ז בסידורו וכ״כ הג׳ רעק״א בהגהותיו דש״ע ע״ד המג״א ס״ק ב׳ עי״ש ומ״מ צריך שיזהר לשפוך רביעית על ב׳ ידיו כאחת מאחר שאין נוטל ידיו אלא פ״א, ר״ז שם.

קה **קה) שם** ויברך על נקיות ידים וכו׳. כתב המג״א ס״ק כ״ה וז״ל צ״ע דבס״ס קנ״ט פסק דלעולם מברך ענט״י וכ״מ בתשו׳ הרשב״א סי׳ קצ״א ובסי׳ תשנ״ד עי״ש דעיקר הציווי ליטול מן הכלי (ולכן מברכין ענט״י ע״ש הכלי שקבעוה חכמים לשיעור נט״י והיה שמו נטלא מחה״ש) ולכן אין אנחנו מברכין ענט״י לתפלת מנחה משום דדי בנקיון עפר וא״כ למה פסק כאן על נק״י (הא לא נצטוינו על נקיות גרידא אלא נצטוינו על הנט״י מחה״ש) עמ״ש ס״א ועס״י קכ״ח ס״ו עכ״ל, והביא דבריו הישי״ע אות ה׳ וכתב דכונתו דלא יברך כלל כיון דא״א לברך ענט״י וברכת על נק״י הוא ברכה שלא תיקנו חז״ל דעיקר הציווי ליטול מן הכלי ולכך אין מברכין בתפלת המנחה כיון דדי בנקיון עפר אינו מברך א״כ ה״ה באין לו מים כיון דדי בנקיון אין לברך על נק״י כיון דלא מצינו נוסח ברכה זו. וכ״כ חיי עולם ע״ד מג״א ס״ק י״ט, ואף שכתב שם הישי״ע על דברי המ״א אם לדין יש תשובה עי״ש, מ״מ סיים שם לדינא מהראוי שלא יברך משום דסב״ל.

קו **קו) [סעיף כג׳] לא תקנו נט״י אלא לק״ש ולתפלה.** אפי׳ העומד מלימוד לתפלה צריך נט״י כמ״ש בהג״ה ס״ס רל״ג, וכ״כ יפה ללב ח״א אות ל״ד בשם עט״ז סי׳ א׳ ולא זכר שכ״כ בהג״ה, וכ״כ בשכנה״ג סי׳ צ״ב בהגב״י אות ג׳ משם מוהרי״ל אבל הוא ז״ל כתב וז״ל ולא ראיתי למורי הרב ולשאר גדולי הדור נזהרים בזה עכ״ל, ונכון להחמיר היכא דאפשר:

קז **קז) שם** אבל ברכות דשחרית יכול לברך קודם נטילת ידים וכו׳, בס׳ הזוה״ק אסר בפי׳ כמ״ש הרב מהר״ם די לונזאנו בדרך חיים דף ק״ב והביאו הכנה״ג וכזה ראיתי למור זקנינו ז״ל בס׳ אור החמה כ״י משם מהרח״ו זצ״ל דבזוה״ק מוכח דלא כמו שפסק בש״ע, ברכ״י אות ח׳, והביא דבריו הש״צ דף מ״ד והזכ״ל אות נו״ן והשע״ת אות ל׳, וכ״כ היפה ללב סי׳ מ״ז אות ט׳ בשם הזוה״ק דאסור לברך בלא נטילת ידים ואפילו לקרות בתורה ואפילו מלה חדא אסור עי״ש, וכ״כ ר״ז במה״ת סי׳ א׳ אות ז׳. ומ״מ אם אירע מקרה שאין לו מים ליטול ידיו ג״פ כראוי להעביר רוח הטומאה כשמשכים בלילה חלילה לו ליבטל מד״ת עד שיאיר היום ויטול ידיו ג״פ אלא יטול מעט או ינקה בכל מידי דמנקה ויברך וילמוד כדין התלמוד והפוסקים, ר״ז שם, ועיין לעיל אות ק״ד ואות ק״ה:

קח **קח) כתב** הט״ז סי׳ ס״ב וז״ל מי שצמא בלילה במטתו שא״א לו ליטול ידיו ולברך יהרהר הברכה בלבו וישתה וכו׳ עכ״ל. וכ״כ הסלת בלולה שם ס״ק ד׳ וכ״כ ח״א כלל ה׳ אות ט״ז, אכן הא״ר שם ס״ק ד׳ חלק על הט״ז דאינו יכול להרהר אלא ינקה ידיו בכותל או בצרור או בכל מידי דמנקי ויכול לברך עי״ש, וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ ל״ח עי״ש. וכן העלה בשו״ת מהר״י מברונה סי׳ ס״ה, וכ״כ הברכ״י שם בשם שו״ת מהר״י זיין וכתב עליו הוא ז״ל ואולם לפי מאי דכתבינן לעיל סי׳ ד׳ אות ח׳ בשם מהרח״ו ומהר״ם די לונזאנו דכפי הזו׳ אסור לברך כשרו״ר עודנו עומד על ידיו נראה פשוט דלא מהני בנקיון כפים במטלית וכיוצא דלהעביר רו״ר צריך נט״י ג״פ וע״כ אם הוא אנוס שאינו יכול לרחוץ העיקר שיהרהר הברכה בלבו וכמ״ש הט״ז וכו׳ וי״ש יאנוס וידחוק עצמו לעמוד על עמדו וירחוץ ידיו ג״פ ויברך ברכה שלמה כתקנה עכ״ל, והביאו דבריו הש״צ שם והזכ״ל ערך ברכה אות נון ושע״ת כאן אות כ״ח, וכ״כ פרי האדמה ח״א דף ט״ו דאם אינו יכול ליטול ולברך דאז אח״כ לא יוכל לישן אזי יוכל להרהר הברכה בלבו ויוצא וכמ״ש הט״ז עי״ש, וכ״כ בנו הרב בס׳ ברכות המים בסי׳ זה וכ״כ השו״ג חא״ח בכללים נפרדים או׳ קכ״ה והביאו עקרי הד״ט סי׳ א׳ או׳ כ״ב וכן העלה להל׳ בשו״ת זכור ליצחק סי׳ א׳ יעו״ש, וכ״כ מהרח״ף ז״ל בס׳ כף החיים סי׳ ח׳ אות ח׳, ויעו״ש שהביא בשם כמה פוסקים. ומ״ש בס׳ תפלה לדוד דף פ״ג ע״ב משם שער המצות דישתה קודם שישן פחות מרביעית ויברך לפטור כל מה שישתה כל הלילה ובבקר אם שתה כל הלילה שיעור רביעית בב״א יברך ברכה אחרונה עיין בזכ״ל שם שתמה על דבריו דבסי׳ קע״ח סעי׳ ז׳ מוכח דשינת קבע הוי הפסק יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ ס״ב או׳ יו״ד:

קח) ונראה לפ״ז נמי אם שמע קדיש או קדושה וכיוצא בעודו על מטתו ולא ההפיק עדיין ליטול ידיו דיהרהר הקדיש או הקדושה בלבו כמש״ל, אבל הישן ביום או אחר חצות לילה אחר שבירך ברה״ש ולמד תיקון חצות ושמע קדיש או קדושה וכיוצא קודם שנטל ידיו נראה דיכול לענות. ואע״ג דיש פלוגתא בזה עיין לעיל אות מ״ז כיון דהרש״ש בס׳ נה״ש ד׳ פ״ו ע״ב ודפ״ז ע״א כתב דאחר חצות לילה אין רו״ר שולטת מאחר דבירך ברה״ש ולמד ת״ח וכן הסכים נכדו בס׳ דברי שלום שאלה מח נראה דיכול לענות ולא חיישינן דלמא נגע במקום המטונף כיון דהאדנא כולם ישינים בבגדיהם, עיין הרדב״ז שם, ופרי האדמה שם:

קט **קט) שם** אלא א״כ הוא ישן על מטתו ערום וכו׳ שמסתמא ידיו מטונפות בנגיעת בית הסתרים, מג״א ס״ק כ״ז וכתב א״א ע״ז וז״ל ומלבושים שלנו שבית הצואר פתוח אם ישן במלבושים שינת קבע מסתמא ידיו מטונפות כי דרכו לחכוך בגופו במקום זיעה ואסור ללמוד או להזכיר ה׳ עד שינקה אבל שינת עראי אין חזקתו שנגע כי אם סתם הויין וכשרים לת״ת ולברכה רק לתפלה פסולים עכ״ל:

קי **קי) שם** שאז אסור להזכיר את ה׳ עד שינקה אותם, משמע כשאינו מזכיר את ה׳ יכול להתפלל או ללמוד בידים מטונפות ואפשר דלאו דוקא וכן נכון להחמיר עו״ת אות ט״ו, והביא דבריו הנו״ש אות י״ח וכתב עליו וז״ל ול״נ דבידוע שנגע אסור ללמוד עד שינקה אותם כמבואר בסי׳ צ״ב סעי׳ ו׳ אבל אם אין ידוע לו בודאי שנגע אלא דמסתמא אמרינן שנגע כיון שישן ערום כגון הכא רשאי ללמוד בלא הזכרת ה׳ או איזה תפלה או בקשה שאין בה הזכרת ה׳ ואין בזה שום חומרא דאדרבא נמצא חומרו קולו דמתבטל מנימוד ואפ״ל דלא ילמוד כך בקביעות אלא בעראי וכו׳ עכ״ל, ועי׳ לעיל אות ק״ז:

סימן ה

א **א) [סעיף א׳] יכוין בברכות פי׳ המילות.** וכן בכל ברכותיו ותפלותיו שאל״כ הוי האדם כעוף המצפצף שאין מבין מה שמצפצף. לבוש. וכ״כ בסי׳ בי״ע הל׳ נט״י אות ט׳ שתילי זתים אות א׳ יפה ללב ח״א אות א׳, וז״ל ס׳ החסידים סי׳ מ״ו כשהוא נוטל ידיו או שמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל אדם יכוין לבו לברך לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם להנות מהם וציונו על המצות ולא יעשה כאדם העושה דבר כמנהג ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב ועל ד״ז חרה אף ה׳ בעמו ושלח לנו ביד ישעיה ואמר יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה, אמר הקב״ה לישעיה ישעיה ראה מעשה בני כי אינו אלא לפנים ומחזיקים בה כאדם שמחזיק ונוהג מנהג אבותיו בידו באים בביתו ומתפללים לפני תפלות הקבועות כמנהג אבותיהם לא בלב שלם, הם מנקין את ידיהם ומברכין ענט״י ובוצעין ומברכין ברכת המוציא, שותין ומברכין כמו שהדבר שגור בפיהם אף בעת שהם מברכין אינם מתכוונים לברכני, לכן ע״כ חרה אפו ונשבע בשמו הגדול לאבד חכמת חכמיו היודעים אותו ומברכין אותו במנהג ולא בכוונה דכתיב בתריה לכן הנני יוסיף וכו׳, ואבדה חכמת חכמיו וכו׳, לפיכך הזהירו חכמיה על הדבר ואמרו עשה דברים לשם פועלם, ומעשה בא׳ שמת לאחר יב״ח ונגלה בחלום לא׳ מקרוביו א״ל בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכות הפירות ובהמ״ז בכוונת הלב שאלו לו והלא אין משפט רשעים בגהנם אלא יב״ח א״ל אין דנין אותו בפורעניות חזקים כמו ביב״ח ראשונים עכ״ל, והביאו דבריו חי״א כלל ה׳ אות כ״ו, קי׳ ש״ע סי׳ ו׳ אות א׳, יפה ללב שם, וכתב קי׳ הש״ע שם וראוי לאדם שירגיל את עצמו לומר את הברכות בקול רם כי הקול מעורר את הכוונה עכ״ל:

ב ב) **שם** יכוין בברכות פי׳ המלות. כתב בהג״מ פ״ד מהל׳ ת׳ שצריך ליזהר שלא ידלג שום תיבה כאילו מונה מעות, וכן לא יבליעם אלא יוציאם כולם בשפתיו עכ״ל, וכן הוא בסמ״ג, ד״מ, והביאו א״ר אות א׳ וכתב בשם א״ח וז״ל דלאו דוקא תיבה דה״ה אות אחת הן באותיות הנכתבות הן באותיות הנמשכות מהתנועות גדולות עכ״ל. ומזה יש להעיר על קצת ב״א שמברכים במרוצה ומגמגמים בלשונם ואין מוציאין התיבות כהלכתן וזה נוסח ברכתן בכתא דוני אלינו מך העולם וכו׳ ולא די שנהנים מן העולם הזה בלא ברכה שכל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה כמבו׳ בסי׳ רי״ד אלא שאין זה כבוד המקום שמדברים לפניו בלשון מגומגם שלפני מלך בו״ד אין עושים כן אלא שמדברים לפניו באימה ויראה ק״ו בן בנו של ק״ו לפני ממ״ה הקב״ה ואוי לה לאותה בושה וכו׳. ע״כ יש ליזהר בשעה שמברך או מתפלל שיוציא התיבות כהלכתן ויבין פי׳ המלות לפחות ושלטון על כל דבר הרגל ואין להאריך יותר, והשומע תבוא עליו ברכת טוב:

ג ג) **שם** יכוין בברכות פי׳ המלות. ואסור לעשות שום מלאכה אפילו דבר קל בשעה שהוא מברך וע״ז נאמר ואם תלכו עמי קרי, ח״א שס אות ט״ו, קי׳ ש״ע שם, ועיין ש״ע סי׳ קצ״א סעי׳ ג׳ וט״ז שם:

ג) **וה״ה** דצריך ליזהר בזה בשעת עניית הקדיש שהוא שבחו של ממ״ה הקב״ה ויש בו רזין עלאין כמבואר בשע׳ הכוו׳ ולא כקצת בנ״א שמקפלין הטלית או התפילין בשעת עניית הקדיש. **ויהיה** פיו נקי מן הרוק כשהוא מברך וגם שאר דבר לא יהא בתוך פיו שנא׳ ימלא פי תהלתיך, קי׳ ש״ע שם אות ב׳:

ד ד) **בשעה** שמברך אם שמע קדיש או קדושה או ברכו ומודים אם הוא בברכת המצות והנהנים לא יפסיק לא באמצע הברכה ולא בין הברכה לדבר שמברכין עליו אבל אם הוא מברך ברכות ארוכות כמו ברוכות ק״ש וב״ש ואשר יצר ומעין שלש וכדומה יפסיק ודוקא באמצע הברכות שכבר התחיל אבל אם עדיין הוא בתחילת הברכה כגון שאמר ברוך אתה ה׳ קודם יוצר אור וכיוצא בהם או אם הוא בסיום הברכה יוצר המאורות או הבוחר וכדומה אין להפסיק וכן בברכת המזון אין להפסיק דהוי כתפילה כדברי מרן בסי׳ קפ״ג סעי׳ ח׳, נשכ״ח סי׳ ב׳ יעו״ש, וכ״כ חי״א כלל ה׳ אות י״ג, ובדיעבד אם הפסיק בברכת הנהנים והמצות בקדיש וקדושה וכדומה החי״א הניח בצ״ע אבל הנשכ״ח כתב שם דחוזר ומברך עי״ש ועיין פרמ״ג סי׳ נ״א בא״א סק״ג, קשר גודל סי׳ ז׳ אות כ״ט. ש״צ דף ס״ז ע״א וע״ב, זכ״ל ח״ג מערכת הבית דף ה׳ ע״ב, כף החיים סי׳ י״ח אות ה׳, בן א״ח ה׳ שנה א׳ פ׳ ויגש אות ט׳:

ה ה) **שם** כשיזכיר השם וכו׳ ויירא ויזדעזעו אבריו בשעה שהוא מזכיר את השם חי״א שם אות א׳, קי׳ ש״ע שם אות ג׳, ויש להביא מעשה רב שהביא ח״א שם כדי להלהיב לב אנשים לגודל הזהירות, גדול א׳ אנגיד ושמע בב״ד ש״מ קול רעש גדול פנו מקום לצדיק א׳ שנפטר וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו ס״ת בזרועו ושאלהו קיימת מ״ש בזה ואמר הן, קיימת מצוה ראשונה שהיא פו״ר לא להנאתך אלא לש״ש ואמר הן, אמרו מי מעיד בך ובאו המלאכים שנבראו מן המצות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו זה אומר נבראתי ממצוה זו וכו׳ אח״כ הביאו לפניו ד׳ טורים ושאלוהו קיימת תורה שבע״פ ואמר הן, ומי מעיד ובאו המלאכים כנ״ל, אח״ז שאלוהו נזהרת מלהוציא ש״ש לבטלה וידום חזרו ושאלו אשתיק ולא א״ל ולא מידי והכריזו אחר עידות ובאו גדודים מלאכים לבושים שחורים והעידו זה אומר נבראתי ביום פ׳ כשהוציא אזכרות כו״כ בתפלה בלא כוונה וזה אומר כך ויקרעו שמלותם כל הב״ד ש״מ וגם אני קרעתי ואמרו טפה סרוחה איך לא יראת וכו׳ ונגמר דינו או לבוא לגהינם או לחזור ולבא בגלגול ובחר בגהנם מבגלגול עכ״ל:

ו ו) **שם** כשיזכיר השם יכוין פי׳ קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בכתיבתו ביו״ד ה״א וכו׳ כתב העו״ת ז״ל וע״פ חכמי האמת לעולם יכוין שמות אלו בשילוב כזה **יאהדונהי** , וכ״כ בשער הכו׳ בהקדמה שקודם הקדמת ביהכ״נ, וכ״כ בס׳ אור הישר סי׳ ז׳ אות ב׳ הביאו ה׳ יפה ללב (נר״ו) אות ב׳. וכתב שם ה׳ יפה ללב וז״ל וכ״מ מהקדמת התיקונים ד״ג ע״א דאיתא הכי דאינון תרין שמהן **יאהדונהי** , דבהון כלילן כל הוויין וכנויין וכו׳ אלין אזכרות דאינון **יאהדונהי** , בין בק״ש בין בצלותא בין בשו״ת והודאות דבכל אזכרה דיפוק מפומוי בכל אתר ובכל ממלל צריך לכוונא דבור באדני קול ביהוה וליחדא לון כחדא ביחודא דאיהו יחיד נעלם דמחבר לון ומחבר לון כחדא וביה צריך הכוונה דלא תליא למימר ביה קול ודבור אלא מחשבה עכ״ל ועי״ש, וכ״כ הרה״ג בן א״ח פ׳ וישב אות ג׳ אמנם מ״ש שם העו״ת דבלילה יכוין השילוב אדני קודם להוי״ה א״נ כן מלשון התי׳ ושער הכו׳ אלא דכל עת שוים לענין כוונה זו. ועיין לקמן או׳ י״ג דזה החילוק הוא דוקא לענין אמן יעו״ש.

ו) **גם** צריך לכיון בכ״פ שתוציא שם הוי״ה בכ״מ שיהיה שתצייר שם הויה בלבד ותכיין בה״א אחרונה שם אדני, שער הכוונות שם, וכ״כ ברכ״י בשם גורי האר״י, ש״צ דף מ״ג ע״ד. בן א״ח שם:

ו) **גם** צריך ליזהר כשיזכיר שם הויה יצייר במחשבתו אותיות השם בנקודות ובסי׳ ובחומשים נהגו לנקדו בניקוד לעולם והמתפלל ולומד מקראות מתוך

הספר אז יהיה זה אצלו בנקל בלא טורח, בן א״ח שם, וטוב לכתוב שם הויה על נייר או על קלף ויכתוב בתוך ה״א אחרונה שם אדני וינקדנו בניקוד לעולם ואח״כ יכתוב אצלו שם הויה אדני בשילוב כדי שיהיה מצוי אצלו לכוין בו בכל עת שמזכיר את השם הן בפסוקים הן בתפלה, ועתה נדפס סי׳ חקת עולם ועשויים כל ההויות על סדר שאמרנו וכל הקונה ממנו כדי שיתפלל תפי׳ כתקנה ה״ז משובח, מיהו מי שא״א לו יעשה כמו שאמרנו:

ז ז) שם ויכוין בכתיבתי ביוד הא וכו׳ אבל כשכתוב באלף דלת אין לכוין אלא שהוא אדון הכל, מג״א סק״א. ר״ז אות א׳, שתילי זתים אות ב׳. וצריך לקרותו בפתח (ר״ל תחת האלף ועל הדלת חולם א״צ לפרש. מחה״ש) וקמץ תחת הנון וכשנכתב ביו״ד הא מקצתם קורין בפתח ומקצתם קורין נוטין לצרי וכן מנהג האשכנזים. ב״ח. ובת׳ מוהר״ם מלובלין איתא שגם שנכתב באלף דלת יקרא בענין שלא תהיה הברת הפתח ניכרת. מג״א שם, אמנם הא״ר ס״ק ב׳ כתב בשם א״ח שחזר בו מוהר״ם מתשו׳ הנ״ל ופסק ליזהר לקרות האלף בחטף פתח והוא כמו שבא פתח אך לא יאריך בשום אחד מהם עי״ש. וכתב שכ״כ בעל ס׳ ע״מ ובעל של״ה ובעל ברכת הזבח, והביא דבריו פרמ״ג א״א ס״ק א׳ יעו״ש, והמחה״ש וכרם שלמה, וכתב הכר״ש שכ״כ בס׳ מעשה רב בשם כמה גאונים, וכ״כ מחב״ר אות א׳ יעו״ש, וכתב שם המחב״ר בשם היעב״ץ בס׳ לוח אר״ש דף ו׳ ע״ב וז״ל מעתה בטלה מחלוקת שאין מגמגם עוד בדבר שקריאת השם בין במקום שנכתב הויה בין במקום אדני לעולם שווה לקרותו בחטף פתח וכו׳ ולא כמ״ש מ״א סי׳ ה׳ בשם ב״ח לחלק בין הפרקים גם מ״ש הב״ח דשם אדנות נקרא בפתח ליתא אלא לעולם הוא בחטף פתח וכו׳ עכ״ל והב״ד שע״ת אות א׳, סי׳ בי״ע אות יו״ד:

ז) אין ספק בקריאת שם אדנות שהטעם מלרע, מחב״ר אות ב׳ בשם נוב״י חא״ח סי׳ ב׳ וס׳ לוח אר״ש דצ״ג, והב״ד שע״ת שס, וסי׳ בי״ע אות יא:

ח ח) מה שתקנו כל הברכות לנוכח במ״ש אתה ה׳ ובנסתר אשר קדשנו וצונו לפי שצריך לכוין כאלו הקב״ה עומד לנגדו ממש כמ״ש שויתי ה׳ לנגדי תמיד ובאמת הקב״ה הוא נסתר, והריב״א כתב הטעם מפני שהקב״ה הוא נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד אלהותו, ומ״ש וצונו אעפ״י שאינו כתוב ומבואר בתורה הוא כמו כל מצות שהם דרבנן וסמכינן אקרא דלא תסור, ס״ב או׳ א׳:

ט ט) איסור להגות השם ככתבו, א״ל מורי זלה״ה כי אמיתות פי׳ דבר זה הוא שלא יקרא ד׳ אותיות ההויה ככתבן בלו מילוי אבל אם גם יקראנו במילוי כזה **יו״ד ה״י וי״ו ה״י** ג״ז בכלל ההוגה את השם באותיותיו, שער המצות פ׳ שמות, וכ״כ הרדב״ז בלשונות הרמב״ם סי׳ ל״ה, והביאו זכ״ל אות א׳, אבל בשם אדנות אין להחמיר בו כילי האי, הרדב״ז שם, זכ״ל שם, וכתב הקו׳ של״ה ד״ק ע״א כשהאר״י ז״ל היה מזכיר שם הוי״ה במילואו לא היה אומר יוד הא אלא כך היה אומר יוד אי הא ואו אי הא וכן בשם אהיה היה אומר אלף אי הא יוד אי הא, והביאו זכ״ל שם,

י י) גם היה האר״י ז״ל ניזהר מלהוציא בפיו שום שם משמות הקודש או של המלאכים אפילו אותם הכתובים בספרים ולא היה זוכר אותם באמצע הדרוש אלא כדרך זה כשהיה זוכר מטטרו״ן היה אומר מ״ם טי״ת וכשהיה זוכר סמאל היה אומר סמ״ך מ״ם וכן כיוצא בזה אמנם שמות המלאכים שהם נמצאים בב״א הנקראים בשמותם כגון מיכאל גבריאל מותר להזכירם ואין בהם חשש איסור, שעה״מ שם, וכ״כ נגיד ומצוה בסדר הקריאה בכל יום, וכ״כ של״ה שם, והביאו הזכ״ל שם, וכתב שעה״מ פ׳ משפטים שהמזכיר סמאל עובר על ושם אלהים אחרים לא תזכירו עי״ש, ולא עוד אלא שגם הוא אסור להזכיר מעין דברים אלו כגון אלו בני אדם הרגילים לומר בלשון לע״ז איל דיאב״לו וכיוצא בדברים אלו אין להזכירם כלל לפי שהם השדים הם בחלקו ומתגבר כח כשמזכירים אותם, שער הכוונות בדרוש א׳ של תפילת ערבית יעו״ש:

יא יא) אע״פ דכשמזכיר את ה׳ לבטלה עבירה היא בידו אם מזכירו דרך למודו מצוה להזכירו בפי׳ אדני ולא לכנות לו׳ אדוש״ם וכיוצא דאין דרך כבוד כלפי מעלה לכנות, קו׳ של״ה, שם, זכ״ל שם.

יב יב) כשאומר ב״ה וב״ש יכוין שיתברך ברוך מעצמו ואינו צריך לברכתינו. עט״ז. ועיין שער הכוו׳ בדרושי החזרה דרוש ה׳ שכתב כי בברוך יכוין אל אות יוד של הוי״ה והיא שם של הוי״ה ובתיבת הוא יכוין אל אות הא ראשונה ושהיא שם של אהיה ובתיבת וברוך יכוין אל אות ואו ושהיא שם ההוי״ה ובתיבת שמו יכוין אל אות הא אחרונה שהיא שם אדני. וכ״כ בפרע״ח שער יוד פ״ב. וזה שכתבתי למדקדקים שיכולין לכוין. וכשאומר ברוך אתה יכוין שמקור הברכות אתה:

יג יג) כוונת אמן של ברכת המצוות והנהנין וברכות העמידה והתפלה יכוין חבור שני שמות הויה ואדני ביחד כזה **יאהדונהי** שהם בגמטריא אמן, ובעניית אמן דקדיש יקדים בכוונת אדני להויה כזה, **אידהנויה** , שער הכוונות שם, פרע״ח שער י״א פ״ב:

יד יד) כוונת אמן נחלק לג׳ חלקים, החלק הא׳ הוא דבר שאין בו בקשה ותחנה כלל אלא הכל הוא שבח והודאה כגון ברכת אלהי ושאר ברכות של שחרית וג׳ ראשונות של תפילת י״ח וברכת מודים וכן נודה לך והטוב והמטיב שבברכת המזון וכן ברכות הנהנין וברכות המציות ודומיהן צריך לכווין אמת הוא מ״ש המברך ושהוא מאמין בזה. הח״ב הוא דבר שאין בו הודאה כלל אלא הכל הוא בקשה ותחנה לבד כגון קדיש וזכרינו שביעלה והרחמן

בברכת המזון וכיוצא צריך לכוין יה״ר שיאמנו דברי בקשות המבקש ושכן יקיים ה׳ את דברו. הח״ג הוא דבר שיש בו הידאה ובקשה שתיהן ביחד כגון כל ברכות אמצעיות שבי״ח וגם רצה ושיש שלום שכלם הה תחלתן בקשה וסופן הודאה וכיוצא באלו אז צריך לכוין ב׳ הכוונות הנז׳ דהיינו אמת היא הברכה שבירך המברך שהוא חונן הדעת ויה״ר שהוא יקיים ויאמן דברי המבקש וכן כולם וכיוצא באלו. זכ״ל ח״א אות א׳ יעו״ש, וכן נוטין דברי החיד״א בקשר גידל סי׳ ט׳ אות ט׳ וקי׳ ש״ע סי׳ ו׳ אות ח׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ תרומה אות י״א. ויש אומרים שגם בשתי הברכות של מגן אברהם ומחיה המתים יכוין בשתיים ורק האל הקדוש הוא ר״ל אמת, בן א״ח שם:

יד) וצריך לתת דעתו ע״ז שאם אומר על שבחיו ותואריו אמן שיהיה כן הוא כרשע כופר כי הוא כמסתפק אם יש בו שבחים אלו ומבקש שיהיה כן ח״ו וכן אם מכווין על הבקשות שאמת היא הבקשה הוא ככסיל באולתו, זכ״ל שם, ומ״ש בש״צ דף פ״ה ערוב פרשיות כתב עליו שם הזכ״ל דאין ספק שטעות המדפיס הוא עי״ש:

סימן ו

א **א) [סעיף א׳] כשיצא** מבהכ״ס יברך אשר יצר וכו׳ ברכה זו יש בה מ״ה תיבות. מג״א ס״ק ב׳ בשה הכתבים, וכן הוא בשער הכוונות בדרוש ענט״י ובס׳ פע״ח שער הברכות פ״ד. מצ״ש דף ו׳. וכ״כ ש״צ דף מ״ה, וכ״כ היפה ללב ח״א אות י״ג. וכתב עו״ש בשם הרב נזירות שמשון בהג״ה ע״ד המג״א אלו שהיה מונה אותם וז״ל בא״י אמ״ה אש״י את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יסתם אחד מהם או אם יפתח אחד מהם (הגם ששם כתב שאם יפתח קודם שאם יסתם היינו משום דגריס כדברי רש״י ודעמיה אבל אנן גרסינן כנוסח הרמב״ם והרד״א ומר״ן בש״ע ואין לשנות. עיין יפה ללב שם אות ז׳) א״א להתקיים אפי׳ שעה אחת בא״י רופא כל בשר ומפליא לעשות עכ״ל. וכן הוא הנוסח בהרמב״ם פ״ז מהל׳ תפילה הל׳ ה׳ ובסי׳ חס״ל. ומ״ש מחה״ש ע״ד המג״א כבר דחה דבריו היפה ללב שם וסיים ועיין נמי בס׳ אשד הנחלים דף ב׳ ע״ב מ״ש בזה וגם עליו יש להשיב כמדובר עי״ש:

ב **ב) [סעיף ב׳] יש** נוהגין להמתין וכו׳ והסכמת כל האחרונים שאין להפסיק בין ברכת ענט״י להנטי׳ ומיד שנוטל צריך לברך ענט״י אלא שיש שכתבו שצריך לברך אחר הניגוב כמש״ל סי׳ ד׳ ולא נהגו כן (עיין בדברינו לעיל סי׳ ד׳ א׳ ח׳) ואם בעת שניטל ידיו הוא צריך לנקביו שאפי׳ בד״ת אסור ואפי׳ יכול להעמיד עצמו עד פרסה אין לברך ענט״י אלא עד שיעשה צרכיו ויברך ענט״י וא״י. ש״עת אות ה׳ יעו״ש ואעפ״י שאין מברך ענט״י סמוך לנט״י צריך ג״כ להגביה ידיו למעלה כלפי הראש וכו׳ בשעת ברכת ענט״י כמש״ל סי׳ ד׳ או׳ ט״ז והוא פשוט:

ג **ג) שם** ובני ספרד לא נהגו כן, אלא כל אחד מברך בביתו ענט״י וא״י ובביהכ״נ מתחילין מאלהי נשמה, ב״י, וכתב וכן עיקר, מיהו לדעת האר״י ז״ל צריך לסמוך ברכת אלהי נשמה לברכת א״י לפי שהיא כנגד אמא המחוברת תדיר עם אבא עיין בשער הכוו׳ דרוש ברכת השחר. וכ״כ בס׳ פע״ת בשער הברכות פ״ה ובמצ״ש ד״ו. סו״ב אות א׳, קשר גודל סי׳ ה׳ אות ו׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ וישב אות ב׳. מיהו אין למחות ביד הנוהגים שלא לסומכה. ש״צ דף מה ע״ג, ק״ג שם אות ז׳, ומנהג האר״י ז״ל היה מסדר כל הי״ח ברכות בקומו ממטתו בביתו קודם הליכתו לביהכ״נ. עיין בשער הכוו׳ שם. וכשהיה איזה אדם מברך ומסדר הברכות בביהכ״נ היה עונה אחריו אמן ואפי׳ אם היה באמצע הזמי׳ היה מפסיק לענות אחריהן אמן אף אם היו המברכין רבים שער הכוו׳ שם, שע״ת אות ו׳:

ד **ד) שם** בהג״ה. ועכ״פ לא יברך ב׳ פעמים וכו׳. דין זה לא שייך אצלינו כי מנהגינו כהאר״י ז״ל שכל אחד מברך בביתו בקומו ממטתו קודם בואו אל ביהכ״נ וגם הש״צ אינו מברך ברכת השחר בביהכ״נ ע״כ לא הארכנו בו:

ה **ה) [סעיף ג׳] ברכת אלהי נשמה וכו׳.** כבר כתבנו לעיל בשם האר״י שצריכה להיות סמוכה לברכת אשר יצר ושאר דיני ברכה זו יתבארו בסי׳ מ״ו בס״ד עם שאר דיני ברכת השחר:

סימן ז

א **א) [סעיף א׳] כל היום כשעושה צרכיו וכו׳** מברך אשר יצר, מי שאכל דבר שחייב עליו ברכה אחרונה בנ״ר ושכח והטיל מים יברך א״י דהיא תדירה, ועוד ברכת א״י אין לה שיעור אבל ברכה אחרונה יש לה שיעור בכזית ורביעית וע״כ ראוי להקדים ברכת א״י, עו״ת ס״ק א׳ בשם רש״ל בת׳ סי׳ צ״ז, עט״ז סי׳ קס״ה, וכ״כ מג״א שם סע״ק ג׳ בשם הנז׳, וכ״כ סו״ב בזה הסי׳ אות ב׳ א״ר ס״ק ב׳, ר״ז אות ז׳, ער״ה סי׳ קס״ה אות א׳ בשם מטה משה סי׳ שס״ה וכ״כ רעק״א בזה הסי׳ וכ״כ הזכ״ל בהל׳ ברכו׳ אות א׳ סי׳ בי״ע אות ו׳, רו״ח אות א׳ ונ״כ הפני יצחק נר״ו מערכת א׳ אות יו״ד, וכ״כ הרה״ג בן

א״ח נר״ו פ׳ ויצא אות י״ג, ואם הטיל מים קודם ברהמ״ז בחדושי רעק״א שם כתב דצ״ע איזה יקדים אבל מדברי הרו״ח שם משמע ברכת א״י קודם עי״ש, וכן יש לנהוג דחיישינן שמא ישכח:

ב **ב) שם** כל היום כשעושה צרכיו וכו׳ מברך א״י, מי ששתה סם המשלשל ובדעתו לפנות הבני מעים עד שתכלה הזוהמה מהם כיון שלא הסיח דעתו מעשיית צרכיו לפיכך לא יברך א״י עד אחר גמר ההוצאה הלק״ט ח״א סי׳ פ״ו, ר״ז אות ו׳, קו׳ הש״ע ס״ ד׳ אות ו׳, ובס׳ כר״ש כתב בשם שו״ת מוהרא״ף דיהרהר בלבו עי״ש, אמנם הי״א ז״ל בהגה״ט חלק על הלק״ט וס״ל שיברך בכל פעם עי״ש, והביא דבריו החיד״א ז״ל בברכ״י אות ב׳ וכתב שכן המנהג פשוט לברך בכל פעה ולית דחש לסברת הלק״ט, וכ״כ הכס״א אות ג׳, וכ״כ הש״צ דף מ״ה והזכ״ל בהל׳ ברכות אות נו״ן בשם החיד״א ז״ל וכ״כ הרו״ח וז״ל והמנהג עכשיו לברך בכ״פ יען אינו יודע אם יפנה עוד פעם אחרת ובל״ה הוא מסיח דעתו מזה ובר מן דין קימ״ל דכל היכא דפליגי הפוס׳ אם מברך א״ל מברך ונהגו העם לברך אין לומר בזה סב״ל כי המנהג עיקר וכאשר מתבאר מדברי הברכ״י א״ח סי׳ רי״ט ובס׳ נה״ש שם סק״ג וכו׳ עכ״ל, וכ״כ ה׳ פני יצחק נר״ו שם אות ז׳ וסיים דלא כהבי״ע אות ג׳ שכתב סב״ל וימתין לברך עד שיגמור יעו״ש דליתא עכ״ל, וכ״כ שע״ת אות א׳ בשם הש״צ, וסיים שם השע״ת וז״ל אך נראה דבשלשול חזק שמרגיש שמיד יצטרך לפנות שנית אסור לברך כדלקמן סי׳ צ״ב שאפילו בד״ת אסור עי״ש וכו׳ עכ״ל, וכן מנהגינו לברך בכ״פ כס׳ החיד״א ודעמיה ואין לומר בזה סב״ל דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל כמ״ש הרו״ח, וכ״כ הזכ״ל ח״א בהל׳ ברכות אות ס׳ בשם התה״ד סי׳ ל״ד והרדב״ז ח״א סי׳ רכ״ע ומוהרש״ח הביאו הרדב״ם ח״ג דף י״ד ע״ב, וסיים שם הזכ״ל נראה שהוא מוסכם, וכ״כ הרה״ג בן א״ח נר״ו פ׳ לך לך אות ט״ו:

ג **ג) [סעיף ב׳] הטיל מים ולא שפשף וכו׳ א״צ ליטול ידיו אלא משום וכו׳.** וכן אם עשה גדולים ולא קנח א״צ ליטול ידיו אלא משום נקיות, כן מתבאר מדברי מרן ז״ל ב״י סי׳ תרי״ג והב״ח שם. והגם דבסי׳ זה כתב הב״ח דבעושה צרכיו ולא קנח דינו כקנח דחזקה שנגע בבשר מטונף א״נ לפי שטנף גופו וכן צ״ל לדברי הב״ז בסי׳ זה היינו לדעת הי״א שהביא הטור אמנם הרא״ש לא ס״ל הכי כמ״ש הב״ח בסי׳ תרי״ג וכן פסק מרן ז״ל בסי׳ תרי״ג ס״ג וכ״כ השו״ג שם אות ט׳ ומ״ש הט״ז שם סק״ב מדברי הטור סי׳ תקנ״ד עיין נה״ש שם שכתב דל״ק מידי דשם איירי כשפשף והוא פשוט. מיהו הישי״ע אות א׳ כתב דיש להחמיר אף בלא שפשף דחיישינן שמא יגע בידים בעת הטלת מ״ר עי״ש, והר״ז אות ב׳ כתב דאם נזהר שלא ליגע בערותו א״צ ליטול אלא משום הכון עי״ש וכל זה מיירי כגון שנפנה או שהטיל מים על פני השדה וכדומה אבל אם נכנס לביה״כ קבוע צריך ליטול ידיו משום רוח רעה השורה על הידים בביה״כ כמ״ש לעיל סי׳ ד׳ אות ס״ה, ועיין פרמ״ג סי׳ תרי״ג במש״ז סק״ב:

ד **ד) שם** אלא משום נקיות וכו׳ ואם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר כמ״ש סי׳ ד׳ סעי׳ כ״ב ובדברינו לשם אות ק׳:

ה **ה) [סעיף ג׳] הטיל מים והסיח דעתו וכו׳.** צ״ל ב״פ א״י, הנה בדין זה האחרונים חלקו על מר״ן ז״ל וס״ל דלא יברך רק פ״א הלא המה הב״ח בשם מורו החסיד והעו״ת אות ב׳ והנ״צ והשל״ה (הביאם א״ר אות ב׳) והמג״א והישי״ע אות ב׳ והסו״ב אות ד׳ וכ״כ הנה״ש בשם מטה אהרן והלק״ט ומהריק״ש, וכ״כ ר״ז אות ג׳ חי״א כלל ז׳ אות ז׳, פרמ״ג במש״ז אות ב׳, ביאורי הגר״א אות ו׳ קיצור ש״ע סי׳ ד׳ אות ו׳, וחיי עולם על ט״ז ס״ק ב׳ וכ״כ שע״ת אות ב׳ בשם שאילת יעב״ץ עי״ש ולענין הלכה כתב הגאון חיד״א בברכ״י אות ג׳ הגם דאנן בארץ הצבי אתכא דמרן סמכינן מ״מ בענין ברכות נקטינן להקל דשוא״ת עדיף במקום איסור ברכה דהא עקרא כולהו ברכות אין מעכבות, וכן ראיתי רבותי נוהגין עכ״ל, וכ״פ הרה״ג בן א״ח נר״ו שם פ׳ ויצא אות י״ב, ודלא כהא״ר ס״ק ב׳ שכתב בשם הט״ז, וכתב עוד שם הברכ״י וז״ל ולא עוד אלא דמי שהטיל מים ונמלך והטיל פ״ב ואח״ז נסתפק אם בירך אפילו פעם א׳ אם לא נ״ל דלא יברך דשמא בירך ובפעם הזאת מברך ברכה שא״צ לדעת האחרוני עכ״ל, ועיין במחב״ר שכתב שאין לעשות בזה ס״ס ולהצריך ברכה עי״ש, והביאו דבריו הש״צ דף מ״ה והזכ״ל ח״א בהלכות ברכות אות נו״ן והשע״ת שם ודלא כהמאמ״ר אות ג׳ שכתב לברך מכח ס״ם עי״ש, מיהו יברך בלא שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו, בן. א״ח שם, או יטיל מים עוד הפעם ויברך א״י, מסגרת הזהב על קיצור ש״ע סי׳ ד׳ אות ב׳ בשם תו׳ א׳:

ו **ו) אם** הטיל מים והסיח ולא בירך ואח״כ רוצה להטיל מים פ״ב כתב המש״ז שם נראה דצריך לברך מקודם אשר יצר על שעבר ואחר כך יטיל, וכ״כ ת״א שם, אמנם השמן המאור כתב דמדברי מג״א משמע דא״צ לברך קודם על מה שעבר דברכה על פ״ב עולה אף על הא׳ ודלא כהפרמ״ג עי״ש, וכ״כ שע״ת שם בשם שאילת יעב״ץ ח״א סי׳ ט״ו וכתב שכן נראה מדברי מוהר״א נחום ז״ל בת׳ כ״י עי״ש, וכ״כ חיי עולם שם שכן נראה מדברי הרא״ש ז״ל עי״ש וסב״ל, ומיירי דאינו מתאווה כ״כ לקטנים ויכול להעמיד עצמו דאל״כ בלא״ה אסור לו לברך לכתחלה שמן המאור שם:

ז **ז) כתב** הלבוש סי׳ ד׳ וסי׳ ו׳ סעי׳ א׳ דברכת אשר יצר יאמר אותה סמוך לברכת על נטילת ידים ואעפ״י שלא עשה צרכיו עכשיו א״א שלא הטיל מום או יצא ממנו מעט צחצוחי מים או עשה צרכיו מעט בלילה או קודם ששכב ולא בירך עליהם מפני ששכב תיכף בידים מטונפות לכך מברכין גם א״י

מיד כשירחץ בקומו שהוא קרוב לודאי שצריך לה עכ״ל, ובס׳ מצ״ש דף ז׳ הביא משם מהר״מ די לונזאנו שחולק ע״ז וכתב וז״ל א״מ קא פסיק ותני שאם קודם ששכב עשה צרכיו ולא בירך עליהם שהוא חייב לברך א״י בבקר אפי׳ בלילי טבת הארוכות ולא נאמר שעבר זמנה ואני אומר שלא יברך כי עבר זמנה וכו׳ בפחות משעה אחת הוי הפסק ועבר זמנה ותו לא מברך וכו׳ עכ״ל, והי״א ז״ל סי׳ ו׳ בהגה״ט דחה ראייתו עי״ש, והסכים עמו הכס״א בזה הסי׳ אות א׳ יעוש״ב ועיין להגאון חיד״א ז״ל בברכ״י סי׳ ו׳ אות ג׳ שהאריך בזה ומסיק וז״ל ולענין דינא נקטינן כס׳ האר״י ז״ל ודעמיה שלא לברך בבקר אם לא עשה צרכיו ואם עשה ועבר זמן מה ולא בירך שוב לא יברך כס׳ מהר״מ די לונזאנו והבתי כהנה דסב״ל עכ״ל. והביאו דבריו הש״צ דף מה והזכ״ל ח״א הל׳ ברכות אות א׳ עי״ש, וכ״כ הרב פני יצחק נר״ו מערכת א׳ אות ח׳ בשם הנז׳ וסיים וכל שלא עבר כי אם פחות מחצי שעה יברך כ״כ החס״ל דף ט׳ עכ״ל, וכ״פ הרה״ג בן א״ח נר״ו באו׳ הנז׳. ואם עבר יותר מחצי שעם יברך בלא שם ומלכות ויהרהר שו״מ בלבו. בן א״ח שם:

ח **ח) כתב** בסי׳ בי״ע אוח ה׳ בדיני א״י בשם מהר״א נחום מי שעשה צרכיו ולא בירך א״י אה נזכר קודם שהתחיל להתאוות לעשות צרכיו פשיטא שיברך ואם נזכר אחר שהתחיל לו תאוה לא יברך עכ״ל, וכ״כ שע״ת אות א ובס׳ תפלה לדוד בשם הנז׳, ואע״ג דהביא דבריהם הרב פני יצחק נר״ו אות י״א וכתב על דבריהם וז״ל ולפי מש״ל בשם הברכ״י והחס״ל שהסכימו דכל דעבר יותר מחצי שעה שיצא לא יברך דעבר זמנה מקרי ולא תליא באם נזכר קודם שהתחיל להתאוות או לא וכן עיקר דכל שעבר חצי שעה ולא בירך שוב לא יברך כהסכמת האחרונים ושוא״ת עדיף עכ״ל וכ״כ אנן בעניותין באו׳ הקודם. מ״מ נ״מ שאם התחיל להתאוות קודם שעבר חצי שעה דלא יברך משום סב״ל:

ט **ט) [סעיף ד׳] אין שיעור וכו׳** כי אפי׳ לטפה אחת חייב לברך וכו׳ אבל להפחה לא יברך וגם א״צ ליטול ידיו דלא כהמון עם, ח״א כלל ז׳ אות ז׳ וכ״כ עמודי השלחן על קי׳ הש״ע סי׳ ד׳ אות ד׳ בשם הנז׳:

סימן ח

א **א) [סעיף א׳] יתעטף בציצית וכו׳** מיד ״אחר נט״י, טור. מ״א סק״א, ח״א כלל י״א אות א׳ ר״ז אות א׳, והטעם כתב המחה״ש כדי שיתעטף מיד במצוה. והפרמ״ג בא״א כתב כדי שלא ילך ד״א בלא ציצית, וכ״כ ח״א שם, אבל קודם נט״י אין ללבוש ציצית כי ראוי לברך עובר לעשיותן עיין סעי׳ יו״ד, ומיהו לדידן דמברכין על טלית גדול להתעטף ומכוין לפטור זה אין צורך אלא ילבש תחילה קודם נטילת ידים, אכן לפי מ״ש מג״א סי׳ ד׳ סעק״א בשם סד״ה דלא יגע במלבושין קודם נט״י א״כ לא ילבש הטלית עד אחר נטילת ידים, פרמ״ג א״א ס״ק א׳ (עיין לב״ש ובדברינו לעיל סי׳ ד׳ אות ו׳) ואפילו כשמשכים קודם אור היום יתעטף מיד וכשיאיר היום ימשמש בו ויברך וכמ״ש סעיף ט״ז. מחה״ש. ולדידן כשמברך על טלית גדול להתעטף יכוין לפטור את זה וכאשר יבואר שם בס״ד, והגם שמנהגינו לשכב בטלית קטן כדברי האר״י ז״ל כאשר יבואר סי׳ כ״א סעי׳ ג׳ בס״ד מ״מ נפקא מנה לענין אם אירע מקרה שלא ישן בטליתו או במקומות שאין יכולים לשכב במלבושיהם מפני הפרעושים וכדומה, ועיין שע״ת אות א׳:

ב **ב) שם** ויברך וכו׳ הא דאין מברכין על כל המצות תי׳ בת׳ הרמב״ן סי׳ קפ״ט דכל מצוה שאין בה מעשה כגון שמיטת כספים וכ״ד שנמסרו לב״ד וכן דברים התלויים בדעת אחרים כגון צדקה וכדומה, וכן מצוה הבאה ע״י עבירה כגון השבת גזל ורבית, ובמתנות כהונה נמי לא דמשלחן גבוה זכו משא״כ פדיון הבן והפרשת תרומה שאין מברכין אנתינה אלא אהפרשה. וכן א״מ ע״כ מצוה שאין עיקר מצוה כחליצה ויבים דמצוה היא פו״ר אלא דהמצות אלו מסתעפים ממנה, וכן מיתות ב״ד נמי לא לפי שאין הקב״ה חפץ במיתת רשעים ומה״ט נמי א״מ על מים אחרונים הבאה משום מלח סדומית ואין לברך על הפורעניות ועי״ש באורך, א״א אות א׳ ביאורי הגר״א אות ב׳ כר״ש:

ג **ג) שם** יתעטף בציצית ויברך וכו׳ משמע שאין מברך קודם עטיפה אלא בשעת עטיפה קודם שמתעטף יפה כמו בתפילין, א״ר ס״ק ב׳ וכתב שכן משמע בת׳ בית יעקב סי׳ פ״ח עי״ש, ובס׳ י״א בהגה״ט כתב דלאחר ששם הטלית עליו אלא שלא שם הציצית בידו אלא השליכו לאחריו יכול לברך עי״ש, אמנם הג׳ חיד״א במחב״ר אות א׳ כתב בשם שאגת אריה סי׳ ל״ב דראוי לברך קודם העטוף בשעה שאוחז הטלית בידו ורוצה להתעטף דהו״ל עובר לעשייתן וכתב שכן המנהג ודלא כת׳ בית יעקב. וכ״כ בס׳ ק״ג סי׳ ב׳ אות ה׳, וכ״כ המאמ״ר אות ו׳, וכ״כ עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ל״ד בשם שאגת אריה וכתב שגם הרב תפלה לדוד בדף ה׳ ע״ב ס״ל הכי ודלא כהב״י, וכ״כ הזכ״ל הל׳ ברכות אות ט׳, וכ״כ הבי״ע אות כ״א בשם השאגת אריה והמחב״ר וכתב שכ״כ הרוקח ריש סי׳ שס״א וכ״כ הכר״ש בשם שאגת אריה, קי׳ ש״ע סי׳ ט׳ אות ח׳ וכ״כ חיי עולם על הש״ע סעי׳ א׳ שכן משמע מדברי המג״א עי״ש וכן הפרמ״ג בא״א אות ב׳ כתב שכן משמע מדברי המ״א, וכ״כ הפני יצחק נר״ו מערכת ט׳ אות קי״ח, וכן הסכים היפה ללב נר״ו בח״א אות ג׳ ויעו״ש שהביא כמה אחרונים עוד שכ״כ, ועיין להרב ש״צ שהאריך בזה וכתב בדף ל״ב ע״א יש דרך ישר לפני איש לצאת גם לדעת הט״ז והב״י ז״ל אף שיברך מקודם בעודו הטלית בידו והוא שתכף לברכה ילבשנו הטלית כלו דרך אחוריו על ראשו ועל גופו בבת אחת דהשתא הוי עובר

לעשייתן ממש בלי שום פיקפוק כלל ואחר שלבש בדרך זה יעלה הכנפות על צווארו ויתעטף כעטיפת הישמעאלים כדי הילוך ד״א וכו׳ וסיים וכן ראיתי לאנשי מעשה מיקרי ירושלם תובב״א נוהגים כן עכ״ל, מיהו הרה״ג בן א״ח נר״ו בת׳ שנה א׳ פ׳ בראשית אות ה׳ כתב וז״ל אחר סיום הברכה תעטף בו ראשך בלבד ולא כאותם המתחכמים לעטף בו כל גופם מתחלה דאין לנו אלא דברי האר״י ז״ל עכ״ל, אמנם חסידי בית אל יכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל נוהגים כמ״ש הש״ץ משום דאין דבר זה מפורש בהדיא בדברי האר״י ז״ל כיעו״ש בשער הכוו׳ דרושי הציצית ואני עבדא עשיתי סמך לדבריהם בתשו׳ באר מים חיים יעו״ש:

ד **ד) שם** ויברך מעומד פי׳ הברכה והעטיפה שתיהן יהיו בעמידה, עו״ת סק״א מג״א סק״ב, א״ר ס״ק ב׳, שו״ג סק״א, סי״ב במקור חכמה סק״ד, ר״ז אות ג׳ וד׳ קש״ג שם אות ו׳ סי׳ בי״ע אות ל״א קי׳ ש״ע שם:

ה **ה) שם** ויברך מעומד, כתב הרב שמן המאור וז״ל הנה המחבר בש״ע לא ביאר לנו הדין לענין דיעבד אם התעטף מיושב בדיעבד אם צריך לחזור ולהתעטף מעומד א״ל רק המ״א בסק״ב שכתב עיין מ״ש סי׳ תקפ״ה כתב הפרמ״ג דכיונתו דשה סעי׳ א׳ גבי שופר כתב אם תקע מיושב יצא וה״ה הכא אם התעטף מיושב דיצא ונכון הוא עכ״ל, וכ״כ ח״א כלל י״ב אות ג׳ דאם בירך מיושב יצא, וכ״כ עמודי השלחן על קי׳ הש״ע סי׳ ט׳ אות י״ג. וכ״כ תפלה לדוד אות י״ח דאם נתעטף מיושב ובירך מיושב יצא, ומ״ש א״ר סק״ב עיין להשמן המאור שם שדחה דבריו יעו״ש:

ו **ו) קודם** הברכה והעטיפה נכון לומר פסוקי ברכי נפשי עד נוטה שמים כיריעה, יד אהרן בהגה״ט בשם משנת חסידים, וכ״כ בסי׳ בי״ע, והנוהגים לומר כן לא יאמרו קודם ברכת התורה כמ״ש חיד״א בצפורן שמיר סי׳ ב׳ אות ו׳ ובק״ג סי׳ ה׳ אות ל״א וכמ״ש הרו״ח סי׳ ה׳ אות ב׳:

ז **ז) [סעיף ב׳] סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתעטפים בכסיתן וכו׳** כ״כ רבינו הטור בשם בעל העטור ז״ל ודלא כמ״ש הגאונים דבעינן כעטיפת הישמעאלים שהיא עטיפה גמורה. וטעם הגאונים כתב ב״י מדברכינן להתעטף בציצית אבל בעל העטור ס״ל דלהתעטף לשון כסוי הוא עי״ש, ומ״מ כדי לקיים מצית ציצית מן המובחר נכון הדבר להתעטף כעטיפת הישמעאלים בשעת ברכה ויעמוד כדי הלוך ד״א וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז ובזה יוצא אף לסברת הגאונים דעקר הקפידה היא בשעת לבישה דהא אי בעי היה מסירה אח״כ. מג״א סע״ק ה׳ בשם תה״ד. וכ״כ ר״ז אות ו׳ קצור ש״ע שם, וז״ל ש׳ הכוו׳ בדרושי ציצית פ״א הצריכו להגאו׳ להתעטף עטיפת ישמעאלים ומחזירים ב׳ הציציות שבצד ימין אל צד שמאל באופן שיתחברו שם בצד השמאל מאחוריו כל הד׳ ציציות ויהיו תלוים מאחוריו בצד שמאל וכו׳ גם רבינו סעדיה ז״ל כתב בפי׳ שחבר בל׳ ערבי בפ׳ בא ענין עטיפה זו וטוב ונכון לעשות כך ולפחות ישאר מעוטף כך כדי שיעור הליכת ד״א בעת שמתעטף בציצית ואח״כ יסיר העיטוף מעל צווארו וכך היה מנהגו של מורי ז״ל עכ״ל וכ״כ סו״ב אות ו׳ בשם כתבי האר״י ז״ל, י״א בהגה״ט. מחב״ר אות ד׳ סי׳ בי״ע אות כה׳ ש״צ דל״ב, והגם דבשער הכוו׳ פ״ב כתב דכשמתעטף האדם בטלית צריך שיאחז בצד הימיני של הטלית בב׳ הציציות שבו וישליכם לצד שמאל סביב גרונו טל הכתף השמאלי לאחור וב׳ הציציות האחרות השמאליים ישארו תלויים דרך פניו של אדם ולא באחור עי״ש. וכ״כ מצ״ש דף כ״ד ובס׳ חס״ל וכ״כ בס׳ מדרש תלפיות דף ק״ע ע״ג ובס׳ עמודי שמים להיעב״ץ דנ״ט ע״ב הביאם יפה ללב נר״ו ח״א אות ד׳ כבר הקשא קושיא זו האמל״י בקו׳ שפת אמת סי׳ מ״ה וכתב וז״ל דהא והא איתא וסדר העטוף צריך שיהיה באופן זה דתחלה ישליך הב׳ ימינים על צד שמאל ולהשאיר הב׳ שמאלים בצד פניו ולכוין לתת החו״ג לרחל והחו״ב ליעקב ואחר הכוונה זו ישליך גם הב׳ שמאלים על צד שמאל באופן שיתחברו שם כל הד׳ כס׳ ר׳ סעדיה ז״ל והוא לבטל כח היצר הרע וכ״כ המחב״ר או׳ ד׳ עכ״ל עי״ש, והביא דבריו בן א״ח נר״ו באות הנז׳ וכתב וכן מפורש להדיא בסי׳ רבינו הרש״ש ז״ל. וכתב בן א״ח שם ואף שאין אנחנו מכוונים בכוונות אלו מ״מ לאחר שהשליך ב׳ הימניים לצד שמאל לאחוריו ישהה כדי הלוך ד״א ואח״ך ישליך ב׳ השמאלים ג״כ לאחריו לצד שמאל וישהה ג״כ כדי הילך ד״א ואז ישלשל הטלית הכרוך בצוארו על כל גופו כדי לקיים ההוראה של מעשה זו עי״ש. ובזה יוצא אליבא דכ״ע אף לדברי שלא הביאו רק מ״ש בשער הכוו׳ פ״ב דכיון ששהה כדי שיעיר הילוך ד״א קודם שהשליך ב׳ השמאליים לאחריו תו ליכא מידי. ומנהג בית אל יכב״ץ לאחר שמשליכים ב׳ ציציות השמאלים ג״כ לאחיריהם לצד שמאל מכים בד׳ ציציות ב״פ כנגד העורף לצד שמאל כנגד ב׳ הכאות הנזכרים בשער הכוו׳ דרוש ב׳ של הציצית ובסי׳ של הרש״ש ז״ל:

ז **ז) אחר** העטיפה יסתכל בציצית ב״פ כנגד ב׳ הסתכלות הנזכרים בשער הכוו׳ בדרוש הנז׳ וכ״כ בסידור רבינו הרש״ש ז״ל. ועיין ג״כ בשער הכוו׳ בדרושי הציצית דרוש ז׳ ובס׳ נה״ש דף ג״ן ע״ב ודף נ״ד ע״א (והחדש דף י״ב ע״ב ודף י״ג ע״א) ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ לאחר העטיפה קודם שהורידו הטלית טל גופם בעודנו על כתפיהם שנים מצד ימין ושנים מצד שמאל לוקחים כל הד׳ ציציות ומסתכלים בהם ב״פ ואח״כ מורידים הטלית על גופם:

ח ח) **אחר** העטיפה יאמר ד׳ פסוקים אלו מה יקר חסדך וכו׳ ירויון מדשן ביתך וכו׳ כי עמך מקור חיים וכו׳ משוך חסדך ליודעיך וכו׳ מצ״ש דף כ״ד ע״ג. וכ״כ בסי׳ חס״ל דף ל״ב ע״ב ובסי׳ בי״ע. וכ״כ ש״צ דף ל״ב:

ט ט) **בענין** אם צריך לכסות ראשו בטלית נחלקו בו המנהגים ואפילו בקהלה אחת יש מהם שמכסים ראשם ומהם שאינם מכסים ואינם מוחין ואינם מקפידים זע״ז אך במקום שיקפידו המרובים על שינוי המועטים לא ישנה אדם ממנהג המרובים, שו״ת דב״ש סי׳ קכ״ג. והביאו שע״ת אות ג׳ וכתב היינו דוקא אחר הברכה בשעה שהוא עטוף בו להתפלל אבל בשעה שהוא מברך עליו ומתעטף בו מיד אז בעת ההוא יכסה ראשו בטלית ולא יסמוך על השלכת הטלית על כתפיו לבד ובזה אין לנו להשגיח במנהג המרובים שהוא מנהג בטעות שלא יצאו י״ח ברכה עי״ש:

ט) **וז״ל** מצ״ש דכ״ג ע״ד המתעטפים בטלית גדול גופם בלבד ולא את ראשם ה״ל ברכה לבטלה כי מ״ש להתעטף בציצית הוא עיקר את ראשם והם מתעטפים גופם לבד וכן הוא זוהר במדבר כמ״ש לפרסא עליה פירשו דמצוה עכ״ל. והב״ד סו״ב אות ו׳ וש״ץ דל״ד ע״ג:

ט) **וכן** אותם בני אדם שמניחין הטלית כשהוא מקופל ומשלשלים סביב צוארם על כתפיהם בענין שקצה האחד כשהוא מקופל עם ב׳ ציציות יורד לפניו בצד ימין וקצה השני עם שני ציציות יורד לפניו משמאל אין יוצאין בכה״ג ידי מצות ציצית וגוערים בהם דכה״ג לכ״ע לא עיטוף הוא. משאת בנימין סי׳ מ״ח והב״ד מג״א סק״ב. א״ר סק״ג. שע״ת אות ג׳ וכ״כ חס״ל אות ד׳:

ט) **וכן** אותם שאין מתכסים בטליתם אלא הראש וסביב הצואר בלבד ואין מקפידים לכסות את הגוף צריך למחות בידם דעיקר העיטוף הוא בגוף לכ״ע ולא נחלקו אלא אם צריך גם כן לכסות את הראש אבל כסוי הראש בלבד לכ״ע לא נקרא כסוי כלל. ר״ז אות ח׳ וכ״כ סי׳ בי״ע אות כ״ז ועיין להג׳ חיד״א במחב״ר אות ה׳ שאחר שהביא דברי הדב״ש כתב וז״ל ויש עוד מנהגים בזה נהרא נהרא ופשטיה ולכל הדברות ולכל האמירות בעת שיברך נכון להתעטף כדי הילוך ד״א כעטי׳ הישמעאלים וכמ״ש האר״י ז״ל ואח״כ ינהוג כמנהגו עכ״ל. וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ ב׳ אות ח׳ וכ״כ הש״צ שם. סי׳ בי״ע אות כ״ו. ולענין הלכה כדי לצאת מחשש ס״ב לאחר ברכה יתעטף כעטי׳ הישמעאלים כמ״ש לעיל ואח״כ ישלשל הטלית על גופו וישאר כך מכוסה בטלית ראשו וגופו בבת אחת כדי הלוך ארבעה אמות ואח״כ ינהוג כמנהגו:

י י) **שם** ונכון שיכסה ראשו בטלית הוא משום כדי שיתפלל באימה שכסוי מכניע לב האדם ומביאו לידי יר״ש וכמו שמבואר בפ״ק דקדושין. ב״ח, עו״ת אות ג׳ שתילי זתים אות ה׳ וצריך לכסות ראשו מתחלת התפלה ועד סופה. א״ר אות ד׳ בשם עדי זהב. וכ״כ סו״ב אות ז׳ בשם הנז׳ ובשם ס׳ מקור חיים. וכ״כ חס״ל אות ג׳ ובשעת אמירת י״ח טוב שיכסה גם מצחו ועיניו אם אינו בפני רבים. חס״ל שם:

יא יא) **שם** ונכון שיכסה ראשו בטלית. ולפ״ד האר״י ז״ל בשער הכוו׳ בדרושי ציצית דרוש ה׳ ודרוש ו׳ צריך לכסות התפילים ש״ר בטלית הגדול וכ״כ בפע״ח פ״א ובשער התפילין פרק י״א ועו״ת דכ״ד ע״א ומצ״ש דכ״ד ע״ד סו״ב שם. ומשמע שיהיו מכוסים לגמרי שיהיו מכוסי׳ כ״ז שהם מונחים על הראש וכן הוא בהדיא בס׳ מצ״ש. ומ״ש מג״א סק״ג וז״ל ועיין סוף סי׳ כ״ז דעכ״פ לא יכסה לגמרי וכתב המו״ק ז״ל מ״ש במג״א שלא יכסה לגמרי ר״ל כל היום שלא בשעת התפלה מיהו בשעת התפלה יהיו נכסים עי״ש. וכ״כ בס׳ אור צדיקים הנדפס בתוספת הנקרא אור הישר בסי׳ ב׳ אות י״ז וז״ל צריך לכסות תש״ר בהטלית בשעת התפלה ולא יהיו התפילין מגולין עכ״ל כבר הב״ד ה׳ יפה ללב נר״ו ח״א אות ו׳ וכתב שמדברי מצ״ש וס׳ נו״מ דף י״ז ע״ב וסו״ב משמע שיהיה מכוסים אפילו שלא בשעת תפלה עי״ש. ומ״ש מחה״ש על דברי מ״א שהכוונה שהטלית יכסה כל הראש וגם התפילים ויהיה הטלית כעין גג על התפילים אבל מ״מ יהיה נראית מלפניו משום דכתיב וראו כל עמי וכו׳ כתב שם היפה ללב נר״ו דאין ראיה די״ל אעפ״י שמכוסה בטלית מ״מ ניכר שיש לו תפלין בראשו שבולטים בטלית או בכובע וכמ״ש מ״א גופיה בס׳ ז״ך סק״ך יעו״ש וכו׳ עי״ש:

יב יב) **עוד** כתב המ״א שם משמע בקדושין דכ״ט ע״ב שבחור שלא נשא אשה לא היה מכסה ראשו בטלית אפילו הוא ת״ח ע״כ. אמנם הרמב״ם בסו׳ פ״ג מה׳ ציצית והא״ח ד״ד ע״א והכלבו סי׳ כ״ב דט״ו ע״ג כתבו כי גנאי גדול הוא לת״ח שיתפלל בלא עיטוף ראשו בטלית. יפה ללב נר״ו אות ז׳. ומ״ש עוד מג״א ובדף ח׳ ע״א איתא דמי שאינו ת״ח אפי׳ נשוי לא היה מכסה ראשו וכן מ״ש הרב המקו׳ מהריב״ח ז״ל בס׳ עץ החיים על המצות דז״ך ע״ד הסוד דאין מתעטף בט״ג אלא החכם בלבד יעו״ש הוא היפך ממ״ש בקשל״ה דנ״ד ע״ד ובס׳ נוהג כצאן יוסף ד״ג ע״ד והסו״ב בריש הלכות אלו ומ״ש באות הקודם היפה ללב נר״ו שם. ובפרט למ״ש רז״ל בשער הכוונות בדרושי תהש״ח דרוש ב׳ ודרוש ג׳ דעל ידי עטיפת ציצית והברכה תעשה תיקון בעולמות העליונים ואיך יכול האדם להפטר ובל״ה דברי המ״א הנ״ל אינם מוכרחים דשם לא איירי בטלית של מצוה אלא בסודר דרבנן כמ״ש באה״ט סוף סי׳ י״ז וכ״מ בב״ח בזה הסימן וכ״כ מו״ק:

יג יג) **[סעיף ג׳] טליתות** קטנים וכו׳ כתב העט״ז וז״ל הכתפים צריכים להיות רחבים קצת ולהיות גדולים קצת שיכסה את ראשו ורובו מאחריו דאל״כ לא נקרא כסות ע״כ. וז״ל התה״ד הובא בב״י והנוהג בטלית שיש לו בית הצואר יעשנו קצת גדול שיוכל לכסות ראשו ורובו מאחוריו ובשעת ברכה

יעטפנו על ראשו ויפשילנו לאחריו ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד״א ואחר כך ימשכנו מעל ראשו לפניו שיהיה נתלה בצווארו בבית הצואר של טלית ע״כ. ש״צ דל״ב. ועיין בסי׳ ט״ז ובדברינו לשם בס״ד:

יד יד) שם וטוב להניח אותו על ראשו. עמ״ש הש״ץ דל״ב ע״ג בפי׳ דברי מר״ן ז״ל אלו כי טוב פתר שכ״מ ממ״ש מר״ן ז״ל ולהתעטף בו כי זה ר״ל ויפשילנו לאחריו שיהיה בכסוי הגוף נמי ויעמוד כך מעוטף וכו׳ כמ״ש משם התה״ד ז״ל וכן כתב בהדיא הלבוש ז״ל. יפה ללב אות ח׳:

טו טו) שם וטוב להניח אותו על ראשו רחבו לקומתו. צד הארוך נקרא בכ״מ אורך וצד הקצר נקרא רוחב. מחה״ש סק״ד. ועיין מ״א סי׳ י״א ס״ק ט״ז ואם הניח ארכו לקומתו נמי כשר. ב״י. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ א״ר סק״ה. שתילי זתים אות ז׳:

טז טז) שם ויעמוד כך מעיטף וכו׳ ודוקא בבגד שעושין כעין חתיכה אחת מרובעת ובית הצואר באמצע וא״כ כשמתעטף בארכו ראשו ורחב גופו הו״ל ב׳ ציציות מצד זה וב׳ ציציות מצד זה אבל אם הבגד תפור אם כן כשיתעטף בארכו סביב ראשו ורוחב גופו אז יבואו כל ד׳ ציציות מצד א ולא נכון לעשות כן, לכן ילבשנו כדרכו ולא יתעטף בו כלל על ראשו ולא יברך עליו להתעטף בציצית אלא יברך על מצות ציצית, ר״ז אות ז׳:

יז יז) שם ואח״כ ימשכנו מעל ראשו וילבשנו, ונהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסי׳ שאותן ציצית שלפניו שיהיו לעולם לפניו כמ״ש קרש שזכה להנתן בצפון לעולם בצפון. מ״א סק״ו בשם של״ה. ובשם הכוו׳ כתב שהאר״י ז״ל לא היה מקפיד לשום תמיד צד א׳ על הראש כמו שנוהגין הרבה עכ״ל והוא בשער הכוו׳ בדרושי ציצות סוף דרוש ב׳ וכ״כ בס׳ מצ״ש דף כ״ד ע״א נגיד ומצוה בדיני ציצית וכ״כ ר״ז אות ט׳. בן א״ח פ׳ בראשית אות ח׳:

יח יח) [סעיף ד׳] מחזיר ב׳ ציציות לפניו וכו׳. כתב מג״א סק״ו יש נוהגין לשום צד ימין על כתף שמאל שיהיו מסובבין וכ״מ סי׳ ש״א סעיף ל׳ ע״כ, וכ״כ ר״ז אות יו״ד. וברדב״ז ח״א סי׳ תקע״א כתב הנוהגים להתעטף בטלית כעטיפת אבלים ואח״כ משליכים ב׳ ציציות לצד שמאל והם כולם בצד שמאל ב׳ לפניו וב׳ לאחריו אינו נכון ובפרט בשבת דמחזי כאבל אלא ישליך הב׳ כנפות אחד לפניו ואחד לאחריו מימין וכן בשמאל ועטיפה בצואר הוא בשעת ברכה עיין שם. שע״ת אות ד׳:

יח) טלית שהוא גדול וכשפושטו על גופו מאחריו נשארים כל הציציות לפניו נראה שיותר טוב שיקפל הצדדין על כתפיו באופן שישארו ב׳ הציציות לפניו וב׳ לאחריו ולא יהיו הציציות נגררין בארץ אף שיש אומרים שאין זה מצוה מן המובחר מ״מ בטלית שהוא גדול הכי עדיף. חס״ל אות ד׳:

יט יט) [סעיף ה׳] מברך להתעטף בציצית. כתב הב״ח סי׳ כ״ד שצ״ל הב׳ בפתח. וכ״כ מצ״ש דכ״ג ע״ד. וכ״כ הרב המקובל החסיד מהר״מ ר׳ יעקב צמח ז״ל בהגהותיו לא״ח כ״י הביאו הברכ״י אות ד׳ וכ״כ קי׳ ש״ע סי׳ ט׳ אות ח׳ אמנם הלבוש כתב שצ״ל הבית בשו״א, וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ שמנהג המדקדקים כהרב הלבוש, וכ״כ עו״ת אות ו׳ א״ר אות א׳ סו״ב במקור חכמה אות א׳ וכ״כ המחב״ר אות ז והברכ״י שם בשם מהר״ם זכות ע״פ הסוד ובשם מהר״מ די לונזאנו ע״פ הדקדוק, וכ״כ הש״צ דכ״ט ע״ד וסי׳ בי״ע אות כ״ב, שע״ת אות ה׳ בשם הנ״ז רו״ח אות ב׳ וכ״כ היפה ללב נר״ו בח״א אות י״ב ובח״ג אות ב׳ בן א״ח נר״ו שם אות ב׳ וכן עיקר:

כ כ) שם להתעטף בציצית ואם בירך על טלית גדול על מצות ציצית מפורש יוצא מדברי הזר״א ח״א סי׳ ב׳ דלא יצא דהו״ל משנה מטבע שטבעו חכמים בברכות דלא יצא עי״ש, ולי נראה דיצא בדיעבד ואינו חוזר ומברך להתעטף דאין בזה משום משנה מטבע וכו׳ וכמו שהוכחתי בתשובותי. סי׳ בי״ע אות א׳ וכ״כ ח״א כלל י״ב אות ד׳ דאם בירך על טלית גדול על מצות ציצית ועל טלית קטן להתעטף יצא עי״ש, וכ״כ פני יצחק מע׳ הטית אות קי״ג וכן אם בירך להתלבש בציצית יצא בדיעבד, משום דיש פוסקים דס״ל דיברך על טלית קטן להתלבש מהר״מ הובא בתה״ד סי׳ מ״ה וכ״כ האגור בשמו והביאו ב״י וכ״כ התשב״ץ ח״ב סי׳ מ׳ שאם רצה לברך ללבוש ציצית הרשות בידו אלא שאינו ניכר מברכותיו שהוא ת״ח והביאו שע״ת אות ג׳ וסב״ל:

כא כא) שם אם שנים או שלשה וכו׳ ואם רצו אחד מברך והאחרים יענו אמן אבל אדם אחר שאינו מתעטף עכשיו בציצית אינו יכול לברך כדי לפטור את המתעטף אלא א״כ המתטטף הוא בור שאינו יודע לברך אז יכול לברך לו אחר אע״פ שא״צ עכשיו לברכה זו, מ״א ס״ק ח׳ ר״ז או׳ י״א, פרמ״ג א״א או׳ ח׳ וכתב דלא כא״ר או׳ ו׳ וכן הוא דעת מרן סי׳ רע״ג סעי׳ ד׳ דאין לברך לאחרים אלא א״כ אינם יודעים ואע״ג דגמ׳ ערוכה היא ר״ה דף כ״ט ע״א תני רב אהבה בריה דר״ז כל הברכות כולם אע״פ שיצא מוציא חוץ מהנהנין וכ״פ הרמב״ם ז״ל פ״א מהל״ב הל׳ יוד והטו׳ א״ח סי׳ תרצ״ב בה׳ מגי׳ מ״מ הא כתב רש״י שם דברכת הנהנין לית ערבות לא ליתהני ולא לבריך והעתיקו מ״א סי׳ קס״ז ס״ק מ׳ וא״כ גבי ציצית י״ל דאין חיוב ללבוש בגד בת

ד׳ כנפות עם ציצית הוה אמינא דא״ז ערבות ולכך קמ״ל המ״א ולכך נקיט המג״א ציצית ושם בהג״א נקיט תפילין ג״כ אלא כדכתיבנא, א״א שם, ומ״מ אם אפשר שיאמר לו הברכה מלה במלה חוץ ממלת ה׳ אלהינו עדיף עפי׳:

כב **כב) שם** מתעטפים בטלית כאחת פי׳ בפ״א לאפוקי לאחר כדי דבור דהוי הפסק עיין סי׳ ר״ו ס״ג. פרמ״ג שם:

כג **כג) שם** כולם מברכים. פשוט הוא כגון שאינו רוצה לצאת בברכת חבירו, עו״ת אות ז׳:

כד **כד) שם** ואם רצו אחד מברך והאחרים יענו אמן, היינו לכתחלה אבל בדיעבד אפי׳ לא ענו אמן יצאו כמ״ש סי׳ ריי״ג ס״ב, וכ״כ עו״ת שם, ישי״ע אות ד׳ ביאורי הגר״א אות י״ג ;

כה **כה) [סעיף ו׳] על ט״ק יכול לברך להתעטף וכו׳.** השו״ג ס״ק ט׳ כתב דדעת מר״ן ז״ל דיכול לברך להתעטף ג״כ אם ירצה עי״ש, אבל הרב חלקו של ידיד כתב דדעת מרן ז״ל אין לברך כלל על מצות ציצית עי״ש, ועיין עוד בדברינו לקמן אות כ״ז:

כו **כו) שם** אעפ״י שאינו מתעטף אלא לובשו, והברכה דלהתעטף נוסח הברכה היא כך כמו לישב בסוכה, ב״י, ט״ז סק״ו:

כז **כז) שם** בהגה. י״א שמברכין עליו על מצות ציצית וכו׳ וכ״כ ר״ז אות ז׳ קי׳ ש״ע סי׳ ט׳ אות ט׳ וטעם המנהג. שנהגו לברך על מצות ציצית כתב בד״מ אות ה׳ כי חששו לדברי הפוסי׳ שאין יוצאין בט״ק כזה ולכן לא תקנו לשין מברכין להתעטף או להתלבש דאז הוי משמע דעכשיו מקיימי המצוה כהוגן רק מברכין להשי״ת שנתן לנו מצות ציצית ואף שאין מקיימים אותה עכשיו כתקנה ולכן תקנו לשון על דלשעבר משמע עכ״ל, והביאו ט״ז סק״ז, ועיין שע״ת אות ג׳ ואות ז׳ שכתב אף לדעת הרמ״א אם לובש ט״ק בדרך עטיפה עדיף טפי שיברך להתעטף עי״ש, וכ״כ השו״ג באות הנז׳ דרמ״א ומרן לא פליגי דדעת שניהם אם ירצה להתעטף בט״ק יכול לברך להתעטף יעו״ש, וז״ל התשב״ץ ח״ב סי׳ מ׳ אינו תלוי החילוק של ברכת להתעטף לברכת על מצות בין טלית קטן לגדול רק בין אם מכסה בו דרך עטיפה ללובשו דרך מלבוש עי״ש, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות נו״ן אמנם התשב״ץ ז״ל הסכים לברך להתעטף בין דרך עטיפה בין דרך מלבוש והביאו ער״ה אות ג׳ ושע״ת שם, והאר״י ז״ל כשהיה לובש טלית קטן היה נוהג לעטוף בו ראשו ממש והיה מברך להתעטף בציצית ואח״כ היה שומטו מעל ראשו ומורידו על שני כתפיו כדרך לבישתו, שער הכוו׳ בדרושי הציצית דרוש ו׳ וכ״כ פרע״ח בשער הציצית פ״א עו״ת דף כ״ד ע״א, מצ״ש די״ב ע״ד, נגיד ומציה בדרושי הציצית. ולענין דינא אם רוצה להתעטף בו בשעת ברכה יברך להתעטף אבל אם לובשו כדרכו בלא עטיפה יברך על מצות, וכ״כ בן א״ח נר״ו שם אות ו׳:

כז **ירא** שמים הרוצה לקיים מצות טלית קטן כתקונה יקח טלית של צמר גדול קצת כדי שיתכסה ראשו ורובו ויברך להתעטף בציצת ויתעטף בו כדי הילוך ד״א ויפשטנו על אחריו כמו שעושה בטלית גדול ממש ושוב יניחנו על צוארו כמנהג ואם אינו גדול כשיעור זה או אינו של צמר לא יברך עליו כי ברכות אינן מעכבין ואף שניתנה רשות לברך אפילו בקטן מזה ואפילו אינו של צמר ויכול לברך על מצית ציצית חפילו אינו מתעטף שכן פשט המנהג וגדול כח המנהג מ״מ ירא שמים יחוש לעצמו ולא יברך במדי דתלי בפלוגתא שאו״ת עדיף, חס״ל אות ה׳ והביאו פני יצחק נר״ו מע׳ הטי״ת אות קכ״ז. ועיין לקמן סי׳ ט״ז אות ב׳ כי שם נתבאר עיקר דין שיעור הטלית יעו״ש:

כח **כח) שם** על מצות ציצית הואו בפתח, קיצור ש״ע שם:

כט **כט) [סעיף ז׳] צריך להפריד חוטי הציצית וכו׳.** הרמז כי ציצית ר״ת צדיק יפריד ציציותיו תמיד, מ״מ. א״ר ס״ק ח׳. פרמ״ג א״א סק״י, חיי עולם על הש״ע:

כט **ויפרידם** זמ״ז קודם הברכה. עו״ת סק״י, סו״ב במקור חכמה אות ב׳ ר״ז אות י״ב ואם נשתהה לבוא לביהכ״נ ובעוד שיפריד הציצית יתבטל מלהתפלל עם הציבור א״צ לדקדק בזה, מ״א סק״י, א״ר שם, א״א שם, ר״ז שם, ש״צ דכ״ט ע״ג. ח״א כלל י״א אות מ״א, קי׳ ש״ע שם אות ז׳:

ל **ל) שם** צריך להפריד חוטי הציצית וכו׳ ואם מסתבכים קצת אסור להפרידם בשבת, גן המלך סי׳ ס״ה, קשר גודל סי׳ ב׳ אות ג׳ ש״צ שם, שתילי זתים אות י״ג חס״ל אוח ח׳ וכתב שם החס״ל דצריך זהירות להקדים מע״ש. כר״ש, שע״ת אות ח׳ וכ״כ מהר״י פראגי״ בת׳ כי המפריד חוטי הציצית בשבת יש בו משום תולדת מלאכה. הביאו כס״א אות ה׳ והגם שמדברי מטה משה סי׳ תמ״ג משמע שמותר להפרידם בשבת והביאו שכנה״ג סי׳ רפ״א בהגה״ט אות ד׳ וכן הרב כס״א שם כתב שיש לעמוד על דברי ג״ה וכן היפה ללב נר״ו ח״א אות טו״ב כתב דאינו אוסר ג״ה אלא בתחילה בגמר העשייה דהוי כגמר מלאכה הא לאו הכי מותר להפרידם ונסתייע מדבר המאמ״ר אות ט׳ יעו״ש מ״מ שאו״ת עדיף, וכ״כ בן א״ח נר״ו שם אות ג׳:

לא **לא) [סעיף ח׳] יכוין בהתעטפו וכו׳** ז״ל הטור. וכתב בב״י ופשוט הוא ע״כ, כלו׳ זיל קרי בי רב הוא דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וכו׳ ובריייתא היא במנחות דמ״ג ע״ב תניא וראיתם אותו וכו׳ שקולה מצוה זו כנגד כל המצות שבתורה ופי׳ רש״י שקולה מצוה זו מדכתיב את כל מצות ה׳ ועוד דציצית

בגמטריא ת״ר וה׳ קשרים וח׳ חוטים הרי תרי״ג, וכ״כ רמב״ם סוף הלכות ציצית. שו״ג אות י״א:

לב) שם יכוין בהתעטפו וכו׳. וא״ל כיון כך משמע דלא קיים המצוה כתקנה. א״ר ס״ק ט׳ וז״ל החס״ל ומי שאינו מכוין כך עליו נאמר ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה ונמצא שאינו מקיים כונת הבורא שהרי פי׳ ואמר וראיתם אותו וזכרתם וכתיב למען תזכרו עכ״ל:

לב) כתב הב״ח וז״ל מה שהכריח לרבינו להורות דבעי שיכוין בהתעטפו וכן בהל׳ תפילין ובהל׳ סוכה נראה דלפי שכתוב בפ׳ ציצית למען תזכרו וגו׳ ובתפילין והיה לך לאות וגו׳ כי ביד חזקה הוציאך ה׳ ממצרים, ובסוכה למען ידעו דורותיכם וגו׳ יורה כי עיקר המציה וקיומה תלויה בכוונתה שיכוין בשעת קיום המצוה משא״כ שאר מצות דיוצא י״ח אע״פ שלא יכוין בה דבר כי אם שעושה המצות לשם ה׳ שצוה אותו לעשותם עכ״ל, והביאי א״ר שם והלכה ברורה אות ב׳ וחיי עולם. ומ״ש עו״ת כתב עליו א״ר שם שיש לדחות דבריו בנקל:

לג) שם יכוין בהתעטפו וכו׳. וז״ל הרה״ג בן א״ח נר״ו שם אות א׳ קודם שיברך ויתעטף יכוין לקיים מ״ע ללבוש ציצית מצוייצת כהלכתו שנאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם והיא מ״ע שהז״ג וע״י כוונת הכנה זו אז יהיה כח בהכנתו בברכה לעלות מ״ן ולהמשיך המוחין כמ״ש רבינו הרש״ש בנה״ש ולכן טוב לומר בפיו קודם הברכה ליקבה״ו ונו׳ הריני מוכן ללבוש ציצית מצוייצת כהלכה כמו שצונו ה׳ אלהינו ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם כדי לעשות נ״ר ליוצרינו כו׳ וגם צריך לכוין בעת שמתעטף בו שצונו הקב״ה להתעטף בו כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם, וכתבו האחרונים ז״ל מי שאינו עושה כך עליו נאמר ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה עכ״ל, ומ״ש וכתבו האחרונים ז״ל וכו׳ כ״כ ביאורי הגר״א אות ט״ז ונ״ל דטוב שיכניס כוונה זו שצונו הקב״ה להתעטף בו כדי שנזכור וכו׳ בתוך הנוסח של לשם יחוד כדי שלא ישכח והוא שאחר שיאמר לשם יחוד וכו׳ ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם יאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳ ועשיתם אותם כדי לעשות נ״ר וכו׳ ועוד עיין לקמן אות ס״א:

לד) [סעיף ט׳] קודם שיברך יעיין וכו׳. והא דלא סמכינן אחזקה כתב הב״ח דדוקא היכא דהחזקה קבוע ואתיא ממילא מצד טבע העולם כמו בהמה דהויה בחזקת כשרות משעה שנולדה אבל הכא חזקה אינה ממילא אלא תליא במעשה האדם שתיקן הציצית לא סמכינן אחזקה דשמא נתקלקל אח״כ עי״ש, והעו״ת כתב הטעם משום כיון דאיכא לברורי לא סמכינן אחזקה, וכ״כ מ״א ס״ק י״א, וכתב עוד מ״א ט״א מפני שעשויה ליפסק בכל שעה, וכ״כ ביאורי הגר״א אות י״ז, וכ״כ ר״ז אות י״ג, ונפקא מינה בין הטעמים דלטעם הב״ח לא סגי דלא בדיק אלא אם כן בדק טליתו והניחו במקום ידוע ומצאו כמו שהניחו כמ״ש הוא ז״ל, ולטעם משום דאפשר לברורי אם בתוך שיתעסק בבדיקתו לא יוכל להתפלל עם הצבור רשאי ללובשו בלא בדיקה כמ״ש המג״א שם ובסו״ב אות ב׳ ולטעם ב׳ שכתב המ״א שעשוים ליפסק בכל שעה כתב ר״ז שם וח״א כלל י״ב אות א׳ דא״צ לבדוק אלא בכל יום ויום אבל באותו היום שכבר בדקן פ״א שוב א״צ לבידקן אפילו אם הסיר טליתו מעליו והסיח דעתו מללבוש עוד ואח״כ באמצע היום נמלך ללובשו אין צריך לבודקן. וא״ת מאי איכא בין טעם מג״א להב״ח משום דהב״ח כתב דמדינא צריך בדיקה א״כ אין חילוק בין באותו היום עצמו ליום אחר שבכל פעם שלובשו צריך בדיקה אבל לטעם ב׳ של מ״א דהחששא משום שעשוים ליפסק תקנת חכמים היא שצריך לבודקן בכל יום דאם לא יבדקם בכל יום לא יבדקם לעולם ובודאי א״א להעמידן לעולם בחזקת כשרות כיון שדרכם ליפסק ע״י דריסת הרגלים או מחמת סבות אחרות כמ״ש ר״ז שם אבל באותו היום שכבר בדקן וקיים תקנת חכמים אם חזר ולבשם א״צ לבודקן. ולענין הלכה יש להחמיר כהב״ח וצריך לבודקו בכל שעה שלובשו, ואפילו אם בדק טליתו והניחו במקום ידוע ומצאו כמו שהניחו כתב שכנה״ג בהגב״י אות א׳ ראיתי להמדקדקים שאע״פ שמניחים את הטלית בכיסן בודקין אותו בכל שעה שמניחים אותו ואולי טעמם שמא יארע שום מקרה שהוציאוהו מן הכיס שלא מדעתם עכ״ל. אמנם אם ע״י הבדיקה יתבטל מתפלה בצבור או שקראוהו לעלות לתורה יכול ללבוש הטלית בלא בדיקה והוא כשיודע שאתמול היו החוטים שלמים וכמ״ש מ״א, וכ״כ ר״ז אות ט״ו, וכ״כ מסגרת זהב על קי׳ הש״ע סי׳ ט׳ אות ג׳ ועיין לקמן אות ד״ן:

לה) שם קודם שיברך יעיין וכו׳. כתב הרב בית יעקב בת׳ סי׳ פ״ד דאם היה בדרך ומתירא לבדוק הציצית של טליתו שמא יהיה פסול ואין לו טלית אחר מותר להעלים עיניו ולברך בלא בדיקה והביאו א״ר סק״י באה״ט סק״ט. אמנם האחרונים דחו דבריו דמה לי בדרך מה לי בביתו שהבדיקה באה להצילו מאסור לבישת טלית בלא ציצית וברכה לבטלה ומה מרויח בזה אם לא יבדקנו דבמה שמעלים עיניו לא ינצל מברכה לבטלה ומביטול מ״ע אם היא פסול. ער״ה אות ה׳ ר״ז בשילי היריעה אות ב׳ שע״ת אות ט׳. אמנם אם הוא שעת הדחק שאין לו פנאי לבדוק בזה יש לסמוך על החזקה והוא שבדקו אתמול קודם יציאתו לדרך כמ״ש באות הקודם וכ״כ מחה״ש ס״ק י״א:

לו) שם קודם שיברך יעיין וכו׳ ואין חלוק בין שבת לחול דגם בשבת צריך לעיין בחוטי הציצית מאמ״ר אות ט׳ ר״ז שם וכ״כ יפה ללב נר״ו אות י״ח בשם ס׳ כף החיים סי׳ יוד אות ג׳ ו׳ וכ״כ בן א״ח נר״ו שם אות ג׳ ודלא כס׳ קהלת שלמה (הביאו עמודי השלחן על קי׳ הש״ע שם אות י״ב) שכתב דבשבת ויו״ט אין בודקין ומותר לסמוך על חזקתן:

לז לז) **שם** קודם שיברך יעיין וכו׳ גם צריך לעיין באותו חלק של ציצית שהוא בתוך הנקב הטלית עד הקשירה דשם נפסל אפי׳ נפסק חוט א׳ קשל״ה דל״ה ע״ג. וכ״כ עו״ת אות י״ב בשם הנ״ז וכ״כ ט״ז סק״ד יכ״כ א״ר סק״י. וכתב דלא כמ״א. וכ״כ פרמ״ג במש״ז סק״ח. סו״ב אות ב׳ ר״ז אות י״ג. ש״צ דכ״ט ע״ג, בי״ע אות כ׳ חס״ל אות ט׳ קי׳ ש״ע שם אות ז׳ בן א״ח שם אות ג׳. וכן בגדיל. א״ר שם סו״ב שם ש״צ שם:

לח לח) **שם** כדי שלא יברך לבטלה, כתב הט״ז סק״ח לפי טעם זה מי שיש לו הרבה בגדים של ד׳ כנפות זה ע״ג זה א״צ לבדוק רק אחד מהם כיון שהברכה אחת לכולם עכ״ל, אבל מהב״ח מוכח דנמי הטעם משום שלובש בלא ציצית וכ״מ בלבוש סי׳ י״ג ס״ב. א״ר שם וכ״כ מחה״ש ס״ק י״א דכמו שחששו לברכה לבטלה כן חששו שלא לעבור על גדילים תעשה לך וא״כ אפי׳ ליבש כמה בגדים ופוטרן בברכה א׳ מ״מ צריך לבדוק כולם עי״ש, וכ״כ ר״ז ס״ק י״ד וז״ל מסגרת זהב אות ג׳ על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ דעת הבית לוי עה״ת באם יש לו איזה מלבושים א״צ לבדוק אלא אחת קודם הברכה רק אח״כ צריך לבדוק כלם אבל דעת האחרונים דצריך לבדוק כלם קודם הברכה עכ״ל:

לט לט) **שם** כדי שלא יברך לבטלה, מי שלקח הטלית ובירך עליו והניחו על ראשו ועל קומתו אך לא נתעטף כעטיפת הישמאעלים כס׳ הגאונים שהביא הטור להשליך הציציות על כתיפי וענה אמן או סח אי צריך לברך פ״ב בדבר זה עלה ונסתפק הרב הפרד״ס ז״ל בס׳ אות היא לעולם מע׳ הה״א אות ס״ז והעלה דבדיעבד אין צריך לברך פ״ב והביאו הפתה״ד בקו״א וחיים שנים ישלם אות ה׳ והרב זכרינו לחיים חא״ח מע׳ הטית אות ד׳:

לט) ונראה היינו דוקא להנוהגים להניח הטלית תחלה על ראשם ועל קומתם ומתעטפים כעטיפת הישמאעלים ואח״כ מורידים הטלית על גופם, אבל להנוהגים כמ״ש הש״צ דבתחילה מירידים הטלית על כל גופם ואחר כך חוזרים ומעלים אותו על צוארם ועל קומתם ומתעטפים כעטיפת הישמעאלים כמש״ל אות ג׳ יכול לענות אמן או כל דבר שבקדושה אפילו לכתחילה קודם שנתעטף כעטיפת הישמעאלים מפני שעיקר המצוה היא כסוי הגוף ועטיפת ישמעאלים היא חומרא לחוש לס׳ הגאונים כמש״ל אות ט׳ וכמ״ש הש״ץ שם וכיון שעשה עיקר המצוה יכול לענות אבל קודם שהורידו על גופו דעדיין לא קיים המצוה לגמרי דכסותך אמר רחמנא ולא כסוי הראש כמ״ש הש״צ שם אינו יכול לענות אלא בדיעבד אם ענה אינו חוזר ומברך:

מ מ) **[סעיף יוד׳] אם לובש טלית וכו׳** ימשמש בציצית ויברך עליו. כ״כ הר׳ יונה בס׳ היראה אלא שכתב וטוב להיות זריז ליטיל ידיו קודם ויברך עובר לעשייתן עכ״ל, ב״ח, א״ר אות י״א, וכן בס׳ מקור חיים כתב דאין ליגע בטלית עד שיטול ידיו, א״ר שם, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ד׳ אות כ״ד:

מ) ועיין ישי״ע או׳ ו׳ שכ׳ דין זה שכ׳ הש״ע כאן תליא באשלי רבבי וכו׳ דהנה רבינו הרמב״ם ז״ל פסק דאם לא בירך קודם עשייתן אינו מברך אח״כ ובהגהת אשרי דפסחים כתב דבדיעבד מברך אחר עשייתן וכבר האריך בדבר הש״ך ביו״ד סי׳ י״ט לדחות דעת הגה״א מהלכה עכ״ל ודבריו צ״ע דהא בהדיא כתב הרמב״ם ה׳ ברכות בפ׳ י״א דין ה׳ אם נתעטף בציצית ולא בירך מברך אח״כ להתעטף בציצית משום דעדיין עשיית המצוה קיימת וגם הש״ך שם לא הביא מדברי הרמב״ם דאינו מברך אלא על השחיטה משום דנגמרת עשיית המצוה כמ״ש הרמב״ם ז״ל שם דין ו׳ וצ״ע. ועיין תפלה לדוד אות י״ט. נה״ש אות א׳.

מא מא) **שם** ימשמש בציצית ויברך עליו. היינו מי שאין לו טלית גדול לברך עליו ולפטור את זה אבל אם יש לו טלית גדול לברך עליו אז אין צריך למשמש בזה ולברך עליו רק יברך על הטלית שלובש אח״כ ויכוין במחשבתו לפטור את זה שלבש כבר, לבוש, קיצור ש״ע סי׳ ט׳ אות ט׳:

מב מב) **שם** ימשמש בציצית ויברך עליו, כתב מג״א ס״ק י״ב ויברך להתעטף אע״פ שכבר לבשו׳ וכתב הפרמ״ג בא״א ס״ק י״ב ואף למ״ש הרב בהג״ה ס״ו דעל טלית קטן על מצות מ״מ נפקא מינה אם לבש טלית גדול קודם נטילת ידים עי״ש שכתב ולאפוקי נמי מס׳ הלבוש דמברך על מצות מפני שכבר לבשו ועיין מחה״ש ועיין ער״ה אות ו׳ ובדברינו לעיל אות כ״ז:

מג מג) **[סעיף יא׳] עיקר מצות טלית קטן ללובשו על בגדיו וכו׳.** מיהו רבינו האר״י ז״ל היה לובשו למטה משאר מלבושיו ע״ג חלוקו, שער הכוו׳ בדרושי הציצית דרוש ו׳ וכ״כ בס׳ פרע״ח שער הציצית פ׳ א׳ וכ״כ מ״א ס״ק י״ג י״א בהגב״י ברכ״י אות ז׳ וכ״כ בספרו קשר גודל סי׳ ב׳ אות ב׳ ש״צ דף כ״ו ע״ג חס״ל אות ו׳ וכתב שם בשער הכוו׳ דאותם המתיהרים ללובשו על כל בגדיהם טעות גדול בידם היפך האמת:

מג) צריך שיהיו הציציות מבחוץ ודלא כאותם שתוחבין אותם בהכנפות ובשעת הדחק כגון שהילך בין הנכרים וחושש שלא ילעגו עליו יכול לתוחבם בין הכנפות אך בשעת הברכה יהיו מגולין כדי הילוך ד״א. מ״א שם באה״ט ס״ק י״א ר״ז אות י״ט וכ״כ ברכ״י סי׳ כ״א אות ה׳ בשם הרב מהר״ם מזרחי והרב פרי הארץ דטלית ארוך יכול לתחוב הציציות בחגורתו אשר במתניו כדי שלא יגררו. והביאו שע״ת אות י״א.

מד מד) **[סעיף יב׳] אם יש לו כמה בגדים וכו׳ כלם חייבים בציצית** פי׳ אם לובשם כולם אבל אם הניחם בקופסא פטורין דקי״ל ציצית חובת גברא ולא חיבת מנא עו״ת או׳ י״ד. ועיין לקמן סי׳ י״ט סעי׳ א׳:

מה מה) שם ואם לבשם כולם וכו׳. והיה דעתו מתחילה על כולם לא יברך אלא ברכה אחת. כתב הב״ח וז״ל משמע דאפילו הביאו לו בגדים קודם שלבש כל הבגדים שהיו לפניו בשעת ברכה צריך לחזור ולברך על האחרונים ולא דמי לאכילת פירות לקמן בסי׳ ר״ו ולברכת השחיטה בי״ד סי׳ י״ט דהתם איכא למימר דיש קבע לאכילה ולשחיטה משא״כ בלבישה דאין בה קבע עכ״ל, אבל העו״ת אות ט״ו כתב וז״ל היינו דוקא כשלא היה לפניו עוד מבגדים ללבוש ממה שהיה מתחלה דעתו עליהם אבל אם עדיין לפניו מבגדים אלו ולא לבשם א״צ לברך וכמו שמבואר בי״ד לענין ברכות שחיטה וכן מבואר שם בטור בשם הסמ״ג דפסק דאין קבע לשחיטה ואפ״ה מסיק דאם התחיל לשחוט ועדיין לא גמר לשחוט כולם והובא לפניו עוד לשחוט דא״צ לחזור ולברך וה״ה כאן לעניין לבישה וזה ברור ודלא כב״ח שרוצה לחלק בין שחיטה ללבישה עכ״ל, וכ״כ הט״ז ס״ק יו״ד דאין שייך לומר טפי קבע בשחיטה מבציצית עי״ש, וכ״פ ר״ז אות כ״א דא״צ לחזור ולברך, וכ״כ פרישה ליו״ד סי׳ י״ט הביאו באה״ט ס״ק י״ג. ואע״ג דהמ״א ס״ק ט״ו והא״ר ס״ק י״ג וכן הישי״ע ס״ק ח׳ החזיקו בדברי הב״ח מ״מ סב״ל ושוא״ת עדיף, וה״ה אם לא היה בדעתו רק ללבוש בגד אחד ואחר שבירך קודם שלבש הביאו עוד בגדים א״צ לחזור ולברך, וכ״כ פרישה שם ביו״ד סי׳ י״ט לדעת הסמ״ג עי״ש, עו״ת שם, וכ״כ תפלה לדוד אות כ״ו בשם עט״ז:

מו מו) שם ואם לבש כולם בלא הפסק. היינו בלא הפסק דבור שהוא שלא לצורך לבישה אבל אם אמר תנו לו הבגד ללבוש וכה״ג שהוא צורך לבישה א״צ לחזור ולברך. וכ״מ ביו״ד לענין שחיטה עי״ש, עו״ת שם, ר״ז אות כ״א, פרמ״ג א״א אות י״ד:

מז מז) שם ואם מפסיק ביניהם וכו׳ ובין ברכה ללבישה לא יפסיק אפי׳ בשתיקה יותר מכדי דיבור שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב והם ג׳ תיבות שלום עליך רבי ובדיעבד אם הפסיק בשתיקה אפי׳ יותר מכדי דיבור א״צ לחזור ולברך, מ״א בסי׳ ר״ו ס״ק ד׳ א״ר שם אות ד׳ ר״ז שם אות ג׳ פרמ״ג כאן אות י״ד אבל אם הפסיק בדיבור אפי׳ פחות מכדי דיבור צריך לחזור ולברך. עו״ת שם אות ג׳ א״ר שם, פרמ״ג באות הנז׳ וכ״כ רבה״ג בס׳ זבחי צדק ח״א סי׳ י״ט אות י״ז בשם כמה אחרונים וכתב דהכי נקטינן דאפי׳ בדיבור אחד צריך לחזור ולברך עי״ש:

מח מח) שם ואם מפסיק ביניהם צריך לברך וכו׳ כתב מ״א ס״ק י״ד וז״ל ונ״ל דהרא״ש לשיטתיה אז״ל שכתב בי״ד סי׳ י״ט דשיחה בין שחיטה לשחיטה הוי הפסק כיון שהן שתי מצית ה״ה כאן וכו׳ אבל הפוסקים שם דא״צ לברך ה״ה כאן עכ״ל עי״ש. ועיין ט״ז יו״ד סי׳ י״ט ס״ק ט׳ שהכריע כדיעה ב׳ שהביא מרן ז״ל שם סעי׳ ה׳ דא״צ לברך בשח, אכן הש״ך שם סכ״ז כתב בשם כמה אחרונים דצריך לחזור ולברך עי״ש. ומ״מ ראוי בספק ברכו׳ שלא להכניס עצמו לכך א״כ יזהר שלא לדבר ואם דבר אינו חוזר ומברך. פרמ״ג א״א או׳ י״ד וכ״כ שע״ת או׳ י״ב וכ״כ רבה״ג בס׳ זבחי צדק ח״א סי׳ י״ט או׳ כ״ד בשם כמה אחרונים עי״ש. ודלא כר״ז בקו״א או׳ ג׳ שכתב דכל האחרונים הסכימו לברך זולת הט״ז וכו׳ עי״ש:

מט מט) שם בהג״ה וכן אם פשט הראשון קודם שלבש השני צריך לחזור ולברך ע״כ, ויש חולקין בזה וכן מסתבר אם דעתו בשעת ברכה גם על זה והיה מונח לפניו בשעת ברכה, לבוש, וכ״כ מ״א ס״ק ט״ז, א״ר ס״ק י״ד ר״ז אות כ״א, תפלה לדוד אות כ״ה:

נ נ) [סעיף יג׳] הלובש טלית קטן וכו׳ דהליכה מביתו לביהכ״נ חשיבא הפסק, הנה בדין זה רבו הדיעות, דזה שכתב מרן ז״ל הליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק היא נתינת טעם על מ״ש הרא״ש והטור מי שרגיל להתעטף בבית הכנסת בטלית גדול צריך לברך עליו אעפ״י שבירך על טלית קטן שלבש כבר, אבל הב״ח כתב הטעם משום דמסתמא הפסיק בשיחה אבל אם ברי לו שלא הפסיק א״צ לברך שהרי דעתו היה מתחילה על טלית גדול והליכה לבית הכנסת לא הוי הפסק וכתב וכך הוא דעת מהרא״י בת״ה סי׳ מ״ה. וכ״כ עו״ת אות י״ז דהליכה לא הוי הפסק וכתב ודברי המחבר צ״ע. וכ״ה ט״ז ס״ק י״א דהליכה לא הוי הפסק אלא טעם הרא״ש והטור שהצריכו לברך שנית משום דבשעה שמברך על טלית קטן בביתו מניח תכף תפילין אח״כ כמ״ש סי׳ כ״ה סעי׳ ב׳ ואח״כ בביהכ״נ מניח טלית גדול וא״כ ברכת תפילין הוי הפסק בין טלית קטן לטלית גדול עי״ש. והביאו תפלה לדוד אות ל״א וכתב שכן משמע ממהר״י סג״ל סי׳ יוד עי״ש. והרב ברכת אברהם סי׳ קי״ז כתב דשינוי מקום שלובש טליתו במקום אחר הוי הפסק אעפ״י שלא הפסיק בשיחה עי״ש. והביאו כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ מ״א ס״ק י״ז דהליכה הוי הפסק היינו משום שינוי מקום. וכ״כ נה״ש אות ג׳ ר״ז אות כ״ב. ובקו״א אות ה׳ והש״צ דף ל״ב ע״ד כתב וז״ל דההליכה חשיבה הפסק הם כ״ב אמה כמ״ש הרב המפ״ה סי׳ קס״ו דהליכה לחוד לא הוי הפסק אם לא שעסק בדברים אחרים או שח או מניח תפילין קודם הליכה לביהכ״נ עכ״ל. ועיין זר״א ח״א סי׳ ב׳ שכתב אף לדעת הרא״ש דס״ל דשיחה בין מצוה למצוה הוי הפסק היינו דוקא בשיחה בטילה אבל ברכה לא הוי הפסק והניח דברי הט״ז בצ״ע שכתב דברכת תפילין הוי הפסק עי״ש מה דשקיל וטרי בדברי הט״ז והמ״א יסיים ומדי מחלוקת לא יצאנו וזו הלכה העלה דאם בירך על טלית קטן בביתו על מצית ציצית חוזר ומברך בביהכ״נ על טלית גדול להתעטף דברנת על מצית ציצית אינו יוצא בה לטלית גדול שלובש בביהכ״נ דכל המשנה המטבע שטבעו חכמים בברכות אינו יוצא אבל ודאי אם לבש טלית קטן שיש בו שיעור בביתו ובירך להתעטף והלך אח״כ לביהכ״נ ולבש גדול לא יברך עליו כיון שלא הסיח דעתו עכ״ד. ולפי מ״ש לעיל אות כ׳ דאם ברך על טלית גדול על מצות ציצית דיצא א״כ הכא נמי אם לבש טלית קטן בביתו וברך עליו על מצות ציצית אינו יכול לחזור ולברך על טלית גדול

בבית הכנסת אם לא הסיח דעתו, נמצינו למידים דלדעת הש"ץ הליכת נ"ב אמות הוי הפסק ולדעת בר"א ומ"א ודעמייהו שינוי מקום הוי הפסק ולדעת הב"ח דוקא שיחה הוי הפסק ולדעת הט"ז גם ברכת תפילין הוי הפסק אבל לדעת הזר"א ברכת תפילין לא הוי הפסק ולפי מ"ש לעיל אות מ"ח די"א שיחה בין מצוה למצוה לא הוי הפסק וסב"ל א"כ אינו יכול לברך אלא אם כן הסיח דעתו והגם שיש מן האחרונים ישבו קושיית הט"ז והחזיקו בדברי מר"ן ז"ל מ"מ מידי מחלוקת לא יצאנו כמ"ש הזר"א וקיי"ל סב"ל אפילו מיעוט נגד הרוב ואפי' כנגד מרן ז"ל כמ"ש הזכ"ל ח"א בה"ב אות ס' וח"ג אות ס':

נ) ונראה כדי להוציא עצמו מספק כשלובש טלית קטן בביתו יכוין שלא להוציא את טלית הגדול הלובש בבית הכנסת וכמ"ש מרן ז"ל בסי' קע"ד סעי' ד' וז"ל הלכך המבדיל קודם נטילה יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה עכ"ל עי"ש. וכ"כ הפר"ח ביו"ד סי' י"ט אוח ח' והביאו שע"ת אות י"ב. והגם שהתב"ש שם דחה דברי הפר"ח וכתב דלא מהני כוונה זו היינו דוקא בשחיטה משום שהם לפניו וכמ"ש הוא ז"ל אבל הכא כיון שבשעה שמברך על טלית קטן הטלית גדול אינו לפניו וגם איכא ספיקת הרבה כמש"ל י"ל גם התב"ש מודה ועיין שם בתב"ש ס"ק י"ז והביאו שע"ת שם שכתב דמוטב להכניס עצמו בספק גרם ברכה שא"צ מליכנס בספק שימנע מלברך על עשיית המצוה עי"ש וא"כ הכא נמי כיון דיש דס"ל דהליכת כ"ב אמות או שינוי מקום או לבישת תפילין הוי הפסק אם כן לדידהו אם לא יברך הרי נמנע מלברך על המצות על כן יותר טוב שיכוין בשעת שלובש טלית קטן שלא להוציא הגדול ולברך אח"כ בבית הכנסת, ועוד עיין בערך השלחן שכתב על דברי מרן הנז' בסי' קע"ד מכאן ראים למ"ש בסי' ח' דבמקום פלוגתא דרבוותא בספק ברכות יכוין שלא לצאת בברכה אחת ואין כאן חשש ברכה שא"צ כיון דעושה כן לאפוקי נפשיה מפלוגתא דלא כהרב שמלה חדשם ביו"ד סי' י"ט עי"ש, ועיין גם כן לרב חביב"א מהרי"ח נר"ו בס' רב פעלים ח"ב סי' ה' שנשאל במי שהולך לבית הכנסת בציצית ותפילין ומפני עוברים ושבים עשה לו טלית דק כדי שיניח אותו תחת הגלימה ולא יהיה נראה ובבואו לבית הכנסת לובש טלית הגדול וזה טלית הדק גם כן נשאר עליו אם יברך גם על טלית הגדול בבית הכנסת ופשט לו דיברך מטעם הסח הדעת וגם מטעם שיכוין בשעה שמברך טל טלית הדק שלא להוציא טלית הגדול יעו"ש:

נא נא) שם ואם מתפלל בתוך ביתו וכו' ולא הפסיק בנתיים בשיחה וכו'. כבר אמרנו לעיל די"א שיחה בין מצוה למצוה לא הוי הפסק וסב"ל, א"כ הכא נמי אם היה דעתו מתחילה גם על טלית גדול ושח בנתיים בדיעבד אינו חוזר ומברך ;

נב נב) [סעיף יד'] אם פשט טליתו וכו' צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו. הגה. וי"א שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו ע"כ. וכ"כ האחרונים דאם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו א"צ לחזור ולברך ואין חילוק בין נשאר עליו טלית קטן בין לא נשאר. ב"ח, ט"ז ס"ק י"ג, מ"א ס"ק י"ט א"ק ס"ק ט"ז, ר"ז אות כ"ג, סי' בי"ע אות ה', חיי"א כלל י"ב אות ו', תפלה לדוד אות ל"ב, ש"צ דף ל"ד ע"ד, חס"ל אות יו"ד. קיצור ש"ע סי' ט' אות יו"ד. וכן פסק מהרי"ח נר"ו בס' בן א"ח פ' בראשית אות יו"ד וכתב דאע"ג דמרן ז"ל ס"ל לברך קי"ל סב"ל אפילו נגד סברת מרן ז"ל:

נב) אבל אם כשפשטו לא היה דעתו לחזור וללבוש עד לאחר כמה שעות אז אפי' אם אח"כ נמלך ללובשו תיכף ומיד צריך לחזור ולברך עליו אפי' נשאר עליו טלית קטן אפילו לא יצא מפתח ביתו כלל בנתיים וחוזר ולובשו באותו חדר שפושט. ר"ז. שם קיצור ש"ע שם. ואם פשטו סתם יש לחלק בין נשאר עליו טלית קטן או לא. ב"ח שם, עט"ז, א"ר שם, ר"ז אות כ"ה, חיי"א שם, ש"צ שם:

נג נג) ואם כשפשטו היה דעתו לחזור וללבושו מיד אלא שאח"כ שכח או נמלך מללבוש עד לאחר כמה שעות אזי צריך לחזור ולברך עליו אפילו לא יצא מפתח ביתו כלל בנתיים וחוזר ולובשו באותו החדר שפשטו. ר"ז אות כ"ד:

נד נד) מי שיצא מביהכ"נ והסיר טליתו אפילו הסיח דעתו וצריך ברכה כשחוזר ולובשו אפילו הכי א"צ לבודקו. מ"א סי' י"ג ס"ק ה' באה"ט בזה הסי' ס"ק ט"ז תפלה לדוד שם:

נה נה) שם בהגה, וי"א שאין מברכין וכו' אבל אם פושט טלית אחד ולובש אחר כגון שבא בעלה של ראשונה והוצרך להחליף צריך לברך על האחרת שלא היה דעתו עליה מתחלה, חסד לאלפים אות יו"ד, וכן אם החליף בגדיו ולובש ט"ק אחר אפילו לובשו תיכף ומיד אחר שפשט הראשון יברך על זה החדש. בן א"ח שם. וכ"כ לקמן סי' כ"ה אות ע"ט גבי תפילין יעו"ש, אך אם נתן לו השמש טלית ותיכף שבירך קודם שלבש חטפה מידו שבא בעל הטלית ונתן לו טלית אחר יש בזה מחלוקת הפוסקים. עיין מחב"ר או' י"א וער"ה אות ב' ופסק החס"ל שם שלא יחזור לברך על האחר משום סב"ל וכ"כ הכר"ש והשע"ת אות י"ח בשם ס' מיצל מאש סי' י"ד. וכ"כ פני יצחק נר"ו מע' הטית אות קי"ט:

נו נו) שם בהגה, וי"א שאין מברכין וכו' וה"ה בט"ק אם פושטו להכנס לטבילה לא יברך כשלובשו בעת שיצא משוס סב"ל ואע"ג דמפורש בספר הכוו' דרבינו האר"י ז"ל היה מנהגו לברך על ט"ק אחר טבילה ואין אומרים ספק ברכות כנגד רבינו האר"י ז"ל מ"מ י"ל שאני רבינו האר"י ז"ל שהיה מתעכב

בטבילה ועושה בה כוונות הרבה ונעשה הסיח הדעת טפי מיהו אם פושטו כדי ליכנס למרחץ דשוהה שם הרבה יש לברך על פי מנהג האר״י ז״ל. בן א״ח שם:

נז נז) במקום שנוהגים שמשליכים טלית על החתנים והכלות בעת חתונתם יש בזה מחלוקת הפוסקים אם צריך החתן לברך אם לאו עיין באה״ט ס״ק י״ח, וע״כ כדי לצאת כל הדיעות יברך החתן על הציצית ויתעטף בו כעטיפת הישמעאלים כמבואר לעיל אות ז׳ ואח״כ מורידו על גופו דהיינו שיהיה על גופו ועל ראשו וישהה כדי הילוך ד״א ואח״כ משליכין אותו על החתן ועל הכלה. אח״כ ראיתי שכן כתב פני יצחק נר״ו אות קי״ז בשם לב חיים סי׳ צ׳ וז״ל דהנכון להתעטף החתן תחלה ויברך וא״כ פורס הטלית על הכלה ואם הטלית הוא שאול א״צ לברך לא החתן ולא הסנדק יעו״ש עכ״ל וכתב שכן הסכים הרב ב״כ ד״ג ע״ב משם הרמ״ז יעו״ש, ועיין שע״ת אות ט״ז, וכן המנהג פה עיה״ק ירושלים תובב״א דבתחילה מברך החתן ומתעטף בו ואח״כ פורשין אותו על החתן ועל הכלה:

נח נח) [סעיף טו׳] אם נפלה טליתו וכו׳ צריך לברך. זה פסק מרן כמ״ש הריטב״א בשם רבו וכמ״ש תלמידי ר״י בסוף פ״ק דברכות אבל בשם יש אומרים כתב הריטב״א שא״צ לחזור ולברך וכתב ושכן שמע בשם הר׳ יונה עיין בב״י. וכתב השו״ג אות כ״ג דהעולם נוהגים כי״א וה״ר יונה שלא לברך דמידי מחלוקת לא יצאנו וסב״ל עכ״ל.

נט נט) אם לקח טלית להתעטף ובירך עליו ונפל כולו מידו אין צריך ברכה אחרת, א״ר אות י״ז בשם שכנה״ג, וכתב וכ״מ לקמן בסס״י ר״ו בנטל פרי לאכלו עי״ש, וכתב המש״ז אות י״ד והוא פשוט, וכן כתב המאמ״ר, ש״צ דל״ה ע״א:

ס ס) מי שנטל טלית להניחו ובירך עליו וקודם שסיים הברכה נאבד מידו ימשוך הברכה וילך למקום טלית ויסיים הברכה, הלק״ט ח״ב סי׳ קנ״ג. יד אהרן בהגב״י תפלה לדוד אות ל״ה. חס״ל בהגהות בן המחבר אות ו׳, ומ״ש השע״ת אות ט״ו דמיירי שקרוב להגיע להטלית בהילוך פחות מכ״ב אמות והוא באותה חדר ואם לאו מוטב שיסיים למדני חוקיך וכשילבש טלית יברך כדינו נראה היינו דוקא להסוברים דהליכה מחדר לחדר או רחוק כ״ב אמות הוי הפסק אבל להסוברים דהליכה מבית לבית או ריחוק כ״ב אמות לא הוי הפסק כמש״ל גם בענין זה לא הוי הפסק, ועוד מ״ש מוטב שיסיים למדני חוקיך וכו׳ נראים דבריו אם לא אמר אלקינו או מלך העולם אבל אם אמר אלקינו או אלקינו מלך העולם כיצד יעשה ע״כ נראה דאם לא אמר רק ברוך אתה ה׳ יסיים למדני חוקיך כמ״ש השע״ת כדי להסתלק מן הספק אבל אם אמר אלקינו או אלקינו מלך העולם אפי׳ אם היה המקום רחוק כ״ב אמות או מחדר לחדר ימשוך הברכה וילך למקום הטלית ויסיים הברכה כדברי האומרים דלא חשיבה הפסק כדי להנצל מברכה לבטלה:

סא סא) [סעיף טז׳] הלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבקר וכו׳ אבל הטור כתב דאין צריך לברך עליו בבקר וכ״כ הב״ח ופרישה וט״ז ס״ק ט״ו. א״ר ס״ק י״ח. ועיין ש״צ דף כ״ו ע״ג שכתב וכ״נ דעת הרב האר״י זלה״ה שלא היה מברך אלא כשמהירה מעליו בבית הטבילה, וכתב עוד הש״צ ששמע ממוהר״א יצחק ז״ל שראה בת׳ כ״י ממרן ז״ל שחזר בו בתשובותיו שלא יברך וכן ראוי לנהוג עכ״ל והמ״א ס״ק כ״א כתב דטוב לפטור אותה בטלית גדול. וכ״כ האחרונים יד אהרן בהגב״י ר״ז אות כ״ז ח״א כלל י״ב אות ח׳ תפלה לדוד אות ל״ו (וכתב שם התפלה לדוד בשם מהר״י סג״ל סי׳ יו״ד בשם א״ח דאפי׳ משמוש והסתכלות בקטן א״צ אך יהיה דעתו ע״כ בגדיו המצוייצים אשר לבש עי״ש) חס״ל אות ז׳ פני יצחק נר״ו מע׳ הטית אות קכ״ח. בן א״ח נר״ו פ׳ בראשית אות ב׳:

סא) וכתב שם הרב בן א״ח נר״ו דאם יכוין בכך סגי בהכי וא״צ למשמש בט״ק בשעת ברכה גם לדעת מרן ז״ל ועל כן מפני שהשכחה מצויה באדם ומשתלי ולא מכוין לפעמים לכך נכון שירגיל עצמו להוסיף בנוסח הליקבה״ו עוד דברים אלו והריני מוכן לברך על עטיפת הטלית כתיקון חז״ל והרני מכוין לפטור בברכה זו גם הטלית קטן שעלי עכ״ל ועיין לעיל אות לג:

סב סב) שם בהגה. וכן יעשה מי שלובש טליתו קודם שיאיר היום. עיין ב״י שיש מחלוקת בזה וכתב החס״ל אות ט״ו אם נתעטף בציצית והניח תפילין קודם עלות השחר ובירך עליהם מחמת טעות א״צ לחזור ולברך כשיאור היום:

סג סג) טוב להזהר שלא יהיה בגד הציצית צבוע אדום כ״א מלבן כמו הציצית. רו״ח אות ג׳ וכ״כ סי׳ בי״ע אות ב׳ והטעם כתב חיי אברהם אות י״ט בשם רבינו בחיי פ׳ שלח לך שהוא סי׳ מחילה כפרה כי כשם שהדבר האדום סי׳ החטא כדכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים וכו׳ כן הלבן סי׳ המחילה ע״כ. ועוד כתב שהלבן הוא רחמים והאדום הוא דין ואין לנו להראות דין בעת התפלה ע״כ, ול״נ הטעם במ״ש במסכת ר״ה דף י״ז ע״ב מלמד שנתעטף הקב״ה כשליח ציבור וכו׳ וכתב שם מהרש״א בחדושי אגדות שמצא ספר ישן מחכמת המקובלים וז״ל נתעטף הקב״ה באותו טלית לבנה שנתעטף בברייתו של עולם שעליו נאמר עוטה אור כשלמה וכו׳ עכ״ל ועוד עיין לקמן סי׳ ט׳ אות ט״ו:

סג) טעם אומרים ששקולה מצות ציצית ככל המצות שבתורה כתב חיי אברהם אות כ״א בשם התשב״ץ תלמיד מהר״ם סי׳ רס״א לפי שהתורה מתחלת בבית ומסיימת בלמד והם ל״ב והציציות יש בהם ל״ב חוטין לכך אמרו כל המקיים מצות ציצית כאלו קיים כל התורה:

סימן ט

א א) [סעיף א׳] אין חייב בציצית מן התורה וכו׳ או של צמר רחלים, וה״ה צמר אלים, ב״י, מ״א ס״ק א׳, א״ר סק״א, פרמ״ג א״א אות א׳, מחה״ש או׳ א׳, שו״ג אות א׳, מור וקציעה, קיצור ש״ע סי׳ ט׳ אות י״ב. ומ״ש בבאה״ט ס״ק א׳ ט״ס הוא. אח״כ ראיתי שכן כתב מאמ״ר או׳ ה׳:

ב ב) שם או של צמר רחלים, אבל של עזים נוצה מיקרי ושל גמלים אע״פ שנקרה צמר גמלים וכן צמר ארנבים צמר סתם לא איקרי ב״י, עו״ש. עו״ת אות ב׳ מחה״ש שם:

ג ג) שם או של צמר רחלים, ורחל בת עז צמרה פסול לציצית, הרמב״ם פ״ב, וא״כ לא חשיב צמר כלל ואינו פוטר בציצית אלא במינו דוקא, ב״י. עו״ת אות ב׳ מ״א ס״ק א׳ פרמ״ג א״א אות א׳ וכן רחל בת רחל בת עז נמי שוה לרחל בת עז, עו״ת שם, וכן רחל שאביה תיש ואמה רחל, פרמ״ג שם, ואם פוטרין זא״ז עיין שם בפרמ״ג שהניח בצ״ע:

ד ד) שם או של צמר רחלים וכו׳ צמר רחלים ושאר מינים שטרפם זה בזה אזלינן בתר הרוב מ״א שם וכתב שכ״מ פ׳ בתרא דכלאיים וכתב מחה״ש על דבר המ״א הנ״ל ר״ל בהיותן עדיין צמר קודם שטוה מהן חוטין המועט מתבטל ברוב כ״ה במשנה שם והכי קיי״ל ביו״ד סי׳ רצ״ט סעי׳ א׳ משא״כ כשכבר טוה מהן חוטין אין מתבטלין וכדאיתא שם וכ״ה לקמן ס״ק ד׳ עכ״ל, וכ״כ ר״ז אות ו׳ ואם הוא מחצה על מחצה כתב מחה״ש שם דאזלינן לחומרא דכ״ה שם ביו״ד ור״ל שיעשה ציצית של צמר שפוטרים בכל המינים ככתוב בסעי׳ ב׳ וכ״כ ר״ז שם מיהו לדברי האומרים דאין ציצית של צמר פוטרים בשאר המינים כאשר יבואר לקמן בס״ד אין לטלית זו תקנה וכ״כ ר״ז שם:

ד) וכ״ז לדברי מ״א דסב״ל אף מין בשאינו מינו בבגדים אזלינן בתר הרוב אבל הפרמ״ג שם כתב דיש מחלוקת בזה די״א דאין בעל ברוב אלא מינו עי״ש:

ה ה) שם אבל בגדי שאר מינים וכו׳ הגה. וי״א דכולהו חייבים מדאורייתא וכו׳. הנה בגמרא פ׳ התכלת דף ט״ל ע״ב יש פלוגתא אם שאר המינים חייבים מדאורייתא או מדרבנן דרב נחמן ס״ל בגדי שאר המינים אין חייבין מדאורייתא ורבא ס״ל דבגדי שאר מינים נמי חייבים מדאורייתא והרי״ף והרמ״בה פסקו כרב נחמן וכן פסק מרן ז״ל כי כן דרכו אבל התוספות והרא״ש וסמ״ג והמרדכי פסקו כרבא וזה סברת מור״ם ז״ל ובדברי רבא איכא פלוגתא כי י״א דאף לרבא צמר או פשתים פוטרם בשאר מיני בגדים ואפי׳ צמר ופשתים יחדיו נמי דהוי כלאים פוטרים אבל מהר״ם הביאו הגהות מיי׳ ותה״ד והאגור ס״ל דלרבא בשאר מינים דחייבים דאורייתא לא פטר אלא צמר ופשתים יחדיו דהיינו בזמן שהיה תכלת אבל עכשיו לא פטר צמר או פשתים בשאר מינים אלא דוקא במינם פוטרים כגון ציצית של משי במשי וצמר גפן בצמר גפן דדרשינן הכנף מין כנף דמין כנף דוקא עיין ב״י וב״ח ומחה״ש סק״ג. ע״כ כל יר״ש יחמיר לעצמו ולא יתן בטלית של צמר גפן אלא ציצית של צמר גפן וכן בשאר המינים כדי להנצל מפלוגתא. וכ״כ ר״ז אות ד׳ חסד לאלפים אות ב׳ קי׳ ש״ע סי׳ ט׳ אות י״ב, בן איש חי נר״ו פ׳ נח אות א׳ ועיין סעי׳ ו׳ ובדברינו שם:

ו ו) [סעיף ב׳] ציצית של פשתים וכו׳ הגה וי״א שלא לעשות ציצית של פשתים וכו׳ זהו סברת הסמ״ק וכתב ב״י הטעם משם מהרי״א ז״ל לפי שלא יבא להטיל ציצית של פשתן בטלית של צמר לפי שמשי נראה מין צמר. וכ״כ מ״א ס״ק ב׳ ר״ז אות ג׳ בן א״ח שם אות ד׳ ועוד כתב שם ב״י משם הנז׳ ט״א מפני שיש מי שסובר שציצית של פשתים אין לו מקום מן התורה עי״ש. ואם א״א לו רק בציצית של פשתים מותר להטיל ציצית של פשתים לבגד של שאר המינים. ר״ז שם, וכ״כ סי׳ בי״ע אות ב׳ אבל הוא גרוע עיין באו׳ שאח״ז:

ז ז) [סעיף ג׳] ציצית של שאר מינים אין פוטרין אלא מינם כגון משי לבגד משי, כתב הברכ״י אות ב׳ בשם תשו׳ מהר״מ פרובינצאל כ״י וז״ל הואיל דהציצית לטלית צריך טויה לשמה נ״ל פשוט בציצית של משי צריך זריקתן לשמה שכן הזריקה במשי כטויה בצמר לפיכך נ״ל שאין להטיל ציצית של משי בטלית אלא ממשי שזרקה ומשכה אותו ישראלית לשמו ומי שאין לו משי נמשך לשמו כאמור אינו די במה שמשזר חוטין הרבה יחד לשם ציצית דטויה לחוד ושזירה לחוד לפיכך יטיל בטלית של משי ציציות של צמר הטווי לשמו ואין לחוש מפני שאינן ממין הטלית שציציות של צמר פוטרין במינן ושלא במינן גם לא יועיל במשיכת המשי לדעתי שיתעסק ישראל מעט כדרך שדי בעורות שמתקנן נכרי מפני שהעור נתקן כולו בבת אחת ומעשה ישראל בתיקון מועיל לכולו אבל הטויה והמשיכה נעשית בטווי ובנמשך ממנו מעט מעט והיה כאלו נעשה קצתו ע״י עכו״ם וקצתו על ידי ישראל

שהנעשה על ידי ישראל לשמו כשר והנעשה על ידי עכו״ם פסול עכ״ל וכתב עליו הברכ״י שם דאף שהתה״ד סי׳ מ״ד כתב וז״ל דהרוצה לעשות ציצית של משי יזהר שלא ליקח החוטין כמו שהן טווין ושזורין מן החנות של עכו״ם דבעינן טווי ושזור ע״י ישראל לשמן אלא יקח לשון של משי מן החנות וע״י ישראל יטוה וישזור עכ״ל הרי שלא הצריך התה״ד זריקה והמשכת המשי לשמה הן אמת שדברי מהר״מ הנז׳ נראין נכונין בטעמם שהזריקה וההמשכה במשי היא כטוויה בצמר עכ״ל והב״ד סי׳ בי״ע אות ז׳ וכתב כי מזה אזהרה שמענו להנוהגים להתעטף בטלית של משי כגון בני איטאליא שרובם נהיגי בטליתות של משי שיש להם ליזהר זהירות גדולה בציציותיו שאם הם של משי לא יהיו אלא ממשי שנזרק ונמשך ע״י ישראל לשם ציצית והם יקחו חוטין אף שישזרם לשמם הם פסולים כיון שלא נזרקו ונמשכו לשמן ונמצאים מתעטפים בטלית בת ד׳ כנפות בלא ציצית, ועוד אחרת שמברכים בהתעטפם ברכה לבטלה ועוברים על שני איסורים איסור לבישת טלית בת ד׳ כנפות בלא ציצית ואיסור ברכה לבטלה דעובר משום לא תשא. כי על כן יש להם ליזהר מאד בזה שלא להטיל בטלית של משי אלא מצמר טווי לשמן או ממשי הנמשך והנזרק ע״י ישראל לשמן עכ״ל. וכ״כ הרב בן א״ח נר״ו שם אות א׳ טלית של משי אם לא מצא לו ציציות של משי מתוקנים כהלכה ע״פ סברת מהר״מ אז יניח בזה הטלית של משי חוטין של צמר רחלים אבל הוא גרוע מטלית של צמר גפן מכח החוטין שצריך לתלות בו עי״ש שסיים אע״ג דאיכא פלוגתא בזה לא ק״ל כוותייהו להלכה בזה. ועיין בדברינו לעיל או׳ ה׳:

ח **ח) שם** וצמר גפן לצמר גפן, ואה עשה טלית מצמר גמלים צ״ע אם מותר לתת בו ציצת ממנו דלא הוכשר למלאכת שמים רק מין טהור, הרב מלבי״ם והביאו מסגרת זהב על קי׳ הש״ע סי׳ ט׳ אות ז׳:

ט **ט) ירא** שמים יעשה חקירה בטליתות כי יש שנראים של צמר רחלים והם צמר גמלים ויש שהשתי צמר והערב משי והם גרועים משל מינים לגמרי חסד לאלפים אות ד׳ וכ״כ רב חביב״א בן א״ח נר״ו שם אות ב׳:

ו) שם אבל שלא במינם אין פוטרים. כתב בה׳ עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ע״ז בשם מ״וק במקום שאין ציצית של צמר מצוי ויש לו בגד משאר מינים ואינו מוצא מימינו של בגד הכי עדיף משיתבטל ממצות ציצית ודלא כמרן בש״ע עכ״ל והב״ד סי׳ בי״ע או׳ ד׳ וכ׳ דס׳ מו״ק אינו מצוי אצלו לראות ראיותיו וכחו גדול לחלוק על מרן הש״ע וסיים שאין לנו לזוז מפסק הש״ע ולא יתעטף בטלית שהציצית אינו מימינו או מצמר ופשתים ואפי׳ בשעת הדחק ודלא כהרב יעב״ץ ז״ל בעל ס׳ מו״ק עי״ש, ואנחנו זכינו בס״ד לראות את ס׳ הנז׳ לראות הדברים בשורשן וראינו דשקיל וטרי בהאי מלתא ובסוף דבריו כתב וז״ל וקרוב הדבר בעיני מיהא פשיטה לי דלא מצי לברך עליה דסב״ל וצ״ע עדיין עכ״ל, וצ״ע על הרב הנז׳ דלא העתיק מ״ש בסוף דבריו דלא יברך. מיהו לענין דינא אין לזוז מדברי מרן ז״ל ואין ללבוש טלית כזה אפי׳ בלא ברכה משום איסור דאסור ללבוש בגד בת ד׳ כנפות בלא ציצית וכמ״ש בי״ע:

יא **יא) מי** שתפר אימרא של טלית מבגד צמר גפן בחוטי פשתן מותר להטיל בו ציצית של צמר ולא גרע מעורות התפורים בפשתן שהתירו הפוסקים לתפור תחת מלבוש צמר אף שלא במקום מצוה ואעפ״י שחוט קנבוס נכרך על חוטי פשתן ומתחבר לבגד צמר עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ או׳ מ״ז בשם שאילת יעב״ץ סי׳ ל״ב, מחב״ר אות ה׳ והביאו שע״ת אות א׳ וכתב שיש להחמיר קצת בזה שמא ישאר חוט של פשתן תלוי ויסברו דשל פשתן כשר לציצית עיין בסוף סי׳ ט״ו בהגה, ועיין זכ״ל ח״א מע׳ הטית שכתב בשם אורחות יושר דף קט״ז דהוא ז״ל כתב בפשיטות דאם תופרין הגדיל בפשתן לכ״ע אסור אלא אפי׳ שאר הטלית אם תופרין אותו בפשתן אסור יעו״ש:

יב **יב) [סעיף ד׳] אם הטיל וכו׳** קצת ציצית ממינו וכו׳ טלית שהשתי צמר והערב משי או אפכא פטורה מן הציצית מן התורה וחייבת מדרבנן אפי׳ אם הרוב צמר ולא דמי לטרף צמר ודבר אחר דאזלינן ביה בתר רובא הרדב״ז ז״ל סי׳ קצ״ט, וכתב בסוף דבריו שלדעת הר״ם מרוטנבורג אין לטלית זו תקנה ומזה הטעם נהגו באשכנז איסור גמור בבגד שהוא מעורב מצמר גפן ופשתים מ״מ לדעת המקילים לעשות טלית של משי יטיל חוטים של צמר ולא של משי ולא יסמוך על טלית זה אלא יעשה לו טלית קטן שכולו צמר מלמטה ויתנאה בזה מלמעלה יעו״ש, ועיין בס׳ הנז׳ סי׳ רמ״ד, כנה״ג בהגב״י והביאו מ״א ס״ק ד׳ ר״ז אות ה׳ הנה מ״ש בשם הר״ם דאין לטלית זו תקנה הוא דעת מהר״ם שהבאנו לעיל אות ה׳ דס״ל דלדעת רבא בזה״ז דליכא תכלת לא פטר צמר או פשתים בשאר מינים אלא במינם דוקא וכבר כתבנו לעיל דיר״ש יחמיר לעצמו לאצולי נפשיה מפלוגתא וא״כ גם כאן יזהר שלא ליקח טלית כזה, ומ״ש דלדעת המקילים לעשות טלית של משי ר״ל ולהטיל בו ציצית של צמר (ועיין ר״ז ופרמ״ג א״א) והוא סברת מרן ז״ל ודעמיה דציצית של צמר ופשתים פוטרים בכל המינים גם כאן יטיל של צמר דפוטר ממ״נ ולא של משי דאיך יפטור לצמר שמעורב בו, ועיין בדברינו לעיל אות ז׳ שכתבנו דיכול ליתן בטלית של משי ציצית של צמר אם כן גם כאן יכול ליתן אלא שהוא גרוע עי״ש,

יג יג) שם יש להסתפק בו, עיין מ״א ס״ק ה׳ שכתב וזה הספק ניפל לסברת רבא דאית ליה שאר מינים חייבים מדאורייתא אבל לרב נחמן דשאר מינים דרבנן למה יגרע כשמטיל בו קצת ציצית דאורייתא וא״כ צ״ע על הרב״י דפסק שהם דרבנן והכא כתב דיש להסתפק בו עי״ש אבל המו״ק כתב דכי היכי דאיכא לספוקי לדברי הפוסקים כרבא ה״נ איכא לספוקי לדברי הפוסקים כר״נ ונתן טעם לדבר עי״ש וסיים וז״ל ושפיר עבד הרב״י בש״ע דחייש לה אף לשטתיה וזה ברור בעיני עכ״ל וכ״כ עו״ת אות ד׳ וז״ל ונראה מדברי המחבר גם לפ״ד דס״ל דשאר מינים אין חייבים רק מדרבנן אפ״ה אין לעשות באופן זה עכ״ל, וכ״כ מאמ״ר אות ג׳ וכ״כ פרמ״ג א״א סק״ה, וכ״מ מדברי השו״ג אות ח׳:

יד יד) שם יש להסתפק בו, פירוש וכיון דספק הוא אם פטרוהו ציציות אלו להטלית הזה אם לא פטרוהו אסור להתעטף בטלית זה דשמא אין אלו פוטרין אותו ונמצא לובש טלית בת ד׳ כנפות בלא ציצית עיין בס׳ פרי צדיק בחי׳ הלכות ציצית, וכיון שכן אפי׳ בשעת הדחק שאין ציצית אחרים מצויים רק אלו לא יתעטף בטלית כזה משום ספק איסור לבישת טלית בת ד׳ כנפות בלא ציצית. סי׳ בי״ע או׳ ה׳:

טו טו) [סעיף ה׳] י״א שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית וכו׳ וכתב הב״ת ולכן יש לעשות הטלית לבן, מ״א סק״ו, וכתב מחה״ש כדי לצאת ידי שניהם שיהיו הציציות לבנים וגם מצבע הטלית, וכ״כ פרמ״ג. א״א סק״ו. ח״א כלל י״א אות י״א:

טו) ועוד כתב המ״א טעם אחר משום דכתיב לבושיה כתלג חוור ופירש המחה״ש מטעם והלכת בדרכיו להדמות אליו ית׳ דאמרינן ויעבר ה׳ על פניו אר״י אלמלא מקרא כתוב א״א לאומרו מלמד שנתעטף הקב״ה בטלית כש״ץ ואמר כשיעשו בני לפני כסדר הזה אני מוחל להם וכתיב לבושיה כתלג חוור א״כ טליתו כ״י לבן עכ״ל וכתב ר״ז אות ט, ראוי לכל מדקדק במעשיו לעשות ג״כ הטלית קטן וגדול לבנים כדי שיהיה יוצא לדברי הכל כשיעשה הציצית לבנים, וכ״כ שע״ת אות ד׳ בשם יש״ש ריש יבמות שאין לעשות טלית לכבוד יו״ט מצבע ירוק רק מצבע לבן דאפי׳ בטלית קטן יש מקפידים דוקא בלבנים, וכ״כ כר״ש בשם הנז׳ וכ״כ הרב בן א״ח נר״ו שם אות י״א, אבל מה שמשימים בשפת הבגד כעין תכלת אין קפידה דבתר עיקר הבגד אזלינן, פרמ״ג שם, בן א״ח שם, והחס״ל אות ג׳ כתב דנכון ליזהר אפי׳ בחוטי תפירת האימרא וכדומה יהיו לבנים וסימניך והיה העטופים ללבן. וכ״כ ברכ״י בשיו״ב אות ב׳ בשם מהרש״ל, וכ״כ שע״ת שם בשם הנז׳ וכ״כ כר״ש בשם הנז׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח׳ או׳ ס״ג:

טז טז) [סעיף ו׳] י״א שאין לעשות טלית של פשתן. הטעם בלבוש גזירה שיעשה בה ציצית של צמר והוי כלאים. א״ר סק״ו, ועיין עו״ת אות ז׳:

יז יז) שם ירא שמים יצא את כולם ועושה טלית של צמר וכו׳ ואה אין לו טלית של צמר לא מפני כך יתבטל ממצות ציצית אלא יעשה לשעה מן הבא לידו והנכון כשעושה טלית של משי או של צמר גפן וכדומה שיעשה גם הציצית ממין הטלית ויהיו טווין לשמן כי י״א דבשאר מינים אין פוטרים אלא מינן ושל פשתן יותר טוב משאר מינים ויעשה לו ציצית של פשתן חס״ל אות ב׳ וכ״כ הנה״ש דלדידן של פשתן עדיף משאר מינים מפני שהוא דאורייתא עי״ש וכ״כ. ער״ה אות ג׳ ועיין באות שאחר זה:

יח יח) שם בהגה. ומיהו אם א״א רק בטלית של פשתן וכו׳ וז״ל הרב״י ומיהו היכא דלא אפשר ליה יעשה משאר מינים ובלבד שלא יעשה של פשתן כדי לחוש לכתחי׳ לדברי האוסרים ואם לא אפשר ליה יעשה אפי׳ של פשתים ומברך עליו כהסכמת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש עכ״ל, וכ״כ הלבוש אם א״א לו רק בטלית של פשתים כגון שאין לו מין אחר מוטב שיעשה טלית של פשתים ויעשה בו ציצית של פשתים משיתבטל לגמרי ממצות ציצית. וכ״כ ט״ז סק״ט, ר״ז אות ב׳ סי׳ בי״ע אות ב׳ בן א״ח נר״ו שם אות ה׳:

יט יט) שם וציצית של פשתן. כתב מ״א סק״ח וז״ל ול״נ דיעשה כנפות של עור ויטיל בו ציצית צמר עכ״ל אבל הא״ר סק״ו דחה דבריו וכתב ולא נהירא דיש לחוש שיעשה בפשתן עצמו בלי כנפות עור. וכ״כ המחב״ר אות ז׳ דאפילו בשעת הדחק לא יעשה כן עי״ש, וכ״כ שע״ת אות ו׳ זכ״ל מע׳ הטית, וכן הרב מאמ״ר דחה דברי המ״א עי״ש:

סימן י

א א) [סעיף א׳] טלית שאין לה ד׳ כנפות פטורה יש לה יותר מארבע חייבת. ברייתא בפ׳ התכלת וכן פסק הרי״ף והרמב״ם והרא״ש אבל הר״א ממי״ץ ורבינו שמחה פסקו דבעלת ה׳ נמי פטורה כברייתא דספרי ופ״ב דזבחים והביאם ב״י עי״ש, וכתב ב״ח ולכן ירא שמים לא ילבש אלא טלית בת ד׳ כנפות, מ״א ס״ק א׳ וכתב דבברה״ז פ״ב דזבחים נוטה ג״כ לדעת זה, א״ר סק״א, עט״ז, ר״ז אות ה׳ וכ״כ פני יצחק נר״ו מע׳ הטי״ת אות קכ״ו בשם לב חיים סי׳ ע״ח. וכ״כ הרב בן א״ח נר״ו פ׳ נח אות ו׳ וכתב שם פני יצחק נר״ו דלא יברך על טלית בת חמש כנפות משום סב״ל, ועיין לקמן אות ז׳:

ב ב) **שם** טלית שאין לה ד׳ כנפות פטורה, ואם נתקו חוטי זוית הכנף עד שנעשה הכנף עגול ואנן מרובע בעינן כדאיתא בספרי לית לן בה דאנן אשעת עשייה קפדינן כמו גבי מלא קשר גודל (עיין סי׳ י״א סעי׳ יו״ד) כן מ״כ מכ״י כמהר״א נחום ז״ל, דברי מנחם או׳ א׳ בהגה״ט:

ג ג) **שם** ועושה לה ד׳ ציציות וכו׳. ואם. עשה ה׳ עובר משום בל תוסיף, מ״א סק״ב בשם רש״י פרשת ואתחנן. וכ״כ ר״ז אות ב׳ נה״ש אות א׳ עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ב׳ בשם שדה הארץ ח״ג סי׳ א׳, בן א״ח שם. ומ״ש הלבוש אבל אין צריך לעשות בה׳ כנפות משמע דאי בעי רשאי ל״ד הוא. פרמ״ג א״א או׳ ב׳ ועיין ישי״ע או׳ ב׳:

ג) עוד כתב שם המ״א ועס״ו אם חתכן אח״כ, ופי׳ מחה״ש דר״ל אם עשה ה׳ ציציות ואח״כ חתך א׳ מן הה׳ ציציות ונשארו רק ד׳ תליא במחלוקת הרב״י והרמ״א בסעי׳ ו׳ בהטיל ציצית על ציצית וחתכן עכ״ל, וכ״כ מאמ״ר אות ד׳ דלדעת מרן הוי כמוסיף ופסול באיזה מהם שחותך הן ראשון הן אחרון אבל הפרמ״ג א״א כתב על דברי מ״א הנ״ל וז״ל ומה שמדמה זה לס״ו בהטיל ציצית על ציצית י״ל דכאן אפילו למאן דפוסל שם בהטיל בקרן א׳ ב׳ משא״כ כאן לכ״ע ד׳ ראשונות שעשה בהכשר מתכשרי כשחתך אח״כ ציצית קרן אחת ועט״ז ו׳ משמע כן עכ״ל, וכ״כ ישי״ע שם, א״ר סק״ב. ומ״מ כדי לצאת מפלוגתא יש להתיר כל הציציות ולחזור ולקושרם מחדש:

ד ד) **שם** המרוחקות זו מזו יותר. ואפילו בדיעבד מעכב ופסול כשאין עושין במרוחקות, א״ר סק״א, וכתב שכ״מ בתשו׳ מהר״ם מינ״ץ סי׳ י״ג וכ״כ ישי״ע שם מש״ז סק״ב:

ה ה) **[סעיף ב׳] יש לה ארבע וחתך א׳ באלכסון וכו׳** ה״ה נמי אם היה לה תחלה ג׳ וחתך א׳ לשנים נעשית בעלת ד׳ וחייבת, ד״מ אות א׳ ט״ז סק״ג, א״ר סק״ב מש״ז סק״ג, ודוקא אם חתך קצת חתיכה ועשה מבת ג׳ ארבעה אבל אם לא חתך כלום רק פגימה בסכין קרע בקרן חתך באלכסון לא נעשית בת ד׳ עד שיהא רוב פחות כדלקמן סעי׳ ז׳ מש״ז שם. עוד כתב שם המש״ז מכאן נראה טליתות שלנו שחוטי השתי יוצאין מחתכין רק אצל הכנפים וא״צ לחתוך כל האורך עי״ש:

ו ו) **שם** יש לה ארבע וחתך א׳ באלכסון וכו׳ וה״ה אם חתך ב׳ נעשית בת ו׳, מ״א סק״ג. ר״ז סק״ד ופי׳ לב״ש דרבותא הוא דל״ת כיון שחתך ב׳ כנפות באלכסון נעשית כקרן עגול ופטור מציצית עכ״ל, אמנם דעת הב״ח נוטה לפטור בחתך ב׳ כנפות עי״ש, וכ״כ מחה״ש:

ז ז) **אם** נקרע טליתו יזהר לתופרו תיכף שלא יהא בת ששה כנפות דאיכא מאן דאמר דפטורה מן הציצית כמ״ש לעיל אות א׳, וזה בנקרע ברובא וצריך להתיר הציציות ולחזור ולטילם, חס״ל אות ד׳. וכ״כ בן א״ח נר״ו או׳ ח׳.

ח ח) **[סעיף ג׳] כפל קרנות טליתו וכו׳.** כתב מ״א סק״ד משמע בתו׳ פ׳ הקומץ דאם כפל הקרנות ותפרם בעניין שנשאר בו הקרן והטיל ציצית על הכפל שרי כמ״ש סעי׳ ו׳ וכ״כ ר״ז אות ו׳ וכ״מ בלבוש, אבל במרדכי בהל׳ קטנות כת׳ דהכא אינו דומה להאי דסעי׳ ו׳ וז״ל האי דסעי׳ ו׳ מיירי שכפלה כולה להכי חייבת דכן דרך מלבוש עכ״ל, והביאו מחה״ש סק״ד וכתב וז״ל וא״כ הדבר במחלוקת שנויה עכ״ל ור״ל דלדעת מ״א יניח הציצית על הכפל, ולדעת המרדכי יניח הציצית על קרן העיקרית שהיתה קודם הכפל, ועיין פרמ״ג א״א סק״ד שכתב דלכאורה נראה דעת מרן ז״ל שהשוה קשרן לתפרן כמו קשרן אפילו יש קרן שקשר באלכסון וודאי אינו מטיל בכפל אם הוא יותר משלש אצבעות כמו כן תפרן עי״ש, ולכן צריך ליזהר שלא לכפול כנפות הטלית אפילו בעניין שיעשה קרן במקום התפירה כדי להנצל מפלוגתא אבל אם כופל מעט כמו שעושין אימרא בשפת הבגד אין בכך כלום אבל צריך ליזהר שיהא הנקב שמניחים בו הציצית בתוך ג׳ אצבעות לשפת הבגד שיהה מתחלה שהוא עתה כפול ולמעלה מקושר גודל ממקום הכפל, עיין סי׳ י״א סעי׳ ט׳:

ט ט) **שם** אעפ״כ לא נפטרה, ע״כ צריך להשגיח בקצת בגדים שיש לכם ד׳ כנפות לחתוך קרן א׳ דוקא שיהא עגול דאם יתפור קרן א׳ לעשותו עגול לא מהני דכל כמה דלא חתכו עדיין מכלל בגד הוא. וכ״כ קי׳ ש״ע סי׳ ט׳ אות כ״א, ועל כן פה ירושלם עיה״ק ת״ו אשר יש אנשים מניחים בגד מרובע וכפול על כתפיהם וגופם צריך לחתוך קרן אחת בעיגול משני צדדין ר״ל אחר שכפל הבגד לשנים יחתוך קרן אחת עם הכפל שתחתיה כדי להנצל מפלוגתא עיין לעיל או׳ ח׳ ולקמן אות ט״ו:

י י) **[סעיף ד׳] טלית של בגד וכו׳** זהו סברת רבא בפ׳ התכלת (מנחות דף מ׳ ע״ב) דעיקר בגד בעינן וכ״פ הרי״ף והרמב״ם והרא״ש ומרן כותייהו מיהו רב אחאי פליג וסבר דבתר כנף אזלינן ויש מן הגאו׳ שחששו לדבריו עיין ב״י ואע״ג דכתב מרן ז״ל בב״י אין לנו לחוש לדברי החוששין להחמיר היינו לפום דינא אבל כל יר״ש יחמיר לעצמו לכתחלה אם נקרע הכנף או נתבלה שלא לעשות כנף אלא ממין הבגד כדי לצאת אליבא דכ״ע אבל מה

שמשימין על הכנף חתיכת עור או בגד כדי לחזק שרי אפי' למאן דאמר בתר כנף אזלינן עיין ב"י בזה הסי' ובססי' י"א. והגם דיש מחמירין מ"מ כבר נהגו להקל כסברת המתירין כמ"ש מרן שם בש"ע:

יא **יא) שם** טלית של בגד וכו'. ואם רוב הטלית של בגד והשאר של עור חייבת וה"ה איפכא דאזלינן בתר רובא. מ"א סק"ה. עט"ז. א"ר סק"ד. ר"ז או' ח', ח"א כלל י"א או' ו':

יב **יב) שם** טלית של בגד וכו'. ואם הטלית של עור ותחתיו תפור בבגד פטורה, וה"ה איפכא חייבת דמה שתחתיו טפל לעיקר הבגד, מ"א שם. א"ר שם. ר"ז אות ט' ח"א שם, אמנם המו"ק מסתפק בזה עי"ש וכתב וז"ל ואלו היה בא מעשה לידי בשניהם הייתי מטיל ציצית בין בבגד תפור מתחתיו עור או איפכא ולא יברך עליהם גם יחד עכ"ל, ועיין פרמ"ג א"א סק"ה:

יג **יג) [סעיף ה'] היו לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות וכו',** לא דוקא שעשה ג' ציציות קודם שנעשה הטלית בת ד' כנפות שהוא פסול מפני שהרוב נעשה בפיסול אלא אפי' לא קשר אלא קשר בפיסול ואח"כ השלים ד' כנפות והשלים הציצית הוי נמי בכלל תעשה ולא מן העשוי וצריך להתיר ממנו אותו הקשר או הציצית שעשה בפסול קודם שיעשה שאר הציצית ולחזור ולקשור ולהשלימם, אבל אם השלים הטלית והציצית קודם שהתיר הקשר הראשון ואח"כ התיר הקשר וחזר וקשרו לא נתכשר בכך שהרי כל הציצית נעשו בעוד הטלית היה פסול ונשארו בפסול תעשה ולא מן העשוי' לבוש, והביאו מ"א סק"ו וכתב וז"ל ולא ידעתי למה דהא האחרים נעשו בכשרות דאטו משום דציצית א' פסולה יפסלו כלם וכ"כ בס' לחם רב וכ"מ סי' ט"ו ס"ד עכ"ל. וכ"כ עט"ז בשם לחם רב להכשיר, ר"ז אות י"ב. אמנם הא"ר סק"ה הסכים לדברי הלבוש. וכן המחה"ש כתב על דברי מ"א הנ"ל דאין זה דיוק גמור עי"ש. ועיין פרמ"ג א"א סק"ו. ולכן יש להחמיר כדברי הלבוש:

יד **יד) [סעיף ו'] בהגה. וי"א דחייבין אפי' בלא תפירם וכו'.** אבל לא לברך עליה. וה"ה אפי' בכופלו מחמת שהוא ארוך טוב שלא לברך. ט"ז סק"ח א"ר סק"ז:

טו **טו) יש** ליזהר שלא לעשות טלית כפולה כלל אלא א"כ תפרה כדי להינצל מפלוגתא דאם כפלה בלא תפירה י"א דצריך להטיל הציצית בד' כנפות הפשוטים וי"א דצריך להטיל הציצית על הכפל וי"א דפטורה לגמרי עיין מ"א סק"ז ובמחה"ש שם. ע"כ אין לעשות טלית כפולה אלא א"כ יתפור כדי שתהיה חייבת אליבא דכ"ע וכ"כ מ"א שם. א"ר שם ר"ז אות י"ג:

טז **טז) שם** הטיל ציצית על ציצית וכו'. חותך הראשונה וכשרה. אבל אם חתך אחרונה פסול כיון שנתכוין לפסול הראשונה. עו"ת אות ו'. מ"א סק"ח. פרמ"ג א"א הק"ח וכתב ודלא כעט"ז, מחה"ש סק"ח. ועי"ש שדחה דברי הב"ח:

יז **יז) שם** ואם נתכוין להוסיף וכו' פסולה. הגה ויש מכשירין וכו' ולעניין הלכה אנן אתכא דמרן סמכינן ובפרט דכאן מרן לחומרא ויש ס"ב:

יח **יח) [סעיף ז'] מלבושים שהם פתוחים מן הצדדים למטה וכו'** ואם רובו פתיח חייב. ועיון א"ר סק"ט שנסתפק אי מצרפינן נמי לרוב מה שפתוח בנקב שמכניסים הידים כשאין למלבוש בתי ידים. וכתב וז"ל לכאורה מדלמד בב"י רוב זה מסע' ד' ברוב בגד ושם משמע אף שיש בין בגד לבגד עור מצרפינן, וגם בב"י סי' שס"ב סעי' ח' בפרוץ מרובה על העומד מצרפינן הפרוצים עכ"ל והביאו נשמת אדם כלל י"א אוח א' וכתב וז"ל והנה אף לדבריו אסור לברך מספק ואסור לצאת בו בשבת לחומרא כדאיתא שם סעי' ז'. ולדעתי יותר קרוב הדבר שאין מצטרף. עי"ש שדחה ראיותיו וסיים עכ"פ אזלינן בו לחומרא דחייב בציצית ואין מברכין עליו ואסור לצאת בו בשבת וכ"כ בספרו ח"א אות ט' וא"כ אותם בני אדם שמטילים ציצית במלבוש קטן שיש להם למעלה מן החלוק והוא מן הצואר עד סוף החזה ועושין זה תמורת טלית קטן צריך להיות רובו פחות חוץ מן הנקב שמכניסין בו הידים והנקב שמכניסין בו הידים חשוב כסתום וצריך למדוד להיות רובו פתוח כנגד מה שתפור וכנגד הנקב שמכניסין בו הידים כמ"ש ח"א שם. ועיין בדברינו לקמן סי' ט"ז אות ד':

יט **יט) שם** ואם רובו פתוח חייב. ואם עשה בו ציצית ואח"כ פתח בו רובו פסולים כמ"ש סעי' ה' מ"א סק"י. א"ר סק"ט. א"א סק"י. מחה"ש סק"י ח"א כלל י"א אות ט':

כ **כ) שם** ואם חציו סתום וחציו פתוח וכו' וחייב בציצית ואין יוצאין בו בשבת, וה"ה דאין מברכין עליו. לבוש עו"ת אות ח'. מ"א ס"ק י"א. א"ר סק"י. ר"ז אות ט"ז. ח"א כלל י"א אות ט':

כא כא) **שם** ואין יוצאין בה בשבת. כתב הלבוש לר״ה, משמע דמותר לכרמלית דספקא דרבנן לקולא וכ״כ עו״ת שם א״ר שם. אבל המ״א שם חלק על העו״ת וכתב דאפילו לכרמלית דאסור לעשות ספק איסור דרבנן לכתחלה. וכ״כ ר״ז שם. ועיין א״א ס״ק י״א:

כב כב) **[סעיף ח׳] קאפ״ה שהיא פתוחה וכו׳.** מה שנוהגים האשכנזים לעשות קרסים בטלית קטן עד שנעשה כעין מלבוש י״א דהוי ברכתו לבטלה דהוי כסתומה וכטלית שאין לה ד׳ כנפות דפטורה וצריך רוב הנראה לעינים פתוח מב׳ צדדין ושלא יעשה הקרסים למטה מהחגורה ואם היה סתום ובא לפותחו עד רובו צריך להתיר הציציות תחלה ואחרי שיפתחנו יטיל הציציות מחדש משום תעשה ולא מן העשוי. חס״ל אות א׳ ועיין לבוש סעי׳ ח׳ ומ״א ס״ק י״ב. וא״ר ס״ק י״א. ר״ז אות י״ח:

כג כג) **[סעיף יב׳] מלבושים שבמצרים וכו׳** אע״פ שיש להם ד׳ כנפים פטורים. כתב ב״י יש לדקדק במלבושים שלנו שהם פתוחים מלפניהם מלמעלה למטה שהרי יש להם ד׳ כנפות שנים סמוך לצואר ושנים למטה סמוך לארץ למה אין מטילין בהם ציצית ומיהו במלבושים שלמטה יש לדחוק ולומר דכיון שאנחנו חוגרים אותם הו״ל כסתומים משם למעלה וכו׳ אבל הני גלימות שלנו שאנחנו לובשים למעלה מכל הבגדים שהם פתוחים מלמעלה למטה ונמצא שיש להם ד׳ כנפות למה אנחנו פוטרים אותם מציצית ושמעתי שקצת מזקני ספרד היו עושין בה שתי קרנות עגולים דכל שאינם מרובעים לא חשיב כנפות כמ״ש בשם העיטור ותימא גדול הוא בעיני שכל העולם לובשים אותם בקרנות מרובעות ולא ראיתי מי שפקפק בדבר מעולם וכו׳ וראיתי כתוב בשם הר׳ חסדאי ז״ל שהיה פוטר אותם משום דלא מחייבי בציצית אלא חתיכה מרובעת כעין טלית שלנו ולא הביא טעם וראיה לדבריו וכו׳. ול״נ שהטעם שלא נהגו להטיל בהם ציצית משום דלא מיקרי כסות אלא הבא להגין על האדם מפני החום והקור זכר לדבר ואין כסות בקרה והגלימא אין לובשים אותה להגין אלא מפני הכבוד שהרי אפילו יש לאדם כמה מלבושים אינו יוצא לחוץ בלא גלימה ואע״פ שלפעמים נהנה בחומה היינו כיון שתחלת עשייתה אינו להתחמם בה לא חשיב כסות ופטור. א״נ כיון שאם היינו מחייבים אותם בציצית היו נפסקים בכל עת הציצית התחתונים בדריסת הרגלים והיה צריך בכל עת לתקנם איכא למימר דלא חייבת תורה בכך דכל דרכיה דרכי נועם וכל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג עכ״ל וכתב עליו ד״מ וז״ל וכל זה איננו שוה לי דעל תירוץ הא׳ קשה לי דרוב טליתות שלנו שאנחנו לובשים בשעת התפילה שאינן להגן כלל רק לובשין אותן כדי לצאת בהן ידי ציצית ומברכין ברכה לבטלה. ועל תירוץ השני קשה לי מציצית הכסת שדרשו (גיטין נ״ו ע״א) שנקרא כן על שם שציציותיו היו נגררין אחריו ולא חששו למה שהוצרך לתקנם בכל עת ול״נ ליישב המנהג כי מאחר שמצות ציצית הוא שיחזיר שנים לפניו ושנים לאחריו כמו שנתבאר לעיל סי׳ ח׳ וכ״כ הרוקח דאיתא במדרש בפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שאחריהם הזהרו שעתידים להשליך כנף ציצית לאחריהם לכן ס״ל לאינשי דלא חייבה תורה אלא בכה״ג שב׳ כנפות לאחריו וב׳ כנפות לפניו שאז ב׳ ציצית מאחריו וב׳ ציצית לפניו ומעוטף בציצית אבל במלבושים שלנו שכל הד׳ כנפות לפניו וא״א להלבישן בענין אחר אין זה חיוב הציצית ולכן נהגו להקל עכ״ל, וכתב מ״א ס״ק י״ג ויען שהלכה זו רופפת ביד הגאונים ולא מצאו טעם נכון ירא שמים יעשה הקרן אחד עגול כמ״ש ב״י בשם זקני הקדמונים, וכ״כ ר״ז אות כ״ב, ח״א כלל י״א אות יו״ד, חס״ל אות ב׳, בן א״ח נר״ו פ׳ נח אות ט׳:

כד כד) **אותן** מלבושים שיש להם ב׳ קרנות לצד מטה ולצד מעלה אין לו קרנות אלא מחובר עליהן חתיכת בגד ומונח לו על כתיפו מאחריו וקורין לו קולני״ר בלשון אשכנז, כזה פשוט שהוא פטור דהרי לצד מעלה אין לו כנפות רק כנפות הקולני״ר המונחין לו קצת מאחריו ואין זה קרנות הואיל ואין הב׳ קרנות שמאחריו מכוונים כנגד הכנפות שלפניו. ד״מ אות ו׳ ועי״ש. וכ״כ ר״ז אות כ״ג:

כה כה) **אותם** אנשים שמקפלים חלק א׳ מן הטלית מאד עד שאחר הקיפול הוא דק מאד ואינו מכסה כלל אלא הצואר וכונתם שיהיו ב׳ ציצית לאחריהם (הם רוצים שיהי׳ ב׳ ציצית לאחוריה׳ ממש דהיינו על כתפיהם לכן הטלית רק על כתפיהם ומסיק דא״צ דוקא על כתפיהם, אלא צדדין דלפניו וצדדין דלאחריו מקרי נמי לפניו ולאחריו ולכן די בהפסק היד, לב״ש מש״ז) נ״ל שאין זה מן המובחר דא״כ אין כאן כיסוי גוף אלא כיסוי הרא״ש, ויותר טוב כמנהג התוגרמים שמעטפים הטלית כמו שהוא סביב הראש והגוף והיד מפסקת בחצי הטלית מזה ומזה באופן שמב׳ הצדדין יהיה אחד מהציצית לפניו וחלק לאחריו, אח״ז מ״כ בתו׳ ערכין ד״ב ד״ה היודע וז״ל שם ומצאתי בסיליק שעשה הר״י טוב עולם שנותן ציצית אחד מלפניו ואחד לאחריו מימין וכן לשמאל עכ״ל ט״ז ס״ק יו״ד, א״ר ס״ק ט״ו:

סימן יא

א א) **[סעיף א׳] החוטין צריך שיהיו טווין לשמן. הגה, ויש מחמירין אפילו לנפצן לשמן והמנהג להקל בניפוץ.** ובאגור כתב דבעלי הנפש שבאשכנז נוהגים כדברי המחמירין והביאו ד״מ אות א׳:

ב ב) **שם** שיאמר בתחלת הטוויה וכו׳. ואם לא אמר בשעת הטוויה בפיו שהוא טווה לשם מצות ציצית רק חשב בלבו כן יש להכשיר בדיעבד כמ״ש בסה״ק קול יעקב על עיבוד העורות סי׳ ער״א אות ה׳ יעו״ש. וה״ה כאן דבגמרא מנחות דף מ״ב ע״ב מדמי לה להדדי עי״ש. ועיין בס׳ הנז׳ סי׳ ער״ד אות א׳:

ג ג) **ולענין** דיעבד אימתי מיקרי י״א כיון שנעשה הדבר ההוא מיקרי דיעבד כגון הכא כיון שנטווה הוי דיעבד ומותר להטילו בבגד וי״א דלא מיקרי דיעבד אלא אם כן נגמר הדבר ההוא כגון הכא שהטיל הציצית בבגד כמ״ש בס׳ הגז׳ על עניין יריעה בת ב׳ דפין סי׳ ער״ב אות ז׳ יעו״ש וה״ה כאן. על כן שומר נפשו יתרחק מזה ולא יקח ציצית כזה אלא בשעת הדחק:

ד ד) **שם** ואם לא היו טיוין לשמן פסולין. רתב החס״ל אות ב׳ צריך ליזהר מאד שלא ליקח ציציות מכל אדם אלא מאותם שיודע בהם שבקיאים לעשותם לשמם כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה ולא יבטל מצות ציצית:

ה ה) [**סעיף ב׳**] **טוואן עכו״ם וישראל עע״ג וכו׳** אבל אם טוואן עכו״ם ואין ישראל עומד על גבו פסולין ואין מועיל להם אם שוזרין לשמה, ב״י בשם הרא״ש דלא כבעל העיטור:

ו ו) **שם** להרמב״ם פסול ולהרא״ש כשר. כתב השו״ג או׳ ד׳ וז״ל ומן הכלל די״א וי״א הלכה כבתרא כמ״ש בכללי הש״ע הכא דעת רבינו נוטה לדעת הרא״ש דמכשיר עכ״ל. ועיין לקמן סי׳ י״ג אות ז׳ ובאות שאח״ז:

ז ז) **שם** בהגה. ונוהגים שיסייע הישראל מעט וכו׳. ואם לא סייע הישראל רק אמר לעכו״ם שיעשה לשמה אם יש להכשיר בדעבד עיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ער״א אות יו״ד בענין העיבוד דיש פלוגתא בזה ומרן ז״ל דין זה למדו מעיבוד, עיין ב״י וסברת מרן ז״ל שם בב״י יו״ד סי׳ ער״א אם לא סייע הישראל פסול. וכן דעת השו״ג שם אות י״א. ר״ז כאן או׳ ד׳. ועיין א״ר או׳ א׳ וכתב ר״ז בקו״א אות א׳ דאפילו להב״ח דס״ל שם לדעת הרא״ש אפילו אם לא סייע כלל הישראל כשר גבי טווית ציצית דכל הטוויה צ״ל לשמה הוי דומיא דכתיבת הגט דמודי ביה הרא״ש דגוי אדעתא דנפשיה עביד ומפני כך פסק הב״ח בסי׳ י״ד כאן דלא מועיל אפילו בדיעבד בלי סיוע הישראל עי״ש. (ובזה נסתלקה קושיית הא״ר שם על הב״ח וקושיית דגול מרבבה על מרן ז״ל);

ח ח) **שם** בהגה. ונוהגים שייסע הישראל מעט וכו׳. וז״ל ח״א כלל י״א אות י״ג ובשעת הדחק שאין לו מי שיטים לשמן יאמר לעכי״ם שיטוה לו חוטין לשם ציצית והישראל יסייע ג״כ קצת בטוויה וגם יעמוד אצל הטייה ויכוין לשם ציצית עכ״ל. וכ״כ בסה״ק קול יעקב שם אות י״א לענין העיבוד דאין לעשות כן אלא א״כ אין עבדנין ישראל עי״ש:

ט ט) **ואם** טוואן חש״ו וגדול עומד על גבו. כתב מ״א סק״ב תליא בפלוגתא שכתוב בסי׳ ת״ס בב״י אבל הא״ר סק״א כתב דכאן יש להקל יותר דהא התם פסק הש״ע בסתם דפסול בעיבוד עכו״ם וישראל עע״ג והכא כתב ב׳ דעות. וכך מיכח דעת רמ״א עכ״ל, וכ״כ ר״ז אות ד׳ להכשיר, ועיין בקו״א אות ב׳ ונראה דאין להכשיר אלא בשעת הדחק וגדול עע״ג ומסייעי כמ״ש ח״א גבי עכו״ם דהא מרן ז״ל התם מדמי אותם להדדי:

י י) **שם** וצריכין שזירה. כתב הבאר עסק סי׳ נ״א והביאו שע״ת אות ב׳ מי שעושה חוטי הציצית מעשה עבות דהיינו בתחלה שזור ב׳ חוטין ואח״כ עשוי מעשה עבות מארבעה שהם שמונה חוטין דקין בכל חוט שהם ס״ד בכל כנף אין מוחין בידו אבל הרוקח כתב דמצוה מן המובחר לעשות כל חוט שזור משמונה, והביאו עמודי השלחן על קי׳ הש״ע סי׳ ע׳ אות י״ז וכ״כ הרמ״ע הביאו קשל״ה בה׳ ציצית. וכתב קשל״ה דמדברי קבלה נמי שפיר למעבד הכי וכ״כ שמש צדקה בא״ח סי׳ כ״ב. וכ״כ הברכ״י בשיו״ב אות ד׳ בשם אחד קדוש. וכ״כ לב חיים ח״א סי׳ פ״ו וז״ל מצוה מן המובחר לעשות כל חוט הציצית טווי בתחלה חוט א׳ ואח״כ לשזור ב׳ חוטין כאחד ואח״כ לשזור הב׳ לד׳ וד׳ לח׳ או לפחות יקח ד׳ חוטין טיוים ושזורים לב׳ שהם ח׳ ואין בזה פיקפוק כלל ועיקר, ומ״מ אם לא מצא כ״א שזירין לב׳ או לד׳ יוצא י״ח וזה ברור עכ״ל וכ״כ בן א״ח פ׳ נח אות יו״ד:

יא יא) **שם** ושיהיו שזורין לשמן. ואם לא היו שזורין לשמן אפילו בדיעבד פסולין, מ״א סק״ג. וכ״מ מעו״ת אות ג׳. ר״ז אות ג׳, ח״א כלל י״א אות י״ד חס״ל אות ב׳. אמנה המו״ק כתב דאפילו אם לא היו שזורין כלל בשעת הדחק כשרין ומברך עליהם עי״ש. וכ״פ הנ״ץ הביאו א״ר אות ב׳ וכן הסכים הא״ר שם, וכתב המחב״ר אות ב׳ דיש לסמוך עליהם בשאינו מוצא אחרים והיא שעת הדחק והביאו שע״ת אות ב׳. אבל הלב חיים ח״א סי׳ פ״ה האריך בזה וסיים וז״ל ולכן נראה לע״ד להלכה ולמעשה דאם לא היו שזורין לא ילבש טלית כזה כיון דהוא פסול לדעת הרנ״י והסכמת האחרונים הרב עי״ת והמ״א והפ״ץ ודעמייהו ואם כן הרי הוא עובר על מ״ע מד״ת משא״כ אם אינו לובשו דאינו עיבר כלל דקיי״ל דציצית הוא חובת גברא דהיינו אם לובש

בת ד׳ כנפות צריך שיהיה מצוייצת כהלכתו ודלא כמ״ש המחב״ר דיש נסמוך על המקילין בשעת הדחק אם אינו מוצא אחר יעו״ש. ואחרי המ״ר אין נראה להקל בזה וכמ״ש מילתא בטעמא והה״נ אם לא היו שזורין לשמן כס׳ המג״א והעו״ת והפ״ץ וכאמור עכ״ל:

יב יב) [סעיף ג׳] אם נתפרקו משזירתן וכו׳. והיא שישתייר בשיזור כדי עניבה. ואם לא נשתייר כדי עניבה פסול אפילו בדיעבד, עו״ת אות ג׳, וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ט׳ אות י״ג דאם איזה חוט נפרד משזירתו אזי כל הפרוד נחשב כאלי נקצץ ואינו:

יב) והא דסגי בכדי עניבה דוקא אם נשתייר אבל לכתחלה צריך שיהיו שזורין כדי שיעיר שיתבאר בסמוך ואם לא עשה כן ומתחלה לא עשה שזור רק כדי עניבה יש לפסול בדאיכא טלית אחר ובדליכא טלית אחר יניח זה בל״ב, וה״ה בשלא לשמה בטוויה או בשזירה דהיינו אם עשה לשמה בכדי עניבה והשאר שלא לשמה או בסתם יש לפסול בדאיכא אחר, עו״ת שם:

יג יג) שם בהגה, טוב לקשור החוטין למטה וכו׳. כתב מ״א ס״ק כ״ג שמעתי דהוי כמוסיף על הקשרים וכו׳ עי״ש אבל מוהרח״ו ז״ל בשער הכוו׳ בדרוש וא״ו של הציצית כתב וז״ל ראיתי למורי ז״ל שלא היה מוחה בזה אף כי יש בזה מפקפקין ואדרבא נ״ל שהיה חפץ בקשירת ראשיהם עכ״ל, וכן העיד רבינו שמואל בן מוהרח״ו ז״ל על אביו שהיה עושה כן, וכ״כ הברכ״י אות ו׳. סי׳ בי״ע בדיני תליית הציצית אות ט״ז. כף החיים סי׳ יו ד אות ד׳, וכ״כ בן א״ח פ׳ נח אות י״ד:

יד יד) [סעיף ד׳] אורך החוטין השמונה אין פחות מד׳ גודלין צריך לשער במקום רוחב הגודל ולא מראשו שהוא קצר. ב״י בשם המרדכי, וכ״כ עו״ת אות ד׳, ט״ז סק״ח, מ״א ס״ק ה׳, א״ר ס״ק ה׳, ר״ז אות ה׳, ח״א כלל י״א אות כ״ג בן א״ח שם אות י״ב, ועיין בדברינו לקמן אות כ״ז:

טו טו) שיעור גודל של אדם בינוני הוא כרוחב ז׳ שערות זו בצד זו בדוחק וכן באורך ב׳ שערות ברוחב, הרמב״ם פ״י מהל׳ ס״ת דין ט׳, והביאו מ״א שם, ש״כ ביו״ד סי׳ ער״ב סק״א, ברכ״י שם או׳ א׳, שו״ג שם אות ג׳, א״ר שם ר״ז אות ו׳ ועיין לקמן סי׳ ק״ץ אות ט״ז:

טז טז) שם וי״א י״ב גודלין וכן נוהגים ובדיעבד אם הוא פחות מזה השיעור וכ״ש אם היה בתחלה כשיעור ואח״כ נתמעט כשר, לב חיים ח״א סי׳ ע״ט. וכ״כ בספרו רו״ח וע״ש שהביא סברת החולקים ע״ז, והם המאמ״ר אות ה׳, ופרמ״ג א״א אות ח׳ ודחה אותם יעו״ש באורך, ועיין לקמן סי׳ י״ב אות י״ז, וכ״כ בן א״ח נר״ו שם. מיהו כל אדם יש ליזהר בשעת הקנייה לראות החוטין אם יש בהן שיעור זה כדי לקיים מצוה מ״ה:

יז יז) שם בהגה. ואם עשאו ארוך וכו׳ יכול לקצרו וכו׳. ואל יחתוך החוטין בסכין משום לא תניף עליהם ברזל רק יפסיקם בשיניים דל״ב שיניים הם נגד ל״ב חוטין. קשל״ה דג״ן ע״ב. כף החיים סי׳ יו״ד אות י״ב, מזמור לאסף דכ״ט ע״א, בן א״ח נר״ו פ׳ לך לך אות ד׳, ובס׳ דרך ישרה כתב דסגולת הציצית הלא היא שלא יהא לו כאב שנים יעו״ש והביאו כף החיים שם:

יח יח) שם אחד מהחוטין יהיה יותר ארוך וכו׳. ואם האחד אינו ארוך כ״כ לכרוך בו הכל יכרוך בו קצת כריכות מחוט א׳ וקצת כריכות מהחוט השני כי בזמן התכלת היו עושין קצת כריכות מהתכלת וקצת כריכות מלבן, מג״א סק״ז. א״ר סק״ו, ר״ז אות ח׳ ח״א שם אות ט״ז, חס״ל אות י״ג, ומ״מ צריך שישתיירו בכל החוטין ארכן י״ב גודלין אחר הכריכה כמ״ש רמ״א, ושיעור זה לאחר שנקשר וגם נאחר שנכרך החוט הארוך יהיה יב״ג. פרמ״ג א״א אות ז׳:

יט יט) שם בהגה. ושיעור הנזכר יהיה בציצית לאחר שנקשר וכו׳ כתב ב״י בשם מהרי״א וכדי שלא ימעיטו הקשרים בזאת המדה יאריכו אצבע יותר דהיינו י״ג גודלים מלבד מה שמונח על הבגד, מ״א סק״ח, ר״ז אות ז׳, וכתב ר״ז שם וז״ל ולכן צריך שיהיה אורך כל חוט מהד׳ חוטין שלושים גידלון דכשתכפלם יהיה כל חוט מהח׳ חוטין ט״ו גודלין ב׳ גודלין מנקב הטלית שבו תוחבין הציצית עד שפת הכנף דהיינו שיעור קשר גודל וגודל אחד להקשרים וי״ב גודלים יהיו תלויים להכשר ציצית עכ״ל:

כ כ) [סעיף ה׳] ולא משיורי שתי וכו׳. א״ל דבלא״ה יש פיסול משום דלא נטוה לשם ציצית די״ל דמתחלה ארג החוטין לשם ציצית ואח״כ ארג מהה בגד. ט״ז סק״ד, א״ר סק״ז:

כא כא) שם והטעם משום בזוי מצוה. לכאורה משמע דבדיעבד כשר אבל הט״ז שם והנ״ץ כתבו דאפי׳ בדיעבד פסול, א״ר סק״ח:

כב כב) שם והטעם משום ביזוי מציה. ובספר המאור כתב הטעם משום דבעינן הכנף מין כנף ואין מינים הללו ראוים לעשות מהם בגד שהם פסילת הצמר ואין בגד נעשה מכמותן עכ״ל, וא״כ כל מיני צמר שהן גרועין שאין בגד נעשה מהן פסולין לציצית, מ״א סק״ט, א״ר שם, ר״ז אות יוד, ח״א כלל י״א אות ט״ו, ועיין ער״ה אות ד׳:

כג כג) [סעיף ו'] אם עשאן מצמר גזול פסולין וכו' וה"ה גזל טלית והניח בו ציצית שלו דבגדיהם שלהם בעינן. פרמ"ג בא"א אות יו"ד והביאו פתחי עולם אות ך' מיהו באות י"ט כתב פתחי עולם בשם מהר"ם מברטונבורג אחרונים סי' ג' דבטלית לא בעינן משלהם יעו"ש, ומ"מ יש להחמיר ובפרט למ"ש האר"י ז"ל בשער הכוו' דרוש ב' דציצית דגדולה מעלת הטלית יותר מציצית יעו"ש:

כג) ואם גזל ציצית והניחו בבגד ואח"כ שלם דמיו לנגזל צריך להתירו ולחזור ולקושרו אחר ששילם דמיו שהרי כשהניחו בבגד תחילה היה פסול משום גזול ואח"כ כששלם הדמים היה שלו והיאך נכשר מאליו והא בעינן תעשה ולא מן העשוי בפיסול כמ"ש סעי' י"ג:

כג) שם בהגהה. ודוקא שגזל החוטין אבל אם גזל צמר ועשאן חוטין כשרין וכו', ויש אומרים דאפי' בדיעבד פסולין דהו"ל שינוי החוזר לברייתי. לבוש, וכ"כ הט"ז סק"ה אבל לאו מטעמיה אלא מטעמא אחרינא משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה יעו"ש והסכים לדבריו א"ר אות ט' יעו"ש ועיין זר"א סי' ג' ויד אהרן בהגב"י מה"ק ומ"ב, ומש"ז ונה"ש מ"ש על דברי הט"ז הנ"ל. ועיין לקמן סי' כ"ה אות פ"ו:

כד כד) [סעיף ט'] יעשה נקב וכו', כתב ב"י בסס"י זה בשם ב"ה די"א דיעשה ב' נקבים ויטיל ציצית בתוכם ויוציא אותן לצד א' וכו' והבא להחמיר על עצמו בכיוצא בזה אינו מן המחמירים אלא מן המתמיהים דמחזי כיוהרא עכ"ל ב"י, וכתב הב"ח דבטלית קטן יעשה ב' נקבים דבזה לא מחזי כיוהרא כיון שאינו נראה לכל עי"ש, וכתבו האחרונים שגם רבינו האר"י זצ"ל נהג כן בטלית קטן וכן הוא בשער הכוו' בדרושי הציצית דרוש ו' אך מהר"ש ויטל בנו של מהרח"ו העיד שם בס' הכוו' בהגהתו שמר אביו מהרח"ו לא נהג לעשות כן אפי' בטלית קטן ולכן גם הוא מהר"ש הנז' לא רצה לנהוג כן וכתב הרב בן א"ח נר"ו בפ' נח אות ט"ו דבודאי רבינו מהרח"ו ז"ל הבין מרבינו האר"י ז"ל שאין דבר זה מעכב ורק רבינו האר"י ז"ל אחר שנהג כך בילדותו כמנהג האשכנזים לא שינה ולכך גם רבינו מהרח"ו לא שינה מנהגו עכ"ל וכן חסידי בית אל יכב"ץ שבעה"ק ירושת"ו אין נוהגים לעשות שני נקבים לא בטלית גדול ולא בטלית קטן:

כה כה) שם לא למעלה מג' אצבעות, ואם עשה הנקב למעלה מג' אצבעות אע"פ כשקשר הציצית עשה חוטין שעל הבגד קצרים ונתכפלו הכנפות והוא למטה מג' פסול, וה"ה אפכא בקשר גודל כשר, מ"א ס"ק י"ד. א"ר ס"ק י"ג. י"א בהגה"מ. פרמ"ג א"א ס"ק י"ד. ר"ז אות י"ד ח"א כלל י"א אות כ"ה ש"צ דף כ"ט ע"א בי"ע בדיני תליית הציצית אות נ' חס"ל אות ו' קיצור ש"ע סי' ט' אות נ' ועיין לקמן אות כ"ח, ומיהו אם קיפל ויש ביוצא י"ב גודלים אע"פ שאם היה הכנף מתוח לא היה יוצא י"ב גודלין וכסעי' ד' מלבד מה שמונח על הקרן מ"מ ציצית יוצא והא יוצא י"ב גודלין. פרמ"ג שם:

כו כו) ואם עשה הנקב למעלה מג' גודלין ואחר שהטיל הציצית בנקב חתך בנקב כדי שיתלו הציצית למטה מג' גודלין פסול משום תעשה ולא מן העשוי, מ"א ס"ק ט"ו, א"ר שם, ר"ז אות ט"ו ח"א שם, חס"ל שם, קיצור ש"ע שם, וה"ה איפכא כשתלאן תוך קשרי אגודל וחתך למעלה בבגד והעלה הציצית למעלה מקשר אגודל ותפר למטה או תלה מטלית על הכנף הוה תולמ"ה ופשוט הוא, א"א ס"ק ט"ו:

כז כז) שם לא למעלה מג' אצבעות וכי' ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד סוף הצפורן, הברכ"י בשיו"ב אות ב' הביא משם רבינו ישעיה ז"ל דג' אצבעות ומלא קשר גודל חדא היא וקשר גודל הוי קשר שני של גודל והוא שיעור מכוון תחת שלוש וסיים עלה הרב ז"ל דכפ"ז יש להחמיר שלא יהא רחוק למעלה מג' אצבעות פשוטים ולא גודלין, ובמחב"ר הביא משם האר"י ז"ל בס' הכוו' שאלו הג' אצבעות הם אמה קמיצה זרת, וחזק דברי האר"י ז"ל מסברת רבינו ישעיה ז"ל שהביא בשיו"ב דג"א הם פשוטים, וכתב אך רבינו ישעיה ס"ל דמלא קשר גודל הוא קשר שני, ומהאר"י ז"ל לא משמע כן, וכבר כתבתי בשיו"ב דיש להחמיר כדעת ר"י, ומה גם עתה שראיתי שהאר"י ז"ל סבר נמי שאינם גודלין עכ"ל, והר"א חאיון בס' ש"ץ דף כ"ז תמה על דברי הברכ"י הנ"ל שכתב בשם ר"י ז"ל ועי"ש מה שהאריך בזה וסיים וז"ל המורם מכל האמור הלכה למעשה כי אע"ג שהמרדכי ס"ל דמשערינן במקום הרחב של גודל, כעת לא מצינו אחרים כוותיה שיאמרו כן בפי' זולתי דברי הרמב"ם ז"ל בה' ס"ת שמטין לסברת המרדכי, ואדרבא התוס' ז"ל נסתפקו בדבר ודי בזה למיחש לספק בטול מצית ציצית וגם ליכנס בספק ברכה לבטלה, כ"ש לפי מה שהוכחנו וביררנו שרבינו ישעיה והכלבו ומהריב"ח ורבינו האר"י ז"ל כולם שוים לשער בצד הקצר, ועל הרוב כך הם מטים ג"כ דברי החינוך. ומעתה קם דינא דיש ליזהר שלא להרחיק יותר מג"א שהם אמה קמיצה זרת, וכדברי האר"י ז"ל וכן הוא הסכמת גאון עוזנו בס' מחזיק ברכה ובק"א שיו"ב וכ"כ בס' מאמ"ר עכ"ל, וכ"כ יד אפרים. שע"ת אות י"ב קמח סלת בה' ציצית, קי' ש"ע סי' ט' אות ג'.

כח כח) [סעיף יוד'] אם היה רחוק מהכנף מלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב וכו' כשר משמע דאם עשאו בתחלה שלא כדין פסול, וכ"כ הב"ח דבין עושה בפחות מקשר גודל בין יותר מג' אצבעות פסול, א"ר ס"ק י"ג, וכ"כ הלבוש סעי' יו"ד ח"א כלל י"א אות כ"ג ודלא כמהר"י פאדאנא בת' כ"י והביאו כנה"ג בהגה"ט דצדד לומר דבדיעבד כשר, א"ר שם:

כט כט) **שם** ונתקו מחוטי הערב וכו׳ כשר, בין אם ניתקו בסביב הנקב ונתרחב הנקב וירדו הציצית למטה מקשר גודל בין אם ניתקו משפת הבגד מלמטה ולא נשאר משפת הבגד עד הנקב שיעור קש״ג, ב״י, מאמ״ר אות י״ב, ר״ז אות י״ח, קיצור ש״ע שם אות ד׳, ועיין לקמן סי׳ ט״ו סטי׳ ה׳ ובדברינו לשם:

ל ל) **שם** י״א וכו׳ וי״א שדין רוחב הבגד כדין האורך ונראין דבריהם. וכן פסק הלבוש, וכ״כ האחרונים. ר״ז אות י״ז, ח״א כלל י״א אות כ״ג, חס״ל אות ה׳, קי׳ ש״ע שם אות ג׳, ובפרט לדידן דאתכא דמרן סמכינן ודעתו ז״ל כדיעה שניה כמ״ש ונראין הדברים, ועיין שו״ג בכללי הש״ע אות ט״ו ואות ך׳, ולקמן בדברינו לסי׳ י״ג אות ז׳:

לא לא) **[סעיף יא׳] אם הגדול שקורין אוריליי״ז** היינו שמניחין קצת חוטי שתי בלא ערב ובסוף אורגין. עיין ט״ז ס״ק י״ב לב״ש, ובס׳ בני חיי כתב שזה האוריליי״ז הוא אותו צבע כעין גוון מאב״י שעושין בטליתות שלנו ונסתפק דדוקא שחור שמגנה הבגד אבל אם מיפה את הבגד לא א״ד כל שאינו לבן כולו מגונה מקרי, וכתב דעל הספק מודדין מלבד זאת השפה להחמיר אבל הדבר משה ח״א סי׳ ו׳ הרבה להשיג עליו וכתב שימדוד מכנף הטלית ובכלל הגוון מאב״י וכ״כ יד אהרן בהגה״ט ברכ״י אות ח׳ ובמחב״ר אות ז׳ בשם מור״ק, ש״ך דף כ״ט ע״א, זכ״ל ח״א אות ט׳, בי״ע אות ז׳:

לב לב) **שם** לא יטיל בו הציצית וכו׳. ואין חילוק בין מן הצדדין בין למטה בשפת הבגד, ב״י לבוש, א״ר ס״ק ט״ז:

לג לג) **שם** בהגה. וטוב שימדוד שיעור קשר גודל וכו׳ וכ״כ האחרונים:

לד לד) **שם** וטוב שימדוד וכו׳ בלא הגדיל וכו׳. ואם הגדיל רחב ב׳ אצבעות או ג׳ יחתוך מקצתו, מ״א ס״ק י״ז, ר״ז אות כ״א, ועיין דבר משה שם:

לה לה) **ואם** חוטי השתי בולטין בלא ערב או ערב בלא שתי, כתב מ״א שם דמסתפק במרדכי וסמ״ק אם עולין למנין, וכתב מחצית השקל ומהאי טעמא באותן הטליתין הנקראים פולישי שיוצא מהן משני צדדין חוטי שתי או ערב יש לחתכן במקום הטלת הציצית. וכ״כ חס״ל אות ח׳, וכ״כ פרמ״ג א״א ס״ק י״ז דסגי אם חתך כנגד הכנף וא״צ לחתוך כל השתי שבבגד:

לה) ואם אינו חותך צריך ליזהר שלא יהיה הנקב למעלה מג׳ גודלין משפת החוטין הללו שמא הן נחשבין בכלל הבגד ואם משך החוטין הוא רחב הרבה יחתוך קצתו, וגם יזהר למדוד מלא קשר גודל לבד מאלו החוטין שמא אין נחשבין בכלל הבגד, ר״ז אות כ״ב:

לו לו) **[סעיף יב׳] מנין חוטי הציצית בכל כנף ארבעה כפולים שהם שמונה.** ואם הארבעה היו ג׳ מצד זה וה׳ מצד זה כתב מי״ט בשם דרשות מהר״ש דכשר א״ר ס״ק י״ז, מחב״ר אות יו״ד, זכ״ל אות צ׳, ש״ת אות ט׳, ונראה דהיינו אחר שתלאן בטלית אלא דקודם הקשירה או הכריכה נעשו ה׳ בצד זה וג׳ בצד זה אבל אם בשעת התנייה היו ג׳ בצד זה וה׳ בצד זה הוא פסול דהא לא נתלה בבגד אלא ג׳ חוטין והאחד תלוי בחוטין, ועיין ב״י סי׳ י״ב:

לז לז) **שם** ואם הוסיף פסול. וכן אם פחת מד׳ פסול, ח״א כלל י״א אות י״ז, לב חיים ח״א סי׳ פ״ב. וכן משמע בלבוש סעי׳ י״ג, ר״ז אות א׳:

לח לח) **שם** יחתוך ראשי החוטין הד׳ ויתחבם בכנף וכו׳. היינו לכתחלה יחתוך קודם שיתחבם, מ״א ס״ק י״ח, א״ר שם, ר״ז אות כ״ג, ח״א שם אות י״ח, בי״ע אות ט׳, ואם תחב ואח״כ חתך וכן הטיל לב׳ קרנות ואח״כ חתכם קודם שקשרם כשר, פתחי עולם אות ל״ו:

לט לט) **שם** יחתוך ראשי החוטין וכו׳, כתב בשל״ה ומט״מ שאל יחתוך בסכין אלח ינשכם בשיניו, מ״א שם, א״ר שם, מחב״ר או׳ ט׳, ועיין בדברינו לעיל או׳ י״ז:

מ מ) **שם** ויתחבם בכנף ויכפלם וכו׳. יש לספק דנצריך שיתחוב כל החוטין ביחד דאם תחבן בזה אחר זה א״כ תחיבת החוטין הראשונים היו בפיסול ומה שיתכשרו בהוספת החוטין האחרונים הו״ל תעשה ולא מן העשוי, ונראה דבדיעבד ודאי כשר, ואפילו לדעת מהרי״א שהביא ב״י דבתחבן קודם הקשירה פסול מההיא דמנחות ל״ח דקאמר שם למ״ד תכלת מעכב הלבן הא קדימה אינו מעכב, פתחי עולם שם:

מא מא) **[סעיף יג׳] יזהר לחתוך וכו׳.** שאם כרך אפי׳ חוליא אחד וקשר אפילו קשר אחד ואח״כ חתכן פסול, ר״ל שקשר אחר הכריכה דכריכה בלא קשר לא כלום הוא, וקשר הראשון תכף אחר התחיבה אינו בחשבון כלל ולא מיקרי עשיה כלל אלא דוקא הכריכה עם הקשר שעושה אחר הכריכה, ט״ז ס״ק י״ד, וכן פי׳ מחה״ש דברי המ״א ס״ק י״ט. וכ״כ א״ר ס״ק י״ח, ר״ז אות כ״ג, מש״ז ס״ק י״ד, אבל בעו״ת ס״ק ח׳ כתב דאו או קתני או כרך או קשר של קיימא שני קשרים זה על זה וכן משמע בלבוש, ועיין באות שאח״ז:

מב מב) **[סעיף יד׳] יקח ד׳ חוטין מצד זה וד׳ מצד זה ויקשור ב׳ פעמים זה על גב זה.** והטעם כתב בב״י כי האחד לא יתקיים ולא חשיב קשר, וכ״כ הלבוש א״ר שם, ח״א כלל י״א אות י״ט, וכתב הלבוש וז״ל מיהו מן התורה סגי בקשר אחד של קיימא, וקשר זה י״א שהיא התחתון הסמוך לענף

המקום את כל הגדיל עמו וי״א שהוא העליון הסמוך לבגד שבי תלוי עיקר הקיום שלא יפול עכ״ל, מיהו הא״ר ס״ק י״ט כתב וז״ל ואני אומר דאף לי״א אלו אינו הקשר שסמוך לכנף הבגד ממש קודם שכרך החוליא אלא הקשר שאחר כריכה הראשונה כמבואר בב״י עכ״ל עי״ש, אבל מדברי הח״א כלל י״א משמע כדברי הלבוש שכתב באות י״ח וז״ל ואם היו ב׳ החיברים והטילם כך בבגד יחתכם קודם שיקשור ואם לא חתך וקשר אפילו קשר אחד פסול עכ״ל, משמע דקשירה לחוד בלא כריכה חושש שמא היא דאורייתא ובשביל כך פוסל וכ״כ באות י״ט וז״ל מה״ת אין שיעור כמה יהיה כל אחד אלא אפילו קשר רק שני קשרים למעלה סמוך לכנף דבפחות מב׳ קשרים לא מיקרי קשר ויכרוך אפי׳ רק ג׳ כריכות ויחזור ויקשור ב׳ קשרים זה ע״ג זה כשר וע״ז יש לסמוך כשאין לו פנאי לעשות כתיקונו ומותר לצאת בו בשבת ולברך עכ״ל, משמע שחושש לב׳ הסברות שהביא הלבוש ואזיל הכא לחומרא והכא לחומרא דאם לא חתך הציציות אפי׳ לא כרך אלא קשר לחוד פוסל, ולגבי לצאת בו בשבת ולברך עליו בעי קשירה וכריכה וקשירה, וא״כ הוו להו תלתא כחדא דפסלי אם תחב החוטין וקשר לחוד ואח״כ חתך, לבוש בסוף סעי׳ זה ועו״ת וחיי״א ויש לחוש לדבריהם, וכן בשעת הדחק דאין לו פנאי אין להכשיר אלא אם כן קשר וכרך וחזר וקשר כהוראת ח״א הנז׳, ועיין מאמ״ר אות ט״ו:

מב) ואם יש לו פנאי אינו רשאי לפחות ואם פוחת עובר על דעת חכמים, ב״י בשם מהרא״י. וכן מה שהכשרנו בשעת הדחק לכשיהיה לי פנאי חייבח להשלים ואם לא השלים עובר ע״ד רבנן, עמודי השלחן על קי׳ הש״ע סי׳ ט׳ אות ח׳ בשם ריעב״ץ:

מב) ואם קשר פ״א וקודם שקשר הפעם השנית כדי שיהא קשר של קיימא פסקן ואח״כ קשר שנית כשרה כיון שאין הקשר נקרא קשר אלא כשהוא של קיימא. לבוש. והמחמיר גם בזה תע״ב:

מג מג) שם וכן יעשה עד שישלים לחמש קשרים כפולים, וארבעה אוירים ביניהם מלאים כריכות, והטעם כתב ב״י בשם רש״י ותוספות משום דשקילה מצות ציצית כנגד כל המצות כלומר דציצית עולה ת״ר וח׳ חוטין וה׳ קשרים הרי תרי״ג, ובכוו׳ דרוש א׳ דציצית כתב דה׳ קשרים הם כנגד ה׳ אותיות מילוי הוי״ה דב״ן וד׳ אוירים כנגד ד׳ אותיות הפשיטות דשם ב״ן יח׳ חוטין שבכל כנף הם כנגד ד׳ אותיות הפשיטית וד׳ המילויים יעו״ש, ויש לכוין זה בשעת עשיית הציצית. ועוד עיין לקמן אות מ״ז:

מד מד) שם אין שיעור לכריכות וכו׳. אפילו כרך רובה או לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה, ואם כרך כולה פסולה ב״י. מ״א סק״ך, ר״ז אות כ״ה ואות כ״ו. ח״א שם, מחה״ש, בי״ע אות י״א, ואף אם חזר אחר כך והתיר קצת שיהיה ענף מ״מ הוי תעשה ולא מן העשוי. פתחי עולם אות ט״ל בשם הגהות רע״א:

מד) ואם הניח ענף ובסופו גדול פסול, ב״י בשם נמ״י שאמר בשם רש״י, פתחי עולם שם:

מה מה) שם רק שיהיה כל הכרוך והקשרים רוחב ארבעה גודלים וכו׳. כתב הרא״ש שיהיו כל החוליות בשוה שזהו נוי לציצית, וכתב מג״א ס״ק כ״א וא״כ באויר ראשון יעשו הכריכות רחוקים זה מזה ואח״כ בכל איור יותר עכ״ל, וכ״כ א״ר ס״ק ב׳ בשם ל״ח, אבל סיים הל״ח והביאו א״ר שם שראה ציצית של רבינו שלמה מולכו שאינם שווים לגמרי, וכן הרב בשער הכוונות לא כתב זה, וכן מ״ש המ״א שם בשם ר״מ שיהיה בין קשר לקשר כמלא גודל, הרב בדרושי הציצית לא כתבו:

מו מו) שם בהגה, ואם האריך הציצית יראה כשלישיתו יהיה גדיל וב׳ חלקים ענף ע״כ. וכ״כ ע״ז ס״ק ט״ו, ר״ז אות כ״ט, חס״ל אות י״ג, בי״ע שם, קי׳ ש״ע סי׳ ט׳ אות ה׳, בן א״ח נר״ו פ׳ נח אות י״ג וכתב שיש טעם בזה ע״פ הסוד, ועיין שער הכוונות בדרושי הציצית דרוש ו׳ ובדברינו באות שאחר זה. או יחתוך המותר על שני שלישים, חס״ל שם. ופשוט שאינו מעכב בדיעבד, ט״ז שם:

מו) ואם עשה פחות משליש אחד גדיל יחתוך מן הענף:

מז מז) שם נוהגים לכרוך באויר ראשון ז׳ כריכות ובשני ט׳ וכו׳. ובשל״ה כתב לעשות בשני ח׳ ואז הוא מכוון כמנין ה׳ אחד, וכ״כ הלבוש, וכ״כ בכוונית מ״א ס״ק כ״ב. וכ״כ ט״ז ס״ק ט״ז, עו״ת אות י״א, א״ר אות כ׳, וכתב דיכוין דשבעה ושמונה הוא נגד שם של י״ה ואח״כ י״א שהוא כנגד ו״ה ואח״כ י״ג בגימט׳ אחד, וזהו ה׳ אחד עכ״ל, ובל״ח סי׳ מ״ח כתב שבציצית של רבינו שלמה מולכו היה באויר ראשון יו״ד כריכית ואח״כ ה׳ ואח״כ ו׳ ואח״כ ה׳ כשם הוי״ה, והביאו מ״א שם, א״ר שם, וכ״כ ברכ״י אות ט׳ בשם מהרי״קש וכתב דכן נוהגים רוב העולם, אבל המדקדקים נוהגים לעשות ט״ל כריכות כמ״ש האר״י זצ״ל, וכ״כ האחרונים עכ״ל, ואין חילוק בין טלית קטן לטלית גדול דבכולם יעשה ט״ל כריכות דכ״מ מלשון סתמיות שער הכוונות ודלא כמ״ש כס״א והביאו הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ יו״ד אות ד׳ דבטלית גדול יעשה ט״ל כריכות ובטלית קטן כ״ו אלא שניהם שוים:

מז) וז״ל שער הכוונות בדרושי הציצית דרוש ו׳ הנה צריך הציצית לעשותו שליש אחד גדיל וב׳ שלישי ענף וכו׳ ואמנם הגדיל יעשהו חוליות חוליות כל חוליא מג׳ כריכות ובתחלה יקשור שני קשרים סמוך לכנף ויכרוך ז׳ כריכות ויקשור שני קשרים אחרים ויכרוך ח׳ כריכות ויקשור שני קשרים אחרים

ויכרוך י״א כריכות ואח״כ יקשור שני קשרים אחרים ויכרוך י״ג כריכות ויקשור שני קשרים אחרים והרי הם ט״ל כריכות כמנין ט״ל אותיות אהיה דההין [בפשוט ומלוי ומלוי המלוי לפי שסוד הציצית הוא באהיה דההין העולה כנף] וכמספר הוי״ה אחד עכ״ל, והביאו ברכ״י אות ט׳ וכתב וכן היה מנהג הרמב״ם כמ״ש פ״א, אבל מנהג העולם שלא לעשות חוליות כמ״ש הגמ״י בשם ר״י, וגם הרמב״ם כתב שם אם רצה לכרוך בלא מנון חוליות עושה וכ״כ באורחות חיים עכ״ל. והביאו הש״ך דף ל״ד ע״ד, בי״ע או׳ י״ג. שע״ת או׳ יו״ד אמנם המדקדקים עושים ט״ל כריכות וגם עושים אותם חוליות חוליות כמ״ש האר״י זצ״ל, ויש לכוין ג״כ בשעת הכריכות בשם אהיה דההין בפשוט ומלא ומלא דמלא כזה **אהיה אלף הה יוד הה אלף למד פה הה הה יוד ואו דלת הה הה** ויכוין אות אחת בכל כריכה, וזהו בפרטות, ובכללית יכוין ז׳ כרוכות וח׳ כנגד י״ה שבשם הוי״ה וכו׳ כנז״ל, ועיין עוד מש״ל אות מ״ג:

מז) וסדר כריכות החוליות הוא כך, בתחלה יקשור שני קשרים סמוך לכנף ויכרוך שלשה פעמים וירחיק מעט ויחזור ויכרוך ג״פ וירחיק מעט ויכרוך כריכה אחת ויקשור שני קשרים אחרים ויכרוך שני כריכות וירחק מעט כדי שיצטרפו עם כריכה הראשונה ויהיו שלשה שהם חוליא אחת ויחזור ויכרוך שלשה פעמים וירחיק מעט ויכרוך ג׳ פעמים ויקשור ב׳ קשרים ויכרוך ג׳ כריכות וירחיק מעט ויכרוך ג״פ וירחיק מעט ויכרוך ג״פ וירחיק מעט ויכרוך שני כריכות ויקשור ב׳ קשרים ויכרוך אחת וירחיק מעט כדי שתצטרף עם השנים ויהיו שלשה, ואח״כ יעשה ד׳ חוליות על זה הדרך שהם שנים עשר כריכית ויהיו י״ג וקושר ב״פ והרי נשלמו ט״ל כריכות שהם י״ג חוליות וה׳ קשרים וד׳ אוירים, ר״ז אות ל״א, חס״ל אות ט׳ עם הרחבת לשון:

מח מח) שם כמנין ה׳ אחד וכו׳. יש מי שרצה לומר שאסור להתיר כריכות הצלצית שהרי הם בשם הויה והוי כמוחק את השם אבל במהר״י עייאש בס׳ בית יהודה ח״א חלק או״ח סי׳ כ״ה כתב דאין לחוש, יד אהרן במה״ת בהגב״י אוח ז׳, ברכ״י אות ט׳, שע״ת אוח יו״ד, ש״ך שה זכ״ל אות צ׳ בי״ע אות ט׳:

מט מט) שם נהגו לעשות בסוף כל חוט קשר וכו׳. עיין בדברינו לעיל אות י״ג:

נ נ) [סעיף טו׳] י״א שצריך לדקדק שיתלה הציצית לאורך הטלית דבעינן שתהא נוטפת על הקרן וכו׳. יש כנף שהוא תולה בו לאורך הטלית ויש ברחבו הכל לפי מה שמתעטפים בו, ברכ״י אות ז׳ ועי״ש. ר״ז אות ל״ד, חס״ל אות י״א, שע״ת אות י״א, וראיתי מדקדקים שלא לעשות כן בשבת ואין לחוש, גן המלך ס׳ ס״ו, י״ד אהרן בהגב״י, שע״ת שם:

נא נא) שם שתהא נוטפת על הקרן וכו׳, אבל אין קפידא כ״כ לפוסלי. ועכ״פ זהר מאד שלא יהיו הציציות תלוין באלכסון על קרן זוית, ב״י, ולבוש כתב הטעם דאסור מפני שנראה שצריך ח׳ ציציות, ומפני כך עושה באלכסון כדי לצאת בזה לב׳ צדדין עי״ש, ומ״א ס״ק כ״ד כתב דאסור מפני שהוא מנהג הקראים שעושין כן באלכסון. א״ר אות כ״ב:

נב נב) שם י״א שאין לתת שום בגד בנקבי הטלית וכו׳ ויש מתירין וכן נהגו, ולפ״ז אפילו של עיר מותר ב״י, לבוש, עו״ת אות י״ג, מ״א ס״ק כ״ה, א״ר אות כ״ג ועיין בדברינו לעיל סי׳ יו״ד אות יו״ד:

סימן יב

א א) [סעיף א׳] אם נפסקו כל חוטי הכנף ונשתייר בהם כדי עניבת כל החוטין הפסוקים ביחד כשר. לכאורה נראה דאם נפסקו כל הח׳ ראשים די בעניבת ארבע חוטין הפסוקים בהדדי ולא בעינן כדי עניבת ח׳ חוטין אהדדי כיון דלא בעינן רק ד׳ חוטין שיש בהם כדי עניבה כמבואר בש״ע, מיהו י״ל אע״ג דסגי בד׳ חוטין דיש בהם כדי עניבה מ״מ שיעור העניבה הוא על שמנה חוטין בהדדי, לב״ש יעו״ש, וכ״כ הזכ״ל ח״ג אות צ׳ דשיעור עניבה הוא כדי לענב כל שמנה חוטין ביחד שהוא יותר מלענב כל א׳ וא׳ בפ״ע, ואפילו כשנפסק חוט אחד צריך לשער כן בכדי שיוכל לענב כל ח׳ חוטין ביחד עכ״ל, והמ״א סק״ב כתב בשם המרדכי שצריך לענב חוט א׳ הנפסק על כל א׳ מהחוטין הנפסקין בפ״ע וזהוא שיעור ארוך מלענב כל החוטין הפסוקים יחד, וכתב ולכן יש להחמיר, וכ״כ ר״ז אות א׳, וכן נראה דעת יד אהרן בהגב״י והפרמ״ג בא״א אות ב׳, וכתב שם ר״ז ואפילו אם לא נפסקו אלא ז׳ חוטין צ״ל בחוט הנפסק מד׳ חוטין הארוכין ג״פ כדי עניבה על חוט. ואם יש בו כשיעור הזה כשר עכ״ל, [ועיין בי״ד סי׳ ו׳ וחס״ל אות א׳], והח״א כלל י״א אות ך׳ כתב דשיעור עניבת כדי ארבעה גודלין ואע״ג דמן הגמרא ופוס׳ משמע דהוא פחות מד׳ גודלין שהרי לר״י שיעור כ״ע מן הגדיל וכל הגדיל אינו אלא ד״ג לפי שאין אנחנו בקיאין בכ״ע נ״ל דדי בד גודלין מן הענף אפילו לרש״י עכ״ל, וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ט׳ אות י״ג, אבל לע״ד נראה דאין כדי עניבה יותר משני אצבעות ושני שלישים שהרי כתב הרמב״ם פ״א מהלכות ציצית הלכה ו׳ והביאו מר לעיל סי׳ י״א סעי׳ ד אור החוטין הח׳ אין פחות מארבע אצבעות ובהלכה ט׳ כתב וז״ל כללו של דבר יתכוין להיות הכרוך שליש והענף שני שלישים עכ״ל וא״כ כיון שכל אורך החוטין ארבע

אצבעות כשעושה ממנו שליש גדיל בשאר הענף שני אצבעות ושני שלישים ואע״ג דהביא מרן שם י״א שצריך להיות החוטין י״ב גודלין זהוא דוקא לעניין אורך החוטין אבל לא לענין שיעור עניבה דאין סברא שיחלקו בזה והוא פשוט, וא״כ אף לדידן שאין בקיאין בשיעור עניבה א״צ לשער יותר מזה, ועיין פתחי עולם אות ג׳ שכתב בשם ב״ה דאין להחמיר יותר מב׳ גודלין. ועיין ב״י ומאמ״ר אות א׳ ובישי״ע אות א׳:

ב ב) **שם** ואם לא נשאר כדי עניבה אפילו בחוט אחד שנפסק כולו פסול. פי׳ בין שנפסק חוט אחד במקום חבירו בכנף דלא נשארו כ״א ג׳ חוטין, בין שנפסקו ב׳ ראשי החוט ולא נשאר באחד מהם כדי עניבה. ב״י, ועיין מחב״ר אות א׳ ובדברינו לעיל סי׳ ח׳ אות ל״ז:

ג ג) **ואם** נפסקו ב׳ ראשי החוט ולא נשאר באחד מהם כדי עניבה, אבל כשנצרף שיור שני הראשין יש כדי עניבה. הב״י נסתפק בזה וכתב דאיכא למימר דכל שלא נשאר כדי עניבה במקום א׳ לא מינכר ולא חשוב כלל דכמאן דליתיה דמי, וכ״כ הלבוש שהוא פסול, א״ר סק״ב, וכ״כ הפרמ״ג על דברי המ״א ס״ק ג׳ שהוא פסול מספק, וכ״כ ר״ז אות ב׳, שתילי זתים אות ה׳ בשם א״ז, וכ״כ הזכ״ל ח״ג או׳ צ׳, וכתב הא״ר שם דאפי׳ יש ס״ס שמא לא חוט א׳ הוא ושמא מצטרפין ג״כ פסול יעו״ש, וכתב הפרמ״ג שם ומשמע נמי בנשתייר כדי עניבה כל חוט בפ״ע נמי הכין הוא, והטעם שהחמירו כ״כ כתב שם הפרמ״ג מפני שציצית מצויין, וכ״כ השתילי זתים שם דלא אמרינן כאן ס״ס ודלא כתשובת בית יעקב, וכ״כ הא״ר שם על תשו׳ בית יעקב דאין דבריו מוכרחין:

ד ד) **אם** נפסקו חוטי הציצית ונשאר בהם כדי עניבה דכשר בדעבד, מ״מ אסור ליתנו בטלית אחר, עיין לקמן סי׳ ט״ו אות ה׳, ואם ירצה לקשור בו חוט עד שיהיה י״ב גודלין רשאי, עיין לקמן סוף אות ו׳:

ה ה) **אם** נפסק מקצת החוט חצי שזירה ומקצת השני קיים ולא נשאר כדי עניבה מהשזור אם מתכשר עיין שם במש״ז שנסתפק בזה ועיין בדברנו לעיל סי׳ י״א אות י״ב:

ו ו) **אם** נפסל החוט לא מהני לקשור בו חוט להשלימו, הכי מסיק הט״ז, והא״ר נראה דמסכים עמו. וכן הסכים המור וקציעה ודלא כמ״ש באה״ט על שם הט״ז. מחב״ר אות ב׳, זכ״ל ח״ג אות צ׳, וכ״כ שע״ת אות ג׳ וז״ל מ״ש הבאה״ע בשם הט״ז דאם היה קשור וכו׳ כשר אם חזר וקשרו, במחכ״ת לא כיון יפה בדעת הט״ז שאעפ״י שנשא ונתן בזה מ״מ במסקנת דבריו אינו מכשיר במקום שבא לידי פסול רק אם נשאר כד״ע שעדיין כשר הוא מהני הקשירה, ונ״מ אם נפסק גם מצד השני אח״כ וכ״כ המש״ז עכ״ל, ור״ל ראש חוט הזה שנפסק ולא נשאר בו כדי עניבה וקשרו מהני לראש השני שהיה בו כד״ע אם נפסק אחר כך. ועיין במש״ז אות ג׳:

ו) **אבל** קודם שעשה הציצית אם נפסק חוט וקשרו ועשה ממנו ציצית כשר, ט״ז שם וא״ר. מו״ק. מחב״ר שם זכ״ל שם, וכ״כ המ״א סי׳ ט״ו ס״ק א׳, יד אהרן בהגה״ט ח״א שם, סידור בית עובד אות ז׳ שתולי זתים אות ז׳ ר״ז סי׳ ט״ו אות ג׳:

ז ז) **שם** ולפי מה שאנחנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סי׳ בד׳ ראשים וכו׳, עיין מ״א סק״ה [הב״ד אות ט׳] ועיין פתח הדבור אות ב׳ שהאריך בעניין מה שנוהגים בסי׳ זה שתכף שתוחבין החוטין בנקב הבגד תופסין הד׳ ראשין שמצד האחד שאין החוט הארוך עמהן ועונבין אותם ביחד כדי שבעת שעושין הכריכות והקשרים שלא יתערבו החוטין שבצד זה עם הצד האחר וכשגומרין עשיית הציצית מתירין העניבה, וסיים וז״ל ומ״מ טפי עדיף לעשות הסי׳ שכתב המ״א ז״ל לאפוקי נפשיה מכל ערעור עכ״ל, ואנחנו מנהגינו לעשות הסי׳ בזה האופן, והוא לאחר שהכניס הד׳ ראשון בנקב וקשר אותם זעג״ז קושר הד׳ ראשין של החוטין כל אחד לבדו, והג׳ ראשין עם חוט הארוך ישארו בלא קשירה ובכל עת שקושר תופס הד׳ ראשין הקשורין לבד והד׳ שאין קשורין לבד וקושר ובזה יהיו לעולם הד׳ ראשין מצד אחד של הקשר והד׳ ראשים מצד האחר ולא יתערבו, ועיין לקמן אות ט׳:

ח ח) **שם** ולפי מה שאנחנו נוהגים לדקדק וכו׳, אם נפסקו שני ראשים מצד אחד כשר. ה״ה אם נפסקו ד׳ ראשים שמצד א׳ כשר לפי שנשתיירו כל הראשים השניים שיש בהם יותר מכדי עניבה ואפילו לא נשתייר מהראשים השניים רק כדי עניבה שהוא כדי עניבת שמונה חוטין ביחד כשר, פרי צדיק דף פ״א ע״ב, ברכ״י אות א׳, זכ״ל ח״א וח״ג אות צ׳ סי׳ בי״ע אות ב׳ ועיין לקמן אות י״א:

ט ט) **שם** אם נפסקו שני ראשים מצד אחד כשר. אבל אם הם מב׳ צדדים פסולה דחיישינן שמא חוט אחד הם, לבוש סעי׳ א׳ מ״א סק״ה, ר״ז אות ב׳, זכ״ל שם בח״ג. ח״א שם. שת״ז אות יוד קיצור ש״ע סי׳ ע׳ אות י״ג, ומיהו יש ג״כ תקנה לזה לעשות סי׳ בעת עשיית הציצית להיות ניכר השני ראשים שהם מחוט א׳ על ידי הקשרים שעושין בסוף כל חוט, מ״א שם, דרך משל חוט א׳ יעשה בשני ראשיו בכל ראש קשר א׳ ובחוט השני יעשה בשני ראשיו

בכל ראש ב׳ קשרים ובחוט הג׳ יעשה בשני ראשיו בכל ראש ג׳ קשרים ובחוט ד׳ יעשה בשני ראשיו בכל ראש ד׳ קשרים, מחה״ש ועיין א״א שעשה אופן אחר:

י י) שם ולר״ת לא מכשירין אלא בנשתיירו שני חוטין שלימים וכו׳ ארוך י״ב גודלין, אעפ״י שבשעת עשייה הוסיף בארכה, ב״י בשם נ״י:

יא יא) שם והלכה כסברא ראשונה, מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת רבינו תם ע״כ. והח״א כתב בכלל י״א אות ך׳ דאם לא נשארו שני חוטין שלמים שהם ד׳ ראשים שכל א׳ אורך י״ב גודלין אין ללובשו כ״א אין מזומנים לפניו ציצית אחרים אז שיתבטל על ידי זה מתפלה וכיוצא בו ואפ״ה לא יברך אבל בלא״ה אסור ללובשו ופשיטא לברך יעו״ש:

יב יב) שם מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת רבינו תם. והטוב יותר לחוש ולהחליף הציצית היכא דאפשר אפילו לא נפסק אלא ראש אחד מהח׳ דודאי דמנין הל״ב חוטין אית בהו רזין עילאין וראשן מגיע השמימה. חס״ל אות א׳:

יג יג) אם מצא פיסול בציצית שבטליתו לא יתקן הציצית בעוד הטלית עליו אלא פושטו ומתקנו, א״ר סק״ז. [ומ״ש וכ״מ במ״א סי׳ יו״ד ט״ס הוא וצ״ל סי׳ י״ט סק״א] ח״א כלל י״א אות ל״ו. חס״ל אות ב׳ פתה״ד אות ג׳. ועיין מ״ש פתה״ד סי׳ י״ט אות א׳:

יד יד) [סעיף ב׳] היכא דצריך כדי עניבה וכו׳ ואלו היו דקים היה בהם כדי עניבה כשר. הגהה ומשערין בחוטין בינונים ע״כ. עיין מ״א סק״ו, ועיין מאמ״ר אות ג׳ שכתב דמב״י משמע דדי לני לשער ביותר קטנים שנמצא וכן משמעות לשין הש״ע יעו״ש, אבל הש״ך דף כ״ט ע״ג כתב דיש לשער בחוטין בינונים יעו״ש. וכן כתב הזכ״ל ח״ג אות צ׳ וכ״כ ר״ז אות ה׳:

טו טו) טוב לעשות החוטין בינונים משום זה אלי ואנוהו. מ״א שם. שתילי זתים אות י״ב, פתחי עולם אות יו״ד:

טז טז) [סעיף ג׳] כדי עניבה לרש״י מן הענף ולר״י וכו׳ מן הגדיל כשר וכו׳ והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר״י ע״כ. כתב מ״א סק״ז ומ״מ לא יברך עליהם וגם אסור לצאת בו בשבת לר״ה, וכ״כ א״ר סק״ז. ח״א כלל י״א אות כ׳ ר״ז אות ו׳ ש״ך שם. [וכתב שם הש״ך דה״ה לכרמלית אסור ועיין א״א] שתילי זתים אות ט״ו ואע״ג דהרב יד אהרן בהגב״י כתב דדעת מרן לברך וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ ומאמ״ר או׳ ד׳, מ״מ נקטינן דסב״ל אפי׳ כנגד מרן ואפי׳ נגד הרוב כמ״ש הזכ״ל בה״ב ח״א אות ס׳ וח״ג, וכ״כ הרב דברי מנחם בהגב״י בשם מר זקנו דדעתו שלא לברך משום סב״ל, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ז׳ או׳ ה׳ ודלא כסי׳ בי״ע או׳ ד׳:

יז יז) מי שנפסק לו חוט הגדיל ואין לו חוטין אחרים, יתיר ג׳ חוליות עם שלשה קשרים העליונים ויניח קשר התחתון עם חוליתו כדי שיהא פתיל וגדיל עד שימצא אחרים ואין בזה משום תומ״ה כיון שנעשה בכשרות. הלק״ט ח״ב סי׳ קי״ח והביאו יד אהרן בהגה״ט, סי׳ בי״ע אות ה׳, ר״ז אות ו׳. אמנם הפרמ״ג במש״ז סי׳ י״א אות ג׳ כתב דצריך להתיר כל הגדיל ואחר כך יעשה קצת גדיל וקצת ענף, דאל״כ הו״ל תעשה ולא מן העשוי יעו״ש, וכן כתב פתחי עולם אות י״א בשם ב״ה. ועיין לקמן סי׳ י״ג, אות י״ג. ולענין ברכה כתב שם הפרמ״ג דיש ספק וכ״כ הפת״ע בשם ב״ה וכ״מ מר״ז שם. וזהיא לפי סברת הפרמ״ג ומאמ״ר דס״ל מ״ש מרן ז״ל סי׳ י״א סעי׳ ד׳ יש אומרים שיעור הציצית י״ב גודלים הוא לעיכובא עיין א״א שם או׳ ח׳ ומאמ״ר או׳ ה׳ אבל לפי מ״ש לב חיים שהביא כל דברי הראשינים והאחרונים ומאמ״ר והפרמ״ג וביורר דיש אומרים אלו שהביא מרן ז״ל לא פליגי אלא לכתחילה יש לברך ג״כ דאין כאן סב״ל, ועיין בדברינו לעיל סי׳ י״א אות ט״ז ודו״ק. ואם לא נשאר ד׳ גודלין בין הכל גדיל ענף פשיטא שאין לברך:

יח יח) אם עשה ציצית בחוליא אתת וקשר א׳ ואח״כ נפסק אחד מהחוטין ויש כדי עניבה מן הענף ואם ישלים שאר הכריכות לא יהיה כ״ע טוב שיניח הציצית כמו שהן דכריכות אינן מעכבות. פת״ע שם משם אה״ח:

סימן יג

א א) [סעיף א׳] ארבע ציציות מעכבין זה את זה וכו׳ והיוצא בה לרה״ר בשבת חייב חטאת. דהוי משוי ואין לומר דבטיל לגבי בגד דחשיבי הם לגביה שדעתו להשלים עליהם. כ״כ ב״י בשם התוס׳ והרמב״ם:

א) ולפ״ז אם נפסקו כל הד׳ ציציות ולא נשתייר בהם כ״ע דודאי יעשה אחרים תחתיהם, בטלים הם לגבי בגד ומותר לצאת בהם בשבת, ט״ז סק״א. וכ״ד העו״ת אות ב׳, אמנם מדברי הלבוש סי׳ ש״א סעי׳ ל״ח שכתב וז״ל אם אין בה ציצית כלל מותר לצאת בה וכו׳ עכ״ל משמע דאם יש בה קצת אפי׳ שאין בהם כדי עניבה אסור לצאת בה. וכ״כ הא״ר סק״א. וכתב שם הא״ר וז״ל ונראה דאפי׳ להט״ז הייני משום איסור שבת מותר, אבל מ״מ משום ביטול מצות ציצית אסור, אה לא כגוונא דמותר משום כבוד הבריות כדלקמן וכ״מ בלבוש שם עכ״ל וכ״כ ר״ז אות א׳, שתילי זיתים או׳ ב׳ ועיין

מ״ש מאמ״ר אות א׳, ומש״ז אות א, ועוד עיין בפתחי עולם או׳ א׳ שכתב בשם ביאור הרמ״ב על דברי הט״ז הנז׳ שהוא תמוה כיון דעתיד לפסקן לא שייך דבטלי אגב בגד עכ״ל וע״כ יש להחמיר כדברי הלבוש והא״ר:

ב ב) **[סעיף ב׳] אם היתה מצוייצת כהלכתה מותר לצאת בה לרה״ר וכו׳** הרי״פ ז״ל כתב בתשובה שאסור לצאת בטלית המצוייצת בליל שבת כיון דלילה לאו זמן ציצית הוא. הר״ר דוד בן מיסיר ליאון בת׳ כ״, הביאו הכנה״ג בהגב״י וכ״כ רבינו ישעיה הא׳ בפסקיו כ״י פ׳ תולין הביאו הברכ״י אות ב׳. אמנם הב״י סי׳ י״ח כתב דמותר לצאת אפי בלילה דלאו זמן ציצית הוא משום דציציות אינם משוי אלא מנוי הבגד ותכשיטיו, יכ״כ שם הכנה״ג בשם הרדב״ז ח״א סי׳ רמ״ד דהוא מן המתירין דאע״ג דלילה לאו זמן ציצית הוא מ״מ מלבוש הוא לכל ישראל כיון שהיא מצוייצת כהלכתה עכ״ל והביאו ג״כ בשכנה״ג אות ד׳ וכתב וז״ל ואע״פ שרבינו המחבר בספר הקצר השמיט מ״ש הרמב״ם בין ביום בין בנילה לא מפני שסובר דלילה אסור אלא סתם כתב מותר לצאת בו ויש במשמעותיו בין ביום בין בלילה, וכן הסכמתי בת׳ וכן עמא דבר עכ״ל וכ״כ עו״ת אות ג׳ ואות ד׳, מ״א סק״א, ער״ה אות ב׳ ר״ז אות ב׳ עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ע׳ שתילי זיתים אות ג׳ יעיין סי׳ י״ח אות א׳ שכתבנו עוד בזה ואפי׳ באותן מינים דחיובא דציצית ליכא בהו רק מדרבנן מותר לצאת בהם לרה״ר. עו״ת שם או׳ ג׳:

ג ג) **שם** מותר לצאת לרה״ר וכו׳ מי שיש לי מלבוש משי לכבוד שבת של ד׳ כנפות ואינו מברך עליו כי אם על בגד צמר כמ״ש הב״ח סי׳ ט׳ מותר לצאת לר״ה בזמן הזה דחשיב ככרמלית בשבת מכמה טעמים, הרב שבות יעקב בשו״ת א״ח ס׳ ה׳ הביאו יד אהרן במה״ב בהגה״ט אות ב׳ והברכ״י אות ד׳ א״א בסי׳ יוד או׳ ב׳ ועיין לקמן אות ז׳:

ד ד) **שם** בין טלית קטן וכו׳ וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ ברכ״י אות גן׳ וכן עמא דבר:

ה ה) **הגה,** רק שלא יהא מונח לו על כתפיו, דאז לא הוי דרך מלבוש אלא משאוי. ט״ז סק״ב ועיין מש״ז וכ״כ עו״ת אות ה׳ א״ר אות ב׳ חס״ל או׳ ב׳ וכתב שם החס״ל וז״ל ורבים נכשלים בזה שמניחים הטלית מקופל ע״ג כתפיהם או על אזוריהם ועוברים על איסור תורה ה׳ הטוב יכפר בעד כי לכל העם בשגגה וצריך ללמד לעם דעת שמי שצריך להוליך טליתו דרך רשות הרבים או יתעטף בו כעטיפת ישמעאלים שאנו עושים בשעת הברכה באופן שיראה כמו שא״ל שלנו או יניחנו על כתפיו מופשט על גופו רחבו לקומתו ויתן הבגד העליון הנקרא ביני״ש עליו באופן שלא יראה החוצה זהו דרך ישרה עו״ת שם וא״ר שם דהיוצא בטלית יכסה עצמו בטלית ראשו עכ״ל, וכ״כ וגופו כדרך לבישתו וכתב העו״ת דיותר טוב לעשות כן מאלו שקופלין את הטלית וחוגרין בו כעין חגורה דהא הרבה פוסקים אוסרים שתי חגורות זו ע״ג זו עיין סי׳ ש״א עכ״ל וכתב א״ר שם בשם הט״ז סי׳ ש״א ס״ק ט״ו דברוב גופו סגי כשנושאו תחת גלימא יעו״ש, ואשה היוצאה בטלית מצוייצת חייבת, א״ר שם:

ו ו) **שם** בהגהה. ומוקמינן לטלית אחזקתיה שהוא מצוייץ כהלכתו וכו׳ עיין מ״א סק״ה ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח׳ אות ל״ד ומ״מ כתב בשם ב״י דהמחמיר לבדוק תע״ב, א״ר אות ג׳:

ז ז) **[סעיף ג׳] אם נודע לו בשבת וכו׳ דגדול כבוד וכו׳** כתב המ״א סק״ו וז״ל דגדול כבוד וכו׳ שדוחה איסור דרבנן וכרמלית נמי דרבנן. ובזמן הזה אין לנו ר״ה כמ״ש סי׳ ש״ג סי״ח עכ״ל אמנם עיין למרן ז״ל סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ שהביא סברה זו בשם י״א וכתב שם השכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ וז״ל ולענין הלכה רבינו המחבר ז״ל בספרו הקצר הביא ב׳ הסברות ולפי הכלל המסור בידינו דהסברה העקרית כותבה בסתם נ״ל דס״ל כהרמב״ם ז״ל דאעפ״י שאין ס׳ רבוא בוקעין בה הוי ר״ם גם משאת בנימין בסי׳ צ״ב כתב דמי יקל ראשו כנגד המחמירים ואפי׳ המקילים לא סמכו לעשות מעשה עכ״ל וכ״כ שם הברכ״י אות ב׳ דדעת מרן נראה כהרמב״ם שהרי כתב סברת הרמב״ם בסתם והסברה האחרת כתבה בלשון י״א ומסורת בידינו דדעתו לפסוק כסברה שמביא בסתם יעו״ש, ומ״ש המ״א שם סק״ז דהש״ע פסק להקל בסי׳ ש״ג סי״ח, וכן הרב יד אהרן שם בהגב״י כתב דצ״ע דבסי׳ ש״ג סי״ח כתב השתא לית לן ר״ה וכו׳ יעו״ש הרב תוספת שבת סי׳ ש״ג אות י״ח השיג על דברי המ״א הנ״ל, וכתב דדעת מרן ז״ל דגם בזה״ז איכא ר״ה ומ״ש שם מרן בש״ע סי׳ ש״ג הם דברי י״א וליה לא ס״ל עכ״ד. וכ״כ הברכ״י באות הנ״ז והביאו בספרו מחב״ר שם בסי׳ שמ״ה אות ה׳ ובזה הסי׳ או׳ ג׳ ומ״ש הער״ה שם בסי׳ שמ״ה אות ב׳ דמ״ש מרן ז״ל בסי׳ ש״ג הוא סתם ולא כהברכ״י והוכיח כן מסי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ שכתב דגוי אלם או לצורך מצוה או משום דרכי שלום מותר לתת לי׳ ומבואר בב״י דלדידן דלית לן ר״ה הוא דשרי יעו״ש נלע״ד דזה דבסי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ ג״כ נמי כתבה מרן ז״ל לפי סברת י״א ואעפ״י שכתבה בסתם, והוא ע״ד מ״ש הפו׳ ז״ל דכל מקום שסותם מרן ז״ל להתיר ואח״כ כותב יש אוסרים חושש לסברת האוסרים לכתחילה כמ״ש רבינו חיד״א במחב״ר יו״ד סי׳ נ״ה סוף אות ד׳ לדעת הכנה״ג ודעמיה. וכן צידד הש״ך בפסק הנהגת איסור והיתר שבסוף סי׳ רמ״ב בדעת מרן ז״ל, והביאו המחב״ר שם ובס׳ זבחי צדק סי׳ ס״ט אות כ״ט, וכ״מ מדברי השו״ג או״ח סי׳ ל״ב אות ל״ד והבאתי דבריו בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ב אות ז׳ וכ״מ מדברי הנה״ש על או״ח סי׳ ל״ב אות י״ח והב״ד בס׳ הנז׳ אות רל״ה יעו״ש, וכן כתב מרן ז״ל עצמו ביו״ד סי׳ ס״ט סעי׳ ך׳ יעו״ש, ועוד עיין

ביו״ד סי׳ רפ״ו סעי׳ יו״ד. ועיין ג״כ בזבחי צדק סי׳ ס״ט אות ר״ה וכן בכל מקום שסותם מרן לאסור ואח״כ כותב ויש מכשירין היינו לסמוך על ההיתר בהפ״מ אלא הנכון להחמיר אפי׳ בהפ״מ והכי נקטינן כמ״ש החיד״א במחב״ר יו״ד סי׳ ט׳ אות ב׳ וכן פסק רבה״ג בס׳ זבחי צדק ס׳. צ״ח או׳ נ״ח וכן ומצינו גבי י״א וי״א שכותב מרן ז״ל שכתבו הפו׳ דדעתו לפסוק כס׳ ב׳ כמ״ש היד מלאכי ז״ל בכללי הש״ע אות י״ג דף קצ״ג ע״ב יעו״ש, וכ״כ השו״ג בכללי הש״ע אות ט״ו ואות ך׳ וא״ז בא״ח סי׳ תרי״ב אות א׳. וב״ד סי׳ ס״א וברכ״י א״ח סי׳ נ״ח או׳ ו׳ וסי׳ ק״מ אות ב׳ וסי׳ תרפ״ז אות א׳ ויו״ד סי׳ רכ״ט או׳ ה׳ ובמחב״ר יו״ד סי׳ פ״ד אות ב׳ ופתה״ד סי׳ נ״ח אות ב׳ ועיין מחב״ר יו״ד סי׳ י״ב אות א׳ שכתב זה משם כמה פי׳ יעו״ש וכתב אח״כ וז״ל והכי מורין בכל מדרשא בכוליה מלכותא דארעא דישראל ומצרים הגדולה וגלילות טורקיא״ה עכ״ל ועי״ש, (יעיין להרב שערי עזרה הנד״מ בתשו׳ סי׳ י״ב מ״ש בזה כיעוש״ב ולהרב חיים סתהון בס׳ ארץ חיים הנד״מ בקו׳ הכללים כלל כ׳ וכ״א יעו״ש):

ז) ויש להביא ראיה עוד מדברי מרן ז״ל שפעמים מכריע כס׳ ב׳ בא״ח סי׳ י״א סעיף יו״ד וסעיף ט״ו ובסי׳ ס״ו סעיף ד׳ ובסי׳ ק״מ סעיף ג׳ שהביא י״א וי״א ובב״י הכריע כס׳ ב׳ והביאו הט״ז שם אות ד׳ וכן ביו״ד סי׳ רע״ו סעי׳ ד׳ כתב י״א וי״א והניח וכן נהגו אצל ס׳ ב׳ משמע שדעתו ז״ל כס׳ ב׳ ומצינו ג״כ עוד למרן ז״ל בא״ח סי׳ ל״ג סעיף ה׳ שכתב יש מתירין ויש אוסרים ואח״כ כתב ובשעת הדחק יש לסמוך על דברי המתירין וכן ביו״ד סי׳ פ״ב סעיף ה׳ כתב וז״ל יש מי שאוסר ויש מי שמתיר ויש לחוש לדברי האוסר עכ״ל ועיין עוד לקמן בדברינו לסי׳ נ״ח אות כ״ז, משמע מכל הנז״ל דכשמביא מרן ז״ל סברא בסתם ואח״כ יש חולקין דדעתו לפסוק כסתם וכשמביא י״א וי״א דעתו לפסוק כס׳ ב׳, וכשהוא דעת החולקין או סברא א׳ להחמיר חושש להם לכתחילה וכשהוא להקל סומך עליהם בשעת הדחק, וא״כ הכא נמי גבי ר״ה שהביא דעת המחמירים בסתם ואח״כ החולקים בשם י״א דעתו להקל בשעת הדחק ולפיכך בסי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ כשמצא מתירין בשעת הדחק פסק כמותן, ודו״ק:

ח ח) שם אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית וכו׳ דגדול כבוד הבריות. אבל אם הוא בר״ה אין נדחה מפני כבוד הבריות, וה״ה בכלאים נמי חייב להגיד לו ואין נדחה מפני כבוד הבריות. שאגת אריה סי׳ נ״ח יעו״ש והביאו שע״ת אות ב׳ וכ״כ פתחי עולם אות ה׳ בשם אה״ח, אמנם הער״ה אות ג׳ כתב וז״ל אבל אם לא נודע לו וחבירו רואהו אפי׳ בר״ה א״צ להודיעו ולהפרישו משוגג כמ״ש הרא״ש והטור ביו״ד סי׳ ש״ג ור״י גי״ט ח״ב ותה״ד סי׳ רפ״ה גבי כלאים ע״ש עכ״ל והביאו פקדת אלעזר ז״ל. אבל אם נודע לו בר״ה שהטלית שעליו פסול מן התורה צריך לפושטו בין טלית קטן בין טלית גדול ואפי׳ ישאר עומד ערום בשוק שאין כבוד הבריות דוחה את ל״ת שבתורה שנאמר אין חכמה וכו׳ נגד ה׳ ר״ז אות ד׳:

ט ט) הגה. ואפי׳ טלית קטן שתחת בגדיו א״צ לפשוט, וכן אפי׳ טלית גדול שלנו שאין לובשין איתו למלבוש וליכא ביזוי בהסרתו אפ״ה א״צ להסירו כיון דלא גזרו רבנן. ב״י, לבוש מ״א סק״ז, ר״ז אות ח׳, וכ״כ ברכ״י אות ה וכתב ודלא כהרב זקן אהרן סי׳ קל״ד שחילק בדבר יעו״ש:

י י) שם בהגה. וה״ה אם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית דיוכל ללבשו בלא ברכה וכו׳ עיין בשכנה״ג בהגב״י אות ח׳ שכתב שדקדק מתשובה זו שהביא ב״י דדוקא כשבא לבהכ״נ וקודם לבישתו מצא הטלית פסול מותר ללובשו בלא ברכה משום גדול כבוד הבריות דאם לא יהי׳ מעוטף בטלית כאחרים בושה היא לו שיאמרו שאין לו טלית מצוייצת כהלכתה ואינו זהיר במצות, אבל אם בשעת לבישתו היה כשר ונתעטף בו ואח״כ נפסקו לו הציציות יכול להסירו מעליו דאין כאן משום גדול כבוד הבריות שכבר ראו שהיה לו ציצית מצוייצת כהלכתה ואח״כ נפסקו לו הציציות יעו״ש, והביאו יד אהרן בהגב״י וכתב וז״ל ונראה דמשמעות מור״ם ז״ל משמע כדבריו שכתב וה״ה אם נפסק אחד מהציציות ומתבייש לישב בלא טלית דיוכל ללובשו בלא ברכה ומדכתב דיוכל ללובשו משמע שקודם לבישת הטלית נפסק ומ״ה כתב דיוכל ללבשו בלא ברכה וכו׳ עכ״ל. אבל העו״ת אות ט׳ כתב דמדברי מור״ם משמע דאפי׳ לבשו מקודם לכן ואח״כ נפסקו יעו״ש, ועיין ברכ״י אות ז׳ מ״ש על דברי היד אהרן הנ״ל וסיים וז״ל ומ״מ אף שיהיה כל לשון מור״ם בחד גוונא. ואיירי אם נפסק קודם לבישה וכמ״ש היד אהרן, מסתמיות דבריו ומדהשוה זה לדינו של מרן בסתם משמע דמור״ם לא ירד לחלק כחילוק הכנה״ג ולדידיה דא ודא חדא היא בין נפסק קודם לבישה בין אחר שהיה לבוש ומ״ה לא דקדק בזה וכתב וה״ה אם נפסק וכו׳ ללובשו בלא ברכה דאיירי בראהו קודם לבישה דאידי ואידי חד שעורא וכ״כ הא״ר דמדברי מור״ם משמע דלא כהרב אייריי ע״ש ודו״ק עכ״ל, וכ״מ מדברי הלבוש דאין חילוק בין אם נפסק בביאו לביה״כ קודם שלבשו או מצאו כך מופסק והוא מלובש בו בקהל ומתבייש לישב בביה״כ בלא טלית יכול ללובשו ולישב בו משום כבוד הבריות רק שלא לברך עליו יעו״ש. ומ״מ כתב השכנה״נ אות ט׳ דהכל תלוי ברצון האיש הלובש אם הוא מתבייש יכול ללובשו בלא ברכה. ואם אינו מתבייש אין שם משום כבוד הבריות יעו״ש וכ״כ א״ר או׳ ד׳ וכ״ד שע״ת אות ח׳ ע״ש. ומ״מ אם אירע לאדם כך יחזר אחר טלית בשאלה אם אפשר בכל מאמצי כחו כדי שלא יבא ללבוש בגד בת ד׳ כנפות בלא ציצית ובפרט לדעת מרן ז״ל בב״י דס״ל דאין כ״כ ביוש למי שיושב בפני הקהל בלא טלית כמו פושט טליתו בשבת ואם אי אפשר לו בשאלה והוא מתבייש לישב בביה״כ בלא טלית אז יעשה כמ״ש מורם ז״ל ואין חילוק בין אם מצאו כך קודם שלבשו בין אח״כ כנז״ל וכמ״ש האחרונים:

י) ואם רואה בביתו קודם שהולך לבה״כ. דהציצית פסולים מסתפקנא אם רשאי לילך לבה״כ משום תפלה בציבור וללבוש הטלית משום כ״ה או

דיתפלל בביתו בלא הטלית ואי ליכא עשרה בבה״כ מבלעדו עדיף לילך לבה״כ דזיכוי רבים עדיף. הגהות רע״א. והביאו פתחי עולם אות ח׳. ונראה דה״ה אם יש עשרה בבה״כ אבל אינו יכול להתפלל בביתו בישוב הדעת דיכול לילך לבה״כ אבל עכ״פ צריך להשתדל אולי אפשר בשאילה כמש״ל:

יא יא) שם בהגהה, ודוקא בשבת וכו׳ ואם נודע לו מאתמול שהטלית שלו פסול אסור ללובשו בשבת דהי״ל לתקוני מאתמול. מ״א סק״ח. ר״ז אות ז׳ פרמ״ג א״א אות ח׳ חיי״א כלל י״א או׳ ל״ה חס״ל אות ד׳ שתילי זתים אות י״א. וכן אם נודע לו קודם שיצא לכרמלית שהטלית שלו פסול ואח״כ יצא בו צריך לפשוט ואפי׳ יש גנאי גדול. פרמ״ג שם, והביאו פתחי עולם אות ז׳:

יא) ואם נודע לו מאתמול שהטלית שלו פסול ושכח אתמול לעשות ציצית י״ל דשרי (כמו בסי׳ שנ״ה סע׳ ג׳ בהגה) הגהות רע״א והביאי פתחי עולה אות ח׳:

יב יב) שם בהגה. ודוקא בשבת וכו׳ עיין ט״ז סק״ה שכתב דלא התיר הרמ״א אלא דוקא בשבת ומשום כבוד הבריות יעו״ש וכ״כ מאמ״ר אות ה׳, אבל המ״א סק״ח כתב להתיר אפי׳ בחול אם אין ציצית נמצאים בעיר ודינו כמו בשבת יעו״ש, וכתב הפרמ״ג בא״א אות ח׳ דאעפ״י דהא״ר פקפק בזה נראה כמ״א וכ״פ חי״א סי׳ י״א אות ל״ה פתח הדביר אות א׳ שתילי זיתים אות י״א חס״ל אות ג׳, ונראה דאם הוא בחול בבקר בהשכמה ואין נמצא באותה שעה ציצית לקנות להניח בטליתו והיא מוכרח להתפלל באותה שעה מאיזה סיבה דיני כמו שאין ציצית נמצאים בעיר, ועיין מ״ש הפרמ״ג בפתיחתו לה׳ ציצית יעו״ש, ועוד עי״ש הנסתפק אם יושב בחול בבה״כ ונפסקו שני חוטין כיון דיש פלוגתא אם עתה בעינן ב׳ חוטין או ד׳ חוטין נאמר דלא העמידו דבריהם במקום כבוד הבריות יעו״ש, ובתשובה מאהבה דעתו להקל ולצרף דעת הרמב״ם דס״ל מניין החוטין דרבנן ונדחה מפני כבוד הבריות יעו״ש והביאו פתחי עולם אות ח׳:

יג יג) פעם אחת נפסקו ציצותי בבה״כ ולא נשאר כ״א גדיל ופתחתי קצת שיהא קצת פתיל ומן התורה הוי ציצית, ואם מדרבנן אסור יש כאן משום כבוד הבריות, ותעשה ולא מ״ה דומה להטיל ציצית על ציצית בסי׳ יו״ד ס״ו אבל כאן נעשה בהכשר, פרמ״ג במש״ז אות ה׳ והביאו פתחי עולם שם, וצ״ע דלעיל סי׳ י״א כתב הוא ז״ל במס״ז אות ג׳ והבאנו לשונו לעיל סי׳ י״ב אות י״ז דאם נפסקו כל החוטין עד הגדיל שהוא פסול מן התורה וצריך להתיר כל הגדיל ולעשות ממנו קצת גדיל וקצת ענף משום תומ״ה יעו״ש, וא״כ איך כתב כאן דמן התורה הוי ציצית, ויש לומר דמ״ש כאן דמן התורה הוי ציצית, כגון דלא נפסקו כל החוטין לגמרי אלא נשאר מעט משהו מן הענף שזה כשר מן התורה כמ״ש הלבוש סי׳ י״ב והביאו במש״ז סי׳ י״ב אות ג׳ ובס׳ י״א אות ג׳ הנז׳ ומ״ש ולא נשאר כי אם גדיל הוא לאו דוקא אלא נשאר מעט מזער ולפיכך פתח עוד מן החוטין כדי שיהא נראה קצת פתיל לעין, או י״ל דמ״ש בסי׳ י״א דאם אין נשאר מן הענף הוא פסול הוא לפי סברת רש״י דמצריך כדי עניבה מן הענף, ומ״ש כאן הוא לפי סברת ר״י דס״ל דדי כדי עניבה מן הגדיל והטעם כמ״ש הלבוש כיון דיכול לעשות מזה השיעור גדיל וענף סגי אפילו מדרבנן וכתב מרן ז״ל דמנהג העולם כרש״י והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר״י, והכא כיון שהיה בבה״כ ואין לו פנאי להתיר כל הציצית ולעשות ממנו גדיל וענף חשיב ליה שעת הדחק וסמך על ר״י דס״ל שלא יש בזה תעשה ומ״ה. כיון שנעשה בהכשר ויש בו שיעור לעשות ממנו גדיל וענף, אלא דלרוחא דמילתא התיר קצת מן הגדיל כדי שיהא נראה הענף לעין כיון שיכול לעשות זה בנקל וא״צ שיהוי עשה עצהי״ט. ועיין א״א סי׳ י״ב אות ז׳:

יד יד) שם בהגה. ודוקא בשבת וכו׳ בתשו׳ שאילת שמואל סי׳ א׳ נסתפק אם נפסקו ביום שני של יו״ט דלפי הטעם של המרדכי דבשבת לא חייבתו התורה א״כ ביו״ט של דבריהם דמה״ת מותר לעשות ציצית לא פטרתו התורה אסור לו לישב בטלית שאינה מצוייצת אבל לפי הטעם דבשוא״ת נדחה מפני כבוד הבריות מותר, והורה בשעת מעשה שיחליף טליתו עם אחר דהאחר הו״ל טלית שאולה ואם אינו מוצא תקנה זו המיקל לישב בטלית בלי מצויין לא הפסיד עי״ש, והביאו פתחי עולם אות ח׳ מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ט׳:

טו טו) שם ודוקא בשבת וכו׳ אם נפסק ציצית בר״ה בט״ק א״צ לפושטו אפי׳ בחול דהפשיטה הוי גנאי גדול, ובשבת א״צ למהר לצאת מבהכ״נ כמ״ש ביו״ד סי׳ ש״ג, אבל בחול צריך למהר לילך לביתו לפושטו. והרואה בחבירו שנפסקו ציצית לא יאמר לו עד שיבא לביתו ומשמע שם בסי׳ שע״ב דיקראנו לבא לביתו ושם יאמר לו שיפשיטנו. מ״א סק״ח, ח״א כלל י״א אות ל״ה ר״ז אות ד׳ ואו׳ ט׳ שתילי זיתים אות י״א ועיין במחה״ש ובח״א שם:

טז טז) אם נפסק הענף בחול בבה״כנ ונשאר הגדיל א״צ למהר לילך לביתו כי יש לסמוך על ר״י שמכשיר לעיל בנשאר כדי עניבה מן הגדיל ותיכף כשיבא לביתו יפשיטנו מעליו ויטיל בו ציצית. פתחי עולם אות ח׳ בשם סדה״י:

סימן יד

א **[סעיף א'] ציצית שעשאן נכרי פסול וכו'** פי' שהטילן בבגד פסול. ואפי' ישראל עומד ע"ג. דאלו בטוייה כשר להרא"ש כמ"ש סי' י"א ס"ב, מ"א סק"א א"ר סק"א פרמ"ג א"א אות א' ח"א כלל י"א אות ל'. ואפי' תחבן לבד בכנף, או עשה חוליא או קשר ע"י נכרי פסול. פרמ"ג שם על שם הלבוש. והביאו פתחי עולם אות א'. ואפי' ישראל מסייעו פסול. א"ר שם והביאו שע"ת אות א' ודלא כעו"ת אות ה' אבל אם תלה החוטין בכנף ישראל ועשה חוליא אחת וקשר בענין דמתכשר מדאורייתא ואח"כ גמר העכו"ם כשר. א"ר שם. פרמ"ג שם, שע"ת שם פתחי עולם שם ועיין לקמן אות ט':

ב **ב) אם** ישראל והעכו"ם תלאו שניהם ביחד, תליא במחלוקת הב"י והש"ך לענין שחיטה ביו"ד סי' ב' סעי' י"א באוחזין בסכין ושוחטין דהש"ע פוסל והש"ך מכשיר יעו"ש, פתחי עולם שם בשם תשו' פרי תבואה, וא"כ לדידן דאתכא דמרן סמכינן הוא פסול:

ג **ג) שם.** והאשה כשירה לעשותם, כתב הט"ז סק"א, לאפוקי מר"ת שפוסל נשים לעשיית הציצית כמו בתפלין בסי' ט"ל סק"א וכו' והא דנשים שלנו טוות ציצית זה מותר אפי' לר"ת דדוקא אתלייה בבגד הוא דקפיד כדאיתא בסמוך וזה מילתא אחריתא כנ"ל עכ"ל, וכ"כ הלבוש סעי' א' דתיקון הציצית וטויה ושזירה כשירה בנשים אפי' לדעת המחמירין יעו"ש, והביאו שכנה"ג בהגב"י אות א' מאמ"ר אות ב' וכ"כ עו"ת סק"ג ברכ"י אות ג' ובספרו מחב"ר אות ב', ר"ז אות ב', ח"א שם, פתחי עולם אות ב' ולא כקרבן נתנאל סוף פ' השולח ובספרו נתיב חיים שכתב לר"ת אף הטוויה אסורה בנשים, וכמו שהוכיח ג"כ המחב"ר שם מדברי הפו' יעו"ש:

ד **ד) שם** בהגה, ויש מחמירין להצריך אנשים שיעשו אותו וכו' וקטן דינו כאשה. מ"א ס"ג, ר"ז שם ח"א שם, חס"ל אות א' שתילי זיתים אות ג', ואפי' אם הגדול עומד על גבו ואומר לו שיעשה לשם מצות ציצית. ר"ז שם, ופסול לעשותם לסברה זו עד שיהיה בן י"ג שנה ויביא ב' שערות כמו כתיבת תפילין בסי' ט"ל. מחה"ש וכ"כ הפרמ"ג א"א אות ג' לדברי מ"א ואע"ג דכתב שם הפרמ"ג דהוא דוחק מ"מ כיון דכל הפו' הנ"ל כתבו כהמ"א, א"כ לדידן דחיישינן לכתחי' לר"ת כמ"ש מור"ם ז"ל אין להניח קטן לעשותם לכתחי' עד שיהיה בן י"ג שנים ויביא ב' שערות בבירור ודלא כמ"ש פתחי עולם אות ג':

ה **ה) טומטום** כשר לעשותם דספק תורה לחומרא מן התורה וישנו בלבישה, ולמ"ד בני ולא בנות, י"ל בני ודאי ולא ספק, ואנדרוגינוס תליא בפלוגתא אי בריה הוא, פרמ"ג במש"ז או' א' פתחי עולה אות א':

ו **ו) ציצית** שנעשו ע"י טומטום וכן ספק נכרי וספק ישראל כגון מצא תינוק מושלך במקום שיש מחצה נכרים ומחצה ישראל שחייב במצות מספיקא אם עשו ציצית כתב ישי"ע סי' י"ז אות ב' דכשרים, דספק תורה להחמיר מה"ת א"כ חשוב ישנו בלבישה, וכ"כ פתחי עולם שם, אבל צ"ע לענין ברכה כיון שזה תליא בפלוגתא אי ספיקא דאורייתא לחומרא מה"ת או מדרבנן ומרן ז"ל ס"ל כמ"ש הישי"ע שם והפרמ"ג כתב והב"ד באות הקודם למ"ד בני ולא בנות י"ל בני ודאי ולא ספק מדרבנן א"כ היאך יכול לברך וקיי"ל סב"ל על כן יש ליזהר מזה:

ז **ז) שם** בהגה, ויש מחמירין להצריך אנשים וכו', ולדידהו כל מצות שאין האשה מחוייבת בהן כגון לולב וסוכה אינה רשאה לעשותן, מ"א סכ"ג, פתחי עולם אות ג', ועיין פרמ"ג א"א אות ג':

ח **ח) [סעיף ב'] הטיל ישראל ציצית בבגד בלא כוונה וכו'** המרדכי הביא פלוגתא בסתם אי הוי כלשמן או לא לכן צריך ליזהר שיאמר בפירוש שתולה אותם לשם ציצית כמ"ש הש"ע לענין טויה, ואני נהגתי לומר ליקבה"ו הריני מוכן להטיל ציציות בבגד ד' כנפות לקיים מה שאמרה תורה גדילים תעשה לך על ד' כנפות כסותך אשר תכסה בה כדי לזכור את כל המצות ולשמור ולעשות ולקיים אותם, וירמ"י או"א שכשם שאנחנו מקיימים מצוה זו בחוטי לבן כך תזכנו לקיים אותה כתקונה כמ"ש בתורתך ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת ותזכנו לזכור כל מצותיך ולשמור ולעשות ולקיים אותם ולהשלים תיקון נר"ן בגלגול זה ונזכה לחלוקא דרבנן לעת"ל וברחמיך הרבים תחפוץ בנו ותרצינו ויהי נועם וכו' חס"ל אות ב' וכ"כ הרה"ג בן א"ח פ' לך לך אות ג' ועיין זכ"ל ח"א אות צ' וכתב שם הרב בן א"ח לכן כל אדם יזהר שלא לסמוך בתליית החוטין ותיקונם אלא על אדם יר"ש ומוחזק בכשרות ובקי ויודע לכוין לשם מצוה ולעשות כל הדברים כתקונם עכ"ל ועיין לעיל סי' י"א אות ד':

ט **ט) שם** בלא כוונה אם אין ציצית אחרים וכו' היינו שעשה חוליא א' וקשר עליון שהוא מדאורייא בלא כוונה, אבל אם עשה חוליא א' וקשר עליון בכוונה אעפ"י שעשה אח"כ השאר קשרים וחוליות בלא כוונה גם בדאיכא ציצית אחרים יש להכשיר כמ"ש לעיל אות א' וכ"כ ב"י. עו"ת אות ד' א"ר אות א' שתילי זיתים אות ו' בשם ב"י וא"ז. ועיין בדברינו לעיל סי' י"א אות מ"א:

י י) שם אם אין ציצית אחרים וכו' וא"ת יתירם מהבגד ויחזור ויתנם בבגד בכוונה, וצ"ל דמיירי בשבת א"נ כגון שנפסק אחד מהראשים ואם יתירם יהא אסור לחזור וליתנם בבגד [עיין בדברינו לעיל סי' י"ב אות ד'] מ"א סק"ד ועיין מחה"ש, א"נ ניתקו חוטי הערב פחות מקשר אגודל כבסי' י"א סעי' יו"ד דאם יתיר ויהיה לכתחילה פסולין מן התורה רשאי לסמוך על הרמב"ם, פרמ"ג א"א אות ד', א"נ דמיירי בציצית דקים ובלוים כי קרוב הוא שהם מתקלקלים בהתרה ושוב לא יועילו ולכן כתב דיסמוך על הרמב"ם, מחב"ר אות ג' והביאו שע"ת אות ד' ועיין עו"ש במחב"ר שהביא תירוצים אחרים בשם הפו' יעו"ש:

יא יא) שם יש לסמוך על הרמב"ם וכו' וכ"כ הלבוש סעי' א', וכ"כ האחרונים ר"ז אות ג' ח"א כלל י"א אות ל"א בן א"ח שם, ודלא כמ"ש הב"ח והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ב' שהם פסולים לגמרי:

יב יב) שם אבל לא יברך עליו, דרש"י והרא"ש ס"ל דבעי תלייה ג"כ לשמה, ב"י, ט"ז סק"ג, שתילי זיתים אות ו' פתחי עולם אות ו':

יג יג) שם אבל לא יברך עליו, וה"ה דאסור לצאת בו לר"ה, כמ"ש מ"א סי' י"ב סק"ז, וכ"כ ח"א אות הנ"ל, וכ"כ לב"ש:

יד יד) [סעיף ג'] השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת פטור וכו' ז"ל התוספות פ' כ"ה דף ק"י ע"ב והרא"ש שם סי' כ"ו הביאם ב"י לברך על טלית שאולה נראה דטוב שלא יברך ואעפ"י שהיה אומר ר"ת דנשים מברכות על סוכה ולולב אע"ג דפטורות והביא ראיה מדרב יוסף וכו' מ"מ לא דמי לטלית שאולה וכו' ואעפ"כ המברך לא הפסיד עכ"ל וכ"כ הסמ"ג והסמ"ק הביאם ב"י, [וכתב המאמ"ר אות ד' מ"ש התו' והרא"ש דהמברך לא הפסיד דבר פשוט הוא דהיינו דוקא להתו' והרא"ש ודעמייהו, אבל להרמב"ם ורש"י ודעמייהו דס"ל דאין הנשים יכולות לברך על מ"ע שהזז"ג ה"נ הכא לא יברך וכבר פסק מרן ז"ל כהרמב"ם ז"ל לקמן סי' י"ז ובסי' תקפ"ט עי"ש עכ"ל] וכתב הרא"ש שם ע"ז ול"נ דהא דטלית שאולה מיירי ששאל טלית שאינה מצוייצת, אבל השואל טלית מצוייצת אדעתא דהכי השאילה לו שיברך עליה, ואם א"א לו לברך אלא א"כ תהיה שלו הוי כאלו ניתנה לו במתנה על מנת להחזירה וכו' עכ"ל ובריש הלכות ציצית על כסות יום אם חייב בציצית בלילה כתב הרא"ש שראה באשכנז לפני יוה"כ כשמשכימים שש"צ מתעטף בטלית של אחר כדי להפטר מן הברכה משום טלית שאולה משום דמספקא להו בטלית שאינה שלו אם צריך לברך או לא, ואח"כ כתב דנראה לו דטועים הם דהא דטלית שאולה פטורה מן הציצית היינו השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת עד ל' יום פטור מלהטיל בה ציצית שנאמר גדילים תעשה וכו' אבל בכסות שאינה שלך לא חייבתך התורה לעשות גדילים אבל השואל מחבירו טלית מצוייצת צריך לברך וכן מצאתי שכתב בעל העיטור ז"ל עכ"ל הביאו ב"י, משמע שהוא מפרש מ"ש התוספות דטוב שלא לברך על טלית שאולה הוא דוקא בשואל טלית שאינה מצוייצת והניח לה ציצית בתוך ל' [ודברי מ"א סק"ה הביאו באה"ט הוא בקיצור עיין מחה"ש] אבל השואל טלית מצוייצת פשיטא דמברך וכמו שפסק מרן בסעי' זה. וכתב הט"ז סק"ד וז"ל ונ"ל דהא דמחייב הרא"ש ברכה בטלית שאולה מצוייצת היינו בטלית המיוחד למצות ציצית כי הנהו טליתות של בהכ"נ או מה שקורין ד' כנפות דבזה ודאי לא מקנה לו אלא לעשות המצוה ולברך עליו כדאמרן אבל במלבוש של ד' כנפות שאדם לובש בו דרך מלבוש אלא שמטיל בו ציצית משום שיש לו ד' כנפות השואל לחבירו מלבוש כזה אין השואל מברך עליו דאין לנו בירור שהשאילה לשם מצוה דילמא למלבוש בעלמא השאילה לו וזה דומה לטלית של אחרים שאין חייב השואל לעשות בה ציצית אע"ג שהשאילה לו מ"מ אמרינן דרצונו היה להשאילו למלבוש לחוד כדאמרן עכ"ל וכ"כ הפרמ"ג במש"ז אות ד' ח"א כלל י"א אות כ"א, והרש"ל פכ"ה סי' נ"ג חלק על דברי הרא"ש הנ"ל יעו"ש שהאריך ומסיק דמ"מ ראוי לכל יר"ש שלא ילבש טלית שאינו שלו ואם אין לו טלית אחר ילבשנו בלא ברכה כי הברכות אינם מעכבות. וכ"כ החס"ל או' ג' עוד כתב שם הרש"ל דאפי' לדעת המברכים על טלית שאולה היינו הטלית שלובש בעת התפילה עם הנחת תפילין שהוא לזכרון כמו תפילין וכו' אבל מי שלובש כדי לעלות לתורה או לירד לפני התיבה בודאי יראה שאין לברך כלום עכ"ל והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ד' ט"ז שם. ח"א שם. אבל הא"ר סק"ו הביא כמה פוסקים לדחות דברי רש"ל ומסיק לברך על טלית שאולה אפי' לעלות לס"ת או לירד לפני התיבה יעו"ש, והביאו פרמ"ג א"א סק"ו והזכ"ל במע' ברכות ח"א אות ט' יעו"ש, נמצינו למידים מכל הנ"ל דהשואל טלית שאינה מצוייצת והטיל בה ציצית בתוך ל' לדעת התוספות והרא"ש המברך לא הפסיד כמו שהנשים מברכות ע"מ עשה שהזמן גרמא ולדעת מרן ז"ל ודעמיה אינו יכול לברך, והשואל טלית מצוייצת לדעת התו' והרא"ש ומרן ז"ל מברך עליה מיד ולדעת הט"ז וח"א הוא דוקא בטלית המיוחד למצות ציצית אבל לא בבגד של ד' כנפות, ולדעת רש"ל והחס"ל אין לברך על טלית שאולה כלל. ולפי חילוק שעשה הרש"ל לדעת המברכים הוא דוקא בטלית שלובשים בשעת התפילה והנחת תפילין, אבל לא בשעת עליית ס"ת וכדומה, ולפי דעת המ"א סק"ו והא"ר והזכ"ל גם בשעת עליית ס"ת או נשיאת כפים וכדומה יכול לברך וא"כ לפי מה דק"ל סב"ל אפי' כנגד הרבים ואפי' כנגד מרן ז"ל כמ"ש הזכ"ל בח"א הלכות ברכות אות ס' וח"ג אות ס' אין לברך על טלית שאולה כלל. אמנם נשאר לנו דבר אחד שכתב מרן ז"ל בב"י וכן נהגו לברך על טלית שאולה וק"ל כנגד המנהג לא אמרינן סב"ל כמ"ש הזכ"ל שם וא"כ מצד המנהג יכולין לברך על טלית שאולה וליכא חששא דסב"ל אבל אפשר לפרש

דברי מרן ז״ל כפי החילוק שכתב הרש״ל ז״ל דאפי׳ לדעת המברכים היינו דוקא בשעת הנחת תפילין ותפילה אבל לא בעליית ס״ת ונשיאת כפיים וכדומה דזהו דרך עראי ומצד המנהג וא״כ אינו יכול לברך על טלית שאולה כ״א שאלה להתפלל בה דוקא ולא לדבר אחר ואע״ג דכתבו שם הא״ר והזכ״ל ח״א בה״ב אות ט׳ דנהגו לברך על טלית שאולה גם בעליית ס״ת וכדומה אין ראיה מזה דאפשר דוקא במקומן נהגו ולא במקומות אחרים שהרי העט״ז כתב דנהגו לברך עליהם דוקא בתפילת הבקר משום ק״ש אבל אח״כ כ״ז ששאל לעלות בו לתורה וכו׳ א״צ לברך עליו נמצא דזה המנהג לברך כדי לעלות לס״ת אינו מוסכם על כן יש להחמיר ושוא״ת וכ״ש במילי דברכות דסב״ל ואין לברך על טלית שאולה אלא דוקא אם שאלה כדי להתפלל בה ובזה יש לסמוך על המנהג אבל אם שאלה כדי לעלות לס״ת או לדוכן וכדומה לא יברך וכן פסק הרה״ג בן איש חי פרשת לך לך אות ה׳ דאם שאל טלית מצוייצת ללבשה כדי לעלות לדוכן או לעלות לס״ת וכיוצא לא יברך עליו אבל אם שאל בעבור לקיים מצות עיטוף בציצית יוכל לברך ולסמוך על המנהג ומיהו יר״ש יתרחק מטלית שאולה היכא דאפשר לו עכ״ל בקיצור, אמנם אם יש מנהג לברך גם אם שאלה לעלות לס״ת וכדומה אין למחות בידם מאחר שכן נהגו ויש להם על מה לסמוך אבל אין ליקח המנהג אלא מן הלומדים לא משאר עמא דארעא שעושים מה שעולה בדעתם:

טו טו) טלית של הקדש וצדקה מברכין עליו לכ״ע אפי׳ לבשו כדי לעלות לס״ת או לדוכן. א״ר סק״ו פרמ״ג א״א או׳ ו׳ ש״ץ דף ל״ד ע״ך חס״ל או׳ ו׳ שתילי זיתים או׳ י״ב קיצור ש״ע סי׳ ט׳ או׳ י״א בן איש חי שם:

טו) שם השואל מחבירו טלית וכו׳ והשוכר דינו כשואל, עו״ת אות ו׳ א״ר אות ה׳:

טז טז) [סעיף ד׳] מותר ליטול טלית חבירו וכו׳ מלשון ר״י שהביא ב״י שכתב וז״ל ואותם שלוקחים ציצית שמוצאים בבה״כ וכו׳, משמע דדוקא אם הציציות מונחים כך בבה״כ על האצטבא או בחלון שאין בו דלת ומנעול מותר ליטול, דאמרינן כיון שהניחו כך ולא הצניעו בדלת ומנעול לא קפיד וניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה וכ״מ מלשון הרא״ש ומרן ז״ל שכתבו ואם מצאה מקופלת וכו׳ משמע שמצאה כך מונחת בלא דלת ומנעול אבל אם הטלית מונח בתיבה או בחלון שיש בו דלת ומנעול לא אמרינן שיביא מפתח ויפתח התיבה או החלון ויקח הטלית משום דניחא ליה וכו׳ דודאי הבעלים מקפידים על זה, וכן איתם הנותנים טליתותיהם לשמש להצניע אותם אצלו בדלת ובמנעול י״ל ג״כ שהם מקפידים כיון שהם נותנים אותם לו להצניעם בדלת ובמנעול ע״כ אין ליקח אותם אלא דוקא מדעת בעלים ולא מדעת השמש אלא א״כ יודע השמש בבירור דבעלים אלו אינם מקפידים כגון שנתנו לו הבעלים רשות ליתן אותו לאחרים בשאלה:

יז יז) שם מותר ליטול טלית חבירו וכו׳ דוקא באקראי אבל בקביעות אסור. ב״ח, שכנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ז פרמ״ג א״א אות ז׳ עט״ז ר״ז אות י׳ ח״א כלל י״א אות כ״ב שתילי זיתים אות י״א ש״ץ דף ל״ד ע״ד קיצור ש״ע שם, ודוקא בבה״כ מותר אבל להוציאה מבה״כ וללבוש טלית ולהניח תפילין אסור, דלא ניחא ליה שיטול את שלו ממקום שהניחו. יש״ש בפרק כ״ה סי׳ כ״ג. שכנה״ג שם ט״ז סק״ו מ״א שם עט״ז ר״ז שם ח״א שם ש״ץ שם חס״ל אות ד׳ קצור ש״ע שם שתילי זתים אות י״ג. ועיין שע״ת אות ז׳:

יז) אם בשבת יום אסיפה כגון לשמוע ש״ץ ומרוב הדחיקות יוזק הטלית וכה״ג אסור ליקח שלא מדעתו, דכעין זה לא משאלי אינשי, פתחי עולם אות י״א בשם ת״א:

יח יח) שם, מותר ליטול טלית חבירו וכו׳ ואם נתקלקל הטלית צריך לתקנו ואם לא תיקנו לא יצא, עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ט״ו, ועיין בתשו׳ טל אורות סי׳ א׳ שכתב דאם נקרע הטלית באונס או נפסל האתרוג דפטור מלשלם כיון דאיכא למ״ד דבכל פנים אמרינן ניחא ליה וכו׳ יעו״ש והביאו פתחי עולם או׳ י״ב, ועיין בתשו׳ זרע אמת ח״ב סי׳ קמ״ג:

יט יט) שם, מותר ליטול טלית חבירו וכו׳ הפרמ״ג במש״ז סק״ו נסתפק אם רשאי ליקח טלית מבית חבירו כי בב״י הביא אותן המניחין טליתותיהם בבה״כ הא בביתו לא וכו׳ עכ״ל מיהו מדברי המ״א סק״ז שכתב בשם רש״ל משמע שאין חילוק וכ״מ בעט״ז, ח״א שם ש״ץ שם חס״ל שם קיצור ש״ע שם, וכ״כ ר״ז שם בהדיא וז״ל אבל לא יוציאנו מאותו מקום למקום אחר כגון מבית הכנסת לביתו או מבית בעלים לבה״כ ואפי׳ יחזור ויניחנו במקום שנטלה שם אסור עכ״ל, אמנם כשבעליו עמו ודאי וראוי שישאל ממנו דאין סומכין על החזקה במקום דאפשר לברר בקל, וכ״ש אם יודע בו שהוא מקפיד, כמ״ש הפרמ״ג שם:

כ כ) שם ולברך עליה וכו׳ אע״ג דדעת רש״ל אין לברך על טלית שאולה וכן דעת הט״ז בסק״ה וכתב שם הט״ז וכ״ש אם נוטל אותו שלא מדעת חבירו עכ״ל ולדעת הסמ״ק אם מצאו מקופל צריך ליטול רשות וכן היא סברה ב׳ של המרדכי, מ״מ יכול לסמוך על המנהג שכתב מרן ז״ל בב״י וכן עמא דבר ולברך ובמקום מנהג לא אמרינן סב״ל כמש״ל וכ״כ בי״ע אות ט״ז בשם האחרונים דמברך מיהו יר״ש ירחיק עצמו מזה בכל מה דאפשר כמש״ל אות י״ד יעו״ש ובפרט האידנא דחזינא רובא דעלמא קפדי:

כא **כא) שם,** ובלבד שיקפל אותה וכו׳, נהגו בקושטא שבאים יחידי קהל א׳ לקהל אחר בשביל שמחת חתן או כלה או ברית מילה או לשמוע דרשה או לסבה אחרת ואם מתפללים שם הם מתעטפים בטלית חבריהם ומניחים אותה בלתי מקופלת והולכים להם, ולכאורה אין למנהג הזה מקום דהסמ״ק והמרדכי והרא״ש ורבינו ירוחם כתבו שצריך לקפלה כבראשונה, ואולי סמכו על פשט דברי נמוקי יוסף שהביא רבינו ב״י שנראה מדבריו דאפי׳ בלא קפול שרי ואין זה מספיק כיון דלשאר רבוותא צריך שיקפלנו מה להם ליכנס בספק ברכה לבטלה, ונראה דכיון דיש שמש הקהל שלוקח הטליתות ומקפלן כבראשונה ומניחן בכיסן הו״ל כאלו קפלו הם, ועוד כיון שזה הולך לקהלתו של זה וזה הולך לקהלתו של זה מסתמא אין מקפידין על זה אה מניחין אותם בלתי מקופלים ומנהגן של ישראל תורה היא, כנה״ג בהגה״ט, ש״ץ דף ל״ד ע״ג. וצ״ע על הרב בית עובד אות י״ז שהביא דברי כנה״ג הנז׳ ולא כתב כ״א טעם הא׳ שכתב הכנה״ג מפני שיש שמש וכו׳ ומדברי הכנה״ג נראה שלא סמך על טעה זה בלבד מפני שיש שמש וכו׳ אלא מפני טעם אחר ג״כ מפני שאין מקפידים, והטעם נראה לי שלא סמך הכנה״ג על טעם מפני שיש שמש בלבד והוצרך לטעם אחר, מפני שאפשר שהשמש יתעכב מלקפלו או ישכח ויקפידו הבעלים. לפיכך כתב טעם אחר מפני שאין מקפידים, ועוד מדברי הכנה״ג בהגב״י בסי׳ זה ובסי׳ ש״ב נראה דטעם העיקר הוא מפני שהולכים זה אצל זה אין מקפידים, וצ״ע על הבי״ע:

כב **כב) שם,** ובלבד שיקפל אותה וכו׳ שאם לא החזירה מקופלת ודאי לא ניחא ליה למאריה והו״ל שואל שלא מדעת והוי גזלן, ועליה אמר הכתוב ובוצע ברך נאץ ה׳, ב״י בשם רבינו ירוחם, וכ״כ הלבוש שתילי זיתים אות י״ב. ואע״ג דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בין בגופיה בין בממוניה בעינן שיקפל אותה, שאם לא יקפלנה נמצא הטלית ניזוק אחר עשיית המצוה ולא ניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה אלא בשעת עשיית המצוה. תומת ישרים סי׳ מ״ו כנה״ג בהגה״ט עו״ת אות י״א עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ג׳:

כג **כג) שם** ובלבד שיקפל אותה וכו׳ מלשון הרא״ש פ׳ כל הבשר סי׳ כ״ו והביאו ב״י שכתב וז״ל ויקפלנה כבראשונה, משמע שצריך לקפל אותה כמו שהיתה מקופלת בתחילה וכ״מ מלשון המרדכי ורבינו ירוחם שהביאם ב״י אמנם הכנה״ג בהגב״י סי׳ ש״ב כתב וז״ל שאם מקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון אף בשבת מותר להתעטף בטלית חבירו, דאין אדם מקפיד אלא אם מניחו בלתי מקופל מכל וכל, אבל אם מקפלו אפי׳ שאינו כסדר קיפולו הראשון אינו מקפיד וכו׳ והרא״ש שכתב בפ׳ כ״ה ואם מצאה מקופלת יחזור ויקפלנה כבראשונה לאו למימרא שצריך לקפלה כקיפול הראשון אלא הא דקאמר כבראשונה אעיקר קפול קאי, והכי קאמר צריך שיקפלנה כמו שמצאה מקופלת וכו׳ עכ״ל משמע מזה שאין צריך לקפלה כמו קיפול הראשון, אבל נראה שלא כתב זה הכנה״ג אלא כדי למצא היתר בשבת ליקח טלית חבירו ולקפלו שלא כסדר קפולו דלדעת מרן ז״ל בסי׳ ש״ב סעי׳ ג׳ מותר אבל בחול כיון שיכול לקפלו כסדר קיפולו הראשון מודה גם הכנה״ג שצריך לכתחילה לקפלו כסדר קיפולו הא׳ ועוד דאפי׳ הכנה״ג עצמו לא כתב זה אלא בדרך אפשר, ונראה שלא סמך ע״ז הטעם בהחלט שהרי כתב אח״כ טעם אחר מפני שהולכים זה אצל זה ואין מקפידין כאשר יראה הרואה בכנה״ג הגב״י סי׳ י״ד וסי׳ ש״ב. וז״ש הפרמ״ג בא״א אות י״ט בכנה״ג מחמיר בחול שיקפל כקיפולו הראשון ובשבת אעפ״י שאין כקיפולו הראשון יעו״ש. נראה שהבין מדברי הכנה״ג הנ״ל דאין לסמוך ע״ז הטעם כ״א דוקא בשבת מפני שא״א לקפלו כקיפולו הא׳ ודוק. ודברי הפרמ״ג הנ״ל הביאם פתחי עולם אות י״ג ומסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ו׳ ומ״ש המ״א סק״ט אפי׳ שלא כסדר קפולו הראשון ובשבת אפי׳ אין מקפלו כלל שרי, כבר כתב עליו הפרמ״ג שם דדבריו צ״ע וכ״כ תפלה לדוד דף יו״ד ע״א דדברי מ״א צ״ע יעו״ש והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ג׳ וגם היא הניח דברי המ״א בצ״ע, ואעפ״י שיש מן האחרונים שהביאו דברי מ״א הנ״ל והם ר״ז אות ט׳ ושתילי זיתים אות י״ב, מ״מ יש להחמיר ובחול יקפלנו כדרך קיפולו דוקא אם אפשר ובשבת יקפלנו שלא כדרך קיפולו דחיישינן שמא הבעלים מקפידים והויא ברכתו לבטלה. וכ״כ א״ר או׳ ח׳ דטוב ליזהר יעו״ש ועיין באות שאח״ז:

כד **כד) והנה** בענין קיפול הטלית בשבת דעת מרן ז״ל בסי׳ ש״ב סעי׳ ג׳ להתיר אם מקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון, ואע״ג דכתב מרן ז״ל שם סברא זו בשם יש מי שאומר י״ל דהלכה פסוקה ומוסכמת היא אלא שכן דרך הרב״י שדין חדש שלא מצאו בפי׳ כ״א בפוסק א׳ כותבו בלשון יש מי שאומר. וכמ״ש הש״ך בח״מ סי׳ מ״ב סק״ך ובעלי כללים אחרים שהזכירם יד מלאכי בכללי הש״ע יעו״ש, ואח״כ ראיתי בעיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ג׳ שכתב בהדיא כדברי ושמחתי שנתכוונתי לדעת גדולים ודלא כמ״ש מחה״ש דיש פלוגתא בזה יעו״ש:

כד) והנה סברא זו הביאה ב״י בשם המרדכי והיא בפרק ואלו קשרים אות שפ״ח וז״נ כתב ראבי״ה ש״מ דטליתות שהם לבנים שאין צריך בחלופן בו ביום אחר צאתו מבה״כ לא שנא חדשים ולא שנא ישנים אסור לקפלן אפי׳ באדם אחד. וה״מ בסדר קיפולו הראשון אבל שלא בסדר קיפולו נראה דמותר אפי׳ בב׳ בני אדם עכ״ל. ומשהביא מרן ז״ל סברה זו בסתם גבי כלים משמע דדעתו ז״ל דעת עליון דלא יש חילוק בין טלית לשאר כלים דכל שהוא שלא כסדר קיפולו הראשון מותר לקפלו ואפי׳ אם אין לובשו עוד באותו היום שזה הוא דעת המרדכי. וכ״כ א״ר שם אות ט׳ ר״ז שם אות ט׳ פתחי עולם שם אות ט״ז נזר ישראל סי׳ ל״ה אות י״ט:

כד) מיהו מ״ש ת״א כלל מ״ד אות כ״ד וז״ל דאם מקפלו שלא כדרך קיפולו הראשון הכל מותר ודוקא שרוצה ללובשו בשבת דאל״כ הכל אסור דבריו צ״ע דדברים אלו שלא כדרך קיפולו מותר הם לקוחים מהמרדכי והמרדכי כתב אפי׳ אין לובשו באותו היום אם אין מקפלו כדרך קיפולו הא׳ מותר וצ״ע. ואפשר שלא ראה דברי המרדכי בשורשם, ועיין מ״ש הרב בן איש חי פ׳ ויחי אות י״ג. ומ״ש מ״א בסי׳ זה סק״ט כבר כתבו עליו דדבריו צ״ע. או אפשר לומר דדברי מ״א חוזרים על מנהג שכתב הכנה״ג דזה בא לקהלו של זה וזה בא לקהלו של זה לפיכך אין מקפידים זה על זה אם מניחים הטלית בלא קיפול. ודלא כמ״ש מחה״ש. וא״כ כיון שמצינו דעת מרן ז״ל והאחרונים מתירים לקפל שלא כסדר קיפולו הא׳ ואפילו אין לובשו בו ביום הכי נקטינן וא״כ הלוקח טלית מחבירו בשבת נמי צריך לקפלו שלא כסדר קיפולו הא׳ דחיישינן שמא מקפיד ותהיה ברכתו לבטלה, וכ״כ עו״ת בזה הסימן אות י״ב, פרמ״ג א״א סי׳ ש״ב אות ו׳ עיקרי הד״ט שם:

כה) כתב בכלבו, ועכשיו שנהגו לקפל כל הכלים אפשר דקיפול דידן לא דמי לקיפול שלהם שהיו קפדין מאד לפשט קמיטו ולהניחו תחת המכבש ולא כן אנחנו עושים עכ״ל, והביאו ב״י סי׳ ש״ב וכ״כ בס׳ ארחות חיים והביאו הברכ״י שם אות ג׳, פתחי עולם שם אות ט״ז, ואע״ג דמרן ז״ל בשה״ט לא פסק כן מ״מ אין למחות ביד הנוהגין לעשות כן כי יש להם על מה לסמוך אבל כל אדם צריך ליזהר אם בא לקפל שיקפל שלא כדרך קיפולו הראשון כמ״ש מרן ז״ל וכמ״ש לעיל באות הקודם והא דצריך ליזהר לקפלו שלא כדרך קיפולו הראשון היינו אם אינו רוצה עוד ללובשו באותו היום כמש״ל אבל אם פשט הטלית בשחרית ודעתו לחזור ללובשו במנחה מותר לקפל אפי׳ בדרך קיפולו הראשון. עיין ברכ״י סי׳ ש״ב אות א׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ב:

כו כו) אין נכון להניח הטלית בלא קיפול בלילה ואם שכח ולא קיפלו ועבר עליו הלילה אז כשילבשנו למחר ינערנו תחלה. בין איש חי פרשת נח אות ט״ז בשם האחרונים. עוד כתב שם הרב הנז׳ בשם האחרונים שכל אדם יקפל טליתו כל יום אחר תפלה בידו ולא יתננו לשמש לקפלו דקשה למזל עכ״ל וכן הוא בספר רפואה וחיים פי״ב אות קפ״ז והביאו הרב יפה ללב ז״ל בח״ג סי׳ י״ח אות א׳:

כז כז) שם בהגה, וה״ה בתפילין. וצריך שיקפלן אם מצאן מקופלין ושלא יוציאן ממקום שהניחם שם שמא יקפיד עליו בעל התפילין והוה מצוה הבאה בעבירה. ר״ז אות י״ב. ודוקא באקראי אבל בקביעות אסור כמ״ש הב״ח ועיין לעיל אות י״ז, וכן דוקא אם הם מונחים בביה״כ אבל אם הם סגורים בדלת ובמנעול או אם נתנם לשמש להצניעם בדלת ובמנעול אין ליקח אותם בלא רשות. כמש״ל אות ט״ז גבי ציצית:

כח כח) אין חיוב לאדם להשאיל טליתו לברך עליו למי שדר בכפר ואין לו טלית כדי שהוא יצטרך לשאול טלית לעצמו מאחרים בעירו לברך עליו. שו״ת בית יעקב סי׳ קי״ד והביאו באה״ט אות ו׳ בי״ע אות י״ח:

כט כט) אם מתפללים מנחה בבית בעה״ב ולא יש שם כי אם טלית אחד לבעה״ב יכול לכבד לגדול ליתן לו הטלית ודלא כהחק״ל סי׳ ד׳ שהעלה שאינו יכול לכבד הגדול ליתן לו טליתו יעו״ש שאין הנדון דומה לראיה ופשוט שיוכל לכבד וכן עמא דבר וכן ראיתי שנהגו בפני רבנים מאורי אור בעה״ק ירושת״ו כמה פעמים ואין פוצה פה. הרב יוסף אומץ סי׳ ס״ה אות ד׳ ורמזו הרב עיקרי הד״ט סי׳ ב׳ אות ע״ד. זכ״ל ח״ג או׳ ט׳ בי״ע אות י״ט. ועיין לב חיים סי׳ צ״א מ״ש בזה וכיוצא בו:

ל ל) מי שנדר טלית לקהל להתעטף בו ש״ץ לפני העמוד אין היחיד רשאי לשאול אותו ולברך ואף בלא ברכה י״ל דאינו רשאי דדעת הנודר רק לש״ץ וכבר אינו שלו לומר ניחא לקיומיה מצוה בממוניה, פרמ״ג בא״א סי׳ תרצ״ד אות ה׳ והביאו כר״ש בזה הסי׳ פתחי עולם בזה הסי׳ אות י״א:

לא לא) שם בהגה, אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו וכו׳ והטעם כתוב בנ״י והביאו ב״י דשמא יבא לקרות בהם הרבה עד שיקרע מרוב משמוש, וכתב מ״א סק״י ומשמע מזה דאפי׳ באקראי אסור ללמוד בהם יעו״ש וכ״כ ר״ז אות י״ג חס״ל אות ה׳. ואפי׳ אם היו מונחים בביה״כ אסור, פרמ״ג במש״ז אות ז׳ וכתב שם הפרמ״ג והעולם נוהגים בבה״כ כשמוצאים סידור תפילה וכדומה של חבירו שלוקחים בלא דעת בעליו ואיני יודע היתר לזה עכ״ל והביאו עמודי השולחן על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ט״ו פתחי עולם אות י״ג, וזה לשון החס״ל שם ורבים אין נזהרין בזה וה׳ הטוב יכפר בעדם כי שגגה היא דמה יסכון גבר לטרוח ולהיות יגע לריק בעשותו מצוה בעבירה לקבל נגע תחת עונג הלא ההעדר טוב שאם ישב האדם ולא עבר עבירה נותנים שכר כעושה מצוה וראוי לכל ישראל למחול ולפרסם דניחא ליה למעבד מצוה בספריו ולא יענש שום אדם בסיבתו ואפי׳ המניחים סידורי תפלות בבה״כ מאחר דנהוג עלמא ליקח סידור לתפילה מן הבא בידו סתמו כפירושו דהמניחו שם אינו מקפיד וניחא ליה דלעביד מצוה בממוניה כל שיחזור ויניחנו במקום שהיה. ומעיקרא נמי לא יוציאנו ממקום למקום בלי ידיעת בעלים, דמשכחת לה שבאותו הפרק יבקשנו בעליו לצרכו ולא ימצאנו ויכעוס על הנוטלו. וכן בספרים של הקדש לא ניתנה רשות להוציאם מבה״כ או בהמ״ד דלא ניחא לזה למקדיש שיביאו לידי איבוד ותכלה

קרנא אלא שילמדו במקום שהם עכ״ל. ועיין בח״מ בהגה סס״י קס״ג שכתב וז״ל נמצא בתקנות קדומות שלא להוציא טלית או ספר מבה״כ בלי רשות בעלים עכ״ל והביאו ש״ך דף ל״ד ע״ד מחה״ש אות יו״ד פתחי עולם אות י״ג:

לב **לב) שם** בהגה. אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו וכו׳ מיהו אם הוא ת״ח והפקידו אצלו ספרים ואין לו ספר כיוצא בזה מותר לקרות ולהעתיק ממנו כי ודאי אדעתא דהכי הפקידו אצלו. רמ״א בהגהת ש״ע ח״מ סי׳ רצ״ב סעי׳ ך׳ וכ״כ הט״ז בסי׳ זה סק״ז. א״ר אות ט׳ וכתב שם הסמ״ע דאם צרר וחתם הספר בקשר משונה דגילה דעתו דקפיד בקריאתו אז ודאי לא ניחא ליה ומקרי שולח יד בקריאתו וכ״ש בהעתקתו מתוכו עכ״ל יעו״ש. וכן דעת המ״א סק״י כמ״ש המחה״ש. א״ר שם פרמ״ג א״א אות יו״ד. וכ״כ שתילי זיתים אות י״ד בשם א״ז פתחי עולם אות י״ג ומ״ש המ״א והש״ך מכשיר עיין נה״ש שכתב דאינו מוכרח אלא גם הש״ך מודה דאי גילו הבעלים דעתם בהדיא דקפדי אסור ללמוד מתוכו יעו״ש. ומ״ש הט״ז בסי׳ זה סק״ז דה״ה בממשכן אצל ת״ח דחד טעמא הוא עיין בסמ״ע על ח״מ סי׳ ע״ב סעי׳ א׳ דאסר יעו״ש. ועיין מ״ש שם מור״ם בהגה וביו״ד סי׳ קע״ב ובבה״ט שם ובמחה״ש אות יו״ד פתחי עולם שם:

לג **לג) במקום** בטול תורה שאין ספרים נמצאין יכולין בית דין לכוף לאחד להשאיל ספריו ללמוד מהם ובלבד שישלמו לו מה שיתקלקלו הספרים. מור״ם בהגה שם. ועיין מ״ש עוד שם בד״מ אות ה׳:

לד **לד) [סעיף ה׳] טלית של שותפין חייבת בציצית וכו׳** והיינו שחבירו מרוצה שילך חבירו בו. והיא בלא ציצית חייב לעשות בו ציצית ואסור בלא ציצית אבל שותפין ויש בו ציצית וא׳ מקפיד על חבירו שלא ילך בו אפילו יש בו כדי חלוקה ובכל חלק שיעור טלית אפ״ה אם לובשו בגזילה ומברך עובר בלא תשא. כי חלק הא׳ שבו ב׳ ציצית אינן שלו. וכ״ש אם אין בו עדיין ציצית. פרמ״ג במש״ז אוח ז׳ פתחי עולם אות ט״ו:

לה **לה) שם.** טלית של שותפין חייבת וכו׳ אבל כסות השותפין עם הגוי אינה חייבת אלא א״כ נתן לו הגוי רשות להשתמש בה ויתן לו כסות אחר. דמשק אליעזר בפ׳ ראשית הגז ד׳ תכ״ד ע״ג. והביאו יד אהרן בהגה״ט עי״ש מיהו בהגהת רע״א כתב דמפרק ראשית הגז (חולין דף קל״ו) משמע דשותפות עם העכו״ם חייבת. והביאו פתחי עולם אות ט״ו יעו״ש. אמנם האה״ח כתב דחייב בציצית ולא יברך עליו. וכן טלית של שותפות איש ואשה. והביאו פתחי עולם שם:

סימן טו

א **א) [סעיף א׳] מותר להתיר ציציות וכו׳** ואפי׳ מטלית חדש לטלית חדש, וכ״ש מטלית ישן לטלית חדש. ב״ח. ברכ״י או׳ א׳ ואו׳ ב׳ וכן מותר להתיר ציציות מטלית גדול ליתנם בטלית קטן, אה״ח בשם תשי׳ בית יהידה חיו״ד סי׳ כ״ט והביאו פתחי עולם אות א׳ אבל אין להתיר מבגד של גדול דחיובו מה״ת ולתתם בשל קטן דחיובו רק מדרבנן ה׳ מלבי״ם, והביאו עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ך׳ וכ״כ מ״ב בשם אה״ח והביאו פתחי עולם שם. ועיין לקמן אות י״ג מ״ש בשם העו״ת

ב **ב) שם** מותר להתיר ציצית וכו׳ עיין פרמ״ג בא״א סוף אות ב׳ שכתב וז״ל וצ״ע מטלית המחוייב ד״ת לרבנן אי שרי להתיר, או דילמא דוקא בשניהם ושוים מתיר מבגד לבגד לא כה״ג עכל. מיהו ה׳ מלבי״ם מיקל בזה והביאו עמודי השלחן שם, וכ״כ אה״ח להתיר והביאו פתחי עולם שם:

ג **ג) מותר** להתיר ציצית וכו׳ ודוקא להתיר הציצית מבגד זה ולחזור לקושרם ולכורכם בבגד אחר אבל לחתוך הבגד ולהוציא הציציות שלימים כמו שהם קשורים וכרוכים ולהניחם בבגד אחר ע״י שתולה אותם בחוט בנקב וכיוצא בזה, או שמכניס סוף החוטין מקום ששם כפולים ד׳ לח׳ תוך הנקב וחוזר ומכניס בתוכם הענף והגדיל ותולה אותם ע״י עגיבה אסור דלא כרבינו ישעיה הא׳ בהלכות ציצית בס׳ סם חיים דף י״ד ע״ב שהתיר בזה דהוא יחיד בדבר אלא כרש״י ז״ל [מנחות דף מ״א סוף ע״א] ודעמיה דס״ל דהוי תעשה ולא מן העשוי, וכן הסכמת רבני האחרונים, כ״כ לב חיים סי׳ צ״ו, ועי״ש שתמה על הברכ״י שהביא דברי רביני ישעיה הא׳ בשיו״ב בסתם ולא זכר שהם נגד כל הפוסקים יעו״ש, וכ״מ נמי מדברי תוספות מנחות דף מ״ב ע״א ד״ה ואביק להו מיבק דלא כרבינו ישעיה הא׳ שכתב וז״ל נ״ל שלא היה מעביר דרך נקב האבק אלא ז׳ חוטין לכל היותר והשמיני מניח וקושר בו דאל״כ היה יכול להעביר הציצית מן הטלית דרך האבק אחר עשייתן ולא משכחת כלאים בציצית עכ״ל, משמע דכל שהוא יכול להעביר הציצית מן הטלית אחר עשייתו דרך האבק לא חשיב קשירה זו בטלית קשירה משום דבעינן קשירה שיש בה איסור כלאים וזה דלא כרבינו ישעיה הא׳ ועיין להרב פעלים בח״ג סי׳ א׳ מ״ש בזה וכנראה דלא ראה דברי התוספות הנז׳ וגם מ״ש שם דכריכות והקשרים של הציצית דומה לכתיבת המזוזה לא כן כתב הברכ״י סי׳ י״ט אות ב׳ אלא טויית הציצית ושזירתו דומה לכתיבת המזוזה וקביעות חוטי הציצית בבגד הוא כקביעות המזוזה בבית יעו״ש, באופן דדין

זה לא נפיק מפלוגתא ויש לחוש לאיסור לבישת בגד בת ד׳ כנפות בלא ציצית דלסברת התוספות זה לא חשיב קשירה בבגד כיון דלא דמי לכלאים ועוד יש לחוש שמא יש בו ג״כ תעשה ולמ״ה כפשט דברי רש״י ז״ל ודעמיה וכמ״ש לב חיים ז״ל, וגם לדברי הט״ז והמאמ״ר סק״א שכל א׳ פירש פירוש אחר בדברי רש״י י״ל דהא יהא איתא בדברי רש״י פירושם וגם תעשה ולא מ״ה יעו״ש באופן דאין לנו להתיר אסורים בפירושים דחוקים, ותול״מ:

ד ד) **שם,** מותר להתיר ציציות וכו׳ היינו דווקא בשאין ציצית מצויין בעיר הא יש ציצית מצויין אין להתיר ציצית מבגד לבגד מאחר דאפשר לחנות בזול בקל ציציות אחרות, פרמ״ג במש״ז אות ב׳ לב חיים סי׳ צ״ה סידור בי״ע אות ה׳ פתחי עולם שם. ועוד כתב הפרמ״ג במש״ז סי׳ י״ט אות א׳ טעם אחר כדי לחוש נמי למ״ד כלי קופסא חייבין בציצית. יעו״ש ובדברנו לשם אות ב׳:

ד) **והא** דמתירין מבגד לבגד בעינן שיהיה אותו בגד האחר מזומן להטילו בו דחיישנן לפשיעותא כן מ״כ מכ״י למהר״א נחום זיע״א דברי מנחם בהגה״ט אות א׳:

ה ה) **שם,** מוחר להתיר ציציות וכו׳ ואפי׳ יש בכריכות כמספר שם הויה. כמש״ל סי׳ י״א אות מ״ח:

ו ו) **ואם** נפסק חוט אחד אעפ״י שנשאר בו כדי עניבה ואם היה נשאר בכנף היה כשר להניחו בבגד אחר כתב מרן ז״ל בב״י שהוא פסול יעו״ש, וכתב הברכ״י אות ג׳ וז״ל והגם דמרן הכא בש״ע השמיט דין זה ומשמע קצת דמספקא ליה, הדין דין אמת ופירושו של מרן אמת ויציב ומה גם עתה דמהר״ר בצלאל מטי בה בשם גיליון שהוא מרב קדמון והכי מוכחי דברי רש״י והרא״ש ורבינו ירוחם שכתבו שיהי׳ החוטין שלימים וגם הרי״ף הביאה, וכ״כ הרב ברכת הזבח דהדין אמת, וגם הט״ז ומ״א וא״ר כתבוהו וכי׳ עכ״ל יעו״ש, ונראה דהא דכתב מרן ז״ל דפסול להניחו בבגד אחר היינו לכתחלה, כדמשמע מלשון מוהר״ר בצלאל שהביא הברכ״י והברכ״י ז״ל השוה לשון הרב בצלאל לדעת מרן ז״ל וכן משמע מדברי הט״ז סי׳ י״ב סק״ג, וכ״כ המ״א סי׳ זה סק״א בהדיא דאינו אסור ליתנו בבגד אחר כ״א לכתחלה וכ״כ עו״ת אות ב׳ וכ״כ ר״ז או׳ ב׳ פרמ״ג סי׳ י״ב במש״ז אות ג׳ ש״צ דף ק״ט ע״ב [ומ״ש שם הש״צ דאם לא נשאר כדי עניבה המ״א מכשיר בדיעבד עיין מ״ש עליו הזכ״ל ח״ג אות צ׳] בי״ע אות ב׳ שתילי זיתים סי׳ י״ב אות ז׳ וכ״מ מדברי ח״א כלל י״א אות כ׳, ודלא כמ״ש המחה״ש:

ז ז) **ואם** נפסק חוט אחד מותר לקשור בו חוט אחר להשלימו לי״ב גודלין, והוא שקשרו קודם שנתנו בטלית, כמש״ל סי׳ י״ב אות ו׳, וכגון שחוט זה השני שקושרו בו ג״כ הוא טווי לשמה, עיין לעיל סי׳ י״א סעי׳ א׳ והוא פשוט:

ח ח) **שם** אבל שלא להניחם בבגד אחר לא, ואם רוצה להתיר ציצית מן הבגד ולהשליכם ולעשות בו ציציות אחרות יפות מן הראשונות ודאי שהוא מותר דהוי נוי מצוה, וכתיב זה אלי ואנוהו, לבוש, וכ״כ השכה״ג בהגה״ט והט״ז סק״ב מ״א סק״ב י״א בהגה״ט א״ר או׳ א׳ ברכ״י או׳ ב׳ וסוף אות ד׳ ר״ז אות ה׳ ח״א כלל י״א אות ל״ב פתח הדביר אות ב׳ בי״ע אות ו׳ קיציר ש״ע סי׳ ט׳ אות י״ח בן איש חי פ׳ לך לך אות ז׳ ודלא כהמו״ק:

ט ט) **כשרוצה** להתיר הציצית כדי להניח יותר יפים וקשה עליו הטרחה להתירן ורוצה לחותכן. לדברי העו״ת אות ב׳ והביאו א״ר אות א׳ אסור וכן דקדק המש״ז אות ב׳ מדברי הט״ז יעו״ש אבל מדברי הלבוש דקדק דמותר לחתוך, וכ״כ מהר״י מולכ״ו בתשו׳ וה״ד הברכ״י אות ב׳ על שם הלבוש דמותר לחתוך וכ״כ ח״א כלל י״א או׳ ל״ב וכ״כ הזכ״ל ח״א או׳ צ׳ בשם כתונת יוסף סי׳ א׳ וכ״נ דעת לב חיים בסי׳ צ״ד להקל וכ״כ פתח הדביר או׳ ב׳ בשם כמה פו׳ שהוא מותר והסכים עמהם לדינא:

י י) **מי** שנפסק בטליתו ב׳ או ג׳ ציציות וצריך לעשות אחרים והשאר כשר אפי׳ אחד אין להתירו מהטלית ולהשליכו משום דאיכא משום ביזוי מצוה, אך אם רוצה לעשות ציציות יותר גאים מהראשונים או שהראשונים בלו קצת ורוצה להניח חדשים מותר להתירם ולהניח היפים משום נוי מצוה, ברכ״י אות ב׳ בשם תשו׳ מהר״י מולכ״ו ותשו׳ מהר״ם בן חביב כ״י והסכים עמהם לדינא והביאו סי׳ בית עובד אות ז׳ זכ״ל ח״א אות צ׳ שע״ת אות ב׳ בן א״ח שם:

יא יא) **שם** שלא להניחם בבגד אחר לא, אבל אם רוצה לעשות מהטלית בגד שלא יהיה לו ד׳ כנפות מותר ליטלן ואפי׳ אינו מניחם בבגד אחר. מ״א סק״ב. יד אהרן בהגה״ט. פרמ״ג בא״א אות ב׳ ברכ״י אות ד׳ ר״ז אות ה׳ ח״א שם סידור בי״ע אות ג׳ וכתב שכן מפורש יוצא מדברי הרמב״ן בס׳ תורת הבית דף ל״ב ע״ג שתילי זיתים אות ב׳, ועיין לקמן בדברינו על סי׳ כ״א אות ו׳:

יא) **וה״ה** אם נפסק אחד מהראשים, אע״פ שכשרים רשאי להתירן ולעשות שלימין מ״א שם י״א שם ר״ז שם ח״א שם סידור בי״ע אות ד׳ שתילי זיתים או׳ ד׳ קיצור ש״ע סי׳ ט׳ אות י״ח, וכן אם מוכר הטלית לעכו״ם מותר ליטלן ואפי׳ אין מניחן בבגד אחר, מ״א שם א״א שם ר״ז שם ברכ״י אות ט״ז וכתב דלא כא״ר יעו״ש שתילי זיתים אות ב׳, אבל כשמוכר טלית לחבירו אסור ליטול הציצית אא״כ רוצה לקובעו בטלית אחר, ב״ח ומ״א שם בשם

השאלתות פ׳ שלח לך. י״א שם. וכ״כ הפרמ״ג שם, ברכ״י שם, שתילי זיתים, [וכתב שם הברכ״י דלא כהא״ר אות א׳ שרצה להגיה לשון השאלתות שהביא הב״ח דלשון השאלתות עצמו במקומו לא יתפרש הכי והא״ר לא ראה דברי השאלתות במקומן ויעו״ש בברכ״י שהביא השאלתות בעצמו ועיין מ״ש המאמ״ר, אות ב׳] ואפי׳ אם זה הלוקח רוצה ללובשו ולעשות בו ציצית אסור למוכר להתירם אא״כ כשיניחם בטלית אחר, ברכ״י שם, ודלא כעי״ת:

יב יב) אם נתבלה הטלית מותר להסיר ציציותיו וא״צ להניחם בטלית אחר, וצ״ע אם מותר גם לחתוך כיון שנתבטל מצות ציצית לגמרי מטלית זה, פתחי עולם אות ב׳ בשם אה״ח, ונלע״ד כיון דבלה הטלית ואין מקפיד עליו יקרע את הכנף ויקח אותם כמו שהם אם קשה עליו הטרחה להתירם ואין לחתכם על חנם וא״ת כיון שנתבלה הטלית והציציות א״צ לו להניחם בטלית אחר למה לו להסיר אותם וי״ל שרוצה לזרוק הטלית כמ״ש מרן ז״ל בסי׳ כ״א סעי׳ ב׳ ולגנוז את הציצית כמ״ש מור״ם ז״ל שם בסע״י א׳, או י״ל כגון שלא נתבטלה כולו לגמרי רק נתבטל ממצות ציצית כמו שהוא עתה אבל יוכל ליקח ממנו איזה חתיכה לעשותה בגד אחר ע״כ רוצה להסיר הציצית כדי לעשות מאותה חתיכה בגד אחר. וכמ״ש באות הקודם דמותר לעשות מהטלית בגד אחר:

יג יג) שם בהגה. ודוקא בטלית של בר חיובא, ואפי׳ אין חיובו אלא מדרבנן אין להתיר. א״ר אות ב׳ פרמ״ג א״א אות ב׳ ומ״ש עו״ת אות ג׳ על דברי הגה זו וז״ל משמע אפי׳ אינו חייב אלא מדרבנן אין רשאי להתיר ולהניחם בטלית שחייב מדאורייתא וכו׳ עכ״ל ר״ל טלית של בר חיובא אפי׳ אינו חייב אלא מדרבנן אינו רשאי להתיר ולהניחם בטלית שחייב מדאורייתא של אינו בר חיובא. ועיין באה״ט אות ג׳ שכתב דברי העו״ת הם מגומגמין ולדעתי הם ברורין ועיין מאמ״ר אות ג׳ שכתב דרך אחר ועיין מש״ל סו׳ או׳ א׳:

יד יד) שם בהגה. אבל מותר להתיר הציצית מטלית של מתים. עיין ביו״ד סי׳ שנ״א סעי׳ ב׳:

טו טו) [סעיף ב׳] אינו יכול ליקח הכנף וכו׳ ולתופרו בבגד אחר וכו׳ משמע אבל לאותו בגד עצמי מותר לתופרו שהרי בבגד זה היה תחילת עשייתו בכשרות. וכ״כ המ״א סק״ג. אמנם לפי דברי הט״ז סק״ג אפילו אם רוצה לחברו לאותו בגד שנטלו ממנו אסור. דס״ל דכיון דנחתך מן הבגד ונוטל משם נתבטלו הציציות שבאותה חתיכה ואית בה תעשה ולא מ״ה אה יחזור ויחברנה עם הטלית כמו שהיא עם הציציות. אלא צריך שיתיר ממנה הציציות ויתפרנה עם הבגד ואח״כ יעשה בה הציציות מחדש. עיין פרמ״ג במש״ז אות ג׳ ואות ד׳ ועיין בסמוך:

טז טז) [סעיף ג׳] טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לשתים וכו׳ אין בו משום תעשה ולמ״ה. כתב הב״ח וז״ל דוקא כשמתעטף בכל חלק לבדו אבל אם מצרף לכל חלק חתיכה אחרת אפי׳ אין בחתיכה האחרת שום ציצית יש בציצית הראשונות משום תעשה ולמ״ה שהרי כשהתחיל לתפור האחרת בקרן אחד נתבטל אותו הכנף ואין שם אלא אלא ג׳ כנפות ולכשיתפור אח״כ את כולה נעשית בת ד׳ כנפות ואיכא בראשונות משום תעשה ולמ״ה עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות א׳ עו״ת אות ה׳ מיהו הט״ז סק״ג חלק עליו וכתב דאם ירצה יכול לצרף לחצי אחד חתיכה מבגד אחר ולעשות ציצית חדשים על כנפות החדשים והציצית הראשונים לא נפסלו. וכן דעת המ״א סק״ד א״ר אות ה׳ מאמ״ר אוח ד׳ מש״ז אות ג׳ סידור בית עובד אות ט׳ וכתב וכן עיקר.

טז) אבל אם רוצה לחויר ולחבר שני החלקים יחד כבתחילה עם הציציות שבהם לדעת הד״מ ה״ד הט״ז והמש״ז שם מותר ואין בו משום תעשה ולמ״ה וכן דעת המ״א סק״ג וד׳ פרי הארץ חא״ח סי׳ ב׳ הביאו יד אהרן בהגב״י מאמ״ר שם ר״ז אות ח׳ חמד משה הביאו מחה״ש. פי שנים אבל לדעת הב״ח יש בזה משום תעשה ולא מן העשוי כמש״ל ולדעת הט״ז אם ירצה לחזור ולחבר שני החלקים יחד כבתחלה צריך להתיר שני ציציות של חצי האחד ולעשותם מחדש אחר שיתפרם. והוי זה החלק שאין בו ציצית כמו תוספת על חלק הראשון ומניח לו ציצית מחדש וכ״כ הרב נחפה בכסף בא״ח סי׳ א׳ והביאו הברכ״י אות ו׳ זכ״ל אות צ׳ דאין להתיר כ״א בכה״ג ותמה על הרב פרי הארץ, וכ״כ סי׳ בי״ע אות יו״ד. וכתב וכן עיקר. וכ״פ ח״ח כלל י״א. או׳ כ״ח. א קיצור ש״ע סי׳ ט׳ אות ט״ו. וכן פסק הרב בן א״ח פ׳ לך לך אות יו״ד:

יז יז) שם ובכל חלק יש בו שיעור וכו׳ אבל אם בחלק א׳ יש בו כדי עיטוף ובחלק א׳ אין בו כדי עיטוף צריך להסיר את הציצית מחלק זה שאין בו כדי עיטוף ולחזור ולהניחו אחר שיתפור. ר״ז אות ט׳ ח״א שם קיצור ש״ע שם:

יח יח) ואם אין בכל חלק בפני עצמו כדי להתעטף בו צריך להסיר כל הציציות. קיצור ש״ע שם וכ״כ פתחי עולם אות ד׳ בשם אה״ח. ואין חילוק בין שתופר ממקום אחר ובין שחוזר ומחבר שני חלקי הציצית עצמם צריך להתיר כל הציציות שבהם ולחזור ולקשרם. פת״ע שם בשם הנז׳:

יט **יט) וה״ה** אם נקרע הטלית באלכסון עד שאין בכל אחד כ״א ג׳ כנפות אעפ״י שיש בכל אחד שיעור טלית מתבטלים הציציות. והטלית. עצמו שנחלק לשנים בענין זה כיון שנחלק רובו הוי כנחלק כולו. וכשחוזר ותופרו צריך להתיר ציציותיו. פת״ע שם בשם הנז׳ וכ״כ מו״ק:

כ **ך) וכן** טלית ארוכה יותר מדאי עד שאינה ראויה ללבישה שמבואר בסי׳ יוד שיטיל בה ציצית בכנפות הכפולות ולא יברך אם חלק הטלית לשנים צריך להתיר ציציותיו ולחזור ולעשותם מחדש. פת״ע שם בשם הנז׳:

כא **כא) וכן** אם נקרע הכנף מן הטלית ונעשה מקומו עגול שאינו ראוי לציצית צריך להתיר כל הציציות מן הטלית ולרבע מקום הכנף ואח״כ חוזר לקושרם מחדש, שהרי בשעה שנקרע הכנף ונעשה מקומו עגול נתבטלו גם הג׳ ציציות האחרים מפני שנעשית הטלית בת ג׳ כנפות שהיא פטורה כמבואר בסי׳ יו״ד ועיין לקמן אות כ״ג:

כב **כב) [סעיף ד׳] נקרע הטלית תוך שלש וכו׳** אין רשאי לתופרו. ופי׳ רש״י דחיישינן שישתייר מחוט התפירה וכו׳ ומשו״ה חוץ לג׳ אצבעות אין לחוש דשם לא מקום תליית ציצית הוא. כמ״ש רש״י ז״ל בהדיא. וממילא משמע דה״ה כשנקרע למטה מקשר גודל שרי לפי טעם זה דהא לאו מקום תליית ציצית הוא. וכ״מ בהדיא לקמן סעי׳ ו׳. מאמ״ר אות ו׳ וכ״כ א״א אות י״ד ועיין לקמן אות ל״א. וא״כ אם נקרע הטלית סמוך לשפת הכנף למטה מקושר גודל ועדיין הוא מחובר לבגד מותר לתופרו לכ״ע ובכל חוט שירצה אפילו חוט צמר לטלית של צמר. דהא לס׳ רש״י כיון שהוא למטה מקשר גודל ואין ראוי אותו המקום להטיל בו ציצית לא חיישינן שישתייר מחוט התפירה וכו׳ ומותר לתפור. ולרב עמרם כיון שהוא עדיין מחובר לבגד תורת בגד עליו ולא אמרינן כמאן דליתיה דמי ומותר לתפור וגם הציצית שהיו בו בעת התפירה לא נפסל. כמ״ש בסי׳ י״א סעי׳ יו״ד ולקמן סי׳ ט״ו:

כג **כג) שם** ורב עמרם פי׳ דטעמא משום דנקרע תוך ג׳ לית ביה תורת בגד וכו׳ וצריך להטיל טלאי על הבגד שיהיה הטלאי יותר מג׳ אצבעות על ג׳ אצבעות ואז יטיל בו ציצית, אבל הציצית שהיו בו בתחילה כבר פסול דהוי תעשה ומ״ה. ח״א כלל י״א אות כ״טל א״א אות ו׳ חס״ל אות ב׳. וכגון דלא נתעגל מקום הקרע של הכנף אבל אם נתעגל צריך להסיר כל הציציות ואח״כ יעשה אותם מחדש. כמש״ל או׳ כ״א ואו׳ י״ט:

כג) ואם נקרע הכנף לגמרי מן הבגד שצריך לעשות לו ציצית מחדש ונשאר מקומו מרובע אבל המקום ההוא בלוי ורוצה לחתוך מקום ההיא הבלוי ויעשה ציצית הכנף במקום והחזק אין שום חששא על ג׳ ציציות הראשונים ועדיין הם בכשרותן. ואעפ״י שבשעה שחותך מקום הבלוי נתבטל תורת כנף מאותו מקים הבלוי ונעשה במקום החתך שהוא מקום החזק אין בכך כלום. כמו חותך טליתו לשנים דאמרינן דמותר לעשות ציצית בכנפות החדשים שהוא מקום החתך אע״ג דאלו נעשו מחדש וכנפות הראשונים נתבטלו מן זה הבגד אעפ״כ הציציות הראשונים שהיו בתחילה שלא במקום החתך לא נתבטלו. כמש״ל אות ט״ז הכא נמי לא שנא. ואין חילוק בענין זה אם החתיכה שמסיר מן הטלית גדולה או קטנה אלא כיון שנשאר בטלית שיעור שחייב בציצית והכנפות לא נתעגלו בשום פעם ציציות הראשונים לא נתבטלו. כמש״ל אות י״ז ואות י״ח ע״ש ודו״ק:

כד **כד) שם** ואי עביד ביה ציצית לא פטרה לטלית, כתב המאמ״ר אות ח׳ כן הוא מבואר מלשון הרא״ש כמו שהבין מרן ז״ל וכך הם דברי ריי״ו, ותמה על דברי הט״ז סק״ד שכתב דלכ״ע כשר אם הטיל בו ציצית אחר התפירה. אלא דברי מרן ברורים ונכונים יעו״ש וכ״כ הלבו״ש דאי עביד ביה ציצית אפי׳ אחר שתפר לא פטר את הטלית, שתילי זתים אות י״א:

כד) שם ולפירוש זה אם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר וכו׳ כתב עו״ת אות ז׳ ואות ט׳ דהתה״ד סי׳ מ״ז כתב בהדיא דלדעת ר״ע אם נשתייר כל שהוא פסול יעו״ש אבל הא״ר או׳ ח׳ כתב דבט״ז משמע דהתה״ד מכשיר וכן פסקי הב״ח וט״ז ויש לסמוך עלייהו וכו׳ עכ״ל:

כה **כה) שם** ולפירוש זה אם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר ומותר לתופרו אפי׳ עם הציצית, כ״מ בב״י וכ״כ הלבוש שתילי זיתים אות י״ב, אמנם לדעת הט״ז סק״ד אין מותר לתופרו עם הציצית אלא א״כ נשאר באותה רצועה שנחתכה ג׳ אצבעות על ג׳ אצבעות מחוברים בבגד ואז מותר לתפור הכנף עם הציצית, ואין חילוק אם הקרע בתוך שלש או חוץ משלש אלא אם נשאר מחובר לבגד ג׳ אצבעות על ג״א מותר לתפור הכנף עם הציצית או אם עשה ציצית בעת ההיא בכנף המדולדל לא נפסלו אבל אם לא נשאר מחובר ג״א צריך להתיר הציצית מאותו כנף ולעשותו מחדש אחר שיתפור יעו״ש, פרמ״ג במש״ז אות ד׳, וגם הלבוש כתב אם הקרע בתוך ג׳ יש להחמיר ולחוש לסברת האומרים בענין ג׳ אצבעות חיבור, עיין ב״י ועיין מאמ״ר אות ט׳:

כו **כו) שם** וירא שמים יצא את כולם היכא דאפשר. הא דכתב ויר״ש וכו׳ היכא דאפשר משום דבב״י פסק כרב עמרם דהרמב״ם קאי כוותיה אלא היכא דאפשר יש לחוש לדעת רש״י יעו״ש ואע״ג דבדברי ר״ע יש שני פירושים והביאם מרן ז״ל בש״ע ובדברי הרמב״ם ז״ל לא פירש מרן ז״ל בב״י כ״א פירוש א׳ ה״ה ג״כ דיתפרשו פירוש שני אלא מפני שהיה מרן ז״ל בב״י מפרש דעת יש אומרים שהביא בש״ע פי׳ דברי הרמב״ם כן וה״ה דיתפרשו פירוש השני אלא דלא חש לפרש דסמך על המעיין:

כז כז) **שם** וירא שמים יצא את כולם היכא דאפשר. דהיינו אם נקרע הטלית בתוך שלש אצבעות סמוך לשפת הבגד ונפסק הכנף לגמרי לא יתפור אפי' בחוטין שאינם ממין הכנף והציצית. ואפי' תפר כפסיק חשיב ולא יניח בו ציצית. דחיישינן לס' א' של ר"ע. ואם נשאר הכנף מחובר לבגד כל שהוא מותר לתפור אבל צריך לתפור בחוטין שאינם ממין הציצית והטלית לחוש לס' רש"י ז"ל ואז אפי' הציצית שהיו בו מתחילה לא נפסלו ולדעת הט"ז צריך שיהיה ג"א על ג"א מחובר לבגד ואז מותר אפי' בציצת שהיו בו מתחילה כמש"ל אות כ"ה:

כז) **ואם** נקרע למעלה מג' אצבעות אם עדיין מחוברת הרצועה ההיא לבגד ג"א על ג"א מותר לתפור לכ"ע ואפי ציצית שבה לא נפסלו. אבל אם נחתכה הרציעה ההיא לגמרי מן הבגד י"א דמותר נחברה לבגד ההוא ואפי' עם הציצית שבה ויש אוסרים אלא א"כ מתיר הציצית ממנה ולחברה עם הבגד ואח"כ מטיל בה ציצית כמש"ל אות ט"ו וט"ז וי"ז וי"ח וכן יש להחמיר כדי לצאת אליבא דכ"ע:

כח כח) [**סעיף ה'**] **אם נקרע מנקב שהציצית תלוי בו וכו'** ולא נשאר שיעור קשר גודל כמ"ש בסי' י"א סעי' יו"ד. ב"י. מ"א סק"ט. ר"ז אות ט"ו ועיין בדברינו שם אות כ"ט:

כט כט) **שם** ואם נקרע ונשתייר ממנו כל שהוא וכו' זה קאי אנקרע מנקב הטלית ולמטה, ט"ז סק"ה ר"ז שם:

ל ל) **שם** ותפרו ואח"כ הטיל בו ציצית וכו' וה"ה אם רוצה לתופרו ועדיין הציצית הראשונים בתוכו [דאין נפסלין כיון שעדיין נשאר משהו מחובר וקדם הטלית ציצית לקרע, כמ"ש בסי' י"א סעי, יו"ד] יש לחוש לדעת רש"י ואין לתופרו כ"א בחוטין שאינם ממין הציצית והטלית ההוא דחיישינן שמא ישאר חוט מן התפירה ואח"כ נפסלו הציצית ויבא להשלים ע"ז החוט ז' חוטין והוי תעשה ולמ"ה כמ"ש מאמ"ר אות ו' וז"ל וליכא למיחש שמא יפסלו החוטין וכשמתקנם יצרף זה החוט דאז הוי כלכתחילה דכל שצריך להטיל ציצית מחדש אם הוא פחות מקשר גודל פסול עכ"ל. משמע דדוקא אם הקרע הוא בפחות מקשר גודל דאין ראוי להטיל שם ציצית ליכא למיחש שמא יפסלו החוטין וכו' אבל אם הקרע הוא בתוך ב' שראוי להטיל בו ציצית אעפ"י שיש בו ציצית עתה חיישינן שמא יפסלו החוטין וכשמתקנם יצרף זה החוט עם ז' חוטין והוי תעשה ולמ"ה והא דנקט מרן ז"ל ותפרו ואח"כ הטיל וכו' משום דבעי למימר אח"כ ואם נקרע ותפרו וכו' דשם מיירי דנקרע לגמרי כמו שית'. ושם נפסלין הציצית שהוא בתוכו וצריך לומר ואח"כ הטיל בו ציצית וכו' לכך ברישא נמי נקט ותפרו ואח"כ וכו'. או י"ל הא דנקט ותפרו ואח"כ הטיל וכו' משום דאם קדם הקרע להטלת ציצית מוכרח הוא שיתפור אפי' נשאר משהוא כדי להניח הציצית למעלה מקשר גודל, לכך נקט בכה"ג. לא כן אם קדם הטלת ציצית לקרע ונשאר משהוא שאינו מוכרח לתפור כיון שהוא כשר לכך לא נקט בכה"ג. ועיין לקמן אות ל"ב:

לא לא) **שם** לא יתפור לדעת רש"י. ודוקא כשהקרע למעלה מקשר גודל וכמ"ש סעי' ו'. מ"א סק"י. וכתב מחה"ש דאל"כ ליכא למיחש לחשש רש"י דהא משום זה אין ראוי לתליית ציצית עכ"ל וכ"כ הפרמ"ג בא"א אות יוד. עי"ש ועיין בדברינו לעיל או' כ"ב:

לב לב) **שם** לא יתפור לדעת רש"י. טלית שנקרע תוך ג' ולא הגיע הקרע עד הנקב אשר הציצית תלוי בו ולא נפסק. אלא נקרע מצד אחד והשני שלם מותר לתפור אותו. אך כדי לצאת שיטת רש"י יתפור אותו בחוטין שאינם ממין הציצית והטלית. ואם נפסק לגמרי לא יתפור כלל ואפי' בחוט משי או קנבוס. הרדב"ז ח"ב סי' של"ו יעו"ש שע"ת אות ח, ועיין לעיל או' ל':

לג לג) **שם** ואם נקרע ותפרו וכו' פי' שנקרע כולו. ב"י לבוש ט"ז סק"ה. מ"ל ס"ק י"א. וכתב מחה"ש על דברי המ"א דר"ל דנקרע מן הנקב עד סוף הכנף ואינו מחובר למעלה מן הנקב כל אורך הטלית עכ"ל. וכ"כ הפרמ"ג בא"א אות י"א ובמש"ז אות ה' ומה שהקשה שם הט"ז דמה יש מקום לספק זה דהא לא ניטל ממנו והוא שלם מב' צדדיו רק שיש קרע מנקב הציצית ולמטה כי תפרו אמאי לא מהני וכו' עכ"ל. כן הקשה המאמ"ר אות י"א. ותירץ דשאני הכא שהוא ממש מקום שהצוצית תלוי בו וכל שנקרע מקום זה לגמרי הוי כאילו נקרע הבגד משני צדדין לגמרי וזה הספק שלו עכ"ל יעו"ש ועיין שכנה"ג אות ו' ומה שהקשה עוד הט"ז הוא לפי שיטתו בסק"ד דתפירה הוי חבור אפי' בתוך ג' כמ"ש הפרמ"ג במש"ז אות ה'. ועיין לעיל אות כ"ד:

לד לד) **שם** איכא לספוקי. משום דלרע"מ כמאן דפסיק חשוב ולא נשאר קשר גודל. ומ"ש הב"י לכולהו פירושים היינו לנ"י ולהרא"ש אבל לרש"י תפירה הוי חיבור. מ"א ס"ק י"ב, וכ"כ המאמ"ר שם ודחה דברי השכנה"ג אות ז' שהבין איכא לספוקי גם לפי' רש"י יעו"ש:

לה לה) [**סעיף ו'**] **התופר חתיכת בגד וכו'** ז"ל הגהות מיי' פ"א מהל' ציצית בשם מהר"ם והביאו ב"י. ויע ליזהר אותם שתופרין חתיכת מעיל בכנפי הטלית שלא תהא שום תפירה שתופרין ומחברין אותה לטלית למטה משלשה ולמעלה ממלא קשר גודל. אלא התפירה התחתונה ושבצדדים תהיה בסוף הטלית פחות ממלא קשר גודל והתפירה העליונה שבצידה השנית יהיו מרוחקים מסוף הטלית יותר מג' עכ"ל. ופי' ב"י ז"ל דמיירי בטלית של

משי ותופר פסקי המעיל במשי דחוט התפירה ממין הטלית ואיכא למיחש וכו' עכ"ל ע"כ מי שמניח חתיכת בגד בכנפי הטלית לחזק והטלית של שאר מינים שדרך לתפור בחוטין של אותו המין יביא חתיכת בגד גדולה יותר מג' גודלין ויניח קצה החתיכה בקצה הטלית שהוא סוף הכנף ואז אין צריך למדוד אם היא למטה מקשר גידל. ותבא התפירה למטה בסוף הטלית שהיא ודאי למטה מקש"ג ולמעלה מג' אצבעות וסביב הנקב לא יתפור לחוש לס' רש"י ז"ל ועיין לקמן אות ל"ז:

לו לו) שם ותופרו בחוט משי לבן וכו' משמע דאם החוט אינו לבן אלא צבוע במיני צבעונים אין לחוש ומותר לתפור בו אפי' סביב הנקב ולמעלה מקשר גודל. ואע"ג דפסק מרן ז"ל סי' ט' סעי' ה' שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית. ואם כן אם היה הטלית, צבוע במיני צבועים צריך לעשות גם הציצית כן. והיאך מתיר לתפור בחוט צבוע למעלה מקש"ג היה לו לחוש ג"כ שמא ישייר מחוט התפירה לדעת רש"י. כבר תירץ המ"א ס"ק י"ג דאורחא דמילתא נקט שרגילין לעשות טליתות לבנים עכ"ל. ור"ל כיון שרגילין לעשות טליתות לבנים צריך לעשות גם החוטים לבנים ממין הטלית. וא"כ כשתופר בחוט צבוע ליכא למיחש שמא ישייר [ועיין בדברינו לעיל על סי' ט' אות ט"ו] ומשמע דאם אחד עשה הטלית. משאר מיני צבעונים אפי' רוצה לטשות הציצית לבן חיישינן שמא ישייר. ולא יתפור בחוט צבוע כמ"ש המחה"ש. אמנם עכשיו שנוהגים כדברי האר"י ז"ל שכתב בשער הכוונות דרוש ב' מדרושי הציצית ובפע"ח פ"ה משער הציצית שצריך שהציציות יהיו לבנים ונתן טעם בסוד. וכמ"ש מור"ם בהגה סי' ט' סעי' ה' אין נוהגים לעשות ציצית רק לבנים אף בבגדים צבועים עכ"ל. נראה דמותר לתפור בחוטין צבועין אפי' בטלית של מיני צבעונים דליכא למיחש לשמא ישייר כיון דאין עושין ציצית כ"א דוקא לבן:

לז לז) שם שלא תהא שום תפירה למטה מג' ולמעלה מקשר גודל, דשם הוא מקום ציצית ואתי למטעי שיבא לצרף חוט התפירה עם הציציות. ט"ז סק"ו. אבל כשהתפירה למעלה מג' ולמטה מקשר גודל אין לחוש שיקחנו לציצית כמ"ש סי' י"א. וסביב הנקב אסור לתפור בחוט לבן (תה"ד) מ"א ס"ק י"ד, א"א אות י"ד:

לח לח) שם הגה. וה"ה בכל מקום שתופר בחוט שהוא מין הציצית וכו' עיין מטה משה שנסתפק בטלית של משי אם הציצית של צמר מותר לתפור דליכא למיחש שיצרפנו או נאמר דילמא מפסקי ציצית של צמר ויעשה ציצית של משי ויצרפנו עכ"ל והביאו פת"ע אות י"א. ולפי מש"ל אות ל' גם כאן יש לחוש:

סימן טז

א א) [סעיף א'] שיעור טלית וכו' ראשו ורובו של קטן וכו' ובטור כתב קטן בן תשעה שנים וכ"כ הב"ח וט"ז עו"ת אות ב' מ"א סק"א א"ר אות א' ר"ז אות א' ח"א כלל י"א אות ט' חס"ל אות א' לב חיים סי' צ"ט וכתב שכן דעת מרן ז"ל יעו"ש. שתילי זיתים אות ב' ודלא כמ"ש בס' החינוך פ' שלח לך כבן שש כבן שבע:

ב ב) שיעור טלית וכו' ראשו ורובו של קטן וכו' הגם בענין מדת שיעור הטלית שחייב בציצית ומדת שיעור טלית קטן וגדול נחלקו בו הפו' שהרב פרי הארץ ח"ח סי' א' כתב בשם ספר דרך חכמה ששיעור טלית קטן ג' רביעי אמה באורך וחצי אמה ברוחב ושיעור טלית גדול שיכסה ראשו ורובו בעטיפה ויגיע עד החזה, והוא ז"ל כתב שאין חילוק בין טלית קטן לטלית גדול והשיעור השוה בשניהם הוא אמה על אמה יעו"ש, והביאו יד אהרן בהגה"ט וש"ץ דף כ"ו ע"ב וכ"כ הכנה"ג בהגה"ט בשם ס' הזכרונות דף ט"ז דלענין שיעור אין חילוק בין טלית קטן לטלית גדול עכ"ל וכ"כ בס' בני חייא סי' ט"ו דשיעור הטלית הוא אמה על אמה ולזה נטה הרב בי"ד סי' ח' וכן הסכים הרב פרי האדמה ח"א דף כ"ג ע"א שצריך אמה על אמה והאמה בת ו' טפחים והטפח ד' גודלין מדודין ברוחב הגודל בפרק אמצעי שבגודל נמצא האמה כ"ד גודלין יעו"ש, ועיין ברכ"י אות א', ש"ץ שם, זכ"ל ח"א אות ט', סידור בי"ע בדיני ט"ק אות ג', וכתב שם הזכ"ל דהרב נחפה בכסף ד' ו' ע"ב שיער בקטן בן ט' אמה אורך וחצי אמה רוחב יעו"ש והחס"ל כתב וז"ל והסכמת רוב הפו' דשיעור טלית קטן הוא אמה טל אמה בת ה' טפחים ובבציר מהני לא יברך עליו ולא יצא בו בשבת לר"ה ועכ"פ אם אין לו אלא קטן מזה מוטב שילבשנו בלא ברכה ולא ילך כל היום בלא ציצית וכשמברך בבקר על טלית גדול יכיין לפטור את הקטן עכ"ל ועיין מ"א על ריש הסי' ומחה"ש ועוד עיין מ"ש בסי' ח' סוף אות כ"ז בשם החס"ל והעיקר מ"ש כאן בסוף או' זה אבל שם לחומרא בעלמא:

ב) אמנם אנחנו אין לנו אלא דברי האר"י ז"ל שדבריו דברי אלהים חיים ודבר ה' בפיהו אמת וניתן טעם בסוד שכתב בשער הכוונות דרוש א' מדרושי ציצית ופע"ח פ"ב משער הציצית וז"ל דע כי כל ציצית הוא בחי' או"מ כנודע וכו' וזה ענין בחי' טלית קטן שאין בה עטיפת ראש וזרועות. אמנם הטלית הגדול הוא אור מקיף וכו' ואז שיעור הטלית ה"ה הוא כדי לכסות ראשו ורובו. נמצא כי הטלית אינו מלבוש רק עד השליש ת"ת שהוא רובו של

גוף האדם עד החזה אשר משם יצאה הנו״ק מאחריו ומשם ואילך אין שם טלית. וזהו הטעם שהנשים פטורות מן הציצית עכ״ל, נמצא לפי דברי הרב ז״ל שכתב ט״ק אין שם עטיפת ראש וזרועות ומשמע הא עטיפת הגוף דהיינו עד החזה יש בה. וכ״כ בהדיא בפע״ח פ״א וז״ל אמנם הט״ק הוא מעטיף את הגוף ולא את הראש עכ״ל מדאמר מעטיף את הגוף משמע מפנים ומאחור כי כן הוא דרך ההעטפה. ששיעור טלית קטן הוא כדי להקיף כל הגוף מכל צדדיו פנים ואחור מן הצוואר עד סוף החזה חוץ מן הראש והזרועות וטלית גדול הוא כדי להקיף הראש והגוף עם הזרועות עד סוף החזה פנים ואחור וכ״כ הרב שם בפע״ח פ״א ובשער הכוונות דרוש ב׳ וז״ל ונמצא כפי זה שצריך להקפיד בשיעיר רוחב הטלית שיקיף כל ראשו וגם כל גופו עד החזה פנים ואחור ודי בזה עכ״ל והגם דכאן מדבר על טלית גדול ה״ה בטלית קטן כי כיון שהוא רמז אל אור מקיף צריך להקיף פנים ואחור כל אחד לפי בחינתו אם ט״ג ואם ט״ק. ומ״ש הרב עד החזה הוא עד ועד בכלל דהיינו עד סוף החזה כמ״ש הרב עד השליש ת״ת וכו׳ ועיד כתב אשר משם יצאה הנו״ק וכו׳ ומקום הני״ק הוא מסוף החזה עד למטה כידוע בכ״מ בדברי הרב ז״ל פע״ח שם פ״א ובע״ח שער כ״א פ״ב ובס׳ ל״ה פ״ב ובכ״מ:

ב) ועיין להרח״פ ז״ל בס׳ לב חיים סי׳ צ״ט שכתב דהנכון לצאת י״ח לכ״ע לשער בט״ק שיהיה אמה וחצי שהם ל״ו גודלים באורך ואמה וחצי ברוחב ומה גם לסברת רבינו האר״י ז״ל דצריך לכסות גופו פנים ואחור עכ״ד יעו״ש, והא דנקט פנים ואחור יש לפרש דבריו ולומר דר״ל מלפנים ומאחור וחוץ מן הזרועות והראש כמש״ל בשם האר״י ז״ל. והגם לפי הנראה דברוחב די בפחות מן אמה וחצי י״ל דנקט שיעורא לכ״ע דאפי׳ לאדם גדול די זה השיעור דכן משמע מדברי האר״י ז״ל דמשערין כל אחד כפי מדתו כיון שהוא רמז לאור מקיף. ועיין מ״ש בן א״ח פ׳ לך לך אות י״א ואות י״ב:

ב) המורם מכל האמור לצאת חובת מצית ציצית אליבא דכ״ע ולהנצל מספק ברכות כשיעשה הטלית קטן ימדוד על קומתו כמו בעת שעושה בגדים ויהיה ארכו שיעור כדי לכסות מן הצואר עד סוף החזה מלפניו וכזה השיעור מאחריו ורחבו כדי שיוכל להדביק הצדדין שאצל תחת אצילי ידיו זה לזה. (וא״צ למדוד בכל פעם שעישה טלית אלא פעם אחת ואח״כ ימדוד על הטלית) או יעשה כמ״ש הרח״פ אמה וחצי אורך ואמה וחצי רוחב. שהם ל״ו גודלין. ואם הוא אדם בינינו יכול לפתוח מן הרוחב כמו חמשה או ששה גודלין כאשר יראה הרואה ויהיה רחבו שלשים גודלים וארכו ל״ו גודלין ומקום סוף החזה הוא סוף העצמות שבאמצע גוף האדם שמלפניו שהם מכוונים תחת הצואר, וימדוד ביושר מתחת צואר עד סוף העצמות שבאמצע הגוף, שמשם יוצאה הפרסה המפסקת בין הלב והריאה ובין הכבד ובני מעיים, כידוע:

ב) ושיעור טלית גדול הוא שיכסה כל הראש וכל הגוף עד סוף החזה פנים ואחור, כמש״ל בשם האר״י זלה״ה, ואם חסר מזה השיעור בין ט״ג בין ט״ק ילבשנו בלא ברכה ולא יצא בו בשבת לר״ה כמ״ש האחרונים ועיין לעיל סי׳ י״ד אות י״ג, ומ״מ יר״ש יחמיר לעצמו ויעשה אותו יותר גדול כדי שיהיה בו שיעור עטיפה להתעטף בו בשעת ברכה ויברך להתעטף בציצית כמ״ש לעיל סי׳ ח׳ סוף או׳ כ״ז יעו״ש:

ג **ג) אם** היה הטלית אורכו יתר על רחבו או בהיפך ובהצטרף הכל יש בו שיעור טלית כתב הבי״ד סי׳ ח׳ דמהני יעו״ש, והביאו א״א אות א׳ זכ״ל אות ט׳ וכ״כ הברכ״י אות א׳ בשם מהריק״ש, אבל בשם הרדב״ז כתב דלא מהני וכ״כ הזכ״ל שם בשם נחפה בכסף דף ו׳ דלא מהני יעו״ש, וכן נראה מדברי האר״י ז״ל שהבאנו לשונו לעיל דלא מהני, דכיון שהוא רמז אל אור מקיף צריך שיהיה שוה מכל הצדדין ולא יהיה מקום פנוי, ע״כ צריך ליזהר כשפותחין בית הצואר לט״ק שלא יעשה הנקב רחב ויהיה החזה אינו מכוסה בטלית אלא יפתח בית הצואר עד כדי שיכול להכניסו בראשו, או יסגור בית הצואר כדי שיהיה החזה מכוסה בטלית:

ד **ד) אם** לבש הטלית ונתקפל קצת כדרך לובשי בגדים ואחר שנתקפל אין בו כשיעור כתב בס׳ בית יעקב סי׳ ק״ו דכיון שעומד להתפשט כפשוט דמי יעו״ש, והביאו באה״ט סק״ו שתילי זיתים אות ב׳ עמודי השולחן על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ב׳ אבל אם היה בו כשיעור וע״י התפירה נתמעט מכשיעור פטור מציצית. בית יעקב שם סי׳ פ״ז וכ״כ לקט הקמח והביאו באה״ט שם, ועיין סי׳ יוד סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם, והיוצא מזה דצריך ליזהר כשמודדין לעשות ט״ק להניח רוח מה שצריך לתפירה חוץ מן שיעור הטלית כדי שלא יתמעט שיעור הטלית:

ה **ה) טלית** קטן לא יעשה בו בתי זרועות כמש״ל בשם האר״י ז״ל טלית קטן אין בה עטיפת ראש וזרועות, וכ״כ הבאה״ט סק״א בשם האר״י ז״ל, והיינו בתי זרועות ארוכים כמו שעושין למלבוש העליון, אבל לעשות רק כמו נקב שנכנס בו הידים אין בו שום דבר כיון שאין הידים נכסות. וכ״כ שע״ת אות א׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ יו״ד אות י״ח:

ו **ו) כתב** מטה משה בשם מהרי״ל דיש לעשות הכתפים רחבים דלא ליתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ויבטל ליה עכ״ל והביאו מ״א ריש הסי׳ ר״ז או׳ ב׳:

ו) אמנם הרב חמד משה ואדני פז ז״ל בסי׳ זה והמו״ק לעיל סי׳ ח׳ ובשאילת יעב״ץ ח״א סי׳ ך׳ והרב תוספת שבת בס׳ הכלאים כאן ובסי׳ שס״ב כולם נצבו כמו נד לתמוה עד דברי מהרי״ל והמ״א הללו מדברי התוס׳ בעירובין דף יו״ד ע״ב ד״ה ואצבעיים דכתבו דלא שייך בעור העסלא שהוא כלי לומר

אתו אוירא דהאי גיסא ואוירא דעלמא ומבטל ליה וכו' יעו"ש, והתו"ש הוסיף לתמוה שדברי התו' הללו הביאם המ"א עצמו בסי' שס"ב ס"ק ט"ז יעו"ש, ונראה שזה ג"כ כוונת הפרמ"ג בא"א אות א' שציין על מ"א סי' שס"ב ועל התו"ש יעו"ש, ומכח קושיא זו דחה היעב"ץ דינו של מהרי"ל הנ"ל וכתב דא"צ שיהיו הכתפיים רחבים, והביאו הער"ה אות א' ושע"ת אות א' אבל הרב פתח הדביר הביא קושית הפו' הנ"ל והקשא גם הוא מתוס' סוכה דף ז' ע"א ד"ה ויעמידנו וכו' יעו"ש, ותירץ וז"ל אלא אעיקרא דמילתא איכא למימר דגם מהרי"ל לא נתכוון אלא לכך שלא יהיו פחות מג' על ג' אצבעות וכמ"ש המחה"ש ז"ל בסי' זה וז"ל דלא ליתי אוירא לשון מושאל הוא זה ועיקר טעם שיהיו ניכרים היטב ויהיה על הכתפיים ג"כ תורת בגד ולא שם רצועות אבל אוירא דהאי גיסא וכו' לא שייך כאן לפי מ"ש התו' בעירובין וכו' הובא במג"א לקמן וכו' עי"ש, ולפי דברי הרב ז"ל ניחא וכו' וכן יש להכריע לע"ד בדעת מהרי"ל ז"ל מדכתב סתם לעשות הכתפים רחבים ולא יהיה שיעורא לרחבן, ואי מדינא דלא ליתי אוירא אתינן עלה איבעי ליה לפרושי שיהיה רוחב הכתפים יותר מחלל נקב בית הצואר כדמוכח מההיא דעירובין דף יוד ע"ב ומרש"י דכדי שלא יהיה כח לאויר לבטל צריך שיהיה העומד מרובה על הפרוץ, ומדלא אגמרא לן כמה שיעור רחבן ש"מ דלא אתי עלה מההיא דינא, וברוחב ג' אצבעות סגי ולישנא בעלמא נקט כדכתב הרב ז"ל עכ"ל, וז"ש לישב דברי הפי' אבל כבר כתבנו לעיל סוף אות ב' שצריך לעשות הטלית בענין שיהיה החזה מכוסה:

ז **ז) בענין** ברכת ט"ק ועטיפתו ולבישתו כבר כתבנו בסי' ח' על סעי' ו' וסעי' י"א יעו"ש:

סימן יז

א **א) [סעיף א'] אע"ג דכתיב וראיתם אותו סימא חייב וכו'** היינו אם לובש טלית בת חיובא אבל אין חיוב לקנות דהא לאו חובת גברא הוא. עו"ת אות א' שתילי זיתים אות א' ואות ב' ועיין לקמן אות ו':

ב **ב) שם** שנתרבה מאשר תכסה בה וכו' ופשוט דיכול לברך גם כן עליהם. אך שיבדוק אותם תחלה במשמוש ידיו או יבקש מאחר לבדקם. פתחי עולם אות א' בשם משאת בנימין. והגם דהרא"ש בהלכות תפילין סי' ט"ז הביא משם גאון דסומא פטור מן התפילין וגם מן הציצית יעו"ש. סברה זו דחויה היא ולא קי"ל הכי אלא כס' מרן ז"ל ודעימיה יעו"ש בהרא"ש ובמעדני יו"ט אות ו' שכנה"ג בהגה"ט אות א' ויד אהרן בהגה"ט ער"ה אות א'. ומ"ש הרח"פ בס' לב חיים סי' ק' אע"ג דקיי"ל סומא חייב בציצית מ"מ לא יברך עליו משום דאיכא למ"ד סומא פטור וסב"ל. כבר כתב על דבריו בן א"ח פרשת לך לך אות ט"ו דהמנהג פשוט דהסומא מברך על הטלית ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל יעו"ש. ובספרו רב פעלים ח"ב סי' ז' וכ"כ אנן בעניותין לעיל סי' ז' אות ב' בשם כמה פו' דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל וכ"כ הט"ז סי' מ"ו אות ז' יעו"ש. וכן המנהג פשוט אצל כל בעלי ההוראה לפסוק דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל:

ג **ג) [סעיף ב'] נשים ועבדים פטורים וכו'** ואפי' מתלבשים בטלית שיש בה ד' כנפות א"צ להטיל בה ציצית. ר"ז אות א' בן א"ש חי פ' לך לך או' י"ג והוא פשוט:

ד **ד) שם** הגהה. ומ"מ אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות בידן כמו בשאר מצות עשה שהזמן גרמא. הא דמברכין הנשים על מ"ע שהזמן גרמא היא סברת ר"ת והביאו דבריו התוס' והרא"ש בפרק בתרא דר"ה דף ל"ג ע"א ופ"ק דקדושין דף ל"א ע"א. וכתבו שם התוספות בפרק בתרא דר"ה והרא"ש בפ"ק דקדושין דהראיות שלו קצת דחויות יעו"ש. והר"ן בפ' בתרא דר"ה ובריש פ"ב דסוכה הסכים לדברי ר"ת יעו"ש. אמנם הרמב"ם ז"ל כתב בפ"ג מהלכות ציצית דאין הנשים יכולות לברך בדבר שהן פטירות וכתבו שם הגהות שכן דעת רש"י. כמבואר כ"ז בב"י וכן פסק מרן ז"ל בב"י כדעת הרמב"ם ז"ל משום ספק ברכות להקל. וכן פסק בש"ע סי' תקפ"ט סעי' ו' אבל הברכ"י בסי' תרנ"ד אות ב' כתב דבתחילה ערער על מה שנהגו הנשים בארץ צב"י לברך על הלולב כיון דק"ל כהוראת הרמב"ם ומרן ז"ל והם פסקו שלא לברך. ואחר זמן בא לידו קונטריס מרבינו יעקב ממרוי"ש שהיה שואל מן השמים ומשיבים לו. ושאל ע"ז השיבו לו שאם באו לברך על לולב ושופר הרשות בידן יעו"ש הטעם. והביא דבריו הזכ"ל בח"א הל' ברכות אות נון. וכ"כ החיד"א בספרו יוסף אומץ סי' פ"ב וז"ל ולענין הלכה אני הדל מעת שראיתי מה שהשיבו מן השמים לר"י ממרוי"ש כמו שהבאתי בברכ"י שם. נהגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום וכו' והגם דמרן פסק שלא יברכו נראה דאלו מרן ז"ל היה רואה בתשו' ר"י הנז' ודאי דהיה פוסק כן וכו' ולא שייך לא בשמים היא וכי' עכ"ל יעו"ש. והביאו הזכ"ל בח"ג בהל' ברכות אות י"ז. ועוד עיין מש"ל אות ב' דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל:

ה **ה) שם** בהגה. אך מחזי כיוהרא ולכן אין להן ללבוש ציצית וכו' ועוד יש חשש איסור משום לא יהיה כלי גבר על אשה. לבוש סעי' ב'. ובדברי האר"י ז"ל בשער הכוו' שהבאנו לשונו לעיל סי' ט"ז אות ב' מפורש שאין הנשים שייכות במצוה זו יעו"ש. וכ"כ בן א"ח פ' לך לך אות י"ג. ועיין לקמן סי'

ל״ח אות ט׳:

ו ו) **שם** בהגה. הואיל ואינו חובת גברא. פי׳ שאינו חייב ליקח לעצמו טלית כמ״ש ריש סי׳ כ״ד. מ״א סק״ב. וכ״כ הט״ז סק״ג. מאמ״ר אות א׳. ומ״ש בש״ע סי׳ י״ט סעי׳ א׳ ציצית חובת גברא הוא. בא לאפוקי ממ״ד כלי קופסא חייבין בציצית כמ״ש הט״ז שם סק״א. אבל לא בא לומר שחייב ליקח לעצמו טלית שאינו חייב כמ״ש סי׳ כ״ד. ומה שקרא אותו חובת גברא לפי שאם בא ללבוש בגד בת ד׳ כנפות חייב להטיל בה ציצית, כמבואר בסי׳ י״ט טור וב״י:

ו) **ומזה** נתבאר לנו דציצית חובת גברא. ולא חובת גברא. ותרווייהו לקולא. חובת גברא לקולא למעוטי כלי קופסא. שכל זמן שאינו לובש הטלית אעפ״י שיש לו ד׳ כנפות פטורה מן הציצית. וכמ״ש בסי׳ י״ט. ולא חובת גברא שאינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית רק אם יש לו טלית בת ד׳ כנפות ורוצה ללובשו חייב להטיל בו ציצית. וכמ״ש בסי׳ כ״ד טור וש״ע. ועיין מה שנכתוב שם על סי׳ כ״ד סעי׳ א׳ בס״ד:

ז ז) **שם טומטום** וכו׳ ויתעטפו בלא ברכה זהו לפי שיטת הרמב״ם דפסק דאין הנשים מברכות על מ״ע שהזמן גרמא כמ״ש הטיר והב״י. ומרן ז״ל פסק כהרמב״ם כמש״ל אוח ד׳. לפיכך הכא נמי כתב מרן ז״ל שיתעטפו בלא ברכה ומור״ם ז״ל כתב בהגה ולפי מה שנהגו הנשים וכו׳ גם הם יברכו. ועיין שכנה״ג בהגב״י שתמה על דברי מור״ם הללו דאיך יברך האנדרוגינוס מטעם דנהגו הנשים וכו׳ למ״ד אנדרוגינוס בריה בפני עצמה וכן הקשה העו״ת אוח ו׳ וכתב העו״ת דרמ״א ס״ל כמ״ד ספיקא הוי יעו״ש אבל המאמ״ר אות ב׳ כתב דדברי רמ״א חזקים ונכונים ואתיין ככ״ע דלמ״ד ספק איש וספק אשה א״כ ממ״נ יכול לברך למ״ד דהנשים מברכות. ולמ״ד בריה בפני עצמה גם הם יברכו לפי שיטה זו דלמה יגרעו מנשים דאעפ״י שהם פטורים לכ״ע אפ״ה מברכות לפי דיעה זו א״כ אנדרוגינוס נמי אף אם הוא בריה בפני עצמה יכול לברך אעפ״י שהיא פטור דמאי שנא פיטור זה מזה עכ״ל. יעו״ש. ועיין ברכ״י סי׳ תר״מ אות ב׳ ושע״ת אות ג׳:

ח ח) **שם** בהגהה, ולפי מה שנהגו הנשים וכו׳ כתב הברכ״י אות ב׳ וז״ל שמעתי מפה קדוש הרב המובהק כמוהר״ר אליעזר נחום שהיה מסתפק לדעת ר״ת דנשים עושות מ״ע שהז״ג ומברכות. אם כשעושות הני מ״ע שהז״ג הוסיפו עליהן עוברות על בל תוסיף עכ״ל. וה״ד הער״ה אות ב׳ ופשט דעוברות הנשים ג״כ בב״ת כאנשים יעו״ש:

ט ט) **שם** בהגהה. גם הם יברכו. אבל אין מוציאין אחרים בברכתן לפי שברכתן רשות. פרמ״ג א״א אות ב׳ פתחי עולם אות ד׳:

י י) **[סעיף ג׳] קטן היודע להתעטף וכו׳,** והאי קטן י״א בן תשעה שנים. וי״א הפקח בן שש שנים ואינו פקח בן שבע עיין לב חיים סי׳ ק״א וכ״פ בן א״ח פ׳ לך לך אות י״ד. ויש שכתבו משהגיע וג׳ שנים צריך לחנכו. וסי׳ לדבר ג׳ שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הד׳ וכו׳ חס״ל אות א׳ שע״ת אות ד׳ כר״ש. והיינו דוקא פחות מבן י״ג אבל מי״ג ואילך חייב בציצית כגדול. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳. עו״ת אות ז׳ חס״ל שם שתילי זיתים או׳ ז׳. ועיין בדברינו לקמן לסי׳ ע׳ אות ז׳:

יא יא) **שם** קטן היודע להתעטף וכו׳ גם יברכו עליהם כדי להתלמד כמו בחינוך שאר מצית. לבוש. וכ״כ שכנה״ג שם אות ג׳ בשם ספר המפה. פרמ״ג א״א אות ג׳ שתילי זיתים או׳ ו׳. פת״ע אות ט׳:

יב יב) **שם** צריך ליקח לו ציצית וכו׳ מלשון זה שאמר ליקח לו ציצית ולא אמר ליקח לו טלית משמע היינו דוקא אם יש לבן בגד של ד׳ כנפות צריך אביו ליקח לו ציצית כדי לחנכו במצות אבל אינו חייב ליקח לו בגד בת ד׳ כנפות. וכ״כ מהרלנ״ח אות ב׳ בהגה״ט ב״י. אבל המרדכי כתב סוף פ׳ לולב הגזול והביאו ב״ח על שם הירושלמי דאביו צריך ליקח לו טלית וכתב דזה נמי כוונת הטור יעו״ש והביאו מ״א סק״ב. מיהו כתב המ״א ועיין ריש סי׳ כ״ד דאינה חובה כ״כ. וכ״כ ר״ז אות ד׳ ופרמ״ג שם. ועיין מחה״ש. ומ״מ אביו חייב להטיל ציצית לכל בגד שיש לו ד׳ כנפות שהבן ממלבש בו כיון שכבר הגיע לחינוך, ר״ז שם, פרמ״ג שם וכ״כ פת״ע שם:

סימן יח

א א) **[סעיף א׳] לילה לאו זמן ציצית הוא וכו׳** ומ״מ מותר לצאת לר״ה בליל שבת בטלית עם הציצית ולא הוי משוי. שהם נוי הבגד ותכשיטיה. ב״י לבוש ט״ז סק״א פת״ע אות א׳ וכ״כ לעיל סי׳ י״ג אות ב׳ בשם כמה פוסקים יעו״ש:

ב ב) **שם** להרמב״ם כל מה שלובש בלילה פטיר וכו׳ אבל מ״מ מותר לעשות ציצית בלילה לטלית המיוחד ליום אפי׳ לדעת הרמב״ם ז״ל דס״ל טלית המיוחד ליום אם לובשו בלילה פטור. ולא הוה תומ״ה ודוגמא לדבר אין מחוסר זמן לבו ביום וזמן ממילא קאתי. פרמ״ג במש״ז אות א׳ והביאו פתח

הדבור אות א' [ומ"ש עוד ראיה הפתה"ד להכשיר מדברי הלבוש סי' תרכ"ו סעי' ג' מסוכה שעושין בבית תחת הגג יעו"ש, ושם בפלוגתא תניא, לא הביא ראיה אלא להחזיק עיד בדברי ההכשר גם ממקום אחר ור"ל עיקר טעם המש"ז ועוד יש הכשר ג"כ מסי' תרכ"ז] וכ"כ בן א"ח פ' לך לך אות י"ח להתיר כמ"ש המש"ז, וכ"כ פת"ע אות ב':

ג **ג) אם** עשה ציצית בשבת, אם בשוגג עשה י"ל דכשרים הם, אבל אם עשה במזיד בהא איכא לעיוני, פרמ"ג שם פת"ע שם עוד נסתפק שם הפרמ"ג אם יחד כסות ללילה ועשה בו ציצית דפטורה אז ואח"כ נמלך ויחדה לכסות יום אי הוה תולמ"ה הואיל בעת שעשאן היתה פטורה או דילמא כיון דלאו מחוסר מעשה לא הוי תולמ"ה, והניחו בצ"ע, ובתשו' נאות דשא סי' ס"ב הכריע דאין חילוק בין נעשה בפיסול לבין נעשה בעת שהיתה פטורה שלא לצירך דבכולהו שייך תולמ"ה ופסול עי"ש, והביאו פת"ע שם:

ד **ד) כסות** יום שיחדו ללילה וחזר ויחדו ליום כשר ויכול לברך עליו, ואין בו משום תולמ"ה, נאות דשא שם סי' ס"ד פת"ע שם:

ה **ה) כסות** בת ד' כנפית שהיה בו כלאים בשפה שלו ועשה בו ציצית ואח"כ חתך הכלאים ממנה, י"ל דהוה תולמ"ה כיון דבעת עשייתן לא קרינן בה אשר תכסה בה עתה שאין לנו כלאים ואפילו נאמר מן התורה מותר כלאים עתה רק מדרבנן, מ"מ מדרבנן הוי תולמ"ה. פרמ"ג שם, פת"ע שם:

ו **ו) כסות** המיוחד לאשה אם מתעטף בו איש מסתפק חמד משה אי רשאי בלא ציצית יעו"ש. והביאו פרמ"ג בא"א אות ג' פת"ע אות ד'. ע"כ יש לעשות בו קרן אחת עגולה כדי להנצל מן הספק. ועיין עוד לקמן סי' י"ט אות ד':

ז **ז) שם** בהגהה. וספק ברכות להקל. על כן אין לברך וכו' מכאן נראה דכל מקום שאומרים סב"ל ר"ל שלא לברך מספק כלל ושיא"ת עדיף כיון דברכות דרבנן ויש חשש דלא תשא וכו' ע"כ אין לברך במקום דאיכא ספק. וכ"כ אנן בעניותין בסי' ד' אות נ"א בשם כמה רבוותא יעו"ש:

ז **והיכא** דאיכא ס"ס במילי דברכות. יש אומרים דמברכים, התה"ד סי' ל"ז. בני חייא סי' שפ"ז והביאו יד מלאכי בכללי הדינים אות תצ"ב וכ"כ הרב הנ"ז בני חייא ז"ל בסי' ר"ד וכ"כ הלח"מ פ"ד מהלכות ברכות ה"ו לדעת הרמב"ם ז"ל וכ"כ הפר"ח בא"ח סי' תפ"ט סעי' ז' וח' וכ"כ הער"ה בא"ח סי' ק"ח אות ז'. מאמ"ר סי' י"ז אות ג' ויש אומרים דאין לברך אע"ג דאיכא ס"ס. הרב לחם חמודות בהלכות ציצית אות א'. וכ"כ משאת משה ז"ל ח"א סי' א' עד דאיכא תלת ספיקי' וכ"כ הפרמ"ג ביו"ד סי' ח"י במש"ז ס"ק ט"ז וכ"כ החיד"א בברכ"י סי' ז' אות ג' ובמחב"ר, וה"ד לעיל סי' ז' אות ה':

ז **וכתב** הזכ"ל בהלכות ברכות ח"א וח"ג באות הס' דסב"ל אפי' כנגד מרן ז"ל ואפי' כנגד הרוב, יעו"ש, וכ"כ החידא שם בברכ"י וז"ל הגם דאינן בארץ צב"י אתכא דמרן סמכינן מ"מ בענין ברכות נקטינן להקל דשוא"ת עדיף במקום אסור ברכה דהא עיקרא כולהו ברכות אין מעכבות וכן ראיתי רבותי נוהגין עכ"ל, וא"כ הכא נמי אע"ג דמרן ז"ל בב"י פסק כהרמב"ם ז"ל, אנן יש לפסוק כס' מור"ם ז"ל בהגהה משום סב"ל ואין לברך עליו אלא כשלובשו ביום והוא מיוחד ג"כ ליום, או לובשו ביום והוא מיוחד ליום ולילה, כאשר יבואר באות שאח"ז:

ח **ח) שם** בהגהה, והוא מיוחד ג"כ ליום, וכן אם הוא מיוחד ליום ולילה ולובשו ביום כמבואר בדברי מרן ז"ל דליכא פלוגתא בזה. וכ"כ הלבוש. עו"ת או' א' ואות ג' שכנה"ג בהגב"י אות ב' וכ"מ מדברי הט"ז סק"ג וכ"כ ר"ז אות ב, שתילי זיתים אות ד', בן א"ח פ' לך לך אות ט"ז. ודלא כב"ח שכתב המיוחד ליום בדוקא:

ט **ט) שם** בהגהה, והוא מיוחד ג"כ ליום, ודוקא לענין ברכה משום סב"ל אבל לענין להטיל בו ציצית יש להחמיר באיסורי תורה כחמרות ב' הסברות דהיינו להטיל ציצית בכסות המיוחד ליום ולילה אף אה לובשו בלילה כסברת הרא"ש, וכן להטיל ציצית אפי' לכסות המיוחד ללילה אה לובשו ביום כס' הרמב"ם ז"ל, וכ"כ עו"ת אות ב' וכן דעת המ"א ז"ל בסק"ג כמ"ש המחה"ש. א"ר או' א' וכ"כ ר"ז אות ב' בן א"ח שם, אמנם מ"ש שם הבן א"ח דמרן ז"ל לא גילה דעתו בכסות המיוחד ללילה ולובשו ביום, צ"ע דהא מרן ז"ל גילה דעתו בב"י שכתב לענין הלכה נקטינן כהרמב"ם ז"ל ובש"ע כתב דדעת הרמב"ם ז"ל מה שלובש ביום חייב אפי' מיוחד בלילה ואין לומר מפני שהביא בש"ע דעת הרא"ש כי כן דרכו שאעפ"י שפוסק הלכה בב"י בש"ע מביא דעת החולקים ג"כ כמבואר בסי' ע"ט סעי' ב' ובב"י שם ובסי' פ"ח ובכ"מ. ועיין עט"ז ומאמ"ר אות א' וצ"ע, מיהו מה שכתב ר"ז שם שלא נתברר לנו הלכה כדברי מי עכ"ל זה ענין אחר לפי שמור"ם ז"ל בד"מ אות א' דחה פסק מרן ז"ל כאשר יעו"ש לכך כתב שלא נתברר לנו הלכה כדברי מי ודו"ק:

י **י) שם** בהגה, ואחר תפלת ערבית וכו' מי ששכח או הזיד ולא נתעטף בציצית כל היום, אחר שיתפללו ערבית יתעטף בלא ברכה, פסקי מהרא"י ז"ל סי' קכ"א, שכנה"ג בהגב"י או' ד', עו"ת או' ד' שתילי זיתים או' י"א, מסגרת זהב על קיצור הש"ע סי' ט' אות ד':

יא יא) שם בהגהה, ואחר תפלת ערבית וכו׳ בתענית צבור כשלובשים טלית במנחה כשמגיעים לברכו יסור הטלית מעליו דכיון שאין לובשים טלית אלא לקיים מצות ציצית נראה כאלו סובר לילה זמן ציצית הוא אם לא יסירנו מעליו, ב״ח מ״א סק״א ר״ז אות ג׳ ודלא כשכנה״ג בהגב״י אות ג׳ שכתב וז״ל מנהגי דכשהן מתפללין סמוך לשקיעת החמה תפלת מנחה שאינו יוצא מביה״כ עד תפלת ערבית ואני נשאר בעלית ותפילין שעלי עד אחר תפלת ערבית עכ״ל, וכ״כ מוהרח״ו ז״ל בשער הכוונות סוף נוסח התפילה על האר״י זלה״ה כשהיה מתפלל מנחה סמוך לשקיעת החמה ורואה שכבר שקעה החמה היה תיכף מסיר מעל ראשו תש״ר ואח״כ היה מוריד הטלית בין כתפיו משום דלילה לאו זמן ציצית הוא עכ״ד, ועיין לקמן סי׳ למ״ד אות ה׳:

יב יב) שם בהגה, ואחר תפלת ערבית וכו׳ כתב ברכ״י אות א׳ בשם רבינו ישעיה הראשון בת׳ כ״י סי׳ ר״י וז״ל מ״ש אלי כי החולק עליך אוסר להתפלל עם ציצית מצוייצת בתפלת ערבית, ואתה השיבות דהאי דאמרו וראיתם אותו פרט לכסות לילה הני מילי לברך אבל להתכסות למה לא, דע לך כי אסור להתעטף בציצית ואפי׳ בלא ברכה משקיעת החמה דהכי אמרינן שלהי פרק הקומץ אמר רבי אלעזר כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה. והאריך הרב בזה, ובסוף כתב לילה לאו זמן ציצית הוא וכיון שאינה מצות ציצית אם יתעטף בלילה עובר בעשה כדאמר רבי אלעזר בתפילין למ״ד לילה לאו זמן תפילין עכ״ל, גם הרב המקובל הק׳ מהר״ר יוסף בן ג׳יקעילא בת׳ כתב שהוא איסור גמור. והביא דבריו בית דוד סי׳ ט׳ יעו״ש והביאו ברכ״י שם זכ״ל ח״א אות ט׳ ח״א אות א׳, וכ״כ מהרח״ו ז״ל בשער הכוונות דרוש ב׳ דתפילת מנחה על האר״י ז״ל שהיה נזהר מאד שלא להיות מעוטף בטלית ותפילין אחר שקיעת החמה ותיכף היה מסירם מעל ראשו והיה חושש בדבר הזה מאד עכ״ל, והביאו ברכ״י שם, וכתב וכן ראוי ליזהר, וה״ה סידור בי״ע אות ל״ג בדיני ברכת טלית גדול, זכ״ל שם שע״ת אות א׳, חס״ל אות א׳, וכתב שם החס״ל לפי הנראה מדברי האר״י ז״ל, שאם איחר להתפלל מנחה וחושש שבאמצע תפילה בעומדו בתפילת י״ח תשקע החמה, יותר טוב שלא יניחם, עכ״ל, אמנם לפי הנראה משער הכוו׳ זה אינו מוכרח שהרי כתב מוהרח״ו ז״ל בשער הכוונות דרוש ב׳ דתפילת מנחה על האר״י ז״ל שהיה נזהר מאד לאומרה בציצית ותפילין ושלא לאומרה אלא סמוך לשקיעת החמה כנז׳ בגמרא על פסוק יראוך עם שמש וכו׳ ולמעלה מזה כתב שהיה נזהר מאד בתפלת המנחה שלא לאומרה בלא חזרה אלא בתחילה בלחש ואח״כ בקי״ר כמו בתפלת שחרית וכו׳ ואף אם היה סמוך לשקיעת החמה מעט וכו׳ עכ״ד, משמע שאפילו היה אומר תפילת המנחה סמוך לשקיעת החמה ואפי׳ אם היה זמן מועט לשקיעתה, עם כל זה היה נזהר מאד לאומרה בציצית ותפילין, ולא היה חושש לשמא תשקע החמה באמצע התפלה, אבל החששה היא לאחר שהתפלל מנחה ושקעה החמה היה נזהר מאד להסיר מעליו ציצית ותפילין תיכף, [ועוד יש ללמוד ממ״ש הרב שם בדרוש א׳ דתפלת מנחה ובדרוש ג דק״ש וז״ל כי בתפלת המנחה סמכנו על הק״ש דשחרית ומן השיריים שנשתייר מן זווג דשחרית וכן מה שנשאר מן המוחין וכו׳ אנחנו עושים זווג תפלת המנחה, אבל אינו מספיק גם לעשות בו זווג תפלת ערבית וכו׳ כי כבר כלו ונפסקו בתפלת המנחה וכו׳ עכ״ל, א״כ כיון שזווג תפלת המנחה הוא מן השיירים דתפילת שחרית עדיין יום הוא ומדת יום מיקרי, אבל אחר תפלת מנחה כיון שנפסקו שיירי מוחין של שחרית וגם שקעה החמה צריך להסיר תפילין וציצית תיכף, כיון שלא נשאר לא יום ולא מדת יום שהם שיירי המוחין של שחרית, ודו״ק] ונראה דהחס״ל לא ראה דברי האר״י ז״ל בשורשם, ועוד עיין לקמן אות כ״א דאיכא מ״ד דיוכל לברך וללבוש הטלית עד צאת הכוכבים וא״כ הכא כיון שמברך ולובש הטלית קודם שקיעת החמה אין לחוש בשביל הספק שמא תשקע החמה באמצע התפלה והוא מעוטף בציצית כיון דלא יש ספק ברכות אלא ספק לבישת טלית אחר שקיעת החמה ואין לחוש לזה הספק:

יב) מנהג בית אל יכב״ץ להתפלל מנחה בטלית ותפילין והחזן נשאר עליו ציצית ותפילין עד אחר גמר החזרה ובערב שבת מתפללין מנחה בטלית לבד ונשאר עליהם הציצית עד שעושין קבלת שבת, דהיינו בתחילה אומרים מזמור לדוד הבו לה׳ וכו׳ ואח״כ אומרים באי כלה ג׳ פעמים ואח״כ אומרים מזמור שיר ליום השבת וכו׳ ומזמור ה׳ מלך וכו׳ וכל זה מעומד ואח״כ חוזרים לומר מזמור לדוד וכו׳ ומקיפים בו את התיבה שבבה״כ כדי להמשיך אור מקיף ואומרים באי כלה ג״כ ג״פ וחוזרים להקיף פעם שנית ואומרים מזמור שיר ליום השבת וכו׳ וה׳ מלך וכו׳ ואח״כ פושטים הטלית תיכף, ואע״ג דהרב אמר בשער הכוונות דרוש קב״ש דף ס״ו ע״ד להקיף השולחן שבבית שעליו י״ב לחמים של שבת, בית אל יכב״ץ שבתוך עיר קדשינו ירושלם תובב״א נוהגים להקיף התיבה שבבית הכנסת, וכן נוהגים ג״כ אנשי בית אל יכב״ץ שברחובות ירושת״ו:

יג יג) שם בהגה, ובליל יוה״כ יתעטף בעוד היום גדול ויברך עליו, וכ״כ בכנה״ג בהגב״י בשם מהר״י וייל סי׳ קצ״א וקצ״ב שכן נוהגים באשכנז להתעטף מבעוד יום ולברך, [ומ״ש הכנה״ג שכן זכורני שכתב הרא״ש בהל׳ ציצית וכו׳ עיין מ״ש עליו יד אהרן בהגב״י] וכן העיד מהרש״ו ז״ל בשער הכוונות דרוש יוה״כ על מר אביו מהרח״ו ז״ל שהיה מתעטף בציצית קודם שתשקע החמה ומברך עליו, וכן נהג הוא ז״ל אחריו, והב״״ד יד אהרן בסי׳ תרי״ט בהגה״ט. ברכ״י שם אות א׳ שלמי חגיגה דף שי״ט ע״ד. זכ״ל ח״א אות ט׳ בשם כמה פוסקים. וכתב דלא כהח״י יעו״ש:

יד יד) שם בהגה, ובליל יוה״כ יתעטף בעוד יום וכו׳ אבל בלילה אין לברך על טלית אף המיוחד ליום, פרמ״ג בסי׳ תרי״ט בא״א אות ד׳ זכ״ל שם וכ״כ מהרח״ו שם בס׳ הכוונות דאפי׳ בליל יוה״כ שיש בחי׳ טלית אין צורך לברך עליו יעו״ש, והב״ד י״א שם, וכתב שם הברכ״י דהמתאחר בליל יוה״כ עד

הלילה כדי שלא יברך אין נכון לפרוש מן הצבור, ותו דאין שום פיקפוק לברך כיון דמהרח״ו זצ״ל מברך כאשר העד העיד בנו מר שמואל זלה״ה עכ״ל, והביאו שלמי חגיגה שם זכ״ל שם ודלא כהח״י ;

טו טו) שם בהג״ה, ובליל יוה״כ יתעטף וכו׳ בב״ח כתב הטעם להדמות למלאכים, והביאו מ״א סק״ב, וכתב המחה״ש להיות שהס״מ מעיד לפניו ית׳ יש לך עם בארץ כמלאכים לובשים לבנים ומתעטפים לבנים, הרי שמזכיר הס״מ גם העיטוף עכ״ל, מיהו לפי דברי האר״י זלה״ה בשער הכו׳ בזה הלילה יש בחי׳ עיטוף בטלית גדול כאשר יעו״ש, וכמש״ל, ומנהג בית אל יכב״ץ כולם מתעפים בטלית גדול בזה הלילה ויש מהם אשר נשאר עליהם הטלית עד הבקר ומתפללים בו שחרית ומוסף ומנחה ונעילה. אבל לא ערבית במוצאי יוה״כ מפני שנסתלקה אותם הבחינה. והוי כשאר לילות שאין לובשים ציצית בתפלת ערבית, אמנם כשלובשים הטלית בערב יוה״כ לובשים אותו קודם שקיעת החמה ומברכים עליו וכמש״ל בשם מהרש״ו שהעיד על מר אביו ז״ל, וכן יש לכל אדם לעשות כן כיון שבזו הלילה יש בחי׳ עיטוף בטלית גדול, וגם כדי להתפלל כל תפילות יוה״כ באימה וביראה ותבא עליו ברכה טובה:

טז טז) כתב מנחם עזריה בת׳ סי׳ ק״ז, דמה טוב לקיים מצות ציצית בט׳ באב בטלית קטן בלבד באותו היום וכו׳ ובכה״ג נכון הדבר שלא ללבוש טלית גדול בשחרית ליודע סודו וכו׳ יעו״ש. והביאו שע״ת אות ד׳, אמנם מנהג בית אל יכב״ץ להתפלל שחרית ט׳ באב בציצית ותפילין רש״י ור״ת כמו שאר הימים כמנהג הרש״ש ז״ל הביאו הברכ״י סי׳ תקנ״ה או׳ א׳ ושע״ת שם או׳ ב׳ ואין חילוק בסדר התפלה וכוונת ציצית ותפילין וברכותיהם וכוונת התפלה משאר הימים, רק אחר עלינו לשבח מביא השמש אפר מקלה ולוקחים ממנו ונותנים על מצחיהם ואומרים כל סדר הקינות מתחילה ועד סוף, וגם בתפילת מנחה לובשים ציצית ותפילין כמו שאר הימים אין הפרש, וכמעט רוב בתי כנסיות של עיר קדשינו ירושלים תובב״א עושים בשחרית כן כמו בית אל יכב״ץ ויה״ר שנזכה לראות בשמחת ירושלים ובנין ביה״מ בב״א, ועיין לקמן סי׳ ל״א אות ה׳, וסי׳ ל״ח אות כ״א:

יז יז) סעי׳ ב׳, סדינים אעפ״י שאדם וכו׳ כתב בהגמ״י פ״ג דלהרמב״ם שסיבר כסות לילה ביום חייב יש לחוש בסדינים שיש להם ארבע כנפות ומתכסים בהם בבקר וחייבים בציצית. ושמעתי שרבינו אליהו היה עושה להם ציצית. מיהו פירש שר״ת פטר סדין בציצית אפי׳ כשהוא כסות יום עכ״ל והביאו ב״י וכתב וז״ל ומנהג פשוט שלא להטיל ציצית לסדינים בין הה של פשתן בין הם של צמר ולא פקפק אדם בדבר עכ״ל. והב״ד מ״א סק״ג וכתב וז״ל וטטמא לא ידענא למה יפטרו של צמר ובספר יראים כתב ג״כ שחייבים וכו׳ ובתוספות (מנחות) דף מ״א ע״א כתבו דגבי ציצית אין לחלק בן הצעה ללבישה עכ״ל. וסיים דבסדין של צמר יעשה קרן אחת עגולה לפטור מציצית אליבא דכ״ע עכ״ל. פרמ״ג א״א אות ג׳ וכ״כ ר״ז אות ה׳. חס״ל אות ב׳. עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות כ״ג. בן א״ח פ׳ לך לך אות י״ז. וכתב שם הפרמ״ג אבל בסדינים של פשתן או של שאר מינים אין להקפיד. דיש אומרים דאין עושין לפשתן כלל ציצית עיין סי׳ ל״ט סעי׳ ו׳ (ובדברינו שם על סעי׳ ב׳ אות ו׳) ושאר מינים י״ל דכמה פוסקים סוברים שהם מדרבנן. ואיכא ס״ס שמא פטורים מן התורה ושמא הלכה כסות המיוחד ללילה פטור ביום, וכל שיש ב׳ ספיקות מן התורה אף בדרבנן רק ספק אחד שפיר דמי. עיין יו״ד סי׳ ק״י בזה עכ״ל. (ועיין בזה ש״כ ביו״ד סי׳ ק״י בדיני ס״ס בארוך ובקצור אות ט״ז. ובס׳ זבחי צדק סי׳ ק״י בדיני ס״ס י״ח. ועוד עיין שם בס׳ זבחי צדק ס״ס ט״ז שכתב מכמה פו׳ דעבדינן ס״ס מפלוגתא דרבוותא. ועוד עי״ש בס״ס ל״ה שכתב דעבדינן ס״ס אפילו בסברא דחויה ואפי׳ נגד מרן ז״ל יעו״ש. שכן פסק להלכה ולא כיש חולקין. ואכמ״ל) ועוד איכא ספק שלישי דשמא הלכה כמ״ד אין חייב בציצית אלא דרך לבישה ולא דרך הצעה כמ״ש הד״מ אות ב׳ ומ״א שם בשם המרדכי, וכ״כ בן א״ח שם, וסיים וז״ל וע״כ אין להקפיד בסדינים של שאר מינים, אבל בשל צמר אע״ג דיש בו ג״כ ס״ס כיון דאפשר לתקן בנקל בקרן אחת עגולה לא סמכינן באיסור תורה על ס״ס זה עכ״ל, ולע״ד נראה הטעם כמ״ש הרב זבחי צדק שם בס״ס כ״ט בשם סדר אליהו רבה ז״ל בשער א׳ דף מ״ח ע״א והרב נחפה בכסף סי׳ ד׳ דף ל׳ ע״ב והער״ה בא״ח סי׳ פ״ג אות ב׳ בסופו דכל מידי דלית ביה פסידא ואית ליה תקנה לא מתירינן לכתחילה בס״ס יעו״ש, והכא נמי בסדין של צמר כיון דאית ליה תקנה בקרן אחת עגולה ולית ביה פסידא לא מתרינן לכתחילה בס״ס אבל בשאר המינין כיון דאית בהו ג׳ ספיקות יש להתיר, ומ״ש א״ר אות ד׳ שמצא בגיליון ש״ע וז״ל הואיל ואין התחלת תשמישו ביום לא מיקרי תשמיש יום כלל אפי׳ להרמב״ם עכ״ל, זה אינו דפעמים אדם מתכסה בסדין ביום עצמו כגון שבאה לו שינה בחצי היום או בשליש היום וא״כ הו״ל התחלתו ביום וע״כ יש ליזהר כמש״ל:

יח יח) [סעיף ג׳] מאימתי מברך על הציצית וכו׳ לא נוכל למצוא זמן מוגבל לזה השיעור בין תכלת ללבן כי הכל לפי המקומות והזמנים, כי בקיץ יש זמן ארוך מעלות השחר עד יציאת השמש על הארץ ובחורף הוא זמן קצר כי לפי חשבון אורך זמן היום יהיה אורך זמן מעלות השחר עד עלות השמש על הארץ. כידוע וכנזכר בגמרא פסחים דף צ״ד ע״א עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום, ויעו״ש במפרשים ומ״א סי׳ פ״ט סק״ב ובדברינו לשם או׳ ד׳ ואכמ״ל, וכאשר יהיה זמן עלות השחר ארוך כמו בקיץ לא במהרה ניכר אור היום לא כן בחורף שזמנו קצר, ומנהג עיר קדשנו ירושלם תובב״א לשער

שעה אחת קודם צאת גוף השמש על הארץ כל זמן בזמנו בקיץ ובחורף יהיה וכפי שחושבין זמן הנץ החמה דהיינו צאת השמש על הארץ (דלא כב״ד חא״ח סי׳ ל״ו) כך חושבין זמן ברכת ציצית ותפילין שיהיה שעה אחת קודם, ועיין לקמן סי׳ ח״ן אות יו״ד:

יט יט) שם משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה, בימי החורף שימי עננים הם ולא ניכר היטב אם נכיר בין תכלת ללבן לענין טלית, או כשיעיר שיכיר חבירו הרגיל עמו קצת לענין תפילין מיתר להניחם כיון דקיי״ל לילה זמן תפילין ומדרבנן הוא דאסור שמא ישכחם ויישן בהם הו״ל ספיקא דרבנן לקולא וכו, שו״ת שואל ומשיב מ״ג ח״ב סי׳ קס״ב, והביאו פתחי עולם או׳ ו׳, ועיין באו׳ שאח״ז ובאות כ״ב:

כ ך) שם בהגהה, ואם לבשו מעלות השחר ואילך י״א דמברך וכו׳ זה סברת המרדכי בפ״ב דמגילה והביאו ב״י שכתב וז״ל דציצית כיון דלא כתיב ביה יום בהדיא אלא וראיתם אותו בראיה תליא מילתא ומעמוד השחר שרי לכתחילה וכן עמא דבר עכ״ל, וכ״כ הלבוש סברא זו בסתם, מיהו אח״כ כתב י״א שאין לברך עליה לכתחילה אלא משיכיר בין תכלת וכו׳ וכ״כ א״ר אות ה׳ דיש להחמיר, קיציר ש״ע סי׳ ט׳ אות ט׳, ובפרט לדידן דאיתכא דמרן סמכינן ודעתו דעת עליון להחמיר מיהו בחורף אם השעה דחוקה המיקל להניח מע״ה ואילך אין גוערין אותו, כמ״ש הפרמ״ג בא״א אות ד׳ והביאו פתחי עולם שם ;

כא כא) שם בהגהה, ואם לבשו מעלות השחר ואילך וכו׳ כתב מ״א סק״ד ונראה לי דה״ה בערב עד צאת הכוכבים עכ״ל, ופי׳ דבריו המחה״ש וז״ל ר״ל כיון דהגהת רמ״א זאת נובעת מהמרדכי וכו׳ ה״ה די״ל כן גם בערב עד צאת הכוכבים עכ״ל, וכתב הפרמ״ג בא״א אות ד׳ ומיירי שעדיין לא התפלל ערבית דאל״ה הוי כתרתי דסתרן אהדדי יעו״ש, וכ״כ ר״ז אות ח׳, וכל זה לדעת המרדכי דס״ל דיכול לברך לכתחילה מעלות השחר ואילך אבל מרן ז״ל דס״ל דאינו יכול לברך עד שיכיר בין תכלת ללבן לא גילה דעתו אם יכול לברך ג״כ אחר שקיעת החמה כל זמן שמכיר בין תכלת ללבן, או דוקא בשחר דאתי יומא וחשיב יום לשאר מילי חשיב ליה יום נמי לענין ציצית ויכול לברך משיכור בין תכלת וכו׳ אבל בערב משקיעת החמה ואילך דאתי לילה וגם כל זמן בין השמשות הוא ספק שמא הוא מן הלילה אינו יכול לברך ואפי׳ מכיר בין תכלת ללבן וצ״ע. מיהו כבר כתבנו לעיל אות י״ב בשם הפוסקים והאר״י ז״ל דאסור להתעטף בציצית משקיעת החמה ואילך ואפי׳ בלא ברכה, ואפילו אם נסתפק לו אם שקעה החמה דאיכא ס״ס שמא לא שקעה ואם תמצא לומר שקעה שמא הלכה כמ״ד דיכול לברך כל בין השמשות עד צאת הכוכבים אפ״ה לא יברך כמש״ל אות ז׳ דסב״ל אפי׳ היכא דאיכא ס״ס יעו״ש:

כב כב) שם בהגהה, ואם לבשו קודם לכן כגון בסליחות לא יברך וכו׳ ואם טעה ובירך קודם עלות השחר שוב לא יברך. דלהרא״ש כסות המיוחד ליום אם לבשו בלילה חייב כמ״ש בסעי׳ א׳ וסב״ל, וכ״כ עמודי השלחן על קיצור הש״ע וסי׳ ט׳ אות י״ד בשם מ״ב, פתחי עולם אות ח׳ בשם פ״ת, וכ״כ אנן בעניותין לעיל סי׳ ח׳ אות ס״ב בשם החס״ל אות ט״ו:

כג כג) שם בהגהה, וכשיאיר היום ימשמש בו ויברך. לשון התשב״ץ בב״י ימשמש בו ומניח על ראשו ומברך וכ״כ א״ר אות ו׳ וכ״כ עו״ת אות ח׳ בשם תשו׳ בנימין זאב סי׳ קצ״ז. ועיין מש״ל סי׳ ח׳ אות ס״ב שיש מחלוקת בזה ור״ל שהמרדכי בהל׳ תפילין כתב בשם ר״י דלא דמי ציצית לתפילין, דתפילין ליכא חיוב למשמשן דלא סגי בלאו הכי יוצא נמי גבי ברכה בהכי, אבל גבי טלית דלבוש וקאי, קצת נראה דצריך להפשיטו ולחזור וללובשו ולברך עליו עכ״ל, וכן ראוי לעשות מי שלבש טליתו קודם אור היום ולא בירך עליו כמו בסליחות וכדומה, או אפי׳ ביום כגון ששכח ולא בירך על הטלית ואח״כ נזכר אחר שלבשו שיפשיטנו ויברך עליו ויחזור וילבישנו דאין פסידא בזה אע״ג דיש מתירין במשמוש לבד בלא הפשט והמחמיר תע״ב, ועוד עיין מ״ש שם בסי׳ ח׳ אות מ״ב ואות מ״א ואות מ׳:

סימן יט

א א) [סעיף א׳] ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא וכו׳ עיין מש״ל סי׳ טו״ב אות ו׳:

ב ב) שם ולא חובת מנא וכו׳ כתב רש״ל יש מחמירין לבדוק הציצית אפי׳ כשכופלין הטלית משום דשמואל סבר כלי קופסא חייבין בציצית ויש פוסקים כמותו וכו׳ עכ״ל, והביאו הב״ח ופרישה ושכנה״ג בהגה״ט אות א׳ יעו״ש, והפוסק כשמואל הוא מ״ד שכתב הבה״ג והביאו ב״י, וכ״ד ראב״ן בהג״מ פ״ג אות ג׳ והביאו פרמ״ג במש״ז אות א׳ וכ״ד בעל העיטור והביאו פת״ע אות א׳ ועיין ישועות יעקב אות א׳ שהביא ראיה לסברת הבה״ג יעו״ש, מיהו מרן ז״ל כתב בב״י כיון ששלשה עמודי ההוראה הרי״ף והרמב״ם והרא״ש מסכימים דחובת גברא היא אין לספק בדבר עכ״ל, ועיין שם בפרמ״ג שכתב דביבמות דף ב׳ פשיטא לתלמודא דכלי קופסא פטורין מציצית יעו״ש. וא״כ אין לחוש למ״ד כלי קופסא חייבין רק המחמיר תע״ב:

ב) ומ״ש שם הב״ח לפעד״נ נכון לבדוק הציצית כשכופלין אותו ומצניעין אותו כדי שיהא חזקתו בדוק דאז א״צ לחזור ולבודקו כשחוזר ולובשו וכו׳ כתב שכנה״ג שם שהמדקדקים בודקים ציציותיהם בכל שעה שמניחים אותם, והבאנו דבריו לעיל סי׳ ח׳ אות ל״ד יעו״ש:

ג ג) שם ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית וכו׳ כתב מ״א סק״א וז״ל צ״ע מ״ש במזוזה דקיי״ל שצריך לברך כשקובעה כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ט דהתם נמי קיי״ל חובת הדר הוא דכל זמן שאינו דר בתוכה פטור ממזוזה וכו׳ ולכן נ״ל סתמא דמילתא במזוזה קובעה כשדר בתוכה לכן מברך על עשייתה אבל טלית מסתמא קובע בו ציצית עד שלא לובשו לכן אין מברך על עשיותו וכו׳ ואפשר דה״ה במזוזה אם קבע בו מזוזה קודם שדר בתוכה כשנכנס לדור בתוכו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לדור בבית שיש בו מזוזה עכ״ל והנה דברי המ״א הללו הם תמוהים דמלבד שחידש ברכה שאינה נזכרת לא בש״ס ולא בפוסקים אלא דמשמע מדבריו נמי דיכול לברך על קביעות מזוזה קודם שבא לדור בתוכה וזה לא מצינו בשום מקום שמברך על המצוה קודם זמן חיובה, וכיון שהמזוזה היא חובת הדר כמ״ש ביו״ד סי׳ רצ״א א״כ אינו חייב עד שעת שדר בתוכה או אח״כ ולא קודם, ובעיקר קושיית המ״א נלע״ד לתרץ דחכמים ז״ל לא תיקנו ברכת המצוה אלא בשעת שעוסק במצוה ומקיימה, וא״כ בקשירת הציצית דאותה שעה אינו מקיים מצוה דאינה חובת מנא וגם אינו יכול ללובשה כ״ז שלא נגמרו קשירת ציצית של ד׳ כנפות אינו מברך דלא הוי באותה שעה עוסק במצוה ומקיימה, אלא עושה הכנה לקיום המצוה לא כן כשקובע מזוזה בשעה שדר בבית או אח״כ דאז נתחייב במזוזה דמברך כיון שעוסק במצוה ומקיימה אבל קבעה קודם שבא לדור בבית דבאותה שעה אינו חייב במזוזה אינו מברך דלא חשיב עוסק במצוה באותה שעה ומקיימה, וגם אח״כ כשנכנס לדור בתוכה אינו מברך כיון שאינו מתעסק במצוה באותה שעה דכבר נעשית המצוה ממילא ואע״ג דאם לבש הטלית קודם זמנו מברך אח״כ, טלית שאני כיון שהוא על גופו ומעוטף בו חשוב מתעסק במצוה ומקיימה לא כן במזוזה שהיא קבועה בפתח ולא יש עתה מעשה לא חשיב מתעסק במצוה. והא דמברך על הסוכה בשעה שנכנס לישב בתוכה אעפ״י שעשאה מקודם סוכה נמי שאני דכיון שחייב לישב בסוכה כניסתו לתוכה חשיב מתעסק במצוה ומקיימה, כיון שזו הכניסה היא בשביל המצוה, לא כן במזוזה דאינו חייב לישב בבית שיש בפתחו שתי מזוזות ומשקוף כדי לעשות בו מזוזה דאם ירצה לדור בבית שאין בפתחו שתי מזוזות ומשקוף אינו חייב במזוזה כמבואר ביו״ד סי׳ רפ״ז, וגם כשנכנס לבית אינו נכנס בשביל מצות מזוזה אלא מוכרח כדי לדור וא״כ לא חשיב כניסתו לבית מתעסק במצוה ומקיימה וציצית אע״ג דג״כ אינו חייב לקנות בגד שיש לו ד׳ כנפות כדי להתחייב בציצית כבר אמרנו כיון שהוא על גופו ממש ומתעטף בו חשיב עוסק במצוה ומקיימה, ועיין עוד בזה מ״ש היד אהרן וברכ״י ומאמ״ר והמו״ק, והנלע״ד בס״ד כתבתי גם אני חלקי והיעב״א, והמורם מכל האמור ומכל דברי הפו׳ הנז׳ דלא יברך על המזוזה קודם שבא לדור בתוכה, ואם קבעה קודם שבא לדור בתוכה כשיבא אח״כ לדור בתוכה לא יברך אשר קדשנו וכו׳ לדור בבית שיש בו מזוזה דלא נמצאת ברכה זו לא בש״ס ולא בפוסקים כנ״ל, ובענין זמן חיוב קביעות מזוזה יש חלוקים עיין ביו״ד סי׳ רפ״ו סעי׳ כ״ב ובפ״ת שם אות י״ז, ובנחלת צבי, ובברכ״י אות ז׳, ובזכ״ל חי״ד אות מ׳ ח״א וח״ג. ובס׳ בן א״ח פ׳ כי תבא או׳ ח״י. ואכמ״ל:

ד ד) [סעיף ב׳] עשה טלית לצורך תכריכין וכו׳ פטור, כתב דברי מנחם בהגב״י אות א׳ בשם מהר״א נחום ז״ל וז״ל נלע״ד דכסות המיוחד לאשה ולבשו איש מדמינן ליה להא שכתב הנמוק״י דכסות של מתים כיון שאין עיקר עשייתו אלא לאכסויי מתים הו״ל ככסות לילה שפטורה. וה״נ דכוותק כיון שמיוחד לאשה א״צ להטיל בו ציצית כשלובשו פעמים האיש ועיין בלבוש ובנחלת צבי סי׳ טו״ב עכ״ל. והנה דברים אלה צ״ע דהא תינח להרא״ש דס״ל כסות המיוחד ללילה אם לבשו ביום פטור אבל להרמב״ם דס״ל כסות המיוחד ללילה אם לבשו ביום חייב ה״נ אם לובשו איש חייב. וכן פסק עו״ת אות ג׳ דיעשה ציצית לתכריכין אם לובשו בחייו ולא יברך לחוש לדעת הרמב״ם והסכים עמו הא״ר אות א׳ וכתב שכ״מ במ״א סק״ב. וכ״כ ר״ז אות ב׳ ואפי׳ לדברי מרן ז״ל בב״י שכתב הכא גבי תכריכין פטור אפי׳ להרמב״ם הוא מפני הטעם שנתן כיון דאינו עשוי לאדם חי לא חשיב כסות כלל. אבל הכא כסות המיוחד לאשה כיון שהוא עשוי לכסות י״ל אם לבשו איש חייב להרמב״ם כמו כסות לילה. ע״כ אין לסמוך ע״ז אלא יעשה קרן אחת עגולה. וכמש״ל סי׳ י״ח אות ו׳:

ה ה) מוכרי הבגדים שלובשים הבגדים ומכוונים להראותם לקונים פטורים מן הציצית. מ״א סק״ב בשם תוספות נדה דף ס״א ע״ב. וכ״כ א״ר אות א׳, ר״ז אות ג׳. שתילי זתים אות ב׳, אבל אם לובש אותם להעביר המכס אפשר דחייב בציצית כמו גבי כלאים. מ״א שם. ר״ז שם, שתילי זיתים שם. אבל הא״ר שם כתב דאפי׳ כשלובש להעביר המכס פטור מציצית. וכ״כ הער״ה אות א׳ וז״ל דלא דמי לכלאים דתלה קרא בלבישה, אבל הכא כסותך אמר רחמנא ואין זה כסותו כיון שאין כוונתו אלא לגנוב המכס, ועוד שהרי התוספות והר״ש והרא״ש ורי״ו ס״ל גבי כלאים דשרי לר״ש וסוגיא דהגוזל מוכח כן. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ ש״ה וכו׳ וא״כ הכא דשב ואל״ת הוא כדאי הם לסמוך עליהם דלגנוב המכס נמי פטור עכ״ל. ועיין ביו״ד סי׳ ש״א סעי׳ ו׳ בהגהה:

סימן כ

א **[סעיף א'] הלוקח טלית מצוייצת מישראל וכו'** משום דסתם ישראל בחזקת כשרות הוא. אבל אם הוא ישראל חשוד פסול. ב"ח, פתחי עולם אות א'. ועיין ביו"ד סי' קי"ט ובאות שאח"ז:

ב **ב) שם** או מתגר נכרי כשר וכו'. ודוקא הלוקח טלית מצוייצת מתגר נכרי כשר. אבל ציצית אסור ליקח מן הנכרי ואפילו הוא תגר. ט"ז הק"א. מ"א סק"א. יד אהרן בהגה"ט. ר"ז אות ב' פרמ"ג במש"ז אות א'. ובא"א אות א'. נה"ש אות א', שתילי זתים אות ב', וז"ל הרמב"ן במלחמות פ"ק דסוכה דהלוקח ציצית מתגר גוי חוששין לו ואין ניקחין אלא מחבר מומחה עכ"ל. יעו"ש. והביאו הער"ה אות א' מיהו כבר כתבנו באות הקודם בשם הב"ח שכת' בשם הטור דסתם ישראל בחזקת כשרות הוא וכ"כ הש"ך ביו"ד סי' קי"ט אות א'. וכ"כ בס' זבחי צדק שם אות ב' בשם כמה פוסקים ויעו"ש ובאות ד' שפסק כן להלכה ודלא כהי"א שהביא מור"ם בהגה שם סעי' א':

ב **ב) ומ"ש** הט"ז שם דמותר ליקח ציצית מן נכרי שאינו תגר באקראי בעלמא כמו תפילין בסי' ט"ל והביאו א"ר אות ד' כבר חלקו עליו הפרמ"ג שם והמאמ"ר אות א' והנה"ש שם דשאני תפילין דאמרינן דאין דרך נכרי לכתוב כאשר יעו"ש בב"י משא"כ הכא, וכתבו שכן משמע נמי ממ"א סק"א יעו"ש:

ג **ג) שם** או מתגר נכרי וכו'. ואפילו הוא תגר בשאר סחורות נאמן דאם ימצא בדאי בדבר אחד שוב לא יאמינוהו בדבר אחר. ב"י בשם נימוק"י. ט"ז שם, מ"א שם. א"ר אות ב'. ר"ז שם. שתילי זתים שם:

ד **ד) שם** הגהה, ואומר שלקחו מישראל נאמן. בא"ר אות ג' פי' דדוקא שאמר דמנאמן קנאה. אבל בלבוש משמע דא"צ לומר מנאמן קנאה אלא כיון שאמר שמישראל קנאה נאמן התגר. פרמ"ג בא"א אות א'. וכ"כ ר"ז שם, ח"א כלל י"א אות מ"ב:

ה **ה) שם** אבל אם לקח מעכו"ם שאינו תגר פסולה, ואין בכלל הזה הטליתים שגונבים לפעמים. דידוע שהעכו"ם לא יעשה ציצית בבגד שהעיקר הוא הטלית. ח"א שם:

ו **ו) סוחר** של ציצית שבא לעירו ולקחו מזה בעלי בתים מאותן ציצית ואח"כ נודע שהסוחר הוי גנב ואיש רע ובליעל. לא קיימו מצות ציצית דהוי בכלל מצוה הבאה בעבירה. דאף בשוגג יש מצוה הבאה בעבירה. שנות חיים סי' רנ"ז. והביאו פתחי עולם אות א':

ז **ז) מותר** לקנות ציצית מארחי ופרחי אם הציצית שזורין כהלכתן אעפ"י שאינה מופסקים דאין אדם טורח לעשות ציצית כמו אלו ומסתמא מן המומחה באו לידו. תשובת ח"ס סי' ו'. פתחי עולם שם:

ח **ח) [סעיף ב'] אין מוכרין טלית מצוייצת לעכו"ם וכו'.** כתב הב"ח היינו דוקא סתם עכו"ם. אבל אם הוא תגר ונודע שהוא קונה טליתות לחזור ולמוכרם אפי' מצוייצת מוכרין לו עכ"ל. וכ"כ רבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ"י והביאו הברכ"י בשיו"ב אות א'. אמנם המ"א סק"ב הקשה על הב"ח מפי' רש"י (מנחות מ"ג ע"א) דמשמע מפי' דאפילו לתגר אסור למכור דגם הוא חשוד על ג"ע וש"ד יעו"ש, וכן הקשה היד אהרן בהגה"ט, וכ"כ המאמ"ר אות ב' דמפשטיות הש"ס והפוס' משמע דאפילו לתגר אסור, יעו"ש. (ומ"ש הבאה"ט סק"ד לישב קושית המ"א על הב"ח עיין מ"ש עליו המאמ"ר שם) וכ"כ א"ר אות ה'. ר"ז אות ו' נה"ש אות ג'. שתילי זיתים אות ד'. וכתב הברכ"י אות ב' שכן משמע מפי' רבינו גרשון כ"י. והגם שכתב הברכ"י בשיו"ב כיון שמצינו לרבינו ישעיה הא' כהב"ח צריך לדחוק בדברי רבינו גרשון ורש"י דלא לאשויי פלוגתא ביני רבוותא קמאי יעו"ש. וכן הפרמ"ג בא"א אות ב' ואות ג' יישב דברי הב"ח עם פי' רש"י מ"מ עדין יש חששא אחריתי דשמא התגר העכו"ם הזה ימכרנו לעכו"ם אחר ואותו אחר יתלווה עם ישראל וכו' ע"כ אין למכור טלית מצוייצת לעכו"ם ואפי' הוא תגר:

ט **ט) שם** אין מוכרין טלית מצוייצת לעכו"ם וכו' בברייתא כתוב (מנחות מ"ג ע"א) אלא א"כ התיר ציצייותיה וכתבוה הרי"ף והרמב"ם פ"ג הלכה ט' והרא"ש בהלק"ט סי' ט"ז. וכתב ב"י דאתא לאשמעינן שאחר שהתיר ציצייותיה מותר שאעפ"י שנקבי הציציות קיימין ליכא למיחש שיטעו בו לומר שהוא יהודי מאחר שאין בהם ציצית עכ"ל. (ומ"ש זה ב"י על דם רי"ו ולא על הברייתא. כבר תמהו עליו מעדני יו"ט על הלכות קטנות סי' ט"ז אות ז' ושכנה"ג בהגב"י והדרישה בסוף הסי' וא"ר אות ה' ומאמ"ר אות ג' ונה"ש אות ב' ושאר אחרונים, מיהו הפרמ"ג בא"א אות ג' ופתה"ד יישבו קצת בזה יעו"ש), וכ"כ עו"ת אות ג' מחה"ש בסו' הסי'. פתחי עולם אות ג', שתילי זיתים אות ו':

י **י) שם** שמא יתלוה עה ישראל וכו' בגמרא איתא טעמא אחרינא. משום זונה ופי' רש"י דילמא הויא ליה זונה ישראלית וסבורה ישראל הוא ותבעל ליה ועוברין משום לא תתחתן בם לשון אחר. משום זונה עכו"ם דילמא יהיב לה ההוא עכו"ם באתננה ואמרה כי ישראל נתנה לי ואתי למחשדים עכ"ל.

והביאו ב״י. ומ״א סק״ג שלא הביא כ״ח פי׳ שני של רש״י עיין הטעם בפרמ״ג בא״א אות ג׳ ועוד עיין שם מה שהקשה על פי׳ א׳ של רש״י מאה״ע סי׳ ט״ז סעי׳ א׳. ולפי׳ השני של רש״י כ״ש שלא ימכור לנכרית שמא תאמר ישראל נתנו לה באתננה. פתחי עולם אות ד׳:

יא יא) שם יתלוה עם ישראל ויהרגנו. או יגזול ממונו. מ״א שם ומחה״ש. שתילי זיתים אות ו׳:

יב יב) שם שמא יתלוה עם ישראל ויהרגנו. כתב ח״א כלל י״א אות מ״ב. וז״ל נ״ל דליתא בזמה״ז דאינם חשודים על ש״ד עכ״ל ול״נ דאיתא ואיתא דהא שמענו כמה וכמה פעמים שעשו וגם בקשו לעשות ר״ל. ודברי רז״ל אינם זזים ממקומה.

יג יג) שם אפי׳ למשכן וכו׳ וכן אפי׳ להשאיל יש להחמיר, ואע״ג דלטעמא דזונה וללשון שני דרש״י לא שייך הך גזירה אלא במכירה. לטעמא שמא יתלוה שייכא. הרד״ל מנחות מ״ג. והביאו פתחי עולם אות ג׳:

יד יד) שם אלא א״כ לפי שעה דליכא למיחש להא, משמע הא אם איכא למיחש אפי׳ לפי שעה חיישינן וע״כ בעכו״ם שחפצים ללמוד מעשה היהודים אסור להניח אצלם אפי׳ לפי שעה דחיישינן שמא יראו מעשה הציצית ויתלמדו לעשות כמוהו ויעשו הם או ילמדו לאחרים לעשות ואח״כ יתלוו עם ישראל בדרך וכו׳ או משום זונה וכו׳:

טו טו) השולח ציצית לחבירו ביד עכו״ם צריך שיחתמנו חותם בתוך חותם ואפי׳ בזמן הזה דאין לנו תכלת כ״א לבן, כי כן דעת הרשב״א הביאו הטור ביו״ד סי׳ קי״ח והט״ז שם סק״א והש״ך סק״ה, וכן דעת הרמב״ם בפ׳ י״ג מהמ״א דין יו״ד ומרן ז״ל שם סעי׳ א׳ דכל שהוא אסורא דאורייתא השולחו ביד עכו״ם צריך חותם בתוך חותם. ודלא כרש״י שכתב הטעם מפני שדמיו יקרים יעו״ש. וכ״כ המ״א בסי׳ זה סק״א. ר״ז אות ג׳ שתילי זיתים אות ג׳, וה״ה בשולח ביד ישראל חשוד צריך חותם בתוך חותם. ש״כ שם סק״ד, זבחי צדק שם אות ב׳ בשם כמה פוסקים, ועיין שם ביו״ד סי׳ קי״ח סעי׳ ח׳ ובסי׳ קי״ט סעיף י״ט א״ז נקרא ישראל חשוד. ועוד עיין ביו״ד סי׳ קי״ח ובסי׳ ק״ל איזה נקרא חותם בתוך חותם ואכמ״ל:

טז טז) בד״א כשהוא בענין שיהנה הגוי בחליפין אבל אם לא יהיה לו הנאה כלל בחליפין אין חוששין שמא יחליף הגוי כדי להכשיל את ישראל. כ״כ מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ קי״ח סעי׳ ב׳ בהגה ומרן ז״ל שם סעי׳ יו״ד. וכ״כ זבחי צדק שם או׳ כ״ה בשם כמה פו׳ יעו״ש, וכ״כ מ״א בזה הסי׳ סק״א. ר״ז אות ג׳ שתילי זיתים או׳ ג׳:

יז טוב) כתב הרמב״ם בפ״ב המוצא תכלת בשוק אפי׳ מצא חוטין פסוקין ושזורין פסולין, וחכמי לוניל תמהו עליו דהא בהדיא אסיקנא בפ׳ המוציא תפילין שאם הם מופסקים ושזורין כשרים, והשיב שטעה בהעתקת נוסחא שלו וכצ״ל בפי׳ מצא חוטין פסוקין פסולין, שזורין כשרים, והרי״ף והרא״ש השמיטו דין זה וגם רבינו לא הזכירו ונראה דטעמם מפני שהם סוברים דבתכלת דאתמר אתמר אבל בלבן אין לנו, ואפשר שגם הרמב״ם סובר כך שהרי לא כתב כן אלא בתכלת, אעפ״י שיש לדחות דלישנא דגמרא נקט עכ״ל ב״י, וכתב עליו הער״ה אות ג׳ וז״ל וא״צ דהרי״ף והרא״ש אזלי לטעמייהו דפסקי כרבא בתפילין דחדשות אסור לר״י משום דטרח אניש לעשות תפילין כעין קמיע כמ״ש הב״י סי׳ ש״א, וא״כ במוצא תכלת בשום לא קי״ל כר״א אלא אפי׳ מצא שזורין ופסוקין פסול דטרח איניש וכו׳ כמ״ש המ״מ בפי״ט דשבת עי״ש, וכיון דבעינן לשמה ואין לוקחים אלא מן המומחה לא הוצרכו לבאר דין זה דבכל גוונא פסול דודאי איכא למיחש שמא לא נטוו לשמן ושוב מצאתי כן להדיא במלחמות הרמב״ן שם דהרי״ף השמיט מימרא דר״א משום דקי״ל כרבא ויפה כיון עי״ש עכ״ל, וכן הקשה המאמ״ר אות ד׳ על מרן ז״ל מדברי הרמב״ן במלחמות הנ״ל וכתב דאין סברא לחלק בזה בין תכלת ללבן יעו״ש, שכתב על דברי הב״ח דאינם מוכרחים וגם יש קצת גמגומים בדבריו ע״כ. וכ״כ הברכ״י אות ד׳ בשם מהר״ר יעקב מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ כ״ח דאם מצא בשוק חוטי לבן שזורין ופסוקין פסולין לכ״ע, וגם המחה״ש בסי׳ י״א סק״א כתב אפשר כוונת ב״י ר״ל דבלבן החמירו יותר ולכ״ע פסולים יעו״ש, וא״כ כיון דדין זה לא נפיק מפלוגתא יש להחמיר ואפי׳ מצא בשוק חוטי לבן שזורין ופסוקין פסולין וכן אם שולח ביד עכו״ם חוטי לבן שזורין ופסוקין צריך להחתימם חותם בתוך חותם, ודלא כמ״ש עו״ת אות ג׳ ור״ז אות ד׳ ואות ה׳, ועיין מחה״ש על סי׳ י״א סק״א ובזה הסי׳ סק״א, מיהו אם היו החוטין מופסקין ומובדלין כל הד׳ חוטין לבד והרביעי שקורין אותו שמש הוא עשוי ארוך כנה״ג כדי לעשות בו החליות וגם כל חוט מד׳ חוטין כפול ושזור מח חוטין כמש״ל סי׳ י״א אות יו״ד אפשר להקל, והכל לפי המקום והזמן כגון שאין עושין כה״ג כ״א למצות ציצית:

יח חי) ואם מצא טלית מצוייצת בשוק כשר, עו״ת אות ג׳, א״ר אות ד׳ פרמ״ג במש״ז אות א׳ ברכ״י שם בשם הנז׳, ובפרט שנראה בענין הכריכות והקשרים דהוא ציצית גמור ואף דנפל לא איתרע, ברכ״י שם בשם הנז׳, פתחי עולם אות ג:

סימן כא

א **[סעיף א'] חוטי ציצית שנפסקו וכו'** כתב עו"ת אות א' וה"ה מקודם שעשאן בבגד דהזמנה לאו מילתא היא עכ"ל, וכתב עליו המאמ"ר אות א' דדבריו אין מדוקדקים דלאו מכח ה"ה אתיא אלא מק"ו דאפי' בדבר שיש בו משום קדושה הזמנה לאו מילתא היא ושריא וכדלקמן סי' מ"ב ובכמה מקומות והכא בחוטין שנפסקו מטעם שאין בהם קדושה אתיא עלה דאינה אלא תשמישי מצוה וכו' עכ"ל, ומ"מ יש להחמיר שאין לנהוג בהן מנהג בזיון מאחר שהם טוויים ושזורים לשם ציצית, וכן אם נתן הציצית בטלית ועדיין לא לבשה יש להחמיר שלא לנהוג בהן מנהג בזיון, כ"כ האחרונים. ועיין שע"ת אות א' ובסה"ק קול יעקב על סי' מ"ב אות ד':

ב **שם** יכול לזורקה לאשפה וכו' זהו מדינא אבל לפי מ"ש בסעי' ב' טליתות של מצוה אדם בודל וכו' כ"ש שיש ליזהר בציצית שלא לזורקן לאשפה, ברכ"י אות א' והלב"ש על הט"ז סק"ג כתב, הא דמתיר כאן לזרוק הציצית למקום דמגונה היינו דוקא ציצית של בגד, אבל ציצית של טלית דמצוה פשיטא דלא גרעו הציצית מטלית עצמו אדרבא עדיפא מיניה ודאי עכ"ל, והביאו פתחי עולם אות ב', נמצא דכאן מירי בציצית של בגד כמ"ש הלב"ש והא דיכול לזורקם לאשפה זהו מדינא כמ"ש הברכ"י אבל לפמ"ש בסעיף ב' טליתות של מצוה שבלו אדם בודל וכו' כ"ש שיש ליזהר בציצית אפי' של בגד שלא לזורקן לאשפה וכ"ש בציצית של טלית העשוי למצוה, כגון אנחנו שלובשים הטלית בשביל לקיים מצות ציצית, דלא גרע הציצית מטלית דקאמר בסעיף ב' אדם בודל וכו':

ג **שם** אבל כל זמן שהם קבועים בטלית אסור להשתמש וכו' ואפי' אינו מלובש בה כיון שעומד לצאת בו ידי מצוה. עו"ת אות ב' עט"ז. פרמ"ג במש"ז אות א', שתילי זיתים אות ב', פתחי עולם אות ג', ודלא כהט"ז סק"א וכן אסור למיסר מידעם בציצית אפי' בלילה אפי' להרמב"ם ז"ל בסי' י"ח, דדמי לשופר ולולב בעומד לשנה הבאה דאסור לתשמיש הדיוט כמ"ש הב"ח וכ"ש זה. פרמ"ג א"א אות א' פת"ע אות ד':

ד **שם** אסור להשתמש בהם וכו' ולא מהני תנאי באומר איני בודל מהם דביזוי מצוה הוא ול"ד לנוי סוכה סי' תרל"ח ס"ג דהתם לא נחשבו כמותם ולא חל שם מצוה עליהם משא"כ בציצית דבהכרח לשם מצוה עושה ומברך להתעטף, פרמ"ג בא"א אות א' יעו"ש. פתחי עולם שם:

ה **שם** ההגה, וי"א דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהם מנהג בזיון וכו' ומסיק בד"מ בשם מהרי"ל שהיה נוהג לגונזה ולהניחם תוך ספר או לעשות בהם שום מצוה, ט"ז סק"ב, וטוב לעשות מהם סי' לספרים, מהר"י וייל סי' קצ"א וקצ"ג, כנה"ג בהגה"ט עו"ת אות ג' א"ר אות ב' מ"א סק"ב, ר"ז אות א', וה"ה בסכך סוכה טוב שלא לעשות בו לצורך דבר שאינו כבוד למצוה שעברה ט"ז שם, א"ר שם, וה"ה בכל תשמישי מצוה כגון לולב וכדומה, מחה"ש סק"א, וה"ה בעצי סוכה אין לעשות דבר מגונה, ודפנות הסוכה נכון שלא לעשות תשמיש מגונה מהם, פרמ"ג במש"ז אות ב', פתחי עולם אות ג':

ו **[סעיף ב'] טליתות של מצוה שבלו וכו'** כתב הרב בית יהודה סי' כ"ט דמותר לעשות מטלית גדול טלית קטן. והביאו פתחי עולם אות ד' אבל הרב לב חיים ז"ל סי' צ"ב פקפק בזה משום דע"פ הסוד טלית גדול יש בו מעלה רבה על טלית קטן. והאמת אתו עיין בדברינו לעיל סי' ט"ז אות א' ד"ה אמנם ובשער הכוונות סוף דרוש ו' מדרושי ציצית. וכ"כ בן איש חי פ' לך לך אות כ"א. מיהו אם נתבלה מקצתו ואין ראוי ללובשו יוכל לעשות מחלק החזק שבו ט"ק ואין חשש בזה לכ"ע. בן א"ח שם:

ז **שם** ואינו מותר לקנח. כן הוא בר"ן שמביא ב"י שלפנינו וכן גריס ר"ז אות ב'. ובקצת ספרים כתוב ואינו רוצה לקנח. וכתב הברכ"י אות ב' דהיא הנוסחא האמיתית אבל המאמ"ר אות ג' כתב דנוסחת ואינו מותר לקנח הוא היותר נכון יעו"ש:

ח **שם** ולא ליחד אותם לתשמיש מגונה וכו' וה"ה בטליתות של משי שלסברת מרן ז"ל בסי' ט' סעי' א' שחיובן מדרבנן שייך בהו משום ביזוי מצוה. ואסור לקנח עצמו בהם וליחד אותם לתשמיש מגונה שהרי נר חנוכה דרבנן ואמרו אסור משום ביזוי מצוה. פרמ"ג בא"א אות א':

ט **שם** ולא ליחד אותם לתשמיש המגונה וכו'. ואותם שנוהגים לזרקם בבית הכנסת והשמשים מקנחים בהם נרות בית הכנסת וגם ידיהם המלוכלכים בשמן. זה נקרא תשמיש מגונה ואסור. בן איש חי פ' לך לך אות ך' והוא פשוט:

י **שם** ולא ליחד אותם לתשמיש המגונה וכו' ואי רשאי לעשות בו תשמיש הדיוט כתב עו"ת אות ד' דשרי אי אין תשמיש מגונה ואפילו בעוד הציצית בו. אבל הא"ר אות א' חלק עליו וכתב דאינו מותר אלא אחר שהסיר ממנו הציצית יעו"ש. והפרמ"ג בא"א אות א' כתב דלהט"ז באות ג' שכתב דטלית להמחבר חמיר מציצית. לו נראה די"ל טלית של תפלה המיוחד לכך חמיר הטלית כמו ציצית אבל טלית קטן לבוש פשיטא דשרי לכל תשמיש שאינו

מגונה דהא לבוש הדיוט הוא ואפילו לשכב בלילה רשאי עכ״ל. והביאו פתחי עולה אות ד׳. מיהו לדידן שמכווניה בטלית קטן ללובשו משום מצוה יש להחמיר כמ״ש אות ב׳ יעו״ש:

יא יא) טלית שנפסקו ציצייותיו אי רשאי לעשות מכנסיים יראה דלא אריך למעבד הכי דתשמיש מגונה אסור. ואפילו מטלית קטן. פרמ״ג א״א שם: פתחי עולם שם:

יב יב) לעשות טליתות ממלבושי כומרי עכו״ם מותר אבל מה שמשתמשים ומלבישין עצמן כשהולכין לעכו״ם אין לעשות טלית מצוה מהם עיין יו״ד סי׳ קל״ט סעי׳ י״ג. א״ר אות א׳. פרמ״ג א״א שם. פת״ע שם. ועיין ב״י ג״כ שם. ועיין בחוות יאיר סי׳ קס״ג שכתב פ״א נשאלתי שקנה יהודי מעכו״ם מפה מרוקמת ומצויירת יפה שבו מכניסין התוגרמים ילדיהם כשמכניסים אותם לאומנותם ע״י כומריהם. ובקש לעשותו מפה לס״ת ואסרתי. וכאשר היה מוהל לקחו ללפף בו הילדים שמל ולא מחיתי בידו עכ״ל. והביאו פתחי עולם שם:

יג יג) [סעיף ג׳] מותר ליכנס בציצית לבית הכסא. היינו דווקא בבגד שעשוי למלבוש ובו ד׳ כנפות שנתחייב בציצית אבל בטליתות של מצוה שלנו שאינן רק להתפלל בהם. אין נכון שיכנס לבית הכסא דוגמא לדבר ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים דרשינן דרך ארץ בגדים שבשל בהם קדירה לרבו אל ימזוג בהם את הכוס וק״ו להאי מלתא שמיוחד לדבר קדושה דוקא. ט״ז סק״ג יד אהרן בהגה״ט. א״ר אות ג׳. ר״ז אות ג׳. ח״א כלל י״א אות ל״ז. מחה״ש אות ב׳. שתילי זיתים אות ה׳ עמודי השולחן על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות כ״א. פתחי עולם אות ה׳. אבל להשתין בהם ליכא איסורא. עמודי השלחן שם בשם דרך החיים. פתחי עולם שם בשם סד״ה וכ״מ מדברי הט״ז שם. ובטלית קטן שלובשים תחת הבגד שאנו נוהגין בו בזה ודאי מותר ליכנס לצרכיו כיון שהוא מכוסה. ט״ז שם, יד אהרן שם. ח״א שם. מחה״ש שם. שתילי זיתים שם, וכ״מ מדברי ש׳ הכוונות שנביא אותו לקמן שכתב שלא להסיר את הטלית קטן כ״א דוקא בבית המרחץ. משמע שלבית הכסא נכנס בו. וכ״כ מצ״ש. וכתב עוד מצ״ש וז״ל בעת שנכנס אדם לבית הכסא אז כל ההארה מסתלקת ומתעלמת מן הציצית ונשאר עליו הטלית קטן כמו גלימא בעלמא, והנה מאותה ההארה שמסתלקת ממנה נעשה מהם מלאכים כנודע שמכל מצות שאדם עושה הוא ממשיך על אותה המצוה הארה גדולה משורש אותה המצוה ואחר שמסתלקת אותה הארה ממנה נעשה ממנו מלאכים ומשמרים האדם מכל דבר רע. לכן בעת שנכנס האדם לבה״כ אותם המלאכים שנעשו מהרשימו של הציצית הם מסתלקים ממנו וממתינים שם בחוץ עד שיוצא פעם אחרת לכן ארז״ל בכניסתו לבית הכסא יאמר התכבדו מכובדים וכו׳ עכ״ל ועיין מש״ל סי׳ ג׳ אות א׳:

יד יד) וכן ההולכים מבה״כנ. ביוה״כ לפנות והם מלובשים קיט״ל צריך שיפשיטו הקיט״ל כיון שבגד זה מיוחד להתפלל בו. ט״ז שם. יד אהרן שם. א״ר שם, ר״ז שם. ח״א שם. מחה״ש שם. ולטעם זה יש ליזהר ג״כ במלבוש העליון הנקרא גלימא שלא ליכנס בו לבה״כ כיון שרגילות הוא ללובשו בעת התפלה:

טו טו) שם בהגהה, וכ״ש לשכב בהם דשרי. ויש שכתבו שנהגו שלא לשכב בטלית וכו׳. והרב ב״י כתב לא ראינו ולא שמענו מי שהקפיד בזה מעולם. עכ״ל. והביאו מ״א סק״ב. וז״ל שער הכוונות בדרוש א׳ של תפילת ערבית. צריך ליזהר שלא להסיר מעליו ציצית קטן לא ביום ולא בלילה וישכב עמו בלילה ויועיל מאוד לבטל כוחות החיצונים ואין זמן שצריך להסיר אותו מעליו אלא בכניסתו לבית המרחץ. וראיה לדבר ממ״ש בגמרא דברכות כשנכנס דוד למרחץ וראה עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות עד שנסתכל במילה וכו׳ ואם בהיותו ישן היה מסיר ציצית קטן א״כ למה לא היה מצטער בכל לילה שהיה נשאר בלי שום מצוה אלא ודאי שאין זמן שיהיה פטור מן הציצית קטן אלא דוקא במרחץ עכ״ל. ועי״ש סודן של דברים. וכ״כ בפע״ח שער הציצית סוף פ״א והביאו מ״א סק״ב [ומה שהקשה המ״א על ראיית של הכוונות שהביא מדוד הע״ה דבלילה היה לו עכ״פ מזוזה בפתחו משא״כ במרחץ וכו׳ י״ל על מצות שבגופו קאמר ולא על מזוזה שהיא בפתחו. אח״כ ראיתי שכן תירץ הברכ״י בסי׳ ח׳ אות ז׳ יעו״ש שהביא ראיות לדבר ועיין עוד מה שתירץ המו״ק וא״ר אוא ד׳] וכתב שם הברכ״י שכך ראוי לכל אדם דבכל אדם מיירי ודלא כס׳ דרך החיים דדחה דשאני דוד הע״ה שלא היה ישן וכו׳ והכי נהיגי שלימים וכן רבים המישרים אורחותם עכ״ל, ועכשיו כל העולם נוהגים כדברי האר״י ז״ל גדולים וקטנים שלא לפשוט טלית קטן אפילו בלילה כ״א במרחץ. ועליהם תבא ברכת טוב, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח׳ אות נ״ו שכתבנו דהיוצא מן המרחץ מברך על ט״ק מיהו צריך ליזהר מאד ליטול ידיו ואח״כ לברך. והוא פשוט. עיין סי׳ ד׳ סעי׳ י״ח ובדברינו לשם:

טז טז) שם בהגהה. וכ״ש לשכב בהם דשרי, וכן מותר לשמש מטתו והוא לבוש טלית קטן תחת בגדיו. א״ר אות ד׳ ח״א שם, וכ״מ מדברי שער הכוונות הנ״ל שכתב שאין זמן שיהיה פטור מן הציצית קטן אלא דוקא במרחץ משמע הא לביה״כ ולתשמיש אין לפשוט, וכ״כ הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ יו״ד אות ז׳:

יז **טוב) שם** בהגה אך נוהגים להקל לשכב בהם, משמע הא ליתנו לכובס נכרי לכבס אין להקל. וכ״כ השכנה״ג בהגב״י אות ד׳, והביאו עמודי השולחן על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות כ״א, וכ״כ החס״ל, שתילי זיתים או׳ ו׳ אבל בלבוש משמע דשרי וכ״מ בל״ח אות ס״ד והביאו א״ר או׳ ה׳ וכ״כ ר״ז אות ד׳ פתחי עולם אות ז׳ והמחמיר תע״ב, ואם א״א יש לסמוך על המתירים:

יח **חי) [סעיף ד׳] יש ליזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציותיו,** באגור כתב כל המגרר ציציותיו עליו הכתוב אומר וטאטאתיה במטאטי השמד, והביאו ב״י ומ״א סק״ג. וכ״כ הלבוש, והא דלא העתיק מרן ז״ל בש״ע לשון האגור אלא רק כתב יש ליזהר וכו׳ משום דדעתו ז״ל לפסוק רק זהירות בעלמא מפני דק״ל ההיא דברכות כמו שהקשה מ״א סק״ג, נה״ש אות ב׳, וכ״כ שתילי זיתים אות ז׳ ועיין מ״ש המ״א שם בדעת האגור, והנה״ש שם כתב אפשר דלא קאמר האגור אלא היכא שהוא באופן שהם נגררין תמיד דרך הילוכו, אמנם כל שהבגד אפשר למדלייה באופן שלא יהיה נגרר אף אם יהיה איזה פעם נופל למטה ונגרר אין בזה קפידא לאסור אלא דוקא בביה״ק מטעמא דלועג לרש עכ״ל ועיין בס׳ מצת שמורים שהאריך וכתב דאין איסור בזה משום ביזוי מצוה אלא הטעם שלא ידרוס עליהם ויפסדו, והביאו ש״ץ דף ל״ה ע״ג, ועיין מחב״ר אות ב׳, והמאמ״ר אות ד׳ כתב בשה הרוקח דאינו אסור אלא לדרוך עליהם דאז איכא ביזוי מצוה משא״כ במגרר לבד יעו״ש:

חי) וכתב בעל העשרה מאמרות וז״ל והמצוה מן המובחר הוא שיהיו הציציות משולשלין ולא נגררין, אלא שיהיו תלויין ועומדין מחצי גופו ולמטה, וכן הוא בכתבי הרב זלה״ה שבחינת הטלית הוא עד החזה ומשם ואילך הוא בחינת הציצית ולפי זה לא יפה הם עושים המשלשלים טליתם מאד עכ״ל והביאו ש״ץ דף ל״ה ע״ג, שע״ת אות ה׳, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ט״ז אות ב׳ ד״ה אמנם:

יט **יט) שם** שלא יגרור ציציותיו, ואה היה הטלית ארוך יכול לתחוב הציציות בחגורתו אשר במתניו כדי שלא יגררו, ברכ״י אות ה׳ בשם מהר״ם מזרחי וספר פרי הארץ ח״ג סי׳ א׳, ובשם מורו כתב דטפי עדיף לתוחבם בחגורתו מאחריו, והביאו ש״ץ שם, שע״ת שם, סידור בי״ע אות ל״ב חס״ל. כף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ יו״ד אות ה׳, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח׳ אות מ״ג, ויותר טוב הוא להעלותו על כתיפו שלא יגרור בארץ, כף החיים שם והוא פשוט:

סימן כב

א **א) [סעיף א׳] קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו וכו׳** הקשה המ״א סק״א וז״ל דעל כלים חדשים צריך לברך בשעת הקנין כמ״ש סי רכ״ג סעי׳ ד׳ ולמה כתב ועשה בו ציצית, וצ״ל דמיירי שלא בירך בשעת הקנין א״נ דוקא כשהקונה בגד כמו שהוא ראוי ללבוש אז מברך שהחיינו, אבל אם קנה בגד ועשה ממנו מלבושים אז מברך בשעת לבישה וכמ״ש סי׳ ת״ר סעי׳ ב׳ והכא שעושה בו ציצית מברך אגב בשעת עשיית המצוה עכ״ל יהביאו שתילי זיתים אות א׳ וכ״כ ר״ז אות א׳ [ועיין פרמ״ג בא״א אות א׳] וכ״כ המ״א עצמו בסי׳ רכ״ג סק״ו, אמנם הט״ז שם סק״ג חולק בזה וס״ל דמברכינן שהחיינו בשעת קניית הבגד ואעפ״י שלא קנה בגד שראוי ללבוש כמו שהוא אלא צריך ליתן אותו לחייט לעשות ממנו מלבוש יעו״ש ועיין ש״ץ דף ל״ב ע״ד. והנלע״ד דהכא שאני כיון דאיסורא רביע עליה דאסור ללבוש בגד בת ד׳ כנפות בלא ציצית ע״כ אמרו דאין לברך עד שעת עשיית הציצית דפקע איסורא מיניה ויכול ללובשו, ועיין לקמן אות ו׳:

ב **ב) שם** דלא גרע מכלים חדשים, אבל אינו מברך מטעם המצוה דאין מברך שהחיינו אלא על מצוה הבאה מזמן לזמן, ומשו״ה אין לברך שהחיינו על התפילין, ב״י בשם מהרי״א ובעל העטור. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י סוף או׳ א׳ שדעת התו׳ ז״ל ורבינו בעל הטורי׳ ורבינו ירוחם ז״ל שלא לברך שהחיינו בברכת תפילין עכ״ל, מיהו דעת הרמב״ם ז״ל בפרק י״א מהלכות ברכות ה״ט דמשום המצוה הוא מברך שהחיינו וגם בתפילין מברך, וכ״כ עו״ת אות א׳ והט״ז סק״ג כתב דבין בציצית בין בתפילין יש יש לברך בפעם הראשון שמברך עליהם שהחיינו כמ״ש רמ״א ביו״ד סי׳ כ״ח לענין כסוי הדם יעו״ש, והביאו יד אהרן בהגה״ט אבל המאהמ״ר אות א׳ אחר שאביא דברי הרמב״ם ז״ל הנ״ז והט״ז ועו״ת, כתב וז״ל אמנם שאר האחרונים פסקו כמרן ז״ל עכ״ל, וכ״כ המחב״ר אות ב׳ וז״ל לדעת מרן ז״ל נראה דלא יברך שהחינו כשמניח תפילין חדשים וכן המנהג עכ״ל, והביאו הזכ״ל ח״א בהלכות ברכות אות ש׳, שע״ת אות ב׳ כף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד או׳ ח׳ וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות א׳, וכ״כ ש״ץ דף ל״ג ע״ב וכ״כ שתילי זיתים אות ב׳ בשם כמה פוסקים דאפי׳ בפעם הא׳ שעושה המצוה שאינה מזמן לזמן כגון ציצית [ר״ל שעשה ציצית בטלית ישן שיש לו] ותפילין אין לברך שהחיינו ודלא כהט״ז ומ״א יעו״ש וכ״כ ח״א כלל ס״ב אות יו״ד בשם האחרונים יעו״ש. וא״כ יצא לנו לענין דינא דאין לברך שהחיינו על תפילין חדשים ואפי׳ בפעם הא׳ שבא לקיים המצוה כגון שלא לבש עדיין מימיו תפילין ועכשיו התחיל ללבוש דסב״ל ובפרט שכן הוא דעת רוב הפוסקים וגם שכן הוא דעת מרן ז״ל מיהו טוב ללבוש בגד חדש ולברך עליו שהחיינו ולפטור את התפילין כדי לצאת אליבא דכ״ע, וכ״כ מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ יו״ד אות ז׳

ויברך תחלה על בגד חדש כשהתפילין לפניו וילבש אותו הבגד ואח״כ יברך על התפילין וילבש אותו דהכא א״א בענין אחר כדי שיהא עובר לעשייתו ועיין לקמן אות ז׳ ואות ח׳ ועיין בסה״ק חקי חיים ובס׳ חפץ בחיים שכתבתי שם דרושים להלבשת תפילין ולבר מניין לדרוש אותם הנכנס לבר מצוה והלובש תפילין בפעם ראשונה יעו״ש.

ג ג) **שם** דלא גרע מכלים חדשים. ולפ״ז מי שעשה ציצית בטלית ישן שיש לו אע״ג שלא היה בו ציצית כבר מעולם לא יברך שהחיינו, וכ״כ הלבוש, מחב״ר אות א׳, ש״ץ דל״ג ע״א, סידור בית עובד אות כ״ד, שתילי זיתים אות א׳ ומ״ש הב״ח שמדברי הרמב״ם משמע דהוא מברך על ציצית בבגד ישן אין מדבריו הכרע, וגם מדבריו בת׳ בס׳ פאר הדור סי׳ מ״ט שביאר יותר משמע קצת שלא יברך עי״ש ודו״ק, מחב״ר שם:

ד ד) **שם** דלא גרע מכלים חדשים, ולטעם זה ה״ה נמי אם קנה טלית ישן ועשה בו ציצית או קנה טלית ישן מצויצת מברך עליו שהחיינו, כיון שטלית זה חדש הוא אצלו, וכמ״ש בסי׳ רכ״ג סעי׳ ג׳:

ה ה) **טלית** קטן אם עשאו מדבר שאינו חשוב ואינו שמח בו לא יברך שהחיינו, חס״ל, וכ״כ בן איש חי פ׳ בראשית אות ז׳, אבל אם עשאו מדבר חשוב שהוא שמח בו יברך שהחיינו, בן א״ח שם, ועיין סי׳ רכ״ג סעי׳ ו׳:

ו ו) **שם** הגהה ואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עיטוף ראשון. עכשיו מנהג העולם שאין לברך שהחיינו על המלבוש כ״א בשעת הלבשה, וכן על הטלית בשעת העיטוף, והטעם נ״ל דנהגו כן דלא מברכי בשעת קנייה משום דחיישי שמא יחזור בו שלא ללובשו מאיזה סיבה ויחזור וימכרנו או ליתנו במתנה לאחר ותהיה ברכתו לחנם, ע״כ נהגו שלא לברך כ״א בשעת לבישה דוקא, ומדין פרי חדש נגעו בה וכמו שהתם על פרי חדש שצריך לברך שהחיינו בשעת ראייה ונהגו שלא לברך כ״א בשעת אכילה כמ״ש סי׳ רכ״ה סעי׳ ג׳ ועיין הטעם שם, הכא נמי כן. אח״כ ראיתי שכן כתב ג״כ המאמ״ר סי׳ רכ״ג אות ה׳, אבל נתן טעם אחר כמו טעם הפירות משום דהוי עיקר ההנאה יעו״ש, ומ״ש רב שרירא גאון דאין לברך שהחיינו על כלים חדשים והביאו דבריו התוס׳ בסוכה דף מ״ו ע״א לא קי״ל כוותיה דהוא יחיד בדבר, ב״ח, ועוד דנוהגים לברך ובמקום מנהג לא אמרינן סב״ל כמש״ל סי׳ ד׳ אות נ״א וסי׳ ז׳ אות ב׳ וסי׳ טו״ב אות ב׳:

ז ז) **שם** בהג״ה. ומברך בשעת עיטוף ראשון כתב עו״ת אות ב׳ דיברך שהחיינו ואח״כ להתעטף, אבל הברכ״י אות ב׳ כתב דיברך להתעטף ואח״כ שהחיינו. וכתב דכן מטין דברי הא״ר ודלא כהעו״ת והרב מקור חכמה. ופ״כ בספרו מחב״ר אות ג׳ דדעת מרן ז״ל יברך להתעטף ואח״כ יברך שהחיינו על דרך שאנחנו נוהגים באכילת פרי חדש דמברכינן ברכת הפרי ואח״כ שהחיינו עכ״ל, וכ״כ הזכ״ל ח״א בה״ב או׳ ש׳. סידור בי״ע או׳ כ״ג. שע״ת או׳ ב׳ חס״ל. קיצור ש״ע סי׳ נ״ט או׳ ח׳ כף החיים להרח״ף סי׳ יו״ד או׳ ח׳. בן א״ח פ׳ בראשית או׳ ז׳ [ומה שהשוה באה״ט דעת הב״ח לעו״ת לא דק שהב״ח מיירי במי שבירך שהחיינו על עשיית הציצית ואח״כ בא להתעטף אבל לא מיירי במי שלא בירך על עשיית הציצית ואח״כ בא לברך שניהם בשעת העטיפא עי״ש ודו״ק, ועיין מ״ש המחב״ר שם, והש״ץ דל״ג ע״ד ודל״ד. ומאמ״ר אות ב׳]:

ח ח) **יברך** להתעטף ואח״כ שהחיינו ואח״כ יניחנו על ראשו ויתעטף בו כדי שיהא עובר לעשייתן. כמש״ל סי׳ ח׳ או׳ ג׳ יעו״ש, ועיין סי׳ תרנ״א סעי׳ ה׳:

ט ט) **בשעת** ברכה יאחוז הטלית בידו הימנית לבד כמ״ש סי׳ ר״ו סעי׳ ד׳ וכן מנהג בית אל יכב״ץ ולא כקצת בני אדם שאוחזין הטלית בשעת ברכה בשני הידים:

י י) **שם** בהגה. ומברך בשעת עיטוף ראשון, כתב הפרמ״ג בא״א סוף אות א׳ וז״ל יראה דל״ד עיין רכ״ה בלבוש עכ״ל. ור״ל דלא דוקא בעיטוף ראשון יברך שהחיינו אם לא בירך בשעת עשייה אלא כל זמן שיזכור שלא בירך שהחיינו יברך ואפ׳ בעיטוף ב׳ או ג׳ וכמ״ש הלבוש סי׳ רכ״ה סעי׳ ג׳ בענין ברכת שהחיינו של פרי חדש דאם לא בירך בראיה אי באכילה ראשונה יכול לברך בשנייה או אימתי שיזכור וכו׳ יעו״ש. אבל דע דדין זה בפלוגתא שניא עיין ב״י סי׳ רכ״ה דלה״ר מנוח והסמ״ק אם שכח ולא בירך בראיה ראשונה שוב לא יברך בראיה שניה ולמהר״י מולן מברך יעו״ש. וכתב שכנה״ג בהגב״י שם אות א׳ דכמחלוקת בראייה כן מחלוקת באכילה שאם אכל פרי חדש ולא בירך ברכת שהחיינו כשאוכל פעם אחרת הפרי הזה למר מברך ולמר אינו מברך וכ״כ הרדב״ז בנדפסות עכ״ל. וכ״כ יד אהרן שם בהגב״י מאמ״ר שם אות ג׳. וכתב שם שכנה״ג וז״ל ולענין הלכה בס׳ המפה סי׳ ק״ל פסק כמהר״י מולן ז״ל שמברך שהחיינו אבל הרב בס׳ הקצר לא הזכיר מחלוקת זה ונראה שדעתו ז״ל דכיון דהוי ספק ברכות נקטינן להקל ולא יברך וכן נ״ל עיקר עכ״ל. וכ״כ המ״א שם סק״ט לדידן אם לא בירך באכילה ראשונה שוב לא יברך. וכ״כ ח״א כלל ס״ב אות ח׳ שתילי זיתים שם אות ח׳ קיצור ש״ע סי׳ נ״ט אות י״ד. וא״כ נמצינו למידין כמו גבי ברכת שהחיינו על פרי חדש אם שכח ולא בירך בשעת אכילה ראשונה שוב לא יברך. מפני

שכבר נהנה הכא נמי גבי טלית אם שכח ולא בירך שהחיינו בשעת הלבשה א׳ שוב לא יברך אחר הלבשה והעטפה מפני שכבר נהנה בלבישת הטלית אמנם אם הניח הטלית על גופו ונזכר קודם העטיפה שלא בירך שהחיינו (כמו מנהג בית אל יכב״ץ שלובשים הטלית על גופם ואח״כ מעלים אותו על כתפיהם ומתעטפים) או שנתעטף בטלית ונזכר שלא בירך שהחיינו קודם שהורידו על גופו ונתלבש בו (כמו שנוהגים לעשות העטיפה קודם שמורידים את הטלית על גופם עיין בדברינו לעיל סי׳ ח׳ אות ג׳) יכול לברך כיון שלא נגמרה עדיין ההלבשה בטוב אבל אם גמר ההלבשה שהניח הטלית על גופו וחזר והעלהו על כתיפו ונתעטף בו וחזר והורידו על גופו ונתלבש בו בטוב לא יברך עוד. ולא כמ״ש העט״ז שיכול לברך כל זמן שהוא מעוטף יעו״ש. ונראה דאם נזכר תיכף אחר ההלבשה והעטפה ולא שהיה זמן מה ג״כ דיכול לברך כיון שעדיין לא נהנה מהלבשה ממש ;

סימן כג

א א) [סעיף א׳] מותר ליכנס וכו׳ אבל אם הוא נגרר על הקברות אסור משום לועג לרש וכו׳ והטעם מפני שנפשות המתים עומדות על קבריהם כמ״ש בשער המצות פ׳ ויחי ובשער הגלגולים הקדמה ל״ז דף ע״ג ע״א דאל״כ לא שייך לחלק בן הציצית מכוסה או אינו מכוסה דהא בלאו הכי המת מכוסה בקבר אלא מפני הנפש העומדת שם למעלה על הקבר כמ״ש. ועיין שתילי זיתים אות ג׳:

א) אם לימד על קברו של מת לעילוי נשמתו ליכא בזה משום לועג לרש דהא לכבודו קעביד עיין תוספות קמא דט״ז ע״ב ד״ה שהשיבו ישיבה וכו׳ ועיין פתה״ד סי׳ מ״ה אות ד׳. וביו״ד סי׳ שס״ז סעי׳ ג׳:

ב ב) שם אבל אם הם מכוסים מותר. וכן טלית קטן שלובשים תחת הבגדים אין בו איסור משום לועג לרש ומותר ליכנס בו לבית הקברות מפני שהוא מכוסה. ב״י. ב״ח וכתב שכן המנהג. פרישה. עט״ז. מאמ״ר אות א׳ וכ״כ הברכ״י אות א׳ בשם תפארת שמואל דף מ׳ ע״ד (ותימא שהביא דין זה מן התפארת שמואל ולא זכר שהוא בב״י) והביאו שע״ת אות א׳, ועיין בדברינו לקמן סי׳ כ״ד סוף אות ד׳:

ג ג) [סעיף ג׳] הנכנס תוך ד׳ אמות של מת או של קבר וכו׳ אפי׳ קבר קטן יש לועג לרש. דשמא נשמת של אדם גדול הוא. א״ר אות ג׳ ויד אהרן בסי׳ מ״ה בשם מהרי״ט צהלון ז״ל והביאו פרמ״ג בא״א או׳ ב׳. וכתב ומשמע קבר אשה דבחייה ג״כ פטורה ליכא לועג לרש. ולחוש לגלגול זכר כולי האי לא חיישינן עכ״ל והביאו פתחי עולם אות ד׳ מיהו הרב משנה למלך בפי״ג מה׳ אבל דין ט׳ כתב דגם באשה שייך משום לועג לרש יעו״ש, והביאו דברי מנחם בסי׳ מ״ה אות ג׳. ועיין פתה״ד סי׳ מ״ה אות ג׳ שכתב דגם מהריט״ץ כתב דיש באשה משום לועג לרש אלא דהא״ר לא הביא כל דברי מהריט״ץ וגרם להפרמ״ג לומר היפך מהריט״ץ יעו״ש:

ד ד) שם הנכנס תוך ד׳ אמות של מת וכו׳ ואפי׳ הוא חוץ לבית הקברות, ב״י. שתילי זיתים אות ה׳.

ה ה) שם דינו כנכנס לביה״ק. ובביה״ק עצמו דוקא בתוך ד׳ אמות הוא דאסור. אבל חוץ לארבע אמות שרי. ב״י. שתילי זיתים שם. אבל האחרונים מחמירים אפי׳ חיץ לד׳ אמות עיין א״ר אות ג׳ וכ״כ א״א. ועיין לקמן סי׳ מ״ה אות א׳:

ו ו) [סעיף ד׳] במקום שנוהגים להסיר ציצית מטלית המת וכו׳ משמע במקום שאין נוהגים להסירם אין קפידא אם הכתפים לובשים ציצית. והקשה המ״א סק״ב וז״ל צ״ע דהרי ביו״ד סי׳ שנ״א כתב שמשימין ציצית בטלית של מתים ואפ״ה פסק כאן דאסור ליכנס לביה״ק או לד״א של מת בציצית והיינו כס׳ הראשונה שכתב הרא״ש ולמה כתב כאן בהיפוך ויש לחלק וכו׳ עכ״ל. ונלע״ד לומר דס״ל למרן ז״ל, דדוקא כשעשו למת ציצית חדשים ליכא למיחש משום לועג לרש שגם הוא יש לו ציצית אבל ההולך לביה״ק איכא למוחש משום לועג לרש ואפי׳ קברו אותו בציצית דחיישינן שמא נרקבו או נתבלו. אח״כ ראיתי שכ״כ הרב פתח הדביר יעו״ש. ועיין פרמ״ג א״א אות ב׳ ונה״ש:

ז ז) שם במקום שנוהגים להסיר ציצית מטלית המת וכו׳ ומנהג יפה הוא לתת ציצית בתכריכין כיון שרגילין במצוה מחיים משום והלך לפניך צדקך. וי״מ שיש במדרש שלכך נסמכה פ׳ נסקל לפ׳ ציצית לומר שהמת חייב בציצית. נמוק״י הלכות ציצית והביאו שתילי זיתים אות ו׳ ועיין פת״ת ביו״ד סי׳ שנ״א אות א׳ ומדקדקים להניח עליו ציצית כשר והכל יודעים שהמתים חפשים מן המצות אך הוא לרמוז כי אנחנו מאמינים במה שאז״ל הכסות שירד עם האדם לקבר יעלה עמו שנאמר איש עולה והוא עוטה מעיל ולכן כאשר יקום האדם לזמן התחיה יהיה לבוש טלית כשר. סו״ב בשם מקור חיים. והביאו שתילי זיתים שם:

ח ח) שם אם הכתפים לובשים ציצית איכא למיחש בהו וכו׳ אלא א״כ ציציותיהם מכוסים. ר״ז אות ה׳ ובטלית גדול המיוחד לתפלה כתב הפרמ״ג בא״א אות ב׳ אף הציצית מכוסים ג״כ אסור משום לועג לרש יעו״ש. מיהו השתילי זיתים אות ז׳ כתב דאפי׳ בטלית של מצוה סגי בכיסוי. וכ״מ

בדרישה יעו״ש. וכ״מ מדברי ר״ז הנז׳ שכתב סתמא אם ציציותיהם מכוסים ליכא למיחש:

ח) אסור ליקח ס״ת בזרועו בביה״ק אף שהוא במטפחת ואין קורא בו. ב״י יו״ד סי׳ רפ״ב, א״ר אות ג׳ פתחי עולם אות ד׳:

סימן כד

א א) [סעיף א׳] אם אין אדם לובש טלית בת ד׳ כנפות אינו חייב בציצית. אלא שמפסיד אותו השכר בעוה״ב שהיה מקבל אם היה לובש ציצית שיש בה ה׳ לשונות למצות עשה. והם ועשו להם ציצית. ונתנו על ציצית וראיתם אותו. והיה לכם לציצית. גדילים תעשה לך. ב״י. לבוש. שתילי זיתים אות א׳:

ב ב) שם וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית כל היום וכו׳ כדאמרינן בסוטה (דף י״ד ע״ו) לא נתאוה משה ליכנס לארץ משום פירותיה אלא כדי לקיים מצות התלויות בה ומתן שכרה מרובה כדאמרינן ששקולה כנגד כל המצות. ב״י בשם מרדכי וסמ״ג. ועיין מש״ל סוף סי׳ ח׳:

ג ג) שם וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית וכו׳ וגם יזהר לעשות טלית נאה. משום זה אלי ואנוהו כמ״ש במסכת שבת דף קל״ג ע״ב זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה וכו׳ ציצית נאה וכו׳ וכ״כ מ״א ריש הסימן ומחה״ש ר״ז אות ג׳. ויהא מכובס ונקי. חס״ל אות ה׳. והרב אורחות יושר הזהיר הרבה לענין הכיבוס שיכבס אותו כפעם בפעם כדי שיהיה מלובן עי״ש. והביאו הרח״פ בספרו כף החיים סי׳ יו״ד אות א׳. וכתב שם החס״ל דכמה מהגנות והבושה למי שמתלבש מלבושים נאים כאשר תשיג ידו והטלית בלוי וקרוע ילבש בושה ויתעטף כלימה ונפשו תהיה עגומה וידאג מן הנקמה ר״ל עכ״ל. וכן הוכיח ע״ז הרב משנת חכמים ז״ל באות רי״ח יעו״ש והביא דבריהם הרח״פ בכף החיים שם אות הנז׳ יעו״ש:

ד ד) שם ונכון ללובשו על המלבושים. וכ״כ לעיל סי׳ ח׳ סעי׳ י״א דעיקר מצית טלית קטן ללובשו על בגדיו וכו׳ אמנם כבר כתבני שם אות מ״ג דדעת האר״י ז״ל והאחרונים דטלית קטן צריך ללובשו למטה משאר מלבושיו ע״ג חלוקו. והלובשו על כל בגדיו הוא טעות גדול היפך האמת יעו״ש. וכן עמא דבר:

ד) ומה שיש להקשות על דברי מרן ז״ל שכאן ובסי׳ ח׳ כתב ללביש הטלית על המלבושים ובסי׳ כ״ג כתב בב״י והבאני לשונו שם אות ב׳ שלובשים הטלית קטן תחת הבגדים. כבר תירץ המאמ״ר כאן אות א׳ דבסי׳ כ״ג מיירי על מנהג העולם שלובשים אותו תחת הבגדים ובכאן ובסי׳ ח׳ קאמר דנכון לעשות כן ללובשו על הבגדים יעו״ש וכבר כתבנו לעיל דאין כן דעת האר״י ז״ל:

ה ה) שם ולפחות יזהר שיהיה לבוש ציצית בשעת התפלה. זה מי שאינו יכול להתעטף כל היום. טור. לבוש, שתילי זיתים אות ד׳:

ו ו) שם ולפחות יזהר שיהיה לבוש ציצית בשעת התפילה. בלבוש כתב בשעת ק״ש ותפלה. וכ״כ ר״ז אות ב׳. וכ״ב הפרישה דבס״א איתא בשעת ק״ש ותפלה. ולמאי דגרסי בשעת התפלה רבותא קאמר דאפי׳ בשעת התפלה יש לו ליזהר שיהיו עליו ציצית וכ״ש בשעת ק״ש שמזכיר בפירוש מצות ציצית נמצא כשאין לו מעיד עדות שקר בעצמי. עכ״ל וכ״כ מ״א סק״ב בשם זוה״ק פ׳ שלח לך הקורא ק״ש בלא ציצית מעיד עדות שקר בעצמו. וכ״כ פתחי עולם אות א׳ בשם ר״ח שער הקדושה פ״י, וכ״כ מו״ק:

ז ז) שם בשעת התפלה. שחרית ומנחה שמרויח ב׳ מצות מצית ציצית וברכתה. ומלבשתו ענוה ויראה. חס״ל אות א׳. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח׳ אות יו״ד. וכן האר״י ז״ל היה נזהר מאד להתפלל תפלה מנחה בציצת ותפילין כמ״ש בשער הכיונות. והבאנו לשונו לעיל סי׳ ח״י אות י״ב יעו״ש. וכתבנו שם שכן מנהג בית אל יכב״ץ ג״כ יעו״ש:

ח ח) [סעיף ב׳] מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת ק״ש וכו׳ וכ״כ בשער הכוונות בדרוש ק״ש דף כ״ז ע״ב וז״ל בהגיעך אל מהר והבא עלינו ברכה ושלום תזקוף ב׳ צדדי הטלית על שני כתפותיך באופן שישארו שני הצלציות מאחור ושני הציציות לפנים. ואח״כ תקבצם יחד שרשי ארבעתם בידך השמאלית ותניחם על לבך וכשתתחיל פרשת ציצית אז תאחיז כנפי הציציות גם בידך הימנית ושרשיהם יהיו בידך השמאלית ותבט ותסתכל בהם בכל פרשת ציצית וכו׳ וצריך לכוין כשמסתכל בציצית כאלו יש שם תכלת שבציצית וכו׳ ובהגיעך אל ולא תתורו אחרי לבבכם וכו׳ אז תנשק הציציות בפיך ותשימם ע״ג העינים שלך. והנה צריך שיהיו ב׳ ידים אוחזים בציצית ע״ד הנז׳ עד הגיעך אל ודבריו חיים וקיימים ונאמנים ונחמדים לעד עכ״ל, ובדף כ״ח ע״א כתב ובהגיעך אל ודבריו חיים וכו׳ לעד תנשק הציציות בפיך ותשימם על עיניך ותתירם ותניחם מידך יורדים ומשולשלים מאלהן ואל תאחזם ותקחם עוד בידך עכ״ל וכ״כ בפע״ח שער הק״ש פרק כ״ו ופרק כ״ח וכ״כ נגיד ומצוה. ש״ץ דף צ״ז ע״ג. וכ״כ המ״א סע״א והאחרונים, ומ״ש הפרמ״ג בא״א אות א׳ על דברי מ״א וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם גם ביד ימין אפשר שדי בפסוק א׳ וב׳ ביד שמאל ולפרשת ציצית יקחם ביד ימין לחוד וכו׳ עכ״ל. לא ראה הדברים בשורשם דהרי מפורש בהדיא בדברי האר״י ז״ל שצריך להיות השני ידים אוחזים בציצית

מתחלת פ׳ ציצית עד ודבריו חיים וכו׳ כנז״ל. וכן הקשה הרב פתח הדביר אות א׳ על דברי הפרמ״ג הנ״ל יעו״ש. וגם דלא כהרב מנח״א כלל י״ד סוף אות ז׳ שכתב שיהיו בב׳ ידיו עד סוף הפ׳ ואח״כ ביד שמאלית לבד יעו״ש אלא עד ודבריו חיים וכו׳ לעד כמ״ש בשם האר״י ז״ל, ועיין פתח הדביר אות ב׳, שגם הוא דחה דברי המנח״א יעו״ש:

ט ט) שם מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית וכו׳ כתב המ״א סק״א לאחוז הציצית בין קמיצה לזרת, וכ״כ הברכ״י בשיו״ב בשם האר״י ז״ל וכתב שכן נהגו וכ״כ בספרו קשר גידל סי׳ יו״ד אות י״ד, וכ״כ ר״ז אות ד׳, שתילי זיתים אות ה׳. חס״ל אות ב׳ ובסי׳ ס׳ אות ד׳. כף החיים להרח״פ סי׳ י״ד אות ט״ז. מיהו מ״ש הברכ״י זה בשם האר״י ז״ל בשער הכוונות ובפע״ח לא נזכר מזה כלום שיניח הציציות בין קמיצה לזרת אלא סתם שיניח ביד שמאלית כמ״ש לשונו באות הקודם וכן בסידור הרש״ש ז״ל לא כתב לאחוז הציציות בין קמיצה לזרת אלא סתם שיאחזם בשמאלי. אלא דברי הברכ״י הנז׳ הם לקוחים מגורי האר״י ז״ל. ואמנם אין בכך כלם אם יאחזם בין קמיצה לזרת. ואעפ״י שלא נזכרו בדברי מהרש״ו ז״ל כיון דעכ״פ הם נאחזים ביד שמאל ואין בכך כלום וטוב לקיים שניהם ביד שמאל וגם בין קמיצה לזרת:

י י) [סעיף ג׳] טוב להסתכל בציצית וכו׳ כמו שאמרו ז״ל וראיתם אותו ראייה מביאה לידי זכירה. זכירה מביאה לידי עשיים וכיון שהראייה היא תכלית ראשון למצוה זו כדי שיבא לידי תכלית האחרון שהוא קיום המצוה טוב וראוי להסתכל בציצית בשעת העטיפה כשמברך עליה. הגהת הלבוש. ר״ז אות ד׳. ויש להסתכל בעת שאומר וראיתם אותו וכו׳ בלשם יחוד וכמש״ל סי׳ ח׳ אות ל״ג שיאמר בנוסח הלשם יחוד וראיתם אותו וזכרתם וכו׳ יעו״ש. ובעת שאומר וראיתם אותו בנוסח הלשם יחוד יסתכל בציצית בכל הד׳ הציציות. שהם כנגד ל״ב נתיבות חכמה. ויסתכל ב׳ פעמים זא״ז עיין לקמן:

יא יא) שם טוב להסתכל בציצית וכו׳ וז״ל שער הכוונות בדרושי הציצית דרוש ז׳. ודע כי האדם צריך להסתכל בציצית בכל שעה ורגע כמש״ה וראיתם אותו והוא תועלת גדול לנשמה שלא יזדמן חטא לידו אם יזהר בכך וגם ישיג תועלת גדול וכו׳ וצריך להסתכל בהם ב׳ פעמים זה אחר זה עכ״ל. וכ״כ החס״ל אות ג׳:

יב יב) שם בשעת עטיפה כשמברך. וז״ל שער הכוונות בדרוש הנז׳ כשתברך להתעטף בציצית תכוין בר״ת שהם ל״ב חוטי הציציות והם סוד ל״ב נתיבות חכמה עכ״ל. וכ״כ החס״ל שם. וכתב שם החס״ל שזה סגולה שלא יכאבו לו שיניו שהם ל״ב:

יג יג) שם בשעת עטיפה כשמברך. וכן יש להסתכל אחר הברכה והעטיפה בעוד שהטלית מונח על כתיפו כמש״ל סי׳ ח׳ סוף אות ז׳:

יד יד) [סעיף ד׳] יש נוהגים להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים וכו׳ נמצא בשם הקדמונים שכל המעביר ציצית על עיניו כשקורא פ׳ ציצית יהא מובטח שלא יבא לידי סימוי עינים. קשל״ה סוף דיני ציצית דף מ׳ ע״א ובהגהה דף ט״ל ע״ד. וכ״כ יד אהרן במהדורא בתרא בהגה״ט אות א׳ בשם מצת שמורים. א״ר אות ג׳, כף החיים להרח״פ סי׳ י״ד אות י״ג. שתילי זתים אות ז׳:

טו טו) שם יש נוהגים להסתכל בציצית כשמגיעים לויראיתם אותו וכו׳ ויכוין לקיים מ״ע של וראיתם אותו. חס״ל אות ב׳. ועיין ב״י ולקמן סי׳ מ״ח אות א׳ ד״ה שמע וכו׳:

טז טז) שם וליתן אותם על העינים וכו׳ כתב השבות יעקב ח״ב סי׳ ל״ח דהסימא יש לו לאחוז הציצית בידו בשעה שהוא אומר וראיתם אותו וכן לנשק אותם משום חיבוב מצוה. אבל להעביר הציצית על עיניו לא. דמחזי כחוכא ואטלילא יעו״ש. והביאו יד אהרן בהגה״ט. וכ״כ החס״ל אות ב׳. שתילי זיתים אות ח׳. אבל הש״ץ דף צ״ז ע״ד כתב וז״ל שפיר קאמר לפי פישוטן של דברים. אמנם לפי מ״ש הרב זלה״ה שם בשער הכוונות בסוד ההסתכלות וההעברה על גבי העינים נראה דפקח או עור כולם שוים בזה עכ״ל. ועיין לעיל אות ח׳ ובשער הכוונות שם ובסידור הרש״ש ז״ל בכוונת ק״ש על תיבת וראיתם אותו ודו״ק שהוא רמז להמשכת הארה אל עיני המלכות. וא״כ עור ופקח כולם שוים כיון שהוא לרמז בעלמא:

יז טוב) שם כשמגעיעים לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים, וינשק אותם. כנזכר בהגהה. וכ״כ בשער הכוונות דף נ״א ע״ג ד״ה שמע וכו׳ והב״ד לקמן סי׳ מ״ח אות א׳:

יח יח) שם הגהה, גם נזהרים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בם וכו׳ ובכל פעם שמזכיר ציצית ינשקם. חס״ל אות ב׳:

יט יט) שם בהגהה. והכל הוא חבוב מצוה. וכן ראיתי בני עלייה המחבבים את המצוה ומנשקים את הסוכה בהליכתם וביציאתם וכן ארבעה מינים שבלולב והכל כדי לחבב את המצות, וכן מנשקים המצות והמרור בחג הפסח. עט״ז סי׳ י״ב בשם של״ה. פתחי עולם או׳ ח׳:

כ ך) [סעיף ה'] **כשמסתכל בציצית מסתכל בב' ציציות שלפניו וכו'** עיין לעיל אות ח' שכתבנו בשם האר"י ז"ל שבפרשת ציצית יסתכל בכל הד' ציציות יעו"ש. וכן בשעת הברכה והעטיפה יסתכל בכל הד' הציציות כמש"ל סוף אות יו"ד ובסי' ח' סוף אות ז' יעו"ש. מיהו בשאר זמנים אם רוצה להסתכל די בב' ציציות שלפניו:

כא כא) **שם** שיש בהם עשרה קשרים רמז להויות. פי' לספירות. רקנ"ט. מ"א סק"ב. וזה שקרא אותם הויות מפני שכל ספירה נרמזת בהויה אחת כגון כתר נרמז בהויה בניקוד קמץ חכמה בהויה ניקוד פתח וכו' וזה שקרא אותם ספירות מלשון ספיר וכמש"ה ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. וכן כתוב בנביאים (יחזקאל א' כ"ו) כמראה אבן ספיר דמות כסא:

כב כב) **שם** וגם יש בהם ט"ז חוטין ועשרה קשרים עולה כ"ו כשם הוי"ה, ואחד מהציציות יש בם ה' קשרים וח' חוטין כמנין אחד יהיה רמז ה' אחד:

כג כג) [סעיף ו'] **גדול עונש המבטל מצית ציצית וכו'** בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קי"ג ע"ב) אמרו ז' מנודים לשמים ואלו הן וכו' ומי שאין לו ציצית בבגדו, בתי כנסיות סי' א' ס"ק י"ח. חס"ל אות ב' שבסוף הסי', ועיין ב"י וכף החיים להרח"פ סי' יו"ד או ו':

כד כד) **שם** והזהיר במצות ציצית וכו' אסור לרקום פסוקים בטלית, יו"ד סי' רפ"ג סעי' ד, ועיין שם בט"ז ובש"ך וכמו כן כל שהכתב אשורית וענין שיש בו קדושה אסור ובפרט בטלית קטן שנכנס בו לביה"כ, חס"ל אות ד', מיהו אם כבר נעשה מעשה והיא טלית שמיוחד למצות ציצית ומצניעים אותו בכבוד גדול ואין מי שיזלזל בו מוטב ללובשו ויברך עליו ולא לגונזו, ויזהר כשיתעטף בו וישב על גבי ספסל שיגביה הצדדין מכאן ומכאן שלא לישב על גופה של טלית דהוי כיושב על ד"ת, גי"ר כלל א' סי' כ"ה כ"ו כ"ז כ"ח. שתילי זיתים אות יו"ד. שע"ת אות ד', ומ"ש שם השע"ת וז"ל ועיין בש"ך ביו"ד שם שנהגו היתר לרקום עי"ש עכ"ל, הניח מקום לטעות שלא ביאר דבריו דמשמע על הטלית ולא כן כתב הש"ך אלא על המפות של ס"ת יעו"ש:

כה כה) **שם** והזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה, כתיב הכא וראיתם אותו, וכתיב התם את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, טור וב"י. ופירש הלבוש מה התם כינוי דאותו שב אל ה' הנזכר בתחילת הפסוק ה"נ כינוי דאותו דהכא גבי וראיתם אותו קאי על ה' אעפ"י שלא הוזכר בפסוק מקודם, ועוד אמרו ז"ל במסכת שבת דף ל"ב ע"ב והביאו הטור וב"י אמר ד"ל כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשים לו שני אלפים ות"ת עבדים וכו' ועוד אמרו ז"ל במסכת מנחות דף מ"ג ע"ב והביאו הטור וב"י ראב"י אומר כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו ומזוזה בפתחו וציצית בבגדו מובטח לו שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם וכתב א"ר אות ד' בשם מקור חיים והביאו שע"ת אות ד' וז"ל שאף שמצות אין מצילות מיצה"ר מ"מ מצות ציצית מציל, ונראה שלמד כן מעובדא דמנחות (יף מ"ד ע"א) מעשה באדם אחד וכו' וכן היא אומר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה וכו' אשר אתם זונים אחריהם למען תזכרו וכו' והייתם קדושים עכ"ל, וכתב קשל"ה בדיני ציצית בהגהה דף ט"ל ע"ד בהסתכלות בכנף הציצית טוב להסיר הכעס וכן כנף בגי' כעס עכ"ל, וכ"כ בס' שומר אמונים פ' ויגש וז"ל אל תרגזו בדרך גי' ארבע ציצית מבואר במקובלים שתיקון לכעס הוא שיאחוז בכנף הציצית וע"י זה יסיר הכעס ממנו, שכן כנף גי' כעס ויוסף מסר לאחיו סוד הנ"ל עכ"ל, והביאו א"ר אות ג' והרח"פ בכף החיים סי' יו"ד אות ו'. איתא בתיקונים תיקון ח"י דציצית הוא סגולה להיות מכוסה מכל מזיקין ומלאכי חבלה, והכי איתא בזוה"ק פ' שלח, ובס' דבש לפי מע' הצ' אות כ"ז הביא דזוכה להנצל מעין הרע יעו"ש וה"ד כף החיים שם, וכתב דכ"ז הוא אם הטלית כתיקונו אך אם היא פסול אינו מועיל לו, אדרבא יחשוב ה' לו עון וכו' עכ"ל. והוא פשוט, ורבינו בחיי פ' שלח לך כתב דמצות ציצית רומזת לתחה"מ ויתיצבו כמו לבוש יעו"ש, והביא דבריו כף החיים שם, וכתב וז"ל ולפ"ז המקיים ציצית כתיקונו יזכה בעבורה לתחה"מ, ויתכן דרמוז בר"ת ו'עשיתם א"ת כ'ל מ'צותי עם הכולל גי' חיים וגם ס"ת ועשית"ם א"ת מתים תחיה עכ"ל. ול"נ עוד רמז לזה לכ"ם לציצי"ת ס"ת מתי"ם תחי"ה, וגם ר"ת והי"ה לכ"ם לציצי"ת עם שני כוללים גי' חיים ור"ל שיהיה שמחה (דוהיה לשון שמחה) לכם בזכות מצות ציצית שתהיו **חיים**:

סימן כה

א א) [סעיף א'] אחר שלבש טלית מצוייצין יניח חפילין שמעלין בקודש, ובנימוק"י הלכות ציצית כתב וז"ל דמצות ציצית ששקולה כנגד כל המצות ראוי להקדים, ועוד שהיא תדירה יותר שנוהגת בין בחול בין בשבת ויו"ט ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם עכ"ל, והביאו ב"י ולבוש יעו"ש, והאר"י ז"ל נתן טעם בסוד שצריך ללבוש הטלית דוקא קודם התפילין בין טלית קטן בין טלית גדול והטלית קטן ילבש קודם טלית גדול, וז"ל בשער הכוונות בדרושי הציצית דרוש ב' ולהיות כי הציצית הם ממוחין דקטנות אשר קדמו אל המוחין דגדלות לכן צריך להקדים ולהניח הציצית קודם התפילין ואפילו הטלית הגדול של העיטוף לסיבת הנז' היפך סברת קצת המקובלים המניחין התפילין קודם הציצית הגדול אחר שהניחו ציצית הקטן ומכ"ש שאין לעשות כדברי האחרים האומרים שהתפילין קודמין לכל בחינת הציצית ומי שיעיין בס' הזוהר ימצא האמת כדברינו עכ"ל. וכ"כ בדרוש ה' דציצית ובדרוש ג' דתפילת השחר ויעו"ש סודם של הדברים, וכ"כ בפע"ח שער הציצית פ"ג ובשער התפלה פ"ד ד"ה סדר עליות התפלות בחול וכו' יעו"ש. וכ"כ נגיד ומצוה בסוף דרושי ציצית, וכ"כ עו"ת אות א', ברכ"י אות ד' ובספרו קשר גודל סי' ג' אות א' ש"ץ דף ל"ז ע"ב, סידור בית עובד בדיני מקום הנחת תפילין אות א', חס"ל אות א' בן איש חי פ' וירא אות ג', ועיין עוד לקמן אות י"ב:

ב ב) שם אחר שלבש טלית מצוייצין יניח תפילין, וסי' ע"ז מחוט ועד שרוך נעל, עוד סי' לעטיפת טלית קודם הנחת תפילין, והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב, פירוש בתחלה יהיה העיטוף בטלית לבן ואחר כך והקשורים של תפילין יהיו ליעקב ר"ל לבסוף, עט"ז אות א' והכי איתא בכנה"ג בהגב"י. כף החיים להרח"פ סי' יו"ד אות א', בן א"ח שם:

ג ג) שם אחר שלבש טלית מצוייצין יניח תפילין, כתב הכנה"ג בהגה"ט, מי שאין ידו משגת לקנות שניהם יקנה טלית, וכ"כ בשכנה"ג בהגה"ט אות א', אבל הבני חיי והעו"ת אות א' והלק"ט ח"א סי' נ"ד חלקו עליו וכתבו דתפילין קודם, וכ"כ היד אהרן בהגה"ט וכ"כ א"ר אות א'. מאמ"ר אות ב' בי"ד סי' יו"ד, בית הלל ביו"ד סי' רפ"ה. ער"ה אות ב' דברי מנחם בהגה"ט אות א' בשם מהר"ח נחום. והגם דבשו"ת שמש צדקה חא"ח סי' ט"ו וט"ז הליץ בעד הכנה"ג. כתב הברכ"י אות א' דדברי האחרונים עיקר דתפילין קודמין. וכ"כ בספרו מחב"ר אות ב'. וכ"כ המגיה בש"ץ דף כ"ו ע"ב. סידור בי"ע בדיני חיוב מצית תפילין אות ג'. זכ"ל אות צ'. שתילי זיתים אות א' יפה ללב אות א'. אך אם מוצא תפילין בשאלה יקנה ציצית. ברכ"י שם בשם האחרונים ש"ץ שם. בי"ע שם. זכ"ל שם. שע"ת אות א'. יפה ללב שם. ונראה דהיינו דוקא אם לבו בטוח דיוכל לשאול תפילין בכל יום ולא יבטל ממצית תפילין בשום זמן דאל"כ נמצא בטל ממצות תפילין שהיא קודמת למצות ציצית לדברי הפוסקים הנ"ל שהם עיקר לדינא. ואפילו אינו יכול לקנות כ"א תפלה. אחת של יד או של ראש קודמין לציצית, בי"ע שם אות ד' ועיין לקמן אות ה':

ד ד) ואם יש לו תפילין של רש"י אלא שרוצה להניח תפילין של ר"ת ואין לו ציצית. הציצית קודמין. כיון דרובא דאינשי אין מניחין תפילין דר"ת כלל. אבל איפכא לא, ואפילו יש לו של ר"ת אם אין לו של רש"י הם קודמין לציצית שהם העיקר לענין ברכה כמ"ש בסי' ל"ד, ואף שקדושת תפילין דר"ת גדולה מאד מ"מ לענין לצאת בו י"ח של רש"י קודמין שאדרבה מחמת זה נמנעו רוב העולם מלהניחם לפי שכל אחד הוא פעולה מיוחדת כמ"ש בזוהר חדש וכמ"ש בסי' ל"ד, ולכן פשוט מי שאינו יכול לקנות שניהם יקנה של רש"י תחלה ואח"כ כשיהיה לו לקנות של ר"ת יקנה, והכי נהוג עלמא וא"כ ה"ה לציצית. שע"ת שם, וכן יראה מדברי האר"י ז"ל בשער הכוונות מדרושי תפילין דרוש ו' והבאתי לשונו בסה"ק קול יעקב סי' ל"ד אות ד' שכתב סדר הנחת תפילין דרש"י קודם לשל ר"ת וכתב הטעם לפי שתחלה קודמין ליכנס המוחין דאימא שהם בחי' תפילין דרש"י ואח"כ נכנסין מוחין דאבא שהם תפילין דר"ת יעו"ש, וא"כ כיון שהם נכנסים קודם צריך להקדימם בהנחה. וה"ה במי שאין לו לקנות שניהם ראוי להקדים לקנות של רש"י ואח"כ לכשיהיה לו יקנה דר"ת. וכן נראה ממה שאנחנו עושין בתפילת העמידה לחש וחזרה דהלחש הוא המשכת מוחין דבינה והחזרה הוא המשכת מוחין דחכמה וכשא"א לעשות שניהם אז מתפללין לחש לבד שהם בחי' מוחין דבינה. וא"כ ה"ה נמי הכא כשא"א לקנות שניהם יקנה דרש"י תחלה. ואע"ג דבחי' ציצית נמי קודמת לבחי' תפילין כמש"ל אות א'. וכתבנו דאם אין לו לקנות שניהם ציצית ותפילין תפילין קודם. התם שאני מחמת ביטול המצוה דבטול מצות תפילין חמירא טפי כמ"ש ריש סי' ל"ז. לא כן אם ביטל מצות ציצית שאין לו בגד בת ד' כנפות כמ"ש ריש סי' כ"ד. אבל אם ביטל מצות תפילין דרש"י ור"ת רש"י חמיר כמ"ש ריש סי' ל"ד שכן נהגו העולם כרש"י. מיהו מ"ש השע"ת דציצית קודמין לתפילין דר"ת עיין להרב יפה ללב אות ב' דשדא ביה נרגא וכתב דתפילין דר"ת נמי קודם לציצית יעו"ש ולפי דברי האר"י ז"ל יש לצדד לכאן ולכאן ע"כ יקנה תפילין דר"ת וציצית יקח בשאלה או בהפך כאשר יעלה בידו ולא יבטל אחת מהם כמ"ש באות שאח"ז:

ה ה) **ומי** שאין ידו משגת לקנות תפילין של ראש ושל יד יקנה של ראש תחילה. דבר משה ח״ג סי׳ א׳ יעו״ש. ש״ץ דף ל״ו ע״א שע״ת סוף אות א׳, מיהו הרב יפה ללב בסי׳ כ״ו אות א כתב דיקנה ש״י תחלה יעו״ש. ואם אין ידו משגת לקנות נו תפילין ולא ציצית אינו מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנות תפילין וציצית. עו״ת אות א׳ בשם ירושלמי דפאה. א״ר אות א׳. שתילי זיתים סוף אות א׳. ומ״מ ישתדל ליקח ציצית ותפילין בשאלה כדי שיקרא ק״ש ויתפלל בציצית ותפילין וכן מש״ל מי שאין לו ציצית ותפילין ואין ידו משגת לקנות שניהם שיקנה תפילין תחלה ישתדל ליקח ציצית בשאלה וכן מי שאין לו אלא תפלה אחת ישתדל ליקח ציצית ותפלה השנית בשאלה כדי שלא יהפך התיקון והסדר שכתב האר״י ז״ל שצריך ללבוש ציצית ואח״כ תפילין ואח״כ יתפלל כמש״ל באות א׳ וישתדל לפחות ללבוש הציצית והתפילין קודם שיאמר פ׳ התמיד כי כן הוא הסדר ע״פ דברי האר״י ז״ל ועיין לקמן אות כ״ז:

ו ו) **שם** והמניחין כים התפילין והטלית לתוך כיס אחד צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפילין למעלה וכו׳ כתב מ״א סק״א וז״ל נ״ל דאין קפידא בזה כיון דהתפילין עדיין בתוך כיסן וכ״מ סעי׳ י״א עכ״ל. והנה מה שהביא ראיה המ״א מסעי׳ י״א אינה ראיה דדין זה של סעי׳ י״א הביאו מרן ז״ל מתשו׳ הר״י גיקטליא ז״ל על פי הקבלה שאין להוציא תפילה ש״ר מהתיק עד שיניח תפילה של יד כמבואר בב״י. וכ״כ בשער הכוונות דרוש ה׳ דתפילין. דהאר״י ז״ל היה נזהר שלא להוציא תפילה ש״ר מכיסן עד עד שיניח תפילה ש״י ויקשרנו למעלה על הקבורת וכו׳ עכ״ל ואין טעם זה האיסור משום שאין מעבירין על המצות אלא כך הוה ע״פ הקבלה ונפקא מינה דאפי׳ אדם אחר אם בא להוציא לו תפילה ש״ר קודם שיניח תפילה ש״י ויקשור אסור ולא כמ״ש מחה״ש דהיה יכול ליתן טעם משום דאין מעבירין ע״ה והא דלא נתן טעם משום דכיון שעדיין קשורים אין בהם אסור משום דאין מעבירין ע״ה, אלא הא דלא נתן טעם זה דאין מעבירין ע״ה משום הנפקא מינה דאפי׳ אדם אחר אסור להוציא לו תש״ר קודם שיקשור תש״י ואם היה הטעם משים דאין מעבירין ע״ה אדם אחר היה מותר להוציא וכאשר נבאר עיד בזה בסעי׳ י״א בס״ד. וכ״כ המאמ״ר אות ג׳ על דברי המ״א הנ״ל דאין ראיה מסעי׳ י״א לדהכא כל עיקר ואפי׳ על צד הדוחק. וכ״כ נה״ש אות א׳ דאין ראיה מסעי׳ י״א יעו״ש. וכ״כ נשמת אדם כלל י״ג אות ב׳ וכ״כ הלבוש דאפי׳ אם התפילין מונחים בכיס יש בהם משום דאין מעבירין על המצות. וכ״כ הט״ז סק״י א״ר אות ד׳. ח״א כלל י״ג אות א׳ ועיין שם בנשמת אדם אות ב׳ שהביא ראיות לדבר ובפרט שכן הוא דעת מרן ז״ל. וכ״כ האחרונים. ש״ץ דף ל״ז ע״א. סידור בי״ע בדיני מקים הנחת תפילין אות א׳. חס״ל אות א׳. קיצור שלחן ערוך סי׳ יו״ד אות ב׳ ודלא כר״ז אות ג׳. ועיין באות שאח״ז:

ז ז) **שם** ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצות. ואע״ג דגבי תפילין אם פגע בשל ראש תחלה יסלקנה ויניח של יד תחלה כמ״ש סעי׳ ו׳ שאני התם דכתיב והיה לאות על ידכה והדר ולטוטפות בן עיניך ודרשינן נמי מקרא דכל זמן שבין עיניך יהיו שתים ומשו״ה מוטב שיעביר על המצוה משיעבור אמאי דכתיב באורייתא. אבל הכא דאין לנו דמצות ציצית קידמת אלא מאסמכתא בטלמא מוטב שתדחה מאסמכתא זו משיעבור על המצוה. ב״י. לבוש. ט״ז סק״א. וכל זה לפי הפשט אבל לפי דברי האר״י ז״ל שנתן טעם בסוד שצריך ללבוש ציצית קודם התפילין ותפילה של יד קודם תפילה של ראש. (עיין מש״ל אות א׳ ובצייונים שציינו שם על דברי האר״י ז״ל וגם בציונים שציינו באות הקודם על דברי האר״י ז״ל) אין חילוק וכמו שאם פגע בתפילין של ראש תחילה יסלקנה ויניח של יד תחילה ה״ה אם אירע ופגע בתפילין תחלה יסלקנה ויניח ציצית תחילה ואע״פ דאין מעבירין על המצות ילפינן מקרא דכתיב ושמרתם את המצות אם באה מצוה לידך אל תחמצנה וכמ״ש הלבוש זה נאמר על שאר מצות שאין להם סדר אבל מצות שיש להם סדר על פי הסוד מעבירין כמו בתפילין. אח״כ ראיתי שכן כתב ג״כ סו״ב אות א׳. יפה ללב אות ו׳ ובן א״ח פ׳ וירא אות ד׳:

ח ח) **שם** כדי שלא יעבור על המצות. אם הטלית של שבת היה מונח בכיס שנותן בו טלית של חול והתפילין וטלית של שבת היה למעלה מן הכל יכול להניח טלית של שבת וליקח טלית של חול ואין בזה משום אין מעבירין על המצות כיון דאין דעתו ללובשו עתה בחיל אלא ביום שבת. ברכ״י אות ג׳. ועי״ש שהביא ראיה מדברי המ״א סק״ד יעו״ש סידור בי״ע בדיני מקום הנחת תפילין אות ב׳. ש״ץ דף ל״ז ע״א. זכ״ל אות ט׳. שע״ת אות ב׳. חס״ל אות ב׳:

ט ט) **שם** כדי שלא יעבור על המצות. הא דאין מעבירין על המצות הוא מדרבנן. רדב״ז ח״ב סי׳ תקפ״ט יד מלאכי ח״ג סי׳ ג׳. ולא זכר שהתוספות פליגי עליה. עין זוכר מערכת הא׳ סי׳ טוב וה״ד פתחי עולם אות ג׳ ועיין תוספות מגילה דף ו׳ ע״ב ד״ה מסתבר:

י י) **שם** הגהה, מיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית א״ץ להמתין וכו׳. ולפי׳ מש״ל בשם האר״י ז״ל שהסדר והתיקון הוא דוקא שצריך ללבוש ציצית קודם התפילין וכ״כ הש״ץ דף ל״ז ע״ב דמדברי הזוהר פ׳ במדבר דף ק״ך ע״ב נראה דאיסור גדול להניח תפילין קודם הטלית יעו״ש א״כ אם מובטח לו שיביאו לו ציצית קודם שיעבור זמן ק״ש ותפלה צריך להמתין עד שיביאו לו ציצית ויתעטף בציצית ואח״כ יניח תפילין ויתפלל. וע׳ ער״ה אות ד׳:

יא יא) שם בהגהה. אלא מניח תפילין וכשמביאין טלית מעטפו. עיין בדברינו לקמן סי׳ כ״ו אות א׳ מה שנכתוב בזה בס״ד:

יב יב) [סעיף ב׳] מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו ויניח תפילין וכו׳. זהו לפי סברת מקובלי ספרד שמביא ב״י שאמרו שמי שאין לו טלית קטן ודאי יניח טלית ואח״כ תפילין אבל מי שלבש טלית קטן יניח תפילין תחלה ואח״כ יתעטף בטלית גדול. וטעמם כיון שלבשו טלית קטן ואח״כ הניחו תפילין הרי כבר קיימו דברי הזוהר. אבל האר״י ז״ל דחם סברא זו וכתב לא כן משמעות הזוהר אלא בין טלית קטן בין טלית גדול צריך ללבוש קודם הנחת תפילין כמש״ל אות א׳. וכ״כ מהר״י צמח ז״ל על שם הזוהר והביאו הברכ״י אות ד׳. וכ״כ בהגהות הזוהר על פ׳ במדבר דף ק״ך ע״ב אות ג׳ בשם הרמ״ז ואי״ן יעו״ש. וכ״כ לעיל אות א׳ בשם האחרונים יעו״ש:

יג יג) שם ויניח תפילין בביתו דוקא בביתו כדי שיצא מפתח ביתו בציצית ותפילין. מ״א סק״ג בשם הזוהר והכוונות. וכ״כ הלבוש. וכ״כ החיד״א בס׳ מורה באצבע סי׳ ג׳ אות ס״ה שתילי זיתים אות ד׳ וז״ל הזוהר פ׳ ואתחנן דף רס״ה ע״א א״ר שמעון בשעתא דבר נש אקדים בפלגות לילא וקם ואשתדל באורייתא עד דנהיר צפרא. בצפרא אנח תפילין ברישיה ותפילין ברשימא קדישא בדרועיה (עיין מ״ש באות הקודם בשם מהר״י צמח והרמ״ז ואי״ן שישבו לשון זה של הזוהר שהקדים תפילין תחלה) ואתעטף בעיטיפא דמצוה ואתי לנפקא מתרעא דביתיה אערע במזוזה רשימא דשמא קדישא בתרעא דביתיה. ארבע מלאכין קדישין מזדווגן עמיה ונפקין עמיה מתרעא דביתיה ואוזפי ליה לביה כנישתא ומכרזי קמיה הבו יקרא לדיוקנא דמלכא קדישא הבו יקרא לבריה דמלכא לפרצופא יקרא דמלכא רוחא קדישא שרייא עליה אכריז ואמר ישראל אשר בך אתפאר. כדין ההוא רוחא קדישא סלקא לעילא ואסהיד עליה קמיה מלכא קדישא כדין פקיד מלכא עילאה למכתב קמיה כל אינון בני היכליה כל אינון דאשתמודען קמיה הה״ד ויכתב ספר זכרון לפניו וכו׳ ולא עוד אלא דקב״ה משתבח ביה ומכריז עליה בכולהו עלמין חמו מה בריה עבדית בעולמי. ומאן דיעיל קמיה לבי כנישתא כד נפיק מתרעיה ולא תפילין ברישיה וציצית בלבושיה ואומר אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך קב״ה אמר אן הוא מוראי הא סהיד סהדותא דשקרא עכ״ל. והביאו א״ר אות ו׳ וחס״ל או׳ ב׳ בקיצור. ועיין לקמן אות ך׳:

יד יד) כשהאדם מתעטף בציצית ויוצא מפתח ביתו הקב״ה שמח ומלאך המשחית זז משם וניצול האדם מכל נזק ומכל משחית. א״ר נהוראי אסהדנא עלי מאן דנפיק מתרע ביתיה בציצית ותפילין ברישא אזדמנת שם שכינתא ותרין מלאכין ומלוין יתיה לבי כנישתא ומברכין ליה וחד מקטרגא אזיל אבתריה ועל כרחיה עני אמן. ילקיט הראובני פ׳ שלח לך בשם הזוהר והביאו מרו״ם בד״מ אות ב׳ וקיצור של״ה בדיני תפילין דף מ״א ע״ב והרב חיד״א בס׳ דבש לפי מע׳ הצ׳ אות כ״ח והרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ יו״ד אות כ״ד:

טו טו) במקום שנמצאים שם עכו״ם הולכים ברחובות וחושש שילעיגו עליו אם ילבוש ציצית ותפילין בביתו והולך לבה״כ ראיתי חכמים מתחכמים שלובשים טלית גדול ותפילין דרש״י ודר״ת בביתם ואח״כ כשהולכים לביה״כ מכסים התפילין תחת הכובע שבראשם והטלית מניחים אותו על כתפיהם תחת הגלימא ואח״כ כשבאים לביה״כ מוציאים הטלית מתחת הגלימא ומניחים אותו על ראשיהם ועל גופם והתפילין מתחת הכובע כדי לכסותו בטלית אמנם פה עיר עז לנו ירושת״ו לא יש לא יוהרא ולא הלעגה מן העכו״ם שהולכים האשכנזים וגם יש מן הספרדים מתעטפים בציצית ומתעטרים בתפילין בשוקים וברחובות נגד העכו״ם ללכת אל כותל מערבי ואין פוצה פה ומצפצף. תהלי״ת:

טז טז) ואם גם את זאת אינו יכול לעשות לפחות ילבש ציצית ותפילין בחצר ביהכ״נ קודם כניסת פתח ביה״כנ עו״ת או׳ ג׳ מ״א סק״ד. מורה באצבע סי׳ ג׳ אות ס״ו. חס״ל אות ב׳. שתילי זיתים אות ה׳. פתחי עולם אות ח׳. או יעשה כמ״ש מוהרח״ו ז״ל בהקדמת ע״ח אות ב׳ שילך לביהכ״נ קודם עלות השחר קודם חיוב טלית ותפילין ויהיה מי׳ ראשונים:

יז יז) אם הטלית והתפילין הניחם בביה״כנ ואין לו מי שיוציאם יכנס ויטלם ויצא לחוץ ויניחם. ואז יאמר ואני ברוב חסדך וכו׳ חס״ל שם:

יח חי) שם וילך לבוש בציצית ומוכתר בתפילין לביה״כ. מצוה זו קודמת למצות להיות מי׳ ראשונים בביה״כ כמ״ש בשער הכוונות דרוש ביה״כ דף ג׳ ע״ג. ובפע״ח שער הקרבנות פ״ב. וכ״כ המ״א סק״ג. סו״ב. ש״ץ דף כ״ו ע״א. קשל״ה סוף דיני נטילת ידים שחרית דף נ״א ע״ג. חס״ל שם. שתילי זיתים שם. בן א״ח פ׳ וירא אות ה׳. ודלא כיש חולקים עיין א״ר אות ו׳ בי״ע בדינים מחודשים אות ב׳. וכף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד אות כ״ה, ומצוה להיות מי׳ ראשינים ישתדל לקיים אותה במנחה ומעריב, וכמ״ש בש״ץ דף כ״ג ע״ד שמי שא״א לו לקיימה בשחרית ישתדל לקיים אותה במנחה ומעריב יעו״ש, והא דאמרינן מצוה על האדם להיות מי׳ ראשונים בביה״כ צריך שאחר שיבא לביה״כ אחד מי׳ ראשינים לא יצא משם עד שישלים תפלתו שם שאם הולך להתפלל בביה״כ אחר אשר לא היה שם מי׳ ראשונים לא תחשב למצוה כלל, שער הכוונות דף ג׳ ע״ב, פע״ח שם:

יט **יט) בימי** הסליחות שמשכימים לילך לביה״כנ או שיש לו חבורה ללמוד עמהם אחר חצות אם יש לו פנאי יצא מביה״כ והולך לביתו ויתעטף בציצית ויניח תפילין ויחזור לבא לביה״כ מעוטף בטלית ומוכתר בתפילין כדי לקבל הברכה והשבח הנאמר בספר הזוהר עיין לעיל אות י״ג ואות י״ד:

כ **ך) בשבתות** וימים טיבים וחוה״מ א״צ לילך מעוטף בטלית לביה״כנ כיון שלא יש מצות תפילין, וגם לא הוי כסהיד סהדותא דשקרא, דהכל הוא בשביל תפילין, הבו יקרא לדיוקנא דמלכא בשביל התפילין שנקראו יקר כמ״ש רז״ל ויקר אלו תפילין, אכריז ואמר ישראל אשר בך אתפאר בשביל התפילין שנקראו פאר שנאמר פארך חבוש עליך ואני ברוב חסדך וכו׳ ביראתך, אלו תפילין שנאמר בהם יראה כמש״ה וראו כל עמי הארץ וכו׳ ויראו ממך, ואמרו במסכת ברכות דף ו׳ ע״א אלו תפילין שבראש וא״כ כל אלו הטעמים לא שייכי בטלית ע״כ א״צ לילך מעוטף בטלית לביה״כ בשבתות ובימים טובים ובחוה״מ, וכ״כ הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ יו״ד אות כ״ה דבשבתות וימים טובים וחוה״מ לא נהגו לילך מעוטפים בטלית לביה״כ:

כא **כא) כשילך** מביתו לביה״כנ מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין אם יש מקומות מטינפיה צריך לכסות התפילין, הרדב״ז ח״א סי׳ ל״ז והביאו הכנה״ג בהגה״ט וכ״כ הרמ״ע מפאנו סי׳ נ״ט והביאו הכנה״ג בהגה״ט סי׳ מ״ג, והמ״א שם ס״ק י״א, וכ״כ א״ר אות ו׳ קשל״ה בהל׳ תפילין דף מ״א ע״ב. עט״ז, ר״ז אות ח׳ שתילי זיתים אות ה׳, ויכסם בטלית או בסודר. חס״ל סי׳ מ׳ אות ד׳, וטוב ליזהר תמיד לכסות התפילין כשהולך מביתו לביה״כ כי יש לחוש שמא יש מקומות מטונפים ולאו אדעתיה, וגם יזהר שלא יסיח דעתו מהתפילין כשהילך בדרך לילך לביה״כ, ועיין לקמן סי׳ מ״ג אות כ״ב:

כב **כב) כשיוצא** מביתו מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין לילך לביה״כנ ינשק המזוזה ויכוין בשם שדי ואחוריו שם כה״ת להכניע יצה״ר ויכוין כי יצ״ר במילוי יו״ד צד״י ריש״ש ס״ת שדי ואמצע תיבות יו״ד לבטל מחשבות רעות, הרב חיד״א בס׳ צפורן שמיר סי׳ ב׳ אות יו״ד וכ״כ סו״ב בעניני התפילין שקודם לסי׳ כ״ה, שתילי זיתים שם, וכתב עו״ש בצפורן שמיר וז״ל ואני נהגתי לומר שדי יצילני מיצה״ר ומכל חטא ומכל לשה״ר ומכל צרה יחלץ (יחל״ץ ר״ת י׳צר ח׳טא ל׳שה״ר צ׳רה) עני בעניו כדכתיב והיה שדי בצריך ויכוין בו הוי״ה מבפנים ושדי מבחוץ דהוא פנים דשם כה״ת, ויש מי שכתב שיאמר פסוק שמע ישראל במזוזה, ומועיל מאד עכ״ל, והביאו כף החיים סי׳ יו״ד אות כ״ד, וכתב וז״ל אך לא הביא סיום היש מי שכתב דבשבת יאמר פסוק זכור את יום השבת לקדשו ובס׳ זוטא עתרת חיים סי׳ ב׳ תמצא עוד פסוקים לאומרם במזוזה עי״ש עכ״ל, וכ״כ סידור בי״ע אחר דינים השייכים לט״ק דבשבת אין לומר רק פסוק זכור את יום השבת לקדשו יעו״ש, ועיין קשל״ה בהלכות מזוזה דף מ״ב ע״ב. ובי״ע שם מ״ש עוד פסוקים לומר בזה ולפי שאין מנהגינו לאומרם לא כתבנים רק מנהגינו לומר זה הסדר בתחילה יאמר פסוק שמע ישראל וכו׳ וגם ברוך שם וכו׳ (ועי׳ קשל״ה ובי״ע שכתבו לומר כל הפרשה עד ובשעריך) ואח״כ יאמר שדי (ויכוון שאחריו שם כה״ת). יצילני וכי׳ שר״ת יחל״ץ עני בעניו וכו׳ וביום שבת יאמר פ׳ שמע וכו׳ ואח״כ יאמר זכור את יום השבת לקדשי. ואין לומר שדי יצילני וכו׳ כי כל זה הוא מצד הקלי׳ וביום השבת הם דחויים ותש כוחם דסוכת שלום פרושה מן הלילה. וכמ״ש בזוהר ויקהל דף ר״ה ע״א דלא בעי לצלאה על נטורא יעו״ש. ועוד מטעם דאל ישאל אדם צרכיו בשבת. עיין זכ״ל ח״ג אות ש׳. ועוד עי״ש מ״ש בשם יוסף אומץ סי׳ מ״ד בענין תפלת ויהא רעוא וכו׳ יעו״ש:

כג **כג) קודם** שיכנס לביה״כ ישים על לבו לקיים מצות ואהבת לרעך כמוך ואח״כ יכנס. כמ״ש מהרח״ו ז״ל בהקדמתו לע״ח בציווי ועשה טוב אות ג׳ וכ״כ נגיד ומצוה בדרוש ביה״כ:

כד **כד) הנכנס** לביה״כ צריך ליזהר מאד להתעכב מעט בפתח קודם שיכנס להראות עצמו ירא וחרד ומזדעזע לכנס בהיכל מלכו של עולם וענין זה מועיל מאוד אל השלימות של האדם וההשגה וז״ס הפסוק ומקדשי תיראו. שער הכוונות בדרוש ביה״כ דף ג׳ ע״ג. פע״ח שער הקרבנות פ״א. נגיד ומצוה שם. מורה באצבע סי׳ ג׳ אות ס״ו:

כה **כה) קודם** שנכנס לביה״כנ עודנו בפתח ביה״כנ יאמר פסוק ואני ברוב חסדך אבא ביתך וכו׳ ואח״כ יכנס. ובאמרו ואני ברוב חסדך יכוין בשם אבגית״ץ כי הוא חסד העליון. ובכל יום יכוין אל אות אחת משם זה בפרטות כי הוא הגובר דהיינו ביום א׳ יכוין אל אות א׳ של שם אבגית״ץ וביום השני אל אות ב׳ וביום שלישי אל אות ג׳ וביום ד׳ אל אות יו״ד וכו׳ וזה אמירת ואני ברוב חסדך וכו׳ והכוונה תהיה בכל זמן שנכנס לביה״כ בג׳ תפלות שחרית מנחה ערבית. ובשבת כשנכנס לביה״כ ואומר ואני ברוב חסדך וכו׳ בליל שבת יכוין ש״ק של שם שקוצי״ת וביום שבת בבקר ו״צ של שם שקוצי״ת ובמנחת שבת י״ת של שם שקוצי״ת. שער הכוונות שם. פע״ח שם ובשער השבת פי״א. נגיד ומצוה שם:

כה) באמירת פסוק ואני ברוב חסדך וכו׳ יכוין כי בפסוק זה נרמזו ג׳ אבות כנד׳ בזוה״ק והובא שם בשער הכוונות והוא כי ואני ברוב חסדך רמז אל אברהם שהוא מדת החסד. אשתחוה אל היכל קדשך רמז אל יצחק שנתקדש בהר המוריה, ביראתך אל יעקב ע״ש שנאמר בו ויירא ויאמר מה נורא וכו׳ וכמ״ש החיד״א בס׳ מורה באצבע סי׳ ג׳ אות ס״ז. קשל״ה בהלכות תפלה דף נ״א ע״ג ולא יאמר בפי׳ ואני ברוב חסדך אבא ביתך בזכות אברהם וכו׳ כמ״ש בסידור בי״ע בדיני הנהגת הבקר אלא בכוונה בלבד שפסוק זה רמוזים בו ג׳ אבות כי יש טעם וסוד ג״כ בדבר:

כה) אחר שנכנס לביה״כנ יאמר בבית אלהים נהלך ברגש. קשל״ה בהלכות תפלה דף נ״א ע״ג. ואע״ג דבשער הכוונות ובפע״ח שם לא נזכר בהדיא לאמרו רק לכוין בו מ״מ טוב לאמרו: וכ״כ נגיד ומצוה לאמרו וכ״כ שע״ת סי׳ מ״ו אות א׳ בשם משנת חסידים לאומרו. אמנם מ״ש שם השע״ת לאומרו קודם ואני ברוב חסדך וכי׳ לא כן אנכי עמדי אלא כמ״ש קשל״ה לאומרו אחר שאמר ואני וכי׳ ונכנס לביה״כנ וכ״מ מדברי שע׳ הכוונות למעיין ומבין בדברי הרב ז״ל:

כה) אחר שנכנס לביה״כנ ישתחוה כנגד ההיכל ואח״כ יאמר מזמור אלהים יחננו ויברכנו אשר יש בי ז׳ פסוקים וכנגדם יקיף ז׳ הקפות סביב התיבה שבאמצע ביה״כ וטוב הוא שיכוין לגמור פסוק אחד בכל הקפה מהז׳ עד שיגמור הז׳ הקפות בז׳ פסוקים. וביום השבת א״צ להקיף רק הקפה א׳ בלבד. שער הכוונות שם. פע״ח שם. נגיד ומצוה שם. ולא כמ״ש מהר״י צמ״ח שם בהגהה בפע״ח ובנגוד ומצוה שאמרו לו החברים שמהרח״ו ז״ל היה עושה הקפה א׳ בכל יום וביום השבת ז׳ כי אין לסמוך אלא על ע״ח ומבו״ש ושמנה שערים שסדר מהרש״ו ז״ל שהם מכתיב׳ יד אביו מוהרח״ו ז״ל ולא על שאר החברים כמ״ש הרש״ש ז״ל בספרו הטהור נה״ש הנד״מ דף כ״ה ע״א ודף כ״ו ע״ב וע״ג יעו״ש. והוא לא זכר מזה כלום וודאי שהוא יודע יותר באביו מהרח״ו ז״ל משאר החברים ואם היה עושה היפך מזה היה אומר וכן הרש״ש ז״ל בסידור סידר לעשות ז׳ הקפות בכל יום ועשה כוונות לכל אחד ואחד וביום השבת הקפה אחד בלבד. וכן נוהגים חסידי בית אל יכב״ץ. מיהו מי שמתאחר לבא לביה״כ וחושש ליוהרא א״צ לעשות הקפות וכמ״ש מוהרח״ו ז״ל בש׳ הכוונות שם על האר״י ז״ל:

כו **כו) [סעיף ג׳] הרא״ש היה מסדר הברכות עד עוטר ישראל בתפארה ואז היה מניח תפילין וכו׳** מיהו האר״י ז״ל היה מסדר כל הברכות של שחר עד פרשת העקידה. ואח״כ היה מתעטף בטלית ומניח תפילין ואח״כ היה מתחיל תפלתו מן פרשת העקידה ואילך. כמ״ש בשער הכוונות דף א׳ ע״ג וכן סידר הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש הנד״מ דף י״ז ע״ב ודף י״ט ע״ב. לומר הח״י ברכות מן הנותן לשכוי בינה עד סוף ברכת התורה ואח״כ להתעטף בטלית ולהניח תפילין ויעו״ש סודם של דברים:

כז **כז) [סעיף ד׳] צריך שיהיו תפילין עליו בשעת קריאת שמע ותפלה.** במסכת ברכות דף י״ד ע״ב איתא הכי אמר עולא כל הקורא ק״ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמי. ופי׳ רש״י לישנא מעליא. וכתב מעדני יום טוב אות ט׳ דכוונת רש״י לומר דהול״ל בהקב״ה שאלו העיד אמת באמרו שהוא אנהים ה׳ אחד היה מקיים מצותיו. והתוספות בד״ה ומניח תפילין כתבו. בעצמו פי׳ באדון שצוה. שקורא והיו לטוטפות ולאות על ידך ואין עכ״ל, וכ״כ תלמידי רבינו יונה דעולא ס״ל דכיון שהוא קורא וקשרתם וכו׳ ואינו מניחם נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו שמה שאומר אינו אמת וכו׳ עכ״ל. וה״ד מיו״ט שם אות יו״ד וב״י. וכ״כ הר״ן על מסכת ברכות שם. מיהו הב״ח פי׳ דברי רש״י הנ״ל דר״ל דכשקורא ואהבת את ה׳ וכו׳ והיו הדברים האלה וכו׳ שהוא ליחד את שמו בכל לבבו והוא במה שתקשרם לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך שהוא מורה על יחודו שהוא יחיד בעולמו וכו׳ נמשך מזה כשאינו מניח תפילין נראה כמעיד עדות עליו ית׳ שאינו יחיד שע״כ אינו מניחן להורות על יחודו וזהו עדות שקר שמעיד עליו ית׳ עכ״ל. וכעין זה פי׳ הלבוש סעי׳ א׳ יעו״ש ונ״מ בין הטעמים הנ״ל לדידן דנוהגים לומר פסוק שמע ישראל וכו׳ וברוך שם וכו׳ בלבד קודם פרשת התמיד כמ״ש בשער הכוונות דרוש ג׳ דק״ש, אם קרא ק״ש זו בלא ציצית ותפילין לדברי התוספות ותר״י והר״ן ליכא בזה משום מעיד עדות שקר בעצמו כיון שאינו אומר והיו לטוטפות ולאות על ידך. ולפי דברי מעדני יו״ט לדברי רש״י יש ג״כ בזה משום מעיד עדות שקר בעצמו. ולפי דברי הב״ח והלבוש גם לרש״י לא יש בזה משום מעיד וכו׳ וא״כ לכתחילה יש ליזהר ללבוש הציצית והתפילין קודם שיאמר ק״ש דקרבנות כדי לצאת אליבא דכ״ע וכמו שהיה עושה האר״י ז״ל שהיה לובשם קודם שאומר פרשת העקידה כמש״ל באות הקודם. ואם יש איזה סיבה יכול להניח אח״כ אבל עכ״פ צריך להניחם קודם פ׳ התמיד כי כן הוא הסדר והתיקון לפי דברי האר״י ז״ל שצריך לתקן תחלה החיצוניות דארבעה עולמות אבי״ע ואח״כ הפנימיות שלהם כי על ידי המעשה שאנו עושים בכל יום יטול ידיו ויפנה וברכותיהם ועטיפת טלית והנחת תפילין וברכותיהם נתקנים ד׳ עולמות אבי״ע בחיצוניות שלהם ואח״כ ע״י הדיבור בד׳ חלקי התפילה מפרש׳ התמיד עד אחר העמידה נתקן הפנימיות שלהם. כמבואר בשער הכו׳ בדרושי תפלת השחר דרוש ב׳ ודרוש ג׳ ופע״ח שער התפלה פ״ד ופ״ה ופ״ז ד״ה סדר עליית העולמות בחול וטו״ת דף ז׳ הנד״מ בירושת״ו יעו״ש באורך ;

כז) בשעת קריאת שנים מקרא ואחד תרגום בפ׳ קדש והיה כי יביאך א״צ להיות עליו ולא הוי כעדות שקר כיון שאומר רק דרך קריאה. תשו׳ בנין עולם סי׳ ל׳ והביאו פתחי עולם אות יו״ד:

כח **כח) שם** צריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק״ש ותפלה. ואם אין לו תפילין מוטב שיתעכב אחר תפלת ציבור ולשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק״ש ויתפלל בתפילין דזה עדיף מתפילה עם הציבור. מ״א סי׳ ס״ו ס״ק י״ב. ר״ז שם אות י״א, ש״ץ דף ל״ו ע״ב. חס״ל אות ט״ו. שתילי זיתים שם אות כ״א. קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות כ״ב סו״ב שם אות ו׳. רק אם חושש שיעבור זמן ק״ש ותפלה אם ימתין אז יקרא ק״ש ויתפלל בלא תפילין וכשיזדמנו לו אח״כ

ילבשם ויקרא בהם ק״ש כמ״ש הפו׳ הנ״ל, אבל אם יש זמן צריך להמתין וילבש ציצית ותפילין קודם פר׳ התמיד כדי שלא יהפך הסדר כמ״ש באות הקודם ובאות ה׳ יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ נ״ח אות י״א:

כט **כט) [סעיף ה׳] יכוין בהנחתם שצינו הקב״ה וכו׳.** ויש להכניס זה בקיצור בנוסח הלשם יחוד כדי שירגיל בה ולא ישכח דהיינו שיאמר לשם יחוד קבה״ו בדחילו ורחימו ודחילו ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל הריני בא לקיים מ״ע להניח תפילין בידי ובראשי כמ״ש וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך. ולזכור יציאת מצרים ולשעבד הנשמה שבמוח והלב לעבודתו ית׳ ויהי נועם וכו׳:

ל **ל) שם** להניח ד׳ פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו וכו׳ בספרי פ׳ ואתחנן איתא שמע והיה אם שמוע בשינון ואין קדש והיה כי יביאך בשינון והביאו הילקיט ומ״א סק״ו ופי׳ המ״א שר״ל שא״צ לאומרה. אבל הב״ח בסי׳ ל״ח כתב בשם החסיד מהר״ר ווייש ז״ל שהיה קורא בכל יום בבקר כשהיו תפילין בראשו פ׳ קדש ופ׳ והיה כי יביאך ואמר כיון שד׳ פרשיות אלו כתובין בתפילין ראוי לקרות כל הד׳ בכל יום בשעה שהתפילין בראשו עכ״ל, וכ״כ השל״ה הביאו מ״א שם. וכ״כ המחב״ר בקי״א סי׳ צ״ד אות ג׳ בשם ס׳ צדיקים למהר״ם פאפירש ז״ל דף י״ד ע״ב שמצא כתוב בשם הרמב״ן ומהרח״ו שחייב כל אדם לומר ד׳ פרשיות של תפילין כל יום בעודם עליו והב׳ פר׳ שמע והיה אם שמע כבר אומרם בק״ש וב׳ פרשיות קדש והיה כי יביאך צ״ל קודם ברוך שאמר שהם קודמות לשמע והיה אם שמע עכ״ל והביאו ש״ץ דף מ״א ע״ב, חס״ל אות י״ד. רו״ח אות א׳. בן איש חי פ׳ וירא או׳ כ״ה:

ל) ואם א״א לאומרם קודם ברוך שאמר לפחות יאמרם אחר עלינו לשבח קודם שיסיר התפילין, מחב״ר שם. ש״ץ שם. חס״ל שם. רו״ח שם. בן א״ח שם, ודע הא דקאמר קודם ברוך שאמר לאפוקי אחר ברוך שאמר שאין יכול להפסיק ולאומרה אבל הוא טוב יותר לאומרה תכף אחר שלבש תפילין קודם פ׳ העקידה. והוא פשוט:

לא **לא) שם** ויניח של יד תחלה. אם התפילין שלו בתוך הכיס לא ינערם חוץ אלא יתפשם בידו ויוציאם. ספר חסידים סי׳ רע״ג. כנה״ג בהגה״ט בשם הנז׳ א״ר אות ב׳ כסא אליהו בשם הנז׳ מ״א סוף סי׳ כ״ח. ר״ז שם אות ט׳. ש״ץ דף מ״ב ע״א. זכ״ל ח״ג אות ת׳. חס״ל אות א׳. קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות ד׳. שתילי זיתים סוף סי׳ כ״ה:

לב **לב) שם** ויניח של יד תחלה וכו׳ וצריך לכסות זרועו בטלית בשעת הנחה תפילין כדי שתהא הנחת תפילין בהצנע. שער הכוונות בדרוש ה׳ דתפילין ד״ה סדר הנחת התפילין. פע״ח שער התפילין פ״י. עו״ת דף ל״ד ע״ב הנד״מ בירושת״ו. א״ר אות ה׳. ברכ״י סי׳ ז״ך אות ה׳. ש״ץ דף ע״ל ע״ד. זכ״ל ח״א אות ת׳. בי״ע בדיני הנחת תפילין אות כ״ח. כס״א אות ב׳. שע״ת סוף סי׳ כ״ז. חס״ל אות י״ב, כף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד אות י״ח, בן א״ח פ׳ וירא אות ט״ו ובס׳ בנימין זאב נתן סי׳ לדבר כי יד על כס יה והביאו ש״ץ שם ומהריק״ש. ז״ל טעמא טעים משום שנאמר והיה לך לאות על ידך ולא לאחרים יעו״ש. והביאו כף החיים שם. ובן א״ח שם, ואפי׳ יושב לבדו או בבית אפל ג״כ צריך לכסות כמ״מ מסתמיות דברי הרב ז״ל וכ״כ בן א״ח שם וכן בהנחת תפילין ש״ר צריך לכסות ראשו בטלית בשעת הנחה כדי שתהא בהצנע כ״מ מדברי הצמ״ח בפע״ח שם שכתב וז״ל ואם זה נאמר בתפילה ש״י וכו׳ עלמא דאתגליא וצריך לכסותן אפי׳ בהנחתן מכ״ש בתפילה ש״ר שהם מכלל הבחינות המכוסים עכ״ל. וכ״כ הברכ״י סי׳ ז״ך אות ה׳ בשם מר זקנו ז״ל. והביאו ש״ץ דף ט״ל ע״ד:

לג **לג) שם** ויניח של יד תחלה וכו׳ הנה בענין הנחת תפילין ש״י וברכתה אם צ״ל מיושב או מעומד רבו הדעות בזה, דמהר״י ווייל סי׳ קצ״א ורש״ל בת׳ סי׳ צ״ח כתבו דההנחה והברכה צ״ל מעומד וה״ד הכנה״ג בהגה״ט והיד אהרן בהגב״י סי׳ ח׳ ומחה״ש סק״ך. ועיין בהגהה סוף סעי׳ י״א שכתב בשם האגור והזוהר שצריך להניח תש״י מיושב וכו׳ והמ״א סק״ך עשה פשרה בדבר דהנחה תהיה מיושב והברכה והקשירה מעומד יעו״ש. וכן סברת הרמ״ע מפאנו סי׳ ק״ב בשאלה הז׳. וכ״כ הבני חיי סי׳ ח׳, ר״ז אות כ״ז והא״ר אות ח״י והפרמ״ג בא״א אות ך׳ מיאנו בזה ופסקו כרש״ל דהנחה והברכה תהיה מעומד יעו״ש. ובתשו׳ דרכי נועם סי׳ ג׳ כתב דאין חובה לעמוד על ברכת תפילין יעו״ש. והלק״ט ח״ב סי׳ רט״ו כתב דאין לעמוד על ברכת תפילין. וכנה״ג שם כתב דאין מנהגינו לעמוד על ברכת תפילין. וכ״כ כסא אליהו אות ג׳ דרוב העולם לברך מיושב יעו״ש. אמנם הרב בשער הכוונות שם כתב דהנחת תפילין ש״י תהיה מיושב ולא מעומד. וכ״כ בפע״ח שם. אבל בענין הברכה לא נתבאר בהדיא בדברי הרב ז״ל שצ״ל מיושב רק מסתמיות דבריו נראה דגם הברכה תהיה מיושב. וכ״כ הרב מצת שמורים בהדיא דף ס״ג ע״א וב׳ דצריך להניחם בישיבה בסוד ועתיק יומין יתיב כמ״ש הרב ז״ל בשער הארוך ח״ב פ״ח בתיקון הז׳ וכו׳ כדי להמשיך השפע מע׳ לנו״ק וכל בחי׳ נו״ק תיקונה הוא בישיבה דוקא ולכן א״צ לקום בשעת הברכה ואח״כ לקשור בישיבה אלא הברכה והקשירה הכל בישיבה וכו׳ וכל מי שעומד בשעת הברכה טעות הוא בידו ואינו עושה התיקון של תש״י כתיקונה וכו׳ עכ״ל. ומ״ש הב״ד סי׳ י״א בשם הרמ״ע דלדילן דנהגינן לפטור שניהם בברכה אחת מאי חזית וכו׳ ואח״כ הביא דברי מצ״ש הנ״ל וכתב

ואולי כל מ״ש מצ״ש הוא ע״פ הנוהגים לברך על ש״ר בפ״ע יעו״ש אין נראה כן מדברי האר״י ז״ל בשער הכוונות דרוש ג׳ דתפלת השחר שכתב שם ע״י תש״י נתקנים ג׳ תחתונות דבריאה וע״י הברכה נתקן אור מקיף שלהם וכו׳ אח״כ ע״י תש״ר נתקנים ג׳ אחרונות דאצי׳ וכו׳ אלא שהוא בסוד או״פ שלהם בלבד ואין התש״ר צריכה לברך עליה לפי שאור מקיף שלהם נעשה מאליו ואינו נעשה על ידינו וכו עכ״ל. וא״כ כיון שע״י הברכה לא עשינו כ״א אור מקיף לג׳ תחתונות דבריאה דוקא הנתקנים ע״י תפילין ש״י אבל לג׳ תחתונות דאצי׳ הנתקנים ע״י תש״ר לא נעשה ע״י ברכותנו אור מקיף אלא נעשה מאליו א״צ לקום בעת הברכה מפני תפילין ש״ר כיון שנעשה מאליו ולא ע״י ברכתינו ומה שאנחנו מכונים בברכה על שניהם היא לפי דברי הפשט. ולפ״ז אזלא לה טעמא דמאי חזית וכו׳. אח״כ ראיתי שכ״כ פתח הדביר בשה מוהר״ר חיים משה מידעי ויעו״ש מ״ש בענין זה באורך וברוחב. וכ״כ הש״ץ דף ח׳ ע״ב דלהזוהר והאר״י ז״ל צ״ל ההנחה והברכה מיושב. וכ״כ בדף ט״ל ע״ד. וכ״כ סו״ב. וכ״כ מנחת אהרן כלל ח׳ אות ו׳ והביאו דברי מנחם בהגה״ט סוף אות ב׳. וכ״כ החס״ל אות ד׳ ונתן סי׳ ע״ז כי יד על כס יה. וכן מנהג חסידי בית אל יכב״ץ שבעיר קודשינו ירושת״ו ההולכים ע״פ תורת האר״י ז״ל. וכן עיקר. וכ״כ בן א״ח פ׳ וירא או׳ ח׳ ודלא כמ״ש סידור בית עובד בדיני הנחת תפילין אות כ״ז:

לג) שם ויברך להניח וכו׳. אם בירך על ש״י בלבו לא יחזור ויברך אלא בשל ראש יברך על מצות תפילין וה״ה לבני אשכנז. משפט כתוב סי׳ מ״ז. כף החיים סי׳ יו״ד אות ע׳:

לד) שם להניח תפילין, הלמד דתפילין ידגיש שהרי פירש פירש הר״אש ז״ל בסי׳ ב׳ דתפילין לשון פלילה שהוא אות והוכחה לכל רואינו ששכינה שרוייה עלינו כדאמר וראו כל עמי הארץ וכו׳ אלו תפילין שבראש וכיון ששורשו פלל צריך דגש בלמ״ד להורות על הכפל. דברי חמודות סוף אות נ״ד והביאו המ״א סק״ח ומחה״ש. א״ר אות ט׳. פרמ״ג בא״א אות ח׳. ר״ז אות ט״ו. סידור בי״ע בדיני הנחת תפילין וברכתן אות ל״ח. קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות ד׳:

לה) שם ואח״כ יניח של ראש, קודם שיניח תפילין של ראש יסתכל בשני השינין כמ״ש בזוה״ק פ׳ עקב דף רע״ד ע״א וז״ל כל מאן דבעי לאנחא תפילין דרישא מבעי ליה לאסתכלא באינון תרי שינין דאינון רמיזין לאינון שבעה זינין דאית בהון רמז׳ רזין סתימין רזין עמוקין עכ״ל, והביאוהו האחרונים יד אהרן במ״ב אות ה׳ חס״ל סוף סי׳ ל״ז. כף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד אות י״ז, בן איש חי פ׳ וירא אות ח״י:

לה) ויש להסתכל בשין של ד׳ ראשים תחלה ואח״כ בשין של ג׳ ראשים שכן משמע בשער ההקדמות דף נ״א ע״א שכתב דשין של ד׳ ראשים כנגד בחי׳ ד׳ אורות קודם הכנסם תוך נה״י דאמא ושין של ג׳ ראשים אחר הכנסם תוך נה״י דאי׳ יעו״ש. וכ״כ בע״ח שער הכללים סוף פ״ה וא״כ כיון ששין של ד׳ ראשים היא כנגד ד׳ אורות קודם שיכנסו תוך נה״י דאי׳ צריך להסתכל בה קודם כדי שיהיה כוונת ההסתכלות על הסדר. ועיין שער הכוו׳ דרוש ד׳ דתפילין:

לו) שם ולא יברך כ״א ברכה אחת לשתיהם. הגהה וי״א לברך על ש״ר וכו׳ בקונטרס כ״י משאלות שהיה שואל חד מרבוותא קמאי רבינו יעקב ממרוי״ש מן השמים. והביאו מדבריו במרדכי ושבלי הלקט וזולתם. כתב שנשאל אם הלכה כהגאון רבינו יצחק אלפסי דסבר ברכה אחת או כהגאונים דסברי ברכה אחת ליד וברכה א׳ לראש והשיבו לו מן השמים ואת בריתי אקים את יצחק וכו׳ מחב״ר אות ג׳. וכן נראה דעת האר״י זלה״ה בשער הכוו׳ שאין לברך כ״א ברכה אחת לשתיהם, דאע״ג דבפרק ב׳ מתפלת השחר הביא בסתם ב׳ הסברות בפ״ג דתפלת השחר ד״ה והנה עתה וכו׳ פסיק ותני דאין תפילין ש״ר צריכה לברך עליה לפי שאור מקיף שלהם נעשה מאליו ואינו נעשה על ידינו. וכ״כ אח״כ והשלשה תחתונות דאצי׳ בבחי׳ חיצוניות לבד ובסוד אור פנימי לבד. אבל אור מקיף שלהם וכו׳ נעשה מאליו וא״צ לתקנו עכ״ד. וכ״מ בפע״ח שער התפלה פ״ה ופ״ז ד״ה סדר עליות התפלות בחול. וכ״מ בעו״ת דף ח׳ ע״א בהנד״מ בירושת״ו:

לז) שם בהגהה. וי״א לברך על ש״ר על מצות תפילין. הנכון לומר בפתח הוא״ו שהוא דבוק וכ״ש לרש״י דלא קיימא ברכה כלל אלא על של ראש בלבד בודאי דא״א לומר בחולם וכו׳ ואני רגיל לומר בפתח דלרש״י ודאי הנכון לומר כן ואף למאי דנימא דקיימא נמי אשל יד מ״מ שפיר קאמרינן בפתח שהרי יכולין אנחנו לכלול שתי התפילין במצוה אחת על שם ששתיהם תפילין הם וכחדא חשיבין וכו׳ עכ״ל דברי חמודות אות נ״ה. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ דמנהג העולם לברך בפתח תחת הוא״ו וכן הסכים המ״א סק״ט והביא ראיה מן המקרא מצות ה׳ ברה וקאי על כל המצות יעו״ש. מיהו הרב תוספת שבת בהגהותיו הביא משם לוית חן דאין מזה ראיה דמצית קאי על כל התורה אבל הראיה מדכתיב בירמיה סי׳ ל״ה יען אשר שמעתם מצות יהונדב אביכם ותשמרו את כל מצותיו משמע להדיא דמצות משמע נמי הרבה צוויים עכ״ל והביאו המחב״ר אות ה׳. וכ״כ ר״ז אות מ״ז לומר בפתח תחת הוא״ו, קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות ד׳, אמנם הט״ז סק״ו כתב בשם אחיו מוהר״ר יצחק הלוי ז״ל לברך בחולם תחת הוא״ו והפרמ״ג במש״ז אות ו׳ כתב דהבוחר יבחר או כהט״ז או כהמ״א יעו״ש. ובמעשה רוקח כתב בשם תשובת חב״י סי׳ א׳ שהביא בשם כמה גדולים שי״ל בפתח

הוא״ו ואלו הוה שמיע ליה למוהר״ר יצחק הלוי דברי הגאונים הנ״ל היה מבטל דעתו עכ״ד. והביאו פתחי עולם אות י״ד. וכל זה לסברת מור״ם ז״ל דמברכין שני ברכות אבל לנוהגים כדברי מרן ז״ל דאין מברכין רק ברכה אחת לשניהה ואירע שסח מברך בפתח לכ״ע. א״ר אות יו״ד ואות י״ב. ח״א כלל י״ג אות י״א. פרמ״ג שם. פתחי עולם שם, שתילי זיתים אות י״ח:

לח לח) מי שטעה ובירך על תפילין של יד על מצות תפילין יצא. ואם הוא מבני אשכנז אם נזכר קודם ההדוק מברך להניח ועל של ראש על מצות. מהר״ש וינטורה הובאו דבריו בשו״ת מכתם לדוד להרב המפורסם מופלא הסמו״ך כמהר״ר דוד פארדו בא״ח סי׳ י״א. והרב המחבר חלק עליו בדין בני אשכנז ומסיק דאם נזכר קודם ההדוק יברך להניח ובשל ראש לא יברך ואם לא נזכר יברך כשמניח של ראש להניח לבד. מחב״ר אות ז׳. ובספרו קשר גודל סי׳ ג׳ אות ע״ז. זכ״ל ח״א בהלכת ברכות אות ת׳ סידור בי״ע בדיני הנחת תפילין וברכתן אות ל׳. שע״ת אות ה׳ וכ״כ הפרמ״ג שם דאם טעה ואמר על של יד על מצות ובשל ראש להניח יצא. והביאו פתחי עולם סוף אות ט״ו. וא״כ ה״ה לנוהגין כס׳ מרן ז״ל אם טעה ובירך תחלה על ש״ר להניח ולבשו קודם של יד אם נתכוון לפטור שניהם יצא וא״צ לברך עוד על ש״י, ועיין לקמן ריש סי׳ כ״ו מה שנכתוב בזה בס״ד:

לט טל) אם בירך על של יד על מצית ותוך כדי דיבור אמר להניח יברך על ש״ר על מצות. מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ יו״ד אות ג׳ ולי נראה דלא נאמרו דברים הללו דתוך כדי דיבור חשיבא ברכה אחת אלא במי שצריך ברכה אחת וטעה בדיבורו ואמר נוסח ברכה אחרת וחזר תוך כדי דיבור ואמר נוסח הברכה שצריכה לו לזה אמרינן דחשיבא ברכה וא״צ לחזור ולברך כמבואר בסי׳ ר״ט סעי׳ ב׳ אבל בכה״ג שצריך לשתי ברכות והתפילין מונחין לפניו שניהם של יד וש״ר ואמר בסיום הברכה נוסח הצריך לשניהם י״ל דיצא חובת שני הברכות וא״צ לברך עוד. וכמ״ש מרן ז״ל ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ ע״ח בענין תרומות ומעשרות דאם מפריש הכל זה אחר זה מיד ולא סח ביניהם כוללם בברכה אחת יעו״ש, ואע״ג דהתם לכתחלה כוללם בברכה אחת והכא שתי הברכות היינו משום דהתקנה היתה כך מתחלה לברך שתי ברכות לדעת הסוברים כן כמ״ש בב״י אבל בכה״ג אם כבר הזכיר מעין שתי הברכות בברכה אחת והן מונחין לפניו ודעתו ללובשן נראה דלא יברך עוד ובפרט בדין זה דבלאו הכי בפלוגתא שניא ומור״ם ג״כ חש לה ואמר דטיב לומר אחר ברכה שניה בשכמל״ו:

מ מ) שם בהגהה, וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה ברוך שם וכו׳ ויאמר הברוך שם וכו׳ אחר שהניח ש״ר דאם לא כן הוי הפסק, פרמ״ג בא״א אות יו״ד, קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות ד׳, פתחי עולם אות ט״ז ויש להסתפק אם יענה אמן אחר על מצות בשומע מחברו בסי׳ רט״ו אין עונין אמן אחר ברכה לבטלה וזה ספק הוא, פרמ״ג שם, פתחי עולם שם. וע״כ יש לברך ברכה זו בלחש, קיצור ש״ע שם. ואם ברך בקול רם ושמע חבירו יש לענות אמן בלבו:

מא מא) [סעיף ו׳] אם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר וכו׳ דכתיב והיה לאות על ידכה והדר ולטוטפות בין עיניך ודרשינן נמי בגמרא כל זמן שבין עיניך יהיו שתים ומשום הכי מוטב שיעבור על המצוה מיעבור על מ״ש בתורה משא״כ לענין ציצית ותפילין כמ״ש בסי׳ זה סעי׳ א׳. ט״ז סק״ה. מ״א ס״ק י״א. ועיין מ״ש על זה לעיל אות ז׳ יעו״ש:

מב מב) שם צריך להעביר על אותה מצוה וכו׳, כתב החס״ל אות ה׳ דהיותר טוב שיניח של ראש מן הצד שלא במקום הנחתם ואחר שיניח ש״י יזיזם ויניחם במקומם עכ״ל, וזהו שכתב כדי לחיש לסברת הנ״י שהביא ב״י סי׳ כ״ח דס״ל דאם פגע בש״ר תחלה יניח של ראש משום דאין מעבירון ע״ה. אמנם לפי דברי האר״י ז״ל יש לפקפק גם בזה ע״כ אין לזוז מדברי מרן ז״ל שצריך להעביר על אותה מציה ולהניח ש״י תחלה ואח״כ ש״ר:

מג מג) שם צריך להעביר על אותה מצוה וכו׳. ואם הניח של ראש תחלה עיין לקמן ריש סי׳ כ״ו או׳ א׳.

מד מד) [סעיף ז׳] יברך להניח בקמץ תחת הה״א. ר״ל שירחיב מעט קריאת הה״א ולא כמו שטועים קצת ע״ה שקורין כמו שני ההין להניח. חס״ל או׳ ו׳:

מה מה) שם בקמץ תחת הה״א וכו׳. וכ״כ האחרונים. מחב״ר אות ו׳. ר״ז אות ט״ו. סידור בית עובד בדיני ברכת תפילין אות ל״ח. חס״ל שם. קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות ד׳. ודלא כמ״ש באה״ט סק״ו. עיין שע״ת או׳ ו׳:

מו מו) שם יברך להניח בקמץ וכו׳. אעפ״י שכתוב בתורה וקשרתם. תקנו לומר להניח תפילין מפני דעיקר המצוה הוא שיהיו מונחים עליו כל היום ואם היה מברך לקשור תפילין הוה משמע דבמה שקושר תפילין על ידו ועל ראשו רגע אחד יוצא י״ח לכך תיקנו להניח דמשמע שיהיו מונחים עליו לפחות שעה אחת עכ״פ. ב״ח. א״ר אות ט׳. וכ״כ מהרי״ט בתשו׳ א״ח סי׳ כ״ה והביאו ש״ן דף מ״א ע״א, עט״ז, שתילי זיתים אות ט׳. פתחי עולם אות י״ג. ועיין מ״ש המחב״ר בקו״א אות ב׳:

מז מז) [סעיף ח'] כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן וכו'. פי' סמוך לעשייתן לפיכך מברך אחר ההנחה אבל לא יברך קודם הנחה משום דהו"ל קודם דקודם. ב"י. ב"ח עו"ת אות יו"ד. ט"ז סק"ז. מ"א ס"ק י"ב. וכ"כ האחרונים. ודלא כפי' ב' שכתב ב"י. ואחר הידוק הרצועות בקיבורת לא הוי עובר לעשייתן. ש"ץ דף ל"ז ע"ג. שע"ת אות ז' וכן הוא בלבוש:

מח מח) שם קודם קשירתם. היינו הידוק הרצועה המונחת על הזרוע. ט"ז שם. והאחרונים:

מט מט) שם קודם קשירתם וכו', ואם לא בירך אחר הנחה יברך אח"כ דמצוה שיש לה משך זמן הוא. פרמ"ג א"א אות י"ב. פתחי עולם אות כ"א. וכ"כ אנן בעניותין לעיל סעי' ח' אות מ' בשם הרמב"ם יעו"ש. ועיין שם אות מ"ב ולקמן סי' ס"ו סעי' ב' בהגהה וב"י שם:

נ נ) שם בהגהה. וכך בשל ראש קודם שמהדקן בראשי. והיינו ג"כ אחר הנחה על הראש דקודם ההדוק. ב"ח. מ"א ס"ק י"ג. סו"ב אות ג', א"ר אות י"ג. ר"ז אות י"ז: ח"א כלל י"ג אות ד'. קיצור ש"ע סי' יוד אות ד'. ויכהה ראשו בטלית ולא בגילוי הראש, פרמ"ג שם. פתחי עולם שם. ונפקה מינה לדידן ג"כ דאם הפסיק בדיבור בין תפילה ש"י לתפילה ש"ר דמברך על מצות תפילין על ש"ר כמ"ש בסעי' שאח"ז שצריך לכסות ראשו בטלית ולהניח התפילין על ראשו ולברך על מצות תפילין ואחר כך מהדקו בראשו. ועיין מש"ל סוף אות ל"ב בשם מהר"י צמח ז"ל יעו"ש.

נא נא) [סעיף ט'] אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש. ואפילו אם חוזר ומברך על של ראש אסור להפסיק, ב"י בשם הפוסקים ודלא כהתוספות:

נב נב) וכן המניחים תפילין בח"ה בלא ברכה אסור לדבר ולהסיח בין תפלה לתפלה, דהא דאמרינן סח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו אין הטעם דוקא משום דמביא עצמו לברכה שא"צ לו אלא בלא זה יש עבירה להסיח, ב"י בשם מהר"ר ישראל בפסקים וכתבים סי' ק"ז ועי"ש שהביא ראיות לדבר, וכ"כ הלבוש. מ"א ס"ק י"ד ומחה"ש, א"ר אות י"ד, פרמ"ג בא"א אות י"ד, ר"ז אות כ"ב, שתילי זיתים אות י"ז, פתחי עולם אות כ"ב, וה"ה להמניחין תפילין של ר"ת אחר שחלצו תפילין של רש"י אסור להפסיק בדיבור בין תפלה לתפלה. ר"ז שם וכ"כ הברכ"י סי' ל"א אות ד', ובמחב"ר סי' ל"ד אות ה' והבאתי דבריו בסה"ק קול יעקוב סי' ל"ד אות י"א, וכ"כ הש"ץ דף מ' ע"ב, זכ"ל ח"א אות ת' סידור בי"ע אות ט"ל, חס"ל אות ח', קיצור ש"ע סי' יו"ד אות ח', פתחי עולם שם, ומ"מ המניח תפילין בח"ה או דר"ת כיון דליכא ברכה מותר לענות קדיש וקדושה ואמן וברכו. מ"א ס"ק י"ז ומחה"ש, וכ"כ הברכ"י שם, מיהו מדברי הלבוש סעי' ט' משמע דגם בזמן דליכא ברכה אין להפסיק אפי' לענות אמן או יהש"ר יעו"ש, וכ"כ א"ר אות י"ד. ועיין בנשמת אדם כלל י"ג אות ג' שכתב וכ"כ הר"ן בסוף ר"ה אלא שהוא ז"ל הקשה על דברי הלבוש והר"ן מרש"י ותו' דמשמע בהדיא הטעם משום ברכה ובח"ה כיון דליכא ברכה מותר ועי"ש עוד שכתב דגם מהרא"ש שהביא בשם הלכתא עתיקתא משמע דמותר לענות יעו"ש אלא מ"ש שם הנ"א דלא זכיתי להבין דברי מהרא"י בפסקיו כתב עליו הפתה"ד בהשמטות לסי' ל"א דגם למהרא"י מותר יעו"ש. וכ"כ המחה"ש ולבו"ש על דברי המ"א ס"ק י"ז יעו"ש, ועיין פרמ"ג א"א אות י"ז שכתב דלרז"ה י"ל דאסור אבל הש"ע יראה דאין סובר כן דא"כ מכוין ושומע נמי אסור יעו"ש, ובזה נסתלקה קושיית הפתה"ד שם על הברכ"י דלמה לא זכר סברת החולקים על מהרא"י ומ"א דכיון דלדעת מרן מותר לא חש להו, ועוד דכיון דיש אומרים דאפילו כשמברך על התפילין צריך להפסיק ולענות קדיש וקדושה כמ"ש בדברינו לקמן אות ס"ג לפיכך בכה"ג בזמן דליכא ברכה כתב להתיר ולא חש לדברי החולקים, וכ"כ האחרונים דמותר לענות קדיש וקדושה ואמן וברכו בזמן דליכא ברכה, ש"ץ שם, זכ"ל שם. ר"ז שם, חס"ל שם, קיצור ש"ע שם. ועיין בסה"ק קול יעקב שם שכתבתי בשם הברכ"י דדוקא בקדיש וקדושה שהוא חייב לענות יש מקום להתיר אבל ללמוד אין נראה להתיר דאיבעי ליה לכוין בהנחתן ולא להסיח דעתו בלימוד יעו"ש:

נג גנ) שם אסור להפסיק בדיבור וכו'. טועים העולם שסוברים דיכול לדבר בלשון הקודש וליתא. שכנה"ג בהגה"ט סי' כ"ו בשם באר שבע, עו"ת או' י"ג. שתילי זיתים אות ט"ז, וכ"מ מדברי התו' ברכות דף י"ג ע"א ד"ה ובאמצע וכו' יעו"ש ועיין לקמן סי' נ"א אות ו', וכן אפילו להשיב שלום לרבו אסור, הרמב"ם פ"ד מהלכות תפילין דין ו' והביאו פתחי עולם אות כ"ב, ואפי' בשתיקה אסור להפסיק יותר מהצורך. פרמ"ג במש"ז או' ד' והביאו פתחי עולם שם. ועיין לקמן סי' ר"ו סעי' ג' ומ"א שם סק"ד:

נד דנ) שם אסור להפסיק בדיבור וכו' מי שהוא מכוין לצאת בברכת חבירו וגם חבירו מכוין להוציאו עכ"ז אסור להפסיק בין תפלה ש"י לתפלה ש"ר כאלו בירך לעצמו. א"ר אות י"ד, חס"ל אות ו', ודלא כמ"ש העו"ת או' י"ב. ועיין לקמן אות ס"ה:

נה הנ) מי שרצה לפטור עצמו בברכתו של חבירו בתפילין וסח המברך בין תפלה לתפלה נסתפק הרב מהר"י חזן ז"ל בספר חק"ל י"ד ח"א בקונטריס כונן לחקר שבסופו סס"י נ"ג דשי"ג ע"ג אי השומע א"צ לברך על ש"ר על מצות תפילין או דלמא לא עדיף השומע מגברא דאתי מחמתיה, וכתב דצד

זה נראה לו יותר יעו״ש, והביאו סידור בי״ע בדיני הנחת תפילין וברכתן אות מ׳ וכתב עליו וז״ל דכיון דמה שהשומע יוצא בברכת חבירו הוא מטעם דעונה אמן והוה כבריך איהו גופיה ואף אם לא ענה יוצא מטעם דשומע כעונה ועונה כמברך וכבירך לעצמו חשיב א״כ גם שהפסיק המשמיע ואע״ג דהוא נעצמו צריך לחזור ולברך על מצות תפילין מ״מ השומע כיון דאיהו לא הפסיק א״צ לחזור ולברך על ש״ר על מצות תפילין עכ״ל, ומ״ש דיוצא אפי׳ לא ענה אמן כן מבואר בדברי מרן ז״ל סי׳ רי״ג סעי׳ ב׳ ועיין מאמ״ר סי׳ קס״ז אות ט׳ שכתב דליכא לספוקי בהא דיוצא והוא מוסכם מכל הפוסקים יעו״ש, ומ״ש דהשומע כיון דאיהו לא הפסיק א״צ לחזור ולברך וכו׳ כעין זה כתב הפרמ״ג במש״ז סי׳ קה״ז אות ח׳ יעו״ש:

נו נו) שם אסור להפסיק בדיבור וכו׳ לדידן בני הספרדים דאזלינן בתר מ״ד דאין לברך על תש״ר ברכה בפ״ע אם טעה ובא לברך על תש״ר וכיון שהתחיל לומר ברוך אתה ה׳ נזכר לא יסיים למדני חוקיך כדי שנראה כקורא פסוק דא״כ הו״ל הפסיק בדיבור בין תש״י לתש״ר אלא יסיים הברכה לברך על מצות תפילין כמ״ד דמברכין על תש״ר בפ״ע, הרב בן איש חי פרשת וירא אות ז׳:

נז זז) שם אסור להפסיק בדיבור וכו׳ רומז בעיניו קורץ באצבעותיו הוי הפסק בין תפילין ש״י לתש״ר, הלק״ט ח״א סי׳ נ״ז, והביאו יד אהרן בהגה״ט, ש״ץ דף מ׳ ע״ב, כף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד אות י״ד, שתילי זיתים אות י״ח, וזהו בדברים של חול כיעו״ש. כף החיים שם, ועיין מאמ״ר אות ח׳ שכתב על הלק״ט הנ״ל דצ״ע למעשה יעו״ש ונראה דכן דעת ר״ז אות ך׳ והחס״ל אות ח׳ וקיצור הש״ע סי׳ יו״ד אות ח׳ ובן א״ח פ׳ וירא אות יו״ד דלא חיישי לס׳ הלק״ט אלא לכתחלה אבל בדיעבד אין לברך יעו״ש. וכ״כ בהדיא יפה ללב אות כ״א דאין לחוש לסברת הלק״ט רק לכתחילה אבל בדיעבד אין לברך יעו״ש:

נח חנ) שם לא יפסיק בדיבור וכו׳ ואם הניח תש״י וכשבא להניח ש״ר קודם שתגיע הקציצה בבשר אחר שהגיע לאויר הראש הפסיק בדיבור צריך לברך. הלק״ט ח״ב סי׳ מ״ב. והביאו היד אהרן שם. שתילי זיתים שם. וכ״כ תפלה לדוד דף י״ז והביאו פתחי עולם אות כ״ב:

נט נט) שם לא יפסיק בדיבור וכו׳ לא דוקא דיבור אלא אפי׳ הניח תפילין ש״י בבית א׳ והלך להניח ש״ר בבית אחר אעפ״י שבשעת הברכה היה דעתו בכך צריך לחזור ולברך. ברכת אברהם ח״ד סי׳ קע״ב והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳. מיהו העו״ת אות י״ג כתב דצ״ע למעשה יעו״ש. והביאו א״ר אות י״ד ועיין מש״ל סי׳ ח׳ אות ן׳ דכן ס״ל לברכת אברהם נמי גבי ציצית דשינוי מקום חשיב הפסק אבל יש כמה פלוגתא בזה כאשר יעו״ש בדברינו, וא״כ לכתחילה צריך ליזהר בשעת ברכה שיהיה גם תש״ר מונח לפניו במקום שמברך ובדיעבד אם אירע כזאת לא יחזור לברך משום סב״ל.

ס ס) שם לא יפסיק בדיבור וכו׳ אם הניח תש״י וכרך על הקבורת ולא בירך וסח בנתיים מברך שתים. הלק״ט ח״ב סי׳ קי״ט. והביאו היד אהרן שם. ש״ץ דף מ׳ ע״ב. שתילי זיתים אות י״ח מיהו באה״ח כתב דאינו נכון דהא אם לבש ט״ק ולא בירך ואח״כ לבש ט״ג יכול לברך ברכה אחת על שניהם כמ״ש בש״ע סי׳ ח׳ סעי׳ יו״ד וה״ה בזה א״צ לברך רק ברכה אחת וחוזרת גם על ש״י הקודמת להש״ע כדאית ליה ולרמ״א כדאית ליה עכ״ל, והביאו פתחי עולם סוף אות כ״ב. אח״כ ראיתי שכ״כ ג״כ מאמ״ר אות ח׳:

ס) שם הגהה. ולדידן דנוהגים וכו׳. עיין לקמן סי׳ כ״ו או׳ ז׳:

סא סא) [סעיף יוד׳] אם סח לצורך תפילין וכו׳ אבל לכתחלה אסור להסיח אפי׳ לצורך תפילין כמ״ש סי׳ קס״ז העי׳ ו׳ בהגהה. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר אות ט״ו. א״א אות ט״ז. ר״ז אות ך׳. ח״א כלל י״ג אות ה׳ שתילי זיתים אות י״ט. בן איש חי פ׳ וירא אות יו״ד, מיהו היכא דלא סגי בלא״ה מותר להסיח. מ״א שם ובסי׳ תקצ״ב סק״ג. ר״ז שם. ח״א שם שתילי זיתים שם. ועיין שם בפרמ״ג שכתב דבחה״מ שרי להפסיק לכתחלה לצורך תפילין כל שהוא שאין שיחה בטילה יעו״ש. אמנם לפי מש״ל אות נ״א בשם הברכ״י דדוקא בקדיש וקדושה שהוא חייב לעשות יש מקום להתיר וכו׳ יעו״ש. א״כ ה״ה דיש ליזהר לכתחלה שלא להפסיק אפי׳ לצורך תפילין:

סב סב) שם אינו חוזר ומברך. ואפי׳ אם סח לצורך תפילין בין ברכה להדוק קודם שקשר תפלין של יד אינו חוזר ומברך כמ״ש סי׳ קס״ז סעי׳ ג׳ וכ״כ פתחי עולם אות כ״ד בשם אה״ח:

סג סג) שם אם שמע קדיש או קדושה וכו׳ לא יפסיק לענות עמהם וכו׳. דבר זה מחלוקת בין הפוס׳ דלהרא״ש והרשב״א לא יפסיק ואם הפסיק חוזר ומברך ולהמרדכי בשם ר״ת צריך להפסיק לענות קדיש וקדושה ואינו חוזר ומברך ומ״ש בב״י, ומרן ז״ל כאן בש״ע כתב לא יפסיק אבל לא גילה דעתו אם פסק וענה קדיש או קדושה אם חוזר ומברך או אינו חוזר ומברך, אמנם מסתמיות דבריו משמע דנקיט הא והא לחומרא דלכתחלה לא יפסיק כס׳ הרא״ש והרשב״א ואם פסק לא יחזור לברך כדי לחוש לס׳ המרדכי בשם ר״ת משום סב״ל, וכ״כ הט״ז סק״ח דמשמע מכאן דאם עבר וענה אין לברך שנית יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות ט׳ נה״ש אות ה׳, ועיין פרמ״ג במש״ז אות ח׳ ובא״א אות י״ז, וכ״כ החס״ל אות ח׳ דאינו חוזר ומברך. שתילי זיתים

אות ך', בן א"ח פ' וירא אות יו"ד, וכ"כ עמודי השלחן על קיצור הש"ע סי' יו"ד או' ח' בשם המלבי"ם דאין לברך משום סב"ל יעו"ש. ודלא כא"ר אות י"ד. ומ"ש פתחי עולם אות כ"ה בשם אה"ח דבמקום שנוהגים שלא לברך על התפילין אלא ברכה א' יחזור ויברך דיש ס"ס וכו' יעו"ש זה אינו שכבר כתבנו בסי' ח"י אות ז' דאפילו במקום דאיכא ס"ס במילי דברכות יש בו מחלוקת הפוסקים דיש אומרים שלא יברך וק"ל סב"ל יעו"ש, וא"כ הכא נמי אע"ג דאיכא ס"ס ספק אם כהרא"ש והרשב"א דאם ענה מברך ואת"ל כהמרדכי דאינו מברך אם ענה שמא הלכה כמ"ד מברכין על תש"ר בפ"ע אפי' אם לא ענה לא יברך ובפרט שכן פסקו האחרונים וגם דברי מרן ז"ל יש לפרש כן. ועיין באות שאח"ז:

סד סד) שם לא יפסיק לענות עמהם וכו' ואפי' לענות אמן על ברכת תפילין שבירך אחר לעצמו אסור, דבר שמואל סי' קמ"ב, והביאו יד אהרן בהגה"ט, ש"ץ דף מ' ע"ב, ודלא כמ"ש שע"ת אות י"א בשם הרב פנים מאירות ח"א סי' נ"ט שמותר לענות אמן אחר ברכת חבירו על התפילין לכתחלה וכו' יעו"ש. דכיון שהוא מחלוקת הפוסקים שב ואל"ת עדיף, ואם בדיעבד ענה אמן אין לחזור ולברך. דב"ש שם, י"א שם, מורה באצבע בקש"ג סי' ג' אות ט"ו, סידור בי"ע בדיני הנחת תפילין אות ט"ל:

סה סה) שם לא יפסוק לענות עמהה וכו' ואפי' מי שאינו מברך על התפילין אלא יוצא בברכת חבירו וחבירו מכוין להוציאו אין לו להפסיק ולענות. דאע"פי שנפטר בברכת חבירו מ"מ הרי הוא כאלו מברך לעצמו וכי היכי שאינו יכול להפסיק כשמברך לעצמו ה"נ כשנפטר בברכת חבירו וכמ"ש בסי' קס"ז סעי' ו' לענין המוציא ובסי' תקצ"ב סעי' ג' בענין השופר ובכמה דוכתי וה"נ לא שנא, ודלא כמ"ש באה"ט ס"ק י"א, מאמ"ר אות ט' יעו"ש. ועיין מש"ל אות ד"ן:

סו סו) שם אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים. דשותק ושומע הוי כעונה לענין לצאת י"ח ענייה אבל לענין שיחשב הפסק לא הוי כעונה. כ"כ מרן ז"ל בב"י וכ"פ בסי' ק"ד סעי' ז' גבי תפילה דלא כיש חולקים שהביא בב"י דס"ל אם שומע הוי כעונה חשיב הפסק יעו"ש בב"י כאן ובסי' ק"ד. וכ"כ הלבוש. ט"ז הק"ח. שתילי זיתים אות ך'. קיצור ש"ע סי' יו"ד אות ח'. וכ"כ האחרונים:

סז סז) [סעיף יא'] אחר שקשר ש"י על הזרוע וכו' כתבו משם הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח שהרב מהר"ר שמואל ויטאל העיד שאביו מהרח"ו זצ"ל כשהיה עובר הרצועה בזרועו היה מהדק היטב וקושר היו"ד עם התפילה וממשיך הרצועה אצל הזרוע לעשות הכריכות אבל בקבורת לא עשה שום כריכה כלל ואמר מהרח"ו שכך נהג רבינו האר"י זצ"ל. ומהר"י צמח הוכיח כן מדברי הפוסקי' ומדברי קבלה, וכן נהגנו, ברכ"י אות ט', ומחב"ר אות ח', ובספרו קשר גודל סי' ג' אות ז'. ועיין בש"ץ דף ל"ח שהביא כל דברי מהר"י צמח באורך וברוחב יעו"ש, וכ"מ משער הכוונות דרוש ה' דתפילין ד"ה סדר הנחת תפילין שכתב וז"ל בתחילה יקשור תש"י בזרועו השמאלי על הקבורת ויכסה זרועו בטלית כדי שתהא הנחת תפילין בהצנע. ואח"כ יכרוך הרצועה סביב זרועו ז' כריכות כנגד ז' נערות הראויות לתת לה עכ"ל משמע שאין לעשות שום כריכה על הקבורת רק ז' כריכות על הזרוע, וכמ"ש הש"ץ שם בשם מהר"י צמח שראה להרב בחלום ואמר לו שזו מ"ש בכוו' ראיה ברורה נכונה וחזקה היא וכ"מ עוד בשער הכוונות דרוש ו' דתפילין בענין הנחת תפילין רש"י ור"ת שלא כתב כ"א קשר על הקבורת וז' כריכות על הזרוע יעו"ש. וכן בס' מ"ח פ"ב מהנחת תפילין אות ד' ופ"ג אות ב' לא כתב כי אם קשירה על הקבורת וז' כריכות על הזרוע יעו"ש, ודלא כמ"ש בפע"ח שער התפילין פ"י ובעו"ת דף ל"ד ע"ב ובמ"ש דיעשה על הקבורת ג' כריכות כעין שין דליתא אלא מ"ש בשער הכוונות הוא העיקר וכמו שהוכיח מהר"י צמח וכ"כ האחרונים. סידור בי"ע בדיני הנחת תפילין אות כ"ט. שע"ת סי' כ"ז אות ט"ו. חס"ל אות יו"ד. קיצור שלחן ערוך סי' יו"ד אות ד'. בן איש חי פ' וירא אות ט"ו. ועיין לקמן סי' כ"ז אות י"ג ואו' ל"ה:

סח סח) אחר שהניח תש"ר כשכורך הרצועה סביב האצבע האמצעי יהיה מעומד. פע"ח שם, נגיד ומצוה שם. קשל"ה דף מ' ע"ג ש"ץ שם. זכ"ל ח"ג אות ת', חס"ל שם, יפה ללב סי' כ"ז אות ד'. וכתב בס' מצת שמורים דף מ"ב דכנגד ג' כריכות אלו כתוב בפסוק ג"פ וארשתיך ע"כ כשעושים אלו הג' כריכות סביב האצבע ראוי לומר הפסוקים אלו. וארשתיך לי לעולם. וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה', והביאו קשל"ה דף מ' ע"ד. סו"ב בענייני תפילין שקודם לסי' כ"ה, סידור בי"ע אצל ברכת תפילין. בן א"ח פ' וירא אות ט"ז, ויזהרו הנוהגים כן לומר הברכות של שחר וברכות התורה מקודם. צפורן שמיר סי' ב' אות ו'. ובקשר גודל סי' ה' אות ל"א, והב"ד לעיל סי' ח' אות ו' ועוד ע' לקמן סי' מ"ו או' ז"ן:

סט סט) אחר שכרך ג' כריכות סביב האצבע האמצעי וגמר הכריכה שעל כף היד אז יכניס סופי הרצועות של תש"ר בתוך אבנטו, כ"מ בס' פרע"ח שם. ובעו"ת שם ובס' מצת שמורים. וכן הוא בהדיא בס' משנת חסידים פ"ג מהנחת תפילין אות ט' יעו"ש, ורצועת השמאל יכניס אותה בקצה העליון של האבנט ויכניס אותה כולה בתוך האבנט כדי שלא תהיה משולשלת למטה מן החזה ורצועת הימין יכניס אותה בקצה התחתון של האבנט כדי שתהא עד

הטיבור ולא יותר. כמ״ש בזוה״ק פ׳ פנחס בר״מ דף רכ״ח ע״ב ושיעור רצועתהון אינון עד לבא לשמאלא ועד טיבורא לימינא וכתב הרב בע״ח ש׳ כ״ט פ״ט דעל המניח קאמר יעו״ש. ועיין בהגהות השמ״ש שם מ״ש על זה ובספרו הטהור נה״ש דף כ״ו ע״ב הנד״מ יעו״ש. וא״כ כיון שיש סוד בדבר ראוי הוא שלא יהיו משולשלין יותר מזה השיעור. ואע״ג דהרב בשער הכוונות ובפרע״ח שם לא כתב כ״א כדי שלא יגעו בארץ עיין במצ״ש ובע״ח שם שכתבו טעם בסוד ג״כ יעו״ש. ועיין בעו״ת דף כ״ט ע״א וב׳ הנד״מ בירושת״ו. וכ״כ סו״ב סי׳ כ״ז אות ו׳. בן איש חי פ׳ וירא אות י״ז. ויעשה זה מעומד, כנז׳ במ״ח שם. וכ״כ בן א״ח שם. ועיין עוד לקמן סי׳ כ״ז אות נ״ב:

ע ע) **שם** קודם שיכרוך הרצועה סביב הזרוע. והטעם כתב ב״י בשם הרא״ש מפני שברכת תפילין של יד שייכא גם על התפילה של ראש וכריכת הרצועות סביב הזרוע אינה ממצות הנחת תפילין יעו״ש. וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״ט ועי״ש שהשוה דברי הטור לדברי הרא״ש. מאמ״ר אות י״א. ר״ז אות כ״ד. אמנם בשער הכוונות דרוש ה׳ דתפילין ד״ה סדר הנחת תפילין כתב דצריך לכרוך הז׳ כריכות סביב הזרוע ואח״כ יניח תפילין של ראש ואחר שהניח תפילין של ראש יכרוך ג׳ כריכות סביב האצבע האמצעי הנקרא אמה וכריכה העליונה תהיה בפרק האמצעי של האצבע הזה. וב׳ כריכות תחתונות בפרק התחתון המחובר אל כף היד עכ״ד. וכן הוא בפע״ח שער התפילין פ״י. עו״ת דף ל״ד ע״ב הנד״מ. נגיד ומצוה. וכ״כ ט״ז שם ומ״א ס״ק י״ח בשם האר״י ז״ל. וכ״כ א״ר אות ט״ז. ר״ז שם. ברכ״י אות יוד וכתב שכן נתפשט המנהג בארץ ישראל. מאמ״ר שם וכתב דכן המנהג במדינות אלו. פרמ״ג א״א אות י״ח וכתב וכן נוהגים העולם ואין זה הפסק. ש״ץ דף מ׳ ע״א. חס״ל אות י״א. יפה ללב אות כ״ב. קיצור ש״ע סי׳ יוד אות ד׳. בן איש חי פ׳ וירא אות ט״ו:

ע) **אמנם** אם אחר שבירך שמע קדיש או קדושה וכיוצא בזה ואם לא יכרוך יהיה לו פנאי להניח ש״ר ולענות יש לו לעשות כן וש״ד לסמוך על הרא״ש והשלחן ערוך ז״ל. מאמ״ר שם. וכתב שכן נהג הוא ז״ל והביאו ש״ץ שם. שע״ת אות י״ב. וכ״כ עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ יוד או׳ ח׳ בשם הש״ש:

עא עא) **שם** ויש מי שאומר שאסור להוציא תפלה ש״ר וכו׳. וכ״כ מהרח״ו ז״ל בשער הכוונות דרוש ה׳ דתפילין ד״ה סדר הנחת תפילין על האר״י ז״ל שהיה נזהר שלא להוציא תש״ר מכיסן עד שיניח תש״י ויקשרנו למעלה במקום הקבורת ואח״כ לא היה חושש מלהוציאם אעפ״י שלא כרך עדיין הז׳ כריכות סביב זרועו אבל ודאי שצריך לכרוך הז׳ כריכות האלו קודם שיניח תפילין של ראש בראשו עכ״ד. וכן הוא בנגיד ומצוה ומ״ח פ״ג מהנחת תפילין אות א״ב ואע״ג דפע״ח שם ועו״ת שם ומצ״ש כתבו דאין להוציא תש״ר עד שיכרוך ג׳ כריכות על הקבורת כבר כתבנו למעלה דאין לעשות כן וא״כ מכיון שקשר לבד על הקבורת יכול להוציא התפילין של ראש ואין בכך כלום כמ״ש בשער הכוונות:

עב עב) **שם** שאסור להוציא תש״ר מהתיק וכו׳. ואפי׳ אם אדם אחר מוציא לו התש״ר קודם שיקשור תש״י על הקבורת אסור. טיין הטעם במ״ח פ״ג אות א׳ וכן הוא משמעות דברי מרן ז״ל בב״י וש״ע כמ״ש המאמ״ר או׳ י״ג. וכ״כ נה״ש או׳ א׳. פרמ״ג א״א או׳ י״ט. שע״ת או׳ י״ג. יפה ללב אות כ״ג. ודלא כמ״ש כנה״ג בהגב״י דבאדם אחר ליכא קפידא. וכן כתב בן איש חי פ׳ וירא אות י״ט דבני אדם הנכבדים שהשמש מכין להם במקומם בביהכ״נ הציצית והתפילין שיוציאם מהכיס קודם שיבואו צריך למחות בידם רק אם השמש מוציא לו התפילין של ראש מן הכיס אחר שקשר תפילין של יד על הקבורת קודם שיכרוך הז׳ כריכות על הזרוע לית לן בה:

עג עג) **שם** הגהה. ואף אם שניהם לפניו חוץ לתיק לא יתקן לפתוח תש״ר עד אחר הנחת ש״י. מלבד הטעם שכתב ב״י והאחרונים דאין מעבירין על המצות יש טעם אחר גם כן על פי הסוד דכמו שאין מוציאין התפילין של ראש מן הכיס קודם הנחת תפילין של יד על הקבורת כך אם היו שניהם לפניו חוץ לתיק אין לתקן ולפתוח תש״ר עד אחר הנחת וקשירת תפילין של יד על הקבורת. עיין במ״ח שם. וכ״כ הלבוש. ונ״מ דאפילו איש אחר לא יתקן לו קודם שיקשור על הקבורת:

עד עד) **שם** בהגהה. יש מי שכתב להניח תפילין של יד מיושב וכו׳ עיין מש״ל אות ל״ג:

עה עה) **כתב** הכנה״ג בכללי הפוסקים אות א׳ וז״ל כל דבר שלא הוזכר לא בגמרא בבלי ולא בגמ׳ ירושלמי ולא דברו בהם הפוסקים אשר מפיהם אנחנו חיים ועליהם אנו סומכים בכל דבר אעפ״י שבעלי הקבלה דברו בו אין אנו יכולים להכריח בו למי שאינם נוהגים כדברי הקבלה, הרא״ם ז״ל ח״א, והרדב״ז ז״ל בתשובה ח״א סי׳ ח׳ ול״ו ומ״ט ופ׳ כתב כל מקום שתמצא הקבלה חולקת עם הגמרא הלך אחר הגמרא והפוסקים ואם אין נזכר בגמר׳ ובפוסקים הלך אחר הקבלה. וכ״כ בס׳ יוחסין. וכן כתב הר״י הלוי ז״ל בתשובה סי׳ מ״א בשם הר״ש הלוי ז״ל דכל שהזוהר אינו חולק עם הגמרא נקטינן כוותיה. ולא פליגי על הרא״ם ז״ל דהנך רבוותא מדברים בהנהגה שינהג האדם בעצמו והרא״ם ז״ל מדבר במי שאינו רוצה לנהוג כדברי הקבלה שאין מכריחין אותו עכ״ל. והב״ד מ״א ז״ל סק״ך וש״ץ דף ז׳ ע״ג ועוד מן האחרונים מיהו מרן ז״ל ב״י סי׳ קמ״א בדין העולה לס״ת אם צריך לקרות

כתב וז״ל מאחר שלא נזכר זה בתלמוד בהדיא לא שבקינן דברי הזוהר מפני דברי הפוסקים יעו״ש, וכ״כ בב״י סוף סי׳ ל״א יעו״ש. וכ״כ הרב משאת בנימן ז״ל סי׳ ס״ב דף ז״ן ע״א וז״ל הדרך השני לילך אחר רוב בנין ומנין הרי לפניך ס׳ הזוהר שהוא שקיל יותר מכל המחברים שאחר חתימת התלמוד ואם יהיו כל המחברים בכף מאזניים אחד וס׳ הזוהר לבדו יעלה בכף שניה מכריע הוא את כולם והרי עדיף מרוב בנין וכמ״ש ב״י דאזלינן בתר הזוהר נגד שאר המחברים עכ״ל, והב״ד הרב החסיד מוהר״ע ריקי ז״ל בס׳ אדרת אליהו בקונטרס תפילין דמארי עלמא דט״ו ע״ב, וכן הרב בית דינו של שלמה ז״ל בא״ח סי׳ י״ב עמד בכלל זה והביא דברי מר״ן ז״ל ב״י הנז׳ וגם דברי הרב משאת בנימין הנז׳ ותמה על מרן החביב ז״ל בכלליו שלא הזכיר דברי מרן ז״ל ב״י הללו שנראין מתנגדין לדברי הרא״ם והרדב״ז ז״ל וכתב דגם מדברי מהר״ש הלוי וס׳ יוחסין משמע דהכי ס״ל כדברי הרב ב״י ז״ל ואיך כתב דלא פליגי יעו״ש, אמנם הרב בדרכי משה שם בסי׳ קמ״א אות ב׳ חלק על מרן ז״ל וכתב וז״ל ואין לזוז מדברי הפוסקים ואף אם היו דברי הזוהר חולקים עליהם דלא כב״י וכו׳ עכ״ל, והב״ד הדרישה ומשמע דהכי ס״ל יעו״ש, ועיין פתה״ד אות ה׳ שהביא כל דברי הפוסקים הנ״ל יעו״ש, ועיין דברי מנחם אות ט׳ בהגב״י שכתב בשם ח״ץ דבמקום שיש פלוגתא בין הפו׳ דברי קבלה יכריע עי״ש, נמצא לפ״ז דהרדב״ז והרא״מ ומור״ם ז״ל ס״ל דנקטינן כהפוסקים נגד הזוהר, אבל מרן ומהר״ש הלוי וס׳ יוחסין והרב משאת בנימין ז״ל ס״ל דנקטינן כדברי הזוהר והמקובלים נגד הפוסקים בכל דבר שלא נתבאר בהדיא בתלמוד, ומשמע דאפילו בדבר שיש בו ספק ברכות כל שלא נזכר בהדיא בתלמוד נקטינן כדברי המקובלים נגד דברי הפוסקים ולא אמרינן סב״ל. וכ״כ הברכ״י סי׳ מ״ו אות י״א בענין ברכת הנותן ליעף כח שלא נזכרה בתלמוד כמבואר שם בב״י. וכתב הברכ״י ז״ל וז״ל עתה נתפשט המנהג בגלילותינו לברך זאת הברכה עפ״י כתבי האר״י ז״ל כי אף דקבלנו הוראות מרן ז״ל קים לן דאלמלא מרן אף הוא ראה דעת קדוש האר״י ז״ל גם הוא יודה לברכה עכ״ל. הא לך בהדיא דברי הברכ״י לדעת מרן ז״ל דאע״ג דבב״י כתב דלדעת הרמב״ם והסמ״ג והרוקח אין לברכה אילו היה רואה דברי האר״י ז״ל היה מברכה ולא חייש לסב״ל נגד האר״י ז״ל. וכ״כ הרב בן איש חי פ׳ בראשית אות יו״ד ופ׳ וישב אות ה׳ דכנגד סברת רבינו האר״י ז״ל אין לומר ספק ברכות להקל. וכן נהגו העולם שלא לחוש לספק ברכות נגד דברי האר״י ז״ל דבענין ברכות של שחרית אם לא נתחייב בהם יש פלוגתא בזה אם יברך כמבואר בסי׳ מ״ו סעי׳ ח׳ ונהגו העולם לברך כדברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ג שכתב שכולם חייב אדם לברכם בכל יום אף על פי שלא נתחייב בהם יעו״ש. ויתבאר עוד לקמן סי׳ מ״ו בס״ד:

עו עו) [סעיף יב׳] אם מניח תפילין כמה פעמים ביום צריך לברך וכו׳. ואם כשחלץ אותם היה דעתו לחזור וללובשן אין צריך לחזור ולברך כמי שיתבאר לקמן אות ע״ח:

עז עז) נשמטו ממקומן וכו׳. כתב של״ה הא דלא נהיגי האידנא לברך כשנשמטו ממקימן משום דבשעת תפלה מסתמא אינו מסיח דעתו מהם והוי כחולצן על מנת להחזירן. מ״א ס״ק כ״א, סולת בלולה אות ז׳. ר״ז אות ל״ב. בן איש חי פ׳ וירא אות י״ג. ודלא כמ״ש א״ר אות י״ט וח״א כלל י״ג אות ז׳ דסב״ל כאשר יבואר באות שאח״ז, ועוד נ״ל טעם אחר כי כיון שעכשיו אין לובשין כי אם בשעת תפלה בלבד ודעתו ללובשו כל זמן התפלה הויא ברכתו על כל משך הזמן ההוא וא״כ אין לו לברך אם נשמטו ממקומם, וטעם זה יאמר גם על מי שנפל לו טלית מעל ראשו שלא במתכוין בשעת התפלה שא״צ לברך כיון שבשעת ברכתו היתה כוונתו ללובשו כל זמן התפלה. ועיין מש״ל סי׳ ח׳ אות ח״ן, וכתב הפרמ״ג בא״א אות כ״ה אותם שהולכים לפעמים עד חצות בתפילין ומסיחין מהם עפ״י הרוב אם נשמטו ראוי לברך אלא דלמעט בברכות עדיף עכ״ל, ועיין מחה״ש ס״ק כ״א ועוד עיין לקמן סי׳ כ״ח אות ד׳:

עח עח) שם הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם למקומם צריך לברך, הגהה, ויש אומרים שלא לברך. וכ״כ בעל תה״ד בפסקים וכתבים סי׳ ק״ך דא״צ לברך, ודקדק כן מדברי הרא״ש ז״ל והביאו כנה״ג בהגב״י סי׳ ח׳ ובזה הסי׳ ובשכנה״ג סי׳ ח׳ או׳ נ״ד, וכ״כ הב״ח בסי׳ ח׳ ובזה הסי׳ וכ״כ הט״ז ס״ק י״א, וכ״כ מאמ״ר בסי׳ ח׳ או׳ ט״ו ובזה הסי׳ או׳ ט״ו דהאחרונים דחו ראיית מרן ז״ל יעו״ש, וכ״כ כס״א בסי׳ ח׳ אות ז׳, ר״ז אות כ״ט ואות ל״א, ש״ץ דף מ׳ ע״ג, חס״ל אות ט׳, בן א״ח שם, ואע״ג דאנן אתכא דמרן סמכינן ודעתו ז״ל לברך כבר כתבנו לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ ובכ״מ דסב״ל אפילו כנגד מרן ואפילו כנגד הרוב יעו״ש, וכ״כ לעיל סי׳ ח׳ אות נ״ב יעו״ש, ודע דאין חילוק בזה בין הזיזם ממקומם אדעתא להחזירם למקומם בין אם חלץ תפיליו ודעתו לחזור וללובשן מיד דבכל זה אינו חוזר ומברך כמבואר בדברי הפו׳ הנ״ל, אבל אם חלץ אותם כדי ליכנס לבית הכסא כתבו הפו׳ הנ״ל דצריך לחזור ולברך. וכ״כ העו״ת אות י״ח. אמנם המ״א ס״ק כ״ב לחלק יצא דאם הבה״כ אינו רחוק כמו בה״כ שלהם שהיו בשדה א״צ לברך יעו״ש. וכתב הפרמ״ג בא״א אות כ״ב ובמש״ז אות י״א דכן נוהגים שלא לברך אם אין בה״כ רחוק ודלא כהט״ז יעו״ש. ואע״ג דהרב ח״א כלל י״ג אות ו׳. ובקיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות ט״ו כתבו דאפילו בכה״ג יש לברך כבר אמרנו דסב״ל אפילו כנגד הרוב וד״ל. ועיין ביד אהרן סי׳ ח׳ בהגב״י מ״ש משם מהר״ב מטיולי בשם רש״י. וט״ז שם ס״ק י״ב ודו״ק. וכן פסק בן איש חי שה דאין לברך משום סב״ל. אלא יברך בלא שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות במחשבה:

עט עט) שם בהגהה. וי״א שלא לברך. ואם מניח תפילין אחרים בכל גוונא צריך לחזור ולברך. זר״א ח״א סי׳ ה׳. וכ״כ הער״ה בהשמטות ע״ז הסי׳ אות ב׳ יעו״ש. חס״ל שם, וכ״כ לעיל סי׳ ח׳ אות נ״ה בענין הציצית יעו״ש. ועיין לקמן אות פ״א ובסי׳ ר״ו סעי׳ ו׳:

פ פ) שם מי שמניח תפילין של יד ובירך ובתחלת ההדוק נפסק וכו׳. משמע דאם הדחן ואח״כ נפסק הקשר דצריך לברך דכבר נגמרה המצוה. וכ״כ ב״י. וכתב דברי חמודות אות נ״ט זהו לפי שיטתו של הב״י דבחולץ ע״מ להחזיר צריך לברך וכו׳ אבל לרמ״א שפסק כהטור דאין חוזר ומברך בחולץ ע״מ להחזיר אפילו בכה״ג נמי א״צ לברך וקשיא על רמ״א שלא הגיה בש״ע על מה שדקדק לכתוב בתחלת ההדוק עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות יו״ד, אמנם המ״א ס״ק כ״ג כתב וז״ל דזה הו״ל כנשמטו ממקומם דצריך לברך לכ״ע וכ״מ דעת רמ״א שלא הגיה כאן כלום ואף דבב״י וד״מ משמע דלהיש אומרים דלעיל גם כאן א״צ לברך נראה לי שחזר פה בש״ע מטעם שכתבתי מיהו לפי מש״ל בשם של״ה אף בנשמטו א״צ לברך לדידן עכ״ל. אבל הט״ז ס״ק י״ב וי״ג כתב דאף לסברת הש״ע לא יברך אפילו בנפסק אחר ההדוק דהא ברכת להניח קאי גם על של ראש וא״כ כ״ז שלא הניח תש״ר עדיין עסוק במצוה השייך לאותה ברכה ומה שעשה קשר לתש״י הוא ג״כ מתיקון המצוה והוי כמ״ש אח״כ בש״ע דאם הותר של יד קודם הנחת של ראש מהדקן וא״צ לחזור ולברך וחד טעמא הוא אלא דבב״י היה מסתפק אם יש חילוק בין הותר לנפסק וסמך על המעיין. אבל בש״ע לא כתב אלא דבר הברור דהיינו בנפסק בתחלת ההדוק א״צ לברך ואילו אחר ההידוק לא כתב כלום אלא העתיק הדברים של הראב״ד שמהם יש ללמוד דה״ה לנפסק שא״צ לברך אפי׳ אחר ההדוק כ״ז שלא הניח ש״ר יעו״ש. וא״כ נמצא בנפסק הקשר אחר ההדוק לדעת הט״ז אפי׳ לדעת מרן ז״ל א״צ לברך ולדעת הדברי חמודות הוא לדעת הטור ודעמיה. ולדעת המ״א היא דוקא לדעת השל״ה. ונ״מ בין הטעמים הנז׳ דלדברי חמודות ומ״א אין חילוק בין נפסק קודם הנחת תש״ר או אח״כ אבל לדברי הט״ז הוא דוקא קודם הנחת תש״ר אבל אם נפסק אחר הנחת תש״ר כיון שנגמרה עסק המצוה צריך לברך. ועל כן משום דספק ברכות להקל אין לברך בכל גוונא בין אם נפסק קודם הנחת תש״ר או אח״כ. ודע דכל זה כגון אם הוא יודע לעשות הקשר או שיש אחד אצלו שיודע לעשות אבל אם אינו יודע לעשות וצריך לילך לחזור אחר אומן שיעשה לו אין לך הפסק והסח הדעת גדול מזה וצריך לחזור ולברך:

פא פא) שם ובתחלת ההדוק נפסק הקשר וכו׳. ואם אין שם מי שיודע לעשות הקשר באופן שאינו יכול להניח אותם התפילין אעפ״י שיש תפילין אחרים מוכנים לפניו ולא הפסיק ולא הסיח דעתו אפ״ה צריך לחזור ולברך עליהם. מאמ״ר אות ט״ז. וכ״כ המחב״ר אות ט׳, וכתב דגם הרבנים שהביא המאמ״ר של י״ל דיודו בזה וכ״כ הזר״א, והביאו זכ״ל ח״א אות ת׳, סידור בי״ע בדיני ברכת תפילין אות ל״ז. שע״ת אות י״ז. ועיין לעיל אות ע״ט, ואם נפסקה רצועה של ראש אחר שהניח תפילין של יד והוצרך להניח תפילין של ראש אחר יברך על מצות, עיין נה״ש סי׳ ק״מ:

פב פב) ואם הניח תש״י וכשבא להניח תש״ר נפסקה הרציעה והוצרך להביא רצועה אחרת אין צריך לברך שנית. שהקציצה היא העיקר ומשום דבטלה הטפילה לא בטל העיקר, הלק״ט ח״ב סי׳ ק״ב, שתילי זיתים אות ל״א:

פג פג) שם והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו א״צ לחזור ולברך, מזה יש ללמוד במי שיש תפילין בידו בלא קשר ומברך ועושה קשר ומניח דשפיר עולה לו הברכה שעשה תחלה דעשיית הקשר אינו הפסק אלא תיקון המצוה ודומה להביאו מלח שבין ברכת המוציא לאכילה לקמן סי׳ קס״ז ס״ו, ט״ז ס״ק י״ב, ודוקא בדיעבד אם עשה כן אמרינן דעלתה לו הברכה אבל לכתחלה לא יעשה כן דהו״ל קודם דקודם כמש״ל אות מ״ז ואות ז׳. וכ״מ מדברי הט״ז עצמו שהביא ראיה מסי׳ קס״ו ושם מיירי בדיעבד כמ״ש מור״ה שם בהגהה. וכ״כ הפרמ״ג במש״ז אות י״ב:

פד פד) שם אבל אם הניח של ראש ואחר כך הותר של יד מהדק ומברך. כתב מ״א ס״ק כ״ה דהו״ל כנשמטו ממקומם עכ״ל. וא״כ לפי דברי השל״ה שהבאנו לעיל אות ע״ז שכתב דלא נהיגו האידנא לברך בנשמטו ממקומם יעו״ש גם כאן לא יברך. וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות כ״ו ומחה״ש אות כ״ה. לב״ש על מ״א ס״ק כ״ה. פתחי עולם אות ל״ז:

פה פה) שם מותר לברך על תפילין שאולין. בשואל מדעת חבירו איירי אבל בשואל שלא מדעת חבירו לא נתבאר מה דינו. וראיתי בס׳ בנימין זאב סי׳ קצ״ט נשאל על זה והשיב דשפיר דמי ויצא י״ח דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בין בגיפיה בין בממוניה אלא שאם מצאם מקופלות וכרוכות יחזור ויכרוך אותם כמו שמצאם והוא נלמד מדין הטלית וכן עמא דבר. כנה״ג בהגב״י. עו״ת אות כ״א. א״ר אות כ״ג. שתילי זיתים אות ל״ב. סידור בי״ע בדיני ברכת תפילין אות ל״ה. ועיין בדברינו לעיל סי׳ י״ד אות כ״ז:

פו פו) שם ולא על גזולין. דבוצע בירך נאץ ה׳ עד שיהא בהם יאוש ושינוי רשות. כ״ב ב״י בשם א״ח ובעל העיטור. ומדלא כתב זה בש״ע אלא כתב סתמא משמע דס״ל דבכל גוונא אין לברך עליהם אפי׳ אחר יאוש ושינוי רשות. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ד. סידור בי״ע שם. וכתב וכן עיקר. אמנם הר״ז אות ל״ו כתב דאם מכר הגזלן את התפילין לאדם אחר וכבר נתיאשו הבעלים ממני מותר לברך עליו כיון שכבר קנה אותם הלוקח ע״י יאוש ושינוי רשות והרי הן כשלו ממש לכל דבר כמ״ש בח״מ סי׳ נ״ג סעי׳ ג׳ עכ״ל ודבריו אלו לקוחין ממ״א סי׳ י״א ס״ק יו״ד וסי׳ תרמ״ט ס״ק ב׳ וג׳ יעו״ש. אבל מדברי

הלבוש סי׳ תרמ״ט סעיף ב׳ משמע דאפי׳ אחר יאוש ושנוי אין לברך לכתחלה יעו״ש. וכ״כ הפרמ״ג שם בא״א או׳ ג׳ דביום א׳ שהוא מדאורייתא אפי׳ אחר יאוש ושינוי מעשה ואפ׳ לאחרים אין לברך יעו״ש. וההוא דאונכרי שאני דהו״ל יאוש וגידול ושינוי רשות לכך מברכים עליהם אפי׳ ביום א׳ כמ״ש הלבוש שם. או י״ל מפני שהוא ספק ואע״ג דבח״מ פסק דיאוש ושינוי רשות או יאוש ושינוי מעשה קנה כאשר יעו״ש בסי׳ שנ״ג ובסי׳ ש״ס י״ל לענין ברכה שאני כמ״ש שם התוספות בסוכה דף ל׳ ע״א ד״ה הא קנייה ביאוש והב״ד ב״י סי׳ תרמ״ט יעו״ש. ועוד עיין שם בגמרא וברש״י ד״ה אף גזול ובתוספות ד״ה משום דהו״ל מצוה הבאת בעבירה יעו״ש. ועיין ברכ״י סי׳ תרמ״ט אות א׳, על כן אין לברך על שום מצוה דאורייתא הבאה מן הגזל אע״ג דאיכא יאוש ושנוי מעשה או יאוש ושינוי רשות אלא א״כ יש ספק עם היאוש ושינוי דאולי אינה גזולה וכההוא דאונכרי, ועיין שם בח״מ ריש סי׳ שנ״ו שכתב דאסור לקנית דבר מיד הגנב שהרי הוא מחזיק ביד עוברי עבירה יעו״ש:

פז פז) [סעיף יג׳] נהגו העולם שלא לחלין תפילין עד אחר קדושת ובא לציון. הגהה. ויש מי שכתב על צד הקבלה שלא לחלוץ עד שאומר בהם ג׳ קדושות וכו׳ ובס׳ מטה משה עמוד העבודה סי׳ ז׳ כתר בשם מהר״י ורבותיו שהיו נוהגים לחלוץ התפילין מיד אחר הקדושה משום דצריכין גוף נקי ואין להשהותם יותר מן החיוב ובדיני ציצית ותפילין כתב שאין זה מנהג נכון ולא יסירם עד שיאמר קדיש תתקבל ודלא כס׳ המפה עכ״ד, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ב׳, מ״א ס״ק כ״ו, וכתב שם המ״א והכל לפי מה שהוא אדם עיין סי׳ ל״ז סעי׳ ב׳ עכ״ל, ור״ל מי שאין לו גוף נקי ומתיירא שמא יפיח בהה יכול לחלוץ אותם קודם קדיש יתום שהוא אחר עלינו לשבח והכל לפי יכולתו או אחר קדושת החזרה של העמידה או אחר קדושת ובא לציון או אחר קדיש תתקבל שהוא אחר ובא לציון. וכמ״ש בסי׳ ל״ז שעשו קולא גם אנחנו נעשה קולא למי שאין לו גוף נקי ומתיירא וכו׳ ועיין פרמ״ג בא״א אות כ״ח:

פח פח) שם בהגהה. ויש מי שכתב על צד הקבלה וכו׳ כתב בשער הכוונות סוף דרוש ה׳ מתפילין שצריך להתפלל כל התפילה אחר שהניח תפילין ואין לחולצו כ״א אחר על כן נקוה לך. וכן הוא בשער הכוונות דף א׳ ע״ג ודרוש ו׳ דציצית והביאו מ״א ס״ק כ״ח. א״ר אות כ״ד סולת בלולה אות יו״ד מחב״ר אות יו״ד. נו״ש אות ד׳. בסי׳ כ״ו. ר״ז אות ל״ז. ש״ץ דמ״א ע״ג. זכ״ל אות ת׳. קשל״ה דמ״א ע״א. כס״א אות ו׳. חס״ל אות י״ג. כף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד אות מ״ג. שתילי זיתים אות ל״ה. בן איש חי פ׳ חיי שרה אות יוד:

פט פט) כתב בס׳ אור צדיקים דף יו״ד ע״ד. אין לחלוץ התפילין עד שילמוד בהן תחלה אחד המרבה ואחד הממעיט כי לא יזכה האדם לקנות ג׳ חלקי הנשמה נר״ן אא״כ ילמוד בתפילין כמ״ש בר״ח שער הקדושה וביותר אם לומד בתפילין דר״ת עכ״ל. מחב״ר אות י״ז. ובספרו צפורן שמיר סי׳ ב׳ אות ח׳. ש״ץ דף מ״א ע״ב. חס״ל שם. כף החיים שם. בן א״ח שם או׳ י״א. וע׳ לקמן סי׳ ל״ח אות ל״ב:

צ צ) כתב בית יעקב סי׳ קכ״ז בשם רבינו האר״י ז״ל דכל ההשפעה היורדת מלמעלה ע״י תפלת צבור הנה כל מה שעוסק אדם בתורה אחר התפלה קודם שיצא מבה״כ היא נכללת תוך אותה ההשפעה ועולה עמי את״ד. והביאו כף החיים שם;

צא צא) כתב החיד״א בס׳ מורה באצבע אות ה׳. כשילמוד בטלית ותפילין יכוין ליחד השם המיוחד באופן זה. יעורר היראה לירא מה׳ מאות י׳ והאהבה לה׳ מאות **ה׳** ראשונה והתורה מאות **ו׳** והמצוה של תפילין מאות **ה׳** אחרונה וייחד השם המיוחד ביחודא שלים עכ״ל. והוא משער הכוונות סוף דרוש הלילה שהביאו מהרש״ו ז״ל משער רוה״ק יעו״ש. והביאו החס״ל אות י״ג. כף החיים שם:

צב צב) כתב בהגמ״נ ביום שיש בו מילה אין לחלוץ עד אחר המילה. כיון דהמילה היא אות וגם התפילין הם אות ראוי להיות עלינו אות תפילין בשעה שמקיימין את המילה יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק כ״ח ומחה״ש. ש״ך ביו״ד סוף סי׳ רס״ה. סו״ב אות יו״ד. קשר גודל סי׳ ד׳ אות ב׳ סידור בי״ע בדין סדר המילה אות ה׳. ר״ז אות ל״ח. חס״ל שם. קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות י״ט. ופשוט דהיינו אם נעשית בבה״כ או שמתפלל בבית שנעשית המילה שם, מחב״ר אות י״א זכ״ל ח״א אות ת׳. ומנהג ותיקין להיות הסנדק והמוהל ואבי הבן בתפילין ודלא כס׳ בית נאמן שערער על מנהג זה שאין ערעורו כלום. הרב חיד״א בס׳ מראית העין בליקוטיו סי׳ ב׳. בי״ע שם. ועיין לקמן אות צ״ו:

צג צג) שם וביום שיש בו ס״ת נוהגים שלא לחולצן עד שיחזירו ס״ת וכו׳ והחולצן קודם לכן לא יחלוץ בפני ס״ת אלא יסלק לצדדין. שכנה״ג סי׳ ל״ח אות י״ב ומ״א ס״ק כ״ט בשם מ״מ ורש״ל. וכתב המ״א עיין סי׳ ל״ח סעי׳ י״א, ור״ל דהוי כחולץ תפילין בפני רבו דאסור, וכתב הט״ז שם סק״ד טעם א׳ בשם רש״י דזלזול הוא שמגלה ראשו בפניו. וא״כ ה״ה די״ל כן בס״ת. עיין פרמ״ג בא״א אות ל׳ ומחה״ש. וכתב שם הפרמ״ג ולפ״ז של יד דליכא גילוי או בש״ר תחת בל״ג שרי עכ״ל, ונ״ל דה״ה אם מאפיל בטליתו על ראשו ועל מצחו בענין שלא יראה בגילוי הראש שרי. ועיין ברכ״י סי׳ ל״ח אות ח׳. ודברי המ״א הנז׳ הביאם הש״ץ דף מ״ב ע״א. ר״ז אות מ״ב. חס״ל סוף אות י״ג:

צג) שם בהגה. מיד לאחר הקריאה. וכ״כ בשער הכוו׳ כמ״ש לקמן סי׳ קל״ה א׳ ב׳ ויעו״ש טעם בסוד יעו״ש:

צד צד) שם וביום ר״ח חולצים אותם קודם תפלת מוסף. בשער הכוונות דרוש ר״ח כתב דיש להסיר התפילין קודם תפלת מוסף אחר קדיש שאומרים אחר חזרת ס״ת להיכל ולא קודם לכן. יעו״ש טעם בסוד. פע״ח שער ר״ח וחו״פ פ״ג. מ״ח בדרוש ר״ח פ״ג אות ב׳. נגיד ומצוה בענין ר״ח. מ״א סק״ל וכתב דלא כלבוש (עיין מחה״ש) שכתב לחלוץ קודם קריאת התורה. (אמנם מ״ש המ״א שם בר״ח אינו אלא מנהג לחלצם וכן מ״ש מור״ם בהגהה ודוקא במקום שאומרים במוסף קדושת כתר לפי דברי האר״י ז״ל אינו כן אלא מכיון שהתחילו להתפלל תפלת מוסף לא יש עוד בחי׳ תפילין בזמן ההוא כאשר יעו״ש בדברי האר״י ז״ל ועיין עוד לקמן אות צ״ו וב״ח ססי׳ כ״ו) מחב״ר אות ט״ו וכתב וכך נהגנו ודלא כמ״ש הרמ״ע בת׳ סי׳ ק״ח דצריך לסלקן בר״ח אחר תפלת שחרית וכו׳ ובודאי אי שמיע ליה למר מנהג האר״י זצ״ל גם הוא היה נוהג כן עכ״ל. וכ״כ בספרו קשר גודל סי׳ ג׳ אות ל׳. ש״ץ דף מ״א סוף ע״ג. זכ״ל ח״ג אות ת׳. סידור בי״ע אות א׳ אחר סדר פ׳ ר״ח. חס״ל אות י״ג שע״ת אות כ״ב. בן איש חי פרשת ויקרא אות י״ז:

צה צה) שם קודם תפלת מוסף. כתב הרב החסיד מהר״א אזולאי זצ״ל בהגהותיו כ״י כפי דרך האר״י זלה״ה יש סוד נשגב בזה וצריך שלא יחלוץ אותם אלא אחר קדיש תתקבל ובחול אין לסלקם עד אחר עלינו לשבח וטעמו נסתר ונגלה לבעליו וכן ראוי לנהוג גם מי שאינו יודע הטעם כי מצוות האלהיות פועלות בסגולה ועושות רושם למעלה אף שנעשות בלתי הכוונה הפרטית רק שצריך לכוין הכוונה הכללית שיכוין המניח והעושה המצוה שעושה המעשה הזה לקיים מצות אלהיו עכ״ל. ומכאן אזהרה לדקדק בכל מעשה המצות שיהיו כסדרן וכמשפטן אף כי אין אתנו יודע רמזיהם וסודותיהם. ברכ״י אות י״א. נו״ש סי׳ כ״ד אות ד׳. ועי״ש שם במחב״ר שהקשה על מר זקינו שבכאן כתב לחלוץ אותם אחר קדיש תתקבל ובס׳ כנף רננים אשר לו כתב דמנהג האר״י ז״ל שלא היה מסיר התפילין עד אחר קדיש של חזרת ס״ת להיכל כמ״ש בשער הכוונות ותירץ שבהגהותיו לעיכובא קאמר דלא סגי בל״ה אבל ודאי שטוב לנהוג כמנהג האר״י זצ״ל וסמך על מ״ש בס׳ כנף רננים עכ״ד. והביאו ש״ץ דף מ״א ע״ג וע״ד יעו״ש. וכ״כ החס״ל שם בשם הפוסקים דיש לדקדק בכל מעשה המצות שיהיו כסדרן וכמשפטן אף כי אין אתנו יודע רמזיהן וסודותיהן. וכתב וז״ל ומאחר שהודיע אלהים אותנו את כל זאת דהני מילי דחסידותא ודקדוקי המצות סודם נשגב וראשם מגיע השמימה ועושות רושם למעלה וכבוד שמים מתרבה ע״י הנה כי כן מאן דסמי בידיה לקיימן ומזלזל בהן באומרו די לנו לקיים הדברים המעכבים מעיקר הדין הרי זה נמצא שלא חש על כבוד קונו בהיות לאל ידו להרבות כבוד שמים ובודאי שעל הכל יביא האלהים במשפט לפי מה שהוא אדם ולפי כוחו ולפי ידיעתו והשגתו ובפרט בעלותו במעלות אחר מותו הקב״ה מדקדק ומעניש על דקדוקים דקים כחוט השערה עכ״ל. ועיין לקמן בדברינו לסי׳ כ״ח אות ב׳:

צו צו) שם וביום ר״ח חולצים אותם וכו׳. ואין להניח אותם עוד כל היום מפני הרשימו דמוחין דמוסף שנשאר כל היום אך בתפילת המנחה יניח אותם. כ״כ רבינו הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש הנד״מ דף י״ד סוף ע״א ודף ט״ו ריש ע״א יעו״ש טעם בסוד. והגם דהרב חיד״א במחב״ר אות י״ג כתב דאחר מוסף יכול להניחם וכ״כ במורה באצבע סי׳ ו׳ אות קפ״א דאם רוצה ללמוד בהם יכול להניחם אחר תפלה מוסף י״ל דאלו היה רואה דברי הרש״ש הללו לא כותב כן. וכ״כ בן איש חי פ׳ ויקרא אות י״ח. וע״כ ביום המילה שנוהגים ללבוש אבי הבן והסנדק והמוהל ציצית והתפילין בשעת המילה אם אירע בר״ח לא יחזרו להניח תפילין אחר תפלת מוסף רק ילבשו ציצית לבדו, ועיין לעיל אות צ״ב:

צז צז) במנחת יום ר״ח כשמתפללין בציצית ותפילין אין חילוק כל אחד לובש תפילין כמו שיש לו אם תפילין דר״ת אם תפילין דשמושא רבא כן משמע לפי דברי הרש״ש הנז׳ ודלא כמ״ש בהגהות א״מ בפע״ח שער ר״ח חו״פ ס״ג דמנהג מוהרח״ו ז״ל שלא להניח תפילין דר״ת עד שחרית של יום שני יעו״ש חדא דא״כ היה כותב מהרש״ו ז״ל מנהג אביו דמי יודע מנהג אביו יותר ממנו, ועוד הא לפי דברי הרש״ש ז״ל לא יש חילוק כיון דבתפלת מנחה אנו מתקנים בחי׳ אחרת כיעו״ש ועיין שם במחב״ר. וכן מנהג בית אל יכב״ץ דבתפילת מנחת ר״ח כל אחד לובש תפילין כדרכו בשאר הימים אם דר״ת אם דשמושא רבא, ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ד אות ד׳:

צח צח) שם וביום ר״ח חולצים אותם קודם תפלת מוסף, ואם שכח ולא חלץ אותם עד שהתפלל מוסף אין צריך לחזור ולהתפלל מוסף רק שעשה שלא כהוגן. עיין ט״ז ס״ק ט״ז ובדבר שמואל סי׳ קי״ב והביאו שע״ת אות כ״ב. וב״ח סוסי׳ כ״ו מ״ש בשם הזוהר ובדברינו לעיל או׳ צ״ו:

צט צט) אם נזדמן שהוא עדיין בתפלת שחרית ולובש התפילין ושמע קדושת כתר מכת אחרת שמתפללין מוסף יסלק התפילין מעליו עד שיענה עמהם קדושת כתר ויניחם אח״כ ואם פתאום שמע מן החזן שאומר קדושת כתר ואין לו שהות לחולצם ככה יעשה בשל ראש יזיזם ממקומם ולצד אחר ושל יד יכניס ראש הטלית או הכתונת בין הקציצה ובין בשרו ויענה קדושה. כן העלה בס׳ תורה לשמה. והביאו בן א״ח פ׳ ויקרא אות י״ז:

ק ק) כתב הרב ח״י בפ״ד דשבת דגם במנחה של ערב שבת יתפלל בציצת ותפילין יעו״ש. וכ״כ מ״ח במסכת תוספת שבח פ״א אות א׳. ונגיד ומצוה במנהגי ע״ש יעו״ש. אמנם בס׳ אור צדיקים להרמ״פ בדיני תפלת המנחה דף כ״ד ע״א כתב וז״ל קבלתי ממורי ז״ל שלא להניח תפילין בע״ש כי כבר נתנוצץ קדושת שבת עכ״ל. וכ״כ הר׳ מהר״י ארגאז בסוף ס׳ שומר אמונים בשו״ת סי׳ ז׳ עי״ש. מחב״ר אות ט״ז ובסי׳ רס״ז אות א׳. ובספרו קש״ג סי׳

ג׳ אות כ״ח. וחיים שאל ח״א סי׳ א׳. ומראית העין בליקו׳ סי׳ ך׳ אות ב׳. וכ״כ יד אהרן במ״ב סי׳ ל״א. נו״ש סי׳ כ״ו אות ה׳ עיקרי הד״ט סי׳ י״א או׳ ב׳ וכ״כ הרב המקובל מוהר״י קאפיל ז״ל בסי׳ תפלתו קול יעקב דקכ״ט ע״ב משם מוהרמ״ק ז״ל והב״ד הפתה״ד סי״ כ״ט אות ב׳ וכתב וכן עיקר. ועיין שע״ת בסי׳ ל״ז אות ג׳ שכתב דע״ש לאו דוקא דה״ה ערב יו״ט יעו״ש. וכן מנהג בית אל יכב״ץ שבעיר קדשינו ירושת״י שאין לובשין תפילין בתפלת מנחה של ערב ש״ק וכן בכל תפלת מנחה של ערב יו״ט רק טלית לבד. ועיין עוד לקמן סי׳ כ״ט אות ב׳:

קא קא) כתב הסו״ב אות ט׳ בשם מ״כ וז״ל יש נוהגים כשחולצין תפילין של ראש מניחים על הסידור בסובבם שקדושת תפילין חמור מקדושת הסידור והוא אינו נכון שהרי לענין שבועת נקיטת חפץ לכתחלה צריך לישבע בס״ת או שאר ספרים שישבהם שמות ובדיעבד סגי בתפילין. וכתב הסמ״ע סי׳ פ״ז מוכח מזה דקדושת ספר שיש בו שמות הקדושים חמור מתפילין עכ״ל. הנה מ״ש בשם הסמ״ע הוא בח״מ סי׳ פ״ז סעי׳ ט״ו על דברי מור״ם בהגהה והביאו באה״ט שם ס״ק ט״ל יעו״ש. ומ״ש הסו״ב לשון זה בשה מ״כ כתב המחב״ר אות י״ב שהוא לשון הרב המקובל מהר״ם פאפירס ז״ל בס׳ אור צדיקים דף יו״ד ע״ד. והביא דברים אלו הרב מהר״ש פלורינטין בס׳ בית הרואה דף ב׳ והקשה עליו המחב״ר שם וז״ל דאיך לא ראה שהש״ך שם בח״מ סי׳ פ״ז חלק על מהרי״ו ומור״ם דאין משביעין בשאר ספרים דקדושת תפילין חמורה משאר ספרים ואין משביעין בהם לכתחלה, ועוד נעלם ממנו מ״ש שם הט״ז שחלק על הסמ״ע דקדושת תפילין חמורה שנתקדש׳ השמות שבהם וכו׳ ועוד נעלם ממנו שהסו״ב עצמו חזר בו שכתב בסי׳ מ״ה דף י״א ע״א וז״ל מ״ש סי׳ כ״ה בשם הסמ״ע דקדושת ספר שיש בו שמות קדושים חמור מתפילין. אחר זאת ראיתי בט״ז וז״ל טפי יש קדושה בתפילין ממה שיש בסידורי התפילות דהא בתפילין נתקדשו השמות שבהם משא״כ בחומשין כ״ש באותן שנדפסו דאין להם דמיון קדושת תפילין. ואף דהסמ״ע כתב דשאר ספרים עדיפי מתפילין לא נהירא כלל עכ״ל. גם המגיה הביא שם המנהג בכל ערי תוגרמה עי״ש. וגם הש״ד שם תמה על הש״ע (ר״ל על מור״ם) בזה עי״ש ופוק חזי מאי עמא דבר עכ״ל הרב סולת בלולה עצמו עכ״ל. ועי״ש עוד במחב״ר שכתב דבהגהותיו לח״מ הסכים עם הש״ך וכ״כ הריטב״א בחידושיו לשבועות יעו״ש. וכ״כ בספרו צפורן שמיר סי׳ ב׳ אות ט׳ ובקשר גודל סי׳ ד׳ אות ז׳ דיכול להניח תפילין על גבי סידור תפלה, וכן נתב הש״ץ דף מ״ב ע״ב. ועיין עוד לקמן בדברינו לסי׳ כ״ח סעי׳ ב׳ תשלום דיני חליצת תפילין וציצית יעו״ש:

קב קב) שם בהגהה וה״ה בחול המועד. עיין לקמן סי׳ ל״א סעי׳ ב׳:

סימן כו

א א) [סעיף א׳] אם אין לו אלא תפילה אחת מניח אותה שיש לו וכו׳ וה״ה אם יש לו שתיהן ויש לו שום אינם וכו׳ אם לא הניח אלא אחת מהן אעפ״י ששתיהן בידו ולא היה לו שום אונם יצא ידי אותה המצוה שקיים אבל ודאי שאסור להניח תפילה של ראש קודם של יד וכ״ש לבטל שום אחת מהם אם לא מפני האונס עכ״ל מרן ז״ל בב״י. ומכאן הוכיח הרב המובהק החסיד כמהר״ר יעקב מולכו מרבנן קשישאי בדורות שלפנינו אשר בעיר קדשנו ירושלם ת״ו בתשו׳ כ״י סי׳ פ״ה דמי ששכח ולבש תפילין של ראש קודם שילבש תש״י א״צ להסירה כיון שיצא ידי מצותה. והביאו ברכ״י אות א׳. וכ״כ הט״ז סי׳ תרפ״ב ס״ק ד׳. וכתב דלא כאבודרהם שכתב וז״ל מדקתני מעכבות משמע שאם הניחם כן לא יצא דצריך להניחם כסדר מציתן עכ״ל ותמה עליו וכתב דהאי גמרא שהוא מביא ליתא בשום דוכתא בתלמוד יעו״ש ולשון זה של האבודרהם הובא באבודרהם הלכות ברכות בשער הראשון דף קי״ט ע״א מן רבינו גרשון והוא מגמרא ירושלמי מעשר שני פ״ה הלכה ה׳ וז״ל הגמרא שם אות תניי תני כל המצות שבתורה מעכבות ואית תניי תני כל המצית שבפרשה מעכבות. רבי אחא בר פפא בעי קומי רבי זירא אפילו הקדים תפילין ש״ר לתפילין ש״י אמר ליה אף אנא סבר כן עכ״ל. ופי׳ פני משה אית תניי תני כל המצות שבתורה מעכבות את הוידוי שאם עבר על אחת מכל מצות שבתורה אינו יכול לומר עשיתי ככל מצותך אשר צויתני וכו׳ ואית תנא תני כל המצוה שבפרשה מעכבות דדוקא כל מצית האמורות בפרשה זו מעכבות ולא שאר כל המצות. רבי אחא בעי קומי רב זירא למ״ד נל המצות שבתורה מעכבות אי נימא דאפי׳ הקדים תפילין של ראש לתפילה של יד דלא כתיבא בהדיא בתורה שצריך להקדים לתפלה של יד אלא מדרשא דקרא אתייא ככתוב ולטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שתים. ואם זה נמי בכלל מצות האמורות בתורה מקרי. ואמר ליה אף אנא סבר כן דלהאי מאן דאמר אף זה מעכב עכ״ל. וא״כ לשון זה שהביאו הט״ז מן האבודרהם אינו מן הגמרא עצמה אלא הוא מדקדק כן מן הגמרא ולפי פירוש הפני משה נוכל לומר דלא נגע זה בענין אם יוצא חובתו אם לאו אלא כיון שהיפך ולבש תש״ר קודם של יד ולא קיים בתחילה כשלבש תש״ר תחלה כל זמן שבין עיניך יהיו שתים אינו יכול לומר עשיתי ככל מצותך אשר צויתני וכו׳ ולעולם יצא י״ח מצות הנחת תפילין אלא שלא קיים תחלת לבישתו כל זמן שבין עיניך יהיו שתים ואין חילוק דאפילו אם אחר כך יחלוץ תש״ר וילבש תש״י ואחר כך ילבש תש״ר גם כן אינו יכול לומר עשיתי ככל מצותך וכו׳ דזה מצוה אחרת וכבר באותה המצוה הקודמת שלבש תש״ר תחלה לא קיים דרשת הפסוק ומשום הכי כתב הע״ז דלא נמצא כן בתלמוד ותמה על האבודרהם. ועיין ער״ה סי׳ תרפ״ד אות ג׳ וכן כתב הא״ר סי׳ תרפ״ד אות ב׳ כל שהניח תש״ר תו אין צריך ליטלו משם ומניח מיד תש״י. והביאו פרמ״ג

שם במש״ז אות ד״ן. וכן כתב שאלת יעב״ץ סי׳ קכ״ה וכתב ודלא כהלק״ט ח״א סי׳ נ״ג. והביאו הברכ״י סי׳ כ״ה בשיו״ב אות ג׳. וכן פסק בספרו קשר גודל סי׳ ג׳ אות ג׳. ער״ה סי׳ כ״ה אות ו׳ ועיין לו סי׳ תרפ״ד אות ג׳ ש״ץ דל״ז ע״ב. זכ״ל ח״א אות ת׳, סידור בו״ע בדיני הנחת תפילין אות כ״ה. שע״ת סי׳ כ״ה אות י״ג וכתב שאם לבש של ראש מפני שלא היה לו של יד ואחר כך נזדמן לו של יד. גם הלק״ט כתב דא״צ להסיר של ראש קודם הנחת של יד יעו״ש. ועיין פתה״ד אות ב׳ וגם לפי מ״ש הרב האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דתפילין דתש״י קידמת לתש״ר ונתן טעם בסוד י״ל היינו דוקא קודם הנחתן דצריך להניח על הסדר תש״י ואחר כך תש״ר אבל אם כבר טעה והיפך הסדר והניח תש״ר קודם תש״י אין צריך לחזור ולחלוץ תש״ר כדי להניחם על הסדר דכיון דעבר והפך הסדר חלף והלך לו ומה מועיל עוד אם אחר כך יבואו כסדר אחר שהפך. ועוד הא כתב הרב שם כי כל דבר קדושה ורוחניות אף על פי שמסתלק עכ״ז נשאר שם לעולם בחי׳ רשימו זעיר תמיד ואינו מסתלק משם יעו״ש. ואם כן הכא נמי אפילו אם חוזר וחולץ התש״ר נשאר בחי׳ הרשימו ואם כן למה לו לחלוץ ולבטל המצוה בעת ההיא עד שילבש התש״י. ונראה מפני זה פסק החיד״א ז״ל דא״צ לחלוץ של ראש אלא ילבש של יד ולא חש מפני דברי האר״י ז״ל משום שלא יש תיקון בזה כמ״ש ודו״ק. מיהו אם עדיין לא הדקו בראשו ולא הינח במקום הראוי לו ונזכר צריך להסירו ולהניח של יד תחלה ואחר כך של ראש. כיון שעדיין לא גמר המצוה. ויעשה ההנחה על הסדר. עיין בדברינו לעיל סי׳ כ״ה אות מ״א ואות ץ׳:

ב **ב) שם** מניח אותה שיש לו ומברך עליה וכו׳. ואם אין לו אלא תפלה אחת של רש״י והאחרת של ר״ת יניחם כיון דאין התפלות מעכבות זו את זו. ואם השל יד הוא של ר״ת והשל ראש הוא דרש״י יניח השל יד דר״ת קודם בלא ברכה ואחר כך יניח השל ראש דרש״י ויברך עליו על מצות תפילין כמ״ש סידור בי״ע בדיני הנחת תפילין אות ל״ד וכמ״ש אנן בעניותין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ד אות י״ג כי כן עיקר לפי דברי האר״י ז״ל ולא כמ״ש שבו״י ח״א סי׳ ב׳ יעו״ש בדברינו:

ג **ג) שם** שכל אחת מצוה בפני עצמה. ואע״ג דדרשינן מלטוטפות בין עיניך שכל זמן שבין עיניך יהיו שתים היינו כשיש לו שתיהם, לבוש, שתילי זיתים אות ב׳ יפה ללב ח״ה אות א׳:

ד **ד) שם** ויש לו שום אונס וכו׳. מי שהולך בין הגוים ומלעיגים אם יניח תפילין של ראש יכול להניח של יד לבדו, הרב מהר״י מולכו בת׳ כ״י סי׳ פ״א, ולי נראה דאין לו לבטל מצותו מפני לעג השאננים. ומיהו ישתדל לכסותם בטלית שלא יראום. ברכ״י אות ב׳ ובספרו קשר גודל סי׳ ג׳ אות ב׳. נו״ש אות ב׳. ש״ץ דל״ז ע״ב. זכ״ל ח״א אות ת׳. סידור בי״ע בדיני חיוב מצות תפילין אות ב׳ ועי״ש מ״ש בשם הזוהר דהחמיר מאד בזה שלא לבטל מצות תפילין יעו״ש. וז״ל החס״ל אות ב׳ לא תהא כזאת בישראל לבעל מצוה או למעבד איסורא ח״ו מפני חשש לעג הגוים כי מאי איכפת לן אם יצחקו עלינו העכו״ם המה יאבדו וכו׳ ואל יאבד אדם מצוה אחת קטנה ואף אם לא נקיים מצוה בפניהם הן בעון היינו חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו. ואדרבא יש ויש הרבה מאה״ע שמחשיבים למי שמקיים מצות ושומר תורתו כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו והמתהללים באלילים עושים תפלותם בפני כל לכן גם אנחנו בשם ה׳ אלהינו נזכיר ונקיים מצותיו כדת מה לעשות נגד מלכים ולא נבוש למען לא נבוש בעוה״ז ולא נכלם לעולם הבא עכ״ל. וישמע חכם ויוסף לקח שכמה צריך ליזהר בעשיית המצות ובפרטי פרטיהם ה׳ יזכנו:

ה **ה) שם** ויש לו שום אונס וכו׳. ואם יש לא מכה ביד הרי זה אונס גמור. מ״א סק״א. שתילי זיתים אות ד׳. פתחי עולם אות א׳. ועיין לקמן סי׳ כ״ז אות ל״ב:

ו **ו) שם** שאינו יכול להניח אלא אחת וכו׳. המשכים לצאת בדרך עם שיירא. ואין השיירא ממתנת עליו ואינו יכול להתעכב כדי להניח תש״י מניח תש״ר לבד שאין בהנחתו שהות כ״כ. בד״א כשיהיה יכול להניח אחר כך גם השל יד אבל אם לא יהיה יכיל אחר כך להניח תש״י צריך להניח עכשיו קודם הליכתו מביתו תש״י ותש״ר דמשום איחור דרכו לא התירו לו לבטל מצות תפילין. ר״ז אות ג׳. והביאו פתחי עולם אות א. והוא מדברי המ״א סק״א יעו״ש. ולפי מש״ל בשם האר״י ז״ל שצריך להיות הסדר בתחילה ללבוש ציצית ואחר כך תש״י ואחר כך תש״ר וצריך להתפלל בהם א״כ גם הכא אפילו שהוא יוצא לדרך צריך להשתדל מאד בכל מאמצי כחו להתפלל בציצית ותפילין וללבוש אותם על הסדר ולישב דעתו להתפלל בכוונה להבין פירוש המלות ושלא יחסר שום אות מן הברכה ומן התפלה כי זה המצוה תגין עליו ממקירות הדרכים. ואם אי אפשר לו לעשות זה קודם צאתו לדרך כי לא הגיע עדיין זמן ציצית ותפילין יעשה אחר כך כשיהיה לו פנאי או אם הוא יישב בעגלה או בספינה. ואם אינו יושב בעגלה או בספינה וחושש שמא יעבור זמן התפלה אם ימתין כדי להתפלל בציצית ותפילין אז אם הגיע זמן ציצית ותפילין קודם צאתו לדרך אלא שאין ממתינין לו עד שיתפלל בציצית ותפילין שהשיירא עוברת לפחות ילבש ציצית ותפילין ויקרא בהם קריאת שמע קודם הליכתו לדרך ויפשיטם ואחר כך יתפלל בדרך כדי שיהא לבישת

ציצית ותפילין קודם תפלה על הסדר. ואם גם זאת אינו יכול לעשות או שעדיין לא הגיע הזמן בצאתו ואחר כך הגיע ואינו יכיל ללבוש ציצית ותפילין וחושש שמא יעבור זמן התפילה אז יתפלל ואחר כך ילבש ציצית ותפילין:

ז ז) **[סעיף ב'] הגהה ולדידן דנוהגין וכו'** יברך על של ראש לבד שתי ברכות. ויש אומרים דאף לפי' ר"ת שהוא מנהג האשכנזים אינו מברך אלא אחת. ב"ח. י"ז אות ה'. פתחי עולם אות ב':

סימן כז

א א) **[סעיף א'] מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל.** ואם הניחו בימינו אפילו בדיעבד לא יצא. חוט השני סי' כ"ח. יד אהרן בהגה"ט. סידור בי"ע בדיני הנחת תפילין אות ה'. וכן הוא לפי דברי האר"י ז"ל בשער הכוו'. דרוש ה' דתפילין שצ"ל דוקא בזרוע שמאל שנותן טעם בסוד יעו"ש. ולא כמ"ש בית הרואה ד"ב ע"א והביאו הזכ"ל ח"א אות ת' דאם הניח תש"י בימין בדיעבד יצא. וזה שהניח בימינו ובירך כשחוזר להניח בשמאל כדינו צריך לחזור ולברך. בי"ע שם. ונראה דהיינו אם הניח גם תש"ר אבל אם עדיין לא הניח התש"ר ונזכר או שהזכירוהו אחרים אין צריך לחזור ולברך כיון שעדיין לא גמר מצות ההנחה והיתה כונתו על שניהם עיין לעיל סי' כ"ה אות פ'. אבל אם גמר ההנחה שלבש גם התש"ר או שלא היה לו כ"א תש"י לבדה צריך לחזור ולברך ולא אמרינן בזה סב"ל כיון דלפי דברי האר"י ז"ל לא חשיבה זה הנחה. ואם כן אם היה לו תש"י לבדה והניחה היתה ברכתו לבטלה ואם היה לו שתיהם והניחם הרי לא חלה הברכה כי אם על של ראש לבד ואם כן כשיבא לקיים מצות הנחת תש"י צריך לברך עליה וכנגד דברי האר"י ז"ל לא אמרינן סב"ל כמש"ל סי' כ"ה אות ע"ה. ועיין לקמן אות ז':

ב ב) **שם** שבין הקוב'דו ובית השחי. וילפינן לה מדכתיב והיה לך לאות ולא לאחרים. שלא יראו החוצה ודרך האדם לגלות עד הקוב'דו ומשם ואילך מיקרי לך ולא לאחרים. לבוש. ט"ז סק"ב. שתילי זיתים אות ג' ועיין מ"ש בזה בסה"ק חקי חיים דרוש ג' להלבשת תפילין יעו"ש.

ג ג) **שם** הגהה. וצריך להניח בראש העצם הסמוך לקוב'דו וכו' פי' כל חצי העצם הנקרא זרוע הסמוך לקוב'דו כשר להנחת תפילין, כן כתב בית יוסף בשם הגהת סמ"ק ושמושא רבא, וכ"כ בש"ע לקמן סעי' ז', וכן כתב הלבוש, וכן כתבו האחרונים, ואע"ג דמרן ז"ל כתב בבד"ה דאין לסמוך על זה ולהכשיר להניח תפילין בכל חצי הזרוע כי אם במקום התופח וכו' עכ"ל י"ל דאח"כ כשחבר הש"ע חזר בו ופסק כהגהת סמ"ק ושמושא רבא, כי גם לשון הרמב"ם והטור יתפרש כך דהש"ע חברו אחר ס' בד"ה כמ"ש שכנה"ג בסופו בכללי הפוסקים אות נ"ב, וכן כתב מאמ"ר אות א', ומ"ש בסעי' ז' מחציו עד הקוב'דו לאו דוקא עד ממש לקוב'דו דשם אין תופח כ"א למעט חצי העצם הסמוך לשחי. פרמ"ג א"א אות ב', וכן כתב ר"ז אות ב', ח"א כלל י"ד אות יו"ד, בן איש חי פ' חיי שרה אות ו', אמנם דעת הגאון רבי אליהו מווילנא ז"ל בסק"ה כל הבשר התפוח שעל כל הפרק בין הקוב'דו ובין בית השחי כשר לתפילין והוא הנקרא קוב'דו בלשון הגמרא יעו"ש, והביאו בפסקי הגר"א אות א', ח"א שם, בן א"ח שם וכתב הרה"ג בן א"ח שם, וז"ל דלכתחלה צריך לחוש לסברת הפוסקים דסבירא להו בחצי השני לא יניח תפילין אפילו על בשר הגבוה המגיע שם ולכן הלובש רש"י ור"ת ביחד יזהר לעשותם קטנים כדי שיוכל להניחם על בשר תפוח שבחצי הראשון של הפרק והיכא דלא אפשר בהכי יש לסמוך על סברת הגר"א ז"ל הנ"ל דס"ל כל בשר הקבורת ראוי להניח בי תפילין עכ"ל. ואע"ג דהח"א שם כתב דאם מניח בחצי העצם העליון לא יברך ליכא למיחש בזה לספק ברכות להקל כיון דלדידן מברכין ברכה אחת לשתיהן לשל יד ושל ראש. וגם לובש תש"י ור"ת לכן יוכל לברך גם כן ולית חששא וע' בסה"ק קול יעקב סי' ל"ד אות יו"ד:

ד ד) **שם** בהגהה. גידם שאין לו יד רק זרוע יניח בלא ברכה. הנה בדין זה רבו הדעות. דהאור זרוע ס"ל דפטור. והתוספות פרק הקומץ (מנחות דף ל"ז ע"א) ד"ה אין לו זרוע וכו' ס"ל דחייב. וטעם דפטר האו"ז המ"א סק"ג כתב דגירסא אחרת היתה לו יעו"ש. והטר"ה כתב משום דס"ל דת"ק פליג ופטר וכמ"ש כנה"ג בהגה"ט יעו"ש. והב"ח לחלק יצא דבנחתכה למעלה מן הקבורת פטור ואין צריך להניח כלל ובנחתכה למטה מן הקיבורת חייב להניח ולברך ודלא כהרב הגהה יעו"ש. ולפי מ"ש באות הקודם בשם הגר"א דס"ל דכל העצם שבין הקוב'דו ובין השחי ראוי להניח בו תפילין אם כן הכא נמי י"ל אפילו אם נקטעה למעלה מן הקבורת יש להניח שם תפילין במקום שנשאר באותו העצם. והשבות יעקב בתשו' ח"א סי' ג' כתב דגידם שאין לו יד רק זרוע יניח תפילין בידו הימנית יעו"ש, וא"כ כדי להנצל מן הספיקות גידם שאין לו יד זרוע בין אם נחתך למטה מן הקבורת בין אם נחתך למעלה מן הקבורת יניח בתחלה התש"י בזרועו השמאלי הנשאר ולא יברך עליה ואח"כ כשיניח תש"ר יברך עליה אם לס' האשכנזים ב' ברכות אם לס' הספרדים ברכה אחת (עיין מאמ"ר אות ב') ויכוין לפטור בזה הברכה התש"י ויתפלל בהם ואחר כך אחר התפלה אחר שחולץ התפילין מן הראש ומין היד חוזר ולובש התש"י בזרועו הימנית וגם התש"ר ולא יברך עליהם כיון דהיה דעתו לחזור וללבוש אותם. וכן יעשה מי שיבשה ידו השמאלית מחמת חולי ב"מ

ונתבטלו כל הרגשותיה. ועיין בי״ע בדיני הנחת תפילין אות ט׳ שנסתפק בזה. ואין לומר שיניח בתחלה בימין ויתפלל בו ואחר כך יניח בשמאל דכיון דהאר״י ז״ל נתן טעם בסוד שצריך להיות התפילין דוקא בשמאל אם כן כל דבר שיש להסתפק בו נאמר שיניח בשמאל תחלה ויכוין עליו בברכת תש״ר ויתפלל בו ואחר כך יניח בימין:

ה **ה) שם** בהגהה. גידם שאין לו יד רק זרוע וכו׳. אבל אם גם זרוע לא יש לו פטור לגמרי ואין צריך להניח בימין. מ״א שם. ביאורי הגר״א אות ו׳. שו״ת פנים מאירות ח״ג סי׳ י״א. סידור בי״ע שם אות ו׳. ויש אומרים שצריך להניח בימין. תפארת שמואל על הרא״ש הלכות תפילין סי׳ י״ח אות ב׳ בשם רש״ל. והביאו פתחי עולם אות ד׳. על כן יניח בימין בלא ברכה ואחר כך כשיניח תש״ר ויברך עליו יכוין לפטור תפילין של יד:

ו **ו) מי** שאין לו זרוע דפטור מתש״י חייב להניח תש״ר. שאגת אריה סי׳ ל״ז וכתב שכן מוכח מדברי ריא״ז שהביא השה״ג יעוש״ב. והביאו מחב״ר אוח א׳. סידור בי״ע שם אות ז׳. שע״ת אות ד׳. ודלא כתשו׳ צ״צ סי׳ ה׳ דהוא נגד משמעות כל דברי הפו׳:

ז **ז) מי** שנברא בלא זרוע שמאל אפשר לומר דכ״ע מודו דחייב בתש״י אעפ״י שנחלקו בנקטעה ידו אחר שנולד. ולצאת ידי ספק ברכות יניח גם של יד ויברך על של ראש שתי ברכות ויכוין להוציא שתיהן. שבות יעקב ח״א סי׳ ג׳ יד אהרן במ״ב בהגה״ט אות א׳. ולדידן דאין מברכין אלא ברכה א׳ על שתיהן נראה דבכה״ג לא יברך אלא על מצות תפילין על של ראש ויכוין להוציא בברכה זו גם השל יד. בי״ע שם אות ח׳:

ח **ח) מי** שיבשה או שנקטעה ידו הימנית ואין לו במה לקשור התפילין שעל זרועו השמאלית חייב להניח על ידי סיועת אחרים שיקשרו לו התפילין. וגם קטן יכול לקשור לו דלא גרע מאשה דפטורה מתפילין ואפילו הכי יכולה לקשור ולהניח תפילין לאיש. מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ה׳ בשם ר״ב:

ט **ט) מי** שנולד ביד ימין קטועה ולא נקטע אלא פיסת ידו ויש לו זרוע וקנה ימנית ומכל מקום אינו יכול לעשות כל מעשיו אלא בשמאלו רק שאומר שיד ימנית שלו היא בכחה ובגבורתה אצלו יותר משמאלו וכל הדברים שאינם נצרכים לפיסת היד מחזיק בין אצילי ידיו הימנית מניח תפילין ביד שמאל. דהימין לא נעשה שמאל בשביל שנחתך ולא דמי לאיטר שנחלף ימינו לשמאלו לפי שיש לו שתי ידים והם המוכיחות שנשתנו עליו טבעי בני אדם. אבל אם אין לו אלא יד אחת אין כאן הוכחה אף שאין לו יד ימנית מכל מקום מאן מפיס דהוחלפה של שמאל ונעשית ימנית ואמרינן דשמאל דקיימא קיימא ותו כיון דיד ימנית מיקרי יד לפי דעת הב״ח אזלינן בתר בריאותה וכחישותה והרי בנ״ד יש לו כח יותר בימין. תשו׳ שארית יהודה חאו״ח סי׳ ב׳. פתחי עולם אות ד׳ ועיין מש״ל סוף אות ד׳. ולקמן אות ל״א:

י **י) מי** שנולד בלא פיסת יד הימנית ועושה כל צרכיו בשמאל צריך להניח על השמאל ככל אדם. תשובת דברי נחמיה חאו״ח סי׳ י״א. ובתשו׳ צ״צ סי׳ ה׳ כתב דיניח תפילין בשעת תפלה בשמאלו השלימה ויוכל לברך לד״ה למנהגינו שאין מברכין רק ברכה אחת לתש״י ותש״ר ואח״כ יניח גם על הימנית ויכול ג״כ לברך ויקרא ק״ש עכ״ל. והביאו פתחי עולם שם. ולפי מש״ל בסי׳ כ״ה אות ע״ח דהחולץ תפילין ע״מ לחזור וללובשו אינו מברך ג״כ לא יברך כשחוזר ולובשו בימין דבשביל תש״ר לא יברך מפני כשחלצו היה דעתו לחזור וללובשו ובשביל תש״י לא יברך מפני שהוא לובשו בשביל הספק:

יא **יא) [סעיף ב׳] המנהג** הנכון שיהא היוד של קשר תפלה של יד לצד הלב וכו׳ זה שכתב מרן ז״ל המנהג הנכון וכו׳ לפי שיש פלוגתא בזה דבגמרא פרק הקומץ (מנחות דף ל״ה ע״ב) אמרו שקשר של תפילין צריך שיהיה כלפי פנים. ופי׳ בנ״י דבשל יד מיירי שלא יהא הקשר מבחוץ לסוף הזרוע אלא מבפנים שהוא כנגד הלב. ושאר מפרשים פירשו דבשל ראש מיירי. ובעל העיטור כתב דבמנהגא תליא מילתא ונהגו שיהא הקשר נוטה מעט לצד ימין. והרב מהר״י בן חביב ז״ל כתב שראה בעיניו שני המנהגים ובסוף דבריו כתב דמנהג השני הוא הנכון והוא שעושין קשר היוד בראש הרצועה ומכניסין כפל הרצועה בצד ימין המעברתא ונשאר הקשר והיוד אשר בו למטה מהתפלה קרוב אל הלב כמבואר כל זה בב״י ועל כן כתב מרן ז״ל בש״ע המנהג הנכון וכו׳ לפי שחושש לפירוש הנ״י והסכמת מהר״י בן חביב וכמ״ש באה״ג, וכן מ״ש מרן ז״ל בסעי׳ שאח״ז המנהג הנכון לתקן שמעברתא שבה הרצועה עוברת תהא לצד הכתף וכו׳ לפי שבב״י הביא מתה״ד דבקצת מקומות נוהגים לתקן קשר של תש״י בענין כשמניחין אותו בזרוע תהא המעברתא שבה הרצועה עוברת מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד, ובקצת מקומות נוהגים לתקן איפכא וכו׳ וכתב מרן ז״ל בב״י ועכשיו נהגו כל העולם כמנהג הראשון שהמעברתא לצד הכתף והקציצה לצד היד, ולכן כתב מרן ז״ל בש״ע המנהג הנכון לתקן המעברתא וכו׳ ונפקא מינה בזה שכיון שמרן ז״ל לא החליט הענין לאסור אלא כתב המנהג הנכון דיש להתיר בשעת הדחק כגון איטר ואין לו תש״י שעשוי היוד לצד פנים אם ילבוש אותו ביד ימין והמעברתא לצד הכתף דמותר ליקח תפילין ממי שאינו איטר ולהניח אותו בצד ימין ותהיה המעברתא לצד היד והקציצה לצד הכתף וקשר היוד יהיה לצד פנים כדי שיהיה נגד הלב, וכן מי שיש לו ספק שצריך להניח בשני הידים כמש״ל ואין ידו משגת לעשות ב׳ תש״י אחד ליד ימין ואחד

ליד שמאל יוכל להניח תש״י שמאל ביד ימין עד״ז. וכן מי שאינו איטר והולך בדרך ואין לו תפילין ואין לו ממי לשאל כי אם מזה שהוא איטר יכול ליקח ממנו ולברך ולהניח ואין בזה חשש ספק ברכות כיון שהוא מכוין בברכה לפטור שניהם תש״י ותש״ר וכ״כ שבות יעקב ח״א סי׳ ג׳ וחלק על הרב נחלת שבעה סי׳ מ״א יעו״ש, והביאו יד אהרן במ״ב בהגב״י אות א׳. ש״ץ דף ל״ח ע״ב. סידור בי״ע בדיני הנחת תפילין אות י״ב וכתב וכן עיקר, וכן הסכים ישועות יעקב אות ג׳, וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות ז׳ ועיין ח״א כלל י״ד אות י״ג ומ״ש בנשמת אדם אות ב׳ שדחה דברי הא״ר אות ג׳ יעו״ש ומסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ ט׳ אות ה׳ ואין לחוש במה שראש הפרשה היה בצד ימין הקורא ועכשיו יהיה בצד שמאל הקורא עיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ב אות רי״ד, ודו״ק. ועיין עוד לקמן אות ל״א:

יב יב) שם יש ליזהר שלא תזוז יוד של הקשר מהתפלה. בזוהר פ׳ פנחס דף רל״ו ע״ב החמיר מאד בזה שכתב וז״ל יוד דא אצטריך דלא יעדי כלל מגו תפלה דיד דלא יעביד פירודא וכו׳ ומאן דרחיק לה מאתר דא רחיק מעידונא דעלמא דאתי וכו׳ עכ״ל, והביאו ב״י, סו״ב אות א׳ ומשמע מלשון זה של הזוהר שכתב דלא יעדי כלל וכו׳ דאפי׳ אם התפלה מונחת בכיס לא תזוז יוד הקשר מהתפלה, וכ״כ מהר״י צמח ז״ל בספר זר זהב ובעו״ת דף נ״ז ע״א הנד״מ והביאו החיד״א בס׳ קשר גודל סי׳ ג׳ אות י״ג, ש״ץ דף מ׳ ע״א, סידור בי״ע שם אות כ״ט, שע״ת אות ה׳, חס״ל סי׳ כ״ה אות יו״ד, בן א״ח פ׳ וירא אות ט״ו, על כן נהגו העולם עכשיו דמשעת עשיית התפילין אחר שמכניסין הרצועה בהמעברתא קושרין היוד עם התפלה בחוט של גיד כדי שלא תזוז לעולם ואפי׳ כשהיא מונחת בתוך הכיס. והקשירה תהיה עם הגיד שתפור בו הבית התיתורא ותהיה מצד התפר שלמעלה כדי שלא יהיה שום חציצה בין תפילין לבשרו ובזה נסתלק הצ״ע של שע״ת באות הנז׳:

יג יג) ואעפ״י שהיוד קשורה עם התפלה משעת עשיית התפילין ואין זזה משם אפ״ה משעת הנחת התפילין אחר שקשר תש״י על הקבורת צריך לקשור היוד ברצועה עם התפלה כדי להמשיך לה ש״ע נהורין שהם כמנין רצועה עם הכולל, כ״כ הרה״ג בן א״ח שם, וכ״כ החס״ל שם, אמנם בדברי האר״י ז״ל אין מפורש זה בהדיא כאשר יראה המעיין בשער הכוונות סוף דרוש ד׳ דתפילין ודרוש ז׳ ובשער מאמרי רשב״י בהקדמת אד״ז דף נ״ז ע״ב וע״ג בהנד״מ ששם האריך הרחיב בענין זה, ובעו״ת דף ל״ה ע״ב הנד״מ ובפע״ח שער התפילין פ״ח ופי״א. אבל יש ראיה מדברי מהר״י צמח ז״ל בס׳ זר זהב שהבאנו דבריו באות הקודם שכתב שצריך שלא תזוז היוד של הקשר מהתפילה אפילו בהיותם מונחים בתוך הכיס, ובמקום אחר כתב וז״ל פ״א התפללתי בבית החכם השלם מוהר״ר שמואל ויטאל וכו׳ והראה אותי הסדר שהוא היה כורך והיה באופן זה כי כשהיה עובר הרצועה בזרועו היה מהדק היטב וקושר היוד עם התפילה וממשיך הרצועה אל הזרוע לעשות שאר הכריכות אבל שם בקיבורת לא עשה שום כריכה כלל ועיקר כ״א כאמור ואמר החכם הנז׳ שכן הרב אביו מהרח״ו למד אתו והוא עצמו הניח לו תפילין בסדר זה בפעם ראשונה שלבש תפילין שאביו הרב זלה״ה לבשם לו וא״ל הרב אביו שכן האר״י זלה״ה היה נוהג לעשות וממנו למד הרב זלה״ה וכו׳ ובהיותינו בבית החכם הנעלה כמה״ר צמח וכו׳ ראיתי בחלומי להרב זלה״ה אשר האמת נכון עליו ואמר לי הנה בס׳ הכוונות בדף עצמה שנמצאת כתוב אורך הרצועה, הנה שם תמצא ראיה יותר ברורה נכונה וחזקה והוא שתמצא ענין קשירת תש״י יקשור תחלה תש״י ויקיף ז׳ כריכות סביב הזרוע כנגד ז׳ נערות ר״ל שיקשור תחלה היוד עם התפלה של יד וזהו קשירת היוד בלבד ותיכף ימשיך הרצועה סביב הזרוע לעשות ז׳ כריכות ולא אמרתי כ״א קשירת היוד כדברי הרשב״י וכו׳ ע״כ החלום וכו׳ ולא נזכר בשום מקום לשון כריכות אלא קושר קשירה א׳ בלבד לצורך היוד עכ״ל, והב״ד ש״ץ דף ל״ח ע״ב וע״ד יעו״ש ובדברינו לעיל סי׳ כ״ה אות ס״ז, אתה הראתה לדעת כי אעפ״י שכתב מהר״י צמח ז״ל שלא יזוז הקשר של היוד מהתפלה ואפי׳ כשהם מונחים בכיס אפ״ה צריך לחזור ולקושרו ברצועה עם התפלה בשעת הנחה, ותימה על הש״ץ שכתב בדף מ׳ ע״ב דאין קושרין אותה עם הרצועה בשעת הנחה והלא הוא הביא דברי הצמח הנז׳ וכ״מ מדברי החיד״א ז״ל בס׳ קשר גודל סי׳ ג׳ אות ז׳ ואות י״ג יעו״ש וכ״מ מדברי הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש דף י״ג ע״א בהנד״מ שכתב וז״ל ובקושרו היוד של התפילין עם הבית יכוין להעלות הדעת ק״ל הנז׳ דנוק׳ עם הלבוש דיסוד דז״א ולחברו עם המוחין דחו״ב שהם הבית של תש״י העומד ברישא דנוק׳ וגם יכוין לקשרא שכינתא עם בעלה שהם סוד שילוב הוי״ה ואדנות ולהמשיך להם ש״ע נהורין שהם מספר שני אל מלאים כמספר רצועה עכ״ל, א״כ משמע שצריך לקשור היוד ברצועה עם התפלה בשעת הנחה ולכוין, וכ״מ בהדיא מדברי מ״ח פי״ד מתיקון תפילין אות ז׳ ופ״ב מהנחת תפילין אות ד׳ יעו״ש, וכ״כ בסידור הגאון רבינו אליהו מווילנא בכוונות תפילין דף כ״ד ע״א וז״ל והרצועה ו׳ ז״א, כובש הנוק׳ ע״י אות יוד שהוא קשר ש״י ואז הוא ג״כ כבוש וקשור עמה ע״י היוד כי ו׳ עם יוד קשור תמיד גוף וברית וכשהברית מתיחד הוא ג״כ קשור עמה דכל חמודותיה ביה עכ״ל, וכ״כ בביאורו על הק׳ התיקונים דף יוד ע״ב על תיבות ות״ת איהו כובש באות יוד עם ה׳ תתאה וכו׳ יעו״ש, הרי מוכח בהדיא שצריך לקשור הרצועה שהיא ו׳ עם היוד שהיא קשר תש״י כמ״ש החס״ל ובן א״ח ודלא כמ״ש הש״ץ, ועיין עוד לקמן אות ל״ו:

יד יד) [סעיף ג׳] המנהג הנכון לתקן שהמעברתא וכו׳ עיין מש״ל אות י״א:

טו טו) [סעיף ד'] לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו וכו' בזבחים דף י"ט ע"א מבעיא אם כנה חיה ושערו הוי חציצה לענין בגדי כהונה או לא ולא איפשיטא, ופי' רש"י ז"ל יצא שערו מראשו למטה עד שנכנם בין כתונתו לבשרו מהו וכו' עכ"ל, ופסק הרמב"ם פרק יו"ד מהלכות כלי מקדש דלכתחלה חייצי, והביאו מחה"ש סק"ד וכתב וז"ל אפשר בשער שכלפי הפנים שהן שערות קצרות אמרינן היינו רבותיה, ושער בית השחי יוכיח דלא נסתפק הש"ס אי חייצי בבגדי כהונה, וכן כהן גדול יוכיח שהיה מסתפר כל ערב שבת ולא היה מגלח בתער אלא במספריים, ולא היה מגלחן כעין תער אלא היה מניח מעט מן השערות כמ"ש ביחזקל כסום יכסמו את ראשיהם, וכמבואר בסנהדרין דף כ"ב. וע' בהרמב"ם פ"ח מה' כ"מ ובהשגות הראב"ד שם, ואעפ"כ היה מניח חפילין של ראש. ששערו היה מגולה בין ציץ למצנפת ששם היה מניח תפילין, אע"כ ששער מועט אינו חוצץ דהיינו רבותיה, אבל לצד העורף שהם גדולים ויוצאים חוץ ממקומם וכמ"ש רש"י באיבעיא דהש"ס דלעיל שם הוי חציצה וכו' ומה"ט רע עלי המעשה אותה המגדילים בלוריתיהם מלבד כי הוא דרך שחץ וגאוה ויש קצת איסור ממ"ש ביו"ד סי' קע"ח יש בו איסור בהנחת תפילין כיון שגדולים הרבה ליכא למימר היינו רבותייהו וחוצצים, ומשום מעשה אנשים הללו ליכא למימר היינו רבותייהו, ואפי' לדעת הרשב"א שאמר להלכה ולא למעשה דבראש לא קפדינן אחציצה, מ"מ אפשר כה"ג מודה הרשב"א וכמו שאסור לדידיה על כובע עבה, וכמ"ש מ"א סק"ז משום דלא מיקרי הנחה ע"ג מקום שמוחו של תינוק רופס, וה"ה הני שערות מרובים ה"ה ככובע עבה עכ"ל, והב"ד פתה"ד אות ג', פתחי עולם אות ו', וכ"כ קיצור הש"ע סי' יוד אות ו', בן איש חי פ' חיי שרה אות ה'. מיהו הפרמ"ג בא"א אות ד' כתב דדוקא שער ארוך היוצא שלא במקומו הוא חוצץ אבל במקומו בין עיניך וצואר אחת היא ואינו חוצץ יעו"ה. וכיוצא בזה כתב הרב מי"ק דשער הראש היורד למטה דלאו מקום רביתיה הוא חוצץ ויש להסתלק מן הספק יעו"ש. וכ"כ פני אריה סי' ו' וז'. והב"ד עיקרי הד"ט סי' ב' אות פ"ג, אבל אותם המגדלין בלוריות לפניהם ובשעת הנחת תפילין נותנים את השערות למעלה על הראש ועליהם הקציצה שלא יהיו השערות תלויות למטה בין עיניהם נראה דלכ"ע הויין חציצה דלאו היינו רביתייהו. פאת השלחן על קיצור הש"ע שם:

טז טז) שם לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו וכו' כנה מתה ועפר לא מבעיא דחוצץ, זבחים שם, מ"א סק"ד, א"ר אות ד' ר"ז אות ז', ש"ץ דף ל"ח ע"א, ובשל"ה כתב לרחוץ מקום הנחת תפילין, מ"א שם, ר"ז שם, ש"ץ שם, חס"ל אות ג' ופשוט שהנוהגים כן צריכין לנגב המקום היטב אי משום כבוד תפילין ואי משום שהמים אפשר שהם מפסיקין ובעינן שהתפילין יהיו על בשרו ממש דוגמא דבגדי כהונה כמ"ש הרא"ש, ברכ"י אות א' ועי"ש. ש"ץ שם, שע"ת אות ו' ועי"ש שכתב דנראה דהשל"ה כ"כ לפי שהמשכים לחצות נותן אפר תחת פאר וכשרוצה להניח תפילין צריך לרחוץ המקום משום כבוד תפילין וכן הוא בכתבי האר"י ז"ל עי"ש עכ"ל, והא דאמר משום כבוד תפילין ולא אמר משום חציצה נלע"ד דאי משום חציצה היה די להסיר אותה במפה או במסרק אבל משום כבוד תפילין צריך לרחוץ אותו במים כדי שיהא נקי יפה, ובזה נסתלקה קושית יפה ללב באו' ב' על השע"ת:

יז יז) אבק עפר איבעיא שם ולא אפשיטא. ופי' רש"י דק ואינו מרגיש בו עכ"ל, ויש ליזהר בזה לכתחלה וכמ"ש הרמב"ם פרק יוד מה' כלי מקדש, על כן לפעמים כשמנשב רוח חזק ומעלה אבק על שער ראש האדם מקום הנחת תפילין צריך לרוחצו:

יח חי) בשו"ת פני אריה סי' ו' כתב דאבק לבן שמפזרין כיון שהוא לנוי אינו חוצץ. ואני אמרתי בחפזי דיש להשיב ממ"ש בברכ"י סי כ"ז [הב"ד לעיל אות ט"ז] דאפילו דבר שאינו חוצץ יש להקפיד דבעינן על בשרו ממש כבגדי כהונה עי"ש, וצריך עיון בדבר, קשר גודל סי' ג' אות ל"א:

יט יט) לא יפה עושים קצת הנוהגים לכרוך הרצועה ביד תחת התפילין דהוי חציצה' לב"ש על מ"א סק"ה וכן לפי דברי האר"י ז"ל אין נכון לעשות כן כי זו בחי' בפ"ע וזו בחי' בפ"ע ואיך יפסיק בה בין תפילין לבשרו, ועיין לעיל אות י"ג ובסי' כ"ה אות ס"ד:

כ ך) שם בהגה. ודוקא בתפילין אבל ברצועות אין להקפיד. הט"ז סק"ד והמ"א סק"ה תמהו על מור"ם ז"ל בזה שהרי הרשב"א ז"ל בעצמו סי' תתכ"ז כתב זה להלכה ולא למעשה ואמר זיל בתר מנהגא כמ"ש בירושלמי כל הלכה שהיא רופפת בידך ואינך יודע מה טיבה צא וראה מה ציבור נוהגין ונהוג כן כמבואר כל זה בב"י יעו"ש והרב הלבוש כתב נוהגים להקפיד במה ששייך לקשירה בין בראש בין ביד. וכתב הט"ז שם ונכון הוא וכן כתב עו"ת אות ד'. א"ר או' ד' יד אהרן בהגה"ט. ר"ז אות ז'. ש"ץ דף ל"ח ע"א. סידור בי"ע בדיני הנחת תפילין או' י"ז. שתילי זיתים אות י"א. ולכתחלה אף בכריכות נמי ראוי להניחם על בשרו ובשל ראש מה שתלוי על בגדיו אין להחמיר כלל. פרמ"ג במש"ז אות ד'. וכן כתב שתילי זיתים שם דבמקומו נוהגים להקפיד אף במה שאין שייך לקשירה ובשו"ת יד אליהו סי' ג' העלה דחציצה בחנם בלי צורך פשיטה דאינו נכון אף ברצועות אבל ביש לו איזה צער או קפידא בדבר שרוצה לעשות כן אין להקפיד כלל ברצועות יעו"ש. והביאו בי"ע שם וכתב וכן עיקר. ועיין במ"א שם:

כא כא) הלובש בתי עינים יזהר שלא יתחוב אותה בין הרצועה ובין בשרו אלא יתחבם בין הרצועה ובין הכובע ואם אי אפשר לו בל"ה צריך שיזהר בזה לפחות בק"ש וברכותיה ובתפילת העמידה. הרה"ג החסיד בן א"ח פ' חיי שרה אות ה'. ואם א"א לו גם בזה כבר כתבנו לעיל בשם יד אליהו דמותר, ועיין עוד נקמן סוף אות כ"ט:

כב **כב) אסור** להניח תפילין של ראש על השער נכרי שלובשים על ראשם הנקרא פירוק״א בלע״ז, תשו׳ דבר שמואל סי׳ רצ״ב, והביאו יד אהרן בהגה״ט. סידור בי״ע שם אות ך׳, וכן כתב החס״ל אות ג׳:

כג **כג) [סעיף ה׳] אדם שהוא עלול לנזילות וכו׳.** פי׳ שיש לו מכאוב בראשו ואה יגלה ראשו יזיק לו הקרירות, וכיון שיש דעות דס״ל בתש״ר אין חשש בחציצה דהא כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ולא נאמר בין עיניך אלא לסיום מקום. זה שהוא אנוס יסמוך על זה ומכל מקום יניחם על כובע דק שאז יוכל להניח כנגד מקום שמוחו של תינוק רופס. משא״כ בכובע גדול. ט״ז סק״ה. מ״א סק״ז. ד״מ ח״א חא״ח סי׳ ז׳. יד אהרן מ״ב בהגב״י אות ג׳. מיהו הב״ח החמיר וכתב דאין להקל כלל אף למי שעלול לנזילות להניח תפילין של ראש על כובע דק בשעת קריאת שמע ותפילה. אלא כדי לצאת ידי חובתו גם לדעת הרא״ש והטור צריך שבשעת הברכה ובשעת קריאת שמע ותפלה יהיו על בשרו בלי חציצה כלל יעו״ש, והביאו עו״ת אות ה׳. שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ וכתב וכן עמא דבר. וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות ז׳. אמנם אם גדל עליו הכאב מאד ולא יוכל להניחם אם לא בדרך זה ודאי שיש לסמוך על דברי מרן ז״ל והאחרונים ואפי׳ אם ישארו על כובע הדק בשעת קריאת שמע ותפלה כיון דלא אפשר בענין אחר וזה יותר טוב משלא יניח תש״ר כלל. ובתשב״ץ סי׳ ל׳ כתב דאין להניח תפילין על הכובע דק על ראשו ומותר לכסות אותם בסודרו. והא דאמרינן וראו כל עמי הארץ וכו׳ היינו שיהיו בראש במקום שהם נראים יותר. וראו כמו ושמעו וכל העם רואים את הקולות יעו״ש והביאו שע״ת אות ח׳ והכל לפי מה שהוא אדם מה שיכול לעשות ולזהר במצות ה׳ יותר יעשה ותע״ב:

כד **כד) שם** יש להתיר לו להניח תש״ר על הכובע דק וכו׳ מי שיש לו נתק בראשו וזימנין דניזוק וגם מתלכלכין טוב שיניחם על כובע הדק. ברכ״י אות ג׳ בשם דבר משה חא״ח סי׳ ז׳. ש״ץ דף ל״ח ע״א. זכ״ל ח״א אות ת׳. סידור בי״ע בדיני הנחת תפילין אות כ״א ועיין בס׳ ראש משביר ח״א סי׳ ב׳ דשקיל וטרי בהאי עניינא והעלה דאין להניח על הכובע יעו״ש. והביאו דברי מנחם בהגה״ט אות ב׳ ועכ״פ בשעת ק״ש ותפלה ישתדל שיהיו בלא חציצה כלל. חס״ל אות ד׳:

כה **כה) שם** יש להתיר לו להניח תש״ר על הכובע דק וכו׳ וכן מי שיש לו מכה בידו ולא סגי בל״ה מותר להניח תש״י על הסמרטוטין שע״ג המכה, רק שיכסם בבגד משום דכתיב והיה לך לאות על ידיך ולא לאחרים לאות. מ״א סק״ו וכ״כ א״ר אות ה׳. וכ״כ ח״א כלל י״ד אות י״ד. ר״ז אות ח׳. פרמ״ג במש״ז אות ו׳ ואות ז׳. ש״ץ שם. חס״ל שם. וגם בזה כתב החס״ל בשעת ק״ש ותפלה ישתדל שיהיו בלא חציצה כלל:

כו **כו) י״א** דוקא להניח על הסמרטוטין דאינו רק משום חציצה אבל על בגד אסור אע״ג שילבוש עליו בגד אחר. ח״א שם. וכ״כ אה״ח והביאו פתחי עולם אות ט׳. וי״א דלא שנא. ר״ז שם. סידור בי״ע שם אות כ״ב. וכל זה אם המכה היא בכל חצי עצם הסמוך לקובד״ו לדברי מרן ז״ל ולדברי הגר״א אם היא בכל מקום בשר התפוח שבעצם הקובד״ו ובין בית השחי כמש״ל אות ג׳ אבל אם יש מקום פנוי שאין בו מכה וראוי להניח בו תפילין מניח שם ואין להניח ע״ג הסמרטוטין משום חציצה והוא פשוט אמנם הנראה שיש לסמוך בזה על דברי הגר״א ז״ל ולהכשיר כל בשר התפוח שבכל אותו העצם אם יש בו מקום להניח תפילין כי זה יותר טוב מלהניח על גבי הסמרטוטין ויהיה חציצה עיין לקמן אות כ״ט:

כז **כז) שם** על הכובע דק וכו׳ אבל על כובע עבה אסור להניחם דלא מיקרי הנחה על הראש מקום שמוחו של תינוק רופס. ר״ז אות ז׳. בי״ע שם אות ך׳. והח״א כלל י״ד אות י״ד כתב הטעם דאין מניחין כובע עב מפני שאינו יכול להניחו על הראש במקום שמוחו של תינוק רופס. וכ״כ הפרמ״ג במש״ז אות ה׳ ונפקא מינה דלטעם המ״א בעינן דק ממש כדי שיהא סמוך לראש אבל אם הוא עבה לא מיקרי הנחה על הראש. ולטעם הח״א והפרמ״ג לא בעינן דק ממש אלה כל שיכול להניחו על הראש במקום שמוחו של תינוק רופס. וכ״כ המאמ״ר אות ה׳ דלא בעינן דק ממש ויכול להניח על כיסוי ששוכבים בו בלילה הנקרא בריט״ו וכיוצא בו וכ״ש מי שיש לו מיחוש הראש דנוהגים לשום עוד סודר על גובה מצחה ועל מקום הנחת תפילין. ולא הוציאו אלא כעין מצנפת שקורין טורבא״ן או כובע שלנו הנקרא קאפיל״ו דבאלו א״א לכוין להניחם במקוה שמוחו של תינוק רופס יעו״ש, ועיין לעיל אות כ״ג:

כח **כח) שם** ויכסם מפני הרואים. כדי שלא ילמדו הרואים להניחם על הכובע בלא סיבה מספקת. ב״י. וע׳ ט״ז סק״ו ופרמ״ג במש״ז אות ו׳:

כט **כט) שם** הגהה, והמניחים בדרך זה לא יברך על של ראש רק יברך על של יד להניח. ויכוין להוציא גם של ראש בברכה אחת. עו״ת א׳ ה׳. וכ״כ ח״א שם. ר״ז שם. פרמ״ג שם. וה״ה אם מניח של יד בדרך זה (דהיינו על סמרטוט) לא יברך על ש״י דהא י״א דחציצה פוסלת. מ״א סק״ח. וכ״כ ח״א שם. ר״ז אות ח׳, ש״ץ דף ל״ח ע״א. סידור בי״ע שם אות כ״ב. חס״ל שם. מיהו על תש״ר מברך שתים פרמ״ג במש״ז אות ה׳ ואות ו׳ ובא״א אות ח׳. וזהו לסברת מור״ם ז״ל דס״ל דמברכין על תש״ר שתים כמ״ש סי׳ כ״ו סעי׳ ב׳ בהגהה אבל לס׳ מרן דאין מברכים על תש״ר אלא אחת כמ״ש מרן ז״ל שם גם כאן אין לברך כ״א ברכה אחת על תש״ר והיא על מצות ויכוין לפטור תש״י וכן אם הוא מניח תש״ר על כובע דק מברך על ש״י להניח ופוטר את

ש״ר ואם אינו לובש כ״א תש״ר לבדו על הכובע ואינו לובש תש״י מאיזה סיבה לא יברך על תש״ר מחמת הפלוגתא, אבל אם יש מכה במקום כריכת הרצועה ויש עליה סמרטוט מותר להניח ולברך אף ע״ג שיש חציצה בין הרצועות. ח״א שם. וכ״כ המ״א סק״ה יעו״ש. וע׳ מש״ל אות ך׳:

ל ל) אם שכח והניח תפילין עם התיק שלהם ובירך עליהם אין צריך לברך שנית. אבל אם התיק מכסה גם למטה תחת המעברתא והיתורא דאז הוי חציצה צ״ל שנית. מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ יו״ד אות ד׳. ולדידי צ״ע אם יוכל לברך שנית בענין זה כיון דיש פלוגתא בזה אם חציצה פוסלת בין בתש״י בין בתש״ר כאשר יעויין בב״י ובדברינו לעיל אות כ״ג ואות י״ט. על כן אם אירע כזה ישתדל לשמוע הברכה מאחרים אם אפשר ויתכוין לצאת או יהרהר הברכה בלבו. ועיין מש״ל סי׳ ח״י אות ז׳. ועוד עיין פתחי עולם סי׳ כ״ז אות ל״ג מ״ש בשם פ״ת שהצריך עיון על זה ממקום אחר:

לא לא) [סעיף ו׳] איטר יד ימינו וכו׳ הכי איתא בפ׳ הקומץ (מנחות דף ל״ז ע״א) ת״ר אטר מניח תפילין בימינו שהוא שמאלו. והתניא מניח בשמאלו שהוא שמאלו של כל אדם אמר אביי כי תניא ההיא בשולט בשתי ידיו ע״כ, ולשון זה נוכל לפרש דלא מקרי אטר ומניח תפילין בימינו שהוא שמאלו אא״כ הוא שולט בכל דבר בשמאלו בין בכתיבה בין בשאר מלאכות אבל אם הוא כותב בימין ושאר מלאכות עושה בשמאל או איפכא מניח בשמאל כל אדם דכל שאינו עושה כל מלאכתו הצריך לו בשמאל מיקרי יד כהה דהא אינה יכולה לעשות לו כל מלאכתו. ואף על גב דבימין נמי אינו יכול לעשות כל מלאכתו מכל מקום אמרינן מה ראית וכו׳ ושדינן ליה ארובא דעלמא. מיהו הרא״ש כתב בהלק״ט סי׳ י״ח בשם סה״ת והביאו ב״י דאדם הכותב בשמאל ושאר רוב מעשיו עושה בימין או כותב בימין ושאר רוב מעשיו עושה בשמאל זה הכלל יניח תפילין ביד שתש כחה כרב אשי דדריש יד כהה ולא אזלינן בתר כתיבה עכ״ל וכתב ב״י דכן נראה שהוא מסקנת המרדכי. ובסמ״ק כתב דאם כותב בימינו ושאר כל מלאכתו עושה בשמאלו הוי כשולט בשתי ידיו ומניח תפילין בשמאל. ושני סברות אלו הביאם מרן ז״ל בש״ע בשם י״א וי״א. ובהרגיל עצמו לעשות מלאכה בשמאל כתב שם המרדכי דלא הוי הרגלתו כלום למיקרי אטר אא״כ נולד כן וכו׳ ויש לדחות היינו הך דמשני בשולט בשני ידיו. ומיהו נראה לר״ן דבעיקר כח תליא מילתא ע״כ. והביאו ב״י. וא״כ בזה דהרגיל עצמו נמי בפלוגתא שניא וכ״כ המ״א סק״ט. אמנם הרב מהר״י צמח בס׳ זר זהב האריך והרבה בראיות שאטר יד ימינו אינו רשאי לשנות משאר כל אדם שלא לשנות הסדר העליון יעו״ש. והביאו ש״ץ דף מ׳ ע״ג. שע״ת אות י״א. יפה ללב אות ג׳. בן איש חי פ׳ חיי שרה אות ז׳, וכ״כ בס׳ נגיד ומצוה יעו״ש. והאמת אתו שכן האר״י ז״ל בשער הכוונות דרוש ז׳ דתפילין נתן טעם בסוד שצריך להיות תש״י דוקא בזרוע שמאל יעו״ש. על כן מי שהוא אטר ועושה כל מלאכתו בשמאל בין הכתיבה בין שאר מלאכות דזה לכ״ע הוי אטר מניח תפילין ביד שמאלו שהוא ימין של כי אדם ומברך עליו ומתפלל בו כיון דדין האטר נזכר בגמרא רק אחר התפלה כשיחלוץ התפילין חוזר ומניח ביד שמאל של כל אדם כדי לצאת י״ח לדעת מהר״י צמח והאר״י ז״ל ולא יברך עליו כ״א בלא שם ומלכות ויהרהר שם ומלכות בלבו ויקרא בו ק״ש. וכ״כ בן א״ח שם. וזה שחוזר ולובש בשמאל כל אדם אם ידו משגת יעשה שני תש״י כדי שיבוא הנחת תפילין על הסדר המעברתא לצד הכתף והקציצה לצד היד והיוד לצד הלב. ואם א״א לו ישאל תפילין מאחר או יהפוך התפילין ויהיה המעברתא לצד היד והקציצה לצד הכתף כדי שיהיה היוד לצד הלב כמש״ל אות י״א. אבל אם כותב בימין ועושה שאר מלאכתו בשמאל או איפכא וכן מי שהרגיל עצמו לעשות מלאכה בשמאל זה יניח בשמאל כל אדם ויברך עליו ויתפלל בו. דכיון שיש בזה מחלוקת הפוסקים אמרינן דעת המקובלים תכריע ולא חיישינן לספק ברכות. כמש״ל סי׳ כ״ה אות ע״ה יעו״ש. ועוד כיון שהוא ספק שיש בו מחלוקת הפוסקים שדינן ליה בתר רובא דעלמא. ואע״ג דמרן ז״ל כתב בזה י״א וי״א. ובי״א בתרא כתב לילך אחר הכתיבה וק״ל דדעתו ז״ל לפסוק כדיעה שנייה קים לן אלו היה רואה דברי האר״י ז״ל גם הוא היה פוסק כן וכמש״ל סי׳ כ״ה אות ע״ה, מיהו הרוצה להחמיר ולהניח גם ביד ימין דכל אדם אחר התפלה תע״ב, ומ״ש החס״ל סוף אות ה׳ דאיש כזה יניח תפילין בב׳ ידיו בשעת ק״ש וכו׳ אינו נראה ועוד דאיכא חשש דבל תוסיף. כמ״ש יפה ללב שם וכ״כ בן א״ח שם אלא מ״ש הוא העיקר ודע דנפקא לן עוד מזה ממ״ש לענין כתיבת תפילין דדרשו שם במנחות וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשורה בימין וא״כ צריך לכתוב ביד שקושר בה תפילין ואע״ג דרש״י ז״ל שם כתב דרוב בני אדם כותבין בימין וכו׳ משמע דבדיעבד כשר אם לא כתב ביד ימין אין כן דעת הפוסקים אלא אפי׳ בדיעבד פסול כמ״ש בסי׳ ל״ב סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בסה״ק קול יעקב יעו״ש. וא״כ מו שהוא כותב ביד ימין ועושה מלאכתו בשמאל או כיתב בשמאל ועושה מלאכתו בימין כיון שכתבנו שצריך להניח תפילין בשמאל כל אדם צריך לכתוב תפילין דוקא ביד ימין של כל אדם כיון שקושר בה תפילין. ועיין מ״ש בקול״י לסי׳ ל״ב אות כ״ה. ואם הוא כותב בשמאל של כל אדם וגם כל מלאכתו עישה בשמאל של כל אדם שכתבנו לפום דינא צריך להניח בימין של כל אדם ומברך עליו אלא רק שצריך לחוש לסי׳ מהרי״ץ ולהניח תפילין אחר התפילה בשמאל של כל אדם גם בכתיבה כן דבעל נפש יחוש לסברת מהרי״ץ דלסברתו צריך לכתוב בימין של כל אדם שקושר בה תפילין וא״כ לצאת אליבא דכ״ע צריך לקנות תפילין דוקא ממי שכותב בימין של כל אדם וגם שאר מלאכתו עושה בימין של כל אדם וכ״כ מהרי״ח בספר רב פעלים חא״ח ח״ב סי׳ ט׳ יעו״ש. אמנם לפום דינא אם כותב בשמאל של כל אדם וגם כל מלאכתו עושה בשמאל של כל אדם שהוא ימין דידיה מותר וכמ״ש מרן ז״ל בסי׳ ל״ב סעי׳ ה׳ ועיין קול יעקב סי׳ ל״ב אות כ״ד:

לב לב) [סעיף ז'] אעפ"י שיש לאדם מכה וכו' ואם יש לו מכה בכל זרועו פטור מתש"י. עיין סי' ל"ח סעי' ט'. מ"א ס"ק י"א. ר"ז אות ח'. סידור בי"ע בדיני הנחת תפילין אות י"ג. ואם אינו מצטער כ"כ מניח תש"י ע"ג סמרטוטין בלא ברכה כמש"ל אות כ"ה ואות כ"ו. אבל אם המכה גדולה וצער גדול יש לו אין להניח אפי' נשאר מקום דמצטער פטור כמ"ש סי' ל"ח סעי' ט'. וכ"כ הפרמ"ג בא"א אות י"א. ומיהו טוב וישר הוא ליישב דעתו ולקיים המצוה כדי שלא יהיה אותו היום חסר מן המצוה כי מה שאינו נעשה היום אינו נעשה ביום אחר כי בכל יום ויום יש בירור ותיקון בפ"ע כמ"ש האר"י ז"ל בשער המצית פ' בהר סיני ובע"ח שער ג' פ"ב. וכ"כ הרש"ש ז"ל בהקדמת רחה"נ דף ב' ע"ג. ומ"ש הפרמ"ג שם ופתחי עולם אות ט"ז דאם המכה בכל מקום התפילין יניח בימין בלא ברכה. א"נ כן לפי דברי האר"י ז"ל שנתן טעם בסוד שצריך להיות תש"י בזרוע שמאל דוקא אלא טוב יותר להניח על הסמרטוטין וביד שמאל מלהניח בימין בלא סמרטוטין כי שם אינו מקום תפילין:

לג לג) שם כי מקום יש בזרוע להניח ב' תפילין וכו' עיין מש"ל אות ג':

לד לד) [סעיף ח'] ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות וכו' היינו שיכרוך על אצבע האמצעי הנקרא אמה ג' כריכות, וכריכה העליונה תהי' בפרק האמצעי של האצבע הזה וב' כריכות תחתונות בפרק התחתון המחובר אל כף היד, כמש"ל סי' כ"ה אות ע' בשם האר"י ז"ל, ועיין שם עוד אות ס"ח;

לה לה) שם ונוהגים העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות, ובכוונות כתוב שצריך לכרוך ז' כריכות על הזרוע בסוד שבע הנערות הראויות לתת לה, והב"ד לעיל סי' כ"ה אות ס"ז יעו"ש, ואם מצערפות ב' חצאי כריכות דתחלת הכריכות וסופן למנין ז', נחלקו רבוותא ז"ל, הרב מוהר"ר אהרן משה ז"ל ס"ל דלא מצטרפי ובעינן ז' כריכות שלמות אך הרב שם חדש ז"ל בסוף ח"א דף קכ"ו הביא דבריו וחלק עליו וס"ל דמצטרפי יעו"ש, והב"ד פתה"ד אות ד', אמנם מדברי האר"י ז"ל שנתן בהם טעם בסוד משמע דלא מצטרפי דבעינן ז' כריכות שלימות וכן פסק הרה"ג החסיד בן איש חי פ' וירא אות ט"ו:

לו לו) שם הגהה, ואין לכרוך הרצועה על התיתורא וכו' והטעם כתוב שם בדרשות מהרי"ל שצריכין להיות כתפילין של ראש שאינם מהודקין, והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ד', וכתב עליו וז"ל ולא נהירא דבתפילין של ראש כתיב והיו לטוטפות בין עיניך ובשל יד כתיב וקשרתם ואעפ"י שהוא ז"ל כתב דוקשרתם תתקיים במה שקושרים הרצועה תוך המעברתא, זאת אינה קשירה אלא תלייה דומיא דתפילין ש"ר הילכך לית דחש להא דמהרי"ל ז"ל ואם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר שכל העולם נוהגים לקשור המעברתא עם הרצועה וכו' עכ"ל, וכ"כ מו"ק בזה הסי' ובסי' כ"ח ובספרו עמודי שמים דנ"ט סע"ב, וכ"כ המחב"ר או' ה' ובס' אור צדיקי' ד"י ע"ג או' ו' יפ"ל או' ו' וכ"כ אנן לעיל אות י"ג בשם האר"י ז"ל והאחרוני' יעו"ש, ומ"ש הלבוש טעם להגהה זו כתב עליו דברי חמודות או' מ"ד דדברים אלו בדה מלבו משום שלא ידע איה מקומה של הגהת רבו ואיננו יעו"ש, ועיין להרב יפ"ל ז"ל שם שדחה דברי הלבוש הנ"ל ממקום אחר ולא זכר דברי חמודות הנז:

לז לז) יש ליזהר כשחולץ התפילין ורוצה לקשור הרצועה עם הבית כדי שלא ישמטו שלא יכרוך הרציעה על המעברתא ועל הרצועה או על הבית והרצועה אלא יכרוך על הרצועה היוצאה מן המעברתא בקירוב ועל הרצועה הכרוכה ובזה יתקשר הבית עם הרצועה אבל לא יכרוך הרצועה על המעברתא ועל הרצועה ויקשור מפני שכל אחד יש לה בחי' קדושה בפ"ע. כמבואר בשער הכוונות בדרושי התפילין דרוש ז' וסוף דרוש ד'. ופע"ח שער התפילין פי"א. וגם לפי הפשט יש פלוגתא אם יש להניח הרצועה על הקציצה כי לדברי המו"ק יש קדושה ברצועה כמו הקציצה ומותר להניח ולדברי הט"ז סק"ט אסור עיין פרמ"ג במש"ז אות ע' ובפתיחתו לסי' ל"ב (והיא סוף סי' ל"ב בא"א) ויפה ללב אות ה'. ע"כ יש ליזהר בזה. ומה שאנחנו קושרים היוד עם הבית ברצועה בשעת הנחה שאני לא כן בחנם עיין מו"ק שם ועוד עיין במ"א סי' כ"ח סק"ד ובדבריו לשם אות יו"ד:

לח לח) [סעיף ט'] מקום הנחת תש"ר מהתחלת עיקרי השער במצחו וכו' וכל התפילין צריכים להיות מונחים במקום שיש קרחה דהיינו שיהיה קצה התחתון בעיקרי השער. ט"ז סק"י. והב"ד יד אהרן בהגה"ט וסו"ב אות ג' וש"ץ דף ל"ז ע"ד. והרב בית יעקב סי' קל"ה השיג על הט"ז וכתב דהנחת תפילין דהוייא בתחלת עיקרי השער היינו התיתורא שיתחיל משם ולא הקציצה יעו"ש. והביאו יד אהרן שם וש"ץ שם. ואיננו כי גם דברי הט"ז יתפרש כן. וכ"כ מאמ"ר אות ח'. פרמ"ג במש"ז אות יו"ד. וכתב דלא כדמשמע בא"ר אות יו"ד דהתחלת קצה הקציצה תהי' מונחת במקום שמתחילין עקרי השער במצח אלא כי גם התיתורא כולה תהיה במקום שער. וכ"כ ר"ז אות י"ד שקצה התחתון של התיתורא יהיה מונח על מקים התחלת עיקרי השער במצח. וכ"כ קיצור ש"ע סי' יו"ד או' ג'. וכ"כ הברכ"י בשיו"ב אות א' בשם דברי יוסף סי' ס"ג. וז"ל יניח קציצה של ראש מיושבת ומושכבת על הראש. ומהתחלת עיקרי שער הפדחת יניח התיתורא עכ"ל. וכתב ודלא כגן המלך סי' קנ"ג. וכ"כ בספרו קשר גודל סי' ג' אות יו"ד. והביאו ש"ץ שם. סידור בי"ע בדיני הנחת תפילין אות י"ד. שע"ת אות ט"ז. ודלא כהעי"ת אות ח'. ובשל"ה כתב שיהא נראים קצת השערות למטה מן התפילין ונתן סי' במ"ש וסביביו נשערה מאד. והביאו סו"ב או' ד' חס"ל אות ב' שתילי זיתים אות כ"ג. ואיש זקן שנשרו שערות ראשו וכן הקרח אעפ"י שאין להם עתה

שער בראשם יניחו התפילין במקום שהיה בו שער מקודם. וזה ניכר בחוש שיש הפרש בין עור הקרחת לעור המצח שאין צומח שם שער אצל כל אדם. בן א״ח פ׳ חיי שרה אות א׳:

לט טל) שם מקים הנחת תש״ר מהתחלת עיקרי השערות וכו׳. ועיקרי השערות לא מי שיש לו שערות ארוכות ושוכבים עד חצי מצח ומניח שם תפילין רק התחלת מקום התפילין מהתחלת עיקר השער. פרמ״ג שם ר״ז שם קיצור ש״ע שם. בן א״ח שם:

מ מ) שם מקום הנחת תש״ר מהתחלת עיקרי השערות וכו׳. תפילין שהניחם למטה מצמיחת השערות וכן הקשר שהניח למטה מצמיחת השערות על הצואר (ועיין לקמן אות מ״ג) לא די שלא קיים המצוה אלא שמברך ברכה לבטלה. שלטי הגבורים אשר סביב המרדכי בפרק במה מדליקין. כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ח׳. ט״ז סק״י. א״ר אות י״א. סו״ב אות ד׳. תפלה לדוד דף ך׳ ע״א. ש״ץ דף ל״ז ע״ד. חס״ל אות ז׳ בהגהות אה״ב. כף החיים סי׳ יו״ד אות ך׳. שתילי זיתים אות כ״ג. ואם מניח אפילו מקצתו על המצח במקום שכלו השערות היא מדרך הקראים ולא יצא י״ח. ח״א כלל י״ד אות יו״ד. בן א״ח שם. ועיין מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ יו״ד אות א׳. וז״ל החס״ל אות ז׳ והן בעון ענינו הרואות כי הרבה נכשלים בזה ומניחים התפילין ממש על מצחן ואף שלפעמים מוחין בהם הרואים והוא נותנן למעלה לא הועילו בזה. שחוזרין ונופלין. ה׳ הטוב יכפר בעד. וראוי ליראי ה׳ ולחושבי שמו לעמוד בפרץ וליקח התפילין ולקצר הקשר באופן שיהיו מונחים במקומן עכ״ל. ועיין יפה ללב ח״ב אות ב׳ שכתב שצריך אזהרה גדולה ע״ז להדריכם וללמדם להמון העם מקום הנחתם. וגם להודיעם עונש הדבר ולא יזידון עוד. וכמו שהוכיח הרב שבט מוסר פ״ך דף נ״א ע״א. ועוד עיין להרב סו״ב בענייני התפילין שקודם לסי׳ כ״ה דף ח׳ ע״ד שקרא תוכחת מגולה לזה. וכתב שכל גדול העיר הירא והחרד לדבר ה׳ ישגיח על זה לשלוח תמיד ממונים מבית לבית לראות שיהיה הקציצה והקשר מונחין במקומן יעו״ש. והביאו יפה ללב ח״א אות ו׳. ואם הרואה אינו יודע לעשות קשר התפילין כדי לקצר לו הקשר ויהיו מונחים במקומם לפחות יאמר לבעל התפילין שהוא ילך אצל האומן ויתקן וגדול שכר המזכה:

מא מא) שם עד סוף המקום שמוחו של תינוק רופס. והוא כל גובה הראש. טור. לבוש. סו״ב במקור חכמה אוח ד׳. ועיין פתחי עולם אות כ״ב שכתב בשם אה״ח שהוא עד חצי שיפוע הראש ולפי דברי מחה״ש לא יש כ״א ארבעה אצבעות או חמשה אבל לא ששה. שכתב בסי׳ ל״ד סק״ה וז״ל ולפמ״ש סי׳ ל״ב במ״א ס״ק נ״ו דשיעור רוחב התפילין שני אצבעות עם התיתורא ומעברתא ואין מקום בראש כ״א שיעור ארבע אצבעות. המניחים שני זוגות בפעם אחת צריכים ליזהר שלא יהיו התפילין רחבים עם המעברתא ותיתורא יותר משני אצבעות לבל יצטרך להניח של ר״ת על מעברתא של רש״י. ואולי יש לומר שיש מקום ה׳ אצבעות רק שאינו ששה אצבעות עכ״ל:

מא) והנה בענין הנחת תפילין דרש״י ודר״ת אי שרי להניח תפילין דר״ת על מעברתא דרש״י. כתב החס״ל אות ג׳ וז״ל יש להסתפק למניחין שני זוגות תפילין דלפי סודן אפשר דלא חייצי דגוף אחד חשיבי אמנם לפי פשוטן שיכוין לצאת באותן שהן אליבא דהלכתא ואינך חשיבי כרצועות בעלמא בודאי יש ליזהר בין בשל יד בין בשל ראש שלא יתן הקציצה של האחד על המעברתא של האחר אלא יהיו זה ע״ג זה מופרדים ומונחים כולם על הבשר עכ״ל, מיהו הרואה ומדקדק בדברי הרב ז״ל ובש׳ הכוו׳ יראה כי גם לפי סודן שלדברים לא יכון להניחם זה ע״ג זה ולא יש ספק. והרי לך לשון שער הכוו׳ בדרוש ו׳ דתפילין. אופן הנחתן הוא זה כי תחלה יכניס בזרועו תש״י דרש״י ואח״כ תש״י דר״ת ושניהם יניחם במקום הנקרא קבורת של פרק העליון שבזרועו השמאלי ודרש״י יהיה למעלה סמוך כלפי צד הכתף ודר״ת סמוך לפרק אמצעי. וכן בתש״ר יניח בתחלה דרש״י ואח״כ יניח דר״ת למעלה מרש״י. וכן גם הקשר של תפילין דרש״י יניח בעורף יותר למטה מן הקשר תש״ר דר״ת. וטעם הקדמת הנחת תפילין דרש״י הוא לפי שבתחילה קודמין ליכנס מוחין דאמא ואח״כ נכנסין מוחין דאבא שהם תפילין דר״ת. ולכן כשאתה כורך הרצועות סביב הזרוע תשים הרצועה דר״ת תחת הרצועה דרש״י באופן שלא תתגלה דר״ת כי כן אורות אבא מכוסים באורות אמא עכ״ל. וכן הוא בפע״ח שער התפילין פ״י ובעו״ת דל״ה ע״א הנ״מ, מ״ח פ״א אות ו׳ ופ״ג אות ז׳. אתה הראתה לדעת כי הרב סדר לך אופן הנחתם שיהיו זה אצל זה ולא זה ע״ג זה, וגם נתן לך טעם שאורות אבא מכוסים באורות דאימא וא״כ אם יניח הקציצה דר״ת על המעברתא דרש״י הרי עשה להפך שכסה אורות דאמא באורות דאבא וכן לא יעשה וגם בתפילין דיד דכשניח הקציצה דרש״י על המעברתא דר״ת יהיו אורות דאבא מכוסים אפ״ה לא יעשה כן מפני שהמעברתא יש לה בחי׳ אחת והקציצה בחי׳ אחרת כמבואר בשער הכוו׳ דרוש ז׳ דתפילין ואיך יפסיק בחי׳ המעברתא בין היד לבחי, התפילין ומפני זה הוצרך לפרש לך הרב ז״ל דשניהם יניחם במקום הנקרא קיבורת כדי שלא תטעה בזה. וכ״כ בן א״ח פ׳ וירא סוף אות כ״א. ומ״ש הפתה״ד סי׳ ל״ד אות א׳ משם שם חדש ז״ל ח״א דקי״ג ע״א דליכא חציצה בזה והביאו יפה ללב בזה הסי׳ אות ב׳ כבר דחה דבריהם הרב הגדול בן איש חי בספרו רב פעלים ח״ג בקו׳ סוד ישרים סי׳ ז׳ יעו״ש וא״צ לכפול הדברים וכן אותם המרכיבים תפילין דר״ת ש״ר על עובי מעברתא דרש״י דהיינו שמושיבין התיתורא דר״ת על עובי המעברתא דרש״י ויהיה מונח על עובי המעברתא ועל האויר לא אריך למעבד הכי שצריך התפילין להיות כולו מושכב על שערו ועל בשרו כמש״ל אות ל״ח בשם דברי יוסף והאחרונים וגם לפי דברי האר״י ז״ל אין זה נכון על כן צריך ליזהר לעשות התפילין שיהיה בין שניהם דרש״י ודר״ת כמו ד׳ או ה אצבעות עם התיתורא כדי שיונחו

במקומם הראוי להם ובש״י אם היו יותר גדולים מזה בדיעבד אין להקפיד כמש״ל אות ג׳ יעו״ש. ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ב אות ק״ץ. ועוד עיין לקמן סי׳ כ״ח אות י״א:

מב מב) [סעיף י׳] צריך שיהיה הקשר מאחורי הראש למעלה בעורף. ר״ל בגובה העורף שהוא סוף הגלגולת. ב״י בשם הרמב״ם. וכ״כ מ״א ס״ק ט״ו. א״ר אות י״א. סו״ב אות ד׳. ר״ז אות ט״ו. ש״ץ דף ל״ז ע״ד. שתילי זיתים אות כ״ד והוא נגד הפנים. מ״א שם מפרק קמא דחולין דף י״ט ע״ב. ר״ז שם. ש״ץ שם. שתילי זיתים שם. אבל למטה מסוף הגלגולת הוא נגד הצואר ולא נגד הפנים ולכן צריך ליזהר שתהיה הרצועה המקפת את הראש מצומצמת ומהודקת סביב ראשו. ולא יהיה היקף הרצועה גדול מהיקף הראש דאז איכא תרתי לריעותא חדא דצריכים הידוק ממש דבעינן וקשרתם לאות וכו׳ וההדוק הוא הקשירה. שנית דאי הם רפויים סביב היקף ראשו אז יפול הקציצה לפניו על מצחו. או יפול הקשר לאחריו למטה בצוארו ולא יהיו במקומם הראוי להם. מחה״ש ס״ק ט״ו. וכ״כ עט״ז אות ו׳. קשל״ה דף מ׳ ע״ב. יפה ללב אות ו׳. ועיין באות שאח״ז ולקמן אות מ״ח:

מג מג) שם למעלה בעורף. ואם הניח הקשר למטה בעורף בגומא כתב קשל״ה שם בשם שלטי הגבורים לא די שלא קיים המצוה אלא שמברך ברכה לבטלה. וכ״כ נוה שלום אות י״ט בשם קשל״ה. ותימא דהלא השלטי הגבורים בצמיחת השערות תלי מילתא כאשר יראה הרואה בשלטי הגבורים אשר סביבות המרדכי והביאו כנה״ג והאחרונים כמש״ל אות מ׳. וכן השע״ת אות י״ז הקשה קושיא זו וכתב ומ״מ נראה שיש לעשות כן לכתחילה דבעינן שיהיה נהדק היטב סביב לראשו וכמ״ש העט״ז והב״ד באות הקודם יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ח׳ צריך שיהא הקשר מאחורי הראש ע״ג הגומא שיש בעורף ור״ל למעלה מן הגומא והוא בסוף עצם הגלגולת וכמ״ש מרן והרמב״ם ז״ל. וכ״כ יפה ללב שם. מיהו אותם אנשים שיש להם שער בעורף על צוארם לא חשיב הנחה באותו מקום ואפילו בדיעבד כי כן משמע מלשון המרדכי שהב״ד לעיל שכתב וכן הקשר שהניח למטה מצמיחת השערות על הצואר וכו׳ יעו״ש. ואם בשערות לבד תליא מילתא כיון שאמר למטה מצמיחת השערות די ולמה ליה למימר עוד על הצואר אלא לומר לך בעינן שתים דוקא בעינן על צמיחת השער וגם למעלה מן הצואר הא אם הניח למטה מצמיחת השערות או על הצואר ואפילו יש שם שערות לא חשיבא הנחה. ועיין פרמ״ג במש״ז או׳ יו״ד. ועוד עיין בסה״ק חפץ בחייה בדרוש תפילין מה שפרשתי בזה מ״ש ז״ל קשר של תפילין צריך שיהיה למעלה וכו׳ יעו״ש:

מד מד) שם למעלה בעורף ואפילו מקצת ממנו לא יהיה מונח במקום פנוי משיער שאין זה נקרא עורף. ח״א כלל י״ד אות יו״ד. שע״ת אות י״ז. ועיין לעיל אות ל״ח בענין הקציצה וה״ה לענין הקשר:

מה מה) מי שיש לו כובע גדול בראשו הנקרא בוניט״ה יזהר להתיר אותה מעל הראש בעת שמניח תש״ר כמנהג האשכנזים הגם שאין להם כובע כבד מאד כהספרדים שמתוך כובד הכובע גם כן יפול הקציצה שלפניו על מצחו ויפול על צוארו הקשר שלאחוריו. ומצאתי שנתנו סי׳ להסרה זו הסר המצנפת והרם העטרה [יחזקאל כ״א] ר״ל יסיר המצנפת שהוא הכובע מעל ראשו כדי שיוכל להרים התפילין שנקראו עטרה. יפה ללב אות ו׳:

מו מו) שם כעין דלת לצד חוץ. מכאן משמע שאין עושין ד׳ אלא מצד אחד דלא כמו שנוהגים קצת לעשות ב׳ דלתין משני צדדין. מ״א ס״ק ט״ז. וכתב דגמ״ר וז״ל ולא ידעתי מה הפסד יש אם נראה דל״ת משני צדדין דבודאי א״צ להיות ד׳ רק מצד א׳ וע״ז קאמר בגמרא ונוייהן לבר שאם עושה מצד א׳ צריך שיהיה לבר ואם נראית רק לצד פנים פסול אבל אם נראת משני צדדין לא גרע כלל. ותדע דהרי רש״י במנחות דל״ה פירש ונוייהן לבר על שחרות הרצועות ואטו יהיה לפי׳ רש״י קפידא שלא יהיה שחורות גם מבפנים והרי בהדיא אמרינן במנחות דל״ה בין ירוקות בין שחורות ומוקי לה בפנים עכ״ל. והביאו פתחי עולם אות כ״ה. ועיין ב״י סי׳ ל״ב בד״ה ויעשנו כמין דלית וכו׳ ובמ״א סו׳ סי׳ ל״ב:

מז מז) שם כעין דלת לצד חוץ. בטור סיים ולא לצד הראש וכתב הפרישה וז״ל פי׳ ולא יעשה צורת הדל״ת לצד פנים אפי׳ אם השחור לחוץ עכ״ל. והביאו פתחי עולם שם. ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ב אות רל״ז:

מח מח) [סעיף יא׳] צריך שיהי׳ השחור שברצועות לצד חוץ וכו׳ וצריך להניח הרצועות פרודות ורחוקות זו מזו אחת הנה ואחת הנה כדי שיהיה לתפילין קביעות בראשו ולא סגי שיניח הרצועות של הקציצה סמוכות זו לזו. גן המלך סי׳ ע״ו וקפ״ג. בי״ד סי׳ י״ג. יד אהרן בהגה״ט. ובמ״ב אות ג׳. ברכ״י אות ו׳ בשם הנז׳ ובשם בי״ד סי׳ י״ג. ש״ץ דף ל״ז ע״ד וכתב וכן דעת האר״י זלה״ה (והוא בשער הכוו׳ דרוש ה׳ ודרוש ז׳ דתפילין) זכ״ל ח״א אות ת׳. סידור בי״ע בדיני תפילין אות ט״ו. חס״ל או׳ ח׳. כף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד אות כ״א. ועיין לעיל אות מ״ב:

מט מט) שם ולא יתהפכו בין בשל יד ובין בשל ראש. הנה עיקר דין זה הוא בפרק אין מגלחין דף כ״ה ע״א דאמרו על רב הונא יומא חד אתהפיכא ליה רציעה דתפילין ויתיב עלה ארבעין תעניתא. וכתב הראש בהלק״ע הלכות תפילין סי׳ י״ב בשם תשו׳ גאון והביאו ב״י וז״ל רצועה דרב הונא דאיתהפיכא ויתיב ארבעין יומין בתעניתא בשל יד או בשל ראש, הכין גמירנא מרבוותא דשל ראש היתה ורב הונא דיתיב בחעניתא לאו משום דחובה

הוא. תשובה אחרת מאן דאפיך רצועה של יד או של ראש מחייב למיתב בתעניתא דפושע הוא וצריך תענית אבל לחייבו ארבעין תעניות כרב הונא לא דמרוב חסידות הוא דעביד עכ״ל, והנ״מ בין תשו׳ אלו דלתשו׳ א׳ אפי׳ תענית א׳ א״צ דרב הונא לא משום חובה עבד אלא ממידת חסידות, ולתשובה שנית צריך למיתב תענית אחד משום דפושע הוא. והברכ״י אות ד׳ כתב שמצא בתשו׳ הגאונים סי׳ רפ״ב כ״י כתשו׳ שניה שכתב וז״ל מאן דהפך רצועה ש״י או ש״ר מחייב למיתב בתענית משום דהו״ל כפושע שהיה לו לתקנה בשעת הנחתן שהמצוה צריך אדם לכוין דעתו לעשותה וכ״ש תפילין שדברי קדושה הן וכיון שעשאן שלא כמצותן צריך תענית עכ״ל, וכתב שם הברכ״י דמהא משמע אפי׳ בשוגג ודלא כהרב מעדני מלך עכ״ל, וכן השכנה״ג בהגב״י אות ה׳ דחה דברי המעדני מלך יעו״ש, וכ״כ עו״ת אות יו״ד. א״ר אות י״ג. וכ״כ קשל״ה דף מ׳ ע״ב כתשו׳ ב׳ דצריך למיתב בתענית משום דפושע הוא, אבל לחלק יצא דוקא בש״ר משום דרוב השם בש״ר יעו״ש, מיהו המ״א ס״ק י״ז כתב דאם נהפכו מדת חסידות הוא להתענות. וזה משמע כתשו׳ א׳ שהביא הרא״ש, וכ״כ ר״ז אות י״ט, ש״ץ דף ל״ז ע״ג, (והמגיה שם הביא דברי הברכ״י) נו״ש אות ד׳, שתילי זיתים אות כ״ח, והח״א כלל י״ד אות י״ב כתב דאם נתהפך נכון להתענות או יתן לצדקה, וכ״כ קיצור הש״ע סי׳ יו״ד אות י״ד. בן א״ח פ׳ חיי שרה אות ג׳, אמנם השו״ג אות כ״ב כתב בפי׳ דמרן לא חייב בתענית בין רב למעט כדברי התשובה ראשונה של הגאון דקאמר דרב הונא דיתיב בתעניתא לא משום חובה הוא אלא מרוב חסידותו וזהו דעת הרמב״ם והטור דלא כתבו אלא יזהר ולא כתבו דאם נתהפך יתענה וכן נהגו שלא להתענות עכ״ד. והביאו יפה ללב אות ז׳ וכתב וז״ל ומ״מ הירא את דבר ה׳ יסגף עצמו במקצת שלא יאכל באותו היום אלא פעם אחד אכילה מועטת או שלא יאכל כי אם פת חריבה או בצדקה פרוק עכ״ל. ועיין חס״ל אות יו״ד. ודע דאפילו לדברי המצריכים תענית היינו אם נשארה כך מהופכת. אבל אם נתהפכה בשעת הנחה ותיקנה תיכף אין עליו כלום. א״א שם. ברכ״י שם. מאמ״ר אות ט׳. יפה ללב שם. וכתב הא״ר שם והוא כשלא דבר בין הברכה לתקנה דאל״כ הוי ברכה לבטלה יעו״ש:

נ נ) שם ולא יתהפכו בין בשל יד בין בשל ראש. כתב מ״א ס״ק י״ז וז״ל ומשמע בטור דלא קפדינן אלא מה שמקיף הראש והזרוע אבל מה שמשלשל לפניו ומה שכורך אח״כ ליכא קפידא. וכ״מ מדכתב ולא יתהפכו קודם שכתב ישלשל עכ״ל. והב״ד יד אהרן בהגה״ט (ומה שהקשה עליו דבפי׳ אתמר בטור ולא ממשמעות לק״מ דשל יד לא נזכר בטור אלא נלמד מש״ר לכך אמר ומשמע מטור וכו׳ ועיין מחה״ש) וכ״כ א״ר שם. ר״ז אות י״ט. ש״ץ דף ל״ז ע״ג, שתילי זיתים אות כ״ח. וכן צריך ליזהר בג׳ כריכות שעל האצבע. אבל ז׳ כריכות שסביב הזרוע אין בו כ״כ קפידא. מחה״ש ס״ק י״ז. פתחי עולם אות כ״ז. ומ״מ משום נוי מצוה ראוי להפך שיהא השחור לצד חוץ. פרמ״ג בא״א אות י״ז. פתחי עולם שם. ועיין מ״ש בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ג אות י״ט:

נא נא) שם לא יתהפכו וכו׳. ואפילו הנוהגים להשאיר הרצועות מבפנים ומחוץ צריך ליזהר שהצד החיצון המבהיק יהיה לעולם לצד חוץ. סידור בי״ע בדיני הנחת תפילין אות ט״ז. ועיין בס׳ קול יעקב סי׳ ל״ג אות י״ג:

נב נב) שם ויגיעו עד הטיבור או למעלה וכו׳. עיין בטור שכתב וז״ל ויגיעו של ימין עד הטיבור ושל שמאל עד החזה. ויש אומרים של צד ימין עד המילה ושל שמאל עד הטיבור עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ כ״ה אות ס״ט שכתבנו שדעת הזוהר והאר״י ז״ל כסברה הראשונה יעו״ש וכן עיקר:

נב) וכתב מהר״י צמח בס׳ נגיד ומצוה דגם איטר יהיה תליית הרצועות לפניו באופן זה ואינו רשאי לשנות. סידור בי״ע בדיני הרצועות אות ט״ז. ועיין מש״ל אות ל״א בשם מהרי״ץ:

נג נג) שם רוחב הרצועות של יד ושל ראש באורך שעורה וכו׳ והך אורך שעורה בלא עוקצין דיש בה עוקצין ארוכין מאד. ומשמע דבקליפתם משערין אורך שעורה והעולם אין נזהרין בש״י במקום ההידוק בכפל שנפסק שם ולא יש שיעור אורך שעורה וגרדומי רצועות פסולים. פרמ״ג א״א אות י״ח. פתחי עולם אות כ״ט. ואם אינם כשעורה רק באלכסונה לא מהני. מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ יו״ד אות ו׳ בשם רע״ק:

נד דנ) שם אם פיחת משיעור אורך הרצועות ורחבן וכו׳ מניחן כמות שהן עד שימצא אחרות כשיעור. הא דלא התיר מרן ז״ל אם נפחת אורך ורוחב הרצועות אלא עד שימצא אחרות מפני שסברת הרמב״ם ז״ל בפ״ג אם פיחת משיעור הרצועות בין באורך שהוא עד הטיבור או למעלה ממנו מעט בין ברוחב שהוא אורך שעורה פסול וכן הוא סברת הסמ״ק כמ״ש בב״י. וכתב מרן ז״ל בב״י דהלכה כהרמב״ם היכא דאפשר למצא אחרת כתקנה. ועל כן לא התיר בש״ע אלא דוקא בהיכא דלא אפשר למצא אחרת. ועיין מש״ל דלדעת הזוהר והאר״י ז״ל שיעור הרצועה דמצד ימין עד הטיבור ומצד שמאל עד החזה יעו״ש. וא״כ כיון דדעת הרמב״ם ז״ל אם פיחת משיעור הרצועות בין באורך בין ברוחב פסול וכן דעת הסמ״ק אם אירע כזה שחסר רוחב הרצועה משיעור אורך שעורה או שחסר אורך הרצועה מימין עד הטיבור ומשמאל עד החזה וא״א באחרת. יניחם בלא ברכה. רק אם היא ש״ר יפטור אותה בש״י ואפי׳ לסברת האשכנזים דמברכין על תש״ר. כמ״ש פאת השלחן על קיצור הש״ע סי׳ יוד אות י״ג יעו״ש. ואם היא של יד יכוין לפטור אותה אח״כ כשיברך על תש״ר ואם אין לו אלא היא יברך עליה בלא שם ומלכות רק יהרהר שם ומלכות בלבו. ואע״ג דהלבוש כתב דיברך וכ״כ א״ר

אות ט״ו וסו״ב במקור חכמה אות ו׳. כבר כתבנו לעיל סי׳ ח׳ אות ז׳ ובכ״מ דסב״ל אפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל יעו״ש. וכ״כ עו״ת אות י״ב דאינו מברך אם פיחת משיעור אורך הרצועות בין ש״י בין של ראש יעו״ש:

נה הנ) שם תפילין ש״ר טוב להיותם גלוים ונראים יכו׳ ולפי דעת האר״י ז״ל צריך שיהיו מכוסים בטלית. כמש״ל סי׳ ח׳ אות י״א יעו״ש. ועיין שע״ת אות ח׳ מ״ש משם התשב״ץ סי׳ למ״ד בפי׳ קרא דוראו והב״ד לעיל סוף אות כ״ג יעו״ש:

נו נו) שם הגהה. ובשל יד אין להקפיד אם הם גלוים או מכוסים. והרב הלבוש כתב תש״י יהיו מכוסים בבגדו דכתיב לך לאות ולא לאחרים לאות. והביאו הברכ״י אות ה׳ ושע״ת סוף הסי׳. ועיין מש״ל סי׳ כ״ה אות ל״ב:

סימן כח

א א) [סעיף א׳] חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה וכו׳ פי׳ בכל שעה שנזכר מהם דמיד לאחר שיזכר מהם חייב למשמש בהם כדי שלא יגיע לידי היסח הדעת. ב״ח. מ״א סק״א ומחה״ש. א״ר אות א׳ עט״ז. פרמ״ג א״א אות א׳. ר״ז אות ב׳. ש״ך דף מ׳ ע״ג. חס״ל אות א׳. ועיין ער״ה אות א׳. יפה ללב אות א׳. ובאות שאח״ז:

ב ב) שם שלא יסיח דעתו מהם. הנה בענין היסח הדעת לדעת הר׳ יונה והרא״ש והטור לא נקרא הסח הדעת ואסור אא״כ הוא עומד בשחוק וקלות ראש. כמ״ש בסי׳ מ״ד בטור וב״י יעו״ש. וכ״כ הב״ח שם בשם הנז׳ אלא שכתב וז״ל אבל מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין. ושלא יסיח דעתו מהם למשוך בשיחה בטלה ולהרהר במחשבות רעות שמטעם זה חייב אדם למשמש בהם כל שעה שלא יסיח דעתו מהן כדלעיל בסי׳ כ״ח ובסי׳ ל״ז עכ״ל. וכ״כ המ״א שם סק״ב. סו״ב בזה הסי׳ אות א׳, ר״ז אות א׳. אמנם הרב שאגת ארי׳ סי׳ ט״ל כתב דכל היסח הדעת אסור והוכיח כן מדברי הרמב״ם והרמב״ן ז״ל וסיעתם וכתב וכן עיקר יעו״ש. וכ״כ האר״י ז״ל בשער הכוונות דרוש ה׳ דתפילין דאסור להסיח דעתו מהתפילין בכל רגע ואפי׳ בהיותו מתפלל רק כשהוא עוסק בתורה או מתפלל י״ח פטור יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער התפילין פ״י. עו״ת דף ל״ד ע״ב הנד״מ. נגיד ומצוה. מצ״ש. ועיין ער״ה אות נ׳. ובשער הגלגולים הקדמה כ״ב דף כ״ב ע״א הביא מעשה נורא ע״ז שפעם אחת ראה האר״י ז״ל בעיניו לחכם אחד גדול מדור שלפנים ממנו כמה שנים שהגיע זמנו להעלותו עתה למחיצה יותר עליונה ממה שהיה בתחלה כי כפי ערך המעלה שמעלים אותו צריך שיזדכך יותר אפי׳ בדקדוקי מצות כחוט השערה ומכלל הדברים היה נענש על שהסיח דעתו מן התפילין באומרו יהר״מ שלא ניגע לריק ולא נילד לבהלה כמ״ש אחר קדושת ובא לציון גואל ולהיותו מכוין בתפילה ההיא הסיח דעתו מן התפילין ונענש ע״ז הדקדוק הקל ומה יעשה מי שאינו מכוין בתפילתו ולא בתפילין שעל ראשו עכ״ד והובא זה בפע״ח שם ובעו״ת שם. נגיד ומצוה שם. מצ״ש שם. א״ר שם, סו״ב אות א׳. מחב״ר אות ב׳. ש״ך דף מ׳ ע״ג נו״ש אות ה׳. חס״ל אות ב׳. וכתב שם החס״ל ולענין גדר שלא להסיח דעתו מן התפילין ראיתי אנשי מעשה שהיו כותבין על כל דף בסידור התפילה כזה **כוונת תפילין** עכ״ל. וכ״כ כף החיים סי׳ יו״ד אות כ״ו דברי מנחם בסי׳ ל״ז אות ב׳. ופשוט דלאו דוקא שצריך לכתוב בכל דף בסידור אלא אפי׳ אם כותב זה בחתיכת קלף או נייר ומניחה למעלה מדפי הסידור כדי שיראה אותה בכל רגע ויזכור די. וכ״כ בן א״ח פ׳ חיי שרה אות י״ז:

ג ג) שם שלא יסיח דעתו מהם. המגיה ס״ת להכינו לצורך קריאת התורה בשבת בעוד התפילין עליו לאו שפיר עבד דעל כרחיה אסח דעתיה מתפילין כדי ליתן דעתו עיניו ולבו בהגהת הס״ת כתיקונו בחסרות ויתרות ודבוקים ונפרדים ולפעמים צריך לכתוב ולהגיה ול? ולתפור איזה יריעה וזימנין דמתרמי דפ׳ השבוע ארוכה או תהיין חוברות וכל זמן זה לא פלט מהיסח הדעת, פתח הדביר אות א׳. ועי״ש שכתב דהגם דאין מקום לגעור בו שהרי ר״י והטור בסי׳ מ״ד לא חשבי הסח הדעת אלא כשהוא עומד בשחוק וק״ר אבל מתעסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהם ממש אין זה נקרא הסה״ד וכ״כ בפשיטות ח״א כלל י״ד אות ט״ו מ״מ הירא את דבר ה׳ נכון לו ליזהר דכיון דאנן בדידן אין תפילין עלינו כל היום כבזמן התלמוד לפחות בשעה קלה נכון ליזהר מהסה״ד אפי׳ לא יהיה בשחוק וק״ר. ועוד הרי שאגת אריה סי׳ ט״ל אסר הסה״ד לגמרי. וכ״ש דרבינו האר״י ז״ל ומצת שמורים ז״ל החמירו מאד בזה וביארו דעושה פגם גדול עיין להא״ר בסי׳ זה דודאי כל בעל נפש יחמיר. ועוד עי״ש שהביא ראיה מדברי הב״ח סי׳ ל״ח ס״ז והפרמ״ג שם במש״ז אות ד׳ יעו״ש. והביאו כף החיים סי׳ יו״ד אות כ״ו וכתב דהדין עמו יעו״ש:

ד ד) שם וימשמש בשל יד תחלה. כדי שלא לעבור על המצוה שהיא סמוכה לו למשמושו. ועוד שהיא קודמת בפסוק. לבוש. ואם מצאן שנשמטו שניהם ממקומן בלאו אין מעבירין צריך להחזיר ש״י תחילה מקרא והיו לטוטפות כ״ז בין עיניך יהיו לטוטפות. פרמ״ג א״א אות א׳. ומ״ש וכשיאמר וקשרתם לאות וכו׳ כ״כ ג״כ לקמן סי׳ ס״א סעי׳ כ״ה. ועיין בדברינו לשם בס״ד אות ס״ו:

ה ה) [סעיף ב'] **תפילין ש"ר חולץ תחלה וכו'** וחולץ תש"ר אחר שמסיר הרצועה מהאצבע. מ"א סק"ב בשם גליא רזיא. א"ר אות ד'. פרמ"ג א"א אות ב'. יפה ללב אות ג', מיהו לדעת מהר"ש ויטאל ז"ל יסיר גם ב' או ג' כריכות מן הזרוע ואח"כ יסיר תש"ר. והוא שכתב בהגהתו לשער הכוו' סוף דרוש ה' דתפילין כדי להשוות דברי האר"י ז"ל לדברי הש"ע והוצרכתי להעתיקו מפני שחסר מן הדפוס אלא מ"כ בשער הכוו' כ"י ישן וז"ל ובאולי נוכל לומר כדי לתווך השלום ביניהם. אנו נוהגים להתיר הקשרים מעל האצבע הנקרא אמה כנודע וג"כ אנו מתירים ב' ג' קשרים אפי' מהזרוע ואז הוא כאלו הוסרנו התש"י ואח"כ אנו מסירים התש"ר ואח"כ אנו חוזרים להסיר תש"י לגמרי ועי"כ אנו עושים כב' הסברות כי כשהסיר כל הקשרים שבאצבע הוה ליה כאלו הוסרנו התש"י תחלה ואח"כ ש"ר כדברי הרב ז"ל ובהיותינו חולצין התש"ר ואח"כ חולצין לגמרי התש"י הוה ליה כדברי מהרי"ק ז"ל. וזה נלמד אמיתות הענין וכן נהגתי אני כל ימי וכמדומה לי שכך היה נוהג אבא מרי הרב ז"ל ותול"מ עכ"ל. וכ"כ המחב"ר סי' כ"ה אות יו"ד ובזה הסי' אות ד' בשם הנז' ש"ץ דף מ"ב ע"א. זכ"ל ח"א אות ת' קשל"ה. נו"ש אות ו'. חס"ל או' ג', כף החיים סי' יו"ד אות מ'. קיצור ש"ע סי' יו"ד אות ך' שע"ת סי' כ"ה אות י"ט. בן א"ח פ' חיי שרה אות ט'. וכתב שיש הכרח להכרחת מהרש"ו ז"ל משער הכוו' סוף נוסח התפלה דף נ"א ע"ד שכתב אחר שהיה מורי ז"ל מסיר תש"ר מעל ראשו וכו' ואח"כ מסיר תש"י וכו' יע"ש:

ו ו) **שם** צריך לחלוץ תש"ר מעומד. וה"ה הכריכות של האצבע צריך לחלוץ מעומד. מ"א סק"ג. והטעם כתב מחה"ש כמו שצריך לעשות הכריכות מעומד. ועיין בדברינו לעיל סי' כ"ה אות ס"ח. וכ"כ ר"ז אות ד'. ש"ץ דף מ"ב ע"א. צפורן שמיר סי' ב' אות ז' וקשר גודל סי' ד' אות ד', וכתב ודלא כסו"ב סי' כ"ה אות יו"ד שכתב חולץ אותה הרציעה שעל האצבע מיושב יעו"ש. זכ"ל ח"ג אות ת' חס"ל שם. כף החיים שם. יפה ללב סי' כ"ה אות כ"ה. ומשמע שם בחס"ל ובכף החיים דגם הסרת ב' ג' כריכות מעל הזרוע שמסיר עם כריכות האצבע יהיה מעומד יעו"ש, ואע"ג דהכריכות שעל הזרוע עושין מיושב וא"כ צ"ל גם הסרתם מיושב כדרך הנחתם נראה דאין כ"כ קפידה בכריכות של הזרוע שיהיו דוקא מיושב ומ"ש האר"י ז"ל בשער הכוו' דרוש ה' דתפילין דהנחת תש"י צ"ל מיושב ולא מעומד הוא על עיקר ההנחה של תפילין שהיא הקשירה על הקבורת אבל אחר שקשר על הקבורת אין כ"כ הקפדה אם יעשה הכריכות של הזרוע מעומד וכמו שמצינו להאר"י ז"ל שהיה נזהר מאד שלא להוציא תש"ר מכיסן עד שיניח תש"י ויקשרנו למעלה במקום הקבורת ואח"כ לא היה חושש מלהוציאם אעפ"י שלא כרך עדיין הז' כריכות סביב זרועו כמ"ש בשער הכוו' שם אלמא עיקר ההנחה הוא הקשירה על הקבורת וא"כ כיון שאין כ"כ קפידה על כריכות הזרוע שיהיו דוקא מיושב גם בהסרתם אין קפידה שיהיו מיושב וע"כ השוו החס"ל וכף החיים ז"ל הסרת כריכות האצבע להסרת ב' ג' כריכות שעל הזרוע שיהיו כולם מעומד כדי שלא להטריח. ועיין בן א"ח פ' חיי שרה אות ט':

ז ז) **שם** צריך לחלוץ תש"ר מעומד. אבל תש"י צריך לחלוץ אותו מיושב כמו שהניח אותו מיושב. שער הכוו' סוף דרוש ה' דתפילין. וכ"כ מ"א סק"ג. סו"ב אות ב'. מחב"ר סי' כ"ה אות יו"ד. ר"ז אות ד'. ש"ץ דף מ"ב ע"א ז"ל ח"א אות ת' חס"ל אות ג' וז"ל שער הכוו' בדף נ"א ע"ד יסיר תש"ר מעומד ויניחנה בכיס ואח"כ ישב ויסיר תש"י מיושב כמו שהוא בעת הנחה ויניחנה בכיס ואח"כ יסיר הטלית עכ"ל. ועיין לקמן אות ט'. ובזמן שיש לו הכרח דאינו יכול לקפלו תיכף ולהניחו בכיס כגון בר"ח שחולצו קודם תפלת מוסף ותיכף מתפלל מוסף עם הציבור יזהר שלא יניח הקציצה בהיפוך דהיינו צד המעברתא למעלה וגופו של בית למטה אלא יניחנו ביושר ותיכף יקפלנו אחר תפילת מוסף. בן א"ח פ' חיי שרה אות י"ט:

ח ח) **כתב** בשל"ה שראה רבו שחלץ תש"ר ביד שמאל. והטעם שמראה שקשה עליו חליצתן מפני שמציתן כל היום אך מפני שאין לנו גוף נקי חולצין אחר התפילה ולכן חולץ בשמאל. מ"א שם. א"ר אות ד'. ועיין סי' ל"ז סעי' ב' וכ"כ סו"ב סי' כ"ה אות יו"ד. מחב"ר שם אות יו"ד. ש"ץ דף מ"ב ע"א. זכ"ל ח"א אות ת'. א"ז אות ה'. חס"ל אות ו'. כף החיים סי' י"ד אות מ'. קיצור ש"ע סי' יו"ד אות ך'. בן א"ח פ' חיי שרה אות יו"ד. וכן הטלית יחלוץ ביד שמאל מהאי טעמא. חס"ל שם. כף החיים שם בן א"ח שם. ואיטר יחלוץ בימין כל אדם וכותב בימין וכל מלאכתו בשמאל מיקרי איטר לענין זה לכ"ע וחילץ בימין של כל אדם. מחה"ש אות ג'. פרמ"ג א"א אות ג' פתחי עולם אות ד':

ט ט) **שם** צריך לחליץ תש"ר מעומד. וכן הטלית צריך לחלוץ מעומד כמו שהניחו מעומד. עיין לעיל סי' ח' אות ד'. וכ"כ סו"ב באו' הנז"ל. מחב"ר שם. זכ"ל שם. ואין להסיר את הטלית כ"א לאחר חליצת התפילין כי כמו שהנחת הטלית קודם התפילין כך יהיה הטלית בראשך עד אחר שתסיר את התפילין. שער הכוו' סוף דרוש ה' דתפילין. וכ"כ סו"ב באות הנז"ל. מחב"ר שם זכ"ל שם. קיצור ש"ע שם. ואין להסיר התפילין כ"א אחר עלינו לשבח ועל כן נקוה לך. ש' הכוו' שם. ועיין לעיל סי' כ"ה אות פ"ח:

י י) **אין** להניח הרציעות על הבתים, מ"א סק"ד בשם גליא רזיא. והטעם כתב מחה"ש מפני דהבתים קדושתן חמורה מהרצועות. ומ"ש מ"א בסוף סק"ד דברצועות כיון דאפשר להניחם על הצדדין אסור להניחם למעלה כתב פרמ"ג בא"א אות א' דלשיטתיה אזיל בסי' כ"ז אות י"ד דתיתורא אין קדוש יותר

מרצועות ומ״ש מור״ם שם דאין לכרוך הרצועה על התפילה וכו׳ הוא מפני כדי שיהא תלוי כמו תש״ר יעו״ש ועיין מחה״ש. לפי דברי האר״י ז״ל שכל אחת יש לה בחי׳ בפ״ע גם על המעברתא לא יניח כמש״ל סי׳ כ״ז אות ל״ז יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

יא יא) מי שמנהגו ללביש רש״י ור״ת ביחד והוא כורכן יחד להניחם בכיס. יזהר שלא ישים הקציצה על מעברתא של השני אלא יניח הקציצות כולם על הרציעות זה אצל זה בן איש חי פ׳ חיי שרה אות ט״ו. ועיין לעיל סי׳ כ״ז אות מ״א.

יב יב) יש נוהגים לכורכם ככנפים ע״ש כנפי יונה. מט״מ בשם ס׳ המוסר. מ״א שם. ר״ז אות ז. ש״ץ דף מ״ב ע״א. חס״ל אות ג׳. שתילי זיתים אות ה׳:

יג יג) לא יאחוז ברציעות ויגלול התפילין אלא יאחז בתפילין ויגלול הרציעות כמ״ש סי׳ קמ״ז סעי׳ ה׳. מ״א שם ר״ז הם. ש״ץ שם. שתילי זיתים שם. וכן כשפותח התפילין יאחז בבתים ולא ברציעות. פרמ״ג א״א אות ג׳ פתחי עולם בסוף הסי׳ וכן כשכורכין החוע שבפי הכיס שבו מונחין הטלית והתפילין יש ליזהר כל מאי דאפשר שלא יגלול הכיס סביב החוט אלא החוט סביב הכיס לכבוד התפילין וכן שמעתי שגדול א׳ ז״ל מיחה ע״ז וכ״ש בחוט שסביב כיס של תפילין עצמן והמדקדק להרגיל עצמו בכך לא יקשה לי הדבר. וק״ו שלא יפה עושים כשפותחין כיס התפילין שאוחזין החוט לצד מעלה והכיס נתלית באויר וננערת ונפתחת מאליה דאין זה כבוד התפילין כמובן. פתח הדביר בהשמטות דף רי״ח רע״ב. והביאו כף החיים סי׳ יו״ד אות מ״א וכתב דדבריו חיים וקיימים נאמנים ונחמדים. וכ״כ בן א״ח פ׳ חיי שרה אות י״ד. ועיין לעיל סי׳ כ״ה אות ל״א:

יד יד) שם ויניח בתיק ש״ר ועליו ש״י וכו׳ כתב הב״ח דלא יעשה שני תיקים אחד לשל יד ואחד לשל ראש ויכתוב ע״ז יד וע״ז ראש דאתי למיטעי להחליף של יד בשל ראש אלא יעשה תיק אחד ארוך וצר וישים זה על זה דלא אתי טעות עכ״ל. ור״ל דיניח תש״ר בשולי הכיס ותש״י למעלה אצלו בראש הכים כדי כשיבא להניחם יפגע בשל יד תחלה אבל לא זה על זה ממש דתש״ר קדושתו חמורה משל יד כמ״ש סי׳ מ״ב. ועיין מ״א סק״ד. ופסקי תוספות במנחות כתבו וז״ל אם יש בתיק כדי להחזיק שניהם זה בצד זה יניח תחילה ש״ר ואח״כ יניח של יד אצלו עכ״ל. והב״ד הב״ח. וכתב המ״א שם דהכי נהיגי עלמא להניחם זה אצל זה. וכ״כ הברכ״י אות א׳. וכ״כ סו״ב סי׳ כ״ה אות יו״ד והב״ד המחב״ר שם אות יו״ד. ויניחם בכיס זה אצל זה פנים בפנים. יד אהרן בהגה״ט בזה הסי׳ זכ״ל ח״א אות ת׳. חס״ל אות ד׳. קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות כ״א וכדי שלא יבא ליקח התש״ר תחלה ויהא מעביר על המצות ירגיל עצמו תמיד להניח תש״י בשמאל הכיס ולא יחליף בשום זמן ליתן בימין הכיס או בימין הכיס ולא יחליף בשום זמן ליתן בשמאל הכיס והרגל נעשה טבע וממילא לא יבא ליקח התש״ר תחלה. ועיין מש״ל סי׳ כ״ה אות ו׳. ועיין קול יעקב סי׳ מ״ב אות ל׳:

טו טו) גם יזהר בכיס החיצון שבו מונח הטלית וכיס התפילין שלא יניח הטלית והסידור למעלה על התפילין מפני שקדושת התפילין חמורה מקדושת הציצית והסידור אלא יניח התפילין מן הצד ונמוך מן הטלית בכדי שיפגע בטלית תחילה ולא יהא מעביר על המצות וגם לא יהא הטלית למעלה על התפילין. עיין ש״ץ דף מ״ב ע״ג והביאו שע״ת בסי׳ מ׳ אות ג׳ וחס״ל שם אות ח׳ ובדברינו לעיל סי׳ כ״ה אות ק״א:

טז טז) תיק תפילין שעענז אסור. כמו מטפחת ספרים ביו״ד סי׳ ש״א סעי׳ ט׳. פרמ״ג א״א בסוף הסי׳ פתחי עולם סוף הסי׳ וה״ה כיס הטלית לפי דבריו אסור:

יז טוב) כתב בס׳ חסידים סי׳ קכ״ט. כבד את ה׳ מהונך אתה קונה ארגז לשמור כסף וזהב יותר יש לך לקנות ארגז נאה להצניע ספריך ותפילין עכ״ל. ומזה כתב היפה ללב ז״ל אות ד׳. מי שחננו ה׳ בעושר יעשה התיק של כסף או זהב יעו״ש:

יח חי) [סעיף ג׳] מנהג החכמים לנשק התפילין וכו׳ היינו בשעת שמוציאן מן הכיס ובשעת שמכניסן להצניען בכיסן. וכל אדם יעשה זאת לחבב את המצוה כי חבוב מצוה מצוה. ואין בו משום יוהרא ותע״ב. חס״ל אות ה׳. יפה ללב ח״ג אות א׳:

יט יט) כשחולץ תפילין טוב שהוא בעצמו יקפלם ויניחם בכיס לחיבוב מצוה ולא כאותם שנותנים התפילין לשמש שלהם לקפלו ודוגמא לזה מצינו דארז״ל גבי ס״ת הגולל נוטל שכר כנגד כלם. בן א״ח פ׳ חיי שרה אות י״ט:

סימן כט

א א) [סעיף א׳] אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין וכו׳ פי׳ לאפוקי מבני מערבא שהיו מברכין אקב״ו לשמור חוקיו כשהיו חולצין התפילין סמוך לשקיעת החמה דלא ק״ל כוותייהו דאינהו סברי ושמרת את החקה הזאת מימים ימימה חוזרת על התפילין ולילה לאו זמן תפילין לפיכך הוו מברכי אבל אנן ק״ל דפסוק ושמרת את החקה וכו׳ בחקת הפסח משתעי ולילה זמן תפילין ואפי׳ להרמב״ם דס״ל לילה לאו זמן תפילין לא כתב לברך ברכה זו כמבואר הטעם בב״י. ומ״ש אפי׳ כשחולצן ערב שבת בין השמשות ר״ל דאז לכ״ע צריך להסירם דהא שבת לאו זמן תפילין לדברי הכל עכ״ז אין לברך

משום דמה שצריך אז להסירם לאו מושמרת את החקה ילפינן ליה אלא משום דכתיב בהו והיה לך לאות על ידך יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות. כמבואר כל זה בטור וב״י ולבוש. ויתבאר עוד לקמן סי׳ ל׳ אות א׳ ואות ד׳ בס״ד. מיהו כדי לעשות זכר לבני מערבא שהיו מברכין לשמור חוקיו. יאמר כשחולץ תפילין פסוק ויאמר אם שמוע תשמע לקול וכו׳ רו״ח אות ג׳ יפה ללב אות א׳. וכ״כ החס״ל סי׳ כ״ח אות ג׳:

ב ב) שם אפי׳ כשחולצן ערב שבת בין השמשות. עיין מש״ל סי׳ כ״ה אות ק׳ ועיין פתה״ד אות ב׳. שכתב לחלק דמרן ז״ל איירי כשהיו מונחין עליו התפילין מתחילת היום דאז שרי להשהותן עליו עד בין השמשות אכן להניחם לצורך תפילת המנחה גם הוא יודה דלא יניחם משום קדושת שבת. ועי״ש שהסכים להחיד״א ודעמיה שלא להניחם לצורך תפלת מנחת ערב ש״ק. וכתב וכן דעת רובא דרבוותא. וכן עיקר כמש״ל סי׳ כ״ה אות ק׳ ועיין שער הכוו׳ דף ס״ב ע״א שכתב דמשעה חמישית ואילך מתחלת תוספת קדושת שבת יעו״ש ובדף מ״ב ע״ב דרוש ה׳ דחזרת העמידה ובשער הגלגולים הקדמה כ״ג ובש׳ מאמרי רשב״י פ׳ קדושים ד״ה ועתה וכו׳ יעו״ש. ובע״ה בדברינו לשם על שער הכוו׳ יתבאר הענין:

סימן ל

א א) [סעיף א׳] זמן הנחתן בבקר משיראה את חבירו וכו׳ והטעם שתלו אותו בשיראה את חבירו משום דבתפילין כתוב ראייה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך וכו׳. ב״י בשם רבינו יונה. לבוש. ט״ז סק״א. עו״ת אוח א׳. א״ר אות א׳. ואין זה אלא אסמכתא בעלמא ועיקר הטעם כיון דאנן קי״ל לילה זמן תפילין הוא אלא דחכמים אסרו להניחם בלילה שמא ישכחם ויישן בהם כמ״ש בסעי׳ ב׳ ואיסור השינה הוא שמא יפיח בהם כמ״ש בב״י סי׳ מ״ד וט״ז כאן סק״ג ועו״ת אות ב׳ אסמכוה רבנן אהאי קרא דוראו כל עמי הארץ וכו׳ שלא להניחם עד זמן שיראה את חבירו הרגיל וכו׳ שקודם הזמן הזה הכל הוא בכלל לילה ויש לחוש לחששות הנז׳ כמ״ש הלבוש סעי׳ ב׳ ופרמ״ג במש״ז אות א׳. שתילי זיתים אות ג׳ וגם להרמב״ם ז״ל דס״ל לילה לאו זמן תפילין הוא כמ״ש בפ״ד דין יו״ד מה״ת י״ל הטעם ג״כ דאין מניחין תפילין עד שיראה את חבירו הרגיל וכו׳ מפני חששות הנז׳ וכן גם לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוונות דרוש ה׳ דתפילין ובפע״ח שער התפילין פ״ז שכתב לילה לאו זמן תפילין ולא יש בחי׳ תפילין אלא מן אור הבקר ואילך י״ל ג״כ דאין להניח תפילין עד זמן שיראה את חבירו וכו׳ מפני חששות הנז׳ ולא כמו שרצו לומר לפי דברי האר״י ז״ל מותר להניח תפילין לכתחילה מעלות השחר ואילך כי חלילה וחס לומר שהאר״י ז״ל יקל נגד מה שהחמירו בתלמוד והוא תלמוד ערוך בברכות דף ט׳ ע״ב ופסקו כן הפוסקים הרי״ף והרמב״ם והרא״ש והאחרונים אלא שהאר״י ז״ל בא לומר התחלת זמן בחי׳ ביאת מוחין דתפילין הוא מן אור הבקר ואילך אבל אה״נ כי אין להניחם כ״א עד זמן שקבעו חכמים בש״ס ובפוס׳ כי אין לזוז מדבריהם והוא פשוט:

ב ב) שם משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד׳ אמות ויכירנו. זמן זה יותר מאוחר משיכיר בין תכלת ללבן הכתוב בסי׳ ח״י סעי׳ ג׳, פרמ״ג במש״ז אות א׳ יעו״ש. וכתב החס״ל אות א׳ דטוב לאחר ולא להקדים. ועיין מ״ש הפרמ״ג סי׳ נ״ח בא״א אות ב׳ ובדברינו לעיל סי׳ ח״י אות ח״י ולקמן סי׳ נ״א אות יו״ד ודו״ק:

ג ג) שם הרגיל עמו קצת וכו׳. דאינו רגיל הרבה יכירנו אפילו ברחוק ואם אינו רגיל לא יכירנו אפילו בקרוב מאד. ב״י בשם הירושלמי ותוספות ברכות דף ט׳ ע״ב ד״ה אחרים אומרים וכו׳ והרא״ש ור״י, וכ״כ הט״ז סק״ג והאחרונים:

ד ד) [סעיף ב׳] אסור להניח תפילין בלילה שמא ישכחם ויישן בהם. משמע מכאן בהדיא שנתן טעם שמא ישכחם ויישן בהם דדעת מרן ז״ל כמ״ד לילה זמן תפילין הוא ומותר להניחם מדאורייתא אלא דחכמים אסרו שלא להניחם שמא ישכחם ויישן בהם. וכ״כ מ״א סק״א והיא סברת התו׳ והרא״ש והטור ושאר פו׳ רק הרמב״ם ז״ל ס״ל בפ״ד דין יו״ד מהלכות תפילין דלילה לאו זמן תפילין הוא, ועיין שם בכ״מ ומ״ש הברכ״י אות א׳ והמחב״ר על דברי הרמב״ם ז״ל הנז׳ והכסף משנה יעו״ש, ועיין מש״ל אות א׳ ובסי׳ כ״ט אות א׳:

ה ה) שם אם הניחה קודם שתשקע החמה וחשכה עליו וכו׳ כתב הרב שכנה״ג בהגה״ט שמנהגו ביום צום תענית שלא להסיר תפילין וטלית עד אחר תפלת ערבית ונסתייע מדברי לחם חמודות הלכות תפילין אות ע״ט יעו״ש, ועיין מש״ל בס״ד סי׳ ח״י אות י״א ואות י״ב שהאר״י ז״ל היה נזהר מאד שלא להיות מעוטף בטלית ותפילין אחר שקיעת החמה וכו׳ יעו״ש. וכ״כ האחרונים. יד אהרן בהגה״ט, ברכ״י אות ב׳, ש״ץ דף ט׳ ע״א ודף מ״א ע״א, סידור בי״ע בדיני זמן הנחת תפילין אות ב׳, שע״ת אות ג׳, יפה ללב ז״ל אות ב׳, וכן עיקר וכמש״ל.

ו ו) שם ואין מורין כן עיין מה שהקשה הב״ח על דברי מרן ז״ל ומה שתירץ המאמ״ר אות ב׳ והפרמ״ג בא״א אות ג׳:

ז ז) **שם** אם לא חלץ תפילין משקעה חמה מפני שלא היה לו מקום לשומרן ונמצאו עליו וכו' מותר ומורין כן, פי' אם כבר הניחם קודם ששקעה החמה ואין לו מקום לשומרן מותר לישאר עליו ומורין כן ג"כ שלא לסלקם אבל אסור להניחה לכתחילה בלילה בשביל השמירה. ב"י, ר"ז אות ב', וכאשר ישארו עליו בשביל השמירה צריך שיאמר לרואים שעושה כדי לשומרן. מ"א סק"ד, ר"ז שם, שתילי זיתים אות ו'. ואם רוצה לישן צריך לחולצן, דאסור לישן בהם כמ"ש בסי' מ"ד. ועיין פרמ"ג א"א אות ד'. ואם מניחם עליו מבעוד יום בשביל שיהיו עליו בלילה כדי לשומרן מותר, ואין מורין כן להניחם לכתחילה בשביל כך ר"ז שם בשם הט"ז סק"ד, וכבר כתבנו לעיל אות ה' דהאר"י זלה"ה היה נזהר מאד שלא להיות מעוטף בטלית ותפילין אחר שקיעת החמה ע"כ שומר נפשו ירחק מכל אלו הדברים וישתדל לעשות להם שמירה אחרת לבל יהיו התפילין עליו אחר שקיעת החמה ותע"ב:

ח ח) [**סעיף ג'**] **היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה מניחם,** ולפי מש"ל אות א' בשם האר"י ז"ל דלא יש בחי' תפילין בלילה יש ליזהר בזה ואין להניחם כ"א מעלות השחר ואילך ובפרט שיש אומרים דלא התירו להניחם בהשכמה כ"א יש חששא שמא יאבדו כמ"ש הב"י בשם הסמ"ק וכן הוא גירסת הגמרא שלפנינו מנחות ל"ו ע"א:

ט ט) **שם** וכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך וכו', פי' ביום ולא בלילה בשעת הנחתן, ואע"ג דקי"ל כמ"ד לילה זמן תפילין הוא ומטעם זה הו"ל לברך בהשכמה בשעת הנחתן כמ"ש הטור בשם הר' פרץ מ"מ סיים הטור וא"א ז"ל לא כתב כן כלומר חולק עם הר"פ ואומר דאין מברך עליהם מיד בשעת הנחתן וכבר ידעת דסב"ל, שו"ג אות ה', ועיין מש"ל סי' י"ח אות ז':

י י) **שם** וכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך וכו'. והיינו עד זמן שיראה את חבירו הרגיל וכי' כמ"ש בסעי' א', וכ"כ הפרמ"ג במש"ז אות א' יעו"ש, ועיין מש"ל סי' כ"ה אות מ"ט:

יא יא) **שם** וכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך וכו', מי שטעה והניח תפילין בעוד לילה ובירך עליהם א"צ לחזור ולברך כשיאיר היום, א"ר אות ג', ברכ"י אות ג', ובספרו קשר גודל סי' ג' אות י"ט, ש"ץ דף מ"א ע"א. סידור בי"ע בדיני הנחת תפילין וברכתן אות ל"ב, חס"ל אות ב' שע"ת אות ז', בן איש חי פ' חיי שרה אות ח', וכ"כ לעיל בס"ד סי' ח' אות ס"ב:

יב יב) **שם** דליכא למיחש שמא ישן בהם וכו' והיינו דוקא כשרוכב על סוס או הולך ברגליו שאינו יכול לישן בהליכתו אבל ההולכים בעגלה ודאי אסורים להניחן שמא יישן בהן, לבוש, ט"ז סק"ה, סו"ב אות ב', יד אהרן בהגה"ט, ומ"ש מ"א סק"ה ודוקא שהולך ברגליו אבל רוכב או יושב בקרון אסור וכו' כתב היד אהרן שם דט"ס נפל בדבריו וצ"ל או רוכב אבל יושב בקרון וכו' וכ"כ א"ר אות ג', ח"א כלל י"ד אות י"ז, מחה"ש סק"ה. סידור בי"ע בדיני זמן הנחת תפילין אות ג', ועיין פרמ"ג במש"ז סק"ה ומ"ש בעט"ז סק"ב על דברי הלבוש הנז' שהוא חומרא יתירא כי אף שישן שינת עראי כשהן בראשו מותר וכתב שם כמה ראיות ברורות מתלמוד ומפוסקים שאין להחמיר כחומרת מהרמ"י והמחמיר יחמיר והמיקל לא הפסיד יעו"ש כתב עליו היד אהרן שם וז"ל ואני אומר שגם הם ז"ל סוברים כן דהישן שינת עראי מותר ומשום הכי כתבו דאפי' רוכב מותר דהישן רוכב שינת עראי הוא אבל בעגלה פשיטא שיש לחוש שמא ישן שינת קבע עכ"ל, וכתב בי"ע שם וכן עיקר ודלא כהעט"ז:

יג יג) [**סעיף ד'**] **היה בא בדרך וכו' יניח ידו עליהם וכו'.** עיין מש"ל בס"ד סי' ח"י אות י"א ואו' י"ב שהאר"י ז"ל היה נזהר מאד שלא להיות מעוטף בטלית ותפילין אחר שקיעת החמה ע"כ יש ליזהר גם בזה כפי יכולתו שלא להיות לובש תפילין אחר שקיעת החמה ותע"ב:

יד יד) **שם** ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרים שם וכו'. מכלבי וגנבי אבל אם אינם משתמרים אפילו מגנבי ישראל מותר, ער"ה אות ד':

טו טו) [**סעיף ה'**] **יש מי שאומר וכו'.** הא דכתב מרן ז"ל יש מי שאומר לא מפני שיש חונקים בזה, אלא כי כן דרכו כשמוצא סברה יחידית כותבה בשם יש מי שאומר כמש"ל סי י"ד אות כ"ד וסברה זו לא מצאה מרן ז"ל כ"א בכתבי מהרא"י סי' קכ"א ע"כ כתבה בשם יש מי שאומר:

טז טז) **שם** שאם התפלל תפלת ערבית וכו', אבל אם הוא לא התפלל תפלת ערבית אעפ"י שהציבור התפללו מותר להניח תפילין, מ"א סק"ז, סו"ב אות ג', א"ר אות ה', שתילי זיתים אות יו"ד, סידור בי"ע בדיני זמן הנחת תפילין אות ד' ויניחם בברכה, פרמ"ג במש"ז או' ז', ומיהו אם הניח ביום רק שרוצה גם עתה אין ראוי להניחם כל שהציבור התפללו ערבית, פרמ"ג שם, ועיין מ"א סי' רס"ג ס"ק כ"ד מ"ש בשם הכנה"ג ודו"ק:

יז יז) **מי** שלא הניח כל היום תפילין ובין השמשות נזכר מניחן דד"ת ספיקא לחומרא, פרמ"ג א"א אות ז' יעו"ש, והגם שכתבנו לעיל דהאר"י ז"ל היה נזהר מאד לחלצם אחר שקיעת החמה י"ל היינו דוקא למי שכבר קיים מצות תפילין אבל מי שלא קיים עדיין מצות תפילין כיון שעדיין הוא ביה"ש שספיקו מן היום יוכל להניח, ועיין מש"ל סי' ח"י אות י"ב, ומ"מ יניח בלא ברכה כיון שהוא ספק לילה ג"כ והוא פשוט:

יח **חי) שם** אין לו להניחם אח״כ, והא״ר אות ה׳ כתב דאם לא הניח תפילין כל היום יש לו להניח אחר ערבית אם הוא יום בלא ברכה, וכ״כ הפרמ״ג במש״ז אות ז׳:

סימן לא

א **א) [סעיף א׳] בשבת ויו״ט אסור להניח תפילין וכו׳.** והטעם ע״פ הסוד, עיין שער הקדמות דף ל״ח ע״ד, ובע״ח שער הכללים סוף פי״ב, ובשער המצות פ׳ ויחי ומ״ש סו״ב אות א׳:

ב **ב) שם** בשבת ויו״ט אסור להניח תפילין וכו׳. וה״ה ביום כיפור. עו״ת אות א׳. וה״ה דאסור לטלטלן ברכ״י או׳ א׳ יעו״ש. שע״ת אות א׳. חס״ל סי׳ ל׳ או׳ ג׳:

ג **ג) שם** בשבת ויו״ט אסור להניח תפילין וכו׳. ואפילו יו״ט ב׳ של גליות לאו זמן תפילין הוא. הרשב״א בתשו׳ סי׳ ס״א. תמים דעים סי׳ מ׳. כנה״ג בהגה״ט, פתחי עולם או׳ א׳ ועיין נה״ש בהנד״מ ד״י ע״ג סוף ד״ה והמצות ל״ת וכו׳ ודף כ״ה ע״ב ד״ה וענין ברכת העומר לבני חו״ל וכו׳ ודל״א ע״ג ד״ה הנענועים ביום א׳ וכו׳:

ד **ד) שם** מפני שהם עצמם אות וכו׳. גם לפי הטעם שכתב הסמ״ג (וכן הוא בהקדמת התיקונים) מפני שבלא תפילין יש לו שני עדים שהם אות המילה ואות השבת ערל שמתו אחיו מחמת מילה ולא נימול לא יניח תפילין. פסקים וכתבים סי׳ ק״ך. והביאו כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הרדב״ז בתשו׳ סי׳ ב׳ אלפים ושל״ד. וכן דעת החיד״א בברכ״י אות ב׳. וכתב סידור בי״ע בדיני זמן הנחת תפילין אות ו׳ וכן עיקר. וה״ה דאסור להניחן והיינו לנוהגין כס׳ הש״ע כמ״ש סעי׳ ב׳ בחול המועד עכ״ל. ובפרט לדברי האר״י ז״ל שנתן טעם בסוד כמו שציינו באות א׳:

ה **ה) פורים** חייב בתפילין. תמים דעים סי׳ מ׳. כנה״ג בהגה״ט. ולענין תשעה באב עיין מ״ש הכנה״ג שם שמנהג שלוניק״י להניחם בשעת יוצר וק״ש ותפילת י״ח ואחר תפילת י״ח מסירים אותם וקורין קינות על הסדר וכי׳ יעו״ש. ועיין מש״ל הי׳ ח״י אות ט״ז. ולקמן סי׳ ל״א אות כ״א ואות כ״ג:

ו **ו) [סעיף ב׳] בחוה״מ ג״כ אסור להניח תפילין וכו׳** עיין ב״י בשם הזוהר וכ״כ האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ב׳ דחזרת העמידה ובפרע״ח שער מקראי קודש פ״ה דאין להניח תפילין בחוה״מ יעו״ש הטעם בסוד, וכ״כ ביאורי הגר״א אות ד׳. ועיין מש״ל סי׳ כ״ה אות ע״ה:

ז **ז) שם** הגהה וי״א שחוה״מ חייב בתפילין וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחם במועד ולברך וכו׳ והט״ז בסק״ב כתב דהמניחם בחוה״מ בלא ברכה שפיר עבד יעו״ש, ועיין א״ר אות ב׳. ומש״ל סי׳ כ״ה אות נ״ב והאר״י ז״ל נתן טעם בסוד שאין להניחם בחול המועד כמ״ש באות הקודם.

ז) כל מה שחסר מכאן עד סי׳ מ״ג הם כתובים בסה״ק קול יעקב על הלכות סתו״ם קחנו משם:

סימן לז

א **א) [סעיף א׳] גדול שכר מצות תפילין.** בטור סיים שכל המניחם מאריך ימים שנאמר אדני עליהם יחיו והוא מפ׳ התכלת סוף (מנחות דף מ״ד ע״א) ופי׳ רש״י ז״ל אותם שנושאים עליהם שם ה׳ בתפילין יחיו, והטעם כתב היפה ללב ז״ל בשם ס׳ חיים תחלת דף ח״י ע״א יען עיקר חיות האדם הוא בלב ובמוח כמ״ש ז״ל ולכן מי שמניח תפילין במקום חיותו ומקדש מוחו ולבו הרי הוא מאריך ימים. ועיין מ״ש הוא ז״ל בשם התיקונים תיקון כ״א ומ״ש האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ב׳ דתפילין ד״ה והענין הוא וכו׳ שנתן טעם בסוד יעו״ש, ועוד עיין הטעם בסה״ק חפץ בחיים בדרוש תפילין יעו״ש:

א) עוד כתב הטור. ואמר רבא כל המניח תפילין ומתעטף בציצית וקורא ק״ש ומתפלל מובטח לו שהוא בן עוה״ב, ואמר אביי מערב אני בו שאין אש של גהינם שולט בו, רב פפא אמר מערב אני בו שכל עונותיו נמחלים עכ״ל. והוא מהגאון הנקרא שמושא רבא כמ״ש ב״י, וכל הלכות תפילין הנמצאים בשם גאון הנז׳ הביאם הרא״ש ז״ל בסוף הלק״ט של הלכות תפילין יעו״ש, וכתב הפרישה ז״ל דרבא בא להוסיף ואמר לא מבעיא שיאריך ימים בעוה״ז אלא שמובטח לו שיהיה ג״כ בן העוה״ב והוא עיקר האריכות ימים והחיים, ובא אביי ומוסיף ואומר שלא די שיהיה בן העוה״ב אלא אפילו אין הגהינם שולט בו כלל לפי שלא יגיע לו שום חטא ע״ד שכתב לעיל בציצית סי׳ כ״ד חונה מלאך ה׳ וכו׳ ויחלצם מן החטא, ובא רב פפא ומוסיף שאפילו עבירות שעשה כבר נמחלין לו אם מניח תפילין עכ״ל, ועיין חס״ל אות א׳, וכל זה אם נזהר בהם שלא לזלזל בהם לשוח שיחת חולין או הבלים. ומכ״ש שלא לעשות דבר מלאכה, קשל״ה דף נ״ה ע״ד, והביאו כף החיים להרח״פ סי׳ יו״ד אות ל׳:

ב ב) **שם** גדול שכר מצות תפילין, אמרו בזוה״ק פ׳ פנחס בר״מ דרכ״ח ע״ב שהיא שקולה כנגד כל המצות יעו״ש, וכ״כ הלבוש, והב״ד היפה ללב ז״ל ח״א אות א׳ וח״ב אות א׳:

ג ג) **אמרו** רז״ל תפילין של ראש מכפר על עינים רמות ושל יד מכפר על ש״ד. כף החיים שם, וכ״כ הרב יפה ללב ז״ל אות א׳ יעו״ש:

ד ד) **שם** גדול שכר מצות תפילין. כתב המרדכי בהלק״ט יש לאדם להדר אחר תפילין נאים שנאמר זה אלי ואנוהו, דהיינו שכתבם לברר אומן בכתב נאה ודיו נאה וקולמוס נאה וקלפים נאים עכ״ל. והביאו דרכי משה אות א׳. וז״ל כף החיים שם אות כ״ג, יזהר דסופר של התפילין יהיה ירא אלהים וסר מרע וחרד אל דבר ה׳ כדי שיעלו לרצון לפני ה׳, וכמה מעלות טובות להאי ספרא דיוקנא, ומה רב טוב כשיודע לעשות כוונים למלאכת שמים, וקדוש הוא לאלהיו, ומלתא כדנא דבר הלמד ממ״ש בס׳ החסידים סי׳ רמ״ט כיעו״ש, וראה בעיניך מ״ש בס׳ ועד לחכמים מע׳ יוד אות מ״ה ודהביא ענין נורא והוא דחצי העולם היה מתקיים ע״י התפילין שהיה כותב הרב יוסף ויטאל ז״ל אבי מהרח״ו זלה״ה בקדושה ובטהרה ובכונה גדולה יעו״ש עכ״ל, ועיין מ״ש בזה בסה״ק קול יעקב על סי׳ ל״ב סעי׳ ך׳.

ה ה) **שם** וכל מי שאינו מניחם הוא בכלל פושעי ישראל בגופן. כתבו התו׳ והרא״ש והר״ן והמרדכי בשם ר״ת דוקא הנמנע מלהניח בשביל שהמצוה בזויה עליו, אבל אם ירא להניח תפילין משום דבעי גוף נקי והוא ירא שמא לא יזהר בקדושה ובטהרה לא, ופי׳ הרא״ש שם אע״ג דעבירה היא דבקל יכול ליזהר בשעת ק״ש ותפלה, מ״מ לא מיקרי בהכי פושעי ישראל בגופן עכ״ל, והב״ד מרן ז״ל בב״י וכתב אבל מתוך דברי הטור נראה שאינו מפרש כפר״ת, אלא כל מי שאין מניחן מאיזה טעם שיהיה הוא בכלל פושעי ישראל בגופן, וכתב וכן נראה מדברי רבינו ירוחם וכן נראה ג״כ דעת הרא״ש יעו״ש בב״י. ונראה שכן דעתו ז״ל לפסוק בש״ע מדכתב סתמא דכל מי שאינו מניחם מאיזה טעם שיהיה הוא בכלל פושעי ישראל בגופן. אח״כ ראיתי שכ״כ הפרמ״ג בא״א אות א׳, דבע״ץ ונ״ץ פירשו דברי הש״ע כמ״ש בב״י דאפילו הוה אין מניחן מאיזה טעם שיהיה הוה בכלל פושעי ישראל בגופן יעו״ש, ועיין מ״ש הב״ח על דברי מרן ז״ל בב״י ומ״ש עליו הברכ״י אות א׳:

ו ו) **שם** וכל מי שאינו מניחם וכו׳ וכתב בס׳ קרבן מנחה סי׳ דש״ם מי שאינו מניח תפילין נופל עליו רעם לפיד אש וברק מלמעלה רח״ל, רו״ח אות ב׳, וארז״ל כל שאינו מניח תפילין עובר בח׳ עשין בכל יום, שהרי יש שם ד׳ פרשיות ובכל אחד יש מ״ע של יד ומ״ע של ראש, והמניחם מקיים ח׳ עשין, אלה המצות מצוה שע״ח והביאו יפה ללב ז״ל בח״ה אות א׳, ואמרו בתיקונים תיקון ו׳ דבזמנא דישראל מיחדין לקב״ה בתפילין דיד ובתפילין דראש בדחילו ורחימו אתמר בהון לא תקח האם על הבנים ואם לאו שלח תשלח וכו׳, וכתב מהרח״ו ז״ל בשער הקדושה ח״א שער הז׳ מי שאינו מקיים מצות תפילין נקרא קרקפתא דלא מנח תפילין שאינו קם בתחיית המתים, וכ״כ דברי מנחם אות א׳ בשם קשל״ה, יפה ללב אות ב׳, וכתב הרא״ש בהלק״ט הלכות תפילין סי׳ כ״ז וז״ל שנו חכמים ליום הדין אם היה זהיר במצות תפילין כף זכות מכרעת, ואם פשע בהם כף חובה מכרעת שאין לך גדול בכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין שהוקשה כל התורה כולה לתפילין שנאמר למען תהיה תורת ה׳ בפיך, לכן צריך כל אדם ליזהר במצות תפילין עכ״ל והביאו ב״י:

ז ז) **הא** דאמרו דפושעי ישראל הם קרקפתא דלא מנח תפילין, פי׳ הרב עמק ברכה דהיינו שאוכל הרבה ומביא לידי שינה ולידי הפחה ופטור מן התפילין ולמפרע הוא פושע בגופו יעו״ש, ולפ״ז אם ידע איניש בנפשיה דאם אוכל הרבה יזיק לו האיצטומכא ימעט בלילה טפי מהיום באכילתו מלבד דעפ״י הרפואה, הנה טוב דבלילה לא יאכל הרבה נוסף גם הוא כי בעבור התפילין ראוי לו דימשוך מלמלא בטנו ויהיה חכם הרואה את הנולד דלמחר בבקר הנה הוא בא לקיים אשר קדשנו במצותיו להניח תפילין, כף החיים סי׳ יו״ד אות ל״א.

ח ח) **[סעיף ב׳] מצותן להיותם עליו כל היום וכו׳** והאר״י ז״ל כתב בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דתפילין דעיקר מצות תפילין היא בבקר בעת התפלה אבל בשאר היום אינה כ״כ מצוה וחובה כמו בעת התפלה ויעו״ש טעם בסוד, וכ״כ בפע״ח שער התפילין פ״ז, ועו״ת דף ל״א ע״א הנד״מ, ועיין מש״ל בסי׳ כ״ה אות פ״ח ואות פ״ט:

ט ט) **שם** ושלא יסיח דעתו מהם וכו׳. עיין מש״ל סי׳ כ״ח אות ב׳:

י י) **שם** נהגו שלא להניחם כל היום וכו׳, ומ״ע כתב בתשובה סי׳ ט״ל שצריך להניחם פ״ב בתפלת המנחה׳ והביאו מ״א סק״ב, א״ר אות ב׳, וכ״כ הברכ״י אות ג׳, דרבים מיראי ה׳ נהגו להניחם בתפלת המנחה ומנהג נכון הוא. וכ״כ בשער הכוו׳ דף נ״ב ע״א שהאר״י ז״ל היה נזהר מאד לאומרה בטלית ותפילין, ובראשונה היה נוהג להניח במנחה תפילין כהברת ר״ת, ואח״כ עשה זוג תפילין ע״ד שמושא רבא והיה מניחם בתפלת המנחה וכן הוא בשער הכוו׳ דרוש ו׳ דתפילין, והבאתי לשונו בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ד אות ד׳, (ועי״ש על סעי׳ ג׳ קצת דינים השייכים לזה הענין), ומשמע שם בשער

הכוו׳ דרוש ו׳ דאין מועיל תפילין ע״ד שמושא רבא במקום רש״י ור״ת אלא לתפלת מנחה לבד אבל לא לתפלת שחרית. וכ״כ בנה״ש דף כ״ה ע״א הנד״מ בשאלות חכמי המערב אות ע״ו, וכ״כ המחב״ר בסי׳ ל״ד אות ח׳ יעו״ש:

יא יא) **במנחה** ערב שבת וערב יו״ט אין להניח תפילין כמש״ל סי׳ כ״ה אות ק׳ ובמנחת יום ר״ח מניחין כמ״ש שם אות צ״ז:

יב יב) **[סעיף ג׳] קטן היודע לשמור תפילין וכו׳.** כתב החס״ל אות ג׳ אין ראוי לחנך הקטנים אלא אי קים ליה בגויה שהוא בודק עצמו יפה קודם תפלה, וגם שהוא נקי מלכלוך צואה בפי הטבעת ואינו ישן עמהן ואינו מדבר דברי שחוק וקלות ראש ואם לאו ההעדר טוב עכ״ל:

יג יג) **שם** חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו. וזהו החינוך הוא מדרבנן אבל מדאורייתא פטור מתפילין, ואפילו יודע לשמור תפילין שלא יישן וכו׳ עד שיהיה בן י״ג שנים ויום אחד ואז הוא בעצמו חייב לקנות לו תפילין כי היכי דחייב בכל מ״ע מן התורה. ב״ח, וז״ל שע״ת אות ד׳, כל שהגיע לי״ג שנים ויום א׳ אף שאין ידוע שהביא שערות חייב בתפילין מדינא מחמת חזקה דרבא דכל שהגיע לכלל שנים חזקה הביא סימנים עכ״ל, ועיין בסי׳ נ״ה סעי׳ ט׳ וסעי׳ יו״ד ובדבריו לשם בס״ד, ובסה״ק קול יעקב סי׳ ט״ל או׳ ב׳ ועיין מש״ל סי׳ כ״ב או׳ ב׳ בענין אם צריך לברך שהחיינו מי שלובש תפילין מחדש יעו״ש:

יד יד) **שם** הגהה. וי״א דהאי קטן דוקא שהוא בן י״ג שנים ויום א׳ וכו׳. ואעפ״י שהרב בעל המפה והלבוש כתבו שנהגו כסברת בעל העיטור ואין לשנות, אנו אין לנו אלא כדברי הרב ב״י ז״ל שסובר דקטן ממש בן ט׳ בין עשרה שנים, הר״ש הלוי ז״ל בתשו׳ ח״א חא״ח סי׳ א׳, ועי״ש שהרבה להקשות על סברת בעל העיטור יעו״ש, והביאו כנה״ג בהגב״י ושכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳, וכן הסכים הב״ח ז״ל כסברת מרן ז״ל והביאו שכנה״ג שם ושתילי זיתים אות ו׳, וכ״כ עו״ת אות ד׳, וכתב הב״ח והכי נקטינן דבקטן הלומד תלמוד אפילו אינו אלא בן י״ב שנה היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין וכן נהגו ודלא כהרב בהגהה דאוסר עכ״ד והביאו עו״ת שם, א״ר אות ג׳, ועיין סידור בי״ע בדיני מי הם החייבים בתפילין אות ד׳, וברכ״י אות ה׳ ושיו״ב אות ג׳, ובדבריו לסי׳ טו״ב אות יו״ד ולסי׳ ע׳ אות ז׳, ואפילו לדעת מור״ם ז״ל כתב המ״א סק״ד דעכשיו נהגו להניח ב׳ או ג׳ חדשים קודם הזמן, והביאו א״ר שם וכ״כ ר״ז אות ג׳, בי״ע שם, קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות כ״ד:

סימן לח

א א) **[סעיף א׳] חולה מעיים פטור מתפילין,** הגהה אפילו אין לו צער ואפילו הולך בשווקים וברחובות פטור. ואסור להחמיר על עצמו, רק בשעת ק״ש ותפלה מותר אם יכול להעמיד עצמו בגוף נקי כמ״ש בסעי׳ ב׳, מ״א סק״א, סו״ב אות ב׳, ר״ז אות א׳, פרמ״ג א״א או׳ א׳, סידור בי״ע בדיני מי הם החייבים בתפילין אות א׳, קיצור ש״ע סי׳ יו״ד אות כ״ג, אבל בתשו׳ מ״ע סי׳ ס׳ משמע דאף שלא בשעת ק״ש ותפלה רשאי להניח כשיש לו שעת הכושר ובשעת דחקו חולצן ואם נאנס ולא חלץ של יד לא עביד איסורא, א״ר אות א׳, ועיין לקמן או׳ ה׳:

ב ב) **אדם** שלובש מכנסים וערום מן המכנסים ולמעלה לא יניח תפילין מפני שלבו ערום, ס״ח סי׳ תשע״ד והביאו כנה״ג בהגה״ט סי ל״ז, מ״א בזה הסימן אות א׳, א״ר אות א׳, פרמ״ג א״א אות א׳, מחה״ש אות א׳, שתילי זיתים אות ב׳, פתחי עולם אות א׳, ואין בכלל זה מה שבית הצואר פתוח, פרמ״ג שם. פתחי עולם שם:

ג ג) **אדם** שהוא שומע ואינו מדבר יניח תפילין, וכן המדבר ואינו שומע, ס״ח שם, והביאו כנה״ג שם, וכתב שמדבריו נראה בחרש שדברו חכמים שאינו שומע ואינו מדבר אינו מניח תפילין, וראיתי בקושטנטינה כמה מהם שהיו מניחים תפילין ולא מיחו בהם חכמים. ויראה דספר חסידים חיובא קאמר דהנהו חייבים בתפילין אבל חרש שדברו בו חכמים פטור מן התפילין כיון שהוא פטור מכל המצות ומיהו אם רוצה להניחן אין מוחין בידו עכ״ל, וכ״כ בשכנה״ג בזה הסי׳ אות ד׳, וכ״כ העו״ת. א״ר אות ח׳, ש״ץ דף מ׳ ע״ד, שתילי זתים אות ב׳:

ד ד) **סומא** חייב בתפילין. פרמ״ג שם, פתחי עולה שם. ועיין מש״ל סי׳ טו״ב אות ב׳, ומ״ש ב״י בזה הסי׳ ומאמ״ר אות א׳:

ה ה) **[סעיף ב׳] ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו וכו׳** ואם אינו יכול להשמר שלא יפיח אלא בכדי שיחלוץ תש״ר מ״מ יניח ג״כ תפלה של יד ובשעת דוחקו שלא יוכל לחלצה איסורא לא עבד, ויחלוץ אי ממשיך אנסיה, פנים חדשות בשם הרמ״ע מפאנו סי׳ ס׳ והביאו כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ב, א״ר אות א׳, מחה״ש סק״ב, סידור בי״ע בדיני מי הם החייבים בתפילין אות ב׳, שתילי זתים אות ג׳ פתחי עולם אות ג׳:

ה) **מי** שיודע שהאיסטומכה שלו מקולקלת ויודע בעצמו שיש אליו חולי מעיים או שלא ינצל מהפחה, ילבש תפילין לק״ש וברכותיה וח״י ברכות העמידה, ואחר שגמר יעמד ח״י יסירם תיכף, כף החיים סי׳ יו״ד אות כ״ח, ועיין לקמן בסי׳ ף׳ אות א׳, ועוד עיין בסי׳ ג׳ ן סעי׳ ג׳ ובדבריו לשם בס״ד:

ו ו) **שם** יניח תפילין בין אהבה לק״ש ויברך. עיין לקמן סי׳ ס״ו סעי׳ ב׳ בהגהה ובסי׳ ף׳ ויתבאר לשם בס״ד:

ז ז) **[סעיף ג׳] נשים ועבדים פטורים מתפילין מפני שהיא מ״ע שהזמן גרמא,** ואע״ג דקי״ל כר״ע דאמר לילה זמן תפילין הוא מ״מ שבת ויו״ט לאו זמן תפילין והו״ל מ״ע שהזמן גרמא, הרא״ש בהלק״ט הלכות תפילין סי׳ כ״ט, ב״י, לבוש, ט״ז סק״א, ועי״ש בהרא״ש שכתב עוד טעמים אחרים:

ח ח) **שם** נשים ועבדים פטורים מתפילין וכו׳. וכן הוא לפי דברי האר״י ז״ל, ועיין הטעם בסוד ע״ח של״ד פ״א, שער הכוו׳ בדרושי התפילין דרוש ה׳. פע״ח שער התפילין פ״ז. עו״ת דף ל״א ע״א הנד״מ:

ט ט) **שם** הגהה. ואם הנשים רוצים להחמיר על עצמן מוחין בידם, וכן הסכים הברכ״י אות א׳ יעו״ש ועיין להרב בית הילל ז״ל ביו״ד סי קפ״ב סק״ב שהביא משם תרגום יב״ע סדר תצא בפ׳ לא יהיה כלי גבר על אשה דמתרגם לא יהא גולין דציצית ותפילין דהינון תיקוני גבר על איתתא ע״כ, דש״מ דלא לבד שהיא פטורה מציצית ותפילין אלא דגם עוברת בלאו, והביאו פתח הדביר אות ב׳ יעו״ש. ועוד עיין בס׳ שומר אמונים פ׳ כי תצא בפ׳ לא יהיה כלי גבר על אשה שכתב וז״ל כלי גבר בא״ת ב״ש גי׳ זו תפילין שהן סוד עלמא דדכורא וכו׳ ואין ראיה ממיכל בת שאול שהיתה מנחת תפילין ע״כ. והביאו יפה ללב ז״ל אות ב׳ וכתב דמ״ש ואין ראיה ממיכל בת שאול וכו׳ אפש״ל דמיכל בת שאול היתה אשה חכמה וידעה בעצמה שהיתה לה נשמה מעלמא דדכורא ולכך ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עכ״ל. ועיין שער הגלגולים הקדמה ט׳ שכתב שאשה שמגולגל בה נשמת זכר א״א לה להתעבר אם לא ע״י זכות גדול שתתעבר בה איזה נשמת אשה נקבה אחרת בסוד עיבור וכו׳ יעו״ש ועיין מש״ל סי׳ טו״ב אות ה׳:

י י) **[סעיף ד׳] המניח תפילין וכו׳.** הגהה ואם א״א לו בלא הרהורים מוטב שלא להניחם. והוא שידוע לו בודאי שא״א שלא יהרהר אבל מספק לא ימנע ממצות תפילין, מ״א סק״ד, ר״ז אות ד׳:

יא יא) **שם** מוטב שלא להניחה עד יפנה מחשבתו וימשוך לבו ליראת שמים, ויסיח דעתו מכל דברי הבאי המפסידים גוף ונפש ויפנה לבו לקבל עליו עול מלכות שמים ביראה ובקדושה, לבוש, שתילי זיתים או׳ ז׳:

יב יב) **שם** מוטב שלא להניחם. אבל עתיד ליתן את הדין על אשר כדבעי ליה למעבד לא עבד דמבעי ליה לאיניש ליתובי דעתיה ולדחות ההרהורים רעים מלבו בשתי ידים, וזאת תורת האדם בכל עת ובכל רגע וכ״ש בשעה שמניח תפילין ומתפלל, ועל אחת כמה וכמה חובה כפולה ומכופלת לדחות מעליו כל מיני מחשבות זרות והרהורים רעים לבל יערב קודש בחול וטמא בטהור שהרי זה דומה למערב צואה במאכל המלך כי לא לרצון יהיה אלא גם יחרה אף המלך מאד וחמתו תבער בו ובחמלת ה׳ על יצוריו שאינו דן אונס כרצון וקמי שמיא גליא שאין אדם שליט ברוח והרהורים באים לו לאדם מדעתו ושלא מדעתו וכבר אמרו רז״ל שהרהורי עבירה אין אדם ניצול מהם בכל יום ואין הקב״ה בא בטרוניא עם בריותיו ולא יענש אם יעמוד על המשמר ובכח יגבר איש לדחות מעליו המחשבות וההרהורים ולהחליף אותם טוב ברע (ואני מצאתי תועלת בחשוב הי״ג מידות מעמקא דליבא חזור חזור) אבל אם מאריך ברעתו מבלי שים לב ידאג מן הפרענות כי רבה היא אם לא ישוב בתשובה, חס״ל אות ב׳, ועיין מ״ש בסה״ק קול יעקב דרוש עה״ת פ׳ שופטים על פסוק לא תטע לך אשרה וכו׳ יעו״ש:

יג יג) **שם** מוטב שלא להניחם. עיין בשכנה״ג אות ב׳ שכתב דזו סברה תמוהה הרבה דמפני ההרהור תבטל מצות תפילין וכו׳, ומהירושלמי שהביא לראיה דמפרש גוף נקי ממחשבה רעה אין ראיה דאפשר לפרש דמיירי שלא להניחם כל היום כאלישע בעל כנפים אבל לפטור ממצות תפילין בשעת ק״ש מפני ההרהור לא עכ״ד, והב״ד הש״ץ דף מ׳ ע״ד, והרב יפה ללב אות ג׳, ועי״ש ביפה ללב שתמה על בי״ע שבדיני מי הם החייבים בתפילין אות ה׳ הביא דברי מרן ומור״ם ז״ל ולא הביא סברת החולקים שהיא סברת השכנה״ג יעו״ש ולא ידעתי מה יש תמיהא בזה דהיא הנותנת דבשביל שסברה זו חולקת על סברת מרן ומור״ם ז״ל לא הביאה, ולענין דינא כבר כתב מרן ז״ל בב״י שצריך לכופם בדברים ולמשוך לבם ליראת שמים כדי שיסיחו לבם מדברי הב״י המזיקים לגוף ולנפש ויפנו לבם לקבל עליהם עול מלכות שמים עכ״ד. ועיין מש״ל אות י״א ואות י״ב:

יד יד) **[סעיף ה׳] אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין מכאן ואילך חייב וכו׳,** משמע דביום שני חייב מיד משהגיע זמן הנחת תפילין וא״צ להמתין עד הנץ החמה, וכ״מ בב״י דאחר שהביא דברי הרא״ש והר״ן דס״ל דצריך להמתין מלהניח תפילין ביום שני עד הנץ החמה, כתב מרן ז״ל וז״ל אלא שמדברי הרי״ף נראה דלא מיתסר ביום שני כלל ואף הרמב״ם כתב כן עכ״ל. ומשמע דדעתו לפסוק כן כי כן דרכו בדברי הרי״ף והרמב״ם והרא״ש הולך אחר הרוב מהם, וכ״מ מדתירץ מרן ז״ל קושיית הר״ן על הרמב״ן ז״ל כאשר יעו״ש בב״י, וכן דעת הב״ח כאשר יעויין בדבריו ביו״ד סי׳ שפ״ח, ובזה הסי׳ וכ״נ דעת הש״ך ביו״ד סי׳ שפ״ח סק״א, וכ״כ שתילי זיתים אות ט׳, וכ״מ מדברי האר״י ז״ל בשער המצות פ׳ ויחי דאינו אסור אלא יום א׳ בלבד. ומ״ש מרן ז״ל ביו״ד סי׳ שפ״ח סעי׳ א׳ דביום שני מותר להניחם אחר הנץ החמה. לחומרא בעלמא כתב כן כדי לחוש לסברת הרא״ש והר״ז שם

מפני שאפשר (ועיין עו"ת אות ו' ומ"א סק"ה ומאמ"ר אות ה' שהרגישו בקושיא זו) וממילא היכא דלא אפשר כגון דרוצה להתפלל עם הצבור ולא ימצא לו אם יתעכב עד הנץ החמה וצריך להתפלל בתפילין כמ"ש בסי' כ"ה העי' ד' ובדברינו לשם אות כ"ז יוכל להניחם משהגיע זמנם קודם הנץ החמה, ואף אם תמצא לומר דדעת מרן ז"ל לאסור קודם הנץ החמה הרי לך דברי הפוסקים שהביא הברכ"י סי' שצ"ז אות ג' דכתבו הא דקי"ל כדברי המיקל באבל אפי' בפוסקים ואפילו יחיד נגד הרבים יעו"ש וא"כ בנידון זה דהרמב"ם בהדיא לא אסר אלא יום ראשון בלבד כמ"ש בהלכת אבל פ"ד ה"ט, וכן פי' הב"ח דברי הרי"ף והסכים להורות כן כאשר יעו"ש בדבריו ובפרט שגם בדעת מרן ז"ל י"ל דלא החמיר אלא היכא דאפשר בכה"ג שרוצה להתפלל עם הצבור בציצית ותפילין וא"א לו אם יתעכב יש להקל:

טו טו) שם אבל ביום ראשון אסור להניח וכו', ואם שמע שמועה קרובה דינא כיום קבורה דאסור להניח תפילין, ט"ז ביו"ד סי' שפ"ח סק"א. ש"ך שם. פרמ"ג במש"ז אות ג' א"ר אות ג', חכמת אדם כלל קס"ה אות י"ח, ש"ץ דף ל"ו ע"ג ודף קפ"ג ע"ג, זכ"ל חיו"ד בהל' אבל אות ת', סידור בי"ע בדיני מי הם החייבים בתפילין אות ט', חס"ל אות ג' שתילי זיתים אות ט', קיצור ש"ע סי' ריי"א אות ב', בן איש חי ז"ל פ' חיי שרה אות י"ב, ולענין יום שני של שמועה קרובה עיין מ"ש הש"ץ שם בשם שבט יהודה חי"ד סי' שפ"ח, ועיין מ"ש באות הקודם דה"ה לכאן:

טז טז) שם אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין וכו' ואם מת ביום אחד ונקבר ביום אחר אסור להניח תפילין ביום הקבורה, א"ר אות ג', פרמ"ג שם וברכ"י אות ב' בזה הסי' וביו"ד סי' שכ"ח אות א' ובמחב"ר אות א' ודלא כמהריט"ץ בחידושי איזהו נשך דף י"ב ויעו"ש במחב"ר באורך, וכן בדגמ"ר בגליון הש"ך הנד"מ על סי' שפ"ח הביא דברי מהריט"ץ הנז' והשיג עליו יעו"ש, והביאו פת"ת שם אות א' וכתב שגם בשו"ת זכרון יצחק סי' ב' כתב משם אביו בעל משנת חכמים שהשיג על מהריט"ץ יעו"ש, וכ"כ ש"ץ דף ל"ו ע"ב ודף קפ"ג ע"א יעו"ש, זכ"ל שם, בי"ע שם אות ח', שע"ת אות ד', כס"א אות א'. וכ"כ הרח"פ בס' כף החיים סי' יו"ד אות ל"ז בשם כס"א ויד אבישלום סי' ל"ה ודרך החיים להגאון רבי יעקב מליסה ז"ל אות ח', חס"ל שם, קיצור ש"ע שם, וכתב שם בפאת השלחן וז"ל דלא כמ"ש בספר חיי אדם שיניחם בלא ברכה וכבר הגהתי שם בדבריו דהא איסורא איכא עכ"ל, וכ"כ בן איש חי ז"ל שם. ודלא כמאמ"ר אות ה' שהחזיק כסברת מהריט"ץ כאשר יעו"ש. ואם נקבר בלילה אסור להניח תפילין ביום שלאחריו, קיצור ש"ע שם:

יז יז) שם אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין וכו'. ואם טעה והניחן חולץ אפילו באבילות דרבנן, הכי מוכח בגמרא ובדברי הפוסקים. מהריק"ש ז"ל בס' ערך לחם בי"ד סי' שפ"ח, פתה"ד או' ג', יפה ללב אות ד':

יח חי) מי שמת לו מת ברגל דמתחיל למנות אחר הרגל, נסתפק הכנה"ג בי"ד סי' שפ"ח אי אסור בתפילין יום ראשון. וכתב דמסתברא דאסור יעוש"ב, אמנם הברכ"י חלק עליו וכתב דמותר להניח יעו"ש בזה הסי' אות ג' וביו"ד שם אות ב', וכ"כ הרב בית לחם יהודה בי"ד סי' שפ"ח והביאו המחב"ר אות ב', וכ"כ א"ר אות ג', וכ"כ הש"ץ שם, זכ"ל שם בי"ע שם או' י"א, חס"ל שם, (וכתב דאפילו בא"י וכ"ש בחו"ל), קיצור הש"ע שם, בן א"ח שם:

יט יט) ביום שמועה רחוקה כיון דלא נתחייב באבילות אלא שעה אחת מותר בתפילין, כנה"ג, סידור בי"ע שם אות יו"ד:

כ ך) אם שמע שמועה רחוקה והיה לבוש תפילין. כתוב ביו"ד סי' ת"ב סעי' ב' דא"צ לחולצן. וכתב הש"ץ דקפ"ג ע"ג ה"ד כשאפשר לו ליתובי דעתיה שלא יסיח דעתו מהם אבל אם א"א לו ובפרט בשעת הבכי וההספד צריך לחלוץ עכ"ל, והביאו הזכ"ל שם:

כא כא) שם מכאן ואילך חייב וכו' יש שכתבו משם האר"י ז"ל דהאבל לא יניח תפילין דר"ת עיין בסי"ב אות ג' ובש"ץ דף ל"ו ע"ד, אמנם הרש"ש ז"ל בס' נה"ש דף י"ט ע"ב הנד"מ כתב דהרב האר"י ז"ל לא כתב כן וחייב להניח האבל שניהם דרש"י ור"ת יעו"ש שנתן טעם בסוד, וכ"כ הברכ"י אות ד' על הרש"ש ז"ל שהניח תפילין דר"ת בימי אבלו יעו"ש, והגם דביו"ד סי שפ"ח אות ג' כתב הברכ"י ז"ל דשב ואל תעשה עדיף כתב סידור בי"ע שם אות י"ב דמאחר דהשתא אינן בדידן נהיגי להניח דרש"י ודר"ת בתורת חיוב מדינא משום ספק כמ"ש החיד"א בספריו, ואיכא נמי גבן עדות נאמנה של הרש"ש ז"ל דלא נמצא בכתבי מהרח"ו ז"ל האמתיים שלא להניחם ולדעתו יש להניחם ועביד איהו עובדא להניחם בימי אבלו הכי נקטינן עכ"ל, וכ"כ החס"ל אות ג' דפה עה"ק ירושלים תוב"ב נתפשט המנהג אצל הבאים בסוד ה' ע"פ דברי רבינו האר"י ז"ל להניח שניהם כדברי מהרש"ש ז"ל וגם בט"ב בתפלת שחרית מניחים שתיהן בקהל חסידים במדרש בית אל יכב"ץ עכ"ל, ועיין מש"ל סי' ח"י אות ע"ז. וכתב בן א"ח ז"ל פ' חיי שרה אות י"ב דגם בעיר בגדא"ד יע"א נתפשט המנהג כהוראת רבינו הרש"ש ז"ל ודלא כמ"ש החיד"א ז"ל דשב ואל תעשה עדיף:

כב כב) שם מכאן ואילך חייב אפי' באו פנים חדשות, משמע אפי' לכתחלה יכול להניחם בפנים חדשות, וכ"מ בטור וברי"ף וברמב"ם הלכות אבל פ"ט ה"ד ובשער המצות פ' ויחי דאינו אסור אלא יום א' בלבד אבל ביום שני חייב ואין חילוק בין אם באו פנים חדשות או לא, והמ"א כתב בסק"ה דאה

באו פנים חדשות אינו מניח לכתחלה עד שילכו אלא שאם הניח אינו חולץ יעו״ש ונראה דבשעת ק״ש ותפלה אין לבטל בשביל זה מלהניח תפילין אבל בשאר היום יש להחמיר כהמ״א, וכמש״ל אות י״ד יעו״ש:

כג כג) **[סעיף ו׳] בתשעה באב חייב בתפילין,** עיין מ״ש הברכ״י בסי׳ תקנ״ה אות א׳ ושע״ת שם אות ב׳ ומ״ש אנן בעניותין בס״ד לעיל סי׳ ל״א אות ה׳ וסי׳ ח״י אות ט״ז ובזה הסי׳ אות כ״א:

כד כד) **[סעיף ז׳] חתן ושושביניו וכל בני החופה פטורין וכו׳** כתוב בתשו׳ הרמ״א סי׳ קל״ב דהאידנא שחייבין בק״ש ותפלה (כמ״ש סי׳ ע׳ ס״ג) חייבין גם בתפילין דהו״ל כאילו מעיד עדות שקר בעצמו עכ״ל יעו״ש. והביאו מ״א הק״ז, עט״ז אות ב׳, ועיין כנה״ג בהגב״י שהאריך בזה יעו״ש, וכתב העו״ת אות ח׳ וכן נתפשט המנהג בזה״ז בארצות אלו דחתן וכל בני החופה קורין ומתפללין, וכ״כ הברכ״י אות ה׳ דעתה במקומנו המנהג פשוט שהחתן ואביזריה מניחין בחופה מיום הראשון עד יום השביעי וכדברי מור״ם בתשו׳ עכ״נ, וכ״כ סידור בי״ע בדיני מי הם החייבים בתפילין אות ט״ו אלא שכתב צריך שיזהרו שלא יהא שם שכרות וקלות ראש בשעה שהתפילין עליהן עכ״ד, ועכשיו נוהגין לילך שחרית לביה״כ להתפלל עם הצבור בטלית ותפילין כשאר העם ותע״ב:

כה כה) **[סעיף ח׳] כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם וכו׳** דוקא אם הם לוקחים כדי להמציאם למכור למי שצריך להם אבל אם עושה כדי להשתכר לא מיקרי עוסק במצוה. מ״א סק״ח. ר״ז אות ז׳. והיינו אם עושה דוקא כדי להשתכר אבל אם מתכוין הוא להמציאם אעפ״י שמכוין ג״כ אשכר עוסק במצוה מיקרי. פרמ״ג א״א אות ח׳. שתילי זיתים אות ט״ו. פתחי עולם אות יו״ד:

כו כו) **שם** בהגהה. ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק״ש ותפילה אז פטורין וכו׳ ודע דכל זה הוא דוקא לדעת מור״ם ז״ל שהקשה על מרן ז״ל בד״מ אות ב׳ ויצא לחלק כמ״ש כאן בהגהה וכמ״ש מ״א סק״ט וא״א ומחה״ש. וכ״כ מאמ״ר אות ט׳, אבל לדעת מרן ז״ל חייבים והא דלא כתב מור״ם ז״ל זה בשם וי״א כך דרכו בהרבה מקומות שאינו כותב וי״א אעפ״י שהוא חולק. כמ״ש מ״א סי׳ ל״ג סק״ה. ומחה״ש ומאמ״ר בזה הסי׳ אות ט׳, ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ג אות י״ד מ״ש טעם לזה, ועיין ברכ״י אות ז׳ מה שתירץ על דעת מרן ז״ל יעוש״ב:

כז כז) **שם** בהגהה. דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת וכו׳ וכל זה מיירי שכבר התחיל לכתוב קודם שהגיע זמן ק״ש אבל משהגיע זמן ק״ש אסור להתחיל לכתוב כמ״ש סי׳ ע״ב סעי׳ ה׳, מ״א סק״י, ר״ז אות ז׳. שתילי זיתים אות ט״ז, ואם התחילו קודם לכן או אפילו התחילו באיסור אין צריך להפסיק לקריאת שמע. ר״ז שם, וכל זה לסברת מור״ם ז״ל אבל לדעת מרן ז״ל חייב להפסיק כמו שכתוב באות הקודם:

כח כח) **שם** בהגהה. אם צריך לטרוח אחר האחרת וכו׳ מבואר דמור״ם ז״ל נמשך אחר דעת הר״ן והג״א דס״ל דאעפ״י שאפשר לו לקיים שתיהם אינו חייב לטרוח בהכי ודלא כהתו׳ והרא״ש שכתבו דדוקא כשהוא בענין שאם יניחו תפילין או יקראו ק״ש או יקיימו אחת משאר המצות תבטל המצוה שהם עסוקיסם בה כגון שאדם אחד רוצה לפרוש בים או בשיירא עכשיו ורוצה לקנות תפילין או תכלת ואי אפשר לו להמתין עד שהסופר או התגר יקיים המצוה הבאה לידו וכו׳ כמ״ש בב״י אלא כל שצריך לטרוח אחר האחרת פטור ואעפ״י שאפשר לו לקיים שתיהן, וכן נרשם כאן בהגהת ש״ע הג״א בשם א״ז ור״ן פ׳ הישן דמשמע דפסק כוותייהוו. כ״כ מאמ״ר אות יו״ד. ומ״ש הלבוש עיין מ״ש עליו הברכ״י סוף אות ז׳. ולדעת מרן ז״ל בכל גוונא כותבי תפילין וכו׳ חייבין בשעת ק״ש ותפלה להניח תפילין. כ״מ מסתמיות דבריו ז״ל וממש״ל אות כ״ו:

כט כט) **[סעיף ט׳] מצעער וכו׳** אפילו מפני הצינה. מ״א ס״ק י״א. סו״ב אות א׳. ר״ז אות ח׳. סידור בי״ע אות ו׳. שתילי זיתים אות י״ח. ומיהו צריך להשתדל לחמם גופו או לילך למקום חם כדי שלא להתבטל ממצוה גדולה כזו:

ל ל) **שם** ומי שאין דעתו מיושבת עליו וכו׳. כתב ב״י בשם הר׳ מנוח אע״ג דבשאר מצות דאמרינן דמצטער איבעי ליה ליתוביה דעתיה. הכא שאני משום הסח הדעת עכ״ל. משמע מזה דאפילו אם אפשר לו ליתוביה דעתיה פטור אבל הב״ח כתב דאם אפשר לו ליתוביה דעתיה חייב. וכ״כ המ״א ס״ק י״ב. ר״ז אות ח׳. שתילי זיתים אות ך׳ ועיין פרמ״ג א״א או׳ י״א ואו׳ י״ב:

לא לא) **שם** פטור וכו׳ אבל אינו אסור, פרמ״ג שם אות י״ב. פתחי עולם אות י״ג. ועיין פתח הדביר אות ד׳ מ״ש בזה:

לב לב) **[סעיף י׳] הקורא בתורה פטור מהנחת תפילין דכו׳.** כתב מ״א ס״ק י״ג וז״ל אבל העוסק בגמרא אפשר דלא מיפטר עב״י עכ״ל. והא דכתב בדרך אפשר מפני דבהע״ט לחלק יצא דהקורא בתורה פטור והעוסק בתלמוד חייב׳ והטור הקשה עליו. וב״י תירץ אלא שכתב דאין דברי בעל העיטור נראין. ל״ה כתב מ״א בדרך אפשר. מיהו מהר״מ פאפיר״ש זצ״ל בה׳ אור צדיקים ונקרא אור הישר ד״י ע״ג סעי׳ י״א כתב וז״ל בעסק התורה חייב להניח תפילין ומנודה לשמים אם אינו מניח ואין היסח הדעת כלל בלימודו ויניח של ר״ת שהם מסוגלים לשכל עכ״ל. ולפ״ז צריך לחלק כמו שחילק בעה״ע.

וכ״כ יפה ללב ז״ל אות יו״ד יעו״ש. אמנם דעת מרן ז״ל נראה דאף העוסק בתלמוד פטור דהא כתב דאין דברי בעל העיטור נראין. וכ״כ מט״י אות א׳. ברכ״י אות ז׳. ר״ז אות ט׳. ועיין מש״ל סי׳ ל״ז אות ח׳ וסי׳ כ״ה אות פ״ט:

לג לג) [סעיף יא׳] **לא יחלוץ תפילין לפני רבו וכו׳.** בטור הביא דאם חלץ רבו תחלה מותר לחלוץ, מיהו מסתמיות דברי מרן ז״ל משמע דאפילו חלץ רבו תחלה אהור לחלוץ לפניו, וכ״מ בב״י, וכ״כ מ״א ס״ק י״ד. מטה יהודה אות ב׳, ברכ״י אות ח׳, מאמ״ר אות י״א, ועיין מש״ל הי׳ כ״ה אות צ״ג:

לד לד) [סעיף יב׳] **היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת וכו׳** תפילין קודמין, שהם חובת הגוף, ב״י בשם הרא״ש, מ״א ס״ק ט״ו, מיהו לדידן שאין מניחין רק בשעת ק״ש ותפלה אם אפשר בשאלה מזוזה קודמת דאי אפשר בשאלה, מ״א שם, מט״י אות ג׳, סו״ב אות ד׳, ר״ז אות י״א, ח״א כלל י״ד אות כ״ט, שתילי זיתים אות כ״ה, ופשיטא שקודמת מלקנות ציצית שאינו אלא חובת טלית, ח״א שם:

לה לה) [סעיף יג׳] **מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין,** עיין בדברי חמודוח על הלק״ט מהלכות תפילין אות קי״ח שהקשה על מרן ז״ל שהרי בטור יו״ד הי׳ של״ד הביא פלוגתא בזה וכתב דרב אלפס פסק לקולא וכן הסכים א״א הרא״ש ז״ל וכתב שם מרן ז״ל בב״י דכ״נ מדברי הרמב״ם ז״ל פ״ז מהלכות ת״ת משמע דדעתו לפסוק כן וכן שם בש״ע לא מנה זה באיסורי המנודה וא״כ דבריו סותרים זא״ז דבש״ע י״ד מתיר ובא״ח אהר יעו״ש וכן בשכנה״ג כאן אות י״ג הקשא קושיא זו על מרן ז״ל יעו״ש. וכן הקשה עו״ת אות ט״ו, מט״י אות ד׳. ועיין מ״ש המחב״ר אות ו׳. וכתב שם הרב דברי חמודות דגם במצורע נראה מדברי הרמב״ם פ״י מהלכות טומאת צרעת דמותר בהן עכ״ל. א״כ משמע דדעתו להתיר מנודה ומצורע בהנחת תפילין. וכ״כ הש״ך שם אות י״ב דהסכמת רוב הפו׳ המנודה מותר בתפילין והביאו שכנה״ג באות הנז׳ וכתב דה״ה המצורע דתרוייהו בהדי הדדי נשאלו בב״ה ואי נקטינן לקולה במנודה נקטינן ג״כ במצורע עכ״ד, וכ״כ א״ר אות ן׳, שתילי זיתים אות כ״ו, ועיין פרמ״ג במש״ז סוף אות ד׳ שכתב דמניחן בלא ברכה, וכן הסכים למעשה הרב שולחן גבוה אות כ״ד, וכ״כ החס״ל אות ד׳, והב״ד הרב יפה ללב ז״ל סוף אות ז׳. וכן נראה עיקר משום סב״ל וכדי שלא לבטל ממצות תפילין. ועיין ביו״ד סי׳ של״ד סעי׳ י״ב איזהו מנודה שהוא אסור בדיני המנודה ודו״ק:

סימן מ

א א) [סעיף א׳] **אסור לתלות תפילין וכו׳.** אבל באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות לית לן בה. אבל אם התפילין תלויות אסור. מ״א סק״א. ור״ל דדוקא אם אוחז הבתים בידו והרצועות תלויות באקראי בעלמא שרי אבל אם אוחז הרצועות בידו והבתים תלויות אפילו באקראי בעלמא אסור. מיהו הט״ז הק״א כתב דאין בכלל זה מה שהתפילין של ראש תלוים באויר ומחזיקים ביד הרצועות ומשימם על הראש כי זהו צורך הנחתן ואין בזה בזיון עכ״ל. ונראה דלא פליגי דהמ״א שאסר לאחוז ברצועות ויהיו התפילין תלויין אפי׳ באקראי בעלמא הוא שלא בשעת הנחה אבל אם הוא בשעת הנחה מודה להט״ז דליכ׳ בזה בזיון. וכ״כ מחה״ש אות א׳, וכ״מ מדברי הפרמ״ג במש״ז אות א׳. ר״ז אות א׳. שמן המאור אות א׳. אמנם הרב מטה יהודה אות ב׳ כתב דלפי דעתו ראוי לתפוס הקציצה ולהיות הרצועות תלוין כיון שאפשר בהכי. וכתב שכן ראה מן המדקדקים שנזהרים בזה. וכתב שכן משמע מדברי המ״א דאסר לתלות התפילין אפילו באקראי וקאי אפילו אשעת הלבישה אלא דוקא ברצועות תלויות מותר כיון דהוי צורך ההנחה יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות א׳ דאפילו בשעת הנחה יש להחמיר שלא לאחוז בקשר והבית יהיה תלוי עד שמניחו בראשו אלא יקח בידו הקשר עם הבית דבוקים ויניח הבית במקומו ואח״כ הקשר במקומו עכ״ל, וכ״כ שתילי זיתים אות א׳ דאפילו בשעת הנחה יש להחמיר כיון שאפשר לאחוז בידו, והט״ז מירי בדא״א עכ״ד, ע״כ לכתחלה יש ליזהר ולעשות כמ״ש המט״י והחס״ל והשת״ז, ואם א״א לו לעשות זה בנקל יש לסמוך אט״ז דמתיר לצורך הנחה, והב״ד סו״ב אות א׳ ומאמ״ר אות א׳ ומשמע דס״ל כוותיה ובפרט למ״ש הפרמ״ג ומחה״ש ור״ז ושמן המאור דגם המ״א יודה להט״ז ומתיר בשעת הנחה, וכ״כ יפה ללב ז״ל אות א׳ דאם א״א לו בנקל יש לסמוך על המתירים יעו״ש:

ב ב) **שם** אבל מותר לתלותן בכיסן. וס״ת אסור לתלות אפילו בכיס. גמרא ברכות דף כ״ד סוף ע״א וחדושי הרשב״א. מ״א סק״א, סו״ב אות א׳. א״ר אות א׳, פרמ״ג א״א אות א׳. ער״ה אות א׳. ר״ז אות ב׳. פתה״ד אות א׳. שתילי זיתים אות ב׳. ואפילו אם הס״ת עומדת בארון הקודש ותולה האה״ק אסור. ח״א נלל ל״א אות מ״ג. וכתב דאפילו כשהאה״ק מחובר ביתידות לכותל אסור יעו״ש. ובנשמת אדם אות ה׳ והב״ד פתחי עולם אות א׳. וכתב שם פתחי עולם בשם מ״ב דספרי תלמוד וכדומה דומה לתפילין.

ג ג) **מותר** לכתוב פסוקים בנייר ולתלות בפתח בית הכנסת. כנה״ג בהגה״ט בשם מהרי״ט ח״ב חא״ח סי׳ ג׳, מ״א הק״א. סו״ב אות א׳, א״ר אות א׳. שתילי זיתים אות ב׳. אך מטעם אחר יש לאסור משום דאין כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ג העי׳ ב׳. ואפילו להרי״ף דמיקל היינו משום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך כי א״א לכל אחד לכתוב כל התורה משא״ך בפסוקים הנ״ל, וכן הט״ז ביו״ד סי׳ רפ״ג סק״א קורא תגר על

הכותבים פסוקים על הכותל לסי׳ טוב יעו״ש. אבל מ״מ נ״מ לתשו׳ מהרי״ט הנ״ל אם אינו כותב רק ג׳ תיבות בשיטה אחת דשרי משום איסור אין כותבין מגילה וכו׳ כדאיתא ביו״ד שם סעי׳ ג׳. וכ״כ מחה״ש סק״א והב״ד פתחי עולם אות א׳. וכתב עוד מחה״ש שם דאם כותב על כותל בהכ״נ דברים הכתובים בסידורי תפלה כגון י״ג מידות של רחמים או פסוק ויהי בנסוע הארון וכו׳ לית לן בה דכמו שהותר לכתבן בסידורי תפלה משום עת לעשות דסמכי על דעת הרי״ף ה״ה דשרי לכותבן על הכותל דמאי שנא כותל ומ״ש סידור תפלה אידי ואידי מגילה הן, וכן המנהג עכ״ל. ועיין מ״ש בזה בית הלל על יו״ד שם ופת״ת אות ב׳ יעו״ש.

ד **ד) סידורים** הקבועים בלוחות שבהם שלשלת של כסף אסור לתלות בהם ולא דמי לתפילין דמותר לתלותן בכיסן דהתם הכיס כלי בפ״ע משא״כ כאן שהלוחות מחוברות לסידור והוי כסידור עצמו. מ״א שם סו״ב שם, א״ר שם, יד אהרן בהגה״ט, ר״ז אות ב׳, שתילי זיתים שם:

ה **ה) כתב** הכנה״ג בהגה״ט נוהגים להתענות מי שנופלין לו תפילין ובס׳ משפטי שמואל סי׳ י״ב תמצא סמך למנהג עכ״ל. והב״ד מ״א בסי׳ מ״ד סק״ה. יד אהרן בהגה״ט, מחב״ר אות א׳. ר״ז סי׳ מ״ד אות ב׳. שתילי זיתים שם אות ה׳. וכן מי שנופל ס״ת מידו כתב שס במשפטי שמואל דיתענה, והביאו הכנה״ג ביו״ד סי׳ רפ״ב וברכ״י שם בשיו״ב אות א׳, מ״א באות הנז״ל, וכתב שם המ״א וז״ל ונ״ל דמיירי בלא נרתקן אבל בס״ת אפילו בנרתיקן עכ״ל ור״ל דהא דצריך להתענות בנפלו לו תפילין דוקא אם נפלו בלא נרתיקן אבל אם נפלו התפילין בנרתיקן א״צ להתענית ובס״ת אפי׳ נפלו בנרתיקן צריך להתענות. וכ״כ ר״ז שם ושתילי זיתים שם ושכנה״ג בהגה״ט בסי׳ תקס״ו אות ג׳ כתב בשם מהר״י ברונא מכ״י וז״ל רבותי החמירו להצריך תענית אפי׳ אם נפלו נארץ עם הכיס שלהם וכה״ג אני מיקל ליתן פרוטה לצדקה עד שנפלה קציצה לארץ אפי׳ אם הרצועות בידו אבל ברצועות ליכא קפידא עכ״ל. וכ״כ א״ר בזה הסי׳ אות ה׳ בשם הנז׳ דאם נפלו בנרתיק, יתן פרוטה לצדקה וברצועות אין קפידא אם נפלו לארץ יעו״ש. וכ״כ באה״ט בסי׳ תקע״א סק״א בשם הנ״ז. מחב״ר בזה הסי׳ אות ב׳. מחה״ש בסי׳ מ״ד ס ״ה, חס״ל אות ה׳. יפה ללב בסי׳ מ״ד אות ב׳. בן איש חי ז״ל פ׳ חיי שרה אות י״ח, ועיין להחיד״א בס׳ חיים שאל ח״א סי׳ י״ב שכתב דאף מי שנפל מידו התפילין עצמן אם הוא תש כח וקשה עליו התענית וכ״ש אם הוא צורבא מרבנן וממעט בת״ת יתן צדקה לכפר עון נפילת התפילין וגדולה צדקה לכפר אפי׳ למזיד כמשז״ל וק״ו לשוגג או אנוס יעו״ש, וכ״כ החס״ל שם. יפה ללב שם. בן א״ח שם, וכ״כ הרח״פ בכף החיים סי׳ יו״ד אות ל״ח בשם אורחות יושר פרק ט״ו. מיהו אם נפל ס״ת מידו אין להקל ח״ו וצריך שיתענה. חיים שאל שם. והב״ד רב פעלים ז״ל ח״א סי׳ ל״ג:

ו **ו) המתענה** מפני שנפלו לו התפילין מתענה באותו יום אעפ״י שלא קבלו מאתמול כמו בתענית חלום ומתפלל ענינו כמו בתענית חלום. שכנה״ג שם אות ז׳ בשם הנז׳. א״ר אות ה׳. באה״ט שם. חס״ל שם. בן א״ח שם. והרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ יו״ד אות ל״ח כתב דיתענה למחרתו ויקבל התענית מבערב מיהו אם נפלו לו תפילין בשבת אל יתענה בשבת אלא ימתין עד מו״ש. שכנה״ג שם בשם הנז׳ אות ה׳ א״ר שם. באה״ט שם:

ז **ז) מי** שנפלו לו תפילין דצריך להתענות או אם הם בתוך הכיס דצריך ליתן פרוטה לצדקה לא כמו שאומרים העולם עד שיפלו למעלה מעשרה טפחים דזהו משום ביזוי תפילין ובכל גוונא יש בזוי אפי׳ אם נפלו פחות מי״ט. וכ״כ בן א״ח ז״ל פ׳ חיי שרה או׳ י״ח. מיהו נ״ל דאם נפלו פחות מגובה שלשה טפחים דא״צ להתענות כיון דאמרינן במסכת שבת דף צ״ז ע״א ובכמה דוכתי כל פחות משלשה כלבוד דמי, וכן אמרו במסכת שבת דף ה׳ ע״א כגון ששלשל ידו למטה משלשה ופי׳ רש״י ז״ל דהויא כקרקע וכ״כ התו׳ בכתובות דף ל״א ע״ב ד״ה רב אשי וכו׳ דלמטה מג׳ כלבוד דמי, וכמונחת באראע דמיא יעו״ש וכן הוא בכ״מ יעו״ש, וא״כ כיון שכל שהוא פחות משלשה כמונחת על ארעא דמיא ליכא ביזוי תפילין אם נפלי פחות מגובה שלשה טפחים, ומ״מ יש ליתן פרוטה לצדקה כמו באם נפלו בתוך הכיס.

ח **ח) הרואה** שנפלו תפילין אין חייב להתענות, חיים שאל ח״א סי׳ י״ב ובספרו מחב״ר אות ג׳. וכתב שכן מוכח מדברי הרב משפטי שמואל סי׳ י״ב ומהר״י מברונא שלא כתבו אלא מי שנופלין התפילין מתענה וזה מנהג הקדום יעו״ש, והב״ד שע״ת אות א׳, פתה״ד אות ב׳ ודלא כמ״ש שדה הארץ ח״ג סי׳ ל״א דאפי׳ הרואה צריך להתענות והביאו זכ״ל ח״א אות ת׳ ופתה״ד שם. ועיין ברכ״י ביו״ד סי׳ רפ״ב בשיו״ב אות ד׳ שכתב דאפי׳ הרואה ס״ת שנפל אין חייב להתענית מן הדין יעו״ש, וכן כתב בספרו חיים שאל שם לדוד אמת סי׳ ג׳ אות י״א יעו״ש:

ט **ט) [סעיף ב׳] בית שיש בו תפילין אסור לשמש מטתו עד שיוציאם או יניחם בכלי תוך כלי וכו׳** ואם פירש טלית על הכיס של תפילין שמונח אעפ״י שאין כרוך מלמטה שרי, מ״א סק״ב ומחה״ש. סו״ב אות ב׳, א״ר אות ב׳, מט״י אות ב׳, פרמ״ג א״א. אות ב׳, וכ״כ הברכ״י אות ב׳, בשם הכלבו סי׳ כ״א וספר אורחות חיים דף ז׳ ע״ג יעו״ש, מאמ״ר סוף אות ג׳, ר״ז אות ד׳, שתילי זיתים אות ד׳:

י **י) שם** או שיניחם בכלי תוך כלי וכו׳ כתב מ״א סק״ב דאותן המניחים כיס התפילין והטלית לתוך כים גדול גם הכיס גדול מיקרי כליין וצריך עוד כלי על גביו עכ״ל, והב״ד סו״ב וא״ר שם, מט״י שם, ר״ז אות ג׳, שתילי זיתים אות ד׳, מיהו מהריט״ץ בתשו׳ סי׳ קל״א נסתפק בזה וכתב כשלא הכין הכיס

אלא לטלית ואח״כ הניח תפילין אז מותר אבל אם מתחלה הכין הכיס לטלית ותפילין אסור דמיקרי כליין יעו״ש, והב״ד יד אהרן בהגה״ט וא״ר אות ב׳, אמנם הרב החסיד מהר״י צמח בהגהותיו לא״ח כ״י כתב בשם הרשב״א וז״ל הכיס הגדול הנקרא קיראג׳ה המוכנת לשים בתוכה הסידור והטלית וכיס של תפילין אינה כלי מיוחד לתפילין ממש אלא לשאר דברים הנז׳ ולכיס של תפילין ואולי שבזה סמכו רוב ישראל שאינם מכסים הקוראג׳ה והיא בבית תשמישם עכ״ל והביאו הברכ״י אות א׳ וכתב דזה היפך מהמ״א דאסר ומהריט״ץ שנסתפק עכ״ד, ועיין מאמ״ר אות ג׳ וזכ״ל ח״א אות ת׳, ע״כ לכתחילה יש לחוש לדברי המ״א ובדיעבד יש להקל, ועיין לקמן אות טו״ב:

יא יא) וכתב עוד שם המ״א, דאם כיס התפילין מחובר למעלה על כיס הטלית, הצד השני של הכיס גדול לא מיקרי כליין עכ״ל, והב״ד סו״ב שם, א״ר שם שתילי זיתים שם, והיינו שהפך הכיס גדול שיהיה התפילין למטה והוי ככלי בתוך כלי ושרי, לב״ש, יכ״כ פרמ״ג בא״א אות ב׳, ר״ז אות ג׳, פתחי עולם אות ב׳:

יב יב) שם או שיניחם בכלי תוך כלי וכו׳ הניחם בתוך טליתו והניח הטלית בתוך התיבה של ספרים הרי הוא ככלי בתוך כלי שהרי הטלית אינו כליין. ריא״ז הב״ד בשלטי הגבורים פ׳ מי שמתו, כנה״ג בהגה״ט, מ״א סק״ב, סו״ב אות ב׳, מט״י אות ב׳, א״ר אות ב׳, וכ״כ מאמ״ר אות ג׳ דאם התפילין נתונים בכיסם ואח״כ כורכים עליהם הטלית כמו שיש נוהגים שלעולם התפילין מונחים עם כיסם בתוך הטלית חשוב כלי בתוך כלי יעו״ש, והב״ד זכ״ל ח״א אות ת׳, ודלא כהחס״ל אות ב׳ שכתב דלא חשיב הטלית אינו כליין יעו״ש, ועיין בתשב״ץ ח״ג סי׳ כ״ו שכתב דלהניחם בחלון או בתוך תיבה או על גבי דף נראה שאפי׳ בכלי א״צ יעו״ש, והביאו יד אהרן במ״ב בהגה״ט:

יג יג) שם או שיניחם בכלי תוך כלי וכו׳. ובענין מזוזה כתב המ״א סק״ב דאם קבועה בפנים בחדר צריך ג״כ בכלי תוך כלי ואם יש זכוכית על השם די בפריסת סודר עליה, וכתב ועיין ביו״ד סי׳ רפ״ו סעיף ב׳ שכתב שם הט״ז דכסוי זכוכית לא מהני וביאר המ״א דכוונת הט״ז דלא סגי בזכוכית עם כלי אחר דבכלי אחד פשיטא דאסור והוא ז״ל התיר יעו״ש, וכ״כ המ״א בסי׳ ר״מ ס״ק י״ז בפשיטות דגם המזוזה צריך לכסות בכלי תוך כלי, וכ״כ סו״ב בזה הסי׳ אות ד׳ מט״י אות ב׳ א״ר אות ב׳ יד אהרן בהגה״הט, זכ״ל בספרו חס״ל חא״ח סי׳ ד׳. וכתב שכ״כ הרב דברי חפץ יעו״ש, חכמת אדם כלל קכ״ח אות יו״ד קיצור ש״ע סי׳ ק״ן אות ו׳, חס״ל אות ב׳, אמנם הרב מאמ״ר אות ב׳ כתב על דברי המ״א הנ״ז דאינו מוכרח ומסתמיות דברי מרן ז״ל שם ביו״ד משמע דמזוזה שבחדר שאיש ואשה ישינים ומשמשים שם א״צ כיסוי כלל יעו״ש וכתב שכ״מ מדברי האחרונים ובפרט אם המזוזה מונחת למעלה מעשרה טפחים כמו שהיא ברובא דרובא דיש להקל דכל למעלה מיו״ד תופס רשות לעצמו וכמ״ש ב״י שם בשם הפוסקים גבי עיר שיש בה חזירים ומקום טנופת וכו׳ יעו״ש וכתב שגם בדברי הט״ז יש לפרש דלא בעי כלי בתוך כלי והא דלא מהני זכוכית משום דמתחזיא וכתיב ולא יראה בך ערות דבר וכו׳ והטעם שלא הצריכו כלי בתוך כלי במזוזה מפני שהיא קבועה בכותל והוא מקום קביעתה ומצותה ולא בעי זהירות כ״כ שהרי מצוה עושה בקביעותה ומקיים מצותה כמו שהיא שם משא״כ בתפילין וס״ת וספרים ואף כיסוי בעלמא לא בעיא מכח דינא אלא לכבוד בעלמא עכ״ד מיהו סיים וז״ל מ״מ אין בידי להקל וכן ראיתי נוהגים כשיש מזוזה בחדר שאיש ואשה ישנים משימים בגד עליה מלבד הזכוכית עכ״ל, וכ״כ ר״ז אות ה׳ אחר שהביא דברי המ״א הנזכר וז״ל ויש מי שאומר שמזוזה כיון שקבועה כולה בכותל ואין בה אלא נקב בלבד די שיסתום את הנקב בחתיכת שעוה או דבר אחר שמבטלו שם וא״צ כלי בתוך כלי לפי שהכותל חולק רשות לעצמו לכל מה שבתוכו כשאין נקב פתוח משם לבית, ואף אם המזוזה קבועה בשפופרת מ״מ כיון שהיא מחוברת לכותל הרי היא ככותל, אבל סתימת זכוכית אינה מועלת שכיון שהמזוזה נראית דרך הזכוכית אסור כמו שאסרו ערוה בעששית משום לא יראה בך ערות דבר ותשמיש המטה היא ג״כ גנאי ודומה לערוה וצריך סתימא גמורה שאין המזוזה נראית מתוכה ויש לסמוך על דבריו להקל בד״ס וכו׳ עכ״ל יעו״ש, וכן רה״ג בס׳ זבחי צדק ח״ב בשו״ת א״ח סי׳ ל״ח העלה להתיר אם המזוזה גבוה למעלה מיו״ד טפחים ויש עליה עור שמכסה אותה ואת שם שדי יעו״ש ועיין להרב ל״ח בהלכות מזוזה אות מ״ו. ע״כ לכתחלה יש להחמיר ולחוש לדברי המ״א ודעמיה ובדיעבד יש להקל אם המזוזה גבוה למעלה מי״ט ומכוסה בכסוי אחד וגם שם שדי יהיה מכוסה, ואעפ״י כן יש להאפיל בכסותו בעת תשמיש שלא ייראו רגליו ופניו וראשו וכמ״ש לקמן אות טו״ב:

יד יד) שם או שיניחם בכלי תוך כלי וכו׳. וה״ה אם יש בבית ספרים אפי׳ של גמרא אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי כמ״ש בסי׳ ר״מ סעי׳ ו׳, וכתב הפרמ״ג בא״א בסי׳ זה אות ב׳ וז״ל יראה לי ספרים המכירכים ומסובבים מכל צד אפ״ה צריך כלי בתוך כלי ואין הכריכה כ״א מגוף הספר כמו בשלשלת כסף דלאו תיקון מיקרי עכ״ל, ועיין לעיל אות ד׳, ולי נראה דדוקא לענין תלייה לא חשבינן להו ככלי בפני עצמו דכיון שהם מחוברות לספר הוי כאלו תולה הספר בעצמו ויש ביזיון, אבל לענין כסוי שצריך כלי בתוך כלי חשבינן הכריכה לכלי א׳ ויכסה עוד בכלי אחר וכמו זכוכית דלא חשבינן לה כסוי נגבי ערוה כמ״ש סי׳ ע״ה סעי׳ ה׳, ולגבי כסוי כלי תוך כלי חשבינן לה לכלי אחד כמ״ש מ״א סק״ב והבאנו דבריו באות

הקודם, וכ״כ החס״ל בסי׳ ר״מ אות ח׳ דספרים שיש להם כריכה חשיב כחד כסוי וצריך לכסותם בכסוי אחר שאינו מיוחד להם עכ״ד, אח״כ ראיתי בשו״ת אהל יוסף סי׳ ב׳ שכתב דהכריכה לא חשיבא כסוי כלל וצריך כלי בתוך כלי חוץ מן הכריכה יעו״ש, מיהו נראה דספרים הנדפסים יש להקל ולחשוב הכריכה לכסוי כלי אחד ולכסות עוד בכלי אחר שאינו כליין, כיון שיש מקילין בספרים הנדפסים כמ״ש באו׳ ט״ז:

טו טו) ספרי תלמוד צריך כלי בתוך כלי, סי׳ ר״מ סעי׳ ו׳ א״ר אות ב׳, וכתב פרמ״ג בא״א אות ב׳ דה״ה סידורי תפלות בעינן כלי בתוך כלי ואפילו כתב גימשע״ט יעו״ש, ועיין א״ר שם שכתב על מ״ש הב״י בשם התו׳ והראב״ד על שאר ספרים דדי בכסוי בעלמא נראה לו דא״צ כלי בתוך כלי וכתב דכן מבואר בכל בו דר״ר יעו״ש ועיין פתחי עולם סי׳ ר״מ אות פ״א שכתב בשם חוקי דרך וחו״י דספרים בכתב אשכנזית משיטא או שאר שאינם כתב אשירית אינם קודש ואפשר דלא חמירי כולי האי לענין אסור תשמיש בשעת הדחק ומ״מ אין לסמוך גם בזה הלכה למעשה אם אפשר עכ״ד, ונ״ל דאם לא אפשר יש להאפיל בכסותו רגליו פניו וראשו כמ״ש לקמן אות טו״ב:

טז טז) ספרים המודפסים צריכים דוקא כלי בתוך כלי. שו״ת אהל יוסף סי׳ ב׳ והביאו א״א סי׳ ר״מ אות א׳ וכ״כ מ״ב בתשו׳ סי׳ צ״ט, וכ״כ ט״ז ביו״ד סי׳ רע״א סק״ח והב״ד א״ר אות ב׳, וכ״כ חכ״א כלל קכ״ח אות יו״ד קיצור ש״ע סי׳ ק״ן אות ו׳, מיהו מתשו׳ סם חיי שנדפסה בסוף הס׳ משמע דדי בפירש עליהם סדין בעלמא ומ״מ סיים והמחמיר תע״ב יעו״ש והביאו אה״י וא״א שם וכ״כ א״ר שם, וכ״כ א״ר בשם חו״י סי׳ קפ״ז דיש להקל בזה בשעת הדחק וכ״כ פתחי עולם בסי׳ זה אות ג׳ בשם סד״ה דבשעת הדחק יש להקל בספרים הנדפסים, ועיין לעיל אות י״ד ובאו שאח״ז:

יז טוב) שם או שיניחם בכלי תוך כלי וכו׳. כתב בס׳ שנות חיים למהרש״ק ז״ל סי׳ קי״ח דאם מכסים כל גופם האיש והאשה בשעת תשמיש א״צ מחיצה או כלי בתוך כלי יעו״ש, והביאו פתחי עולם סי׳ ר״מ או״כ ב״ב, מיהו הרב פנים מאירות ח״א סי׳ ע״ד כתב בפשיטות היפך זה יעו״ש, ועיין להרה״ג רב פעלים ז״ל בח״א סי׳ ט׳. אמנם החס״ל סי׳ ר״מ אות ח׳ כתב וז״ל ואם א״א בענין אחר יש אומרים שמותר לשמש בחדר שיש בו ספרים בזמן עונה וליל טבילה וליל יציאתו וביאתו מן הדרך ע״י שיאפיל בכסותו עד כאן לשונו, על כן נראה כיון דיש פלוגתא בזה יש לעשות זה סניף לדבר אחר דהיינו לכל מקום שיש מחלוקת בין הפוסקים וא״א לו לעשות כדברי המחמיר לאיזה סיבה שיהיה וצריך לילך כדברי המיקל יש לעשות זה ג״כ שיאפיל בכסותו לכל גופו וגם פניו וראשו. ולא עוד אלא נכון לכל אדם לנהוג כן חדא משום צניעות ועוד שמא ישכח איזה ספר או איזה דבר מכתבי הקדש ולאו אדעתיה לכסותו ותהיה זה לו לרווח והצלה:

יח חי) שם או שיניחם בכלי תוך כלי וכו׳. וה״ה לניירות שתולין בבית היולדת שכתוב בהן שמות ופסוקים אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי. וכ״ש שאסור לעשות שם צרכיו. חס״ל אות ב׳:

יט יט) שם שאם הוא מיוחד אפילו מאה חשובים כאחד. כתב החס״ל אות ב׳ לא יפה עושים אותם האנשים שמיחדים איזה כסוי לכסות הספרים וכל דבר שבקדושה אשר בבית וקבוע שם במסמרים. דכל שהוא מיוחד להם לא נפקי י״ח כסוי כלי תוך כלי. וכן אם המזוזה היא תוך החדר או במקום שעושים שם תשמיש של גנאי לא מהני אם יכסנה בכמה כסוין מתחלת עשייתה דכולן כלי א׳ חשיבי אלא צריך שיניח מסמר קטן ע״ג לכסותה בדבר שאינו מיוחד לה כי היכי דליחשב כלי תוך כלי עכ״ל. מיהו הרב חכמת אדם ז״ל כלל קכ״ח אות יו״ד כתב דבין מזוזה או שאר ספרים אם עשה מתחילה ב׳ כלים שיחשב אחד לכלי בתוך כלי כגון שכרך המזוזה בנייר ואח״כ הניחה בתיק שלה מותר עכ״ל ונראה דבספרים המודפסים ובמזוזה יש להקל כהוראת חכ״א כיון שבל״ה יש מקילין כמש״ל אות י״ג ואות ט״ז:

כ ך) שם הגהה, ואם שניהם אינם מיוחדים וכו׳. הא מילתא דפשיטא אלא דאצטריכא ליה לאפוקי מאי דמשמע מדברי תלמידי רבינו יונה. אבל באמת אין סברה דתרי דאינן כליין לא יועילו. ומהרש״ל הגיה הלשון וכמ״ש בשמו הט״ז. והט״ז הגיה הגהה אחרת ופירש דברי תלמידי הר׳ יונה והוא דרך חריף ודו״ק היטב. ברכ״י בשיו״ב אות א׳. ועיין ב״י וב״ח. מאמ״ר אות ד׳:

כא כא) שם בהגהה. או שהפנימי אינו מיוחד וכו׳. אבל אם הם בכלי אחד אפילו אותו כלי אינו מיוחד להם אסור. לבוש. שתילי זיתים אות ג׳ והוא פשוט.

כב כב) שם בהגהה. והחיצין מיוחד להם מותר. וכ״ש איפכא. ל״ח פ׳ מי שמיתו אות קס״ג. ב״ח. א״ר או׳ ב׳ שתילי זיתים אות ד׳, פתחי עולם אות ד׳:

כג כג) [סעיף ג׳] אפילו להניח בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו. מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ב״י לבוש. מט״י אות ה׳. ואפילו אין אשתו עמו. ר״ז אות ו׳. והוא פשוט:

כד **כד) שם** אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר. פי׳ אפילו בלא כני תוך כלי. ט״ז סק״ג ועו״ת אות ב׳ ומ״א סק״ג ודחו דברי הב״ח שכתב צריך כלי בתוך כלי יעו״ש. וכ״כ סו״ב אות ד׳. מט״י שם. ר״ז אות ו׳. שתילי זיתים אות ה׳:

כה **כה) שם** ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי, בב״י כתב בשם רבינו יונה דהכר והכסת חשוב כלי אחד אלא דמשם הרמב״ם כתב דצריך להניחם כלי בתוך כלי קודם שיניחם בין כר לכסת וכתב וכן הלכה, וכתב המ״א סק״ד מדשינה הב״י לשון הרמב״ם ש״מ דש״ל דא״צ אלא כלי אחד והכר מיקרי כלי שני וכ״מ בתו׳ דכ״ד סוף ד״ה והתני ר״ח וכ״כ האגודה עכ״ל, וכ״כ ר״ז שם. שתילי זיתים אור ו׳, אמנם המאמ״ר אות ו׳ כתב דגם בש״ע כך כוונתו כמ״ש בב״י ואעפ״י ששינה קצת מלשון הרמב״ם וכתב וכן נראה שהבין עו״ת דברי הש״ע ודלא כהמ״א שלא פי׳ כן דברי הש״ע ומה ששינה מרן ז״ל מלשון הרמב״ם היינו מפני שרצה לחלק בין אשתו עמו לאין אשתו עמו וקיצר וסמך על מה שנתבאר בב״י והכי מסתבר דלא היה מיקל נגד הרמב״ם ז״ל מאחר דמשמע בהדיא מדבריו דאוסר עכ״ד, וכ״כ מטה יהודה אות ה׳, ועיין ער״ה אות ג׳:

כו **כו) משמע** בגמרא דמדינא אסור להניחם מראשותיו אלא שהתירו חכמים כדי לשומרם מהגנבים והעכברים וא״כ אם משתמרים במקום אחר לא יניחם במטה וכמ״ש סי׳ מ״ג סס״ז, ומיהו אם יש למעלה מראשותיו מקום גבוה ג״ט או נמוך ג׳ מותר, מ״א סק״ד, סו״ב אות ג׳. ר״ז אות ו׳ ואות ז׳, שתילי זיתים אות ו׳ והיינו אם אשתו עמו אבל אם אין אשתו עמו משמע שם בגמרא (ברכות דכ״ג ע״ב) דאפילו בלא לשומרן מותר להניחן תחת מראשותיו יעו״ש, וכ״כ פרמ״ג בא״א אות ד׳, ר״ז שם, פתחי עולם אות ו׳:

כז **כז) [סעיף ד׳] אשתו עמו במטה ואינו רוצה לשמש מיקרי אין אשתו עמו,** וכ״כ הלבוש, וכ״כ רי״ז הב״ד בשלטי הגבורים בפ׳ מי שמתו. כנה״ג בהגב״י, י״א בהגב״י ודחה דברי הט״ז סק״ד שהחמיר יעו״ש, ועיין פרמ״ג במש״ז אות ד׳ מ״ש על דברי הט״ז הנ״ז יעו״ש, וכ״כ שתילי זיתים אות ז׳, מיהו הר״ז אות ח׳ כתב דנכון לחוש לדברי הט״ז אף על פי שאין איסור בדבר מן הדין יעו״ש, והביאו פתחי עולם אות ז׳, ועיין מט״י אות ו׳, שכתב דלא התיר הש״ע אלא דוקא אם הסכים בדעתו שלא לשמש אבל בסתמא חיישינן יעו״ש:

כח **כח) [סעיף ו׳] שכח ושמש מטתו בתפילין לא יאחוז לא בבתים ולא ברצועות עד שיטול ידיו וכו׳** ואח״כ יחלצם עד שיקנח הקרי וכמ״ש סעי׳ ז׳, מ״א סק״ה. פרמ״ג א״א אות ה׳, ר״ז אות ט׳ שתילי זיתים אות ט׳, ועיין באות שאח״ז:

כט **כט) [סעיף ז׳] ישן בהם וראה קרי וכו׳** הגה״ה, עד שיקנח הקרי מעליו ויטול ידיו, אבל לא יטול ידיו מיד שניעור משינתו מפני שאין לחוש בהן כ״כ שמא נגעו במקום הטינופת כשישן שתהא נטילתן כדאי להשהות עליו התפילין בעוד שהקרי עליו עד שיטול ידיו, ואף על פי כן אין מתירין לו לאחוז בבתים כיון שאפשר ע״י הרצועות אבל בשימש מטתו אין מתירים אפי׳ ע״י הרצועה הואיל והידים עסקניות הן ר״ז אות יו״ד, וכה״ג כתב הפרמ״ג בא״א אות ה׳ יעו״ש ועיין מאמ״ר אות ז׳, **כתב** בס״ח סי׳ קנ״ז לא יתכן שתשים ספרים על מטה שיש עליה טיפת שכבת זרע או אדם מפיח במטה, וכן לא יתכן שתתלה בין רגליך דברי תורה או לאחריך, א״ר אות ה׳, **כתב** בליקוטי מהרי״ל כשראה ספר מהופך עליונה למטה הופכו ונושקו ואם נפלו ח״ו כמה ספרים היה ממתין בנשיקתן עד שהגביה את כולם, וכשהלך נושא ספר אצלו א״ל ליכנס או לצאת לפניו בפתח, א״ר שם:

ל **ל) שם** בהגה״ה, עד שיקנח הקרי מעליו ויטול ידיו, ואחר שקנח הקרי אעפ״י שהוא טמא מותר להניחם, כ״מ בגמרא, וכ״כ ב״י. מאמ״ר שם, עט״ז, ר״ז אות ט׳ שתילי זיתים אות יו״ד, ועיין ער״ה אות ד׳ ומ״ש פתחי עולם או׳ יו״ד, בשם פסקי הלכות ברכות לריא״ז יעו״ש, ועוד עיין פתחי עולם אות י״א, שכתב בשם תשו׳ בשמים ראש סי׳ ך׳ דאסור בעל קרי בתפילין יעו״ש, ונכון לחוש לדבריו לכתחילה היכא דאפשר אבל אם לא אפשר אין לבטל בשביל זה מצות התפילין:

לא **לא) [סעיף ח׳] הנכנס לסעודת קבע חולצן וכו׳** והטעם פי׳ רש״י שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו, ונהי דפירש כן לדברי ר׳ יצחק דאמר חולצן קודם שיכנס לסעודה ה״ה והוא הטעם לדעת ר׳ חייא שאמר חולצן ומניחן על שולחנו. מאמ״ר אות ח׳, וע״ש שהביא ראיה מדברי הפרישה אות ד׳ יעו״ש, וכ״כ הלבוש, ר״ז אות י״א, שתילי זיתים אות י״א:

לב **לב) שם** חולצן ומניחן על השולחן וכו׳ כדי שיהיו מזומנים לו ויחזור ויניחם בשעת ברכה, ב״י בשם רש״י ז״ל, וכ״כ הלבוש, מט״י אות ט׳, ר״ז שם, שתילי זיתים אות י״ב, וכתב בעל העיטור בה״ת שער א׳ ח״ו דרבינו אפרים ס״ל דנוטל ידיו ואח״כ מניחן ומברך ברכת המזון ואין לחוש לתיכף נט״י ברכה, וחלק עליו וכתב דמניחן תחלה ואח״כ נוטל ידיו יעו״ש, והב״ד פתחי עולם אות י״ד:

לג **לג) שם** אבל לאכילת עראי א״צ לחלצן, שאין שכרות שכיח שם, לבוש, שתילי זיתים אות י״ב, פתחי עולם אות ט״ז:

לד **לד) שם** אבל לאכילת עראי א״צ לחלצן, ושיעור אכילת עראי היא עד כביצה, מטה יהודה אות ט׳ ער״ה אות ה׳, פתחי עולם אות ט״ו, ועיין סי׳ רל״ב סעי׳ ג׳, וסי׳ תרל״ט סעי׳ ב׳, ומ״א סי׳ רל״ב ס״ק י״ז וסי׳ רצ״א סק״א:

לה **לה) שם** אבל לאכילת עראי א״צ לחלצן, וה״ה לשתיית עראי, ומ״ש המ״א בסי׳ רל״ב ס״ק י״ז, דלשתיה יותר מכביצה אסור היינו דוקא בדברים המשכרים כמ״ש הוא ז״ל הטעם דילמא מימשך ומשתכר אבל בשאר משקים כגון קאוי וט״ע שאין משכרין ולית בהו דילמא מימשך ליכא למיחש ואפי׳ יותר מכביצה. ועיין מחה״ש שם ובסי׳ תרל״ט סעי׳ ב׳:

לו **לו) שם** אבל לאכילת עראי א״צ לחלצן, מיהו צריך ליזהר מאד שלא יסיח דעתו מהן כמ״ש סי׳ כ״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם אות ב׳ ואות ג׳ יעו״ש:

סימן מא

א **א) [סעיף א׳] הנושא משאוי על ראשו חולץ תפילין וכו׳** אבל של יד שהם מכוסים יכול להניחם לכתחלה אעפ״י שדעתו להוציא זבל ואין צ״ל אם כבר קשרן בידו דמותר להוציא זבל בראשו דאין בזה בזיון לתפילין שבידו כיון שהם מכוסים. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ א״ר אות א׳, פרמ״ג במש״ז אות א׳. שתילי זיתים אות ב׳. אבל להוציא זבל על היד אפשר אף שהם מכוסים בבגדיו איכא בזיון תפילין. פרמ״ג שם:

ב **ב) שם** הנושא משאוי על ראשו וכו׳. ודע דמשאוי על ראשו הוא לאו דוקא דארבעה קבין אף בשל יד נמי אסור דרוצצת אלא בפחות מד׳ קבין להמחבר דטעם משום גנאי בזה בשל יד מכוסים שרי. פרמ״ג שם. פתחי עולם אות א׳:

ג **ג) כתב** בס״ח סי׳ תשע״ד לא ישא דבר בין אצילי ידיו שהרי מבדיל בין תפילין ללבו ואעפ״י שהבגדים מבדילים אין זו הבדלה שכן דרכו. והביאו א״ר אות א׳. פרמ״ג שם. פתחי עולם אות ה׳:

ד **ד) שם** הנושא משאוי על ראשו חולץ תפילין וכו׳. מה שפסק המחבר כהרמב״ם נגד הרי״ף והרא״ש י״ל שאין ברור כי הם העתיקו הכל וסמכו דהלכה כרבי שילא דאביי כוותיה עיין ב״י פרמ״ג א״א אות א׳. מיהו צ״ע דהא כתב מרן ז״ל בב״י וז״ל ולי נראה שהם סוברים דלא פליג רבי שילא אדרבי ינאי ור׳ חייא דאל״כ לא הוה להו לכתוב דברי כולם סתם בלא שיפסקו הלכה כדברי מי עכ״ל א״כ נראה דלא ס״ל למרן ז״ל תירוץ זה של הפרמ״ג, על כן נראה מה שפסק מרן ז״ל כדברי הרמב״ם ז״ל נגד הרי״ף והרא״ש מפני שפשט הגמרא מסייעת לדברי הרמב״ם ז״ל וכמ״ש רש״י ז״ל וז״ל וכמה יהא במשאוי ויהא אסור להניחו על הראש אליבא דרבי שילא עכ״ל. משמע דרבי שילא פליג אדרבי ינאי ואביי כוותיה. על כן פסק מרן ז״ל כדברי הרמב״ם ז״ל וכתב מט״י אות א׳ דלהרמב״ם והש״ע אין לחלק בין אם קדם המשאוי לתפילין או קדם התפילין למשאוי וברישא נקט רבותא דחולץ וכ״ש שלא יניח בעוד שהמשאוי על ראשו ובסיפא נקט איסור הנחת המטפחת ולאו דוקא להניחה בתחי׳ דאפילו הונחה כבר צריך לסלקה יעו״ש:

ה **ה) שם** ואפילו מטפחתו אסור להניח וכו׳. כתב פתח הדביר אות ב׳. מדין זה למד מו״ה כמהריט״ד ז״ל בס׳ כבוד יו״ט ד״ט ע״ד למה שנשאל אם מותר להניח כיס התפילין עם התפילין לתוך דסקיא שקורין איב״י ולרכוב על הנושא אדם ולישב על האיב״י שהתפילין בתוכה והשיב דאסור דהא מהכא שמעינן דאפילו משאוי קל כגון מטפחת הוי בזיון לתפילין כ״ש לרכוב על החמור ותפילין תחתיו בתוך האיב״י דהוי בזיון טפי, וגם הביא ראיה לאסור מההיא דפ׳ מי שמתו דח״י ע״א המוליך עצמות ממקום למקום הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם ע״ג חמור וירכב עליהם מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. וכן בס״ת ע״כ. ופסקוהו הפוסקים ז״ל וה״ה תפילין דאסור ומק״ו דעצמות נפקא יעו״ש עכ״ל. ועיין ביו״ד סי׳ ת״ג סעי׳ יו״ד, ועיין יפה ללב אות א׳ שהקשה דלמה לא הביאו ראיה מההיא דלעיל סי׳ מ׳ סעי׳ ג׳ אפילו להניח בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו וכו׳. ועוד הקשה דלמה לא הביאו ראיה מאהל יעקב סי׳ א׳ והביאו שע״ת לעיל סי׳ מ׳ או׳ ה׳ יעו״ש. וסיים דהוא אסור מדינא וברור:

ה) ואם היה מפחד מפני הגנבים מותר כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ג׳ לגבי ס״ת וה״ה לתפילין. ועיין בש״ך שם סק״ה ופתה״ד בזה הסי׳ אות ג׳:

ו **ו) שם** אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון כובע או מצנפת מותר משמע מזה דאפילו אם הוא כבד ויש בו ד׳ קבין מותר כיון שהוא דרכו דליכא גנאי. וכ״כ הב״ח ועו״ת אות א׳. א״ר אות ב׳. סו״ב במקור חכמה. שתילי זיתים אות ג׳. ומ״ש מור״ם בהגה הוא חולק על מרן ז״ל כמבואר בד״מ ומה שלא כתב ויש אומרים הואיל ואינו מפורש בדברי מרן ז״ל שחולק כמ״ש הפרמ״ג במש״ז אות א׳ וכ״כ מט״י אות א׳. ומ״מ אם הוא כבד שהתפילין נדחקין ממנו צריך להסירן. מקור חכמה. וכ״כ יפה ללב אות ב׳. ועיין מש״ל סי׳ כ״ז אות מ״ה:

ז **ז) שם** אבל דבר שדרכו ליתן בראשו כגון כובע או מצנפת מותר. והמצנפת מותר לצונפה אפילו אחר לבישת התפילין וכמ״ש הרמב״ם ז״ל אבל צונף הוא מצנפתו על תפילין ע״כ. ולא בשכבר היתה צנופה ומונחת כבר בדוקא דאפילו עכשיו מותר כיון שכן דרכו ליתן בראשו והוא פשוט. מט״י אות א׳.

אבל מי שהוא עלול לנזילות או יש לו כאב הראש וסורש סודר על ראשו לכסותו צריך לסלקו שעת לבישת תפילין דלא התירו אלא כובע ומצנפת על ראשו. מט"י שם. ועיין מש"ל סי' כ"ז אות כ"ג:

סימן מג

א א) [סעיף א'] אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין שבראשו וכו' ה"ה דבזרועו נמי אסור מהאי טעמא. וכ"כ רי"ו והפוסקים והא דנקט בראשו בא למעוטי אם אוחזן בידו. מ"א סק"א. וכ"כ נחלת צבי הביאו יד אהרן בהגה"ט וכן הסכים יד אהרן ותמה על הרב בית יעקב סי' ק"ע שכתב להתיר בשל יד מפני שהם מכוסים יעו"ש. וכ"מ מדברי סו"ב במקור חכמה אות א' וכ"כ בני חייא הביאו באה"ט סק"א פרמ"ג א"א אות ב' ר"ז אות א'. וכ"מ מדברי ח"א כלל י"ד או' כ"ו וכ"כ שתילי זיתים או' ב'. ובפרט לדברי האר"י ז"ל בשער הכוו' דרוש ה' דתפילין שגם הבתים יש בהם רמז לאורות ושמות עליונים כיעו"ש ע"כ יש להחמיר. ולא כמ"ש א"א אות א' והער"ה אות א'. ועיין עט"ז:

ב ב) שם ואם אוחזן בידו וכו' ר"ל בבגדו ובידו כנגד לבו כמ"ש סעי' ס' וכ"כ ב"י בשם סה"ת וכ"כ הט"ז סק"א. א"ר אות ב' עט"ז אות ב' ר"ז אות ג' שתילי זיתים אות ב':

ג ג) שם בהגהה. והיינו דוקא כשמשתין מיושב וכו' כן נראה מדברי הרא"ש והפוסקים שהביא מרן ז"ל בב"י. מאמ"ר אות א'. וכ"כ הלבוש. וכ"כ מהריק"ש בס' ערך לחם. פרמ"ג במש"ז אות ב' ובא"א אות ב'. ר"ז אות ג', שתילי זיתים אות ד', יפה ללב אות ג':

ד ד) שם בהגהה. וה"ה אם משתין מיושב וכו'. צ"ל וה"ה אם משתין מעומד במקום גבוה. (שהוא במקום מדרון) או בעפר תחוח דליכא וכו' עיין לעיל סי' ג' סעיף י"ג. יפה ללב אות ד':

ה ה) שם בהגהה, אלא דבה"כ קבוע מסתמא עושה צרכיו מיושב. פי' ולכן כשהן בראשו אסור אפי' להשתין גזרה שמא יעשה צרכיו. מ"א סק"ב. ואפי' מעומד בראשו אסור וה"ה בידו אסור. פרמ"ג א"א אות ב':

ו ו) שם בהגהה. וביה"כ עראי מסתמא עושה מעומד וכו' ולכן בבית הכסא עראי מותר דלא גזרינן שמא יפנה בהם. מ"א סק"ג. פרמ"ג א"א אות ג':

ז ז) שם ובה"כ עראי מותר להשתין בהם כשהם בראשו. בין מעומד בין מיושב. ולא גזרינן שמא יפנה בהם כיון שאינו קבוע. ולא שמא יקנח ניצוצות בהם כיון שהם בראשו. לבוש. שתילי זיתים אות ו'. אבל בשל יד אסור להשתין מעומד משום ניצוצות דחיישינן שמא ישפשף בידו השמאלית ברצועות הכרוכים דשפשוף אף ימין וכ"ש שמאל ואסור. פרמ"ג א"א אות ג':

ח ח) שם אבל אם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד וכו' מיירי בין בעראי בין בקבוע וכמ"ש בהגהה. מ"א סק"ד. שתילי זיתים אות ז':

ט ט) שם אלא חולצן ברחוק ד' אמות וכו' היינו בבה"כ קבוע דאסור להשתין כשהם בראשו אבל בביה"כ עראי מותר להשתין כשהם בראשו רק אם הם בידו אפילו בביה"כ עראי צריך שיתנם לחבירו אבל א"צ ברחוק ד' אמות, ט"ז סק"ג. מ"א סק"ד. שתילי זיתים אות ט'. מיהו המאמ"ר אות ב' כתב דאם הם בידו אפי' בבה"כ עראי צריך שיתנם לחבירו בריחוק ד' אמות יעו"ש. ועיין פרמ"ג במש"ז אות ג' ובדברינו לקמן אות ח"י:

י י) שם ומדברי הרמב"ם נראה שאסור להשתין כשהם בראשו וכו' דגזרינן שמא יפיח בהם כדאיתא בגמרא וכ"כ בש"ג ובכ"מ. מ"א סק"ה ומחה"ש. פרמ"ג א"א אות ה' ר"ז אות א'. שתילי זיתים אות יו"ד:

יא יא) שם ויש לחוש לדבריו. וכ"כ הלבוש. ר"ז אות א'. וכ"כ בהגהות אלפסי פ' מי שמתו כדברי הרמב"ם ז"ל דאסור להשתין בעוד התפילין בראשו גזירה שמא יפיח כי כן דרך המשתינין עכ"ל. והב"ד ד"מ אות א'. וכן פסק הב"ח. סו"ב במקור חכמה. יפה ללב אות ה'. ובפרט לדברי האר"י ז"ל שהחמיר מאד בהסיח הדעת דתפילין כמ"ש סי' כ"ח אות ב'. וחיישינן שמא ג"כ יסיח דעתו בעת ההשתנה ועוד יראה המעיין בדברי האר"י ז"ל בשער הכוונות דרוש ה' דתפילין כי כמה גדלה מעלת התפילין והרצועות והבתים ע"כ יש לזהר ולהחמיר שלא להשתין בעודו לובש תפילין בין בבה"כ קבוע ובין בבה"כ עראי, בין בשל יד בין בשל ראש דלענין הפחה והסח הדעת אין חילוק כמ"ש סי' ל"ז סעי' ב' והגם שכתב ח"א כלל יו"ד אות כ"ו לעת הצורך מותר כגון שיתבטל עי"ז מתפלה בצבור וכו' עכ"ל יש להחמיר מפני כי גדלה מעלת התפילין. ועיין לקמן אות י"ד:

יב יב) שם ויש לחוש לדבריו. בד"א כשהן עליו אבל כשהן בכיסן ואוחז הכיס בידו מותר להשתין בה לד"ה שכשהן בכיסו אין איסור בהפחה לד"ה. ר"ז אות א'. בשם מ"א ס"ק י"ד. מאמ"ר אות ח'. ומ"מ עדיף טפי שלא להכניסן ושלא להשתין מאחר שיכול ליתנם לחבירו. מאמ"ר שם:

יג יג) [סעיף ב'] בה"כ קבוע וכו' בלא חפירה ואם הוא בחפירה עיין לקמן סי' פ"ג סעי' ד'. ובה"כ שלנו אף על פי שהם בחפירה ריחו נודף יותר מבשדה. שו"ג אות ז':

יד יד) [סעיף ג'] בה"כ עראי וכו' פירוש הא דאמרינן לעיל דמותר להשתין בו בתפילין שבראשו היינו במקום שאין רגילות לפנות שם. מ"א סק"ז. והיינו לסברא ראשונה אבל לדברי הרמב"ם אסור להשתין בתפילין שבראשו אפי' במקום שאין רגילות לפנות שם כמש"ל אות י"א והוא פשוט:

טו טו) שם בה"כ עראי היינו כגון להשתין מים וכו'. ואפי' מיוחד מכמה זמנים להשתין עראי יחשב. פרמ"ג א"א אוח ז'. פתחי עולם אות ח'. וכך הם דברי הלבוש סעי' ג'. שתילי זיתים אות י"ד:

טז טז) [סעיף ד'] אם הם בחיקו וחגור חגורה או בבגדו בידו וכו'. עיין באחרונים שהקשו על מרן ז"ל דזה היפך ממ"ש סעי' א' דאפילו אם תופס אותם בבגדו אסור. ועיין עו"ת אות ד' וט"ז סק"ד ומ"א סק"ח שכל אחד לדרכו פנה זה אומר בכה וזה אומר בכה ועיין מאמ"ר אות ד' מ"ש על דבריהם יעו"ש:

יז טוב) שם מותר בין להשתין בין לפנות, עיין סעי' ז' ובדברינו לשם בס"ד:

יח חי) [סעיף ה'] אם רוצה ליכנס לבה"כ קבוע לעשות צרכיו חולצן בריחוק ד' אמות. משמע הא אם רוצה ליכנס לבה"כ עראי לעשות צרכיו א"צ לחלוץ בריחוק ד' אמות. וכ"כ עו"ת אות ה'. ט"ז סק"ה. אמנם המאמ"ר אות ה' כתב דגם אם רוצה ליכנס לבה"כ עראי צריך לחולצן בריחוק ד' אמות יעו"ש. וכ"כ ר"ז סוף אות ג' וז"ל לעשות צרכיו צריך לחולצן ברחוק ד' אמות ממקום שרוצה לעשות צרכיו אפי' נפנה במקום שאינו בה"כ כלל אלא בחצירו או ע"פ השדה עכ"ל. והב"ד פתחי עולם או' י"ב. ועיין יד אהרן בהגב"י ומש"ז אות ג' ואות ה':

יט יט) שם הגהה. וי"א אפי' בלא צרכיו וכו' וכ"כ מרן ז"ל בב"י דנכון ליזהר כדעת רבינו האי. עיין מ"א סק"ט מ"ש ע"ז ומה שכתב עליו המאמ"ר אות ו' יעו"ש:

כ ך) שם ואוחזן בימינו וכו' אבל לא בשמאלו. מפני שצריך לקנח בה כמ"ש סי' ג' סעי' יו"ד. ט"ז סק"ו ומ"א סק"י וא"ל היאך אפשר בבה"כ בלא ניצוצות והלא א"א לגדולים בלא קטנים יש לומר כיון שמיירי בבה"כ קבוע עושה צרכיו מיושב וכלים מי רגלים מהגוף וליכא ניציצות. כ"כ הרא"ש. ולמדנו דלהשתין מעומד חמיר טפי מעשיית צרכיו לגדולים. ט"ז שם. ור"ל דבסעי' א' אסר להשתין בהם מעומד כשאוחזן בידו והכא התיר לעשות צרכיו מפני שהוא מיושב וליכא למיחש לשמא ישפשף ניצוצות בימינו. ועיין לעיל אות ז':

כא כא) שם ויזהר שלא תהא רצועה יוצאת וכו'. דברציעה נמי איכא קדושה שהרי בהם הוא קושרן ובקשר נראה בעשייתו כמין דל"ת ע"ש א' מאותיות שד"י והשי"ן עשויה בכותלי הקציצה החיצונה ויו"ד עשויה בראש הרצועה תש"י כ"כ רש"י והב"ד הט"ז סק"ד. מ"א ס"ק י"א מאמ"ר אות ז'. ר"ז אות ג'. שתילי זיתים אות י"ט. פתחי עולם אות י"ד:

כב כתב מ"ע סי' נ"ט מותר ליכנס בתפילין למבואות המטונפות אפי' יש מקום מטונף להדיא. וטוב לכסותן בכובע. ואם רוצה לחולצן ולחזור ולהניחן ש"ד עכ"ד והב"ד מ"א שם. סו"ב אות א'. ר"ז אות ז'. ועיין מחה"ש שנסתפק ברצועות דאית בהן ג"כ קדושה וכ"ש ג' כריכות שעל האצבע אם צריך לכסותן. ונכון להחמיר. ועיין מש"ל סי' כ"ה אות כ"א:

כג כג) [סעיף ו'] לא יכנס בהם גלולים בבגדו ואפי' להשתין וכו' ואפי' להשתין מיושב. מ"א ס"ק י"ב. ר"ז אות ד', פתחי עולם אות ט"ו:

כד כד) שם ומניחם בכלי אם היה בו טפח וכו'. אבל אם אין בו טפח בטל לגבי תפילין כיון שהוא כליין. מ"א ס"ק י"ג. ר"ז שם. ועיין מ"ש מ"א שם בשם רש"י ומ"ש מחה"ש והוא אינו לדעת מרן ז"ל ופשוט:

כה כה) שם ואוחז הכלי בידו ונכנס. וי"א דוקא ביום שראוי ללובשן אז התירו להיות בבגדו בידו ונכנס משא"כ לעת ערב שאין ראוי לחזור ללובשן וכ"ש בלילה אין ליכנס בתפילין לבה"כ אף שהוא עושה משום נטירותא. עט"ז בשם הראב"ד:

כו כו) [סעיף ז'] אבל בבה"כ שבבית לא יכניסם כלל וכו' ואפילו בכיס לא יכניסם. מ"א ס"ק י"ד. ר"ז אות ה'. שתילי זיתים אות כ"ה:

כז כז) שם לא יכניסם כלל וכו'. וכן לא יעשה בהם צרכיו בחצרו אפילו שלא בבה"כ ואפילו הן בכיסן. ר"ז שם:

כח כח) שם כיון שיכול להניחם וכו׳. ומשמע בגמרא דכל הני שריותא אינן אלא בתפילין שאדם לובשן כל היום והולך בהם בשדה וא״א להטריח בכל פעם להשיבן לביתו וגם א״א להניחם בחורים ובסדקים מפני מעשה שהיה שנטלתו זונה ואמרה פלוני נתן לה באתננה. אבל שאר ספרים אסור להכניסם אפילו בבה״כ שבשדה דיכול להניח אותם בביתו. וכן הוא בגמרא (וברכות דף כ״ג ע״א) דרבי יוחנן יהיב ספרא דאגדתא לתלמידיו. ומיהו אם הם בכיס שרי להכניסן כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ח׳. וכ״מ מלשון הרמב״ם פ״י מהס״ת שכתב וז״ל כל כתבי הקדש אסור לזרקן. הקמיעין שיש בהם ענינים של כתבי הקודש אין נכנסים בהם לבה״כ אא״כ היו מחופין עור. (וכ״ה ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ו׳.) לא יאחוז אדם ס״ת בזרועו ויכנס בו לבה״כ אעפ״י שכרוך במטפחת וכו׳ משמע דכתבי הקודש שרי במטפחת כמו קמיע, מ״א ס״ק י״ד, ר״ז אות ו׳, שתילי זיתים אות כ״ו, וכתב הפרמ״ג בא״א אות י״ד אבל תפילין חמירי יותר ואסור אפילו בכיסן בבה״כ בבית עכ״ל, ור״ז שם כתב דאפילו בשאר ספרים דשרי להכניסן בכיסן היינו לבה״כ קבוע שבשדה אבל בבה״כ שבבית או לעשות בהן צורכיו בחצירו אפי׳ שלא בבה״כ קבוע דינם כתפילין שאסור אפי׳ בכיסן עכ״ד והביאו פתחי עולם אות י״ח, ונכון להחמיר אפי׳ בשאר ספרים הלא להכניסם אפי׳ בכיסם ואפי׳ לבה״כ שבשדה היכא שאפשר ועיין לקמן אות ל׳:

כט כט) ובענין הקמיעין אי שרי ליכנם בהם לבה״כ עיין בפ׳ במה אשה (שבת דף ס״ב ע״א) וביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ו׳ דאם הם מחופין עור שרי ומשמע שם בפרק במה אשה דאפילו אם כתוב בהן שמות שרי אם הם מחופין עור יעו״ש. ואם הם מחופין בבגד י״ל דצריך כלי בתוך כלי. עיין ברכ״י שם על סעי׳ ו׳, ועיין שע״ת בזה הסי׳ אות י״א:

ל ל) שם כיון שיכול להניחם במקום המשתמר, ולפי זה אפילו עוברי דרכים אם יש להם להניחם במקום משומר כגון על העגלה או ליתן לחבירו אזי לא יכניסם כלל לבה״כ אם לא שיש במקום סכנה מן המזיקים אזי שייך לומר הואיל והתירו חכמים לנטרן, עט״ז, והב״ד מחה״ש ס״ק י״ד וכתב וז״ל ולענ״ד דאם הם בכיסן ונותנם בכיס התפור במלבושו דאותו כיס אינו כליין והוי כלי תוך כלי לע״ד מותר עכ״ל, והב״ד פתחי עולם אות י״ח ולא ידעתי למה עשו לי היתר זה כיון שאפשר להניחם במקום המשתמר ע״כ אין להקל בזה וכמ״ש העט״ז דאין להכניס׳ כלל לבה״כ היכא דאפשר להניחם במקום המשתמר:

לא לא) [סעיף ח׳] מניח ידו עליהם עד שיגמור וכו׳ דאם יפסיק מיד יבא לידי חולי הדרוקן, דעמיד החוזר מביא אדם לידי הדרוקן וסילון החוזר מביא אדם לידי ירקון. ט״ז סק״ח ומ״א ס״ק ט״ו, וה״ה בשכח והשתין בבה״כ קבוע ותפילין בראשו גומר סילון א׳ דהכנה היא, פרמ״ג במש״ז אות ח׳, פתחי עולם אות י״ט;

לב לב) שם מניח ידו עליהה וכו׳ והוא שלא יהיה ידו מטונפת או מלוכלכת אלא ירחץ ידו בכלי שיש שם ואח״כ יניח ידו עליהם וכמ״ש הרמב״ם פ״י מהס״ת ה״ח יעו״ש. ואי משום שידיו טמאות מפני רוח רעה שבבה״כ ואחוז בגדו בידו ואח״כ יגע בהם וע״כ צ״ל מ״ש כאן ומניח ידו ר״ל ידו ובגדו וכדרך שכתב הט״ז בסק״א, יפה ללב אות ח׳:

לג לג) [סעיף ט׳] מותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים בידו וכו׳ שהרי אינו נוגע אלא בכלי לראותו ואין שייך בו משום בזיון תפילין כיון שמלאכת רפואתו הוא בכך. לבוש. ר״ז אות ח׳. שתילי זיתים אות כ״ח. פתחי עולם אות ך׳. ועיין מ״ש השו״ג בזה אות ט״ז ומ״ש עליו היפה ללב ז״ל אות ט׳. דאילו היה רואה השו״ג דברי הלבוש הנז׳ לא היה כותב כן אלא מטעם שכתב הלבוש יעו״ש. ולענין אם צריך נט״י עיין לעיל סי׳ ד׳ אות פ״ח:

סימן מד

א א) [סעיף א׳] כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועי אסור לישן בהן אפי׳ שינת עראי וכו׳ כתב הט״ז סק״א וז״ל דלא כהטור והרא״ש שמתירין שינת עראי עכ״ל. וצ״ע דאימתי התיר העור בשינת עראי יותר מש״ע דהלא הטור כתב פורס עליהם סודר וישן בהן שינת עראי וכך הם ג״כ דברי הש״ע וכ״כ הב״ח דבש״ע פסק כהרמב״ם והיא דעת רבינו שהוא הטור יעו״ש. אח״כ ראיתי במאמ״ר סוף אות א׳. שהקשה קושיא זו על דברי הט״ז הנ״ל יעו״ש. ומיהו יש ליישב קצת דברי הט״ז הנ״ל ולומר דס״ל להט״ז דמ״ש הטור פורש עליהם סודר וישן בהן לחומרא בעלמא נקטיה שלא יהא בגילוי הראש וכמ״ש בחדושי הגהות בגליון ב״י הנ״מ בשם מהרל״ח בתירוץ א׳ יעו״ש. לא כן דברי הש״ע שלקוחים מדברי הרמב״ם דדינא קאמר. ועיין דברי חמודות על פ׳ מי שמתו אות צ״ד:

ב ב) שם ולא היתה עמו אשה וכו׳ אבל אם אשתו עמו אסור גזירה שמא ישמש בהן. מ״א סק״א. א״ר אות א׳. ר״ז אות א׳. ועיין כ״מ על הרמב״ם פ״ד דתפילין הלכה ט״ז וד״ח שם ופרמ״ג א״א אות א׳. יפה ללב אות א׳ ובש״ג פ׳ מי שמתו משמע דאף ביום חיישינן. א״ר שם:

ג ג) **שם** ישן בהם שינת עראי וכו׳. ולא חשיב הסח הדעת אלא כשהוא עומד בשחוק או קלות ראש טור וב״י. מ״א סק״ב. ר״ז שם. שתילי זיתים אות ב׳ (ומה שהקשה ע״ז יד אהרן בהגה״ט עיין מה שתירץ מור״ם ז״ל בד״מ סי׳ רנ״ב אות ט׳ ומ״א שם ס״ק כ״ה יעו״ש). ומ״מ מצוה מן המובחר שלא יסיח דעתו מהם כלל. מ״א שם בשם הב״ח. פרמ״ג א״א אות ב׳. סו״ב אות א׳. ועיין מש״ל סי׳ כ״ח אות ב׳ שהאר״י ז״ל החמיר מאד בעניין הסח הדעת שאפילו בהיותו מתפלל אסור להסיח דעתו מתפילין ואפילו רגע אחד אסור להסיח דעתו מתפילין כאשר יעו״ש. וא״כ כ״ש שלא ישן בהם אפילו שינת עראי לדבריו ואפי׳ אם מניח עליהה סודר וכו׳ וע״כ יש להחמיר בזה שלא ישן בהן שינת עראי אפי׳ אם מניח עליהם סודר ואין אשתו עמו:

ד ד) **שם** ישן בהם שינת עראי. ואין שיעור לזה. מ״א סק״ג. וכן הוא דעת מרן ז״ל בב״י כאשר יעו״ש. וי״א כדי הילוך ק׳ אמה והוא חלק ס״ז משעה בקירוב. מ״א שם. והיינו לדעת הרב״י סי׳ תנ״ע סעי ב׳ בשיעור מיל אבל למאן דחשיב שיעור מיל ב׳ חומשי שעה כמבואר שם במ״א סק״ג א״כ הוי מאה אמה שיעור חלק חמישים משעה בקירוב מחה״ש:

ה ה) **שם** וכיצד הוא עושה מניח ראשו בין ברכיו וכו׳. אף אם פורס סודר עליהם מ״מ יש לחוש שמא לא יזכור ויבא לידי שינת קבע ולכן צריך לעשות גם את זה להניח את ראשו בין ברכיו. דברי חמודות על פ׳ מי שמיתו אות צ״ד והביאו העט״ז. ועי״ש מ״ש על דברי הלבוש. ועוד עיין במאמ״ר אות ב׳ מ״ש על דברי הלבוש ועו״ת יעו״ש. פרמ״ג א״א אות ג׳. וכן הסכים א״ר אות ב׳ דצריך תרווייהו פריסת סודר וראשו בין ברכיו:

ו ו) **שם** ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו אסור לישן בהן וכו׳. דחיישינן שמא יפלו מידו. מ״א סק״ד פרמ״ג א״א אות ד׳, ר״ז אות א׳:

ז ז) **שם** הגהה. ודוקא כשאוחזן בלא נרתיקן אבל בנרתיקן בכל ענין שרי. דלא חיישינן להפחה כשהן בנרתיקן וגם לשמא יפלו נמי לא חיישינן בנרתיקן, מ״א סק״ה, ר״ז שם, שתילי זיתים אות ה׳, ועיין מש״ל סי׳ מ׳ אות ה׳ במי שנפלו לו תפילין:

סימן מה

א א) **[סעיף א׳] אסור ליכנס בבית הקברות או בתוך ד׳ אמות של מת וכו׳** משמע דבבה״ק אסור אפי׳ חוץ לארבע אמות מן הקבר דאם לא כן ליערבינהו ולימא אסור לילך תוך ד׳ אמות של קבר או של מת, ט״ז סק״א, וכ״כ המ״א סק״א דאפי׳ תוך ד׳ אמות של בה״ק אסור, וכתב שכן הוא ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ד׳ ושס״ז סעי׳ ג׳ ושע״ו סעי׳ ד׳ ולזה נתכוון הב״י בסי׳ כ״ג וכן הוא כוונת הגמרא עכ״ל יעו״ש ועיין במחה״ש, מיהו הב״ח הקשה דבגמרא משמע דאינו אסור אלא תוך ד״א של מת אבל חוץ לד״א מותר וכ״כ ב״י בסי׳ כ״ג ותירץ דבבה״ק נמי אינו אסור אלא תוך ד׳ אמות של קבר יעו״ש, וכ״כ עו״ת אות א׳, והט״ז שם תירץ דהטור ס״ל דודאי עיקר האיסור הוא תוך ד״א לקבר אלא משום גדר לא יכנס לבה״ק ותפילין בראשו דשמא יתקרב לתוך ד״א ולאו אודעתיה יעו״ש. והמאמ״ר אות א׳ תירץ מפני שסתם בה״ק הוא מלא קברות ומסתמא כשהוא שם הוא קרוב לקבר ע״כ סתם מרן לאסור יעו״ש, נמצא דד׳ מחלוקות בדבר דלדעת הב״ח ועו״ת אפי׳ בבה״ק איני אסור אלא בתוך ד׳ אמות של קבר. ולדעת הט״ז אין ליכנס בבה״ק בתפילין אינו אלא משום גדר אבל אינו אסור מדינא, ולדעת המאמ״ר אסור ליכנס משום דמלא קברות, ולדעת המ״א אפי׳ תוך ד״א של בה״ק אסור ליכנס, וכיון שכן יש להחמיר ואין ליכנס לבה״ק ותפילין בראשו אפי׳ חוץ ד״א לקבר, וכ״כ ר״ז אות א׳ וז״ל ובית הקברות שהוא מוקף מחיצה יש להחמיר שלא ליכנס בתוכו כלל בתפילין שבראשו אפי׳ רחוק הרבה מן הקברות שמא יתקרב בתוך ד״א של איזה קבר בלי דעת אבל חוץ למחיצה מותר אפי׳ בסמוך לה אעפ״י שהוא תוך ד״א לקברות מפני שהמחיצה מפסקת ואינו נראה כלועג לרש עכ״ל. ועוין ביו״ד סי׳ שס״ז סעי׳ ו׳. וקרקע שהוקצה לבה״ק כגון שעשה מחיצה סביביו וכה״ג ויש בתוכה קברים אסור כל ד״א מהקרקע שהוקצה ואפי׳ רחוק הרבה מהקברים. לב״ש, פתחי עולם אות א׳. ועיין עוד בדברינו לסי׳ כ״ג מ״ש בזה בס״ד:

ב ב) **שם** או בתוך ד׳ אמות של מת וכו׳ הא דאמרינן אסור ליכנס בתוך ד״א של מת לא דוקא שהוא בגבול המת אלא אפי׳ המת בא בגבולו צריך לחלצם אלא שדברו חכמים בהווה. ול״ד דהא דאסור ליכנס בתוך ד״א של תפלה, זכר לדבר עלוב ושאינו עלוב מי נדחה מפני מי וכך נראה מסתמיות דברי הפו׳, מ״כ מכ״י מהר״א נחום ז״ל, דברי מנחם אות א׳:

ג ג) **שם** או בתוך ד׳ אמות של מת וכו׳. י״א כל אותו חדר שהמת מונח בו חשוב כד״א, עט״ז, ועיין בדברינו לסי׳ כ״ג קצת דינים השייכים לענייניים אלו וא״צ לכפול הדברים יעו״ש:

ד ד) **שם** ואם הם מכוסים מותר. וגם הרצועות צריכים להיות מכוסים דחד טעמא הוא, ומשום הכי אעפ״י שבתפילין של יד מותר ליכנס בה כיון שהיא מכוסה בבגד מ״מ צריך ליזהר ברצועות שעל האצבעות שתהיה גם כן מכוסה, ט״ז סק״ב, א״ר אות א׳, סו״ב אות א׳, פרמ״ג במש״ז אות ב׳, ר״ז אות

ב׳, שתילי זיתים אות ג׳:

ה ה) **[סעיף ב׳] המרחץ בבית החיצון וכו׳.** ומקוה שטובלין בו בצונן העלה מ״א סק״ב דבשעה שיש שם בני אדם ערומים אסור ליכנס לתוכה בכתבי הקודש מפני שאסור לעמוד לפני ה׳ ערום כדאיתא בשבת דקכ״ח, וכשאין שם אדם מותר. דדוקא במרחץ החמירו אעפ״י שאין שם אדם משום זוהמא והבלא דאית ביה ע״י שתשמישו בחמין אבל לא במקוה שתשמישו בצונן עכ״ד, והב״ד א״ר אות ב׳, סו״ב אות ב׳, פרמ״ג א״א אות ב׳, ר״ז אות ג׳, וכתב שם הר״ז ולכן צריך ליזהר לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הספרים יעו״ש, ובענין מקוה שטובלין בו בחמין וגם רוחצין שם במים חמין דהיינו שמחממין בית הטבילה שבחפירה שבחדר ורוחצים בחדר ההוא אנשים או נשים במים חמין ואח״כ טובלין במקום, עיין בסה״ק שו״ת באר מיים חיים שהארכתי בזה והבאתי דברי המחב״ר סי׳ פ״ד אות ב׳, והעלתי כס׳ חת״ס חי״ד סי׳ ר״ז דזה דינו כבית המרחץ דאסור לברך שם על הטבילה אלא דאם האשה חופפת בבית ואינה הולכת לשם רק לטבול תברך על הטבילה במקום נקי קודם שתכנס לשם ולא תפסיק בדיבור עד אחר הטבילה. ואם היא חופפת שם בחדר בית הטבילה וא״א לה לילך למקום נקי לברך שם קודם הטבילה תברך אח״כ דהיינו שלא תפסוק בדיבור אחר הטבילה עד שתלך למקום נקי ותברך שם כיון שא״א בענין אחר יעו״ש, ועוד עי״ש שכתבתי דגם בזמן שאין מחממין בית הטבילה יש ליזהר מלברך שם יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לקמן סי׳ פ״ד אות ד׳ ואות י״ב וסי׳ פ״ו אות ה׳ מ״ש שם בס״ד:

סימן מו

א א) **[סעיף א׳] כשיעור משנתו וכו׳.** מה טוב ומה נעים אם יוכל עמוד שלא ידבר שום דבר ותהיה תחילת דבורו בעמדו משנתו מתחיל במצוה לברך ליוצר נשמתו הנה טוב מאוד. חס״ל אות ב׳. ועיין מו״ב אות ס״ג ומש״ל סי׳ א׳ אות מ׳ יעו״ש:

ב ב) **בטור** כתב ואחר שהניח תפילין יסדר הברכות וכו׳ וכבר כתבנו לעיל סי׳ כ״ה אות כ״ו שהאר״י ז״ל היה מסדר כל ברכות של שחר עד פרשת העקידה ואח״כ היה מתעטף בטלית ומניח תפילין ומתפלל יעו״ש:

ג ג) **שם** כשיעור משנתו יאמר אלהי נשמה. ברכה זו אינה פותחת בברוך מפני שהיא ברכת ההודאה וברכות ההודאה אין פותחות בברוך כמ״ש מרן ז״ל סי׳ ו׳ סעי׳ ג׳ יעו״ש. מיהו צריך לסמוך אותה לברכת אשר יצר כמש״ל סי׳ ו׳ אות ג׳ ואות ה׳ בשם האר״י ז״ל יעו״ש. ועיין עוד לקמן אות ז׳:

ד ד) **שם** יאמר אלהי נשמה. צריך להפסיק מעט בין אלהי לנשמה שלא ישמע שהנשמה הוא אלהיו ח״ו, ספר אבודרהם. עט״ז. א״ר אות א׳ הש״ץ דמ״ה ע״ד. בי״ע אות א׳ חס״ל אות ג׳. יפה ללב אות ב׳. בן א״ח פ׳ וישב אות ב׳:

ה ה) **אין** לומר טהורה היא רק טהורה אתה בראת וכו׳ מטעם דעל הרוב חטא ואינה טהורה. קשר גודל סי׳ ה׳ אות ח׳. וכ״כ ש״ץ דמ״ו ע״א מטעמים אחרים יעו״ש. סידור בי״ע אות ב׳. חס״ל שם. בן א״ח שם. ועיין יפה ללב אות ד׳ מה שהאריך בזה יעו״ש. וכן במסכת ברכות דף ס׳ ע״ב ליתא תיבת היא. והביאו הש״ץ שם. ואע״ג דבשער הכוו׳ דף ב׳ ע״א איתא טהורה היא י״ל דלאו דוקא וכן הוא המנהג דאין אומרים תיבת היא:

ו ו) **שם** יאמר אלהי נשמה. ברכה זו צריך להיות בה מ״ז תיבות כמנין הוי״ה אהי״ה שהם או״א דלא מתפרשן לעלמין. עיין נה״ש דף י״א ע״ג הנד״מ ומש״ל סי׳ ו׳ אות ג׳. וכ״כ ש״ץ דמ״ו ע״א חס״ל אות ג׳: (וזהו הנוסח)

ו) **אלהי** נשמה שנתת בי טהורה אתה בראתה. אתה יצרתה אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי. ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי רבון כל המעשים אדון כל הנשמות. ברוך אתה ה׳ המחזיר נשמות לפגרים מתים. חס״ל שם. ודלא כהעט״ז סי׳ ו׳ ונמשך אחריו סידור בי״ע אות ג׳ שכתב דצ״ל אתה נפחתה ולא יאמר אתה נפחתה בי. וכן הש״ץ שם דחה דברי העט״ז וכתב דכן הוא מנהג העולם וכן עיקר יעו״ש. וכן הוא בש״ס ברכות דף ס׳ ע״ב. וכן הוא בשער הכוו׳ כמ״ש באות שאח״ז:

ז ז) **שם** יאמר אלהי נשמה. ברכת אלהי נשמה שנתת בי וכו׳ ברכה זו סמוכה לחברתה לפי שהיא כנגד אמא המחוברת תמיד עם אבא. והבן זה. והנה אעפ״י שלא כל אדם זוכה לחלק הנקרא נשמה. עכ״ז הנה יש לו חלק בנשמת אדה״ר שהיה כולל כל הנבראים אעפ״י שהאדם הזה עדיין לא זכה אליה הוא בעצמו. ואומרו טהורה (היא) כנגד עולם האצילות אשר משה נשמה לנשמה. אתה בראת כנגד חלק הנשמה הבאה מן הבריאה. אתה יצרתה הוא סוד הרוח הבא מן היצירה. אתה נפחתה בי הוא סוד הנפש שבעשיה. ונמצא כי באומרו נשמה שנתת בי כולל כל הד׳ חלקים הנז׳ וקראם כולם בשם נשמה. ואתה עתיד ליטלה ממני וכו׳ הוא בסוד מ״ן כי לעתיד תקח המלכות את נשמות הצדיקים בסוד חדשים לבקרים וכו׳ כדי שיהיו בה בבחי׳ מ״ן ואח״כ אתה עתיד להחזירה בי בבוקר בסוד חדשים לבקרים. שער הכוו׳ דף ב׳ ע״א. ועיין בדרושי הלילה דרוש ג׳ דף נ״ג ותבין. ועיין ש״ץ דף מ״ה

ע״ד ודמ״ו ע״א שכתב בזה ענין אחר יעו״ש. ועיין בסידור בי״ע וחס״ל ושאר סידורים שכתבו כשאומר אלהי נשמה יכוין בשילוב אותיות נשמה עם אותיות שמו. ועיין יפה ללב אות ג׳ ולפי שהאר״י ז״ל לא כתב זה ואין אנו נוהגין בו על כן לא כתבנו בזה כלום:

ח ח) שם יאמר אלהי נשמה. ואם בירך מחיה המתים במקום אלהי נשמה יצא. פר״ח. יד אהרן בהגה״ט. קשר גודל סי׳ ה׳ אות ט׳. ש״ץ דמ״ו ע״ב. סידור בי״ע בדיני ברה״ש אות ב׳ שתילי זיתים אות א׳. והגם דהמאמ״ר או׳ א׳ פקפק בדברי הפר״ח מ״מ בסוף סיים דיש לחוש לדבריו יעו״ש. והב״ד הש״ץ שם. ובפרט דספק ברכות להקל וכך פסקו האחרונים:

ט ט) שם שכח ולא בירך ברה״ש קודם תפילה יברך אותם אחר תפילה חוץ מברכת המחזיר נשמות שלא יברך שכבר נפטר בברכת מחיה המתים. וחוץ מברכת התורה שכבר נפטר באהבת עולם כמו שיתבאר בדברינו לקמן בס״ד על סי׳ מ״ז סעי׳ ז׳ וסעי׳ ח׳ ועל דברי מור״ם ז״ל שבסוף סי׳ נ״ב יעו״ש. ואם לא בירך אותם גם אחר התפילה עד אימת נמשך זמנה ויכול לברך עיין לקמן בדברינו לסי׳ ע״א אות ד׳ יעוש״ב. אמנם לכתחילה פשיטא דאין להניח ברכת השחר עד אחר התפלה דהא מהפך סדר התיקון הנעשה על ידם. עיין פרע״ח שער הברכות פ״ג ונה״ש די״א ע״ג הנד״מ. ועוד עיין לקמן סוף אות ל״ב:

י י) שם השומע קול תרנגול יברך וכו׳. אע״ג דק״ל דברכה הסמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך ברכות אלו פותחות בברוך והטעם כתבו התוספות בפ׳ שלשה שאכלו דמ״ו ע״א משום דמעיקרא לא נתקנו לברכם סמוכות זו לזו כי שמע תרנגול כי אסר המייניה וכן כולם. ועוד דהוו קצרות קצרות והוויין כברכת הפירות. והב״ד ב״י. ולפ״ז השומע קדיש או קדושה או ברכה בין ברכה לברכם בברכות הללו צריך לענות קדיש או קדושה או אמן אבל באמצע הברכה לא יענה כמש״ל סי ה׳ אות ד׳ דבברכות הקצרות לא יפסיק באמצען יעו״ש:

י) שם כששומע קול התרנגול יברך הנותן לשכוי בינה. רש״י פי׳ שכוי תרנגול דאיכא דוכתא דקרו לתרנגול שכוי כדאמרינן בר״ה דכ״ו ע״א. והרא״ש כתב דהלב נקרא שכוי בלשון המקרא דכתיב מי נתן לשכוי בינה והלב הוא המבין וע״י הלב אדם מבחין בין יום ובין לילה ומפני שהתרנגול מבין ג״כ וגם בערביא קורין לתרנגול שכוי תקנו ברכה זו לאומרה בשמיעת קול התרנגול עכ״ד והביאו הטור וב״י יעו״ש. ויש אומרים דלכך נתקן על התרנגול מפני שמבין אימת חצי הלילה ואימת חצי היום. עו״ת אות א׳ ובשער הכוונות דף ב׳ ע״א כתב דשכוי הוא גבריאל סוד הגבורה ובחצי הלילה נמשכת הארת הבינה בגבורה וזה מ״ש הנותן לשכוי בינה, ואז היא מתמתקת בסוד מש״ה ויבא לו יין וישת דארמי ביה מיא בסוד יין המשמח והוא סוד היום אבל הגבורה בעצמה הוא יין המשכר והוא סוד הלילה וזה מ״ש להבחין בין יום ובין לילה שהוא על ידי היין המשמח הנמשך מבינה הוא המבחין בין יום ובין לילה עכ״ל ועיין נה״ש דף י״ז ע״ג הנד״מ מ״ש בזה. ולפ״ז הדבר ברור דגם החרש מברך ברכה זו, וכ״כ הרב החסיד בן איש חי זלה״ה פ׳ וישב אות ד׳ יעו״ש, ועיין לקמן אות ז׳ וסי׳ מ״ז אות ל׳:

יא יא) שם כששומע קול תרנגול יברך וכו׳ וה״ה אפי׳ כי לא שמע מברך. טור, וכ״כ התוספות שם ד״ה כי שמע וכו׳ וכ״כ הרא״ש סוף פ׳ הרואה, ועיין ב״י וב״ח ולקמן אות מ״ט ובסי׳ מ״ז אות ל׳:

יב יב) שם כשלובש מברך מלביש ערומים, עיין לקמן אות מ״ז מ״ש בשם האר״י ז״ל.

יג יג) שם כשיניח ידיו על עיניו וכו׳ קשה מדחשיב אח״כ כי משי ידיה משמע דכאן עדיין לא נטל ידיו והא אז אסור ליגע בעיניו כמ״ש בסי׳ ד׳ ס״ג וצ״ל דלא נקט על הסדר, עוד י״ל דכאן מירי שמניח ידו על עיניו אחר שישים מלבוש על ידו ודרך המלבוש הוא מניח ידו וגם מדברי רמ״א סו״ס מ״ז משמע שכל אלו נאמרו על הסדר, ט״ז סק״א. וכ״כ מ״א סק״א דהא שכתב כאן מניח ידיו על עיניו הוא ע״י מפה, מט״י אות א׳ ה״ב אות א׳ ועיין לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ כ״ג ובדברינו לשם אות ק״ז:

יד יד) שם כשניעל מנעליו יברך שעשה לי כל צרכי, והטעם כתב הרד״א ז״ל לברכה זו שכל זמן שהוא יחף אינו יכול לצאת ולעשות צרכיו וצרכי ביתו וכיון שלובש מנעליו כאלו נעשו לו כל צרכיו. וכ״כ הלבוש, וז״ל שכיון שיש לו לאדם מנעלים ברגליו הרי הוא מוכן ללכת לכל אשר ירצה וזהו כל צרכי עכ״ל, ש״ץ דמ״ט ע״ג. ועיין בשער הכוונות דף ב׳ ע״ג:

טו טו) שם שעשה לי כל צרכי וי״א צָרְכִי ל׳ רבים ולי נראה דאין לשנות הנוסחא, מ״א סק״ב. סו״ב אות ד׳, ר״ז אות ב׳. ש״ץ שם, מ״כ וז״ל צריך לומר צרכי הכף דגושה כמו שאני אומרים מן חשך חשכי וכן בספרים ישנים עכ״ל, ש״ץ שם, וכ״כ החס״ל אות ג׳ שצ״ל צרכי בלשון יחיד והכף דגושה, וכ״כ הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ ט׳ אות י״א שהכף תהיה בחיריק ודגושה:

טז טז) שם שעשה לי כל צרכי, כתב הפר״ח ז״ל לשון הרמב״ם ז״ל שעשית לי כל צרכי ואינו נראה שכל הברכות כך הם מדברים בנמצא והדר נסתר, יד אהרן בהגה״ט פרמ״ג א״א אות ב׳, ש״ץ שם, וכ״כ בביאור הגר״א שעשה לי כל צרכי בלשון עבר ע״פ סוד, פתחי עולם אות ה׳:

יז טוב) שם שעשה לי כל צרכי. אין לברך בט״ב וביוה״כ אף שלובש מנעל של לבדים והאבל מברך אף אם הולך יחף, כן נ״ל אחר שראיתי מ״ש הרב המגיה בש״ץ דף ן׳ עד דף נ״ג יעוש״ב, וכן המנהג להולכים אחר עקבות האר״י ז״ל. קשר גודל סי׳ ס׳ אות י״ט. זכ״ל ח״א בהלכות ברכות אות ש׳, ובח״ג, סידור בי״ע אות יו״ד, שע״ת אות י״ב כף החיים להרח״פ סי׳ ט׳ אות י״א, יפה ללב ח״ג סוף אות ד׳. בן א״ח פ׳ וישב אות ט׳, ועי״ש שכתב דבספרו מקבציאל דחה סברת מהר״א שרעאב״י שכתב בס׳ דברי שלום על שער הכוו׳ דהאבל אין מברך יעו״ש, ועיין לקמן אות מ״ט:

יח חי) שם כשהולך יברך המכין וכו׳ בגמרא שלפנינו הגירסא איתא המכין קודם שעשה לי כל צרכי וכן הוא בגירסת הטור שלפנינו. והב״ח אעפ״י שהיה לו גירסא אחרת בטור שהיה כתוב שעשה לי וכו׳ קודם המכין כתב שצ״ל המכין קודם שעשה לי וכו׳ מפני שכן הגירסא בגמרא שבידינו וכן היה כתוב בכל הסידורים וכן סדרן הרוקח בסי׳ ש״ך והאגודה בפ׳ הרואה והסמ״ג בסוף ה׳ ברכות ריש דף קי״ד, וסיים הב״ח מה שנהגו עכשיו לשנות ע״פ סידורים הנדפסים עתידים ליתן את הדין עכ״ד. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ דהמנהג פשוט בינינו כמ״ש בסידורים שלפנינו תחלה ברכת המכין מצעדי גבר ואח״כ שעשה לי כל צרכי, יד אהרן בהגה״ט, מאמ״ר אות ד׳, סו״ב אות ג׳, ועיין מ״א סק״ב שכתב דהכל לפי הזמן והמקום דעכשיו הכל נועלים מנעלים קודם שילכו עכ״ל, ועיין ש״ץ דמ״ט ע״ב וקש״ג סי׳ ה׳ אות י״ח ויפה ללב אות י״א.

חי) וזה לשון הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש דף י״ט ע״א בהנד״מ גם יכוין בח״י ברכות אלו שהם מן הנותן לשכוי בינה וכו׳ עד סוף ברכת התורה לתקן כלים ואורות דאור ישר וחוזר די״ב פרצופים הכוללים דז״א דאצי׳ ודעשיה ולהמשיך להם מוחין ונרנח״י דמ״ה וב״ן דאור ישר וחוזר באופן זה:

חי) ברכת הנותן לשכוי וברכת פוקח עורים הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דעתיק דכורא הנקרא חכמה והם בניקוד פתח. **ברכת** מתיר אסורים וזוקף כפופים הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דנוק׳ דעתיק הנקרא בינה והם בניקוד צירי. **ברכת** מלביש ערומים והנותן ליעף כח הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דא״א ונוק׳ הנקרא דעת והם בניקוד מוצא. **ברכת** רוקע הארץ והמכין מצעדי גבר הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דאבא הנקרא חסד והם בניקוד סגול. **ברכת** שעשה לי כל צרכי ואוזר ישראל הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דאימא הנקרא גבורה והם בניקוד שבא. **ברכת** עוטר ישראל בתפארה ושלא עשני גוי הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דישסו״ת הנקרא ת״ת והם בניקוד חולם:

חי) ברכת שלא עשני עבד ושלא עשני אשה הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דז״א הנקרא נצח והם בניקוד חיריק. **ברכת** המעביר וברכה ראשונה של התורה הם באור ישר ואור חוזר דמ״ה וב״ן דנוק׳ דז״א הנק׳ הוד והם בניקוד קיבוץ. **ברכת** והערב נא ואשר בחר בנו הם באור ישר ואו״ח דמ״ה וב״ן דיעקב ורחל הנק׳ יסוד והם בניקוד שורק עכ״ל. ועיין בשער הכוונות דף א׳ ע״ג ד״ה גם הי״ח ברכות שיש וכו׳ ובדף י״ז ע״ד ופרע״ח שער הברכות פ״ה ושער הזמירות פ״ד ופ״ה. ועיין בשער הקדמות דרוש הדעת דף נ״ג ע״ג והובא בנה״ש הנד״מ דף ל״ב ע״ג ותבין:

חי) נמצא לפי דברי הרש״ש ז״ל דסדרם הוא כך. הנותן לשכוי. פוקח עורים. מתיר אסורים. זוקף כפופים מלביש ערומים. הנותן ליעף כח. רוקע הארץ. המכין מצעדי גבר. שעשה לי כל צרכי. אוזר ישראל. עוטר ישראל, שלא עשני גוי. שלא עשני עבד. שלא עשני אשה. המעביר. על דברי תורה. והערב נא. אשר בחר בנו. וכ״כ בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל ואין לשנות מזה הסדר:

יט יט) שם המכין מצעדי גבר. ובאגודה כתב אשר הכין. והביאו מ״א סק״ג וכתב וכן נוהגין. וכן כתב הלבוש. סו״ב אות ג׳. מיהו בגמרא שלפנינו איתא המכין וכמ״ש מרן ז״ל. וכ״כ מחה״ש ז״ל שיש לומר המכין וכ״כ בביאור הגר״א והביאו פתחי עולם אות ה׳. וכ״כ הש״ץ דף מ״ט ע״א דאנן בדידן מנהגינו לומר המכין וכ״כ בכל הסידורים וכן העתיקו גורי האר״י ז״ל וכן עיקר עכ״ל. וכ״כ בסידור הרש״ש ז״ל. מיהו אם שינה לא עיכב. ש״ץ שם:

כ ך) שם כשחוגר חגורו יברך אוזר ישראל וכו׳ הזכיר ישראל בברכה זו וכן בעוטר ישראל משא״כ באחרות הטעם שהשאר הן להנאת העולם שהכל שוים בהם משא״כ באלו שנים הם בישראל לחוד משום צניעות דחגורה הוא משום שלא יהא לבו רואה את הערוה כמ״ש ב״י. וכובע הוא משום צניעות כדאיתא בשבת פרק מי שהחשיך דקנ״ו כסי ראשך מפני אימתא דמרך. ע״ז סק״ב. ה״ב אות ב׳. שתילי זיתים אות ד׳. פתחי עולם אות ו׳. ועיין בלבוש ובש״ץ דנ״ג ע״א ולקמן אות מ״ט:

כא כא) שם כשחוגר חגורו וכו׳. מרן ז״ל הביא משם הראב״ד דהיינו כשלובש המכנסיים אבל הרמב״ם ז״ל כתב דהיינו כשחוגר וכו׳ והרב הפר״ח נתעצם להוכיח דפירוש המיניה דאמרו בש״ס הוא חגור עש״ב. ונראה דמר כי אתריה ומר כי אתריה שהראב״ד היה בארץ עכו״ם שאין לובשים חגורה ומשו״ה אף דידע שפיר דהמיניה חגורו כתב דיש נברך ברכה זו כשלובש המכנסיים וללמד יצא למנהג גלילות ארץ מצרים. והרמב״ם היה בארץ

ישמעאל דנוהגים ללבוש חגורה כבני בבל ומשו״ה כתב כשחוגר וכו׳ וכבר כתב הפר״ח גופיה דאי ליכא אזור ?וברכיה במכנסיים יעו״ש. ברכ״י אות ג׳. ועיין לקמן אות מ״ט. ובסי׳ ע״ד אות כ״ג:

כב כב) שם כשיטול ידיו יברך ענ״י. עיין מש״ל סי׳ ד׳ אות א׳ ואות ק״ד:

כג כג) שם המעביר חבלי שינה מעיני וכו׳ כן הוא גירסת הגמרא שלפנינו כולם בלשון יחיד המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי ויהי רצון וכו׳ שתרגילני בתורתך ותדביקני במצותיך וכו׳ וכן הוא ברמב״ם פ״ז מה׳ תפלה דין ד׳ וכ״ה בטור. ובלבוש סעי׳ ד׳, אמנם בס׳ אות אמת כתב שצריך לאומרה בלשון רבים דאיתא בפרק תפלת השחר אמר אביי לעולם לישתתיף אינש בהדי צבורא וכו׳ והביאו כנה״ג בהגה״ט ועו״ת אות ב׳ ומ״א סק״ד ומט״י אות ו׳, ועיין ש״ץ דנ״ד ע״ד. והרב החסיד בן איש חי ז״ל פ׳ וישב אות י״א כתב דיש לומר כולם בלשון יחיד כנוסחת רז״ל בש״ס. וכתב דכן הוא בסידור הרש״ש ז״ל יעו״ש מיהו בסידורי הרש״ש שבידינו יש מהם כתוב בלשון יחיד ויש שכתוב בהם בלשון רבים ע״כ אין ראיה מזה שכל מכוין אמר לסופר שיכתוב לו נוסח כפי סברתו אבל מ״מ אין לשנות מנוסח הש״ס שבידינו שהוא בלשון יחיד וכן הוא ברמב״ם וטור וש״ע ולבוש כנז״ל. ומ״ש אות אמת שצריך לאומרה בל׳ רבים דאיתא בפ׳ וכו׳ אין ראיה מזה די״ל דזה דוקא היכא דלא איתמר בש״ס בהדיא בל׳ יחיד אבל היכא דאיתא בש״ס בהדיא בל׳ יחיד כמו בנידון דידן אין לשנות דאפשר שיש סוד בדבר וכמ״ש האר״י ז״ל בשער הכוונות דף א׳ ע״ג דכל הי״ח ברכות הם רמזים נפלאים אל אורות עליונים וכאשר נעתיק לשונו לקמן אות מ״ט:

כד כד) וראה זה חדש מצאתי בסידור הרב מהר״ב הלוי ז״ל שצ״ל בנוסח שתצילני היום י״א דברים לא פחות ולא יותר, מעזי פנים ומעזות פנים. מאדם רע. מיצר הרע. משכן רע. מפגע רע. מעין הרע. מלשון הרע. מדין קשה. ומבעל דין קשה. וכו׳ והם כנגד י״א קליפות. י״א סימני הקטורת. והנה י״א מימין גי׳ מ״ת שהם הקליפות הנקראים מתים מפני שבאו משבירת הכלים הנקראים מלכין דמיתו דכתיב וימת וימלוך ואנו מתפללים שהקב״ה יצילנו מידה וימית אותם בהוד בלע המות לנצח. וסוד מימי״ן אלו הם של ראש מות שנתחברו לו״ת כמ״ש בזוהר עכ״ל. ושוב ראיתי שכתב הר״ן שפירא כן. ש״ץ דנ״ה ע״ב:

כה כה) שם ואין לענות אמן אחר המעביר וכו׳ שהכל ברכה אחת היא. דאלו היו שני ברכות היו פותחות בברוך דלאו סמוכות הם שכל אחד נתקנה בפ״ע. ואע״ג דבעינן מעין פתיחה סמוך לחתימה י״ל דתגמלני חסדים טובים היינו החסד שעושה הקב״ה שמעביר חבלי שינה מעיניו. מ״א סק״ה. ועיין בלבוש סעי׳ ד׳ וב״י:

כו כו) [סעיף ב׳] עכשיו מפני שאין הידים וכו׳ נהגו לסדרס בבהכ״נ וכו׳ עיין מש״ל סי׳ ו׳ אות ג׳ ואות ד׳:

כז כז) שם נהגו לסדרם בבית הכנסת וכו׳ והא דאמרינן כל הברכות מברכין עובר לעשייתן היינו ברכות המצות שאומר בהן וצונו צריך לברך להקב״ה תחלה על מה שצונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכה של הודאה ושבח כעין אלו יכול לברך אח״כ. ב״י בשם הרא״ש והר״ן, ועוד טעם אחר כתב בשם הר״ן מפני שברכות הללו על מנהגו של עולם הם יעויין שם. ועיין מט״י אות ח׳:

כח כח) שם ועונים אמן אחריהם וכו׳ עיין בסי׳ ריי״ג סוף סעי׳ ב׳ שכתב דאף אם לא ענו אמן יצאו, וכ״כ האחרונים:

כט כט) שם ויוצאין ידי חובתם. כתב שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳. דס״ל להטור דברכות השחר שהם ברכת הנהנין אין אדם יוצא בברכת חבירו אלא כשאינו בקי אבל אם הוא בקי צריך הוא לברך בעצמו יעו״ש. אמנם יש מן האחרונים שהשיגו עליו בזה וכתבו דגם הטור ס״ל דאפילו בקי יוצא בברכת חבירו אם כיון. פר״ח אות ב׳. יד אהרן בהגה״ט. עו״ת אות ג׳. מט״י אות ז׳. מאמ״ר אות ה׳. שתילי זתים אות ח׳. ועיין ער״ה אות ד׳ ובא״א סי׳ ו׳ אות יו״ד ר״ז סי׳ נ״ט אות ד׳ ובמ״ש אינן בעניותין לסי׳ נ״ט אות כ״ז.

ל ל) [סעיף ג׳] חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות לפחות. הטעם בטור לפי שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל ותיקן דוד על זה לברך מאה ברכות בכל יום. ט״ז סק״ג. ועיין מחב״ר אות ג׳, ועיין בשער הכוונות דף ב׳ ע״ד שכתב כי כללות מאה ברכות שרשם הוא ס״ג ומילוי שלו בלתי אותיותיו הפשוטות שהוא בגי׳ ל״ז. והנה ס״ג ול״ז הם ק׳ ?ברכן יעו״ש. ובפע״ח בשער הברכות פ״א. ובענין מנין ק׳ ברכות עיין ב״י ומ״א סק״ח ומט״י אות ט׳ ובהי׳ ר״ץ סעי׳ א׳ ובאחרונים.

לא לא) שם חייב אדם לברך בכל יום וכו׳ עיין מש״ל סי׳ ה׳ שצריך האדם ליזהר הרבה בשעת אמירת הברכות לכוין פי׳ המילות ושלא יחסר מהם שום תיבה או אות כי ענוש יענש ובפרט כשמזכיר את השם בפיו צריך שיירא מאד ויזדעזעו איבריו מפחדותו אותו אשר הוא ילוד אשה ומזכיר את השם הקדוש הגדול הגבור והנורא אשר מלאכים קדושים ונוראים מתפחדים ומתרעשים ומתרגשים בהזכירה אותו כנז׳ בקדושת יוצר ויקח ק״ו בן בנו של

ק״ו לנפשו ויזהר בכל עת וזמן שמוציא את השם בשפתיו שיהא באימה וביראה ופחד ועי״ש בסי׳ ה׳ שהארכנו בזה וא״צ לכפול כאן הדברים אלא יעו״ש:

לב **לב) [סעיף ד׳] צריך לברך בכל יום שלא עשני עכו״ם וכו׳** הנה ברכות על חיוב המצות הן. דעכו״ם לא נתחייב במצות כלל, ואשה ועבד אעפ״י שנתחייבו בקצת מצות לא נתחייבו בכולן. ויש להקדים שלא עשני עבד שבתחלה אנו מברכים שלא עשני עכו״ם שאינו בר מצות כלל ואח״כ אנו מברכין שלא עשני עבד אעפ״י שישנו בקצת מצות זיל טובא והוא חשוד על הגזל כדתנן (אבות פ״ב) מרבה עבדים מרבה גזל. גם דומה לעכו״ם שאין לו זכות אבות. ועוד שאסור בבת ישראל ואח״כ אנו מברכין שלא עשני אשה שאעפ״י שהיא חשובה מן העבד מ״מ אינה חייבת בכל המצות. ב״י ולבוש. וב״ח פי׳ שלא עשני עכו״ם עבד אשה הוא שלא מסר נפשו על ידי מלאכו להורידה לתוך גופו של עכו״ם או עבד או אשה בתחלת ברייתו עכ״ל. ועיין מ״ש עליו החיד״א בברכ״י אות ז׳ ובמחב״ר אות ד׳ יעו״ש וז״ל מצ״ש דע כי האדם אעפ״י שהוא זכר יש מיני עבירות שגורמים לו להתהפך ולהיות נקבה, וענין אחד הוא ענין משכב זכור מדה כנגד מדה ומתגלגל ונעשה נקבה. וכן יש מיני עבירות שגורמים לו להתהפך ולהיות גוי. וענין אחד הוא הבועל ארמית ובעת הכריעה על ברכיו לשכב עמה אז הוא כורע לע״ז וזה גורם אח״כ שאוכל עמה מאכלות אסורות ושותה עמה יין נסך כי עבירה גוררת עבירה. ואהבה שאוהב לגויה מקלקלת הצורה שנברא העולם בצלם אלהים וכן ג״כ נתהפך אח״כ בגלגול אחד בגוף של גוי מדה כנגד מדה. וכן יש מיני עבירות שגורמים לו להתהפך ולהיות עבד. והענין הוא מי שעובד לאנשים גדולים מהאומות ועל ידי העבדות שעושה להם הוא מתבטל מעבדות הש״י ואינו מתפלל ואינו מניח תפילין ומתבטל מת״ת וק״ש ומתבטל מכמה מצות של שבת. ואעפ״י שהכל נעשה באונס מ״מ מדה כנגד מדה לא בטלה ומתגלגל אח״כ בעבד כנעני לכן כל מי שהוא מזרעא קדישא זרע אברהם יצחק ויעקב מאחר שהוא רואה את עצמו שהביאו הקב״ה בגלגול טוב. ויביט בעצמו טוב הכנתו ראוי ליתן שבח והודאה שהש״י מסייע אותו כמ״ש רז״ל הבא ליטהר מסייעין אותו וכן צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו וה׳ לא יעזבנו בידו וגו׳ שלא נכשל באלו שלשה עבירות הנ״ל שלא יצטרך הקב״ה להביא אותו באותן ג׳ גלגולים גוי עבד אשה. ולכן לא די שיברך ברכה זו פעם א׳ בימיו אלא בכל יום ויום ויהיו אלו ג׳ עבירות נגד פניו שלא יכשל בהם ח״ו בגלגול זה כדי שלא יבא באחד מהם בגילגול שני ולכן אלו ג׳ ברכות צריך להיות זכרון בין עיניו. (ועיין משנת חסידים מסכת חצות פ״ג אות ז׳. ויפה ללב ח״ג אות ט׳):

לב) עוד אפשר לפרש כי גם בחיים חיותו אפשר לאדם להתעבר מאלו הג׳ גוי עבד אשה. כי בכל לילה עולה נשמתו למעלה לתת דין וחשבון לפני קונו והנה לפי מעשיו כך דנין אותו. ולפעמים נותנים לו איזו נשמה בסוד העיבור של גוי או של עבד או של אשה. ונודע כי אפילו מי שהוא משכים ללמוד ולעסוק בתורה אינו חוזר בו נשמתו אלא נשארה באפיו כמש״ה חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו. עד אחר שיתפלל ועונה ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד אז חוזרת הנשמה בגופו. ולכך יש בו ה׳ תיבות כנגד חמשה בחי׳ שמות שיש לנשמה. נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה, והנה עתה בקומו ממטתו בעוד שהנשמה באפיו קודם שיכנס בגופו יברך אלו הג׳ ברכות ולא כמו שעושין קצת בני אדם שמסדרים הברכות אחר התפלה, והנה צריך לכוין בברכתו כמו שלעבר לא נכנס בגופו שום נשמה מהג׳ ה״ל כן מהיום והלאה שלא יכנס בו נשמה שאינה הגונה. ויהרהר בתשובה שאם עשה איזה דבר מכוער מהג׳ הנ״ל שיתחרט עליו ולא ישוב עוד לכסלה. וע״י זה פורח הנשמה שבאפיו שאינה הגונה לו והולכת לדרכה. ונשמתו שהיתה בו מקודם היא לבדה חוזרת ומתפשטת בגוף האדם ע״כ מאחר שכבר נתפשטו הנשמות בגופו בשעת ברכו א״כ מה יועיל לו לברך אלו ג׳ ברכות אחר התפלה ואעפ״י שעל פי הפשט לית לן בה באיזה זמן שיברך מ״מ ירא שמים יוצא ידי כולם ויברך אותם בזמנם קודם התפילה מהטעם הנ״ל עכ״ל, ועיין מש״ל אות ט׳:

לג **לג) שם** שלא עשני עכו״ם וכו׳ ואם בירך שעשני ישראל או שעשני יהודי דעת הב״ח ז״ל שוב לא יוכל לברך שלא עשני עבד ושלא עשני אשה דלשון שעשני ישראל שכבר בירך משמעו בן חורין ומשמעו נמי איש ישראל ולא אשה דאשה נקראת ישראלית יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״ד ומ״א סק״ט ומאמ״ר אות ז׳. מיהו הל״ח פ׳ הרואה אות פ״ט כתב דאם בירך שעשני ישראל לא יוכל לברך שלא עשני עבד משמע הא שלא עשני אשה יכול לברך, וכ״כ מטה יהודה אות יו״ד, וכן הסכים ש״ץ דף נ״ד ע״א והביאו קשר גודל סי׳ ה׳ אות ך׳ וסידור בי״ע אות י״א. אמנם המ״א שם מצדד בזה אם יוכל לברך שלא עשני אשה או לא יעו״ש ובמחה״ש (ומן התימא על הש״ץ שכתב דדעת המ״א לברך שלא עשני אשה דהא אינו אלא מצדד צדודי והיותר נראה דעתו שלא יברך כאשר יעו״ש ומחה״ש) ולפי מה דקי״ל הב״ל אפי׳ כנגד הרוב כמ״ש בסי׳ ח״י אות ז׳ ובכ״מ א״כ הכא נמי אם טעה וקדם ובירך שעשני ישראל או שעשני יהודי לא יברך עוד שלא עשני עבד ושלא עשני אשה אלא בלא שם ומלכות:

לד **לד) שם** שלא עשני עכו״ם שלא עשני עבד שלא עשני אשה, ואם קדם ובירך שלא עשני אשה קודם שבירך שלא עשני עכו״ם ושלא עשני עבד משמע מהב״ח דלפי מ״ש בסעי׳ ה׳ דאם קדים ובירך זוקף כפופים קודם שבירך מתיר אסורים לא יברכנה ה״ה הכא אם קדם ובירך שלא עשני אשה שוב לא יברך שלא עשני עבד ושלא עיני עכו״ם, וכן אם בירך שלא עשני עבד קודם שבירך שלא עשני עכו״ם שוב לא יברך שלא עשני עכו״ם יעו״ש, וכ״כ מ״א סוף סק״ט, ח״א כלל ח׳ אות ב׳. מיהו דעת הט״ז בסק״ו דאם בירך שלא עשני אשה קודם יכול לברך אח״כ שלא עשני עכו״ם ושלא עשני

עבד, וכ״כ הפר״ח אות ה׳ והרב זקן שמואל בתחילת ספרו והב״ד הברכ״י אות ט׳, ובספרו קשר גודל סי׳ ה׳ אות כ״א, וכ״כ מטה יהודה אות ו״א, ר״ז אות ה׳, ש״ץ דנ״ד ע״ב, סידור בי״ע אות י״ב, ולפי מה דקי״ל דאין הולכין בס״ב אחר הרוב א״כ הכא נמי אם קדם ובירך שלא עשני אשה תחלה שוב לא יברך שלא עשני עכו״ם ושלא עשני עבד אלא בלא שם ומלכות, וכ״כ הרה״ג בן איש חי ז״ל פ׳ וישב אות יו״ד:

לה לה) שם שלא עשני אשה. ועבד לא יברך שלא עשני אשה שהוא זיל טפי כמש״ל אות ל״ב אלא יברך בלא שם ומלכות, ועיין פרמ״ג במש״ז, אות ד׳:

לו לו) שם הגהה, ואפי׳ גר יכול לברך כן, פי׳ שיכול לברך שעשני גר דזה נמי מיקרי עשיה כמ״ש ואת הנפש אשר עשו בחרן, דרכי משה אות ג׳, מ״א סק״י, כס״א אות ז׳, ש״ץ דנ״ד ע״ב (ומ״ש הברכ״י אות ט׳ ויפה ללב אות ך׳ דנוסחת מור״ם בש״ע היה שעשני יהודי וכו׳ עיין מאמ״ר אות ז׳ מ״ש בזה) מיהו הב״ח חולק וכתב דאינו יכול לברך הגר שעשני גר או שעשני יהודי דמה שנכנס לדת יהודית הוא ע״י בחירתו שמסר הקב״ה ביד האדם ולא שייך לומר שהוא ית׳ עשאו גר שקבל דת משה וישראל ולכן אין הגר מברך מאלו ג׳ ברכות אלא שנים שלא עשני עבד שלא עשני אשה ודלא כהגהת ש״ע וכו׳ עכ״ל, וכ״כ הפר״ח אות ד׳, והל״ח רות פ״ט כתב דאם יברך שעשני יהודי לא יוכל לברך עוד שלא עשני עבד יעו״ש, ובדברינו לעיל אות ל״ג והשכנה״ג בהגב״י אות ה׳ כתב דאף אם יברך שלא עשני גוי אין קפידא דהכוונה שלא עשני שאשאר גוי ומ״מ יותר נכון לברך תחת כנפי השכינה עכ״ל, וכ״כ המ״א סק״י דיכול לברך שלא עשני גוי יעו״ש, וכן פסק היד אהרן בהגב״י להלכה דגר יכול לברך שלא עשני גוי יעו״ש ועיין ברכ״י אות ט׳ מ״ש על דברי היד אהרן וסיים וז״ל ואנן בעניותן מסתברא לן איפכא כיון דמצינו גדול מרבוותא קמאי הרמ״ה שכתב דלא יברך ברכה זו ומייתו לה או״ח ומהרד״א וגם אשור נלוה עמה מרן ז״ל דנראה דמסכים עמהם וגם הב״ח והשל״ה הביאו המ״א והפר״ח ומהר״י הלוי שהביא בס׳ יד אהרן הסכימו לזה וכן נראה דעת מהריק״ש בהגהותיו הכי נקטינן עכ״ל, וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ ה׳ אות כ״ו והביאו ש״ץ דף נ״ד ע״ג וכתב דכן נראה הסכמת מהר״י עייאש בס׳ מטה יהודה עכ״ד, וכיון דדבר זה לא נפיק מפלוגתא יש לברך הגר שלא עשני גוי בלא שם ומלכות:

לז לז) וגר שהיתה לידתו בקדושה כתב הפר״ח אות ד׳ דמברך שלא עשני גוי ומב״י בשם הרמ״ה משמע דבעינן הורתו ולידתו בקדושה הא לידתו בקדושה אין מברך דע״י בחירת אמו נעשה ישראל וצ״ע, ועיין יו״ד סי׳ רס״ח וסי׳ רס״ט סעי׳ ד׳ בזה, פרמ״ג במש״ז אות ה׳:

לח לח) השבוי מברך שלא עשני עבד שלא תיקנו ברכה זו מפני העבדות עצמה אלא מפני שאין העבד חייב במצות כישראל ואינו ראוי לבא בקהל ופסול לכמה דברים, ב״י, וכ״כ הפר״ח שם, ש״ץ שם:

לט טל) ומי שחציו עבד וחציו בן חורין לא יאמר שלא עשני עבד ולא שעשני גר ואע״ג דחייב בכל המצות, וטומטום ואנדרוגינוס דחייבין מספק בכל המצות לא דאמרו שלא עשני אשה דספק הם ואפשר יאמרו כרצונו, פרמ״ג א״א אות יו״ד, ועיין לקמן אות מ״א:

מ מ) ממזר, ישראל גמור הוא, וסומא מברך כל השלש ברכות, חדא דקיי״ל סומא חייב בכל המצות מן התורה כמ״ש המ״א בסי׳ נ״ג ס״ק ט״ז וכ״כ הפר״ח שם סעי׳ י״ד דלא כנ״ץ ואף לרי״ו ונ״ץ דפטור מ״ה מדרבנן חייב ואלו נשים במ״ע שהז״ג אפילו מדרבן פטורים פרמ״ג שם:

מא מא) שם והנשים מברכות שעשני כרצונו. כתב הרב זקן שמואל בריש ספרו נראה דאף העבד מברך ברכה זו, והביאו הברכ״י אות יו״ד, אמנם הפר״ח ז״ל כתב באות ד׳ על דברי מרן ז״ל וז״ל ולי נראה שאין מברכות אלא השני ברכות ראשונות ותו לא כיון דלא אשכחינן לה בגמרא דכולי האי הו״ל לפרושי עכ״ל, ולזה הסכים הרב מהר״י עייאש בס׳ מטה יהודה סוף אות יו״ד יעו״ש, והב״ד הש״ץ דנ״ד ע״ב, וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ ה׳ אות כ״ג דנשים מברכות שעשני כרצונו בלא שם ומלכות סידור בי״ע אות י״ג, בן א״ח פרשת וישב אות יו״ד. ולפ״ז גם העבד וטומטום ואנדרוגינוס יאמרו בלא שם ומלכות:

מב מב) ובענין ב׳ ברכות הראשונות משמע מדברי הפר״ח הנז׳ דנשים מברכות דהיינו שלא עשני גויה שלא עשני שפחה, וכ״כ החיד״א בקש״ג שם אות כ״ב וז״ל נשים מברכות שלא עשני גויה שלא עשני שפחה בשם ומלכות אחרונים בסי׳ מ״ו ודלא כהרב יעב״ץ בסידורו שכתב בלא שם ומלכות עכ״ל, והב״ד סידור בי״ע אות י״ג, אמנם בס׳ עו״ש כתב שהאשה תברך שלא עשני גויה שלא עשני שפחה בלא שם ומלכות מאחר שלא נזכר בגמרא, וכן בשעשני כרצונו נכון שלא תברך בשם ומלכות עכ״ד, והביאו פתחי עולם אות י״ז:

מג מג) [סעיף ה׳] ואם קדם ובירך זוקף כפופים קודם שיברך מתיר אסורים לא יברכנה, שכיון שנתן הודאה שנזקף לגמרי זה בכלל, דמתיר אסורים נתחייב מיד כשיושב, מיהו הב״ח כתב דיכול לברכה אח״כ יעו״ש והב״ד מ״א ס״ק י״א וכתב דלי נראה להקל בספק ברכות. (ומ״ש המ״א שם דרש״ל סי׳ ס״ד כתב שיברכנה כמו הב״ח לא עיין בתשו׳ רש״ל הנז׳ אלא בדברי שכנה״ג וכמ״ש המח״בר או׳ ה׳ ד״ה ועוד וכו׳ יעו״ש) וכ״כ הט״ז סק״ו דיפה פסק בש״ע כרב עמרם דסב״ל, וכ״כ פרמ״ג במש״ז אות ו׳, סו״ב במקו״ח אות ג׳, וכן נראה דעת הפר״ח אות ה׳, מאמ״ר אות ח׳, קש״ג סי׳ ה׳ אות ט״ז,

ש״ץ דמ״ח ע״ג, ר״ז אות ה׳ ח״א כלל ח׳ אות ד׳, סידור בי״ע אות ז׳, ודלא כהלק״ט ח״א סי׳ קי״ח שכתב דעכשיו שנהגו לאומרם על הסדר אין קפידא בדיעבד וכו׳ יעו״ש והב״ד י״א בהגה״ט, ועיין פרמ״ג א״א אות י״א שכתב וז״ל ויראה שישמע אח״כ מאחר הברכה מתיר אסורים ויכוין לצאת ויוצא ממ״נ, ואם יש מי שאין בקי בברכת מתיר אסורים יכול הוא לברך להוציאו דהוי ס״ס עכ״ל, ולפי מש״ל סי׳ ח״י אות ז׳ דגם היכא דאיכא ס״ס במלי דברכות י״א דאין לברך אין א״כ הכא נמי לברך מתיר אסורים להוציא את שאינו בקי אלא יברך הוא לעצמו בלא שם ומלכות או ישמע מאחר:

מד מד) אדם כפות בלא״ה מחמת חולי שאינו יכול לזוז ממטתו ג״כ מברך ברכה זו של זוקף כפופים דעל מנהגו של עולם נתקנו ברכות אלו, בן א״ח פ׳ וישב אות ו׳, ועיין מנחת אהרן כלל ה׳ אות י״ד ולקמן אות מ״ט, (ומ״ש שם בן א״ח הא איכא רש״ל וב״ח דפסקו לברך מתיר אסורים אם הקדיה זוקף כפופים וכו׳ יעו״ש זה נמשך אחרי דברי המ״א הנז׳ באות הקודם ולא ראה דברי רש״ל בשורשם כמ״ש באות הקודם יעו״ש):

מה מה) אם בשעה שאמר בא״י היתה כוונתו לברך זוקף כפופים יסיים זוקף כפופים אע״ג דאז לא יוכל לברך מתיר אסורים, וכן בשלא עשני עבד ואשה וכיוצא בו ומכ״ש בשאר ברכות שלא יקפיד על הסדר אלא יסיים כמו שחשב בשעה שהזכיר השם, ח״א כלל ח׳ אות ה׳, מיהו לפי מ״ש הרב ז״ל בשער הכוונות דף א׳ ע״ג דכל הי״ח ברכות מן הנותן לשכוי עד סוף ברכת התורה כולם חייב האדם לסדרם ולברכם בכל יום אעפ״י שלא נתחייב בהם לפי שכולם הם רמוזים נפלאים אל אורות עליונים ואין לבטלם וכו׳ א״כ אין לבטל שום ברכה מפני חומרא זו שבשעה שהזכיר את השם היה דעתו על ברכה אחרת אלא אם היה בדעתו בשעה שהזכיר את השם לברך זוקף כפופים או שלא עשני אשה יכול לסיים מתיר אסורים או שלא עשני עכו״ם כדי שלא יפסיד ברכות הקודמות להם וכמ״ש מרן ז״ל בסי׳ ר״ט סעי׳ ח׳ בשם י״א על כה״ג דיצא וכ״כ המ״א שם סק״ב העיקר דיצא יעו״ש, ובכה״ג לא אמרינן סב״ל דעיקר סב״ל הוא דחיישינן שמא אינו צריך לאותו ברכה והויא ברכתו לבטלה ויש בה משום לא לא תשא וכו׳ אבל בכה״ג שהוא צריך לאותה ברכה ומסיים כהוגן רק כשהזכיר את השם היה דעתו על ברכה אחרת ליכא למיחש לזה בדיעבד כדי שלא להכניסו בספק ולבטל ממנו ברכות הקודמות להן, וכן פסק הרה״ג בן א״ח זלה״ה פ׳ וישב אות ז׳ וכתב שבספרו מקבציאל דחה דברי הח״א יעו״ש:

מו מו) אם היה צריך לברך מתיר אסורים וטעה ואמר זוקף כפופים וחזר ואמר מתיר אסורים, וכן היה ברכתו בא״י אמ״ה זוקף כפופים מתיר אסורים, וכן בשאר ברכת השחר שטעה בכה״ג כגון שהיה צריך לברך הנותן לשכוי וכו׳ וטעה ואמר פוקח עורים וחזר ואמר הנותן לשכוי יצא ידי שניהם ואינו צריך לברך עוד לא הנותן לשכוי ולא פוקח עורים, ואע״ג דמרן ז״ל בסי׳ ר״ט סעי׳ ב׳ כתב דאם לקח כוס של שכר ובירך בורא פרי הגפן וחזר ואמר תוך כדי דיבור שהכל נהיה בדברו דיצא ידי שהכל, שאני התם דאינו צריך רק לשהכל אבל הכא דהוא צריך לשניהם ונכללו שניהם בברכה אחת י״ל דיצא ידי שניהם וכמ״ש מרן ז״ל ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ ע״ח המפריש תרומות ומעשרות זה אחר זה מיד כוללן בברכה אחת ואע״ג דבשאר ברכות לא עבדינן הכי אלא מברכין כל אחת בפ״ע שאני הכא כיון שכבר נכללו בברכה אחת שניהם והוא מחויב עתה בהם י״ל יצא ידי שניהם, ועיין סי׳ ר״ט במ״א סק״ה ונושאי כליו, והנלע״ד כתבתי:

מז מז) [סעיף ו׳] יש נוהגים לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין, הגהה, אך המנהג פשוט בבני האשכנזים לאומרה, וכ״כ האר״י ז״ל בשער הכוונות דף ב׳ ע״ב וז״ל דנכון לאומרה והיא אחת מן י״ח ברכות האלו שתיקנו קודם התפילה, ואעפ״י שיש מגמגמין בדבר זה עכ״ז ראוי הוא לאומרו עכ״פ וכמו שנבאר סודה בע״ה, והטעם שהשתי ברכות אלו שהם מלביש ערומים וברכת הנותן ליעף כח נתקנו לסוד מה שנתבאר עתה בע״ה, והוא כי הנה אין אדם בארץ אשר לא יחטא וע״י כך מפשיטין מעליו לבוש הקדושה ומלבושין לנשמתו מלבוש הקלי׳ בגדים צואים כדמיון מש״ה ויתנצלו ב״י את עדים ונמשך עליהם זוהמת הנחש וכדמיון אדה״ר שנאמר בהם וידעו כי ערומים הם ואח״כ כתיב וילבשם כתנות עור משכא דחויא, והנה הכל הוא כפי ערך החטא כי אם החטא הוא קל מתחלש כח הלבוש ההוא בסוד צור ילדך תשי וכו׳ אבל איננו מסתלק מעליו, ואם החטא הוא חמור מסתלק הלבוש לגמרי מעליו, וכנגד ב׳ בחינות אלו נתקנו ב׳ ברכות אלו, וענינם הוא כי הנה בכל לילה כאשר האדם מפקיד נשמתו ביד המלכות העליונה בסוד בידך אפקיד רוחי הנה היא מחדשת אותה בסוד חדשים לבקרים וכו׳ ומי שנסתלק ממנו לבושו נותנת אליו בבקר בחי׳ לבוש, ומי שיש לו לבוש אלא שנחלש היא נותנת נח הלבוש ההוא וכו׳ והרי נתבאר ברכת מלביש ערומים שנתקנה כנגד מי שנתפשט מעליו לגמרי מלבוש הקדושה והנה הוא מתחדש עתה בבקר לגמרי וכנגד הבחי׳ השני שנחלש מלבושו אך לא נפשט לגמרי תקנו ברכת הנותן ליעף כח והדבר מבואר עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער התפלה פ״ב. עו״ת די״ג ע״א הנ״מ. ועיין נה״ש די״ז ע״ג הנד״מ. וכתב הרב נתן שפירא בס׳ מצ״ש מאחר שהרב זלה״ה הסכים לאומרה בודאי שע״פ רוח הקדש נאמרה לו יעו״ש. והלק״ט סי׳ קפ״ה כתב דהוא ז״ל נוהג לאומרה. וכן הסכמת מט״י אות י״ב, וכ״כ הברכ״י אות י״א וז״ל עתה נתפשט המנהג בגלילותינו לברך זאת הברכה עפ״י כתבי רבינו האר״י ז״ל כי אף דקבלנו הוראות מרן ז״ל קים לן דאלמלא מרן אף הוא ראה דעת קדוש האר״י זצ״ל גם הוא יודה לברכה. ומה גם שכתב הכנה״ג דאיכא מאן דשמע דהדר ביה מרן ז״ל בסוף ימיו. וכן ראוי לנהוג ודלא כהפר״ח עכ״ל וכ״כ הברכ״י

שם בשיו״ב אות ח׳ בשם הרמ״ע וכתב שראויה ברכה זו שתאמר אחר מלביש ערומים קודם להתעטף בציצית יעו״ש. והב״ד הש״ץ דמ״ח ע״ד וכתב דמי שנוהג כדעת האר״י ז״ל צריך ליזהר לאומרה אחר מלביש ערומים דוקא יעו״ש, והב״ד שע״ת אות יו״ד. וכ״כ קש״ג סי׳ ה׳ אות טו״ב. סידור בי״ע אות ח׳ כף החיים סי׳ ט׳ אות יו״ד. יפה ללב אות כ״א. וכתב דעכשיו נתפשט המנהג גם בבני הספרדיה בכל המקומות אפי׳ בחו״ל לאומרה בשם ומלכות ככל הברכות ע״פ כתבי רבינו האר״י זצ״ל וכן העד העיד כס״א באות ט׳ ודלא כהשו״ג אות ך׳ שכתב ובחוץ לארץ אין נוהגים לאומרה יעו״ש. וכ״כ בן א״ח זלה״ה פ׳ וישב אות ח׳ וכן המנהג עתה פשוט בכל המקומות בין בארץ בין בחו״ל וכמ״ש היפה ללב ז״ל:

מח מח) [סעיף ז׳] יש נוהגים לברך ברכות אחרות וכו׳ וטעות הוא בידם. וכן מנהגינו שלא לברך שום ברכה חוץ מהי״ח ברכות שזכרנו לעיל אות י״ח:

מט מט) [סעיף ח׳] כל הברכות האלו אם לא נתחייב בהם וכו׳. הגהה ויש אומרים דאפי׳ לא נתחייב בהם מברך אותם וכו׳ וכן כתב הב״ח. וכ״כ מט״י סוף אות י״ד דכבר נהגו העולם כדברי ההגהה יעו״ש. וכ״כ האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ג וז״ל כל הי״ח ברכות שיש מן הנותן לשכוי בינה עד סוף ברכת התורה כולם חייב האדם לסדרם ולברכם בכל יום אעפ״י שלא נתחייב הוא בהם לפי שכולם הם רמזים נפלאים אל אורות עליונים ואין לבטלם אפי׳ אם האדם לא יישן בלילה או אם לא הסיר מצנפתו או בגדיו או סודרו או מנעליו וכיוצא בזה צריך לברכן בכל יום כולן אעפ״י שלא נתחייב בהם לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו חוץ מברכת שעשה לי כל צרכי ביום ט׳ באב ויוה״כ שאז כל העולם יחפים וגם חוץ מברכת על נט״י ומברכת אשר יצר ששתי ברכות אלו אם לא נתחייב בהם אין לברך עליהם עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער הברכות פ״א. **וזמנם** הוא מחצות הלילה ואילך כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש א׳ מדרושי הלילה דנ״ח ע״א ופע״ח שער תיקון חצות פ״א ופ״ג. וכ״כ הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש בהקדמת חצות דפ״ז ע״א ובחדש דט״ו ע״ג וז״ל באופן שצריך זריזות וזהירות מאד לשמור נפשו שברגע חצות ימצא ניעור בפרט אם שורש נשמתו הוא מזיווג יעקב ולאה הנעשה אחר חצות לילה. ויברך ברכות השחר. וצריך לאומרם אפי׳ שלא נתחייב בהם כגון שלא יישן או שלא פשט בגדיו או לא חלץ מנעליו וכיוצא אעפ״י כן צריך לאומרם לפי שעל מנהגו של עולם נתקנו והם להמשיך מוחין לפרצוף העולמות העליונים חוץ מברכת ענט״י ואשר יצר שאם לא נתחייב בהם לא יברך וחוץ מברכת שעשה לי כל צרכי בט״ב וביוה״כ שאז כל העולם יחיפים. וזמנם מחצות הלילה ואילך. וצריך להזהר לאומרם כולם בקומו בחצות הלילה כדי להחזיר המוחין שנסתלקו קודם חצות מהז״א הכולל דמדת היום ונתפשטו בנוק׳ הכוללת דמדת הלילה ועל ידם נגדלה כנגד כל אחורי הז״א ובחצות ממש נסרת ובאה לפנים ומסתלקים המוחין ממנה ועולים למ״ן לאו״א ומזדווגים או״א וממשיכין מוחין חדשים דפנים ומתחדשים גם המוחין הראשונים וכנז׳ כל זה באורך לקמן בברכת המעביר יעו״ש, ועתה ע״י הברכות של השחר חוזרים המוחין ההם דאחור ופנים להתפשט בז״א הכולל דמדת היום. וכדי להמשיך השפע המוחין לפרצופים העליונים ולבטל מהם אחיזת הקליפות שנתאחזו בהם קודם חצות כנודע וכדי לברר הבירורים המתיחסים לכל ברכה וברכה ואם לא יאמר אותם כולם בקומו בחצות מונע המשכת השפע והמוחין לפרצופים העליונים וגורם להשאיר אחיזת הקליפות במקומות עליונים ובנרנח״י שלו ובחושים שלו נשאר התפשטות הקליפות והוא משתמש בהם עם אחיזת הקליפות שבהם וילכו בלא כח בעת ובזמן שהיה לו כח להפרידם ולבטלם והיא סיבה דכמה רעות ח״ו לכן ראוי להזהר לאומרם כולם בקומו בחצות ואפי׳ שהוא רוצה לישן אח״כ אין בכך כלום והוה ליה כישן ביום וכמ״ש הרב ז״ל על הקם בחצות אחר שיסדר ברכותיו ויאמר תיקון חצות ויעסוק בתורה כמו שעה אחת שאם אינו יכול לעמוד על עצמו שיכול לחזור לישן רק שיקום קודם עמוד השחר כמו חצי שעה ויחזור ללימודו. ולא מיבעיא מי שישן וקם בחצות שצריך לעשות כן כנז׳ אלא אפי׳ מי שלא ישן כלל והוא לומד מתחלת הלילה הנה בהגיע חצות צריך לאומרם חוץ מברכת התורה שאם לא ישן שאין צריך לאומרם עד שיעלה עמוד השחר אבל שאר הברכות צריך לאומרם. וכנז׳ בס׳ הזוהר פ׳ ויקהל דקצ״ה ע״ב במעשה דר״א ור״י שהיו לומדים מתחלת הלילה וכשהגיע חצות ושמעו קול התרנגול ברכו. כי אעפ״י שמצדו לא נסתלקו המוחין מז״א דפרטות הנה מז״א דכנלות נסתלקו ועתה חוזרים ואפי׳ מצדו נסתלקו עצמות הנרנח״י בהסתלקות המוחין הכולליי ועתה חוזרים מחודשים כנודע עכ״ל. והב״ד הש״ץ דמ״ו ע״ג. זכ״ל ח״א ה״ב אות ש׳ ומ״ש הפר״ח אות א׳ דמי שקם בחצות לילה לקרות תיקון חצות או ללמוד ודעתו לחזור ולישן ברכת המחזיר נשמות יניחנה לבקר וכ״כ הרמב״ם ז״ל פ״ז מה׳ תפלה דין ג׳ וז״ל בשעה שיקיץ בסוף שנתו מברך וכו׳ וכתב הכ״מ דדוקא בסוף שנתו ולא כל זמן שייקץ באיזה שעה שתהיה יעו״ש. וכ״כ העט״ז. וכ״כ המ״א סי׳ ו׳ סק״ח בשם סד״ה יעו״ש. כבר כתב ע״ז הש״ץ דמ״ו ע״ב דהרמב״ם ז״ל לשיטתיה אזיל דס״ל דכל ברה״ש על הנאת עצמו הוא מברך ואם לא נתחייב באחת מהן אינו מברך וכן פסק הש״ע ולפ״ז שייך שפיר לומר ברכת אלהי נשמה צריך להמתין עד שיגמור סוף שנתו אבל לדעת החולקין דפסק מור״ם ז״ל כדידהו דבין נתחייב בין לא נתחייב שעל סידורו של עולם והנהגתו הוא חייב לברך ואנן בדידן כבר פשטה הוראה לפסוק כדעת מור״ם ז״ל וכו׳ וכ״כ המקובלים ז״ל א״כ מי שקם בחצות לילה יוכל לומר כל סדר הברכות אפי׳ דעתו לחזור ולישן וכו׳ יעו״ש. ועיין ברכ״י אות י״ב ובקש״ג סי׳ א׳ אות ט׳. פתה״ד סי׳ ו׳ או׳ ב׳ וחס״ל סי׳ מ״ז או׳ ו׳ וכף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ ט׳ אות א׳ ומנהגינו כהאר״י והרש״ש ז״ל דהקם בחצות מברך כל הברכות כולם מן ענט״י עד סוף ברכת התורה בשם ומלכות ואפי׳ אם דעתו לחזור ולישן עוד. ואח״כ אינו חוזר ומברך כלום דהוי כאלו ישן ביום ודלא כהפר״ח אות

ח׳ והביאו מט״י סי׳ מ״ז אות ט״ז. וכן מי שלא ישן כלל והוא לומד מתחלת הלילה והגיע חצות מברך כל הברכות כלם חוץ מברכות התורה שאינו מברך עד אחר עלות עמוד השחר וחוץ מברכת ענט״י שאינו מברך כלל מפני שלא נתחייב בה כמש״ל סי׳ ד׳ אות מ״ח. מיהו ברכת אשר יצר נהגו לחייב עצמם כדי לסמוך ברכת אשר יצר לברכת אלהי נשמה כמש״ל אות ג׳ ועיין מ״ש לעיל סי׳ כ״ה אות ע״ה דכנגד דברי האר״י ז״ל לא אמרינן סב״ל יע״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ מ״ז אות כ״ו ואות כ״ז ואות כ״ט ואות ל׳. :ונברכם

נ נ) שם בהגהה. דאין הברכה דוקא על עצמו וכו׳ ולפ״ז משמע דגם החרש מברך הנותן לשכוי בינה. וסומא מברך פוקח עורים. וכ״כ המ״א ס״ק י״ד דדעת הפוסקים משמע דאפי׳ הלן במדבר דליכא תרנגול לא לו ולא לאחרים וסומא וחרש מברך אלא דהוא ז״ל לחלק יצא דסומא לא יברך פוקח עורים אבל חרש יברך הנותן לשכוי יעו״ש ובמחה״ש והפר״ח אות ח׳ כתב דלפי דעת ההגהה והמקובלים חרש יכול לברך הנותן לשכוי. והסומא יכול לברך פוקח עורים לכולי עלמא יעו״ש. (ומה שיש להקשות ע״ז שכתב הפר״ח וסומא יכול לברך לכ״ע מהא דכתבו הג״מ פ״ז מהלכות תפלה בשם התוספות והב״ד המ״א שם באות הנז׳ דסומא לא יברך פוקח עורים כיון שהדבר חסר בגופו כבר הקשה זה היד אהרן בהגה״ט והב״ד הברכ״י אות י״ג יעו״ש) מיהו הרב מטה יהודה אות ג׳ דחה דברי הפר״ח והסכים שלא יברך הסומא פוקח עורים ולא החרש הנותן לשכוי יעו״ש. אמנם הברכ״י בכיו״ב אות י״ד כתב וז״ל סומא מצי לברך פוקח עורים אף לדעת הרמב״ם. הרה״ג מהר״ם זכות בספרו קיל הרמ״ז פ״ד דמגילה. וכתב שם שהסכימו עמו רבנן קשישאי דערעא ישראל. וכ״כ הפר״ח. ובשגם יש לדחות סברותיו כאשר העירותיהו לפנים על דברי הפר״ח מ״מ המסתכל יפה ביושר העיון שפיר חזי דלקושטא דהלכתא אדחויי לא סמכינן וסומא נמי על טוב עין הוא יברך פוקח עורים כהוראת רבנן קדישי דארעא ישראל והפר״ח והרמ״ז והכי נקטינן עכ״ל. וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ ה׳ אות י״ד. וכן הסכים הש״ץ בדמ״ח ע״ב יעו״ש. זכ״ל ח״א בה״ב אות ש׳ סדור בי״ע אות ה׳ וכ״כ הרה״ג בן א״ח זלה״ה פ׳ וישב אות ה׳ וז״ל אע״ג דקיי״ל סב״ל בהא נקטינן לברך משום דלפ״ד רבינו האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דכל ברכות אלו על מנהגו של עולם נתקנו ואעפ״י שלא נתחייב בהם האדם צריך לברך א״כ ה״ה בסומא דצריך לברך וכנגד דברי האר״י ז״ל אין לומר סב״ל עכ״ל. ולא כמ״ש היפה ללב ז״ל אות כ״ג שיברך בלא שם ומלכות. וגם בחרש כתב שם בקש״ג אות י״ב דמברך הנותן לשכוי ודלא כהמו״ק ומט״י שכתבו איפכא. וכ״כ סידור בי״ע אות ד׳. וכ״כ אנן לעיל אות יוד דלפי דברי האר״י ז״ל פשיטא דהחרש מברך הנותן לשכוי בינה יעו״ש ועין לקמן סי׳ מ״ז אות ל׳:

נא נא) סומא לכ״ע יברך הנותן לשכוי. אחרונים ופשוט. קש״ג שם אות י״ג. סדור בי״ע שם:

נב בנ) מי שחטפו שינה באמצע ברה״ש כל ברכה שאינו יודע בודאי שלא אמרה לא יאמרנה מספק ואפי׳ בברכות התורה אם הוא מסופק לא יברך מספק אלא ישמע מאחר שהוא מחויב או יברך בלי שם ומלכות. חס״ל סי׳ מ״ז אות ח׳. ובן א״ח ז״ל פ׳ וישב או׳ י״ב. ועיין לקמן סי׳ מ״ז אות ב׳:

נג גנ) שינוי מקום אסור לעשות בברכות השחר. רק במקום שמברך ענט״י ברך כל הברכות עד פ׳ התמיד. כף החיים להרח״פ סי׳ ט׳ אות ו׳ ועיין מש״ל סי׳ א׳ אות כ״ח וסי׳ ו׳ אות ג׳ וסי׳ כ״ה אות כ״ו בשם האר״י ז״ל שהיה מסדר כל ברה״ש עד פ׳ העקדה בביתו ואח״כ היה מתעטף בטלית ומניח תפלין ואר.״כ היה הולך לבה״כ ומתחיל שם מפ׳ העקדה ואילך יעו״ש:

נד דנ) בעוד שלובש לא יאמר ברה״ש ולא יעשה שום עסק אפי׳ קל שבקלין ולא ילך אנה ואנה מפינה לפינה כשמברך אלא ישב על מכונו בהתבודדות ובכוונת הלב כדי לברך ברה״ש, ומה טוב אמר עם הספר מתחלת הברכות עד סוף התפלה, כף החיים שם אות ז׳ בשם קש״ג וחס״ל, ועיין מש״ל סי׳ ה׳ אות ב׳ ואות ג׳:

נה הנ) [סעיף ט׳] לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה אעפ״י שהוא אומרם דרך תחנונים וכו׳ דעת מרן ז״ל לפסוק הכי כיון שהביא סברא זו בסתם והוא דעת הראב״ד וא״ח והטור ומהרי״ל ככתוב בבית יוסף, וזה דעת הרמב״ם בתשובה בס׳ פאר הדור הנדפס מחדש סי׳ ק״ד וז״ל לעולם צריך שיברך על התורה קודם קריאה ואפי׳ יקרא פסוק אחד ואין חילוק אם יקרא דרך תחנה ובקשה יהיה מה שיהיה עכ״פ צריך לברך עכ״ל ברכ״י אות י״ד וקש״ג סי׳ ה׳ אות כ״ט, וכ״כ הש״ץ דנ״ז ע״ב, סדור בי״ע אות י״ד, חס״ל סי׳ מ״ז אות א׳:

נו נו) אם אומר בקשה כי אין בי״ת אשר אין שם תיבות מפסוק הנועל את בית״ו, נראה דיכול לאומרה קודם ברה״ת דהני מילי דקראי שאמרו לחתום לא נצרכה אלא לדבר צחות לישנא דקרא נקט, ודמי למ״ש מרן ז״ל ביו״ד סי׳ רפ״ד דאף דאסור לכתוב ג׳ תיבות מפסוק בלא שרטוט באגרת שלומים מותר לכתוב אפי׳ כמה תיבות מהפסוק לדבר צחות, ועיין מ״ש במגינים לקמן סי׳ מ״ז דין ג׳, ברכ״י או׳ ט״ו, ש״ץ שם:

נז זנ) הנוהגים לומר לפני כל מצוה וברכה ולימוד פסוק ויהי נועם יזהרו בבל יאמר קודם ברה״ת. ברכ״י או׳ ט״ז וקש״ג שם אות ל׳, ש״ץ שם. וכן הנוהגים לומר ותתפלל חנה יברכו כל הברכות עד אחר ברכת התורה ואח״כ יאמרו ותתפלל חנה דאין לומר קראי ותתפלל חנה קודם ברה״ת. הרב

מהר״י אזולאי ז״ל בס׳ יוסף אומץ. סידור בי״ע בדינים מחודשים שאחר דיני ברה״ש אות ג׳. וכן אם בא ליכנס לביה״כ לא יאמר פסוק ואני ברוב חסדך וכו׳ קודם ברה״ת, ועיין עוד מש״ל סי׳ ד׳ סוף אות ט״ז וסי׳ ח׳ אות ו׳ וסי׳ כ״ה סוף אות ס״ח:

נח חנ) שם הגהה. שהרי בימי הסליחות מתפללים סליחות ואח״כ מברכין על התורה עם סדר שאר ברכות וכו׳ עיין מש״ל אות מ״ט בשם הרש״ש ז״ל שכל המאחר ברכות השחר גורם להשאיר אחיזת הקליפות במקומות העליונים ובנרנח״י שלו יעו״ש וא״כ כל הזריז ומקדים לברך ברה״ש בכל מה דאפשר לו הרי זה משובח ומשתכר שלא יתאחזו כ״כ הקליפות בנרנח״י שלו. ועיין מש״ל סי׳ א׳ אות ח׳:

נט טנ) שם בהגהה ינהגו לסדר ברכת התורה מיד אחר ברכת אשר יצר וכו׳ ולפי דברי האר״י ז״ל ברכת אלהי נשמה צריכה להיות תיכף אחר ברכת אשר יצר כמש״ל אות ג׳. וברכות התורה אחר ברכות השחר. כמש״ל אות ח״י ואות מ״ט יעו״ש. רק מי שקם קודם חצות ורוצה ללמוד מיד יוכל לברך אז ברכת התורה קודם ברה״ש כיון שא״א לו לברך אז ברה״ש כיון דלא הגיע חצות וכאשר יבואר לקמן בס״ד סי׳ מ״ז אות כ״ט:

ס ס) שם בהגהה. וטוב לומר בשחרית שמע ישראל וגו׳ בשכמל״ו כי לפעמים שוהים עם ק״ש וכו׳ כתב הב״ח על דברי הגהה זו וז״ל משמע דבכל יום ויום טוב לומר כך ועל פי דבריו אלה נדפס בסידורים בשכמל״ו ונהגו הכל לומר כך בכל יום ויום גדול וקטן, ואינו נכון דלא ניתנו דברים אלו ליכתב בספר אלא לגדולים שמשערים שהיום יהיו הציבור קוראים שמע בברכותיה לאחר זמנה כי אז יהא מכוין לצאת בצפרא ויאמר אחריו בשכמל״ו אבל בכל יום ויום לא יאמר רק ואומרים שמע ישראל וגו׳ ולא יהא מכוין לצאת ידי ק״ש דאורייתא וגם לא יאמר בשכמל״ו עכ״ל. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות י״א. עו״ת, פר״ח אות ט׳. אמנם בשער הכוו׳ דרוש ג׳ דק״ש ד״ך כתב דאפי׳ המתפללים כותיקון שאומרים ק״ש קודם הנץ החמה אפי׳ הכי צ״ל פסוק שמע ישראל וגו׳ ובשכמל״ו בסדר הקרבנות דתרוייהו צריכי יעו״ש. וכן העיד מהרח״ו ז״ל שם בשער הכוו׳ על האר״י ז״ל שאפי׳ כשהיה מתפלל כמנהג הותיקין ולומר ק״ש קודם הנץ החמה אפ״ה היה אומר ק״ש שני פעמים יעו״ש:

סא סא) שם בהגהה. כי לפעמים שוהים עם ק״ש וכו׳ וכתב מהרש״ל דיאמר ג״כ פרשה ראשונה, ובהגהות תוספת שבת כתב דשמע דלפי זה צריך להניח תפילין מקודם שלא יהא נראה כמעיד עדות שקר כשיאמר וקשרתם עכ״ד. והנה אמת נכון הדבר ופשוט, מחב״ר אות ז׳, ועיין מש״ל בזה בס״ד סי׳ כ״ה אות כ״ז, ועוד עיין באות שאחר זה ולקמן סי׳ ס״ז אות א׳ ד״ה ולענין:

סב סב) שם בהגהה, כי לפעמים שוהים עם ק״ש וכו׳ מאד יש ליזהר בערי איטליא ודומיהן שמאחרין בשבת ואח״כ מאריכין בזמירות ונגונים ובודאי עוברת שעת ק״ש בזמנה וכאיש הירא יאמר בבקר כל הק״ש כלה בזמנה ואח״כ יקראנה בברכותיה עם הצבור ועיין מ״ש הפר״ח לקמן סי׳ קי״ב, מחב״ר אות ח׳ וכ״כ הרו״ח אות ג׳ ועיין עוד מ״ש הפר״ח בזה הסי׳ אות ט׳ ובדברינו לקמן סי׳ ס״ז אות א׳ ד״ה ולענין. אבל אם אין מאחרין לא יאמר כ״א פסוק שמע ישראל ובשכמל״ו לבד בסדר הקרבנות כמש״ל אות ס׳ בשם האר״י ז״ל. ועיין עוד לקמן בסי׳ מ״ח מ״ש בענין סדר התפלה בס״ד:

סג סג) בנוסח הזמירות אלו אומרים מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו ומה יפה מאד ירושתינו אשרינו כשאנו משכימים ומערבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומיחדים שמך וכו׳ רו״ח אות ד׳ ועי״ש מה שפי׳ בזה:

סימן מז

א א) [סעיף א׳] ברכת התורה צריך ליזהר בה מאד. כדאיתא בנדרים דף פ״א מפני מה אין מצויין ת״ח לצאת ת״ח מבניהן רבינא אמר שאין מברכין בתורה תחילה וכו׳ ופי׳ שם המפרש שאין מברכין כשמשכימין לתלמוד תורה. ותלמידי חכמים מתוך שהן זהירין לעסוק בתורה ורגילין בה אינן זהירין לברך כשפותחין ולא מקיימא ברכתא נהיה אנחנו וצאצאינו מלומדי תורה עכ״ל. ועיין טור וב״י. וז״ל הלבוש מאד מאד צריך האדם ליזהר בה להראות שהתורה היא חשובה בעיניו ונהנה ממנה כמו שמברך על כל הנאותיו. ואם אינו מברך עליה אינו זוכה לבן ת״ח שזה עונשו מדה במדה שמאחר שאינו מברך עליה מורה שאינו קורא בה לשמה ואינו משמח עמה ולא נהנה בה אלא היה בעיניו כאומנות בעלמא לפיכך אינו זוכה לשלשלת הנמשך לעוסק בה לשמה דכתיב לא ימושו מפיך וכו׳ עכ״ל ומהעיקר הזהירות הוא שצריך להבין פירוש המילות ולאמרה בנחת מילה במילה שלא יחסר שום תיבה או אות כמש״ל סי׳ ה׳ אות ב׳. וגם צריך לאומרה בחשק נמרץ וישים אל לבו אשר הוא מברך על התורה אשר היא חיינו ואורך ימינו בעוה״ז ובעוה״ב:

ב ב) שם. ברכת התורה צריך וכו׳ בענין ברכת התורה אם היה דאורייתא או דרבנן. ונפקא מינה דאם היא דאורייתא אם נסתפק לו אם בירך או לא צריך לברך ואם היא דרבנן א״צ לברך וכמ״ש מרן ז״ל בסי׳ ר״ט סעי׳ ג׳ יעו״ש. הנה בדבר זה נחלקו הפוסקים דהרב שאגת אריה סי׳ כ״ד ס״ל דהיא דאורייתא ובספק בירך ספק לא בירך חוזר ומברך יעו״ש. וכן ס״ל להמו״ק. וכן הסכים הפר״ח ע״ז הסעיף. והב״ד יד אהרן בהגה״ט וכן דעת מהר״א

הלוי בס׳ זקן אהרן סי׳ ס׳ יעו״ש אמנם הרב פני משה בתשו׳ ח״א סי׳ א׳ כתב דמדברי הרמב״ם והטור דסתמו לן סתומי ולא כתבו דהוי דאורייתא משמע דס״ל דהוי דרבנן יעו״ש. וכן משמע מדברי מרן ז״ל לקמן סי׳ ר״ט סעי׳ ג׳ שכתב וז״ל בכל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך וכו׳ חוץ מברכת המזון שהיא של תורה עכ״ל. מדקאמר חוץ מברה״מ משמע דברכת התורה היא בכלל ברכות דרבנן. וכ״מ מדברי האגור שהביא ב״י בזה הסי׳ יעו״ש. וכ״מ מדברי הלבוש סעי׳ א׳ שכתב ואסמכוה אקרא וכו׳ ומסעי׳ י״ב שכתב דברכה אינה מעכבת יעו״ש משמע דס״ל שהיא דרבנן. וכן ס״ל להעו״ת שכתב בסעי׳ ט׳ דאם הפסיק בין ברכה ללימוד שאין לו לחזור ולברך דברכות דרבנן. הרי לך בהדיא דס״ל דברכת התורה דרבנן. וכן הסכים מהר״י עייאש בס׳ מטה יהודה אות א׳ שכתב דאם נסתפק אם בירך ברכת התורה דלא יברך יעו״ש. ועי״ש במ״ש על דברי הפר״ח, ועוד עיין להחיד״א בברכ״י אות ח׳ שדחה ראיית הפר״ח. ועוד לו במחב״ר אות א׳ ואות ב׳ והסכים שאין לברך מספק משום דכלל גדול הוא ספק ברכות להקל יעו״ש, והב״ד הרב המגיה בש״ך דנ״ו ע״א, וכן פסק בקש״ג סי׳ ה׳ אות כ״ה, סידור בי״ע בדיני ברכת השחר אות כ״ב. וכן דעת המאמ״ר אות א׳ אלא שכתב דאם נסתפק יכוין לפטור אותה באהבת עולם יעו״ש, וכן דעת כס״א ויפה ללב אות א׳, וכתב ודלא כמ״ש באה״ט בשם הפר״ח והיד אהרן יעו״ש, ומ״מ הנכון הוא מי שנסתפק לו אם בירך ברכת התורה אם לאו ישתדל לשמוע הברכה מאחר שעדיין לא יצא ויתכוין לצאת וגם יאמר לו להמברך שיתכוין להוציאו כידוע או יברך בלא שם ומלכות וכשיגיע לברכת אהבת עולם יתכוין לצאת בה נמי ברה״ת כדי לצאת ידי המחמירים, ועיין מש״ל סי׳ מ״ו אות נ״ב:

ב) ודע דהא שאמרנו דאם נסתפק לו בברכת התורה דאינו חוזר ומברך הוא בין בכולם בין במקצתם מה שנסתפק בו לא יברך דהא כתב הפני משה שם והביאו הפר״ח שם דאף לדעת הסוברים דברה״ת דאורייתא הוא ברכה א׳ בלבד וכ״כ הרב שאגת אריה בסי׳ כ״ה דברכה אחת היא דאורייתא יהיה מה שיהיה אלא שהוא נטה דעתו לברך אשר בחר בנו יעו״ש, וא״כ לדידן דפסקנו כדעת האומרים דרבנן משום סב״ל אינו חוזר ומברך בכל מה שמסתפק אם בכולם אם במקצתם וברכת התורה שמברכין על קריאת ס״ת בציבור גם הפר״ח ס״ל שהיא מדרבנן כמ״ש בסי׳ קל״ט אות ח׳ יעו״ש, וכן כתב הברכ״י בזה הסי׳ אות ח׳:

ג ג) **[סעיף ב׳] צריך לברך בין למקרא בין למשנה וכו׳.** דכולהו תורה מיקרו, לבוש, וכן לדברי הזוהר וקבלה והוא פשוט, ולפי מה שכתבו המקובלים שד׳ בחי׳ אלו מקרא משנה גמרא קבלה הם בבחי׳ ד׳ עולמות אבי״ע ועיין נה״ש הנד״מ דף ל״ז ע״ב, וידוע דע״י הברכה ממשיכין אור מקיף וע״י עשיית המצוה אור פנימי כמבואר בע״ח ש׳ מ׳ דרוש ב׳ ובשער הכוו׳ דרוש י״א וי״ב דספירת העומר ובכ״מ, וידוע דכל הבירורים הנבררים והמוחין הנמשכים ע״י הברכה ועשיית המצוה הם השייכים לבחי׳ הברכה והמצוה ההיא וא״כ כיון שמקרא משנה גמרא קבלה הם בד׳ בחי׳ והוא מברך בבקר על כל מה שילמוד ביום ההוא ואפשר שילמוד כולם לכן צריך לכוין בשעת הברכה על כולם כדי שיהיה ברורים והמשכת מוחין השייכים לכולם ודוק;

ד ד) **שם** הגה״ה בין למדרש, והא דלא הזכיר מרן ז״ל מדרש מפני שהוא בכלל הגמרא כמ״ש מרן ז״ל לקמן סי׳ ן׳, וכ״כ מאמ״ר או׳ ב׳ ועי״ש במ״ש על דברי הפר״ח בסעי׳ זה:

ה ה) **[סעיף ג׳] הכותב בדברי תורה אעפ״י שאינו קורא צריך לברך,** עיין ט״ז סק״ב שהקשה על דין זה דמאי שנא מהרהור שפסק בסעי׳ שאחר זה דאין מברכין על ההרהור מטעם דלאו כדבור דמי כמ״ש ב״י בסוף סי׳ זה ובכתיבה נמי ליכא אלא הרהור וכו׳ וסיים ונראה לי דהך כותב בד״ת היינו שכותב או מעתיק ומכוין ללמוד דאז שפיר מברך אבל סופר שמעתיק ספר וכוונתו לעשות פעולה להרויח ממון אין לו לברך תחלה יעו״ש, וכ״כ המ״א סק״א אלא שסיים דאפילו בכותב דרך לימודו צ״ע דהא עכ״פ הרהור הוא יעו״ש, וכ״כ סו״ב אות ב׳, יד אהרן בהגב״י, מיהו הרב הלבוש בסעי׳ ד׳ כתב הטעם דהא דכותב מברך ואעפ״י שאינו קורא מפני שעושה מעשה בכתיבה, וכ״כ הפרמ״ג במש״ז אות ב׳ יעו״ש, ולפי״ז משמע דאפילו אינו מכוין ללמוד מה שהוא כותב חייב לברך מפני שהוא עושה מעשה בכתיבה, וכ״כ מט״י אות ב׳ דמסתמיות דברי הש״ע משמע דאין חילוק ובין הכותב לשם למוד ובין הכותב דרך העתק כדי להרויח שכר כדבור דמי וצריך לברך יעו״ש, והח״א כלל ט׳ אות י״א כתב הטעם משום דדרך הכותב להוציא מפיו מה שכותב ושמא יוציא מפיו בלא כוונה, וכתב דכ״ש בכותב ס״ת תפילין ומזוות דחייב להוציא מפיו דצריך לברך, וכ״כ אמ״ש כלל א׳ אות ב׳ דאסור לכתוב סת״ם עד שיברך ברה״ת משום דחייב להוציא מפיו מה שכותב יעו״ש, ולענין מעשה כדי להנצל מכל הספקות בין סופר הכותב סת״ם בין סופר המעתיק ספר דרך למודו או שכותב איזה ד״ת צריך לברך תחלה ברכת התורה ואח״כ קורא פ׳ ברכת כהנים כנהוג כדי שתהיה עיקר ברכתו על פ׳ ברכת כהנים ואח״כ כותב מה שרוצה לכתוב בד״ת. וכן יעשה מי ששומע ד״ת מאחרים שיברך ברה״ת ויקרא פ׳ כהנים ואח״כ ישמע מפני שיש פלוגתא בזה, עיין מחב״ר אות ד׳ וער״ה אות ב׳, אבל אם כותב איזה תיבות מפסוקים באגרת שלומים כדי לדבר צחות אין צריך כמ״ש הט״ז והמ״א שם. ועיין לעיל סי׳ מ״ו אות נ״ו, ועוד עיין לקמן אות ז׳:

ו ו) **[סעיף ד'] המהרהר בד"ת א"צ לברך דהרהור לאו כדבור דמי,** ב"י, ט"ז סק"ג, מ"א סק"ב, ר"ז אות ב'. ח"א כלל ט' אות יו"ד (ועי"ש בנשמת אדם אות ד' מ"ש על דברי הגר"א ועוד עיין פרמ"ג במש"ז אות ב') ולפ"ז יש ליזהר לאותן לומדים בעיון מתוך הספר שיזהרו להוציא קצת ד"ת בפה אחר הברכה, ט"ז שם, והיינו אם אינו אומר פ' ברכת כהנים תיכף אחר ברכת התורה דיש לחוש שמא יפסיק בדיבור של חול קודם שיוצא ד"ת מפיו ויש להחמיר כמ"ש מרן ז"ל בסעי' ט' דהנכון שלא להפסיק ביניהם, אבל אם אמר ברכת כהנים תיכף אחר ברכת התורה א"צ ליזהר בזה, ועיין פרמ"ג במש"ז אות ג':

ז ז) **שם** המהרהר בד"ת א"צ לברך, כתב מנחת אהרן כלל ה' סי' ל"ד דע"י עיון בספר אין זה הרהור בעלמא שהרי א"א שלא יוציא דבר מפיו דרך עיונו ואם יוציא בשפתיו ודאי צריך לברך קודם לכן עכ"ד, וכ"ד הרב בית עובד לחי' א"ח סי' זה בכ"י והב"ד פתחד או' ב' יעו"ש:

ח ח) **שם** הגהה. וה"ה דיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו, וכ"כ האחרונים, סו"ב אות א' ר"ז שם ח"א שם, בן א"ח פ' וישב אות י"ב, וכתב הלבוש שהטעם שהוא עיקר דברי תורה אינו אלא מהרהר עכ"ד, ומשמע אם אומר הטעם של הדין בפיו אסור עד שיברך וכ"כ החס"ל אות א', בן איש חי שם:

ט ט) **שם** בהגהה וה"ה דיכול לפסוק דין וכו'. הרב מנחת אהרן ז"ל כלל ה' אות ל"ד הכריע דפיסוק דין דקאמר מור"ם ז"ל היינו הוראת אסור והתר דווקא ולא דיני ממונות שכ"כ מור"ם ז"ל גופיה להדיא בד"מ בסי' פ"ה משם הר"ן ז"ל וציינו בד"מ סי' זה וטעמא טעים אמאי בדיני ממונות בין תחלת דין בין גמר דין אסור לפסוק קודם ברה"ת אפילו בלי נ"ט משום דהיינו תורה, ומכח זה חלק על הרב מט"י ז"ל אות ד' שהבין בדעת מור"ם ז"ל דהיינו בדיני ממונות. וכתב שם דאסור לפסוק דיני ממונות בין הבע"ד, והך הוראת איסור והיתר דוקא הוראה פשוטה שא"צ לעיין בספר. אכן אי צריכה רבא ללמוד דבר ע"י עיון בספר אין זה הרהור בעלמא ובעי ברוכי יעוש"ב, פתה"ד אות ג'. ועיין יפה ללב ז"ל אות ג' שכתב דזה וזה מותר בלי נ"ט יעו"ש. ונראה היכא דאפשר יש להחמיר כדברי מנחת אהרן ז"ל.

י י) **[סעיף ה'] ברכת התורה אקב"ו על ד"ת.** נוסח האשכנזים לעסוק בד"ת. טור וב"ח. מ"א סק"ג וכתב ב"י בשם הרד"א שיותר נכון לומר על ד"ת לפי שהוא כולל עסק הלימוד ועשיית המצות יעו"ש. והב"ד מ"א שם. וכ"כ הפר"ח אות ה'. ועי"ש מ"ש על דברי הב"ח ומה שתירץ הפרמ"ג בא"א אות ג', ועוד עי"ש בפר"ח שכתב דעיקר הגירסא על ד"ת והעידו על מהרי"א שהיה אומר כן עכ"ד, והוא האר"י ז"ל כמ"ש היפה ללב ז"ל אות ד' דכן העיד מהרח"ו ז"ל בשער הכוו' בנוסח התפלה דף ן' ע"ד וז"ל גם ראיתי אותו עונה אמן באמצע שתי ברכות של אשר קדשנו על דברי תורה ובין ברכת והערב נא ה' אלהינו כנראה שהם שתי ברכות וכמ"ש בעל הטורים (נראה שצ"ל ודלא כמ"ש בעל הטורים עיין לקמן אות י"ג) כי והערב נא ה' אלהינו הוא ברכה שניה בפני עצמה ואינה סיום ברכה א' עכ"ל. ומ"ש הט"ז סק"ד ומהר"י לוריא כתב שי"ל אמן אחר ברכת לעסוק בד"ת וכו' אינו ר"ל שהאר"י ז"ל היה אומר נוסח זה לעסוק בד"ת ד"ה היפך עדות מהרח"ו ז"ל אלא לא בא לומר כ"א על עניית אמן שהאר"י ז"ל היה עונה אמן אחר ברכת על ד"ת. והט"ז תפס נוסח האשכנזים וכמ"ש היפה ללב שם. וכ"כ הרב מנחת אהרן ז"ל דכ"ב ע"ג שנוסח האר"י ז"ל על ד"ת יעו"ש. והביאו דברי מנחם בהגה"ט אות ג'. וכן מנהגינו כדעת מרן ז"ל והאר"י ז"ל ודעמייהו לומר על דברי תורה. ועיין לקמן אות י"ג:

יא יא) **שם** והערב נא וכו'. ויש לומר אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך בית וכו' ע"פ מ"ש רז"ל דכל הרואה בנו ובן בנו עוסק בתורה מובטח לו שאין התורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימושו מפיך וכו'. ב"ח, שכנה"ג בהגה"ט אות א', סו"ב סוף אות ב' וכ"כ האחרונים. ולומדי תורתך לשמה בא"י המלמד וכו' כן הגרסא בהרי"ף, ב"ח, עו"ת אות ב', פרישה אות ז', שכנה"ג שם אות ב' א"ר אות ג', וכ"כ האחרונים:

יב יב) **שם** ואשר בחר בנו. וגם הגר יברך כן ולא ישנה כלל בין כשמתפלל יחיד בין כשמתפלל בציבור. אגרות הרמב"ם ז"ל סי' ט'. כנה"ג בהגה"ט. עו"ת אות א' מ"א סק"ג. פר"ח אות ה'. א"ר אות י"א. ר"ז אות ד' ש"ן דנ"ו ע"א. קש"ג סי' ה' או' כ"ו. סידור בי"ע או' כ"ג:

יג יג) **[סעיף ו'] אומר והערב עם וי"ו.** הגהה וי"א בלא וי"ו וכו' הנה טעם האומרים והערב עם וי"ו מפני שסוברים שברכה אחת היא עם אשר קדשנו ואין לענות אמן אחר על דברי תורה. והיא סברת התו' והרא"ש והטור. וטעם האומרים הערב בלא וי"ו סוברים שהיא ברכה בפ"ע ויש לענות אמן אחר על דברי תורה. והיא סברת הרמב"ם והרשב"א בשם בעל המאור והרד"א כמ"ש כל זה בטור וב"י יעו"ש. וכתב ב"י וז"ל ולענין מעשה נראה לומר והערב עם וי"ו שהרי לדברי האומרים שהיא ברכה אחת אם חסר הוי"ו הוי מפסיק באמצע הברכה. ולדברי האומרים שהיא ברכה בפ"ע אעפ"י שאמרו עם וי"ו אין בכך כלום עכ"ל. והנה מרן ז"ל לא גילה דעתו כ"א לומר והערב עם וי"ו אבל לענין עניית אמן אחר על ד"ת לא גילה דעתו. אמנם מוהרח"ו ז"ל בשער הכוו' העיד על האר"י ז"ל שהיה עונה אמן באמצע בתי ברכות של אשר קדשנו על דברי תורה ובין ברכת והערב נא כמש"ל אות יו"ד. ומשמע דהיה אומר והערב עם וי"ו כדעת מרן ז"ל וגם כיה עונה אמן אחר על ד"ת דסובר ששני ברכות הם כדעת הרמב"ם והרשב"א ז"ל. וכ"כ בס'

פרע״ח שער הברכות פ״א. וכ״כ מצ״ש. נגיד ומצוה די״א ע״א. מ״ח מסכת חצית פ״ג אות י״א. וכ״כ הט״ז סק״ד ומ״א סק״א שהאר״י ז״ל נהג לענות אמן בנתיים יעו״ש. וכ״כ י״א בהגה״ט. וכתב דלא כהפר״ח ז״ל שכתב דמהרי״א היה אומר בלא וי״ו דליתא. וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ ה׳ אות כ״ח. ר״ז אות ה׳. ש״ץ ד״ח ע״ג ודנ״ו ע״א. סידור בי״ע אות כ״ה חס״ל אות ג׳. כף החיים סי׳ ט׳ אות י״ב. שע״ת אות ו׳. בן איש חי פ׳ וישב אות י״ב:

יד יד) [סעיף ז׳] ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה אם למד מיד וכו׳. ואז פוטרת לימוד של כל היום. ב״י בשם התו׳ והרא״ש וכ״כ מ״א סק״ו. וכתב הפרמ״ג בא״א אות ו׳ דכן דעת מרן ז״ל. ר״ז אות ו׳. שתילי זתים אות ח׳. מיהו יש אומרים דאפילו אם למד אחריה מיד אינה פוטרת אלא אותו לימוד בלבד אבל לא של כל אותו היום. והיא סברת הרשב״א בשם הראב״ד לספרים דגרסי ששנה על אתר והביאו ב״י יעו״ש. וכן דעת הפר״ח ע״ז הסע׳ וכ״מ מדברי הלבוש סט׳ ח׳ ועיין פרמ״ג שם. אמנם לפי מש״ל אות ב׳ בדברי הפו׳ דס״ל דברה״ת מדרבנן והולכין בספיקה להקל הכא נמי מי ששכח לברך ברכת התורה ובירך ברכת אהבת עולם ולמד מיד אמרינן כדברי הפוסקים דס״ל דברכת אהבת עולם פוטרת לימוד של כל אותו היום אם למד אחריה מיד וא״צ לברך עוד ברה״ת אפילו אם הפסיק מללמוד וחזר ולמד. ועיין לקמן אות טו״ב:

טו טו) שם ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה וכו׳. מדקאמר כאן פוטרת ברכת התורה ובסי׳ קל״ט סע׳ ט׳ גבי קראוהו לקרות בתורה כתב דנפטר מברכת אשר בחר בנו משמע דכאן בברכת אהבת עולם נפטר מכל ג׳ ברכות של תורה משא״כ אם קראוהו לקרות בתורה דאינו נפטר אלא מברכת אשר בחר בנו לבד אבל שאר ברכות אשר קדשנו על ד״ת והערב נא צריך לברך. וכ״כ הב״ח שם בשם מהרש״ל וכתב שהוא׳ פשוט יעו״ש שכנה״ג שם בהגה״ע אות י״ב. וכ״כ המ״א שם ס״ק י״ב. פר״ח שם. שתילי זיתים שם אות ך׳. חס״ל סי׳ מ״ו אות ז׳. קיצור ש״ע סי׳ ז׳ אות ז׳ ואות ח׳:

טז טז) שם אם למד מיד וכו׳ ואף אם התפלל וסיים התפלה אינו נקרא הפסק אם לומד מיד אחר התפלה, לבוש, מט״י אות י״ב. פרמ״ג א״א אות ו׳ ועין מאמ״ר שתמה על הלבוש שכתב זה מסברת עצמו וסיים וז״ל וגדול מזו נראה דאף אם הפסיק בכל הסדר שאחר התפילה כגון וידוי ונפ״א ושאר דברים לא הוי הפסק דכל שלא יצא מבה״כ ועוסק בדברי תפילות ותחנונים מיד קרינן ביה עכ״ד והביאו פתה״ד סי׳ ז׳ אות ב׳. וז״ל א״ז ומיהו כל עניני תפילה וגם שהולך אחר הספרים להביא בביה״מ אין זה הפסק. תפארת שמואל על הרא״ש פ״ק דברכות אות ל׳ והביאו פתחי עולם אות יו״ד:

יז טוב) [סעיף ח׳] ויש להסתפק אי סגי בקורא ק״ש סמוך לה וכו׳. הא דכתב מרן ז״ל ויש להסתפק וכו׳ משום דעל הא דאמרינן בברכות די״א ע״א דברכת אהבה רבה פוטרת מברה״ת כתבו התו׳ שם וז״ל בירושלמי יש הא דאמרינן שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פי׳ לאלתר שלמד מיד באותו מקום עכ״ל. והב״ד ב״י וכתב וז״ל וא״ת למה לו לירושלמי לומר על הנפטר באהבה רבה שצריך שילמוד מיד שהרי לעולם הוא לומד שהרי קורא ק״ש אחר אהבם רבה. ואפשר לומר דכבר אפשר שאינו קורא ק״ש סמוך לאהבה דהא איכא מ״ד בספ״ק דברכות דהא תנן אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע. ברכה אחת היינו יוצר אור וא״כ אחר ק״ש אומר אהבה רבה וכל כה״ג אצטריך הירושלמי לאשמעינן שאין ברכת אהבה פוטרת מברכת התורה אלא כשלמד מיד דוקא. ועוד י״ל דק״ש ותפלה לא חשיבא לימוד לענין זה. דדברי תחנונים ותפלה לחוד ודברי ת״ת לחוד וק״ש כדברי תפילות הוא עכ״ל. וא״כ לפי תירוץ ראשון ק״ש חשיבא לימוד לעניין זה אם קרא ק״ש תיכף ומיד אחר ברכת אהבת עולם כמו שאנו עושים בכל יום. ולפי תירוץ השני לא חשיבא וצריך ללמוד מיד אחר התפלה כדי שתהיה ברכת אהבה פוטרת לימוד של כל היום. וע״כ כתב מרן ז״ל יש להסתפק אי סגי בקורא ק״ש סמוך לה וכו׳ מיהו דעת הפר״ח ז״ל באות ז׳ דלא יש ספק בזה ומילתא דפשיטא דלא סגי בקורא ק״ש וכן נראה דעת הב״ח יעו״ש וכ״כ א״ר אות ה׳ וכ״כ ח״א כלל ט׳ אות ה׳. אמנם לפי מש״ל אות ב׳ דבה״ת דרבנן והולכין בספיקא להקל ובפרט דדעת מרן ז״ל כאן דלא חייש להא דאין הק״ש פוטרת בשביל הלימוד אלא לכתחלה דכתב ולכן יש ליזהר וכו׳ ע״כ מי ששכח לברך ברכת התורה קודם תפלה ובירך ברכת אהבת עולם וקרא ק״ש תיכף והתפלל כמו שנוהגים יש ללמוד מיד אחר התפלה איזה דבר כדי שיהא סמוך לברכת אהבת עולם וכמש״ל אות ט״ז ואם גם זאת לא עשה אפ״ה לא יברך עוד ברכת התורה משום ספק ב״ל. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ז׳ אות ז׳:

יח חי) שם ולכן יש ליזהר לברך ברה״ת קודם אהבת עולם. ולפי סודם של דברים צריך לברך ברה״ת סמוך גברכת השחר קודם סדר התפלה כמש״ל אות ב׳ ואות ח״י יעו״ש:

יט יט) [סעיף ט׳] י״א שאם הפסיק בין ברכת התורה ללימוד אין בכך כלום. והנכון שלא להפסיק וכו׳ הא׳ דכתב מרן ז״ל יש אומרים שאם הפסיק בין ברה״ת ללימודו אין בכך כלום היא סברת ר״י ורבינו יונה והמרדכי. אלא משום דמדברי הרמב״ם ז״ל פ״ז מהלכות תפלה משמע דבברכת התורה נמי צריך ללמוד מיד כעין שאר מצות שאינו מפסיק בין ברכתה לעשייתה כמ״ש כ״ז בב״י. לכן כתב מרן ז״ל כאן בש״ע דהנכון שלא להפסיק ביניהם וכו׳ ומשמע דדעת מרן ז״ל דאינו חושש לדברי הרמב״ם ז״ל אלא לכתחלה אבל בדיעבד אם בירך ברכת התורה ולא למד מיד א״צ לחזור ולברך כשלומד אח״כ. וכ״כ מט״י אות י״ד. מיהו הב״ח חולק ע״ז וכתב דגם דעת ר״י ורבינו יונה והמרדכי והרא״ש דצריך ללמוד מיד אחר ברה״ת כמו בשאר מצית

ולא אמרו שא״צ ללמוד מיד אלא מפני שלומדים אחר ברה״ת פ׳ התמיד ומשנת איזהו מקומן וברייתא דברי ישמעאל אבל אם לא למד מיד לא פ׳ התמיד ולא משנת איזהו וכו׳ ולא ברכת כהנים צריך לחזור ולברך יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י אות ד׳, וא״ר אות ו׳. וכן דעת הפר״ח באות ז׳ יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ט׳ אות ד׳. אמנם דעת הלבוש כדברי מרן ז״ל. וכתב משפט צדק ח״ב סי׳ ס״ב מאמר דאיכא פלוגתא דרבוותא וברכות דרבנן מי יכניס עצמו לברך ברכה אחרת שהיא בספק ברכה לבטלה עכ״ד. והביאו כנה״ג בהגב״י. וכן דעת עו״ת אות ב. וכן נראה דעת ר״ז אות ז׳. וכ״כ סידור בי״ע אות ט״ז. וכן יש להורות מאחר דספק ברכות להקל ובפרט שכן דעת מרן ז״ל:

כ **ך) שם.** אין בכך כלום. ולא דמי לכל הברכות שאסור להפסיק בין הברכה למצוה כמ״ש בסי׳ ר״ו שאני הכא דמצים להגות יומם ולילה. וא״כ לעולם ליכא היסח הדעת. ב״י. לבוש. מ״א סק״ז. ר״ז שם. שתילי זתים אות יו״ד:

כא **כא) שם** וכן נהגו לומר פ׳ ברכת כהנים וכו׳ וכיון דאמרינן להו מטעם לימוד אומרים אותן אפי׳ קודם אור הבוקר. ודלא כרש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד שנהג בפסוקים אחרים משום שאין נשיאות כפים בלילה, דברי חמודות אות ע״ה, שכנה״ג בהגב״י אות ד׳, מ״א סק״ח, א״ר אות ז׳, מט״י אות י״ב, ועיין הטעם שם בד״ח שנהגו בפסוקים אלו מפני שיש בהם ברכה, ועוד עיין ט״א בב״י סי׳ מ״ח וברו״ח אות א׳ וביפה ללב ז״ל אות ה׳:

כא) כתב מוה״ר הגדול חיים וחסד בתקנותיו תיקון כ״ט וז״ל תיקנתי להם שלא יברכו רק מתוך הספר מילה במילה במיתון ולא יבואו לידי ש״ש לבטלה דגם השומעו אם לא נדהו הוא בנידוי עכ״ל. והביאו הרו״ח או׳ ב׳ וכתב דהאב ראוי לחנך לנער מקטנותו שיאמר ברכת השחר והכל מתוך הספר והרגל נעשה טבע לכל ימיו. והרב מו״ב נתן סי׳ אמר עם ספר ישוב מחשבתו הרעה יעו״ש:

כב **כב) [סעיף י׳] אם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו כיון שדעתו לחזור וללמוד לא הוי הפסק.** משמע דמי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לברך. וכן כתב הרא״ש בתשו׳ סי׳ י״ב. מ״א סק״ט (ומ״ש הפר״ח אות ז׳ עיין מ״ש עליו יד אהרן בהגה״ט) אמנם הט״ז סק״ח כתב דאין הפסק מפסיד כלום מטעם שחיוב הלימוד תמיד רובץ עליו אלא שהטרדא פוטרתו וכל שעה שאינו טרוד חל עליו החיוב על כן א״צ לחזור ולברך. וכתב וכן מורה לשון הש״ע יעו״ש. והב״ד א״ר אות ח׳ וכתב דיש להקל בספק ברכות וכן הסכים מט״י אות י״ג, על כן נכון לכוין בבקר בשעת ברכת התורה על כל מה שילמוד באותו היום ובלילה שאחריו עד שישן כדי להנצל מספק:

כג **כג) שם** וה״ה לשינה. היינו שינת עראי כגון שמתנמנם מיושב על אצילי ידיו. טור, ח״א כלל ט׳ אות ז׳, ר״ז אות ז׳ מחה״ש אות י״א פת״ע אות י״ד, וכ״כ מט״י אות ע״ו דמ״ש בש״ע דשינה לא הוי הפסק פירושו שינת עראי ומיירי בין ביום ובין בלילה אלא שכתב דגם על מיטתו שינת עראי לא הוי הפסק יעו״ש. ועיין לקמן אות כ״ז:

כד **כד) שם** וה״ה לשינה ומרחץ ובה״כ וכו׳. והטעם כתב האגור לפי שאף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדינים כמו בגלוי טפח, וכיצד יקנח, ב״י, וכ״כ הלבוש סעי׳ י״ב וכתב וכה״ג צריך ליזהר בדיני מרחץ כגון שאלת שלום והנחת תפילין. וכ״כ מ״א סק״י, סו״ב אות ג׳. מט״י אות י״ד פתה״ד אות ה׳, שתיני זיתים אות י״ג:

כה **כה) [סעיף יא׳] שינת קבע ביום על מטתו הוי הפסק.** וי״א דלא הוי הפסק וכן נהגו. וכ״כ הרא״ם ז״ל בח״א סי׳ ו׳. כנה״ג בהגב״י, וכ״כ סוב במקו״ח אות ב׳ ר״ז אות ז׳. סידוד בי״ע אות י״ז. ועיין מש״ל סי׳ טו״ב אות ב׳ וסי׳ ח״י אות ז׳ ומ״ש ח״א כלל ט׳ אות ז׳ ודוק. ועיין חס״ל אות ד׳ שכתב דנכון לברך בהרהור או בלא הזכרת שם ומלכות יעו״ש, וכ״כ הרה״ג בן איש חי ז״ל פ׳ וישב אות י״ב, ולפי מ״ש לעיל סוף אות כ״ב דנכון לכוין בבקר בשעת ברה״ת לפטור כל לימוד שלאותו היום והלילה שאחריו עד שישן אפשר דמועיל גם לשינת קבע על מטתו וא״צ לברך גם בלי שם ומלכות:

כו **כו) [סעיף יב׳] אף אם לומד בלילה הלילה הולך אחר היום שעבר וא״צ לחזור ולברך כל זמן שלא ישן.** משמע דאם נעור כל הלילה א״צ לברך בבקר. וצ״ע דבשלמא לסברת הטור דס״ל דבשינה תליא מילתא אם לא ישן א״צ לברך, אבל לפי מם שנהגו שלא לברך כשישן ביום א״כ צריך לומר דמה שמברך בבקר היינו משום שקבעו חכמים ברכה זו בכל יום דומיא דשאר ברכות השחר. תדע דהא לר״ת כשעומד קודם עלות השחר א״צ לברך א״כ לדידן נמי אף שלא ישן כשמאיר היום צריך לברך שלא היה דעתינו לפטור רק ליום אחד כתקנת חז״ל. מ״א ס״ק י״ב. סו״ב אות ד׳, וכתב ר״ז אות ז׳ דהרוצה לצאת ידי ספק ישמע ברה״ת מאחר ויתכוין לצאת י״ח אם אפשר. ואם לאו יברך בעצמו יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ט׳ אות ט׳. ועיין פר״ח סי׳ מ״ו אות ח׳. אמנם הרב א״ר אות ט׳ כתב דהניעור כל הלילה לכ״ע צריך לברך בבקר ברה״ת יעו״ש. וכ״כ מט״י אות ט״ז (ועי״ש מ״ש על דברי מ״א והפר״ח הנז׳) וכן כתבנו לעיל סי׳ מ״ו אות מ״ט בשם הרש״ש ז״ל. ועיין ברכ״י סי׳ מ״ו אות י״ב. וכן המנהג פשוט דהניעור כל הלילה מברך בבקר ברכת התורה. ואחר המנהג לא אמרינן סב״ל כמש״ל סי׳ טו״ב אות ב׳:

כז כז) **שם** וא״צ לחזור ולברך כל זמן שלא ישן. העומדים בבית ה׳ בליל הששי לתיקון היסוד ואשר אין כח בו לעמוד כל הלילה ישן ע״ג הכר שעה או ב׳ ואח״כ חוזר על למודו אי חשיב זה שינת קבע ובעי ברה״ת או שינת עראי כיון שאינו ישן על המטה ולא בעי ברה״ת, עיין בתשובת באר המים להרב כמהר״י מנשה ז״ל דבסי׳ א׳ העלה תלמידו הרב כמוהר״ר קאלאמארו ז״ל דחשיב שינת קבע ובעי ברכה בקומו ושוב א״צ לחזור ולברך ברכת התורה, ורבו הרב המחבר ז״ל שם בסי׳ ב׳ כתב דהגם דהוי שינת קבע ולא חשיב שינת עראי אלא בישן על ברכיו מ״מ כיון שחייבים מצד עצמן לחזור על לימודם תיכף חזרה הלילה לגבי דידיהו כיממא דלא מסלקי נפשייהו ולא מייאשי דעתייהו מת״ת ולכן א״צ אח״כ לברך כיון דליכא הסח הדעת אלא מברך בבקר ככל יום ויום יעו״ש, פתה״ד אות ו׳. ועיין מש״ל אות כ״ג בשם מט״י ומשמע דאותם הלומדים בלילי ששי רק עד חצות לילה ובהגיע חצות מברכין ברה״ש חוץ מברכת התורה ואומרים תיקון חצות ולומדים מעט ואח״כ ישינים בקבע על מטתם אלא שקמים שעה א׳ קודם עלות השחר או חצי שעה כדי לחבר הלילה והיום בתורה כמ״ש האר״י ז״ל בשער הכוונות סוף דרוש ד׳ מדרושי הלילה דנ״ד ע״ד לכ״ע צריך לברך ברכת התורה בקומם קודם לימודם. ועיין מש״ל סי׳ מ״ו אות מ״ט:

כט כט) **שם** וא״צ לחזור ולברך כל זמן שלא ישן. משמע מזה דמי שהוא ניעור מתחלת הלילה עד חצות ובהגיע חצות בירך ברה״ש וטעה ובירך ברה״ת גם כן באותו שעה הויא ברכתו לבטלה כיון שלא נתחייב עדין בבה״ת וצ״ל ברוך שם כבוד וכו׳ כמו שאומרים אחר ברכה לבטלה כמ״ש לקמן סי׳ ר״ו סעי׳ ו׳ ואחר כך בשחרית יחזור לברך ברכת התורה או אחר שישן שינת קבע על מטתו כנ״ל ודו״ק:

כט) **[סעיף יג׳] המשכים קודם אור היום ללמוד מברך ברה״ת וכו׳.** המשכים קודם אור היום מברך כל סדר הברכות וכו׳ זמן ברה״ש הוא מחצות הלילה ואילך אבל לא קודם חצות כמש״ל סי׳ מ״ו אות מ״ט בשם המקובלים יעו״ש וכ״כ בן א״ח פ׳ וישב אות י״ג וכתב שכן נראה מדברי זוה״ק בראשית דף יו״ד ע״ב, ועיין מקדש מלך שם. וא״כ מכל זה משמע כיון דברכת השחר זמנה היא מחצות הלילה ואילך אם טעה ובירך ברכות השחר קודם חצות הלילה צ״ל ברוך שם כבוד וכו׳ כמ״ש באות הקודם ואח״כ אחר שיגיע חצות צריך לחזור ולברכם מיהו על צד היותר טוב אם אפשר יחפש אחר אדם שלא ברך עדיין ויאמר לו שיתכוין להוציאו. אמנם ברכת התורה דיכול לברך קודם חצית אם רוצה ללמוד בעת ההיא כיון דישן שינת קבע על מטתו ושינת הלילה בקבע על מטתו חשובה הפסק לסברת מרן ז״ל ודעימיה דלא קיי״ל כר״ת והר״ם ור״י שכתבו דברכת התורה של אתמול פוטרת עד שחרית אחר כמ״ש בב״י ובאחרונים, אך אם ניעור סמוך לחצות נכון להמתין מלברך ברה״ת עד שיהיה חצות כדי שיהיו סמוכים לברה״ש ויהיה התיקון על נכון כמש״ל סי׳ מ״ו אות ח״י יעו״ש, וכ״כ בן א״ח שם. וכתב עוד בן א״ח שם בשם הרב החסיד מהר״א מני ז״ל וז״ל בין הפשטנים בין המקובלים כ״ע מודו שאם ישן שינת קבע חייב לברך ויכול לברך וכנראה מלשון זוה״ק ח״א דף יו״ד ע״ב ועיין מק״מ. אמנם יש ב׳ כוונות בברכת התורה אחת פרטית והיא הנז׳ בנהר שלום דצ״ב ע״א וזו שיכאי גם קודם חצות, ואחת כללית בכלל הי״ח ברכות והיא הנז׳ בשער הכוו׳ דפוס ירושלים דף א׳ ע״ג ועיין נה״ש דט״ל ע״ב ודפ״ז ע״ב ביאורם, ובודאי המברך קודם חצות לא יתוקן זה התיקון כיון שעליונים לא נתקנו האיך יתוקנו התחתונים. ומ״מ המנהג בבית אל יכב״ץ בזמן שהוא קרוב לחצות ממתינים עד חצות אבל אם יש זמן הרבה לתחות יש מברכין ברה״ת ולומדים ובחצות יברכו שאר הברכות. ויש חסידים שאעפ״י כן ממתינים עד חצות בעבור תיקון סדר הי״ח ברכות עכ״ל, וכבר כתבנו לעיל סי׳ מ״ו אות מ״ט דהקם בחצות ומברך ברכת השחר וברה״ת אפי׳ היה דעתו לחזור ולישן וישן אח״כ שוב לא יברך שנית אחרי שניעור שום ברכה דהו״ל כישן ביום ודלא כמ״ש הפר״ח בסי׳ מ״ו אות ח׳ ובזה הסי׳ אות י״ג והביאו מט״י אות ט״ז יעו״ש:

ל ל) **שם** חוץ מברכת הנותן לשכוי וכו׳. שימתין מלאומרה עד שיאור היום, והפר״ח אות י״ג כתב דמגמרא וזוהר משמע דזמנה מחצות הלילה אם שמע קול תרנגול וגם הרא״ש יודה לזה. אלא מילתא פסיקתא נקט הרא״ש שבבקר ודאי יברך ברכה זו ואין הכי נמי שכל ששמע קול התרנגול מחצות הלילה ואילך ולא היו ידיו נקיות שיכול לברך ברכה זו כל שעה שירצה אפילו קודם אור היום יעו״ש. וכ״כ המחב״ר אות ו׳ וז״ל בזוהר מפורש דאחר חצות היו מברכין אותה. ובספר הפרדס לרש״י כ״י כתב דכך היה מנהגו של רש״י זצ״ל לברך כל הברכות וגם ברכת הנותן לשכוי בקומו באשמורת. וכ״כ האר״י ז״ל וכן נהגו שלמים וכן רבים עכ״ל והב״ד ש״ך דמ״ז וסידור בי״ע אות ג׳ ושע״ת אות י״ג. וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ ה׳ אות י״א וז״ל הנותן לשכוי יש לברכה אחר חצות כשקם באשמורת אף שלא שמע קול התרנגול עם שאר הברכות אף שלא נתחייב בהן מחב״ר סי׳ מ״ז. וכן מצאתי בס׳ הפרדס כ״י שהשיבו מן השמים לרבינו יעקב ממרו׳ שאפי׳ לא שמע קול תרנגול וכיוצא יברך עכ״ל. וכ״כ אנן לעיל בס״ד סי׳ מ״ו או׳ יוד ואו׳ י״א יעו״ש, ומ״ש המט״י או׳ י״ז דעדיף טפי להניחה עד אור היום ואינו מפסיד יעו״ש אינו כן לדעת המקובלים אלא הוא מפסיד אם מאחרה כמש״ל סי׳ מ״ו אות מ״ט יעו״ש. ועיין עוד בדברינו לשם אות ח״י ואות ז׳:

לא לא) **שם** ופרשת התמיד שימתין וכו׳. ואם אמרה קודם אור היום לא יצא י״ח תקנת חכמים וצריך לחזור ולאומרה כשיאיר היום. סידור בי״ע אות ב׳. וכתב ודלא כמהר״י חזן ז״ל בס׳ חק״ל חא״ח סי׳ ן׳ יעו״ש:

לב לב) שם בהגהה. ואם לא היה לו מים יכול ללמוד ולברך בלא נטילה וכו׳. עיין בדברינו לסי׳ ד׳ אות ק״ז מ״ש בזה בס״ד:

לג לג) [סעיף יד׳] נשים מברכות ברה״ת. דהא חייבות ללמוד דינין שלהם כמ״ש ביו״ד סי׳ רמ״ו סעי׳ ו׳ ועוד דחייבות לומר פ׳ הקרבנות כמו שחייבות בתפלה וא״כ קאי הברכה על זה, ב״י בשם האגור. לבוש, מ״א ס״ק י״ד, א״ר אות י״א, מט״י אות י״ט. סו״ב במקו״ח אות ג׳. ר״ז אוח יו״ד, ועיין ס״ח סי׳ שי״ג:

לד לד) שם נשים מברכות ברה״ת. אשה שנסתפקה אם ברכה ברכת התורה לא תברך מספק אפילו לדעת הפר״ח ודעמיה דס״ל ברה״ת מדאורייתא, ברכ״י אות ח׳, ועיין מש״ל אות ב׳:

לח לח) שם נשים מברכות ברה״ת. ועבדים אם מברכים ברה״ת הנה לפי הטעם הנז״ל אות ל״ב גבי הנשים דמברכין ברכת התורה לפי שחייבין לומר פ׳ הקרבנות כמו שחייבין בתפלה גם בעבדים י״ל כן דהא חייבין גם הם בתפלה כמ״ש סי׳ ק״ו סעי׳ ב׳, אבל לפי הטעם דחייבין ללמוד דינין שלהם זה לא שייך בעבדים דאינם בני לימוד כלל כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ז סעי׳ ע״א וא״כ לפ״ז אין להם לברך ברה״ת, ועיין פרמ״ג א״א אות י״ד שנסתפק בזה, ומדברי ספר תפלה לדוד דכ״ט ע״ב משמע דעבדים מברכין ברכת התורה כיון שחייבין בתפלה יעו״ש, ועיין יפה ללב אות יו״ד, ועוד עיין בא״ח סי׳ קפ״ז סעי׳ ג׳ בהגהה ובסי׳ רפ״ב סעי׳ ג׳ בהגהה ובאחרונים שם, ופת״ע בזה הסי׳ אות כ״א ודו״ק, וע״כ כיון דיש פלוגתא בדין זה וק״ל סב״ל אין להם לעבדים לברך ברכת התורה אלא ישמעו מאחרים ויתכוונו לצאת. אך אם יש מנהג לברך יחזיקו במנהגם כי אחרי המנהג לא אמרינן סב״ל כמש״ל סי׳ טוב אות ב׳:

סימן מח

א א) [סעיף א׳] הגהה ואומרים פ׳ התמיד וי״א סדר המערכה וכו׳ וזו נוסח התפלה שקבל מהרח״ו ז״ל מהאר״י ז״ל. והיא כתובה בשער הכוו׳ דף נו״ן ע״ד, ופע״ח שער הקרבנות:

א) אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב מלפניך ופקדינו בפקודת ישועה וכו׳, הנה דל״ת של ופקודת תהיה דגושה (ואח״כ יאמר פ׳ העקידה כמ״ש בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ב). רבש״ע כמו שכבש א״א את רחמיו וכו׳ במידת החסד ובמידת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין ובטובך הגדול ישוב חרון אפך וכו׳ והביאך ה׳ אלהיך וכו׳ והטיבך והרביך מאבותיך, ונאמר ע״י נביאך ה׳ חננו לך קוינו וכו׳ בעת צרה, ונאמר ועת צרה היא ליעקב וכו׳ ונאמר בכל צרתם לו צר וכו׳ (בסידור הרש״ש ז״ל כתוב גם פסוקים של מי אל כמוך וכו׳ עד אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם, וגם פסוק והביאותים אל הר קדשי וכו׳) אלו דברים שאדם עושה אותם אוכל מפרותיהם בעוה״ז, וצ״ל מפירותיהם בתוספת מ״ם. לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי. עם כ״ף. קדש שמך בעולמך על עם מקדשי שמך ובישועתך מלכנו תרום ותגביה קרננו ותושיענו בקרוב למען שמך ברוך המקדש שמו ברבים. אבינו שבשמים חי וקיים עשה עמנו חסד וכו׳:

א) אחר פ׳ התמיד קודם פסוק וערבה לה׳ וכו׳ יאמר פטום הקטרת וכו׳ ואח״כ פ׳ וערבה. וזה נוסח פטום הקטרת בין בסדר הקרבנות בין אח״כ בסוף תפלה. ובין בפטום הקטרת דתפלת המנחה כולם שוים, וזהו נוסחו:

א) אתה הוא ה׳ אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך וכו׳ ת״ר פטום הקטרת וכו׳ ולא היה מוסיף בה פסוק והקטרת אשר תעשה במתכונתה כמנהג קצת בני אדם, ונוטל מהם מלא חפניו וכו׳ ושבולת נרד ביחד כי שניהם הם דבר אחד ולא שתי סמים. קלופה שלשה. יין קפריסין יו״ד ראשונה בצירי ולא בפתח לפי שהוא סמוך למלת קפריסין מלח סדומית רובע ואצ״ל רובע הקב כי סתם רובע האמור במשנה ובברייתא הוא רובע הקב. מכפת הירדן כל שהיא בחיריק לא כל שהוא, (וי״ל כפת שהיא אותיות כתף ולא מכפת, מ״ח בתפלת העשיה פ״ו אות ט׳. וכ״כ ש״ץ דס״ב ע״ג, וכ״כ בסידור הרש״ש ז״ל), בורית כרשינא למה היא באה כדי לשפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה, יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן כדי שתהא עזה והלא מי רגלים יפין לה וכו׳ תניא רבי נתן אומר וכו׳. תני בר קפרא וכו׳ מפני שהקול יפה לבשמים. הבית של לבשמים בשוא ולא בקמץ כמנהג קצת ב״א כי הנה בפי׳ ארז״ל בגמרא (כריתות דף ו ע״ב) שהבל הקול יוצא מפי האדם בשעה שכותש הבשמים במכתשת גורם שיהא ריחם נודף ומבושם. כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממני אשה לה׳. וכאן יאמר שלשה פסוקים ה׳ צבאות עמנו וכו ה׳ צבאות אשרי אדם וכו׳ ה׳ הושיעה וכו׳ ובכל פעם שיאמר פטום הקטרת צ״ל אחריו ג׳ פסוקים אלו, ואח״כ יאמר וערבה לה׳ וכו׳ ולא יאמר שום פסוק אחר כלל ולא שום תפלה כמו שנדפס בסידורים אחר עלינו לשבח וזה נוסחתא. רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שמדת הדין מתוחה וכו׳, ואפילו בזמן שיהיה המגפה ר״ל אל יאמר אותה תפלה ולא שום פסוק אחר מאותם שנהגו לומר אחר פטום הקטרת כגון ויאמר אליהם ישראל אביהם וכו׳ (עיין בשער הכוו׳ סוף דרושי תפלת השחר דף י״ד) ולא היה נוהג

לומר ביום השבת פסיק וביום השבת שני כבשים וכו׳ כמנהג ספרדים לפי שאלו הם מענין קרבן מוסף שבת ואין עתה זמנם עד אחר סיום תפלת שחרית. אביי הוה מסדר וכו׳ (ביומא דל״ג ובטור ליתא תיבת הוה אלא אביי מסדר וכו׳ וכן נכון לומר כדי שלא תצטרף היוד של אביי עם הוה ויהיה קורא השם באותיותיו ויש מתחכמין לומר תיבת הוה אחר מסדר מטעם הנז׳ וכך הם אומרים אביי מסדר הוה וכו׳ וגם זה נכון הוא. ועוד שיהיה ר״ת ׳מסדר ׳הוה גימט׳ מ״ה כמנין שם מ״ה, ור״ת ׳סדר ׳המערכה גימט׳ ס״ה כמנין שם אדנ״י). בהגיעך אל מלת והקטרת קודמת לאברים וכו׳ אין להקפיד מכאן ואילך להזכיר מלת קודמת רק וקטרת לאברים ואברים למנחה וכו׳ עד הבזיכין שהם באחרונה ואז צ״ל ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים וכו׳ עליה השלם כל הקרבנות כולם, ולא יאמר השלים:

א) אנא בכח גדולת ימינך וכו׳ ויאמר כל שני תיבות ביחד אנא בכח ויפסיק, גדולת ימינך ויפסיק תתיר צרורה ויפסיק. ונלע״ד שהטעם הוא לכוין אל מה שנתבאר אצלינו כי כל שם מאלו הז׳ שמות של מ״ב יש בו ששה אותיות ומתחלקים לג׳ בחי׳ בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף, ולכן צריך לחבר כל שני אותיות ביחד. גם היה אומר מורי ז״ל שבח זה בנעימה ובניגון, ואחר סיומו יאמר בשכמל״ו:

א) רבון העולמים אתה צויתנו להקריב וכו׳ שיהא זה שיח שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצם לפניך וכו׳ גם כשהיה קורא איזה פרשה או איזה פסוק מן התורה או מן הנביאים או מן הכתובים היה אומרו כפי ניגון טעמו ממש אם בתורה אם בנביאים וכו׳ [ועיין בסוף מסכת מגילה דל״ב ע״א] לא היה נוהג לומר קודם אזהו מקומן פסוק עורי צפון ובואי תימן וכו׳ באתי לגני וכו׳ כמנהג קצת בני אדם. רבי ישמעאל אומר בי״ג מדות וכו׳ וכאן שני כתובים המכחישים זא״ז ולא היה אומר בצירי הכף אלא בפתח (גי׳ כ״ו) ואומר קדיש על ישראל וכו׳:

א) הודו לה׳ קראו בשמו וכו׳ מופתיו ומשפטי פיהו ולא פיו, ה׳ מלך ה׳ מלך ה׳ ימלוך וכו׳ יאמר ב״פ מעומד ואח״כ פסוק והיה ה׳ למלך על כל הארץ וכו׳ ג״כ מעומד, ואח״כ ישב (ר״ל אם ירצה לישב ישב אבל לא חובה) ויאמר הושיענו עד הללויה, ואח״כ אם הוא בחול יאמר למנצח בנגינות מזמור שיר וכו׳ ואם הוא שבת יאמר מזמור השמים מספרים כבוד אל וכו׳ ואח״כ יאמר סדר המזמורים שהם רננו צדיק״ם בה׳ עד סיום הלל הגדול כנודע:

א) ברוך שאמר צריך לקום מעומד ויאמר אותו עד סיום הברכה מלך מהולל בתשבחות ואח״כ ישב, ויאמר מזמור לתודה מיושב, ובהגיעו לברוך שאמר ימשמש בב׳ הציציות אשר לפניו ויאחזם בידו עד גמר הברכה, וזה לרמוז כי שני הציציות וכן ברוך שאמר שניהם הם בעולם היצירה ברוך שאמר יש בו פ״ז תיבות וי״ג ברוך וזה נוסחו:

א) ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא ברוך אומר ועושה. ברוך גוזר ומקיים. ברוך עושה בראשית, ברוך מרחם על הארץ. ברוך מרחם על הבריות. ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך חי לעד וקיים לנצח. ברוך פודה ומציל. ברוך שמו. בא״י אמ״ה האל אב הרחמן המהולל בפה עמו משובח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו. ובשירי דוד עבדך נהלל ה׳ אלהינו בשבחות ובזמירות ונגדלך ונשבחך ונפארך ונמליכך ונזכיר שמך מלכנו אלהינו יחיד חי העולמים מלך משובח ומפואר עדי עד שמו הגדול ברוך אתה ה׳ מלך מהולל בתשבחות. וצ״ל ברוך מרחם על הבריות בשוא הבית והרש חירק והיוד בחולם. וכן נזכר בס׳ ההיכלות. גם צ״ל מהולל בפה עמו ולא יאמר בפי ביו״ד לפי שמלת בפה הוא בגי׳ פ״ז כמנין פ״ז תיבות שיש בב״ש, גם בתשבחות השין בחירק ולא בשורק כמ״ש המדקדקים, והרד״ק ז״ל כתב שהוא במשקל תפארת (ועיין לקמן סי׳ נ״א):

א) מזמור לתודה וכו׳ יהי כבוד וכו׳ והוא רחום וכו׳ ויאמר פסוק זה אפילו בשבת. ויברך דוד וכו׳ יאמר אותו מעומד עד שיאמר ד׳ תיבות אלו אתה הוא ה׳ האלהים שר״ת שלהם אהי״ה כנז״ל באורך ענין זה, וישב אח״כ במלת אשר בחרת:

א) אז ישיר וכו׳ ה׳ ימלוך לעולם ועד. יאמר פסוק זה ב״פ בלשון הקדש ופעם ג׳ בלשון תרגום ה׳ מלכותיה קאים וכו׳ כי בא סוס פרעה וכו׳ ובני ישראל הלכו וכו׳ כי לה׳ המלוכה וכו׳ ועלו מושיעים וכו׳ והיה ה׳ למלך וכו׳ ישתבח שמך וכו׳ ולא יאמר פסוק שמע ישראל קודם ישתבח וכו׳ כאשר נמצא בקצת סידורים הנדפסים, גם אין לומר ובכן ישתבח שמך וכו׳ אא״כ הוא בשבת שאומרים נשמת כל חי ואח״כ אומר ובכן ישתבח שמך וכו׳ גדולה גבורה תהלה ותפארת. ויקדים גדולה לגבורה כי כן הסדר בי״ס, וכן נזכר בזוהר פ׳ תרומה, בא״י מלך גדול ומהולל בתשבחות התיו בחיריק כמ״ש הטעם לעיל בב״ש. הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים אמן. ושמעתי מפי חכם א׳ כי שבח זה תיקנו א״א ע״ה. ונרמז בר״ת שאחר סיום הברכה **א**ל ההודאות, **ב** ורא כל הנשמות, **ר** בון כל המעשים **ה** בוחר בשירי זמרה **מ** לך אל חי העולמים, אמנם אני לא קבלתי דבר זה ממורי ז״ל: (**א״ש** גם אני שמעתי שתחי׳ ברכת ישתבח תיקן אותה שלמה הע״ה ונרמז בו ד׳ אותיות בר״ת ׳שמך ׳לעד ׳מלכנו ׳האל, ואפשר לומר שתחילת הברכה תיקן אותה שלמה הע״ה והברכה עצמה של ברוך וכו׳ תיקן אותה א״א ע״ה) ואומר קדיש עד דאמירן בעלמא וזה נוסחו:

א) יתגדל ויתקדש שמיה רבא וכו׳ ככתוב בסידור. ויאמר די ברא בשתי תיבות מחולקות ולא בתיבה א׳ דברא. גם מן וישתבח עד ויתהלל כל תיבה מאלו הז׳ מתחיל באות וא״ו והם ז׳ ווין. תשבחתא התיו הא׳ בחירק כנ״ל במלת תשבחות, ונוסח קדיש זה נוהג בכל הקדישים אף בקדיש היתומים שאומרים אותו על מיתת אביהם. ברכו את ה׳ המבורך. ועונין הקהל ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד. ובעוד שה״צ אומר ברכו יאמרו כל הקהל בלחש

ישתבח ויתפאר שמו של מ״ה וכו׳ ככתוב בסי׳ (וכ״כ מור״ם ז״ל בהגהה בסי׳ נ״ז סעי׳ א׳ ועיין בדברינו לשם אות ו׳ מ״ש ע״ז בס״ד):

א) ברוך אתה ה׳ אמ״ה יוצר אור וכו׳ הנה כשיתחיל ברכה זו צריך למשמש בתפלה של יד כי היא ותפלה של יוצר אור הם בעולם הבריאה כמבואר לעיל. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. ולא יאמר וטובו אלא ובטובו. ופי׳ הוא כי השי״ת מחדש בכל יום את מעשה בראשית ע״י טובו שהוא אור הגנוז לצדיקים כנז׳ פ׳ תרומה. בקול דברי אלהים חיים, ולא יאמר קול בדברי אלהים חיים וכו׳ ובנעימה קדושה צריך להפסיק בין מלת ובנעימה למלת קדושה, וגם צ״ל קדושה בשורק. והענין הוא כאלו אומר כן בשפה ברורה ובנעימה כולם כאחד עונים קדושה באימה, ואומרים ביראה קק״ק ה׳ צבאות וכ״כ אבודרהם וגם רש״י ז״ל, והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים לעומת השרפים לעומתם משבחים ואומרים וכו׳ וכן הוא נוסח האשכנזים:

א) לאל ברוך נעימות, צ״ל הלמד בקמץ ר״ל לאל הידוע שהוא ברוך יתנו לו נעימות, ואם תהיה נקודה בשבא אז יהיה פירוש לאל של ברוך ואין לו הבנה כי האל עצמו הוא הברוך, וכן למלך אל חי וקיים צריך לנקוד את הלמד ראשונה בקמץ כלומר למלך הידוע שהוא אל חי וקיים זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו, התיו נקוד בחיריק כנ״ל בב״ש במלת בתשבחות. המחדש בטובו בכל יום תמיד וכו׳ ולא המחדש טובו כמש״ל גבי ובטובו מחדש בכל יום תמיד, גם אין לומר כמנהג האשכנזים והתקין מאורות קודם חתימת הברכה אלא כמנהג הספרדים:

א) אהבת עולם וכו׳ והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במציתיך כצ״ל כי התורה נאמר בה ותורה אור והיא המאירה עינינו להבין בכח הפלפול ידיעת התורה, ודבק לבנו במציתיך שיאהב לקיים המצות, הפך מן הנוהגים לומר והאר עינינו במצותיך ודבק לבנו בתורתיך ובאומרך מהר והבא עלינו וכו׳ ישים ב׳ צדדי הטלית ע״ג שתי כתפיו ואח״כ יקבץ ארבע ציציות ביד שמאלו ויניחם על לבו ביד שמאלו כל עוד שהוא קורא ק״ש עד ודבריו חיים וקיימים כמו שנת״ל. מהר והבא עלינו ברכה ושלום מהרה מארבע כנפות וכו׳ כצ״ל:

א) שמע ישראל וכו׳ ויסגור עיניו ביד ימינו עד שישלים בשכמל״ו כשיגיע אל וקשרתם לאות על ידך ימשמש בתפלה של יד. והיו לטוטפות בין עיניך בתש״ר. וכן כשיגיע אל וקשרתם אותם וכו׳ וכשיגיע אל ויאמר שהוא פ׳ ציצית תיקח ראשי חוטי הד׳ צוציות ביד ימין ושורשם הנאחזות בכנפי הטלית יהיו ביד שמאל ותניחם כך נתונה על הלב בצד שמאל. וכל עוד שאתה אומר פ׳ ציצית תהיה מביט ומסתכל בציציות ההם וכשתגיע אל וראיתם אותו תעבירם ע״ג עיניך ותנשקם וכמ״ש בתשובת הגאונים ובס׳ עמודי גולה הנק׳ סמ״ק שזו היא א׳ מן רמ״ח מ״ע שיסתכל בציציות. וכשתגיע אל ודבריו חיים וקיימים ונאמנים ונחמדים לעד הנה במלת לעד תנשקם ותעבירם ע״ג עיניך ותסירני מידך שישתלשלו למטה כדרכן. גואלנו גואל אבותינו יוצרינו ציר ישועתינו כנ״ל ולא יאמר צורינו. למלך אל חי וקיים בקמץ הלמד ולא בשוא ע״ד מה שנת״ל גבי לאל ברוך וכו׳ רם ונשא גדול ונורא כצ״ל ולא יאמר גדול גבור ונורא. צ״ל תפלות לאל עליון גואלם בלשון רבים ולא בלשון יחיד ככתוב בסידורים תהלה לאל עליון. ובאמרך תהלות לאל עליון תקום מעומד עד סוף תפילת י״ח:

א) העמידה בקיץ יאמר ברכינו ובחורף יאמר ברך עלינו שלא כאותם שנהגו לומר ברך עלינו בין בקיץ בין בחורף. תשכון בתוך ירושלים עירך וכו׳ וכסא דוד עבדך וכו׳ כצ״ל שלא כאותם שמדלגים וכסא דוד עבדך ואומרים שאינה מעין ברכה זו אלא מעין ברכת את צמח דוד עבדך וכו׳ ופעם א׳ נסתכל מוז״ל במצח אדם א׳ וא״ל שכל ימיך לא התפללת תפלת י״ח שלימה והיה זה בשביל שהיה מדלג וכסא דוד עבדך והודה לו האיש ההוא שכך היה נוהג. על הצדיקים ועל החסידים ועל שארית עמך בית ישראל ועל פליטת בית סופריהם וכו׳ כצ״ל, שמע קולנו ה׳ אלהינו אב הרחמן רחם עלינו וכו׳ כצ״ל. וכשיגיע אל תיבת מלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו וכו׳ יאמר וידוי על חטאיו בדרך קצרה רבש״ע חטאתי עויתי פשעתי לפניך יר״מ שתמחול ותסלח ותכפר לי על כל מה שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מיום שנבראתי עד היום הזה. ואם ירצה יתודה באורך בפרטות ואח״כ יאמר ומלפניך מלכינו וכו׳. גם צריך לשאול על מזונותיו דרך קצרה במקום הזה קודם שיאמר ומלפניך מלכינו וכו׳:

א) בחזרה יאמר נקדישך ונעריצך כמנהג בני ספרד לא כמנהג בני אשכנז שאומרים נקדש את שמך וכו׳ וכן במוסף לא יאמר נעריצך ונקדישך כמנהג בני אשכנז כ״א כתר יתנו וכו׳ כמנהג בני ספרד. וכשיגיע הש״ץ אל נקדישך וכו׳ יכול האדם אז לחזור למקום שעמד שם בתפלה וישאר שם עד אחר העמידה שלא כמנהג קצת יחידים שאחר הקדושה פוסעים ג׳ פסיעות לאחוריהם ונותנים שלום לימינם ושמאלם וכל זה מנהג בטעות:

א) בברכת כהנים כשמגיעים אל וישם לך שלום יאמר החולם רבש״ע אני שלך וכו׳ ככתוב בסידור ויש לו להשלים תפלה זו עם גמר ברכת כהנים כדי שיענו הקהל אמן אחר תפלתו ג״כ ואז תתקיים תפלה זו של רבש״ע. בין חזרת העמידה לנפילת אפים אין לו להפסיק כלל ועיקר זולתי באמירת הוידוי אלהינו ואלהי אבותינו ת״ל וכו׳ ואח״כ יאמר ויעבור וי״ג מידות פ״א ותכף יעשה נפילת אפים. ואותם ע״ב פסוקים הכתובים בסי׳ בני ספרד אין לאומרם כלל ועיקר לא אז ולא אח״כ. ולא ירבה לומר פעמים רבות ויעבור. גם לא ירבה בוידויים פעמים הרבה כי אדרבה הכופל וידוי הוא ככלב שב על קיאו ע״ד מ״ש רז״ל (יומא פ״ו ע״ב) עבירות שהתודה עליהם ביוה״כ הזה וכו׳:

א) אל מלך יושב על כסא רחמים ומתנהג בחסידות כצ״ל ולא ואמר מתנהג בלא וי״ו לפי שר״ת מלות אלו הוא אמ״י ע״ל כרו״ב בסוד וירכב על כרוב. (**א״ש** וכן מצאתי מפורש בתיקונים ומתנהג עם וי״ו):

א) נפילת אפים ישים ראשו בין ברכיו ופניו טוחות בקרקע כמ״ש הרמב״ם ז״ל (הלכות תפלה פ״ה דין י״ד ועיין מ״ש מוהרח״ו ז״ל בסוף דרוש ג׳ דנפילת אפים שאמר האר״י ז״ל לאחד מן החברים שיזהר כשנופל על פניו שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית ממש אמנם ישים פניו על זרועו השמאלי יעו״ש. ואע״ג דהכא כתב ישים ראשו בין ברכיו וכו׳ י״ל דכונת האר״י ז״ל לומר שיעשה אדם אחת משני דרכים או זה או וז״ש כמ״ש הרמב״ם ז״ל דשם כתב הרמב״ם ז״ל יש מי שהוא עושה קידה ויש מי שהוא עושה השתחויה וכו׳ ואין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכו׳ אבל מטה פניו מעט ואינו כובש אותם בקרקע עכ״ל נמצא שהבחירה היא ביד האדם רק אם הוא חשוב איני רשאי ליפול אלא א״כ וכו׳ ומ״ש לו האר״י ז״ל לאותו חבר לא אתא לאפוקי אלא שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית ממש. ועיין להרב שמן ששון על דרוש ניסח התפלה אות ו׳ שרצה לחלק דשם בדרוש ג׳ מיירי במי שאינו מוסר נפשו למיתה ולירד למיתה לבי״ע לברר והכא מיירי במי שמכוין ע״ד הנז׳ יעו״ש. ויש להשיב על דבריו דהא אותו חבר ג״כ היה מכוין כיעו״ש ואיך נאמר דשם מיירי במי שאינו מוסר נפשו וכו׳ אלא י״ל כמ״ש) וכשישלים זוקף ראשו ואומר אבינו מלכינו מיושב עד עזרנו אלהי ישענו וכו׳ ואם הוא ביום שני או ביום חמישי אז יקום ויאמר סדר והוא רחום הנדפס בסי׳ של בני ספרד אבל לא יאמר הסדר ההוא בין חזרת התפלה ובין נפילת אפים אלא אחר פסוקי עזרינו אלהי ישעינו וכו׳ יאמר אל מלך יושב וכו׳ ויעבור ואנשי אמונה וכו׳ ויעבור וכו׳ תמהנו וכו׳ ויעבור וכו׳ או״א אל תעש וכו׳ ואחר כך כל סדר והוא רחום וכו׳ ואח״כ יושבים ואומר ש״ץ קדיש עד דאמירן בעלמא. ואמר מוז״ל אעפ״י שעתה אומרים שנים או ג״פ ויעבור אין בזה חשש וכו׳. גם מוז״ל היה נוהג בזה הקדיש או בקדיש שאחר העמידה או אחר חזרת ס״ת למקומו שאז כל הקהל עומדים שהיה נשאר מעומד עד שיענה אמן יש״ר וכו׳ עד דאמירן בעלמא ואז היה יושב משא״כ בשאר הקדישים שלא היה עומד לענות איש״ר. אח״כ אומר אשרי יושבי ביתך. ויענך ה׳. ובא לציון וכו׳ ואומר קדיש תתקבל ואח״כ תפלה לדוד וכו׳ וקדיש יהא שלמא. קוה אל ה׳ וכי׳ ופטום הקטורת וניסחו כמ״ש לעיל בסדר הקרבנות יעו״ש. תנא דבי אליהו וכו׳ אר״א וכו׳ וקדיש על ישראל. ואין לומר מ״ש בסידו׳ רבש״ע גלוי וידוע וכו׳ ואפילו בזמן המגפה ח״ו ולא שאר פסוקים שנוהגים לומר בכאן בזמן המגפה. עלינו לשבח וכו׳ וע״כ נקוה לך וכו׳ ואח״כ יסיר תש״ר מעומד ויניחם בכיס ואח״כ ישב ויסיר תש״י מיושב כמו שהוא בעת הנחה ויניחם בכיס ואח״כ יסיר הטלית ולפעמים בימי החום אחר שהיה מורי ז״ל מסיר תש״ר מעל ראשו היה מעביר הטלית מעל ראשו ומורידה על כתיפיו ואח״כ מסיר תפילין של יד ואחר כך מסיר הטלית לגמרי:

א) אבל בתפלת המנחה אם היה אומרה סמוך לשקיעת החמה והיה רואה שכבר שקעה החמה היה תיכף מסיר מעל ראשו תש״ר ואח״כ היה מוריד הטלית בין כתיפיו משום דלילה לאו זמן ציצית הוא וכשהוא בין כתפיו אין חשש אם הוא לילה כמו שנבאר בס׳ המנהגים של מורי ז״ל. גם לקמן ית׳ בס׳ שכיבת הלילה כי טלית קטן נכון שיהיה על האדם תמיד ביום ובלילה ישן עמו ושם יתבאר:

א) תפלת ערבית בברכה ראשונה אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה. פותח שערים בתבונה. כצ״ל. ויאמר מעריב ערבים בחכמה ויפסיק. ואח״כ יאמר פותח שערים בתבונה ויפסיק. ואח״כ יאמר משנה עתים וכו׳ בשבת אל אדון על כל המעשים וכו׳ דעת ותבונה סובבים הודו ולא יאמר סובבים אותו שרפים וחיות ואופני הקדש כצ״ל כמ״ש בתיקינים תיקון ע׳ כי כן סדרן. ולא יאמר שרפים ואופנים וחיות הקדש כי שרפים הם בבריאה וחיות ביצירה ואופנים בעשיה. אחר תפלת מוסף בשבתות ויו״ט יאמר אין קדוש כה׳ וכו׳ וס׳ פטום הקטורת כמו בחול ולא כאותם שנהגו שלא לאומרו בשבתות ויו״ט. ענין האלפא ביתא ושיר המעלות שנוהגים לאומרם במוצאי שבת מורי ז״ל לא היה נוהג לאומרם כלל ועיקר עכ״ל שער הכוו׳. ועיין טור וב״י בסי׳ מ״ו ובזה הסי׳. ויתבאר עוד כל דבר ודבר במקומו בס״ד:

א) ודע הקדמה אחת כי מן תחלת התפלה עד ברוך שאמר הוא עולם העשיה. ומברוך שאמר עד יוצר אור הוא עולם היצירה. ומן יוצר אור עד תפלת י״ח הוא עולם הבריאה. ותפילת י״ח הוא בעולם האצילות. ומן אשרי יושבי ביתך עד תפלה לדוד חוזר להיות עולם הבריאה. ומשם עד אין קדוש כה׳ חוזר להיות עולם היצירה. ומשם עד עלינו לשבח הוא עולם העשיה. והכונה היא שצריך בתחלה לעלות העולמות ממטה למעלה ומתקשרים עולם התחתון בעולם העליון ממנו עד שנמצאים כל העולמות כולם יחד קשורים בעולם האצילות בעת שמתפללין תפלת י״ח בעמידה ואז נעשה שם הזיווג העליון. ואחר כך צריך לקבל שפע העליון הנמשך מן הזיווג ההוא. וצריך להורידו למטה בעולמות התחתונים מעילא לתתא. ולכן באומרינו אשרי יושבי ביתך עד תפלה לדוד אנו מורידין השפע מן האצילות אל הבריאה. ואין הכוונה להוריד עולם הבריאה בעצמו. ואח״כ מן תפלה לדוד עד אין קדוש כה׳ וכו׳ מורידין השפע מן הבריאה אל היצירה, ואחר כך מן אין קדוש כה׳ כי אין בלתך עד עלינו לשבח אנו מורידין השפע מיצירה לעשיה. ואח״כ בעלינו לשבח אז יורדין העולמות הנז׳ כל אחד במקומי. ולכן תקנו קדיש אחר בכל שינוי עולם ועולם. רק בין גאולה לתפלה אע״פ שהם ב׳ עולמות בריאה ואצילות לא תיקנו לומר בהם קדיש כמבואר הטעם בשער הכונות בדרוש הקדיש סוף די״ד ע״ד. וכל זה מבואר בשער הכוו׳ דרוש א׳

דתפילת השחר די״א ע״ד ודי״ב ע״א ובדרושי הקדיש. ובפע״ח שער התפלה פ״ו ושער הקדיש פ״א ובכ״מ. ועוד עיין מש״ל סי׳ כ״ה אות כ״ז. ועוד יש מילים ואין כאן מקום ביאורן רק ריש מילים אמר לידע כמה גדלה מעלת התפלה שהם דברים העומדים ברומו של עולם וכמ״ש רז״ל במסכת ברכות דף ו׳ ע״ב. ואע״פ שאין אתנו יודע על מה יעשה מה שידו מגעת ולפחות יכוין בפי׳ המילות ובפרט באזכרת השמות ולא יחסר שום תיבה או אות וה׳ היודע בנסתרות ובוחן לבבות יצרף מחשבה למעשה ברחמיו ובחסדיו המרובות:

ב **ב) שם** בהגהה. ואומרים פרשת התמיד. כתב מ״א פ׳ הקרבנות יאמר בעמידה דוגמת הקרבנות שהיו בעמידה. אמנם המחב״ר אות ד׳ כתב דרבים בתורה לא חשו לזה. וכן העלה המו״ק וכתב שראה להגאון אביו שאמרו מיושב והאריך בזה יעו״ש וכ״כ כס״א אות ב׳ וכ״כ אנן לעיל סי׳ א׳ אות ל״ג יעו״ש:

ג **ג) שם** ואומרים פ׳ התמיד ויזהר לאומרה בציבור עם הש״ץ כי קרבן תמיד נקרבת בציבור. דרך חכמה. א״ר אות א׳. סי״ב במקו״ח אות א׳. חס״ל אות ג׳ ועיין בסי׳ הקודם אות ל״א:

ד **ד) שם** ואומרים פ׳ התמיד. ואחר פ׳ התמיד אומרים פ׳ הקטורת והברייתא כמש״ל בשם האר״י ז״ל וסדר התחלקותם בפסוק הוא כך. קח לך סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה שלשה הרי חמשה. וסמים האחרון חמשה הרי עשרה. ולבונה א׳. הרי אחד עשר. כנזכר במסכת כריתות דף ו׳ ע״ב. וכתב הרב ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ג׳ דתפלת השחר די״ג ע״ג די״א סמנים אלו ה״ס עשרה ניצוצי הקדושה המחיה הקליפות בסוד אור פנימי ויש ניצוץ אחד שהוא בסוד אור המקיף להם וכוונתינו ב״ה לסלקם מתוכם ולהעלותם למעלה וישארו הקלי׳ מתים יעו״ש. וכתב הרב מ״ח בתפלת העשיה פ״ה אות א׳ דצ״ל פיטום הקטורת בכוונה שזה יסייענו לחזור בתשובה וימנה באצבעותיו הי״א סימנים שלא יעשה יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ה׳ והמדקדקים מונים את הסימנים באצבעות יעו״ש. אמנם מ״ש שם החס״ל למנות הי״א סימנים בי׳ אצבעותיו שתהא שתי ידים זוכות כאחד אין נראה שהרי הקריאה במקום הקרבה כמ״ש מור״ם ז״ל בהגהה סוף סי׳ קל״ב ועבודה בשמאל פסולה אלא ימנה דוקא בימין כל הי״א סימנים. וכ״כ הרה״ג בן א״ח זלה״ה פ׳ מקץ אות ח׳ יעו״ש. וכתב עו״ש בן א״ח בשם ספר כתר מלכות כ״י דגם י״א סימנים שנרמזו במקרא של קח לך סמים וכו׳ ג״כ ימנה אותם באצבעות דהיינו קח לך סמים ימנה שתים ובנטף ושחלת וחלבנה ימנה עוד שלשה ובסמים השנית ימנה עוד חמש ובלבונה זכה ימנה עוד אחת:

ה **ה) שם** ורבון העולמים אתה צויתנו וכו׳, טוב לכוין שע״י קריאה זו יועיל לנו מה שמקריב אליהו זכור לטוב התמידין בבית המקדש כמ״ש ז״ל, הרב בית דוד סי׳ תק״ד. מחב״ר אות ג׳. ועיין יפה ללב ח״ג אות א׳ מה שכתב על זה ובסוף מס׳ מנחות ותו׳ שם.

ו **ו) [סעיף א׳] בשבת אומרים אצל פ׳ התמיד פסוקי מוסף וכו׳.** אמנם בעל המנהיג השיב על מנהג זה וכתב דאין נכון להזכיר קורבן מוסף עם תמיד של שחר כמ״ש בטור וב״י. וכן האר״י ז״ל לא היה נוהג לאומרו כמש״ל בד״ה אתה הוא וכו׳ יעו״ש, וכ״כ יד אהרן בהגה״ט. וכ״כ הברכ״י סי׳ א׳ אות י״ג דבארץ הצב״י אין אנו אומרים בזמירות פ׳ מוסף שבת ולא נהגינן בזה כדברי מרן ז״ל. וכ״כ ש״ץ דס״ב ע״ב, חס״ל אות ב׳:

ז **ז) שם** בהגהה ונהגו המדקדקים להתנועע וכו׳ אבל בתפלה אין להתנועע. הרמ״ע בתשו׳ סי׳ קי״ג וכ״כ עוד הרמ״ע באלפסי זוטא פ׳ אין עומדין רק שפתיה נעות מסתברא לן דרק אתא למעיטי נענוע הגוף לא אמרו כל עצמותי תאמרנה אלא בפסוקי דזמרה ודומיהן עכ״ל ובשיטת רבי אמרה הרב המקובל מוהר״ר ישראל סרוק שכן כתב בהגהותיו דלא יתנועע בתפלה רק שפתיו נעות. והגם דכל דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד כמ״ש המ״א מ״מ שפרא מילתא להנהיג עצמו שלא להתנועע בתפלה שהוא כעומד לפני המלך וכמ״ש מהר״י סרוק והרמ״ע. מחב״ר אות ה׳, ועיין לקמן סוף אות ט׳:

ח **ח) אפי׳** המתנועע יהיה בנחת לא בתנועות גדולות וקולות משונים. וידעו שעומדים לפני מלך הכבוד. מחב״ר אות ו׳:

ט **ט) שם** בהגהה. דוגמת התורה שניתנה ברתת. וז״ל הרד״א די״ח ע״ג ונהגו ישראל להתנועע בשעה שקורין כי כנשמתה התורה נרתעו כולם שנאמר וירא העם וינועו. וכ״כ ריב״ה ברמזיו על התורה שם בפ׳ יתרו וז״ל וירא העם וינועו על כן מתנענעים בשעת לימוד בתורה לפי שהתורה ניתנה באימה ברתת בזיע ע״כ. יפה ללב אות ז׳:

ט) וז״ל הזוה״ק פ׳ פינחס סוף דרי״ח ע״ג נשמתהון דישראל אתגזרו מגו בוצינא קדישא דדליק דכתיב נר ה׳ נשמת אדם וכו׳ נהרא דשרגא כיון דאתאחדא גו פתילה ההוא נהורא לא שכיך לעלמין אלא מתנענע נהורא לכאן ולכאן ולא משתכיך לעלמין. כגוונא דא ישראל דנשמתייהו מגו ההוא נהורא דשרגא כיון דאמר מלה חדא דאורייתא הא נהורא דליק ולא יכלין אינון לאשתככא ומתנענן לכאן ולכאן ולכל סטרין כנהורא דשרגא דהא נר ה׳

נשמת אדם כתיב עכ״ל, משמע דהנענוע הוא בשעה שלומד בתורה אבל לא בשעת התפלה שהיא בקשת רחמים ע״כ יש ליזהר בשעת תפלת י״ח שלא להתנועע וכמש״ל אות ז׳:

סימן מט

א **א) [סעיף א׳] אע״ג דקיי״ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל וכו׳** אבל אם אינו שגור בפי כל אע״ג דשגור בפיו אסור לאומרו בעל פה. ד״מ אות ב׳ בשם א״ז. מ״א סק״א. אמנם הב״ח כתב דלאו דוקא שגור בפי הכל אלא כיון שהוא שגור בפיו מותר לאומרו על פה יעו״ש וכ״מ מדברי האו״ח דף ה׳ כמ״ש הברכ״י אות ה׳, וכ״מ מדברי רבי ישעיה הא׳ בפ״ב דמגילה כמ״ש הער״ה אות א׳. וכן דעת המאמ״ר אות ב׳. ע״כ יש להקל היכא דלא אפשר כדי שלא יתבטל מלימודו:

ב **ב) שם** אע״ג דקיי״ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם ע״פ וכו׳. הנה אם איסור זה הוא דאורייתא או דרבנן עיין ברכ״י אות ב׳ ומחב״ר אות א׳ וער״ה אות א׳ דיש פלוגתא בזה ודעת הברכ״י נוטה שהיא מדרבנן יעו״ש. ע״כ כתב שם בברכ״י דבדיעבד ושעת הדחק אין לחוש:

ג **ג) שם** דברים שבכתב אי אתה רשאי וכו׳. פשיטא דבתרגום לא שייך לומר דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. כנה״ג בהגה״ט סי׳ רפ״ב. ברכ״י אות א׳ ושיו״ב. מחב״ר אות ד׳. ש״ן דנ״ח ע״ד. שע״ת אות א׳:

ד **ד) לקרות** הפרשה בעל פה בשעה שקורא שליח צבור אני מן הנזהרים אבל איני מונע את אחרים. הרדב״ז ח״א סי׳ קל״ה. וע״ש דהדין מתחלף כפי הטעמים שנתן שם דלטעם אחד אפילו לא קרא הקורא הפרשה ב׳ מקרא ואחד תרגום אין למנוע ולפי הטעם השני אינו כן יעו״ש. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״א ולב״ש. ועיין להפתה״ד אות א׳ שהאריך בענין זה אם אחד קורא בספר וחברו קורא אחריו על פה מילה במילה אי עובר זה הקורא ע״פ על זה האיסור דברים שבכתב א״א רשאי לאומרם ע״פ והעלה דלדידן דנהגינן להעלות סומא לס״ת יש להקל יעו״ש. ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ב אות קנ״ח וסי׳ ער״ד אות ז׳ ודו״ק:

ה **ה) סומא** מותר לקרות בעל פה משום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך. תוספות בבא קמא דף ג׳ ע״ב ד״ה כמתרגם. מ״א שם. סו״ב. ה״ב אות א׳ שתילי זיתים אות ג׳:

ו **ו) בתשו׳** חוות יאיר סי׳ קע״ה התיר לומר כל ספר תהלים בעל פה. דכיון דאמירת תהלים הוא לעורר רחמי ה׳ דין תפלה ודבר שבחובה יש לו. וגם אחר דנאמרים בכל יום ושגור בפי הרוב רובו ככולו. אבל פסוקי מעמדות אסור לאומרם על פה אפילו למי ששגורים בפיו יעו״ש. והביאו מתה״ש וש״ץ דנ״ח ע״ד. וכתב שם הש״ץ דלפי דברי החו״י כ״ש שמותר לומר פסוקי דזמרה בע״פ שרגילין בהם תדיר, והב״ד שע״ת אות א, אמנם הח״א כלל ח׳ אות י״א כתב דנכון שלא לומר תהלים בע״פ יעו״ש, וכ״כ החס״ל אות א׳, ועיין להרב חק״ל חא״ח סי׳ י״ג שהעלה דטפי עדיף שילמדו בעל פה אפילו פרק אחד ממשנה ויקראו בו בע״פ אפילו מאה פעמים דעדיף טפי מקריאת תהלים בע״פ יעו״ש, והב״ד דברי מנחם בהגה״ט אות ד׳ וכ״כ החס״ל שם:

ז **ז) פ׳** קדש ופ׳ והיה כי יביאך דנהוגין לאומרם בכל יום בעוד התפילין עליהם מותר לאומרם בעל פה אם הם שגורות בפיו, פתה״ד אות ב׳, ועיין מש״ל אות א׳ ובדברינו לעיל סי׳ כ״ה אות ל׳:

ח **ח) שם** כל דבר שרגיל בפי הכל כגון קריאת שמע וכו׳ מותר, ולהוציא אחרים אעפ״י שהוא שגור בפיו לא יאמר בעל פה, ב״ח. שכנה״ג, וכן נראה דעת המ״א סק״א וא״ר אות ב׳, מיהו העו״ת כתב דאפילו להוציא אחרים מותר לאומרו בעל פה אה הוא שגור בפיו. וכ״כ הפר״ח יעו״ש, אמנם הפרמ״ג בא״א אות א׳ והברכ״י אות ד׳ שדו נרגא בראיית הפר״ח וכנראה דדעתם לפסוק כהב״ח יעו״ש, וכ״כ בקש״ג סי׳ ז׳ או׳ ט״ז וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר:

ט **ט) ואם** שגור בפיהם אף להוציא אחרים שרי, פרמ״ג שם לדעת הב״ח, אבל החס״ל אות א׳ כתב דאפילו דברים השגורים בפי כל ש״ץ המוציא את הרבים י״ח אינו רשאי לאומרם על פה עכ״ל, וכבר אמרנו באות הקודם דהיכא דאפשר יש להחמיר, ולפי מ״ש הרב ז״ל בשער הכוו׳ דף ג׳ ע״ב דבכל פעם שאתה מזכיר ומברך ומוציא מפיך שם ההוי״ה בכל מקום תכוין לכלול ביחד הוי״ה אדני וכו׳ והב״ד לעיל סי׳ ה׳ אות ו׳ יעו״ש יש להחמיר אדם על עצמו וליזהר שלא ללמוד אלא מתוך הספר אפילו דברים השגורים בפי כל כדי שיוכל לכוין שם הוי״ה ויאהדונה״י בעת שמזכיר שם אדני בפיו וכמ״ש למעלה באות הנז׳ יעו״ש, וז״ל שער הכונות דף ד׳ ע״א כל הזמירות והקרבנות והק״ש היה מורי ז״ל נוהג לאומרם מתוך סידור התפלות שבידו אבל בתפלת העמידה דלחש היה עוצם עיניו ואומר ע״פ, וגם בחזרת הש״ץ היה עוצם עיניו ושומע ומתכוין לדברי הש״ץ עכ״ל, ובנוסח התפלה דנ״א

ע״א בד״ה רבון העולמים וכו׳ כתב וז״ל גם כשהיה קורא איזה פ׳ או איזה פסוק מן התורה או מן הנביאים או מן הכתובים היה אומרו כפי ניגון טעמו ממש אם בתורה או בנביאים וכו׳ עכ״ל, והב״ד לעיל סי׳ מ״ח יעו״ש ובדף א׳ ע״ג כתב וז״ל גם מעולם לא התפלל תפלתו בקול רם אפילו סדר התפלה של מיושב כגון הזמירות וכיוצא בהם להראות הכנעה ואימה ויראה לפני השי״ת, ואמנם ביום השבת היה מרים ומגביה קול בנעימה בתפלה דמיושב יותר מעט ממה שהיה עושה בחול ואף זה לא היה עושה אלא מפני כבוד השבת עכ״ל והב״ד א״ר אות ב׳, ש״ץ דנ״ח ע״ד, קש״ג שם אות טו״ב, שע״ת אות א׳:

סימן נ

א א) [סעיף א׳] קבעו לשנות אחר פ׳ התמיד פרק איזהו מקומן, הא דתקינו לשנות פרק איזהו מקומן לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני. ב״י בשם הרא״ה, עט״ז, וכ״כ בשער הכוונות בדרושי תפה״ש דף י״ג ע״ב דמה שנהגו לומר פרק איזהו מקומן ולא זולתו מפני שאין שום פרק בכל המשניות בלתי מחלוקת לבד פרק זה ונקרא הלכה פסוקה עכ״ל, והנה מ״ש דאין בפרק זה מחלוקת ר״ל שלא נזכר בו בתוכו מחלוקת אבל בדינים הנזכרים בתוכו יש איזה מהם שיש בו מחלוקת במקום אחר שהרי כתוב בפרק איזהו מקומן הפסח אינו נאכל אלא עד חצות ובמסכת ברכות דף ט׳ ע״א איכא פלוגתא בזה רבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא דר״א אמר עד חצות ורבי עקיבא אמר עד עלות השחר יעו״ש, ועיין עוד תוספות פסחים דפ״ט ע״א ד״ה דאילו פסח ליום וכו׳ יעו״ש, ואח״כ ראיתי שכ״כ המחב״ר בשם מהרח״א והריטב״א יעו״ש והביאו ש״ץ דס״ג ע״ב, ועיין פרמ״ג א״א אות ב׳, וכתב העט״ז דיש בפרק זה ג״כ מש״ד תיבות ועם הקריאה הרי הוא כמנין משה לומר שהתורה בע״פ ניתנה למשה מסיני עכ״ל, שתילי זיתים אות א׳:

ב ב) שם ופרק איזהו מקומן, נהגו באישביליא ובטוליטולא שלא לאומרו בבית האבל וכתב הרד״א דאין נכון לעשות כן. וכן הוא מנהגינו לאומרו, כנה״ג בהגה״ט, וכ״כ עו״ת אוח א׳ מ״א סק״א. ר״ז אות ג׳. שת״ז שם, ש״ץ דס״ג ע״ב. ועיין סי׳ תקנ״ד סעי׳ ד׳ וכן עמא דבר לאומרו:

ג ג) שם ובריתא דרבי ישמעאל. והיא בספרא פ״א. ואחר זה קבעו לשנות משנת רבי יהודה ב״ת אומר הוי עז וכו׳ הוא היה אומר עז פנים לגהינם ובושת פנים לג״ע יה״ר וכו׳ כדתנן בסופ״ה דאבות. והרב שמחת יהודה נג׳אר בביאורו למסכת כלה פ״ג ד״ג רע״ד כתב וז״ל הכי גרסינן עז פנים לגהינם ובוש פנים לג״ע ול״ג ובושת פנים ככתוב בכל הספרים ומרגלא בפומייהו דאינשי כי בושת שם דבר הוא ואם ר״ל בושת של פנים הול״ל עזות פנים ותו דהוה משמע שהבושת של פנים לג״ע והא ליתא. וכן ראיתי הגירסא בתיקוני הזהר עכ״ל. וכן הביא הרב ראשית חכמה בשער היראה פ״ג דף י״ד ע״ב משם התיקונים יעו״ש. יפה ללב אות א׳:

ד ד) שם כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא וכו׳ מפני שארז״ל במסכת קדושין דף ל׳ ע״א א״ר ספרא משום רבי יהושע בן חנניא מאי דכתיב ושיננתם לבניך אל תיקרי ושוננתם אלא ושלשתם. לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא. והקשו שם בגמרא מי יודע כמה חיי ותירצו לא צריכא ליומי ופי׳ בתוספות בכל יום ויום עצמו ישלש. על כן תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום קודם פסוקי דזמרא לומר מקרא ומשנה וגמרא עכ״ל, ואע״ג דכתבו שם עוד. בשם ר״ת תירוץ אחר שאנו סומכין אהא דאמרינן בסנהדרין דכ״ד ע״א בבל בלולה במקרא במשנה ובגמרא דגמרת בבל בלול מכולם יעו״ש, מ״מ מועיל זה התיקון ג״כ למי שאינו לומד גמרא בכל יום כגון שהוא עסוק בדברי הפוסקים או בדברי קבלה וכיוצא או אפילו למי שלומד גמרא בכל יום אפשר דיש ימים שאין אותה הסוגיא בלולה דדוקא בימיהם שהיו בקיאין הרבה בלימוד הגמרא ולמדין הרבה יבא בלימודם מקרא משנה וגמרא לא כן עתה כי לא כל אפיא שוין וע״כ יש ליזהר בזה ובפרט דפ׳ התמיד ופיטום הקטרת ואנא בכח ומשנת אזהו מקומן ובריית׳ דר׳ ישמעאל יש בהם כונות ודברים בסוד כמבואר בשער הכוונות ובסידור הרש״ש ז״ל:

ה ה) שם כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וכו׳. כתב מ״א סק״ב דוקא בזמניהם שהיו מבינים לשון תרגום אבל עכשיו שאין מבינים צריכים ללמוד להבין דאל״כ אינו נחשב ללימוד. ואף בתפלה מוטב להתפלל בלשון שמבין וכמ״ש בססי׳ ק״א ומ״מ י״ל שאף שהוא אינו מבין הקב״ה יודע כונתו ומבין אבל אם אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד לכן צריכים ללמוד הפירוש עכ״ל. וכ״כ ר״ז אות ב׳. פרמ״ג א״א אות ב׳. ש״ץ דס״ג ע״ב, ועיין מאמ״ר אות א׳ והב״ד ש״ץ שם:

ו ו) מה שנהגו לומר קדיש קודם ב״ש מנהג יפה הוא. בנימין זאב סי׳ קע״ו. מנהגינו לומר קדיש קודם הודו לה׳ קראו בשמו וכו׳ כנה״ג בהגה״ט סי׳ נ״א והביאו מ״א שם סק״ג, וכ״כ בשער הכונות בדרושי הקדיש דף י״ד ע״ג לאומרו קודם הודו וכ״כ בדרוש תפה״ש די״ז ע״א יעו״ש. וכ״כ ש״ץ דס״ג ע״ג. ומיהו אם לא היה עדיין מניין בבה״כ נוהגין לומר הודו ואומרים קדיש קודם ב״ש כסברת הרב בנימין זאב. אבל מה שנוהגין קצת היכא דליכא מנין

לומר הודו וכו׳ ואח״כ קדיש ואחריו מתחילין ה׳ מלך וכו׳ כעת לא מצאתי זה בשום ספר. וליודעי ח״ן אפשר דאיכא קפידא בדבר. וכן ראיתי לאחד המיוחד הרב הקדוש המקובל האלהי מהרש״ם שרעבי זלה״ה לפעמים שקרא מקרה לאיזה סיבה שלא היה לו מנין עדיין היה אומר הודו וכו׳ ה׳ מלך וכו׳ עד ב״ש ואומר קדיש ואחריו ב״ש. ש״ץ שם. קש״ג סי׳ ז׳ אות כ״ג, וכן מנהג בית אל יכב״ץ פה עירנו ירושת״ו כשאירע מקרה ולא יהי׳ מניין קודם הודו אומרים הודו וכו׳ עד ב״ש ואומרים קדיש ואח״כ ב״ש ועיין לקמן סי׳ ה״ן אות ה׳:

ז **ז) בזמן** הזה נוהגים לומר אחר ברייתא דרבי ישמעאל וכו׳ הודו לה׳ קראו בשמי וכו׳ ופסוקים אחרים. ב״י, וכ״כ בשער הכוונות, והב״ד לעיל סי׳ מ״ח יעו״ש, והטעם כתב ב״י בשם א״ח וז״ל לפי שכל השנים שהיה הארון ביריעה תיקן דוד שיהיו אומרים זה המזמור כמו שמפורש בספר יוחסין, ומפורש בסדר עולם כי בתמיד של שחר אומר מהודו לה׳ עד ובנביאי אל תרעו ובתמיד של בין הערביים מן שירו לה׳ עד והלל לה׳ רוממו ה׳ אלהינו וכו׳ ושאר פסוקי דרחמי כגון ה׳ צבאות עמנו וכו׳ ה׳ צבאות אשרי אדם בוטח בך וכו׳ כדאמרינן בירושלמי אל יהי פסוק זה זז מפיך ה׳ צבאות וחביריו ויש במזמור זה י׳ לשונות של הודאה כנגד י׳ מכות שהביא הקב״ה על המצריים וי׳ נסים שנעשו לאבותינו על הים, ובשבתות ויו״ט מוסיפים אחר הודו לה׳ השמים מספרים, רננו צדיקים, לדוד בשנותו, תפלה למשה, יושב בסתר, הללו את שם ה׳, ויש מקומות מסדרים אלו המזמורים בסידור א׳ ומוסיפין מזמורים אחרים ויש מקומות מתחילין אחר הודו לה׳ ה׳ מלך וכו׳ וכן מנהגינו, ונהגו לכופלו בכל ספרד, ונראה הטעם להודיע ייחוד מלכותו בשבת ליום שכולו שבת ואחרים אומרים פסוקים מקובצים. ויש מקומות מתחילין ברוך ה׳ אלהי ישראל ואחריו אומרים ברכו ה׳ מלאכיו וכו׳ ויש מקומות שאומרים אחר הלל הגדול בשבת ברוך שאמר ובחול אומרים אותו לאחר הודו לה׳ ויש מקומות אומרים ב״ש קודם הודו לה׳ בין בחול בין בשבת עכ״ל. ומנהגינו לומר ב״ש אחר ה׳ מלך ומזמור השמים מספרים ובשבת אחר הלל הגדול ומשמע מדברי א״ח שאין אומרים מזמור השמים מספרים בחול וכן נראה מדברי הזוהר בפ׳ תרומה דקל״ו וקל״ז ועי״ש אבל העולם נוהגים לאומרו עכ״ל ב״י. ועכשיו נוהגים כדברו הזוהר שאין אומרים מזמור השמים מספרים בחול אלא אומרים למנצח בנגינות מזמור שיר. ובשבת אומרים השמים מספרים וסדר המזמורים רננו צדיקים וכו׳ עד סיום הלל הגדול ואח״כ ב״ש. וכ״כ האר״י ז״ל והב״ד לעיל סי׳ מ״ח יעו״ש. והאר״י ז״ל היה מנהגו לומר הודו לה׳ וכו׳ קודם ברוך שאמר כמנהג הספרדים כמ״ש בשער הכוונות בדרוש תפלת השחר די״ז ע״א ועי״ש הטעם ואחר הודו לה׳ וכו׳ יאמר אל נקמות ה׳ אל נקמות הופיע וכו׳ ובאומרו אל נקמות ה׳ יכוין שינקום ה׳ נקמת אותם עשרה הרוגי מלוכה וע״י הזכירה הזאת הם מתגברים ולוקטים הנצוצות של הנשמות הנתונות תוך הקליפה דעשיה כמ״ש בשער הכוונות שם די״ז ע״ב ובפע״ח שער הזמירות פ״א. משנת חסידים בתפלת העשיה פ״י אות ו׳. וכ״כ בצפורן שמיר סי׳ ב׳ אות ט״ז. ואח״כ יאמר מזמור ארומימך ה׳ כי דליתני עד סופו כי כולו מדבר בענין עשרה הרוגי מלוכה כמ״ש בש׳ הכוונות שם. וכ״כ מ״ח שם אות ח׳. ש״ץ דס״ה ע״ג. וכתב בפע״ח שם פ״ב כי מזמור ארוממך יש בו ט״ו (נ״ל שצ״ל י״ב) פסוקים וצ״א תיבות ג׳ הוי״ה אדני ועשר הויו״ת והכוונה לחבר זו״ן ולחבר י״ה עכ״ל. ולפ״ז גם בחנוכה צריך להתחיל ארוממך כמו בשאר הימים ולא יאמר פסוק הא׳ מזמור שיר חנוכת וכו׳ כמ״ש בסידורים שלא לערבב הכוונה שיהיו נוספים על צ״א תיבות. וכ״כ ש״ץ דס״ה ע״ג בשם חק״ל בסי׳ ל״ב יעו״ש:

ח **ח) ונוהגים** עכשיו לומר בכל יום ה׳ מלך ה׳ מלך וכו׳ פעמים בעמידה. וז״ל שבולי הלקט מה שנהגו לומר ה׳ מלך בעמידה בזמירות בשבתות וביו״ט כתב הרב בנימין הטעם לפי שנמצא בהגדה מלאך אחד עומד שחרית באמצע הרקיע ופותח דאומר ה׳ מלך ה׳ מלך וכו׳ וכל גדודי מעלה עונין אחריו עד שמגיעין לברכו וכשם שהמלאכים אומרים אותו בעמידה. כך אנו ראוים לאומרו בעמידה ובחול לפי שמתבטלין ממלאכתן וצריכין למעשה ידיהם ואין להם פנאי לא נהגו לאומרו בעמידה ומה שאומר במ״ס שאומרים אותו בפסח בעמידה לאו לאפוקי שאר יו״ט ובשבתות אלא לאפוקי ימות החול ויש שא״א אותו בחול כלל עכ״ל. ומה שאומרים אותו פעמים נראה שהוא ע״פ מ״ש בתיקונים כשבא לפרש הסודות הנרמזים בשבח זה אמר ובגין דא כפל לון תרין זמנין, ויש נוהגין לאומרו ג״פ ואין להם על מה שיסמוכו עכ״ל ב״י, והאר״י ז״ל בשער הכוונות שם די״ז אחר שביאר כוונת ה׳ מלך וכו׳ וצריך לכופלו ב׳ פעמים כתב וז״ל שני פסוקים אלו של ה׳ מלך והיה ה׳ למלך צריך לאומרם מעומד כי הוא סוד הי״ס של עולם העשיה הכוללת אריך ואו״א וזו״ן וכבר ידעת כי בכל תיקון דא״א או דאבא או דאמא צריך לאומרם מעומד. ואף גם זאת אם אדם אומר פסוקים אחרים או סדר הקרבנות ושומע שאומרים ה׳ מלך צריך לקום מעומד עמהם בעוד שהצבור אומרים אותו ואף שהוא בסדר הקרבנות, וא״צ להפסיק ולומר עמהם ה׳ מלך וכי׳ כי אם לקום עמהם עכ״ל. וכ״כ בשער הכוונות בנוסח התפלה דנ״א ע״א וז״ל ה׳ מלך ה׳ ימלוך יאמר ב׳ פעמים מעומד ואח״כ פסוק והיה ה׳ למלך וכו׳ ג״כ מעומד ואח״כ ישב ויאמר הושיענו עד הללויה עכ״ל. והב״ד לעיל סי׳ מ״ח יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער הזמירות פ״ג. מ״ח שם פרק י״א. נמצא לפי דברי הרב ז״ל שנתן טעם כי בכל תיקון א״א וכו׳ צריך לאומרם מעומד א״כ בסליחות נמי שאומרים ה׳ מלך וכו׳ צריך לאומרם ג״כ מעומד והשומע שאומרים אותו הציבור ג״כ צריך לעמוד אפילו אם אינו אומר עמהם דהא הרש״ש ז״ל הניח כל כונות ה׳ מלך וכו׳ הנז׳ בשער הכוו׳ בסידור הסליחות לכוין אותם באמירת ה׳ מלך וכו׳ שבסליחות. אכן בשמחת התורה כשאומרים ה׳ מלך וכו׳ בהקפות א״צ השומע לעמוד דהא שם לא יש

כוונות כ״א לשבח בעלמא. וכ״כ הרה״ג בן א״ח זלה״ה פ׳ ויגש אות ב׳. וגם נמצא לפי דברי הרב ז״ל שכתב בעוד שהציבור אומרים אותו משמע הא אם יחיד אומר אותו א״צ השומע לעמוד. ועוד נמצא לפי דברי הרז״ל דדוקא פסוק והיה ה׳ למלך וכו׳ לבדו צ״ל גם כן מעומד אבל שאר הפסוקים א״צ לאומרם מעומד ודלא כהפר״ח. וכן הרב יד אהרן בהגה״ט דחה דברי הפר״ח יעו״ש. והביאו ש״ץ דס״ו ע״א:

ט **ט) כשמתפלל** ביחיד יאמר ברייתא זו א״ר עקיבא בכל יום שחרית מלאך א׳ פותח פיו ואומר ה׳ מלך ה׳ מלך ה׳ ימלוך לעולם ועד עד שמגיע לברכו וכשמגיע לברכו חיה אחת עומדת ברקיע ושמה ישראל וחקוק עד מצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע ואומרת ברכו את ה׳ המבורך וכל גדודי מעלה עונים ואומרים ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד. וזה לא יעשה אלא באונס גדול כגון שהוא בדרך או שהוא חולה. אבל אם אין לו אונס לא יעשה בנפשו שקר לבטל תפלה בצבור שמבטל כמה מצות ועונשו גדול וארז״ל במדרש כונן מי שמגרע אמן יהא שמיה רבא וברכו חייב נידוי. צפורן שמיר סי׳ ב׳ אות כ״ו ואות כ״ז, חס״ל סי׳ נ״ז אות ב׳. ואין לומר ברייתא זו בין ישתבח ליוצר אפילו באונס גדול אלא יאמר אותה קודם עלינו לשבח ובתפילת ערבית קודם הברכה של אשר בדברו מעריב ערבים. בן א״ח פ׳ ויגש אות ח״י ואם א״א לו לאומרה קודם עלינו לשבח וקודם הברכה של ערבית יאמר אותה אחר גמר התפילה או קודם שיתחיל בתפילה של מיושב כנ״ל:

י **י) מאד** הפליגו באמירת למנצח בנגינות בציור מנורה וכתבו ז״ל ששכרו רב ועצום ויש בו סודות עמוקים וראוי לנו שלעשות נ״ר ליוצרינו נאמר אותו בכוונה בציור מנורה כתוב על קלף. צפורן שמיר שם אות ח״י. חס״ל אות ו׳, ועיין ש״ץ דף ס״ו ע״א כף החיים להרח״ף סי׳ י״ב אות י״ד:

יא **יא) מצאתי** כתוב להרמ״ז זצוק״ל דכל ימי חוה״מ צריך לומר מזמור השמים מספרים וכו׳ וכ״כ הרב ח״י ס׳ מועד דפוס קושטא דר״ל ע״ב ובה׳ שבת דק״ד יעו״ש. ש״ץ שם. וכן מנהג בית אל יכב״ץ שבעיר קדשינו ירושלים תובב״א שבחוה״מ במקום למנצח בנגינות אומרים מזמור השמים מספרים לבדו:

סימן נא

א **א) [סעיף א׳] אומרים ברוך שאמר וכו׳** וצריך לאומרו בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד. וכתב בספר היכלות שיש בו פ״ז תיבות וסי׳ ראשו כתם פז. טור. וכתב בתולעת יעקב בשם א״ז שבח זה תקנוהו אנשי כנסת הגדולה על פי פתקא דנפל מן שמיא ומצאוהו כתוב בו ויש בו פ״ז תיבות וקבלו לאומרו מעומד וכו׳ עכ״ל ב״ח סי׳ נ״ג. ט״ז סק״א. א״ר אות א׳ סו״ב אות א׳ ש״ץ דס״ו ע״ד. וכתב הסו״ב שם בשם ס׳ הגן וז״ל בב״ש יש פ״ז תיבות להודיע שכל מי שאומר ב״ש בקול נעים ובכוונה הקב״ה עושה לו כתר של פז שנאמר ראשו כתם פ״ז עכ״ל. בפה עמו בסגו״ל. בתשבחות בחיר״ק, ויאחוז בב׳ ציציות שבטלית שהם כנגד פניו בשעת אמירת ב״ש. מ״א סק״א בשם הכוונות. והב״ד לעיל סי׳ מ״ח עי״ש. וכ״כ אחרונים. ועיין מחב״ר בקו״א אות ד׳ והב״ד הש״ץ דס״ו ע״ב יעו״ש:

ב **ב) שם** אומרים ברוך שאמר וכו׳ נוסח פ״ז תיבות של ברוך שאמר שכתבנו לעיל בסי׳ מ״ח בשם האר״י ז״ל זה לא ישתנה כלל בכל זמן בין בחול בין בשבת בין ביו״ט בין בר״ה בין ביוה״כ מפני שיש בו סודות נעלמים כמ״ש בשער הכוונות דרוש תפלת השחר די״ז ע״ג. וכ״כ מ״ח בתפלת היצירה פ״א אות ד׳. יד אהרן בהגה״ט. וכ״כ הפר״ח אות א׳. וכ״כ החיד״א בצפורן שמיר סי׳ ב׳ אות י״ט. וכ״כ דברי מנחם בהגב״י אות ו׳ בשם מהר״א נחום יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ב׳. ודלא פמ״ש הכנה״ג בהגה״ט בשם הרד״א דבשבת אומרים ברוך המנחיל מנוחה וכו׳ וביו״ט ברוך שנתן מועדי וכו׳ וכתב החיד״א במחב״ר בקו״א סי׳ נ״א אות ב׳ דאפי׳ אם הצבור יאמרו נוסח אחר הוא לבדו יאמר נוסח המתוקן הנז׳ כי תוכו רצוף סודות נוראים עכ״ל. והב״ד הש״ץ דף ס״ו ע״ב. וכ״כ בצפורן שמיר שם ובקש״ג סי׳ ז׳ אות כ״ה. סידור בי״ע אות ב׳:

ג **ג) [סעיף ב׳] אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן וכו׳** משמע אבל אם סיים עם החזן בבת אחת לא יענה אמן דהוי עונה אמן אחר ברכותיו. וכ״כ המ״א סק״ב. א״ר אות ב׳. סו״ב במקו״ח אות א׳. ה״ב אות א׳. ברכ״י אות ב׳. קש״ג סי׳ ז׳ אות כ״ו. ש״ץ דס״ז ע״א. ר״ז אות ג׳. סידור בי״ע אות י״א. בן א״ח פ׳ ויגש אות ח׳:

ד **ד) שם** עונה אחריו אמן. ויותר טוב אם יוכל להתחיל ג״כ מזמור לתודה ואח״כ יענה אמן כדי שלא יפסיק בין הברכה לדבר שמברך עליו. חס״ל אות ג׳:

ה **ה) ואם** החזן סיים ברכה אחרת והוא אמר ברכה אחרת מותר לענות אמן. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם, סו״ב אות ב׳. מיהו הרב יד אהרן בהגה״ט חלק על דברי המ״א הנ״ל וכתב דאין נראה לחלק בין הברכות שוות לכשאינן שוות לדעת הרח״ש דהכל נראה כעונה אמן אחר ברכותיו עד כאן לשונו. וכן

נראה דעת המאמ״ר אות א׳ אבל הברכ״י אות ג׳ פסק כדברי המ״א וכתב דלא כהרב יד אהרן. וכן פסק בספרו קש״ג סי׳ ז׳ אות כ״ו. וכ״כ הרב המגיה בש״ץ דס״ז ע״א ועי״ש שכתב על דברי המאמ״ר שהוא דוחק גדול וסיים כיון דלדעת האומרים חייב לענות אמן אם לא יענה גדול עונו מנשוא כנודע עונשו של ביטול אמנים ולדעת הי״א דסבר דלא יענה אינו אלא משום דמחזי כעונה אמן אחר ברכותיו וזה אינו כ״כ איסור גדול ולא אמרו אלא מגונה הוי וכמ״ש הפר״ח ז״ל דהעונה אמן אחר ברכותיו מגונה הוי אבל שתוקי לא משתקינן ליה. וכדאמרינן פ׳ אין עומדין עי״ש. א״כ כל כי האי מילתא דנידון דידן יענה אמן מפני הספק של חומר ביטולו ואפי׳ גנאי ליכא עכ״ל. וכ״כ שע״ת אות ב׳:

ו ו) **[סעיף ג׳] אחר ישתבח יכול לענות אמן אחר ברכת עצמו.** וכ״כ מרן ז״ל לקמן סי׳ רט״ו סעיף א׳. וכ״כ בשער הכוונות בנוסח התפלה דנ״א ע״ב. והב״ד לעיל סי׳ מ״ח יעו״ש. וכ״ה בסידור הרש״ש ז״ל ועיין מ״ש מור״ם שם סי׳ רט״ו בהגהה שאין עונים אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים וכו׳ יעו״ש. וע״כ כתבתי זאת אע״ג דבל״ה אנן קיי״ל כדברי מרן ז״ל מפני שיש אשכנזים הולכים ע״פ דברי האר״י זלה״ה ודו״ק:

ז ז) **[סעיף ד׳] צריך ליזהר מלהפסיק בדיבור וכו׳** לפי דב״ש הוי ברכה שלפני פסוקי דזמרה וישתבח הוי ברכה אחרונה. טור. מ״א סק״ג. ר״ז אות ד׳. ועיין לקמן ריש סי׳ נ״ד ואפי׳ בלשון הקדש אסור להפסיק בדיבור. וכן בכל מקום שאסור להפסיק אסור אפי׳ בלשון הקודש. מ״א ריש סי׳ ס״ו. סידור בי״ע אות ה׳. קיצור ש״ע סי׳ י״ד אות א׳. ועיין לקמן אות ט״ו ובסי׳ ס״א אות א׳ ולעיל סי׳ כ״ה אות ג״ץ. ואם עבר והפסיק בדיבור בין ב״ש לפסקד״ז או באמצע פסקד״ז א״צ לחזור ולברך ברכת ב״ש כ״מ מדברי מרן ז״ל שכתב צריך ליזהר וכו׳ משמע דאינו אלא זהירות בעלמא אבל לא שצריך לחזור הברכה אם הפסיק ול״ד לברכת המצות והנהנין דהתם תיקנו הברכה בשביל המצוה או ההנאה ההיא אבל הכא לא תיקנוהו בשביל הזמירות אלא תיקנוהו ע״פ פתקא דנפל מן שמיא רק שקבעוהו קודם הזמירות ודו״ק. ודלא כמ״ש זכור ליצחק הררי סי׳ ז׳ וסי׳ ח׳:

ח ח) **שם** צריך ליזהר מלהפסיק וכו׳. כתב הרד״א שהר״ם כשהיה צריך להפסיק בין ב״ש לישתבח היה אומר קודם שידבר אלו הפסוקים ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל לה׳. וברוך ה׳ לעולם אמן ואמן. וברוך ה׳ מציון. וברוך ה׳ אלהים אלהי ישראל. וברוך שם כבודו לעולם וכו׳. וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק היה אומר גם אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה עכ״ל. ב״י ב״ח. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ד. א״ר אות ד׳. עט״ז. סו״ב אות ג׳ ר״ז אות ה׳. ש״ץ דס״ז ע״ג. וכתב כנה״ג בהגב״י וז״ל זו קולא יתירא לדעתי בא וראה שלא כתבוהו הפוסקים. הגהה כ״י עכ״ל. והביאו א״ר שם וש״ץ שם. וכתב א״ר שם וז״ל נראה שהבין דמותר להפסיק כשאומרים כן אף בדבר הרשות אפילו שלא מפני היראה או כבוד. ולא נהירא דמיירי בענין דמותר להפסיק ואפ״ה אומרים הפסוקים. וכ״מ בלבוש ול״ח עכ״ל יעו״ש, וכ״כ סו״ב שם. פרמ״ג במש״ז אות ב׳. מאמ״ר אות ג׳. ש״ץ שם שע״ת אות ג׳. וכשמפסיק לקדיש וקדושה וכיוצא שמותר להפסיק א״צ שיאמר אלו הפסוקים דלא חמיר מק״ש וברכותיה. וכן המנהג פשוט בינינו. מאמ״ר שם. ש״ץ שם, שע״ת שם:

ט ט) **שם** צריך ליזהר מלהפסיק וכו׳. כתב סו״ב שם בשם המדרש וז״ל א״ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי לאליהו ז״ל ועמו ארבעת אלפים גמלים טעונים א״ל מה אלו טעונים א״ל אף וחימה לעשות נקמה באף וחימה למי שמספר בין קדוש לברוך. בין ברכה לברכה. בין פרק לפרק. בין אמן יהא שמיה רבה ליתברך בין גאולה לתפלה. ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר ולא אותי קראת יעקב עכ״ל. וכ״כ ש״ץ דס״ז ע״ב. ועיין בב״י סי׳ נ״ו ובאחרונים שם שהביאו גם כן המדרש הזה יעו״ש:

י י) **שם** צריך ליזהר מלהפסיק וכו׳. ובין ישתבח ליוצר אסור להפסיק כמ״ש בסי׳ נ״ד סעי׳ ג׳. מ״א סק״ג. ר״ז אות ד׳:

יא יא) **שם** צריך ליזהר מלהפסיק בדיבור משיתחיל בברוך שאמר וכו׳ אבל אחר ברכת ברוך שאמר מותר לענות אמן של אחר ברכות כמש״ל סעי׳ ב׳. וכן בין פסוקי דזמרה מותר לענות אמן של אחר ברכות כמ״ש בשער הכונות דף א׳ ע״ג שהאר״י ז״ל היה עונה אמן באמצע הזמירות אחר המברכים י״ח ברכות של ברכת השחר יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער הברכות פ״א. וכ״כ מ״א סק״ג בשם הכונות. וכתב שם המ״א וז״ל ונ״ל דאפי׳ באמצע הברכה מותר לענות אמן כיון שלא הוזכרה בגמרא עכ״ל. מיהו הברכ״י אות א׳ ואות ד׳ הוכיח דנתקנה קודם התלמוד יעו״ש. וכ״כ אנן לעיל אות א׳ בשם תולעת יעקב דאנשי כנה״ג תיקנוה יעו״ש ועיין פרמ״ג בא״א אות ג׳ דס״ל דיכול לענות אמן של אחר הברכות באמצע ברוך שאמר יעו״ש. וכ״כ ר״ז אות ה׳. אמנם החיד״א בקש״ג סי׳ ז׳ אות כ״ט ואות ל׳ כתב דמדברי האר״י ז״ל משמע דבאמצע ברוך שאמר לא יענה אמן ונראה דכוונת הרב ז״ל הוא על אמן דברכות דלא יענה באמצע. דב״ש נתקן קודם התלמוד. אבל יוכל לענות קדושה וברכו וקדיש מידי דהוה אק״ש וברכותיה דעונה באמצע הפרק וכמ״ש בש״ץ דס״ז ע״ב עכ״ד. וכ״כ הזכ״ל בח״ג אות ב׳ דף ה׳ ע״ב באות כ״ט ואות ל׳. סידור בי״ע בדיני ב״ש אות ט׳ ואות יו״ד וה״ה דיכול לענות חמשה אמנים ראשונים של הקדיש ומודים אבל לא אמנים של על ישראל ויהא שלמא כמו שמפסיקים בק״ש וברכותיה וכמו שנבאר בס״ד בסי׳ ס״ו סעי׳ ג׳ וה״ה לכאן. וכן כתב בן א״ח פ׳ ויגש אות ט׳. ועיין מש״ל סי׳ ה׳ אות ד׳:

יא) וכל זה הוא אם התחיל בברכה שבאמצע ברוך שאמר דהיינו שהתחל לומר ברוך אתה ה׳ אלהינו מ״ה האל אב הרחמן וכו׳ אבל קודם לכן יוכל לענות גם אמן של אחר הברכות אבל לא אמן של על ישראל ויהא שלמא וברוך הוא וברוך שמו כיון שאינם חובה כ״כ אלא מנהגא בעלמא כמ״ש הש״ץ דפ״ה ע״א. וא״כ למה יפסיק בזה בשבח הגדול. הזה. וכשמפסיק לענות קדיש וקדושה וכו׳ בברכה שבאמצע ברוך שאמר וגם אמן של אחר הברכות קודם שהתחיל בברכה שבאמצע ב״ש זה לא חשיב מוסיף על פ״ז תיבות שבברכת ב״ש דאינו חשוב מוסיף אלא א״כ מוסיף איזה שבח בנוסח ברכת ב״ש אבל לא כשעונה אתה דבר שבקדושה שנתחייב לענות מחמת אחרים ואינו נוגע לנוסח ב״ש והוא פשוט. ועיין בן א״ח באות הנז׳ שכתב כשמפסיק לענות לכל דבר שבקדושה בי״א ברוך הראשונים קודם שהתחיל לומר הברכה שבאמצע ברוך שאמר שחוזר ואומר ב״ש מתחילתו עד סופו כדי שיאמר פ״ז תיבות אלו בלתי יתרון תיבה אחרת עמהם יעו״ש. ול״נ דאם חשיב עניית דבר שבקדושה תוספת על פ״ז תיבות אם כן למה התירו הפוס׳ לענות בברכה שבאמצע ב״ש ואם אינו חשוב תוספת גם בי״א ברוך הראשונים לא חשיב וא״כ למה צריך לחזור לאומרו מתחלתו ואדרבה דאם חוזר לאומרו מתחלתו הוי כמוסיף דכיון דאמר מקצת הברוכים וחוזר לאומרם הוי כמוסיף בנוסח הב״ש עצמו שכופל הדברים ועוד שי״ג ברוך אלו יש בהם כוונה כמ״ש בשער הכוונות די״ז ע״ג ואם חוזר לאומרם הוי מוסיף. וגם מ״ש באות הנז׳ והביא ראיה מס׳ כף החיים סי׳ ח״י אות ה׳ לא ידענא מה ראיה יש משם. והרי לך לשונו אם בעודו מברך ברכות השחר בתוך הברכה שמע קדיש או קדושה לא יענה וכו׳ וכן באמצע הברכה שאמר ברוך אתה ה׳ מברוך שאמר לא יענה לקדיש וקדושה ומודים עד אחר שיגמור מלך מהולל בתשבחות עכ״ל. ור״ל כיון דברכת ברוך אתה ה׳ מלך מהולל בתשבחות קצרה לא יפסיק באמצעה וכמש״ל סי׳ ה׳ אות ד׳ יעו״ש ודו״ק:

יב) י״ג ברוכים שיש בברוך שאמר הם כנגד י״ג תיקוני דיקנא כמ״ש בשער הכוונית בדרושי תפלת השחר די״ז ע״ג יעו״ש. פע״ח שער הזמירות פ״ד:

יג) הפסוקים של יהי כבוד ה׳ לעולם וכו׳ שאומרים אחר מזמור לתודה תמצא שהם ח״י פסוקים ובהם ח״י אזכרות הרומזות לח״י עלמין שמקבל חיות ושפע רב מאילנא דחיי וז״ס חי חי הוא יודוך וכו׳ וכל זה להטיל לחקל תפוחין קדישין ולכן באלו הי״ח פסוקים יש קי״ז תיבות וע״ה הרי קל״ח כמנין חקל תפוחין. והשפע בא לו מד׳ הויות וג׳ אהיה. וז׳ שמות אלו הם בגי׳ פותר וע״ה תרפ״ז כמנין ז׳ שמות הנז׳ ויוסף נקרא פותר כנודע ובזה נעשה כתר לחקל תפוחין קדישין כנ״ל. ולזה ס״ת עולה כתר לרמוז כי הוא סוף כל דרגין וזה הכתר הוא מכ״ב אתוון ולכן אומרים תהלה לדוד אחריו מיד בלי הפסק אפילו בשבת שנרמזו בה הכ״ב אתוון ולכן אין להפסיק בין הפסוקים האלו לתהלה לדוד בשום פסוק אחר כלל להיות כי פוגם בכתר הנז׳ ח״ו ולכן תיכף יתחיל לומר אשרי וכו׳ תהלה לדוד וכו׳ שער הכוונות שם ע״ד. פע״ח שם פ״ה, ועיין בס׳ מ״ח בתפלת היצירה פ״ג אות ד׳ שכתב שס״ת הח״י פסוקים הללו עם הח״י פסוקים עצמן הם מספר כת״ר יעו״ש וכ״כ בהגהות וביאורים שבשער הכונות הנד״מ ומ״ש שם בפע״ח נראה שט״ס הוא וצ״ל בס׳ מ״ח:

יד) פסוק והוא רחום יכפר עון יאמר אותו אפי׳ בשבת כמ״ש לעיל סי׳ מ״ח בשם האר״י ז״ל וכ״כ המחב״ר סי׳ רס״ז אות ג׳ יעו״ש. וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ ז׳ אות מ׳. ש״ץ דס״ט ע״א שע״ת אות ג׳ וה״ה מה שאומרים קודם פ׳ התמיד שתרחם עלינו ותמחול לנו את כל חטאתינו וכו׳ וכיוצא בזה בנוסח התפלה אומרים אותו אפילו בשבת ומ״ש בשער הכונות בדרושי ר״ה דף צ׳ ע״א שאין לומר א״מ חטאנו לפניך וכו׳ בשבת הוא מפני שאין זה מתוקן בנוסח התפלה הרגיל בכל יום אבל דבר המתוקן בנוסח התפלה שבכל יום צ״ל והוא פשוט. וכ״כ לקמן סי׳ קל״א או׳ ט״ו וסי׳ רס״ז אות ה׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש:

טו) ה׳ מלך שבפסוקי יהי כבוד א״צ לעמוד דלא כהר״י בסידורו. קש״ג שם אות מ״א. וכ״מ מדברי האר״י ז״ל כמש״ל סי׳ ן׳ אות ח׳ יעו״ש ועיין פתה״ד אות ח׳ ואין להפסיק כלל בין ה׳ מלך ה׳ מלך ה׳ ימלוך לעולם ועד כמו שאין להפסיק בין ה׳ אלהיכם לאמת. א״ר אות ד׳ בשם פסקי תו׳ ור״ל כמו שאין להפסיק בין תיבות ה׳ אלהיכם לתיבת אמת כמ״ש לקמן סי׳ ס״ו כך אין להפסיק בין תיבת ה׳ לתיבת מלך או לתיבת מלך או לתיבת ימלוך משום דמשתנה הענין והוי כמזכיר ה׳ לבטלה אבל בין תיבות ה׳ מלך לתיבות ה׳ מלך וכו׳ פשיטא דיכול לענות קדיש או קדושה או אמן כמו שאר הפסוקים של יהי כבוד וכו׳ כיון שאין משתנה הענין ולא הוי כמזכיר ה׳ לבטלה דהא אמר ה׳ מלך וה״ה בכ״מ שמזכיר את השם אסור להפסיק בין תיבת ה׳ לתיבה שלפניו או לתיבה שלאחריו היכא שמשתנה הענין דהוי כמוציא ש״ש לבטלה וכן כשהשם ריש פסוק אסור להפסיק אחר תיבת ה׳ עד שיאמר איזה תיבות אחר תיבת ה׳ בענין שלא ישתנה הענין והוי כמוציא ש״ש לבטלה ודו״ק:

טז) שם בהגהה. ואפילו לצורך מצוה אין לדבר בין ב״ש לישתבח. וכ״כ האחרונים. סו״ב במקו״ח אות ב׳ ש״ץ דס״ז ע״ב. קש״ג סי׳ ז׳ אות ל״א. סידור בי״ע אות א׳. ר״ז אות ד׳. ואפילו בשתיקה אין להפסיק. קש״ג שם. סידור בי״ע אות ב׳. ועיין לעיל אות ו׳:

יז **טוב) לא** ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו תוך פסוקי דזמרה ואפילו בין מזמור למזמור כמו שהדין בק״ש. סידור בי״ע אות ג׳.

יח **חי) לצורך** רצוה מותר להפסיק ברמיזה תוך פסוקי דזמרה אפילו בתוך המזמור דלא עדיף מק״ש דמותר להפסיק ברמיזה לצורך מצוה בפרשה שניה לפי רוב הפוסקים ז״ל. ובפסוקי דזמרה כ״ע יודו דמותר לצורך מצוה להפסיק ברמיזה. סידור בי״ע אות ד׳:

יט **יט) אם** הפסיק ושהה כדי לגמור את כולה עיין לקמן סי׳ ס״ה יסי׳ ע״ח וכדינו שם דינו כאן. פר״ח אות ד׳. שתילי זיתים אות ה׳ ועיין בדברינו לקמן סי׳ ג״ן אות י״א:

כ **ך) אלו** שמפסיקים בפיוטים ביו״ט ובשבוע הבן וכיוצא ראוי לגעור בהם והם חוטאים ומחטיאים את הרבים ועוברים אלפני עור שבסיבת אריכותם מפסיקין הקהל ומדברים זה את זה מילי דעלמא ואל׳ הוה בין ישתבח ליוצר החרשתי אבל בין ב״ש לישתבח שהם ברכות שנתקנו אחת קודם המזמורים ואחת לאחר המזמורים כל המפסיק וכל מי שבידו למחות ואינו מוחה עתידין ליתן את הדין וכדלקמן סי׳ ס״ח. פר״ח שם. ועיין לקמן סי׳ ד״ן סעי׳ ג׳. וכתב בשל״ה אפי׳ בשבועות שנוהגין להביא לכל א׳ מיני עשבים להריח בהם לכבוד מתן תורה צריכין ליזהר שלא לברך עליהם ולא יריחו עד אחר העמידה כדי שלא יפסיקו. וכל מי שמפסיק ודובר דבר גורם רעה לעצמו ונקרא נרגן מפריד אלו״פ. סו״ב אות ד׳ ועיין לקמן סי׳ תצ״ד אות נ״ז:

כא **כא) כל** אמן יכול לענות באמצע פסוקי דזמרה. אחרונים. קש״ג הי׳ ז׳ אות ל״ד. סידור בי״ע אות ח׳ וכ״ש עניית קדיש וקדושה וברכו ומודים דאפי׳ באמצע ברכת ב״ש עונה כמש״ל אות יו״ד. וכ״כ סידור בי״ע שם:

כב **כב) דוקא** אמן יכול לענות על כל ברכה אבל ברוך הוא וברך שמו לא יענה תוך פסוקי דזמרה. מהר״י אזולאי ז״ל בספר טוב עין בשם האחרונים. סידור בי״ע אות ט׳. ר״ז סי׳ קכ״ד אות ח׳, וכ״כ ח״א כלל ך׳ אות ג׳. קיצור ש״ע סי׳ י״ד אות א׳. וה״ה אמן של על ישראל ויהא שלמא ועושה שלום לא יענה כמש״ל אות יו״ד:

כג **כג) הקורא** ק״ש ושמע קול רעמים כתב המ״א סי׳ ס״ו סק״ה דיפסיק ויברך. וכ״כ ח״א באות הנז״ל. ר״ז שם אות ד׳. אבל הרב בכור שור דק״ט ע״א חלק על המ״א בטוב טעם ודעת יעו״ש. והביאו המחב״ר שם אות ג׳. סידור בי״ע אות יו״ד. וכתב דה״ה בפסוקי דזמרה אין להפסיק לברך ברכת רעמים ועיין לקמן סי׳ ס״ו אות ט״ז:

כד **כד) מב״ש** לא יפסיק אפי׳ לקרות פסוק שמע ישראל עם הציבור אלא יאמר התיבות שאומר בשעה שהציבור אומרים פסוק שמע ישראל בניגון הציבור שיהא נראה כאלו קורא עמהם. ש״ע סי׳ ס״ה סעי׳ ב׳. ודלא כב״ח וט״ז. קש״ג סי׳ ז׳ אות ל״ב סידור בי״ע אות י״א וכתב וכן עיקר. ועיין בדברינו לקמן סי׳ ס״ה אות ו׳:

כה **כה) כהן** שקראוהו לעלות לתורה ולנ״כ עולה וקורא ונושא כפיו. סידור הרב יעב״ץ ז״ל. קש״ג סי׳ ז׳ או׳ ל״ד. סידור בי״ע או׳ י״ד ואות י״ז:

כו **כו) ולקרותו** לכתחלה לעלות לס״ת כשהוא בפסוקי דזמרה כתב המ״א בסי׳ קל״ה סק״ו אפשר דשרי. והביאו סידור בי״ע אות ט״ו. וכתב וז״ל ולי נראה דהם הוא כה ואין כהן אחר בביה״כ מבלעדו מותר לקרותו לכהן לס״ת אפי׳ לכתחלה. וכן אם הוא לוי. אבל אם הוא ישראל יש להחמיר שלא לקרותו לכתחלה עכ״ל. וכ״כ פרמ״ג בא״א סי׳ קל״ה אות ו׳. יראה באין כהן אחר מיירי. וכ״כ שערי אפרים שער א׳ אות א׳. וכתב שם וטוב שלא יפסיק באמצע פסוק או ענין ממש יעו״ש:

כז **כז) ואע״ג** שעולה לס״ת מ״מ ישתוק ולא יקרא עם החזן כלל וכ״ש שלא יפסיק לומר לחזן שיאמר מי שבירך וכמ״ש מ״א בסי׳ ס״ו סק״ח לענין ק״ש וה״ה בפסוקי דזמרה. וכ״כ בי״ע אות י״ז. ודלא כמ״ש שם השע״א שיקרא עם הקורא בלחש. ועיין לקמן סי׳ ס״ו אות כ״ד:

כח **כח) אם** הוצרך לנקביו תוך פסוקי דזמרה וחזר יטול ידיו ואין לברך אשר יצר עד אחר ישתבח כיון שיש שהות דיכול לברך עד חצי שעה כמש״ל סי׳ ז׳ אות ז׳ ואות ח׳. ועיין ח״א כלל ך אות ג׳ ובסי׳ ג״ן סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד אות ז׳.

כט **כט) [סעיף ה׳] בין המזמורים האלו וכו׳** וה״ה נמי באמצע ב״ש דשואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד דלא עדיף מק״ש וברכותיה כמש״ל ריש סי׳ ס״ו. מט״י אות א׳ יעו״ש. והיינו בפנים חדשות אם לא ישאל יבא לידי שנאה. ובבה״כ שאין אנו שואלין בשלום חלילה להשיב ולשאול אפי׳ בד״ת לא בין הפרקים ולא בברכותיה ולא בפסוקי דזמרה. כך מצאתי בהגהות מרדכי שנדפס בקראקא. כנה״ג בהגה״ט סי׳ ס״ו. מ״א שם סק״א. א״ר שם אות ב׳. סו״ב שם אות ב׳ מ״א כלל ך׳ אות ו׳ סידור בי״ע אות ז׳ ועיד עיין לקמן בדברינו לסי׳ ס״ו אות ג׳ בס״ד:

ל ל) [סעיף ו'] צריך להפסיק בין אלילים וכו' גם בין כי לכל יש פסוק ולכן הכף דגושה. ובין העמים לאלילים. ובין שמים לעשה צריך ג"כ להפסיק שלא תבלע המ"ם. של"ה. מ"א סק"ה. י"א בהגה"ט. וכן צריך להתיז כי לעולם חסדו דלא יהיה נראה כאומר כלעולם חסדו. וכן צריך להתיז סמך של חסדו שלא יראה כאומר חזדו בזיין. שכנה"ג בהגב"י סי' ן' אות א'. י"א שם ע"ז הסי':

לא לא) [סעיף ז'] צריך לכוין בפסוק פותח את ידיך וכו' בטור כתב וצריך לכוין בתהלה לדוד דא"ר אלעזר כל האומר תהלה לדוד בכל יום ג"פ מובטח לו שהוא בן עוה"ב, ויותר יכוין בפסוק פותח את ידיך שעיקר מה שקבעוהו לומר בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שמשגיח על בריותיו ומפרנסן עכ"ל. והא שכתב הטור שעיקר מה שקבעוהו וכו' מפני שבגמרא ברכות דף ד' ע"ב נתנה טעם אחר ג"כ משום דאתיא באל"ף בי"ת. וכתב ה"ר יונה בפרק אין עומדין דכיון דעיקר אמירתו הוא מפני זה הפסוק אומרים הגאונים שצריך לכוין באמירת, ואם לא כיון צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת. ונראה שאעפ"י שלא כיון בכולו כיון שכיון בפסוק פותח את ידיך סגי. וכתוב בס' אוהל מועד האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב פי' שמצוה זו מכרעת אבל משום מצוה זו בלבד איני בן העוה"ב עכ"ל ב"י. ועיין מ"א סי' א' סק"ז שכתב בשם הבחיי פ' צו דמ"ש כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב אין די באמירה אלא בביאור הפרשה ויכיר נפלאות ה'. וכתב שם המחח"ש דהכונה שע"י האמירה בכונת הלב יכיר קצת מחסדי הבורא וקצת מגדולתו ועי"ז יהיה חרד על דבר ה' וישמור עצמו מן החטא. ואם עון בידו ירחיקהו וישוב בתשובה שלימה ועי"ז יזכה לעוה"ב.

לב לב) שם ואם לא כיון צריך לחזור ולאומרו וכו'. ואע"ג דהאידנא אין חוזרים בשביל חסרון כוונה כמ"ש בסי' ק"א הכא דאינו אלא פסוק א' חוזר דיכול לכוין. מ"א סק"ו. סו"ב אות ה. ר"ז אות ח'. ועוד נראה דהתם הוא הטעה דשמא גם בחזרה לא יכוין וה"ל פ"ב ברכה לבטלה משא"כ הכא. סו"ב שם. פרמ"ג א"א אות ו' (ומ"ש פתחי עולם אות י"ב בשם א"א במחכ"ת היא שגיאה כאשר יראה המעיין ודו"ק) וכן כתב הברכ"י אות ה' דמשמע מדברי מרן ז"ל דדוקא פסוק פותח את ידיך צריך לחזור ולאומרו וכו' וכן מוכח מדברי רבינו יונה וכן עיקר ודלא כהרב הלבוש שכתב דיחזור כל המזמור עכ"ד. וכ"כ בספרו קש"ג סי' ז' אות מ"ב. ש"ך דס"ט ע"ב. סידור בי"ע אות ג':

לג לג) שם צריך לחזור ולאומרו וכו' הרב ברכת הזבח בספר תפארת שמואל דף מ"ב כתב דלהכי תיקנו לאומרו ג"פ דאי אפשר שלא יכוין פעם אחת כדי שיזכה לעוה"ב. וכ"כ באו"ח דכ"א ע"א, ברכ"י שם. ובשיו"ב אות ג' כתב וז"ל תהלה לדוד פעם אחת צריך לאומרו אלא דחכמים אחרונים התקינו לאומרו בפסוקי דזמרה ובסדרא ובמנחה שמא יפשעו בפעם או בשתים ותשאר אחת בידם מפני שאינו חייב לומר ג"פ וראיה שבת דאין בה סדרא ואין בה תהלה לדוד אלא ב' פעמים ואף בקדושה דסדרא בשתי ישיבות אומרים תהלה לדוד בבית רבינו שבבבל אין אומרים וסומכין לומר שבת תוכיח שאין אומרים אלא ב"פ, סדר רב עמרם גאון כ"י. והאידנא כ"ע אמרי ליה ג"פ גם בשבת עכ"ל. ועיין מאמר אות ד' שכתב דגרסתם בגמרא לא היה ג"פ ביום כ"א כל האומר תהלה לדוד בכל יום וכו' יעו"ש. וא"כ לפ"ז מי ששכח ולא כיון בפסוק פותח א"י שבתהלה לדוד שאומרים אחר ב"ש ולה נזכר עד אחר שאמר אחריו פסוקים אחרם א"צ לחזור לאומרו כיון שיש לו תשלומין לכוין בתהלה לדוד שאומרים אחר העמידה ולמה ליה להפסיק ולאומרו במקומות אחרים אשר אינם מקומו אבל אם שכח לכוין בפסוק פותח את ידיך אשר אחר העמידה יחזור לאומרו בכל מקוה שנזכר כי שם לא יש דין הפסק:

לד לד) שם ואם לא כיון צריך לחזור וכו'. ועיקר הכוונה הוא שיבין פי' המילות שהקב"ה משגיח על בריותיו ומפרנסן כמש"ל באות ל'. וכן כל מקום שנזכר כוונה בדברי הפשטנים הוא פי' המילות שיבין מה שהוא אומר כמ"ש ח"א כלל י"ח אות ב'. אבל לא שמות וכוונות כי אין אתנו יודע בזאת ואפילו הלומדים בכתבי האר"י ז"ל לא יעשו זאת כי אפשר יקצצו בנטיעות אם לא עד אשר ילמדו מפי סופרים וספרים וכולי האי ואולי אם יבינו הענין ושב וא"ת עדיף אכן יזהרו מאד בפי' המלות ולא יחסרו תיבות ואותיות ובפרט בשעת אזכרת השמות כי ה' יראה ללבבות. ומיהו בפהוק פותח את ידיך יש לכוין כוונה פשטית שר"ת של 'פות'ח 'את 'ידי'ך פא"י ס"ת חת"ך ומשביע גי' חת"ך. ועיין בשער הכוונות. ולמודעי אני צריך הלומדים בכתבי האר"י ז"ל ומכוונים בהידור הרש"ש ז"ל כוונות הברכות והתפלות שקודם כל יזהרו לכוין בפי' המילות ואזכרת השמות ע"פ הפשט וגם בהברת המילות שלא יחסר מהם שום אות ואח"כ תבא עליהם הכוונה וצריך ליזהר בזה הרבה מאוד וגם לפנות לבם מכל מחשבה בעת התפלה שאם ככה לא יעשו אפשר שח"ו טורפים להם תפלתם לפניהם ואומרים עליהם לאמר איך עד הפשט לא הגיעו ועושים להם כוונים ר"ל והחי יתן אל לבו:

לה לה) שם הגהה. ואומרים פסוק ואנחנו נברך יה וכו' והטעם כתב הטור בשם רב עמרם כדי לשלשולי הלליה בתר הללויה. דכולהו פרשיות עד כל הנשמה תהלל יה אתינהו סוף פרקא הללויה. וריש פרקא הללויה. דהללויה דבתר תהלת ה' ידבר פי ריש פרקא הוא. משו"ה מוסיפין ואנחנו נברך יה עכ"ל. והב"ד ט"ז סק"ג. וב"י בשם הכלבו כתב הטעם לפי שאחז"ל כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב לפיכך אחר שאמרנו

תהלה לדוד אנו אומרים ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם כלומר שנזכה לאומרו לעוה"ב יעו"ש. ונ"מ בין הטעמים דלטעם ר"ע א"צ לאומרו כ"א בתהלה לדוד שבתוך ברכת ב"ש אבל אחר העמידה ובמנחה א"צ לאומרו כיון דלא שייך טעם כדי לשלשל הללויה וכו' אבל לטעם שכתב הכלבו צריך לאומרו בכל הג"פ ביום שאומרים תהלה לדוד וכן המנהג כמ"ש הכלבו. מ"א סק"ז ומחה"ש. וכן כתב מהרח"ו ז"ל בשער הכוו' דף י"ח ע"ב שהאר"י ז"ל היה נוהג לאומרו בכל פעם מג' זמנים הנז':

לו **לו) כתוב** בתשב"ץ למהר"ם סי' רנ"ו. באשרי לא יש ו' בח' וק' חק גי' גיהנם כל האומרו ג"פ בכל יום אינו רואה פני גיהגם עכ"ל. ברכ"י בשיו"ב אות ב' ור"ל דבכל פסוקי תהלה לדוד יש וא"ו מתחיל באמצע פסוק. חוץ מפסוק אות ח' ואות ק' שלא יש וא"ו באמצע פסוק וכמ"ש השי"וב שם בשם מהר"ר מרדכי כיעו"ש:

לז **לז) שם** בהגהה. וכופלין פסוק כל הנשמה וכו' וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד. וגם יאמר אותו פעם ג' בלשון תרגום ה' מלכותיה קאים וכו' וגם יאמר כי בא סוס פרעה וכו' ובני ישראל הלכו וכו' כי לה המלוכה וכו' ועלו מושיעים וכו' והיה ה' למלך על כל וכו' ישתבח שמך ולא יאמר פסוק שמע ישראל וכו' קודם ישתבח. שער הכוונות דל"א ע"ב והב"ד לעיל סי' מ"ח יעו"ש. וכ"כ האחרונים:

לח **לח) יזהר** לומר מי כמוך נאדר בקדש בכף דגישה שאם לא כן נמצא מחרף כאומר ה' מיכה ומיכה הוא האיש שגנב השם ועשה העגל שנאמר ועבר בים צרה ואין להקשות מפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שהוא רפוי שזה לא נאמר על הים ואין להזכיר עליו מיכה. וכן יקרא ידמו כאבן הכף דגושה שלא יהא נראה כאומר ידמוך אבן וכן עם זו גאלת הגימ"ל דגושה שאם יהיה רפויה נראה כאומר לשון מגואל ונמצא מחרף ב"מ. ב"י בשם או"ח. מ"א סק"ז, א"ר אות ז', וכ"כ האחרונים, וכן כי גאה גאה דגושים, מטה משה דיני הנהגת ב"ה סי' נ"ו שכנה"ג בהגב"י אות י"ב, ש"ץ דף ע' ע"ג:

לט **טל) מ"כ** שצריך להפסיק מעט בין במים ובין אדירים. כי טעם טפחה תחת במים וסוף פסוק תחת באדירים כי תיבת אדירים לא קאי על במים אלא על המצריים כמ"ש במנחות דנ"ג ע"א יבא אדיר זה הקב"ה דכתיב אדיר במרום ה'. ויפרע לאדירים אלו ישראל דכתיב ואדירי כל חפצי בם. מאדירים אלו מצרים דכתיב צללו כעופרת במים אדירים. באדירים אלו המים דכתיב אדירים משברי ים עכ"ל. הרי מבואר דאדירים דקרא קאי על מצרים. וז"ש במדרש צללו אדירים כעופרת במים. סו"ב אות ד'. ש"ץ דף ע' ע"ג:

מ **מ) שירת** הים צ"ל בכוונה גדולה. וז"ל זוהר בשלח כל ב"נ דאמר שירתא דא בכל יומא ומכוין בה זכי למימרא לעלמא דאתי ולשבחא ביומי דמלכא משיחא בחדוותא דקב"ה דהא אית בה עלמא דעבר ועלמא דאתי ויומא דמלכא משיחא. ותלי עליה כל אינון תושבחין אחרנין דקאמרי עלאי ותתאי. לאמר בהאי זימנא. לאמר בארעא קדישא דשארו ישראל. לאמר בגלותא. לאמר בפורקנא דילהון דישראל. לאמר בעלמא דאתי ע"כ. פר"ח סי' ג"ן אות א'. סו"ב אות ד'. וכ"כ ש"ץ דף ע' ע"א. צפורן שמיר סי' ב' אות כ"ד:

מא **מא) עוד** כתב שם הסו"ב בשם המדרש שמי שאומר אותה בכל יום בשמחה רבה ובדקדוק התיבות ובטעמים ומכוין כאילו הוא בעצמו יוצא ממצרים ועובר הים והקב"ה מצילו מוחלין לו עונותיו. וז"ש ויאמרו לאמר ר"ל שצונו לאמר אותה בכל יום יעו"ש עכ"ל. וכ"כ צפורן שמיר שם:

מב **מב) שם** בהגה. ונהגו לעמוד כשאומרים ברוך שאמר ויברך דוד וישתבח. ואפילו המתפלל ביחיד צריך לעמוד בשעת אמירת ב"ש. ב"ח סי' ב"ג, שכנה"ג בהגה"ט, בזה הסי' אות א'. ע"א בזה הסי' אות א'. וכן מוכח ממש"ל אות א' יעו"ש. אבל באמירת ישתבח א"צ היחיד לעמוד. ומה שהש"ץ עומד באמירת ישתבח הוא כדי לומר קדיש אחריו. ב"ח שם. שכנה"ג שם. והביאו מ"א סי' נ"ג סק"א וכן משמע מדברי האר"י ז"ל שלא זכר שצריך לעמוד באמירת ישתבח. וכ"כ החס"ל בסי' נ"ג אות א' דהצבור אין להם לעמוד בו שסודו מיושב. וכ"כ עיקרי הד"ט בא"ח סי' ד' אות ט"ו בשם אהל יעקב סי' ע"ג. וכ"מ מדברי מרן ז"ל בש"ע סי' נ"ג סעי' א'. וכ"כ הט"ז שם בסק"א דכן כוונת הטור וש"ע יעו"ש. וכ"כ עו"ת שם אות א'. וכ"כ יפה ללב שם אות א'. וכתב שכן מנהג באזמיר יע"א יעו"ש. וכן המנהג פשוט בינינו שאין עומדים באמירת ישתבח. ועיין עוד לקמן סי' ג"ן אות א':

מג **מג) שם** בהגה, ונהגו לעמוד כשאומרים ב"ש ויברך דוד וכו' וכ"כ האר"י ז"ל בשער הכוונות בענין תפלת השחר די"ח ע"ג וז"ל צריך לקום מעומד מן ויברך דיד וכו' עד אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם וכו' ועד בכלל להיות כי שם אהיה רמוז בר"ת אתה הוא ה' האלהים וכו' וכל אהיה הוא בכתר ולכן צריך לקום מעומד עד סוף ארבעה תיבות הנז' בלבד עכ"ל. פרע"ח שער הזמירות פ"ו. מ"א סק"ט. יד אהרן בהגה"ט א"ר אות ט' ש"ץ דף ס"ט ע"ד. קש"ג סי' ז' אות מ"ג. סידור בי"ע אות א'. וכ"כ לעיל סי' מ"ח בשם האר"י ז"ל יעו"ש:

מד **מד) לכשיגיע** ואתה מושל בכל יתן ב' פרוטות ליד הגבאי ביחד, ואח"כ יתן עוד ביד הגבאי פרוטה שלישית שער הכוו' שם, פרע"ח שם. ש"ץ דף ע' ע"א. קש"ג שם. בי"ע שם. ועיין לקמן בש"ע סוף ס' צ"ב וביו"ד סי' רמ"ט סעי' יו"ד. ויש נוהגין ליתן פרוטה לצדקה קודם שנכנסין לביה"כ כדי לקיים

הפסוק כפשוטו ואני בצדק אחזה פניך דהיינו בהכ״נ שהשכינה שם. ובכל עת שנותן צדקה תהיה מעומד כמבואר בש׳ הכוו׳ שם ופרע״ח שם. ויש נוהגין ליתן ג׳ פרוטות קודם הכנסם לבה״כנ בין בשחרית בין במנחה ועושין כוונה הנז׳ שנותן ב׳ פרוטות ואח״כ פרוטה א׳ ועיין בש׳ הכוו׳ דרוש ב׳ דתחלת המנחה דנ״ב ע״א שכתב גם קודם תפלת המנחה היה נוהג האר״י ז״ל ליתן ג׳ פרוטות לצדקה יעו״ש. ואם רצונך לידע הכוונה של הצדקה עיין בש׳ הכוונות שם ופרע״ח שם ושער המצות ושער הפסוקים פ׳ ראה ושער רוה״ק דף מ״א ע״ב יחוד ד׳:

מה מה) צריך לכווין מי שנותן צדקה כדי ליחד שם הויה בזה האופן, כי הפרוטה שנותן לעני היא בסוד י׳ של הויה. וחמש אצבעות הנותן הרי ה׳ של הויה. וקנה ידו סוד הוא״ו של הויה. וחמש אצבעות העני של מקבל הרי ה׳ אחרונה של הויה. שער הפסוקים שם. מורה באצבע סי׳ א׳ אות י״ב. ואם אינו מוצא עני או גבאי קודם שנכנס לביה״כ או בשעת אמירת ואתה מושל בכל כדי לעשות היחוד הנז׳ יכון שידו השמאלית היא תהיה תחת הגבאי ויתן הצדקה מידו הימנית לידו השמאלית ויעשה היחוד הנז׳ ושמעתי שכך היו עושין אנשי מעשה. וכן מי שאין לו פרוטות כדי ליתן לצדקה ואין יכולת בידו ליתן איסרין לא ימנע בשביל זה מליתן אלא יתפוס האיסר בידו הימנית ויאמר הריני נותן ב׳ פרוטות מאיסר זו לצדקה ויתן האיסר לידו השמלית ויעשה היחוד הנז׳ ואח״כ יחזור ויקח האיסר בידו הימנית ויאמר הריני נותן פרוטה מאיסר זו לצדקה ויתן האיסר לידו השמאלית ויעשה יחוד הנז׳ ואם הוא בויברך דוד שאינו יכול להפסיק יאמר זה במחשבה לבד שתחלה יכוין לתת ב׳ פרוטות מאיסר זה לצדקה ויניח האיסר ביד שמאל ויכוין ליחוד הנז׳ ואת״כ יחזור ויקח האיסר בידו הימנית ויכוין שנותן עוד מאיסר זה פרוטה אחת לצדקה ונותן ליד שמאל. ויכיון ג״כ ליחוד הנז׳ וכן יעשה יום או יומים כמנין הפרוטות שיש באיסר ואח״כ יתן האיסר לעני ועיין עוד מזה לקמן סי׳ קל״ב סוף או׳ ו׳:

מו מו) [סעיף ח׳] אין אומרים הזמירות במרוצה וכו׳ יתעורר מאד ביראה ואהבה והכנעה ושמחה לומר כל הזמירות ובפרט ה׳ מלך ויזהר שלא לבלוע התיבות או האותיות ובפרט האזכרות וידע נאמנה כי בכל אות ואות יש סודות נוראות להפליא ודי לנו צע״ר בנגע כי לא אתנו יודע עד מה בסדר עליית העולמות והיחוד העליון ע״פ מדותיו ותכסנו כלימתנו ולפחות נזהר לומר התיבות במספרם כמשפט ולהבין פשטן ביראת ה׳ ולידע דרך כלל כי הכל סודות עמוקים ולצורך היחוד, צפורן שמיר סי׳ ב׳ אות טו״ב. ועיין מש״ל סי׳ ה׳ אות א״ב וסי׳ מ״ח אות א׳ בד״ה ודע הקדמה וכו׳ ועוד עיין שער הכוו׳ בענין תפה״ש דף י״ח ופרע״ח שער הזמירות;

מז מז) אותם הקוראים פסוקי דזמרה בקול רם ונעים זמר ואינם יודעים הפסוקים ואומרים בטעות תפלותם וזמירותם מתקבל כריח נחוח. גם הקב״ה שמח עליו ועל זה נאמר ודגלו עלי האבה. ס״ח סי׳ י״ח, כנה״ג בהגב״י, סידור בי״ע אות כ״ג. ועיין מש״ל סי׳ מ״ט אות ט׳:

מח מח) [סעיף ט׳] מזמור לתודה וכו׳ כתב יד אהרן סי׳ א׳ בהגה״ט בשם מהר״י סרוג ז״ל דיש לומר מזמור לתודה מעומד. אמנם מולרח״ו ז״ל כתב בשער הכוונות בשם האר״י ז״ל דיאמר מזמור לתודה מיושב יעו״ש. והב״ד לעיל סי׳ מ״ח אות א׳ בד״ה ברוך שאמר וכו׳. וכ״כ ש״ץ דס״ח ע״ב קש״ג סי׳ ז׳ אות ל״ח. שע״ת אות ט׳, כף החיים סי׳ י״ב אות ח״י ודלא כמ״ש סידור בי״ע אות ג׳ דטוב ונכון לאומרו מעומד דכיון דהסכמת האר״י ז״ל לאומרו מיושב לא לא יש עוד טוב ונכון לאומרו מעומד אלא מיושב:

מט מט) שם הגהה. ואין אומרים מזמור לתודה בשבת ויו״ט. אלא אומרים אחר ב״ש מזמור שיר ליום השבת ומזמור ה׳ מלך גאות לבש וכו׳ וביו״ט מתחילין טוב להודות לה׳ וכו׳ ואחר ה׳ מלך גאות לבש וכו׳ אומרים פסוקים של יהי כבוד ה׳ וכו׳. ב״י בשם או״ח. מיהו הפר״ח אות ט׳ כתב מאן דמתחיל ממזמור שיר ליום השבת ביו״ט לא משתבש ושפיר קעביד עכ״ד. והטעם נ״ל משום דגם היו״ט נקרא שבת כמ״ש בפ׳ אמור וספרתם לכם ממחרת השבת וכו׳ וכן ביום הראשון שבתון וכו׳ וכן ר״ה נקרא שבת כמש״ה באחד לחדש יהיה לכם שבתון וכו׳ וכן יוה״כ נקרא שבת כמש״ה שבת שבתון הוא לכם ועניתם וכו׳ אח״כ ראיתי בל״ח פ׳ אין עומדין אות ט״ז שכ״כ בשם המגיה על המנהגים אלא שהוא כתב ע״א שאעפ״י שהמזמור הזה נתקן ליום השבת כמ״ש בסוף מסכת תמיד מ״מ יש לומר גם פסוק מזמור וכו׳ ביו״ט וכמו שאומר טוב להודות דסדר שבחות וזמירות הוא אומר יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י אות יו״ד וכתב שכן נוהגין בקושטנדינ״א לומר גם פסוק מזמור שיר ביו״ט מטעמים הנז׳ יעו״ש. וכ״כ עו״ת אות ב׳ א״ר אות י״ב. ש״ץ דס״ח ע״ג רו״ח אות ג׳ וכן מנהג בית אל יכב״ץ כמ״ש רב האג״ן בהקדמת ס׳ דב״ש והב״ד כף החיים סי׳ י״ב אות ך׳ ועוד עיין לקמן סי׳ תפ״ח או׳ ב׳

נ נ) שם בהגהה, ואין אומרים מזמור לתודה בשבת ויו״ט. וכן המנהג בספרד זולת ביו״ט של ראש השנה. והטעם מפני שכתוב בו הריעו לה׳ כל הארץ. ויש מקומות שנהגו ג״כ לאומרו ביוה״כ מזה הטעם עצמו. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״י. ש״ץ דס״ח ע״ב. ומנהג בית אל יכב״ץ שאין להוסיף לומר שום מזמור או פיוט בר״ה ויו״כ לא בזמירות ולא בחזרה של תפלת י״ח אלא אומרים הזמירות של שבת דוקא שהם השמים מספרים וכו׳ רננו צדיקים וכו׳

עד ברוך שאמר ואח״כ ב״ש ומזמור שיר ליום השבת וה׳ מלך וכו׳ יהי כבוד וכו׳ הללויה ויוצר ותפלת י״ח. וכן ביו״ט אין אומרים מזמור השייך לאותו יום בתוך המזמורים של קודם ב״ש. ועיין שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳:

נא נא) שם בהגהה. וא״א מזמור לתודה בשבת ויו״ט או בימי פסח שאין תודה קריבה בהם משום חמץ וכו׳ ואינו טעם של עיקר. טור סי׳ רפ״א, וכתב ב״י שם משום דמזמור זה אין אנו אומרים אותו לשם קרבן תודה אלא בשם הודאה עכ״ד. ועיין שכנה״ג בהגב״י אות ח׳ ובאות ט׳ שכת׳ דמנהגינו לאומרו בע״פ ובחוה״מ דפסח עכ״ד. וכ״כ הפר״ח בסי׳ תכ״ט אות ב׳ דבאלו המקומות נהגו לאומרו והב״ד הש״ץ דס״ח ע״ב. זכ״ל בהל׳ פסח סי׳ תכ״ט. וכן מנהג בית אל יכב״ץ לאומרו בע״פ ובחוהמ״פ ובחוה״מ דסוכות כמ״ש רב האג״ץ בהקדמת ס׳ דב״ש והב״ד כף החיים להרח״פ סי׳ י״ב אות י״ט:

נב בנ) שם בהגהה ולא בערב יוה״כ וכו׳ וכן כתב רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד, אמנם הכנה״ג בהגה״ט כתב דמנהגינו לאומרו. וכ״כ הפר״ח בסי׳ תר״ד או׳ ב׳ דהמנהג לאומרו. וכ״כ הש״ץ דס״ח ע״ב. כף החיים שם:

נג גנ) יש אומרים שאין אומרים מזמור לתודה בט״ב וטעות גדול הוא בעיני. רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד. וכתב עליו העו״ת אות ב׳ דדבריו נכונים יעו״ש. וכ״כ הכנה״ג דמנהגינו לאומרו. ש״ץ שם ע״ג. כף החיים שם:

נד דנ) בקהלא קדישא דבירושלם דמתנהגים ע״פ דברי רבינו האר״י ז״ל נוהגים לומר שירת הים אפילו בט״ב לא כמו שנתפשט המנהג לומר שירת האזינו. חס״ל אות י״א:

סימן נב

א א) [סעיף א׳] אם בא לבהכ״נ ומצא ציבור בסוף פסוקי דזמרא וכו׳ ופשוט דכ״ז הוא אינו אלא במקומות שאין מתפללים בציבור אלא תפלה אחת בלבד. אבל במקומות שמתפללים בצבור אחת ושתים וכו׳ צריך לילך להתפלל עם הצבור כדי שלא להפך הסדר שתיקנו חז״ל. וכ״כ הש״ץ דס״ז סוף ע״ד. פתה״ד אות א׳:

ב ב) ודע דבכל סדר התפלה שתיקנו חז״ל יש בהם סודות נעלמים ודברים נפלאים כמ״ש בשער הכוונות ועיין מש״ל סי׳ כ״ה אות כ״ז וסי׳ מ״ח אות א׳ בד״ה ודע הקדמה וכו׳ וע״כ צריך ליזהר מאד לומר כל סדר התפלה על הסדר ולא יחסר מהם שום דבר. וכן הזהיר המגיד למרן ז״ל לבא לביהכ״נ בהשכמה כדי שיוכל להתפלל כסדר ולא בדילוג. כי העושה כן מהפך הצינורות. והב״ד א״ר אות ה׳. סו״ב אות א׳ באה״ט סק״א. וכתב שם הסו״ב שראה הרבה גדולי ישראל שאף שמאחרין לפעמים לבא לבהכ״נ מתפללין כסדר ולא בדילוג. וכ״כ הבאה״ט שם. יפה ללב אות א׳. ועיין פתה״ד שם שהאריך בזה והביא כמה פוסקים שס״ל הכי שאין לדלג יעו״ש וכך דעתי ההדיוט נוטה וע״כ לא הארכתי בזה. ועיין רב פעלים ח״ב סי׳ ד׳ מ״ש לקצר ואין דעתי נותה בזה כידוע ליודעי ח״ן וא״צ להאריך. ועיין מש״ל סי׳ כ״ה אות צ״ה שצריך לדקדק בכל מעשה המצות שיהיו כסדרן וכמשפטן אעפ״י כי אין אתנו יודע רמזיהם וסודותיהם:

ג ג) שם הגהה. ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה׳ קראו וכו׳ זהו למנהג האשכנזים שאומרים הודו לה״ קראו וכו׳ אחר ב״ש כמ״ש הטור אבל אנו אומרים אותו קודם ב״ש כמש״ל סי׳ נ׳ אות ז׳ יעו״ש:

ד ד) שם הגה״ה. אם עוד אין שהות לא יאמר רק ב״ש ותהלה לדוד וישתבח. והטעם כתב ב״י בשם הר״י והרא״ש כיון שעיקר התקנה נראה שלא היתה אלא מפני זה המזמור די לו בזה המזמור כדי שיאמר ק״ש ויתפלל עם הצבור עכ״ל. אמנם בסידור הרש״ש ז״ל כתב לכוין להעלות ז׳ היכלות דיצירה בה׳ הלליויה אשר אחר תהלה לדוד והוא כדי להעלות הרוחין אשר שם אל הבריאה כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש א״ב דתפלה השחר ופרע״ח שער התפלה פ״ה ופ״ו. ועיין ע״ח שער מ״ו פ״ב. ולפ״ז כולם צריכין:

ה ה) שם הגה״ה. ומ״מ יאמר כל הברכות וכו׳ פי׳ לאחר התפלה. ט״ז סק״א. ומסתברא לי שכל הברכות יכול לברך חוץ מברכת המחזיר נשמות שכבר יצא בברכת מחיה מתים. פר״ח. יד אהרן בהגב״י. ח״א כלל ח׳ אות ח׳. ש״ץ דמ״ו ע״ב. קש״ג סי׳ ה׳ אות יו״ד. סידור בי״ע בדיני ברה״ש אות ב׳. חס״ל סי׳ מ״ו אות ז׳. קיצור ש״ע סי׳ ז׳ אות ו׳, בן א״ח פ׳ וישב אות י״ב. ועיין מאמ״ר אות ד׳ ושע״ת סי׳ ו׳ אות ז׳ שפקפקו קצת בזה וע״כ לכתחלה צריך ליזהר לברך אותם קודם תפלה ובפרט שכן הוא הסדר לפי דברי המקו׳ כמש״ל סי׳ מ״ו או׳ ט׳ ובדיעבד אם לא בירך אותם קודם תפלה יברך אותם

אח״כ חוץ מברכת המחזיר נשמות כדברי הפו׳ הנז׳. וגם חוץ מברכת התורה שכבר נפטר בברכת אהבת עולם כמש״ל סי׳ מ״ו אות טו״ב יעו״ש. וכ״כ החס״ל שם. קיצור ש״ע שם. בן א״ח שם. ועיין מש״ל סי״ מ״ז אות ט״ו. ולקמן סי׳ ע״א אות ד׳:

סימן נג

א **א) [סעיף א'] אומר ש"ץ ישתבח מעומד.** כדי שיסמוך לו הקדיש מיד. ב"י. ב"ח. ט"ז סק"א. מ"א סק"א. אבל היחיד א"צ לעמוד באמירת ישתבח כמש"ל סי' נ"א אות מ"ב. ומ"ש המ"א דבסוף סי' נ"א משמע דצריך לעמוד כתב הא"ר אות א' צ"ל דהתם ממנהגא והכא מדינא יעו"ש. והביאו פרמ"ג במש"ז אות א' וכבר כתבנו לעיל דהמנהג פשוט בינינו שאין היחיד עומד באמירת ישתבח יעו"ש:

ב **ב) כתב** מ"א בריש הסי' בשם השל"ה דכל הט"ו שבחים שבישתבח מן שיר ושבחה וכו' עד מעתה יאמר בנשימא אחת. אמנם בזוהר פ' תרומה דקל"ב ע"א לא משמע כן אלא דהאיסור הוא אם מפסיק בדיבור ואינם אלא י"ג שבחים מן שיר ושבחה וכו' עד ומלכות כאשר יעו"ש. וכ"כ הש"ץ דף ע' ע"ד. וכן האר"י ז"ל לא זכר זה בשער הכוו' שיהיה בנשימה אחת כאשר הבאנו לשונו לעיל סי' מ"ח יעו"ש. וכ"כ החיד"א בקש"ג סי' ז' אות מ"ז בשם סידור הרב יעב"ץ דלא יאמרם בנשימה אחת כי צ"ל בנעימה כמסדר שבחו של מלך עכ"ל. וכ"כ סידור בי"ע אות י"ג. שע"ת אות א' וכ"כ ח"א כלל י"ח אות ד' בשם הגר"א וזוה"ק. ונוסח ישתבח ומי תיקנו כבר כתבנו לעיל בסי' מ"ח בשם שער הכוו' יעו"ש וכ"כ ש"ץ דף ע' ע"ד ודף ע"א ע"א. סידור בי"ע אות י"ד. ולענין עניית אמן וכל דבר שבקדושה דינו כמו ב"ש עיין לעיל סי' נ"א אות י"א וסי' ה' אות ד' רק בי"ג שבחים יזהר שלא להביא עצמו לידי כך:

ג **ג) חי** העולמים בפתח. ברכ"י סי' ר"ז. קש"ג סי' ז' אות מ"ט. וכן עמא דבר. ועיין לקמן סי' ד"ן אות ו':

ד **ד) [סעיף ב'] אין לומר ישתבח אא"כ אמר ב"ש וקצת פסוק דזמרה.** מפני שהיא ברכה אחרונה על פסוקי דזמרה כמ"ש ריש סי' נ"א. מ"א סק"ב. ר"ז אות ב', ורבים טועים כשהם בדרך ואין עת להאריך שמתחילין מישתבח. ומי שעושה כן מברך תחלה ברכה לבטלה. א"ר אות ב' בשם נ"ץ. ר"ז שם. וכן יש בני אדם שמתעכבים ביום השבת מלבוא לביהכ"נ עד אשר יאמרו הצבור נשמת כל חי ומחילים לומר עמהם נשמת כל חי לא יאמרו ישתבח מפני חשש ברכה לבטלה אלא יאמרו נשמת כל חי בלא ישתבח והוא פשוט:

ה **ה) [סעיף ג'] אין לברך על עטיפת ציצית בין פסד"ז וכו'.** דהרי אפילו לצורך מצוה אסור להפסיק כמ"ש סי' נ"א סעי' ד'. מ"א סק"ג. ר"ז אות ג' אבל בין ישתבח ליוצר קיל מבין ב"ש לישתבח ששם רשאי לדבר מצוה כמ"ש בסי' נ"ד סעי' ג'. פרמ"ג א"א אות ג'. ר"ז שם. ועיין לקמן אות ז'. ובסי' ד"ן אות י"א:

ו **ו) שם** אין לברך על עטיפת ציצית וכו'. ודין תפילין כמו טלית. תומת ישרים. סו"ב במקו"ח אות א' יפה ללב סי' ד"ן אות ג' ועיין באות שאח"ז:

ז **ז) שם** אלא בין ישתבח ליוצר. וה"ה בין מזמור למזמור מהר"י בנימין והביאו מהר"י זיין בתשו' גו"ר חא"ח כלל א' סי' נ"א. יד אהרן בהגב"י. ברכ"י אות ד' ומהר"א הלוי שם בסי' ב"ן כתב דה"ד בנאנס לצורכיו אבל אם לא נאנס לצורכיו ונזדמן לו ציצית ותפילין ראוי לו שלא ללובשן ולברך עליהן בתוך פסוקי דזמרא אלא בין ישתבח ליוצר יעו"ש והב"ד הברכ"י שם וכתב עליו וז"ל והפריז הרב בהוראה זו ופוק חזה בחשובות הרמב"ם בספר פאר הדור הנדפס מחדש סי' קמ"ז שפסק להפך וז"ל מי שנזדמן לו טלית ותפילין והוא עומד בפסוקי דזמרה אם מותר לו ללובשם ולברך עליהם. תשובה אין שום איסור בברכה על ציצית ותפילין בתוך המזמורים שאין הפסקה כזאת בפסד"ז אסורה ואינה תפלה ולא ק"ש עד שיאסור הפסקה כזאת עכ"ל. נמצא לפ"ג דג' מחלוקות יש בדבר הזה. דלסברת הרמב"ם מותר להפסיק לברך על טלית ותפילין בתוך פסוקי דזמרא ומשמע מדבריו דאפילו אם הוא באמצע המזמורים. ולסברת מהר"י בנימין דוקא בין מזמור למזמור. ולסברת מהר"א הלוי דוקא אם נאנס לצורכיו אבל נזדמן לו ציצית ותפילין ראוי שלא ללבשן ולברך עליהם אלא בין ישתבח ליוצר וכ"מ מסתמיות דברי מרן ז"ל דלא יש חילוק ואין לברך עליהם כי אם בין ישתבח ליוצר כמ"ש כס"א אות ג'. ובסידור בי"ע אות ט'. ויפה ללב אות ג'. ודלא כמ"ש שכנה"ג בהגב"י אות ד'. וכ"מ מטעם שנתן המ"א והאחרונים שכתבו לעיל אות ה' דאין חילוק בין מזמור למזמור אלא החילוק הוא בין ברוך שאמר לישתבח ובין ישתבח ליוצר כיעו"ש. וכ"מ מדברי ר"ז אות ג' יעו"ש. וכ"כ הער"ה אות א'. ותימה על הברכ"י שכתב על הגו"ר שהפריז בהוראה זו ועיין זכור ליצחק הררי סי' ח' שתמה גם כן על הברכ"י יעו"ש ול"ד למ"ש מרן בסי' ס"ו סעי' ב' דבין הפרקים מפסיק להניח ציצות ותפילין דהתם שאני מפני שהם צורך ק"ש שלא יהא כמעיד עדות שקר בעצמו כמ"ש ב"י בשם שה"ל אבל אינם לצורך פסוקי דזמרה ועוד דהכא אפשר להניחם בין ישתבח ליוצר שהוא קיל טפי לא כן התם דלא יש מקום אחר ואפילו לדברי האר"י ז"ל שכתבנו לעיל דצריך להניחם קודם פ' התמיד הכא כוין דכבר עבר הזמן ולא עשה המצוה כתיקונה אין לו להפסיק בפסקד"ז. וע"כ יש להחמיר מי שלא היה לו ציצית ותפילין ונזדמן לו אחר ב"ש שלא ללבשן ולברך עליהם כ"א בין ישתבח ליוצר. וכן מ"ש שם הגו"ר במי שנצרך לנקביו בתוך

פסקד״ז דיטול ידיו ויברך אשר יצר נכון הוא שלא להפסיק ולברך כי אם אחר ישתבח כמש״ל סי׳ נ״א אות כ״ח. אמנם בעיקר הדין שכתב הגו״ר הנצרך לנקביו ונכנס לבה״כ שיחזור ויברך על ציצית ותפילין כבר כתבנו לעיל סי׳ ח׳ אות נ״ב וסי׳ כ״ה אות ע״ח דיש פלוגתא בזה וסב״ל יעו״ש. וא״כ הכא נמי מי שנצרך לנקביו בתוך פסוקי דזמרא ופשט הציצית והתפילין ונכנס לבה״כ כשיצא מבה״כ ויטול ידיו אין צריך לחזור ולברך על ציצית ותפילין אלא ילבשם בלא ברכה משום סב״ל:

ח **ח) שם** הגהה. הש״ץ אם לא היה לו טלית תחלה יתעטף בציצית קודם שיתחיל ישתבח וכו׳. ודוקא החזן דאין לו לחזור ולירד מן התיבה לאחר שהתחיל ישתבח אבל יחיד ימתין עד לאחר ישתבח ואז יתעטף בציצית ויברך עליהם דאז עדיף טפי להפסיק כדלעיל ריש סי׳ נ״א. ד״מ לבוש, שכנה״ג אות ד׳ ער״ה אות א׳. פרמ״ג א״א אות ג׳. ר״ז אות ג׳ ומ״ש הכס״א ז״ל עיין עליו יפה ללב אות ד׳:

ט **ט) שם** בהגהה. קודם שיתחיל ישתבח וכו׳. אבל אם לא הביאו רק לאחר ישתבח אף הש״ץ יתעטף ויברך בין ישתבח לקדיש. מ״א סי׳ נ״ד סק״ד. סו״ב שם אות ד׳. ר״ז שם אות ג׳. פרמ״ג א״א בזה הסי׳ אות ג׳. יפה ללב שם אות ג׳. אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר. וכ״ש שלא יפסיק לאחר שאמר הש״ץ ברכו קודם שמתחילין ברכת יוצר. מור״ם בהגה ססי׳ נ״ד. ואין חילוק בין ש״ץ עצמו בין אחר. לבוש בהגה על סי׳ זה ובסי׳ נ״ד אות ג׳. ר״ז שם אות ג׳. ועיין פרמ״ג בא״א ע״ז הסי׳ אות ג׳. ובסי׳ נ״ד אות ד׳ שכתב דבין קדיש לברכו הוי כבין הפרקים ובין ברכו ליוצר הוי כאמצע הפרק דהא ברכו קאי איוצר אור יעו״ש. וכ״כ א״ר שם סי׳ נ״ד אות ה׳. וכ״מ מדברי הלבוש שם. וא״כ זה הוא לפי סברת מור״ם בהגה סי׳ ס״ו סעי׳ ב׳ דס״ל דאין לברך על הטלית בין הפרקים כאשר יעו״ש ושם יתבאר בס״ד:

י **י) שם** בהגהה, וכן אם מניין בבה״כ ימתין הש״ץ עם ישתבח וכו׳ אבל היחיד יאמר ישתבח מיד, וכן בשבת אם גמר פסוקי דזמרא קודם הש״ץ יאמר ישתבח מיד. מ״א סק״ד, יד אהרן בהגה״ט, א״ר אות ד׳ פרמ״ג א״א אוח ד׳ ש״ץ דף ע׳ ע״ד, קש״ג סי׳ ז׳ אות מ״ה סידור בי״ע אות י״א:

יא **יא) שם** בהגהה, וישתוק עד שיבא מניין וכו׳, פי׳ שלא יפסיק בדיבור. וכתב מהר״ם מינץ סי׳ ח׳ בשם מהרי״ל דיכול להמתין חצי שעה עם ישתבח דזהו שיעור כדי לגמור כולה דא״צ לחזור לראש לכ״ע. ועיין ריש סי׳ ס״ה, ומ״מ נ״ל דאפילו שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולה א״צ לחזור לראש. מ״א סק״ה, יד אהרן שם, והטעם כתב פרמ״ג בא״א אות ה׳ דפסד״ז דרבנן ואינו חוזר לראש ול״ד לק״ש דאורייתא יעו״ש, ר״ז אות ג׳, סידור בי״ע אות יו״ד:

יב **יב) שם** בהגהה, וישתוק עד שיבא מנין וכו׳ ואם אמרו ישתבח מיד ואח״כ בא לצירוף מנין אפילו הכי אומרים קדיש אם לא הפסיק אף דבשעת ישתבח לא הוי מנין, א״ר אות ד׳ בשם תשובת מהר״ם מינץ סי׳ ח׳ וסידור בי״ע אות י״ב בשם חזון למועד סי׳ טו״ב:

יג **יג) חבורה** שאומרים תהלים בביה״כ ואירע שלא היה להם מנין קודם ברוך שאמר אסור לומר קדיש בתוך פסד״ז, תשו׳ פני יהושע חא״ח סי׳ ה׳, יד אהרן בהגב״י, ש״ץ דס״ז ע״ג, קש״ג סי׳ ז׳ אות ל״ו, סידור בי״ע אות י״ב, וכן אם לא היה מנין קודם הודו ולא אמרו הקדיש של קודם הודו והתחילו לומר ב״ש ופסקד״ז אין לומר עוד הקדיש בתוך פסקד״ז, כ״מ משער הכוו׳ דרוש הקדיש שכתב דתקנו הקדיש בין כל עולם ועולם יעו״ש וא״כ כיון שעבר זמנו א״צ להפסיק ולאומרו בתוך פסד״ז, וכן כתב פני יהושע שם, וכן הסכים בי״ע אות י״ג וכתב ודלא כמהר״י אזולאי ז״ל, שע״ת סי׳ נ״א אות ג׳, וכן במקום שנוהגים היתומים לומר הקדיש של אחר ישתבח ואירע אחד שלא אמר עדיין ישתבח אלא עודני בתוך פסקד״ז לא יפסיק לומר הקדיש מפני שעיקר הקדיש המועיל למתים הוא דוקא קדיש בתרא שאומרים קודם עליני לשבח כמ״ש בשער הכוו׳ שם וא״כ אין להפסיק לומר קדיש זה בתוך פסד״ז, ועוד דהא לא תיקנו הקדיש אלא בין עולם לעולם והוא עדיין לא סיים בחי׳ העולם ההוא כדי להעלותו כידוע ומ״ש רב פעלים בח״ב סי׳ י״ד דכיון שאומר אותו בשביל הצבור ש״ד א״נ לע״ד דכיון שהוא עדיין לא השלים תיקון תפלתו להעלותה כיצד מעלה תפלת אחרים דאפילו ש״ץ המעלה תפלת אחרים הוא אגב תפלתו ואם הוא עדיין לא נתקן כיצד מתקן אחרים גם מ״ש שם אח״כ דכיון דהתחיל בזמירות יש לו שייכות בעולם היצירה ויוכל לומר קדיש א״נ שהרי עליית ז׳ היכלי היצירה עד היכל ק״ק שלהם הוא בה׳ הללויה ובהללו אל בקדשו עולים עד הק״ק כמ״ש בשער הכוו׳ ובפע״ח שער הזמירות פ״ו ומבואר בסידור הרש״ש ז״ל וא״כ כיון דעדיין לא נגמר תיקונם לעלות להיכל ק״ק שלהם איך יעלו לעולם הבריאה ע״י הקדיש ועוד כיון דעדיין לא נגמר תיקון עולם היצירה כיצד הוא עולה ע״כ העיקר הוא שלא להפסיק:

יד **יד) [סעיף ד׳] ש״ץ צריך שיהיה הגון וכו׳,** דכתיב נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה ואמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב ואמרי לה א״ר חמא א״ר אלעזר זה שליח ציבור שאינו הגון היורד לפני התיבה, גמרא תענית דט״ז ע״ב, טור, והא דאמר הכתוב בלשון נקבה כתב הרב בכ״ש על מסכת תענית דקט״ז ע״ב וז״ל דידוע דכל תפלה נקרא רחמי שצריך הש״ץ לעורר הרחמים שהם מצד ימין שהוא דכורא כידוע ליודעי ח״ן וש״ץ שאינו הגון לא די שאינו מעורר צד דכורא אלא אפילו מהפך מדה״ר למדה״ד שהוא מצד נוקבא ולכן קרי ליה בלשון נקבה נתנה וכו׳ עכ״ל, וע״ש מ״ש תוכחת מוסר על

ש״ץ שאינו הגון והביאו מחב״ר אות א׳, ש״ץ דע״א ע״ג, שע״ת אות ו׳, ועוד עיין לקמן אות ט״ז:

יד) שם ש״ץ צריך שיהיה הגון וכו׳ הא דנהגו לקרות לש״ץ חזן כתב האבודרהם מטעם דתרגום וירא וחזא שצריך לראות היאך יקרא. א״ר אות ה׳:]

טו טו) שם ש״ץ צריך שיהיה הגון וכו׳ עיין סי׳ תקע״ט סעי׳ א׳ גבי תענית בעינן עוד דברים כהנה והכל לפי הענין, מ״א סק״ו. ועיין סי׳ תקפ״א סעי׳ א׳ דבר״ה ויוה״כ שיהא נשוי ובן שלשים יעו״ש דומיא דכ״ג שיש לו אשה ומשמע בכל השנה אפילו בשאר ימות השנה אפילו אין נשוי, ומ״מ נשוי קודם לבחור אפי׳ נתמלא זקנו ואפילו בשאר ימות השנה, פרמ״ג א״א אות ו׳. ועיין באות שאח״ז:

טז טז) שם ואיזהו כגון שיהא ריקן מעבירות. וז״ל זוהר ויקרא רבי יצחק אמר אם הכהן המשיח יחטא דא כהן דלתתא דאתתקן לעבודה ואשתכח ביה חטאת לאשמת העם הוא ווי לאינון דסמכינן עליה כגוונא דא שליחא דציבורא דחטי ואשתכח ביה חטאה בגין דעמא לא אשתכחו זכאין גבי קבה״ו ווי לאינון דסמיכין עליה עכ״ל. ובס״ח כתב אותם הש״ץ שאינם מושלמים בתורה ומצית ויורדים לפני התיבה עליהם נאמר ומליצך פשעו בי ע״כ. סו״ב אות א׳. ש״ץ דע״ב ע״א וז״ל רמ״א בביאור מ״ש הראני את מראיך. ר״ל תחלה תתקן מעשיך ויהיה צלם אלהים על פניך כמו שהיה קודם שחטאת ואח״כ השמיעיני את קולך בתפלה ובתחנונים כי קולך ערב לפני כאשר ומראך נוה עכ״ל והטעם לזה הוא שאם זוכה האדם לאיזו ניצוץ קדושת השכינה אז תפילתו מתקבלת, ולזה אינו זוכה אא״כ הוא מושלם בכל תרי״ג מצות כמ״ש בתיקונים על מ״ש כל אשר בו מום לא יקרב ולכן אם נמצא בו איזו חטא ווי לאינון דסמיכין עליה, סו״ב שם. וא״כ צריך הש״ץ ליזהר הרבה שלא יפסיק לדבר בין לחש לחזרה דהא אפי׳ על יחיד כתבו קש״ג סי׳ ח״י אות א״ך וסידור בי״ע אות י׳ משם גורי האר״י ז״ל דחטא חמור הוא לדבר בין לחש לחזרה וכ״ש ש״ץ וכמ״ש הפתה״ד סי׳ קי״א אות ג׳ וכף החיים להרח״פ סי׳ ט״ו אות ב״ן יעו״ש דהיאך יעשה איסור ויבא להיות ש״ץ להתפלל חזרה לפני ה׳ בעד העם. ואינו מתפחד ממ״ש נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. ועוד יתבאר זה בדברינו על סי׳ קכ״ד סעי׳ א׳ בס״ד:

יז טוב) שם ושלא יצא עליו שם רע אפי׳ בילדותו, כתב הרא״ם ז״ל ח״א סי׳ פ״ו דהרמב״ם ז״ל חלוק על רבינו בעל הטורים ז״ל וסובר דבשליח צבור דעלמא שאינו ש״ץ בתעניות א״צ שיהא פרקו נאה אלא כל שעכשיו יש לו מע״ט אעפ״י שבילדותו יצא עליו שם רע ואפי׳ עבד ע״ז כיון ששב בתשובה ראוי להיות ש״ץ קבוע וכן עיקר. וכ״כ הרש״ך ח״ב סי׳ ק״ז והר״א ששון ז״ל סי׳ קנ״ז וקנ״ח והרב מהר״א די בוטון ז״ל בתשו׳ כ״י סי׳ ג׳, וכ״כ הרש״ל בתשו׳ סי׳ ך׳ דלא בעינן כל המידות הללו אלא דוקא בתעניות ובמעמדות אבל בשאר ימים אפי׳ בקבע כל שאינו רשע וכל שהוא מרוצה לעם וקולו ערב ורגיל לקרות ממנין לש״ץ יעו״ש. אבל הרשד״ם ז״ל סי׳ ל״ב וחי״ד סי׳ קי״ג כתב דהרמב״ם ז״ל אינו חולק על דברי בעה״ט ואף אם הוא חלוק העיקר כדברי רבינו בעה״ט יעו״ש. וכתב בעל משפט צדק ח״א סי׳ י״ח ואפשר שאפי׳ לדעת הרשד״ם ז״ל אם נעשה תוגר ושב בתשובה שלמה שיכול להיות ש״ץ אעפ״י ששאלתו לא היתה במי שהמיר דתו יעו״ש. והראב״ד סי׳ י״ג כתב שכן מוכח מדברי הרשד״ם ז״ל יעו״ש. והב״ד הכנה״ג בהגה״ט ובשיורי בהגה״ע אות ב׳ יעו״ש. מ״א סק״ח וכתב דאם עבר עבירה באונס לכ״ע מותר. וכ״כ ש״ץ דע״ג ע״ג. אמנם הרב יד אהרן בהגב״י תמה על דברי מהרשד״ם הנז׳ וסיים וז״ל דלש״ץ דעלמא לא בעינן פרקו נאה וכל שראינו ששב בתשו׳ ראוי קרינן ביה וכן עיקר. וכן פסקו רוב האחרונים עכ״ל יעו״ש וכ״כ הפר״ח אות כ״ה, וכ״כ הברכ״י ז״ל אות ב׳ בשם האחרונים וכתב שכן מצא ג״כ בפי׳ להאשל הגדול רבינו מהר״י בן מיגש זצ״ל בתשו׳ כ״י סי׳ צ״ז. וכ״כ מאמ״ר אות א׳. ש״ץ דע״ג ע״ב. וכן העלה עו״ת אות ה׳ וסיים ונ״ל דאם גוזרין הציבור תענית אעפ״י שאין עכשיו תענית צבור מ״מ לא יתפלל ש״ץ כזה וק״ו בר״ה וביוה״כ יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ו׳. מיהו סיים שם הא״ר דגם בשאר ימות השנה טוב להחמיר כפסק הש״ע ולבוש:

יח חי) וכתב עו״ש העו״ת דגם המחבר לא החמיר במה שפסק שלא יצא עליו שם רע בילדותו היינו שלא למנותו לכתחלה אבל להעבירו ולסלקו אחר שהוחזק ש״ץ אין לנו להחמיר. וכ״כ הכנה״ג בהגב״י בשה הראנ״ח ח״ב סי׳ מ״א. מ״א סק״ז. א״ר אות ו׳ ש״ץ דע״ג ע״ג. ר״ז אות ו׳:

יט יט) כל שכבר הוציאוהו הרי הוא עכשיו בתחלת קבלה. הראנ״ח ח״ב סי׳ נ״ז. והרשד״ם ז״ל בחלק א״ח סי׳ ל״ב כתב עלתה הסכמת הקהל כולו להורידו והורידוהו ורוצים להעלותו פעם אחרת אפי׳ מיעוט מהקהל יכולים למחות, וכתב בעל משפט צדק ח״ב סי׳ ע״ז דהיינו דוקא כשהסכימו הקהל להורידו ועמד כן ימים רבים ושנים אבל כל היכא דלא הסכימו הקהל להורידו וגם לא עמד כן ימים ושנים אין המיעוט יכול למחות, כנה״ג שם. מ״א שם, א״ר אות כ״ט. ש״ץ שם. פרמ״ג א״א אות ז׳, ח״א כלל כ״ט אות י״א ;

כ ך) שם ושיהא עניו ומרוצה לעם. פי׳ עניו ונוח לבריות וכו׳ דכל שהבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. א״ר אות ז׳. וש״ץ שחירף את יחיד אחד מן הקהל בבה״כ ובפני ב״ד צריך הש״ץ לבקש מחילה מהיחיד בפני אותם שחטא לפניהם. מהרש״ח ז״ל בס׳ משפטים ישרים סי׳ י״ד. י״א במה״ב בהגה״ט אות א׳:

כא **כא) שם** ומרוצה לעם. נכון לש״ץ שיכנס לבה״כ ראשון ויצא אחרון. הר״מ מינץ בתשו׳ סי׳ פ״א. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סעי׳ קטן ז׳. א״ר אות י״ח. סו״ב אות י״א, ש״ץ דע״א ע״ב. ר״ז אות ז. ח״א כלל כ״ט אות ח׳:

כב **כב) שם** ומרוצה לעם. יזהר החזן אם יש ריב וקטט בין שני ב״ב שיהא בשב ואל תעשה הן בדיבור והן במעשה הן בגלוי הן בסתר וכ״ש אם יש עסק ריב לנכרי עם ב״ב שיהא בשב ואל תעשה ואפי׳ אותו נכרי מחותנו או קרוב שלו. ואם יש לו שום קטט או איבה עם אחד או אחד מהקהל אז צריך להעמיד אתו דבר על הרב או על הקהל לפשר ולעשות ככל אשר נראה להם נכון, ואם יהיה חסרון ומניעה מצד שכנגדו אז הוא נקי ומה יש לו לעשות. א״ר אות ז׳ בשם תשו׳ מהר״ם מינץ יעו״ש:

כג **כג) כתבו** הפוסקים שבכלל הדברים הצריכים למי שהוא ש״ץ שיהא מעביר על מדותיו כדאמרינן בש״ס (תענית כ״ה ע״ב) מעשה בר״א שירד לפני התיבה ולא נענה ירד ר״ע ואמר א״מ ונענה יצא בת קול ואמר לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו וזה אינו מעביר על מדותיו. סו״ב אות ב׳ ש״ץ דע״א ע״ב. וגם שלא יהא חנף כמ״ש בסוטה (מ״א ע״ב) אר״א כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנאמר וחנפי לב ישימו אף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר לא ישועו כי אסרם. וכתיב כי מה תקות חנף כי יבצע וכתיב הצעקתו ישמע אל כי תבוא עליו צרה. וכבר כתב מהר״י אבוהב כי אחת מהכתות של חנפים הוא אותם בני אדם העושים מע״ט כדי שיקבלו עליהם כבוד מבני אדם שזה הטינוף מקלקל כל עבודת האדם. כי המה בני אדם שמתפללים. ויש להם קול ערב והוא מהרהר בלבו בשעת התפלה. כמה קול ערב יש לו וכמה בני אדם נהנין ממנו ששומעין אותי, ש״ץ שם. וכן כתב סו״ב אות ה׳ ועיין בשער הקדושה למהרח״ו ז״ל ח״ב שער ד׳ שכתב דהמגלה מעשיו הטובים לפני בני אדם לא דיו שאינו מקבל עליהם שכר אלא כי ענוש יענש ג״כ יעו״ש. והבאתי דבריו בסה״ק בית יעקב דרוש עה״ת פ׳ ויקרא יעו״ש. ועוד עיין מזה מה שכתבתי בסה״ק עדות ביעקב בריש פ״ב דאבות יעו״ש:

כד **כד) שם** ויש לו נעימה וקילו ערב. כתוב בפסיקתא כבד ה׳ מהונך קרי ביה מגרונך שאם היה קולך ערב עמוד וכבד ה׳ מקולך ואם אינו הגון ויניחו אותו להתפלל משום נעימות קולו אין הקב״ה מקבל תפלתו שנאמר נתנה עלי בקולה ע״כ שנאתיה. עט״ז אות ב׳. ועיין לקמן אות ד״ן:

כה **כה) שם** ורגיל לקרות תורה וכו׳ שיהיו הפסוקים של תפלה סדורין לפניו. רש״י בפ״ב דתענית דט״ז סוף ע״א. ב״י. לבוש. ר״ז אות ד׳. גם נ״ל דאם אינו רגיל לקרות הוא בכלל מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. א״ר אות ח׳. ול״נ עוד דבתורה כתוב עשיית המצות ובנביאים וכתובים תוכחות מוסר ועי״ז יהיה ענותן וחזרן במצות ותפלתו מתקבלת ברצון. ועיין מש״ל אות ט״ז:

כו **כו) [סעיף ה׳] אם אין מוציאין וכו׳** יבחרו הטוב שבצבור בחכמה וכו׳ עוסק בחכמת התורה דאיתא בתנא דבי אליהו סדר א״ר פי״ח דהעוסק בתורה יכול לבקש רחמים להתפלל לפני הקב״ה. יפה ללב ח״ג אות ב׳:

כז **כז) שם** בהגהה. מי שעבר עברה בשוגג כגון שהרג נפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש״ץ וכו׳ דלא אמרינן דלא הוי פרקו נאה אלא דוקא שהזיד ומועד לעשות דברים שאינם מהוגנים אבל אדם שבא לידו שגגת מעשה ומתחרט הרי זה צדיק גמור לכל התורה. ד״מ אות יו״ד מ״א סק״ח. סו״ב אות ט׳ ש״ץ דף ע״ג ע״ג. ר״ז אות ו׳ ח״א כלל כ״ט אות י״ב:

כז) שם בהגה. אבל אם עשה במזיד לא וכו׳ נראה דלאו דוקא הרג דה״ה שאר עבירות כדלעיל סעי׳ ד׳. וכן בכלבו דקנ״ו מבואר דאף שעשה תשובה בשאר עבירות מיקרי יצא עליו שם רע. עוד משמע בכלבו שם דהא דפסק במזיד אף ששב בתשובה היינו בתענית אבל בשאר ימות השנה מותר אפילו למנותו לכתחלה. א״ר אות ט׳. ועיין מ״ש העט״ז אות ג׳ בשם רש״ל ומש״ל אות טוב:

כח **כח) שם** בהגהה. אבל אם עשה במזיד לא וכו׳ הכה את אשתו בעץ המתבקע והיא מעוברת ולא החשיך עד שמתה וניכר שמאותה המכה מתה אין ראוי להיות ש״ץ. נימוקי הרמ״ה דיני בושת סי׳ כ״ה. כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ו׳. א״ר שם. ש״ץ דע״ג ע״ג:

כט **כט) העובר** על השבועה אין ביתו ריקם מעבירת שבועה. ואעפ״י שעדיין לא העידו עליו שעבר על השבועה מ״מ יש לחוש לקול להושב ב״ד על ככה ואעפ״י שלא עבר אלא על שבועת ביטוי דלהבא דלדעת רש״י לא מפסיל אין ראוי למנות ש״ץ. כנה״ג שם בשם מהרי״ט הכהן בתשו׳ כ״י. א״ר אות ה׳ והרב ב״ד סי׳ כ״ט כתב דל״ד למנותו אלא ה״ה להעבירו יעו״ש. וכ״כ דבר משה חא״ח סי׳ ה׳ יעו״ש. והב״ד ש״ץ שם:

ל **ל) ש״ץ** שהיה שוחט ונמצא שמכר טרפה בחזקת כשרה בשוגג או היה מנקר ונמצא אחריו חלב אעפ״י שמעבירין אותו מאומנותו אין מסלקין מש״ץ. רש״ל בתשו׳ סי׳ ך׳. ובעל משפט צדק ח״ב סי׳ ע״ה כתב דשוחט שיצאו טרפות מתחת ידו פעמים שלוש ולא שב בתשובה שפסול להיות ש״ץ. ונראה

דלמנותו ש״ץ אם לא היה ש״ץ מקודם מודה רש״ל דאין ממנין אותו וקרוב בעיני לומר לע״ד דאחר שיצאו מתחת ידו פעמים רבות טרפות והחזירוהו ושב לכסלו שאין ממנין אותו לש״ץ קבוע אפי׳ אחר התשובה. משפט צדק שם. כנה״ג שם. מ״א סק״ח. ר״ז אות ו׳:

לא **לא) ההולך** בערכאות של כותים אין ראוי להיות ש״ץ בראש השנה ויום הכפורים אלא אם כן עשה תשובה. תורת אמת סי׳ קנ״ד. עו״ת בסוף הסי׳ א״ר אות ו׳:

לא) אין למנות ש״ץ מי שיצא מן העיר ביו״ט א׳ של ר״ה והלך לדרך חוץ לתחום ונכנס לעיר אחרת אא״כ היה במקום סכנה שלכן נסע ממקומו וברח אפילו בשבת חוץ לתחום. יכין ובועז סי׳ י״ד. עיקרי הד״ט סי׳ ג׳ אות יו״ד:

לב **לב) מי** שבעל נכרית אין ממנין אותו ש״ץ. בנימין זאב סי׳ רכ״ד. כנה״ג שם. ועיין לקמן סעי׳ כ״ה בהגהה:

לג **לג) ש״ץ** שבתו זנתה תחת בעלה מבעי לן למהדר אש״ץ. אחר אבל אם א״א באחר חשיב דיעבד וכשר מהר״י מברונא בתשו׳ סי׳ כ״ו. שכנה״ג בהגב״י אות י״ב, עו״ת אות י״ד. סו״ב אות ט״ו. ש״ץ דע״ג ע״ד. משמע דאפילו כבר נתקבל והוא ש״ץ קבוע דמסלקין אותו אי איכא אחר וכ״ש שאין למנותו לכתחילה. עו״ת שם. ונראה דה״ה יש להחמיר באם בתו פנויה ונבעלה לפסול לה דנעשית זונה כמ״ש בא״ה סי׳ ו׳ סעי׳ ח׳ או שהפקירה עצמה לזנות דאין לך חילול בעיני הבריות כמו זה:

לד **לד) ש״ץ** ממזר נראה שתלוי במחלוקת רבינו שמחה עם המרדכי בהלכות תפילין אם ממזר כשר לכתוב תפילין יעו״ש. שכנה״ג שם אות י״ד. והמחב״ר אות ד׳ כתב דאינו יכול להיות ש״ץ יעו״ש ועיין מ״ש בסה״ק קול יעקב סי׳ ט״ל אות י״ד בס״ד. ומ״ש א״ר בזה הסי׳ אות כ״ב:

לה **לה) כל** העוזרים לשאינם הגונים שיתפללו הקב״ה מונע את הטובה מאת הקהל ומעלה על כל המסייעים כאלו גילו הטובה מאת הקהל ועתידים ליתן את הדין. וכתיב והמה עזרו לרעה וכתיב נושאים פנים בתורה. והתורה צועקת על כל יודעי התורה על כל שבידם למחות אם מחניפים. וכתיב ותופשי התורה לא ידעוני. וכתיב על הרועים חרה אפי לכך אם יש איש רע מעללים או בעל מחלוקת וגורם מריבות ויודע להרים קול בנעימות ורוצה להתפלל להוציא רבים י״ח או יודע לתקוע בשופר אם יד הצדיקים תקיפה לא יתנוהו להתפלל או לתקוע בשופר לפי שאין קטיגור נעשה סניגור וכתיב ימליצך פשעו בי. ס״ח סי׳ תשנ״ח והביאו סו״ב או׳ ט״ו. ועוד עיין בס״ח סי׳ תשפ״ה מ״ש תוכחת מגולה בזה:

לו **לו) [סעיף ו׳] אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו וכו׳.** ומי שלא נתמלא זקנו אעפ״י שהוא חכם גדול לא יהא ש״ץ מפני כבוד צבור. הרמב״ם פ״ח מה״ת דין י״א. ב״י. ב״ח:

לז **לז) שם** מפני כבוד צבור. ואם רצו הצבור למחול על כבודם כתב ב״י שמדברי הרשב״א והרמב״ם נראה דהרשות בידם אבל מדברי הרא״ש משמע דאינם יכולים למחול יעו״ש. מיהו הב״ח כתב דאף להרמב״ם והרשב״א לא מהני מחילת הצבור. וכתב שכן משמע לשון הש״ע יעו״ש, וכ״כ הט״ז סק״ב. שכנה״ג בהגב״י אות ה׳. מ״א סק״ט. עט״ז אות ד׳. א״ר אות יו״ד. מש״ז אות ב׳. ש״ץ דע״ב ע״ד. ר״ז אות ט׳. ומ״ש הפר״ח ומאמ״ר אות ב׳ כבר תירץ המש״ז שם יעו״ש.

לח **לח) שם** מפני כבוד צבור. וז״ל אדרא רבא ובשלימות דיקנא בתיקונוי אתקרי בר נש נאמן עכ״ל. הרי שבזקנו שלם הוא מושלם וי״ל שזוכה אז מה שזוכה בן עשרים על ידי נשמה קדושה המגיע אז אליו ולפ״ז מכ״ש אותם המשחיתים את זקנם שאין להורידם לפני התיבה כי אינם מבני מהמנותא. גם משום כל אשר בו מום לא יקרב. סו״ב אות ו׳. ש״ץ שם:

לט **טל) שם** אבל באקראי משהביא ב׳ שערות וכו׳. וביום הכיפורים ובתעניות אפילו באקראי אין מורידין אותו לפני התיבה אלא אם כן נתמלא זקנו. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י אות ז. וכ״כ יד אהרן בהגב״י. עו״ת אות ז׳. א״ר אות יו״ד. סו״ב אות ו׳. מש״ז אות ג׳. ומ״ש המ״א סק״ט דלעניין תענית משמע בסי׳ תקע״ט דבעינן זקן ממש וכו׳ הוא דוקא בתענית של גשמים בא״י כיעו״ש בסי׳ תקע״ט דהוא חמיר טפי אבל לא בשאר תעניות. ועיין מש״ז בזה הסי׳ אות ג׳:

מ **מ) שם** אבל באקראי משהביא ב׳ שערות וכו׳. אבל מי שהוא פסול להיות ש״ץ מחמת עבירה אפי׳ באקראי אינו יכול להיות ש״ץ. משפט צדק ח״ב סי׳ ע״ה. כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ז׳. א״ר שם. סו״ב שם. מש״ז שם והיינו בשלא עשה תשובה. מש״ז שם:

מא **מא) בטור** כתב בשם הרא״ש שאין מע׳ הש״ץ תלוי ביחוס משפחה דאם הוא מן משפחה בזויה וצדיק טוב לקרב מזרע רחוקים שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב. וכתב רש״ל (בישׁ״ש פ״ק דחולין סי׳ מ״ח) ומ״מ אם שניהם שוים בודאי מיוחס קודם לשאינו מיוחס וראוי לדקדק על זה כי אינו דומה

תפלת צדיק בן צדיק וכו׳ עכ״ל והביאו ב״ח. פרישה אות ז׳. שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳. מ״א סק״ח. סו״ב אות ט׳. אמנם הט״ז סק״ג כתב דמדברי הרא״ש משמע דאפילו הכי טוב לקרב זה שהוא אינו מיוחס כדי לקרבו לאותו זרע לשכינה דרחמנא לבא בעי ותהיה תפלתו נשמעת יותר מצדיק בן צדיק יעו״ש וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ ך׳ על דברי הרא״ש הנז׳ שאין חילוק לבן צדיק אלא אתפילת עצמו שזכות אבות יסייעוהו אבל המתפלל בעבור העם ואין בו עוולה ומרמה אדרבא חשובה היא לפני המקום שמניח מעצת אבותיו והולך בדרכי השי״ת עליו ג״כ שלום לרחוק ולקרוב שהוא מזרע רחוקים ונתקרב עכ״ל יעו״ש, והביאו א״ר אות ט״ז וע״ש מה שתמה על הט״ז שכתב זה מסברא דנפשיה ואישתמיט מניה דברי רש״ל הנ״ל. ועיין עו״ש שהביא ראיות לדבר הזה יעו״ש. ולענין מעשה נראה דהכל לפי ראות עיני העדה. ועיין ר״ז אות ז׳:

מב **מב) כתב** רש״ל בחולין שם חסיד קודם לצדיק רק שיהא לו קול נעים אפי׳ אינו מעולה בקול כמו האחר. והביאו שכנה״ג שם. וכתב שכנה״ג שם וז״ל ונ״ל פשוט כשהם שוים כהן קודם ללוי. לוי קודם לישראל ות״ח קודם לע״ה אפילו הוא כהן וכ״ש ללוי עכ״ל. והביאו א״ר שם. ש״ך דע״ג ע״ד. פרמ״ג א״א אות י״ד. ועיין לקמן בש״ע סי׳ קכ״ח סעי׳ כ״ב. ובט״ז ס״ק י״ז. ומ״א ס״ק ל״ד ובדברינו לשם בס״ד.

מג **מג) ראוי** למנהיגי הקהילות שלא למנות ש״ץ אלא על פי חכם שידע עכ״פ לבחור הרע במיעוטו ושלא לילך אחר יתירי נעימות וחסירי מדע ולפחות יהא הש״ץ יודע ספר ומתוך כך ידע ללמוד בספרים המדברים בחיוב הש״ץ ויחזור עליהם לפחות פעם אחת בחדש לבל יהא פוגם ונפגם כי עליו נאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם וכו׳. חס״ל אות ג׳ והב״ד יפה ללב ז״ל או׳ ו׳ וכתב עליו וז״ל והיינו כדאיתא בז״ח במדרש רות בפסוק ורות דבקה בה דקט״ז ע״ג בכהן גדול עם הארץ המשמש לפני ולפנים הואיל ואינו קורא בתורה אין עבודתו עבודה ואינו מקבל עליה שכר ועליו כתיב גם בלא דעת נפש לא טוב כ״ג שאינו יודע עיקר של עבודה אין עבודתו עבודה יעו״ש כמו כן ש״ץ שאינו מה שמוציא בשפתיו אין תפלתו תפלה ומ״ש הבאה״ט לעיל סי׳ ן׳ סק״ב בשם הרמ״א דבתפלה אף שאינו מבין הקב״ה יודע כוונתו יעו״ש היינו ליחיד אמנם ש״ץ צריך שיהא מבין מה שהוא אומר ועמ״ש בס״ח סי׳ תשפ״ה יעוש״ב ודו״ק עכ״ל. ועיין מש״ל אות ל״ה:

מג) וכן צריך ליזהר מאד שלא להרהר בשום מחשבה בעת שהוא מתפלל שלא יהא נאמר עליו ח״ו בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני. ועיין מש״ל סי׳ ה׳ אות א׳ ואות ב׳:

מד **מד) שם** משהביא ב׳ שערות וכו׳ ויגדילו כדי לכוף ראשן לעיקרן דבלאו הכי לא מיקרי איש ואנן בעינן תפלת איש שנאמר מדוע באתי ואין איש. ב״י בשם הכלבו שאמר בשם רבי נתן. ועיין בא״ה סי׳ קנ״ה סעי׳ י״ח:

מה **מה) שם** משהביא ב׳ שערות וכו׳ וכל שבא לכלל י״ג אין מדקדקין בשערות כמ״ש סי׳ נ״ה סעי׳ ה׳. מ״א סק״י. ושם יתבאר בס״ד:

מו **מו) שם** ובלבד שלא יתמנה וכו׳ לעתים ידועים. דזה הוי קבוע לאותם העתים. ופשוט שאין בכלל זה אם מינוהו הקהל שיהיה הוא מוכן להתפלל באם לפעמים לא יהיה חזן בבהכ״נ שיעמוד זה להתפלל דאין בזה איסור כלל דאין זה מיקרי קבוע כלל כיון שאפשר שלא יבא לידי כך ולא אסרו בקבוע אלא לעתים ידועים שלאותו עת הוא קבוע בודאי. ט״ז סק״ד. יד אהרן בהגה״ט. ר״ז אות ט׳ ח״א כלל כ״ע אות יו״ד שתילי זיתים אות י״א. ומ״ש הא״ר אות י״א דצ״ע על הט״ז שלא הזכיר הב״ח שאוסר גם בזה והביאו המש״ז אות ד׳. עיין מאמ״ר אות ג׳ שמיישב וכתב דללשון שכתב מרן ז״ל לעתים ידועים מודה הב״ח דהיינו דוקא בענין זה וכדברי הט״ז יעו״ש. וא״כ כיון דכן הוא דעת מרן ז״ל והאחרונים הכי נקטינן:

מז **מז) מה** שממנים חזן להתפלל כל השבוע קודם שנתמלא זקנו וסומכין ע״ז שיש להם חזן אחר שמתפלל בשבת וביום כניסה טעות הוא כי זה נקרא חזן קבוע. טור בשם תשו׳ הרא״ש. וכ״כ רש״ל בישׁ״ש פרק קמא דחולין סי׳ מ״ח והביאו פתחו עולם אות י״ד:

מח **מח) [סעיף ז׳] אם אין שם מי שיודע להיות ש״ץ כי אם בן י״ג ויום אחד וכו׳** ודע דלא נאמר ויום אחד אלא להורות דבעינן י״ג שלימות אבל מיד אחר י״ג הוי בר מצוה ולא בעי יום אחד שלם. ב״ח. וכ״כ הש״ך והסמ״ע בח״מ סי׳ ל״ה יעו״שב, מ״א ס״ק י״ג. א״ר בזה הסי׳ אות י״ב ובסי׳ נ״ה אות ח׳. מט״י אות א׳ ברכ״י סי׳ נ״ה אות ז׳ ובקש״ג סי׳ ח׳ אות יו״ד. ש״ך דע״ב ע״ג ודע״ט ע״ד. ר״ז אות י״ג. סידור בי״ע בדיני הקדיש אות ז׳. קיצור ש״ע סי׳ ט״ו אות ב״. ובתשו׳ ב״ח סי׳ קמ״ה מבואר דמיד שהחשיך נעשה גדול אף שאין י״ג שנה מעת לעת משעה שנולד. והביאו א״ר שם. מש״ז אות ו׳. וכ״כ ר״ז שם. אבל בין השמשות לא דשלימות בעינן עד צ״ה. מש״ז שה. ועיין לקמן אות ג״ן וסי׳ נ״ה אות נ״ו:

מט **מט) שם** מוטב שיהא הוא ש״ץ וכו׳. פי׳ אפי׳ בקביעות דאם באקראי אפי׳ ביש אחר שרי כמבואר בסעי׳ ו׳ מאמ״ר אות ד׳:

נ **נ) [סעיף ח׳] מי שאינו בעל זקן וכו׳** הילכך בן כ׳ שנה וכו׳ דוקא שהביא ב׳ שערות אבל אם לא הביא ב״ש דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו. כמ״ש לקמן סי׳ נ״ה סעי׳ ה׳ וכ״כ מטה יוסף ח״ב סי׳ י״א. יד אהרן בהגב״י. ש״ך דע״ב סוף ע״ד. וכן כתב מאמ״ר אות ה׳. ועיין באות שאח״ז:

נא נא) [סעיף ט'] סריס י"א שמותר למנותו אם הוא בן עשרים. דוקא שנראו בו סימני סריס אבל אם לא נראו בו סימני סריס דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו כמ"ש לקמן סי' נ"ה סעי' ה'. מ"א ס"ק י"א. ש"ך שם. ר"ז אות י"ב ועיין בסה"ק קול יעקב סי' ט"ל אות ה' מ"ש בזה בס"ד. ורוב שנותיו היינו ל"ה שנה ויום א' כמ"ש באה"ע סי' קנ"ה סעי' י"ג והבאתיו שם בקול יעקב אות ו' מיהו יש אומרים שאין למנות סריס ש"ך שגנאי הוא להם. לבוש. וכן פסק רש"ל פ"ק דחולין סי' מ"ח והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ו' עו"ת אות ח'. מ"א ס"ק י"א. א"ר אות י"ג. פרמ"ג א"א אות י"א. ר"ז שם:

נב בנ) [סעיף י'] יש ללמד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים וכו' להתפלל תפלת ערבית וכו'. דהא אינו מוציא הרבים י"ח דאין מחזירין התפלה רק שאומר קדיש וברכו. מ"א ס"ק י"ב. ח"א כלל כ"ט אות יו"ד. ר"ז אות י"ג. ועיין ב"י ופרמ"ג א"א אות י"ב ובדגמ"ר:

נג גנ) שם הגהה. ובמקומות שלא נהגו כן אין לקטן לעבור לפני התיבה וכו' אפי' הגיע לכלל שנים ביום השבת וכו' דוקא כשהתפלה מבעוד יום אבל כשמתפללים לאחר צאת הכוכבים יכול הנער לירד לפני התיבה דלא בעינן י"ג שנים ויום א' ממש אלא בעינן שיהיו י"ג שנים שלימות לאפוקי חסרון מקצת שעות הילכך מיד במקצת לילה נתמלאו שנותיו והוי גדול. ב"ח. ט"ז סק"ו. שכנה"ג בהגב"י אות ח'. מ"א ס"ק י"ג, א"ר אות י"ד. סו"ב אות ז' מש"ז אות ו'. ש"ך דע"ב ע"ג. ח"א שם ר"ז אות י"ג ועיין לעיל אות מ"ח, ודלא כמ"ש מהר"י ברונא ז"ל בתשו' כ"י והביאו שכנה"ג סי' נ"ה בהגה"ט אות ו' דאפילו בן י"ג ויום א' אינו נקרא גדול עד שיעבור אותו היום דכל הפו' הנ"ל לא ס"ל הכי ובתר רובא אזלינן. ועוד עיין לקמן בדברינו לסי' נ"ה אות כ"ו:

נד דנ) [סעיף יא'] ש"ץ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב וכו'. ז"ל שבולי הלקט בפסיקתא רבתי דעשר תעשר כתיב כבד את ה' מהונך קרי ביה מחינך שאם היה קולך ערב והיית עומד בבהכ"נ עמוד וכבד את ה' בקולך. נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסים לשמוע קולו. פעם אחת לא עלה והעידו עליו אותם העדים בני בליעל ואבד מן העולם מי גרם לו שלא עלה לירושלים לכבד את ה' במה שחננו ולמה שכבר אמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצך וכו' ואילו עלה לא איבד נפשו בעד חמדת כרמו עכ"ל והביאו ב"י:

נה הנ) מי שיש לו קול נעים ירנן להקב"ה ולא שאר רננות ולא ישבח להקב"ה בדבר שאין רגילות להיות כגון הקב"ה עושה משמים ארץ. ואם צריך לרקק יקנח ויתחיל ממקום שפסק. ואם בעוד שפיו פתוח פורח בגרונו זבוב יפסוק וירוק בכח כדי להשליך הזבוב מגרונו. ס"ח סי' רנ"א וסי' רנ"ב. כנה"ג בהגה"ט. מ"א ס"ק י"ד:

נו נו) שם אבל אם מכוין להשמיע קולו וכו'. כדאיתא בס"ח בשעה שרשב"ג יצא ליהרג א"ל לר"י אחי כהן גדול מפני מה אתה יוצא ליהרג שמא היית דורש ברבים ושמח לבך ונהנית מד"ת א"ל אחי נחמתני ע"כ. שכנה"ג בהגב"י אות ט"ו. א"ר אות ט"ו. ש"ך דע"א ע"ג, ואיתא במדרש קהלת דרי"ג ע"ג טוב לשמוע גערת חכם אלו הדרשנים מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין שמגביהין קול בשיר להשמיע את העם ע"כ. והביאו יפה ללב אות ח'. ובזה צריך להזהר מאד באותם החזנים שעוברים ממקום למקום להשמיע קולם ושינשאו במתנות ואף שיבטו בשפתים שלשם שמים הם עושים מה יועיל דיבורם להכחיש את הידוע בעיני אלהים ואדם והם מכת חנופים. ש"ך שם. ועיין מש"ל אות כ"ג.

נז זנ) שם ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עושה וכו' אם לא ברצון הקהל אפילו שבת ויו"ט ואף ברצון הקהל להאריך יותר מדאי הרי זה מגונה. רש"ל פ"ק דחולין סי' ן'. שכנה"ג בהגב"י אות ט"ז. א"ר אות ט"ז. וז"ל עמודי שש קורא אני תגר על חזנים המאריכים בנגונים והמה מודים בדבר שבזמן שהוא מאריך בניגון אין לו כונה כלל ורובם מתכונים לבד שימצאו חן בעיני הבריות לומר כמה הוא איש חיל יודע ניגון ובשעת הניגון אינו חש אפילו לחיתוך אותיות ועי"ז העם ינשאוהו בכסף וזהב ומתנות. וכעין זה גם דברי ווי העמודים וסוף דבריו ז"ל ואין ספק כי אריכות בקולות הוא אריכות הגלות. סו"ב אות ג'. יפה ללב אות ט':

נח חנ) זקן שקולו נמוך וחלש ומאריך בתפלה יש לדחותו. אמונת שמואל סי' ט"ז. א"ר אות ט"ז. שע"ת אות ט"ז:

נט נט) [סעיף יב'] אין ממנין מי שקורא לאלפין עיינין וכו' ה"ה לבני רומניא שקורין לחתי"ן ההי"ן. הרדב"ז ח"ב סי' מ"ה. כנה"ג בהגב"י. עו"ת אות ט'. מ"א ס"ק ט"ו. א"ר אות י"ז. סו"ב אות יו"ד, ר"ז אות ט"ז. וכן כל מי שאינו יכול להוציא את האותיות כתיקנן אין ממנין אותו ש"ך. הרמב"ם פ"ח מה"ת דין י"ב. ועיין ט"ז סי' קכ"ח ס"ק ל'. ודווקא במקום ששאר העם אינם עלגים אבל אנשי בית חיפה ובית שאן במקומן אפילו שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין יורדין לפני התיבה. הרדב"ז שם. כנה"ג שם עו"ת שם. מ"א שם. א"ר שם. ס"וב שם. ר"ז ש"ם. ש"ך דע"ב ע"ד:

ס ס) שם אין ממנין מי שקורא לאלפין עיינין וכו'. מי שדרכו לקרות לעיינין אלפין והוא קורא כהוגן לכשירצה בטורח אם ישים אליו לבו. אין למנותו דזימנין משתלי וקרי כי ארחיה. ברכ"י אות ה':

סא **סא) שם** אין ממנין מי שקירא לאלפין עיינין וכו׳. והיכא דלא אפשר באחר מותר למנותו. תוספות בבא מציעא דפ״ו ע״א ד״ה אחתינהו לרבי חייא וכו׳, פר״ח אות י״ב. א״ז. ברכ״י שם. וכ״כ המו״ק דאי לא אשתכח דגמיר וחסיד כותיה ש״ד יעו״ש. וכ״כ החק״ל חא״ח סי׳ ט״ו. פתה״ד אות ו׳. שתילי זיתים אות ך׳ ועיין פרמ״ג א״א אות ט״ז:

סב **סב) [סעיף יג׳] פוחח והוא מי שבגדו קרוע וכו׳.** בגדי ש״ץ צריכים שיהיו נקיים בלי לכלוך ורבב ובפרט הסרבל והמטרון ובגדיו יהיו ארוכים שלא יראו רגליו ואם אינם ארוכים כל כך ילבש בתי שוקים עד ברכים ויזהר שלא יתפלל בלא מכנסיים ושיהא מכנסיים שלו נקי בלי טינוף לכן טוב הוא שיהיה לו מכנסיים מיוחד נקי שילבש מתפלה לתפלה ולאחר התפלה יסיר אותם המכנסיים המיוחדים. הר״ם מינץ ז״ל סי׳ פ״א. כנה״ג בהגה״ט. טו״ת אות ג׳ מ״א סק״ז. א״ר אות י״ח. סי״ב אות י״א מש״ז אות ח׳. ש״ץ דע״א ע״ב. יפה ללב אות י״ד יעו״ש. ועיין לקמן אות קי״ד:

סג **סג) שם** לא ירד לפני התיבה. אבל אם אינו ש״ץ יכול להתפלל. ב״ח. וכן יכול לפרוס על שמע כמ״ש לקמן סי׳ ס״ט אות ט״ז::

סד **סד) [סעיף יד׳] סומא יורד לפני התיבה וכו׳** אדם שפגעה בו מדה״ד שנפלו לו זרועותיו ואם ראוי להיות ש״ץ פשיטא דראוי וראוי הוא ואדרבא מצוה מן המובחר דממ״ה חפץ להשתמש בכלים שבורים ולא כדרך מדת בשר ודם וכדכתיב לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה ולא נפסלו במומים אלא כהנים. ב״ח בשם מהר״ם. והב״ד שכנה״ג בהגב״י אות יו״ד. מ״א ס״ק ח׳. יד אהרן בהגה״ט. א״ר אות יו״ד. ש״ץ דע״ב ע״ג. ר״ז אות ח׳. אבל בזוהר פ׳ אמור דף צ׳ ע״ב כתב מאן דאיהו פגים לא אתחזי לשמשא בקודשא וכו׳ וא״ת הא קבה״ו לא שרי אלא באתר תבירא במאנא תבירא דכתיב ואת דכא ושפל רוח׳ האי אתר שלים יתיר הוא מכולא בגין דמאיך גרמיה למשרי עליה גאותא דכלא גאותא עילאה ודא הוא שלים. אבל לא כתיב ואת עור ושביר וחרום ושרוע. אלא ואת דכא ושפל רוח. מאן דמאיך גרמיה קבה״ו זקיף ליה עכ״ל ועי״ש שהביא עוד פסוק הקריבהו נא לפחתך וכו׳ בר נש מנייכו אי בעיתו לשלומי למלכא ולקרבא קמיה דורונא אתון משדרין ליה בפגימא או לא. הירצך או הישא פניך בההוא דורונא כ״ש וכ״ש דאתון מקרבין קמאי בר נש פגים לקרבא דורונא הא דורונא דילכון לכלבא אתמסר דודאי ב״נ דאיהו פגים פגים הוא מכלא פגים הוא ממהימנותא ועל דא כל איש אשר בו מום לא יקרב עכ״ל. ואע״ג דהכא מדבר על כהן בעל מום עיין בזוהר ויקרא והב״ד לעיל אות ט״ז שהשוה ש״ץ לכהן וא״כ לפי דברי הזוהר אין למנות ש״ץ בעל מום. וכ״כ מ״א באות הנז׳. י״א שם. א״ר שם. ש״ץ שם. וכ״כ הרב אות י״ב. ועיין מש״ל אות מ״ג ובאות שאחר זה:

סה **סה) שם** סומא יורד לפני התיבה וכו׳ כ״כ הרמב״ם ז״ל פ״ח מה״ת דין י״ב והרא״ש בתשו׳ כלל ד׳ דקיי״ל כרבנן דסומא חייב בכל המצות אבל רבינו ירוחם ריש נתיב י״ג פסק כרבי יהודא דסומא פטור מכל המצות וכתב שאינו עובר לפני התיבה כמ״ש בב״י וכן הסכים הרב שאלת יעב״ץ ח״א סי׳ ע״ה ובספרו מור וקציעה דסומא פסול להיות ש״ץ יעו״ש והרב חוות יאיר בתשו׳ סי׳ קע״ו העלה שיש להעביר חזן סומא אפי׳ באחת מעיניו שלא יתפלל בימים נוראים היכא דאפשר באחר יעו״ש. והר״י עייאש בספר בני יהודה דף ס״ז חלק עליו וכתב דאינו נדחה מפני אחר יעו״ש והחיד״א בברכ״י אות ז׳ ובמחב״ר אות ו׳ כתב דלענין הלכתא ראוי לחוש בימים נוראים לדברי הרב חו״י מהטעמים שכתב ודלא כהרב בני יהודא יעו״ש. והב״ד הש״ץ דע״ב ע״ג ושע״ת אות י״ח. ועיין במחב״ר שם שכתב דאע״ג דבתחלת דברי החו״י קאי על ימים נוראים מ״מ מהטעמים שכתב יש למונעי לסומא שלא יהיה ש״ץ אף בשאר ימות השלה יעו״ש ועיין מש״ל באות הקודם בשם הזוהר שהחמיר מאד שלא לשלוח לפני המקום ב״ה איש בעל מום יעו״ש וא״כ יש ליזהר מאד בכל מה דאפשר שלא למנות איש בעל מום אפי׳ בשאר ימות השנה. ואם לא אפשר יש לסמוך על דברי הרמב״ם והרא״ש ומרן ז״ל והפר״ח והאחרונים ולהתיר בשעת הדחק:

סו **סו) איש** אשר פרחה צרעת על פניו שנמאס בעיני בני אדם לראותו ולהסתכל בצרעת שבפניו אין למנותו לש״ץ קבוע. שו״ת בנין ציון לחד מרבני אשכנז סי׳ ה׳. והביאו יפה ללב בקו׳ יושר לבב ע״ז הסי׳ אות ז׳. פתחי עולם אות כ״ו:

סז **סז) חרש** אינו שומע יכול להיות ש״ץ. הרב מהר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ ת״ד. וכן ראיתי שכתב מר אביו בתשב״ץ ח״ג סי׳ קי״ג. ברכ״י אות ח׳. והביאו שע״ת אות י״ח וכתב וז״ל ונראה לענין ימים נוראים דיני כסומא אעפ״י שאפשר לחלק קצת ולומר דמדבר ואינו שומע ה״ה ככל אדם מ״מ נראה להחמיר בימים נוראים וכו׳ עכ״ל ולפי מש״ל אות ס״ה בשם הזוהר דאין ראוי להניח ש״ץ בעל מום א״כ גם בשאר ימות השנה יש להחמיר דחרש הוא בעל מום כמ״ש בפ״ז דבכורות דף מ״ה ע״ב. אבל מי ששומע רק שנתקלקל אצלו חוש השמיעה כדרך הזקנים שכבדה אזנם קצת משמוע ומ״מ שומעים ויודעים מצד ההרגשה אם הציבור עדיין עומדים בסיומו לית לן בה. שע״ת שם:

סח **סח) [סעיף טו׳] ש״ץ קבוע יורד לפני התיבה מעצמו ולא ימתין שיאמרו לו.** שנראה שאינו סומך על דיבור הציבור שמינהו לכך. ב״י. לבוש. ר״ז אות י״ט שתילי זיתים אות כ״ד. ועיין מו״ק שחולק בזה והכריע בראיות דאפי׳ ש״ץ קבוע לא יעלה מעצמו אלא ימתין עד שיתנו לי רשות מפני כבוד

הציבור יעו״ש. והב״ד יפה ללב אות יו״ד. אמנם אנן קיי״ל כדברי מרן ז״ל שקבלנו הוראתיו שכתב דש״ץ קבוע יורד לפני התיבה מעצמו וכו׳ ובפרט שכן דעת האחרונים כנז׳ וכן עמא דבר:

סט **סט) [סעיף טז׳] מי שאינו ש״ץ קבוע וכו׳** ש״ץ שלא רצה להיות עוד ש״ץ וקבלו אחר במקומו א״צ רשות כיון שבידו עוד להיות ש״ץ. ודוקא מהקהל א״צ ליטול רשות אבל מהש״ץ השני צריך ליטול רשות. יד אליהו סי׳ ל׳. יד אהרן בהגה״ט ;

ע **ע) שם** ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול אינו מסרב וכו׳ דאין מסרבין לגדול. כדאיתא בפסחים דפ״ו ע״ב. וכתבו שם התוספות דדבר גסות ושררה אפי׳ האומר לו הוא אדם גדול יסרב. והב״ד מ״א ס״ק י״ז. ש״ץ דע״א ע״א. ר״ז אות י״ט. ונראה דה״ה אם חושש בעצמו להיות ש״צ מפני איזה דבר דיכול לסרב אפי׳ לגדול. וכן בעלמא אם רוצים למנותו לאיזה מינוי אעפ״י שאין בו גסות ושררה והוא חושש בעצמו שמא אינו יוצא י״ח כראוי דיכול לסרב אפי׳ לגדול ומשום דאין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳ דכיון שהוא חושש מפני כבוד ה׳ שמא לא יצא י״ח ויבא לידי חטא אין חולקין כבוד לרב וכמ״ש בעירובין דס״ג ע״א יעו״ש:

עא **עא) [סעיף יח׳] האומר איני יורד וכו׳** לא ירד באותה תפלה כלל וכו׳ לא בצבועין ולא בלבנים. ט״ז סק״ח. מש״ז אות ח׳ ר״ז אות כ״א. ודוקא באותה תפלה אבל בתפלה אחרת שלא ראינוהו שהקפיד כשר. ב״י בשם הריב״ש. והטעם דאמרינן באותה שעה לפי שעה שטות מינות נזרקה בו ובוודאי חזר בו. מחה״ש ס״ק י״ח בשם הראשונים:

עב **עב) שם** הגהה. ואפי׳ אם נותן אמתלא לדבריו לא מהני. היינו דוקא אח״כ אבל אם בראשינה קאמר איני יורד מפני שבגדי צבועין ולאו אורח ארעא דבר ברור שיכול לירד. פר״ח אות י״ח. יד אהרן בהגב״י. מש״ז אות ח׳. ש״ץ דע״ג ע״א. שתילי זיתים אות כ״ט:

עג **עג) [סעיף יט׳] יש מונעים גר מלהיות ש״ץ ונדחו דבריהם.** לפי שלא יוכל לומר אלהי אבותינו. ונדחו דבריהם דכתיב כי אב המון גוים נתתיך דהיינו מכאן ואילך תהיה אב המון לכל גוים. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ט מ״א ס״ק י״ט. וכן פסק מרן לקמן סי׳ קצ״ט סעי׳ ד׳. ועיין פרמ״ג א״א אות י״ט שכתב דמכאן משמע דגר בכלל הערבות ואם יצא מוציא אחרים אבל עבדים אינם בכלל הערבות דלא נזכרו פ׳ נצבים יעויין שם:

עג) שם אפי׳ יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהיה חזן וכו׳ אעפ״י שיחיד מוחה בחזנות לאו כל כמיניה אם לא שהוא אדם חשוב וכל מעשהו לשם שמים ונותן אמתלא לדבריו על מה אינו רוצה בו אם אומר ששונא אותו לאו כל כמיניה שישנא את אחיו בלבבו אם לא עד תוכחה וא״כ ילבן דבריו ויוכיחו ביניהם. ומיהו אם ידוע באמת ששונאים זה את זה פשיטא שיכול למחות בו אפי׳ אינו חשוב אלא שהוא אמוד והוא מהנושאים עולים ומסים. רש״ל פ״ק דחולין סי׳ פ״ז והביאו שכנה״ג בהגב״י אות י״ט. וכתב עליו וז״ל לא כתב הרב שצריך שיהא מהנושאים עולים אלא כשאינו רוצה אותו מפני שנאתו אבל בנותן אמתלא לדבריו שאינו ראוי להיות ש״ץ אפי׳ מי שאינו נושא בעול יכול למחות עכ״ל. ועיין לקמן אות ע״ו. ולבוש סעי׳ ך׳ כתב דבזמן הזה אין יחיד יכול למחות יעו״ש. והביאו מ״א סק״ך וא״ר אות כ״ד. ועיין לקמן אות ע״ז ואות ע״ח. ונראה דהכל לפי מנהגי הקהל:

עד **עד) הוציא** הש״ץ שם רע על המוחה הזה אעפ״י שקבלו ופייסו יכול למחות בו. רש״ל שם. שכנה״ג שם אות ך׳. עו״ת אות י״א א״ר אות כ״ד:

עה **עה) אמר** שאינו נח בתפלתו ומדותיו אינם ישרים בעיניו יכול למחות בו. רש״ל שם. שכנה״ג שם אות כ״א. ועיין מש״ל סוף אות ע״ג בשם הלבוש:

עו **עו) היכא** שבא למחות מחמת שנאה לבד דיכול למחות היינו שיש ש״ץ אחר שיוכלו הקהל להשכירו בדמיו של זה אבל אם אינו בנמצא או שיש בנמצא אלא שבא להוסיף בדמים יכולין הקהל לומר לו אין בידינו להוסיף על שיעור הקצוב בעבור שנאתו אלא הוא יוסיף משלו ואף אם יברר טענתו שזה השני מעולה מן הראשון כנגד תוספת הדמים אפ״ה יכולין הקהל לומר אין יכולת בידינו להוסיף כ״כ בדמים בפרט היכא שלא הורגלו עד עתה לשכרו בדמים. רש״ל שם. שכנה״ג שם אות כ״ג עו״ת אות י״ב. מ״א סק״ך. א״ר אות כ״ד:

עז **עז) בא** לבטל אותם שחפצים בו ובחרו בו. ואין באותו ש״ץ מום שיפסל מאמנותו פשיטא הולכין אחר הרוב כמ״ש מהר״ם. רש״ל שם. שכנה״ג שם אות כ״ב. ועיין כנה״ג בהגב״י מ״ש על דברי מהר״ם ועיין בלבוש סעי׳ ך׳:

עח **עח) צריך** לברר רוב זה מה הוא אם רוב דעות או רוב ממון ונראה דאזלינן בתר רוב ממון. וכ״כ מורי הרשד״ם ז״ל בתשובה. מהר״א די בוטון בתשו׳ כ״י סי׳ ב׳ כנה״ג בהגב״י, וכ״כ הלבוש סעי׳ ך׳ דהולכין אחר רוב פורעי המס שביניהם יעו״ש, וכ״כ הט״ז ס״ק י״א דיש מנהג ברוב הקהלות בענין קבלת הש״ץ שהוא ע״פ רוב פורעי המס או קרואי העדה ואין השאר יכולין למחות עכ״ל. וכ״כ מ״א סק״ך. ח״א כלל כ״ט אות י״ח. ר״ז או׳ כ״ג, ועיין עו״ת אות י״א:

עט **עט) אם** המוחין הם פרנסים שממנין בכל שנה ושנה להנהגת הקהל ולכל מילי הרי הוא כאלו מוחין כל הקהל. משפט צדק ח״ב סי׳ ע״ז. כנה״ג שם, מ״א סק״ז:

פ **פ) במקום** שיש ברורים להנהגת הקהל הקדוש וקבלו עליהם בחרם שלא לשנות מגזרתם מחאת הפרנסים אין בה מועיל. משפט צדק שם. כנה״ג שם. מ״א שם:

פא **פא) אפי׳** תימא דיחיד יכול למחות בחזנות היינו כשלא בא עליו בטענת פסול אבל בבא עליו בטענת פסול יש לחוש לפגמו של חזן הראנ״ח ז״ל ח״ב סי׳ מ״א. כנה״ג שם. מ״א סק״ך. וע׳ מחה״ש. מאמ״ר אות ו׳ ח״א כלל כ״ט אות י״ח:

פב **פב) כשיצא** עליו שם רע עתה והוא קלא דלא פסיק אפי׳ יחיד מוחה להעבירו. הראנ״ח שם. כנה״ג שם. מ״א סק״ז א״ר אות ו׳. ש״ץ דע״ג ע״ג:

פג **פג) שם** אפי׳ יחיד יכול לעכב וכו׳ כשם שהיחיד מוחה בחזנות כך מוחה במינוי מרביץ תורה. רשד״ם חא״ח סי׳ ל״ו. וה״ה בכל המינויים יכול למחות. מהר״ר בצלאל סי׳ כ״ה בשם הרשב״א ז״ל מיהו הר״ש הלוי ז״ל בתשו׳ חי״ד סי׳ ח׳ כתב דלמינוי החכם מרביץ תורה אפי׳ המיעוט יכול לכוף לרוב משום דהוי מגדר מילתא דקים עשה יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגב״י וכתב וז״ל ויראה לי דלא פליגי הרשד״ם והר״ש הלוי ז״ל דהרשד״ם ז״ל מדבר במי שאינו ראוי להיות חכם מרביץ תורה דעל זה אפי׳ יחיד מוחה. והר״ש הלוי ז״ל מדבר במי שראוי להיות חכם. ועוד נראה לי דלא דבר הרשד״ם אלא כשהיחיד מונע למנות את זה אבל הוא מסכים למנות אחר אבל אם מוחה שאינו רוצה שיהיה מרביץ תורה בקהל הא ודאי פשיטא שאין במחאתו כלום ואפילו המיעוט כופין לרוב כמ״ש הר״ש הלוי ז״ל. ויראה לי שאף ביחיד המסכים למנות אחר אם אותו שמסכימים הרוב למנותו הוא ראוי יותר מזה שרוצים המיעוט למנותו פשיטא דיכולין הרוב לכוף את המיעוט ואפשר דאפילו המיעוט יכולין לכוף לרוב כזה עכ״ל. וכ״כ מ״א סק״כ וס״ק כ״א. ר״ז אות כ״ג. שתילי זיתים אות ל״ב:

פד **פד) שם** אם לא שכבר הסכים עליו וכו׳. נראה דאם קבלוהו לזמן ונשלם הזמן לא מיקרי הסכים עליו תחלה דעכשיו הוי קבלה חדשה וכאילו לא היה שם עדיין. ט״ז סק״י. יד אהרון בהגב״י. ח״א כלל כ״ט אות י״ח:

פה **פה) שם** אם לא שכבר הסכים עליו בתחלה. היינו דוקא יחיד אבל רבים מערערים אפי׳ הסכימו בתחלה. הרב מהר״א די בוטון ז״ל בתשו׳ כ״י סי׳ ב׳. כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק כ״א. ר״ז אות כ״ג. שתילי זתים אות ל״ב. ועיין לקמן אות ח״ק:

פו **פו) שם** אם לא שכבר הסכים עליו וכו׳. כתב מ״א סק״ך וז״ל ונ״ל דדוקא בזמניהם שהיה הש״ץ מוציא הרבים י״ח בתפלתו אז היה יחיד יכול לעכב דאין נעשה שלוחו בע״כ משא״כ עתה שכולם בקיאין רק הש״ץ הוא לפיוטים אעפ״י שאומר קדיש וברכו אין כ״כ קפידא עכ״ל. וזהו לפי פשט דברי רז״ל שחזרת העמידה נתקנה כדי להוציא את שאינו בקי כמ״ש לקמן בש״ע סי׳ קכ״ד. אמנם ידוע דאעפ״י שרז״ל נותנים טעם על פי הפשט הוא דוקא לשכך את האוזן כי אינם רוצים לגלות הטעם שיש להם כמוס ע״כ הסוד אבל בימי האר״י ז״ל כבר ניתנה רשות לגלות וכבר גילה הטעם בסוד דתרווייהו צריכי ואדרבא חזרת העמידה של ש״ץ היא גדולה מן הלחש שזה בחכמה וזה בבינה כמ״ש בע״ח שער ך׳ פ״ט ובשער הכוונות דרוש א׳ דחזרת העמידה וצריכים הצבור ליתן דעתם ולכוין ולשמוע מן הש״ץ החזרה כדי לצאת י״ח לעשות התיקון הנעשה בתפלת החזרה וא״כ אין חילוק בין זמן הזה לזמניהם וגם עתה יכול למחות:

פז **פז) שם** בהגהה. ואם הוא שינאו יכול למחות בו קודם שהסכים עליו וכו׳ כשהוא מרוצה עם הקהל וגם הוא הסכים עליו תחלה אז מקבלין אותו הש״ץ והש״ץ צ״ל בפי׳ שהוא יוציא גם את פלוני שונאו בתפלה. מהר״ם פאדווה שם. ט״ז ס״ק י״א. מ״א ס״ק כ״ב. סו״ב אות י״ב. ר״ז אות כ״ג. ועיין סי׳ תקפ״א סעי׳ א׳ בהגהה שכתב דאם הש״ץ יש לו שונא ומכוין שלא להוציאו גם אוהביו אינם יוצאים בתפילתו יעו״ש. ע״כ צריך הש״ץ ליזהר בזה וכ״כ פרמ״ג בא״א או׳ כ״ב:

פח **פח) שם** בהגהה. ומי שהוא שונה לש״ץ וכו׳ כתב מהרי״ל בתשו׳ סי׳ צ״ז בשם רבי יהודה חסיד צריך שיהא ש״ץ אוהב לציבור דאם לא כן כשהוא קורא פ׳ תוכחה סכנה הוא למי שאינו אוהבו עכ״ל. וכ״כ ד״מ או׳ ו׳ בשם א״ז. כנה״ג בהגב״י. מ״א שם. ר״ז או׳ כ״ד. וכתב עו״ש מהרי״ל בשם ר״י חסיד שאם יודע שהחזן אינו אוהבו אם יקראנו בתוכחה אל יעמוד כי יכשל אם יעמוד עכ״ל וכ״כ ד״מ שם בשם הנז׳. כנה״ג שם. וכתב שם הכנה״ג דלו נראה שיותר טוב שיעמוד לקרות מליכנס בעונש ועוזבי ה׳ יכלו עכ״ל והביאו המ״א ס״ק כ״ב וכתב עליו דלא נהירא דדוקא היוצא מבהכ״נ בשעת קריאת התורה עליו נאמר זה אבל בין גברא לגברא מותר לצאת. אלא כשקוראין אותו ואינו עולה מקצר ימיו כדאיתא פ״ט דברכות דנ״ה ע״א עכ״ל. ולי נראה דודאי דלא נעלם זה מכנה״ג וידע בכל זאת דבין גברא לגברא מותר לצאת וזה אעפ״י שהוא בין גברא לגברא קראו לו האיסור הוא משום כל

הנותנים לו ס״ת לקרוא ואינו קורא מקצרין ימיו כמ״ש בברכות שם אלא הא שכתב הטעם משום ועוזבי ה׳ יכלו ולא כתב משום מקצרין ימיו כדי להכניס בו איסור אחר היוצא בשעת קריאת ס״ת דהוא משום ועוזבי ה׳ יכלו ומי שנותנין לו ס״ת ואינו קורא שמקצרין ימיו נכנס בסוג זה ג״כ דכיון שמקצרין ימיו הוא בכלל יכלו ולפי שכנה״ג בא להזהיר את זה ששונא אותו הש״ץ וקראו לו לעלות שיעלה ולא יצא לחוץ אמר טעם זה ועוזבי ה׳ יכלו כדי לכלול ג״כ את זה שלא יצא לחוץ בתוך הקריאה בפחדו אלא יצא מקודם:

פט פט) ש״ץ צריך להחניף לציבור ולהעביר על מדותיו דבעינן שיהא עניו ושפל ברך אבל הוא צריך להוכיחם. מהרי״ל שם. ד״מ שם, כנה״ג שם. מ״א שם. ור״ל במילי דעלמא צריך להחניף להם שיעביר על מדותיו ולדבר עמם בלשון רכה רבל במילי דשמיא אין להחניף להם אלא צריך להוכיחם. ועיין מאמ״ר אות ז׳:

צ צ) [סעיף ך׳] אם אחד רוצא לומר תפלה בשביל אביו. פי׳ שמת אביו ורוצה להתפלל כדרך האבלים. מ״א ס״ק ס״ג. א״ר אוח כ״ה. ר״ז אות כ״ו. ועיין ביו״ד סוף סי׳ שע״ו בהגהה מ״ש באלו הענינים יעו״ש. ועיין לקמן אות צ״ג ואות צ״ו:

צא צא) שם מי שירצה הקהל שיאמר התפלה וכו׳ שהתפלות במקום תמידין תקנום ואין ראוי שיהיה שלוחם בלא דעתם. ב״י. לבוש. ט״ז ס״ק י״ב: אבל קדיש יוכל לומר על אביו בלא דעת הקהל, מ״א ס״ק כ״ד. פרמ״ג א״א אות כ״ד, ר״ז אות כ״ו:

צב צב) שם מי שירצה הקהל וכו׳. ויראה ודאי דעכשיו ג״כ כמו בש״ץ שאין יחיד מוחה כמ״ש הלבוש וה״ה כאן שלא ירבה המחלוקת אלא הולכין אחר רוב או הנגררים לזה. פרמ״ג שם. ועיין בדברינו לעיל אות ע״ג ואות ע״ח:

צג צג) שם מי שירצה הקהל וכו׳ מצוה להניח לאבל או למי שיש לא יאר צייט להתפלל שהוא נ״ר למת ומצילו מדינה של גיהנם, אבל צריך שהוא יודע בעצמו שיכול להתפלל טוב בשפה ברורה שאל״כ העדר טוב כי במקום עונג גורם לו נגע ח״ו ואם רואים הקהל שעולים להתפלל אנשים שאינם מהוגנים או שבאים לידי מחלוקת יותר טוב שיתקנו שלא יתפלל אלא הש״ץ הקבוע. חס״ל אות ז׳:

צד צד) [סעיף כא׳] אין למנות ש״ץ ע״פ השר וכו׳ ואפי׳ ש״ץ שנתברר ונתמנה ע״פ רוב הצבור לא ישתדל להתמנות ע״פ השר להחזיק בידו כי חלילה לקבל עבודת של שמים ע״י עכו״ם כי לא כצורנו צורם וכו׳. לבוש

צה צה) [סעיף כב׳] ש״ץ בשכר עדיף וכו׳. שאין אחד שאינו הגון רשאי להתפלל. וגם הש״ץ נזהר בתפלתו ובתקוניו למען ששכיר הוא. ב״י. לבוש. ט״ז ס״ק י״ג. מ״א ס״ק כ״ה. א״ר אות כ״ז. ר״ז אות כ״ח:

צו צו) שם הגהה. ואין לאדם להתפלל בלא רצון הקהל וכו׳. ואין להתקוטט בעבוד שום מצוה כגון גלילות ס״ת וכיוצא בו דהרי שנינו (יומא ט״ל ע״א) הצנועים מושכים ידיהם והנרגרנים חוטפים, ד״מ אות י״א בשם בנימן זאב סי׳ קס״ג שכתב בשם האגודה פ׳ כיצד מברכין. מ״א ס״ק כ״ו. א״ר אות כ״ה. ר״ז אות כ״ט. ומזה יש ללמוד כל אדם אם יש לו ייאר צייט או דבר אחר ורוצה להיות חזן להתפלל או לעלות לס״ת ויש אחרים גם כן שיש להם ייאר צייט או דבר אחר שלא יתקוטט בעבור זה להתפלל הוא או לעלות לס״ת כי מגרעות נתן ח״ו אלא שתיקותו זה שכרו וזה כבוד ונ״ר לאביו:

צז צז) [סעיף כג׳] שכר ש״ץ פורעין מקופת הקהל וכו׳. וכל מה שהוא תקנת הצבור ונעשת ע״י ממון נותנים לפי ממון. ב״י בשם הרשב״א. מ״א ס״ק כ״ז. ר״ז אות ל׳ שתילי זיתים אות ל״ח. ועיין ח״מ סי׳ קס״ג בהגהה סוף סעי׳ ג׳ ובאות שאח״ז:

צח צח) שם הגהה. וי״א שגובין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות וכו׳ וכתב הכנה״ג בהגב״י דמנהגינו ששוכרין אותו מקופת הקהל כדברי הרשב״א ז״ל עכ״ל, וכ״כ מור״ם בהגהה בח״מ סי׳ קס״ג סוף סעי׳ ג׳ דשכר החזן גובין לפי הממון אלא שציין על א״ח סי׳ נ״ג סעי׳ כ״ג יעו״ש. והב״ד מחצית השקל ס״ק כ״ז וכתב דכאן בא״ח כתב לפי המנהג אבל בח״מ כתב לפי הדין. ונ״מ במקום שאין מנהג יש לעשות עפ״י הדין לפי ממון עכ״ד וכ״כ הלבוש דבמקום שאין מנהג יגבו לפי ממון והביאו מ״א ס״ק כ״ז. א״ר אות כ״ח. ר״ז אות ל׳. שתילי זיתים אות מ׳:

צח) [סעיף כד׳] צבור שצריכין לשכור רב וש״ץ וכו׳. עיין מ״ש בזה המו״ק ומ״ש עליו היפה ללב אות י״ג ומש״ל אות פ״ו:

צט צט) [סעיף כה׳] אין מסלקין חזן מאומנותו אא״כ נמצא בו דבר פסול. ואין מחזירין אותו בקבלת דברי חבירות עד שישוב בתשובה שלימה בלי מרמה ועורמה. הרשד״ם חא״ח סי׳ ל״ב וחי״ד סי׳ קי״ג ושם בי״ד כתב דאפילו נשבע שלא ילך בדרכים שהיה הולך לא הוי תשובה. כנה״ג בהגב״י. עו״ת אות י״ד. מ״א ס״ק כ״ח. א״ר אות ל׳ ש״ץ דע״ג ע״ג. ר״ז אות ל״א. שתילי זיתים אות מ״ב:

ק ק) שם אין מסלקין חזן וכו׳. ואם עשה בילדותו עבירה במזיד ועדיין לא שב אף מינוהו מעבירין אותו דפסול בעבירה לעדות. פרמ״ג א״א או׳ כ״ח:

קא **קא) להעביר** ש״ץ קבוע שלא נמצא בו שום דופי בשביל אחר שקולו ערב לא נכון לעשות כן אלא ישרתו שניהם כאחד. הרלנ״ח ז״ל סי׳ ע״ט. וכן הסכים מהר״א די בוטון בתשו׳ כ״י סי׳ ב׳ היכא דרוב פורעי ממון חפצים באחרון. כנה״ג הגב״י. מ״א ס״ק ל״ב. ר״ז אות ל״ה:

קב **קב) ש״ץ** שנפסל קולו אם קולו נשמע כאלו הוא מרתת ושבור פסול לחזן. מהר״י מברונא ז״ל סי׳ פ״ה. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ג. עו״ת שם. א״ר אות ט״ז פרמ״ג א״א או׳ ל״ב:

קג **קג) שם** אין מסלקין חזן וכו׳ המאיים על חבירו למסרו בעלילת שקר ולא מסר אע״פ שמכוער הדבר אפי׳ לשאר אדם שאינו ש״ץ אינו נפסל על כך להעבירו. אלא שגוערין בו ומתרין בו שאם יוסיף לומר כדברים הללו שיעבירוהו ממעלתו ואם הוסיף במרדו ראוי להעבירו על כך, כל בו דף קנ״ה, פר״ח או׳ כ״ה א״ר או׳ כ״ט, ועיין לקמן או׳ קי״א:

קד **קד) שם** אין מזלקין חזן וכו׳ ה״ה לכל שררה מן הצבור הן מלך הן חכם הן חזן הן שופט הן מוהל הן גבאי במקום שלא נהגו למנותן לזמן ידוע שאין מסלקין אותם אם לא נמצא בהם פיסול, וה״ה נמי דאם יש לו בן ממלא מקום אבותיו שיורש את מקומו כמ״ש הרמב״ם ז״ל בפ״ד מהלכות כלי בית המקדש ופ״א מהלכו׳ מלכים. והרשב״א ז״ל בתשו׳ סי׳ ש׳ והריב״ש ז״ל בתשו׳ סי׳ רע״א. ופסקים וכתבים סי׳ קכ״ח. ומהר״ם מטראני ז״ל ח״ג סי׳ ק״ק וכתב הרשד״ם ז״ל בחי״ד סי׳ פ״א דלענין מינוי ת״ח למרביץ תורה או לדון או להורות אין דין זה אמור כדאמרינן צדק צדק תרדף הלך אחר ב״ד יפה. ואין כן דעת הר״י אדרבי סי׳ ס״ח. ומהר״ם מטראני ח״ג סי ק״ק והרש״ך ח״ג סי׳ מ״ו ונראין דבריהם. כנה״ג בהגב״י. ועי״ש במה שציין עוד על הספרים. עו״ת אות כ״ו. ועיין מ״א ס״ק ל״ג. חק״ל חא״ח ח״א סי׳ א״ך. דברי מנחם בהגב״י או׳ ד׳:

קה **קה) שם** אין מהלקין חזן וכו׳. אין להסיר שום ממונה ממינויו בשביל שיצא עליו קול ואפי׳ שלא יהיו אויבים אבל אם יש במקומו בני אדם שונאים אותו בזה לא נאמר לא טובה השמועה. ואם נתקיים עליו העדות אינו מן הדין להסירו אם קבל עליו ומה שהוא חייב שאין מורידין אדם מקדושתו מסנהדרי גדולה ועד חזן הכנסת אא״כ עבר עבירה בפרהסיא. ואם לא יתברר עליו זה אינו מן הדין להסירו ולא לפרסמו. הרמב״ם ז״ל בתשו׳ כ״י. הביאה הרדב״ז בתשו׳ כ״י סי׳ ב׳ אלפים ע״ח. ברכ״י אות ט׳. שע״ת אות ל״א:

קו **קו) ש״ץ** אשר נשתכר ובא שכור לביהכ״נ ועי״ז שבר הרמונים ואמר מה הוא הס״ת ועשה כזה כמה פעמים לא יטפל בשום שירות הק״ק ולא יתנו בידו ס״ת. הרמב״ם ז״ל בתשו׳ ס׳ הנקרא פאר הדור סי׳ צ״א. ברכ״י אות יו״ד:

קז **קז) כתב** הרב בית דוד ז״ל סי׳ ל״ה דש״ץ שנתנדה שהוא פסול שכיון שאינו מצטרף לעשרה כ״ש שהוא פסול להוציא אחרים י״ח. ויש לספק מי שנדה אותו ת״ח בשביל כבודו אי מדמין ליה לעבירה או לעסקי ממון. ונראה ראיה שדומה לממון מ״ש בפ״ק דקדושין דל״ב ורב יוסף אמר אפילו הרב שמחל על כבודו. כבודו מחול שנאמר וה׳ הולך לפניהם יומם אמר רבא הכי השתא התם הקב״ה כולי עלמא דיליה הוא ותורה דיליה מחיל ליה ליקריה הכא תורה דיליה הדר אמר רבא אין תורה דיליה דכתיב ובתורתו יהגה ופירש רש״י ז״ל בתחלה היא נקראת תורת ה׳ ומשלמדה וגרסא היא נקראת תורתו א״כ מכאן יש ללמוד שיהא נידון כממון ומצטרף לעשרה ומשמש לש״ץ וכ״ש לפי מאי דק״ל דנידוי דידן נזיפה בעלמא הוא כמבואר בי״ד סי׳ של״ד עכ״ל. והביאו ש״ץ דע״ג ע״ב. ועיין שם בסי׳ של״ד סעי׳ י״א וסעי׳ י״ב:

קח **חק) שם** אא״כ נמצא בו פיסול. ואם לא נמצא בו פיסול אין יכולין להעבירו אפילו כל הקהל. רק יכולין להעבירו ולשלם לו שכרו. אבל מקצת הקהל אפי׳ באים להעבירו ולשלם לו שכרו אינם יכולין. רש״ל בתשו׳ סי׳ ך׳ כנה״ג בהגב״י. א״ר אות ל״ג. מחה״ש ס״ק כ״א:

קט **קט) שם** הגהה. ואין מסלקין אותו משום רנון בעלמא וכו׳ אבל למנותו לכתחלה אפי׳ ברינון בעלמא אין למנותו. וזהו שכתב המחבר לעיל סעי׳ ד׳ ושלא יצא עליו שם רע וכו׳. עו״ת אות ט״ו. א״ר או׳ כ״ט. פרמ״ג א״א אות כ״ט. ועיין מש״ל אות י״ט:

קי **קי) שם** בהגהה. כגון שיצא עליו שם שנתפש עם הנכרית וכו׳ ומ״מ יש להושיב ב״ד על ככה. מ״א ס״ק כ״ט. ר״ז אות ל״א. ח״א כלל כ״ט אות י״ז. ש״ך דע״ג ע״ד. ועיין בדברינו לעיל אות כ״ט ואות ל״ב:

קיא **קיא) שם** בהגהה. או שמסר אדם וכו׳ מי שהלשין לחבירו והפסידו ממון ותובעו לדין ונתפשרו והמלשין נעשה ש״ץ ואותו שהלשינו אמר לו מוסר עבריין אין אתה יכול להיות ש״ץ. אם לא ריצהו הדין עמו אם היה לו על ידו בושת וצער. ואף דלא היה לו אלא הפסד לבד חייב לרצותו. אלא שיש להסתפק אם לענין חזר לכשרותו מעכב מה שלא ריצהו. כנה״ג בתשו׳ סי׳ כ״א יעוש״ב, מחב״ר אות ז׳. ועיין לעיל אות ק״ג:

קיב **קיב) שם** בהגהה, אבל אם באו עדים וכו׳ מעבירין אותו. היינו בדלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה אין מעבירין אותו. עו״ת אות ט״ז. א״ר אות ל׳. ועיין לעיל אות צ״ט:

קיג **קיג) שם** בהגהה. וש״ץ שהוא שוחט לא יתפלל בבגדים הצואים וכו׳ ש״ץ שמתוך חליו לאונסו א״א לומר ונקה בהיותו טהור מקרה לילה ואין מטהר עצמו כלל והוא ש״ץ אפשר בימים נוראים יש לגעור בו שיטבול ועכ״פ שיוציא הבגדים הצואים מעליו ואם לא ישמע לדברי חכמים לרחוץ יפה יפה ולהסיר הבגדים הצואים מעליו ראוי להעבירו. מהר״א יצחקי ז״ל בס׳ זרע אברהם חא״ח סוף סי׳ ו׳. יד אהרן בהגב״י. ש״ץ דע״א ע״ב:

קיד **קיד) שם** בהגהה. ואם אינו רוצה להחליף בגדיו וכו׳. וטוב שיחליף בגדיו כל היום כשהולך בין הבריות שלא יהא מן המשניאים, מ״א ס״ק ל׳, א״ר אות ל״א. פרמ״ג א״א אות ל׳. מחה״ש ס״ק ל׳. ר״ז אות ל״ב. ח״א כלל כ״ט אות י״ז. ומ״מ אין מעבירין אותו משום זה ביאור הגר״א. פתחי עולם אות מ״ז. ועיין מש״ל או׳ ס״ב.

קטו **קטו) שם** בהגהה. או שמרנן בשירי אלילים וכו׳. כלומר בניגון שמנגנין בו לע״ג. עיין ס״ח סי׳ רל״ח. מ״א ס״ק ל״א. ר״ז אות ל״ב. וב״ח בתשו׳ סי׳ קכ״ז כתב דוקא ניגון שמיוחד בבית ע״ז יעו״ש הביאו ש״ץ דע״ג ע״ד. וש״ץ שהוא נעים קול ומזמר בבית המשתאות בשירי עגבים ובשירים של דופי מוחין בידו ואם אינו רוצה לשמוע מעבירין אותו. הרי״ף ז״ל בתשו׳ הביאו הרדב״ז בתשו׳ החדשות ח״ב סי׳ תת״ט. י״א במה״ב בהגה״ט או׳ ב׳:

קטז **קטז) שם** בהגהה. אעפ״י שאין קול בנו ערב כקולו וכו׳. ובלבד שלא יהא קולו משונה. מ״א ס״ק ל״ב. א״ר אות ל״ב. ר״ז אות ל״ג. ח״א שם. ועיין לעיל אות ק״א:

קיז **קיז) שם** בהגהה. בנו קודם לכל אדם וכו׳. ומיירי שקבלוהו לש״ץ כל ימי חייו וא״כ בודאי ע״ד כן התנה שאם לפעמים לא יוכל להתפלל שימנה אחר לסייעו וא״כ בנו קודם. מ״א ס״ק ל״ג. אבל אם שכרוהו לזמן יכולין הציבור לומר דוקא בך בחרנו ושכרנו ולא בנך מחה״ש ס״ק ל״ג. ובסתם אפשר בכלל כל ימי חייו. פרמ״ג א״א אות נ״ג. ועיין מש״ל אות ק״ד:

קיח **קיח) שם** בהגהה. בנו קודם לכל אדם ואין הציבור יכולין למחות בידו. והוא אם הוא ראוי לכך בין לעניין החזנות בין לעניין יראת שמים והוא פשוט:

קיט **קיט) [סעיף כו׳] קהל שנהגו למנות אנשים על צרכי הצבור וכו׳.** ובמקום שקבלנו עליהם ברורים להנהגת הקהל והסכימו בחרם שלא למרות דבריהם והברורים רוצים שינהיג החזן חזנותו עוד שנה אחרת חייבים הקהל לקיים דבריהם. ואפילו טוענים הקהל שאין לאל ידם ליתן פרס כל כך ואם ירצה בסך מועט ינהיג חזנותו והברורים רוצים שינהיג חזנותו כפי הפרס הראשון חייבים הקהל לעשות כדברי הברורים. משפט צדק ח״ב סי׳ ע״ז כנה״ג בהגב״י:

קכ **קך) שם** מאחר שנהגו כך. משמע דבמקום שאין מנהג שאין מסלקין אותם אם לא נמצא בהם פיסול עו״ת אות כ״ו. ועיין לעיל אות ק״ד:

קכא **קכא) שם** הגהה. יש מי שכתב דש״ץ יתפלל מתוך ספר המיוחד לציבור דודאי נכתב לשמו. פירוש נכתב לש״ש ולא לשם התפארות. כן הוא להדיא במהרי״ל הלכות ר״ה. וא״כ בסידורים הנדפסים אין חילוק בזה. ט״ז ס״ק ט״ו. יד אהרן בהגה״ט. א״ר אות ל״ג. ר״ז אות ל״ו. שתילי זיתים אות מ״ט:

קכב **קכב) שם** בהגהה. דודאי נכתב לשמו. יש קהלות כותבין על קלף סידור מיוחד לש״ץ להתפלל מתוכו ונכון הוא. ודאי אף ליחיד להתפלל מתוך הסידור כ״ש ש״ץ שאימת ציבור עליו שיתפלל בפנים. מש״ז אות ט״ו. ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ט אות ט׳:

סימן נד

א **א) [סעיף א׳] ישתבח וכו׳.** עיין מ״ש היד אהרן בהגה״ט ומ״ש עליו היפה ללב אות א׳ ומ״ש אנן בעניותין סי׳ ג״ן אות ב׳ יעו״ש:

ב **ב) שם** ישתבח אינה פותחת בברוך וכו׳. ששתיהן נתקנו על פסוקי דזמרה וכו׳. כתב ב״י מכאן יתבאר לך שאין לומר ישתבח אלא מי שאמר ב״ש וקצת פסוקי דזמרה וכמ״ש בסי׳ נ״ג והביאו ט״ז סק״א:

ג **ג) שם** זו לפניהם וזו לאחריהם. ופסוקים שביניהם לא הוי הפסק שכולם זמירות ותשבחות הן. לבוש. שתילי זיתים אות א׳:

ד ד) [סעיף ב'] **אין לענות אמן אחר מלך מהולל בתשבחות וכו'.** כלומר לא תימא כיון דברכת יהללוך מסיים במלך מהולל בתשבחות א"כ גם כאן סיום הברכה היא במהולל בתשבחות ומה שמוסיפין עוד אל ההודאות וכו' הוא תוספת בעלמא ואם רוצה שלא לאומרה הרשות בידו וא"כ יכול לענות אמן אחר מהולל בתשבחות וקאמר דליתא אלא אסור לענות אמן עד אחר חי העולמים שזהו סיום ברכת ישתבח. ב"ח:

ה ה) **שם** מלך מהולל בתשבחות. וכך הוא הנוסחא בטור אבל נוסחת הלבוש והט"ז סק"ב ומ"א סק"א אל מלך גדול בתשבחות. אמנם נוסחת האר"י ז"ל בשער הכוונות דנ"א ע"ב מלך גדול ומהולל בתשבחות. והב"ד לעיל סי' מ"ח וכן הוא מנהגינו:

ו ו) **בתשבחות** התיו בחיריק. שער הכוונות שם. והב"ד לעיל סי' מ"ח. וכ"כ האחרונים. חי העולמים בפתח כמש"ל סי' ג"ן אות ג'. וכן כתב א"ר אות א'. מו"ק. וכ"כ יפה ללב אות ב' בשם כמה פוסקים ומטו בה ג"כ בשם הזוהר והרמב"ם ז"ל וכתב שכן הנוסחא השגור בפי הכל למגדול ועד קטן לומר חי העולמים בפתח בין בברכת ב"ש ובין בישתבח ובין בברכת בורא נפשות יעו"ש. וכ"כ הרש"ש ז"ל בס' נה"ש דף ך' ע"ד הנד"מ בירושת"ו סוף ד"ה והמוחין. וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ שהוא בבית מדרשו של הרב החסיד מהר"ש שרעבי ז"ל שבתוך עיר קדשינו ירושלים תובב"א. ועיין סידור בי"ע בדיני ב"ש אות ז' ואות ח' שלא כ"כ יעו"ש. והעיקר כמו שכתבתי. מלך אל חי העולמים. שער הכוונות שם. והב"ד לעיל סי' מ"ח. וכן כתבו האחרונים:

ז ז) **שם** אין לענות אמן אחר מלך מהולל וכו'. ואם מותר להפסיק באמצע ישתבח לענות קדיש או קדושה וכו' כבר כתבנו לעיל סי' ג"ן אות ב' דדינה כמו ברוך שאמר יעו"ש. וכ"כ החס"ל בזה הסי' אות ב'. ובאיזה דבר מותר להפסיק באמצע ב"ש כבר כתבנו לעיל סי' נ"א אות יו"ד יעו"ש:

ח ח) [סעיף ג'] **המספר בין ישתבח ליוצר וכו'.** בעשרת ימי תשובה יאמר שיר המעלות ממעמקים וכו' בין ישתבח ליוצר כמבואר בשער הכוונות דרוש ר"ה דף צ' ע"א. פע"ח שער ר"ה פ"ז. והביאו מ"א סק"ב. אלא שכתב וצ"ע דר"ל וצ"ע אם מותר להפסיק בזה המזמור בעי"ת בין ישתבח ליוצר כיון שהמספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא וכו'. והרב נחלת אריאל ז"ל בפי' למ"ס פ"ט ה"ב כתב וז"ל לפי דעת האר"י ז"ל כל עשי"ת מזמור ממעמקים בין ישתבח ליוצר ולכוין. ונ"ל דמי שאינו יודע לכוין לא יפסיק לאומרו עכ"ד. ועיין פתה"ד אות ב' דשקיל וטרי בהאי ענינא והביא דברי המ"א ונחלת אריאל הנז' וסיים וז"ל שאין כן מנהג העולם אלא כל העולם יחדיו אומרים אותו במקומו הגם כי לא ידענו סוד קדושים. וכן כתב הרב מנחת אהרן ז"ל כלל י"ב סוף סי' כ"ח דהגם דלאו כל מוחא סביל דא לא ימנע מלאומרו ולכוין בדעתו לדעת רשב"י הקדוש זיע"א ולדעת המכוונים סוד הדבר יעו"ש וכ"כ במחזורי ימים נוראים וכן עמא דבר דלא כהרב נחלת אריאל ז"ל כמדובר עכ"ל. וכ"כ החס"ל או' א':

ט ט) **שם** המספר בין ישתבח ליוצר וכו'. ומצוה מן המובחר שלא להפסיק ביניהם אפילו בשתיקה. ב"ח. ועיין לעיל סי' ג"ן אות יו"ד:

י י) **שם** וחוזר מעורכי המלחמה. והטעם פי' מט"מ מפני שהקליפות מבטלין לעלות התפילה וע"י פסוקי דזמרה הם נכרתין. וכשסח חוזרים אותם גדודים שמערכין המלחמה לעכב תפלתו. והביאו א"ר או' ב'. פרמ"ג א"א או' ב':

יא יא) **שם** ויש מי שאומר שלצרכי ציבור וכו' מותר להפסיק הא דכתב מרן ז"ל ויש מי שאומר ולא כתב סתמא משום דהאי סברת יש מי שאומר שמתיר להפסיק לדבר מצוה הוא סברת רב עמרם והכלבו ז"ל אבל הרי"ף והרא"ש ז"ל פ' אין עומדין סוף סי' ה' כתבו בסתם דלא לאשתעויי מכי מתחיל ברוך שאמר עד דמסיים ליה שמונה עשרה ע"כ. ומשמע דאין להפסיק בדיבור בין ישתבח ליוצר אפי' לדבר מצוה כמו בין ב"ש לישתבח. ועיין לעיל סי' נ"א סעי' ד' בהגהה על כן כתב מרן ז"ל דין זה בשם יש מי שאומר לומר שיש מחמירין בזה. על כן יש ליזהר ולהחמיר שלא להפסיק בדיבור בין ישתבח ליוצר אפילו לצורך מצוה כמו בין ב"ש ליוצר וכ"מ מסתמיות דברי מרן ז"ל לעיל סי' נ"א סעי' ד' יעו"ש וגם מור"ם ז"ל בד"מ כתב דעדיף טפי לנהוג שלא להפסיק כלל ושכך תיקן הגאון מהר"א מפראג שלא להפסיק כלל יעו"ש:

יב יב) **שם** הגהה. ומזה נתפשט מה שנהגו בהרבה מקומות לברך חולה וכו'. בין ישתבח ליוצר וכו' אבל בין קדיש וברכו או בין הפרקים של ק"ש וברכותיה או של פסוקי דזמרה אסור לספר בצרכי רבים או בשאר דבר מצוה. וכ"כ פסקי תוספות. א"ר אות ג':

יג יג) **שם** בהגהה. ולאח"כ כשחוזרין להתפלל יאמר הש"ץ מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש וכו'. ואם לא אמר פסוקים לא יאמר קדיש רק יתחיל ברכו בלא קדיש. והפורס על שמע לא יאמר קדיש אם לא יאמר פסוקים שלעולם לא תמצא קדיש בלא פסוקים שלפניו. ד"מ בשם הכלבו. מ"א סק"ג:

יד יד) **שם** בהגהה. כי לעולם א"א קדיש בלא תהלה לפניו וכו' אם לא הש"ץ אחר חזרת התפלה או בלחש דערבית שאומר קדיש אחר התפלה. פרמ"ג א"א אות ג', ויש נוהגין לומר אחר חזרת התפלה או בלחש דערבית ג' פסוקים אלו יהי שם ה' מבורך וכו' ממזרח שמש עד מבואו וכו' ה' אדוננו מה אדיר שמך וכו' ואח"כ אומרים קדיש:

טו טו) שם בהגהה. כי לעולם א״א קדיש בלא תהלה לפניו וכו׳ עיין מ״א סק״ג ועיין בדברינו מן סי׳ נ״ה אות ג׳ ואות ד׳ ואות ה׳:

טז טז) שם בהגהה. ולכן מתחילין ערבית בלא קדיש. אך טוב שיאמר פסוקים דתהלים או שאר פסוקים עד ג׳ או יותר ואח״כ יאמר קדיש שלא לשנות מנהג התפלה ד״מ בשם הכלבו. וכ״כ האר״י בשער הכוונות דרוש א׳ דתפלת ערבית דף נ״ב ע״ב דקודם תפלת ערבית יאמר ג׳ פסוקים אלו והם ה׳ צבאות עמנו משגב וכו׳ ה׳ צבאות אשרי אדם בוטח בך ה׳ הושיעה המלך וכו׳ ואח״כ אומר קדיש וברכו ותפלת ערבית. עכ״ד. והרמב״ם פ״ט מה״ת דין ט׳ כתב דיאמר קודם תפלת ערבית פסוק והוא רחום וכו׳ וכ״כ בפע״ח שער מנחה וערבית דרוש ג׳ דיאמר פסוק והוא רחום וכו׳ דיש בו י״ג תיבין נגד י״ג מכילין דא״א לאכפייא כולא דינין ולמתק בהם ד׳ פרצופין דקליפה המתחילין להתעורר בערבית והם משחית עון אף וחימה. עון חכמה דנוגה. משחית בינה דנוגה. אף ת״ת דנוגה. חמה נוקבה דנוגה וכו׳ יעו״ש. והוא מהזוהר פ׳ בראשית דף כ״ג ע״ב יעו״ש. והרש״ש ז״ל סידר בסידורו הקדוש לומר תחלה ג׳ פסוקים אלו שהם ה׳ צבאות עמנו וכו׳ ואח״כ קדיש ואח״כ פסוק והוא רחום וכו׳ ואח״כ ברכו את ה׳ המבורך וכו׳ וכן מנהג בית אל יכב״ץ ומנהג עיר קדשינו ירושת״ו:

יז טוב) שם בהגהה. אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר וכו׳ עיין מש״ל סי׳ ג״ן אות ט׳:

סימן נה

א א) [סעיף א׳] אומרים קדיש. פי׳ אחר פסוקי דזמרה. ט״ז סק״א. וכתב האגור בסי׳ צ״ח וז״ל השיב הראב״ד טעם על הקדישים שאומרים בתפלה. א׳ אחר פסוקי דזמרה שיש לשם הפסק דפסוקים. ב׳ אחר סיום תפלת י״ח שהיא מצוה בפני עצמה. ג׳. אחר הקדושה והוא דבר שבקדושה. ד׳. אחר אמירת המזמור או פרק או אגדה או משנה כדאמרינן בסוטה (מ״ט ע״א) עלמא אמאי קאי אקדושה דסדרא ואיהא שמיה רבה דאגדתא. ה׳. אחר אשרי למנחה שהיא מצוה בפני ״עצמה שכל האומר ג״פ בכל יום תהלה לדוד מובטח וכו׳. ו׳. אחר ק״ש של ערבית כי תפלת ערבית רשות ויש הולכים להם קודם י״ח ולא ישמעו קדישי ז׳ לאחר תפלת ערבית שכבר נשלמה התפלה. ואין פוחתין מז׳ קדישים בכל יום על שם שבע ביום הללתיך עכ״ל בשבלי הלק״ט. ב״י ופרישה אות א׳. והא דלא חשיב קדיש אחר תפלת י״ח למנחה דהיינו קודם התחלת תפלת ערבית י״ל דכ״ש הוא מקדיש שאחר תפלת י״ח של שחרית. ובזה מיושב נמי דלמה אמר אין פוחתין מז׳ וכו׳ וכי בכל יום אומרים קדיש דאגדתא אלא שעכ״פ יש ז׳ קדישים עם הקדיש שאחר תפלת מנחה. אלא שלא חש לכתוב כאן אלא טעם על כל א׳ וא׳. פרישה שם. ועיין לבוש, ולפי דברי האר״י ז״ל צ״ל בכל יום י״ב קדישים. ששה בשחרית א׳ קודם הודו והב׳ קודם יוצר והג׳ אחר תפלת י״ח והד׳ אחר קדושה דסדרא והה׳ קודם קוה והו׳ קודם עלינו לשבח (והגם שכתב הרב שם דקדיש בתרא אינו מכלל הקדישים וכו׳ מ״מ הא סיים שהקדיש הזה הוא העשיה ששם בחינת המיתה כדי להעלות כל הנשמות והנפשות בסוד תחיית המתים וע״כ אומרים אותו היתומים על מיתת אב ואם וכו׳ יעו״ש. וכתב תו״ח דקל״ט ע״ב שהכוונה הוא לעלות העשיה ליצירה במחצב הנשמות של המתים וזה מתחי׳ העשיה עד רום המעלות כי כל בחי׳ נקרא עשיה בערך העליון ממנה עכ״ל וא״כ גם זה הוא חובה) ושנים בתפלת מנחה אחד קודם העמידה ואחד אחר העמידה וארבעה בערבית אחד קודם ברכות דערבית ואחד קודם העמידה ואחד אחר העמידה ואחד קודם עלינו לשבח כמבואר בשער הכוונות דרוש הקדיש ובנוסח התפילה דף נ״א והב״ד לעיל סי׳ מ״ח יעו״ש. ועוד עי״ש בדברינו לסי׳ מ״ח אות א׳ ד״ה ודע הקדמה אחת וכו׳ טעם אל אמירת הקדישים ע״פ הסיד. ויש שנהגו עוד לומר אחר תפלת מנחה מזמור למנצח בנגינות וכו׳ ואח״כ אומרים קדיש ועלינו לשבח והרי נעשו הכל י״ג קדישים כנגד י״ג מדות. ואשרי מי שעובד את רבו בשמחה וכוונה. ועיין לקמן אות י״ט:

ב ב) כתב הלבוש שלעולם אין אומרים תתקבל צלותהון אלא אחר שאמרו תפלת י״ח יעו״ש והביאו ט״ז סק״א וכתב עליו ולא כללא הוא שהרי בימי הסליחות באשמורת הבוקר אומרים תתקבל אחר הסליחות דגם בהם יש בקשות רבות כמו בי״ח עכ״ל. ומה שאין אומרים תתקבל מיד אחר תפלת י״ח היינו משום דסדר קדושה בתר תפלם גרירא לפי שהיא מעניין תפלה ושבח ולכן ממתינין מלומד תתקבל עד אחר סדר קדושה כדי שיהא חוזר גם על סדר דקדושה לפיכך ביום שיש בו מוסף אומרים קדיש שלם עם תתקבל מיד אחר תפלת שחרית ואחר תפלת מוסף אומרים קדיש שלם עם תתקבל שנית על תפלת מוסף שחוזר וקאי ג״כ על סדר קדושה. לבוש בהגהה. עט״ז. ועיין לקמן סי׳ תכ״ג:

ג ג) שם אומרים קדיש. כתב הרמב״ם בחיבור כל עשרה שעוסקים בתורה שבע״פ אפילו במדרשות ובהגדות אומרים קדיש דרבנן. והמ״א לעיל סוף סי׳ נ״ד הביא משם הרב באר שבע שכתב דהרמב״ם סותר את עצמו שכתב בפי׳ המשנה סוף אבות רבי חנינא ב״ע נהגו העם לאומרו בסיום הפרקים לפי שאין אומרים קדיש על המשנה אלא על ההגדה דאמר מר איהא שמיה רבא דאגדתא וכו׳ עכ״ד. ואפשר לומר דודאי מן הדין יש לומר קדיש על כל התורה שבע״פ וכן מוכח קצת ממאי דאמרינן איהא שמיה רבא דאגדתא דמדאצטריך לפרושי איהא שמיה דאגדתא משמע דאומרים קדיש על שאר

תורה שבע״פ אלא דקדיש דאגדא גדלה מענתו דקאים עלמא. ונראה הטעם דאגדא דכיון דאגדא מושכת לבו של אדם ישמח ישראל וכי עניין גברי יהא שמיה מתוך שמחת מצוה ניחה למארייהו וקאים עלמא, ומהך טעמא נהגו לומר בשלהי שמעתתא רחב״ע בעבור ישמח העם שהיא אגדה וזכות ישראל ואומרים קדיש דליהוי בסוג יהא שמיה דאגדתא וזהו מנהג ולא מן הדין והיינו דקאמר הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשנה נהגו וכו׳. ברכ״י אות א׳. ובספרו קש״ג סי׳ ח׳ אות ב׳. וע״כ יש ליזהר כשאומר רחב״ע אחר תורה שבע״פ כדי לומר קדיש לומר אותו בשמחת הלב ובהתלהבות כדי שישמח ישראל ובפרט שצריך ליזהר כשיזכיר את השם שיש בפסוק ה׳ חפץ למען צדקו וכו׳ לאימרו בכוונה כנז׳ בדברינו בכ״מ שצריך זהירות הרבה להוציא ה׳ בשפתיו בכוונה מפני שכיון שהאדם רגיל בכל עת לקרות ה׳ בפסוקים חיישינן שמא ישכח כשיזכיר את השם ויבא להזכירו בלא כוונה. ע״כ צריך זהירות הרבה בכל עידן ובכל זמן שלא ישכח ולא יעבור עליו שום שם מלהזכירו בלא כוונה. ועיין מש״ל סי׳ ה׳ אות ה׳ ע״ז מעשה נורא. ועיין בסה״ק חפץ בחיים דרוש ו׳ במע׳ הצדיקים מה שכתבתי בענין השומע קדיש מחכם הדורש בחכמת הקבלה שנמחלין לו עונותיו יעו״ש:

ד **ד) לא** יאמר קדיש כלל אלא במקומות ידועים בתפלות או אחר קריאת איזה דבר מדברי תורה או איזה פירוש או דרש פסוק אבל אחר תפילות שתיקן רב סעדיא גאון ותחינות של רחמים לא יאמר קדיש. הרמב״ם בתשובותיו בס׳ פאר הדור הנד״מ סי׳ ק״ל. ובא״ח דף צ״ו ריש ע״ד כתב משם הר״ם שאין אומרים קדיש על פסוקי תורה שאין צריכים חיזוק ואשרי עשוהו כתפילה שהיא מד״ס וכו׳ יעו״ש. ומדברי הרמב״ם הנז׳ מוכח איפכא גם הראב״ד בתשו׳ הזכירה מרן ז״ל בב״י כתב דאחר מזמור אומרים קדיש עי״ש. וכן נהגי. ברכ״י אות ב׳ ובספרו קש״ג סי׳ ח׳ אות ג׳ ואות ד׳. ש״ץ דף פ״א ע״ב. חס״ל סי׳ נ״ד אות ב׳. יפה ללב אות ב׳. ולכן לא יפה עושים האומרים קדיש אחר המילה בלא אמירת מזמור. חס״ל שם והעם נהגו לומר אחר כל תורה שבע״פ רבי חנניא ב״ע וכו׳ ואומרים קדיש דרבנן ואחר תורה שבכתב אומרים ותשועת צדיקים מה׳ וכו׳ ואומרים קדיש יהא שלמה רבא:

ה **ה) יש** אומרים שהדברים שאומר עליו קדיש יהיה במניין ולכן אם אין מניין בבה״כ ימתין ש״ץ עם ישתבח וישתוק עד שיבא מניין ויאמר ישתבח וקדיש, וכשלומד תורה שבע״פ יאמר ברייתא דרצה הקב״ה לזכות את ישראל או ב׳ ג׳ פסוקים אחרונים דאשרי לאחר שבא מניין בבה״כ ואם אין מניין להודו יאמרו עד ברוך שאמר ואז יאמר רחב״ע אומר ויאמר קדיש דרבנן. חס״ל סי׳ נ״ד אות ג׳. ועיין קש״ג סי׳ ח׳ אות א׳. ומש״ל סי׳ ן׳ אות ו׳ ומה שנכתוב לקמן אות ט״ל בס״ד:

ו **ו) שם** ואין אומרים אותו בפחות מעשרה וכו׳. דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל ואתיא תוך תוך כתיב הכא תוך וכתיב התם הבדלו מתוך העדה ואין עדה פחותה מי׳ דכתיב במרגלים עד מתי לעדה הרעה יצאו יהושע וכלב כדאיתא במגילה דף כ״ג ע״ב. וכ״ב הב״ח. ט״ז סק״א. ברכ״י אות ג׳. ר״ז אות ב׳. ועיין לקמן או׳ טו״ב:

ז **ז) שם** ואין אומרים אותו בפחות מי׳ וכו׳. לכתחלה צריך לחזור אחר ששה שלא שמעו קדיש וברכו ובדיעבד דהיינו שאינם נמצאים ששה אומרים אפי׳ בשביל אחד שלא שמע כמ״ש לקמן בש״ע סי׳ ס״ט סעי׳ א׳ יעו״ש ועיין מ״א שם סק״ד וכ״כ עט״ז בזה הסי׳ או׳ א׳:

ח **ח) שם** וא״א אותו בפחות מי׳ וכו׳. כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים. הרב מהר״י פאס ז״ל בתשו׳ כ״י. כנה״ג בהגה״ט. וכן בתשו׳ דב״ש סי׳ קפ״ג קירא תגר על זה שנאספים עשרה בני אדם ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא יעו״ש. והב״ד י״א בהגה״ט. ש״ץ דף ף׳ ע״ב ודף פ״א ע״ג. וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ ח׳ אות ט׳. סידור בי״ע אות ב׳ חס״ל אות י״א. אלא יאמר קדיש אחד על כל מה שלומד תורה שבכתב וקדיש אחד על תורה שבע״פ. חס״ל שם. וכ״כ בן א״ח ז״ל פ׳ ויחי אות ט׳:

ט **ט) כשם** שאסור לעבור נגד המתפלל כך אסור לעבור נגד האומר קדיש. הרב החסיד מהר״ר יעקב מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ קל״ה. ברכ״י אות ט׳ ובספרו קש״ג סי׳ ח׳ אות ה׳. ש״ץ שם. סידור בי״ע אות ן׳. שע״ת ריש סי׳ נ״ו. זכ״ל אות ק׳. חס״ל אות י״ב. בן א״ח שם אות יו״ד. והא דאסור לעבור נגד האומר קדיש הוא מתחילת הקדיש עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן אבל אח״כ כשאומר על ישראל וכו׳ ויהא שלמא וכו׳ לית לן בה דזו היא מנהגה בעלמא ולא מן נוסח הקדיש כמש״ל סי׳ נ״א אות יו״ד ואות כ״א. וכ״כ בן א״ח שם:

י **י) שם** בפחות מעשרה זכרים וכו׳ בכל הקדישים אפי׳ קדיש דרבנן שאחר הלימוד דכל הקדישים שוים, מ״מ דנ״ח ע״א, שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳. סו״ב אות א׳:

יא **יא) שם** בפחות מעשרה זכרים וכו׳ יש ליזהר מלמנות את ישראל לגלגולותם לראות אם יש מניין או לא דאמרינן רפ״ב דיומא אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה דכתיב וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים. פר״ח אות א׳ וכ״כ החס״ל אות יוד וסיים וז״ל ורבים טועים ומונים אב״ג

דמשמע להו דהאיסור הוא לומר אונו דוס (פי׳ אחד שנים) אבל א״ב שרי וטעות הוא בידם אלא יראו במראית העין וימנו במחשבה עכ״ל וכ״כ בספרו פלא יועץ ח״ב אות מ׳ ד״ה מונה. וכ״כ הרח״פ ז״ל בס׳ כף החיים סי׳ י״ג אות יו״ד, יפה ללב אות ג׳ ועיין מ״א סי׳ קנ״ו סק״ב ופתה״ד שם אות ג׳:

יב יב) שם בני חורים גדולים, אדם הנוצר על ידי ספר יצירה העלה מהר״ר צבי אשכנזי בחשו׳ סי׳ צ״ג דאינו מצטרף לעשרה ויליף לה מדאשכחן בסנהדרין דס״ה דאהדריה לעפריה וכן הסכים הברכ״י אות ד׳ ובספרו מחב״ר אות א׳, והב״ד דברי מנחם בהגה״ט אות ב׳, עיקרי הד״ט סי׳ ג׳ אות ט״ו:

יג יג) האונן אינו מצטרף לעשרה לכל דבר שבקדושה, שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ עו״ת אות ג׳ א״ר אות יו״ד. פר״ח אות ח׳, וכ״כ יד אהרן בהגב״י בשם פרח מטה אהרן ח״א סי׳ י״ט ושבות יעקב ח״ב סי׳ כ״ה, וכ״כ בית יהודה סי׳ מ״ה. וכ״כ החיד״א בברכ״י אות ה׳ ובקש״ג סי׳ ח׳ בשם האחרונים. וכ״כ ש״ץ דף פ׳ ע״א ודף קע״ז ע״ב. בי״ע אות כ״ה. בן א״ח פ׳ ויחי אות ו׳ אבל אם יש לו מי שישתדל בשבילו דאם רצה לקרות ק״ש אין מוחין בידו כמ״ש בסי׳ ע״א מסתברא ודאי דמצטרף. פר״ח שם. יד אהרן שם. ברכ״י שם. ש״ץ שם. בי״ע שם:

יד יד) שכור אם לא הגיע לשכרותו של לוט ראוי לצרפו למנין עשרה לקדיש ולקדושה וברכו אף שאינו יכול לדבר לפני המלך. אך אם הגיע לשכרותו של לוט הרי הוא כשוטה ואין לצרפו לשום דבר שבקדושה. שו״ת בית יהודה סי׳ מ״ה. והביאו עקרי הד״ט סי׳ ג׳ או׳ ג׳ סידור בי״ע בדיני הקדיש אות כ״ד. פתחי עולם אות י״ח. מיהו הש״ץ דף ע״ט ע״ג כתב בשם הרב בית יהודה להפך דאם אינו יכול לדבר לפני המלך אינו מצטרף לעשרה יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ח׳. וצ״ע על דבריהם ועיין לקמן סי׳ צ״ט סעי׳. א׳ בהגה ומ״ש שם א״א שבגליון הש״ע בשם תשו׳ בי״ד סי׳ מ״ה דאם אינו יכול לדבר לפני המלך אינו מצטרף וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ ח׳ אות ז׳. בן א״ח פ׳ ויחי אות ו׳. אמנם הרב בי״ע שם כתב דלא נהגו כן אלא מצרפין אותו אף שאינו ראוי לדבר לפני המלך:

טו טו) אנדרוגינוס אין שום צד להתיר לצרפו למנין עשרה. שו״ת אורח לצדיק סי׳ ב׳ ג׳ ד׳ ה׳ דלא כמי שעלה על דעתו דמצטרף. סידור בי״ע אות כ״ב. עיקרי הד״ט שם אות י״ח וכ״כ פרמ״ג בא״א אות ד׳ דטומטום ואנדרוגינוס אין מצטרפין ולא הוי ס״ס שמא תשעה ואשה או עבד מצטרפין ושמא זכר הוא כי לדידן ודאי עבד ואשה אין מצטרפין וה״ה חצי עבד אין מצטרף עיין א״ר קכ״ח וקמ״ג ומילת בני חורין יורה כן עכ״ל. ואע״ג דהרב ישועות יעקב כתב דחציו עבד וחציו בן חורין מצטרף דאתי לכלל בר חיובא דכופין את רבו ועושהו בן חורין יעו״ש. מ״מ יש להחמיר. ואם נקרע הטומטום ונמצא זכר יש להכשיר כמ״ש בקול יעקב לסי׳ ט״ל אות ח׳ יעו״ש:

טז טז) מומר לע״ז וחילול שבת או להכעיס בדבר אחד הרי הוא כעכו״ם ואין מצטרף. ובסעי׳ י״א עבריין מצטרף מיירי לתיאבון הא לאו הכי לא. פרמ״ג שם. ועיין מ״ש בקול״י לסי׳ ט״ל אות י״א וביו״ד סי׳ ב׳ סעי׳ ה׳ ומ״ש רבה״ג בספר זבחי צדק שם ביו״ד על סעי׳ הנז׳ ורב פעלים ח״ב סי׳ י״א. וח״ג סי׳ י״ב. ועוד עיין לקמן אות ס״ב:

יז טוב) גר מצטרף למנין עשרה לכל דבר שבקדושה ואע״ג דאמרינן ונקדשתי בתוך בני ישראל ובסוכה כ״ח ב׳ בתו׳ ד״ה לרבות. דבני ישראל ממעטינן גרים אי לית רבויא מ״מ כאן אסמכתא דהא גר כשר להיות ש״ץ כבסי׳ נ״ג סעי׳ י״ט ואין סברא דלא מצטרף לעשרה. פרמ״ג שם. וכ״כ פתה״ד אות א׳ יעוש״ב. וכ״כ הלב״ש על מ״א סק״ז. וגר שמל ולא טבל אינו מצטרף עד שיטבול. סידור בי״ע בדיני הקדיש אות ט״ז בשם שו״ת הרדב״ז ח״ג סי׳ תע״ח דפוס פיורדא:

יח חי) שם שהביאו ב׳ שערות עיין לקמן סעי׳ ה׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד אות מ״ו:

יט יט) שם וה״ה לקדושה וברכו וכו׳ במנהג קדיש יתום וברכו שאומרים היתומים קטנים בצבור ועונים אחריהם הגדולים קורא תגר על זה דבר שמואל בסי׳ ש״א וכן הפר״ח לקמן ריש סי׳ ס״ט קרא תגר ע״ז וכתב שבקצת מקומות מיחה בידם ולא שמעו לקול מורים יעו״ש, והב״ד יד אהרן בהגה״ט, ועין שו״ת בית יהודה חא״ח סי׳ כ״ב שהאריך בענין זה וכתב שיש קצת סמך למנהג שהקטנים כבן שש כבן שבע ויודעים למי מקדשים שאומרים קדיש וסיים וז״ל וכל זה הוא דוקא לקדיש דברכו דהוא דומה לפורס על שמע דנתקן בשביל קצת יחידים שלא שמעו ברכו דיוצר כמ״ש הריב״ש בתשו׳ סי׳. של״ד והביאו הב״י סי׳ קל״ג, ואעפ״י שהראינו קצת סמך למנהג מ״מ ראוי להנהיג בקדיש בתרא דברכו שלא להנהיג לאומרו אלא גדול בן י״ג והביא ב׳ שערות אבל בשאר קדישים שהם רשות יכול לאומרם אפי׳ קטן שלא הגיע לחינוך וז׳ קדישים הם חובה ליום דכתיב שבע ביום הללתיך וכו׳ וכל אלו ראוי לש״ץ לאומרם ואנו מנהגינו לאומרם הש״ץ להשבעה חוץ מקדיש דברכו עכ״ל והביאו ש״ץ דף ף׳ ע״ב, סידור ב״ע בדיני הקדיש אות מ״ח, והרב מהר״י חזן בס׳ חק״ל חא״ח ח״א דף ע״ח ע״ד הליץ בעד המנהג כיון שגם הש״ץ אומר הקדיש עם הקטנים ביחד לית לן בה, אבל שהקטן לבדו יאמר הקדיש של חובה בלתי הש״ץ אין להם על מה שיסמוכו יעו״ש, והביאו בי״ע שם אות מ״ט, וא״כ לפי מש״ל אות א׳ בשם האר״י ז״ל דיש י״ב

קדישים בסדר תפלת שחרית מנחה וערבית וכולם הם חובה לצורך עליית העולמות צריך לאומרה כולם החזן או גדול בן י״ג שנים ויום א׳ שהביא ב׳ שערות אבל שאר קדישים שאינם חובה יכול לאומרם קטן.

כ **ך) ובענין** הקדיש שאומרים היתומים לפי דברי האר״י ז״ל הוא דוקא קדיש בתרא שאומרים קודם עלינו לשבח הוא מועיל לנשמת המת שכתב בשער הכונות בדרוש הקדיש וז״ל אמנם קדיש בתרא אינו מכלל הקדישים לפי שכבר עלו כל העולמות, אמנם זה הקדיש נקרא קדיש יתמא ר״ל קדיש שאומרים אותו היתומים, והענין הוא שהקדיש הזה הוא בעולם העשי׳ שהם בחוש המיתה כדי להעלות כל הנשמות והנפשות בסוד תחיית המתים וע״כ אומרים אותו היתומים על מיתת אב ואם וכו׳ (ועיין מש״ל אות א׳ בשם תו״ח) ונלע״ד ששמעתי ממורי ז״ל שטוב לומר הקדיש הזה על מיתת אביו ואמו כל השנה כולה אפי׳ בשבתות וימים טובים לפי שאין הטעם כפי מה שחושבים המון העם שמועיל להציל נפש המת מדינא של גהינם לבד כי הנה עוד יש תועלת א׳ והוא להכניסו לגן עדן ולהעלותו ממדריגה למדריגה וכפי זה גם בשבתות וי״ט יש לאומרו. ואני ראיתי למורי ז״ל שהיה אומר קדיש בתרא בכל שנה ישנה ביום שמת בו אביו בג׳ תפלות עכ״ל. נמצא לפי דברי הרב ז״ל דקדיש המועיל לנשמת המת הוא דוקא קדיש בתרא. ופה עיר קדשינו ירושלים ת״ו יש נוהגים לומר היתומים גם קדיש שקודם הודו וקדיש שקודם קוה ושאר כל הקדישים אומרם החזן לבדו ונ״ל הטעם שנהגו לומר גם ב׳ קדישים אלו מפני שהם בחי׳ עליית עולם העשייה שהיא בחי׳ נפש בעולם היצירה ואפשר שתועיל ג״כ לנפש הנפטר:

כא **כא) ואם** היתומים הם קטנים כבר אמרנו לעיל שצריך החזן לומר הקדיש עמהם כדי להוציא את הצבור י״ח וכן אם היתום הוא מגמגם בלשונו ואינו מוציא האותיות כתקנן וכצביונן אפילו הוא גדול או אם יש בו מן הדברים שהוא פסול להוציא את הרבים ידי חובתן כמ״ש בסי׳ ג״ן או אם יש בו מדברים שכתבנו לעיל שאינו מצטרף לעשרה צריך החזן לומר ג״כ הקדיש כדי להוציא הצבור י״ח. וצריך להשגיח ע״ז. ועוד עיין לקמן סי׳ נ״ו אות ל׳:

כב **כב) במקום** שיש מנהג שהיתומים אומרים כל הקדישים והם בפסוקי דזמרה לא יפסיקו לומר קדיש כמש״ל סי׳ ג״ן אות י״ג יעו״ש:

כג **כג) נוהגים** כשאירע יום פטירת אביו או אמו באמצע השבוע להתחיל לומר קדיש מערבית של שבת שלפני אותו שבוע כמ״ש הש״ץ דף ק״ץ ע״ב ואע״ג דהאר״י ז״ל לא היה נוהג לומר קדיש כ״א באותו היום שמת בו אביו כמש״ל אות ך׳ נ״ל הטעם מפני שכתב הרב ז״ל בשער המצות פ׳ ויחי וז״ל ענין הנשמה שאמרו רז״ל כל שנים עשר חדש נשמתו עולה ויורדת ולאחר י״ב חדש עולה ואינה יורדת. שמעתי משמו של מורי זלה״ה בשבוע האחרונה של הי״ב חדש אעפ״י שהאדם נפטר באמצע השבוע במי החול ואז הוא תשלום הי״ב חודש עכ״ז בשבת שלפני אותה השביע אז עולה ואינה יורדת ואעפ״י שעדיין חסרים כמה ימים מהשבוע להשלים הי״ב חודש לפי שביום השבת כל הנשמות עולות בג״ע העליון כנודע אפי׳ בתוך הי״ב וכיון שעלה שוב לא ירד בשביל אותם הג׳ או הד׳ ימים החסרים מחשבון הי״ב חודש עכ״ל. ועיין בשער הגלגולים הקדמה כ״ב שכתב שאחר פטירת האדם נשמתו עולה תמיד ממדרגה למדרגה אפילו אחר כמה שנים יעו״ש וא״כ אפשר שבאותה שנה ביום שנפטר בו אביו יש לו עלייה למדרגה יותר עליונה וע״כ מתחילים לומר קדיש מערבית של שבת שהוא זמן עליית הנשמות לג״ע העליון אחד כדי שיהיה לו סיוע לעלות והב׳ כדי שישאר במדרגה היותר עליונה הראויה לו לעלות ביום פטירתו ולא ירד בשביל הג׳ או הד׳ ימים. ומטעם זה יש נוהגים לומר קדיש בתרא של קודם עלינו לשבח בכל ערבית של שבת על נשמת אביו או אמו אפילו אחר כמה שנים ואפילו אין לו יאר צייט באותו שבוע כדי שיהיה סיוע לנפטר לעלות בליל שבת לג״ע העליון עם עליית הנשמות. ועיין עוד לקמן סי׳ נ״ו אות י״ט:

כד **כד) כתב** הברכ״י בשיו״ב ביו״ד סי׳ שע״ו אות ח׳ וז״ל לפי מ״ש רבינו האר״י זצ״ל דהקדיש מועיל גם כן להעלות נשמתו נראה שיאמר קדיש כל הי״ב חודש אלא מפני ההמון יפחות שבוע האחרון כמ״ש הכנה״ג סי׳ ת״ג דכיון דחשו שלא יאמרו משפט רשעים בגהינם י״ב חודש כל שמחסר מי״ב חודש סגי יעו״ש עכ״ל ולפי מש״ל דנוהגים לומר קדיש מערבית של שבת שלפני יום היאר צייט א״כ אם רוצה יפסוק שבוע א׳ בחודש האחרון של י״ב חודש יהיה קודם שבת שלפני יום היאר צייט דאימת שיהיה ההפסק לא איכפת:

כה **כה) וזה** ההפסק הוא דוקא מקדיש בתרא שהוא נאמר על נשמת המת או אפילו בשאר קדישים של נוסח התפלה במקום שנהגו לאומרם על נשמת המתים בתוך י״ב חודש אבל שאר קדישים שאומרים אחר לימוד תורה שבע״פ או קדיש שאומרים אחר תהלים זה אין צריך להפסיק מהם דלא יש בזה זלזול למת כיון שאינם מיוחדים לאומרם דוקא על נשמת המת בתוך י״ב חודש אלא אומרים אותם בכל זמן וע״כ א״צ להפסיק מהם:

כו **כו) בספר** ויקהל משה דפוס פיורדא יש מעשה נורא מענין רוח אחד ושם נאמר שלא יש דבר להגין מפני המזיקין כאמירת הקדיש על מזמורי תהלים. ולכן יש להנהיג הבנים על אבותם שילמדו בכל יום מהשנה קצת מזמורים ויאמרו קדיש. ברכ״י בשיו״ב ביו״ד סי׳ שע״ו או׳ י״א:

כז **כז) הבן** אומר קדיש על אמו בחיי אביו אעפ״י שאביו מקפיד. וי״ח אם אביו מקפיד. מהריק״ש י״ד ססי׳ שע״ו. וחילוקים בענין קדיש עיין מהריק״ו שורש ע״ד ומ״א סי׳ קל״ב סק״ב. ש״ך דף ק״ן ע״ד. ולקמן סי׳ רפ״ד אות ו׳ יעו״ש:

כח **כח) כתב** הכנה״ג ביו״ד סי׳ ת״ג וז״ל וגדולה מזו נוהגים עכשיו לומר קדיש על זקנו וזקנתו מהאם שלא עזבו בנים זכרים בחיי אביו ואמו וכן הנהגתי לבני ה״י לומר קדיש לזקנתו מ״ד בחיי אביו ואמו כי לא נחש ביעקב עכ״ד. ש״ך שם:

כט **כט) מצאתי** כתוב בכתבי מוהר״ר דוד רוזנים ז״ל שכתב בשם הראנ״ח ח״א סי׳ ע״ז בתוך התשו׳ קדיש א׳ עולם לב׳ מתים עכ״ד. ש״ך שם:

ל **ל) מי** שנפטר בלא זרע או שבנו קטן ושוכרים אחד שיאמר בעבורו קדיש מהני כמ״ש בב״י ביו״ד ססי׳ ת״ג שהיו שוכרים אחד לומר קדיש למי שלא הניח בן יעו״ש. וכן מוכח נמי מתשו׳ מהריק״ו ז״ל שורש מ״ד יעו״ש. והביאו בן א״ח ז״ל פ׳ ויחי אות ט״ו. אך צריך ליזהר זה השכיר שאומר קדיש על מי שלא הניח בן שיאמר בבקר קודם תפלה שכל הקדישים שהוא אומר בזה היום תהיה לעילוי נר״ן של פלוני ויהי נועם וכו׳:

לא **לא) שם** שאין נאמרין בפחות מעשרה. קהל שלמדו תורה שבע״פ או אמרו תהלים ורוצים כולם לומר קדיש שפיר דמי. כ״מ מדברי מהר״י עייאש בס׳ בני יהודה בתשו׳ סי׳ ג׳ שכתב דכל דבר שבקדושה שנתקן בעשרה אפילו יאמרו אותו כולם מיקרי ציבור והביא ראיה לדבריו מהא דקיי״ל לקמן סי׳ קכ״ח סעי׳ כ״ה דבה״כ שכולה כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן וכו׳ וכן בקריאת התורה שאינה בפחות מעשרה ולא אסרו לקרות עם הש״ץ אלא מטעם אחר וכו׳ דומיא דמעמד הר סיני וכו׳ וכן בברהמ״ז כשמזמנין בשם וכו׳ עונים הכל ביחד ברוך אלהינו וכו׳ ועוד כתב שם דאם איתא דאסור איך התירו לצבור לענות קדוש קדוש שהוא עיקר הקדושה יעו״ש והביאו פתה״ד סי׳ קכ״ה אות ב׳ וכתב דאע״ג דראייתו מברכת כהנים וברהמ״ז יש למשדי ביה נרגא מ״מ לא נדחו דבריו ח״ו דמלבד דליכא ראיה להפך עוד זאת דקישייתו שהקשה דא״כ לא לימרו הצבור קק״ק שהיא עיקר קושיא אלימתא יעו״ש. וכ״כ רב פעלים ז״ל בח״ב סי׳ י״ד ובספרו בן א״ח פ׳ ויחי אות ט״ז יעו״ש. ואם מפני שאומרים בקדיש ואמרו אמן ולית מאן דעני זה לא איכפת דכשאומר ואמרו אמן יכוין בו ב׳ כוונות אחד שאומר לקהל שיעני אמן וגם יכוין בו שהוא עונה אמן על מה שאומרין הקהל ואמרו אמן. וגם אם לא יכוין מסתמא אמרינן כן. ועיין רב פעלים שם שכתב לזה טעמים אחרים ובבן א״ח כתב דלכתחלה יזהרו להיות אחד עונה להם קדיש. ולענ״ד אם כפי זה צריך שנים שיענו. דאמרו אמן הוא לשון רבים:

לב **לב) שם** שאין נאמרין בפחות מעשרה. אם שנים או שלשה אומרים קדיש ביחד והאחד קולו נמוך לבל ישמע לאחרים מדברי הרב פתח הדביר סי׳ קכ״ה אות ב׳ שכתב דיכול לומר דבר שבקדושה בלחש עם הש״ץ כיעוש״ב משמע דגם קדיש יכול לומר בלחש כיון שיש אחרים אומרים בקול רם. והגם דבעי למימר ואמרו אמן או ברכו וכו׳ ולית מאן דשמע ועני ליה יש לומר כיון שיש אחרים עמו שאומרים בקול רם והוא מכוין לסיים עמהם כשעונים הקהל אמן או ברכו חוזרת על כולם וכמו שמצינו לקמן סי׳ ק״ל גבי מאן דחזא חלמא וכו׳ ויכוין דלסיים גם בהדי כהני דעני צבורא אמן דאע״ג דעניית הצבור אמן היא על ברכת כהנים כיון דמסיים בהדי כהני חוזרת גם עליו וא״כ כ״ש הכא דהוא והם אומרים דבר אחד שהוא הקדיש דחזרת אמן של שניהם וכן מנהג בית אל יכב״ץ שבעיר קדשינו ירושלם תובב״א כשיש לאחד מחסידי בית אל יכב״ץ יאר צייט או דבר אחר ורוצה לומר קדיש אומרו בלחש מפני שהחזן של בית אל יכב״ץ הוא מכוין בקדיש ואינו יכול לשמוע קול אחר כדי שלא תתערבב הכוונה. ועיין להרב רב פעלים בח״ב סי׳ י״ד ובספרו בן א״ח פ׳ ויחי אות ט״ז שהביא דברי הפתה״ד הנ״ל ומנהג בית אל הנז׳ משם כ״י הרה״ג מהר״א מני זצ״ל ועוד הביא משם הרב בנין ציון סי׳ קכ״ב שחולק מסברא דנפשיה דאין לומר קדיש עם החזן בלחש יעו״ש וסיים ונכון ליזהר לכתחלה ומנהג בית אל שאני משום דלא אפשר יעו״ש. וא״כ גם למנהג בית אל יכב״ץ טוב ליזהר מי שיש לו יאר צייט או דבר אחר ורוצה לומר קדיש שיעמוד רחוק מהחזן ויגביה קולו מעט כדי שישמעו לו שנים שלשה אנשים ויענו לחזן ולו. ועיין מ״ש באות הקודם לזה:

לג **לג) שם** שאין נאמרין בפחות מעשרה. כל שיש מנין בבה״כ אין לש״ץ להמתין לאדם חשוב או גדול שעדיין לא בא. בנימין זאב סי׳ קס״א. והביאו מור״ם לקמן סי׳ קכ״ד סעי׳ ג׳ בהגהה. שכנה״ג בהגה״ט בזה הסי׳ אות ב׳. שתילי זיתים אות ב׳: ועיין בדברינו לשם בס״ד:

לד **לד) [סעיף ב׳] אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן גומרין אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל וכו׳** משמע בהדיא מדברי מרן ז״ל שאין גומרין אלא אותו הקדיש שהתחיל בלבד או אותה הקדושה שהתחיל בה בלבד אבל אין אומרין קדיש אחר או קדושה אחרת כגון שאם התחיל בקדיש שקודם יוצר ויצאו מקצתן גומר אותו הקדיש בלבד ופוסק ולא יאמר ברכו ויוצר אור וכו׳ וכן אם התחיל הש״ץ ביוצר אור ואח״כ יצאו מקצתן גומר עד אחר שיתפללו י״ח בלחש ופוסק ואינו רשאי להתחיל התפלה בקול רם כדי לומר הקדושה בתוך התפלה שזהו ענין אחר, וכן אם התחיל הש״ץ בקול רם באבות גומר אותה הקדושה בלבד ולא גם הקדיש שאחר התפלה שזהו ענין אחר. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳. וכ״כ מאמ״ר אות ב׳ ואות ה׳. וכן פי׳ הב״ח דברי הטור יעו״ש. וכ״כ ש״ך דפ״ט ע״ד. ומ״ש א״ר אות א׳ עיין מ״ש עליו המאמ״ר באות הנז׳ ועיין עוד באות שאח״ז:

לה לה) [סעיף ג'] אם התחיל באבות ויצאו מקצתן גומר אפי' קדושה. הגהה ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם וקדושה יכילים להשלים כל סדר קדושה ולומר הקדיש שלם שלאחריה וכו' ולמעשה אין לסמיך על זה אלא כתשובת הרמב"ם שהביא בב"י ז"ל שכתב שאין הקדיש חלק מאשר התחילו בו ע"כ. ומוכח בירושלמי שאפי' אם התחילו להתפלל ויצאו מקצתן שלא יעשו נשיאות כפים וכ"ש קדיש שלאחריו והכי נקטינן. פר"ח אות ג'. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י אות ג' שבתשובתו לא"ח סי' שכ"ה הסכים לפסק הש"ע וכן ראה נוהגים. וכ"כ מאמ"ר אות ד'. קש"ג סי' ח"י אות ו'. וכן כתב הזכ"ל ח"א אות ק'. סידור בי"ע בדיני חזרת הש"ץ אות ה'. שתילי זיתים אות ד'. קיצור ש"ע סי' ט"ו אות יו"ד. ועיין שם בשכנה"ג הגה"ט אות ג' שכתב דאע"ג דאין עושין נשיאות כפים מ"מ אומרים ברכת כהנים או"א ברכנו בברכה המשולשת בתורה וכו' וכל שהתחיל בתפלת י"ח גומרה יעו"ש וכ"כ קיצור ש"ע שם. ועיין פרמ"ג א"א אות א' שכתב שהרב בהגה"ה חולק על מר"ן ז"ל ואנן (ר"ל האשכנזים) בתר הרב גרירן יעו"ש. ועיין שע"ת או' א'. אבל הספרדים בתר מרן ז"ל גרירן וכמ"ש הפר"ח ושכנה"ג והאחרונים:

לו לו) שם גומר אפי' קדושה. וכן גומר כל תפלת י"ח של החזרה כמ"ש באות הקודם בשם השכנה"ג וכן כתב מ"א סק"א. מאמ"ר אות ד'. קש"ג שם. סידור בי"ע שם. וכ"כ כס"א אות ו'. חס"ל אות ב'. שע"ת שם. יפה ללב אות ד'. קיצור ש"ע שם. ואע"ג דלקמן סי' קכ"ד סעי' ד' כתב דאם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה וכו' צ"ל דיצאו מקצתן שאני כיון דלא אפשר בענין אחר והתחילו בהיתר:

לז לז) אם אמרו קדיש וברכו בעשרה והלכו קודם שיתחילו יוצר משלימין עד התפילה. מטה יוסף ח"ב סי' י"ב. יד אהרן בהגב"י. מאמ"ר אות ב'. קש"ג סי' יו"ד אות א', ש"ץ דפ"ע ע"ד, סידור בי"ע בדיני ברכות דק"ש אות ב':

לח לח) שם בהגה ותפלת ערבית וקדיש שלאחריו לא שייך לק"ש וכו', וכתב הלבוש דקדיש שלפני תפלת י"ח אומרים שזה שייך לק"ש, וכ"כ ט"ז סק"ג ומ"א סק"ג והאחרונים וזהו דוקא לסברת מור"ם ז"ל אבל לדידן דק"ל כסברת מרן ז"ל והוא ס"ל כתשובת הרמב"ם ז"ל שאין הקדיש חלק מאשר התחילו בו כמש"ל א"כ אפילו קודם תפלת י"ח של ערבית לא יאמרו קדיש אפילו אם יצאו מקצתן אחר שהתחילו ערבית בעשרה, ועיין באות שאח"ז:

לט לט) שם בהגהה. ותפלת ערבית וקדיש שלאחריו לא שייך לק"ש וכו' ומכ"ש סדר קדושה וק"ש כמ"ש מ"א סק"ג, אבל אם התחילו ח"י בערבית בלחש בעשרה ויצאו מקצתן אומרים קדיש וסדר קדושה וקדיש שלם דעליה קאי תתקבל וכו' כמו בשחרית, פרמ"ג א"א אות ג'. וכן כתב נוב"י במה"ת חא"ח סי' ז' דאם התפללו י"ח דערבית בעשרה ויצאו מקצתן גומר הקדיש, והביאו שע"ת אות ו' וע"ש שיצא לחלק דבתפילת שחרית ומנחה דאיכא חזרה אם התפללו בלחש בעשרה ויצאו מקצתן אין אומרים קדיש דהקדיש נתקן על החזרה אבל בערבית דליכא חזרה אם אמרו הלחש בעשרה אומרים קדיש דהקדיש נתקן על הלחש יעו"ש. וכ"כ ר"ז אות ד' דאם התפללו לחש דערבית בעשרה ויצאו מקצתן אומרים קדיש מיהו המאמ"ר אות ט' כתב דאפילו אם התפללו לחש דערבית בעשרה אם יצאו מקצתן אין אומרים אח"כ קדיש יעו"ש, וכ"כ ח"א כלל ל' אות ב'. וכל זה הוא לסברת מור"ם ז"ל דס"ל דהקדיש הוא חלק מהתפלה אבל לדעת מרן ז"ל דאין הקדיש חלק מהתפלה כמש"ל אות ל"ה אין אומרים קדיש כלל אם אין שם עשרה ואפילו אם התפללו בעשרה וכן כתב בהדיא נוב"י שם דמה שהוא אומר אומרים קדיש אחר תפלת ערבית אם התפללו בעשרה הוא דוקא לסברת מור"ם ז"ל ק"ל כוותיה אבל לא לסברת הרמב"ם ז"ל שהובא בב"י ובאבודרהם יעו"ש והוא פשוט:

מ מ) אם התחילו לומר פסוקי דזמרה בעשרה ויצאו מקצתן או התחילו ללמוד איזה ד"ת בעשרה ואח"כ יצאו מקצתן ואין לומר קדיש, וכן אם אמרו אשרי במנחה ויצאו מקצתן אין יכולין לומר קדיש, מאמ"ר אות ג' וכתב דלא כא"ר אות ג' שכתב שאומרים קדיש אחר אשרי במנחה אם יצאו מקצתן יעו"ש, וכ"כ ר"ז אות ד', בן א"ת פ' ויחי אות ד':

מא מא) אם אמרו פסוקי דזמרה ביחידות שלא היה שם עשרה וכן בכל לימוד שאדם לומד פסוקים ואגדות או תלמוד וכן אם אמרו אשרי במנחה ולא היה שם מנין ואח"כ בא מנין אומרים קדיש ושפיר עבדי, ט"ז סק"ג אמנם המ"א בסי' רל"ד סק"א כתב וז"ל כשלומדים בבהכ"נ וליכא מנין ואח"כ קורין עשרה לומר קדיש לא יאות עבדי דהא עיקר טעם קדיש על הלמוד משום שנתקדש השם וא"כ בעי עשרה בשעת הלימוד כדילפינן מונקדשתי בתוך בני ישראל עכ"ל וכ"כ בסי' ס"ט סק"ד יעו"ש. והביאו א"ר בזה הסי' אות ג' וכתב דלכתחלה יש לחוש ללמוד עוד מעט כשבאין, וכ"כ בסי' תקפ"ח אות י"ג בשם הכלבו דף ע"ב דאם אמרו אשרי קודם שבא מנין יאמר החזן ג' פסוקים אחרי שבאו מנין כדי לומר עליהם קדיש יעו"ש וכ"כ ח"א כלל ל' אות ז', וכ"כ אנן לעיל בס"ד בזה הסי' אות ה' יעו"ש:

מב מב) [סעיף ד'] יש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן וכו' ולא נראין דבריהם וכו' הגהה מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק. אמנם הלבוש כתב דלא ראיתי נוהגין להקל אפילו בשעת הדחק, וכן פסק בתשו' נחלת יעקב סי' ט' כדברי הלבוש, וכן פסק הב"ח, וכ"כ א"ר אות ה' וכתב שם הא"ר דגם מור"ם ז"ל אין כוונתו לנהוג כן ח"ו או שראה לנהוג כן אלה שכתב יש נוהגין וכו' ור"ל דבאיזה מקום שנוהגין כן מימים קדמונים שיש

להם על מה לסמוך ואין למחות להם, אבל ודאי לא ראה במדינתינו לנהוג כן כאשר העיד הלבוש וכו' וראיה ברורה לזה נ"ל דהא בסי' קצ"ט סעי' יו"ד כתב רמ"א גופיה דאין מצרפין אותו לזימון כלל וכן נוהגין ואין לשנות ע"כ. וא"כ כ"ש בתפלה דזימון קיל מתפלה כמ"ש רש"ל וכן בב"ח אלא כדאמרן ודלא כמ"א שכתב בזמנינו נוהגין לצרפו ט"י חומש לקדושה וברכו וקדיש אבל לא לקדיש שאחר עלינו ע"כ דזה ודאי לאו מנהג ותיקין. והנוהגין כן הוא מכח שלא הבינו דברי רמ"א. ובר מן דין ראיתי רש"ל דף ג' הביא הרבה פוסקים לאיסור גם סיים יש להחמיר ולא להקל פן יצא מפינו קדושת השם בלא עשרה עכ"ל. וכ"כ בתשו' שב יעקב סי' ו' והביאו מחה"ש סק"ה. וכ"כ ר"ז אות ה'. וכן העלה בתשו' משכנות יעקב סי' ס"ט דאין להקל אפילו בשעת הדחק יעו"ש. וכן דעת ישועות יעקב. וכ"כ ח"א כלל ל' אות א'. שתילי זיתים אות ז' וכ"מ מסתמיות דברי מרן ז"ל דאפילו בשעת הדחק אין לצרפו. וכ"ב סידור בי"ע בדיני הקדיש אות ה':

מג מג) [סעיף ה'] אם לא הביא ב' שערות וכו'. משפט הב' שערות וגודלן עיין באה"ע סי' קנ"ה מסעי' י"ד עד סעי' י"ט ובח"מ סי' ל"ה סעי' א"ב יעו"ש, ועוד עיין בסה"ק קול יעקב סי' ט"ל אות ג' מ"ש שם בס"ד. ואם נתמלא זקנו א"צ לבדוק אחר השערות כמ"ש באה"ע סי' קס"ע סעי' יו"ד ובח"מ שם:

מד מד) שם עד שיצאו רוב שנותיו וכו'. היינו ל"ה שנה ויום אחד כמ"ש באה"ע סי' קנ"ה סעי' י"ג. ומ"ש מ"א סק"ו ל"ו שנה עיין מ"ש עליו הפרמ"ג בא"א אות ו' ומ"ש מאמ"ר אות יו"ד יעו"ש:

מה מה) שם ואם נראו לו סימני סריס וכו'. ועיין באה"ע סי' קע"ב סעי' ה' מה הם סימני סריס והביאותים בקול"י בסי' ט"ל אות ה' יעו"ש. ואם נסתרס בידי אדם כיון שהגיע לי"ג שנים ויום אחד נקרא גדול שאין זה מביא סימנים לעולם כמ"ש באה"ע שם סעי' ז' והביאותיו בקול"י שם אות ז':

מו מו) שם הגהה. ומיהו אין מדקדין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזיקינן אותו כגדול וכו' וכ"כ הב"ח. שכנה"ג בהגה"ט אות ו'. סו"ב במק"ח אות א' ר"ז אות ו'. קש"ג סי' ח' אות יו"ד. ש"ץ דע"ט ע"ד. סידור בי"ע בדיני הקדיש אות ז'. כף החיים להרח"ף ז"ל סי' י"ג אות א'. קיצור ש"ע סי' ט"ו אות ב'. ועיין באות שאח"ז:

מז מז) שם בהגהה. ואומרים לענין זה מסתמא הביא ב' שערות. פי' כיון דתפלה היא מדרבנן. מ"א סק"ז. ואע"ג דמרן ז"ל בסי' ק"ו סעי' ב' פסק כדעת הרמב"ם ז"ל בהנכות תפלה דין א"ב דתפלה דאורייתא וגם מור"ם ז"ל שם לא דבר כלום על דברי מרן ז"ל וכנראה דהכי ס"ל וכן המ"א שם הוא עצמו כתב בסק"ב דהש"ע כתב כהרמב"ם ז"ל דס"ל דתפלה מ"ע דאורייתא יעו"ש מ"מ מדאורייתא אין לה קבע ודי בפעם א' וגם באיזה נוסח שירצה יתפלל אלא דרבנן הוא דתקון נוסח וסדר התפלה כמ"ש הרמב"ם שם וכ"כ המ"א שם וגם כל דבר שבקדושה שצריך עשרה שלמדנו מקרא דונקדשתי בתוך בני ישראל הוא אסמכתא בעלמא כמש"ל אות טו"ב וע"ז כתב המ"א דתפלה הוא דרבנן ר"ל על נוסח וסדר התפלה וקדיש שאומרים בין תפלה לתפלה וע"כ אין מדקדקין בשערות אלא כל שהגיע לכלל שנותיו מחזיקינן אותו כגדול דבענין זה אמרינן חזקה שהביא ב' שערות. וכ"מ מדברי הלב"ש שכך הבין כוונת מ"א יעו"ש. ועיין מ"ש הפרמ"ג בא"א אות ז' ומ"ש אנן בעניותין בקול יעקב סי' ט"ל אות ב':

מח מח) [סעיף ו'] ואם התחיל אחד מעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם וכו'. וה"ה ג' או ד' ונשאר הרוב שהם מכוונים. אבל בעוד שאין הרוב שמכוונים לקדיש וברכו שאומר הש"ץ אין לנו. רלנ"ח סי' ט"ו, כנה"ג בהגב"י. עו"ת אות ד'. א"ר אות ז'. ר"ז אות ז'. קיצור ש"ע סי' ט"ו אות ז'. בן א"ח פ' ויחי אות ה'. אמנם המ"א סק"ח כתב דאין להקל כ"א באחד ולא בשנים יעו"ש. וכ"כ יד אהרן בהגב"י. וכ"נ דעת החיד"א במחב"ר אות ג'. ש"ץ דע"ט ע"ג. סידור בי"ע בדיני הקדיש או' כ"ז. חס"ל או' ג'. וא"כ כיון דכל האחרונים הנז' תפסו דברי המ"א שכתב דאין להקל כ"א באחד ולא בשנים אע"ג דהא"ר שם תירץ קושיית המ"א כיעו"ש מ"מ יש להחמיר לכתחילה היכא דאפשר ואין נצרף מתפלל כ"א אחד ולא שנים אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך על המתירים. והיינו דוקא לקדיש ולברכו אבל לחזרת העמידה בעינן דוקא תשעה שמכוונים לברכות הש"ץ כמ"ש לקמן סי' קכ"ד סעי' ד' וכן כתב ר"ז באות הנז' בן א"ח שם. ומ"ש המ"א סק"ח בשם מהרי"ל וז"ל אע"ג דכתב הרא"ש דבעי שיכוונו ט' לברכות הש"ץ כמ"ש סי' קכ"ד ס"ד לא נהיגין הכי דהא חזינן דאפילו מי שמשיח ואינו שומע מצטרף עכ"ל. עיין ט"ז סק"ד שכתב ע"ז דאין מביאין ראיה מן השוטים האלו שעושים איסור בהפסקת שיחה בטילה אשר גדול עונם מאד ובאמת אני אומר שחלילה להצטרף עם אנשים פושעים כאלה כשאין מנין זולתם וכו' עכ"ל. ועיין מ"א בסי' קכ"ד סק"ח ור"ז שם אות ו' שכתבו שאפילו ללמוד אסור בחזרת העמידה יעו"ש ואכמ"ל. ושם יתבאר בס"ד:

מט מט) שם או שהוא ישן אפילו הכי מצטרף עמהם. אמנם הט"ז סק"ד כתב דיישן אין בו קדושה כמ"ש בב"י סי' ד' בשם הזוהר דסלקא מניה נשמתא ולא הוה בכלל קדושה דטעים טעמא דמותא ורוח מסאבא שריא עלוהי, ועוד כיון דאפשר להעיר אותו משנתו למה נצרף אותו כשהוא ישן לכתחלה יעו"ש שסיים דאין להקל לכתחלה, וכן הסכים הפר"ח אות ו', והביאו יד אהרן בהגב"י, וכ"כ סו"ב אות ג', וכן הא"ר אות ז' הגם שכתב דיש לדחות

קושית הט״ז סיים דמ״מ לכתחלה יש להעיר אותו, וכ״כ הברכ״י אות ו׳ ובמחב״ר אות ג׳, ובקש״ג סי׳ ח׳ אות ח׳, ש״ץ דע״ט ע״ג. זכ״ל ח״א אות ץ׳ סידור בי״ע בדיני הקדיש אות כ״ט ר״ז אות ח׳ קיצור ש״ע סי׳ ט״ו אות ז׳ בן א״ח פ׳ ויחי אות ה׳ ומ״ש הא״ר שם בשם הרדב״ז סי׳ רמ״א אם התפללו עשרה כל אחד ביחיד פרח מנייהו קדיש וקדושה וכו׳ אע״ג שאח״כ נתחברו עשרה אינם יכולים לחזור ולהתפלל בקדיש וקדושה וכו׳. והביאו שע״ת אות ט׳ והאחרונים אין כן דעת מרן ז״ל כמ״ש בסי׳ ס״ט סעי׳ א׳ יעו״ש ושם יתבאר בס״ד:

נ ג) [סעיף ז׳] כשאחד מתפלל לבדו נכון שהאחרים ימתינו וכו׳, ואפילו יש שם עשרה בלא הוא נכון להמתינו כדי שיזכה גם הוא ובלבד שיהא שהות להתפלל. ב״י בשם הגהות מיימוני פ״ח שאמר בשם הר״מ. עט״ז אות ד׳ ר״ז אות ט׳. ועיין לקמן סי׳ קכ״ד סעי׳ ג׳ בהגהה ומ״ש המ״א שם סק״ז:

נא נא) שם כשאחד מתפלל לבדו נכין שהאחרים ימתינו וכו׳ ואם הוא ישן מעירים אותו ואם לא רצה לעמוד א״צ להמתין. מ״א סק״ט. ר״ז אות יו״ד. ואם לא יש עשרה בלא הוא צריך להמתין עד שיקיץ כמש״ל או׳ מ״ט:

נב בנ) [סעיף ח׳] חרש המדבר ואינו שומע וכו׳ משמע דאפי׳ אינו שומע כלל הרי הוא כפקח לכל דבריו ומצטרף וכ״כ ער״ה אות ב׳ וכתב שכן הוא גם כן בתשב״ץ ח״ג סי׳ ק״ג וכן הוכיח הרב בני יעקב דף קנ״ג יעו״ש. ולענין אם יכול זה החרש להיות ש״ץ להוציא רבים י״ח כתב שם הער״ה אות ג׳ דבדיעבד יכול להיות יעו״ש. ועיין מש״ל סי׳ ג״ץ אות ס״ז:

נג גנ) שם חרש המדבר ואינו שומע וכו׳ דין המדבר ואינו שומע יש לגמגם בו לדעת הרא״ש ז״ל ומיהו אם מכוין הברכות וכשרואה עונין עונה עמהם דומיא דהנפת סודרין מאלכסנדריא של מצרים לכ״ע מצטרף. ודין שומע ואינו מדבר מוסכם לכ״ע דהא ק״ל שמע ולא ענה יצא והגם שיש לדחות ולומר דשאני התם דראוי לבילה מ״מ מסברא ודאי דשומע ואינו מדבר מצטרף לכ״ע אבל מי שאינו יודע לענות אינו מצטרף. פר״ח אות ח׳ אמנם הט״ז בסי׳ קכ״ד סק״ב כתב דלחזרת העמידה כיון דבעינן תשעה מכוונים לברכותיו של הש״ץ אין מצרפין למנין מי שאינו שומע אע״ג שהוא פקח. וכ״כ ר״ז בזה הסו׳ אות י״א. וכן כתב בן א״ח פ׳ ויחי אות ו׳. וא״כ אע״ג דהא״ר שם בסי׳ קכ״ד אות ח׳ כתב דמצטרף מ״מ יש להחמיר היכא דאפשר:

נד נד) שם חרש המדבר ואינו שומע וכו׳. ואפילו הם שנים או יותר כל שהרוב הם פקחים שיכולין לענות אמן אין ענין המיעוט מעכבת כל שהם בני מצות והשכינה שורה עליהן. ר״ז שם. בן א״ח שם:

נה הנ) שם הרי הוא כשוטה וקטן. וכן הנכפה בעת כפייתו שהוא כשוטה לכל דבריו כמ״ש בב״י ח״מ סי׳ ל״ה אינו מצטרף. וסימני שוטה עיין שם בטור וב״י:

נו ונ) [סעיף ט׳] לעולם הוא קטן עד שיביא ב׳ שערות אחר שיהיה בן י״ג שנה ויום אחד. כתבו האחרונים דלא בעינן יום אחד שלם אחר י״ג אלא כיון שהתחיל יום שנולד בו מיקרי גדול, ברכ״י אות ז׳. וכ״כ הרב שבות יעקב ח״ב סי׳ קכ״ח דכמה גאוני קשישאי הורו כן הלכה למעשה. והביאו ברכ״י בשיו״ב אות ג׳, וכ״כ אנן לעיל בס״ד סי׳ ג״ץ אות מ״ח ואות ג״ץ בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ מהרח״ף ז״ל בס׳ כף החיים סי׳ י״ג אות א׳ ואפילו אם נולד בסוף היום מצטרף למנין מתחלת אותה הלילה ולא בעינן מעת לעת. כף החיים שם. וכ״כ לעיל סי׳ ג״ץ אות מ״ח יעו״ש:

נז זנ) שם לעולם הוא קטן עד שיביא שתי ב׳ שערות וכו׳ האב נאמן על בנו לומר שהגיע לכלל י״ג ושהביא ב׳ שערות לענין צירוף למנין עשרה. רש״ל בס׳ יש״ש פי״ב דיבמות סי׳ ק״ו בשם אביאסף. סידור בי״ע בדיני הקדיש אות ח׳:

נח חנ) לסמוך על הנער עצמו לשאול אותו אם הגיע לכלל י״ג ולצרפו למנין עשרה ע״פ עדות עצמו. נ״ל דאין ראוי לסמוך עליו לצרפו ודלא כמו שנהגו לשאול את פיו ולצרפו ע״פ דיבורו דלאו שפיר עבדי לצרפו ע״פ עדותו עד שידעו מפי גדולים שיעידו עליו שהגיע לכלל י״ג או מפי אביו. סידור בי״ע שם אות ט׳. ול״נ דאם הנער מיושב בדעתו וירא ה׳ נאמן לענין זה להצטרף לעשרה וכמו שנהגו דמה לו לשקר ולעשות איסור בדבר דלית ליה הנאה מיניה. אך צריך לשאול אותו אם מבורר הוא לו הדבר הזה בודאי ולא יש בו שום ספק ואחר כך מצרפין אותו:

נט נט) [סעיף י׳] אם נער אחד נולד בכ״ט לאדר ראשון משנה מעוברת וכו׳. ושנת י״ג אינה מעוברת וכו׳ ואם היתה שנת י״ג ג״כ מעוברת הנולד באדר הראשון יהיה בר מצוה באדר ראשון והנולד באדר שני יהיה בר מצוה באדר שני. מהר״י מינץ ז״ל סי׳ ט׳. וכ״כ מהר״ש הלוי ז״ל בתשו׳ חא״ח סי׳ ט״ז. כנה״ג בהגב״י. פר״ח אות יו״ד. וכן כתב הלבוש בסי׳ תרפ״ה סעי׳ א׳. א״ר אות ט׳ שבו״י ח״א סי׳ ט׳. (ומ״ש המ״א סק״י דגם הנולד באדר א׳ אינו נעשה בר מצוה עד אדר ב׳ כבר תמהו עליו הא״ר והשבו״י שם שלא ראה תשובת מהר״י מינץ שהוא מרי דהאי דינא שכתב להדיא היפך ממ״ש הוא ז״ל) וסיים שם השבו״י דכן מנהג פשוט אצל כל בעלי הוראה יעו״ש והביאו מחה״ש סק״י מחב״ר או׳ ד׳ וכתב שכ״כ ג״כ בשו״ת מעיל צדקה סי׳ כ״א וכ״כ הרב המפרש ירושלמי דמועד הנקרא קרבן העדה פ״ק דמגילה בתסופתיו יעו״ש והביאו מחב״ר בקו״א בזה הסי׳. וכ״כ פרמ״ג בא״א אות יו״ד.

מאמ״ר אות י״ג ש״ץ דף ף׳ ע״א. זכ״ל ח״א אות ק׳ סידור בי״ע בדיני הקדיש אות י״ב. עיקרי הד״ט סי׳ ג׳ אות ז׳ ואות י״ג. חס״ל או׳ ד׳. כף החיים סי׳ י״ג או׳ ב׳. קיצור ש״ע סי׳ ט״ו או׳ ב׳:

ס **ס) מי** שנולד ביום א׳ דר״ח כסליו וכשנעשה בר מצוה חשוון חסר ור״ח כסליו אינו אלא יום אחד לא נעשה בר מצוה עד ר״ח דהא עדיין לא מלאה לו שנה עד שיעברו כ״ט יום מחשוון דבעינן י״ג שנים שלימות. מ״א סק״י. א״ר או׳ ט׳. יד אהרן בהגב״י. ש״ץ שם סידור בי״ע שם אות ט״ו. ר״ז אות י״ג. כף החיים שם. שתילי זיתים או׳ י״ד עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ ט״ו אות א׳. וכן אם בשנה שנולד בה היה כסליו חסר ולא היה רק יום אחד ר״ח טבת ועכשיו כסליו מלא ויש ב׳ ימים ר״ח טבת נעשה בר מצוה ביום א׳ דר״ח טבת. א״ר שם. פרמ״ג א״א אות יו״ד. מחה״ש סק״י, שעת אות י״א. כף החיים שם. עמודי השולחן שם:

סא **סא) שם** הגה. ומי שנולד באדר ונעשה בר מצוה בשנת העבור אינו נעשה בר מצוה עד אדר השני. תשובת מהר״י מינץ סי׳ ט והביאו כנה״ג בהגב״י. מיהו מהר״ש הלוי ז״ל בתשו׳ חא״ח סי׳ ט״ז מגמגם לומר דהוא בר מצוה באדר הראשון. והביאו כנה״ג שם ותמה עליו שלא הזכיר דברי מהר״י מינץ ז״ל. וכן הפר״ח אות יו״ד כתב על דברי מהר״ש הלוי ז״ל דאינו מחוור אלא העיקר כדברי מהר״י מינץ ז״ל יעו״ש. והביאו יד אהרן בהגב״י. וכן הוכיח הרב קרבן העדה מדברי הירושלמי פ״ק דמגילה והביאו מחב״ר בקו״א אות א׳. וכ״כ המחב״ר בסי׳ תרצ״ז ש״ץ דף ף׳ ע״א. סידר בי״ע בדיני הקדיש או׳ י״ג חס״ל אות ד׳. שע״ת שם. כף החיים שם. קיצור ש״ע שם:

סב **סב) [סעיף יא׳] עבריין וכו׳** מומר לעבירה אחת אפילו למצות מילה הוא כישראל לכל דבריו לזמן עליו ולהצטרף למנין עשרה. הרדב״ז ז״ל סוף בי׳ תט״ו. אבל הרשב״ץ ז״ל ח״ג סוף סי׳ ש״ע כתב דמי שאינו רוצה לקיים מצות תפלה רשע הוא ופסול לעדות ואינו עולה למנין עשרה יעו״ש. ונ״ל כוונתו דכיון דאינו רוצה לקיים מצות תפלה הנה היא מומר לעבירה אחת דמצות תפלה ולא דמי לעבריין ואינו מצטרף למנין עשרה וא״כ כ״ש למומר לעבירה אחת מעבירות שבתורה וק״ו לעבירת מילה דאין ראוי לצרפו לשום דבר שבקדושה. וכן נראה לי עיקר ודלא כהרדב״ז ז״ל. סידור בי״ע בדיני הקדיש אות י״ח. ועיין מש״ל אות ט״ז ודו״ק:

סג **סג) הקראים** אינם משלימין המנין ואין מצטרפין לא לקדיש ולתפלה ולזימון דהרי אינם משגיחין לדברי רז״ל כלל ומי שאינו מודה לדבריהם איך נוכל לצרף עמהם בדבר אשר הם תקנו ואלו אינם מודים ובודאי אסור הוא. הרמב״ם ז״ל בשו״ת הנקראים פאר הדור סי׳ ע״א. סידור בי״ע שם אות י״ט:

סד **סד) שם** אם לא נידוהו נמנה למנין עשרה. וחייב בכל המצות דכתיב בענן חטא ישראל אעפ״י שחטא ישראל הוא ובקדושתיה קאי ולא יצא מכלל ישראל, ב״י, לבוש. עו״ת אות ו׳, ר״ז אות י״ד. ואם יהיה שהכה את חבירו מכה שאין בה שוה פרוטה לוקה כמ״ש כל הפוסקים והטור ומרן בש״ע ח״מ סי ת״ך ס״ב. וכתב מור״ם בהגהה שם ס״א וז״ל י״א דיש חרם הקדמונים באדם המכה את חבירו שצריכים להתיר לו כדי לצרפו למנין עשרה ומיד שמקבל עליו לעשות דין מתירין לו אעפ״י שאין המוכה מתרצה עכ״ל. רו״ח אות א׳:

סה **סה) [סעיף יב׳] מנודה אין מצרפין אותו וכו׳** ודוקא אם נדוהו מחמת עבירה אבל אם נידוהו על עסקי ממון מצטרף, ב״י בשם הרשב״א, וכ״מ מסי׳ קצ״ט סעי׳ י״א שכתב שנידוהו על עבירה אין מזמנין עליו משמע הא נדוהו על עסקי ממון מצטרף, וכ״מ ביו״ד סי׳ של״ד סעי׳ י״א. וכ״כ הש״ך שם ס״ק ח׳ וס״ק כ״ב בהדיא דבממון אפי׳ נתנדה מצטרף. וכן יש לפרש דברי מרן ז״ל שבכאן דמ״ש מנודה אין מצרפין אותו וכו׳ חוזר על מ״ש בסעי׳ הקודם לזה עבריין וכו׳ אם לא נדוהו נמנה למנין עשרה. משמע הא נדוהו אינו מצטרף ודוקא עבריין הוא שאינו מצטרף אבל על עסקי ממון אם נדוהו מצטרף ודלא כמ״ש הפר״ח. אח״כ ראיתי שכ״כ ג״כ הפרמ״ג בא״א אות יו״ד והקשה על דברי הפר״ח יעו״ש. ותהל״י שנתכוונתי לדעת גדולים. וכ״כ שתילי זיתים אות ך׳:

סו **סו) שם** מנודה אין מצרפין אותו וכו׳. אם ת״ח נדהו לכבודו מצטרף. ביו״ד סי׳ ל״ה. י״א במה״ב בהגב״י אות ו׳ מחב״ר אות ו׳ זכ״ל אות ץ׳ ועיין מש״ל סי׳ ג״ן אות ק״ז:

סז **סז) שם** מנודה אין מצרפין אותו לכל דבר שצריך עשרה. וה״ה לזמון ג׳ אינו מצטרף כמ״ש סי׳ קצ״ט סעי׳ י״א והא דנקט עשרה משום דבהכי מיירי הכא בענין צירוף עשרה. ועיין פרמ״ג א״א אות יו״ד שכתב צ״ע ולפי מ״ש א״ש.

סח **סח) [סעיף יג׳] צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד וכו׳** היו ט׳ בבית וא׳ תוך הסוכה בחג נ״ל שהסוכה חשובה כפינת הבית שאינה עשויה לתשמיש המחיצה כי אם לשם מצות סוכה ומצטרפין. מהרי״קש ז״ל. והביאו הפר״ח ז״ל אות י״ג וכתב עליו דאין דין זה מחוור בעיני. והב״ד יד אמרן

בהגה״ט. וכן הוכיח א״ר בסי׳ רע״ג אות ב׳ דמחיצות הסוכה הוויין מחיצות ממש יעו״ש. והביאו הער״ה בזה הסי׳ אות ד׳. וכ״נ דעת הש״ץ דף ף׳ ע״ב. זכ״ל אות צ׳. (ומ״ש הזכ״ל שם ודע דהא דחולק הפר״ח הוא דוקא כשאין רואין זה את זה וכו׳ יתבאר לקמן אות ע׳ בס״ד). סידור בי״ע בדיני הקדיש אות מ״ז. וכן יש להחמיר כדברי הפר״ח והאחרונים ואין מצטרפין:

סט סט) עוד כתב מהריק״ש כשיש תשעה במקום א׳ ועשירי אחר הוילון שפורסין לצניעות מצטרפין. והביאו הפר״ח שם. והביא ראיה לדבריו וכתב וז״ל ומיהו מסתברא דדוקא שפירסוהו לצניעות בעלמא אבל אי איכא תפילין או ס״ת ופירסו סדין כי היכי דליהוי מחיצה ויוכל לשמש מיטתו מגו דהויא מחיצה להך מילתא הויא מחיצה נמי לצירוף עשרה ולא מצטרפי עכ״ל והביאו יד אהרן שם. ש״ץ שם. סידור בי״ע שם אות מ״ה ואות מ״ו. שתילי זיתים אות כ״א. ועיין ער״ה אות ה׳. ופרמ״ג א״א אות י״ב. וכבר כתבנו באות הקודם דיש להחמיר כדברי האחרונים וה״ה לכאן:

ע ע) שם והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ וכו׳ כתב הרשב״א בתשו׳ סי׳ צ״ו דכל שרואין זה את זה אפי׳ הם בב׳ בתים מצטרפין דומיא דזימון דתנן שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחת בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו מצטרפין, ובית היינו דירה כדאיתא בירושלמי עכ״ד, והביאו מ״א ס״ק י״ד. פר״ח אות י״ג, ומזה כתב הפר״ח שם דהא דאמרינן הכא מן האגף ולחוץ כלחוץ מיתוקם דוקא בשאינן רואין זה את זה. וכן דין ט׳ בגדולה ויחיד בקטנה ודין ש״ץ בקטנה וציבור בגדולה הכתוב בסעי׳ ט״ז וי״ז מתוקמא דוקא כשאינן רואין דאלו ברואין זה את זה בכל גוונא מצטרפין יעו״ש״ וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות י״ב ואות י״ד. אמנם השכנה״ג בהגב״י אות ו׳ כתב דמרן ז״ל לא ס״ל כהרשב״א משום דהרשב״א בדרך אפשר אמרה למילתיה ולא סמך על טעם זה ומסיק למעשה יש לחוש לדברי מהרי״א שלא הזכיר טעם זה יעו״ש. וכ״נ דעת א״ר אות י״ב. וכן הסכים הזר״א בתשו׳ סי׳ יו״ד כדעת שכנה״ג וא״ר ודלא כמו שצדד הרשב״א ודלא כהפר״ח והביאו מחב״ר אות ח׳ וכתב שכן הוא ג״כ דעת מהר״ש בן הרשב״ץ בתש׳ סי׳ ל״ז. וכתב עוד שם המחב״ר וז״ל מאחר דהרשב״א דרך אפשר אמרה ולהרשב״ש פשיטא ליה איפכא ודעת מרן נראה הכי הגם דהרשב״ש הרחיק ללמוד מדיני זימון להכא ומרן ז״ל כתב דטעם הרא״ש בדין הש״ץ תוך הפתח הוא שלמד מדין זימון והרשב״ש כתב דהרא״ש לא מדין זמון דן כן יעו״ש מ״מ בהא דרואין זה את זה נראה דגם למרן לא מהני בדין אגף ועזרה וכיוצא. ולא חש להביא שארית תשו׳ הרשב״א משום דסבר דהרשב״א אטעם קמא סמיך והא דרואים בדרך אפשר אמרה. ואם היולדה והמחזיקה לא פסיקא ליה אנן היכי נקום ונסמוך עליה. וגם ממהריק״ש משמע הכי והכי נקטינן עכ״ל. וכ״כ המאמ״ר אות י״ד דהכי נקטינן ואין לסמוך על דברי הפר״ח יעו״ש. וכ״כ ש״ץ דף ף׳ ע״ד. וכן עיקר:

עא עא) שם דהיינו כשסוגר ממקום שפה פנימית של עובי הדלת ולחוץ כלחוץ. מבואר דגם אנף עצמו דהיינו העומדים באסקופת ביהכ״נ בעובי הפתח כלחוץ דהא פי׳ רש״י דאגף עצמו קרי משפה הפנימית של עובי הפתח עד מקום הנקשה. ואף שלשון ש״ע עובי הדלת ולשון רש״י עובי הפתח מ״מ משמע מלשון הש״ע דהיא היא ודו״ק. וכ״מ מע״ץ שכן פירש דברי ש״ע וכן פי׳ מ״א ס״ק י״א. והטעם נ״ל אף שכתב ב״י דמשמע ליה בש״ס שהוא כלפנים מ״מ כיון שהביא בסוף דברי רבינו ירוחם שכתב בהדיא שהוא כלחוץ. ביטל דעתו מפני דעת רבינו ירוחם. א״ר אות י״א. וכ״כ ר״ז אות ט״ו דלאו מקום עובי בלבד אלא כל מקום חפיפתה שהיא חופפת על האסקופה עד מקום שהיא נוקשה בו כגון שהדלת קבוע באמצע עובי האסקופה וסובבת על צירה מצד פנים לצד חוץ עד כנגד הציר הרי כל עובי האסקופה משפה הפנימית עד מקום הנקישה שהוא כנגד הציר ולחוץ הכל כלחוץ עכ״ל. וכן העו״ת אות ז׳ הגם שכתב דהש״ע לא כתב באגף עצמו מה דינו וכו׳ מ״מ סיים לדינא משמע בב״י שמסכים לדברי רבינו ירוחם דאגף עצמו כלחוץ יעו״ש. ועיין מ״ש א״ר שם על העו״ת ומ״ש הפרמ״ג אות י״א ומאמ״ר אות ט״ו על הא״ר ומ״מ יש להחמיר ולחשוב האסקופה כולה כלחוץ ואעפ״י שהדלת הוא בשפה החיצונה של האסקופה וכשהדלת נסגרת תהיה האסקופה בפנים. ועי״ש במ״א שכתב בשם ספר התניא דף ע״ב דפסק דהוי כלפנים וכתב שכן משמע בגמרא יעו״ש. והביאו א״ר שם והמחב״ר אות ז׳ יעו״ש. וכן פסק הרב מהר״י חזן ז״ל בס׳ תק״ל ח״א סי׳ רמ״ט ע״ד דאגף כלפנים ודלא כרי״ו וב״י דסברי אגף כלחוץ יעו״ש והביאו סידור בי״ע בדיני הקדיש אות ל״ד וכתב וז״ל ולענין מעשה יש להחמיר שלא לצרף להעומד באגף לא עם אותם שבבית הכנסת משום דעת רי״ו והב״י דסברי דאגף כלחוץ. ולא עם אותם שבעזרת בהכ״נ משום דעת השבולי לקט והתניא דסברי דאגף כלפנים עכ״ל. וכן יש להורות:

עב עב) פתח שאין בו דלתות יש להסתפק אם יצטרף העומד במפתן לבפנים. דכי קיי״ל דמקום המפתן כלחוץ היינו ע״י הדלתות שהבדיל הפנימי מהחיצון אבל כשאין שם דלתות הכל כלפנים. חק״ל שם סי׳ כ״ז דף נו״ן ע״ב. ול״נ פשוט דאף כשאין שם דלתות המפתן הוא כלחוץ. בי״ע שם אות ל״ח. ונראה דכיון דהחק״ל דעתו לחשוב אותו כלפנים והבי״ע כלחוץ יש להחמיר בו ולא לצרף אותו שעומד במפתן לא עם אותם שבבית הכנסת ולא עם אותם שעומדים בעזרת בהכ״נ וכמ״ש באות הקודם:

עג עג) [סעיף יד'] מי שעומד אחרי בהכ"נ וכו'. מי שביתו אחרי בהכ"נ וביניהם חלון קטן הנשמע משם כל מה שאומרים. המתפלל שם חשיב כמתפלל עם הצבור. מלכי בקדש דף קי"ב יעו"ש שהאריך. מחב"ר אות ט'. זכ"ל אות צ'. ועיין לקמן בדברינו לסי' ק' אות פ"ג ואות פ"ד:

עד עד) שם וביניהם חלון אפילו גבוה וכי'. וכן כל עובי הכותל בהכ"נ כשאין מקורה. א"ר אות י"ב בשם רי"ו. וכ"כ העו"ת אות ח' בשם הנז':

עה עה) שם ומראה להם פניו משם מצטרף וכו'. כתב מהריק"ש בהגהותיו ע"ז וז"ל ואפשר דלא דמי לעומד מן האגף ולחוץ דהתם יכול ליכנס בלי טורח ולא נכנס. א"נ הכא במכניס ראשו מן החלון מירי עכ"ל והביאו מחב"ר אות ח'. ודע דבהא שכתב הש"ע דבמה שמראה להם פניו מצטרף נחלקו האחרונים בכוונתו. יש אומרים דאינו די במה שמראה פניו אלא צריך שיוציא ראשו מן החלון לבהכ"נ. ויש אומרים דבמראה הפנים בלחוד סגי ומצטרף אעפ"י שאינו מכניס ראשו. עיין ב"י ומחב"ר שם. ונראה שדעת המחב"ר ז"ל נוטה כדעת האומרים דבמראה להם פנים לחוד סגי. והרב זר"א ח"א סי' יו"ד האריך והעלה דהעיקר כהאומרים דצריך שיוציא ראשו מן החלון אבל בראיית פנים בלבד אינו מצטרף יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט סי' ג' אות ב' וכן העלה הרב מהר"י חזן בס' חק"ל ח"א סי' כ"ז והב"ד סידור בי"ע בדיני הקדיש אות מ' וכתב וכן עיקר למעשה יעו"ש וכן נראה להחמיר:

עו עו) כיון דאפילו שהחלון גבוה כמה קומות מצטרף לשמראה פניו משם א"כ נראה דכ"ש אם החלון גבוה חצי קומה או יותר קצת אלא שיש ביניהם סריגה קביעה בחלון כל שיש בנקבי הסריגה כמלא מקדח מצטרף עמהם וראיה ממתניתין פ"ג דאהלות דנקב כמלא מקדח מביא את הטומאה, וכן פסק התשב"ץ ריש ח"ג דסתימת סבכה לאו סתימא היא כחלון העשוי לאורה אם יש שם אויר כמלא מקדח, וה"ה הכא לענין צירוף למנין דבראיה תליא מילתא, הרב מהר"י אזולאי ז"ל בס' טוב עין סי' ח"י אות ל' בשם אחד קדוש בהגהה כ"י ולי נראה דכל שיש סריגה קבוע בחלון אף שיש בנקביה כמלא מקדח אינו מצטרף, לא מבעיא להסוברים דלאו בראיית פנים מהחלון בלחוד תלייא מילתא אלא צריך שיוציא ראשו מהחלון לשם דפשיטא דביש סריגה דאינו מצטרף כיון שאין שם הוצאת ראש אלא אפילו להסוברים דא"צ הוצאת ראש רק מראה פניו סגי נראה דבעינן מיהא שיראה להם פניו כולו בלי שום הפסק כלל אבל כל שיש שם הפסקות בראיית פניו מהפסקי הסריגה לא שמה ראייה לענין זה להצטרף עמהם. סידור בי"ע שם אות מ"א, וכן יש להחמיר. וה"ה אם יש בחלון מחיצה של זכוכית הואיל והויא מחיצה לענין צואה כמ"ש לקמן רסי' ע"ו יעו"ש הוייא נמי מחיצה לענין צירוף למנין עשרה ולא מצטרפי לכ"ע וכמ"ש הפר"ח בסעי' הקודם (הב"ד לעיל אות ס"ט יעו"ש) ע"ד מהריק"ש ז"ל בענין הוילון שכ"כ מגו דהויא מחיצה להך מילתא הוי נמי מחיצה לצירוף עשרה ולא מצטרפי יעו"ש וא"כ ה"ה נמי כאן. יפה ללב או' ח', וכ"מ ממ"ש באות הקודם שצריך להוציא ראשו מן החלון והכא כיון שיש זכוכית אינו יכול וא"כ אינו מצטרף:

עז עז) חצר גדול פתוחים בו הרבה בתים לחצר ולמעלה מן הבתים יש שם בתים בנויות ולפני אותם הבתים טהיליז אחד שקורין בלשון לע"ז וראנדאדו ובלשון תוגרמא שונדרומ"א במחיצות של פצימין עד חצי הגובה הנקראין קאנגילאש ובאותו הוראנדאדו עומדין מקצתן ומקצתן למטה בחצר אין מצטרפין, שכנה"ג בהגב"י אות ו' א"ר אות י"ב מיהו הרב מהר"י הלוי בס' מטה יוסף ח"ב סי' י"ג כתב דמצטרפין וכן עמא דבר יעו"ש והב"ד יד אהרן בהגב"י, וכן הוא סברת הפר"ח באות י"ג. אמנם הא"ר אות י"ב נראה דעתו כשכנה"ג. וכן הרב זר"א סי' יו"ד הסכים לדברי השכנה"ג יעו"ש, וכן נראה דעת המחב"ר אות ח' יעו"ש. ש"ץ דף ף' ע"ד, זכ"ל אות ץ', סידור בי"ע שם אות מ"ב, שע"ת אות ט"ו, חס"ל או' ה':

עח עח) אם העומדים בוראנדאדו הנז' וכן העומדים בעזרת נשים אינו בנקל להם לירד לבהכ"נ או לת"ת ומשתדלים להראות להם פניהם מלמעלה נראה דיש לסמוך בזה על המקילים ומצטרפין. מחב"ר אות יו"ד יעו"ש. והביאו ש"ץ דף פ"א ע"א, זכ"ל שם, שע"ת שם, סידור בי"ע שם אות מ"ג. וכתב שם בי"ע וז"ל וכבר כתבתי לעיל דהחק"ל העלה עיקר דאין ראיית פנים מועיל כלל לענין צירוף וא"כ אין להקהל כלל אף בשאינו בנקל לירד לבהכ"נ ולא יהיה אלא ספק יש להחמיר מספק כמו שנראה מתוך דברי השכנה"ג דיש להחמיר בענין צרוף כי יש ספק עכ"ל. ועיין מש"ל אות ע"ה:

עט עט) בלאזאריטו שנוהגים בערים האלה (ר"ל מקום ששומרים מפני עיפוש האויר) אם יש ב' כתות שם שאינם יכולים ליגע זה בזה ויש ששה בבית אחד וארבעה בבית אחד והם חלוקים במספרם הרי אלו מצטרפין כיון שרואין זה את זה. מחב"ר אות י"א יעו"ש. והביאו זכ"ל שם. שע"ת שם. בי"ע שם. אמנם הרב מהר"י חזן בס' חק"ל סוף סי' כ"ט הביא דברי המחב"ר אלו וכתב דאין נ"ל לסמוך ע"ז להצטרף בלאזאריטו בשני בתים ורואים זה את זה יעו"ש. והביאו בי"ע שם:

פ פ) [סעיף טו'] אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ תוך הפתח וכו'. ודוקא כשמקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ בתוך הפתח מצרפן אבל אם תשעה בבהכ"נ וש"ץ על המפתן אינו מצטרף. פרמ"ג א"א אות י"ב. אמנם הפרישה אות ז' כתב דכ"ש אם ט' או הרוב לחוץ או לפנים והש"ץ עומד על המפתן דיכול להוציאם יעו"ש. וא"כ דכיון דפליגתא היא יש להחמיר ואין לצרפם כ"א במ"ש מרן ז"ל דוקא וכמ"ש הפרמ"ג:

פא פא) שם אם מקצתן בפנים וכו׳. ולאו דוקא ה׳ וה״ה רוב במקום אחד. פרמ״ג שם. וכ״מ מל׳ הש״ע והוא פשוט:

פב פב) שם ומקצתן בחוץ וכו׳. ור״ה מספקת אין מצטרף. פרמ״ג שם. פתחי עולם אות ל״א. ועיין לקמן סי׳ קצ״ה סוף סעי׳ א׳:

פג פג) שם וש״ץ בתוך הפתח הוא מצרפן. ודוקא ש״ץ אבל איש אחר העומד על המפתן אינו מצרפן פרישה אות ז׳:

פד פד) [סעיף טז׳] חצר קטנה שנפרצה וכו׳. פי׳ דאם לא נפרצה אז הדין כמו בהכ״נ ועזרה שיתבאר בסמוך בסעי׳ י״ח. עו״ת אות יו״ד:

פד) שם הגדולה כמופלגת מן הקטנה וכו׳ אם אין ביניהם יותר מעשר אמות. ר״ז אות י״ח. פתחי עולם אות ל״ב. ועיין לקמן סי׳ תר״ל סעי׳ ה׳:

פה פה) שם לפיכך אם תשעה בגדולה ואחד בקטנה וכו׳. הכלל דהגדולה א״א לה לימשך אחר הקטנה לפי שהיא כמופלגת. וגם הציבור דחשיבי א״א להם לימשך אחר היחיד. ואפילו חמשה אחר חמשה א״א להם לימשך רק היחיד נמשך אחר הצבור משו״ה א״א שיצטרפו אא״כ היחיד בקטנה והצבור בגדולה, ובסעי׳ זה קמ״ל דאפילו ש״ץ לא עדיף להא מילתא מיחיד ואין הצבור נמשכין אחריו ודינו כיחיד ממש לב״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ ע״ט או׳ כ״ג:

פו פו) [סעיף יז׳] היה ש״ץ בקטנה וצבור בגדולה וכו׳ פי׳ אפילו איכא בלא ש״ץ עשרה, עו״ת אות י״ב א״ר אות י״ד. וכ״כ פרמ״ג בא״א אות י״ג דמ״ש המחבר ש״ץ בגדולה וצבור בקטנה אין מוציאן ידי חובתן אפי׳ היו עשרה בקטנה אין היא מוציאן ואפי׳ האידנא דכולן בקיאי מ״מ אין לו לומר קדיש וקדושה שם כיון שבמקום שהוא עומד אין שם מנין אבל כשיש מנין במקום הש״ץ ודאי מוציא אפילו אותם שהם אחורי בהכ״נ ושומעים ומכוונים וגם הוא מכוין שיוציא כל השומעים עכ״ל:

פז פז) שם היה ש״ץ בגדולה וצבור בקטנה אינו מוציאן י״ח וכו׳. דוקא נקט שהוא בגדולה ואז הרי הוא מופלג מהציבור שבקטנה אבל אם הוא על מפתן הגדולה והם בקטנה פשיטא דיוצאין שהוא נחשב כאלו הוא גביהן. פרישה אות ט׳. א״ר אות ט״י. והב״ד פרמ״ג שם וכתב וז״ל והיינו משם הקטנה אין מופלגת ונראית כאלו הכל אחד משא״כ בב׳ חדרים ממש אעפ״י ש״ץ על מפתן אין מצטרף דאגף כלחוץ. ובקטנה וגדולה ואדם אחר דלאו ש״ץ על המפתן נמי מצטרף מה״ט דאמרן עכ״ל:

פח חפ) [סעיף יח׳] אם קצת העשרה בבהכ״נ וקצתם בעזרה אינם מצטרפין דהרי לא נפרצה במילואה. מ״א ס״ק י״ג. ואפילו רואין זה את זה אין מצטרפין. מהר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ ל״ז. מחב״ר אות י״ג. סידור בי״ע בדיני הקדיש אות ל״ג. שע״ת סוף אות ט״ו. ועיין מש״ל אות ע׳:

פט טפ) [סעיף יט׳] ש״ץ בתיבה ותשעה בביהכ״נ מצטרפין. וה״ה איפכא. לבוש. פתחי עולם אות ל״ו:

צ צ) שם ש״ץ בתיבה ותשעה בביהכ״נ מצטרפין. עיין מ״א ס״ק י״ד ומ״ש הפרמ״ג בא״א אות י״ד דהמחבר באין רואין מיירי, דברואין אפילו רשות אחרת מצטרפין כמו זימון יעו״ש, ועיין לעיל אות ע׳ מ״ש בזה בס״ד:

צא צא) שם ויש מי שכתב דה״מ כשאין המחיצות מגיעות לתקרת הגג. ואפי׳ מחיצה עשויה להפסיק כיון שאינו מגיע לתקרת הבית לא הוי הפסקה. עו״ת אות ט״ו אבל אם המחיצות מגיעות לתקרת הגג הוי רשות בפ״ע ואין מצטרפין. לבוש. שתילי זיתים אות כ״ה:

צב צב) [סעיף כ׳] היו עשרה במקום אחד וכו׳ וי״א שצריך שלא יהא מפסיק טינוף או עכו״ם. מ״ש עכו״ם פירושו כותי ולא ע״ז ודלא כמ״א ס״ק ט״ו. כן הוא בב״י. וכ״כ פרישה אות יו״ד. א״ר אות י״ח. בי״ד סי׳ ל״ב. מחב״ר אות ט״ו. פרמ״ג א״א אות ט״ו. סידור בי״ע בדיני עניית הקדיש אות כ״ב. שע״ת אות י״ז. חס״ל אות ו׳. בן א״ח פ׳ ויחי אות ז׳. וגם יש טעם וסמך לזה ממ״ש בזוה״ק פ׳ משפטים דקכ״ד ע״א יעו״ש. יפה ללב ח״ה אות א׳:

צג צג) אין חילוק בין איש לאשה וכל שהם אינם ישראל מפסיקים, בי״ד שם, מחב״ר אות ט״ז, בי״ע שם שע״ת שם:

צד צד) שם שלא יהא מפסיק טינוף או עכו״ם אם המברך והעונים ברשות אחד דמצטרפין אין העכו״ם מפסיק, בי״ד שם, מחב״ר אות י״ד, חס״ל שם בן א״ח שם:

צה צה) שם ויש מי שכתב שלא יהא מפסיק וכו׳. ודע שהגם שהש״ע העתיק בשם יש מי שאומר מ״מ הלכה פסוקה ומוסכמת היא, אלא שכן דרך הרב״י שדין חדש שלא מצאו בפי׳ כ״א בפוסק א׳ כותבו בלשון יש מי שאומר, עיין מחה״ש בסי׳ ל״ב ס״ק נ״ד, ובסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ב אות קע״ט, וכ״מ מדברי הפוסקים הנ״ל שקבעו זה להלכה ודלא כמ״ש הלבו״ש:

צו **צו) שם** שלא יהא מפסיק טינוף או עכו״ם. ואם היה מפסיק טינוף או עכו״ם לא יענה לא קדיש ולא קדושה ולא ברכו כן הוא דעת מרן ז״ל וכן יש לנהוג דכיון דקבלנו עלינו סברת מרן ז״ל, ועוד דהא יכול להתרחק מהם ודלא כמ״ש ח״א כלל ל׳ אות א׳ דברכו לא יענה אבל אשי״ר וקדושה יענה יעו״ש:

צז **צז) [סעיף כא׳] עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת וכו׳** ואם הם י״א ורוצה אחד לצאת אין כופין אותו מחשש שיקרה לאחד פגיעה מה, דלא חיישינן לזה, ב״י. א״ר או׳ י״ט, עט״ז, ר״ז אות כ״ג:

צח **צח) ואם** הוא אנוס שאינו רשאי לבוא במדינה פטור אפילו הגיע כבר זמן הרגל, ודוקא אם הוא אנוס ממש אבל אם מחמת חובת ממון או פשיעה לא יוכל לבוא לא יפסידו חביריו חלקה, מהרי״ל סי׳ קי״ד, מ״א ס״ק ט״ז, א״ר אות ך׳:

צט **צט) במקום** שהוא פטור אם אינו שם אף אשתו אינה חייבת אפילו יושבת שם, מהרי״ל שם, כנה״ג בהגב״י:

ק **ק) שם** ואם הם י״א ורוצים לצאת שנים וכו׳. וה״ה י״ב ורוצים לצאת ג׳, או י״ג ורוצים לצאת ד׳ צריכים כולם לשכור א׳ בשותפות, א״ר אות י״ט:

קא **קא) שם** ואם אחד עני ואחד עשיר פורעין חציו לפי ממין וכו׳. אבל בכנה״ג הגב״י כתב בשם גליון המרדכי דפורעין בשוה כיון שכל אחד מחויב להעמיד איש במקומו, והא דנותנין חציו וכו׳ היינו כשאין דרין ביישוב אלא ח׳ דצריכין להשכיר שנים דאז תלינן בממון דעניים יכולים ללכת לעיר הסמוכה משא״כ העשירים אינם יכולים להניח רכושם יעו״ש, וכ״כ מ״א ס״ק ט״ז, אמנם באגודה פ״ק דבתרא משמע ליה כדברי הש״ע ולבוש. והטעם נ״ל כי דין זה דכופין לשאר למדו הפוסקים מישוב שאין להם מנין ששוכרין א׳ או ב׳. א״ר אות ך׳:

קב **קב) שם** ושכר החזן על היוצאין כנשארים. אנשים הדרים בכפרים בגליל ההוא ואינם באים להעיר רק שלשה ימים בשנה ב׳ ימים ר״ה ויוה״כ וכל השנה אין להם הנאה מכל דבר שבקהלה מו״ץ ישו״ב ולא מהרב ומקוה. לא ראיתי לחייבם שום מס כ״א על דרך התפשרות. תשו׳ ח״ס חא״ח סי׳ קצ״ג. פתחי עולם או׳ מ״ב:

קג **קג) [סעיף כב׳] אין כופין להשכיר להשלים מנין וכו׳.** כתב מעגלי צדק השיב מהרי״ל על ישובים הצריכים לשכור מנין וחזן ויש סביבות שרגילים לבוא ג״כ שם עם בני ביתם א״צ ליתן כלום להישוב דאי בעי ישבו במקומם או ילכו לעיר אחרת עכ״ל. מ״א ס״ק י״ז. א״ר אות כ״א. סו״ב אות ד׳. ר״ז אות כ״ו:

קד **קד) שם** אם יש מנין מיושבי העיר וכו׳. אפילו יש רק ג׳ או ד׳ בעלי בתים עשירים ויש להם תמיד משרתים ומלמדים למלאות המנין. ב״י. א״ר שם:

קה **קה) שם** הגהה. וכן במקום שאין מנין תמיד בביהכ״נ כופין זה את זה וכו׳. יש לכוף לבחורים וללומדים במקום שאין מנין תדיר לילך לביהכ״נ אעפ״י שיתבטלו מלימודם בשביל זה דזמן תורה לחוד ולא נהגו הרבנים להתפלל בבתי כנסיות לבדם אלא בקהלות גדולות שיש רוב עם ומנין יותר. א״ר אות כ״ב בשם מהר״ש. פרמ״ג א״א אות י״ז:

קו **קו) תפוס** שהשר נתן לו רשות יום א׳ להתפלל עם הצבור במנין יתפלל אותו יום תכף ולא יחמיץ המצוה להמתין על יוה״כ ופורים, הרדב״ז סי׳ י״ג א״ר שם, שתילי זיתים אות ל׳, פתחי עולם אות מ״ד:

סימן נו

א **א) [סעיף א׳] יש לכוין בעניית הקדיש וכו׳** ולענות אותו בקול רם וכו׳. משום דאיתא במסכת שבת בפ׳ כל כתבי דקי״ט ע״ב א״ר יהושע ב״ל כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כוחו קורעין לו גזר דינו וכו׳ וכתב ה״ר יונה בפ׳ מי שמתו כלומר בכל כח כוונתו ומפני שיש בני אדם שאין הכוונה שלהם מתעוררת אלא על ידי הכח אמר בכל כחו אבל א״צ נתת קולות גדולות שיתלוצצו ממנו בני אדם עכ״ד. וכן פי׳ רש״י שם בפ׳ כל כתבי בכל כחו בכל כוונתו. והתוספות כתבו שם בשם ר״י דאיתא בפסיקתא במעשה דרבי ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמיה רבא מברך בקול רם מבטלים גזרות קשות עכ״ל. וכ״כ בזוה״ק בפ׳ תרומה דקכ״ט ע״ב ולאתבא בחילה תקיף אמן יהא שמיה רבא מברך וכו׳ והביא כ״ז רב״י וכתב נראה שצריך לענות בקול רה. וז״ל הזוה״ק שם ת״ח קדושתא דא לאו איהו כשאר קדושאן דאנן משלשין. אבל קדושא דא איהו סלקא בכל סטרין לעילא ותתא ובכל סטרי מהימנותא ותברא מנעולין וגושפנקין (פי׳ חותמות) דפרזלא וקליפין בישין לאסתלקא יקרא דקבה״ו על כולא ואנן בעינן למימר לה בלישנא דסט״א ולאתבא בחילא תקיף אמן יהא שמיה רבא מברך בגין דיתבר חילא דסט״א ויסתלק קבה״ו

ביקרא על כולא וכד אתבר בקדושתא דא חילא דסט״א קבה״ו אהתלק ביקריה ואדכר לבנוי ואדכר לשמיה. ובגין דקבה״ו אסתלק ביקריה בקדושתא דא לאו איהו אלא בעשרה. ובלישנא דא על כרחיה דסט״א אתכפייא ואתתבר חיליה ואסתלק יקרא דקבה״ו ותבר מנעולין וגושפנקי ושלשלן תקיפין וקליפין בישין ואדכר קבה״ו לשמיה ולבנוי זכאין אינון עמא קדישא דקבה״ו יהב לין אורייתא קדישא למזכי בא לעלמא דאתי עכ״ל והביאו ב״י. וכתב דמכאן יש להתבונן כמה יש לכוין בקדיש וכמה יש להשתדל לענות אותו עכ״ל. וע״כ פסק מרן ז״ל בש״ע דצריך לעשות שניהם שיכוין בעניית הקדיש וגם לענות אותו בקול רם. ועוד איתא בזוה״ק פ׳ בראשית דף ל״ח ע״ב וז״ל לגו מהאי הליכא קיימין כל אינון דהוו מקדשין בכל חילא שמא דמאריהון ואתיבו אמן יש״ר מברך בכל חילא ואילין אינון קיימין לגו בגו האי היכלא. וההוא נהורא דכליל כל גווני, נהיר לון. ומההוא נהירו קיימין וחמאן נהורין אחרנין דאתאחדן ולא אתאחדן בגווייהו. ועילא מניהון משיח דאיהו עאל וקאים בנייהו ונחית לון איהו נטיל מהאי היכלא ועאל עכ״ל. ועתה הראתה לדעת כמה גדלה מעלת העונה קדיש בכוונה וקו״ר ומ״מ א״צ לתת קולות גדולות שיתלוצצו עליו בני אדם אלא ירים קולו מעט ובכל כוונתו, ועיין מאמ״ר אות ג׳. מו״ב סי׳ ב׳ אות ל״ד. סידור בי״ע בדיני עניית הקדיש אות ג׳. ולקמן אות ט״ו:

ב **ב) שם יש לכוין בעניית הקדיש וכו׳.** כתוב בספר חסידים. מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו. ופניו מוריקות. א״ל למה פניך מוריקות א״ל מפני שהייתי מדבר בשעה שהש״ץ היה אומר ויכלו ובברכת מגן אבות וביתגדל עכ״ד. ובס׳ מטה משה סי׳ תי״א הביא בשם המדרש שחכם אחד נתראה לתלמידו בחלום וראה התלמיד שהיה לו כתם על מצחו וא״ל מפני מה אירע לו כך וכך א״ל מפני שלא הייתי נזהר מלדבר כשהחזן היה אומר קדיש. שכנה״ג אות א׳ עו״ת אות א׳. מאמ״ר אות א׳. כף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ י״ג אות ט׳ וכתב דאינו בקדישים של התפילות בלבד אלא בכל קדיש שיהיה יעו״ש:

ג **ג) שם** יש לכוין בעניית הקדיש. אם נזדמן לו ששמע קדיש ויש לו לענות אמן יהא שמיה רבא מברך וקדושה. ואם יענה קדושה א״א לו לענות קדיש ואם יענה קדיש א״א לו לענות קדושה יענה אמן יהא שמיה רבא וכו׳ ואל יענה קדושה. מהר׳ יונה ז״ל סי׳ ט׳. כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ב׳. וכ״כ מ״א הק״א בשם באר שבע דף ק׳ פר״ח סי׳ קכ״ה יד אהרן בהגה״ט, סו״ב אות א׳, וכתב דדבריו הם מכוונים לדברי הזוהר כמ״ש קדושה דא לאו איהו כשאר קדושין דאנן משלשין וכו׳ עכ״ל, מאמ״ר אות ד׳, קש״ג סי׳ ט׳ אות ח״י בשם שי למורא סי׳ ע׳ ש״ץ דפ״ז ע״ב, סידור בי״ע אות ה׳, ר״ז אות א׳, ח״א כלל ל׳ אות ו׳ חס״ל אות ה׳ בן א״ח ז״ל פ׳ ויחי אות י״א:

ד **ד) ואם** יש שני בתי כנסיות לפניו באחד מגיעים לקדושה ובאחד לקדיש שאחר י״ח ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג״כ קדיש שאחר התפילה, מ״א שם, י״א שם, וכתב שהוא פשוט, ה״ב אות א׳. פרמ״ג א״א אות א׳, ר״ז שם, ח״א שם, סידור בי״ע אות ו׳, וכתב דנראה לו דדוקא כשהשני בתי כנסיות לפניו בשוין דלאיזה ביהכ״נ שילך לא יעבור על האחר, אבל אם בהליכתו יפגע בבה״כ אחד קודם וכדי שילך לביה״כ האחר יצטרך להעביר על הביהכ״נ האחת דבו פגע ברישא יש לו לילך לענות הקרובה לו דבו פגע ברישא ואף שבזה הביה״כ לא יענה רק קדיש שלאחר י״ח משום דאין מע״ה עכ״ל, ול״נ דלא אמרו דאין מעבירין אלא כששניהם שוין אבל לא בשאינם שוין שזה מצוה אחת וזה שני מצות קדושה וקדיש ודו״ק. ועיין מאמ״ר או׳ ד׳ שכתב דאם יכול לילך למקום שאומרים קדיש ואח״כ למקום שאומרים קדושה וקדיש עדיף טפי יעו״ש, והביאו ש״ץ דף פ״ז ע״ב:

ה **ה) ואם** כבר שמע קדיש ולא ענה קדושה יקדים עניית קדושה כדי שיצא י״ח קדיש וקדושה כי טובים שניהם כאחד. מאמ״ר או׳ ד׳ ש״ץ דפ״ז ע״ג. חס״ל אות ה׳. בן ת״ח שם. ונ״ל דזהו אם אין יכול אח״כ לענות קדושה כדי לצאת י״ח אבל אם יזדמן לו אח״כ ג״כ לענות קדושה אפי׳ עדיין לא ענה קדושה קדיש קודם. ועוד נ״ל דזה שאמרו קדיש קודם לקדושה היינו בשאינו מחויב באותה קדושה לצאת בה י״ח כגון שעדיין לא התפלל י״ח או כבר התפלל עמידה וחזרה וענה קדושה. אבל אם הקדושה ההיא מחויב בה לענות עכשיו כגון שהתפלל י״ח וחוזר הש״ץ לאמר החזרה בקול רם והגיע לאמר קדושה ושמע קדיש ממקום אחר ואינו יכול לאומרו ולגמרו ואח״כ יענה קדושה. קדושה קודמת דמצוה בשעתה עדיפא וכאן הוא מקומה שיש לה טעם בסוד כמבואר בשער הכוונות דרוש ב׳ דחזרת העמידה יעו״ש:

ו **ו) אם** התחיל לענות קדושה ושמע שאומרים קדיש לא יפסיק כדי לענות אמן יהא ש״ר מברך. פר״ח סי׳ קכ״ה. י״א בהגה״ט בזה הסי׳. קש״ג סי׳ ט׳ או׳ י״ט. ש״ץ דף פ״ז ע״ג. בי״ע אות ז׳, חס״ל אות ה׳ בן א״ח שם:

ז **ז) כשמתפללים** בעזרת בית הכנסת בשנים וג׳ מקומות ובעוד שאומר זה בחייכון זה אומר יתגדל וכיוצא ואי אפשר לענות שנים או ג׳ קדישים יענה הראשון דוקא. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ י״ט. ברכ״י אות א. ובספרו קש״ג סי׳ ט׳ אות כ״ח. ש״ץ דפ״ט ע״א. סידור בי״ע אות ט׳. חס״ל אות ו׳. שע״ת אות ג׳. בן א״ח שם.

ח ח) **כששנים** וג׳ אומרים קדיש יחד ואחד מקדים אם באים כל אחד תוך כדי דיבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה על כולם, ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד, הלק״ט ח״ב סי׳ מ״ח, והביאו באה״ט סי׳ נ״ה סק״א, קש״ג שם אות ז״ך, ש״ץ שם, סידור בי״ע אות ח׳, ועיין לקמן אות ל׳:

ט ט) **שם** יש לכוין בעניית הקדיש. איתא בזוהר פ׳ וילך דרפ״ה סע״א, א״ר יהודה ובוזי יקלו מאן דלא ידע לאוקיר למאריה ולא אתכוון באמן דתנינן גדול העונה אמן יותר מן המברך, ופי׳ שם בגליון בשם הרמ״ז ז״ל שבודאי אין הפ׳ מדבר ברשעים גמורים שא״כ לא יהיה די לעונשים בשיקלו אלא ענין הכתוב במי שאינו מתכוין באמן שדבר קל הוא להבינו ולכוין בו דהיינו הפשוט שבסודות שמילת אמן עולה הוי״ה אדני וע״כ מי שאינו מכוין באמן עליו נאמר ובוזי יקלו ומובן במ״ש בסה״כ בפסוק מלא פניהם קלון ס״ת אמן שר״ל על מי שמבזה בעניית אמן וכוונתו יעו״ש, יפה ללב אות א׳, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ה׳ או׳ י״ג ואות י״ד מ״ש בס״ד בכוונת אמן של הקדיש ושל שאר ברכות ע״פ הפשט וע״פ הסוד יעו״ש:

י י) **אמרו** רז״ל במסכת שבת דקי״ט ע״ב, אמר ר״ל כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי ג״ע שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן, מאי אמן א״ר חנינא אל מלך נאמן, וכתבו התו׳ צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן. וכתב בס״ח סי׳ תתפ״ג כל האומר אמן בעוה״ז יזכה לומר אמן לעוה״ב שנאמר ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן אמן לעוה״ז ואמן לעוה״ב יעו״ש. והביאו יפה ללב שם ועיין שם בזוה״ק פ׳ וילך דרפ״ה ע״ב מה שהרבה לספר בשבח העונה אמן יעו״ש:

י) **איתא** במדרש כונן הביאו הילקוט ראובני ערך אמן שסנדלפון קושר קשרים לבעל הכבוד מקדיש וברכו ואיש״ר שעונין ישראל בבה״כ ומשביע את הכתר בשם המפורש והולך ועולה לו בראש האדון מכאן ארז״ל כל המבטל קדיש וברוך ואיש״ר גורם למעט העטרה וחייב נידוי עד שישוב ויביא קרבן לפני הצדיקים לעת״ל ע״כ, והביאו דברי מנחם בהגב״י אות ה׳. חס״ל סי׳ נ״ז אות ב׳, ועיין לקמן סי׳ ז״ן אות ג׳:

יא יא) **שם** הגהה, ולא יפסוק בין יהא שמיה רבא למברך וכו׳ בענין יהא שמיה רבא יש מפרשים שם יה רבא שאנו מתפללים על שם יה שאינו שלם שיתגדל ויתקדש ושיחזור להיות שלם, ומה שאנחנו אומרים הקדיש בלשון תרגום יש אומרים מפני המלאכים שלא יתקנאו בנו שאנו משבחים שבח נאה כזה, ואם יבינו יקטרגו עלינו ע״כ אומרים אותו בלשון שלא יבינו שאינן מכירין ארמית, ור״י פי׳ הטעם לפי שהיו רגילין לומר אותו אחר הדרשה כדאיתא בשלהי סוטה אמאי קאי עלמא אסידרא דקדושה ואיהא שמיה רבא דאגדתא, והיו שם עמי הארץ שאינן מכירין אלא לשון ארמית שהוא לשונם לכן נהגו לאומרו בלשון שהכל מבינים בו. ולפ״ז יהיה כפשוטו שמיה רבא תרגום של שמו הגדול כמבואר כל זה בטור וב״י. ונפקא מינה בין שני הטעמים דלפי׳ הראשון שאנו מתפללים שיהא השם שלם צ״ל שמיה במפיק ה״א. ולפי׳ השני שיהא שמיה רבא הוא תרגום של שמו הגדול א״צ לומר במפיק ה״א. ועוד נפקא מינה דלפי׳ הא׳ אין להפסיק בין שמיה לרבא אבל בין רבא למברך לית לן בה. ולפי׳ השני אין להפסיק בין רבא למברך כמבואר בד״מ אות א׳. ובל״ח פ״ג דברכות אות כ״א. וב״ח. ובאחרונים. מיהו המט״י אות א׳ כתב דגם לפי׳ השני צ״ל במפיק ה״א יעו״ש. וסיים שם הב״ח וז״ל וע״כ אין להפסיק כלל אלא יאמר יהא שמיה רבא מברך בנשימה אחת וגם יאמר שמיה במפיק ה״א דיוצא ידי חובת שני הפירושים עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳. וכן כתב העט״ז וא״ר אות ה׳. ומ״ש הפר״ח להכריע כפי׳ השני ממ״ש פ׳ לולב הגזול עיין ברכ״י אות ב׳ שכתב דאין ראיה משם ויוכל להתפרש כפי׳ הראשון יעו״ש, ודברי קבלת האר״י ז״ל מסכים לפי׳ הראשון שכתב בשער הכוונות בענין הקדיש דף ט״ו ע״ג ד״ה עוד וז״ל כי כבר ביארנו כי יתגדל ויתקדש יש ברם י״א אותיות כנגד י״א סממני הקטורת, וסוד הענין הוא כי שם הוי״ה נרמז בה ענין שני חבורים דאו״א וזו״ן בד׳ אותיותיה. והנה בזמן הגלות כביכול אין השם שלם ואינו נקרא אלא בשם י״ה כמ״ש כי יד על כס יה וכו׳ וז״ס מ״ש רז״ל אין השם שלם ואין הכסא שלם והוא לפי שחציו הראשון שהוא י״ה שהם או״א אין לקלי׳ אחיזה בהם ונשארים למעלה. אבל שני אותיות האחרונות ו״ה נאחזות הקלי׳ בהם ויש להם אותו הרוחניות שהם י״א סממני הקטורת הנמשך להם משם. והנה כוונת הקדיש הוא לחלק ולהסיר אותו הרוחניות שהם הי״א סממנים משם. וזה נעשה על ידי העלאת ב׳ אותיות ו״ה עד או״א שהם י״ה ואז יתחברו עמהם ועי״כ יתבטלו הקלי׳. וזמ״ש יתגדל ויתקדש ש״ר פי׳ כי השם של י״ה הרמוז במילת שמיה ר״ל שם י״ה שהם או״א יהיו שם יה רבא וזה על ידי שנתחברו עם שני אותיות אחרונות ו״ה ועל ידי כן יהיה השם גדול ושלם כי בעוד שהאותיות אלו נפרדות זו מזו ח״ו אין השם שלם וגדול ולכן יתגדל שמו של י״ה ויעשה רבא עכ״ל. ועיין בע״ח שמ״ח פ״א. וכ״כ בפע״ח שער הקדישים פ״ו. סו״ב או׳ ד׳. ש״ץ דפ״ב ע״א וע״ד. וכ״כ החיד״א במו״ב סי׳ ב׳ אות ל״ד וז״ל באמן יהא שמיה רבא יכוין שימחה זכר עמלק ואז שמו וכסאו יתברך שלם עכ״ל. ועיין פרמ״ג במכ״ז אות ג׳ וכף החיים להרח״פ סי׳ י״ג אות כ״ב:

יב יב) **עוד** כתוב שם בשער הכוונות וז״ל הנה הקדיש נתקן בלשון תרגום וכנז׳ בזוה״ק פ׳ תרומה וז״ל דאיהו מתבר שלשלאין דפרזלא וכו׳ והענין הוא במה שהודעתיך בשער המצות בפ׳ ואתחנן איך התרגום הוא סוד אחוריים דקדושה והוא קדושה ג״כ אלא שהחיצונים יונקים משם וכבר נתבאר

שהקדיש נתקן להעלות את העולמות למעלה ממדרגתם כגון העשיה ביצירה וכיוצא. (ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח סוף אות א׳ ד״ה ודע). והנה אנו מתיראים פן ח״ו על ידי עליית העולמות יעלו גם הקליפות עמהם ויתאחזו בהם ויינקו שפע מהם ולכן נתקן בלשון תרגום דאיהו לישנא דלא משתמע למלאכין עלאין כנז׳ בזוהר פ׳ נח דע״ח ע״ב ובפ׳ לך לך דף פ״ט ע״א. והטעם הוא לפי שהם מצד הפנים והם מדברים בלשון הקדש שהוא בחי׳ הפנים אך הקליפות הם נאחזים באחוריים והם מבינים בלשון תרגום שהוא אחוריים ובהיותינו אומרים השבח הגדול והקדוש הזה של הקדיש בלשון תרגום שהם מבינים אותו אז הם נכנעים ואינם עולים למעלה עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער הקדישים פ״ד. סו״ב בהקדמתו לסי׳ נ״ו. יפה ללב אות א׳. ועוד עיין בש״ץ דפ״ב ודפ״ג פי׳ הקדיש והטעם שיש בו תיבות בלשון הקודש ותיבות בלשון תרגום יעו״ש, ועוד עיין מה שכתבתי בזה בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים יעו״ש:

יג יג) הקדיש יש בו שני פעמים כ״ח ושני פעמים מ״ב והכ״ח והמ״ב הראשונים הם של אותיות כי כ״ח אותיות הם מן יהא שמיה רבא מברך וכו׳ עד מילת עלמיא שהם ז׳ תיבות ובהם כ״ח אותיות. והמ״ב אותיות הם גי׳ של ז׳ ווין שבר״ת וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלא ויתהלל שעולים מ״ב. והכ״ח והמ״ב של תיבות כי יש כ״ח תיבות מן יהא שמיה רבא וכו׳ עד דאמירן בעלמא. והמ״ב דתיבות הם ז׳ תיבות עצמה של וישתבח וכו׳ עד ויתהלל שיש בכל תיבה מהם ו׳ אותיות הרי מ״ב. כמבואר שם בשער הכוונות ועי״ש מה הסוד שיש בהם יעו״ש. וכן הוא בפע״ח שער הקדישים פ״א. ולכן צ״ל לעלם לעלמי עלמיא ולא יאמר ולעלמי כדי שלא להוסיף על כ״ח אותיות שיש מן יהא שמיה וכו׳ עד מילת עלמיא כנז׳. וכן היא הגירסא בפע״ח שם ובפ״ג לעלמי בלא וא״ו. וכ״כ מהרש״ו ז״ל שם בשער הכוונות דף י״ד ע״ג. סו״ב אות ד׳. ש״ץ דפ״א ע״ג. קש״ג סי׳ ח׳ אות ט״ז. סידור בי״ע אות נ״ב. חס״ל סי׳ נ״ה אות י״ד. כף החיים סי׳ י״ג אות טו״ב. שע״ת אות ב׳. בן א״ח פ׳ ויחי אות י״א. וכ״כ יפה ללב ז״ל אות ח׳ בשם כמה פו׳ וכתב ודלא כמי שכתב שצ״ל ולעלמי בוא״ו יעו״ש:

יג) וכן צ״ל מן כל בשתי תיבות ולא יאמר מכל בתיבה אחת כדי שלא לגרוע מכ״ח תיבות שיש מן יהא שמיה רבא וכו׳ עד דאמירן בעלמא. וכן הוא בהדיא בפע״ח שם, וכ״כ בנגיד ומצוה. והביאו יד אהרן בהגה״ט. וכן הסכים הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש בסוף כוונת הקדיש דף ך׳ ע״ד בהנד״מ בירושת״ו בסוף ד״ה והמוחין וכו׳. וכ״כ ש״ץ שם. חס״ל שם. וכן פסק מהרי״ח ז״ל בס׳ רב פעלים ח״ב סי׳ י״ג ובספרו בן א״ח פ׳ ויחי אות ב׳. וכן מנהג בית אל יכב״ץ יפה ע״ק ירושת״ו לאומרם בב׳ תיבות ודלא כמי שכתב שצ״ל מכל בתיבה אחת. ועוד עיין מש״ל בסי׳ מ״ח אות א׳ ד״ה יתגדל וכו׳:

יד יד) כתב של״ה צריך להפסיק קצת בין אמן ליהא ש״ר כי אמן קאי על יתגדל. וכן בין אמן למודים כי אמן קאי על רצה. וצ״ל מברך בקמץ שהוא לשון תרגום ולא מבורך כי מבורך הוא לשון הקודש. לעלם שבא תחת הלמ״ד וקמץ תחת העי״ן ופתח תחת הלמ״ד כי כן נקוד בדניאל תיבת לעלם עפ״ד. והביאו א״ר אות ה׳. סו״ב אות ד׳ בן א״ח פ׳ ויחי אות י״א. וצ״ל קנדשא בוא״ו. א״ר אות א׳ בשם הכל בו. וצריך להפסיק קצת בין בריך להוא דלא לישתמע בריכו:

טו טו) שם ולענות אותו בקול רם. ומ״מ לא יגביה קולו יותר מן המברך. כדאיתא בפ׳ ג׳ שאכלו והביאו רבינו ב״י ז״ל בססי׳ קכ״ד. שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳. א״ר אות ב׳ חס״ל אות ד׳. בן א״ח שם:

טז טז) שם ולענות אותו בקול רם. רבים נהגו לומר עם הש״ץ הקדיש כשהוא מנגן ולא אריך למעבד הכי דלא ניתן הקדיש אלא לש״ץ, וז״ל הרא״ש בתשו׳ כלל ד׳ סי׳ י״ט דבר פשוט הוא שאין לומר קדיש עם החזן עי״ש, ש״ץ דפ״א ע״ב, קש״ג סי׳ ח׳ אות ט״ו, סידור בי״ע בדיני הקדיש אות נ״א, חס״ל שם, כף החיים להרח״פ ז״ל הי׳ י״ג אות ח׳:

יז טוב) מי יתן והיה שיזהרו הפייטנים והמשוררים שלא ינגנו הקדיש והקדושה במלבושי הנכרים במאקא״ם דהיודע ממנו יבא לו הרהורים רעים והוא חוטא ומחטיא ופגול הוא לא ירצה ולא יבא דבר טמא אל היכל ה׳ והעדר טוב ממציאותו ועל זה נאמר בהגיגי תבער אש. ועיין בס׳ מעשה רוקח בפ״ח מהלכות תפלה ובברכ״י סי׳ תק״ס ובזכ״ל מע׳ הק׳. כף החיים שם אות ו׳:

יח חי) שם ולהשתדל ולרוץ כדי לשמוע קדיש. מי יתן והיה שישתדל על עניית אמנים וקדישים כמו על ריוח איזה פרוטות על כגון זה נאמר אם תבקשנה ככסף אז תבין יראת ה׳. והן בעון רבים מעמי הארץ אין חוששין לענות בהיותם בביהכ״נ ועומדים ומשיחים זה עם זה ואין מפסיקים משיחתם וכ״ש שאין ממתינים אפילו רגע כדי לענות שרי להו מרייהי כי לכל העם בשגגה אך כאשר ישמעו וידעו הדברים האלה יזכרו וישובו ובזה יכופר להם ויתקנו את מעוותם ושב ורפא להם וידעו כי רע ומר עזבם את ה׳ מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים וישתדל וירוץ לענות איש״ר ובפרט בקדיש שאחר אגדה שדורש החכם לעם בו ירוץ. שאמרו במדרש שהקב״ה מוחל עונותיהם ואמרו דקאים עלמא על איש״ר דאגדתא. חס״ל אות א׳:

יט **יט) שם** ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש. והנה מכלל תועלת הקדיש הוא שמועיל הרבה לעלוי נפש הוריו אשר מטעם זה כתבנו לעיל סי׳ ה״ן אות ך׳ משם האר״י ז״ל שראוי לאומרו גם בשבת ויו״ט יעו״ש. וכתב החס״ל שם וז״ל ואף לאחר י״ב חדש. שאין תועלת הקדיש להציל נפש המת מגהינם לבד אלא אף גם זאת גורם לו לעלות במעלות אל המנוחה ואל הנחלה. הנה כי כן ראוי לאיש הירא ורך הלבב לצוות את בניו שישתדלו לומר איזה קדיש בכל יום תמיד כל הימים כי מי זה ערב אל לבו שלא יהא נדון לאחר י״ב חדש בפרט בדור יתום הזה ונהי שארז״ל משפט רשעים בגהינם י״ב חדש כבר גילו למהרח״ו ז״ל (שער הגילגולים הקדמה כ״ב) שזהו לאחר שסובל כמה שנים עונשים קשים ומרים חוץ לגהינם וגם שהי״ב חודש הוא משפט קשה ואח״כ הוא יותר קל וע״כ למיחש בעי ומה גם לפי דברי האר״י ז״ל הנאמרים באמת שמועיל נמי לעלוי נפש הוריו גבוה מעל גבוה. אך לא יועיל הקדיש לנפש המת אלא באמרם אותו כתקונו לפחות אות באות תיבה בתיבה לא כמו רבים מעמי הארץ שאומרים אותו הן חסר וחליף עד שנמצאו כמחרפין ומגדפין כגון שאומרים יתקדל וכהנה רבו שגיאות כל כי הא פשיטא שהעדר טוב ממציאות הרע. הנה כי כן ראוי לירא ה׳ לשית לבו גם לזאת ולצוות את בניו שילכו אצל חכם וילמדו הקדיש הדיק הטב ואם לא יוכלו ללמוד ישכירו איזה יודע שיאמר קדיש עבור הורם וזהו כבודם עכ״ל. והביאו יפה ללב אות א׳ וכתב וז״ל ובכן ראוי להשתדל לקנות קדיש הודו של קודם התפלה או קדיש של משנה שלאחר התפלה לאומרו בכל יום לעלוי נשמת הוריו תמיד כל הימים כמו שנוהגים רבים מיראי ה׳ ובזה קיים אמרי מכבדו במותו כי בגלל הדבר הזה יאריך ימים ושנות חיים עכ״ל. ועיין עוד מש״ל בס״ד סי׳ ה״ן אות כ״ג:

כ **ך) שם** הגהה. ויש לעמוד כשעונים קדיש וכו׳. כ״כ הגמ״ר בפ׳ תפה״ש בשם הירושלמי דהביאו ד״מ אות ה׳. אבל בדרשות מהרי״ל כתב שלא היה עומד לא לקדיש ולא לברכו אך כל קדיש שתפסו מעומד היה נשאר עומד עד שיסיים הש״ר. והביאו ד״מ שם. ט״ז סי׳ נ״ג סק״א. שכנה״ג סי׳ נ״ה בהגה״ט אות א׳. וכתב שכך הוא נהג אחר שראה דברי מהרי״ל. וכ״כ מהרח״ו ז״ל בשער הכוונות בסוף דרוש הקדיש דט״ז ע״ד וז״ל מורי ז״ל לא היה קם מעומד בעניית אמן יש״ר של הקדיש ואמר לי כי הלשון הנז׳ בירושלמי דמשמע ממנו שצריך לקום מעומד הוא מוטעה ואינו מתלמוד ירושלמי עצמו אלא הגהת איזה חכם היתה והאחרונים הדפיסו אח״כ בתוך דברי הירושלמי אמנם כשהיה בקדיש דאחר העמידה דשחרית או דערבית או דמנחה וכן בקדיש תתקבל של אחר חזרת ס״ת להיכל אז היה נשאר מעומד וגומר עניית הקדיש ואח״כ היה יושב עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער הקדישים פ״ו. והביאו ט״ז שם. יד אהרן בהגה״ט ע״ז הסי׳. ש״ץ דפ״א ע״ב. קש״ג ס׳ ח׳ אות י״ד. סידור בי״ע בדיני עניית הקדיש אות כ״א. חס״ל אות ז׳. כף החיים סי׳ י״ג אות ז׳. יפה ללב אות ג׳ בן א״ח פ׳ ויחי אות ח׳. וכן מנהג בית אל יכב״ץ שאין עומדים בעניית הקדיש אלא א״כ התחיל החזן לומר קדיש והיה אחד עומד אז נשאר עומד עד שעונה איש״ר עד דאמירן בעלמא ואחר כך יושב ואפילו בקדיש שלאחר העמידה או תתקבל אין עומדים לענות אא״כ היו עומדים בשעת שהתחיל החזן לומר הקדיש. וכן עמא דבר. ועיין מ״א ומחה״ש סק״ד:

כא **כא) וכן** הקם מפני שיבה בעת אמירת הקדיש והנכנס לביהכ״נ בעת שאומרים קדיש וכדומה צריך לישאר עומד עד שיסיים עניית איש״ר. חס״ל שם. בן א״ח שם. ונ״ל דזהו דוקא במי שקם מלא קימתו למי שהוא חייב לקום מפניו מלא קומתו אז ישאר עומד אבל אם אינו קם מלא קומתו אלא עושה הידור דחילוק יש כמ״ש ביו״ד סי׳ רמ״ד סעי׳ ח׳ זה א״צ לעמוד כדי לענות והוא פשוט:

כב **כב) מצוה** על הרואה בחבירו שבא לישב באמצע הקדיש שיזכירנו דלא ישב. דעל הרוב הבא ליכנס הוא מבוהל וטרוד ולאו אדעתיה. וגם המפטיר דמנגן הקדיש אם רואה דבאו בני אדם אחר שהתחיל הקדיש והם עומדים לא יאריך בניגון הרבה ויקצר כדי שלא יהא הקדיש עליהם למשא כבד ח״ו. כף החיים שם:

כג **כג) כתב** מוהרח״ו ז״ל בסידורו דיש לקום בקדיש וברכו דערבית של שבת ששם קבלת הרוח יעו״ש. וכן בופרוש עלינו סוכת וכו׳ ששם קבלת הנשמה של שבת. ש״ץ דפ״א ע״ב. שע״ת אות ד׳. בן א״ח פ׳ וירא אות ג׳ ועיין חס״ל אות ו׳ וכף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ כ״ח אות ד׳. ולפ״ז גם באמירת תיבת נשמת כל חי שאומרים בתפילת הבקר יש לעמוד ששם הוא קבלת נרנח״י דנפש מבחי׳ היום כמ״ש בשער הכוונות בדרושי שחרית של שבת דף ע״ג ע״א יעו״ש:

כד **כד) אפילו** כשחל יו״ט בשבת דעולה המפטיר ומנגן הקדיש ובא בארוכה ומסיבה זו שמה ישבו קודם שיתחיל ניגון יתגדל עכ״ז כשבא להתחיל ברכו תכף וקם כל העם כדי לקבל הארת שבת בתוספת נשמה יתירה. כף החיים שם אות ה׳:

כה **כה) שם** בהגהה. ומי שבא לביהכ״נ ושומע הקהל עונים קדיש עונה עמהם וכו׳. פי׳ שמתחיל יהא שמיה רבא וכי׳ דשבח באפי נפשיה הוא. מ״א סק״ה. ח״א כלל ל׳ אות י״ב, פרמ״ג א״א אות ה׳. שתילי זיתים אות ה׳ יפה ללב אות ד׳. שיירי טהרה מע׳ העיי״ן אות מ״ח. דמשק אליעזר מע׳ אא׳ אות ה׳:

כו **כו) וכל** שלא השלימו מותר לענות עמהם. פנים חדשות בשם באר שבע דף קי״ב. כנה״ג סי׳ נ״ה בהגהט. וכ״כ הש״ץ דפ״ח ע״ג בשם הרמ״ע מפאנו סי׳ קי״ב. וכ״כ הפרמ״ג שם. ח״א שם:

כז **כז) שם** בהגהה. וגם הש״ץ צ״ל יהא שמיה רבא. כתב בתשו׳ דרכי ניעם חא״ח סי׳ י״א מה שהחזן חוזר ואומר איש״ר אף שכבר אמר ואמרו אמן אין זה נקרא עונה אחר ברכותיו יעו״ש. אמנם השכנה״ג בהגה״ט אות ו׳ כתב דהחוזר ועונה איש״ר לא שפיר עביד וטעות הוא בידו אלא חוזר ועונה יהא ש״ר וכו׳ בלבד יעו״ש. והב״ד העו״ת אות ב׳ וכתב ופשוט הוא. יד אהרן בהגה״ט. וכן מדוייק לשון מור״ם ז״ל שכתב וגם הש״ץ צ״ל יהש״ר משמע אבל אמן אינו חוזר לאומרו. ועיין מ״ש מור״ם ז״ל לקמן סי׳ ס״א סעי׳ י״ב ובדברינו לשם בס״ד אות מ״ג:

כח **כח) שם** בהגהה. וכשמתחיל יתגדל יש לומר ועתה יגדל נא כח וכו׳. וכן הוא בהקדמת התיקונים. אמנם מהרח״ו ז״ל כתב בשער הכוונות בסוף דרוש הקדיש דט״ז ע״ד בסופו וז״ל מה שרגילים העם לומר פסוק ועתה יגדל נא כח ה׳ בעת שהש״ץ אומר קדיש וכנז׳ בס׳ התיקונים הנה מורי ז״ל מנעני מלאומרו ולא גילה לי טעמו של דבר ואולי שגם זה אינו מתיקונים עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער הקדישים סוף פ״ו. וכ״כ בס׳ נגיד ומצוה הביאו מ״א סק״ז. וכ״כ א״ר אות ד׳ בשם מהרי״ל שאין לאומרו. וכ״כ הברכ״י או׳ ד׳ בשם זקנו מהר״א אזולאי שכתב על שם הרשב״א והרמב״ן שאין לאומרו יעו״ש והביאו ש״ץ דפ״ח ע״ד ושע״ת אות ה׳. וכ״כ בקש״ג סי׳ ח׳ אות י״ט. בי״ע אות נ״ו. ח״א כלל ל׳ אות ד׳. וכן עמא דבר שאין לאומרו אף במקום דרשאי להפסיק כמשמע מסתמיות דברי מהרח״ו ז״ל ודלא כמי שחילק בזה. וכן פהוק זכור רחמיך לא נהגו לאומרו. וכ״כ פרמ״ג א״א אות ו׳ דעתה נתבטל המנהג ואין אומרים כלל אף במקום דרשאי להפסיק:

כט **כט) [סעיף ב׳] כששה״ץ אומר יתברך כל העם עונים אמן וכו׳.** וז״ל שער הכוונות בדרוש הקדיש דט״ו ע״ד יתגדל ויתקדש שמיה רבא הם ד׳ תיבות כנגד בחי׳ הראשונה שהם ארבעה אותיות דהוי״ה פשוטה. ולכן בכאן צריך לענות אמן כדי לעשות הפרש א׳. ואח״כ יש עשר תיבות מן תיבת בעלמא עד תיבת משיחיה. ואלו הן בעלמא די ברא כרעותיה וימליך מלכותיה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה. כי די ברא הם שתי תיבות לא כאותם הקוראים דברא. והרי בחי׳ ב׳ דעשרה אותיות המילוי. ולכן צריך לחזור לענות אמן ג״כ פ״ב כדי לעשות הפרש שני. והנה בחייכון וביומיכון הוא תפלה ואינה מכלל נוסח הענין. אח״כ יש כ״ח תיבות מן יהא שמיה רבא עד בעלמא. ואלו הם יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי (עיין מש״ל אות י״ג שצ״ל לעלמי בלא וא״ו) עלמיא יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמיה דקב״ה לעילא מכל (גם זה עיין לעיל אות י״ג) ברכתא שירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא. והיא בחי׳ ג׳ של מילוי המילוי. ולכן צריך לחזור ולענות אמן פ״ג. וג׳ אמנים אלו הם זולת אמן יהא שמיה רבא וכו׳ ואם העונה מסיים לומר עד דאמירן בעלמא קודם שיאמר החזן שמיה דקב״ה צריך לענות כאן פעם אחרת אמן באופן שיהיו ה׳ אמנים עכ״ל. וכ״כ בפע״ח ש׳ הק, ישים פ״ו נמצינו למידים מדברי הרב ז״ל שצריך לענות בקדיש ה׳ אמנים. אחד אחר ש״ר. והב׳ אחר ויקרב משיחיה. והג׳ אחר ואמרו אמן. והד׳ אחר קודשא בריך הוא. והה׳ אחר בעלמא ואמרו אמן. וכ״כ בס׳ נגיד ומצוה והביאו יד אהרן בהגה״ט. ש״ץ דפ״ג ע״ג ודפ״ד ע״ב. פתה״ד או׳ ו׳. יפה ללב או׳ ו׳. ועוד נמצינו למידים מדברי הרב ז״ל שצריך לענות בקדיש מן יש״ר וכו׳ עד דאמירן בעלמא ולא עד יתברך מפני שצריך לענות כ״ח תיבות כנגד בחי׳ שלישית של השם שהוא מילוי המילוי וכמ״ש הרב בהדיא דאם העונה מסיים לומר עד דאמירן בעלמא וכו׳ משמע שזה הוא פשוט שצריך לענות עד בעלמא ולא פחות. וכ״כ הש״ץ ד״ט ע״ד, וכ״כ הרה״ג בן א״ח ז״ל פ׳ שמות אות ו׳ דלדעת האר״י ז״ל צריך לענות הקדיש עד דאמירן בעלמא אפילו בברכות של ק״ש יעו״ש. ועוד יתבאר לקמן אות ל״ג:

ל **ל) האומר** קדיש יאמר בשובה ונחת כדי שיאמרו הציבור מיהא שמיה רבא עד דאמירן בעלמא בבת אחת בלי הפסק ויחזרו לענות אמן אחר שאומר החזן בריך הוא קודם שיאמר לעילא. ואם אמר החזן במרוצה חוטא אחד יאבד טובה הרבה כמ״ש השל״ה ובס׳ נוהג כצאן יוסף. ויותר צריך להזהר כשרבים אומרים קדיש שיהיו שוים ולא יהיה אחד מקדים ואחד מאחר ומבלבלים את העונים. ועיין האלף לך סי׳ ט״ו אות ב׳. פתח הדביר אות ו׳. דרך ישרה דף ח״י ע״ב משם ס׳ בת מלך יעו״ש. כף החיים להרח״פ סי׳ י״ג אות י״א:

לא **לא) שם** כל העם עונים אמן. עיין מש״ל או׳ ט׳ ואו׳ יוד:

לב **לב) שם** הגהה. ולא נהגו לומר אמן אחר יתברך ולא אחר בריך הוא וכו׳. כבר כתבנו לעיל אות כ״ט בשם הכוו׳ והאחרונים דצריך לענות אמן אחר בריך הוא. אבל אחר יתברך אין לענות אמן כמ״ש מור״ם ז״ל וכמש״ל אות הנז׳ בשם הכוו׳ והאחרונים. וכן צוה המגיד למרן ז״ל שלא לענות אמן אחר יתברך כמ״ש במגיד מישרים פ׳ תולדות. וכן עמא דבר.

לג **לג) [סעיף ג׳] העונים עד לעלמי עלמיא בלבד טועים הם וכו׳.** עיין ב״י שהביא מחלוקת בענין עניית הקדיש. כי יש אומרים צריך לענות עד דאמירן בעלמא כ״ח תיבות. די״א שעונים עד עלמי עלמיא כ״ח אותיות. ומהרי״א כתב שמאחר שיש מחלוקת בזה עד כמה מחויב לענות כשיפסוק בק״ש

וברכותיה לענות קדיש לא יטנה אלא עד לעלמי עלמיא שאולי האחר הוי הפסק ואם לאו יש לי לענות עד דאמירן בעלמא. (וכ״כ מ״א סי׳ ס״ו סק״ו יעו״ש) וה״ר יוסף גיקאטלייא ז״ל כתב המפריד בין עלמיא ליתברך כאלו הפריד וקצץ במקום דליכא קיצוץ וא״צ להפריד אלא מדבק עלמיא ליתברך כאשר יעויין כ״ז בב״י. וכאן בש״ע פסק מרן ז״ל כה״ר יוסף גיקאטלייא ז״ל דאסור להפריד בין עלמיא ליתברך אבל לא גילה דעתו עד היכן חייב לענות. אמנם המ״א סק״ט כתב וז״ל משמע בב״י דצ״ל כל הנוסח של יתברך עד דאמירן בעלמא כ״ח תיבות וכ״כ בשל״ה עכ״ל. וכ״כ א״ר אות ט׳ וסו״ב אות ד׳ בשם של״ה שטועים העולם שמסיימים ביתברך אלא צ״ל עד ואמרו ולא אמרו בכלל והם כ״ח תיבות יעו״ש. והגם דהמ״א כתב שם דנראה לו מנהג הקדמונים עיקר שהיו אומרים עד יתברך בלבד וכו׳ כיעו״ש מ״מ כיון דלפי דברי האר״י ז״ל צריך לענות עד דאמירן בעלמא כמש״ל אות כ״ט הכי נקטינן ולא יש חילוק בין אם מפסיק לענות בק״ש וברכותיה למקום אחר והגם שיש שחלקו בזה הוא מפני שיש מחלוקת בדברי הפשטנים ועשו הכרעה אבל לפי דברי האר״י ז״ל לא יש חילוק אלה צריך לענות עד דאמירן בעלמא כנז״ל וכבר כתבנו לעיל סי׳ כ״ה אות ע״ה דכל דבר שלא נזכר בהדיא בתלמוד ונחלקו בו הפוסקים דברי הקבלה יכריע יעו״ש. וכיון דדברי קבלה לא עשו חילוק הלא אמרו לענות עד דאמירן בעלמא ונתנו טעם בסוד הכי נקטינן ואין לחלק בין ק״ש וברכותיה לשאר מקומות וכמש״ל אות כ״ט יעו״ש:

לד **לד) שם** כי אסור להפריד בין עלמיא ליתברך. מ״ש ב״י ע״ז בשם המדרש כבר כתבנוהו לעיל סי׳ נ״א אות ח׳ קחנו משם:

לה **לה) [סעיף ד׳] כשאומר החזן יתגדל כורע וכו׳.** וביד אהרן כתב בכל אמן כורע יעו״ש. וכ״כ בש״ן דפ״ד ע״ב. חס״ל אות ח׳. וכ״כ כף החיים סי׳ י״ג אות י״ב בכל החמשה אמנים ישוח החזן כמ״ש בס׳ י״א. ובשם רשי בס׳ הפרדס דח״ן ע״א כתב דיעשה ה׳ כריעות נגד ה׳ שמות דבפסוק כי ממזרח שמש עד מבואו וכו׳ ועיין טור וב״ח ולבוש:

לו **לו) [סעיף ה׳] לאחר שיסיים הקדיש פוסע ג׳ פסיעות וכו׳.** ר״ל הקדיש של תתקבל שאחר התפלה כדמוכח מתשובת תרומת הדשן סי׳ י״ג דלא מיירי אלא בתפלה של חזרת הש״ץ שאינו פוסע בסיום התפלה שכבר פסע בעמידה דלחש ובחזרה ממתין עד אחר קדיש תתקבל ואז פוסע ותעלה לו פסיעה זו לתפלתו בחזרה, וכל הנך תחנונים שאומרים אחר התפלה הוו כתפלה אריכתא יעו״ש וכ״כ הלבוש סי׳ קכ״ב והביאו מ״א ס״ק י״א יעו״ש, אבל קדיש שאינו אחר תפלת החזרה אין לפסוע והש״ע דסתם ולא פירש נראה דסמך על התפשטות המנהג שאין פוסעים בשאר הקדישים כי אם הש״ץ אחר קדיש תתקבל ביום שמתפללין בחזרה דוקא, מטה יהודה אות ב׳, ש״ן דפ״ד ע״א ודפ״ח ע״ד, קש״ג סי׳ ח׳ אות ך׳, חס״ל סי׳ נ״ה אות ט״ו, והגם שמדברי תשו׳ הרדב״ז סי׳ של״ט משמע דבכל קדיש דיש בו עושה שלום צריך לפסוע ג׳ פסיעות והב״ד כף החיים סי׳ י״ג אות א״ך ויפה ללב אות י״א מ״מ המנהג כמ״ש המט״י והאחרונים שנמשכו אחריו שאין עושים ג׳ פסיעות כ״א בקדיש תתקבל שאחר חזרה ועיין בס׳ התיקונים סוף תיקון יו״ד ותיקון י״ח ושער הכוונות סוף דרוש ו׳ של העמידה דל״ח ע״ב דמשמע משם שאין שייך שלושה פסיעות באלא דוקא אחר תפלת העמידה עי״ש ודו״ק. וא״כ כיון שפסיעות קדיש תתקבל הוא עבור תפלת החזרה צריך לאומרו במקום שאמר החזרה כדי שיהיו הפסיעות במקום הראוי להם ודו״ק:

לז **לז) ולענין** אם בשביל אחד אומרים תתקבל עיין פתה״ד סי׳ קב״ל אות ג׳ מ״ש בזה באורך והעלה דיכולין לומר קדיש תתקבל אפילו בשביל אחד שלא התפלל כל שיש מנין יעו״ש. והביאו כף החיים סי׳ י״ג אות א״ך דמשק אליעזר מע׳ הק׳ אות ג׳:

לח **לח) שם** ואח״כ אומר עושה שלום במרומיו. על שם המלאכים שהם אש ומים שהם שני הפכיים ואין אחד מכבה חבירו. טור ולבוש. ועיין פרישה אות ט״ו ומ״ש עליו הר יפה ללב ז״ל בקו׳ יושר לבב אות ח׳. ואין לומר עושה השלום בה״א כי אם דוקא בעשרת י״ת אחר העמידה מפני שיש טעם בדבר כמ״ש בשער הכוונות דף ץ׳ ע״א אבל בשאר ימות השנה בקדיש ובעמידה וכן בקדיש של עשרת י״ת אין לומר כ״א עושה שלום בלא ה״א דכיון שהוא פסוק באיוב כ״ה אין לשנותו בלא טעם וצורך וכ״כ בשער הכוונות שם דבשאר תפלות השנה אין לומר אלא עושה שלום חסר ה׳ יעו״ש. ובקדיש לא נזכר בשום מקום שצ״ל השלום בה״א לא בעי״ת ולא בכל זמן ועל כן אין לשנות הפסוק ומיהו בקדיש של אחר החזרה בעי״ת נראה די״ל עושה השלום כיון שהוא במקום עושה שלום של חזרת העמידה כמ״ש לעיל או׳ ל״ו יעו״ש:

סימן נז

א **א) [סעיף א׳] אומר ש״ץ ברכו את ה׳ המבורך ועונים אחריו וכו׳.** ואם הש״ץ אומר בלחש ולא שמע ממנו ברכו רק שמע הקהל עונים אומר אחריהם אמן כמ״ש סי׳ קל״ט סעי׳ ו׳ בהגהה. מ״א סק״א. והב״ד י״א בהגה״ט, מאמ״ר אות א׳. סו״ב או׳ א׳. ש״ן דפ״ט ע״ג. ח״א כלל ל׳ אות ח׳. חס״ל אות ג׳. אמנם הפרמ״ג בה״א אות א׳ הקשה על דברי המ״א הנז׳ מדברי מור״ם ז״ל בהגהה סי׳ נ״ו סעי׳ א׳ וסוף סי׳ קכ״ד דמשמע שם דהשומע מן הצבור עונה עמהם ומ״ש בסי׳ קל״ט ס״ו דעונים אמן התם שאני דשומע רק מהש״ץ משא״כ כאן דשומע מן הקהל יעו״ש וכן הקשה א״ר בסי׳ קל״ט אות ט׳ וכתב

דדוקא דשומע רק מהש״ץ עונה אמן אבל השומע מן הקהל עונה ברוך וכו׳ יעו״ש, וכן הסכים ר״ז אות ב׳, סידור בי״ע בדיני ברכו אות א׳, קיצור ש״ע סי׳ ט״ו אות ח׳, בן א״ח פ׳ ויגש אות י״ז:

ב **ב) שם** אומר ש״ץ ברכו את ה׳ וכו׳. ראיתי כתוב בשם הר״ן שפירא ז״ל שלא להפך פניו ממזרח עד שיסיים לומר ברוך ה׳ המבורך וכו׳ וסי׳ מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, ש״ץ דפ״ט ע״ד, שע״ת אות א׳, חס״ל אות ה׳, בן א״ח פ׳ ויגש אות י״ז:

ג **ג) שם** ועונים אחריו ברוך ה׳ וכו׳. אמרו במדרש רות על פסוק חדלו לכם מן האדם וכו׳ שהנשמה אינה נכנסת להתישב בגוף האדם עד שיברך ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד והיא ממתנת באפו עד ברכו ואם אינו זוכה לברכו הולכת לה ונשאר ונחשב לבמה כמ״ש חז״ל אל תקרי במה אלא במה, ולכן צריך לחזור אחר עשרה כדי שיאמרו ברכו ויענה אחריהם להשלמת נפשי. ש״ץ דפ״ט ע״ג, וכ״כ בפע״ח שער הק״ש פ״א בשם האר״י זלה״ה וז״ל אפילו מי שמשכים ללמוד ולעסוק בתורה אינו חוזר בו נשמתו עד שיתפלל ויענה ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד ואז חוזרת אליו הנשמה לכן יש בו ה׳ תיבות נגד ה׳ שמות של נרנח״י שיש לנשמה עכ״ל, והביאו יפה ללב ז״ל אות א׳. ועוד עיין מש״ל סי׳ נ״ו אות יו״ד, ואם הוא אנוס ואינו יכול להתפלל בציבור יאמר ברייתא דרבי עקיבא כמש״ל סי׳ ן׳ אות ט׳:

ד **ד) שם** וחוזר ש״ץ ואומר ברוך ה׳ וכו׳. ואם אין שם עשרה בלא הוא אם לא ענה עמהם לא יצא י״ח, מ״א סק״ב בשם האגידה. הלכה ברורה או׳ א׳ יד הארן בהגה״ט, ש״ץ דפ״ט ע״ג, סידור בי״ע בדיני ברכו אות ג׳:

ה **ה) שם** הגהה. ונהגו שהש״ץ מאריך בברכו וכו׳. כתב בס״ח האומר בלחש ברכת התורה וברכו גוזל את המצות וכו׳ יעו״ש, שע״ת אות ג׳:

ו **ו) שם** בהגהה. והקהל אומרים יתברך וישתבח וכו׳. וכן כתב בשער הכוונות דנ״א ע״ב והב״ד לעיל סי׳ מ״ח אות א׳, וכתב מ״א סק״ג דוקא בשעת הניגון אבל בשעה שאומר התיבות לא יאמר כלום יעו״ש וכ״כ האחרונים מיהו הרמב״ם ז״ל לא כתבו, וכתב הרד״א שגם רב עמרם ורבינו סעדיה לא כתבוהו כמ״ש בב״י ונראה שמפני זה מר״ן ז״ל לא כתבו בש״ע דס״ל שאין לאומרו מפני שהרמב״ם ור״ע ור״ס לא כתבוהו, והרב פתה״ד או׳ ג׳ כתב דלבו מגמגם בזה משום הפסק ולכן הוא נמנע מלאומרו בשחרית רק כשמשורר בברכו דערבית עונה עם הצבור דאין בו משום הפסק וכתב שכן ראה להרב מנחת אהרן ז״ל כלל י״ב סי׳ ל״ד שכתב משם הרב משנת חסידים ז״ל דכיון שיש פקפוק הפסק בדבר הגון לאומרו בערבית אבל לא בשחרית יעו״ש, ובסידור הרש״ש ז״ל אין כתוב לומר זה, וכן מנהג בית אל יכב״ץ פה עיר קדשינו ירושת״ו שאין אומרים אותו לא בשחרית ולא בערבית, ועיין מש״ל סי׳ ג״ן אות ט׳:

ז **ז) [סעיף ב׳] מקום שנהגו לצעוק על חבריהם בין קדיש וברכו ליוצר אור וכו׳.** לעניין הכרזת השמש איזו אזהרה לעם בין ברכו ליוצר לאו ש״ד כיון שהעם שותקין לשמוע אל דברי הכרוז, פתח הדביר אות ד׳, ועיין מש״ל סי׳ ד״ן אות טו״ב:

סימן נח

א **א) [סעיף א׳] זמן ק״ש של שחרית וכו׳.** ומברכין שתים לפניה ואחד לאחריה, ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה וסמכום על פסוק שבע ביום הללתיך וכו׳, טור, ועיין בס׳ התיקונים סוף תיקין י״ב טעם לז׳ ברכות הללו, והטעם שסדרו ארבעה ברכות בערבית וג׳ בשחרית כתב הלבוש לפי שבסדר הזמן קודם הערב לבקר דכתיב ויהי ערב ויהי בקר וכו׳ לכן לקח הארבעה שהם הרוב לערבית שהוא קודם והג׳ הנותרים הניחו לבקר, עכ״ד, והר״ד אבודרהם דף א׳ ע״ב כתב הטעם בשם הראב״ד דנתנו את היתירה לערבית מפני שתפילת ערבית רשות ובעינן שיהיו שוין. והב״ד הכנה״ג בהגה״ט. והרוקח סי׳ שי״ח כתב לפי שבשחר יש מצות ציצית משא״כ בערב. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות א׳. א״ר אות א׳. ועיין שער הכוונות בדרוש א׳ דתפילת ערבית דנ״ב ע״ג ד״ה השכיבנו ופרע״ח שער מנחה ומעריב פ״ד ופ״ה:

ב **ב) שם** משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת וכו׳. שאם רגיל עמו הרבה יכירנו אפילו מרחוק הרבה ואם אינו רגיל עמו כלל לא יכירנו אפילו בקרוב. אלא כמו אכסניא שרגיל לבא לקץ עתים. ר״ז אות ב׳ בשם הירושלמי והובא בב״י:

ג **ג) שם** ונמשך זמנה עד סוף שלש שעות שהוא רביע היום. כתב הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשנה פ״ק דברכות וז״ל ודע כי אלו השעות הנזכרים בכל המשנה הן השעות הזמניות. וענין הזמניות הוא השעות שיש י״ב שעות ביום וי״ב שעות בלילה ושאמר עד ג׳ שעות כאלו אמר עד כלות רביע יום. אחד שיהיה היום יום תקופת תמוז או תקופת טבת עכ״ל. ב״י. וכ״כ מור״ם ז״ל לקמן בסי׳ רל״ג סעי׳ א׳. פרישה אות ב׳. פר״ח סו׳ או׳ ב׳ שאגת אריה סי׳ ה׳ והביאו שע״ת אות א׳. ר״ז אות ג׳. ח״א כלל כ״א אות ג׳. קיצור ש״ע סי׳ י״ז אות א׳. ועי״ש בפאת השלחן שכתב שהוא ז״ל תירץ מ״ש פני יהושע ע״ז

במהדורא בתרא על מסכת ברכות והביא עוד פוסקים שהוכיחו כדברי הרמב״ם ז״ל וגם הגאון המקובל מהר״י חאגיז זצ״ל בפירושו עץ חיים למשניות העיד שכן פשטה ההוראה בכל ישראל דחשבינן שעות זמניות יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ וארא אות ה׳:

ד **ד) שם** ונמשך זמנה עד סוף שלש שעות וכו׳. ומאמתי הוי תחלתן וסופן בעל תה״ד סי׳ א׳ כתב שתחלתן וסופן מעלות השחר ועד צאת הכוכבים. ובעל הלבוש בסי׳ רל״ג ורס״ו כתב דמתחילין מהנץ החמה עד שקיעתה וכ״כ מ״מ בדף ז׳ ע״א ועי״ש שהאריך בזה הרבה. שכנה״ג בהגב״י אות ח׳ אמנם המ״א סק״א כתב דהכא לכ״ע מנינן מעלות השחר יעו״ש. וכ״פ ה״ב אות א׳. יד אהרן בהגה״ט. א״ר אות ב׳ ר״ז אות ג׳ ש״ץ דצ״ג ע״ג. חס״ל אות ה׳. קיצור ש״ע שם שתילי זיתים אות ב׳:

ה **ה) שם** שהוא רביע היוה. לפ״ז יש ליזהר בימי החורף למהר לקרות ק״ש מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר. ב״י בשם מהר״י אבוהב ט״ז סק״א. סו״ב אות א׳ עט״ז אות א׳. א״ר שם. חס״ל שם. סידור בי״ע בדיני זמן ק״ש אות ב׳. ועיין מש״ל סי׳ מ״ו אות ס״ב:

ו **ו) שם** ומצוה מן המובחר לקרותה כותיקין וכו׳. והפר״ח אות א׳ כתב דלכתחלה חייב לכוין השלמת קריאתה עם הנץ החמה יעו״ש. והביאו ברכ״י אות ב׳ וכתב דיש להחמיר כן מאחר דאם יקרא כוותיקין יוצא י״ח לכ״ע יעו״ש:

ז **ז) שם** ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין וכו׳. הוי משכימי בבקר בימי החורף לחטוף ק״ש ותפלה בחשך ואפלה וקוראין אותה תפלת ותיקין ורבים מעמי הארץ מתייהרים שכר ירדפו על ידי כך ולא אור נגה עליהם בחשכה יתהלכו דלא כמר ודלא כמר לא יצאו י״ח כלל ואינה אלא יוהרא ורוח יתירה והנהו דרדקי או עתיקי דלא דייקי תלו בוקי סריקי בותיקי. ואע״ג דחזינן לרבנן קשישאי דהוו עבדי הכי אינהו היו דייקי טפי וידעי ובקיאי טובא לכווני שעתא כהוגן שכל מעשיהם לשם שמים אבל לא כל הרוצה ליטול את השם יטיל. יפה ללב ז״ל אות א׳ בשם מו״ק ויעו״ש במו״ק מה שהאריך תוכחת מגולה ע״ז ועוד עיין בס׳ לב חיים ח״ב סי׳ י״ט מ״ש בזה. ועוד נמשך מזה משכימי בקר חושך ואפילה קנאת איש מרעהו וכל הזריז להתחיל ולגמור קודם הרי זה משובח ועי״ז יבואו גם כן לחסר אותיות ותיבות וכוונות השמות. והחי יתן אל לבו גם לזאת שלא תהיה זאת לפוקה ליום הדין ח״ו. ועיין מש״ל בסי׳ ה׳ בס״ד אות א׳ ואות ב׳ ואו׳ ה׳:

ח **ח) שם** שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה וכו׳. ומי שאינו יכול לכוין לעשות כן אין להקדים לקרות ק״ש ולהתפלל קודם הנץ החמה אלא אחר הנץ החמה מפני שזמן התפלה לכתחלה הוא אחר הנץ החמה וזמן ק״ש נמשך עד רביע היום לכתחלה שהוותיקין שהיו מקדימין לקרות קודם נץ החמה מעט לא היו מקדימין משום חובת ק״ש אלא כדי לכוין להתפלל בדמדומי חמה דהייני בתחלת יציאתה כמ״ש בסי׳ פ״ט. וי״א שגם משום חובת ק״ש היו מקדימין לקרותה קודם הנץ החמה לפי שלכתחלה יש לקרותה בשעה שהוא שעת קימה לרוב בני אדם שאין ישנים אחר נץ החמה אלא בני מלכים וכיוצא בהם לפיכך מי שאינו יכול לכוין לעשות כוותיקין א״א לו לסמוך גאלה לתפלה לכתחלה אא״כ יוכל לכוין שיקרא לפחות פ׳ ראשונה קודם נץ החמה ודאי ויתפלל אחר נץ החמה ודאי אע״פ שלא יתפלל בדמדומי חמה ואם גם זה לא יוכל לכוין יקרא ק״ש וברכותיה קודם הנץ החמה לכתחלה ויתפלל אחר הנץ החמה ולא יסמוך גאלה לתפלה והעיקר כסברה הראשונה. ואעפ״י כן נכון לחוש לסברה האחרונה ולקרא לפחות פ׳ ראשונה קודם הנץ החמה אף על פי שעדיין לא לבש ציצית ותפילין ואחר הנץ החמה יקראנה כולה עם ברכותיה ויסמוך גאלה לתפלה. ר״ז אות ד׳ וכ״כ הנו״ש וז״ל דמי שאיגו יכול לעשות כוותיקין שסומך גאולה לתפלה בזריחת השמש בדקדוק יש לחוש לדעת ר״ת כיון דריהטא דסוגיין דיומא אתיא כוותיה ואיכא כמה רבוותא דס״ל כוותיה ר״ח והריטב״א כמבואר בס׳ שיח יצחק וכן ראבי״ה פסק כר״ת כמ״ש ב״י ואח״כ כתב והכין חזינא להרמב״ן ז״ל במלחמות שכתב וז״ל הא למדת שלא אמרו הנ״ה אלא למצוה מן המובחר כוותיקין מקדים וגומר עם הנ״ה ושאינו מכוין כ״כ מתחיל עם הנ״ה וסומך גאולה לתפלה הא קמן דמי שאינו יכול לכוין כוותיקין יתחיל עם הנץ החמה כדאמרן ומיהו יש להשתדל להחמיר על עצמו שיקרא אינה כוותיקין ליצא י״ח אליבא דכ״ע כמבואר וכ״כ הברכ״י נר״ו אות ב׳ יעו״ש עכ״ד וכ״כ הרב נתיבות השלום סוף סי׳ ט׳ וז״ל אחרי שקשה מאד לצמצם במכוון גמור יותר טוב לאחר איזה מינוטין מלהקדים שהרי אם יאמר ק״ש בשעת הנץ או זמן מועט אחר הנץ יש לנו עמודים גדולים לסמוך עליהם הר״ח והרז״ה והר״ת ואפשר שכן דעת רש״י ג״כ אבל אם יקדים להתפלל קודם הנץ אין שום דעה לא בש״ס ולא בפוסקים שיהיה רשאי להתפלל לכתחלה קודם הנץ אם לא לאיזה אונס או ליוצא לדרך כנ״ל עכ״ד, והב״ד וזרח השמש דס״א ע״ג יעו״ש. אמנם מ״ש ר״ז דיש לחוש לסברה אחרונה ולקרא לפחות פ׳ ראשונה קודם הנץ התמה אעפ״י שעדיין לא לבש ציצית ותפלין וכו׳ כבר כתבנו לעיל סי׳ מ״ו אות ס״א וסי׳ כ״ה אות כ״ז דאין לקרא פ׳ הראשונה כולה בלא תפילין כדי שלא יהא נראה כמעיד עדות שקר כשיאמר וקשרתם וכו יעו״ש אלא או ילבש ציצית ותפילין או לא יאמר כי אם פסוק ראשון ובשכמל״ו דוקא כיון דיש אומרים בפסוק אחד יוצא י״ח דאורייתא כמ״ש בסי׳ מ״ו בטור וב״י והביאו מור״ם ז״ל שם בהגהה בסוף הסי׳:

ט ט) **שם** ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד, ומובטח לו שהוא בן עוה״ב ולא יוזק כל אותו היום. ברכות ע׳ ע״ב והביאו הטור והאחרונים, ותו איתא התם אמרו עליו על רב ברונא זימנא חדא סמך גאולה לתפלה ולא פסק חוכא מפומיה כוליה יומא, והביאו ב״י והאחרונים.

י י) **שם** הגהה, שיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת וכו׳. כ״כ הטור בשם הרמב״ם ז״ל אבל מרן ז״ל בב״י כתב וז״ל דבנוסחא אחרת מצאתי בדברי הרמב״ם כתוב במקום שיעור שעה אחת עישור שעה אחת עכ״ל ובכ״מ על הרמב״ם פ״א דק״ש דין י״א כתב מרן ז״ל שם ע״ז שהיא נוסחא אמיתית יעו״ש, וכן הסכים הפר״ח והמו״ק יעו״ש, וכ״כ העט״ז אות ג׳ יעו״ש, ועיין מ״א סק״ב שכתב דלענין הדין אין חילוק בין הגירסאות ומ״ש עליו מחה״ש ופרמ״ג בא״א אות ב׳ יעו״ש. והרב הגאון מהר״א מוילנא בביאורו על הש״ע כתב על דברי הגהה זו וז״ל כתבו האחרונים שט״ס וצ״ל עישור שעה, ונראה שגם זה טעות וצ״ל שליש עישור שעה יעו״ש, וכ״כ הרב מנחת כהן בשער מבוא השמש מאמר ראשון פ״ז שאחר שהוכיח שנוסחא אמיתית היא כמ״ש מרן ז״ל. סיים וז״ל אעפ״י ששיעור זה הוא יותר גדול מן השיעור שכתבתי למעלה משם מהר״ם אלשקאר היינו משום שזמן זה זמן התחלת ק״ש עד שיעלה גוף השמש הוא עישור שעה אבל גוף השמש אינו אלא שני דקים ושני שלישי דק עכ״ד יעו״ש, וכבר האריכו בזה בס׳ אהל מועד נתיב ד׳ סביב לאהל ויריעות האהל שהביאו דברי הראשונים והאחרונים וסתרו ראיית הב״ד חא״ח סי׳ ל״ו שכתב הנץ החמה הוא שעה אחת קודם שנראה לנו השמש על הארץ והעלו דהנץ החמה הוא כשגוף השמש יצא על הארץ ונראה לנו לעינים יעו״ש, וכן בס׳ וזרח השמש האריך הרחיב בזה בשם ראשונים והאחרונים והעלה דהנץ החמה הוא כשהשמש נראה לנו לעינים וכתב שכן הוא נמי דעת מרן ז״ל בב״י יעו״ש, וכן מנהג בית אל יכב״ץ וגם בפה עיר קדשינו ירושת״ו יש הרבה קהלות שמתפללים עם הנץ החמה וממתינים עד שיצא גוף השמש על הארץ ונראה לעינים ואחר כך מתחילין תפלת י״ח, ועיין רב פעלים ח״ב סי׳ ג׳ ובספרו בן א״ח פ׳ וארא אות ג׳ מ״ש בזה יעו״ש. אלא מפני ששמעתי אומרים שפעם אחת ראו נשים שמשתחוות לשמש ביציאתה והוא בעבור שראו שהאנשים ממתינים מלהתפלל עד צאת השמש נ״ל דיותר טוב לחשוב הזמן של יציאת השמש יום ביומו ולראות במראה השעות זמן צאתה ולהתפלל ולא ישאו למרום עיניהם כל שעה לראות בגגין ובכתלים אם יצא השמש אם לאו כי בזה יש אוושא מילתא ויש לחוש מפני הנשים וע״ה שלא יסברו שהם מתאחרים מפני כבוד השמש שיש בה ממשות ח״ו. ועוד יש לחוש שמפני ראיה זו יסיחו דעתם מן התפלה ומן התפלין אלא יותר טוב לראות במראה השעות כמ״ש ועיין לקמן סי׳ צ״ד סעי׳ א׳ בהגהה ודו״ק. ואע״ג דאינם יכולין לצמצם הזמן בכיוון לא אכפת שהרי בגמרא ברכות דכ״ט ע״ב ובשבת קי״ח אמרו מצוה להתפלל עם דמדומי חמה. ופי׳ רש״י ז״ל שם בשבת וז״ל דמדומי חמה כשהיא אדומה, שחרית אחרי הנצה מיד היא אדומה, וערבית סמוך לשקיעתה עכ״ל משמע שכל זמן שהיא אדומה קרוי דומדומי חמה והוא מצוה מן המובחר. ואם כן אם יתאחרו דק אחד או שני דקים לצאת מידי ספק לא אכפת שעדיין היא אדומה ודו״ק. כי מזה יש ראיה גם כן למ״ש מקודם כי הנץ החמה הוא אחר יציאת השמש על הארץ ונראה לעינים ולא כמ״ש בי״ד. ועוד עיין מש״ל אות ח׳ ולקמן אות כ״א:

יא יא) **[סעיף ב׳] אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה יש לו להקדים לקרותה וכו׳** כתב הלבוש דאף מי שאין לו ציצית ותפילין יקרא ק״ש בזמנה בברכותיה ואח״כ כשיהיו לי ציצית או תפילין או כשיבא לביתו או למלון יניחם ויברך עליהם כדי לקיים מצות עשה דתפילין ויחזור ויקרא ק״ש בלא ברכות בעוד התפילין עליו ולא לשם חובה רק כקורא בתורה, והביאו ל״ח על דברי הרא״ש פ״ק דברכות או ס״ד. שכנה״ג בהגב״י או׳ ט׳, עו״ת אות א׳ וכתב ואני אומר ודאי אם יעבור זמן ק״ש לא ימתין על ציצית ותפילין אבל במשך זמן ימתין עליהם וכדאמרינן כל הקורא ק״ש בלא תפילין וכו׳ וכ״כ מ״א סי׳ ס״ו ס״ק י״ב. א״ר בזה הסי׳ אות ה׳. וכן מי שאין לו תפילין מוטב שיתעכב אחר תפלת צבור ולשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק״ש ויתפלל בתפילין. מ״א שם. א״ר שם. יד אהרן סי׳ ס״ו בהגב״י. סו״ב שם אות ו׳. וכ״כ לעיל סי׳ כ״ה אות כ״ח בשם האחרונים יעו״ש:

יב יב) **שם** אם לא קרא אותה קודם הנץ וכו׳ ואין לאחר הקריאה לביה״כ בשביל הזקנים המאחרים לבא ויצטרכו להתפלל ביחיד כיון שע״י זה יעבור זמן קריאת שמע ואין אומרים לאדם חטא וכו׳ נוב״י סי׳ ג׳, שע״ת אות א׳:

יג יג) **שם** אם לא קרא אותה קודם הנץ וכו׳ ובספר התיקונים תיקין כ״א קודם ד״ה קם סבא ואמר וכו׳ איתא כל ת״ח דמנע מינה עונת ק״ש כאלו מנע מינה ברכאן מלעילא יעו״ש. יפה ללב ח״ג:

יד יד) **[סעיף ג׳] מי שהוא אניס וכו׳.** וה״ה אם יש בעיר קבורת המת או מילה וכן יום ערבה דמפשי ברחמי יכולין לקרות תיכף שעלה עמוד השחר. כ״מ פ״א דק״ש דין י״ב בשם הר׳ מנוח. מ״א סק״ג. סו״ב אות ג׳. ר״ז אות ו׳. ש״ך דצ״ג ע״ד. ח״א כלל כ״א אות ג׳. שתילי זיתים אות יו״ד. ועיין ע״ד מ״ש לקמן בסי׳ פ״ט סעי׳ א׳ בס״ד:

טו טו) **שם** כגון שהיה משכים לצאת לדרך וכו׳. אפי׳ לדרך רשות. כ״מ שם בשם הר״מ. פת״ע אות ח׳:

טז טז) **שם** כגון שהיה משכים לצאת לדרך וכו׳. אפי׳ רגיל טיבא שרי כיון דאנוס הוא. ב״ח. א״ר אות ח׳. וכ״מ מדברי הר״מ שהביא הכ״מ שם:

יז **טוב) שם** יכול לקרותה עם ברכותיה וכו׳. גם יש לו להתפלל בביתו אחר ק״ש וברכותיה. א״ר אות ו׳. מש״ז אות ב׳, ר״ז אות ו׳. ועיין לקמן סי׳ פ״ט סעי׳ ח׳, ובדברינו לשם בס״ד, ויניח תפילין מעלות השחר ולא יברך עליהם. מש״ז שם. וכשיגיע זמנן דהיינו משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד׳ אמות ויכירנו אז יברך עליהם. ועיין סי׳ ל׳ סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין בסוף סי׳ י״ח בהגהה לענין ברכת ציצית ובדברינו לשם בס״ד:

יח **חי) שם** משעלה עמוד השחר וכו׳ אבל קודם שעלה עמוד השחר הדבר ברור דלא יצא. ברכ״י אות ד׳:

יט **יט) שם** וגם שפיר מקרי יוצר אור וכו׳ מ״ש המ״א סק״ה דאין לומר יוצר אור כ״כ בהשכמה עד שיכיר עכ״פ בין תכלת ללבן יעו״ש. והביאו באה״ט סק״ה כבר הקשה עליו א״ר סק״ז והסכים לדברי מרן ז״ל יעו״ש, וכ״כ סידור בי״ע בדיני זמן ק״ש אות ה׳. ועיין פרמ״ג א״א אות ה׳:

כ **ך) סעי׳ ד.** אם קראה משעלה עמוד השחר וכו׳ יצא בדיעבד. בטור סיים והוא שלא יהא רגיל לעשות כן. וכתב ב״י פשוט הוא שכיון שלא התירו כן אלא בדיעבד או בשעת הדחק אין לאדם להיות רגיל לעשות כן. שלא מדוחק עכ״ל, וכתב הב״ח דהקורא בכל יום לא יצא דיעבר וצריך לקרותה פעם שניה כדי שלא יהא רגיל בכך אבל באקראי בעלמא פעם אחת בחדש יצא בדיעבד והכי נקטינן ולא הביאו הש״ע לפי שהוא דבר פשוט עכ״ד והביאו שהנה״ג בהגב״י אות ז׳. א״ר אות ח׳. ועיין מאמ״ר אות ד׳. ומשמע מדברי הפר״ח אות ד׳ דאם קראה שני ימים משעלה עמוד השחר זה אחר זה הוי רגיל ותו לא מיקרי דיעבד וצריך לחזור ולקרותה יעו״ש. וכ״כ הברכ״י סיף אות ו׳ דבתרי זימני רגיל מיקרי יעו״ש.

כא **כא) [סעיף ה׳] אם נאנס ולא קרא ק״ש ערבית עד שעלה עמוד השחר כיון שעדיין לא הגיע החמה קורא ק״ש וכו׳.** ומשמע שם בגמרא ברכות דף ח׳ ע״א דגם ברכות של ק״ש יאמר אותם אם הוא קודם הנץ החמה רק ברכת השכיבנו לא יאמר אותא כאשר יעו״ש וכן משמע בהרא״ש פ״ק דברכות סי׳ ט׳ וכ״כ להדיא ל״ח שם אות מ״ט בשם המרדכי והגמי״י יעו״ש, אלא מפני שיש פלוגתא בזמן הנץ החמה אימת הוי כמ״ש למעלה אות יו״ד נ״ל דכל שנשאר פחות משעה עד יציאת גוף השמש על הארץ יקראנה בלא ברכות משום סב״ל, והגם שכתבנו לעיל דעיקר הנץ החמה הוא יציאת השמש על הארץ הוא כדי לצאת כל הדעות דטוב לאחר מלהקדים בספק כאשר יעו״ש לעיל אות ח׳ ואות יו״ד:

כא) שם ואם היה אנוס וכו׳ לא יקרא אז וכו׳. כתב בי״ד סי׳ ל״ח משם הרב בעל מנחת כהן דכ״ח ע״ד דהיינו דוקא לקרא שניהם מיד לאחר שעלה ע״ה קודם שיגיע זמן ק״ש של שחרית או לקרא שניהם אחר שיגיע זמנה קודם הנץ החמה. אבל לקרא אחת של ערבית מיד בעלות ע״ה קודם ק״ש של יום והאחרת אחר שיגיע הזמן לשם ק״ש של יום שזה מותר לכתחלה אעפ״י שקורא שניהם קודם הנץ החמה עכ״ד. והביאו י״א במ״ב בהגב״י אות ב׳:

כב **כב) [סעיף ו׳] אעפ״י שזמנה נמשך עד סוף השעה הג׳ אם עברה שעה ג׳ ולא קראה וכו׳** אפי׳ במזיד או בפשיעה. ב״י. ט״ז סק״ד. א״ר אות יו״ד. מש״ז אות ה׳. ש״ך ד״צ ע״ד:

כג **כג) שם** קורא אותה בברכותיה כל שעה רביעית וכו׳ שהוא זמן תפלה כרבי יהודה כדלקמן ריש סי׳ פ״ט, ב״י, פרישה אות ט׳ וליכא מאן דפליג ע״ז לומר דמג׳ ואילך לא יקראנה בברכות, כנה״ג בהגב״י יעו״ש וכ״כ האחרונים, ועיין לקמן אות כ״ה.

כד **כד) שם** קורא אותה בברכותיה כל שעה רביעית וכו׳. מי שהיה ניעור כל הלילה ורואה בעצמו שלא יוכל להתפלל כראוי קודם שישן וכבר האיר היום איתא בתקנתה דיברך ברכית השחר וילבש טו״ת ויקרא ק״ש וישן ויקום סמוך לד׳ שעית היום ואז יתפלל, ואם יש לו מי שיקרא אותו בודאי קודם שיעבור זמן ק״ש אז אין צורך להניח תפילין ולקרות ק״ש בלי ברכותיה, כף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ י״ד אות ב״ך. ועיין קש״ג סי׳ ו׳ אות ג׳ ואות ד׳ והביאו סידור בי״ע בדיני זמן קריאת שמע אות ח׳:

כה **כה) שם** ואם עברה שעה ד׳ ולא קראה קורא בלא ברכותיה כל היום, כ״כ הרא״ש פ״ק דברכות סי׳ יו״ד בשם רב האי גאון וכן פסק הטור, וכ״כ הלבוש, א״ר אות י״א, סו״ב במק״ח אות ה׳. נו״ש אות ב׳, ר״ז אות יו״ד. ח״א כלל כ״א אות ג׳ ש״ץ שם חס״ל אות ו׳. מיהו הרמב״ם ז״ל כתב פ״א מהלכות ק״ש דין י״ג דמברך לפניה ולאחריה כל היום אפי׳ איחר וקרא אחר שלש שעות יעו״ש. והביאו ב״י, וכן כתב בחדושי דב״ש. והביאו הרד״א בסוף שער הא׳ וכנה״ג בהגב״י יעו״ש. וכן הסכים הרדב״ז בסי׳ קנ״ו, וכן הכריע הפר״ח אות ז׳ והרב ראשון לציין דף ט׳ יעו״ש, והב״ד ער״ה סוף אות ג׳, וכן הסכים המו״ק יעו״ש. ועיין ביפה ללב אות ב׳ מה שהקשה על המו״ק מספרו שאלת יעב״ץ ח״א סי׳ מ״ט דשם כתב בענין הזה יש לחוש לסב״ל ושב ואל תעשה עדיף וכענין זה הקשה ג״כ על הרדב״ז עצמו מסי׳ רכ״ט יעו״ש. והרב מהר״ר עמארה בביאורו על הרמב״ם ז״ל בפ״א דק״ש כתב עליו אבל רוב הפוסקים ס״ל עד ארבע דוקא יש לו זמן שהוא זמן תפלה ולא יותר יעו״ש. והביאו יפה ללב שם, והרב מהר״ר אזולאי בשו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ ל״א כתב דמי שקרא ק״ש וברכותיה אחר שעה רביעית יש לו על מה לסמוך יעו״ש. והביאו סידור בי״ע בדיני זמן ק״ש אות ז׳, וכתב וז״ל אבל

לכתחלה ודאי דאין לזוז מפסק הש״ע ולהכניס עצמו בספק ברכות לבטלה ומה גם דהברכות אינם מעכבות עכ״ל, והרב מהרי״ח זלה״ה בס׳ רב פעלים ח״ב סי׳ י״ב הכריע לברך עד חצות כמו זמן התפלה אלא שבספרו עוד יוסף חי פ׳ וארא אות י״ז חזר בו ופסק כדברי מרן ז״ל יעו״ש ועיין מש״ל סי׳ ח״י אות ז׳ וע״כ נ״ל דיאמר הברכות של ק״ש בלא שם ומלכות כמ״ש בכ״מ דכל ברכה דיש בה מחלוקת בין הפוסקים יאמר אותה בלא שם ומלכות, וא״כ מי שארעו אונס ונתאחר עד שעה ד׳ יתפלל כל סדר התפלה מפ׳ העקידה ואילך עד אחד ושמו אחד רק ברכות של ק״ש יאמר אותם בלא שם ומלכות והוא שעדיין לא הגיע חצות ועיין לקמן ריש סי׳ פ״ט, ועוד עיין מש״ל סי׳ ז״ן אות ג׳:

כו **כו) שם** קורא בלא ברכותיה כל היום, כדי לקבל עליו עול מלכות שמים, ר״ז אות יו״ד:

כז **כז) [סעיף ז׳] אם לא קראה ביום יש אומרים שיש לה תשלומין בערבית וכו׳** ויש חולקים. נראה דכך ס״ל לדינא למרן ז״ל לפום מאי דכיילו לן דכי נקיט לה בלשון יש אומרים וי״א דעתו לפסוק כסברא אחרונה והכי משמע קצת ממ״ש לקמן סי׳ ק״ח טעה ולא התפלל ערבית וכו׳ לאחר שאמר יוצר וי״ח ברכות יאמר אשרי ואח״כ יתפלל י״ח ולא הזכיר ק״ש, ברכ״י אות ו׳, וכן נראה שהוא דעת הלבוש שבכאן הביא סברת י״א ויש חולקין ולקמן סי׳ ק״ח סעי׳ ב׳ לא כתב כ״א סברת יש חולקין שכתב וז״ל טעה ולא התפלל ערבית וכו׳ מתפלל למחר יוצר וי״ח ברכות ואח״כ יתחיל אשרי להפסיק בין תפלה לתפלה אבל ק״ש וברכותיה לא יחזור ויקרא לתשלומי ערבית רק יתחיל באשרי כמו בתפלת מנחה שאין שם ק״ש שמתחילין באשרי וכו׳ עכ״ל משמע שהוא מסכים לסברת יש חולקים, ומה שהכריע הפר״ח כסברא הראשונה כבר כתב עליו הברכ״י שם ובסי׳ תרפ״ז דאין ראיותיו מכריעות יעו״ש, וכ״כ המחב״ר אות ד׳ וז״ל אע״ג דדעת הרב נחלת צבי והא״ר כהפר״ח לדינא נקטינן כדעת מרן והרב הלבוש וכ״מ שהוא דעת המאירי וכן מוכח מסתמיות הפוסקים דכולהו נקטי דינא דתשלומין בתפלה ולא בק״ש וכו׳ ואם כן לא יאמר אפי׳ ק״ש כאשר יראה המדקדק בדבריהם ישר הולך והכרעה זו של האחרונים לומר ק״ש בלא ברכות לא נמצאת סברא זו בכלבו ובא״ח שמשם הביא עיקר הדין בבית יוסף וכו׳ עכ״ל יעו״ש וכן דעת ר״ז אות י״א. ח״א כלל כ״ז אות ז׳. ש״ץ דק״ע ע״ב וע״ג, סידור בי״ע בדיני תפלת תשלומין והיא אחר תפלת ערבית אות כ״א, ועיין מש״ל סי׳ י״ג אות ז׳:

סימן נט

א **א) [סעיף א׳] בא״י אלהינו מלך העולם יוצר אור וכו׳.** היינו טעמא שמברכין בכל יום על אור השמש משא״כ בנר שאין מברכין אלא במ״ש לפי שאור השמש מתחדש בכל יום. וכ״כ התוספות בפרק מקום שנהגו, פר״ח אות א׳, ש״ץ ד״ץ ע״ג:

ב **ב) שם** יוצר אור וכו׳ כשמתחיל ברכה זו תמשמש בתפלה של יד אשר הוא בעולם הבריאה בסוד המעשה כנגד תפלת יוצר שהוא בבריאה בסוד הדיבור, שער הכוו׳ בדרוש יוצר וק״ש דף י״ח ע״ד ובנוסח התפלה דף נ״א ע״ב והב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש ועוד עיין מש״ל סי׳ כ״ה אות כ״ז ואות ל״ב ובסי׳ מ״ח אות א׳ ד״ה ועוד דע הקדמה וכו׳ יעו״ש וכשמשמש בתפילין ש״י בברכת יוצר אור יש למשמש כשהוא אומר תיבת ובורא של ובורא חושך שהוא רומז אל עולם הבריאה כמ״ש בשער הכוו׳ שם די״ט ע״א יעו״ש. אבל בתפלה של ראש לא ימשמש עתה בתחלת ברכת יוצר אור אלא בהגיעו בתפלת י״ח אז ימשמש בו בתש״ר כי שניהם באצילות התפילין ש״ר בבחי׳ המעשה והתפלה בבחי׳ הדיבור כמבואר בשער הכוו׳ דרוש א׳ ודרוש ג׳ דתפלת השחר ודרוש א׳ דעמידה ובדברינו הנז״ל יעו״ש, וכן ראיתי כתוב משם מהרש״ו ז״ל בכ״י בגליון ס׳ פרע״ח על שער הק״ש פ״א על מ״ש הרב ז״ל שם בתחילת עליית עולם הבריאה שהוא יוצר אור צריך לאחוז בתפילין ולמשמש בתש״י וכו׳ כתוב וז״ל, **א״ש** כי היוצר ותש״י שניהם הם בעולם הבריאה וכו׳ כמבואר אצלינו לכן ימשמש ביוצר אור בתש״י דוקא ולא בתש״ר עד תחלת העמידה ולכן השמיט הרב ז״ל ובורא חושך למשמש בתש״ר עכ״ל בכ״י. וכ״כ ש״ץ ד״ץ ע״ב ודק״ח ע״ד בשם הרב ז״ל שקודם שיתחיל יוצר אור ימשמש בתש״י וקודם שיתחיל להתפלל ימשמש בתש״ר יעו״ש, וכ״כ החס״ל אות א׳ וז״ל כשאומר יוצר אור ימשמש בתש״י ולא ימשמש בתש״ר אלא קודם תפלת י״ח דלחש כצ״ל ע״פ הסוד וכן נוהגים פעיה״ק ירושת״ו בקהל חסידים במדרש בית אל עכ״ל, וכ״כ כף החיים סי׳ י״ד אות ב׳, בן א״ח פ׳ שמות ופ׳ בשלח אות א׳ ודלא כמ״ש מ״ח בתפלת הבריאה פ״א אות ז׳ ואות ח׳ והביאו יד אהרן בהגה״ט ובאה״ט סק״א דכשאומר יוצר אור ימשמש בתש״י וכשאומר ובורא חושך ימשמש בתש״ר יעו״ש אלא דלא ימשמש בתפילין של ראש עד שאומר תפלת י״ח כנז״ל ויש למשמש אחר שאומר פסוק אדני שפתי וכו׳ וקודם שיתחיל בתפלה ששם היא מקום התחלת עולם האצילות כמבואר בשער הכוו׳ דרוש א׳ דעמידה דכ״ח ע״ד יעו״ש:

ג **ג) שם** יוצר אור. הנה מצינו בברכת יוצר אור ובתפלת י״ח ובבהמ״ז יש כל א״ב חוץ מן ף׳ לומר לך שכל המכוין באלו הג׳ אין שטן ואין פגע רע ולא שום מקטרג אף שצף קצף וכו׳ שולט בתפלתו ולא גם בסעודתו, עט״ז. ש״ץ ד״ץ ע״ב:

ד **ד) שם** יוצר אור. צריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכי דלא ישתמע יוצרור. עט״ז שם. ש״ץ שם. וכ״כ האחרונים. ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח אות א׳ מ״ש בשם שער הכוו׳ קצת דקדוקים השייכים לברכה זו יעו״ש:

ה **ה) לבדו** מאז. כשאומר מאז יכוין חבור יאהדונהי כי אז גי׳ ח׳ כמנין שם הנז׳. שער הכוו׳ בדרוש כוונת יוצר די״ט ע״א. ש״ץ ד״ץ ע״ד. כף החיים סי׳ י״ד אות ד׳:

ו **ו) פנות** צבאות קדושים. כלומר שרי צבאיו שנקראו קדושים. ופירוש פנות שרים מלשון גשו הלום כל פנות העם. הרד״א. והביאו ש״ץ שם. ומה שתקנו לומר אלפא ביתא ביוצר של חול ושל שבת להודיע כי לא נתקיימו שמים וארץ ותולדותיהם אלא בעבור התורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. והתורה כלה יוצאת מאותיות מאלפא ביתא כ״ב אותיות וזה שאמר הכתוב נגילה ונשמחה בך ואומר במדרש חזית בך בכ״ב אותיות שכתבת בהן את התורה והפוך כ״ב ויהיה בך. הרד״א שם. ש״ץ שם. ועיין זוהר פ׳ ויקהל דף ר״ה ע״ב מ״ש בזה יעו״ש:

ז **ז) יוצר** משרתים ואשר משרתיו ר״ת מו״ם והוא שם אחד משמות ע״ב דויסע ויבא ויט והוא אחרון שבכולם והוא בגי׳ פ״ו אלהים ולכן צ״ל ואשר משרתיו באו׳ ואו שלא כאותם הטועים לומר אשר משרתיו בלא ו׳. שער הכוו׳ שם. ש״ץ שם. עט״ז. וכתב שם העט״ז דאין לומר ומלך עולם רק בלא ו׳ מלך עולם יעו״ש אבל הרד״א ז״ל העתיק עם ו׳ וכתב אלהים חיים ומלך עולם יעו״ש. והביאו ש״ץ דצ״א ע״א. קש״ג סי׳ יו״ד אות ו׳ שע״ת אות א׳. חס״ל אות ג׳. כף החיים שם אות ז׳:

ח **ח) אהובים** ברורים גבורים ר״ת אב״ג והוא שם אחד מן שם של מ״ב. עושים באימה ר״ת ע״ב. וכל המכוין בשמות הללו אינו ניזוק כל אותו היום. עט״ז ש״ץ דצ״א ע״ב. חס״ל אות ד׳:

ט **ט) רצון** קוניהם כצ״ל מהר״א די בוטין ז״ל בתשו׳ כ״י סי׳ א׳. כנה״ג בהגה״ט. ש״ץ שם. ודף רל״ב ע״ד, קש״ג סי׳ יו״ד אות ז׳ שע״ת אות א׳. פתה״ד אות ב׳. חס״ל אות ג׳. בן א״ח פ׳ שמות אות ג׳:

י **י) בקדושה** ובטהרה. צ״ל הטית בקמץ וה״ה בקמץ חטף כמו בדמי טהרה וכמו ומשמרת העהרה דנחמיה. ש״ץ שם וכן בצהלה יזהר לומר כן, כף החיים שם אות ה׳:

יא **יא) משבחין** מפארין ומקדישין כתב ע״א סק״ב בשם מהרי״ו סי׳ ל״ד כולם במ״ם ולא בנו״ן אבל העט״ז כתב יש גורסין הכל בני״ן ועולים למספר ששה פעמים ן׳ בגי׳ ש׳ כמנין השם של מצפ״ך גם בגי׳ ברחמים ויש גורסין הכל במ״ם ואותם שאומרים במ״ם צריכין להפסיק בין ממליכים ובין את שם האל המלך. והביאו ש״ץ שם. ועיין מחה״ש סק״ב. והחס״ל שם כתב דצ״ל ומברכין ומשבחין וכו׳ כולם בוי״ו בריש תיבה. ונון בסוף תיבה. וכן הסכים בן א״ח זלה״ה שם. ועיין יפה ללב אות ה׳:

יב **יב) בעל** מלחמות פועל גבורות צריך להדגיש העין היטיב שלא יהא כקורא בל ח״ו. גם ידגיש הלמ״ד היטיב שלא יהא כקורא בער ח״ו. גם בכל תיבה לפני ה׳ ידגיש הפ״א היטב שלא יהא כקורא לבני ה׳. גם בתיבת קוה אל ה׳ ידגיש הוי״ו היטב שלא יהא כקורא קבה בבית רפויה ח״ו. גם תיבת מהרה ידגיש ההי״א שלא יהא כקורא באלף. שכן בפסוק ישא ברכה מאת ה׳ ירחיב קריאת האלף היטב שלא יובן ח״ו מת. ש״ץ דצ״ב ע״א. חס״ל שם. כף החיים סי׳ י״ד אות יו״ד. בן א״ח שם. ולא יאמר למען לא נבוש אלא יאמר ולא נבוש ולא נכלם. בן א״ח שם בשם האחרונים וכן היא הגירסא בסידור בי״ע ובסי׳ הרש״ש ז״ל. וכתב שם החס״ל דראוי לכל ירא ה׳ החפץ לעבוד את בוראו עבודה שלימה עבודה תמה לרשום בסידורו הנוסחאות הראויות עד שיהיו שגורות בפיו ולא יחטיא ויועיל ג״כ לבניו או לשאר עמא שיקחו סידורו ויתלמדו:

יג **יג) שם** ובורא חושך וכו׳ ואעפ״י שאינו בזה הלשון לשון בריאה שהרי החושך אינו אלא בהעדר האור עכ״ז אומרים כן דלישנא דקרא הוא. וי״א כי לפיכך נופל בו לשון בריאה לפי שע״י התגלגל גלגל השמש למטה לארץ בא החושך. ש״ץ ד״ץ ע״ב בשם הכלבו:

יד **יד) שם** יוצר אור ובורא חושך וכו׳. אם סומא חייב בברכה זו ומוציא אחרים י״ח כתוב בש״ע סוף סי׳ ס״ט ועיין בדברינו לשם בס״ד:

טו **טו) [סעיף ב׳] אם טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים וכו׳** ודע דאע״ג דהאחרונים ז״ל כל אחד לדרכו הנה לפרש דברי הגמרא והטור עיין ד״מ אות א׳ וב״ח ופרישה אות ג׳ מ״מ לענין הלכה הם מסכימים כדברי מרן ז״ל יעו״ש וכן פסק הלבוש וכ״כ הט״ז סק״א. מש״ז אות א׳. מאמ״ר אות ד׳. ועי״ש במאמ״ר אות ג׳ שהאריך בזה ודחה דברי הפר״ח וכתב מ״ש הפר״ח דיצא לדברי כל הפוסקים לא יצא ובמ״ש דלא יצא לדברי כולם יצא יעו״ש. ר״ז אות א׳. סידור בי״ע בדיני ברכות ק״ש אות ג׳:

טז טז) שם ונזכר מיד ואמר יוצר אור וכו׳. הנה מרן ז״ל בב״י לא גילה דעתו אם זה סמוך הוא דוקא בתוך כדי דיבור אבל אם נתאחר יותר צריך לחזור הברכה או לאו דוקא וכל שנזכר קודם שסיים הברכה ואמר יוצר אור וכו׳ מיד קרי ליה אמנם הב״ח פי׳ דבעינן דוקא תוך כדי דיבור אבל אם נתאחר יותר לא יצא יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ב׳. אבל המאמ״ר אות ד׳ כתב וז״ל דמדברי מרן ז״ל בב״י מבואר דאע״פ דבעינן שיזכיר יוצר אור בפתיחה מ״מ לא בעינן שיזכירם מיד תוך כדי דיבור אחר שטעה והתחיל אשר בדברו מעריב ערבים אלא אפי׳ אחר כדי דיבור וכגון שאמר אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים בתבונה משנה עתים מחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים וכו׳ בורא יומם ולילה ונזכר אז והתחיל יוצר אור ובורא חושך וכו׳ וחתם בא״י יוצר המאורות יצא עכ״ל ועי״ש שכתב עוד דכן הוא ג״כ משמעות דברי הש״ע ודלא כהב״ח יעו״ש. והביאו הש״ן ד״ן ע״א. גם מ״ש שם הב״ח דיצא לנו דין חדש דאם אמר בשחרית בא״י אמ״ה אשר בדברו מעריב ולא נזכר מיד אלא לאחר כדי דיבור אמר יוצר אור ובורא חושך וכו׳ אם סיים בא״י אמ״ה יוצר המאורות יצא עי״ש המאמ״ר שם דחה דבריו יעו״ש. וא״כ מי שטעה בשחרית ואמר מעריב ערבים אפי׳ לא נזכר תכ״ד כל שלא סיים הברכה יאמר יוצר אור וכו׳ בא״י יוצר המאורות ולא יחזור לראש הברכה. וגם לא יאמר בא״י אמ״ה יוצר המאורות משום סב״ל:

יז טוב) שם ונזכר מיד ואמר יוצר אור וכו׳. ואם לא נזכר עד שגמר אהבה רבה לא יפסיק אלא יאמר יוצר אור אחר י״ח דסדר ברכות אינו מעכב כמ״ש סי׳ ס׳. מ״א סק״א. וכן כתב בעל משפט צדק ח״ב סי׳ ס״ב. והביאו כנה״ג בהגה״ט. קש״ג סי׳ יו״ד אות ד׳. ש״ן דף ן׳ ע״א. ר״ז אות א׳. סידור בי״ע בדיני ק״ש אות ד׳. אמנם הא״ר אות ב׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דלא נהירא דלכתחילה ודאי נתקן יוצר אור קודם ק״ש לכ״ע אלא יפסיק ויאמר יוצר אור (אחר) (כנ״ל להגיה בדבריו) אהבה רבה כדאיתא בסי׳ ס׳ עכ״ד. וכ״נ לי העני כדי שלא לערבב הסדר שידוע שברכות קריאת שמע הם בבחי׳ עולם הבריאה ותפלת י״ח היא בבחי׳ עולם האצילות ואיך יאמר מה ששייך לתיקון בחי׳ עולם הבריאה אחר שתיקן בחי׳ עולם האצילות ודו״ק:

יח חי) שם הגה. וה״ה אם לא אמר תחלה רק יוצר וכו׳. מרן ז״ל נמי מודה לדין זה כמ״ש המאמ״ר אות ה׳ יעו״ש. וכן פסקו האחרונים:

יט יט) שם אבל אם סיים יוצר המאורות כיון שפתח יוצר אור יצא וכו. ואם סיים יוצר המאורות אשר בדברו מעריב ערבים או איפכא אשר בדברו מעריב ערבים יוצר המאורות לא יצא משום דהכל הולך אחר החיתום והחתימה צריכה שתהיה כולה כתיקונה בשחרית צריך שיסיים בא״י יוצר המאורות בלחוד ובערבית בא״י המעריב ערבים בלחוד. ב״ח. מש״ז אות א׳. וי״א דיצא פת״ע אות ב׳ בשם תר״י. ועיין לקמן סי׳ ר״ע סעי׳ ב׳:

כ ך) [סעיף ג׳] י״א שהקדושה שביוצר וכו׳. כתב הרמ״ע סי׳ ק״ך בקדושה זו אם היה יושב ועמד הרי זה טועה אבל אם היה עומד וישב ניכר שאינו חכם והביאו כנה״ג בהגה״ט ועו״ת. א״ר אוח ה׳. אבל בזוה״ק פ׳ תרומה סוף דקל״ב ע״ב כתב דקדושה זו צ״ל דוקא מיושב ולא מעומד יעו״ש. וכ״כ בספר הקנה והביאו מ״א סק״ב א״ר אות ג׳. וכ״כ בשער הכונות בדרוש ב׳ דחזרת העמידה דל״ח ע״ד. פרע״ח שער חזרת העמידה פ״ד. סו״ב או׳ א׳. קש״ג סי׳ יו״ד או׳ יו״ד ש״ץ דצ״א ע״ג. סידור בי״ע או׳ א׳. חס״ל אות ב׳ בן א״ח ז״ל פ׳ שמות אות ב׳. וה״ה קדושת ובא לציון צ״ל מיושב ולא מעומד כ״מ מדברי שער הכוונות דרוש ד׳ דחזרת העמידה. וכן הוא בהדיא בפרע״ח שער קריאת ס״ת פ״ה ודלא כדמשמע בא״ר שם אות ה׳ והביאו פרמ״ג א״א אות ב׳:

כא כא) שם וי״א שיחיד מדלגה ואינה נאמרת אלא בצבור וכו׳. וכל שיש שם עשרה אע״ג דאין כולם עונים כאחד אלא שיש ג׳ או ד׳ שעדין לא הגיעו לומר קדושה עם הש״ץ אפ״ה בדיעבד מצטרפין דחשיב נאמרת בציבור כמש״ל סי׳ ה״ן אות מ״ח לענין קדיש וברכו יעו״ש וה״ה לענין קדושת יוצר ובא לציון דדיניהם שוין לקדיש וברכו כמ״ש בש״ע סי׳ נ״ה סעי׳ א׳. רק בקדושת חזרת העמידה צריך דוקא עשרה עונים כאחד כדי שיהיו תשעה מכוונים לברכות הש״ץ וכמש״ל סי׳ נ״ה אות מ״ח יעו״ש. ועיין לקמן אות כ״י. ומ״ש הפר״ח אות ג׳ דכשיחיד מתפלל לבדו בשביל שאיחר לבא כיון דאיכא ציבור אומרה אפילו בלחש וזה מוסכם לכ״ע עכ״ד כבר הקשה על דבריו המאמ״ר אות ו׳ וכתב דמדברי כל הפוסקים משמע דלי״א הסוברים דאין יחיד אומר אותה קדושה ס״ל דקדושה זו היא כדין כל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו וכו׳ וכי היכי דאין לו לאדם שאיחר לבא לבית הכנסת לומר קדיש וברכו וכו׳ מפני שיהיו שם ציבור ה״נ קדושת יוצר ויעו״ש שכתב שכן הוא משמעות לשון מרן ז״ל בש״ע יעו״ש. והב״ד ש״ץ דצ״א ע״ג:

כב כב) שם ויש לחיש לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים וכו׳. וטוב ונכון דאפילו כשאומרה עם הש״ץ יאמר אותה בניגון וטעמים כקורא בתורה כדי שיהא מורגל בכך ולא יעבור עליו כשמתפלל ביחיד או אפילו אם מתפלל עם הציבור פעמים שמתעכב ואינו משיג לאומרה עם הש״ץ וזו ההרגל מועיל לו לצאת ידי המחמירין ועוד שהרי האר״י ז״ל כל הפסוקים המסודרים בנוסח התפלה היה אומרם כפי ניגון והטעם הכתובים בתורה כמש״ל סי׳ מ״ח אות א׳ ד״ה רבון העולמים ובסי׳ מ״ט אות ט׳ יעו״ש:

כג כג) שם ויש לחוש לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון ובטעמים וכו׳. וה״ה קדושת ובא לציון שבלשון הקודש צריך ליזהר לאומרה בניגון ובטעמים וכו׳ ב״י בשם ספר הפרדס ותה״ד סי׳ ח׳:

כד **כד) שם** הגהה. וכבר פשט המנהג כסברה הראשונה ויחיד אומר אותה. מיהו איש הירא וחרד לדבר ה׳ לא ישגיח למנהג אלא לחוש לו לדברי האוסרים כי רבים הם כמצויין בבאה״ג אות ה׳ ויזהר לאומרה בניגון וטעמים כקורא בתורה וכמ״ש מרן ז״ל:

כה **כה) שם** בהגהה. וכשעונין קדושה זאת וכו׳. יש כשעונין קדושה זאת וקדושת ובא לציון מנשקין התפילין ואינו נכון כי צריך לענות הקדושה בכוונה גדולה באימה וביראה ואם הוא מנשק בשעה שאומר הקדושה לא יוכל לענות אותה בשלימות כי א״א לעשות זה אם לא יסיח דעתו מעט מן הכוונה. ועוד אין זה דרך כבוד לפני המלך גדול ונורא בשעה שהוא מקדשו עושה דבר אחר ואפילו הוא עושה בשביל חיבוב מצוה אין זה דרך כבוד לפני המלך. וגם האר״י ז״ל לא זכר זה שצריך לנשק התפילין בשעת שאומרים קדושה ושב ואל תעשה עדיף:

כו **כו) [סעיף ד׳] ברכת יוצר וערבית אומר עם הש״ץ בנחת.** הגהה. וימהר לסיים קודם שיסיים הש״ץ. ויענה אמן אחר הש״ץ. זהו דעת מור״ם ז״ל דפסק כדעת הרא״ש אבל דעת מרן ז״ל אין לענות אמן על שום ברכה מברכות ק״ש דכתב בב״י וז״ל מ״מ לא נהגו העולם כדברי הרא״ש ואינם עינים אמן כלל אחר שום ברכה מברכות ק״ש אלא אומרים עם ש״ץ מלה במלה כל הברכה וחתימתה ושוב אין להם לענות אמן דא״כ ה״ל עונה אמן אחר ברכותיו. וכ״כ מהרי״ק בשורש מ״ב שהוא לא היה נוהג כמנהג הרא״ש בזה עכ״ל. ופי׳ דבריו הוא דלא נהגו העולם לענות אמן כלל אחר שום ברכה מברכות ק״ש לא אחר יוצר המאורות ולא אחר באהבה משום הפסק דכיון שאומר הברכות על ק״ש אין לו להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו וכמ״ש ב״י בשם הר׳ יונה אלא דלכתחלה אומרים עם הש״ץ מלה במלה וכו׳ כדי לצאת גם לדעת הרא״ש דדודאי גם להרא״ש אם סיים עם הש״ץ אין לו לענות אמן משום דהוי עונה אמן אחר ברכותיו ותניא בפרק ג׳ שאכלו הרי זה מגונה כמ״ש ב״י. ומ״ש ב״י אח״כ בשם הרמ״ה שאם אירע שסיים קודם ש״ץ עונה אחריו אמן הוא לדעת הרא״ש אלא רק שמביא ממנו ראיה שא״צ למהר לסיים קודם ש״ץ ויפה עושים העולם כדי לצאת לכתחלה יעו״ש ודו״ק ועיין שע״ת אות ה׳. וער״ה סי׳ ס״א אות ב׳ וכ״כ מט״י אות א׳ דלסברת מרן ז״ל לא הותר לענות אמן כלל בין בברכה א׳ יבין בברכה ב׳ יעו״ש. וכ״כ ברכ״י סי׳ ס״א אות ב׳. ש״ץ דפ״ו ע״ג. וכ״כ א״א אות א׳ בשם מהריק״ש. סידור בי״ע אות ג׳. יפה ללב אות ד׳. ועיין לקמן אות כ״ח ועוד עיין לקמן סי׳ ס״ו סעיף ג׳. ובדברינו לשם אות כ״ג בס״ד:

כז **כז) שם** בהגהה. מיהו אין הש״ץ מוציא היחיד פחות מעשרה. ואפי׳ לאינו בקי אין ש״ץ מוציא בפחות מעשרה. מ״א ומחה״ש סק״ה. ר״ז אות ד׳. שתילי זיתים אות ט״ו. ודוקא בק״ש ותפלה אבל בשאר ברכות לכ״ע שאינו בקי לא בעינן עשרה. מ״א שם. ואם הוא בקי ורוצה לצאת בברכת חבירו בשאר הברכות עיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ו אות כ״ט שהבאנו פלוגתא בזה וע״כ יש להחמיר ואין לצאת בברכת חבירו אלא מי שאינו בקי:

כח **כח) שם** ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה וכו׳. והוא הדין אחר יוצר המאורות ולא כמו שנוהגים הרבה לענות אחר יוצר המאורות ולא אחר עמו ישראל. ברכ״י סי ס״א אות ב׳ ועיין מש״ל אות כ״ו:

כט **כט) [סעיף ה׳] אם טעה בברכת יוצר בענין שצריך לעמוד אחר תחתיו וכו׳** עיין בסי׳ קכ״ו סעי׳ א׳ וסעי׳ ב׳:

ל **ל) שם** אין השני צריך להתחיל וכו׳ משמע דאם רצה להתחיל מראש רשאי. ב״י. אבל הד״מ באות ז׳ כתב דאינו רשאי כיון שהאחרונים פסקו כהירושלמי א״כ אם יתחיל מראש הוי ברכה לבטלה. מ״א סק״ו. וכגון שהשני התחיל לומר ברכת יוצר עד מקום שטעה הראשון ולפיכך מתחיל להיות ש״ץ ממקום שטעה הראשון אבל אם עדיין לא התחיל השני לומר ברכת יוצר אור או עדיין לא הגיע למקום שטעה הראשון זה צריך להתחיל מראש או ממקום אשר הוא שם והוא פשוט:

לא **לא) שם** הגהה. דהיינו שמתחיל מקדושה וכו׳ דהיינו באופנים אם טעה באופנים. ואם טעה משם ואילך מתחיל בלאל ברוך וכו׳ ואעפ״י שבשאר ברכות שטועים בה צריך השני להתחיל מראש הברכה שטעה הראשון כמ״ש לקמן סי׳ קכ״ו סעי׳ ב׳ שאני הכא שהקדושה חשיבא כסוף הברכה. וכן אם טעה או אשתתק באופנים. וכן אם טעה אחר לאל ברוך הוי פסוק ברוך כבוד ה׳ ממקומו כסוף ברכה שהוא שייך לפסוק של קדושה ומתחיל מלאל ברוך. לבוש. פרישה אות ח׳. מ״א סק״ז. א״ר אות ה׳. פרמ״ג א״א אות ז׳ ר״ז אות ה׳:

לב **לב) מי** שהיה מברך ברכות ק״ש ומצא עצמו בהגדול והגבור ונסתפק לו אי קאי בבשם קדשך הגדול הגבור והנורא בטחנו שבאהבת עולם או בהגבור והנורא קדוש הוא שבברכת יוצר אור יחזור לברכה ראשונה. פרי הארץ סי׳ ג׳. אבל בס׳ גו״ר חא״ח סי׳ י״א כתב שאינו חוזר לברכה א׳ ומהיות טוב שיחזור לברכה ב׳ דספק ברכות להקל יעו״ש. וכן הסכים יד אהרן סי׳ ס׳ בהגה״ט. ש״ץ דצ״א ע״ג, וכן הסכים מהרח״א בכ״ר דוד בתשו׳ כ״ו. שו״ת קרית חנה דוד סי׳ א׳. קש״ג סי׳ יו״ד אות ח. סידור בי״ע אות ב׳. חס״ל סי׳ ס׳ אות ה׳. בן א״ח פ׳ שמות אות ד׳. ועיין פתה״ד סי׳ ס׳ אות ג׳ ומ״ש הזכ״ל ח״ג באות הק׳ אות קל״ב:

סימן ס

א **א) [סעיף א'] ברכה שניה אהבת עולם בין בשחרית בין בערבית.** ב"י בשם הרי"ף והרמב"ם ז"ל וכתב שכן מנהג בני ספרד. וכ"כ הרב ז"ל בשער הכוונות דרוש כוונת יוצר די"ט ע"א וז"ל אין ראוי לומר אהבה רבה לפי שאהבה רבה היא בחסד שבעולם האצילות ועתה אנחנו בהיכלות הבריאה ולכן צ"ל אהבת עולם שהיא אהבה זוטא של המלכות הנקראת עולם אשר היא עדיין למטה בעולם הבריאה, והנה נתבאר כי אהבת עולם הוא סוד היכל אהבה שהוא החסד שבבריאה עכ"ל. וכ"כ בפע"ח שער הק"ש פ"ג ואין חילוק בן שבת ויוה"כ לשאר ימות השנה כי כולם הם בהיכלות דבריאה כמבואר בע"ח שער מ"ו פ"ד וידוע ליח"ן ודלא כמ"ש הש"ץ דצ"ב ע"א ושע"ת יעו"ש ודו"ק. וכן מנהג חסידי בית אל יכב"ץ שבתוך עיר קדשינו ירושת"ו שאין אומרים כ"א אהבת עולם בין בחול בין בשבת בין ביוה"כ. וכן עמא דבר:

ב **ב) שם** ברכה שניה אהבת עולם, עיין מש"ל סי' מ"ח או' א' ד"ה אהבת עולם וכו' וסי' כ"ד אות ח' מה ששייך לברכה זו משם שער הכוונות יעו"ש, ומ"ש בפע"ח שער הק"ש פ"ג דצ"ל להודות לך וליחדך ולאהבה את שמך וכו' עיין להש"ץ דצ"ב ע"ב שכתב שמצא בס' כ"י למוהרח"ו ז"ל דצ"ל ליראה ולאהבה יעו"ש, ומ"ש היפה ללב ז"ל דהיה ראוי להקדים אהבה ליראה וכו' שהרי אהבה נגד היו"ד שבשם ויראה נגד ה"א אחרונה שבשם וכו' יעו"ש. עיין בשער הכוונות דנ"ט ע"א שכתב דהיראה נגד היו"ד שבשם והאהבה נגד ה"א ראשונה שבשם יעו"ש ועוד עיין בשער מאמרי רשב"י פ' נשא דף ל"ח ע"ג בהנד"מ וע"ח שער ל"ח ריש פ"ג ולקמן אות י"א ודו"ק:

ג **ג) וכשאומר** ולקיים את כל דברי ת"ת באהבה יכוין בכלל מצות מחזיק ידי לומדי תורה כיון שאמרו בירושלמי בסוטה פ' א"נ ובמ"ר ס' קדושים פכ"ה למד ולימד ושמר ועשה והיה סיפק בידו להחזיק ולא החזיק הר"ז בכלל ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת יעו"ש, וא"כ אחר שהרי אנחנו מתפללים ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי אם יש בידו להחזיק ולא החזיק הר"ז בכלל ארור אשר לא יקים את כל דברי התורה הזאת א"כ צריך להתפלל ולקיים את כל דברי ת"ת באהבה, רו"ח אות ג' והאר עינינו בתורתך יכוין שיאיר ה' את עיניו בסודות התורה כמ"ש הרב החסיד מהר"י יעב"ץ ז"ל והב"ד הרב ר"ח בהקדמתו ד"ד ע"ב יעו"ש והביאו רו"ח אות ד':

ג) ולא נבוש ולא נכלם כצ"ל ולא כמ"ש בסידורים למען לא נבוש. וישפוך נפשו באמירת תיבות אלו על זרעו שלא יגרמו לו בושה וכלימה בעוה"ז ובעוה"ב ח"ו:

ג) גם באומרו ולא נבוש ולא נכלם יכוין לבקש שיזכה לחכמת הקבלה וסתרי תורה ושיזכה להשלים תיקון נר"ן. חס"ל אות ג':

ד **ד) שם** ברכה שניה אהבת עולם. בברכה זו יזכור ג' זכירות שהם מצות עשה ואחד בפ' ציצית ואלו הם באמרו וקרבתנו מלכנו יכוין לזכור מעמד הר סיני, לשמך הגדול זכירת שימחה עמלק. באהבה להודות לך זכירת מעשה מרים שהפה נברא להודות לה' וליחדו ולא לספר בו לשה"ר ח"ו. ובפ' ציצית כשיאמר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יזכור יציאת מצרים. שער הכוונות בדרוש כוונת יוצר די"ט ע"ב. פרע"ח שער הק"ש פ"ג. מ"א סק"ב. י"א בהגה"ט. א"ר אות א'. ר"ז אות ד'. קש"ג סי' יו"ד אות י"ד. חס"ל אות ו'. בן א"ח פ' שמות אות ה':

ד) אמנם יש הרבה מן הפוסקים שסוברים שצריך לזכיר עשרה זכירות ושצריך לזכור בפה ולא סגי בלב ולכן ראוי לכל ירא ה' במצותיו חפץ שיאמר פסוקי העשר זכירות כמובא בסידורים. או יאמר בכל יום כך:

ד) ליקבה"ו הריני מקיים מצות עשר הזכירות. יציאת מצרים. והשבת. והמן. ומעשה עמלק הרשע יש"ו. ומעמד הר סיני. ומה שהקציפו אבותינו להקב"ה במדבר ובפרט בעגל. ומה שיעצו בלק ובלעם לעשות לאבותינו ולמען דעת צדקות ה'. ומעשה מרים הנביאה. וזכירת ירושלים. ומצות וזכרת כי הוא הנותן כח לעשות חיל. ועיקר מצות הזכירות כי יתן אל לבו התועלת הנמשך מהן ולשמור מאד ולעשות שהמעיק בהם ימצא שכוללין הרבה. חס"ל שם. ועיין שאגת אריה סי' י"ג. ויש לומר העשר זכירות אלו קודם התפלה או אחריה וגם יזכור הד' זכירות הנרמזים בברכת אהבת עולם ובפ' ציצית דכיון דנפיק מפומיה דהאר"י זצוק"ל דצריך לזוכרם במקום הזה אין לשנות אלא יש לעשות זה וזה ושכמ"ה:

ה **ה) שם** ואם היא פוטרת ברה"ת עיין לעיל סי' מ"ז. ובדברינו לשם על סעי' ז':

ו **ו) [סעיף ב'] קרא ק"ש בלא ברכה יצא י"ח ק"ש וחוזר וקורא הברכות וכו'.** ואפי' לא קראן כלל יצא י"ח ק"ש. מ"א סק"א. והיינו מדאורייתא אבל ידי ק"ש כתקנה לא יצא. מחה"ש. ועיין באות שאח"ז:

ז **ז) [סעיף ג'] סדר הברכות אינו מעכב וכו'.** עיין ב"י שהביא פלוגתא בזה שי"א דבצבור דוקא סדר אינו מעכב אבל ברכות עכ"פ מעכבות וביחיד אפילו לא אמרן כלל אינו מעכב. וי"א דבין בצבור בין ביחיד אם לא אמרן כלל אינו מעכב. אלא דעכ"פ צריך לאומרם אח"כ יעו"ש. וכתב הט"ז סק"א דלענין

הלכה פסק הש״ע דאין לחלק בין יחיד לצבור וצריך לחזור ולאומרם אח״כ יעו״ש. וכ״כ מאמ״ר אות א׳. ועיין מ״ש הפר״ח ומ״ש עליו המחב״ר אות א׳. עוד כתב שם בב״י דלמ״ד ברכות מעכבות זו את זו אם לא אמר אלא ברכה אחת חברתה מעכבתה ואף ידי זו שבירך לא יצא. וה״ה נמי אם קורא ק״ש בלא ברכותיה אף ידי ק״ש כתקנה לא יצא. ולמ״ד ברכות אינם מעכבות זו את זו אם קרא ק״ש בלא ברכותיה ידי ק״ש מיהא יצא יעו״ש, ועיין באות שאחר זה:

ח ח) שם שאם הקדים שניה לראשונה יצא וכו׳. ואע״ג דאינה פותחת בברוך וכלברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מ״מ כיון דנתקנה סמוכה לחברתה אף כשקורא אותה בפ״ע אין בה שם ומלכות כ״מ. מ״א סק״ב. ה״ב אות א׳. ר״ז אות ג׳:

ט ט) שם שאם הקדים שניה לראשונה יצא וכו׳. וה״ה אם אמר ברכת שלאחר ק״ש קודם ק״ש אינם מעכבות. א״ר אור ב׳. אמנם לפי דברי הזוהר פ׳ פקודי דף ר״ס ע״ב והאר״י ז״ל בשער הכונות דרוש כונת יוצר דף י״ח ע״ד שכתב דמתחלת ברכת יוצר אור עד העמידה הוא בבחינת עולם הבריאה ויש בה ז׳ היכלות וכולם הם נרמזים בברכות אלו של יוצר אור והוא כי בתחלת ברכת יוצר אור עד אל ברוך גדול דעה הוא היכל לבנת הספיר ומשם עד לאל ברוך נעימות יתנו הוא היכל עצם השמים ומשם עד המחדש בטובו וכו׳ הוא היכל הנוגה. ומשם עד אהבת עולם הוא היכל הזכות ומשם עד אמת ויציב הוא היכל אהבה. ומשם עד העמידה הוא היכל הרצון. ואדני שפתי תפתח הוא היכל ק״ק כאשר יעו״ש. וכן בערבית יש ז׳ היכלות כמ״ש שם בשער הכונות דרוש א׳ דערבית דף ל״ב ע״ב יעו״ש. א״כ צ״ל דוקא על הסדר דאם לא כן הוא מהפך סדר עליית העולמות הנתקנים על ידי ברכות יוצר אור וקריאת שמע כידוע ליודעי ח״ן:

י י) [סעיף ד׳] יש אומרים שאין מצות צריכות כוונה. וי״א שצריכות כוונה וכו׳ וכן הלכה. ודוקא במצות דאורייתא אבל במצות דרבנן אין צריכות כוונה. הרדב״ז ח״א סי׳ ך׳ משפט צדק ח״ב סי׳ ס״ב. כנה״ג בהגה״ט סס״י תקפ״ט. מ״א סק״ג. א״ר אות ג׳. ועיין להפר״ח סי׳ תפ״ט אות ד׳ שכתב דכן הוא נמי דעת מרן ז״ל אבל הוא ז״ל ס״ל דגם במצות דרבנן בעי כוונה ואי לא לא נפיק יעו״ש. אמנם מהרח״א ז״ל בס׳ מקראי קודש חלק על הפר״ח וכתב דדעת מרן ז״ל גם במצות דרבנן צריך כוונה יעו״ש והביאו ברכי סי׳ תפ״ט אות י״ג. ועיין שם בברכ״י מה שהאריך בזה ועיין ער״ה בזה הסי׳ אות א׳ ומ״ש הפרמ״ג בא״א אות ג׳ ויח׳ עוד מזה לקמן סי׳ תע״ה על סעי׳ ד׳ יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא. ולפי דברי האר״י ז״ל כל מצוה שהיא בלא כוונה כגוף בלא נשמה שכתב בע״ח בשער מ׳ פ״ב וז״ל דע כי כל בחי׳ מצות מעשיות וברכותיהם כמו ציצית ותפילין ואכילת מצה וסוכה ולולב וכיוצא בזה כולם הם בחיצוניות העולמות אעפ״י שיש בהם בחי׳ מוחין הם בחיצוניות וכל מצוה שהיא בדיבור לבד כמו תפלה הכל הוא בפנימיות וכו׳ אור פנימי כנגד מעמה ואור מקיף כנגד הברכה. כמו ג׳ סעודות דשבת אכילת מצה בפסח וקדוש שבת שעל היין וציצית וסוכה ולולב ותפילין. אכן כל דבר התלוי בפה לבדו כגון התפלה ועסק התורה הכל תלוי בפנימיות. ואמנם הכוונה במחשבה הוא הנשמה בין בחיצוניות כמו כוונת עשיית המצות שהוא בחיצוניות וכן הוא נשמה לפנימיות כגון כוונת התפילות וכו׳ כי החיצוניות והפנימות הכל הוא בבחי׳ הכלים. וכיוצא בו בנשמות יש חיצוניות ופנימיות שהוא נשמת חיצוניות. לכלי חיצוניות ונשמת פנימיות לכלי פנימיות. וכ״ז בבחי׳ אור פנימי וכנגדן בבחי׳ אור מקיף עכ״ל. הרי ידעת כי על ידי עשיית המצות בין אם היא על ידי מעשה כגון סוכה ולולב וכו׳ בין אם היא על ידי הדיבור כגון תפלה ות״ת וכו׳ על ידי עשיית גוף המצוה נעשה בחי׳ הגוף כלי שהוא בחי׳ וע״י כוונת המחשבה נעשה בחי׳ נשמה אבל אם לא יכוין במחשבה הויא עשיית המצוה כגוף בלא נשמה. וכן כתב הרב שם בע״ח שער מ״ט פ״ה לא נתן הקב״ה תורה ומצות לישראל אלא לברר ולצרף ולהסיר הסוגים מן הכסף שהם לבוש הנשמה וט״י כונת האדם בתורה ובמצות נגמר לבוש הנשמה יעו״ש:

יא יא) שם וי״א שצריכות כונה וכו׳. עיין בס׳ התיקונים תיקון ו׳ שכתב וז״ל דבזמנא דישראל משתדלין באורייתא דבכתב ובאורייתא דבעל פה ברחימו ודחילו אתמר בהון לא תקח האם על הבנים. ובזמנא דלא משתדלין בהון ברחימו ודחילו אתמר בהון שלח תשלח את האם. בזמנא דישראל נטרין שבתא בזכור ושמור בדחילו ורחימו אתמר בהון לא תקח האם על הבנים וכו׳ יעו״ש. וכתב הרב בשער רוה״ק די״ב שקודם שהאדם יעשה איזה מצוה או צדקה יאמר לייחדא שמא דקב״ה ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו בשם כל ישראל. ויכוין לחבר שם י״ה שהם דחילו ורחימו עם ו״ה שהם קב״ה ושכינתיה עכ״ל ומזה נתפשט המנהג לומר לשם יחוד קוב״ה וכו׳ קודם כל מצוה ותפלה. ואין לחלק בזה בין ימי העומר ובין ימים שבין ר״ה ויוה״כ שאין נוהגים חסידי בית אל יכב״ץ לכיון בתפילות ומצות הכונות השייכים להם ע״פ דברי הרב לשאר ימות השנה כי בכל זמן ועדן צריך לומר הלשם יחוד וכו׳ קודם כל מצוה ותפילה כמו שהוכחתי בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים יעוש״ב, וכן מנהג בית אל יכב״ץ שבתוך עיר קדשנו ירושת״ו, אמנם צריך ליזהר מאד לומר הלשם יחוד בכוונה גדולה כי הוא מיחד השם הנכבד והנורא ולא ח״ו אחר שיתרגל בה יבא לאומרה בלא דעת ותבונה כמ״ש שם והחי יתן אל לבו ליזהר מאד ולא יעבור עליו תמיד:

יב יב) [סעיף ה'] **הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון וכו'** ועיין לקמן סי' ס"ג סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד:

יג יג) **שם** והשאר אם לא כיון וכו' אע"ג דבסעי' ד' פסק דמצות בעי כיונה היינו שיכוין לצאת אבל כוונת הלב שישים על לבו מה שהוא אומר א"צ אלא בפסוק ראשון, מ"א סק"ד. סו"ב אות ד', ובכ"מ פרק ב' מהלכות ק"ש דין א' משמע דס"ל דאפי' לא כיון לצאת רק בפסוק ראשון יצא יעו"ש, והביאו מ"א שם, ועיין מש"ל סי' ה' אות א' ואות ה', ולקמן סי' ס"א אות א' ואות ב':

סימן סא

א א) [סעיף א'] **יקרא** ק"ש בכונה באימה וכו'. בזוהר חדש במדרש רות דק"ט ע"ב תפליג מאד בענין אמירת קריאת שמע בכוונה ועל כן רציתי להעתיקו להראות כמה גדולה מעלת קריאת שמע וז"ל שם:

א) **חלון** אחרא דבסטר דרום ביה קיימין שית משקופין לאעלאה לאינון דלעאן קריאת שמע ברעותא ובכונה כל יומא, א"ר פרחיא האלהים כד אסתכלנא בההוא חלונא דפלגא קריב ההוא ממנא **נענאל** שמיה די ממנא על תרעא דסטר דרום. אמר לי קים בקיומך וחמי האי חלון דלית רשו לאעלא תמן ולא למחמי ביה בר אינון דלעאן קריאת שמע כדקא יאות, וכל אינין דלעאן ק"ש כדקא יאות שתין ממנן עאלין קמיה דמשיח ומכתירין ליה בכתרין קדישין ואמרין ליה דא הוא כתרא דפלוני דלעא בק"ש כדקא יאות, שאילנא ליה ואמרית ליה מארי ק"ש כדקא יאות מאי היא, אמר לי אי חסיד רזא עילאה איהו הכא בק"ש ואית בה ד' פרשיין, פרשה קדמאה דייחודא דאיהו יחודין בתריסר תיבין, שית תיבין ביחודא עילאה ושית תיבין ביחודא אחרא, פרשה תניינא והיו הדברים האלה במ"ב תיבין ברזא דשם דמ"ב אתוון (והוא של אנא בכח וכו' כמ"ש בפע"ח שער ק"ש פ' כ"ד בשם הזוהר יעו"ש ושער הכוו' בדרושי הלילה דרוש ה' ודרוש ט'.) פרשה תליתאה והיה אם שמע דאתכליל לימינה בשמאלא, ושמאלא בימינא, ואיהו ברזא וסתרא דרתיכא קדישא עד ושמתם, דאיהי פרשתא דשלטא על כולא איהי ברזא דע"ב תיבין גו רזא דע"ב שמהן דרתיכא קדישא (והוא שם ע"ב של ויסע ויבא ויט כמ"ש בפע"ח שם פ' כ"ג ושער הכוו' שם) פ' רביעאה ושמתם דאיהי חמשין תיבין דאיהי לקבל חמשין תרעין דבינה. פ' דציצית כלילא מכולהו וסלקין פרשיין למניינא [אברוי] דאדם וכו' ותא חזי כל מאן דאשלים ייחודא כדקא יאות ומכוין בפרשיות אלין בכל יומא זכי לאלין משקופין וחלונין למראה, שליט הכא ולית מאן דיעכב על ידוי ובלבד דיקרי כדקא יאות ויכוין בהני רזין עילאין ואחוד בימינא דילי. ואמר לי אי חסידא תא חמי יקר דאינון דמיחדי שמא קדישא כדקא יאות ולעאן ק"ש כגיונא דא. אעילנא בחד היכלא ובההוא היכלא הוו שס"ה היכלין בחושבן יומי שתא. אברהם יצחק ויעקב שליטין בההוא היכלא ואדם הראשון בגיוייהו. וחמינא כמה חבילי נשמתין מתלבשאן בחידו ברקימו דאילנא דחיי וכמה גוונין דיקרא עילאה ועיילין גו היכלא, **ויופיאל** רב ממנא על כולא רב ממנא דאורייתא בהדייהו, פתחו ואמרו התעטרו קדישי עלמא הא בניהון דקא מייחדי שמא קדישא ומכווני ברעותה דפרשיין דק"ש, ואדם הראשון קא חמינא דמשתדל בהו' ובשעתא דעאלת ק"ש דקרי בר נש סליקת בקדמיתא להאי היכלא וארח בה אדם הראשון. אי חסיר אות אחת מק"ש לא מקבל לה דהא חסר בנינא דאדם דאיהו רמ"ח באינון תיבין דחוזר הש"ץ. ואי אשכח יתה כדקא יאות מקבל לה ונטלין לה אברהם יצחק ויעקב מניה ונשקין לה. מאן חמי חדוה מאן חמי ערבוביא בכל אינון צדיקייא דבגינתא דעדן דקא אתיין בההוא חדוה. ובשעתא דייתי להאי עלמא מאן יחמי חדוה דיליה דאותבין ליה אבהן לגבייהו תרי זמני ביומא. ובכל יומא נחית עליה טלא מרישא דמלכא ובההוא טלא ידעי ואכלי מיכלא די מלאכי עילאין אכלין וידעין מה דהוה ומה דיהוי ומה דזמין למיהוי עד זמנא דקב"ה יוקים לגופי דסרחן בהאי עלמא ויוקים לון קב"ה בבניינא מתתקנא כדקא יאות עכ"ל, הרי ידעת כמה גדולה מעלת האומר ק"ש בכוונה וא"כ צריך האדם ליזהר תמיד לזכור דברים אלו בכל זמן שיקרא ק"ש ערב ובקר חק נתן ולא יעבור, ולפחות יתן לבו להבין פי' המילות ולא יחסר תיבה או אות ובפרט כוונת השמות:

ב ב) **ויכוין** שבפרשה א' מן ואהבת עד סופה חוץ מן פסוק שמע ישראל וכו' וברוך שם וכו' יש בה מ"ב תיבות כנגד שם בן מ"ב אנא בכח וכו' ובפרשה ב' מן והיה אם וכו' עד ושמתם ג"כ בכלל יש ע"ב תיבות כנגד שם ע"ב של ויסע ויבא ויט, ומן את דברי אלה וכו' עד סוף הפ' יש חמשים תיבות כנגד חמשים שערי בינה, ובפ' ציצית יש ג"כ ע"ב תיבות עם ג' תיבות שחוזר הש"ץ והם ג"כ כנגד ע"ב תיבות שיש בפסוקי ויסע ויבא ויט כמ"ש בפע"ח שם ושער הכוונות שם. אלא שפ' והיה הוא בישר והפוך וישר ופ' ציצית כולם בישר כמ"ש בסידור הרש"ש ז"ל ועיין זוהר פ' בשלח דף נ"ב ע"א ושער מאמרי רז"ל דף י"ד ע"א בסופו ובחדש דף יו"ד ריש ע"ג יעו"ש. ובסידור הרש"ש ז"ל הם מסודרים דהיינו בפ' א' שיש בה מ"ב תיבות כל תיבה יש למעלה הימנה אות א' של ר"ת אב"ג וכו' ופ' ב' יש למעלה מן כל תיבה שם א' מן ע"ב שמות של ויסע ויבא ויט עד ושמתם ומשם ואילך יש על כל תיבה אות א' משם אהי"ה פשוט עד תשלום מ' אותיות שיש בהם יו"ד אהי"ה וביו"ד תיבות האחרונים יש על כל תיבה שם אהי"ה פשוט ואח"כ בפ' ציצית על כל תיבה שם א' מן ע"ב שמות של ויסע וכו' ועיין לקמן אות ט"ז. ועם פסוק שמע ישראל וברוך שם וכו' הם רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח איבריו של אדם כמ"ש בזוהר חדש פ' אחרי מות דף נ"ט ע"א, וכתב עוד שם בזו"ח וז"ל וכל איניש דיקרא ק"ש כדקא יאות כל תיבה ותיבה משפיע בכל אבר

ואבר דיליה. ואי איניש לא יקרא ק״ש ביממא ובליליא כל אבר ואבר דיליה יתמלי מן רוח רעה ומכל מילין ומרעין בישין דעלמא עכ״ל. וא״כ יש ליזהר בק״ש שעל המטה לאומרה קודם שתבא לו שינה כדי שיוכל לאומרה כהוגן. ויתבאר במקומו בס״ד:

ג ג) **שם** יקרא ק״ש בכונה וכו׳. איתא בירושלמי דאותן ג׳ פרשיות שתקנו בק״ש לפי שבהן עשרת הדברות ועיין בו ותמצא הכל. תוספות ספ״ק דברכות דף י״ב ע״ב. וכ״כ בזוהר חדש במדרש רות דף צ״ה ע״א חסידים הראשונים תקנו ק״ש כנגד עשרת הדברות וכנגד מנין איבריו של אדם יעו״ש. וכתב י״א בהגה״ט וז״ל ולפי שכתבו בספרים שצריך לכוין בהם באמירת ק״ש ראיתי להעתיקו כאן בפ׳ ה׳ אלהינו יקבל דיבור אנכי ה׳ אלהיך ובה׳ אחד דיבור לא יהיה לך ובפסוק ואהבת יקבל דיבור לא תשא ובפסוק וכתבתם דיבור לא תחמוד ובפסוק ואספת דיבור לא תגנוב ובפסוק ואבדתם מהרה דיבור לא תרצח ובפסוק למען ירבו ימיכם דיבור כבד את אביך. ובפ׳ ולא תתורו דיבור לא תנאף. ובפ׳ למען תזכרו דיבור זכור את יום השבת ששקול ככל התורה. ובפ׳ אני ה׳ אלהיכם דיבור לא תענה ברעך עד שקר עכ״ל. וכ״כ א״ר אות א׳ בשם הכלבו. מו״ב סי׳ ב׳ או׳ כ״ג. חס״ל אות ד׳:

ד ד) **כתב** הרד״א עיין של שמע ודלת של אחד הוא סי׳ עד רמז לעדות, ד״א שמע נוטריקון ש״או מ״רום ע״יניכם למי, ש״די מ״לך ע״ולם. אימתי, ש״חרית מ״נחה ע״רבית. ואם תעשה כן, תקבל ע״ליך עול מ״לכות ש״מים שהוא שמע למפרע עכ״ד. והביאו א״ר אות א׳, ש״ך דצ״ה ע״ב:

ה ה) **שם** יקרא ק״ש בכוונה וכו׳ אמרו במסכת ברכות כל הקורא ק״ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו דהא כתיב בה טוטפות מכאן אני למדין כיוצא בזה כל הקורא ק״ש בלי כוונה מעיד שקר דהא כתיב בה בכל לבבך, יוסף לחק יום א׳ מסדר מקץ מס׳ החרדים דס״ח ע״א. יפה ללב אות א׳:

ו ו) **שם** באימה ביראה וכו׳ נראה דאימה ויראה זו היא באופן זה שיכוין בשעה שהוא קורא שמע לקבל עליו עול מלכות שמים להיות נהרג על קדוש ה׳ המיוחד דזהו ובכל נפשך אפי׳ נוטל את נפשך וע״ז אמר הכתוב כי עליך הורגנו כל היום כי אז בכוונה זו יקראנה באימה וביראה ברתת ובזיע. ב״ח, א״ר אות ג׳. ועיין לקמן אות כ״ח:

ז ז) **שם** ברתת ובזיע. זיע סגיא ראוי שיחול על האדם בחשבו מה יעשה כי יקום אל וכי יפקוד על דרכיו אשר כמה פעמים עברו עליו שלא קיים דין הנזכר בש״ע לקרא ק״ש באימה ביראה ברתת ובזיע והחי יתן אל לבו לזכור דברים אלו שיצאו מפי מרן הקדוש ז״ל תמיד בכל זמן שיקרא ק״ש ולא יעבור כי הרגל נעשה טבע ודברים שהורגל האדם בהם צריך זהירות הרבה כדי לקיימם כתקנם. וה׳ יזכני תמיד לעשות רצונו ולעיבדו בלבב שלם אנחני וזרעינו וזר״ז עד עולם:

ח ח) [**סעיף ב׳**] **אשר אנכי מצוך היום,** היינו לומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים וכו׳ וז״ל מהרח״ו ז״ל בשער מאמרי רז״ל בפירושו לפרקי אבות. הנה ג׳ זמנים קבעו רז״ל לתפלה שחרית מנחה ערבית, ואעפ״י שסדרו סדר התפלה וק״ש יש חילוק ביניהם כפי הזמנים כי כל אחד יש לה חידוש ואינה דומה לחברתה ולכן אין דרך להתפלל דרך קביעות בעלמא ה״א להתפלל בכל כוונתו כמו שמתפלל תפלה וק״ש חדשה כי בכל תפלה ותפלה מתחדשים מוחין חדשים לגמרי כי אין לך שום תפלה שלא יתחדש אור שפע בה אבל לא ראי זה כראי זה וכו׳ ויש הפרש גדול בין תפלה דחול לתפלה דשבת ובין תפלה דר״ח ובין תפלה דיו״ט ודחה״מ ולא די זה אלא תפילות של יו״ט עצמם כמו תפלה דסוכות לפסח וכיוצא בזה, גם בכל יום ויום עצמם אינו דומה תפלת שחרית לתפלת מנחה וערבית וכיוצא בזה. גם אפילו בימי החול עצמה אינו דומה תפלה של יום זה לתפלה שלאחריו ולא ראי זה כראי זה ואין לך כל תפלה ותפלה מיום שנברא העולם עד לעתיד שתדמה לחברתה כלל ועיקר. וסוד הענין בקיצור כי הלא התפילות בחינתם לברור בירורי ז׳ מלכים ובכל יום ויום ובכל תפלה ותפלה הם מחודשים ומשונים ואינם הברורים עצמם כי בכל תפלה ותפלה עולים ניצוצים וברורים שעדין לא עלו בשים זמן וגם כפי סדר ערך אלו הניציצות העולות כן כנגדם הוא סדר הזווג העליון ויניקה ומוחין והמשכתם כפי סדר ערך הבירורין ואין להאריך יותר בזה, וז״ס שאנו אומרים בכל יום ובכל שעה התפלה ואינו מספיק בתפלה אחת ביום, והטעם הוא כי בכל תפלה ותפלה נעשה בחי׳ מחודשת מה שלא נעשה בתפלה זולתה ודי בזה, וכן הענין בכל ק״ש כי כל ק״ש משונה מחברתה. אך כל זה בסוד הפרטים אמנם בסוד הכללים שק״ש שחרית דחול כולם כונה אחת להם וכל ק״ש דערבית דחול כולם כונה אחת להם וכן כיוצא בזה עכ״ל. וכ״כ בשער הכוונות בדרוש שינוי התפילות דף נ״ט יעו״ש, ועיין בתיקונים תיקון ששה וחמשים ושער הכוונות בדרוש שינוי שבין שבת ליו״ט דף ע״ז ע״א ומ״ש הרש״ש ז״ל בנה״ש דף י״ט ע״ג הנד״מ ודו״ק:

ט ט) **שם** בכל יום יהיו בעיניך כחדשים וכו׳. והכיאמרינן בפ׳ הרואה (ברכות דף ס״ג ע״ב) הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם וכי אותו היום נתנה התורה לישראל והלא אותו היום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני. תדע שהרי אדם קורא ק״ש שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא ק״ש מעולם ע״כ. והביאו הפר״ח או׳ ב׳. יפה ללב או׳ ב׳ גם זה היום הנה יום

בא לומר כי בעבודת ה׳ לא ישים לנגד עיניו כי אם אורו היום שעומד בו לבד כי כשרוצים לכנוס בעבודת ה׳ נדמה להאדם כאלו הוא משאוי כבד ואי אפשר לו לישא משאוי כבד כזאת אבל כיחשוב שאין לו רק אותו היום לא יהיה לו משאוי כלל גם שלא ידחה עצמו מיום ליום לאמר מחר אתחיל מחר אתפלל בכונה ובכח וכראוי וכיוצא בזה כי אין לו לאדם בעולמו כ״א אותו היום ואותה השעה שעומד בו כי יום המחרת הוא עולם אחר לגמרי וכאשר גמר חסיד הרב ליקוטי מצות בערך יראה ועבודה או׳ ט״ז מדכתיב היום אם בקולו תשמעו היום דייקא יעו״ש, יפה ללב שם:

י י) [סעיף ג׳] בק״ש יש רמ״ה תיבות וכדי להשלים רמ״ח כנגד איבריו של אדם מסיים ש״ץ ה׳ אלהיכם אמת וחוזר ואומר וכו׳ ומי שאינו נוהג כן אין ראוי להכריחו שיחזור רא״ם ח״א סי׳ א׳ כנה״ג בהגב״י, מ״א סק״א. אמנם בזוהר חדש במדרש רות דצ״ה ע״א החמיר מאד בזה שכתב וז״ל וכל האומר ק״ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחסר השלשה תיבות שש״ץ חוזר מאי תקנתיה יכוין בט״ו ווי״ן לאמת ויציב. ועם כל דא היה קורא עליו אבא מעוות לא יוכל לתקן וכו׳ עכ״ל, וכ״כ ב״י בשם מדרש הנעלם יעו״ש. וכ״כ בשער הכוונות דרוש ח׳ דק״ש שצריך לכפול ג׳ תיבות אלו ה׳ אלהיכם אמת ונתן טעם בסוד יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער הק״ש פ׳ כ״ה:

יא יא) שם מסיים הש״ץ ה׳ אלהיכם אמת וכו׳ וכתב הפר״ח אות ג׳ ראוי ללמד לכל החזנים שכשיגיעו לסוף ק״ש שיאמרו בלחש הני ג׳ תיבות ובכן יש ללמוד זכות על המנהג וכל מי שאינו עושה כן מזלזל בדברי חז״ל בעלי התלמוד ראוי לנזיפה והשומע לי ישכון בטח עכ״ד, אבל הרב יד אהרן בהגב״י כתב וז״ל ואין לנו אלא דברי מרן הקדוש שכתב שחוזר ה׳ אלהיכם אמת וכמ״ש הגאון הרא״ם ומהר״ם אלשקר ומהרש״ך ואין זה נגד התלמוד שכבר ישב רבנו המחבר ז״ל דברי התלמוד שלא יהא מנגד למ״ש בזוהר ובתיקונים עכ״ל. וכ״כ ש״ץ דף צ״ט ע״א. ועיין מש״ל סי׳ כ״ה או׳ ע״ה דכל דבר שלא נזכר בהדיא בדברי התלמוד דברי קבלה יכריע יעו״ש. וא״כ הכא נמי כיון שלא נזכר בהדיא בתלמוד לאסור לחזור ג׳ תיבות אלו ה׳ אלהיכם אמת וכמ״ש ב״י דברי הזוהר והקבלה יוכיח שאמרו שצריך לחזור ג׳ תיבות הללו, וא״כ לא איכפת אפי׳ אם מסיים הש״ץ ה׳ אלהיכם אמת בקול רם וחוזר לאומרה בקול רם. ועיין באו׳ שאח״ז:

יב יב) שם מסיים ש״ץ ה׳ אלהיכם אמת וחוזר ואומר בקו״ר ה׳ אלהיכם אמת. משמע שצ״ל הש״ץ ב״פ אמת אחד בסיום ואחד בחזרה. אבל בס׳ עשרה מאמרות מאמר אם כ״ח ח״א סי׳ י״ז כתב דש״ץ אינו אומר בלחש אמת ויחיד אומר בלחש אמת ואינו חוזר ואומר אמת ונמצא דהוי רמ״ח תיבות מכוון אבל אם אומר בלחש אמת ואומר אמת הוי רמ״ט תיבות עכ״ל. והביאו מ״א סק״א, ש״ץ דף צ״ט ע״ב. וכ״כ הרמ״ע באלפסי זוטא פרק היה קורא וז״ל והלכתא אינו חוזר ואומר אמת פי׳ יחיד אומרו בסוף הפרשה בלבד וש״ץ אינו אומרו אלא בחזרת ה׳ אלהיכם נמצא אמת אצל כל אדם ואינו בחזרה כלל עכ״ל. והביאו מחב״ר אות ג׳ ומנהג העולם שהש״ץ מסיים ה׳ אלהיכם בקול רם והצבור עונים אחריו אמת והוא אינו אומר אמת ואח״כ חוזר ואומר ה׳ אלהיכם אמת בקול רם והציבור אינם חוזרים לומר אמת אלא אומרים ויציב וכו׳ ונמצא אמת ביד כל אחד בלבד ומ״ש החס״ל או׳ ג׳ דאם גמר קודם החזן יסמוך ה׳ אלהיכם לאמת שהרי אמרו בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק ושם ימתין את החזן ואח״כ יתחיל ויציב ולא כמנהג העולם שממתינין אל החזן לומר אמת כולם כאחד ומפסיקין בין אלהיכם לאמת והם טועים שהרי לא התירו להפסיק שם אפי׳ מפני היראה וכו׳ עכ״ל, אינו נראה דלא אמרו שלא להפסיק אלא בהפסקה של דיבור אבל הפסקה בלא דיבור אלא בשהייה לבד לא מקרי הפסקה כמ״ש המט״י סי׳ ס״ו אות ב׳ וזכ״ל ח״ג מע׳ ק׳ או׳ קל״ג יעו״ש, ועוד דשומע כעונה וכוין שאומרה אחר קריאת החזן כאלו אומרה אחר קריאת עצמו ולית בזה שום חששא:

יג יג) שם הגהה. ובזה כל אדם יוצא הואיל ושומעים מפיו של ש״ץ וכו׳ וגם בזה בעינן כוונת שומע ומשמיע. ומאחר דכתבו משם האר״י ז״ל שהיה נוהג כשהיה קורא ביחוד לחזור אלו הג׳ תיבות ש״מ שגם ליחיד נתקנו ולכן ראוי כשמסתפק על החזן אם יודע ומתכוין להוציא או לא שיחזור בעצמו אלו הג׳ תיבות ולא יסמוך על החזן. חס״ל אות ג׳ ועיין לקמן אות ט״ו ובאו׳ שאח״ז:

יד יד) שם הגהה. ואם היחיד רוצה ג״כ לאומרה עם הש״ץ אין איסור בדבר, וכן מנהג בית אל יכב״ץ שכל אחד ואחד חוזר ואומר ה׳ אלהיכם אמת לעצמו עם הש״ץ ואין סומכים על אמירת הש״ץ מפני שכל אחד ואחד רוצה לכוין לעצמו הכוונה השייכה לג׳ תיבות הללו הכתובה בסידור הרש״ש ז״ל. ועיין באו׳ שאח״ז:

טו טו) שם ואם הוא קורא ביחיד יכוין וכו׳ ולפום מאי דאתמר בירושלמי אם קירא ביחיד שרי ליה לכפול ה׳ אלהיכם וכן הסכימו הרב ב״ח והרב פר״ח כדברי הירושלמי. ושמעתי שכ״כ מהרח״ו זצ״ל שנהג כן רבינו האר״י זצ״ל, וכן חלק הראב״ד בענין הבקשות והזכרת שבחיו ית׳ הביאו הרב שבלי הלקט סי׳ ח׳ ברכ״י אות א׳ ובקש״ג סי׳ י״א אות י״ט. ש״ץ דף צ״ע ע״ד, סידור בי״ע אות ג׳. זכ״ל ח״ג מ״ע ק׳ אות קל״ו. שע״ת אות ב׳, כף החיים סי׳ י״ד אות מ״ט, ועיין שער הכוונות בדרושי הלילה דרוש ט׳ שכתב וז״ל אחר שתשלים הק״ש תחזור לומר פ״א ה׳ אלהיכם אמת כמו שעושה הש״ץ

ועי״כ יושלמו כל הרמ״ח תיבות עכ״ל וכתב אמל״י בקו׳ שפת אמת שאלה ב״ן דק״ט ע״ב דה״ה בק״ש של שחרית כשנאמרת ביחיד הו״ל כק״ש שעל המטה ונעשה התיקון על ידינו הגם דעיקר התיקון תלוי ביד הש״ץ יעו״ש, ועיין מ״ש באות שקודם לזה:

טז טז) שם ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט״ו ווי״ן וכו׳. אם היחיד עדיין קורא ק״ש וכבר גמר הש״ץ יכול היחיד לשתוק ולכוין לשמוע ה׳ אלהיכם מפי ש״ץ ומועיל לו אף שאח״כ יגמור הק״ש. הרב מהר״י עייאש בס׳ מט״י ח״ב בליקוטי א״ח דף ס׳ ע״ג, והביאו מחב״ר בקו״א ע״ז הסי׳ אות ב׳. וכ״כ המאמ״ר אות ב׳ בשם סדה״י. ש״ץ דף צ״ט ע״ב. זכ״ל ח״ג מע׳ ק׳ אות קל״ה, שע״ת אות ב׳. כף החיים שם אות ן׳ אמנם לפי מ״ש הרב ז״ל בשער הכוונות סוף דרוש ה׳ ודרוש ח׳ דק״ש ודרוש ט׳ מדרושי הלילה ובסידור הרש״ש ז״ל דפרשה ראשונה של ק״ש מן ואהבת יש בה מ״ב תיבות כנגד שם מ״ב של אב״ג וכו׳ וכנגד חב״ד. ופרשה שנייה עד ושמתם יש ע״ב תיבות כנגד שם ע״ב היוצא מג׳ פסוקים של ויסע ויבא ויט מר״ת יושר של ויסע והפוך של ויבא ויושר של ויט גם היא כנגד חג״ת, ומן ושמתם עד סוף הפרשה יש חמשים תיבות כנגד חמשים שערי בינה והם מ׳ כנגד י׳ אהי״ה שיש בהם מ׳ אותיות ויוד כנגד כללות י׳ אהי״ה והם כנגד שני שלישי ת״ת התחתונים ופ׳ ציצית יש בה ע״ב תיבות כנגד שם ע״ב היוצא מר״ת של ג׳ פסוקים של ויסע ויבא ויט כולם ביושר והם כנגד הנה״י ובחזרת ג׳ תיבות ה׳ אלהיכם אמת להמשיך מפרקין עילאין דנה״י דז״א וממוח שבם לתוך הנה״י דז״א לעשות חב״ד דמלכות כיעו״ש וידוע ליח״ן א״כ לא תבא כוונה זו כ״א עד אשר יאמר כסדר ר״ל עד שישלים כל הג׳ פרשיות עד ה׳ אלהיכם ואח״כ יחזור לומר ה׳ אלהיכם אמת ואם לאו הוא מהפך ומערבב הסדר הנעשה למעלה ח״ו וא״כ אין תקנה אלא או ישמע מפי הש״ץ ויתכוין לצאת אם הוא בשוה עמו או שיחזור הוא בעצמו לאומרם אבל לשומעם שלא במקומם ויתכוין לצאת לא יבא לפי דברי המקובלים וגם לכוין בט״ו ווי״ן ולצאת י״ח כפילת ג׳ תיבות ה׳ אלהיכם אמת לא יבא לפי דברי המקובלים כי הוא מערבב הסדר אלא או ישמע מפי הש״ץ או יאמר הוא בעצמו ה׳ אלהיכם אמת כנז׳ וכ״ש אם אומר תמורתם אל מלך נאמן שהוא מערבב שאין להם מקום בכאן כמו שמוכח לפי דברי הרב ז״ל וכמ״ש לקמן אות י״ט, ואעפ״י שאין מכוונים כבר כתבנו בכ״מ שצריך לעשות הסדר ע״פ הסדר השייך לכוונה, ובלאו הכי כבר כתבנו לעיל דיכול היחיד לכפול ה׳ אלהיכם ותול״מ, וגם מ״ש המאמ״ר שם דמי שלא סיים ק״ש עם הש״ץ ממש אלא כשהש״ץ מחזיר ג׳ תיבות אלו הוא הגיע לשם יש לו לשתוק ולשמוט מהש״ץ ואח״כ יסיים הוא קריאתו ויעלו לו להשלמת רמ״ח דמה לי שיאמר הש״ץ תחלה או הוא יאמרם תחלה עכ״ל אינו נראה דההחזרה היא כוונה אחרת כמש״ל ואיך תהיה קודם שיסיים והרי הוא מהפך אלא אם אירע כזה לא יכוין על הש״ץ אלא יחזור לומר הוא בעצמו כמ״ש, ועיין עוד מש״ל אות א׳ ואות ב׳:

יז טוב) שם יכוין בט״ו ווי״ן וכו׳. עיין מ״א סק״ג. ומ״ש המאמ״ר אות ג׳ דבערבית אין קפידא כ״כ לפי דברי רבינו האר״י ז״ל לא יש חילוק בין שחרית לערבית ואפי׳ בק״ש שעל המטה צריך להשלים רמ״ח תיבות כמש״ל אות ט״ו.

יח חי) שם והם כנגד ג׳ שמות הוי״ה וכו׳. וז״ל שער הכוונות בדרוש ח׳ דק״ש דכ״ז ע״ד ענין ט״ו ווי״ן שיש באמת ויציב וכו׳ תכוין בהם אל שם הוי״ה היוצא מהם באופן זה כי הנה הם ט״ו ווין כמנין יה. אם תכה י״ה פעמים ו׳ הם כמנין ט״ו ווי״ן הנז׳ ועם ה׳ שבר״ת הדבר הזה הרי נשלמה הוי״ה אחד. גם קבלתי כוונה זו הנז׳ באופן אחר והוא כי הנה ט״ו ווי״ן הנז׳ הם ו׳ פעמים י״ה שהם תשעים והרי לך שתי אותיות **י״ה** בכל הו״ק כמנין **ו׳** וה״ס שם יה״ו ועם ה׳ שבר״ת הדבר הזה וכו׳ הרי **יהוה** ולכן צריך לקשר מלת הדבר עם ט״ו ווין הנז׳ ולא להפסיק ביניהם כלל עכ״ל. ועי״ש שהביא עוד כוונה אחרת. והנ״מ שצריך האדם ליזהר מאד וליתן דעתו שלא יאבד אחד מהווין הנז׳ ותלך לה הכוונה. וראיתי חסידים ואנשי מעשה שמונים אותם באצבע כדי שלא יתחסרו. ועוד עיין בדברינו לקמן על סי׳ ס״ו סעי׳ א׳ דיני אמת ויציב מ״ש בזה בס״ד:

יט יט) שם בהגהה. ויש שכתבו דכל הקורא ק״ש ביחיד יאמר אל מלך נאמן וכו׳ כתב הטור בשם הרמ״ה דהמפסיק באל מלך נאמן איכא תלת דמפסיק בין ברכה לקריאה, ועוד דמפיק שם שמים לבטלה ועובר בלא תשא, דהזכרת השם הכא לית לה ענינא דמדכר לה לא להבוחר בעמו ישראל ולא לשמע ישראל והויא לבטלה, ועוד כיון דלאו לצורך ברכה היא אלא לאשלומי רמ״ח תיבות הוי ליה תוספת בק״ש והאי תוספת לא יעקב אמרו ולא משה אמרו יעו״ש. וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד וז״ל בק״ש קבלתי לאמר אמן שמע ישראל בצבור ולא אל מלך נאמן בין ביחיד בין בצבור ואל תשגיח במהרי״ק שכתב שיש לאומרו אל מלך נאמן עכ״ל, והביאו מטה משה דיני ק״ש סי׳ צ׳ וכתב והכי נכון באם הקפידו משום הפסק מה לי יחיד מה לי צבור עכ״ד, והב״ד כנה״ג בהגב״י, ובשכנה״ג בהגב״י אות א׳, מ״א סק״ד. א״ר אות ו׳. וגם ב״י וב״ח שכתבו מנהג קדמון הוא זה מ״מ כתבו דאח״כ בטלוהו כדי שלא יפסיק בין הבוחר בעמו ישראל לשמע ונהגו ע״פ דברי הזוהר ותיקונים לחזור הש״ץ ה׳ אלהיכם אמת יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל אות ט״ז שמוכח מדברי רבינו האר״י ז״ל שאין להם מקום בכאן ואם אומרה בכאן הרי הוא מערבב הסדר אלא אף אם קורא ביחיד שרי ליה לחזור ה׳ אלהיכם ואח״כ אומר אמת:

כ ך) שם בהגהה. רק יאמר אמן אחר הש״ץ וכו׳ עיין מש״ל סי׳ נ״ט אות כ״ו:

כא כא) [סעיף ה'] **נוהגים ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון וכו'.** וז"ל שער הכוו' בדרוש ה' דק"ש דף כ"א ע"ג קודם שתאמר שמע ישראל תסגור שני עיניך ביד ימינך וכו' ובידך השמאלית תאחוז ד' ציציות ויהיו מונחים על לבך כמבואר לעיל. גם קודם שתאמר ק"ש צריך שתכוין אל מצות עשה שנצטוינו לקרות ק"ש שני פעמים בכל יום עכ"ל פע"ח שער הק"ש פ"ו א"ר אות ז':

כב כב) **שם** נוהגים ליתן ידיהם על פניהם וכו'. הדבר פשוט דהגם שסותם עיניו וקורא ע"פ ליכא איסור משום דברים שבכתב וכו' כמ"ש מרן ז"ל גופיה לעיל סי' מ"ט דכל דבר הרגיל ושגור בפי הכל כגון ק"ש מותר, פתה"ד אות ג' יעו"ש:

כג כג) **שם** כדי שלא יסתכל בדבר אחר המונעו מלכוין, וכל מה שיעשה אדם לעורר הכוונה טוב הוא' טור, ובס' זרע קודש והב"ד בדרך ישרה ד"ך ע"א כתב דביחוד הק"ש מתקן הפגם של עון הז"ל שהפריד בין הדבקים יעו"ש, והביאו כף החיים סי' י"ד אות מ"ב, וא"כ כמה צריך האדם להשתדל בכל כוחו לכוין ביחוד הק"ש ולפנות לבו מכל מין מחשבה כדי שיהיה עזר לו לתקן הפגם:

כד כד) [סעיף ו'] **צריך להאריך בחי"ת של אחד כדי שימליך הקב"ה וכו'.** וכ"ה בזוה"ק פ' ויצא דקנ"ח ע"א, וצריך לכוין באלף שהוא אחד ובחי"ת שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ הרי ח' והדל"ת רמז לד' רוחות ולעתיד יאמרו כל העולם שהוא אחד, ב"י בשם הסמ"ק, עט"ז אות ז', ואע"ג דז' ארצות הם מ"מ סדנא דארעא חד הוא, יפה ללב אות ו' בשם המפ':

כה כה) **שם** שלזה רומז חטוטרת שבאמצע גג החי"ת, כלומר חי שהוא ברומו של עולם. ב"י, א"ר אות יו"ד, ולא יאריך בחי"ת יותר מדאי, א"ר שם, ועיין מ"א סק"ה:

כו כו) **שם** ויאריך בדלת של אחד וכו'. פי' כשידגיש בדל"ת יאריך בנשימת הרוח שמוציא מפיו שיעור שיחשוב בלבו וכו' ולא כאותן המאריכין בד' כנקודת הציר"י תחת הדל"ת ומפסידין הכוונה וכך קבלתי ממורי החסיד הרב הגדול מהר"ש ז"ל מלובלין, ב"ח, וכ"כ ל"ח פרק היה קורא אות ח', שכנה"ג בהגה"ט אות ג'. עו"ת אות ג', א"ר אות י"א, פר"ח אות ו', ועוד עיין לקמן אות ל"א:

כז כז) **שם** ויאריך בדל"ת של אחד וכו' והכי איתא פ' היה קורא די"ג ע"ב. תניא סומכום אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו, א"ר אחא בר יעקב ובדל"ת, א"ר אשי ובלבד שלא יחטוף בחי"ת, רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי חויא בר אבא חזייה דהוה מאריך טובא אמר ליה כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולד' רוחות תו לא צריכת. ופי' רש"י ז"ל שם ובדל"ת ולא בחי"ת דכל כמה דאמר אח בלא דלי"ת לא משתמע מדי ומה בצע בהארכתו אבל בדל"ת יאריך עד כשיעור שיעשנו בלבו יחיד בשמים ובארץ ולד' רוחתיה, ובלבד שלא יחטוף בחי"ת בשביל ארוכת הדל"ת ולא ימהר בקריאתה שלא יקראנה בחטף (ר"ל בשו"א) בלא פתח (ר"ל קמ"ץ שנקרא פתח עיין דרישה אות ז') ואין זה כלום. דאמליכתיה למעלה וכו' שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ וד' רוחותיה עכ"ל, והב"ד ב"י יעו"ש, וכ"כ הפר"ח אות ו' דמ"ש המחבר ולא יאריך יותר מכשיעור זה לשון הגמרא הוא כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולד' רוחות השמים תו לא צריכת משמע דאי בעי להאריך יותר ליכא איסורא עכ"ל יעו"ש. וכ"כ בזוה"ק פ' עקב דף רע"ג ע"ב וז"ל ואות ד' דאחד צריך לארכאה בה ה"ד למען יאריך ימים על ממלכתו עכ"ל. ובילקוט הראובני ס' ואתחנן כתב מי שמאריך בדל"ת של אחד הבל פיו היוצא ממנו עושה תל תלולה מהארץ עד לרקיע העובר דרך ז' רקיעים. והביאו הרח"פ בכף החיום סי' י"ד אות מ"ב. ומזה סעד למכוונים שמאריכין הרבה בדל"ת דאחד כדי לכוין כוונות הצריכות לתיבת אחד כידוע ליח"ן, ולא יוכל האדם להאריך בדל"ת אם לא תהיה רפוי"ה דאל"ה תהיה כמו אחדי כשוה תחת הדלת והוא לשון אשמח ותלך משמעות של אחד כמש"ל אות כ"ו ולקמן אות ל"א:

כח כח) **שם** ויאריך בדלית של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו וכו' וקודם שיאמר פסוק שמע ישראל וכו' יכוין לברר מבחי' הרפ"ח ניצוצין השייכים לאותה הק"ש ותפלה ולהעלותם אל המלכות ואח"כ באחד יכוין שאח הוא רמז לת"ת ושם הוי"ה וד' רמז למלכות ושם אדני ואח"כ ישלב אותם ביחד יאהדונה"י, ואח"כ יקבל עליו בכוונה גדולה בכל לב ובכל נפש למסור נפשו על קידוש ה' בד' מיתות ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק [כי עי"ז אם יכוין בלב שלם למסור נפשו על ק"ה מתכפרים לו עוונותיו ויוכל להעלות בחי' שורשי הנרנח"י שלו בסוד מ"ן לעולמות העליונים ולהמשיך שפע אל העולמות כמ"ש בשער הכוונות דרוש ו' דק"ש דכ"ד ע"ב, ויש לכוין זה למסור עצמו על ק"ה בד' מיתות ב"ד בכל זמן קודם התפלה או קודם לימוד תורה כדי שיתכפרו לו עוונותיו ותוכל לעלות תפלתו או לימודו למקום עליון] ויעלה בחי' שורשי הנרנח"י שלו בסוד מ"ן למלכות ואח"כ יעלם עם הרפ"ח ניצוצין אל הת"ת ואח"כ ממדרגה למדרגה עד רום המעלות ויכוין לשלב שם הוי"ה עם שם אהי"ה כזה **איההיוהה** ולהמשיך מוחין ממדרגה למדרגה אל בחי' השייכים לאותה ק"ש ותפלה ועיין בשער הכוונות דרוש ו' דק"ש הכוונות השייכים לק"ש אלא שאין כל אדם יכול לכוין כ"א החסידים אשר בבית אל יכב"ץ שבעיר קדשנו ירושת"ו הלומדים סדר הכוונות בט"ב מפי סופרים ומפי ספרים ומתפללים בסידור הרש"ש ז"ל ולא זולתם כי אפשר יבא לקלקל ח"ו אלא יכוין בכללות כמ"ש ועיין לעיל אות ח' אמנם בימי העומר ובימים שבין ר"ה ליוה"כ ובימים של אחר יוה"כ עד

אחר אסרו חג של סוכות שאין המנהג לכוין בכונות התפלה כמ״ש הרש״ש ז״ל בנה״ש לא יכוין להעלות שרשי הנרנח״י שלו בבחי׳ מ״ן וכו׳ אלא רק יקבל עליו למסור נפשי על ק״ה בד׳ מיתות ב״ד בלבד כדי שיתכפרו לו עוונותיו כמ״ש וגם כדי לקיים מ״ע ונקדשתי בתוך בני ישראו ומצות ל״ת ולא תחללו וכו׳ שיש במצוה זו כמ״ש הרמב״ם ז״ל בהלכות יסודי התורה פ״ה דין א׳ ודין ג׳ יעו״ש. ואע״ג דאינו עושה בפועל רק במחשבה לבד מ״מ יש לו שכר כעושה כמ״ש בס״ח סי׳ רכ״ב יעו״ש, וכ״כ קשל״ה בדיני ק״ש דף ד״ן ע״ב וז״ל ויאריך באחד וכו׳ ויכוין שהוא מוסר נפשו ורוחו ונשמתו על קדושת שמו הגדול, ומי שמכוין כן בשעת ק״ש נחשב לו כאלו נהרג על קידוש השי״ת וזהו כי עליך הורגנו כל היום עכ״ל וכ״כ הרח״פ בכף החיים סי׳ י״ד אות ל״ח יעו״ש, וכ״כ בזוה״ק פ׳ חיי שרה במדרש הנעלם דף קכ״ד ע״ד וז״ל א״ר שלום בר מניומי אין לך כל צדיק וצדיק מאותם העוסקים בתורה שאין לו מאתים עולמות דכסופים בשביל התורה הה״ד ומאתים לנוטרים את פריו ומאתים על שמוסרים עצמם בכל יום כאלו נהרגו על קדושת שמו וכו׳ ותאנא כל המכוון לבו בהאי פסוקא כדי למסור נפשו על קדושת שמו מעלה עליו הכתוב כאלו נהרג בכל יום עליו הה״ד כי עליך הורגנו כל היום א״ר נחמן כל המוסר נפשו בהאי פסוקא נוחל ד׳ מאות עולמות לעוה״ב. א״ר יוסף והא תנן מאתים א״ר נחמן מאתים על התורה ומאתים על שמסר עצמו בכל יום על קדושת שמו עכ״ל ועיין מש״ל אות ו׳ ועוד עיין מ״ש בתשו׳ בסה״ק באר מ״ח בענין מה שצריך לימי העומר יעו״ש:

כט **כט) שם** ויאריך בדל״ת של אחד וכו׳. אות דל״ת דאחד ואות עיין דשמע הם מאותיות גדולות כידוע וכתב בספר כתר מלכות כ״י שגם הקורא צריך לכוין אותם במחשבתו באותיות גדולות כי הקורא צריך לצייר כל אותיות הפסוק נגד עיניו במחשבתו ושני אותיות אלו יציירם באותיות גדולות והביאו בן א״ח ז״ל פ׳ וארא או׳ ח׳ וכתב והוא נכון:

ל **ל) שם** ויש נוהגים להטות הראש וכו׳ ואע״ג דאמרינן הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו וכו׳ התם הקריצה והרמיזה לצורך דבר אחר ומבטלין הכונה אבל הכא הרמיזה היא צורך הכונה. טור בשם הרא״ש לבוש, עו״ת אות ב׳ והטייה צ״ל כדרך ד׳ מתנות מזבח דהיינו מזרח צפון מערב דרום. ועכ״פ לא יעה הראש מזרח מערב צפון דרום כדי שלא יהא נראה ח״ו כמרמז שתי וערב. עט״ז אות ח׳ א״ר אות י״ב. ש״ך דף צ״ה ע״ג, סידור בי״ע בדיני ק״ש אות ט״ו. כף החיים סי׳ י״ד אות ל״ז. יפה ללב אות ח׳ ובספר האשכול איתא דראוי להמליך הקב״ה כדרך שברא עולמו להחזיר פניו למטלה למטה למזרח למערב לצפון ולדרום יעו״ש וכן הוא בש״ג שסביב המרדכי ושם איתא לצפון ולדרום. פת״ע אות י״ד. ול״נ דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב כדרך ניענוע הלולב שכתב האר״י ז״ל בשער הכוונות דרוש ה׳ דסוכות דק״ה ע״ד סדר חג״ת נה״י יעו״ש וזה הסדר לא יש בו כמרמז לשתי וערב ח״ו כיון שעושה ההטייה שלמעלה ומטה קודם מערב ודו״ק והבוחר יבחר:

לא **לא) [סעיף ז׳] ידגיש בדל״ת וכו׳** וכל שמדגיש בה קצת סגי דתו לא דמיא לרי״ש, ב״י. וכ״כ הלבוש דידגיש בה מעט שלא תהא נשמע כרי״ש ולא ידגיש אותה יותר מדאי שלא תהא נשמע כטי״ת והוי אחט כמו אחטא והביאו א״ר אות י״ג. והשל״ה קרא תגר על המדגישים יותר מדאי ונראת כאילו הד׳ נקודא בשוא. והביאו מ״א סק״ו. ומהר״ר יוסף קלמנקש כתב שאין הכוונה לקרותה בדגש שהרי אין בה דגש אלא הכוונה שיטעימנה בפה יפה. והביאו מ״א שם. ה״ב אות ג׳ ר״ז אות ז׳ וכ״כ ש״ך דצ״ו ע״א בשם שתי ידות שאין לקרותה בדגש דמשמע די כמו די מחסרו אלא רפויה כי כן נתנה לנו אלהינו ואין לנו להפוך דברי אלהים חיים להדגיש מה שרפה ובדגש נשמע אז אשמח כמו ויחד יתרו ונמצא שאמר אז אשמח ולא קיים מצות יחוד ה׳ ח״ו יעו״ש והביאו שע״ת אות ח׳ חס״ל אות ז׳ ועיין עוד מש״ל אות כ״ו:

לב **לב) [סעיף ח׳] לא יחטוף בחי״ת.** ר״ל שלא יקרא אותה בחטף בלא קמ״ץ (ר״ל בשב״א בלא קמ״ץ. א״ר אות י״ד) שאין פי׳ משמעות בחטף שום דבר. לבוש. ועיין מש״ל אות כ״ז:

לג **לג) שם** ולא יאריך באלף. שלא יהא נראה כאי חד. טור. שפי׳ איה אחד ח״ו. לבוש אות ז׳. קש״ג סי׳ י״א אות י״ד. חס״ל שם, ועיין מ״ש הש״ץ דצ״ו ע״א בשם בעל שתי ידות והביאו שע״ת או׳ ח׳:

לד **לד) [סעיף ט׳] אסור לומר שמע ב׳ פעמים וכו׳** בירושלמי כתב דוקא בציבור אבל ביחיד שרי אבל הטור כתב שאין לחלק משום דגמרא דידן אינו מחלק וכ״מ מדברי מרן ז״ל דלא כתב חילוק זה דס״ל כדעת הטור דאין לחלק, וכ״כ הב״ח דהש״ע נמשך אחר דברי הטור מדלא כתב החילוק בין יחיד לצבור, וגם משמע מסתמיות דברי מרן ז״ל דאין חילוק בין אומרו בלחש או בקול רם. וכ״כ הב״ח לדעת הש״ע אבל הוא ז״ל פליג ופסק כדברי הירושלמי לחלק בן יחיד לצבור וגם לחלק יצא בין אומרו בלחש לאומרו בקול רם רק כתב דביחיד נמי לא שרי אלא כשמתפלל ביחיד וליכא שומעין אותו אומר שמע שמע ב׳ פעמים בקול רם אבל בדאיכא שומעין אסור אפי׳ המתפלל ביחיד יעו״ש, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ וכ״כ הפר״ח דביחיד שרי יעו״ש א״ר אות ט״ו. חיי עולם על דברי הש״ע סעי׳ יו״ד. אמנם הפרמ״ג במש״ז אות ג׳ הביא דברי הב״ח והפר״ח וסיים וז״ל ומ״מ אנחנו

אין לנו אלא דברי הש״ע אם לא כיון חוזר ואומר בלחש וביחיד בקול כלחש דמי אבל אם כיון מעיקרא אפי׳ יחיד אסור לומר שמע ב׳ פעמים כדאמרן עכ״ל. ועיין עוד לקמן סי׳ ס״ג סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לה **לה) שם** אסור לומר ב׳ פעמים וכו׳ ומי שקורא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ונוהג לקרות כל פסוק ופסוק שני פעמים ואח״כ התרגום וכדעת האר״י ז״ל (בשער המצות פ׳ ואתחנן) וכמה אחרונים ז״ל אין לו לחוש בפסוק שמע ישראל שלא לקרותו ב׳ פעמים רצופים דלא שייך בזה לומר דמחזי כמקבל ב׳ רשיות ח״ו דשאני הכא שהרי קריאתו מוכחת עליו שהוא כופל כל הפסוקים וסירכיה נקיט ואזיל גם לטעמא דמתלוצץ ושוהיה מגונה מיהא ליכא הכא, ועוד שכבר נסתפקו התו׳ ז״ל אי לא קפדינן אלא בקורא קריאת שמע בעונתה או דילמא לא שנא ונהי דנקטינן לחומרא כמבואר בסעי׳ י״א מ״מ בכה״ג ליכא למיחש כלל, מאמ״ר אות ה׳, דברי מנחם בהגב״י אות ב׳ ולי נראה דיש לאמרו בפעם השניה בלחש, כדי לצרף לזה ג״כ סברת האומרים דאם אומרו בלחש לית ביה מידי כנז׳ באות הקודם, ועוד עיין לקמן אות מ׳:

לו **לו) שם** בין שכופל הפסוק הראשון, מכאן ומסעיף שאחריו משמע דאין הקפידה אלא דוקא בפסוק הראשון אבל מכאן ואילך אין לחוש כמ״ש הב״י בשם הכלבו וסמ״ק יעו״ש, וכ״כ הלבוש. אמנם מדברי המאירי במגילה כ״ה משמט דאף מכאן ואילך אם כופל פסוק אפי׳ ביחיד יש בו חשד יעו״ש, והביאו הער״ה אות ג׳, פתה״ד אות י״ג. ד״מ בהגב״י אות ג׳, ח״ע על סעי׳ יו״ד של הש״ע יעו״ש וע״כ יש ליזהר שלא לכפול הפסוקים אפי׳ של אחר פסוק הראשון, ועיין עוד באות שאח״ז;

לז **לז) [סעיף יוד׳] כשקורא ק״ש על מטתו וכו׳.** משמע דוקא על מטתו כדי להשתקע בשינה מתוך ק״ש אבל במקום אחר אסור לקראות הפרשה ב׳ פעמים. מ״א סק״ח. וכ״כ א״ר אות ט״ז דדוקא על מטתו מותר כדכתב הלבוש טעמא שאינו אלא משום שמירה אבל בק״ש שחרית וערבית אין לכפול כל הפרשה עם פסוק ראשון יעו״ש. וכ״כ הברכ״י בשיו״ב אות א׳. וכתב עו״ש הברכ״י וכפ״ז מה שסיים בדין הקודם בין שכופל הפסוק ראשון לאו דוקא אלא ה״ה הפרשה כולה אין לכופלה בק״ש שחרית וערבית יעו״ש, וזהו לפי סתם מרן ז״ל אבל לפי יש מי שאומר שכתב מרן ז״ל אף על מטתו כשחוזר לקרות הפרשה לא יחזור לקרות פסוק ראשון אלא מן ואהבת ואילך. ומ״ש הפר״ח אות יו״ד כבר כתבנו לעיל אות ל״ד דלא קי״ל הכי אלא כסברת מרן ז״ל יעו״ש גם מה שהביא ראיה מירושלמי שרבי יודן קרא ושנה י״ל ששנה בלא פסוק ראשון וכמ״ש בב״י כה״ג יעו״ש ודו״ק ואי״ה בסי׳ רל״ט נכתוב כל סדר ק״ש שעל המטה ע״פ דברי האר״י ז״ל:

לח **לח) [סעיף יא׳] האומרים באשמורת בסליחות וביו״כ בתפלת נעילה ב׳ פעמים וכו׳.** כתב ל״ח פ׳ אין עומדין אות מ״ח וז״ל והא דביה״כ כבר נתבטל אבל באשמורת יש עדיין בני אדם שבכל פעם שאומר החזן ויעבור הם אומרים שמע ישראל וגו׳ ונמצא שמכפלים הפסוק פעמים רבות ואעפ״י שאין כופלים אותו במיד זה אחר זה מ״מ נ״ל דהוי בכלל דמשתקין אותו ולפחות מגונה הוא וראוי לבטלו עכ״ל והביאו מ״א סק״ז. ובשל״ה כתב דנכון לאומרו כי אחד בגי׳ י״ג וראוי להזכירו בי״ג מידות יעו״ש והביאו מ״א שם וכתב וכן נ״ל מאחר שמפסיק הרבה בנתיים לא מחזי כשתי רשיות, וכן ס״ל להט״ז בסי׳ ס״ג סק״ג והביאו פרמ״ג בא״א בזה הסי׳ אות ז׳ יעו״ש וכ״כ א״ר אות י״ז בשם נ״ץ וסיים דעכ״פ אין למחות בעושין כן יעו״ש, ומיהו אצלינו לא יש מנהג זה וגם האר״י ז״ל לא זכר זה בשער הכוו׳ וכנראה שאין לו מקום לפי דברי האר״י ז״ל לומר פסוק שמע ישראל וגו׳ בעת שאומרים ויעבור כידוע ליח״ן:

לט **טל) שם** יש ללמדם שלא יאמרו. וב״ח כתב כיון שכל הקהל אומרים אותו ליכא קפידא יעו״ש. והביאו מ״א סק״ט ועי״ש במ״א מה שהקשה על הב״ח ומה שתירץ א״ר אות י״ז יעו״ש ואנן מנהגינו כדברי מרן ז״ל שאין אומרים שמע ישראל ב׳ פעמים לא בסליחות ולא בתפילת הנעילה וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ה׳:

מ **מ) שם** יש ללמדם שלא יאמרו, בעת הרעש נוהגים לומר פסוק שמע ישראל וטעמא נראה שאם ח״ו נגזר על שונאיהם ש״י שימותו במפלת הרעש ח״ו שתצא נשמתם באחד ואם לפעמים נמשך הרעש כופלין ומשלשין אותו ושמעתי מפקפקין בזה משום האומר שמע שמע וחזינא דעל כיוצא בזה כתב הרב ח״א ז״ל כלל כ״א אות י״ט וז״ל והעומדים בשעת יציאת נשמה ואומרים וכופלין פ׳ שמע ישראל אפשר שיש למחות בידם ואפשר כיון שידוע שכוונתם כדי שיצא הנשמה באחד הכל יודעין שאין כוונתם לב׳ רשויות וכעין זה כתב הרב״י ז״ל עכ״ל דכוותה נמי הכא דשרי, פתה״ד אות ה׳ ול״נ דיש לומר בין אחד לאחד פסוק ה׳ הוא האלהים דגם זה הוא יחוד השם או לומר בפעם שניה בלחש כמש״ל אות ל״ה או בלשון תרגום כמ״ש באות שאח״ז:

מא **מא) כל** הני דאתסרו לומר ב״פ משום דמיחזי כב׳ רשיות אי אמר חד מנייהו בל׳ תרגום נראה דשרי כן משמע להדיא מדברי רשב״י ז״ל בז״ח ריש ס׳ תרומה וכ״נ מל׳ מרן ב״י ז״ל לעיל סי׳ נ״א שכתב בשם א״ח דאין כופלין ה׳ ימלוך דהוי כאומר שמע שמע. וסיים ע״ז מרן ז״ל ויש נוהגים לאומרו

פ״א בלה״ק ופ״א בלשון תרגום וזה נכון יותר עכ״ל. משמע דבזה פקע אסוריה דאומר שמע שמע והיינו כדברי הז״ח הנז׳. פתה״ד אות ח׳:

מב מב) [סעיף יב׳] ה׳ הוא האלהים שאומרים אותו ביי״כ וכו׳. מנהג כשר הוא לפי שמשבחין אותו שהוא דר למעלה מז׳ רקיעים גם מצינו בקרא ב״פ ה׳ הוא האלהים גבי אליהו. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ד, עו״ת אות ז׳ וכ״כ בשער הכוו׳ דרוש ד׳ דיוה״כ דף ק״ב ע״ג וז״ל מה שנהגו לומר אחר תפלת נעילה ז״פ ה׳ הוא האלהים והש״ץ אומר פ״א והקהל עונים אחריו וכן עד ז״פ ואעפ״י שאנו כופלין בכל פעם ה׳ הוא האלהים לפעם אחת תחשב ויש בו סוד יעו״ש:

מג מג) שם הגהה. י״א שיש ליזהר שלא לענות על שום ברכה ב״פ אמן. הכי איתא בספר אהל מועד האומר אמן אמן כאומר שמע שמע. והביאו ב״י ז״ל וכתב עליו וז״ל ואיני יודע מניין לו ועוד דהא קרא כתיב אמן ואמן ואע״ג דהתם כתיב באמן חניינא וי״ו נראה דאפילו בלא וי״ו נמי אין קפידא אי אמר אמן אמן תרי זימני עכ״ל. והביאו מ״א סק״י וכתב וכ״כ הבחיי פ׳ בשלח והמכוון וכופל אמן אמן זוכה לשני עולמות וכן אמר דוד סוף מזמור מ״א עכ״ל מיהו הא״ר אות י״ח כתב וז״ל ועיינתי בבחיי וכתב וכל המכוין והכופל וכו׳ משמע דדוקא מכוין בעינן וא״כ מי שאינו מובטח שמכוין כראוי לא יעשה כן דומיא קצת דשני תפלות דסי׳ ק״ז עכ״ל והי״א בהגב״י הקשה על מרן ז״ל שכתב וז״ל ותימא דמ״ש האוהל מועד הוא מהירושלמי בפ׳ הקורא את המגילה דאמרינן התם דלאו דוקא מודים מודים אלא ה״ה שמע שמע אמן אמן ומוכרחים אנו לומר דקרא דאומר אמן ואמן וא״ו מפסיק הענין ותימא על מרן ז״ל דאשתמיט מיניה הירושלמי וצ״ע עכ״ל, וכן הפר״ח ז״ל אות י״ב כתב לסייע דברי מור״ם ז״ל מהירושלמי הנז׳ וכתב דאם אומר השני עם וי״ו ליכא קפידא וכדכתיב בקרא אלא שחזר והקשה שמצינו כתוב ויברך עזרא את ה׳ האלהים הגדול ויענו כל העם אמן אמן וסיים שאם מפסיק פורתא בנתיים שרי יעו״ש, וכ״כ הלבוש דאם אומר השני עם וי״ו ליכא קפידא והביאו א״ר שם. ועיין פרמ״ג א״א אות יו״ד מ״ש לחלק יעו״ש ועוד עיין דברי מנחם בהגב״י אות ד׳ שהאריך בזה יעו״ש פתה״ד אות י״א, ונראה כיון דהירושלמי אוסר בהדיא שלא לענות ב״פ אמן וכ״כ בס׳ אהל מועד וכן פסק מור״ם ז״ל והאחרונים כל אחד לדרכו פנה לחלק שוא״ת עדיף ואין לענות על שום ברכה כ״א פ״א אמן כיון שאינו חובה מן הדין לענות ב״פ אמן. ובברכת הלבנה שנוהגים לומר אחר דוד מלך ישראל חי וקיים אמן ג״פ סלה ועד כמ״ש במו״ב סי׳ ו׳ אות קפ״ט יש להפסיק מעט בין אחד לאחד כמ״ש הפר״ח ז״ל ועיין פתה״ד אות י״ב:

מד מד) שם בהגהה. שלא לענות על שום ברכה ב״פ אמן, מי שנזדמן לו לענות אמן על שני דברים יאמר אמן ואמן. הלק״ט ח״א סי׳ פ״ה. קש״ג סי׳ ט׳ אות י״א. וכ״כ בברכ״י סי׳ קכ״ד אות ח׳ בשם מהר״י מולכו יעו״ש. ש״ץ דפ״ח ע״ג. סידור בי״ע בדיני עניית הקדיש אות ט״ז. דברי מנחם שם:

מה מה) [סעיף יג׳] אחר פסוק ראשון צ״ל ברוך שם וכו׳ כתב הב״ח בשם ש״ג פרק היה קורא שאמר בשם ר׳ ישעיה אחרון שאם לא אמרו אין מחזירין אותו יעו״ש. והביאו כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ט׳. אבל הלבוש בסי׳ ס״ג סעי׳ ה׳ כתב דברוך שם יש לו כל דין פסוק ראשון ואפילו לא כיון בו צריך לחזור יעו״ש. וכן נראה דעת מרן ז״ל בריש סי׳ ס״ו יעו״ש. וכ״כ מ״א בזה הסי׳ ס״ק י״ג. א״ר או׳ י״ט. א״א או׳ י״א. ר״ז בזה הסי׳ או׳ י״ג ובסי׳ ס״ג אות ה׳. קש״ג סי׳ י״א אות ט״ו ש״ץ דצ״ה ע״ד. סידור בי״ע בדיני ק״ש אות ז׳. כף החיים סי׳ י״ד אות ל׳ וכן עיקר:

מו מו) שם צ״ל ברוך שם וכו׳ בחשאי. אבל לא בקול רם דהא לא אמריה משה ואם לא נימריה כלל הא אמריה יעקב ע״כ אומרים אותו בחשאי. גמרא פסחים דף נ״ו ע״א. ט״ז סק״ה. עו״ת שם. וז״ל זו״ח במדרש רות דצ״ג ע״ב האי קרא תינח בשעתא דאמרו בנין יעקב לאבוהון או משה לישראל אבל השתא כולי עלמא אמרי שמע ישראל נמאן ישראל אמרין אלא הא תנינא יעקב אבינו לא מת והקב״ה חתים ליה גו כורסיה יקריה למהוי תדיר סהדא על בנוי דקא מיחדי שמיה דקב״ה כדחזי בכל יומא תרין זמני, וכד אינון מיחדין שמיה דקב״ה ואמרי שמע ישראל הוא סהיד עלן דאנן מיחדי שמיה דקב״ה כדקא חזי בההיא שעתא נטלי ליה ליעקב בארבע גדפין פריש לארבע סטרי עלמא וסלקי ליה לקמי קדישא עילאה ומברך ליה בז׳ ברכאן. פתח ואמר זכאה איהו אבא דזרע דא אוליד בארעא וזכאין אינון בנין דקא מעטרין לאבוהון הכי. בההיא שעתא כל אינין חילי דשמיא פתחי ואמרי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ויעקב מתעטר בתליסר נהרי אפרסמונא דכיא וקאים תדיר כקרתא מקפא שור על בנוי קמי דלא שביק דינא תקיפא לשלטאה עלייהו וכל בני עלמא לא יכלין לשצאה לון הה״ד אל תירא עבדי יעקב עכ״ל. והביאו סו״ב אות נ׳. ועוד עיין יפה ללב אות יו״ד מ״ש בזה:

מז מז) שם צריך לומר ברוך שש כבוד מלכותו וכו׳. וכשאומר תיבת מלכותו צריך שישפיל ראשו מלמעלה למטה ויש סוד בדבר כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דק״ש דכ״ב ע״ג. וכ״כ בן א״ח ז״ל פ׳ וארא אות י״א, ואע״ג דאומרים ברוך שם וכו׳ בלחש מ״מ ישמיע לאזניו קצת. בן א״ח שם:

מח מח) [סעיף יד׳] צריך להפסיק מעט וכו׳ לואהבת וכו׳ בפסוק ואהבת יכוין לקיים מ״ע שנצטוינו לאהוב את השי״ת והיא מכלל הרמ״ח מ״ע כמ״ש בשער הכונות דרוש ח׳ דק״ש דף כ״ו ע״ד.

מח) שם הגהה, ויש להפסיק בפסוק הראשון בין ישראל לה׳ וכו׳. כתב בעל באר מים חיים הבא לקבל עליו עול מלכות שמים בשלימות יפסוק הפסוק

שמע ישראל ג׳ הפסקות שמע ישראל פיסקא אחד. ה׳ אלהינו פיסקה שנית ה׳ אחד פיסקא שלישית. כדי שיהא פירושו שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד. ושמע הוא לשון האזין ישראל שה׳ אלהינו הוא אחד. קשל״ה ריש דיני ק״ש. וכ״כ ש״ץ דף צ״ו ע״ד. ועיין זכ״ל ח״א מע׳ הק׳ שכתב בשם הרב עין יעקב שצריך להפסיק ג״כ בין ה׳ לאחד יעו״ש ובשל״ה כתב דיש להפסיק בין שמע לישראל וכן בין ה׳ לאחד והביאו א״ר אות ד׳:

מט מט) [סעיף טו׳] צריך להפסיק בין היום על לבבך וכו׳. פי׳ כדי שלא יהא נראה כאומר היום על לבבך ולא למחר על לבבך. וכן בין היום לאהבה כדי דלא לישתמע היום לאהבה ולא למחר לאהבה. ב״י. לבוש:

נ נ) [סעיף טז׳] צריך להפסיק בין נשבע לה׳ וכו׳ כדי שלא תהא נראית כה״א, והוי פירושו לשון שביה כאלו אמר נשבה ה׳ ח״ו, לבוש:

נא אנ) [סעיף יז׳] צריך להתיז ז״ן של תזכרו דלא לישתמע תשקרו וכו׳. לשון שקר או תשכרו לשון שכירות. וכן זיי״ן של וזכרתם דלא לישתמע כשי״ן לשון שכירות׳ לבוש, ובטור ואבודרהם כתבו הטעם דלא לישתמע בסמך ופירושו שהוא מלשון ויסכרו מעיינות תהום יסכר פי דוברי שקר, א״ר אות כ״ב, ועיין פתה״ד סוף אות י״ד:

נב בנ) [סעיף יח׳] ידגיש יוד של שמע ישראל שלא תבלע וכו׳. ולישתמע ישראל או אשראל ואין משמעותו מידי וכן ידגיש יוד דוהיו דלא לישתמע והאו ואין פירושם כלום. לבוש:

נג גנ) [סעיף יט׳] צריך ליתן ריוח בין וחרה לאף וכו׳. ויזהר לחתוך מלת אף היטב שלא יהא כקורא אף דני. ש״ץ דל״ו ע״ג. שע״ת אות י״ב:

נד דנ) [סעיף ך׳] צריך ליתן ריוח בין תיבה שתחלתה וכו׳. דכשהתיבה השניה מתחלת באות שתיבה שמלפניה נגמרת הוא קורא אותם שתי אותיות כאות אחת אם אינו מתעסק ליתן ריוח ביניהם, ב״י בשם רש״י, ואין משמעותם כלום. לבוש:

נה הנ) שם כגון בכל לבבך וכו׳. מ״ש רבותינו שצריך ליתן ריוח בין הדבקים כגון בכל לבבך בכל לבבכם לא אמרו להפסיק שלא לתת מקף בין שני הלמדי״ן כאשר הוא אלא אעפ״י שיקראה במקף יתן ריוח והבדלה בלשון שידמה כי שני למדי״ן קרא, כי הנה בכל הוא נקוד בקמץ מפני המקף ואם יקרא אותו בלא מקף יהיה נקוד בחולם וזה לא אמרו רבותינו ז״ל להחליף התנועות אשר נתנו למשה מסיני, ב״י בשם הרד״ק והרד״א, עו״ת אות יו״ד, מ״א ס״ק י״ב, ר״ז אות י״ט:

נו ונ) שם כגון בכל לבבך וכו׳ ואמרו שם בגמרא ברכות דף ט״ו סוף ע״ב כל הקורא ק״ש ומדקדק באותיותיה מצננים לו גהינם. והטעם מפני שטבע האדם הוא חם ורוצה לקרות במהרה והוא מהפך טבעו ומקררו שקורא במיתון ובנחת ומדקדק באותיותיה שלא יחסר שום אות ממנה ע״כ מודדין לו מדה כנגד מדה ומצננין לו גיהנם. ועיין מ״ש ב״י סי׳ ס״ב בשם מהרי״א. וע״כ צריך האדם לית דעתו תמיד כי ע״י שמדקדק באותיות ק״ש מצננין לו גיהנם כדי שלא יתגבר עליו החום הטבעי לקרא מהרה. וגם בזמירות ובתפלה ובכל עת שלומד יתן בדעתו שהאותיות היוצאות מפיו היא בוקעת האויר ועולה למעלה ואם אינו מדקדק בהם להוציאה כתקנם הרי אלו ייצאו חסרים ופגומים ח״ו והחי יתן אל לבו תמיד וה׳ יזכנו, ועיין עוד לקמן סי׳ ס״ב אות א׳:

נז זנ) שם כגון בכל לבבך וכו׳. וכן צריך להדגיש כל שני האותיות הסמוכים זל״ז כגון לבבך בלבבכם ושננתם שלא יהא כקורא לבך לבכם ושננתם כי המהירות מחוסרת אותיות הדומות כידוע. וכ״ה בסי׳ הרש״ש ז״ל דחשיב זה להפריד בין הדבקים:

נח חנ) [סעיף כא׳] צריך בכל אלף שאחר מ״ם להפסיק ביניהם וכו׳ אבל בשל״ה בשם באר מים חיים כתב דכל אלף שאחר מ״ם צריך להפסיק אפילו כשאין שייך טעם דמותם כגון ועבדתם אלהים אחרים. עיניכם אשר זונים אחריהם. לאלהיכם אני. אלהיכם אשר. לאלהים אני. אלהיכם אמת. ועוד השיב כל תיבה שתחלתה אלף אפשר שלא ירגישנה במבטא וצריך הפסק כגון אשר. אנכי. מצותי. אשר, את ה׳. אלהיכם. מטר. ארציכם. ועצר את. אשר ה׳ דברי אלה. ויאמר ה׳ אל. דבר אל. מצות ה׳. אשר אתם. ה׳ אלהיכם. וכן בדרך ובשכבך, צריך להפסיק בין נפשיכם וקשרתם בין הדברים האלה שלא יראה כאומר הדברים מאלה וכן וכתבתם על, וכן ראוי לדקדק ביו״ד של יהיה יפתח ירבו ודומיהן שלא יראה כאלו מתחלת התיבה באלף אהיה איפתה אירבו, א״ר אות כ״ה, א״א אות א׳:

נט טנ) [סעיף כב׳] אף בפסד״ז ובתפילה צריך לדקדק בכך כמו ספרו בגוים את כבודו, שבחי ירושלים את ה׳, ותקם את, ויראו העם את ה׳ וממליכים את, טור. לבוש, וזהו שסדרו מזמור לתודה בריש הזמירות שהוא שיר הנאמר על התודה וגם כתוב בו עבדו את ה׳ בשמחה וכו׳ לרמוז כי צריך לומר הזמירות והתפילה מילה במילה ובשמחה רבה כי על ידי השמחה יהיה לו לב טוב ולא יגמגם בדבריו:

ס ס) **שם** הגהה, וה״ה הקורא בתורה וכו׳ ומה שהזכירו בק״ש הוא לשתי עילות האחת מפני שיש באותה הפרשיות יחוד השם וקבלת עול מלכות שמים והאחרת שכל ישראל קוראים אותם פעמים ביום חכמים ועמי הארץ לפיכך היו צריכין להזהיר עליהם מפני עמי הארץ שאינם בקיאים בקריאה. ב״י בשם הרד״ק. לבוש:

סא סא) **[סעיף כג׳] צריך לדקדק שלא ירפה החזק וכו׳.** פי׳ שבא הנחטפת נקראת נח כגון בסוף תיבה או באמצע תיבה הבאה אחר תנועה קטנה. ונד נקרא שבא המתנועעת כגון בראש תיבה או באמצע תיבה אחר תנועה גדולה וסימן תנועה גדולה פתוחי חותם (ר״ל החמש נקודות שהם באותיות פתוחי חותם הם ה׳ תנועות גדולות מחה״ש) רק החיריק כשיש יו״ד אצלה נקראת תנועה גדולה וכשאין יוד אצלה נקראת תנועה קטנה. מ״א ס״ק י״ג. ועוד עיין קשל״ה בדיני ק״ש בהגהה מ״ש בזה וסיים דיש להזהיר המון העם על זה וללמדם ובפרט על המלמדי תנוקות שלא ישבשו התנוקות בקריאתם וכן צריך זה להודיע לחזנים שיהיו יודעים לקרות בס״ת בתנועה הישרה יעו״ש. והביאו הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ י״ד או׳ מ״ד:

סב סב) **[סעיף כד׳] צריך לקרות ק״ש בטעמים וכו׳** וכ״כ הפר״ח או׳ כ״ד, וכ״כ בתפארת שמואל על הרא״ש והביאו פ״ע או׳ ל״ו. וכ״כ האחרונים:

סג סג) **שם** הגה. אבל לא נהגו וכו׳ ומ״מ המדקדקים מחמירים בכך ובלבד שיכוין. כי הנגינה למי שלא הורגל בה מפסיד הכוונה. ד״מ או׳ ח׳. מ״א ס״ק י״ד. ועכשיו נדפס בסידורים הנגינה. פרמ״ג א״א או׳ י״ד וכל זה למנהג האשכנזים כמ״ש מור״ם ז״ל:

סד סד) **שם** בהגהה. והמדקדקים מחמירים בכך. המנהג ברוב הקהלות לקרות ק״ש בטעמים הכתובים בתורה אלא שאינן מפסיקין בסוף פסוק כמו שעושה מי שקורא בתורה ואין להם בזה על מה שיסמוכו אדרבא יותר צריך להזהר להפסיק בסוף פ׳ מבשום טעם אחר וכן ראוי להזהר בטרחא והבלתי זהיר בה כשיגיע אל כל הקרב הקרב אל משכן ה׳ ימות ומחרף ובסוף פרשת ציצית אני ה׳ אלהיכם יש במלת אני טרחא והנני מבאר למה אמר דהע״ה אנא ה׳ כי אני עבדך והנה באומרו אני עבדך אינו שולל שלא יהיה גם איש אחר עבדו רק אני עבדך וכבר ימצאו אחרים ג״כ עבדיו וכן ולי אני עבדך וכו׳ ולשלמה עבדך לא קרא ולכן אם אתה אומר אני ה׳ אלהיכם בלא טרחא משמע אני ה׳ אלהיכם ואפשר שגם אחר יהיה אלהיכם אבל כשאתה קורא אני בטעם טרחא אז מ״ש אני ולא אחר וכו׳ ואינו רחוק בעיני שלכתחלה סיים השי״ת פ׳ זו כך כדי לרמוז היחוד בסוף ק״ש ונמצא המסיים מסיים במה שהתחיל. ש״ך דצ״ו ע״ג בשם בעל שתי ידות. שע״ת אות י״ד. ועיין עו״ש בש״ך דק״א ע״ב שכתב בשם בעל שתי ידות שכתב בשם הר״ם דאיתא בזוהר פלוני מצא מת ובדק בפיו ובחוטמו ועיניו ולא מצאם בו ואמר בודאי לא נזהר בדבקים שבאמת ויציב עכ״ל. והביאו שע״ת שם:

סה סה) **[סעיף כה׳] כשיאמר וקשרתם וכו׳.** וכשיאמר על לבבך יכוין בשני יצרך ביצר טוב וביצר הרע ובכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. ובכל מאדך אפילו נוטל את ממונך. ובכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו. קשל״ה בדיני ק״ש. ועיין משנה ברכות דד״ן ע״א:

סו סו) **שם** כשיאמר וקשרתם לאות וכו׳ וכן כשיאמר וקשרתם אותם לאות על ידכם וכו׳ כמש״ל סי׳ מ״ח או׳ א׳ ד״ה שמע בשם שער הכוונות יעו״ש. אך לא ימשמש כאשר ימשש העור בלי שום לב מצות אנשים מלומדה אלא אחר כונת הלב הן הדברים שיזכור התפילין ומ״ש בהם וישעבד מוחו ולבו להקב״ה וישמח ישראל בעושיו אשר קדשנו במצותיו ועיטרנו בהם, חס״ל אות יו״ד:

סז סז) **שם** וכשיאמר וראיתם אותו וכו׳ עיין מש״ל בסי׳ כ״ד בס״ד על סעי׳ ד׳ וסעי׳ ה׳ יעו״ש:

סח סח) **שם** וכשיאמר וראיתם אותו וכו׳. וכשיאמר אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים יזכור יציאת מצרים כמש״ל סי׳ ס׳ אות ד׳ בשם שער הכוונות והאחרונים. ויכוין לקיים מצוה זו של זכירת יציאת מצרים בק״ש דשחרית ובק״ש דערבית כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש ח׳ דק״ש דכ״ז ע״ב:

סט סט) **[סעיף כו׳] ויש נוהגים לקרותה בלחש.** זהו דעת רבינו האיי והרשב״א בתשובה הביאה מרן. והרדב״ז בתשו׳ כ״י כתב שלא כתבו כן רב האי גאון והרשב״א אלא לישב מנהגם אבל לפי הדין צריך לקרות כולם בקול רם ביחד שלא אמרו אלא בשכמל״ו בלחש והאריך לתת כמה וכמה טעמים לדבר נכוחים למבין ובכלל דבריו הביא מאמר רז״ל בשעה שהשכינה באה לביהכ״נ ומוצא שאומרים הזמירות מקצתם מאחרים ומקצתם מקדימים מסתלקת. וכתב שאם הש״ץ קורא בקול רם ויש קורים בלחש ויש קורין בקול רם זה המנהג בלבול גדול. והאריך הרב בתשו׳ זו הרבה. ברכ״י בשיו״ב אות ב׳. ש״ך דצ״ה ע״ד. ועיין לקמן סי׳ ס״ב סעי׳ ג׳:

ע ע) **שם** הגהה. ומ״מ יאמרו פסוק ראשון בקול רם וכו׳. וכן כתב מרן ז״ל לעיל סעיף ד׳ כדי לעורר הכוונה:

סימן סב

א) [סעיף א'] **אעפ"י שמצוה לדקדק באותיותיה קראה ולא דקדק באותיותיה יצא.** ומ"מ צריך ליזהר לדקדק בהם דאמר רב חמא בר חנינא כל הקורא ק"ש באותיותיה מצננין לו גיהנם. טור. ופי' הב"ח דחייב מן הדין ליזהר לדקדק בהם שאם לא נזהר נענש בחום הגיהנם אבל אם נזהר לדקדק בהם מצננים לו גיהנם אם כן דבר גדול תלוי במה שמדקדק באותיותיה לפיכך צריך ליזהר בהם עכ"ל. ושמעתי סי' לדבר ש' משמע וא' מאחד הוא א"ש נשאר מ"ע משמע ח"ד מאחד ר"ת ח'ננ'יה מ'ישאל ע'זריה ד'ניאל לרמוז מי שקורא ק"ש בכוונה ניצול מאש כחנניה מישאל ועזריה ודניאל. א"ר אות א' ועיין מש"ל בסי' ס"א אות א' ואות נ"ו:

ב) **שם** קראה ולא דקדק באותיותיה יצא. כתב בס' החינוך פ' ואתחנן אין הענין שלא להזכיר התיבות והאותיות שכל שלא קרא ק"ש כולו לא יצא. אבל ענין לא דקדק יצא הוא שלא נתן ריוח בין הדבקים וכן שלא התיז הז' דתזכרו. או שלא האריך בד' דאחד. כפי הראוי לכתחלה לעשות כן עכ"ד. א"ר שם. א"א אות א':

ג) [סעיף ב'] **יכול לקרותה בכל לשון וכו' ואין חילוק בין יחיד לציבור.** ב"י. ב"ח. פרישה. שכנה"ג בהגב"י אות א'. עו"ת אות ב'. מאמ"ר אות א'. ודוקא כשמבין הלשון. מ"א סק"א. פר"ח אות א'. ה"ב אות א' סו"ב אות א', ר"ז אות ב'. וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות ק"ש דין יו"ד. וכ"מ מדברי הלבוש. וה"ה בתפלה וברה"מ. אבל קידוש וברכת הפירות וברכת המצות והלל יוצא אפי' אינו מבין הלשון. מ"א שם. ה"ב שם. סו"ב שם. ר"ז שם. ועיין לקמן סי' ק"א סעי ד' אם הוא דוקא בצבור יכול להתפלל בכל לשון או אפי' ביחיד יעו"ש. ועיין פרמ"ג א"א אות א' שכתב דיש להסתפק בלה"ק אם אין מבין אפשר דיוצא כמו מגילה הלועז אשורית יצא ושאר לשונות דוקא שמע הבנה או שמע לומר לכתחלה צריך להשמיע לאוזניו מן התורה לא מדרבנן יעו"ש, ועיין שכנה"ג בהגה"ט אות א' מ"ש בזה יעו"ש:

ד) **שם** יכול לקרותה בכל לשון וכו'. וזהו מצד הדין אבל לפי מש"ל סי' ס"א אות א' ואות ב' בשם הזוהר והאר"י ז"ל דיש כוונות כנגד הפרשיות ומספר התיבות וגם עוד כוונות השייכים בר"ת וס"ת כמ"ש בשער הכוו' בדרוש ח' דק"ש זה לא יהיה אם לא יקרא אותה בלה"ק יעו"ש ודו"ק:

ה) [סעיף ג'] **צריך להשמיע וכו'** ובלבד שיוציא בשפתיו. אבל בהרהור שמהרהר בלבו אינו יוצא. טור וב"י. ב"ח. י"א בהגה"ט. א"ר אות ג'. וכתב ודלא כעו"ת שכתב בהם בעל המאור פ' היה קורא וריא"ז דיוצא בהרהור ויעו"ש שסיים דכ"ע ס"ל דאינו יוצא. וכ"כ פרמ"ג במש"ז אות א' דדעת המחבר בלא אונס אפי' דיעבד לא יצא בהרהור יעו"ש. וכ"כ ר"ז אות ג':

ו) **השומע** ק"ש ולא קרא יצא י"ח. הרא"ם ח"א סי' מ"א. ובסי' מ"ב כתב בשם הר"ם אלשקר ז"ל שלא יצא. כנה"ג בהגה"ט. והביאו מ"א לעיל סי' ס"א ס"ק ט'. א"ר בזה הסי' אות ב' וכתב הא"ר שם דדברי הר"ם אלשקר נכונים וכן נראה מס' תמים דעים, מיהו דוקא אם הוא בקי אינו יוצא או אפי' אינו בקי אם הוא ביחיד אבל בעשרה כתב הר"ם אלשקר שם גופיה בשם אבודרה"ם דש"ץ מוציא את שאינו בקי וכו' יעו"ש שכתב דלדינא נראה דברי הר"ם דש"ץ מוציא את שאינו בקי וכו' וסיים ועוד הא דכתב אבודרה"ם שם שאין לך בור בעולם שאינו יודע לומר פסוק שמע ישראל ובכך יוצא י"ח עכ"ל. ועיין פר"ח אות א'. וא"כ כיון דיש פלוגתא ג"כ בק"ש אם פסוק א' דוקא דאורייתא או כולה כמ"ש בס' מ"כ ובפר"ח סי' ס"ז ור"ז סי' מ"ו אות ט' נראה לדינא במי שאינו בקי אם הוא עם הציבור יאמר פסוק א' עם הצבור כיון דליכא בזה"ז מי שאינו יודע פסוק א' והשאר ישמע מהש"ץ ואה הוא ביחיד יאמרו לו כל הק"ש מילה במילה ויחזור לאומרה. אבל מי שהוא בקי אינו יוצא כ"א בקריאת עצמו כדי להנצל מפלוגתא חוץ מאנוס:

ז) **שם** ובלבד שיוציא בשפתיו. ועיין בשאגת אריה סי' ז' שהאריך במדבר ואינו שומע דחייב בק"ש ובכל המצות התלויין בדיבור פה ואע"פ שאינו יכול להשמיע לאזנו לית לן בה. ואם שומע ואינו מדבר ג"כ יצא ע"י הרהור הלב ואין זה דומה לדבר הראוי לבילה יעו"ש. והביאו שע"ת אות ב'. ועיין בחס"ל אות א' שנסתפק במי שעומד במקום בלבול וקול רבים אם צריך להרים קולו עד שישמיע לאוזניו או סגי בקול דהוה מצי למשמע אי הוה קאי במקום אחר יחידי עכ"ל. ור"ל כדי לצאת י"ח ק"ש לכתחלה שצריך להשמיע לאזניו ובחנם השיג עליו היפ"ל ז"ל אות א' והוא פשוט:

ח) [סעיף ד'] **אם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא.** כתב הפר"ח אות ד' דמסתברא כשיסתלק האונס אם עדיין לא עבר זמן ק"ש שחייב לחזור לקרותה דהא ק"ל הרהור לאו כדיבור דמי עכ"ד. וכן דעת א"ר אות ב'. אבל הי"א בהגב"י חולק וס"ל דאפי' אם עבר האונס ועדיין לא עבר הזמן אינו חייב לחזור ולקרות ק"ש כיון שכבר יצא י"ח כשהגיע זמן ק"ש בהרהור דבאותה כשעה שהיה אנוס הרהור כדיבור דמי יעו"ש. וכ"כ פרמ"ג במש"ז אות א' וכתב שכן משמע לשון הש"ע יעו"ש. וכ"כ הברכ"י בסי' פ' אות ב' ובספרו קש"ג סי' י"א אות י"ג. ש"ץ דף צ"ד ע"ג. ער"ה אות ב'. פתה"ד אות א'. ועיין עוד לקמן סי' צ"ד אות כ"ח:

ט ט) **שם** או אונס אחר קרא ק״ש בלבו יצא. וכ״ש אם שמע מאחר. קש״ג שם ואות י״ב. ש״ץ שם:

י י) **שם** ההגה. ואף לכתחלה יעשה כן וכו׳ כתב הט״ז סק״א מזה יש ללמוד במי שצמא בלילה במטתו שא״א לו ליטול ידיו ולברך יהרהר הברכה בלבו וישתה. וכן יש ללמוד ממ״ש ב״י בסי׳ פ״ה בשם ר״י עכ״ל. וכ כ סו״ב אות ד׳. וכן הסכים הברכ״י אות א׳. וכתב ודלא כמאן דאסר גם בזה והגם דאיכא מאן דסבר דהרהור לאו כדיבור דמי אפי׳ באונס אנן בתר מרן וסיעתו גרירנא דשרו באונס. ועוד דהרמב״ם והסמ״ג ס״ל דאם בירך כל הברכות בלבו יצא כמ״ש מרן בב״י לקמן סי קפ״ה וכדאי הם הרמב״ם והסמ״ג לסמוך עליהם בשעת הדחק דהוי כדיעבד יעו״ש. וסיים וירא שמים יאנוס וידחוק עצמו לעמוד על עומדו וירחץ ידיו ג״פ ויברך ברכה שלימה כתקנה עכ״ד. וכ״כ החס״ל אות ב׳. ועיין א״ר אות ד׳ ומ״ש אנן בעניותן לעיל סי׳ ד׳ אות ק״ח בשם כמה פוסקים יעו״ש. ומ״ש בשער המצות פ׳ עקב בהגהה הנד״מ משם מהרש״ו ז״ל וז״ל נלע״ד לעשות בזמן שהאדם שותה בלילה על מטתו וידיו מסואבות שישתה קודם שישן פחות מרביעית וכו׳ יעו״ש. כבר תמה עליו הזכ״ל בזה והב״ד לעיל באות הנז׳ יעו״ש:

יא יא) **שם** בהגהה. ובלבד שלא יהא המקום מטונף לגמרי וכו׳. כגון בבית אמצעי של מרחץ שמותר להרהר ואסור לדבר כמ״ש סי׳ פ״ד. מ״א סק״ב. ה״ב אות ב׳ סו״ב אות ג׳. ואם הוא בבית האסורים במקום מטונף באופן שאסור אפי׳ להרהר יהרהר בחיוב המצוה ויצטער על שאינו יכול לקיימה ועל כגון זה אמרו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. חס״ל אות ב׳. ועיין מ״א שם מה שכתב בשם השל״ה:

יב יב) **[סעיף ה׳] צריך ש״ץ להשמיע קולו וכו׳.** וימליכו ש״ש ביחד. כן הוא בב״י שכתב הכלבו בשם מדרש יעו״ש והיינו מאי דחזיתיה במדרש חזית בפסוק היושבת בגנים חברים מושיבים לקולך השמעיני וז״ל כשישראל נכנסין לב״כ וקורין ק״ש בכיוון הדעת בקול א׳ וטעם אחד הקב״ה אומר להם היושבת בגנים כשאתם קורין חברים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעיני אבל כשישראל קורין שמע בטירוף הדעת זה מקדים וזה מאחר ואינם מכוונים דעתם בק״ש רוה״ק צווחת ואומרת ברח דודי וכו׳. וכ״א עוד שם אר״ז בשעה שישראל קורין את שמע בפה אחד בקול אחד בנעימה אחת השמעיני ואם לאו ברח דודי ע״כ. יפ״ל אות ג׳:

יג יג) **שם** וימליכו שם שמים ביחד. וה״ה פד״ז יאמרו כל הקהל ביחד. טמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ י״ז אות ה׳ בשם מגן גבורים:

סימן סג

א א) **[סעיף א׳] קורא אותה מהלך או עומד וכו׳.** ומ״מ יושב עדיף כדי שיוכל לקרות אותה באימה ובכונה ובישוב הדעת יותר, וכ״כ הגמ״י בהלכות ק״ש פ״ב בשם ראבי״ה אהא דא״ר יהודה על לבבך בעמידה (ברכות י״ג ע״ב) וכ״ש דיושב עדיף טפי׳ והביאו ד״מ אות א׳ עט״ז רות ב׳ ועוד עיין מ״ש לקמן אות ו׳ ואו׳ יו״ד:

ב ב) **שם** אבל לא פרקדן וכו׳ או מושלך על גבו וכו׳. פי׳ רש״י פ׳ היה קורא שמא יתקשה איברו בתוך שינתו ונראה לרבים, ומאגודה שם נראה הטעם משום הרהור, ועל כריסו פי׳ הנ״ח דף י״א שהוא מתגנה שנראה שוכב כדרך משמש מטתו, ועוד שמא יבא לידי חימום ויוציא זרע לבטלה, א״ר אות א׳, ואם עבר וקרא פרקדן עיין פרמ״ג במש״ז אות א׳ שנסתפק בזה ונוטה דעתו לומר דבדיעבד יצא אבל הישו״ע כתב דאפילו בדיעבד לא יצא יעו״ש:

ג ג) **שם** אבל קורא והוא שוכב על צדו. הגהה מאחר שהיה שוכב ואיכא טרחא לעמוד. פי׳ שטורח הוא לחזור וללבוש בגדיו, כמ״ש בב״י בפי׳ השני של הר׳ יונה. ל״ח בפ׳ היה קורא אות ט״ו. מ״א סק״א. משמע דגם שוכב בחלוקו צריך לעמוד וכ״מ בגמרא פרקדן לא יקרא ק״ש משמע דאף שכבר שוכב לא יקרא עד שיעמוד. מיהו דעת הרב ב״י דוקא כשמושלך על גבו ונוטה מעט על צדו אבל כששוכב על צדו ממש מותר לקרות לכתחלה ולכך השמיט דעת תלמידי רבינו יונה. מ״א שם. וכ״כ סו״ב אות א׳. עו״ת אות ב׳. וכ״כ הל״ח שם דהש״ע שהעתיק לשון הרמב״ם סתמו כפירושו בב״י בפי׳ הראשון אבל רמ״א הגיה עליו מאחר שהיה שוכב וכו׳ יעו״ש, וכן הט״ז סק״א כתב על דברי רמ״א הנ״ל וז״ל תמוה הוא דהרמב״ם מאריה דהאי דינא שזכר הש״ע ס״ל אפי׳ לכתחילה מותר כשמטה לגמרי וכמ״ש ב״י דלא ס״ל להרמב״ם דדוקא ביש טרחא עכ״ל. וכן העו״ת אות ג׳ הקשה על דברי מור״ם הנז׳ יעו״ש. וכן פסק הפר״ח אות א׳ וכתב ודלא כמור״ם ז״ל שנמשך אחר תר״י דליתא. וכן פסק ר״ז אות ה׳:

ד ד) **שם** ואם היה בעל בשר וכו׳. או שהיה חולה נוטה מעט לצדו וקורא. כתב הר׳ מנוח דמי שאינו בעל בשר או חולה אסור לקרות אלא מיושב כאדם העומד באימה וביראה, והביאו כ״מ בפ״ב דק״ש הלכה ב׳. א״ר אות ב׳. ועיין י״א בהגה״ט שתמה על דברי הר״מ הנז׳ מן הגמרא דת״ר בה״א עומדין וקורין וכו׳ יעו״ש ונראה דמ״ש הר״מ הוא למצוה מן המובחר כדי שיכול לקרות באימה וביראה כראוי וביותר ישוב הדעת כמש״ל באות א׳ ולקמן אות

ו׳ ומ״ש אסור לקרות אינו אסור מצד הדין אלא אסור מצד מצוה מן המובחר כדי שתהיה דעתו מיושבת עליו ביותר ויכול לקרות באימה וביראה כראוי. ועיין כס״א ויפ״ל אות א׳:

ה ה) **[סעיף ב׳] מי שרוצה להחמיר וכו׳.** כתב מהרש״ל ביש״ש פ״ז דב״ק סי׳ מ״א דמי שמחמיר בפני רבים בדבר שמותר ואיכא למיחש ליוהרא מנדין אותו ואם ידוע שעושה לש״ש אין מנדין אותו ואם מחמיר לפני רבו ורבו מיקל מנדין אותו אפי׳ עושה לש״ש ואפי׳ אין פשוט כ״כ להתיר לא יחמיר נגד דברי רבו אם לא שיש לו ראיה לסתור דבריו, מ״א סק״ב, סו״ב אות ב׳, א״ר אות ד׳ חס״ל אות ב׳. ועיין א״א ומחה״ש אות ב׳, וכתב הברכ״י אות א׳ בשם מהר״ר מנחם לבית מאיר והובא בשיטה מקובצת קמא דפ״א ע״ב דדבר שהתרו פשוט אין ראוי להחמיר בפני מי שגדול בחכמה בשעה שהגדול נוהג היתר. ואם עשה כן יכול הגדול לנדותו. ואם נודע המחמיר בחסידות הרי זה עושה. ועיין מהרד״ך בתשו׳ סוף בית כ״ו יעוש״ב. ועוד עיין גו״ר יו״ד כלל ג׳ סוף סי׳ ו׳:

ו ו) **שם** מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד נקרא עבריין בטור סיים משם רב עמרם וצריך לגעור בו שמצותה מיושב וכתב ב״י דנראה לו שה״ק שמצותה אף מיושב יעו״ש. אבל הפרישה אות ו׳ כתב דמצותה מיושב דוקא קאמר יעו״ש. וכ״נ דעת מור״ם ז״ל בד״מ אות א׳ שכתב על דברי ב״י הנ״ל וז״ל והגמ״י פ״ב משמע דטוב יותר מיושב מעומד עכ״ל משמע דבא לחלוק על מרן ז״ל ולומר דמצותה מיושב דוקא. וכ״כ הפר״ח אות ב׳ דמ״ש הטור בשם ר״ע דעיקר המצוה הויא מיושב כדי שתהא דעתו מיושבת עליו ביותר וכדאמרינן בס״פ שלשה שאכלו והלכתא בכולהו יושב ומברך עכ״ד. והביאו מאמ״ר אות ב׳ וכתב שדבריו נכונים יעו״ש. וכ״מ ממ״ש במדרש בב״ר פ׳ מ״ח והוא יושב פתח האוהל ר״ב משוש ר״ל אמר ישב כתיב בקש לעמוד א״ל הקב״ה שב וכו׳ כך בניך יושבים כשישראל נכנסים לב״כ ונב״מ וקורין ק״ש והם יושבים לכבודי ואני ע״ג שנאמר אלהים נצב בעדת אל, וכן איתא במד״ר ס׳ נשא פ׳ י״א ובמדרש חזית בפסוק דומה דודי לצבי יעו״ש, יפ״ל אות ב׳, וכ״מ מדברי שער הכוו׳ דרוש ב׳, דחזרת העמידה דל״ח ע״ד ופע״ח שער הק״ש סוף פרק כ״ט דכוון דק״ש היא בבחי׳ עולם הבריאה צ״ל מיושב יעו״ש, ואע״ג דבשער הכוו׳ דרוש ו׳ דק״ש דכ״ב ע״ג כתב דאין אנו חייבין לאומרה וכו׳ משמע דאם רוצה לאומרה מעומד לא איכפת מ״מ לפי סודם של דברים מיושב עדיף כדמשמע בדרוש ב׳ דחזרת העמידה ופע״ח כנז׳ ועיין עט״ז אות ב׳, בן א״ח ז״ל פ׳ וארא אות ט״ז:

ז ז) **שם** ולקרותה מעומד וכו׳. מ״ש בספר הקנה והביאו בס׳ צפנת פענח חדש דבא״י צ״ל הק״ש מעומד ובחו״ל מיושב כיעו״ש נראה דאינו מוסכם דבר זה מהפוסקים ומבעלי הקבלה ובין בארץ ובין בחו״ל כולן שוין צדיקים יושבים. כף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ י״ד אות ל״ב. וכ״מ ממ״ש באות הקודם בשם שער הכוונות ופע״ח דק״ש היא בבחי׳ עולם הבריאה ולכך צ״ל מיושב וזה אין חילוק לארץ ולחו״ל ודו״ק:

ח ח) **שם** נקרא עבריין. משמע דיצא י״ח. ואף לרב יוסף דאמר עשה כב״ש לא עשה כלום היינו שלא קיים המצוה כראוי דהא מדמי לה למי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית דיצא בדיעבד כמ״ש הר״ן ס״פ ע״פ אמתניתין דמי שלא אמר ג׳ דברים אלו בפסח לא יצא י״ח וכה״ג כתב הרמב״ן במלחמות בפ״ק דברכות והטור סס״י ס״ו יעו״ש. ער״ה אות א׳. ועיין מט״י אות א׳ מ״ש בזה. וכן הסכים פתה״ד אות ב׳ לדברי הער״ה יעו״ש. וכן נראה דעת היפ״ל ז״ל באות ב׳ יעו״ש:

ט ט) **שם** נקרא עבריין. ואם עושה כדי להעביר השינה שרי. חס״ל אות ב׳. בן א״ח פ׳ וארא אות ט״ו:

י י) **[סעיף ג׳] היה מהלך בדרך וכו׳.** צריך לעמוד בפסוק ראשון ואע״ג דב״ה אמרי כל אדם קורא כדרכו מ״מ מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך לפי שאינו מיושב כ״כ ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כאשר היה עומד, תוספות בפ׳ היה קורא (ברכות דף י״ג ע״ב) ד״ה על וכו׳. ב״י. ב״ח. פרישה אות ז׳ ט״ז סק״ב. ועיין עו״ת או׳ ו׳ שכתב בשם מדרש תנחומא דאסור לקבל עול מלכות שמים כשהוא מהלך אלא יעמוד ויקרא וכשיגיע לואהבת ילך לדרכו עכ״ד. וכ״כ הרו״ח אות א׳, וכתב שם הפרישה דל״ד צריך לעמוד אלא ה״ה יושב. וכ״כ א״ר אות ה׳:

יא יא) **שם** צריך לעמוד בפסוק ראשון. ובה״ג והראב״ד כתבו שצריך לעמוד עד על לבבך כמ״ש בטור וכתב הב״ח דכן יש להחמיר יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ב׳. וכן פסק א״ר אות ו׳. והביא ראיה עוד לזה מן הפוסקים יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ו׳, וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר ולעמוד עד על לבבך. ועיין עוד לקמן אות ט״ז:

יב יב) **שם** צריך לעמוד בפסוק ראשון. וכתב הב״ח דלאחר שעמד עד שקרא פסוק ראשון או עד על לבבך אסור לו לעמוד יותר יעו״ש, והביאו שכנה״ג שם אות ג׳, מ״א סק״ד, וכ״כ הברכ״י אות ג׳ בשם מטה יוסף ח״ב י״ד סי׳ ב׳ דאם עומד כל הפרשה הוי יוהרה וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ י״א אות ח׳ סידור

בי״ע אות יו״ד אבל הט״ז סק״ב כתב דאם רוצה לעמוד שיהיה לו כונה אפילו אח״כ תע״ב יעו״ש, והביאו י״א בהגב״י, וכן נראה מל׳ הלבוש שכ׳ ומשם ואילך יכול לקרות כשהוא מהלך משמע דאם רוצה רשאי לעמוד, וכ״כ א״ר אות ו׳, ר״ז אות ג׳ מאמ״ר אות ד׳. יפ״ל אות ג׳:

יג יג) שם צריך לעמוד בפסוק ראשון, כתב הב״ח דדוקא במהלך על רגליו צריך הוא לעמוד בפסוק ראשון כדי שיהא קורא שמע בכונה אבל במהלך על הבהמה או יושב בקרון יכול לכוין היטב ואינו צריך לעמוד דלכוונת פסוק ראשון בלחוד לא אמרינן רוכב כמהלך דמי עכ״ל, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳, מ״א סק״ד, אבל הט״ז סק״ב כתב דרוכב על גבי בהמה צריך לעמוד עם הבהמה בשעת קריאת פסוק ראשון שכיון שהוא טרוד בהולכת הבהמה אינו יכול לכוין שפיר יעו״ש, וכ״כ הפר״ח אות ג׳, והב״ד י״א בהגב״י, וכן נראה דעת המאמ״ר או׳ ג׳. ש״ץ דצ״ד ע״ג. ר״ז אות ד׳. קש״ג סי׳ י״א אות ט׳. סידור בי״ע אות י״א. ועיין א״ר אות ה׳. שכתב דטוב להחמיר יעו״ש. והעו״ת שם כתב דיש לסמוך על המתירים בעת הצורך יעו״ש. אבל היושב בקרון א״צ לעמוד. ט״ז שם. י״א שם. ש״ץ שם. ר״ז שם. קש״ג שם. בי״ע שם. וכתב הא״ר שם דבתשו׳ בית יעקב סי׳ ע״א משמע דבקרון אף שמנהיג בעצמו א״צ לעמוד וברוכב אף דאחר מנהיג הבהמה יעמוד יעו״ש. והביאו שע״ת אות ד׳. מיהו מדברי הט״ז הנ״ז משמע דברוכב אם אחר מנהיג הבהמה א״צ לעמוד. וביושב בקרון דוקא אם אחרים מנהיגים העגלה א״צ לעמוד. וכ״כ מחה״ש סק״ד. פרמ״ג במש״ז אות ב׳. וכתב שם הפרמ״ג להכריע דברוכב אפילו אחר מנהיג צריך לעמוד כבית יעקב ובעגלה כשמנהיג בעצמו יעמוד בפסוק ראשון יעו״ש. והכי מסתבר:

יד יד) שם צריך לעמוד בפסוק ראשון. וכן צריך לעמוד בברוך שם כבוד וכו׳ דדינו כמו פסוק ראשון כמש״ל סי׳ ס״ח אות מ״ה. וכ״כ ש״ץ דצ״ד ע״ב. קש״ג סי׳ י״א או׳ ח׳. בי״ע או׳ יו״ד. יפ״ל סוף או׳ ג׳:

טו טו) [סעיף ד׳] עיקר הכונה היא בפסוק ראשון. ובשכמל״ו הוא בכלל פסוק ראשון כמש״ל סי׳ ס״א או׳ מ״ה. וכ״כ מ״א בזה הסימן סק״ה. ר״ז אות ה׳. חס״ל אות ד׳:

טז טז) שם עיקר הכונה היא בפסוק ראשון. כתב מהרל״ח דאף לבה״ג וראב״ד עיקר הכונה בפסוק ראשון ולא אמרו עד על לבבך בעמידה אלא משום דלא לחשב קריאת עראי אבל כונה א״צ אלא בפסוק ראשון עכ״ל. והביאו חידושי הגהות בגליון ב״י. אבל הב״ח כתב למ״ד על לבבך צריך כונה ג״כ עד על לבבך יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ה׳. וכבר כתבנו לעיל אות י״א דלכתחלה צריך ליזהר והכא נמי ודאי דלכתחלה צריך ליזהר אבל בדיעבד אין לחזור כ״א בשביל פסוק ראשון כמ״ש מרן ז״ל ובשביל בשכמל״ו כמש״ל סי׳ ס״א אות מ״ה יעו״ש, וכשחוזר בשביל בשכמל״ו צריך לחזור פסוק שמע ישראל כדי שיבואו על הסדר דשניהם כמו פסוק אחד ולא יבא בשכמל״ו כי אם אחר שמע ישראל כמבואר בשער הכונות דרוש ק״ש יעו״ש:

יז טוב) שם הלכך אם קרא ולא כיון לבו בפסוק ראשון לא יצא י״ח וחוזר וקורא. ואע״ג דאסור לומר שמע ב״פ כמ״ש בסי׳ ס״א סעי׳ ט׳. כתב הב״ח בסי׳ ס״א דדוקא באומר שמע שמע בקול רם משום דנראה לשומעים כשתי רשויות אבל בלחש יכול לומר פעם שנייה אי לא כיון דעתיה בראשונה יעו״ש. וכ״כ ס״ח סי׳ י״ח והביאו ב״ח שם. וט״ז שם סק״ג. וכ״כ הט״ז בזה הסי׳ סק״ג ומ״א סק״ו. וזהו לדעת הב״ח דמחלק בין לחש לקול רם אבל לדעת מרן ז״ל שאינו מחלק כמש״ל סי׳ ס״א אות ל״ד י״ל היכא דלא אפשר שאני. ועוד כתב שם הט״ז דאם ממתין איזה זמן ואחר כך חוזר וקורא לית לן בה יעו״ש. וכן כתב הפר״ח לענין אמן והב״ד לעיל סי׳ ס״א אות מ״ג, והגם דלדעת מרן ז״ל אין לחלק בין לחש לקול רם כמש״ל מ״מ האחרונים ז״ל פסקו בזה כדעת הב״ח והט״ז להחמיר דאם לא כיון בפסוק א׳ חוזר לאומרו בלחש או ממתין מעט ואחר כך חוזר לאומרו. ש״ץ דצ״ד ע״ב. קש״ג סי׳ י״א אות ו׳. סידור בי״ע בדיני ק״ש אות ח׳. וכן המש״ז ז״ל אע״ג דפסק כמרן ז״ל דאין לחלק בין לחש לקול רם בעניין אם לא כיון כתב דיחזור לאומרו בלחש כמש״ל סי׳ ס״א אות ל״ד יעו״ש. ואם כן אם לא כיון בבשכמל״ו דצריך לחזור כמש״ל אות ט״ו צריך להמתין מעט ואחר כך יחזור לאומרו דאין לו תקנה אחרת כיון דבלאו הכי צריך לאומרו בלחש:

יח חי) שם וחוזר וקורא. ואף שכבר קרא כל פ׳ שמע והיה אם שמוע ואא״כ נזכר שלא קרא בכוונה צריך לחזור ולקרות כל הפרשה דאל״כ הוי כקורא למפרע דאינו יוצא כדלקמן סי׳ ס״ד. א״ר אות ז׳ וכך הם דברי המ״א סק״ו כמ״ש מחה״ש ופרמ״ג א״א אות ד׳. וכ״כ ר״ז אות ה׳. ש״ץ שם. חס״ל אות ג׳. ואם אינו יודע אם כיון או לאו עיין לקמן סי׳ ס״ד אות ח׳:

יט יט) שם וחוזר וקורא. והא דלא נקט נמי דצריך לחזור ולברך היינו משום שכתב לקמן ריש סי׳ ק״א. דהאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה. ולפ״ז בפסוק ראשון דק״ש אף דהאידנא מחזירין טעמא נ״ל לחלק משום דק״ש דאורייתא ותפלה דרבנן. והשתא ניחא דלא כתבו הש״ע ולבוש הכא הך דהאידנא אין חוזרין. א״ר אות ז׳ יעו״ש. ועיין מ״א סי׳ ק״א סק״א. ובדברינו לשם בס״ד:

כ ך) **שם** ואפי׳ למ״ד מצות א״צ כוונה מודה הכא. דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים אבל צריך כוונת ענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב וכענין שאמרו גם כן בברכה ראשונה של תפלה. ב״י בשם הרשב״א. מ״א סק״ז. א״ר אות ח׳. ועיין מש״ל סי׳ נ״א אות ל״ד:

כא אך) **[סעיף ה׳] אם היה ישן מצערין אותו וכו׳.** ולאו דוקא אונס שינה דה״ה לאונס אחר. כ״מ פ״ב דק״ש סוף דין ג׳ בשם הר׳ מנוח. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ט׳. ר״ז אות ו׳. סידור בי״ע אות ט׳:

כב בך) **שם** מכאן ואילך אין מצערין אותו וכו׳. אבל מילתא דפשיטא היא שצריך לקרות כולה ואם לא קרא השאר כלל ודאי לא יצא. ב״י. עו״ת אות ז׳ מ״א שם. א״ר שם. בי״ע שם. ועי״ש במ״א שהביא מחלוקת הפוס׳ אי פסוק א׳ דוקא הוי דאורייתא או פ׳ ראשונה או כולה יעו״ש, ודעת מרן ז״ל משמע בב״י דדוקא פסוק א׳ הוי דאורייתא יעו״ש בב״י סוף הסי׳ ודו״ק. ועיין י״א בהגב״י ופר״ח בסי׳ ס״ז ובדברינו לשם בס״ד:

כג כג) **שם** מכאן ואילך אין מצערין אותו וכו׳. יש אומרים שלא נאמר כן אלא בקורא ק״ש עם ברכותיה עם הצבור וחוזר וקוראה על מטתו ועל אותה קריאה נאמר שאם נאנס בשינה אין מקיצין אותו. ריא״ז הובאו דבריו בש״ג פ׳ היה קורא. כנה״ג בהגה״ט. ש״ך דצ״ד ע״ג. קש״ג סי׳ י״א אות י״א:

כד כד) **שם** שאעפ״י שהוא קורא מתנמנם יצא. ואפילו נסתלק האונס אין צריך לחזור ולקרות. וכ״כ הרב ראשון לציון דפ״ב יעו״ש. ער״ה אות ג׳:

כה כה) **[סעיף ו׳] הקורא קריאת שמע לא ירמוז בעיניו וכו׳.** משמע קצת ביומא דף י״ט דאפי׳ לצורך מצוה אסור לרמוז. מ״א סק״ט. א״ר אות יו״ד. סו״ב או׳ ד׳. ש״ך דצ״ב ע״ב. קש״ג סי׳ י״א אות ז׳, ר״ז אות ז׳. סידור בי״ע בדיני ק״ש אות ה׳. ובפ׳ שניה משמע שם ביומא דשרי לדבר מצוה יעו״ש. וכ״כ קש״ג שם. ר״ז שם בי״ע שם. קיצור ש״ע סי׳ י״ז אות ו׳. ועיין באו׳ שאח״ז. וכן בין הפרקים מותר לרמוז לדבר מצוה. לב״ש על מ״א סק״ט. ועוד עיין לקמן סי׳ ס״ו אות ז׳:

כו כו) **שם** לא ירמוז בעיניו וכו׳. וכן יש ליזהר משאיבת עפר הטאב״ק ומלקנח חוטמו (פי׳ מן הצואה שבתוכו אבל אם רירין נוטפין מחוטמו זה פשיטא דשרי לקנח אותו) ומלגעור בתינוק וכדומה. ונראה דאפילו אם ישתוק באותו פרק אסור מדהקשה מדרב היאך מחוי בן קבוטל ותרצו דבפ׳ שנייה ולצורך מצוה שרי ש״מ דליכא תקנתא בשותק. לכן יש ליזהר לעבוד את ה׳ כדת מה לעשות. חס״ל או׳ ה׳. ויש מקילין בשאיבת עפר הטאב״ק בפרשה ב׳ למי שרגיל. עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ י״ז אות ו׳ בשם מ״ב. ועיין ח״א כלל כ״א אות ה׳. וכן יש ליזהר שלא יחזרו הגבאים לגבות צדקה בעת ההיא דבודאי לא ידעי מאי קאמרי. חס״ל שם. כף החיים סי׳ י״ד אות צ״א. בן א״ח פ׳ וארא אות י״ג:

כז כז) **שם** ולא יראה באצבעותיו. ולא יעסוק בשום מלאכה חס״ל שם. וכ״כ ח״א כלל כ״א אות ה׳. ובני אדם שדרכם להניף במניפה בקיץ מפני החום צריך להזהירם שלא יניפו בעת ק״ש. בן א״ח שם:

כח כח) **שם** מפני שנראה כקורא עראי וכו׳, ואם עשה כן אעפ״י שיצא י״ח הרי זה מגונה. הרמב״ם ז״ל פ״ב מהלכות ק״ש דין ח׳. כ״מ שם. אמנם הרמב״ם ז״ל שם לא כתב פ׳ ראשונה אלא סתמא הקורא ק״ש לא ירמוז וכו׳ וכתב עליו הר׳ מנוח וז״ל בפ״ק דיומא מפלגי בין פרק א׳ לפרק שני משמע דבפרק שני מותר לרמוז אפשר שלא רצה הרב לגלות כדי שלא יזלזלו בקריאתה, אי נמי בפ״ב מגונה הוא דלא הוי אבל איסורא איכא עכ״ל, והביאו כ״מ שם. ואע״ג דהרב לחם משנה תירץ קושיא זו על הרמב״ם כיעו״ש מ״מ האחרונים הביאו תירוץ זה השני של הר׳ מנוח שכתב דבפרק ב׳ מגונה הוא דלא הוי אבל איסורא איכא, משמע שדעתם להחמיר אפי׳ בשאר הפרשיות. מ״א סק״י, ש״ך דצ״ד ע״ב. ומ״ש אבל איסורא איכא ר״ל איסורא זוטא כמ״ש מחה״ש שהוא איסור קל פחות ממגונה שאין כל האיסורים שוים שיש קל ויש חמור ואיסורא הוא לשון מושאל ובזה סרה תמיהת המאמ״ר אות ו׳ כיעו״ש. וכ״כ קש״ג סי׳ י״א אות ז׳ אבל שלא לצורך מצוה אסור גם בפ׳ שנייה. סידור בי״ע אות ד׳. וכן משמע מדברי ר״ז אות ז׳:

כט כט) **שם** וכתיב ודברת בם וכו׳ אע״ג. דבפרשה שנייה נמי כתיב לדבר בם לא דמי שזה ציווי לדיבור וזה אינו ציווי לדיבור אלא ללמד הבנים שיעסקו בתורה. תמים דעים הי׳ ר״מ. א״ר אות יו״ד. פרמ״ג א״א אות ט׳:

ל ל) **[סעיף ח׳] האומנין וכן בעל הבית וכו׳.** ואע״ג דלגבי תפלה יש חלוק בינם לבעל הבית שהם אינם צריכים לירד ובעל הבית צריך לירד כמ״ש בסי׳ צ׳. לגבי ק״ש אין חילוק ביניהם דמדמפליג בר״פ היה קורא בין בעל הבית לאומנים בתפלה ולא מפליג בק״ש ש״מ דלק״ש דינם שוה. ב״י. פרישה אות ט׳. א״ר אות י״א. ועי״ש באו״ר שכתב וז״ל אבל בכ״מ פ״ב מה׳ ק״ש כתב בשם הר׳ מנוח דבעל הבית צריך לירד למטה וקורא ע״כ. ולא הזכיר מדברי הטור. גם בב״י לא הזכיר מדברי הר׳ מנוח וצ״ע. מיהו לדינא יש לפסוק כדברי הטור וכו׳ עכ״ל. ולי נראה דאחה״ר אגב שיטפיה לא דק דהכא מיירי

כגון שהב״ה עושה מלאכה ובשביל כך לא ירד שלא יתבטל ממלאכתו אבל הר׳ מנוח מיירי בשאין בעל הבית עושה מלאכה אלא רק עומד על פועליו לזרז ובשביל כך יורד למטה וקירא כמדוייק בלשונו יעו״ש ודו״ק:

לא לא) שם קורין ק״ש במקומם. וכן מברכין כל הברכות כתיקונן. דהאידנא אין מקפידין כמ״ש בסי׳ ק״י וסי׳ קצ״א סעי׳ ב׳ ועי״ש בסי׳ קצ״א סעי׳ ג׳. וכן פסק הפר״ח אות ח׳ יעו״ש. ולפ״ז ניחא מה שלא כתב מרן ז״ל החילוק שיש בין האומנים העושים בסעודתן לעושים בשכר דסמך על מ״ש בסי׳ ק״י וסי׳ קצ״א דהאידנא אין מקפידין דאפי׳ אם עושים בשכר קורין ק״ש בברכותיה יעו״ש. וכן י״ל על הרמב״ם והטור שלא כתבו החילוק שיש בין האומנים שסמכו על מ״ש בהלכות תפלה וברה״מ. ועיין י״א בהגה״ט. ומ״ש שם הפר״ח מדברי הרמב״ם משמע וכו׳ עיין בי״א שם מ״ש ע״ז ודו״ק:

לב לב) שם ואינם צריכין לירד. אבל מ״מ צריכים להתבטל ממלאכתם בפרשה ראשונה כמו שנתבאר. ר״ז אות ט׳ והיא פשוט, וכן צריכים להתבטל ממלאכתם בשעת ברכות ק״ש משום דאסור לעשות מלאכה בשעת ברכה כמ״ש בסי׳ קצ״א סעי׳ ג׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ה׳ אות ג׳:

לג לג) [סעיף ט׳] הכתף אעפ״י שמשאו על כתפיו וכו׳, הכי איתא בתוספתא ובירושלמי פ׳ היה קורא ומוכח התם דאפי׳ משאוי של ד׳ קבין מותר משא״כ בתפלה כדלקמן סי׳ צ״ז והטעם דכיון שא״צ לכוין כ״א הפסוק ראשון יוכל לכוין אפי׳ משאוי גדול על כתפיו, פר״ח או ט׳:

סימן סד

א א) [סעיף א׳] קראה למפרע לא יצא, דכתיב והיו הדברים האלה וגו׳ בהווייתן יהו, לבוש:

ב ב) שם בד״א בסדר הפסוקים, וכ״ש בסדר התיבות. פרמ״ג במש״ז ריש הסי׳, ועיין פתה״ד אות א׳:

ג ג) שם אבל אם הקדים פ׳ לחברתה אעפ״י שאינו רשאי יצא. וכ״כ הפר״ח אות א׳ פרמ״ג במש״ז ריש הסי׳, ר״ז אות א׳, סידור בי״ע אות א׳ ועיין מש״ל סי׳ ס״א אות ט״ז בשם הכוו׳ שיש טעם בסוד להיות דוקא כסדרן יעו״ש. וכ״כ הרו״ח או׳ א׳ וכתב דצריך לחזור ולקרא יעו״ש:

ד ד) שם לפי שאינה סמוכה לה בתורה אלא שלכתחלה תיקנום בסדר הכתובים בתורה, ותיקנו פ׳ שמע ראשונה שהיא עיקר המצוה של ק״ש ויש בה קבלת עול מלכות שמים וכתובה בתורה בפ ואתחנן קודם והיה אם שמע שהיא בפ׳ עקב, ואח״כ פ׳ והיה אם שמע שהיא אחריה באותו חומש. ואח״כ חזרו לתחלתה לפ׳ ויאמר שיש בה יציאת מצרים שחייבו להזכיר בכל יום דכתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך לבוש:

ה ה) [סעיף ב׳] קרא פ׳ וטעה בה וכו׳. מסתברא דדוקא בטעה אבל במזיד ובמתכוין חוזר לראש וכדלקמן סי קי״ד לענין תפלה ואין נראה נחלק בזה בין קריאת שמע לתפילה. פר״ח אות ב׳, י״א בהגה״ט, פרמ״ג במש״ז אות ב׳, ועי״ש במש״ז מה שציין ע״ז:

ו ו) שם חוזר לראש אותו פסוק וגומר הפרשה, ולא סגי דקורא מה שדילג דא״כ הוי קורא הפסוקים למפרע. ב״ח. פר״ח אות ב׳, א״ר אות ב׳. ר״ז אות ב׳:

ז ז) שם חוזר לראש אותו פסוק וגומר הפרשה, וה״ה אם יודע התיבה שטעה בה שחוזר לתחילת התיבה וקורא משם ואילך על הסדר לבוש. פר״ח שם. וכ״מ מדברי הר׳ מנוח שהביא כ״מ פ״ב דק״ש דין י״ג יעו״ש. אמנם מדברי התוספות פ׳ היה קורא דט״ז ע״א ד״ה הקורא, והרא״ש שם משמע דאף אם דילג תיבה חוזר לתחילת הפסוק וקורא משם ואילך על הסדר יעו״ש, וכ״כ העו״ת אות ב׳ וכ״כ א״ר אות ג׳ דמתו׳ ואגודה וסמ״ק ואבודרהם משמע דאף שדילג תיבה מתחיל מתחילת הפסוק. וכן פסק ח״א כלל כ״א אות ח׳ וז״ל ר״ז אות ב׳ ואפילו דילג תיבה אחת או אות אחת או ששינה נקודה אחת ע״ד שיתבאר בסי׳ קמ״ב צריך לחזור לראש הפסוק שטעה בו עכ״ל, וכן יש להחמיר:

ח ח) שם ואם אינו יודע היכן טעה חוזר לראש הפרשה. כתב הלבוש ובפרשה א׳ חוזר לואהבת דפסוק א׳ אוקמינן ליה אחזקתיה ודאי קראו בכונה כהלכתו וכ״מ מדברי הט״ז סק״א שכתב דאם אירע לו כן בפ׳ ראשונה דאינו חוזר ומתחיל שמע ישראל דהא לחד פירוש הוי איסור באומר הפרשה וכפלה אלא מתחיל ואהבת עכ״ל. ומדלא קאמר אם דוקא יודע שכיון בפסוק א׳ משמע דס״ל מסתמא אמרינן כיון בפסוק א׳ וכן הבינו י״א וא״ר אות א׳ ומאמ״ר אות ד׳ ומש״ז אות א׳ ולב״ש בדברי הט״ז ודלא כבאה״ט אות ג׳ שכתב להשוותו עם הב״ח יעו״ש. אמנם הב״ח כתב דדוקא אם יודע שקרא פסוק א׳ בכונה וטעה ואינו יודע להיכן טעה חוזר לואהבת אבל אם אינו יודע אם קרא אותו בכונה פשיטא דחוזר לתחלת ק״ש אפילו יודע היכן טעה יעו״ש. וכן דעת ל״ח פ׳ היה קורא אות מ״ט ועי״ש מה שדחה דברי הלבוש יעו״ש וכן כתב מ״א סק״א. וכן פסק ר״ז אות ב׳. וכ״כ סידור בי״ע אות ב׳

דאם יודע שאמר פסוק א׳ ובשכמל״ו בכוונה חוזר לואהבת ואם אינו יודע אם אמרם בכוונה חוזר לשמע עכ״ד, ועיין מש״ל סי׳ ס״ג אות ט״ו, וכשחוזר פסוק א׳ דק״ש מפני שאינו יודע אם כיון בו או לא יש לאומרו בלחש או ימתין מעט ואחר כך חוזר לקרות וכמש״ל סי׳ ס״ג אות טו״ב:

ט **ט) [סעיף ג׳] טעה בין פרשה לפרשה וכו׳** חוזר לפרשה ראשונה וכו׳. ר״ל לסוף פרשה ראשונה ויתחיל והיה אם שמוע, וכן הוא בטור ולבוש, ועיין מאמ״ר אות ה׳ ובאות שאחר זה:

י **י) שם** ויתחיל והיה אם שמוע. וכן פסק הב״ח ופרמ״ג א״א אות ג׳ והכס״א ור״ז אות ג׳, אבל העו״ת ז״ל אות ג׳ כתב זהו דעת רש״י והטור אבל הרמב״ם ז״ל כתב דיש להתחיל ואהבת ייש להחמיר כדבריו עכ״ד וכן כתב הפר״ח אות ג׳ דעיקר כדברי הרמב״ם ז״ל שכתב שחוזר לואהבת דכיון שצריך להפסיק מעט בין פסוק ראשון לואהבת א״כ ידע בבירור שכבר קרא פסוק א׳. ועוד כיון דבעי כונה ע״כ קרא אותו בכונה דאל״כ צריך לחזור ולקרותו ולהכי מתחיל מואהבת ודלא כהמחבר שנמשך אחר שאר המפרשים ז״ל ולשון הברייתא א״נ לפירושם כלל עכ״ל, וכן האו״ח די״ב סוף ע״ד ודי״ג ע״א והכלבו ד״ד ע״ד כתבו כדברי הרמב״ם ז״ל והביאם יפ״ל ז״ל או׳ א׳. מיהו ודאי אף להרמב״ם ז״ל אם יודע שאמר פ׳ ראשונה אלא דמסופק אם אמר גם השנייה או שמא לא אמרה כל עיקר יתחיל והיה אם שמוע אלא דהיכא דיודע שעומד במקום שמפסיקין ואינו יודע באיזה הפסק צריך לחזור לואהבת, ב״ח:

יא **יא) שם** ויתחיל והיה אם שמוע, ולמ״ד פרשה א׳ או פסוק אחד דבר תורה למה יחזור לוהיה אם שמוע כיון שידע שאמר פרשה א׳ הוי ספק דרבנן תירץ הפר״ח בסי׳ ס״ז דכיון דעסוק בקריאת שמע צריך לתקן הכל יעו״ש, פרמ״ג א״א אות ב׳:

יב **יב) [סעיף ד׳] היה עומד בוכתבתם ואינו יודע וכו׳** והא דלא קאמר בוקשרתם משום דיש הפרש דוקשרתם הא׳ הוא בקמ״ץ שהוא לשון יחיד והב׳ הוא בסגול שהוא לשין רבים. מ״א סק״ב וכ״כ הע״ז סק״ב. בשם מהר״ל מפארג אלא בכתב דעדיין קשה למה לא נקט בשבתך בביתך שהוא ג״כ ב״פ בב׳ הפרשיות ותירץ דאורחא דמילתא נקט לפי שאין דרך לטעות בתחלת פ׳ ראשונה או באמצעה דודאי יוכל להרגיש לפי הזמן שהתחיל לקרות אם הוא עדיין בפ׳ ראשונה או בפ״ב אבל כשהוא קיים בסיף פרשה א׳ שיש קצת זמן ארוך שפיר יוכל לטעות דשמא סיים פ״ב לכן נקט טעה בוכתבתם שהוא סוף פ׳ ראשונה עכ״ל. והביאו ש״צ דצ״ז ע״ב. וא״כ לפי דברי הט״ז אם טעה בשבתך בביתך ולא הרגיש לפי הזמן שהתחיל לקרות צריך לחזור לשבתך בביתך שפרשה א׳ והוא פשוט וכ״ז מיירי דוקא כשאין היכחה בדבר כגון שקורא ביחיד אבל הקורא עם הציבור וכשהגיע לוכתבתם נסתפק אם אותו שבפרשה א׳ או אותו שבשניה אם רואה שהש״ץ והצבור עומדים בוכתבתם שבשנייה או סמוך לו מלפניו או מלאחריו יאמר וכתבתם הב׳ דהא מסתמא קרא עד שם ואינו עומד עדיין בפרשה א׳ ורגליים לדבר איכא וכן לאידך גיסא אם התחיל למען ירבו ימיכם ורואה שהש״ץ עומד בוכתבתם שבפרשה א׳ או סמוך לו יחזור לוכתבתם שבראשונה דמוכח מילתא שטעה ולאו סרכיה נקיט ואזיל. וכל אדם יכול לשער זה בקריאתו. מאמ״ר או׳ ו׳ והביאו ש״ץ שם שע״ת או׳ ד׳ וכ״כ סידור בי״ע אות ג׳ בשם שו״ת שדה הארץ ח״ג חא״ח סי׳ ב׳. וסיים ומיהו אם הוא עמוס בלשונו קצת ודאי דחוזר לוהיה אם שמוע אעפ״י שהציבור קורין למען ירבו יעו״ש:

יג **יג) שם** אבל אם התחיל למען ירבו וכו׳. וה״ה לכל שאר הפרשיות אם מצא עצמו בהם שהוא חזקה שאמר כל שלמעלה ממנו משום דסרכיה נקט. ב״י בשם הרשב״א. פרישה אות ד׳. עו״ת אות ד׳. מ״א סק״ג. סידור בי״ע או׳ ב׳ ר״ז אות ד׳ ועיין א״ר אות ה׳:

סימן סה

א **א) [סעיף א׳] קראה סירוגין וכו׳** וחזר וגמרה. לאו דוקא אלא אפי׳ לכתחילה גומרה וזה פשוט. פר״ח או׳ א׳. שת״ז אות א׳ פת״ע או׳ א׳. ועיין לקמן סי׳ ע״ח:

ב **ב) שם** אפי׳ שהה כדי לגמור וכו׳ ולכתחל׳ אסור להפסי׳ אפי׳ שלא מחמת אונס ואפי׳ בברכות ק״ש. מיהו לענות קדיש וקדושה מותר לשהות אפי׳ כדי לגמור את כולה. מ״א סק״א. א״ר אות א׳ ש״ץ דצ״ז ע״ג:

ג **ג) שם** הגהה. וי״א דאם היה אנוס והפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש והכי נהוג. וכן פסק הלבוש והב״ח והמ״א סק״ב ור״ז כדברי מור״ם ז״ל. אבל הפר״ח העלה כדברי מרן ז״ל דאפילו היה ההפסק מחמת אונס אינו חוזר לראש יעו״ש וכ״כ הער״ה אות א׳ יעו״ש, סידור בי״ע אות ד׳, וכן פסק ג״כ מרן ז״ל לקמן סי׳ ע״ח יעו״ש. וכן עיקר, ומ״ש מור״ם ז״ל והכי נהוג היינו למנהג האשכנזים והוא פשוט ולענין תפלה יתבאר במקומו בסימן ק״ד סעי׳ ה׳ בס״ד:

ד ד) [סעיף ב'] **קרא ק"ש ונכנס לביה"כ ומצא ציבור שקורין ק"ש וכו'** וה"ה שאר דבר שהצבור אומרים כגון תהלה לדוד קורא עמהם שכן דרך ארץ, תניא ושה"ל בשם גאון, מ"א סק"ג, א"ר או' ב', סו"ב או' ג', ש"ץ דצ"ד ע"ד, ר"ז או' ב' חס"ל אות ב', וה"ה עלינו לשבח, מחה"ש, וכתב מאמ"ר. אות ו' על דברי המ"א הנ"ל דודאי לא עדיף משאר ק"ש דאינו חובא אלא דטוב לעשות כן כמבואר לקמן סעי' ג' יעו"ש, וכ"מ מדברי הא"ר שם:

ה ה) **שם** צריך לקרות עמהם פסוק ראשון וכו' וגם בשכמל"ו כמש"ל סי' ס"ג אות ט"ו, וכ"כ ל"ח פ' מי שמתו אות ט"ל, וכ"כ א"ר אות ב', וכתב שכן מבואר בתשב"ץ סי' רמ"א, פרמ"ג א"א אות ג':

ו ו) **שם** כגון מב"ש ואילך לא יפסיק וכו'. אבל הב"ח כתב דאפי' עוסק בזמירות מב"ש ואילך אי נמי אפי' עומד בברכות שלפני ק"ש אפי' באמצע הברכה חייב להפסיק ולקרות עם הציבור פסוק א', וכן הוא נוהג דלא כהש"ע יעו"ש והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ג', מ"א סק"ד. מיהו הט"ז סק"א כתב דבפסד"ז יש להפסיק אבל בברכות שלפני ק"ש אין להפסיק כלל בשביל פסוק א' של ק"ש אלא אז יאמר אותן התיבות בניגון הצבור של ק"ש יעו"ש, והביאו סו"ב או' ג', וכן פסק א"ר אות ג' וכ"כ הפר"ח אות ב' דמאן דפסיק בין ברכות ק"ש לקרוא פסוק א' עם הצבור כסברת הב"ח ז"ל ראוי לגעור בו יעו"ש. והביאו י"א בהגב"י. ש"ץ שם. וכ"כ ר"ז אות ב'. והל"ח שם כתב דמב"ש עד ישתבח אם ירצה רשאי להפסיק ולא עביד איסורא ואם לא ירצה יאמר התיבות בניגון הק"ש ובק"ש וברכותיה לא יפסיק אלא יאמר התיבות וכו' יעו"ש, והמש"ז אות א' כתב לדעת מרן ז"ל דאפי' בין ב"ש לישתבח אסור להפסיק יעו"ש, וכ"כ המאמ"ר אות ז'. ועי"ש שהאריך בזה וסיים וז"ל העיקר כדעת מרן ז"ל ובעל תה"ד דאיסורא איכא במילתא ואין לו להפסיק וכן נהגתי והנהגתי ודברי הא"ר בזה אינם נכונים בעיני דמסיק לדינא כדברי הט"ז עכ"ל. וכן פסק סידור בי"ע אות ב' כדעת מרן ז"ל. חס"ל אות ב', ועוד עיין מש"ל סי' נ"א אות כ"ג. וכן עמא דבר:

ז ז) **שם** אלא יאמר התיבות שהוא אומר וכו'. בניגון הציבור וכו' ולפי מה שנוהגים להניח ידיהם על פניהם בשעת קריאת פסוק א' דק"ש כמש"ל סי' ס"א סעי' ה' ג"כ הכא צריך ליתן ידו על פניו כדי שיהא נראה כקורא עמהם, וכ"כ סידור בי"ע שם. חס"ל שם:

סימן סו

א א) [סעיף א'] **בין הפרקים שואל וכו'** כתבו התוספות ריש פ"ב דברכות די"ג ע"א ד"ה ובאמצע דבמקום שאסור לספר אסור לדבר אפי' בלשון הקודש, מ"א ריש הסי' פר"ח אות א'. סו"ב אות ב', ר"ז אות א' ועיין מש"ל סי' נ"א אות ו'. ואפי' תיבה אחת אסור להפסיק ולאו דוקא יותר מכ"ד, פרמ"ג א"א ריש הסי':

ב ב) **שם** שואל בשלום וכו', אפי' בלשון לע"ז, כ"מ סוף פ"ב דק"ש בשם הר' יונה. מ"א בריש הסי' פר"ח אות א', א"ר אות א', סידור בי"ע בדיני ברכות ק"ש אות ט:

ג ג) **שם** שואל בשלום אדם נכבד וכו'. וכתב רבינו יהודה החסיד דוקא שלום ולא יותר, וכל מה שאומר שואל ומשיב היינו בפנים חדשות אם לא ישאל יבא לידי שנאה, ובבהכ"נ שאין אנו שואלים בשלום חלילה להשיב ולשאול ואפילו בד"ת לא בין הפרקים ולא בברכותיה ולא בפסוקי דזמרה. כך מצאתי בהגהות מרדכי שנדפס בקראקא. כנה"ג בהגה"ט, עו"ת אות ג'. מ"א שם. א"ר אות ב'. סו"ב אות ב'. ש"ץ דצ"ז ע"ב, ועיין לעיל סי' נ"א אות כ"ח, וכתב הא"ר שם משמע דאם אינו עוסק בברכות ובפסוקי דזמרה שואלין בבית הכנסת וכ"מ בתשב"ץ סי' רמ"ו ז"ל שואל הר"מ בשלום כל אדם קודם תפלה ואפי' בביהכ"נ עכ"ד, והביאו מחה"ש סק"א, וכ"כ הסו"ב שם, וכ"כ שע"ת אות א'. ומ"מ יש להחמיר היכא דאפשר שלא לשאול בשלום אדם בביהכ"נ עיין לקמן סי' קנ"א אות ח' מ"ש בשם האר"י ז"ל ולעיל ססי' א' ודו"ק:

ד ד) **שם** שואל בשלום אדם נכבד וכו'. ובס' החנוך לרא"ה פ' ואתחנן כתב דמי שלא ראינו שיקפיד על חבירו כלל לא יפסיק אפי' בין הפרקים, מ"א שם, א"ר שם, ר"ז אות א', סידור בי"ע בדיני פסד"ז או' ז'. ובזמן הזה אין מקפידין על שאילת שלום ובפרט אם מכירין בו שהוא עוסק בק"ש ובתפלה וע"כ אין להפסיק כלל בין באמצע בין הפרקים לשום אדם אפי' לאביו ורבו ואפי' אין מתפלל בבה"כ:

ה ה) **שם** ומשיב שלום וכו'. ומשמע ברשב"א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אעפ"י שיודע שיצטרך להשיבו. מ"א סק"ב. א"ר אות א'. ר"ז שם. ומ"מ יש להחמיר דלמה לו להניח את חבירו לפסוק בק"ש:

ו ו) **שם** ובאמצע שואל בשלום וכו'. מי שמניח תפילין דר"ת וקורא ק"ש בלא ברכות לא יפסיק בחנם אבל שואל מפני הכבוד אפי' באמצע הפרק תשו' פמ"א ח"א סי' כ"ז. הגרע"א. פת"ע אות ד':

ז ז) **שם** ובאמצע שואל בשלום וכו׳. כתב הריטב״א ביומא די״ט דלאפרושי מאיסורא דלית ליה תקנתא מותר לרמוז ואפי׳ להפסיק דלא גרע מפוסק מפני היראה והכבוד דכבוד שמים עדיף. ער״ה בהשמטות על סי׳ ס״ג. כס״א סי׳ ס״ג אות ג׳. כף החיים סי׳ י״ד או׳ ל״א. פת״ע אות א׳:

ח ח) **שם** מי שהוא ירא ממנו כגון אביו או רבו וכו׳. הנה מ״ש רז״ל בריש פ׳ היה קורא באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם יש בזה מחלוקת הפוסקים שרש״י פי׳ מפני הכבוד אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום. ומפני היראה אדם שהוא ירא מפניו שלא יהרגנו. וכ״כ הרמב״ם ז״ל פ״ב דק״ש דין ט״ו וט״ז מפני הכבוד כגון אביו או רבו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה ומפני היראה כגון מלך או אנס. אבל הרא״ש כתב מפני היראה היינו יראת אביו או רבו דכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן מורא רבך כמורא שמים. והביאו הטור וכתב וכן פירשו הגאונים. וכ״כ הרשב״א כמ״ש בב״י. וכ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ שכ״א בשם רי״ץ גיאת וכ״כ הרד״א ואגור כמ״ש הא״ר אות א׳. וכן ס״ל להראב״ד ונימוק״י בפ׳ יש נוחלין כמ״ש דברי מנחם בהגב״י אות א׳. וכן פסק מרן ז״ל כאן בש״ע. וכ״כ הלבוש. וכן פסק הפר״ח אות א׳. א״ר אות א׳. ר״ז אות א׳. ח״א כלל ך׳ אות ו׳. סידור בי״ע בדיני ברכות ק״ש אות ט׳. וכן נראה דעת הט״ז סק״ח והער״ה אות א׳ מדמתרצים קושיות הב״ח. ודלא כהב״ח שכתב דהרא״ש והרשב״א יחידים בדבר יעו״ש. אמנם מ״ש מרן ז״ל מי שהיא גדול ממנו בחכמה הוא בכלל מי שהוא ירא ממנו האחרונים חלקו עליו בזה וחשביה ליה בכלל מפגי הכבוד. מ״א סק״ב. פר״ח שם. א״ר שם. ר״ז שם. ח״א שם. וכן יש להחמיר. אבל ת״ח המופלג בדורו הוי בכלל מורא, מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. ח״א שם. ועיין סי׳ תע״ב סעי׳ ה׳. ועיין מש״ל אות ד׳:

ט ט) **שם** או מי שהוא גדול ממנו בחכמה. ואם הקורא גדול ממנו אין מפסיק לו אלא כמו לשאר כל אדם אף על פי שהוא ת״ח. מ״א שם. ר״ז שם. ועיין מש״ל אות ד׳:

י י) **שם** וכ״ש מלך וכו׳. ואפילו מלך ישראל דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. דדוקא גבי תפלה תנן אפילו נשיא ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אבל ק״ש אף שואל מפני היראה כ״ש שהוא משיב לו שלום. ב״ח. עט״ז או׳ א׳. עו״ת או׳ ב׳. ועיין יפ״ל או׳ א׳:

יא יא) **שם** ומשיב שלום לאדם נכבד וכו׳ ואדם נכבד כגון שהוא גדול ממנו בשנים או בעושר. דזקנה ראוי לכבוד וכן נמי עושר כדאיתא פ״ב דקדושין דמ״ט כל שבני עירו מכבדין אותו מפני עשרו. מי״ט פ׳ היה קורא אות ג׳. א״ר אות א׳. וכן נראה דעת המש״ז אות א׳ שכתב מפני עושרו וכדומה יעו״ש:

יב יב) **שם** ואפי׳ באמצע הפסוק. וי״א דכי פוסק באמצע פסוק היינו היכא דסליק ענינא אבל באמצע עניין כגון ושמתם את דברי אלה על לבבכם לא. ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק. כ״מ פ״ב דק״ש דין ט״ו בשם הר״מ. מ״א סק״ג. א״ר אות ג׳. י״א בהגה״ט. ר״ז אות ב׳. ולענין מעשה כשמפסיק לעניית קדיש ולקדושה ולברכו כמו שיתבאר יכול להפסיק אפי׳ באמצע הענין ולסמוך על בעלי סברה א׳ שלא חלקי בכך והתירו בכל ענין וכדאי הה לסמוך עליהם לצירך מציה רבה כזה אם א״א למהר להגיע לסיום ענין ולענות עם הצבור אבל כשחוזר למקום שפסק יש לחוש לסברה האחרונה לחזור לתחלת הפסוק. ר״ז שם:

יג יג) **שם** חוץ מפסוק שמע ישראל ובשכמל״ו שלא יפסיק בהם כלל. כתב מרן ז״ל בב״י שגם בשכמל״ו הוא מכלל היחוד. ומטעם זה אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לבשכמל״ו עכ״ל. והביאו פרישה אות א׳ ר״ז או׳ ב׳ וא״כ מ״ש מרן ז״ל בש״ע שלא יפסיק בהם כלל כוונתו אפי׳ בין פסוק שמע ישראל לבשכמל״ו לא יפסיק וכמ״ש בב״י ומ״ש הרמ״ע ז״ל באלפסי זוטא והביאו מחב״ר או׳ ב׳ דבין שני פסוקים אלה דינו כאמצע פרק יעו״ש. כבר כתב עליו החיד״א ז״ל בעצמו בקש״ג סי׳ י״א אות ט״ז דנראה להחמיר בין שמע ובשכמל״ו כמו פסוק ראשון יעו״ש. וא״כ אם שמע קדיש או קדושה וכדומה בין פסוק שמע ישראל לבשכמל״ו לא יפסיק לענות כיון שדינו כאמצע פסוק ראשון. וכן פסק בן א״ח ז״ל פ וארא אות כ׳:

יד יד) **[סעיף ב׳] אם שכח להניח ציצית ותפילין יכול להפסיק בין הפרקים להניחם ויברך עליהם.** הגהה. וי״א שלא יברך עליהם וכו׳ והכי נהוג לענין טלית. הנה דעת מרן ז״ל בין הפרקים מותר להניח ציצית ותפילין ולברך עליהם אבל באמצע הפרק לא יברך עליהם כמ״ש בסעי׳ ח׳. ומ״ש בב״י ונ״ל שלא יברך עליהם עד שיגמור תפלתו וכו׳ כבר כתב מרן ז״ל בבד״ה על כל זה צריך להעביר הקולמוס וכו׳ כמ״ש בב״י שלפנינו. ומ״ש מור״ם ז״ל וי״א שלא יברך עליהם וכו׳ ור״ל שלא יברך בין על הציצית ובין על התפילין ונמשך אחריו הלבוש בסעי׳ ג׳ זה לא נמצא בדברי הפו׳ אלא מה שראה מור״ם ז״ל כתוב בב״י ולא ראה בבד״ה שמרן ז״ל עצמו חזר בו מזה וכתב להעביר עליו קולמוס לפי שלא נדפס בד״ה בזמן מור״ם ז״ל כמ״ש בס׳ שם הגדולים מערכת הספרים מע׳ ב׳ אות ל״א יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ד׳ שאלו ראו רמ״א ולבוש דברי בד״ה לא היו מביאים כלל סברת י״א יעו״ש. אמנם מ״ש מור״ם ז״ל והכי נהיג לענין טלית ור״ל דעל התפילין יברך בין הפרקים ועל הטלית לא יברך עד אחר התפלה כן הסכימו האחרונים. מ״א סק״ד. א״ר אות ד׳ פרמ״ג א״א אות ד׳ ר״ז אות ג׳. ח״א כלל ך׳ אות ד׳ והטעם כתבו האחרונים הנז׳ תפילין מפני שחובה לקרות ולהתפלל עמהם מפסיק אבל

טלית שאינו חובת גברא אינו מפסיק יעו״ש וכ״כ הע״ז סק״ב וכן יש להחמיר כדברי האחרונים הנ״ז דלתפילין יכול להפסיק בין הפרקים להניחם ולברך עליהם אבל טלית יניחנו בלא ברכה ואחר העמידה ימשמש בו ויברך. וכן פסק בן א״ח פ׳ וארא או׳ י״ט. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח׳ אות מ׳ ואות מ״א:

טו טו) שם יכול להפסיק בין הפרקים וכו׳ ואם נזכר באמצע הפרק יסיים הפרק ואח״כ יניח תפילין בברכה. וה״ה בנאנס דלא כפסקי תו׳ שמחלק בזה בין שכח לנאנס. ולענין עטיפת טלית לא ימתין אלא יתעטף מיד בלא ברכה א״ר שם. ולי נראה דגם בעטיפת טלית יותר טוב להמתין עד שיסיים הפרק ואעפ״י שלובשו בלא ברכה. ועיין מש״ז אות ב׳. ומ״ש שם אבל באמצע פ׳ ק״ש יניח ויברך מיד ולא ימתין הוא ממור״ם ז״ל בסעי׳ א׳ דס״ל לברך באמצע הפרק אבל לסברת מרן ז״ל אין לברך וכמבואר למעיין בדבריו אלא שהוצרכתי לבאר מפני שראיתי בס׳ פת״ע שהביא הדברים בסתם וכאלו הם דברי הכל וכאלה ראיתי הרבה בספרים המקצרים ע״כ אין לאדם לסמוך על דינים המובאים בקיצור נמרץ עד שיראה הדברים בשורשן:

טז טז) [סעיף ג׳] לקדיש ולקדושה ולברכו מפסיק וכו׳. דאם פוסק לשאול מפני כבוד ב״ו ק״ו מפני כבוד הקב״ה. ומה״ט נראה דאם שמע קול רעמים יפסיק ויברך מ״א סק״ה. וכ״כ בס׳ בני חיי בשם חוקי חיים יעו״ש. וכ״כ הער״ה בהשמטות על סי׳ זה בשם הפוסקים יעו״ש. סו״ב אות ג׳. י״א בהגה״ט. ר״ז אות ד׳. ח״א כלל ך׳ אות ד׳. אמנם הרב בכ״ש דף ק״ט ע״א על מסכת ברכות ד״ג ע״א דחה דברי המ״א הנ״ל בטוב טעם וכתב דק״ו פריכה הוא ואין להפסיק בשום ברכה חוץ מברכת תפילין מפני ששייכא לחובת ק״ש יעו״ש. והביאו מחב״ר אות ג׳. ושע״ת אות ו׳. ועיקרי הד״ט סי׳ ד׳ אות י״ח. וכן הרב מט״י סי׳ נ״ט אות א׳ דחה דברי המ״א וס׳ בני חיי יעו״ש והביאו ש״ץ דפ״ו ע״ד. וכן הנה״ש דחה דברי המ״א הנ״ל יעו״ש. וכן פסק החיד״א בקש״ג סי׳ ט׳ אות ט״ו. סידור בי״ע בדיני ק״ש אות ו׳, ועוד עיין מש״ל סי׳ נ״א אות כ״ב. ואם הטיל מים יטול ידיו ולא יברך א״י עד לאחר התפלה. עמודי השלחן על קיצור הש״ע סי׳ ט״ז אות ה׳ בשם דה״ח. ועיין מש״ל סי׳ נ״א אות כ״ז. והמכוונים שמתעכבים ביוצר ובתפלה יותר מחצי שעה נראה שיחזרו ויטילו מים פ״ב אחר תפלת י״ח ויברכו אשר יצר ויכוונו לפטור בה גם אשר יצר קודם העמידה מפני דיש פלוגתא אם יכול לברך אשר יצר אחר חצי שעה כנז׳ בדברינו לעיל סי׳ ז׳ אות ז׳:

יז טוב) שם לקדיש. כתב ל״ח פ׳ היה קורא או׳ כ״ג דיענה עד יתברך ולא עד בכלל שלא יענה יתברך. אבל המ״א סק״ו כתב דגם יתברך יענה משום דבב״י סי׳ נ״ו הפליג מאד בעונש המפסיק בין עלמיא ליתברך יעו״ש. וכ״כ האחרונים דיענה גם תיבת יתברך ולא עוד. אמנם כבר כתבנו לעיל סי׳ נ״ו אות כ״ט ואו׳ ל״ג דכ״ז הוא לדברי הפשטנים אבל לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש הקדיש צריך לענות עד דאמרינן בעלמא שהם כ״ח תיבות לא פחות ואין לחלק בין ק״ש וברכותיה למקום אחר יעו״ש. וכן פסק הגאון בן א״ח ז״ל פרשת שמות אות ו׳:

יח חי) שם ולקדושה. ויאמר רק קדוש קדוש וגו׳ וברוך כבוד ה׳ ממקומו שאלו שני הפסוקים הם שאמרו ישעיה ויחזקאל ששמעו מפי המלאכים ושייכים לענין הקדושה אבל מה שמוסיפין בשבתות ויו״ט אז בקול וכו׳ כבודו מלא עולם וכו׳ פשיטא שאין לאומרה. ל״ח שם מ״א שם. עט״ז אות ב״. א״ר אות ה׳. י״א בהגה״ט. ש״ץ דצ״ז ע״א. ובהגהות י״נ משמע שעונין גם ימלוך שזה שייך לקדושה. אבל בתוספתא פ״ק דברכות משמע כדברי ל״ח, מ״א שם, וכן פסק ר״ז אות ס׳, ח״א כלל ך׳ אות ד׳, קיצור ש״ע סי׳ ט״ז אות ג׳ בן א״ח שם, אמנם מדברי שער הכוו׳ דרוש ב׳ דחזרת העמידה משמע כדברי הגהות י״נ דגם פסוק ימלוך שייך לקדושה כיעו״ש וכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל דיש לענות כל סדר קדושה דהיינו קדוש וברוך וימלוך. ועיין עט״ז שם וב״י סי׳ קכ״ה. אבל נקדישך וכו׳ לעומתם וכו׳ ובדברי קודשך וכו׳ לא יאמר אלא ישמע מן הש״ץ ויכוין להם בלבד והוא יענה קדוש וברוך וכו׳ כמ״ש האחרונים:

יט יט) שם ולברכו. ויאמר ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד, ל״ח שם, עו״ת אות ח׳, מ״א שם, א״ר אות ו׳, י״א שם, ש״ץ שם, ר״ז שם, ח״א שם, קיציר ש״ע שם, בן א״ח שם, ואין חילוק בין ברכו דקדיש לברכו דעליית ס״ת, עיין א״ר אות ה׳, וכ״פ ר״ז שם, ח״א שם, קיצור ש״ע שם. בן א״ח שם, והוא פשוט:

כ ך) שם מפסיק אפי׳ באמצע הפסוק, וכן מותר להפסיק אפי׳ אם הוא עוסק במעשה מרכבה, כמ״ש במס׳ ברכות דכ״א ע״ב. ומ״ש שם בגמרא ולית הלכתא כוותיה היינו דוקא לענין תפילת י״ח שהם עסוקים בה ובא ללמוד מכ״ש דמעשה מרכבה דפוסק וע״ז אמר ולית הלכתא כוותיה ר״ל דאין לומר כ״ש ובתפלה אינו פוסק אבל במ״ש במעשה מרכבה פוסק לית מאן דפליג, זה היה כתוב אצלי מקדמת דנא אח״כ ראיתי שכ״כ הרב מט״י בזה הסי׳ אות א׳ ועט״ז אות ג׳, ותהלי״ת שנתכוונתי לדעת גדולים ועיין בשל״ה דף קפ״ב סוף ע״ב שהבין מדברי הגמרא הנז׳ דהעוסק במעשה מרכבה אינו פוסק אפילו לאמן יהא שמיה רבא וכו׳ יעויין שם. אבל לפי מ״ש אינו מוכרח וכן דעת הפו׳ הנז׳ דמותר לענות:

כא כא) שם אפילו באמצע הפסוק. חוץ מפסוק שמע ישראל כמ״ש סעי׳ א׳, פר״ח אות ג׳, ועיין בדברינו לשם אות י״ג:

כב **כב) שם** אלא תיבת מודים בלבד מכאן ומב״י משמע דלא יאמר אלא רק תיבת מודים. אבל האחרונים פירשו בדברי מרן ז״ל דיאמר מודים אנחנו לך ולא ממעט אלא מודים דרבנן. לבוש סעי׳ ב׳, ט״ז סק״ג, עו״ת או׳ ח׳ מ״א סק״ו. עט״ז או׳ ג׳. סו״ב במק״ח או׳ ג׳ א״ר או׳ ו׳. מאמ״ר אות ג׳ וכתב וכן אנו נוהגין, ש״ץ דפ״ז ע״א, ר״ז אות ה׳ ח״א כל ך׳ אות ד׳, חס״ל אות ב׳, קיצור ש״ע סי׳ ט״ז אות ג׳ בן א״ח פ׳ שמות אות ו׳:

כג **כג) שם** בהגהה וי״א דאמן שעונין אחר ברכת האל הקדוש ואחר שומע תפלה יש לו דין קדושא ויוכל לענות אותם בק״ש וכן עיקר. זהו דוקא דעת מור״ם ז״ל אבל דעת מרן ז״ל אין לענות אמן על שום ברכה ואפי׳ אחר ברכת האל הקדוש ושומע תפלה שכתב בב״י זהו למד הסמ״ק מדברי הירושלמי ותלמודא דידן משמע דפליג ולפיכך לא כתבוהו הפוסקים עכ״ד. ולפיכך לא כתב זה מרן ז״ל בש״ע דס״ל דאין להפסיק כמ״ש בב״י, וכ״כ המט״י בסי׳ נ״ט אות א׳ דהש״ע לא ס״ל כהסמ״ק ואנן קיי״ל כהש״ע שהלכה כמותו בכל מקום ואין לזוז מסברתו יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות ד׳ דבאמן דהאל הקדוש ושומע תפלה דעת מרן לאסור ושאר אמנים דברכות לכ״ע אסור והכי נקטינן יעו״ש. וכ״כ הרב המגיה בש״ץ דפ״ז ע״א, קש״ג סי׳ ט׳ או׳ ט״ז. סידור בי״ע בדיני ברכות ק״ש אות ה׳. בן א״ח שם. אבל חמשה אמנים שיש מן תחלת הקדיש עד דאמירן בעלמא ואמרו אמן שכתבנו לעיל סי׳ נ״ו אות כ״ט בשם הכוונות דצריך לענות משמע דיוכל להפסיק ולענות בק״ש וברכותיה גם לדעת מרן ז״ל וכמ״ש ל״ח פ׳ היה קורא אות כ״ג ע״ש. וכ״כ ב״י סי׳ נ״ו בשם מהרי״א דאמן שאחר יתברך יענה והביאו מ״א סק״ו, וא״כ לפי דברי האר״י ז״ל שצריך לענות ה׳ אמנים ג״כ יענה כולם דלא יש הפרש ביניהם. וכ״כ החס״ל סי׳ ס״ה אות ב׳ בן א״ח שם, אמנם מן תתקבל ואילך לא יענה אמן דתתקבל או יהא שלמא ועושה שלום אינו אלא מנהג כמ״ש הרמב״ם ז״ל בס׳ אהבה. ל״ח שם, מ״א שם, י״א בהגה״ט א״ר אות ה׳, ש״ץ דפ״ה ע״א, ר״ז אות ה׳, ח״א כלל ך, אות ד׳, קיצור ש״ע סי׳ ט״ז אות ג׳, בן א״ח שם, (ומה שהבין המט״י ז״ל מל״ח דעל הקדישים שאחר תתקבל לא יענה הוא תימה דאיני אלא על עניית אמן כמבואר שם הטעם מפני שאינם אלא מנהג אבל לא על הקדישים שאחר תתקבל אח״כ ראיתי להער״ה בהשמטות לסי׳ זה שג״כ תמה על המט״י בזה יעו״ש) וכן לברוך הוא וברוך שמו לא יפסיק לענות כמ״ש המ״א סי׳ קכ״ד סק״ט והביאו א״ר בזה הסימן אות ה׳, ש״ץ שם. וכ״כ לעיל סי׳ נ״א אות כ״א דאפילו בפסד״ז אין להפסיק יעו״ש, ועוד עיין מש״ל סי׳ ה׳ אות ד׳:

כד **כד) [סעיף ד׳] כהן שהיה קורא ק״ש וכו׳.** יש מי שאומר שמפסיק ויש מי שאומר שאינו מפסיק והלכה כדבריו. הנה סברא א׳ היא סברת בעל המנהיג וסברא ב׳ היא סברת הרשב״א וכתב מרן ז״ל בב״י ולענין הלכה אנו אין לנו אלא דברי הרשב״א דרב מובהק הוא וכן פסק בב״י סי׳ קל״ה ובש״ע שם סעיף ה׳. מיהו הב״ח כתב דהחושש לכבוד תורה יכול לסמוך על בעל המנהיג וכ״כ הלבוש דכן הם נוהגים. והל״ח פ׳ היה קורא אות כ״ג כתב דכיון דהרשב״א חולק וגם הב״י הסכים ופסק את דבריו להלכה ורמ״א גם הוא לא הגיה עליו אעפ״י שאין לשנות המנהג (ר״ל מנהג שכתב הלבוש) עפ״י המחלוקת מ״מ נראה בעיני שלא יקרא עם החזן כלל ויסמוך על פשט דברי הזוהר עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ה׳. מ״א סק״ח. וכתב שם המ״א ומכ״ש שלא יפסיק לומר לחזן שיאמר מי שבירך ואם שהה כדי לגמור את כולה א״צ לחזור לראש דזה לא הוי אונס יעו״ש. וכ״כ ר״ז אות ו׳. א״א כלל ך׳ או׳ ד׳ ועיין א״ר אות ז. ומ״ש שם לדמות מי שבירך לשאילת שלום והשבה מפני היראה והכבוד אינו מוכרח וכמ״ש שערי אפרים בפתחי שערים שער א׳ סעי׳ א׳ והט״ז סק״ה לחלק יצא דבק״ש שהיא דאורייתא לא יפסיק ובברכותיה שהיא דרבנן יפסיק יעו״ש. ומ״ש הכנה״ג בהגב״י לידחק ולפרש דלא פליגי הרשב״א ובעל המנהיג דהרשב״א מיירי כשלא קראוהו בשמו ובעל המנהיג מיירי בפי׳ כשקראוהו א״נ דאכתי כל הפוסקים הנ״ל לא ידעו חילוק זה אלא משמע להו מדברי הרשב״א ז״ל דאפילו קראוהו בשמו אינו מפסיק וראייה שכתב הכה״ג יש לדחות בנקל כאשר יראה הרואה. אח״כ ראיתי בפר״ח אות ד׳ שג״כ דחה דברי הכנה״ג הנ״ל וכתב דאפילו דליכא אחר וגם קראוהו בשמו בפי׳ אינו יכול להפסיק יעו״ש וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ י״א אות כ״ב דאפילו בשמו ולא יש אחר לא יעלה בק״ש. וה״ה לברכותיה כמ״ש עו״ת רק בפסד״ז שרי עכ״ד. וכיון שכן דעת מרן ז״ל והפר״ח והחיד״א הכי נקטינן בני הספרדים. וליכא בזה משום הא דאמרינן בריש פ׳ הרואה ג׳ דברים מקצרין ימיו של אדם וא׳ מהם מי שנותנין לו ס״ת לקרות ואינו קורא דהיכא דלא אפשר שאני וכמ״ש הטור בסי׳ קל״ט על ר״ע שקראוהו לעלות לס״ת ולא רצה לעלות לפי שלא סידר אותה תחלה כמ״ש הפר״ח שם. אבל בני האשכנזים הנוהגים להפסיק כמ״ש הלבוש והאחרונים הנז״ל אין לשנות מנהגם וכנז׳ רק לכתחלה אין לקרותו משום דליכא פגמא כיון שהוא עסוק בק״ש כמ״ש מ״א סי׳ קל״ה סק״ו והאחרונים יעו״ש:

כה **כה) שם** ויש מי שאומר שאינו מפסיק וכו׳ ועולה ישראל במקומו. ולא דמי להנחת תפילין דתפילין צורך קריאת ק״ש הם. מ״א סק״ח. ועיין לקמן אות ל״ה:

כו **כו) שם** שאינו מפסיק וכו׳ כהן שהיה קורא את שמע אם יש כהנים אחרים יצא לחוץ כשיגיע לרצה ואם אין שם אלא הוא כבוד הצבור הוא שלא יצא והוי כמשיב מפני הכבוד. הלק״ט ח״א סי׳ ס״ד. י״א בהגה״ט. חס״ל אות ד׳ ונכון ליזהר ולמהר קצת כדי לסיים אותה הפרשה כדי שלא להפסיק

באמצע ואם א״א לפחות יסיים הפסוק:

כז כז) [סעיף ה׳] ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשנייה בין שנייה לשמע. ואע״ג דאין מפסיקין בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו הכא כיון דלא מברכין לקרא שמע לא קפדינן כולי האי. כ״מ פ״ב דק״ש דין י״ז בשם הרב יונה. פר״ח אות א׳. מש״ז סוף אות א׳:

כח כח) שם אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק וכו׳ וטעמא מפרש בגמרא משום דכתיב וה׳ אלהים אמת כלומר ולפיכך אין מפסיקין בין ה׳ אלהיכם לאמת. ב״י. לבוש:

כט כט) שם בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק וכו׳ ר״ל שלא יפסיק כלל אפי׳ כדין אמצע הפרק דפסק כהר״י והרא״ש וש״פ ודלא כהרמב״ם שכתב דמפסיק כמו באמצע פרק וכמבואר בסוף הסעי׳ שכתב ואז יפסיק כדין באמצע הפרק משמע דקודם אמת לא יפסיק כלל. וכ״פ הב״ח וכתב שכן פסק בש״ע. וכ״פ בשכנה״ג בהגב״י אות ו׳ וכ״כ המאמ״ר אות ו׳ ומ״ש העו״ת על זה כתב עליו שם המאמ״ר שיש ט״ס בדבריו יעו״ש:

ל ל) שם בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. כתב ב״י משמע מדברי הרא״ש שהוא סובר דכיון דיציב ג״כ הוא אמת אין להפסיק בינו לה׳ אלהיכם אלא במלת אמת אבל רבינו לא הזכיר ויציב ונראה שסובר דלאו בדוקא נקט הרא״ש ויציב עכ״ל. וכן נראה דעת מרן ז״ל בש״ע דמותר להפסיק בין אמת לויציב שכתב אלא יאמר אני ה׳ אלהיכם אמת ואז יפסיק ומ״ש מ״א סק״ט על שם הב״י והל״ח דלהרא״ש אין להפסיק בין ואמת לויציב כבר הקשה עליו הברכ״י אות א׳ יעו״ש. ומה שסיים שם המ״א דמ״מ יש ליזהר בזה כ״כ ג״כ ר״ז או׳ ז׳ וקיצור ש״ע סי׳ ט״ז אות ה׳:

לא לא) [סעיף ו׳] א״צ לחזור ולומר פעם אחרת אמת. אלא מתחיל מויציב ואילך או ממקום שפסק, ב״י בשם ה״ר יונה, ר״ז אות ח׳, שת״ז אות י״ד:

לב לב) [סעיף ז׳] אינו אומר אמן אחר גאל ישראל וכו׳ כ״כ ב״י ע״ש הזוהר וכ״מ מדברי שער הכוו׳ סוף דרושי ק״ש דכ״ח סוף ע״ג וריש עד יעו״ש, וכ״כ במגיד מישרים שצוה המגיד לב״י ליזהר שלא לענות והביאו א״ר או׳ יוד. יפ״ל או׳ ז׳ ומשמע דגם אחר גאל ישראל שאומר הש״ץ אין לענות אמן ועיין לעיל סי׳ נ״ט אות כ״ו ובזה הסי׳ אות כ״ג שכתבנו דלדעת הש״ע אין לענות אמן על שום ברכה כשהוא בק״ש וברכותיה יעו״ש ;

לג לג) [סעיף ח׳] צריך לסמוך גאולה לתפלה וכו׳ ואע״פ שעיקר המצוה היא כשקורא קריאת שמע סמוך להנץ וסומך לה התפלה מיד בהנץ כמו שנתבאר בסי׳ נ״ח מ״מ גם כשקורא ק״ש אחר הנץ מצוה לסמוך גאולה לתפלה ואסור להפסיק ביניהם, ב״י, עו״ת אות ט״ז, וכן הוא לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוונות שם דאין חילוק בין אם מתפלל בהנץ או אחר רך דצריך לסמוך גאולה לתפלה כיעו״ש טעם בסוד:

לד לד) שם רק אם אירעו אונם שלא הניח תפילין וכו׳. שהיה מתירא שיעבור זמן ק״ש וקרא, ב״י בשם רש״י. וכתב המ״א ס״ק י״ב דה״ה אה מתירא שיעבור זמן התפלה מתפלל בלא תפילין וכשיבואו אחר כך לידו יניחם במנחה או באמצע היום ויאמר איזה מזמור עכ״ד. וכתב עוד דמי שאין לו תפילין יותר טוב להתעכב אחר תפלת הצבור ולשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא קריאת שמע ויתפלל בתפילין מלהתפלל עם הצבור יעו״ש, וכ״כ האחרונים והבאנו דבריהם לעיל סי׳ כ״ה אות כ״ח יעו״ש:

לה לה) שם שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז וכו׳, משום דעיקר ק״ש ותפלה שייכי בתפילין כדאמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ותפלה נמי כדאמרן הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק״ש ויתפלל אבל ציצית שאינו אלא חובת טלית שאם אין לו טלית פטור מציצית ויכול לקרות ק״ש בלי ציצית ודאי דהויא הפסקה, ב״י בשם התו׳ והמרדכי, לבוש עו״ת אות י״ז, ר״ז אות י״א:

לו לו) שם ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל, וכן פסק מור״ם ז״ל בד״מ אות ה׳ דבין גאולה לתפלה לא יפסיק לברכת תפילין יעו״ש. וכ״כ הלבוש, סו״ב במק״ח אות ז׳, ר״ז שם, ח״א כלל ך׳ אות ז׳, חס״ל אות ד׳, ודלא כהפר״ח אות ח׳ ועיין מ״ש עליו המאמ״ר אות יו״ד. וכ״כ סידור בי״ע בדיני סמיכות גאולה לתפלה אות ב׳ דהעיקר כפסק מרן ז״ל, ועיין מש״ל סי׳ כ״ה אות מ״ט:

לז לז) שם ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמני לו טלית ותפילין מניחם ולא יברך עליהם וכו׳ הגהה, וי״א שקודם גאל ישראל יברך על התפילין והכי נהוג. וכ״כ הלבוש וסו״ב במק״ח אות ז׳ ור״ז אות י״א וח״א כלל ך׳ אות ד׳ וזהו לפי מנהגם אבל אנחנו אין לנו אלא כפסק מרן ז״ל בש״ע כיון דברכות אינם מעכבות ויכול לברך אח״כ כמש״ל הטעם בסי׳ כ״ה אות מ״ט יעו״ש וכ״כ מאמ״ר אות י״א, סידור בי״ע שם, ועיין מש״ל או׳ י״ד:

לח לח) [סעיף ט׳] אין לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה וכו׳. ואין חילוק בזה בין חול לשבת ויו״ט כן הוא לפי טעם דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ בדרוש הקדיש ובסוף דרושי ק״ש כידוע ליח״ן. ויתבאר עוד לקמן בדבריני לסי׳ קי״א סעי׳ א׳ בהגהה בס״ד:

לט טל) שם אין לענות קדיש וקדושה וכו׳. וכן אסור להפסיק בעניית אמן דקדיש וקדושה אפילו להיות שומע כעונה. בית יעקב סי׳ ט״ז. ש״ץ דק״א ע״א שע״ת אות י״ג. וכן אסור להפסיק כדי לראות בס״ת אפי׳ בשתיקה. בן א״ח פ׳ שמות אות ט׳, ועיין לקמן אות מ״ד:

מ מ) שם בין גאלה לתפלה וכו׳. ונראה לי דמותר להפסיק לענות קדושה וברכו וקדיש בין גאולה לתפלה של ערבית. א״ר אות י״ג. חס״ל אות ד׳:

מא מא) שם וכיצד עושה ממתין בשירה חדשה וכו׳. ואם שכח והתחיל שירה חדשה יכול לענות כל שלא אמר בא״י גאל ישראל. א״ר אות י״ג. מאמ״ר אות י״ב ש״ץ דפ״ה ע״ג ודק״א ע״ב. שע״ת אות ט״ו. וכתב שם המאמ״ר דמ״מ יחזור ויתחיל משירה חדשה וכמ״ש הכ״מ בשם הר״ם גבי המפסיק באמצע פסוק ק״ש דיחזור מתחלתו כל דהוי ענין אחד יעו״ש. והביאו ש״ץ שם. ועיין בדברינו לעיל אות י״ב. ולי נראה דאין צריך לחזור דוקא לתחלת שירה חדשה אלא לתחלת ענין. כגון אם הפסיק באמצע שירה חדשה חוזר לשירה חדשה. ואם הפסיק באמצע יחד כולם הודו וכו׳ חוזר לתחלת יחד כולם הודו וכו׳ ואם הפסיק באמצע ונאמ׳ גואלינו ה׳. וכו׳. חיזר לתחילת ונאמר גואלנו ה׳ אבל אם הפסיק בין הים ובין יחד כולם או בין ועד לבין ונאמר גיאלנו ה׳ אין צריך לחזור כי אם למקום שפסק:

מב מב) שם ממתין בשירה חדשה וכו׳. מי שהגיע לשירה חדשה וש״ץ קרוב למודים אין צריך להמתין לשוח עם הש״ץ ולומר מודים אלא טפי עדיף שיתחיל בתפלה וש״ץ אומר מודים והוא אומר ברוך. הרדב״ז בתשו׳ ח״ג הנד״מ סי׳ תשע״ה. ש״ץ דק״א ודקל״ט ע״ב. שע״ת או׳ י״ג:

מג מג) שם ממתין בשירה חדשה כדי לענות. אבל לאמן דברכות לא יפסיק כלל לדעת מרן ז״ל כמש״ל אות כ״ג. וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ י״א אות ך׳, ועיין לקמן אות מ״ז.

מד מד) שם ממתין בשירה חדשה כדי לענות. ואפילו אם שוהה כדי לגמור את כולה אין בכך כלום. ר״ז אות יו״ד. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ס״ה אות ב:

מה מה) [סעיף י׳] כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית וכו׳. כתב הרד״א אמת ויציב אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכה שלפני קריאת שמע דק״ש לא הוי הפסק ע״כ. אבל בתשו׳ להרמב״ן ז״ל סי׳ ר״ב כתב דקריאת שמע הוי הפסק תדע מברכת התורה שאחרונה פותחת מפני שמצות קריאת התורה מפסקת. וכן ברכת מגילה וכסוי הדם. אלא כתב הטעם דמטבע קצר הוא שחותם ואיני פותח יעו״ש. ומדברי שה״ל למדתי דשאני ק״ש שצריך לסמוך אני ה׳ אלהיכם אמת הלכך כחדא ברכתא דמיא. א״ר אות י״ד. ועיין בדברינו לעיל אות כ״ז ואות כ״ח:

מו מו) שם שלא אמר אמת ויציב וכו׳ כתב הרב בעל שתי ידות דף ק״ט ע״ב בשם הר״מ דאיתא בזוהר פלוני מצא מת ובדק בפיו וחוטמו ועיניו ולא מצאם בו ואמר בודאי לא נזהר בדבקים שבאמת ויציב עכ״ל ש״ץ דק״א ע״ב. ואמרו בזוהר כ״י הביאו הרב החסיד המקובל מהר״ם ניגרין בס׳ היראה כי אחד חלה מעת לעת ומת פתאום ואמר קודם מותו הנני מת על שלא נזהרתי בדבקים שבאמת ויציב עכ״ל, צפורן שמיר סי׳ ב׳ אות כ״ט, כף החיים סי׳ י״ד אות ג״ן:

מו) ובספר סדר היום כתב וז״ל ויאמר אמת ויציב מלה במלה והוא שבח גדול ונורא וכו׳. ושמעתי שזה השבח של אמת ויציב שלחו בני הגולה שהיו רחוקים מירושלים ולא היו עם עזרא בבבל ושלח עזרא אחריהם ולא רצו לעלות באמרם שכיון שהיו עתידים להגלות פעם אחרת ובית המקדש עתיד ליחרב למה לנו להכפיל יגוננו פעם אחרת טוב לנו לעמוד במקומנו ולעבוד את ה׳, ושמעתי שהם אנשי טוליטילא והקרובים אליהם וכדי שלא יחזיקו אותם כאנשי רשע ומחסורי אמנה חלילה כתב להם זה השבח הגדול וענין הג׳ גליות והגאולות הנרמזים בו, ויש בו ח׳ פעמים אמת שהם כנגד ח׳ גאולות ד׳ מהם נמצאו במצרים כמו שרמוז בפסוק ולקחתי, וד׳ בשאר גליות ותשלום הח׳ אמת באמת ובאמונה ובאמת אשרי איש וכו׳ והם ד׳ זכרים וד׳ נקבות שהגאולה העתידה להיות כולה באה מכח זכר ויהיה שיר חדש בע״ה עכ״ד. ש״ץ דף ק׳ ע״ב, וכ״כ האר״י ז״ל בשער הכוו׳ שצ״ל ח׳ פעמים אמת, ונתן להם טעם בסוד יעו״ש ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח מ״ש בשם שער הכוו׳ קצת דברים השייכים לברכת אמת ויציב יעו״ש. ועוד עיין מש״ל סי׳ ס״א אות י״ח בענין ט״ו ווין של אמת ויציב יעו״ש. ובאומרך פודיני ומצילנו מעולם הוא שמך תכוין לשני שמות אלו כי ׳פודונו ׳ומצילנו ר״ת בגי׳ אלהים. ור״ת מעולם ׳הוא ׳שמך הוא מה״ש והוא שם א׳ קדוש משמות ע״ב דויסע ויבא ויט כנודע. גם באמרך עזרת אבותינו תכוין כי הוי״ה פעמים הוי״ה הם בג׳ עזרת ע״ה. שער הכונות דרוש ח׳ דקריאת שמע דכ״ח ע״א. ש״ץ ד״ק ע״ג ובאמרך עוזר דלים וכו׳ תכוין לעשות עצמך עני עם השכינה כנזכר בזוהר פ׳ בלק וצריך למעבד גרמיה עני בהדי שכינתא וכו׳ ובאומרך תהלות לאל עליון גואלם צריך לקום מעומד כשתתחיל לומר תהלות. שער הכונות שם ע״ב. פע״ח שער הק״ש פכ״ט. ועיין ש״ץ שם ע״ד ושע״ת אות י״ג מ״ש בענין עוזר דלים בשם תלמידי האר״י ז״ל יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לקמן סי׳ צ״ה אות ה׳. ואחר פסוק אדני שפתי וכו׳ קודם שתתחיל העמידה תנשק התפילין של ראש לבד כמש״ל סי׳ נ״ט אות ב׳ יעו״ש:

מז מז) שם אמת ויציב שחרית וכו׳. אם בעוד שקרא ברכת אמת ויציב הוצואו ס״ת לא יאמר פ׳ וזאת התורה כי לדידן אין עונין אפילו שום אמן דברכות בברכות ק״ש ויפסוק בשתיקה ויראה הס״ת ואח״כ יחזור לגמור הברכה ויסמוך גאולה לתפלה כמשפט. חיים שאל סי׳ ס״ח. ובספרו קש״ג סי׳ י״א אות כ״א, סידור בי״ע בדיני סמיכות גאולה לתפלה אות ט׳. חס״ל אות ד׳. אבל בין גאולה לתפלה לא יפסיק אפי׳ בשתיקה כמש״ל אות ט״ל:

מח מח) אחד שקודם הגיעו לשירה חדשה שתק לראות הס״ת ונתבלבל אח״כ ותיכף התחיל תפלת י״ח ולא סיים הברכה שנייה של ק״ש נראה דאחר תפלתו יקרא ק״ש ויאמר אמת ויציב עד גאל ישראל לדעת מרן ז״ל סי׳ ס׳, ברכ״י אות ג׳. קש״ג שם אות ב״ך, ש״ץ דק״א ע״א. סידור בי״ע שם אות יו״ד. ועיין בדברינו לסי׳ ס׳ סעי׳ ג׳ ודו״ק:

מט מט) שם ואמת ואמונה ערבית, ותקנו אמת ואמונה ערבית על הגאולה של עתיד שאנו מאמינים ומקוים שיקיים לנו הבטחתו ויגאלנו בקרוב, א״נ על שאנחנו מפקידים בידו נשמותינו בכל לילה מאמינים בו שישיבנה אלינו וזהו אמת ואמונה שיאמת ויקיים את דברו להשיב הפקדון. טור:

נ נ) שם לא יצא י״ח המצוה כתקנה. אבל ידי ק״ש יצא דברכות אינם מעכבות. טור. לבוש. עו״ת אות י״ט. מ״א ס״ק י״ד. ר״ז אות י״ב. וצריך לחזור ולומר אמת ויציב וכמו שפסק לעיל סי׳ ס׳ דין ב׳ וכן מתבאר מדברי מרן בב״י בדין זה יעו״ש ובפר״ח לעיל סי׳ ס׳. ברכ״י אות ג׳:

נא אנ) שם לא יצא י״ח המצוה כתקנה. וכתב הר׳ מנוח אית דמפרשי שהפך הדבר שאומר אמת ואמונה בשחרית אמת ויציב בערבית, ונמצא משנה מטבע של חכמים ומשו״ה לא יצא י״ח, ועוד שהוא צריך להזכיר אמונה בערב שאנו מפקידים רוחנו לידו של הקב״ה ובחסדו מחזירה לנו והיינו דכתיב להגיד בבקר חסדך וכו׳. כ״מ פ״א מהלכות ק״ש דין ז׳. והביאו י״א בהגה״ט. וכ״כ הפרישה אות י״ד והביאו א״ר אות י״ד. וכתב ח״א כלל כ״א אות י״ז דאם טעה והחליף אם עדיין לא אמר הברכה בא״י גאל ישראל חוזר ואומר כראוי ואם כבר אמר בא״י יסיים גאל ישראל. וכתב שכ״כ בהדיא בר׳ מנוח עכ״ד. ולי נראה דלפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ח׳ דק״ש שנתן טעם בסוד בנוסח אמת ויציב וזמנו צ״ל בבקר קודם תפלת י״ח כיעו״ש כל שלא התחיל בתפלת י״ח צריך לחזור ולאומרו ואם נזכר אחר שאמר בא״י קודם שאמר גאל ישראל יסיים למדני חוקך ואח״כ יאמר ויציב ונכון וכו׳. ואם סיים גם גאל ישראל יאמר ברוך שם וכו׳ ואח״כ יאמר ויציב וכו׳. ויסמוך גאולה לתפלה. וזהו דוקא בשחרית אבל אם החליף בערבית יש להורות כמ״ש הח״א כנ״ל. ועיין שער הכוונות דרוש א׳ דערבית ודו״ק. ואם טעה בערבית ואמר אמת ויציב שאמרנו אם סיים גאל ישראל שא״צ לחזור מ״מ צ״ל ברכת השכיבנו והוא פשוט:

נב בנ) שם הגהה. מי שהוא אנוס ודחוק ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק״ש יקרא ק״ש עד אמת וימתין וכו׳ הרב הוציא דין זה מדברי הרוקח שהביא ב״י. אבל המ״א כתב עליו צ״ע דמי התיר לו לפסוק מפני שאין לו פנאי אלא ברוקח משמע דמי שאין לו פנאי יקרא ק״ש לבדה בלא ברכות ואח״כ כשיהיה לו פנאי יקרא הברכות עם ק״ש ויתפלל יעו״ש. מיהו הא״ר אות ט״ו כתב דברוקח משמע כדברי רמ״א ז״ל. וכ״כ המאמ״ר אות י״ג. פרמ״ג א״א אות ט״ו, והש״ץ דק״א ע״א הביא ב׳ הסברות. וכ״כ הבי״ע בדיני סמיכות גאלה לתפלה אות ו׳. והר״ז אות י״ג. וע״כ נראה לפום דינא דאם אירע לו אונס קודם שהתחיל ברכות ק״ש וחושש שמא יעבור זמן לכתחלה שהוא עד סוף ג׳ שעות כמ״ש בסי׳ נ״ח סעי׳ ו׳ יקרא ק״ש לבדה בלא ברכותיה ואח״כ כשיהיה לו פנאי יקרא אותה עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה אבל אם אירע לו אונס אחר שהתחיל בברכות ק״ש אז יפסיק באמת ויציב ואח״כ כשיעבור האונס ויהיה פנאי יאמר ויציב וכו׳ ויסמוך גאולה לתפלה. ועיין מש״ל סי׳ מ״ו אוח ס״א ואות ס״ב ולקמן סי׳ ס״ז אות א׳ ד״ה ולעניין:

סימן סז

א א) [סעיף א׳] ספק אם קרא ק״ש חוזר וקורא ומברך וכו׳ משום דק״ל ק״ש דאורייתא וכל דבר שהוא ספק של תורה מברכין עליו. ב״י בשם הר׳ יונה לבוש. ב״ח. פרישה. ט״ז סק״א. ואע״ג דאמרינן לעיל סי׳ י״ז סעי׳ ב׳ טומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק ויתעטפו בלא ברכה והתם ציצית דאורייתא כתב בדרישה דלא דמי כלל דהתם הספק אם הוא כלל בר חיובא או לא להכי לא יברך מספק דשמא אשה הוא אבל כאן עכ״פ הוא בר חיובא לומר ק״ש מן התורה להכי כיון שאינו יודע בבירור שקרא חוזר וקורא ומברך עכ״ד. וכ״כ הכנה״ג בהגב״י יעו״ש. מיהו עדיין יש להקשות דהא לא דמי לברכת המצות דהתם מברכין על עשיית המצוה אבל הכא אין מברכין לקרוא את שמע כמש״ל סי׳ ס״ו אות כ״ז וא״כ למה מברכין על הספק כיון שאינו מברך לקרוא את שמע. אמנם בתשו׳ הרשב״א סי׳ ש״ך כתב ט״א וז״ל שעדיין קשה על דברי רבינו (ר״ל הרמב״ם) שהוא ז״ל כתב מפורש שכל הברכות דרבנן וכל שנסתפק אם עשה המצוה אעפ״י שעיקר עשיית המצוה דאורייתא או שהוא מסופק אם הוא חייב בה כמילת מי שנולד מהול או בשמיני דסוכה שהוא ספק שביעי לא מברכינן כלל וכן השיב לחכמי לוני״ל ואני אומר באולי לדעת הרב שהוא סבור דמעיקרא כך היתה התקנה דכל שהוא חייב לקרות לכתחלה עם ברכותיה אלא אם יגרום לו סבה כענין קריאת מקדש שאינו מברך אלא ברכה אחת. א״נ משום עסק תורה כדרבי שהיה מעביר

ידיו על עיניו ומקבל מלכות שמים בקריאת פסוק ראשון הא במקום אחר כשהוא קורא צריך הוא לקרות לכתחלה בברכותיה וכמ״ש דמאחר לקרות לאחר זמנו מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ופירשו מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות. ואולי למדה עוד הרב ממה שאמר רבי אלעזר ספק קרא ק״ש ספק לא קרא חוזר וקורא ומדקאמר סתם חוזר וקורא משמע דכל פרשיותיה הוא קורא ואעפ״י שאין דאורייתא אלא פסוק ראשון ולא אמרו שיחזור ויקרא פסוק ראשון והשאר דהוי דרבנן לא. וטעמא דכל שהוא חייב לקרות קורא הוא בעיקר תקנתו ומדומה אני שטעם זה שמעתי מפי מורי הרב החסיד ז״ל בחוזר וקורא כל פרשיותיה ולא סגי לן בחוזר וקורא פסוק א׳ ואולי מהסכמה זו כתב הרב כן אפי׳ בברכות עכ״ל. והביאו כ״מ פ״ב דק״ש דין י״ג. כנה״ג בהגב״י. עו״ת או׳ ב׳ מ״א סק״א. א״ר אות א׳. מיהו הפר״ח הסכים לתירוץ הכנה״ג יעו״ש. ועיין י״א ומאמ״ר אות ב׳ והנ״מ בין הטעמים עיין פרמ״ג בא״א או׳ א׳:

א) ואם יודע שאמר פסוק ראשון וספק אם קרא השאר כתב שם המ״א דמשמע בל״ח סי׳ מ׳ דא״צ לחזור ולקרות מיהו בסי׳ ס״ד סעי׳ ג׳ משמע שצריך לחזור יעו״ש ונ״ל דמעיקרא כך תיקנו שיחזור עכ״ד. והביאו א״ר שם. ור״ז אות ב׳. וכתב ר״ז שם דה״ה אם יודע שקרא פרשה א׳. ומסופק בשניה דצריך לחזור ולקרותה יעו״ש. ועיין מאמ״ר אות ב׳ שכתב דאף הל״ח לא קאמר שא״צ לחזור אלא בברכו׳ אבל בלא ברכו׳ יחזור יעו״ש:

א) ואם ברי לו שקרא ב׳ פרשיות הראשונות וספק לו בפ׳ ציצית ואמת ויציב אם אמרן או לו אמרן כתב הב״ח דצריך לחזור ולומר פ׳ ציצית וברכת אמת ויציב אבל ברי לו שאמר כל הג׳ פרשיות וספק לו בברכות שלפניה ובברכת אמת ויציב א״צ לחזור ולברך יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״א. מ״א שם. א״ר אות ב׳ וכתב דלא כהעו״ת שכתב דיקרא פ׳ ציצית ולא יברך אמת ויציב יעו״ש. ר״ז אות א׳ אמנם הרב שאגת אריה סי׳ י״א כתב כדברי העו״ת דיקרא פ׳ ציצית לחוד ולא יברך אמת ויציב יעו״ש. ואע״ג דהער״ה אות ב׳ חלק על הש״א מ״מ מידי ספק לא נפיק וע״כ לענין דינא נראה דיאמר פ׳ ציצית וגם אמת ויציב אלא שלא יחתום בסוף ברכת אמת ויציב בהזכרת השם אלא יאמר ברוך גאל ישראל משום סב״ל. וה״ה אם נסתפק לו בלילה אם אמר פ׳ ציצית ואמת ואמונה דיאמר פ׳ ציצית ואמת ואמונה רק שלא יחתום בהזכרת השם כנז׳. ועיין ר״ז וש״א שם:

א) ואם מסופק שקרא ק״ש ויודע שאמר אמת ויציב כתבו התוספות דאינו חוזר ואפי׳ כשידוע שהרהר אמת ויציב אינו חוזר. תשו׳ בית יעקב סי׳ קל״ה. א״ר אות ב׳. אמנם המאמ״ר אות א׳ האריך בזה והביא תשובת ב״י הנז׳ וחלק עליו וכתב דדוקא אם יודע שאמר אמת ויציב א״צ לחזור אבל אם יודע שהרהר אמת ויציב חייב לקרות ק״ש עם ברכותיה. ואפי׳ אם יודע שאמר אמת ויציב ומסופק בק״ש כתב דשוב ונכון לחזור ולקרות הק״ש בלא ברכות יעוש״ב. ועיין פרמ״ג א״א אות א׳:

א) ולענין חיוב ק״ש מדאורייתא יש דעות חלוקות בזה. דאיכא דאמר דפסוק א׳ בלבד הוי דאורייתא. וכן נראה דעת מרן ז״ל בב״י ססי׳ ס״ג. ואיכא דאמרי כל פרשה ראשונה הוי דאורייתא. ואיכא דאמרי כל שני פרשיות ראשונות הוי דאורייתא משום ק״ש ופ׳ ציצית משום זכירת יציאת מצרים. כאשר האריך בזה הפר״ח בזה הסי׳ ודעתו נטה דכל שני פרשיות ראשונות הוי דאורייתא והביא ראיות לזה כיעו״ש. מיהו הרב ש״א סי׳ ב׳ חלק עליו וכת׳ דלא הוי דאורייתא. אלא פ׳ ראשונה בלבד כיעו״ש. ועיין כנה״ג בהגה״ט בזה הסי׳ שכתב י״א דכל הני פרשיות של ק״ש דאירייתא יעו״ש. ועוד עיין מ״א סי׳ ס״ג סק״ח והנ״מ בזה אע״ג דתיקנו רבנן דצריך לקרות כל הג׳ פרשיות אפי׳ אם תמצא לומר אין כולם דאורייתא כמ״ש בראש פ׳ היה קורא מ״מ נ״מ למי שהוא דחוק ואנוס וחושש שמא יעבור זמן ק״ש לכתחילה שכתבנו לעיל סי׳ ס״ז אות ב״ן דיקרא ק״ש בלא ברכות ואח״כ כשיפנה יקרא אותה עם ברכותיה ויתפלל יעו״ש דאם יש לו פנאי יקרא כל הג׳ פרשיות כדי לצאת אליבא דכ״ע ק״ש ש״ת בזמנה ואם הוא דחוק יקרא ב׳ פרשיות ואם הוא דחוק ביותר יקרא רק פ׳ ראשונה כפי יכולתו, ועוד עיין מש״ל סוף סימן מ״ו:

ב ב) שם חוזר וקורא ומברך וכו׳ ובזה אין חילוק בין ק״ש של שחרית וברכותיה לשל ערבית ותרוייהו חד דינא אית להו שאגת אריה סי׳ י״א, שע״ת אות א׳ וכ״מ מסתמיות דברי הפוסקים:

ג ג) שם אינו חוזר ומברך וטעמא משום דהוי ספקא דרבנן ולקולא, מכאן פסק בשאלתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן א״צ לחזור ולאומרן. והר׳ מנוח כתב עוד טעם אחר משום דהוי ספק לא תשא ולחומרא, ב״י, וכתב הפר״ח משמע דס״ל דהא דאמרינן בפ׳ אין עומדין שהמברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא דהוי מדאורייתא וליתא דהריב״ש ובעל תה״ד ז״ל כתבו בשם הגאונים דכל ברכה שא״צ הויא מדרבנן וכן הרי״ף ז״ל בכל בעיא דלא אפשיטא במידי דברכות קאמר ונקטינן לה לקולא וכו׳ אלא ודאי אסמכתא בעלמא היא יעו״ש. ובלבוש משמע דאיסור לא תשא הוא מדאורייתא יעו״ש ועיין סי׳ רט״ו סעי׳ ד׳ ושם יתבאר עוד בס״ד:

סימן סח

א **א) [סעיף א'] יש מקומות שמפסיקין בברכות ק"ש לומר פיוטים וכו'** וז"ל שער הכוונות דף ן' ע"ג בענין הפזמונים והפיוטים שתקנו האחרונים דע לך כי מורי ז"ל לא היה אומר שום פזמון ושום פיוט ובקשה מאלו שסדרו האחרונים כגון ר' שלמה בן גבירל וכיוצא לפי שאלו האחרונים לא ידעו דרכי הקבלה ואינם יודעים מה שאמרו וטועים בסדר דבורם בלי ידיעה כלל ובפרט פזמון יגדל אלהים חי וכו' וכן ודוי אשמנו באומר ובפועל וכו' וכן ביוה"כ לא היה אומר ודוי של רבינו נסים ור' ש"ט ן' אדרוטל ור' יצחק בן ישראל שתקנו כל אחד ודוי בערבית ושחרית ובמוסף ובמנחה ובנעילה ולא היה אומר אותם כלל אבל היה אומר התפלות והבקשות ופזמונים שתקנו הראשונים כמו תפלת ר"ע ע"ה ותפלת ר"א בן ערך ותפלת רבי נחוניא בן הקנה ע"ה וכן היה אומר כל הפיוטים ופזמונים שתיקן ר"א הקליר הלא המה במחזור האשכנזים לפי שכל אלו הראשונים תקנו דבריהם עפ"י חכמת האמת והיו יודעים מה שתקנו ואף גם אם הם באמצע ברכות יוצר היה אומרם לפי שהם היו תנאים והיו יודעים מה היו מתקנים וכל דבריהם היו מסודרים ע"פ האמת ושמעתי בשם מורי ז"ל כי הקליר שסידר קרוב"ץ במחזור האשכנזים הוא ר"א ב"ר שמעון כנז' במדרש (והביאו הב"ח) ע"פ מכל אבקת רוכל זה ר"א ב"ר שמעון דהיה קראי ותנאי ופייטן וקרוב"ץ אבל אני לא שמעתי ממורי ז"ל:

א) ואמנם בעקרי המנהגים עצמם שיש הפרשים רבים ושנוים רבים בעניין נוסח התפילות בעצמם חוץ מעניין הפזמונים והפיוטים הנוספים בתוך התפילות אלא בנוסח הברכות והתפלות עצמם יש שנויים רבים בין סדורי התפלות בין מנהג ספרד ובין מנהג קאטליניא ובין מנהג אשכנז וכיוצא בזה, הנה בענין הזה א"ל מורי ז"ל שיש ברקיע י"ב חלונות כנגד י"ב שבטים וכל שבט ושבט עולה תפלתו דרך שער א' מיוחד לו וה"ס י"ב שערים הנז' בסוף יחזקאל, והנה אין ספק כ"א תפילות כל השבטים היו שוות לא היה צורך לי"ב חלונות ושערים וכל שער יש לו דרך בפ"ע אלא ודאי מוכרח הוא שכיון שתפלותיהם משונות לכן צריכים שערים מיוחדים לכל שבט ושבט, כי כפי שורש ומקור נשמות השבט ההוא כצ"ל סדר תפילתו. ולכן ראוי לכל אחד ואחד להחזיק כמנהג סדר תפילתו כמנהג אבותיו לפי שאין אתנו יודע מי הוא משבט זה ומי הוא משבט זה, וכיון שאבותיו החזיקו במנהג ההוא אולי הוא מן השבט ההוא הראוי לו אותו המנהג ועתה בא לבטלו ואין תפלתו עולה למעלה אם לא בדרך הסדר ההוא אבל צריך שתדע שאין זה אלא בענין תיבות משונות באמצע התפילה וכיוצא בו כגון להקדים הודו קודם ברוך שאמר או אח"כ וכיוצא אבל מה שהוא מיוסד עפ"י הדין המפורש בתלמוד זה הוא הדבר השוה לכל נפש ואין חילוק ביניהם כלל בכל השבטים עכ"ל, וכ"כ בס' פע"ח ריש שער התפלה, וז"ל הירושלמי אעפ"י ששלחנו לכם סדר התפילה אל תשנו ממנהג אבותיכם עכ"ל, וכ"כ בס"ח סי' רנ"ו. מ"א ריש הסי' סי"ב אות א' ש"ץ דק"ח ע"ב. קש"ג סי' י"ב אות ט'.

ב **ב) אם** הספרדי התפלל עם האשכנזים יצא וה"ה להיפך כי אין ביניהם שום חילוקי דינים שיפסול תפלת האחת לפי סברת כת האחרת כי הם קורים קריאת שמע ותפלה בברכותיה כמו האשכנזים ואף שיש ביניהם חלופי נוסחאות בברכת שמונה עשרה זה אין מעכב. תשו' שער אפרים סי' י"ג. סו"ב אות א' ש"ץ שם. קש"ג שם אות יו"ד. אמנם לכתחלה ודאי צריך ליזהר שלא לשנות כמ"ש באות הקודם. וכ"כ חרמ"ג בא"א ריש הסי' והאר"י ז"ל אעפ"י שהיה אשכנזי היה מתפלל בסדר בני ספרד כמש"ל סי' מ"ח סדר התפלה בשמו והוא סדר בני ספרד כיעו"ש. וגם הודו היה אומרו קודם ב"ש כמנהג הספרדים כמ"ש בשער הכונות דף י"ז ע"א. והגם שכתבנו באות הקודם בשם האר"י ז"ל שאל ישנה אדם ממנהג אבותיו בסדר התפלה כגון להקדים הודו וכו' אפשר מפני שהוא היה יודע בחי' שורש נשמתו שכך צ"ל ועוד י"ל דלהקדים לאו דוקא וכמ"ש אח"כ דסדר תפלת הספרדים עילה בכל הי"ב שערים יעו"ש. ובזה נסתלקה קושיית הרב שמן ששון ז"ל ובשאר נוסח התפלה שהסדיר אפשר לומר שהוא שוה לכל וכמ"ש אח"כ. ועיין עוד מ"ש בקול"י לסי' ל"ו אות ב' ואו' ג' ודו"ק:

ב) וכתב בס' משא מלך חלק ז' בדיני המנהגות חקירה ט"ו דמנהג הספרדים בסידור התפילות הוא הנכון וההגון יעו"ש. והרב זלה"ה כתב שסדר תפלת הספרדים עולה בכל הי"ב שערים הנז"ל. ש"ץ שם. קש"ג שם אות ט' ואות י"א:

ג **ג) שם** ונכון למנוע מלאומרם וכו'. וכן מנהגינו שלא להפסיק בברכות ק"ש לומר שום פיוטים. ומ"ש בסידורים של ר"ה ויוה"כ פיוטים קודם נשמת ויוצר ובג' ראשונים של תפלת י"ח יתבאר באות שאח"ז ולקמן על סי' קי"ב סעי' ב' בס"ד קחנו משם:

ד **ד) שם** הגהה. וי"א דאין איסור בדבר וכן נוהגים בכל המקומות וכו'. היינו מקומות האשכנזים. וכתב מהר"ם מינץ סי' פ"ז וז"ל ואני איני פורש מן הצבור מאחר שנהגו כך. אך כל היוצרות שאומר הקהל עם הש"ץ איני מתחיל הברכה בא"י אלהינו מ"ה יוצר אור של אור עולם באוצר חיים וכי' כמו שאומרים הקהל עם ש"ץ אלא אני מתחיל בלא ברכה אור ישע וכשמתחיל הש"ץ המאיר לארץ אז אני מתחיל הברכה בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חושך וכו' עכ"ל. והביאו כנה"ג בהגה"ט ומ"א סק"א. וכתב עליו המ"א שם וז"ל מיהו בססי' נ"ד כתב רמ"א דאסור להפסיק בין ישתבח ליוצר אור דבשלמא כשאומר אותו באמצע הברכה הוי מעין הברכה ועיין סי' קי"ט סעי' א' בהגה. מיהו בפסח שהחזנים מאריכים הרבה בניגונים מוטב לומר

הפיוט קודם שיתחיל הברכה דהרוב הוי שלא מענין הברכה עכ״ל. והביאו א״ר אות א׳ סו״ב אות ב׳. נמצא לפי דברי מהר״ם מינץ יותר טוב לומר הפיוטים קודם התחלת ברכת יוצר מלאמרם באמצע הברכה ולדברי המ״א הוא בהפך דאדרבא באמצע הברכה הוא יותר טוב מלהפסיק בין ישתבח ליוצר אלא רק בפסח שהחזנים מאריכים הרבה בניגונים והרוב הוי שלא מענין הברכה אז הוא יותר טוב להפסיק בין ישתבח ליוצר מלהפסיק באמצע הברכה, ומזה נשתרבב המנהג בערי ספרד שיש להם פיוטים בר״ה וביוה״כ קודם נשמת וקודם יוצר שאומרים אותם קודם ב״ש כדי שלא להפסיק בין ברכת ב״ש לישתבח ובין ישתבח ליוצר בדבר שאינו רגיל להיות שם כל השנה, ובמדרש בית אל יכב״ץ שבתוך עיר קדשנו ירושלם תובב״א אין אומרים אותם הפיוטים ככל אפילו קודם ב״ש לא אותם ולא זולתם, וגם המזמורים שמוסיפים ביוה״כ קודם ב״ש אין אומרים אותם ואפילו המזמור השייך לאותו יו״ט שנוהגים להוסיף אין אומרים אותם אלא דוקא המזמורים שאומרים ביום השבת אומרים אותם ביו״ט ור״ה ויוה״כ ולא זולתם. ויתבאר עוד לקמן בסי׳ קי״ב סעי׳ ב׳ בס״ד:

ה ה) **שם** בהגהה, וכן נוהגים בכל המקומות וכו׳. ודוקא ציבור אבל יחיד אין לאומרם, מהר״ם מינץ שם כנה״ג שם, וכ״כ ל״ח אות ע׳ והביאו שכנה״ג בהגב״י וא״ר אות ב׳, וכ״כ מ״א שם, סו״ב שם, ר״ז אות א׳:

ו ו) **שם** בהגהה, וכן נוהגים וכו׳. ואם שכח לומר הפיוט עד שגמר הברכה אסור לאומרו דלא עדיף מעל הנסים בחנוכה ופורים עיין סי׳ רצ״ד, ועוד דבשלמא כשאומרו באמצע הברכה הו״ל מעין הברכה אבל בין ברכה לברכה אסור להפסיק. מ״א שם, א״ר שם, סו״ב אות ב׳ ר״ז שם:

ז ז) **שם** בהגהה. והמיקל ואינו אמרם לא הפסיד וכו׳. וכה יעשה מי שאינו אומר פיוטים עם הקהל מיד כשיתחיל החזן ברכת יוצר אור יתחיל הוא ג״כ ויאמר כל הברכות כסדרן וקורא ק״ש ויאמר ג״כ אמת ויציב עד העונה לעמו בעת שועם אליו ושם ישתוק עד שהש״ץ מגיע ג״כ לשם ואז חותה עם הצבור גאל ישראל וסומך גאולה לתפלה. טור בשם הרמ״ה. עט״ז. ואע״ג דשהה כדי לגמור את כולה אסור לכתחלה אפילו בלא אונס כמ״ש המ״א בסי׳ ס״ה אות א׳ מ״מ כאן לא היה באפשר כי צריך להתפלל עם הצבור חשיב כלא אפשר וממתין שם. פרמ״ג א״א אות א׳ ;

ח ח) **שם** בהגהה. ומ״מ מי שלומד ע״י הרהור וכו׳ לית בה איסורא וכו׳. אמנם בשעה שהחזן אומר קדיש אסור להרהר בספר אלא צריך לכוין הרבה בעניית הקדיש וכמ״ש המחבר סי׳ נ״ו וזה פשוט. פר״ח אות א׳. י״א בהגה״ט חס״ל אות א׳. אמנם מ״ש שם הפר״ח על דברי מור״ם ז״ל דאין לחדש גזירות מדעתינו וכו׳ ולא חיישינן שמא יוציא בשפתיו וכו׳ יעו״ש והביאו י״א וא״א שם עיין פתה״ד אות ב׳ שהחזיק בדברי מור״ם ז״ל וכתב שיש חילוק בין מהרהר בס׳ למהרהר בע״פ ובמהרהר ע״פ הוא דלא חיישינן לדבר אבל במהרהר בספר חיישינן יעו״ש:

ט ט) **שם** בהגהה. וע״כ אין לאדם לפרוש עצמו מן הצבור במקום שנהגו לאומרם וכו׳. כתב הברכ״י אות ב׳ דמי שהוא בעיר שפיוטים שלהם מהראשונים תנאים ואמוראים כגון פיוטי ר״א הקליר אל יפרוש מן הצבור ונכון לבו שפיוטים אלו הם ע״ד האמת ואין חשש בדבר. אך אם הפיוטים הם מהמשוררים שהיו אחר הגאונים על הרוב אינם מכוונים ע״ד הסוד ויקיים מצות פרוש מיראה וטוב לו שיהרהר בד״ת כמ״ש הפר״ח עכ״ד. והביאו שע״ת אות א׳ וכ״כ החס״ל אות א׳. ומ״מ לא יהרהר בספר דחיישינן שמא יפסיק אלא בע״פ כמ״ש באות הקודם ועיין לעיל אות א׳:

י י) **פיוט** מי כמוך שהתקין רבי יהודה הלוי ז״ל לשבת זכור לומר אותו בנשמת כל חי מהרד״ק ז״ל כתב על מנהג זה דישר כחם. אמנם הרב שיו״ב לפנים שדי ביה נרגא והקהלות שביטלו אמירת מי כמוך בתוך נשמת יפה עשו והדין עמהם יעו״ש מה שהאריך בזה ובסי׳ קי״ב אות א׳ דברי מנחם בהגה״ט אות א׳. וכ״כ החס״ל אות א׳ בשם טוב עיין סי׳ ח״י דאין להפסיק באמירת מי כמוך בתוך שבח נשמת לשבת זכור עכ״ד. ועכשיו נתפשט המנהג בכל המקומות לומר הפיוט של מי כמוך אחר גמר קריאת המפטיר לשבת זכור:

סימן סט

א א) **[סעיף א׳] אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד וכו׳.** כ״כ הר״ן ומהרי״א ז״ל והמנהג הפשוט בינינו שלא לומר קדיש וברכו וקדושה אלא מי שלא התפלל עדיין ואיחר לבא לבה״כ אז כשמגיע לישתבח אומר ישתבח בקול רם וקדיש וברכו ופוסק שם ואינו אומר ברכת יוצר אור בקול רם וכשמגיע לי״ח אומר ג׳ ראשונות וקדושה וגומר תפלתו בלחש. אבל כל שהתפלל ביחיד אין אומרים קדיש ולא קדושה כלל ולפי הנראה מדברי מור״ם ז״ל בד״מ כן הוא מנהגם אף שלקמן בהגהה לא משמע לגמרי הכי יעו״ש. ומ״מ המנהג שלנו הוא נכון בעיני ואף שמדברי הפוסקים מבואר שיש היתר אעפ״י שהתפללו לא נהגו בו. מאמ״ר אות א׳. וכ״כ פתה״ד אות א׳. יפ״ל אות א׳. מיהו אם הם ששה או ז׳ נוהגים להתפלל כל העמידה בלחש ואח״כ מביאים ג׳ מן השוק אעפ״י שכבר שמעו אותם הג׳ ויצאו י״ח כדי להצטרף עמהם ולקיים מצות חזרת העמידה וקדושה ועניית

אמן על ברכות י״ח ומודים דרבנן ואם בשחרית כדי לקיים ג״כ מצות ברכת כהנים. אבל אם אין שם ששה שלא התפללו לא יתפללו לכתחלה בלחש כדי לעשות אח״כ חזרה כמ״ש המ״א סק״ד דאם אין שם ששה שלא התפללו לו יתפלל הש״ץ בלחש רק יתחיל מיד בקול רם יעו״ש. ועיין ר״ז אות ה׳:

ב ב) **שם** עומד אחד מהם ואומר קדיש וכו׳. עיין מש״ל סי׳ ד״ן אות י״ג דאין לומר קדיש בלא פסוקים לפניו יעו״ש ומ״ש המאמ״ר אות ב׳ עיין מ״ש עליו הפתה״ד אות ד׳ יעו״ש׳:

ג ג) **שם** וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר וכו׳. ואע״ג דכבר ברכו ברכות הק״ש וקראו קרית שמע והתפללו וא״כ למה חוזר ואומר ברכת יוצר אור כתב מרן ז״ל בב״י דלדברי האומרים שאין יחיד אומר קדושה שביוצר היו אומרים ברכת יוצר מפני קדושה שבה שאינם רשאים לאומרה ביחיד אבל לדברי האומרים דקדושה שביוצר יחיד אומרה צ״ל שלא היו פורסים על שמע אלא מפני שהם צ״ל קדיש וברכו וכיון שהש״ץ אומר ברכו עכ״פ צריכים לברך שום ברכה שאל״כ היו נראים כאילו הם כופרים ח״ו שאומר להם לברך ואינם חפצים ולכן אומרים ברכה ראשונה של ברכות ק״ש עכ״ד. מיהו מור״ם ז״ל בד״מ אות א׳ הקשה על טעם זה השני דלמה יהיו נראים ככופרים בלא ברכת יוצר אור שהרי כבר ענו על ברכו ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד ועשו מה שאמר להם. וראיה דסגי בהכי מברכת התורה שהעולה אומר ברכו את ה׳ המבורך והעם עונים אחריו מה שעונין אחר ברכו וכן המנהג בינינו שאין הפורס על שמע אומר רק קדיש וברכו ועונין אחריו ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד ואחר כך כל יחיד מברך הברכות וק״ש לעצמו. ומה שהם אומרים ברכת יוצר אור כ״ל טעמא וכו׳ להוציא את שאינו בקי. וא״כ בזה״ז שכולם בקיאים לקרוא הברכות ואין פורסין רק לענות קדיש וברכו ועוד במקום שכבר ברכו ק״ש וברכותיה ואין פורסין רק לשמוע קדיש וברכו א״צ לומר ברכה ראשונה עכ״ד. ועיין דרישה או׳ א׳ מ״ש ע״ז, ועפ״ז כתב בהגהה דעכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומרים קדיש וברכו וכו׳ וכתב מ״א סק״א דכיון שאומרים ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד תו לא מחזי ככופר מידי דהוי אברכת התורה. וכן כתבו האחרונים׳:

ד ד) **שם** בהגהה. יש אומרים שפורסין בקריאת שמע של ערבית וכו׳. ולהרב״י צ״ל ג״כ ברכה ראשונה. מ״א סק״ב. וכבר כתבנו לעיל אות א׳ דאין המנהג עכשיו בינינו לפרוס על שמע אלא אם נתעכב היחיד קודם שאומר ברכות ק״ש אומר קדיש וברכו ועונין עמו ט׳ שכבר שמעו והוא אומר הברכות וק״ש בלחש בינו לבין עצמו וה״ה בק״ש של ערבית כן. ואם לא נמצא מנין קודם ברכות ק״ש אז יאמר קדיש וברכו קודם עלינו לשבח כמ״ש סי׳ קל״ג דנוהגים לומר ברכו אחר קדיש בתרא יעו״ש. ויתבאר שם בס״ד׳:

ה ה) **שם** בהגהה. משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית. עיין מש״ל סי׳ ד״ן אות ט״ו׳:

ו ו) **שם** לאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וכו׳ כתב מ״א סק״ד בשם הפוסקים דה״ה שמתפללין כל התפלה בשביל אחד שלא התפלל יעו״ש. (פי׳ שלא התפלל בצבור עיין ר״ז אות ה׳) וכבר כתבנו לעיל אות א׳ דעכשיו אין נוהגין כן יעו״ש׳:

ז ז) **שם** וצריך לחזור אחר ששה שלא שמעו וכו׳. ואם אינם נמצאים אפי׳ בשביל אחד וכו׳. כתב הרדב״ז ח״א סי׳ רמ״א בין למר ובין למר דוקא כשלא התפללו הששה לרבינו תם ז״ל והאחד לרש״י אבל אם כולם התפללו ביחיד ולא שמעו קדיש וקדושה אינם חוזרים ומתפללים לצאת ידי קדיש וקדושה עכ״ד. והביאו כנה״ג בהגה״ט ומ״א סק״ד והוא תימה שהרי בהדיא כתבו התוספות בפ׳ הקורא עומד דכ״ג ע״ב בשם ר״ת ששה שלא שמעו ובשם רש״י אחד שלא שמע וכ״כ הטור וב״י ופסקי מרן ז״ל בש״ע וא״כ משמע דאפילו התפללו כל הששה ביחיד לר״ת ואחד לרש״י כיון שלא שמעו יכולין לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשבילם. אח״כ ראיתי במחב״ר אות א׳ שהביא דברי הרדב״ז הנ״ז וכתב עליו וז״ל והרב מור וקציעה כתב דלא נתחוורו לו דבריו דמ״ש הרמב״ם היינו שלא התפללו בצבור דלא שמעו קדיש וקדושה ומדוע נחלוק השוין יעו״ש. וק״ק דדחה דברי הרדב״ז והו״ל להקשות עליו דמוכח מדבריו דהוא כתב כן אליבא דרש״י ור״ת והרי הר״ן כתב בשם רש״י והביאו מר״ן בב״י היפך דבריו וכן ראיתי בשה״ל כ״י שבלת כ״ו שכתב וז״ל מצאתי בשם רבינו שלמה ז״ל אין ש״ץ יורד לפני התיבה לומר ברכת יוצר אור עם הקדושה עד יוצר המאורות ולדלג עד י״ח הואיל שהתפלל כל אחד בפ״ע אם הם פחות מעשרה אבל כשהן עשרה אעפ״י שתתפללו כיחידים כל אחד ואמד בפ״ע יכול אחד מהם לעמוד ואומר ברכת יוצא אור עד יוצר המאורות ומניח ק״ש ואמת ויציב ואומר י״ח ברכות כי אין לומר עוד ק״ש ואמת ויציב הואיל וכל אחד יצא לעצמו עכ״ל וכ״כ הרב המאירי בפסקי מגילה די״ט ע״א בשם יש מי שפירש עכ״ל, נמצא דכל הפוסקים הנז׳ הם היפך דברי הרדב״ז והיה ראוי לפסוק כדברי מרן ז״ל דכתב דאפי׳ בשביל ששה או אחד שהתפללו ביחיד ולא שמעו קדיש וקדושה פורסים על שמע ויורדים לפני התיבה אלא שכבר כתבנו לעיל אות א׳ דלא נהגו לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה בשביל יחיד אלא דוקא הוא עצמו אומר ישתבח בקול רם ואומר קדיש וברכו ואח״כ אומר בינו לבין עצמו ק״ש וברכותיה ואומר ג׳ ראשונות בקול רם כדי לומר קדושה ואח״כ מסיים התפילה בלחש, ברם נפקא לן לדידן דאם יש ששה שהתפללו ביחיד כל אחד בפ״ע דיכולין לומר חזרה אח״כ בצירוף ד׳ מן השוק שכבר שמעו ודלא כהרדב״ז ז״ל, ואין לומר בזה סב״ל כיון דלדברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳

דרוש א׳ דחזרת העמידה החזרה צריכה כמו תפלת הלחש ומקומה יותר גבוה מתפלת הלחש כיעו״ש וא״כ כל אדם מחויב לעשות תיקון זה וכיון דאפשר לתקן כדעת מרן ז״ל ודעמיה יתקן דאפשר דגם להאר״י ז״ל כצ״ל וכנגד האר״י ז״ל לא אמרינן סב״ל כמ״ש בכ״מ ועוד בל״ה דסברא זו של הרדב״ז דחו אותה הפו׳ כנז״ל. וכנגד סברא דחויה לא אמרינן סב״ל:

ח **ח) ה״ה** בתפלת המנחה ככל האמור בתפלת השחר. הרב מו״ק ובס׳ הכלבו סי׳ י״א כתוב בשם הרב רבי נתן דפורסין על שמע דערבית ג״כ יעו״ש. מחב״ר אות ב׳. ועיין מש״ל אות ד׳:

ט **ט) שם** ואם אינם נמצאים אפילו בשביל אחד וכו׳. עשרה שהיו מתפללים מנחה בבית אחד ובאו קצת שלא התפללו מוסף ורוצין להתפלל בפינה אחרת מצטרפין אלו עם אלו שהיו מתפללין מנחה שם. ברכ״י אות ב׳ בשם מהר״י מולכו זלה״ה בתשו׳ כ״י סי׳ ט״ל יעו״ש:

י **י) שם** מוטב שיפרוש וכו׳. ועכשיו נהגו שלעולם האבלים פורסים שמע ואפילו שמעו ויש אחר שלא שמע ואינו נכון. מ״א סק״ה. מיהו בתשו׳ מהר״ם בדיני קדישים משמע הכי ואפשר שהניחו להם משום כבוד המתים. ועוד שהמה בקיאים ורגילים ואחרים לפעמים יתביישו. א״ר אות ג׳, ועיין פרמ״ג א״א אות ה׳:

יא **יא) שם** בהגהה. אעפ״י שיצטרך לקרוא אחר כך ק״ש וכו׳. ולפי דברי האר״י ז״ל בשער הכונות דרוש ק״ש ותפלה צ״ל דוקא על הסדר ק״ש ואח״כ תפלה ואם לאו הוא מהפך סדר תיקון העולמות כידוע ליח״ן. ועל כן צריך ליזהר בזה:

יב **יב) שם** בהגהה. והתחיל בברכת יוצר אור וכו׳ אבל אם לא התחיל חוזר ואומר ברכו לאותם שבאו לבהכ״נ. ב״י בשם המנהיג. לבוש. מ״א סק״ז. והט״ז סק״ב כתב שהוא תמוה מאד דזה דומה לאומר מודים מודים דמשתקין אותו עכ״ד. ועיין י״א בהגב״י ומאמ״ר אות ה׳ מה שתירצו. אמנם עכשיו לא נהגו בזה לחזור הש״ץ לומר ברכו בשביל אותם שלא שמעו אלא סומכים על ברכו שאומרים אחר קדיש בתרא:

יג **יג) שם** בהגהה. אבל בברכת ערבית שהיא רשות יכול להפסיק וכו׳ בין גאולה לתפלה דבלאו הכי מפסיקין בפסוקים אבל באמצע ברכות לא יפסיק. מ״א סק״ח ולדידן דאין מפסיקין בפסוקין בין גאולה לתפלה לא יפסיק אלא יש לסמוך על ברכו שאומרים אחר קדיש בתרא כמ״ש באות הקודם:

יד **יד) שם** בהגהה. יוכל לעמוד החזן וכו׳ כתב משפטי שמואל שאם הוציאו הראשונים ס״ת וקראו בה אין לשניים להוציא ס״ת פעם אחרת ולקרות בה. מ״א סק״ט. ובארץ מצרים מנהג פשוט להוציא ס״ת שלש פעמים ולקרות בו בתיבה כי אורחיה ואף אם עומדים שם מהראשונים שהתפללו. וכן שמענו שנוהגים בארץ אחרת. וכל כי הני מילי תלויים במנהג. כי אינם מעיקר הדין ועמ״ש כנה״ג בתשו׳ הנדפסות סי׳ י״ב שלא ראה ולא שמע מנהג זה יעו״ש ועיין רואה ואוזן שומעת מנהג זה כאמור. ברכ״י אות ד׳:

טו **טו) [סעיף ב׳] סומא אעפ״י שלא ראה וכו׳.** עיין מש״ל סי׳ ג״ן אות ס״ד ואות ס״ה בס״ד. ויש לחלק בין ק״ש לתפלה כיון דאינו מוציא אחרים לדידן שכולנו בקיאים משא״כ בתפלה שמוציא אחרים בחזרת העמידה אפילו לדידן לפי דברי האר״י ז״ל שהחזרה צ״ל כמו העמידה כמ״ש בשער הכוונות דרוש א׳ דחזרת העמידה יעו״ש:

טז **טז) שם** פורס על שמע וכו׳. דע דאעפ״י שנתבאר לעיל סי׳ נ״ג סעי׳ י״ג דפוחח לא ירד לפני התיבה מ״מ יכול לפרוס על שמע והכי תנן בפ׳ הקורא עומד. פר״ח בסוף הסי׳, שתילי זיתים סוף הסי׳. פת״ע סוף אות ט׳:

יז **טוב) שם** ומברך יוצר המאורות וכו׳. ואע״ג שכתוב בסי׳ רצ״ח סעי׳ י״ג דבמו״ש לא יברך בורא מאורי האש י״ל דהתם לאו בהנאה תליא מילתא דאף כל אותם שרואים ונהנין בעצמן מן האור אינם מברכים עד שיראו שלהבת וישתמשו לאורו עד כדי שיכיר בין איסר לפונדיון וכיון דאין הסומא יכול להשתמש לאורו אינו מברך משא״כ בברכת יוצר המאורות דבהנאה תליא מילתא וכיון דהוא נהנה מאחרים יכול לברך. ב״ח סוף הסי׳ וכ״כ האחרונים:

סימן ע

א **א) [סעיף א׳] נשים ועבדים פטורים מק״ש וכו׳** נ״ל דנשים פטורות ג״כ מברכת ק״ש דיש להם ג״כ זמן קבוע כמ״ש סס״י נ״ח. אך נ״ל דמ״מ מחוייבים לומר אמת ויציב דזכירת יציאת מצרים הוא דאורייתא כמ״ש סי׳ ס״ו וא״כ צריכים לסמוך גאולה לתפלה. (דבתפלה הם חייבים כמ״ש סי׳ ק״ו סעי׳ ב׳) מ״א סק״א. סו״ב או׳ א׳ ר״ז אות א׳. סידור בי״ע בדיני ק״ש של ערבית אות א״ב וכתב דה״ה אמת ואמונה בערבית גם נשים חייבות. מיהו הפרמ״ג בא״א או׳ א׳ כתב דאין הנשים חייבות בזכירת וציאת מצרים כ״א מדרבנן יעו״ש. וכ״כ שאגת אריה סי׳ י״ב דאין הנשים חייבות בזכירת יציאת

מצרים מ״ה יעו״ש והביאו מחב״ר אות א׳. ועיין א״ר אות א׳. ומ״ש הבי״ע שם דהעיקר כמ״א אינו מוכרח דמה ענין זה לזה יעו״ש ודו״ק. ומ״מ אפילו למ״ד פטורים אם הם מקיימים המצוה יש להם שכר אלא שאינו כמו מצווה ועושה כמ״ש רז״ל במסכת קדושין דף ל״א ע״א יעו״ש. ועיין מ״ש בזה בסה״ק חקי חיים בדרוש א׳ של קניית ס״ת יעו״ש. ואם רצו לברך גם שאר הברכות של קריאת שמע וגם פסוקי דזמרה וברכותיה הרשות בידם. ר״ז שם. ועל כן נוהגות הנשים שיודעות ללמוד להתפלל כל סדר התפלה כמו האנשים אין פחות מפ׳ העקידה עד סוף עלינו לשבח:

ב **ב) שם** נשים ועבדים פטורים וכו׳. חצי עבד וחצי בן חורין לפי משנה אחרונה דכופין רבו לשחרר חייב והיכא שהאדון קטן דאי אפשר לכופו או שכבר קיים פ״ו כשהיה נכרי קודם שנעשה עבד דהנהו כיון דאין כופין פטור מק״ש לירושלמי. הגרע״א. ופרמ״ג בא״א אות א׳ כתב דגמרא דידן משמע דליתא לירושלמי דבמשנה סתם עבדים משמע לגמרי הא חציו עבד וחציו בן חורין חייבין כדמסיק בחגיגה יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תקפ״ט סעי׳ ה׳. וטומטום ואנדירוגינוס חייבים מספק כמ״ש לעיל סי׳ י״ז סעי׳ ב׳ ולקמן סי׳ תקפ״ט סעי׳ ד׳.

ג **ג) שם** נשים ועבדים וכו׳. ואלם ששומע ואינו מדבר ישמע מאחרים ויתכוין לצאת ויוצא י״ח. שאגת אריה סי׳ ו׳. ומי שמדבר ואינו שומע יוכל לצאת י״ח ע״י דיבורו. שאגת אריה סי׳ ז׳:

ד **ד) שם** מפני שהיא מ״ע שהזמן גרמא. וכן הנשים פטורות מברכת הלבנה מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. ואע״ג דהם מקיימות כל מ״ע כגון סוכה מ״מ מצוה זו אין מקיימין מפני שהם גרמו פגם הלבנה. מ״א ריש סי׳ תכ״ו בשם של״ה ובזה הסי׳ סק״א. א״ר שם אות ז׳. סו״ב בזה הסי׳ אות א׳. וכן פסק החיד״א במחב״ר סי׳ תכ״ו אות ד׳ יעו״ש. ש״ץ דף רל״א ע״ג סידור בי״ע בדיני ברכת הלבנה או׳ ח״י. ועיין עוד לקמן סי׳ תכ״ו או׳ א׳:

ה **ה) שם** ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהם עול מלכות שמים. היינו פסוק ראשון כמ״ש הב״י בשם אהל מועד. וכ״כ הלבוש דנכון ללמדם שיקבלו עליהם מלכות שמים כמ״ש מרן ז״ל, וכ״כ הפר״ח אות א׳. סו״ב במק״ח אות א׳. עו״ת אות א׳. י״א בהגב״י. מאמ״ר אות א׳. פתה״ד אות א׳. ש״ץ דצ״ד ע״א. ר״ז אות א׳. סידור בי״ע בדיני ק״ש דערבית אות א׳. ודלא כהב״ח והביאו א״ר אות א׳ שכתב דחייבים הם לקבל עליהם מלכות שמים יעו״ש אלא רק נכון והגון הוא ללמדם וכו׳. וכן נכון והגון הוא ללמדם בשכמל״ו עם פסוק א׳ דבכלל פסוק א׳ הוא כמש״ל סי׳ ס״ו סעיף א׳ ובדברינו לשם אות י״ג ובסי׳ ס״א או׳ מ״ה. וכ״כ הלבוש וסו״ב ועט״ז על זה הסעיף וש״ץ שם. קש״ג סי׳ י״א אות ג׳:

ו **ו) [סעיף ב׳] קטנים פטורים** לר״ת כשלא הגיעו לחינוך ולרש״י אפי׳ הגיעו לחינוך וכו׳ חינוך דק״ש הוא מבן שש ובן שבע ואילך דאינו מצוי אצלו אבל כשהגיע לבן י״ב ואילך דמצוי אצלו פשיטה דחייב לחנכו בק״ש במכ״ש דתפילין. ב״ח. והש״ץ שם כתב שהגיעו לחינוך כבן ט׳ או יו״ד יעו״ש. וכ״כ החיד״א בקש״ג אות א׳. ועיין בדברינו לסי׳ ל״ז אות י״ד וסי׳ טו״ב אות יו״ד. ונראה דהכל לפי חורפיה דקטן ועכ״פ החינוך הוא קודם שיהיה בן י״ג ויום א׳ שאז חייב מדאורייתא בכל המצות אם הביא ב׳ שערות כידוע. ועיין סי׳ ל״ז אות י״ג:

ז **ז) שם** וראוי לנהוג כר״ת. ולד״ה חייב לחנכו בתפלה אם הגיע לחינוך כמ״ש בסימן ק״ו. ר״ז אות ב׳:

ח **ח) שם** וראוי לנהוג כר״ת. ולכן צריך שיזהר כל אדם לקחת את ילדיו לפניו יום ליום ולילה ללילה לשמוע מפיהם שיקראו או להקרותם ק״ש ותפלה כדי לצאת י״ח ולא יסמוך על אמונתם אפי׳ כשיודעים ליקח ספר ולקרות בעצמם שחזקתם שאין אומרים כלום וחבל על דמשתכחין גדולים שאין אומרים כלום כ״ש קטנים והקולר תלוי על צואר אביהם. חס״ל אות ב׳. ובכלל צריך שילמדם שיקראו התיבות מילה במילה שלא יאבדו אותיות מהתיבות שהם חשובים יותר מהמרגליות וכוונת השמות שלא יוציאו שם מפיהם בלא כוונה וכמו שהארכנו בזה בסי׳ ה׳ בס״ד קחנו משם:

ט **ט) [סעיף ג׳] הכונס את הבתולה וכו׳.** אבל הכונס את האלמנה חייב דליכא טרדא, ברכות ט״ז ע״א וע״ב והביאו הטור וב״י ולבוש, וכ״כ העו״ת אות ג׳ וה״ה אם טריד טרדא שאינו של מצוה כגון טבעה ספינתו בים כיון דהיא טרדא דרשות, עו״ת שם:

י **י) שם** אבל עכשיו וכו׳ גם הכונס את הבתולה קורא, וכ״כ האחרונים, ואם אינו קורא נראה כיוהרא כלומר אני מכוין בכל שעה. תוספות סוף פ׳ היה קורא והב״ד ב״י ולבוש. וכ״כ עו״ת או׳ ו׳:

יא **יא) שם** גם הכונס את הבתולה קורא ק״ש. וברכותיה. ר״ז אות ג׳. וגם מתפלל. מ״א סק״ג. ר״ז שם. והטעם כתב בתשו׳ רמ״א סי׳ קנ״ב דק״ש ותפלה שוין ואם חייב בק״ש חייב גם בתפלה. מחה״ש סק״ג וכן חייב בתפילין כמש״ל סי׳ ל״ח אות כ״ד יעו״ש. וכ״כ העט״ז בזה הסי׳ אות ג׳ פרמ״ג א״א אות ג׳:

יב יב) [סעיף ד'] היה עוסק בצרכי רבים וכו'. וכתב הר' מנוח ודוקא בדורות הראשונים שהיו עוסקים עם הצבור לשם שמים, ומיהו ליכא ספיקא דהשתא נמי אם עוסקים עם הציבור אפילו להצלת ממונם ואין מי שישתדל בדבריהם אלא הוא שאינו פוסק שהעוסק במצוה פטור מן המצוה עכ"ל, כ"מ על הלכות ק"ש פ"ב דין ה', מ"א סק"ד. סו"ב או' ב', ש"ץ דצ"ד ע"א, חס"ל אות ג' ר"ז או' ד'. ועיין לקמן בדברינו לסי' צ"ג אות י"ג ואות י"ד:

יג יג) שם לא יפסיק וכו' ואם יכול להפסיק לק"ש ויכול לחזור ולגמור צרכי צבור בלא טורח יפסיק. פסוקי תוספות. א"ר אות ד'. ועכ"פ יקרא פסוק ראשון ובשכמל"ו אם אפשר. מ"א סק"ה. ש"ץ שם. ר"ז שם. סידור בי"ע אות ו'. חס"ל שם:

יד יד) שם לא יפסיק וכו' ואם פטור מלקרות וקורא נקרא הדיוט. ל"ח. מ"א שם. חס"ל שם. אבל בד"מ משמע דאם מתכוין כקורא בתורה שפיר דמי. מ"א שם. סו"ב אות ג'. סידור בי"ע אות ז', רק שלא יאמר ברכות ק"ש, מחה"ש:

טו טו) שם ויקרא אם נשאר עת לקרות, ומ"מ יאמר פרשה שיש בה יציאת מצרים אפילו עבר זמן ק"ש, מ"א שם, א"ר שם, סו"ב שם, ש"ץ שם. ר"ז שם, בי"ע שם, ועיין סי' נ"ח סעי' ו' שכתב דאם עברה שעה רביעית ולא קראה קורא אותה בלא ברכותיה כל היום וא"כ מ"ש המ"א שיאמר פ' שיש בה יציאת מצרים הוא רק תמורת אמת ויציב ע"ד מ"ש המ"א ז"ל בסי' ס"ז סק"א יעו"ש וזהו שציין כאן לסי' ס"ז. וכ"כ ר"ז אות ד'. או י"ל שחוזר על מ"ש מקודם דעכ"פ יקרא פסוק א' וכו' וע"ז כתב דמ"מ יאמר פ' שיש בה יצ"מ וכו' מפני שלא אמר פ' ציצית שיש בה יצ"מ וע"ד שכתב מחה"ש שם בסי' ס"ז יעו"ש:

טז טז) [סעיף ה'] היה עוסק באכילה וכו' להרמב"ם גומר וכו' ולהראב"ד מפסיק וכו' עיין באחרונים ז"ל מ"ש בפי' דברי הרמב"ם והראב"ד ז"ל שזה אומר בכה וזה אומר בכה וע"כ אנחנו אין לנו אלא מ"ש מרן ז"ל בב"י בפי' השני דהרמב"ם סובר כדברי הר"ן שהעלה כל שהתחיל קודם זמן חיובו אפי' בדאורייתא אינו מפסיק אי איכא שהות ובודאי שלשון הרמב"ם כך מוכח דבהתחיל מקמי דמטא זמן חיוביה עסקינן וכו' יעו"ש. וכ"מ מסי' רל"ה סעי' ב' שכתב ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה מפסיק וקורא וכו' יעו"ש משמע הא אם התחיל קודם שהגיע זמנה א"צ להפסיק ועפ"ז כתב מרן ז"ל בש"ע סברת הרמב"ם בסתם שסתמו כפירושו בב"י וכמ"ש סי' רל"ה דמיירי שהתחיל קודם שהגיע זמנה וע"כ א"צ להפסיק אם יש שהות והביא ג"כ דברי הראב"ד ז"ל לומר דלכתחלה יש לחוש לדבריו אם אפשר ולהפסיק אעפ"י שיש שהות לקרות. וכ"מ מדברי הלבוש דהרמב"ם מיירי בשהתחיל קודם שהגיע זמנה שכתב וז"ל היה עוסק באכילה וכו' והגיע זמן ק"ש וכו' עכ"ל מדכתב והגיע זמן ק"ש וכו' משמע דהתחלה היתה קודם שהגיע זמנה. וכ"כ א"ר אות ה' וכתב דכן עיקר כסברת הרמב"ם ז"ל יעו"ש

סימן עא

א א) [סעיף א'] מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו וכו' עיין ביו"ד סי' שע"ד סעי' ד' מי הם שחייב להתאבל עליהם יעו"ש:

ב ב) שם אפי' אינו מוטל עליו לקברו וכו' כגון שמתה אחותו נשואה ויש לה בעל שהוא מתעסק בקבורתה או אחיו שיש לו בנים שהם חייבים לקברו אפ"ה פטור. טור וב"י ולבוש ודלא כר"ת. ואפי' אם היה בעיר אחרת והודיעו לו קודם קבורה פטור. כן פסק מרן ז"ל בב"י וביו"ד סי' שמ"א סעי' א' יעו"ש. והכי קיי"ל כדעת מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו ודלא כהב"ח שכתב להתיר אם הוא בעיר אחרת יעו"ש. וכ"פ המאמ"ר אות א' ועי"ש במה שדחה דברי הב"ח והפר"ח יעו"ש וכ"נ דעת היפ"ל אות א'. וכ"פ ר"ז אות א':

ב) שם אפי' אינו מוטל עליו וכו'. וכתב הרא"ש דגם כן אסור בבשר ויין קודם הקבורה אפי' אינו מוטל עליו לקברו. עו"ת אות ב':

ג ג) שם אפילו אינו מוטל עליו וכו'. כתב בס' חמודי דניאל כ"י מי שמת לו מת ר"ל והוא קודם התפלה אם יש לו קוברין אין להגיד לו כדי שיתפלל אך אם מוטל עליו להתעסק צריך להגיד לו. פת"ת ביו"ד סי' שמ"א אות ח':

ד ד) שם פטור מקריאת שמע ותפלה. ומיד כשמתחילין להשליך עפר על המת יקרא ויתפלל. וכן עשה מהרי"ל. ונ"ל דקודם חצות יתפלל שחריח כמ"ש סי' פ"ט. מ"א סק"א. סו"ב או' ב'. ר"ז אות א'. וכ"כ בתשו' דבר משה ח"ג סי' י"ג והביאו ש"ץ דף קפ"ב ע"א. שע"ת אות א'. אבל הזר"א ח"א סי' י"א חלק על דברי המ"א הנז' והעלה הלכה למעשה דכשחוזר האבל מבית עלמין אחר שליש היום לא יאמר אפי' תפלת י"ח רק ראוי שיקרא ק"ש לבד בלא ברכות לקבל עליו עול מלכות שמים וכתב שכן הוא המנהג בעיר מודינא יעו"ש. והביאו מחב"ר אות א' ש"ץ שם. שע"ת שם. סידור בי"ע בדיני ק"ש דערבית אות יו"ד. וכ"כ החס"ל אות א'. וא"צ להשלים בתפלה שאחריה כיון שבשעת חובתו היה פטור. כמ"ש ביו"ד סי' שמ"א סעי' ב' וכ"כ א"ר אות א'. ר"ז שם. שע"ת שם. חס"ל שם. ועיין בדברינו לעיל סי' נ"ח אות כ"ה:

ד) וכתב שם המ״א אבל ברכות השחר דלא יאמר כיון שבשעת חובתו היה פטור כמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ ב׳ לענין הבדלה עכ״ד. והביאו א״ר שם סו״ב שם. וכ״כ ר״ז שם דלא יאמר כל ברכות השחר אפי׳ נקבר קודם שעבר זמן ק״ש ותפלה כיון שבשעה שחל חיוב הברכות דהיינו כשקם ממטתו היה פטור מהן א״צ להשלימן אח״כ ואם מברך ברכה לבטלה הוא עכ״ד. וכן העלה הדבר משה בתשו׳ ח״ג סי׳ י״ג כדעת המ״א הנז׳ אלא לחלק יצא דבג׳ ברכות שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה וברכות התורה דמוטל על האדם לאומרם כל היום גם האבל אחר קבורת מטתו בכל עת שיהיה חייב לאומרם יעו״ש. והביאו ש״ץ שם. ועיין לב״ש ומחה״ש מ״ש על דברי המ״א הנז׳ ומשמע מדבריהם דדברי המ״א הללו אתיא דוקא למאן דאמר דברכות האלו אם לא נתחייב בהם אין מברך אותם אבל למאן דאמר דעל מנהגו של עולם נתקנו ואפילו לא נתחייב בהם מברך אותם כמ״ש בסי׳ מ״ו סעיף ח׳ יכול לברך אותם גם אחר חצות יעו״ש, וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות א׳ וכ״כ הנה״ש אות א׳, וכ״כ המאמ״ר אות ג׳ אלא שכתב שהדבר צריך תלמוד יעו״ש, וכ״כ הרב מים חיים ז״ל דף למ״ד ע״ב וע״ג דיכול לברכם האבל כל היום כולו וכתב שבימיו עשו מעשה כן בהסכמת הגאון מהרי״ט המחבר ער״ה יעו״ש, ועיין בסידור נהורא השלם בדרך החיים בדיני פסד״ז וברה״ש שכתב בשם ס׳ מעשה רב מהגאון מהר״א ווילנא זצ״ל דמי ששכח ולא אמר ברה״ש קודם תפלה דיכול לאומרם אח״כ כל היום וגם בלילה עד השינה חוץ מברכת התורה שכבר נפטר באהבה רבה וברכת אלהי נשמה שנפטר בברכת מחיה המתים יעו״ש, וכ״מ מדברי המאמ״ר סי׳ מ״ו אות יו״ד אלא שמסתפק בזה רק כתב שנראה פשוט דעד סוף שלש שעות ביום יכול לברך בפשיטות שכן דרך בני מלכים לעמוד בג׳ שעות ועדיין שעת קימה הוא וכמה בני אדם שאין קמים עד אותה שעה וא״כ לית דינא ולית דיינא דמצי לברוכי אבל בשאר היום יש לפקפק יעו״ש, וכ״כ בסידור נהורא השלם בדרך החיים בדיני אונן אות ד׳ דאם נמשך האנינות עד לאחר ד׳ שעות ברה״ש דהיינו מה שקודם ק״ש לא יאמרם אף שיש לו פנאי שכיון שאמרו בגמרא לכל אלו הברכות זמן כמ״ש כשלובש מנעליו מברך וכו׳ ואף שקי״ל בסי׳ מ״ו שעל צורך העולם הוא מברך ואף אם ניעור כל הלילה מברכים כל צרכי העולם היינו עד זמן קימה שהוא שליש היום כמו בק״ש עיין סי׳ נ״ח זולת ברכת התורה וברכת שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה אותם הברכות יברך כל היום ואפי׳ אחר חצות אם נקבר יאמרם עכ״ד, ועיין להגאון מהרש״ק ז״ל בס׳ שנות חיים סי׳ ף׳ דף כ״ב ע״ד שכתב דמי שלא בירך ברה״ש עד חצות אין לברך אח״כ יעו״ש וטעמו נ״ל שתקנו אותם לאומרם עד חצות שעדיין עולה כח היום ולא אחר חצות שהתחילו לנטות צללי ערב. והזר״א שם כתב דאפי׳ אחר התפלה כוליה יומא יכול לאומרם וכמ״ש בסס״י נ״ב יעו״ש, נמצא לדברי הפשטנים ג׳ מחלוקות בדבר יש אומרים דזמן בהר״ש עד שליש היום כמו זמן ק״ש וי״א עד חצות כמו זמן תפלת שחרית וי״א בכל היום כולו זמנה הוא, מיהו מ״ש המ״א ודעמיה גבי אונן דלא יאמר אותם אח״כ אפי׳ נקבר קודם שעבר זמן ק״ש ותפלה זה לא קיי״ל כוותיה כיון שפסקנו לעיל בסי׳ מ״ו אות מ״ט כדעת האר״י ז״ל והאחרונים שעל מנהגו של עולם הם נאמרים וא״כ אין הדבר תלוי בו אלא בכל זמן שיכולים לאומרם העולם גם הוא יוכל לאמר אותם אם נקבר מיתו קודם הזמן ההוא. אמנם נשאר לנו דברי האר״י ז״ל בשער הכוונות דף ב׳ ע״ב שכתב ברכת הנותן ליעף כח היא אחת מן י״ח ברכות האלו שתקנו קודם התפלה וכו׳ ובדף א׳ ע״ג כתב די״ח ברכות אלו הם בז״א דעשיה וכ״כ בפרע״ח שער הברכות פ״ג יעו״ש ועוד עיין בנה״ש דף י״א ע״ג הנד״מ ד״ה בכללות ג׳ ברכות ראשונות וכו׳ ובדברינו לסי׳ מ״ו אות ח״י ד״ה וזה יעו״ש דמשמע דאין להם מקום אחר התפלה דכיון דנתקנו כל בחי׳ ג׳ עונמות בי״ע ועלו עד האצילות ונמשכו המוחין ע״י התפלה איך יבא התיקון אח״כ כד קשישנא לדרדקי. ועל כן הנראה לענין דינא דאם הוא נשתהא ולא התפלל עדיין כיון דיכול להתפלל עד חצות היום ג״כ יכול לברך ברה״ש שכיון שעדיין לא נעשה תיקון התפלה ע״י ג״כ יוכל לברך ברה״ש קודם תפלה וה״ה לאונן אם נקבר מיתו קודם חצות שיכול להתפלל אח״כ רק לפי סברת הזר״א ודעמיה שכתבו דלא יוכל להתפלל אלא עד שליש היום ג״כ לא יברך ברה״ש אלא עד שליש היום. ושאר כל אדם אם שכח לברך אותם קודם תפלה ורוצה לברך אותם אח״כ אם הוא קודם שליש היום אין מזניחין אותו אבל לא אח״כ משום דיש פלוגתא בזה כנז״ל דק״ל סב״ל והגם דכתב האר״י ז״ל דעל מנהגו של עולם נתקנו וצריך האדם לברך אותם בכל יום וק״ל דאין אומרים סב״ל כנגד דברי האר״י ז״ל היינו דוקא לעניין אם היה נעור כל הלילה או לא הסיר מצנפתו וכו׳ אבל לא לענין שיברך אותם בכל זמן כי זמנם קודם תפלה כנז״ל, מיהו ברכת התורה יכול לברך אותה בכל זמן מן היום אם לא בירך אותה משום שיש בה ב׳ כוונות כמש״ל בסי׳ מ״ו אות כ״ט ועוד עיין בדברינו לסי׳ מ״ו אות ט׳:

ד) שם פטור מקריאת שמע וכו׳. וה״ה דפטור מכל מצות האמורות בתורה וכן איתא בגמרא בהדיא. עו״ת אות ג׳:

ה ה) שם פטור מק״ש ומתפלה, מקום שנוהגים שכתפים מיוחדים להוציא המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצורכי הקבורה ימסרוהו להם והם יקברוהו משמסרוהו להם מותרים הקרובים בבשר ויין אפי׳ קודם שהוציאוהו מהבית ששוב אינו מוטל עליהם, יו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ ג׳, וכתב שם הברכ״י אות ך׳ דה״ה דיכול לברך ולהתפלל כי היכי דשרי בירושלמי בבשר ויין פ׳ ואלו מגלחין בהוראת ר״י על מי שמת בתפיסה דמשלמסר לכתפין פסקה אנינות וכן מוכח מדברי המ״מ ריש פ׳ מי שמתו והכי משמע מתלמודין התם וכ״כ הרב מהריק״ש בהגהותיו דלשאר דיני אבילות נמי דינו כבשר ויין עכ״ל, וכ״כ

מהר״י עייאש שם בס׳ שבט יהודה יעו״ש, והביאו ש״ץ דקפ״א ע״ד ושע״ת בזה הסי׳ אות א׳. וכ״כ המש״ז אות ה׳ וז״ל ויראה דה״ה שמותר להתפלל ולקרות ק״ש בלא תפלין עכ״ד:

ו ו) **שם** ואפי׳ אם רוצה להחמיר וכו׳ אינו רשאי, מי שהתחיל להתפלל או לברך ברהמ״ז ונעשה אונן אם צריך שיפסיק או יגמור תפלתו או ברכתו עיין ברכ״י אות א׳ שהאריך בזה והביא מחלוקת הפוסקים דיש אומרים צריך להפסיק וי״א דא״צ להפסיק ולבסוף הניח הדבר לצדדין ולא הכריע יעו״ש. וגם הש״ץ דקע״ז ע״ג שקיל וטרי בהאי עניינא והביא דברי הברכ״י הנז׳ ולא הכריע כיעו״ש. מיהו הרב סידור בי״ע בדיני אנינות אות ח׳ הכריע כדעת מהרד״פ ז״ל דיפסיק יעו״ש, ואני אומר דמי שהוא רוצה שלא להפסיק אין מזניחין אותו כיון שיש לו על מה לסמוך רק שיכוין לבו לשמים ולישב דעתו לכוין בתפלתו או ברכתו. אח״כ ראיתי שכן פסק החס״ל אות ו׳:

ז ז) **שם** ואם יש לו מי שישתדל בשבילו וכו׳ אין מוחין בידו, וכן סתם מרן ז״ל ביו״ד סי שמ״א סעי׳ א׳ דמדכתב שם וי״א דאינו רשאי משמע דלסתם מרן רשאי שאין מוחין בידו יעו״ש וכן פי׳ העו״ת והא״ר והברכ״י או׳ ב׳ דברי מרן ז״ל וכתבו הא״ר והברכ״י ז״ל דבזה אין מקום למה שהקשה על מרן ז״ל הל״ח ריש פ׳ מי שמתו יעו״ש וכ״כ עבה״ג סי׳ ס״ב יעו״ש. וא״כ לפי הכלל המסור בידינו דכל מקום שסותם מרן ז״ל ואח״כ כותב י״א דדעתו לפסוק כסתם כמש״ל סי׳ י״ג או׳ ז׳ א״כ הכא נמי דעתו לפסוק כמ״ש כאן דאם רוצה להחמיר אין מוחין בידו אם יש לו מי שישתדל בשבילו, וכ״כ א״ר באות הנז׳ וע״כ כיון שאנו קבלנו עלינו סברת מרן ז״ל ומרן הכי ס״ל אין למחות ביד מי שרוצה להחמיר וכן פסק סידור בי״ע בדיני ק״ש דערבית או׳ ח׳ ובדיני אנינות אות א׳. ועוד עיין מש״ל סי׳ ה״ן אות י״ג:

ח ח) **במקומות** שאין מניחין לקבור תוך ג״י מן המיתה חייב בכל מצות שבתורה בהימים שבין מיתה ליום הקבורה ובפרט כשיש אחרים שמשתדלין בצרכי קבורה. תפארת לישראל. פת״ע אות ב׳:

ט ט) **מי** שמת לו ספק נפל חייב בכל מצות שבתורה אף קודם שנקבר כיון דלית ביה מצות קבורה לא שייך ביה טרוד במצוה. תשו׳ מהרנ״ח סי׳ כ״ז. הביאו פת״ע סו׳ אות ה׳. ועיין ברכ״י ביו״ד סי שמ״א אות א׳:

י י) **רוצה** לאכול פת אעפ״י דאינו צריך לברך המוציא מכל מקום יטול ידיו ולא יברך על הנטילה. ברכ״י ביו״ד סי׳ שמ״א אות ה׳ ובשיו״ב שם אות ב׳. סידור בי״ע בדיני אנינות אות יו״ד. וכן נט״י של שחרית יטול כדי להעביר רו״ר ולא יברך. וכן מים אחרונים יטול. ש״ץ דף קע״ז ע״א בשם מכתם לדוד חי״ד סי׳ ג״ן. בי״ע שם בשם הנז׳:

יא יא) **נקבר** המת אחר שאכל ועדיין לא עבר הזמן שיתעכל המזון חייב לברך בהמ״ז. וכן באשר יצר אם עשה צרכיו בעודו אונן חייב לברך אשר יצר אחר שנקבר המת דדמי להבדלה הכתוב ביו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ ב יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ז׳ אות ז׳ עד כמה זמן אם שהה יכול לברך א״י יעו״ש:

יב יב) [סעיף ב׳] **בד״א בחול אבל בשבת חייב וכו׳.** ומברך וחייב בכל המצות חוץ מתה״מ שאסור בו ומותר לילך לבהכ״נ כמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ א׳ יעו״ש:

יג יג) **שם** אבל אם אינו מחשיך על החתום חייב גם לעת ערב. הב״ח כתב דבשאר מצות אינו פטור אא״כ צריך להחשיך אבל בק״ש אפילו בא״צ להחשיך אלא כיון דיכול להחשיך פטור יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ והדרישה כתב דכל שצריכין להחשיך למת זה אף שהוא עצמו אינו מחשיך פטור אבל כשאין צריכין להחשיך כלל שיש כל צרכי המת בעיר אז חייב בק״ש וכל המצות יעו״ש. ועיין א״ר או׳ ג׳ שהקשה על הב״ח והסכים להדרישה יעו״ש. והמאמ״ר אות ה׳ כתב דגם דברי הדרישה יש לדחותם בקל יעו״ש. אמנם הרב הלבוש כתב כדברי מרן ז״ל וכתב הט״ז סק״ד כיון שיש עליו חיוב בעת ההיא יש לו לקרות ק״ש של ערבית בעוד יום אעפ״י שאין הקהל קורין ק״ש אלא בלילה מ״מ זה שיהיה פטור בלילה לא יבטל ממנו עול מלכות שמים כל שיוכל לקרות קודם לילה יעו״ש. וכ״כ הסו״ב אות ד׳. ר״ז אות ב׳. חס״ל או׳ ב׳ וכתב השבו״י ח״א סי׳ ח׳ דתפלת ערבית לא יתפלל ויבדיל בתפילה מבעוד יום דכיון שרוצה להתפלל ולהבדיל בתפלתו הרי עשאו חול וחל עליו אנינות ואונן פטור ואינו רשאי להתפלל יעו״ש והביאו מאמ״ר אות ו׳, וכתב דהנכון שלא לקרות לא ק״ש ולא להתפלל דשב ואל תעשה עדיף יעו״ש. אמנם המחה״ש סק״ג הביא דברי השבו״י הנז׳ וכתב עליו וז״ל ואני בענ״ד לא הבנתי דהא כל זמן שאינו רשאי להתעסק בצורכי המת לא חל עליו אנינות דאין הטעם משום קדושת שבת וא״כ הא אפי׳ מתפלל תפילת חול ומבדיל אעפ״כ אסור במלאכה עד הלילה וכדלקמן סי׳ רצ״ג א״כ אף שמתפלל של חול מ״מ לא חל עליו אנינות כיון דאכתי אינו יכול להתעסק בצרכי המת עכ״ל, וכ״כ ר״ז שם וז״ל ואצ״ל שיש לו להתפלל תפלת ערבית של מו״ש מבע״י מפלג המנחה ולמעלה שהוא לילה גמור לענין תפלה לרבי יהודה ואף מי שנהג לעולם כחכמים יכול לסמוך על דברי ר״י אפי׳ במו״ש במקום איזה אונס שא״א לו להתפלל בלילה כמ״ש

בסי׳ רצ״ג עכ״ל. וכ״כ סידור בי״ע בדיני אנינות אות כ״ו אחר שהביא דברי הט״ז והשבי״י הנז׳ וז״ל אבל הזר״א ח״ב סי׳ ק״מ העלה דגם תפלת ערבית יתפלל מבעוד יום ושכן נוהגים עכ״ל. וע״כ נראה לענין דינא אם אינו רוצה לקרות קריאת שמע ולהתפלל מבעוד יום הרשות בידו כיון שעדיין לא הגיע זמן חיובו לכתחלה כמ״ש סי׳ רל״ה אבל אם רוצה לקרות ולהתפלל מבעוד יום אין מזניחין אותו כיון שיש לו על מה לסמוך:

יד יד) שם אם אינו מחשיך וכו׳. ואם הוא סמוך לשבת ואין זמן לקוברו חייב במנחה דע״ש שהרי הטעם כדי שיתעסק והא לא אפשר. יד אלייהו סי׳ ט״ז הביאו שע״ת אות ו׳. ש״ץ דקע״ח ע״ב. סידור בי״ע בדיני אנינות אות ט״ו:

טו טו) מי שמת לו מת בר״ח ונקבר אחר חצות בשעה ז׳ יתפלל מוסף של ר״ח כיון דזמנה כל היום. דלא כשבו״י ח״ב סי׳ קפ״ח. ברכ״י יו״ד סי׳ שמ״ח אות ח״י ש״ץ דקפ״ב ט״ג. סידור בי״ע שם אות ט״ז:

טז טז) ש״ץ והוא אונן ביום שבת יכול להתפלל בשבת להוציא אחרים. ומיהו היינו כשאין שם מי שיודע להתפלל אבל ביש אחר לא יתפלל האונן. שכנה״ג ביו״ד סי׳ שמ״א. ש״ץ דף קע״ז ע״ד בי״ע שם אות כ״ב. שע״ת שם:

יז טוב) אונן לא יאמר קדיש על המת קודם קבורה ודלא כהרב שער אפרים דמסתפק בזה. שו״ת בית יהודה ח״א סי׳ ה׳. והמנהג בארץ הצבי שהבן אומר קדיש עם החזן קודם קבורה וכמ״ש לקט הקמח. ויש סמך למנהג דאינו דומה לברכה, ויועיל לאביו, ברכ״י שם אות י״ב, ש״ץ דף קע״ו ע״ב, בי״ע שם אות י״ג:

יח חי) אונן קודם קבורת המת ויש לו ייא״ר ציי״ט לא ואמר קדיש אך אם הוא שבת יאמר קדיש, בל״י סי׳ שע״ו, וכן דעתי הקצרה נוטה והדבר ברור בעיני, ברכ״י שם, ש״ץ שם. בי״ע שם או׳ י״ד:

יט יט) שם וי״ט שני דינו כחול ויו״ט א׳ אם רוצה לקוברו וכו׳. ואם אינו קוברו בו ביום מפני כבודו של מת אי נמי כשצוה להוליכו למקום קבורת אבותיו לא חל עליו אנינות. ש״ץ דף קע״ט ע״ד. וכן ביו״ט שני דינא הכי אם אינו רוצה לקוברו בו ביום. שבט יהודה ביו״ד סי׳ שמ״א על סעי׳ א׳ ד״ה ואם. ש״ץ שם. בי״ע שם אות ך׳. ועיין יפה ללב על זה הסימן אות ג׳.

כ ך) שם ויו״ט שני דינו כחול. היינו ביום אבל בלילה שלפניו שהוא מוצאי יו״ט א׳ דעת הט״ז ביו״ד שם דדינו כשבת ודעת הש״ץ דדינו כחול. ונראה עיקר כט״ז. וכ״פ מ״א בסי׳ תקמ״ח. א״ר אות ד׳. ועיין בית יהודה סי׳ ה׳ שפסק כהש״ך אבל הב״ד ביו״ד סי׳ קס״ו הטלה שבמקום שנוהגים התר להתעסק ע״י ישראל ודאי דצריך לנהוג אנינות בלילה ג״כ ושכן דעת הט״ז ג״כ ומיהו דוקא לענין ד׳ כוסות ובשאר יו״ט לענין קדוש ואכילת בשר אבל לענין ק״ש ותפלה וכיוצא חייב. אבל בליל יו״ט ראשון וכן בליל יו״ט שני להנוהגים לקוברו ע״י גוים אין לנהוג אנינות בלילה כלל יעו״ש. וכתב הרב המגיה בש״ץ דק״פ ע״א דהכי נקטינן לענין מעשה כהרב ב״ד כיון דרבו הסוברים כן יעו״ש. והזר״א ח״ב העלה לחוש לסברת הש״ך ודעמיה וישמעו קידוש מאחרים יעו״ש. אבל הרב בי״ע שם אות כ״ג פסק כהב״ד וכמ״ש הש״ץ יעו״ש. ואני אומר דאם אפשר ישמע מאחרים ואם א״א אז יש לסמוך על מ״ש הרב ב״ד. וכמ״ש הש״ץ ובי״ע וכ״ז אם אין דרך לקבור בליל יו״ט אבל אם מנהגם לקבור בליל יו״ט ודאי דחל עליו אנינות בלילה ואפי׳ אם המתעסקים הם עכו״ם. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תע״ב או׳ ל״א יעו״ש:

כא כא) [סעיף ג׳] המשמר את המת וכו׳ פי׳ שמשמרו מן העכברים. ואין חילוק בין ספינה למקום אחר. ב״י. עו״ת אות׳ ז׳ א״ר או׳ ה׳:

כב כב) שם אפי׳ אינו מתו וכו׳ דאלו מתו אפי׳ אינו משמרו פטור כדלעיל וה״א ריש פ׳ מי שמתו. ב״ח. א״ר אות ו׳:

כג כג) שם פטור. וכתב הר״ן בפ׳ הישן וכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה ולקיים מצות אחרות אעפ״י שאפשר לקיים שתי המצות אך אם אינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניהם בכה״ג ודאי יצא ידי שניהם מהיות טוב אל יקרא רע ע״כ. ומיהו לדעת התוספות והרא״ש שם היכא שאפשר לו צריך לקיים את שתיהם ב״י. פרישה אות ה׳. וכ״כ עו״ת אות ו׳:

כד כד) [סעיף ד׳] היו שנים משמרים וכו׳ וכן יש נוהגים להניח שנים כדי שלא יתבטלו מק״ש ותפלה:

כה כה) [סעיף ו׳] כל הצריכין לצרכי החפירה בבת אחת פטורין. וגם לאלו וכל מי שפטרוהו חכמים ולא קראו ולא התפללו בזמנה אין חייבין בתשלומין. חס״ל אות ג׳. ועיין מש״ל אות ד׳:

כו כו) [סעיף ז׳] אסור לקרות ק״ש תוך ד׳ אמות של מת או בבית הקברות וכו׳ עיין מש״ל סי׳ מ״ה אות א׳ דיש פלוגתא בביה״ק במקום שהוא חוץ מד׳ אמות של קבר וכתבנו שם דיש להחמיר יעו״ש וע״כ הכא נמי לכתחלה אסור לקרות בביה״ק אפי מחוץ לד׳ אמות ש״ק ובדיעבד אש כבר קרא יצא

וא״צ לחזור. וכ״כ הט״ז בזה הסי׳ סק״ה. והביאו י״א בהגב״י. סי״ב אות ה׳. ר״ז אות ו׳:

כז זך) שם תוך ד״א של מת וכו׳ וכל החדר שהמת מונח בו חשוב כד״א. חס״ל אות ה׳ וכ״כ אינן לעיל הי׳ מ״ה אות ג׳. יעו״ש:

כח כח) שם תוך ד״א של מת וכו׳ ואפי׳ תוך ד״א של מת קטן דפטור מן המצות אסור לקרות ק״ש וכן אצל קברו ודלא כמהריט״ץ ז״ל שנסתפק בזה. סידור בי״ע בדיני ק״ש דערבית אות י״ב. וכ״כ החס״ל שם:

כט כט) שם או בביה״ק וכו׳ והן רבים עתה שמברכים תוך ד״א של מת ושל קבר וצריך להודיעם כי לכל העם בשגגה ולא ידעו תועי כי לא יצאו י״ח. חס״ל שם. ועיין מ״ש לקמן או׳ ל״א ויתבאר לך כי בדיעבד יצא ואינו אסור כ״א לכתחילה:

ל ל) שם ואם קרא לא יצא דכיון דעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ואפי׳ אם היה שוגג כדי שיזהר פעם אחרת. כ״מ בהלכות ק״ש פ״ג דין ב׳ מ״א סק״ה. ר״ז חד ו׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

לא לא) שם ואם קרא לא יצא. זהו דעת הרמב״ם שם בפ״ג אבל הראב״ד חולק וס״ל דיצא כמ״ש בכ״מ שם ובב״י. וכתב העו״ת אות יו״ד לענין ברכות של ק״ש נקטינן כדברי המיקל דק״ל סב״ל והביאו הא״ר אות ח׳ וכתב דגם דעת ל״ח נוטה לזה יעו״ש וכן פסק הפר״ח אות ז׳ דלענין ק״ש יש לחוש לדברי הרמב״ם ז״ל אבל אם בירך או התפלל בביה״ק אינו חוזר לברך או להתפלל משום בל תשא דהעיקר כדברי הראב״ד יעו״ש. וכ״כ א״א אות ה׳ יעו״ש וכ״כ הפמ״א ח״ב סי׳ קמ״ט יעו״ש, והביאו הער״ה אות ב׳ וכן יש להורות משום סב״ל:

סימן עב

א א) [סעיף א׳] נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן וכו׳. כתב הר׳ יונה על חלופי חלופיהן ואעפ״י שיש שהות לאחרונים לקרא בעוד שנושאין הכת השניה אפ״ה פטורים מפני שפעמים נמלכים שאותה כת שלישית בשנים יסעו ומשום כך אין להם להתחיל. ב״י. פרישה אות א׳. ער״ת אות א׳. א״ר אות א׳. מחה״ש אות א׳:

ב ב) שם מאחר שלמטה צורך בהם פטורים וכו׳ כתב הלבוש דה״פ אותם שהם לפני המטה וכו׳ כלומר אותם שהם סמוך להמטה בין שהם סמוך לפני המטה בין שהם סמיך לאחריה מאחר שהמטה צריכה להם ודאי שהרי הם סמוכים לה ודרך הנושאים שיתחלפו עם הסמוכים להם לפיכך הם פטורים ושאר המלוין שהם רחוקים מן המטה ולא יגיע עליהם שישאו חייבים עכ״ל. והביאו הל״ח בפ׳ מי שמיתו אות כ״ב וכתב עליו דאין פירושו מוכרח וגם א״צ לפירושו כלל דהענין הוא שהיה בזמנים ההם ואפשר עדיין במקצת מקומות ומדינות שיש חבירות מזומנים לכך ואם כן בין סמוכים בין אינם סמוכים פטורים עכ״ד, והביאו מ״א סק״א, א״ר אות ח׳, וכתב שם הא״ר וז״ל ומכל מקום במקום שאין חבורות נושאי המיטה מזומנים אלא כל מי שרוצה הוא נושא דברי לבוש נכונים לדינא עכ״ל. וכ״כ פרמ״ג בא״א או׳ א׳:

ג ג) [סעיף ב׳] אין מוציאין את המת סמוך לק״ש וכו׳ ואין לחלק בין אדם חשיב לאחר. כן הוא דעת הרי״ף והרא״ש כמ״ש בב״י ויעו״ש הטעם וכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל כאן בש״ע. וכ״כ הט״ז סק״א. ה״ב או׳ ב׳:

ג) שם שאין שהות להוציא וכו׳ כלומר דהאי סמוך דקאמרינן הכא אין פי׳ כמו סמוך למנחה דקאמרינן לקמן שהוא שיעור חצי שעה אלא פי׳ כדי שעה להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן ק״ש. ער״ת אות ב׳:

ד ד) שם סמוך לק״ש וכו׳ כתב ב״י בשם הר׳ יונה וז״ל דלכאורה נראה דה״ה לק״ש של ערבית אין מוציאין את המת סמוך לה אבל אפשר שאין להחמיר בק״ש של ערבית כיון שזמנה כל הלילה עכ״ל. אמנם מסתמיות דבריו כאן בש״ע משמע דאין לחלק ואפילו סמוך לק״ש של ערבית אסור. וכן פירשו העו״ת אות ג׳ ומ״א סק״ב דברי מרן ז״ל. וכ״כ א״ר אות ב׳. אבל המ״א כתב שם וז״ל ומ״מ נ״ל דיש להקל בשל ערבית כמ״ש תר״י דאם לא יקרבנו יעברו על לא תלין. ונ״ל דאם הוא מפלג המנחה ולמעלה יקרא ק״ש ויקברנו אח״כ עיין סי׳ רל״ה עכ״ל. וכ״פ א״ר שם דבק״ש של ערבית יש להקל כדעת המ״א יעו״ש. וכ״כ ר״ז אות ב׳. וכתב שם דאף אם יוכל בלילה לקבור יעבור על מ״ע כי קבור תקברנו ביום ההוא אם לא יקברנו קודם שקיעת החמה עכ״ד. ונראה דהכל לפי הזמן והענין ואם אפשר אין לזוז מדברי מרן ז״ל. ועיין יו״ד סי׳ שנ״ח בהגהה סעי׳ ב׳:

ה ה) שם קודם שיגיע זמן ק״ש. ואם כבר הגיע זמן ק״ש יש להם להתאחר זמן שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל. ב״י בשם הר׳ יונה. וכ״כ מור״ם ז״ל ביו״ד שם. ער״ת אות ג׳:

ו ו) **שם** ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין וכו' ואפילי אם התחילו בתר דמטי זמן ק"ש אין מפסיקין. פר"ח אות ב'. י"א בהגה"ט. ר"ז אות ב'. שת"ז אות ג'. ומ"ש המאמ"ר אות ב' להקשות על דברי הפר"ח הנז' אינו מוכרח דמ"ש מהרמב"ם י"ל דה"ה אם התחילו בתר דמטי זמן ק"ש, וכן מ"ש מהירושלמי י"ל דה"ה דהוה מצי לשנויי הכי והא דלא משני משום דלא בעי למימר שעשו שלא כהוגן שהתחילו אחר שמטה זמן ק"ש. ומ"ש מדברי מרן ז"ב סוף סי' ע' י"ל דהכא שאני משום כבוד הבריות וכמ"ש הוא ז"ל יעו"ש ודו"ק, ועיין א"א אות ב':

ז ז) **שם** אין מפסיקין לקרות אותם שלמטה צורך בהם אבל אותם שאין למטה צירך בהם חייבים כמש"ל, וכ"כ ר"ז אות ב':

ח ח) **[סעיף ג'] נשמטים אחד אחד וקורין וכו'** שא"א שיקראו כולם כאן אצל המת משום לועג לרש, ר"ז אות ג', ועיין לקמן אות יו"ד:

ט ט) **שם** ומתפללין, וכ"כ בש"ע יו"ד סי' שד"מ סעי' י"ב. וכ"כ הלבוש. סו"ב במק"ח אות ב'. ר"ז שם. אבל הל"ח בפ' מי שמתו אות כ"ו כתב דדוקא לק"ש שהיא דאורייתא מפסיקין אבל לתפלה אין מפסיקין יעו"ש וכ"כ הדרישה אות ב'. וכ"כ הפר"ח או' ג'. א"ר אות ד' וכל זה דוקא בדאיכא שהות אבל אי ליכא שהות צריך להפסיק. פר"ח שם:

י י) **שם** אין המת מוטל לפניהם וכו'. פי' רש"י שהמת בבית אחר והם מספידין אותו כאן ויש מפרשין שנתון לצד אחר עכ"ל. והביאו ב"י. הנ"ץ פסק כי"מ וכ"כ העו"ת אות ה'. אבל המרדכי דמ"ק כתב לענין ד"ת דכל החדר שהמת בתוכו הרי הוא כארבע אמות. וכ"פ הב"ח ביו"ד סי' שד"מ וש"כ שם אות י"א. וכ"כ דעת א"ר אות ג'. וכן יש להחמיר:

יא יא) **[סעיף ד'] אם יכולין העם להתחיל וכו'** יתחילו ויגמרו כולה. ב"י בשם מהרי"א. וכ"כ הלבוש, אבל הטור ביו"ד סי' שט"ו כתב יתחילו ויקראו מה שיוכלו יעו"ש. והביאו ב"ח ע"ז הסי' מ"א סק"ג. וכ"פ ר"ז אות ד' והטעם כתב א"א אות ג' כי זו מצוה עוברת וק"ש יש עדיין זמן אח"כ דבהכי מיירי יעו"ש. ועיין באות שאח"ז:

יב יב) **שם** הגהה. אם יש שהות ביום וכו'. ואם לאו יקרא קריאת שמע קודם כיון שעדיין לא התחילו במצות תנחומין, מ"א סק"ד, א"ר שם, שת"ז אות ו', ועיין א"א אות ד':

סימן עג

א א) **[סעיף א'] שנים שהיו ישנים בטלית אחת וכו'** לא יקרא ק"ש וכו' אפילו בהחזרת פנים אלא א"כ היתה טלית מפסקת ואז מותר אפילו בלא החזרת פנים, ב"י, לבוש ב"ח, עו"ת אות א' עט"ז, א"ר אות א', ח"א כלל ד' אות י"א, א"א אות א':

ב ב) **שם** ובשר שניהם נוגעים זב"ז וכו' משמע מדברי הש"ע והפוסקים ז"ל דלא בעינן הפסקת טלית אלא דוקא כשבשר שניהם נוגעים זב"ז דמתוך כך באים לידי הרהור אבל אם זה בצד אחד מן המטה וזה בצד אחר שאין נוגעים זב"ז כלל כמו שהוא דרך רוב העולם בינינו א"צ הפסקת טלית ויותר מבואר לע"ד בל' הרמב"ם ספ"ג מהל' ק"ש יעו"ש ועכ"פ בחזרת פנים סגיא מאמ"ר אות א'. והפרמ"ג בא"א ריש הסי' כתב דכל שהוא פנים כנגד פנים אפילו אין בשרם נוגעין ממתניהם ולמטה אסור בלא טלית דלא פלוג עכ"ד. ועיין לקמן סי' ע"ד בברכ"י אות ד' ובדברינו אות ו'. והיינו דוקא להפסיק ביניהם א"צ אם הם מרוחקים זה מזה ומחזירים פנים אבל להפסיק בין לבו לערוה צריך כמ"ש לקמן סי' ע"ד סעי' א'. וכן מ"ש כאן בש"ע טלית מפסקת ביניהם וכו' זה חוץ ממה שצריך להפסיק בין לבו לערוה הכתוב לקמן סי' ע"ד סעי' א' אח"כ ראיתי שכ"כ א"א שם:

ג ג) **שם** ממתניהם ולמטה, אבל ממתניהם ולמעלה אעפ"י שנוגע בשר זה בבשר זה לא אתי לידי הרהור, ב"י, לבוש, עו"ת אות ב', שת"ז אות ב':

ד ד) **[סעיף ב'] אם היה ישן עם אשתו קורא בחזרת פנים וכו'** וכתב הר"מ מ"ש אשתו כגופו כלומר דכיון דגיס בה לא מהרהר ומ"מ מחזיר פניו דאילו פנים בפנים או פנים באחור א"א דליכא הרהור, כ"מ פ"ג דק"ש דין ח"י. א"ר אות ב'. וכתב המ"א סק"א פי' שיחזרו שניהם אחוריהם זה לזה. וכ"כ המחה"ש סק"א. ר"ז אות ב'. ואע"ג דהברכ"י אות ד' כתב על דברי המ"א הנז' דדבריו אינם מוכרחים כיעו"ש. וכ"כ הנה"ש אות א' דכל שהחזיר הוא פניו ממנה שרי מ"מ יש להחמיר היכא דאפשר כיון דכן הבין המחה"ש דר"ז כדברי המ"א:

ה ה) **שם** קורא בחזרת פנים וכו'. ואז אפילו נוגעים בשרם זה לזה. ב"ח. א"א שם. ועיין באות שאח"ז:

ו ו) **שם** ויש מי שאוסר וכו'. ואני אומר דלפום טעמא דאיסורא משום הרהור ראוי לאדם לאסור לעצמו לקרות ק"ש עם אשתו במטה אפילו שניהם לובשים ובפרט בליל טבילה וכדומה על כגון זה נאמר תן לחכם ויחכם עוד. חס"ל אות א'. ונראה דהכל לפי מה שהוא אדם:

ז) **שם** ונכון לחוש לדבריו. וכ״כ האחרונים. פר״ח אות ב׳. י״א בהגב״י. א״ר אות ג׳. ברכ״י אות ג׳. ח״א כלל ד׳ אות י״א. ר״ז אות ב׳. וכ״ז בלא הפסקת טלית אבל בהפסקת טלית כ״ע שרו. א״ר שם:

ח) **שם** ונכון לחוש לדבריו. כל אלו הדינים המוזכרים בכאן שלא יקרא אם קרא בלא הפסקת טלית יצא. פר״ח שם. י״א שם. וכן הפרמ״ג בא״א או׳ ב׳ הוכיח דהמ״א ס״ל כהפר״ח יעו״ש. וכן המו״ק לקמן סי׳ ע״ד כתב דדיני סי׳ ע״ג הוו דרבנן כדי שלא יבא לידי הרהור ערוה בשעת ק״ש וספקן להקל ודיני סי׳ ע״ד דאורייתא מולא יראה בך וספקן להחמיר יעו״ש. והב״ד פתה״ד אות א׳ יעו״ש. והגם דהישי״ע כתב לדעת הרמב״ם לא יצא יעו״ש. העיקר כמ״ש רק היכא דאפשר יש להחמיר ולחזור ולקרות. ועיין עוד לקמן סי׳ ע״ד אות ז׳.

ט) **[סעיף ג׳] אם היה ישן עם בניו בעודם קטנים מותר וכו׳.** כתב בהגהות אשירי בשם א״ז דהא דשרינן בבניו קטנים אפילו כשנוגעין ערותן זה בזה שרי עכ״ד. וכתב עליו מרן ז״ל בב״י וז״ל ודבר תימה הוא להתיר כולי האי וקצת יש להחמיר ממ״ש הר׳ יונה בפ׳ מי שמיתו גבי כותי עכ״ל. ומור״ם ז״ל בד״מ אות א׳ כתב דהמדקדק שם בפי׳ ר״י ימצא שמשמע להיתר יותר מלאסור עכ״ל אמנם המ״א בסס״י ע״ד הסכים לאסור כדעת מרן ז״ל יעו״ש. וכ״פ המאמ״ר אות ד׳ כדעת מרן ז״ל. ומ״ש הפר״ח אות ג׳ עיין מ״ש עליו הברכ״י סי׳ ע״ד אות ח׳ ומאמ״ר בזה הסי׳ או׳ הנז׳ וא״א אות א׳ יעו״ש:

י) **[סעיף ד׳] עד כמה הם חשובים קטנים התינוק עד שיהיו לו י״ב שנים וכו׳.** פי׳ שלא הגיע עדיין התינוק לי״ב מלאים ותינוקת לי״א מלאים דאם הגיע התינוק לי״ב מלאים ויום אחד א״כ הוא תוך שנת י״ג וכן תנוקת כשהגיעה לי״א מלאים ויום אחד היא עומדת תוך י״ב ואם הביאו ב׳ שערות אסור בלא הפסקה אבל כשהגיע התינוק לי״ג מלאים ויום א׳ א״כ הוא תוך י״ד וכן תינוקת כשהגיע י״ב ויום א׳ הוא תוך י״ג אפילו לא הביאו סימנים כבר יצאו מתורת קטנות וצריך להפסיק בטלית. וכשהתינוק עדיין תוך שנת י״ב ותינוקת תוך שנת י״א אפילו הביאת ב׳ שערות לא חיישינן להו דשומא נינהו ולא הוו סימנים. ב״ח. ועיין מש״ל סי׳ ג״ן או׳ מ״ח וסי׳ ה״ן אות נ״ו:

יא) **שם** ובשנת י״ג לתינוק וי״ב לתינוקת וכו׳, ומה שהקשה המ״א סק״ב מאה״ע סי׳ כ״א דשם כתוב דאם יש לבת י״א שנים ולבן י״ב שנה זה ישן בכסותו וזה ישנה בכסותה ואסורים לשכב ערומים יחד וא״כ מה צ״ל דאסור לקרות ק״ש יעו״ש תירץ הא״ר סק״ה דכשם ששני אנשים שיישנים בטלית א׳ צריכין הפסק כן שני נשים דגם בהם יש הרהור כדאמרינן נשים המסוללות זו בזו. וא״כ הטור והש״ע לא קאמרי אלא דבת י״ב הוי גדולה והיינו עם אמה וכן י״א דהוי גדול היינו עם אביו דמותרין לישן וקאמר דלענין ק״ש בעינן הפסק עכ״ד, והביאו א״א אות ב׳ מחה״ש אות ב׳. פת״ע אות ז׳. ועיין ברכ״י בשיו״ב אות א׳. ונה״ש אות ב׳:

סימן עד

א) **[סעיף א׳] היה ישן ערום בטליתו צריך לחוץ בטלית על לבו וכו׳** פי׳ דידבק הטלית על לבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה אבל בל״ה אסור משום דנהי דלבו מכוסה בטלית שעל כל גופו הרי לבו רואה את הערוה ומכוון כנגדם לכן צריך שיכסה לבו או יהא חוצץ בטלית מתחת לבו כדי שיהא הפסק בין לב לערוה. מאמ״ר אות א׳:

ב) **שם** צריך לחוץ בטלית על לבו וכו׳ ואם מכסה את לבו בבגד בפני עצמו סגי אף שאין מדביק על לבו. ל״ח פ׳ מי שמתו אות קי״ד. א״ר או׳ א׳:

ג) **העומד** בבית ערום והוציא ראשו חץ לחלון שלא יראה ערותו אעפ״י שכיסה לבו בבגד הרי זה לא יקרא כיון שערותו מגולה ונראית בבית אבל הישן ערום בכילה שאינו גבוה י״ט והוציא ראשו חוצה לה וגם כיסה בבגד על לבו אעפ״י שערותו מגולה בכילה ה״ז כמכוסה בטלית שכיון שאין הכילה גבוה י״ט שם כסוי עליה ואינו דומה לבית שהוא חלוק רשות לעצמו וכיון שהערוה נראית בתוכו אסור. מ״א ריש הסי׳ וסק״ח. ר״ז אות ב׳ בן א״ח פ׳ בא אות א׳ פת״ע אות א׳. ואם מוציא גם לבו חוץ לחלון א״כ הרי ראשו ורובו בחוץ והוי כאלו הוא כולו בחוץ. וה״ה אם צואה בבית והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות דשדינן ראשו בתר רובו ואם הכניס ראשו לחדר שיש שם צואה אסור ג״כ לקרות דעכ״פ הצואה נגדו. מ״א שם. וכן הסכים הברכ״י או׳ ב׳ ודלא כי״א בהגה״ט שכתב דיש לגמגם בדין זה יעו״ש, שע״ת אות א׳:

ד) **אם** חבירו ערום אצלו בבית והוא לבוש והיציא ראשו מן החלון נראה דיכול לקרות ולברך לפי דעת מרן ז״ל לקמן סי׳ ע״ה דין ו׳, ברכ״י אות ג׳. ועיין בדבריו לשם בס״ד:

ה) **שם** משום דלבו רואה את הערוה אסור. ואין חילוק בין לימוד וסתם ברכה לק״ש אלא בכל אמרו לבו רואה את הערוה אסור ואע״ג דאשכחן מאן דסבר איזה קילא מיהו אינן בדידן ק״ל דלבו רואה את הערוה אסור ונקטינן דאין חילוק בין ק״ש לשאר דברי קדושה. מחב״ר אות א׳ וכתב דכן משמע

מהפוסקים ומדברי מרן ז״ל לקמן סעי׳ ד׳ יעו״ש. והביאו זכ״ל ח״א אות ק׳. שע״ת שם. וכ״פ בן א״ח שם. ועיין עוד לקמן או׳ ז׳:

ו ו) **שם** הגהה. וה״ה אם לבו רואה ערות חבירו אסור. כ״כ הטור וב״י. וכתב הב״ח כגון ששנים עומדים במים ולב האחד אינו רואה ערות עצמו לפי שהוא מכוסה בבגד אלא שרואה ערות חבירו שאינו מכוסה נמי אסור לקרות ואע״ג דעיניו חוץ למים ומסתכל בחוץ ואינן רואין את הערוה עכ״ד. והביאו א״ר אות ב׳ והמ״א סק״א פי׳ כגון שאין הפסק בין לבו לערות חבירו וכתב הפרמ״ג בא״א אות א׳ דכוונת דבריו בישנים בטלית אחד רחוקים ואין נוגעים ולבו רואה ערות חבירו וערותו מכוסה בבגד וראשו חוץ לחלוק (ר״ל חוץ לטלית) עכ״ד. וסיבה זה דאזלי לשיטתם בסי׳ ע״ה סעי׳ ו׳ במ״א סק״ט אבל להמחבר שם דעוצם די א״צ לציורים והרב מדשתיק שם אודויי אודי ליה. פרמ״ג שם. ועיין בדברינו לשם בס״ד שכתבנו דיש להחמיר כדעת האחרונים יעו״ש:

ז ז) **שם** הגהה. וה״ה אם לבו רואה ערות חבירו אסור. וכן ערות עכו״ם או ערות קטן הראוי לביאה אסור ובכולהו הוי טעמא משום לא יראה בך וכו׳ לבוש. סו״ב במק״ח אות א׳. ומ״ש הלבוש בלבו רואה את הערוה אסור משום לא יראה בך וכו׳ נראה שהוא אסמכתא כמ״ש לקמן. אח״כ ראיתי שכ״כ פרמ״ג בא״א אות ט׳:

ז) **ודע** כי הדין נחלק לחמשה. א׳ עינו רואה ערותו. ב׳ לבו רואה ערותו, ג׳ בגלוי ערוה אעפ״י שאין עיניו ולבו רואה. ד׳ עיניו רואה ערות חבירו. ה׳ לבו רואה ערות חבירו. והנה עיניו רואה ערותו או ערות חבירו או של עכו״ם מן התורה אסור מקרא ולא יראה בך ערות דבר וכנראה מברכות כ״ה ע״ב ושבת ק״ן ע״א ודרשא גמורא היא וכ״נ מסתימת כל הפוסקים. באופן כי לאו מן התורה הוא ברואה ערוה וקורא ק״ש או עוסק בד״ת ודבר קדושה אבל הרהור מותר כדמוכח בשבת ק״ן וברש״י שם אלא שומע כעונה אסור בערוה דהוה כדיבור. ומיהו עשה דהיה מחניך קדוש לא קאי אערוה כ״א אצואה משו״ה בערוה די בהחזרת פניו כבסי׳ ע״ה סעי׳ ו׳. ובצואה יש מחלוקת הרשב״א והרא״ש אי לא יראה קאי נמי אצואה או רק אערוה. ולבו רואה ערותו או ערות חבירו הוא מדרבנן. וערותו מגילה אעפ״י שלבו מכוסה ועיניו אין רואות שמעצים עיניו יש פלוגתא בזה אם הוא דאורייתא או דרבנן והפרש יש דכל שהוא אסור מן התורה בספק חוזר וקורא ואם הוא דרבנן אמרינן ספיקא דרבנן לקולא אלא דאם נאמר הלכה כרבא בתמורה דף ד׳ ע״ב דאי עביד לא מהני הוי ספק תורה בק״ש כבסי׳ ע״ז עם ברכותיה כמ״ש כ״ז במש״ז אות א׳ יע״וש. ועיין מש״ל סי׳ ס״ז אות א׳ וסי׳ ע״ג אות ח׳:

ח ח) [**סעיף ב׳**] **הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות יכסה בבגד למטה ללבו וכו׳** וכן צריך לכסות ראשו משום שאסור להוציא הזכרה מפיו בראש מגילה כמ״ש לקמן סי׳ צ״א סעי׳ ג׳ וכ״כ ח״א כלל ד׳ אות ט״ו:

ט ט) **שם** יכסה בבגד למטה ללבו וכו׳ פי׳ דהמים אעפ״י שהם צלולים עכ״פ מהני לענין שלא יהא אסור מחמת גילוי ערוה אלא שעדיין יש אסור משום שלבו רואה את הערוה כיון שהלב עם הערוה במים על כן צריך דוקא כיסוי בגד על לבם. ט״ז סק״א. אבל ראשו כיון שהוא למעלה מן המים שרי כמ״ש בהגהה. מ״א סק״ב ור״ל אבל לעיניו רואות את הערוה לא חיישינן כיון שראשו למעלה מן המים כמ״ש בהגהה סוף הסעי׳ דאם לבו למעלה מן המים שרי, וכן פי׳ מחה״ש ועיין פרמ״ג א״א או׳ ב׳ ואו׳ ה׳ ובדברינו לקמן או׳ ט״ו:

י י) **שם** ודוקא בבגד אבל בידים לא הוי כיסוי. עיין הטעם לקמן אות ט״ז:

יא יא) **שם** אבל בידים לא הוי כיסוי. היינו דוקא בידיה דידיה אבל אם אחרים מכסים את לבו בידיהם מהני כמ״ש לקמן סי׳ צ״א סעי׳ ד׳ וכ״כ הפר״ח בזה הסי׳ אות ב׳ י״א בהגב״י. ברכ״י אות ה׳ פתה״ד או׳ ב׳ שת״ז אות ד׳.

יב יב) **שם** הגהה. וה״ה אם מכסה ראשו בידיו לא מיקרי כיסוי הראש. נראה דהיינו דוקא לענין שיברך או יוציא מפיו שאר דברי קדושה אבל לענין שלא ישב או ילך בגילוי הראש באקראי קצת די בכיסוי ביד. ט״ז סק״ב. סו״ב אות א׳ ה״ב אות ג׳ ועיין מש״ל סי׳ ב׳ אות ט״ו ואות י״ז שיש מדקדקים שלא להלוך בגילוי הראש אפילו בבית המרחץ וע״כ כשהולך בבית המרחץ או בבית הטבילה יש לכסות ראשו בידיו כדי שלא ילך ד״א בגילוי הראש. ועיין בדברינו לסי׳ כ״א או׳ י״ג:

יג יג) **שם** ואם היו המים עכורים וכו׳ ואם הם צלולין עוכרן ברגליו, מ״א סק״ד בשם תר״ו, וכן הוא בש״ע יו״ד סי׳ ר׳, ודוקא במעיין שיך זה אבל לא בכלי שאין בו עפר וטיט, מ״א שם, ר״ז אות ג׳:

יד יד) **שם** הגהה, ואם אין לבו בתוך המים רק למעלה מן המים אף בצלולים שרי, וכ״פ הב״ח, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳, ומ״ש הפר״ח אות ב׳ לדחות דין זה כתב עליו הברכ״י אות ו׳ דהדבר מבואר דאין ראיותיו מכריעות כ״כ דמה שתמה דכיון דאינון מיין צלילן ?סוי לבא והאריך בזה אפשר לומר כי האף אמנם עינא ולבא תרי סרסורי ודינא הוא דתרווייהו בל חזו דבר שבערוה מ״מ לב קיל טפי יעו״ש וסיים וז״ל ומאחר שדין זה מוכח מדברי

גאוני עולם הראב״ד והרשב״א ורבינו יונה ורבנן בתראי מור״ם ומהריק״ש והב״ח ודעתייהו קבעוהו להלכה הכי נקטינן עכ״ל, וכ״כ העו״ת אות ד׳ דהחמירו יותר בראיית עינים מראיית הלב יעו״ש, והביאו א״ר אות ג׳ יעו״ש, וה״ה הפרמ״ג בא״א אות ה׳ דלבו רואה רק מדרבנן כל שהוא חוץ למים כהפסקה הוה משא״כ עיניו רואות ד״ת יעו״ש, ועיין בדברינו לעיל אות ז׳, וכ״נ דעת הער״ה אות ב׳. סו״ב במקח אות ב׳, ר״ז אות ג׳, ח״א כלל ד׳ אות ט׳, חס״ל אות ג׳, בן א״ח פ׳ בא או׳ ב׳ וכך עיקר:

טו טו) שם בהגהה. אף בצלולים שרי, אבל עכ״פ יזהר שלא יסתכל בערוה בעיניו כשהמים צלולין. לבוש, עו״ת אות א׳ סו״ב שם, ח״א שם חס״ל שם, ועיין לקמן סי׳ ע״ה אות א׳:

טז טז) [סעיף ג׳] אם האדם מחבק גופו בזרועותיו וכו׳. ואעפ״י שאם מכסה לבו בידיו כדי שלא יהא רואה את הערוה לא חשיב כיסוי ביד דכיון דלב ויד חד גיפא אינון אין הגוף יכול לכסות את עצמו אבל לענין הפסק מפסיק אע״ג דחד גופא אינון, ב״י, עו״ת אות ה׳ מ״א סק״ו, סו״ב במק״ח אות ג׳, והטעם כתב בל״ח פ׳ מי שמיתו אות קי״ג דלכך מיקרי הפסקה לפי שהוא עושה מעשה שלא כדרכו שאין דרך האדם לחבק עצמו, כך משא״כ כיסוי בעלמא בידו על לבו הוא דבר רגיל ושכיח תמיד לפיכך אין כיסויו כסוי עכ״ל, והביאו א״ר אות ד׳ ברכ״י אות ז׳ מאמ״ר אות ב׳ מש״ז אות ג׳, ומ״ש הפר״ח אות ג׳ דלא ניחא ליה בהאי פיסקא דכי היכי דכתב הרב דלא מהני שמניח ידיו על ראשו או אם יהא חוצץ בהן כנגד לבו משום דהראש והלב והיד חד גוף אינון ואין הגוף יכול לכסות עצמו ה״נ איכא למימר דהגוף עצמו לא מצי למעבד חציצה לעצמו וכ״מ מההיא ברייתא וכו׳ וכתב והכי נקטינן יעו״ש עיין מ״ש עליו הברכ״י שם וכתב אחרי אשר זו הלכה העלה רבינו יונה בשם רבני צרפת ומרן העלה אותה על שלחנו לכן אני אומר דהעיקר כדברי הראשונים עכ״ל וכ״כ הכס״א אות ג׳ וכן הסכים המו״ק והביאו יפ״ל ז״ל באות ג׳ וכ״פ ר״ז אות ד׳ ח״א כלל ד׳ אות ט׳ בן א״ח פ׳ בא אות ב׳ והכי נקטינן:

יז טוב) [סעיף ד׳] יש מי שאומר שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק וכו׳. כ״כ מרן ז״ל בב״י משם א״ח והטעם. כתב בשם הנ״ז לפי שערותן למטה מאד ואין לבן רואה את הערוה ולא בעינן טוחות בקרקע אלא כשהן ערומות כדי שתתכסה ערותן עכ״ל וכ״כ הלבוש וט״ז סק״ד וא״כ לפ״ז אם הנשים עומדות במים צלולים ולבן ג״כ בתוך המים מותר לקרות ולברך כיון דמים צלולים חשובים כיסוי לענין ערוה כמ״ש בסעי׳ ב׳ וג׳ ואי משום לבן רואה את הערוה אין לחוש כיון שערותן למטה כן הוא לפי סברא זו׳ אבל ביו״ד סי׳ ר׳ פסק מרן ז״ל כדעת הראב״ד ז״ל דאם המים צלולים עוכרתן ברגליה ומברכת משמע דחייש ללבן רואה את הערוה ואעפ״י שערותן למטה. וכ״כ הלבוש שם הטעם משום דלבה רואה את הערוה יעו״ש וא״כ לפ״ז גם אם הנשים לובשות החלוק אם הם עומדות צריך להפסיק בידם על החלוק למטה מהלב בשעת ברכה ותפלה כדי שלא יהא לבן רואה את הערוה ואין חילוק בזה בין איש לאשה. וכ״פ הב״ח בזה הס׳ ובסי׳ ר״ו יעו״ש והביאו עט״ז בזה הסי׳ או׳ ב׳ ונראה שמסכים לדבריו וכ״נ דעת המ״א בסק״ז להחמיר כדעת הב״ח יעו״ש. וכ״נ דעת העו״ת אות ט׳ ומ״ש הדרישה שם ביו״ד להשוות דעת הא״ח עם הראב״ד ולחלק יצא בין מלבוש למים צלולים דבמים צלולים איכא גילוי ערוה יעו״ש הוא היפך הפוסקים שזכרנו לעיל אות י״ד דחשבי למים צלולים כסוי לענין ערוה יעו״ש וכבר דחו דבריו הט״ז והש״כ שם ביו״ד יעש״ב ועיין ט״ז כאן סק״ד וא״ר אות ו׳ ועוד עי״ש בט״ז סק״א מה שהקשה על מרן ז״ל מכאן על יו״ד פי׳ ר׳ שכתב דצריך עכירת מים יעו״ש אמנם בדברי הש״ך שם נתתרצה קושיא זו שכתב דהראב״ד שכתב שתעכור המים חולק אהא״ח והיינו דכתב המחבר בא״ח דברי הא״ח בשם יש מי שאומר יעו״ש. וא״כ לפ״ז ולפי מה דקיי״ל היכא שסותם מרן ז״ל וכותב יש מי שאומר דדעתו לפסוק כסתם כמש״ל ס׳ י״ג אות ז׳ צריך להחמיר כמ״ש ביו״ד ובפרט דדין זה לא נפיק מפלוגתא כנ״ז וע״כ יש להחמיר ולהשוות אשה לאיש בענין זה דאם המים צלילים צ״ל לבה למעלה מן המים או לחבק גופה בזרועותיה ואם לובשת חלוק והיא עומדת צריך להפסיק בידה על החלוק למטה מן הלב.

יח חי) שם הגהה. ואם הן ערומות צריך שתהא ערוה שלהן טוחות בקרקע וכו׳ פי׳ דבוקות ומכוסות בקרקע שלא תהא נראת עגבות שלהן כי עגבות הוי ערוה דלא קיי״ל כרב הונא. ב״י סי׳ ר״ו. ומ״ש המ״א שם סק״ה להשיג על דין זה עיין מ״ש עליו הא״ר בזה הס׳ אות ה׳ וסיים להלכה קיי״ל דעגבות יש בהם משום ערוה כש״ס דילן דמוקי לה בפנים טוחות יעו״ש, ועיין עוד לקמן סי׳ ע״ה אות ל׳ ובסי׳ ר״ו על סעי׳ ג׳ בס״ד:

יט יט) [סעיף ה׳] שאר אבריו רואים את הערוה מותר אבל אם איזה מאבריו נוגע וכו׳ אסור לקרות וכו׳ והוי יודע למ״ש הפר״ח בסי׳ ע״ג דאם קרא יצא דרק מטעם הרהור ולא מכוין שפיר ה״ה כאן באבריו נוגע בערוה יראה דיצא. פרמ״ג א״א או׳ ט׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ג אות ח׳:

כ ך) שם צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן וכו׳ בשאינו לבוש מכנסיים, ב״י בשם א״ח. לכן עכשיו שכל העולם לובשים מכנסיים אין ניהרין בזה שסומכין על טעם זה. בי״ד סי׳ מ״ג. י״א במ״ב בהגב״י אות ב׳:

כא **כא) שם** בענין שלא יגע הגיד בהם ומשמע לי דלא מיקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי נגע בידיו אתי לידי הרהור ומפני הידים גזרו בשאר אברים אע״ג דלא אתי בנגעיתן לידי הרהור אבל בנגיעה דכיס לית לן בה דאפי׳ אי הוה נגע בה בידיו לא אתי לידי הרהור. ב״י לבוש. פרישה אות ה׳ עו״ת אות י״א. א״א שם. ר״ז אות ו׳ ח״א כלל ד׳ או׳ יו״ד. שת״ז אות ט״ז. ודלא כמ״ש י״א בהגב״י בשם מהר״ם טיוולי ז״ל דאין לחלק בדין זה בין גיד לכיס ותרווייהו אסירי יעו״ש, וכ״כ הרה״ג בן א״ח ז״ל פ׳ בא אות ג׳ דבכיס של הביצים אין לחוש אם נוגע בירכותיו ואעפ״י דגם כנגד הכיס אסור לקרות בלא כיסוי משום דלא יראה בך וכו׳ עכ״ד, ועיין לקמן סי׳ ע״ה אות י״ג:

כב **כב) [סעיף ו׳] היתה טליתו חגורה על מתניו וכו׳** מותר לקרות וכו׳ לפי שאינו מדבר לפני המלך משא״כ בתפלה שצריך לעמוד באימה וביראה ולראות עצמו עומד לפני המלך ומדבר עמו, ב״י, ט״ז סק״ה, ר״ז אוח ז׳, וכיון שכן צריך האדם ליזהר להוציא התיבות והאותיות כתקנן ובכוונה גדולה ובפרט כשמוציא איזה שם משמות הקדושים מפיו יאחזו רעד אשר הוא ילוד אשה היום כאן וכו׳ רמה ותולעה ובשר סרוחה איך ידבר לפני מלך רם ונשא בלי כוונה וטהרת מחשבה אשר מלאכים גדולים רמים וקדושים כשהם מקדישים רועדים ומתרגשים ומתרעשים מאימתו ית׳ וק״ו בן בנו של ק״ו צריך האדם ליקח לנפשו בשעה שהוא מתפלל ומתחנן לפני המקום בוחן לבות וכליות וצורף מחשבות שצריך לאומרם באימה ורעדה גדולה והחי יתן אל לבו כי לא דבר רק הוא אלא דברים העומדים ברומו של עולם:

כג **כג) שם** מותר לקרות וכו׳. אנו שיש לנו מכנסיים אין לחוש אם אינו חגור אזור. שה״ג אשר סביב המרדכי בשם תוספות רבי יהודה בשם רש״י ז״ל. כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הא״ח דף י״ד ע״ב דלענין ק״ש ושאר ברכות אין לחוש לחגורה רק שיהיו לו מכנסיים יעו״ש והביאו יפ״ל אות ד׳ ועי״ש. וכן הוא לקמן סי׳ צ״א סעי׳ ב׳. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות י״ז. אמנם השמ״ח על יו״ד סי׳ א אות ל״ח כתב דיש ליזהר אפילו אם הולך במכנסיים תחת כתנתו והטעם כתב בתב״ש אות ע׳ דאע״ג דמפסיק האבנט של המכנסיים הקשור על בשרו אין בזה די שלבו רואה ערותו דרך עליו דרך חתוך המכנסיים יעו״ש. וע״כ יזהר כל אדם ליתן דעתו תמיד לקרב חתוך המכנסיים זה אצל זה כדי שלא תראה ערותו משם כי לפעמים יבא האדם לומר דברי קדושה בפיו בלא חגורה וסומך על המכנסיים ובפרט בימי הקיץ במקומות שיש להם חמימות הרבה ויושבים ולומדים בלא חגורה או במקומות שדרכם לילך תמיד בלא חגורה כמו ערי הודו וכיוצא שצריך ליזהר הרבה בזה. ועיין מש״ל סי׳ מ״ו אות כ״א. ולקמן על סי׳ צ״א סעי׳ ב׳. בס״ד:

כד **כד) שם** אבל להתפלל אסור עד שיכסה את לבו. לאו דוקא לבו אלא כל גופו צריך לכסות ולא נקט לבו אלא איידי דרישא דלק״ש א״צ לכסות את לבו קאמר בסיפא דלתפלה צריך לכסות את לבו ואה״נ דה״ה כל גופו צריך לכסות. ב״ח סי׳ צ״א. א״ר בזה הסי׳ אות ז׳. מש״ז אות ה׳. יפ״ל אות ה׳. וכתב שם המש״ז דכל מה שהמנהג שלא לעמוד בפני השר כך ה״ה בתפלה. ועיין מ״א סי׳ צ״א סק״ה. מיהו בדיעבד בכיסה ערותו לחוד והתפלל יצא. כמ״ש סי׳ צ״א סעי׳ א׳ א״ר שם:

סימן עה

א א) [סעיף א'] **טפח מגולה באשה וכו'.** אם לבושה דק ומתחזי בשרה מתוכה אסור כמ"ש בסעי' ה' ערוה בעששית וכו' וה"ה הכא. מ"א ריש הסי' בשם בה"ג ומחה"ש. א"ר אות א'. ה"ב אות א' סו"ב אות א' מחב"ר אות א' ר"ז אות ג' סידור בי"ע אות י"ד. ח"א כלל ד' אות ג' ועיין פרמ"ג א"א ריש הסי' ומש"ז סי' ע"ד סוף אות א' שכתב דבגד דק דומה למים צלולים דחשיב כיסוי לערוה רק בראיה אסור משום הרהור יעו"ש וא"כ נפקא מינה דאם עוצם עיניו מותר לקרות אפי' לדעת החולקים על מרן ז"ל בעוצם עיניו כמו שיתבאר סעי' ו' ועיין בדברינו לעיל סי' ע"ד אות ט' וט"ו. אח"כ ראיתי שכ"כ ח"א כלל ד' אות ט' יעו"ש:

ב ב) **שם** במקום שדרכה לכסותו וכו'. אבל במקום שאין דרכה לכסותו כגון פניה או ידיה ורגליה לית לן בה. ב"י. ב"ח. א"ר אות ב'. מאמ"ר אות א'. ועיין להרב בן א"ח ז"ל פ' בא אות י"א שכתב דאף לדעת הזוהר באדרא רבא שאמר רגל באשה ערוה יד באשה ערוה התלק מן היד ומן הרגל שדרכו להיות מגולה כגון הכף והאצבעות מותר לקרות כנגדם דאין נקרא על זה שם ערוה יעו"ש. מיהו במקום שהולכים ברגלים מכוסות אסור לקרות כנגדם כשהם מגולות וכ"מ בהדיא בב"ח שכתב בעיירות שהולכים יחף שלעולם רגליה הן מגולין אין אסור לקרות כנגדן עכ"ד והביאו א"ר שם וח"א כלל ד' אות ב' משמע הא במקום שהולכים ברגלים מכוסות אסור:

ב) **וכתב** ל"ח בפ' מי שמיתו אות קי"ו דזרועיתיה אינן בכלל ידיה ומסתברא דכל מקום ומקום לפי מנהגו ואם רגילה שלא לכסותה לא מקרי ערוה יעו"ש. אבל הרוקח סי' שכ"ד כתב טפח בבשרה או בזרועיתיה מגולות אסור. והב"ד א"ר אות ג'. משמע דזרועותיה כבשרה ואין לחלק אם דרכה לגלות אם לאו וכ"כ הח"א שם זרועותיה ושוקה אפי' רגילין בכך כדרך הפרוצות אסור. וכ"כ בן א"ח פ' בא אות ח' דנשי הערביים שדרכם לגלות זרועותיהם אעפ"י שדרכם תמיד בכך לא יקרא כנגדם. ועיין באות שאח"ז:

ג ג) **שם** במקום שדרכה לכסותו וכו'. מה שרגילות הנשים לגלות זרועותיהם ורגילין להיות בית הצואר פתוח עד סמוך לדדיה זהו מנהג רע וקורא אני בהם חקים לא טובים וטפח באשה ערוה. תפארת שמואל על הרא"ש פ' מי שמיתו סי' ל"ז. פת"ע אות ג':

ד ד) **שם** אפי' היא אשתו וכו' ולכי צריך ליזהר בשעה שמניקה ומגלה דדיה דאסור בד"ת וכ"ש מאשה אחרת. ח"א כלל ד' או' ז'. עמודי השלחן על קיצור הש"ע סי' ה' אות י"ב. וכ"מ בס"ח סימן ק"י שכתב דכל האמור בשיר השירים כגון בטנך ערימת חטים שוקיו עמודי שש שני שדיך וכו' ערוה לאשה לגלות עכ"ד. והא דאין אנחנו חושבים אותו בזמן היניקה כמקומות המגולים אע"ג שמוציאה אותו להניק הילד חדא מפני שדרכו להיות מכוסה בזמן שאינה מניקה ועוד דאפי' בזמן היניקה אין דרכו להיות מגולה תמיד כדי שנחשוב אותו בזמן ההוא כמקומות המגולין אלא מוציאה אותו דוקא בעת הצורך כדי להניק ואח"כ חוזרת לכסותו וע"כ אינו נחשב כמקומות המגולין אפילו בזמן היניקה. ועיין מש"ל אות ב' בשם הב"ח. ולהרב בן א"ח פ' בא אות יו"ד:

ה ה) **שם** אסור לקרות ק"ש כנגדה. ופשוט דאין חילוק בין פנויה בין אשת איש. עו"ת סוף אות א' וכ"כ באר שבע דף קי"ט לעניין קול. א"ר אות א' סו"ב במק"ח אות א' ועיין לקמן אות כ"א:

ו ו) **שם** אסור לקרות ק"ש כנגדה. בטור כתב וכן אם שוקה מגולה אסור לקרות כנגדה וכתב הב"ח לאיזה צורך נקט שוק יותר משאר מקומות מכוסין שבה לומר דאפילו פחות מטפח חשוב נמי ערוה וכדנפקא לן מקרא גלי שוק עברי נהרות וכתיב תגל ערותך דמשמע כל שוק הוי ערוה אפילו פחות מטפח יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"א. עט"ז אות א' אבל מרן ז"ל בב"י כתב על דברי הטור הנז' הא דכתב אם שוקה מגולה אסור כלומר שאעפ"י שאינו מקום צנוע באיש הוי ערוה באשה, והוא הטעם שכתב הרשב"א בשם הראב"ד כיעו"ש בב"י. וא"כ לפי דברי מרן ז"ל הא דנקט הטור וכן אם שוקה מגולה אסור לאו משום דבעי למימר אפי' פחות מטפח אסור אלא מפני שהייתי אומר דאין בו משום ערוה כלל משום שאינו מקום צנוע באיש אתא למימר דיש בו משום ערוה ולעולם דינו כשאר מקומות המכוסים דאין אסור לקרות כנגדו אלא א"כ מגולה טפח וכ"מ מסתמיות דבריו כאן בש"ע דלא כתב לחלק השוק משאר מקומות המכוסים דמשמע דשוים הם ואינו אסור אלא בטפח מגולה. וכ"מ מדברי הא"ר אות ב' שאחר שהביא דברי הרשב"א וב"י כתב וז"ל אבל הט"ז כתב דשוקה אפילו באשתו אסור אפי' פחות מטפח שהוא מקום האסור יותר משאר איברים עכ"ל. וכ"מ מר"ז אות א' וח"א כלל ד' אות ז' יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' א' יעו"ש, ומ"מ לכתחלה יש לחוש לדברי הב"ח והט"ז והעט"ז כיון שהביאו סברה זו האחרונים וחשו לה א"ר שם. ח"א שם. ר"ז שם. שת"ז אות א':

ז ז) **שם** אסור לקרות ק״ש כנגדה. כתב ה״ר יונה כשמגולה טפח אינו אסור אלא כשמסתכל בה אבל בראיה בעלמא מותר עכ״ל. והביאו ב״י. וכתב עליו הב״ח דלא נהירא אלא בכל ענין אסור וכך הוא משמעות הפוסקים עכ״ל. והביאו שכנה״ג הגב״י אות ב׳ וכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל שכתב דאסור לקרות ק״ש כנגדה משמע דאין חילוק אם מסתכל או לאו, וכ״כ ח״א שם אות ב׳ וכן עיקר. ועיין לקמן אות כ״ז:

ח ח) **שם** אסור לקרות ק״ש כנגדה. ואסור לקרות כמלא עיניו. ח״א שם:

ט ט) **שם** אסור לקרות ק״ש כנגדה. אע״ג דלענין ד״ת לא נקרא ערוה אא״כ מגולה טפח היינו כשאינו מסתכל בה אבל להסתכל באשה אפי׳ באצבע שדרך להיות מגולה כיון שמסתכל בה להנות עובר בלאו דלא תתורו אחרי עיניכם וגדול עונשו מאד עד שאמרו אפילו יש בידו תורה ומע״ט לא ינקה מדינה של גהינם. ח״א שם אות ד׳ ועיין ש״ע אה״ע סי׳ כ״א סעי׳ א׳:

י י) **שם** הגהה, וי״א דוקא באשתו אבל באשה אחרת אפי׳ פחות מטפח וכו׳ מדכתב וי״א משמע אבל לדעת מרן ז״ל אין חילוק בין אשתו לאשה אחרת ואינו אסור אלא בטפח. וכ״כ הב״ח דלא ק״ל הכי אלא ככל הפוסקים דדוקא בטפח אסור והיינו טעמא דוקא במקום תורפה לא הוי פחות מטפח יעו״ש ועי״ש עוד שכתב דגם מור״ם ז״ל שכתב זה בהגהה סובר דלא ק״ל הכי יעו״ש והביאו א״ר אות א׳ ועי״ש מ״ש על דברי שכנה״ג ועו״ת יעו״ש וכן נראה דעת הלבוש דלא ק״ל הכי מדהשמיט זה הי״א וכ״נ דעת הל״ח פ׳ מי שמיתו או׳ קט״ו. ועיין מש״ז אות א׳ וכן דעת המאמ״ר אות ב׳ יעו״ש, וכ״כ ר״ז או׳ א׳ על י״א זה דאין דבריהם עיקר ועיין מחה״ש אות א׳ מיהו הפר״ח או׳ א׳ החזיק בדברי הי״א זה יעו״ש, ועיין נ״א כלל ד׳ אות א׳ וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר, וכ״כ הרב בן א״ח פ׳ בא אות ח׳, וכן מה שנסתפק החס״ל או׳ ח׳ בטפח מגולה באשה אם ה״ה בקטנה כתב בן א״ח שם דיש להחמיר היכא דאפשר:

יא יא) **שם** בהגהה. ונראה מדברי הרא״ש דטפח באשה ערוה אפילו לאשה אחרת וכו׳. אבל הרשב״א כתב גבי שוק באשה ערוה דוקא לאחרים ולאנשים משום הרהור אבל לעצמה לא דהא קתני האשה יושבת וקוצה לה חלתה עכ״ל והביאו ב״י, מדקאמר דוקא ולאנשים משום הרהור משמע אבל לאשה אחרת כל שהוא משום הרהור כגון טפח מגולה או שער וזמר ליכא איסורא לקרות כנגדה. וכ״נ דעת מרן ז״ל מדלא כתב זה בש״ע. וכ״נ דעת הלבוש מדלא כתב זה כדרכו לכתוב דברי רבו מור״ם ז״ל. וכן הסכים הפר״ח אות א׳. וכ״כ העו״ת אות ג׳. ומ״ש המ״מ פ׳ מי שמתו סי׳ ל״ז אות ס׳ על דברי הרשב״א הנז׳ שנראה מדבריו שהאשה אינה נאסרת בראיית ערוה אחרת וכו׳ הוא תמוה שהרי הרשב״א ז״ל לא דבר על הערוה ממש אלא על מקום הגלוי שיש בו הרהור שהוא משום ערוה ע״ז אמר שאינו אסור באחרת אבל כנגד הערוה ממש י״ל דמודה דאסור אפילו באחרת. אח״כ ראיתי בא״ר אות ג׳ שג״כ תמה על דברי המ״מ הנ״ז וכתב וז״ל דוודאי לראות הערוה ממש גם אשה באשה אסור דלא עדיף מערות עצמה וכדמשמע מלבוש אלא דבשאר מקומות המכוסים קאמר דמותר אשה באשה משום דבזה גם איש באיש מותר גם כבר פירשתי שגם הרא״ש לא עלה על דעתו לאסור אשה באשה והוא ברור הלכה למעשה עכ״ל. וכ״כ המאמ״ר אות ג׳ דמוכח בהדיא מדברי מרן ז״ל בב״י דס״ל דבין להרא״ש בין להרשב״א ז״ל אין איסור אלא לאנשים משום דאיכא הרהור אבל לא לאשה אחרת דמותר לאשה לקרות ק״ש ולהתפלל כנגד טפח מגולה שבאשה אחרת דליכא הרהור יעו״ש. ודלא כמ״ש היפ״ל או׳ ב׳. וכ״פ ר״ז אות ב׳. קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ט״ז. בן א״ח אות ט׳. ומ״ש שם הבן א״ח יש מי שאוסר גם לאשה לקרות וכו׳ כנגד אשה אחרת ערומה נראה דר״ל מפני שאין פניה שלמטה מכוסין אבל אם אין פניה שלמטה נראין מותר לקרות ולהתפלל כנגד אשה אחרת וכמ״ש ר״ז שם:

יב יב) **שם** בהגהה. כדלעיל סי׳ ע״ד. סעי׳ ד׳ בהגהה. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

יג יג) **[סעיף ב׳] שער של אשה וכו׳.** שער של ערוה של איש יוצא דרך הבגד מותר, ברכות דכ״ד ע״א, מ״א סק״ב, א״ר אות ד׳ ברכ״י אות א׳, ר״ז אות ה׳, אבל הכיס הוה בכלל ערוה, פרמ״ג א״א אות ב׳, בן א״ח פ׳ בא אות ג׳, ועיין לעיל סי׳ ע״ד אות כ״א:

יד יד) **שם** שדרכה לכסותו אסור לקרות כנגדו, ואע״ג דבב״י כתב דטוב ליזהר לכתחלה ממראית שער ומשמיעת קול זמר אישה בשעת ק״ש והכא בש״ע כתב לאסור בשער ויש ליזהר משמיעת קול נראה דחזר בו בש״ע ואסר בשער מפני שהרא״ש והטור אסרי בהדיא בשער לא כן הרי״פ והרמב״ם רק השמיטוהו אבל בשמיעת קול דגם הרא״ש כתב אינו אלא דאסור לשמוע ולא לענין ק״ש והטור לא כתב לאסור ע״כ כתב בש״ע יש ליזהר כמ״ש בב״י ולא חזר בו מזה, ועיין ב״י וב״ח ודו״ק, ועיין מ״ש הברכ״י אות ב׳:

טו טו) **שם** הגהה, אפילו אשתו, כתב שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ מדברי רבינו הטור וב״י ז״ל בס׳ הקצר מוכח דבשער דוקא באשה אחרת אסור לקרות כנגדה אבל באשתו שרי אבל בס׳ המפה כתב דאפילו באשתו אסור עכ״ל, ולא ידעתי מאין יצא לו תוכחה זו ואי משום שלא זכרו אשתו הלא כבר אמרו

בטפח מגולה אפילו היא אשתו ומינה אל השאר ואי משום שהזכירה מור״ם ז״ל הוא כי כן דרכו לפעמים מבאר וגם לא ראיתי לאחד מן האחרונים שחולק בזה בין אשתו לאחרת אלא יחד כולם עונים ואומרים ואפילו היא אשתו הלא המה, לבוש, פרישה אות ה׳, סו״ב במק״ח אות א׳. ר״ז אות ד׳, סי׳ בי״ע בדיני ק״ש דערבית אות ט״ז. חס״ל אות ו׳, קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ט״ז, בין א״ח פ׳ בא אות י״ב, וכ״כ הרב ח״א בכלל ד׳ אות ז׳ כל מה שנקרא ערוה אין חילוק בין נשים אחרות לאשתו עכ״ד. וכן עיקר:

טז טז) שם אבל בתולות שדרכן לילך פרועות הראש מותר ומדת צניעות הוא שלא תלכנה הבתולות לשוק וסתורות קליעת שערן. מ״א סק״ג. ועיין ח״א כלל ד׳ אות ה׳ שכתב וז״ל וצ״ע עכו״ם כיון שאין מוזהרין לכסות שערן אם דומין לבתולות עכ״ל. ונראה כיון שהאסור הוא. משום הרהור אם הוא מגולה אסור לקרות כנגדו אם דרכם לכסות:

יז טוב) שם הגהה. וה״ה השערות של נשים שרגילין לצאת וכו׳ וכן הנשים של ערי אירופה שדרכן לילך תמיד פרועי ראש מותר לקרות כנגדן כיון דכל הנשים דרכן בכך. בן א״ח שם. אבל להסתכל באשה אחרת אפי׳ חוץ לצמתה אסור. א״ר אות ה׳:

יח חי) שם שרגילין לצאת וכו׳ אותם הנשים הבאות מארצות שאין דרכן לגלותן למקום שדרכן לגלותן מותרין לגלותן אם אין דעתם לחזור. מהר״ם אלשקר סי׳ ל״ה. מ״א סק״ד, סו״ב אות ב׳. אמנם בזוהר פ׳ נשא דף קכ״ה ע״ב החמיר מאד בשער האשה שלא יראה ממנו שום דבר לחוצה וז״ל שם, א״ר חזקיה תונבא (פי׳ קללה ועונש) ליתי על ההוא בר נש דשבק לאנתתיה דתתחזי משערא דרישא לבר. ודא הוא חד מאינון צניעותא דביתא ואתתא דאפיקת משערא דרישא לבר לאתתקנא ביה גרים מסכנותא לביתא וגרים לבנהא דלא יתחשבון בדרא וגרים מלה אחרא דשריא בביתא מאן גרים דא ההוא שערא דאתחזי מרישא לבר. ומה בביתא האי כ״ש בשוקא וכ״ש חציפותא אחרא ובג״כ אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך. א״ר יהודה שערא דרישא דאתתא דאתגלייא גרים שערא אחרא לאתגליא ולאפגמא לה. ג״כ בעייא אתתא דאפילו טסירי (פי׳ קירות) דביתא לא יחמון שערא חד מרישא כ״ש לבר. ת״ח כמה בדכורא שערא הוא חומרא דכלא הכי נמי לנוקבא פוק חמי כמה פגימו גרים ההוא שערא דאתתא גרים לעילא גרים לתתא גרים לבעלה דאתלטייא גרים מסכנותא גרים מלה אחרא בביתא גרים דיסתלק חשיבותא מבנהא רחמנא לישזבן מחציפו דילהון, וע״ד בעייא אתתא לאתכסייא בזיווי דביתא ואי עבדת כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים מה כשתילי זיתים מה זית דא בין בסתווא בין בקייטא לא אתאבידו טרפוי ותדיר אשתכח ביה חשיבות יתיר על שאר אילנין כך בנהא יסתלקון בחשיבו על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכלא בברכאן דלעילא בברכאן דלתתא בעותרא בבנין ובבני בנין הה״ד הנה כי כן יבורך גבר וכו׳ עכ״ל והביאו הסו״ב שם:

יט יט) שם בהגהה. וכ״ש שער נכרית וכו׳, וכ״כ בש״ג דמותר לכתחלה כדאיתא במשנה פ״ו דשבת יוצאה אשה בחוטי שער וכו׳ דלא כבאר שבע סי׳ ח״י שחולק עליו והאריך בדברי דיחוי מ״א סק״ה. י״א בהגה״ט. וכ״ה הסכמת האחרונים להתיר כדברי הרמ״א ז״ל:

כ ך) שם וכ״ש שער נכרית וכו׳ פי׳ פאה נכרית שאינו שער ראשה, לבוש ר״ז אות ד׳ סידור בי״ע בדיני ק״ש דערבית אות ט״ז, וה״ה אם חתכה שער של עצמה וחברה אח״כ בראשה. ד״מ סי׳ ש״ג או׳ ו׳. והביאו העט״ז אות ג׳. שת״ז אות ה׳:

כא כא) [סעיף ג׳] יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו׳ אפילו פנויה. באר שבע. מ״א סק״ו ר״ז אות ו׳. בי״ע שם אות י״ז. חס״ל אות ו׳ בן א״ח שם אות י״ג. ועיין לעיל אות ה׳:

כב כב) שם יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו׳. עיין באה״ע סי׳ כ״א סעי׳ א דקיל זמר אשת איש לעולם אסור לשמוע אבל קול דיבורה שרי. מ״א שם. וכתב המחה״ש דקול דיבורה שרי אפילו באשת איש ואפילו בק״ש. וכ״כ ר״ז אות ו׳. ח״א כלל ד׳ אות ו׳. וכתב דאפ״ה אסור לכוין להנות מדיבורה שהרי אפילו בבגדיה אסור להסתכל להנות עכ״ד, ואין להקשות מש״ס קדושין דף ע׳ ע״א דאיתא שם קול ערוה אפילו בשאילת שלומה אסור תירץ הרשב״א ז״ל קול דיבור זה מה שהיא משיבה על שאילת שלומה גרע טפי. בה״י על האה״ע סי׳ כ״א. והביאו באה״ט שם סק״א. וכ״כ בי״ע שם אות ד׳ והביאו פרמ״ג א״א בזה הסי׳ אות ו׳. וכ״כ א״ר אות ה׳. ועיין י״א בהגב״י:

כג כג) שם יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו׳. כתב ב״ש דקי״ט ראוי ונכון לכל אשה כשרה יראת ה׳ בין נשואה בין פנויה שלא תשמע כל זמן שיש עמה איש רק שפתיה יהיה נעות וקולה לא ישמע כלל ועיקר שאולי יבא האיש השומע לידי הרהור והרהורי עבירה קשים מעבירה כי צריכה ליזהר שלא יכשלו בני אדם על ידה כדאמר רבי יוחנן למדנו יראת חטא מבתולה ואל תשיבני מדכתיב ותשר דבורה וברק בן אבינועם דע״פ הדיבור שאני. א״ר שם:

כד כד) שם יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו׳ בכל אלו הדברים אין חילוק בין אשה נאה לכעורה או בין בחורה לזקנה דגם של אשה כעורה או זקנה טפח באשה ערוה וכן שערה או קילה דלא פלוג רבנן, בי״ע שם, פתה״ד אות א׳, רו״ח אות ב׳ בן א״ח שם אות י״ב ואות י״ג:

כה **כה) שם** יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו׳. היינו לכתחלה כמ״ש בב״י והבאנו דבריו לעיל אות י״ד יעו״ש, והגם דמור״ם ז״ל בד״מ אות ב׳ פליג על מרן ז״ל וכתב דיש לאסור כיעו״ש, נראה מדלא הגיה כאן בש״ע דחזר בו והודה לדברי מרן ז״ל דאין לחוש אלא לכתחלה כמ״ש הפרמ״ג בא״א אות ו׳ או י״ל דלא פליג אלא אשיער וכיון דמרן ז״ל עצמו חזר בו בש״ע ואסר כמש״ל אות י״ד ע״כ לא הגיה כלום כאן בש״ע. ועיין בד״מ שם ודו״ק, ועיין א״ר אות ה׳:

כו **כו) שם** יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו׳ ואם הוא יכול לכוין לתפלתו בענין שאינו שומע אותה ואינו משים לב אליה מותר ואין לו להפסיק קריאתו ב״י בשם הר׳ יונה, וכ״כ עו״ת אות ה׳, ר״ז אות ו׳, וכן בשעת הדחק שהוא שומע נשים מזמרות וא״א לו למחות לא יתבטל משום זה מק״ש ותפלה ותורה, אלא יתאמץ לכוין בכל לבבו להקדושה שהוא עוסק בה ולא יתן לב עליה, קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ט״ז, ועיין ח״א כלל ד׳ אות ו׳:

כז **כז) שם** יש ליזהר משמיעת קול זמר וכו׳ כתב נ״א בכלל ד׳ אות א׳ וז״ל והנה מלתא דפשיטא דשיער וקול אף דאמרינן דהוי ערוה היינו מדרבנן שהרי לא מצינו בקרא שנקרא ערוה אלא כיון דמצינו שהוא דבר נוי באשה כפרש״י שם לכן אסרו חכמים, וה״ה פחות מטפח ולפ״ז נ״ל דאף דקיי״ל בש״ע סס״י ע״ה דאפילו עצימת עינים לא מהני היינו דוקא בערוה ממש אבל במה שאינו אסור אלא משום שלא יבא להרהר כיון שמעצים עיניו מותר עכ״ל. ועיין עו״ש שכתב דצ״ע בטפח מגולה וכן שוק שמצינו בקרא שנקרא ערוה כדכתיב תגל ערותך אם הוי ערוה דאורייתא ונ״מ דלא מהני עצימת עינים או אם התפלל כנגדה צריך לחזור או מדרבנן וכתב שמלשון הרמב״ם פ״ג דק״ש שכתב כל גוף אשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא וכו׳ משמע דוקא כשמסתכל אסור אבל כשמעצים עיניו מותר ובערוה כתב עד שיחזיר פניו משמע דאינו אלא מדרבנן יעו״ש. והנה מ״ש דעצימת עין לא מהני בערוה הוא דעת החולקין על מרן ז״ל כאשר יבואר לקמן. ומ״ש בטפח מגולה ובשוק דמדברי הרמב״ם משמע שהוא מדרבנן כ״מ נמי ממש״ל אות י״א יעו״ש. ועוד עיין מש״ל סי׳ ע״ג אות ח׳ דכל שהוא מדרבנן ומשום הרהור בדיעבד אם קרא יצא:

כח **כח) [סעיף ד׳] אסור לקרות כנגד ערוה.** אבל מותר להרהר בד״ת כנגד ערוה. פר״ח או׳ ג׳ וכ״כ המ״א לקמן סי׳ פ״ה סק״ב. י״א בהגב״י סס״י זה. א״ר או׳ ז׳ ר״ז אות יו״ד. ח״א כלל ד׳ אות י״ב. שת״ז אות ח׳ בן א״ח פ׳ בא אות ז׳ וכן מותר להרהר בד״ת כשהוא ערום. א״ר שם. ר״ז שם. בן א״ח שם. מיהו כשהוא ערום וחבירו מברך אסור לכוין לשמוע הברכות לצאת בברכתו דליכא למימר ביה שומע כעונה דהא אסור לענות מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. ח״א שם בן א״ח שם וכ״כ לעיל סי׳ ע״ד אות ז׳ בשם הפרמ״ג יעו״ש ולכן ההולכים לטבילה ומהרהרים איזה כוונות בשעת טבילה מותר ובלבד שלא יוציאו מפיהם איזה פסוק או ד״ת מאחר שהם ערומים אבל ודוי יוכל להתודות שם בעודו ערום במקוה אף דהמים צלולים ולבו הוא תוך המים שהוא עם ערותו במכסה אחד. בן א״ח שם. והיינו בענין שלא יאמר שום אזכרה בודוי אלה יאמר אנא תבוא לפניך תפלתינו וכו׳ לומר לפניך צדיקים אנחנו וכו׳ אשמנו וכו׳:

כט **כט) שם** אפי׳ של עכו״ם. אבל כנגד ערות בהמה מותר לקרות, פר״ח אות ד׳ מש״ז סוף אות א׳ ר״ז אות ז׳ בן א״ח שם אות ה׳ ואפילו בקישויה מותר לקרות כנגדה. מהרי״ע בס׳ לח״י ח״א די״ב ע״ב. י״א מ״ב בהגה״ט אות ג׳:

ל **ל) שם** אפילו של עכו״ם וכ״פ ריא״ז דא׳ ישראל וא׳ גוי ערום אם עגבותיהם וערותם מכוסות אעפ״י שכל גופו ערום מותר לקרות ק״ש ולברך כנגדם וקשה לי דאמרינן בברכות (דף כ״ד ע״א) עגבות אין בהם משום ערוה ואינו קשה דדוקא באשה אמרינן הכי שיכלה לכסות את עצמה אבל באיש לא פסקי מהרי״ם מריקאנאטי. ז״ל סי׳ ז׳ שכגה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ ועיין מש״ל סי׳ ע״ד אות ח״י.

לא **לא) שם** וכן כנגד ערות קטן אסור. וה״ר יונה כתב בסיף פ׳ מי שמיתו שיש נוהגים לכסות ערות הקטן בשעה שמלין אותו וי״א שא״צ לזה ובסוף דבריו כתב דנראה דודאי בקטן כ״כ לא דיינינן ליה ערוה וא״צ לכסותו בשעת ברכה והרא״ש כתב דברי ה״ר יונה והוסיף וכתב וגם נראה כיון דלתקוני המילה קא אתי קרינא ביה שפיר והיה מחניך קדוש ואין בו אותה שעה משום לא יראה בך ערות דבר. וכ״כ הטור ביו״ד סי׳ רס״ה בשם בעל העיטור שא״צ לכסות דלא הוי ערוה כ״ז שאינה ראויה לביאה. וכ״כ הכלבו בשם הרי״ף. וכתב רבינו ירוחם שהרוב מסכימים לדברי ה״ר יונה עכ״ל ב״י. וכ״כ ב״י ביו״ד סי׳ רס״ה וסיים שם וז״ל ואעפ״י שהרמב״ם בפ״ג מהלכות ק״ש כתב סתם שאסור לקרות כנגד ערות קטן כיון דרוב הפוסקים ס״ל דשרי והרא״ש ג״כ התיר לענין מילה הכי נקטינן עכ״ל. וכ״פ שם בש״ע סעי׳ ח׳ וכ״כ העו״ת או׳ ו׳ וכ״כ הדרישה בזה הסי׳ אות א׳ דדעת הטור לחלק בין ק״ש למילה כמ״ש ב״י דדוקא במילה מותר מטעם הרא״ש כיון דעסוק במילה יעו״ש וכ״כ הש״ך שם ס״ק י״ח. ועיין מ״ש הכנה״ג בהגב״י בשם הרדב״ז ומ״ש עליו הער״ה אות א׳ יעו״ש. ומ״ש המ״א סק״ח דמ״מ לא יאחוז המוהל בערלה בשעת ברכה כתב עליו הא״ר אות ו׳ דאין נוהגים כן. וכ״כ פרמ״ג בא״א אות ח׳ דעכשיו שאין בקיאין כ״כ יש לחוש לסכנה אם לא יתפוס בידיו יעו״ש. וכ״כ הכר״ש דבס׳ בגדי ישע העיד שראה כמה מכשולים באו מזה לכן יש לפסוק כהא״ר יעו״ש. גם אם לא היה תופסו בשעת ברכה ע״כ היה צריך המוהל למשמש ולהקשותו אחר הברכה כדי לידע

שיעור החתך א״כ יהיה הפסק מרובה בין ברכה למילה כמ״ש המחה״ש סק״ח. גם מ״ש הפרמ״ג שם ושמעתי אומרים שיש אוחזין בצבת כסף וכתב דא״ש טפי בזה השיב עליו הרב שמן המאור וכתב דבאמת גם כשאוחזין בצבת כסף כאשר עשוי במקומנו דהיינו שנוטל הצבת ודוחק הערלה בתוכו צריך ג״כ לאחוז הערלה בידו דאם לא כן התינוק החי ע״י נענוע הגוף כמה פעמים יכול להחזיר את הצבת לפניו ואם לא יאחוז העור בידו יש לחוש כשיחתוך אח״כ לא יחתוך כל העור שמשמש בתחלה בידו יעו״ש. והב״ד היפ״ל אות ה׳. ועי״ש ביפ״ל מה שנתן טעם למה שיש נוהגים להחזיר פניהם מן הערוה בשעת ברכה ואעפ״י שידו אוחזת בערוה יעו״ש שכתב דכיון דאינו אוחז כ״א בערלה יש לחשוב ערלה כמו הכיס דאינו אסור בנגיעה יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ד אות כ״א:

לב **לב) שם** וכן כנגד ערות קטן אסור. ואפי׳ הוא בן יומו. כ״מ ממש״ל באות הקודם דדוקא לענין ברכת מילה מותר אבל לקרות ק״ש אסור והרי הוא עדיין בן ח׳ ימים ואין לחלק בן יום א׳ לבן ח׳. וכ״כ ר״ז אות ז׳ לדעת הרמב״ם ז״ל שהיא סברת מרן ז״ל שפסק כמותה כמבואר בב״י. וכ״כ ח״א כלל ד׳ אות א׳. בן א״ח פ׳ בא אות ה׳:

לג **לג) שם** וכן כנגד ערות קטן אסור. מיהו אם קרא כנגד ערות קטן שאינו ראוי לביאה אין מחזירין אותו ב״י. אבל בגדול אפילו בדיעבד מחזירין אותו. עו״ת אות ז׳ א״ר אות ו. ועיין מש״ל סי׳ ע״ד אות ו׳ ד״ה ודע וכו׳:

לד **לד) שם** הגהה. ויש מתירין נגד ערות קטן כ״ז שאינו ראוי לביאה. היינו כ״ז שאינו בן ט׳ שנים. מ״א סק״ח. ר״ז שם. וקטנה בת ג׳ שנים. ח״א שם.

לה **לה) שם** בהגהה. וכן עיקר. וכ״כ ר״ז שם. אבל הרב הלבוש השמיט תיבת וכן עיקר וכתב הא״ר אות ו׳ הא דהשמיטו הלבוש משום דמור״ם ז״ל ציין רבינו ירוחם והרא״ש ויש לדחות דדוקא לענין מילה שהיא דבר שבקדושה פסקו הכי תדע שהרי הש״ע גופיה פסק ביו״ד סי׳ רס״ה דא״צ לכסות מילת קטן וכ״כ כנה״ג בשם רדב״ז דכ״ע מודים דאסור. (ר״ל לענין ק״ש) ועוד דהב״ח ביו״ד החמיר אפילו במילה היכא דאפשר עכ״ד. וכן האחרונים חשו לדברי האוסרים עיין ח״א שם. וחס״ל אות ח׳ וקיצור ש״ע סי׳ ה׳ או׳ ט״ו. וכן פסק הגאון בן א״ח שם:

לו **לו) [סעיף ה׳] ערוה בעששית וכו׳** אם הוא ערום רק שערותו מכוסה וערוה בעששית ומחזיר פניו רק שלבו רואה הערוה מן העששית נראה דמותר לקרות דכל שיש הפסק לא חיישינן ללבו רואה ערוה וכמו שפסקו מור״ם וסיעתו לעיל סי׳ ע״ד דין ב׳. דאם הוא עומד במים צלולים ולבו חוץ למים שרי עי״ש. ברכ״י אות ג׳. ועיין בדברינו לעיל סי ע״ד אות י״ד מ״ש שם בס״ד:

לז **לז) שם** ערוה בעששית וכו׳ ואפי׳ היא בבית אחר ונוראת דרך עששית שבחלון אסור לקרות כנגדה. ר״ז אות ח׳. ח״א כלל ד׳ אות ג׳. בן א״ח פ׳ בא אות ו׳:

לח **לח) שם** אסור לקרות כנגדה וכו׳ ונראה דאם עוצם עיניו מותר לקרות כנגדה אף לדעת החולקים על מרן ז״ל בעוצם עיניו כאשר יבואר לקמן אות מ׳ דזה דומה למים צלולים ולבגד דק דמהני עצימת עין כמש״ל אות א׳ בס״ד. וכ״מ מדברי הברכ״י שהבאנו לעיל אות ל״ו שדימה עששית למים צלילים יעו״ש וכ״מ מח״א שם אות ט׳ יעו״ש. וכ״כ בהדיא המש״ז או׳ ב׳ יעו״ש. פת״ע אות י״ב בשם מ״ב. אמנם מ״ש שם הפת״ע דהקורא נגד ערוה שבעששית אפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות אינו נראה לפי מש״ל אות א׳ בשם הפרמ״ג דמים צלולים ובגד דק חשיב כסוי לערוה רק בראיה אסור משום הרהור יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל סי׳ ע״ג אות ח׳ וסי׳ ע״ד אות י״ט דכל שהוא משום הרהור יצא בדיעבד יעו״ש. ועוד עיין מס״ל סי׳ ע״ד אות ז׳ ד״ה ודע וכו׳ ודו״ק. ואע״ג דערוה בעששית אסרו לה מקרא י״ל אסמכתא בעלמא הוא וכמש״ל סי׳ ע״ד אות ז׳ יעו״ש:

לט **טל) [סעיף ו׳] היתה ערוה כנגדו והחזיר פניו ממנה וכו׳** משמע דבהחזרת פנים סגי אע״פ שהיא סמוכה לו דהא לא תלי רחמנא ערוה אלא בראיה. ב״י. ב״ח. וכ״כ המש״ז בסוף הסי׳ דבערוה א״צ מחניך קדוש דאפי׳ תוך ד״א מאחריו שרי וזה לכ״ע עכ״ד. וכ״כ הפר״ח אות ו׳. א״ר אות ז׳. ר״ז אות ט׳. ח״א כלל ד׳ אות ג׳. בן א״ח שם:

מ **מ) שם** או שעצם עיניו וכו׳ וכ״כ הלבוש. ול״ח פ׳ מי שמיתו אות קנ״ג ופרישה אות ז׳. אבל רוב האחרונים נחלקו על מרן ז״ל בדין זה וכתבו דלא שרי אלא א״כ החזיר פניו ממנה אבל כשהערוה נגדו ועוצם עיניו או אם הוא בלילה או כשהוא סומא אסור לקרות כנגדה. ב״ח. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ וכ״כ הט״ז סק״ב. מ״ש סק״ט. פר״ח שם. א״ר שם. ומ״ש הי״א בהגב״י עיין מ״א עליו הברכ״י אות ד׳ וסיים שם הברכ״י וז״ל ולענין דינא נקטינן להחמיר כסברת הרוקח והמרדכי והאחרונים עכ״ל. וכ״כ הנה״ש אות ב׳. וכ״פ ר״ז שם. ח״א שם. ביאורי הגר״א ס״ק י״ב. חס״ל אות ז׳. קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ט״ו. בן א״ח שם. וכן יש להורות. וכתב שם הט״ז דהך החזרת פנים דהתירו בו שהחזיר כל גופו ועומד לצד אחר ולא החזרת פנים לחוד יעו״ש. וכ״כ א״ר שם. סו״ב שם. ר״ז שם. ח״א שם. קיצור ש״ע שם. בן א״ח שם:

סימן עו

א א) **[סעיף א'] צואה בעששית מותר לקרות כנגדה וכו'** ואם מגיע לו ריח רע אסור, ואפילו למ"ד לקמן סי' ע"ט סעי' ב' דהפסקה מועלת לריח רע מודה הכא דאסור דשאני הפסקת רשות אחרת מכסוי בעלמא. ל"ח פ' מי שמיתו אות קנ"ב. שכנה"ג בהגה"ט אות א', מ"א סק"א. א"ר אות א', ואם צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח כיון שהוא מכוסה יתבאר לקמן סי' ע"ט בס"ד אות א':

א) **שם** מותר לקרות כנגדה וכו' ועיין יפ"ל אות א' שכתב דשומר נפשו ירחק ממנה ולא יראנה יעו"ש:

ב ב) **שם** צואה בעששית וכו' מקיאה אעפ"י שהוא מאוס א"צ להרחיק. נז"ש. הגרע"א. פת"ע אות א'. ובספר טוב עין סי' ח' כתב דנסתפק גדול א' בבית הסוהר אם יכול לקיים המצוה במקום מטונף במעשה לבד כגון ליטול לולב ואתרוג בלא ברכה או דילמא גם מעשה המצוה אסור ובהד"ט הביא ראיה דשרי יעו"ש. פת"ע שם:

ג ג) **שם** משום דבכסוי תלה רחמנא וכו' ומה"ט אפילו בלילה או סומא אסור כל שאינה מכוסה דלאו בראיה תליא מילתא. פרישה אות א, ועיין לקמן סי' ע"ט סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

ד ד) **[סעיף ב'] צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא וכו'** ולא אמרינן דסנדל בטיל לגבי גופו ולא חשיב כסוי. ב"י בשם הרא"ש. טו"ת אות ב' וכתב המאמ"ר אות א' דמשמע ליה מדברי הרא"ש הנז' דאם היה יחף לא מהני אם מניח רגלו על הגומא לכסות דאין גופו חשיב לכסות. והכי מסתבר דבעינן כיסוי מדבר אחר כנ"ל ברור עכ"ד. וכ"כ מהר"י עייאש בס' בית יהודה חא"ח סי' ל"ח וכתב שם וממילא דה"ה בכסוי דשאר איברים. דכסוי גוף לא הוי כסוי יעו"ש. והביאו הרב בתי כניסיות. וכ"כ הרב ז"ל בספרו לחם יהודה דף י"א ע"ב והביאו י"א במ"ב בהגה"ט אות א'. יפ"ל אות ב' ומסתברא לי דדוקא כסוי רגל דידיה לא מהני אבל כסוי רגל דאחריני ודאי דמהני. לח"י שם. י"א שם או' ב':

ה ה) **שם** צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא וכו' וכן תינוק היושב על הגרף ובגדיו משולשלין מכאן ומכאן עד למטה לארץ ואין נראה שום דבר מהגרף חשוב כיסוי ומותר לקרות כנגדה, ב"י שם. והב"ד בתי כנסיות וי"א במ"ב בהגה"ט אות ג' יפ"ל אות א'. וכ"כ הכס"א אות א'. והיינו כשאין ריח רע מגיע לו ממנו וכמ"ש מרן ז"ל בסעי' זה וכ"כ היפ"ל שם. ועיין לעיל אות א':

ו ו) **שם** מניח סנדלו עליה וקורא וכו' וה"ה בגד אחר וכדומה דבכסוי תלה קרא. מש"ז אות א'. וכסוי מהני אעפ"י שמיוחד לה כמו גרף מתכות וכיסה בה צואה דמהני דבכסוי תלה רחמנא והא מתכסיא. א"א אות א'. ועיין סי' פ"ז סעי' א':

ז ז) **שם** דחשובה כמכוסה. ואין מכסין צואה באפר חם כי מזיק לגוף שיצאה הציאה ממעיו. ס"ח סי' תתקי"ט. יפ"ל אות ג'.

ח ח) **שם** וכיון שאין ריח רע וכו' עיין מ"ש לעיל אות א':

ט ט) **שם** והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה, אבל אם היה סנדלו נוגע בה אסור אף שאין דבוק בסנדלו ממש, הרמב"ם הרא"ש והטור, ודלא כהר' יונה דפסק אף נוגע שרי אלא א"כ היא דבוקה בסנדלו ממש, ב"י, עט"ז אות א':

י י) **שם** והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה ודע דזו היא בעיא דלא איפשיטא וכתב ב"י בשם הרא"ש דכל תיקו דאיסורא לחומרא יעו"ש. ואם קרא ק"ש כתב העו"ת אות ג' דא"צ לחזור הברכות דבספק ברכות קי"ל להקל יעו"ש, וכ"כ המש"ז אות א'. וכן נוטין דברי המאמ"ר אות ב' וכ"כ הער"ה אות א', ודלא כהא"ר אות ב', וכתב הלח"י די"א ע"א כיון דהבעיא לא אפשיטא במי רגלים השפוכים בגומא כיון דאין אסירו אלא מדרבנן אזלינן לקולא ומיתר לקרות אפי' סנדלו ניגע בהם. והביאו י"א מ"ב בהגב"י אות ג':

יא יא) **שם** והוא שלא יהא סנדלו נוגע בה. וכל זה כשסנדלו ברגלו אבל אם חלץ הסנדל מרגלו אפילו דאיכא צואה דבוקה בסנדלו פשיטא דשר דאין לך כסוי גדול מזה. פר"ח אות ב' והביאו מש"ז שם וכתב ופשוט הוא כמו ציאה בעששית וכ"ש עכ"ד. וכ"כ הלח"י די"א ע"ב. י"א מ"ב בהגב"י אות ב':

יב יב) **כתב** החס"ל אות א' דראוי ליראי ה' ליזהר שלא ליכנס לבית הכסא במנעלים שנכנס בהם לבהכ"נ או יקנח תחתיהם יפה יפה קודם כניסתו לבהכ"נ עכ"ל ועיין סי' ג' אות נ"ב. ולאו דוקא קודם כניסתו לבהכ"נ אלא תיכף יציאתו מבית הכסא צריך לקנח סנדלו יפה אם יש חששא שנדבק בו צואה מבית הכסא דחיישינן שמא יברך אשר יצר וסנדלו ברגלו דצואה דבוקה בסנדלו והוא ברגלו אסור כנז"ל:

יג יג) **[סעיף ג'] העבירו צואה לפניו וכו'** לשון הש"ס צואה עוברת ופי' רש"י אדם שנושאין לפניו גרף של רעי להעבירו. והרמב"ם פי' פ"ג מהלכות ק"ש דין י"ג כגון שהיתה שטה על פני המים. ובשניהם צריך להפסיק עד שתעבור כמ"ש ר"ז או' ג' וכתב ב"י דבלאחריו סגי כשיעברו ממנו ד"א אבל

מלפניו צריך להרחיק מלא עיניו יעו״ש וכ״מ מסתמיות דבריו כאן בש״ע שכתב אסור לקרות כנגדה ולא פי׳ עד כמה אלא לומר שהוא כפי הדין הנז׳ בסי׳ ע״ט סעי׳ א׳ דמלאחריו צריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח ומלפניו צריך להרחיק מלא עיניו יעו״ש. וכ״כ הלבוש. מיהו הב״ח חולק וכתב דאפילו מלפניו סגי בהרחקת ד״א יעו״ש והסכים לדבריו א״ר אות ד׳. אמנם הט״ז סק״ב כתב כדברי מרן ז״ל וכתב וזה פשוט וכ״כ הפר״ח אות ג׳ וכתב ודלא כהב״ח. וכ״כ הסו״ב במק״ח אות א׳. י״א בהגב״י. ר״ז שם. חס״ל אות ב׳. וכן עיקר. ועיין מש״ז אות ב׳ שכתב דכל היכא דאיכא פלוגתא חוזר וקורא בלא ברכותיה ובתפלה אינו חוזר ומתפלל יעו״ש:

יד יד) שם ופי חזיר וכו׳ אפילו עולהמן הנהר וכו׳ דכיון שדרכו ללכלך פיו כל היום מצואתו לא רוחץ ודייניגן ליה כגרף של רעי. ב״י. בשם הר׳ יונה. לבוש, סו״ב במק״ח שם:

טו טו) [סעיף ד׳] היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו וכו׳ ואם לא היתה על בשרו אלא בין בגד לבגד לכ״ע שרי. מ״א סק״ו. פר״ח אות ד׳. א״ר אות ה׳. ר״ז אות ד׳. ח״א כלל ג׳ אות כ״ו, ועיין בר״ז שם שכתב בשם ס׳ היראה דחסידים הראשונים היו מחמירים על עצמם שלא יהיה על בגדיהם אפי׳ טיפי מימי רגלים וכ״ש טיפות צואה:

טז טז) שם ומכוסה בבגדיו וכו׳ ואם היא על ידו ואין בה ממשות אלא לכלוך בעלמא והלך ריחה והיא על ידו דומיא דמלמולי זיעה שרי לקרות כנגדה. מ״א סק״ג. וכתב הלב״ש דלשון כנגדה משמע דאדם אחר קורא כנגדה וצ״ל דלאו דוקא כי המעיין בב״י יראה מבואר דהוא עצמו ג״כ לקרות מיהו לדינא אין לעשות כן דמתר״י שהביא ב״י מבואר באמת דשרי אבל מדברי הרשב״א שבב״י מבואר דלא שרי אלא אם הוא מכוסה יעו״ש עכ״ל. והפרמ״ג בא״א אות ג׳ כתב דודאי היא גופא כל שידיו מלוכלך במלמולי זיעה וחיכוך הראש אסור לקרות ק״ש ותפלה עד שיטול ידיו וכללא דנט״י לסעודה בעי ג״כ לק״ש ותפלה ורק אדם אחר מותר לקרות כנגדה דלאו בכלל צואה הוא ועיין ב״י ותבין עכ״ל. וכ״כ חיי עולם על מ״א סק״ג דאין הדבר מוכרח דכ״ע מודים בזה. דשיטת הפוסקים כרב חסדא י״ל דגם בכה״ג אסור משום כל עצמותי מפאת שדעתו של אדם אוננת ממנה וכמ״ש הרמב״ן במלחמות יעו״ש עכ״ל. וע״כ יש להחמיר ואין לקרות הוא עצמו עד שיטיל ידיו אלא רק אחרים מותר לקרות כנגדה. ועיין לקמן אות י״ט:

יז טוב) שם או שהכניס ידיו בבה״כ דרך חור וכו׳. כתב רש״י ז״ל מחיצה יש בינו לבה״כ ופשט ידיו לפנים מן המחיצה. וכתב המאור דאי ל״ה אסור לקרות כנגד בה״כ. מ״א סק״ד. ועיין מש״ל סי׳ ד׳ אות ס״ו בענין המכניס ידיו בבה״כ ולקמן סי׳ פ״ג בדין מחיצות של בה״כ בס״ד:

יח חי) שם יש מתירין לקרות. זהו דברי רב הונא. וטעמו דכתיב כל הנשמה תהלל יה ופי׳ רש״י הפה והחוטם הם בכלל אבל לא שאר האיברים ויש אוסרים הוא רב חסדא. וטעמו דכתיב כל עצמותי תאמרנה וגו׳ ב״י. ט״ז סק״ג. עו״ת אות ה׳ מ״א ס״ק ה״ו. ואם קרא חוזר וקורה בלא ברכות דכה״ג י״ל ספק ברכות לקולא בספק פלוגתא. פרמ״ג במש״ז אות ג׳ ועיין לעיל סוף אות י״ג:

יט יט) שם וי״א שלא התיר המתיר בצואה על בשרו אלא במקום שהיא נכסית מאליה בלא מלבוש וכו׳ וא״כ לפי דברי האוסרים גם בזה אסור. ולפי מ״ש מרן ז״ל ונכון לעשות כדברי המחמיר אפילו אם הצואה על בשרו במקום שהיא נכסית מאליה בלא מלבוש כגון תחת אצילי ידיו אסור, וכ״כ הב״ח וז״ל ולענין הלכה ק״ל כרב חסדא דאסור וכיון שהכניס ידו בחור ובין ידיו מטונפות מקנוח אסור לקרות ק״ש שהרי הרמב״ם פסק כרב הונא וכתב בסוף דבריו וכמה גאוגים הורו שאסור לקרות אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות. ולפ״ז כיון דיש מפרשים דלא שרי רב הונא אלא כגון בין אצילי ידיו שהוא נתכסה מאליה בלא מלבושים ורב חסדא אוסר א״כ ראוי להחמיר כרב חסדא אף בזו וכן נראה בש״ע עכ״ל. וכ״כ ר״ז אות ד׳. וסיים שם הב״ח וז״ל ומיהו ודאי בידיו מטונפות או שהכניס דרך חור אם אין לו מים מקנח ידיו בצרור או במידי דמנקי וקורא ק״ש ומברך כדלעיל סוף סי׳ ד׳ עכ״ל והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳:

כ ך) שם ונכון לעשות כדברי המחמיר עיין מש״ל באות הקודם שכן נמי דעת הב״ח ור״ז וכן עיקר. שאעפ״י שיש מקילין אנו אין לנו אלא דברי מרן ז״ל שקבלנו הוראותיו וכ״נ דעת מור״ם ז״ל בהגה דמודה לדברי מרן ז״ל:

כא כא) שם בהגהה. ושכבת זרע על בשרו דינו כצואה. כ״כ מהרי״ל הלכות יוה״כ וסיים אם עדיין לח הוא יקנחנו היטב ואם יבש יגררנו ואם אינו יכול לגרר משפשף במים ע״כ. והביאו א״ר אות ז׳. ועיין בש״ע סי׳ תרי״ג סעי׳ י״א. ומשמע שם בב״י בשם הגמי״י וד״מ אות ו׳ דמן הדין אינו כצואה אלא מצד חומרא יעו״ש. וכ״מ ממ״ש המ״א בזה הסי׳ סק״ו. וכ״כ ר״ז אות ד׳. מיהו הסו״ב אות א׳ כתב ע״ש הזוהר דאיסור שכבת זרע על גופו כי שם נמצאים כתי הטומאה לחטוף אותם הטיפות לעשות גופים לנשמות העשוקות יעו״ש. ועיין בש׳ רוה״ק דף ד׳ ד״ה ובענין טומאה קרי שכתב וז״ל א״ל מורי ז״ל כי כל אותו היום מתגלה אותה הטומאה וניכרת במצחו אף אם טבל אלא שהוא גלוי דבר מועט אבל אם לא טבל הוא נגלה שם תמיד כ״ז

שלא טבל עכ״ל. והחיד״א במו״ב בקו׳ צפורן שמיר סי׳ ז׳ אות ק״ד כתב דמסורת היא שהרואה קרי וטובל ביום ההוא דוקא ומתודה כראוי נמחה המזיק של קרי עכ״ל. וע״כ נוהגים יראי ה׳ לטבול לקריין ביום ההוא ואם אפשר להם טובלין קודם התפלה כדי למחות המזיק ולהתפלל בטהרה. ועוד יש חסידים ואנשי מעשה שנוהגים לטבול אפי׳ לתשה״מ ביום ההוא כדי להתפלל וללמוד בקדושה ובטהרה וזה מנהג יפה הוא שאין למעלה הימנו כדי שתעלה תפלתם ותורתם למעלה בקדושה ובטהרה ועליהם תבא ברכת טוב. ועיין בשער המצות פ׳ כי תצא ובש״ש על שער הכוונות דרוש ז׳ מדרושי הלילה אות ד׳ ואות ז׳ ודו״ק. ועוד עיין באות שאח״ז:

כב כב) שם דינו כצואה. משמע דאם היא על בגדיו ומכוסה שרי לכ״ע ואם היא על בשרו ומכוסה שרי לסברא קמייתא. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. אבל בשל״ה כתב סי׳ ס״ו מי שהוא נשוי יזהר שלא יקנח עצמו בחלוק שלבוש כשפירש מאשתו לאחר הזיווג. ואם יבא שכבת זרע על חלוק מאיזה סיבה לא ילבוש אם לא כשרוחץ יפה והביאו א״ר שם. וכ״כ ס״ח סי׳ תק״ט על חסיד אחד שלא היה הולך באותו חלוק שמשמש שא״א לשכבת זרע שלא יגיע בבגד או היה משמש ערום. ואחר ששמש מטתו היה רוחץ במים חמין מטיבורו ולמטה יעו״ש. והביאו מ״א שם ור״ז שם. ובשל״ה שם כתב שטוב לאדם שאין יכול לטבול שיפשפש במים ידים וערותו לטהר מן הקרי הדבוק והביאו א״ר שם ועיין אמל״י בקו׳ שפת אמת אות ו׳ שכתב מי ששמש מיטתו או קרה לו מקרה אשר לא טהור והוא חולה ולא יעצור כח לטבול שיעשה רחיצת ידים יעו״ש. ואעתיק לשונו בקיצור כדי שיוכל כל אדם לעשותו אם אינו יכול לטבול. תחלה יאמר לשם יחוד קודשא בה״ו וכו׳ ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה׳. ויהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתהא רחיצת ידי אלה נחשבת לי כאלו טבלתי במקוה של מ׳ סאה וכשם שאני מטהר עצמי מלמטה כך תעהר נשמתי למעלה בנהר דינור בשם ה׳ צור עולמים. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ ירחץ בנקיון כפיו ויכוין באותיות שם ע״ב כזה. **יוד הי ויו הי** כל אות ואות על ב׳ ידוו. ותחלה יערה מים על יד ימין ויכוין באות יוד פשוטה ויערה על שמאל ויכוין ג״כ באות י׳ ואח״כ יערה מים על יד ימין ויכוין באות ו׳ של מילוי היו״ד ויערה על יד שמאל ויכוין ג״כ בוא״ו הנז׳ ויחזור ויערה על ימין ויכוין באות ד דמילוי היו״ד ויערה על יד שמאל ויכוין ג״כ באות ד׳ הנז׳. וכן ע״ז הדרך שאר האותיות ונמצא מערה ע״כ יד עשרה פעמים:

כב) ואח״כ ישוב כבראשונה ויערה על יד ימינו י׳ פעמים רצופים זו אחר זו ויכוין היו״ד אותיות הנז׳ בכל פעם אות א׳ פעם א׳ י׳ פשוטה פ״ב אות ו׳ דמילוי היו״ד פ״ג אות ד׳ ושאר האותיות על זה הסדר ועד״ז יעשה ביד שמאל יערה י׳ פעמים רצופים ויכוין כנז׳ ס״ה נעשו מ׳ נטילות כנגד מ׳ סאה עכ״ד. ועיין עוד בדברינו לקמן סי׳ ח״פ אות ה׳:

כג כג) [סעיף ה׳] צואה בפי טבעת וכו׳ בני אדם שיש להם חולי הטחורים וזב מהם דם תמיד ואגב הדם יוצא ליחה סרוחה מעופשת ויש לו ריח רע אינם יכולים לקרות ק״ש ולא להתפלל ולא ללמוד תורה ולא לענות קדיש וכל דבר שבקדושה ולא לברך ברכת כהנים כל זמן שהליחה סרוחה שותת מהם. ואם אין שם ריח רע אם הדם או הלחה יוצא מהמעי יש לו תקנה ברחיצת מקום הזוהמא ואם הוא מפי הטבעת אין לו תקנה. ובמה יודע אם הוא מהמעי או מפי טבעת אם יוצא דרך דחייה בסירוגין הוי מן המעי ואם שותת ויורד תדיר מעצמו הוא מפי טבעת. כנה״ג בהגה״ט בשם הרדב״ז ח״ב סי׳ ל׳ והב״ד עו״ת אות ה׳ ומ״א סק״ח. סו״ב אות ג׳ א״ר סי׳ ע״ז אות א׳ חס״ל אות ה׳ והנה מ״ש הכנה״ג בשם הרדב״ז ח״ב סי׳ ל׳ והב״ד הפו׳ הנז׳ בתשו׳ שלפנינו היא בח״א סי׳ שט״ו וכתוב שם דאם הוא מפי הטבעת א״צ תקנה ויהיב טעמא התם דכיון שאין שם ריר ושותת תדיר מעצמו מורה שיש מכה בפי הטבעת ואין בה בית מיחוש דהוי כדם מכתו יעו״ש וכן הגיה היא״ף על דברי מ״א סק״ח. וכ״כ ר״ז או׳ ז׳ ובמראה המקומות אות ל״ג כתב דבמ״א הוא ט״ס יעו״ש וכ״כ פתה״ד אות ד׳ ועי״ש שכתב דלא כהזכ״ל אות ק׳ שהבין שזה תשו׳ אחרת והניח דברי הרדב״ז בצ״ע יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ג׳ ח״ע על מ״א סק״ח:

כד כד) שם אסור לקרות לדברי הכל וכי׳ ואם קרא אפי׳ בדיעבד כתב הח״א כלל ג׳ אות כ״ה דצריך לחזור ולקרות ובתפלה צ״ע אם לחזור ולהתפלל. ועיין שם בנשמת אדם אות ו׳ שהביא דברי הראב״ן ז״ל שהביא א״ר אות יו״ד שכתב המתפלל ומצא צואה באותו מקום בנקב צריך לחזור ולהתפלל וכתב עליו די״ל דהראב״ן ס״ל דאפי׳ בעבר אדרבנן חוזר ומתפלל וכמ״ש הכ״מ בקרא תוך ד״א של קבר דבודאי אינו אלא מדרבנן ואפי׳ הכי חוזר אבל לפסק הש״ע בסעי׳ ח׳ דפסק במי רגלים אפילו בק״ש אינו חוזר משום דאינו אלא מדרבנן נראה דה״ה בצואה בפי טבעת א״צ לחזור בתפלה דהיכא דאיכא ברכה אינו חוזר יעו״ש ועיין מנחת אהרן כלל י״ג סוף אות י״ט ומ״ש עליו הפתה״ד אות ג׳. ועיד עיין בדברינו סי׳ ע״ד אות ז׳ סוף ד״ה ודע. וא״כ כיון דדין זה לה נפיק מפלוגתא וק״ל סב״ל בק״ש חוזר וקורא בלא ברכותיה ובתפלה אינו חוזר להתפלל כמש״ל אות י״ג אלא רק אם אפשר למצא ש״ץ שאומר חזרת העמידה יתכוין עליו לצאת או הוא עצמו יהיה ש״ץ לומר חזרה לצבור. ועיין לקמן אות נ״ג:

כה כה) שם אפילו היא מכוסה וכו׳ מפני שבמקומה נפיש זוהמא. גמרא יומא דף ל׳ ע״א. ב״י. לבוש. פרישה אות ה׳:

כו **כו) שם** אסור לקרות לדברי הכל וכו׳ כתב השל״ה יש להתעורר שיראה האדם תמיד שיהא נקי פי הטבעת שלו שיקנח עצמו מוטב שלא ישאר שם אפילו משהו מצואה ע״כ. והביאו א״ר אות יו״ד. ואין לך מידי שמקנח היטב כמו המים וע״כ יזהר כל אדם לקנח עצמו דוקא במים כדי שיוכל לקנח עצמו היטב שלא ישאר משהו מצואה בפי הטבעת שאסור לקרות לדברי הכל:

כז **כז) שם** ונראית כשהוא יושב. אבל אם אינה נראית כלל אפילו כשהוא יושב מותר שלא ניתנה תורה למה״ש. גמרא יומא שם. ב״י. פרישה שם. פר״ח או׳ ה׳ ר״ז או׳ ו׳. ח״א כלל ג׳ אות כ״ה:

כח **כח) שם** ונראית כשהוא יושב. וכ״ז לאותו אדם עצמו אבל אחר מותר לקרות אצלו כשהוא מכוסה בבגדיו. ר״ז שם. מיהו מדברי המ״א סי׳ פ״א סוף סק״א משמע דגם אחר אסור לקרות אצלו כיעו״ש. וכ״כ המחה״ש שם. ישו״ע שם. אבל דעת החמד משה והפרמ״ג שם בא״א אות א׳ נראה כדעת ר״ז דאחר שרי לקרות אצלו כשהוא מכוסה בבגדיו יעו״ש. ועיין עוד בדברינו לשם אות ז׳:

כט **כט) [סעיף ו׳] והוא שיהיה הדוק עבה וכו׳** ומשמע מיהא דצואה במים לא בטלה אא״כ יהיו עכורין שלא תראה מתוכן. הגהות הרי״ף במסכת ברכות פרק א׳. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ט. א״א אות ט׳, מחה״ב סק״ט. ר״ז אות ח׳, חס״ל אות ו׳ ולא דמי לצואה בעששית דהתם כסוי מעליא הוא. מ״א שם. וכתב המחה״ש דר״ל דאע״ג דגם מים צלולים הוי כסוי וכדלעיל במ״א סי׳ ע״ה סק״ט מ״מ לא הוי כסוי מעליא כמו עששית עכ״ל. וכ״כ א״א שם וח״ע על מ״א סק״ט. ועיין בלח״י דף י״א ע״ג שכתב הא דהגהות הרי״פ מיירי במים מועטים דלא חשיבי כולי האי דליהוי כסוי לכן דוקא בעכורין. והביאו י״א במ״ב בהגה״ט אות ה׳:

ל **ל) שם** והוא שיהיה הרוק עבה וכו׳ מכאן נראה פשוט דאם עומד בשוק במבואות המטונפות וירד השלג עליהם ואין כאן ריח והן בעודנו בשוק״י האיש ירצה לברך או לקרות ק״ש שפיר מצי לברך ואתיא בק״ו מרוק עבה דמהני אף שנמוח מיד וכ״ש אם מכוסה בשלג דשפיר מצי לברך ולקרות כל שאין שם ריח, ברכ״י אות ב׳ יעו״ש, חס״ל שם. ח״א כלל ג׳ אות ו׳, קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ו׳. וכ״כ הפרמ״ג סי׳ פ״ב בא״א אות ב׳ דמים קרושים הוי כסוי יעו״ש. אבל כסוי עשן אפילו הרבה לא הוי כסוי לא לערוה ולא לצואה. יפ״ל אות ד׳, ועיין לקמן סי׳ פ״ב אות ב׳:

לא **לא) [סעיף ז׳] ספק אם צואה בבית וכו׳.** וה״ה אם היה ספק צואת אדם ספק צואת כלבים הרי זה ספק ומותר בבית ואסור באשפה. ריא״ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים פ׳ מי שמיתו. כנה״ג בהגה״ט. והביאו הפר״ח אות ז׳ וכתב עליו דלא נהירא דשאני הכא דאיכא חזקה דחזקת בית שאין בה צואה אבל אי חזינן צואה ולא ידעינן ספקא דאורייתא לחומרא ואסור לקרות כנגדה עכ״ד. והמ״א סק״י כתב דאזלינן בתר המצוי אם מצויין תינוקות יותר מכלבים אפילו בבית אסור ואם באשפה מצויים כלבים יותר תלינן בכלבים יעו״ש. והב״ד י״א בהגב״י וכתב דדברי הפר״ח נראה לי דבאשפה אפילו שיהיו הכלבים מצויין יותר. דבאשפה חזקה דשכיח צואה ויש ספק אם צואת כלבים או צואת אדם תלינן להחמיר עכ״ד. וכ״נ דעת הפרמ״ג בא״א סק״י יעו״ש וכ״כ הח״ע על מ״א סק״י דכדברי הפר״ח נראה בחי׳ הריטב״א קדושין ע״ט ע״א ד״ה אתמר בשליא בבית דכיון דיש שליא בבית נפיק ליה בית מחזקתיה והו״ל כשליא יעו״ש. וכ״נ דעת המאמ״ר אות ה׳. ועתה הראתה לדעת מכל הפו׳ הנז׳ דדברי הפר״ח הם חלוקים עם דברי המ״א ודלא כהמחה״ש דרצה להשוותם שכתב דהפר״ח איירי במחצה על מחצה כיעו״ש. וע״כ יש להחמיר כדברי הפר״ח וכמ״ש האחרונים:

לב **לב) שם** דחזקת בית שאין בה צואה. ואם דרכם להכניס בבית גרף של רעי בשביל התינוקות או עביט של מי רגלים אסור לקרות עד שיראה אם הוא שם דזה הבית נסתלק מחזקתיה. ואם קרא ומצא אח״כ צריך לחזור ולקרות. לח״י די״ב ע״א. י״א מ״ב בהגה״ט אות ו׳ ועיין לקמן אות ל״ז:

לג **לג) שם** ספק אם לואה באשפה אסור וכו׳. ואפילו במקום אחר שספק אם יש שם צואה כגון לפני הבתים שדרך להיות שם צואה אסור. וכ״ש בחצר אא״כ ידוע שאין דרך להיות שם צואה. ט״ז סי׳ ע״ט סק״א. ר״ז בזה הסי׳ אות ט׳. ועיין פרמ״ג סי׳ קנ״ד במש״ז אות א׳ שכתב דאין להתפלל בבית החורף אם בעליה מקום מטונף דאף ללמוד שרי דרשות אחרת מ״מ לתפלה מפסיק בינו לאביו שבשמים עכ״ד. והביאו קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ד׳:

לד **לד) שם** ספק אם צואה באשפה אסור וכו׳. עיין בשער מאמרי רשב״י על שיר השירים דף ס״ג ע״ג שכתב דהזכרת ד״ת במבואות המטונפות גורם להכניס קודש בחול יעו״ש. דהביאו הרב בן א״ח ז״ל פ׳ בא אות כ״ב:

לה **לה) שם** אבל ספק מי רגלים אפי׳ באשפה מותר וכו׳ ודוקא באשפה שאין ריחה רע דאי לא תימא הכי תיפוק ליה משום אשפה. כ״מ פ״ג דקריאת שמע דין ט״ו בשם הר׳ מנוח. עט״ז אות ד׳. א״ר אות ט׳:

לו **לו) שם** אלא כנגד עמוד של קלוח וכו׳. ושותת לא חשיב נגד העמוד ושרי מדאורייתא. מ״א ס״ק י״א בשם הרא״ש. א״ר אות ח׳. ח״א כלל ג׳ אות כ״ח:

לז לז) [סעיף ח'] קרא במקום שראוי להסתפק וכו'. צריך לחזור ולקרות. משום זבח רשעים תועבה דהוו"ל לבדוק המקום. ב"י. מ"א ס"ק י"ב. והנה דין זה נאמר בגמרא ברכות כ"ב ע"ב לגבי תפלה אלא שהטור למד ממנו ג"כ לגבי ק"ש כמ"ש הב"י והב"ח וכתב שם בגמרא אעפ"י שהתפלל תפלתו תועבה. וכתבו התו' שם וז"ל והוי מעוות לא יוכל לתקון ור"י פי' דיחזור ויתפלל עכ"ל, וכ"כ הרי"פ ורבינו יונה והרא"ש פ' מי שמיתו כדברי ר"י שצריך לחזור ולהתפלל יעו"ש. וכ"כ ר"ז אות י"א. ח"א כלל ג' אות ל"ג. חס"ל אות ו'. קיצור ש"ע סי' ה' אות יו"ד. בן א"ח פ' בא אות כ"ב. וכתב עו"ש הח"א וכן ק"ש כיון שהיא דאורייתא ואין בו חשש ברכה לבטלה חוזר וקורא אבל בהמ"ז וכ"ש שאר ברכות א"צ לחזור יעו"ש ובנשמת אדם או' ז'. ולקמן בש"ע סי' קפ"ה סעי' ה' יעו"ש. וכ"כ קיצור ש"ע שם דק"ש חוזר וקורא בלא ברכות ושאר ברכות אפי' ברכת המזון אינו חוזר ומברך. ועיין עוד לקמן בדברינו לסי' צ"ב אות ג':

לח לח) שם ומצא אח"כ צריך לחזור ולקרות משמע דוקא מצא אח"כ הא התפלל במקום שראוי להסתפק והלך לו א"צ לחזור ולהתפלל. פרמ"ג א"א אות י"ב, ודוקא במצא תוך ד"א אבל במצא חוץ לד"א אע"ג דלפניו אסור כמלא עיניו א"צ לחזור כיון דאינו אלא מדרבנן. פעולת אדם. והביאו מסגרת הזהב על קיצור הש"ע סי' ה' אות א' פ"ע אות ך' וכ"כ ב"י סי' פ"א בשם הרשב"א ז"ל יעו"ש. ועיין לקמן סי' ע"ט אות ד' וסי' פ"א אות י"ב:

לט טל) שם צריך לחזור ולקרות. היינו דוקא כשלא עבר עדיין זמן תפלה או בתפילת תשלומין. וכגון כשהשלים תפלתו היה לו שהות להתפלל עוד אלא שאח"כ נטרד או נאנס אבל אי כשהתפלל במקום הראוי להסתפק מצואה ליכא שהות תו אח"כ להתפלל תפלה אחרת הו"ל מעוות לא יוכל לתקון ולית ליה תשלומין דכי היכי דחשבינן ליה פושע להצריכו לחזור ולהתפלל לפי שלא בדק ה"נ מיקרי פושע לענין דלית ליה תשלומין. פר"ח סי' ק"ח אות ז' והביאו פרמ"ג בסי' זה במש"ז אות ג' וכתב שהוא פשוט:

מ מ) שם צריך לחזור ולקרות. ומי שיש בו יראת שמים צריך להצטער ע"ז שקרא לו שקרא במקום מטונף ויתן דבר מה לצדקה או יתענה יום א' וכמ"ש בקשל"ה דף ע"ב ע"א בדין תפלת י"ח יעוש"ב וה"ה בק"ש ומגי' אם קראה בברכותיה. יפ"ל ז"ל בקו' יושר לבב אות ב':

מא מא) שם אבל אם אין המקום ראוי להסתפק וכו', נראה דה"ה אם מצא אח"כ צואה בבגדו שישב בלילה במקום שהיה בו צואת חתול ולא הרגיש כלל ובא להתפלל בבה"כ ויהי אך יצא יצא ובא לבית אז יסיר הבגד ומצאו מטונף דאין צריך לחזור ולקרות ולהתפלל דדמי לאין המקום ראוי להסתפק דלא פשע וקריאתו גם תפלתו עלתה לו ופשוט. ברכ"י אות ג'. שע"ת אות י"ב:

מב מב) שם אבל אם אין המקום ראוי להסתפק וכו' כתב הרמ"ע באלפסי זוטה פ' מי שמתו וז"ל התפלל ומצא צואה במקומו אפילו במקום דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה חוזר ומתפלל דיו לאונס שיפטור מהעונש והרי הוא כאלו לא התפלל שאין מחניך קדוש אין השכינה שורה עכ"ל. והביאו הברכ"י בשיו"ב אות א' וכתב עליו שהוא נגד דברי התו' ורבינו יונה והרשב"א והרא"ש כמבואר בב"י עכ"ד, ובמחב"ר אות א' כתב שמצא חבר להרמ"ע ז"ל הרב המאירי בפסקיו כ"י פ"ג דברכות יעו"ש. וסיים שם המחב"ר דלענין דינא נקטינן דאינו חוזר וכפסק מרן ז"ל עכ"ד. וכ"כ האחרונים דא"צ לחזור. ר"ז אות י"א. ח"א כלל ג' אות ל"ג. קיצור ש"ע סי' ה' אות יו"ד. ודלא כהחס"ל אות ו' שכתב דטוב שיחזור ויתפלל בתורת נדבה ויחזור ויקרא ק"ש בלא ברכותיה יעו"ש. ומיהו בק"ש יכול לחזור ולקרות בלא ברכות כיון דליכא ס"ב אבל תפלה בתורת נדבה לא יחזור ויתפלל דעכשיו אין אנו מתפללים תפלת נדבה כאשר יבואר במקומו בס"ד. וכ"פ הרב בן א"ח ז"ל פ' בא אות כ"ב דא"צ לחזור ולהתפלל אבל ק"ש חוזר וקורא בלא ברכות:

מג מג) שם ומי רגלים וכו'. א"צ לחזור ולקרות. כיון דאינן אסורים אלא מדרבנן דמן התורה אינו אסור אלא כנגד הקלוח לבד. כמ"ש בסעי' ז' וכ"כ עו"ת אות ח', מ"א ס"ק י"ג, עט"ז אות ה', ועיין בש"ע סי' קפ"ה סעי' ה' דמשמע שם דאפילו אם היה מי רגלים כנגדו וקרא או התפלל א"צ לחזור יעו"ש. וכ"כ פרמ"ג א"א אות י"ג ושם יבואר עוד בס"ד:

סימן עז

א א) [סעיף א'] אסור לקרות כנגד מי רגלים עד שיטיל לתוכן רביעית מים וכו'. היה יודע שהיה כאן מי רגלים ונסתפק אם הטילו לתוכו רביעית מים וכיוצא בו נ"ל כיון דאתחזק איסורא אפילו דרבנן אזלינן לחומרא. ומ"מ בשעת הדחק שיתבטל עי"ז מק"ש ותפלה מותר לסמוך על הפוסקים דאפי' באתחזק אזלינן לקולא. ח"א כלל ג' אות ל"ב והביאו פ"ע סוף סי' ע"ו:

ב ב) שם ובלבד שלא יהא עביט המיוחד להם. דאז אפי' אין בו מי רגלים אסור לקרות כנגדו ואינו מועיל בנתינת מים להכשיר הכלי עצמו כמ"ש בסי' פ"ז. ב"י. פרישה או' א' ועי"ש בסי' פ"ז דיש חילוק בין עביט של חרס ועץ לשל מתכות יעו"ש. ובדברינו לשם בס"ד:

ג ג) **שם** לא שנא היו המים בכלי תחלה. ונותן עליהם מים ולא אמרינן ראשון ראשון בטל כיון דמטיל אותו בבת אחת. כ״כ רבינו יונה בפ׳ מי שמיתו והביאו פרישה אות ב׳ ומשמע דוקא בב״א הא לאו הכי קמא קמא בטיל, וכ״כ פרמ״ג א״א ריש הסי׳ וכ״כ א״ר אות א׳ בשם לח״מ (וצ״ל שהוא שם מחבר אחד דלא מצינו זה לא בל״ח ולא בל״מ כמ״ש המאמ״ר אות ב׳) יעו״ש. אמנם המאמ״ר שם כתב דמדברי רש״י והרשב״א משמע דאפילו השליך המים טיפין טיפין בסרוגין כל שהשלים לרביעית מותר לקרות כנגדן וכתב והכי משמע מסתמיות כל הפוסקים וכ״נ עיקר יעו״ש והביאו הרו״ח וכ״נ דעת הפא״ת השלתן על קיצור הש״ע סי׳ ה׳ אות ב׳ יעו״ש. וע״כ לכתחלה יש להחמיר ולהטיל הרביעית בב״א ובדיעבד אם נתנו אותו בסרוגין מותר לקרות כנגדן:

ד ד) **שם** לא שנא היו המים בכלי תחלה, וכ״כ האחרונים דאפילו אם היו המים בכלי תחלה צריך רביעית לפעם אחת ודלא כהפר״ח אות ב׳ שכתב אם מטיל מים בתחלה כל שהן מהני למי רגלים של פעם אחת יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות א׳ דהדבר פשוט דנקטינן כדברי המחבר וחלילה להקל כדברי הפר״ח יעו״ש:

ה ה) **[סעיף ב׳] רביעית שאמרו למי רגלים של פעם אחת.** ואין חילוק אם השתין הרבה או מעט. כ״מ פ״ג דק״ש דין יו״ד. מיהו השה״ג אשר סביבות הרי״ף כתב בשם הריא״ז דאם היו המי רגלים פחות מרביעית נראה בעיני שצריכין מים כנגדן לבטלן עכ״ל והביאו כנה״ג בהגב״י. י״א בהגב״י. וכתב עליו הי״א שם בשם תשובת חכם צבי סי׳ ק״ב דכדאי הוא לסמוך עליו באיסור תורה כ״ש באיסור דרבנן יעו״ש. אבל דעת האחרונים ז״ל כדברי מרן ז״ל בכ״מ דאין חילוק באם השתין הרבה או מעט. מ״א סק״א. סו״ב במק״ח אות א׳ ר״ז אות ב׳ ח״א כלל ג׳ אות כ״ח. סידור בי״ע בדיני ק״ש דערבית אות ל״ד. חס״ל אות ח׳ וכתב שם החס״ל דאפי׳ לא הטיל אלא טיפה אחת. וכ״כ בן א״ח פ׳ בא או׳ י״ט וכתב עו״ש החס״ל דאפי׳ אם יריק הכלי של מתכת אין לקרות כנגדו מאחר שיש בו לחלוח מי רגלים טופח ע״מ להטפיח וצריך ליתן לתוכו מים או ירחיק ד״א עכ״ל. ועיין א״ר אות ב׳ שכתב דאפילו לדברי הכ״מ דוקא על מה שהשתין בפ״א הוא דבעי רביעית אף שלא השתין אלא מעט אבל כשהשתין הרבה אלא שלא נפל על הבגד אלא מעט אינו צריך רביעית. וכ״כ פרמ״ג א״א אות א׳ ועיין לקמן אות ז׳:

ו ו) **שם** רביעית שאמרו למי רגלים של פעם אחת וכו׳ ואם הטילו רביעית מים בתוך מי רגלים של פ״א ונתבטלו ואח״כ בא תינוק והשתין עוד ע״ג המים המעורבים והמבוטלים צריך להטיל עוד רביעית מים. מאמ״ר אות ד׳:

ז ז) **שם** רביעית שאמרו וכו׳ ואם הם בלועים בבגד אעפ״י שהוא טופח ע״מ להטפיח אם חוזר ומטפיחו במים דיו. מ״א סי ש״ב ס״ק כ״ה ר״ז בזה הסי׳ אות ב׳ ח״א שם אות כ״ט:

ח ח) **שם** למי רגלים של פעם אחת וכו׳ וירגיל אדם שיהא לו עביט של מתכת או זכוכית ויטיל לתוכו רביעית מים בכל פעם שישתין ודי כשירחוץ הכלי מע״ש לע״ש אם הכלי נקי ואינו יוצא שום ריח ממנו. של״ה דף ס״ו. א״ז. פ״ע או׳ ו׳ וכ״ה בא״ר סי׳ פ״ז אות ב׳:

ט ט) **שם** ולשל שני פעמים שתי רביעיות וכו׳ כ״כ הב״י והרמב״ם והרא״ש והכי נקטינן ולא כהרשב״א דפסק רביעית מהני אפילו למי הרגלים הרבה, עט״ז או׳ א׳ וכ״כ הפר״ח או׳ ב׳ וכ״כ ר״ז שם. ח״א שם אות כ״ח. בי״ע שם. חס״ל שם. קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ב׳ בן א״ח שם וכן עיקר. ועיין מאמ״ר אות ג׳:

סימן עח

א א) **[סעיף א׳] היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין וכו׳** מי שיש לו חולי האבן ב״מ שמטפטף תמיד מי רגלים לאונסו וא״כ לא יוכל להתפלל לעולם יש להתיר לעשות לו בגד או ספוג סביב איברו והבגדים העליונים יהיו נקיים ויכנס לבהכ״נ ויתפלל ובשעת הטפת מי רגלים יפסיק ואח״כ יתפלל ודוקא שלא הוצרך לטפטף בשעה שמתחיל להתפלל ואעפ״י שיודע שבתוך תפלתו יצטרך לטפטף. תשובת הרמ״א סי צ״ח וכ״כ פנים חדשות בשם תשו׳ מהר״מ מלובלין סי׳ צ״ח והביאו כנה״ג בהגה״ט וכ״כ שכנה״ג סי׳ ף׳ בהגה״ט או׳ ב׳ בשם תשו׳ הרמ״א וכ״כ הפר״ח בשם תשו׳ הנז׳ מ״א סק״ב. א״ר או׳ ג׳. סו״ב אות א׳ ר״ז או׳ ד׳ שת״ז אות ה׳. ורופאי זמנינו יועצים לקשור שלפוחית של בהמה על איברו ויטפטף שם. כר״ש:

א) **וכתב** הרו״ח דמצוה להזהיר לזקני עם הארץ שרובן בגדיהם אינם נקיים לומר ק״ש ותפלה וברכות כי יורד מהם טיפי השתנה מהשיורי השתנה כשמשתינין ואינם שמין על לבם להשהות ולנקות היטב או להחליף מכנסיהם כי הזקנה גורמת להם להיות עלולים לכך ומי בקש מידם רמוס חצריו ובא והתפלל אל הבית הקדוש בבגדים מטונפים ממי רגלים ויש מהם מסיבת חולי מעים ומי שהוא בעל תורה חכם עינו בראשו וטהר גברא הוא ובגדיו ואם

נכנס בחשש ספק תכף ל״ו יחליפנו ול״ו ימיר אותו ואין ספק דעליו נאמר מפי הגבורה וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה׳ ועיין בס״ח סי׳ תתטו״ב ובתשו׳ מהר״ס מינץ סי׳ פ״א ודו״ק עכ״ד. ועיין לקמן אות ד׳:

ב **ב) שם** ויש בהם טופח ע״מ להטפיח. פי׳ שאם מניח ידו עליהם מעלה לחות בה שאם יניחנה על ד״א מקבל ממנה לחות. טור סי׳ פ״ב. ט״ז שם סק״א. מ״א שם סק״ג. ח״א כלל ג׳ אות כ״ט. ר״ז שם אות ב׳:

ג **ג) שם** כיון שהם מכוסים בבגדו, ואע״ג דמרן ז״ל בב״י כתב לענין הלכה נקטינן כהרשב״א דרב מובהק הוא היינו דוקא לענין אם היה מתפלל דאינו צריך להרחיק ד״א כמו צואה משום דאינו אסור מדאורייתא אלא כנגד העמוד והילכך כיון שהוא עומד בתפלה אין להפסיק אבל לענין ק״ש כבר כתב מרן ז״ל בב״י דאפי׳ אם התחיל כבר מרחיק כדי לגמור הקריאה שהרי יכול לקרות ק״ש והוא מהלך וכמ״ש מרן ז״ל לענין הרחקה שצריך להרחיק אפילו התחיל בק״ש ופסקו בש״ע וכך צריך להיות בגדיו מכוסים דאינו חמור קריאת שמע כמו תפלה שעומד לפני המלך והילכך אם אינם מכוסים צריך לכסותם ולקרות או להסיר אותם וכמ״ש מ״א סק״א ודלא כהפרישה אות א׳ שכתב דלאו דוקא קאמר מכוסין אלא ר״ל שנבלעו המי רגלים בבגדיו שנפלו עליהם מתחלה ואינם בעין אף שיש בהן כדי להטפיח יעו״ש וגם דלא כהבאר הגולה שציין על ואם נפלו מי רגלים בארץ מרחיק ד״א הגהות מיימוני דהא בהדיא כתב מרן ז״ל בב״י דאפילו להרשב״א בק״ש מרחיק יעו״ש. ואין לומר הא דציין על הגמ״י משום דהוא בהדיא והרשב״א מן הדיוק דהא גם הגמ״י לא אמר בהדיא על ק״ש אלא על התפלה אלא דממילא משמע דה״ה לק״ש וא״כ היה לו לציין ב״י דהוא אמר בהדיא ודו״ק. והא דכתב מרן ז״ל בסי׳ ץ׳ סעי׳ כ״ז דאם היה עומד בתפלה והשתין תינוק וכו׳ יהלך לפניו ד״א וכו׳ התם שאני משום דיצאה מאחרים וגופו ובגדיו נקיים וכיון דיכול לתקן המקום ע״י הליכה אמרינן לא הויא הליכה הפסק אבל הכא שיוצאה מגופו ובלאו הכי גופו ובגדיו מלוכלכים במי רגלים משו״ה גם להרחיק אמרינן אין להפסיק כיון שאינו ניצל מהם לגמרי ולמה לו להפסיק בתפלה להרחיק ואם נאמר לו גם לפשוט בגדיו וללבוש אחרים יהיה הפסק גדול כמ״ש המ״א שם סק״מ ואין לעשות כן בתפלה. ועיין א״ר אות אב״ג ומ״ש עליו המאמ״ר אות ב׳ ופרמ״ג א״א אות א׳ ועוד עיין שמן המאור ומ״ש עליו הפתה״ד אות א׳ ודו״ק ובמ״ש א״ש. ועיין בשכנה״ג שכתב דראוי לחוש לדברי הגמ״י לכתחלה כיון דר״י בפ׳ מי שמיתו סובר כוותיה יעו״ש ולא ידעתי מהו שכתב דראוי לחוש וכו׳ כיון דלדברי הרשב״א הוא אסור להפסיק כמ״ש בב״י. ועיין לקמן סי׳ ץ׳ אות קמ״ח:

ד **ד) שם** כיון שהם מכוסים בבגדו. נראה שלא התירו לו לסיים קריאתו אלא בכה״ג מפני שכבר הוא עסוק בק״ש אבל לכתחלה אסור לקרות ק״ש או לומר דברים שבקדושה בענין זה אעפ״י שמכוסין והכי משמע להדיא מדברי הרב הלבוש שכתב וז״ל כיון שמכוסין בבגדו והוא בתוך ק״ש או תפלה לא גזרו רבנן שיפסיק. מאמ״ר אות ג׳ וכתב שם הטעם משום דכיון שגם בשרו מלוכלך הוי כצואה על בשרו וע״כ אין לקרות בכה״ג לכתחלה יעו״ש:

ה **ה) שם** מרחיק מהם ד״א. לאחריו ד״א ולפניו כמלא עיניו כמו צואה אלה שזה מדרבנן. פרמ״ג א״א ססי׳ ע״ז. עמודי השולחן על קיצור הש״ע סי׳ ה׳ אות ד׳ וכ״כ הב״ח סי׳ פ״ו והביאו א״ר סי׳ ע״ט אות ד׳:

ו **ו) שם** הגהה. או כשיעור וכו׳ המ״א סק״ב הגויה או ממתין עד שיבלעו בקרקע כשיעור שיתבאר לקמן סי׳ פ״ב וכתב שכן מצא מוגה בש״ע של בעל ש״ך. והא דבסי׳ ץ׳ סעי׳ כ״ז כתב מור״ס ז״ל ויותר טוב לילך למקום אחר ולא לשתוק שמא ישהה וכו׳ תירץ המ״א באות הנז׳ דבק״ש לא קפדינן אם יחזור לראש דהוי כקורא בתורה אבל בתפלה אם ישהה כדי נגמור את כולה יצטרך לחזור לראש ויגרום ברכה שא״צ יעו״ש וכ״כ ר״ז או׳ ב׳ וכ״ז לסברת מור״ם ז״ל דס״ל אם שהה בק״ש כדי לגמור את כולה חוזר לראש אבל לסברת מרן ז״ל אפילו שהה בק״ש כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש כמ״ש בסי׳ זה ובסי׳ ס״ה סעי׳ א׳ ועיין בדברינו לשם אות ב׳ ואות ג׳ בס״ד. ועיין עוד לקמן סי׳ ץ׳ אות כ״ח בענין אם שהה בתפלה כדי לגמור את כולה יעו״ש:

סימן עט

א **א) [סעיף א׳] היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ד״א וכו׳** בטור כתב דריח רע שיש לו עיקר כגון צואת אדם מהרחת ואם היה מלאחריו צריך להרחיק ד״א וכו׳ ופי׳ הרשב״א דריח רע שיש לו עיקר היינו צואה מגולה והביאו ב״י וכתב עליו ופשוט הוא וכתב הפרישה אות א׳ דכוונתו כשמכוסה אפילו ריח שיש לו עיקר לא בעי לק״ש הרחקה אלא עד שיכלה הריח דכיון שמכוסה תו אין לו עיקר קרינן ליה וראיה מהפחה היוצאת מגופו שהיא ג״כ באה מצואה אלא שכיון שהצואה מכוסה בגופו אין לו עיקר קרינן ליה. וכ״כ ב״י בסוף סי׳ זה וז״ל בא״ח כתב בשם הרשב״א דריח רע שאין לו עיקר היינו צואה מכוסה עכ״ד. מיהו הרוקח ז״ל בסי׳ שכ״ג כתב וז״ל ריח רע שיש לו עיקר כגון צואה מכוסה וריח נודף מרחיק ד״א ממקום שפסק הריח ומתפלל עכ״ל והביאו א״ר אות יו״ד וכתב וכ״מ בכ״מ פ״ג מהלכות ק״ש דין י״ב בשם הר׳ מנוח וכ״מ ברמב״ם גופיה שם ורש״י וטור ושאר פוסקים

דריח רע שאין לו עיקר הוא דוקא הפחה היוצא מגוף. וכן נראה בש״ע מדלא כתב דין זה דצואה מכוסה מיקרי שאין לו עיקר ולא הזכיר בסס״י זה אלא הפחה עכ״ל, וכ״כ בסי׳ ע״ו אות א׳ יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ג׳ אות כ״ב, וע״כ היכא דאפשר יש להחמיר ואין לקרות כנגד צואה מכוסה היוצא ממנה ריח אלא בהרחקת ד״א ממקום שכלה הריח ואם א״א אז יש לסמוך על דברי הרשב״א והפרישה שכתבו שא״צ להרחיק כ״א עד שיכלה הריח. ועוד עיין לקמן אות י״ט:

ב **ב) שם** צריך להרחיק ד״א וכו׳ כשם שמרחיקין מן הצואה כך מרחיקין מהריח רע אפילו אינה צואה. וכל שדרך בני אדם להצטער מאותו ריח נקרא ריח רע ואפילו יש לו חולי שאינו מריח וכן סומא שאינו רואה כיון ששאר בני אדם יכולין לראות ולהריח אסור ואפי׳ בלילה דינו כביום, מיהו דבר שטבעו ריח רע מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפוש. ח״א שם אות י״ב, קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ו׳, בן א״ח פ׳ בא אות י״ז ואו׳ כ״ז וכ״כ לקמן הי׳ פ״ו אות ב׳, יעו״ש. ועיין שער רוה״ק דף ח׳ ד״ה דע שכתב דאס מריח האדם באיזה נבילה או ריח רע פוגם מאוד בנפשו וגורם שתתרחק ממנו והראיה לזה מן הבשמים של מ״ש להחזיר את הנפש עכ״ל. ופשיטא דזהו נמי דאינו מזיק את הנפש אלא א״כ דבר שנסרח מחמת עיפוש אבל דבר שטבעו ריח רע כמו נפט וכדומה אינו מזיק כמו שאינו אסור לקרות כנגדו כנז׳ וכמ״ש לקמן סי׳ פ״ו אות ב׳:

ג **ג) שם** צריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח משום דכתיב והיה מחניך קדוש. ושיעור ד״א טעמא הוא מפני שד״א של אדם קונות לו בכל מקום מהלכה לענין שבת וגטין ומציאה ושאר עניינים. ע״כ ד״א של אדם הם ברשותו וביתו אשר הוא חונה שם וזהו מחניך לשון חנייה כלומר והיה כל מקום חנייתך קדוש והיינו כל ד״א ממקום שכלה הריח שאם היה ר״ר בתוך ד״א לא היתה כל חנייתו קדוש. לבוש. א״ר או׳ ב׳ ועיין באות שאח״ז:

ד **ד) שם** ד״א ממקום שכלה הריח. ואם התפלל בתוך ד״א של ריח רע אע״ג דמדינא צריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח מ״מ בדיעבד יצא דאינו אלא מדרבנן ובק״ש חוזר לקרות בלא ברכותיה. נשמת אדם כלל ג׳ אות ו׳. ועיין בח״א שה אות ל״ג ובדברינו לעיל הי׳ ע״ו אות ל״ח:

ה **ה) שם** ד״א ממקום שכלה הריח. ומ״ש העט״ז אות א׳ ויש מי שכתב שא״צ להרחיק כ״א עד מקום שכלה הריח הוא דעת הרמב״ם ז״ל שלא פסק מרן ז״ל כוותיה כמבואר בב״י. וכן הוא דעת האחרונים שפסקו כדברי מרן ז״ל וא״כ חלילה וחס להקל כנגדם לכתחלה ולפסוק בזה כדברי הרמבם ז״ל כ״א דוקא בדיעבד אם כבר התפלל שאין צריך לחזור להתפלל וכמ״ש באות הקודם:

ו **ו) שם** אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח. בטור כתב אפי׳ אם הוא תותרן שאינו מריח, ופי׳ בערוך תותרן חולי החוטם. והביאו פרישה אות ג׳:

ז **ז) שם** אפי׳ בלילה וכו׳ דבעינן מחניך קדוש. עו״ת אות ב׳. מ״א סק״א. ועיין מש״ל אות ג׳. וכתב הט״ז סק״א בשם הירושלמי דאפי׳ שאר ד״ת אסור ולאו דוקא ק״ש יעו״ש. וכתב עו״ש הט״ז דאפי׳ במקום שפסק אם יש שם צואה והיינו לפני הבתים שדרך להיות שם צואה וכ״ש בחצר אסור לקרות. והב״ד לעיל סי׳ ע״ו או׳ ל״ג יעו״ש:

ח **ח) שם** הגהה. או שהוא סומא. שאף על פי שאינו רואה אם הוא במקום שאילו לא היה סומא היה רואה אותה אסור, ב״י בשם רבינו יונה והרשב״א. וכן כתבו האחרונים. והא דלא כתבו מרן ז״ל בש״ע משום דהוא נלמד מן הלילה וכמ״ש מרן ז״ל בב״י ע״ש ר״י ורשב״א:

ט **ט) שם** ואם הוא מצידו דינו כמלאחריו. מרן ז״ל בב״י כתב זה משם הרמב״ם ז״ל ובכ״מ פ״ג דק״ש דין ח׳ כתב בשם הר׳ מנוח דלכאורה משמע דכלפניו דמי כדאמרינן גבי לולב עקום ואפשר לומר דמה שכתב הרב מיירי בשאינו יכול לסלקה לאחריו דאמר בגמרא דהיכא דאפשר יסלקנה לאחריו ד״א א״כ היכא דאפשר כלפניו דמי והיכא דלא אפשר כלאחריו דמי עכ״ל. וכ״כ הי״א בהגב״י וכ״מ מדברי מרן ז״ל לקמן סי׳ פ״א סעי׳ ב׳ וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות ב׳ מיהו הא״ר אות ה׳ כתב דמסתמיות כל הפסוקים משמע הכי ויעו״ש מ״ש לחלק בין כאן להי׳ פ״א, והפר״ח אות א׳ כתב דיש לחוש לכתחלה אבל אם קרא ק״ש וצואה בצדיו פשיטא דא״צ לחזור ואפי׳ לענין תפלה הדין כן וזה פשוט עכ״ד ועי״ש. והמ״א סק״ב לחלק יצא דצדדין שלפניו כלפניו דמי יעו״ש. והביאו ר״ז אות א׳. בן א״ח ז״ל פ׳ בא אות י״ד וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה יש להחמיר ולחשוב הצדדין כמו לפניו ובדיעבד אם א״א חשבינן ליה כמו אחריו וכמ״ש לקמן הי׳ פ״א סעי׳ ב׳ וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ח׳. ומה שרואה בלא הטיית ראשו לצדדין לכ״ע דינו כלפניו. ח״א כלל ג׳ אות י״ד. והביאו בן א״ח שם:

י **י) שם** בהגהה. ש״ץ המתפלל וכו׳ מאחר שמוציא רבים י״ח וכו׳ ובעינן דעת שומע ומשמיע והקרוב בד״א של צואה אינו יכול לכוין. ד״מ אות א׳ בשם הגמ״ר. מ״א סק״ד. ואף שעכשיו שכל יחיד ויחיד מתפלל בפני עצמו מ״מ מחויב לענות אמן על ברכת הש״ץ. כ״כ העו״ת אות ג׳. ולפ״ז בפסוקי דזמרה עד ישתבח מותר הש״ץ לומר, א״ר אות ו׳, וכ״כ המ״א שם. י״א בהגה״ט. ר״ז אות ג׳, ח״א כלל כ״ה אות ח׳, וע׳ בדברינו לעיל סי׳ ה״ן אות צ״ו:

יא יא) שם בהגהה. וא״א שלא יהא מן הקהל בתוך ד״א של צואה, וה״ה בתוך ד״א שלא כלה הריח או אם היה כנגדו שצריך להרחיק כמלא עיניו או אם היא מפסקת בינם לבין הש״ץ כמ״ש בסי׳ נ״ה סעי׳ ך׳ אלא שלא חש לפרש כיון שהם כתובים בש״ע. ועיין ט״ז סק״ב ומ״א הק״ג. וכתב שם הט״ז דבמי רגלים יש להתיר כשירחיקו כל הקהל מהם ד״א, וכ״כ ר״ז שם, והיינו לאחריהם אבל לפניהם צריך כמלא עיניו. מש״ז אות ב׳, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ח אות ה׳, ולקמן סי׳ ץ׳ סו׳ אות קמ״ח:

יב יב) [סעיף ב׳] היתה במקום גבוה עשרה טפחים וכו׳ ונראה דבעינן נמי שיהא ברחבו ארבעה טפחים על ד׳ טפחים דהשתא הוי מקום חשוב בפני עצמו כרשות היחיד דשבת הא לאו הכי לא והכי איתא בפי׳ רשב״ם ריש פ׳ בית כור יעו״ש. ב״ח. מ״א סק״ה עו״ת אות ד׳ א״ר אות ז׳ ומ״ש הט״ז סק״ג דלא בעינן המקום רוחב ד׳ כתב עליו הא״ר שם דלא דק יעו״ש. וכ״כ ח״ע על ט״ז סק״ג, ועיין מש״ז אות ג׳ וכ״כ ר״ז אות ד׳ דיש להחמיר. וכ״כ ח״א כלל ג׳ אות ט״ו. חס״ל אות ג׳ בן א״ח פ׳ בא אות ט״ו:

יג יג) שם היתה במקום גבוה י״ט וכו׳ וה״ה אם האדם היה על גבי אותו מקום גבוה והצואה על פני הקרקע דמותר לו לקרות שהרי הוא ברשות אחר. מאמ״ר אות ג׳ ח״א שם, ולפ״ז דאם האדם שוכב ע״ג מטה גבוהה עשרה ויותר וגרף של רעי או עביט של מי רגלים בארץ תחת המטה אעפ״י שרגלי המטה הם גבוהים יותר מג׳ דנפיק מתורת לבוד ולא הוו כקבורים כמבואר לקמן סי׳ פ״ז מ״מ מותר לו לקרות שהרי המטה חולקת רשות לעצמה מאחר שהיא גבוהה י׳ ורחבה ד׳ ובלבד שלא יגיע לו ריח רע. מאמ״ר שם, ועיין לקמן אות י״ט:

יד יד) שם או שהיתה בבית אחד פי׳ בחדר א׳ מ״א סק״ו ופי׳ דבריו הלב״ש דא״צ דוקא בית אחר אלא אפילו חדר אחר בבית אחד עכ״ד:

טו טו) שם ויושב בצידה פי׳ אצל הפתח. מ״א סק״ז. ר״ז שם, ואפי׳ בתוך ד״א. ב״י בשם הרא״ש:

טז טז) שם ורואה אותה. דפתח כנעוג דמי והו״ל כצואה בעששית. ב״י בשם הרא״ש. אבל להרשב״א רואין כנעול לא אמרינן, לבוש. ועיין ער״ה אות א׳ ופרמ״ג במש״ז אות א׳ בדין הרביעי. שכתבו דגם להרשב״א פתח כנעול דמי יעו״ש. אמנם הפתה״ד סי׳ פ״ז אות ב׳ כתב דדעת מרן ז״ל דבכל גוונא סבר הרשב״א דכיון דחזי לה אסור יעו״ש. והם כדברי הלבוש. ועיין עוד באות שאח״ז:

יז טוב) שם אבל להרשב״א דוקא כשאינו רואה אותה. עיין א״ר אות ח׳ שהשיג על מרן ז״ל וכתב להלכה נראה לו כדברי הרשב״א וכ״פ הנ״ץ. ועיין מאמ״ר אות ד׳ ומ״ש הפר״ח ליישב וכתב דנקטינן כדברי הרא״ש יעו״ש. ומ״מ גם מר״ן ז״ל בב״י כתב לכתחלה טוב ליזהר כדברי הרשב״א. וכ״כ העט״ז אות ב׳ וכ״כ האחרונים. ר״ז אות ה׳ ח״א שם אות ט״ז. חס״ל אות ג׳ בן א״ח שם:

טוב) ועוד עיין בספר פמ״א ח״א סי׳ ע״ד שהאריך בזה וכתב דכל היכא דרואה את הערוה או הצואה צריך להרחיק מלא עיניו אפילו הוא ברשות אחר ולאחריו יש לחלק דאפילו הם בתוך ד״א כיון שהוא ברשות אחר קרינן שפיר והיה מחניך קדוש וא״צ הרחקת ד״א אבל בערוה שהוא משום הרהור כגון שער שוק וטפח מגולה בערוה מהני אם עוצם עיניו או שהוא סומא או בלילה ובערוה גמורה שוה לדין צואה כיון שהוא במקום שיכול לראות אסור דלא הוי מחניך קדוש עד שיכסה הצואה ולא יראה הערוה עכ״ד. והביאו י״א מ״ב בהגב״י אות ו׳ ועיין עוד באות שאח״ז:

יח חי) שם אבל להרשב״א דוקא כשאינו רואה אותה. כתב המ״א סק״ח דאם מעצים עיניו או בלילה שרי בזה לכ״ע עכ״ל וכ״כ מהרח״א בס׳ עץ חיים דף קכ״ה. וכ״כ המאמ״ר אות ה׳ ר״ז אות ה׳ מיהו הא״ר שם כתב דמדברי הרשב״א משמע דאסור יעו״ש. וכ״כ הנה״ש אות א׳ ברכ״י או׳ ב׳ ולא זכר ש״ר שכ״כ הא״ר. חס״ל שם, ועיין פרמ״ג א״א אות ח׳ וכתב דזהו שכתב המ״א דעוצם עיניו מהני הוא לדעת המחבר בסי׳ ע״ה סעי׳ ו׳ אבל לדעת הב״ח והט״ז שם לא מהני עוצם רק הרהור מותר בכה״ג יעו״ש. ועיין בדברינו לשם אות מ׳ וע״כ יש להחמיר גם בעוצם עיניו או בלילה:

יט יט) שם ואם יש לה ריח לא מהניא הפסקה וכו׳ וצריכין להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח לבוש. אבל הפרישה אות ו׳ כתב דא״צ להרחיק ד״א רק במקום שכלה הריח הוא קורא ודלא כהלבוש יעו״ש. וכ״נ דעת א״ר אות יו״ד. וכ״כ המש״ז אות א׳ בדין השביעי וא״א אות י״ג יעו״ש. מיהו הח״א שם אות כ״ב כתב וז״ל הא דמהני מחיצה לצואה דוקא שאינו מגיע לו ריח רע אבל אם ריח רע מגיע לו לא מהני המחיצה ולא כיסוי שגם מן הריח לבד צריך להרחיק ד״א עכ״ל וע״כ היכא דאפשר יש להחמיר ולהרחיק ד״א ממקום שכלה הריח, ועיין לעיל אות א׳:

כ ך) שם ואם יש לה ריח לא מהניא הפסקה וכו׳. אם העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח רע בבית יש להחמיר מיהו מי שאינו מריח מותר לקרות בזה. מ״א סק״ט. י״א בהגב״י. ר״ז אות ו׳. ח״א שם אות י״ג חס״ל אות ג׳. בן א״ח פ׳ בא אות ט״ז, וכן מותר להעביר את הריח ע״י איזה מוגמר באופן שלא ישאר ריח רע בכל אויר הבית. חס״ל שם. וכ״כ הפתה״ד אות ב׳ דמה שנוהגין כשיש ריח רע בבית בתוך הלימוד מאחיזין את האור בבגד בלוי ומביאין

אותו תוך הבית כשהוא דולק ומעשן ומכח הריח נור אין מריחין את הריח רע וחוזרין ללמודם יש להתיר דאתי ריח ומבטל ריח יעו״ש. וכן כתב היפ״ל ז״ל אות ב׳ בן א״ח שם אות כ״ח:

כא כא) שם וי״א דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה וכו׳. מרן ז״ל בב״י פסק הלכה כסברא הא׳ שהביאה כאן בש״ע בסתם דלריח רע לא מהניא הפסקה ולא שינוי רשות יעו״ש. וכ״פ הפר״ח אות ב׳. סו״ב במק״ח אות ג׳. וכ״כ א״ר אות י״א פרמ״ג א״א אות ט׳ ואות יו״ד, וכ״כ האחרונים, ר״ז אות ה׳ ח״א שם אות כ״ב. פתה״ד שם. בן א״ח שם אות ט״ז. ועיין יפ״ל אות ג׳ שכתב דזה כלל גדול דכשכותב מרן ז״ל בש״ע סברא אחת בסתם והסברא האחרת בלשון יש אומרים דדעתו לפסוק כאותה הסברא שכתב בסתם יעו״ש שכתב זה בשם כמה פוסקים וכ״כ המאמ״ר סי׳ פ״ג אות ב׳ וכ״כ אנן בעניותין לעיל סי׳ י״ג אות ז׳ בס״ד יעו״ש. והכי ק״ל ודלא כלבוש שלא כתב רק דיש להחמיר כס׳ הראשונה דמשמע שהוא מצד חומרא בעלמא לבד. ועיין עט״ז אות ג׳ שכתב על שם ב״י דנכון להחמיר כס׳ הא׳ וצ״ע דהא ב״י וכן הלכה קאמר כיעו״ש. ומ״ש הח״א ז״ל כלל י״ג אות ח״י על דין זה כבר הקשה עליו הפתה״ד. אות ב׳ יעו״ש. ועוד יש להקשות דהא מרן ז״ל גילה דעתו בב״י דפסק כדיעה הא׳ וצ״ע:

כב כב) [סעיף ג׳] חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה וכו׳ אם צואה בגדולה אסור לקרות בקטנה וכו׳ בד״א כשכותלי אורך הקטנה נכנסים לתוך הגדולה ומופלגים שם ג״ט מכותלי אורך הגדולה שאל״כ אף הקטנה היא כבית בפ״ע ע״י גפופי הגדולה משום נראה מבחוץ ושוה מבפנים כמ״ש בסי׳ ש״ס. ר״ז אות ז׳ פת״ע אות י״א:

כג כג) שם אם צואה בגדולה אסור לקרות בקטנה וכו׳ והא דלעיל סי׳ נ״ה סעי׳ ט״ז בט׳ בקטנה וא׳ בגדולה או חמש בזה וחמש בזה דאין מצטרפין כתב הפרישה אות ז׳ דודאי הכא דבעינן מחניך קדוש ואפשר לזה להיות בגדולה בלא קטנה או לקטנה בלא גדולה השתא דנפרצה במילואה לגדולה הרי אין כאן הפרש כלל וודאי לאו מחניך קדוש איכא אבל לעיל דבעינן שיצטרפו יחד ויגררו זה אחר זה ודאי דוקא המועט נגרר בתר רובא ובענין אחר לא עכ״ד:

כד כד) שם מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה וכו׳ ובלבד שלא יהא רואה אותה כמ״ש בסעי׳ הקודם ובדברינו אות טו״ב:

כה כה) שם אם אין מגיע לו ריח רע. ואם מגיע לו ריח רע לא מהניא הפסקה ושינוי רשות כמ״ש בסעיף הקודם ובדברינו אות כ״א. ועוד עיין באות י״ט:

כו כו) [סעיף ד׳] צואת כלב וחזיר וכו׳ שא״צ להרחיק מהם וכו׳ ומותר לקרות אצלם מיד בין אם היא לפניו או לאחריו. טור. לבוש:

כז כז) שם ואם יש בהם ריח רע וכו׳ כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח. כ״מ פ״ג דק״ש דין ו׳ והביאו מיא ס״ק י״ב (ומה שמצווין במ״א על סעי׳ הקודם ט״ס הוא וכמ״ש המחה״ש) א״ר אות י״ד. פרמ״ג א״א אות י״ב. ועיין מש״ל אות ב׳:

כח כח) שם דינם כצואת אדם. משמע שצריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח. וכן פירשו מרן ז״ל בב״י והב״ח דברי הטור. מיהו מהרנ״ח ז״ל חלק על מרן ז״ל ופי׳ דברי הטור דא״צ להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח רק עד מקום שיכלה הריח יעו״ש, והביאו חידושי הגהות בב״י אות א׳ וכ״כ המ״א ס״ק י״ג והביאו א״ר שם, וכ״כ ר״ז אות ח׳ חס״ל אות ד׳ אמנם מדברי הל״ח פ׳ מי שמיתו אות קמ״ב והפרישה אות ט׳ שהביאו דברי מרן ז״ל ולא חלקו עליו משמע שמסכימים לדבריו וכ״כ העו״ת אות ח׳ סו״ב במק״ח אות א׳ וכן המאמ״ר אות ו׳ הקשה על דברי המ״א וכתב דדברי מרן ז״ל ברורים ונכונים ומוכרחים ומינה לא תזוז יעו״ש. ומ״ש הבאה״ט ס״ק י״א לא דק דהא לדעת הש״ע צריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח אלא רק המ״א הוא דפליג כנז׳ וכ״כ המאמ״ר שם. ועיין לקמן אות ל״ג:

כט כט) [סעיף ה׳] צואת חמור הרכה וכו׳ אבל של שאר בהמות אפי׳ ברכים שרי. ב״י בשם הרשב״א. ובשם הר׳ יונה כתב דאעפ״י שיש להם ריח רע מיד אחר היציאה אין הריח רע כ״כ ומותר לקרות ק״ש כנגד הצואה שלהן עכ״ד. ונראה דכבשעה שיוצא הריח אין לקרות כמ״ש לקמן אות ל״ג ואות ל״ה:

ל ל) שם צואת חמור הרכה וכו׳. נראה לי דהני מסתמן ריח רע ולכן אפי׳ יזדמן פעם אחד שאין מריחין אסור דהו״ל כצואת אדם. מ״א ס״ק י״ב. א״ר אות ט״ו. ר״ז אות ח׳ חס״ל אות ה׳ בן א״ח שם אות ח״י:

לא לא) שם ונמיה. חיה קטנה כמין חתול וקופצת מן האילן והורגת היונים. כן פי׳ הרב מהר״א לב והרב שדה יהושע בפי׳ הירושלמי בפ״ג דברכות בשם רבינו הערו״ך יפ״ל ז״ל אות ז׳:

לב לב) שם דינה כצואת אדם. וצריך להרחיק מלפניו כמלא עיניו ולאחריו ד״א ממקום שכלה הריח. טור. לבוש, סו״ב במק״ח אות א׳ ר״ז שם. וצדדין כבר כתבנו דינם לעיל אות ט׳ וא״צ לכפול הדברים אלא כל מקום שנזכר דינם כצואת אדם הצדדין דינם כמש״ל ומ״ש הלבוש הוא לפי סברתו בסעי׳ א׳ דצדדין כלאחריו:

לג לג) שם וההולך בדרך וכו׳ אם אין הריח בא לו וכו׳ משמע אפי׳ יש להם ריח כל שאין הריח בא לו שרי. והא דבסעי׳ ד׳ כתב דאם יש בהם ריח רע דינם כצואת אדם ומשמע דצריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח כמש״ל אות כ״ח יש לומר דשאני צואת כלב וחזיר דכשיש בהם ריח יהיה חזק ע״כ החמירו בו כצואת אדם לא כן צואת שאר הבהמות שאין בהם ריח כ״א בשעת היציאה כמש״ל אות כ״ט לא החמירו להצריך ד״א ממקום שכלה הריח. ועיין מאמ״ר אות ו׳:

לד לד) [סעיף ו׳] וכנגד צואת תרנגולים אדומה. בירושלמי אמרינן דמרחיקין מצואת תרנגולים ד״א וא״ר יוסי בר אבין בשם רב הונא ובלבד באדומים ופי׳ הרשב״א דתרנגולים אדומים קאמר דקים להו שצואת האדומים קשה מן האחרים אבל ה״ר יונה פי׳ דבצואה אדומה קאמר שהיא מסרחת יותר מן האחרות כמ״ש כ״ז בב״י. וכתב הב״ח מ״ש בש״ע כנגד צואה תרנגולים אדומה הוא עפ״י מה שפי׳ הר׳ יונה דבצואה אדומה קאמר דלא כהרשב״א ואני ראיתי בהגהה שפי׳ ובלבד בתרנגולים אדומים הם התרנגולים שבארץ אדום שאוכלים שם שעורים וצואתן מסרחת ביותר ונראה שהם אותם התרנגולים הגדולים המובאים מאינגליט״א שידוע שצואתן מסרחת ביותר עכ״ד. וכ״כ המ״א ס״ק י״ד. ועיין סידור בי״ע בדיני קריאת שמע דערבית אות כ״ג שכתב דיש להחמיר ולחוש לכל הפירושים, ולי נראה כיון דרבו הפירושים ועוד דאין אנו בקיאין באיזה גוון צואה אדומה שאמרו עליה שהיא מסרחת ואיזה גוון תרנגולים אדומים שצואתן מסריחים ואיזו תרנגולין של ארץ אדום ואם התרנגולין של ארץ אדום גורמים הסרחון או השעורים של ארץ אדום מפני שהם רעים כמ״ש המ״א או עד שיהיו שניהם יחד. ועל כן יש לפסוק הלכה כדברי מרן בב״י שכתב ולענין הלכה נקטינן כהרמב״ם ז״ל שפירשתי דבריו וכתב הד״מ אות ג׳ דר״ל שפירש דברי הרמב״ם דכל בהמה שיש לצואתה ריח רע אסור לקרות כנגדה ואם כן אין לחלק בין אדומים לאחרים דכל דבר שיש לו ריח רע אסור ושאין לו ריח רע שרי עכ״ד. וכ״כ הט״ז סק״ד על שם ב״י דעיקר הכלל בזה כל שהיא מסרחת יעו״ש וגם אין לחלק בזה אם חיותן בפת או לא כמ״ש המחה״ש דמרן ז״ל לית ליה סברא זו של או״ח שחילק בזה אלא נ״ל עיקר החילוק הוא רק אם צואה מסרחת או לא כדמשמע בב״י ובש״ע. ומ״ש הפר״ח אות ד׳ עיין מ״ש עליו יד אהרן בהגב״י ודו״ק. ומ״ש בירושלמי דמרחיקין מצואת תרנגולין ד״א הוא ד״א ממקום שכלה הריח כמו צואת חתול ונמיה שכן השוה אותם שם בגמרא והובא בב״י. ועיין בדברינו לעיל אות ל״ב:

לה לה) [סעיף ז׳] צואת תרנגולים ההולכים בבית דינם כצואת בהמה וכו׳. דוקא כשאין ריח רע מגיע אליו אבל אם ריח רע מגיע אליו אסור דלא גרע מאשפה שריחה רע ומנבילה המסרחת. ב״י. פרישה אות י״א.

לו לו) שם אבל הלול שלהם יש בו סרחון ודינו כצואת אדם. וצריך להרחיק לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד״א ממקום שכלה הריח. טור. לבוש. עו״ת אות יו״ד. סו״ב במק״ח אות א׳. ומ״ש הח״א בכלל ג׳ אות ו׳ דה״ה בדיר של בהמות דינו כצואת אדם כתב עליו קיצור הש״ע בפאת השלחן על סי׳ ה׳ אות ו׳ דליתא בפו׳ וגם לא דמי ללול של תרנגולים יעו״ש. ולי נראה דהכל לפי העניין. ועיין מש״ל אות ל״ה:

לז לז) [סעיף ח׳] אסור לקרות כנגד אשפה וכו׳. אפילו אין הריח מצואה מגולה שעליה אלא מטמונה ומכוסה. ר״ז אות יו״ד:

לח לח) שם שריחה רע. ודינה כצואה ואסור מדאורייתא. ח״א שם אות ז׳ וכ״מ בב״י ולבוש. וכ״כ הסו״ב שם:

לט טל) [סעיף ט׳] יצא ממנו רוח מלמטה וכו׳ זהו נקרא ריח רע שאין לו עיקר כמ״ש הטור, וכ״כ הלבוש. א״ר אות ט״ז, סו״ב במק״ח אות ד׳, ר״ז אות י״א ומשמע דאין איסורו מן התורה רק מדרבנן מדהתירו ללמוד ד״ת אצל מי שיצא ממנו הריח, וכ״מ מדברי הלבוש שכתב לכך הקילו חכמים וכו׳ וכ״מ מדברי ח״א אות כ״ג ור״ז שם שכתבו ולא החמירו חכמיה וכו׳ וכן הוכיח המש״ז בדין השביעי דריח רע שאין לו עיקר מה״ת מותר ואין איסורו רק מדרבנן מדהתירו בד״ת בסעי׳ ט׳ ואי הוה מה״ת ודאי אף לד״ת אסור כמ״ש הט״ז סק״א יעו״ש וכ״כ בסי׳ ף׳ וז״ל והוי יודע שהפחה הוא איסור דרבנן ומה״ת ריח רע שאין לו עיקר שרי אף בדידיה ולק״ש ג״כ ורבנן הוא דגזרו עכ״ל, וכ״כ בן א״ח ז״ל פ׳ בא אות כ״ו ונ״מ דאם קרא קריאת שמע והתפלל בדיעבד אצל ר״ר שאין לו עיקר שאינו חוזר ומתפלל רק יקרא ק״ש בלא ברכותיה דכל שהוא דרבנן אינו חוזר כמש״ל בסי׳ ע״ו ובזה הסי״ אות ד׳, ומ״ש הכס״א אות ט׳ כבר הקשה עליו הפתה״ד אות ג׳ יעו״ש:

מ מ) שם יצא ממנו רוח מלמטה וכו׳. עיין מש״ל אות א׳ בדין צואה מכוסה ומבואר שם דריח רע שאין לו עיקר כמו הפחה לכ״ע א״צ להרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח אלא קורא במקום שכלה הריח ממש יעו״ש, וכ״כ הכ״מ פ״ג דק״ש דין י״ב. וכ״כ א״ר אות ט״ז יעו״ש. וכ״כ המש״ז אות ה׳ ר״ז

אות י״א. ומ״ש הכס״א שם כבר הקשה עליו היפ״ל ז״ל אות יו״ד יעו״ש.

מא מא) שם ואם יצא מחביריו וכו׳. פ׳ אעפ״י שמריח ריח רע ואעפ״י שהוא מאוס לו יותר מכשיוצא ממנו מ״מ כשיוצא מגופו מחמרינן יותר. הרב מהר״ר עראמה ז״ל בפי׳ על הרמב״ם בפ״ג מהלכות קריאת שמע די״ב ע״ד משם ר״י. יפ״ל אות י״א:

מב מב) שם אבל לקרות קריאת שמע אסור וכו׳. משום דאפשר לצאת לחוץ ולקרות. רש״י והביאו ב״י. ט״ז סק״ה, מ״א ס״ק ט״ו. מאמ״ר אות ח׳. ולפ״ז גם בד״ת אם לומד ביחיד ואפשר לו לצאת למקום אחר אסור ללמוד כאן. ואפשר כיון דלא גזרו רבנן א״צ לצאת וכמ״ש הרב״י לענין טלית בסי׳ י״ג יעו״ש. מ״א שם. וכ״כ ר״ז אות י״א דאפילו אם לומד ביחיד ואפשר לו לצאת למקום אחר א״צ לצאת כיון שלא גזרו ע״ז כלל לד״ת עכ״ד. וכ״מ לפי טעם שכתב הלבוש יעו״ש:

מג מג) שם עד שיכלה הריח. ומי שאינו מריח מותר לקרות כמש״ל אות ך׳. ועיין לעיל אות מ׳:

סימן פ

א א) [סעיף א׳] מי שבריא לו שאינו יכול לעמוד וכו׳ מוטב שיעבור זמן קריאת שמע וכו׳. וכל זה דוקא כשאירע לו מקרה זה בלתי טהור בשביל שום מאכל שהזיק לו וכיוצא באופן שלערב בודאי יוכל להתפלל בגוף נקי. אבל אם יש לו חולי שמחמתו מוכרח להפיח בכל שעה יתפלל וכשיבא לו ההפחה ישתוק וימתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל ממקום שפסק. פר״ח והביאו י״א בהגה״ט. וכ״כ א״ר אות א׳ בשם תשו׳ הרמ״א סי׳ צ״ח. מאמ״ר אות א׳. בי״ע אות כ״ח. פתה״ד אות א׳. וה״ה דמותר לקרות ק״ש דלא אתי דרבנן ועקר ד״ת. מש״ז אות א׳. וכ״כ הפתה״ד שם. אמנם מ״ש שם הפר״ח דאם שהה כדי לגמור את כולה מתחילת התפלה עד סופה צריך לחזור לראש כמ״ש בסי׳ ק״ד סעי׳ ה׳ כתב עליו המאמ״ר שם וז״ל יש לגמגם בו דהא כשנחזירהו לראש אין אנו מובטחים שלא יפיח וישהה כדי לגמור את כולה כיון שרגיל בכך הא למה זה דומה למה שנתבאר לקמן סי׳ ק״א דהאידנא אין להחזיר בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א״כ למה יחזור עכ״ל הטור ז״ל וה״נ דכותיה ובפרט מי שברור לו שאינו יכול להעמיד עצמו מלהפיח הרבה פעמים תכופים שאין לו לחזור כנ״ל ולמעשה צ״ע עכ״ל. ונראה דגם הפר״ח לא אמר בשהה כדי לגמור את כולה שחוזר לראש אלא ביודע בעצמו שאם יחזור פ״ב יכול להיות בלא שהייה כדי לגמור את כולה אבל אם יודע בעצמו שכך הוא דרכו תמיד שצריך לשהות בכדי לגמור את כולה גם הפר״ח יודה שא״צ לחזור לראש כיון שאין מועלת חזרתו כלום. ועיין לעיל סי׳ ע״ח אות א׳ בדין מי שמטפטף מי רגלים תמיד. ומש״ז בזה הסי׳ ובדברינו לסי׳ ל״ח אות ה׳ בד״ה מי לענין תפילין במי שאינו יכול להנצל מהפחה יעו״ש:

ב ב) שם מוטב שיעבור זמן ק״ש ותפלה וכו׳. וא״ל כיון די״א דק״ש אין לה תשלומין היה לנו להקל כדי שלא יתבטל מק״ש לגמרי כמ״ש באות הקודם דאם יתבטל מתפלה לגמרי מותר לו להתפלל רק כשיבא לו הפחה ישתוק וימתין עד שיכלא הריח די״ל דהא דאמרינן ק״ש אין לה תשלומין הוא דוקא אם לא אמרה כל היום כולו והניחה עד הערב או של הערב הניחה עד הבקר כמ״ש בסי׳ נ״ח סעי׳ ז׳ אבל אם אמרה באותו היום זה אינו נקרא תשלומין ולא מבטל קריאת שמע לגמרי דהא יכול לקרואתה בלא ברכותיה כל היום כמ״ש שם בסעי׳ ו׳ ועיין בדברינו לשם אות כ״ה ולפיכך לא הקילו לקרותה בלא גוף נקי דהא הכא מיירי שיכול לקרותה אח״כ באותו היום בגוף נקי כמו שיכול להתפלל מנחת שתים שהיא באותו היום בגוף נקי וכמ״ש באות הקודם, והתימה על הא״ר אות א׳ שחשב זה לתשלומין ויצא לו קושיא על הטור והש״ע והלבוש כיעו״ש ובמ״ש א״ש, ומ״ש ר״ז אות ג׳ הוא היפך הרא״ש והטור והש״ע והלבוש ושאר האחרונים כמובן למעיין ודו״ק:

ג ג) שם ולא יתפלל וכו׳. וכיון שאינו מתפלל תפלת י״ח של שחרית לא יאמר ג״כ פסד״ז אא״כ יאמר בלא ברכותיה כקורא בתורה שהם נתקנו בברכה כדי לסדר שבחיו של הקב״ה קודם התפלה כמ״ש בסי׳ נ״א וסי׳ נ״ב. ר״ז אות ב׳:

ד ד) שם ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת ק״ש יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע. ואע״ג דמברך ברכות ק״ש וא״כ למה אינו מניחן קודם ברכות ק״ש י״ל דמיירי הכא כגון שהוא אינו יכול להעמיד על עצמו בלא הפחה כ״א עד שיקרא ק״ש. ותפילין כיון שצריכין גוף נקי אינו מניחן כ״א בק״ש לבד אבל ברכות ק״ש יכול לברך וכשיבא לו הפחה ביני וביני יפסיק וימתין עד שתצא רוח״ו ויכלה הריח וישוב למקום שפסק. ועיין יפה ללב אות ב׳:

ה ה) שם יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע. וכתב הב״ח הטעם משום דכל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו הלכך צריך הוא להפסיק ולברך בין פרק לפרק. אבל טלית דאין חיוב ללבשו אסור להפסיק בין אהבה לק״ש אפילו שלא יברך אלא ללבשו בלבד נמי אסור

להפסיק. ועיין לעיל סי׳ ס״ו עכ״ל. והביאו ט״ז סק״א וכתב עליו דלא דק בזה דטלית יכול ללבוש ולברך קודם שיתחיל הברכות ואפילו כל היום יכול זה להיות לבוש בטלית דהא מותר ליכנס לביה״כ עם הציצית כמ״ש בסי׳ כ״א ואין זה דומה לסי׳ ס״ו דשם לא היה לו הטלית קודם שהתחיל עכ״ל. וכן המאמ״ר אות ב׳ הקשה על דברי הב״ח הנז׳ דלא מצינו בשום מקום לשום פוסק שאוסר להפסיק ללבישת הטלית בלא ברכה אם לא בין גאלה לתפלה. ועוד שהרי הב״ח גופיה לעיל בסי׳ ס״ו פסק כהגהת ש״ע דעל תפילין יכול לברך קודם שסיים גאל ישראל כגון בעושה פלא אבל על הטלית לא יברך אלא מניחו ומברך עליו אחר התפלה יעו״ש. וכן הקשה היפ״ל ז״ל אות ג׳ יעו״ש. וכ״כ המש״ז אות א׳ דודאי טלית מותר כל היום אפילו טלית גדול מותר בהפחה ולבית הכסא אסור. ומיהו אם לא הניח טלית ובא לו בין אהבה לקריאת שמע יכול להניח בלא ברכה דלבישה לא הוי הפסק רק בתפלה עכ״ד. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ס״ו אות י״ד. ובסי׳ כ״א אות י״ג:

ו ו) **שם** הגהה. ומברך עליהם. וכ״כ הלבוש. סי״ב במק״ח אות א׳. ר״ז אות ג׳ ח״א כלל ג׳ אות ל״ד. בי״ע אות כ״ז. וכ״כ מרן ז״ל לעיל בסי׳ ל״ח סעי׳ ב׳ ובסי׳ ס״ו סעי׳ ב׳ ומה שלא חזר לכותבו כאן י״ל שלא רצה לכפול עוד הדברים פ״ג. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ס״ו אות יו״ד מ״ש בשם האחרונים יעו״ש:

סימן פא

א א) **[סעיף א׳] קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו וכו׳.** ואעפ״י שעדיין לא אכל דגן כלל מעולם מרחיקין מצואתו ומי רגליו שכל שהגיע לכלל זה צואתו מסרחת. ב״י. לבוש. עו״ת אות א׳. ט״ז סק״א. וסיים דדברי הב״ח אינם נראים כלל ופסק הש״ע ברור וקיים יעו״ש. וכ״כ הסו״ב במק״ח אות א׳ וה״ב. וכ״כ העו״ת שם דיש להחמיר כדברי המחבר. וכן הרב דוד עראמה בפי׳ להרמב״ם ז״ל מסיק כדברי מרן ז״ל יעו״ש. והביאו המאמ״ר אות ב׳. וכ״כ החס״ל אות א׳. קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ה׳. מיהו השכנה״ג בהגב״י אות ב׳ הביא דברי הב״ח שכתב דאם לא אכל כזית דגן או אפילו אכל וידוע דצואה זו אינה מאכילת דגן אין מרחיקין ומשמע שמסכים לדבריו. וכן דעת הא״ר אות ד׳ וכתב שכ״פ הנ״ץ. והפר״ח כתב לענין הלכה דלכתחלה יש לחוש לדברי המחבר דכל קטן שהגיע לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול דגן צריך להרחיק מצואתו. ובדיעבד אם קרא או התפלל יצא י״ח וא״צ לחזור ולקרות יעו״ש. והסכים לדבריו המחב״ר אות ב׳ והביאו סידור בי״ע אות כ״ט (אמנם מ״ש שם הבי״ע באות ל׳ דברי הב״ח הוא תימה דהיאך אחר שהביא דברי מרן ז״ל והפר״ח באות כ״ט חזר בו באות ל׳ להביא דברי הב״ח שהם נגד דברי מרן והפר״ח ז״ל וצ״ע). שע״ת אות א׳ וכ״כ החס״ל שם. ועיין ביו״ד סי׳ רס״ה סעי׳ ח׳ בהגהה שמשמע דטוב וישר להרחיק מצואת קטן אפילו בן שמנה ימים והביאו מ״א בזה הסי׳ סק״א. ח״א כלל ג׳ אות ח׳ וכ״כ החס״ל שם. קיצור ש״ע שם. ושמנה ימים לאו דוקא אלא אפילו לבן יום א׳ יש ליזהר כמ״ש ר״ז אות ב׳:

ב ב) **שם** יכול לאכול כזית דגן וכו׳. כל חמשת המינים קרי דגן. חיטין ושעורין וכוסמין ושיבולת שועל ושיפון. רש״י סוכה דמ״ב ע״ב והביאו ב״י וט״ז ומ״א שם. וכתב הט״ז סק״ב דאפילו אם אכל הדגן במיני תבשיל ודייסא. והב״ד האחרונים. ועיין מש״ז אות ב׳. ובמאכל שעושים לתינוק שקורין פפ״א משערין כפי מה שיכול גדול לאכול פרס פפ״א. מ״א סק״ב. י״א בהגב״י. א״ר אות ב׳. סי״ב אות א׳ ח״א כלל ג׳ אות ח׳:

ג ג) **שם** כזית דגן וכו׳. ושיעור כזית הוא כחצי ביצה כמ״ש בש״ע סי׳ תפ״ו. ושיעור הביצה הוא כלי שמחזיק י״ח דרה״ם מים ומקמח י״ב דרה״ם מחטה מצרית כמבואר בהרמב״ם במסכת עדיות פ״א מ״ב שכתב דרביעית הנזכרת בכל התורה תכיל מן המים כ״ז דרה״ם ומקמח חטה מצרית י״ח דרה״ם יעו״ש. וידוע דרביעית הוא רביעית הליג והלוג ששה ביצים ואם כן יעלה לכל ביצה י״ח דרה״ם מים ומקמח י״ב ואכמ״ל רק ריש מילין אמר ובמקום אחר יתבאר יותר בס״ד. עיין לקמן סי׳ קס״ח או׳ מ״ו:

ד ד) **שם** לאכול אכילת פרס. ושיעור אכילת פרס כתב הטור שהיא ארבעה ביצים. וכ״כ הלבוש. מיהו הח״א שם כתב שהוא שיעור שלשה ביצים. ואמנם עיין בב״י סי׳ תרי״ב שהביא פלוגתא בזה דלדעת רש״י והטור הוא ד׳ ביצים ולהרמב״ם והרשב״א הוא ג׳ בצים. וכתב הרב המגיד בפ״ב משביתת עשור שכן עיקר יעו״ש ובש״ע שם סעי׳ ד׳ כתב מרן ז״ל י״א ד׳ ביצים וי״א ג׳ ביצים ולפי הכלל דק״ל דכל היכא שכותב מרן ז״ל י״א וי״א דדעתו לפסוק כדיעה שנייה רק אם סברת י״א הראשונה הוא לחומרה חושש לה לכתחלה כמש״ל סי׳ י״ג אות ז׳ יעו״ש וכן הוא לקמן בסי׳ תרי״ח סעי ז׳ כשהיתה סברת האומרים ד׳ ביצים לחימרא חשש לה לכתחלה וכמ״ש בב״י שם בשם הר״ן יעו״ש אם כן גם הכא יש לחוש לחומרא ולשער אכילת כזית גם בד׳ ביצים. וכ״פ החס״ל אות א׳ ועיין א״ר סי׳ תרי״ב אות א׳ וסי׳ תרי״ח אות יו״ד:

ה ה) **שם** בכדי שיכול גדול לאכול אכילת פרס. כלומר שישהא בשיעור כזית דגן זה זמן אכילת פרס לגדול אבל אם שהה יותר משיעור זה אין מצטרף שהרי הוא כאוכל חצי כזית עכשיו וחצי למחר והלכה למשה מסיני שאין מצטרפין לשהייה ארוכה כזו עכ״ל הרב שדה יהושע בפ״ג דברכות דכ״ט

ע״ג. והביאו יפ״ל אות ב׳ וכ״כ רש״י ז״ל והביאו ב״י וט״ז סק״ג:

ו ו) **שם** בכדי שיוכל גדול לאכול וכו׳. ושיעור קטן זה כתב בס׳ מגדול עוז להגאון מהריעב״ץ ז״ל דהיינו כשנעשה בן שנה. והביאו קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ה׳ וכ״כ הפתה״ד אות א׳ בשם הרב יוסף אומץ אשכנזי ז״ל אות ט׳ וכתב עליו דעכ״ל דהיינו מדינא קאמר אבל לכתחלה טוב ליזהר מצואת קטן אפילו בן ח׳ ימים כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ה יעו״ש. וכ״כ אנן לעיל אות א׳ יעו״ש:

ז ז) **כתב** המ״א סק״א בשם רש״ל (ויש גורסין הש״ל) דאין נכון לקרות קריאת שמע אצל תינוק דסתם תינוק מטפח באשפה. והוא ז״ל נתן טעם אחר מפני שאין מקנחין עצמן וצואה בפי טבעת אפילו הוא מכוסה אסור כמ״ש סי׳ ע״ו ס״ה עכ״ד. וכתב עליו הבאה״ט סק״ב במחילה טעה בזה כי צואה בפי הטבעת דוקא לאותו אדם אסור ולאדם אחר הוי כצואה מכוסה עכ״ל. ובספר ח״מ הביא ראיה לדבר מדברי רש״י ביומא דף למ״ד שכתב על ממרא דרב פפא שאמר צואה במקומה אסור לקרות קריאת שמע ופירש״י וז״ל אסור זה לקרות ק״ש עכ״ל משמע דוקא אותו אדם יעו״ש. וכן הקשה הפרמ״ג בא״א והלב״ש אות א׳ על דברי המ״א הנז׳ יעו״ש וכן הקשה התו״ש בהגהותיו וגם המו״ק התמרמר על זה כיעוש״ב. ובמחב״ר אות א׳ הקשה גם על הא״ר אות ב׳ שהביא דברי המ״א דלא סגי שלא השיג עליו אלא שנמשך אחריו יעו״ש. וקושיא זו תפול גם על הסו״ב שהביא דברי מ״א הנז׳ ועיין מחה״ש אות א׳ מה שחתר לתרץ דברי המ״א הנז׳ והפמ״א ח״ב סי׳ קס״ה כתב לתרץ שדעת המ״א דכיון דבמקומה נפיש זוהמא גם לאחרים אסור משום זוהמת הריח יעו״ש. והמחב״ר שם ימאן גם בזה וכתב ליישב בדוחק וז״ל דמ״ש הש״ל אין נכון לקרות ק״ש וכו׳ שמטפח באשפה היינו עד שיראה שהוא נקי ואין ריח רע וע״ז כתב דגם משום צואה במקומה יש לחוש והטעם דאפשר דזמנין דיש קצת ריח ואינו מרגיש כלל או אינו מרגיש שהוא מצואה עד שיתישב שאין שם ריח או הוא נקי וכל זה דוחק עכ״ל. אמנם מ״ש שם המחב״ר דלא נמצא זה לא ברש״ל ולא בשבולי הלקט כתב הפתה״ד אות ב׳ דהוא בשבולי הלקט ה׳ תפלה כלל ו׳ ד״ה ע״ב ועי״ש בפתה״ד במה שרצה לתרץ בזה דברי המ״א יעו״ש. נמצינו למידים מכל זה דדעת הפו׳ מסכמת דצואה בפי טבעת והיא מכוסה דשרי לאחר לקרות אם אין ריח רע מגיע לו הימנה רק בתינוק שמטפח באשפה יש ליזהר ולחוש שמא אינו נקי או שמא יש בו ריח רע ואינו מרגיש. וכתב החס״ל אות א׳ דמי שיש לו בנים קטנים צריך להיות זריז ויזרז את אשתו לקנח יפה יפה ולעמוד על המשמר להיות מחנהו קדוש בשעת אמירת ברכות ולימודים ואת ריח הטומאה יעביר ע״י ריח אחר ואז יקרב להזכיר את ה׳ הנכבד והנורא וכל הזהיר וזריז בענינים אלו ומדקדק ומחמיר על עצמו ה״ז מרבה כבוד שמים ועליו נאמר כי מכבדי אכבד עכ״ד:

ח ח) **שם** מרחיקין מצואתו או ממימי רגליו. ומ״ש בסוכה דמ״ב ע״ב ובירושלמי בברכות דף ו׳ בדין זה ד״א היינו כל שהוא לאחריו אבל לפניו צריך להרחיק כמלא עיניו וכמ״ש בירושלמי שם בתר הכי תני מרחיקין מריח רע וכמש״ל רס״י ע״ט ובט״ז לקמן סי׳ פ״ג סק״ג ומבואר בדברי הרמב״ם בפ״ג מה׳ ק״ש ה״ח. יפ״ל אות ג׳:

ט ט) **[סעיף ב׳] היה קורא ורואה צואה כנגדו ילך כדי שיזרקנה מאחריו וכו׳** וה״ה שישאר על עמדו ויחזיר פניו ויניח הצואה מאחריו וירחיק שיעור ד״א רק שלשון הגמרא כן אצל התפלה ושם מיירי שהולך כנגד המזרח וא״א לו בענין אחר כי עכ״פ צריך לחזור פניו כנגד המזרח. עט״ז אות א׳. וכ״כ א״ר אות ו׳ חס״ל אות ב׳:

י י) **שם** מאחריו ד״א. פי׳ ממקום שכלה הריח. פרישה אות ד׳ א״ר אות ה׳ חס״ל שם. ועיין ריש סי׳ ע״ט:

יא יא) **שם** ואם א״א כגון שיש לפניו נהר וכו׳ קשה יהפוך פניו ותהיה הצואה לאחריו בשלמא בגמרא אתמר לענין תפלה דצריך לעמוד נגד ירושלים אבל הכא גבי ק״ש קשה. וצריך לומר דמיירי שיש בשני צדדין ציאה ולפניו נהר. וא״ת ילך לאחריו עד שיעבור הצואה ויחזור פניו ממנה י״ל דלא הטריחוהו לחזור לאחריו כיון שאפשר להניחה לצדדין. מ״א סק״ג, ועיין מש״ל סי׳ ע״ט אות ט׳:

יב יב) **שם** א״צ לחזור אלא למקום שפסק. שלא הצריכו לבדוק אלא כשקורא במקום שהיה ראוי להסתפק אם יש שם צואה משום והיה מחניך קדוש אבל משום לא יראה וכו׳ שהוא כמלא עיניו לא הטריחוהו כ״כ לבדוק לפיכך כשחוזר חוזר למקום שפסק. ב״י בשם הרשב״א ולבוש. וכתב הב״י ע״ש הרשב״א דאפי׳ בראה צואה כנגדו אינו חוזר לראש ואם התפלל תפלתו תפלה ואעפ״י שהוא מקום שדרכו להמצא שם צואה בכדי שיראנה שלא הטריחוהו לבדוק כמלא עיניו יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ ע״ו אות ל״ח בשם האחרונים דכל שהוא חוץ לד״א אפי׳ כנגדו בדיעבד אם התפלל אין צריך לחזור ולהתפלל יעו״ש:

יג יג) **שם** ולהר״ר יונה אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה צריך לחזור לרא״ש. בב״י כתב לענין הלכה נקטינן כהרשב״א דבתרא הוא שהיא סברא הא׳ שהביא אותה מרן ז״ל כאן בש״ע בסתם. וכ״כ העט״ז אות ב׳ וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג אות ז׳ דכל היכא שסותם מרן ז״ל ואח״כ כותב

י״א דדעתו לפסוק להלכה כסתם אלא שחושש לסברת י״א לכתחלה יעו״ש. וע״כ הכא נמי יש לחוש לס׳ י״א לכתחלה וחוזר לקרות ק״ש בלא ברכותיה אבל ברכות אינו חוזר משום סב״ל. ועיין א״ר אות ז״ח ומ״ש עליו המאמ״ר אות ג׳ יעוש״ב:

סימן פב

א א) [סעיף א׳] צואה יבשה כ״כ שאם יזרקנה תתפרך וכו׳. דוקא פירוכין אבל אם לא תעשה פרוכין אלא שתשבר לחציה אסור לקרות כנגדה. כ״מ פ״ג דק״ש דין ז׳ בשם הר׳ מנוח. מ״א סק״א. עט״ז אות א׳ פר״ח אות א׳ א״ר אות א׳. סו״ב במק״ח אות א׳, חס״ל אות א׳, ועיין לקמן אות ג׳ וכתב עו״ש הכ״מ בשם הר״מ דהא דשרי בתתפרך דוקא בשאין לה ריח רע שאל״כ אע״ג דעפרא בעלמא הוא ריח רע שיש לו עיקר הוא עכ״ד, והביאו הכר״ש:

ב ב) בזמן הקור שהצואה נקרשה הרבה כאבן י״ל דעדיין שם צואה עליה כיון שיכולה לחזור לקדמותה, מ״א סק״ב, א״ר אות ב׳ פרמ״ג א״א אות ב׳ ר״ז אות א׳ ח״א כלל ג׳ אות ט׳ חס״ל שם. פתה״ד אות א׳ ועי״ש במה שדחה דברי המו״ק שכתב להתיר וסיים באופן שאין בדבריו כדאי להקל באיסור תורה יעו״ש. קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות ז׳ וכתב בפאת השלחן דה״ה במי רגלים הנקרשים. מיהו צואה שנתכסית בשלג חשיב כסוי ומותר לקרות כנגדם. חס״ל שם. קיצור שלחן ערוך שם וכן כתבנו לעיל סי׳ ע״ו אות ל׳ בשם כמה פוסקים יעו״ש:

ג ג) שם שאם יזרקנה תתפרך וכו׳ הגהה. וי״א דלא הוי כעפר רק אם נפרכת ע״י גלילה וכו׳ הטעם דס״ל לבעלי דיעה הא׳ דיותר בקל נפרכת ע״י גלילה מע״י זריקה. והי״א שכתב רמ״א ז״ל ס״ל איפכא דיותר בקל נפרכת ע״י זריקה וזה וזה דעתם לחומרא כמ״ש בב״י. וכ״כ המ״א סק״ב. ועיין מ״ש הפרישה אות ב׳ ומ״ש עליו המאמ״ר אות א׳ ומ״ש הרמ״א ז״ל וכן עיקר השמיטה הרב הלבוש וכתב עליו הא״ר באות ב׳ דבכוונה השמיטה דס״ל להחמיר בתרווייהו וכתב שכן דעת האחרונים יעו״ש. וכ״כ העט״ז אות א׳ דצריך להחמיר וצריך להיות יבישה כ״כ שנפרכת ע״י גלילה וע״י זריקה. וכ״כ העו״ת אות א׳ חס״ל שם:

ד ד) [סעיף ב׳] מי רגלים שנבלעו בקרקע אם היו מרטיבין היד אסור וכו׳ הגהה. וי״א דאינו אסור רק בטופח על מנת להטפיח וכו׳ הנה הרב הלבוש כתב כדברי מרן ז״ל דאם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדם וכן דעת המאמ״ר אות ב׳ וכ״כ סידור בי״ע אות ל״ה, חס״ל אות ב׳. אבל הב״ח פסק כדברי מור״ם ז״ל דאינו אסור רק אם יש בו טופח על מנת להטפיח והביאו שכנה״ג בהגב״י אות א׳. וכ״כ הט״ז סק״א. וכן דעת הל״ח פ׳ מי שמיתו אות קמ״ח והוסיף לומר דבש״ע שנדפס בקראקא בשנת שס״ז הודפס בש״ע מלשון המחבר וי״א דאינו אסור רק בטופח להטפיח ויש לסמוך ע״ז ע״כ. ואין מן התימה שחזר ממ״ש בספרו הב״י בזה לפי שלהרמב״ם הסוגיא מפורשת בדוחק וגם איסורא דמי רגלים שבארץ אינו אלא מדרבנן יעו״ש. וכן הסכים א״ר אות ג׳. מש״ז אות א׳ ובא״א אות ג׳. ר״ז אות ב׳ ח״א כלל ג׳ אות כ״ט. בן א״ח פ׳ בא אות ט׳ ומ״מ לכתחלה יש להחמיר כסברא הא׳:

ה ה) שם בהגהה. בטופח על מנת להטפיח. פי׳ כגון שאם מניח ידו עליהם מעלה לחות בה שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות. טור. ט״ז שם. מ״א סק״ג. ה״ב אות ב׳. ר״ז שם. ח״א שם:

סימן פג

א א) [סעיף א׳] אסור לקרות כנגד בה״כ ישן וכו׳. פי׳ דכל בה״כ שהיה בו צואה אעפ״י שפינו אותה כאילו עדיין הצואה בתוכה וצריך להרחיק לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד״א ממקום שכלה הריח. ב״ח. עט״ז אות א׳. א״ר אות א׳. מאמ״ר אות א׳ ועי״ש במ״ש על דברי הר״י יעו״ש. ר״ז אות א׳:

ב ב) שם אסור לקרות כנגד בה״כ ישן. ואפילו רחצוהו וניקוהו וסידוהו בסיד אפ״ה כיון שנדחה שעה א׳ אין לו התר. בית יהודה ח״א חא״ח סי׳ יו״ד. י״א במ״ב סי׳ פ״ד בהגב״י אות א׳ חס״ל אות א׳. אבל אם נמלך על הבית הכסא והרס אותו ועשה מקומו בית מותר דטעם משום בזיון וכיון דנעקר שם בה״כ ממנו תו ליכא בזיון ופוק חזי מאי עמא דבר. וכ״כ בתשו׳ פמ״א לענין מרחץ. חס״ל שם. ועיין לקמן סימן פ״ד אות ג׳:

ג ג) שם בה״כ ישן וכו ואם הוא ספק חדש או ישן אזלינן לחומרא. עו״ת אות א׳ א״ר שם:

ד ד) שם אבל אם יש לו מחיצות וכו׳ מדלא כתב כמה שיעור גבוה המחיצה משמע אפי׳ אינה גבוהה י״ט וכמ״ש בב״י. מיהו הב״ח כתב דבעינן מחיצה גבוהה עשרה יעו״ש וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ פר״ח אות א׳ עט״ז אות ב׳ אמנם דעת הט״ז סק״א לאסור אפי׳ במחיצה גבוהה עשרה דכיון שהמחיצות מיוחדים לקבל צואה הו״ל כצואה ואעפ״י שאין שם בהם ריח רע יעו״ש. וכן דעת המ״א סק״א. והב״ד א״ר אות ב׳ וכ״כ הסו״ב אות א׳ ר״ז אות א׳ ח״א כלל ג׳ אות י״א. חס״ל אות ב׳ רו״ח סי׳ ע״ט אות ב׳ ודוקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בה״כ כגון שעושה בחצירו חדר מיוחד

לזה אבל אם בנה בה״כ במחיצה של בית שהסמיכה לאותה מחיצה אעפ״י שאותה מחיצה היא מחיצה של בה״כ ממש אין על אותה מחיצה דין בה״כ לענין זה ומותר לקרות אפי׳ בסמוך כיון שאין במחיצה מיוחדת לבה״כ בלבד. ומשו״ה כל שיש בה״כ בחצירו חדר מיוחד אין לקרות ק״ש או להתפלל בחצר כל שבה״כ לפניו כמלא עיניו כדין צואה והיינו בבה״כ שאין בו חפירה אלא הצואה מונחת על הקרקע כאותן שהיו בימי חכמי התלמוד ע״פ השדה. ט״ז שם. א״ר שם, סו״ב שם. ר״ז שם, ח״א שם. חס״ל שם. רו״ח שם, ועיין שם בחס״ל שנסתפק אם יש חפירה אבל הוא תחת הנקב ואינה עמוקה עשרה ומה גם אם לא יחסר שיש צואה ומי רגלים מבחוץ דאפשר דזה נמי חשיב כגרף של רעי ואסור לקרות כנגדו וכ״מ בב״י עכ״ד. ועיין רו״ח שם ובן א״ח פ׳ בא אות כ״ה, וכ״ז אם אין מגיע לו ריח רע אבל אם מגיע לו ריח רע אסור לכ״ע דמחיצות אין מועילות לריח, מ״א שם, ח״א שם. חס״ל שם. ועיין מש״ל סי׳ ע״ט אות י״ט ואות כ״א:

ד) בתי כסאות סמוכות לבהכ״נ אם יש להם מחיצות גבוהות עשרה וגם מתפללים בבהכ״נ מוקף מחיצות דישנן מעתה ב׳ הפסקות לית לן בה ובלבד שלא יגיע להם ריח רע. שב יעקב א״ח סי׳ י״ג, אבל אם יגיע להם ריח רע אין הפסקה ושנוי רשות מועיל וחייבים שכיניו להרחיק אעפ״י שהחזיקו בו מכמה שנים, אור הנעלם ס׳ ה׳ והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ אות ט״ו. ועיין עוד לקמן סי׳ פ״ו או׳ ג׳:

ה ה) [סעיף ב׳] הזמינו לביה״כ ועדיין לא נשתמש בו וכו׳ בעיא דלא איפשיטא וכתב הראב״ד בפ״ג דק״ש כיון דלא אפשיטא אזלינן לקולא דק״ל הזמנה לאו מלתא היא ומשום גזרה או משום בזיון הוא דאיבעיא לן הלכך ספיקא לקולא עכ״ד. וכ״כ הר׳ יונה על הרי״ף פ׳ מי שמיתו אבל חדש אינו אסור כלל ואפי׳ בתוכו וכ״ש כנגדו יעו״ש, וכ״כ הפר״ח אות ב׳ אבל הרמב״ם והרא״ש ז״ל פסקו לחומרא דאין לקרות בתוכו וכן פסק מרן ז״ל בב״י כי כן דרכו כשיהיו שנים מג׳ עמודי ההוראה שהם הרי״ף והרמב״ם והרא״ש מסכימים לדעת אחת פוסק כמותם וכך הם דבריו כאן בש״ע ונ״מ כיון דהוא איסור דרבנן ויש מתירין אם בדיעבד קרא או התפלל בתוכו אינו חוזר ומתפלל רק חוזר לקרות ק״ש בלא ברכותם משום ס״ל ודלא כמי שכתב דצריך לחזור ולהתפלל. ועיין בדברינו לעיל ס׳ ד׳ או׳ יו״ד וסי׳ ע״ג או׳ ח׳ וסי׳ ע״ט אות ד׳ ודו״ק:

ו ו) שם מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו, משמע כל שאינו בתוכו מותר לקרות כנגדו אפי׳ בסמוך לו תוך ד״א. וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות ב׳ וכ״פ ר״ז אות ב׳ מיהו הדרישה אות א׳ ע״ש המרדכי והא״ר אות ד׳ כתבו דצריך הרחקת ד״א רק כמלא עיניו א״צ יעו״ש. ומ״מ סיים שם הא״ר לענין דינא יש להקל בדיעבד:

ז ז) שם, אבל לא בתוכו, ואם יש לו מחיצות אסור בכל החלל. מ״א ומחה״ש סק״ב. א״א שם. לב״ש סק״ב:

ח ח) שם אבל לא בתוכו. וכתב בכ״מ פ״ג דק״ש דין ד׳ דאפי׳ להרהר בו בד״ת אסור יעו״ש. מיהו יש מקילין בהרהור. עט״ז אות ג׳, וכ״כ הנ״ץ סי׳ פ״ה והביאו מש״ז אות ג׳, וכ״ד הבאה״ט סק״ב:

ט ט) [סעיף ג׳] אמר בית זה יהא לבה״כ וכו׳ אם אמר על השני ובית זה ולא אמר וגם זה הרי שני ספק וכו׳ דשמא בית זה לתשמישא בעלמא קאמר, ב״י. לבוש. מ״א סק״ג:

י י) [סעיף ד׳] בה״כ שהוא בחפירא וכו׳ כסתום דמי והו״ל כאילו אין המקום הזה בה״כ. מ״א סק״ד. ר״ז אות ד׳:

יא יא) שם, ומותר לקרות בו וכו׳ בין שיש לו מחיצות בין שאין לו. ר״ז שם:

יב יב) שם הגהה. אבל אם משתינים בהם וכו׳ ומ״מ אין לזה דין בה״כ לענין הרחקה מכנגדו כדלעיל דהא במי רגלים אין איסור מה״ת אלא כנגד הקילוח לבד, ט״ז סק״ב, והביאו א״ר אות ה׳ ופי׳ דבריו דאע״ג דק״ל דצריכין להרחיק ממ״ר ג״כ כמו צואה כמ״ש בסי׳ פ״ז מ״מ לענין מה שחלק על הב״י בסק״א לאסור חוץ למחיצות בהא מיקל כאן במ״ר כהב״י דחוץ למחיצות מותר אי איכא מחיצות. וכן פירשו דבריו המש״ז והלב״ש סק״ב, וכ״כ ר״ז שם. ובה״כ שלנו שיש ספסל נקוב ורעי נופל שם, ביושר לא ברחוק ד״א מ״מ י״ל דמחיצות בה״כ לאו כבה״כ דמיין דהא יש ספסל מלבד המחיצה ומה שמשתינין בתוכו יראה להקל דרבנן הוה ועכ״פ דיעבד אינו חוזר וקורא, מש״ז שם:

יג יג) [סעיף ה׳] בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו מותר לקרות ק״ש כנגדו וכו׳. דין זה הביאו מרן ז״ל בב״י בשם המרדכי וכתב עליו וז״ל ונראה מדבריו דספסל נקוב זה דין בה״כ יש לו ולפ״ז צריך להרחיק ממנו ד״א עכ״ל. והביאו מ״א סק״ה וכתב דצ״ע דא״כ גם לפניו אסור מלא עיניו ולמה כתב כאן בש״ע מותר לקרות ק״ש כנגדו וכו׳ וסיים לדידן דס״ל בעיא דרבינא לחומרא. ובה״כ ישן שאין בו צואה צריך להרחיק מלא עיניו א״כ ה״ה בספסל זה צריך להרחיק מלא עיניו כמ״ש ב״י בשם הג״מ דאין לחלק בין בה״כ המגולה למכוסה יעו״ש. והט״ז סק״ג כתב בפשיטות דמ״ש הב״י צריך להרחיק ממנו ד״א היינו לאחריו אבל לפניו אינו מועיל ור״ל שצריך להרחיק כמלא עיניו. וסי׳ דבריהם צ״ל כמ״ש הלב״ש דהט״ז מפרש מ״ש

הב״י דצריך להרחיק ד״א הוא אם אינו מכוסה אבל מ״ש בש״ע דמותר לקרות כנגדו במכוסה אבל המ״א מפרש דהב״י חולק על המרדכי ואוסר אף במכוסה ולכן הקשה איך כתב בש״ע להתיר והוכיח לאסור לדינא ספסל זה אפי׳ מכוסה כמ״ש בב״י ודלא כדפסק כאן בש״ע יעו״ש. ועיין לבוש ודרישה אות א׳ ומו״ק ומאמ״ר אות ד׳ שכל אחד לדרכו פנה והא״ר אות ה׳ הגם שצדד דמשמע מדברי מרן דא״צ להרחיק וגם דברי מ״א מגומגמין מסיר דיש להחמיר יעו״ש. והביאו מחב״ר אות ב׳ וכתב וכן עיקר. וא״כ כיון דדין זה לא נפיק מפלוגתא והמ״א אוסר להדיא והסכימו לדבריו להחמיר שני גאונים גדולים הא״ר והמחב״ר הכי נקטינן ולכן אותם בני אדם שיש להם ספסל נקוב ונפנין עליו אעפ״י שאין הצואה על הנקב וגם אין הגרף תחת הנקב והנקב מכוסה צריך להרחיק מאחריו ד״א ומלפניו כמלא עיניו ואם הוא בחדר שמתפלל בו צריך להוציאו לחוץ או להחזיר פניו ויהיה מרוחק מלאחריו ד״א. וכן הדין באותם בתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים שבבית שצריך להוציאם לחוץ בעת שהוא מתפלל או מברך או לומד או להחזיר עיניו מהם ויהיו מרוחקים מלאחריו ד״א ואינו די במה שהם מכוסים ואע״ג דהט״ז שם התיר אם הם מכוסים היינו לפי סברתו דמחלק בספסל נקוב בין מכוסה למגולה אבל לפי דברי המ״א יש להחמיר:

יד **יד) שם** הגהה. וכל מי שקורא במקום שאין קורין חוזר וקורא. לאו דוקא דבית אמצעי דיעבד אין חוזר וקורא. מש״ז בסי׳ פ״ד אות ג׳. ועי״ש:

סימן פד

א **א) [סעיף א׳] מרחץ חדש שלא רחצו בו מותר לקרות בו.** ואע״ג דבבה״כ חדש אסור לקרות בו כמ״ש בסי׳ פ״ג סעי׳ ב׳ שאני בה״כ דמאיס. גמרא שבת דף יו״ד. ופי׳ רש״י ז״ל דמאיס ושם מגונה עליו. והביאו ב״ח ודרישה אות א׳, ט״ז סק״א:

ב **ב) שם** ובישן בבית החיצון וכו׳ ואיתא בגמרא שם ובפ׳ מי שמתו דכ״ו ע״א דמרחץ שאמרו אעפ״י שאין שם אדם. והביאו ב״י. וכתב כלומר שמאחר שנשתמשו בו אעפ״י שעכשיו אין בו אדם מאיס בית הפנימי ואין קורין בו דהוי כמו בה״כ שאעפ״י שפינו הצואה ממנו אין קורין בו עכ״ל וכ״כ הב״ח. מ״א סק״א בית יהודה חא״ח סי׳ יו״ד. וכתב שם הב״ח דדין זה אף במקום שבני אדם עומדים שם ערומים ולבושים דאסור בק״ש ותפלה ולהניח תפילין ג״כ אעפ״י שאין שם אדם אסור כיון שהיו בו פעם אחת ערומים ולבושים עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגב״י. עט״ז אות א׳. עו״ת אות ב׳. ר״ז אות א׳. וכן יש להחמיר ודלא כהא״ר אות א׳. שכתב להתיר באמצעי כשאין שם אדם, ועיין מש״ז אות ב׳:

ג **ג) שם** ובישן בבית החיצון וכו׳ ואפי׳ אם סיידו וניקו ורחצו המרחץ אכתי באיסוריה קאי דשם מרחץ עליו. בית יהודה שם. והביאו הברכ״י אות ד׳ אבל אם עשו שינוי מעשה בגופו של מרחץ שעקרו התנור וכיוצא ועשוהו בית לדור מותר לדור ולברך ולהניח בפתחו מזוזה. פמ״א ח״א סי׳ פ״ז והביאו הברכ״י אות ה׳. שע״ת אות א׳, ועיין לעיל סי׳ פ״ג אות ב׳.

ד **ד) שם** ובאמצעו שקצת העומדים שם לבושים וקצת ערומים וכו׳. כתב הרב מנוח וז״ל דכיון דאיסור מרחץ מפני שעומדים שם ערומים ה״ה להני מקואות שטובלין בהם אנשים אסור לברך או לקרות בתוכן. ולא מסתבר דעיקר איסור המרחץ אינו אלא משום איסור זוהמא והבלא דאית ביה ע״י שתשמישו בחמין אבל הני מקואות שהמים שלהם צוננים ליכא זוהמא ומותר. וצ״ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ עכ״ל. והביאו כ״מ בהלכות ק״ש פ״ג דין ג׳. והנה מ״ש וצ״ע דהא לענין מזוזה בית הטבילה כבית המרחץ רצונו להקשות דהיאך אנו אומרים דמברכין בבית המקוה צונן כיון דלענין מזוזה הוא שוה לבית המרחץ כיון דשניהם פטורים ממזווה כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ו סעי׳ ד׳ יעו״ש. ואמנם קושיא זו כבר היא מתורצת בדברי מרן ז״ל שם שכתב לפי שאינם עשויים לדירת כבוד. וכן תירץ הפר״ח בסי׳ פ״ה יעו״ש. והמ״א סי׳ מ״ה סק״ב תירץ מפני שאסור לעמוד לפני ה׳ כשהוא ערום יעו״ש. וכ״כ מר״ן ז״ל ביו״ד סי׳ ר׳ דאשה מברכת בבית הטבילה יעו״ש וכ״כ הפר״ח סס״י פ״ה, מ״א סי׳ מ״ה סק״ב. ר״ז שם אות ג׳. מחב״ר בזה הסי׳ אות א׳ וכ״כ מהרח״ו ז״ל בשער הכוונות דרוש ו׳ דציצית שראה להאר״י ז״ל שהיה מברך ברכת להתעטף כשהיה בבית הטבילה יעו״ש. מיהו עיין להט״ז סק״ב שכתב דבית הטבילה יש לו ממש דין בית אמצעי של המרחץ דקצתם לבושים ולכתחלה אין לברך שם שום ברכה רק ברכת הטבילה שהיא הכרחית שם שהיא שייכא לטבילה שא״א בענין אחר אבל במים מותר בכל הברכות כמ״ש לענין ק״ש בסי׳ ע״ד דמותר בעכורים או בצלולים אם אין לבו תוך המים עכ״ד. והב״ד הסו״ב אות א׳. ומאמ״ר אות א׳. ואמנם עיין בית יהודה שם ובנה״ש מ״ש על דברו הט״ז. וע״כ לענין הלכה נראה כמ״ש החיד״א בברכ״י סי׳ פ״ה אות יו״ד וז״ל דין המקוה נסתפק בו רבינו מנוח הביאו מרן ז״ל בכ״מ פ״ג. והאחרונים האריכו בזה הט״ז וי״א לעיל סי׳ פ״ד ומ״א לעיל סי׳ מ״ה והפר״ח בסי׳ זה והד״מ ח״א א״ח סי׳ ט׳. ואשר אני אחזה בעניותי לענין דינא דמקוה שאין פתחו פתוח לבית הפנימי של המרחץ דלא נפיש הבליה וזוהמיה אם הוא עומד יחידי שם או אפילו שיש אחרים לבושים שרי ליה לקרות ולברך וכמ״ש הפר״ח וכן נוטה דעת הרב מג״א ואם אחרים אתו עומדים דינו כבית אמצעי כמ״ש הט״ז. וכשיפשוט בגדיו והוא ערום או שיש אחרים ערומים אם בידו כתבי הקודש

כמו שנוהגים קצת להוליך קלף עם שמות צריך לכסותו דאסור לעמוד בפני ה׳ ערום וזהו טעם הרמב״ם בההיא תשובה דרוקם פסוקים בטלית שהביא המ״א ונדפסה בס׳ פאר הדור סי׳ ז׳ ול״ק מינה לפר״ח כמו שהקשה היד אהרן ודו״ק בדברי המג״א. וכשהוא עומד במים אם הם עכורים וראשי לחוץ שרי לומר פסוקים. ואם צלולים דלבו רואה מותר להרהר וכמ״ש בשבת דק״ן. ואם בני אדם שם ערומים אף דערותן מכוסה אלא דאיכא לתא דמרחץ הא נמי שרי כמ״ש מור״ם לעיל סי׳ פ״ד דשרי להרהר בבית אמצעי. וביש בני אדם ערומים שם יש להחמיר מלומר פסוקים וי״ג מדות דאינו מוכרח ותיסגי בהרהור עכ״ל. ועוד עיין בדברינו לעיל ססי׳ מ״ה מ״ש שם בס״ד:

ה ה) שם הגהה. ומותר להרהור שם בד״ת. אבל בבית הפנימי אסור להרהר בד״ת. ד״מ סי׳ פ״ה אות א׳ בשם הר״ן. וכתב עו״ש הד״מ בשם הר״ן דכל מקום שמותר להרהר מותר להורות היתר או איסור אך לא יאמר טעמו של דבר. והביאו בהגהות ש״ע סס״י פ״ם וכ״כ ר״ז בזה הסי׳ אות א׳:

ו ו) שם ובפנימי שכולם עומדים שם ערומים אפילו שאילת שלום אסור דשלום שמו. של הקב״ה שנאמר ויקרא לו ה׳ שלום. שבת דף יו״ד ע״ב ופירש רש״י ז״ל ויקרא לו גדעון להקב״ה ה׳ שלום. וכתב המ״א סק״ב דה״ה במבואות המטונפות אסור בשאילת שלום. וכ״כ ר״ז שם. שת״ז אות ד׳:

ז ז) שם אפי׳ שאילת שלום אסור. ואדם שנק׳ שמו שלום כ׳ הב״ח דאסור לקרותו בשמו בבית הכסא ובבית המרחץ אבל בלשון לע״ז מותר לקרותו יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות א׳. וכ״כ המ״א שם וכ״כ הפר״ח אלא מה שהתיר הב״ח בלשון לע״ז חלק עליו הפר״ח וכ׳ דאפי׳ בל׳ לע״ז אסור יעו״ש. אבל הט״ז סק״ג חלק על הב״ח וכתב דמותר לקרות לאדם ששמו שלום בבה״כ ובבית המרחץ יעו״ש והביאו הא״ר אות ב׳ וכתב שכן דעת הנ״ץ וכ״כ ה״ב אות ב׳ וכ״נ דעת הסו״ב אות ב׳ וכ״כ הפרמ״ג בא״א סי׳ פ״ה אות ג׳ דצדק הט״ז דאדם ששמו שלום מותר וכן הסכים הכס״א או׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ ר״ז שם וכתב שכן נוהגים. וכן הסכים הברכ״י בסי׳ פ״ה אות ט׳ וכתב שכן משמע ממ״ש הרב זקן אהרן סי׳ ע״ב, אלא שסיים דהמחמיר בזה הנה שכרו אתו אך בלע״ז מותר גמור והבו דלא לוסיף עלה ואין להחמיר עכ״ד. ועיין ח״א כלל ג׳ או׳ ל״ו שכתב דנכון לבלוע המם ויאמר רק שלו בלא מם רק שיבליע בדבור ויש נוהגין לומר שלון ויבליע המם עכ״ד והביאו הפתה״ד בסי׳ פ״ה. וכ״כ רו״ח או׳ א׳ וכתב שם הפתה״ד מה ששגור בפי רוב העולם דלא דייקי בלישנייהו לא בשם שלום ולא בשם שלמה וקראו להו בסין שמאלית סלום וכן סלאמו נראה דכ״ע מודו דשרי דהא לאו הכי שמיה דקב״ה יעו״ש. וה״ה בשם שלום שהוא בנקוד שורק או׳ קבוץ דמוצאן אחת כ״ע מודו דשרי. יפ״ל אות א׳. וכתב שם דה״ה נמי שמותר להזכיר שם האיש אשר שמו שבתי לקרותו בשמו בבית המרחץ ובמקום המטונף אף לפ״ד החס״ל אות א׳ שכתב דצריך ליזהר ג״כ מלהזכיר שבת משום שאמרו בזוהר דקב״ה איקרי שבת כיעו״ש בד״ק כשקוראו שבתי נראה דאין לחוש עכ״ד. וכן יש להתיר בשם שמשון. פר״ח סס״י פ״ה. י״א בזה הסי׳ ואם בעודו בבה״כ או קודם נט״י שחרית ראה מנגד אדם שמחלל שבת כתב שם הרו״ח דמותר לגעור בו בקול רם ולומר שבת. כדי למונעו אלא דיותר נראה לומר דלא יאמר שבת במילואו אלא שבא והשומע מבין בזה ודי יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ פ״ה אות טו״ב:

ח ח) שם אפילו שאילת שלום אסור. ואם נתן לו שלום איכא פלוגתא במס׳ דרך ארץ י״א משיבו ואין בכך כלום וי״א דאומר לו מרחץ היא והכי נקטינן. ומיהו לא מצי למימר ליה אין משיבין שלום במרחץ כדאמרינן פ״ג דעכו״ם כשיצא א״ל אין משיבין במרחץ. פר״ח. שת״ז שם. אבל יוכל להשיב לחבירו עליכם ברכה טובה. שת״ז שם בשם ס׳ זכירה:

ט ט) אם שאל לו אדם הלכה אסור לומר לו אין משיבין במרחץ. ובבית אמצעי שרי לומר כך. מ״א סק״ב. סו״ב אות ב׳. א״ר סי׳ פ״ה אות ב׳. ר״ז אות א׳. ח״א שם אות ל״ה. שת״ז שם:

י י) שם הגהה. ואסור לענות אמן וכו׳ אבל לשון אמונה שרי. כ״מ בש״ס שם. א״ר אות ג׳:

יא יא) שם ואסור לענות אמן וכו׳ היינו אם שמע ברכה מאחד שבחוץ. לבוש. והיינו בפנימי וכן בה״כ אבל באמצעי יראה דשרי וכ״מ מלבוש יעו״ש. פרמ״ג במש״ז אות ג׳. ועיין בס׳ לח״י ח״א דף יו״ד ע״ב שכתב דהא דאסור לענות אמן במרחץ היינו דוקא אמן דקדיש וקדושה אם שמע שאומרים אחורי בית המרחץ אבל באומר אמן על דברי חול כדרך בנ״א מותר. והביאו י״א מ״ב בהגב״י אות ג׳:

יב יב) הרוצה לשתות מים בבית המרחץ יברך בחוץ וישתה פחות משיעור ברכה אחרונה ויכוין לפטור כל מה שישתה לפנים. ואם אינו צמא למים יאכל מעט צוקר וכדומה ולכשיצא לחוץ אם לא עבר חצי שעה משתייתו האחרונה ששתה בפנים יברך ברכה אחרונה. חס״ל אות ג׳ והיינו לאחר שרחץ ידו שהיוצא מבית המרחץ צריך נטילת ידים כמבואר בסי׳ ד׳ סעי׳ י״ח ובדברינו לשם אות ס״א בס״ד. רק אם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר וכו׳ ויברך כמ״ש שם בסעי׳ כ״ב כדי שלא יעכב הברכה. ועיין מ״א סי׳ קס״ו סק״ג מ״ש ע״ש האגודה וא״ר ומש״ז בזה הסי׳ אות ג׳ ומ״א סי׳ ר״ו סק״ד ודו״ק:

סימן פה

א **[סעיף א'] לא ילך אדם במבואות המטונפות וכו'** ואפילו אם היה קורא ובא צריך להפסיק וכו' ואה לא פסק עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים בל יחיו בהם. ואם פסק עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים. טור. והוא מגמרא ברכות דף כ"ד ע"ב. וכ"ב הלבוש. ועיין א"ר אות א':

ב **שם** וכשיצא משם וכו' ונראה פשוט דאפי' יצא ממבוי המטונף אין לו לקרות מיד. וצריך להרחיק כשיעור. מהרי"ע ז"ל בס' לחם יהודה דף י"ב ריש ע"א. י"א מ"ב בהגה"ט אות א' יפ"ל אות ב':

ג **שם** אפי' שהה כדי לגמור את כולה א"צ לחזור אלא למקום שפסק. הגהה וי"א שחוזר לראש וכן עיקר. עיין מש"ל סי' ס"ה אות ג' שאנן ק"ל כדברי מרן ז"ל דאפילו אם שהה כדי לגמור את כולה מחמת אונס א"צ לחזור אלא למקום שפסק אמנם ודאי דלכתחלה צריך ליזהר שלא יגרום לבא לידי הפסק אח"כ וכמש"ל שם אות ב' יעו"ש:

ד **[סעיף ב'] אפי' להרהר בד"ת אסור וכו'** ולכן יחשוב שם חשבונותיו כדי שלא יבא לידי הרהור ד"ת. ס"ח סי' תקמ"ו והביאו מ"א סק"א. וכ"כ השל"ה דף פ"א שיחשוב אדם בבה"כ בהוצאותיו והוצאת הבית או ירגיל לעצמו בחשבונות ובשבת יחשוב בבנינים נאים וציורים עכ"ד והביאו א"ר אות ב' וכ"כ ר"ז אות א' וכ"כ אנו לעיל סי' ג' אות ו' בשם ר"ח יעו"ש.

ה **שם** אפילו להרהר בד"ת אסור וכו' כתב ב"י בשם הר' מנוח בירושלמי אמרינן דמותר להרהר בד"ת בבה"כ ולא פליג אגמרא דידן דכי אמרינן אסור להרהר ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשוב בד"ת אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל וכתב עליו הב"י וז"ל ומבואר היא בגמרא דידן דגרסינן בפ' טביל יום (זבחים ק"ב ע"ב) אמר רבא האי דינא מרבי אלעזר בר"ש גמירנא דאמר בבה"כ והיכי עביד הכי והאמר רבה בב"ח אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ ממרחץ ובה"כ לאונסו שאני ופירש"י לאונסו שהיתה שגורה בפיו ומהרהר בה על כרחו עכ"ל. וכתב הדרישה אות א' דמשמע מגמרא זו דכיון ששמועה היא כ"כ שגורה בדעתו ותקוע בפיו עד שא"א שיסיח דעתו ממנה אז מותר אפילו לבטא בשפתיו כיון ששמועתו אונסתו יעו"ש. והביאו א"ר שם. אמנם הברכ"י אות א' כתב על דברי הדרישה והא"ר הנז' וז"ל ותמהתי על שני גדולי הדור איך ס"ד ביטוי שפתים וממה נפשך אי לביה אנסיה אשר לא ידע הנה זה עומד בבה"כ או לאו ואגב טירדיה בעא בשפתיו אנוס הוא ומאי דעבד עבד וה' יסלח לו ובכגון זה מה הלשון אומרת מפום רבנן יכול הוא לבטא בשפתיו ואי הכיר ונפשו יודעת שהיא בבה"כ ודאי אסור לדבר ומ"ש בזבחים מר"א בר"ש גמירנא דאמר בבה"כ פי' גמירנא בבית המדרש מה שהרהר ר"א בבה"כ. וכזה ראיתי שפירשו הרב ברכת הזבח והרב צאן קדשים שם ופשוט עכ"ל ועיין מש"ל סי' ע"ו או' ל"ד. ומ"ש עי"ש הדרישה וצ"ע דבש"ע כתיב ג"כ סתם הרהור לאונסו מותר כבר כתב עליו המאמ"ר אות ב' דלא נמצא מזה בש"ע יעו"ש ונלע"ד הטעם דהא דלא העלו דין זה בש"ע לא מרן ולא מור"ם ז"ל משום דס"ל דאם שגורה שמועה בפיו ונאנס והרהר ה' יכפר לו וא"צ לאומרו מאחר שהיה לאונסו ואם אינה שגורה ודאי שצריך לדחוק ההרהור ולפיכך לא הוצרכו לאומרו. ועיין יפ"ל אות ד':

ו **מותר** ליכנס לבה"כ ולבית המרחץ מתוך הלכה שאינה פסוקה. מור"ם בהגהה ביו"ד סס"י רמ"ו וש"ך שם. והרדב"ז סי' שמ"ב. ברכ"י בזה הסי' או' ב' וביו"ד שם או' ז"ך. שע"ת אות א':

ז **שם** אפילו להרהר בד"ת אסור בבה"כ. וכן אסור להרהר בד"ת תוך ד"א מאחורי הבה"כ וצדדין ומלפניו כמלא עיניו. מהרי"ע בס' לחם יהודא פ"ג דק"ש דין ד' ברכ"י אות ג' שע"ת שם. ועיין בדברינו לסי' פ"ג אות ד':

ח **אסור** לעיין בבה"כ במשקלי השמות והפעלים של לשון הקודש כיון דאין דרך להגיע לידיעתם על נכון כ"א ע"פ הכתובים ודאי יבא להרהר במקרא. הרב שאלת יעב"ץ סי' יו"ד ונראה דמכ"ש ממ"ש הרב הנז' הוא שאסור לסדר שם בהרהור כתב מליצה בלשון תלמוד דודאי יבא להרהר קצת בסוגיות התלמוד אשר מתוכן הוא מסדר מעשה הכתב והוא פשוט. ברכ"י אות ד' ואות ה'. חס"ל אות ה' שע"ת שם:

ט **שם** אפילו להרהר בד"ת אסור בבה"כ וכו'. אבל כנגד ערוה מותר להרהר בד"ת כמש"ל סי' ע"ה אות כ"ח יעו"ש. ועוד עיין מש"ל בסי' ס"ב אות יו"ד בדין מי שצמא בלילה במטתו אם מותר להרהר הברכה בלבו יעו"ש:

י **שם** הגהה. ואפי' הלכות המרחץ אסור וכו'. וכ"כ הלבוש. סו"ב במק"ח אות ב'. ר"ז אות א', ונראה דכן הוא דעת מרן ז"ל כדמשמע בב"י מדלא פליג על דברי האו"ח וגם לא כתב שיש מאן דפליג עליה אלא דלא חש לכותבו בש"ע מפני שהוא משמע ממ"ש אח"כ דאם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור מפריש דמשמע דוקא להפריש מדבר האסור מותר אכל בענין אחר בכל גוונא אסור ואפילו הלכות מרחץ:

יא יא) דברים של חול מותר לאומרם בלה״ק. ומדת חסידות הוא להחמיר. ס״ח סימן תתקצ״ד. מ״א סק״ב. א״ר אות ב׳. סו״ב אות ג׳. ר״ז אות ב׳.

יב יב) שם וכן הכנויים כגון רחום נאמן וכו׳. דוקא שכוונתו לדבר של חול. כ״כ בס׳ גור אריה בהגהותיו יעוש״ב. ועמ״ש מהר״א הלוי בשו״ת זקן אהרן סי׳ ע״ב. ברכ״י אות ז׳. ועיין פרמ״ג א״א אות ג. וכ״כ שת״ז או׳ ד׳:

יג יג) שם כגון רחום נאמן וכו׳. הראב״ד בפ״ג דק״ש דין ה׳ כתב וז״ל לא מצאנו שם רחום כ״א על הבורא ואסור לאומרו בבה״כ עכ״ל. אבל הכ״מ כתב שם בשם הר׳ יונה דאשכחן רחום אצל צדיק דכתיב זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק יעו״ש. מיהו הב״ח בסי׳ פ״ד כתב דיש להחמיד כדברי הראב״ד רק בלשון לע״ז כתב דנראה דלד״ה שרי יעו״ש. וכ״כ העט״ז בזה הסי׳ אות ב׳. וכ״כ הפר״ח אות ב׳ ועי״ש. א״ר אות ג׳:

יד יד) שם אבל השמות שאינם נמחקין וכי׳. כתב המ״א סק״ג דלאו דוקא דהאיכא שלום דאסור להזכיר שם כמ״ש בס׳ פ״ד עכ״ל וזהו לפי סברתו בסי׳ פ״ד סק״ב שפסק כהב״ח א״נ י״ל דמ״ש דהאיכא שלום וכו׳ ר״ל שאילת שלום וחוזר על דברי הש״ע בסי׳ פ״ד יעו״ש. ועיין בדברינו לשם אות ז׳ מ״ש שם בס״ד:

טו טו) שם אסור להזכירם שם. אפי׳ בלשון לע״ז דדברים של קודש אסור לאומרם אפילו בלשון חול כדאיתא בפ׳ כירה וברמב״ם פ״ג דק״ש דין ד׳ ב״ח שם. עט״ז שם בסי׳ פ״ד או׳ ג׳. עו״ת או׳ ו׳ ר״ז או׳ ג וכתב כגון גא״ט בל״א או בוג״א בלשון פולין ורוסיא. קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות יו״ד. חס״ל אות ב׳ וכתב ולכן יש ליזהר מלומר דיי״ו שהוא אזכרת השם בלשון ספרדי או לומר אל״ה רזולשון שהוא הזכרת השם בלשון ישמעאל וכל כיוצא בזה והמרבה דברים מביא חטא עכ״ד.

טז טז) שם ואם נזדמן לו שם להפריש מדבר האסור מפריש וכו׳. וה״ה אם נכנס בלבו שם אהבת אשה מותר להרהר בד״ת דהוי לאפרושי מאיסורא. ס״ח סי׳ כ״ח. כנס״ג בהגב״י. עו״ת אות ג׳. מ״או סק״ד. א״ר אוח ב׳. סי״ב אות ב׳. ה״ב אות ג׳. ר״ז אות ד׳. וכן אם נכנס הרהור רע בלבו שרי לחשוב בדברי תורה דהוא לאפרושי מאיסורא. פרמ״ג א״א אות א׳. חס״ל אות ה׳:

יז טוב) שם להפריש מדבר האסור וכו׳. ולכן בע״פ אחר חצות כשרואה שמגלחין במרחץ מותר לומר אין מגלחין דלשון זה אינו לשון הוראה אע״ג דממילא נשמע דאסור אבל אסור לומר בלשון הוראה לומר אסור לגלח דזה הוא תורה, ח״א כלל ג׳ אות ל״ה. ועיין באות שאח״ז.

יח חי) שם ואפי׳ בלה״ק ובעניני קודש. כההוא דא״ל ר״מ (שבת מ׳ ע״ב) אין סכין והיה די שיאמר לו אל תסוך או איני רוצה שתסוך ואעפ״כ א״ל בלשון הירא. כ״מ פ״ג דק״ש דין ה׳ מ״א סק״ה. א״ר אות ד׳. ה״ב אות ד׳. ר״ז שם. וכתב הר״ן אפי׳ בלא אפרושי מאיסורא שרי לומר לחבירו עשה לי כך וכך אע״ג דממילה הוי הוראה דהא א״ל (שבת שם מעובדא דרבי) או טול בכלי שני ותן אע״ג דילפינן מינה דהפשירו לא זהו בישולו. מ״א שם, סי״ב אות ד׳. ה״ב שם. ר״ז שם:

יט יט) שם הגהה. ובמקום שמיתר להרהר וכו׳. הר״ן כתב זה על בית אמצעי של מרחץ כמש״ל סי׳ פ״ד אות ה׳ יעו״ש, ועיין לבוש ומ״ש עליו הא״ר אות ה׳ ועיין לעיל סי׳ ס״ב סעי׳ ד׳ בהגהה ובדברינו לשם אות י״א. וכתב הרו״ח דאסור לת״ח לישב במקומות המטונפות דא״א בלא הרהור תורה וההי״נ שלא להיות בידים מטונפות ואף לשאר אדם מישראל אסור דמסתמא ישראל קדושים ומהרהרים בד״ת יעו״ש:

סימן פו

א א) [סעיף א׳] מים סרוחים וכו׳ כתב בספר תוספת ירושלים בשם הירושלמי דבברסקי אסור להתפלל ולהזכיר כל דבר של קדושה והוא שהתחיל העיבוד שיש ריח רע ואפילו האומן עצמו שמורגל כל שבני אדם מצטערים. והביאו פת״ע בסי׳ פ״ה אות ג׳:

ב ב) שם מים סרוחים וכו׳ ואסור לקרות כנגד כל טינופת שריחה רע ולא במקום שריחו רע או קץ בו כגון מרתפות היין וכיוצא בהן. א״ר אות א׳ בשם ספר צדה לדרך דמ״ג והביאו המש״ז סס״י פ״ה ומחה״ש ופתה״ד אות ג׳ וכן בבית המטבחיים או אצל מי משרה ששורין שם עירות וכדומה. חס״ל או״ו׳ אבל בתוך ד״א של עטרן ונפט וכיוצא מסימנים שריחן רע מותר לקרות ולהתפלל דאינו אסור אלא א״כ נעשה מחמת עיפוש אבל דבר שטבעו כך לל״ב. פתה״ד שם. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ט אות ב׳:

ג ג) שם מים סרוחים וכו׳ גינה דממשיכין לה מים רעים וסרוחין והיא סמוכה לבהכ״נ. אף אם קדמה בעל הגינה צריך להרחיק דהוי מלתא דאיסורא. כנה״ג בתשו׳ סי׳ כ״ו. ברכ״י בשיו״ב או׳ ב׳ שע״ת, ועיין לעיל סי׳ פ״ג סוף או׳ ד׳ והדרים סמוך ליאגאגה לענין להגות בתורה ולומר דברים שבקדושה

רע ומר ומצוה לאדם שיזהר שלא לדור סמוך להן אם בא לו הריח רע וכמו כן ממי המשרה וכיוצא והיה מחניך קדוש רו״ח:

ד **ד) שם** צריך להרחיק מהם כמו מן הצואה. לפניו כמלא עיניו ואחריו ד״א ממקים שכלה הריח. טור. ב״ח א״ר שם מש״ז שם. וכתב דמן התורה הוא אסור. ר״ז אות א׳:

ה **ה) שם** צריך להרחיק מהם כמו מן הצואה, ואותן מקומות שמימיהם סרוחים בימות הקיץ ל״מ דאסור לברך בתוכן אפי׳ הרחקה כצואה בעינן. מש״ז שם. יפ״ל אות א׳ פת״ע אות א׳:

סימן פז

א **א) [סעיף א׳] גרף של רעי ועביט של מי רגלים וכו׳** והכי איתא בפ׳ מי שמיתו דכ״ה ע״ב ת״ר גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק״ש כנגדן ואעפ״י שאין בהן כלום. ופי׳ רש״י גרף ועביט שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מ״ר קרוי עביט ע״כ, וכתב הרא״ש דמסתבר דבעץ אסור מפני שהוא מובלע בתוכו ומלא זוהמא אבל של זכוכית מותר, וכ״פ הטור וכך הם דברי מרן ז״ל ואע״ג דהרשב״א ז״ל מתיר בשל עץ כיון דהרא״ש והטור אוסרים דחשבי ליה כשל חרס מפני שהוא בולע ומלא זוהמא וכ״פ מרן ז״ל הכי נקטינן. וכ״כ האחרונים:

ב **ב) שם** צריך להרחיק מהם כמו מצואה, לפניו מלא עיניו ולאחריו ד״א ממקום שכלה הריח. טור וב״י ועו״ת. וכ״כ האחרונים:

ג **ג) שם** אפילו הטיל בהם מים, דכיון שמיוחדים לכך הויא להו כבה״כ ואפי׳ אין בהם ריח רע, הרא״ש פ׳ מ״ש סי׳ ד״ן, וכ״כ הרמב״ם פ״ג דק״ש דין י״ב והב״ד ב״י, מ״א סק״א. ר״ז אות א׳ והר׳ יונה כתב דטעמא דלא מהני בהו נתינת מים כדמהני במ״ר משום דדיינינן להו כמו צואה ואסור מן התורה מוהיה מחניך קדוש אבל מי רגלים אינם אסורים אלא מדרבנן דלא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הילכך סגי להו בנתינת מים עכ״ד, והביאי ב״י. וב״י נתן טעם אחר דמי רגלים היינו טעמא דשרי בנתינת מים משום דצלולים הם ומתערבים במים ומתבטלים משא״כ בגרף ועביט שמה שבלוע בהם אינו מתערב במים כדי שיתבטל הילכך לא מהני. להו נתינת מים עכ״ד. והביאו ט״ז סק״א. וכ״כ הלבוש. ר״ז שם. וכתב א״ר או׳ א׳ דלטעם הב״י אין איסור עביט אלא מדרבנן כמו מי רגלים אבל לטעם הר״י אסור מדאורייתא ונ״מ לענין ספיקא יעו״ש. וכ״כ העו״ת אות ב׳ אלא שכתב וצ״ע לדינא יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ג אות ח׳ וסי׳ ע״ד או׳ ז׳ ד״ה ודע ולפי הטעם שכתבו הרא״ש והרמב״ם ז״ל שמיוחדים לכך וכו׳ כתב המ״א שם דאם הכלי מיוחד ג״כ לתשמיש אחר כגון לשפוך לתוכו שופכין אם אין בו צואה ולא ריח מותר. והביאו הסו״ב או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ ה״ב או׳ א׳ ר״ז אות ב׳. אמנם המחה״ש על המ״א סק״א כתב דזהו דוקא לטעם הרא״ש והרמב״ם אבל לטעם הרב ב״י שכתב דהבליע אינו מתערב עם המים אפשר אפי׳ מיוחד גם לתשמיש אחר אסור יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ א׳ דיש להחמיר. והביאו החס״ל אות ח׳:

ג) עוד כתב המ״א שם דה״ה אם מיוחד להשתין ובכל פעם שמשתין נותן לתוכו רביעית מים שרי. והביאו הסו״ב שם. א״ר שם. ר״ז שם. אבל הי״א בהגב״י כתב על דברי המ״א הללו דיש להחמיר דהא כיון דטעמא הוי כמ״ש מרן ז״ל דרביעית מים לא מהני אלא לצלולים דמתערבין במים ומתבטלין אבל מה שבלוע לתוך הכלי אינו מתערב במים כדי שיתבטל א״כ ה״ה והוא הטעם הכא שא״א שבעוד שהוא משתין שאינו בולע הכלי איזה דבר מועט א״כ מה מהני הטלת רביעית מים אחר הבליעה עכ״ד. מיהו המחה״ש שם הבין בדברי המ״א הנז׳ דאיירי כגון שנתן המים קודם השתנה שכתב דזהו מספיק גם לטעם הרב ב״י דלא היה בשום פעם בלוע ממי רגלים לבדן אלא במי רגלים שכבר נתבטלו במים קודם שנבלעו בו עכ״ד. וכ״כ לפרש המאמ״ר או׳ ג׳ בדברי המ״א יעו״ש:

ד **ד) שם** אבל אם הם של מתכת וכו׳ מזה יש ללמוד דה״ה בגרף של רעי של כלי חרס שאינו מצופה אם הוא חדש שעדיין לא נשתמשו בו שמותר לקרות כנגדו ובתוך ד״א שלו ואע״ג דמתחלה האומנים עושין אותו בשביל כך, ואע״ג דבאות הקודם אמרנו שי״א דדינו כבה״כ ובסימן פ״ג סעי׳ ב׳ כתוב דאם הזמינו לבה״כ אסור לקרות בתוכו י״ל דדוקא לענין הרחקה עשו אותו כבה״כ אבל לא לענין זה להיות כבה״כ ממש לאסור אותו בהזמנה דאי לא תימא הכי היאך מתירין בשל מתכות אם הוא נקי וכי בה״כ אם הוא נקי מותר אלא צ״ל דלאו כבה״כ ממש חשבינן ליה אלא דוקא לענין הרחקה אבל לא לכל מילי. ועוד האיכא רבוותא דנתנו טעם אחר לאיסור עביט כמ״ש באות הקודם. ועוד דאפילו לענין בה״כ עצמה היא בעייא דלא איפשיטא ויש מן הגאונים שפסקו לקולא כנזכר בדברינו לעיל לסי׳ פ״ג אות ה׳ יעו״ש. ודיינו אם נחמיר בזה דווקא במה שנזכר בדברי הראשונים ולא להוסיף עוד אסורים מדעתינו. ודלא כמי שנסתפק בזה. עיין יפ״ל אות א׳ ודו״ק:

ה ה) **שם** או של זכוכית. והטעם כתב ב״י בשם התוס׳ מפני שאינו בולע. מיהו הפר״ח כתב להחמיר בשל זכוכית. וכ״כ הט״ז סק״ב דלמאי שכתב רמ״א סי׳ תנ״א די״א דלא מהני אפי׳ הגעלה לכלי זכוכית ה״ה דיש להחמיר כאן דחד טעמא הוא כיון שי״א שזכוכית גרע מחרס עכ״ד. אמנם הא״ר אות א׳ כתב על דברי הט״ז הס׳ וז״ל דלא דק דודאי לא גרע מכלי חרס אלא ס״ל לי״א דדמי לכלי חרס. וכ״כ הט״ז גופיה שם והא דלא מהני להו הגעלה משום דאין יוצא מידי דפיו כיון דברייתו מן החול אבל מ״מ לא בלע כ״כ כמו כלי חרס ולכן מותר הכא. ותדע דהמרדכי והאגודה פ׳ מי שמיתו מתירין ובפ׳ כל שעה אוסרין בהגעלה אלא כדאמרן. ועוד הא כתב הט״ז ומ״א דבדיעבד מותר אפילו בלא הגעלה עכ״ל. וכן באות ב׳ חזר להקשות על דברי הט״ז הנז׳ יעו״ש, וגם י״א בהגה״ט כתב להקשות על דברי הט״ז וכתב להתיר יעו״ש. וכן הסכים הברכ״י אות ב׳ להתיר בשל זכוכית כפסק הש״ע ועי״ש מ״ש על דברי הפר״ח וי״א יעו״ש, והביאו שע״ת אות ב׳. וכ״כ האחרונים. ר״ז אות ב׳ בי״ע בדינו ק״ש דערבית אות ל״ז. קיצור ש״ע סי׳ ה׳ אות י״ג. בן א״ח פ׳ בא אות ך׳:

ו ו) **שם** או של חרס מצופה. כתב ב״י היינו של חרס המצופין בזכוכית שמקצתן שלצד חוץ הוא של חרס ומקצתן שלצד פנים הוא של זכוכית אבל הב״ח כתב צריך שיהיו מציפין מכל צדדין מבית ומחוץ. וכ״כ העט״ז אות א׳. שכנה״ג בהגב״י אות א׳. ונראה לסמוך בכלי זה על המתירין כשכפאו על פיו. א״ר אות ג׳:

ז ז) **שם** אם הם רחוצים יפה. והוא שלא יצא ריח ממנו. ב״י בשם ס׳ אהל מועד. עט״ז שם. מ״א סק״ג. בי״ע שם. קיצור ש״ע שם. בן א״ח שם:

ח ח) **שם** אם הם רחוצים יפה. משמע דכל שהם רחוצים יפה בין של זכוכית בין של מתכת מותר וא״צ ליתן לתוכן מים אפי׳ אם הם של זכוכית וכמו שפסק מרן ז״ל בב״י ודלא כהתוספות והמרדכי שהצריכו להטיל רביעית מים בשל זכוכית כיעו״ש בב״י. וכן פסק הב״ח וכתב שכן פסק בש״ע. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ב׳. ר״ז שם. קיצור ש״ע שם. בן א״ח שם. ומ״ש ב״י זה בשם התוספות הוא בתוספות ברכות דף כ״ה ע״ב והוא אם תעשה ד״ה גרף וד״ה בלבד דיבור אחד וכ״מ מהנוסח שהביא ב״י שהם דיבור אחד. וכ״כ הגהות הגר״א שם בגליון הש״ס הנד״מ דבדפו״י הוא דיבור אחד וכ״מ במרדכי ודלא כמהרש״א יעו״ש. ומ״ש הט״ז סק״ג על שם התוספות הוא שלא בדקדוק דמשמע מדבריו דהתוספות מקילין דאם נתן לתוכן מים אפי׳ אין רחוצין יפה מותר וז״א דהתוספות מחמירין דאפי׳ אם הם רחוצין יפה צריכין ליתן לתוכן מים כמבואר בב״י וב״ח וכ״מ בעט״ז. ומ״ש הבאה״ט בסק״ד לשון הט״ז כמו שהוא לא דק. ומ״ש המש״ז אות ג׳ לפרש בדברי הט״ז ועשה דברי התוספות שני דיבורים וגם עשה דברי התוספות לקולה וגם שהוא מן הדקדוק מן דברי התוספות ד״ה ובלבד אין נראה כן מדברי הב״י אלא משמע שהוא דיבור אחד וגם משמע דדברי התוספות לחומרא וגם משמע שכן אמרו בתוס׳ בהדיא ולא מן הדקדוק כיעו״ש וכמו שהוכיח המאמ״ר אות ד׳ יעו״ש. ועוד עיין ח״ע על הט״ז סק״ג מה שהקשה על דברי המש״ז הנז׳ ודו״ק:

ט ט) [סעיף ב׳] **גרף ועביט של חרס או של עץ. שכפאו וכו׳.** אבל של מתכת אפילו אינו רחוץ מהני כפייה דאין איסורא אלא מתוכו. מ״א סק״ד. א״ר אות ד׳. מש״ז אות ד׳. ר״ז אות ג׳. בי״ע שם אות ל״ח. והוא שאין ריח רע יוצאת ממנה. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ט אות י״ט:

י י) **שם** ויש אוסרין. דכיון שהוא בלוע בתוכו הוי ברו כתוכו. טור. ט״ז סק״ד. ר״ז אות ג׳:

יא יא) **שם** והלכה כדברי האוסרים. ואם נתן הגרף או העביט בתוך כלי אחר מותר. ב״י בשם ס׳ אהל מועד ובשם הרי״ץ גיאת. וכ״כ הלבוש עד שיכפה עליהן כלי אחר שהן מכוסין בו או העמידן בתוך כלי אחר שמחיצותיו גבוהין יותר מן הגרף ועביט עד שאין נראין הוו נמי כמכוסין ומותר אם אין כאן ריח רע עכ״ל. מיהו דעת הל״ח בפ׳ מי שמיתו אות קנ״ט נראה להחמיר ובעינן דוקא שיכפה עליהן כלי וכמ״ש בש״ע ססי׳ זה או אם המחיצות יהיו גבוהות יותר מיו״ד יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ה׳ בשם הנ״ץ יעו״ש. ועיין עוד לקמן באות שאח״ז ד״ה וכתב וכו׳:

יב יב) [סעיף ג׳] **מותר לקרות ק״ש בבית שיש בו צואה וכו׳.** וכן אם כפה עליהם כלי וכו׳ ואם היא תחת המטה ואין מרגלי המטה לארץ ג״ט הוי ג״כ כסתומה ומכוסה במטה. ומג״ט ולמעלה צריך הרחקה כשיעור שצריך להרחיק מצואה. ואם הצואה לאחר המטה נמצא שאין לה היתר מצד כיסוי רק מצד חציצה שהמטה חוצצת בינו לצואה ולא מהני בזה אא״כ הוי המטה גבוה י״ט כמו שאר מחיצות שדינם ביו״ד. כ״מ המסקנא בטור. ט״ז סק״ה, וכ״כ הב״ח וז״ל ולענין הלכה נקטינן דמטה שאינה סתומה מכל צד כמטות שלנו והגרף לאחר המטה אינה חוצצת אלא צריך להרחיק שיעור הרחקה לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד״א ממקום שכלה הריח וכן כשהם לפני המטה כך הדין וא״צ שיוציאנו ותחת המטה הוי כטמון ודוקא כשרגליה קצרים שאין הימנה ולקרקע ג״ט שאז א״צ לשום הרחקה אבל ג״ט ומג׳ ולמעלה לא הוי כטמון וצריך להרחיק שיעור הרחקה אבל מטה שכולה סתומה מכל צד מסביב הוי מחיצה גמורה בגבוה עשרה וחוצצת וא״צ להרחיק כלל עכ״ל, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳, מ״א סק״ד, וכתב שם המ״א דדוקא כשהמטה חוצצת מכותל לכותל אבל בלאו הכי לא חשיבא מחיצה יעו״ש. והביאו י״א בהגב״י. וכ״כ העו״ת אות ג׳, א״ר אות ו׳, א״א אות ד׳, ר״ז אות

ד׳, בי״ע אות ט״ל חס״ל אות ט׳, שת״ז אות ט׳, אבל אם עשה מחיצה לשם כך א״צ לחצוץ מכותל לכותל אפי׳ היא מחיצה עראי כגון מחצלת או סדין. ר״ז שם. מיהו דעת המאמ״ר אות ו׳. דגם במטה אין לחלק בין חוצצת מכותל לכותל או לא אלא בכל גוונא שרי כל שהיא גבוהא עשרה ורחבה שיעור הראוי (היינו ד״ט עיין ח״א אות י״ט) להקרא מחיצה יעו״ש וכ״נ דעת הח״ע על מ״א סק״ד יעו״ש. וכתב שם המאמ״ר דאף לסברת המ״א והעו״ת ז״ל אם אינה רחוקה מהכתלים ג״ט חוצצת דכל פחות מג׳ כלבוד דמי. ועיין לקמן אות י״ג:

יב) וכתב עו״ש המ״א דה״ה אם כפה עליהם כלי ויש קצת אויר בין הכלי לקרקע כגון שבולט קצת מצד אחד אמרינן לבוד אבל אם הכלי פתוח למעלה אפילו פחות מג׳ אסור דבעינן שיהא מכוסה עכ״ד. והביאו י״א שם. א״ר אות ה׳. ר״ז שם. ח״א כלל ג׳ אות כ״א. בי״ע שם אות מ׳. וכתב שם הח״א דמכ״ש אם כסה בחול ואפר או בגד דמותר לקרות בסמוך לו ואפי׳ באותו בית מותר:

יג) שם וכן אם כפה עליהם כלי וכו׳. ואם עשה מחיצה של בני אדם ג״כ שרי לקרות ק״ש בתוך ד״א אם אין ריח רע יוצא מהם ואם הם כנגדו צריך שלא יהיו נראים מבין רגלי הנעשים מחיצה ואפילו אם אין בין רגל לרגל ג״ט רק דאותם האנשים שנעשו מחיצה לא יוכלו לענות אמן על ברכות ק״ש אא״כ בהחזרת פנים ורחוקים מן הצואה ד״א ואין מגיע להם ר״ר. פתה״ד אות ב׳ ועי״ש. ועיד ע׳ בדברינו לעיל סי׳ ע״ט אות ט״ז:

יד) שם וכן אם כפה עליהם כלי וכו׳. ועיין מש״ל סי׳ ע״ו אות ה׳ בענין אם התינוק יושב על הגרף ובגדיו משולשלין מכאן ומכאן דמותר לקרות כנגדו יעו״ש:

סימן פח

א) [סעיף א׳] כל הטמאים קורין בתורה וכו׳. ואפילו בטומאה היוצאה מגופם כגון זבים וזבות נדות ויולדות ואסמכוה אקרא הלא כה דברי כאש וכו׳. מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה. ב״י. לבוש. א״ר אות א׳. ר״ז אות א׳:

ב) שם חוץ מבעל קרי וכו׳ כדי שלא יהיו ת״ח וכו׳. טעם זה הוא מהרמב״ם פ״ד מהלכות תפלה דין ד׳ והטור כתב הטעם משום שהקרי בא מקלות ראש וכתב ב״י דהכי מוכח בפ׳ מי שמיתו יעו״ש. ואמנם הטעם שכתב הרמב״ם הוא ג״כ מן הגמרא ברכות דף כ״ב ע״א יעו״ש. ועיין פרישה אות א׳ ודו״ק. והא דבחר לו מרן ז״ל לכתוב בש״ע טעם הרמב״ם ז״ל ולא טעם הטור נלע״ד בס״ד כדי לרמוז בו ג״כ שצריך שיהיו הת״ח נזהרין שלא יהיה מצויין אצל נשותיהם כתרנגולים כיון שפני כך היתה התקנה שאעפ״י שנתבטלה התקנה של הטבילה מ״מ עיקר הדין שלא יהיו הת״ח מצויין וכו׳ עדיין במקומו עומד כמ״ש בטור וש״ע ריש סי׳ ר״מ עי״ש ודו״ק:

ג) שם ואח״כ בטלו אותה וכו׳, ואע״ג דאין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חבירו אא״כ גדול ממנו בחכמה ובמניין וא״כ היאך יכול לבטל תקנת עזרא שאני הכא דלא פשטה התקנה בכל ישראל לפי שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה ובטלו אותה מעצמן, וכמ״ש שם בגמרא א״ר נחמן בר יצחק נהוג עלמא כתלת סבי וכו׳. כרבי יהודה בן בתירה בד״ת. משמע שמאליהן נהגו ובטלוה. כמבואר כ״ז בכ״מ פ״ד דק״ש דין ח׳ יעוש״ב. ועיין מ״א סק״א:

ד) שם ואח״כ בטלו אותה וכו׳. וכתב הטור בסס״י רמ״א וז״ל ויש חסידים ואנשי מעשה שהיו מחמירין על עצמן וטובלין לקריין להתפלל וחומרא יתירא היא זו שאף להרי״פ שכתב שיש מצריכין טבילה לתפלה לאו דוקא טבילה אלא רחיצה בתשעה קבין ואני כתבתי למעלה שא״צ לא טבילה ולא רחיצה והמחמיר תע״ב עכ״ל והביאו ב״י בזה הסי׳. ואמרו שם בגמרא א״ר ינאי שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו ופי׳ רש״י שמקילין בה במרחצאות או בנתינת ט׳ קבין שמחמירין בה בארבעים סאה עכ״ל ועיין עוד בדברינו לעיל סי׳ ע״ו אות כ״א ומי שנהג לטבול לקריו קודם תפלה ושוב נחלש גופו וא״י צריך התרה. רו״ח בשם הפו׳:

ה) והוי יודע דהני מ׳ סאה שהתקין עזרא לבעל קרי אפי׳ כולם מים שאובין כשרים וכדתנן במס׳ מקוואות ריש פ״ח מקוואות העכו״ם שבחוצה לארץ כשרין לבעלי קריין אפי׳ נתמלאו בקילון וכן פי׳ שם הרמב״ם והר׳ שמשון. ובפ׳ מי שמיתו תניא בעל קרי שנתנו עליו ט׳ קבין מים טהור בד״א לעצמו אבל לאחרים כלומר ללמד לאחרים מ׳ סאה רבי יהודה אומר מ״ס מ״מ ואפליגו אמוראי במילתיה דר״י ח״א לא שנו אלא בקרקע אבל בכלים לא וח״א אפי׳ בכלים נמי ופריך בגמרא בשלמא למ״ד אפי׳ בכלים היינו דקתני ר״י אומר מ״ס מ״מ אלא למ״ד בקרקע אין בכלים לא מ״מ לאייתויי מים שאובים אלמא דלכ״ע מים שאובים כשרים אלא דמר מכשר אפי׳ לטבול בעודם בכלי ומ״ס שאעפ״כ בעינן מיהא שיהיו בקרקע כעין טבילה. וגרסינן בפ״ב דגיטין דט״ז ע״א א״ר פפא הרי אמרו בעל קרי החולה שנפלו עליו ט׳ קבין מים טהורו. בעי רב פפא וחציו בנתינה מאי תיקו. ופי׳ רש״י ב״ק וכו׳ טהור לד״ת דעזרא תיקן טבילה לבעלי קריין קודם שיעסקו בתורה והקלו על החולה בנתינת ט׳ קבין אפי׳ שאובין במס׳ ברכות אבל לטהרו ליכנס למקדש

בעינן מ״ס. וחציו בטבילה שנכנס חציו לתוך המקוה ועל חציו נתן ט׳ קבין שאובין ע״כ. וכתב ב״י וז״ל וכיון דמידי דתקנתא דרבנן הוא נקטינן לקולא ואע״ג דתקנת עזרא ליתא האידנא כתבתי זה משום דנ״מ למי שקיבל עליו לנהוג כתקנת עזרא עכ״ל. ועוד נ״מ מש״ל סי׳ ע״ו אות כ״א בשם האר״י ז״ל דטומאת קרי מתגלה במצח האדם תמיד כ״ז שלא טבל אבל אם טבל אינה מתגלה כ״א דבר מועט באותו היום וכתב החיד״א דמסורת היא שהרואה קרי וטובל ביום ההוא דוקא ומתודה כראוי נמחק המזיק של קרי יעו״ש. וא״כ מי שא״א לו לטבול במקוה יטבול במ״ס מים שאובין או בשפיכת ט׳ קבין על ראשו וגופו כאשר יבואר לקמן בס״ד. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ו אות כ״ב שכתבנו דמי שא״א לו בטבילה יעשה נטילה של ארבעים פעמים יעו״ש. וזה אם א״א לו לא בטבילה במקוה ולא במים שאובים ולא בט׳ קבין אז יעשה הטבילה הנז׳ ומיהו טוב ונכון שבכל מקום ומקום יכינו להם מקוה מים חמין כדי שיוכל כל אדם לטבול בו לתשמישו ולקריו ועי״ז יהיו כולם טהורים ותעלה תורתם ותפלתם בקדושה תמיד:

ו ו) **ותשעה** קבין שאמרו דוקא כששופכם עליו אבל לטבול בתוכם לא מהני מידי בין אם הם בכלי או בקרקע. וצריך לשופכם עליו מכלי אחד או משנים או משלשה אבל מד׳ וה׳ אין מצטרפין. ואם הם משנים או מג׳ כלים צריך להתחיל לשפוך השני קודם שיפסוק הא׳ כמבואר בב״י, וכ״כ הט״ז סק״א. עו״ת אות ב׳, עט״ז אות א׳, מ״א סי׳ תר״ו אות ט׳, מאמ״ר בזה הסי׳ סוף אות ד׳ וכתב דבט״ז כתוב מג׳ או ד׳ מצטרפין והוא ט״ס והבאה״ט נמשך אחריו ולא הרגיש יעו״ש. וכ״כ א״ר סי׳ תר״ו אות י״א יעו״ש, וכתב שם הט״ז דכן יש לנהוג באותם שנוהגין להטהר בערב ר״ה ובערב יוה״כ ע״י ט׳ קבין עכ״ד, ועיין בהגהה סי׳ תר״ו סעי׳ ד׳ ובמ״א שם:

ז ז) **וזה** סדר שפיכת ט׳ קבין בתחלה ישפוך מים על פס רגלו מתחת העומדת בארץ כדי כשיבואו אח״כ המים על גופו ועל פס רגלו ממעל יהיה חיבור עם המים שעל פס רגלו אשר מתחת ויהיה כאלו על כל גופו באו המים אפי׳ מתחת רגליו שנוגעות בקרקע ואח״כ יבא אחר ויתפוס לו המים או יניחם במקום שאפשר שישפכו עליו מאליהן והוא יהיה עומד וידיו יהיו מוטות מצדדיו זה מצד זה וזה מצד זה עד אצל הירך אבל לא דבוקות בגופו כדי שישפך עליהם המים מכל צדדיהן וישפכו לו המים על ראשו ויורד על גופו ועל ידיו עד פס רגלו ואז יתחבר עם המים אשר על פס רגלו מתחת העומדת בארץ ויהיה הכל בחיבור אחד ונמצא שבאו המים על כל גופו ובזה יוצא נתינת ט׳ קבין כתקנה, ועיין מש״ז אות א׳ וביו״ד סי׳ קצ״ח סעי׳ כ״ח ודו״ק:

ח ח) **ושיעור** ט׳ קבין כתב ב״י בסי׳ תר״ו בשם התשב״ץ שהם רי״ו ביצים וכ״כ א״ר שם אות י״א יעו״ש, וכ״כ המש״ז בזה הסי׳ אות א׳ ובסי׳ תר״ו אות ו׳ יעו״ש. ושיעור הביצה הוא כלי שמחזיק י״ח דרה״ם מים כמש״ל סי׳ פ״א אות ג׳ בשם הרמב״ם ז״ל יעו״ש, וא״כ רי״ו ביצים יעלו לחשבון שלשת אלפים ושמנה מאות ושמונים ושמנה דרה״ם מים:

ט ט) **שם** הגהה. יש שכתבו שאין לאשה נדה וכו׳, כתב רי״ו בנתיב כ״ו ח״ג שראה אנשים ונשים טועים לומר שהיולדות צריכה ליזהר מליכנס בבה״כ עד שיעברו מ׳ לזכר ופ׳ לנקבה ומנהג בטעות הוא וצריך למחות בידם עכ״ד. ב״י. עו״ת אות ג׳:

י י) **שם** בהגהה. או להתפלל או להזכיר השם וכו׳. כתב מ״א סק״ב צ״ע דהא י״א דנשים חייבות בברכת המזון דאורייתא וא״כ איך יוכלו ליפטר ממ״ע דאורייתא במנהג שאין לו יסוד לכן נ״ל דעכ״פ תשמע ברה״מ מאחרים ואי ליכא אחר תברך ברה״מ בעצמה בלחש וכ״ש קידוש דהוא דאורייתא דהא אפי׳ בעל קרי בזמן הגמרא היה מברך ברה״מ ע״י הרהור. ובב״ז סי׳ קנ״ג כתב שלא נהגו רק שלא ליכנס לבית הכנסת ולא לראות ס״ת וגם כשמתפללים אין עומדות בפני חברותיה ומשום מנהג וכבוד עושין כן ולא משום איסור עכ״ל, וכן עיקר עכ״ל המ״א. והביאו א״ר אות ג׳. סו״ב אות ב׳. ר״ז אות ב׳. ועוד עיין בהגמ״י פ״ד מהלכות תפלה אות ג׳ שלא כתב כ״א שנהגו שלא לילך לבה״כ וכשמתפללות אין עומדות בפני חבירותיהן יעו״ש. והביאו ב״י וכתב עליו והשתא נשי דידן לא נהוג להמנע כלל מליכנס לבה״כ עכ״ד ועוד עיין בש״ע יו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ט׳ שכתב כל הטמאים אפי׳ נדות מותרים לאחוז בס״ת ולקרות בו והוא שלא יהיו ידיהם מטונפות או מלוכלכות עכ״ל וא״כ משמע לפום דינא דכ״ש דמותר להם לראות בכתיבת הספר תורה בשעה שמראין אותו לעם ולשמוע הקריאה מפי הש״ץ. ועיין באות שאח״ז:

יא יא) **שם** בהגהה. או להתפלל או להזכיר השם וכו׳. כתב הפר״ח הך סברא לאו מיחוורא כלל דהא גרסינן בהדיא בפ׳ מי שמיתו הזבין והמצורעין ובאין על נדות מותרין לקרות בתורה ודוקא בעל קרי לא יקרא ואיכא מ״ד התם דאף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר הזכרות שבה מכלל דשאר טמאים אפילו בהזכרות ועוד תנן נדה שפלטה ש״ז והמשמשת שראתה נידה צריכין טבילה משום ראיית הקרי וכדמוכח בהדיא גבי הא דאמרינן דקסבר רבי יהודה בעל קרי מותר בד״ת וכיון שזה מוכרח מהמשנה ומדין התלמוד ומוסכם מהפוסקים שנדה חייבת להתפלל מי הוא זה שיוכל לחלוק בזה ולפטור הנשים בימי נידותן מתפילה ולכן חייב כל איש ואיש להזהיר בביתו על כך שלא ימנעו מלהתפלל בימי נדותן שרשאות וחייבות להתפלל והשומע בזה ישא ברכה מאת ה׳ עכ״ל. והביאו שת״ז אות ג׳. וכ״כ ב״י בריש סי׳ זה דכתבו הרי״ף והרא״ש דמהא מתניתין שמעינן דזבין וזבות נדות ויולדות כולהו חייבים בתפלה דדייקינן טעמא דזב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע הוא דצריכי טבילה הא זב שלא ראה קרי ונדה שלא פלטה ש״ז

א״צ טבילה לד״ה וכן הלכה עכ״ל. ולפי מ״ש הפו׳ דבטלה תקנת עזרא וא״צ טבילה מן הדין לבעל קרי ומותר לקרות בד״ת ולהתפלל א״כ אפי׳ זב שראה קרי ונדה שפלטה ש״ז מותר להם לקרות ולהתפלל מן הדין. וכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל בש״ע. נמצא דנדות ויולדות מותרים בד״ת וגם לראות כתיבת הס״ת בשעה שמראין אותו לעם ולשמוע הפ׳ מהש״ץ. ובתפלה וברה״מ וקידוש חייבות מן הדין ואינם יכולות לפטור עצמן. רק בהגמ״י כתב דיש מקומות שנהגו שאין הולכות לבה״כ בימי נדותן וכתב מרן ז״ל ע״ז דנשי דידן לא נהוג להמנע כלל מליכנס לבה״כ כמ״ש באות הקודם. ומ״מ יש להזהירן בשעת שהדם שותת יפסיקו הקריאה וגם להחליף המטלית שיהא נקי בעת התפלה כל מה דאפשר. וכ״כ השת״ז שם וכן יש להזהירם שלא יכנסו בבית הכנסת בעת שידעו ששותת מהם דם מפני הכבוד:

יב יב) שם בהגהה. ואפי׳ במקום שנהגו להחמיר בימים נוראים וכו׳ נראה דמיום ראשון של סליחות ואילך מקרי ימים נוראים לכל כה״ג. מעגלי צדק. והביאו מ״א סק״ג. וכתב כיון שמותרים לילך לבה״כ מותרים ג״כ להתפלל ע״כ. סו״ב או׳ ג׳ א״ר או׳ ג׳ ר״ז אות ב׳ ח״א כלל ג׳ אות ל״ח. ועיי׳ סי׳ תקפ״א סעי׳ א׳ בהגהה אימתי עומדין בני אשכנז לומר סליחות יעו״ש. וכתב שם הח״א דבמדינתו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ע״כ. וכתב עו״ש הח״א דלבית הקברות לא יכנסו עד שיטבלו:

יג יג) שם בהגהה. בימים נוראים וכה״ג וכו׳ וה״ה כל כיוצא בזה כגון שמשיאה בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכין לבה״כ אחר ד׳ שבועות שרי בכל גוונא אעפ״י שהיא נדה. מ״א שם. סו״ב או׳ ד׳. א״ר שם. ר״ז שם. וכבר כתבנו לעיל דבלאו הכי במקום שלא נהגו שלא ליכנס הם מותרים. ובכ״מ בתפלה וברה״מ ובקידוש חייבים. וכל הזהיר וזריז במצות מאריך חיים:

סימן פט

א א) [סעיף א׳] זמן תפלת השחר מצותה שיתחיל עם הנץ וכו׳ וזמן הנץ החמה כבר כתבנו אותו לעיל בסי׳ נ״ח אות יו״ד קחנו משם:

ב ב) שם מצותה שיתחיל עם הנץ החמה וכו׳ מצאתי כתוב בשם רש״ל בימי הסליחות ראוי ליזהר בזה שרגילים להקדים קודם הנץ החמה ואינו נכון עכ״ל ואפשר שסמכו על שטורח ציבור הוא שילכו לביתם ויקבצו שנית וכמ״ש הטור סי׳ רל״ה לענין מעריב ומ״מ יראה לכתחלה שלא להשכים כ״כ, מ״א סק״א, והביאו א״ר או׳ ב׳ וכתב עליו דלא דמי דבזמן מועט כזה אפשר להמתין בביה״כ ולא ילכו לביתם משא״כ במעריב עכ״ד, והביאו הפרמ״ג בא״א או׳ א׳ וכתב דה״ה בחורף אם יקדימו יש להמתין, ועיין באות שאח״ז:

ג ג) שם ואם התפלל משעלה מועד השחר וכו׳ כתב הפר״ח אות א׳ וז״ל המחבר סתם בכאן ולא פירש והעיקר הוא דשלושה זמנים יש להתחלת זמן התפלה והנה עיקר מצותה הוא מהנץ החמה וכותיקין דכתיב ייראוך עם שמש ולכתחלה יכול להתפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח מדי דהוה אתמיד ומיהו אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא וכדתנן במגילה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר יצא וגם התמיד אם שחטו משעלה עמוד השחר לא נפסל אלא שלכתחלה כל דברים שמצותן ביום עיקר הזמן היא מהנץ החמה אלא שבתמיד שצריך להקריב כל הקרבנות קודם תמיד של בין הערבים הקדימו זמן מועט קודם הנץ החמה אבל אם עשי משעלה ע״ה פשיטא דיצא ודלא כדמשמע מדברי ריי״ו ז״ל שהביא בב״י ומדברי המחבר ז״ל וזה פשוט עכ״ל והעט״ז אות א׳ כתב דזמן עלות השחר הוא זמן קודם שיראה את חבירו בריחוק ד״א אבל מזמן שיראה את חבירו רשאי לכתחלה להתפלל רק מצוה מן המובחר הוא יותר טוב להתפלל אחר הנץ החמה מיד עכ״ל, וכ״כ המאמר אות א׳ על שם ריי״ו וכתב לפי הבנה זו בדברי ריי״ו אין למחות כ״כ באותן המקדימים בימי הסליחות שהרי אין מקדימין כ״כ שיתפללו קודם זמן שיכיר את חבירו עכ״ד, נמצא דלכ״ע למצוה מ״ה בעינן בהנץ החמה ובדיעבד אם התפלל משעלה ע״ה אפי׳ לא האיר פני המזרח יצא וכ״כ מ״א סק״ג וכ״כ הער״ה אות א׳ על שם הרמב״ן במלחמות פ״ק דברכות וכתב ודלא כהא״ר ומט״י אות א׳ שכתבו דאפי׳ בדיעבד אינו יוצא כ״א בהאיר פני המזרח יעו״ש וכ״נ מסתמיות דברי הפו׳ דמשעלה ע״ה יצא, ומשהאיר פני המזרח דעת הפר״ח יכול להתפלל לכתחלה אבל דעת מר״ן גם זה בדיעבד כמבואר בש״ע, ודעת העט״ז מיראה את חבירו ברחוק ד״א יכול להתפלל לכתחלה וכ״נ דעת ריי״ו כמ״ש המאמ״ר אבל לא ראינו למרן ז״ל שחלק בזה כיעו״ש בב״י, ואמנם עיין מש״ל בסי׳ כ״ה אות כ״ז דלפי סודם של דברים צריך שילבוש ציצית ותפילין קודם ק״ש דקרבנות ולפחות קודם פ׳ התמיד כיעו״ש וזמן הנתת התפילין הוא משיראה את חבירו כמבואר בסי׳ ל׳ סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד א״כ כשימתין עד זמן הנחת תפילין וילבש ציצית ותפילין ויתחיל להתפלל מפ׳ העקדה ואילך במיתון וישוב הדעת מלה במלה כפי הראוי שלא יחסר שום אות ובפרט כוונת השמות תהיה תפלת י״ח קרוב להנץ החמה שהיא יציאת גוף השמש על הארץ כנז׳ בדברינו לעיל סי׳ נ״ח אות יו״ד ואשרי מי שעובד את רבו כראוי ולא יקפיד על זמן מועט עבור התפלה כי הם דברים העומדים ברומו של עולם:

ד ד) **שם ואם התפלל משעלה עמוד השחר וכו׳** ועמוד השחר הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש בכדי שעה וחומש שעה מן השעות הזמניות, הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשניות ריש פ״ק דברכות, וכ״מ בגמרא פסחים דצ״ד ע״א דהכי איתא התם רבי יהודה אומר עביו של רקיע אחד מעשרה ביום תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום יו״ד פרסאות ומעלות השחר עד הנץ החמה ד׳ מילין משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ד׳ מילין נמצאת עביו של רקיע מעשרה ביום עכ״ל הגמ׳ ומה שיש להקשות על דברי הרמב״ם ז״ל דהכא משמע דפסק כרבי יהודה ובפי׳ המשניות פ״ט דפסחים משנה ב׳ ובחיבורו הלכות קרבן פסח פ״ה דין ח׳ ט׳ משמע דפסק כעולא דמהלך אדם בינוני ביום ל׳ מול כיעו״ש עיין מ״א סק״ב שהקשה קושיא זו והניח בצ״ע ומ״ש חק יעקב בסי׳ תנ״ט סק״י, ורע״ג דהכא משמע דשיעור זמן עלות השחר אחד מעשרה ביום ועכשיו אנו מחשבין קרוב לאחד משמונה ביום כידוע לחושבי העיבור י״ל דהכא מיירי משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח אבל מה שאנו מחשבין הוא מן הנקודה א׳ שיתחיל עמוד השחר לעלות דג׳ זמנים יש כמש״ל באות הקודם בשם הפר״ח ועוד עי״ש בגמרא דקאמר ויאיצו שאני ודו״ק:

ה ה) **שם, ואם התפלל משעלה עמוד השחר וכו׳** יצא משמע דבדיעבד מותר שלא בשעת הדחק, ובשעת הדחק מותר אף לכתחלה כדלקמן ססי׳ זה, וכ״פ מי״ט ונ״ץ ול״ח ריש פ׳ תפלת השחר א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳ ודלא כלבוש:

ו ו) **שם, ואם התפלל משעלה ע״ה וכו׳** יצא, אבל המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא י״ח וחוזר ומתפלל אותה בזמנה, הרמב״ם פ״ג מה״ת דין ז׳ והביאו ב״י:

ז ז) **שם ואם התפלל משעלה ע״ה וכו׳ יצא.** והגם דזמן ברה״ש הוא מחצות הלילה ואילך כמש״ל סי׳ א׳ או׳ ז׳ וסי׳ מ״ו או׳ מ״ט תפלה שאני דהיא תמורת קרבן החמיד ולפיכך זמנה הוא דוקא מעלוח השחר ואילך כמבואר בב״י ובדברינו לעיל או׳ ג׳, וכל ד׳ חלקי התפלה דהיינו מן ק״ש דקרבנות ואילך צריך שיהיו דוקא מעלית השחר ואילך כידוע ליח״ן ומבואר בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דתפילין ודרוש הקדיש ובכ״מ למי שמבין בדברי הרב וכבר כתבני לעיל באו׳ ג׳ דגם הנחת ציצית ותפילין צ״ל קודם כל הד׳ חלקי התפלה יעו״ש:

ח ח) **שם, ונמשך זמנה עד סוף ד׳ שעות שהוא שליש היום,** ואם היום ארוך י״ח שעות הוי ששה שעות של היום וכשהיום ארוך ט׳ שעות הוי ג׳ שעות, מ״א סק״ד, סו״ב או׳ ד׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל כ״ז או׳ א׳ וכתב שם הר״ז דחשבינן אלו השעות מע״ה עד צאת הכוכבים, וכ״כ ת״א שם:

ט ט) **שם, עד סוף ד׳ שעות וכו׳** וצריך לגמור התפלה קודם שליש היום, מ״א שם, סו״ב שם, ר״ז שם, וכן ק״ש צריך לגומרה כולה בזמנה, פרמ״ג א״א ד׳, ומ״מ אפי׳ מי שלא השיג להתפלל או לקרות ק״ש בזמן המצוה מ״ה לא יאמר הואיל ונתעכב ולא קרא והתפלל בזמן מצוה מן המובחר ויש עוד פנאי יתעכב עוד אלא כל הזריז ומקדים לעבוד את בוראו הרי זה משובח ובפרט אם לא ימצא אח״כ תפלה עם הצבור:

י י) **שם, ואם טעה או עבר והתפלל וכו׳** משמע דוקא בדיעבד אבל לכתחלה מתפלל מנחה שתים עדיף, וכ״כ הר׳ ראשון לציון בש״ס דף כ״ח יעו״ש, וכבר הוכיח הרב פרישה דיש לו שכר גדול. בתפילת תשלומין כאלו התפלל בזמנו יעו״ש וכן מוכח קצת מדלא משני הא דתניא מעוות לא יוכל לתקון וכו׳ דאין לו שכר בזמנה יעו״ש, ער״ה או׳ ב׳, ולי נראה דמ״ש והתפלל הוא לאו דוקא אלא ה״ה דיכול להתפלל לכתחלה אלא איידי דקאמר דאם טעה או עבר שהוא לשון עבר נקט נמי והתפלל אבל הוא לאו דוקא וכ״כ ר״ז או׳ ב׳ דאפי׳ לכתחלה יכול להתפלל שחרית עד חצות אם עבר ולא התפלל קודם לכן, וכ״כ ח״א כלל כ״ז אות ב׳ קיצור ש״ע סי׳ ח״י אות א׳ חס״ל. אות ב׳ ואח״כ ראיתי בא״ר סוף אות ג׳ שכן פי׳ דברי הש״ע יעו״ש וכ״נ עיקר מאחר דבתפלת שחרית יש ד׳ חלוקי תפלה כנגד ד׳ עולמות אבי״ע להעלותם מעולם לעולם עד עולם האצילות בעמידה ואח״כ להוריד השפע כנז׳ בדבריני לסי׳ מ״ח אות א׳ ד״ה ודע וזה לא יהיה אם יתפלל תפלת י״ח של שחרית במנחת שתים ודו״ק, ועיין מש״ל סי׳ נ״ח אות כ״ה:

יא יא) **שם עד חצות,** ודוקא עד חצות אבל מחצות ולמעלה עד זמן המנחה כיון דלאו זמן תפלה הוא כלל אינו מתפלל בשום ענין ואם התפלל אפשר דברכה לבטלה הוי, ב״י, מיהו הב״ח כתב דעד זמן תפלת מנחה גדולה שהוא עד ששה שעות וחצי יכול להתפלל תפלת שחרית יעו״ש, וכ״כ הפרישה והט״ז סק״א, וא״ר אות ג׳ לחלק יצא דאם טעה בשוגג עד מנחה גדולה ואם עבר במזיד עד חצות יעו״ש, אמנם דעת הלבוש ז״ל כדברי מרן ז״ל דמחצית ואילך אסור להתפלל שחרית והוו ברכותיו לבטלה משום דכבר עבר זמן הבקר ומתחיל להקרות ערב שהחמה מתחלת לנטות למערב ואינו בקר ועבר זמנו ובטל קרבנו דמועדו כתיב גבי קרבן תמיד ותפילות כנגד תמידין תקנום עכ״ד, וכן דעת המ״א סק״ה, סו״ב במק״ח אות א׳, וכן הסכים המאמ״ר אות ב׳ ועי״ש במה שהשיג על דברי הפרישה והב״ח והט״ז והפר״ח יעוש״ב וכ״פ נו״ש אות א׳ יעוש״ב, וכן הנה״ש אות ב׳ השיג על דברי הט״ז יעו״ש וכ״פ ר״ז אות ב׳ ח״א כלל כ״ז אות ב׳ קיצור ש״ע שם, וכן עיקר רק אם היה שוגג או אנוס יתפלל מנחה שתים כמ״ש בס״י ק״ת יעו״ש:

יב יב) [סעיף ב'] **כיון שהגיע זמן התפלה וכו'** היינו מעלות השחר, מ"א סק"ו מאמ"ר אות ה' ר"ז אות ג' דזמן תפלה מתחיל מע"ה כיון דאם התפלל מע"ה בדיעבד יצא אלא דלכתחלה צריך להמתין עד הנץ החמה כמש"ל או' ג' ועיין מחה"ש ולב"ש סק"ו, ומה טוב ונעים ליזהר מלדבר דיבור חיל משייקץ משנתו עד אחר התפלה, ועיין מש"ל סוף סי' א' וריש סי' ע"ו ולקמן או' כ"ב:

יג יג) **שם אסור לאדם להקדים לפתח חבירו וכו'** כתוב בפסקי תוספות יש לחוש למעשה לאסור כל אלו גם משהגיע זמן ק"ש או תפלה של ערבית אבל קודם מוסף או מנחה מותר א"ר או' ז' חס"ל או' ג':

יג) שם ליתן לו שלום וכו' מי שבא לנשק ידיו ועדיין לא התפלל לא יתן לו ידיו ולברכו וז"ל הזוה"ק פ' בלק דק"צ ע"ב ובגין כך אסור לברכא לב"נ עד לא יצלי ב"נ צלותיה וימשיך על ראשיה להאי את ואי יקדים ויברך לב"נ בקדמיתא הא אמשיך להההוא ב"נ במה על ראשיה באתר דהאי את יעו"ש, רו"ח אות ב' ובספרו כף החיים סי' י"א אות ט"ז, יפ"ל בק"ו יושר לבב אות ב' ונ"ל דה"ה דאין לעשות השכבה למת קודם תפלה דזהו כמו ברכה לחיים, גם לא ינשק ילדיו קודם תפלה ומכ"ש בתוך בה"כ כף החיים שם, ועיין לקמן סי' צ"ח סעי' א' בהג"ה:

יד יד) **שם, משום דשמו של הקב"ה שלום** ואסור להקדים כבוד האדם לכבוד המקום בשמו של מקום ב"ה, ב"ח ר"ז אות ג':

טו טו) **שם לראות איזה עסק,** ואגב זה הולך לפתח חבירו לומר לו צפרא דמרי טב אבל ליתן לו שלום אפי' בכה"ג אסור, מ"א סק"ז ר"ז שם, לב"ש סק"ז, וכבת הפרמ"ג בא"א אות ז' הא הולך לביתו לראות איזה עסק גם שלום מותר דהוה כפגעו בדרך וכ"מ בפר"ח, ויראה דוקא פגע בו מותר הא לילך ממקומו למקום חבירו בבה"כ ליתן שלום ג"כ אסור עכ"ד, וכ"ז לפי סברא א' שכתב בש"ע דאם פגע בו בדרך מותר ליתן לו שלים אבל לפי סברת י"א שכתב בש"ע שאפי' במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב ה"נ בהולך לביתו לראות איזה עסק לא יאמר לו כ"א צפרא דמרי טב, ועיין נו"ש אות ב':

טז טז) **שם דלראות איזה עסק,** ואע"ג דאסור להתעסק בצרכיו קודם התפלה כמ"ש סעי' ג' נראה דהכא מיירי דוקא לראותו בלבד שמא צריך איזה דבר שיזמין לו תיכף אחר תפלה אבל לא שיתעסק בו השתא ועיין נו"ש שם ולקמן אות כ"ה:

יז טוב) **שם וי"א דכריעה אסורה אפי' בלא משכים לפתחו,** ואפי' פגע בו באקראי קודם תפלה, ב"ח, וכתב דאין להקל במה שהוא נוגע בכבוד המקום ב"ה, והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ג' וע"ת אות ט':

יח חי) **שם ואם התחיל לברך הברכות אין לחוש וכו'** היינו כריעה בלא השכמת פתח אבל להשכים לפתחו אסור, ל"ח פ' היה קורא או' כ"ח, ב"ח, שכנה"ג שם ואות ה' ע"ת אות יו"ד עט"ז אות ג' מ"א סק"ח, וכ"כ הפר"ח אות ב' מ"ש המחבר דאם התחיל הברכות אין לחוש היינו כשאינו משכים לפתחו דאילו במשכים לפתחו אפילו שלום אסור יעו"ש, ר"ז אות ג', ודלא כלבוש וגם דלא כא"ר אות ז' דלחלק יצא בין הכריעה ובין שאילת שלום אלא שניהם אסורים במשכים לפתחו אפי' התחיל הברכות כדמשמע מדברי הפי' הנז' ומה שמשמע כאן דאם אינו משכים לפתחו מותר בשאילת שלום זהו מעיקר הדין אבל לפי סברת י"א שאמרו שאפי' במוצא חבירו בשוק לא יאמר אלא צפרא דמרי טב וכו' ה"נ אפי' אם התחיל לומר הברכות ואינו משכים לפתחו לא יאמר אלא צפרא דמרי טב:

יט יט) **שם ואם אינו משכים לפתחו וכו'** והוי יודע דשלום לפתחו אסור אפי' אביו או רבו, פרמ"ג א"א אות ט':

כ ך) **שם וי"א שאפי' במוצא וכו'** ולא יתן שלום אעפ"י שרגיל ליתן לו שלום מ"א סק"ט ואם יש לחוש לאיבה גברא אלמא אם יוכל ליתן ידו בלא אמירת שלום שפיר דמי, פרמ"ג שם, ומדברי מ"א סי' תקנ"ד ס"ק כ"א משמע דאסור ג"כ לשלוח דורון לחברו קודם תפלת שחרית דזהו בכלל שאילת שלום יעו"ש, וכ"כ היפ"ל אות ד':

כא כא) **שם לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב,** והמשיב אומר צפרא דמרי טב ואריך ס"ח סי' י"ח כנה"ג בהגב"י, חס"ל אות ג' וקבלתי אדם המבקר לחבירו בשבת בשחרית לא יאמר לו כדרך שאומר בחול צפרא טבא רק יאמר לו שבת טבא לקיים זכור את יום השבת א"ר סי' ש"ז אות ג' בשם של"ה ול"ה, והביאו באה"ט שם אות ב':

כב כב) **שם כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים וכו' אפי' בדבור.** וכדכתב בס"ח סי' קנ"ח שלא תדבר עם אדם קודם שתעמוד בתפלה, יפ"ל אות ד' ועיין מש"ל סוף אות י"ב:

כג כג) מי שיש לו עבדים עברים או משרתים שצריך שישמשוהו יזהירם מבערב שבקומם ממטתם ירחצו ידיהם ויברכו הברכות ויקראו פ׳ א׳ של שמע ואח״כ יעשו צרכיו, הלק״ט ח״ב סי׳ י״ד י״א בהגה״ט, חס״ל אות ד׳ וכ״ז הוא ממדת חסידות אבל מדינא אין קפידא, שבו״י ח״ב סי׳ כ״ב י״א שם:

כד כד) [סעיף ג׳] אסור לו להתעסק בצרכיו וכו׳ כתב בשל״ה דף רנ״ה דקודם אור הבוקר שרי לעשות מלאכה, וכ״כ חכמת שלמה, ומ״מ אין לעשות שום ענין עד שיברך סדר הברכות, א״ר אות ח׳ ועיין לקמן אות מ״ב ואות ג״ן:

כה כה) שם אסור לו להתעסק בצרכיו וכו׳ משמע דווקא צרכיו הוא דאסור אבל צרכי מצוה כגון צרכי שבת ויו״ט מותר לקנות בבקר קודם תפלה, וכ״כ הפר״ח סוף אות ו׳ יפ״ל אות ה׳ וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות ט״ו ובמש״ז סי׳ ר״ן אות א׳ אלא שכתב ובלבד שיקרא ק״ש ותפלה בזמנה יעו״ש, אמנם בסדה״י כתב דאם לא ימצא לקנות אחר התפלה אזי יקנה ואח״כ יתפלל שזו מצוה עוברת וגם היא דאורייתא ובלבד שיקרא ק״ש קודם ואם הציבור מתפללין לא יפרוש מהם עכ״ד, והביאו מ״א בסי׳ רנ״א סק״ו, ר״ז סי׳ ר״ן אות ג׳ שע״ת בזה הסי׳ אות יו״ד, ועיין א״ר סי׳ ר״ן אות א׳ אבל הח״א כלל א׳ מהלכות שבת אות ב׳ כתב דדוקא אם לא ימצא לקנות כלום לאחר התפלה יקדים לקנות מקודם ובלבד שיקרא ק״ש קודם יעו״ש, ועייו פרמ״ג א״א סי׳ רנ״א אות ו׳:

כו כו) שם או לילך לדרך עד שיתפלל וכו׳ וכגון שיש רשות בידו להתעכב עד שיתפלל אבל אם אין השיירא ממתנת לו עד שיגיע זמן התפלה ויתפלל מותר לילך לדרך ב״י, מ״א סק״י, א״ר שם, ר״ז אות ד׳ חס״ל אות ה׳ ועיין מאמ״ר אות ה׳ ופרמ״ג א״א אות יו״ד מה שהקשו על דברי המ״א דלמה כתב ונראה לו והלא זה כתוב בב״י יעו״ש, ועיין לב״ש על המ״א סק״י:

כז כז) שם, או לילך לדרך עד שיתפלל וכו׳ ולאו דוקא שחרית אלא אפי׳ איזו תפלה שתהיה כיון שהגיע זמנה אין לו לצאת עד שיתפלל אותה, כ״מ פ״ו מה״ת דין ד׳ בשם הר׳ מנוח, והביאו הפר״ח או׳ ג׳ וכתב אבל אם לא הגיע זמנה מותר לצאת לדרך וכן מוכח בהדיא בזוה״ק ס״פ וישלח ר״ש ור״י הוו אזלי באורחא ומטא זימנא דק״ש וקם ר״א וקרא ק״ש וכו׳ עכ״ד, והיינו קודם ע״ה כמ״ש הפרמ״ג בא״א או׳ ו׳:

כח כח) שם. ולא לאכול ולא לשתות וכו׳ ואם עשה כן עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך אמר הקב״ה לאחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים, ברכות דף יו״ד ע״ב, טור, וז״ל הזוה״ק פ׳ ויקהל דף רט״ו ע״ב פתח ואמר כתיב לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו, האי קרא אוקמוה ורזא דמלה האי מאן דאכיל בלא צלותא דיצלי על דמיה שקיל איהו כמנחש ומעונן, בגין דבלילא נשמתא סלקת למחמי ברזא דיקרא עלאה כל חד וחד כמה דאתחזי ליה ואשתאר ב״נ בההוא חילא דאשתתף גו דמא לאתקיימא גופא ועם כל דא טעים טעמא דמותא וההיא חילא לא מתעתדא לאתערא גו ההוא חילא דנשמתא ולקבלא ליה וכד איתער ב״נ לאו איהו דכי והא אוקימנא דסטרא אחרא שליט על אתר דקיימא בלא נשמתא, כיון דאתדכי במיא אע״ג דאשתדל ב״נ באורייתא ההיא נשמתא לא אתקיימת באתרא ולא שלטא ביה בב״נ בר חילא דדמא בלחידוי דאקרי נפש ההיא דאתפשטא בדמא תדיר והא אוקימנא וכו׳ ואי אכיל עד לא צלי צלותיה לאתיישבא דמא על אתריה הא איהו כמנחש ומעונן בגין דהאי איהו ארחיה דמנחש לסלקא לס״א ולמאכא סטרא דקדושה אמאי איקרי ההוא ב״נ דאשתדל בההוא סטרא מנחש על דאשתדל בההוא נחש לאתקפא חיליה ולאתגברא ודא איהו כמאן דפלח לאלהים אחרים, וכן האי פלח להההוא חילא דדמא ולא פלח ליה לקב״ה לאתקפא סטרא דנשמתא סטרא דקדושה, מעונן דאשתדל בחובה ולא אשתדל בזכו עכ״ל, וכ״כ בזו״ח דף ק״י ע״א, וכ״כ בע״ח שער מ״ט פ״ד, ומזה משמע דאין חילוק בין אחר חצות או קודם חצות אלא כל שישן שינת קיבע על מיטתו כיון שנסתלקה ממנו בחי׳ הנשמה ולא נשאר כ״א בחי׳ הנפש אסור לאכול עד שיתפלל, וכ״כ י״א בהגב״י סוף הסי׳ ע״ש מהרח״ו ז״ל דאפי׳ קם בחצות הלילה אסור למטעם מידי עד אחר התפלה, וכ״כ מ״א ס״ק י״ד א״ר או׳ י״א בשם ס׳ טוב הארץ, וברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ יעו״ש, וכ״כ החס״ל או׳ ח׳ ע״ש הזוה״ק והאר״י ז״ל כל שישן שינת קבע אסור לאכול ולשתות אפי׳ בעוד לילה יעו״ש, ונכון ליזהר שלא לאכול ולשתות עד אחר גמר כל התפלה דהיינו עד אחר עלינו לשבח שאז ירד כל בחי׳ השפע הנעשה ע״י התפלה לכל בחי׳ עולמות בי״ע כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש א׳ דתפילת השחר ובדברינו לעיל סי׳ מ״ח או׳ א׳ ד״ה ודע יעו״ש, שאז נתקנו כל בחי׳ שורשי הנר״ן שלו, ולאכול בבה״כ אחר תפלת י״ח קודם גמר התפילה זה פשיטא דאסור דמלבד שאסור לאכול בבה״כ כמ״ש סי׳ קנ״א סעי׳ א׳ אלא שיש עוד אסור נוסף דאין זה דרך ארץ לעשות כן לפנו המקים שהצבור מתפללים לפני השכינה והוא יושב לו לאכול ועיין עוד לקמן סי׳ קכ״ד אות א׳ דיש עוד איסיר משום דמפסיק בין לחש לחזרה יעו״ש, אלא רק דאם הוא אנוס כ״כ הרבה מפני רוב חלישותו ואינו יכול להמתין עד אחר גמר התפלה אז ילך למקום אחד ויאכל מעט ליישב לבו מפני חלישותו:

כט כט) שם, ולא לאכול ולא לשתות וכו׳ ואפי׳ טעימא בעלמא אסור רק קודם תפילת מוסף ומנחה מותר לטעום, הרמב״ם ז״ל פ״ו מה״ת דין ד׳ ועיין לקמן סי׳ רל״ב סעי׳ ג׳ וסי׳ רפ״ו סעי׳ ג׳:

ל **ל) שם, אבל מים מותר לשתות וכו'** דלא שייך בהו גאוה, טור בשם אבי העזרי, מ"א ס"ק י"א, א"ר או' ט' וכ"מ מלשון הזוהר שהבאנו לעיל או' כ"ח דאינו אסור כ"א אכילה או דבר הסועד את הלב כמו אכילה כגון חלב וכדומה אבל מים וכיוצא דבר שאינו סועד את הלב ואין בו גאוה כמו קאוי וט"ע, שאין שותין אותם כ"א ליישב הדעת מותר ועיין לקמן או' ל"ג ואו' ל"ד:

לא **לא) שם אבל מים מותר לשתות וכו'** דוקא בלא צוקר, אבל בצוקר אין לך גאוה גדולה מזו, וה"ה לקאוי שמותר לשתותו קודם תפלה כדי שיוכל לכיין דעתו ולהתפלל ובפרט בארץ מצרים שאין הדעת מתיישב בלא קאוי אבל בצוקר אסור, פר"ח או' ג' י"א בהגב"י, וכ"כ הברכ"י או' א' בשם מהר"ר משה זכות ז"ל ובאו' ב' וכ"כ עיקרי הד"ט סי' א' או' ו' בשם הנז' אלא שהוא ז"ל כתב דמי הקאוי אף בצוקארו יש להתיר דאם לא כן אינו ראוי לשתיה למי שאינו רגיל וכ"ש דלדעת הרופאים ראוי להשים בו מעט צוקארו לתקן מעט מרירות הקאוי יעו"ש ובסי' י"ז או' ל"א וכ"כ סידור בי"ע בדיני תפלת י"ח או' ס"ג בשם האחרונים דמי שאין דעתו מתישבת עליו בתפלתו אם לא ישתה הקאוי ואינו יכול לשתותו בלא צוקר מותר, ונ"ל דאף במקום שרגילים לשתות קאוי או ט"ע קודם תפלה כדי ליישב דעתם לא ישתו אתו במסיבה שמא יבואו לדבר דברי חול קודם תפלה א"ו ועיין לעיל סוף אות י"ב:

לב **לב) וה"ה** לאכול מעט מיני תרגימא כדי שלא לשתות הקאוי אליבא ריקנייא אסור, פר"ח שם, י"א שם. ברכ"י שם, וכן לשתות ני"קולאטה וכדומה הכל אסור, חס"ל או' ח' וכתב שם הברכ"י דאל תשגיח במה שכתבו קצת משם מהרח"ו וצ"ל דבאשמורת היה אוכל מיני תרגימא דאין לסמוך ע"ז, ופשוט דמהרח"ו וצ"ל לא עשה כזאת דאיסור גמור הוא לדברי הזוהר ואולי שהיה הרב חולה וגברא דלאו שפיר חזי העד העיד לפני חכמים וכתיב בספר עכ"ל, והביאו ש"ץ דף כ"ב ע"א:

לג **לג) לשתות** משקה הנקרא בירא"א ודאי אסור, ברכ"י או' ג' ש"ץ שם, שע"ת או' י"א:

לד **לד) המחמיר** שלא לשתות אפילו מים תע"ב דאיכא מאן דאסר ומה גם שכתב הפר"ח שזה דעת הרמב"ם יע"ש, ברכ"י או' ד' ש"ץ שם, וכ"כ החס"ל או' ז' דראוי להחמיר שלא לשתות אפי' מים משעלה ע"ה מאחר שכתבו שכן דעת הרי"ף והרמב"ם אם לא משום רפואה או ישוב הדעת כגין קאוי עכ"ד, ועיין מחב"ר או' ג' ויפ"ל ז"ל או' ז' מיהו אם היה צמא הרבה יותר טוב שישתה מים משיצטער בתפלתו וכמ"ש ב"י בשם סה"מ:

לה **לה) שם, בין בחול ובין בשבת ויו"ט,** וכ"כ לקמן סי' רפ"ט סעי' א' ומיהו יש אוסרין בשבת ויו"ט משום קדוש כמ"ש בטור וב"י וע"כ יש להחמיר היכא דאפשר כגון שאינו צמא כ"כ אפי' מי שאינו נזהר בחול:

לו **לו) שם וכן אוכלין ומשקין לרפואה מותר,** משמע אפי' אוכל ושותה דבר דשייך ביה גאוה כיון שאינו משום גאוה אלא לרפואה אעפ"י שאינו חולה שרי וכ"מ בב"י בשם מהרי"א, מ"א ס"ק י"ב, וכ"כ הפר"ח אות ג' מסתברא שאעפ"י שאינו מעלה ומוריד לשתותו קודם תפלה ויכול לשתותו אחר תפלה שרי דהא לית ביה גאוה והביאו פרמ"ג א"א אות י"ב, ומי שאוכל ושותה קודם תפלה לרפואה לא בעינן שיהיה ע"פ רופאים בקיאים שיאמרו דדבר זה מועיל לרפואה אלא אפי' שיאכל וישתה ע"פ מי שאינן בקיאין מותר, בית יהודה ח"א חא"ח סי' ך' י"א במה"ב אות ד' ש"ץ דף כ"א ע"ד:

לז **לז) שם ומשקין לרפואה וכו'** מותר לשתות כוס שמן ויין מעורבין לרפואה, שו"ת בית יהודה ח"א סי' ך' וכן מותר לשתות הרקות ושיקויים לרפואה, אגרות הרמ"ז הנדפסות מחדש סי' ג' מחב"ר אות ד' שע"ת אות י"א:

לח **לח) [סעיף ד'] הצמא ורעב וכו'** ואע"ג דמים מותר לשתות כמ"ש בסעי' הקודם תירץ הפר"ח באות ד' כגון שצריך לאכול מקודם שום דבר כדי שלא תבא השתיה אליבא ריקניא ויעשה לו היזק יעו"ש, והביאו פרמ"ג א"א אות י"א:

לט **טל) שם, אם רצה אל יתפלל וכו'** משמע דאם אינו רוצה יכול להתפלל בלא אכילה ושתיה אפי' שאינו יכול לכוין משום דעכשיו בלאו הכי אין מכוונין כראוי כמ"ש בב"י אבל במ"מ סי' ק"ז ובל"ח משמע דאף לדידן אסור להתפלל בלא אכילה ושתיה וכ"פ בפסקי תוספות ואפי' הוצרך לאכילה ושתיה קבע צריך לאכול ולשתות בקבע יעו"ש. א"ר או' יו"ד:

מ **מ) שם, עד שיאכל וישתה,** ולא התירו איסור דרבנן כאן משום כוונה אלא כיון דאין עושה לשום גאוה כ"א שיכוין דעתו תו לא גזרו בזה ומותר, פרמ"ג א"א או' י"ג:

מא **מא) מי** שהוא חלש ואינו יכול שלא לאכול קודם אור הבקר מותר לו לטעום איזה דבר אעפ"י שלסברת המקובלים אף לטעום קודם אור היום אסור מ"מ אדם חלש שאני, שב יעקב סי' ח' והביאו עקרי הד"ט סי' א' או' ה' א"א שבגליון הש"ע או' א' וכ"כ ח"א כלל ט"ז סוף או' א':

מב **מב) [סעיף ה'] ואם התחיל לאכול קודם ע"ה צריך להפסיק,** ולא דמי למנחה דאמרינן במתני' פ"ק דשבת אם התחילו אין מפסיקין שאני הכא דאסמכוהו אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם, ב"י ט"ז סק"ד, מ"א ס"ק י"ד, ומשמע דבשאר מלאכות דלא אסמכוה אקרא א"צ להפסיק אם יש שהו"ת להתפלל ועיין לקמן סי' רל"ב סעי' ב':

מג **מג) שם, וי"א שאינו צריך להפסיק,** ועיקר כסברא ראשונה, א"ר או' י"א בשם מ"מ ופסקי תוספות וב"ח, ומ"ש הב"ח על דברי מרן ז"ל שהביא ב' הסברות עיין מ"ש עליו המאמ"ר או' ט' ובדברינו לעיל סי' י"ג או' ז' ודע דכ"ז הוא על דברי הפשט דאין חילוק בין אם ישן בלילה או לא וכדמשמע ג"כ בסי' תקס"ד ואינו אסור כ"א בהגיע זמן התפלה אבל לפי דברי הזוהר והמקי' כיון שישן בלילה שינת קבע אסור עוד לאכול אפי' קודם שהגיע זמן התפלה כמש"ל או' כ"ח אלא דנ"מ גם לדעת המקו' דאם היה ניעור כל הלילה דמותר לאכול כ"ז שהוא ניעור משעלה עמוד השחר צריך להפסיק:

מד **מד) [סעיף ו'] אפי' ללמוד אסור משיגיע זמן התפלה,** סמוך לזמן התפלה לא יקח אדם ילד בחיקו שמא יטנף את בגדיו וא"ת יכבסם במיה אעפ"י כן לא ינקם כבתחלה, ועוד שמא בעוד שיחפש אחר המים תעבור שעת התפלה או בין כך ובין כך יאמרו קדיש ולא יוכל לענות אמן, או שמא יבכה הילד כאשר ירצה להניחי ויחמול עליו ולא יחוש על כבוד קונו ולא ילך כלל לבה"כ, ס"ח סי' י"ח:

מה **מה) שם, אפי' ללמוד אסור וכו'** ואם ביטל ת"ת תפלה בשביל לימודו אפי' למד כל היום ולימד לאחרים מעלה עליו כאלו לא למד אתו היום, סו"ב או' יו"ד בשם מהר"א מגרמיזא ח"א כלל ט"ז או' ג' שת"ז או' כ"ה, והיינו טעמא במש"ל או' כ"ח בשם הזוהר כיון שהאדם ישן עולה נשמתי לראות באור העליון ומיד טעים טעמא דמותא ואפי' כשרוחץ במים ועוסק בתורה אינה חוזרת נשמתו בו עד שיתפלל יעו"ש, ואפי' רשב"י ע"ה שהיתה תורתו אומנתו לא עביד עובדא כוותיה והיה מפסיק לתפלה כנראה מירושלמי והביאו החיד"א בגליון הזוהר פ' כי תשא דקפ"ח ע"א או' ב' יעו"ש, וכ"כ היפ"ל ז"ל או' י"א, ועיין לקמן סי' ק"ו סעי' ג':

מו **מו) שם. אפי' ללמוד אסור וכו'** ואפי' יש לו שיעור קבוע מה שלומד דליכא למיחש שמא ימשך בלימודו אפ"ה אסור, ח"א שם, ועיין לקמן ססי' ק"ו בהגה ובדברינו לשם בס"ד אות י"ט:

מז **מז) שם, משיגיע זמן התפלה וכו'** כתב הב"ח דלרש"י משעלה ע"ה אסור ללמוד ולתוספות משהגיע זמן ק"ש ותפלה בעונתה כותיקין וכתב וכן עמא דבר להיתר כהחו' יעו"ש, והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ח' ולפי מש"ל סי' ב"ן אות ב' וסי' מ"ח אות א' ד"ה ודע שצריך האדם להתפלל כל הד' חלקי התפלה שתקנו חז"ל שיש בהם סודות נעלמים וגם צריך ללבוש ג"כ מקודם ציצית ותפילין כמש"ל סי' כ"ה אות כ"ז א"כ צריך לחשוב כמה זמן צריך לזה ויבא זמן ק"ש קודם הנץ ותפלה בהנץ ואם נשאר לו עוד זמן אז יכול ללמוד בו, ואע"ג דמרן ז"ל פסק כרש"י ומשמע דמעלות השחר הוא דאסור נראה כיון דת"ת של אחר חצות לילה עד קודם התפלה יש לו מעלה גדולה כנז' בשער הכוו' דרוש ה' דתפילין דף ט' ע"ד ואע"ג דעיקר הלימוד הוא קודם ע"ה מ"מ גם אח"כ צריך ללמוד עד שיתחיל בתפלה ובפרט אם לא למד קודם ע"ה לכן יש לפסוק כהב"ח, ועיין פר"ח אות ו':

מח **מח) שם,** והיינו מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו וכו' כלומר שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו שלומד. בו ומתפלל בו ביחיד וכדכתב רבינו הטור לקמן בסי' ק' ומרן בב"י שם בשם רי"ו שפי' בשם רבני צרפת, דאם הוא מתפלל שם נמי בצבור כלומר בעשרה כדכתב מרן שם בשם הרמב"ם הו"ל כמו שרגיל לילך לבה"כ דמותר כי הבאים לשם להתפלל עמו בציבור יעוררו אותו שלא יטריד בגירסתו יפ"ל אות יו"ד:

מט **מט) שם, אבל מי שרגיל לילך לבה"ב וכו'** הח"א כלל ט"ז אות ג' כתב במקום שהשמש קורא לבה"כ ונראה שיצא לו ממ"ש מור"ם ז"ל לקמן סי' רל"ב סעי' ב' אבל מסתמיות דברי הפוסקים משמע כיון שרגיל לילך לבה"כ שרי ואפי' אין שמש קורא לו ועיין במ"א שם סק"ח, וכ"כ הלבוש אבל מי שרגיל לילך לבה"כ מותר דלכשיגיע זמן הליכה לבה"כ חזקה שלא יעכב.

נ **נ) שם, ואם הוא מלמד לאחרים אפי' אם אינו רגיל לבה"כ מותר וכו'** ולא חיישינן שמא ישכח ויעבור השעה דכיון שהתפלה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן לבו לדבר ויזכור ויתפלל ב"י ועיין לעיל אות מ"ה:

נא **נא) שם, ולא יוכלו ללמוד, אח"כ.** ב"י, לבוש, ר"ז אות ז' ח"א שם:

נב **נב) [סעיף ז'] מותר להסתפר וכו'** שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי, שרוב העם נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי לא גזרו בו ב"י בשם הרמב"ם, והטעם כתב הלבוש דבדבר המצוי יש לחוש שמא ע"י כך ישכח להתפלל עד שיעבור זמן התפלה אבל בדבר שאינו מצוי לא גזרו ביה רבנן שמא יטרד וישכח שכיון שאינו מצוי הוא בעצמו זוכר שגם לו יש שינוי ברחיצת שחר וזוכר:

נג **גג) שם, מותר להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לשחרית וכו'** דוקא קודם ע"ה אבל אח"כ אסורים דלא עדיפי משאר מלאכות האסורים, פסקי תוספות אבל בכלבו דף ת' משמע דיש חילוק דדוקא בשאר מלאכות אסור אחר ע"ה, א"ר אות י"ב, ור"ל דבכלבו משמע דדוקא בשאר מלאכות הוא דאסור אחר ע"ה אבל להסתפר וליכנס למרחץ מותר וכתב שם הא"ר דאפי' לבורסקי אסור ואין היתר אלא במרחץ. ותספורת וכ"כ הפרמ"ג בא"א אות ט"ו דדין ובורסקי וסעודה אסור סמוך לשחרית כמו סמוך למנחה יעו"ש, וכ"כ ר"ז אות ח' מיהו עיין בא"ר סי' רל"ה אות ו' מ"ש בם רי"ו דמשמע דגם להסתפר וליכנס למרחץ סמוך לק"ש של שחרית אסור יעו"ש וע"כ יש ליזהר והמחמיר תע"ב. ועיין לקמן סי' רל"ב סעיף ב':

נד **דן) [סעיף ח'] בשעת הדחק כגון שצריך להשכים לדרך וכו'** פי' כאן איירי שא"א לו להתעכב אחר שיעלה ע"ה אלא להתפלל מעומד בלבד אבל לא אפשר להמתין עד שיקרא ק"ש בעונתה דהיינו משיראה חבירו ויכירנו ברחוק ד"א ויקרא ק"ש ויתפלל ואעפ"י שאפשר לו להתעכב עד שיקרא ק"ש ויתפל לאחר ע"ה מיד אפ"ה לא התירו לו לעבור על התחלת זמן ק"ש שהוא מיראה חבירו ויכירנו אלא יתפלל מעומד בביתו ואח"כ יקרא ק"ש בעונתה בלכתו בדרך, ב"ח, ודע דדין זה בפלוגתא שניא דזהו לסברת ת"ק אבל רשב"א ס"ל שימתין עד שיגיע זמן ק"ש ויקרא ק"ש ויתפלל כדי שיסמוך גאלה ותפלה ואעפ"י שלא תהיה התפלה מעומד כמ"ש במ"ס ברכות דף ל' ע"א ובפי' רש"י שם, והרשב"א והרא"ש פסקו כת"ק אבל בה"ג פסק כרשב"א כמבואר כ"ז בטור וב"י וכ"נ דעת התו' שם בד"ה מסמך לפסוק כרשב"א יעו"ש, וכ"ף הריא"ז פ"ק דברכות אלא שכתב וז"ל ונראה בעיני שאם היה להם פנאי לקרות ק"ש ולהתפלל קודם לכן הרי אלו קורין ומתפללין אעפ"י שמתפללין קודם הנץ בין היוצא לדרך בין חכם הדורש ובלבד שיהיו קורין ומתפללין אחרי עלות השחר ואם יכולין לקבץ להם עשרה מקבצין להתפלל בעשרה כמבואר בקו' הראיות עכ"ל ואע"ג דמדברי הגמרא והתו' שם ד"ה מסמך משמע דלרשב"א ממתין עד שיגיע זמן ק"ש ויקרא ויתפלל וא"צ להתפלל מעומד י"ל היינו דוקא באין פנאי כ"א להתפלל ע"ז קאמר דיותר טוב להמתין ולסמוך גאלה לתפלה בלא מעומד מלהתפלל מעומד ולא לסמוך גאלה לתפלה אבל אם יש לו פנאי אחר ע"ה לקרות ק"ש ולסמוך גאולה לתפלה ומעומד גם זה עדיף מלהתפלל תפלה לבדה מעומד ולא לסמוך גאלה לתפלה, וכן יש לפרש דברי השה"ג שם שכתב ע"ש בה"ג בהמשכים לצאת לדרך קודם היום קורא ק"ש משיעלה ע"ה ומתפלל יעו"ש, ועיין כנה"ג בהג"ט והגב"י מ"ש על דברי הריא"ז והשה"ג יעו"ש, וגם המ"א ס"ק ט"ז כתב דרוב העולם אין נזהרין בזה ואפשר דנוהגים כאידך פוסקים דפסקו כרשב"א דמסמך גאלה לתפלה עדיף יעו"ש, וכ"כ א"ר או' י"ג, ול"נ הטעם דלא נהגו העולם בזה משום דלפי דברי האר"י ז"ל צ"ל דוקא ק"ש קודם תפלת י"ח כידוע דבירורי אחו"פ דאח' יהיו קודם אמירת שמע בתיבת באהבה ותחלת המשכת המוחין יהיו בפסוק שמע ישראל וגמירתן בתפלת י"ח כמבואר בשער הכוו' דרוש ו' דק"ש ואח"כ בירורי אחו"פ דפנים יהיו בתפלת י"ח במילת באהבת כידוע ומבואר בשער הכוו' דרוש ב' דעמידה על תיבה באהבה יעו"ש, וגם צ"ל כל ד' חלקי התפילה כדי להעלות בי"ע אל האצילות כמבואר בדברינו לעיל סי' מ"ח או' א' ד"ה ודע כיעו"ש, ולכן לא נהגי לומר תפלת י"ח קודם ק"ש אלא אומרים כל סדר התפלה אחר ע"ה קודם הליכתם לדרך או אח"כ כפי ראות עינם וישוב דעתם, ועיין עוד בזה מש"ל בסי' כ"ו או' ו' יעו"ש, ואע"ג דאנן איתכא דמרן ז"ל סמכינן ואיהו פסק כמ"ד דיתפלל קודם בעמידה ואח"כ ימתין עד שיהיה זמן ק"ש וקורא ק"ל דאילו היה רואה מרן ז"ל דברי האר"י ז"ל היה פוסק כמותם, ועוד עיין מש"ל סי' כ"ה או' ע"ה דהיכא דאיכא פלוגתא בין הפוסקים דעת המקובלים יכריע יעו"ש:

נה **הן) שם, וימתין מלקרות ק"ש עד שיגיע זמנה, הגה"ה אם אפשר לו לקרות ק"ש וכו'** אבל אם א"א לקרות אח"כ או לא יוכל לכוין אפי' לסברה זו יכול לקרותה עם ברכותיה משעלה ע"ה כמש"ל סי' נ"ח סעי' ג' וכ"כ העו"ת או' כ"א, ועוד עי"ש סי' נ"ח בסעי' ד' שכתב דבדיעבד אם קראה משעלה ע"ה אפי' שלא היה אנוס יצא וזה דלא כהלב"ש שכתב ע"ז הסעי' דאפי' בדיעבד לא יצא אם קראה קודם שיכיר את חבירו בריחוק ד"א יעו"ש:

נו **ון) שם. בהגה"ה, דהיינו שיתכוין בפסוק ראשון וכו'** ובשכמל"ו הוא בכלל פסוק ראשון כמש"ל סי' ס"ג או' ט"ו יעו"ש:

נז **זן) שם הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד וכו'** אפי' לפי מ"ש ריש סי' נ"ח שחייב לכתחלה לכוין השלמת ק"ש סמוך להנץ החמה הכא מודינא שאם משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת מתעכב השיירא קצת באופן שווכל לקרות ק"ש ולהתפלל מעומד ולסמוך גאלה לתפלה הכי עדיף טפי, פר"ח או' ח' וכ"מ מדברי הב"ח שהבאנו לעיל ריש או' ד"ן ונ"ם גם לדידן שכתבנו לעיל או' ד"ן שמותר להתחיל להתפלל אחר ע"ה כדי שיהיה ק"ש קודם תפלת י"ח אם יש יכולת בידו יכוין שתהיה ק"ש בזמן שיראה את חבירו ברחוק ד"א ויכירנו כדי לצאת אליבא דכ"ע:

נח **חן) שם, הכי עדיף טפי וכו'** דלסברא זו אם הוא בדרך וראה שיעבור זמן ק"ש יקרא ק"ש על הדרך וג' ברכותיה ואח"כ כשיבא למלון יתפלל מעומד, מיהו נ"ל דיקרא אותה בדרך בלא ברכותיה עיין ססי' מ"י, מ"א ס"ק י"ז, ור"ל דלסברא זו דמשום תפלה מעומד רשאי להקדים להתפלל מעומד אע"ג דלא יסמוך גאלה לתפלה ה"ה איפכא לפעמים בשעת הדחק שהוא בדרך וראה שיעבור זמן ק"ש אם ימתין עד בואו לביתו קירא ק"ש עם ברכותיה מהלך וכשיגיע לביתו יתפלל מעומד ואע"ג שאינו סומך גאלה לתפלה, מיהו נ"ל וכו' דבנידון זה אפשר לתקן תרווייהו שיסמוך גאלה לתפלה ויתפלל

מעומד, דהיינו בדרך יקרא ק״ש בלא ברכות וכשיבא לביתו יקרא ק״ש עם ברכותיה ויסמוך גאלה לתפלה ויתפלל ואע״ג שיקרא ק״ש דאורייתא בלא ברכות לל״ב וכן מבואר לעיל ססי׳ מ״ו יעו״ש, מחה״ש ועיין עוד בדברינו לעיל סי׳ ס״ו או׳ ב״ן מ״ש שם בס״ד, ומיהו לא ימתין עד אחר ד׳ שעות דשכר תפלה בזמנה ליכא וודאי יתפלל בדרך מהלך או מיושב, פרמ״ג א״א או׳ י״ז, וכן אם המלון של עכו״ם ואין לו בירור שיש שם זוית או חדר מיוחד מוטב שיתפלל בדרך, מט״י או׳ ב׳ ועיין לקמן ססי׳ צ״ד בהגה״ה ובמ״א שם ס״ק יד:

סימן צ

א א) [סעיף א׳] המתפלל לא יעמור וכו׳ מפורש בברייתא לפי שאין גבהות לפני המקום כלומר שצריך להראות עצמו שפל ברך ומוכנע וכדתנן אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, פר״ח אות א׳ וכתב הלבוש דהמשפיל עצמו ומכניעה תפילתו מקובלת יותר, וכתב בס״ח סי׳ תשע״ג דאדם המתפלל ונפלה בלבו שמחת אהבת ה׳ פתאום רע כי ה׳ חפץ לעשות רצונו וזהו שנאמר מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים וכתיב אז תתענג על ה׳ וכו׳ יעו״ש:

ב ב) שם, הגהה ואפי׳ אינן גבוהין ג׳ ב״י בשם מהרי״א והטעם כתב ב״י בשם מהרי״א לפי שיש לחוש לטירדא שהוא טרוד שמא יפול ולא יתכוין בתפילתו אבל הפרישה אות א׳ כתב דבפחות מג׳ טפחים לא שייך בעיתותא בתפלה אלא ה״ק לא ע״ג מטה או שום כלי אפי׳ בפחות מג׳ משום חציצה דבעינן תפלה דומיא דעבודה ובעבודה אם היה כלי בינו ובין הקרקע היה חציצה וכמ״ש הטור לקמן סי׳ צ״ח ואח״כ אמר דאפי׳ על מקום גבוה אפי׳ הוא קרקע עולם דלא שייך חציצה אסור וזה אינו אסור אלא גבוה ג׳ אבל בפחות מג׳ ארעא סמיכתא היא ולא שייך ביה גבהות יעו״ש, ועיין באות שאח״ז ולקמן סי׳ צ״ח בס״ד אות כ״ו:

ג ג) שם בהגהה, ואפי׳ אינן גבוהין ג׳ וכו׳ וכ״כ הלבוש סו״ב במק״ח אות א׳ אבל הב״ח כתב דע״ג מטה וכסא וספסל נמי אינו אסור בגבוה אלא ג׳ טפחים אבל פחות מג״ט שרי וכתב והכי נקטינן וכ״פ בש״ע ודלא כהרב בהגהה יעו״ש, וכ״נ דעת הט״ז סק״א, אמנם המאמ״ר אות א׳ חלק על הב״ח וכתב דאין להקל כלל ומ״ש הב״ח וכ״פ בש״ע כתב עליו דאין שום גילוי לזה ושפיר י״ל דמרן ז״ל מודה לדברי מהרי״א דבב״י לא נחלק עליו ובש״ע סעי׳ א׳ לא העתיק רק לשון התוספתא ובסעי׳ ב׳ כתב שיעור מקום גבוה שאמרו ג״ט וכו׳ ומשמע דלא קאי הך שיעורא דג״ט אלא ממקום גבוה ובדברי מהרי״א ז״ל וכו׳ יעו״ש ועי״ש עיד שכתב דגם דברי הרמב״ם יש לפרשם כדברי מהרי״א ודברי הט״ז אינם מוכרחים יעו״ש, וכ״נ דעת הל״ח בפ״ק דברכות אות נ״ז לאסור במטה וכסא וספסל אפי׳ בפחות מג״ט יעו״ש וכן דעת א״ר או׳ א׳ וכתב שכ״מ במהרי״ל ה׳ תפלה יעו״ש, וכן דעת ח״א כלל כ״ב או׳ ד׳ ש״ץ דק״ט ע״א, סידור בי״ע בדיני תפלת י״ח או׳ ך׳ ועיין עוד לקמן סי׳ צ״ח או׳ כ״ו:

ג) שם, ואפי׳ אינם גבוהין ג׳, מי שאינו רגיל בשואיקיס אסור להתפלל בהם דמטריד שמא יפול, פר״ח או׳ א׳, י״א בהגב״י וכן יש ליזהר שלא לעמוד על דבר שיחליק משום דמטריד שבא יפול ואפי׳ על לוח שמתנדנד באופן דמטריד ביה וכן אם לובש, קבקא״ב דמטריד למי שאינו רגיל בו וכן כיוצא בזה בן א״ח ז״ל פ׳ יתרו או׳ ג׳:

ד ד) שם, ולא ע״ג מקום גבוה, וכן לא יעמוד ע״ג כרים ויתפלל מפני שנראה כמתגאה, לבוש סי׳ תרי״ט ססעי׳ א׳ והביאו המ״א סי׳ תרי״ד סק״ג וכתב שם המחה״ש דאפי׳ אין גבוהין ג״ט נראה כמתגאה יעו״ש, וכן יש ליזהר שלא לעמוד על שום דבר דמחזי כגאוה אבל על עשבים ששוטחין בבה״כ וכייצא בו ועל מחצלת מותר, ח״א שם:

ה ה) מה שמתפללין על הסופ״א והוא מיטות העשיות מעץ או מאבן החולקות את חצי הבית כמין אצטבא וקבועות בקרקע ובכותל נראה דכקרקע דמו ואין דינם כמיטה לענין שלא להניח תחתיהם אוכלים וכן לענין אבל שלא ישב אלא בקרקע אמנם כשמתקבצים לבית להתפלל וכולם או רובם למטה נראה דלאו שפיר עבדי היחידים העומדים למעלה אם לא במקום דאי אפשר, הלק״ט ח״ב סי׳ קכ״ב, והביאו י״א בהגה״ט וכתב עליו ואיני רואה שום חשש בזה וכן ראיתי לכמה גדולים שלא חששו לזה עכ״ד, והביאו בי״ע שם או׳ כ״א וכתב וכן עיקר:

ו ו) שם, ולא ע״ג מקום גבוה, ואם עבר והתפלל ע״ג מקום גבוה א״צ לחזור ולהתפלל, מש״ז או׳ א׳ בשם הרמב״ם ז״ל ה״ת דין א׳ ודין ו׳ וז׳ יעו״ש וכ״כ ח״ע בריש הסי׳:

ז ז) שם, אח״כ היה זקן וכו׳ שקשה לו לירד מעל המטה מ״א סק״ב, והיינו שעומד ע״ג המטה, ואפשר נמי שקשה לעמוד בלא כר על הארץ, ומיהו אם א״א לעמוד רשאי להתפלל מיושב או שוכב על המטה, פרמ״ג א״א אות ב׳ ועיין לקמן סי׳ צ״ד סעי׳ ו׳ וט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ח ח) **שם, או שהיה כוונתו להשמיע לציבור,** וכ״ז בין בחולה וזקן או בש״ץ שצריך להשמיע לצבור מותר אפי׳ ע״ג מטה כסא וספסל כמ״ש בב״י ואפי׳ לדברי הפרישה שהבאנו לעיל אות ב׳ שכתב טעם האיסור ע״ג מטה כסא וספסל משום חציצה י״ל היינו דוקא במקום שאפשר אבל במקום דוחק ואונס מותר וכמ״ש הרמב״ם ז״ל פ״ה מה״ת דין א׳ ועיין א״ר אות א׳:

ט ט) **שם, אא״כ היה זקן וכו׳** ומשמע דאפי׳ אם הוא גבוה י״ט או יותר מותר כפי מה שיהיה הענין:

י י) **[סעיף ב׳] שיעור מקום גבוה שאמרו ג״ט,** וטעמא משים דכל פחות מ״ג כארעא סמיכתא הוא ושרי, ב״י, לבוש.

יא יא) **שם, היה גבוה שלשה ויש בו ד״א על ד״א וכו׳** ואם יש בו כדי לרבע ד״א על ד״א בשוה אעפ״י שארכו יתר על רחבו או שהוא עגול ג״כ מותר וכמו שפסק מרן ז״ל בש״ע יו״ד סי׳ רפ״ו סעי׳ י״ל ואע״ג דהרא״ש ז״ל שם ס״ל דדוקא צריך להיות ד״א על ד״א כמ״ש בב״י שם ובש״ך ס״ק כ״ג י״ל דהכא מודה רק צ״ל בצד שהוא עומד בו להתפלל שיעור כדי שיכול לעשות בו ג׳ פסיעות, ועיין לקמן סי׳ קכ״ג סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יב יב) **שם, וכן אם היה מוקף מחיצות וכו׳** מסתמא משמע דבעינן מחיצות שיש בהם שיעור דהיינו י״ט:

יג יג) **שם, וכן אם היה מוקף מחיצות וכו׳** משמע דבעינן שיהיה מוקף מחיצות מד׳ רוחות וכ״ה לשון הרמב״ם ז״ל בפ״ה מה״ת דין ז׳ שכתב מוקף מחיצות מכל רוחותיו, וכ״מ בב״י סי׳ שמ״ה ד״ה רה״י ובב״ח שם דלשון מוקף מחיצות הוא מד׳ רוחות יעו״ש, אמנם הרב בן א״ח ז״ל פ׳ יתרו אות ג׳ כתב מוקף ג׳ מחיצות וכ״ד השת״ז אות ד׳ ועי״ש בשושנת המלך שבגליון השת״ז. ולע״ד נראה דאין להקל בג׳ מחיצות לבד בלא צורת פתח בד׳ כ״א ביש איזה אונס שצריך להתפלל באותו מקום:

יד יד) **שם אעפ״י שאין בו ד׳ על ד׳ וכו׳** אבל אם אין רחב ד״א ואין מוקף מחיצות אסור לשמש וכדומה לעמוד שם להתפלל ומיהו י״ל כיון דבמקום השמש שם הוא ליכא גבהות, פרמ״ג א״א אות ג׳ יעו״ש, ועיין בסעי׳ ג׳:

טו טו) **שם, מותר להתפלל בו וכו׳** מיהו הראב״ד על הרמב״ם ז״ל פ״ה מה״ת דין ז׳ כתב דבכל זה אם יכול לירד למטה ולהתפלל ירד למטה ויתפלל יעו״ש, ואע״ג דמרן ז״ל שם בכ״מ כתב דאפי׳ אם יכול לירד א״צ לירד מ״מ המחמיר לירד כדי לצאת אליבא דכ״ע תע״ב:

טז טז) **[סעיף ג׳] והטעם שנשתנה הזית וכו׳** ה״ה התאנה כמבואר בב״י אלא דחדא מנייהו נקט, וכ״כ הלב״ש:

יז טוב) **שם, ולפיכך אמרו שיתפללו שם נראה דעכשיו אין מקפידין בזה** וכמ״ש לקמן סי׳ ק״י וסי׳ קצ״א סעי׳ ב׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ס״ג אות ל״א:

יח חי) **שם, ובעה״ב אפי׳ מראש הזית והתאנה צריך לירד להתפלל וכו׳** אבל בק״ש שא״צ כוונה רק בפסוק ראשון אפי׳ בעה״ב א״צ לירד כמ״ש לעיל סי׳ ס״ג סעי׳ ז׳ וכ״כ א״ר אות ב׳ ועיין בדברינו לשם אות ל׳:

יט יט) **[סעיף ד׳] צריך לפתוח פתחים וכו׳** כתב מרן ז״ל בכ״מ פ״ה מה״ת דין ו׳ בשם תשובת הרמב״ם ז״ל שבתי כנסיות ומקומות המיוחדים לתפילת הצבור אין להצריך בהם חלונות ומ״ש אל יתפלל אלא בבית שיש בו חלונות היינו ביחיד המתפלל בביתו כמו שהיה עושה דניאל עכ״ל, אמנם לפי דברי הזוה״ק פ׳ פקודי דף רנ״א ע״א גם לבה״כ צריך חלונות שכתב וז״ל אלין חלונות ואלין חרכים קיימי כלהו לאחדא כל צלותין דסלקין מתתא לעילא ולאשגחא בהו לאעלא לון קמי קב״ה, ועל דא כל בה״כ דלית ביה חלונות לאו אתר לצלאה ביה כדקא יאות דהא בה״כ דלתתא לקבל בה״כ דלעילא, בה״כ דלעילא אית ביה חלונות כמה דאמרן, הכי נמי לתתא לעילא כנסת הגדולה אית ביה תריסר חלונות עלאין הכי נמי להאי בה״כ תתאה וכלא קיימאן דא לקבל דא בגין דעלמין קיימין אלין כגוונה דאלין וקב״ה סליק יקריה בכלא עכ״ל, וכ״נ דעת מרן כאן בש״ע מדכתב סתמא ועוד ממ״ש אח״כ וטוב שיהיו בבה״כ י״ב חלונות דמשמע דבתחלה קאמר צריך לפתוח פתחים וכו׳ בכל מקום שיתפלל בין בבית בין בבה״כ וגם משמע כמה חלונות שירצה יפתח יהיה מה שיהיה ואח״כ כתב וטוב שיהיו בבה״כ י״ב חלונות דהיינו שיעשה בבה״כ בדקדוק כמ״ש בזוה״ק, וכך הם דברי הלבוש כיעו״ש ועיין נו״ש אות ג׳ ומ״ש עליו היפ״ל אות ד׳ ודו״ק.

כ כ) **שם צריך לפתוח פתחים או חלונות וכו׳** רש״י פי׳ שהחלונות גורמין שיכוין לבו שיסתכל כלפי שמים ולבו נכנע וכתב הטור ולפ״ז צריך שיהיו פתוחים לאותו רוח שיתפלל והביאו ב״י וכתב וכ״כ הרמב״ם בפ״ה מה״ת וצריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלם כדי להתפלל כנגדן ותלמידי ה״ר יונה כתבו אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע״י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי והביאו ב״י יעו״ש, ועוד עיין לקמן סי׳ צ״ה אות ח׳ אמנם לפי מ״ש באות הקודם בשם הזוה״ק הוא לא מפני ישוב הדעת ולא מפני ההסתכלות אלא הטעם בסוד. ונ״מ דאפילו סומא צריך להתפלל בבה״כ שיש בו חלונות ועוד עיין בזוה״ק פ׳ בשלח דף נ״ט ע״ב בר״מ שכתב וז״ל וההוא בי כנישתא ליהוי ביה חלונות דכתיב וכוין פתיחן כגיונא

דלעילא וע״ד משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים, וא״ת אפי׳ בחקלא בגין דרוחא להוי סליק, לאו הכי דהא אנן צריכין בית וליכא, לאשתכחא בית לתתא כגוונא דבית עלאה לנחתא דיורא עלאה לדיורא תתאה, ותו דההוא צלותא וההוא רוחא אצטריך לסלקא ולנפקא מגו עאקו בארח מישר לירושלם וכו׳ יעו״ש משמע דגם לדעת הזוהר בעינן חלונות כנגד ירושלם:

כא **כא) שם כדי להתפלל כנגדן,** וא״כ פה עיר קדשנו ירושת״ו שיש מתפללין לצד מזרח ויש לצד צפון וכו׳ כדי לכוין עמידתם נגד בית המקדש צריך לעשות החלונות בצד ההוא שמתפללין כנגדו אם במזרח עושין במזרח ואם בצפון עושין בצפון וכו׳:

כב **כב) שם וטוב שיהיו בבהכ״נ י״ב חלונות,** כתב ל״ח ס״פ אין עומדין נראה ודאי שאלו א״צ שיהיו כולם נגד ירושלם וגם לפי הטעם מבואר שלכל הצדדין יהו פתוחין, והביאו א״ר אות ג׳ והסו״ב במק״ח אות א׳ כתב דאלו הי״ב חלונות הם כנגד י״ב צרופי הוי״ה וטוב שיהיו ג׳ בכל צד עכ״ד.. וכ״כ העט״ז אות ג׳ שזקינו הגאון היה לו בהכ״נ בק״ק ווינא ובנה בה י״ב חלונות ג׳ מכל צד, וכ״כ החס״ל אות ב׳:

כג **כג) אם** אין לו בית שיש בו חלון כ״א בית אפל ובקעה בית אפל עדיף דבקעה חציף הוה, פרמ״ג א״א אות ד׳:

כד **כד) בליל** יוה״כ תפלת ערבית אין לסגור החלונות בבהכ״נ בדפין מטעם לקבל ירושלם, מש״ז סוף אות ב׳:

כה **כה) בזוה״ק** פ׳ ויקהל משמע דלא יעמוד נגד חלון הפתוחה ויתפלל רק שיהא חתום בזכוכית או יעמוד קצת רחוק מהחלון, נז״ש הגרע״א, ונוהגים לבנות החלונות שבבהכ״נ גבוה למעלה מקומת כל אדם, ח״ס חאו״ח סי׳ כ״ז פת״ע סוף אות ז׳:

כו **כו) [סעיף ה׳] לא יתפלל במקום פרוץ וכו׳** דאמר רב כהנא חציף עלי מאן דמצלי בבקתא ופי׳ רש״י בבקתא בבקעה שכשהוא במקים צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר עכ״ל והקשו התוספות והא כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה ותירצי דהתם מיירי בהר המוריה כדאמרינן בפסחים (דפ״ח) לא כיצחק שקראו שדה וכו׳ א״נ בקתא דהכא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים עכ״ל ור״ל דאינו נקרא חציף אלא א״כ מתפלל בבקעה שעוברים שם בני אדם והולכי דרכים שמחמת זה אינה חלה עליו אימת מלך אבל אם מתפלל בבקעה שאין עוברים שם בני אדם גם שם חלה עליו אימת מלך ואינו נקרא חצוף, ועיין ב״י שהקשה על תירוץ זה של התו׳ ולמ״ש א״ש וכן נוטין דברי הט״ז סק״ב יעו״ש, וכ״כ הא״ר אות ד׳ דבאגודה פסק כתירוץ שני של התו׳ דבשדה שאין עובר ושב מותר וכדאי לסמוך עליו עכ״ד, ומ״ש היפ״ל אות ו׳ ד״ה עוד לדקדק מתנא דבי אליהו דבבקעה אפי׳ אין שם עוברים ושבים אין להתפלל משום דרכי עכו״ם ודלא כהתו׳ אינו מוכרח די״ל היינו דווקא אם הולך לכתחלה להתפלל שם אפי׳ יש לו מקום אחר צנוע יותר טוב ממנו או אם הולך להתפלל שם בתמידות אבל באקראי בעלמא או אין לו מקום שיותר צנוע ממנו מותר להתפלל שם אם אין שם עיברים ושבים וכדברי התו׳:

כו) ומה שכתבו התו׳ בתירוץ א׳ דהתם מיירי בהר המוריה כתב הב״ח כלומר שנקרא בשם שדה אבל לא היה פרוץ אלא מוקף מחיצות, וכ״כ הט״ז סק״ב, אבל המט״י אות ב׳ פי׳ דשאני הר המוריה שהוא מקום המקדש והוא מקום כפרה שנברא ממנו אדה״ר ושם בנה נח את המזבח והקריב את קרבנו וגם שם בנה אאע״ה את המזבח ועקד את יצחק בנו כמ״ש הרמב״ם ז״ל בפ״ב מה׳ בית הבחירה יעו״ש ולכן אע״ג דהיה פרוץ מכיון שהוא מקום קדוש ואין זה כ״א בית אלהים ושכינת עוזינו לא זזה משם מעולם ועד עולם א״כ אימת השכינה על המתפלל שם ולבו נשבר בודאי משא״כ מקום אחרת דפרוץ מרובה אסור משום דהוי חציפותא כלפי שמיא דאינו יכול לכוין כלל עכ״ל, וכן פי׳ הנה״ש אות כ׳ וכ״ב היפ״ל אות ו׳ וכתב שכ״כ נמי הרב יצחק ירנן די״ב רע״ד וכן הוא בזוהר פ׳ בא דט״ל ע״ב יעו״ש:

כז **כז) שם כמו בשדה ופשוט דעוברי דרכים מתפללים בשדה,** מ״א סק״ו, ר״ז אות ה׳ ש״ץ דק״ט ע״ב, קש״ג סי׳ ז׳ אות יו״ד סי׳ בי״ע בדיני תפלת י״ח אות כ״ג, ומיהו צריכין להתפלל חוץ מהדרך בשדה במקום שלא יפסיקוהו עוברי דרכים, בי״ע שם, וגם צריך שיזהרו עד מאד קודם שיתחילו לראות אנה ואנה שלא יהיה שם שום צואה או טינוף כדי שלא תהא תפלתם תועבה, יפ״ל סוף אות ו׳:

כח **כח) שם, כמו בשדה,** ואם הוא מקום שנעשה לו נס שבא לידי סכנה באותו מקום והצילו מותר להתפלל שם, אף שהוא מקום פרוץ לגמרי ש״ץ דנ״ח ע״ב קש״ג שם אות ח׳ בי״ע שם אות כ״ד:

כט **כט) שם, כמו בשדה,** ודוקא מקום פרוץ לגמרי אסור אבל אם הוא בין האילנות שרי. ש״ץ שם, קש״ג שם או׳ ט׳ בי״ע שם, מיהו הח״א בכלל י״ז סוף אות א׳ כתב דאין לסמוך ע״ז אא״כ שאין מקום אחר יעו״ש, ועיין יפ״ל אות ו׳ ד״ה והנה מ״ש בשם ליקוטי מצות דטוב מאד להתפלל בין עשבים ואילנות יעו״ש:

ל **ל) שם** כמו בשדה כתב המ״א דמשמע בזוהר דיש להתפלל בבית, ומורינו הרב בתי כהונה ח״א סי׳ טו״ב האריך בזה והעלה דבמקום מוקף מחיצות, אף שאינו מקורה שפיר דמי, וכן המנהג פשוט בתוככי ירושלם עה״ק שהצבור מתפללין בבהכ״נ במקום שאינו מקורה ורבנן דמתיבתי מתפללין מנחה וערבית בחצרות בתי מדרשות ברכ״י אות ב׳ ובספרו קש״ג שם אות י״א. ש״ץ שם ובדף ק״ט ע״א, בי״ע שם, שע״ת אות ג׳:

לא **לא) שם כמו בשדה,** כתב רבינו ישעיה אחרון ז״ל בפסקיו למס׳ ברכות הנדפס עתה מחדש בחי׳ הריטב״א לפסחים דף ח׳ סע״א וז״ל דרך חציפות הוא להתפלל אדם בבקעה במקום שהרבים מצויים שם ואם היו מתפללים שם עשרה אין בו משום חציפות עכ״ל, והביאו יפ״ל שם פת״ע סוף אות ט׳:

לב **לב) שם, חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר,** פי׳ שיראה עצמו שהוא שפל ואין חשוב לכלום לפני המקום אבל לא יתעצב כמ״ש האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ב וז״ל אסור לאדם להתפלל תפלתו בעצבון ואם נעשה כך אין נפשו יכול לקבל האור העליון הנמשך עליו בעת התפלה, אמנם בעת שמתודה הוידוי ומפרט חטאיו אז טוב להתעצב בלבד אבל בשאר התפלה נמשך לו נזק נפלה גדול ע״י עצבותו אבל צריך להראות לפניו י״ת הכנעה גדולה באימה ויראה אמנם תהיה בשמחה יתירה וגדולה בכל האפשר כדמיון העבד המשמש את רבו בשמחה יתירה ואם משמשו בעצבות עבודתו נמאסת לפניו, וכמעט שעיקר המעלה והשלמות והשגת רוה״ק תלויה בדבר זה בין בעת תפלתו ובין כשעושה איזה מצוה משאר המצות וכמ״ש בברכות דף ל׳ ע״ב מההוא דיקבדת טובא וכו׳ ואמר תפילין קא מנחנא ואל תבוז לענין זה כי שכרו גדול מאד עכ״ל וכ״כ בשער המצות בהקדמה שקודם פ׳ בראשית יעו״ש:

לג **לג) [סעיף ו׳] ולא בחרבה מוכח בגמרא דמוטב להתפלל.** בדרך מבחורבא ואם מתירה שיפסיקוהו עוברי׳ דרכים יתפלל תפלה קצרה, מ״א סק״ז ר״ז אות ה׳ ועיין לקמן סי׳ ק״י סעי׳ א׳:

לד **לד) שם מפני החשד ומפני המפולת וכו׳** מפני החשד פי׳ רש״י שם שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם, וכ״כ המ״א סק״ח, והא דנתן ג׳ טעמים מפני החשד ומפני המפולת וכו׳ נ״מ דאפי׳ אם נכנסו ביחד שני אנשים כשרים דליכא חשדא וגם בסתם חורבה שאין ידוע שרגילין שם המזיקין ובמקום שאין רגילין בתרי לא חיישינן דאין מזיקין אפ״ה יש לחיש למפולת ואם החורבה חזקה דליכא למיחש למפולת יש לחוש משום חשד ומשום מזיקין ואם החרבה חזקה וגם היא בשדה דליכא למיחש לחשדא דאיתתא בדברא לא שכיחא יש לחוש למזיקין כיעו״ש בגמרא ורש״י ותו׳, יכתב המ״א סק״ח דאבוקה כשנים וירח כשלושה, וכ״כ א״ר אות ה׳ וכתב המחה״ש דאבוקה כשנים היינו עם האדם, ולפ״ז בשדה וחורבה חזקה ושנים אי אבוקה שרי דליכא שום חשש עכ״ד, וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות ח׳ ר״ז אות ה׳ וכן אם אשתו עמו ליכא חשד בחורבה ותרי וכשירי נמי ליכא חשד, פרמ״ג שם, ואם ידוע שיש שם מזיקין אף בתרי וביממא מזקי, פרמ״ג שם בשם פ״ק דקידושין דף ט״ל סוף ע״ב:

לה **לה) [סעיף ז׳] ולא אחורי בה״כ וכו׳** מסתמיות דברי הש״ס והפוסקים משמע דדין זה הוא אפי׳ בשעה שאין הצבור מתפללים דאם לא כן הוו״ל לפרושי כמו בס״ח בדין העובר אחורי בה״כ שהוא בשעה שהצבור מתפללין, מיהו הרב יד אליהו סי׳ ז׳ כתב דנראה לי דכ״ז לא אמרו אלא כשהצבור מתפללין תפלת י״ח והוא ג״כ מתפלל עמהם יעו״ש והביאו י״א בהגה״ט והבאה״ט סק״ד, אבל המאמ״ר אות ה׳ חלק עליו יכתב דהעיקר כדכתיבנא ועוד עי״ש שכתב דמ״ש בט״ז סי׳ צ״ד סוף הק״א אין ראיה דהתם לא איירי בבה״כ יעו״ש וכן יש להחמיר ועיין לקמן אות מ״א:

לו **לו) שם ואחרי בה״כ הוא הצד שהפתח פתוח בו וכו׳ ויש מפרשים בהיפוך וכו׳** פי׳ שהפתחים של בתי כנסיות שלהם היו פתוחים בכותל מערבי ופינים להתפלל כנגד ההיכל שעומד בכותל מזרח וזהו לבני אשכנז שמתפללים לצד מזרח אבל לבני בבל שיושבים במזרח של א״י ומתפללים לצד מערב פתחי בתי כנסיות שלהם בכותל מזרחי, ולסברא קמייתא אחורי בה״כ קורא לאותו הצד שהפתחים פתוחים בו והעומד שם ומחזיר פניו מבה״כ וממקום שהצבור מתפללים ומתפלל לצד אחר נקרא רשע מפני ג׳ דברים האחד מפני שכילם בפנים והיא בחוץ ועוד דאותם בבה״כ מתפללין לצד אחד והוא לצד אחר ועוד שאחריו כלפי בה״כ וה״ה כשעומד בבה״כ אין לו להתפלל במערב אלא שאין נקרא רשע כיון שעומד בבה״כ ומשתתף עם הצבור אבל אם היה עומד מבחוץ לצד כותל שמתפללים נגדו אעפ״י שאחריו כלפי כותל בה״כ כיון שמתפלל כמו שהצבור מתפללים אינו נקרא רשע וכשהוא אחורי בה״כ ומהדר אפיה לבי כנישתא הואיל ומתפלל פניו כלפי מזרח כמו הצבור אעפ״י שעומד בחוץ לית לן בה וליש מפרשים הוא בהיפוך דאחורי בה״כ הוא הכותל שאין בו פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אעפ״י שפניו כנגד רוח שהצבור מתפללין נקרא רשע מפני ב׳ דברים מפני שכל הצבור בפנים והוא בחוץ ומפני שאחוריו כלפי בה״כ וכי מהדר אפי׳ לבי כנישתא כיון שפניו כלפי כיתל בה״כ אעפ״י שעומד בחוץ ונמצא מתפלל לרוח אחרת והצבור לרוח אחרת לית לן בה כמבואר כ״ז בב״י יעו״ש, ומ״מ אין חוזר ומתפלל אעפ״י שנקרא רשע כמבואר בהרמב״ם פ״ה מה״ת שמונה דברים לכתחלה ולא מעכבן ועי״ש הלכה א׳ והלכה ו׳ פרמ״ג א״א סוף או׳ ט׳:

לז לז) **שם, וראוי לחוש לדברי שניהם,** היינו שלא יתפלל אלא לצד שהצבור מתפללים וגם יחזיר פניו לבה״כ, וכ״כ האחרונים, מ״א סק״י ר״ז או׳ ו׳ ת״א כלל י״ז או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ מ״א, ומ״מ לכתחילה צריך להתפלל בבה״כ כמ״ש לקמן סעי׳ ט׳:

לח לח) **ואם** היה עומד בתוך בה״כ והופך פניו ממש מהצבור אעפ״י שאין ראוי לעשות כן אינו נקרא רשע כמ״ש בב״י לסברא קמייתא, וא״כ אם אירע שטעה בבה״כ כן אפשר דלא יפסיק ומ״מ אפשר אוושא מיליתא והליכה אין כ״כ הפסק ואעפ״י כן יהפוך לצד הקהל, מש״ז סי׳ צ״ד או׳ א׳ ועיין לקמן סעי׳ כ״ז:

לט טל) **שם, יש להחמיר שיחזיר פניו לבה״כ,** ואעפ״י שנמלא שאינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללים אין לחוש כיון שאינו מתפלל היפך ממה שמתפללין הקהל׳ ב״י בשם הר׳ יונה, מ״א ס״ק י״א, ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל י״ז או׳ ב׳ והיינו באם א״א להפוך למזרח שיש צואה לפניו כמלא עיניו הל״ה עדיף למזרח ושרי, פרמ״ג א״א או׳ י״א, ועיין באו׳ שאח״ז:

מ מ) **שם, שיחזיר פניו לבה״כ,** וה״ה אם הופך פניו למזרח (היינו לבני אשכנז שמתפללין לצד מזרח) וצדו לכותל בה״כ שג״כ אין לחוש אעפ״י שעומד בחוץ כיון שהופך פניו לצד שהקהל מתפללין וגם אין אחריו לבה״כ לית לן בה, לבוש, א״ר או׳ ז׳, פרמ״ג שם, והיינו מדוחק, פרמ״ג שם או׳ יו״ד, שלכתחלה צריך להתפלל בבה״כ כמ״ש סעי׳ ט׳:

מא מא) **שם, וכל זה כשניכר שמחזיר פניו מבה״כ אבל אם הוא מתפלל בבית וכו׳** כ״כ ב״י בשם תשו׳ הרמב״ם דכל החצירות הסמוכות לבה״כ שנמצא הכותל בינם ובין בה״כ מותר להתפלל באותם החצירות בין יחיד בין צבור בין שיהיו פני המתפלל מכוונות כנגד כותל בה״כ בין שיהיה כותל בה״כ כנגד אחריו ולא חלק אדם בזה לעולם וכו׳ דמימרא דרב הונא אינו אלא בבה״כ העומד לרחבה ופנוי מכל סביביו נמצא העומד אחורי בה״כ הזה ומתפלל ואחוריו לבה״כ מזלזל בה״כ והרי הוא כאותם שאמר בהם אחוריהם אל היכל ה׳ שהרי בה״כ עומד באמצע כמגדל וכל בה״כ מקדש הוא אבל בתוך ביתו ומתפלל כנגד א״י כראוי ואחוריו אל כיתל ביתו שהוא כותל בה״כ אין בזה זלזול וכו׳ וראיה לדבר המעשה שהביא על הדין מימרא דההוא גברא דהוה מצלי וכו׳ חלף ההוא טייעא חזייה וכו׳ וכי בתוך ביתו היה עומד אלא בדרך היה בתוך הרחיב ולפיכך כשעבר הערבי בדרך וראה אותו שהחזיר פניו כנגד א״י ונמצאו אחוריו לבה״כ הרגו וזה דבר פשוט וידוע לכל בכ״מ החצירות הסמוכים לבה״כ העם מתפללין שם לכל רוח שתהיה כנגד א״י עכ״ל, והיא בס׳ פאר הדור סי׳ ק״ו, וכן פסק הלבוש ול״ח פ״ק דברכות או׳ כ״ג שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ וכתב וכן פשט המנהג, ברכ״י סי׳ צ״ד או׳ ב׳ (ולא זכר שדין זה הובא, בב״י כאן ובש״ע, וכבר נתעורר עליו בזה המאמ״ר בסי׳ צ״ד או׳ א׳ יעו״ש) מאמ״ר או׳ יו״ד, ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל י״ז או׳ ב׳ ומ״ש המ״א ס״ק י״ב עיין מה שהקשה עליו הא״ר או׳ ח׳ ומה שיישב המאמ״ר שם והלב״ש והפרמ״ג בא״א אות י״ב ואות י״ג יעו״ש:

מב מב) **שם אבל אם הוא מתפלל בבית וכו׳** ראיתי בקושטנדינ״א קהלות רבות עזרותיהם לצד מזרח ומתפללין ופניהם כלפי מזרח ואחוריהם כלפי כותל מזרחי שבבה״כ ונראה דס״ל דהעזרה הוי כמו בית שהתיר הרמב״ם ז״ל להתפלל לצד המזרח אעפ״י שאחוריו כלפי בה״כ שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ א״ר שם, וכ״כ המ״א ס״ק י״ג ע״ש הרמב״ם פרמ״ג א״א אות י״ב ואות י״ג ועיין מאמ״ר שם מ״ש על דברי המ״א הנז׳:

מג מג) **שם שאינו ניכר שמחזיר פניו מבה״כ.** ומ״מ אם כותל מערבי שבבית שהוא כותל מזרחו של בה״כ נמשכת שיוצא קצת ממנה ופונה למקים אחר ואינה פונה לכותל בה״כ אני נזהר להתפלל בעד אותו מקום שנמשכת לצד חוץ ואינו פונה לבה״כ, שכנה״ג שם א״ר אות ט׳:

מד מד) **[סעיף ח׳] אסור לעבור חוץ לבה״כ וכו׳** והכי איתא שם בגמרא ברכות דס״א ע״א א״ר יוחנן אחרי ארי ולא אחורי אשה ולא אחורי ע״ז ולא אחירי בה״כ בשעה שהצבור מתפללין, וכן הוא גי׳ הרא״ש בפ׳ הרואה סי׳ כ״ו אבל הרי״ף גרם אחורי אשה ולא אחרי בה״כ וכו׳ כמ״ש המ״א ס״ק י״ד ועיין מחה״ש, ופי׳ מהרש״א שם בח״א באם א״א להנצל אלא שילך באחד מהם ילך לו אחר ארי ולא אחורי אשה, ע״ז ואשה ילך אחר אשה ולא אחר ע״ז, בה״כ וע״ז ילך אחר ע״ז וכו׳ יעו״ש

מה מה) **שם, אסור לעבור חוץ לבה״כ וכו׳** אפי׳ אם התפלל כבר, חס״ל או׳ ה׳

מו מו) **שם בשעה שהצבור מתפללים וכו׳** אם דוקא תפלת י״ח או אפי׳ פד״ז וק״ש ויראה להחמיר בכל, פרמ״ג א״א אות י״ד:

מז מז) **שם שלבוש תפילין שהתפילין מוכיחין עליו שהוא רודף אחר המצות ואינו ממבטלי תפלה** כמ״ש הרמב״ם רפ״ו מה״ת גם רש״י בפי׳ על הרי״ף בפ״ק דברכות פי׳ כן אי מנח תפילין רואין שהוא יר״ש ואינו מבזה התפלה יעו״ש, והב״ד יפ״ל ז״ל או ט׳ יעו״ש.

מח מח) שם, או שלבוש תפילין ובגמרא שם דף ח׳ ע״ב הכי איתא ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט ולא מניח תפילין אבל איכא חד מהנך לית לן בה ע״כ, וכ״כ הפר״ח אות ח׳ דאם הולך במרוצה מותר ומה שלא הזכיר מרן ז״ל ולא רהיט כדאיתא התם משום דלא גרסי לה הרי״ף והרמב״ם ז״ל כמ״ש בכ״מ פ״ו מה״ת דין א׳ יעו״ש, וכ״כ היפ״ל שם, ועיין נו״ש אות ח׳ שכתב דכיון דלא גרסי לה הרי״ף והרמב״ם יש להחמיר יעו״ש:

מט מט) שם או שיש בה״כ אחר וכו׳ במקום שהמנהג להתפלל ותיקון מסתברא דאפי׳ אי ליכא ביכנישתא אחריתי דינו כמו בה״כ אחרת, פת״ע או׳ י״ט בשם ה״ע:

נ נ) שם, או שרוכב על בהמה, שנראה מפני שהוא טרוד בשמירתה אינו נכנס ולא מיחזי ככופר, ב״י, ומה שהשמיט זה מרן ז״ל בש״ע משום דלא גרסי ליה הרי״ף והרמב״ם כמ״ש בכ״מ פ״ה מה״ת יעו״ש, ומשו״ה יש לחיש אפי׳ ברוכב, נו״ש או׳ ט׳:

נא אנ) [סעיף ט׳] ישתדל אדם להתפלל בבה״כ עם הצבור וכו׳ דאמרינן בברכות סוף דף ז׳ וריש דף ח׳ אמר רבי יוחנן משום רשב״י מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה׳ עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין ע״כ, כן הוא בגי׳ שלפנינו וכן הוא בגירסת מרן ז״ל כמ״ש בב״מ רפ״ח מה״ת יעו״ש, אבל גי׳ הטור א״ר יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה״כ ופי׳ הטור דבבה״כ דקאמר היינו עם הצבור וכתב עליו ב״י וז״ל ומשמע מדבריו שאם אינו מתפלל עם הצבור לא שאני לן בין מתפלל בבה״כ למתפלל בבית אחר אבל הר׳ יונה כתב בשם הגאונים שאפי׳ כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבה״כ מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור עכ״ל וכך הם דבריו כאן בש״ע והא שהביא מרן ז״ל זה בשם הר׳ יונה שאמר בשם הגאונים ולא הביא מהגמרא שם דף ו׳ ע״א אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבה״כ שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה י״ל מפני שיכול לפרש גם זה כמו שפי׳ הטור דהיינו בשעה שהצבור מתפללין לכך הביא מהר׳ יונה שאמר בהדיא הכי ועיין בכ״מ שם:

נב בנ) שם, אם הצבור, וז״ל הרמב״ם ז״ל רפ״ח מה״ת תפלת הצבור נשמעת תמיד ואפי׳ היו בהן חוטאין אין הקב״ה מואס בתפלתן של רבים לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור ולא יתפלל יחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הצבור עכ״ל, והביאו כנה״ג בהגה״ט, עו״ת או׳ ט׳ א״ר או׳ יו״ד, ועיין לקמן או׳ ט״ן:

נג גנ) כתב בס״ח סי׳ תש״ע לא יעמוד ולא ישב האדם בתפלה אצל אדם רשע. מפני שכשעומד אצל אדם רשע בתפלה יהרהר הרהורים רעים ושכינה מתרחקת ממנו יעו״ש, והביאו כנה״ג בהגה״ט א״ר שם קש״ג סי׳ י״ב או׳ ו׳ בי״ע בדיני תפלת י״ח או׳ ל׳, אבל בשל״ה דף רמ״ט כתב דאם הצדיק מתפלל בכוונה לא בשביל הרשע ימאס יעו״ש, והביאו א״ר שם, וכ״כ הש״ץ דף ק״ו ע״א, וע״כ לכתחלה יש ליזהר היכא דאפשר:

נד דנ) שם, שם, עם הצבור, ודע שאף שיש לו עשרה בביתו ישתדל להתפלל בבה״כ וכ״מ בכנה״ג בשם הרמב״ם וכ״מ בסעי׳ י״ח גבי קדושת בית המדרש, מיהו כשרואין שיש בבה״כ ברוב עם רוב בלבול ואין אדם שומע לא קריאת התורה ילא תפלה כתב בתשו׳ הרדב״ז סי׳ י״ח דעדיף להתפלל בעשרה בביתי, א״ר שם פרמ״ג א״א או׳ י״ט, וכן אם יהיה נכשל שם ע״י חבירים רעים בדברים בטילים וליצנות וכיוצא בו מוטב שיתפלל בביתו בעשרה, ח״א כלל י״ז או׳ ה׳ ומ״ש המ״א ס״ק ט״ו עיין מה שהקשה עליו הפרמ״ג בא״א או׳ ט״ו ומה שתירץ הלב״ש יעו״ש:

נה הנ) בה״כ ביחיד ובביתו במנין תפלת צבור עדיף, ואפי׳ יכול לשמוע קדושה וברכו אפ״ה תפלת צבור עדיף, פרמ״ג שם:

נו ונ) זקן שקשה עליו היציאה מביתו לבה״כ בזמ׳ הקור והגשמים מותר לו מן הדין להתפלל בביתו ביחיד וצריך ליזהר בקצת פרטים, פתה״ד או׳ ג׳:

נז זנ) ת״ח וירו״ש שנמצא במקום שאין שם ישראלים אחרים ויש כפר סמוך לו מהלך חצי שעה שיש שם עשרה מישראל מתפללין שחרית בע״ה ואי משתהי פורתא גומרין תפלתן אסור לסכן בעצמו להשכים ולצאת יחידי בדרך חצי שעה קודם אור היום כדי להגיע לכפר ההוא להתפלל עמהם פתה״ד או׳ ד׳:

נח חנ) מי שהיתה תפילת המוספין לפניו בצבור וקראו לו למול אין לדחות התפלה מהצבור לגבי מילה אם לא באופן שיש חשש למילה לדחות מזמנה, ופשיטא לענין מקרא מגילה בצבור דאין לדחותה כיוו דמצות מילה למוהל אין עליו החיוב אלא על אביו, בית יהודה חא״ח סי׳ מ״ח יעו״ש, והביאו א״א שבגליון הש״ע או׳ א׳ עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ או׳ י״ב:

נט טנ) שם עם הצבור, שלש תפילות נשמעות תפלת יחיד בדמעות בכל יום, תפלת יחיד בין ר״ה ליוה״כ, תפלת צבור בכל יום, וכל מי שבוכה בתפלתו כוכבים ומזלות בוכים עמו ותפלתו היא נשמעת, שה״ג אשר סביב המרדכי פ׳ תה״ש בשם הר״ם מאיברא ז״ל, כנה״ג בהגה״ט, ש״ץ דף ק״ב ע״א, וכ״כ תפארת שמואל על הרא״ש פ׳ מי שמיתו או׳ יו״ד בשם הגהות אלפסי:

טנ) וז"ל השל"ה על מ"ש רז"ל אין הקב"ה מואס בתפלת רבים וכו' והלא עינינו רואות שבכל יום מתפללין תפלת י"ח בצבור ומוזכר בה כמה פעמים תפלה על הגאולה, ראה נא בעניינו תקע בשופר וכו' ואין תפילתנו פועלת כלום, ובס' בית אלהים מיישב דבר זה והוא כי אין הענין שיעשה הקב"ה כל בקשתינו רך עושה מדוגמת הבקשה כי בכל יום ויום יש גאולה כי הלא ככבשה אחת בין שבעים זאבים כן אנחנו ובכל יום ויום עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם, ולי נראה שהוא שבוחר בתפלת רבים והמלאך קושרה ועושה ממנה קשר להקב"ה אבל אין מוכרח שיעשה להמבקש בקשתו רק שמקבל המ"ע כמו שמקבל כל מ"ע ציצית ותפילין ומזוזה שהמצוה רשומה למעלה והשכר. כן הוא בתפלות הכשרות הם עולים למעלה להיות כתר ועטרה אבל למלאות הבקשה לפעמים ממלא ולפעמים לא והוא ית"ש היודע וצדיק בכל דרכיו אבל תפלה פסולה נדחית לגמרי היה כלא היה ומי יתן החרש יחריש ולא יענש על לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ותפלת רבים לעולם היא עולה למעלה עכ"ל בקיצור, והביאו סו"ב או' ג' ש"ך דף כ"ד ע"ב ולע"ד נראה בס"ד דלעולם תפלא הצבור היא נשמעת אבל לא תעשה אלא עד עת בא הקץ:

ס ס) שם ואם הוא אנוס וכו' פי' שתש כחו אעפ"י שאינו חולה, מ"א ס"ק ט"ז, א"ר או' יו"ד, ר"ז או' יו"ד, וכתב בתשו' בית יעקב סי' ע' דיש לקנוס האנשים שמונעים לילך לבה"כ משום שעוסקים בתורה או משום שמשתכרין ממון ולעשירים יש לקנוס יותר ע"כ, והביאו א"ר שם יעו"ש, ובאו' שאח"ז:

סא סא) שם ואם הוא אנוס וכו' ואם הוא אונס שמחמת השתדלותו להתפלל עם הצבור יבא לידי הפסד ממון יכול להתפלל ביחיד או בבה"כ כשאין שם צבור או בביתו כשיש צבור בבה"כ, ואפשר דמשום מטעת ריוח מחויב קצת ע"פ הדין להתפלל בצבור דחילוק יש בין מניעת ריוח לבין הפסד מכיסו, יד אליהו סי' ז' והביאו י"א בהגה"ט ובאה"ט ס"ק י"ב:

סב סב) שם, יכוין להתפלל וכו' ודוקא אם טריתא ליה מילתא לאסוף עשרה, מ"א ס"ק י"ז, א"ר שם, ר"ז שם, ובשם סמ"ג כתב המ"א אף אם אין טרחא לו א"צ להטריח אנשים, וכ"כ פרמ"ג א"א או' י"ז ומחה"ש:

סג סג) שם, בשעה שהצבור מתפללין, משמע בע"ג דף ד' ע"ב דאם מתפלל מוסף בשעה שהצבור מתפללין שחרית לא מיקרי בשעה שהצבור מתפללין, מ"א שם, א"ר שם, ר"ז שם, אבל אם מתפלל לחש בשעה שאומרים חזרה נראה דחשיבה בשעה שהצבור מתפללין כיון דתפלת החזרה היא בעבור כל הצבור ואע"ג דעכשיו כלנו בקיאים ומתפללין מ"מ לדברי האר"י ז"ל החזרה צריכה לכל הצבור כאשר יבואר לקמן סי' קכ"ד אות ב' בס"ד:

סד סד) שם, בשעה שהצבור מתפללין, פי' דווקא לכוין בשעה שמתפללין תפלת י"ח אבל לא שאר התפלה והטעם לפי שאז עת רצין ועולין כל התפלות ביחד והא דאמרינן פ"ק דברכות אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבה"כ ההיא בדלא אנים אבל בדאניס כיון שמכוין השעה שפיר דמי, פר"ח או' ט', וכ"כ הפרמ"ג בא"א או' י"ז ומ"מ נראה ודאי אם מתפלל בשעה שהצבור מתפללים שאר התפלה יותר משעה שאינם מתפללים לגמרי:

סה סה) שם, בשעה שהצבור מתפללין, מי שהולך בשבת ויו"ט בהשכמה להתפלל במנין עשרה כי רוב צבור מאחרין תפלתן ובאותו מנין מתפללין גם תפלת מוסף תכף אחר תפלת שחרית ויש זמן אח"כ לילך לבה"כ יותר טוב להתפלל מוסף עם הצבור בבה"כ דברוב עם הדרת מלך, יד אליהו סי' מ"ב, באה"ט ס"ק י"א, עיקרי הד"נ. סי' ה' או' ל"ח:

סו סו) שם, בשעה שהצבור מתפללין, ואסור לילך בספינה קטנה או גדולה בשבת כדי להתפלל עם הצבור, עבה"ג סי' קכ"ג, וכ"כ חו"י סי' קי"ב והביאו הפתה"ד או' ד' וכן אין להתיר לעשות ערובי תחומין כדי לילך להתפלל בעשרה, מהרי"ל בהלכות ערובי תחומין, והביאו פתה"ד או' ב' ואו' ד' יעו"ש:

סז סז) אין לו לאדם להתפלל ביחיד הרוצה לילך בסעודת מצוה והמסובים כבר התפללו ולא הצבור ואינו בכלל המנודין כדאיתא ביו"ד סי' רס"ה אם כדי להתפלל בצבור ואינו הולך לסעודת מצוה דכבר אמרו בירושלמי דחלה דף כ"ח ובשבת דף י"ד אם עשיתם כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות והכא צריך לעשות עבירה בפועל להתפלל ביחיד שאסור עכ"פ כיון שיכול להתפלל בצבור רק שקשה לו לפרוש מפני הכבוד, יד אליהו סי' ו' והביאו עיקרי הד"ט שם או' ל"ה:

סח חס) שם הגהה, וה"ה בני אדם, הדרים בישובים וכו' ונ"ל בימות הקיץ שהצבור מאחרין תפלת שחרית והדר בישוב אפי' ללמוד אסור כמ"ש סי' פ"ט ס"ו וסי' רל"ב לכן מוטב שיתפלל תכף בהנץ התמה, מ"א ס"ק י"ח א"ר שם, סו"ב או' ד' ר"ז שם, ור"ל אפי' שע"י זה לא יתפלל בשעה שהצבור מתפללין עדיף טפי ממה שיתבטל מלמודו זמן רב, מחה"ש, אבל הדר בעיר צריך להמתין עם הצבור אם לא שרואה שיעבור זמן ק"ש וכדומה, ועוד בעיר מותר ללמוד קודם אם הולך אח"כ לבהכ"נ כמ"ש סי' פ"ט סעי' ג' פרמ"ג א"א אות י"ח:

סט טס) שם בהגהה, יתפללו שחרית וערבית בזמן שהצבור מתפללין, פי׳ בשעה שקהלות ישראל מתפללין, סמ״ג, וכתב בשל״ה דף קל״ת ובאשכנז שנהגו להקדים ערבית כמ״ש סי׳ רל״ה יחיר הדר בכפר או בדרך צריך להמתין עד צאת הכוכבים, מ״א ס״ק י״ט, סו״ב שם, דבצבור לא הותר לקרות ק״ש ולהתפלל מבעוד יום אלא משום טרחא דצבורא להתאסף שנית למעריב, וזה לא שייך ביחיד, מחה״ש, וכ״כ ר״ז אות יו״ד,

ע ע) שם, וכן אם נאנס ולא התפלל וכו׳ אעפ״כ יתפלל בבהכ״נ, כ״כ מרן ז״ל בב״י בשם הר״י שכתב ע״ש הגאונים שאפי׳ כשאין הצבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבהכ״נ מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפלת צבור וכן הוא דעת הרמב״ם כמ״ש הרב לחם משנה בפ״ח מה״ת ה״א והכנה״ג בהגה״ט בשם הריב״ש סי׳ תקי״ח יעו״ש, ועיין בדברינו לעיל אות א״ן, וכן י״ל מסתמיות דברי המדרש תהלים מזמור ד׳ דקאמר כך אמר הקב״ה אני אמרתי כשאתה מתפלל התפלל בבהכ״נ שבעירך יעו״ש והביאו יפ״ל ז״ל אות י״א וכתב ונראה דהיינו דווקא אם איכא צוותא בהדיה בבה״כ שמתלוה עמו הא לאו הכי טוב שיתפלל בביתו שלא יתבלבל בתפלתו יעו״ש ולו נראה דהכל לפי מה שהוא אדם דאם הוא מתפחד להתפלל לבדו בבה״כ ומתבלבל בתפלתו אז טוב לו להתפלל בביתי אבל אם אינו מתפחד להתפלל לבדו יתפלל בבה״כ, ועיין לקמן סעי׳ ט״ו ובדברינו לשם בס״ד:

עא עא) [סעיף יוד׳] כשעומד עם הצבור אסור לו להקדים וכו׳ כלומר כשעומד בבה״כ עם הצבור אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הצבור שתפילת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום, ב״י בשם הר׳ יונה לבוש, ב״ח, מאמ״ר או׳ י״ג, מיהו אם צריך הוא למהר תפילתו כגון שיוצא לדרך יצא מבה״כ ויתפלל בביתו ב״ח, מאמ״ר שם, וכ״כ יד אליהו בתשו׳ סי׳ ז׳ דאם צריך לו להקדים תפילתו לתפלת צבור מצוה יותר להתפלל בביתו מלילך להתפלל ביחיד בבה״כ אא״כ נודע לצבור למה מקדים תפלתו לתפלתם, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ או׳ ל״ו:

עב עב) שם, אסור לו להקדים וכו׳ כתב מ״א סק״ך בשם הריב״ש סי׳ ע״ה דאפי׳ רוצה לצאת חוץ לבה״כ עכ״ל, והביאו מאמ״ר או׳ י״ד וכתב דמשמע מפשטיות דבריו דאפי׳ יוצא ומתפלל חוץ לבה״כ יש בו אסורה דמקדים תפלתו לתפלת הצבור האמור כאן אבל א״א לומר כן דמלשון הש״ס לא משמע הכי וכו׳ אלא מ״ש הריב״ש אפי׳ יוצא חוץ אינו ר״ל דאפי׳ ביוצא חוץ איכא אסור זה אלא כוונתו לומר דאעפ״י שאינו עובר משום זה בצאתו לחוץ מ״מ לא שפיר עביד דמפסיד מיהא תפלת הצבור דמצוה גדולה היא להתפלל עם הצבור ועיד שאינו מתפלל בבה״כ שהוא מקום המיוחד והמקודש לתפלה ובגמרא שאני שהיה צירך בדבר והוה מצי להקדים תפלתו אלא שלא היה יכול לעשות איסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור בהיותו עומד עמהם דהוי בזיון גדול וכ״מ בריב״ש שם עכ״ד ועי״ש:

עג עג) שם אא״כ השעה עוברת וכו׳ כתב הב״ח אי איכא חששא פן תהיה השעה עוברת בשעת הליכה לביתו יתפלל שם ואי ליכא חששא שתהא עוברת בשעת הליכה אסור לו להתפלל בצבור, וכ״כ עו״ת אות י״א. אבל הא״ר אות י״א הקשה על דבריהם וכתב דמלשון הר׳ יונה משמע דאף שאפשר לילך לביתו מ״מ מתפלל בבה״כ דכיון ששעה עוברת א״צ להמתין על הצבור אפי׳ בבה״כ וכ״כ מ״א ס״ק כ״א וכ״מ בב״י ולבוש עכ״ד, והביאו שת״ז אות ל״ב:

עד עד) ואם חלש לבו יכול להתפלל בביתו קודם הצבור ובבה״כ אף זה אסור, מ״א שם בשם הגמרא, ור״ל דאם חלש לבו ורוצה לאכול שאינו יכול להמתין עד שיתפללו הצבור יכול להקדים להתפלל בביתו קודם הצבור אבל אם בא לבה״כ אסור להקדים תפלתו לצבור, וכ״כ פרמ״ג בא״א אות כ״א, ר״ז אות י״א, אבל אם הוא חולה או אנוס אף בבה״כ יכול להקדים, ב״ח בסי׳ קי״ד והביאו מ״א בזה הסי׳ אות כ״א וכ״כ הפרמ״ג שם ר״ז שם, אבל סברת מרן ז״ל שם בסי׳ קי״ד אף בחולה ואנוס אם הוא בבה״כ עם הצבור אסור להקדים יעו״ש והביאו מ״א ופרמ״ג באות הנז׳:

עה עה) שם בהגה, אבל בלא שעה עוברת יתפלל הפיוטים וכו׳ ועיין לעיל סי׳ ס״ח, ובדברינו לשם בס״ד:

עו עו) [סעיף יא׳] מי שיש לו בה״כ בעירו וכו׳ דאמרו בברכות דף ח׳ ע״א אמר ר״ל כל מי שיש לו בה״כ בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע שנאמר כה אמר ה׳ על כל שכני הרעים וכו׳ ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו שנאמר הנני נותשם מעל אדמתם וכו׳ והביאה מ״א ס״ק כ״ג, וכתב החס״ל סוף או׳ ו׳ בשם מהר״א מגרמיזא ז״ל אותם האנשים היושבים בעזרת בה״כ ואין נכנסים לבה״כ ואותם המדברים בבה״כ בשעה שהצבור מתפללים בבירור שיהיו נידונים בצואה רותחת עכ״ד, ועיין רו״ח או׳ ג׳:

עז עז) שם, מי שיש לו בה״כ בעירו וכו׳ ואם יש שני בה״כ מצוה לילך להרחוקה דשכר פסיעות יש כדאיתא בסוטה דף כ״ב ע״א ומציעא דף ק״ז ע״א, והביאם מ״א ס״ק כ״ב, א״ר או׳ י״ב, ר״ז או׳ י״ב, ועיין רו״ח או׳ ב׳:

עח עח) שם, בה״כ בעירו וכו׳ משמע אפילו אין שם מנין עשרה דהא סתמא קתני, מטה משה עמוד העבודה סי׳ ז׳ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ א״ר שם, עו״ת או׳ י״ב נו״ש או׳ י״א, מאמ״ר או׳ או׳ ט״ו, ועיין א״א או׳ כ״ג, ואיתא בירושלמי פ״ה דברכות, ה״ד המתפלל בבהכ״נ כאילו הקריב מנחה טהורה

דהיינו בכלי טהור כן בהכ״נ כלי טהור לתפלה וכמו שפי׳ היפ״מ שם, רו״ח או׳ ב׳:

עט עט) שם, בה״כ בעירו וכו׳ דקדק לומר בעיר לאפוקי אם הוא חוץ לעיר הרחק מאד מאדם העיר אז לא מיקרי שכן רע אע״ג דלתפלה מחויב לילך עד ד׳ מילין כדלקמן בסעי׳ ט״ז מ״מ לא מקרי שכן רע אא״כ יש בה״כ בעירו ממש, עיין יעקב ד״ג ע״ד, יפ״ל או׳ י״ג:

פ פ) שם, בה״כ בעירו וכו׳ אבל כשאין בה״כ בעירו רק לפעמים מנין בבית יחיד ואין הולך לא בקרא שכן רע כי בה״כ אמרו, א״א שם, ומ״מ מדינא חייב לילך כדי להתפלל בעשרם ק״ו הדברים ממש״ל סעי׳ ט״ז, יפ״ל שם:

פא פא) שם בה״כ בעירו וכו׳ ת״ח מצוה להתפלל בבית המדרש אף שלומד בביה״כ רוב עם אבל אם לומד בביתו או מי שאין בן תורם אם יש בבית. המדרש צבור כמו בה״כ מצוה בביה״מ במקום רנה של תורה ואם לאו רוב עם יותר טוב ונראה בתורף שזמן קר וא״א לכוין טוב יותר בביה״מ, ומ״מ בישובים קטנים יראה לעשות שלא יתבטלו מנין בביה״כ בימות החורף ולזרז ע״ז, א״א או׳ כ״ב:

פב פב) שם, נקרא שכן רע, ואם מתפלל בביתו בעשרה אינו נקרא שכן רע כיון דגם שם שכינתא שריא דכל בי עשרה שכינתא שריא ומיהו עכ״פ מידי בה״כ לא נפיק אלא אם אותו המקום שמתפללים הוא מקום קבוע לקדושה, הרב מהר״ד עזרא מלכי בס׳ מלכי בקודש דף קי״ב, מחב״ר או׳ ד׳ דכ״ד, ע״א שע״ת או׳ י״ז, ש״ץ:

פג פג) אם גרים בביתו ויש לו חלון א׳ לשמוע התפלה להתפלל עם הציבור ודאי עדיף טפי מבה״כ רק שיהא ביתו נקי מכל טינוף ושלא יבטלוהו אנשי ביתו ושכן רע לא הוי כיון דהו״ל כמתפלל בתוכם, הרב מלכי בקידש שם, מחב״ר שם, ש״ץ שם ועיין לקמן או׳ קי״ב:

פד פד) מי שיש לי בה״כ אצל כותל ביתו וחלון פתוח. לו שם לבה״כ ומשם מראה פניו לצבור שזה מצטרף עמהם לעשרה כמבואר לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ י״ד לצורך אדם חלש שקשה עליו טורח דוחקא דצבורא אפשר להקל, צל״ח, והביאו פת״ע או׳ כ״ז:

פה פה) [סעיף יב׳] מצוה לרוץ כשהולך לבה״כ וכו׳ מי ששמע שקורא השמש לבה״כ יעמוד וירחץ ידיו אם אינם נקיות ויאמר שמחתי באומרים לי בית. ה׳ נלך, קשל״ה בהגה״ה בדיני הנהגת התפלה, והביאו יפ״ל או׳ י״ג, ועיין מש״ל סי׳ ד׳ סוף או׳ ט״ז ובסי׳ כ״ה סוף או׳ ס״ת דקודם ברה״ת אין לומר שום פסוק יעו״ש:

פו פו) שם, מצוה לרוץ כשהולך לבהכ״נ וכו׳ מ״כ בספרי היראה לרבינו יונה דף ט״ל ע״ב וז״ל וילך לבהכ״נ ובבואו סמוך לבהכ״נ ימהר פעמיו כמ״ש בבית אלהים נהלך ברגש עכ״ל משמע דוקא כשהוא סמוך לבהכ״נ מצוה עליו לרוץ והכי מסתבר דקודם לכן אינו נראה שמתכוין לשם מצות בהכ״נ, פרישה או׳ ט״ז, אבל הכנה״ג בהגה״ט כתב דפשטא דמילתא משמע דמשעה שיוצא מפתח ביתו צריך לרוץ ומ״ש ר״י בס׳ היראה דבבואו סמוך לבהכ״נ ימהר פעמיו פי׳ דבריו בעל שתי ידות באצבע דרך חיים דף צ״ט שבכל הדרך יש לו לרוץ ובבואו סמוך לבהכ״נ ימהר יותר עכ״ד, והביאו א״ר או׳ י״ג, יפ״ל או׳ י״ד, וכן נראה עיקר דהריצה אינה בשביל הרואים כדי שנאמר מקודם אינו נראה אלא בשביל עצמו כדי שיעשה המצוה בזריזות וא״כ מתחלת עשייתה צריך שתעשה בזריזות ודו״ק, ועיין פרמ״ג א״א או׳ כ״ד שכתב דמ״מ ברחוב עכו״ם לא ירוץ, וכ״כ היפ״ל שם ונתן טעם מפני שמלעיגים עליו יעו״ש, וא״כ אם הולך רק בזריזות ואינה נראית הריצה דליכא הלעגה יעשה כך ברחוב העכו״ם,

פז פז) שם, מצוה לרוץ כשהולך לבה״כ וכו׳ עד פתח בה״כ, ובבה״כ עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה וביראה. מ״א ס״ק כ״ד בשם ע״ה וש״ל, סו״ב או׳ ה׳ א״ר שם, ח״א כלל י״ז או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ג חס״ל או׳ ז׳ בן א״ח פ׳ מקץ או׳ ב׳ ועיין בדבריני לעיל סי׳ כ״ה מאו׳ כ״ג עד או׳ כ״ו מה שצ״ל בעת כניסתו לבה״כ יעו״ש.

פח חפ) שם, אפי׳ בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה, וטעמא משום דהא דפסיעה גסה אסורה ילפינן לה בשבת קי״ג מדכתיב מעשות דרכיך ממצוא חפצך וכו׳ שלא יהיה הילוכך של שבת כהילוכך של חול והרי אמרו שם חפצי שמים מותרים וכאן חפצי שמים היא שמצוה לרוץ ויליף מדכתיב ונדעה נרדפה לדעת את ה׳. מהרל״ח, והביאו חידושי הגהות שבגליון ב״י אות ה׳ ומשמע מזה דאפי׳ פסיעה גסה פיסע לכבוד מצוה וכ״מ בברכות דף ו׳ ע״ב יעו״ש, ומ״מ אם יוכל לרוץ בלא פסיעה גסה ש״ד, ושיעור פסיעה בינונית אמה, ופסיעה גסה יותר מאמה כמ״ש רש״י שם, ועיין לקמן סי׳ ש״א, סעי׳ א׳:

פט טפ) שם אפי׳ בשבת שאסור לפסוע וכו׳ ואף בחול לא הותרה שנוטל א׳ מת״ק ממאור עיניו של אדם כדאיתא בשבת שם, מ״א ס״ק כ״ה, אלא שאעפ״כ ירוץ לכל דבר מצוה, ר״ז אות י״ג, ועיין מ״ש הפרמ״ג בא״א אות כ״ה ומ״ש אנן באות הקודם ואם יש הידור מצוה אם הולכים לאט שפיר

דמי, הרדב״ז ז״ל בס׳ יקר תפארת סיפ״ד דביכורים והזכירו הרב זכר דבר ד״ב ע״ב יפ״ל בקו׳ יושר לבב אות י״ב: ץ)

טפ) שם אבל כשיצא מבה״כ אסור לרוץ אפי׳ בלא פסיעה גסה, פרמ״ג א״א אות כ״ו וכתב החס״ל אות י״ד דמינה נשמע דלא יפה עושים הדוחקים זה את זה למהר לצאת קודם וכ״ש אותם שבתחלת עלינו לשבח יוצאים ואומרים עלינו לשבת דרך הלוכם או אותם היוצאים קודם גמר התפלה וכו׳ יעו״ש:

צא צא) שם אבל כשיצא מבה״כ אסור לרוץ, כתב בעל הכותב בעין יעקב שם על מאמר הגמרא ברכות דף ו׳ ע״ב דוקא כשיצא על דעת שלא לחזור ולכנוס אבל אם דעתו לחזור ולכנוס אה״נ דיפסיע פסיעה גסה אף ביציאה כדי שימהר ויבא ע״כ וכ״כ העו״ת אות י״ג וכן הסכים המ״א ס״ק כ״ו א״ר אות י״ד, ר״ז אות י״ג ודלא כמעדני יו״ט פ״ק דברכות אות ד׳ שחוכך להחמיר, וכן היוצא מבה״כ לבה״מ מצוה לרוץ, של״ה דף ע״ד, מ״א שם, א״ר שם ר״ז שם, וכ״כ מהרש״א בח״א שם:

צב צב) [סעיף יג׳] מותר לרוק בבה״כ וכו׳ ודוקא שלא בשעת תפלת י״ח אבל בשעת תפלת י״ח אסור לרוק כמבואר לקמן סי׳ צ״ז סעי׳ ב׳ ב״ח, ט״ז סק״ג, פרישה אות י״ז, עט״ז אות ו׳ עו״ת אות י״ד מאמ״ר אות ט״ז, ש״ץ דף ט״ו ע״א ודק״ט ע״ד ועיין שם במאמ״ר מ״ש על דברי המ״א ס״ק כ״ז וכתב שם שאין דבריו מדוקדקים יעו״ש, וכתב שם הש״ץ דראוי ליזהר אם הוא במקום שיר ושבח שלא ירוק וכ״ש אם הוא במקים הזכרת השם שהוא כענין הרוקק על השם ח״ו יעו״ש, והביאו החס״ל אות ט״ר:

צג צג) שם מותר לרוק בבה״כ וכו׳ ועיין סי׳ צ״ז בד״מ אות ב׳ שכתב בשם א״ז שאף שלא בשעת התפלה אסור לרוק לפניו או לימינו רק לאחוריו או לשמאלו והביאו פרמ״ג בא״א בזה הסי׳ אות כ״ז, ובשער הכוו׳ דף ד׳ ע״א כתב מהרח״ו ז״ל על האר״י ז״ל שהיה נזהר מלרוק בבה״כ ואם נזדמן לו רוק היה מבליעו בטליתו או בולעו בגרונו ע״כ, וכ״כ בפע״ח שער הקרבנות פ״ב, והביאו מ״א סי׳ קנ״א סק״ט, סו״ב בזה הסי׳ אות ו׳ וכתב ובזה ינצל מעונש הרק לפני חבירו ונמאס בה שעל זה נאמר כי יביא במשפט על כל נעלם עכ״ד, ש״ץ דף ק״י ע״א, וכתב מהרש״ו שם בשער הכוו׳ דיותר טוב הוא שיצא חוץ לבה״כ וירוק שם או ישליך מנחיריו עכ״ד:

צד צד) והרוצה שלא ירוק תדיר בבה״כ ילעוס קודם כניסתו שורש שקירין לקרי״ץ אבל בערב יוה״כ ובערב ט״ב אסור שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בילע המתיקות, ס״ח סי׳ רנ״ג, מ״א ס״ק כ״ז, ר״ז אות י״ד וכתב הפרמ״ג בא״א אות כ״ז דאף בשחרית מותר דלא שייך ביה גאוה וגם אין מכנים בגופו ממש:

צה צה) שם ודורסו ברגליו ואפי׳ בביתו במקום. המיוחד לו לפעמים להתפלל צריך לעשות כן, עט״ז אות ז׳ בשם הרר״י והרוקק בבה״כ ועבר ולא שפשפו או כסהו ובא אחר ומצאהו מצוה עליו לכסותו מפני כבוד בה״כ וגם מפני אחרים שלא יראו וימאסו:

צו צו) [סעיף יד׳] ישכים אדם לבה״כ וכו׳ דאמר רבי יהושע ב״ל לעולם ישכים אדם לבה״כ כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים שאפי׳ מאה באים אחריו נותנים לו שכר כנגד כולם, ברכות מ״ז ע״ב, וא״ר יהושע ב״ל לבניה קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא כי היכי דתורכו חיי, שם ח׳ ע״א, והביאו הטור וב״י עו״ת אות ט״ו א״ר אות י״ז, ופי׳ ר״י כל א׳ מעשרה נוטל שכר כנגד כל הבאים אחריהם אבל ביו״ד הראשונים עצמן אין דין קדימה לאחד על חבירו, אבל מע״מ דף ג׳ פי׳ דאף בעשרה עצמן כל הקודם זכה, שראשון ניטל שכר התשעה וכל הבאים אחריהם, והשני נוטל שכר הח׳ והבאים אחריהם, ועל דרך זה כל העשרה, א״ר שם, מחה״ש ס״ק כ״ח:

צז צז) שם ישכים אדם לבה״כ וכו׳ ולעולם ישתדל אדם להקדים לבה״כ אפי׳ אם לא יהיה מיו״ד הראשונים שכל המקדים הוא יותר קרוב אל שורש הקדושה, והאחרונים יונקים מענפי ענפים ויש מאנשי מעשה שנוהגים שאותו היום שאינם הולכים להיות מיו״ד הראשינים מתענים ומכאן תדין עליך איזה קנס, עט״ז אות ח׳ בשם תוצאות חיים, חס״ל אות ח׳:

צח צח) שם, כדי שימנה עם עשרה הראשונים, וצריך שאחר שיבוא לבה״כ א׳ מיו״ד הראשונים לא יצא משם עד שישלים תפילתו שם לא כאותם הנוהגים להיות מיו״ד הראשונים בבה״כ זה ואח״כ חוזרים דהולכים להתפלל בבה״כ אחרת שלא היו שם מעשרה הראשונים דטעות הוא בידם ולא תחשב למצוה כלל, שער הכוו׳ דף ג׳ ע״ב, פע״ח שער הקרבנות פ״ב, מ״א ס״ק כ״ח, ר״ז אות ט״ו בן א״ח פ׳ מקץ אות א׳:

צח) וכתב שם בשער הכוו׳ וז״ל ראיתי למורי ז״ל שלא היה נוהג להיות מיו״ד ראשונים ואמר לי הטעם מפני שהוא היה חולני יהיה צריך לשהות בביתו כדי לעשות צרכיו ועוד סיבה אחרת כדי שאח״כ לבש טלית ותפילין בביתו וילך מעוטף ומעוטר בטלית ותפילין לביה״כ והיה מוכרח לעשות כן ביום כי בלילה לאו זמן תפילין הוא והיו״ד ראשונים היו מקדימים לבה״כ מאשמורת טרם אור היום ולכן לא היה יכול לקיים מצוה זו לסבות אלו עכ״ל,

וב״כ בפע״ח שם, מ״א שם, ועיין מש״ל סי׳ כ״ה או׳ ח׳ בשם האחרונים דמצוה להלוך לבה״כ מעוטף בטלית ומעוטף בתפילין קודמת למצות להיות מיו״ד ראשונים ודלא כיש חולקים יעו״ש, ועוד עי״ש מ״ש סוף או׳ ט״ז עו״ש.

צט צט) שם. כדי שימנה עם יו״ד הראשונים, ואם א״א לו לקיימה בשחרית ישתדל לקיימה במנחה ומעריב, ש״ץ דף כ״ג ע״ד, חס״ל שם, בן א״ח שם, וכ״כ אינן לעיל סי׳ כ״ה או׳ ח״י יעו״ש.

ק ק) [סעיף טו׳] אם נשאר אדם יחידי מתפלל בבה״כ וכו׳ ואם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו כתב רבינו יונה דאין חבירו חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא דאדעתא דהכי נכנס ואינו מפחד אם שאר יחידי עכ״ד, והביאו ב״י וכן דעת הב״ח וכתב שכן דעת הטור, ט״ז סק״ד, וכ״כ הלבוש, סו״ב אות ז׳ אבל מלשון מרן ז״ל משמע דאפי׳ אם נכנס זה אחריו באופן שהתחיל להתפלל בשעה שלא יוכל לסיים תפלתו עמו היה להמתין לו, והוא ממ״ש בב״י בשם המרדכי שר״י היה מאריך בתפלתו עד שיצאו כולם ואם בתוך כך היה אדם בא בבה״כ היה מעיין בספר עד שגמר תפלתו ע״כ, וכ״כ הב״ח שלשון הש״ע אם נשאר אדם יחידי וכו׳ חייב חבירו להמתין לו משמע אפי׳ חבירו נכנס לבסוף עכ״ד, וכ״כ א״ר אות ח״י. מאמ״ר אות ח״י ועי״ש נו״ש אות י״ד ועיין ברכ״י אות ד׳ והעו״ת אות ט״ז כתב לפום דינא א״צ להמתין בבה״נ אלא ממדת חסידות עו״ש, וכ״כ הר״ז אות ט״ז והפרמ״ג בא״א אות כ״ח לב״ש אות כ״ח:

קא קא) שם, חייב חבירו להמתין לו וכו׳ ואם לא המתין לו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו וגורס לשכינה שתסתלק מישראל, ואם המתין לו זוכה לברכות הללו ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים וכו׳ ברכות דף ה׳ סוף ע״ב, לבוש,

קב קב) [סעיף טז׳] ההולך בדרך וכו׳ עד ד׳ מילין, ועד בכלל, ר״ז או׳ י״ז, וכ״מ בגמרא שם:

קג קג) שם צריך לילך שם. אם יכול לבא שם בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז ל״ח בפ׳ היה קורא או׳ ט״ל, שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ מ״א סק״ל, א״ר או׳ כ׳ נו״ש או׳ ט״ו מאמ״ר או׳ י״ט, ר״ז שם וכן הדין בנטילה לקמן סי׳ צ״ב סעי׳ ד׳ דוקא אם יכול לבא שם בעוד היום גדול וכו׳ ל״ח שם, א״ר שם.

קד קד) שם. ולאחריו צריך לחזור וכו׳ ונראה דלצדדין כמלאחריו דמיה וכ״כ ברכת אברהם דף מ׳ א״ר או׳ י״ט פרמ״ג א״א או׳ י״ל,

קה קה) שם עד מיל, ולא עד בכלל ר״ז שם, וכן הוא בגמרא שם ועיין לקמן סי׳ צ״ב סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד או׳ ך׳

קו קו) שם עד מיל, וכו׳ וה״ה הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין שם בעשרה חייב לילך בכל יום בקר וערב להתפלל בעשרה, ר״ז שם, נו״ש שם.

קז קז) שם עד מיל וכו׳ כתב בתשו׳ בנין עולם סי׳ ג׳ דהשיעור מיל אין חושבין מביתו דא״כ עיר גדולה כאנטוכיא והבה״כ יהיה בעיר רחוק מביתו מיל לאו יהא צריך לילך אלא העיקר לחשוב שיעור מול כמו בשבת חוץ לעיר דשיעור מיל סמוך לעיר בתר עיר גרירי יעו״ש והביאו פת״ע אות ל״ח:

קח קח) [סעיף יז׳] יש מי שאומר וכו׳ הא דכתב יש מי שאומר לאו מפני שיש חולקים בזה דלא נמצא מי שחולק בזה אלא כי כן דרך מרן ז״ל בש״ע כשמוצא דבר חדש בפוסק יחידי ולא בשום פוסק אחר כותבו בל׳ יש מי שאומר כמ״ש בדברינו כ״פ וכ״כ המחה״ש בזה הסי׳ סק״ל.

קט קט) שם, אם יכול לבא למחוז חפצו וכו׳ וא״ת הא אמרינן בגמרא דף ו׳ ע״ב אם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו דהו״ל לבטות בשם ה׳ וי״ל דהתם כשהלך בעירו לאיזו עסקים אבל יוצא בדרך לא הטריחו כ״כ, מ״א ס״ק ל״א, ועיין א״ר או׳ ך׳ ומ״ש הפרמ״ג בא״א או׳ ל״א, וגו״ש או׳ ט״ז יעו״ש.

קי קי) שם בעוד היום גדול, אפי׳ אם ימתין עד אחר שיתפללו, לבוש.

קיא קיא) [סעיף חי׳] בית המדרש קבוע קדוש יותר וכו׳ דכתיב אוהב ה׳ שערי ציון מכל משכנות יעקב ואמרו שם בגמרא אוהב ה׳ שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות יעו״ש, טור, לבוש, ולא בלבד שהיו מתפללים בבה״מ ולא בבה״כ אלא אפי׳ בבה״כ עצמו היו מקפידים להתפלל במקום המיוחד להם בבה״מ ללמוד שם, מיו״ט פ״ק דברכות אות ע׳:

קיב קיב) שם ומצוה להתפלל בו וכו׳ ראובן תורתו אומנותו ויש לו בית סמוך לבה״כ ובו חלון גדול על בה״כ ובאותו בית בית מדרשו יותר טוב שיתפלל בבית מדרשו מאשר ילך לבה״כ דאיכא תרתי שהוא מקום קביעות תלמודו ומתפלל עם הצבור בקדיש וקדושה ועונה אמן, הרדב״ז בתשו׳ כ״י סי׳ שני אלפים קל״ט, ברכ״י אות ו׳ ש״ץ דכ״ד ע״ב ועיין בדברינו לעיל אות פ״ג:

קיג קיג) **שם והוא שיתפלל בעשרה,** וא״ת א״כ מאי רבותיה דבית המדרש תירץ הר׳ יונה שאעפ״י שבה״כ היו מתקבצים הרבה בני אדם וברוב עם הדרת מלך אפ״ה היו רוצים יותר ביו״ד לבד בבה״מ מלהתפלל בבה״כ עם רוב עם, ב״י, עו״ת אות י״ז, מ״א ס״ק ל״ב, ובכ״מ פ״ח מה״ת דין ג׳ תירץ דהיינו רבותא דכי היכי דבה״כ קודם להתפלל בו בעשרה לשאר מקומות בה״מ נמי קודם להתפלל בו בעשרה לבה״כ עכ״ד, ונ״מ בין הטעמים דלהר״י אפי׳ יש בבה״כ רוב עם ובבה״מ יו״ד בה״מ עדיף, ולטעם הכ״מ אם בבה״כ יש יו״ד ובבה״מ יו״ד בה״מ עדיף אבל אם יש בבה״כ רוב עם ובבה״מ יו״ד הם שוים, או י״ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא דלמי שלומד בבה״מ אפי׳ יש בבה״כ רוב עם ובבה״מ יו״ד בה״מ עדיף ולמי שאינו לומד בבה״מ אם יש בבה״כ יו״ד ובבה״מ יו״ד בה״מ עדיף אבל אם יש בבה״כ רוב עם ובבה״מ יו״ד הם שוים, ועיין פרמ״ג א״א אות ל״ב:

קיד קיד) **שם בהגה, ודוקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל בלא״ה,** יכול להתפלל לפרקים ביחידי בבית מדרשו אם לא ירצה לבטל לימודו, לבוש, א״ר אות כ״א פרמ״ג שם:

קטו קטו) **שם בהגה, וכ״ש שלא יעסוק בתורה וכו׳** וכ״כ בהגהות אלפסי החדשים אותם ת״ח שעוסקים בתורה בבה״כ ביוה״כ בשעה שהצבור מתפללים לא שפיר עבדי עט״ז אות יו״ד:

קטז קטז) **שם בהגה, וכ״ש שלא יעסוק בתורה וכו׳** ול״ל דאם הוא כבר התפלל ואינו עומד שם אלא לענות הקדישים והקדושות מאותם שפורסים על שמע או שחוזרים כל התפלה עוסק בתורה ואינו חושש, וכ״מ מל׳ ההגה דמיירי דוקא בעניין שפורש מן הצבור ואינו אומר מה שהם אומרים וגם לא אמרו אבל בכה״ג לית לן בה וש״ד וזה ברור וכן נהגנו מאמ״ר אות כ״א:

קיז קיז) **[סעיף יט׳] יקבע מקום לתפלתו וכו׳** דא״ר חלבו א״ר הונא כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו, ברכות דף ו׳ ע״ב, והטעם היינו כמ״ש לקמן בסי׳ צ״ח סעי׳ ד׳ התפלה היא במקום הקרבן ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכונה וכו׳ וקביעות מקים כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו יעו״ש ודו״ק, יפ״ל או׳ טו״ב וכל הקובע מקום לתפלתו זוכה שלא יגלה ממקומו ויהיה תמיד שוכן במקומו, הרב ידיד ה׳ ס׳ וירא והביאו הרו״ח סי׳ ק״א או׳ ב׳:

קיח קיח) **שם, יקבע מקום לתפלתו וכו׳** וגם כשמתפלל בביתו יקבע מקים שלא יבלבלוהו בני הבית, מ״א ס״ק ל״ג, א״ר או׳ כ״ב, סו״ב או׳ יו״ד, מאמ״ר או׳ כ״כ ועיי״ש, ש״ץ דק״ט ע״ב קש״ג סי׳ י״ב או׳ ח״י ר״ז או׳ י״ח, חס״ל או׳ ט׳ כף החיים להרח״פ סי׳ י״א או׳ יו״ד, וכתב זולת דאם אירע לו דיש כנגדו בני אדם דטורדים אותו בתפלתו אזי ישנה מקומו, ועיין מש״ל או׳ קי״א דבבה״מ יקבע מקום לתפלתו במקום שלומד שם:

קיט קיט) **שם, יקבע מקום לתפלתו וכו׳** ובקיץ בבה״כ ובחורף בבית החורף הוה קביעות מקום כדמצינו בי סיתוא בקייטא וכו׳ פרמ״ג א״א או׳ ל״ג:

קכ קך) **שם, יקבע מקום לתפלתו וכו׳** ומי שאינו קובע מקום לתפלתו המשחיתים שנבראו מטיפו תקרי של אדם באים וחוטפים אותה תפלה לפרנסתם ומזונותיהם כמו שהביא בס׳ דרך ישרה דף ו׳ ע״א, כף החיים שם.

קכא קכא) **שם, יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו וכו׳** אין יכולין מדין תורה לקבוע מקום בבה״כ לירשו, ומה שיושבים במקום אבותיהם כדי שלא יעשו מחלוקת, ס״ח סי׳ תתי״א יעו״ש, כנה״ג בהגה״ט, רו״ח סי׳ ק״א או׳ ב׳.

קכב קכב) **שם, גם בבה״כ שקבוע בה וכו׳** אינו ראוי לישב תיך ד״א של היכל רק חכמים בעלי תורה מלאים מצות כרמון ולא ע״ה שהם בני גיהנום, פת״ע או׳ מ״ה.

קכג קכג) **שם, צריך שיהיה לו מקום קבוע,** ונ״ל דתוך ד״א חשיב מקום אחד דא״א לצמצם, מ״א ס״ק ל״ד, א״ר שם, סי״ב שם, ר״ז שם, ש״צ שם קש״ג שם.

קכד קכד) **[סעיף ך׳] יכנס שיעור שני פתחים וכו׳** מכבדין בפתח בה״כ שיכנס הגדול תחלה הואיל וראוי למזוזה, ברכות מ״ז ע״א ועיין בפי׳ רש״י שם, מ״א ס״ק ל״ה, ועיין ביו״ד סי׳ רמ״ב סעי׳ י״ז בהגהה, וכ״כ עצי לבונה שם, וצריך לכבד בין בכניסה ובין ביציאה, ואם יש אדם גדול ביניהם כיון שנכנס לפניהם או שיצא לפניהם הבאים אחריו א״צ לכבד זה את זה, ברכ״י שם או׳ כ״ד בשם תשו׳ הגאונים כ״י סי׳ רס״ט, ובשיו״ב שם או׳ י״ג כתב ע״ז התשו׳ נראה דמיירי בדלא איכא תו מי שהוא מצויין באיזה מעלה יותר מאחר וכו׳ אבל אם יש לאיזה מהם איזה מעלה צריך לכבדו וזהו כבודו של גדול ע״ד מ״ש ביומא דס״ט כולהו משום כבודו של כ״ג יעו״ש, והביאו זכ״ל ח״א חי״ד או׳ ך׳.

קכה קכה) **שם, דהיינו ח׳ טפחים,** דשיעור פתח א׳ ד׳ טפחים, ב״י בשם א״ח.

קכו קכו) **שם ונכון לחוש לכל הפירושים,** דהיינו אפי׳ אם אינו פתוח לר״ה צריך ליכנס לפנים מן הפתח ח׳ טפחים וגם ישהה במקומו המיוחד שיעור הליכת ח״ט ואח״כ יתחיל להתפלל, וכ״כ הפרמ״ג סי׳ צ״ג בא״א או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם או׳ א׳ בס״ד:

קכז קכז) **שם, ונכון לחוש לכל הפירושים,** והב״ח פי׳ דבכל בה״כ צריך שיעשו לו עזרה לפני בה״כ כדי שיכנס אדם לפנים משני דלתות דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל דלא כבתי תפילות של עכו״ם דאינם נכנסים אלא לפנים מדלת אחד וכו׳ והביא ראיה מדברים רבה פ׳ כי תבא יעו״ש, והביאו מ״א ס״ק ל״ה, א״ר או׳ כ״ג, וכ״כ הברכ״י או׳ ז׳ בשם מדרש הנז׳ וכתב ויש לחוש לזה וכמ״ש המ״א יעו״ש, ר״ז או׳ י״ט:

קכח קכח) [סעיף כא׳] **צריך שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר וכו׳** הרמז בזה שלא יהא מחשבה רעה חוצצת בינו לבין השכינה הנקראת קיר, הרב החסיד מהר״ר יעקב צמת בהגהותיו כ״י, ברכ״י או׳ ח׳ ש״ץ דק״ט ע״ג, ועיין לקמן סי׳ צ״ח סעי׳ ד׳:

קכט קכט) **שם, ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצין,** וכתבו שם התוספות בברכות ה׳ ע״ב אבל מטה נראה שאין זה קבוע ע״כ וכתב עליהם ב״י ונראה דהיינו דוקא מטה שבזמן חכמי התלמוד שהיא לישיבה אבל מטה דידן העשויה לשכיבה הויא קבע עכ״ל, מיהו הב״ח חולק וכתב דעל מטה דידן קאמרי התו׳ דנראה שאין זה קבוע דכיון שלפעמים משנין המטה ממקום זה למקום אחר ולא דמי לארון ותיבה שהוא קבוע במקום אחד לעולם דאעפ״י דמוציאין התיבה לרחוב העיר בתעניות מ״מ חוזרין ומכניסין אותה ומעמידין אותה במקומה הראשון והו״ל קבע עכ״ל יעו״ש, וכן דעת הט״ז סק״ה, פר״ח או׳ כ״א, שכנה״ג בהגב״י או׳ ח׳ אבל המ״א ס״ק ל״ו כתב על דברי הב״ח הנ״ל דאין דבריו מוכרחים, יעו״ש, וכ״כ ה״ב או׳ א׳ מט״י או׳ ד׳ א״ר או׳ כ״ה, פרמ״ג א״א או׳ ל״ו, ר״ז או׳ ו׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ כ״ד דאנו אין לנו אלא דברי התו׳ ועפ״י הבנת מרן ז״ל יעו״ש ומ״מ סיים דיש להחמיר ועדיף טפי שלא יהא שים מפסיק ביני לכותל כל היכא דאפשר עכ״ד, וע״כ נראה לפום דינא הכל לפי הראות דאם המטה מונחת תמיד ואין מטלטלין אותה אלא לפעמים ומחזירין אותה למקומה אינה חוצצת ואם מטלטלין אותה פעם אחת הנה ופעם אחת הנה חוצצת, וכ״פ א״ר שם, לכתחלה יש להחמיר היכא דאפשר אפי׳ במטה שמונחת תמיד ואין מטלטלין אותה ממקום למקום כדי שלא יהא שום דבר מפסיק בינו לכותל וכמ״ש המאמ״ר:

קל קל) **שם, כגון ארון ותיבה אינם חוצצין,** פי׳ ארון של ספר הקבוע במקומו ואינו מטלטל אבל ארון שמוזכר בתשו׳ הרמב״ם שהובאה בב״י וכתב דחוצצין היינו ארונות שבבית המיוחדים להצניע בהם כלים וחפצים שמטלטלים כל שעה, כ״כ הרב מוהרי״ע ז״ל בס׳ לחם יהודה דף ך׳ ע״ב בביאורו להרמב״ם והביאו נו״ש או׳ כ״א וכתב עליו שהוא פשוט:

קלא קלא) **שם אינם חוצצין,** וטעם החציצה כתב הלבוש שאם יש לפניו דבר שחוצץ בינו ובין הקיר הוא מסתכל בו ומחשב בו ומבטל כוונתו, וכ״כ הרד״א ע״ש הרמב״ם והביאו ב״י מיהו לקמן סי׳ צ״ח סעי׳ ד׳ כתב בש״ע דטעם החציצה הוא משום דומיא דקרבן יעו״ש, וכ״כ הלבוש שם, ונראה דהא והא איתא וא״ל דאם היא דומיא לקרבן כיצד התירו להתפלל כנגד דבר הקבוע דיש לומר כיון שאיסור זה דומיא לקרבן הוא מדברי סופרים תיקנו מה שנראה בעיניהם לתקן, ועיין א״ר אות כ״ד ולקמן אות קל״ג:

קלב קלב) **שם הגהה, ולא חשיב חציצה רק בדבר גדול שגבהו יו״ד וכו׳** אבל הפר״ח אות כ״א כתב דלא נהירא דאדרבה כל כמה דגבוהה טפי הרי חלק רשות לעצמו ומצי להתפלל כנגדו וכההיא תיבותא דהוה בי כנישתא דיהודאי רומאי דפ׳ בני העיר אבל דבר קטן הוי הפסק והא שמתפללין בבה״כ לפני הספסלים שיושבין בהן היינו לפי דקבוע עכ״ד, והביאו מאמ״ר אות כ״ה וכתב דמרן השמיט דברי הרד״א בש״ע מכח תשובה זו יעו״ש, וכן הרב מהרי״ע בס׳ לחם יהודה דף ך׳ ע״ב הקשה על הכרח של הרד״א וא״ח וכתב וכ״נ דעת הש״ע שהשמיטה ותמה על הרמ״א בהגהה דכתבה בסתם ולא כתבה בשם י״א יעו״ש, והביאו נו״ש אות כ״ב ועי״ש שסיים דהעיקר הוא כסתמיות דברי מרן ז״ל דאין לחלק בין דבר קטון וגדול אלא כל מידי חוצץ עכ״ד, וא״כ כיון דפלוגתא היא ובפרט שאומרים שכך הוא דעת מרן יש להחמיר ואין לחלק בין קטן לגדול, וכן אין לחלק בין בהכ״נ לבית כמש״ל אות קמ״ט בענין תיבה שבבהכ״נ ומטה שבבית אלא עיקר החילוק הוא בין קבוע ללא קבוע יעו״ש ודו״ק מיהו בשלחן שמניחין עליו הסידור הנקרא שטענד״ר יש מתירין כיון שהוא לצורך התפלה וכן השלחן שבבית שמניחין עליו הספר ט״ז סק״ה, ה״ב אות א׳ ר״ז אות ך׳ ש״ץ דק״ט ע״ג:

קלג קלג) **ואם** א״א בקלות להתפלל בענין אחר כגון לפעמים שמתפללין ביו״ד באיזה חדר וא״א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל בודאי אל יעכב התפילה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל שהרי טעם אסור חציצה בזה משום שלא יבטל הכוונה כמ״ש ב״י בשם הרמב״ם בזה ואין זה אלא למצוה מן המובחר ולית ביה איסורא כשצריך לכך מצד דוחק המקום, ונראה מ״מ תקנה לזה שיעצים עיניו בשעת התפלה כמ״ש בסעי׳ כ״ג או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ ולא יבא לידי ביטול כוונ׳ ט״ז סק״ה, א״ר אות כ״ה ת״א כלל כ״ב אות ג׳ ר״ז אות ך׳ ש״ץ דף ק״ט ע״ג, וגם לפי הטעם שאמרו בחציצה משום דדומיא לקרבן יש לומר דלא אסרו אלה היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר אינו מעכב, עיין לעיל אות קל״א ומ״ש המש״ז אות ה׳:

קלד **קלד) שם וכן בעלי חיים אינם חוצצין,** הנה בדין זה נחלקו הפוסקים בדברי מרן ז״ל דהב״ח כתב הוא ט״ס וכמ״ש מור״ם בהגהה, וכ״כ הלבו״ש עו״ת אות ך׳ מאמ״ר אות כ״ו ר״ז אות כ״א אבל השכנה״ג בהגב״י אות ח׳ כתב אפשר דס״ל למרן ז״ל דבעלי חיים אינם חוצצין יעו״ש וב״כ הפר״ת אות כ״א בפשיטות, וכן הוכיח הנה״ש אות כ״ג יעו״ש וע״כ כיון דנחלקים הפו׳ בדברי מרן ז״ל ודעת הרוב בעלי חיים חוצצין הכי נקטינן וכ״כ היפ״ל ז״ל אות כ״א וז״ל גם לי נראה דב״ח חוצצין מטעם שאין בהם דעת ויש לחוש שמא ישתינו או יטילו רעי בעור שהוא מתפלל עכ״ד:

קלה **קלה) שם אפי׳ אדם אינו חוצץ הגהה ול״נ דבעלי חיים חוצצין ואדם אינו חוצץ וכו׳ סעי׳ כ״ב ויש מי שאומר שיש ליזהר וכו׳ וטוב לחוש לדבריו,** וכ״כ הלביש, סו״ב במק״ח אות ז׳ ר״ז אות כ״א חס״ל או׳ טו״ב וכתב המאמ״ר אות כ״ז דאף לסברה זו לא היו הפסק גמור שיהא אסור לכל אדם אלא זהירות בעלמא דיש ליזהר בדאפשר ובבה״כ וכיוצא בו דא״א בענין אחר פשיטא דמותר לכתחלה להתפלל אחורי אדם אלא שהמדקדק במעשיו יראה שיהיה לו מקום קובע כנגד הכותל יעו״ש, ומ״ש הרב מהריק״ש בס׳ ערך לחם דאדם העוסק בתפלה אין מפסיק וכ״כ לחם יהודא ד״ך ע״ב כתב המאמ״ר שם דמסתמיות מרן לא משמע כן יעו״ש, וכ״כ הנו״ש אות כ״ד דאף אם חבירו מתפלל יש ליזהר יעו״ש ומ״ש הפר״ח אות כ״א הנזהר בזה שלא להתפלל אחרי אדם כיון שפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ודלא כהמחבר ז״ל כתב עליו השע״ת אות כ״ט דאין זה מוכר״ח כיון דשב וא״ת הוא ושאין לו לבטל משום זה להתפלל עם הצבור בזה גם המחבר מודה עכ״ד:

קלו **קלו) [סעיף כג׳] הבגדים המצויירים אעפ״י שאינם בולטות וכו׳** מדברי מרן ז״ל משמע דלא מהני העלמת עין אלא בבגד או כותל מצוייר אבל דבר אחר שמפסיק לא מהני העלמת עין, וכ״כ העו״ת אות י״ט והסכים לדבריו מהרי״ע ז״ל בס׳ לחם יהודה והב״ד הנו״ש אות כ״ה וכתב והכי מוכרח ודלא כהמאמ״ר אות כ״ח שהשיג על העו״ת והלח״י בדין זה וכתב דבכל מידי מהני עצימת עין ונסתייע מדברי הט״ז סק״ה דאין משם שום סיוע לסברתו דמ״ש הט״ז דמהני עצימת עין אפי׳ להפסקה היינו מצד הדוחק שלא יעכב התפלה עם הצבור וכו׳ יעו״ש, ועיין לעיל או קל״ג:

קלז **קלז) שם, בגדים המצויירים וכו׳** וגם בכותל ביהכ״נ אסור לצייר ציורים נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש, מ״א ס״ק ל״ז, א״ר או׳ כ״ז, ה״ב או׳ ב׳ ר״ז או׳ כ״ב, ש״ץ דק״ט ע״ד, בי״ע או׳ ל״ב, וכתב שם בי״ע דהמתפלל בביתו יזהר לקבוע מקום להתפלל בחדר שאין ציורים בכותל. והטעם כתב במחה״ש בהא למעלה מקומת איש דשרי משום דשם אין לחוש שיסתכל בהם, דל״מ בשעת תפלת י״ח דצריך ליתן עיניו למטה אלא דגם בשאר תפלה אין דרך להסתכל למעלה עכ״ד, וכ״כ פרמ״ג בא״א או׳ ל״ז ועיין פר״ח או׳ כ״ג ולקמן סי׳ צ״ה סעי׳ ב׳ וז״ל הזוה״ק פ׳ ואתחנן דף ר״ס ע״ב, ת״ח מאן דקאים בצלותא בעי לכוונא רגלוי ואקמוה, ובעי לחפייא רישיה כמאן דקאים קמי מלכא, ובעי למכסייא עינוי בגין דלא יסתכל בשכינתא, ובספרא דרב המנונא סבא אמר מאן דפקח עינוי בשעתא דצלותא או דלא מאיך עינוי בארעא אקדים עליה מלאך המות וכד תיפוק נפשיה לא יסתכל בנהירו דשכינתא ולא ימות בנשיקא, מאן דמזלזל בשכינתא מתזלזל הוא בההיא שעתא דאצטריך ביה הה״ד כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו האי מאן דאסתכל בשכינתא בשעתא דאיהו מצלי, והיך יכול לאסתכלא בשכינתא אלא לינדע דודאי שכינתא קיימא קמיה הה״ד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר דתמן שרי שכינתא בג״כ לא בעיא למיהוי חוצץ בינו ובין הקיר עכ״ל, וע״כ צריך האדם ליזהר מאד שלא יסתכל בשום דבר מתחילת העמידה עד סופה אלא או יסתום עיניו או יתפלל מתוך הספר כדי שלא יבא להסתכל בשום דבר באמצע תפלת י״ח, ומנהג האר״י ז״ל היה אומר כל הזמירות והקרבנות והק״ש מתוך סידור התפילות שבידו אבל בתפילת העמידה דלחש היה עוצם עיניו ואומר על פה וגם בחזרת הש״ץ היה עוצם עיניו ושומע ומתכוין לדברי הש״ץ, כמ״ש מהרח״ו ז״ל בשער הכוו׳ דף ד׳ ע״א, ועיין עוד לקמן בדבריני לסי׳ צ״ה סעי׳ ב׳ בס״ד:

קלח **קלח) אסור** להתפלל כנגד המראה אפי׳ עיניו סתומות שלא יאמרו דמשתחוה לבבואה שלו, תשו׳ הרדב״ז סי׳ ק״ו, שכנה״ג בהגב״י אות יו״ד, א״ר אות כ״ח, מש״ז אות ו, קש״ג סי׳ י״ב אות כ״ב, ש״ץ שם, בי״ע אות ל״ג, חס״ל אות ח״י, כף החיים סי׳ ט״ו אות ט׳:

קלט **קלט) השיג׳אדי** שרגילים הגיים לעשות עליו התפילות שלהם אסור לישראל לישב עליו אפי׳ בביתו וכ״ש בבה״כ כי הוא מיוחד לתפילות ולהכי קורין אותו שיג׳אדי לשון סגידה ורבים אין נזהרים ויש להם בביתם ומביאים אותם ביוה״כ לבהכ״נ לישב עליו וצריך להודיעם שיבערום מן הבית כי בודאי כיון שעושים אותם לשם תיפלות רוח הטומאה שורה עליו ושומר נפשו ירחק, חס״ל או׳ י״ט, והביאו כף החיים סי׳ י״א אות כ״ט:

קמ **קמ) שם בהגהה, אבל בגדים שמצוייר עליהם דברי תיפלות אפי׳ לישב עליהם בבה״כ אסור,** הקשה הט״ז סק״ו דלמה הוצרך להזהיר ע״ז בבה״כ אפי׳ בביתו אסור וכו׳ וכתב הא״ר אות כ״ז די״ל משום דאיתא ביו״ד סי׳ קמ״א דבשל רבים ליכא חשדא ור״ל דאפ״ה בבהכ״נ אסור, והביאו מש״ז אות ו׳ וכתב ולפ״ז לא דוקא דברי תיפלות אפי׳ לצור כך ציורים שנראה כעבודת עכו״ם אסור בבה״כ עכ״ד:

קמא **קמא) [סעיף כד׳] לא יתפלל בצד רבו ולא אחורי רבו וכו׳** ברכות דף כ״ז סוף ע״א ופי׳ רש״י ז״ל כנגד רבו אצל רבו ומראה כאילו הם שוים, אחרי רבו נמי יוהרא הוא, והתו׳ כתבו די״מ שנראה כמשתחוה לרבו, וה״ר יונה כתב דבגמרא משמע דטעמא דאחורי רבי מפני הפסקה כי שמא יצטרך רבו

לפסוע ג׳ פסיעות לאחוריו בעוד שהוא מתפלל ולא יוכל להפסיק, ב״י, ונ״מ בין הני תירוצים דלתוספות אינו אסור אלא ביחיד אבל בצבור אין כאן חששא שמקבלו לאלוה ולרב יונה אפי׳ בצבור אסור מפני הפסקה וכתב ב״י להלכה כר׳ יונה פרישה אות ל״ו ועיין לקמן אות קמ״ג:

קמב **קמב) שם, ולא לפניו,** שזה יותר בזוי, וכ״כ רבינו יונה ז״ל, ב״י, ורבו היינו רבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו כדאיתא בבא מציעא דל״ג ע״א ל״ח פ׳ תפה״ש אות ח״י, פרמ״ג א״א אות ט״ל, או גדול הדור ח״א כלל כ״ב אות ו׳ וכתב דה״ה אביו, ועיין ביו״ד סי׳ רמ״ב סעי׳ ט״ז וסעי׳ ל׳ וסי׳ רמ״ד סעי׳ יו״ד:

קמג **קמג) שם בהגהה, י״א דכ״ז לא מיירי אלא למתפלל ביחיד וכו׳** אבל מרן ז״ל בב״י כתב לענין הלכה יש לחוש לזה אפי׳ בצבור:

קמד **קמד) שם,** אם הרחיק ד״א מותר, כתב הב״י דלא מהני ריחוק ד״א אלא להתפלל אחרי רבו או כנגדו אבל להתפלל ואחריו לרבו אפי׳ רחוק כמה לא עכ״ל, מיהו הד״מ אות ה׳ כתב דמדברי הטור לא משמע כן אלא כל ריחוק ד״א כרשות בפ״ע הוא ובכל ענין שרי עכ״ד, וכ״כ הב״ח, ט״ז סק״ז, ש״ך ביו״ד סי׳ רמ״ב סק״ל, שכנה״ג בהגב״י אות י״א וכתב שכ״כ הלבוש ביו״ד סי׳ רמ״ב אעפ״י שבסי׳ זה כתב מחלוקת וכ״נ דעת הסכמת הל״ח אות כ׳ עכ״ד, וכ״כ עו״ת אות כ״ה, מ״א ס״ק ל״ח, פר״ק או׳ כ״ד וכתב אבל לאחורי רבו צריך להתרחק ד״א מלבד שיעור הפסיעות דשמא יצטרך רבו לעשות ג׳ פסיעות ויצערנו יעו״ש, והב״ד המחה״ש בס״ק ל״ת וכ״כ ר״ז אות כ״ג, ש״ץ דק״ט ע״ג אמנם הנו״ש אות כ״ו כתב דיש לחוש לדברי מרן הב״י יעו״ש, וע״כ יש להחמיר בהיכא דאפשר והיכא דלא אפשר יש לסמוך על המתירים:

קמה **קמה) [סעיף כה׳] תלמיד חבר מותר להתפלל אחורי רבי, אבל לפני רבו אסור.** ב״י, ש״ך שם ס״ק כ״ט, עו״ת אות כ״ו מ״א ס״ק ט״ל, א״ר אות ל״א, ר״ז שם, ש״ץ שם, בי״ע אות כ״ז, נו״ש אות כ״ז, וחוץ לד״א אפשר אף הב״י מודה דשרי, פרמ״ג א״א אות ט״ל:

קמו **קמו) [סעיף כז׳] היה עימד בתפלה והשתין תינוק בבהכ״נ ישתוק וכו׳** דכל זה לא מקרי הפסק, אבל אסור להפסיק בדיבור להביא לו מים כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן, ח״א כלל כ״ה אות ו׳:

קמז **קמז) שם, ישתו וכו׳** ואם תינוק טינף בבה״כ באמצע תפלה אם יש לו בגד לכסותו אסור להפסיק ואפי׳ לזוז ממקומו, ואם אין לו או שעכ״פ יהיה ריח רע יחריק ד״א ממקום שכלה הריח או יצא לבית אחר, ואם גם אחרים עומדים שם ומתפללים ואינם יודעים מזה נ״ל דאם א״א בענין אחר להודיע להם אלא בדיבור מותר להפסיק בדיבור להצילם מאיסור דאורייתא ומוטב שיעשה הוא איסור קל דהיינו איסור דרבנן להפסיק בתפלה מיעשו אחרים איסור דאורייתא להתפלל במקום מטונף ח״א שם אות ז׳:

קמז) שם, ישתוק עד שיביאו מים וכו׳ וה״ה אם ממתין עד שנבלעו מי רגלים בקרקע נמי מותר להתפלל וכמ״ש לעיל סי׳ ע״ח בהגה, עו״ת אות כ״ז:

קמח **קמח) שם, או יהלך לפניו ד״א וכו׳** כתב הפר״ח אות כ״ז וז״ל בפרק מי שמיתו תניא היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל, וכתב הרשב״א שם בחידושיו וז״ל מסתברא ל דא״צ להרחיק ממקום המים כלל מדלא קתני ומרחיק עד שיזרוק לאחריו ד״א כדקתני בראה צואה כנגדו וטעמא מילתא משום דבצואה בעינן מחניך קדוש אבל מי רגלים אינו אסור מדאורייתא אלא כנגד עמוד בלבד והילכך אם לא התחיל מרחיק מדרבנן אבל בעומד בתפלה לא, ועוד נראה שאפי׳ בא לפסוק ולהרחיק אסור עכ״ל, וכתב בב״י בסי׳ ע״ח דהכי נקטינן וכן עיקר ודלא כמ״ש המחבר בכאן עכ״ל הפר״ח והביאו ש״ץ דף קי״א ע״ד וכתב עליו וז״ל והרואה יראה דרבים מהפו׳ חולקים ע״ד הרשב״א ז״ל וכל האחרונים הסכימו לדבריהם ועיניך תראינה מישרים להרב הלבוש ול״ח פ׳ מי שמיתו והשכנה״ג סי׳ ע״ח ומט״י סי׳ צ׳ כולם שוו בשיעוריהם לפסוק כמ״ש מרן ומור״ם והכי נקטינן עכ״ל, והביאו שע״ת ע״ז הסעי׳, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ח אות ג׳ מ״ש חילוק בין שם לכאן יעו״ש ודו״ק ועיין להחיד״א בקש״ג סי׳ י״ב אות ל״ז שכתב דאם המים רחוקים יש להקל דהוא ספקא דרבנן יעו״ש:

קמח) וכתבו הפוסקים שגם הש״ץ ישתוק אפי׳ שהשתנה חוץ לד״א שלו מ״מ כיון דחזרת התפלה להוציא הרבים י״ח והרי ההשתנה היא בתוך ד״א שלהם, ש״ץ שם, וכ״כ אנן בעניותין לעיל סי׳ ע״ט אות י״א יעו״ש:

קמט **קמט) שם, או יצא מביהכ״נ ויגמור תפלתו, הגהה, ויותר טוב לילך למקום אחר וכו׳** כתב מרן ז״ל בבד״ה וז״ל ולפי מ״ש בסי׳ ס״ה בשם קצת פוסקים שאפי׳ שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש א״צ לצאת מבהכ״נ עכ״ל, והביאו כנה״ג בהגב״י, והוא ממ״ש בב״י סי׳ ס״ה בשם ה״ר יונה שכתב בשם רבני צרפת דאפי׳ בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק עליו וכתב ולא חילק בין שהה מחמת אונס או שלא מחמת אונס עכ״ד, וכ״כ העו״ת אות כ״ח על מ״ש מור״ם ז״ל בהגהה שמא ישהה וכו׳ וז״ל אבל המחבר ז״ל ס״ל דאין לחוש לכך דלטעמיה אזיל דס״ל לעיל בסי׳ ע״ח אפי׳ שהה כדי לגמור את כולה א״צ לחזור לראש עכ״ל, מיהו המאמ״ר אות כ״ט הקשה עליו מסי׳ ק״ד סעי׳ ה׳ דשם פסק מרן ז״ל אם שהה

כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכו' יעו"ש והנו"ש אות כ"ח תירץ דס"ל להעו"ת מ"ש מרן ז"ל בסי' ק"ד ס"ה דאם הפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש היינו אם הפסיק בדיבור אבל אם הפסיק בשתיקה לא הוי הפסקה וכו' וכתב שחילוק זה כתבו מרן ז"ל בסי' ק"מ בשם ה"ר גרשום בר שלמה שכתב דלא חשיב שתיקה להפסקה ל"ש מרובה ל"ש מועטת יעו"ש וגם המ"א בסי' זה סק"מ כתב דשתיקה לא מיקרי הפסק יעו"ש, ועי"ש עוד מה שתירץ קושיית המאמ"ר על דברי מרן ז"ל יעו"ש, ולכן כיון דלה"ר יונה לא יש חילוק ובכל ענין אינו חוזר לראש ובדעת מרן ז"ל י"מ דדוקא אם הפסיק בדיבור הוא דחוזר לראש וחילוק זה כתבו מרן ז"ל בסי' ק"מ נראה דהכי נקטינן דדוקא אם שהה כדי לגמור את כולה בהפסקת דיבור הוא דחוזר לראש אבל אם שהה בשתיקה לבד אפי' כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש, ועיין מש"ל סי' ח"י אות ז' ודו"ק, ועוד עיין בדברינו לסי' ק"ד אות כ"ח:

קנ קנ) מ"ש ב"י ולבוש והעט"ז בסוף הסי' בענין מי שהוא בדרך סמוך למלון וכו' הרי הוא כתוב לקמן בהגהה סי' צ"ד סעי' ט' ושם יתבאר בס"ד:

סימן צא

א א) [סעיף א'] היתה טלית חגורה וכו' עד שיכסה לבו כתב הב"ח דצריך לכסות כל גופו כאילו עומד לפני המלך באימה והא דתניא ולתפלה עד שיכסה את לבו לאו דוקא לבו אלא כל גופו צריך שיכסה ולא נקט לבו אלא איידי דרישא דלק"ש א"צ לכסות את לבו קאמר בסיפא דלתפלה צריך לכסות את לבו ואין ה"נ דה"ה כל גופו צריך לכסות וכו' יעו"ש, והביאו יפ"ל ז"ל אות א' וכ"כ אנן לעיל בסי' ע"ד אות כ"ד יעו"ש:

ב ב) ואם שערו גדול ומכסה פתח אוזנו צריך להסירו בשעת התפלה כדי שיהא פתח אוזנו גלוי בשעת התפלה כמ"ש בתיקונים תיקון ע' וז"ל ובג"ד צריך לבערא שערא מעל אודנין דלא יהון סתימין תרעין דשמיעה דצלותה, דבהון שמע צלותין ההוא דאתמר ביה שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו עכ"ל, וכתב עוד באותו התיקון וז"ל אודנין אית בהון אדרין ואכסדרין וכו' אי אינון אטימין אודנין לתתא הכי אינון אטימין תרעין דשמיעה לעילא לגבייהו, ואינין תרעין דאתמר בהון שומע תפלה שמע ישראל, מתמן צריך לכוונה בשמיעה עכ"ל ועי"ש עוד שכתב דהשמיעה היא בבינה יעו"ש, וכתב בס' תוצאות חיים שגם צריך לבער השער מעל השפתים בשעת התפלה לבל יסתמו הפה יעו"ש, והביאו פת"ע אות א' וכ"כ מהר"י סרוק תלמיד האר"י ז"ל אות נ"ה דצריך לבער השער מעל אזנו ומסביבות פיו בעת התפלה, והביאו יפ"ל ז"ל בקו' יושר לבב סי' צ"ב אות ג':

ג ג) שם, ואם לא כיסה את לבו או שנאנס ואין לו במה יתכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא, כ"כ הרמב"ם ז"ל פ"ד מה"ת דין ז' וסיים שם וז"ל ולכתחלה לא יעשה כן עכ"ל, והביאו הטור, ומשמע מדבריו דאו או קתני או דיעבד או שאין לו במה להתכסות דיעשה לכתחלה דכיון דאנוס הוא חשוב דיעבד, ומ"ש ולכתחלה לא יעשה כן על מי שאפשר לו למצוא בנקל, וכ"כ הלבוש וז"ל בדיעבד או שהוא אנוס ואין לו וכו' עכ"ל משמע בהדיא דהבין דברי הרמב"ם דאו או קתני, וכ"כ הנו"ש אות א' וכתב ודלא כהמאמ"ר אות א' שכתב בהפך יעו"ש:

ד ד) [סעיף ב'] צריך לאזור אזור בשעת התפלה וכו' ומי שהולך כל היום בלא חגורה א"צ לאזור בשעת התפלה, ב"י בשם ריי"ו עו"ת אות א' מ"א סק"א, א"ר אות ב' סו"ב אות א' ר"ז אות ב' ומיהו מידת חסידות אף בכה"ג, מגן גבורים, מ"ב, פת"ע אות ג':

ה ה) שם, צריך לאזור אזור בשעת התפלה וכו' כתב הב"ח וז"ל ואיכא איסורא אם מתפלל בלא אזור מיהו בדיעבד כדאי הוא רש"י ורבינו שמעיה לסמוך עליהם בדיעבד וא"צ לחזור ולהתפלל עכ"ל והביאו שכנה"ג בהגב"י אות א' א"ר אות ב' אבל המאמ"ר אות ד' כתב דלכ"ע אם התפלל בלא אזור יצא יעו"ש, וכ"כ הנו"ש אות ב' והביא ראיה מסעי' א' דאם התפלל בלא כיסוי הלב בדיעבד יצא יעו"ש, פרמ"ג א"א אות א':

ו ו) שם, צריך לאזור אזור וכו' וכ"כ ס"ח סי' תשע"ג כשאדם מתפלל צריך שיהא האזור דבוק במתניו יעו"ש, והטעם כתב הלבוש דכשחוגר אזור במתניו נראה הוא עומד יותר זריז משהוא בלא חגורה, ועיין מ"ש המפרשים במלכים ב' רסי' ט' בפסוק ואלישע הנביא קרא וכו' ויאמר לו חגור מתניך וכו' ובירמיה סי' א' בפסוק ואתה תאזור מתניך וכו' ודו"ק יפ"ל אות ב':

ז ז) שם צריך לאזור אזור וכו' וכן יש ליזהר באותם תינוקות שאומרים קדיש שיהיו חגורים אזורים, תוספות רבינו יהודא פ' מי שמיתו במסכת ברכות, שלטי הגבורים אשר סביב המרדכי ריש פ"ק דשבת, תפארת שמואל על הרא"ש פ"ק דשבת, פת"ע אות ג':

ח ח) שם, ואפי' יש לו אבנט וכו' פי' אבנט של מכנסים כמ"ש התו' בפ"ק דשבת דף יו"ד ע"א ד"ה טריחותא, וכ"כ המרדכי פ"ק דשבת או' רכ"ו, מט"י סי' מ"ו אות ד' ר"ז בזה הסי' אות ב' וכ"כ יפ"ל בסי' מ"ו אות י"ב ובזה הסי' אות ג' אלא שבזה הסי' כתב ע"פ מה שפי' רש"י בשבת פ' כל כתבי דק"ך ע"א על מ"ש רבי יוסי אומר י"ח כלים וכו' דאזור הוא מה שחוגר ממעל למדיו ואבנט מה שחוגר על חלוקו מבפנים יעו"ש:

ט ט) שם, אבל שאר ברכות וכו' עיין בדברינו לעיל סי' ע"ד או' ה'

י **י) שם מאחר שיש לו מכנסיים,** וה״ה אם בגדיו מונחים ממש על בטנו ומפסיקים בין לבו לערוה, מ״א סק״ב, א״ר או׳ ג׳ ה״ב או׳ ב׳ ר״ז או׳ ב׳ ועיין בדברינו לעיל ריש סי׳ ע״ד:

יא **יא) שם מאחר שיש לו מכנסים.** עיין מש״ל סי׳ ע״ד אות כ״ג:

יב **יב) [סעיף ג׳] יש אומרים שאסור להוציא אזכרה וכו׳** אעפ״י שכתב מרן ז״ל זה בש״ע בשם י״א בב״י כתב דהכי נקטינן, וכ״כ הפר״ח או׳ ג׳ דיש להחמיר כדברי האוסר, וכ״פ הסו״ב במק״ח או׳ ג׳ פרמ״ג א״א או׳ ג׳ ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל א׳ או׳ ט׳ חס״ל או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ ג׳ או׳ ו׳ וכתב הפתה״ד או׳ א׳ דיש לאסור להוציא הזכרה אפי׳ בלע״ז ובשאר לשונות הגם דאינן לה״ק יעו״ש:

יג **יג) שם, וי״א שיש למחות שלא ליכנס לבהכ״נ וכו׳** ומ״ש שלא ילך ד״א בגילוי הרא״ש היינו מדת חסידות, ב״י בשם הר״ם. מ״א סק״ג. וכ״כ לעיל סי׳ ב׳ או׳ ט״ו ואו׳ ט״ז יעו״ש, אמנם אח״כ ראיתי בפתה״ד סי׳ ב׳ או׳ ז׳ שהאריך הרבה בענין זה והביא להקת הפו׳ דאסרי מדינא להלוך ד״א בגילוי הרא״ש וגם אשו״ר נלוה עמם, דכמה פו׳ ס״ל דאית ביה נמי איסור משום חקות העכו״ם וכמ״ש הט״ז בסי׳ ח׳ או׳ ג׳ וגם הביא מזוה״ק פ׳ נשא בר״מ דקכ״ב ע״ב דקאמר אסור ליה לבר נש למיזל ד״א בגילויא דרישא כיעיש״ב, והביאו הרב שדי חמד ח״א במע׳ הג׳ או׳ ע״א ובמע׳ הח׳ או׳ קכ״א יעו״ש, וע״כ יש להחמיר הרבה בזה שלא לילך ד״א בגילוי הרא״ש וגם שלא לישב בגילוי הרא״ש כדי שלא להדמות לעכו״ם ח״ו:

יד **יד) שם, שלא ליכנס לבהכ״נ וכו׳** ואפי׳ פחות מד״א אסור, פרמ״ג א״א או׳ ג׳ וכתב דהמניח תפילין ש״ר יזהר בשעת הברכה שלא יהא הראש מגולה, וגם לא יגע בידו בשערות ראשו דבעי נטילה יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ כ״ה או׳ ל״ב:

טו **טו) שם, שלא ליכנס לבה״כ וכו׳** במקומות שנוהגים שכאשר הולכים לפני מלכים וחשובים מסירים הכובע שבראשיהם ועומדים פרועי ראש וזה להם לכבוד ולתפארת אי ש״ד לבני ישראל קדושים לעשות כן ליכנס לבהכ״נ בפרוע פרעות כיון שאצלם זהו דרך כבוד עיין בס׳ מפיבושת בן יהונתן הנד״מ שעשה פלילות בענין זה עם שכנגדו בעל אגרת אלאסף בן הרון שרצה להתיר לבני אייראפה והוא ז״ל דרך קשתו קשת יהונתן ועשה קו׳ מיוחד ע״ז והכה על קדקד סברה זו באורך מדף טו״ב ע״א ואילך וסתר כל ראיותיו אחת לאחת וזו הלכה העלה דודאי יש לאסור גם במקום שנוהגים לעשות כן לכבוד ולתפארת בפני גדולים ובדף כ״ט כתב שיש בזה איסור מוסיף משום חקות הגוים ולתא דע״ז שכן עושים כהני האלילים יעוש״ב, והביאו הפתה״ד או׳ ב׳ וכתב עליו דדבריו ברורים וכ״כ להדיא הט״ז סי׳ ח׳ ויעו״ש שהביא עוד סמוכות לאסור, ועוד עיין לקמן או׳ טו״ב:

טז **טז) דוכוס** שבא לבהכ״נ ודרך בני המקום להסיר הכובע לפניו לכבוד כתב השבו״י בתשו׳ ח״ג סי׳ ה׳ דמשום שלום מלכות מותר אפי׳ בבה״כ יעו״ש, אמנם החיד״א בס׳ יוסף אומץ סי׳ ט״ז או׳ ג׳ כתב להחמיר בשיבולין לפייסו יעו״ש, והביאו פחה״ד שם:

יז **טוב) כתב** הרב פחד יצחק ז״ל מע׳ הג׳ וז״ל ראיה ניצחת שאסור לנו לילך בגיה״ר בבהכ״כ ממה שראינו שאלו הגיה״ר היה לכבוד לפני הקב״ה היו הכהנים בפרט בשעת העבודה הולכים בגיה״ר בבהמ״ק והנה ראינו בהיפך כי הכ״ג וכו׳ במצנפת ומגבעות על ראשו וכתיב ומקדשי תיראו א״כ גיה״ר הוא עזות פנים וקלות ראש, ועוד הראש הוא עלול לזיעה ולזוהמא ולכנים ומלתא דשכיחא בכל אדם ולכן נכון לכסותו במקום תפלה וקדושה כמו מקום הטינופת ומקומות המכוסים שבאדם עכ״ד, והביאו הפתה״ד שם, ועיין ח״א כלל כ״ב או׳ ח׳ ובן א״ח ז״ל פ׳ יתרו או׳ ט״ו ובדברינו לקמן או״כ״ר:

יח **יח) [סעיף ד׳] כובעים הקלועים מקש וכו׳** וה״ה שערות פרוויי״ק, אך מפני מראית עין יש ליזהר, עו״ת סי׳ ב׳ או׳ ה׳ והביאו א״ר בזה הסי׳ או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ ו׳ וכתב שם המאמ״ר אפשר דאין לומר בכי הא כל מקום שאסור משום מראית העין אפי׳ בחדרי חדרים אסור, ומיהו פשיטא דתפלה וברהמ״ז וכיוצא ראוי להחמיר בהם עכ״ד, פרמ״ג א״א או׳ ד׳ וכתב שם הפרמ״ג דאף אותן שתפורין מבגד מתחתיו יש מראית עין יאמרו שערותיו הם עכ״ד, ודוקא לענין הזכרת השם אבל לילך ד״א בגלוי הראש י״ל דשרי בפרוויי״ק, הגר״ע. והביאו פת״ע או׳ ז׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ב׳ או׳ ך׳:

יט **יט) שם, כובעים הקלועים מקש וכו׳** נראה פשוט דוקא כשהקש קלוע אבל חיפוי קש דק ומפורר לא חשיב כיסוי אלא בשעת הדחק שא״א בענין אחר, משום דפעמים מתגלה קצת, כן יש ללמוד מתוספתא בפ״ב דברכות ומחס״ד שם, פתה״ד או׳ ג׳:

כ **ך) שם, אבל הנחת יד על הראש לא חשיבא כיסוי,** ומ״ש הרש״ל ז״ל בתשו׳ סי׳ ע״ב להתיר כתב המ״א סק״ד דאין לסמוך עליו, וכ״כ האחרונים, ח״א כלל א׳ או׳ ט׳ ר״ז או׳ ד׳ חס״ל או׳ ב׳ וכ״כ בן איש חי זלה״ה פ׳ וישלח או׳ י״ד ודוקא לענין שיוציא דבר קדושה מפיו אבל לענין לילך ד״א סומכין עליו, א״ר או׳ ה׳ וכתב שכ״מ בט״ז סי׳ ח׳ סק״ג, וכ״כ המחה״ש סק״ד, אמנם מ״ש שם הא״ר דאפי׳ להוציא דבר קדושה אפשר להקל בשעת הדחק א״נ דמסתמיות דברי מרן ז״ל והאחרונים משמע דלא יש חילוק בין שעת הדחק ללא שעת הדחק אלא בכל זמן לא חשיבא כיסוי:

ך) **שם אבל הנחת יד על הראש לא חשיבא כיסוי,** משום דאין הגוף יכול לכסות את עצמו, ומיהו נוהגין להמשיך מבית יד על היד ומכסה בו ראשו ושפיר הוי כיסוי מבית היד כמו משאר בגד כשאין הגוף לבוש בו, ב״ח, שכנה״ג הגב״י או׳ ג׳ עו״ת או׳ ב׳:

כא כא) **[סעיף ה׳] לא יעמוד בפונדתו וכו׳** רש״י פי׳ במס׳ ברכות פ׳ הרואה דס״ב ע״ב פונדתו אזור חלול שנותנין בו מעות, והרמב״ם שם פי׳ בפי׳ המשניות ואפונדתו בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו ולא יטנף בגדיו החמודות בזיעה ואין מנהג אדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר עכ״ל, ועיין פרישה או׳ ה׳ ויפ״ל או׳ ד׳ וכתב בי״ד סי׳ מ״ה דתרוייהו הלכתא נינהו, י״א במה״ב או׳ א׳:

כב כב) **שם, ולא ברגלים מגולים וכו׳** והכי איכא במס׳ שבת דפ יו״ד ע״א, רבה בר רב הונא רמי פוזמקי ומצלי אמר הכון לקראת וכו׳ ופי׳ רש״י ז״ל נותן אנפילאות חשובים ברגליו ובלע״ז קאלצנו״ס עכ״ל, וכתבו התוספות מכאן יש להוכיח שאין להתפלל יחף אלא בט׳ באב ויוה״כ עכ״ל וכתב הב״ח נראה דמדקאמר דבשעת תפלה רמי פיזמקי אלמא דכל היום לא ראמי להו אלא היה לבוש בתי שיקיים של פשתן בלחוד אבל אינו הגון לעמוד בהן בשעת תפלה לפני ממ״ה הקב״ה ולכך נתקשט בבתי שוקיים של בגד וכן קבלתי דאין להתפלל בבתי שוקיים של פשתן בלחיד אם לא לבוש עלייהו פיזמקי שקורין זאקין ארוכין דכיון דגנאי הוא לעמוד לפני השדרה והגדולים בבתי שיקיים של פשתן א״כ יש להקפיד שלא יעמוד בהם בשעת התפלה ומכ״ש שיש לגעור באותם שלובשים בתי שוקיים של פשתן וניעלין פנטאפלי״ן שהעקב מגילה, ומקצתן לובשין בתי ידים שקורין הנטשק״ש ועומדים בתפלה ומהר״ר יעקב פולק ז״ל קרא עליהם המקרא הזה אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני עכ״ל והביאו עו״ת או׳ ג׳ מ״א סק״ה א״ר או׳ ו׳ והטור ז״ל כתב דברי הרמב״ם ז״ל בפ״ה מה״ת ולא ברגלים מגולות אם אין דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני גדולים אלא בבתי שוקיים עכ״ד וכתב עליו הב״ח וז״ל רבינו לא נראה לו לאסור במדינות שנוהגים להתפלל יחף כיון שכך נוהגין לעמוד לפני גדולים ולכך הביא דברי הרמב״ם שאינו אוסר אלא במקום שאין עומדים יחף לפני גדולים דלא כמ״ש התו׳ לאסור בסתם עכ״ל, וכ״כ ב״י שאם דרך אנשי המקום לעמוד יחפים בפני הגדולים כמו בארץ הערב שרי להתפלל יחף וכו׳ וסיים ולא אמרינן בהו דבטלה דעתן וכן נהגו העולם בכל ארץ הערב להתפלל יחפים עכ״ד, וכך הם דבריו כאן בש״ע, וכ״כ הלבוש, ברכ״י או׳ ג׳ ועיין מ״ש באו׳ ה׳ מאמ״ר או׳ ז׳ ומ״ש שם המאמ״ר על השכנה״ג שכתב מסברא דנפשיה ונעלמו ממנו דברי מרן הב״י שכתב שכן מנהג העולם וכו׳ וגם לא השגיח בדברי הב״ח שבסוף הסי׳ שכתב בהדיא לדעת הטור והרמב״ם דשרי וכו׳ יעו״ש ועיין מ״ש המחב״ר או׳ ה׳ שכתב שמרן חוזר על מלבוש ארוך והשכנה״ג חוזר על מלבוש קצר דאפי׳ במלבוש קצר יש נוהגין להתפלל יחף יעו״ש, ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל כ״ב או׳ ח׳ וכ״כ הפרמ״ג בא״א או׳ ה׳ דכללא דמילתא אם דרך לעמוד בפני הגדולים כך רשאי:

כג כג) **שם, אם אין דרך אנשי המקום וכו׳** וה״ה אם רוב העולם מכסין רגליהם ואין מקפידין בשעומדים לפני הגדולים אם עומדים ברגלים מגולים או מכוסים לענין תפלה נמי אין קפידא דהדבר תלוי אם מקפידים שלא לעמוד לפני גדולים ברגלים מגולות מרן בכ״מ פ״ה דתפלה ונראה דבמקום דרובא דעלמא מכסין אך אין קפידא לעמור לפני הגדולים נהי דאיסורא ליכא כל דליכא קפידא כמ״ש מרן אבל נכון מאד לכסותם כיון דרובא דעלמא הכי נהיגי משום הכון, ברכ״י אות ד׳:

כד כד) **אם** אין קפידא לעמוד בפני הגדולים ברגלים מגולים אך הוא נוהג סלסול שאינו עומד לפניהם כ״א ברגלים מכוסים צריך להתפלל בבתי רגלים ברכ״י או׳ ו׳:

כה כה) **יש** מקומות שנהגו שלא ליכנס לבה״כ במנעלים, ומהר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ רפ״ה האריך בנותן טעם למנהג שהוא תלוי כפי המקום ההוא אם מקפידים ליכנס לפני גדוליהם במנעלים וכתב שאביו הרשב״ץ הנהיג שלא יכנסו במנעלים יעו״ש, וכ״כ מהר״ם מינץ סי׳ ל״ח והביאו כנה״ג בהגה״ט, מ״א סק״ה, מחב״ר או׳ ו׳ ועיין ברכ״י סי׳ קנ״א סו׳ או׳ ח׳

כו כו) **[סעיף ו׳] דרך החכמים ותלמידיהם וכו׳** הא דנקט דרך החכמים ותלמידיהם משום דהכי איתא במס׳ שבת דף יו״ד ע״א א״ר אשי חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדי גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה, כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף ומצלי אמר הכון לקראת אלהיך ישראל ע״כ, אבל ה״ה כל אדם יש לו לעשות כן, וכ״כ ס״ח סי׳ ז״ן וז״ל כתיב הכון לקראת אלהיך ישראל כשאדם בא לפני מלך ב״ו לא יבא כאדם שבא לשוק אלא יתעטף להיות לפניו באימה וביראה ובכבוד אנו שהולכים לפני אדון כל הארץ ית׳ שמו עאכ״ו שיש לנו להתעטף להיות לפניו באימה וביראה עכ״ל, וכ״כ החס״ל או׳ ג׳ דכל אדם יעשה עצמו ת״ח לכל כיוצא בזה לקיים מצות הכון לקראת אלהיך ישראל כי על כגון זה נאמר כי מכבדי אכבד והכל לפי המקום שלא ילעיגו עליו עכ״ד, ומ״ש שם בגמ׳ לביש ומתכסי ומתעטף, לביש היינו שאר מלבושיו, ומתכסי בבגד העליון כגון גלימא וכדומה, ומתעטף בטלית, ועיין חס״ל שם ומ״ש עליו היפ״ל ז״ל או׳ ו׳ וע״כ במקום שמלבוש העליון שלהם מקום הזרועות הם צרים וצריך

לחלצם מפני לבישת התפילין צריך לחזור וללבשם אח״כ כי אין כבוד לעמוד כך לפני המלך ולהתפלל יד חולצת ויד לובשת או יעשה להם קרסים כדי שלא יצטרך לחולצם ולחזור ללבשם אלא יתיר הקרסים:

כז כז) **שם הגהה, ובעת הזעם יש לחבק הידים וכו׳** כן פי׳ הטור על מ״ש שם בגמרא כי איכא ריתחא בעלמא פכר ידיה ומצלי וכו׳ ורש״י ז״ל שם פי׳ חובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו, וכ״כ ר״ז אות ו׳ וכתב דהיינו שחובק אצבעותיו של ידיו זה בשל זה כאדם ששובר אצבעותיו כשמצטער עכ״ד, ועיין לקמן סי׳ צ״ה סעי׳ ג׳ ובט״ז שם סק״ג ובדבדינו לשם בס״ד:

כח כח) **ובעת** שלום חלילה לפכר ידיו כי הוא מוריד דין על עצמו בזה ח״ו כידוע, ט״ז שם, ר״ז שם, והוא משער רוה״ק דף יו״ד ע״א הנד״מ עם פי׳ יראת ה׳ שכתב דיש ליזהר שלא לחבר ולשלב עשר אצבעות ימין ושמאל זה עם זה יעו״ש:

כט כט) **שם בהגה כעבד קמיה מאריה,** מ״כ וגם יש להשליך מעליו הבגדים החשובים, א״ר אות ז׳ ואני שמעתי בשם המקובלים ז״ל שמזהירין שלא לשא עליו שום דבר של ברזל בשעת התפלה, וכ״מ בחס״ל ז״ל ש״ץ דף ך׳ ע״ד, והביאו היפ״ל סי׳ צ״ח אות ט״ז:

סימן צב

א א) **[סעיף א׳] היה צריך לנקביו אל יתפלל וכו׳** ואם ישמור נקביו שלא יתפלל עד אשר יפנה תחלה לא מבעיא דמקבל שכר על אשר נזהר שלא לעמוד לפניו ית׳ בתפלה בגוף מלא צואה וטנופת מי רגלים אלא עוד מקבל שכר על אשר התנאה לעמוד לפניו בגוף נקי וחשוב בלי שום לכלוך כאדם שמתנאה ללבוש בגדים חשובים בעמדו לפני המלך כך מתנאה בגוף נקי שהוא ג״כ מלבוש לנשמה בעמדו בתפלה לפניו ית׳ וגם זה בכלל הכון לקראת אלהיך ישראל שפי׳ התנאה לפניו ית׳. ב״ח:

ב ב) **שם היה צריך לנקביו אל יתפלל וכו׳** וז״ל ס״ח סי׳ תתכ״א כתיב הכון לקראת אלהיך ישראל שלא תצטרך לעשות צרכיך בשעה שהקהל הולכים לבהכ״נ כדי שתתפלל עמהם ואם נעשה כך שלא יוכל קודם לעשות שלא היה לו פנאי לעשות צרכיו לא יתכן שילך לבהכ״נ וצריך לנקביו שנאמר ברכי נפשי את ה׳ וכל קרבי את שם קדשו עכ״ל, והביאו א״ר אות א׳:

ג ג) **שם וצריך לחזור ולהתפלל** וכן פסק הפר״ת אות א׳ וכתב דכן הוא דעת כל הפוסקים ודלא במ״ש בתוספות פ׳ מי שמיתו דהוי מעוות לא יוכל לתקון וכו׳ דליתא יעו״ש, ועיין מאמ״ר אות ב׳ וכ״ף הלבוש סעי׳ א׳ סו״ב במק״ח אות א׳ בי״ע אות ל״ד ר״ז אות א׳ ח״א כלל ג׳ או׳ ה׳ וכתב דדוקא תפלת י״ח צריך לחזור ולהתפלל אבל שאר ברכות בדיעבד יצא. וכ״כ החס״ל או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ב א׳ ג׳ בן א״ח פ׳ משפטים או׳ ב׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ו או׳ ל״ז,

ד ד) **שם, וצריך לחזור ולהתפלל,** ודוקא לגדולים אבל לקטנים א״צ לחזור, מ״א סק״א סו״ב או׳ ב׳ בזו״ק, הלק״ט ח״ב סי׳ ע״ט, י״א בהגה״ט, ה״ב או׳ א׳ א״א או׳ א׳ מחה״ש סק״א, מיהו הא״ר א׳ ב׳ כתב דהא דנצרך לנקביו דנקט הש״ס ופוסקים כל נקביו במשמע בין גדולים בין קטנים, וכתב שכ״מ בסעי׳ ג׳ וכן מבואר בתשו׳ הרשב״א סי׳ קל״א ובתשו׳ הרמ״א סי׳ צ״ח ומע״מ דף כ״ד יעו״ש. וכ״כ מהר״י עייאש בס׳ לחם יהודה והביאו נה״ש או׳ א׳ וכן נראה מדברי המחב״ר או׳ א׳ שכתב היה צריך לנקביו וכו׳ בין גדולים בין קטנים ולא דמי למ״ש לקמן סי׳ ת״ו יעו״ש אמנם המאמ״ר אות א׳ כתב להחזיק דברי המ״א והקשה על הרשב״א והרמ״א והמע״מ יעו״ש, ומ״ש עליו המחב״ר ואות ב׳ עיין להרב הנז׳ בספרו דברי מרדכי ח״א דף ד״ן ע״א אשר החזיק במאמרו והביאו דברי מנחם בהגה״ט אות א׳ ויפ״ל ז״ל אות ב׳ יעו״ש וכן הער״ה אות א׳ אע״ג שהביא דברי תשו׳ הרשב״א והרמ״א והמע״מ אח״כ סיים דא״צ לחזור לקטנים וכתב שכ״מ בבה״ג יעו״ש, וכ״ף האחרונים ר״ז שם, ח״א שם, ועיין בנ״א שם אות א׳ בן א״ח שם:

ה ה) **שם והני מילי שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה וכו׳** מ״כ דנתנו חכמים שיעור פרסה לפי דבר״פ אין עומדים איתא דשוהין בתפלה שעה אחת דהיינו שיעור הילוך פרסה בקירוב לפי מהלך אדם ביניני עשרה פרסאות ביום שהוא י״ב שעות, והר״י לשם הוכיח דשעה ממש קאמר אחת מי״ב שעות ביום מדקאמר בגמ׳ מכדי ג׳ תפלות ביום הרי ט׳ שעות וכו׳ ב״ח, שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ עו״ת אות ג׳ וכתב פרישה אות ב׳ דאעפ״י שצריך לילך לפרסה יותר משעה לפי חשבון דבי״ב שעות ביום מהלך אדם ביניני עשר פרסאות מ״מ הא לאו כל היום הוא הולך ועוד דבעינן שהייה דקודם לכן ושאח״כ שוהא מעט וכמ״ש בריש סי׳ שאח״ז ועם הכל הוא שיעור הילוך פרסה עכ״ד, וכ״כ העט״ז אות א׳ כפי טעם השני שכתב הפרישה, שת״ז אות ג׳, והא דנקטו שיעור מהלך כתב הרב גן המלך סי׳ מ״ח כדי להחמיר בהנצרך לנקביו דכשהוא יושב במקומו יכול להעמיד עצמו קצת אבל כשהוא מהלך אינו יכול להעמיד עצמו כשיעור שהיית יושב יעו״ש, והביאו הער״ה אות ב׳ בן א״ח ז״ל פ׳ משפטים אות ב׳ ועיין בי״ע אות ל״ה:

ו ו) **שם אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו וכו'** כתב הב"ח אעפ"י שבעוד שיפנה יעבור זמן התפלה אסור להתפלל עד שיפנה ואפי' יכול לעמוד עד פרסה יעו"ש אבל המ"א סק"א כתב אפשר דבזה יש לסמוך על הרי"ף שמתיר לכתחילה ביכול לעמוד עד פרסה, והביאו י"א בהגה"ט, ה"ב או' א' וכן הסכים א"ר או' ג' נה"ש או' א' כו"ש או' א' בי"ע או' ל"ו ר"ז אז' א' קיצור ש"ע סי' י"ב או' ג':

ו) **וה"ה** לש"ץ אם נצרך לנקביו קודם חזרת הש"ץ מותר מפני כבוד הבריות, וכן כשקראוהו לעלות לתורה מותר, עמודי השלחן על קיצור הש"ע שם בשם מ"ב:

ו) **וכתב** א"ר שם דאם יעבור תפלת צבור יפנה קודם, וכ"כ ח"א כלל ג' או' ד' חס"ל או' ב' עמודי השלחן שם, אבל הרב חיד"א בקש"ג סי' או' ז' ל"ג. כתב דגם אם יעבור זמן תפלה בצבור אם יכול לעמוד עד פרסה שרי, ועיין נו"ש שם:

ו) **שם הגהה, וכל הנצרך לנקביו אסור אפי' בד"ת וכו'** ולפ"ז תפלה דנקט לא דוקא דה"ה ק"ש וברכותיה עו"ת או' ד' ויש פעמים שאדם משהה עצמו משום כבוד הבריות בעומדו בקהל עם שלא להטריח את הרבים שיעמדו מפניו או שלא לעבור על ראשי עם קודש וכדומה ואשרי השם אורחותיו ומחשב הפסד מצוה ולעולם יקדים לבדוק נקביו כדי שלא יצטרך לאבד תפלה בצבור ושלא יצטרך להטריח את הרבים זהירות מביאה לידי זרירות וזריזות מביאה לידי נקיות, חס"ל או' ג' ועיין מחב"ר סי' ג' או' ט"ז:

ז ז) **שם הגהה, כל זמן שגופו משוקץ מנקבים,** היינו באין יכול לעמוד עד פרסה, מש"ז ריש הסי' ולענין בל תשקצו עיין מש"ל על סי' ג' סעי' י"ז:

ח ח) **[סעיף ב'] הגה, ודוקא שאינו מתאוה כ"כ וכו'** אלא שמתאוה שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה, ד"מ או' א. אבל המ"א סק"ב הקשה על מור"ם ז"ל דהרי בהרשב"א סי' קל"א כתוב דדי כשיכול לעמוד על עצמו עד שיסיים ואין לך זמן קצר מזה וכתב דיש לסמוך על הרשב"א ובצבור אף ת"ה מודה דשרי כמ"ש סי' ק"נ דגדול כבוד הבריות דדוחה לאו דלא תסור, ואף ביחיד יש לסמוך ארשב"א דשרי דכתב הסמ"ג דאסור להפסיק בתפלתו אם לא מפני חשש סכנת נפשות ק"ו מפני איסור דרבנן דהם אמרו והם אמרו יעו"ש וכ"כ א"ר או' ד' דמשום דבל תשקצו אינו אלא איסור דרבנן לא מחייבינן להפסיק בתפלה שזה נמי איסורא הוא יעו"ש, וכ"כ האחרונים דאם נתעורר לו באמצע תפלתו בין לגדולים בין לקטנים אין להפסיק אם יכול לעצור עצמו עד שיגמור י"ח, ח"א כלל כ"ה או' ב' ר"ז או' ב' בי"ע או' ל"ז, שת"ז או' ד' בן א"ח פ' משפטים או' ג':

ח) **ואם** אינו יכול להעמיד עצמו יפסיק לגדולים אבל לקטנים לא יפסיק ואפי' מים שותתין על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר לתפלתו וא"צ להרחיק כמ"ש בסי' ע"ח, ר"ז שם, ואם יש לו מי רגלים הרבה בענין שירדו בקרקע ויש שם בני אדם שמתבייש מהם נ"ל שיפסיק לילך למקום אחר להטיל מים ואח"כ חוזר למקומו ומסיים תפלתו דגדול כבוד הבריות, אלא שלא יפסיק בדיבור וגם ברכת אשר יצר לא יברך כ"א אחר שיסיים תפלתו:

ט ט) **שם, ואם רצה להרחיק ולהטיל מים עושה,** אבל לגדולים צריך להעמיד עצמו אם יכול ולא יפסיק אפי' בק"ש וברכותיה או אפי' בפסוקי דזמרה מב"ש ואילך והוא שאינו מתאוה כ"כ בענין שיהא בו משום בל תשקצו כשמעמיד עצמו אע"פ שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה אבל אם הוא בענין שיש בו משום בל תשקצו מפסיק בין לקטנים בין לגדולים באמצע ק"ש וברכותיה, ר"ז שם, וכ"כ המש"ז בריש הסי' דבק"ש ודאי אף המ"א מודה דאם מתאוה כ"כ שיש בל תשקצו שיפסיק באמצע ק"ש ופשוט הוא יעו"ש, ועיין בדברינו לעיל סי' ג' או' ן':

י י) **[סעיף ג'] צריך קודם תפלה להסיר כיחו וניעו וכו'** כיחו פי' רש"י בעירובין דצ"ט ע"א ליחה הנתלשת מן הגוף ע"י חולי שקורין טו"ש וניעו פי' רש"י בבא קמא דף ג' ע"ב ליחת החיטם, אמנם התוספות לשם חלקו עליו וכתבו דכיחו הוא היוצא מי הגרון בכח, וניעו הוא היוצא מן הפה ע"י נענוע יעו"ש ועיין מ"ש הכ"מ פ"ד מה"ת דין יו"ד בשם הר' מנוח, והנו"ש או' ב' כתב העיקר כפי' רש"י דכיחו הוא רוק הפה העב שבא ע"י חולי או צנה וניעו הוא ליחה של חוטם העבה יעו"ש, ועיין בערוך ערך כח וערך נע והביאו יפ"ל או' ה' יעו"ש, וכתב היפ"ל ז"ל בק"ו יושר לבב או' ג' דלאו דוקא קודם תפלה אלא ה"ה קודם לימוד שכ"כ באזהרות מהר"י סרוק תלמיד האר"י ז"ל באו' נ"ד צריך קודם כל לימוד ותפלה להסיר כיחו וניעו ודבר המטרידו עכ"ד:

יא יא) **שם, וכל דבר הטורדו,** היינו במ"ש ס"ח סי' י"ח וכל דבר רוקו וכל צואת החוטם יעו"ש, יפ"ל שם, ועיין בהגה לקמן על סעי' ז' ובדברינו לשם בס"ד:

יב יב) **שם, וכל דבר הטורדו,** מזה למד המו"ק ז"ל לקמן סי' ק"ג דראוי והגון לשאוף הטובאק דרך הנחירים קודם שיתפלל ובטרם יכנס לבהכ"נ כדי להתיך הלחות ולהסיר כל דבר הטורדו בתפילתו מיהו תוך התפלה לא, דאע"ג דאמרינן המתעטש בתפלתו מלמעלה סי' יפה לו דוקא כשבא ממילא אבל לגרום עיטוש אסור תוך התפלה ק"ו מרקיקה דאסירא שגורם מיאוס שחצא צוחת החוטם ביותר או עיטופים תכופים המפסיקים התפלה הרבה, ומכאן תוכחה לשואפי אבק הטבאקו בנחיריהם בבהכ"נ וגם בעומדם בתפלה וכו' ואפי' כבר רגילים בו ואינם מתעטשים מחמתו מ"מ קלות ראש גדול

הוא לעשותו בצבור כ״ז שעסוקים בתפלה ובברכות וכ״ש כשעומד בתפלתו וכו׳ ואפי׳ קריצה ורמיזה אסורה וכו׳ עכ״ד והרב פחד יצחק ז״ל במע׳ הט׳ אות טאבקו נשאל ע״ז ואסר שאיפתו בזמן התפלה יעו״ש וכן נראה מדברו הרב נזירות שמשון ז״ל סי׳ זה סעי׳ ט׳ לאסור מטעם דגורם רקיקה לרצונו יעו״ש, וכ״כ הרב מנחת אהרן ז״ל כלל ט״ו אות ט׳ דבכלל הסרת כיחו וניעו היינו נמי ליחה הנוטפת מן האף וא״כ ראוי ליזהר שלא לשאוף טבאקו קרוב להעמידה יעו״ש, ועיין להרב חזון עובדיא ז״ל הנד״מ דס״א ע״א שהביא דברי פחד יצחק הנז׳ וכתב דנראה מדבריו דאינו אוסר בהדיא שאיפת הטאבקו בבהכ״נ כי כן נהגו בו היתר כמה גדולי ישראל יעו״ש, והביאו הפתה״ד בזה הסי׳ אות א׳ וכתב דגם לדברי הרב חזון עובדיא ז״ל נראה דבשעת התפלה מיהא האיסור ברור ובזה כבר נמצא סיוע בפו׳ וכדכתב המו״ק דאסור לעשות שום מלאכה ואפי׳ קריצה ורמיזה אסור וחם להו לגדולי ישראל להתיר לעצמם לשאוף הטבאקו אלא אחר חזרת העמידה או קודם התחלת התפלה יעו״ש, וכ״כ הרח״ף ז״ל בס׳ כף החיים סי׳ י״א אות י״ט יעו״ש:

יג יג) להזמין זה לזה בשאיפת הטאבקו בבהכ״נ הרב פחד יצחק שם כתב אי איישר חילי אבטליניה כי פורקים יראת שמים מעליהם ומבטלים כיונת התפלה וכו׳ וקרוב אני לומר שד׳ כתות שאינם מקבלים פני שכינה איתנהו בהו וכו׳ יעוש״ב, ולע״ד דגם זה שרי אחר חזרת העמידה דהגם דאורח ארעא לכרוע ולהשתחות קצת בעת כיבוד הטאבאקו מ״מ מבואר בדברי מרן ז״ל בב״י לעיל סי׳ פ״ט. דאין הכריעה אסורה אלא עד אחר חזרת י״ח, ואי משום החששות שכ׳ הרב פחצ״י ז״ל שמחניפים זל״ז או משקרים וכיוצא הרואה יראה דאין כ״ז מוכרח דאפשר ליקח הטאבאקו בשתיקה ולא יהיה מהכתות הנז׳ כיון דבגוף הדבר ליכא איסורא, וכבר הר׳ חזון עובדיא ז״ל שם הרגיש דחששות הנז׳ הם רחוקות ולהכי כתב דאפשר שראה מעשה וכגון דא להוראת שעה קנאים פוגעים בו יעו״ש וכלומר דאין בזה כדאי לאסור לכבד זל״ז בהרצאת הטאבאקי כל שעושים בהצנע בלי ק״ר ובמקומות המותרים דהיינו קודם התחלת התפלה ואחר חזרת העמידה ופוק חד מאי עמא דבר, פתה״ד או׳ ב׳, וכ״כ כף החיים שם דאם אינו בשעת התפלה דהוא בעת הכרזת המצות או שכבר גמרו התפלה ושמחים בצאתם אזי יש להקל ולפעמים מרבים שלים עי״ז יגדול השלום, ובס׳ אורות אילים כתב דהוא נ״ר גדול הנותן לחבירי שישתה טאבקו כשהוא רגיל בכך כיעו״ש, וגם קודם התפלה יוכל ליתן וכמו שהוא נותן פרוטה לעני בתפלה, כך אם נותן לעשיר דהורגל לשתות טבאקו ואין לו בעת ההיא לצדקה תחשב ויתפלל בטוב בהרחבת הלב ובמאירות עינים בסיבתו ובפרט היכא דהאבק חשוב מאד עכ״ד:

יד יד) [סעיף ד׳] צריך לרחיץ ידיו וכו׳ ואין הניגוב מעכב כמו שמעכב בנטילה לאכול ברכת אברהם ח״ג, שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳. עמה״ש על קיצור הש״ע סי׳ י״ב או׳ ה׳:

טו טו) שם, צריך לרחוץ ידיו וכו׳ ומ״ש הרמב״ם ז״ל פ״ד מה״ת דין ג׳ דלתפלת שחרית צריך לרחוץ פניו ידיו ורגליו כתב מרן ז״ל בב״י דלא נהגו כן העולם משום דההיא ברייתא דפ׳ במה טומנין (שבת דף ן׳ ע״ב) איכא לפרושי דלאו לענין תפלה איתניא וכדפי׳ רש״י התם, וכ״כ מרן ז״ל בכ״מ על הרמב״ם שם יעו״ש, וכ״כ הפר״ח או׳ ד׳ יעו״ש, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ד׳ או׳ ה׳:

טז טז) שם, ואם אין לי צריך לחזור אחריהם וכו׳ היינו דוקא אם יכול לבא שם בעיד היום גדול ושלא יהא צריך לילך יחידי כמש״ל סי׳ צ׳ או׳ ק״ג, וכ״כ הסו״ב בזה הסי׳ או׳ ג׳:

יז טוב) שם, עד פרסה, ושיעור פרסה הוא ד׳ מילין שהם מהלך שמונת אלפים אמה כמ״ש הרמב״ם שם דין ב׳ וכ״כ מרן ומור״ם ז״ל לקמן בסי׳ רס״א סעי׳ א׳ וב׳ יעו״ש, ושיעור מיל הוי רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה כמ״ש ולקמן סי׳ תנ״ט סעי׳ ב׳ ואע״ג דיש אומרים שיעור מיל הוי שני חומשי שעה כמ״ש במ״א שם סק״ג וחק יעקב שם סק״י מ״מ אנן ק״ל כדברי מרן ז״ל דשיעור מיל הוי רביע שעה וחלק א׳ מעשרים מהשעה ותול״מ.

יח חי) שם והמים נמצאים לפניו וכו׳ כתב הט״ז סק״א וז״ל תימה דהא זה פסק הרי״ף וכמ״ש בב״י דיש חילוק בין לפניו ובין לאחריו לענין מים ולדידיה צריך להמתין על המים אפי׳ אם יעבור זמן התפלה וכמ״ש כ״י בשם רב עמרם ומ״ש בגמרא דמהני כל מידי דמנקי היינו לק״ש דוקא אבל לא לתפלה, ואמאי סיים כאן דאם מתיירא שיעבור וכו׳ ינקה וכו׳ וזה דעת התו׳ והטור, וכ״ת דנקיט חומרא דתרוייהו זה אינו דאדרבא לרי״ף יש חומרא דאסור להתפלל עד שיהיו לו מים עכ״ל, וכן הקשה הדרישה או׳ א׳ והניח בצ״ע יעו״ש, אמנם הל״ח בפ׳ היה קורא או׳ ל״ח הקשה קושיא זו ותירץ דכעין פשרה הוא עושה דבאין שהות לא רצה לפסוק כדברי הרי״ף וסיעתו יעו״ש, והביאו מאמ״ר סוף או׳ ג׳ וכן מוהרי״ע ז״ל בס׳ לחם יהודא דף ט׳ ע״ב הקשה קושיא זו על מרן ז״ל בסגנון אחר קצת ותירץ כהל״ח והביאו נו״ש או׳ ג׳ יעו״ש, ועוד עיין א״ר או׳ ו׳ וי״א בהגב״י ומש״ז או׳ א׳ ונה״ש אז׳ ג׳ ודו״ק:

יט יט) שם. והמים נמצאים לפניו וכו׳ ודוקא לגבי תפלה הוא דאם אין לו מים צריך לחזור אחריהם עד פרסה וכו׳ אבל לק״ש א״צ לחזור אחריהם אם אין לו אלא ינקה ידיו בצרור וכו׳ כן פסק מרן ז״ל בב״י להלכה כדעת הרי״ף והרמב״ם והרשב״א בשם רבינו האיי ז״ל לחלק בין ק״ש לתפלה יעו״ש:

יט) וכתב הב״ח דלתפלת שחרית כיון דא״צ לחזר אחר מים לק״ש השתא כיון דצריך להסמיך גאולה לתפלה אין לחזר אחר מים גם לתפלת שחרית והכי נקטינן דלא כש״ע עכ״ד ועי״ש, מיהו העו״ת או׳ ז׳ הביא דברי הב״ח הנז׳ וכתב עליו וז״ל ואני לא ידעתי מאי ק״ל דהא אפשר להמתין בשירה חדשה כדי להסמיך גאולה לתפלה וכמו שמבואר לעיל סי׳ ס״ו ס״ט וכן עיקר לדינא דמיד שהגיע זמן ק״ש קורא ק״ש עם ברכותיה עד שירה חדשה וממתין בתפלה עד שיגיע למים כשיעור שביאר המחבר ז״ל עכ״ל, והביאו נו״ש או׳ ג׳ ומ״ש הלח״י דף ט׳ ע״ג לדחות דברי העו״ת כבר ישב אותם הנו״ש שם והסכים לדברי העו״ת יעו״ש, וכן הא״ר או׳ ו׳ כתב ליישב כדברי העו״ת יעו״ש, וע״כ אין לזוז מדברי מרן ז״ל דגם דלתפלת שחרית צריך לחזור אחר המים אם יש שהות שלא יעבור זמן התפלה:

כ ך) שם, עד מיל חוזר יותר ממיל וכו׳ משמע דמיל עצמו חוזר וכ״כ העו״ת או׳ ו׳, ועיין בל״ת פ׳ היה קורא או׳ ל״ח שתמה על דברי מרן ז״ל כאן בש״ע דשבק גי׳ גמרא שלנו וגי׳ הרי״ף גם גי׳ הרשב״א בשם רבינו האי שכתב הוא, ונקט מה שנראה לו מן הרמב״ם בלבד וגם אינו מוכרח ממש בהרמב״ם אלא שנראה כן כמו שדקדק בעצמו לומר שנראה שהיה גורס כן, ובכ״מ פ״ד מה״ת כתב בפי׳ שגי׳ הרמב״ם מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר עכ״ד, וכן תמה הנ״ץ דף י״ד ופסק דלא כהש״ע יעו״ש, והביאו א״ר או׳ ה׳ וכ״פ הפר״ח או׳ ד׳ דפחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר יעו״ש וכ״כ הער״ה או׳ ג׳ דאע״ג דהא״ח והכלבו כתבו מיל חוזר לא נקטינן כן נגד הני רבוותא בה״ג פ׳ מ״ש והרי״ף והרשב״א בשם רב האי וסמ״ג עשין י״ח והטור סי׳ רל״ג בשם רע״מ וכ״ש דכמה פו׳ ס״ל דאין לחזור כלל יעו״ש, וכ״פ הגר״א, אמנם הא״ר שם כתב דכיון דבכלבו דף ז׳ ובס׳ צ״ל דף מ״ג פסקו דמיל עצמו חוזר וכ״מ מס״ח סי׳ י״ח כן עיקר, וכ״פ הלבוש כדברי מרן ז״ל סו״ב במק״ח או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ב או׳ ה׳:

כא כא) שם, יותר ממיל אינו חוזר, ורוכב דינו בזה כמהלך ברגליו, ואין חילוק בין דרך רע לטוב, תשו׳ בית יעקב סי׳ ל״ה, א״ר או׳ ה׳:

כב כב) שם יותר ממיל אינו חוזר, עיין ט״ז בסי׳ רל״ג סק״ב שהקשה מכאן לשם שבכאן פסק מרן ז״ל כדעת הרי״ף שאם אין לי מים צריך לחזר אחריהם ושם פסק כדעת התוספות דאם אין לו מים מזומנים א״צ ליטול יעו״ש, והביאו הנה״ש בזה הסי׳ סוף או׳ ג׳ וכתב דאין כאן שום סתירה דהכא בנט״י שחרית שהוא חיוב גמור כדאיתא בהרואה ובסי׳ ד׳ כתב הב״י טעם הדבר יעו״ש הילכך כל דליכא מיא פסק שיחזור אחריהם, אבל דבריו בסי׳ רל״ג היינו בתפילת המנחה דאיכא מרבוותא דס״ל דאפי׳ אית ליה מיא א״צ ליטול כל שלא ידע אליהם שום לכלוך, וה״ה לתפלת שחרית כל שנטל כבר שחרית והסיח דעתו מהם וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז רחץ ידיו שחרית וכו׳ והן הם הדברים שכתב שם סוס״י רל״ג ובהא הוא דאמר דכיון דאינה נטילה של חיוב כ״כ כל שאין לו מים מזומנים א״צ ליטול והם דברים פשוטים לע״ד עכ״ד, והמש״ז בזה הסי׳ אות א׳ כתב דיש לחלק בין בדרך ובין בביתו, דבדרך כ״ז שלא עבר הזמן מחויב לפניו ד׳ מילין ולאחריו מיל, ובביתו לא הטריחו כלל, או יש לחלק בין ידיו מטונפות דחוזר אחריהם ובין סתם ידים דא״צ לחזור אחריהם, או יאמר לקמן במנחה דעיקר התחלתה מט׳ ומחצה להמחבר לא יצויר הדין לפניו ד׳ מילין דהוא שיעור שעה וחומש שעה וכל הזמן של מנחה לר״י עד פלג המנחה הוא זה השיעור פחות ג׳ מכוטי״ן משו״ה לא כתב שם זה עכ״ד:

כג כג) שם ואם מתירא שיעבור זמן התפלה וכו׳ כתב הב״ח בסי׳ רל״ג כשהוא בעיר שמתפללי בצבור אפי׳ יש לו שהות להתפלל ביחיד לאחר שיחזר אחר המים אלא שיעבור השעה שהצבור מתפללין ג״כ אסור לחזר אחר המים אלא ינקה ידיו בצרור וכו׳ עכ״ל והביאו העו״ת שם, א״ר בזה הסי׳ או׳ ו׳ נו״ש או׳ ד׳ ת״א כלל ז׳ או׳ ב׳ פת״ע או׳ ט׳:

כד כד) שם או בכל מידי דמנקי, כגון לחכך ידיו בכותל הכתוב בסעי׳ ו, וכדומה, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ר׳ מאות ק׳ עד או׳ ק״ד יעו״ש,

כה כה) [סעיף ה׳] רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו צריכים נטילה לתפלה וכו׳ אבל לשאר ברכות פשיטה בהסח הדעת לא פסל אא״כ יודע שנגע במקום מטונף, מ״א בזה הסי׳ סק״ד ובסי׳ קנ״ח סק״ט, וכ״כ א״א כלל ז׳ או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ כ״ג ובמ״א שם ס״ק כ״ו ובסי׳ קע״ז סק״ב, וכן לד״ת אין הסח הדעת פוסל, פרמ״ג א״א או׳ ג׳. ח״א שם.

כו כו) שם צריכים נטילה לתפלה וכו׳ ואפי׳ עומד מלימודו יטול ידיו לתפלה, מור״ם בהגהה לסי׳ רל״ג סעי׳ ב׳ והביאו שכנה״ג בהגב״י בזה הסי׳ או׳ ג׳ וכתב ולא ראיתי למורי הרב ולשאר גדולי הדור נזהרין בזה עכ״ד, מיהו כבר כתבנו לעיל בסי׳ ד׳ או׳ ק״ו דנכון להחמיר היכא דאפשר כדי לצאת ידי המחמירין יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לסי׳ רל״ג סטי׳ ב׳ כי שם יתבאר עוד מדינים אלו בס״ד.

כז כז) שם, ולא יברך, כ״כ ב״י שלאחר שהביא דברי הרמב״ם פ״ו מה׳ ברכות שכתב כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לק״ש בין לתפלה מברך תחלה אקב״ו על נט״י כתב מרן ז״ל לא ראיתי נוהגים לברך ענ״י לשום תפלה חוץ מנטילת שחרית לבד וטעמא דמסתבר הוא כיון דאיכא מאן דאמר שא״צ

ליטול סב״ל עכ״ל, וכ״כ ב״י סי׳ ז׳ וז״ל מנהג העולם שאין מברכין ענט״י אלא בשחר ובשעת אכילה בלבד אבל בשאר כל היום אם עשה צרכיו גדולים, או קטנים ושפשף אף אם רוצה להתפלל מיד אין מברכין ענט״י עכ״ל ועי״ש וכ״פ בש״ע שם סעי׳ א׳ וכ״כ האחרונים,

כח **כח) שם, ואם אין לו מים מזומנים א״צ לחזור וליטול אלא מנקי ידיו בכל מידי דמלקי,** לבוש, סו״ב במק״ח אות ג׳ ר״ז אות ה׳ חס״ל אות ו׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ב או׳ ו׳ והיינו דוקא בסתם ידים אבל אם היו ידיו מלוכלכות או שנגעו במקום מטונף צריך לחזור אחר מים מלפניו ד׳ מילין ולאחריו מיל אם לא יעבור זמן התפלה כמ״ש בסעי׳ הקודם, כן הבין העו״ת או׳ ח׳ דברי הש״ע, וכן הסכים א״ר או׳ ז׳ וכ״מ מדברי הסו״ב שם, וכ״כ האחרונים, ח״א כלל ז׳ או׳ ב׳ ר״ז שם, חס״ל שם קיצור ש״ע שם, פת״ע או׳ י״ד, ודלא כהל״ח פ׳ היה קורא או׳ ל״ח שכתב דגם בלכלוך די במידי דמנקי אם אין לו מים מזומנים יעו״ש.

כח) וכתב החס״ל שם דהדבר קרוב לודאי שהאדם מלכלך ידיו בתוך היום ולכן טהור ידים יוסיף אומץ ויזהר ליטול ידיו במים ולא יעבור, ומצוה זו מוטלת על שמש ביהכ״נ שיכין כלי מלא מים בעזרת ביהכ״נ, וכל כיוצא בזה העושה אותו זכות הוא לו וזכות הרבים תלוי בו עכ״ד,

כט **כט) שם, הגהה, ואפי׳ היו ידיו מלוכלכות וכו׳** עיין מש״ל או׳ כ״ז,

ל **ל) [סעיף ו׳] העומד בתפלה וכו׳ די בנקיון עפר וכו׳** או בקורה או במפה, ואם הוא בספינה מקנח בדפנותיה או בבגדים קשים, וכן אתה דן בשבת שאין רשאי בטלטול צרור או עפר כמ״ש לעיל סי׳ ד׳ או׳ ק׳ יעו״ש,

לא **לא) [סעיף ז׳] מקום מטונף וכו׳** וז״ל תשו׳ הרשב״א המיוחסות להרמב״ן סי׳ קצ״ה והביאה ב״י ואיזהו מקום טנופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטינופת ממש אלא אפי׳ שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש מלמולי זיעה וכן מחכך בראש, אבל מקומות מגולים בפניו ומקומות מגולים שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם מלמולי זיעה וצואה וכן אנו נוהגין עכ״ד, וכ״כ בש״ע לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ כ״א, ועיין בדברינו לשם מ״ש בזה בס״ד ומ״ש המש״ז או׳ ב׳ דאם הולך יחף ברגליו אפשר דהוי בכלל מקומות המגולים, ממש״ל סי׳ ד׳ או׳ ע״ג ואות צ״ד נראה דאין לחלק בזה אלא אפי׳ במקום שהולכים יחף אם נגע בהם מטמאים את הידים כיעו״ש.

לב **לב) שם, וכן אם חיכך הראש,** משמע דוקא חיכך אבל אם נגע בשער הראש בלא חיכוך ליכא קפידא, וכ״כ לעיל סי׳ ד׳ או׳ ע״ד בשם כמה פו׳, יעו״ש, וכ״כ הפתה״ד בזה הסי׳ או׳ ד׳

לג **לג) שם, וכן אם חיכך הראש,** ואם נגע בתפלה במקומות אלו ודאי די בנקיון כמ״ש המחבר אבל בק״ש ובפסד״ז צריך לילך אחר מים המזומנים בעיר ליטול ידיו ופשוט היא מש״ז או׳ ג׳

לד **לד) שם הגהה, ולכן אסור ליגע וכו׳** והנוגע במקומות אלו כל שאין צואה מותר בהרהור, פרמ״ג א״א סי׳ קנ״ח או׳ ט׳ פת״ע בזה הסי׳ או׳ ט״ז.

לה **לה) שם בהגה, ולכן אסור ליגע וכו׳** ואם נגע בידיו בערוה אסור להתפלל או לברך שום ברכה עד שינקה ידיו, ד״מ אות ג׳ בשם הר״ן פ׳ ע״פ:

לו **לו) שם בהגה, או עוסק בתורה,** לכ״ע די בנקיון בעלמא אעפ״י שיש לו מים, מ״א סק״ה, ר״ז אות ו׳ ועיין לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ י״ח ובדברינו לקמן סי׳ צ״ו אות ך׳ דמשמע שם דאם אפשר לו צריך ליטול במים דוקא יעו״ש:

לז **לז) שם בהגה, וכן בצואת האוזן והאף וכו׳** וכ״כ האחרונים כמש״ל סי׳ ד׳ או׳ צ״ז יעו״ש:

לח **לח) שם בהגה, כי אם ע״י בגד,** וכ״כ האחרונים שע״י בגד מותר ליגע במקומות המכוסים כמש״ל סי׳ ד׳ או׳ פ״ז יעו״ש:

לט **לט) [סעיף ח׳] המשתין לא יתפלל וכו׳** אבל מותר להשתין במקום שהתפלל, ומ״מ מדת חסידות שלא להשתין בתוך ד״א של תפלה, אפי׳ היכא שיש היתר גמור כגון ששהה כדי הילוך ד״א מגילה דף כ״ז ע״ב ותו׳ שם, מ״א סק״י א״ר או׳ ט׳, א״א או׳ ו׳ ר״ז או׳ ח׳ נו״ש או ז׳:

טל) כתב בס״ח סי׳ תתכ״ה שאין להשתין או לרוק במקים שכיסה דם חיה או עוף בברכה בעוד הדם מכוסה, והביאו א״ר שם:

מ **מ) שם, עד שישהה כדי הילוך ד״א,** ואע״ג דבלאו הכי צריך להרחיק מהם ד״א כמ״ש לעיל בסי׳ ע״ח כתב הכלבו בהלכות תפלה כגון שמשתין בתוך כלי או במקים גבוה ולמטה שא״צ להרחיק בשביל מים שוהא כדי הילוך ד״א ומתפלל, והביאו א״ר שם, ער״ה או׳ ח׳ וכתב אבל במקום שצריך להרחיק ד״א לכ״ע סגי בכך וא״צ שישהא עוד כדי ד״א יעו״ש:

מא **מא) [סעיף ט׳] הרוקק לא יתפלל עד שישהא ד״א,** והטעם משום שמא נשאר קצת מכיחו וניעו בפיו, כ״כ הרב מוהרי״ב ז״ל בביאורו להירושלמי והביא נו״ש סוף או׳ ח׳ ועיין יפ״ל ז״ל או׳ י״א:

מב **מב) שם, עד שישהא ד״א,** כלומר עד שישהא כדי הילוך ד״א וכמבואר בסעי׳ הקודם והכי איתא בירושלמי בפ׳ מי שמיתו יעו״ש, יפ״ל שם, וכ״כ ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל כ״ב או׳ ט״ז, חס״ל או׳ ט׳:

מג **מג) שם, ודוקא לרצונו,** פי׳ מי שרוקק מחמת טיול, מ״א סק״ז בשם הרא״ש, ש״ץ דף ק״י ע״א, ר״ז שם, ח״א שם:

מד **מד) שם, אבל אם נזדמן לו רוק מותר,** וכתב הלבוש דירקקנו מיד ולא ישהנו בתוך פיו שמעכב תפלתו עכ״ד, והביאו א״ר או׳ י״א וכתב ולפ״ז אם כבר השלים תפלה אף שנזדמן לו רוק לא ירקקנו, אבל בל״ח בפ׳ מי שמתו או׳ קכ״ד כתב דאף בזה מותר יעו״ש, ואולי טעמא שמעכב שפוותיה דמרחשן מתפלה וצ״ע עכ״ד, ועיין נו״ש או׳ ח׳:

מה **מה) [סעיף י׳] טוב ליתן צדקה וכו׳** וכ״כ ביו״ד סי׳ רמ״ט סעי׳ י״ד והוא ממ״ש ז״ל במסכת בתרא דף יו״ד ע״א רבי אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי אמר כתיב אני בצדק אחזה פניך, ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״א או׳ מ״ד ואו׳ מ״ה מ״ש בזה בס״ד, ועיי״ש שכתבנו שצריך ליתן ג׳ פרוטות קודם הכנסו לבהכ״נ וג׳ פרוטות בויברך דוד ומעשה באחד שהיה נוהג כן ליתן קודם תפלה וגם בויברך דוד ג״פ ופ״א חסר והוכיחו איתו בחלום ע״ז:

סימן צג

א **א) [סעיף א׳] ישהא שעה אחת וכו׳** הכי איתא במסכת ברכות ריש פ׳ אין עומרין דף ל׳ ע״ב חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, ושם בדף ל״ב ע״ב אמרו המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו וכו׳ יעו״ש, וכ״כ הרמב״ם ז״ל פ״ד מה״ת דין ט״ז אלא שכתב שם קודם לזה צריך לישב מעט קודם תפלה כדי לכוין את לבו וכו׳ ומעט אחר התפלה, וכתב שם מרן ז״ל בכ״מ על דברי הרמב״ם הנז׳ דאע״ג דא״א לשהות שעה אחת כחסידים הראשונים מ״מ צריך לישב מעט עכ״ל, וכ״כ הלח״מ שם דלדידן די לנו שנלמוד מהם לזמן מועט יעו״ש, וכן פי׳ הפרישה או׳ א׳ דברי הטור וכתב דשיעור מועט היינו שיעור ב׳ פתחים דהוא כדי הילוך ח׳ טפחים כמ״ש בסי׳ צ׳ סעי׳ כ׳ יעו״ש, וכ״כ מ״א סק״א, א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל כ״ב או׳ ב׳ ל״ח פ׳ הנז׳ או׳ ל״ז ועי״ש במה שתמה על הש״ע שנקט שעה א׳ וכתב עוד שהשהייה תהיה בישיבה ולא בעמידה יעו״ש, וכ״כ א״ר אות א׳ ני״ש אות א׳ יפ״ל אות א׳ וכתב שם הנו״ש וז״ל האמנם מפשט דברי מרן הש״ע ז״ל לא משמע הכי אלא ס״ל דצריך שעה ממש ולא שנא ליה בין חסידים לשאר העם והסמ״ג ותהר״י גם הם לא חילקו בין חסידים לשאר אינשי וטעמם נ״ל מהא דאמרינן בגמרא שם דף ל״ב ב׳ אמר ריב״ל המתפלל צריך לשהות וכו׳ ואיתא נמי התם תנ״ה המתפלל צריך שישהה שעה א׳ קודם תפילתו ושעה א׳ אחר תפלתו וכו׳ ולא הוזכר שם דהחסידים היו עושים כן אלא אמרו צריך סתם משמע דכל אדם צריך וכ״נ שכן הוא דעת הרי״ף ז״ל והרא״ש ז״ל שהביאו הך מימרא דריב״ל שאמר צריך אחר הך דהחסידים הראשונים לומר דכל אדם צריך וכן סתם דבריו הטור בקיצור פסקי הרא״ש סי׳ י״א עכ״ל ועוד עי״ש במ״ש לדחות דברי הלח״י על הרמב״ם פ״ד מה״ת שכתב שעה א׳ דכתב הש״ע לאו דוקא אלא ר״ל מעט, וכתב שכ״מ מדברי הברכ״י אות א׳ שכתב וז״ל לרוב העולם סגי לשהות מעט וכ״כ מהר״ר ישי אלמולי דעת מרן ז״ל הובאו דבריו במרכבת המשנה עכ״ל יעו״ש, ועיין ר״ז שם וקשל״ה בדיני הנהגת התפלה והביאו היפ״ל שם, ומ״מ כיון דיש מפרשים דברי מרן ז״ל דשעה א׳ ממש קאמר ולכל אדם יש להחמיר היכא דאפשר, דהיינו מי שאפשר לו יבא ללמוד במקום שמתפלל כמו שעה א׳ קודם תפלת מנחה וערבית ובזה משתכר כפלים שקובע עתים לתורה וגם שוהא שעה קודם שמתפלל, ובשחרית בל״ה יש קודם תפלה סדר הקרבנות ופסד״ז ויוצר ששוהא בהם כמו שעה א׳ ואחר התפילה ג״כ אומרים אשרי וכו׳ וכ״כ ראשון לציון דזה יועיל לשעה א׳ קודם וכו׳ והביאו י״א במה״ב אות א׳:

ב **ב) שם כדי שיכוין לבו וכו׳** ואם טוב לאחוז סידור בידו בעת תפלת י״ח או לעצים עיניו עיין מש״ל סי׳ מ״ט אות ט׳ ועוד יתבאר לקמן בס״ד בסי׳ צ״ו אות ט׳ ואות יו״ד:

ג **ג) שם, כדי שיכוין לבו למקום,** ואם לבשה האשה בגד איש ואח״כ לבש האיש אותו בגד אין תפלתו מקובלת, ס׳ הזכירה דף ט׳ ע״ב, רו״ח סי׳ פ״ט אות ג׳:

ד **ד) שם, ושעה א׳ אחר התפלה וכו׳** ואם יכול להתעכב עד שלא ישארו יו״ד בבה״כ טוב לו שלא גרם הוא להרוס הבנין להסתלק השכינה שהרי נתעכב עד שלא נשאר מקום לשכינה לנוח, ועוד כי הישיבה בבהכ״נ היא מצוה בפני עצמה כדכתיב אשרי יושבי ביתך ומכאן סמכו שצריך האדם לשהות שעה אחת קודם תפלה ושעה אחת אחר התפלה, אשרי יושבי ביתך לקודם התפלה, עוד יהללוך סלה לאחר התפלה, סדה״י א״ר אות א׳ ש״ץ דקנ״ח ע״ב, חס״ל אות ב׳ וכתב ומכ״ש שלא יצא ראשין מעשרה האחרונים שהוא עיקר הגורם לסילוק השכינה ע״כ:

ה ה) **שם, שלא תהא נראית עליו כמשאוי וכו'** החס"ל ה"ן בפיו תוכחות על כי הן רבים עם הארץ הרצים יצאו דחופים ממהרים לצאת אף קודם אמירת עלינו לשבח ואיסורא עבדי כיעיש"ב, וכתב בס"ח סי' ח"י אל יצא אדם מביהכ"נ עד שיסיים כל התפלה אלא א"כ צריך לנקביו או להקיא יעו"ש, יפ"ל אות ג' ועיין לקמן סי' צ"ח סעי' ג':

ו ו) **[סעיף ב'] לא יעמיד להתפלל אלא באימה והכנעה** אין ר"ל שיתעצב אל לבו דהא אמרו שם בגמרא דל"א ע"א לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, אלא הכנעה שיש בה שמחה שיזכור אשר הוא עפר ואפר רמה ותולעה ואפי' הכי זכהו המקום ב"ה להתפלל לפניו אשר הוא רם ונשא גדול ונירא אש אוכלה מלא כל הארץ כבודו אשר כמה מלאכים קדושים מתאוים להקדישו ולהעריצו באימה וביראה בקדושה ובטהרה, והוא בן אדם עפר מן האדמה, נתן לו רשות לומר כמה שירות ותשבחות, ודברי תפילות, ועי"ז ירבו לו השמחות ולהתפלל מתוך קירות לבות, ולהסיר כל מחשבות הזרות, אשר מביאים לו הקליפות כדי לערבב לו התפילות, אלא צריך שתהיה עם התפלות הזכות והטהורות, אשר אין מעורב בהם שום מחשבות זרות. אלא מחשבת האל נורא עלילות, ובזה יזכה לזיכוך הנשמות אשר מכסא הכבוד נחצבות:

ז ז) **שם אלא מתוך שמחה וכו'** וז"ל שער הכוו' דף א' ע"כ אסור לאדם להתפלל תפלתו בעצבון ואם נעשה כך אין נפשו. יכול לקבל האור העליון הנמשך עליו בעת התפלה, אמנם בעת שמתודה הוידוי ומפרט חטאיו אז טוב להתעצב בלבר אבל בשאר התפלה נמשך לו נזק נפלא גדול ע"י עצבותו אבל צריך להראות לפניו ית' הכנעה גדולה באימה ויראה, אמנם תהיה בשמחה יתירה וגדולה בכל האפשר כדמיון העבד המשמש את רבו בשמחה יתירה. ואם משמשו בעצבות עבודתו נמאסת לפניו, וכמעט שעיקר המעלה והשלמות והשגת רוה"ק תלויה בדבר זה, בין בעת תפלתו ובין כשעושה איזה מצוה משאר המצות, וכמ"ש בגמרא ברכות דף ל' ע"ב מההוא דהוה קא בדח טובא וכו' ואמר תפילין קא מנחנא, ואל תבוז לענין זה כי שכרו גדול מאד עכ"ל, וכ"כ בהקדמת שעה"מ קודם פ' בראשית יעו"ש וכ"כ הסו"ב לקמן סי' צ"ה אות ג':

ח ח) **שם, אלא מתוך שמחה וכו'** ואותם העומדים בבית התפלה ומראים עצמם כעייפים ואינן יכולין לעמוד עליהם הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל, כל יומא לא לעי ובעידן צלותא לעי כל היום עומד בשוק לפני הפקיד וכו' ואינו עייף ובשעת התפלה אינו יכול לעמוד ס"ח סי' י"ח כנה"ג בהגה"ט (וכתב החיד"א בפי' לס"ח אות כ"ה דנשמט מהכנה"ג ז"ל לומר דין זה משם ס"ח יעו"ש והביאי היפ"ל ז"ל סי' ל"ד אות א') א"ר אות ב' ש"ץ דק"י ע"ג קש"ג סי' י"ב אות ל"א, בי"ע אות י"ז, וכבר כתבנו באות הקודם בשם האר"י ז"ל כי לאו דוקא לענין תפלה בלבר צריך לעשות בשמחה מרובה אלא בכל המצות ות"ת, ולכן צריך שיזכור האדם תמיד בכל עת, ובפרט כשהוא עושה איזה מצוה כי הוא עומד ועובד לפני אש אוכלה ובוחן מחשבתו באיזה בחינת מחשבה הוא עובדו אם זכה וברה או יש בה צד פניה ומחשבה זרה ובזה יהיו כל מעשיו לש"ש ובהתלהבות ובשמחה מרובה ויזכה לחיי העוה"ב:

ט ט) **[סעיף ג'] אין עומדין להתפלל מתוך דין וכו'** דאף בד"ת אסור לחשוב בתפלה כמבואר בס"ח סי' תקמ"ו וז"ל ואל ישיאך לבך לאמר טוב שאהרהר בד"ת שאותו טעם שאני זוכר אם לא אהרהר אחריו אשכחנו כ"א תסיר ד"ת מלבך בשעה שאתה מתפלל הקב"ה ישלם לך תחת אחד ששכחת תזכור כמה וכמה דכתיב עת לעשות לה' הפרו תורתך עכ"ד, וכ"כ ש"ץ דף ק"ו ע"ד דאפי' להרהר בד"ת אסור כי זמן תורה לתוד ותפלה לחוד יעו"ש, והב"ד היפ"ל או' ו':

י י) **שם, ולא מתוך הלכה וכו'** אבל ליכנס לבה"כ ולבית המרחץ מתוך הלכה שאינה פסוקה מותר. כנה"ג בהגה"ט א"ר או' ג' א"א או' ג':

יא יא) **שם, אלא מתוך הלכה פסוקה,** נ"ל דהיינו שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה, אבל אם עסק בפלפול והתחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט האידנא שאין מכוונין כ"כ. מ"א סק"ג. א"ר שם סו"ב או' ג' ר"ז או' ג' ח"א כלל כ"ב או' י"ג, בי"ע או' ס"ח, ועיין לקמן סי' צ"ח ססעי' ב':

יב יב) **שם, אלא מתוך הלכה פסוקה.** כתב הר' יונה פ' אין עומדין שתהא בלא מחלוקת וגם לא תהא חמורה הצריכה עיון שלא יהרהר בה עכ"ל. והביאו ד"מ או' א' וכתב וכ"מ מפי' רש"י שם:

יג יג) **[סעיף ד'] העוסק בצרכי צבור וכו'** פי' לענין לעמוד מתוכו להתפלל וכו' נ"ל דוקא בדבר שאין בו טירדא דומיא דהלכה פסוקה, מ"א סק"ד, א"ר שם ר"ז או' ד' ומ"מ אין לבטל תפלת הצבור וכ"ש אם מתירא שיעבור הזמן דרשאי להתפלל א"א או' ד' ועיין באו' הקודם:

יד יד) **שם ויש מפרשים דהיינו לענין דא"צ לפסוק וכו'** הדין דין אמת לכ"ע שא"צ להפסיק ולהתפלל ובמכ"ש מק"ש שנתבאר לעיל סי' ע' סעי' ד', פר"ח, וכ"כ הברכ"י או ב' וכ"כ הגר"א או' ב' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

טו **ואם** ע״י עסק זה בצרכי צבור עבר זמן התפלה א״צ להשלים אותה בזמן תפלה שאחרים פרישה או׳ ט׳ וכ״כ בדרישה ביו״ד סי׳ שמ״א או׳ ג׳ וכן הסכים הרב נקה״כ שם ודחה דברי הט״ז שם סק״ה שחלק על הדרישה, וכ״כ המ״א בזה הסי׳ סק״ה, א״ר או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ ד׳ וכן הסכים י״א סי׳ ק״ח בהגה״ט ודחה דברי הט״ז שבשם סק״א יעו״ש, וכן הסכים הברכ״י בזה הסי׳ או׳ ג׳ ובסי׳ תרפ״ז או׳ א׳ ובמחב״ר סי׳ ק״ח או׳ ד׳ נו״ש בזה הסי׳ או׳ ד׳ ר״ז או׳ ד׳ ת״א כלל כ״ב או׳ י״ד:

סימן צד

א **א) [סעיף א׳] בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ וכו׳** והכי איתא בפ׳ תפה״ש דף ל׳ ע״א, ת״ר סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות יכוין לבו כנגד אביו שבשמים שנאמר והתפללו אל ה׳, היה עומד בחי״ל יכוין את לבו (התו׳ כתבו דל״ג את לבו ועיין ב״ח) כנגד א״י שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם, היה עומד בא״י יכוין את לבו כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל ה׳ דרך העיר אשר בחרת. היה עומד בירושלים יכוין את לבו כנגד ביה״מ שנאמר והתפללו אל הבית הזה, היה עומד בביה״מ יכוין את לבו כנגד בית קה״ק שנאמר והתפללו אל המקום הזה, היה עומד בבית קה״ק יכוין את לבו כנגד בית הכפורת. היה עומד אחורי בית הכפורת יראה עצמו כאילו לפני הכפורת. נמצא עומד במזרח מחזיר פניו למערב, במערב מחזיר פניו למזרח׳ בדרום מחזיר פניו לצפון, בצפון מחזיר פניו לדרום, נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד, א״ר אבין ואיתימא רבינא מאי קראה כמגדל דוד צוארך בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו ע״כ. וכתבו התו׳ דהכי ק״ל וכן מסקינן ב״ב דף כ״ה ע״ב, וכ״כ הטור וב״י, וכתב רבינו יונה בפ׳ תפה״ש היה עומד בחו״ל יכוין את לבו כנגד א״י לא תימא כנגד א״י בלבד אלא כנגד א״י וכנגד ירושלים וכנגד המקדש וכנגד בית קה״ק, וכשעומד בירושלים א״צ לכוין כנגד ירושלים שהרי כבר עומד בתוכה אבל יש לו לכוין כנגד ביה״מ וכנגד בית קה״ק עכ״ד, והביאו מרן ז״ל בב״י וכך הם דבריו כאן בש״ע, וטעמא דכולהו משום ששם שער השמים שכל התפלות עולות דרך שם כמ״ש הרב ח״א כלל כ״ב או׳ יו״ד, ועיין בספרי ס׳ ואתחנן בפ׳ עלה ראש הפסגה שדרשו מכאן אמרו העומדים בחו״ל וכו׳ וכולא שמעתתא הלזו דברייתא דפ׳ תפה״ש יעו״ש, וכתב הרב ספרי דבי רב דאומרם מכאן אמרו היינו דלכאורה לא ידענו הטעם מה יתן ומה יוסיף הפיכת פנים לצד א״י כיון שהוא עומד חוצה לה, אבל מעלה ראש הפסגה למדנו הטעם, דכי היכי דמרע״ה אע״ג דהיה בחו״ל אהנייא ליה ראייתו מרחוק להוריד השפע והברכה בא״י ה״נ העומדים בחו״ל כשמתפללים צריכים להפוך פניהם כנגד א״י שאין השפע יורד מה״ש אלא בא״י ומשם יכול להתפשט התמצית בחוץ כמ״ש ארץ אשר ה׳ אלהיך דורש אתה וכו׳ וארז״ל ע״י הדרישה דורש שאר ארצות עמה ואעפ״י שזה המתפלל אינו רואה בעיניו א״י מ״מ ע״י כוונת לבבו והפיכת פניו כנגדה תיהני ליה במקצת יעו״ש, והרב מנחת אהרן ז״ל כלל ט״ו או׳ א׳ כתב דכיון דמחשבה פוסלת חוץ לזמנו וחוץ למקומו תיקנו להפוך פניו לשיהיה לי לסי׳ ויקיים שויתי ה׳ לנגדי תמיד יעו״ש, פתה״ד או׳ א׳:

ב **ב) שם, אם היה עומד בחו״ל יחזיר פניו כנגד א״י ויכוין גם לירושלים וכו׳** משמע דהחזרת פנים תהיה רק כנגד א״י ולירושלים וכו׳ די בכונה בלבד אעפ״י שאין פניו כנגדם וכ״כ הפרישה או׳ א׳ אבל בכלבו משמע דגם העומד בחו״ל צריך להיות פניו נגד המקדש שכתב וז״ל וצריך המתפלל לכוין פניו נוכח המקדש, כיצד היה בחו״ל מכוין פניו נגד ירושלים, היה עומד בירושלים מכוין פניו נוכח המקדש ולבית קה״ק עכ״ל משמע דכל המתפלל באיזה מקום שיהיה צ״ל פניו למקדש ומ״ש היה בחו״ל מכוין פניו נגד ירושלים היינו ירושלים וביה״מ ומה שלא פי׳ סמך על תחלת דבריו שכתב וצריך המתפלל וכו׳ ומ״ש שם בגמרא היה עומד בחי״ל יכוין את לבו כנגד א״י וכו׳ היינו פניו וגם לבו, וא״י לא דוקא אלא כנגד א״י וירושלים וכו׳ כמש״ל באו׳ הקודם בשם רבינו יונה יעו״ש, וכ״כ א״ר או׳ א׳ דבלבוש וכלבו משמע דס״ל שני גירסאות בש״ס שיכוין לבו ויעמוד פניו נגדם יעו״ש, וכ״מ מדברי ח״א כלל כ״ב או׳ יו״ד:

ג **ג) שם, ויכוין גם למקדש** ונחשב בזה כאילו אנו עומדים בו ומתפללים וכמ״ש רבינו הטור ז״ל לקמן בסי׳ שאח״ז יפ״ל אות ג׳:

ד **ד) שם, היה עומד בירושלם וכו׳** אם אנסוהו עכו״ם והכניסוהו לבית המקדש לעשות מלאכה והגיע זמן תפלה והיא עומד בין כותל המערבי ובין קה״ק יהפוך פניו אל קה״ק ככל שאר המתפללים ואף שאחוריו של כותל המערבי לית לן בה, הרדב״ז בתשו׳ סי׳ תרע״ח, י״א במ״ב בהגה״ט, ברכ״י אות א׳ ומ״ש הברכ״י אות ב׳ בשם תשו׳ פאר הדור להרמב״ם ז״ל כבר כתבנו בזה לעיל סי׳ צ׳ אות מ״א קחנו משם:

ה **ה) שם, היה עומד אחורי הכפורת וכו׳** פי׳ במערבו של ביה״מ, מ״א סק״א דהיינו בכותל מערבי מבחוץ, יפ״ל אות ד׳ אבל בביה״מ אסור לעמוד בזמן הזה שכולם טמאי מתים שאין לנו אפר הפרה, ר״ז אות א׳ ועיין הרמב״ם ה׳ ביאת מקדש פ״ג ועכשיו שבית המקדש חרב ואין אנו יודעין באיזה מקום היה החיל ובאיזו מקום היתה עזרה בכל מקום מביה״מ אסור ליכנס ואפי׳ הוא טהור משאר טומאות ואין עליו כ״א טמאת מת בלבד, ועיין במשנה פ׳ בני העיר מגילה כ״ח ע״א ובמדרש שמות רבה פ״ב:

ו ו) [סעיף ב'] **אם מתפלל לרוח משאר רוחות יצדד פניו וכו'** הא דכתב יצדד פניו ולא כתב שיחזיר פניו לגמרי לצד א"י כתב המ"א סק"ב דמיירי במקום שמנהגם כך או שיושב על החמור, וכ"כ ר"ז אות ב' מיהו המאמר אות ב' פי' דמיירי במי שמתפלל לרוח צפון או לדרום כדי לקיים אמרם הרוצה להעשיר יצפין והרוצה להחכים ידרים ע"ז קמזהר שיצדד פניו לא"י וכו' יעו"ש, אבל הא"א אות ב' הקשה ע"ז דא"כ למה כתב זה הרב בהגהה והלא כ"כ המחבר יעו"ש, וכן הנו"ש אות א' לא ערב לו תירוץ המאמ"ר הנז' וכתב לתרץ תירוץ אחר דכאן מיירי ביש לו איזה סיבה שאינו יכול להתפלל לצד א"י לגמרי כגון אם כבר עמדו לתפלה הצבור ולא מצא מקום פנוי שיכול להתפלל לצד א"י וכיוצא בזה מש"ה קא מזהר מרן ז"ל שעכ"פ יצדד לצד א"י שדבר זה בנקל יכול לעשותו אבל בלא סיבה יש לו לעמוד לצד א"י ואם רוצה להצפין או ידרים יצדד פניו לצפון או לדרום עכ"ד:

ז ז) **שם יצדד פניו וכו'** כתב הט"ז הק"א שזה התיקון לא מהני אלא במתפלל צפון או דרום אבל מי ששכח והתפלל למערב נראה דלא יהפוך פניו לצד דא"כ יהיה פניו נגד צפון או דרום, ומ"מ נראה דא"צ להפסיק ולעקור רגליו כדי להתפלל למזרח דהרי אמרינן בפ' לא יחפור דאיכא מאן דס"ל דשכינה בכל מקום ובדיעבד יש לסמוך ע"ז ואין שייך כאן לומר כדו בר קיימת וכו' כיון שאין אחרים מתפללים באותה שעה למזרח עכ"ד, והב"ד הסו"ב או' ב' ר"ז או' ג' ח"א כלל כ"ב או' יו"ד, מיהו הא"ר או' ב' כתב דטוב שיהפוך פניו לדרום דזה נמי נגד א"י, והרב בעל יד אליהו סי' א' כתב דצריך להפסיק ולילך להתפלל לצד מזרח והסכים עמו גדול א' אלא שגדול א' הסכים לדברי הט"ז יעוש"ב, והביאו י"א בהגב"י, ש"ץ דק"ט ע"ב, אבל הרב מאמ"ר או' ב' כתב דדינו של הט"ז אינו מוכרע דשפיר י"ל דכל שאפשר לתקן מתקנינן וצריך שיהפוך עצמו ויעקור רגליו קצת וכתב ועיין לקמן סי' ק"ד בדין הליכה בעודו מתפלל דמשמע דכל שהוא לצורך שרי לעקור רגליו וכ"ש בנידון דידן שכמעט אינו זז ממקומו עכ"ד. ועיין בתיקונים תיקון כ"א שכתב וז"ל ובגין דא אסור לצלאה למערב דאיהו אחור. בגין דתמן אלהים אחרים וכו' יעו"ש, והביאו הרו"ח עי"ש, ומה שמתפללים לצד מערב אותם היושבים במזרח א"י מפני שיש כנגדם מקדש ובית קה"ק ששם השראת שכינה עד עכשיו כמ"ש בזוה"ק פ' שמות דף ה' ע"ב דלעולם לא זזה שכינה מכותל מערבי של ביה"מ יעו"ש, וכ"כ במדרש שמות רבה פ"ב יעו"ש, אבל היושבים במערב א"י אסור להתפלל לצד מערב כמ"ש בתיקונים ואם אירע ששכח והתפלל לצד מערב צריך להחזיר פניו למזרח ואין בזה הפסק כיון שהוא לצורך וכמ"ש בסי' ק"ד רק אם בצפון או בדרום יש לשם צד א"י יחזיר פניו לשם וא"צ להחזיר למזרח דוקא וכמ"ש א"ר ז"ל, ואם לא נזכר עד שהשלים תפילתו נראה דא"צ לחזור וכמ"ש הרמב"ם רפ"ה מה"ת:

ח ח) **שם הגהה, ואנו שמחזירין פנינו למזרח וכו'** לפי שצריך להתפלל למזרח נהגו לקבוע היכל שס"ת בתוכו בכותל מזרחי, ומיהו אפי' קבעו ההיכל בכותל אחר צריך למתפלל להחזיר פניו למזרח, הר"ש חקאן הלוי ז"ל בתשו' כ"י, כנה"ג בהגה"ט, עו"ת או' ג' מ"א סק"ג, א"ר אות ב' סי"ב אות א' ר"ז אות ב' ש"ץ דק"ט ע"ב:

ח) ואם מתפלל בבית נכרים וגלולים עומדים במזרח אסור להתפלל לאיתו צד אלא לצד אחר אף שאינו מזרח, ח"א כלל כ"ב אות יו"ד, קיצור ש"ע סי' י"ח סוף או' יו"ד, ועיין לקמן אות ל"ו ולעיל סי' ץ' סעי' כ"ג:

ט ט) **בה"כ** שהעמידו בו את ארון הקודש לצד דרום של העולם וכולם מתפללים נגד הארון הקודש שהוא לצד דרום יכול להתפלל לצד מזרח אף שכל הקהל מתפללים נגד דרום ואין כאן משום יוהרא ולא משום איבה, יד אליהו סי' א' וגדול אחד שם חלק עליו וכתב דלאו שפיר עביד אם מתפלל עם הצבור ויהפוך לצד אחר רק יתפלל לצד שהצבור מתפללים יעו"ש, והביאו י"א בהגב"י, ש"ץ שם, עמה"ש על קיצור הש"ע סי' י"ח אות ט"ז, חס"ל אות ד' וכתב שם החס"ל וז"ל הביטה וראה כמה שגו אותם העושים הארון לצד אחר משאר רוחות משום נוי בהכ"נ ואין זה נוי אלא גנאי להכנס בתגר זה והרוצה להתנאות במצוה יעשה הארון וכותל מזרחי נגד קרן מזרחית דרומית של העולם אם יוכל וזהו נויו וזהו כבודו של מקום ולא למראה עיני אדם ישפוט, וירצה לפני ה' ע"פ תה"ק זה כל האדם עכ"ד:

י י) **שם בהגהה, אין עושין מקום הארון וצד התפלה נגד זריחת השמש ממש וכו'** כתב הלבוש וז"ל ודע שכל הארצות האלו אשר אנו מפוזרין בהן כולם הם כנגד מערבית צפונית של א"י ואינם מכוונים במערבה של א"י ממש ואריכות הימים והלילות יוכיחו זה למי שיודע מעט בצורת הכידור לפיכך נ"ל שטוב ונכון הוא כשעושין בהכ"נ שיזהרו שיעשו הכותל המזרחי שעושין שם הארון ומתפללין כנגדו שתהא נוטה קצת לצד מזרחית דרומית ואז נעמוד מכוון כנגד א"י וירושלם וביה"מ וקה"ק וגם לא נחקה המינים שיאמרו אנו מתפללין כנגד השמש כמותם אלא שזה צ"ע באיזה אופן נעמידנה באלו הארצות וכו' עי"ש שהאריך בזה והביאו ט"ז סק"ב עט"ז אות א' עו"ת אות א' סו"ב אות א' א"ר אות ג' ר"ז אות ב' פרמ"ג א"א אות ד' וכתב שם הפרמ"ג דכל מדינה לפי תחנותה יעמידו הבהכ"נ לפי דרכם, והביאו פת"ע סוף אות ב':

יא יא) **שם בהגה, אין עושין מקים הארון וכו'** וכתב בס"ח סי' תש"ס דצריך לישב הצדיק בימין הארון אבל בעבור שלום לא יהא שום צדיק מקפיד אנה ישב כי לא מקומו של אדם מכבדו וכו' יעו"ש, והביאו א"ר שם, פרמ"ג במש"ז אות ב:

יב יב) **שם בהגה. ומי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להעשיר וכו'** בגמרא בתרא דף כ״ה ע״ב, וזהו דברי רבי יצחק אבל ריב״ל אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר אורך ימים בימינה וכו׳ וכתב הט״ז סק״ג דיכול לעשות ג״כ איפכא דהיינו שיתפלל למזרח ויצדד פניו לצפון או לדרום וזה נזכר בפרש״י שמביא ב״י ונראה יותר נכון לעשות כן כ״א יתפלל לצפון או דרום יהיה נראה כמו שחלוק מהצבור קצת משא״כ בדרך שזכרתי עכ״ל, וכ״כ מ״א סק״ה, ר״ז או ג׳ ש״ץ דק״ט ע״ב, אבל הפרישה או׳ ד׳ כתב דעמידתו לצפון או לדרום ויצדד למזרח עדיף דבזה יקיים נמי מ״ש והיו עיני ולבי שם דתלוי בעיניו ולבו שיהיה שם ולא בהעמדת רגליו יעו״ש, והביאו א״ר או׳ ד׳ פרמ״ג א״א או׳ ה׳ וכתב שם הפרמ״ג דאנו שעושין כפי דברי הלבוש בין כך ובין כך א״ש, והיינו אם רוצה להדרים א״ש במ״ש הלביש אבל אם רוצה להצפין לא א״ש במ״ש הלבוש שצריך חזרת פנים ועיין לעיל או׳ יו״ד ודו״ק:

יג יג) **שם בהגה, ומי שרוצה לקיים אומרם הריצה להעשיר וכו'** היינו דוקא באם יושב בצד דרום הארון הקודש אז יכול להצפין וכן באם יושב בצד צפון יכול להדרים אבל לא להיפך משום שאז יהיה נראה כהיפך עורף ולא פנים כלפי הארון הקודש, עט״ז או׳ א׳ בשם מטה משה, רק אז הופך פניו למזרח בלבד ודי לו בשחייה ששוחה בנטייה קצת, עט״ז שם בשם ל״ח פ׳ תה״ש או׳ ס״ח:

יד יד) **[סעיף ג׳] מי שאינו יכול לכוין וכו'** עיין מש״ל ריש או׳ א׳ וסוף או׳ ז׳:

טו טו) **[סעיף ד׳] היה רוכב על החמור א״צ לירד ולהתפלל אפי׳ אם יש לו וכו'** מפני שאם יאחר דרכו לא תהא דעתו מיושבת עליו ולא יוכל לכוין בתפלתו, לבוש, ומשמע הא אם קדם הוא את השיירא ועבר אותה וצריך להמתין להם אם יש לו מי שיאחז בהמתו ירד שהרי אינו קשה בעיניו עיכוב הדרך דבין כך ובין כך צריך הוא להמתין, וכ״כ המ״א סק״ו וכתב וכ״ש כשמהלך ברגליו, וכ״כ א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ה׳ חס״ל או׳ ה׳ שת״ז או׳ י״א, וזהו לפי מ״ש ב״י בשם רש״י והרא״ש אבל בשם רביני יונה כתב הטעם מפני שבירידה ובעליה תתבלבל מתשבתו ולא יוכל לכוין, וכתב עליו ב״י ולפי טעם זה אעפ״י שהוא צריך להתעכב ולהמתין השיירא לא ירד עכ״ד, וכתב א״ר שם דמש״ע אין הכרע אבל הפרמ״ג בא״א או׳ ו׳ כתב דמש״ע משמע דלא ס״ל כהר״י וכ״כ היפ״ל או׳ ה׳ יעו״ש, ולי נראה דגם להר״י שכתב הטעם מפני שבעלייה וירידה תתבלבל דעתו וכו׳ היינו דוקא אם יש חשש שקודם שיגמור תפלתו יגיעו השיירא אצלו וצריך לרכוב כדי לילך עמהם אבל אם יודע בודאי שלא יבואו אצלו כ״א אחר שיגמור תפלתו גם להר״י ירד ויתפלל דכיון שלא יש ירידה ועליה בתוך התפלה וגם מתאמת אצלו שלא יבא השיירא בתוך התפלה לא תתבלבל דעתו, ונראה שזהו כוונת מרן ז״ל שכתב והכל לפי הדרך וכו׳ ודו״ק, וכל זה ברכוב אבל במהלך ברגליו וקדם השיירא יעמוד ויתפלל דבזה לא יש בלבול דאף אם יבואו בתוך התפלה ילך עמהם כיון דלא יש עלייה וירידה:

טז טז) **שם, אלא מתפלל דרך הילוכו וכו'** ואם יכול יחזיר פניו ואם אין יכול יכוין לבו כנגד בית קה״ק, ב״י בשם הרוקח, ר״ז שם, פתה״ד אות ד׳ וכתב שכן הוא דעת מרן ז״ל יעו״ש:

יז טוב) **שם. וכן אם היה בספינה וכו'** אם יכול לעמוד עומד, ואע״ג כשהקרון או הספינה מהלכת הו״ל כמהלך בעצמו כמ״ש רכוב כמהלך דמי י״ל דכאן לענין תפלה לא הצריכו להתפלל מעומד אלא כדי שתהיה אימת שכינה עליו ובזה סגי גם עומד בקרון וספינה אף שלא מיקרי עומד מצד תנועת הקרון והספינה, ט״ז סק״ד יעו״ש, א״ר אות ז׳ ועיין מש״ז אות ד׳:

יח חי) **שם, מתפלל דרך הילוכו וכו'** כתב הרשב״א דלא שנא בין בעי למיזל באורחא רחיקתא ובין בעי למיזל אפי׳ קליל ואפי׳ בתוך התחום כדמשמע מההיא דתניא בסמוך השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע וכו׳ אלא דההיא איכא לדחויי במהלך חוץ לתחים וע״י בורגנין עכ״ד, והביאו ב״י, ועיין מאמ״ר אות ה׳ שלא הביא כ״א דברי הרשב״א הראשונים ולא זכר מ״ש לבסוף דאיכא לדחויי וכן הדב״מ הביא דברי הרשב״א ז״ל הראשונים ולא השגיח על מ״ש לבסוף יעו״ש ועיין מ״ש ע״ד הנו״ש או׳ ג׳ וסיים וז״ל ונראה בדור דלדעת מרן ז״ל יש לחלק בין הדרכים אם הוא רחוק או קרוב ממ״ש והכל לפי הדרך וכו׳ דמשמע דיש לחלק, וטעמו מאחר דהרשב״א גופיה דחה הראיה ממילא משמע כדאמרן וכן עיקר עכ״ל, ולא ידענא מהיכא יצא לו זה הבירור מדברי מרן ז״ל שהרי כתב מרן ז״ל והכל לפי הדרך וכו׳ ולפי יראתו וכו׳ ופעמים אפי׳ אם הוא בתוך התחים מתיירא כידוע שאין המקומות שוים אלא הנראה מדברי מדן ז״ל דאפי׳ אם הוא בתוך התחום אם מתיירא לעמוד מתפלל בדרך הילוכו ודו״ק:

יט יט) **שם, ויש מחמירין לעמוד באבות וראוי לחוש לדבריהם וכו'** בב״י כתב כן להלכה וכן הסכים הב״ח יעו״ש:

כ ך) **שם, ויש מחמירין לעמוד באבות וכו'** אכולהו קאי דבין ברוכב על החמור ובין היה בספינה או ע״ג קרון ובין היה הולך ברגליו צריך שיעמוד מפני שבאבות צריך כוונה ואם לא כיון צריך לחזור ולהתפלל, ב״ח, והביאו מאמ״ר או׳ ו׳ יעו״ש, ועיין לקמן ריש סי׳ ק״א, ואבות היינו ברכה ראשונה לבד

פרמ״ג א״א או׳ ז׳:

כא **כא) שם, לעמוד באבות וכו׳** פי׳ שלא ילך או ירכב אבל כשיושב על הבהמה והבהמה ג״כ עומדת שרי, מ״א סק״ז, א״ר או׳ ו׳ ה״ב או׳ ג׳ א״א שם, ר״ז או׳ ה׳:

כב **כב) כתב** ב״י בשם אהל מועד שהיוצא לדרך ביו״ט שני ללוות המת או שיצא באונס אין מתפלל ז׳ ברכות של יו״ט אלא מעומד דלא גמרינן ז׳ ברכות מי״ח עכ״ל, והביאו ד״מ או׳ ב׳ וכתב דבמקום שהשיירה הולכת ויש סכנה בדבר יכול להתפלל כך בהליכה דלא עדיף מברכת אבות ואפ״ה אמרינן דבכה״ג אפי׳ באבות לא יעכב עכ״ל, ועיין פר״ת או׳ ד׳ ומ״ש עליו המאמ״ר או׳ ד׳ יעו״ש:

כג **כג) [סעיף ה׳] בהגהה, אעפ״י שיושב בכל התפלה וכו׳** פי׳ אע״ג שבכל התפילה לא העמיד משום ביעתותא א״כ ס״ד דמקום הכריעות עדיף לישב לזה אמר רו״מ וכו׳ לקיים הכריעות, מ״א סק״ח, וה״ה כשמהלך ברגליו יראה לעמוד קצת בשעת הכריעות ויפסע לאחריו ג׳ פסיעות, פת״ע או׳ יו״ד בשם מ״ב יש״ש:

כד **כד) שם בהגה, ואם א״א לו כגון שרוכב על הבהמה יחזיר הבהמה ג׳ פסיעות וכו׳** או מחזיר עצמו לאחוריו ע״ג בהמתו כדרך שהיה נוהג אם בא להפטר מלפני המלך ד״מ או׳ ג׳ וכ״כ שה״ג בסוף פ׳ תה״ש בשם ריא״ז. פרישה או׳ ה׳ כנה״ג בהגה״ט, מ״א סק״ט, עט״ז או׳ ג׳ א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ ו׳:

כה **כה) [סעיף ו׳] חולה מתפלל אפי׳ שוכב וכו׳** וזקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל ואם יכול לעמוד במקום הכריעות שיהיה כורע מעומד יעמוד. כ״מ פ״ה מה״ת דין ב׳ עט״ז או׳ ד׳, א״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ ז׳ וכן אם יכול יעשה הג׳ פסיעות מעומד כמ״ש בסעי׳ הקודם:

כו **כו) שם, והוא שיכול לכוין דעתו,** שאם לא כן טוב שלא יתפלל, כ״מ שם, רק קורא ק״ש לבדה אם אפשר לו לפי שכוונת ק״ש אינה אלא פסוק ראשון ובקל יוכל לכוין, ב״י, ר״ז שם:

כז **כז) שם הגה, אם א״א לו להתפלל מ״מ יהרהר בלבו וכו׳** כתב ס׳ צל״ד שזה שאמר דוד יהיו לרצון אמרי פי כשאני בריא והגיון לבי כשאני חולה עכ״ד, והביאו א״ר או׳ ט׳:

כח **כח) שם, מ״מ יהרהר בלבו וכו׳** כתב הפר״ח או׳ ג׳ מסתברא כשיסתלק האונס חוזר ומתפלל וכ״כ לעיל סי׳ ס״ב או׳ ד׳ לענין ק״ש יעו״ש. אבל הרב י״א שם בהגב״י חלק עליו וכתב דא״צ לחזור יעו״ש, וכ״כ המש״ז שם או׳ א׳ ובסוף סי׳ זה, קש״ג סי׳ י״ב או׳ ל״ב, סידור בי״ע בדיני תפלת י״ח או׳ ט״ז, וכ״כ אנן לעיל סי׳ ס״ב או׳ ח׳ לגבי ק״ש בשם כמה פו׳ יעו״ש, ועיין ער״ה סי׳ ק״א או׳ ג׳ ד״ה גם מ״ש הרב ובדברינו לקמן או׳ ל״ד:

כט **כט) [סעיף ז׳] מי שהיו לו עכו״ם מכאן ומכאן וכו׳ ישב במקומו ויתפלל וכו׳** שכיון שמתירא לעזוב מקחו אין דעתו מיושבת עליו ומתפלל יושב ופטור מג׳ פסיעות וכריעות כורע, שה״ל בשם רבינו האי, ב״י, לב״ש נו״ש אות ה׳ ואם אפשר לו יעשה הכריעות והפסיעות מעומד או הפסיעות לבד ואם גם זה לא אפשר לפחות יחזור עצמו לאחריו הוא ויושב כמש״ל אות כ״ד, וכ״כ הנו״ש שם:

ל **ל) [סעיף ח׳] יש ליזהר שלא לסמוך עצמו וכו׳** הטעם פי׳ הרב ב״י דלא חשיב עמידה כשסומך עצמו, ובהג״מ מפרש הטעם דצריך לעמוד באימה מ״א סק״י, וכתב המחה״ש דלטעם הרב״י דוקא אם סומך עצמו כ״כ עד שאם ינטל הדבר שסומך עליו יפול הוא דאסור, אבל להשען קצת מותר, אבל לטעם הג״מ דצריך להיות באימה אפי׳ להשען קצת אסור וכמ״ש מ״א לקמן סי׳ קמ״א סק״ב יעו״ש, וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות יו״ד יעו״ש, ועיין לקמן ריש סי׳ קמ״א ובדברינו לשם בס״ד:

לא **לא) שם, שלא לסמוך עצמו וכו׳** חולה שא״א לו לעמוד בלי סמך אם בריא לו שכשעומד סמוך יכול לכוין כמו שיכוין אם מתפלל מיושב יעמוד ויסמוך ואם לאו יתפלל מיושב, הרב החסיד מהר״ר יעקב מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ק׳ ברכ״י אות ד׳ ובספרו קש״ג סי׳ י״ב אות כ״ט, ש״ץ דק״י ע״ג, זכ״ל אות ת׳ שע״ת בי״ע שם אות ט״ו:

לב **לב) שם, שלא לסמוך עצמו וכו׳** ובתפלה דמיושב אל יסמוך לאחריו ולא יהא מוטה לצדדין מפני שהוא דרך גאוה ואל יפשוט רגליו ואל ירכיבם זה ע״ז שכ״ז דרך גאות אלא יושב וראשו כפוף שלא יראה פני היושב כנגדו חוץ לד׳ אמותיו, עט״ז לקמן סי׳ צ״ה, קש״ג שם אות ל׳, ש״ץ שם, חס״ל סי׳ צ״ה אות ב׳ בן א״ח פ׳ יתרו אות ט׳:

לג **לג) שם, שלא לסמוך עצמו וכו׳** ומיהו מסתברא דבעל בשר שרי לסמוך וכדלקמן סי׳ קמ״א סעי׳ א׳ פר״ח אות ח׳ שת״ז אות ט״ז, פת״ע אות י״ג:

לד **לד) [סעיף ט'] מי שהוכרח להתפלל מיושב כשיוכל צריך לחזור ולהתפלל וכו'** דין זה למדו מרן ז"ל בב"י מדברי התוספות פ' תה"ש דף ל' ע"א ממ"ש בשם הר"ם אבל הט"ז סק"ה האריך בזה וכתב שרש"י ותוספות ור"ח והרא"ש לא ס"ל כהר"ם ורב אשי שעשה כן דרך נדבה ולו היה נאה לעשות כן לפי שהיה לו כוונה בתפלה משא"כ אנחנו כמ"ש הטור סס"י ק"ז וכו' וגם הרמב"ם והטור לא זכרו כלל מזה ואלו היה ס"ל שצריך להתפלל שנית לא היו שתקו מיניה ע"כ יש לנו לחוש לספק ברכה לבטלה אם יתפלל שנית ומעולם לא ראינו מגדולים שהתפללו בדרך מיושב על העגלה שהתפללו שנית בבואם למלון או לביתם, ע"כ נראה דגם כאן לא יתפלל שנית אלא א"כ הוא בטוח שיוכל לכוין בתפלתו כמ"ש בהס"י ק"ז עכ"ד, וכ"כ הרמ"ע סי' י"ט והביאו שכנה"ג בהגב"י או' ב' ומ"א ס"ק י"א יעו"ש, וכן הפר"ח אות ט' חלק על מרן ז"ל בדין זה וכתב דא"צ לחזור ולהתפלל והכי נקטינן יעו"ש, וכן הסכים מט"י אות א' וכן הסכים יד אליהו סי' א' והביאו י"א בהגב"י יעו"ש, וכ"נ דעת הפרמ"ג במש"ז אות ה' ובא"א אות י"א וכ"כ הברכ"י אות ה' דיש לחוש לדעת הרמ"ע והט"ז והפר"ח שלא להתפלל שנית וכן פשט המנהג בכל עוברי דרכים שמתפללים דרך הלוכם או יושבי קרונות ואינם חוזרים להתפלל שנית והכי נקטינן עכ"ד וכ"פ בספרו קש"ג סי' י"ב אות ל"ב, זכ"ל ח"א אות ת' וכן הסכים הנו"ש סוף אות ו' יעו"ש. ש"ץ דק"י ריש ע"ד, יפ"ל אות ו' וכתב ודלא כהער"ה סי' צ"ו שכתב דלא ק"ל הכי יעו"ש, חס"ל אות ו' ועיין בדברינו לעיל סי' ח"י אות ז' ולקמן סי' צ"ה אות ב' ודו"ק:

לה **לה) שם בהגה, במקום שלא יפסיקוהו וכו'** כתב הפרמ"ג בא"א אות י"ב דבת"ה סי' ו' מבואר דאם קרוב הדבר וכו' שלא יפסיקו עוברי דרכים טוב בדרך מבטלין עכו"ם אפי' ימצא חדר מיוחד שלא יבלבלו מ"מ מלא עכו"ם וכו' משא"כ אם אין בירור רק ספק שמא יפסיקו עוברי דרכים ובמלון יש עכ"פ קרן זוית שלא יבלבלו בני בית עדיף במלון דר"י נכנס לחורבה מבדרך יעו"ש ודברי הרב בהגה אינם בדרך זה כ"א דרך שלא יספיקו עוברי דרכים עדיף ממלון שמבלבלין בני בית הא ימצא חדר שם שלא יבלבלו מלון עדיף ואם יפסיקו בדרך מלון עדיף אם שמבלבלין בני הבית כי אפשר חצוף מאן דמצלי בבקעה ומ"מ צ"ע דבתה"ד אין זכר מזה וכאמור רק מטעם דמלא עכו"ם ועיין ב"י סי' ץ', ומלבוש סי' ץ' סעי' כ"ז הבנתי דברי הרב דהכי פירושא בדרך שקרוב לודאי שלא יפסיקו עוברי דרכים דרך עדיף ממלון שמא יבלבלו. ואם דרך ספק מלון עדיף כי שמא ימצא איזה חדר וקרן זוית שלא יבלבלו יעו"ש עכ"ד, ועיין באות י"ד שכתב שכל דברי המ"א מאו' י"ב עד או' י"ד היא מתה"ד ודלא כהגהת הרב יעו"ש. אמנם המאמ"ר או' ח' כתב דדברי הרמ"א והלבוש הם הן דברי התה"ד ומ"ש רמ"א ולבוש ולא יתפלל במלון של עכו"ם שלא יבלבלוהו בני הבית משום תרתי קאמרי דהוא מלון של עכו"ם ויש שם צלמים ועוד שלא יבלבלוהו בני הבית יעו"ש, ועיין לקמן או' ל"ז:

לו **לו) שם בהגה. ולא יתפלל במלון של נכרים וכו'** דאיתא בשבת דף קכ"ז ע"ב דלא רצה רבי יהושע ליכנס בתפילין לבית הנכרי קל וחומר להתפלל, מ"א ס"ק י"ג, סו"ב או' ד' ועיין ר"ז או' יו"ד שכתב ט"א יעו"ש:

לז **לז) שם בהגה, אבל אם א"א לו וכו'** יתפלל במלון באיזה קרן זוית, שלא יבלבלוהו בני הבית ואין לחוש לגלולים שכל תפלתם היה בעיירות מלאות גלולים, מ"א ס"ק י"ד ר"ז שם, מאמ"ר או' ח' שת"ז או' י"ט, ועיין בדברינו לעיל סוף או' ח':

לז) ואם א"א לו להסתלק מן הדרך וצריך להתפלל מהלך או מיושב וגם במלון לא ימצא קרן זוית שלא יבלבלוהו איזו מהן עדיף תפלה מעומד עדיף או בדרך עדיף דיוכל לכוין ביותר נ"ל דבדרך עדיף, ומ"מ יראה אם יוכל להתפלל במלון בבקעה או בחצר או בגינה מוטב ויקיים דברי שניהם, מ"א שם, סו"ב שם. ר"ז שם, מאמ"ר שם, וכתב מ"ש האי"ר או' י"א על המ"א הוא שלא כדת יעו"ש, וכן הסכים הנו"ש או' ז' ועי"ש שבדבריו מתורץ מ"ש הפרמ"ג בא"א סוף הסי' יעו"ש. שת"ז שם:

סימן צה

א **א) [סעיף א'] יכוין רגליו וכו'** והטעם שצריך לכוין את רגליו נראה שהוא לפי שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולראות כאילו הוא ממלאכי השרת, ומהרי"א ז"ל כתב טעם אחר שהוא רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה', ב"י, לבוש, וכתב הלבוש עוד ט"א לפי שכשעומר כן אינו עומד בחזקה על רגליו וזה מורה שעומד באימה ויראה ובהכנעה לפני בוראו ית', ולי נראה עוד ט"א דעומד כך כדי להראות כאילו רגליו קשורין ביחד ולא יוכל להלך ועי"ז יבא להתפלל במיתון וישיב הדעת מלה במלה ולא יחסר שום אות ופי' המילות וכונות השמות:

ב **ב) שם, יכוין רגליו זה אצל זה וכו'** פי' לאפוקי ממ"ד בירושלמי והובא בטור וב"י דסגי בעקב בצד גידל קמ"ל דלא סגי בכך אלא בעינן כיון ממש זה אצל זה מיהו אם עבר והתפלל בלא השוואת הרגלים כלל ולא נתן אפי' עקב בצד גידל משמע בב"ח דצריך לחזור ולהתפלל והעו"ת אות א' כתב דצ"ע

למעשה יעו״ש, אמנם מדברי הרמב״ם פ״ה מה״ת דין א׳ ודין ד׳ משמע דהשוואת הרגלים בדיעבד אינו מעכב יעו״ש, וכ״כ א״ר אות א׳ וכ״כ מהרי״ע ז״ל בס׳ לח״י דף י״ט ע״א ובס׳ מט״י סי׳ צ״ד אות א׳ מש״ז אות א׳ וכן הסכים המאמ״ר או׳ א׳ נו״ש אות א׳ ומיהו מ״ש הא״ר שם דרשות בידו להתפלל נדבה בלא חידוש כדלעיל סי׳ צ״ד סק״ט אנן לא ק״ל הכי מפני שתפלת נדבה צריך לכוין בה מראש ועד סוף ואם אינו יכול לכוין יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם כמ״ש סוף סי׳ ק״ז ועכשיו קרוב הדבר הוא שלא יוכל לכוין מראש ועד סוף כמ״ש בהגה ריש סי׳ ק״א וע״כ בזה״ז אין מתפללין נדבה וכאשר יבואר במקומו בעה״ו אלא בדיעבד אם עבר והתפלל בלא השוואת הרגלים כלל לא זה בצד זה ולא עקב בצד גודל אינו חוזר ומתפלל כלל אפי׳ תפלת נדבה, ועיין לעיל סי׳ צ״ד אות ל״ד:

ג ג) שם יכוין רגליו זה אצל זה וכו׳ וכשיושב בעגלה מ״מ יכוין רגליו, מש״ז או׳ א׳ והיינו אם יכול לכוין רגליו אבל לא יבטל התפלה בשביל זה אם אינו יכול לכוין רגליו דבדיעבד אינו מעכב כמש״ל באו׳ הקודם משם הרמב״ם ז״ל:

ד ד) שם, יכוין רגליו זה אצל זה וכו׳ עיין מ״ש הכנה״ג בהגה״ש בשם המדרש דחייב אדם לנענע עצמו בשעת התפלה כמש״ה כל עצמותי תאמרנה וכו׳ ובשם הרמ״ע ז״ל סי׳ קי״ג כתב שאסור לנענע גופו בשעת תפלת י״ח והוא ז״ל כתב לחלק דאין דברי המדרש אמורים אלא בשאר התפלה לא בתפלת י״ח וכתב שכן נראה לחלק מתשו׳ הרמ״ע ז״ל יעו״ש, וכ״כ העו״ת או׳ ב׳ עט״ז בסוף סי׳ זה, ועיין פר״ח ומ״ש עליו הנו״ש או׳ א׳ ועי״ש בנו״ש שהאריך בזה וסיים דהמנענע בתפלת י״ח אין מוכיחין אותו דיש לו על מה לסמוך רק כל אדם ימנע את עצמו מלעשות נענוע בתפלה יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח או׳ ז׳ שכ״כ בשם המחב״ר ובאו׳ ט׳ הוכחנו מדברי הזוה״ק שאין להתרועע כ״א בשעה שעוסק בתורה אבל לא בשעת התפלה יעו״ש:

ה ה) שם הגהה, וי״א כשעומד להתפלל וכו׳ כתב מהרי״ל שהיה נוהג, לעמוד בשחרית לתפלת י״ת משהתחיל הש״ץ תהלות לאל עליון, ובמנחה כשירד הש״ץ לפני התבה ובערבית כשהתחיל ש״ץ קדיש עכ״ל, והביאו ד״מ או׳ א׳ וכתב וכן הוא המנהג, עט״ז או׳ א׳ וכ״כ שכנה״ג בסי׳ צ״ג או׳ ב׳ בשם מט״מ סי׳ קי״ו, קש״ג סי׳ י״ב או׳ י״ד, ש״ץ דק״ח ע״ד, בי״ע או׳ א׳ ומ״ש השכנה״ג שם דמנהג העולם לעמוד בשירה חדשה אין לעשות כן דהא כתב האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ח׳ דק״ש דכ״ח ע״ב דצריך לעמוד כשיאמר תהלות לאל עליון ונתן טעם בסוד יעו״ש, והב״ד לעיל סי׳ ס״ו או׳ מ״ו ובסי׳ מ״ח יעו״ש, וכ״כ החס״ל סי׳ כ״ג או׳ ו׳:

ו ו) שם בהגהה, ילך לפניו ג׳ פסיעות וכו׳ דכתיב ג׳ הגשות לתפלה, ויגש אברהם, ויגש יהודה, ויגש אליהו, ד״מ שם בשם הרוקח, עט״ז שם, שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ א״ר או׳ ג׳ יפ״ל או׳ ג׳ ועיי״ש:

ז ז) שם בהגהה. ילך לפניו ג׳ פסיעות וכו׳ וכתב הנ״ץ לא ידעתי למה השמיטו הלביש והביאו א״ר שם וכתב דאפשר דזה כשעומד במקומו בביתו אבל כשכבר הלך ממקומו כדי להתפלל ומכ״ש כשהולך לביה״כ א״צ, גם נראה שא״צ לחזור לאחריו כדי לילך לפניו דהיינו כשעומד אצל הכותל עכ״ד, והביאו פרמ״ג א״א או׳ א׳ וכתב דאע״ג כשהלך לבהכ״נ עשה כמה פסיעות מ״מ אין טורח כ״כ וראוי לעשות כן עכ״ד, אמנם הרב קשל״ה בריש דיני תפלת י״ח כתב דמ״ש הרוקח שצריך להפסיע לפניו ג׳ פסיעות ר״ל ילך לאחריו ג׳ פסיעות כדי שיפסיע אח״כ לפניו ג׳ פסיעות והטעם שנגש משרע״ה קודם תפלתו לתוך ג׳ פסיעות חושך ענן וערפל, וזהו ג״כ הטעם לאחר סיום תפלת י״ח פוסעים ג׳ פסיעות לאחוריו לחזור מתוך אותן ג׳ מחיצות עכ״ל, והרב חוט השני סי׳ נ״ד כתב חובה על המתפלל כשם שפוסע לאחריו ג׳ פסיעות זכר לג׳ מילין שנתרחקו ישראל מהר סיני בשעת מת״ת כן צריך ג״כ לחזור לפניו זכר לאותן ג׳ מילין שחזרו ישראל ונתקרבו ואם אינו עושה כן נראה כאלו אינו מידה שחזרו ונתקרבו ישראל במת״ת ח״ו ועוד שם ראיה יעו״ש, והביאו ש״ץ דק״ט ע״א, וכ״כ החס״ל סי׳ צ״ג או׳ ו׳ דיחזיר ג׳ פסיעות לאחוריו ושוב יחזור למקומו והביאו הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ ט״ו או׳ ב׳ וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ י״ח או׳ ב׳ ועיין להרב בן א״ח זלה״ה פ׳ בשלח או׳ ג׳ שכתב דגם אם הוא יושב רחוק ממקום שעומד בו להתפלל ילך תחלה למקום שעומד להתפלל בו ויחזור לאחוריו ג׳ פסיעות ויחזור לאותו מקום שעומד בו בתפלה דיש סוד בזה לחזור לאחוריו ג׳ פסיעות קודם שיתחיל להתפלל יעו״ש, ונראה לי עוד ט״א בזה כי עי״ז שעומד במקומו וחוזר לאחוריו ג׳ פסיעות ואח״כ חוזר למקומו להתפלל מירה הרועה לפני ה׳ י״ת שהוא מתפחד לגשת לפניו להתפלל מפחדתו אותו וע״ד שארז״ל במסכת חגיגה דף י״ג ע״ב ע״פ והחיות רצוא ושוב ועיין בפי׳ רש״י שם וע״כ הוא נרתע לאחוריו ואח״כ חוזר לפניו להתפלל להראות כי אינו ראוי להתפלל לפניו י״ת כ״א ממדת החסד שהוא נתן לנו רשות להתפלל לפניו ומבלעדי זאת לא היינו יכולין לגשת להתפלל לפניו י״ת כי הוא אש אוכלה ואנחנו עפר מן האדמה רמה ותולעה ועי״כ ילבש פחד ורעדה וידע לפני מי העמידה ויתפלל בכוונה עצומה לפני האל הגדול הגבור והנורא, ועיין בזוה״ק פ׳ ויקהל דף רי״א ע״א ודו״ק, ועוד עיין לקמן סי׳ קכ״ג אות ב׳:

ח ח) [סעיף ב'] **צריך שיכוף ראשו וכו'** והא דפ' רש"י ז"ל בסוף פ' אין עומדין והביאו הטור סי' ץ' שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע תירץ ב"י בשם מהרי"א שמ"ש שיסתכל כלפי שמים אינו ר"ל שיהיו עיניו תלוית למעלה כל זמן התפלה אלא שעל דרך העברה אם יסתכל כלפי שמים יכנע לבבו, והביאו ט"ז סק"א, והב"ח תירץ שיסתכל כלפי שמים כשיעמוד להתפלל מקמי שיתחיל בתפלה אבל משהתחיל צריך שיתן עיניו למטה וכו' עכ"ד, והביאו העט"ז אות ג' וכ"כ הלבוש ועוד עיין בדברינו לעיל סי' ץ' אות ך' ובאות שאח"ז:

ט ט) **שם צריך שיכוף ראשו וכו'** ואותם המגביהים ראשם ועיניהם למעלה כמביטים על הגג המלאכים מלעיגים עליהם וקורים אותם רישא דחזרי ס"ח סוף סי' י"ח כנה"ג בהגה"ט, מ"א סק"א ורש"ל ביש"ש דיבמות פי"ב סי' צ"ח כתב דראוי לגעור בהם יעו"ש, והב"ד בי"ע אות ע"א ועיין בזוה"ק פ' ואתחנן דף ר"ס ע"ב שכתב מאן דפקח עינוי בשעתא דצלותא או דלא מאיך עינוי בארעא אקדים עליה מלאך המות וכד תיפוק נפשיה לא יסתכל בנהירו דשכינתא ולא ימות בנשיקא וכו' והב"ד לעיל סי' ץ' אות קל"ז יעו"ש, ומנהג האר"י ז"ל היה אומר כל הזמירות והקרבנות והק"ש מתוך סידור התפילות שבידו אבל בתפילת העמידה דלחש היה עוצם עיניו ואומר ע"פ וגם בחזרת הש"ץ היה עוצם עיניו ושומע ומכרן לדברי הש"ץ כמ"ש מהרח"ו ז"ל בשער הכוו' דף ד' ע"א, והבאנו דבריו לעיל באות הנ"ז יעו"ש, ועיין בשער הכוו' סוף דף נ"ט ע"ב שכתב דבכל הג' תפילות צריך לעצום עיניו אלא רק דבתפלת ערבית צריך לעצום עיניו גם בברכות וק"ש יעו"ש, ועיין יפ"ל אות ד' ובאות שאח"ז:

י י) **ואם** מתפלל בסידור ושח עינים לראות בספר לית לן בה מחב"ר אות ג' ובספרו קש"ג סי' י"ב אות כ"ח, ובסי' צ"ו אות ב' כתב וז"ל יש מי שכתב דרבינו האר"י זצ"ל היה מתפלל מתוך הספר כדי שיכוין מאד ובס' הכוו' כתוב דכל הזמירות והיוצר וכיוצא היה אומרם מתוך הסידור, אך תפילת י"ח היה אומר בעינים סגורות דוקא וכל אדם ישער בעצמו הטוב לו לכוין בתפלת י"ח אם לומר מתוך הספר או בע"פ וככה יעשה ע"פ מדותיו עכ"ל והביאו ש"ץ דק"י ע"ב שע"ת סי' צ"ו, וכ"מ מלשון הזוהר שכתב מאן דפקח עינוי או דלא מאיך עינוי בארעא משמע הירצה יעשה או זה או זה והשח עינים לראות בספר כמאן דמאיך עינוי בארעא דמי, וכ"כ בס' תוצאות חיים שאם הוא מתפלל מתוך הספר אין בזה חשש כיון שהוא שח עינים לראות בספר, וכ"כ בספר מטה משה ז"ל והב"ד הש"ץ שם, ושע"ת אות א' וכן פי' הנו"ש באות ב' דברי הזוה"ק וכתב ודלא כהמאמ"ר אות ב' שכתב דהזוה"ק חולק על תלמוד שלנו יעו"ש וכתבו האחרונים דיותר טוב להתפלל מתוך הספר מעינים סגורות ומ"ש האר"י ז"ל דצריך להתפלל כל הג' תפילות בעינים סגורות הוא לחומרה בעלמה ולמי שיוכל לכוין בעינים סגורות יותר מן תוך הספר, ועיין מש"ל סי' מ"ט אות ט' ולקמן סי' צ"ו אות ט':

יא יא) **שם ויחשוב כאילו עומד בבית המקדש וכו'** בפ' אין עומדין פי' הר"י הא דאמרינן המתפלל צריך שיהיו עיניו למטה ולבו למעלה ר"ל שיחשוב בלבו כאילו עומד בשמים ויסיר מעליו כל תענוגי העוה"ז וכל הנאות הגוף כמ"ש הקדמונים כשתרצה לכוין פשוט נשמתך מעל גופך, ולאחר שיגיע לזה יחשוב ג"כ כאילו עומד למטה בביהמ"ק מפני שעי"ז תפלתו רצויה עכ"ל, והביאו ד"מ אות ב' נו"ש אות ב' וכתב שם הנו"ש ויזהר מאד בזה ויוסיף חרדה ואימה גדולה כשיזכור שהוא עומד בשמים ששם עומד שורש חיי נשמתו ויתביבש ויכלם מלחשוב דברים אחרים וישים נגד עיניו במ"ש בזוהר דמאן דאתי למפתי למאריה בלבא רחיקה גורם לאסתלקא מעלמא עד לא מטי זמנוי, הבט נא וראה שעי"ז גורם לעצמו שימות בקצרות שנים יען שהוא מדבר עם המלך מלכו של עולם ולבו בל עמו ע"כ יתחייב ראשו למלך ב"מ עכ"ל, אבל אם משים דעתו שהוא עומד לפני המלך הגדול ובעי ומתחנן לפניו ומכוין בתפלתו ממשיך חיים נצחיים לשורש נשמתו ומאריך חיים, ועוד עיין לקמן סי' צ"א אות א' ואות ה':

יב יב) [סעיף ג'] **מניח ידיו על לבו כפותין וכו'** כ"כ הרמב"ם ז"ל פ"ה מה"ת דין ד' והביאו הטור וכתב ב"י דטעמו מהא דאמרינן בפ"ק דשבת דף יו"ד ע"א רבא שדא גלימיה ופכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה והא דא"ר אשי חזיתיה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא שדא גלימיה ופכר ידיה וכי איכא שלמא לביש ומתכסה ומתעטף אמר הכוון לקראת אלהיך ישראל משמע ליה דלעולם הוה פכר ידיה ולא היה משנה מצערא לשלמא אלא בענין המלבישים בלבד עכ"ל, וכ"כ בכ"מ על הרמב"ם שם, וכ"מ מהגמ"י שם אות ו'. אבל הב"ח כתב וז"ל דלישנא דתלמודא לא משמע כפירושו כלל אלא בדאיכא צערא בעלמא היה משליך אדרתו מעליו שלא יראה כחשוב והיה חובק ידיו באצבעותיו כאדם המצטער מאימת רבו וכי איכא שלמא בעלמא לביש אדרתו ולא היה חובק ידיו וכן פי' רש"י ועוד שהרי רבינו כתב כך לעיל בהדיא ריש סי' צ"א כפי' רש"י וא"כ לא היה מביא כאן דברי הרמב"ם שהם סותרים מ"ש הוא אבל האמת הוא שהרמב"ם לא בא להורות אלא תיקון גופו בדאיכא שלמא בעלמא שאינו מפורש בגמרא וקאמר שמניח ידיו על לבו הימנית על השמאלית וכו' ונראה שכך היה מנהג מקומו כשמדברים עם המלך וכו' עכ"ל, וכ"כ הט"ז סק"ג דמ"ש בגמרא אינו ענין לכאן ומסברא דנפשיה כ"כ הרמב"ם אלא שכתב שהנחה שזכר כאן הוא דרך הכנעה בעלמא וע"כ יעשה כן תמיד יעו"ש, וכ"כ בס' עשרה מאמרות מאמר כ"ח ח"א סי' ל"ג שהאר"י ז"ל היה אומר שיכנימו זרועותיהם על לבם ימנית על שמאלית ולקיים בעצמם כל אחוריהם ביתה שיהא הפרק האמצעי משתי זרועות נגד פני המתפלל והרמ"ק ז"ל היה אומר לכוף האגודל (היינו אגודל ימין תוך פיסת יד ימין ואגודל שמאל תוך פיסת יד שמאל, מחה"ש) בתוך פיסת

היד עכ״ל, והביאו מ״א סק״ב, א״ר אות ה׳ וכ״כ בשער הכוו׳ דף נ״ט ע״ב כי בתפלת שחרית בעת העמידה בלבד צריך אתה לחבר שתי ידיך ולהניח יד ימינך על יד שמאלך פני כף ימין ע״ג אחורי כף שמאלית, וטעם הדבר הוא לפי שבתפלת י״ח אז הוא כניסת המוחין בז״א וכו׳ ואז צריך לכלול ולחבק ימינא בשמאלא ושמאלא בימינא ולהמתיק יד השמאל עם יד הימין וכן בתפילת המנחה בעת העמידה בלבד תאסור ותחבק שתי ידיך זה ע״ג זה כנ״ז וכו׳ אבל בתפילת ערבית תאסור ותחבק ידיך מתחלה ועד סוף פי׳ משעה שתתחיל ברכת אשר בדברו מעריב על שתשלים כל העמידה עכ״ל וא״כ לפי דברי האר״י ז״ל שנתן טעם בסוד צריך תמיד לעשות כן אם אפשר ואין חילוק בין עת הזעם לעת השלום וגם אין לחלק כפי מנהג המקומות כמ״ש מהרי״א והביאו ב״יומ״א סק״ב אלא כל המקומות שוים, ומי שתופס בידו סידור בעת תפלת העמידה או בעת ברכות וק״ש דערבית כדי להתפלל מתוכו אם אפשר לו יאחוז בסידור רק ביד ימינו ויד שמאלו יכפה האגודל לתוך פיסת היד ויניחה על הלב, וכ״כ הא״ר סוף אות ד׳ דמהרי״ל נטל סידור בימין והתפלל בו ובשמאלו נתן הסרבל על לבו, וכ״כ בי״ע אות ח׳ יפ״ל סי׳ צ״ו אות ג׳ ועיין עוד בדברינו לעיל סוף סי׳ צ״א:

יג יג) שם הימנית על השמאלית, רמז להכנעת יצה״ר שהוא נרמז בצד שמאל, ב״י, ועל דרך האמת הוא רמז להגביר מדת הרחמים על מדה״ד והמשכיל יבין, ד״מ אות ג׳, וכ״כ לעיל באות הקודם בשם הכוו׳:

יד יד) שם באימה וכו׳ עיין לעיל סי׳ צ״ג סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם. בס״ד:

טו טו) שם ולא יניח ידיו על חלציו וכו׳ ובסי׳ צ״ז כתב הטור שלא יניחן על סנטרו ועיין בב״י שכתב גירסאת ופירושים ונראה שרבינו תופס חומרות כל הגירסות ופירושם ומשו״ה כתב תרוייהו, פרישה אות ט׳ וכ״כ הב״ח לקמן סי׳ צ״ז וכ״כ חדושי הגהות שם אות א׳ בשם מהרל״ח רק שהב״י שם כתב דהטור חולק ואינו מפרש כמו הרמב״ם יעו״ש, ועיין לקמן בהגהה לסי׳ צ״ז סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טז טז) שם סעי׳ ד׳ טוב לכוין רגליו וכו׳ עד אחר האל הקדוש, א״ר אות ז׳ חס״ל אות ה׳ כף החיים סי׳ ט״ו אות ה״ן וכל דיני קדושה עיין לקמן בסי׳ קכ״ה ובדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) שם טוב לכוין רגליו וכו׳ עיין נו״ש אות ד׳ שכתב דדין זה כפול כתבו מרן ז״ל לקמן סי׳ קכ״ה סעי׳ ב׳ ולא ידעתי למה ואין מי שהרגיש בזה עכ״ל, ונ״ל דלא יש קושיא כלל כי כן דרך מרן ז״ל לחזור ולכפול הדינים במקומות הנצרכים, דבסי׳ כ״ד סעי׳ ד׳ כתב יש נוהגים להסתכל בציצית וכו׳ ובסי׳ כ״ת סעי׳ א׳ כתב ובשיאמר וקשרתם לאות וכו׳ ושהגיע לה׳ ק״ש בסי׳ ס״א סעי׳ כ״ה חזר וכתבם, וכן בסי׳ ס״ה סעי׳ א׳ כתב אפי׳ שהה וכו׳ וחזר וכפלו בסי׳ ע״ח וכן בסי׳ ק׳ סעי׳ י״ג כתב מותר לרוק בבהכ״נ וכו׳ וחזר וכפלו בסי׳ קנ״א סעי׳ ז׳ וכן בסוף סי׳ צ״ב כתב טוב ליתן צדקה וכו׳ וכשהגיע ליו״ד ה׳ צדקה סי׳ רמ״ט סעי׳ י״ד חזר וכתבה וכן בסי׳ קי״א סעי׳ ב׳ כתב החזון חוזר ואומר אדני שפתי וכו׳ וחזר וכתבו בסי׳ קכ״ג ס״ו, וכן בכאן כשכתב כוון הרגלים בתפלה כתב ג״כ על שעת הקדושה וכשהגיע לדיני קדושה חזר וכתבה. וכאלה רבות וא״צ ראיות וגם במשניות ובגמרות יש הלכות כפולות וא״צ עדיות:

סימן צו

א א) [סעיף א׳] כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין וכו׳ פי׳ רש״י ז״ל תפילין וס״ת מפני שטרוד במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו, וסכין מתירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו וקערה מלאה ומעות שלא יתפזרו, וכבר שאם יפול יהיה נמאס, ולפ״ז משמע שאר דברים שאין בהם הפסד אם יפלו מידו מותר להתפלל בעודן בידו, אבל הר׳ יונה כתב בפ׳ מי שמיתי דאית דמפרשי דסכין וקערה וכל הני דנקט לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה״ה שאין לו ליטול בידו שום דבר בשעת התפלה אלא לולב בלבד דמשום חבובי מצוה לא ימעט בזה כוונת התפלה עכ״ד, והב״ד ב״י ופרישה או׳ ב׳ ועיין ט״ז סק״ב שכתב להביא ראיה לדברי הר״י ומשמע שהוא מסכים לדבריו יעו״ש, וכ״כ א״ר או׳ ב׳ שבסמ״ק סי׳ י״א כתוב כדברי הר״י וכן הסכים הט״ז יעו״ש, וכ״כ ח״א כלל כ״ב או׳ ז׳ והגם שהמא״מר או׳ ב׳ והנו״ש והנה״ש או׳ א׳ כתבו על ראיית הט״ז שאינה ראיה וגם כתבו שם המא״מר והנו״ש דדעת מר״ן ז״ל כרש״י מ״מ יש להחמיר ואין לאחוז שום דבר בידו בעת התפלה, וכ״כ הש״ן דקי״א ע״א והחיד״א בקש״ג סי׳ י״ב או׳ ל״ה דלא יאחוז בידו שום דבר כשהוא מתפלל חוץ מהמחזור, ועוד עיין לקמן או׳ ו׳:

ב ב) שם, לא יאחוז בידו תפילין וכו׳ דורשי רשימות אמרו סת״ם תפלתי סת״ם ר״ת ספר תפלין מעות מי שאוחזן בידו בשעת תפלה אין תפלתו נשמעת ס׳ קול בוכים בפי׳ מהר״א גלאנטי סוף דף נ״ט, מחב״ר או׳ א׳:

ג ג) **שם, מפני שלבו עליהם שלא יפלו וכו׳** ואם אחז אחת מכל אלו והתפלל כתב הב״ח דצריך לחזור ולהתפלל יעו״ש, אבל הט״ז סק״א כתב נראה פשוט דאין זה אלא לכתחלה אבל בדיעבד א״צ לחזור ולהתפלל ותמה על הב״ח יעו״ש, וכן הפר״ח תמה על הב״ח וכתב דאפי׳ לא כוין ק״ל בסי׳ ק״א דא״צ לחזור ולהתפלל יעו״ש, וכ״כ העו״ת או׳ ב׳ דאין דברי הב״ח מוכרחים יעו״ש, והביאו י״א בהגב״י, וכ״מ מדברי הרמב״ם ז״ל פ״ה מה״ת דין א׳ ודין ה׳ דבדיעבד אינו מעכב יעו״ש, וכ״כ א״ר או׳ א׳ סו״ב או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳ וכתב וכן עיקר בלי ספק, ש״ץ שם, קש״ג שם, נו״ש שם, נה״ש או׳ א׳ ודלא כהער״ה ז״ל שהסכים לדברי הב״ח ומ״ש להביא ראיה מסי׳ צ״ד דאם התפלל מיושב דצריך לחזור ולהתפלל מעומד וכו׳ עיין בדברינו לשם או׳ ל״ד דגם שם כתבנו דא״צ לחזור ולהתפלל יעו״ש, ועוד עיין מ״ש עליו היפ״ל או׳ א׳:

ד ד) **מפני שלבו עליהם שלא יפלו וכו׳** ה״ה שאסור להושיב תינוק לפניו בשעת התפלה ומ״ש התוספות פ״ק דחגיגה להביא קטנים בהכ״נ היינו שלא בשעת התפלה, ואם הם בשעת התפלה מוציאין אותם לחוץ, הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ס״א, ברכ״י או׳ א׳ בי״ע או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ צ״ח או׳ י״ג:

ה ה) **שם, שלא יפלו וכו׳** מותר להתפלל ובתי עינים בחוטמו, ומ״מ אם אינם על מדת חוטמו ונופלים מחוטמו אפשר דיש להחמיר לכן יזהר לקושרם או יעשה באופן שיהיו אדוקים בחוטמו שלא יפלו, פה״א ח״א פ״ה מה״ת, י״א מה״ב בהגה״ט, נו״ש שם, בי״ע או׳ ט׳ ש״ץ קי״א ע״א חס״ל או׳ א׳ רו״ח ובספרו כף החיים סי׳ ט״ו או׳ ט״ז שע״ת סי׳ צ״ז:

ו ו) **שם, ולולב בזמנו וכו׳** אעפ״י שאם יפול אפשר שיפסל מ״א סק״ב בשם תר״י פ׳ מי שמיתו, וכתב הרו״ח דמנהגינו לאחוז הלולב בתפילת מוסף אפי׳ בבהכ״נ שאומרים ההושענות אחר ההלל, אלא שראיתי להרב ת״ק מר אהובינו כמוהר״א לאריד״ו נר״ו שלא אחז לולב בעמידתו במוסף כי כך מנהגם, ונראה דכיון דכבר יצאו י״ח וסילקו הלולב מידם לא נאה להם לחזור וליטול בשביל העמידה של מוסף בכונה מכוונת דומיא דכתב מור״ם ז״ל בסי׳ זה דאם לא היה בידו לא יטלנו בתוך העמידה ושב וא״ת עדיף כדי לכוין יותר בתפלתו עכ״ד, וכן מנהג בית אל יכב״ץ ופה עיר קדשנו ירושת״ו שאין אוחזין לולב בידיהם בתפלת מוסף כדי לכוין יותר בתפלה:

ז ז) **שם, ולולב בזמנו מותר וכו׳** כתב המש״ז או׳ ג׳ צ״ע אם מותר ליקח בידו ס״ת ותפילין דמתיירא מפני הגנבים וכדומה ואפשר התירו לו עכ״ל, ועיין להנו״ש או׳ ב׳ דגם הוא נספלק בכיוצא בזה וכתב דהנה אין ספק דאם יש אדם יושב שם יפקיד אצלו אותו ס׳ או אם יש לו מטפחת יצרור אותו שם ויתלה אותו בחגורתו דליכא איסורא אלא אי איתיה בידיה אבל בחיקו וכיוצא באופן האמור דליכא חשש דנפילה אין חולק בזה דמותר הוי לכ״ע, ואם א״א באופנים הנז׳ מוטב שיניחנו בידו ולא על הספסל כיון שברי לו שדעתו מיושבת עליו כשאוחז כיון שהטעם הוא משום טרדת הכוונה ואם יניחנו על הספסל יש לו טרדא ביותר עדיף טפי שיאחזנו בידו עכ״ד ועי״ש שעשה סמוכות לזה יעו״ש, והב״ד הפתה״ד או׳ ד׳ ורו״ח וכת׳ שם הפתה״ד דכן מפורש בירושלמי פ׳ היה קורא לענין מעות יעו״ש, ועיין כף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ ט״ו או׳ ט״ז:

ח ח) **שם ולולב בזמנו וכו׳** וה״ה דמותר לאחוז ציציות בידו דטרוד במצוה כדאמרינן בלולב, הרוקח סי׳ שנ״ד, בי״ע אות ה׳ ועיין פתה״ד אות ב׳ ובדברינו לעיל אות ו׳:

ט ט) **[סעיף ב׳] מותר לאחוז מחזור וכו׳** וטוב להתפלל מתוך הכתב כי הכתב מעורר הכוו׳ ס׳ תניא ואף בחזרת הש״ץ תפלת י״ח יהיה סדור פתוח לפניו להיות אזניו פקוחות על מה שאומר הש״ץ ולא יפנה מחשבותיו אנה ואנה, תוצאות חיים, עט״ז אות א, וכ״כ השל״ה, וכ״כ האחרונים ועיין בדברינו לעיל סי׳ ל״ה או׳ יו״ד ולקמן סי׳ קכ״ד אות כ״ב:

י י) **שם מותר לאחוז מחזור וכו׳** נפל ס׳ לפניו על הארץ ואינו יכול לכוין מפני זה מותר להגביהו כשיסיים הברכה, ס״ח סי׳ תשע״ז, מ״א סק״ג ה״ב אות א׳ א״ר אות ג׳ סו״ב אות א׳ ר״ז אות ג׳ ח״א כלל כ״כ אות ז׳ ש״ץ דקי״א ע״א, בי״ע או׳ יו״ד, תס״ל או׳ ב׳:

יא יא) **שם בהגה, אז מותר ליטלו וכו׳** נראה דמטעם זה יש ליזהר ג״כ למי שמתפלל מתוך הסדור שירשום תחלה כל המקומות שצריך להתפלל באותה תפלה ולא יחפש אחריהם בשעה שמתפלל כי יפסיק עי״ז ולא יכוין יפה, ט״ז סק״ג, א״ר שם ר״ז או׳ ב׳ ח״א שם, ש״ץ שם, בי״ע או׳ ז׳ ואם התחיל להתפלל י״ח ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור, ח״א שם וכן אם נספלק באיזה דין איך יתפלל מותר לילך למקום מיוחד ולעיין שם בספר, ח״א כלל כ״ה או׳ ט׳ ועי״ש, מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ י״ח או׳ ג׳:

יב יב) **שם בהגהה, אז מותר ליטלו וכו׳** וכן נהגו רבים מאנשי מעשה דנהיגי להתפלל מתוך הסדור לכוין כל האפשר וזימנין דבעו מימר איזה נוסח תפלה באיזה ברכה כגון ענינו באורך וכיוצא ואותו הנוסח כחיה בס׳ אחר רושמים קודם התפלה המחודשת ומניחין הס׳ בחיקם וכשמגיעין לברכה

ההוא מיציאין הס׳ מחיקם ומתפללין בו אותו הנוסח, ברכ״י או׳ ב׳ ובספרו קש״ג סי׳ י״ב או׳ ל״ו ועיין לקמן בסי׳ קי״ט או׳ ה׳:

סימן צז

א א) **[סעיף א׳] לא יגהק ולא יפהק וכו׳** ואם עשאו לרצונו הרי זה מגסי הרוח ואם צריך לעשותן מתיך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו, טור זב״י והוא מגמ׳ ברכות דף כ״ד ע״ב ופי׳ רש״י שם בע״א גיהק ריטיי״ר בלע״ז פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיחה מתיך שובעו וריחה כריח המאכל שאכל, פיהק באנייר בלע״ז חיך מלקותיו פותח להוציא רוח הפה מלא כאדם שרוצה לישן או שעמד משינה, ויש שדורשים גיהק נוטריקון גו הקים שטרילייר פיהק פיו הקים עכ״ד. והביאו ב״י וכתב הנה לפי׳ ראשון גיהוק בלע״ז ריגולדא״ר פיהוק בוסטיזא״ר ולפי׳ שני גיהוק בלע״ז דיש פיריזא״ר ופיהוק כמו לפי׳ ראשון עכ״ד, ועיין פרישה או׳ א׳ ט״ז הק״ח א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ח או׳ ט׳:

ב ב) **שם, ואם צריך לפהק מתוך אונס וכו׳** בטור כתב ואם צריך לעשותן וכו׳ כמ״ש באו׳ הקודם ומשמע לבין לגיהוק יבין לפיהוק צריך להניח ידו על פיו אבל מלשון הש״ע שכתב ואם צריך לפהק וכו׳ משמע דוקא לפיהוק צריך הנחת יד מפני שפותח פיו ביותר אבל לא לגיהו״ק, וכ״כ א״ר או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳ נו״ש או׳ א׳ מש״ז או׳ א׳ אבל הלבוש כתב ואם צריך לעשותן וכו׳ כדברי הטור וכ״כ הסי״ב במק״ח או׳ א׳ וכ״מ מדברי החיד״א בקש״ג סי׳ י״ב או׳ כ״ז, ובי״ע או׳ מ״ג וקיצור ש״ע שם. ונראה דהם מפרשים דמ״ש בש״ע מפהק לאו דיקא אלא דה״ה מגהק וחדא מנייהו נקט והוא ממה שהביא ב״י לשון הטור בב״י וכתב עליו ג״ז שם בגמרא ולא דבר עליו כלום משמע שמסכים לדבריו, ועוד עי״ש בב״י שהביא ראיה לטור מהירושלמי פ׳ מי שמיתו שא״ר חנינא אני ראיתי את רבי מפהק ומעטש וניתן ידיו על פיו משמע בין לפיהוק ובין לעיטוש היה מניח ידיו על פיו, ועוד עיין בהרא״ש פ׳ מי שמיתו סי׳ ט״ל שלא היה גורס בגמרא וכשהוא מפהק היה מניח וכי׳ אלא רק והיה מניח וכו׳ וכ״כ מהרש״א שם דמשמע לכל היה ניתן ידו על פיו בין לגיהוק בין לפיהוק יבין לעיטוש וכן יש להחמיר:

ג ג) **שם יניח ידו על פיו וכו׳** ואפי׳ שום אדם אינו ריאה מניח ידו על פיו מפני כבוד השם, תפארת שמואל על הרא״ש שם אות ט״ל:

ד ד) **שם בהגה ויזהר שלא יניח ידו על סנטרו וכו׳** היינו לחי התחתון ב״י וב״ח ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ה או׳ ט״ו וכל שנראה שיש בו גסות הרוח יש להזהר ממנו בעמדו בתפלה לפני מלך מ״ה הקב״ה, ומה שהחזנים בארצות האלי כשמגביהים קולם כשמנגנים בזמר מניחים ידיהם על הלחי אין בכך כלים כיון שאינם עושים ליוהרא ולגסות הרוח כ״א לבעבור נשאות ולהרים קול בשיר אבל שלא בשעת הזמר ודאי שיש למחות בידם, וגם אם ינעמו ויבסמו קולם בענין שלא יריעו ייטיבו בשתים הא׳ שלא יצטרכו כלל להניח היד על הסנטר והשנית שלא יתגנו בפתיחת פיהם והנעת ראש וגנאי היא זה כמו שמצינו לרבי בפהקו לפירש״י ולהירושלמי וכבר שמעני שבארצות אחרות אינם מתנהגים החזנים בזמירתם כ״א בנעימת קול בלבד ולא בתרועה וצעקה, ל״ח על הרא״ש שם אות קכ״ב, והביאו מ״א סק״ח, עט״ז אות א׳ א״ר סי׳ צ״ה אות ו׳ סו״ב שם אות ב׳ ועי״ש מ״ש תוכחת מגילה ע״ז יעו״ש:

ה ה) **[סעיף ב׳] אסור לו לרוק וכו׳** דאמרו שם בגמרא הרק בתפלתו כאלי רק בפני המלך, והביאה ר״ז אות ב׳ ואפי׳ בתחנונים שלאחר התפלה אסור דכל זמן שלא פסע הו״ל כעומד לפני המלך, מ״א סק״ב, א״ר אות ה׳ י״א בהגה״ט, ר״ז שם ש״ך דק״י ע״א קש״ג סי׳ י״ב אות כ״ו, קיצור ש״ע סי׳ י״ח אות ט׳:

ו ו) **שם ואם אי אפשר לו וכו׳** כגון אם מצטער בזה ויהא טרוד בתפלתי, ב״י מ״א סק״ג סו״ב במק״ח אות א׳ ר״ז אות ב׳:

ז ז) **שם בענין שלא יהא נראה וכו׳** דוקא בבגד התחתון אבל בבגד העליון כיון שהרוק נראה אסור, חר״י על הרי״ף פ׳ מי שמיתו, מ״א סק״ד, ר״ז שם וכ״כ א״ר אות ב׳ בשם הע״ץ, אבל העו״ת אות ד׳ פי׳ שמבליע מעט מעט עד שאין הרוק נראה בכסותו, והביאו הא״ר שם, וכתב דאם יש לו כסות בפ״ע כמו שנוהגים באלו הארצות יכול להניח שם הרוק אף שנראה על הכסות אך צריך שיכרוך הכסות שלא יהא הרוק נראה מבחוץ עכ״ד:

ח ח) **שם ואם הוא אסטניס וכו׳** פי׳ שאין דעתי סובלת שיהא רוק מובלע בכסיתו ור׳ יונה פי׳ שאינו יכול לשהות עצמו עד שיבליענו בכסיתו, ב״י עו״ת אות ה׳ מ״א סק״ה, א״ר אות ג׳ ר״ז שם:

ט ט) **שם זורקי לאחוריו,** ע״י סודר, ואם אין בידו סודר והוא אסטניס מליגע בו בידו זורקי בפיו לאחריו ב״י ונראה שצריך אחר שיגמור תפלתו לדורסו ברגלו או לכסותו בגמי מפני כבוד בהכ״נ כמ״ש לעיל סי׳ ץ׳ סעי׳ י״ג ועיין בדברינו לשם אות צ״ה:

י י) **שם זורקו לאחוריו,** דעת מרן ז״ל כאן בש״ע כדעת הרמב״ם ז״ל דלא שרי אלא דוקא לאחוריו אבל לא לצדדיו לא שנא לימין ולא שנא לשמאל וכמו שפסק כן להלכה בב״י כיעו״ש אלא שהרמ״א ז״ל בהגהה פסק כדעת רבינו יונה דאם א״א לאחוריו זורקו לשמאלו וכו׳ וכ״כ הלח״י דף ח״י ע״א

הלכה י״א על הרמב״ם ז״ל וז״ל ומ״ש לאחיריו כתב הב״י דלא שרי לדעת רבינו אלא לאחוריו אבל לא לצדדין ל״ש לימין ול״ש לשמאל וכתב שכן הלכה וכ״כ בש״ע ומשמע דאף בדלא אפשר לאחוריו אינו זורק לשום צד מהצדדין דאלת״ה הו״ל להזכיר תקנתא דצדדין בדלא אפשר וא״כ הרמ״א בהגהה שם הו״ל לכתיב וי״א דאם א״א לזורקו לאחוריו וכו׳ עכ״ל. ומ״ש הב״ח דהיכא דא״א שרי אף לימינו וכן לפניו שרי אם א״א גם לימינו כתב עליו הלח״י שם וז״ל דליתא לע״ד דלעולם אין תקנה חוץ מאחוריו לכ״ע או לשמאלו לדעת הטיר ודעמיה ז״ל עכ״ל והביאו הנו״ש סוף אות ג׳ והסכים לדבריו יעו״ש, אמנם הי״א במ״ב בהגב״י או׳ ב׳ הסכים לדברי הב״א יעו״ש, וכ״כ האחרונים כדברי הרמ״א והב״ח, שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ עו״ת או׳ ז׳ א״ר או׳ ו׳ סי״ב במק״ח סוף או׳ א׳ מש״ז או׳ ב׳ ר״ז או׳ ב׳ ש״ץ דק״י ע״א, וכ״מ מדברי החיד״א בקש״ג סי׳ י״ב או׳ כ״ה ואו׳ כ״ו, ועיין לקמן או׳ י״ד:

יא יא) שם בהגהה, זורקו לשמאלו וכו׳ ועכ״פ צריך להמתין כדי הילוך ד״א, ש״ץ שם, שע״ח, ועיין לעיל סי׳ צ״ב סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יב יב) שם בהגהה, וזרקו לשמאלו וכו׳ כתב הר׳ יונה שאפי׳ אם יהיה בבהכ״נ תבן או גמי אין לו בשעת התפלה לרוק עליו ולומר שהוא כמו כסוי שאין התבן או הגמי מועיל אלא לענין ישיבת בהכ״נ בשעה שאינו מתפלל שכיון שיושב שם א״צ לשפשפו שהרקיקה עצמה מותרת ואפי׳ שפשוף א״צ אלא מדרך מוסר בלבד אבל בשעת התפלה שאסרו לרוק אין לו לעשות בשום ענין אלא כשהוא אנוס ולאחוריו או לצד שמאל כדכתיבנא עכ״ל, והביאו ב״י, עו״ת או׳ ג׳ ועיין לעיל ס׳ צ׳ סעי׳ י״ג ובדברינו לשם בס״ד:

יג יג) שם, זורקו לשמאלו וכו׳ אבל לא כלפי מעלה שנראה ככופר, כלבו, א״ר או׳ ד׳ פת״ע או׳ ו׳:

יד יד) שם, זורקו לשמאלו וכו׳ ותר״י כתבו לכאורה נראה דלאו שמאלו דוקא אלא ימינו שהוא שמאלו של הקב״ה כדאמרינן גבי ג׳ פסיעות, והב״ד ב״י יעו״ש, וכ״כ מהר״י מברונא סי׳ רל״ד והביאו שכנה״ג בהגב״י, וכן הסכים הרדב״ז ג״כ בתשו׳ ח״ב סי׳ תת״ל והב״ד היפ״ל ז״ל או׳ ד׳ וע״כ הרוצה להנצל מכל החששות יזמין לי מפה א׳ כדי שאם יבא לו רוק או צואת החוטם בתוך התפלה יקנח בה ולא ירוק לא לפניו ולא לצדדין ולא לאחוריו, ואף שלא בשעת התפלה אם יזדמן לו רוק ירוק בה ולא ירוק בבהכ״נ כמש״ל סי׳ ץ׳ או׳ צ״ג יעו״ש, וגם צריך לשהות כדי הילוך ד״א אחר שרקק ואח״כ יתפלל כמש״ל או׳ י״א ובסי׳ צ״ב או׳ מ״א יעו״ש:

טו טו) שם, זורקו לשמאלו וכו׳ ואטר כיצד יעשה בזריקת רוקו אי זורקו לשמאל דידיה או לשמאל דעלמא, עיין להרב לשון חכמים אשכנזי ז״ל ח״א בהערה דצ״ד ע״ד שנשאל ע״ז וכתב דהוא פשוט ומבואר כאן ברמ״א ובמ״א דבזה הולך אחר שמאל דידיה יעו״ש, ועיין להפרמ״ג בא״א על מ״א סק״ו שכתב דנ״מ למי ששולט בב׳ ידיו או כהנך ספיקא דבסי׳ כ״ז סעי׳ ו׳ דלתירוץ הב״י הרשות בידו לאיזה צד שירצה כיון דשניהם שוים ולד״מ כה״ג ירוק בימינו יעו״ש והב״ד הפתה״ד או׳ ב׳ ועיין מש״ל באו׳ הקודם וכבר כתבני שם דהרוצה להנצל מכל החששות יזמין לו מפה לרוק בה יעו״ש:

טז טז) שם בהגהה, והא דלקמן בריש סי׳ קכ״ג וכו׳ עיון באחרונים שכל אחד לצרכו פנה לתרץ בזה ואצ״ל בזה:

יז טוב) [סעיף ג׳] אם כנה עוקצתו וכו׳ ויזהר שלא יושיט ידו אל היתוש או אל הפשפש בתוך תפלתו אלא יסירנו בסודרו כי עלולים להוציא דם ויטנף ידו ואינו מוצא בעת ההיא ליטול ידיו, ועיין בס״ח סי׳ רב״ן אזהרות כיוצא בזה, רו״ח, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ד׳ או׳ פ״ד:

יח חי) שם, אם כנה עוקצתו וכו׳ משמע אבל אם אינה עוקצתו כגון שהולכת על בגדיו ואירע וראה אותה אסור להסירה אפי׳ ע״י בגד, ונראה דאם עי״ז יהיה טרוד בתפלתו כגון שראה פשפש על בגדיו וחושש שמא יכנס לפנים מבגדיו ולעוקצו ולא יוכל להוציאו דמותר להסירו ע״י בגד:

יט יט) שם. אבל לא יסירנה בידו, אפי׳ היא במקום שאין מלמולי זיעא מפני שהוא מאיס וגנאי הוא אפי׳ אם יראנה אדם ק״ו כשעומד לפני בוראו ית׳ לבוש, ר״ז או׳ ג׳:

כ ך) שם בהגהה, אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כינה ולזורקה בבה״כ ועיין לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ י״ח, מבואר דכוונתו לומר דאם לא בשעת התפלה יכול ליטול כינה בידו ולזורקה בבה״כ וציין לסי׳ ד׳ סעי׳ י״ח לומר שצריך נט״י כמ״ש שם, וכ״כ הלבוש דיכול ליטלה בידו וציין לסי׳ ד׳ סעי׳ י״ח, וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ לפרש דברי מור״ם ז״ל וכתב שהוא פשוט ועי״ש במה שהקשה על דברי מ״א סק״ז וא״ר או׳ ז׳ יעו״ש:

כא כא) שם, אבל שלא בשעת התפלה וכו׳ ואם היה הולך על הספר לא יגע בו יד משום מיאוס א״נ שלא יצטרך לנטילה אלא ינער הספר ויפול מאליו ואם לא יפול נוטלה ע״י בגד, יפ״ל או, ו׳:

כב כב) שם, יכול ליטול כינה ולזורקה בבה״כ וכו׳ ועיין להרו״ח שכתב אפס כיעז הדבר ותמוה בעיני דיזרוק כינה בתוך בהכ״נ אי מצד קדושת המקום ואי מצד מיאוס הרואים אפי׳ שיעשנו בהחבא וזה דרכו של הכינה שיכנס באדם אחר וכמו זר נחשב לעשות כזאת ואם אינו בשבת ויו״ט יותר טוב

שיהרגנה ולא יזרקנה לבה״כ אלא יהיה יוצא לעזרה ויטול ידיו שם דאי רקיקה אסרו ק״ו לכינה דשורץ על הארץ ופורח בלבוש אדם אחר וכו׳ יעו״ש, וא״כ אם אפשר יש לזורקה לחוץ או להורגה שלא בפני שום אדם כדי שלא ימאסו וליטול ידיו רק אם הוא משורש קין ונזהר שלא להרוג אפי׳ פרעושים וכנים כמ״ש מהרח״ו ז״ל בשם האר״י ז״ל בש׳ רוה״ק דף יו״ד ע״א בהנד״מ עם פי׳ יראת ה׳ אז לא יהרגנה כ״א ישליכנה לחוץ ויטול ידיו:

כג כג) [סעיף ד׳] אם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו וכו׳ אפי׳ נפל רובו, כ״מ בב״י סי׳ ח׳ מ״א סק״ח, ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל כ״ב או׳ ט׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ח או׳ כי׳ שת״ז או׳ י״ג וצ״ע על סי׳ בי״ע בדיני תפלת י״ח או׳ נ״ד שכתב להיפך בשם המ״א יעו״ש:

כד כד) שם, אבל אם נפל כולו אינו יכול וכו׳ ומ״מ אם עבר ונתעטף בו נ״ל שא״צ להתחיל מתחלת הברכה אלא גומר התפלה והולך, וראיה קצת מהא דפסק ל״ח במי שיצא ממקומו בתפלה דחוזר למקום שפסק א״ר או׳ ט׳ וכ״מ מדברי הפר״ח או׳ ד׳ שכתב דאם נתעטף א״צ לחזור לתחלת התפלה ומדלא קאמר דחוזר לתחלת הברכה שפסק בה משמע שגומר התפלה כדרכו ממקום שפסק, ועיין לקמן או׳ כ״ו אמנם מ״ש שם הפר״ח וכשיגמור תפלתו ימשמש בו ויברך וכ״כ הח״א שם ובכלל י״ב או׳ ז׳ כבר כתבנו לעיל בסי׳ ח׳ או׳ נ״ח דבענין נפילת הטלית כולו מעל גופו איכא פלוגתא אם צריך לחזור ולברך ונהיגי עלמא דלא לברך משום סב״ל יעו״ש וה״ה לכאן, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ כ״ה או׳ ע״ז:

כה כה) שם, אבל אם נפל כולו אינו יכול וכו׳ דלבישתו הוי הפסק גדול בתפלה ואסור אבל לתקן קצת שלא יפול לא הוי הפסקה, לבוש, סו״ב במק״ח או׳ ג׳ שת״ז או׳ י״ג, ומשמע מזה דה״ה אם נפל כולו מעל ראשו אלא שעדיין הוא מונח על כתיפו וגופו דמותר להחזירו על ראשו כיון שא״צ אלא תיקון קצת, וכ״מ בב״י שכתב בשם התו׳ והר״י והרא״ש וז״ל היה ממשמש בבגדו ומתקנו שלא יפול מעל ראשו אבל אם נפל לגמרי לא היה מתעטף בו דחשוב ליה הפסקה אם מתעטף כיון שנפל לגמרי אבל לתקן קצת שלא יפול לא הוי הפסקה עכ״ל משמע דכל שלא נפל לגמרי מותר לתקן ומ״ש שלא יפול מעל ראשו לאו לאפוקי דאם נפל מעל ראשו ונשאר על גופו דאסור לתקן דהא אמר דאינו אסור אלא עד שיפול לגמרי אלא כי כן דרך המתקן לתקן בתחילת הנפילה בעודו על ראשו כדי שלא יפיל לגמרי אבל ה״ה דאם אירע שנפל כולו מעל ראשו ונשאר על כתפו וגופו מותר לתקן כיון שלא נפל לגמרי, ומ״ש התוספות פ׳ מי שמיתו דכ״ד ע״ב אבל אם נפל מעל ראשו לא היה מתעטף וכו׳ היינו מעל ראשו וגופו וכמו שסיימו אח״כ כיון שנפל לגמרי וכ״כ בהרא״ש פ׳ הנז׳ אבל אם נפל מעליו וכו׳ ולא כתב מעל ראשו, וכן הוא ברבינו יונה שם ועיין יפ״ל או׳ ז׳ מה שרצה לדקדק מדברי התוס׳ הנז׳ ונראה שלא ראה בהרא״ש ובב״י שם דאלו ראה לא היה מדקדק כמו שדקדק יעו״ש ודו״ק:

כו כו) שם, אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוי הפסק, אלא א״כ שהוא טרוד עי״ז ואינו יכול לכוין ר״ז או׳ ד׳ עמה״ש על קיצור הש״ע סי׳ י״ח או׳ ט״ו, וכתב דילבשנו כשיסיים הברכה ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ו או׳ יו״ד:

כז כז) שם, אינו יכול לחזור ולהתעטף בו וכו׳ אבל אחר יכול לקחת אותה וליתנה על ראשו וגופו:

כח כח) [סעיף ה׳] הנושא משאוי וכו׳ פחות מד׳ קבין מפשילו לאחריו וכו׳ ולא יאחזנו בידו על כתיפיו כדי שלא יהיה טרוד בתפלתו באחיזת המשאוי על כתיפיו בידו ולא יוכל לכוין כראוי, ועוד לפני מלך בשר ודם אין עומדין כן ק״ו לפני ממ״ה הקב״ה, ר״ז אות ה׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ו אות א׳:

כט כט) שם, ד׳ קבין מניחו ע״ג קרקע ומתפלל, מפני שהן כבידין ומטרידים אותו, לבוש, עו״ת אות ח׳ ר״ז שם, וצריך להסירו קודם שיתחיל להתפלל דבשעת התפלה אסור לעשות שום דבר כמש״ל סי׳ צ״ב אות י״ב, ועיין פר״ח אות ה׳ ומ״ש בשם הירושלמי עיין מ״ש עליו הפתה״ד אות ג׳ יעוש״ב:

סימן צח

א א) [סעיף א׳] המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות וכו׳ כתב הרמב״ם בס״ס המורה בענין התפלה וז״ל אם כשתתפלל בתנועות שפתיך ואתה מסב פניך אל הקיר ומחשב במקחך ובממכרך לא תחשיב שהתפללת אבל תהיה אז קרוב ממי שנאמר בו קרוב אקה בפיהם ורחוק מכליותיהם עכ״ל, והב״ד ד״מ אות א׳ וז״ל הזוה״ק פ׳ מצורע דף ה״ן ע״א, מאי בלא שפתי מרמה, אלא הכי תנינן כל מלה ומלה דצלותא דאפיק בר נש מפומיה סלקא לעילא ובקעא רקיעין ועאלת לאתר דעאלת ותמן אתבחנת ההיא מלה אי היא מלה דכשרא אי לא, אי איהי מלה דכשרא עאלין לה קמי מלכא קדישא למעבד רעותא, ואי לאו סאטין לה לבר ואתער בההיא מלה רוחא אחרא עכ״ל וכתב הרב בע״ח שער מ׳ פ״ב והב״ד לעיל סי׳ ס׳ אות ז׳ דתפלה בלא כונה כגוף בלא נשמה יעו״ש ואע״ג דהרב מדבר על כונת השמות והספירות מ״מ גם כוונת פי׳ המלות תעשה איזה רושם, ועוד דבלא כוונת פי׳ המלות אלא מחשב מחשבות אחרות לא תצא התפלה זכה ונקייה, אלא כולה מלאה חלודה, וטוב ורע מעורבה, ממה שנתנה בה מחשבת זרה היפך ממה שצריך לעשות לה בחי׳ נשמה ולהעלותה כמו כלה כלולה, לפני מי שהכל ברא, ובוחן מסתרות לבא, ועיין עוד מש״ל סי׳ צ״ה אות י״א ולקמן אות ה׳:

ב ב) **שם, צריך שיכוין בלבו פי' המלות וכו'** וכן צריך לזהר בתיבות ובאותיות ובנקודות להוציאן כתקנן ובצביונן ושלא יחסר מהם שום דבר, וז"ל סידור נהורא השלם פי"ג דף י"ד ע"ב, על כן צריך האדם להזהר בכל התפלה וההרגל נעשה טבע להוציא מלין דכשירין בשלימותא ולא תחסר כל בה, כי הלא זה ידוע בזוה"ק שבכל אות ואות ובכל קיץ וקיץ תולין כמה אלפים רבבות עולמות עליונים קדושים ונעלמים כמבואר בזוה"ק פ' אחרי דף ע"ג ע"א וז"ל ת"ח מלה קדמאה דאורייתא דיהבין לינוקי אלף בית וכו' יעו"ש שהיוצא מזה כשהאדם מוציא מפיו התיבה כתיקונה מנענע כל העולמות התלוים בהם אך כשאין האדם נותן דעתו ולבו אל הרגשת המבטא היטיב מחליף תיבה זו בתיבה אחרת שאינה כלל בתיקון סדר התפילות וגורם פגמים גדולים ר"ל באותן העולמות הקדושים התלוים באותן האותיות של התיבה כנזכר בזוה"ק בכ"מ דבתערותא דלתתא תליא אתערותא דלעילא, לכן ירגיל א"ע בזה ובתחלת הרגלה יעשה כמ"ש בד"מ שיוציא התיבות ממש כאילו מונה מעות עד שירגיש בעצמו שבודאי לא יכשל בזה ואז יוכל לדבר התיבות אף במהירות קצת עכ"ל ועיין עו"ש שהביא מעשה נורא ע"ז בחסיד אחד מפורסם בדורי ואחר שנפטר רצו להענישו עונש גדול מפני שלא היה נזהר להוציא האותיות והנקודות כתקנן יעו"ש, ועוד עיין בדברינו לעיל סי' ה' מ"ש בזה בס"ד, וע"כ צריך האדם ליתן לבו ודעתו תמיד חק נתן בכל זמן ועדן שמוציא אותיות ותיבות מפיו בלימוד התורה או בתפלה שלא יאבד מהן שום אות מראשי התיבות או מסופי התיבות כי יש אותיות אשר נבלעים בראשי התיבות ויש באמצע ויש בסוף, וגם הבני אדם אינם שוים במבטא שלהם כי כל אחד יש לו איזה איתיות שאינם יוצאים בטוב במבטא שלו וצריך להשגיח עליהם והמהירות מוכרח שתאבד איזה אותיות והוא לא ידע וכו' ובפרט צריך ליזהר כשמיציא איזה שם מפיו משמות הקדושים שיוציאו ברעדה בקדושה ובטהרה ובכוונה גדולה, והבא לטהר מסייעין אותו מן השמים, וה' יזכינו ולכל ישראל לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם:

ג ג) **כתב** בזוה"ק פ' בשלח דף נ"ז ע"א וז"ל כל בר נש דאתי ליחדא שמא קדישא ולא אתכוון ביה בלבא ורעותא ודחילו בגין דיתברכון ביה עלאי ותתאי רמאן ליה צלותיה לבר וכלא מכריזי עליה לביש, וקב"ה קרי עליה כי תבואו לראות פני וכו' עכ"ל, והביאו מ"א ריש סי' זה וכתב שמי שאינו יודע בעצמו שיוכל לקיים זה אל יכוין כלל בשמות ויחידים רק יתפלל כפשיטו להבין הדברים בכוונת הלב עכ"ד והביאו ה"ב אות א' א"ר אות א' וכ"ש מי שאינו יודע סדר הכוונות בטוב שאסור לו לכוין כמ"ש בפ' תרומה דף קע"ח ע"א בסופו וז"ל מאי ובוזי יקלו דא הוא מאן דלא ידע ליחדא שמא קדישא ולקשרא קשרא דמהימנותא ולאמשכא לאתר דיצטריך ולאוקיר שמא דמריה טב ליה דלא אתברי וכ"ש מאן דלא אתכוון באמן עכ"ל, וכ"כ החיד"א במחב"ר סי' רע"ד אות ב' וז"ל דמי שאין לו יד בקבלה אין לומר ולהזכיר או אפי' להרהר הסודות הכתובים בסידור האר"י זצ"ל או קצורים אחרים באין מבין שהוא קרוב להפסד יותר ושרי להו מארייהו למתפללים מתוך סידורי האר"י ז"ל ולא ידעו ולא יבינו דאם מכוונים איזה דבר טועים מאד ואי לאו אסור משום יוהרא ומשום גונב דעת עכ"ל והביאו בספרו קש"ג סי' י"ב אות י"ב ואות י"ג וכתב הא"ר דמקרוב נדפסו שמות ויחודים ויד הכל ממשמשין בה ועל חכמי הדור למחות עכ"ד, והביאו הפרמ"ג בא"א אות א', מיהו מי שיודע סדר הכוו' בטוב שלמד מפי סופרים ומפי ספרים ומכוין כל סדר התפלה בגילה ורעדה בלי שום מחשבה זרה אין קץ לשכרו כמ"ש בזוה"ק שם בפ' בשלח ובפ' תרומה וכ"כ מהרח"ו ז"ל בשער הכוו' סוף דרוש ד' מדרושי הלילה דף נ"ד ע"ד יעו"ש, ועוד עיין בדברינו לעיל סי' ס"א אות כ"ח ובתשו' רב פעלים ח"ג בקו' סוד ישרים סי' י"ג ודו"ק:

ד ד) **כתב** החיד"א בס' שמחת הרגל דף י"ז דהתפילות המסודרות לסדר קדש ורחץ ע"פ כוונת האר"י ז"ל אין לאומרם אפי' המקובלים כי מלבד טעיות הדפיס עוד זה כי הרמ"ז מיחה במוציא כוונה בדרך תפלה וכו' יעו"ש, ועוד עיין בספרו יוסף אומץ סי' מ"ד שהביא מס' אגרות הרמ"ז סי' ו' דף ד' סע"א שכתב וז"ל לא ישר בעיני כלל ענין התפילות שתקן מהרש"ב ז"ל חדא דכמה כוונות תלויות רק במחשבה ולא בביטוי שפתים, ועוד שעיקר הכוונה היא ברגע עשיית המצוה כגון ברגע תקיעת שופר, וא"כ איך ובמה יקדים לעורר הכוחות והאורות העליונות קודם העשות הפועל העיקר להם, ועוד שיש כמה וכמה שמות בתוך התפילות וממה נפשך אם מזכירם בפיו גדול עונו מנשוא ואם בכוונה בהם בלבד א"כ מה תועיל התפלה בבטוי והעיקר שהוא השמות יהיה במחשבה לבד זאת ועוד אחרת וכו' עכ"ל וגם אני שמעתי מפיו של מהר"ש שרעאבי קודם שנדפס ס' אגרות הרמ"ז הנ"ז ז"ל שיש לו יותר מהני טעם שכתב הרמ"ז ראיות ברורות מיסוד תודת רבינו האר"י ז"ל, וגם אני ראיתי תשו' א' כ"י להרב כמהרב"א והסכים ע"י כמהר"ר ינו"ן למנוע בדרך תפלה וכו' והאריכו בפרשת נזיקין הנמשכין מזה עכ"ל, והב"ד הזכ"ל ח"ג בהלכות פסח סוף אות ק"ז ואות ק"ח:

ד) **וכתב** בזוה"ק פ' ויקהל דף ר"ג ע"ב וז"ל ובעוד דפומיה ושפיותיה מרחשן לביה יכוין ורעותיה יסתלק לעילא לעילא ליחדא כולה וכו' וכתב שם בגליון וז"ל משמע דכל עיקר הכוונה בעודו רוחש בשפתיו ומדבר בפיו התפלה, ולא בשתיקה כלל א"ס עכ"ל וא"כ גם מזה משמע דהכוונה תהיה דוקא בעת שהוא עושה המצוה או אומר תפלה לא קודם לכן ולא אחרי כך וע"כ נוהגים המכוונים על פי דברי האר"י ז"ל להאריך בתיבות שיש בהם כוונה כדי שתהא הכוונה בעת אומרם התיבות:

ה ה) **שם, ויסיר כל המחשבות וכו'** כתב בס' אור הישר פי"ד דהאדם שאינו מכוין בתפלה משתתף עם רוח הטומאה ויבא גם השטן בתוכם ואוי לו ואוי לנפשו כמה רעה גורם לעצמו וזהו לכל אדם ק"ו לשליח צבור ודרשו דורשי רשומות כי ש"ץ העובר לפני התיבה יכוין כי ר"ת תיב"ה הוא תפלה ישרה

בכוונת הלב יעו״ש, והביאו הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ י״א או׳ ה׳ וכתב בס׳ חומ״א במשלי סי׳ ז״ך דהמבחן לאדם אם הוא צדיק הוא כשמכוין היטב בתפילתו בלי שום מחשבה יעו״ש, והביאו כף החיים שם, והרב בתי כנסיות הביא דהמתפלל בכוונת הלב ניצול מחיבוט הקבר יעו״ש, והביאו החס״ל או׳ ב׳ כף החיים שם, ובספר המדות ערך ממון בח״ב או׳ יו״ד כתב מי שמקיים יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך עי״ז זוכה להתפלל בכוונת הלב יעו״ש, והביאו היפ״ל או׳ ב׳:

ו ו) **כתב** בספר הגן לבטל מחשבה רעה בשעת התפלה יאמר ג״פ פי פי ואח״כ ירוק ג״פ ולא ירוק לגמרי אך בדרך נחת והלשון תהא בין שפתים בשעת הרקיקה ובודאי תלך המחשבה עכ״ל והביאו מ״א ריש סי׳ זה וכתב דאינו נראה לעשות זה בתוך תפלת י״ח דהוה הפסק ומי יודע אם רפואה בדוקה היא עכ״ל, וכ״כ האחרונים דאין לעשות כן בתוך תפלת י״ח כמ״ש המ״א, ולי נראה עוד ט״א דאין לעשות כן בתוך התפלה מפני שהוא כעומד לפני המלך ואין דרך ארץ לעשות כן:

ז ז) **כתב** קשל״ה בדיני התפלה וז״ל שמעתי ממקובל גדול סגולה להעביר מחשבת חוץ בעת התפלה קודם שיתחיל להתפלל יעביר יד ימינו ג״פ על מצחו ויאמר כל פעם לב טהור ברא לי וכו׳ ואם נפל לו מחשבות חוץ בתוך התפלה במקום שאסור להפסיק ישתוק מעט ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנז׳ בלבו ואז תיכף יוכל להתפלל בכוונה כי המחשבות בא לו מן השטן וחיילותיו שרוצין למנוע שלא יקיבל תפלתו ועי״ז הוא סגולה אמיתית להעבירו כי הבא לטהר מסייעין לו מן השמים עכ״ל. והביאו א״ר או׳ א׳ כף החיים שם או׳ ו׳:

ח ח) **מצאתי** כ״י של האלהי מהרמ״ק ז״ל שכתב וז״ל למדנו זקן אחד לבטל המחשבה יאמר פסוק זה הרבה פעמים אש תמיד תוקד וכו׳ ובעיני פשיט שזה הזקן היה אליהו הנביא ולרוב ענותנותו של הרב לא רצה לגלות, ע״כ יהא נזהר בזה במי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת הבל שיאמר פסוק הנ״ל הרבה פעמים, ונראה בעיני שיאמר ג״כ הפסיק סעפים שנאתי וכו׳ ויאמר אותו בהתעוררות גדול ויהיה גבור כארי, של״ה בשער האותיות או׳ ל׳:

ט ט) **לבטל** הרהורים רעים יכוין בשם קר״ע שט״ן, דבש לפי מע׳ ה׳ או׳ ט׳ ועיין בספרו צפורן שמיר סי׳ י״א או׳ קס״ב:

י י) **אם** יבהילוהו הרהורים רעים יחשוב בגדולת שמו הגדול ובפרט בשם הוי״ה מנא יודין כתוב לפניו על קלף כשר וירגיל לקרוא פעמים הרבה פסוק אש תמיד תיקד וכו׳ ופסוק ויאמר ה׳ אל השטן וכו׳ ושחט אותו על ירך המזבח וכו׳ וכדומה להם, וקריאת פסוקי הפרשה עם התרגום בכל יום מסוגל מאד לטהרת המחשבה וכן קריאת פסוקי דזמרה עם שירת הים בקול רנה ותודה עם הקהל מסוגל לטהרה, שם אוריא״ל טוב להארת הנשמה ולטהר מחשבותיו, וטוב לת״ח להרגיל עצמו לומר תפלה זו ובפרט קודם פטירתו, רבין עלמין דאנת הוא מארי מלכין וגלי רזין יהא רעוא דילך לסברא מילין בפומאי לקיימא בי האי קרא ואנכי אהיה עם פיך דלא איעול בכסיפא קדמך ותורה מגינה ומצלה מכל מיתה משונה, מעבר יבק שפתי צדק פ׳ פ״ד, פת״ע או׳ א׳:

יא יא) **שם, ויסיר כל המחשבות וכו׳** ואם תצטרך לפרנסה אל תשם לבך רק לאותה ברכה כמו לברכת השנים או אם יש לך חולה אל תשם לבך רק לברכת חולים מפני שאומרים עליך למעלה זה פלוני סבור שאינו צריך אלא לזאת לכן תכוין בכל הברכות שאם תכוין רק בבקשות אז יהיה למעלה שוטנים שאומרים אין ראוי לקבל תפלתו שבכבוד המקום אינו חושש וברצון נפשו מכוין, ס״ח סי׳ קנ״ח, א״ר או׳ א׳ א״א שבגליון הש״ע או׳ א׳:

יב יב) **שם ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש,** והטעם כמ״ש בתיקונים תיקון ע׳ ומאן דמשתמע קליה בין באורייתא בין בצלותא בלא דחילו מיד וישמע ה׳ ויחר אפו וכו׳ וע״י שיחשוב קודם התפלה ברוממות האל ית׳ יבא אל היראה, וע״כ יש נוהגים לומר קודם התפלה פיוט אדון עולם כי הוא סיפור גדולתו ית׳ וגם בו מבואר הרבה דברים שמביאים את האדם אל היראה, והרמ״ק ז״ל כתב שטוב לומר תפלת אליהו הנביא ז״ל הנז׳ בראש התיקונים פתח אליהו הנביא ואמר רבון וכו׳ קודם התפלה, ש״ץ דקי״ב ע״א, יפ״ל או׳ ח׳:

יג יג) **שם בהגהה, ואסור לאדם לנשק בניו וכו׳** עיין בשל״ה שקורא תגר על המביאין ילדים לבהכ״נ והביאו מ״א ס״ק א׳ א״ר או׳ ב׳ וכתב שם המ״א שדבריו נכונים, והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך, והטעם כי הילדים משחקים ומרקדים בבהכ״נ ומחללים קדושת בה״כ, וגם מבלבלים דעת המתפללים, ועוד גם יזקינו לא יסורו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם להבזות קדושת בה״כ, אבל כשהגיע לחינוך אדרבא יביא אותו עמו לבה״כ וילמדהו אורחות חיים לישב באימה וביראה ולא יניחנו לזוז ממקומו. ויזרזהו לענות אמן וקדיש וקדושה יעו״ש סוף עניני תפלה וקריאת ס״ת, מחה״ש סק״א ח״ע על מ״א סק״א, וגם ילמדהו לברך ולהתפלל מלה במלה ביראה ובכוונה כדי שירגיל מנעוריו וגם כי יזקין לא יסור ממנה, ובזה יהיה לו נחת רוח לעוה״ב כי ברא מזכי אבא:

יג) שם בהגה. כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ב״ה, ולכן ראוי לאדם שכאשר ירצה להתפלל שלא יסתכל בפני שום אדם ואפי׳ תינוק כדי

שלא יבא לחשוב בענייני אותו האדם, אלא בשעה שהוא מתפלל יתקדש ויחשיב שאין לי ייחס וקורבה עם שום אדם אלא עם הבורא נשמתו לבדו וזה יהיה סיוע גדול לכוונה, ר״ח פ״ח משה״ק דקמ״ה ע״א, יפ״ל או׳ ט׳:

יד יד) [סעיף ב׳] לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כוונתו וכו׳ דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל, רבי חנינא ביומא דרתח פי׳ ביום שהיה כועס לא היה מצלי, רבי אליעזר אומר הבא מן הדרך אל יתפלל תוך ג׳ ימים. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אף המיצר. שמואל לא הוה מצלי בביתא דאית ביה שכרא מפני הריח שטורדו, רב פפא לא הוה מצלי בביתא דאית ביה הרסנא, טור, והוא מן גמרא עירובין דף ס״ה ע״א ותוספות שם ד״ה בצר שכתבו מן הירושלמי יעו״ש, ואע״ג דעכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כ״כ בתפלה כמ״ש הטור בשם הר״ם ופסקו מרן ז״ל בש״ע מ״מ לכתחילה יש ליזהר היכא דאפשר, כגון במקום דאיכא ריח חזק ואפשר לו להתפלל במקום אחר לא יתפלל במקום הריח, וכן אם בא מן הדרך לא יתפלל כל זמן שהוא עיף מן הדרך עד שינוח ותתיישב דעתו אם לא יעבור זמן התפלה, וכ״כ המחה״ש סק״ג. פרמ״ג א״א או׳ ג׳ בי״ע או׳ ד׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

טו טו) שם, מפני שאין אנחנו מכוונים וכו׳ ומ״מ יזהר אדם בכל מה שאפשר כדי לעורר כוונתו לבוש, א״ר או׳ ג׳ פרמ״ג שם, וע״כ מי שנאנס ובא לו מחשבה באיזה ברכה מברכות י״ח לא יסיח דעתו מן השאר מפני שלא כיון באחת כי זה דומה למי שאבד מרגלית אחת התיסק אדעתין שיאבד כל המרגליות שיש לו מפני האחת שנאבדה אלא אדרבה הוא נזהר בתכלית הזהירות בכל מה שאפשר לו ליזהר כדי שלא יאבד עוד וכ״ש אם אבד פעם אחת ושתים שיזהר הרבה שלא יאבד עוד שום דבר, ולא בתפילת י״ח לבד צריך ליזהר בכך אלא בכל לימודו ובקשתו ותחנתו לפני המקום ב״ה. ויחשוב תמיד שהוא עומד ומדבר לפני מלך חי וקיים יודע מחשבות ואיך ידבר אתו ולבו כל עמו, ועיין ברו״ח מ״ש תוכחת מגולה למי שממהר בפסד״ז ואין אומרם בכוונה יעו״ש:

טז טז) [סעיף ג׳] יתפלל דרך תחנונים וכו׳ ואם לא התפלל דרך תחנונים כתב הב״ח דאפי׳ בדיעבד לא הויא תפלה וצריך לחזור ולהתפלל יעו״ש וכ״כ א״ר או׳ ד׳ והמאמ״ר או׳ ב׳ אמנם העו״ת או׳ ג׳ כתב על דברי הב״ח דצ״ע לדינא וכ״כ הנו״ש או׳ ג׳ על דברי הב״ח דאינו מוכרח ובדיעבד תפילתו תפלה ודלא כהמאמ״ר יעו״ש, כ״כ הפרמ״ג בא״א או׳ ד׳ דצריך לחוש לברכה לבטלה, אלא ודאי לכתחלה יעשה מה שמוטל עליו ודיעבד אין חוזר ומתפלל עכ״ד, וכ״מ ממ״ש או׳ י״ט:

יז טוב) שם, יתפלל דרך תחנונים וכו׳ עיין מש״ל סי׳ ץ׳ או׳ ט״ן:

יח חי) שם, כרש המבקש וכו׳ כתבו גורי האר״י זצ״ל כשיגיע אל עוזר דלים ישווה עצמו כאלו הוא עני דופק ומבקש על פתח היכל המלך ואפי׳ הוא עשיר גדול יתן אל לבו כי הוא עני ממצות ומע״ט ואינו ראוי לשאול מן המלך כ״א יחנן עליו ברחמיו ובחנוניו, ועוד יחשוב כי אין עני כעניותו בקברו כי לא יקח עמו לא כסף ולא זהב ויתרקב כל מה שעליו באופן שישארו עצמותיו נקיות מכל דברי העוה״ז ועי״כ תעלה תפלתך עם תפלות עניים, והם דברי זוהר פ׳ בלק וז״ל למהוי בצלותא דעמידה תביר לבא עניא ומסכנא ולשוואה רעותיה לאתכללא גו מסכנא בתבירו דליבא במאכו דנפשא, עוד שם וז״ל ולית בכל צלותין דעלמא דקב״ה אצית מיד כצלותא דמסכנא כיון דחזא דוד עבד גרמיה עניא ומסכנא פשט לבישא דמלכותא ויתיב בארעא כמסכנא דכתיב תפלה לדוד הטה ה׳ אזנך עננני כי עני ואביון אני יעו״ש, סו״ב או׳ ב׳ מחב״ר. או׳ ב׳ ש״ץ דף ק׳ ע״ג שע״ת בזה הסי׳ ובסי׳ סו׳ או׳ י״ג ועיין בדברינו לסי׳ ס״ו או׳ מ״ו ובסי׳ מ״ח או׳ א׳ ד״ה העמידה מ״ש בשם הכוו׳ יעו״ש:

יט יט) שם, ושלא תראה עליו כמשא וכו׳ פי׳ אעפ״י שאומרה בלשון תחנונים אם אינו מחשב כמו שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך אלא שמתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו זה אינו נכון, מ״א הק״ד, וה״ה איפכא אם היא אינה עליו כמשא אלא שאין אומרה בלשון תחנונים ג״כ אינו נכון, מחה״ש סק״ד:

כ ך) שם, ושלא תראה עליו כמשא וכו׳ הממהר להמזמר או לש״ץ שירוץ ורודף אחריו עבירה גדולה היא בידו ומלבד האיסור דצריך שיאמר בשובה ונחת כמונה מרגליות עוד הן בה דיבלבל מחשבתו של המתפלל ולא ידע מאי קאמר ודעתו בל עמו ולפעמים יגרום להחזן דיבא לו כעס בלבו והוא חוטא ומחטיא, ועיין להרב האלף ז״ל בסי׳ נ״א אות ט׳ דהאריך בנועם מוסרו בזה קחנו משם כף החיים להרח״ף ז״ל סי׳ י״א אות כ״ה, וכ״ש מי שעוזר להניח חזן ממהר שגדול עינו מנשוא והוא חטא רבים ישא שגורם לצבור למהר ולא ידעי מאי קאמרי רח״ל:

כא כא) שם ושלא תראה עליו כמשא וכו׳ ואחר שיעשה כל זה מובטח לו שתתקבל תפלתו, טור, לבוש

כב כב) [סעיף ד'] **התפלה היא במקום הקרבן,** דכתיב ונשלמה פרים שפתינו, וכתיב ולעבדו בכל לבבכם וכי יש עבודה בלב אלא איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, טור, לבוש:

כג כג) **שם שתהא דוגמת הקרבן בכוונה וכו'** כתב הגאון החסוד מהר"ר שלמה אפרים בס' עמודי שש וז"ל היקידה של אש שהיה בקרבן דוגמתו בתפלה כוונת הלב כאלו בוער באש כמ"ש חם לבי בקרבי וגו' וכ"ש שמחשבה רעה של חוץ לזמנו וחוץ למקומו שמפגלת הקרבן, וחוץ למקומו הוא כשעומד בבהכ"נ ומהרהר בעסקיו או בדברי הבאי אשר מחשבתו משוטטת חוץ לבהכ"נ בכל רחובות קריה, הוא עומד כאן ומחשבתו מפוזרת חוץ מן המקום אשר הוא עומד עכ"ל, והביאו הסו"ב אות ג' מחב"ר אות ג':

כד כד) **שם וקביעות מקום וכו'** עיין לעיל סי' ץ' סעי' י"ט ובדברינו לשם בס"ד:

כה כה) **אין להתפלל בבריכה,** הלק"ט סי' צ"ד יעו"ש, ועוד עיין לעיל ריש סי' צ"ה ובדברינו לשם בס"ד:

כו כו) **שם, ושלא יחוץ דבר בינו לקיר וכו'** בטור כתב ובינו לקרקע דוגמת הקרבן שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה ע"כ, והב"י תמה עליו וכתב ליישב אפשר שנתכוון למאי דאמרינן שלא יעמוד על מקום גבוה ויתפלל אעפ"י שלא מטעם חציצה אמרו כן אלא לפי שאין גבהות לפני המקום מ"מ כיון שכל שהוא גבוה פחות מג"ט מותר להתפלל בו משום דהוי כארעא סמיכתא אומר רבינו דאפשר לדמות ולומר דבגבוה ג' דאסור הוי טעמא משום דדמי לחציצה עכ"ל, וכה"ג תירץ הט"ז סק"ב וסיים וז"ל אבל מעולם לא עלה ע"ד רבינו הטור לאסור לעמוד על פחות מג"ט אפי' למצוה מן המובחר עכ"ל, מיהו הב"ח כתב דלא כתב הטור שלא יחוץ דבר בינו לבין הקרקע אלא למצוה מן המובחר שיהא דוגמת העבודה בבית המקדש אבל ליכא עיכובא בדבר וכן נוהגין לשטוח מחללות על הקרקע ביוה"כ ובט"ב ועומדין עליהם ומתפללים עכ"ד וסיים והכי נקטינן, והב"ד העט"ז או' א' שכנה"ג בהגב"י או' א' וכ"כ הנו"ש או' ד' ועי"ש מה שהקשה על מ"ש הפרישה בסי' ץ' דהטור דינא קאמר ואפי' פחות מג' ע"ג כלים אסור משום חציצה יעו"ש ועוד עי"ש מ"ש על הפר"ח ייעו"ש, ועיין בדברינו לעיל סי' ץ' או' ב' וכבר כתבנו שם באי' ג' דדעת האחרונים להחמיר ע"ג כלים אפי' בפחות מג' משום בעיתותא אבל במקום דליכא בעיתותא כמו ע"ג מחצלות ובדומה מותר, ועי"ש באו' ד' ודו"ק:

כז כז) **שם, ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר וכו'** עיין לעיל סי' ץ' סעי' כ"א ובדברינו לשם בס"ד:

כח כח) **שם, דומיא דקרבן וכו'** ואחר שיעשה דוגמת הקרבן עולה לריח ניחוח למקום שהקרבן עולה והמלאך עושה אותה כתר לקינו, טור, לבוש:

כט כט) **שם, ומ"מ טוב שיהיו לו מכנסיים מיוחדים לתפלה וכו'** ומי שיש לו אומנות מכוער כגון קמצן ומצרף ועבדן יטהר גופו ויחלף שמלותיו ויתפלל, יפ"ל ח"ב או' ד':

ל ל) [סעיף ה'] **אל יחשוב ראוי הוא וכו'** וכאשר יתפלל אל השי"ת על צרכיו לא יהיה כוונתו שיתן לו עושר וכבוד וכל הדברים אשר הוא צריך בשביל הנאת גופו רק שיתן לו השי"ת כדי שיעבוד השי"ת בתורה ובמצות ואם יבקש על חייו לא יהיה כוונתו רק שיתן לו השי"ת חיים כדי שיעבוד ה' בתורה ובמצות, ואם מכוון להנאת גופו הוא תועבה, נתיבות עולם נתיב העבודה פ"ב, פת"ע או' ו':

סימן צט

א א) [סעיף א'] **שתה יין כדי רביעית וכו'** עיין לקמן סי' קכ"ח סעי' ל"ח גבי נ"כ שכתב דוקא אם שתה הרביעית בבת אחת אבל אם שתאי בב"פ או שנתן לתוכו מעט מים מותר, ואם שתה יותר מרביעית אעפ"י שהוא מזוג ואפי' שתאו בכמה פעמים אסור יעו"ש, ונראה דה"ה הכא לגבי תפלה, וכ"כ המ"א ומחה"ש סק"א, א"ר או' א' פרמ"ג א"א או' א':

ב ב) **שם, שתה יין כדי רביעית וכו'** פי' אף שהוא רגיל ביין שאם שותה הרבה אינו בסוג שכור אלא יכול לדבר בפני המלך ולא קרינן ביה אלא שתוי עכ"ז אם שתה רביעית חל יתפלל לכתחלה וכמו שביאר מרן בב"י דברי הטור שכתב שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך ומ"מ לכתחלה לא יתפלל אפי' אם שתה כדי רביעית יעו"ש בב"ח ודו"ק, ברכ"י או' א' זכ"ל או' ת' שע"ת או' א' מיהו אם התחיל להתפלל אינו מפסיק, א"ר סי' קכ"ח או' ס"ז:

ג ג) **שם, כדי רביעית וכו'** יין שבתוך הסעודה אינו משכר, סמ"ק סי' קל"ג, וי"א דגם יין שלפני המזון אינו משכר, ב"י סי' תע"ג, מ"א ומחה"ש סק"א, ר"ז או' ב', וכתב הפרמ"ג בא"א או' א' דהכל לפי מה שמבין ודעתי, ואם סעד סעודת שמחה כגון סעודת יו"ט אע"פ שלא שתה אלא בסעודה אין

להורות, מ״א שם בשם הגהת סמ״ק, וכתב שם המחה״ש דהוראה ותפלה דיניהם שוה, וגם בזה כתב הפרמ״ג שם דהכל מה שהוא אדם, ועיין ביו״ד סי׳ רמ״ב סעי׳ י״ג בהגהה:

ד **ד) שם שתה יין וכו׳** וה״ה שאר דברים המשכרים יראה דאסור להתפלל, פרמ״ג שם, ועיין ט״ז סי׳ קכ״ח ס״ק ל״ה שכתב וכיון שאין בזה שיעור מפורש כמו שיש ביין אסור לכהן לשתות כלל מידי דמשכר קודם נ״כ יעו״ש, וה״ה קודם תפלה יש ליזהר, ועיין בדברינו לשם בס״ד ובזה הסי׳ או׳ כ״א:

ה **ה) שם, אל יתפלל וכו׳** אעפ״י שיעבור זמן התפלה, ר״ז או׳ א׳ ויש מקילין בשתוי שיכול לדבר בפני המלך אם זמן התפלה עוברת, חס״ל או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ כ״ג והחכם עיניו בראשו ואינו שותה יין או שאר דברים המשכרים קודם תפלה עד שידע שיש זמן להפיג יינו ולהתפלל ואם לאו אינו שותה או יתפלל קודם:

ו **ו) שם, אם הוא יכול לדבר לפני המלך וכו׳** אם יכול לדבר לפני המלך נקרא שתוי ואם אינו יכול לדבר לפני המלך נקרא שכור, עירובין דס״ד ע״א, טור, ואינו יכול לדבר לפני המלך היינו שמגמגם בלשונו, חס״ל או׳ א׳ וכ״מ בתו׳ ברכות דף ל״א ע״ב ד״ה מכאן ששכור וכו׳ ומלך לאו דוקא אלא היינו שר או אדם נכבד וכמ״ש הברכ״י ביו״ד סי׳ קי״ג או׳ ב׳ לענין בש״ג יעו״ש, וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ח״י או׳ כ״ב:

ז **ז) שם, ואם אינו יכול וכו׳ תפלתו תועבה,** והוי כאלו עובד ע״ז. ברכות שם, ואם אינו מתפלל בשעת שכרות ניצול מכל צרה, עירובין ס״ה ע״א, מ״א סק״ב, וכ״כ האחרונים, ואפי׳ בזה״ז שאין אנו מכוונים כ״כ בתפלה תפלת שיכור תועבה וצריך לחזור ולהתפלל, ב״ח, וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ ועיין לקמן או׳ ד׳ ומ״ש הפרמ״ג בא״א או׳ ב׳ דבשתה רביעית נמי הוי כאלו עובד ע״ז אינו מוכרח כיעו״ש בפר״ח ובגמרא שם ודו״ק וכ״מ מסתמיות דברי הפי׳ דלא אסרי בשתוי אלא לכתחלה ואי הוי כעובד ע״ז הוו״ל לאסור אפי׳ בדיעבד ועיין לעיל או׳ ה׳ ודו״ק:

ח **ח) שם, תפלתו תועבה יין ושכ״ר א״ל תש״ת ר״ת ואם שתה כדי רביעית אסור להתפלל,** תפלת שכור תועבה, טור, עו״ת או׳ א׳ וגם תש״ת ר״ת תפלת שתוי תפלה, פרישה או׳ ד׳ לבוש סעי׳ ג׳ ועיין יפ״ל או׳ א׳ שכתב דכ״ז היא כתוב בטור הנדפס עם ב״ח וממנו למדו פרישה ולבוש רק בטור הנדפס עם ב״י נשמט מסי״ד תש״ת ר״ת תפלת שתוי תפלה יעו״ש:

ט **ט) שם, משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג,** שאם היה חשיב כמזיד אין לו תשלומין כמ״ש בסי׳ ק״ח סעי׳ ז׳ ב״י:

י **י) שם, כדין שוגג,** והוא שהתחיל בשתייה קודם שהגיע לזמן התפלה אבל התחיל לאחר שהגיע זמן התפלה או אפי׳ סמוך לה מזיד הוה ואין לה תשלומין, לבוש, והביאו א״ר או׳ ב׳ יעו״ש סו״ב או׳ ד׳ וכ״נ דעת הט״ז בסי׳ רל״ה סק״ד, מיהו מרן ז״ל בב״י כתב דאפי׳ התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה אם היה סבור שיהיה לו שהות אח״כ להתפלל לא מקרי מזיד יעו״ש, וכ״כ העו״ת או׳ ב׳ מ״א סק״ג, מאמ״ר או׳ א׳ ח״א כלל כ״ב או׳ י״ח, וא״כ כיון דיש פלוגתא בזה יש להתפלל אותה בתורת נדבה ולחדש בה שום דבר ויתנה אם אני חייב בתשלומין תהיה בתורת תפלת תשלומין וא״ל תהיה בתורת נדבה, וכ״כ החס״ל בסי׳ ק״ח או׳ ד׳ בן א״ח פ׳ משפטים או׳ י״ד, ועיין לקמן סי׳ ק״ז או׳ ך׳:

יא **יא) שם, כדין שוגג,** ומדלא חולק מרן ז״ל בזה בין שתוי לשכור משמע שדיניהם שוה שגם בשתוי אם עבר זמן התפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג, וכ״כ הנו״ש או׳ א׳:

יב **יב) שם בהגהה, ודין ק״ש כדין תפלה,** ויש מקילין דשאני תפלה שהיא בקשת צרכיו מן המלך וצריכה להיות יותר בישוב הדעת ובאימה מק״ש, לבוש, וכ״כ ב״י, א״ר או׳ ג׳ והפר״ח כתב דפסוק ראשון דבעי כוונה אם קראו בהיותו שכור לא יצא וצריך לחזור ולקרותו ומפסוק ראשון ואילך יצא דלא גרע ממתנמנם שנת׳ לעיל סי׳ ס׳ ג׳ סעי׳ ה׳ דיצא יעו״ש, ועיין באו׳ שאח״ז ואו׳ י״ד:

יג **יג) שם בהגהה, אבל שאר ברכות יכול לברך אעפ״י שהוא שכור** וכ״כ התו׳ בברכות דף ל״א ע״ב ד״ה מכאן ששכור וכו׳ והרא״ש פ׳ אין עומדין ול״ח שם. וכ״כ הלבוש, ב״ח, עט״ז או׳ א׳ שכגה״ג הגב״י או׳ ה׳ ט״ז סי׳ קפ״ה סק״א, סו״ב במק״ח או׳ א׳ א״ר שם, ברכ״י או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳ וכ״כ בזוהר פ׳ תרומה דף קנ״ג ע״ב, וכן פסק מרן ז״ל לקמן סי׳ קפ״ה סעי׳ ד׳ לגבי ברה״מ, ומילתא דפשיטא היא דאין לחלק בין ברה״מ לשאר ברכות דכיון דברה״מ שהיא דאורייתא שכור מברך כ״ש שאר ברכות שהם מדרבנן ודלא כהנו״ש או׳ ב, שרצה לחלק בזה ותמה על מור״ם ז״ל וכתב דמרן ז״ל לא ס״ל הכי דליתא והוא הפך מור״ם ולביש ול״ח וב״ח ועט״ז ושכנה״ג וט״ז וסו״ב וא״ר וברכ״י ור״ז דכולהו ס״ל דלא יש חילוק בין ברה״מ לשאר ברכות כנז׳ ומה שיש מקשים מדברי התו׳ פ׳ הדר בעירובין דס״ד ע״א דשם נסתפקו בשכור אם יכול לברך ברה״מ ושאר ברכות לדברי התו׳ בפ׳ אין עומדין בברכות שם דשם פשיטה להו דיכול לברך זה אינה קושיא דאפשר שהם תוספות אחרים, ואח״כ ראיתי שכ״כ החיד״א בשם הגדולים במע׳

הספרים ערך ת׳ או׳ ך׳ וז״ל אין להקשות מתו׳ שבמסכתא זו לתו׳ שבמסכתא אחרת אלא כאשר שני המקומות הם בשם ר״י או בשם ר״ת וכיוצא אבל כששני המקומות הם בסתם אין להקשות, דאין מופת חותך דמחבר אחד חיבר תו׳ השני המקומות, אמנם כששני המקומות הם בתו׳ מסכתא אחת אז היא קושיא וטעונה תירוץ, וזה פשוט עכ״ל, וכבר כתבנו דדעת הפו׳ כדברי תו׳ פ׳ אין עומדין וכן סתם מרן ז״ל בסי׳ קפ״ה סעי׳ ד׳ ומה שהביא מרן ז״ל בסי׳ קפ״ה סעי׳ ה׳ סברת התו׳ פ׳ הדר שנסתפקו בזה הוא כדי לחוש לה לכתחלה שלא יביא האדם עצמו לידי כך לשתות הרבה ולברך כשהוא שכיר כי כן דרך מרן ז״ל כשיש ב׳ הברות סברה הנראית לו להל׳ כותב אותה בסתם וסברה האחרת כותב אותה בשם יש אומרים כמבואר בדברינו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ והכי נמי סברת התו׳ פ׳ אין עומדין כתב אותה בסתם להלכה מפני שכן נראה פשט דברי הירושלמי וסברת תו׳ פ׳ הדר כתב אותה בשמם כמו שהיא כדי לחוש לה לכתחלה, וכ״ז כשלא הגיע לשכרותו של לוט אבל אם הגיע לשכרותו של לוט כיון דפטור מכל המצות אם קרא ובירך לא מיפטר בכך שהרי פטור היה באותה שעה וחייב לחזור ולקרות ולברך, פר״ח סוף או׳ א׳ וכ״כ הפרמ״ג בא״א או׳ ג׳:

יד יד) שם. אבל שאר ברכות וכו׳ וברכות ק״ש דינא כק״ש עצמה, א״ר בסי׳ קפ״ה סוף או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ י״ב:

טו טו) שם, אבל שאר ברכות וכו׳ ולענין צירוף למנין עשרה כבר כתבנו לעיל בסי׳ נ״ה אות י״ד בשם תשו׳ בית יהודה סי׳ מ״ה דכל שלא הגיע לשכרותו של לוט אעפ״י שאינו יכול לדבר לפני המלך מצטרף לקדיש ולקדושה ולברכו אבל אם הגיע לשכרותו של לוט הרי הוא כשוטה ואין מצטרף לכל דבר שבקדושה יעו״ש, ומ״ש האחרונים בשם בית יהודה היפך מזה כבר כתבנו שם עליהם צ״ע דהרי הוא בהדיא שם בבית יהודה כמו שכתבני, ומ״ש הא״א שבגליון הש״ע בזה הסי׳ אות א׳ בשם תשו׳ ב״ד ט״ס הוא וצ״ל תשו׳ בית יהודה כי לא נמצא זה בתשו׳ ב״ד שם כ״א בתו׳ בית יהודה וגם עליו יפול הצ״ע ודו״ק:

טז טז) [סעיף ב׳] דרך מיל ושינה כל שהוא וכו׳ פי׳ או דרך מיל או שינה כל שהוא, רש״י עירובין ס״ד ע״ב וכ״כ הלבוש, עו״ת אות ד׳ יפ״ל אות ג׳:

יז טוב) שם, אבל אם שתה יותר כל שכן ששינה משכרתו, דוקא שינה מעט אבל שינה הרבה מפיגתו, כ״מ ה׳ ביאת מקדש פ״א דין ה׳ מ״א סק״ד, א״א אות ד׳ מחה״ש אות ד׳ ר״ז אות ג׳:

יח חי) שם, וה״מ במהלך ברגליו אבל רוכב ודאי דרך מפוגה היין, הנה בדין זה רבו הדעות והפירושים בדברי האחרונים ז״ל כיעו״ש בדבריהם, וע״כ אנחנו לא נכתוב אלא מאי דמשמע מפשט דברי הטור ומרן ז״ל שכתבו דרך מיל מפוגה היין בשתה רביעית ומשמע דלא יש חילוק דבין רוכב בין מהלך דרך מיל מפיגה רביעית יין, אלא רק החילוק הוא בשתה יותר מרביעית דאם הוא מהלך ברגליו דרך טורדתו יותר ואם הוא רכוב דרך מפיגה, והא דסתמו ולא כתבו כמה דרך צריך עד דמפיג לומר שהכל לפי כח היין וכח האדם ורוב שתייתו וכשמפיג אז יתפלל, וכ״כ הב״ח, וכ״פ א״ר או׳ ד׳ והברכ״י או׳ ג׳ וכתב הנו״ש או׳ ג׳ דכן הוא הסכמת רוב האחרונים יעו״ש ועיין נה״ש או׳ א׳ מ״ש על דברי המ״א סק״ה יעו״ש:

יט יט) שם, אבל רוכב ודאי דרך מפיגה היין, והרוצה שישקוט השכרות ישתה חומץ, גם ישקוט אם יאכל כרוב או שקדים המרים, שבט מוסר פי״א, והביאו פ״ע או׳ ו׳:

כ ך) [סעיף ג׳] בהגהה, ולכן אין נזהרין וכו׳ זה קאי אשתוי שאין בו איסור אלא לכתחלה אבל בשכור שתפלתו תועבה ודאי יש ליזהר אפי׳ לדידן והמתפלל כשהוא שכור צריך לחזור ולהתפלל כמ״ש התוס׳ פ׳ הדר, ט״ז סק״ג, ר״ז או׳ ד׳ וכ״כ לעיל או׳ ז׳:

כא כא) שם בהגהה, ולכן אין נזהרין בינות שלנו וכו׳ אעפ״י ששתו רביעית ויותר וכו׳ פי׳ דאם שתה הרבה עד שהוא שכור אף מיינות שלנו אסור להתפלל, עו״ת או׳ ו׳ א״ר או׳ ה׳ וכ״ז לפי מ״ש מור״ם ז״ל מיהו הלח״י דף ח״י ע״ג כתב וז״ל נראה דכי היכי דרבינו ז״ל ודעמיה לא חילקו בשיעור רביעית בין יין סתם ליין החזק כיין האטלקי לחומרא כדכתיבנא שם ה״נ האידנא אין לחלק ולהקל ברביעית יין שלנו ודלא כתה״ד וכ״כ הב״ח בתשו׳ סי׳ ק״מ עכ״ל, והביאו הנו״ש או׳ ד׳ וכתב עיין רואה דדחויה ס׳ תה״ד וממילא לאו שפיר עבדי מה שאינן נזהרין ביין שלנו בשתיית רביעית וכ״ש אם ישתו יותר מרביעית דגם תה״ד גופיה לא התיר ודלא כמור״ם ז״ל שהקל בזה יעו״ש, ועיין באו׳ שאח״ז:

כב כב) שם, וכ״ש אם מתפללין מתוך הסידור וכו׳ ליישב המנהג כתב כן כמ״ש בד״מ או׳ ג׳ אבל מ״מ אין נכון לעשות כן, פרמ״ג א״א או׳ ו׳ ואף לפי המנהג שכתב רמ״א ז״ל אם מרגיש בעצמו שדעתו מבולבלת קצת לא יתפלל לכתחלה עד שתתיישב דעתו אם לא יעבור זמן התפלה כנ״ל:

כג כג) שם, שאין חוששין לשכרות מעט, כתב בישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ה׳ וביו״ט יכול להתפלל מנחה אעפ״י ששותה קצת דא״א להמתין עד שיפיג יינו וכ״ש האידנא דבל״ה אין מכוונין כ״כ שאין להקפיד בשתוי כמ״ש בהג״מ עכ״ל, מ״א סק״ו, א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ד׳ ודוקא בשתוי יש להקל שלא יעבור זמן המנחה אבל שכור אסור להתפלל כמש״ל או׳ ז׳ וכ״כ ר״ז שם ומחה״ש סק״ו, ועיין לעיל או׳ ה׳:

סימן ק

א א) [סעיף א'] **תפילות של מועדות ושל ר"ה צריך להסדיר וכו'** כתב הרמב"ם ז"ל פ"ד מה"ת דין י"ט וז"ל תפלות הפרקים כגון תפלת מוסף ר"ח ותפלת המועדות צריך להסדיר תפילתו ואח"כ עומד ומתפלל כדי שלא יכשל בה עכ"ל אלא שהטור כתב על שם אביו הרא"ש ז"ל דתפלת ר"ח א"צ להסדיר ומרן ז"ל בב"י דחה דבריו וכתב דגם דברי הרא"ש יש לפרשם כדברי הרמב"ם יעו"ש, וכן הכריח הב"ח דהרי"ף והרא"ש ס"ל כהרמב"ם ז"ל דתפלת ר"ת צריך להסדיר וכתב והכי נקטינן יעו"ש, וא"כ מ"ש בש"ע ושל ר"ה צ"ל דט"ס הוא וצ"ל ושל ר"ח שהרי מרן ז"ל דחה דברי הטור וסבר כהרמב"ם ז"ל וע"כ כתב בש"ע כמו הרמב"ם של מועדות ושל ר"ח ועוד דא"ת ר"ה למה צ"ל והלא ר"ה בכלל מועדות ועוד הוו"ל יוה"כ ג"כ אלא מוכרח כדאמרן, וכן הוא הגירסא בש"ע ישן שנדפס בשנת שכ"ז בחיי מרן ז"ל ושל ר"ח, וכ"ה בש"ע הנדפס עם ה"ב וכ"כ בלבוש, וסו"ב במק"ח, וכן מוכח מדברי הא"ר יעו"ש, ואח"כ ראיתי שכ"כ המאמ"ר או' א' וכ"כ הנו"ש או' א' יפ"ל או' א' וכן גריס ר"ז או' א' ובזה נסתלק קושיית הברכ"י ומה שנדחק לתרץ באו' א' ואו' ג' וכתב העו"ת או' א' דה"ה אי אתרמי שלא התפלל בכ"ט ימים ומתפלל ביום ל' דצריך להסדיר תפלתו מקודם יעו"ש:

ב ב) **שם, צריך להסדיר וכו'** וזה דוקא ליחיד אבל הש"ץ כתב הרב א"ח דף י"ז סוף ע"ג דכשם שצריך. שילמדו הכהנים ה' שנים הלכות עבודה קודם שיעבדו וכו' כך צריך שירגיל עצמו וילמד סדר תפילה וקריאת התורה זמן מרובה קודם שיעמוד ש"ץ כדי שיהא. בקי יפה יפה וכן אמרו לעולם יסדיר אדם תפילתו ואח"כ יתפלל ואעפ"י שפסקו שאין החיוב כ"כ אלא בתפלות של פרקים שהוא מל' יום ולהלן ובשאר ימות השנה א"צ אעפ"י כן אם אינו יודע בעצמו שהוא בקי מאד ויודע להשמר משגיאה אין לו להכניס עצמו בעבידת השי"ת בדברי קדושה להיות אמצעי בין ישראל לאביהם שבשמים יעו"ש, והביאו הי"ל או' א' יעו"ש, וז"ל חידושי אנשי שם שסביב המרדכי אמר ר"א וכו' מכאן שכל אדם הרוצה להיות ש"ץ ואפי' יחיד יש לו לחזור התפלה קודם ולסדרה וכן מוכח מדרב יהודה לקמן, וכן הלומד תורה יש לו לחזור ההלכה או מה שלומד ד"פ וכן מצינו במדרש שהקב"ה חזר התורה ג"פ שנאמר אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה מצאתי משם הרב עכ"ל, והביאו נו"ש או' ב' ועיין ערובין דף נ"ד ע"ב ודו"ק:

ג ג) **שם הגהה, וי"א דוקא כשמתפללים ע"פ אבל כשמתפלל מתוך הסידור מותר וכו'** חילוק זה כתבו הר' מנוח אלא שהר"מ עצמו כתב ע"ז דצ"ע והביאו ב"י וכתב עליו דאפי' כשכתובה לפניו צריך להסדיר כדי שתהא שגורה בפיו בזריזות עכ"ד, והביאו הב"ח וכתב וכן ראוי לנהוג ומה שאין העולם נוהגים להסדיר כל עיקר אפי' של חנוכה ופורים וט"ב ושל מועדות ור"ה ויוה"כ וסומכין על הסידור שבידם וכ"כ בהגהת ש"ע אינו נכון כלל יעו"ש, והביאו העו"ת או' ב' אמנם הרב הלבוש כתב כדברי מור"ם ז"ל, וכ"פ הט"ז סק"א, וכ"כ הסו"ב במק"ח, ר"ז או' א' וכ"כ הברכ"י או' ב' וז"ל כן נוהגין ברוב תפוצות הגולה ובארץ הצבי שאינם מסדרים שום תפלה וסמכו על חילוק רבינו מנוח ואפי' שהר' מנוח כתב וצ"ע וגם מרן חלק עליו, חילוק הר"מ קבעוהו להלכה גדולי ישראל שנות דור ודור מדורותנו דלא חזינן לרבנן קשישאי וקדישי דמסדרי משום דהוא חילוק אמיתי ומורגש לחוש עין רואה ואזן שימעת דרגילי טובא בתפלות אשר בהפר נכתבים עכ"ל, וכ"כ הפתה"ד או' ג' וכתב היפ"ל סוף או' א' דה"ה לש"ץ נמי אם מתפלל מתוך הסידור מותר יעו"ש: וכ"ז הוא למי שהוא בקי ורגיל בתפילות שאז כשמתפלל מתוך הספר הם כמסודרים אצלו אבל מי שאינו בקי צריך להסדיר ואפי' אם הוא מתפלל מתוך הספר:

ג) **ודע** יעלה ויבא נמי צריך להסדיר או מתוך הסידור וכן חנוכה ופורים בימי וכו' מש"ז או' א' ועיין פר"ח שכתב דנוהגים להתפלל תפלה ראשונה מתוך הסידור ואח"כ אינם מקפידים שהרי סידרו התפלה הראשונה ודי בכך עכ"ד, והביאו מש"ז שם, ברכ"י או' ג' ומ"ש שם הברכ"י בשם מהר"ש בו הרשב"ץ בחשו' סי' קצ"ג שכתב ששמע ממור אביו הרשב"ץ שקבל מפום רבנן דלא נהגו להסדיר תפילת מועדים לפי שאין להסדיר אלא כשהיא תפלה מחודשת כלה כתפילת ר"ה ויוה"כ יעו"ש והביאו שע"ת או' ב' אין כן דעש הרמב"ם והטור ומרן והפו' ז"ל ומה שיש מקילין הוא דוקא אם מתפלל מתוך הסידור כנז' ועיין י"א מ"ב בהגב"י מה שתמה על דברי תשו' הנז' ומ"ש בזה הנו"ש אינו מוכרח ואצ"ל ודו"ק:

ד ד) **שם, אבל כשמתפלל מתוך הסידור מותר וכו'** ומ"מ בתפלה שצריך צהבין בפי' הדברים ובפרט בפיוטים שחמור פירושם אם לא בנתינת דעה רבה עליהם ודאי צריך להסדיר תחלה ולא מהני לו ספר בזה וזה פשוט, ט"ז סק"א, סו"ב או' א' א"ר סוף או' א' מש"ז או' א' ר"ז או' א' מחה"ש, וכתב המחה"ש דשלא כדין נוהגים העולם שאומרים ברכת קידוש הלבנה בע"פ וגם אין מסדרין, ולע"ד בעי טפי סדור מתפלת ר"ח דעכ"פ לא יעברו ל' יום שלא יתפלל תפלת ר"ח משא"כ ברכת קידוש הלבנה לפעמים יש בין א' לחבירו יותר מל' יום כפי אשר תראה הלבנה עכ"ל, אמנם הפתה"ד או' ב' כתב ליישב המנהג מפני שטעם הסידור הוא כדי שתהא שגורה בפה וברכת הלבנה כיון שאומרים אותה בקול רם כל הקהל הבאים כאחד הן מלמדים זא"ז, ולהטעות זא"ז לא חיישינן אע"ג דהם אומרים בע"פ דאיידי דחביבא להו שבזה זוכים להקבלת פני שכינה יהבי דעתייהו יעו"ש, וא"כ אם הוא מברך ברכת הלבנה ביחיד צריך לסדרה מקודם ואח"כ יברך:

ה ה) **כתב** המאמ״ר או׳ ג׳ מדברי התו׳ ברכות דכ״ט ד״ה מפני משמע דהמסדיר תפלתו אומר כל הברכות כתקנתם עם סיום הברכות וצ״ע למעשה יעו״ש, אמנם הפתה״ד או׳ ד׳ כתב דכי תקינו רבנן לסדר היינו מבלי שיאמר כל חותמי הברכות בשם ומלכות יעו״ש:

סימן קא

א א) **[סעיף א׳] המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכולם לפחות יכוין באבות וכו׳** כתב הטור בשם הרא״ה שירגיל אדם עצמו שיכוין לפחות בחתימה של כל ברכה שיש בהן מאה ושלש עשרה תיבות כמו שיש בתפלת חנה ומאה ושלש עשרה פעמים לב בחומש לומר שצריך בהן כוונת הלב עכ״ל, והב״ד הלבוש ועו״ת או׳ א׳ וא״ר או׳ ב׳ והעט״ז או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ש״ץ דקי״ר ע״ב, והטעם כתב הב״ח מפני דחתימת הברכה הן סיפור שבחיו ית׳ וראוי שיכוין את לבו יותר בסיפור שבחיו ית׳ ממה שיכוין בשאלתו, וכתב שכן כתב הסמ״ק ריש סי׳ י״א יעו״ש, והביאו ש״ץ שם ועוד נראה לי הטעם שצריך לכוין יותר בחתימת כל ברכה מפני שיש בה הזכרת השם וכל מי שאינו מכוין בהזכרת השם הוא נענש כמבואר בדברינו לעיל סי׳ ה׳ או׳ ה׳ יעו״ש:

ב ב) **שם, לפחות יכוין באבות וכו׳** והטעם כתב אבודרה״ם לפי שהיא חשובה יותר משאר ברכות מפני שיש בה גדולת השם וזכות ראשונים וגאולת אחרונים ע״כ, והכלבו כתב לפי שיש בה מ״ב תיבות כנגד שם של מ״ב ע״כ, והב״ד א״ר או׳ א׳ ולי נראה עוד הטעם מפני שרוב כוונת התפלה היא בברכת אבות כמבואר בשער הכוו׳ ובסי׳ הרש״ש ז״ל:

ג ג) **שם, ולפחות יכוין באבות וכו׳** וכן צריך ליזהר לכוין במודים, א״ר שם, והרב אדמת יהודה די״ט ע״א וב׳ כתב דהטעם שאמרו שצריך לכוין ג״כ במודים הוא שעי״ז ניצול שלא יהיה שדרו נחש ומודים גי׳ מאה דמתקן הב׳ נונין יעו״ש, והביאו הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ ט״ו או׳ טו״ב:

ד ד) **שם הגהה, והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה וכו׳** וכ״כ הלבו״ש, פר״ח או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ וז״ל דעת מרן שהשמיט דברי הטור הנז׳ נראה דגם עתה ראוי להיות חוזר ויתעצם לכוין דעתו אבל לא נהגו כדבריו, וכן מהריק״ש בהגהותיו כתב דברי הטור כמור״ם עכ״ל, וכ״כ סידור בי״ע בדיני תפלת י״ח או׳ פ״ה בשם האחרונים דהכי נקטינן ודלא כהש״ע יעו״ש, וכ״כ החס״ל או׳ א׳ וכתב שם החס״ל דעכ״פ בדיעבד תפילתו תפלה ולא הו״ל ברכותיו לבטלה, רק צריך להבין חומר הענין ולהתאמץ בכל כוחו לפחות לכוין בברכה ראשונה יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ח או׳ ט״ו ודו״ק ומ״ש ח״א כלל כ״ד או׳ ב׳ דנראה לו אם נזכר קודם שאמר בא״י בסוף הברכה יחזור לומר מאלהי אברהם וכו׳ עיין מ״ש עליו הפתה״ד או׳ ב׳ ומסוף דבריו נראה שאינו מסכים לדבריו יעו״ש:

ה ה) **שם בהגהה, והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה וכו׳** אבל בק״ש כיון דדי בפסוק אחד חוזרין וכמ״ש סי׳ ס״ג סעי׳ ד׳ וסי׳ נ״א סעי׳ ז׳ מ״א סק״א, סו״ב או׳ א׳ ר״ז שם, ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ו ו) **[סעיף ב׳] ולא יתפלל בלבו לבד וכו׳** ואם התפלל בלבו לבד מדברי המ״א ק״ב נראה דלא יצא אלא שסיים דצ״ע יעו״ש, וכ״כ א״ר או׳ ג׳ וכן הסכים הער״ה או׳ ג׳ וכ״פ ר״ז או׳ ד׳ וכ״נ דעת הפרמ״ג בא״א או׳ ב׳ וכ״נ מדברי מהרח״ו ז״ל בס׳ עץ הדעת פ׳ ואתחנן על פסוק ואתחנן והביאו היפ״ל או׳ ה׳ יעו״ש, וכ״כ היפ״ל ח״ג או׳ ג׳ בשם המבי״ט יעו״ש, וכ״מ מדברי הזוה״ק באדרת האזינו דף רצ״ד ע״ב שכתב וז״ל ובג״כ כל צלותא ובעותא דבעי ב״נ מקמי קב״ה בעי לאלקא מילין בשפיותיה דאי לא אפיק לון לאו צלותיה צלותא ולאו בעותיה בעותא, וכיון דמלין נפקין מתבקעין באוירא וסלקין וטסין ואתעבידו קלא ונטיל לון מאן דנטיל ואחיד לון לאתרא קדישא ברישא דמלכא עכ״ל, וכן איתא בתיקונים תיקון ס״ט וז״ל דכד ב״נ אפיק הבלים ודבורים בצלותיה כמה עופין פתחין גדפייהו ופומייהו לקבלה לון הה״ד כי עוף השמים יוליך את הקול ובעל כנפים יגיד דבר ונטיל קבה״ו אלין מלין ובני בהין עלמין דאתמר בהון כי כאשר השמים החדשים וכו׳ עכ״ל, מכל זה משמע דדוקא צריך להוציא בשפתיו ואם לאו לא חשיבה תפלה, רק בחולה שא״א לו להתפלל כתבו הפו׳ דיהרהר תפלה בלבו כמ״ש בב״י בזה הסי׳ ובסי׳ צ״ד והביאו מור״ם שם בהגהה סעי׳ ו׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **שם, ומשמיע לאזניו בלחש וכו׳** והכי איתא במסכת ברכות דף כ״ד ע״ב, המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, המגביה קילו בתפלתו הרי זה מנביאי השקר ע״כ, ופי׳ רש״י ז״ל הרי זה מקטני, כאילו אין הקב״ה שומע תפלת לחש, הרי זה מנביאי השקר, דכתיב ויקראו בקול גדול עכ״ל, וכ״כ הטור, ומדברי התיקונים תיקון יו״ד משמע דנאחזים בה החיצונים שכתב וז״ל ובגין דא בעמדם ישראל בעמידה לאתערא לגבה ח״י ברכאן בחשאי לארקא לה ברכאן, אתמר בחיוון בעמדם תרפינה כנפיהם דלא צריך למשמע גדפייהו כגוונא דחנה דאתמר בה וקולה לא ישמע וכו׳ ואם הוא אשתמע

קליה מיד לפתח חטאת רובץ, ולא עוד אלא דאיהו זעיר במהימנותא וכו' עכ"ל, וכ"כ האר"י ז"ל בשער הכוו' דרוש א' דחזרת העמידה דל"ח ע"ב וז"ל הראשונה היתה בלחש לפי שהיתה עדיין למטה במקום נה"י דז"א אשר יש שם פחד ואחיזה לחיצונים והקלי' כמו שמצינו להרשב"י ע"ה בזוהר מגזם מאד בענין המשמיע קולו בתפלתו שהקלי' אוחזות בתפלתו יען הוא במקום תחתון אבל עתה בעלותה אל חג"ת דז"א אין שם פחד מן הקלי' ולכן אומרים אותה בקול רם עכ"ל, וכ"כ בפע"ח סוף פ"ב דשער העמידה וז"ל ואם תגביה קילך בעמידה דלחש תגרום לאחיזת הקלי' לכן הזהר מאד שלא תגביה קולך עכ"ל, ועיין באו' שאח"ז. ודע דמה שנוהגים שמי שלא השיג לענות קדושה עם הצבור שמגביה קולו בתפילתו ואומר ג' ראשונות בקול רם כדי שישמעו הצבור ויענו עמו קדושה ואח"כ מסיים התפלה בלחש לא נכנס בסוג זה וזה מותר דכיון דהוא עושה כן כדי לזכות את עצמו ואת אחרים כדי שיענו עמו קדושה מצוה זו תגין לבל יתאחזו בה החיצונים ומנהגם של ישראל תורה היא, ועיין בדברינו לעיל סי' ס"ט או' א':

ח **ח) שם, ומשמיע לאזניו בלחש וכו'** פטור הביא פלוגתא בזה אם יכול להשמיע לאזניו אם לאו, שכתב וז"ל י"א הא דאמר שלא ישמע קולו בתפלתו שצריכה שתהיה בלחש עד שלא תשמע אפי' לאזניו ומביאין ראיה מן התוספתא יכול יהא משמיע לאזניו כבר פירש בחנה וקולא לא ישמע, ומיהו בגמרא דידן אינו ממעט אלא השמעת קילו דמשמע שמשמיע קולו לאחרים אבל לאזניו יכול להשמיע, והכי איתא בהדיא בירושלמי יכול יהא מגביה קולו בתפלתו כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע, והדעת נותנת שיותר טוב להשמיע לאזניו כי אז יוכל לכוין יותר וכ"כ הרמב"ם ז"ל ולא יתפלל בלבו אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קילו עכ"ל, וכ"פ מרן ז"ל בב"י להלכה וכך הם דבריו כאן בש"ע, מיהו בזוהר ויקהל דף ר"ב ע"א משמע דלא ישמיע קולו בתפלתו לא לאחרים ולא לאזנו, שכתב וז"ל האי צלותא סלקא וצייתין לה כל אינון דאקרון מארי דאודנין ואי ההוא צלותא אשתמע לאודנין דבר נש לית מאן דציית לה לעילא ולא צייתין לה אחרנין בר מאן דשמע בקדמיתא בג"כ בעי לאסתמרא דלא ישמעון להההיא צלותא בני נשא. ותו דמלא דצלותא אתאחדא בעלמא עלאה ומלה דעלמא עלאה לא איצטריך למשמע עכ"ל, והביאו מרן ז"ל בסי' קמ"א, וכ"כ מהרח"ו ז"ל בעו"ת בענין התפלה וז"ל התפלה אינה נכנסת בשום רקיע כ"א אותה תפלה דלא אשתמעת לאודנין ולכן בק"ש תיקנו שישמיע לאזניו אבל הכא אם התפלה נשמעת לאזניו לא סלקא כי אז שומעין לה החיצו' והם מתערבים בהדה אבל כשהיא בלחש שאינה נשמעת לאזניו אז היא רוחנית מאד מגדר טבע רוח האדם שהיא פנימית ורוחנית יותר מאד מן הסט"א ואינם רואים אותה, וזה היפך סברת מהרי"ק בב"י שפסק שיותר טוב הוא להשמיעה לאזניו כירושלמי (נ"ל שכך צ"ל דהא בב"י פסק כירושלמי כיעו"ש) ועיין בברייתא ה' ותמצא כדברי היפך סברתו עכ"ל, ומ"ש שם בזוהר בגין דאינון צייתין כל אינין דמצלאן צלותהון בלחישו וכו' דלא אשתמע ההיא צלותא לאחרא ר"ל שמתפללין בלחש בלא השמעת אוזן דאינה נשמעת להחיצו', וכמ"ש מהרח"ו ז"ל דאם התפלה נשמעת לאזניו שומעים לה החיצו' ודו"ק ובזה נסתלקה קושיית הצמח על מהרח"ו ז"ל כיעו"ש, ועיין למרן ז"ל בבד"ה שכתב וז"ל ומ"מ מזוהר שכתבתי סי' קמ"א מסכים לדברי התוספתא וראוי לחוש לו עכ"ל, וכ"פ הפר"ח או' ב' כדברי הזוה"ק והתוספתא יעו"ש, פרמ"ג א"א או' ג' ועיין ברכ"י או' ג' מ"ש בזה וסיים וז"ל ולענין הלכה העלה הפר"ח כדמשמע מתוספתא והזוהר דלכתחלה לא ישמיע לאזניו, וכן ראוי לנהוג וכמ"ש מרן בד"ה שראוי לחוש לדברי הזוהר, וגם אני שמעתי שכ"כ גורי האר"י זצ"ל והכרעת האר"י ז"ל מכרעת עכ"ל וכן פסק בספרו קש"ג סי' י"ב אות ב' ומחב"ר סי' קמ"א או' ב' וכ"כ ש"ץ דק"ה ודש"ט ע"ב וע"ג (ומ"ש בר"מ פ' פינחס דלא ישמע קלא דיליה בצלותא לגבי חבריה וכו' כתב שם הש"ץ בדק"ה ובדף יו"ד ע"א בשם מהר"ם לינזאנו בס' שתי ידות דקט"ו דהכי פירושו לא אצטריך למשמע הוא עצמו ואם שמע אינו נענש אך אם השמיע לזולתו נענש אעפ"י שלא השמיע הדברים רק הקול יעו"ש. וכן פי' הרב ח"י בפ"ו מהל' ר"ה והביאו הרב המגיה שם בש"ץ ונו"ש אוי ב' יעו"ש,) חס"ל או' ב' ומ"ש סידור בי"ע בדיני תפלת י"ח או' ע"ה נראה הוא מפני שלא ראה דברי מהרח"ו ז"ל בס' עו"ת דאילו היה רואה לא היה כותב כן דמי לנו גדול ממהרח"ו ז"ל אשר סמך האר"י ז"ל עליו יותר מכל החברים כמ"ש בסוף שער הגלגולים דף ע"א וע"כ אין לסמוך עליו בזה חלא כמ"ש מהרח"ו ז"ל ומרן ופר"ח והחיד"א והאחדונים דצריך ליזהר שלא להשמיע תפלתו אפי' לאזנו ובפרט דטעמא טעים שלא יתאחזו בה החיצו', ועיין בדברינו לעיל סי' ב"ה או' ע"ה ודו"ק:

ט **ט) ומיהו** אין זה אלא דוקא למישרים אורחותם כי שיח וכי שיג להם לכלכל את דבריהם במשפט האורים, אמנם להמון העם תיסגי שלא ישמיעו לאחר והנח להם לישראל כי לא נאמרו כל השיעורים האלו אלא למצניעיהם לסידרי בירורין והוו זהירין ואת צנועים חכמה, מחב"ר שם, ש"ץ שם, נו"ש שם, שע"ת או' ג' וכתב שם השע"ת דהעיקר בזה הכל לפי מה שהוא משער בנפשו שיש מי שאם לא יחתך היטב עד שיהיה הקול יוצא מן השפה ולחוץ ברוב סרעפיו אף שפתיו יניע אז תתקפהו שינה, ועכ"פ השמעת קול הברה בלי השמעת התיבה עצמה יכול לעשות אם א"א בענין אחר ולא נמנעו מלעשות כן אף אנשי מעשה המישרים אורחותם כשמרגישין בעצמם שאין דעתם מיושבת כ"כ שיוכלו לכוין בתפלת לחש לגמרי עכ"ד:

י **י) אפשר** דאפי' למתפלל על צרה פרטית שלו לא ישמיע קולו אפי' לאזניו, וז"ש דלא לשתמע קליה בצלותיה מחב"ר אות ב' ובספרו קש"ג סי' י"ב או' ג' שע"ת אות ו' מיהו בזוה"ק פ' חיי שרה דקל"ב ע"א כתוב שמעה תפלתי ה' דא צלותא די בלחש ושועתי האזינה דא צלותא דארים ב"נ קליה בעקתיה

ועי״ש שמפליג בשבחו, וע״כ נראה הכל לפי מה שהוא אדם כיצד יוכל לכוין יותר ככה יעשה, וכ״כ החס״ל אות ד׳ ועיין זוהר פ׳ שמות דף ך׳ ע״א:

יא **יא) שם ולא ישמיע קולו,** כתב הב״ח ולכן יש לגעור בחזנים שמגביהין קולם ביותר ממה שצריך להשמיע לצבור כדי שיענו איש״ר וברכו ואמנים כסבורין דשפיר עבדי והיא עבירה חמורה עכ״ל, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ פר״ח אות ב׳ עט״ז אות ג׳ עו״ת אות ה׳ אמנם המ״א סק״ג כתב על דברי הב״ח הנ״ל דאין דבריו מוכרחים וכ״כ הט״ז סק״ג דתזנים שמגביהים קולם כדי לעורר הכוו׳ ולהשמיע שפיר לבריות ודאי שפיר עבדי דעיקר תפלת הש״ץ נתקנה דוקא בקול רם אכן אותם שעושין כן להראות קולם ודאי עושין שלא כהוגן עכ״ד, והב״ד א״ר אות ה׳ סו״ב אות ד׳ י״א בהגב״י, נו״ש אות ה׳ ר״ז אות ג׳ ועי״ש בא״ר שכתב שמפני שצריך לענות הקדיש בקול רם כמ״ש ריש סי׳ נ״ו והעונה אמן לא יגביה קולו יותר מן המברך כמ״ש בסי׳ קכ״ד ע״כ החזנים צריכים להגביה קולם ביותר יעו״ש, והביאו המש״ז אות ג׳ ועיין בדברינו לסי׳ נ״ו אות ט״ו:

יב **יב) שם ולא ישמיע קולו וכו׳** כל זה בתפלת י״ח דלחש, א״ז בשם מי״ט ובספרו א״ר אות ד׳ וכתב שם בא״ר נוהגים בכל אלו הארצות בפיוטים וכיוצא בהן שמגביהין קולם וצועקים בקול רם עד שהנכרים מלעיגים ע״ז ונצטערתי מימי לדעת מאין זה בא המנהג כי מנהגן של ישראל תורה היא עד שהאיר ה׳ את עיני וראיתי ברמב״ן סוף פ׳ בא שכתב בזה הלשון וכוונת רוממות הקולות בתפלות וכו׳ כמ״ש רז״ל ויקראו אל האלהים בחזקה מכאן אתה למד שתפלה צריכה קול עכ״ד, והיינו חוץ מתפלת י״ח כמ״ש לעיל אות יו״ד, ובסי׳ א׳ אות כ״ז:

יג **יג) שם ואם אינו יכול לכוין בלחש וכו׳** כתב הט״ז סק״א דאף אם יוכל לכוין בלחש מ״מ אם אינו יכול לכוין כ״כ כמו בקול מיקרי אינו יכול לכוין ויכול להתפלל בקול ביחיד עכ״ל ומ״מ האידנא אין לנו להורות היתר זה להתפלל ביחיד ולעורר הכוו׳ שילמדו ממנו אחרים אם לא גדול הדור ומפורסם שכל מעשיו לשם שמים מש״ז אות א׳ ומיהו לפי הטעם שזכרנו לעיל אות ח׳ שתפלה שהיא בקול נאחזים בה החיצו׳ ואינה נכנסת בשום רקיע צריך האדם לזרז את עצמו ביותר ולעורר כוונתו בכל כוחו כדי לכוין ולהתפלל בלחש ולא בקול ויחיד אפי׳ אם הוא גדול הדור ומפורסם וכו׳ דאין לנו עכשיו כמו בימי חכמי הגמרא שיודע בעצמו אם יתפלל בקול לא יתאחזו בה החיצו׳:

יד **יד) שם הגהה, ואם משמיע קולו בביתו וכו׳** כ״כ הטור לפי פירושו בירושלמי, ומרן השמיטו שרבינו יונה והר״ש פ׳ מי שמיתו פירשו פי׳ אחר בירושלמי וכמ״ש מרן, בב״י, ברכ״י אות ד׳ ועיין מש״ל באות הקודם:

טו **טו) [סעיף ג׳] י״א שבר״ה ויה״כ מותר להשמיע קולו וכו׳** הא דכתב זה בשם י״א לפי שבס׳ הפליאה היה קורא תגר על מנהג זה כמ״ש בכ״י. וכ״כ המ״א סק״ד דלפי טעם הזוהר משמע דאסור לכן אם יכול לכוין בלחש עדיף טפי עכ״ל, וכ״כ א״א אות ד׳ וכ״כ א״ר בסי׳ תקצ״ב אות ך׳ ומחב״ר שם אות ח׳ כתב לפי טעם הזוהר והאר״י ז״ל כ״ש שצריך ליזהר בר״ה ויה״כ דדינא יתיב עכ״ד וכ״כ הש״ץ בש״ח דף ש״ט ע״ג, חס״ל אות ב׳ ומה שיש נוהגים באיזה מקומות דבערבית של ר״ה ויוה״כ ובמועדים אומר הש״ץ תפלת י״ח בקול רם צריך כל בעל נפש לחוש לעצמו שלא יעשה היפך הזוהר והאר״י ז״ל שהזהירו מאד בזה כנז״ל אות ז׳ ואות ח׳ ומנהג עיר קודשנו ירושת״ו שאין לומר שום תפלה בקול רם בכל זמן ועדן:

טז **טז) [סעיף ד׳] יכול להתפלל בכל לשון וכו׳** כתב בס׳ עשרה מאמרות דמוטב להתפלל בלשון שמבין אם אינו מבין לשון הקודש, וכ״כ בס״ח סי׳ תקפ״ח ותשפ״ח, מ״א סק״ה, אמנם הסו״ב או׳ ה׳ כתב שיש לגמגם בזה כי התפילות תיקנו לנו אנשי כנה״ג כל מילה וכל נקודה ע״פ הסוד לעשות יחודים ולתקן תיקונים ולהעלות העולמות והן הם הפעולות שהיו נעשים בזמן שבה״מ היה קיים ע״י הקרבנות וע״כ כתב השל״ה דף רמ״ט ע״ב שלא ישנה אפי׳ נקודה א׳ כי שינוי אפי׳ נקודה אחת יכול להחריב העולם וכו׳ עכ״ל, וכ״כ החס״ל או׳ ה׳ ועיין בשער הכוו׳ בדרושי התפלה דכמה סודות עמוקים ורזין עילאין יש בנוסח התפלה, וע״כ מי שיודע להתפלל בלשון הקודש לא יתפלל כ״א בלה״ק ובנוסח התפלה המסודרת מאנשי כנה״ג אף אם אינו מבין רק שישתדל למצוא איזה אנשים שילמדוהו הבנת נוסח התפלה אם אפשר, מיהו מי שאינו יודע להתפלל כלל בלה״ק אף באין מבין אז יתפלל בלשון לע״ז כדי שלא. יתבטל ממצות התפלה לגמרי, ועיין לקמן בסי׳ קצ״ג סעי׳ א׳ שמשמע שם שבלה״ק יוצא אף שאינו מבין אם אומר בעצמו אבל בשאר לשו׳ צריך שיבין יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ה׳ וכ״כ אנו לעיל סי׳ ס״ב או׳ ג׳ ומ״ש הנו״ש או׳ ו׳ דדעת מרן ז״ל להתיר אינו מוכרח יעו״ש, ויתבאר עוד שם בסי׳ קצ״ג בס״ד:

יז **טוב) וכ״ז** הוא בסדר התפלה שתקנו לנו אנשי כנה״ג כמו שהוא מסודר אצלינו סדר הברכות והקרבנות והמזמורים וק״ש עם ברכותיה ותפילת י״ח וכו׳ עד אחר עלינו, וכן מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו ובזמנים, אבל התפילות שתקנו הקדמונים ולא ע״פ הסוד האר״י ז״ל לא היה אומרם כלל ולכן מי שאינו מבין אותם בלה״ק יאמרם בלשון שמבין וא״צ לאומרם בלה״ק עם הצבור שהקב״ה בעצמו מקבל תפלתם משא״כ ביחיד שהוא ע״י מלאכים והם אין נזקקים לשאר לשונות, סו״ב, שם, ועיין בדברינו לעיל ריש סי׳ ס״א:

יח **חי) שם, וה״מ בצבור אבל ביחיד וכו׳** לפי שאין מ״ה נזקקין ללשון ארמית וה״ה לשאר לשונות חוץ מלה״ק אבל צבור א״צ מליץ, ט״ז סק״ד, מ״א סק״ו, משמע מזה דמ״ש וה״מ בצבור היינו שכל הצבור מתפללים ביחד בזה הלשון אבל אם הצבור מתפללין בלה״ק ויחיד מתפלל עמהם בלשון אחר זה לא נקרא בצבור, וכ״כ היפ״ל או׳ יו״ד, וצבור היינו עשרה, א״א או׳ ו׳ והוא פשוט:

יט **יט) שם, וי״א דה״מ וכו׳** וע״כ מי שאינו יודע להתפלל סדר התפלה בלה״ק כגון הנשים וע״ה יש להתפלל בלשון לע״ז כדי שלא יתבטלו ממצות תפלה, ועיין לעיל או׳ ט״ז ובדברינו לסי׳ י״ג או׳ ז׳ ודו״ק, ועוד עיין לקקן בסי׳ קכ״ד סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כ **ך) שם, חוץ מלשון ארמי,** שאין נזקקין לארמית שמגונה בעיניהם, ט״ז סק״ה, מ״א סק״ז, וזה טעם לאמירת כל חמירא דלא יקטרגו מלה״ש כמ״ש המפ׳ ז״ל וגם לקדיש דיצמח פורקניה ויקרב משיחיה והשאר, הרי על הכל יש מקטרגים למעלה ולכך תיקנו בלשון תרגום וכמ״ש ז״ל, רו״ח או׳ ג׳ עי״ש ובדברינו לעיל סי׳ נ״ו או׳ א׳ ואו׳ י״א ודו״ק:

כא **כא) שם, חוץ מלשון ארמי,** ומ״מ בצבור נראה דליכא קפידא וכן רגילין לומר יקום פורקן, גם בריך שמיה וכו׳ דבזוהר פ׳ ויקהל א״ר או׳ ט׳ בשם מי״ט, מש״ז או׳ ה׳:

סימן קב

א **א) [סעיף א׳] אסור לישב בתוך ד״א וכו׳** הטעם כתב בטור מפני שנראה כאלו חבירו מקבל עול מ״ש והוה אינו רוצה אבל הט״ז סק״ג הקשה עליו וכתב ט״א והוא מפני שהמקום שהמתפלל עומד אדמת קודש הוא כ״ז שהוא מתפלל וע״כ צריך לאותו שהוא עומד באותו מקום דהיינו תוך ד״א לנהוג בו כבוד יעו״ש, והב״ד הנה״ש אות א׳ וכתב דבזוהר חיי שרה איתא ובגין דב״נ קאים קמיה מלכא עילאה נטיל ד״א לצלותיה ע״כ והיינו כוותיה דהט״ז, ונראה דהיינו שלא אמרו בגמרא ד״א של מתפלל אלא ד״א של תפלה, ועד״ה כוונת מאמר הזוהר על בתי׳ רחל הנקראת תפלה היוצאת מאחרי חזה דז״א ולמטה עכ״ד, ור״ל שמלבשת ד״ס נהי״ס דז״א:

ב **ב) שם אסור לישב בתוך ד״א וכו׳** משמע אבל לעמוד מותר, וכ״כ בב״י שלא אסרו אלא לישב אבל לעמוד ודאי מותר, ומיהו זהו דוקא מלאחריו או מצדדין אבל לפניו יש לאסור מטעמא אחרינא שמא לא יוכל לכוין וכמ״ש לקמן אות כ״ט יעו״ש:

ג **ג) שם אסור לישב וכו׳** וסמיכה קצת שאם ינטל אותי דבר יעמוד עיין לעיל סי׳ צ״ד אות ל׳ שהבאנו פלוגתא בזה לגבי תפלת י״ח וע״כ לגבי הכא נמי יש ליזהר ועיין א״א סוף סי׳ זה:

ד **ד) שם בין מלפניו בין מן הצדדין בין מלאחריו,** כן היא הגירסא בטור וב״י שלפנינו וספרים שלא היה כתוב בדברי הטור בין מלאחריו כתב הב״ח דט״ס הוא וכ״כ ל״ת פ׳ אין עומדין אות כ״ח ודלא כלבוש שהשמיט בין מלאחריו יעו״ש. ועיין ד״מ וט״ז סק״ב, וכן הוא דעת האחרונים דיש לאסור גם מלאחריד, שכנה״ג בהגה״ט, א״ר אות א׳ קש״ג סי׳ י״ב אות מ״ב, בי״ע אות ס״ו ר״ז אות א׳ ח״א כלל כ״ו אות א׳ חס״ל אות א׳ קיצור ש״ע סי׳ ח״י, או׳ ח״יבן א״ח פ׳ יתרו אות ו׳:

ה **ה) שם** צריך להרחיק ד״א, ומקום גבוה ורשות אחרת אפי׳ תוך ד״א מותר לישב, מש״ז אות ב׳ וכל שיש מחיצה ביניהם אפי׳ של זכוכית הוי חלק רשות בפ״ע ומקרי רשות אחרת ושרי יפ״ל אות א׳ ועיין לקמן אות י״א ואות כ״ב, וע״כ נ״ל דאם המחיצה של זכוכית היא לפניו צריך אותו היושב שם להחזיר פניו מכנגד המתפלל וגם לא יעשה איזה מלאכה שיש חשש שיתבטל המתפלל מכוונתו:

ו **ו) שם ואפי׳ בפרק איזהו מקומן וכו׳** שכיון שנהגו לאומרו קודם תפלה מעניני תפלה הוא חשוב, ב״י, ט״ז סק״ג, שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ ומ״ש המאמ״ר אות ב׳ כבר כתבנו ע״ז בסי׳ א׳ אות ל״ג ובסי׳ מ״ח או׳ ב׳ יעו״ש:

ז **ז) שם ויש מתיר בעוסק בתורה וכו׳** וכן דעת הלבוש והב״ח והרמ״ע באלפסי זוטא פ׳ אין עומדין הביאו מחב״ר אות א׳ והסו״ב במק״ח אות א׳ ר״ז אות א׳ ח״א כלל כ״ו אות א׳ אבל דעת הפרישה נראה דצריך לעמוד כל שאינו עסוק מתיקוני התפלה יעו״ש והביאו א״ר אות ב׳ וכתב דכן משמע מבה״ג ורוב פו׳ ולכן יש ליר״ש להחמיר ולעמוד עכ״ד וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג אות ז׳ דהיכא שסותם מרן להחמיר ואח״כ כותב בשם יש מי שאומר להקל דדעתו להקל בשעת הדחק יעו״ש וא״כ הכא נמי אין להקל כ״א בשעת הדחק וכ״כ החס״ל אות א׳ דיש לסמוך ע״ז בשעת הדחק כגון שאין לו מקום לישב חוץ לד״א או שאינו יכול לעמוד משום חולשא או שחושש ליוהרא או שלא לצער המתפלל שיצטרך למהר בתפלתו יאמר איזה מזמורים כדי שלא להיות עומד אבל אם ישב וידום איסורא עביד עכ״ד, וכ״כ בן א״ח פ׳ יתרו אות ו׳:

ח ח) **שם ויש מתיר בעוסק בתורה וכו׳** אבל עוסק בהלכות דרך ארץ צריך להרחיק דזה אינו נקרא עוסק בתורה. ב״ח, עט״ז אוח א׳ א״ר שם, שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ מש״ז אות ד׳ ונ״מ לדידן דאפי׳ לשעת הדחק אין זה מועיל:

ט ט) **שם ויש מתיר בעוסק בתורה וכו׳** אבל הרהור לא מהני, ב״י ט״ז סק״ג אות ג׳ מ״א סק״ב, א״ר שם סו״ב אות א׳ קש״ג סי׳ י״ב אות מ״ב, ר״ז שם, ח״א שם, ש״ץ דקי״ג ע״א, בי״ע אות ס״ו, והיינו דוקא הרהור דד״ת אבל המהרהר ושומע החזרה מש״ץ נראה דמהני כיון דחייב לשמוע החזרה מש״ץ ושומע כקרא:

י י) **שם ויש מי שאומר דה״מ מן הצד וכו׳** עיין מש״ל סי׳ י״ג אות ז׳ דכל היכא שסותם מרן ואח״כ מביא בשם יש מי שאומר לחומרא דדעתו לפסוק הלכה כסתם וסברת י״א חושש לה לכתחלה יעו״ש, וא״כ ה״ג יש לחוש לכתחלה לדברי היש מי שאומר היכא דאפשר וגם היכא דלא אפשר עכ״פ צריך להחזיר פניו מן הטעם שנכתוב בסמוך יעו״ש:

יא יא) **שם אבל כנגדו וכו׳** מפני שנראה כמשתחוה לו לבוש, א״ר אות ד׳ וכתב ונראה דוקא כנגדו ממ״ש אבל בצדדין שלפניו לא יעו״ש:

יב יב) **שם ואפי׳ עוסק בק״ש,** פי׳ היושב, וחבירו עומד ומתפלל, מ״א ומחה״ש סק״ג:

יג יג) **[סעיף ב׳] יש מי שאומר שאם היושב וכו׳** מה שהקשה הט״ז סק״ד דזקן וחולה כהדדי ועלי היה זקן מופלג כדאיתא פ״ק דחולין דכ״א ולמה היה צריך לעמוד תוך ד״א של חנה דבריו תמוהים דזה היה בשעת פטירתו דהוה בן צ״ח ומ׳ שנה שפט, וכבר תמהו עליו המו״ק ותו״ש בהגהותיו ובס׳ אמדי נועם דף ד׳ ע״ג ושאר אחרונים, מחב״ר אות ב׳ ועי״ש, והביאו שע״ת אות ד׳ וכן הקשה הלב״ש בסק״ד ונו״ש אות ד׳ ועיין פתה״ד אות ב׳ ומה שתמה עו״ש הט״ז דמאי אהני חולשתו שישב דוקא תוך ד״א ולא יזוז עוד לאמה אחת כתב הנו״ש שם דאין כאן תימה דלעולם היכא דאיכא מקום פנוי יותר מד״א שישב בו לא ישב בתוך ד״א והרב מירי בשאין מקום פנוי חוץ לד״א כגון בבהכ״נ שעמדו כל הקהל להתפלל ולא נשאר יותר מד״א פנויים א״נ מקום קטן שאין בו כ״א ח׳ אמות מצומצמים והוא מתפלל באמצע המקום דליכא חוץ לד״א וכיוצא בזה עכ״ל, וכ״כ הנה״ש או׳ ג׳ מאמ״ר או׳ ג׳ וע״כ אם יכול זה החלוש לילך ולהתרחק חוץ מד״א למתפלל ילך ואם לאו ישאר יושב במקומו אבל עכ״פ יש לו לומר איזה מזמורים כדי שיהא עוסק בתורה וזה יוכל לעשות וכ״כ לעיל וכמש״ל סוף או׳ ז׳ יעו״ש:

יד יד) **[סעיף ג׳] אם היושב ישב כבר וכו׳** כ״כ הטור בשם אביו הרא״ש ז״ל ומשמע דלא יש חילוק בין אם הוא יושב בביתו או בבהכ״נ דכל שכבר ישב ועמד זה בצידו א״צ לקום, אלא רק שבב״י כתב בשם מהרי״א דממידת חסידות יש לקום אף בכה״ג וכמ״ש מור״ם ז״ל בהגהה, וכ״כ הנו״ש או׳ ו׳ ומאמר או׳ ה׳ אבל הב״ח כתב דהרא״ש לא אמר אלא כשהיה אחד יושב בבית שלא יחדוהו לתפלה ועמד זה להתפלל בצדו התם הוא דא״צ לקום שזה בא בגבולו אבל בבהכ״נ שהוא מוכן להתפלל שם אם היה אחד יושב שם כבר ובא אחר והתפלל בצדו צריך הוא לקום דאין לו רשות לישב שם ולמנוע הבאים להתפלל שם כיון שיחדוהו לתפלה לכל ישראל שיבואו להתפלל שם עכ״ל, והביאו העט״ז או׳ ב׳ שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ מ״א סק״ד, סו״ב או׳ ג׳ א״ר או׳ ה׳ מש״ז או׳ ה׳ ה״ב או׳ ד׳ ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל כ״ו או׳ ב׳ קש״ג סי׳ י״ב או׳ מ״ב, ש״ץ דקי״ג ע״א, בי״ע או׳ ס״ו, חס״ל או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ ח״י או׳ ך׳ בן א״ח פ׳ יתרו או׳ ו׳ וכתב היא״פ על מ״א סק״ד דלהב״ח אפי׳ אם יש לכל אחד מקום קבוע בבהכ״נ להתפלל שם מ״מ כיון שעתה הוא יושב בטל וזה בא להתפלל לא מקרי בא בגבולו, ובמקומות שכ״א יש לו מקום קבוע בדמים אפשר שגם זה לא מקרי בא בגבולו, והיינו דוקא בבה״כ משא״כ בבהמ״ד דא״צ לעמוד כמו בביתו יעו״ש, והביאו שע״ת או׳ ה׳ ועיין להרב יד אליהו סי׳ ד׳ שכתב דאין שייך בזה שום מדת חסידות לעמוד אם הוא עוסק בתורה או תפלה ולא עוד אלא דאם יתבלבל בקומו איסורא נמי איכא לעמוד ושאני ההיא דרמ״א סי׳ ק״ב דכתב דמנהג חסידות לקום אף שכבר ישב דהתם מיירי שאינו עוסק בתורה או מענייני תפלה וכן ראה את״כ להרב לקט הקמח דף י״ג, ועוד כתב דאף לס׳ הרב״ח דמחלק בההיא דמור״ם בין בהכ״נ לביתו מ״מ יודה דבעוסק בתורה א״צ לקום אפי׳ ממדת חסידות יעו״ש, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ או׳ ה׳ וכ״כ בשו״ת מים רבים חא״ח סי׳ מ״ב, והביאו שע״ת שם, עיקרי הד״ט שם, ובחשו׳ דברי דוד סי׳ מ״א כתב דביה״מ המיוחד לתורה או בהכ״נ המיוחד לו שמושכר או נחון לו אף לכתחלה מותר לישב לעסוק בתורה ואפי׳ יושב בטל א״צ לקום אם יושב במקומו המיוחד לו יעו״ש, והביאו עיקרי הד״ט שם, פת״ע או׳ ז׳ ועיין לקמן או׳ י״ט:

טו טו) **שם, אם היושב ישב כבר וכו׳** ואם היה עומד מתחלה ורואה אדם שבא לצדו להתפלל שרי ליה לישב קודם שיתחיל זה להתפלל בצדו, ומ״מ אם ניכר שיושב משו״ה יש לאסור משום זילותא, מאמ״ר או׳ ד׳:

טז טז) ואם היה יושב כבר והוצרך לעמוד לאיזה דבר מצוה או לתפלה נראה שצריך לישאר עומד וראיה ממש"ל סי' נ"ו או' כ"א דאם היה יושב בתחלת אמירת קדיש וקם מפני זקן שצריך לשאר עומר לענות אותו מעומד יעו"ש, וההי"נ הכא:

יז טוב) אם האחד כבר עמד להתפלל והעומד אצלו זקן ותולה מותר לישב. אבל המתפלל שרואה את החולה יושב צריך להרחיק, ישי"ע, והביאו פת"ע אות ו' ומ"מ יש לו לחולה או לזקן לומר איזה מזמורים כמ"ש לעיל סוף אות י"ג:

יח חי) שם, ועמד זה בצדו וכו' מלשון זה דקדק העו"ת אות ד' דוקא בצדו אבל לפניו צריך לקום אפי' ישב כבר יעו"ש, והביאו א"ר אות ה' ועיין לעיל אות י"א:

יט יט) שם הגהה, ומ"מ מדת חסידות וכו' אפי' בביתו. ר"ז אות ג' ח"א כלל כ"ו. אות ב' בי"ע אות ס"ו, חס"ל או' א' בן א"ח פ' יתרו אות ו' ועיין לעיל אות י"ד:

כ ך) שם בהגהה, ומ"מ מדת חסידות הוא לקום וכו' או לעסוק בד"ת אם הוא יושב מצדו או לאחריו דכיון דיש מתירין ביושב ועוסק בד"ת בכה"ג יש להקל אפי' לכתחלה, ועיין לעיל אות ז':

כא כא) [סעיף ד'] אסור לעבור וכו' ואפי' בתחנונים שלאחר התפלה אסור לעבור נגד המתפללים או לישב בצדיהם כל זמן שלא פסע כמ"ש לעיל סי' צ"ז אות ה' יעו"ש:

כב כב) שם אסור לעבור וכו' ומחיצה זכוכית לא חשיבא הפסק לענין זה דאכתי מתבטל כוונתו כשעובר בצד השני של זכוכית ואסור פתה"ד אות ג' כף החיים סי' י"א אות ל"ג בן א"ח פ' יתרו סוף אות ז' וכן אם המתפלל משלשל הטלית על פניו ג"כ אסור משום דלא פלוג ועוד שמרגיש לקול צעדיו כשעובר לפניו וג"כ מתבטל מכוונתו, ועוד לפי דברי הזוה"ק שכתבנו אות א' ואות כ"ו יש טעם בסוד וע"כ אסור לעבור כנגד המתפלל אף אם משלשל הטלית על פניו ועיין מאמר אות א':

כג כג) שם, אסור לעבור וכו' ומה"ט נהגו המדקדקים כשהקהל עומדים בבהכ"נ להתפלל י"ח להמתין חוצה עד גמר התפלה כדי שלא יעברו נגד פניהם. עיון יעקב דף ז' ע"ד. יפ"ל אות ו':

כד כד) שם, אסור לעבור וכו' ואם יש כנגד המתפלל מקום גבוה עשרה ורוחב ד' כתב הלק"ט ח"א סי' פ"ד דאין נראה שיהיה הפסק לענין זה דשכינה אין לה הפסק כ"ז שהמתפלל רואה או משום שלא יטרף, אבל אם המתפלל הוא במקום כזה אפשר דמותר לעבור לפניו עכ"ד, והביאו ש"ץ דקי"ג ע"א, חס"ל אות ב' שת"ז אות י"א בן א"ח שם, וכ"מ ממ"ש לעיל אות כ"ב, אבל אם זה המחיצה שרחבה ד' היא גבוהא עד כנגד ראש המתפלל בענין שאם יעבור לפניו אינו רואהו מותר, ועיין ח"א כלל כ"ו אות ד':

כה כה) שם, אסור לעבור וכו' ולפני ש"ץ המתפלל אסור לעבור אף שאינו בתפלת י"ח, תשו' הגאונים שבסוף ס' נהרות דמשק סי' שמ"ח, חס"ל בסו' סי' זה, כף החיים שם, בן א"ח שם. וכן כשקורין הצבור פסוק שמע ישראל שמבטל הכוונה, א"ר אות ו' קשל"ה:

כו כו) שם, ודוקא לפניהם וכו' שלא יפסיק בינם לכותל לבוש פי' דבהפסק יבטל כוונתו, אבל מטעם חציצה עיין לעיל סי' צ' סעי' כ"ב, א"ר אות ז':

כז כז) שם ודוקא לפניהם אבל בצדיהם מותר וכו' מיהו בזוה"ק פ' חיי שרה דקל"ב ע"א כתב וז"לי מאן דצלי אסור למעבר ד"א סמיך ליה ואוקמוה להני ד"א לכי. סטר בר לקמיה עכ"ל, והביאו מ"א סק"ה, א"ר סוף הסי' ר"ז אות ד' ש"ץ דקי"ג ע"א, (והא דלא זכרו מאי דמשמע מדברי הזוה"ק דלפניו אסור כמלא עיניו י"ל מפני שסברה זו כבר נזכרה בש"ע סעי' א') קש"ג סי' י"ב אות מ"ג, בי"ע אות ס"ז, חס"ל אות ב' בן א"ח פ' יתרו אות ז' וע"כ בודאי יש להחמיר היכא דאפשר כדעת הזוה"ק ואין לעבור כנגד המתפלל לפניו כמלא עיניו ומן הצדדין ואחריו בתוך ד"א רק בשעת הדחק כגון שהולך להתפלל או לדבר מצוה יש לסמוך על דברי מרן ז"ל וכ"כ בן א"ח שם:

כח כח) שם, אבל בצדיהם מותר וכו' וצדדין שלפניו כלפניו דמי, א"א אות ה':

כט כט) שם, מותר לעבור ולעמוד, כ"כ הטור וכתב ב"י זה נלמד ממ"ש לעיל ריש סי' זה דלא אסרו אלא לישב אבל לא לעמוד, ומשם יש ללמוד דכ"ש דלעבור שרי עכ"ל, והביאו מ"א סק"ו וכתב עליו וז"ל וצ"ע דא"כ למה כתב בצדיהם מותר לעמוד הלא אפי' לפניו מותר, ולי נראה דהכי קאמר הטור בצדיהם מותר לעבור ולעמוד שם שלא ילך הלאה דא"כ הו"ל נגד פניהם דכל שרואה אותו אסור דמתבטל כוונתו מפניו כנ"ל ברור עכ"ל, וכן הקשה העו"ת אות ה' ותירץ דקמ"ל דיכול לבא לשם לכתחלה ולעמוד שם אבל לפניו אין היתר אלא אם כבר עמד שם או ישב דמותר לעמוד אבל לבא

לכתחלה לעמוד שם לא, הא צריך עכ״פ לעבור מעט כנגדם עכ״ד, מיהו א״ר או׳ ח׳ חלק עליו וכתב דשרי לעמוד לפניו לכתחלה כמו׳ מן הצדדים יעו״ש, וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ י״ח או׳ ח״י אמנם לכל הדברות לא יתישב מ״ש הב״י ומשם יש ללמוד דכ״ש דלעבור שרי דאם איתא דס״ל לב״י דלעמוד לפניו שרי א״כ הוא כ״ש דלעבור לפניו שרי ואיך פסק בש״ע דלעבור לפניו אסור, וע״כ נ״ל דגם הב״י ס״ל דלפניו אסור לעבור ולעמוד והטעם כמ״ש המ״א על הטור דכל שרואה אותו אסור מפני שמבטל כוונתו, ומ״ש הב״י ריש הסי׳ שלא אסרו אלא לישב אבל לעמוד ודאי מותר היינו דוקא מצדיהם או מלאחריהם וכמ״ש בטור בסוף הסי׳ ומה שלא ביאר הב״י בתחלת הסי׳ סמך על מה שיכתוב אח״כ ומשם יש ללמוד וכו׳ דכיון דהכא לומד משם והכא לפניהם אסור א״כ צ״ל דשם נמי לפניהם אסור, וכ״כ הפר״ח או׳ א׳ דלעמוד לפני המתפלל אסור, וכ״כ פרמ״ג א״א או׳ ו׳ דלפניו אסור לעבור ואף אם עמד שם עשה איסור כל שעה משא״כ כשעמד כבר מקודם שהתחיל זה להתפלל מותר לעמוד שם עכ״ד, מיהו בשעת הדחק כגון שרוצה לעמוד להתפלל או לענות קדושה וא״א לו לעמוד כ״א לפני המתפלל יש לסמוך על דברי המתירין:

ל ל) [סעיף ה׳] אם השלים תפלתו וכו׳ אסור לפסוע וכו׳ ופשוט דמיירי בתוך ד״א או שיבא לתוך ד״א ע״י ג׳ פסיעות שיפסע לאחריו, עו״ת או׳ ו׳ שת״ז או׳ י״ב, וזהו לפי מ״ש בש״ע סעי׳ ד׳ דאינו אסור לעבור לפני המתפלל כ״א בתוך ד״א ולפ״ז אם הראשון אינו מכוון כנגד האחרון ואם יעשה ג״פ אינו בא כ״א מן הצד של האחרון ג״כ מותר כמ״ש שם אבל בצדיהם מיתר וכו׳ אמנם כבר כתבנו לעיל או׳ ז״ך דלדעת הזוה״ק אסור לעבור כנגד המתפלל לפניו כמלא עיניו ומצדיו בתוך ד״א רק בשעת הדחק יש לסמוך ע״ד הש״ע וא״כ הה״נ הכא:

לא לא) שם, אסור לפסוע וכו׳ כ״כ ב״י בשם או״ח ריש ה״ת וכ״כ רבינו יונה בפ׳ תה״ש בטעם דאסור להתפלל אחורי רבו יעו״ש, אבל מדברי רש״י סוף דף ז״ך ע״א מוכח דמותר לפסוע אך צריך לעמוד שם ולא לעבור לפניו יעו״ש, והביאו מ״א סק״ז, פרמ״ג א״א או׳ ז׳ מחב״ר או׳ ד׳ ומ״ש המ״א שם ע״ש הירושלמי עיין מ״ש עליו המחב״ר שם ודו״ק:

לב לב) שם, אפי׳ אם האחרון התחיל להתפלל וכו׳ ולא דמי להההיא דסעי׳ ג׳ דשאני הכא דכשפוסע ג״פ הוא מתקרב ובא בגבולו של זה שהתפלל אחריו, פר״ח או׳ ה׳ ח״א כלל כ״ו או׳ ג׳ ור״ל דשם בסעי׳ ג׳ כתוב דאם היושב ישב כבר ועמד זה בצדו א״צ לקום שהרי זה בא בגבולו וא״כ ה״נ האחרון הוא בא בגבול הראשון שכבר התחיל להתפלל וא״כ למה לא יפסוע הראשון לפני האחרון לזה כתב דלא דמי להההיא מפני שהכא כשפוסע הראשון ג״פ הוא בא בגבול האחרון לא כן בההיא דלעיל דהראשון כבר ישב וגם עתה עודנו במקומו ואינו עושה שום מעשה לבא בגבול אחרים:

סימן קג

א א) [סעיף א'] **היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח וכו'** היינו שלא לדעתי כמבואר בדברי הרמב"ם פ"ד מה"ת דין י"א:

ב ב) **שם ימתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל,** משמע שתיכף לאחר שיכלה הריח חוזר למקום שפסק ומתפלל וא"צ לומר רבון העולמים יצרתנו וכו' והטעה כמ"ש ב"י בשם תה"ד דלא נתקן נוסח זה אלא במרחיק ממעמדו שאז מורגש וגראה בושתו יעו"ש, והביאו מור"ם ז"ל לקמן בהגהה סעי' ב' וכ"כ פרישה אות א' לדעת הטור, וכ"כ המו"ק וכ"כ המאמ"ר אות ד' אלא שכתב ט"א ולא כטעם הפרישה יעו"ש, מיהו הא"ר אות א' כתב בשם ס' צל"ד דגם בזה יאמר הרבון יעו"ש, ונראה כיון דיש בזה מחלוקת הפו' שב וא"ת עדיף שלא להפסיק בתוך התפלה, ואח"כ ראיתי שכ"כ המקה"ש סק"ה, וכ"פ קיצור ש"ע סי' ח"י אות י"ז:

ג ג) **שם ימתין עד שיכלה הריח וחוזר ומתפלל,** כתב הב"ח דאם שהה כ"כ בעטושים ובריח הנודף מאותן רוחות ועטושים כדי שיגמור את כולה חוזר לראש ע"ב, משמע דדוקא אם היו כל השהיות מחמת אונס העיטושים וריח הנודף ויש בהם כדי לגמור את כולה חוזר לראש אבל אם יש בשהיות אלו ששהה מרצונו אינם מצטרפות עמהם וא"צ לחזור לראש, וכ"כ המ"א סק"א דאם לא היה כל ההפסק מחמת אונס חוזר למקום שפסק ואפי' שהה כדי לגמור את כולה. וזהו לפי דברי הטור והרמ"א ז"ל בד"מ סי' ס"ה שאין מחלקין בין ק"ש לתפלה אלא בין אונס לרצון שאם היתה השהייה מחמת אונס חיזר ואם לאו אינו חוזר כיעו"ש, אבל לפי דברי מרן ז"ל אין לחלק בין אונס לרצון אלא בין ק"ש לתפלה דבק"ש בכל ענין אינו חוזר ובתפלה בכל ענין חוזר כמבואר בב"י סי' ס"ה וסי' ק"ד יעו"ש, וכ"כ הפר"ח או' ב' ומחה"ש או' א' ועיין בדברינו לעיל סי' ס"ה אות ג' ויתבאר עוד לקמן בס"ד בסי' ק"ד אות כ"ח יעו"ש:

ד ד) **ולסברת** האומרים דבעינן דוקא השהייה מחמת אונס אם חשיב ההליכה ואמירת רבון העולמים מחמת אונס או לא נחלקו בו הפי' דמדברי הב"ח שהבאנו לעיל באות הקודם משמע דלא חשיב מחמת אונס וכ"כ הא"ר אות ד' והפרמ"ג בא"א אות א' ע"ש הב"ח, וכ"מ מדברי הפר"ח אות ב' אבל הא"ר שם כתב דמדברי הרמ"א משמע דחשיב מחמת אונס, וכ"כ המאמ"ר אות ג' דכיון דצריך נהרחיק ולאומרו מן הדין ואינו תלוי ברצונו אלא מכח ההפחה צריך הוא זה חשיב מחמת אונס יעו"ש:

ה ה) [סעיף ב'] **ואינו יכול להעמיד עצמו,** משמע הא יכול להעמיד עצמו צריך להעמיד עד גמר התפלה, והטעם כתב ב"י בשם תה"ד משום דלא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהא לגדולים או לקטנים אבל להפחה בעלמא לא אסרו, וכ"כ הלבוש עו"ת אות ב' מ"א סק"ד א"ר אות ו' סי"ב אות ב' ר"ז אות ב' יעיין לעיל סי' צ"ב סעי' ב' ובדברינו לשם אות ח' ומיהו בס"ח סי' תתקי"ח כתב דיש סכנה אם יעצור ההפחה ולא יוציא אותו החוצה דעושה לו הרוח כאב הלב ויהיה מסוכן ב"מ, והביאו היפ"ל אות ג' יעו"ש ונראה דהכל לפי מה שהוא אדם שיש בא לו הרוח ע"י חולי וזה מזיק לו אם לא יוציאו ויש שבא מחמת הרגל וזה אינו מזיק, וכשלובש תפילין אסור להפיח כמ"ש לעיל סי' ל"ז סעי' ב' ועיין בדברינו לסי' ל"ח אות ה':

ו ו) **שם הולך לאחריו ד"א וכו'** כדי שירחיק עצמו ממקום שכינה וזה לא יהיה בהרחקה אמיתית אלא לאחריו, ב"י בשם מהרי"א, וכ"כ הלבוש, אבל ה"ר יונה כתב מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל ואם היה מהלך לפניו היה מניחו לאחריו ודומה כמי שפוסק לגמרי שאין כוונתו לחזור לתפלתו והביאו ב"י וכתב לפי דבריו הדבר פשיט דלצדדים כיון שאין פניו מכוונים כנגד המקום שהתחיל להתפלל ממש דומה כמי שפוסק לגמרי שאין כוונתו לחזור לתפלתו עכ"ל, ומע"מ פ' מי שמיתו אות ל' כתב דלפניו אסור דהוי כמו איתם ששלחו זמורה אל אפם כנז' ביחזקאל, והביאו א"ר אות ב' ואם א"א לאחריו שיש נהר ילך לצדדין, א"א אות ב' ועיין דברי מנחם בהגב"י אות ב':

ז ז) **שם, הולך לאחריו ד"א וכו'** וא"צ לדקדק בזה אם יעקור רגל ימין תחלה או שמאל, פתה"ד או' ב':

ח ח) **שם ואומר רבון העולמים וכו'** בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר ע"י הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע, רש"י ברכות כ"ד ע"ב, מ"א סק"ג, וכתב שם המ"א דדוקא הרוח תשוב הפסק אבל ההליכה אין חשוב הפסק כ"כ כמו הדיבור כמ"ש סי' ק"ד סעי' ג' ור"ל לכך כתב רש"י ז"ל טעם אמירת רבון וכו' מפני הפסקת הרוח ולא מפני הפסקת ההליכה מפני שההליכה לא חשיבה הפסק כ"כ, ועיין מחה"ש:

ט ט) **שם, ואומר רבון וכו'** והא דבהיו המים שותתין על ברכיו הכתוב לעיל סי' ע"ח לא תיקנו לומר רבון וכו' כתב ב"י בשם ה"ר יונה שהטעם מפני דגבי מים שותתין על ברכיו אגלאי מילתא דפושע הוא מעיקרא דצריך לנקביו היה מתחלה ולא נבדק והאי רבון העולמים יצרתנו וכו' לא נתקן אלא

כמבקש להתעטש שהוא אנוס בו והיינו דאמרינן ביה גלוי וידוע לפניך חרפתינו וכלימתנו להודיע שאנוס היה ואינו יכול ליזהר ממנו עכ״ד, וכ״כ הלבוש, פרישה אות ג׳:

י י) שם, וחוזר למקומו, וי״א שחוזר למקומו תחלה ואח״כ אומר רבון וכו׳ טור, וכן דעת הב״ח, א״ר אות ג׳ ח״א כלל כ״ה אות ג׳ קיצור ש״ע סי׳ ח״י אות י״ז, מיהו הרב הלבוש כתב כדברי מרן ז״ל וכ״כ הסו״ב במק״ח אות א׳ וכן הסכים המאמ״ר אות ב׳ וכתב דלא כהב״ח והא״ר יעו״ש, וכ״כ ר״ז אות ב׳ קש״ג סי׳ י״ב אות ל״ג בי״ע אות מ״ב, חס״ל אות א׳:

יא יא) שם, וחוזר למקומו, והטעם כתב מהרי״א ז״ל מפני שצריך שיחזור למקום שהתחיל להתפלל שהרי צריך שיהיה מקום מיוחד לתפלה עכ״ד, והביאו ב״י וכתב עליו וז״ל ואני אומר דאפי׳ לדברי מי שסובר שלא אמרו אלא שצריך להיות לו בהכ״נ מיוחד אבל לא בעי מקום מיוחד להתפלל בו וכמ״ש בסי׳ ץ׳ שאני הכא שהתחיל כבר להתפלל וכבר קבעה השכינה מקום שם וכשבקש להתעטש נתרחק ממקום שכינה ולכן צריך הוא לחזור למקום שקבע לשכינה ולסיים שם תפלתו עכ״ל, וכ״כ הלבוש, ל״ח פ׳ מי שמיתו אות ק״ל, פרישה אות ב׳ ר״ז שם:

יב יב) שם הגהה, י״א דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו וכו׳ כ״כ ב״י בשם התה״ד ואע״ג דסיים שם התה״ד דקשה הדבר מאד לבדות חלוקים מן הדעת שאינם רמוזים בתלמוד ופסק הגאונים מ״מ האחרונים ז״ל הסכימו לזה דבצבור א״צ להרחיק ד״א וגם לא יאמר רבון וכו׳ לבוש ל״ח שם או׳ ק׳ כ״ט ב״ח, סו״ב במק״ח אות א׳ ר״ז שם, ח״א שם, סידור בי״ע בדיני תפלת י״ח אות מ״ב, חס״ל אות א׳ קיצור ש״ע סי׳ ח״י אות י״ז:

יג יג) שם, וגם לא יאמר הרבון וכו׳ דכשאין מרחיק אין ניכר בושתו וכלימתי ב״י בשם התה״ד מ״א סק״ה, ועיין בדברינו לעיל אות ב׳ מיהו השל״ה דף רנ״ב ע״א כתב כיון שהתה״ד בעצמו כמסתפק בזה שכתב דשמא לא נתקן אלא במרחיק ממעמדו וכו׳ מי שקראו כך יהרהר בלבו הנוסח דרבון יעו״ש, והביאו מחה״ש סוף סי׳ זה, סו״ב או׳ ג׳ ח״א שם, חס״ל שם, והבי״ע שם כתב דגם המתפלל בביתו שחוזר לאחוריו ד״א ואומר רבון וכו׳ לאו דוקא אומר אלא יהרהר אותו, ונראה דכן יש לנהוג כדי שלא להפסיק בתפלה:

יד יד) [סעיף ג׳] המתעטש בתפלתו וכו׳ פי׳ רש״י מפיח בקול והביאו מע״מ פ׳ מי שמתו או׳ א׳ וכתב שר״ל דוקא ע״י שמפיח בקול שנתבייש מהשומעים אבל כשהפחה יוצאת ממנו בלא קול שאינו מתבייש אין זה סי׳ רע לו, ומ״מ ודאי דאין חילוק בין יש שומעים ואין שומעים שכיון שהפחה היא בקול בדרך שיכול להתבייש בו הרי הוא הסי׳ של הרע עכ״ד, מיהו המ״א סק״ו חולק וכתב דלא יש חילוק ואפי׳ אם מפיח בלא קול צריך להרחיק לאחריו יעו״ש, וכ״כ ר״ז או׳ ג׳ אמנם הנו״ש או׳ ד׳ הסכים לדברי המע״מ וכתב ליישב מה שהקשה המ״א יעו״ש, ונראה כיון דיש פלוגתא בזה שב וא״ת עדיף כדי שלא להפסיק בתוך התפלה, וע״כ אם לא הפיח בקול א״צ להרחיק לאחוריו ד״א ולומר הרבון וכו׳:

טו טו) שם מלמטה סי׳ רע לו, שנראה כאלו נדחה מהשכינה שמרמזים לו שירחיק ממנה לבוש:

טז טז) שם מלמעלה סי׳ יפה לו כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושים לו נחת רוח מלמעלה גמרא ברכות כ״ד ע״ב והביאה הטור והלבוש, ופי׳ רש״י כשם שעושים לו נחת רוח, מלמטה שהעיטוש נחת רוח לאדם כך עושים לו נחת רוח מלמעלה, מן השמים למלאת שאלתו:

סימן קד

א א) [סעיף א׳] לא יפסיק בתפלתו וכו׳ ואסור לגעור בפיו בתינוק השוחק אף דמטרידו בתפלתו, הרב מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ס׳ וכ״כ מהר״ם ן׳ חביב בתשו׳ כ״י סי׳ ח׳ אבל מותר לרמוז בידו כדי שישתוק התינוק, מהר״ם ן׳ חביב בתשו׳ הנ״ז וכ״מ מדברי מהר״י מולכו בתשו׳ הנ״ז ברכ״י אות א׳ ואות ב׳ ש״ץ דף קי״ב ע״א, שע״ת אות א׳ חס״ל אות ד׳ בן א״ח פ׳ משפטים אות ז׳ וכתב השע״ת שם ונראה דאדם נכבד שעומד בתפלה והש״ץ ממתין עליו באמירת קדיש והוא אינו מרוצה בכך שימתינו עליו מחמת טרחה דצבורא ומחשבה זו מטרידתו בתפלתו מותר לו לרמוז לש״ץ שיתפלל כדרכו ולא ימתין עליו וכתינוק שוחק ומטרידו דמי:

ב ב) אם כבר עשה אופן שישתוק התינוק ועודנו שוחק ומטרידו ירחיק עצמו ממנו ולא ידבר, מהר״י מולכו בתשו׳ הנז׳ ברכ״י אות ג׳ ש״ץ שם שע״ת שם, חס״ל שם בן א״ח שם:

ג ג) וכתב המחב״ר אות א׳ דאם תינוק מטרידו וכן גדולים שהם מדברים ומטרידים אותו יכול לעשות תנועה בקול להשתיקם, והב״ד הש״ץ שם ואע״ג דהראיה שהביא שם המחב״ר ע״ז כתב עליה דיש לדחות מ״מ טעמא דמסתבר הוא דיותר טוב להשתיקם בתנועת הקול משיטרד בתפלתו או יצטרך להרתיק עצמו מהם, וכן פסק אותו הרב הנז׳ להלכה בספרו קש״ג סי׳ י״ב אות ט״ל, וכ״כ החס״ל שם בן א״ח שם:

ד **ד) שם ואפי' מלך ישראל וכו'** ואע"ג דבק"ש פוסק מפני יראת מלך בתפלה אינו פוסק היכא דליכא סכנא דילפינן לה מקרא ודברת בם ולא בתפלה, ב"ח ועיין בדברינו לעיל סי' ס"ו אות יו"ד:

ה **ה) שם, אבל מלך או"ה וכו'** לאו דוקא למלכי או"ה פוסק אלא אפי' לאנס בעלמא פוסק ב"ח, והביאו שכנה"ג בהגב"י או' א' עט"ז או' א' וכ"כ הרמב"ם פ"ו מה"ת דין ט':

ו **ו) שם, אבל מלך או"ה וכו'** פי' רש"י ז"ל שלא יהרגנו וכ"כ הרמב"ם שם, וכ"כ המ"א סק"א דמתירא שמא יהרגנו אבל משום הפסד ממון אין לו להפסיק והביאו הסו"ב או' א' מיהו הרב מט"י או' א' השיג על דברי המ"א הנ"ל וכתב דאין חילוק במלך או"ה ובין שבא על עסקי ממון בין שבא להרגו צריך להפסיק מפני שאדם מועד לעולם וחשודים הם העכו"ם על ג' עבירות והוי כדין עקרב דלקמן ס"ג יעו"ש, ור"ל בין שיבא לקונסו ממון ובין שיבא לקונסו להרגו אם לא יפסיק צריך להפסיק דחיישינן שמא יבא להרגו אח"כ, וכ"כ המחב"ר או' ב' וז"ל מדאמרו סתמא בש"ס וכו' משמע דהגם דנראה דמלך או"ה לא יהרגנו וירא על עסקי ממון יפסיק וכן ראיתי שכתב הרב מהרי"ע בס' מט"י הנד"מ ממש ודלא כהמ"א והרואה יראה דלשון מהרי"ע בס' מט"י הנר"מ ממש ודלא כהמ"א והרואה יראה דלשון מהרי"ע הנז' מגומגם ואין להאריך עכ"ל, והב"ד הש"ץ דקי"א ע"ב, וכבר בארנו דברי מהרי"ע הנז' ואמנם גם דברי המ"א יש לפרש כן והוא מ"ש אבל משום הפסד ממון אין לו להפסיק היא אם בודאי ברור לו ובטוח שאינו הורגו אלא דוקא מפסידו ממון וכגון שיש חק במלכות שאינם הורגים כ"א מי שנתחייב בדין כמו עכשיו שיש מלכיות שיש להם חק זה אבל אה"נ אם יש חשש לאחר שיקנסו ממון יחזור ויקנוס הריגה גם המ"א מודה שיפסיק, וזהו שציין לסעי' ג' ולסי' ק"ח ס"ו סעי' ח' לומר דדוקא אם ברור לו שלא יש כ"א הפסד ממון כמו בסי' ק"ח אז לא יפסיק אבל אם יש חשש סכנה כמו בסעי' ג' גבי עקרב פוסק, וציין לס' צ"ב דשם כתב בסק"ב בשם סמ"ג דאין להפסיק בתפלה כ"א ביש חשש סכנת נפשות יעו"ש, ומשמע הא בשביל הפסד ממון יהיה מה שיהיה אין להפסיק, והטעם נ"ל אע"ג שכתוב בססי' תרנ"ו דבשביל מצוה אין לבזבז יותר מחומש י"ל דשאני הכא מפני שכבר התחיל להתפלל והרי הוא כעומד ומדבר לפני המלך ואין כבוד להפסיק דיבורו לפני המלך מפני הפסד ממון ואפי' יהיה מה שיהיה רק ביש חפש סכנה הקלו, ועיין פרמ"ג א"א ומחה"ש או' א' ורו"ח או' א' וסי' בי"ע בדיני תפלת י"ח או' מ"ח ודו"ק:

ז **ז) כל** שיש חשש סכנה בדבר חייב מן הדין להפסיק ואין ללמוד ממעשה דאותו חסיד שהביאו בש"ס (ברכות ל"ב ע"ב) עם ההגמון ואין לבטוח, מט"י שם, מחב"ר או' ג' ש"ץ שם:

ח **ח) והיכא** דאיכא הפסד ממון אם ישתדל להתפלל עם הצבור אינו חייב מן הדין להפסיד ולא אמרו רק שלא לעבור זמן התפלה בשביל הפסד ממין, יד אליהו סי' ז' ועי"ש שהביא כמה ראיות ע"ז יעו"ש, רו"ח או' א':

ט **ט) שם, דהיינו שיאמר תחלת הברכה וסופה וכו'** כגון שיאמר סלח לנו אבינו כי מוחל וסולח אתה בא"י וכו' וכן כולם, ח"א כלל כ"ה או' א':

י **י) שם, יקצר או אם אפשר לו שיטה מן הדרך וכו'** משמע דאם אפשר לו לקצר יותר טוב משיטה מן הדרך, וכ"כ הב"ח גבי הא דלקמן היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון וכו' וכ"כ העט"ז או' ב' א"ר או' א' מיהו לפי מ"ש לקמן או' כ"א שי"א דהליכה לצורך לא והוי הפסק נראה דאדרבא יותר טוב שיטה מן הדרך מלקצר, וכ"נ דעת הפרמ"ג בא"א או' ב' וכ"מ ממ"ש לעיל סי' ק"א או' ט"ז יעו"ש:

יא **יא) שם ואם א"א לו יפסיק,** פי' שישאל בשלומו מפני הסכנה, עו"ת או' א' והלבוש כתב ומשיב שלום, וכ"כ הרא"ש ורמזי"ם, ואולי דמודים כשיש סכנה אם אינו שואל דמותר אלא דס"ל דמסתמא אין סכנה כשאין שואל כיון שעומד בתפלה, א"ר או' ב':

יב **יב) [סעיף ב'] היה** מתפלל בדרך ובאה בהמה וכו' ומיהו לכתחלה צריך לזהר שלא יתפלל במקום שאפשר שיבא לידי הפסק באמצע התפלה, ועיין לעיל סי' ץ' סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

יג **יג) שם, יטה מן הדרך וכו'** עיין בדברינו לעיל או' יו"ד:

יד **יד) שם, ולא יפסיק,** פי' לא יפסיק בדיבור לומר לאחר שיכה במקל לבהמה שלא תבא כנגדו ולגעור בקרוני שלא יבא כנגדו בקרון או כיוצא בזה להציל עצמו בדיבור, ב"ח:

טו **טו) שם, יטה מן הדרך ולא יפסיק,** מיהו אם אפשר לרמוז לאחר ביד או בקול לעשות לו תנועה למנוע הבהמה שלא תבא כנגדו וכן לקרונו שלא יבא כנגדו יעשה דזה יותר טוב משיטה מן הדרך כמש"ל או' אב"ג:

טז טז) שם, אבל בענין אחר אין לצאת ממקומו וכו' וההיא דרבי עקיבא (ברכות ל"א ע"א) כשהיה מתפלל ביני לבין עצמו אדם מניחו בזוית זו וכו' בתחנונים שלאחר התפלה היה, כן פירשו הר' יונה והרא"ש פ' אין עומדים אעפ"י שלא נראה פי' זה בעיני התוספות, ב"י, עו"ת או' ג' וכ"כ מ"א סק"ב, א"ר או' ג':

יז טוב) שם, אא"כ היא בתחנונים וכו' ושלא לצורך אסור לזוז ממקומו עד שיפסע ג' פסיעות, מ"א שם, ר"ז או' א' בי"ע או' ן':

יח חי) שם, אא"כ הוא בתחנונים וכו' ולאחר שסיים הש"ץ התפלה שאומרים אבינו מלכינו אין איסור אם עקר רגליו למצוה קצת כגון שמכבדין אותו לפתיחת ארון הקודש שהעולם חושבין זה קצת למצוה וראיה מההיא דרבי עקיבא, ומ"מ נראה שיאמר קודם לכן יהיו לרצון אמרי פי וכו' עו"ת או' ג' והביאו א"ר או' ג' וכתב עליו וז"ל ולא ידעתי מאי ראיה צריך לזה ומאי איסורא שייך בזה הא בכל יום רואין שש"ץ עיקר ואומר תחנון ובב' ובה' אומר והוא רחים והולך לבימה וקורא בתורה קודם קדיש תתקבל שאומר עושה שלום, אלא דוקא ביחיד המתפלל שייך איסור זה, אבל ש"ץ כיון שכבר התפלל בלחש א"צ לחזור ג' פסיעות תכף וכמ"ש לקמן סי' קכ"ג עכ"ל, ועיין בדברינו לשם בסי' קכ"ג סעי' ה' בס"ד, ועוד עיין לקמן בסי' תרכ"א סעי' ד' בהגהה בענין ש"ץ ביוה"כ אי שרי לעקור ממקומו כשאומרים והכוהנים והעם כדי ליפול על פניו יעו"ש:

יט יט) [סעיף ג'] ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק פי' לא יפסיק בדיבור לומר לאחר שישליך הנחש מעליו וכיוצא בזה לבוש ב"ח. עו"ת או' ד' עט"ז או' ג' א"ר או' ד' דהטעם מפני שרוב פעמים אינו נושך, הרמב"ם בפי' המשנה ורש"י ריש דף ל"ג יעו"ש, פר"ח או' ג' יפ"ל או' ב':

כ ך) שם, לא יפסיק, ואם אינו יכול לכוין תפלתו יפסיק אף בדיבור דצורך תפלה הוא ולא חשיב הפסק כמו טול כרוך, עיין ברכות מ' ובפר"ח סי' ס"ה או' א' ח"ע על הש"ע סעי' ג' ואם אפשר לרמוז לחבירו או לעשות לו תנועה בקול להסיר מעליו את הנחש יעשה ולא יפסיק אפי' בהליכה, כמש"ל או אב"ג, וכן אם אפשר להסירה בידו או במקל לא יפסיק:

כא כא) שם הגהה, אבל יכול לילך למקום אחר וכו' והטעם כתב שם ברבינו יונה מפני שלא מנינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום, והביאו ב"י, וכ"כ הלבוש, עט"ז שם, מ"א סק"ג, ר"ז או' ב' ומה שהקשה ע"ז הט"ז סק"א וממ"ש הטור והש"ע סעי ב' אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו וכו' וכתב דהרר"י פליג ע"ז ולהטור אין לו ללכת להשליך את הנחש כיון שאין סכנה והיאך הביא רמ"א זה להלכה יעו"ש, י"ל מ"ש הטור והש"ע דבענין אחר אין לו לצאת ממקומו וכו' היינו דוקא היכא דליכא בהליכה ההיא צורך תפלה אבל היכא דאיכא צורך תפלה כמו הכא שהנחש כרוך על עקיבו שאעפ"י שאין סכנה מ"מ יש לו קצת פחד ואינו יכול לכוין היטב בתפלתו גם להטור והש"ע מותר להליך כדי להנצל מן הנחש ולהתפלל היטב בכוונת הלב, וזה התירוץ רמז אותו מ"א שם סק"ג בקיצור שאחר שהביא דברי הר"י כתב ומ"מ שלא לצורך אסור וכמ"ש בסעי' ב' ור"ל הא דאמרינן דלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה היינו דוקא במקום דאיכא צורך תפלה אבל היכא דליכא צורך תפלה אסור, וכה"ג תירצו י"א בהגב"י ונה"ש או' א' לקושיית הט"ז הנ"ז יעו"ש, וכ"כ פרמ"ג בא"א או' ג' ובמש"ז או' א' ר"ז שם, ועוד עיין בדברינו לעיל סי' ח' או' נ' ודו"ק:

כב כב) שם, אבל עקרב פוסק, פי' בדיבור, ונחש נמי אם ראה שהוא כעוס וכו' פוסק בדיבור כדי להציל עצמו, ב"ח:

כג כג) שם, אבל עקרב פוסק, או אפעה מן הדברים שודאי נושכים וממיתים פוסק, רבינו עובדיא בפי' המשניות ריש פ"ה דברכות, והביאו יפ"ל או' ב':

כד כד) שם לפי שהוא מועד וכו' משמע דוקא היכא שיש לחוש לסכנת נפשות, מ"א סק"ד, ועיין בדברינו לעיל או' ו':

כה כה) [סעיף ד'] אם ראה שור בא כנגדו פוסק וכו' ובשוורים המסורסים א"צ להפסיק, ב"י בשם הר' יונה, פרישה או' ד' עו"ת או' ה' א"ר או' ו' עט"ז או' ד':

כו כו) שם, שמרחיקין משור תם וכו' פי' רש"י ז"ל שור תם שלא גנח אדם מעולם, מועד שנגח ג"פ, והביאו הב"ח וכתב דבשור תם שלא נגח אדם דוקא אינו נוהג בשוורים שלנו ואפי' בשור שחור וביומי ניסן אבל מועד כיון שנגח ג"פ אף בשוורים שלנו צריך להרחיק מלא עיניו, וה"ה כשנגח פ"א או שתים נמי ודאי צריך להרחיק ואפי' אינו שחור ובכל ימות השנה דהא חזינא דמזיק יעו"ש, והביאו העט"ז או' ד' שכנה"ג בהגב"י או' ג' וכ"כ הא"ר שם:

כז כז) שם, ואם שוורים שבמקום ההוא וכו' משמע אפי' אינם מסורסים, וכ"כ הל"ח פ' אין עומדין או' מ"ב, א"ר שם:

כח כח) [סעיף ה'] בכל מקום שפוסק אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכו' ודע דבדין אם שהה בתפלה כדי לגמור את כולה יש שלושה מחלוקות דלדעת התוספות [ברכות כ"ב ע"ב ד"ה אלא] והרא"ש פ' מי שמיתו סי' כ"ג חילוק יש דאם שהה כדי לגמור את כולה מחמת אונס שלא היה

ראוי להתפלל חוזר לראש אבל אם לא שהה מחמת אונס שהיה ראוי להתפלל ושהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש, וכ״ה דעת הטור בסוף סי׳ פ״ה וכ״ה דעת מור״ם בד״מ סי׳ ס״ה או׳ א׳ וגם בענין איזה דבר נקרא אונס יש פלוגתא דלדעת הב״ח לא נקרא אונס אלא דוקא בגברא דחויא דלא חזי להתפלל כגון שהיו מי רגליו שותתין על ברכיו או שהיה במקום טנופת וכדומה ולדעת הט״ז סק״ב אפי׳ באונס דעלמא כגון שבא קרון כנגדו וכדומה נקרא אונס וכ״ה דעת הפרישה או׳ ה׳ והביאו א״ר או׳ ז׳ וכתב שכ״נ מדברי הרא״ש פ׳ מי שמיתו ואבודרהם יעו״ש, ולדעת הרי״ף ז״ל אין חילוק בין אונס לרצון אלא בין ק״ש לתפלה דבק״ש בכל ענין אם שהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש, ובתפלה בכל ענין אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכ״נ דעת הרמב״ם ז״ל בפ״ב מה׳ ק״ש דין י״ב ובפ״ד מה״ת דין י״ג וכ״ה דעת מרן ז״ל כמבואר בב״י בזה הסי׳ ובסי׳ ס״ה, אבל דעת רבינו יונה ז״ל אפי׳ בתפלה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר למקום שפסק ולא יש חילוק אם שהה מחמת אונס או שלא מחמת אונס כמ״ש בב״י סי׳ ס״ה, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ץ׳ או׳ קמ״ט מה שהקשו האחרונים ז״ל על מרן ז״ל מכאן על מ״ש בבד״ה ס׳ ץ׳ דשם פסק כה״ר יונה ויש שתירצו שדעת מרן ז״ל לחלק דאם השהייה היתה ע״י הפסקה בדיבור חוזר לראש אבל אם היתה בשתיקה לבד אינו חוזר וכתבנו שם דכן יש לפסוק לענין דינא יעו״ש:

כט **כט) שם חוזר לראש.** ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה כתב הפר״ח או׳ ה׳ שאעפ״כ מחזירין אותו, מיהו לפי מ״ש באו׳ הקודם דדעת רבינו יונה בכל ענין ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר אלא למקום שפסק, ועוד שי״א תפלה דרבנן וגם לדעת הסוברים תפלה דאורייתא נוסח התפלה הוא דרבנן כמו שיתבאר לקמן סי׳ ק״ו וק״ל הב״ל כמש״ל סי׳ י״ח או׳ ז׳ יעו״ש, נראה דאפי׳ אם פסק בדיבור ושהה כדי לגמור את כולה אם עבר וגמרה ממקום שפסק ולא חזר לראש אין מחזירין אותו:

ל **ל) שם, ואם לאו חוזר לתחלת הברכה וכו׳** ולא דמי לפוסק בק״ש באמצע ברכות לשאול מפני היראה וכו׳ כמ״ש ריש סי׳ ס״ו דחוזר למקום שפסק דהא ודאי תפלה חמירא, ב״י, ט״ז סק״ב, עו״ת או׳ ח׳, מ״א סק״ה, פר״ח שם, וכן הסכים המאמ״ר או׳ ב׳ וכתב דהרשב״א שכתב חוזר למקום שפסק הוא יחיד בדבר יעו״ש, וכ״כ הלבוש כדברי מרן ז״ל, ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל כ״ה או׳ י״א, בי״ע או׳ נ״ה, רק בדיעבד אם לא חזר לראש הברכה אלא למקום שפסק והשלים אותה ברכה אינו רשאי לחזור דיש לסמוך על הרשב״א שכתב דאינו חוזר אלא למקום שפסק, וכ״כ א״א שם:

לא **לא) שם, ואם פסק בג׳ ראשונות חוזר לראש וכו׳,** פי׳ אפי׳ לא שהה כדי לגמור את כולה, עו״ת אות ט׳ ודוקא כשסיים כבר הברכה, כגון שפסק אחר שסיים ברכת מחיה המתים או עבודה, אבל אם הפסיק באמצע ברכה אינו חוזר אלא לתחלת אותה ברכה, כגון שהפסיק באתה גבור חוזר לאתה גבור וכיוצא בו, ח״א שם או׳ י״ד ונ״א אות ג׳ וראייתו מסי׳ קי״ד סעי׳ ד׳ יעו״ש, ודוקא אם הפסיק בדיבור אבל אם לא הפסיק אלא בשתיקה אינו חוזר אלא למקום שפסק כמש״ל או׳ כ״ח:

לב **לב) [סעיף ו׳] הא דאמרינן אם שהה כדי לגמור את כולה וכו׳** ושיעור כדי ולגמור את כולה היינו מראש התפלה עד סופה כמ״ש במגילה י״ח ע״ב, וכ״כ ל״ח פ׳ מי שמתו אות ע״ח וכ״כ ר״ז בזה הסי׳ אות ד׳ ובסי׳ ס״ה אות א׳:

לג **לג) שם, אם שח בתפלה וכו׳** כתב זה לאפוקי מרבינו גרשום שהביא בב״י שכתב אם שח בתפלה צריך לחזור לראש כי כל י״ח ברכות כברכה אחת דמי ובב״י כתב עליו וז״ל שאין דעת הפוסקים כן ואעפ״י שיש לחלק דהני הפסקות הוו ברשות והך הויא שלא ברשות מ״מ נראה דאינו ענין לחייבו לחזור לראש יעו״ש ומ״ש שיש לחלק דהני הפסקות הוו ברשות וכו׳ ר״ל דהני הפסקות דסי׳ זה הוו ברשות דאנוס הוא וע״כ צריך להפסיק אבל הך הפסקה דרבינו גרשום הויא שלא ברשות שא״צ להפסיק אלא מאליו בשאט בנפש הזיד והפסיק, ואפ״ה כתב מרן ז״ל דאינו ענין לחייבו לחזור לראש מיהו הרב ב״ח הקשה על מרן ז״ל מסי׳ קי״ד סעי׳ ז׳ דשם פסק דאם טעה במזיד חוזר לראש וכן הקשה הפר״ת אות ו׳ וע״כ פסק הב״ח דאם שח במזיד חוזר לראש יעו״ש, וכ״נ דעת המ״א סק״ו, וכ״פ הפר״ח שם, ובסי׳ קי״ד אות ז׳ א״ר אות ח׳ ובסי׳ קי״ד אות יו״ד ח״א כלל כ״ה אות י״א, אמנם העו״ת אות י״א פסק כדברי מרן ז״ל וקושיית הב״ח מסי׳ קי״ד תירץ העו״ת שם דשאני התם ששינה נוסח התפלה במזיד משא״כ בדיבור יעו״ש, והביאו המאמ״ר אות ד׳ וכתב דנכון הוא, (ומ״ש הא״ר שם על תעו״ת עיין מה שתירץ הפרמ״ג בא״א אות ו׳) וכה״ג תירץ חדושי הגהות שבגליון ב״י הנד״מ סי׳ קי״ד אות ז׳ יעו״ש, וכן תירץ הברכ״י בסי׳ זה אות ד׳ וכ״פ הלבוש כדברי מרן ז״ל, וכ״נ דעת הל״ח בפ׳ מי שמתו אות ע״ו, וכ״פ הער״ה בסי׳ ס״ה או׳ ב׳ וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה בשח במזיד שי״א שאינו חוזר לראש וכ״נ דעת מרן ז״ל וגם י״א תפלה דרבנן ואפי׳ לי״א דאורייתא נוסח התפלה דרבנן כאשר יבואר לקמן סי׳ ק״ו וק״ל סב״ל כמבואר לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ נראה לענין דינא דיש לפסוק כמ״ד דאינו חוזר לראש אלא לתחלת הברכה שפסק בה ואם פסק בג׳ ראשונות חוזר לראש ואם באחרונות חוזר לרצה כמבואר בסעי׳ הקודם, ואם שח בין ברכה לברכה מברכות האמצעיות א״צ לחזור לשום מקום כמבואר בט״ז ססק״ג, ואם גם לראש הברכה לא חזר אלא למקום שפסק וגמר אותה הברכה או התפלה נראה ג״כ דאינו חוזר כדלעיל אות ל׳:

לד **לד) [סעיף ז'] אינו פוסק לא לקדיש וכו'** צבור המתפללים בר"ה תשע ברכות וטעה התוקע בסימני התקיעות אין מפסיקין באמצע התפלה להחזיר לתוקע שיתקע כהוגן, הרשב"א בתשו' סי' רצ"ה, כנה"ג בהגה"ט חס"ל או' א' בן א"ח פ' משפטים, או' ו', מיהו מותר לרמוז לו ביד או לעשות לו תנועה בקול שיתקע כהוגן כיון שהוא לצורך התפלה, וכדלעיל או' א' ואו' ג':

לה **לה) שם, אינו פוסק לא לקדיש וכו'** וכן לא ירמוז בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו כנז"ל סי' ס"ג סעי' ו' לגבי ק"ש וכ"ש בתפלה דתמירה כמש"ל או' ל' וכ"כ קיצור ש"ע סי' חי' או' י"ד:

לו **לו) שם, אלא ישתוק ויכוין וכו'** כ"כ הטור בשם ר"ח ורש"י (סוכה ל"ח ע"ב) בשם בה"ג אבל בשה ר"ת ור"י (ברכות כ"א ע"ב) כתב שאין לו לשתוק דכיון דשומע כעונה הוה ליה הפסק וכתב שכ"כ הגאונים עכ"ד, וכ"כ הגמי"י בסוף פ"י מה"ת וכתב ודלא כה"ג ור"ח וראבי"ה ורש"י יעו"ש, והר' יונה והרא"ש כתבו מחלוקת זו בפ' מי שמיתו ולא הכריעו ובסוף דבריו כתב הר' יונה ודבר שתלוי בעמודי עולם אין לנו כת להכריע ביניהם ודיעבד כמר עבד ודיעבד כמר עבד ובלבד שיכוין לבו לשמים, והב"ד ב"י בסי' זה, והרב שאגת אריה סי' ו' כתב בשם שה"ל דלא אמרינן שמע ולא ענה יצא אלא אם יכול לענות אבל העומד בתפלה שאינו יכול לענות לא יצא בשמיעה ודמי להא דאמר ר"ז כל הראוי לבילה וכו' וכ"כ אבודרהם והב"ד הער"ה בסי' זה או' ג' ובסי' נ"ה או' א' וכ"כ הרשב"א והאגור והב"ד ב"י בסי' כ"ה יעו"ש, וכ"כ ד"מ בסי' זה או' א' דהאגור קבל מרבותיו דחכמי אשכנז נוהגים שלא לשתוק, אמנם התו' שם בברכות כ"א ע"ב אחר שהביאו דברי ר"י ור"ת כתבו ונהגו העולם לשתוק ולשמוע וגדול המנהג, וכ"כ הר"ן בס"פ לולב. הגזול שדברי רש"י עיקר והב"ד ב"י בסי' זה וכתב וכן הלכה, וכ"פ בב"י סי' כ"ה וכך הם דבריו כאן בש"ע, וכ"פ הב"ח וכתב שכ"כ המרדכי דיש לנהוג לשתוק ולשמוע והכי נהוג עכ"ד, וכ"פ הלבוש, סו"ב במק"ח או' ב' ר"ז או' ה' ח"א כלל כ"ה או' יו"ד, בי"ע או' נ"ז, קיצור ש"ע כו' ח"י או' י"ד, בן א"ח פ' משפטים או' ה' ועיין בדברינו לעיל סי' כ"ה או' ס"ו, מיהו אם הוא מתפלל רחוק מן הש"ץ ואם ישתוק לא יוכל לשמוע היטב מהש"ץ כדי לכוין למה שאומר או שהש"ץ אינו מבאר דבריו היטב בכדי שיוכל השומע לכוין אליו מלה במלה או מתפלל עם המכוונים שהש"ץ מאריך הרבה בקדושה בשביל הכוונה ויש חשש שנקרא הפסק בתפלה או אם המתפלל מכוון ואם יפסוק יש חשש שיתבלבל באיזה כוונה נ"ל דא"צ לשתוק שיש לסמוך בזה על סברת האומרים דאין להפסיק:

לז **לז) שם, אינו פוסק לא לקדיש וכו'** וכן לברכו, ר"ז שם, קיצור ש"ע שם, חס"ל או' ז' ואם כשהוא מתפלל שמע שהש"ץ הגיע למודים עיין לקמן סי' ק"ט סוף סעי' א':

לח **לח) שם, ישתוק ויכוין וכו'** וכד אמרי יתברך הדר לצלותיה, מ"א סק"ו בשם כנה"ג, וסיים שם המ"א ועיין סי' ס"ו סעי' ג' וכתב המחה"ש דשם כתב בסק"ו במקום שפוסק לאיש"ר יאמר עד עלמיא וישתוק כי יש מחלוקת אם חייב לומר כל הנוסח של יתברך אבל כאן דשותק ושומע דהוי כעונה ראוי לשתוק עד דאמירן בעלמא לצאת ידי כולם עכ"ל, וכבר כתבנו לעיל סי' נ"ו או' ל"ג דדעת האר"י כדעת הסוברים דצריך לענות עד דאמירן בעלמא וכתבנו שם דכן הלכה כיעו"ש, וא"כ ה"ה לכאן דצריך לשתוק ולכוין עד דאמירן בעלמא, ועוד עיין בדברינו לסי' ס"ו או' טו"ב ואו' ח"י ואו' י"ט ודו"ק:

לט **טל) שם, ויהא כעונה,** כתב הפרמ"ג בא"א או' ז' דמכאן יש ללמוד במי שידיו מטונפות ושמע חבירו שמברך על הפרי ונתכוון לצאת דיצא ומותר לאכול הפרי יעו"ש:

מ **מ) שם הגהה, היה עומד בתפלה וקראוהו לס"ת וכו'** ואפי' אם קראוהו בשמי לא יפסיק כמ"ש לעיל סי' ס"ו או' כ"ד גבי ק"ש וכ"ש לתפלה. וכ"כ העו"ת או' י"ג ועיין שכנה"ג בהגה"ט או' ג' ודו"ק:

מא **מא) שם, אינו פוסק,** כתב המ"א סק"ח דאם פסק מקרי מזיד וחוזר לראש יעו"ש, וזהו לפי סברתו בסק"ו דאם שח במזיד חוזר לראש אמנם כבר כתבנו לעיל או' ל"ג דיש פלוגתא בזה וא"צ לחזור וה"ה לכאן:

מב **מב) שם, אינו פוסק,** מיהו אם הוא בתחנונים שלאחר התפלה פוסק לבוש סו"ב במק"ח או' ב' א"ר או' יו"ד א"א או' ח' וצ"ל יהיו לרצון וכו' ואח"כ יפסוק כמ"ש לקמן סי' קכ"ב סעי' א' יעו"ש:

מג **מג) [סעיף ח'] אחר שסיים י"ח וכו'** היינו אחר שיאמר יהיו לרצון וכו' וקודם שיאמר אלהי נצור כמ"ש לקמן ריש סי' קכ"ב וכ"כ העו"ת או' י"ד ושם יבואר בס"ד:

מד **מד) שם, קודם אלהי נצור,** או בתוך אלהי נצור, לבוש, חס"ל או' ח':

סימן קה

א א) [סעיף א'] **המתפלל שתי תפלות וכו'** כגון במוספין או ששכח ולא התפלל וצריך להשלימה בזמן תפלה של אחריה. טור וב"ח, לבוש, עו"ת או' א' א"ר או' א' סי"ב במק"ח, מחב"ר או' א' ר"ז או' א' חס"ל, ומ"ש המ"א סק"א על שם הטור דוקא תפלת י"ח ר"ל תפלת י"ח ודוגמתה ולא אתא לאפוקי כ"א תפלות של בקשת רחמים דעלמא דא"צ להשהות:

ב ב) **שם, צריך להמתין וכו'** פי' לאחר שעקר רגליו ואמר עושה שלום ישב וישהה כדי הילוך ד"א, ב"ח. עו"ת אות ב' א"ר אות ב' מאמ"ר או' א' (ומ"ש העו"ת שם וכ"כ הב"ח בשם הירושלמי כתב עליו המאמ"ר שם דלא דק דהב"ח משמיה דנפשיה אמר כן ולא מהירושלמי יעו"ש), ואף אם שהה לאחר תחנונים כמה והתישב דעתו אפ"ה לאחר שעקר רגליו ישהה ד"א, א"א או' ב':

ג ג) **שם, צריך להמתין וכו'** וה"ה לש"ץ שחוזר התפלה וכן לכל מתפלל וחוזר ומתפלל, הרד"ך ז"ל בית כ"ז, כנה"ג בהגה"ט, ועיין לקמן סי' קכ"ג או' ח"י:

ד ד) **שם, צריך להמתין וכו'** אפי' אינו רוצה לחזור למקומו אלא מתפלל במקום שעומד שם, עיין סי' קכ"ג ס"ב בהגהה, מ"א סק"ב, ור"ל דאי ברוצה לחזור למקום שהתפלל בלאו הך טעמא דהכא צריך להמתין עד שיגיע ש"ץ לקדושה אם מתפלל בצבור ואם מתפלל ביחיד צריך להמתין ד"א, דאם חוזר מיד הוי ככלב שב על קיאו לכך כתב דהכא אירי אפי' מתפלל שם במקום שכלו פסיעותיו וברור הוא, מאמ"ר או' א' וכ"כ א"א ומחה"ש ולב"ש סק"ב. ועיין לקמן סי' קכ"ג סעי' ב' ובדברינו לשם או' ך':

ה ה) **שם, כדי הילוך ד"א,** עיין לקמן סי' ק"ח סעי' ב' דשם כתב דיאמר אשרי בין תפלה לתפלה ושם יבואר בס"ד:

ו ו) **שם, כדי שתהא דעתו וכו'** עיין לעיל סי' צ"ח סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

סימן קו

א א) [סעיף א'] **כל הפטורים מק"ש,** כגון שעוסקים במצוה או בטרידת מצוה, טור ולבוש וכמבואר לעיל סי' ע' וע"א וע"ב יעו"ש:

ב ב) **שם, פטורים מן התפלה,** דכיון דפטורים מק"ש דאורייתא כ"ש מתפלה שהיא מדרבנן, ב"י. לבוש, פרישה או' א' עו"ת או' א' ועיין לקמן או' ז':

ג ג) **שם, חוץ מהמלוין את המת וכו'** זהו דעת הרמב"ם פ"ו מה"ת אבל בטור משמע דוקא את שהמטה צורך בהם הא שאר מלוי המת חייבים גם בתפלה כמבואר בב"י, וכ"כ העט"ז או' א' אמנם דעת הלבוש כדברי מרן ז"ל וכן דעת הב"ח, וכ"כ האחרונים, עי"ת או' ב' סו"ב במק"ח או' א' מאמ"ר או' א' ר"ז או' א' מחה"ש או' א' בי"ע או' מ"ה:

ד ד) **שם, פטורים מתפלה,** רש"י פי' במשנה ריש פ' מי שמיתו מפני שתפלה לאו דאורייתא היא אבל הר' יונה שם פי' מפני שהתפלה צריך להתפלל מעומד ואין יכולין לשהות כ"כ אבל ק"ש שיכולין לאומרה בעוד שמהלכין ודי לעמוד בפסוק ראשון בלבד שלא יתעכבו בו אלא מעט חייבין, והב"ד ב"י וב"ח, וכ"כ הלבוש, פרישה או' ע' מ"א סק"א, סו"ב שם, א"ר או' א' ר"ז שם, וכתב העו"ת או' ב' דהנ"מ בין הטעמים דאי משום שאינו יכול לעמוד ולהתפלל אם זמן התפלה עוברת ודאי דיותר עדיף שיתפלל בהליכה משלא יתפלל כלל וכמ"ש לעיל סי' צ"ד סעי' ד' אבל לפי הטעם משים דתפלה דרבנן לא הצריכו חכמים להתפלל כשעוסק במצוה זו עכ"ד, ועיין במ"א שם דמשמע מדבריו דאפי' לדעת הר"י אפי' אם עובר זמן התפלה פטור כיון שעוסק במצוה יעו"ש ובמחה"ש:

ה ה) **שם, פטורים מתפלה,** וחתן בזה"ז חייב בתפלה, פנים חדשות בשם הר"ם איסרלאש סי' קל"ב, כנה"ג בהגה"ט, בי"ע שם, וכ"כ אנן לעיל סי' ל"ח או' כ"ד וסי' ע' או' י"א יעו"ש:

ו ו) [סעיף ב'] **נשים ועבדים אעפ"י שפטורים מק"ש וכו'** עיין לעיל סי' ע' סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד או' א' ואו' ה':

ז ז) **שם, חיבים בתפלה מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא,** הנה בענין התפלה אם היא דאורייתא או דרבנן יש פלוגתא בזה דלדעת רש"י ז"ל בברכות דף י"ז ע"ב ודף ך' ע"ב היא מדרבנן, וכ"נ דעת התו' שם ד"ה אלו וד"ה בתפלה, וכ"נ דעת הרא"ש בפ' מי שמתו סי' ב' דס"ל כרש"י ז"ל, וכן הוכיח הרמב"ן ז"ל בס"ה חלק מ"ע סי' ה' והביאו מרן ז"ל בכ"מ ריש ה"ת, והסכים עמו הפר"ח סי' פ"ט ובזה הסי' ושאגת אריה סי' י"ד יעו"ש, (ומ"ש שע"ת הרמב"ם ט"ס הוא וצ"ל הרמב"ן) וכ"ה דעת המרדכי בפ' מי שמיתו וכ"מ בגמרא סוכה דף ל"ח ע"א, וכ"נ דעת מרן ז"ל בב"י ומ"ש כאן בש"ע מפני

שהוא מ״ע וכו׳ כבר תירצו זה התו׳ שם שגם על מצות דרבנן שייך למימר שלא הזמן גרמא יעו״ש, וכ״כ הט״ז סק״ב ומש״ז אות ב׳ מיהו הב״ח ופר״ח ועו״ת אות ג׳ כתבו דדעת מרן ז״ל כהרי״ף והרמב״ם יעו״ש, וכ״ה דעת הלבוש דתפלה דרבנן וכ״נ דעת הט״ז סק״א וב׳ ומ״א סק״א ומחב״ר אות א׳ אבל דעת הרמב״ם ז״ל בפ״א מה״ת דין א׳ דתפלה מדאורייתא וכ״נ שהוא דעת הרי״ף, וכ״ה דעת הסמ״ג שמנה אותה מרמ״ח מצות עשה להתפלל בכוונה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם וכו׳ וכ״ה דעת הכלבו ואבודרהם בה״ת, וכ״כ האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ז׳ דציצית נמצא דדבר זה של התפלה אם היא דאורייתא או דרבנן בפלוגתא שניא, ומיהו גם להסוברים תפלה דאורייתא אין מנין התפילות מן התורה ולא נוסח התפלה כמ״ש הרמב״ם שם והביאו מ״א סק״ב, וכ״כ הכלבו שם, וכ״כ אבודרהם שאין מברכין על התפלה מפני שהתפלה היא מצוה שאין לה קצבה מן התורה אלא ביד האדם הוא למעט או להרבות יעו״ש, והביאו מ״א סק״ד, וכ״כ הב״ח לדעת הרי״פ יעו״ש, ומטעם זה כתב המ״א סק״ב לכן נהגו רוב הנשים שאין מתפללות בתמידות משום דאומרים מיד בבקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם חכמים לא חייבום יותר עכ״ד, וכ״כ הסו״ב או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ חס״ל או׳ א׳ ועיין בדברינו לעיל ריש סי׳ ע׳:

ח **ח) שם, מפני שהיא מ״ע וכו׳** בסמ״ק כתב שמצוה להתפלל בעת צרה, מ״א סק״ב חס״ל או׳ ג׳:

ט **ט) שם, שלא הזמן גרמא,** שכל היום זמנה או היא גופה או תשלומיה וכן כל הלילה ועוד דשאני תפלה דרחמי נינהו תיקנוה רבנן אף לנשים ועבדים, לבוש, אבל המי״ט כתב עליו דלא דק דהא גם התשלומין יש להם זמן אלא הטעם כמ״ש ר״י שאמרו הלואי יתפלל אדם כל היום כולו א״ר אות ב׳:

י **י) שם, וקטנים שהגיעו לחינוך וכו׳** עיין בדברינו לעיל סי׳ ע׳ אות ו׳ ואו׳ ז ואו׳ ח׳ יעו״ש:

יא **יא) שם, חייבים לחנכם,** ומ״מ רשאי ליתן להם לאכול קודם התפלה כמ״ש סי׳ רס״ט, מ״א ומחה״ש סק״ג ר״ז אות ג׳ אבל הא״ר שם כתב עליו דלא נהירא דבקידוש טעמא דאמרינן י״א דאפי׳ גדול מותר לשתות יעו״ש ולע״ד נראה עוד טעם אחר שלא ליתן להם כדי שלא יתרגלו לאכול קודם תפלה כי ההרגל נעשה טבע:

יב **יב) [סעיף ג׳] מי שתורתי אומנתו כגון רשב״י וחביריו,** פי׳ שלא עוסק במלאכה כלל, וכ״כ בהדיא הרמב״ם ז״ל פ״ו מה״ת דין ח׳ ולאפוקי מתורתו אומנתו הנזכרים סתם שפי׳ הרא״ש שעוסק במלאכה כדי צרכו ואח״כ חוזר לתלמודו, פרישה אות ה׳ עו״ת אות ה׳ יפ״ל אות ג׳ ועיין ביו״ד סי׳ רמ״ג סעי׳ ב׳ ובדברינו לעיל סי׳ פ״ט אות מ״ה:

יג **יג) שם, מפסיק לק״ש וכו׳** וכתב הרא״ש פ׳ היה קורא ססי׳ ג׳ דצריך לקרות את כולה, וכ״כ א״ר אות ד׳ דצריך לקרות כל הג׳ פרשיות דק״ש, ומברך לפניה ולאחריה, הרמב״ם פ״ב דק״ש דין ה׳ והביאו מ״א סק״ד, א״א אות ד׳ ר״ז אות ד׳ וזהו כתירוץ הב׳ שכתב בכ״מ שם בשם הר׳ מנוח ועיין ב״י סי׳ ע׳ מ״ש בשם הרא״ש ודו״ק:

יד **יד) שם, ולא לתפלה,** ואפי׳ בדליכא שהות אין מפסיקין לתפלה, ב״י בשם בעל המאור והר״ן ותוספות כנה״ג בהגה״ט, והטעם בלבוש שהוא דרבנן ובא״ז כתבתי דאף לרמב״ם דס״ל דתפלה דאורייתא מ״מ אין זמנה קבוע דאורייתא, וכן ראיתי הטעם בברטנורא פ״ק דשבת, ובש״ס שם משמע כפי׳ רש״י א״ר אות ה׳ ועיין בדברינו לסי׳ פ״ט אות מ״ה:

טו **טו) שם, אבל אנחנו מפסיקין וכו׳** כשאין שהות ביום אבל אם יש שהות ביום אין מפסיקין מד״ת שהרי אפי׳ סעודתו אין מפסיקין, ריא״ז הובאו דבריו בשלטי הגבורים פ״ק דשבת, כנה״ג שם, וכ״כ ב״י בשם הר״ן, לבוש:

טז **טז) שם הגהה, ואם לומד לאחרים אינו פוסק,** אפי׳ לק״ש, ודוקא אם יתבטלו מלמודם כשיפסוק אבל אם לא יתבטלו צריך להפסיק, ב״י סי׳ ע׳ לבוש בזה הסי׳ אות ב׳:

יז **טוב) שם, אינו פוסק,** ומ״מ ילמוד הלכה שיש בה יציאת מצרים כדי להזכירה בזמנה ואחר הלימוד יגמור כל הק״ש, מ״א סק״ה בשם גמרא ברכות די״ג ומ״ש הא״א אות ה׳ דאפי׳ אם יעביר הזמן אינו פוסק עיין א״ר סוף אות ה׳ ומ״ש בזה לעיל סי׳ פ״ט אות ן׳ ואות מ״ה, ודו״ק:

יח **יח) שם, ואם אין השעה עוברת וכו׳ אינו פוסק וכו׳** פי׳ אפי׳ לומד יחידי וכ״כ הלבוש מחב״ר או׳ ג׳ וכתב דלא כהעו״ת או׳ ז׳ שכתב מדברי רמ״א משמע דוקא בלומד לאחרים וגם דלא כהח״ר או׳ ז׳ שנראה. כמסתפק בכוונת רמ״א יעו״ש, וכ״כ ר״ז או׳ ד׳ לב״ש:

יט **יט) שם, אינו פוסק כלל,** ואע״ג דבסי׳ פ״ט פסק דאסור ללמוד משהגיע זמן התפלה דלא כהר״ן מ״מ אם התחיל אינו פוסק, מ״א סק״ו, מחה״ש ר״ז שם, ועיין מאמ״ר או׳ ד׳:

כ ך) **אם** לא התפלל מעת לעת ולא קרא ק״ש כל היום ובה״ש איזה קודם לכאורה במחלוקת וי״ל יתפלל וק״ש ס״ס שמא הלכה אחר שליש היום עבר זמנה מ״ה ושמא לילה והבן, כבסי׳ נ״ח ומ״א שם ז׳ ורגע קודם ביה״ש נמי והבן, א״א בסוף הסי׳:

סימן קז

א א) **[סעיף א׳] אם הוא מסופק אם התפלל חוזר ומתפלל,** ואע״ג דבשאר מילי בספיקא דרבנן אזלינן לקולא בתפלה דרחמי אזלינן לחומרא ויכול לחזור ולהתפלל דהלואי שיתפלל אדם ויבקש רחמים כל היום כולו, לבוש סעי׳ ג׳ ואע״ג דהלבוש שכתב טעם זה ס״ל תפלה דרבנן כמ״ש לעיל סי׳ ק״ו או׳ ז׳ מ״מ יפול טעם זה גם לסברת האומרים תפלה דאורייתא דהא כתבנו לעיל באו׳ הנז׳ דגם לסברת האומרים תפלה דאורייתא מ״מ מנין התפלות הם מדרבנן וא״כ מדאורייתא די ביום בתפלה אחת ושאר התפלות הם מדרבנן והכא אמרינן סתמא אם הוא מסופק אם התפלל חוזר ומתפלל ומשמע בין בשחרית בין במנחה וערבית אעפ״י שכבר התפלל ויצא י״ח מדאורייתא אם הוא מסופק חוזר ומתפלל ואפי׳ בשאר תפילות שהם מדרבנן ולמה חוזר ומתפלל כיון דק״ל ספיקא דרבנן לקולא אלא צ״ל הטעם מפני שהתפלה רחמי היא אזלינן לחומרא וכמ״ש הטעם בלבוש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ וכתב דלא כהעו״ת או׳ ב׳ יעו״ש:

ב ב) **שם, חוזר ומתפלל,** ומתנה אם לא התפלל תהא זו לחובתו ואם התפלל תהא לנדבתו, ב״י בשם הרשב״א, לבוש, עו״ת שם. מ״א סק״א, עט״ז או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ומ״ש א״א או׳ ב׳ דאם ספק לו אם התפלל ועבר הזמן דמשלימה בתפלה הסמוכה לה ומתנה נראה דלדידן דאין מתפללין נדבה כאשר יבואר לקמן בסעי׳ ד׳ גם זה לא יעשה דדי לנו אם יתפלל המסופק בתנאי בתוך הזמן ולא בעבר הזמן והבו דלא לוסיף עלה, ועיין באו׳ שאח״ז ולקמן או׳ ך׳, ועוד שגם הוא בעצמו בסי׳ ק״ח או׳ ב׳ בא״א חזר ונסתפק בזה ולא החליט הענין כיעו״ש, וע״כ מה שכתבנו עיקר:

ג ג) **שם, חוזר ומתפלל,** משמע דחוב הוא דצריך לחזור ולהתפלל. וכ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ צ״א, וכ״כ לח״מ פ״י מה״ת דין ו׳ לדעת הר״י אבל בחדושי הרשב״א שכתב בשם גאון והביאו ב״י משמע דאינו חובה דצריך לחזור ולהתפלל אלא רשות דאם רצה חוזר ומתפלל, וכן הסכים הפר״ח אות א׳ בד״ה ודע, וכ״כ רש״ל בח״ש על תו׳ ברכות דכ״א ע״א יעו״ש, ואפי׳ לדעת האומרים חובה לחזור ולהתפלל כתב הפרמ״ג בא״א אות א׳ דבערבית אין חיב לחזור ולהתפלל דהא דקבעו תפלת ערבית חובה בודאי לא בספק, וכן בתפלות שבת ויו״ט אפי׳ בשחרית ומנחה אינו חוזר להתפלל מפני הספק דאיך יתנה אם התפלל תהיה נדבה כיון דאין מתפללין נדבה בשבת ויו״ט יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לקמן אות ח׳ ובסי׳ קכ״ד אות ד״ן:

ד ד) **שם, וא״צ לחדש שום דבר,** שאין לך חידוש גדול מזה שמתפלל על הספק ויכול להיות שכולה הוא מחויב דשמא לא התפלל כבר, ב״י ולבוש סעי׳ ג׳ ר״ז שם, מיהו י״א דגם אם הוא חוזר ומתפלל מפני הספק צריך לחדש בה איזה דבר, ב״ח לדעת רב האי גאון, ונכון לחוש לדבריו דליכא שום חששא אם מוסיף דאפי׳ בתפלת חובה אם רצה להוסיף מוסיף כדאיתא לקמן ריש סי׳ קי״ט יעו״ש וכ״כ החס״ל אות א׳:

ה ה) **שם, אבל אם ברי לו שהתפלל אינו חוזר וכו׳** דהוי כמקריב ב׳ תמידין לשם חובה ועובר בבל תוסיף. ב״י לבוש סעי׳ א׳ עו״ת או׳ ג׳ א״ר או׳ ב׳ ר״ז שם:

ו ו) **שם. וע״י חידוש חוזר ומתפלל נדבה וכו׳** דכמו שהיחיד מתנדב קרבן נדבה כך יכול להתפלל תפלת נדבה, ב״י ולבוש סעי׳ ב׳ ודוקא בנדבה אבל משום חובה אפי׳ בחידוש אסור. עו״ת או׳ ה׳:

ז ז) **שם, חוץ מתפלת מוסף וכו׳** כגון שיתפלל יחידי מוסף שתים א׳ חובת היום וא׳ נדבה בר״ח או בחו״ה שלא מצינו קרבנות מוספין שהיו קריבין נדבה, לבוש, וב״י כתב עוד בא מפני שיש בו שעיר חטאת ואין חטאת בא בנדבה, והביאו מ״א סק״ב:

ח ח) **שם, ובשבת ויו״ט אינו מתפלל נדבה כלל,** אפי׳ שחרית ומנחה, לפי שאין מקריבין בהם נדבם אלא חובת היום בלבד, טור, ב״י, לבוש סעי׳ ג׳ עו״ת או׳ ז׳ א״ר אות ג׳ ר״ז שם, וע״כ מי שמסתפק לו אם התפלל שחרית בשבת או מוסף בחו״ה יש לכוין אש״ץ כמ״ש לקמן סי׳ קכ״ד סעי׳ יו״ד כיון שאינו יכול להתנות אם התפלל תהיה נדבה, ועיין בדברינו לשם או׳ ד״ן בס״ד:

ט ט) **שם ואם התחיל וכו׳ פוסק וכו׳** מפני שאם בא לגומרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום בל תוסף, ב״י, לבוש סעיף ג׳ ועיין לעיל אות ה׳:

י י) **שם, פוסק וכו׳** אפי׳ אם יכול לחדש בה דבר, שאם יגמור אותה אדעתא דחובה הוי כמקריב ב׳ תמידין ואם יגמור אותה אדעתא דנדבה ובחדוש הו״ל חציה בחובה וחציה בנדבה וזה אין שייך לא בקרבן חובה ולא בקרבן נדבה, ב״י, ולבוש, אבל אם התנה תחלה אפי׳ אם נזכר בתוך התפלה

שהתפלל גומר לשם נדבה ומחדש בה דבר משם והלאה והוי כולה נדבה, לבוש שם, עט"ז או' א' מאמ"ר או' ה' ועי"ש מה שתירץ תמיהת הל"ח על הלבוש והוא נכון וקיים במאמר"ו ועיין א"ר או' ד' שנדחק בזה:

יא יא) שם, פוסק וכו' מרן ז"ל בב"י כתב בשם הרשב"א דא"צ לפסוק אלא גומר כל תפלתו ובלבד שיתכוין מכאן ואילך לנדבה וכ"פ הפר"ח או' א' ד"ה ומ"ש, שכל שיכול לחדש דבר בתפלתו א"צ להפסיק יעו"ש אמנם מרן ז"ל בב"י כתב על דברי הרשב"א הנ"ל שאין כן דעת כל הפו' אלא שחייב להפסיק והלכה כרבים יעו"ש, וכן הוכיח המאמ"ר או' ד' דהלכה כדברי מרן ז"ל ודחה דברי הפר"ח יעו"ש, וכן הוא דעת הלבוש כנז' באו' הקודם, ר"ז או' ב' חס"ל או' א':

יב יב) שם, פוסק וכו' ובתפלת ערבית להרמב"ם פ"י מה"ת דין ו' אינו פוסק ולהראב"ד שם פוסק וטעמו שאעפ"י שתפלת ערבית היתה רשות עכשיו כבר קבעוה חובה כמ"ש הכ"מ שם, וכתב המ"א סק"ג מדסתם כאן בש"ע משמע דס"ל כהראב"ד, והח"ע על מ"א סק"ג כתב כיון דהפר"ח חולק וס"ל דע"י חידוש א"צ לפסוק ומסתייע מהרשב"א עי"ש יש לסמוך עליו ועל הרמב"ם בתפלת ערבית דהוי רשות וא"צ לפסוק:

יג יג) שם פוסק וכו' וה"ה אם חזר התפלה על דבר שא"צ לחזור ונזכר הדין באמצע תפלה פוסק אפי' באמצע ברכה, חס"ל שם, בן א"ח פ' משפטים או' י"ט, ועיין לקמן סס"י ק"ח בהגהה:

יד יד) [סעיף ב'] חידוש זה וכו' בכל ברכה מהאמצעיות וכו' אבל בשלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם אין מוסיפין בהם ולא פוחתין מהן ואין משנין בהן דבר, הרמב"ם פ"א מה"ת דין ט' והביאו ב"י וכתב וכן הלכה, לבוש סעי' ד' עט"ז או' ב':

טו טו) שם, ואם חידש אפי' בברכה א' דיו וכו' וכ"כ האחרונים, ואם לפעמים אומר איזה תפלה על הפרנסה ולפעמים אינו אומרה אם יאמר תפלה זו לא הוי חידוש אבל אי רובא דרובא לא אמר לה הוי חידוש, זרע יעקב סי' י"ג מחב"ר בק"א סי' ק"ח או' ד' זכ"ל ח"א או' ח' ש"ץ דקס"ט ע"א:

טז טז) שם, הגהה, וי"א דלא מיקרי חידוש וכו' מדברי מרן ז"ל בב"י משמע דלא ס"ל כי"א זה אלא אפי' לא נתחדש אצלו שום דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן מיקרי חידוש רק שיוסיף בתפלתו, וכ"כ הפר"ח על דברי י"א זה שהוא מן הרא"ש דאין לסמוך עליו בזה, וכן הרב ר"ז או' ג' לא הביא י"א זה, גם מ"ש הטור חוץ מבשומע תפלה דלא מיחזי כ"כ חידוש מה שמוסיף בה כיון שהיא ברכה כללית ויכול לשאול בה כל מה שירצה מרן ז"ל לא ס"ל הכי דפסק כהרמב"ם ז"ל דלא חילק בין שומע תפלה לאחרת אלא כל שמוסיף בברכות האמצעיות באיזה מהם שיהיה מיקרי חידוש, וכ"ה דעת האחרונים כיון שלא חילקו בזה:

יז טוב) [סעיף ג'] אין ציבור וכו' לפי שאין צבור מביאין קרבן נדבה, ואעפ"י שמצינו צבור מביאין קרבן נדבה בקיץ המזבח וכדתנן פ"ד דשקלים דמותר תרומת הלשכה או מותר נסכים לקיץ המזבח דכיון דאין מקריבין קיץ המזבח אלא כשהמזבח בטל וברוב הימים אין המזבח בטל משאר קרבנות אע"ג שלעתים רחוקות בקצת ימים הוא בטל ואז מקריבים קיץ אותם הימים בטילים לגבי כל שאר ימים והוי כאילו אין הציבור מביאין עולת נדבה כלל, ב"י, עו"ת או' ח' מ"א ומחה"ש סק"ה:

יח חי) שם, אין ציבור וכו' ומ"מ ביחיד כשמתפלל הנדבה ומחדש בה דבר יכול להתפלל אותה בין ביחיד בין בציבור, טור וב"י, לבוש סוף סעי' ג' א"ר או' ה' ר"ז או' ד':

יט יט) [סעיף ד'] הרוצה להתפלל תפלת נדבה וכו' אפי' בחידוש, פרישה או' ו' וכ"ה משמעות דברי הפו':

כ ך) שם, צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר וכו' וכתב ח"א כלל כ"ז או' י"ז דבזמן הזה אסור להתפלל נדבה שהרוצה להתפלל בנדבה צריך שיהיה מכיר את עצמו זריז וכו' וידוע שבזמה"ז אפי' אחד מאלף לא ימצא, ולפ"ז נ"ל דגם בספק התפלל אסור לחזור ולהתפלל דא"א לו להתנות עכ"ל, וכ"כ קיצור ש"ע סי' כ"א או' יו"ד, ול"נ דאין לחוש לזה אלא דוקא בודאי התפלל חדא דדבר זה לא נזכר בגמרא אלא דהרא"ש ז"ל טעמא דנפשיה קאמר וקרא אסמכתא בעלמא ועוד הא איכא עוד ספק דשמא לא התפלל וחייב להתפלל ואינה נדבה ואפי' להרא"ש ז"ל י"ל על כה"ג לא אמר אלא דעכ"פ צריך ליזהר בכל מאמצי כוחו להיות זריז וכו' כנז' בש"ע, וכ"כ החס"ל או' ג' וז"ל באופן שבזה"ז אין מי שיתפלל נדבה כי מי זה ערב אל לבו שיוכל לכוין יפה ברם נפ"מ למידי דמספ"ל או משום ספיקא דדינא יכול להתפלל בתורת נדבה כדי לצאת ידי כל הדיעות עכ"ל. והביאו היפ"ל או' א' וכן הסכים הרו"ח, וכ"נ דעת הרב בן א"ח פ' משפטים או' ט"ז ואו' כ"ב:

סימן קח

א **א) [סעיף א'] טעה או נאנס וכו'** עיין ט"ז סק"א ומ"ש אנן לעיל סי' צ"ג או' ט"ו בס"ד:

ב **ב) שם. הראשונה מנתה והשנייה לתשלומין וכו'** והטעם כתב בלבוש משום דק"ל תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וילפינן מקראי מיהו המי"ט פ' תפה"ש או' ת' הקשה על טעם זה וכתב הוא טעם אחר לפי שיש לחוש שע"י כן תתבטל תקנתא ויבא להתפללי אותה אפי' שלא בזמן תפלה שנייה לה אבל מכיון שאפי' אם התפלל קודם לשל חובה צריך שיחזור ויתפלל אותה של תשלומין לא אתי לידי פשיעה זו שיתפלל אותה לאחר זמנה וקודם זמן תפלה שנייה עכ"ד, והא"ר או' א' הקשה גם על טעם זה וכתב הוא הטעם משום דאין תפלת תשלומין מתקבלת אלא אגב תפלת העתיד אבל כשמתפלל התשלומין קודם תפלת העתיד אינה מתקבלת כיון שעבר זמנה עכ"ל, ול"נ בס"ד לתת טעם בסוד ע"פ מ"ש הרב ז"ל בשער הכוו' בדרוש שינוי התפלות דנ"ט ע"ב והוא כי בתפלת שחרית תהיה המשכת המוחין בכליה פנימיים ובמנחה בכלים אמצעיים ובערבית בכלים חיצוניים, וע"כ אם יתפלל תפלת תשלומין קודם זה לא יכון כיון שעכשיו היא בחי' אחרת אבל אם יתפלל תפלת אותה הבחי' של עכשיו אז ימשכו המוחין של בחי' זו וא"כ מכ"ש שצריך שימשכו המוחין של בחי' שקודם לזה ואז עי"ז יהיה לו פתח שיוכל להתפלל גם תפלה שעברה כדי שיהיו המשכת המוחין בשלימות:

ג **ג) שם, ואם היפך לא יצא וכו'** פי' שהיה בדעת שהראשונה תהא לתשלומין לא יצא ד"מ וא' א' א"ר או' א' סידור בי"ע בדיני תפלת תשלומין שאחר תפלת ערבית או' א' ר"ז או' א' בן א"ח פ' משפטים או' ט' וכן הסכים הנה"ש או' ב' מיהו י"א שא"צ לחזור ולהתפלל אא"כ גילה דעתו בפירוש בתפלתו שהשנייה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין וכגון שהוא מוצאי שבת והבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה אבל אם היפך במחשבה לחוד יצא, ט"ז סק"ב, מ"א סק"ב סו"ב או' ב' ח"א כלל כ"ז או' ד' וכ"נ דעת החיד"א בקש"ג סי' כ"ב או' י"א, וסברה זו הביאה ר"ז שם, וכתב דיש לחוש לדבריהם לחדש איזה דבר כשחוזר ומתפלל שאז אין חשש ברכה לבטלה לד"ה כמ"ש בסי' ק"ז סעי' א' וכ"כ הפרמ"ג בא"א או' ב' מיהו אם התפלל סתם ולא כיון אפי' בדעתו איזה לחובה ואיזה לתשלומין כגון שאינו יודע רק שיתפללו תשלומין אבל אינו יודע איזה צריך לחובה ואיזה צריך לתשלומין נראה דאין צריך לחזור דמסתמא דעתו לעשות כפי הדין וכיון שלפי הדין הראשונה צריכה להיות לחובה אמרינן כך נתקבלו לפני אבינו שבשמים, ומה שנסתפק שם הפרמ"ג בספק התפלל שחרית ועבר זמנה אם משלימה במנחה כבר כתבנו ע"ז לעיל סי' ק"ז או' ב' קחנו משם:

ד **ד) שם וצריך לחזור ולהתפלל אותה,** היינו רק אותה של תשלומין ואז יהיו כסדר שהתפלל של חובה ואחריה של תשלומין:

ה **ה) [סעיף ב'] טעה ולא התפלל. ערבית מתפלל שחרית. ב' וכו'** וכשהש"ץ שלמחר מתפלל שתים א"צ לחזור ולהתפלל עוד ג' אלא יתפלל למחר ב' אחת בלחש לחובת היום והשניה שבקול רם יכוין בה לתשלומין ולהוציא את שאינו בקי, הרדב"ז ח"א סי' קע"ד, כנה"ג בהגה"ט, עו"ת או' ה' מ"א סק"א א"ר אות ה' סו"ב אות ח' ה"ב אות ב' פר"ח אות ב' וכתב דהדין הוא ברור, קש"ג סי' כ"ב אות י"ד וכתב וכן עיקר ודלא כהרב המגיה בש"ץ דף קע"א ע"ב שפקפק בזה יעו"ש בי"ע אות ט' ר"ז אות ו' ח"א שם אות ג' קיצור ש"ע סי' כ"א אות ט' ולפי דברי הרב בשער הכוו' דרוש א' דחזרת העמידה דתפילת החזרה היא בחי' אחרת וצריכה כמו הלחש ולא לבד להוציא את שאינו בקי צריך לכוין הש"ץ בחזרה לתפלת התשלומין שלו ולהוציא את שאינו בקי ולבחי' הנעשית ע"י החזרה:

ו **ו) היכא** דלא התפלל ערבית והתפלל שחרית ויהיב דעתיה בחזרת הש"ץ לתשלומין יצא י"ח ברכ"י אות א' ובספרו קש"ג שם אות ט"ו, בי"ע אות יו"ד, שע"ת אות ב' כף החיים סי' ט"ו אות נ"ו מיהו הער"ה או' א' כתב ק"ל דצריך שיתכוין שומע ומשמיע והכא ודאי אין דעת הש"ץ בחזרה להוציאו בתשלומין דעוד אין אדם יכול לכוין עם הש"ץ בשתיקה כמ"ש הטור בסי' נ"ט בשם הרא"ש יעו"ש אבל אם נתכוין ש"ץ להוציאו תפלת תשלומין וכיון הוא עמו כל התפלה בשתיקה אפשר דאפי' הבקי בדיעבד יצא יעו"ש, וא"כ צריך לכוין הש"ץ בחזרתו להוציא ידי תשלומין של זה וגם להוציא את שאינו בקי ולבחי' הנעשית ע"י החזרה כנז' באות הקודם וגם זה יכוין לתשלומין וגם לצאת י"א לבחי' הנעשית ע"י החזרה וכ"ז אם הש"ץ מתפלל בנחת מלה במלה ובקול רם דאי ל"ה אינו יכול לכוין עליו וכמ"ש לקמן סי' קכ"ד אות נ"ו יעו"ש:

ז **ז) ודע** דאף עשרה שלא התפללו שחרית או מעריב מתפללים שתים ודי להם (נ"ל דכצ"ל ומ"ש בספרים ואין די ט"ס הוא דהא חוזר על מ"ש המ"א בשם הרדב"ז דש"ץ יוצא בחזרה ובא לומר דלאו דוקא ש"ץ אלא דה"ה עשרה וכך הוא המשך הלשון כמובן למעיין) במה שמחזיר ש"ץ התפלה להם ומיהו ודאי בעשרה שלא התפללו מנחה ומתפללין ערבית שתים אין לש"ץ להחזיר התפלה בשביל מנחה דלא תיקנו אלא בזמנה שיחזיר הש"ץ הא בתשלומין לא מצינו חזרת הש"ץ וזה פשוט, פרמ"ג א"א אות א' וצריך שיכוונו כמ"ש אות הקודם:

ח ח) **שם מתפלל שחרית שתים וכו'** ואסור לאכול קודם שיתפלל השנייה ואם התחיל אינו מפסיק, מ"א סק"ג, א"ר אות ח' ר"ז אות ג' ועיין לקמן אות כ"א:

ט ט) **שם יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח וכו'** אבל לא יאמר ברכות של ק"ש דערבית ב"י בשם סמ"ק פר"ח אות ב' ועיין בדברינו לעיל סי' נ"ח אות ז"ך שכתבנו דגם ק"ש לא יאמר יעו"ש:

י י) **שם יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח וכו'** והגם דלעיל סי' ק"ה לא כתב כ"א ישהה ד"א היינו לפום דינא אבל הכא כתב על צד היותר טוב כדי להתפלל מתוך שמחה וכמ"ש בסי' צ"ג סעי' ב' יעו"ש ומ"ש הפרישה בסי' ק"ה הוא דחוק ואינם אלא דברי נביאות כמובן למעיין ואצ"ל ובמ"ש א"ש, ועיין ר"ז אות ה':

יא יא) **כתב** הרמ"ע באלפסי זוטא ריש פ' תה"ש א"ר יוחנן טעה ולא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתים ומסתברא לן דדוקא עד ד' שעות ותו לא, טעה שחרית מתפלל מנחה שתים והכא נמי עד פלג המנחה ותו לא עכ"ל, והביאו מחב"ר אות ב' וכתב עליו דמסתמיות דברי הפוסקים לא משמע הכי גם סוגיין דעלמא לאו הכי עכ"ד, והב"ד ש"ך דקס"ט ע"ב והזכ"ל ח"א אות ת' רו"ח או' ב' ופי' דבריהם דס' האלפסי אם לא התפלל ערבית אינו יכול להשלימה אחר תפלת שחרית אא"כ מתפלל תפלת שחרית בזמן הקבוע לה לכתחלה דהיינו עד ד' שעות כמ"ש בסי' פ"ט סעיף א' אבל אם מתפלל שחרית אחר ד' שעות אינו יכול להשלים אחריה תפלת ערבית וכן אם לא התפלל שחרית אינו יכול להשלימה אחר תפלת מנחה אא"כ מתפלל מנחה קודם פלג המנחה וכמ"ש הזכ"ל שם, וע"ז כתב עליו המחב"ר דמסתמיות דברי הפו' לא משמע הכי וכו' אלא כל זמן שיכול להתפלל יכול ג"כ להשלים אחריה תפלה שלפניה, אפי' מתפלל שחרית אחר ד' שעות ומנחה אחר פלג המנחה:

יב יב) **מוסף** ליתה בתשלומין שהוא אינו משלים ואין אחרים משלימין לו, ונעילה הכי נמי, אידי ואידי אינם מפסיקים בתשלומין לא משחרית למנחה ולא ממנחה לערבית, הרמ"ע שם, מחב"ר אות ג' ובספרו קש"ג סי' כ"ב אות ו' ש"ך דקס"ט ע"ב, זכ"ל אות ת' ועיין באות שאח"ז:

יג יג) **מי** ששכח ולא התפלל שחרית עד עבור שש שעות ויש לו להתפלל תפלת מוסף מתפלל תפלת מוסף תחלה וכשיגיע תפלת מנחה יתפלל מנחה שתים, ברכ"י אות ג' בשם שו"ת מהר"י זיין שערי ישועה כ"י שער ב' סי' ב' ונ"ץ סק"ו, וכ"כ מ"א סק"ו וא"ר אות ז' בשם הנ"ץ, ש"ך אך אם עדין לא עבר זמן תפלת שחרית יכול להתפלל שחרית אע"פ שכבר התפלל מוסף א"ר שם, שע"ת אות ז' קיצור ש"ע סי' כ"א אות ד' ועיין סי' רפ"ו ס"א בהגהה:

יד יד) **מי** ששכח להתפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואחריה מוסף ואח"כ תפלת שחרית ואם התפלל תפלת מוסף קודם מנחה יצא. הרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כ"י א"ח שער ב' סי' א' ברכ"י אות ד' ובספרו קש"ג סי' כ"ב אות ג' ש"ך דקס"ח ע"ד שע"ת אות ז' בי"ע אות ז' חס"ל אות א' בן א"ח פ' משפטים אות י"א, וכ"כ א"ר אות ו' ע"ש המי"ט עיי"ש, ולע"ד נראה להתפלל מוסף קודם מנחה או מנחה ואחריה תשלומים שחרית ואח"כ מוסף כדי שיהיו ב' תפילות על הסדר, ועיין לקמן סי' רפ"ו ס"ד ובדברינו לסי' זה אות כ"ג ומאמ"ר אות ח' ודו"ק:

טו טו) **מי** שלא הזכיר ר"ח בשחרית והתפלל מוסף כתב הרמ"ע סי' כ"ה אי לא דמסתפינא הייתי אומר דא"צ שוב להתפלל שחרית והסכים לדבריו כנה"ג בהגה"ט סי' תכ"ב והביאו מ"א סי' קכ"ו סק"ג מיהו הפר"ח בסי' קכ"ו אות ג' חלק על הכנה"ג וכתב דצריך לחזור ולהתפלל שחרית יעו"ש, והברכ"י בזה הסי' אות ה' הסכים לדברי הכנה"ג משום סב"ל אבל בשיו"ב אות ב' חזר בו והסכים לדברי הפר"ח משום שמצא בתשו' הרשב"א כ"י וז"ל מי שלא זכר יעלה ויבא בשחרית ר"ח ולא נזכר עד שהתפלל מוסף והגיע מנחה מתפלל מנחה שתים, ואם נזכר בשעת מוסף אינו מתפלל התשלומין אלא במנחה ע"כ דברי הרשב"א וכתב עליו בשיו"ב שם וז"ל וזה מבואר כדעת הפר"ח ודלא כהרמ"א והכנה"ג ומעתה הואיל ונפק מפומיה דהרשב"א הכי נקטינן ואפשר דגם הרמ"ע אלו שמיע ליה סברת הרשב"א היה מבטל דעתו ונמצאו דברי הפר"ח ומהר"י זיין שהבאתי לפנים קיימין עכ"ל וחזר והסכים לזה בשיו"ב לסי' קכ"ו יעו"ש, והביאו ער"ה אות ד' ש"ך דף רכ"ב ע"ב זכ"ל אות ר' שע"ת סי' תכ"ב אות ג' ובזה הסי' אות י"ב, סי' בי"ע בדיני יעלה ויבא אות ו':

טז טז) **מי** שלא הזכיר יעלה ויבא ונזכר אחר שאמר ג' ראשונות על דעת להתפלל מוסף הדבר פשוט דיסיים תפלת שחרית אף דג' ראשונות אמרינהו ע"ד לומר מוסף שו"ת זר"א סי' מ"ז מחב"ר סי' תכ"ב אות א' ש"ך שם, וכתב שכ"כ המאמ"ר ושכן הסכימו חכמים אחרים יעו"ש, וכ"כ הנה"ש סי' תכ"ד והביאו זכ"ל שם, שע"ת שם, בי"ע שם:

יז טוב) **מי** ששכח להתפלל א' מג' תפילות שהדין הוא להשלימה בתפלה שאחריה וכשבא להתפלל תפלה שאחריה לא נשאר זמן כ"א תפלה א' אותה שזמנה עכשיו היא קודמת ותפלת התשלומין יתפלל אותה אחריה בתורת נדבה ויחדש בה שום דבר, פתה"ד אות ג' וכתב ודלא כבתי כנסיות שנסתפק

בזה יעו״ש:

יח **חי) מי** שלא התפלל מוסף ולא נזכר ויהי ערב ולא התפלל מנחה ואין שהות להתפלל שתיהן יתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין, מ״א סס״י רפ״ו וד״מ סי׳ כ״א קש״ג שם אות ט׳ ש״ץ דק״ע ע״ב, ח״א כלל כ״ז אות ח׳:

יט **יט) שם, יאמר אשרי ואח״כ יתפלל י״ח וכו׳** משמע דאין לומר בין תפלת חובה לתפלת התשלומין כ״א אשרי לבד אבל התחנון ושאר סדר התפלה יאמרם אח״כ אחר שיתפלל תפלת התשלומין, וכ״כ הלבוש, מיהו הל״ח בפ׳ תה״ש או׳ ה׳ כתב דיותר נכון להסמיך התחנון להתפלה שבזמנה שהרי אמרו הפו׳ שלא להפסיק בין תפלה לתחנה כמ״ש ריש סי׳ קל״א יעו״ש, והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ ומ״א סק״ד, וכן דעת א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל כ״ז או׳ ה׳ קיצור ש״ע סי׳ כ״א או׳ א׳ אמנם החיד״א בקש״ג סי׳ כ״ב או׳ י״ג הסכים לדברי הלבוש, והביאו בי״ע או׳ ג׳ וכ״נ דעת היפ״ל או׳ א׳ וכן נ״ל עיקר, ועוד נ״ל דאחר שיאמר אשרי ויתפלל תפלת תשלומי ערבית יחזיר ויאמר אשרי פ״א אחר התחנון כדי שיבואו על הסדר נ״א ואשרי ומזמור יענך וגם בלי הפסק ביניהם מפני שיש בזה טעם בסוד ומבואר בשער הכוו׳ דרוש ג׳ דנ״א דהעלאת מ״ן דבחי׳ הנפשות עולין בנ״א ובחי׳ הרוחין עולים באשרי ובחי׳ הנשמות עולים במזמור יענך כיעו״ש, וע״כ אין להפסיק ביניהם וגם כשאומר אשרי קודם תפלת התשלומין יכוין שהוא אומרו כדי להתפלל מתוך שבח ולא משום סדר התפלה שאשרי שצריך לסדר התפלה הוא אומרו אח״כ במקום הראוי לו כנ״ל ודו״ק:

כ **ך) שם הגהה, וכן כשמתפלל ערבית שתים וכו׳** יאמר אשרי וכו׳ וכ״כ מרן ז״ל לקמן סי׳ רל״ד סעי׳ ב׳ וכ״כ הלבוש, ל״ח או׳ ו׳ סו״ב במק״ח או׳ א׳ מיהו הב״ח כתב שהמקובל כמה״ר מנחם מראקנטי הזהיר מאד שלא לומר אשרי אחר שהתפלל מנחה, והמ״א סק״ה כתב דהוא ראה ברקנ״ט פ׳ וירא ופ׳ קרח ולא כתב כ״א שלא לומר אשרי בערבית וכ״כ ב״י סי׳ רל״ד בשם מהרא״י וכתב דנ״מ למי שמתאחר לבא לבהכ״נ בשעה שהצבור התחילו מנחה דיתפלל י״ח עמהם ואח״כ יאמר אשרי דלא כהב״ח וכ״כ בהגמי״י ובס״ח סי׳ תתי״ב וכן המנהג פשוט ביוה״כ לומר אשרי אחר מנחה, מיהו בזוהר פ׳ פנחס דף רכ״ו ע״ב משמע דאחר תפלת מנחה לא יאמר אשרי, ונ״ל דשאני יוה״כ שהוא ברצון כל היום ומ״מ משמע שם בזוהר דמותר לאומרו שלא אדעתא דחובה עכ״ד, והשכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ והעו״ת או׳ ג׳ פסקו כלבוש דאם מתפלל מנחה שתים מפסיקין באשרי, וכן דעת א״ר באו׳ ב׳ יבאו׳ ג׳ דבמנחת שתים מפסיקים באשרי רק בערבית שתים כתב באו׳ ג׳ דאין להפסיק באשרי כ״א להשהות ד״א כמ״ש בסי׳ ק״ה יעו״ש, וכן הסכים החיד״א במחב״ר או׳ ה׳ ובקש״ג סי׳ כ״ב או׳ י״ב, והב״ד ש״ץ דף קע״א ע״א ועי״ש מ״ש על דברי המאמ״ר או׳ א׳ בי״ע או׳ ב׳ זכ״ל או׳ ת׳ ח״א שם, קיצור ש״ע שם, אמנם החס״ל או׳ א׳ כתב דאחר מנתה אין לומר אשרי ע״פ הסוד ולכן אם בא להשלים שחרית אחר מנחה או מנחה אחר ערבית לא יאמר אשרי בנתיים רק ישהה כדי הילוך ד״א עכ״ל, וכ״כ הרב בן א״ח פ׳ משפטים או׳ ט׳ ונראה דכן ראוי להורות מאחר דאמירת אשרי אינה כ״א על צד היותר נכון ולפום דינא די בשהיות ד״א כמש״ל או׳ יו״ד ולדעת הזוהר אין לה מקום אחר תפלת מנחה שב וא״ת עדיף:

כא **כא) [סעיף ג׳] הא דמשלים התפלה שהפסיד דוקא בזמן תפלה וכו׳** כלומר בעודו עוסק בתפלתו העיקרית אחר ששהה כדי הילוך ד״א צריך להתפלל תפלת התשלומין אבל אם הפסיק בין תפלה לתפלה והלך לעסקיו שוב אינו מתפלל תפלת תשלומין, פר״ח או׳ ג׳ וכתב שכן הוא דעת הראב״ד ז״ל בהשגות פ״ג מה״ת ודלא כהבנת הב״י ריש סי׳ פ״ט ומור״ם ז״ל עכ״ד, וכ״כ ל״ח פ׳ תה״ש או׳ ה׳ וכתב דהלבוש לא דק יפה בזה כמ״ש במי״ט יעו״ש וכ״כ פרישה או׳ א׳ דלא יאחר אלא שיעור הילוך ד״א או אמירת אשרי בנתיים ויתפלל מיד התשלומים יעו״ש, וכ״כ מהריק״ש בהגהותיו, והביאו מחב״ר או׳ ז׳ וש״ץ דקס״ט ע״א וכ״כ הער״ה או׳ ב׳ בשם הפו׳ הנ״ז וכ״נ דעת הרב קרבן נתנאל בקונטריס כתיב חיים בגליון המגנים הנד״מ והביאו מחב״ר או׳ ו׳ והרב המגיה בש״ץ שם (ועיין זכ״ל או׳ ת׳ מ״ש ע״ד הנת״ח הנז׳ ול״נ דט״ס נפל בדברי הנת״ח ומ״ש ערבית ל״ל שחרית כמובן למעיין בדבריו) מיהו המאמ״ר או׳ ב׳ כתב שאין כן דעת מרן ומור״ם ולבוש ז״ל גם מדברי מ״א סק״ג משמע בהדיא דאעפ״י שהפסיק בין תפלה לתפלה יצא ומשלים רק לכתחי׳ נכון לזהר כדברי האחרונים להתפלל התשלומין תיכף ומיד אחר תפלה ראשונה וכ״מ מדברי מרן ומור״ם סעי׳ ב׳ עכ״ד, וכ״ד ח״א כלל כ״ז אות ה׳ ועיין א״ר אות ד׳ מה שכתב לצדד בזה וסיים דמ״מ יש לחוש ולהחמיר להתפלל אותה בנדבה יעו״ש, וכן הרב זרע יעקב סי׳ י״ג עמד בזה לברר דעת מרן ושקיל וטרי על דברי הפר״ת והעלה דכיון דפלוגתא הוא יתפלל נדבה ונטה לומר דלא בעי חידוש יעוש״ב, והביאו מחב״ר בק״א אות א׳ והרב המגיה בש״ץ שם, וזכ״ל שם וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ כ״ב אות ה׳ בי״ע אות ו׳ וע״כ מי ששכח ולא התפלל תפלת התשלומין תיכף ומיד אחר תפלה ראשונה והלך ועשה עסקיו או שאכל ושתה ואח״כ נזכר אם עדיין לא נשלם זמן תפלה ראשונה יתפלל תפלת התשלומין בתורת נדבה ויחדש בה שום דבר והגם דהרב זי״ע נטה לומר דלא בעי חידוש כבר כתבנו לעיל סי׳ ק״ז אות ד׳ דאפי׳ בתפלת חובה אם ירצה לחדש ליכא שום חששא וע״כ נכון ליזהר לצאת כל הדעות כיון דאפשר, ועיין לעיל סי׳ ק״ז אות ך׳:

כב כב) [סעיף ד'] **אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה וכו'** זהו דעת הרמב"ם וסיעתו שפסק ב"י להלכה כמותם וכ"ה בתשו' הגאונים סי' רע"א אבל הפר"ח אות ד' פסק כיש מפרשים שהביאו תר"י בפ' תה"ש שאפי' לא התפלל תפילות הרבה לכולן יש להם תשלומין והם אומרים שמי שהיה תפוס או חולה כשיצא מבית האסורים או כשיתרפא יתפלל כל התפלות שהפסיד יעו"ש, וכתב הברכ"י אות ב' דדברי הגאונים דברי קבלה הם, וכן הוא דעת האחרונים כדברי מרן ז"ל ובפרט שיש בזה ס"ב וק"ל סב"ל:

כג כג) **שם אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה וכו'** אם בחו"ה שכח יעלה ויבא במנחה וערבית שצריך לחזור דלהתפלל ונזכר בלילה דמשלים ב' התפילות ראשונה לערבית ושניה למנחה דאין זה בכלל מ"ש כאן דאם לא התפלל ב' תפילות שאינו משלים אלא אחת דכיון שהוא עדיין תוך זמן השנייה מקרי תפלה הסמוכה, וה"ה מי שלא ידע יום שאילת מטר ואמרו לו אחר שהתפלל תפלת שחרית או מנחה מתפלל ב' תפילות א' לתפלה שהוא עדיין תוך זמנה ואחד לתשלומי תפלה שלפניה, וכן מי שלא ידע שהוא ר"ח עד אחר שהתפלל מנחה ולא הזכיר יעלה ויבא צריך לחזור ולהתפלל מנתה ואח"כ שחרית ומוסף מאמ"ר אות ד' ואות ח'. ועיין לעיל אות י"ד

כד כד) **שם אבל שחרית אין לה תשלומין וכו'** שכבר עבר זמנה וגם זמן תפילת בנתיים עבר, וה"ה אם התפלל אותה התפלה שבנתיים אלא ששכח התשלומין שלא ישלים התשלומין בזמן התפלה השלישית כיון שכבר עבר זמן תפלה אחת בנתיים, לבוש, א"א אות ו':

כה כה) **שם, וכן בשאר תפילות,** ר"ל דה"ה אם לא התפלל ערבית ושחרית דמתפלל מנחה שתים ואין תשלומין לערבית ולאפוקי מסברת בה"ג דס"ל דבכה"ג שלא עבר יומו יש תשלומין אף שאינה תפלה הסמוכה לה, מאמ"ר או' ה':

כו כו) [סעיף ה'] **אעפ"י שאין תשלומין וכו'** אם רצה להתפלל אותה נדבה וכו' ובפסקי תוספות חולק וכתב דבזמנינו אין להתפלל אותם בתורת נדבה ושיחדש בהם דבר, א"ר או' ה' וכ"כ לעיל סי' ק"ז או' ך' בשם האחרונים דבזה"ז אין להתפלל נדבה יעו"ש, והגם שכתבנו שם דאם יש ספיקא דדינא יכול להתפלל נדבה והכא נמי יש מי שאומר שאפי' לא התפלל תפלות הרבה לכולם יש להם תשלומין כנז"ל או' כ"כ הכא לא חשיב ספיקא דדיבא כיון דסברה זו של יש מי שאומר היא סברה יחידית ודעת רוב הפ"ו ומרן ז"ל אינו כן והכי ק"ל לענין דינא וע"כ אין לחוש לסברא זו ולהתפלל עבורה תפלת נדבה בזה"ז:

כז כז) [סעיף ו'] **עבר כל היום ולא התפלל תפלת מוסף אין לה תשלומין,** דהאיך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן קרבן מוסף וגם לא תקנו ז' ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו ומזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפילות דרחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו אין כאן עבר זמנו בתפלה אחת, ב"י בשם תו' והר' יונה והרשב"א והרא"ש לבוש, פרישה אות ז' עו"ת או' ו' מ"א סק"ט, ומיהו כל זמן שלא חשכה עדין זמן תפלת מוסף היא וכדתנן ושל מוספין כל היום ואע"פ שהתפלל תפלת מנחה קודם אין בכך כלום דהא לכתחלה נמי דמנין דמקדים תפלת מנחה לתפלת המוספין כמ"ש בסי' רכ"ו, ב"י ולבוש, א"ר או' ו':

כח כח) [סעיף ז'] **הזיד ולא התפלל וכו'** וכ"מ ממ"ש בפ"ד דמנחות דמ"ט ע"א לא הקריבו כבש בבקר יקריבו בין הערבים א"ר שמעון אימתי בזמן שהיו אנוסין או שוגגין אבל אם היו מזידין ולא הקריבו כבש בבקר לא יקריבו בין הערבים יעו"ש ותפלות כנגד תמידין תקנום כמ"ש בברכות דכ"ו ע"ב והרמב"ם פ"א מה"ת דין ה' ודין ו' ולעיל סי' צ"ח סעי' ד' יפ"ל אות ב' ומ"ש הפר"ח אות ז' כבר כתבנוה במקומו לעיל סי' ע"ו אות ט"ל קחנו משם:

כט כט) **שם הזיד ולא התפלל וכו'** מעשה באחד שבא לביהכ"נ סמוך לערבית וירד לפני התיבה והתפלל ערבית ועדיין לא התפלל מנחה נ"ל דל"ד להזיד ולא התפלל דהא עדין זמן מנחה הוא, וא"ל דא"א להתפלל מנחה דכבר עשאו לילה כמ"ש סס"י ל' דשאני הכא דלא יהא אלא ערבית שתים דדוקא גבי שבת אמרינן בסי' רס"ג סט"ו דאינו רשאי, ועוד דאפשר לדונו כשוגג דסבר דמותר להתפלל ערבית קודם, מ"א סק"י, והביאו א"ר אות ח' י"א בהגה"ט סו"ב אות ד' ש"ץ דקס"ט ע"ר, וכן הסכים הפרמ"ג בא"א או' יו"ד, וכתב המחה"ש סק"י על דברי המ"א הנ"ל וז"ל ודע דאף לפי מ"ש מ"א כיון דעדיין יום הוא אינו מתפלל בתורת תשלומין אלא בתורת תפלה בזמנה מ"מ לע"ד צריך להסמיכה לתפילת ערבית דתהיה נראית כאילו היא לתשלומין דאל"כ הוי תרתי דסתרי דהא אז הסתירה ניכרת דאינו מתפלל לתשלומין אלא לתפלה בזמנה והלא כבר עשה לילה עכ"ל, וכ"כ ר"ז אות י"ג דצריך להתפלל מנחה מיד, וכ"נ דעת ח"א כלל כ"ז אות ט"ו, וכן הסכים רבה"ג בשו"ת שבסוף זב"צ ת"ב סי' י"ד, עוד כתב המ"א שם ומשמע לי דבר"ח יזכיר יעלה ויבא בשניה דכבר קבל ר"ח עליו וכמ"ש ריש סי' תכ"ב יעו"ש, ומ"ש הא"ר שם על דברי המ"א הנ"ל דנראה לו דיש לסמוך על סברת הלבוש סעי' ט' בזה כיון שעדין יום ולא יזכיר יעלה ויבא כתב עליו הפרמ"ג שם דאינו מוכרח, וכן הוא הסכמת אחרונים דיזכיר יעלה ויבא בשניה כמ"ש המ"א, סו"ב שם, ש"ץ שם, ר"ז שם, ח"א שם, זב"צ שם, רק בדיעבד אם לא הזכיר בשניה אינו חוזר כמ"ש לקמן סעי' ט' בהגה"ה, ואם לא הזכיר בראשונה גם בשניה לא יזכיר, דג"מ, שע"ת או' יו"ד, ועיין עוד לקמן או' מ"א:

ל **ל) שם, אין לה תשלומין וכו'** ורבים שגו ומניחים מלהתפלל מנחה בשאט בנפש ע"ד להתפלל ערבית שתים כי שמעו קול הקורא ולא ידעו מה הוא וכהנה רבות לחסרי מדע והולך אל חכמים יחכם, חס"ל או' ג' בן א"ח פ' משפטים או' י"ג ואפשר דבפעם א' שידע זה אחר שעבר זמן המנחה יתפלל ערבית שתים, דאומר מותר חשיב שוגג, חס"ל שם, ועיין מ"א סי' ק"ד סק"ו דפתה"ד שם אות ג':

לא **לא) שם, ואם רצה יתפלל אותה נדבה וכו'** כבר כתבנו לעיל סי' ק"ז או' ך' ובזה הסי' או' כ"ו דבזה"ז אין להתפלל נדבה יעו"ש:

לב **לב) [סעיף ח'] מי שלא התפלל וכו' מפני שסבור וכו'** בנ"י כתב בזה ב' סברות ולסברה א' שכחה מקרי אונס ולסברה ב' מקרי פושע והביאו ב"י ופסק כסברה א' וכך הם דבריו כאן בש"ע, ועיין מ"א ס"ק י"א שגם הוא הביא מחלוקת הפו' בזה וכן הברכ"י או' ו' ובסי' שי"ח או' א' הביא פלוגתא בזה וע"כ כתב החס"ל או' ד' דיתפלל תשלומין בתורת נדבה ויתנה וכ"כ הרב בן א"ח פ' משפטים או' י"ד וכתב דיזהר ג"כ לחדש בה שום דבר בשומע תפלה יעו"ש, מיהו הברכ"י שם כתב בשם מהר"ם מינץ סי' כ"ה דשכחה הוי שוגג יעו"ש, וכן כתב הער"ה או' ו' דמי ששכח או טעה בדין מקרי שוגג והוכיח כן בסי' שי"ח או' ג' יעו"ש, וכן מי שהוא עושה ע"פ הוראת חכם שוגג מיקרי כמ"ש הרמב"ם בה' שגגות סוף פ' י"ב וריש פ' י"ג והוא מהגמרא דהוריות ב' דיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב, וכ"כ בהדיא מ"א סי' שי"ח סק"ג, וכ"כ שדה חמד בכללים מע' ט' או' כ"ז (ומה שציין שם השד"ח להרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ג או' תקפ"ח שהביא מהרשב"א סי' אלף קפ"ט דטעות הוראה מקרי אונס ומשו"ה הותרה מיכל בת שאול שהורו לה ב"ד של שאול עיין להט"ז אה"ע סי' י"ז שהקשה על הרשב"א הנז' מדין שהובא בהרמב"ם הנז' והגאון חיד"א בברכ"י אה"ע שם תריץ יתיב דכוו' הרשב"א הוא דמקריא שוגגת ושוגגת מותרת כאנוסה כמ"ש הרמב"ם יעוש"ב):

לג **לג) שם, וכן מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד מן הקרן,** חס"ל או' ה' בן א"ח פ' משפטים או' ט"ז:

לד **לד) שם, וכן מי שהיה טרוד בצורך ממונו וכו'** לאו דוקא ודאי הפסד אלא אפי' ספק הפסד מיקרי אונס ודלא כעו"ת סק"ט, מהרי"ע בס' לא"י ח"א דף י"ז ע"ב, י"א מ"ב בהגב"י או' ד' וכן דעת א"ר או' ט' מיהו הפרמ"ג במש"ז או' ו' כתב דיתנה:

לה **לה) שם, וכן מי שהוא שכור וכו'** עיין לעיל סי' צ"ט סעי' א' ובדברינו לשם או' יו"ד ואו' י"א, וה"ה באותן מלאכות הנזכרים בסי' רל"ב דאסור להתחיל קודם מנתה אם התחיל ועבר זמנה יתפלל אח"כ התשלומין בתורת נדבה כמש"ל סי' צ"ט או' יו"ד לגבי שכור, ועיין פרמ"ג א"א או' י"א:

לו **לו) שם בהגה"ה, מיהו לכתחלה וכו'** בת"ה סיים דאפי' גבי ת"ת אמרינן בשבת יו"ד ע"א זמן תפלה לחוד וכו' ואמרינן נמי הוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסדה עכ"ל, ט"ז סק"ז, ועיין בדברינו לעיל סי' ק"ד או' ח':

לז **לז) [סעיף ט'] טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת וכו'** מי ששכח ולא התפלל ערבית של שבת שמתפלל שחרית שתים יאמר בשתיהן ישמח משה, שנוסח אתה קדשת לא שייך בתפלת שחרית ב"כ שהרי מי ששכח ולא קדש בלילה שדינו לקדש ביום לא יאמר ויכלו, חינוך בית יהודה סי' ז' עיקרי הד"ט סי' י"ב או' י"ז, זכ"ל או' ת' חס"ל או' א' וכתב דה"ה במנחה יתפלל בשתיהן אתה אחד, בן א"ח פ' משפטים או' י"ב, ובדיעבד אפי' אם התפלל ראשונה אתה קדשת והשנייה ישמח משה יצא, ש"ץ דקע"ד ע"ב, עיקרי הד"ט שם, קש"ג סי' כ"ב או' כ"ה, והיינו דוקא כשנזרק בפיו אבל אם דעתו היה לומר אתה קדשת לתשלומין חוזר ומתפלל, קש"ג שם או' כ"ו, ש"ץ דקע"ג ע"ג:

לח **לח) שם, מתפלל ערבית שתים של שבת וכו'** הטעם שכבר חל עליו קדושת תפלת שבת וכן עשה ע"כ כל תפלות שלו צ"ל כן דאסור לו להתפלל בשבת בלי הזכרת שבת, ט"ז סק"ח, וכתב שם הט"ז דאפי' בדיעבד אם התפלל שניה בשל חול לא יצא ידי תשלומין וכ"כ הכנה"ג בסי' זה ובסי' תכ"ב בשם חד צורבא מרבנן והסכים לדבריו ר"א בהגה"ט, וכ"כ ר"ז או' י"ד, קיצור ש"ע סי' כ"א או' ו' מיהו המ"א ס"ק י"ב הניח בצ"ע ויותר נראה דעתו לומר דיצא, וכן הכהנה"ג שם דחה דברי אותו צורבא מרבנן והסכימה דעתו לומר דיצא כיעו"ש, וכן הסכים הפר"ח או' ט' עו"ת או' י"א א"ר או' יו"ד, ברכ"י או' ז' ח"א כלל כ"ז או' יו"ד מאמ"ר או' ט' וסיים דלא שייך כאן למימר לחזור ולהתפלל בתורת נדבה דהא אין להתפלל תפלת נדבה בשבת כמבואר לעיל סי' ק"ז יעו"ש, וכ"כ ש"ץ דקע"ב ע"ד, קש"ג סי' כ"ב או' כ"ה סידור בי"ע או' ך' חס"ל או' ו' ואם הקדים של חול לשל שבת לא יצא שהרי יש כאן היכר שהקדים התשלומין, ואם נתכוין בראשונה לשם שבת פשיטא דלא יצא, ח"א שם:

לט **טל) וכן** מי שלא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתים ולא אמר יעלה ויבא בשניה כתב המ"א שם דצריך לחזור ולהתפלל, וכ"כ ר"ז או' ט"ו קיצור ש"ע שם, וכ"כ הכנה"ג שם בסי' תכ"ב בשם חכם אחד דצריך לחזור אבל הוא ז"ל הסכים שלא לחזור כיון דלתשלומין דערבית קאתי ואין מקדשין החודש בלילה יעו"ש, וכ"פ הפר"ח או' ט' ה"ב או' ה' ח"א שם או' י"ג, וכ"נ דעת י"א בהגה"ט, קש"ג סי' כ"ב או' כ"ז, ש"ץ דף קע"ד ע"ב, סידור בי"ע או' י"ז, וכ"כ א"ר שם על דברי המ"א הנ"ל דאינם מוכרחים מיהו סיים דנכון לחזור ולהתפלל בתורת נדבה ע"י חידוש יעו"ש:

מ **מ) וכן** אם ר״ח ב׳ ימים וביום א׳ לא התפלל מנחה ובליל ב׳ בתפלת התשלומין שכח ולא הזכיר ר״ח אין צריך לחזור, כנה״ג שם וכתב שכן דעת רבו מוהרי״ט ז״ל וכן מצא בתשו׳ מהר״ש יונה סי׳ נ״ג יעו״ש, וכן הסכים הפר״ח באו׳ הנז׳ א״ר שם, ח״א שם:

מא **מא) שם הגהה, מתפלל של ר״ח שתים,** והלבוש כתב בסי׳ זה ובסי׳ תכ״ב דא״צ להזכיר ר״ח בשנייה, וכ״פ העו״ת או׳ י״ב וכן הסכים הדרישה בסי׳ תכ״ב או׳ א׳ שכנה״ג שם בהגב״י או׳ ו׳ אמנם הל״ח ע׳ תה״ש או׳ יו״ד הסכים לדברי מור״ם ז״ל ותמה על הלבוש שחלק על דברי מורם ז״ל יעו״ש, וכ״פ הט״ז סק״ט, וכ״ד המ״א בסק״י, סו״ב במק״ח או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ד, ח״א שם או׳ י״ב, חס״ל או׳ ו׳ קיצור ש״ע סי׳ כ״א או׳ ו׳ בן א״ח פ׳ משפטים או׳ י״ב, והגם שמדברי מרן ב״י סי׳ תכ״ב משמע שא״צ להזכיר יעלה ויבא בשנייה וכמ״ש המאמ״ר או׳ יו״ד מ״מ כיון דדעת רוב האחרונים להזכיר גם בשנייה כנז׳ ודעת מרן ז״ל בסעי׳ י״ב דהמזכיר מאורע שאר הימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסק נקטינן כדעת האחרונים, ועיין לעיל או׳ כ״ט, ועוד עיין מ״ש הש״ץ דף קע״ג ע״א על דברי המאמ״ר הנ״ל ודו״ק:

מב **מב) שם בהגהה, ואם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ולהתפלל,** כתב הט״ז סק״י היינו מסתמא שלא אמר מה היתה כוונתו אבל אם אמר בפי׳ שבשנייה נתכוון לתשלומין א״צ לחזור, וכ״מ מדברי הפר״ח או׳ ט׳ אבל מדברי המ״א ס״ק י״ד גבי הבדלה שכתב בדוקא שעשה כן במזיד אבל אם שכח להזכיר בראשונה א״צ לחזור משמע דה״ה הכא דוקא שעשה במזיד אבל אם התפלל סתמא ושכח להזכיר בא׳ א״צ לחזור, וכ״כ הש״ך דקע״ג ע״ג, ר״ז או׳ י״ד בן א״ח שם, ועיין לקמן או׳ מ״ו:

מג **מג) ואם** היה ר״ח ב׳ ימים ולא התפלל מנחה ביום א׳ של ר״ח כשמתפלל בליל ב׳ של ר״ח ב׳ תפילות אחת לחובה ואחת לתשלומין אם לא הזכיר בראשונה והזכיר בב׳ א״צ לחזור, פר״ח או׳ ט׳ ש״ץ דף קע״ד ע״א, קש״ג שם או׳ כ״ד, בי״ע או׳ ט״ז:

מד **מד) [סעיף יוד׳] ואינו מבדיל בשנייה,** משום דהבדלה די בפעם א׳ משא״כ בשבת ור״ח דצריך להזכירם בכל התפילות כנ״ל פשוט דלא כעו״ת, מ״א ס״ק י״ג, ר״ז או׳ ט״ז, ח״א כלל כ״ז או׳ י״א:

מה **מה) שם, ואם לא הבדיל בראשונה וכו׳** לא עלתה לו, דמבעי ליה לאקדומי חובת שעתיה ברישא והוא גילה דעתו שהתפלל הראשונה לתשלומין ולכן צריך לחזור ולהתפלל א׳ לתשלומין בלא הבדלה, מ״א ס״ק י״ד:

מו **מו) שם, ראשונה לא עלתה לו,** כתב הט״ז סק״י דאע״ג דהוא אומר שנתכוון בראשונה לשם חובת שעתיה כיון שאנו רואין שעכ״פ בשנייה בודאי נתכוון לחובת שעתיה ממילא הוי תרי חובת שעתיה וא״כ אין כאן תשלומין ממ״נ, ואפי׳ הוא אומר שאינו כן אין מאמינים לו וצריך להתפלל שלישית יעו״ש וכ״ד א״ר או י״ד סו״ב או׳ ו׳ מיהו הפר״ח או׳ יו״ד כתב היינו בסתמא אבל אם נתכוון בהדיא להתפלל ראשונה ערבית ושניה תשלומין וטעה והבדיל בשנייה ולא הבדיל בראשונה יצא וזה פשוט עכ״ל, וכן הסכים החיד״א בקש״ג סי׳ כ״ב או׳ ט״ז, והמ״א ס״ק י״ד כתב דוקא שעשה כן במזיד אבל אם שכח מלהבדיל בראשונה יצא דהרי לא גילה דעתו עכ״ד, וכ״פ ר״ז שם, בי״מ בדיני תפלת התשלומין בשבת או׳ ג׳ נמצא דג׳ מחלוקות בדבר דלדעת הט״ז ודעמיה אף שהיה דעתו בפי׳ בראשונה לערבית וב׳ לתשלומין אפ״ה לא יצא כיון שהבדיל בשנייה ולא בא׳ ולא אזלינן בתר כוונתו וצריך לחזור ולהתפלל ג׳ לתשלומין, ולדעת הפר״ח דוקא בסתמא צריך לחזור אבל אם פי׳ דכוונתו היתה א׳ לערבית וב׳ לתשלומין אלא שטעה ולא הבדיל בא׳ והבדיל בב׳ א״צ לחזור. ולדעת המ״א דוקא אם נתכוון ראשונה לתשלומין והב׳ לערבית צריך לחזור אבל בסתמא כגון שיודע שצריך להתפלל ב׳ תפילות וכן עשה ולא נתכוון איזה לתיבה ואיזה לתשלומין והבדיל בב׳ ולא בא׳ א״צ לחזור ועיין ש״ץ דקמ״א ע״ד, ולעניין דינא נראה דאם נתכוון בפי׳ הא׳ לחובה והב׳ לתשלומין וטעה והבדיל בב׳ ולא בא׳ דא״צ לחזור אבל לכתחלה לא יעשה כן דהיינו אם שכח להבדיל בא׳ לא יבדיל בב׳ לחוש לסברת הט״ז, אבל אם לא נתכוון בפי׳ אלא בסתמא יחזור ויתפלל ג׳ בתורת נדבה ויחדש בה שום דבר ויתנה אם הוא חייב בתשלומין תהיה לתשלומין וא״ל תהיה בתורת נדבה:

מז **מז) שם, ואם הבדיל בשתיהן וכו׳** שהטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה כדבסמוך סעי׳ י״ב לכך יצא, עט״ז או׳ ז׳:

מח **מח) שם ואם הבדיל בשתיהן וכו׳** כתב א״ר אות י״ד דאם הבדיל בשתיהן והיה בדעתו על ראשונה להשלמה דלא יצא עכ״ד, ואמנם עיין בדברינו לעיל אות ג׳ שכתבנו שיש פלוגתא בענין הזה ויחזור ויתפלל בתורת נדבה וע״י חידוש יעו״ש:

מט **מט) ואם** לא הבדיל בשתיהן וטעם קודם שהבדיל דק״ל דצריך לחזור ולהתפלל כמ״ש ריש סי׳ רצ״ד יצא י״ח תפלת תשלומין דכיון דבשעה שהתפלל התשלומין היה כדין שהרי יש כוס לפניו עלתה לו תפלת התשלומין אלא דבמה שטעם אח״כ נתחייב בתפלה, הרב מהר״י פראג״י בתשו׳ כ״י סי׳ ט״ו, ברכ״י או׳ ח׳ ובספרו קש״ג סי׳ כ״ב או׳ ח״י, ש״ץ דקע״ב ע״א, שע״ת או׳ ט״ו:

נ נ) אם שכח ערבית במו״ש מתפלל שחרית שתים ואינו מזכיר אתה חוננתנו אף בשנייה, אעפ״י שלא הבדיל, הרדב״ז סי׳ שס״א, והביאו כנה״ג בהגה״ט סי׳ רצ״ד עו״ת שם או׳ א׳ ברכ״י שם או׳ א׳ ובספרו קש״ג שם או׳ כ״ח, פר״ח בזה הסי׳ או׳ י״א בי״ע או׳ י״א ובספרו בי״מ או׳ ה׳ והגם דהרב מ״א שם סק״א כתב על דברי הרדב״ז הנז׳ צ״ע וכן הסכים המט״י שם או׳ ב׳ להבדיל בשנייה אע״ג אם כבר הבדיל על הכוס כיעו״ש מ״מ כיון דדעת רוב הפו׳ כהרדב״ז הכי נקטינן, ועוד דשוא״ת עדיף כיון דאפי׳ בלילה אם שכח להבדיל בתפלה ויש לו כוס א״צ לחזור כמ״ש ריש סי׳ רצ״ד וע״כ נקטינן להקל, מיהו מוכח מדברי תשו׳ הרדב״ז הנז׳ היינו בדוקא אם כבר הבדיל על הכוס או מצפה עדיין שיהיה לו כוס להבדיל אבל א׳ לית ליה כוס להבדיל צ״ל בשנייה אתה חוננתנו, וכ״כ המט״י שם והש״ץ דקע״ד ע״ג, ומינה נמי דגם בטעם דריש סי׳ רצ״ד כיון דתקנתא דכוס ליתא וחוזר ומתפלל אם לא התפלל בלילה ומתפלל תשלומין למחר צ״ל אתה חוננתנו, מט״י שם, ועוד עיין בסי׳ רצ״ט סעי׳ ו׳:

נא אנ) ואם אמר אתה חוננתנו בא׳ ולא בשנייה כתב הש״ץ שם דלכ״ע חוזר ומתפלל דהא גלי אדעתיה דראשונה לתשלומין ולא יצא יעו״ש, וכ״כ הקש״ג שם או׳ כ״ט, בי״ע או׳ י״ב, והיינו בסתמא אבל אם נתכוון בפי׳ הא׳ לחובה וטעה ואמר בה אתה חוננתנו א״צ לחזור כמש״ל או׳ מ״ו וגם אם התפלל בסתמא כבר כתבנו באו׳ הנז׳ דיחזור ויתפלל בתורת נדבה ע״י חידוש ויתנה משום דאיכא פלוגתא ביה כיעו״ש ודו״ק:

נב בנ) [סעיף יא׳] טעה במנחה של שבת והתפלל י״ח וכו׳ ויתפלל אותה בתירת נדבה וכו׳ וה״ה אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר״ח, מפני שיש פלוגתא בזה דלסברת ר״י כיון שאין לו להזכיר במו״ש של שבת כ״א להתפלל י״ח א״צ להתפלל שתים כיון שכבר התפלל י״ח במנחה וכן במוצא ר״ח כיון שאין לו להזכיר ר״ח א״צ להתפלל שתים כיון שכבר התפלל י״ח ג״כ במנחה ולסברת חכמי פרובינצא כיון שלא יצא י״ח במה שמתפלל הו״ל כאילו לא התפלל וצריך להתפלל ב׳ בערב אע״פ שאינו מזכחר בה שבת או ר״ח וכתב הר׳ יונה שהנכון לצאת מן הספק שיתפלל אותה לערב בתורת נדבה וא״צ לחדש בה דבר דכיון שמתפלל אותה על דרך הספק אין לך חידוש גדול מזה כמבואר כ״ז בתו׳ והרא״ש ריש פ׳ תה״ש ובטור בסי׳ זה ובסי׳ רצ״ב ובסי׳ תכ״ב וכך הם דברי מרן ז״ל כאן בש״ע, וכ״כ הלבוש ט״ז ס״ק י״א, מ״א ס״ק ט״ו, א״ר אות ט״ו, קש״ג סי׳ כ״ב אות י״ט ואות ך׳ ש״ץ דקע״ב ע״א וע״ב, בי״מ אות ד׳ ר״ז אות י״ז, חס״ל אות ז׳ ודלא כהפר״ח אות י״א דפסק בהרשב״א דא״צ להתפלל שתים אפי׳ בתורת נדבה, והגם דכן כתב ג״כ ח״א כלל כ״ז אות ט״ז וקיצור ש״ע סי׳ כ״א אות ז׳ זהו לפי סברתם שאין להתפלל בזה״ז תפלת נדבה אפי׳ במקום שיש ספק אבל כבר כתבנו לעיל ס׳ ק״ז אזת ך׳ דאין כן דעת האחרונים אלא דוקא אם היא ודאי תפלת נדבה אין להתפלל בזה״ז אבל במקום דאיכא ספיקא דדינא מתפללין, וע״כ אין לזוז מדברי גדולי הפו׳ הנז׳ ומרן עמהם והאחרונים שכתבו להתפלל בתורת נדבה, ומ״מ יש לחדש בה שום דבר ג״כ ויתנה דהא אין פסידה אם מחדש ואפי׳ אם היא חובה כמש״ל סי׳ ק״ז אות ד׳:

נג גנ) שם, וה״ה אם לא הזכיר וכו׳ וכן הדין במוצאי יו״ט אם טעה במנחה של יו״ט והתפלל י״ח, ש״ץ שם, קש״ג שם:

נד דנ) שם, וה״ה אם לא הזכיר יעלה ויבא וכו׳ ואם בלילה ג״כ ר״ח לכ״ע יתפלל דהא ירויח שיאמר יעלה ויבא, וה״ה בליל יו״ט ב׳ וה״ה אם שכח ותן טל ומטר או משיב הרוח, מ״א ס״ק ט״ז, א״ר אות ט״ז י״א בהגה״ט, מחב״ר אות ט׳ ובספרו קש״ג שם אות ך׳ מאמ״ר אות י״ב, א״א או׳ ט״ז, ר״ז שם, ש״ץ שם, בי״מ שם, ועיין לעיל אות מ׳:

נה הנ) ואם שכח להזכיר ר״ח במנחה והיה ר״ח בערב שבת יום אחד ונזכר אחר שחשכה לא יתפלל הפלת התשלומין, זר״א סי׳ י״ב, וטעמו דכיון דבכה״ג כדין הוא דיתפלל בתורת נדבה א״כ בנדון זה דינא הוא דליתיה בתשלומין דאין מתפללין נדבה בשבת כמש״ל סי׳ ק״ז. ושם ביאר מה שהיה נראה מנגד לזה אך בחלקות ישית למו יעוש״ב, והביאו מחב״ר אות יו״ד וכ״פ בספרו קש״ג שם אות כ״א. וכ״פ הש״ץ שם ודלא כהמאמ״ר אות י״ד יעו״ש בי״ע אות י״ט, שע״ת אות י״ב, חס״ל אות ז׳ בן א״ח פ׳ משפטים אות ט״ז ודלא כהער״ה אות ז׳ הפתה״ד אות ט׳ והיפ״ל אות ג׳ יעו״ש. ועיין מ״ש עליו וכן הדין אם טעה במנחה דיום אחרון של חו״ה דבלילה הוא יו״ט לא יתפלל תשלומין, ש״ץ שם, חס״ל שם בן א״ח שם:

נו ונ) מי שלא התפלל מנחה ביום שלפני יום שאלת המטר ומתפלל ערבית שתים ישאל מטר בשתיהן ובדיעבד אם לא שאל מטר בתשלומין יצא, הרב מהר״י פאראג׳י בתשו׳ כ״י סי׳ ע״א, וכ״כ מהר״י זיין בשו״ת שערי ישועה כ״י א״ת שער ב׳ סי׳ ג׳ ברכ״י אות ט׳ וקש״ג שם אות ל״א, בי״ע אות י״ד, חס״ל שם, מיהר המאמ״ר אות ט׳ כתב על דברי הברכ״י הנז׳ שאין זה מוסכם דכבר כתב המ״א דמי שלא התפלל ערבית בר״ח ומתפלל שחרית שתים דאם לא הזכיר יעלה ויבא בשנייה דלא יצא וכ״נ דעת הט״ז והר״מ די בוטון וה״ה הכא בנדון דשאלת מטר וסיים דעכ״פ צריך לחזור ולהתפלל בתורת נדבה יעו״ש, והביאו ש״ץ דקע״ד ע״ד, שע״ת שם, ועיין בדברינו לעיל או׳ ט״ל ודו״ק:

ונ) מי שטעה בתפלת מנחה שלפני יום שאילת המטר ושאל מטר שהיה צריך לחזור תפלתו ולא חזר מפני שנאנס ובלילה היא השאלה הרי זה ודאי דומה לדלעיל דמפני המחלוקת יתפלל ערבית שתים, ומיהו יתפלל השנית בתורת נדבה, ש״ץ שם, וכ״כ המחה״ש ס״ק ט״ז:

נז **זג) מי** שהתפלל ראשונה לשם מנחה כדינו והשנייה לשם תשלומין וטעה בשל מנחה באופן שצריך לחזור כגון שלא שאל מטר וכיוצא כתב מוהר״ש גראמיזאן ז״ל שגם ידי תשלומין לא יצא וצריך לחזור ולהתפלל שתים דאי אמרת שנייה עלתה לו נמצא מתפלל. תשלומין תחלה, והביאו הפר״ח סי׳ זה או׳ א׳ וחלק עליו וכתב דידי תפלת תשלומין יצא כיון שכבר הקדים תפלת העקרית קודם תפלת התשלומין אלא שטעה בה יעו״ש והביאו הש״ץ שם, וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ כ״כ או׳ ל בי״ע או׳ י״ג:

נח **חג) [סעיף יב׳] הטועה ומזכיר מאורע וכו׳** זה למד בב״י מא״ח שכתב בשם הר׳ יונה מדאמרינן דאם הבדיל בשתיהן יצא, וכתב עליו הט״ז ס״ק י״ב דלא דמי דהתם ודאי זמן הבדלה היא בעת ההיא רק שזה האיש שהבדיל שנית הוא שלא לצורך כיון שכבר הבדיל בתפלה ראשונה ע״כ לא הוי הפסקה שהרי לא הפסיק במידי ואילו לא התפלל תחלה היה זה חיוב עליו משא״כ במידי שאין לו שייכות בזמן ההוא כגון שאומר בימות החול מה ששייך לפסח ודאי הוי הפסק יעו״ש, וכן בתשו׳ הלק״ט ח״א סי׳ ר״ס הקשה על פסק זה וכתב דצריך לחזור ולהתפלל יעו״ש, מיהו השכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ פי׳ דברי הב״י ז״ל דמירי בתפלה שלא בזמנה שבאה לתשלומין אבל בתפלה העיקרית שאינה באה לתשלומין כל שהזכיר בה מאורע שאר ימים הוי הפסק יעו״ש, וכ״כ העו״ת או׳ י״ט וי״א בהגב״י ופר״ח או׳ י״ב יעו״ש, וכ״כ הברכ״י בסי׳ זה או׳ יו״ד ובסי׳ תרס״ח או׳ ב׳ יעו״ש, אמנם מדברי הלבוש משמע דאפי׳ בתפלה העיקרית כגון שהזכיר יעלה ויבא ביום שאינו ר״ח או שהזכיר של שבת ויו״ט לא הוי הפסקה יעו״ש וכ״כ המש״ז או׳ י״ב וכן פי׳ העו״ת שם דברי מרן ז״ל, וכ״כ המאמ״ר או׳ ט״ז, ועי״ש במה שתמה על דברי הט״ז, ועל השכנה״ג כתב ראין דבריו מוכרחים ועוד כתב דהכי משמע מדברי הרבה מהאחרונים ז״ל דדעת מרן ז״ל בכל התפילות והכי מסתבר יעו״ש, וכ״נ דעת המ״א בסי׳ תרצ״ג סק״א, וגם החיד״א בספרו יוסף אומץ סי׳ ח׳ חזר בו ממ״ש בברכ״י וכתב דמרן ז״ל מיירי אף בתפלה העיקרית לא הוי הפסק יעו״ש, והביאו הזכ״ל ח״ג או׳ ת׳ חס״ל או׳ י״ב. וכ״פ הרב בן א״ח ז״ל פ׳ משפטים או׳ י״ז, ומשמע דאין לחלק בין שוגג למזיד אלא כל שכבר עבר והזכיר א״צ לחזור ומ״ש הח״א כלל כ״ח או׳ י״ג לחלק בזה הוא מפני שפסק כהט״ז כמבואר בנ״א שם או׳ ד׳ וכבר כתבנו שאין דעת האחרונים כן ועיין בדברינו לסי׳ ק״ד או׳ ל״ג ודו״ק:

נט **טג) שם הגה, מיהו אם נזכר שטעה פוסק וכו׳** היינו אי טעה והתפלל בחול של שבת או של יו״ט, ד״מ או׳ ג׳ בשם א״ז, ומשמע דחוזר ואומר אתה חונן וכו׳ אבל ג׳ ראשונות לא הפסיד, ועיין מחב״ר סי׳ רס״ח או׳ ד׳ אבל אם התחיל להתפלל תפלת חול בשבת גומר אותה ברכה כמ״ש לקמן סי׳ רס״ח סעי׳ ב׳:

סימן קט

א **א) [סעיף א׳] הנכנס לבהכ״נ ומצא צבור מתפללין,** פי׳ שמתפללין התפלה בלחש, עו״ת או׳ א׳ סו״ב במק״ח או׳ א׳ יפ״ל או׳ א׳:

ב **ב) שם, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש״ץ לקדושה וכו׳** דקדושה אסור לאומרה ביחיד וכן קדיש, ומודים טעמיה דצריך לשחות עם הקהל שלא יהא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו, טור וב״י, ב״ח ט״ז סק״א, מש״ז או׳ א׳ וכן בכ״מ שהצבור כורעים ומשתחוים כגון בעלינו צריך לשחות עמהם, ר״ז או׳ ב׳:

ג **ג) שם קודם שיגיע ש״ץ לקדושה וכו׳** ואם מצא צבור שכבר התחילו לענות קדושה או אמן יהא שמיה רבה כל שלא השלימו מותר לענות עמהם, הרמ״ע מפאנו סי׳ קי״ב, כנה״ג בהגב״י, עט״ז או׳ א׳ וכ״כ לעיל, סי׳ נ״ו או׳ כ״ו:

ד **ד) שם, או לקדיש,** פי׳ קדיש שאחר התפלה כגון דערבית דלא כעו״ת, מ״א סק״א, וכ״כ הסו״ב או׳ א׳ ומ״ש המ״א דלא כעו״ת הוא מפני שהעו״ת כתב על דברי מרן ז״ל וז״ל האי דקתני או לקדיש אינו קאי אמצא צבור מתפללין ודבריו אינן מקושרים יפה יעו״ש וע״כ כתב המ״א דלא כהעו״ת ר״ל דהוא מקושר יפה דהכי קתני הנכנס לבהכ״נ ומצא צבור מתפללין בלחש אם יכול להתחיל ולגמור תפלתו קודם שיגיע ש״ץ לקדושה פי׳ קדושה דחזרה דשחרית או דמנחה, או לקדיש פי׳ קדיש שאחר התפלה כגון דערבית דליכא קדושה יתפלל ואם לאו וכו׳ וכ״כ היפ״ל או׳ ב׳ ועיין לב״ש ומחה״ש:

ה **ה) שם, או לקדיש,** פי׳ עד שלא יגיע ש״ץ ליהא שמיה רבא, ב״י בשם המרדכי, והביאו מ״א סק״ב, וכתב וז״ל ומשמע דיכול להתפלל עד שיענו יהא שמיה אבל אמן לא יענה כיון דלא נתכוין על מה יאמר והוי אמן יתומה כמ״ש סי׳ קכ״ד, ועיין סי׳ נ״ו בהגה עכ״ל וכתב עליו הלב״ש וז״ל ומשמע דיכול וכו׳ כלומר שא״צ לגמור כשיאמר ש״ץ יתגדל כדי שיוכל לענות אמן אלא אפי׳ גימר כשאומרים הצבור איש״ר והוא מחמת תפלתו לא שמע הקדיש מפי הש״ץ דבה״ג אינו אומר אמץ רק יש״ר בלבד נמי סגי ואהא סיים ועיין סי׳ נ״ו בהגהה כוונתו למ״ש שם במג״א סק״ה דכשנתן לב שהש״ץ

אומר יתגדל יכול גם לענות אמן והכא מיירי נמי בכה״ג אבל אסור לו לבטל עניית אמן משום דאמן כקדיש ולא קאמר המרדכי והאגודה אלא שיכול להתפלל עד שיתחיל ש״ץ יש״ר ולעולם שהוא יענה גם אמן משום שנתן לבו וכאמור עכ״ל:

ו ו) **מי** שבא לבה״ג תכף אחר קדושה ואם ימתין עד אחר מודים לא יוכל לענות איש״ר אחר הקדיש שאחר י״ח ואם ימתין עד אחר הקדיש יעבור זמן התפלה או לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור נ״ל דיתחיל מיד דמוטב לבטל מודים מאיש״ר כמ״ש ריש סי׳ נ״ו בשם הב״ש, ועוד דמודים אפשר לשחות באמצעיתן, מ״א סק״ב, י״א בהגה״ט, סי״ב או׳ א׳ א״ר או׳ ז׳ ר״ז או׳ ד׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״ו או׳ ג׳:

ז ז) **ואם** בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תכף יבטל איש״ר ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור נ״ל דתפלת צבור עדיפא, מ״א שם, י״א שם, סו״ב שם ר״ז שם, מיהו הא״ר שם כתב דעניית קדיש עדיף יעו״ש:

ח ח) **ואם** בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יוכל לומר קדושה ואם יתחיל אחר קדושה לא יוכל לומר מודים ואם ימתין אחר מודים יהיה השעה עוברת נ״ל דיתחיל אחר קדושה דמוטב לומר קדושה עם הצבור. ואע״ג דבקדושה פליגי ובמודים כ״ע מודו היינו משום דס״ל דיחיד אומר קדושה אבל לדידן דק״ל אין היחיד אומר קדושה. קדושה עדיפא, ועוד דמודים אפשר לשחות באמצע הברכה, מ״א שם, י״א שם, סי״ב שם, ר״ז שם, סידור בי״ע בדיני קדושה ומודים או׳ ט״ו, ואם בא קודם קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יוכל לענות איש״ר יתחיל קודם איש״ר, לב״ש על מ״א סק״ב יעו״ש, ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״ו או׳ ה׳ ודו״ק:

ט ט) **ואם** בא סמוך לקדושה ממש בל״ה אין לבטלה משום איש״ר דאיש״ר אינו קודם רק היכא דשניהם יחד משא״כ היכא דלפניו לומר קדושה ודאי חביבה מצוה בשעתיה ולא נדחית משום מצוה אחרת יותר גדולה וכמ״ש בחי׳ הרטב״א בסוכה כ״ה דקמ״ל דעוסק במצוה פטור מ״ה דאינו רשאי להניח מצוה או לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה וגם אפי׳ מצוה הקבועה לזמן רשאי להתחיל בזה שבא לידו עכשיו הואיל וקודמת יעו״ש, ועוד עיין תשו׳ רדב״ז ח״ג סי׳ י״ג ובשו״ת ח״צ סי׳ ק״ו ודו״ק, ח״ע על מ״א סק״ב, ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״ו או׳ ג׳ ואו׳ ה׳:

י י) **שם הגהה, וה״ה אמן דהאל הקדוש וכו׳** וה״ה לברכו דהא אין היחיד אומר ברכי, מ״א סק״ג, א״ר או׳ ז׳ סו״ב או׳ ג׳ חס״ל או׳ א׳ ועיין סי׳ ס״ו ס״ב ששם השוה ברכו לקדיש ולקדושה ובדברינו לסי נ״ז או׳ ג׳:

יא יא) **ואם** כבר שמע קדושה או ברכו או יודע שישמע אח״כ א״צ להמתין דהא למ״ד יחיד אומר קדושה א״צ להמתין, מיהו לקדיש צריך להמתין דהא אין לו קצבה, ואפשר דהקדישים מעלינו ואילך אינן בכלל זה, מ״א שם, א״ר שם, סו״ב שם, ר״ז או׳ א׳ חס״ל שם, מיהו הח״א כלל י״ט או׳ ח׳ כתב דגם בקדישים אם כבר. שמע או יודע שישמע אח״כ א״צ להמתין יעו״ש:

יב יב) **שם בהגהה, וה״ה אמן דהאל הקדוש וכו׳** וכ״כ מור״ם ז״ל בהגהה לעיל סי׳ ס״ו סעי׳ ג׳ דאמן דהאל הקדוש וכו׳ יש לו דין קדושה יעו״ש, ואמנם כבר כתבנו שם באו׳ כ״ג דאין כן דעת מרן ז״ל וכך הסכימו האחרונים כיעו״ש, וכ״ב מרן ז״ל בב״י בסי׳ זה על דברי הטור שלא הביא דין זה של הירושלמי דצריך להמתין על שני אמנים אלו משום דכיון דחזינן בגמרא דידן לא מצרכינן שיגמור אלא עד שלא יגיע לקדושה או למודים משמע דאהנך אמנים לא חיישינן טפי מבשאר אמנים יעו״ש ולכך השמיט זה מרן ז״ל כאן מש״ע ולא כתבו דס״ל דגמרא דידן פליג על הירושלמי ולא חיישינן בשני אמנים אלו טפי משאר אמנים וכמ״ש בב״י בסי׳ זה ובסי׳ ס״ו, וכ״כ הלב״ש, פתה״ד או׳ א׳:

יג יג) **שם, וה״ה אמן דהאל הקדוש וכו׳** ודע דסדר המדריגות איש״ר דקדיש, קדושה מודים ברכו שתי אמנים ושאר אמנים, והנה איש״ר עדיף מכלהו. וקדושה עדיף ממודים, ומודים עדיף מב׳ אמנים שהרי הטור והמחבר השמיטו ב׳ אמנים, וברכו עדיף מב׳ אמנים שהרי המחבר אומר כן בס״ו סעי׳ ג׳ והשמיט אמנים, והרב שהגיה כאן ה״ה ב׳ אמנים כ״ש ברכו וז״ש המ״א סק״ג ה״ה ברכו וכ״ש הוא, ומסידור הלשון בס״ר לקדיש וקדושה וברכו וכן מודים משמע ברכו עדיף, ונ״מ בכל זה אם שומע שתיהן כאחת בב׳ מניינים איזה קודם. מש״ז או׳ א׳ ועי״ש, ועוד עיין בדברינו לסי׳ ס״ו או׳ כ״ג וסי׳ נ״ו מאו׳ ג׳ עד או׳ ט׳ ודו״ק:

יד יד) **שם, ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש״ץ למודים וכו׳** ולרמ״א צריך לגמור קודם אמן של ש״ת ואם לאו לא יתחיל עד מודים, מ״א סק״ד, ועיין לעיל או׳ י״ב:

טו טו) **שם, קודם שיגיע ש״ץ למודים וכו׳** היה אומר הרשב״א דכי אמרינן שימתין עד שיגיע ש״ץ למודים וכו׳ היינו דוקא באדם המתפלל בבהכ״ג אבל אם יוצא להתפלל בעזרה שהוא חוץ לבה״כ יתפלל ולא ימתין, ואמר הרשב״א שהודה לו הרמב״ן, כ״כ הרב החסיד מהר״ר יעקב צמח בהגהותיו כ״י משם ס׳ צרור החיים שחיבר רבינו חיים ב״ר דוד תלמיד הרשב״א, ברכ״י או׳ ב׳ סידור בי״ע בדיני קדושה ומודים או׳ י״ז, שע״ת או׳ א׳:

טז טז) שם, וה״ה אם יכול להגיע למודים וכו׳ כ״כ התוספות והרא״ש ומסיימי דאי משום מודים דרבנן שאינו יכול לומר הרי לא מצינו לו עיקר בתלמוד שלנו עכ״ל והב״ד העו״ת או׳ ד׳ וכתב לפיכך מותר אפי׳ לכתחלה כשיודע שיגיע למודים עם הש״ץ להתחיל ולהתפלל יעו״ש, מיהו בא״ז כתב דאף אם יגיע עם הש״ץ למודים אסור להתחיל משום דלא יכול לומר מודים דרבנן, ד״מ או׳ א׳ עט״ז סוף הסי׳ ועיין לקמן או׳ ח״י:

יז טוב) שם וה״ה אם יכול להגיע למודים וכו׳ כתב הפד״ח וז״ל אעפ״י שהתו׳ ז״ל כתבו כן אינו מתיור בעיני אלה לישנא דגמרא דוקא דייקא אם יכול להתחיל ולגמור אבל אם יכול להגיע למודים לא דמטריד לידע אימת יגיע ש״ץ למודים ולא יוכל לכוין עכ״ל, ולי נראה דכיון דמודים לאו דוקא אלא דה״ה אם יכול להגיע לאחת מהברכות ששוחין בהם לא אתי למטרד ועוד דהא יכול לשחות ג״כ באמצע שאר ברכות אם לא יכול להגיע עם הש״ץ כשאומר מודים וע״כ לא אתי למטרד, אלא רק לכתחלה יחשוב שיכול להגיע למודים או לאחת משאר ברכות ששוחין בהם כשיגיע ש״ץ למודים ואם אח״כ לא יכול להגיע ישחה באמצע הברכה שעומד בה, ועיין ב״י סי׳ קי״ג ובאו׳ שאח״ז:

יח חי) שם וה״ה אם יכול להגיע למודים וכו׳ משמע דמותר אף לכתחלה, וכן מבואר בב״י סי׳ קי״ג דדוקא כשמשער שיגיע לאמצע הברכה הוא דאסור לכתחלה דחיישינן שמא לא יוכל לצמצם שיגיע באמצע הברכה, אבל כשמתכוין להגיע לברכה ששוחין בה חששא רחיקה הוא לחוש שמא לא יגיע למקום ששוחין, וגם לא יהיה באמצע ברכה יעו״ש, וכ״כ א״ר אות ה׳:

יט יט) שם, וה״ה אם יכול להגיע למודים וכו׳ מי שהגיע לברכה אחרונה של ק״ש וש״ץ קרוב למודים יותר טוב שיגמור הברכה אחרונה של ק״ש ויתחיל להתפלל וישוח עם הש״ץ ואפי׳ לדעת האומרים שצ״ל ג״כ תיבת מודים כי ברוך ומודים הכל ענין אחד בשבח הבורא יתברך, וכן אם הגיע לברכה שצריך לשוח בה שוחה עם הש״ץ, וכן אני נוהג, וזה יותר נכון מלשהות עד שיאמר ש״ץ מודים, הרדב״ז ז״ל בתדשות ח״ב סוס״י תשמ״ה, בי״ע שם אות ט״ז, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ס״ו או׳ מ״ב:

כ ך) שם, ואם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה וכו׳ פי׳ שטעה ואמר עד גאל ישראל, דלכתחלה צריך להמתין בשירה חדשה כמ״ש סי׳ ס״ו, מ״א סק״ה, א״ר או׳ ב׳:

כא כא) שם, כדי לסמוך גאלה לתפלה וכו׳ וה״ה כששעה עוברת, א״ר או׳ ו׳ ועיין לקמן בהגה לסעי׳ ב׳:

כב כב) שם, באמצען ישחה עמו, אבל לכתתלה לא יתחיל אדעתא לשחות באמצען דשמא ישכח מלשחות כיון שאין מחוייב שם לשחות, אבל כשמגיע למקום שמחויב לשחות ישחה עמהן מצד חיוב תפלתו, ד״מ סי׳ קי״ג אות א׳ והביאו מ״א בזה הסי׳ סק״ו, ועי״ש עוד בב״י כמה תרוצים ובדברינו לעיל אות ח״י:

כג כג) שם, ישחה עמו, והוא שלא יאמר שום דבר אלא שישחה בלבד, ב״י בשם ה״ר יונה, ב״ח. פרישה אות ג׳ שת״ז אות ה׳:

כד כד) שם, אבל אם הוא בתחלתה או בסופה לא ישחה וכו׳ כתב המש״ז בסוף אות א׳ ומסתברא לי בין גאל ישראל ובין ה׳ שפתי תפתח ישחה מודים ולא יאמר כלום יעו״ש, אמנם לפי מ״ש לעיל בסי׳ ס״ו אות ט״ל דבין גאלה לתפלה אסור להפסיק בעניית אמן דקדיש וקדושה אפי׳ להיות שומע כעונה כיעו״ש נראה דהכא נמי לא יפסיק בשחיית מודים בין גאלה לתפלה אלא ישחה אחר שיתחיל ה׳ שפתי תפתח כדי שלא יהא הפסק בין גאל ישראל לה׳ שיש טעם בסוד כמש״ל בסי׳ ס״ו אות ל״ג ואות ל״ח יעו״ש:

כה כה) [סעיף ב׳] אם מתחיל להתפלל עם ש״ץ וכו׳ יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה וכו׳ פי׳ שיאמר עמו נקדש, לדור ודור וכו׳ עד האל הקדוש (זהו לבני אשכנז שנוהגים לומר נקדש את שמך וכו׳ כמ״ש הטור בסי׳ קכ״ה אבל בני ספרד נוהגים לומר נקדישך ונעריצך וכו׳ וכן הסכים האר״י ז״ל כמ״ש בשער הכוו׳ והב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש, ויתבאר עוד בסי׳ קכ״ה בס״ד) ואח״כ יתפלל בפ״ע אם יוכל לסיים קודם שיגיע ש״ץ לש״ת, מ״א סק״ז, א״ר או׳ ט׳ סו״ב או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ אבל טוב להתפלל כל התפלה מלה במלה עם הש״ץ, א״ר שם, ח״א כלל י״ט או׳ ח׳:

כו כו) שם, יאמר עמו כל הקדושה וכו׳ וכן בשבת במוסף אם לאיזה צורך צריך להתפלל עם הש״ץ יאמר כל סדר הקדושה כמו שאומר הש״ץ ומסיים עם הש״ץ האל הקדוש, ח״א שם, וכ״כ העו״ת או׳ יו״ד:

כז כז) שם, יאמר עמו מלה במלה וכו׳ ובת״צ לא יאמר עם הש״ץ ענינו ברכה בפ״ע אלא בש״ת ביחיד מ״א שם, א״ר שם, סי״ב או׳ ד׳ ח״א שם, חס״ל או׳ א׳:

כז) מי שהיה בתענית יחיד ובתפלת המנחה איחר לבא לבהכ״נ באופן שהוצרך להתפלל תפלת לחש שלו עם תפלת החזרה דש״ץ והוא צריך לומר

מודים עם הצבור ואם יאמר ענינו בש״ת לא יוכל לומר מודים עם הצבור כתב החס״ל או׳ ב׳ דהעיקר לומר ענינו במקומו משום דשם הוא עיקר שתקנו חכמים ובמודים ישוח באמצע ברכה יעו״ש, אבל הרו״ח כתב עליו דאינו מוכרח אלא אלים טפי לומר מודים עם הצבור מלומר ענינו במקומו ולא שייך בזה אין מעבירין עה״מ יעו״ש, וכן הסכים היפ״ל או׳ ד׳ וכתב דיניח ענינו לאומרו אחר סיום תפלתו באלהי נצור כמ״ש לקמן סי׳ רפ״ח ס״ו וסי׳ תקס״ה ס״ב עי״ש, ולע״ד נראה עיקר כס׳ החס״ל שלא לעקור תקנת חכמים בידים לכתחלה ולאומרה באלהי נצור ולא אמרו לכוללה באלהי נצור אלא דוקא במקום שא״א או בשכת אבל לא במקום שאפשר ולכתחלה ואי משום מודים כבר כתבנו לעיל או׳ ח״י דיכול לשחות באמצע הברכה היכא דלא אפשר והכא נמי כלא אפשר דמי שלא לעקיר תקנת חכמים:

כח **כח) שם, וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת׳ האל וכו׳** פי׳ יכוון שיסיים שתי ברכות אלו עם הש״ץ ואז לא יכיון לענות אמנים אלו כמ״ש בסי׳ נ״ט ס״ד דבמקום דאפשר לתקן מידה הרב״י דמתקנין כל מה דאפשר. מ״א סק״ח, פרמ״ג א״א או׳ ח׳ ומ״ש הלבוש דשומע מן הקהל שעונין אמן על ברכת האל הקדוש וש״ת ומכוין ושומע כעונה כתב עליו הל״ח פ׳ מי שמיתו או׳ נ״ח דאינו מוכרח ואם ירצה שלא לשתוק ולהתפלל כדרכו רשאי יעו״ש, וכ״כ א״א שם דמסי׳ נ״ט סעי׳ ד׳ משמע דלא כלבוש יעו״ש ובדברינו לסי׳ נ״ט או׳ כ״ו ודו״ק:

כט **כט) שם הגהה, אבל לכתחלה לא יתחיל וכו׳** כ״כ מור״ם ז״ל בד״מ לדעת הטור אבל סברת הרמב״ם ז״ל בפ״י מה״ת דין ט״ז דאפי׳ לכתחלה יכול להתחיל ולהתפלל עם הש״ץ כשחוזר התפלה יעו״ש, וכ״כ א״ר או׳ ט׳ בשם כמה פו׳ דאפי׳ לכתחלה יכול להתחיל ולהתפלל בלחש כשמתחיל הש״ץ לחזור התפלה בקול רם יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ וכתב דגם מדברי מרן ז״ל בש״ע משמע דש״ד למעבד הכי יעו״ש, וכ״כ הפרמ״ג בא״א או׳ ט׳ דלדעת מרן אפי׳ לכתחלה יכול להתחיל עם הש״ץ יעו״ש, וכ״כ ח״א כלל י״ט או׳ ח׳ דמכל הפוסקים משמע דמותר יעו״ש, וכ״כ הער״ה בהשמטות לסי׳ זה בשם הר״א בן הרמב״ם בתחלת ס׳ מעשה רוקח דיתחיל עם הש״ץ לכתחלה וכתב ודלא כרמ״א יעו״ש, וכ״כ הרב נז״ש ז״ל בסי׳ זה דלפי דעת רבי׳ האר״י ז״ל נכון יותר להתחיל עם הש״ץ ויאמר כל הי״ח עם הש״ץ יעו״ש, ועיין להפתה״ד או׳ א׳ שכתב דיש קצת אנשי מעשה כשמתפללין מנחה בעשרה ואין הש״ץ חוזר העמידה אלא אומר תכף עם הצבור ג׳ ראשנות וקדושה בקול רם שהם אינם מתחילים העמידה עם הצבור אלא ממתינים כדי לענות קדושה ואמנים ואחר שעונים אמן דהאל הקדוש מתחילין להתפלל, וכתב עליהם דאין נכון לעשות כן רק להתחיל עם הש״ץ מלה במלה ולומר עמו כל ס׳ קדושה וגם מודים בשחייה אא״כ יודע בודאי הגמור שהש״ץ מאריך בתפלתו עד שאפי׳ מתפלל היא בנחת יגיע עמי למודים אף שהתחיל אחר האל הקדוש יעו״ש, ועיין בדברינו לקמן סי׳ קכ״ד או׳ יו״ד:

ל **ל) [סעיף ג׳] יחיד** העומד בתפלה וכו׳ היו הצבור אומרים קדושה דסידרא אינו אומר וכו׳ וה״ה קדושת יוצר, מ״א סק״י, א״ר או׳ יו״ד, ר״ז או׳ ה׳ קיצור ש״ע סי׳ ך׳ או׳ י״ב בן א״ח פ׳ תרומה או׳ ז׳:

לא **לא) שם, שאין הקדושות שוות,** משמע דכל שהקדושות שוות יכול לענות וכגון שהוא מתפלל בלחש והגיע למחיה המתים ושמע מבהכ״נ אחר שאומרים קדושה יכול לענות עמהם ואעפ״י שאח״כ גם בבהכ״נ שלו אומרים חזרה וסדר קדושה והוא עתיד לענות עמהם ודלא כהחס״ל או׳ ג׳ שנסתפק בזה, ועוד שהרי הרבה פוסקים ס״ל דאפי׳ אם הוא עומד בתפלת שחרית ישמע שאומרים קדושת כתר דיכול לענות עמהם כאשר יבואר לקמן ולכן בנידון זה נראה דשפיר דמי דיכול לענות עמהם:

לב **לב) שם, ונראה דה״ה אם היו הצבור אומרים כתר שאינו אומר עמהם וכו׳** הגהה, וי״א דקדושת כתר וכו׳ יוכל לומר עמהם וכו׳ וכ״כ הלבוש א״א או׳ יו״ד, ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל י״ט או׳ ח׳ קיצור ש״ע שם, אבל הדרישה או׳ א׳ הביא סמוכות לדברי מרן ז״ל יעו״ש, וכתב הפר״ח או׳ ג׳ דהכי נקטינן ודלא כמ״ש בהגהה דליתא אלא העיקר כדעת הרשב״א ז״ל וכדברי המחבר עכ״ד, וכ״נ דעת המאמ״ר או׳ ד׳ וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ ח״י או׳ י״ט, סי׳ בי״ע בדיני קדושה ומודים או׳ יו״ד, בן א״ח שם, וע״כ נ״ל כיון דיש פלוגתא בזה היותר נכון הוא כדי לצאת מידי ספיקא אם הוא בברכת מחיה המתים של תפלת שחרית ושמע שהש״ץ אומר ברכת מחיה המתים של תפלת מוסף יש לו להקדים או לאחר בכדי שלא יהא גומר הברכה עם הש״ץ ויתחייב לענות:

סימן קי

א **א) [סעיף א׳] בשעת הדחק וכו׳** וה״ה אם השעה עוברת, כנה״ג הגב״י, עו״ת או׳ ג׳ יכתב דהיינו בימות החמה, מ״א סק״א, א״ר או׳ ב׳ סו״ב או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל כ״ד או׳ ל״א חס״ל או׳ א׳ והטעם כתב בא״א או׳ א׳ מפני שצריך לגמור כל התפלה בזמנה, וכ״כ הפתה״ד או׳ ג׳ דצריך לגמור כל התפלה בזמנה וכתב דלא כס׳ בתי כנסיות בסי׳ פ״ט שנסתפק בזה יעו״ש:

ב **ב) שם, בשעת הדחק וכו'** או שקצרה לשונו מהתפלל הרמב"ם פ"ב מה"ת דין ב' מ"א סק"ב, סו"ב שם, שת"ז או' ג':

ג **ג) שם, בשעת הדחק וכו'** ואם התפלל בדיעבד שלא בשעת הדחק כתב העו"ת או' א' דיצא וא"צ לחזור ולהתפלל יעו"ש, והא"ר או' א' השיג עליו וכתב דלא יצא, וכ"כ הרב לחם יהודה בפ"ב מה"ת דין ב' דלא יצא אבל המאמ"ר או' א' כתב דיצא דברוב דברים מצינו דדיעבד ושעת הדחק כי הדדי נינהו וכתב על דברי הא"ר דאינו מוכרע יעו"ש, וכ"כ החק"ל בא"ח סי' ד"ן דצ"ב ע"א דיצא בדיעבד ומ"ש שם החק"ל שלא מצאתי חידוש זה בשום פוסק אישתמיט מניה דברי העו"ת וא"ר הנז' דאיפליגו בזה, וכ"כ ח"ע על מ"א סק"א דיצא בדיעבד ודברי א"ר אינן מוכרחין יעו"ש:

ד **ד) שם, וירא שיפסיקוהו,** קאי ג"כ אדלעיל כשהוא בדרך וירא שיפסיקוהו אבל בלא"ה מתפלל מהלך או מיושב כע"ש סי' צ"ד ס"ד וס"ו וכ"כ הב"ח בשם התו' מ"א סק"ב, ר"ז או' א':

ה **ה) שם, מתפלל אחר ג' ראשונות הביננו וכו'** והיא ברכה כוללת כל ברכות האמצעיות, ובעניין ברכה זו יש כמה נוסחאות כיעו"ש בגמרא ברכות דף כ"ט ע"א ובהרמב"ם פ"ב מה"ת דין ג' ובטור סי' זה ולבוש ובברכ"י או' א' ובשיו"ב או' א' ונראה שמפני זה אין נוהגין להתפלל הביננו בזה"ז, ועיין לקמן או' ח':

ו **ו) שם, וצריך לאומרה מעומד,** דכיון דקצרה היא לא יטרד בעמידתו משא"כ בשאר תפלות, מ"א סק"ג, א"ר או' ג' ר"ז או' א' מאמ"ר או' ג' וכתב דלא כהפר"ח שכתב בדרך אומרה אפי' כשהוא מהלך יעו"ש:

ז **ז) שם, ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים וכו'** מפני שצ"ל ותן טל ומטר, ובמו"ש ויו"ט צ"ל הבדלה, וכל מה שאומר בהביננו במילות קצרות הוא מעין ברכות י"ח והבדלה אינה ברכה בפ"א ע"כ אין מזכירה, טור וב"י ולבוש, ט"ז סק"א ר"ז שם. ואם עבר והתפלל הביננו בימות הגשמים או במ"ש ויו"ט בדיעבד יצא, מש"ז או' א':

ח **ח) שם, ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים וכו'** וכתב הר' מנוח דבגמרא פריך בין אימות הגשמים בין אמ"ש וי"ט וליכלליה מכלל ומשני דילמא אתי לאיטרודי משמע שאם מובטח דלא אתי לאיטרודי רשאי כדאמרינן גבי נשיאות כפים עכ"ל, והביאו מרן ז"ל בכ"מ פ"ב מה"ת דין ד' וכתב עליו ובקשתי לו חבר ולא מצאתי עכ"ל, והב"ד מ"א בזה הסי' סק"ד, וכ"פ הפר"ח או' א' דאפי' מובטח לו דלא מיטריד יתפלל י"ח שלימות יעו"ש, מיהו החס"ל או' א' כתב דאם כתוב לפניו דלא מיטריד ודחיקא ליה שעתא טובא שאם לא יאמר זאת לא יתפלל כלל יכול לאומרה אפי' בימות הגשמים ויזכיר מטר יעו"ש, אבל לפי מש"ל דמרן ז"ל כתב על דברי הר"מ דלא מצא לו חבר וכ"פ הפר"ת נראה דקשה הדבר להתיר אפי' בשעת הדחק וכו' אלא יזרז עצמו להתפלל תפלה בזמנה כראוי וא"ל נשאר זמן וכגון שטעה או נאנס יתפלל תשלומין בתפלה שאחריה כמ"ש בסי' ק"ח יעו"ש ובלא"ה כבר כתבנו לעיל אות ה' דאין נוהגין להתפלל הביננו בזמה"ז ואפי' בדרך ובשעת הדחק אלא מזרזין עצמן להתפלל בזמנה ובישוב הדעת אם הם טרודים ואם נאנסו ולא נשאר זמן משלימין בתפלה שאחריה:

ט **ט) שם ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים וכו'** אלא מתפלל י"ח, ואם הפסיקוהו עיין לעיל סי' ק"ד סעי' ה' ובדבריו לשם בס"ד:

י **י) [סעיף ב'] והאידנא אין דרך להקפיד וכו'** ממ"ש הב"י והלבוש ומתפללין כשאר כל אדם משמע דהולכין ג"כ לביהכ"נ להתפלל בעשרה, וכ"כ הל"ח פ' היה קורא אות נ"ב. וכ"כ הפר"ח סוף אות ב' דהאידנא אין דרך להקפיד בכך וחייבין לירד לפני התיבה ולישא את כפיהם דאדעתא דהכי משכירין אותם עכ"ד, והמ"א סק"ד כתב והיכא דנהוג נהוג, וכ"כ א"ר אות ה' ר"ז אות ב':

יא **יא) [סעיף ג'] ההולך במקום גדודי וכו'** מתפלל צרכי עמך וכו' וזה נוסחה צרכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה יר"מ ה' אלהי שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה והטוב בעיניך עשה בא"י שומע תפלה, זהו נוסחת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור והוא מהגמרא ברכות כ"ט ע"ב, והלבוש כתב דיאמר בתחלתה רבון העולמים צרכי עמך וכו', והביאו הל"ח בפ' תפה"ש אות נ"ג וכתב עליו והוא נכון שהיאך מתחיל לבקש רחמים מלפניו ית' ולא הזכירו עדיין, ועוד הרי ארז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל מנלן ממשה וכו' פ"ק דע"ז סוף דף ז' עכ"ד, וכ"כ הסו"ב במק"ת אות ב' דיאמר בתחלתה רבון העולמים, וכ"כ הא"ר אות ו' בשם האבודרהם יעו"ש:

יב **יב) שם, חוזר ומתפלל וכו'** אעפ"י שהתפלל אותה מעומד. מ"א סק"ח, ה"ב אות א' ר"ז אות ג':

יג **יג) שם הגהה, ואם לא חזר וכו'** היינו דוקא שלא חזר והתפלל בשוגג או מחמת שכחה או שלא היה יודע שחייב לחזור ולהתפלל, וה"ה אם כלה הזמן בדרך ולה היה יכול להתפלל אבל אם במזיד לא התפלל הרי הוא מעוות לא יוכל לתקון, וכתב הב"י דאם עבר זמן ב' תפילות שאין תשלומין לתפלה א'

כלומר שעבר זמן ב׳ תפילות בדרך והוצרך להתפלל תפלה קצרה אין תשלומין לתפלה א׳ יעו״ש, עו״ת או׳ ה׳:

יג) [סעיף ד׳] היוצא לדרך יתפלל יה״ר וכו׳ מסיים בחתימה בא״י שומע תפלה כמבואר בב״י בסי׳ זה ובש״ע סי׳ ר״ל ור״ד וכל הפוסקים ראשונים ואחרונים חוץ מהרמב״ם ז״ל שכבר תמה עליו מרן ז״ל בב״י ודברי הפר״ח בזה בטילים לגבי כל הפו׳ וכ״ה בכל הסידורים בחתימה ונכון היא מאמ״ר אות ז׳ ועיין לקמן אות מ״ז וזה נוסחה, יר״מ ה׳ או״א שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותסמיכנו לשלים ותביאנו למחוז, חפצינו לשלום ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך ותנני (כ״כ מ״א סק״י בשם ס׳ הבנה ע״פ הסו׳ דמלת ותנני יאמר ב״ל יחיד יעו״ש והביאו א״ר אות ט׳ סו״ב אות ג׳) לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואנו כי אתה שומע תפלות עמך ישראל ברחמים בא״י שומע תפלה, טור, לבוש, והגם דהרא״ש כתב לומר ותחזירני לביתי לשלום י״ל דזה נכנס במ״ש ותביאנו למחוז חפצינו לשלום וע״כ לא כתב הטור כלשון אביו הרא״ש ז״ל דזה יותר טוב, ועיין א״ר אות ח׳:

יד) שם היוצא לדרך יתפלל וכו׳ וה״ה אם הוא מפרש בים שיאמר תפלת הים בחתימה פעם ראשונה כדין ההולך בדרך ברכ״י אות ב׳ בי״ע בדיני תפלת הים אות א׳ חס״ל אות ב׳ ועי״ש בבי״ע נוסח תפלת הים, ועוד עיין לקמן אות מ״ז:

טו) שם היוצא לדרך יתפלל וכו׳ וישתדל שיעשו לו נוייה שכל המתלווה אפי׳ ד״א בעיר אינו ניזוק כמ״ש במסכת סוטה דמ״ו ע״ב והביאו א״ר אות ט״ו ברכ״י אות ד׳ זכ״ל אות ל׳ בי״ע בדיני תפלת הדרך אות ג׳ שע״ת אות ואו, וכופין ללוייה כמ״ש הרמב״ם פי״ד דין ג׳ מה׳ אבל והביאו ברכ״י שם זכ״ל שם, בי״ע שם, שע״ת שם, ועי״ש ברמב״ם דיני לוייה והביאום אחרונים בח״מ סי׳ תכ״ז יעו״ש, ומ״ש שם בגמרא והביאו הרמב״ם. שם דשיעור לוייה הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר והאיש לחבירו עד תחום שבת וכו׳ כתב הד״מ שם בח״מ סי׳ תכ״ו בשם ילקוט מהר״ש דהאידנא אין נוהגין ללוות תלמיד לרבו עד פרסה משום דבזה״ז מוחלין על כבודם ויש לילך עמו או עם חבירו עד לפני שער העיר או לכל הפחות ד״א עכ״ל והביאו הסמ״ע שם ובאה״ג שם או ל״ו וא״ר בסי׳ רל״א אות ב׳ ועיין בשל״ה שהפליג מאד במצות צדה לדרך ובמצות לוייה והביאו א״ר בזה הסי׳ או׳ ט״ו, לוי״ה ר״ת לחיים ולשלום ילך האורח, ולמפרע המלו׳ ילך וישוב לחיים, קמת סולת אות י״א חס״ל אות ה׳:

טז) כתב בחזקוני פ׳ שופטים ועינינו לא ראו מכאן למלוה חבירו שצריך לעמוד במקומו עד שיתעלם מעיניו, א״ר שם, חס״ל אות ה׳:

יז) טוב) מ״כ בגליון ש״ע דמה שנוהגים ליטול רשות מגדולים כשהולכים בדרכם ומתברכין מהם סמך מפ״ק דברכות דף ג׳ ע״ב דנמלכין בסנהדרין ופי׳ רש״י נוטלין רשות כדי שיתפללו עליהם ע״כ, א״ר שם, סו״ב אות ז׳ עט״ז אות א׳ חס״ל שם כף החיים סי׳ ז׳ או׳ ז׳:

יח) חי) קבלה שלא יאמר הנוסע למלוין אותו שיחזרו ממנו שמירת הנפש אות נ״א בשם ס׳ דרכי צדק, והביאו זב״צ סי׳ קט״ז אות ק״א:

יט) יט) יזהר שלא יפרד מחבירו מתוך הבכיה כי היא סכנה גדולה, ואם א״א לעצור יבכה מקודם הפרדס ס׳ הנ״ז אות נ״ג משם ס׳ הזכירה משם המקובלים זב״צ שם אות ק״ג, חס״ל שם:

כ) ך) לא יעבור עם מומר בספינה ועם גוי מותר דשטנא בתרי אומי לא שליט, ס׳ הנז׳ אות נ״ט משם מ״א ססי׳ קנ״ו, זב״צ שם אות ק״ו:

כא) כא) לא ילך אדם מביתו לדרך ויחזור לביתו אם שכח איזה דבר רק יעמוד לפני הבית לשאול מה שצריך, צוואת רבי יהודה חסיד אות מ״ג זב״צ שם אות ק״ד, חס״ל שם:

כב) כב) לא ימשח אדם מנעליו ביום שדעתו לילך לדרך צוואת רי״ח אות מ״ד:

כג) כג) יכין לדרך נוד מלא מים לצימאון וכדי שיהיו ידיו טהורים ונקיים בכל עת, וגם יהא מצוי אצלי רצועות של תפילין וחוטין לציצית וחוטי כנפות א״ר שם, חס״ל שם, יולך עמו כזית אפיקומן, חס״ל שם:

כד) כד) כשיוצא לדרך טוב ליתן צדקה שנאמר צדק לפניו יהלך וכו׳ וטוב שילמוד ג״כ קודם יציאתו א״ר אות ח׳ בשם עמק ברכה חס״ל שם ולא יעבור מליתן או להפריש צדקה בכל יום קודם החזיקו בדרך כי גדולה צדקה וכתיב צדק לפניו יהלך וכו׳ חס״ל שם:

כה) כה) נוהגים בעת כשיוצאין לדרך ליקח ג׳ אנשים מאוהביו ולעמוד אצל המזוזה ולהניח ידיו עליה ויקרא פ׳ שמע ישראל עד ובשעריך, ואח״כ יאמר שיר למעלית אשא עיני וכו׳ עד עושה שמים וארץ, והם אומרים אל יתן למוט רגליך וכו׳ עד סוף המזמור, וכן יעשו ג״פ, ואח״כ אומר ויהי נועם וכו׳ עד אבטח בו, והם אומרים כי הוא יצילך מפח יקוש וכו׳ עד ושלומת רשעים תראה, והוא חוזר ואומר כי אתה ה׳ מחסי וכו׳ והם חוזרים ואומרים לא תאונה אליך רעה וכו׳ עד סוף המזמור וכן יעשו ג״כ ג״פ וכשאומרים כי מלאכיו יצוה לך יכוונו בשם יוה״ך כי הוא מועיל לשמירה, ואח״כ אומר פ׳ ברכת כהנים מן וידבר עד אמור להם והם אומרים יברכך וכו׳ עד סוף הפ׳, וכן יעשו ג״כ ג״פ ואח״כ אומרים פסוק הנה אנכי שולח מלאך לעניך זכו׳

ג״כ ג״פ ור״ת אלו למעלות ויהי יברכך הגה הם לוים ואל יאמר אדם לחבירו לך בשלום אלא לך לשלום, ברבית ס״ד ע״א ע״ק כ״ט ע״א מ״א סק״ט ועיין יפ״ל או׳ ה׳ לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו עירובין דף ס״ד ברכ״י אות ה׳ בי״ע אות ד׳ שע״ת אות ו׳:

כו **כו) יש** נוהגים בצאתם מפתח העיר לומר בית יעקב לכו ונלכה באור ה׳ כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו בשם ה׳ אלהינו לעולם ועד א״ר אות ח׳ חס״ל שם:

כז **זך) ישתדל** ההולך שיעשהו שליח מצוה או יקח בעצמו איזה מטבע ויעשה בו סי׳ ויאמר לכשאבא למקום פלוני בלא נדר אתן זה לצדקה לעילוי נשמת ר״מ בע״ה קמח סולת ס״ק י״ב חס״ל שם:

כח **כח) יצא** אדם בכי טוב ויכנס בכי טוב שנאמר הבקר אור והאנשים שלחו. תענית דף יו״ד ע״ב ופסחים דף ב׳ ע״א ופי׳ רש״י ז״ל היוצא לדרך יכנס ערבית לבית מלון בעוד החמה זורחת ולמחר ימתין עד הנץ החמה ויצא ואז טוב לו שהאור טוב לו שנאמר באור כי טוב ומה היא טובתו מפני החיות ומפני הלסטים עכ״ל, ובתענית כתב עוד טעמים אחרים שלא יפול בבורות ובקעים שבעיר ושלא יעלילו עליו עלילות מרגל או גנב, ולפי טעמים אלו משמע דאפי׳ אם הוא אינו הולך יחידי וסמיך לעירו נמי צריך ליזהר, ועיין תוספות ריש מסכת פסחים ומ״א סק״י ומחה״ש ודו״ק.

כט **כט) ועוד** אמרו שם בתענית המהלך בדרך אל יאכל יותר משני רעבון מאי טעמא הכא תרגימו משום מעיינא במערבא אמרי משום מזוני מאי בינייהו איכא בינייהו דיתיב בארבא אי נמי דקאזיל מאוונא לאוונא ע״כ, ופי׳ רש״י ז״ל משים מעיינא שלא יתחלחלי מעיו של אדם ברוב אכילתו מפני טורח הדרך ויש אומרים יהיו מעיו של אדם שופכין זל״ז כעין מעיין, משום מזוני שמא לא יהיה לו אח״כ איכא בינייהו דיתיב בארבא, שהולך בספינה משים מזוני איכא משום מעיינא ליכא, מאוונא לאוונא מקום מלון התרגום מכפר לכפר דמשתכחי מזוני וליכא למיחש למזוני למענייא איכא למיחש עכ״ל, וא״כ אם הולך בספינה או בעגלה ע״ד הכפרים שמצוי מזינות ליכא למיחש למידי.

ל **ל) ישתדל** לצאת ביום שלישי שהוכפל בו כי טוב ואם יוצא בבקר קודם חצות מה טוב, קמח, סולת או׳ ב׳ חס״ל שם,

לא **לא) אחר** שיצא מן העיר יאמר הרני מקבל עלי בלי נדר כשאגיע למקום פלוני אומר נשמת כל חי, קמח סולת או׳ ד׳ חס״ל שם,

לב **לב) כשנכנס** בספינה יאמר ט״פ פ׳ כי תעבור במים אתך אני ונהרות לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך, וכשיכנס ישים רגל הימין תחלה קמ״ס שם, חס״ל שם,

לג **לג) יזהר** מאד שלא להבריח מן המכס שלא להתחייב בנפשו וכתיב השמר לך ושמור נפשך מאד, קמ״ס שם, חס״ל שם,

לד **לד) יזהר** בדרך שלא לישן תחת אילן אגוז, ומי שהולך ברגליו והוה עוף טוב למשוח תחת רגליו חלב צבי חם ועי״ז יהיה עורו עב ולא יגע ומי שנתחב לו קוץ ברגלו ישים עליו צואת אווזא, קמ״ס שם. חס״ל שם,

לה **לה) עגלות** שהולכות בדרך א׳ ביחד ועגלה אחת נצרכה לתקן בה איזה דבר או איזו תיקון לצורך הסוסים צריכין להמתין ולא יניחוהו יחידי וכ״ש רוכבין על סוסים וא׳ מהם נפל מן הסוס או שהסוס רובץ תחת משאו שצריכין להמתין עליו ולסייעו, וכן אם בהמתו של אחת מהם היא רעועה או חלושה ואינה יכולה לילך כ״כ במהירות אין רשאין ליפרד ממנו ולהניחו יחידי, קמ״ס שם, חס״ל שם.

לו **לו) כל** האומר מזמור למנצח בנגינות מזמור שיר בצורת המנורה ז״פ כשיוצא לדרך ויכוון בו ילך לשלום ולהצלחה, וטוב שכל אדם יסתכל בו קודם צאתו לדרך ובדרך יתפלל אותו, שבט מוסר פ׳ ל״א פת״ע או׳ ט״ז.

לז **לז) בראותך** אויבך אמור אוריאל ז״פ בנשימה אחת או נוריאל בבואך לדין זכור אוריאל ותצליח, שבילי אמונה נתיב ד׳ פת״ע שם.

לח **לח) שם וצריך לאומרה בלשון רבים,** שמתוך כך תפלתו נשמעת ב״י בשם רש״י ט״ז סק״ג ודוקא תפלה הקבועה לרבים כמ״ש סי׳ תקס״ה סס״א אבל תפלה שאינה קבועה לרבים י״ל בלשון יחיד, מ״א ומחה״ש סק״י ואע״פי שהולך יחידי מ״מ אומר בלשון רבים משום דא״א שלא יהיה אחד בסוף העולם שהולך ג״כ בדרך, מ״א סי׳ תקס״ה סק״א א״א ומחה״ש בזה הסי׳ סק״י, ואם חמרה בלשון יחיד יצא, עו״ת או׳ ז׳ א״ר או׳ ט׳.

לט **לט) שם, וצריך לאומרה בלשון רבים,** עיקר תפלת הדרך נוסחה ר״ת לוי״ה, לישועתך קויתי ה׳ ל״פ, ויהי נועם ו״פ. יהי רצון וכו׳ הנה אנכי שולח מלאך לפניך וכו׳ ה״פ. וי״א תחת יה״ר יברכך ה׳ וכו׳ או יוה״ך ישמרני וכו׳ ואומרים תפלת הדרך לעצמה מעבר יבק שפת אמת מאמר ב׳ פ׳ כ״ו, פת״ע או׳ ט״ז.

מ מ) ויעסוק בתורה בדרך אבל לא יעיין בהלכה דילמא אתי לאטרודי תענית דף יו״ד ע״ב מ״א סק״י וכתב שם המ״א דביושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים שרי אפי׳ עיון, וכ״כ הא״ר או׳ ח׳ והשל״ה דף קפ״ה כתב דחיוב גדול על המהלך בדרך שיעסוק בתורה וכו׳ וע״כ לא יזוז מלהרהר בד״ת לקיים מ״ש בהתהלכך תנחה אותך וילמוד בע״פ מה שיוכל או יעסוק באיזה מזמורים או מאמרים לפרשם וכיוצא בזה הרבה רק לא יזוז מחשבתו מהרהור התורה או תיקון מע״ט וכיוצא בזה עכ״ל והביאו א״ר שם, וקבלתי שילמוד בכל יום קצת מזמורי תהלים בכונה והכנעה וטוב לו, ברכ״י או׳ ג׳ זכ״ל או׳ ד׳ בי״ע או׳ ב׳ שע״ת או׳ ו׳ חס״ל או׳ ה׳.

מא מא) כשהולך בדרך ואיכא סכנה לישראל באותן הדרכים טפי מלעכו״ם יכול לשנות מלבושו ובלבד שלא ילבש כלאים וכן נהגו רוב הסוחרים והולכי דרכים, ב״ח ביו״ד סי׳ זק״ן והביאו הש״ך שם ס״ק י״ט וכתב דהאידנא נהגו כן בכל הדרכים משום דכל הדרכים בחזקת סכנה הם יעו״ש, ועוד עיין ברכ״י יו״ד סי׳ קע״ח או׳ ב׳:

מב מב) אם החתן מותר לצאת מביתי לסחורה כל שנתו עיין זכ״ל ח״ב חלק אה״ע סוף או׳ ח. ופ״ת באה״ע סי׳ ס״ד או׳ ב׳ די״א ברשות אשתו מותר וכ״כ הרו״ח באה״ע סי׳ ס״ה או׳ ג׳ בשם דברי מרדכי קרישפין סי׳ ג׳ ועיין בתשו׳ ח״ס אה״ע ח״ב סי׳ קנ״ה ויפ״ל ח״ד סי׳ ס״ד או׳ א׳ רב פעלים ח״ג סי׳ ט׳:

מג מג) שם ואם אפשר יעמוד וכו׳ דאמר רב ששת מהיות טוב אל תקרי רע ופי׳ רש״י הואיל ואני יכול להתפלל מעומד שהרי חבורתי עומדת לא אקרא רע להתפלל מהלך ואע״פי שמותר, ב״י. ט״ז סק״ד ר״ז או׳ ד׳ ואם עיכוב עמידתו טרדתו יאמר כשהוא מהלך וה״ה יושב ומיהו למצוה מעומד רוקח סי׳ שד״מ א״ר או׳ יו״ד

מד מד) שם ואם היה רוכב א״צ לירד דלא עדיפא מתפלת י״ח דאמרינן דלא ירד ב״י בשם ה״ר יונה. מיהו אם אפשר לו יעמיד הבהמה דק״ל רוכב כמהלך דמי מ״א ס״ק י״א בשם ש״ג. סו״ב או׳ ד׳ ר״ז שם ובמקום שאם יעכב הבהמה יסתכן בנפשו מפני הליסטים אין לחוש לזה וכן הוא מנהג העולם כנ״הג בהגה״ט. סו״ב שם א״ר או׳ י״א.

מה מה) שם א״צ לירד, וה״ה ליושב בעגלה שא״צ לירד אלא להעמיד הסוסים אם אפשר לו, ר״ז שם וה״ה אם יוכל לעמוד על העגלה יאמרנה מעומד עיין לעיל אות מ״ג:

מו מו) [סעיף ה׳] א״צ לומר אותה אלא פעם אחת ביום וכו׳ ומיהו בכל יום צריך לומר אותה כשאוחז הדרך, ב״ח, ט״ז סק״ה, שכנה״ג בהגב״י אות ז׳ עו״ת אות יו״ד א״ר אות י״ב, סו״ב אות ה׳ ר״ז אות ה׳ מיהו הפר״ח אות ה׳ נחלק על דין זה ועל מ״ש הש״ע דאם נמלך מברך שנית וכתב דנראה לו דא״צ לאומרה אלא ביום ראשון לבד יעו״ש אבל המאמ״ר אות ח׳ כתב עליו וז״ל ואין דבריו נראין ואין לחוש להם דאין בהם כדאי לדחות דברי הפו׳ והראיה שהביא מפרש״י ז״ל בקל יש לדחותה דלא דמיא כלל ועוד דלא ק״ל כפי׳ רש״י כמבואר לקמן ס״ז עכ״ל, וכ״כ המש״ז אות ה׳ דאנו אין לנו אלא פסק המחבר ובשם בא״י ש״ת ובלא שם יכול לומר כמה פעמים עכ״ד וכבר כתבנו בכ״מ דכנגד סברה יחידה ודחויה לא אמרינן סב״ל ועיין באות שאח״ז:

מז מז) אם לן במקום ישוב שחייב להתפלל שם י״ח כשיצא למחר לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך דהוי כאלו עתה יוצא בתחלה ואם לא לן במקום ישוב או שהיו הולכין ביום ובלילה פעם ראשונה יברך ויחתום ובשאר הימים יברך ולא יחתום הרדב״ז בתש״ו כ״י סי׳ ב׳ אלפים קע״ו והביאו הברכ״י אות ט׳ בי״ע אות ו׳ קיצור ש״ע סי׳ ס״ח אות ה׳ וכתב שם הברכ״י ולפ״ז ביורדי הים לא יברכו בחתימה אלא יומא קמא ובשאר ימים מספק יברכו בלא חתימה, והביאו חס״ל אות ב׳ שע״ת אות ח׳:

מח מח) שם אבל אם דעתו ללון בעיר וכו׳ היינו דוקא כשהיה דעתו מעיקרא ללון בעיר ואח״כ נמלך לעבור חוצה לה או לחזור לביתו אבל אם מתחלה כשבירך היה דעתו לעבור חוצה לה ואח״כ אירעו אונס או כיוצא והיה בדעתו ללון שם ואחר זמן מה נמלך לעבור חוצה לה וללון בעיר שחשב בה מתחלה בזה כל אפיא שוין דאין לברך פעם ב׳ שהרי מתחלה בירך ע״ד לילך שם היום אלא יאמר אותה בלא חתימה מאמ״ר אות ט׳ ונ״ל דה״ה אם היה הולך בשיירה וא״כ מיכרח הוא ללכת עד המקום אשר ילינו בו בני השיירה ולא ידע בבקר בעת הברכה את דעת בעל השיירה עד איזה מקום ילכו היום וילינו ובחצי היום באו למקום ישוב ע״ד ללין שם ואח״כ חזרו ללכת דאין לומר אותה בחתימה דשמא בעל השיירה מן הבוקר היה דעתו ללכת אל המקום אשר לנו בו הלילה:

מט מט) [סעיף ו'] **הר"מ מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך בבקר וכו'** פי' כשהיה יוצא בבקר קודם תפלה היה אומרה אחר יה"ר כדי להסמיכה וכו' דהא אין לומר תפלת הדרך אלא אחר שהחזיק בדרך כמ"ש סעי' ז' באר שבע דף ק"ט, שכנה"ג בהגה"ט אות ב' עו"ת או' י"ג מ"א ס"ק י"ב, פר"ח או' ו' מיהו הט"ז סק"ז כתב דיכול לאומרה אפי' בעיר קודם שיצא לדרך ומ"ש שיחזיק בדרך פי' שיהיה מוחזק בודאי לילך יעו"ש והב"ד הסו"ב או' ז' וכ"כ העט"ז או' ד' והחיד"א כתב בס' שער יוסף דף כ"ה דיכול לברך כל שיצא מפתח ביתו ללכת לדרך אף כי עודנו עומד בעיר יעו"ש, והביאו בברכ"י או' יו"ד ובמאב"ר או' א' וכתב שם במחב"ר דגם המו"ק מסיק הכי יעו"ש, והא"ר סופ או' י"ד כתב דבדיעבד אם אמרה כשהוא בעיר יצא ועיין מאמ"ר או' י"ד מ"ש על דברי הט"ז והא"ר ומסיק שלא לברך אלא אחר צאתו מן העיר ומעיבורה וכמ"ש מ"א ס"ק י"ד יעו"ש וא"כ כיון שיש פלוגתא בזה ועוד יש חששא אחרת דכל זמן שהוא בעיר או סמוך לה אפשר שיולד לו איזה סיבה ויחזור בו מלילך ואם יברך באותו עת תהיה ברכתו לבטלה אח"כ ע"כ אין לברך אותה לכתחלה עד שיצא מן העיר ומעיבורה ואם הוא הולך באניה או בספינה לא יברך אותה עד שתתרחק האניה או הספינה אעיבורה של עיר רק בדיעבד אם כבר בירך אותה כשהוא בעיר יצא כמ"ש הא"ר, ועיבורה של עיר יתבאר לקמן או' ב"ן.

נ נ) **שם. כדי להסמיכה וכו'** מפני שאינה פותחת בברוך והר' יונה כתב בר"ש ברכות דלמה הטעם תפלת הדרך אינה פותחת בברוך משום דכל ברכה שבמקומה היא סמוכה לחברתה כשאומר אותה בפ"ע אומרה כמו שהיא במקומה שחותמת ואינה פותחת ותפלת הדרך נמי כיון שבתפלת י"ח ברכות שומע תפלה סמוכה לחברתה אם עכשיו אינה סמוכה לחבירתה לא חיישינן להכי עכ"ד והביאו ב"י ולבוש מחה"ש ס"ק י"ג:

נא אנ) **שם כדי להסמיכה וכו'** ואם הולך באמצע היום יסמיכנה לברכה אחרת כגון שיאכל או ישתה דבר ויברך ברכה אחרונה או יטיל מים ויאמר אשר יצר עו"ת אות י"ב מ"א ס"ק י"ג בשם של"ה ונ"ץ ואגודה, א"ר ס"ק י"ג ומ"ש הב"ש דאם אינו יוצא לדרך עד אחר התפלה יניח ברכה אחת מן הברכות דאשר נותן לשכוי בינה כדי לאומרה עם תפלת הדרך והביאו שכנה"ג בהגה"ט או' ב' וא"ר שם לפי דברי המק"ו אין נכון לעשות כן דהא כל ברה"ש מן ענ"י עד ברכת התורה כולם יש להם טעם בסוד וצריכות להיות על הסדר דוקא וקודם תפלה כמבואר בדברינו לעיל סי' מ"ו אות ט' ואות ח"י ואות מ"ט יעו"ש, אלא יסמיכה לברכת א"י או לברכה אחרת של אכילה או שתייה כמ"ש בשם המ"א ודעמיה:

נב בנ) [סעיף ז'] **אומר אותה אחר שהחזיק בדרך,** ולא יאמרנה בתוך עיבורה של עיר דהיינו בתוך ע' אמה ושירים מן העיר דעיבורה דמתא כמתא כדאמרינן בנדרים דף נ"ו ע"ב והשירים הם שני שלישי אמה והיינו ד' טפחים, ואם יש בית עומד רחוק מן העיר תוך ע' אמה ושירים וכן עומד בית אחר תוך ע' ושירים של בית אחד וכן בית שלישי תוך ע' אמה ושירים של בית שני וכן לעולם הכל נחשב תוך עיבורה של עיר עד אחר ע' אמה ושירים של בית אחרון, וכדלקמן סי' שצ"ח, מ"א ומחה"ש ס"ק י"ד, ר"ז אות ו' ח"א כלל ס"ד אות א' קיצור ש"ע סי' ס"ח אות א' ואם יש עליו אימת הדרך תוך ע' יכול לאומרה ה"ב אות ב' ועיין לעיל אות מ"ט ולקמן אות נ"ו:

נג גנ) **שם אחר שהחזיק בדרך** והיינו דוקא ביום הראשון אבל אח"כ לכ"ע נקרא החזיק בדרך אף במלון א"ר סופ או' י"ד מחב"ר אז' ב' א"א או' י"ד זכ"ל או' ת' ד"מ בהגה"ט או' ז' ר"ז שם סי' בי"ע או' יו"ד קיצור ש"ע שם חס"ל או' ב' שע"ת או' ט' ודלא כהמאמ"ר או' י"א ומה שכתב להביא ראיה מדברי הב"מ יש לדחותו בקל ואצ"ל.

נד דנ) **שם אא"כ יש לו לילך פרסה** פי' ח' אלפים אמה מ"א ס"ק ט"ו א"ר אות ט"ו א"א אות ט"ו ועיין לקמן סי' רס"א סעי' ב':

נה הנ) **שם אא"כ יש לו לילך פרסה וכו'** זהו פי' בה"ג אבל רש"י פי' שיאמרה דוקא תוך פרסם ראשונה ולא לאחר שהלך פרסה כמ"ש בב"י וע"כ כתב בהגהה דלכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה דר"ל דלכתחלה יש להחמיר גם כפירש"י וכ"כ המחה"ש ס"ק י"ד ר"ז או' ח' אבל אם שכח מלאומרה יאמר אותה כ"ז שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע לתוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללין בה ר"ז שם בי"ע או' ח' קיצור ש"ע שם או' ב':

נו ונ) **שם אבל פחות מפרסה וכו'** דכמו שהוא בעיר דיינינן ליה, ואם הולך במקום סכנה יש להתפלל תפלת הדרך אפי' בפחות מפרסה, ט"ז סק"ו, וכ"כ העו"ת אות י"ד, ה"ב אות ב' א"ר אות ט"ו, סו"ב אות ח' מש"ז אות ו' ר"ז אות ח' ח"א כלל ס"ד אות ג' שת"ז אות כ"א, ועיין לקמן סי' ריי"ט סעי' ז':

נז זנ) **שם אבל פחות מפרסה וכו'** ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה, א"ר שם בשם הכלבו והאגודה, ויש נוהגים שהבא מדרך תוך פרסה אין נותנין לו שלום, וכן הבאים בשבת מחוץ לתחום אפי' ע"י עירוב אין נותנים להם שלום דעכ"פ ליכא יותר מחצי פרסה ואין זה מקרי בא מן הדרך דהא אינו אומר תפלת הדרך תשו' נ"ש סי' ע"ד, והביאו א"ר שם, פת"ע אות כ"ד:

נח חנ) **שם ובלבד שלא הגיע תוך פרסה וכו'** ומ"ש תפארת שמואל על הרא"ש פ' תפה"ש אות יו"ד והביאו הברכ"י אות יו"ד דאפי' הגיע תוך פרסה צריך לאומרו ודלא כהטור אנו אין לנו אלא דברי הטור וש"ע ובפרט שבס"ל, וכ"כ שע"ת אות ט' דקשה להקל ולברך נגד הטור, ועיין בסי' ר"ל סעי' א'

מה שצ״ל כשנכנס לכרך וכשיוצא יעו״ש:

נט טנ) [סעיף ח׳] הנכנס לבית המדרש יתפלל וכו׳ וזה נוסחה, יר״מ ה׳ או״א שלא אכשל בדבר הלכה (וישמחו בי חבירי) ושלא אומר על טהור טמא ולא על טמא טהור ולא על המותר אסור ולא על האסור מותר (ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם) גמרא ברכות דכ״ח ע״ב וטור ולבוש ואם הוא לומד לבדו לא יאמר וישמחו בי חבירי וגם לא יאמר ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם:

טנ) ובציאתו יאמר, מודה אני לפניך ה׳ אלהי ששמת חלקי עם יושבי בית המדרש ולא שמת חלקי עם יושבי קרנות שאני משכים והם משכימים אני משכים לד״ת והם משכימים לדברים בטלים אני עמל והם עמלים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אני רץ והם רצים אני רץ לחיי העוה״ב והם רצים לבאר שחת, גמרא שם וטור ולבוש. ועל מ״ש אני רץ והם רצים וכו׳ כתב הר׳ יונה וא״ת למה הוצרך לחזור זה והלא הוא בכלל מ״ש תחלה אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, י״ל שהוא דבר בפ״ע ור״ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה ומפני זה אני מכין צידה לדרך כדי שאזכה לחיי העוה״ב אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל ואינם מכינים צדה לדרכם עכ״ד, והביאו ב״י א״ר אות י״ז מש״ז אות ח׳ ולא יאמר נוסח אחר כי כל דברי הגמרא הם מסודרים ע״פ הסוד:

ס ס) שם הנכנס לביהמ״ד וכו׳ והאר״י ז״ל היה אומר תפלה זו כשהיה לומד עם חבירי הישיבה אפי׳ כשהיו לומדים בביתו, ואחר תפלה זו היה אומר פסוק כי ה׳ יתן חכמה וכו׳ ופסוק גל עיני ואביטה וכו׳ ואח״כ היה מתחיל לעסוק בתורה כמ״ש בשה״מ פ׳ ואתחנן וכ״כ מ״א ס״ק ט״ז, וכתב שם המ״א דתפלת מודה אני וכו׳ יאמר בכל ערב כל העוסק בתורה כל היום, וכ״כ י״א בהגה״ט, א״ר אות י״ז ור״ל בלילה כשפוסק מלימודו ורוצה לישן, מחה״ש, ואם אינו לומד כל היום יאמר אותה אחר שיסיים לימודו:

סא סא) שם הנכנס לביהמ״ד וכו׳ כתב הרמב״ם בפי׳ המשנה אלו שתי תפילות חובה ויש לו להתפלל יושב או עומד כמו שיזדמן לו ולא יחזר פניו למזרח ולא למערב ולא יעשה השתחויה ולא נפילת אפים, וקרא שמה תפלה על מנהג כלשון שהוא מכנה כל בקשה תפלה א״ר שם:

סב סב) קודם שיתחיל האדם ללמוד יהרהר בתשובה ואח״כ יקבל עליו למסור נפשו על קדושת השם בד׳ מיתות ב״ד סקילה שריפה הרג וחנק (ויכוין לחבר ד׳ אותיות הוי״ה בד׳ אותיות אדנ״י ע״י ד׳ אותיות אהי״ה וד׳ שמות עסמ״ב) כדי שעי״ז יתכפרו לו עונותיו ויוכל לעלות לימודו למקום עליון כמש״ל סי׳ ס״א אות כ״ח, ואח״כ יאמר, לשם יחוד קבה״ו (ו״ה יאהדונהי) בדחילו ורחימו (י״ה, יאההויהה) ורחימו ודחילו (איההיוהה) ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים (יהוה) בשם כל ישראל, ובשם כל נפש רוח נשמה חיה יחידה, המתיחסים אל שורשי נפשינו רוחנו נשמתינו חייתינו יחידתינו ומלבושיהם והקרובים אליהם והנלוים להם. שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה. ומכל פרטי אבי״ע דכל פרצוף וספירה דפרטי אבי״ע, הריני בא לקיים מ״ע של לימוד תורה וכמש״ה והגית בו יומם ולילה והריני לומד תורה לשמה (ויכוין לשם ה׳ שהיא בחי׳ לאה ולהמשיך הארה מיסוד דאבא אל בחי׳ לאה כדי להמתיק דינים) כדי לקשר את שורשי נפשינו לייחדה ולהדביקה עם שורשה למעלה, ולהשלים ולתקן איל״ן (ג׳ יאהדונה״י) העליון ואדם (גי׳ יו״ד ה״א וא״ו ה״א) העליון, ויהי נועם וכו׳ גל עיני ואביטה וכו׳ כי ה׳ יתן חכמה וכו׳ ועיין שער רוה״ק דף י״ב ובחדש דף יו״ד ע״ב ובשה״מ פ׳ ואתחנן ותבין:

סימן קיא

א א) [סעיף א׳] צריך לסמוך גאלה לתפלה וכו׳ מבואר בפ״ק דברכות דף ט׳ ע״ב ובירושלמי יליף לה מדכתיב יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי היינו גאלה וסמיך ליה יענך ה׳ ביום צרה היינו תפלה. טור עו״ת אות א׳ ועוד יש טעם בסוד במ״ש לקמן אות ו׳ ועיין לקמן אות ט׳ ועוד עיין לעיל סי׳ נ״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם אות ט׳ ובסי׳ ס״ו סעי׳ ח׳ וסעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ב ב) שם צריך לסמוך גאלה לתפלה וכו׳ וכל מי שאינו סומך גאלה לתפלה דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג אף הוא מפליג, טור לבוש:

ג ג) שם צריך לסמוך גאלה לתפלה וכו׳ ובמוסף ומנחה אם ירצה לומר פסוקים יאמר, טור, וכתב עליו ב״י יז״ל ודקדק רבינו לכתיב אבל במוסף ובמנחה אם ורצה לומר פסוקים יאמר כלומר אבל בערבית לא מפני שגם בערבית מצוה לסמוך גאלה לתפלה וכ״כ הכלבו בשם הר״מ וכ״מ מדברי התו׳ בפ״ק דברכות עכ״ל וכ״כ פרישה אות ד׳ לבוש, ויתבאר עוד בדברינו לסי׳ רל״ו ס״ב בס״ד:

ד **ד) וכתב** הל״ח בפ״ק דברכות אות נ״ג שאפי׳ במנחה ומוסף לא יהא רשאי לומר הפסוקים כ״א קודם ה׳ שפתי תפתח שהרי אמרו דה׳ שפתי כתפילה אריכתא דמיא, והביאו מ״א סק״א, א״ר אות ד׳ ומיהו בפסקי תו׳ מסיק שאין להוסיף אפי׳ במנחה ומוסף, וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד, א״ר שם:

ה **ה) שם צריך לסמוך גאלה לתפלה וכו׳** כתב הרב עבודת התמיד ז״ל דף קנ״א ע״א משם הרב מוהריב״ש ז״ל דסמיכות גאלה לתפלה הוא תיקון לשז״ל יעו״ש פתה״ד אות א׳:

ו **ו) שם צריך לסמוך גאולה לתפלה וכו׳** ואסור להפסיק אפי׳ בשתיקה, ואם נזדמן עניית קדיש או קדושה ימתין בשירה חדשה, חס״ל אות א׳ וכ״כ המש״י אות א׳ דאשור להפסיק אפי׳ בשתיקה ודלא כהפר״ח יעו״ש וכן מוכח מדברי הרב בשער הכוו׳ בדרוש הקדיש די״ד ע״ד בסופו ובסוף דרושי ק״ש שלפי סודן של דברים צריך תיכף ומיד כשאומר גאל ישראל יאמר ה׳ שפתי תפתח ולא יפסיק אפי׳ בשתיקה ואין חילוק בין חול לשבת וי״ט כי כל העתים שוים בזה כיעו״ש:

ז **ז) שם חרץ מאדני שפתי תפתח,** דכיון דקבעוה רבנן בתפלה כתפלה אריכתא דמיא, ברכות ט׳ ע״ב, ט״ז סק״ב, ועיין שער הכוונות בדרוש ודרוש א׳ ה׳ דכוונת העמידה טעם בסוד:

ח **ח) שם הגהה, וי״א שמותר לענות אמן וכו׳** זהו דעת הטור ומ״ש מור״ם ז״ל וכן נוהגין זהו מנהג האשכנזים אבל מרן ז״ל כתב בסי׳ זה ובסי׳ ס״ו שפשט המנהג ע״פ הזוהר שלא לענות אמן בין גאלה לתפלה וכמו שפסק כאן בש״ע ואפי׳ למאן דס״ל דמותר לענות אמן היינו דוקא אמן משום דהוא מסדר התפלה אבל לקדיש ולקדושה מודה שאינו מפסיק, וכ״מ מדברי הרב לעיל סי׳ ס״ו, עו״ת אות ג׳ ומ״ש הלבו״ש והביאו מ״א סק״ב ולפי סודו של אמן שהוא המשכת השפע וכו׳ שיש לענות הוא מד״ע כיעו״ש בלבוש אבל בדברי הרב בשער הכוו׳ לא נזכר מזה כלום אלא אדרבא משם משמע דאין להפסיק, ואפי׳ לדעת המתירים היינו דוקא קודם שאומר ה׳ שפתי תפתח אבל בין אדני שפתי לברוך אתה אין להפסיק ל״ח פ״ק דברכות אות כ״ג, וכן במוסף ובמנחה אעפ״י שאין סמיכות גאלה לתפלה כיון שאמר אדני שפתי אין להפסיק עוד לא לקדיש ולא לקדושה וכיוצא ודלא כמי שהתיר להפסיק ולענות ע״י שיחזור לומר אדני שפתי בלא הפסק עם תפלת י״ח דכיון דפסוק זה שתקנו רז״ל לאומרו בתחלת י״ח יש בו כוונות הצריכות לתחלת תפלת י״ח כמבואר בשער הכנוות דרוש א׳ ודרוש ה׳ דתפלת י״ח והוא אמרו ע״ד התחלת תפלת י״ח חשוב כאלו התחיל י״ח ואסור להפסיק עוד ואינו מועיל אם יחזור אותו:

ט **ט) שם בהגה, וי״א הא דצריך לסמוך גאלה לתפלה היינו דוקא בחול וכו׳** זהו סברת הג״א בפ״ק דברכות אבל מרן ז״ל כתב עליו בב״י דאין דבריו נראין דההוא קרא סמך בעלמא ובלאו ההוא קרא צריך לסמוך גאלה לתפלה יעו״ש, וכ״כ תפארת שמואל על הרא״ש בפ״ק דברכות אות כ״ד, וכן הסכים הפר״ח אות א׳ וכן הוכית הרב שאגת אריה סי׳ ט״ז מהש״ס ופו׳ יעו״ש, וכן הסכים בי״מ אות א׳ וכ״כ מהריק״ש בס׳ ערך לחם. ער״ה אות ב׳ שע״ת, יפ״ל אות ג׳ וכן מוכח מדברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ שנתן טעם בסוד שאין חילוק בין חול לשבת כמ״ש לעיל אות ו׳ וכן עמא דבר:

י **י) [סעיף ב׳] החזן כשמתחיל י״ח בקול רם חוזר ואומר אדני וכו׳ משמע שגם פסוק אדני שפתי וכו׳** אומרו בקול רם וכ״מ מדברי שער הכוו׳ דרוש א׳ דחזרת העמידה שכתב דתפלת לחש היתה למטה במקום נה״י דז״א אשר יש שם פחד מהחיצונים אבל עתה בעלותה אל חג״ת דז״א אין שם פחד מן הקלי׳ ולכן אומרים אותה בקול רם, וממ״ש דאין פחד עתה מן הקלי׳ משמע דאין חילוק דאפי׳ פסוק אדני שפתי וכו׳ אומרים אותו בקול רם, ומ״ש המ״א סק״ג בשם הכתבים דהחזן חוזר ואומר בלחש ה׳ שפתי אפשר שהוא משאר כתבי תלמידי האר״י ז״ל אשר לא סמך ידו עליהם, וכן המנהג בבית אל יכב״ץ ובכל בתי כנסיות של עיר קדשינו ירושת״ו שאומר החזן פסוק ה׳ שפתי תפתח בקול רם:

יא **יא) שם חוזר ואומר אדני וכו׳** וכ״כ בסי׳ קכ״ג ס״ו ואם יש לדקדק ע״ז עיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ה או׳ טו״ב ואם צריך הש״ץ לומר ג״כ פסוק יהיו לרצון יתבאר לקמן בסי׳ קכ״ג ס״ו בס״ד ואם מותר לש״ץ או ליחיד להפסיק בין לחש לחזרה עיין מ״א סק״ד, שכתב שמדברי מהרא״י שהביא ב״י משמע דש״ץ רשאי להפסיק אחר שהתפלל בלחש יעו״ש ועיין מ״ש עליו המו״ק והפתה״ד אות ג׳ יעו״ש, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ג״ן אות ט״ו ויתבאר עוד לקמן בסי׳ קכ״ג אות ז״ך וסי׳ קכ״ד אות א׳ בס״ד קחנו משם:

יב **יב) [סעיף ג׳] אם עד שלא קרא ק״ש וכו׳** ועיין לקמן סי׳ רל״ו סעי׳ ג׳ דשם כתב יתפלל קודם וכ״ז הוא לפי פשט הדברים אבל לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ו׳ דק״ש ודרוש כ׳ דכוונת העמידה זה לא יכון אלא צ״ל דוקא תחלה ק״ש ואח״כ תפלה ואם לא עשה כן הרי הוא מהפך בסדר תיקון העולמות כמבואר שם דתחילת המשכת המוחין יהיו בק״ש וסיומם בעמידה ואפי׳ מי שאינו יודע לכוין הסודות צריך לעשות על סדר שיהיה הכיונה שבחסדו י״ת הוא מסדר כוונת התפלה אפי׳ למי שאינו יודע לכוין רק שיהיה על הסדר:

סימן קיב

א א) **[סעיף א'] אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות וכו'** דא"ר חנינא ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונית דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו, ברכות ל"ד ע"א, טור ולבוש, עו"ת אות א' ר"ז אות א':

ב ב) **שם אבל צרכי צבור שרי,** שזה שבח וכבוד לרב שרבים צריכין לו, טור ולבוש, עו"ת אות ב' ר"ז שם:

ג ג) **[סעיף ב'] אין לומר פיוטים וכו'** בקונטריס פי' בתשו' רבינו יעקב ממרוי"ש זצ"ל שהיה בשנת ד' אלפים תתקס"ג והיה שואל שאלות מן השמים ומשיבין לו כתוב שם ועוד נסתפקנו על הקרוב"ץ ועל התוספת שמוסיפין ביו"ט בג' ברכות ראשונות של התפלה ובברכות של ק"ש ואחריה אם טוב לאמרם או טוב למנוע מלאומרם והשיבו שטוב לאומרם יעוש"ב, ועתה נדפסו באשכנז תשו' הרדב"ז ת"ג ובסי' תקל"ב הביא תשו' הנז' וכתב בלשון הזה יש בידי קצת שאלות ששאל אחד מן הראשונים מן השמים ע"י התבודדות ותפלה והזכרת שמות והיו משיבין לו מן השמים על שאלותיו ושאל ע"ז ג"כ והשיבו לו שמותר עכ"ל, מחב"ר אות א' ועתה כל תשובות הנז' של רבינו יעקב ממרוי"ש זצ"ל שהיו משיבין לו מן השמים הם נדפסות בסוף הרדב"ז ח"ה ותשו' זו כתובה בסי' נ"ו יעו"ש. והאר"י ז"ל לא היה אומר שום פזמון או פיוט או וידוי מאלו שסדרו האחרונים רק מה שתיקנו הראשונים כמו תפלה ר"ע ע"ה ופזמונים שתיקן ר"א הקליר הכתובים במחזור האשכנזים כמש"ל סי' ס"ח אות א' יעו"ש:

ג) וכתב שם מהר"ר שמואל ויטל בשער הכוו' דף ן' ע"ג וז"ל אעפ"י שכתב זה אבא מארי ז"ל ראיתיו כשהיה ש"ץ בקהל בימים נוראים היה אומר כל הוידויים הנז' משום שמנהגם של ישראל תורה עכ"ל, והביאו החיד"א בברכ"י אות ג' ובמקב"ר אות ב' חס"ל אות א' וכתב שם בברכ"י שראה בתשו' שלמה בן הרשב"ץ סי' רכ"ה וסי' שכ"ט שגם מהר"ם מרונטבור"ג לא היה אומרם כ"א כשהיה יורד לפני התיבה יעו"ש:

ד ד) **שם, אין לומר פיוטים וכו'** ומנהג הספרדים שלא לאמרם זולת בר"ה ויוה"כ אנו אומרים סדר קדושות לרבי יהודה הלוי בין גבורות לקדושת ה' ושמעתי שהרב הר"ד אגוזי ז"ל לא היה אומרם מפני תלונת ההגהות, ויש לתת סמך למנהגינו דכיון דמעין קדושה נינהו כקדושה עצמה דמיא כי היכי דאמרינן ה' שפתי בין גאלה לתפלה משום דכגאלה אריכתא דמיא, שכנה"ג בהגב"י אות א' וכ"כ לעיל סי' נ"א אות ג' בהגה"ט ושם כתב דראיתי מן המהדרין שאין אומרים פיוטים דר"ה ויוה"כ משום הפסק יעו"ש, והב"ד הברכ"י בזה הסי' אות ב' וכתב וע"כ ראוי לעשות כל החרד לדבר ה' בצנעא בינו לבין עצמו ולא יפרסם הדבר מפני המחלוקת ומפני כבוד גדולי עולם שתיקנום ואומרים אותם עכ"ד. וכ"כ במחב"ר אות ב' חס"ל אות א' וע"כ יש נוהגים בערי ספרד שיש להם סדר קדושות כמו לר' יהודה הלוי וכדומה במחזור של חזרות העמידות של יוה"כ לאומרם אדם אחר ולא הש"ץ החוזר העמידה כי חוששים שמא יהיה זה הפסק בחזרת העמידה אם יאמרם הש"ץ, וגם הפזמונים המסודרים במחזורים של ר"ה ויוה"כ קודם נשמת ויוצר יש נוהגים לאומרם קודם ברוך שאמר כדי שלא יהא הפסק, ומנהג בית אל יכב"ץ שבעיר קדשנו ירושת"ו אין נוהגים לומר שום פיוט ופזמון בר"ה ויוה"כ אפי' קודם ברוך שאמר ואפי' בעניין המזמורים שמוסיפין בזמירות קודם ב"ש בר"ה ויוה"כ אין אומרים אותם אלא רק המזמורים שמוסיפין ביום השבת קודם ב"ש אומרים אותם בר"ה ויוה"כ ולא זולתם, וגם בחזרות של העמידות של יוה"כ אין מוסיפין שום פיוט אלא אומרים אבות וגבורות וקדושה כסדר שאר הימים בלא שום תוספת אלא רק זכרנו ומי כמוך ועיין בדברינו לעיל סי' ס"ח אות ד':

ה ה) **שם הגהה, ויש מתירין וכו'** עיין פר"ח אות ב' מה שקרא תוכחת מגילה למקומות שמאריכין בפיוטים וגורמין להפסיק ולדבר בתוך התפלה או להתעכב מלומר ק"ש ותפלה בזמנה וכתב כל המקצר בפיוטים כל מה דאפשר יאריכו ימיו ושנותיו יעו"ש, והביאו המש"ז ססי' קי"א. ועוד עיין מענינים אלו בדברינו לסי' ס"ח, ובעניין הקלירי שתקן הקרוב"ץ י"א שהוא רבי אלעזר הקליר מא"י מקרית ספר ובימיו היו מקדשין את החודש ע"פ הראייה וי"א שהוא רבי אלעזר ב"ר שמעון כמ"ש בב"י ועיין בברכ"י ובמחב"ר מה שהאריך בזה ומהרח"ו כתב ששמע בשם האר"י ז"ל שהוא רבי אלעזר ב"ר שמעון כמש"ל בסי' ס"ח אות א' יעו"ש:

סימן קיג

א א) **[סעיף א'] אלו ברכות ששוחין בהם,** באבות תחלה וסוף והיא פותחת וחותמת בברוך מפני שהיא ברכה ראשונה והאחרות כולן הוו ברכה הסמוכה לחברתה הילכך אין פותחות בברוך ואעפ"י שאין מלכות בפתיחה י"א אלהי אברהם הוי כמו מלכות שאברהם המליך אותו ע"כ העולם שהודיע מלכותו ואלהותו לכל באי עולם, וי"א האל הגדול הגבור והנורא הוי כמו מלכות דלאו דוקא לשון מלכות בעינן כדאמרינן בפ"ב דר"ה דף ל"ב ע"ב שמע ישראל הוי מלכות טור ולבוש ועיין ב"י סי' ריי"ד ובאחרונים עוד טעמים אחרים ואני בעניי אין רצוני להאריך באלו העניינים כ"א מאי דנפ"ל

לענין דינא. וכתב הרמב״ם ז״ל באגרותיו סי׳ ט׳ דגם הגר יאמר נוסח זה של ברכת אבות ולא ישנה בין כשמתפלל עם הצבור בין כשמתפלל יחידי כנה״ג בהגה״ט. ש״ץ דקי״ד ע״ב.

ב **ב) שם באבות תחלה וסוף וכו׳** צריך שתדע לכוין לשם הוי״ה שזוקף לשם אדנ״י באופן זה, כי בכריעה ראשונה יכוין שיו״ד דהוי״ה זוקף לאו דאדנ״י ובברוך השני יכוין שה׳ דהוי״ה זוקף לד׳ דאדנ״י ובמודים יכוין שו׳ דהוי״ה זוקף לנ׳ דאד״ני ובסוף יכוין שה׳ אחרונה דהוי״ה זוקף ליו״ד דאדנ״י ומי שאינו מכוין בו אמרו בתיקינים תיקון (י״ח) שעליו נאמר נתנני ה׳ בידי לא אוכל קום פע״ח שער העמידה פ״ו עט״ז או׳ א׳ קשל״ה בדיני תפלה, חס״ל או׳ א׳ ואם כיון עליו נאמר אז תקרא וה׳ יענה, דא״ז ג״י ח׳ כמנין שני שמות הנ״ל כף החיים סי׳ ט״ו א״ו י״ב ופי׳ כי בכריעה ראשונה יכוין שיו״ד דהוי״ה מאיר לא׳ דאדנ״י כדי לזקוף אוחו ובזקיפה יכוין שא׳ דאדנ״י עולה לגבי יו״ד דהוי״ה וכן יכוין בשאר,

ג **ג) שם באבות תחלה וסוף וקודם שיתחיל תפלת י״ח אחר שיאמר פסוק אדני שפתי וכו׳** ינשק תפילין ש״ר כמש״ל סי׳ נ״ט או׳ ב׳ וסי׳ ס״ו סוף או׳ מ״ו יעו״ש.

ד **ד) שם באבות תחלה וסוף וכו׳** כריעות אלו הם כדי שיזכור לפני מי הוא עומד וכי סופו להיות עפר, ד״א לרמ״ז כדי למשוך ברכה מלמעלה למטה א״ר או׳ א׳ בשם הרד״א, ועיין בשער הכוו׳ בדרושי העמידה שיש טעם בסוד.

ה **ה) שם באבות תחלה וסוף וכו׳** וזולת אלו הכריעות אסור לאדם לנענע גופו בשעה שמתפלל עט״ז או׳ א׳ בשם ר״ח ושו״ת הרמ״ע סי׳ קי״ג ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ה או׳ ד׳ ודו״ק.

ו **ו) שם או בתחלתה,** ולאו דוקא כשיאמר ברוך אלא אפי׳ כשיאמר אתה חונן או השיבנו וסלח לנו וכן בכל י״ח ברכות ח״א כלל כ״ג או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ יו״ד.

ז **ז) שם מלמדין אותו שלא ישחה** וכתבו התו׳ וא״ת וישחה ומה בכך ותירצו שלא בואו לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים וכתבו עוד ט״א משום דמיחזי כיוהרא כלומר שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הציבור וכ״כ הר׳ יונה ב״י עו״ת או׳ ב׳ ועיין ט״ז ומאמ״ר או׳ א׳

ח **ח) שם אבל באמצעיתן וכו׳** אבל הרב מהר״ש יפה ז״ל בס׳ יפה מראה פ״ק דברכות סי׳ י״ח גמגם לומר דאפי׳ באמצעיתן אינו יכול, מדקדוק ירושלמי אשר שם, כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״א וע״כ צריך ליזהר שלא לשחות אפי׳ באמצעיתן כ״א בעת הצורך כגון שהש״ץ הגיע למודים והוא באמצע הברכה שצריך לשחות שלא יהא נראה ככופר כמ״ש בסי׳ ק״ט סעי׳ א׳ ועיין בדברינו לשם אות ח״י ואות כ״ב:

ט **ט) [סעיף ב׳] הנוהגים לשחות וכו׳** ר״ל הנוהגים לשחות בתפילות ר״ה ויוה״כ כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה כ״מ מדברי התו׳ ברכות דפ י״ב ע״ב ד״ה כרע ודף ל״א ע״א ד״ה ומוציאו דבכל התפלה נוהגים לכרוע ולא בזכרינו ומי כמוך בלבד וכן היא לקמן בש״ע סי׳ תקפ״ב סעי׳ ד׳ ולבוש שם וכ״מ מדברי הט״ז כאן סק״ג כמ״ש לשונו לקמן או׳ י״א ודלא כהמאמ״ר או׳ ב׳ שנדחק בזה ייעו״ש ועיין עו״ת או׳ ג׳

י **י) שם צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה,** לאו דוקא בסוף הברכה אלא ה״ה בתחלת הברכה שאחריה כמ״ש בסעי׳ הקודם בסוף כל ברכה אי כתחלה ב״ח וכ״כ הט״ז סק״ג כשאומר אתה גבור צריך שיהיה בזקיפה בהתחלה וכן בשאר התחלות הברכות עד מודים סו״ב או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ ו׳

יא **יא) שם בהגה כדי שיהא נראה וכו׳** פי׳ דמ״ש כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכין לזקוף וכו׳ אין הטעם שוה בהם דבמי כמוך צריך שיזקוף קודם הגמר לפי שאין שם שחיה מצד תקנת חכמים והוי כמוסיף ובזכרנו יש שם שחייה מצד תקנת חכמים כשאומר בא״י מגן אברהם וכיון שזה שוחה בכל התפלה לא יהיה ניכר תקנת חכמים ולפ״ז יש חילוק בין זקיפה דזכרנו לזקיפה דמי כמוך דבזכרנו צריך לזקוף קודם שיאמר איזה תיבות הסמוכות לברוך אתה כדי שיוכל אח״כ לשחות כשיאמר ברוך אתה אבל בזקיפה דמי כמוך א״צ לזקוף עד שיאמר ברוך אתה וכן בשאר ברכות שאין בה שחיה בסופן ט״ז שם סו״ב שם ולפי מש״ל או׳ ח׳ דיש מגמגמים בדבר דאין לשחות אפי׳ באמצען א״כ יותר טוב שלא להתפלל תפלת י״ח גם בר״ה וביו״הכ בכריעה, וכ״כ החס״ל או׳ ג׳ דאף כי טוב להתפלל בכפיפת הראש לא יתפלל תפלת י״ח בכפיפת קומה עכ״ד.

יב **יב) [סעיף ג׳] הכורע בוכל קומה וכו׳ הרי זה מגונה.** ונראה דבכלל זה ג״כ ואתה ה׳ אלהינו מודים אנחנו לך דויברך דוד שראיתו מקצת בני אדם שכורעים כשאומרים אותו שטעות גדול הוא בידם. וכ״ש שאין לו לכרוע בשום ברכה משאר ברכות בתחלה וסוף אעפ״י שאינן מן הי״ח. ל״ח פ׳ אין

עומדים או׳ ס״ה. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ וכן בכלל הזה כשאומרים בריך שמיה דמריה עלמא וכו׳ דאין לכרוע כשאומרים דסגידנא קמיה דאין לכרוע אלא במה שתקנו חז״ל. ועיין ט״ז סק״ד שהקשה דאמאי לא יהיה כאן כמו באמצע ח״י שאין בהם איסור ועי״ש מה שתירץ ולי נראה לתרץ דכל מה שדומה למה שתיקנו חכמים לשחות בהם ולא תיקנו בהם אין לשחות בהם משום דמוסיף על דברי חכמים וכמו שאר ברכות דאמרינן שאין לשחות בהם מפני שדומות למה שתיקנו חכמים לשחות בתחלת ברכות העמידה ובמודים ולא תיקנו בהם והוי מוסיף ה״נ אין לשחות במקום אחר שכתוב בו השתתויה או הודאה כיון שדומה להם ולא תיקנו בהם והוי מוסיף. לא כן באמצע ח״י שאינו דומה כלל לא גזרו בהם:

יג יג) שם. הרי זה מגונה. אבל אין משתקין אותו. פר״ח או׳ ג׳ שת״ז או׳ ד׳:

יד יד) שם הגהה, שאין לכרוע אלא במקום שתיקנו חכמים. ומה״ט כתב בד״מ או׳ א׳ דאין לשחות בולירושלם דלא כמהרי״ל, והביאו מ״א או בבונה ירושלים סק״ג. עט״ז או׳ ב׳ סי״ב או׳ ב׳:

טו טו) שם שאין לכרוע וכו׳ וכל שאינו בי״ח יכול לכרוע ולהשתחוות כרצונו דהיינו במקום שמתפלל על עצמו שהוא הכורע ומשתחוה, ובמ״ש במוסף יו״כ והכהנים והעם וכו׳ היו כורעים וכו׳ ואפ״ה כל הקהל כורעים אעפ״י שאינו על עצמם שאני התם שאנחנו עושים לזכר שאנחנו עכשיו מדמין נפשינו במקום הכוהנים בזמן שביה״מ קיים. וכן במ״ש במוסף יו״כ בעבודה חטאו עוו פשעו בני ישראל אנחנו מדמין עצמינו כאילו אנחנו אותם בית ישראל ומתחרטים על עונותינו ושפיר עבדי אותם המכים על לבם כדרך שעושים באמרם אשמנו, ט״ז סק״ד, ה״ב או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳:

טז טז) [סעיף ד׳] המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו וכו׳ פי׳ שיהיו בולטין הקשרים שבפרקי חוליותיו, טור, לבוש, עו״ת אות ד׳ והטעם משום כל עצמותי וכו׳ פר״ח בשם הירושלמי:

יז טוב) שם, צריך שיכרע וכו׳ ועיין מסכת בבא קמא דף ט״ז ע״א שאמרו שדרו של אדם לאחר ז׳ שנים נעשה נחש, והני מילי דלא כרע במודים ע״כ, וכתב בס׳ יערות דבש ח״א ד״ד רע״ג הכורע הוא להורות כי אל עפר ישוב והרוח תשוב אל האלהים ומי שאינו כורע להיות נכנע שיעשה עפר מידה כנגד מידה נעשית שדרתו נחש דנחש עפר לחמו דלא שח עד לעפר זת״ד, וזה רמז דוד בתמניא אפי דבקה לעפר נפשי אז חייני בתחה״מ כדבריך שאמרת שצריך לכרוע ולא יעשה השדרה נחש, רו״ח אות ד׳ ועוד עיין בברכ״י ס׳ קכ״א אות א׳:

יח חי) שם, עד שיתפקקו וכו׳ התו׳ ספ״ק דקמא (דף ט״ז ע״ב ד״ה והוא) כתבו בשם י״מ מאן דלא כרע במודים אינו חי לעתיד והם דחו דאין סברא יעו״ש, ושמעתי שכן הוא בהדיא בזוהר פ׳ שלח לך בעיבדא דרבי אילא דאינו חי לעת״ל יעו״ש, ער״ה אות ב׳ ברכ״י אות ב׳:

יט יט) [סעיף ה׳] ולא ישחה כ״כ וכו׳ שמחזי כיוהרא ששוחה יותר משיעור שחייה, לבוש ט״ז סק״ה, ר״ז אות ד׳:

כ ך) שם, ואם הוא זקן וכו׳ כיון שהרכין ראשו דיו וכו׳ ומיהו מאן דטרח וכורע טובא טפי עדיף, ב״י בשם הג״א, ועיין באות שאח״ז:

כא כא) [סעיף ו׳] כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת וכו׳ אמנם לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ב׳ דעמידה צריך לכרוע גופו תחלה ואח״כ ראשו וכן בזקיפה יזקוף גופו תחלה ואח״כ ראשו וסימניך כאשר יחנו כן יסעו, וכתב שזה כוונת הגמרא שאמרו כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם דלמה כפל הדברים אלא לומר כל אחת נחלקת לשנים הכריעה תחלה גופו ואח״כ ראשו וכן בזקיפה תחלה גופו ואח״כ ראשו, דהיינו כשאומר ברוך יכרע גופו וכשאומר אתה יכרע ראשו, וכן בזקיפה כשאומר ה׳ יזקוף גופו תחלה ואח״כ ראשו כיעו״ש טעם בסוד, וכ״כ פרע״ח שער העמידה פ״ז, מ״ח באצילות דערבית פ״ב, וא״כ אפי׳ חולה או זקן שאינו יכול לכרוע הרבה אפ״ה צריך לעשות כסדר הזה לכרוע גופו ואח״כ ראשו וכן בזקיפה ע״ד הסוד, ובכריעת מודים סדר הרש״ש ז״ל בסידורו הקדוש דכשאומר מודים אנחנו לך יכרע גופו וכשאומר שאתה הוא יכרע ראשו וכשאומר ה׳ יזקוף גופו ואח״כ ראשו כמו שאר ברכות, ואע״ג דבשער הכוו׳ שם ובדרוש ו׳ ובסוף דרוש ד׳ דחזרת העמידה כתב דבמודים לא יעשה כ״א כריעה וזקיפה אתת של הגוף בלבד וכריעת וזקיפת הראש יעשה בחזרת הש״ץ תפלת י״ח במודים דרבנן הרש״ש ז״ל דקדק מדברי האר״י ז״ל ממ״א שע״פ סדר הכוונה ז״ל גם במודים דלחש ובמודים דחזרת הש״ץ בכל אחד שני כריעות ושני זקיפות כיעו״ש הטעם בע״ח שער המוחין פ״ט דבחי׳ לחש לחוד ובחי׳ החזרה חוד וכ״מ מדברי שער הכוו׳ דריש ו׳ דעמידה ד״ה לוהנה וע״ח שער כ״ג א״א וממ״א כמובן להמעיין וכן נוהגין חסידי בית אל יכב״ץ שבעיר קדשינו ירושת״ו כדברי הרש״ש ז״ל ודלא כמ״ש הרב שמן זית זך בדף קל״ח. וכ״כ החס״ל או׳ א׳ בן א״ח ז״ל פ׳ בשלח או׳ כ״א. ולפ״ז גם במודים דרבנן צריך לעשות הצבור ב׳ כריעות וב׳ זקיפות כריעת הגוף וכריעת הראש וזקיפת הגוף וזקיפת הראש כמו שאר הכריעות והטעם דכיון שעשינו בלחש כל ב׳ הכריעות וב׳ הזקיפות צריך לעשות ג״כ במודים דרבנן כמו שעושה הש״ץ במודים ב׳ כריעות ב׳ זקיפות וגם כוונת הצבור תהיה כמו כוונת הש״ץ. ועיין עוד לקמן סי׳ קכ״ז או׳ ב׳:

כב כב) [סעיף ז'] **כשכורע כורע בברוך וכו'** כבר נתבאר באו"ז הקודם והטעם שזוקף בה' אמרו שם בגמרא דכתיב ה' זוקף כפופים, טור, לבוש, ט"ז סק"ו, עו"ת או"ח ה':

כג כג) **שם, כורע בברוך.** בהכ"נ שיש בו אבנים מותר להשתחוות כיון דליכא פשוט ידים ורגלים, הרלנ"ח בתשו' סי' צ"ט אבל מהריב"ל בס"א כלל ט' נ"ג כתב להתפלל בבהכ"נ שיש בו אבני שיש לסמ"ג אסור ולשאר פוסקים מותר. כנה"ג בהגה"ט. ועוד עיין כנה"ג בהגה"ט סי' קל"א שהביא עוד פליגתא בזה שהר' מכיר משריטי כתב שאסור לשחות בבהכ"נ שיש בו אבנים וכ"ש להשתחוות ולא עוד אלא שאם לא היה מרוצף אסור לרצוף אותו. והר' אברהם בול"י ז"ל חלק עליו וכתב דלא אסרו הרמב"ם והסמ"ג והטור אלא השתחויה לא שחייה ושמותר גמור לרצוף בהכ"נ באבנים אם לא היה מרוצף. וכתב עליו הכנה"ג דזוהי סברה נכונה וישרה יעו"ש. וכ"כ החיד"א בקש"ג סי' י"ג או' ה' דכל דליכא פישוט ידים ורגלים מותר להשתחוות. וכ"כ הפר"ח בסי' קל"א או' ח' וכתב הרח"פ בס' כף החיים סי' ט"ו או' ט' דהגם שהתירו להתפלל ע"ג רצפת אבנים כמ"ש בקש"ג עכ"ז יזהר דאם יש אבן משכית בולט בסד"ר המדרג"ה לא יתפלל כנגדו.

כד כד) [סעיף ח'] **המתפלל ובא כנגדו נכרי וכו'** עיין מ"א סק"ו שכ' דאם הוא שר שרי כמ"ש ביו"ד סי' ק"ן ואמנם עי"ש ביו"ד סעי' ג' בהגהה שכ' ב' סברות בזה וכ' דטוב להחמיר כס' האוסרים יעו"ש. ועיין נו"ש דקי"ב ע"ד.

כה כה) **שם. ויש לו שתי וערב בידו וכו'** ואם השתי וערב מרוקם בבגד גוי מלאחריו ופני המתפלל כנגד פני הגוי שרי. פר"ח או' ח' וכן אם מרוקם מצדדין שרי, א"א או' ו'

כו כו) **המתפלל** בבית שיש בו פסילים וצלמים אסור לשחות לאותו צד ואם עומדים במזרח יהפוך פניו לצד אחר בתפלתו ויכוין נגד ירושלם. ח"א כלל כ"ג או' ה' כף החיים סי' ט"ו או' ט' ועיין בדברינו לעיל סי' צ"ד או' ח'

כז זך) **ע"ז** בעששית דהיינו שיש הפסק זכוכית בין המתפלל לע"ז הגם דהכתוב דימה לצואה דכתיב צא תאמר לו ומינה ילפינן במתני' דשבת ר"פ ר"ע דע"ז מטמאה במשא כנדה וק"ל צואה בעששית מותר לקרות כנגדה דבכיסוי תליא מלתא והא קא מתכסיא מ"מ לענין זה חמיר טפי ולא סגי בכיסוי זכוכית לבד אלא בעי כיסוי מעליא. וגם לענין לקרות ק"ש כנגדה הגם דליכא השתחויה לא מהני כיסוי זכוכית. פתה"ד או' ה' ועי"ש, וכ"כ היפ"ל או' ה'

כח כח) [סעיף ט'] **אין להוסיף על תאריו של הקב"ה וכו'** לפי שא"א לסיים בכולו שבחא דמרן ב"ה והנה תלת אמרינן להו כיון דאמרינהו משה רבינו ואתו אנשי כנה"ג ותקנוהו בתפלה. טור. לבוש. ט"ז סק"ז. ר"ז או' ח':

לט טל) **שם. אין להוסיף וכו'** והא דאמרינן אמת ויציב וכו' לא קאי על ה' אלהיכם אלא על הדבר הוה. תו' ברכות דף י"ב ע"א. מ"א סק"ז.

מ מ) **האומר** על קן צפור יגיעו רחמיך משתקין אותו שאין מצות המקום רחמנות אלא גזרות, רמב"ם פ"ח מתפלה ממשנה פ"ה דברכות, דאל"כ היה ראוי לאסור כל הריגת בעל חי משום רחמנות, מחה"ש סק"ז ואיתא שם שאם אמר על הטוב יזכר שמך ג"כ משתקין אותו שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובם, מ"א סק"ז א"ר אות ו' ר"ז אות ט':

מא מא) **שם, ודוקא בתפלה וכו'** מיהו מדברי הרמב"ם פ"ט מה"ת דין ז' משמע דבכל ענין אסור והביאו הטור אלא שמרן ז"ל כתב בב"י דנהגו העולם כדברי ר"י דבתחנונים ובקשות לית לן בה, וכ"כ הד"מ אות ג' בשם האגור, וכ"כ האחרונים:

מב מב) **שם, ומ"מ נכון וכו'** כדי לצאת מספק, ב"י בשם הר' יונה, ר"ז אות ח':

מג מג) **שם, שיאמר אותו בפסוקים,** וכיון שאומר פסוקים אם משבח למקום דרך קריאת הפסוקים אין בכך כלום, ב"י בשם הר' יונה:

מד מד) **וזוכר** חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו, תקנו להזכיר חסדי אבות אצל הגאלה לומר שאף אם תמה זכות אבות גאולתו לעולם קיימת שהרי הבטיח בה בשמו הגדול וכאשר שמו קיים לעולם ולעולמי עולמים כך גאולתנו לעולם קיימת, וה"פ זוכר חסדי אבות לבניהם לגאלם ואף אם תמה זכות ואבות מביא גואל לבני בניהם למען שמו שהוא קיים לעולם, טור ולבוש, ועיין שבת ה"ן ע"א ובתו' שם ד"ה ושמואל בענין אם תמה זכות אבות יעו"ש:

סימן קיד

א א) [סעיף א'] **מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח וכו'** וטעמא משום שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך גשמים חיים לעולם, טור, לבוש, ט"ז סק"א, עו"ת א' ר"ז אות א':

ב ב) **שם, מתחילין לומר בברכה שניה וכו'** והא דאינה פותחת בברוך מפני שסמוכה לחברתה, טור, וכן כל הברכות עד סוף התפלה, לבוש, עט"ז או' א' ר"ז שם, ועיין לעיל ריש סי' קי"ג:

ג ג) **יש** לקרות אתה גבור הגימל דגושה, מטה משה סי' קכ"ה בשם הציוני שכנה"ג בהגה"ט אות א' עו"ת שם, עט"ז שם, א"ר אות א' ש"ץ דף קט"ו ע"ד כף החיים סי' ט"ו אות כ"ב, ובספר עיני העדה דכ"ח. ע"א כתב דיכוין בברכת אתה גבור לשם אגל"א דהוא סגולה להצלחה ולחן יעו"ש, רו"ח אות ג' בן א"ח פ' בשלח אות י"ג:

ד ד) **שם בתפילת מוסף של יו"ט האחרון של חג וכו'** פי' שמתחילין להזכיר בתפלת מוסף של יום א' מיו"ט האחרון של חג ואין פוסקין עד תפלת שחרית של יום א' של פסח ותפלת שחרית בכלל שמזכירין בה, טור, לבוש:

ה ה) **שם בתפילת מוסף של יו"ט האחרון וכו'** והא דאין מתחילין בערבית מפני שאין כולם בבה"כ ויעשו אגודות אגודות זה מזכיר וזה אינו מזכיר, והאי דאין מתחילין בשחרית מפני שלא יהיה סבור שמבערב הזכירו ולשנה הבאה יזכיר בערב ועוד טעם אחר למה לא מתחילין בשחרית דא"ר חגי בר פדת אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר ש"צ פי' שצריך שיאמר הש"ץ קודם התפילה משיב הרוח בקול רם וזה א"א בשחרית לפי שצריך להסמיך גאלה לתפלה. כ"ב הרא"ש ע"ף הירושלמי והביאו ב"י, דרישה או' א' ט"ז סק"ב. מ"א סק"א. ר"ז שם. ועוד מפרש בירושלמי טעם אחר. רבי אבין בשם רבי יוחנן טעמא דרבי יהודה כדי שיצאו המועדות בטל מפני שהטל יפה לעולם ופי' הרא"ש והאי טעמא קאי אהזכרה ולא אהפסקה כי ביו"ט הכל באים לבהכ"נ בערב כי אין עושין מלאכה בחו"ה ולכן אין מספיק טעם הראשון ולכך מפריש כדי שיזכיר טל במועדות גם בערבית ושחרית עכ"ל, והביאו ב"י ודרישה שם, ועיין באות שאח"ז ואות ז':

ו ו) **במקצת** מדינות שנוהגים להזכיר הגשם ביום הו"ר לא יאות עבדי אך אם מכריזין ביום הו"ר משיב הרוח וכו' כדי שיתחילו להזכיר בליל ש"ע יש קצת סמך למנהגם, הרדב"ז ח"א סי' ר"מ, כנה"ג בהגה"ט, מ"א סק"א, אמנם מדברי הרב ז"ל בשער הכוו' בדרוש ט' דסוכות ופרע"ח שער הלולב פ"ח נראה דזמן אמירת משיב הרוח ומוריד הגשם הוא מתחיל דוקא מתפילת מוסף של שמיני עצרת ואילך ולא מקודם לכן כיעו"ש טעם בסוד, ועוד עיין באות שאח"ז:

ז ז) **בליל** יו"ט האחרון של חג אם הזכיר גשם במקום טל כתב גן המלך סי' קמ"ו דאינו חוזר והביאו י"א בהגה"ט, מיהו הער"ה אות א' כתב דזהו דוקא לפי טעם ראשון שכתב הרא"ש בשם הירושלמי דראוי היה להזכיר בערבית אי לאו כדי שלא יתערבבו הצבור אבל לפי טעם השני שכתב הרא"ש בשם הירושלמי כדי שיצאו המועדות בטל אם הזכיר גשם בליל יו"ט האחרון של חג צריך לחזור, ואף בליל יו"ט א' של פסח דאין מפסיקין בערבית כדי שלא יהיו אגודות אפשר דאם לא הזכיר גשם צריך לחזור כיון דתקנת חכמים שלא להזכיר אלא במוסף הו"ל ערבית ושחרית כשאר ימים דחוזר דמשנה מטבע הוא ולא דמי להך דסי' קי"ז יעו"ש, אמנם הש"ץ דף קכ"א ע"ג פסק כס' גן המלך דאינו חוזר, וכ"פ החיד"א בקש"ג סי' י"ד אות י"ד, סידור בי"ע בדיני טל וגשם אות ו' וכ"כ סי' דרך החיים אות ג' דאם טעה והזכיר משיב הרוח וכו' במעריב של ש"ע או בשחרית אינו חוזר, מ"ב אות ב' וכן אם טעה במעריב של פסח או בשחרית או במוסף (היינו לבני אשכנז שאומרים במוסף משיב הרוח וכו' כמ"ש ס"ג בהג"ה) ולא הזכיר משיב הרוח אינו חוזר דה"ח אות ח' מ"ב אות ג':

ח ח) [סעיף ב'] **אסור להזכיר הגשם וכו'** משמע אבל בטל אין איסור אם מזכיר קודם שיזכיר הש"ץ לא שנא יחיד ולא שנא רבים וכמ"ש בב"י בשם הירושלמי והר"ן ודלא כמ"ש הטור בשם הראב"ד דאף בטל אסור להזכיר עד שיזכיר הש"ץ, וכ"כ הפר"ח אות כ' ומאמ"ר אות ג' ומיהו נכון להזהר אף בטל לחוש לסברת הראב"ד והטור, וכן הוא המנהגו כמ"ש לקמן אות י"ד, ועיין ב"ח וט"ז סק"ד:

ט ט) **שם, עד שיכריז הש"ץ** פי' אעפ"י שאינו מתפלל בציבור דאי בצבור בכל ימות השנה נמי אסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור כמ"ש בסי' ץ' סעי' יו"ד. וכ"כ בב"י מ"א סק"ב, עט"ז אות ב' ועיין לקמן אות ט"ו:

י י) **שם עד שיכריז הש"ץ,** וכ"כ האחרונים, ודלא כהפר"ח שם שכתב שא"צ להכריז כלל מקודם וכיון שקדמו להתפלל ביחד עם הש"ץ די בזה והוי כמו שהזכיר הש"ץ יעו"ש:

יא יא) **שם עד שיכריז ש״ץ הגה וי״א שקודם שמתחילין מוסף מכריז השמש וכו׳** כתב העו״ת אות ג׳ דכוונת המחבר שהצבור והש״ץ מתחילין להתפלל בשוה תפלת מוסף ואין אחד מן הצבור מזכיר אלא עד שיגיע ש״ץ למשיב הרוח ואז מרים קולו ואומר בקול רם משיב הרוח וכו׳ ואז מזכירין גם הצבור וכו׳ וכ״נ מדברי הרב בהג״ה וכו׳ וכ״כ המ״א סק״ב, וזהו תימה שאיך יפרשו דברי הש״ע היפך דבריו שהרי בהדיא כתב בסס״י תרס״ח וז״ל ומחזיר הספרים ואומר קדיש ומכריז משיב הרוח ומוריד הגשם עכ״ל הרי בהדיא כתב דהכרזה היא אחר הקדיש קודם התפלה וגם תימה על הרמ״א דהיאך יכתוב י״א דמשמע דפליג כיון שנוכל לפרש דבריו כמו סי׳ תרס״ח דהכרזה זו קודם תפלה וע״כ נראה עיקר כדברי הלבוש שכתב פי׳ שקודם שיתחילו להתפלל מוסף יכריז השמש וכו׳ ומשמע דלא גרים בדברי רמ״א וי״א אלא גריס פי׳ ור״ל דהרמ״א ז״ל מבאר דברי מרן ז״ל, וכ״כ הט״ז סק״ו דמלת וי״א דכתב רמ״א ט״ס הוא וצ״ל פי׳ שקודם וכו׳ וחזר ממ״ש סק״ד יעו״ש, וכן הסכים המאמר אות ד׳ יעו״ש, ועיין נתיב חיים מ״ש על דברי הט״ז ומ״א יעו״ש:

יב יב) **שם** עד שיכריז ש״ץ, והדר במקום שאין מנין ימתין עד זמן שמתפללין בקהלות מ״א סק״ב א״ר אות ג׳ סו״ב אות א׳ ר״ז סוף אות א׳ ש״ץ דקי״ז ע״א:

יג יג) **שם. עד שיכריז ש״ץ,** וצריך להכריז מושיב הרוח ומוריד הגשם ולא כמו שנוהגים שמכריזין רק משיב הרוח שזה לא נקרא הכרזה שהרי ביש מקומות אומרים גם בימות החמה מושיב הרוח. ח״א כלל כ״ד אות ד׳ וכתב עוד שם שאם לא הכריזו אסור לצבור להזכיר עד שישמעו מן הש״ץ חזרת התפלה עכ״ד, ומיהו לפי מש״ל אות ו׳ שע״פ הסוד צ״ל בתפילת מוסף דוקא משיב הרוח וכו׳ נראה דאם שכחו ולא הכריזו קודם התפלה וגם הש״ץ לא אמר בקול רם בתוך התפלה דלחש משיב הרוח וכו׳ דמזכירין הצבור משיב הרוח וכו׳ ועוד שהרי הפר״ת ס״ל אם קמו להתפלל ביחד חשיב כמו שהכריז ש״ץ כנז׳ אות יו״ד ואע״ג דלא ק״ל הכי מ״מ לענין דיעבד מהני. ועוד נ״ל דאפי׳ אם יחיד שכח והתחיל להתפלל מוסף קודם הכרזה דיזכיר משיב הרוח וכו׳ כיון שכך צ״ל ע״פ הסוד:

יד יד) **שם בהגה. שקודם שמתחילין מוסף מכריז השמש וכו׳** ועכשיו נוהגים שאחר קריאת ס״ת וההפטרה על יום א׳ מיו״ט אחרון של חג אומרים פיוטים שיש בהם הזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם כדי שידעו הכל דבא זמן הגשם ויזכרו משיב הרוח וכו׳ בתפלת מוסף. וכן עושים ביום א׳ דפסח כדי להזכיר טל כמ״ש בסידורים. ועיין לקמן אות כ״ד:

טו טו) **שם. הילכך אף אם הוא חולה או אנוס.** ואינו בבהכ״נ, לבוש. פי׳ דאם אינו חולה או אנוס או הוא בבהכ״נ אסור בל״ה להקדים תפלתו לתפלה הצבור כדלעיל סי׳ צ׳ סעי׳ יו״ד, א״ר או׳ ג׳

טז טז) **[סעיף ג׳] אם אמר משיב הרוח וכו׳** פי׳ דאמרינן בגמרא שרוח וטל אינן נעצרין לעולם אבל גשמים נעצרין ובימות החמה אין הגשמים טובים בימות הקציר כמ״ש הלא קציר חטים היום אקרא לאלהים ויתן קולות ומטר. והוה אמינא אם אמר משיב הרוח בימות החמה מחזירין אותו לפי שהרוח הוא שייך לגשם ואין לאומרו קמ״ל דאין מחזירין אותו דהא אמירתו אינו מועיל לרוח דבל״ה אינו נעצר. וכן הוה אמינא דאם לא אמר משיב הרוח בימות הגשמים דמחזירין אותו כיון שצריך אז לרוח קמ״ל דאין מחזירין אותו דהא לא נעצר אף אם לא יאמר אותו, ט״ז סק״ז.

יז טוב) **שם. אם אמר משיב הרוח בימות החמה וכו׳** אין מחזירין אותו. משמע בהדיא מלשון זה דדוקא בדיעבד אם אמר משיב הרוח בימות החמה אין מחזירין אותו אבל לכתחלה אין לומר כ״א מוריד הטל בלבד וכן מבואר בדברי מרן ז״ל בב״י ובדברי הר״ן שהביא ב״י דאף לפי מנהג ספרד אין לומר כ״א מוריד הטל בלבד ולא משיב הרוח כיעו״ש. וכן הוא בהדיא בהרמב״ם בנוסח התפלה, וכ״כ הלבוש יש מקומות שאומרים בימות החמה מוריד הטל לבדו ואין אומרים משיב הרוח וכו׳ והוא על מנהג בני ספרד דבני אשכנז אין אומרים מוריד הטל בימות החמה כ״א רב להושיע מכלכל חיים וכו׳ כמ״ש הטור ומור״ם בהגה והלבוש. וכן הוא המנהג פשוט בספרד שאין אומרים כ״א רק מוריד הטל בלבד, ומן התימה על הב״ח ומ״א סק״ג ובאה״ט סק״ג שכתבו דמנהג ספרד לומר משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה. ואח״כ ראיתי שכן הקשה המאמ״ר או׳ ז׳ ויפ״ל או׳ ב׳ ועיין לב״ש ומחה״ש.

יח חי) **שם. אין מחזירין אותו.** ואפי׳ עדיין לא סיים הברכה אין מחזירין אותו מאחר שאין חיוב כלל לאומרו מ״א סק״ד ואפי׳ לא אמר ה׳ א״א או׳ ד׳

יט יט) **שם הגהה ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל וכו׳** וטעם המנהג דאין צריך להזכיר טל דהא לא נעצר, ומה שמזכירין אותו בשאלה היינו שיהיה לברכה דאיתא בפ״ק דתענית שיש טל שאינו לברכה ע״כ אנו מבקשים שיהיה אותו טל של ברכה אבל בהזכרה אין שייך זה. ומה שמזכירין רוח אעפ״י שאינו נעצר כיון דמזכיר גשם שהוא שייך לברכת אתה גבור כדתנן גבורות גשמים מזכירין נמי רוח דהוא שייך לגשם. ט״ז סק״ח.

כ ך) **שם בהגהה, י״א שש״ץ פוסק להזכיר בתפלת מוסף וכו׳** היינו בחזרה דמוסף אבל בלחש דמוסף מזכיר משיב הרוח וכו׳ כמו הצבור, לבוש, א״א או׳ ה׳ ר״ז או׳ ב׳

כא כא) **שם. י״א שש״ץ פוסק להזכיר בתפלת מוסף וכו׳** והיינו דוקא בהפסקה אבל בהתחלה מתחילין להזכיר הצבור וגם הש״ץ בתפלת מוסף של יו״ט האחרון של חג כמ״ש בהגהה לעיל ס״ב, וכ״כ הלבוש. ומן התימה על השכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ שכתב על דברי מור״ם הללו דנקט דינו בטל וכ״ש גשם יעו״ש ועיין מ״ש עליו המאמ״ר או׳ ח׳

כב כב) **שם. ואין פוסקים עד מנחה ששמעו כבר מש״ץ שפסק וכו׳** והא דאין מכריזין שלא יאמרו משיב הרוח וכו׳ דנראה כממאנין בגשמים ע״ד שאמרו חז״ל בתענית כ״ב אין מתפללין על רוב טובה, כ״כ הלבוש לישב המנהג. והביאו מ״א סק״ה. א״ר או׳ ד׳

כג כג) **שם, ששמעו כבר מש״ץ שפסק וכו׳** ואם יחיד איחר תפלתו עד אחר שהתפלל ש״ץ מוסף לא יאמר משיב הרוח כיון שכבר פסק ש״ץ, מ״א סי׳ תפ״ח סק״ד, א״א בזה הסי׳ אות ה׳ ח״א כלל כ״ד אות ג׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ט אות א׳ ולפ״ז יחיד הדר בישוב ימהר להתפלל מוסף קודם הקהלות דלא להפליג נפשיה מצבור דכפי הנראה בש״ץ תלוי אעפ״י שלא שמע ממש, א״א שם, קיצור ש״ע שם:

כד כד) **שם, ששמעו כבר מש״ץ שפסק וכו׳** ואם טעה היחיד ולא הזכיר במוסף של פסח א״צ לחזור דהא לדעת הב״י אפי׳ לכתחלה אין מזכירין, ח״א שם, וכ״ז שכתבנו מאו׳ י״ט עד כאן הוא לפי מנהג האשכנזים שכתב מורם ז״ל אבל מנהג בני ספרד נוהגין להכריז גם ביום א׳ של פסח קודם תפלת מוסף ואומרים בלחש דמוסף הצבור עם הש״ץ מוריד הטל כנז״ל או׳ י״ד, ברם הנ״מ דאפי׳ במקום שנוהגים לומר מוריד הטל במוסף יום ראשון דפסח אם שכח ואמר במוסף מוריד הגשם א״צ לחזור כיון שרבים נוהגים שאין מפסיקין עד המנחה, וכ״כ פת״ע אות ז׳:

כה כה) **[סעיף ד׳] אם אמר מוריד הגשם וכו׳** ואע״ג דאינו סי׳ קללה אא״כ יצא ניסן מ״מ כיון שרוב הזמן שפוסק מלהזכיר גשם הוא סי׳ קללה לא פלוג רבנן ואמרו שמשעה שפוסק מלהזכיר גשם אם הזכיר מחזירין אותו. הר״ן בריש תענית, ב״י, לבוש עט״ז, ר״ז אות ה׳:

כו כו) **שם, וחוזר לראש הברכה,** היינו שחוזר מן אתה גבור, מיהו אם אירע שלא חזר מתחלה אלא לרב להושיע וכו׳ וסיים ברכתו לא מהדרינן ליה, ש״ץ דף קי״ז ע״ב, שע״ת אות ו׳ ח״א כלל כ״ד אות ו׳ מ״ב אות י״ט:

כו) ודע דזה שאמרו דחוזר לראש הברכה היינו כשהזכיר גשם דוקא אבל אם אמר משיב הרוח ומוריד וקודם שיאמר הגשם נזכר תכף או כי כן בעודנו אומר ג׳ תיבות גערו הקהל בש״ץ יכול לסיים ולומר הטל, וכמ״ש מרן ז״ל אם אמר משיב הרוח בימות החמה או לא אמרו בימות הגשמים אין מחזירין אותו, ש״ץ שם, קש״ג סי׳ י״ד אות ג׳:

כז כז) **שם, ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה,** ואעפ״י שלא התחיל אתה קדוש חוזר לראש התפלה דג׳ ראשונות חשובות כאחת, לבוש, אבל הב״ח כתב דאינו חוזר לראש אלא דוקא אם התחיל אתה קדוש כמו לקמן סעי׳ ו׳ אבל כל שלא התחיל אתה קדוש אינו חוזר אלא לאתה גבור והביאו א״ר אות ו׳ וכתב דלדינא מסתבר כהב״ח יעו״ש, וכ״כ החס״ל אות ג׳ ונראה דכן נוטה דעת הפרמ״ג בא״א אות יו״ד שאחר שהביא דברי הלבוש והא״ר כתב וז״ל ולדינא צ״ע די״ל ספק ברכות לקולא ואין תקנא בספק פלוגתא דיתחיל ויתנה דאין נדבה לחצאין כבסי׳ ק״ז יעו״ש עכ״ל, מיהו המאמ״ר אות יו״ד כתב על דברי הא״ר הנ״ז דלא נראה לו הכרעתו והסכים לדברי הלבוש יעו״ש, וכ״כ סי׳ דרך החיים אות ט׳ אמנם לפי מה דק״ל סב״ל נראה דיש לפסוק כהב״ח והא״ר והחס״ל, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ וסי׳ ק״ד אות ז׳ ודו״ק:

כח כח) **שם, ואם סיים הברכה וכו׳** כתב הפרמ״ג שם דכ״מ שאמרו סיים הברכה היינו שאמר השם יעו״ש. אבל הש״ץ דף קי״ז ע״ג כתב בשם הריטב״א ריש פ״ק דתענית דבכל מקום שמחזירין אותו אם לא נזכר עד שאמר בא״י יסיים ויאמר למדני חקיך וחוזר לראש הברכה ולא לראש התפלה יעו״ש, וכ״כ הקש״ג שם או׳ ו׳ ח״א שם או׳ ח׳ שע״ת שם חס״ל או׳ ד׳ מ״כ או׳ ך׳:

כט כט) **שם, חוזר לראש התפלה, וכל מי שדינו לחזור לראש התפלה** אין צ״ל ה׳ שפתי תפתח. ש״ץ שם בשם הנז׳ קש״ג שם אות ז׳ ער״ה אות ב׳ שע״ת שם. מ״ב אות כ״א, ודוקא אם טעה בשוגג אבל במזיד ובמתכוין שכתוב בסעי׳ ז׳ שצריך לחזור לראש צ״ל ג״כ ה׳ שפתי תפתח. ש״ץ שם. שע״ת אות יו״ד:

ל ל) **שם. ואפי׳ במקום שצריכין גשם וכו׳** שאם הם צריכים לגשמים ישאל אותם בשומע תפלה ולא ישנה ממטבע חכמים וכדאמרינן בפ״ק דתענית גבי בני נינוה. ב״י בשם הר׳ יונה, עו״ת אות ו׳ וכ״כ לקמן בש״ע סי׳ קי״ז ס״ב:

לא **לא) שם. אם הזכיר גשם במקום טל וכו'** היינו לפי מנהג בני ספרד שאומרים בימות החמה מוריד הטל אם אמר גשם במקום טל מחזירין אותו. וה"ה לבני אשכנז שאין אומרים בימות החמה טל אם אמר גשם מחזירין אותו:

לב **לב) שם. מחזירין אותו.** ואע"ג דלענין שאלה כתוב לקמן בסי' קי"ז ס"ב דבכה"ג אם שאל מטר בברכת השנים אין מחזירין אותו כיעו"ש הזכרה שאני דשבח הוא ואין שייך להזכיר שבחו של מקום בדבר שהוא קללה בשאר מקומות. ח"א כלל כ"ד אות ו' ואות י"ד וכ"כ המחה"ש סק"ו מ"ב אות כ"ד:

לג **לג) שם הגה. וכן אם הזכיר גשם וטל וכו'** וכ"פ מרן ז"ל בב"י ודלא כמסקנת הר"ן בפי' הירושלמי שכתב דאם הזכיר שניהם טל ומטר בימות החמה דאין מחזירין אותו, וכ"פ הב"ח דלא כהר"ן. וכ"פ הלבוש, דה"ת אות ט':

לד **לד) [סעיף ה'] בימות הגשמים אם לא אמי וכו'** אפי' בתפלה ראשונה והוא במוסף של יו"ט האחרון של חג שנוהגין להכריז משיב הרוח ומוריד הגשם קודם מוסף ומתחילין להזכיר במוסף בין הספרדים ובין האשכנזים כמ"ש ס"א וס"ב ובדברינו לעיל אות כ"א. וכ"כ מ"ב אות כ"ה:

לה **לה) שם. אם לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו.** והא שאינו יכול לאומרה בשומע תפלה כשאלה מפני שברכה זו אינה אלא שבח שאנו משבחין לבורא שהוא מחיה מתים ומוריד הגשם ואינו יכול לומר שבח בשומע תפלה שהיא תחנונים אבל כשטעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו כיון דהשאלה היא תחנונים שאנו מבקשים מהבורא שיתן גשמים לברכה על פני האדמה יכול לאומרה בש"ת שהיא ג"כ תחנונים. רבינו יונה בפ' תה"ש. וכ"כ הר"ן בפ"ק דתענית. וכ"כ הטור בסי' זה:

לו **לו) שם. אבל אם הזכיר ט"ל וכו'** ואע"ג דבטל ורוחות לא חייבו חכמים להזכיר וא"כ היאך הזכרת הטל עולה במקום מה שחייב להזכיר גשם תירץ הב"י שכיון שבגבורות אין אנו שואלים אלא מזכירים לשבח להקב"ה נהי דלכתחלה צריך לשבחו שהוא מוריד הגשם דבר הנעצר וצריך להתפלל עליו מ"מ בדיעבד אם שבחו בטל אעפ"י שמתוך שאינו נעצר א"צ להתפלל עליו מאחר ששבח מיהא בדבר שהוא צורך העולם אין מחזירין אותו אבל כשלא שבח לא בטל ולא במטר מחזירין אותו עכ"ד. והביאו העו"ת אות ז':

לז **לז) שם. אבל אם הזכיר טל וכו'** ואם הזכיר רוח שאמר רק משיב הרוח ולא אמר לא מוריד הגשם ולא מוריד הטל כתב המש"ז אות י"א דלהט"ז בודאי חוזר כי טל וגשם שייכים אהדדי מענין תחייה משא"כ רוח, ולב"י יש ספק בזה עכ"ד. והר"ז או' ו' כתב דחוזר וכ"כ מ"ב או' כ"ו:

לז) שם אין מחזירין אותו ואם גמר תפלתי ונזכר שטעה וחזר להתפלל ובעודו מתפלל נזכר הדין שאין צריך לחזור תכף שנזכר יפסיק באמצע ברכה. ש"ן דף קכ"ב ע"א. קש"ג סי' י"ד אות ך' שע"ת אות ט' בי"ע אות י"ז:

לח **לח) שם. אין מחזירין אותי,** ומ"מ אם נזכר קודם שסיים הברכה כתב העו"ת אות ח' דיאמר שם משיב הרוח ומוריד הגשם. אלא שכתב דבב"י לא כ"ב יעו"ש. והביאו הזכ"ל בה"ת סי' קי"ד. וכ"פ המאמ"ר אות י"ג וקיצור ש"ע סי' י"ט אות ג' כדעת העו"ת דה"ח או' ד' ב"ה. ועין לקמן סי' תרפ"ב ס"א, ולקמן או' מ':

לט **טל) [סעיף ו'] והתחיל ברכה שאחריה וכו'** אפי' תיבת אתה לבד כדלקמן ריש סי' תכ"ב. מ"ב אות כ"ח. וכן אם לא נזכר עד שהתחיל נקדישך ונעריצך חוזר לראש. ג"ה סי' קנ"ב ועיש"ב. י"א בהגה"ט. ש"ן דף קכ"ב ע"ב. זכ"ל שם. חס"ל אות ד' שע"ת אות י"א:

מ **מ) שם. ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור וכו'** ואע"ג דבסי' רצ"ד ס"ד וסי' תרפ"ב ס"א כתב דכל שסיים הברכה אעפ"י שלא התחיל בברכה שאחריה אינו חוזר ההיא בדברים שאין מתזירין אותו אבל בדברים שמחזירין אותו סיום הברכה לא הוי כטעות ויאמר אותם שם. ב"י. ב"ח. ט"ז ס"ק י"ב. מ"א סק"ח (והציון של מ"א הוא בטעות כמ"ש המחה"ש והנה"ש יעו"ש פר"ח אות ו' א"ר אות ז' ה"ב אות א' ר"ז אות ז' זכ"ל שם. חס"ל שם:

מא **מא) שם. ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש וכו'** ואפי' אם שהה קצת אחר סיום הברכה ונזכר קודם שיאמר ברכה שאחריה יכול לאומרה. ודלא כדמשמע מדברי הלבוש שצריך לאומרה תיכף אחר מחיה המתים. ט"ז שם. א"ר שם. זכ"ל שם. שת"ז אות י"ד אך נכון כשנזכר יאמר מיד ולא ימתין לאחר תכ"ד. דה"ח או' ה' מ"ב אות ל"א.

מב **מב) שם. אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה.** ואם נזכר כשאמר השם קודם שאמר מחיה המתים יאמר מקודם מחיה המתים ותוך כ"ד ימהר ויאמר משיב הרוח וכו' וכן כל היכא שנזכר היכא דלא סליק ענינא דיסיים לענין ואח"כ יאמר משיב הרוח וכו' כגון שנזכר לאחר שאמר ומקיים

אמונתו קודם שאמר לישני עפר יאמר קודם לישני עפר ואח״כ משיב הרוח וכו׳ דה״ח אות ה׳ והביאו פת״ע אות י״ז. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ י״ט אות ב׳ ואם נזכר לאחר שאמר ונאמן אתה להחיות מתום צריך לחזור ולומר ונאמן אתה להחיות מתים דבעינן מעין חתימה סמוך לחתימה. מ״ב אות ל׳ ועיין לקמן אות מ״ה:

מג מג) שם. הגה שלושה ברכות ראשונות חשובות כא׳ וכו׳ וכן שלשה אחרונות. כמ״ש בברכות ל״ד ע״א ותו׳ שם ד״ה אמצעיות. וב״י ססי׳ זה ועיין לעיל סי׳ ק״ד סעי׳ ה׳:

מד מד) שם בהגה. ובכ״מ שטעה וכו׳ כגון שטעה בחתימתן או שלא אמר המלך הקדוש בין ר״ה ליוה״כ אבל טעה באמצען אין בכך כלים. מ״א סק״ט. א״ר אות ט׳:

מה מה) כתב בתשו׳ שואל ומשיב ח״ג סי׳ ק״ע בעת ריבוי הגשמים שאמר הש״ץ יה״ר על הגשמים ואחר היה״ר סיים הברכה ולא אמר כי אתה שומע תפלת וכו׳ דא״צ לחזור דלא מסתברא דמשום מעין חתימה סמוך לחתימה שיצטרך לחזור לראש ודינו כאמצע הברכה שא״צ לחזור יעו״ש דהביאו פתחי תשובה בזה הסי׳ ס״ו, פת״ע או׳ י״ט:

מו מו) [סעיף ז׳] אבל במזיד ובמתכוין וכו׳ מ״ש הב״ח דאפי׳ הפסיק באמצעיות חוזר לראש התפלה וכו׳ והביאו העו״ת אות יו״ד וא״ר אות יו״ד כבר כתבנו ע״ז לעיל בסי׳ ק״ד אות ל״ג קתנו משם. וזה שעשה במזיד ובמתכוין שחוזר לראש צ״ל ג״כ ה׳ שפתי תפתח כמ״ש לעיל אות כ״ט:

מז מז) שם אבל במזיד ובמתכוין וכו׳ מי שהזכיר גשם בימות החמה ולא נזכר עד האל הקדוש וידע שדינו לחזור לראש ולא חזר ואמר שיסמוך על הש״ץ וכן עשה וסמך על הש״ץ וכיון דעתו יפה יפה יצא, ולכתחלה ג״כ יש לסמוך שיכוין עם הש״ץ אמנם ידוע דצריך כונה גדולה וגם שהש״ץ יהיה הגון וירא ה׳ שיתפלל כראוי, ברכ״י סי׳ קכ״ד והר׳ יעב״ץ בסידורו וכן עיקר אף שהרב המגיה בש״ץ האריך הרבה בזה שם דקי״ז והוא מסופק קצת בדין זה, קש״ג סי׳ י״ד אות יו״ד, בי״ע אות ט״ו, ויתבאר עוד מזה בסי׳ קכ״ג אות ט״ו וסי׳ קכ״ד סעי׳ יו״ד בס״ד:

מח מח) [סעיף ח׳] בימות החמה אם נסתפק וכו׳ אבל אם נסתפק בימות הגשמים אם הזכיר מוריד הגשם אם לאו אינו חוזר למנהג בני ספרד כיון שמזכירין טל בימות החמה ואפי׳ אם לא הזכיר גשם הרי הוא מזכיר טל דרך לימודו והמזכיר טל בימות הגשמים אינו חוזר כמ״ש סעי׳ ה׳ רק לבני אשכנז שאין מזכירין טל בימות החמה אם נסתפק לו גם בימות הגשמים אם הזכיר גשם או לאו צריך לחזור כמ״ש בהגה:

מח) וכתב המו״ק דאין נקרא ספק אלא כששם אל לבו הספק תיכף במקום שהו״ל להזכיר בעודו עומד שם באותו ברכה או לפחות שנפל בספק עודנו עומד באותה תפלה שהו״ל להזכיר בה אבל אם אחר התפלה וכ״ש אם אחר זמן מופלג נכנס ספק בלבו א״צ לחזור יעו״ש:

מט מט) שם אם נסתפק אם הזכיר מוריד הגשם וכו׳ וכן אם נסתפק בשאילת מטר כל ל׳ יום הולך אחר הרגל לשונו, ב״י בשם אהל מועד ד״מ אות ב׳ לבוש, ט״ז ס״ק י״ג, מ״א ס״ק י״ב, א״ר אות י״ג בי״ד סי׳ מ״ז ש״ץ דקכ״ט ע״ב קש״ג סי׳ ט״ז אות ז׳ זכ״ל אות ת׳ בי״ע אות ג׳ חס״ל אות י״ב:

נ נ) וכתב שם הט״ז דאם שגג או פשע ביום או יומים באלו הל׳ יום ולא התפלל לא הורע חזקתו לחייבו לחזור אחר ל׳ יום. וכ״כ הש״ץ דף קכ״א ע״ד יכתב ודלא כהמאמ״ר אות ט״ו שפקפק בדברי הט״ז יעו״ש. וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ י״ד אות טו״ב. בי״ע אות ח׳ ר״ז או׳ יו״ד, ודלא כדה״ח אות י״ב, ומזה תבין דלגבי שאלה נמי די בל׳ יום לבד אע״ג דלא יש בהם צ׳ פעמים דבתפילות שבת לא יש שאלה דכך יש לפרש דברי חכמים או ל׳ יום או צ״פ ועיין לקמן אות ז׳ ודו״ק ודלא כמי שכתב להיפך ובפרט שיש ספק ברכות:

נא נא) שם עד שלושים יום בחזקת שהזכיר וכו׳ מי שהוא ש״ץ קבוע ומחזיר התפלה שחרית ומנחה כל שעברו י״ח יום א״צ לחזור ולהתפלל שהרי בתוך י״ח יום התפלל ץ׳ תפילות כמנין תפילות של ל׳ יום, ואם חיסר ש״ץ זה איזה תפילות שלא היה הוא ש״ץ אז נוסיף לו יום או יומים להשלים מנין התפילות שחיסר עד שיעלה לחשבון ץ׳ מאמ״ר אות ט״ו. ש״ץ שם קש״ג שם אות ח״י בי״ע אות י״ב:

נב בנ) שם עד שלושים יום בחזקת שהזכיר וכו׳ כתב הב״ד סי׳ מ״ז יש להסתפק מי שטעה ביום הל׳ והזכיר גשם וחזר והתפלל בלא הזכרת גשם כפי הדין ואח״כ ביום ל״א נסתפק אם הזכיר גשם או לא מה דינו מי אמרינן כיון שכבר התפלל ל׳ יום בלא גשם הוחזק ואמרינן דהוא בחזקה שלא הזכיר או דילמא דלא אמרינן שהוא בחזקה שלא הזכיר אלא כשהתפלל ל׳ יום רצופים בלא הפסק אבל כשהפסיק תוך ל׳ סתר ימים ראשונים וצריך ל׳ אחרים מיום הטעות ואילך עכ״ל, ולע״ד נראה דמוכרח הוא כצד הראשון שהרי אמרו ז״ל המתפלל ואינו יודע אם הזכיר אם לאו קודם ל׳ יום חזקה מה שהוא למוד מזכיר מכאן ואילך מה שצריך מזכיר כדאיתא בטור וב״י וא״כ משמע בהדיא דאפי׳ כשהוא בתוך ל׳ חזקתו להזכיר לאחר שלושים אמרינן מה שצריך הוא מזכיר וא״כ ה״ה בנידון זה אע״ג דביום ל׳ טעה ביום ל״א אמרינן מה שצריך הוא הזכיר ומן התימה על הבי״ע אות ט׳ שכתב היפך מזה

כצד השני ביעו״ש, אח״כ ראיתי להרב פתה״ד ז״ל אות ו׳ שגם הוא הקשה על הרב בי״ע ז״ל ופסק כמו שכתבתי וכתב שכן פסק ג״כ הרב אהל יצחק חא״ח סי׳ א׳ ומוהרח״א בס׳ נשמת חיים סי׳ ז׳ וגם כתב דלא כהרב עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ אות ב״ן שכתב דבטעה איזה ימים מהרגלו הא׳ שלא יעלו בידו וישלים הימים שטעה בהם אלא מיד אחר ל׳ מהזכרה בחזקת שאמר כהוגן יעו״ש, וכן מה שנסתפק שם ב״ד במי שמכיר בעצמו שאחר ל׳ לא הוחזק עדיין כתב שם הפתה״ד דמדברי הט״ז מוכח כדעת הרב אהל יצחק ז״ל דבל׳ יום תלייא מלתא בכל גוונא ודלא כהרב עיקרי הד״ט ובי״ע ז״ל שכתבו דחוזר יעו״ש, אכן מה שנסתפק עוד שם הב״ד במי שיודע בעצמו שכבר הוחזק תוך ל׳ אם ידון כמוחזק או לא, כתב שם הפתה״ד דלדברי אהל יצחק ולשמת חיים ל׳ יום לעיכובא ובתוך ל׳ אם נסתפק חוזר אלא דהרב בי״ע ז״ל כתב דסומך על חזרת הש״ץ ואם הוא ביחיד יתפלל נדבה ויתנה והרב עיקרי הד״ט שם פשיטא ליה בהא נמי דבדידיה משערינן וכיון שראה בעצמו דסגי ליה להרגיל לשונו בציר מל׳ יום אם נסתפק שוב אינו חוזר יעו״ש:

נג גג) [סעיף ט׳] אם ביום א׳ של פסח וכו׳ וכ״פ הלבוש, ב״ח, שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ עו״ת סוף אות י״ב, מ״א ס״ק י״ג, א״ר אות י״ד, נוב״י חא״ח סי׳ כ״ו, מטה משה, פרח שושן, ש״ץ דף קכ״א ע״ג, קש״ג סי׳ י״ד אות ט״ז, סי׳ בי״ע אות י״ג, חס״ל אות א׳ ר״ז אות י״א, ח״א כלל כ״ד אות ט׳ והגם דהט״ז ס״ק י״ג והגו״ר כלל א׳ סי׳ כ״א והלק״ט ח״א סי׳ רס״ג חולקים בזה כיון דכן פסק מרן ז״ל וכן דעת כל הפוסקים הנז׳ דסברי מרנן כוותיה הכי נקטינן:

נד דנ) שם אם ביום א׳ של פסח וכו׳ וכן ביום שמיני חג עצרת אף שלדידן שמזכרין טל בימות החמה אם הוא מסופק בימות הגשמים א״צ לחזור מ״מ מהיות טוב דבר בעתו מה טוב ועל כגון זה אמרו יש זריז ונזכר או יכפול שם הדף על הספר. וכן יעשה לענין יעלה ויבא באופן שבהגיעו שם זכור יזכיר. חס״ל סוף אות א׳:

נה הנ) שם אומר ברכת אתה גבור וכו׳ משמע דמתחילין דוקא מאתה גבור. אבל בהגהת סמ״ק סי׳ י״א משמע דאומר רק רב להושיע משיב הרוח וכו׳ א״ר או׳ י״ב. זכ״ל ה״ת על סי׳ קי״ד. ועיין ב״ח שכתב דאם אומר אתה גבור לעולם ה׳ עובר על לא תשא והביאו הזכ״ל שם. והחס״ל אות א׳ כתב דיאמר אתה גבור לעולם עד מוריד הטל ולא יזכיר ה׳ וכ״כ היפ״ל אות ד׳ ומ״ש שאילת יעב״ץ סי׳ פ״א שיזכיר גם ה׳ והביאו בי״ע או׳ י״ג עיין עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ או׳ כ״א מ״ש על שאילת יעב״ץ הנז׳ והביאו היפ״ל שם ותמה על הבי״ע שהביא שאילת יעב״ץ ולא זכר מ״ש עליו עיקרי הר״ט יעו״ש ובשלחן שלמה כתב דיתחיל מן מחיה מתים אתה ולא מן אתה גבור שלא יאמר השם לבטלה ואם יבא לשנות הזכרת השם ניחוש שיבא לשנות אח״כ מפני ההרגל גם בתפלה עכ״ד, והביאו מ״ב או׳ ט״ל. וכ״נ לעשות מי שר״ל צ״ף:

נו ונ) שם. עד מוריד הטל, ועד בכלל, מ״א ס״ק י״א ואחרונים והוא פשוט. וזהו לפי מנהג ספרד אבל לפי מנהג אשכנז שאין מזכירין טל בימות החמה צ״ל עד מכלכל חיים בסחד ועד בכלל כמ״ש בהג״ה, ועיין בדברינו לשם או׳ ס״א ואו׳ ס״ב:

נז זנ) שם. ל׳ פעמים וכו׳ כתב הד״מ או׳ ב׳ וז״ל ויש להקשות היכן למד הר״מ דצ׳ פעמים יועיל כמו ל׳ יום שאמר בירושלמי דהרי בל׳ יום איכא יותר מצ׳ תפילות דבשבתות שיש ביניהם מתפללים מוספים ואם נאמר דבירושלמי לאו דוקא לענין הזכרה קאי אלא קאי לענין שאלה א״כ ל׳ יום אינם עולים צ״ע דהא בשבתות אינם מתפללים רק שבע ואפשר ליישב ולומר דבירושלמי קאי אשתיהן ולכך למד הר״ס דל׳ יום ל״ד קאמר דא״כ בהזכרה הוה יותר מצ׳ ובשאלה הוי פחות מצ׳ ולכן סובר הר״מ ז״ל דנקט ל׳ יום להורות על מנין התפילות שמתפללים כל יום שאין בהם מוסף דהיינו צ׳ תפילות בשתיהן וכן נ״ל עכ״ל. והביאו מ״א ס״ק י״ב והאחרונים ועיין בדברינו לעיל אות ן׳:

נח חנ) שם. צ׳ פעמים וכו׳ והרב ח״ס חא״ח סי׳ ך׳ כתב דלכתחלה י״ל ק״א ע״ד מ״ש בחגיגה ט׳ ע״ב אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו ק״א יעו״ש. והחס״ל אות א׳ כתב דטוב לומר ק״ג פעמים. צ״פ עד ל׳ יום ג׳ תפילות בכל יום. וח׳ ימי הפסח ח׳ מוספין וג׳ מוספין של שלוש שבתות ושני מוספי ר״ח אייר הרי ק״ג עכ״ד. וכ״כ היפ״ל אות ד׳:

נט נט) שם. צ׳ פעמים וכו׳ ואם ביום א׳ של פסח הרגיל עצמו במקצת דרך משל שאמר מ״ה פעמים מוריד הטל שהם כנגד ט״ו יום הנה אחר עבור ט״ו יום א״צ לחזור אם נסתפק, וכן אם אחר שעברו ט״ו יום אמר המ״ה פעמים שוב א״צ לחזור אם נסתפק ש״צ דף קכ״א ע״ג. קש״ג סי׳ י״ד אות ט״ז. בי״ע אות י״ד שע״ת אות י״ד. מ״ב אות מ״ב:

ס ס) שם. צ׳ פעמים וכו׳ וה״ה גם לענין שאלת ותן טל ומטר דאם אמר צ׳ פעמים בחזקה שהזכיר, עו״ת אות י״ב. ונראה שצ״ל מן רופא חולה עמו ישראל עד ותן טל ומטר לברכה ועד בכלל. ולא יזכיר ה׳ אלא כך יאמר רופא חולא עמו ישראל ברך עלינו את השנה הזאת וכו׳ משום דלא אפשר בענין אחר דאם יתחיל מואת כל מיני תבואתה וכו׳ לא מהני דכשיבא בעמידה הוא יתחיל ברכינו כסדר לימודו וכיון שהתחיל דרך לימודו יסיים ג״כ דרך

לימודו ולאו אודעתיה אלא צריך להרגיל עצמו בראש הברכה כדי שאח״כ ממילא ילך על הסדר. רק למנהג האשכנזים שנוהגים לומר בין בקיץ בין בחורף ברך עלינו ומשנים השאלה כפי הזמן כמ״ש בטור סי׳ קי״ז בזה י״ל שיתחיל מואת כל מיני תבואתה עד ותן טל ומטר לברכה ועד בכלל צ׳ פעמים. וכ״כ מ״ב אות מ׳ דלמנהג האשכנזים יתחיל מואת כל מיני תבואתה וכו׳ ועיין בדברינו לקמן ריש סי׳ קי״ז:

סא סא) שם. הגה וכן לדידן אם אמר עד מכלכל חיים, ועד בכלל. מ״א ס״ק י״ד והאחרונים. וכן לקמן בהגהה עד מוריד הגשם עד בכלל והוא פשיט.

סב סב) שם. וכן לדידן אם אמר עד מכלכל וכו׳ וכ״כ הלבוש. ח״א כלל כ״ד אות ט׳ אבל השל״ה דף רנ״ה כתב דדוקא בעשייה דהיינו עקימת שפתיו שאומר צ״פ משיב הרוח בש״ע מסתבר כן, אמנם בשב ואל תעשה דהיינו לומר אתה גבור צ״פ בפסח ולדלג משיב הרוח זה אינו כלום עכ״ד. והביאו מ״א שם. וכ״פ א״ר אות י״ד. מיהו הר״ז או׳ י״א פסק דלכתחלה לא יעשה כן לסמוך ע״ז אבל אם עשה כן ואח״כ נסתפק אם הזכירו א״צ לחזור. וכ״כ דה״ח אות י״ג:

סג סג) כתב הא״ר אות א׳ לישני עפר יוד בשבא. אבל הפתה״ד אות ח׳ השיג עליו וכתב שעפ״י הדקדוק צ״ל הלמ״ד בחירק והיוד נחה בשקל הכתוב סוד ה׳ ליראיו וכן למנצח לידותון ולכה לישועתה לנו לידידו שינה וכן רבים. וכן אנו אומרים בתפילת י״ח כי לישועתך קוינו הלמד חירק והיו״ד נחה עכ״ד. וכ״כ הש״ץ דקכ״ב ע״ב דרבים שגו לומר לישני היוד בשבא ואינו כן ע״פ הדקדוק יעו״ש. והביאו הפתה״ד שם:

סד סד) כתב הטור ברכה ג׳ אתה קדוש ובה י״ד תיבות כנגד י״ד תיבות בפסוק וקרא זה אל זה וכו׳ ומלשון זה למד הא״ר ז״ל סוף סי׳ זה והרב המגיה בש״ץ שם והרב שיח יצחק בחגיגה בקו׳ תפלת כ״פ דס״ז ע״א דאין לומר בנוסח זה כי אל מלך גדול וקדוש אתה שהרי כתב שאין בה אלא י״ד תיבות וזה לא תמצא כ״א בהשמיט כי אל מלך גדול וכו׳ יעו״ש, ואנן נמי לא נהגינן לאומרו וכ״כ הרב דברי יוסף סי׳ ח״ן והב״ד סי׳ ש״ע. פתה״ד אות ט׳ ועי״ש. וכ״כ החס״ל אות ה׳ וכ״כ המחב״ר בסי׳ קט״ו אות א׳ וכ״ה ברמב״ם בנוסח התפלה.

סימן קטו

א א) [סעיף א׳] מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה וכו׳ ומבדילין בה במ״ש ויו״ט משום שהיא חכמה שמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר חכמה היא לו לכן קבעוה בברכת חכמה, טור. ורמז לדבר בינ״ה ר״ת בשמים יין נר הבדלה, עט״ז או׳ א׳:

ב ב) כתב מהרש״ו ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ו׳ דעמידה נראה דצ״ל בנוסח ברכה זו חכמה בינה דעת והשכל יעו״ש והביאו הש״ץ דף קכ״ג ע״א ושע״ת או׳ א׳ אבל הרב שמן ששון על שער הכוו׳ שם או׳ י״ח כתב עליו דאינו מוכרח שהרי מחב״ד נמשך ממילא השכל, וכן בסידור הרש״ש ז״ל אין כחוב כ״א רק וחננו מאתך חכמה בינה ודעת ואין כתוב והשכל, וכ״כ הרב תפלה לדוד דף ן׳ ע״ב שראה לחסידים ואנשי מעשה שבירושת״ו שנהגו לומר וחננו מאתך חכמה בינה ודעת ואין עוד יעו״ש וכ״כ החס״ל או׳ ז׳ דהנוסחה דווקנית היא וחננו מאתך חכמה בינה ודעת, וכ״כ הפתה״ד או׳ א׳ וכ״כ הרו״ח או׳ ד׳ וכתב דיוצא מר״ת שלהם שם קדוש חב״ו היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו יעו״ש, וכ״כ היפ״ל או׳ א׳ בשם כמה פו׳ והתיקונים יעו״ש:

ג ג) י״א חננו מאתך ולא וחננו שזה התחלה בבקשה וכ״מ באבודרה״ם. מיהו בהרמב״ם ס״ס אהבה איתא וחננו וכן הוא בכל הסידורים וכ״ע בב״י סי׳ רצ״ד, א״ר או׳ א׳ וכ״ה בהרמב״ם בנוסח הקפלה, וכ״ה בסידור הרש״ש ז״ל, ועיין במש״ז שכתב י״ל לאדם הלמ״ד בקמץ, וכ״כ כף החיים סי׳ ט״ו או׳ כ״ג:

ד ד) שם שאם אין בינה אין תפלה, לפי שאמרו רז״ל כל מי שאין בו דעת אסור לרחם עליו לכן קודם שאנו עושים רחמים על עצמינו נבקשה מאלהינו יחננו דעת, ואחר זה נבקש רחמים על עצמינו כי כיון שיש לו דעת ירחמינו עושינו, הרב המקובל מהר״ר בנימין הכהן בס׳ אלון בכות דף ס״ד, ברכ״י או׳ א׳:

ה ה) ומה שתיקנו לומר אבינו בברכת השיבנו ובסלח לנו משא״כ בשאר הברכות היינו טעמא שאנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד לבנו על כן אנו אומרים השבינו אבינו לתורתך. ובסלח לנו משום הא דכתיב וישוב אל ה׳ וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח ע״כ אנו מזכירין רחמי האב כדכתיב כרחם אב על בנים שירחם עלינו ויסלח לנו. טור, לבוש, ט״ז, עט״ז:

ו ו) כתב רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד דאין לומר ראה נא בענינו אלא ראה בענינו, והביאו הפר״ח וכתב שכן הוא נוהג אבל הכנה״ג בהגה״ט כתב על דברי רש״ל הנ״ז שלא ראה מי שגורס כן וכן הביא הגירסא הרד״א וכן הוא המנהג עכ״ד. וכ״כ בשכנה״ג דמדברי רבינו בעל הטורים ז״ל וכל ספרי ספרד וספר הכלבו נראה כנוסחתינו עכ״ד, וכ״ה בלבוש ראה נא בענינו, וכ״כ מ״א בסי׳ קט״ז בשם ספר מגלה עמוקות. וכן הסכים א״ר בזה הסי׳ או׳ ד׳

והמאמ״ר או׳ א׳ וכ״כ בש׳ הכוו׳ דרוש ו׳ דעמידה וכתב שר״ת שלהם הוא רנ״ב ונתן טעם בסוד יעו״ש, והביאו הברכ״י בסי׳ קי״ו או׳ א׳ ש״ץ דף קכ״ה ע״ג, יפ״ל או׳ ג׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש:

סימן קטז

א א) [סעיף א׳] רפאנו ה׳ ונרפא וכו׳ ולא יאמר רפאינו ה׳ אלהינו ונרפא אלא רפאינו ה׳ ונרפא כי פסוק הוא בירמיה רפאינו ה׳ וארפא וכו׳ רק ששינו מיחיד לרבים, רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד, והביאו כנה״ג בהגה״ט מ״א סק״א, עט״ז אות א׳ ש״ץ דקכ״ח ע״ב, וכ״כ בשער הכיו׳ דרוש ו׳ דעמידה וכתב שר״ת שלהם רי״ו ונתן טעם בסוד יעו״ש, וכ״כ היפ״ל אות א׳ יעו״ש, וצ״ל רופא חולי ציר״י תחת הלמ״ד, עט״ז שם, א״ר אות א׳ ש״ץ שם, שע״ת אות א׳ ואין לומר כי אל מלך רופא אלא כי אל רופא, א״ר שם. וכ״כ הש״ץ שם:

ב ב) כתב מהר״י אלגאזי בס׳ נאות יעקב בקו׳ מענה לשון דל״ז ע״ב, דשגו בחזרה האומרים בברכת רפאנו והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואי נפשינו דברכה זו ברפואת תחלואי הגוף הוקבעה ולא על רפואה דסליחה ומוכח לה ממגילה דף י״ז יעו״ש, והביאו הברכ״י אות ג׳ וכתב עליו אבל כמה מגדולי ישראל מרגלא בפומייהו לומר כן ואין ראיה מהש״ס יעו״ש, ש״ץ שם, שע״ת שם, וכ״נ דעת הפתה״ד אות ד׳ והרו״ח, ונ״ל דמי שאינו רוצה להוסיף בנוסח הברכה כשאומר והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו וכו׳ יכוין על חולי הנפש ועל חולי הגוף:

ג ג) וכתב הש״ץ שם ע״א, כשירצה להוסיף בברכה זו על הרפואה יאמר יה״ר מלפניך ה׳ או״א שתרפאינו רפואה שלימה רפואת הנפש ורפואת הגוף כדי שאהיה חזק בבריאות גוף ונשמה לקיום תורתך הקדושה בא״י רופה חולי וכו׳ עכ״ל וכשרוצה להתפלל על שום חולה יאמר בתפלה רפא נא פב״פ, רפואה שלימה בתוך שאר חולי עמך ישראל, והמתפלל לפניו א״צ להזכיר לשמו מ״א סי׳ קי״ט סק״א א״ר בזה הסי׳ או׳ א׳ א״א בזהה סי׳ ואם טוב להתפלל ברפאינו או בש״ת יתבאר לקמן בס״ד בסי׳ קי״ט או׳ א׳:

ד ד) שם אבל כשאומר אותו דרך תפלה ובקשה מותר, כ״כ הטור הטעם בשם הרמ״ה אבל בשם ה״ר יונה כתב דדוקא כשקורא כל המזמור או כל הענין כסדר אז אין לשנות אבל כשמתפלל ואומר פסוקים הנה והנה יכול לשנות מיחיד לרבים ומרבים ליחיד ולזה כתב מור״ם ז״ל בהג״ה ומ״מ אם אומר מזמור שלם אסור לשנות וכו׳ לחוש לסברת ה״ר יונה, וכתב העו״ת או׳ ב׳ דאנן נקטינן כשתי חומרות ואוסרין כשאין אומר דרך תפלה אפי׳ פסוק אחד וה״ה כשאומר דרך תפלה לשנות מזמור שלם אסור, וכ״כ א״ר או׳ ג׳ וכתב ודלא כט״ז וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

ה ה) שם בהגה, אסור לשנות מלשון יחיד לרבים וכו׳ מפשט ל׳ רמ״א ז״ל משמע דכל שקורא מזמור שלם אסור לשנות אפילו פסוק א׳ מיחיד לרבים או להיפך וא״צ לשנות כל המזמור לשיהיה אסור וכ״מ מדברי הרא״ש והטור ז״ל, אמנם מדברי העו״ת ז״ל משמע דאין איסור אלא במשנה כל המזמור וכ״מ מדברי הלבוש ז״ל, מאמ״ר אות ג׳:

ו ו) שם בהגה, אסור לשנות מלשון יחיד לרבים וכו׳ יש שנהגו לומר מזמור יענך אצל היושבת על המשבר ומשנים המזמור לנכח נקבה וכך הדפיסו בסוף תהלים דפוס אמשטרדם והמו״ק מחי לה אמוחא ויש לבטל מנהגם ועשו״ב, והביאו המחבר או׳ ב׳ וחזר ושנה פרקו בס׳ יוסף אומץ דנ״א ע״ב לאסור איסר ע״פ הדין ועד״ה כי הכל צרופים ורזין עילאין והמשנה ח״ו פוגם יעו״ש והב״ד הפתה״ד או׳ א׳:

סימן קיז

א א) [סעיף א׳] ברכת השנים וכו׳ באשכנז נוהגים לומר בין בקיץ בין בחורף ברך עלינו אלא שמשנים השאלה לפי הזמן בימות הגשמים אומרים ותן טל ומטר לברכה ובימות החמה ותן ברכה והספרדים נוהגים לומר בקיץ ברכינו ובחורף ברך עלינו כמ״ש בטור וב״י, ובשער הכוו׳ כתב בשם האר״י ז״ל שיש לומר בקיץ ברכינו ובחורף ברך עלינו והב״ד לעיל סי׳ מ״ח יעו״ש, וכ״כ הברכ״י אות א׳ בשם גורי האר״י ז״ל והביאו ש״ץ דקכ״ט ע״ב וביי״ע אות א׳ ותימה שכתב בשם גורי ולא בשם אר״י שהרי בכ״פ הוא מביא משער הכוו׳ שסידר מהרש״ו ז״ל. ועיין בדברינו לעיל ס׳ קי״ד אות ס׳:

ב ב) שם ברכת השנים וכו׳ ולא יאמר ושבענו מטובה אלא מטובך דקאי להקב״ה ולא על השנה וכן בכל הברכה הרא״ש בתשו׳ כלל ד׳ סי׳ ך׳ וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד. והב״ד כנה״ג בהגה״ט וכ׳ דכן הוא המנהג יעו״ש. מ״א סק״ב. וכ״כ קשל״ה בדיני תפלת י״ח. וכ׳ דאין להשגיח על הס״ת שעל פני האדמה׳ ושבענו׳ מטובה׳ שהוא שם של הוי״ה רק יאמר מטובך עכ״ד. וכ״כ א״ר אות א׳ וכ׳ ודלא כנמצא בסידור בשם של״ה לומר מטובה יעו״ש ומ״ש העט״ז אות א׳ דבדרך יאמר מטובך כי אז יש בס״ת שם של יוה״ך ובעיר יאמר מטובה לפי שאז יש בס״ת שם הוי״ה כבר כתבנו בשם הקשל״ה

שאין להשגיח על הס״ת וע״כ אין לשנות העיר מהדרך אלא תמיד יאמר מטובך דוקא. ומ״ש הבאה״ט סק״א דבסידור האר״י ז״ל כתב מטובה לא נמצ׳ זה בכתבי האר״י ז״ל וגם בשער הכוו׳ בנוסח התפלה זה לא כתוב וכבר הב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש, וכן בסידור הרש״ש ז״ל שמסודר ע״פ כוונות האר״י ז״ל כתוב מטובך וא״כ צ״ל דאין זה מהאר״י ז״ל אלא איזה תלמיד כתבו וכנו אותו על שם האר״י ז״ל וע״כ אין לסמוך ע״ז וצ״ל ושבעינו מטובך, ומ״ש הרד״א וברך שנותינו בלשון רבים נראה דהוא ט״ס שהרי תיכף אומר ותהי אחריתה שהיא לשון יחיד וע״כ העיקר לומר וברך שנתינו בלתי וא״ו והנו״ן תהיה קמוצה, ש״ץ דף קכ״ט ע״א, והביאו שע״ת אות א׳ וכתב דגם בנוסח האשכנזי׳ שאין אומרים ותהי אחריתה מ״מ אין לשנות לומר שנותינו רק שנתינו בקמץ הנו״ן וכן המנהג עכ״ד, וכשרוצה להתפל על הפרנסה אם טוב לאומרה בברכה זו או בש״ת יתבאר לקמן בסי׳ קי״ט בס״ד:

ג **ג) שם ומתחילין לשאול מטר וכו׳** כתב התשב״ץ ח״ג סי׳ קכ״ג בשם רבו ז״ל שקבלה ביד הגאונים ז״ל דששים בתקופה לתקופת שמואל אנו מונים ולא לתקופת רב אדא יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר אות ג׳ דאנו מונים לתקופת ר״ש וכ״ה בכל ספרי אחרוני זמנינו שחברו בענין המולדות שמונין לתקופת ר״ש וכן נוהגין בכל העולם יעו״ש ועיין בישועות יעקב תשו׳ מנכדו הרצ״ה א״ש ז״ל שהאריך דלמה אנו מונים לתקופת ר״ש ובמועדות לתקופת ר״א יעו״ש או״ת אות ב׳:

ד **ד) שם בתפילת ערבית של יום ס׳ וכו׳** כגון אם התקופה ביום א׳ השאלה בתפלת ערבית השייכה ליום ד׳ נמצא לעולם שני ימים בין התקופה להשאלה, מ״א סק״א, וכ״כ א״ר אות ג׳ בשם מטה משה וכתב וסי׳ וא״ד יעלה וגו׳ ומי ששכח ולא התפלל מנחה ביום שלפני השאלה או ששכח ושאל במנחה שלפני יום שאילה שדינו לחזור ולא נזכר עד תפלת ערבית נתבאר לעיל סי׳ ק״ח אות ו״ן יעו״ש.

ה **ה) שם בתפילת ערבית של יום ס׳ וכו׳** בבא זמן השאלה בברכת השנים טוב שיכריז השמש ביום שלפניו בכל התפילות בזה הלשון בליל זה הוא השאלה כמו שמכריז התקופה מפני שזמן השאלה אינו זמן מוגבל כמו במוריד הגשם או מוריד הטל שהוא לעולם בפסח וסוכות, אורחות יושר פ״ב וכ״כ בס׳ מועד לכל חי סי׳ ז״ך אות ד׳ דראוי לכל מורה צדק שיוציא כרוז על אמירת ברך עלינו בעמידה יום או יומים קודם הלילה כשחל יום ס׳ לתקופה, והב״ד היפ״ל אות ב׳:

ו **ו) שם בתפלת ערבית של יום ס׳ וכו׳** בירושלמי איתא דהנך ס׳ מנינן להו מעת לעת שאם נפלה תקופת תשרי בלילה מונים ס׳ מן הלילה ואם נפלה ביום מונים מן היום וכ״פ אבי העזרי אלא שהרא״ש ז״ל כתב עליו דלא נהגו כן אלא לעולם שואלין בתפלת ערבית של יום ס׳ כמ״ש כ״ז בטור, וכ״כ ב״י בשם הגמי״י פ״ב דק״ל דיום תקופה מתחיל ונמצא כשעברו נ״ח ימים מן התקופה שואלין בתפלת ערבית שהוא תחלת נ״ט עכ״ד וכ״פ כאן בש״ע, וכתב הפר״ח או׳ א׳ שאעפ״י שלא נהגו כדברי הראבי״ה יש מי שלמד מדבריו שאם לא שאל ביום ס׳ ואם נמנה מעת לעת אין הס׳ נשלמים בעת שהתפלל אין מחזירין אותו אלא אם נשלמו כבר הס׳ מעת התקופה עכ״ל מיהו הזר״א חא״ח סי׳ י״ג השיב על דברי הפר״ח הנ״ז ומה שיישב הרב שמן המאור דברי הפר״ח ע״ד מ״ש מור״ם ז״ל בד״מ אות ב׳ דיש לסמוך ע״ד מהרי״א ז״ל בדיעבד והביא ראי׳ מסי׳ תע״ב לענין הסבה בזה״ז דסומכין ארבי״ה בדיעבד ג״ז עלה בדעת הזר״א ליישב דברי הפר״ח ושוב דחאו מכח דברי הפר״ח ז״ל גופיא שם בסי׳ תע״ב סעי׳ ז׳ והעלה דאם לא שאל מטר ביום ס׳ לתקופה אף קודם שעברו ס׳ יום מעת לעת צריך לחזור ולהתפלל בתורת חובה יעו״ש, והביאו המחב״ר אות ד׳ וכ״פ בספרו קש״ג סי׳ ט״ז אות ח׳ וכ״כ סי׳ בי״ע בדיני ברכת השנים או׳ א׳ והפרמ״ג בא״ח או׳ א׳ כתב על דברי הפר״ח הנ״ל ואינו יודע אם לסמוך ע״ז כי אין הלכה כראבי״ה בזה ועכ״פ מחויב להתפלל ויתנה וכו׳ כבסי׳ ק״ז יעו״ש עכ״ל וכ״כ הש״ץ דקכ״ט ע״ג דלצאת ידי ספק טוב שיתפלל בתורת נדבה וא״צ לחדש דבר עכ״ל וכ״כ החס״ל או׳ י״ג מועד לכל חי סי׳ ז״ך אות ד׳ והביאו היפ״ל או׳ ב׳ מיהו הזכ״ל בה״ת על סי׳ קי״ז כתב דשוא״ת עדיף בזה ור״ל דא״צ לחזור וכ״כ ח״א כלל כ״ד או׳ י״ב דבדיעבד מונין מעת לעת ולפ״ז כיון דאין תקופת תשרי נופלת אלא בג׳ שעות או בט׳ שעות בלילה או ביום (עירובין נ״ו ע״א) לעולם א״צ לחזור בתפלת מעריב הראשונה כיון שעדיין לא נשלם ס׳ יום מע״ל. וכן אם התקופה נופלת ביום א״צ לחזור אפי׳ בתפלת שחרית להמתפלל קודם ג׳ שעות ביום וכשנופלת בט׳ שעות ביום ומתפלל מנחה קודם ט׳ שעות ג״כ א״צ לחזור עכ״ל, ונראה דזהו לפי סברתו בכלל כ״ז או׳ י״ז דבזה״ז אסור להתפלל נדבה כלל אבל כבר כתבנו לעיל סי׳ ק״ז או׳ ך׳ דאין כן דעת האחרונים אלא כל שיש ספק מתפללין וע״כ ה״נ כיון דרוב הפו׳ דלא כוותיה מי שטעה ולא שאל מטר ביום ס׳ לתקופה אף שלא עבר מע״ל צריך לחזור ולהתפלל ויתנה אם הוא חייב תהא לחובה וא״ל תהי נדבה וטוב שיחדש בה איזה דבר ג״כ כמ״ש לעיל סי׳ ק״ז או׳ ד׳ וכ״כ התו״ח או׳ ב׳ על דברי ח״א הנז׳ דאין לסמוך עליו בזה ולכה״פ יתפלל שנית ויתנה עכ״ד מיהו נראה דרק בתפלת ערבית של ליל ס׳ אם שכח ולא שאל א״צ לחזור כיון שי״א דכיון דתפלת ערבית רשות א״צ לחזור מספק כמבואר בדברינו לעיל סי׳ ק״ז או׳ ג׳ יעו״ש וכ״כ הזכ״ל שם דא״צ לחזור בתפילת ערבית מט״א יעו״ש.

ז) **שם הגה ויום התקופה הוא בכלל הס׳** כלומר יום שנפלה בו התקופה מחשבינן מכלל הס׳ אפי׳ אם התקופה נופלת בחצי היום או אח״כ רק שיהא קצת קודם הלילה עו״ת או ב׳ א״ר או ג׳.

ח) **שם ובא״י מתחילין לשאול מליל ז׳ במרחשון וכו׳** הרא״ש תמה על מנהגם שנגררין אחר בני בבל שהם יושבין במצולה ואין צריכין למים אבל ארצם הם צריכין למים במרחשון ולמה יאחרו את השאלה עד ס׳ לתקופה ולא יעשו כמשנתינו והב״ד הטור וב״י יעו״ש וכתב העו״ת או׳ ג׳ דיש לסמוך ע״ז אם טעה מליל ז׳ מרחשון ואילך ושאל מטר שא״צ לחזור דמן הראוי לשאול מאותו זמן ואילך מטר לאלו מדינות שאין יושבין במצולה כארץ בבל עכ״ל והביאו הסו״ב או׳ א׳ וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ בשם מטה משה סי׳ קמ״ח, א״ר או׳ ג׳ בשם הנ״ז ברכ״י או׳ ג׳ וכתב דלא כמהריק״ש שחלק על הרדב״ז יעו״ש (ומ״ש בקש״ג סי׳ ט״ז או׳ י״א בסתם נראה שסמך על מה שציין על הברכ״י ושם הדבר מבואר) ומכל הני הפו׳ משמע דדוקא בארץ שצריכה מטר אחר ז׳ במרחשין הוא דאם טעה היחיד ושאל אחר ז׳ במרחשון דא״צ לחזור אבל בארץ שא״צ מטר בעת ההיא ושאל צריך לחזור ודלא כמ״ש הבאה״ט סק״ו בשמם דליתא וכ״כ המאמ״ר או׳ ח׳ ומה שנראה מדברי הפר״ח דהרדב״ז סובר אפי׳ אינם צריכים למטר בעת ההיא אם שאל היחיד אינו חוזר והוא חלק עליו וכתב דצריך לחזור כתב שם המאמ״ר דקשה להאמין את זה כי לא נמצא זה בהרדב״ז שלפנינו ואפשר לומר דגם הרדב״ז לא דבר אלא במן הסתם ומטעם שכתביו האחרונים דבכל הארצות הללו צריכות מטר בזה הזמן יעו״ש והב״ד הש״ץ דק״ל ע״ג וכ״פ ר״ז סוף או׳ א׳ ומ״מ נ״ל דבבן חו״ל אם שאל מטר אחר ז׳ במרחשון והארץ ההיא א״צ מטר בעת ההיא כמו בני בבל כשחוזר להתפלל יש להתנות ולחדש בה איזה דבר דהא לא יש פסידה בזה וכדי להנצל מכל הדעות.

ט) **שם ובא״י מתחילין לשאול מליל ז׳ במרחשון וכו׳** ואע״ג דהטעם של ז׳ במרחשון איתא שם במשנה פ״ק דתענית כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת והוא מפני תקנת עולי רגלים ועכשיו נחרב הבית וא״כ למה צריך לחוש לתקנה זו עכשיו ואין שואלין תיכף אחר החג הטעם כתב הר״ן שם על משנה הנז׳ לפי שאפי׳ לאחר החרבן היו מתאספין מכל הסביבות ברגל לירושלם כמו שעושין גם היום ומפני עולים הללו ראוי שנאחר השאלה, לפי שהיא היתה עיקר התקנה עכ״ד, והביאו ב״י יעו״ש. וכ״כ הלבוש ר״ז או׳ א׳:

י) **שם ובא״י מתחילין לשאול מליל ז׳ במרחשון וכו׳** ואם לא שאל מטר בליל ז׳ במרחשון כתב הלק״ט ח״א סי׳ ע״ג דאין מחזירין אותו. והביאו י״א סי׳ קי״ד בהגה״ט וכ״כ ס׳ אגורה באהלך דף ט״ו ע״ב דאין לחזור וכתב שכן ס״ל למ״א יעו״ש והב״ד הזכ״ל על ה״ת סי׳ קי״ז אבל הברכ״י או׳ ד׳ כתב בשם מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ק״ז דצריך לחזור יעו״ש וכ״ה בספרו קש״ג סי׳ י״ז או׳ י״ב וכ״כ סי׳ בי״ע או׳ ו׳ וכתב הרב המגיה בש״ץ דק״ל ע״א דלצאת ידי ספק יחזור ויתפלל בתורת נדבה וא״צ לחדש בה דבר וכ״כ החס״ל או׳ י״ג שע״ת או׳ ד׳ ועיין בדברינו לעיל סוף או׳ ו׳ ודו״ק.

יא) **שם ובא״י מתחילין לשאול וכו׳** מי שיצא מא״י לחו״ל ע״מ לחזור אעפ״י שאין דעתו לחזור בזמן הגשמים כתב מהריק״ש ז״ל דשואל כבני א״י והביאו מהר״ם חאגי״ז ז״ל בהלק״ט ח״א סי׳ ע״ד. והרדב״ז סי׳ נ״ח כתב דאם דעתו לחזור בזמן שאילת הגשמים שואל כבני א״י ואם יש לו אשה ובנים בא״י אעפ״י שאין דעתו לחזור בזמן גשמים שואל כבני א״י והביאו הפר״ח או׳ ב׳ וכתב דהוא ז״ל דעתו שכל זמן שדעתו לחזור בכל אותה שנה לא״י שואל כבני א״י ואם אין דעתו לחזור אלא אחר שנה או שנתים כמו שלוחי א״י אעפ״י שיש להם אשה ובנים בא״י שואל כבני חו״ל עכ״ד, אמנם הדב״ש בסי׳ שכ״ג כתב דינהוג במקום שנמצא בו כיון שהוא מעין שאלת צרכיו הצריכים לו באותו מקום ובאותו זמן כשאר בני אותה העיר עכ״ל. וכ״כ הברכ״י אוח ה׳ וז״ל בן חו״ל הנמצא בא״י ובן א״י הנמצא בחו״ל כל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה, וטעמא דבן חו״ל הנמצא בא״י הוא צריך לחיי שעה באותם הימים עמהם, ובן א״י הנמצא בחו״ל הוא יחיד בחו״ל ואין היחיד שואל ושמעתי מנכדו של הרב מוהר״ר זרחיה גוטה שהורה הלכה למעשה הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ס״ז וכבר כתב י״א משם מורינו הרב כמהר״א יצחקי שהיה אומר כן משם מהר״י מולכו ומהר״ז גוטה וכמה גדולים. וכן דעתי הקצרה נוטה ודלא כהרדב״ז והפר״ח עכ״ל, וכ״פ בספרו קש״ג סי׳ ט״ז אות י״ג, בי״ע אות ב׳ חס״ל אות י״ד.

יב) **בן** א״י שהיה נוהג כהרדב״ז דפסק שאם דעתו לחזור בזמן שאלה או יש לו אשה ובנים בארץ דשואל מז׳ בחשון אף בחו״ל ובתוך זמן זה בהיותו בחו״ל לא הוה אדעתה ונעשה יום א׳ ש״ץ נראה דבלחש ישאל כמנהג א״י ובחזרה יזכיר טל כמנהג חו״ל ברכ״י אות ח׳ ועי״ש קש״ג שם אות י״ד ש״ץ דקכ״ט ע״ד, בי״ע או׳ ה׳.

יג) **בן** א״י הנמצא בעירו בז׳ במרחשון ושאל כמנהג א״י בו ביום ואח״כ יצא ובא לחו״ל בימים מועטים ואכתי פשו ימים רבים עד יום ס׳ אחר התקופה נ״ל דכיון דכבר התחיל לשאול מז׳ מרחשון הן בעודנו בא״י יהי לו מושך מנהגו וישאל כבני א״י דלא ליהוי כחוכא ואיטלולא, ברכ״י אות ו׳ קש״ג שם אות ט׳ ש״ץ שם ע״ג בי״ע אות ג׳ חס״ל שם, שע״ת אות ד׳.

יד יד) בן א״י שיצא קודם ז׳ בחשון מא״י ובז׳ בחשון הוא בתחום חו״ל ועודנו בדרך נ״ל דישאל כבני חו״ל אף דאכתי לא מטא לעיר, ברכ״י אות ז׳ קש״ג שם אות יו״ד, ש״ץ שם, בי״ע אות ד׳ חס״ל שם:

טו טו) שם ושואלין עד תפלת המנחה וכו׳ ועד בכלל לבוש, עו״ת אות ד׳ וכתב דאין חילוק בפסיקה בין בני א״י לבני בבל:

טז טז) שם עד תפלת המנחה וכו׳ בטור כתב עד תפלת המוסף של יו״ט הראשון של פסח, וכתב עליו ב״י דאינו מדוקדק שהרי בתפלת יו״ט לא שייך לאדכורי בהו שאלה והו״ל כאילו כתב ושואלין עד תפלת המנחה של ערב יו״ט הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין מלשאול עכ״ל, וכן הם דבריו כאן בש״ע אבל הב״ח כתב דהטור דקדק בלשונו ע״פ מ״ש בסי׳ רס״ח דאם טעה בשבת והתחיל תפלה חול ונזכר שטעה גומר אותה ברכה וה״נ אם התפלל שחרית ביו״ט של פסח וטעה והתחיל בשל חול ונזכר באמצע ברכת השנים דגומר אותה ברכה ומדכר בה ותן טל ומטר, וכ״כ הפרישה אות ה׳ וכ״כ חדושי הגהות שבגליון ב״י אות ב׳ בשם מהרל״ח אמנם המ״א סק״ב חולק וכתב דאין היחיד שואל אם טעה וכתב דה״ה כשחל השאלה בליל שבת וטעה יחיד והתפלל י״ח שאינו מזכיר טל ומטר כיון שהצבור לא התחיל יעו״ש. והביאו ה״ב אות ב׳ וכ״כ ר״ז אות ב׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ט אות ט׳ ועי׳ מאמ״ר אות ה׳ ונ״ל כיון דיש פלוגתא בזה אם אירע כזה והתחיל בברכת השנים ביו״ט או בשבת דיפסיק באמצע הברכה וחוזר לתפלת שבת או יו״ט וטעמא דכיון דאיכא פלוגתא איך יסיים הברכה ותהי לבטלם למ״ד וכמ״ש בסי׳ רס״ח סעי׳ א׳ דבתפלת מוסף פוסק אפי׳ באמצע הברכה מפני דלא שייכה תפלת י״ח במוסף וה״נ לא שייכה ברכה זו למ״ד ועוד כי יש אומרים דלא אמרו דמסיים אותה ברכה אם התחיל בה בשבת אלא דוקא ברכת אתה חונן כמ״ש בב״י שם וע״כ בהצטרפות אלו הטעמים נ״ל דבכל מקום דאיכא פלוגתא יפסיק באמצע הברכה ויחזור לתפלת שבת או יו״ט כמו בתפלת מוסף.

יז טוב) [סעיף ב׳] יחידים הצריכים מטר וכו׳ אין שואלין אותו בברכת השנים וכו׳ משמע דהה״נ במקומות הרחוקים שמתחלף להם הזמן ויהיה הקיץ בימות הגשמים והתורף בימות החמה ובזמן ההוא הם נצרכים לגשמים דאין שואלין בברה״ש אלא בש״ת דכיחידים דמו ומשמע ג״כ דבימי הקיץ שלהם שואלין גשמים כמו רוב העולם ואעפ״י שהם אין נצרכין לגשמים וכ״מ מדברי הרמב״ם ז״ל פ״ב מה״ת דין ט״ז שכתב אבל בשנער ובסוריא ובמצרים וכו׳ שואלין ביום ס׳ אחר תקופת תשרי עכ״ל ומצרים א״צ לגשמים כידוע ואפ״ה שואלין כמו רוב העולם וכ״מ בשער הכוו׳ בסוף דרוש סוכות דק״ח ע״ג שנתן טעם בסוד שצ״ל מוריד הגשם משמיני עצרת עד ז׳ של פסח יעו״ש וכן המנהג פשוט בכל ערי הודו אע״פי שא״צ מטר בימה״ג אלא בימה״ח אומרין משיב הרוח ביום ח׳ עצרת ושואלין גשמים מיום ס׳ של תקופות תשרי עד הפסח ומשם ואילך פוסקים לומר מוריד הטל וכמו רוב העולם מיהו אם יש מקום שמזיק להם הגשם מתשרי עד ניסן שיבא עי״ז חוליים רעים ר״ל משמע מדברי הרמב״ם ז״ל בפי׳ המשניות פ״ק דתענית והביאו כ״מ על הרמב״ם שם דאין להם לשאול גשמים בימים ההם אלא אומרים כמו בקיץ ורק בזמן שנצרך להם שואלים בש״ת וכמ״ש כאן בש״ע. וכ״כ תו״ח סי׳ ג׳ והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ או׳ נ״ה יעו״ש.

יח חי) שם אלא בשומע תפלה ואע״ג דאמרינן בפ״ק דע״ז שאם הים צריך לפרנסה אומרה בברכת השנים שאני מטר שהוא מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז כדכתיב הלא קציר חטים היום וכו׳ ב״י בשם הר״ן, והוא ז״ל תירץ דלא דמיא כלל להההיא דע״ז דהתם אינו משנה ממטבע הקבוע אלא שמוסיף מעין מה ששואלין הציבור הילכך אומרה בברכת השנים אבל הכא שהוא משנה ממטבע הצבור שהרי אינם שואלים מטר ומי ששאלו מחזירין אותו אינו בדין שיהיו היחידים משנין מטבע הברכה מפני צורך עצמן וישאלו מטר באותו ברכה עצמה עכ״ל:

חי) שם אלא בשומע תפלה וכו׳ כתב הב״ח דכ״ש שיש לנו לשאול מטר מז׳ במרחשון בש״ת כשצריכין לכך דהא אפי׳ בתקופת תמוז דסי׳ קללה הן הגשמים שואלים בש״ת כשצריכין למטר כ״ש בימות הגשמים מיהו קבלתי דיש ליזהר שלא לשאול גשמים כלל שלא בזמן שתקנו חכמים אפילו בש״ת אלא מרצון לפניו ית׳ בתעניות ובסליחות בי״ג מדות ואומרים פסוקים ומזמורים של מטר אבל אין שואלין ותן טל ומטר זכר לדבר עובדא דרבא פ״ג דתענית (דכ״ד) דבעא רחמי דליתי מטרא וכו׳ ושמעתי ששני גדולים עשו מעשה כשהיה עצירת גשמים בימות החמה לשאול בצבור ותן טל ומטר בש״ת ונאסף כ״א לעמיו באותה שנה ותלו הדבר באטרחו קמיה שמיא עכ״ל והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ עו״ת אות ו׳ מ״א סק״ג עט״ז או׳ ב׳ והט״ז סק״ב כ׳ אם יש עיקר לקבלה זו היינו בתפלת הש״ץ קאמר אבל בתפלת לחש כל יחיד ויחיד רשאי לשאול מטר בש״ת והוכיח כן גם מן הש״ס יעו״ש, והביאו י״א בהגב״י, אבל הא״ר סק״ו כתב על דברי הט״ז הנ״ז דאינו מוכרח כלל בש״ס אלא משמע דשרי אפי׳ לש״ץ כמו שאר הוספות לקמן סי׳ קי״ט, וכתב המש״ז אות ב׳ דמנהגם לומר יה״ר ולא להזכיר בפי׳ תיבות אלו ותן טו״מ כ״א בפסוקים ושאר לשונות, וכ״כ א״ר שם דמנהגם לומר הש״ץ תפלה בשמע קולנו וסיים דמ״מ יש ליזהר מלהזכיר בתפלה כשאין צורך גדול, וכ״כ ח״א כלל כ״ד אות י״ד, מ״ב אות ט׳:

יט **יט) כתב** הרא״ש בתשו׳ כלל ד׳ סי׳ יו״ד ראיתי בעונות הגשמים נעצרים ונתקללו הזרעים ומתענין בשביל הגשמים. ואף בשבתות ויו״ט שאין מתענין מזכירין י״ג מדות ואומרים פסוקים של מטר יעו״ש. והביאו מ״א שם א״ר שם, ח״א שם, מ״ב שם, ועיין סי׳ רפ״ח ס״ט:

כ **ך) שם הצריכים מטר וכו׳** משמע מלשונו דדוקא כשנעצר המטר אבל בל״ה מחזירין אותו אעפ״י שהגשם במקום ההוא אינו סי׳ קללה וצ״ע, ומ״מ בשעת הקציר לכ״ע מחזירין אותו, מ״א סק״ד, ומ״ש וצ״ע נראה לפרש לפי שמלשון ב״י משמע דאפי׳ כשלא נעצר המטר אלא כיון שצריכין גשמים בארץ ההיא בימה״ח אם טעה היחיד ושאל מטר בברכת השנים חוזר ומתפלל בתורת נדבה וכן הבין המחה״ש, ועוד יש לפרש הא דכתב צ״ע לפי שגם הלשון של הש״ע יתפרש כמו ב״י וצריכים גשמים היינו שהארץ ההיא צריכה גשמים בימה״ח ואפילו כשאינם נעצרים ואם טעה היחיד ושאל חוזר ומתפלל בתורת נדבה, וא״כ כיון שלשון הש״ע יתפרש כמו בב״י לענין דינא יש לפסוק דאפי׳ ליכא עצירת גשמים אלא כיון דהארץ ההיא צריכה גשמים בימה״ח אם טעה היחיד ושאל מטר בברכת השנים חוזר ומתפלל בתורת נדבה, ועוד דאפי׳ א״ת אם לא יש עצירת גשמים צריך לחזור ולהתפלל בתורת חיוב אם יתפלל בתורת נדבה ליכא פסידא דיתנה ויאמר אם הוא חייב לחזור תהיה בתורת חיוב וא״ל תהיה בתורת נדבה וטוב לחדש בה ג״כ איזה דבר כמ״ש במ״א:

כא **כא) שם. טעה בה יחיד וכו׳** משמע הא ש״ץ בחזרה דחוזר. וכן דוקא ארץ בכללה דהרא״ש כתב דראוי לומר וכו׳ ולא נתקבלו דבריו ומשו״ה דיעבד יחיד אין חוזר הא עיר א׳ הצריכה מטר חוזר. פרמ״ג א״א או׳ ג׳ אבל הפר״ח או׳ ב׳ כתב דאפי׳ בעיר אחת הצריכה גשמים בימה״ח אם טעה בה היחיד ושאל מטר בברכת השנים אינו חוזר וכתב ודלא כדמשמע מלשון המחבר וכמ״ש בב״י דליתא יעו״ש. ונראה דגם בזה דאיכא פלוגתא בעיר אחת יש להתנות ולחדש בה איזה דבר כיון דליכא פסידה בזה כנ״ז באו׳ הקודם:

כב **כב) שם. טעה בה יחיד וכו׳** הא הזיד ואמר בברכת השנים חוזר ואפשר לראש התפלה כבסי׳ קי״ז סעי׳ ז׳ מש״ז אות ב׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

כג **כג) שם, אם רוצה וכו׳** מ״ש כאן אם רוצה אינו מדברי המחבר ז״ל אלא הוא תוספת שהוסיף מור״ם ז״ל על דברי מרן ז״ל ולטעמיה אזיל שכתב אח״כ אבל אינו מחויב לחזור כלל ונמשך ע״פ מ״ש בד״מ שלו אבל דעת מרן ז״ל שחייב לחזור מדינה אלא שכדי לצאת ידי ספק יתפלל בתורת נדבה לא שייך לומר אם רוצה דאין הדבר תלוי ברצונו, ועיין ב״י, מאמ״ר אות ז׳:

כד **כד) שם. חוזר ומתפלל בתורת נדבה וכו׳** עיין מש״ל סי׳ קי״ד או׳ ל״ב:

כה **כה) שם. חוזר ומתפלל בתורת נדבה וכו׳** מיירי במי שסיים תפלתו אבל אם נזכר באמצע לא יחזור אלא יסיים ואח״כ יתפלל שנית וכמ״ש לקמן סס״י רצ״ד. מאמ״ר או׳ ח׳ מ״ב או׳ יו״ד, פת״ע או׳ ח׳:

כו **כו) שם. חוזר ומתפלל בתורת נדבה וכו׳** כתב המש״ז או׳ א׳ דלהמחבר צריך לחזור ולהתפלל בספק ויתנה כבסי׳ ק״ז ולמור״ם תין צריך להתנות דראשונה עלתה לי, וסיים דיותר טוב להתנות יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לעיל, סי׳ ק״ז אות ד׳ שכתבנו דגם יותר טוב לחדש בה ג״כ איזה דבר יעו״ש, ועוד עיין בסי׳ זה סוף אות ח׳:

כז **זך) [סעיף ג׳] אם שאל מטר וכו׳** כתב הלק״ט ח״ב סי׳ צ״א דאם אחד נמשך בתפלת שבת והתחיל באתה חונן וסיים בברכת השנים ואז נזכר שהיה שבת והיה בימות החמה ושאל מטר חוזר עד שיאמר ברכת השנים כתקנה ואז ילך אצל שבת עכ״ד, והביאו י״א בהגה״ט, והוא תימא דלמה צריך לחזור אם שאל מטר עד שיאמר ברכת השנים כתקנה דהלא הטעם אם שאל מטר בימות החמה דחוזר היא משום דהגשמים סי׳ קללה והוי מתפלל שלא כהוגן וכאילו לא התפלל אבל הכא נימא כאילו לא התפלל וכאילו לא אמר ברכת השנים מאי הוי כיון דחוזר ומתפלל תפלת שבת שתיקנו חכמים יתפלת י״ח לא הטריחוהו לומר בשבת וא״כ למה צריך לחזור בשביל הטעות שלה, וע״כ נ״ל דא״צ לחזור כ״א לתפלת שבת ואם חוזר לתפלת חול יש חשש ברכה לבטלה, אח״כ ראיתי שכן הקשה הרב תו״ח או׳ ז׳ וכתב דה״ה ביהג״ש אם התחיל תפלת חול ואמר ברה״ש ולא שאל מטר ונזכר שהיום שבת ג״כ א״צ לחזור ולומר ברה״ש עוד הפעם אלא שכתב דבאופן זה יש תקנה שיאמר אחר שחתם מברך השנים ותן טל ומטר יעו״ש, ולע״ד נראה דגם ותן טל ומטר א״צ לומר כיון דתפלה זה א״צ היום ולמעוטי בהפסקה עדיף כי דיו במה שהפסיק עד כאן ולא נאמר לו להרבות עוד בהפסקה שא״צ לתפלת היום:

כח **כח) שם, אם שאל מטר וכו׳** ואם נזכר אפי׳ לאחר כדי דיבור יתחיל מתחלת ברכת השנים אפי׳ לא חזר לתחלת הברכה רק שחזר ואמר ותן ברכה וכו׳ וסיים הברכה יצא, ואם כבר אמר בא״י יסיים למדני חוקיך כדי שלא תהיה לבטלה ויחזור לתחלת הברכה. ואם כבר סיים כל הברכה ואפי׳ גמר כל הי״ח רק שנזכר קודם שעקר רגליו א״צ לחזור רק לברכת השנים. ואם כבר עקר רגליו חוזר לראש התפלה. ח״א כלל כ״ד או׳ י״ד. פת״ח. מ״ב או׳ י״ד. פת״ע או׳ יו״ד, ועיין מש״ז או׳ ג׳:

כט כט) **שם. מחזירין אותו,** ואם יכול לסמוך על הש״ץ עיין בדבריו לעיל סי׳ קי״ד או׳ מ״ז, ובסי׳ קכ״ד סעי׳ יו״ד:

ל ל) **שם. מחזירין אותי.** היינו במקום שאינם צריכים גשם בימות החמה אבל במקום שצריכים כבר נתבאר בסעי׳ הקודם:

לא לא) **שם. מחזירין אותו.** ואפי׳ אמר ותן טל ומטר לברכה כיון שהמטר הוא סי׳ קללה. ב״י, לבוש ב״ח וכ״כ האחרונים:

לב לב) **[סעיף ה׳] אם לא שאל מטר וכו׳** ואם נסתפק כל שלושים יום הולך אחר הרגל לשונו. כמ״ש לעיל סי׳ קי״ד או׳ מ״ט. ואם אמר צ׳ פעמים בחזקת שהזכיר כנ״ז שם באו׳ ס׳ ועי״ש:

לג לג) **שם. אם לא אלא מטר וכו׳** ואם לא אלא בתפלת מנחה בע״ש אין מתפלל בערבית שתים של שבת כיון דבל״ה לא ישאל בתפלת שבת ויש פלוגתא בזה וצריך להתפלל נדבה ובשבת אין מתפללין נדבה. ישי״ע ועי״ש. והביאו תו״ח או׳ ח׳:

לד לד) **שם. ונזכר קודם ש״ת וכו׳** ואם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומרו שם. כמ״ש סי׳ קי״ד סעי׳ ו׳ מ״א סק״ה. וכ״כ הטור שם בשם אבי המזרי, וכ״נ מדברי מרן ז״ל בב״י סס״י זה. וכ״כ הלבוש שם. א״ר או׳ ט׳ מש״ז או׳ ג׳ מחב״ר או׳ ב׳ וכתב דכ״ש אם נזכר בחתימה בין תיבת אתה לתיבת ה׳ מברך השנים שאומרו שם קודם החתימה יעו״ש. וכן הסכים הרב המגיה בש״ץ דקכ״ט ע״א וכתב דלא כהב״ד סי׳ מ״ח ומאמ״ר או׳ ט׳ שכתבו שימתין עד ש״ת יעו״ש, וכ״פ המגיה בב״ד שם. וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ ט״ז או׳ ב׳ בי״ע או׳ ז׳ חס״ל או׳ י״א, וכן הסכים בתשו׳ נוב״י מה״ת סי׳ ט׳ והביאו שע״ת או׳ ח׳ תי״ח או׳ יו״ד, וכ״כ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל כ״ד או׳ י״ג, דה״ח או׳ ב׳ מיהו אם נזכר אחר ש״ת חוזר לברכת השנים ולא לאומרה ויתח תקע דכיון דחוזר אומרה במקום הראוי ממש. א״א או׳ ה׳:

לה לה) **שם. ונזכר קודם ש״ת וכו׳** מי שלא שאל בברכת השנים ונזכר בתקע שופר או בברכה אחרת מברך כדרכו ושיאל בש״ת ולא אמרינן דיחזור לברך עלינו וישאל שמא ישכח בש״ת ויצטרך לחזור לראש. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשי׳ כ״י סי׳ קל״ז, ברכ״י או׳ ט׳ ובספרו קש״ג סי׳ ט״ז או׳ ג׳ מש״ז שם. ש״ץ דקכ״ט ע״א, בי״ע או׳ ח׳ חס״ל שם. שע״ת או׳ יו״ד:

לו לו) **שם. ושואל בש״ת.** אבל הזכרה לא שייכא בש״ת דשבח הוא. מ״א סק״ו. א״ר. או׳ ט׳ ועיין בדבריו לעיל סימן קי״ד או ל״ה:

לז לז) **שם. ושואל בשומע תפלה.** היינו לאחר שאומר ומלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו אומר ותן טל ומטר לברכה כי אתה שומע תפלת כל פה. כמ״ש לקמן ריש סי׳ תקס״ה וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ י״ט או׳ ו׳ מ״ב או׳ ט״ז:

לח לח) **שם. הגהה. ואם היה לו תענית וצ״ל ענינו יאמר השאלה קודם ענינו.** דשאלה חמירא מענינו דאם לא אמרה מחזירין אותו משא״כ בעניני. מ״א סק״ז בשם אבודרהם. והלבוש כתב הטעם מפני שהשאלה היא תדיר. והנ״מ בין הטעמים כתב הפרמ״ג בא״א ז׳ דלטעם הלבוש יחיד שצריך מטר בימה״ח שאומרו בש״ת ומתענים יאמר ענינו קודם ולטעם הרד״א יאמר טל ומטר קודם דחמירא עכ״פ ביה״ג יעו״ש. אמנם הל״ח פ׳ תפה״ש או׳ מ״ד כתב על דברי הלבוש הנז׳ דלא ראה דברי הרד״א ז״ל ולכך כאב טעם ואין זה נכון שהרי ביה״ח אין אומרים השאנה כלל ויכול להיות שמתענה עכ״ד. והביאו א״ר או׳ ח׳ וכ״כ האחרונים כדעת הרד״א. ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל כ״ד או׳ י״ג. מ״ב או׳ י״ז:

לט טל) **שם. חוזר לברכת השנים.** שהוא עיקר מקומה ולא סגי במה שיחזור לשומע תפלה וישאל בה שאין זה עיקר מקומה דכיון דאטרחוה רבנן לחזור הוי כלכתחלה לאומרה במקומה דהיינו בברכת השנים. לבוש:

מ מ) **שם ואם השלים תפילתו וכו׳** אע״פ שעדיין לא עקר רגליו כעקורים דמי, זה פסק מרן ז״ל ע״פ מ״ש בב״י בסי׳ תכ״ב דפסוק הרי״ף והרמב״ם והרא״ש דתרתי בעינן לא עקר רגליו וגם רגיל לומר החנונים אחר תפלתו אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אע״פ שעדיין לא עקר כעקורים דמי ודלא כרב עמרם דבעי דוקא עקר יעוש, וכ״פ הלבוש כדעת מרן ז״ל, קש״ג סי׳ ט״ז אות ה׳ ש״ץ דקכ״ט ע״ב, ר״ז אות ה׳ וה״ה אם רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו והסיח דעתו מלומר עוד הוי כאלו עקר רגליו ודוקא כשאמר יהיו לרצון שזהו גמר התפלה מ״א סי׳ תכ״ב סק״ב, א״ר שם אות ה׳ ש״ת דף קצ״ט ע״ד ר״ז בזה הסי׳ אות ה׳ חס״ל אות י״א, דה״ח אות ב׳ בן א״ח פ׳ בשלח אות י״ח, ודלא כח״א כלל כ״ד אות י״ד, וכ״ף קיצור ש״ע סי׳ י״ט אות ו׳ ודחה דברי הח״א בפאת השלחן יעו״ש וכ״ף מ״ב אות י״ח ודחה דברי הח״א בב״ה יעו״ש, ולפי מה שנוהגים לומר יהיו לרצון וכו׳ אחר סיום הי״ת וגם לאחר תחנונים כמ״ש בסי׳ קכ״ב סעי׳ ב׳ לא חשבינן גמר תפלה לענין זה יהיו לרצון הראשון אלא השני, א״ר שם, והיינו אעפ״י שלא אמר עושה שלום במרומיו, פרמ״ג א״א בסי׳ תכ״ב אות ב׳ חס״ל שם, בן א״ח שם מ״ב שם:

מא מא) **שם קודם שהתחיל רצה וכו׳** וכ״כ לעיל בסי׳ קי״ד סעי׳ ו׳ ועיין הטעם בדברינו לשם אות מ׳:

מב מב) שם קודם שהתחיל רצה וכו' ואם נזכר אחר שאמר בא"י יסיים למדני חוקיך ויאמר ותן טל ומטר ואח"כ כי אתה שומע תפלת וכו' מ"ב אות י"ט, ועיין בדבריני לעיל סי' קי"ד אות כ"ח:

סימן קיח

א א) [סעיף א'] ומר"ה ועד יוה"כ חותם המלך המשפט, הגה, מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה א"צ לחזור וכו' הנה בדין זה רבו הדעות וע"כ נביא תחלה לשון הגמרא ברכות דף י"ב ע"ב, אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט, ורבי אלעזר אמר אפי' אמר המלך הקדוש יצא וכו' מאי הוה עלה א"ר יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה ע"כ, וכתבו שם התו' דצריך לחתום המלך הקדוש והמלך המשפט ואם לא אמר מחזירין אותו, וכ"כ הטור בסי' תקפ"ב בשם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש אלא רק בשם ראבי"ה כתב דבדיעבד אינו חוזר. וכתב ב"י שם דלענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והראש ז"ל מסכימים דבדיעבד נמי לא יצא הכי נקטינן וכ"ף שם בש"ע סעי' א' יעו"ש אלא שהר' יחיאל אחיו של רבינו יעקב בעל הטורים כתב דאינו יודע מה הפרש יש בין מלך אוהב צדקה ומשפט ובין המלך המשפט לענין שצריך לחזור לראש אם שכח והביאו הטור בסי' זה וכ"ב תר"י בסוף פ"ק דברכות שאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט א"צ לחזור הואיל ומזכיר בה מלכות יעו"ש, וכ"כ מור"ם ז"ל בד"מ סי' תקפ"ב אות ג' בשם הג"מ ורשב"א וזהו שפסק כאן שא"צ לחזור אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, וכ"ף הב"ח בסי' זה, וכ"כ המ"א בסק"א בשם מט"מ ושל"ה וכתב דלא כלבוש שכתב שנוהגים לחזור דהדי בהג"מ כתב דא"צ והוא היה בקי במנהגים יעו"ש, וכ"כ ג"ה סי' ק"ן בשם תשו' הרמב"ם יעו"ש, מיהו הפר"ח סי' תקפ"ב אות א' פסק דאפי' אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט צריך לחזור יעו"ש, וכ"כ מט"י שם, וכ"ף הברכ"י בסי' זה אות ב' ובסי' תקפ"ב אות א' מאמ"ר אות ב' ש"ץ דף שי"ב ע"ג, אמנם הט"ז בסי' זה סק"ב כתב דחוזר ומתפלל בתורת נדבה יעו"ש סו"ב אות א' וכ"ב ר"ז בסי' תקפ"ב אות ב' והשכנה"ג סי' תקפ"ב בהגב"י אות ב' כתב שרוב הפו' ס"ל דאינו חוזר וכתב וגם בדעת מרן ז"ל י"ל כן דאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט אינו חוזר וסיים כיון דאיכא מחלוקת הפו' בזה מערכה לקראת מערכה ספק ברכות להקל ואינו חוזר יעו"ש, וכ"נ דעת הא"ר בסי' תקפ"ב אות ה' וכ"פ י"א שם בהגב"י, ח"א כלל כ"ד אות ט"ז. קיצור ש"ע סי' קכ"ט או' ג' בן א"ח ז"ל פ' נצבים או' י"ט וכתב דאע"ג דמרן ז"ל ס"ל חוזר ק"ל סב"ל אפי' כנגד סברת מרן ז"ל יעו"ש דה"ח או' ב' מ"ב או' ג' וכנ"ל עיקר מאחר דק"ל סב"ל אפילו כנגד מרן ז"ל כמ"ש הרב בן א"ח ז"ל וכ"כ אנן בעניותין לעיל סי' ד' או' יו"ד וסי' ח"י או' ז' ובכ"מ יעו"ש ואין לומר דיחזור ויתפלל בתורת נדבה מפני שתפילת נדבה צריכה כונה מרובה כמ"ש בסי' ק"ז וע"כ בכה"ג דרוב הפו' ס"ל דא"צ לחזור יש לסמוך עליהם:

ב ב) וצריך לדקדק ולומר המלך הקדוש המלך המשפט. שער הכוונות דצ"ז ע"ג ויעו"ש טעם בסוד וכ"כ א"ר שם דצריך לדקדק לומר המלך המשפט ולא מלך המשפט כי י"א דלא יצא יעו"ש. ועיין ב"י שם מ"ש בשם א"ח שכתב בשם הראב"ד יעו"ש. אמנם בדיעבד אם אמר מלך המשפט יצא, פר"ח שם, וכן הסכים המחב"ר שם או' א' יעו"ש וכ"כ המש"ז אות ב' דה"ח או' א' מ"ב או' ב' וכן מתבאר לפי מה שפסקנו באו' הקודם ודלא כהש"ץ דף שט"ו ע"ב שפסק דחוזר וכן אם בדיעבד אמר מלך הקדוש יצא. זכ"ל או' ר':

ג ג) אם בכל השנה אמר המלך המשפט א"צ לחזור, עו"ת אות ב' וכ"כ הב"ח בסי' תקפ"ב וכ"כ שכנה"ג סי' ק"ח בהגב"י סוף אות ו' דאם בשאר ימות השנה אמר המלך הקדוש א"צ לחזור והביאו העו"ת שם, א"ר סוף סי' ק"ח, וכ"כ הפר"ח סי' תקפ"ב אות א' מט"י שם, וכתב דכן הסכימו רוב האחרונים, וכ"כ תפארת שמואל על הרא"ש סוף פ"ק דברכות והביאו הברכ"י בסי' זה אות ג' וכ"פ במחב"ר סי' תקפ"ב אות ב' ודלא כהרמ"ע באלפסי זוטא סוף פ"ק דברכות שכתב דחוזר יעו"ש, פרמ"ג א"א אות א' בי"ע אות ה' דה"ח אות ב' קיצור ש"ע סי' קכ"ט אות ג' מ"ב אות א' מיהו עיין בפר"ח שם שכתב דאם רצה לחזור תע"ב וכ"כ המאמ"ר בזה הסי' אות ב' דיחזור ויתפלל בתורת נדבה, וכ"כ הרב המגיה בש"ץ דף קכ"ב ע"ד יעו"ש אבל רוב הפו' כתבו סתמא דא"צ לחזור משמע דגם בתורת נדבה א"צ לחזור ונראה דעליהו יש לסמוך מהטעם שכתבנו לעיל סוף אות א' יעו"ש:

ג) וכן אם בכל השנה אמר האל המשפט בדיעבד יצא, א"א שם מ"ב שם. ונראה דה"ה אם בשאר ימות השנה אמר האל אוהב צדקה ומשפט דיצא:

ד ד) בברכת השיבה צ"ל והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו וכו' בחסד וברחמים בצדק ובמשפט, חס"ל אות ט"ז, וכ"כ בש"ץ דף קל"ז יעו"ש. וכשאומר והסר ממנו יגון יכוין על סמא"ל ואנחה על לילי"ת, וכן בברכת למינים כשאומר וכל אויביך יכוין על סמא"ל וכל שונאיך על לילית כמ"ש בסידור הרש"ש ז"ל, וכ"כ בן איש חי ז"ל פ' בשלח או' ך':

ה ה) **בברכת** המינים אין לומר כמ״ש בסידורים וכל עושה רשעה דהרי הוא כמקלל את עצמו אלא ומלכות הרשעה מהרה תעקר חס״ל אות י״ז. ויזהר שלא יאמר בברכה זו אלא רק ארבעה לשונות הללו תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע כי הם כנגד קליפת נוגה דאבי״ע כמ״ש המקו׳ ז״ל, וכ״כ בן א״ת שם. ועיין מנ״א כלל ט״ז או׳ כ״ט, וכתב הפר״ח אני מסיים בה שובר מינים ומכניע זדים, מיהו הש״ץ שם תמה עליו וכתב דלמה שינה בנוסח הברכה שכתוב בספרי המקו׳ הקדמונים שר״ת ש׳ובר א׳ויבים ו׳מכניע ז׳דים גי׳ שם שד״י שבכח שם זה יכנעו יעו״ש, והחיד״א בקש״ג סי׳ י״ז או׳ י״ז כתב קבלנו שצריך לחתום שובר אויבים ומכניע מינים שיהיה מעין פתיחה וכתב שכן הוא בסידור מהר״א הכהן ובסידורי האר״י דפוס לבוב יעו״ש, וכ״כ החס״ל שם, בי״ע או׳ א׳ ומיהו הפתה״ד או׳ ג׳ והרו״ח או׳ ב׳ הכריעו כהש״ץ שצ״ל שובר אויבים ומכניע זדים יעו״ש, ועיין עוד לקמן סי׳ קכ״ו אות ו׳:

ה) השמטה: עיין מ״ש שם או׳ ה׳ בשם החס״ל דיש לומר בברכת המינים ומלכות הרשעה מהרה וכו׳ מיהו בסי׳ הרש״ש ז״ל כתוב לאמר ומלכות הזדון מהרה תעקר וכו׳ וכ״נ לאחד בחלום שכן צ״ל ומלכות הזדון מהרה וכו׳:

ו ו) **בברכת** על הצדיקים כשאומר ושים חלקינו עמהם יכוין להתפלל אל השי״ת שאם גרמו עונותיו שינטל חלק עוה״ב שלו ח״ו וינתן לצדיקים אחרים בסוד יכין רשע וצדיק ילבש שינתן ביד צדיק שאינו חפץ ליהנות משל אחרים כדי שבעת שיחזור בתשו׳ יחזירהו לו כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש ו׳ דעמידה. ובפרע״ח שער העמידה פ׳ י״ט, וכ״כ בן א״ח פ׳ בשלח או׳ ך׳ ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח מ״ש בנוסח התפלה משם האר״י ז״ל:

ז ז) **בברכת** תשכון כשאומר וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין יכוין שלא יהרג משיח בן יוסף ע״י ארמילוס הרשע כמ״ש בשער הכוו׳ שם, פרע״ח שם, וכ״כ סי׳ בי״ע, בן א״ח שם, ועיין מ״ש לעיל סי׳ מ״ח בנוסח התפלה:

ח ח) **בברכת** את צמח כשתאמר כי לישועתך קוינו כל היום תכוין לצפות ולקוות בכל יום ויום לישועתו ית׳ כדי שלא תתבייש בעת פטירתך כשיעמידוך לדין וישאלוך צפית לישועה כמ״ש רז״ל במסכת שבת פ״ב, שער הכוו׳ שם, פרע״ח שם, בי״ע שם, בן א״ח שם, ואמרו בהקדמת הזוה״ק ס׳ בראשית, דף ד׳ ע״א מאן דלא מצפא דא בכל יומא בההיא עלמא לית ליה חולקא הכא, והביאו הרו״ח סס״י קי״ט, וכתב הצמ״ח בפרע״ח שם וז״ל וגם אני מכוין לצפות לישועת ה׳ שעושה עמנו להצילנו מכמה פגעים רעים בכל יום ובכל רגע ומצאתי תועלת גדול כמה פעמים בכל זה עכ״ל והביאו החיד״א בקש״ג סי׳ טו״ב או׳ י״א, בי״ע אות ב׳:

סימן קיט

א א) [**סעיף א׳**] **היה** לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת רפאינו, טפי עדיף להתפלל על החולה בברכת שומע תפלה, הרב החסיד מהר״י מלכו בתשו׳ כ׳ סי׳ ק״ט, ולפי דברי הרב טוב שיכוין במחשבתו על החולה בברכת רפאינו, ויתפלל עליו בפירוש בשמע קולנו ואני שמעתי מפום רבנן קדישו שהיו מתפללים על חולה בברכת רפאינו, וכן אני נוהג ברכ״י או׳ א׳ ש״ץ דף קכ״ח ע״ב. זכ״ל או׳ ת׳ ומי שיש לו חולה ב״מ ואינו רוצה להפסיק בתפלתו להתפלל עליו יש לכוין עליו כשאומר רופא חול עמו ישראל דהיינו כשאומר רופא וכו׳ יכוין וחולי פב״פ. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קט״ז אות ג׳:

ב ב) **שם מבקש עליו רחמים וכו׳** ובזוהר פ׳ וישלח איתא דבתפלה בעי לפרשא מלה כדקא יאות יעו״ש. פר״ח אות א׳ ש״ץ דף קל״ג ע״א שע״ת אות ב׳:

ג ג) **שם היה צריך פרנסה מבקש עליה בברכת השנים.** ובשער הכוונות דרוש ו׳ דעמידה כתב דישאל בשומע תפלה וז״ל שם ראוי לשאול על מזונותיו בברכת שומע תפלה להורות שהוא בוטח בו ית׳ אשר בידו מזון לכל חי ע״ד תפלת רב ייבא סבא בכל יום קודם אכילתו כנז׳ בפ׳ בשלח (דף ס״ב ע״ב) עכ״ל, וכ״כ שם בנוסח התפלה דף נ״א ע״ג פרע״ח שער העמידה פ׳ י״ט ומשמע דאפילו הוא עשיר צריך לשאול על מזונו כדי להורות שהוא בוטח בו ית׳ וכ״כ מ״א סק״א א״ר או׳ א׳ סידור בי״ע או׳ ג׳ ובברכ״י או׳ ב׳ כתב בשם גורי האר״י ז״ל שיתפלל במחשבתו על הפרנסה בברכת השנים וישאל מזונותיו בפירוש בשמע קולנו והב״ד הש״ץ דף קכ״ח ע״ג זכ״ל או׳ ת׳ והיינו כשאומר ברך עלינו את השנה כזאת יתפלל במחשבתו שיתן לו השי״ת פרנסה טובה וכן בקיץ כשאומר ברכינו וכו׳ ואח״כ בש״ת שואל בפירוש:

ג) **וכתב** עו״ש בשער הכוו׳ דראוי מאד אל האדם שבאומרו תפלת הלחש יאמר וידוי בש״ת כנז׳ בזוהר פ׳ בלק דקצ״ה ע״ב וז״ל לבתר לשואה גרמיה גו חסידים בש״ת לפרטא חטאוי, וכ״כ בנוסח התפלה שם וז״ל וכשיגיע אל תיבת מלפניך מלכינו ריקם אל תשיבנו וכו׳ יאמר וידוי על חטאיו בדרך קצרה רבש״ע חטאתי עויתי פשעתי לפניך יר״מ שתמחול ותסלח ותכפר לי על כל מה שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מיום שנבראתי עד היום הזה ואם ירצה יתודה באורך בפרטות עכ״ל, וכ״כ בפרע״ח שם, וכ״כ א״ר שם בשם סדר היום, וכתב עו״ש הא״ר בשם הנז׳ שאם יש לו איזה עון מחודש באותו

יום מזכיר אותו בתפלה הקודמת אצלו שחרית או מנחה או ערבית:

ג) ובסידור הרש״ש ז״ל כתב סדר הוידוי ושאלת הפרנסה בברכת ש״ת אחר שומע תפילות ותחנונים אתה יותר בארוכה וז״ל אנא ה׳ חטאנו ועוינו ופשענו ימרדנו אנחנו ואבותינו ואנשי ביתנו. עברנו על תורה שבכתב ועל תורה שבע״פ ובטלנו ולא קיימנו רמ״ח מ״ע וענפיהם. ומד״ק ומד״ם, ועברנו על שס״ה מצות ל״ת וענפיהם, ומד״ק ומד״ס וסרני ממצותיך הטיבים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. ועתה הננו שבים בתשובה שלימה ומתחרטים על כל מה שחטאנו ועוינו ופשענו חרטה גמורה ועוזבים אותם עזיבה גמורה. ויהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתמחול ותסלח לכל פשעינו ותפתח לנו שערי תשובה ותפשוט את ימינך לקבלנו בתשובה שלימה כי ימינך פשוטה לקבל שבים:

ג) ויהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתזמין לנו ותשלח לנו היום ובכל יום ויום מזונית ופרנסה טובה לחם לאכול ובגד ללבוש בנחת ולא בצער בריוח ולא בצמצום בכבוד ולא בביזוי בהתר ולא באיסור, פרנסה שלא יהיה בה שום בושה וכלימה, פרנסה שאוכל לעסוק בתורתך הקדושה והטהורה והתמימה לשמה, פרנסה שלא תצריכני בה לידי מתנות בשר ודם ולא לידי הלואתם כי בשמך חונני, ומאוצר מתנת חנם תכלכלני ותשפיעני ע״י השם הגדול דִּיקָרְנוסָא המונה על הפרנסה. כי אתה נותן לכל איש ואיש די מחסורו ולכל גויה וגויה די פרנסתו כדכתיב עיני כל אליך ישברו ואתה ניתן להם את אכלם בעתי, ואעפ״י שחטאנו ומנענו מזונותינו ממני בחסדך בטחנו וברצונך הטיבה עלינו כדכתיב רוצה ה׳ את יריאיו את המיחלים לחסדו וכן מדותיך להחיות לטובים ולרעים כדכתיב פתח את ידיך ומשביע לכל חי רצון. ומלפניך מלכינו ריקם וכו׳ עכ״ל וא״כ מי שיש לו פנאי בתפלת הלחש יאמר זה הסדר שכתוב בסידור הרש״ש ז״ל ואם אין לו פנאי יאמר בקיצור כמ״ש בשער הכוו׳ רבש״ע חטאתי וכו׳ כנז״ל, ואח״כ יאמר יה״ר מלפניך ה׳ או״א שתזמין ותשלח לנו היום ובכל יום ויום מזונות ופרנסה טובה לחם לאכול ובגד ללבוש בנחת ולא בצער בריוח ולא בצמצום בכבוד ולא בביזוי בהתר ולא באיסור לעבודתיך ולתלמוד תורתך ע״י השם דִּיקָרְנוסָא הגדול הממונה על הפרנסה כדכתיב עיני כל אליך וכו׳ פתח את ידיך וכו׳ (ויכוין השם רק בלבו וגם יכוין שהוא גי׳ חת״ך עם הג׳ אותיות ונקדותיו גי׳ ע״ב) וכו׳ וכל אדם יכתוב זה הנוסח על הנייר כדי לאומרה בתוך התפלה, ועיין בזוהר פ׳ פנחס דף רכ״ד ע״ב דמשם מתבאר דאין לומר תפלה על המזונות בתפלת המנחה כך שמעתי מהחכם השלם והכולל כמהר״ר אברהם בן אשר ה״י, ש״ץ דף קל״ב ע״ד. שע״ת או ג׳ והביאו רו״ח או א׳ וכתב דאם יש זכות בידו תתקבל יעו״ש.

ג) וכתב עו״ש הש״ץ וז״ל וטוב שיאמר תפלה זו בהכנעה ושברון לבב ובכפיפת ראש ובדמעה אם אפשר לו ואם א״א לו יאמר בקול בוכים ויקבל עליו שלא לשוב עוד לעשות כזה מדעתו ואם לאו אז מקטרגים עליו לאמר פלוני שהתודה חזר לעזות פנים לסורו הראשון ואז עונשו ביותר ח״ו כמ״ש שם בזוהר עכ״ל. שע״ת שם:

ד **ד) שם. מבקש עליה בברכת השנים וכו׳** ודוקא כשיש לו חולה או צריך פרנסה אבל להתפלל על העתיד אין להוסיף בברכות אלא אומרה בש״ת. א״ר אות ב׳ א״א אות א׳ מ״ב אות א׳:

ה **ה) שם, ובשומע תפלה יכול לשאול וכו׳** ויזהר שלא להרבות שאלות רק אחת כוללת כמו זרע אנשים, ברכת אברהם דף ס״ו, ברכ״י אות ד׳ ש״ץ דף קל״ג ע״א, שע״ת אות ג׳. ועיין ט״ז סי׳ קכ״ב סק״ב שכתב דאע״ג דבברכות י״ח יכול להוסיף מעין כל ברכה ובש״ת אפי׳ כל מה דבעי מ״מ היינו דוקא לפי שעה מה שצריך אבל לעשות קביעות ולהוסיף בכל ברכה בכל יום אין לנו ראיה להתיר בזה דהא לא אמרינן בגמרא אלא אם בא להוסיף בכל ברכה והיינו דרך עראי לא שיקבע לו מטבע אחר יותר ממה שטבעו חכמים וכן מ״ש שואל אדם צורכיו בש״ת היינו מה שיצטרך לו לפי שעה אבל לא לעשות לו בקביעות נוסח אחר מוסיף על תקנת חכמים יעו״ש, מיהו הברכ״י שם אות ב׳ כתב על דברי הט״ז הנ״ז דאינו מחוור יעו״ש, ונראה דגם לדברי הט״ז היינו דוקא במה שמוסיף האדם מדעתו כפי רצונו אבל מה שנזכר בזוהר והאר״י ז״ל שצריך להתודות בתפלה ולשאול על פרנסתו כנז״ל זה מותר לעשות בקביעות ומצוה נמי איכא כיעו״ש לעיל ודו״ק, ועיין יפ״ל אות א׳:

ו **ו) אם** מתפלל על אביו חולה לא יאמר תרפא לאבא מארי אלא מזכירו בשמו דהא שלמה אמר דוד אבי. כנה״ג יו״ד סי׳ ר״מ בשם ס״ח. הגרע״א פת״ע או׳ א׳:

ז **ז) א״ר** מצוה לו לאדם להתפלל על הרשעים כדי שיחזרו למוטב ולא יכנסו לגיהנם דכתיב ואני בחלותם לבושי שק וגו׳ וא״ר אסור לו לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם, שאלמלא סלקו הקב״ה לתרח מן העולם כשהיה עובד ע״ז לא בא אברהם אבינו לעולם וכו׳ זוהר פ׳ וירא במדרש הנעלם דף ק״ה ע״א. ועיין ברכות דף יו״ד ע״א. פת״ע שם:

ח **ח) שם הגה. אבל לא יוסיף ואח״כ יתחיל וכו׳** דהוי כמפסיק בדברים אחרים בין הברכה כיון שעדיין לא פתח בברכה זו שתקנו חכמים שרוצה להוסיף מענינה, ועוד דנראה כאילו עושה עיקר הברכה טפלה וצרכיו עיקר וזה אינו נכון כי הברכה שתקנו חז״ל לכל ישראל היא עיקר וצרכיו טפילין

לגבה, לבוש. ועיין ט״ז סק״א וצריך להתחיל לומר מאמר שלם ואח״כ ישאל כגון שרוצה לשאול מה׳ שיתן לו דעה באתה חונן צ״ל אתה חונן לאדם דעת ואח״כ ישאל שיתן לו ה׳ דעה וכו׳ וכדומה אבל לא להתחיל רק תיבת אתה או אתה חונן וישאל דזה לא יתכן, וכ״כ המש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ יו״ד:

ט **ט) שם. ולהר״ר יונה וכו׳** הא שכתב ולהר״ר יונה וכו׳ משום דבב״י פסק להלכה כהרמב״ם והרא״ש דמשמע מדבריהם דאין חילוק בין שואל באמצע הברכה לשואל בסוף ובכל מקום יכול לשאול בין בלשון רבים ובין בלשון יחיד ודין ש״ת שוה לשאר הברכות בכל דבר אלא דבש״ת שואל כל צרכיו מאיזה מין שיהיה ובשאר ברכות אינו שואל בכל ברכה אלא מעין אותה ברכה, אלא שכתב דמ״מ טוב לחוש לדברי הר׳ יונה ז״ל כיעו״ש, ולפיכך בתחלת הסעיף כתב בסתם ואח״כ כתב ולהר׳ יונה וכו׳ להורות אל מה שפסק בב״י, וכתב הפר״ח או׳ א׳ דהעיקר כסתם דברי המחבר ודלא כהר׳ יונה, ועיין באות שאח״ז:

י **י) שם. ואם שואל צרכיו וכו׳** יכול לשאול אפי׳ באמצע וכו׳ מיהו הב״ח חולק ופסק דאסור להוסיף שום דבר באמצע הברכה אלא תחלה יאמר מטבע הברכה שתקנו חכמים ואח״כ יוסיף בסוף כל ברכה מעין כל ברכה וברכה, וכתב דכן הדין בש״ת דאין להוסיף אלא בסוף הברכה בכל ענין שירצה יעו״ש, והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ א״ר או׳ ג׳ אמנם דעת שאר הפו׳ הוא כדברי מרן ז״ל, לבוש. ל״ח פ׳ אין עומדין או׳ ס״ב עט״ז או׳ א׳ ט״ז סק״ב. סו״ב במק״ח או׳ א׳ ש״ץ דף קל״ג ע״א, ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל כ״ד או׳ י״ט, חס״ל או׳ י״ט:

יא **יא) שם ובברכת ש״ת וכו׳** והב״ח כתב דלהר׳ יונה אפי׳ בש״ת אסור לומר באמצע בלשון רבים והביאו מ״א ומחה״ש סק״ב, וכן הכריע הפר״ח לדברי הר״י אבל הברכ״י אות ג׳ כתב דאין הכרע ומסתמות הש״ס ודברי הר״י משמע כפירוש מרן ז״ל יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר אות א׳ ועיין לעיל אות ט׳:

יב **יב) שם ובברכת ש״ת וכו׳** אך כדי שלא יתבטל עי״ז מלענות קדושה יותר טוב לקבוע תפילות הצריכים לו קודם יהיו לרצון. ח״א כלל כ״ד אות י״ט:

יג **יג) שם בין קודם יהיו לרצון וכו׳** היינו להר׳ יונה אבל דעת מרן ז״ל אסור להפסיק קודם יהיו לרצין כמ״ש לקמן סי׳ קכ״ב, וכ״כ מ״א סק״ג מאמ״ר סוף אות ג׳:

יד **יד) [סעיף ב׳] יש מי שאומר וכו׳** הא דכתב יש מי שאומר לפי שאמרו במסכת ע״ז דף ח׳ ע״א א״ר יהושע ב״ל אע״פ שאמרו שואל אדם צרכיו בש״ת אבל אם בא לומר אחר תפלתו אפי׳ כסדר יוה״כ אומר וכתבו שם התו׳ וז״ל משמע אבל באמצע תפלתו לא ומה שנהגו עתה בתעניות ב׳ וה׳ שנוהגים להאריך בפסוקי דרחמי ובסליחות בברכת סלח לנו איכא למימר דציבור שאני וכו׳ עכ״ל וכ״כ המרדכי בס״ף אין עומדין והב״ד ב״י לכך כתב מרן ז״ל דין זה בשם יש מי שאומר לפי שחילוק זה לא נזכר בהדיא בש״ס ובפו׳ הא׳ כ״א בדברי התו׳ לבדם והב״ד המרדכי ודרך מרן ז״ל לכתוב סברה יחידית בשם יש מי שאומר כידוע:

טו **טו) שם שכשמוסיף בברכה לצורך וכו׳** והן עתה חדשים מקרוב מחסידים ואנשי מעשה מסדרים וידוים ותחונות באורך ובפרט בימי הצומות ואומרים בש״ת ולא אריך למעבד הכי, וכ״כ גורי האר״י זצ״ל דבש״ת יתודה בקיצור, ברכ״י אות ה׳ ש״ץ דף קל״ג ע״א זכ״ל אות ת׳ חס״ל אות י״ט שע״ת אות ג׳ ומ״ש לעיל אות ג׳ בשם שער הכוו׳ דאם ירצה יתודה באורך בפרטות היינו דוקא יותר באורך כמו על סדר א״ב וכדומה אבל לא כ״כ באורך שיהיה כמו הפסק בתפלה, וע״כ מה שמסודר ענינו בארוכה בס׳ אמ״ל בקו׳ שפת אמת יש לאומרו אחר התפלה באלהי נצור קודם יהיו לרצון האחרונה כדי לצאת מחשש הפסק בתפלה וגם כי לא יש הפסד אם אומרו אחר התפלה דבכ״מ שאומרו תתקבל תפלתו רק שיכוין לשמים ועיין לעיל אות י״ב: **ועוד** דע דהא דמסודר בס׳ אמ״ל בקו׳ שפת אמת סדר ענינו בארוכה וגם סדר כוו׳ בשמות הקדושים אין לאומרו כ״א מי שבקי בדברי הרב האר״י ז״ל וידע מאי קאמר וגם הוא אם דוקא התענה הסדר שכתב האר״י ז״ל בשער רוה״ק שאז תבא עליהם הכוונה שכתב האר״י ז״ל שקיבל מאליהו הנביא ז״ל אבל מי שאינו יכול להתענות סך הימים שכתב האר״י ז״ל אלא מתענה יום או יומים ופודה השאר בממון לעניים אינו יכול לומר הכוו׳ הנז׳ כסדרם כי מי עלה שמים וירד וידע דיכול לומר כוונות הנז׳ על פדייה בממון דהאר״י ז״ל לא כתב לכוין כ״א מי שהוא מתענה ומי יבא אחר המלך לחדש דברים מדעתו אשר לא נזכר בדברי האר״י ז״ל ולכוין בשמות הקדושים ואפשר שבא לתקן ונמצא מקלקל ח״ו וכלל גדול יש בתורה שב וא״ת עדיף:

טו) ועוד דפדייה זו של התענית שכתב מור״ם ז״ל בא״ח סי׳ תקס״ח ס״ב בהגהה הוא לקוח מדברי הראב״ד ז״ל והרא״ש הקשה ע״ז וכתב דאינו דומה תענית לצדקה כיעו״ש בב״י ונראה שמפני זה לא כתבו מרן ז״ל בש״ע מפני דלא ס״ל הכי וגם מור״ם ז״ל לא כתבו כ״א בשם יש אומרים וא״כ מי יכול לבא להכניס עצמו בדבר דשנוי בפלוגתא בין הפשטנים והאר״י ז״ל לא גלה לומר כוונות עליו:

טו) ומ"ש האחרונים ז"ל זה התיקון של פדיית התענית בממון הוא דוקא עצהיו"ט והצלה פורתא כיון שאינו יכול להתענות ואפשר שבשמים ירחמו עליו להקל העונש מעליו, ומיהו מ"מ נראה דיכול לומר איזה בקשה בכללות מ"ש בש' רוה"ק דהיינו שיאמר שיחשוב לו השי"ת כמו שהתענה כו"כ ימים לתקן עון פלוני וכו' שפגם במקום פלוני וכו' כיון שאינו אומר כ"א בלשון בקשה וה' הטוב בעיניו יעשה כוון שעשה מה שידו מגעת לעשות ותל"מ ועיין מ"א ומחה"ש שם ס"ק י"ב ודו"ק ועוד עיין בדברינו לסוף סי' זה:

טו) השמטה: עיין מ"ש שם או ט"ו וכ"כ הברכ"י בסי' תרפ"ה או' א' דאם לא התענה כסדר שכתב האר"י ז"ל לא עשה ולא כלום יעו"ש:

טז טז) שם לצורך יחיד וכו' ובלוקוטי מהרי"ל איתא כשחלה מהרי"ל גזרו הצבור תענית ואמרו סליחות משמע דצבור לצורך יחיד שרי מ"כ, וי"ל דשאני מהרי"ל כיון דרבים צריכים לתורתו כרבים דמי, וכה"ג איתא בתשו' הרשב"א סי' קמ"ח, מ"א סק"ד, א"ר אות ב' ה"ב אות א' ר"ז אות א' ש"ץ דף קל"ג ע"א, מ"ב אות י"ב:

יז טוב) שם לא אריך ומכ"ש אם הוא רב והקהל ממתינין עליו, יפ"ל אות ג':

יח חי) [סעיף ג'] אם דלג או טעה וכו' וההבדל בין לשון דלג ללשון טעה הוא דלשון דלג משמעו שדלג הברכה לגמרי ולשון טעה היינו ששינה בה ולא אמרה כתיקון חכמים אבל זה וזה מיירי דטעה בשוגג אבל דלג במזיד צריך לחזור לראש מתחלת י"ח כמ"ש לעיל סי' קי"ד סעי' ז' ב"ח מ"א סק"ה, א"ר אות ד' ש"ץ דף קל"ג ע"ב, ח"א כלל כ"ד אות ך' מ"ב אות י"ג ועיין בדברינו לעיל סי' קי"ד אות מ"ו:

יט יט) שם לראש הברכה וכו' היינו שהתחיל ברכה לאחריה אבל אם לא התחיל בברכה שאחריה חוזר ממקום שטעה לבד פרמ"ג א"א סי' קי"ד אות ט' ובזה הסי' אות ה' מ"ב אות י"ד:

כ ך) שם לראש הברכה וכו' המתנמנם בתפלתו מסיבה ואינו יודע באיזה ברכה עומד אם בג' ראשונות חוזר לראש ואם בג' האחרונות חוזר לרצה דג"ר. וג"א נחשבים כברכה אחת אבל אם עומד באמצעיות מתחיל מברכה שיודע בודאי שלא אמר אותה אבל מה שמסתפק א"צ לחזור, ח"א שם אות כ"א מיהו החס"ל סי' ק"ז אות א' כתב דאם נתבלבל באמצעיות אם ידוע לו בבירור על איזה ברכה שכבר אמרה מסתמא סירכא דלישניה נקיט ואזיל וכבר התפלל עד שם ומתחיל מברכה א' שנסתפק בה, ואם לא ידע בבירור על שום ברכה מאמצעיות שכבר אמרה חוזר לאתה חונן יעו"ש, ועיין בנ"א שם אות ג' ודו"ק:

כא כא) שם, יחזור על הסדר, והא דאמרינן אמצעיות אין להם סדר היינו שא"צ לחזור לאתה חונן, טור בשם הרשב"ם, לבוש, ט"ז סק"ג:

כב כב) שם, יחזור על הסדר, ואפי' אם נזכר ב' או ג' ברכות ויותר אחר אותה הברכה שטעם בה כגון אם טעה ולא אמר ותן טל ומטר בברכת השנים ונזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השנים. וכן אם טעה ואמר האל אוהב צדקה ומשפט (היינו בעשרת י"ת עיין לבוש סי' קי"ח, אבל בשאר ימות השנה אם אמר האל אוהב צדקה ומשפט יצא כמ"ש בדברינו לשם סוף אות ג') ונזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, לבוש, מ"ב אות ט"ו, ומ"ש הפר"ח אות ג' דאם דלג ברכה א' יכול לאומרם בש"ת כבר דחו דבריו האחרונים מאמ"ר אות ד' והביאו הש"ץ דף קל"ג ע"ב, מש"ז אות ד' ח"א שם אות ך' תו"ח אות א':

כג כג) [סעיף ד'] ש"ץ ששכח ולא אמר ענינו וכו' ולא גמר רק רפאינו. פי' שחתם ברכת רפאינו ואם יחזור ויאמר ענינו יצטרך לומר רפאינו פעם אחרת דצ"ל על הסדר ויהיה ברכה לבטלה דאין מחזירין בשביל ענינו אבל אם לא חתם רפאינו, יאמר עלינו ואח"כ רפאינו, מ"ע סי' קי"ב, ל"ח פ' אין עומדין אות ס' ב"ח, ט"ז סק"ד, מ"א סק"ו, סו"ב אות ג' א"ר אות ו' וכתב ודלא כהעו"ת שהבין דתיבת רפאינו קאמר דליתא יעו"ש, וכ"כ המאמ"ר אות ו' דהעו"ת שגה בזה יעו"ש ועוד עיין להפקה"ד אות א' שהרבה לדחות דברי העו"ת וגם מדברי מרן ז"ל יעו"ש, פרמ"ג בא"א אות ו' ובמש"ז אות ד' קש"ג סי' ט"ו אות ט' ש"ץ דף קכ"ז ע"ב, בי"ע אות ז' ר"ז אות ה' ח"א כלל כ"ט אות ה' חס"ל אות ח' דה"ת או ב' קיצור ש"ע סי' ך' אות ח' מ"ב אות בו"ז, ודלא כהפר"ח ז"ל או' ד' שכתב לאומרו אחר רפאינו, ועיין בדברינו לעיל סי' קי"ד אות מ'

כד כד) ואם לא נזכר עד שאמר בא"י אף שלא אמר עדיין רופא חולה אסור לאומרו עוד אלא בש"ת כיחיד, ח"א שם, דה"ח שם, קיצור ש"ע שם, מ"ב שם, ואם לא אמר ה' רק ברוך אתה לבד חוזר ואומר ענינו עם חתימה ואח"כ חוזר ואומר ברכת רפאינו, אחרונים הנ"ז ועיין בדברינו לסי' קי"ד אות כ"ח:

כה כה) שם, ש"ץ ששכח ולא אמר ענינו וכו' והא דנקט כאן ש"ץ משום דיחיד אומר אותו בש"ת, ואם שכח עד אחר שגמר ש"ת אע"ג דלא התחיל רצה אין לומר ענינו שם כיון שאין מחזירין בשביל ענינו ואע"ג דש"ץ אומרו אפי' אם התחיל רפאינו כ"ז שלא גמרו היינו משום שהש"ץ אומרה בברכה

בפ״ע משא״כ ביחיד שכוללה בש״ת אין לה שייכות אחר גמר ש״ת ולא דמי למשיב הרוח בסי׳ קי״ד דמחזירין בשבילו, ט״ז סק״ד, וכתב ודלא כהב״ח שכתב דיכול לומר יחיד ענינו בין ש״ת לרצה דלא דק יעו״ש, וכ״כ א״ר סוף אות ז׳ דיחיד ששכח ענינו בש״ת ונזכר קודם שהתחיל רצה דלא יאמרנו שם אלא כוללה באלהי נצור כדלקמן סי׳ תקס״ה, וכ״כ מאמ״ר אות ח׳ בי״ע אות י״ז, דה״ח אות ג׳ מ״ב שם ועיין בדברינו לעיל סי׳ קי״ד אות מ׳:

כו כו) שם, לא גמר רק רפאינו וכו׳ ואם טעה ואמר ענינו קודם ראה נא כתב המ״א סק״ז דיחזור ויאמר ענינו פ״ב אחר ראה נא, והב״ד י״א בהגה״ט, א״ר שם, ר״ז אות ו׳ ח״א שם, ש״ץ דף קכ״ח ע״א, קש״ג סי׳ ט״ו אות יו״ד, בי״ע אות ח׳ חס״ל אות ח׳ דה״ח אות ד׳ אמנם הרב ה״ב אות ב׳ דחה דברי המ״א וכתב דא״צ לחזור ולומר ענינו פ״ב אחר ראה נא וגם בש״ת א״צ לחזור ולאומרה אלא במ״ש קודם ראה נא יצא יעו״ש, וכן הפרמ״ג בא״א אות ז׳ הניח דברי המ״א בצ״ע יעו״ש, וכן פסק בישי״ע דלא יחזור וכ״פ במגן גבורים אלא שכתב דאם ירצה יאמרנה בש״ת כיחיד. והב״ד מ״ב אות י״ז ופת״ע אות יו״ד, ולענין הלכה יש לפסוק כה״ב דלא יחזור לאומרו כלל משום סב״ל ובפרט שהוא מדברים שאין מחזירין עליהם כמ״ש בסי׳ תקס״ה:

כז כז) שם הגהה. אלא יאמר ענינו וכו׳ כ״כ מרן ז״ל בב״י וכתב שכ״כ המנהיג והביאו ד״מ או׳ ב׳ וכתב בהגמ״י פ׳ יו״ד מה״ת שיחתום בא״י העונה בעת צרה וש״ת, וכ״כ הב״ח, מ״א סק״ז וכתב דאם חתם בש״ת לבד יצא יעו״ש, סו״ב או׳ ד׳ ר״ז או׳ ה׳ אבל הטו״ת או׳ ד׳ כתב שלא יסיים רק בש״ת לבד יעו״ש, וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ דמה שדקדק מור״ם לומר כיחיד לומר דלפי׳ רשב״ם ז״ל אף בש״ת לא יאמר אותה ברכה בפ״ע אלא כוללה בש״ת כיחיד יעו״ש, ובתשו׳ סי׳ ט׳ כתב דכן עיקר למעשה יעו״ש, והביאו הברכ״י או׳ ז׳ וכ״פ א״ר או׳ ז׳ ש״ץ דף קכ״ז ע״ב קש״ג שם או׳ ח׳ בי״ע או׳ ו׳ ח״א שם. דה״ח או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ ך׳ או׳ ח׳ מ״ב או׳ י״ט. וכן יש לפסוק להלכה:

כח כח) שם. אלא יאמר ענינו וכו׳ ואם שכח גם בש״ת כתב רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ג שאומרה בברכה אחר סיום י״ח, והביאו כנה״ג בהגב״י, מ״א שם, ר״ז שם. ח״א שם. אמנם העו״ת שם כתב דאם לא אמרה כלל אין מחזירין אותו כמו יחיד וכתב שכ״כ ג״כ הרמ״ע סי׳ קי״ב ודלא כמ״ש הכנה״ג בשם מהרש״ל והכל נכלל במה שסיים הרב ז״ל בלשונו כיחיד דמשמע בכל ענין נידון כיחיד וזה ברור עכ״ד, והביאו א״ר שם. וכן הב״ח הביא פלוגתא בזה והסכים שלא לאומרה כ״א לאחר תפלה בלא חתימה כמ״ש בסי׳ תקס״ה ס״ב יעו״ש, והביאו הש״ץ דף קכ״ח ע״א, וכ״כ החס״ל או׳ ח׳ דה״ח או׳ ג׳ קיצור ש״ע שם. וי״ל יהיו לרצון ואח״כ ענינו בלא חתימה ואח״כ יחזור לומר יהיו לרצון, ועיין סי׳ קכ״ב ובדברינו לשם או׳ י״א ודו״ק:

כט כט) שם. אלא יאמר ענינו וכו׳ וה״ה אם לא היו עשרה המתענים בבהכ״נ ובאו אחר שאמר הש״ץ רפאינו אומרה בש״ת, שה״ג פ׳ כיצד מברכין והביאו כנה״ג שם, עו״ת שם, מ״א שם, פרח אות ד׳ א״ר שם בי״ע אות ג׳ דה״ח שם ואם א׳ מהם כבר התפלל אין לומר ענינו, בי״ד סי׳ שמ״ב, ש״ץ דף קכ״ו ע״ד, קש״ג שה אות ד׳ בי״ע אות ב׳ חס״ל שם, וכן אם יש א׳ בהם שאינו משלים לא יאמרו ענינו, מ״א בסי׳ תקס״ו סק״ה ש״ץ שם קש״ג שם אות ה׳ בי״ע שם אות א׳ ועיין בש״ע סי׳ תקס״ו ס״ג, וכתב שם הברכ״י אות ב׳ בשם מהר״ם ן׳ חביב סי׳ ט״ו דהא דבעינן עשרה שמתענין אין זה אלא בתענית צבור שהקהל קבלו עליהם על כל צרה שלא תבא אבל הד׳ צומות דמדברי קבלה נינהו אפי׳ אין שם מתענין אלא ששה או שבעה והשאר אינם מתענין דאניסי שהם חולים יכולין לקבוע ברכת ענינו ולקרות ויחל אף שאין שם עשרה מתענין בבה״כ עכ״ל, וכ״ף בספרו קש״ג שם אות ו׳ ש״ץ שם זכ״ל אות ת׳ בי״ע אות ד׳ חס״ל שם, ומ״ש קיצור הש״ע שם דגם בתענית צבור צריך עשרה שמתענין בבה״כ נראה מפני שלא ראה דברי מהר״ם ן׳ חביב הנז׳ וכתב שם החס״ל דבמקום שאין מנהג היותר טוב שלא להוציא ס״ת ושלא לומר ענינו ברכה בפ״ע כ״א בד׳ צומות כי יש דעות שסוברים בן ומה גם כי מי זה ערב שיהיו עשרה משלימין מאחר דליכא חיובא להשלים עד צאת הכוכבים כ״א בד׳ צומות עכ״ל וכ״כ השו״ג בסי׳ תקס״ו אות ט׳ דמנהג שלוניק שלא לקרות בתורה בת״צ שגוזרין על כל צרה שלא תבא ולא לומר ענינו רק בש״ת כיחידים יעו״ש והביאו הזכ״ל שם, וכ״כ דב״מ סי׳ מ׳ והביאו הזכ״ל ח״ג אות ת׳ וכתב דכן מנהגינו ועוד עי״ש שכתב דה״ה דאין אומרים ברכת כהנים יעו״ש, ועיין בסי׳ תקס״ו ס״ב ודו״ק:

ל ל) וכל דליכא עשרה מתענין בערב ר״ח וכיוצא לא יאמרו ענינו בחזרה אפי׳ בש״ת ואפי׳ במנחה, זר״ח חא״ח סי׳ פ״ו מחב״ר סי׳ תקס״ח אות ג׳ ובספרו קש״ג שם אות ז׳ ש״ץ שם, זכ״ל שם, חס״ל שם ודלא כמ״ש שכנה״ג בסי׳ תקס״ה בהגב״י אות ג׳ שדקדק בתשו׳ הרשב״א סי׳ פ״א דאפי׳ אין שם מנין שמתטנין אומרה בש״ת והביאו הרב המגיה בש״ץ שם, דשב וא״ת עדיף:

סימן קכ

א א) [סעיף א׳] אומרים רצה וכו׳ ומ״ש ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון אעפ״י שאין לנו עכשיו קרבנות כדי שנתפלל עליהם שתקובל ברצון כתב הטור שמתפללין על התפלה שהיא במקום הקרבו שתתקבל ברצון לפני הש״י, וכתב ב״י דה״פ ואשי ישראל ותפלתם תפלת ישראל שהיא במקום האישים שהם הקרבנות תקבל ברצון עכ״ל. והתו׳ סוף מנחות כתבו ע״פ מ״ש שם בגמרא לעולם זאת על ישראל. זה מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול

עומד ומקריב עליו קרבן וז״ל מדרשית חלוקים יש מי שאימר נשמותיהם של צדיקים ויש מי שאומר כבשים של אש והיינו דאמרינן בי״ח בעבודה ואשי ישראל וכו׳ עכ״ל, והטור הביא רק יש מי שאומר הא׳ וכ׳ ב״י דה״פ ואישי ישראל כלומר אנשי ישראל הנקרבים ע״י מיכאל או יהיה מלשון אשה ריח ניחוח כלומר קרבנות ישראל דהיינו נפשותיהן. שהן עצמן נקרבות ע״י מיכאל גם תפלתם של ישראל הכל תקבל ברצון עכ״ל. ועוד כתבו התו׳ שם פי׳ אחר והביאו הטור דקאי אדלעיל. והשב העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל. וכתב ב״י דהיינו לומר דלשני הפי׳ הראשונים ואשי ישראל דבוק עם ותפלתם הבא אחריו ולפי׳ זה ואשי ישראל דבוק עם והשב העבודה לדביר ביתך בלומר השב העבודה ואשי ישראל דהיינו קרבנותיהם לדביר ביתך ואח״כ מתחיל ואומר ותפלתם של ישראל מהרה באהבה תקבל ברצון עכ״ל. ועיין ט״ז סק״א שהקשה על פי׳ ראשון ואחרון וכתב דהאמצעי הוא המובחר מכולם יעו״ש. מיהו הפתה״ד או׳ ב׳ כתב דמה שהקשה הט״ז על פי׳ האחרון דלמה לי׳ למימר ואשי ישראל כיון שזכר עבודה ואי תימא שיש עבודה בלא אשים עכ״פ לא הו״ל להפסיק בלדביר ביתך בנתיים והיה לו לומר והשב העבודה ואשי ישראל לדביר ביתך אין זה דקדוק דהא אשכחן בקרא כה״ג בתהלים כ״ה זכור רחמיך ה׳ וחסדיך כי מעולם המה דהוי כאילו כתוב זכור רחמיך וחסדיך ה׳ וכדמוכח מפי׳ רד״ך שם וה״נ דכוותה כאילו אמר והשב העבודה ואשי ישראל לדביר ביתך עכ״ד, וכ״כ הגר״א דפי׳ אחרון עיקר והביאו מ״ב סוף או׳ א׳:

ב **ב) ובענין** נוסח ברכת רצה התו׳ שם גרסי מהרה באהבה תקבל וכו׳ וכ״כ ב״י בפי׳ הג׳ כנ״ז באו׳ הקודם. וכ״ה בהרד״א. וכן בסדה״י גריס מהרה יעו״ש. מיהו הקשל״ה בדיני תפלת י״ח כתב דבברכת רצה לא יאמר ותפלתם מהרה תקבל רק ותפלתם תקבל כי קאי על ואשי ישראל שהם נשמות הצדיקים הנקרבים ע״י מיכאל כ״ג של מעלה שלא יתפללו ת״ו על מיתת הצדיקים עכ״ל. וכ״כ מט״מ כי יש ספרים דלא אמרינן במהרה וכן ר״י מגרמיזא כי מיכאל מקריב נפשות הצדיקים ואין לומר במהרה וכו׳ יעו״ש. והביאו. א״ר או׳ א׳ אמנם הא״ר שם כתב דיש לקיים נוסחתינו במהרה חדא דהא יש עוד שני פירושים בטור כדאמרן וכן באבודרהם לא העתיק אלא ב׳ פירושים וגרם נמי במהרה וכן ברוקח. ועוד בתו׳ סוף מנחות גרסו כן אף שהביאו שם הי״מ וזה ודאי קצב היא שמיכאל מקריב ואין אני מתפללין אלא על הקבלה שיקבלו הקב״ה במהרה ולא הוי כלל כמתפלל ח״ו על מיתת הצדיקים, גם קרוב שמקריבים נשמת הצדיקים שכבר מתו שנים רבות. ועוד הא בתו׳ י״מ דמקריב כבשים של אש עכ״ד. והביאו המש״ז או׳ א׳ וכן הב״ד סי׳ מ״ט הרבה להשיב על דברי הקשל״ה הנ״ז וכתב דקשה מאד לשנית נוסח הקדום וקרוב להיות שלא יצא כמ״ש כל המשנה ממטבע וכו׳ יעו״ש, והב״ד הרב המגיה בש״ץ דף קל״ג ע״ג:

ג **ג) שם, ודלא כאותם שנוהגים שלא לאומרו במנחה** ר״ל שבא לאפוקי מאותם שמתחילין במנחה מן ואשי ישראל ואין אומרים רצה כמ״ש בטור וב״י ויעו״ש הטעם שלהם, וכתב ב״י דעכשיו בכל המקומות נוהגים לומר רצה בכל התפילות והביאו הב״ח, וכ״כ האחרונים. וכתב הפרמ״ג במש״ז אות א׳ דאם טעה והתחיל במנחה ואשי ישראל חוזר כבסי׳ קי״ט במ״א או׳ ה׳ ומשמע בב״י שעכשיו בכל המקומות אומרים רצה במנחה וא״כ הוה משנה ממטבע שטבעו חז״ל ואם במזיד חוזר לראש התפלה עכ״ל, אמנם התו״ח אות א׳ השיג על דבריו וכתב דבדיעבד יצא ואפי׳ בשחרית יעו״ש, וכ״כ מ״ב אות א׳:

סימן קכא

א **א) [סעיף א׳] שוחין במודים וכו׳** ואל ישוח במודים אם יש רוק בפיו עד שתצא הרוק מפיו, ס״ח סי׳ י״ח כנה״ג בהגה״ט עו״ת או׳ א׳ מ״א סק״א, א״ר או׳ א׳ סו״ב ש״ץ דקל״ג ריש ע״ד, ועיין מ״ש המפרש שם בס״ח או׳ א׳:

ב **ב) שם, תחלה וסוף היינו במודים ובהטוב שמך ולך נאה להודות.** ב״י בשם רש״י, מ״א סק״ב, ועיין בדברינו לעיל סי׳ קי״ג או׳ כ״א ועוד עיין בדברינו לשם אות טו״ב בענין מאן דלא כרע במודים יעו״ש:

ג **ג) [סעיף ב׳] האומר מודים מודים וכו׳** ומפרש טעמא בגמרא משום דמיחזי כב׳ רשיות, וכתב ב״י דאין לחלק בין אומרה בצבור או ביחיד יעו״ש, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ס״א אות ל״ד:

ד **ד) שם, משתקין איתי,** הדין כמו בק״ש בין מלה מלה או פסוקא פסיקא משתקין ואף לא השתחוה ב״פ, פרמ״ג א״א אות ב׳ מ״ב אות ה׳ ועיין לעיל סי׳ ס״א ס״ט ובדברינו לשם בס״ד:

ה **ה) [סעיף ג׳] יחיד אין לו לומר ברכת כהנים.** ואם אומרים ברכת כהנים בבית האבל יתבאר לקמן סי׳ קכ״ח אות רס״ב בס״ד:

ו ו) **כתב** הכלבו דשלמה תיקן לומר ברכת כהנים בתפילה, א״ר או׳ א׳ ח״א כלל כ״ד אות כ״ה ועיין בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דחזרת העמידה שכתב טעם בסוד שצ״ל נשיאות כפים בחזרת התפלה והוא שיש איזה בחי׳ של כוונת התפלה נעשית ע״י נשיאת כפיים כיעו״ש:

ז ז) **כתב** בזו״ח פ׳ נשא וז״ל בעי ליה ש״ץ למימר יברכך ה׳ כלפי ההיכל וישמרך לאסתכלא לסטרא דימינא דיליה לאמשכא חוטא דחסד על עמא קדישא בקדמיתא, ולבתר יאמר יאר ה׳ פניו כלפי ההיכל אליך ויחנך יסתכל לסטרא דשמאלא דיליה ליחדא בימינא בגין דמקורא דברכתא מסטרא דימינא היא, וכדין כל סטרא דשמאלא אסתלק ולא הויא נזקא כלל וכדין ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום ודא הוא צלותא שלים עכ״ל, והביאו הסו״ב בסי׳ קכ״ז אות ב׳ מ״א שם סק״ג אלא שיש שם במ״א חסור לשון כיעו״ש וכ״כ א״ר בזה הסי׳ אות א׳ בשם קשל״ה אלא שכתב עוד ישא ה׳ פניו נגד ההיכל אליך נגד ימין וישם לך נגד שמאלי שלום נגד ימין עכ״ל וכ״כ הסו״ב שם, אמנם מדברי הזוהר הנז׳ משמע דכיון דאכליל שמאלא בימינא בפסוק שני שוב א״צ עוד להפוך פניו לא לימין ולא לשמאל אלא כל פסוק שלישי יאמר אותו כלפי ההיכל שהוא כנגד דרגא דאמצעיתא ודו״ק, וכ״כ החס״ל סי׳ קכ״ז אות ב׳. ומ״ש הרב בנו שם בהגהה בשם אפי זוטרי וכתב שכן מנהג בית אל יכב״ץ עכשיו לא יש מנהג זה וכמ״ש בן א״ח פ׳ תצוה אות ג׳ בשם הרא״ם אלא העיקר כפשטיות דברי הזוה״ק וכמ״ש:

ח ח) **שם, יחיד אין לו לומר ב״כ, הגה, וכן נ״ל וכו׳** כתב מ״א סק״ג דאין למחות ביד האומרים אותו, וכ״כ ר״ז אות ג׳ דאם נהגו שאף היחיד אומרם בזמן הראוי לנ״כ אין למחות, אבל התו״ח אות ד׳ כתב דאף במקום שנהגו אפשר דיש למחות יעו״ש, וכ״נ דעת הבי״ע אות א׳ יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ קכ״ז אות י״ב:

ט ט) **כתב** בשבולי הלקט בשם הגאונים בשים שלום יאמר כולנו כאחד ולא יאמר כאחת, ומאי כאחד זה אברהם דכתיב כי אחד קראתיו, ואומר כי באור פניך משום דכתיב באור פני מלך חיים וכתיב באיר פניך יהלכון וא״א ממאור פניך עכ״ל, והביאו ב״י ריש סי׳ קכ״ב, דרישה בזה הסי׳ אות א׳ וכ״כ א״ר בזה הסי׳ בשם קשל״ה, ש״ץ דף קל״ד ע״ב ויאמר וטוב בעיניך לברכינו ולא יאמר וטוב יהיה בעיניך כי מקרא מלא כי טוב בעיני ה׳ לברך את ישראל, ברכ״י אות ג׳ בשם מר זקינו החסיד בעל חס״ל בהגהותיו ובספרו קש״ג סי׳ טוב או׳ י״ג ואו׳ י״ד, ש״ץ שם, חסל או׳ כ״ב, שע״ת אות ב׳. בי״ע:

י י) **ואותם** המקומות שאומרים עושה שלום ברכינו כולנו ברוב עוז ושלום בא״י המברך את עמו בשלום לא יתכן דמטבע ארוך תקנוהו חכמים ככל שאר ברכות של י״ח והם עושים ממנו מטבע קצרה כברכת הפירות והמצות שפתיחת הברכה היא חתימתה ומשנין ממטבע שטבעו חכמים בברכות ולא יצאו י״ח, ב״י סי׳ קכ״ב בשם המנהיג וע״כ מה שיש כתוב בסידורי מ״ב במקום ברכת שים שלום עושה השלום וכו׳ שמחוסר מברכת שים שלום היותר נכון שלא לשנות. ואע״ג שכ״כ הרד״א בסדר תפלת התעניות וחוזר הש״ץ התפלה וכו׳ ואומר עושה השלום וכו׳ יעו״ש וכן הפתה״ד בסי׳ קכ״ב אות א׳ החזיק בזה וכתב די״ל דגם המנהיג יודה בזה יעו״ש מ״מ בענין שינוי התפלה צריך האדם להחמיר כיון שיש חששא דהמשנה לא יצא ועוד דתיבות שים שלום יש להם טעם בסוד שצ״ל בכל התפילות כמ״ש לקמן סי׳ קכ״ז ואות כ״ד ובזה לא יששנה ט״ב משאר הימים וע״כ אין לשנות, וכן מ״ש שם הרד״א דבט״ב במקום נקדישך אומר נקדש וכו׳ אין נכון לשנות כיון שיש כוונות בנוסח זה של נקדישך כמ״ש בשער הכוו׳ ואין הפרש בזה בין ט״ב לשאר ימים כידוע ליח״ן. וכן מנהג בית אל יכב״ץ שאין משנין ברכת שים שלום ונקדישך בט״ב משאר ימים ועיין בדברינו לעיל סי׳ ח״י או׳ ט״ז:

סימן קכב

א א) **[סעיף א׳] אבל בין יהיו רצון לשאר תחנונים שפיר דמי,** ר״ל שיכול לענות קדיש וקדושה כדרך שמפסיק בברכות ק״ש וכמ״ש אח״כ, וכן מוכח בב״י שדין זה לקחו מרן ז״ל מתשו׳ הרשב״א דס״ל דאין להפסיק כלל י״ח בין ליהיו לרצון לא לתחנונים ולא לקדיש וקדושה ואפ״ה ס״ל דהאומר תחנונים אחר יהיו לרצון והתחיל הש״ץ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה ואם לא קיצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכות של ק״ש יעו״ש. והגם שהט״ז סק״א נתקשה בזה ולחלק יצא בין אם רגיל לומר תחנונים לשאינו רגיל כיעו״ש והחזיק בדבריו המש״ז פשט הדברים יותר נראים כמו שכתבתי וכ״מ מדברי הלבוש ור״ז או׳ א׳ וע״כ אין לחלק בין אם רגיל לשאינו רגיל ואין להפסיק באמצעם כ״א בדרך שמפסיק בברכות ק״ש. ואח״כ ראיתי שכ״כ בהדיא מט״י או׳ א׳ ודחה דברי הט״ז יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ מיהו נראה לי דיוכל לענות גם ימלוך בקדושה וגם יוכל לענות אמן אחר האל הקדוש וש״ת דכיון דיש פלוגתא בזם בק״ש בתחנונים יש להקל דלא חמירי כולי האי, עיין לעיל סי׳ ס״ו סעי׳ ג׳ בהגהה ובדברינו לשם אות ח״י ודו״ק, ועוד נ״ל דגם אמן של אחר ברכות יוכל לענות עיין לעיל סי׳ נ״ט סעי׳ ד׳ בהגהה רק אמן של אחר תתקבל ויהא שלמא ועושה שלים וב״ה וברוך שמו אין לענות משום שאינם אלא מנהג בעלמא כמש״ל סי׳ ס״ו אות כ״ג יעו״ש, ואח״כ ראיתי שכ״ב הקיצור ש״ע סי׳ י״ח אות ט״ו ובפאת השלחן דכל אמן מותר לענות וכתב שכ״כ ג״כ בס׳ שלחן שלמה יעו״ש, והיינו נמי דוקא דאמן דברכות יוכל לענות ג״כ אבל לא אמן דאחר

תתקבל וכו' וב"ה וב"ש מטעם שאמרנו שאינם חובה, ואם כבר סיים התחנונים אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחריו יכול להפסיק ולומר גם ב"ה וברוך שמו, מאמ"ר שם, וכ"כ החס"ל או' כ"ה:

ב **ב) שם בהגהה. ודוקא במקום שנוהגים לומר יהי רצון מיד וכו'** הרב ב"ח כתב וז"ל דתקנת חכמים לומר יהיו לרצון בתר תפלת י"ח כמ"ש בפ"ק דברכות דף ט' ע"ב וכ"כ הרשב"א בתשו' דיהיו לרצון מכלל י"ת ואינו רשאי להפסיק בין סיום י"ח ובין יהיו לרצון באמירת תחנונים ומביאו ב"י ומסתמא כך היא דעת כל הפו' וכו' וכ"פ בש"ע ודלא כמ"ש בהגהת ש"ע דבמקומות אלו דנוהגים להפסיק באלהי נצור קודם יהיו לרצון מפסיקין ג"כ לקדיש וכו' דתלה הדבר במנהג דליתא דכיון דבגמ' אמרו דתקינו יהיו לרצון אחר י"ח מה לנו ולמנהג טעות שלא נהגו כן וכ"כ ב"י בסי' קכ"ג בדין שיפסע ג' פסיעות וכו' דמה לנו ולמנהג טעות יעו"ש עכ"ל. אמנם הר' יונה בפ' תפה"ש כתב דאפי אם יאמר יהיו לרצון אחר התחנונים אין בזה איסור שהרי בברכות עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר ולא עדיף יהיו לרצון מהברכות עצמן עכ"ל, והביאו ב"י סוף סי' זה' ול"ח פ"ק דברכות או' נ"ד וכתב שם הל"ת דכן מנהיג ארצות הללו אלא שעל מה שכתב מיר"ם ז"ל דרשאין ג"כ להפסיק לענות קדיש וכו' כתב עליו הל"ח שם דאנ חוכך בדבר לפי הטעם שכתב הר"י יעו"ש והביאו שכנה"ג בהגב"י אות א' וכן הט"ז סק"ב הקשה על דברי מור"ם ז"ל שכתב שיכולין להפסיק יעו"ש, וכ"ף פהר"ח אות א' שאינם יכולין להפסיק יעו"ש וכ"כ הברכ"י אות ב' דכן עיקר דהנוהגים לומר אלאי נצור קודם יהיו לרצין לא יפסיקו לענות קדיש וכיוצא יעו"ש וכ"כ הגר"א, וכתב עו"ש הברכ"י דמ"ש הט"ז על עיקר המנהג ולחלק יצא בין מוסיף בברכה דרך עראי לתוספת קבוע אינו מחוור עכ"ד, וע"כ היותר נכון לומר יהיו לרצון קודם התחנונים כדי לצאת אליבא דכ"ע וגם כדי שיוכל לענות קדיש וכו' בתוך התחנונים אם יארע לו, וכ"כ הל"ח שם, שכנה"ג הגב"י או' א' עט"ז או' א' עו"ת או' א' ועין לקמן או' י"ב:

ג **ג) שם בהגהה נוהגים להפסיק באלהי נצור וכו'** ונוהגים לאומרו בשבת ויו"ט אעפ"י שמלשונו נראה שהוא לשון תפלה ותחנונים, וכתיב בפסקי ריקאנטי ז"ל סי' כ"ט אע"ג דק"ל שאסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת ה"מ שלא יעשה הוא תפלה ותחנונים מעצמו ויתפלל אבל טופס תפלה מותר הילכך אומר בשבת אחר התפלה אלהי נצור וכו' שכנה"ג בהגה"ט אות א' פר"ח או' א' ש"ץ דקצ"ה ע"ד ועיין זכ"ל ח"ג מע' הש' אות קמ"ה ואות קמ"ו מ"ש בענין זה:

ג) יש נוהגים לומר בכל יום אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי וכו' וכתב מהר"ם מינץ סי' פ"ז אות ה' דיש לאומרו אפי' בשבת יעו"ש, והביאו כנה"ג בהגה"ט. עו"ת אות א' א"ר אות א' מיהו עכשיו אין נוהגים לאומרו כ"א ביוה"כ בלבד, ועיין פרישה אות ה' שכתב דביוה"כ צ"ל אלהי נצור אחר אלהי עד שלא נוצרתי יעו"ש:

ד **ד) שם בהגהה באלהי נצור וכו'** כתב הרד"א אעפ"י שטוב ורע מסורים ביד אדם הוא מבקש מאת השם לסייעו לעשות טוב, ולמקללי נפשי תדום כלומר לא מיבעיא שאני שואל שיזכני שלא אחרף לזולתי תחלה אלא תזכני לסבול קללתי וזוהי שומעין חרפתן ואינם משיבין, ונפשי כעפר וכו' לרמוז כמו שעפר הכל רומסין אותו ברגליהם ועולה על ראשיהם וגם לסוף הכל צריכין לו כך המשפיל עצמו בעוה"ז יהיה לראש לעוה"ב, א"ר אות א' ואחר וכל הקמים עלי לרעה יאמר פסוק יהיו כמו לפני רוח וכו' קבל רנת עמך וכו' עשה למען שמך וכו' למען יחלצון ידידיך וכו' ויכוין על ניצוצות הקדושה שיחליצו מן הקלי' וישוב הכל לאיתנו הראשון, חס"ל או' כ"ו ועיין שער הכוו' סוף דרוש ו' דעמידה וש"ץ דף קל"ד ע"ג:

ה **ה) כתב** בעל ס' החרדים דף ע"ד ע"א שכל בעל תשו' יאמר אלהי נצור לשוני בדמעה ובכונה גדולה, והביאו היפ"ל סוף אות ב':

ו **ו) כתב** בס' עשרה מאמרות י"ל קודם אלהי נצור שיר למעלות אשא עיני ואז יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה כשיאמר אותו ביראה גדולה ולא לצפות שים טובה חלילה, ש"ץ דקל"ד ע"ג, צפורן שמיר סי' ב' אות ל"א, ובשער הכוו' דף י"ד ע"ב כתב דבזמן המגפה ב"מ י"ל בכל יום אחר תפלת ערבית ומנחה ושחרית קודם אלהי נצור מזמור למנצח בנגינות מזמור שיר אלהים יחננו וכו' יעו"ש:

ז **ז) שם מקצר ועולה וכו'** דהיינו שמפסיק באמצע תחנונים ופוסע לאחריו דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם, מ"א סק"ב, א"ר אות ב' מ"ב אות ו' ואם אין שהות לפסוע יאמר יהיו לרצון מיד ויענה, מ"א שם בשם הד"מ, ואע"ג דהד"מ לא כתב כ"א להנוהגים לומר תחנונים קודם יהיו לרצון עדיף טפי לקצר ולומר יהיו לרצון ואח"כ להפסיק מ"מ כתב אותו מ"א ז"ל גם לפי דברי מרן ז"ל דס"ל אומרים יהיו לרצון קודם דאם התחיל בתחנונים והגיע ש"ץ לקדיש ואין שהות לפסוע דיאמר יהיו לרצון מיד ויענה, וזהו ע"פ מ"ש בסק"א דטוב לומר יהיו לרצון קודם תחנונים ואחריהם יעו"ש, ועיין פרמ"ג א"א אות ב' ובאות שאח"ז:

ח **ח) שם, מקצר ועולה וכו'** ונ"ל היינו דוקא בשאר תחנונים אבל עשה למען שמך וכו' הכתוב בסעי' ג' זה לא יקצר מלאומרו כיון שעי"ז זוכה לקבל שכינה, וכן יהיו לרצון לא יקצר מלאומרו פ"ב אחר תחנונים כיון שהוא כמו סיום תפלה ובקשה שתתקבל תחנוניו ברצו אלא דאם אין שהות יפסוק

לענות באמצע כמ״ש מרן ז״ל, ועיין לקמן אות י״ב:

ט ט) [סעיף ב׳] אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון וכו׳ כבר נתבאר זה לעיל אות א׳ ועי״ש:

י י) שם, קודם יהיו לרצון, כתב בסדה״י יהיו לרצון וכו׳ הוא מסוגל לכמה ענינים תחלתו יו״ד וסופו יו״ד תיבותיו יו״ד ועשרה יודין יש בו אותיותיו מ״ב וסודו סוד גדול לכן צריך לאומרו בנחת ולכוין בו ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם, א״ר אות ג׳ סו״ב אות א׳ ועיין בשער הכוו׳ סוף דרוש ו׳ דעמידה שכתב דהיודין אינם אלא בתשעה תיבות בלבד והם כנגד ט׳ יודין שיש בד׳ הויות של עסמ״ב אשר כל סודות תפלת י״ח תלוים בהם יעו״ש:

יא יא) שם, קודם יהיו לרצון. טוב לומר פסוק אחד מן התורה או מן הנביאים או מכתובים קודם יהיו לרצין המתחיל בשמו וסיים בשמו. א״ר שם, וכ״כ בסדור נהורא השלם סגולה שלא ישכח שמו ליום הדין יאמר קודם יהיו לרצין פסוק המתחיל באות משמו ומסיים באות אחרון משמו עכ״ד ועיין קשל״ה אות הק׳ בענינ׳ גיהנם, ועוד עיין ברש״י מיכה על פסוק קול ה׳ לעיר יקרא וכו׳ שכתב מכאן שכל מי שאומר בכל יום מקרא המתחיל ומסיים כמו שמתחיל ומסיים שמו התירה מצילו מגיהנם ע״כ, והביאו היפ״ל בקו׳ יושר לבב או׳ ג׳ ועי״ש שהביא קצת מקראות לשמות יעו״ש וכתב קיצור ש״ע סי׳ י״ח אות ט״ו דהאומר יהיו לרצון ב״פ לא יאמרו אלא קודם יהיו לרצון השני יעו״ש. והוא פשוט כי כן הוא לפי דעת מרן ז״ל ודעמיה דס״ל דאין להפסיק בין י״ח ליהיו רצון בתחנונים שגם בזה הפסוק לא יפסיק אלא אומרו קודם יהיו לרצון השני אם אומרו ב״פ ולסברת מור״ם ז״ל דס״ל דמפסיקין גם בזה הפסוק מפסיק ואומרו קודם יהיו לרצון דלא גרע משאר תחנונים שמפסיק בהם בין י״ח ליהיו לרצון:

יב יב) שם, ואם בא לחזור ולאומרו וכו׳ וכתב הט״ז סק״ב דכן יש לנהוג לכתחלה וכ״כ הפר״ח אות ב׳ והב״ד י״א בהגב״י (ומ״ש הפר״ח שם להביא ראייה מן הגמרא עיין מ״ש עליו הברכ״י אות ג׳) וכ״כ המ״א סק״א דטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם, וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ טו״ב אות טו״ב, ר״ז אות א׳ ח״א כלל כ״ד אות כ״ד, מאמ״ר או׳ א׳:

יג יג) שם. ואם בא לחזור וכו׳ מי ששכח יעלה ויבא ונזכר אחר שים שלום קודם יהיו לרצון אשר מנהגו לומר קודם אלהי נצור ובתוך כך הגיע הש״ץ לקדושה יותר טוב שלא לומר היהיו לרצון ויכוין וישמע מהש״ץ הקדושה שאם יאמר קודם היהיו לרצון הוו״ל כהסח הדעת מהתפלה ודינו כאינו רגיל לומר תחנונים אחר התפלה ויצטרך לחזור לראש ולא מהני האלהי נצור כיון דהוי היסח הדעת, שואל ומשיב ח״ג סי׳ קס״ט יעו״ש והביאו פ״ת, פת״ע אות ב׳:

יד יד) ואסור לרוק בתחנונים כמו בתפלה דכל זמן שלא פסע הרי הוא כעומד לפני המלך כמ״ש לעיל סי׳ צ״ז אות ה׳ יעו״ש:

סימן קכג

א א) [סעיף א׳] כורע ופוסע ג׳ פסיעות וכו׳ ואם לא עשה כן ראוי לו שלא התפלל, גמרא יומא דף נ״ג ע״ב, טור וב״י, לבוש, ר״ז אות א׳:

ב ב) שם, ג׳ פסיעות וכו׳ וטעם לג׳ פסיעות אלו כתב מהרי״א ז״ל בשם א״ח שהם כנגד ג׳ מילין שרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה, ועוד נמצא בהגדה שמרע״ה נכנס בחושך ענן וערפל לפני הקב״ה וכשיצא יצא מאלו הג׳ ולכך אנו עושים ג׳ פסיעות ע״כ, ושה״ל כתב בשם הגאונים טעם לג׳ פסיעות מפני שכשאדם עומד בתפלה עומד במקום קדושה ושכינה למעלה מראשו וכיון שנפטר מתפלתו צריך ג׳ פסיעות לאחריו כדי שיצא ממקום קדושה ועומד במקום חול וראיה לדבר שכן הוא כיון שחוזרים לאחוריהם ג׳ פסיעות נותנים שלום זה לזה כלומר עד עכשיו היינו במקום קדוש ויצאנו למקום חול עכ״ל, ובשם רבינו האיי מ״כ שטעם ג׳ פסיעות משום דתפילות כנגד תמידים תקנים וכשכהן עולה למזבח עם איברי התמיד היה עולה דרך ימין ומקיף ויורד דרך שמאל ובין כבש למזבח היו שלוש רובדין של אבן ויורד בהן ג׳ פסיעות על עקב ואנן עושים כמו שהם היו עושים עכ״ל, ב״י, לבוש, ומ״א סק״א כתב ששמע טעם משום דבזכות ג׳ פסיעות זכה נבוכדנצר להחריב בהמ״ק ולכן אנחנו פוסעים ג׳ פסיעות ומתפללים שיבנה בהמ״ק יעו״ש, ובשער הכיו׳ סוף דרוש ו׳ דעמידה כתב הטעם מפני שבתפלת העמידה היה בבחי׳ עולם האצילות ועתה מתרחק מהם ג׳ פסיעות כנגד ג׳ עולמות בי״ע יעו״ש ופשוטו של דבר פוסע לאחריו כעבד הנפטר מרבו, מ״א שם, וכ״כ הלבוש שם ועיין עוד לעיל סי׳ צ״ה אות ז׳:

ג ג) שם, בכריעה אחת, וכריעה זו צריך שיהיה עד שיתפקקו כמו כריעות דאבות ומודים שנתבאר בסי׳ קי״ג, א״ר אות א׳ בשם ס׳ צ״ל דף מ״ד, מ״ב אות א׳:

ד **ד) שם ואחר שפסע וכו׳** ולא כאותן שאומרים עושה שלום בעוד שפוסעין דאין נכון לעשות כן, מ״א סק״ב, א״ר או׳ ב׳ סי״ב או׳ ב׳ ש״ץ דף קל״ה ע״א, בי״ע או׳ ב׳ כף החיים סי׳ ט״ו או מ׳ ר״ז או׳ א׳ מ״ב אות ג׳ ועיין מ״ש המאמ״ר אות א׳ ומ״ש עליו המחב״ר אות א׳ והיפ״ל אות א׳ יעו״ש:

ה **ה) שם ואחר שפסע וכו׳** וכן הדין בעושה שלום דקדיש, תה״ד סי׳ י״ג והביאו ב״י ססי׳ נ״ו א״ר שם, מ״ב שם, ועיין בדברינו לסי׳ נ״ו אות ל״ו:

ו **ו) שם, הופך פניו לנד שמאלו,** דהיא ימינו של הקב״ה שהמתפלל רואה עצמו כאילו שכינה למול פניו שנאמר שויתי ה׳ לנגדי תמיד, ב״י בשם רש״י ז״ל ילבוש ט״ז סק״ב:

ז **ז) שם, הופך פניו לצד שמאלו וכו׳** אמנם בזוה״ק פ׳ פנחס דף רכ״ט ע״א כתב דיעשה בעושה שלים במרומיו כריעה וזקיפה לשמאלא וכריעה וזקיפה לימינא והאי איהו נותן שלום לשמאלו וימינו לשמאל רבו וימין רבו עכ״ד, והב״ד הש״ץ דף קל״ה ע״א יעו״ש ומ״ש לשמאל רבו וימין רבו אין ר״ל לשמאל רבו קודם דהא אין דרך לעשות כן ועוד דהא אמר מתחלה כריעה וזקיפה לשמאלה וכו׳ דמשמע לשמאל דידיה קודם שהיא ימין של הקב״ה אלא כיון שאמר בתחילה והאי איהו נותן שלום לשמאלו וכו׳ נקט ג״כ אח״כ לשמאל רבו קודם ולעולם כשעושה הכריעה לימין רבו קודם שהוא שמאל דידיה וכ״כ בסי׳ הרש״ש ז״ל שאחר שפוסע ג״כ לאחריו בכריעה אחת יפנה לשמאלו ויכרע ויאמר עושה שלום במרומיו ויזקוף ויפנה לימינו ויכרע ויאמר הוא יעשה שלום עלינו ויזקוף ויכרע לפניו ויאמר ועל כל ישראל ויזקוף ויעמוד עכ״ד, וכ״כ בן א״ח ז״ל פ׳ בשלח אות כ״ד, ונראה דאע״ג דבזוה״ק לא אמרו כ״א כריעה וזקיפה לשמאלא וכריעה וזקיפה לימינא מ״ש בסי׳ ויכרע לפניו ויאמר ועל כל וכו׳ אין זה כמוסיף על הכריעות שכתב בזוה״ק אלא זה הכריעה הוא כעבד הנפטר מפני רבו ומ״ש ויזקוף ויעמוד היינו כי כן הוא הדרך שלא ישאר כורע ודו״ק, ועיין באו׳ שאח״ז ולקמן אות כ״ד:

ח **ח) שם ואח״כ ישתחוה לפניו וכו׳** ויאמר ועל כל ישראל וכו׳ לבוש א״ר או׳ ג׳ שע״ת או׳ ג׳ קיצור ש״ע סי׳ חי׳ אות י״ב, וכ״כ היפ״ל או׳ ב׳ בשם האגודה יעו״ש והא דאפילו כשמתפלל ביחיד אומר ואמרו אמן כתב הרב מט״מ שאומר כן למלאכים ששומרים אותו, והביאו מ״א סי׳ ס״ו סוף קס״ז. א״ר שם, וכ״כ קשל״ה בדיני תפלה בהגה והביאו הרח״פ בכף החיים סי׳ ט״ו או׳ מ׳:

ט **ט) שם הגה. ונהגו לומר אח״כ יה״ר שיבנה בית המקדש וכו׳** מהר״ם די לינזאנו בס׳ עבודת מקדש כתב דה״ג שתבנה בית המקדש כי הבית השלישי הוא מעשה ידי יוצר כוננו ידיו יתברך ולכן יש לדקדק ולומר שתבנה ביהמ״ק. ברכ״י או׳ ב׳ ש״ץ דף ס״א ע״ד ודקל״ו ע״ב. וכתב שם הש״ץ שגם ביהי רצון שקודם פ׳ התמיד צריך לדקדק ולומר שתבנה ביהמ״ק וכו׳ וכן ביהי רצון שקודם הודו עכ״ד. וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ ז׳ או׳ כ״א. וכן הסכים הפתה״ד או׳ א׳ וכתב דלא כהרב מנ״א ז״ל כלל יו״ד סי׳ ח׳ שירד לחלק בין יה״ר שאחר התפלה ובין יה״ר שקודם פ׳ התמיד יעו״ש, וכתב עו״ש הפתה״ד בשם מוהר״ר יעב״ץ ז״ל בקו׳ לוח ארש על אבות כי כן היא ע״פ הדקדוק נמי דצ״ל שתבנה יעו״ש. וכ״כ כף החיים שם או׳ מ״ב. ודלא כהשע״ת ריש סי׳ זה שכתב דאין נוהגין כן. וצריך ליזהר האדם מאד וליתן דעתי לכוין באמירת ה׳ של יה״ר שלא ישכח מפני שהיה טרוד בפסיעות:

י **י) שם בהגה. כי התפלה במקום עבודה וכו׳** ועיין בס׳ כפתור ופרח שהקשה למה לא נקריב תמידין ומוספין וכל קרבנות צבור ופסחים בזה״ז שהרי מקריבין אעפ״י שאין בית כמ״ש הרמב״ם הלכות בית הבחירה פ״ו הי״ז. ואם משום טומאה והלא קרבן צבור בא בטמאה ותירץ משום שאין אני יודעים איזה כהן מיוחס עכ״ד. והביאו נוב״י חח״מ סי׳ ל״ה בסופו יעו״ש, יפ״ל בזה הסי׳ או׳ ג׳ וכתב שם היפ״ל וזהו שאנו אומרים בנוסח רבון העולמים וכו׳ ואין לנו לא כהן דהיינו כהן גמור שהוא מיוחס בודאי יעו״ש:

יא **יא) [סעיף ב׳] במקום שכלו הג׳ פסיעות יעמוד וכו׳** והכי איתא התם ביומא דף נ״ג ע״ב כיון שפסע ג׳ פסיעות לאחריו התם איבעי ליה למיקם משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר דומה לכלב ששב על קיאו ע״כ, ופי׳ הטור שסופו הוכיח על תחלתו שלא פסע לאחריו כדי ליפטר מרבו כיון שחוזר אליו מיד ע״כ. וא״כ משמע מזה דהקפידה היא דוקא אם חוזר למקום שהתפלל משום דהוי ככלב השב על קיאו אבל אם רוצה להלוך ולישב במקום אחר שלא התפלל בו עד שיגיע ש״ץ לקדושה ליכא קפידא, מיהו ממ״ש התם איבעי ליה למיקם משמע שצריך ג״כ להיות נשאר שם עומד, וכ״כ הרד״ך בית כ״ז דכשעומד במקום שכלו פסיעותיו חייב הוא לכוין רגליו כמו בתפלה יעו״ש, והביאו כנה״ג בהגה״ט, עו״ת או׳ א׳ מ״א סק״ה. א״ר או׳ ד׳ ש״ץ דף קל״ו ע״א, בי״ע או׳ ז׳ חס״ל או׳ כ״ד, דה״ח או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ ח״י אות י״ג:

יב **יב) שם ולא יחזור למקומו וכו׳** ואם האריך בתפלתו עד שהגיע ש״ץ לקדושה ותכף פסע כנראה דיכול לחזור תכף למקומו לומר קדושה והכי חזינן לרבנן קדישי דעבדי הכי ולא שייך בזה ככלב שב וכו׳ דניכר לכל שכן ראוי להיות חוזר לענות קדושה. והגם דכתבו משם מהרי״ל (שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳) דאם היה מסיים י״מ תכף שיושב ש״ץ לתחנה או במ״ש כשפתח ויהי נועם היה נשאר במקומו ושם מפיל תחנתו או אומר ויהי נועם קדושה

שאני דשפיר נאה לאומרה במקומו כי היכי דנהגי כל הקהל לענות קדושה במקומן ואימור דלחזור תכף לומר קדושה מודה מהרי״ל ולא דמי לאינך ברכ״י או׳ ג׳ ובספרו קש״ג סי׳ טו״ב או י״ט, ש״ץ דף קל״ה ע״ב, בי״ע אות ט׳ חס״ל שם שע״ת או׳ ה׳ מ״ב או׳ ט׳ ועיין לקמן אות י״ט:

יג יג) שם ולא יחזור למקומו וכו׳ ונ״ל לקיים דברי שניהם שכשאומרים פיוטים כיון דפתח ש״ץ ילך למקומו ובשאר כל ימים עד דמטי ש״ץ לקדושה, ל״ח פ׳ אין עומדים או׳ ע״ג שכנה״ג בהגמ״ט או׳ ה׳ מ״א סק״ו. מיהו הב״ח כתב וז״ל ולענין הלכה הרמב״ם בפ״ט כתב כמ״ד עד דמטא ש״ץ לקדושה והכי ודאי נקטינן לכתחלה היכא דאפשר אבל היכא דאיכא דוחק ואתי לאנצויי יכול לחזור מיד דפתח ש״ץ בקול רם אבל לא קודם שפתח ש״ץ בקול רם והכי משמע מלשון הש״ע שכתב ולפחות עד שיתחיל ש״ץ להתפלל בקול רם עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ עו״ת או׳ ב׳ א״ר או׳ ה׳ יפ״ל או׳ ב׳ דה״ח או׳ ב׳ מ״ב או׳ יו״ד, והאחרונים כתבו דגם דכשאומרים פיוטים יש להקל ולחזור כשמתחיל ש״ץ בקול רם ח״א כלל כ״ד אות ל׳ קיצור ש״ע סי׳ י״ח אות י״ג, מ״ב שם, ובשער הכוו׳ דרוש ג׳ דחזרת העמידה כתב וז״ל ובהגיע הש״ץ אל נקדישך וכו׳ צריך האדם לחזור ולפסוע ג׳ פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בהיותו מתפלל בלחש עכ״ל, וכ״כ בפע״ח שער חזרת העמידה פ״ב, מ״ח במס׳ שארית האצילות פ״ב אות א׳ וזה משמע כדברי הרמב״ם ז״ל דאין לחזור למקומו כ״א עד הגיע ש״ץ לקדושה, וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ טו״ב אות ח״י וע״כ נ״ל דגם באיכא דוחקא או אומרים פיוטים וא״א לו לעמוד במקום שכלו פסיעותיו יותר טוב לילך למקום אחר אם אפשר ולא יחזור למקומו עד קדושה, ועיין לקמן אות טו״ב:

יד יד) שם ולא יחזור למקומו וכו׳ בכ״מ פ״ט ה״ד מה״ת כתב וז״ל וכשמגיע ש״ץ לקדושה רצה חוזר רצה עומד במקומו עכ״ל אבל לפי סברת י״א שהביא ב״י בשם הר׳ מנוח דבעינן ו׳ פסיעות ג׳ כשחוזר לאחריו וג׳ בשובו למקומו משמע דדוקא צריך לחזור למקומו וכ״כ לעיל באות הקודם בשם שער הכוו׳ יעו״ש, וכתב הל״ח פ׳ אין עומדין אות ס״ח דמזה הטעם יש בני אדם שמקפידין שלא ילך אדם לפניהם כשעומדים במקום שכלו הג״פ עד שישובו למקומם אבל מה שנוהגים שכשרואין למי שרוצה ללכת לפניהם למהר לשוב למקומם בטרם השיעור המפורש טעות הוא יעו״ש, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ עו״ת אות ב׳ מ״א ומחה״ש סק״ו א״ר אות ט׳ בי״ע אות מ׳ ר״ז אות ד׳:

טו טו) שם ולא יחזור למקומו וכו׳ ואם אחר שסיים תפלתו ופסע ג״פ ומיד התחיל ש״ץ החזרה ונזכר שלא הזכיר בה יעלה ויבא וכיוצא שפסק מרן ז״ל לקמן סי׳ קכ״ד סעי׳ יו״ד שיכול לכוין על הש״ץ כל הי״ח מראש ועד סוף כיעו״ש יכול לחזור מיד למקומו כדי להתחיל לשמוע ולכוין כל הי״ח ברכות ולא הוי ככלב שב ע״ק כיון דלצורך הוא חוזר, פחה״ד אות ג׳ ועיי״ש שכתב זה דוקא לענין שיוכל לחזור מיד למקומו אבל בעיקר הדין שיוכל לכוין על הש״ץ בזה״ז לכתחלה לא מורינן הכי יעו״ש ועיין בדברינו לעיל סי׳ קי״ד אות מ״ז ולקמן סי׳ קכ״ד או׳ נ״ו:

טז טז) שם ולא יחזור למקומו וכו׳ והמתפלל ב׳ תפילות זה אחר זה מותר לחזור למקומו מיד כדי שיתפלל שנית ולא הוי ככלב שב ע״ק אלא רק צריך להמתין כדי הילוך ד״א כדי שתחונן דעתו כדלעיל סי׳ ק״ה פרמ״ג במש״ז אות ג׳ ר״ז אות ג׳ מ״ב אות י״א פתה״ד שם, וכתב שם הפתה״ד והיינו דוקא אם יכול להגיע עם הש״ץ לקדושה דאי ל״ה צריך להמתין כדין מי שאחר לבא לבהכ״נ הכתיב לעיל סי׳ ק״ט ס״א יעו״ש:

יז טוב) שם עד שיגיע ש״ץ לקדושה וכו׳ מהתימה שהמון עם מקילין בזה ויושבין מיד כשגומרין תפילתם וכשמגיע הש״ץ לקדושה עומדין והוא כנגד הדין המפורש בכאן ולכה״פ צריכין לעמוד על מקומם עד שיתחיל הש״ץ לתפלה, ומן הראוי לעורר העם ע״ד זה, תו״ח אות ב׳:

יח חי) שם הגהה, והש״ץ יעמוד כדי הילוך ד״א וכו׳ וכ״כ הלבוש, וכן איתא לעיל בש״ע סי׳ ק״ה דהמתפלל ב׳ תפילות זה אחר זה צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד״א כדי שתהא דעתו מיושבת וכו׳ והוא מש״ס ברכות דף ל׳ ע״ב ומסתברא דאין לחלק בזה בין ש״ץ ליחיד דזיל בתר טעמא כיון שהוא משום כדי שתתישב דעתו והכי יש לפרש דברי הרשב״א שבסי׳ תל״ו וסי׳ תרע״ו דדוקא משום איסור ככלב שב ע״ק ליכא בש״ץ ור״ל שא״צ להשהות כ״כ אבל כדי הילוך ד״א כדי שתתישב דעתו צריך להשהות וזהו שכתב שם בתשו׳ והביאו ב״י שממתינין במקומן כדי מהלך ד׳ פסיעות יעו״ש והוא כדי שתתישב דעתן ולא נאמר שהוא חולק על משמעות הגמ׳ שאמרה צריך להמתין בין תפלה לתפלה כדי שתתחונן דעתו דמשמע דאין חילוק בין יחיד לש״ץ וכ״מ מב״ח דהכי הבין דברי הרשב״א יעו״ש, ומ״ש המ״א בסק״ז ע״ש הרשב״א דמדינא יכול הש״ץ לחזור מיד כבר כתב עליו הפרמ״ג בא״א או׳ ז׳ דבדברי הרשב״א אין הכרע וי״ל דממתינים ד״א מדינא יעו״ש, ועיין א״ר אות ו׳ ומאמ״ר אות ו׳ מ״ש בדברי הרשב״א הנ״ז יעו״ש, וכבר כתבני דגם מדברי הרשב״א י״ל דכדי הילוך ד״א צריך דלמה נחלק השוין וכמ״ש הב״ח והפרמ״ג וכ״מ מדברי הגר״א דמדינא צריך להמתין בכדי הילוך ד״א מההיא דסי׳ ק״ה יעו״ש וכ״כ לעיל סי׳ ק״ה אות ג׳ בשם הרד״ך דגם הש״ץ צריך להמתין בכדי הילוך ד״א כדי שתתישב דעתו יעו״ש, וכ״כ ח״ע על מ״א סק״ז בשם הערוך דמ״ש בש״ס כמה ישהה בין תפלה לתפלה אש״ץ קאי יעו״ש, וכ״כ האחרונים ח״א כלל כ״ט אות ב׳ דה״ח אות ב׳ דה״ח אות ב׳ קיצור ש״ע סי׳ ך׳ אות א׳:

יט **יט) שם בהגהה, וכן יחיד המתפלל וכו'** ואפי' אם אין חוזר תכף למקומו לא יאמר תחנון תכף אחר שעקר רגליו אלא ימתין כדי הילוך ד״א, ט״ז אות ג' ש״ץ דף קל״ו ע״א, וכתב הברכ״י אות ד' דאין זה סותר למ״ש בשם מהרי״ל דמשמע מהלשון קצת דתכף ממש אחר שפסע אומר תחנה או ויהי נועם, דבנידון מהרי״ל כל העם רואים דלומר תחנה וכיוצא עם הצבור מה״ר ימהרנ״ה ומשו״ה לא שהי כלל וכ״כ בס' באה״ט חדש בדרך אפשר והוא פשוט עכ״ד, והביאו ש״ץ שם ועיין לעיל אות י״ב:

כ **כ) שם בהגהה וכן יחיד המתפלל וכו'** הב״י הביא פלוגתא בזה דהרד״א כתב בשם הראב״ד דגם כשהוא מתפלל ביחיד צריך להמתין עד שיעור כדי שיגיע הש״ץ לקדושה אבל רי״ו כתב כשמתפלל יחיד אינו אינו חוזר מיד אלא ישהא מעט וכתב ב״י דהיינו כדי הילוך ד״א יעו״ש, ודעת הב״י נראה כדעת הרמ״א דסגי בשהיית כדי הילוך ד״א כיעו״ש, וכ״נ דעת הל״ת פ' אין עומדין אות ע״ב, וכ״נ דעת הט״ז סק״ד. וכ״כ הסי״ב במק״ח אות ב' חס״ל אות כ״ד, אבל הב״ח פסק כהראב״ד דגם כשהוא מתפלל ביחיד צריך להמתין עד שיעור כדי שיגיע הש״ץ לקדושה או לילך למקום אחר יעו״ש, והביאו שכגה״ג בהגב״י אות ה' וכ״כ המ״א סק״ח ש״ץ דף קל״ו ע״ח קיצור ש״ע סי' י״ח אות י״ג מיהו הא״ר סוף אות ז' כתב דאם יש לו פנאי בריוח יחמיר להמתין כשיעור שהיה מתפלל עם הציבור יעו״ש, וכ״נ דעת ר״ז אות ג' וכ״כ דה״ח אות ב' דבשעת הדחק די בשהיית כדי הילוך ד״א, והביאו מ״ב אות י״א, וכן מי שהתפלל עם הצבור ששהה בתפילתו עד לאחר שסיים הש״ץ הקדושה לענין זה חשיב כמתפלל ביחיד וצריך לכתחלה להמתין עד כדי שיעור משיתחיל הש״ץ בקול רם עד הקדושה ובשעת הדחק די בשהיית כדי הלוך ד״א:

כא **כא) שם בהגה, יחיד שמתפלל בצבור וסיים תפלתו קודם לש״ץ אסור להחזיר פניו וכו'** פי' אעפ״י שעדיין עומד במקום שכלו פסיעותיו לא יחזיר פניו לראות העומדים אחריו כי יגרום ביטול כוונה לאותם המתפללים עדיין שיסתכל בהם, ט״ז סק״ה וכתב ודלא כהב״ח שכתב שפסק זה סותר מה שפסק כבר שימתין עד שיאמר הש״ץ קדושה יעו״ש וכ״כ שכנה״ג בהגב״י בסוף הסי' דאין זה סתירה דלהחזיר פניו לחוד ולחזור למקומו לחוד עו״ת אות ב' אמנם הלבוש סעי' ו' כתב טעם אחר שאסור להחזיר פניו מפני שנראה שדילג ויחשדוהו שלא התפלל כל תפלת הצבור ועוד שהופך פניו מן השכינה שהצבור עומדים לפני ית' והביאו מ״א סק״ט וכתב וכשמתחיל הש״ץ רשאי להחזיר פניו אבל לחזור למקומו אסור עד שמגיע לקדושה עכ״ד ומ״ש עד שמגיע לקדושה היינו היכא דאפשר כמש״ל אות י״ג וכ״כ המחה״ש, ומה שהקשה המאמ״ר אות ה' על טעם הא' של הלבוש כבר תירץ אותה המחה״ש שם וכ״כ היפ״ל אות ו':

כב **כב) שם אסור להחזיר פניו וכו'** וכ״כ האחרונים סו״ב במק״ת אות ב' ש״ץ דף קל״ו ע״ב, בי״ע אות יו״ד, חס״ל אות כ״ד כף החיים סי' ט״ו אות מ״ו, ר״ז אות ה' ח״א כלל כ״ד אות ל' דה״ח אות ה' קיצור ש״ע שם מ״ב אות י״ב:

כג **כג) [סעיף ג'] כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה,** כ״פ ב״י כהגמ״י פ״ה מה״ת וכתב דלא כמהרי״א שכתב בשם א״ת שרגל ימין יפסע תחלה כמ״ש רז״ל ביומא נ״ה ע״ב כל פינות שאתה פונה וכו' דההיא דכל פינות וכו' אינה ענין לזה דהכא אינו פונה לשום צד יעו״ש וכ״פ הלביש פרישה אות א' עט״ז אות ב' ברכ״י אות ה' וכתב בשם א״ח דהכי נהוג יעו״ש והטעם כתב הט״ז סק״ו דבעקירה זו חולק כביד לשכינה והיינו לימין השכינה שהיא שמאל האדם עכ״ד וכ״כ ב״ח פר״ח אות ב' וא״כ מה״ט נראה דגם האטר רגל פוסע רגל שמאל של כל אדם תחלה וכ״כ המ״א סק״י א״ר אות ח' א״א אות יו״ד ומש״ז אות ו' דה״ח אות ג' והכי יש לנהוג אעפ״י שכתב שם המ״א טעם אחר מפני שטעם זה שכתבנו טעמא דמסתבר הוא וכתבוהו רוב הפוסקים:

כד **כד) שם. ושיעור פסיעות אלו וכו'** מצאתי הגהה כ״י לאחד קדוש שמדברי הגאונים בתשו' כ״י נראה דשלש פסיעות אלו שיעורם ד״א ע״כ, וכתב בא״ח דף ט״ו משם גדול אחד דלכתחלה יפסע פסיעה קטנה ואח״כ יפסע פסיעה גדולה ואח״כ יפסע באופן שיהיו רגלים שוים ברכ״י או' ו' ש״ץ דקל״ה ע״ג. בי״ע או' ג' שע״ת או' ט' ח״א כלב כ״ד או' כ״ח, כף החיים שם או' מ' ואו' מ״ג. מ״ב או' י״ג אמנם הב״ח פסק כס' מור״ם ז״ל דלכתחלה לא יפסיע יותר מעקב לצד גודל יעו״ש. וכ״כ דה״ח שם. וכ״כ בשער הכוו' סוף דרוש ו' דעמידה וז״ל אח״כ תפסוע ג' פסיעות לאחוריך ויהיו פסיעה אצל פסיעה ואל תרחיב רגליך יותר מכדי שיעור פסיעה ממש וכו' כנגד ג' עולמית בי״ע עכ״ד. וכ״כ בפע״ח סוף שער משער ך' העמידה. מ״ח פי״ב מתפלת האצילות או' ו' בן א״ח פ' בשלח או' כ״ד. וע״כ נוהגים בפסיעות אלו דתחלה עוקר רגל שמאל תחלה ומניחה בסוף רגל ימין גודל בצד עקב ואח״כ עוקר רגל ימין ומניחה בסוף רגל שמאל גודל בצד עקב ואח״כ חוזר ועוקר רגל שמאל ומניחה אצל רגל ימין שוה בשוה כדי שיהיו שווין:

כה **כה) שם הגה. ולכתחלה לא יפסיע וכו'** נראה דוקא היכא דאפשר אבל בבהכ״נ שרבים נכנסים בה וצר להם המקום שא״א לפסוע ג״פ עקב בצד אגודל ואגודל בצד עקב ולעמוד שם דאתו לאנצויי כדאי הוא הרשב״א לסמוך עליו בשעת הדחק שכתב בתשו' סי' שפ״א שלא שמענו שום שיעור לג״פ אלו וכן נהגו הכל לפסוע בלא שיעור והוא מטעם הדוחק שא״א לפסוע בדקדוק אבל היכא דליכא דוחק צריך לדקדק לפסוע גודל בצד עקב ועקב

בצד גודל ולא יותר מזה, ב״ח. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ עו״ת או׳ ג׳ א״ר או׳ ט׳ (ומ״ש המ״א סק״י בדברי הרשב״א דלא כהב״ח כתב עליו שם הא״ר דאינו מוכרח יעו״ש) סו״ב או׳ א׳ ש״ץ דקל״ה ע״ג. בי״ע או׳ ד׳ חס״ל או׳ כ״ד. בן א״ח שם. מיהו המאמ״ר או׳ יו״ד אעפ״י שהקשה גם הוא על דברי המ״א שכתב בדברי הרשב״א כתב לענין דינא דאין דברי הב״ח נראין אלא העיקר כדברי מרן ז״ל ומור״ם בד״מ שדחה דברי הרשב״א ז״ל מהלכה יעו״ש, וכ״נ משער הכוו׳ שכתבנו באו׳ הקודם שנתן טעם בסוד שאין לפחות משעור פסיעה עקב בצד גודל וע״כ אין להקל בזה לעשות פסיעות קטנות אלא דוקא היכא דלא אפשר בענין אחר אבל לכתחלה צריך האדם להשגיח קודם שיתפלל ולראות המקום אשר הוא מתפלל בו אם יש בו שיעור לעשות אח״כ ג״פ כהלכתן ואח״כ יתפלל, ומ״ש שם השכנה״ג והביאו הבאה״ט סק״ט דהמנהג עכשיו שאם מסיים התפלה ואחריו אדם אחר שהוא מתפלל שאינו יכול לפסיע ג״פ ממתין עד שיעלה האחר תפלתו ואח״כ פוסע הג״פ הוא תמוה שהרי מדינא היא דאסור מפני שעובר המתפלל כמ״ש לעיל בש״ע סי׳ ק״ב סעי׳ ה׳ ולמה כתב זה מצד המנהג. ועיין עוד להמאמ״ר שם מה שהקשה עוד על דברי השכנה״ג הנז׳ ודו״ק. ועיין בדברינו לסי׳ ק״ב או ל׳:

כו **כו) [סעיף ד׳] מי שמוסיף וכו׳** שנראה שחולק כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם על צד החיוב. ט״ז סק״ז. ש״ץ דקל״ה ע״ג. ר״ז או׳ ג׳ בי״ע או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ז. וכ״נ מדברי הרב בשער הכוו׳ שהבאנו לעיל או׳ כ״ד שנתן טעם בסוד לג״פ הללו דאין להוסיף עליהם ומי שמוסיף אין לו מקום:

כז **זך) [סעיף ה׳] גם ש״ץ צריך לפסוע וכו׳** וכשיחזור התפלה בקול רם א״צ וכו׳ אלא ממתין הוא עד סוף הקדיש שלם שתקנוה חכמים לש״ץ אחר כל תפלה ואעפ״י שמפסיקין בקריאת ס״ת וסדר קדושה והלל ואבינו מלכנו וכה״ג כולהו לסדר תפלה באין וקדיש שלאחריהם חוזר עיקר על התפלה די״ח. ב״י בשם תה״ד סי׳ י״ג. לבוש. וכתב שם הלבוש דמטעם זה תקנו בו תתקבל צלותהון וכו׳ שחוזר על תפלת י״ח ע״כ. מ״א ס״ק י״א. ה״ב או׳ ג׳ א״ר או׳ יו״ד. סו״ב או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ י״ב ר״ז או׳ ז׳. כף החיים סי׳ ט״ו או׳ פ״ב. מ״ב או׳ י״ח. וכתב פרישה בסי׳ קכ״ב או׳ א׳ דמכאן משמע דאסור לש״ץ לדבר ביני ביני כיון דהכל מעין תפלה א׳ היא והקדיש חוזר על כולן עכ״ד. והביאו א״ר שם. מש״ז או׳ ע״פ תה״ד או׳ ה׳ מ״ב שם מיהו המאמ״ר שם כתב דיש להקל בעת הצורך יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ג״ן או׳ ט״ז וסי׳ קי״א או׳ י״א ויתבאר עוד לקמן בס״ד סי׳ קכ״ד או׳ א׳ ומ״ש הש״ץ מי שבירך בעת קריאת התורה למתנדב והשכבות וכיוצא כתב שם הפתה״ד דהכל נקרא מצורף לענין הקריאה ושרי כקריאה עצמה כיון דהכי נהוג יעו״ש יסיים אבל מ״מ איסור גמור לש״ץ להפסיק בשיחה בטילה בין העמידה לקדיש תתקבל כמ״ש הפרמ״ג כמש״ז אות ט׳ יעו״ש עכ״ד וכ״כ כף החיים שם אות ג׳:

כח **כח) שם, א״צ לחזור לפסוע וכו׳** ואם רגיל לפסוע אפי׳ אחר התפלה בקול רם אין למנעו, הרדב״ז ח״א סי׳ קנ״ג, כנה״ג בהגב״י, מ״א ס״ק י״ב, א״א אות י״ב, ש״ץ דקמ״ז ע״ב, ר״ז שם, מ״ב אות י״ט, ולכן נ״ל דאם הש״ץ האומר חזרה אינו יכול לגמור שארית התפלה מאיזה סבה שיהיה ואינו אומר קדיש תתקבל כדי לעשות בו הג״פ דיעשה הג״פ תכף אחר תפלת החזרה ועיין הלק״ט ח״ב סי׳ ש״ז ותי״ח בזה הסי׳ אות ד׳ ודו״ק:

כט **כט) שם הגה, ואם לא התפלל בלחש רק בקול רם פוסע וכו׳** דתחלה צריך לפסוע ולהפטר על התחינות של עצמו כגון אלהי נצור וכו׳ שיאמר בלחש אחר שסיים התפלה ואח״כ בפסיעות של קדיש שלם יפטר על מה שהתפלל בעד הצבור. לבוש. מ״א ס״ק י״ג, א״ר אות י״א. א״א אות י״ג, כף החיים שם או׳ פ״ב. מ״ב או׳ ך׳ ועיין לקמן סי׳ קכ״ד או ח׳:

ל **ל) [סעיף ו׳] כשיחזור ש״ץ התפלה יאמר ג״כ אדני וכו׳** כ״כ התה״ד בסי׳ ק״י והביאו מרן ז״ל בב״י בסס״י קי״א ובזה הסי׳. וכתב עליו מרן ז״ל בב״י בסי׳ זה ואפשר דכשם שסובר שפותח בה׳ שפתי תפתח סובר ג״כ שמשלים יהיו לרצון אמרי פי ע״כ. אלא שמור״ם ז״ל בד״מ או׳ ה׳ כתב על דברי מרן ז״ל ב״י דאין נוהגין לומר יהיו לרצון אחר תפלת הש״ץ ואע״ג דנוהגים לומר תחלה ה׳ שפתי תפתח כיעו״ש, וזהו שכתב מור״ם ז״ל כאן בהגהה אבל אינו אומר בסוף התפלה וכי אבל דעת מרן ז״ל בב״י נראה די״ל ג״כ בסוף התפלה יהיו לרצון וכו׳ ומה שלא כתבו בש״ע משום שלא נזכר בהדיא בתה״ד ואח״כ ראיתי שכ״כ המאמ״ר או׳ י״ג וסיים דאנו נוהגים לאומרו כס׳ מרן ז״ל בב״י וכך מטין דבריו כאן בש״ע יעו״ש, וגם לפי הטעם שכתב הרב בשער הכוו׳ והבאנו אותו לעיל בסי׳ קכ״ב או׳ יו״ד שכתב דפסוק זה יש בו ט׳ יודי״ן כנגד ט׳ יודין שיש בד׳ הויו״ת עסמ״ב אשר כל סודות תפלת י״ח תלוים בהם נראה דצריך לאומרו גם הש״ץ אחר החזרה בקול רם. ואח״כ ראיתי שכן דקדק ג״כ הש״ץ דף מ״ז ע״א מדברי שער הכוו׳ הנז׳ יעו״ש. וכ״כ השל״ה והביאו מ״א ס״ק י״ד, א״ר אות י״ב, סו״ב או׳ ד׳. כף החיים שם. וכ״כ הגר״א דדברי השל״ה עיקר יעו״ש. וכ״כ דה״ח קיצור ש״ע סי׳ כ״ט או׳ ז׳. וגם הר״ז או׳ ח׳ וח״א כלל כ״ט או׳ ב׳ כתבו דנכון לאומרו יעו״ש:

סימן קכד

א **[סעיף א'] לאחר שסיימו הצבור תפלתם וכו'** ואם גמר תפלתו בלחש ועדיין הש"ץ אינו מתחיל החזרה חטא גמור לדבר בין לחש לחזרה, גורי האר"י ז"ל, קש"ג סי' ח"י אות א"ך בי"ע בדיני חזרת הש"ץ או' יו"ד, פתה"ד סי' קי"א אות ג' חס"ל אות ו' כף החיים להרח"ף סי' ט"ו אות ב"ן, וכתב שם הפתה"ד דכ"ש הש"ץ דאסור לדבר בין לחש לחזרה יעו"ש, וכ"כ כף החיים שם. וכ"מ מדברי שער הכוו' דרוש ד' דיוה"כ שכתב על ענין פסוק ה' הוא האלהים היה ראוי לאומרו אחר תפלת לחש דנעילה ולא אחר החזרה והטעם שאומרים אותו אחר החזרה הוא שלא להפסיק בין הלחש והחזרה יעו"ש. וא"כ לפ"ז משמע כיון שפסוק זה יש צורך לאומרו בין לחש לחזרה ואפ"ה אין אומרים אותו כדי שלא להפסיק וא"כ כ"ש שאסור להפסיק בדיבור בין לחש לחזרה ולפ"ז נראה דאפי' ללמוד אסור בין לחש לחזרה, וכ"כ בן א"ח פ' תרומה אות יו"ד, ועיין בדברינו לעיל סי' ג"ן או' ט"ז:

ב **ב) שם, שאם יש מי שאינו יודע וכו'** זהו לפי הפשט וידוע שכל דברי רז"ל אעפ"י שיש בהם סודות נפלאים אין מגלין אותם ומלבישים אותם בדברי הפשט אבל בימי רבינו האר"י ז"ל ניתנה רשות לגלות וגילה הסוד של החזרה שמעלתה יותר גדולה מן הלחש ושניהם חובה כמבואר בשער הכוו' דרוש א' דחזרת העמידה ובפע"ח שער חזרת העמידה פ"א ופ"ב יעו"ש. ולכן האר"י ז"ל בחזרת הש"ץ היה עוצם עיניו ושומע ומתכוין לדברי הש"ץ כמ"ש בשער הכוו' ד"ד ע"א, ופרע"ח שער הקרבנות פ"ב, וכ"כ במ"ח בדרוש שארית האלי' או' א' ולכן אין לבטל החזרה בשום פעם שחרית מוסף. ומנחה אלא דוקא במקום דאיכא אונס וכ"כ בן א"ח שם אות ב' יעו"ש. וסדר בחי' התפילות כבר כתבתי אותם בתשו' בסה"ק באר מים חיים בס"ד קחנו משם:

ג **ג) שם שאם יש מי שאינו יודע וכו'** אבל הבקי אינו יוצא בתפלת ש"ץ ב"י מ"א סק"א, ר"ז אות א' ומשמע אפי' דיעבד לא יצא, פרמ"ג א"א אות א' מ"ב אות א':

ד **ד) שם שאם יש מי שאינו יודע וכו'** היינו שאינו יודע להתפלל ומ"מ מבין הוא מה שש"ץ אומר ב"י וב"ח פירש היינו שאינו יודע להתפלל מבחוץ בכשאין סידור בידו אבל אם אינו מבין מה שש"ץ אומר אינו יוצא בשמיעה כמ"ש בסי' קצ"ג ב"י לבוש ב"ח וכתב שם הב"ח אבל במתפלל בעצמו בנוסח התפלה אפי' אינו מבין מה שמוציא מפיו יוצא י"ח יעו"ש ועיין בדברינו לעיל סי' ק"א אות ט"ז ודו"ק ט"ז סק"א עו"ת אות ב' מ"א סק"ב פר"ח אות א' א"ר אות ב' ר"ז אות ב' מ"ב אות ב':

ה **ה) שם מי שאינו יודע וכו'** ויחיד אינו מוציא אפי' למי שאינו בקי אלא א"כ יש עשרה בבה"כ הרשב"א בתשו' סי' קכ"ו בשם הירושלמי כנה"ג בהגה"ט, עו"ת שם א"ר שם וכ"ף הער"ה אות א' וכתב כמ"ש מרן ז"ל בסי' תקצ"ד ודלא כרמ"א שם והפר"ח סי' ס"ב יעו"ש וב"כ א"א שם, ר"ז אות א' מ"ב אות א':

ו **ו) שם וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"ץ לכוין וכו'** ואינו מפסיק וכו' וגם אינו אומר ברוך הוא וב"ש ולא מודים דרבנן כמ"ש לקמן אות כ"ו ואות ה"ן אבל אמן עונה כמ"ש לקמן סעי' ו':

ז **ז) שם ופוסע ג"פ וכו'** לאפוקי מהריא"ג שהביא הב"י משמו שחולק ואומר שכשם שש"ץ פוטרו מתפלה כך פוטרו מג"פ וליתא דמה שפוטרו מתפלה היינו טעמא משום דשומע כקורא אבל בפסיעות ודאי שאינו פוטר וכפסק המחבר ז"ל פר"ח אות א' וכ"ף האחרונים כדעת מרן ז"ל ולפ"ז צריך לכרוע ולזקוף ג"כ באבות ובהודאה תחלה וסוף כמו שהוא מתפלל בעצמו:

ח **ח) [סעיף ב'] ש"ץ שנכנס לבה"כ וכו' יורד לפני התיבה וכו'** כ"כ ב"י בשם הכלבו סי' כ"ז שכתב בשם הר"ש אבל הרב כתב בס' פרע"ח סוף פ"ב דשער העמידה דאין לומר העמידה בשחרית ומנחה כ"א תחלה בלחש ואח"כ יאמר החזרה בקול רם עכ"ד, וכ"מ מדברי שער הכוו' דרוש א' דחזרת העמידה כיעו"ש, וכ"כ הרב כף הכהן בסי' ק"ט מתשו' הרב יעב"ץ דאם לא התפלל בלחש ומצא צבור שגמרו בלחש אינו יכול לומר החזרה ויעלה לשניהם דאין תפלת החזרה אא"כ קדמה לה תפלת הלחש, וזה רמזו דוד המע"ה אודה ה' מאד בפי בתחלה בפי ביחיד ושוב אח"כ בתוך רבים אהללנו עכ"ד והביאו הרו"ח אות ב' יעו"ש ועיין בדברינו לעיל סי' כ"ה אות ע"ה שכתבני דכל דבר שלא נזכר בהדיא בתלמוד ונחלקו בו הפו' דעת המקובלים יכריע יעו"ש וא"כ כ"ש בענין זה דשב וא"ת עדיף:

ט **ט) שם יורד לפני התיבה וכו'** כתב ב"י דעכשיו נהגו ברוב המקומות להתפלל לכתחלה ש"ץ תפלת המנחה בקול רם כדי שיענו קדושה אחריו ולא יצטרך לחזור ולהתפלל בקול רם עכ"ד והיינו שאומר הקדושה וברכת אתה קדוש ואח"כ אומר האמצעיות בלחש עם הצבור ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפלתו בקול רם כמ"ש בב"י סי' רל"ד יעו"ש, אבל מור"ם ז"ל בד"מ אות ג' כתב דאין אנו נוהגין כן אלא לעולם הש"ץ מתפלל תחלה בלחש

מלבד היכא שהדבר נחוץ שחיישינן שיעבור זמן המנחה דאז מתחיל מיד להתפלל בקול רם קדושה כדי שיענו קדושה בשעתה עכ״ל וכ״כ מרן ז״ל לקמן בב״י סי׳ רל״ד דמנהג האשכנזים הוא הנכון וכן הנהיגו חכמים שבדור שלפנינו בצפת תוב״ב וגזרו נידוי לעובר על תקנתם יעו״ש והב״ד הש״ץ דקל״ו ע״ג וכתב דכ״ש בשחרית ומוסף דליכא משום שעת הדחק דאסור לפרוץ גדר ולעבור על תקנת חכמים יעו״ש קש״ג סי׳ ח״י אות א׳ בי״ע אות א׳ וכן היא ע״פ דברי האר״י ז״ל שצ״ל דוקא תפלת לחש ואח״כ תפלת החזרה בין בשחרית בין במוסף בין במנחה ולא יש חילוק ביניהם דבכל אחת מג׳ תפילות הללו החזרה היא יותר מעלתה מהלחש כמבואר בשער הכוו׳ ובדברינו לעיל אות ב׳ ואות ח׳ וכ״כ בשער הכו׳ דרוש ב׳ דתפלת המנחה על האר״י ז״ל שהיה נזהר מאד בתכלית שלא לאומרה בלא חזרה אלא בתחלה בלחש ואח״כ בקו״ר כמו בתפלת שחרית ומכ״ש בתפלת שחרית ומוסף ואף אם היה סמוך לשקיעת החמה מעט ולא עוד אלא אפי׳ אם היה בע״ש קודם לשקיעת החמה היה אומר בלחש ואח״כ אומר בקו״ר עכ״ל וכן נתפשט המנהג עכשיו בכל המקומות כדברי האר״י ז״ל שאין מבטלין שום חזרה שחרית מוסף ומנחה אלא רק אם הוא שעת הדחק כגון שיראים שיעבור זמן התפלה ר״ל שלא ישאר זמן לומר החזרה בזמן תפלת מנחה וכמ״ש לקמן סי׳ רל״ב אז כשמתחילין לומר התפלה בלחש מגביה קולו הש״ץ בג׳ ראשונות עד אחר האל הקדוש והם אומרים עמו מלה במלה כדי לומר קדושה ואח״כ גם הש״ץ משלים תפלתו בלחש מן אתה חונן וכו׳ עד סיום תפלת י״ח משום דאסור להשמיע קול בתפלת הלחש כמ״ש לעיל סי׳ ק״א או׳ ז׳ בשם הזוה״ק והאר״י ז״ל אלא רק בג׳ ראשונות כיון שהוא מגביה קולו לצורך כדי לומר קדושה מותר כיעו״ש, ועיין בדברינו לסי׳ ס״ט אות א׳:

ט) שם יורד לפני התיבה וכו׳ ש״ץ שהתפלל ביחיד ואתרמי ליה צבורא והוא מוכרח לעבור לפני התיבה כתב בשאילת יעב״ץ סי׳ כ״א שיתפלל פעם אחרת בלחש ואח״כ יתפלל בקול רם לצבור, אבל הברכ״י אות ד׳ כתב עליו דדבריו אינם מחוורים וראיותיו אינן מכריעות כיעו״ש, וכ״כ האחרונים ש״ץ דקל״ו ע״ג, בי״ע אות ג׳ שע״ת ריש סי׳ זה, מ״ב אות ה׳:

י) שם הגה, וכן אם הוא שעת הדחק וכו׳ ואם אין השעה דחוקה כ״כ כתב הל״ח בפ׳ תה״ש או׳ ט״ו והעו״ת אות ג׳ דלא יתחילו הצבור רק עד לאחר שאמר הש״ץ האל הקדוש יעו״ש, והב״ד הבאה״ט אות ד׳ אבל הא״ר או׳ ד׳ חלק ע״ז וכתב דאף אם אין השעה דחוקה כ״כ יתחילו תכף וכתב כמדומה שכן נוהגים יעו״ש, וכן הסכים הפתה״ד אות א׳ יעו״ש. ועוד נ״ל לתת טעם לזה מפני שכיון שכל הצבור מכוונין עליו ועדיין לא התפללו לחש נראה כמו שאומרים חזרה קודם הלחש וכבר אמרנו לעיל אות ח׳ ע״ש האר״י ז״ל שאין לומר חזרה בלא לחש כיעו״ש, ועוד כיון שעדיין הצבור לא התפללו בלחש ואין מועיל חזרה בלא לחש הרי הוא כמתפלל ביחיד וע״כ לא נהגו כן אלא אם לא נשאר זמן מתפללים כולם ביחד והש״ץ בלבד מגביה קולו בג׳ ראשונות בלבד מפני ששלושה ראשונות חשובים כאחד עד לאחר האל הקדוש כדי לענות קדושה ואחר כך מסיים בלחש עם הצבור כנ״ז באו׳ הקודם אמנם מ״ש שם הא״ר והפרמ״ג א״א אות ה׳ שיתפללו הצבור עם הש״ץ מלה במלה עד שומע תפלה ומודים והם בלחש והש״ץ בקול וכ״מ מדברי הלבוש סי׳ רל״ג ססעי׳ א׳ יעו״ש מדברי הזוה״ק והאר״י ז״ל נראה שזה לא יעשה דכיון שאין חזרה בלא לחש וגם שאין ט׳ מכוונין לברכותיו זה לא הוי כ״א תפלת לחש והמגביה קולו בתפלת לחש אסור מפני שיתאחזו בה החיצונים כמש״ל סי׳ ק״א אות ז׳ אלא יש לזהר שאין להגביה קולו כ״א בג׳ ראשונות דוקא כנז׳ וגם זה הוא ע״י הדחק מפני כבוד מצות הקדושה שלא תתבטל מהם ודו״ק:

יא יא) [סעיף ג׳] קהל שהתפללו וכולם בקיאים וכו׳ עיין מש״ל אות ב׳:

יב יב) שם הגה, ואם יש יחידים בקהל וכו׳ אין לש״ץ להמתין וכו׳ ועכשיו נהגו להמתין על האב״ד ונ״ל הטעם שרוב האנשים מתפללים במרוצה ואם יחידים מתפללים מלה במלה לא יוכלו לומר קדושה עם הצבור לכן ממתינין, ולכן נ״ל דאף אם אין אב״ד בעיר יש להמתין על המתפלל מלה במלה אבל כשמאריך אין להמתין עליו, מ״א סק״ז א״ר אות ו׳ סו״ב אות א׳ ר״ז אות ה׳ ש״ץ דקל״ז ע״ד, ס״ל אות ב׳ מ״ב אות י״ג וכ״כ כנה״ג בהגה״ט סי׳ צ׳ דהמנהג עכשיו להמתין לחכם הקהל ולכל גדולי הקהל ואין בזה טורח צבור שהם מוחלים על כבודם עכ״ד, והביאו א״ר שם וכתב דמ״מ נראה שאין להרב להאריך כ״כ כדמצינו בר״ע שהיה מקצר, ומכ״ש במקום שממתינין על החכם שעדיין לא בא שיש להקדים עצמו ולהיות מיו״ד ראשונים עכ״ל וכתב שם החס״ל דאם הוא מאריך יותר מדאי ראוי לו לחוש לכבוד צבור ולצוות עליו שלא ימתינו לו יעו״ש ועיין לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם אות ן׳:

יג יג) אם אחד צריך להאריך וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחריו בשעה שמתחיל החזן החזרה ואעפ״י שעדיין לא גמר תפלתו ויחזור למקומו ויגמור, ס״ח סי׳ תשפ״ד מ״א שם, א״ר שם, סו״ב שם, ר״ז שם, ש״ץ שם, מ״ב שם, מיהו עיין בס׳ נז״ש שכתב דצע״ג אם יש להקל בכך כמ״ש המ״א בסי׳ ק״ד סק״ב וגם לפי כתבי האר״י הטעם על הפסיעות אין לעשות כן באמצע תפלה גם הוא נגד דרך ארץ דהוי כנטילת רשות וכן דייק לישנא דגמרא יעו״ש והביאו א״ח אות ו׳ וכתב דיותר טוב כמ״ש הרמ״א בריש סי׳ א׳ שאל יחוש וכו׳ עכ״ד, ותימא דהא כתב שם בס״ח דאין הטעם משום

שמתלוצצים עליו בלבד אלא הטעם ג״כ משום דאינו יכול לכוין כיעו״ש וכבר כתבנו לעיל בסי׳ ק״ד אות ב׳ ואות כ״א דההליכה לצורך כיון התפלה לא הוי הפסק כיעו״ש ואפשר שלא ראו דברי הס״ח בשורשן וכבר כתבנו במ״א דאין לסמוך על דברי האחרונים המביאים הדברים בקיצור עד אשר יראה הדברים בשורשן ובפרט על האחרונים שאין רואים בדברי הראשונים אלא רק מעתיקים מה שרואין בדברי האחרונים ובעיקר הדין נראה שהכל הוא מה שהוא אדם אם רואה בעצמו שאינו יכול לכוין ילך למקום אחר ואם אינו מרגיש להם ישאר במקומו והם ישאו עונם:

יד) מרביץ תורה יפסיע בנצור לשוני משום טרחא דצבורא וכן נהג הרה״ג בעל חקרי לב ז״ל כל עשרים שנה שהיה רב באזמיר יע״א וח׳ שנים שהיה בעה״ק תובב״א, כף החיים ס״י ט״ו או׳ מ״ד, ונראה דהיינו שיאמר יהיו לרצון וכו׳ אחר השלום, ויעשה ג״פ כהלכתן וגם הכריעות כהלכתן כמש״ל סי׳ קכ״ג או׳ ז׳ וגם יאמר עושה שלום וכו׳ ואח״כ במקום שעומד אומר אלהי נצור וכו׳ עד אחר יהיו לרצון הב׳:

טו) [סעיף ד׳] כשש״ץ חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק וכו׳ ויש לגעור באותם המגביהים קולם ואומרים עם החזן תפלת י״ח וקדושה ואף לר״י דאמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו היינו בספק התפלל אם לא אבל הכא שהתפלל כבר אסור להתפלל שנית טור וב״י בשם תשו׳ הרח״ש. וכתב הב״ח דתלתא איסורי קא עבדי הני אינשי. חדא דמברכין ברכה לבטלה, אידך דחייב כל אדם לשתוק ולכוין לברכת הש״ץ ולומר אמן ועכשיו שאומרים עם הש״ץ תפלה י״ח אינן מכוונין לש״ץ ואין עונין אמן אחריו. אידך שעל ידם שאינם מכוונים לש״ץ הויא ברכת ש״ץ ברכה לבטלה. ועוד רביעית דאפי׳ היו מכוונים לברכת ש״ץ ויענו אמו אחריו אפ״ה כיון שמזמרין עם הש״ץ נראה כקלות ראש עכ״ד בקיצור ועי״ש. וכתב ב״י דאעפ״י שאין אומרים פתיחת הברכות וחתימתן יש לגעור בהם יעו״ש, והביאו א״ר או׳ ז׳ ועיין מאמר או׳ ו׳ שנראה מדבריו שאם אומר אמצע הברכות בלא חתימה בלחש עם הש״ץ ש״ד והביאו ש״ץ דקל״ז ע״ב יעו״ש שע״ת או׳ ז׳ אבל החיד״א בקש״ג סי׳ ח״י או׳ יו״ד כתב דאפי׳ בלחש אין לומר אמצע הברכות עם החזן. וכ״כ בי״ע או׳ ז׳ וכן הסכים הפתה״ד או׳ ה׳ יעו״ש. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ב׳ ע״ש האר״י ז״ל שהיה דוקא שומע ומכוין יעו״ש.

טז) שם. הקהל יש להם לשתוק וכו׳ כתב הרמ״ע בתשו׳ סי׳ ק״ב על האנשים הלומדים בעת חזרת הש״ץ התפלה או אומרים תחנונים אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי אין למחות בידם יעו״ש אבל בס׳ ווי העמודים קרא תגר עליהם והביאו מ״א סק״ח וכתב שכ״מ בסי׳ ץ׳ סעי׳ י״ח בהגה יעו״ש. א״ר או׳ י״ב. ש״ץ שם. קש״ג שם או׳ ט׳ בי״ע או׳ ט׳ שע״ת שם. כף החיים שם או׳ ב״ן. וכתב דאפי׳ עיון בעלמא דרך העברה לא יראה בספרים אחרים אלא יתן דעתו לשמוע כל הברכות ח״י מפי הש״ץ מתחלתן ועד סופן יעו״ש. וכ״כ בספרו רו״ח סי׳ ץ׳ או׳ ד׳. וכ״כ הסו״ב או׳ ו׳ בשם ר״ח וז״ל ובעת קריאת התורה או חזרת הש״ץ התפלה אסור לו לעסוק בתורה דאין לערב תקון בתיקון כי לכל אחד זמן בפ״ע ומשמע דאף להרהר בד״ת אז אסור כי צריך שיהיו אזניו קשובות למה שמוציא הש״ץ מפיו ויהיו עיניו למטה ולבו למעלה כמו בתפלתו ממש בלחש שהם ב׳ יחודים ובחזרת התפילה הוא יחוד משובח מהקודם ואם מדבר בעת חזרת התפלה הוא מפריד ח״ו היחוד כי אין שם דיבור אחר אלא אמן המורה על היחוד הוי״ה ואדנ״י וע״ז כיון ר״י ואמר אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו משא״כ אם עוסק בתורה בשעה שאין הקב״ה חפץ בתורתו אז ודאי אין נ״ר להקב״ה בתורתו ומוטב לו שלא יעסוק אז בתורה וכן יזהר בכל אלה כשהש״ץ אומר מגן אבות בדברו בליל שבת עכ״ל. וכן הוא לפי דברי האר״י ז״ל שכתב דהחזרה יותר מעלתה מתפלת העמידה ושניהם בכלל החיוב והב״ד לעיל או׳ ב׳ וא״כ אם לא יתן כל דעתו לכוין על הש״ץ מתחילת החזרה ועד סופה מלה במלה הרי לא קיים מצות תפלת החזרה כתקנה. ועיין לקמן או׳ כ״א:

יז טוב) שם, ואם אין ט׳ מכוונים וכו׳ משמע מכאן בהדיא דבעינן דוקא ט׳ מכוונים ואין מצטרף לא מתפלל ולא ישן, ואע״ג דבסי׳ נ״ה סעי׳ ו׳ כתב דמצטרף מתפלל וישן שאני התם מהטעם שכתב ב״י שם בשם הגמ״י פ״ח שכתב בשם הר״ס והוא משום דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל וכל דאיכא עשרה דבני קדושה נינהו שכינה שריא. וכ״כ הטעם הלבוש שם. ר״ז שם או׳ ז׳ אבל הכא הטעם כמ״ש הטור כי לא נתקנה ברכת הש״ץ כ״א לאומרה בעשרה וכשאין ט׳ המכוונים לברכותיו נראת כברכה לבטלה, וכ״כ הטעם בלבוש סי׳ זה סעי׳ א׳ ר״ז או׳ ו׳:

טוב) שם, ואם אין ט׳ מכוונים וכו׳ מזה נראה שאין מצרפין למנין מי שאינו שומע אע״ג שהוא פקח, ט״ז סק״ב סו״ב אות ד׳ ש״ץ דקל״ז סוף ע״ג, מיהו א״ר אות ח׳ כתב דשאינו שומע ומדבר מצטרף ודלא כהט״ז יעו״ש, וכ״כ הפר״ח בסי׳ נ״ה אות ח׳ מט״י בזה הסי׳ אות א׳ וכ״נ דעת המש״ז בזה הסי׳ אות ב׳ ומשמע מדבריו דשומע ואינו מדבר אף להט״ז מצטרף וכ״כ הפר״ח שם, אבל מדברי הר״ז שם בסי׳ נ״ה או י״א משמע דלחזרת העמידה אינו מצטרף כ״א דוקא שומע ועונה יעו״ש, וכ״כ בן א״ח פ׳ ויחי אות ו׳ וכבר כתבנו לעיל בסי׳ נ״ה או׳ ג״ן דכיון דאיכא פלוגתא בזה יש להחמיר היכא דאפשר:

יח) שם. ואם אין ט׳ מכוונים וכו׳ וכיון דאיכא רובא שלא התפללו אעפ״י שהשאר התפללו כל שיש עשרה שעונין אמן יוכל לומר חזרה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עו״ת או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳ וכתב שם המאמ״ר דמ״ש אי איכא עשרה ל״ד דהא ש״ץ מן המנין וא״צ אלא ט׳ שיענו אמן כמ״ש בש״ע.

ש״ץ דקל״ו ע״ד. קש״ג סי׳ ח״י או׳ ד׳ בי״ע או׳ ד׳ חס״ל או׳ א׳ וכתב שכן המנהג פשוט פעה״ק ירושלים תובב״א. כף החיים שם או׳ מ״ה וכתב שכן העיד מהר״ר יאודה פאפו בספר״א דמרי״ה טב דס״ח ע״ב שכן מנהג ירושת״ו יעו״ש. ומ״ש הא״ר או׳ א׳ בשם הרדב״ז דאף שכולם לא התפללו בצבור כיון שהתפללו כולם ביחידות אינו חוזר ומתפלל כבר כתבנו לעיל בסי׳ ס״ט או׳ ז׳ דסברה זו של הרדב״ז דחו אותה הפו׳ וק״ל כסברת מרן ז״ל ודעמיה דכל שיש רוב העשרה שלא שמעו קדושה אעפ״י שהתפללו ביחידות יכולין לצרף עמהם עוד ד׳ מן השוק שכבר שמעו ואומרים חזרה יעו״ש, וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ י״ב אות מ״ה ומה דנקט שם עשרה הוא לאו דוקא דבששה סגי כמש״ל, ברם נ״ל דהא דמצטרפין אח״כ הוא דוקא אם עדיין לא אמרו תחנון ולא סיימו שארית התפלה אלא רק אמרו העמידה לבדה ואח״כ נצטרפו אבל אם התחילו לומר שארית התפלה שוב אין מצטרפין וטעמא נ״ל ע״פ דברי הרב ז״ל שכתב דתפלת העמידה היא בבחי׳ האצילות ושארית התפלה היא בבחי׳ בי״ע וא״כ כיון שכבר התפללו ביחידות עד אשר התחילו להתפלל שארית התפלה שהיא בחי׳ אחרת כבר פרח צרופא מנייהו כנ״ל, ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח אות א׳ ד״ה ודע:

יט **יט) שם ואם אין ט׳ מכוונים וכו׳** מכאן מוכח שלא כדברי אותם המהנדזין שאין אומרים חזרה בעשרה מצומצמים אלא א״כ יהיו שם עשרה מלבד הש״ץ דליתא מדכתב הטור כשאין ט׳ בבהכ״נ וכו׳ מכלל דכל דאיכא ט׳ מכוונין ש״ד וכן מתבאר מדברי הרמב״ם ז״ל, וכ״כ הלבוש בפירוש, שכנה״ג הגה״ט אות ד׳, ש״ץ שם, קש״ג שם אות ה׳:

כ **ך) שם קרוב להיות ברכותיו לבטלה וכו׳** הא דכתב קרוב ולא ממש משום דאיתא לעיל סי׳ נ״ה דאם התחיל בעשרה ויצאו מקצתן הש״ץ גומר, דרישה או׳ א׳ ומשמע דזהו דוקא אם כבר התחיל בהתר שהיו שם ט׳ מכוונים לברכתיו שעשה כראוי ואז הוא גומר התפלה כמ״ש לעיל סי׳ נ״ה אות ל״ו ואז הם היוצאם עונם ישאו כמ״ש במור״ם שם סעי׳ ב׳ אבל לכתחלה פשיטא דאין הש״ץ מתחיל להתפלל עד שידע בבירור שיש ט׳ מכוונים לברכותיו ואע״ג דבב״י שם בשם האגור משמע דאפי׳ ישן מצטרף לחזרת העמידה מרן י״ל לא פסק כוותיה לענין חזרה אלא דוקא לענין קדיש כמ״ש סי׳ נ״ה סו׳ אבל לענין חזרה פסק כדברי הטור מהטעם שכתבנו לעיל או׳ טו״ב ואנן כפסק מרן ק״ל שקבלנו הוראותיו כידוע וכן הוא הסכמת אחרונים שכולם נקטו דברי הטור ומרן ואין לשנות, ועוד עיין בדברינו לסי׳ נ״ה אות מ״ח ודו״ק ומיהו אם כבר התחיל ואח״כ נמצא איזה אדם ישן או מדבר ודאי שגומר הש״ץ תפלתו ויש לסמוך בזה על דברי האגור דלא גרע משיצאו מקצתן דגומר אלא דהם עונם ישאו וכמ״ש מור״ם ז״ל שם:

כא **כא) שם לכן כל אדם יעשה עצמו וכו׳** דאם אין כל אדם עושה עצמו כאילו אין ט׳ זולתו לא ימצא ט׳ מכוונין לברכות הש״ץ דכל אחד סומך על חביריו ונמצא הש״ץ מתפלל לבדו, ובל״ה כבר כתבנו לעיל בשם האר״י ז״ל דתרווייהו צריכי הלחש והחזרה וא״כ בודאי בל״ה צריך האדם ליתן דעתו כדי לצאת י״ח תפלת החזרה מהש״ץ מתחלתה ועד סופה, וא״כ לפ״ז צריך החזן להגביה קולו בכל תפלת החזרה מתחלתה ועד סופה ולומר אותה מלה במלה בקול רם ולא יאמר שום תיבה בקול נמוך אשר אין שומעין אותה הצבור וליתן ריוח בין תיבת ה׳ לתיבה שאחריה בכדי שיענו הצבור ברוך הוא וב״ש וחוזרין לכוין עליו וכן בין ברכה לברכה בכדי שיענו אמן ויחזרו לכוין עליו ואם אינו עושה כן הרי חטא הרבים תלוי בצוארו ועתיד ליתן את הדין אבל אם עושה כראוי ה״ה מזכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו:

כב **כב) כתב** בשל״ה דף רנ״ה ראיתי מהחרדים על דבר ה׳ שמשימים הסידור בפניהם בשעת חזרת התפלה ועיניהם ולבם שם ולא ראה החוצה ואז מכוונים על כל מלה ומלה עכ״ד, והביאו א״ר אות י״ב סו״ב או׳ ג׳ ש״ץ דקל״ז ע״ג, קש״ג סי׳ ח״י אות י״ב, בי״ע אות י״א כף החיים סי׳ ט״ו אות י״ד ומנהג האר״י ז״ל היה עוצם עיניו ושומע ומכוין להש״ץ כמ״ש לעיל אות ב׳ וא״כ כל אדם ילך בדרך הטוב לו בכוונה אם בסידור ואם לעצום עיניו, ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ה אות יו״ד וסי׳ צ״ו אות ט׳.

כג **כג) להשלים** למנין יו״ד לומר קדיש בחצר בהכ״נ או לברך על הקשת כתב בס״ח סי׳ תת״ז דרשאי לצאת אפי׳ בחזרת העמידה וכתב החיד״א שם בס׳ ברית עולם אות א׳ שהמכוין בכוונות רבינו האר״י ז״ל צריך שלא יצא ויענה אמן בכל ברכה עכ״ד והביאו כף החיים סי׳ ט״ז אות ך׳ ואו׳ כ״א פת״ע אות ח׳ ולפי מש״ל נראה דאף למי שאין מכוין אין לו לצאת, כו צריך לשמוע ולכוין בחזרה מתחלה ועד סוף:

כד **כד) שם הגה י״א שכל העם יעמדו וכו׳** עיין בהלק״ט ח״ב סי׳ פ׳ שמצדד אם מותר לישב בחזרת העמידה וכתב שראה בק״ק אשכנזים בוירונה יושבים ובק״ק של ספרדים כולם מעומד בחזרה והכי מסתברא עכ״ד, והביאו י״א בהגה״ט, ש״ץ שם ע״ד וכ״כ החיד״א שם בקש״ג דיש לעמוד בחזרת העמידה. בי״ע שם, חס״ל אות ג׳ כף החיים שם אות ג״ן. בן א״ח פ׳ תרומה אות יו״ד וכתב דרק אם הוא זקן או חולה וחלוש המזג הרבה דקשה לו אם יעמוד אז ישב:

כה **כה) [סעיף ה׳] על כל ברכה וברכה וכו׳** ופשוט דאם עוסק במקום שאינו רשאי להפסיק אסור לאומרו, מ״א סק״ט ואפי׳ בין הפרקים ופסוקי דזמרה אין לאומרו, פרמ״ג א״א אות ט׳ ר״ז אות ח׳ ועיין בדברינו לסי׳ נ״א אות כ״כ ובסי׳ ס״ו אות כ״ג, ועיין בתשו׳ דברי דוד סי׳ מ״א שכתב כשעוסק בתורה

אין להפסיק ממשנתו לענות ב״ה וב״ש ואמן ושכן כתב בתשו׳ מים רבים סי׳ ב׳ יעו״ש אבל הפ״ת חלק עליו וכתב דיש לסמוך ע״ז בב״ה וב״ש אבל באמן צ״ע מהיכן למד זה שהוא מדינא דגמרא א״ל מי שתורתו אומנתו כרשב״י וחביריו דאינו מפסיק לתפלה או ת״ת דרבים דפטור מק״ש כמ״ש הרא״ש בברכות ועיין ב״י סי׳ ע׳ עכ״ד, והביאו א״ח או׳ ח׳ ופת״ע או׳ ט׳ ועיין בדברינו לקמן אות ל׳:

כו **כו) שם על כל ברכה וברכה וכו׳** כ״כ הטור ששמע מאביו הרא״ש ז״ל שעל כל ברכה וברכה שהיה שומע אומר ברוך הוא וב״ש וז״ש משה רבינו כי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלהינו, ועוד אפי׳ כשמזכירין צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה עכ״ל, וכתב הדב״ש בתשו׳ סי׳ רצ״ה דהיינו דוקא מי שאינו מחוייב באותה ברכה אבל אם הוא מחוייב באותה ברכה אינו יכול לענות ב״ה וב״ש דכיון דשומע כעונה הו״ל הפסק ומשנה ומוסיף לכך ראוי שלא לומר ב״ה וב״ש כשהוא חייב יעו״ש, מיהו הרב מעשה רוקח בפ״א מהלכות ברכות דין י״א קרא תגר על אותה תשו׳ ונסתייע ממנהג העולם שנוהגים לענות בברכת שופר ולולב מפי החזן ואעפ״י שהם חייבים בה ומתכוונים לצאת י״ח והחזן מכוין להוציאן יעוש״ב, אבל הרב שושנים לדוד בפ״ח דברכות משנה ח׳ סתר כל דברי מער״ק וקיים במאמרו דברי הדב״ש יעו״ש, וכן הסכים מט״י אות ב׳ וכ״כ דגמ״ר על מ״א סק״ט קיצור ש״ע סי׳ ו׳ אות ט׳ והברכ״י סי׳ רי״ג אות ג׳ כתב דנכון ליזהר אך אין למחות במי שעונה יעו״ש והביאו הז״כל ח״א אות ב׳ וח״ג אות הב׳ אות י״ח:

כז **זך) שם על כל ברכה וברכה וכו׳** וכן יש לענות ברוך הוא וב״ש כשמזכירין הכהנים שם ה׳ בברכת כהנים וברור הוא וכ״כ שכנה״ג בהשמטות יעו״ש, פר״ח בזה הסי׳ אות ה׳ ובסי׳ קכ״ח אות י״ג ודע דמ״ש בפר״ח בסי׳ זה אות הנז׳ אמן הוא ט״ס וצ״ל ב״ה וב״ש כדמוכח מדבריו וכ״כ הוא בהדיא בסי׳ קכ״ח יעו״ש ועיין א״א אות י״ד ברכ״י סי׳ קכ״ח אות יו״ד ש״ץ דף קמ״ה ע״ג והגם שכתב שם הש״ץ שמדברי הדב״ש סי׳ רצ״ה נראה שסובר דאין לענות ב״ה וב״ש בברכת כהנים המנהג לענות כס׳ השכנה״ג והפר״ח וכ״כ כף החיים סי׳ ט״ו או׳ ע״ו בן א״ח פ׳ תצוה אות ט״ו:

כח **כח) שם אומר ברוך הוא וכו׳** וכוונת ב״ה וב״ש כבר בארנוה לעיל בסי׳ ה׳ אות י״ב קחנו משם ואם יודע שהמברך ירוץ דברו ובעוד שאומר ב״ה וב״ש המברך מסיים ברכתו קודם טוב יותר שישתוק בעניית ב״ה וב״ש כדי לענות תכף אמן בסיום הברכה ולא שיאמר בב״א ב״ה וב״ש אמן זה אח״ז בלי הפסק דעניית אמן קודם לב״ה וב״ש שהכל הולך אחר החתום ובעניית אמן הוא כולל ג״כ כוונת ב״ה וב״ש, יפ״ל בקו׳ יושר לבב אות ה׳:

כט **כט) שם אומר ברוך הוא וכו׳** ולא כמנהג רבים מעמי הארץ שאומרים ברוכו וברו שמו כי אין זה מברך לכן צריך ליזהר, חס״ל אות ד׳:

ל **ל) [סעיף ו׳] ויענו אמן וכו׳** עיין בסי׳ נהרא השלם דף ט״ו פ׳ ט״ז שהביא מס׳ ד״מ מעשה נורא שנעשה בימי הגאון רבי מרדכי יפה בעל הלבושים והוא שהלך הגאון הנז׳ בעל הלבושים אצל הרב אבוהב ללמוד ממנו חכמת העיבור ויקר מקרה שהיה שם תינוק א׳ בן הרב אבוהב הנ״ל בחדר אשר הם יושבים ואכל התינוק פרי אחד ובירך בפה״ע בקול רם וענו כל בני הבית אמן על ברכת התינוק והגאון רבי מרדכי יפה לא ענה אמן שלא במתכוין ורבו הנ״ל כאשר ראה שלא ענה אמן על ברכת התינוק כעס עליו כעס גדול והיה מנדה להגאון רמ״י ל׳ יום כפי נידוי הרב לתלמיד ואח״כ בא הגאון רמ״י לפייס רבו ולא היה רוצה למחול לו ואמר לרבו ימחול ומה פשעי ומה חטאתי והשיב לו רבו הנ״ל ידוע תדע שאהבה גדולה אהבתיך יותר מבני אבל תדע נאמנה שהיית חייב מיתה בשעה שלא ענית אמן על ברכת התינוק אבל באמת אני מוחל לך וספר לו שהיה מעשה במדינות שפני״א קודם גזירות תתנ״ו שאירע מעשה בחסיד אחד שגרם לו הריגה למלכות מפני שפ״א בנו הקטן בירך על הפת ולא ענה לו אמן ואמר לו רבו לרמ״י שלא יתרעם עליו שנדה אותו אלא לבעבור תהיה לי לכפרה ומחל לו ע״ת שידרוש ברבים ולהזהירם על עניית אמן עכ״ד בקיצור ועי״ש באורך, וכתבתי זה להראות כמה גדלה כחה של אמן וכמה צריך האדם ליזהר וליתן דעתו לענות ולכוין בה בכל לב. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ נ״ו אות ט׳ ואו׳ יו״ד:

לא **לא) שם ויענו אמן וכו׳** דאיתא בזוהר ר״פ עקב דכל ברכה. דאתיבו עליה אמן דא איהו בקיומא כדקא יאות וכו׳ וכ״ש אם היא ברכתא דסגיאין מברכין לה ומעטרין לה בעטרין קדישין ברזא דאמן, אמן הוא רזא דקשרין דכל יחודה וקדושה ברזא דמאריה ומעטר לההיא ברכת׳ בעטרין עילאין כדקא יאות וכו׳ יעו״ש יפ״ל ח״ג או׳ ב׳:

לא) וכתב הרד״א בתחלת ספרו בשם הר׳ אברהם ן׳ שושן ששלושה תפילות שאנו מתפללים בכל יום יש בכל אחת י״ט ברכות ועולין ז״ן ברכות וראה כמה גדול שכר המתפלל עם הצבור כי בתפלה א׳ שמתפלל עמהם נחשב לו שכר כמתפלל ערב ובקר וצהרים ביחיד כיצד תפלתו בלחש י״ט וחייב אדם שלא לדבר בעוד שש״ץ מחזיר התפלה ושיכוין לשמוע ברכותיה ושומע כעונה הרי י״ט ברכות אחרות וחייב אדם לענות אמן אחר כל ברכה וברכה ואמרו ז״ל בברכות ג״נ ע״ב גדול העונה אמן יותר מן המברך הרי כאלו בירך י״ט ברכות אחרות נמצא כי בתפלה אחת עם הצבור כתקנה נותנים לו שכר ז״ן ברכות ע״כ. והביאו ב״י. וטעם שאמרו גדול העונה אמן משום דאיתא במד״ר באלה הדברים ע״פ והיה אם שמוע תשמעו אמר רבי יהודה בר סימון אמן יש בה ג׳ דברים שבועה קבלה אמונה שבועה דכתיב והשביע הכהן את האשה וכו׳ וכתיב ואמרה אמן אמן. קבלה מנין דכתיב ואמר כל העם

אמן, אמונה מנין דכתיב ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יעשה ה׳ עכ״ל וא״כ כיון שבאמן נכלל כל הדברים הללו א״כ בענייתו אמן מקבל ברכה עליו באמונה ובשבועה משא״כ במברך פרישה אות ז׳ א״ר או׳ י״א. ומי שמברך בכונה גדולה ועצומה הוא יותר גדול מהעונה. א״ר שם בשם של״ה, ש״ץ דפ״ח ע״ד בשם ס׳ מי״ט:

לב לב) שם ויענו אמן וכו׳ מי שנזדמן לו לענות ב׳ אמנים על ב׳ דברים עונה ב׳ אמנים זה אחר זה ולא הוי כאומר שמע שמע משום דשאני הכא דהוי על ב׳ דברים וטפי עדיף לומר אמן ואמן ברכ״י אות ח׳ בשם מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ע״ג, שע״ת או׳ י״א מ״ב או׳ כ״ה וכ״כ אנן לעיל בסי׳ ס״א או׳ מ״ד ועי״ש באו׳ מ״ג ודו״ק:

לג לג) שם ויענו אמן וכו׳ כל העונה אמן תשעים פעמים בכל יום אין המכשפות יכולות להזיק לו ואירע מעשה נורא ע״ז כמ״ש בס׳ מדב״ק מע׳ ח׳ אות ג״ל והאל״ף לך ד״ע רע״ב. כף החיים שם או׳ נ״א חס״ל או׳ ט׳ ועיין למהרח״ו ז״ל בהקדמתו לע״ח שכתב שצריך להשלים רמז צדי״ק בכל יום שהוא צ׳ אמנים ד׳ קדושות יו״ד קדישים ק׳ ברכות:

לד לד) שם בין אותם שלא יצאו. ואעפ״י שהם יוצאים עכשיו בתפלת החזן אינם כעונין אמן אחר ברכות עצמן שהרי מ״מ הם אינם אומרים כלום אלא שומעים לביש:

לה לה) שם ובכונה שיכוין בלבו וכו׳ וכונת אמן של ברכות ואמן של קדישים כבר כתבנו אותה לעיל בסי׳ ה׳ או׳ י״ג קחנו משם:

לו לו) שם אמת היא הברכה וכו׳ עיין ב״ח וט״ז סק״ג ומ״א סק״י ומש״ז סי׳ נ״א או׳ ג׳ בענין פי׳ חלוקי אמן של התפלה וברכות וקדישים וכבר כתבנו אותה לעיל סי׳ ה׳ או׳ י״ד קחנו משם. ומ״ש המש״ז שם דצריך להפסיק בין אמן ליהא שמיה רבא וכן בין אמן למודים אנו לך, כי זה על הברכה ומודים ענין בפ״ע כבר כתבנו זה לעיל סי׳ נ״ו אות י״ד יעו״ש:

לז לז) [סעיף ז׳] לא ישיח שיחת חולין וכו׳ כתב הכלבו דף ט׳ אוי להם למדברים דברים בטלים או שחוק בשעת התפלה כי ראינו בעונינו כמה בתי כנסיות שנחרבו על שנהגו בהם קלות ראש ע״כ, וכתב בס׳ ווי העמודים מן הראוי שכל קהלה וקהלה יעמידו אנשים ע״ז אשר ישגיחו בעונשים רבים על המדברים ויביישו אותם ברבים, א״ר אות י״ב א״א אות י״א מ״ב אות כ״ז פת״ע אות י״א:

לח לח) שם ואם שח הוא חוטא וכו׳ וזה מלבד החטא שאסור לדבר בבהכ״נ הכתוב לקמן סי׳ קנ״א סעי׳ א׳:

לט טל) שם הגה, וילמוד בניו הקטנים שיענו אמן וכו׳ וצריך שיחנכם שיעמדו באימה וביראה, ואותן שרצים ושבים בבכה״נ בשחוק מוטב שלא להביאם מ״א ס״ק י״א בשם של״ה ומלבד זה צריך להשגיח האב עליהם ועל בגדיהם ועל סנדליהם אם הם נקיים ואח״כ יביאם לבהכ״נ כדי שלא להכשיל למתפללים אצלם, ועיין בדברינו לעיל סי׳ פ״א אות ז׳:

מ מ) שם בהגה, כי מיד שהתינוק עונה אמן וכו׳ דהכי איתא בסנהדרין סוף דף ק״י ע״ב, אתמר קטן מאימתי בא לעוה״ב וכו׳ תנא משום רבי מאיר משעה שיאמר אמן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן ע״כ. והביאו ד״מ או׳ ו׳ ומה שמצויין כלבו בהגה הוא על ענין שילמוד בניו וכו׳ אבל הטעם כי מיד שהתינוק וכו׳ הוא מן הגמ׳ כנז׳ וכ״ה בד״מ יעו״ש. ובזה נסתלקה קושיית הכר״ש:

מא מא) [סעיף ח׳] לא יענה אמן חטופה וכו׳ דהכי איתא בברכות מ״ז ע״א, ת״ר אין עונין לא אמו חטופה ולא אמן קטופה ולא יזרוק ברכה מפיו (פי׳ רש״י ז״ל במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו) בן עזאי אומר כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים חטופה יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו ע״ב, וכתבי שם התוספות ובלבד שלא יאריך יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי עכ״ל והביאו הטור וב״י:

מב מב) שם, דהיינו כאלו האלף נקודה בחטף וכו׳ ור״ל שקורין את האלף בשבא נוטה לצירי והוא צ״ל אמן בפתח ולאו דוקא בפתח אלא ה׳ ה׳ קמץ וכמו שאנו קורין אמן, דקמץ נקרא ג״כ פתח כמ״ש הראב״ע בפסוק ה׳ ימלוך לעולם ועד, ב״ח עט״ז אות ד׳ מ״א ס״ק י״ב א״ר אות י״ג, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ס״א אות כ״ז ואות ל״ב:

מג מג) שם, נקודה בחטף וכו׳ וה״ה שלא יאמר אמן באחד משאר הנקודות שאין משמעות פירושם לשון האמנת דברים כגון בשורק או בחולם או במלאפום וכה״ג, לבוש שכנה״ג בהגה״ט אות ז׳ א״ר שם:

מד **מד) שם. קודם שיסיים המברך,** אלא צריך להמתין עד שיסיים הש״ץ כל המלה לגמרי כמו יוצר המאורות וכדומה שאם בחצי המלה יאמרו אמן זה אסור א״א אות י״ב מ״ב אות ל׳ ועיין לקמן אות נו״ן:

מה **מה) שם, שמחסר קריאת הנו״ן וכו׳** ולאו דוקא נו״ן אלא ה״ה אל״ף ומ״ם אלא לפי שהרבה אינן נזהרין בקריאת הנו״ן שתהא ניכרת נקט נו״ן ב״ח שכנה״ג בהגב״י אות ו׳ עט״ז אות ה׳ עו״ת אות ו׳ א״ר אות י״ד, ובספר שתי ידות ז״ל כתב רבים טועים בעניית אמן שהם אומרים אמ ומאריכין בתנועת המ׳ ואח״כ אומרים נֵי וקורין הנון דגושה ובצירי וצריך להזהירם ואומר להם שיפתחו עיניהם ויראו דדל״ת של אחד ונו״ן של אמן אינן דגושות ולא נקודות בסגול או בצירי עכ״ל, ש״ץ דפ״ד ע״ב. קש״ג סי׳ ט׳ אות ד׳:

מו **מו) שם, הגהה, גם לא יפסיק באמצע המלה.** ר״ל שיפסיק אמן לשנים, כ״ה בב״י בשם הערוך:

מז **מז) שם, ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה וכו׳ הגה. ויש מחמירין דאפי׳ אינו מחויב באותה ברכה וכו׳** עין ב״י וב״ח וט״ז סק״ד מה שהאריכו בענין זה וסיים הב״ח וז״ל ולענין הלכה בפלוגתא דרבוותא נקטינן לחומרא לכתחלה דאין עונין אמן יתומה אפי׳ א״צ לצאת באותה ברכה כגון שכבר התפלל ואפי׳ יודע אי זה ברכה הוא אומר אלא שלא שמע הברכה כלל דזה ג״כ הויא אמן יתומה לרב כהן צדק לפי דעת התוספת בפ׳ החליל למאי דפי׳ ולא שרי לענות אמן יתומה אלא בקריאת ס״ת דאפי׳ אינו יודע איזה ברכה הוא אומר ואעפ״י שלא שמע הברכה כלל עונה אמן וכן כל כיוצא בה כשהמברך נהנה והלה שאינו נהנה אינו מחויב בה יכול לענות אמן יתומה אפי׳ אינו יודע איזה ברכה הוא אומר ואפי׳ לא שמע ודלא כמ״ש בש״ע ובהגה ש״ע דאם כבר התפלל ויודע איזה ברכה אומר הש״ץ יכול לענות אמן יתומה אעפ״י שלא שמע הברכה כלל דאעפ״י שכן הוא לרש״י ותו׳ בפ׳ שלשה שאכלו ולהר׳ יונה והרא״ש להך שינויא וכך היא דעת רבינו הטור לפי פירושו בדברי רב כהן צדק מ״מ דעת התו׳ בפ׳ החליל אינו כן לדעת רב כהן צדק וכדפי׳ וע״כ נכון להחמיר לכתחלה עכ״ל והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ וכן המ״א ס״ק י״ל הביא דברי הב״ח וכתב עוד להחמיר יותר דאפי׳ בברכת התורה והנהנין לא שרי אלא ביודע, (כן פי׳ המחה״ש והפרמ״ג בא״א אות י״ג דברי המ״א דתרי חומרי נקט חומרת הב״ח בברכה שלהוציא רבים, וחומרת רמ״א בברכ׳ התור׳ והנהנין דבעינן עכ״פ שיודע באיז׳ ברכה עומד יעו״ש ומ״ש המאמ״ר אות ט׳ בדברי הב״ח הנ״ז כדי לישב דברי המ״א אינם אלא דברי נביאות כיעו״ש) וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ ט׳ אות ה׳ (אלא דמ״ש כל זה ע״ש הב״ח נראה דזה העתיק ממ״א ופשטא דלישנא דמ״א נקט וכבר כתבנו דהמ״א חרי חומרי נקט) ח״א כלל ו׳ אות ה׳ חס״ל אות ח׳ ונכון ליזהר דאין לענות אמן אפי׳ אחר ברכה שאינו מחוייב בה כגון ברכת החזרה והנהנין אלא א״כ שמע וידע איזה ברכה מברך המברך מאחר דגם המתירין לא אמרו אלא דיכול לענות אם לא שמע אבל לא אמרו לענות בדרך חיוב וכיון דחמירא איסורא לענות אמן יתומא יש לחוש לכל הצדדין ואין לענות כ״א שמע וידע מיהו א״צ לשמוע כל הברכה מתחלתה ועד סופה כמ״ש סי׳ רט״ו סעי׳ ב׳:

מח **מח) שם הגה מיד שכלה הברכה יענה אמן,** כ״כ הב״י בשם הרד״א שי״מ אמן יתומה שלאחר זמן מרובה שסיים הברכה ענה אמן על דעת אותה ברכה, והביאו פרישה אות י״א ויראה תוך כ״ד כדיבור דמי׳ ותוך כ״ד מחלוקת הפו׳ י״א ג׳ תיבות וי״א ד׳ מ״א בסי׳ ר״ו סק״ד וט״ז שם סק״ג, פרמ״ג א״א אות י״ד, מ״ב אות ל״ד:

מט **מט) שם מיד שכלה הברכה וכו׳** כתב הלק״ט ח״א סי׳ נ״ה דאם המתין ש״ץ כדרכו ולא ענו אחריו והתחיל באתה גבור אז אין להם עוד לענות אמן דהויא כאמן יתומה אבל אם פשע ש״ץ ולא המתין והתחיל מיד אתה גבור לאו כל כמיניה שיאבד אמן מפי הצבור עכ״ד, אבל הי״א סי׳ קי״ד בהגה״ט כתב על דברי הלק״ט הנז׳ דאינו רואה שום טעם לחילוק זה אלא דכיון שהתחיל אתה גבור שוב אין עונין אמן, וב״כ מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ נ״ט וז״ל ש״ץ שסיים מגן אברהם ותכף התחיל אתה גבור לא יענו אמן דהרי כתב מרן ז״ל בב״י מי שמתפלל בלחש וכו׳ אם לא כלתה עניית אמן מפי רוב הצבור וכו׳ משמע דאף שלא התחיל הברכה הש״ץ הואיל וכבר ענו הקהל אינו יכול לענות כ״ש אם כבר התחיל ברכה אחרת דכבר עברה הברכה א׳ אינו יכול לענות אמן עכ״ל והביאו הברכ״י אות ט׳ וכ״פ בספרו קש״ג סי׳ פ׳ אות כ״ט וכתב שם דעונש ביטול אמן אז הוא על הש״ץ, ש״ץ דפ״ט ע״א שע״ת אות ט״ז, וכ״כ החס״ל אות ס׳ כף החיים סי׳ ט״ו אות ז׳ בן א״ח פ׳ תרומה אות י״ב:

נ **נ) שם מיד כשכלה וכו׳** ואם החזן מאריך בניגון של ואמרו אמן יאמרו אמן מיד כי הניגון הוי הפסק מ״א ס״ק י״ד בשם י״נ י״א בהגב״י סי״ב אות ז׳ ש״ץ דפ״ה ע״ב חס״ל אות ט׳ ודוקא אם מאריך הרבה הוי הפסק מ״א שם דכ״כ ר״ז אות י״א ח״א כלל ו׳ אות ג׳ וכתב שם הסו״ב דלפ״ז יש לגעור ולמנוע אותם המאריכין הרבה בניגונים במלת אמן עד שלא קרב אות א׳ לחברתה ואז הקהל שוהין לענות אמן עד שתכלה אריכות הניגון והוא בכלל אמן יתומה וכן בקדושה וקדישים וברכו שמאריכין בניגונין לא יפה עושין דחד טעמא אית להו יעו״ש, וכתב הפרמ״ג בא״א אות י״ד דאין לענות אמן הקהל עד שסיים הש״ץ אמן בקדיש מיהו כשמאריך בניגון יאמרו מיד אחר דאמירן בעלמא אבל במאריך בסוף הברכה בניגון אין לענות אמן כל זמן

שלא סיים הברכה עכ״ד וכ״כ בתשו׳ בית יעקב סי׳ כ״ב דבשבת ובימים נוראים וכיוצא שמאריך החזן בניגון בסיום הברכה יש ליזהר שלא לענות אמן עד שישלים החזן כל הניגון ואם לאו הוי אמן חטופה יעו״ש, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ אות ל״ג, וכ״כ מ״ב אות ל״ה:

נא אנ) שם כדי שיוכל לומר אל מלך וכו׳ וצריך להרהר בו בשעה שאומר אמן במש״ל סי׳ נ״ו אות יו״ד בשם התו׳ יעו״ש:

נב בנ) [סעיף ט׳] א״צ המברך וכו׳ דוקא בברכה שאינה חובה לשמוע אבל בברכה שמוציא רבים י״ח צריך להמתין כמ״ש סי׳ קכ״ח סי״ח מ״א ס״ק ט״ו והביאו י״א בהגב׳ מיהו הפר״ח בזה הסי׳ אות ע׳ ובסי׳ קכ״ח אות י״ח הקשה על מרן ז״ל מכאן לסי׳ קכ״ח סי״ח וכתב דנקטינן כמ״ש המחבר כאן יעו״ש והפרישה אות י״ג כתב דלא דמי לברכת כהנים דהתם חייב לשמוע לברכת כהנים וזולת זה אינו בכלל הברכה אבל בתפלה יכול להתפלל בעצמו יעו״ש וכ״נ דעת המאמ״ר אות י״ב אבל הפרמ״ג בא״א אות ט״ו אחר שהביא דברי המ״א והפר״ת כתב דאנו אין לנו אלא פסק המחבר והרב אודי ליה שם יעו״ש משמע דדעתו לפסוק כבסי׳ קפ״ח וכמ״ש מ״א דבברכה שמוציא הרבים י״ח צריך להמתין עד שיכלה אמן מפי כל הצבור, וכ״כ מהר״ם מינז סי׳ פ״א, וכ״כ א״ר בסי׳ קכ״ח אות ל״ז וכ״כ ר״ז בזה הסי׳ אות י״ב מ״ב אות ל״ח, וא״כ בתפלת החזרה שע״פ האר״י ז״ל היא חובה ומעלתה יותר גדולה מן הלחש כמש״ל אות ב׳ צריך להמתין הש״ץ עד שיכלה אמן מפי כל העונים, ועיין לקמן סי׳ קכ״ח אות ק״ו ואות ק״ח:

נג גנ) [סעיף יוד׳] מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא וכו׳ כ״כ התוס׳ והר׳ יונה והרא״ש והרשב״א והמרדכי בפ׳ תפה״ש בשם בה״ג. וכתב ב״י דאעפ״י שכתבו התו׳ שהר״ם פסק דדוקא שכח להזכיר של ר״ח אבל שכח ברכה שלימה מחזירין אותו ואינו יוצא בשמיעתו מש״ץ לא חשש רבינו הטור לדבריו מאחר שכל הפו׳ האלה לא כתבו אלא דברי בה״ג לבד עכ״ד. וכ״פ הלבוש, וכ״כ הל״ח בפ׳ קפה״ש או׳ מ״ב דאפי׳ שכח ברכה שלמה ודלא כמ״ש התו׳ בשם הר״ם יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ז וכתב ולאפוקי מדברי הט״ז שהן תמוהין בזה יעו״ש וכ״פ הער״ה או׳ ב׳ ועיין מש״ז או׳ ה׳:

נד דנ) שם. מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא וכו׳ מי שספק לו אם התפלל שחרית בשבת או מוסף בחו״ה דאין יכול להתנות ולהתפלל בנדבה דאין מתפללין נדבה בשבת וגם לא מוסף בנדבה כמ״ש לעיל סי׳ ק״ז סעי׳ א׳ כתב המש״ז או׳ א׳ דיש לו תקנה להיות ש״ץ וחוזר התפלה בשביל התקנה ויוצא נמי מספק יעו״ש, אמנם לפי מש״ל או׳ ח׳ דאין מתפללין חזרה בלא לחש אם יתפלל זה יהיה חשש איסור לכל הצבור שיוצאין ע״י מי שמתפלל חזרה בלא לחש וע״כ אין לו תקנה כ״א דוקא לשמוע ולכוין על הש״ץ ויתנה בלבו דאם התפלל לחש זה תעלה לו לחזרה ואם לא התפלל לחש תעלה לו ללחש ולחזרה. ועיין לעיל סי׳ ק״ז או׳ ג׳ ועוד עיין במש״ז או׳ ה׳ שכתב במי שספק התפלל ושמע מש״ץ דלא יצא דכיון דמחוייב להתפלל שנית בתנאי כבסי׳ ק״ז אין ש״ץ מוציאו יעו״ש, ונ״ל דדוקא אם ספק התפלל הוא דלא יהיה ש״ץ אבל אם התפלל כל התפלה אלא ששכח לומר יעלה ויבא וכיוצא יכול להיות ש״ץ כדי לצאת י״ח יעלה ויבא וכיוצא כיון שכבר התפלל לחש תפלה שלימה ואינו חוזר אלא מפני תקנת חכמים ז״ל שאמרו שצריך להזכיר מעין המאורע בתפלה:

נה הנ) שם. יכוין דעתו וישמע מש״ץ וכו׳ עיין בתשו׳ בית יהודה חא״ח סי׳ ל״ג שנסתפק בזה שיוצא בתפלת הש״ץ אם יכול לענות מודים דרבנן מי הוי הפסק או לא ולא השיב תשו׳ ע״ז והביאו הברכ״י או׳ י״ג וכתב דאין כאן שאלה דודאי ישתוק ויכוין למה שאומר הש״ץ שעולה לו להוציאו י״ח תפלה וכן מתבאר מדברי רבינו אברהם בן הרמב״ם הובא בתחילת ס׳ מעשה רוקח יעו״ש ודו״ק עכ״ד וכ״פ בזפרו קש״ג זי׳ י״ד או׳ י״ג זכ״ל או׳ ר׳ בי״ע בדיני יעלה ויבא או׳ ט׳ כף החיים סי׳ ט״ו או׳ ס״ג, מ״ב או׳ מ״א:

נו ונ) שם יכוין דעתו וישמע מש״ץ וכו׳ כ״כ התו׳ וה״ר יונה והרא״ש והרשב״א והמרדכי בפ׳ תפה״ש בשם בה״ג, וכתב ב״י דמבואר בדבריהם שצריך שישמע כל התפלה וידקדק מפי החזן כל אות ואות של תפלה הא לאו הכי לא עכ״ד, ומהרש״ל כתב ע״ז בשם האחרונים שלא יסמוך ע״ז שא״א שיוכל לכוין שישמע כולו ולא ידלג מלה א׳ או שתים מלשמוע וטוב הוא שיחזור ויתפלל עכ״ל והביאו ב״ח וכתב והא ודאי כשהש״ץ דרכו להבליע המלות אסור לו לשמוע מהש״ץ אלא חייב לחזור ולהתפלל בעצמו ע״כ. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ עו״ת או׳ ח׳ וכתב דאעפ״י שהב״ח עצמו מחלק בין אם הש״ץ דרכו להבליע המלות מ״מ נראה דאין נחלק ויתפלל בעצמו עכ״ד. והא״ר או׳ י״ח כתב דגם דעת הב״ח כן דאף שאין הש״ץ מדלג טוב הוא שיחזור ויתפלל ודלא כמו שהבין השנכה״ג והעו״ת יעו״ש וכתב וכן עיקר להלכה. וכ״כ המ״א ס״ק ט״ז, פר״ח או׳ יו״ד. סו״ב או׳ ט׳ א״א או׳ ט״ז, ר״ז או׳ י״ד. פתה״ד סי׳ קכ״ג או׳ ג׳ ומ״ש הבית יהודה שם דאינו יכול לחזור אלא דוקא צריך לשמוע מש״ץ הוא הפך כל דברי הפו׳ הנ״ז וכבר כתב עליו י״א במ״ב בהגה״ט דדבריו צ״ע וכ״כ עליו הברכ״י או׳ י״א דכיון דהרבה מהאחרונים כתבו שלא יוכל אדם לכוין עם הש״ץ וצריך לחזור מסתיין לומר דיכול לסמוך על הש״ץ אבל אם נפשו אותה שלא לסמוך ורוצה להתפלל הוא עצמו לומר שלא יתפלל לא נהירא עכ״ד. והביאו הש״ץ דרנ״ב ע״ג והזכ״ל או׳ ר׳ וא״כ כיון דרוב הפו׳ ס״ל דאפי׳ אם אין החזן מדלג יותר טוב שיתפלל בעצמו הכי ק״ל ואינו רשאי לסמוך לשמוע ולכוין על הש״ץ אלא א״כ יודע בבירור שהש״ץ הוא מיראי ה׳ שמגביה קולו בכל תפלת החזרה מתחלה ועד סופה וגם אומר התיבות בנחת מלה במלה ואינו מאבד אפי׳ אות

א׳ ועוד צריך שיהיה יודע בעצמו שדעתו צלולה שיוכל לכוין על הש״ץ מתחלת החזרה ועד סופה ולא יבא לו שום מחשבה שמבטלת כוונתו ואם לאו צריך דוקא לחזור ולהתפלל הוא בעצמו ועיין עוד בסה״ק באר מים חיים שכתבתי בתשו׳ דגם ע״פ דברי הרב יותר נכון שיתפלל הוא בעצמו יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ קי״ד או׳ מ״ז ותי׳ קכ״ג או׳ ט״ו ואו׳ ט״ז:

נז זג) שם. יכוין דעתו וישמע מש״ץ וכו׳ זה שטועה בתפלתו אם נזכר אחר מודים דדינו דחוזר לעבודה כתב הבית יהודה שם דיכול לסמוך לכוין דעתו על הש״ץ והביאו הברכ״י או׳ יו״ד וכתב שהוא פשוט יעו״ש. מיהו נסתפק הרב שם אם יסיים תפלתו או יפסוק במקום שנזכר ואח״כ יכוין על הש״ץ והביאו הברכ״י או׳ י״ב וכתב עליו דבעיני הדבר ברור דלא יסיים כיון דהתפלה לא עלתה לו עכ״ד, אמנם לפי מ״ש באו׳ הקודם דהיותר נכון להתפלל בעצמו ולא יסמוך על הש״ץ א״כ הכא נמי היותר נכון לחזור לעבודה ולא יפסוק תפלתו כדי לכוין אח״כ על הש״ץ ועוד כדי שלא תהא ברכותיו לבטלה מה שהתפלל מתחלת העמידה עד אחר מודים ודו״ק:

נח חנ) שם. ופוסע ג׳ פסיעות וכו׳ וכן צריך לכרוע ולזקוף באבות והודאה תחלה וסוף כמש״ל או׳ ז׳:

נט טנ) [סעיף יא׳] מפי רוב הצבור וכו׳ משמע דאם כלתה מפי רוב הצבור אף ששומע מיעוט עונין אינו עונה. וכ״כ א״ר או׳ י״ט ח״א כלל ו׳ או׳ ד׳ ומ״ש הט״ז שק״ו וחלק על הש״ע וכתב דאפי׳ הרוב סיימו יכול לענות אמן יעו״ש עיין בא״ר שם שכתב דבמ״ש מיושבים כל קושיותיו ותמיהותיו של הט״ז יעו״ש וכ״כ האחרונים כדעת מרן ז״ל, לבוש. סי״ב במק״ח או׳ ד׳ ש״ץ דף פ״ד סוף ע״ב, קש״ג סי׳ ט׳ או׳ ו׳ בי״מ בדיני החזרה או׳ ט״ו:

ס ס) שם הגה. ואפי׳ לא שמע הברכה וכו׳ עיין מש״ל או׳ מ״ז שיש מחמירין בזה וס״ל דאין לענות אמן אפי׳ אחר ברכה שאין מחוייב בה כ״א שמע וידע איזה ברכה מברך המברך יעו״ש:

סא סא) שם בהגה. וכן בקדיש וכו׳ וכ״כ ש״ג אשר סביב המרדכי בפ׳ ג׳ שאכלו והביאו כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הרמ״ע סי׳ קי״ב, א״ר או׳ ך׳ וכ״כ אנן לעיל סי׳ נ״ו או׳ כ״ו, והיינו שמתחיל לענות בקדיש מן יהא שמיה רבא וכו׳ כמש״ל סי׳ נ״ו או׳ כ״ה אבל מלת אמן לא יענה כיון שלא שמע מש״ץ שאומר ואמרו אמן:

סב סב) [סעיף יב׳] העונה אנו לא יגביה קולו וכו׳ דהכי איתא בר״פ ג׳ שאכלו דף מ״ה ע״ב מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך שנאמר גדלו לה׳ אתי ונרוממה שמו יחדו. והביאו ב״י ולבוש. ט״ז סק״ז. ומשמע מזה דבכל דבר שעונה על אמירת אחרים כגון קדיש וקדושה וברכו וכיוצא דלא יגביה קולו יותר מהם. וכתב החס״ל או׳ יו״ד דצריך להתבונן בקולו של המברך ולענות מדה כנגד מדה ולא יוסיף הגבוה למעלה דאיסורא עביד עכ״ד:

סג סג) שם לא יגביה קולו וכו׳ והיכא שהצבור מנין מצומצם כתב בשו״ת לב חיים ק״ג סי׳ ב׳ דמותר להעונה להגביה קולו בעבור לעורר להצבור שיענו ואדרבא מצוה קעביד להרים מכשול מאיסורא רבא דברכות לבטלה כמ״ש בש״ע כאן סעי׳ ד׳ יעוש״ב, והביאו א״ח או׳ י״א, וכ״כ מ״ב או׳ מ״ז:

סימן קכה

א א) [סעיף א׳] אין הצבור אומרים עם ש״ץ נקדישך. וכו׳ כתב הטור דבאשכנז אומרים נוסח אחר נקדש את שמך בעולמך כשם שמקדישין אותו בשמי מרום וכן כתוב וכו׳ אמנם בשער הכוו׳ בנוסח התפלה דף נ״א ע״ג כתב בשם האר״י ז״ל וז״ל בחזרה יאמר נקדישך ונעריצך כמנהג בני ספרד ולא כמנהג בני אשכנז שאומרים נקדש את שמך וכו׳ וכן במוסף לא יאמר נעריצך ונקדישך כמנהג בני אשכנז כ״א כתר יתנו וכו׳ כמנהג בני ספרד עכ״ל והב״ר לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש, וכ״כ בשער הכו׳ בדרוש ג׳ דחזרת העמידה, פרמ״ח פ״ב משאר חזרת העמידה מ״ח במס׳ שארית האצילות פ״ב או׳ ב׳ וכתב בטור דנוסח זה של נקדש שמך וכו׳ יש בו י״ד תיבות כמו שיש בפסוק וקרא זה וכו׳ וכתב הב״ח דע״כ צ״ל וכן כתוב על יד נביאך ולא ככתוב ע״י נביאך וכו׳ דא״כ ליכא אלא י״ג תיבות יעו״ש וא״כ לפ״ז בנוסח נקדישך צ״ל ככתוב דאם יאמר וכן כתוב הו״ל ט״ו תיבות עד וקרא זה וכו׳ ועיין מ״א סק״ב שכתב דגם אם יאמר בנוסח נקדש ככתוב יש סמך מחזקוני פ׳ האזינו שצ״ל כ״א תיבות קודם שיזכיר ה׳ כמו שעשה משה בפ׳ האזינו יעו״ש:

ב ב) שם אלא שותקים ומכוונים וכו׳ כ״כ בב״י בשם הרא״ש והטור וכתב דנראה דכן יש לעשות כשאומר החזן לעומתם משבחים וכו׳ שותקין עד שמגיע לברוך כבוד וכו׳ ואז הם עונים, וכן כשאומר ובדברי קדשך שותקין עד שמגיע לימלוך ה׳ וכו׳ ואז עונים, ויש לדחות דלא מיעט הרא״ש שלא יאמרו עם החזן אלא נקדישך ונעריצך שהוא כמו יתגדל ויתקדש וכו׳ שאין אומר אותה אלא הש״ץ בשם כל הצבור עד שמגיע לקדוש ואז יענו כל הצבור אבל לעומתם וכו׳ וכן ובדברי קדשך וכו׳ ש״ד שיאמרו אותו הצבור, והראשון נראה יותר עכ״ד וכתב א״ר אות א׳ דבב״י נראה כמסתפק ולכן

לא כתבו בש״ע אבל הכנה״ג כתב בהגה״ט שנוהגים שהש״ץ אומר לעומתם משבחים ואומרים ועונים הקהל ברוך כבוד וכו׳ וכשאומר ובדברי קדשך כתוב לאמר עונים הקהל ואומרים ימלוך ה׳ וכו׳ עכ״ל וזה כפי׳ הראשון שכתב ב״י, והביאו ש״ץ דף קל״ח ע״ב, קס״ג סי׳ ח״י אות ט״ו. מיהו הט״ז סק״א הקשה על דברי מרן הנז׳ שבב״י ממ״ש בסי׳ ק״ט ס״ב דאם התחיל להתפלל עם ש״ץ יאמר עם הש״ץ כל הקדושה מלה במלה וכן הקשה ממ״ש מור״ם ז״ל סי׳ נ״ט ס״ג דהמנהג פשוט אפי׳ יחיד אומר סדר קדושה שביוצר יעו״ש שנראה דעתו דיכול לומר היחיד כל סדר הקדושה עם הש״ץ וכ״כ א״ר שם. והמאמ״ר אות ב׳ תירץ לקושיית הט״ז הנז׳ דאם אומרים אותו כל הקהל נראה כקלות ראש אבל מ״מ אם רוצים לאומרם בלחש ש״ד ועיי״ש שתירץ עוד תירוצים אחרים יעו״ש, נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע״כ אנו אין אנו לנו אלא דברי האר״י ז״ל שכתב בשער הכוו׳ דרוש ג׳ דחזרת העמידה וז״ל צריך שתאמר עם הש״ץ כל סדר הקדושה מלה במלה מן נקדישך ונעריצך עד סיום כל הקדושה כולה, ואמנם ב׳ תיבות של נקדישך ונעריצך צריך שתאמר אותם בקול רם ושאר התיבות עד עניית קק״ק תאמר אותם בלחש עם הש״ץ ואח״כ כשתענה קק״ק וכו׳ יהיו בקול רם ובעינים סגורות ובדילוג כלפי מעלה עכ״ל, וכ״כ בפע״ח שם, מ״ח שם מ״א סק״ב ש״ץ דקל״ח ע״א שע״ת אות א׳:

ג **ג) וכתב** עו״ש בשער הכוו׳ וז״ל ובהגיע הש״ץ אל נקדישך וכו׳ צריך האדם לחזור ולפסוע ג׳ פסיעות לפניו במקום שהיה עומד בהיותו מתפלל בלחש ויסתום עיניו בכוונה גמורה, גם יזהר בתכלית הזהירות לכוין הרגלים בעת הקדושה של נקדישך בסוד ורגליהם רגל ישרה וכו׳ גם בענין מה שנוהגים קצת בני אדם לפסוע לאחוריהם ג״פ אחר הקדושה ולומר שלום לא היה מורי ז״ל נוהג כך כלל אלא שהיה נשאר עומד במקומו עד נפילת אפים וגם היה שותק ולא היה אומר שלום ואפי׳ שהוא עומד במקומו עכ״ל, וכ״כ בפע״ח שם, מ״ח שם או׳ א׳ מ״א שם, ש״ץ שם שע״ת שם, ועיין לעיל סי׳ צ״ה או׳ ו׳:

ד **ד) תחלה** תכוין לקיים מ״ע א׳ שנצטוינו בפ׳ ונקדשתי בתוך בני ישראל ופרשוהו בזוהר פ׳ אמור בר״מ שנתחייבנו לקדש שמו י״ת בסוד קדושת נקדישך ונעריצך וז״ש בתוך בני ישראל רמז בזה שצריך האדם לכוין כי בהמשיכו הקדושה העליונה אליו ית׳ שתמשך עליו בחי׳ הקדושה ההיא ג״כ ויתקדש האדם מקדושתו ית׳ וזהו ונקדשתי בתוך בני ישראל שהם יתקדשו והוא יתקדש עמהם בתוכם וזש״ה והתקדשתם והייתם קדושים כנז׳ בר״מ שנקבל הקדושה מקדושתו ית׳ שנמשיכה עלינו וכבר נתבאר כי מקום קבלתו אל הקדושה הזאת היא באומרו מלא כל הארץ כבודו כנודע שהוא סוד המלכות ותכוין כי אנו בני המלכות ואנו מקבלים הקדושה ע״י אמנו ולכן צריך שתכוין לכלול עצמך תוך המלכות לקבל מקדושה הנמשכת אליה וזה תכוין באמרך מלא כל הארץ כבודו, שער הכוו׳ שם פע״ח שם פ״ג, מ״ח שם, ש״ץ שם ובסי׳ הרש״ש ז״ל כתב דגם בברוך כבוד ה׳ וכו׳ כשאומר תיבת ממקומו יכוין להמשיך הארת קדושה לבחי׳ המלכות ולשורשי הנר״ן שלו וכן בימלוך ה׳ וכו׳ כשאומר תיבת לעולם יכוין להמשיך הארת קדושה לבחי׳ המלכות ולשרשי הנר״ן שלו אלא במלא כל הארץ כבודו הוא לבחי׳ החכמה דמלכות ולשרשי הנר״ן שלו ובממקומו לבינה דמלכות ולשרשי הנר״ן שלו ובלעולם לבחי׳ הדעת דמלכות ולשרשי הנר״ן שלו, ויעו״ש הטעם בסוד, וכן בקדושת ובא לציון יכוין בג׳ המקומות הנז׳ להמשיך הארת קדושה לבחי׳ המלכות ולשרשי הנר״ן, שלי במקרא ובתרגום כנז׳ בזוה״ק פ׳ תרומה ובסי׳ הרש״ש ז״ל ומ״ש הרו״ח אות א׳ דצריך לכוין למסור עצמו על ק״ה בשעת אמירת קדושה ע״ש האר״י ז״ל לא נזכר זה בשער הכוו׳ וגם אין לו מקום עתה והביאו לזה לפי שלא ראה דברי האר״י ז״ל בשורשן כ״א מה שהעתיק באה״ט בקיצור וסבר ונקדשתי צריך למסור עצמו עק״ה כמ״ש במ״א וזה אינו כי בכאן זה מפורש בזוה״ק ובשער הכוו׳ בהדיא כי הוא על קדושת נקדישך וכו׳ כנז׳:

ה **ה) שם אלא שותקים ומכוונים וכו׳** וכן אין לומר קדיש עם החזן כי אין אומרים קדיש אלא בעשרה וצריך להבין לחזן ולענות אמן אחריו, ב״י בשם תשו׳ הרא״ש כלל ד׳ סי׳ י״ט, וכתב בהגהת י״נ אפי׳ יש מנין לבדו אסור ואפי׳ ללמוד אם בשעה שהחזן מנגן בשעת הניגון ולא בשעה שמחתך האותיות, ואינו נקרא קדושה אלא נעריצך וכו׳ לעומתם וכו׳ ובדברי וכו׳ אבל שאר הנוסח שמוסיפין בשבת אינו בכלל קדושה ע״כ, והביאו מ״א סק״א א״ר או׳ ב׳ ועיין בדברינו ל עיל סי׳ נ״ו או׳ ט״ז וסי׳ ס״ו או׳ ח״י:

ו **ו) שם עד שמגיע לקדושה וכו׳** כתב בס״ח סי׳ תת״ו דמי שהיא ש״ץ אל ימשיך לומר לעומתם וכן ובדברי קדשך וכו׳ אלא ימהר לאומרם מפני שאם ימשוך הרי קודם שיגמור יאמרו הקהל ברוך כבוד וכו׳ וכן ימלוך וכו׳ לכן יזהר כדי שיגמור לעומתם וכו׳ ואח״כ יאמרו הקהל ברוך כבוד וכו׳ ואם הקהל ממתינין רשאי למשוך עכ״ד, והביאו כנה״ג בהגה״ט מ״א שם א״ר אות א׳ סו״ב אות ב׳ קש״ג סי׳ ח״י אות ט״ז, ש״ץ דקל״ח ע״ב, וכל אדם צריך לזהר בזה שלא יענה אחר ש״ץ קודם סיומו דהוי כעין העונה אמן חטופה סו״ב שם ש״ץ שם:

ז **ז) ואם** אחד ענה קדושה ועדיין ש״ץ היה אומר וקרא זה אל זה כתב הלק״ט ח״ב סי׳ קס״ז דיצא וכתב עוד מכוין שאמר ש״ץ נקדישך אם ענה אפשר דיצא אבל מהר״ר יעקב מולכו בתשו׳ כ״י ס׳ י״ט נראה דפליג ע״ז ומוכח מדבריו דלא יצא וצריך לענות פעם אחרת, ברכ״י אות ב׳ ש״ץ שם, שע״ת

אות ב׳ וכתב בקש״ג סי׳ ח״י אות טו״ב דיכוין למה שעונין הקהל ויאמר באופן שלא ישמיע לאזניו ע״כ, מיהו בסי׳ בי״ע בדיני קדושה ומודים אות ח׳ חלק על דברי הקש״ג הנז׳ וכתב דצריך לחזור ולענות בקול רם עם הצבור יעו״ש, ולא ידענא למה בחלקות ישית למו דכיון דגם החיד״א כתב דחוזר ועונה מה הפרש יש אם עונה בלחש או בקול רם ומ״ש החיד״א דחוזר ועונה בלחש הוא כדי שלא יהא זלזול לפני הצבור שאומר קדושה ב״פ וע״כ אין לזוז מדברי הקש״ג ודו״ק:

ח ח) שם הגהה, ויש לישא עינים וכו׳ כ״כ הטור בשם ס׳ היכלות וז״ל ברוכים אתם לה׳ שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישין ואומרים קק״ק ולמדו אותם שיהיו עיניהם נשואים למרום לבית תפלתם ונושאים עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעיניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם עכ״ל והביאו ג״כ בשה״ל ומסיים בה כי אין לי הנאה בעולם וכו׳ באותה שעה אני אוחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקו ומנשקו ומזכיר גלותם ומקרב גאולתם עכ״ל ב״י, ט״ז סק״ב א״ר אות ג׳ סו״ב אות ב׳ ש״ץ שם:

ט ט) שם ויש לישא העינים וכו׳ מדברי הב״ח משמע שיהיו פתוחות וכ״כ א״ר או׳ ג׳ וכ״מ מדברי רש״ל ביש״ש ליבמות פי״ב סי׳ כ״א יעו״ש אבל הט״ז סק״ב כתב צריך שיהו העינים סגורות יעו״ש, וכ״כ הסו״ב או׳ ב׳ מחב״ר או׳ ג׳ ובספרו קש״ג סי׳ ח״י או׳ ח״י, וכ״כ לעיל או׳ ב׳ בשם האר״י ז״ל וכ״כ הש״ץ שם:

י י) שם וכן מנענעים גופן ונושאין אותו מן הארץ וז״ל שה״ל מה שנוהגים בני העולם לנענע עצמן בקדושה מצאתי הטעם בשם רש״י דכתיב וינועו אמות הסיפים מקול הקורא ואם העצים והאבנים היו מתנענים ומזדעזעים מאימת המלך כ״ש אנחנו שאנו מכירים שיש לנו להזדעזע מאימתו ע״כ, ב״י, ובתנחומא פ׳ צו ובשתים יעופף מכאן תקנו חכמים לעוף אדם על רגליו בשעה שאומר ש״ץ קק״ק ה׳ צבאות ע״כ, בד״ה כנה״ג בהגב״י, עו״ת או׳ ב׳ א״ר שם סו״ב או׳ א׳ ש״ץ דקל״ח ע״ג וכתב העו״ת הטעם כדי להדמות למלאכים וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ בשם הרדב״ז בס׳ מגן דוד דף ל״ה הטעם כדי להדמות לחיות הקודש ואופני מעלה המשלשים קדושה כמונו, ובשער הכוו׳ דרוש ג׳ דחזרת העמידה כתב הטעם שצריך לדלג כלפי מעלה בעת שאומר קק״ק וכו׳ להורות כי באלו התיבות של קק״ק עולים ומדלגין כולם למעלה ממקומם חג״ת בחב״ד ונה״י בחג״ת והמלכות בנה״י יעו״ש, וכ״כ בפע״ח פ״ג דחזרת העמידה. ומזה משמע שכל הדלוגים צריך שיהיו שוים ודלא כמ״ש מהר״ר עראמ״ה על הרמב״ם פ״י מה״ת בשם ריקאנטי והביאו בי״ע או׳ ה׳ דבקדוש א׳ יגביה רגליו מעט ולא יניחם בארץ ובקדוש ב׳ יותר וכו׳ אלא כל הג״פ צריך שיהיו שוים זה כמו זה וגם מ״ש הטעם שמעלין בקודש וכו׳ לפי דברי האר״י ז״ל לא יבא דאדרבא לפי דברי האר״י ז״ל קדוש א׳ הוא יותר מעולה שעולה חסד בחכמה כנז׳ ועוד עיין באו׳ שאח״ז ובאו׳ י״ב:

יא יא) שם ונושאין אותו מן הארץ, כתב בשל״ה ואני קבלתי שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלוך כמו בקדוש ע״כ, והביאו מ״א סק״א, א״ר או׳ ה׳ סו״ב שם, ש״ץ שם. קש״ג שם, אמנם לפי דברי האר״י ז״ל שהבאנו באו׳ הקודם שכתב טעם הדילוג הוא כדי להורות שעולים ומדלגין כולם למעלה ממקומם חג״ת בחב״ד וכו׳ נראה דאין לו מקום לדילוג זה של ברוך וימלוך, והוא כי בתיבת נקדישך עולה חסד בחכמה ובנעריצך גבורה בבינה ובנועם תפארת בדעת, ואח״כ בד׳ תיבות שיח, סוד, שרפי קודש יורדים החג״ת למקומם ובג׳ תיבות המשלשים לך קדושה מאירים החג״ת בנה״י. ובתיבת זה אל זה מאירים הנה״י ביעקב ורחל שהם בחי׳ המלכות. ואח״כ בג׳ קק״ק חוזרים לעלות חג״ת בחב״ד. וגם נמשך הארה אל בחי׳ החכמה. ובה׳ עולה היסוד בתפארת, ובצבאות עולים נצח והוד עם בחי׳ המלכות שהם יעקב ורחל בחסד וגבורה, ואח״כ במלא כל הארץ כבודו נמשך הארה אל בחי׳ המלכות ואל שרשי הנר״ן שלו, ואח״כ בברוך וכו׳ נמשך הארה אל בחי׳ הבינה, ובימלוך וכו׳ אל בחי׳ הדעת כמבואר כ״ז בשער הכוו׳ ובסי׳ הרש״ש ז״ל, נמצא דבברוך וימלוך לא יש בחי׳ עלייה ודילוג כ״א המשכת האורות בלבד וע״כ אין מקום לדלג באלו המקומות אבל בג׳ קק״ק דיש עלייה ודילוג צריך לדלג, ויש נוהגים לדלג ג״כ בג׳ תיבות נקדישך ונעריצך כנועם מפני שגם בהם יש דילוג שעולים חג״ת בחב״ד וכן בה׳ שעולה היסוד בת״ת ובצבאות שעולים נו״ה בחו״ג כנז׳ ותול״מ, ומטעם זה יש נוהגים לדגל במוסף שבת בתיבת איה ג׳ דלוגים מפני שיש כוונה בתיבה זו שעולים חב״ד דיעו״ר בחב״ד דז״א כמ״ש בשער הכוו׳ דף ע״ד ע״א ובסי׳ הרש״ש ז״ל יעו״ש:

יב יב) שם ונושאים אותו מן הארץ כתב המ״א סק״ב ולא כאותם שדולגים וקופצים ע״כ, והביאו א״ר או׳ ג׳ וכתב שמדברי הלבוש יש להם סמך יעו״ש וכ״כ הש״ץ שם דאין למחות בהם דהכי משמע לשון לעוף האדם, וכ״מ מלשון הרב ז״ל בשער הכוו׳ דכמה פעמים הזכיר לשון דילוג שצריך האדם לדלג וגם יש סמך קצת לפי סוד הענין שהוא נמי שדולג והולך ממקומו ול״ו תעלה במעלות מעולם לעולם שלמעלה ממנו עכ״ל והביאו שע״ת אות ד׳ וכתב דמ״מ פשיטא שאין לעשות כן במקום שאין מנהגם כך ויבאו להתלוצץ עליו ויצא שכרו בהפסידו עכ״ד, וכן הוא מנהג בית אל יכב״ץ שבעיר

קודשינו ירושת״ו שאין מדלגין וקופצין למעלה אלא רק מגביהין עקבי רגליהם וגופם למעלה ונ״ל הטעם מפני שאינו כ״א לרמז בעלמא וע״כ די בהגבהת עקבי הרגל והגוף בלבד:

יג יג) וביאור הנוסח כתב הרד״א כנוטם על שם דרכיה. דרכי נועם שיח ע״ש ולפני ה׳ ישפוך שיחו. סוד ע״ש בסוד ישרים. שרפי קודש נקראו כן המלאכים לפי שהם שורפים בהבל פיהם. המשלשים לך קדושה שאומרים קדוש ג״פ להורות שאין לקדושתו חקר כי כאשר יזכיר האדם דבר ג״פ די לו כאלו הזכירו מאה פעמים, והרד״ק ז״ל פי׳ שאמר ג״פ קדוש כנגד ג׳ עולמות שהם עולם העליון ועולם התיכון ועולה השפל והוא עה״ז, והנכבד בזה העולם הוא האדם ואומר שהוא קדוש ונעלה מג׳ עולמות, ובב׳ עולמות יקדישוהו וירוממוהו בתהלתם והאדם ג״כ בעולם השפל ע״כ ובתנחומא מפרש דברים רבים משולשים אבות וכו׳ וקרא זה אל זה ואמר, כלומר המלאכים נוטלים רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחיל אלא א״כ פתחו כולם ביחד, וז״ש ביוצר כולם כאחד עונים באימה וכו׳ לעומתם משבחים ואומרים, כלומר כל ד׳ רוחות הם לנוכח פני האופנים והם משבחים להקב״ה באיזה נוכח שירצו כי הכבוד מלא את כל הרוחות ואינם צריכים להסב פניהם לכל צד שהרי יש להם פנים לכל צד כמ״ש איש אל עבר פניו ילכו וכו׳ לא יסבו בלכתם, ואומר כל אחד מהם ברוך כבוד ה׳ ממקומו לפי שאין יודעין איה מקומו, ימלוך ה׳ וכו׳ ציון לדור וכו׳ ישראל נקראו ציון כדאיתא בפסיקתא א״ר חנניא בר פפא חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו מקום שנקראו ישראל ציון אלא זה ולאמר לציון עמי אתה, או י״ל ציון ממש עכ״ד, והביאו א״ר אות א׳ ואות ה׳ וש״ץ שם, ומ״ש ישראל נקראו ציון כדאיתא בפסיקתא וכו׳ כ״כ ג״כ ב״י בשם א״ח:

יד יד) בשבת אומרים כדבר האמור קמץ תחת הה״א כמו האחוז אחד מן החמשים ואשר כתוב האמור בית יעקב ה״א בסגול בתמיהא הוא ס״ח סי׳ תת״ה מ״א סק״א, פתה״ד אות ג׳ וכתב עו״ש הס״ח ברכנו בברכה ולא בברכה. וכתב המפרש שם דר״ל בברכה בפתח ולא בחירק תחת הבית ראשונה, והביאו מ״א לקמן סי׳ קכ״ז אות ג׳ א״א שם אות ג׳:

טו טו) שם ואין לדבר באמצע הקדושה, משום דאיתא במסכת דרך ארץ זוטא רב חמא בר חנינא אשכחיה לאליהו ועמו גמלים טעונים א״ל מה הגמלים הללו טעונים א״ל אף ורוגז למי שמספר בין קדושה לקדושה ובין קדוש לברוך ובין יהא שמיה רבא ליתברך ובין כל ברכה, וכל המדבר בהם עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב ב״י, ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״א אות ט׳ משם כתבנו זה בשם המדרש בנוסח אחר יעו״ש:

טז טז) שם ואין לדבר באמצע הקדושה, ומהרי״ל לא היה מדבר מתחילת הקדושה עד אחר אמן דהאל הקדוש, ד״מ אות ב׳ א״ר אות ה׳ ונראה דהיינו אפי׳ אם כבר שמע חזרה דאי לא שמע בל״ה אסור לדבר בכל החזרה כמ״ש לעיל בסי׳ קכ״ד סעי׳ ד׳ וסעי׳ ז׳ יעו״ש ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ה אות ט״ז ומ״ש הד״מ שם שמהרי״ל כשהיה אומר ה׳ בברוך וימלוך היה כורע וזוקף והביאו מ״א סק״א וקצת מן האחרונים לפי דברי האר״י ז״ל אין להם מקום לאלו הכריעות והזקיפות בכאן אלא דוקא בתפלת י״ח כידוע ליח״ן וכן חסידי בית אל יכב״ץ שבעיר קודשינו אין נוהגים בזה,:

יז טוב) שם ומי שאמר סדר קדושה וכו׳ מי שנזדמן לו לענות קדיש וקדושה בבת אחת וא״א לו לענות שתיהן יענה אמן יהא שמיה רבה מברך ואל יענה קדושה מהר״ש יונה בתשו׳ סי׳ ט׳ כנה״ג בהגה״ט, פר״ח אות א׳ וכתב שם הפר״ח דאם התחיל לענות קדוש לא יפסיק לענות איש״ר מברך, והביאו מחב״ר אות ד׳ ומ״ש המש״ז אות ב׳ דגומר קדוש ג״פ עד כבודו ויאמר אח״כ איש״ר אם שומע עיין מש״ל סי׳ ס״ו אות ח״י די״א דגם ימלוך הוא מכלל הקדושה וכתב התו״ח אפשר דס״ל להפר״ח דהעוסק בשבחו של מקום א״צ להפסיק וא״כ אפי׳ להל״ח י״ל דאין להפסיק אלא יגמור אפי׳ ימלוך יעו״ש, וכתב עו״ש התו״ח דאפי׳ אם התחיל נקדישך עם הש״ץ לא יפסיק עוד כדי לענות איש״ר דגם זה מיקרי התחיל בקדושה יעו״ש וכ״מ ממש״ל אות י״א, דהתחלה הקדושה היא מן נקדישך יעו״ש ודו״ק, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ נ״ו אות ג׳ ואות ה׳ ואות ו׳:

יח חי) [סעיף ב׳] טוב לכוין רגליו וכו׳ וכ״כ לעיל אות ג׳ בשם האר״י ז״ל יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ה אות ט״ז ואות טו״ב:

סימן קכו

א א) [סעיף א׳] ש״ץ שטעה ודילג וכו׳ אבל אם הזיד ודילג אפילו בשאר ברכות מסלקין מיד, כ״מ בב״ח, וכ״כ הפרמ״ג במש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳:

ב ב) שם וכשמזכירין אותו יודע לחזור וכו׳ כלומר אין מעלין אותו מיד אלא שוהין עד שיזכירו אותו ואם נזכר ויודע לחזור למקומו גומר התפלה אבל אם לא נזכר אף לאחר שמזכירין אותו יעבור אחר תחתיו דמה לנו לעשות כיון שמזכירין אותו ולא נזכר ואפי׳ לא טעה אלא באחד משאר כל הברכות אבל בטעה בברכת ולמלשינים אין שוהין עמו להזכירו אלא מסלקין אותו מיד דחיישינן שמא אפיקורוס היא, ב״ח וכ״כ המ״א סק״ב. א״ר או׳ א׳ מאמ״ר או׳ ב׳:

ג ג) **שם אבל אם דילג ברכת המלשינים וכו'** כתב הטור בשם הירושלמי ש"ץ שדלג ב' או ג' ברכות אין מסלקין אותו חוץ ממי שלא אמר תחיית המתים שמא כופר הוא בתחיית המתים, ומכניע זדים שמא אפיקורוס הוא, ובונה ירושלים שמא אינו מאמין בביאת המשיח, ואני אומר אפיקורוס הוא ע"כ מיהו הב"י תמה על הטור שהביא הירושלמי הנז' וכתיב מאחר שהוא חולק על תלמוד שלנו דסתם ואמר טעה בכל הברכות כולם אין מעלין אותו חוץ מברכת ולמלשינים וכ"כ הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ולא הזכירו הירושלמי הזה כלל יעו"ש וכ"כ הברכ"י אות ב' דלא ק"ל בהא כהירושלמי ומאי דתריץ יתיב הט"ז לא שמיע לי עכ"ד, וכ"כ המאמ"ר או' א' דדברי הט"ז אין להם טעם וגם על תירוץ הב"ת כתב דאינו נראה יעו"ש מיהו מ"ש הדרישה או' א' דהטור הביאו לומר דל"ד ברכה א' אלא אפי' דלג ב' או ג' דבזה לא פליג תלמוד שלנו יעו"ש הביאו המאמ"ר שם וכתב דכ"כ ג"כ ויגש יהודה ונכון הוא אבל על תירוץ אחר שכתב הדרישה כתב דלא יכול לעמוד על כוונתו ואין ספק שיש בו כמה טעיות יעו"ש:

ג) **ודע** דמוכח לכו"ע דאם אנו יודעים שהוא כופר בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולה העתידה וכ"ש אם אינו מאמין בתורה מן השמים או בגמול ועונש לכו"ע אפיקורוס גמור הוא ואסור להניחו להיות ש"ץ ואם עמד בחזקה אין עונין אמן אחריו ישי"ע, מ"ב אות ב':

ד ד) **שם מסלקין אותו מיד וכו'** כתב ב"י דמשמע מדברי הר' יונה שאם טעה בברכת ולמלשינים מסלקין אותו מש"ץ יעו"ש וכ"כ הב"ח אבל הפרישה או' ב' כתב מסלקין אותו לעת עתה זמן מה שמא אפיקרסות נזרקה בו אבל אין מעבירין אותו לגמרי וכן דעת הרמב"ם בפ' ט"ו מה"ת ודלא כהר"י עכ"ד, וכ"כ הפר"ח או' א' דלא מסלקינן ליה אלא באותה תפלה דוקא כיון דאינו אלא חששא בעלמא ולא לגמרי ודלא כהר"י יעו"ש, וכ"כ המ"א סק"ב דאין מסלקין אותו מש"ץ משום פ"א ובפרט בזה"ז עיין ביו"ד סס"י י"ב וכ"כ א"ר או' א' ברכ"י או' א' וכתב וכן עיקר מאמ"ר או' ב' ר"ז או' א' ועיין לעיל סי' ג"ץ סעי' ח"י ואם עשה כן ג"פ י"ל דמסלקין אותו לגמרי, א"א או' ב':

ה ה) **שם ואם התחיל בה וכו'** ואם דלג ראש הברכה וסיים חתימתה לא מצינו בפו' שמסלקין אותו וגם אין לנו ראיה, משפט צדק ח"ב סי' ט' כנה"ג בהגה"ט עו"ת או' א' מ"א סק"א (והציון של מ"א ט"ס) ר"ז שם. א"א או' א':

ו ו) **ש"ץ** שאומר ברכת המינין למלשינים במקום לכופרים לא טוב עשה בימיו ויאמר לכופרים ואם אחר התראה אינו אומר לכופרים נסתפק הרב משפט צדק שם אם מסלקין אותו כנה"ג שם. מ"א שם והר"ז שם כתב שאין מסלקין אותו מפני שיש מקומות שאומרים לכתחלה ולמלשינים, והוא ממ"ש המ"א שם שבני רומנים אומרים ולמלשינים יעו"ש, ועיין בשער הכוונות דף ל"ו ע"ג ודף צ"ז ע"ב דמשמע דהתחלת הברכה היא למינים וכו' ועכשיו המנהג לומר שניהם למינים ולמלשינים אל תהי תקוה וכו' ועיין לעיל סי' קי"ח או' ה':

ז ז) **[סעיף ב'] ש"ץ שטעה ואינו יודע לחזור למקומו,** פי' שנבהל ואפי' מזכירין אותו אינו נזכר כמ"ש לעיל או' ב':

ח ח) **שם ש"ץ שטעה וכו' יעמוד אחר וכו'** ואותו אחר שמעמידין תחתיו לא יסרב כמ"ש לעיל סי' נ"ג סעי' י"ז. והטעם כתב הטור בזה הסי' מפני שהוא באמצע התפלה, וכ"כ הלבוש הטעם מפני שהוא באמצע התפלה לא יסרב שלא יפסיק בתוך התפלה:

ט ט) **שם. יעמוד אחר וכו'** משמע מדברי ב"י דאם נמצא מי שכיון לכל התפלה עם הש"ץ הוא ירד ויגמור התפלה ואם לא נמצא מי שכיון לכל התפלה ירד אחר שלא כיון ואפ"ה לא יתחיל אלא מתחלת הברכה שטעה בה הש"ץ. ד"מ או' א' עט"ז. א"ר או' ג' מ"ב או' ח':

י י) **שם. ומתחיל מתחלת הברכה וכו'** ואעפ"י שלא טעה אלא לבסוף שקריאת אותה הברכה כמאן דליתא דמי, א"ר שם:

יא יא) **שם. ומתחיל מתחלת הברכה וכו'** ש"ץ שנשתתק בסליחת מוסף יוה"כ והועמד אחר תחתיו והתחיל במקום שנשתתק ולא מראש אתה בחרתנו כתב בתשו' ח"ס סי' כ"א דכדין עשו דכיון שעדיין לפני השני לומר בסוף סליחות מחול לעונותיני אין קפידא אם קיצר באמצעית יעו"ש. והביאו פ"ת ופת"ע או' ח' מיהו הח"א כלל כ"ט או' ו' כתב דצריך לחזור לאתה בחרתנו רק שלא יחזור לומר פיוטים יעו"ש, וע"כ לכתחלה צריך לחזור לאתה בחרתנו ובדיעבד אם התחיל ממקום שפסק הראשון יצא, וכ"כ מ"ב או' יו"ד יעו"ש:

יב יב) **שם. ואם היה בג"א וכו'** מיהו בהגרע"א כתב דאירע בפוזנא ביוה"כ בתפלת שחרית בפייט של סדר קדושה אחזתו חולשא להחזן והיה צריך אחר לירד לפני התיבה והורה שהאחר שלא כיון להש"ץ יחזור לראש התפלה בלא אמירת פייט, יעו"ש והביאו מ"ב או' י"א פת"ע שם. ומשמע מדברי הגרע"א הנז' דאם זה העומד תחתיו כיון לתפלת הש"ץ ולא שח בנתיים א"צ לחזור בנשתתק בפייט של קדושה כ"א למקום שפסק הראשון וכן הדין בג' אחרונות אם טעה או נשתתק בברכה ג' א"צ לחזור כ"א לאותה ברכה אם העומד תחתיו כיון לתפלת ש"ץ ואפי' אם לא כיון רק מתחלת רצה מצדד שם דדי יעו"ש. וכ"כ ב"ה, ועיין בחשו' בית יהודה ח"ב סי' ת"ן ומ"ש עליו הער"ה או' ב':

יג יג) ש"ץ כהן שהיה עומד ומתפלל י"ח בקול רם ונשמע שיש מת בבית הנוגע לבהכ"נ כתב בא"ר או' ג' דאין לומר לו עד שיסיים התפלה מפני שטמאה זו אינה אלא מדרבנן כדאיתא ביו"ד הי' שע"ב. מיהו הח"א כלל כ"ט או' ז' כתב דלכאורה כן נראה מדברי הש"כ שם אבל המ"א סי' שמ"ג סק"ב השיג ע"ז וכתב דאם יש חור טפח לכ"ע הוי דאורייתא יעו"ש וע"כ כתב הח"א שם דאם אפשר לסתום הפתחים וחלונות של בהכ"נ או של בית שהמת שם ואעפ"י שיש עוד טמא הדרבנן א"צ להודיע להש"ץ עד שיגמור תפלתו אבל אם א"א לזהר בזה צריך לצאת אפי' באמצע תפלה עכ"ד והער"ה בסי' קכ"ח אות ב' כתב דאפי' בטמאה דאורייתא א"צ להודיעו יעו"ש, ועוד עיין בש"ץ דף קי"א ע"ג ודף ק"מ עד דף קמ"ב מה שהאריך בזה וסיים דאם היא טמאה דרבנן יכול הכהן להתעכב בבהכ"נ יעו"ש ועוד עיין בהראב"ד על הרמב"ם בפ"ה מנזירות הל' י"ז על מ"ש הרמב"ם בד"א וכו' ומ"ש עליו הכ"מ שם יעו"ש וע"כ נ"ל דאם היא לכ"ע טמאה דרבנן כגון שלא יש חלון מבית המת לבהכ"נ שיש בו טפח או שיכולין לסתמו ויש שם כהן שמתפלל לחש או חזרה אז סותמין החלון וגם הפתחים ואין לומר לו עד שיסיים התפלת י"ח ויצא אבל אם הוא בענין שאין יכולין לסתמו אם מתפלל לחש אומרים לו ויצא ולא יפסיק בדיבור אלא תכף הילך למקום אחר וישלים תפלתו כיון שיש אומרים דהליכה לצורך לא חשיבא הפסק כמ"ש בסי' ק"ד ובדברינו לשם אות כ"א אבל אם הוא מתפלל בקול רם דאם יפסיק תהיה ברכותיו למפרע לבטלה נראה דאין להגיד לו עד שיגמור תפלתו בקול רם כיון דדין זה לא נפיק מפלוגתא וברכות לבטלה יש בהם איסור לאו דלא תשא שב וא"ת עדיף ואין להגיד לו, ואם אירע שהגידו לו צריך לצאת משם והשני מתחיל מתחלת הברכה כמ"ש המש"ז אות ג' ועיין לקמן סי' קכ"ח אות י"א:

יד יד) [סעיף ג'] כל מקום שהיחיד חוזר וכו' פי' כל מקום שאם טעה בו יחיד ולא אמרו חוזר גם הש"ץ חוזר, כגון שטעה ודלג ברכה אחת או שאלת מטר וכל כיוצא בו פרישה או' ו' מש"ז או' ג' וכ"כ המאמ"ר או' ד' מסברה דנפשיה ולא זכר שכ"כ הפרישה בהדיא:

טו טו) שם, כל מקום שיחיד חוזר וכו' פי' הגאונים שש"ץ ששכח ולא אמר ברכת כהנים בתפלה אם לא סיים הברכה חוזר וסודרה ואם השלים את הברכה אינו חוזר ואף בזמן שיש שם נשיאת פנים, מאירי פ' הקורא עומד, ער"ה הי' קכ"ז או' א' וכ"כ בארות המים חא"ח סי' ד' והביאו י"א במ"ב סי' קכ"ז בהגה"ט אות א' זכ"ל אות ת' בי"ע אות ג':

טז טז) שם, מפני טורח הצבור וכו' אבל יחיד מחזירין אותו בין שהיה מתפלל בביתו יחידי בין שהיה מתפלל עם הצבור, ב"י בשם הר' יונה והרשב"א, לבוש ואם יוכל לכוין בתפלת חזרת הש"ץ ולהפטר עיין לעיל סי' קכ"ד סעי' יו"ד ובדברינו לשם אות ו"ן בס"ד ומ"ש הרמ"ע סי' כ"ה דיחיד שלא הזכיר ר"ח בשחרית והתפלל מוסף דא"צ שוב להתפלל שחרית והביאו מ"א סק"ג כבר כתבנו לעיל סי' ק"ח אות ט"ו דאין כן הסכמת הפו' אלא יתפלל מנחה שתים יעו"ש:

יז טוב) שם, שהרי תפלת המוספין לפניו וכו' ואם לא הזכיר בתפלת המוספין חוזר ולא סמכינן על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אתפלה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפלה שהזכיר בה כבר, וכן לא סמכינן נמי על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפלה לתפלה אבל לא מתפלת מוסף לתפלת מנחה, טור וב"י בשם הרא"ש, לבוש. ואפי' איחרו הקהל מוסף עד אחר שבע ומתפללין ביחד זא"ז אפ"ה אין סומך ממוסף אמנחה א"א אות ד':

יח חי) שם, אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לרצה וכו' כתב הכלבו בסי' מ"ג על יעלה ויבא דהאדנא שכל אחד מתפלל לעצמו אם ש"ץ אמרו בלחש א"צ לחזור כלל לא לראש ולא לעבודה, שאינו חוזר ומתפלל בקול רם אלא משום קדושה וכ"נ ממשיב הרוח ומהשאלה ע"כ, והביאו ב"י וכתב עליו דאינם דברים של טעם דהא ודאי משמע שגם בזמן חכמי התלמוד היו מתפללים בלחש ואח"כ חוזר ש"ץ ומתפלל בקיל רם, ומבואר בדברי הרמב"ם שכתבתי בסמוך שאעפ"י שאמרו בלחש אם טעה כשחוזר התפלה בקול רם צריך לחזור וכ"נ דעת הפוסקים עכ"ל וכ"מ ממ"ש לעיל סי' קכ"ד אות ב' בשם האר"י ז"ל דלחש וחזרה תרווייהו צריכי ולא משום קדושה לבד אלא כל החזרה היא תיבה יעו"ש וע"כ אין להקל בתפלת החזרה אם לא הזכיר יעלה ויבא ואפי' אם הזכיר בלחש אלא דוקא בהשלים תפלתו וכדברי מרן ז"ל:

יט יט) שם הגה, י"א דאם טעה בשחרית של שבת ויו"ט וכו' וכ"פ הב"ח, והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ב' א"ר אות ד' וכן דעת הפרמ"ג במש"ז אות ג' ובא"א אות ד' ר"ז אות ג' ח"א כלל כ"ט אות ג' אמנם מרן ז"ל בב"י פסק דדוקא בשחרית של ר"ח אם לא הזכיר ש"ץ יעלה ויבא והשלים תפלתו הוא דאינו חוזר אבל בשחרית של שבת ויו"ט אם לא הזכיר תפלת שבת ויו"ט אפי' השלים תפלתו צריך לחזור, וכ"פ הפר"ח אות ג' וכ"נ דעת המאמ"ר אות ז' וכן הוא לפי דברי האר"י ז"ל שכתבנו לעיל בסי' קכ"ד או' ב' דלחש וחזרה תרווייהו איתנהו בחיובא וא"כ אם לא הזכיר הש"ץ תפלת שבת בשבתו ותפלת יו"ט בטובו הרי לא נעשה התיקון כהלכתו וצריך לחזור, ותפלת שחרית ר"ח שאני דאותה תפלה שייכה לאותה בחי' אלא רק שחסר יעלה ויבא

וע״כ אמרנו שאם השלים הש״ץ תפלתו יש לסמוך אמקילין מפני טורח צבור אבל אם לא השלים צריך לחזור כדי שיהיה התיקון בשנימות כנז׳ באות הקודם, ועוד עיין בדברינו לסי׳ כ״ה אות ע״ה:

כ ך) **ואם** חל ר״ח בשבת ושכח הש״ץ יעלה ויבא בשחרית דינו כבחול ואין מחזירין אותו דלא פלוג, לבוש שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ א״א אות ד׳:

כא **כא) ואם** שכח יעלה ויבא בחוה״מ דינו כמו בר״ח, פר״ח אות ג׳ א״א שם, בי״ע בדיני קדושה ומודים או׳ ך׳ קיצור ש״ע סי׳ ך׳ או׳ יו״ד, והגם דהמאמ״ר שם כתב דמסתמיות דברי מרן ז״ל משמע דר״ח דוקא כיון דהכי הסכימו האחרונים דחוה״מ דינו כר״ח וטעמא דמסתבר הוא הכי נקטינן, ועוד דגם מדברי מרן אין הכרע די״ל ר״ח והדומה לו:

כב **כב) ואם** טעה ש״ץ במקום שמחזירין אותו ולא נזכרו עד אחר שנתפזרו איש לדרכו כתב הלק״ט ח״ב סי׳ קכ״ג דכיון דהוי טרחא יתירא אמרינן בכה״ג הרי תפלת מנחה לפניו שישלם כי היכי דאמרינן היכא דטעם ר״ח בשחרית שהרי תפלת המוספין לפניו יעו״ש, והוא תימה שהרי לא אמרינן תפלת מוספין לפניו אלא דוקא בשכח ר״ח אבל בשאר טעיות צריך לחזור כמש״ל אות י״ד ועוד דלסברת מרן ודעמיה לא מהני מנחה לתשלומין כמש״ל אות טוב ועוד דלפי דברי האר״י ז״ל החזרה היא חובה ומעלתה גבוהא יותר מן הלחש כמש״ל סי׳ קכ״ד אות ב׳ וע״כ נ״ל דאם אפשר יתקבצו ויאמרו חזרה פ״ב:

כג **כג) [סעיף ד׳] אם טעה ש״ץ וכו׳ אינו חוזר וכו׳** ואפי׳ לא עקר אינו חוזר. מש״ז או׳ ג׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

כד **כד) שם אלא סומך על התפלה וכו׳** ואם טעה במעריב חוזר שאין לו על מה לסמוך, ומיהו בשבת יסמוך על ברכת מעין שבע דלא גרע מיחיד שסומך עליו כבסוף סי׳ רס״ח, מש״ז שם מ״ב אות ט״ז, ומ״ש התו״ח אות ז׳ דאין הדין הזה רק בהזכרת יעלה ויבא וכו׳ הוא מן התימה שהרי דין זה הוא מהרמב״ם פ״י מה״ת ושם סתמא קאמר דמשמע בכל התפילות, מיהו בעיקר דין זה דהטועה במעריב של שבת יסמוך על ברכה דמעין שבע לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דף ס״ד ע״ב ודף ע׳ ע״ב ד״ה והנה שכתב דתפלת לחש דמעריב של שבת קיא בבחי׳ הנה״י וברכת מעין שבע היא בבחי׳ החג״ת וידוע ליח״ן נראה דלא אריך למעבד הכי כיון דזו בחי׳ אחת וזו בחי׳ אחרת ועוד דלפי דברי האר״י ז״ל תרווייהו צריכי כמו לחש וחזרה וע״כ נ״ל דהיותר טוב שלא לסמוך על ברכת מעין שבע אלא יחזור ויתפלל ז׳ ובפרט דלא יש איסור בזה אם יחזור ויתפלל דאף לדברי הפשטנים לא אמרו אלא דיוכל לצאת בברכת מעין ז׳ וע״כ היותר נכון לחזור ולהתפלל כדי לצאת אליבא דכ״ע, וגם בדין דסעיף זה נ״ל דהיותר נכון לחזור ולהתפלל כיון דלפי דברי האר״י ז״ל לחש וחזרה תרווייהו צריכי וגם כתבנו לעיל בסי׳ קכ״ד אות ח׳ דאין להתפלל חזרה בלא לחש וא״כ אם הלחש היא תפלה שאינה ראויה כיצד יתפלל חזרה ואם בשביל טורח צבור ירמוז לאחר לומר חזרה והוא יתקן תפלתו, אך אם לא הזכיר ר״ח והשלים תפלתו אפשר להקל בזה ולסמוך על מה שמתפלל בקול רם וכמ״ש לעיל דאם השלים החזרה יסמוך על תפלת המוספין ודו״ק:

כה **כה) שם והוא שלא טעה בג׳ ראשונות וכו׳** מיהו הפר״ח אות ד׳ כתב דאין חילוק בין ג״ר לשאר ברכות ובכולהו יש לסמוך על תפלתו בקול רם וכן הוא דעת הטור כמ״ש א״ר אות ה׳ וכ״כ הלק״ט ח״ב סי׳ קכ״ד וכתב שם הלק״ט דאפשר כוונת הרמב״ם שטעה בג״ר ונזכר מיד דברי חזרת ג׳ ברכות דבר מועט הוא וליכא טרחא יעו״ש והלבוש כתב הא דחוזר בטעה בג״ר היינו דוקא כשנזכר קודם שהשלים תפלתו שאין בחזרתו טורח צבור כ״כ אבל אם לא נזכר עד שהשלים תפלתו גם בג״ר לא יחזור מפני טורח צבור ויסמוך על מה שיתפלל בקול רם עכ״ל, ועיין בל״ח פ׳ תפה״ש אות ע״ה מה שהקשה על חילוק זה של הלבוש אבל המ״א סק״ה הסכים לדברי הלבוש והביאו י״א בהגב״י סו״ב אות א׳ ר״ז אות ד׳ ח״א כלל כ״ט אות ד׳ וכתב שם הח״א דהסומך על הטור אפי׳ בג״ר ואינו חוזר לא הפסיד עכ״ד, נמצא דד׳ מחלוקות בדבר דלדעת הטור ודעמיה אפי׳ טעה בג״ר אינו חוזר ולדעת הקל״ט אם טעה בג״ר ונזכר מיד דוקא תוזר ולדעת הלבוש כ״ז שלא השלים תפלתו אם טעה בג״ר חוזר ומדברי הש״ע משמע דאפי׳ אם השלים תפלתו אם טעה בג״ר חוזר וכבר כתבנו באות הקודם דהיוחר נכון דבכל מקום שטעה חוזר חוץ מאם לא הזכיר ר״ח דא״צ לחזור יעו״ש:

סימן קכז

א **א) [סעיף א׳] כשיגיע ש״ץ למודים וכו׳** פי׳ דוקא למודים שוחין עם ש״ץ אבל לא בשאר ברכות שש״ץ שיחה. עו״ת או׳ א׳:

ב **ב) שם. שוחין עמו הצבור.** דגרסינן בירושלמי פ״ק דברכות הכל שוחין עם הש״ץ בהודאה ע״כ. טור וב״י. ומשמע מזה דהיינו ששוחין כמותו ושיעורה כמו שאר שחיות דתפלת י״ח הכתובה בסי׳ קי״ג, וכ״מ בב״י, וכ״כ הט״ז ומ״א סק״א, עו״ת או׳ ב׳ וכתב דכן הוא דעת מרן ז״ל. ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ל׳ או׳ יו״ד, מיהו הרמב״ם ז״ל בפ״ט מה״ת ה״ד כתב וז״ל וכשיגיע ש״ץ למודים וכורע כל העם שוחין מעט ולא ישחו יותר מדאי עכ״ל.

והטעם כתב שם בכ״מ מפני שכבר התפללו ואינם שוחין אלא כדי שלא יראו ככופרים ולזה די שישחו ראשם מעט ומי ששוחה יותר מדאי מחזי כיוהרא עכ״ד, ומשמע שם בכ״מ דהש״ץ והקהל שוים דאין שוחין אלא מעט כיעו״ש. אבל הב״ח כתב דמשמע מדברי הרמב״ם הנז׳ דהש״ץ כורע כדין כריעה אלא שכל העם שוחין מעט וכתב הטעם דכיון שאין הצבור חייבין עכשיו לכרוע ואינן שוחין אלא כדי שלא יהיו נראין ככופרין במי שהש״ץ כורע לו לפיכך הזהירו חכמים שלא יהיו שוחין אלא מעט כדי שידעו שאין בשחייה זו חיוב גמור אלא כדי שלא יהיו נראין ככופרין יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ עט״ז או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ וכ״כ בשער הכוו׳ בסוף דרוש ד׳ דחזרת העמידה דבמודים דרבנן אין שם כ״א כריעת וזקיפת הראש בלבד, וכ״כ בדרוש ב׳ דעמידה דכ״ט ע״א ובדרוש ו׳ דל״ז ע״ב, וכ״כ בפע״ת שער העמידה פ׳ ך׳ ש״ץ דקל״ט ע״ב. קש״ג סי׳ ח״י או׳ ך׳ בי״ע או׳ ה׳ אמנם זהו לפי פשט דברי שער הכוו׳ שכתב דבמודים דבלחש יעשה כריעת הגוף וזקיפת הגוף בלבד ובמודים דרבנן יעשה כריעת הראש וזקיפת הראש בלבד אבל לפי דברי הרש״ש ז״ל שדקדק מדברי האר״י ז״ל ממקומות אחרים וכתב שצריך לעשות בלחש במודים כריעת הגוף וכריעת הראש וזקיפת הגוף וזקיפת הראש וכן הש״ץ בחזרה כמ״ש לעיל סי׳ קי״ג או׳ כ״א א״כ לא נשאר לעשות במודים דרבנן כריעת הראש וזקיפת הראש כיון שעשינו הכל בלחש אלא צריכין לעשות כמו שעושה הש״ץ כריעת הגוף והראש וזקיפת הגוף והראש וזהו כסברת מרן ז״ל ודעמיה דס״ל דעושין במודים דרבנן כמו תפלת הלחש וכמו שעושה הש״ץ וכ״כ המ״א סק״א דהעולם לא נהגי כהב״ח יעו״ש. וא״כ כיון דיש פלוגתא בזה אי סגי בכריעת הראש בלבד או צריך כמו בלחש וגם הסוברים דדי בכריעת הראש לא אמרו שאסור לעשות כמו בלחש ומ״ש דיש יוהרא הוא דוקא אם עושה יותר מדאי המבואר בסי׳ קי״ג וכמ״ש הפו׳ ולקמן או׳ ד׳ וע״כ יש להחמיר ולעשות במודים דרבנן כמו שעושה הש״ץ דהיינו במודים אנחנו לך יעשה כריעת הגוף ובשאתה הוא כריעת הראש ובה׳ יעשה זקיפת הגוף וזקיפת הראש וכמש״ל בסי׳ קי״ג או׳ כ״א יעו״ש ודו״ק ומיהו נראה דהא שצריך לעשות כריעת הגוף וכריעת הראש וכו׳ היא דוקא אם מכוון לחזרת הש״ץ ולכך הוא צריך לעשות כמותו אבל אם הוא בזמירות וכיוצא או שכבר התפלל ושמע חזרה אלא שאח״כ שמע דש״ץ אומר מודים זה די בכריעת הראש לבד:

ג **ג) שם. שוחין עמו הצבור,** כתב שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ דאף אם התפללו הצבור והש״ץ ביחד וגמר היחיד תפלתו קודם שיגיע הש״ץ למודים כשיגיע ש״ץ למודים שצריך לשחות עמו ויאמר מודים דרבנן שלא כדברי האומרים דאין אומרים מודים דרבנן אלא בשעה שהש״ץ חוזר התפלה עכ״ד. והביאו העו״ת או׳ א׳ וכתב עליו דאין דבריו מוכרחים. וכ״מ בסוטה דף מ׳ ע״א דאין לאומרו כ״א בעת חזרת הש״ץ התפלה יעו״ש. וכן עמא דבר:

ד **ד) שם. ולא ישחו יותר מדאי.** פי׳ יותר ממה שמבואר לעיל בסי׳ קי״ג סעי׳ ד׳ כ״מ בב״י. וכ״כ העו״ת או׳ ב׳ ט״ז סק״א. מ״א סק״א ר״ז או׳ א׳ וכתב ב״י דה״ה לאבות ששוחין בה תחלה וסוף שאין שוחין בהם יותר מדאי והא דנקטיה במודים משום שדרך קצת בני אדם לשוח יותר במודים מבשאר מקומות דמשמע להו דכל המוסיף לשוח במודים ה״ז משובח ולפיכך כתבו דבמודים נמי לא ישוח יותר מדאי יעו״ש:

ה **ה) שם. ואומרים מודים וכו׳** כתב הלבוש ובעוד אומרים הצבור מודים דרבנן שוחה גם הש״ץ ומתפלל לפניו ע״כ. והביאו א״ר או׳ א׳ וכתב דפי׳ דבריו שאין הש״ץ צריך להמתין עד שיסיימו הצבור מידים דרבנן אלא מתפלל לפניו בעוד שהצבור אומרים עכ״ד. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ ועי״ש מה שתי׳ תמיהת הא״ר שם על הלבוש עו״ש, מש״ז או׳ ב׳:

ו **ו) שם ואומרים מודים וכו׳** ונקרא מודים דרבנן לפי שהוא תיקון הרבה חכמים, ב״י בשם מ״כ פרישה אות ה׳ לבוש ש״ץ דקל״ט ע״א מש״ז אות ב׳ ר״ז אות א׳ ועיין בסוטה דף מ׳ ע״א:

ז **ז) שם שאתה הוא וכו׳** בברכת מודים שאתה הוא ה׳ אלהינו צריך לומר השין פתח ככתוב שאתה מדבר עמי ועוד דאיכא מאן דקרי שי״ן סין ונראה ח״ו שיאמרו שה אתה ויעבוד למזל טלה מפי הגאון מהר״ר יהודה ממינדאילו, וכ״כ הגאון מהר״מ ממודינא שהיה בזמן מהר״י קוצין בליקוטיו כ״י, ויראה דלדידן יושבי ארץ הצבי וכל גלילותנו צחי הלשון דאומרים על ימין ימין אין לחוש לומר שאתה בפתח ואף דבכתוב נמצא שאתה בפחת כבר המפ׳ פירשו כמו שאתה בסגול, ואם ככתוב נקרא לטעם ורמז נסתר לא יחויב לומר תיבת שאתה בכל מקום בפתח, והגאונים הנז׳ אטעמא אחרינא סמכי ואיברא דבגלילות שאין ניכר במבטא שלהם בין ימין לשמאל יש בהן בפותח ויש ליזהר בדבר, אך מנהג כל העולם להיפך ולא ראיתי ולא שמעתי מי שנזהר בזה ברכ״י בשיו״ב אות ב׳:

ח **ח) שם שאתה הוא וכו׳** על שאנחנו מודים לך פי׳ רש״י ז״ל בסוטה דף מ׳ ע״א, על שנתתה בלבינו להיות דבקים בך ומודים לך עכ״ד והתו׳ לשם כתבו בשם הערוך דקא מודו צבור על ש״ץ אינון סומכין, ומאי על שאנו מודים לך על ההודאה דקאמר ש״ץ וקא ענו אנון אמן עכ״ל והב״ד ב״י וכתב דר״ל עכשיו אנו מודים לך מלבד מה שאנו מודים לך בחזרת התפלה שאנו עונין אמן אחר ש״ץ ע״כ:

ט ט) **שם וחותם ברוך אל ההודאות וכו'** לפי שבגמרא שלנו אין שום חתימה ובירושלמי איתא שיש חתימה בא"י אל ההודאות כמבואר בב"י וע"כ כתב מרן ז"ל בב"י דכן ראוי לעשות לחתום בלא שם ברוך אל ההודאות, וכך הם דבריו כאן בש"ע, וכ"כ הט"ז סק"ב, עו"ת אות ג' ומ"ש שם העו"ת וע"כ אין למחות באותן שנוהגין לסיים בשם שיש להם על מי לסמוך כתב עליו התו"ח אות ב' שצריך למחות ואם טעה צ"ל בשכמל"ו יעו"ש ועיין להגר"א אות ב' שכתב שיש לחתום בשם אבל הרב שי"צ בקו' תכ"ף דף ף' ע"ב כתב שרוב הפו' סוברים שלא לחתום ושהעיקר הוא כדברי מרן ז"ל שיאמר בלא הזכרת השם כי זה הנכון וברור ובכן יפה עשה מור"ם ז"ל שלא הגיה כאן בש"ע על דבריו כמ"ש בס' ד"מ יעו"ש, ועוד עיין להרב שמן המאור שכתב שחזר בו מור"ם ממ"ש בד"מ והודה לדברי מרן ז"ל ולכך לא הגיה כאן בש"ע ע"ד מרן ז"ל יעו"ש והביאו היפ"ל או' ב' והתו"ח שם כתב על הד"מ שהוא ט"ס דאדרבא ברי"ו ורש"ל כתבו דנוהגים שלא לחתום יעו"ש. וכן הוא המנהג כהכרעת מרן ז"ל שלא לחתום בשם כ"א ברוך אל ההודאות:

י י) **שם. ויש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף וכו' הגה. וי"א שאומר הכל בשחייה אחת וכו'** ובדברי האר"י ז"ל לא נזכר מזה כלום אלא רק שצריך לשחות בתחלת מודים דוקא וכמש"ל או' ב' וגם לפי סודם של דברים אין מקום לשחיות אלו. וכ"כ הש"ץ דקל"ט ע"ב ודף יו"ד ע"ג על דברי מרן ומור"ם ז"ל הללו דאין כן דעת הרב זללה"ה יעו"ש והביאו היפ"ל או' ג' ומה שנסתפק שם הש"ץ כבר נתבאר בדברינו לעיל סי' קי"ג או' כ"א ובזה הסי' או' ב' יעו"ש ודו"ק:

יא יא) **[סעיף ב'] אם אין שם כהנים אומר ש"ץ וכו'** ואם לא אמר וסיים שים שלום אינו חוזר כמ"ש לעיל סי' קכ"ו או' ט"ו יעו"ש:

יב יב) **שם. אומר ש"ץ וכו'** אבל יחיד אסור לאומרה. טור. וכ"כ בש"ע לעיל סי' קכ"א סעי' ג' וכתב הפרישה בזה הסי' או' ו' דדעת הטיר לכ"ע יחיד אסור לאומרה יעו"ש וכ"כ בד"מ או' ג' ותמה על מנהג אשכנזים שיסד מהר"ר אייזיק טירנא ועל מהרי"ל שכתבו יחיד אומר אותה יעו"ש. ועיין במ"א סי' קכ"א סק"ג ובהגה שם, ודו"ק:

יג יג) **שם. בברכה המשולשת וכו'** וצ"ל בברכה פתח תחת בית ראשונה כמ"ש לעיל סי' קכ"ה או' י"ד בשם ס"ח יעו"ש:

יד יד) **שם. בברכה המשולשת וכו'** ומזכיר זכות אבות שהם שלשה לפי שהשלש ברכות חלות בזכותן. ואמר משולשת כי הם שלש פסוקים. הרד"א. והביאו א"ר אות ה' ועיין לקמן אות ך':

יד) כתב הרד"א שה"ר יוסף קמחי כתב שאין לומר כהנים עם קדושיך כי אינם נקראים עם והעד והכהנים והעם, וגם אין לומר כהני עם קדושיך כי אינם כהני ישראל אלא כהני ה' אלא הנכון לומר כהנים בעם קדושיך אבל הוא ז"ל חלק עליו וכתב שיכול לומר כהנים עם קדושיך כדאמרינן בוידוי יוה"כ ובני אהרן עם קדושיך וכתב שכן הוא בסדורי ר"ע ורב סעדיה עכ"ד והביאו ב"י וכתב וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות תפלה וכן נהגו עכ"ל, וכ"כ שכנה"ג בהגב"י אות יו"ד דאין הקפדה שלא לכוללם בכלל עם אלא כשמזכיר עם לבד כמו והכהנים והעם אבל לקרותם כהנים עם קדושיך שמזכירם בשם עם קדוש כמו שהיה אומר הכ"ג ש"ר יעו"ש, והביאו העו"ת אות ח' (ומ"ש שם העו"ת דהב"י חלק עליו אהמ"ר לא דק שהרי הרד"א הוא שחלק עליו כמבואר למעיין בב"י וכ"ה בהדיא בהרד"א כיעו"ש) א"ר אות ה' וכ"כ המ"א סק"ג לחלק בין עם סתם לעם קדושיך יעו"ש, וכ"כ הפר"ח אות ב' ברכ"י אות א' א"א אות ג' וכתב שם השכנה"ג דטוב לומר הכהנים עם קדושיך ואי תני כהנים עם קדושיך לא משתבש יעו"ש א"ר שם, ומ"ש המ"א שם בשם הזוה"ק כשאומר יברכך ה' יראה לצד ימין וכו' כבר כתבנו אותו לעיל בסי' קכ"א אות ז' קחנו משם:

טו טו) **שם עד ואני אברכם** וכ"כ הרמב"ם ז"ל פי"ד מה"ת דין יו"ד, וכ"כ הגמ"י שם בשם הרוקח וכתב ודלא כרש"י שכתב שאין לאומרו וכ"כ הרד"א דבסדר רב עמרם ורב סעדיא כתוב ושמו את שמו ועליהם סמכו באלו הארצות לאומרו עכ"ד, וכ"ז הביא מרן ז"ל בב"י וכתב וכן נהגו וז"ש כאן בש"ע עד ואני אברכם, מיהו בעל המנהיג כתב ושמו את שמי אין מנהג בצרפת לאמרו וכמ"ש רש"י וכ"כ ד"מ אות ג' דהמנהג במדינות אלו שלא לאומרו וכ"כ הלבוש וכ"כ העו"ת או' ו' מ"א סק"ד א"א אות ד' ר"ז אות ב' מ"ב אות ט' וכ"ז הוא למנהג צרפת שהם האשכנזים אבל הספרדים נוהגים לאומרו כדברי הרמב"ם ז"ל והרד"א ומרן ז"ל, וכ"כ בס"ח סי' תת"ד שהראשונים היו אומרים אתו והביאו כנה"ג בהגב"י, וכ"כ ש"ץ דקל"ט ע"ג:

טז טז) **שם ואין הצבור עונין אחריו אמן וכו'** והטעם מפני שאין עונין אמן אלא כששומעין מפי המברך, ב"י בשם הרד"א, ט"ז סק"ד, עו"ת אות ז' וכ"כ הלבוש דאע"פ שעונין אמן על כל פסוק כשכהנים נושאין ידיהם שאני התם שהכהנים בנשיאת כפים אומרים אותו בלשון ברכה שמברכין את ישראל לכך נופל לענות אחריהם אמן שהוא לשון קיום ומחזיק שמאמין את הדבר שאומרים הכהנים אבל הש"ץ שאינו אומר אותה אלא בתורת בקשה שמתחיל אלהינו וכו' אין נופל אחריו לשון אמן אלא כן יה"ר כלומר גם אנו מבקשים ממנו ית' שכן יעשה ויהי כן רצינו ית' עכ"ל, ומזה דקדק הזכ"ל אות ת' דכשהש"ץ אומר ברכת כהנים אין שום צורך להקהל להפוך פניהם נגד הש"ץ כיון דאינו אומרה כ"א בלשון בקשה יעו"ש, אבל היפ"ל בסי'

קכ״ח אות ג״ל כתב דגם כשאין כהנים ג״כ שאומר הש״ץ או״א ברכנו וכו׳ יש לפנות פניהם נגד הש״ץ כדי לקבל אור העליון הנמשך בעת ברכה זו וכתב שכן ראה נוהגים אנשי מעשה וכ״כ מוהר״ר עראמה בחיבורו על הרמב״ם סו״פ ט״ו מה״ת יעו״ש:

יז **טוב) שם, אלא כן יה״ר,** וכתב בד״מ אות ד׳ דכן המנהג לומר יה״ר ולא אמן, ובמהר״א שהוא לא אמר כלום עכ״ל. וכ״כ הלבוש דכן נהגו לומר כן יה״ר ולא אמן ר״ז אות ב׳ מיהו בתשו׳ יכין ובועז סי׳ כ״ה כתב דיש עונין אמן ודעבד כמר עבד וכו׳ יעו״ש והביאו פ״ת וא״ח, אבל הדרישה כתב דאיסורא נמי איכא דאין לענות אמן בחנם יעו״ש, והביאו הער״ה אות ב׳:

יח **חי) שם, אלא כן יה״ר פעם אחת בסוף שהרי אינו אלא כעין ברכה אחת,** ואם רוצה עונה כן יה״ר על כל ברכה וברכה, אבל מה שנוהג העולם שלא לומר בן יה״ר אלא בסוף ובב׳ ברכות הראשונות עונים אחר ש״ץ יה״ר הוא טעות דיה״ר אינו משמע על איזה דבר הוא אומר שיה״ר אלא אין עונה כלום אחר ב׳ ברכות אלא בסוף הג׳ אומר כן יה״ר או עונה על כל ברכה וברכה כן יה״ר אבל העיקר שלא יענה כלום אלא דבסוף עונה כי״ר והכי משמע בש״ע עכ״ל, וכ״כ העו״ת אות ח׳ עט״ז אות ג׳ וכ״כ הט״ז סק״ד דמשמע כאן דא״א כי״ר אלא אחר סיום אמירת ברכת כהנים, וכ״כ המ״א סק״ה, א״ר אות ו׳ סו״ב אות ג׳ אבל המאמ״ר אות ה׳ הקשה ע״ז וכתב דמהיכא משמע להו להפו׳ הנז׳ מהש״ע דאין לומר כי״ר כ״א לבסוף אלא אדרבא משמע דאחר כל ברכה עונין כי״ר כמו שעונין אמן אחר כל ברכה וברכה יעו״ש, וכתב שכן משמע מדברי הלבוש וכן הוא בס׳ א״ח דף ק״ט ע״ד דאומרים כי״ר בסוף כל פסוק יעו״ש, וכן עתה עמא דבר לומר כי״ר אחר כל פסוק ופסוק מאחר דגם הב״ח כתב דאם ירצה יכול לענות כי״ר אחר כל ברכה וברכה ותול״מ:

יט **יט) שם, אלא כן יה״ר,** כתב הדרישה ז״ל וז״ל ומה שעונים אמן אחר זכרנו לטובה ביעלה ויבא היינו דהתם מתוקנת התפלה לש״ץ גופיה משא״כ ברכת כהנים שנצטוות לכהנים ועכשיו שאין כהנים הש״ץ מבקש שיברכנו וכו׳ ולכן משנין ואומרים כי״ר עכ״ד, אבל המאמר אות ו׳ כתב דמדברי הרד״א בשם הרי״ף שהביא מרן ז״ל בב״י שאין עונין אמן אלא כששומעין מפי המברך וכו׳ נראה דה״נ ביעלה ויבא אין לענות אמן שהרי אין הש״ץ מברך אלא מבקש שהי״ת יזכרנו לטובה וכל שאינו אלא בקשה אין לענות אמן אלא כי״ר וכתב דכן ראוי לנהוג דאתי לכ״ע יעו״ש:

כ **ך) שם, אלא כי״ר,** ומנהג ותיקין לומר כי״ר בזכות אברהם, כי״ר בזכות יצחק, כי״ר בזכות יעקב ובזכות משה ואהרן ויוסף ודוד, חס״ל אות ב׳ פתה״ד בסי׳ קכ״ח אות י״ב, בן א״ח פ׳ תצוה אות ב׳ ועיין לעיל אות י״ד ודו״ק:

כא **כא) טוב** לומר בשעת ברכת כהנים כשאומר הש״ץ פסוק יברכך וכו׳ אל נא קרב תשועת מצפיך, וכשאומר פסוק יאר וכו׳ לומר פחדך סר תוציאם ממאסר, וכשאומר פסוק ישא וכו׳ יאמר פדה סועים פתח סומים ישעך מצפים. דלה יוקשים וקבץ נפוצים סמוך ה׳ מפלתני. ויכוין בר״ת בשם של כ״ב. אנקת״ם פסת״ם פספסי״ם דיונסי״ם, צרור המור פ׳ נשא ושל״ה, מ״א סק״ג. סו״ב או׳ ג׳ בי״ע:

כב **כב) שם הגהה. וא״א אלהינו וכו׳** רק בזמן שראוי לברכת כהנים וכו׳ כלומר לאפוקי מנחה שאינה של תענית צבור שאין אומרים, וכן המנהג. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ ש״ץ דף קל״ט ע״ג:

כג **כג) מקום** שנוהגים להתענות עד אחר חצות אין לומר אלהינו ברכנו בברכה במנחה. ליקוטי מהרי״ו סי׳ מ״א. כנה״ג בהגה״ט. עו״ת או׳ ח׳:

כד **כד) שם בהגהה. ונהגו לומר בשחרית שים שלום וכו׳** ומנהגינו לומר שים שלום בכל התפילות בין בשבת ובין בחול בין ביו״ט ור״ה ויוה״כ. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ב וכ״כ הבחה״ט סק״ז בשם סידור האר״י ז״ל, והביאו היפ״ל או׳ ו׳ וכ״ה לפי סודם של דברים שכתב הרב בשער הכוו׳ דרוש ו׳ דעמידה על תיבות שים שלום משמע שלעולם צ״ל דוקא שים שלום בכל תפלה ותפלה שתהיה ואין לשנות:

סימן קכח

א **[סעיף א'] אין נשיאות כפים בפחות מיו"ד וכו'** ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומרין כמ"ש לעיל בש"ע סי' נ"ה סעי' ב' והוא מהירושלמי דמגילה פ' הקורא והביאוהו הרי"ף והרא"ש שס בפ' הקורא והרמב"ם פ"ח מה"ת כמ"ש בב"י לעיל סי' נ"ה ומ"ש בשכנה"ג בזה הסי' או' ג' והביאו העו"ת או' א' לתמוה על הפו' שלא ביארו זה הוא תימה שהרי כתבוהו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וב"י לעיל בסי' נ"ה וביארוהו ואי משום שלא נזכר בהדיא בש"ע הרי זה נלמד ממילא וכבר מבואר בב"י ולמה צריך לפרט בש"ע דבר הפשוט שנלמד ממילא. ואח"כ ראיתי בא"ר או' א' שגם הוא הקשה על דברי השכנה"ג הנז' יעו"ש, ומיהו יש לישב דבריו דר"ל על האחרונים שאחרי מרן ז"ל שלא בארוהו בדין נ"כ ודו"ק. והא דאמרינן דאם יצאו מקצתן גומרין הוא שנשתיירו רובן כמ"ש בש"ע שם, וכ"כ הפר"ח בזה הסי' או' ב' ר"ז או' א' ועיין בדברינו לשם או' ל"ה:

ב **שם. אין נשיאות כפים בפחות מיו"ד וכו'** עיין בשכנה"ג או' א' שנסתפק אם נשיאות כפים צ"ל דוקא במקום דאיכא ס"ת וכ"כ מהרי"ע בסוף ס' בית יהודה דף ק"ט ע"ד במנהגי ארגי"ל סי' ד' אבל הא"ר או' ב' כתב נראה פשוט דאף שמתפללים בבית שאין בה ס"ת נושאים כפיהם וכתב דכן נוטה דעת העו"ת יעו"ש. וכ"כ הפר"ח או' יו"ד וכתב דהכי נהוג, והביאו י"א בהגה"ט. וכ"כ הרב משאת משה ח"א חא"ח סי' ג' דבכל מקום שעבר נוהגין לברך ג"כ כל בעשרה דמכנפי באיזה בית דאקראי ואפי' בספינה דרך הילוכה יעו"ש, והביאו י"א במ"ב בהגה"ט או' א' ש"ץ דקמ"ב ע"ב, ברכ"י או' ח' זכ"ל או' ן' בי"מ או' א' וכן הסכים הנו"ש או' א' יעוש"ב. וכ"כ ח"א כלל ל"ב או' ט"ו פתה"ד או' ה' כף החיים סי' ט"ו או' ע"ב בן א"ח פ' תצוה או' י"ג וכן הוא לפי דברי האר"י ז"ל בשער הכוו' דרוש ה' דחזרת העמידה שנתן טעם בסוד לנ"כ שבתוך חזרת העמידה וכתב שיש איזה בחי' מכוונת תפלה שנעשית ע"י נ"כ כיעו"ש משמע שאין הדבר תלוי באתרא דאיכא ס"ת אלא כל היכא דאיכא עשרה ואומרים חזרה צ"ל נ"כ כדי לתקן הבחי' ההיא ולא תהיה התפלה חסירה וכן ראוי לעשות ואין לשנות:

ג **שם. בפחות מיו"ד וכו'** והנה עשרה צריכים גדולים י"ג שנים וב' שערות בני חורין זכרים דוקא אי משום דבר שבקדושה או גזרה שוה בני ישראל כמ"ש הר"ן במגלה, ואפ"ה אסמכתא הוה ומדרבנן, מש"ז או' א' ועיין לעיל סי' נ"ה סעי' א' ובדברינו לשם או' ו':

ד **שם. בפחות מיו"ד וכו'** וכל שיש בבהכ"נ עשרה אעפ"י שאין מתפללין בחזרה אלא הצבור וש"ץ יחד בקול רם והכהנים השלימו תפלתם קודם שיגיע צבור לרצה יכולין לעלות לדוכן לישא את כפיהם ואף אם יקרא להם הש"ץ אין כאן הפסקה דצורך תפלה הוא ולרוחא דמילתא יקרא אחר שגמר תפלתו קודם רצה, שכנה"ג בהגה"ט או' ב' וכתב שהעידו שבארץ המערב נוהגין כן והביאו הש"ץ דקמ"ב ע"ד, ועיין בתחלת ס' מעשה רוקח דף א' ע"ב בחדושי הרמב"ם שחבר הרב אברהם בנו שמשמע שם דכשהצבור מתפללים יחד עם הש"ץ בקול רם שעולין הכהנים לדוכן אף שלא השלימו תפלתם קודם לרצה והביאו בי"מ או' ח' יעו"ש, אמנם לפי מ"ש לעיל בסי' קכ"ד או' ב' ע"ש האר"י ז"ל דתפלת החזרה היא חובה ומעלתה יותר גדולה מן הלחש נראה דאין לסמוך ע"ז ולבטל תפלת החזרה אלא דוקא היכא דלא אפשר כגון ביוצא לדרך או שלא נשאר זמן לומר החזרה וכדומה:

ה **שם. והכהנים מהמנין.** וטעמא כתב ב"י בשם הר' מנוח משום דכהנים בכלל ברכה כדאמרינן בכתובות ח' ע"ב ברכת חתנים בעשרה וחתנים מן המנין ע"כ, והלבוש כתב דכתיב ואני אברכם אמר הקב"ה מי מברך את הכהנים אני מברך אותם כשהם מברכין את ישראל לפיכך הם ממנין עשרה עכ"ד, ועיין סוטה ל"ח ע"ב ומד"ר נשא סוף פי"א ודו"ק:

ו **שם הגה, ואין לזר לישא כפיו וכו'** מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני כתב מרן ז"ל בא"ה ריש סי' ג' דאינו נאמן ואין מעלין אותו לכהונה ע"פ עצמו ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו אבל מור"ם ז"ל שם בהגה כתב בשם הרמ"ך דנאמן לקרות בתורה ראשון ולישא את כפיו בזה"ז שאין לנו תרומה דאורייתא שנחוש שמא יעלו אותו לתרומה וכתב וכן נוהגין האידנא בכל מקום שאין נוהגין בתרומה בזמן הזה וליכא למיחש למידי עכ"ל, וכתב הח"מ שם או' ב' דאף שהכריע הרב כהרמ"ך לא בכל דבריו הכריע ובמקום שנוהגין האידנא אפי' בתרומה דרבנן כגון בא"י כמ"ש ביו"ד סי' של"א סעי' ב' אז יש לחוש שמא יעלו אותו מקריאת התורה לתרומה דרבנן אך במקום שאין נוהגין בתרומה כלל אז יש לקרותו בתורה דלא נפיק מניה חורבה וכמ"ש הר"ן והמגיד טעם למנהג יעו"ש, והב"ש שם או' ב' הקשה על דברי הרמ"א הנ"ל וכתב דבר"ן ובמגיד לא כתבו שישא את כפיו אלא כתבו שיקרא בתורה הואיל ואין איסור בדבר אבל לישא את כפיו י"ל דאסור דהא איכא איסור מדאורייתא דכתיב כה תברכו אתם תברכו ולא זרים ותירץ דכל דבר שאין לו הנאה לא חיישינן שיעשה איסור ואין לו הנאה מזה משום הכי לא חיישינן לשום דבר אלא שמא יאכל בתרומה אבל אין חשש משום נ"כ או שיעלה לתורה, ובא"י דנוהגים תרומה כמ"ש ביו"ד סי' של"א אינו נאמן אפי' בזמן הזה, וסיים דהכלל שעולה מדינים אלו לענין יוחסין לכ"ע בעינן ב' עדים כשרים ולתרומה דרבנן די בע"א ואינו נאמן ע"י עצמו יעו"ש, והא דלא חש הרב ז"ל לשמא יתנו לו פדיון הבן שג"כ יש בו הנאה

י״ל מפני שמי שיש לו פדיון הבן אין נותנו לכל כהן שיהיה אלא עד שידע בו שהוא מיוחס ובעל תורה כדי לקיים המצוה כתקנה לא כן בתרומה בזה״ז דלשרפה אזלה ונתנת לכל כהן אפי׳ לע״ה כמ״ש ביו״ד שם סעי׳ י״ט לפיכך חיישינן, ועיין בסה״ק חקי חיים דרוש א׳ לפדיון ודו״ק, ומיהו הבה״י כתב דנאמן בזה״ז אף בא״י יעו״ש, והביאו הבאה״ט שם סק״א, והרב מהרימ״ט ח״א סי׳ קמ״ט כתב וז״ל ואולי כשבא אחד ממקום ידוע ואומר כהן אני מעלין אותו לקרוא בתורה ראשון ולישא את כפיו דהיכא דשכיחי שיירתא איו אדם עשוי לשקר בכך שלא תהא עלייתו ירידה אבל כשבא ממקום רחוק ואינו ידוע לנו כגון אלו האנוסים הבאים מארץ רחוקה ושם לא נהגו דת משה ויהודית ודאי דלא מהמנינן ליה ע״פ עצמו אלא ע״פ אחרים עכ״ל ועיין אמ״ל בעליית קס״ת או׳ י״ב ולד״א סי׳ ה׳ או׳ י״ב, ונראה דעכשיו כך נוהגים דאם אנו רואים שהוא בע״ת וירא ה׳ ואומר שהוא כהן וממקום פלוני נאמן ע״י עצמו לקרוא בתורה א׳ ולישא את כפיו אפי׳ בא״י ואם בא מארץ רחוקה שאין שיירה מצויה וגם הוא עם הארץ אינו נאמן אפי׳ בחוצה לארץ אא״כ ע״י אחרים ועיין עוד לקמן בסי׳ קל״ה או׳ טו״ב:

ז ז) שם, ואין לזר לישא כפיו וכו׳ תינוק שנשבה לבין הגוים ונפדה ולא ידענו בן מי זה העלם ועד א׳ מעיד עליו שהוא כהן ועד א׳ מעיד עליו שהוא ישראל גמור ושניהם מעידים בודאי כתב הפתה״ד אות ד׳ דלא ישא את כפיו לכשיגדיל יעוש״ב וגם עי״ש במה שדחה דברי השבו״י ח״א סי׳ צ״ג שנראה מדבריו שכהן ספק מותר לישא את כפיו יעו״ש, וכ״כ המש״ז אות כ״ז דספק בן תשעה לראשון או בן ז׳ לאחרון אין נושא את כפיו והביאו הפתה״ד שם והסכים לדבריו יעו״ש:

ח ח) שם, ואין לזר לישא את כפיו וכו׳ דמבואר בכתובות דף פ״ד ע״ב דזר הנושא את כפיו עובר בעשה ופי׳ רש״י ז״ל שם משום דכתיב כה תברכו אתם ולא זרים ולאו הבא מכלל עשה עשה ע״כ. והא דכתב מור״ם ז״ל כאן בהגה אפי׳ עם כהנים אחרים מפני שבשבת דף קי״ח ע״ב א״ר יוסי מימי לא עברתי על דברי חבירי יודע אני בעצמי שאיני כהן אם אומרים לי חבירי עלה לדוכן אני עולה וכתבו התוס׳ לא ידע ר״י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל והקשה בד״מ אות א׳ על דברי התו׳ הנו׳ דהא איתא בכתובות דזר הנושא את כפיו עובר בעשה וכתב דאפשר דר״י לא קאמר אלא כשעולה עם כהנים אחרים אבל לבדו הוא עובר בעשה וצ״ע עכ״ד, וזהו שכתב כאן בהגה אפי׳ עם כהנים אחרים ר״ל דאפי׳ עם כהנים אחרים דנוכל לומר דאינו עובר בעשה יש להחמיר ולאסור, והב״ח תירץ דאיסור עשה ליכא אלא באומר ב״כ בנ״כ אבל בלא כ״כ אפי׳ עולה לדוכן ליכא איסור עשה יעו״ש, ולע״ד נראה לתרץ בס״ד דהא דזר עובר בעשה הוא דוקא אם מכוין לקיים המצוה לברך את ישראל כמו שנצטוו הכהנים אבל אם אינו מכוין לקים מצות ברכת כהנים רק כמו שמברך אדם לחבירו אינו עובר וזה שכתבו התו׳ לא ידע ר״י וכו׳ ר״ל אם לא יכוין לקיים מצות ב״כ אלא כמו ברכה בעלמא שמברך אדם לחבירו ודו״ק, ובס׳ הפלאה בכתובות שם כתב בשם ס׳ חרידים שיש מצות עשה על הישראל שיתברך וכיון שהוא זר ועולה לדוכן אינו מתברך כדאמר לקמן סעי׳ כ״ד עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה יעו״ש והביאו שע״ת אות ב׳:

ט ט) שם, אפי׳ עם כהנים אחרים, ואפי׳ אינו אומר הברכה עם הכהנים אסור דברכה פשיטא הוא דאסור לבטלה הוא דלכהנים אמרה תורה לברך ולא לישראל כמ״ש באו׳ הקודם וכ״כ העו״ת אות ד׳:

י י) שם, אפי׳ עם כהנים אחרים, וכן חלל הכתוב בסעי׳ מ״ב דלא ישא את כפיו אסור לישא את כפיו אפי׳ עם כהנים אחרים, מש״ז אות ב׳ וכ״כ הפר״ח שם בסעי׳ מ״ב דחלל אם נושא את כפיו עובר בעשה והביאו המש״ז אות הנז׳ ועיין בי״מ אות ל״ח ובדברינו לקמן אות רנ״א וה״ה טומטום ואנדרגנוס לא יעלו לדוכן אפי׳ בלא ברכה ועם כהנים אחרים, מש״ז שם:

יא יא) [סעיף ב׳] כל כהן שאין בו וכו׳ ואין הכהן מטמא לנשיאות כפים תו׳ סוטה דף לח ע״ב בשם הירושלמי דנזיר פ׳ כ״ג והביאו א״ר אות ג׳ ומש״ז אות ג׳ והטעם פי׳ הרב מראה הפנים בנזיר משום דטומאה הו״ל עשה ול״ת ואין עשה דוחה ל״ת ועשה והביאו הפתה״ד אות א׳ יעו״ש וכתב הא״ר שם דאפי׳ כבר נטל ידיו לעלות ונשמע שיש טומאה יוצאין מביהכ״נ ע״כ וכ״כ הער״ה אות ב׳ דאפילו א״ל לעלות אינו מטמא לנ״כ יעו״ש, ומ״ש המש״ז שם דאם טמאה בבית הסמוך אין יוצא דהוי דרבנן ונ״כ ד״ת ואפי׳ יודע דצריך לישא כפיו עיין בדברינו לעיל סי׳ קכ״ו אות י״ג שכתבנו דאם יש חור טפח י״א שהוא דאורייתא וא״כ צריך לצאת אם ידע או הגידו לו יעו״ש ודו״ק:

יא) בית הכנסת שיש מת ב״מ בבית אחד שבחצר המוקפת זיזין ואכסדראות וכל דלתי אותו הבית נעולות כיון דדין סוף הטומאה לצאת הוא מדרבנן יש להתיר לכהן ליכנס לבהכ״נ כדי לישא כפיו כיון דלצורך מצוה הוא, שו״ת הרמ״ז סי׳ ט״ו, ובסי׳ ט״ז כתב ששלח פסק זה להרב כמהר״ר שמואל אבוהב והסכים עמו לדינא יעו״ש, והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ אות נ״ח בי״מ אות ב׳ ועיין בתשו׳ דב״ש סי׳ רכ״ג ששם הביא דברי הרמ״ז ז״ל יעו״ש:

יא) טומאה שהיתה בבית הסמוך לבהכ״נ שהיתה נכנסת דרך חלון בהכ״נ של נשים, הורו גאוני א״י בשבת לסתום החלון שהיתה טפח על טפח בצמר משום דהוי ראוי לשכיבה ולית ביה משום מוקצה ומשום בנין, ותוספת בנין מותר, וברשת של עץ ג״כ התירו לסתום, הן מפני כבוד צבור שלא יהיו

מתפללים במקום שהטומאה נכנסת דרך החלון והן מפני שאין להניחם בלא ב״כ באהבה, לקט הקמח ביו״ד דקכ״ג ע״ג ש״ץ דק״מ ע״א, בי״מ אות ג׳:

יא) מהא דקאמר הרב לקט הקמח שהורו גאוני א״י בשבת לסתום החלון וכו׳ לפי שאין ראוי להניח הצבור בלא נ״כ משמע דאי לא היה באפשרות לתקן כמו שעשו גאוני א״י לא היו הכהנים יכולין לישא כפיהם לפי שאין הכהנים רשאין לעמוד בבהכ״נ מפני הטומאה שנכנסת לשם דרך החלון ואין מצות נ״כ דוחה את הטומאה וכ״מ מדברי הדב״ש סי׳ ר״ד וט״ז סי׳ שע״א סק״ג, ה״ה בש״ץ שם, בי״מ אות ד׳ ועיין לה״ה שם בש״ץ מה שהאריך בזה ובדברינו לעיל סי׳ קכ״ו אות י״ג:

יא) וכענין נשיאות כפים בזמן המקדש בגבולין שאין מזכירין שם המפורש וכן בזה״ז אם היא דאורייתא או מדרבנן כבר עמד בזה הרב קרן אורה בחי׳ לסוטה על דף ל״ח ומסיק דהיא מדאורייתא שכן מוכח מסתמיות דברי הרמב״ם ז״ל בה״ת וממ״ש ריב״ל כל כהן שאינו עולה עובר בג׳ עשה ומהירושלמי שהביאו התו׳ בסוטה שם כהן מהו שיטמא לנ״כ ושכן משמע כולה שמעתתא בפ׳ האשה שנתארמלה גבי מעלין מנ״כ ליוחסין ושכ״כ בילקוט בשם ספרי זוטא דאמרו בזה בכל מקום אשר אזכיר את שמי אף בגבולין וכו׳ יעו״ש וכ״נ דעת הפרמ״ג בא״א אות א׳ ובמש״ז אות ג׳ והגם דהמו״ק בסי׳ זה כתב כמה פעמים דנשאות כפים בזמן המקדש בגבולין וכן בזמן הזה אינה אלא מדבריהם והוכיח כן בכמה ראיות כבר עמד ע״ד התייר הגדול פתה״ד בסי׳ זה אות ד׳ והוכיח במישור מהש״ס בכמה דוכתי ומדברי גדולי המפרשים והפו׳ ראשונים והאחרונים שהיא מ״ע דאורייתא גם בזה״ז וגם שהמו״ק לא עמד בסברתו זאת שבתשו׳ שאילת יעבץ ח״א סי׳ ד״ן כתב שהיא מ״ע דאורייתא גם בזה״ז יעוש״ב, וכ״כ בהשמטות דף רי״ז ע״ד שכן מפורש בהמבי״ט בס׳ ק״ס פי״ד מה״ת דגם בגבולין הוי מדאורייתא יעו״ש, וכ״כ מהרש״ך בס׳ בנין שלמה הנד״מ סי׳ יוד, וכ״כ מר אחיו בס׳ ראשית בכורים דף יוד ע״ב יעו״ש והב״ד הרב שדי חמד ח״ג במע׳ דברי חכמים סי׳ ס״ד א״ח אות ג׳ וכ״מ מדברי מרן ז״ל כאן בש״ע ור״ז אות ג׳:

יב יב) שם, מהדברים המעכבים וכו׳ ואפי׳ אינו מעכב אלא מדרבנן אינו עובר בעשה דהמקרא כהנים אין דעתו אלא לכשרים אבל לא לפסולים ואעפ״י שאינן פסולין אלא מדרבנן וא״כ א״צ לילך לחוץ קודם קריאה כיון שלא היו בכלל הקריאה, ב״ח, וכתב דהכי נקטינן והביאו מ״א סק״ד וכתב עליו משמע דאם א״ל צריכים לעלות דהא עוברים בעשה אם אינם עולים אבל מלשון הרב״י שכתב בס״ב משמע דאם היה בו א׳ מדברים המעכבים אפי׳ א״ל אינו עובר וכ״נ דהא אינו נמנע מצד עצמו אלא החכמים מנעוהו ויש כח בידם לעשות זה כדאיתא בסי׳ קצ״א עכ״ל וכ״כ הפר״ח אות ד׳ דכהן שיש בו א׳ מן הדברים המעכבים מדרבנן אפי׳ שיאמרו לו לעלות אינו עולה דב״ד מתנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה כדאיתא בהאשה רבה ע״כ, וכ״כ העו״ת אות ו׳ ואם אין כהן בבהכ״נ אלא הפסולין כתב א״ר אות ד׳ דיש להם לצאת קודם לרצה אבל העו״ת שם כתב דאפי׳ לא היה בבהכ״נ כ״א כהנים פסולין דודאי יכוין להם הש״ץ כיון שאין שם כהנים אחרים אפ״ה א״צ לצאת כיון דחכמים פסלום עכ״ד, ומ״מ נ״ל דהמקרא כהנים טוב שיתן בדעתו שאינו קורא כ״א לראויים לנ״כ ואין בהם פיסול אפי׳ מדרבנן:

יג יג) שם, אע״פ שביטל מצוה עשה אחת וכו׳ זהו לשון הרמב״ם ז״ל בסוף ה״ת אבל בסוטה ל״ח ב׳ איתא אמר ריב״ל כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בג׳ עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי ע״כ והא דכתב הרמב״ם ז״ל כעובר בג׳ עשה ולא אמר עובר בג׳ עשש כל׳ הגמרא כתב הטעם מרן ז״ל בכ״מ שם ובב״י כאן משום דליכא בל׳ צווי אלא כה תברכו בלבד ואיכא למימר דכי קאמר ריב״ל ה״ז עובר לאו דוקה אלא ה״ז כעובר עכ״ד, וכ״כ הלבוש, סו״ב במק״ח או א׳ ר״ז אות ג׳ ועין במש״ז סוף הסי׳ שכתב דכל כהן שלא רצה לעלות מכין אותו עד שתצא נפשו ואם עבר הזמן מכין אותו מכות מרדות יעו״ש, ודע דצריך לעלות דוקא על הדוכן אם אפשר ולא לעמוד על הארץ כיון דדבר זה נזכר בגמרא כמש״ל וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ ואין לשנות ועיין לקמן אות ק״ך:

יד יד) שם, אם היה בבהכ״נ וכו׳ משמע בהדיא דבחד מהני תלת עובר או שיהיה בבהכ״נ כשקורא ש״ץ כהנים או אם אחד משאר העם אמר לו לעלות או ליטול ידיו וכ״כ המאמ״ר אות ד׳ ר״ז שם, ח״א כלל ל״ב או׳ א׳ ומה שסיים הלבוש אבל אם אינו שם או שלא אמרו לו לעלות או ליטול ידיו אינו עובר כתב עליו המאמ״ר שם דאין זה מדוקדק דמשמע דכל דחסר חד מהני אינו עובר וזה אינו וכמבואר בב״י מדברי הפו׳ אלא מן הראוי להיות אבל אם אינו שם שלא אמרו לו לעלות וגם לא אמרו לו ליטול ידיו אינו עובר יעו״ש, ול״נ לפרש דכך הם דברי הלבוש אבל אם אינו שם ר״ל שלא היה שם בבהכ״נ בעת שקרא ש״ץ כהנים או שלא אמרו לו לעלות וכו׳ ר״ל או שהיה שם אלא שלא השמ״ץ קרא כהנים ולא אחד העם אמר לו לעלות או ליטול ידיו ור״ל לא זה אמרו לו ולא זה אינו עובר אבל אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו עובר:

טו טו) שם. אם היה בבהכ״נ וכו׳ פי׳ לאפוקי אם יצאו מבהכ״נ קודם שקרא החזן כהנים שאז אינם עוברים כלל אפי׳ בעשה דכה תברכו ולאפוקי מדעת הר׳ מנוח שהביא בב״י שכתב דהא דאמרינן שאין הכהן עובר כשאין אומרין לו לברך היינו שאינו עובר בג׳ עשה אבל בעשה דכה תברכו עובר שהכהנים מצוים לברך את ישראל דאין כן דעת הפו׳ כמ״ש בב״י וכ״כ העו״ת או׳ ו׳ וכתב שכן מוכח בירושלמי רב אדא בר פזי כד הוה תש ולא חזיק

רישיה הוה קאים ליה אחורי עמודא רבי אלעזר הוה נפיק לברא כלומר היה יוצא כדי שלא יצטרך לעלות לדוכן כשהחזן קורא כהנים ואי כדברי הר׳ מנוח מה הועילו בתקנתם הלא אע״פ שלא יקרא להם החזן יעברו בעשה עכ״ד וכ״כ הפר״ח או׳ ד׳ דאין לחוש לדברי הר׳ מנוח יעו״ש, וכתב הר״ן במגלה פ׳ הקורא עומד דאם היה חוץ לבהכ״נ אע״פ שקראו אותו לעלות אינו עובר יעו״ש:

טז טז) שם. או אם אמרו לו לעלות וכו׳ פי׳ אפי׳ קודם שקרא להם הש״ץ אם יאמרו להם לעלות או ליטול ידיהם צריכים לעלות, וכתב המרדכי אף דיש שם כהנים אחרים אם לא יעלה יעבור בעשה ופשוט הוא, עו״ת אות ז׳ ומשמע דאם לא אמרו לו אינו עובר אפי׳ אינו עולה כלל בכל השנה אבל בתשו׳ הרב מהר״ר יעקב ממרויש סי׳ ל״ח שהיה שואל ומשיבין לו מן השמים כתב דבמקום שיש כהנים הראויים לברך ב״כ ולא נהגו לברך אפי׳ פ״א בשנה אלו ואלו עוברין הן ישראל שאין אומרים להם שדומין שאין חוששין לברכת אביהם שבשמים הן הכהנים כשאין מברכין מעצמן שהרי כתוב ואברכה מברכיך ומכלל הן אתה שומע לאו עכ״ד, והמה מודפסים בהרדב״ז ח״ה יעו״ש, וכתב החס״ל אות א׳ דמי שאינו מברך מאבד טובה הרבה ומראה שאינו חפץ במצות ולא חפץ בברכה ובז לדבר יחבל לו לכן הכהן הירא את דבר ה׳ ובמצותיו חפץ לא יעבור מלברך לעשות נ״ר ליוצרו כי טוב בעיני ה׳ לברך את ישראל ומה טוב ומה נעים מנהג איזה מקומות שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום וכן ראוי לנהוג בכל מקום שלא לבקש תחבולות לבטל מ״ע מן התורה אע״פ שאין הכהן עובר אא״כ קוראים לו מ״מ שעה ברכה יבא לעליונים ותחתונים ע״י ברכת כהנים והדברים עתיקים עמקו כוונת ב״כ ורזי דרזין רק בדרך כלל יכוונו הכהנים שמעשה ידיהם יכונן עליון ושהם מכוונים ע״ד אהרן הכהן וכל קדושים זיע״א עכ״ל ועיין בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דחזרת העמידה ושם מבואר דבכל יום בחזרת העמידה צ״ל ב״כ ויעו״ש סודם של דברים:

יז טוב) שם או אם אמרו לו לעלות וכו׳ כתב הר״ף שאם אין שם אלא אחד אינו עובר דילפינן ליה מאמור להם דמשמע דוקא לרבים, והביאו הטור וכתב עליו דאינו נראה דלהם על אהרן ובניו קאי ופירוש אמור להם לכל אחד מהם עכ״ד, וכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל כאן בש״ע והאחרונים דס״ל כדעת הטור דאפי׳ אין שם אלא כהן אחד עובר, וכ״כ העו״ת אות ח׳ והמאמ״ר אות ה׳ דדעת מרן ז״ל כדעת הטור יעו״ש, וכ״כ בי״מ אות ח׳:

יח חי) שם או אם אמרו לו לעלות וכו׳ ודוקא שעקר רגליו בעבודה או שאמרו לו קודם רצה לעלות אבל אם לא עקר רגליו אינו רשאי לעלות וכמ״ש סעי׳ ח׳ מ״א סק״ב, ור״ל דוקא שעקר רגליו בעבודה ואמרו לו לעלות ולא עלה או שאמרו לו קודם רצה לעלות שהיה יכול לעקור ברצה ולעלות אז עובר אם לא עלה אבל אם לא עקר רגליו ברצה ואמרו לו אח״כ אינו עובר כיון שאינו רשאי לעלות כמ״ש בסעי׳ ח׳ וכ״ה בדברי מ״א סק״ל יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר אות ד׳ ומחה״ש סק״ב ר״ז אות ג׳ ומיהו בתשו׳ מהר״ם מינץ סי׳ י״ב מסתפק בהא דאם לא עקר אינו עולה דהיינו מעצמו אבל אם אמרו לו לעלות צריך לעלות יעו״ש והביאו א״ר אות ט״ז וא״א אות ב׳ וע״כ נ״ל דאם לא עקר רגליו ברצה יש לו לצאת חוץ מבהכ״נ כדי שלא יאמרו לו לעלות, וגם כדי שלא ישמע מהחזן קירא כהנים ויכנס בספק, ועוד כדי שלא יראה פגום ועיין לקמן אות כ״ב:

יט יט) שם או ליטול ידיו, אם הנותן מים לכהנים ליטול ידיהם בא אצל ש״ץ ומזכירו ליטול ידיו צריך לישא כפיו אף דיש כהנים אחרים ואם לא יעלה עובר בג׳ עשה אבל מלמדים את הנותן מים שלא יזכיר את הש״ץ ליטול ידיו היכא דאיכא כהנים אחרים דהשתא לא עבר אם לא ישא כפיו. ב״י בשם המרדכי והביאו מור״ם ז״ל לקמן בהגה סעי׳ ך׳ פ״ח אות ד׳ ונראה דגם לקורא כהנים יש ללמד שלא יכוין לש״ץ כשיש כהנים אחרים לחוש לס׳ מהר״ם מינץ שכתב אם אמרו לו צריך לעלות ואפי׳ לא עקר רגליו ברצה כמ״ש באות הקודם, ומ״ש העו״ת אות מ״ב דאם הקורא כהנים אין מכוין להש״ץ אינו מועיל והביא ראיה מהירושלמי ר״ש בן פזי כד הוה חשיש הוה קאי אתרי עמודי וכו׳ אני מוכרח די״ל התם כדי שלא יראו הטעם פגומים אבל בש״ץ ליכא טעם זה דהכל יודעים מה שאינו עולה הוא מפני שהוא ש״ץ וע״כ היותר שוב שלא לכוין המקרא על הש״ץ וכמ״ש ועיין א״ר אות מ׳ ודו״ק:

כ ך) [סעיף ג׳] אם עלה פעם אחת ביום וכו׳ ואם עלה פעם אחרת כגון במוסף ובנעילה אפי׳ באותו צבור ואותו הכהן עצמו מברך אשר קדשנו וכו׳ מהר״ם מינץ סי׳ י״ב, וכתב שכן הוא המנהג, והביאו מ״א סק״ג וכ״כ המאמ״ר אות ו׳ ומ״ש הלבוש שמצוה זו דמיא ללולב דכל שנטל פעם אחת ויצא שוב אינו נוטל ואינו מברך ול״ד לתפילין שמברך בכל פעם יעו״ש כתב עליו המאמ״ר שם דאדרבא איפכא מסתברא דדמיא טפי למצות ציצית ותפילין ומברך בכל פעם שעולה לדוכן ואפי׳ באותו בית הכנסת עצמו ודלא כמו שנסתפק בזה הלבוש בסוף דבריו עכ״ד, וכ״כ א״ר אות ה׳ וכתב דאשתמיט מלבוש חשו׳ מהר״ם מינץ שכתב בפשיטות דמברכין אפי׳ כמה פעמים ואפי׳ באותו בהכ״נ ושכן נוהגין, וכן הסכים הברכ״י בשיו״ב אות ג׳ וכתב דהכי נהוג, והביאו הזכ״ל אות ן׳ וכ״כ ר״ז אות ד׳ וכן עמא דבר לברך הכהנים פעם אחרת באותו יום אק״ו בין באותו צבור עצמו כגון בחזרת מוסף או מנחת תענים או בנעילה בין בצבור אחר כגון שעשה נ״כ בצבור זה ואח״כ הלך לבהכ״נ אחר שלא הגיעו לב״כ הכתוב לקמן סעי׳ כ״ח שעולה ומברך אשר ק״ו וכו׳ ואין פוצה פה ומצפצף, ועיין לקמן אות קס״ג, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ טו״ב אות ב׳ שכתבנו דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל:

כא **כא) כתב** הרב זרע אברהם א״ח סי׳ י״ב דכהן ירושלמי יכיל לברך ב״כ בתפלת המוספין ביו״ט ב׳ לבני חו״ל אם אין להם כהן אע״ג דלדידיה לאו שעת עבודה היא כיון דעבודה לגבי דידיה לאו כלום הוא דהא חול גמור הוא לגבי אפ״ה כיון שלפי הדין בידו לברך את ישראל בכל שעה שירצה יכול לברך לבני חו״ל מידי דהוה המברך לצבור כמה פעמים, וכן דעת מהר״ר בן חביב שהובאו דבריו באורך בס׳ גו״ר כלל א׳ סי׳ י״ג ומסיק דאם יש עמהן כהן מחו״ל לא יעלו עמו כהנים של ירושלים ואם אין להם כהן יעלה כהן ירושלמי אבל מהר״א הלוי ז״ל שם סי׳ י״ד האריך בזה ומסיק וכתב כללא דהאי מילתא דלא אשכחנא ראיה מכרעת לברר האי ספיקא ומי יערב אל לבו לעשות מעשה וליכנס בספק ברכות וכדי להפיס דעת העליונה הואיל ונפק מפומייהו דרבנן תקיפי ארעא דא״י ראוי שיברכו ב״כ אך לא בברכת אקב״ו יעו״ש, והב״ד הש״ץ דקמ״ו ע״ב וע״ג עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ אות ז׳. ועוד עיין להרב המגיה שם בש״ץ דף רל״ה ע״ד ודף רל״ו ע״א שכתב דאם יכול להשמט הרי טוב וא״ל אם יש כהנים אחרים עולה עמהם ומברך אקב״ו בלי שם ומלכות ואם אין שם אלא הוא עולה ומברך כדרכו כס׳ מהר״ם בן חביב ומהרא״י ז״ל יעו״ש אבל לי נראה דכהן ירושלמי שיצא לחו״ל ע״מ לחזור ומתפללים מוסף ביו״ט ב׳ או שמתפלל בירושלים עצמה עם בני חי״ל הבאים לזייארה אם יש כהנים עמו מבני חו״ל יכול לעלות עמהם ולברך אקב״ו בלא שם ומלכות דכיון דיש עמו אחרים אינה נראית ברכתו אבל אם לא יש עמו אחרים יש לו להשמט דוקא ולצאת לחוץ קודם לרצה כדי לצאת מספק:

כב **כב) [סעיף ד׳] כשהכהנים אינם רוצים לעלות וכו׳** ובמרדכי כתוב שיצאו קודם שמתחילין רצה. והביאו ב״י סוף סי׳ זה וכתב הטעם משום דאותה שעה היא המיוחדת לעלות כהנים לדוכן וכדאמרינן כל כהן שאין עוקר רגליו ברצה אינו נושא כפיו עכ״ד. ור״ל כיון דאותה שעה מיוחדת לעלות כהנים לדוכן חיישינן שמא יאמר לו אחד העם לעלות ואז אם אינו עולה עובר כמ״ש בסעי׳ ב׳ והמ״א סק״ד כתב דטעמו כדי שלא יאמרו שהם פגומים כשלא יעקרו ברצה, והא״ר אות ד׳ כתב כדי שלא יבא אצלו השופך מים ע״י כהנים:

כג **כג) שם, כשהכהנים אינם רוצים לעלות וכו׳** כגון שהוא חלש וראשו כבד עליו וכדומה כמ״ש הרא״ש בשם הירושלמי והביאו ב״י ובדברינו לעיל אות ט״ו:

כד **כד) שם, אלא בשעה שקורא החזן וכו׳** דשוב אינו עובר כיון שלא היה שם בשעת קריאה לבוש:

כה **כה) שם, שהם פגומים,** דהיינו בן גרושה או חלוצה ר״ז אות ה׳ ועיין לקמן אות כ״ז, ואות קס״ז:

כו **כו) שם, עד שיגמרו ב״כ,** היינו כל ברכת כהנים כמ״ש הלבוש, וכ״כ א״א אות ד׳ בשם מהרא״י סי׳ כ״ב שממנו כתב ב״י דין זה:

כז **כז) [סעיף ה׳] לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים,** שזו היא אחד מט׳ תקנות שהתקין ריב״ז כדאיתא בר״ה ל״א ע״ב ובסוטה מ׳ ע״א ומפרש טעמא התם בסוטה שמא תפסק לו רצועה בסנדלו ויתיב למיקטריה וחביריו מברכין ואתי למימר בן גרושה או בן חלוצה הוא, ב״י, לבוש, עו״ת אות ט׳ וכתב שם הב״י דאפי׳ במנעלים וסנדלים שאין בהם רצועות אסור דלא פלוג רבנן וסתם גזרו בכל המנעלים וסנדלים וכ״כ הלבוש, עו״ת שם א״ר אות ו׳ ר״ז אות ו׳ ח״א כלל ל״ב אות יו״ד:

כח **כח) שם, לא יעלו וכו׳** במנעלים, וגם בט״ב וביוה״כ שלובשים מנעלים של בגד צריך לחלצם, פנים מאירות ח״ב סי׳ כ״ח, זר״א סי׳ י״ד, מחב״ר אות ז׳ ש״ץ דקמ״ד ע״ב, חס״ל אות ב׳ בן א״ת פ׳ תצוה אות ו׳

כט **כט) שם, במנעלים,** אסור לכהנים לעלות לדוכן במנעלים של לבדים שקורין פילטרי״ו אבל למצוננים שהצנה קשה להם מותר ובתנאי שלא יהיו המנעלים היוצא בהם חוצה רק נועלים אותם כשעולים לדוכן ודוקא של לבדין אבל של עור אסור אף שאין הולך עמם חוצה, כנסת יחזקאל סי׳ י״א עיקרי הד״ט ה׳ אות כ״ט:

ל **ל) שם, במנעלים,** מדברי רבינו בעל הטורים ז״ל מוכח דחליצת מנעלים קודמת לנטילה ולפ״ז חליצת מנעלים צ״ל חוץ לבהכ״נ וכ״כ בס׳ מטה משה סי׳ קע״ח אבל מנהגינו עכשיו ללכת חוץ לבהכ״נ ליטול ידיהם וכשעולין לדוכן חולצין מנעליהם, ויראה שהבדל המנהגים תלוי בהבדל המנעלים, דבמלכות תוגרמא שאין מנעליהם קשורים וכשרוצים לחלצם א״צ ליגע בהם בידים אלא שומטו מרגליו ויוצא נוטלים ידיהם קודם ובשעת עלייה לדוכן חולצין מנעליהם אבל במלכות אדום שנוהגים ללבוש מנעלים שצריכים קשירה וא״א לחלצן אלא בנגיעה מוכרח לחלצן חוץ לבהכ״נ קודם נטילה שאם יטלו ידיהם קודם חליצה יצטרכו ליטול פעם אחרת אחר חליצה, שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ וכתב עו״ש דמ״מ מנהגינו שחולצין מנעליהן בשעת עליית הדוכן אינו נכון שמניחין המנעלים למטה מן הדוכן לעין כל ובשעת הברכה המנעלין גלויים לעיני כל הקהל לפני הדוכן והצנועים קודם עלייתן לדוכן מצניעים אותם במקום צנוע תחת הספסלים ולרב החסיד מהר״ר דוד הכהן ז״ל ראיתי שהיה מניח המנעלים חוץ לבהכ״נ ועולה לדוכן וכמדומה שכך ראיתי ג״כ להר״ב החסיד כמהר״ר יוסף הכהן עכ״ד. והביאו העו״ת או׳ ט׳ א״ר או׳ ו׳ פרח או׳ ה׳ ש״ץ שם ע״א בי״מ או׳ ט״ז ואות י״ז ונראה

דהכל לפי המקומות דאם לא יש חששא דאם יניחם קוץ לבהכ״נ יגנבו יניחם חוץ לבהכ״נ אבל אם יש חששא במקום ההוא דאם יניחם חוץ לבהכ״נ יגנבו אז יצליעם בבהכ״נ תחת הספסלים וכן בעת חליצת המנעלים אם יש בו קשירה וצריך ליגע בו בעת חליצה צריך לחלצו דוקא קודם נטילה כדי שלא יצטרך נטילה אחרת אם יגע בו אח״כ ואם אין בו קשירה ויכול לחלצו בלא נגיעה אז יכול לחלצו אפי׳ אח״כ אחר הנטילה, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ד׳ אות ס״ט ולקמן סעי׳ י״ז בהגה:

לא לא) שם אבל בבתי שוקיים שרי דעת מרן ז״ל בב״י דבכל בתי שוקיים התירו אפי׳ יש בהם רציעות וקושרים אותם סמוך לארכובה ובלבד שלא יהיו של עור כיעו״ש וכ״כ העו״ת אות ו״ד ואות י״א ר״ז אות ו׳ וכתב שם העו״ת דאפי׳ מאן דירצה להחמיר ולילך יחף ממש בלקי בתי שוקיים של בגד לאו שפיר עביד במקומות הללו שאין המנהג לילך יחף לפני גדולים וכן יש ראיה מההיא דחגיגה דאמרינן דלאו אורח ארעא לגלויי כרעא קמיה רביה דמשמע דאין הולכין יחף בבהכ״נ ובה״מ יעו״ש, והביאו מ״ב את י״ח ועיין לעיל סי׳ צ״ה סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לב לב) שם הגה ויש מחמירין אם הם של עור וכו׳ כתב הפר״ח אות ה׳ דדעת מרן ז״ל בב״י דבתי שוקיים של עור אעפ״י שאין בהם רצועות דליכא למיחש לשמא תפסק אסור דלא פלוג רבנן אבל נהגו התר בדבר יעו״ש והביאו הברכ״י אות ג׳ וכתב שכ״כ ג״כ הרדב״ז כ״י סי׳ שני אלפים רס״ד וכתב דמ״מ אם אינו זמן קור ושאר הכהנים יחפים יעמוד גם הוא יחף עכ״ד ונראה דהיינו במקום שעומדים לפני גדולים יחפים אבל במקום שאין עומדים ילבש של בגד כמ״ש באות הקודם:

לג לג) וכתב בס׳ הפר״ח שאעפ״י שאמרנו בסמוך שבבתי שוקיים של עור שרי היינו כשיש לו מנעלים תחתיהם אבל אם מהלך. בשוק בבתי שוקיים גרידי צריך לחלצן משום כבוד צבור יעו״ש והביאו א״א אות ה׳ מ״ב אות י״ח:

לד לד) שם הגה ויש מחמירין אם הם של עור וכו׳ דוקא כשאין מגיעין אלא עד הארכובה וקשורין ברצועה או בסרט אבל אם הם מגיעים עד אציליהם דהם מכנסיים שרי, ושל בגד ומחופה עור בכל ענק שרי, מ״א סק״ה ר״ז אות ו׳ ח״א כלל ל״ב אות יו״ד מ״ב אות י״ז ואע״ג דבסי׳ תקנ״ד סעי׳ ט״ז כתב לענין ט״ב דשל בגד ומחופה עור אסור התם משום צער וכל מידי דמנין על הרגל אסור לנעול ומחופה עור ג״כ מגין ואסור משא״כ הכא הטעם משום דאתי לאחלופי ובמחופה עור לא אתי לאחלופי מחה״ש סק״ו וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות ה׳ וכ״כ הלב״ש שם בסי׳ תקנ״ד על מ״א ס״ק ט״ז ובזה נסתלק הצ״ע שכתב א״ר אות ז׳:

לה לה) [סעיף ו׳] אעפ״י שנטלו הכהנים וכו׳ דהכי איתא במס׳ סוטה ט״ל ע״א א״ר יהושע ב״ל כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה׳ ע״כ וכתב ב״י שמדברי הרמב״ם משמע דוקא דכשידיו טמאות כגון שלא נטל שחרית קאמר דצריך ליטול הא אם נטל ידיו שחרית ואינו יודע להם שוה טמאה א״צ לחזור ולנטלם וכתב שכן נוהגים בארץ מצרים שלא ליטול הכהן ידיו בשעת נ״כ אלא סומך על הנטילה שנטל ידיו שחרית יעו״ש. וכ״כ בא״ח בשם הר׳ אברהם בן הרמב״ם ז״ל ז״ל שהלכה למעשה לפני אביו הרמב״ם ז״ל וזולתו ממורי התורה שכל כהן העומד בתפלה יגש לב״כ וסומך על נטילת ידיו לק״ש ולתפלה עכ״ד והביאו ב״י וכ״כ התו׳ שם בסוטה ע״ש רש״י ז״ל שאמר לו רבו אלא שכתבו שזהו הועתק מהגהת תלמיד אבל מלשון רש״י ז״ל לא משמע הכי דפי׳ שלא נטל ידיו לפני עלותו לדוכן משמע ממש סמוך. וכתבו עוד שכן משמע מתלמודא דידן ומהירושלמי דאפי׳ נטל ידיו שחרית צריך לחזור וליטול סמוך לב״כ ולא ישהה יותר משיעור מהלך כ״ב אמה יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב וכ״ה דעת הטור כדעת התו׳ יעו״ש. וכן הוא דעת מרן ז״ל כאן בש״ע. וכ״כ הלבוש, ב״ח, פר״ח אות ו׳, ר״ז אות ח׳ חס״ל אות ג׳ בן א״ח פ׳ תצוה אות ז׳. וכ״מ מהזוה״ק לקמן אות מ׳. וכן המנהג פה עיה״ק ירושת״ו כדעת מרן ז״ל ודעמיה, רק היכא דלא אפשר כגון ש״ץ העומד בתפלה דאיכא הפסק אם יטול ידיו וכדומה יש לסמוך על הרמב״ם. ועיין באות שאח״ז:

לו לו) שם אעפ״י שנטלו הכהנים ידיהם שחרית וכו׳ ומיהו אם נטל ידיו בשחרית אפי׳ רק עד סוף קשרי אצבעותיו ואין לו מים ליטול לדוכן כדאי הוא הרמב״ם וסיעתו לסמוך עליו ומותר לישא את כפיו והוא כשלא הסיח דעתו מהם. עו״ת אות י״ב, א״ר אות ח׳ ח״א כלל ל״ב אות ח׳ מ״ב אות ך׳ אבל אם לא נטל גם בשחרית אסור לישא את כפיו דלא מהני מידי דמנקי אלא לתפלה אבל לדוכן מים בעינן עו״ת שם, א״ר שם וכ״נ דעת הפר״ח שם ועיין לקמן אות ט״ל:

לז לז) כתב בא״ח בשם בעל התמיד לא מצינו מי שכתב שצריך לרחוץ רגליו אבל כך נהגו באלו הארצות ומנהג ישראל תורה היא עכ״ל והביאו ב״י, וכתב הפר״ח שם ואולי יצא להם זה דומיא דקידוש דכתיב ורחצו ידיהם ורגליהם ועכשיו לא נהגו כן וכן בדין דבקרא ידיכם כתיב רגליכם לא כתיב וגם לשון ס׳ הזוהר די בעי לקדשא ידוי עכ״ד וכ״ב ב״י דאנו לא ראינו מעולם מי שנהג כן וכ״כ מור״ם ז״ל בד״מ אות ו׳ דגם במדינתינו אין המנהג כן, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ד׳ אות ה׳ ודו״ק:

לח **לח) שם אעפ״י שנטלו הכהנים ידיהם שחרית וכו׳** מנהג מצרים שבשחרית אינו נוטל ידיו ובמוסף נוטל משום הסח הדעת. הרדב״ז ח״א סי׳ קמ״ז כנה״ג בהגב״י מ״א סק״ו, ומיהו הירא את דבר ה׳ ובמצותיו חפץ יטול גם בשחרית כדי לצאת דעת מרן ז״ל ודעמיה והזוה״ק:

לט **טל) שם עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע,** והטעם כתב בהרמב״ם פ׳ ט״ו מה״ת דין ה׳ כדרך שמקדשין לעבודה, והביאו הטור וב״י וכ״ה בגמרא חולין ק״ו ע״ב דקידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק ופי׳ רש״י ז״ל עד הפרק העליון מקום חבור היד והזרוע. והביאו ב״י וכ״כ הלבוש, ומ״מ כשאין לו מים רק מעט שלא יגיעו אלא רק עד סוף קשרי אצבעותיו כתב העו״ת אות י״ב דאעפ״י שלא נטל ידיו שחרית רק בירך והתפלל ע״י נקיות ידים מותר לעלות לדוכן בנטילה זו וכתב דגם לדעת מרן ז״ל י״ל כן יעו״ש ועיין לקמן סס״י קס״א ובדברנו סי׳ ד׳ אות ג׳ ולכן בט״ב וביוה״כ לא יטול לנ״כ יותר מסוף קשרי אצבעותיו וכ״מ מדברי מור״ם ז״ל בסי׳ תרי״ג ס״ב וכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל בסי׳ תרי״ג ס״ב דאין לחלק בין נטילת שחרית לנטילת נ״כ אלא הכל יהיו עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יותר וכן דעת הפרמ״ג בא״א סי׳ תרי״ג אות ג׳ וכן דעת היפ״ל אות ו׳ ועיין מ״ש הדג״מ בגליון המגנים בסי׳ תרי״ג והביאו היפ״ל שם אות ד׳ ועי״ש ביפ״ל שהביא עוד פלוגתא בזה וכתב דאינן נקטינן כדברי מרן ז״ל שנראה מדבריו דבין נטילת שחרית ובין נטילת כהנים העולים לדוכן אין לטול אלא רק עד סוף קשרי אצבעותיו דכתב דכן הוא דעת מור״ם ז״ל וגם הוא שמע על כהני חשיבי שנזהרין בכך יעו״ש. ונראה דמנהג נכון הוא דכל דבר שהוא בפלוגתא שב ואל תעשה עדיף ובפרט שכן הוא דעת מרן ומור״ם ז״ל וכן עמא דבר, ועיין לעיל אות ל״ו:

מ **מ) שם והלוי יוצק מים וכו׳** דהכי איתא בזוה״ק פ׳ נשא דף קמ״ו ע״א בסופו תאנא כהן דבעי לפרשא ידוי בעי דיתוסף קדושה על קדושה דיליה דבעי לקדשא ידוי על ידא דקדישא, מאן ידא דקדישא דא ליואה דבעי כהנא ליטול קדושא דמיא מידוי דכתיב וקדשת את הלוים הא אינון קדישין וכתיב בהו בלוים וגם את אחיך מטה לוי וגו׳ מכאן דכל כהן דפריס ידוי בעי לאתקדשא ע״י דקדישא ליתוסף קדושה על קדושתיה וע״ד לא יטול קדושה דמייא מבר נש אחרא דלא הוי קדישא, ובצניעותא דספרא תאנא לוי דאתקדש כהנא על ידוי בעי הוא לאתקדשא בקדמיתא. ואמאי לוי ויתקדש על ידא דכהנא אחרא. תאנא כהנא אחרא לא בעי דהא כהן דלא שלים לא בעי האי כהנא שלים לאתפגם על ידא דפגימא דלא שלים, אבל לוי דאיהו שלים ואתחזי לסלקא בדוכנא ולמפלת במשכן זמנא הא שלים הוא והא איקרי קדוש דכתיב וקדשת את הלוים עכ״ל, והביאו ב״י וכך הם דבריו כאן בש״ע, ומשמע מדברי הזוה״ק הנז׳ דאם אין שם לוי לא יטול ע״י ישראל ולא ע״י כהן אחר אלא יטול בידיו, מיהו הב״ח כתב בשם מהר״י מולין דבמקום שאין לויים אם יש בכור פטר רחם יתן מים לכהנים לנטילה לעלות לדוכן יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ עו״ת או׳ י״ג, ט״ז סק״ג, עט״ז או׳ א׳ מ״א סק״ז א״ר או׳ יו״ד, וכתב שם המ״א דמשמע מלשינו דוקא בכור לאם אבל בכור לאב לבד לא מצינו בו קדושה האידנא עכ״ל, והביאו ש״ך דקמ״ג ע״א, ר״ז אות יו״ד, ח״א כלל ל״ב. אות ח׳ חס״ל אות ג׳ בי״מ אות י״א, בן א״ח פ׳ תצוה אות ז׳ אמנם לא ראיתי מי שנוהג כן ונראה דסומכין על פשט דברי הזוהר דמשמע דוקא לוי ואם לאו לא יטול כ״א בידיו:

מא **מא) שם והלוי יצוק מים וכו׳** אם הכהנים עמי הארץ והלוי ת״ח ואינו רוצה ליצוק מים ע״י הכהנים אין עליו שום אשם אפי׳ שאין לוי אלא הוא, ואפי׳ שנהג הלוי ליצוק מים ע״י הכהנים ושוב נמלך שלא לצוק אין שום אשם, הר״י הלוי סי׳ ט״ל ומהר״ר יצחק הלוי ובנו הר״ש הלוי והרח״ש ז״ל שם סי׳ מ׳ וסי׳ מ״א, אבל מהר״ר ליב סרואל שם בסי׳ מ׳ כתב שאין ללוי ליפטר עצמו מליצוק מים על הכהנים אם לא שהכהנים אינם ראוים לישא את כפיהם כגון מאנשי בית שאן ובית חיפא וקטנים יעו״ש, והב״ד כנה״נ בהגה״ט, עו״ת אות י״ד, מ״א סק״ז, א״ר אות יו״ד וכתב דכן ראוי להחמיר כס׳ האחרונה יעו״ש, אבל הפר״ח אות ח׳ כתב דכיון דיציקת לוי לא מעכבא דהא עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן אעפ״י שאין שם לוי הדבר ברור שאם הכהנים ע״ה והלוי ת״ח ואינו רוצה ליצוק מים ע״י כהנים שפיר קעביד אעפ״י שאין לוי אלא הוא ואדרבא חייב מיתה אם יצק מים ע״י כהן ע״ה יעו״ש, וכן מ״ש עוד הכנה״ג שם בשם הר״ש הלוי סי׳ מ״א דאם יש כהנים ת״ח וע״ה דצריך ליצוק מים לכולם והביאו העו״ת ומ״א וא״ר שם כתב עליו הפר״ח שם דליתא דהא חיוב מיתא איכא יעו״ש, והביאו י״א בהגב״י, ש״ך דקמ״ג ע״ב, א״א אות ז׳ חס״ל שם כף התיים סי׳ ט״ו אות ע״א וכתב שם החס״ל דאף דיש מתירין למיחש בעי ושוא״ת עדיף ואפי׳ אם אין שם לוי אלא הוא, וכ״כ בן א״ח שם:

מב **מב) שם הגה, ולא נהגו הלוים ליטול וכו׳** מיהו היכא דהסיח הלוי דעתו הגון הוא שיטול הלוי קודם ואצ״ל היכא דנגע בגופו או במנעליו, ב״ח, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ עו״ת אות ט״ו, מ״א סק״ח, א״ר אות י״א, וכתב שם השכנה״ג דהמנהג הפשוט ביניהם ליטול גם הלוים את ידם אף בשעת שיוצקים מ״ם ע״י הכהנים עכ״ד, וכן ראוי לנהוג כל הירא את דבר ה׳ ליטול ידיו ואח״כ ליצוק ע״י כהנים אף במקום שלא נהגו הלוים ליטול כדי לקיים דברי הזו״ק:

מג מג) וכתב המ״א שם דבעינן מים שלא נשתנו מברייתן כמ״ש סי׳ ק״ס וכח גברא דומיא דכהנים בעבודתם, והביאו הסו״ב אות ט׳ ש״ץ דף קמ״ג ע״ג, ר״ז אות ח׳ חס״ל אות ד׳ בן א״ח פ׳ תצוה אות ח׳ ונראה דבעינן נמי כלי ורביעית כדין נט״י כמ״ש בריש סי׳ קנ״ט וסי׳ ק״ס סעי׳ י״ג והגם דבהרמב״ם הלכות ביאת מקדש פ״ה דין י״א כתב דמקדשין בכלי אפי׳ שאין בו רביעית התם שאני דאתו ממקום שיש בו שיעור וכמ״ש בכ״מ שם אבל הנוטל מן הכלי צריך שיהיה בו רביעית:

מד מד) כתב הט״ז בסי׳ תקי״א סק״ח ראיתי בקצת קהילות ששופכין שמן של ריח לתוך המים ביו״ט לצורך נטילת ידי הכהנים לדוכן ואיסורא קא עבדי דמולידין ריח במים ואפי׳ שופכין בערב יו״ט מ״מ מולידין ריח ביו״ט ע״י הכהנים וזה ניחא להו ומכוונים לכך ע״כ יש למנוע מלעשות כן עכ״ל וכ״כ המ״א שם ס״ק י״א ובזה הסי׳ סק״ח, וכ״כ הלק״ט ח״ב סי׳ ך׳ דאסור לרחוץ בשבת פניהם וזקנם במי ורדים משום דקא מוליד ריחא בשער זקנו ושערו ככסותו יעו״ש, מיהו הא״ר בסי׳ זה אות ח׳ כתב דכיון דשמן עצמו מעורב במים לא הוי מוליד ריחה דהוי כמו שמריח בשמן ומותר לשפוך בין למים ובין לידים יעו״ש, וכן הרב חכם צבי סי׳ צ״ב פליג אט״ז ומ״א וכתב דלא שייך מוליד ריחא לא בבשר האדם ולא באוכלין ומשקין יעו״ש, והרב גו״ר כלל ג׳ סי׳ ט״ז התיר לתת לידים ופנים וזקן ורק לתת מי ורדים לתוך המים הסכים לאסור כדעת הט״ז ומ״א יע״וש, והרב נחפה בכסף סי׳ ד׳ הליץ בעד המנהג שנוהגים להטיל מי ורדים לתיך הכוס של יין בשבח ויו״ט והתיר בפשיטות רק לתת בשמים במים העומדים לרחיצה העלה להחמיר ואם נתונים במים בע״ש מותר לרחוץ בהם יעו״ש והסכים לדבריו מהרי״ע בסוף ס׳ שבט יהודה יעו״ש והב״ד החיד״א בברכ״י סי׳ תקי״א אות ה׳ ובמחב״ר שם אות ה׳ יעו״ש, ועיין בליקוטי פר״ח סי׳ תקי״א שכתב דכל שהוא מכוין להוליד ריחא אסור, וכ״נ דעת הב״ד ח״א סי׳ רצ״ג דכל שהוא מכוין להוליד ריחא בין בגוף האדם בין בכלים אסור וכל שאין מכוק מותר יעו״ש, ועוד עיין בתשו׳ שואל ומשיב תניינא ח״ב סי׳ ז׳ שהאריך קצת בהאי פלוגתא והכריע בס׳ הט״ז יעו״ש, וכן הקשל״ה בדיני יו״ט פסק כדברי הט״ז וכ״ף ר״ז בססי׳ תקי״א, וע״כ הנראה לענין דינא דכל שהוא מכוין להוליד ריחא כגון שניתן מי ורדים לתוך מים כדי לרחוץ בהם פניו וידיו או לרחוץ במי ורדים עצמם פניו וידיו וכ״ש שערו אסור כיון שרבו האוסרים בזה אבל אם נותן באוכלין ומשקין כדי למתקם או אם שופך לתוך ידו כדי להריח במי ורדים עצמם כמו שנוהגים בקצת מקומות שביום שמחות נותנים מי ורדים לתוך יד של כל אחד ואחד כדי לברך ואינו מכוין להוליד ריחא בידו יש להתיר, וכ״ף הרב רב פעלים ח״ב סי׳ נ״א יעו״ש:

מה מה) [סעיף ז׳] אם נטל הכהן ידיו וכו׳ לא יחזור לברך וכו׳ כ״כ מרן ז״ל בבד״ה משום סב״ל ולאפוקי מדעת הטור דס״ל דמברכין ענט״י של נשאות כפים, וכ״כ מור״ם ז״ל בד״מ או׳ ד׳ דטוב שלא לברך שהרי הרמב״ם ז״ל ס״ל דא״צ נטילה כלל אם נטל שחרית אלא יטיל בלא ברכה עכ״ד. וכ״פ הב״ח, כנה״ג בהגה״ט ריש הסי׳ ובהגב״י, א״ר או׳ י״ג, וכתב עוד שם הא״ר ט״א דאפשר שלא נתקנה ברכת ענט״י אלא לאכילה או בנט״י שחרית כדמשמע בתשי׳ הרשב״א סי׳ ק״ץ וסי׳ קצ״א יעו״ש, וכ״כ האחרונים כדעת מרן ז״ל ובל״ה ק״ל סב״ל:

מו מו) שם. לא יחזור לברך וכו׳ משמע דוקא אם בירך בשחרית ענט״י אבל אם לא בירך בשחרית ענט״י כגון שלא היה לו מים ונקה את ידיו במידי דמנקי דצריך עכשיו לברך ענט״י כיון דבעינן מים דוקא לדוכן ולא סגי במידי דמנקי, עו״ת או׳ ט״ז, וכ״כ א״ר או׳ י״ב מסברא דנפשיה ולא זכר שכ״כ העו״ת, מאמ״ר או׳ ח׳ וכתב דדברי העו״ת הנז׳ אשתמיטו מניה דהמ״א וגם מהא״ר ז״ל יעו״ש, אמנם הפר״ח או׳ ז׳ כתב דאפי׳ אם קנח ידיו בשחרית במידי דמנקי השתא לא בעי ברכה, והביאו הפרמ״ג בא״א או׳ ט׳ וא״כ אע״ג דאיכא ס״ס ספק שמא כדעת הטור דס״ל דאפי׳ אם נטל שחרית חוזר ומברך ענט״י לנ״כ ואם תמצא לומר שאין הלכה כטור שמא הלכה כהעו״ת ודעמיה דס״ל דאם לא נטל שחרית צריך לברך ענט״י של נ״כ אפ״ה אין לברך משום די״א דאפי׳ היכא דאיכא ס״ס בברכות ק״ל סב״ל כמש״ל סי׳ י״ח או׳ ז׳:

מז מז) שם. לא יחזור לברך וכו׳ המ״א בסק״ט כתב דאם נגע במקום מטונף צריך לברך בנט״י של נ״כ אלא שלא נהגו כן, ולכן כתב כל כהן ירא וחרד ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך, וכתב עוד דאסור לשהות כדי הילוך כ״ב אמה בין נטילה לברכה כמ״ש התו׳ בסוטה ט״ל ע״א, ולכן צריך ליטול סמוך לרצה והחזן לא יאריך ברצה עכ״ד. והביאו א״ר או׳ י״ג וכתב דלו נראה דסמכינן בזה על הפו׳ דא״צ נט״י כיון דנטלו שחרית יעו״ש, וכ״כ ח״א כלל ל״ב או׳ ח׳ אמנם דעת האחרונים להחמיר כדברי המ״א, סו״ב או׳ ט׳ א״א שם, ש״ץ דקמ״ג ע״ג ר״ז או׳ ח׳ ואו׳ ט׳ בי״מ או׳ י״ג, בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ח׳ ושיעור השהייה דכדי הילוך כ״ב אמה הוא בהילוך עקב בצד אגודל כהלוך הכהנים במקדש דהיה הליכתן עקב בצד אגודל, מהרי״ח לנדא בס׳ צל״ח בחי׳ לביצה. בי״מ שם:

מח מח) [סעיף ח׳] כשמתחיל ש״ץ רצה וכו׳ דהכי איתא בסוטה ל״ח ע״ב אמר ריב״ל כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם וירד מעשות החטאת וכו׳ מה להלן בעבודה אף כאן בעבודה ע״כ, ומשמע דכל שלא גמר הש״ץ רצה יכול לעלות וכ״מ מפי רש״י ז״ל שם שכתב שאינו עולה בעבודה קודם שיסיים ש״ץ רצה צריך לעלות על הדוכן עכ״ל, וכ״כ הפר״ח סק״ט כתב ודלא כמשמע מלשון הש״ע

והטור דדוקא צריך לעקור בהתחלת רצה וא״ל שוב אינו עולה דליתא יעו״ש. וב״כ א״ר או׳ י״ד דכל שלא סיים הש״ץ רצה יכול לעקור רק לכתחלה יזהר לעקור בהתחלת רצה יעו״ש, וכ״כ א״א או׳ יו״ד, ר״ז או׳ י״ב, וכ״כ הברכ״י או׳ ה׳ וכתב דגם הטור ומרן כך דעתם וקשה על הפר״ח שכתב דסברי איפכא יעו״ש, והביאו הש״ץ דקמ״ג ע״ד, בי״מ או׳ א׳ וסיום רצה היינו עד מודים דמודים נקראת ברכת ההודאה ולא עבודה כדאיתא במגילה י״ח ע״א:

מט מט) שם. כל כהן שבבהכ״נ נעקר וכו׳ והיינו אחר הנטילה שאז ראוים והנטילה צ״ל קודם רצה, פרישה או׳ ח׳ והביאו א״ר שם וכתב דבדיעבד אם נטל אחר שעקר ברצה נושא כפיו וכ״כ א״א שם קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ ז׳:

נ נ) שם נעקר ממקומו וכו׳ ואפי׳ כהן שמקום קביעותו במקום שנושא כפיו צריך לעקור רגליו ברצה כי כן משמע לשון הגמרא שהבאנו לעיל דתני סתמא כל כהן שאינו עולה וכו׳ וכ״כ החס״ל או׳ ו׳ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ט׳:

נא אנ) שם. ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים ש״ץ רצה וכו׳ וה״ה כשיסיים ברכת מודים ואיידי דרישא נקט רצה, א״ר או׳ ט״ו:

נב בנ) שם. אבל אם לא עקר וכו׳ בתשו׳ מהר״ם מינץ סי׳ י״ב מסתפק בהא דאם לא עקר אינו עולה דהיינו מעצמו אבל אם אמרו לו לעלות צריך לעלות והביאו א״ר או׳ ט״ז וכתב דקצת דעתו נוטה לזה דצריך לעלות יעו״ש, וע״כ נ״ל דכהן ששכח ולא עקר ברצה יש לו לצאת לחוץ כדי שלא יאמרו לו לעלות ויכנס בספק:

נג גנ) שם. שוב לא יעלה, ואפי׳ היה אנוס בשעה שהגיע ש״ץ לעבודה כגון שהיה מתפלל או שהיו ידיו טמאות או שהיה חוץ לבהכ״נ וכל כיוצא בזה לא יעלה ואם עלה לא ירד, הרדב״ז ח״ב סי׳ קפ״ח, בנה״ג בהגה״ט, עו״ת או׳ י״ז, מ״א סק״י, פר״ח שם, (וכתב שם הפר״ח דמאי דקרי ליה אונס למי שהיה מתפלל לאו מלתא היא דהא מצי לעקור רגליו פורתא ברצה ודי בזה כדאמרינן בפ׳ ואלו נאמרין אמתני׳ דמייתי התם אם הבטחתו שנושא כפיו וחוזר לתפלתו רשאי והוינן בה הא לא עקר ומשני דנד פורתא וכתב רש״י וסגי בהכי שעוקר מעט רגליו לילך לצד הדוכן בעבודה עכ״ל, וכ״כ א״א שם, ומ״ש הבי״מ או׳ ג׳ על הפר״ח דלא דק אתה״מ הוא לא דק כמובן למעיין שם בדבריו ודו״ק) א״ר או׳ ט״ז, ר״ז או׳ י״ג. ש״ץ שם וכתב הרב המגיה שם בש״ץ דקמ״ד ע״א דהגו״ר כלל א׳ סי׳ כ״ב הוקשה לו על דברי הרדב״ז הנז׳ שכתב דאם עלה לא ירד דמהש״ס משמע שיש קפידא גדולה בדבר ואפי׳ עלה ירד ומסיק דאפשר לחלק דע״כ לא קאמר הרדב״ז אלא בשגג ועלה אבל במזיד ומותרה שלא יעלה ועלה ירד יעו״ש. וכתב שם העו״ת שמדברי הרדב״ז הנז׳ משמע דאם לא היה אנוס אעפ״י שעלה יורד ולמעשה צ״ע עכ״ד אבל במגן גבורים פסק דשכלא היה מחמת אונס אפי׳ אם עלה ירד, והביאו ב״ה על סעי׳ זה, ועיין באו׳ שאח״ז:

נד דנ) שם שוב לא יעלה. וכתב הרדב״ז שם, דעקירת רגליו מביתו לבהכ״נ אינו נקרא עקירת רגליו לעלות לדוכן. והביאו כנה״ג בהגה״ט וכתב דאם היה ביתו סמוך לבהכ״נ ועקר רגליו מביתו קודם רצה כדי לעלות לדוכן מקרי עקירת רגליו עכ״ד, והביאו העו״ת שם, מ״א שם, פר״ח שם, וכתב שם הפר״ח דכ״ז פשוט שהכל תלוי בעקירת רגליו אדעתא לעלות לדוכן עכ״ל א״ר שם א״א שם וכתב דלא כהעט״ו ש״ץ שם, ר״ז שם, ח״א כלל ל״ב אות י״ג וכתב דמ״ש המ״א בשם כנה״ג דאם היה ביתו סמוך לבהכ״נ ל״ד אלא העיקר אם העקירה היא לילך לבהכ״נ להתפלל או רק לנ״כ יעו״כ חס״ל אות ו׳ בן א״ח או׳ ט׳ ומכל הני הפו׳ משמע דסברי מרנן דכל שעקר רגליו מביתו קודם רצה כדי לעלות לדוכן מיקרי עקירה ויכול לעלות אח״כ ואפי׳ לא שמע מש״ץ שאומר רצה ודלא כשו״ת הרמ״ז סי׳ כ״ת שפי׳ בדברי הכנה״ג כגון ששמע מש״ץ רצה דאי הכי פשיטא דיכול לעלות ועוד דהו״ל להפו׳ הנז׳ לפרש דבהכי עסקינן אלא ודאי הוא כדכתיבנא דס״ל דכל שעקר רגליו קודם רצה כדי לעלות לדוכן אפי׳ לא שמע מש״ץ רצה יוכל לעלות ודלא כהבי״ע אות ד׳ דפסק כשו״ת הרמ״ז דלרבים שומעים דזהו כלל גדול בתורה אחרי רבים להטות, גם מ״ש הבי״מ שם או׳ ה׳ דאם לא עקר ברצה ועלה ירד ודלא כהרדב״ז הוא היפך כל הפו׳ הנז׳ באות הקודם שפסקו כהרדב״ז ולרבים שומעים כנז׳ וגם מ״ש שם הרמ״ז ז״ל שיש בזה איסור לא תשא אינו מוכרח כיון דפסוק זה וישא אהרן וכו׳ אינו אלא אסמכתא בעלמא ויעו״ש בשו״ת הרמ״ז מסי׳ כ״ב עד סי׳ כ״ט ודו״ק:

נה הנ) שם שוב אינו עולה, כתב מהריק״ש בתשו׳ כ״י סי׳ ס״ו ובהגהותיו לסי׳ זה דין כ״ח דכהן שבא לבהכ״נ בהודאה דמצי לברך ב״כ אע״ג דלא היה בבהכ״נ כשאמרו רצה דכל שאינו בבהכ״נ א״צ שיעקור רגליו בעבודה יעו״ש, אבל הפר״ח אות כ״ח כתב עליו דלא נהירא וכן מוכח בהדיא ממ״ש הרדב״ז והכנה״ג, וכן הקשה עליו מהר״ם ן׳ חביב ז״ל והובאו דבריו בגו״ר כלל א׳ סי׳ י״ג והב״ד הברכ״י אות ו׳ וש״ץ שם ועי״ש בברכ״י מ״ש על הי״א, וכן הקשה הגו״ר שם סי׳ כ״ב אלא שמסיק בדרך פשרה לומר דדברי הרדב״ז איירי בכהן שלא שם על לבו לבא לבהכ״נ בגלל לברך ב״כ אבל דברי מהריק״ש איירי בכהן ששם אל לבו לבא לבהכ״נ להתפלל ולברך ב״כ יעו״ש והביאו ש״ץ שם, וכבר כתבנו באות הקודם בשם כמה רבוותא דכל שעקר רגליו קודם רצה בשביל ב״כ יוכל לעלות וא״ל אינו עולה:

נו ונ) כהן העומד בתפלה והגיע ש״ץ לעבודה אם אין שם כהן אחר פוסק ועולה לדוכן ואם יש שם כהנים אחרים אינו פוסק הרדב״ז ח״א סי׳ רצ״ג, כנה״ג בהגה״ט, עו״ת שם, מ״א סק״מ, ונראה דכוונת הרדב״ז ז״ל הוא כגון שהוא מתפלל בשוה עם הש״ץ ואז אם אין שם כהן אלא הוא עוקר מעט בעבודה ואח״כ בסיום ברכת ההודאה עולה לדוכן ומברך ברכת כהנים אבל אם יש כהנים אחרים אינו פוסק לא לעקור ולא לברך וכמ״ש מרן ז״ל בסעי׳ ך׳ גבי ש״ץ וס״ל להרדב״ז דה״ה ליחיד המתפלל בלחש וכ״מ מדברי המ״א שם שכתב על דברי הרדב״ז הנ״ז דאם אמרו לו בכל ענין צריך להפסיק דהא עובר בעשה עכ״ל ור״ל דאפי׳ אם יש כהנים אחרים צריך להפסיק כדי שלא לעבור בעשה וע״כ צ״ל דהבין מדברי הרדב״ז דעקר בעבודה איירי דאי לא הכי הא איהו כתב לעיל סק״ב דאם לא עקר בעבודה אינו רשאי לעלות כיעו״ש, ובזה נסתלקה קושיית הלק״ט ח״א סי׳ ס״ד על דברי הרדב״ז הנז׳ וגם כל מ״ש הבי״מ או׳ ו׳ הוא ללא צורך כיעו״ש, ונראה שכן הוא דעת מרן ז״ל כדעת הרדב״ז דדין יחיד כדין ש״ץ ובשביל כך לא חש להזכיר דין יחיד המתפלל בלחש אם צריך להפסיק לנ״כ מאחר שכתב דין ש״ץ. ועוד הא כתב לעיל סי׳ ק״ט סעי׳ כ׳ אם מתחיל להתפלל עם ש״ץ וכו׳ יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה וכו׳ וא״כ ה״ה לנ״כ כיון שכאן מקומה לצבור וגם הוא הגיע לשם. אבל אם לא הגיע לשם אין להפסיק כמ״ש בסי׳ ק״ד סעי׳ ז׳ לגבי קדושה וה״ה לנ״כ. וזה בדומה ממש שזה שייכא לחזרה וזה שייכא לחזרה וכמו שכאן מפסיק אם הוא בשוה עם הש״ץ גם כאן מפסיק והטעם דאע״ג דהוא מתפלל לחש והש״ץ חזרה י״ל דכיון שהוא מתפלל עם אותו הצבור תהיה החזרה עולה לו ג״כ וכאילו מתפלל לחש וחזרה. וההלוך לדוכן לא חשיב הפסק כמו שמפסיק הש״ץ ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ ק״ד או׳ כ״א שכתבנו שכל הליכה שהיא לצורך תפלה לא הויא הפסק וכאן נמי היא לצורך תפלה וגם יש לה טעם בסוד כמש״ל או׳ ב׳ ומ״ש הא״ר או׳ נון על דין זה דצ״ע י״ל מפני שהבין דאפי׳ באמצע התפלה פוסק אבל אם הוא בשוה עם הש״ץ אפשר דגם הוא יודה ש״כ מטעם שאמרנו וכן י״ל בדברי המאמ״ר או׳ ל״ח יעו״ש ודו״ק. נמצא דכהן העומד בתפלת לחש אם יכול לעלות לדוכן צריך ג׳ תנאים אין כהנים אחרים ועקר רגניו בעבודה וסיים ברכת ההודאה עם הש״ץ. ואם חסר אחת מאלו אינו יכול לעלות, ועיין לעיל או׳ ד׳ ואו׳ ח״י:

נז זן) [סעיף ט׳] כשעוקרין כהנים רגליהם וכו׳ רש״י ותו׳ בפ׳ ואלו נאמרין והר״ן בפ׳ הקורא עומד כתבו שאינו אומר יה״ר עד שמגיע לדוכן. והרמב״ם והטור כתבו לשון הגמרא וכ״ה לשון הש״ע וכתב המ״א ס״ק י״א דדוקא בימיהם שעקרו ברצה ואמרו מודים בדרך הליכתן ואח״כ יה״ר אבל עכשיו שעומדים על הדוכן בשעה שמתחיל רצה פשיטא שצ״ל תחלה מודים עם הש״ץ ואח״כ יה״ר כדי שיסיים אותו עם הש״ץ, ש״ץ דקמ״ד ע״ב,

נח חן) שם אומרים יה״ר וכו׳ וקודם יה״ר אומרים לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הנה אנחנו מוכנים ומזומנים לקיים מצות לברך את ישראל ברכת כהנים בנשיאות כפים לעשות נ״ר ליוצרינו ולהמשיך שפע וברכה לכל העולמות ולתקן הדברים בשורשן במקום עליון ויהי נועם וכו׳ חס״ל או׳ ז׳ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ י״ב:

נט טן) שם. עד שיכלה אמן וכו׳ לאו דוקא אלא עד שיסיים הש״ץ ולך נאה להודות, כדי שיענו הקהל אמן על שתיהן, מ״א ס״ק י״ב, וכ״כ הב״ח הטעם כדי שיענו הצבור אמן על שני הברכות יחד ברכת הודאה וברכת יה״ר, וכ״כ העו״ת אות י״ט פר״ח ס״ק י״א. אבל הלבוש כתב הטעם כדי שיוכל לסמוך לה הברכה של ב״כ, והביאו א״ר או׳ י״ט וכתב דנראה לו עיקר כטעם הלבוש ולכן נכון שיאריך עד שיכלה אמן עכ״ד, וכ״כ המאמ״ר או׳ י״ב, אמנם דעת האחרונים הוא כדעת המ״א ודעמיה, ש״ץ דקמ״ד ע״ב וכתב הרב המגיה שם דדברי המאמ״ר אינה מוכרחים יעו״ש, ר״ז או׳ י״ד. חס״ל שם, בן א״ח שם, קיצור ש״ע סי׳ ך׳ אות ח׳ ולכן היותר נכון שיסיימו היה״ר כשאומר הש״ץ ולך נאה להודות כדי שיהא עניית אמן של הצבור על שתיהן וגם כדי שיוכלו הכהנים בעצמם לענות אמן אחר ברכת הודאה כשמסיים הש״ץ וכן עמא דבר:

ס ס) [סעיף יוד׳] עומדים בדוכן, ודוקא צריך לעמוד בדוכן אם אפשר דהיינו על האצטבא שבבהכ״נ הבנויה על כותל ההיכל ולא למטה בארץ כמש״ל סוף אות י״ג יעו״ש:

ס) שם, פניהם כלפי ההיכל וכו׳ ואם ההיכל קבוע בכותל אחר אין הכהנים אלא כלפי מזרח כדי שיהיו פניהם נגד הש״ץ, הר״ש תקאן הלוי בתשו׳ ח״ר. והביאו כנה״ג בהג״ט וכתב ואני ראיתי בהרבה מקומות שההיכל אינו קבוע לצד מזרח אלא לצד צפון או דרום ועומדים שם הכהנים פניהם כלפי ההיכל וגם שמעתי בהרבה מקומות שהכהנים מרובים ואין אורך כותל מזרח מכיל אותם ועומדים מהם לצד דרום ומהם לצד צפון יעו״ש, והביאו מ״א ס״ק ט״ו, א״ר אות ך׳ ש״ץ שם מיהו הפר״ח ס״ק י״ב כתב דהעיקר כהר״ש חקאן אעפ״י שלא נהגו כן וכ״כ האחרונים, ואם הכהנים מרובים נוהגים עכשיו לעמוד שתי שורות זה אחר זה וכולם לפניהם כלפי הצבור ועיין לקמן סעי׳ כ״ד:

סא סא) שם פניהם שלפ ההיכל וכו׳ מה שהכהנים בשעת עלייה לדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחוריהם כלפי העם ובשעת הברכה פניהם כלפי העם ואחוריהם להיכל ואחר סיום הברכה חוזרין להפוך פניהם כלפי היכל ואחיריהם כלפי העם הטעם הוא דקודם הברכה ואחריה שצ״ל התפלה שתקנו

להם חכמים וכיון ששם מדברים עם השכונה לא גרעי משאר תפילות שצריכות צד שכינה אבל בשעה שמברכין שמדברין עם ישראל צריכים להחזיר פניהם כלפי העם משום אימת צבור, הר״ש חקאן הלוי בתשו׳ ב״י כנה״ג בהגה״ט, עו״ת אות ך׳ ש״ץ שם:

סב סב) שם ואצבעותיהם כפופים וכו׳ פי׳ שלא יפרשו כפיהם עד שהש״ץ וכו׳ א״ר שם וכ״ה בלבוש, ור״ל שמן הדין אינן חייבין לפרוש כפיהם אלא עד שהש״ץ מסיים ברכת ההודאה אבל קודם לכן ואחר שיחזרו פניהם מן הצבור אם ירצו יהיו כפופים ואם ירצו יהיו פרושים כמ״ש הפרישה אות י״ב, וכ״כ היפ״ל אות י״א:

סג סג) שם ואז אם הם שנים וכו׳ דהכי איתא בסוטה ל״ח ע״א אמר אביי נקטינן לשנים קורא כהנים ולאחד אינו קורא כהן שנאמר אמור להם לשנים ע״כ, וכ״פ הטור וב״י וכתב דלא כהירושלמי אלא נקטינן כתלמודא דידן דלאחד אינו קורא כלל יעו״ש, וכ״כ האחרונים, ועיין לעיל אות טו״ב:

סד סד) שם ואז אם הם שנים וכו׳ ואם אחד גדול ואחד קטן פחות מבן י״ג אינו קורא להם החזן כהנים, מבי״ט ח״א סי׳ ס״ד, והביאו כנה״ג בהגה״ט והסכים לדבריו, עי״ת אות כ״ג, מ.״א ס״ק י״ג, א״ר אות כ״ד, סו״ב אות י״ט אבל הפר״ח ס״ק י״ג כתב דאם אחד גדול ואחד קטן שהגיע לחנוך קורא כהנים ופליג אמבי״ט וכנ״הג יעו״ש והביאו א״א אות י״ג ש״ץ דקמ״ד ע״ג ח״א כלל ל״ב אות ט״ו. אמנם יש מן האחרונים ז״ל דפסקו כדעת המבי״ט ודעמיה דלאחד גדול אחד קטן אינו קורא כהנים, ר״ז אות ט״ו, חק״ל ח״א סי׳ ל״א (ומ״ש עליו הבי״מ אות י״ז אינו מוכרח כמובן למעיין ואין להאריך בדבריו) חס״ל אות ח׳ כף החיים סי׳ ט״ו אות ס״ח, בן א״ת פ׳ תצוה אות י״ג וע״כ לענין דינא כיון דרוב הפו׳ ס״ל כהמבי״ט הכי נקטינן ושב וא״ת עדיף כדי שלא להפסיק רק במקומות שנוהגים כדברי מור״ם ז״ל בהגהה שכתב שי״א או״א בלחש עד מלת כהנים ואז אומרו בקו״ר וכו׳ אז׳ אם יש אחד גדול ואחד קטן יש להגביה קולו במלת כהנים דלדידהו לא הוי הפסק:

סה סה) שם ואז אם הם שנים וכו׳ כהנים ששונאים זה את זה או שמודרים הנאה זה מזה יכולין לעלות ביחד לברך ב״כ ואם האחד אינו רוצה לעלות אינו יכול לכוף לחבירו לחלק העליות ולומר עלה אתה בשחרית ואני במוסף או אפכא שיכול האחר לומר אני רוצה לזכות בכל העליות, מהר״ם מינץ סי׳ י״ב, כנה״ג בהגה״ט, מ״א שם א״ר אות ט״ז פר״ח ס״ק י״ד ש״ץ שם, ר״ז אות י״ט:

סו סו) שם ואז אם הם שנים וכו׳ ובלי קריאת החזן כהנים אינן יכולין להתחיל אפי׳ בברכת אשר קדשנו וכו׳ הרא״ם ת״א סי׳ ג׳ והביאו כנה״ג בהגה״ט וכתב עליו דזה פשט דברי הטור כאן ולפנינו שכתב ואומר כהנים וכו׳ וכשמחזירין פניהם מברכין אשר קדשנו וכו׳ עכ״ד עו״ת אות כ״ג, ש״ץ שם, ועיין לקמן סעי׳ י״ח:

סז סז) שם קורא להם הש״ץ וכו׳ כ״ב ב״י בשם רש״י וטור והרמב״ם דאחר ברכת ההודאה קורא אותם הש״ץ כהנים וכתב שכן נהגו ולא כמ״ש הר״ן בפ׳ הקורא עומד דש״ץ קורא לכהנים בתחילת עבודה עד שלא יתחיל רצה משום דמאותה שעה צריכין לעלות, וכתב עו״ש בב״י בשם הרמב״ם שש״ץ קורא אותם ואומר להם כהנים וכתב שכן נהגו העולם ודלא כר״ת שכתב שאין לש״ץ להפסיק לקרות כהנים דהוי הפסק ומשמע שם בהרמב״ם פי״ד מה״ת דין ח׳ דאין הש״ץ אומר או״ח ברכנו וכו׳ במקום שיש נשיאות כפים ואפ״ה אומר הש״ץ כהנים דכיון דצורך תפלה היא לא חשיבה הפסק וכ״מ בב״י דס״ל למרן ז״ל כדעת המרדכי דבמקום שיש נ״כ אין הש״ץ אומר או״א ואפ״ה כתב בב״י דנהגו העולם כהרמב״ם דהש״ץ קורא כהנים וא״כ משמע דס״ל למרן ז״ל דבמקום שיש נ״כ אין הש״ץ אומר או״א ואפ״ה קורא ש״ץ כהנים דלא חשיבה הפסק וכן מנהג בני ספרד דבמקום שיש נ״כ אין הש״ץ אומר או״א ואפ״ה קורא הש״ץ כהנים אבל באשכנז יש מקומות שאפי׳ במקום שיש נ״כ אומר הש״ץ או״א בלחש עד מלת כהנים ואז אומרו בקו״ר וכו׳ כמ״ש בהגה. וא״כ לכ״ע לא נהגו כהר״ן לומר כהנים בתחלת עבודה:

סח חס) שם הגהה, ולא יאמר אלהינו וכו׳ והטעם כתב הט״ז סק״ה דכיון שהכהנים הם אומרים הברכות למה יאמרם הש״ץ ע״כ ומיהו יש להקשות על טעם זה די״ל שמבקשים מהי״ת שיסכים לב״כ אבל עיקר הטעם נראה כמ״ש הב״י בשם המרדכי כי מה שכהנים אומרים יה״ר הוא במקום מה שש״ץ אומר ברכנו וכו׳ יעו״ש וא״כ למה צריך ג״כ הש״ץ לבקש רחמים וטעם האומרים אותו נ״ל דס״ל יהיה בקשת רחמים מהכהנים ומהש״ץ ומה יש הפסד בזה והמרבה משובח, ועוד נראה לתת טעם לשאין אומרים כי חוששין להפסק כיון שאין חיוב לומר זה שמברכים הכהנים, וטעם האומרים אותו לא חשבי ליה להפסק דכיון שבמקום שאין נ״כ אומר אותו הש״ץ ולא הוי הפסק במקום דאיכא נ״כ ג״כ לא הוי הפסק:

סט סט) שם בגהה, וי״א שאומרים אותו וכו׳ הלבוש כתב דגם הצבור אומרים או״א עם הש״ץ בלחש אבל הל״ח בפ׳ אין עומדים אותו נ״ד הקשה עליו וכתב דמאין לו זה וכתב ואולי לפי שראה בלשון רבו רמ״א ז״ל שכתב וי״א שאומרים אותו וכו׳ אבל נ״ל שהוא ט״ס וצ״ל שאומר אותו שהרי שוב כתב הכל בלשון יחיד עכ״ל והביאו מ״א ס״ק י״ד וכתב דכ״מ בהג״מ דלא כלבוש, וכ״מ בטור וב״י דגם להסוברים שאומרים אותו הוא דוקא לש״ץ

ולא לצבור כיעו״ש, ומ״ש במי״ט שכן משמע קצת בתשב״ץ עיין א״ר אות כ״א שכתב שעיין בתשב״ץ סי׳ קצ״ח ולא ראה שום משמעות יעו״ש ועי״ש עוד שהביא עוד סמוכות מהפ״ו שאין לאומרו כ״א הש״ץ דוקא יעו״ש:

ע **ע) שם וי״א שאומרים אותו בלחש וכו׳** פי׳ בזמן שיש נ״כ אבל בזמן שראוי לנ״כ ואין נ״כ אומרים אותו בקו״ר כי במקים נ״כ הוא ונ״כ בקו״ר עו״ת אות כ״ב, א״א אות ע״א:

עא **עא) שם בהגה וחוזר ואומר וכו׳** הלבוש כתב הש״ץ והצבור עמו אבל מהפו׳ הנז׳ משמע דגם זה אין הצבור אומרים אלא הש״ץ לבדו, וכ״כ א״ר אות כ״ג, וכבר כתבנו דכ״ז הוא למקום שנוהגים בני אשכנז לאומרו אבל בני ספרד אפי׳ הש״ץ אינו אומרו:

עב **עב) שם ואם הוא אחד אינו קורא לו וכו׳** י״א שאחד אינו מברך אשר קדשנו וכו׳ אלא מתחיל יברכך, אבל מהר״ם מינץ סי׳ י״ב כתב שצריך לברך, וכן הוא המנהג פשוט, כנה״ג, מ״א ס״ק ט״ז, וכן הוכיח הפר״ח ס״ק י״ד וכתב דהכי נהוג, א״ר אות כ״ד, ר״ז אות ט״ו, מ״ב אות ט״ל, וכן עמא דבר, ואם כהן יחיד ברכתו דאורייתא או מדרבנן יש פלוגתא בזה כמ״ש בפו׳ הנז׳ ועיין לעיל אות טו״ב:

עג **עג) [סעיף יא׳] כשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין וכו׳** זהו לשון הטור ומשמע דאחר שמחזירין פניהם כלפי העם מברכין אשר קב״ו וכו׳ אבל הרמב״ם ז״ל פי״ד מה״ת דין י״ב כתב דקודם שיחזיר פניו לברך את העם מברך אשר קב״ו וכו׳ ואח״כ מחזיר פניו לצבור. וכ״כ הכלבו בסי׳ קכ״ה בדין נ״כ, וכ״כ בס׳ אד״ל מאמר א׳ כלל ד׳ והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ ותמה על מרן ז״ל ושאר פו׳ שלא הזכירו דברי הרמב״ם ז״ל וכתב דלענין הלכה ראוי לתפוס דברי הטור ודעמיה דרבים נינהו ועוד דפשט דברי הגמרא מוכח כוותייהו אלא דהמנהג הפשוט הוא בהיפך דאפי׳ בארץ המערב דהוא אתרי דב״י נוהגים כהרמב״ם ז״ל יעו״ש וסיים דראה המדקדקים שמתחילין הברכה בהיות פניהם כלפי ההיכל ומחזירין פניהם העם וגומרין הברכה, וכתב דאולי נהגו בזה כדי לצאת י״ח ב׳ הסברות עכ״ד, ועיין א״ר או׳ כ״ה שכתב להכריע כהרמב״ם וכתב דגם לשון הטור יש לפרש כן יעו״ש וכן פי׳ מער״ק על הרמב״ם שם דברי הטור כדברי הרמב״ם יעו״ש והפרמ״ג בא״א או׳ י״ז כתב דהמנהג כהטור וכ״כ ר״ז או׳ י״ז, מיהו הברכ״י או׳ ט׳ כתב בשם מהר״ר אריה יהודה ממודינא בתשו׳ כ״י דהא דכתבו הטור ומרן ז״ל כשמחזירין פניהם וכו׳ ר״ל כשרוצים להחזיר ולא כשהחזירו וכן נהגו לומר כלפי ההיכל אשר קדשנו בקדושתו של אהרן והופכים פניהם ואומרים וצונו לברך וכו׳ ובזה יסכימו דברי הטור והש״ע לדברי הרמב״ם וכלבו עכ״ל. וכן פי׳ הפר״ח ס״ק ט״ו דברי הש״ע וסיים דהעיקר כס׳ הרמב״ם ומיהו ראיתי נוהגים כדברי המתבר וכמו שפרשתי עכ״ד, והביאו הש״ץ דקמ״ד ע״ד, שע״ת או׳ ח״י ועיין מאמ״ר או׳ ט״ז מ״ש על דברי הפר״ח והברכ״י ומ״מ כתב דהמנהג להתחיל בברכה קודם שיחזרו פניהם ואחר שמחזירין פניהם אומרים לברך את עמו וכו׳ ויש שאין מחזירין עד לבסוף כהרמב״ם יעו״ש, וכ״כ האחרונים דהתחלת הברכה תהיה כלפי ההיכל וסיום הברכה כלפי העם, ח״א כלל ל״ב או׳ ט״ז חס״ל או׳ ח׳ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ט״ז, קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ ח׳ מ״ב או׳ מ׳ וכן עמא:

עד **עד) שם מברכין אשר וכו׳** ואפי׳ יש הרבה כהנים מברכין ביחד ואין אחד מברך והשאר עונין אמן מפני הטירוף, המבי״ט ח״א סי׳ ק״פ, כנה״ג בהגה״ט, מ״א ס״ק י״ז, ר״ז או׳ י״ז. וכ״כ היפ״ל או׳ ט״ו בשם המאירי בחי׳ לסוטה בס׳ בית הבחירה ד״פ ע״א יעו״ש. וכ״כ האחרונים:

עה **עה) שם. באהבה,** הטעם שהתקינו לומר באהבה בב״כ משום דאיתא בזוה״ק פ׳ נשא דף קמ״ז ע״ב כל כהן דלא רחים לעמא או עמא לא רחמין ליה לא יפרוס ידוי לברכא לעמא דכתיב טוב עין הוא יבורך אל תקרא יבורך אלא יברך ע״כ, והביאו מ״א ס״ק ח״י וע״כ תקנו זה בברכה כדי שיתנו דעתם הכהנים לאהוב את ישראל וגם ישראל יאהב לכהנים. ועוד י״ל ע״פ מ״ש במד״ר סדר נשא פ׳ י״א אמר להם הקב״ה לכהנים לא מפני שאמרתי לכם שתהיו מברכין את ישראל תהיו מברכין אותם באנגריא ובבהילות אלא תהיו מברכין בכוונת הלב כדי שתשרה הברכה בהן לכך נאמר אמור להם ע״כ, ולכך תקנו לומר באהבה בברכה כדי שיתנו דעתם הכהנים לברך בכוונת הלב ותשרה הברכה, וכ״כ א״ר או׳ כ״ו בשם תנחומא יעו״ש, ועיין באר שבע פ׳ אלו נאמרין:

עו **עו) ואם** הכהן שונא את הצבור ח״ו או הם שונאים אותו לא ישא את כפיו כי סכנה היא לו כמ״ש בזוה״ק שם אלא יש לו לצאת מבהכ״נ, וכ״כ ר״ז או׳ י״ט, קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ ח׳:

עז **עז) [סעיף יב׳] מגביהין ידיהם כנגד כתפותיהם,** דהכי איתא בסוטה ל״ח ע״א. במדינה כהנים נושאים את ידיהם כנגד כתפיהם ובמקדש על גבי ראשיהן ע״כ. מיהו בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דחזרת העמידה דף מ׳ ע״א כתבו ז״ל צריך הכהן לישא כפיו כנגד ראשו ממש למעלה כנז׳ במשנה וצריך ליזהר בזה להגביהם ממש כנגד ראשו עכ״ל, וכ״כ בפרע״ח שער יו״ד פ״ד יעיין בס׳ נה״ש הנד״מ דף כ״ג ע״ג בשאלות חכמי המערב או׳ ך׳ שכתב וז״ל כי לפ״ז צריכים הכהנים בברכתן להגביה כפות ידיהם למעלה ראש כדי להשלים פרצוף לאה בחו״ב הנעשים מהם וכמ״ש בשער התפילות וזה

היפך הפו׳ בס׳ חכמים דמס׳ סוטה ל״ז שאין נושאין כפיהם לא כנגד כתפותיהם ולא למעלה ראש עכ״ל, והתו״ח דף קנ״ג ע״ב כתב לתרץ דזהו כמו שהתקין ריב״ז בלולב אחר החורבן שיהא ניטל במדינה ז׳ זכר למקדש יעו״ש ולע״ד נראה לתרץ דמ״ש במשנה מגביהין ידיהן כנגד כתפותיהן היינו הזרועות של הידים אבל כף היד והאצבעות יהיו כנגד הראש מעט וכדברי האר״י ז״ל, יעיין ש״ש ח״ג על שער הכוו׳ דרוש הנז׳ או׳ ז׳ שכתב תירוץ אחר יעו״ש, איך שיהיה שלפי דברי הרב ז״ל וסודם של דברים צריך שיהיו כפי הידים והאצבעות כלפי הראש ממש, וגם כתב שם בשער הכוונות ובש׳ הקדמות דמ״ט ריש ע״ד ובע״ח שער ל״ד פ״ה שהאצבעות צ״ל זקיפות למעלה וכ״ה בזוה״ק פ׳ נשא דקמ״ה ע״א בר״מ יעו״ש וכ״כ בש״ש שם. ובדקמ״ו ע״ב כתב שם בזוה״ק וז״ל תאנא כהנא דפריס ידוי בעי דלא יתחברון אצבעאן דא בדא בגין דיתברכון כתרין קדישין כל חד וחד בלחודוי וכו׳ יעו״ש, וכתוב שם בש׳ הכוו׳ ובש׳ ההק׳ דב׳ הידים צ״ל משני צדדי הראש זה מימין וזה משמאל כיעו״ש דהיינו פני יד ימין כנגד צד ימין של ראש ור״ל כנגד פאת הראש של ימין ואחורי היד כלפי חוץ מצד ימין, ופני יד שמאל כנגד צד שמאל של הראש והיינו נמי כנגד פאת הראש שמצד שמאל ואחורי היד כלפי חוץ מצד שמאל, וכן מנהג חסידי בית אל יכב״ץ כדברי הזוה״ק והאר״י ז״ל דהיינו שמגביהין כפות הידים כנגד הראש ממש זה מימין וזה משמאל וכל האצבעות פרודות זמ״ז וזקיפות למעלה ועיין לקמן או׳ ף׳:

עז) שם מגביהין ידיהם וכו׳ בש״ע התניא פסק שלא ישאו כהנים ידיהם עד אחר הברכה כדי שיהא עובר לעשותן אבל בס׳ פענח רזא פ׳ נשא בהגה כתב שאין עקר המצוה רק הברכה והוי שפיר עובר לעשייתן ומדנקט קרא שאו ידיכם קודש ואח״כ וברכו את ה׳ לכן יש לישא כפיו קודם ברכה יעו״ש, א״ח אות י״ד:

עח עח) שם, ומגביהין ידיהם וכו׳ הוי לעיכובא, נוב״י חא״ח סי׳ ה׳ וא״כ זקן מרתת שאינו יכול להגביה ידיו לא יברך ב״כ, מחב״ר אות ג׳ ש״ץ דקמ״ה ע״ב, בי״מ אות ו׳ חס״ל אות ט׳ שע״ת אות כ״א, וכתב שם השע״ת דאפי׳ אם יעשה סמוכים שיהיו קשורים בכובע שבראשו ויכניס בהם ידיו שיהיו נשואות למעלה ואפי׳ במקום שמנהג שלהם שישלשלו טליתיהם שאין חשש שיסתכלו בו כמבואר לקמן לא מהני נ״כ ע״י סמיכה כמו עמידה ע״י סמיכה יעו״ש. וכ״כ הבי״מ שם בשם תשו׳ הנוב״י הנז׳ ועיין בתשו׳ כתב סופר סי׳ י״ג שכתב דאם אפשר לו להגביהם בשעה מועטת יגביה בשעת אמירתו יברכך ויניח בשעת הניגון בין תיבה לתיבה ויחזור ויגביה בשעת אמירת התיבה ואם אינו יכול להגביה כלל יכול לסמוך ידיו ע״י דבר אחר או שיהיה קשורים ע״י חגורה והברכה ישמע מאחר ויכוין לצאת יעו״ש. והביאו פת״ת וא״ת או׳ ט״ו ועיין לקמן אות ץ׳:

עט עט) שם ומגביהין יד ימין וכו׳ כדתיב וישא אהרן את ידיו ידו כתיב וכן ויהי ידיו אמונה, וכן ראוי ע״פ הקבלה, הגמ״י פי״ד ב״י ט״ז סק״ו, וכ״כ מטו״מ סי׳ קפ״ה בשם אוצר הכבוד והביאו שכה״נ בהגב״י אות ז׳ וכ״ה בזו״הק פ׳ נשא דקמ״ה ע״א בר״מ פרע״ח שער יו״ד פ״ד וכתב שם בזוה״ק דאסור ליה לבר נש לזקפא אצבען בזקיפו למגנא אלא בצלותא ובברכאין ובשמא דקב״ה והביאו העט״ז או׳ ה׳ וכתב כי אז מתעורר עליו עשרה מדריגות דין הס״א וגורם קללה לעצמו ר״ל:

פ פ) שם וחולקים אצבעותיהם וכו׳ כ״כ הרא״ש בפ׳ הקורא המגילה עומד בשם מדרש. (והוא במד״ר סדר נשא פי״א) והמרדכי בפ׳ הנז׳ כתב בשם ראבי״ה וז״ל מה שהכהנים פותחין אצבעותיהן דבר זה לא מצינו בתלמוד אלא דרשנים אמרו טעם אמו״ר מלא ו׳ קח אותה ו׳ ושים אותה בתוך כ״ה ויהיה כוה לשון חלון וכשהכהנים נושאים כפיהם נהגו לחלק אצבעותיהם וזהו מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים שעושין מידיהם חלונות עכ״ל. והב״ד טור וב״י. וכתב בדרשות מהרי״ל שלא יפרד יד ימין מיד מאל רק יניח אצבעות הימין על אצבעות השמאל כדי שלא ישבר החלון ע״כ והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ וכתב שהוא ראה לרב החסיד מהר״ר דוד כהן ז״ל שלא היה מחבר הידים אלא זו לבד וזו לבד ויראה שהוא סבור דהאויר שבין שתי הידות הוא אחד מן החרכים וכן המנהג עכ״ד. והב״ד האחרונים ז״ל מיהו הרמב״ם ז״ל פי״ד מה״ת ששם כתוב הלכות נ״כ לא הזכיר זה של חילוק האצבעות לעשות חלונות והטעם כתב בב״י משום דדבר זה לא נזכר בתלמוד וכן הרי״פ ז״ל לא הזכיר זה, וכבר כתבנו לעיל בסי׳ כ״ה או׳ ע״ה דכל דבר שלא נזכר בתלמוד ואית ביה פלוגתא בין הפו׳ דעת המקו׳ יכריע וע״כ הכא נמי כיון דדבר זה של חילוק האצבעות לעשות חלונות ותוך הכף יהיה כנגד הארץ וכו׳ לא נזכר בתלמוד וגם הרי״ף והרמב״ם ז״ל לא הזכירו שצריך לעשות כן דעת המקו׳ יכריע ואין לזוז מדברי הזוה״ק והאר״י ז״ל שכתבו שצ״ל האצבעות זקופות למעלה כנגד שני צדדי הראש וגם יהיו נפרדות זמ״ז כמש״ל או׳ ע״ז ועוד שגם בזה בכל יד יש ה׳ חלונות דבתוך ה׳ האצבעות יש ד׳ אוירים ובין ד ליד יש אויר א׳ הרי ה׳ אוירים:

פא פא) שם וחולקין אצבעותיהם וכו׳ כהן הנושא כפיו בחול אם צריך להסיר הכריכות של תפילין אשר באמה משום חציצה עיין בתשו׳ מטה יוסף סי׳ ב׳ שהביא בתחלה תשו׳ הר״י הכהן דס״ל דאדרבא ראוי שלא לחלצן אבל הוא ז״ל כתב דיפה כח המנהג שנהגו לחלצן יעו״ש, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ אות ח׳ וכתב דלא ידע מה דמות יערכו לעבודה ובגדי כהונה וללולב דאילו התם יש לחוש לחציצה בין בשרו או ידו לבגדיו או לכלי שרת או

לקדשים או ללולב ומיניו וכדומה אבל בנ״כ שאינו נוטל דבר בידו לאיזה דבר יחוצו הרציעות בינו לבין אצבעותיו יעו״ש, ועיין להפתה״ד אות יו״ד וכן הדעת נוטה דלא שייך איסור חציצה בזה ואדרבא יותר טוב שיהיו כרוכים על האצבע בעת ב״כ כיון שיש בכריכות אלו טעם בסוד כמבואר בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דתפילין דף יו״ד ע״ג וא״כ למה לא תהיה בחי׳ זו בעת נ״כ יעו״ש ודו״ק:

פב **פב) [סעיף יג׳] מתחילין הכהנים וכו׳** כ״כ מרן ז״ל בב״י בשם. הרמב״ם ז״ל פי״ד מה״ת וכתב שכן נוהגים בכל מלכות א״י ומצרים שהכהנים מתחילין מעצמם לומר יברכך בלי שום הקראה ומתיבה שניה ואילך מקרא אותם החזן מלה במלה וכתב הטעם משום דכיון שאין מקרין הכהנים אלא כדי שלא יטעו בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות למה יקרו אותה עכ״ד. אבל דעת הטור ור״ן בפ׳ הקורא עומד דגם תיבת יברכך צריך להקרות להם הש״ץ כמ״ש בב״י ומור״ם כאן בהגה, וכ״מ בתו׳ ברכות ל״ד ע״א ד״ה לא יענה שכתבו בשם המדרש אמור להם מלמד שש״ץ אומר להם על כל דבור ודבור יעו״ש. וכ״כ רבינו בחיי בפ׳ נשא ויעו״ש טעמו של דבר. וכן נוהגים חסידי בית אל יכב״ץ שבתוך עיר קדשינו ירושת״ו וכמ״ש החס״ל או׳ יו״ד. וכתב בן א״ח ז״ל פ׳ תצוה או׳ א׳ דכן ראוי להורות בכל אתר ואתר יעו״ש:

פג **פג) שם. מתחילין הכהנים וכו׳** כתב מהר״ם מינץ סי׳ י״ב דכשכהן היא אחד שאין ש״ץ אומר כהנים צריך לקרות לי אפי׳ מלת יברכך והביאו כנכ״ג בהגב״י וכתב עליו ולא ידענא מאי שנא ובקושטא יש קהלות נוהגות שלא להקרות לכהן מלת יברכך וכן הוא מנהג חרי״א ולא שאני להו בין כשהכהנים הם רבים לכשהוא יחיד ויש קהלות נוהגות להקרות מלת יברכך בין ליחיד בין לרבים עכ״ל, ועיין מ״א סק״ך ומ״ש עליו המאמ״ר או׳ ד׳ ולא זכר שכבר קדמו הכנה״ג בזה יעו״ש, מיהו הר״ז או׳ כ״א כתב הטעם לפי שדרשו חז״ל אמור להם שתהא אמירה על כל דבור ודבור וא״כ כשהם רבים די באמירת שאמרו להם לברך דהיינו כשקראו להם כהנים שהריאה זו היא אמירה להם שיברכו ואין ברכה פחותה מתיבה א׳ אבל כהן א׳ שאין קוראין לי צריך להקרותו אף תיבת יברכך כדי שתהא אמירה על כל דיבור ודיבור יעו״ש וכ״כ האחרונים דאם הוא כהן א׳ צריך להקרותו אף תיבת יברכך לכ״ע:

פד **פד) שם. ואח״כ מקרא אותם ש״ץ וכו׳** ויש למחות ביד הש״ץ המקרא ע״פ אלא צריכין להקרות מתוך הסידור. פר״ח או׳ י״ג, והביאו א״א או׳ ד׳ ח״א כלל ל״ב או׳ ח״י, כף החיים סי׳ ט״ו או׳ ע״ג קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ י״ב, מ״ב או׳ מ״ט:

פה **פה) שם. ואח״כ מקרא אותם וכו׳** וכתב שם הפר״ח דזה לא מעכב וכדמוכח בסעי׳ כ״ה בהכ״נ שכולה כהנים כולם עולים לדוכן עכ״ל, והביאו א״א שם, מ״ב שם, וכ״כ א״ר או׳ ט״ל. וכ״כ הב״ח על דין הכתוב בסעי׳ כ״ב, והביאו עו״ת או׳ מ״ז, וכ״מ בתשו׳ הרב יעקב ממרויש. סי׳ ל״ח שהיה שואל ומשיבים לו מן השמים והמה מודפסים בסוף תשו׳ הרדב״ז ח״ה יעו״ש וכ״כ הט״ז ס״ק טוב, וכ״כ הפתה״ד או׳ ט״ז בשם כמה פו׳ יעו״ש, ועיין לקמן או׳ ק״ל:

פו **פו) שם. ואח״כ מקרא אותם ש״ץ וכו׳** ואם ש״ץ היה מקרא לכהן וכשהגיע לפניו אליך נסתפקו הש״ץ וכל הקהל אם עומד ה׳ ביאר פניו אליך או בישא ה׳ פניו אליך יחזור לא׳ כדק״ל לענין ק״ש לעיל סי׳ ס״ד סעי׳ ד׳ ואם אמר וישם אמרינו סרכיה נקיט ואתי כדין התחיל למען דהתם, פתה״ד או׳ י״א:

פז **פז) שם ואז עונין הצבור אמן וכו׳** וכן יש לענות ברוך הוא וב״ש כשמזכירין הכהנים שם ה׳ בברכות כהנים כמש״ל סי׳ קכ״ד או׳ ז״ך יעו״ש:

פח **חפ) [סעיף יד׳] אין מברכין אלא בלה״ק וכו׳** בלה״ק דכתיב כה תברכו בלשון הזה, ובעמידה דכתוב לשרתו ולברך בשמו מה שירות בעמידה דכתיב לעמוד לשרת ה״נ ברכה, ובנ״כ דכתיב וישא אהרן את ידיו ויברכם ובקול רם דכתיב אמור להם כאדם האומר לחבירו, ט״ז סק״ט, והוא מגמרא סוטה ל״ח ע״א:

פט **טפ) שם בלא בלה״ק וכו׳** וכל הני לעיכובא שאם ברכו שלא כדרך זה לא יצאו י״ח כ״כ וצריך לחזור ולברך מעומד דבגמרא מפיק להו בג״ש וכ״מ מדברי הרמב״ם ז״ל וגם מדברי הרא״ש ז״ל בפ׳ הקורא את המגלה עומד וכ״מ מדברי התו׳ ז״ל בד״ה ור״י אומר וכו׳ כנה״ג בהגה״ט, מ״א ס״ק כ״א, פר״ח או׳ י״ד, וכ״נ דעת העו״ת או׳ ל׳ וכתב שם העו״ת דטוב שיצא הכהן לחוץ כשאינו יכול לברך כדיני יעו״ש, והביאו א״ר או׳ כ״ט וכ״כ א״א או׳ כ״א דכולהו לעיכובא וכהן שנקטאה ידו אין נ״כ יעו״ש, ר״ז או׳ כ״ג, ח״א כלל ל״ב או׳ ב׳ ועיין עוד באו׳ שאת״ז ולקמן או׳ קע״ו:

צ **צ) כתב** השב״י ח״ב סי׳ א׳ דכהן זקן ושבע ימים ומכח חולשת זקנתו אינו יכול לעמוד כשנושא כפיו אם יוכל לסמוך מה טוב וא״ל ישא כפיו מיושב דאין לבטלו מנשאות כפים דעובר בג׳ עשין דזהו חומרא דאתי לידי קולא יעו״ש אבל הי״א בהגה״ט דחה דבריו וכתב דעדיף טפי לעבור בג׳ עשין בשב ואל תעשה ולא יעבור לא תשא בקום עשה שהרי כל הני לעיכובא נינהו כמ״ש הכנה״ג יעו״ש וכן בפנים מאירות ח״ב סי׳ קפ״ו ונוב״י חא״ח סי׳ ה׳

השיגו בזה על השבו״י יעו״ש וכ״כ הברכ״י בשיו״ב אות א׳ דכל הני לעיכובא ודלא כהשב״י וכ״כ הי״א וכן עיקר עכ״ד, וכ״נ דעת המאמ״ר אות כ״ב (ומה שהקשה שם המאמ״ר על הי״א שכתב דעדיף טפי לעבור בג׳ עשה וכו׳ דהא עבירה אין כאן זה גרם לו לפי שלא ראה דברי הי״א בשורשן כ״א מ״ש בבאה״ט דהא בהדיא כתב הי״א דלפי דעת השב״י קאמר אבל לאו איהו ס״ל הכי כיעו״ש וזהו תימה שמקשים על החכמים קודם שרואים הדברים בשורשן) ש״ץ דקמ״ד ע״ד, בי״מ אות ל״ו, וכתב שם הנוב״י דאפי׳ עמידה ע״י סמיכה לא מהני יעו״ש, והב״ד שע״ת אות כ״ה, וכ״כ הפרמ״ג בא״א אות כ״ב ובמש״ז ססי׳ קכ״ח דמי שא״א לו לעמוד כ״א ע״י סמיכה ממש אסור לו לעלות ואם עלה ירד יעו״ש. וא״כ מי שאינו יכול לעמוד לעשות נ״כ יש לו לצאת מבהכ״נ בשעת ב״כ כמ״ש באות הקודם בשם העו״ת או ישא כפיו בלא ברכת אקב״ו אלא ישמע מאחרים ויתכוין לצאת אם אפשר לו כמש״ל אות ע״ח, ועיין עוד לעיל אות ע״ח:

צא צא) שם. ובעמידה, נ״ל דהצבור רשאים לישב רק שיהיו פניהם נגד הכהנים דבעינן שיהא פנים נגד פנים וכ״מ בזוהר פ׳ נשא דף קמ״ז ע״א, מ״א ס״ק ב״ב, א״ר או׳ כ״ט, ר״ז או׳ כ״ג, ש״ץ דקמ״ה ע״א, מיהו הרב המאירי בס׳ בית הבחירה בפ״ז דסוטה ד״פ סע״ב כתב דנהגי ברוב המקומות להיות הכל עומדים בשעה שש״ץ אומר או״א ברכנו וכו׳ שהרי במקום נ״כ היא יעו״ש משמע דבשעת נ״כ הדבר פשוט דגם הצבור צריכים לעמוד, וכ״כ בי״מ אות ל״ח, יפ״ל אות כ״ה מ״ב אות נ״א, וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר

צב צב) שם ובקול רם במעולה שבקולות לא גדול ולא קטן אלא בינוני טור, מ״א ס״ק כ״ג, פר״ח שם, א״ר אות ל׳ א״א אות כ״ג, ר״ז שם, ח״א כלל ל״ב אות ב׳ ש״ץ שם חס״ל אות יו״ד, מיהו לפעמים צריך לברך בקול רם ונגון שהמתפללים הם רבים וכדאמרינן בספרי כה תברכו שיהא כל הקהל שומע פר״ח שם בי״ט אות ל״ז יפ״ל סוף אות ז״ך מ״ב שם, ומשמע דאם אחד קולו צרוד שאינו יכול לדבר ה״א בלחש דלא ישא את כפיו ומ״מ נכון שיצא מבה״כ בשעת ב״כ כמש״ל אות פ״ט בשם העו״ת, וכ״כ מ״ב שם:

צג צג) [סעיף טו׳] ואח״כ מתחיל ש״ץ שים שלום וכו׳ משמע דהצבור א״א שים שלום עם הצבור וכ״מ בטור אבל הלבוש כתב הצבור עם הש״ץ אומרים בלחש שים שלום עד לחיים ולשלום ואז מתחיל הש״ץ בקול רם וטוב בעיניך וכו׳ א״ר אות ל״א וזהו לפי סברתו בסעי׳ יו״ד שכתב שגם הצבור אומרים או״א עם הש״ץ אמנם כבר כתבנו לעיל אות ס״ט דאין דעת הפו׳ כן כיעו״ש וא״כ ה״נ אין לומר שים שלום עם הש״ץ אלא הוא לבדו דוקא כדי שיכוונו עליו, ועיין לעיל סי׳ קכ״ד אות ט״ו:

צד צד) שם ואומרים רבון וכו׳ ובר״ה ויוה״כ שמאריכין בניגונים היום וכו׳ לא יתחילו לומר רבון עד לבסוף שיסיימו עם הקהל כאחד, מ״א ס״ק כ״ד, ר״ז אות כ״ד, ח״א שם אות ך׳ חס״ל אות י״ב, קיצור ש״ע סי׳ ק׳ אות י״ד, בן א״ח פ׳ תצוה אות ט״ז מ״ב אות נ״ד:

צה צה) שם מה שהבטחתנו, פי׳ רש״י שתסכים על ידינו כדכתיב ואני אברכם פרישה אות ך׳ מ״ב אות נ״ה:

צו צו) שם השקיפה ממעון וכו׳ ואין לגמור כל הפסוק דהא בזה״ז לא שייך לומר ואת האדמה אשר נתתה לנו וכו׳ וגם הטור והרמב״ם והש״ע לא הביא כל הפסוק רק עד וברך את עמך את ישראל, ולא כתבו וגו׳ פרישה אות כ״א. וכ״מ מדברי הלבוש דאין מסיימין וכ״כ א״ר אות ל״ב ותמה על הע״ת שכתב שמדברי הטור משמע שמסיימים יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר אות כ״ג. וכ״מ מדברי האחרונים, וכ״כ בן א״ח שם וכתב שכן נוהגין בעה״ק שאין מסיימין הפסיק ודלא כמ״ש בבי״מ:

צז צז) [סעיף טז׳] ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם וכו׳ פי׳ שכל זמן שפניהם כנגד העם יהיו ידיהם פרושות לחול עליהם הברכה, לבוש, א״ר אות ל״ג, ועיין לעיל אות ס״ב:

צח צח) שם ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם וכו׳ ויזהרו שלא ידברו עד שירדו מן הדוכן אף שכבר הורידו כפיהם, מטה משה סי׳ קפ״ט בשם מהרי״ל ז״ל, שכנה״ג בהגב״י אות ח׳ א״ר שם ר״ז אות כ״ה:

צט צט) שם לענות אמן וכו׳ כ״כ ב״י בשם מהרא״י סי׳ ק״ט והטעם כתב במהרא״י והביאו ב״י דקודם אמן לא נסתיים הברכה, וכ״כ ט״ז סק״י, עו״ת אות ל״ב, מש״ז אות יו״ד ר״ז שם וכתב שם המש״ז דמפי רוב הצבור סגי ולא דמי לסעי׳ ח״י יעו״ש וכ״כ ר״ז שם מ״ב אות נ״ט:

ק ק) [סעיף יז׳] כשמחזירין פניהם וכו׳ לא יחזרו אלא דרך ימין, דהיינו לומר שיחזיר פניו לצד ימינו. ובתחלה כשעולין לדוכן ופניהם כלפי ההיכל שהוא במזרח ומחזירין פניהם כלפי העם מחזירין פניהם לצד ימין שלהם שהוא בדרום, ובסוף כשמתחיל ש״ץ שים שלום ומחזירין פניהם כלפי הקודש מחזירין פניהם דרך ימין שלהם שהוא בצפון, ב״י. ב״ח ט״ז ס״ק י״א, וכתב שם הב״י ודלא כטועים לפרש דהיינו לומר שצריך לחזור פניהם לצד שמאל דשיבוש הוא בידם וכ״כ הב״ח שם דלא כיש מפרשים בהיפך וכ״נ לבעל הלבושים דכבר מחו לסברא זו אמוחא ודחו אותה וכן המנהג עכ״ד,

והביאו מ״א ס״ק כ״ה, וכ״כ העו״ת אות ל״ג, פר״ח אות י״ז, א״ר אות ל״ד. סו״ב אות כ״ג, מאמ״ר אות כ״ד, ר״ז אות כ״ו, ח״א כלל ל״ב אות כ״ב, חס״ל אות י״ג, בי״מ אות כ״ג, קיצור ש״ע סי׳ ק׳ אות ט״ז, מ״ב אות ס״א:

קא **קא) וכתב** שם ב״י דמטעם זה כשמוציאין ס״ת מהיכל להוליכו לתיבה מוליכין אותו דרך צפון וכשמחזירין אותו מהתיבה להיכל מוליכין אותו דרך דרום שההיכל במזרח והתיבה במערב וכשמוציאין אותו מההיכל האוחז אותו מחזר פניו לתיבה ואחוריו להיכל נמצא שיד ימינו לצד צפון וכשאוחז אותו מהתיבה להוליכו להיכל נמצא שיד ימינו לצד דרום, ועל דרך זה מקיפין התיבה בימות החג, העומדים במזרח מצפון למערב דרום מזרח לפי שהמקיפים אחוריהם להיכל שהוא במזרח נמצא שיד ימינם לצד צפון, והעומדים במערב מקיפים מדרום למזרח וכו׳ לפי שאחוריהם למערב נמצא שיד ימינם לצד דרום עכ״ל, וכתב שכ״כ בת״ה סי׳ צ״ח, וכ״כ ד״מ אות ט׳ בשם מהרי״ל סי׳ מ׳ וכ״כ הפר״ח שם וכתב שיש חילוק בין מקיף שום דבר ופניו כלפי אותו דבר הניקף ואחוריו כלפי הרוחות ובין פניו כלפי הרוחות ורוצה להפך עצמו לצד אחר יעו״ש, וכ״כ הט״ז סי׳ תרנ״א ס״ק י״ג:

קב **קב) שם אלא דרך ימין,** ואיטר יד אזלינן בתר ימין דעלמא, מש״ז אות י״א,

קג **קג) שם הגה, כשיורדין מן הדוכן וכו׳** יחזרו פניהם קצת להיכל כתלמיד הנפטר מרבו, מ״א שם, א״ר אות ל״ג ר״ז אות כ״ז חס״ל שם, קיצור ש״ע שם מ״ב שם.

קד **קד) שם בהגה, לא יגעו במנעליהם המטונפים,** וה״ה כשהם נקיים כמ״ש סי׳ ד׳ סעי׳ י״ח, מ״א ס״ק כ״ו. ר״ז שם, והא״ר אות ל״ה פי׳ דברי מור״ם ז״ל דה״ק סתם מנעלים כמטונפים והביאו א״א אות כ״ו, ועיין בדברינו לסי׳ ד׳ אות ס״ט ואות ע׳:

קה **קה) שם ואם נוגעים יטלו ידיהם וכו׳** והיינו דוקא במנעלים שצריכים קשירה שנוגע בהם בידיו אבל במנעלים שא״צ ליגע בהם א״צ נטילה, שכנה״ג בהגב״י אות ט׳ עו״ת אות ל״ה, וכתב הא״ר שם לכן יהיה לו מנעלים שיוכל לנעול בל נגיעה ואם אין לו מנעלים אלי וא״א ליטול ידיו ילך יחף עד אחר התפלה וכמ״ש באגודה פ׳ הקורא עומד:

קו **קו) [סעיף חי׳] אין המקרא וכו׳ עד שיכלה מפי הצבור אמן וכו׳** מדלא כתב כאן מפי כל הצבור כמ״ש בסוף הסעיף משמע דדוקא הכהנים אינם רשאים להתחיל עד שיכלה אמן מפי כל הצבור כדי שיכוונו הצבור לב״כ אבל המקרא רשאי להקרות משכלה האמן מפי רוב העונים, וכ״כ העו״ת אות ל״ז מ״א ס״ק כ״ח מיהו הט״ז ס״ק י״ג כתב על מ״ש מרן ז״ל אינם רשאים להתחיל יברכך וכו׳ וז״ל זה כתב לשיטתו שפסק בסעי׳ י״ג דאין החזן מקרא תיבת יברכך וע״כ צריך להזהיר הכהנים בהתחלתם יברכך אבל לדידן שהחזן מקרא גם תיבת יברכך תחלה היא אזהרה זו על החזן שלא יתחיל להקרות התיבה של יברכך קודם שסיימו הצבור אמן אבל על הכהנים א״צ להזהיר שהרי הם בל״ה ממתינים על המקרא שיקרא תחלה תיבת יברכך וכן פי׳ ב״י לדעת הטור מ״ש אין הכהנים מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הצבור דקאי על המקרא אבל על הכהנים א״צ אזהרה עכ״ל וכ״כ העו״ת שם בפי׳ הא׳ ומשמע מדבריהם דלפי׳ זה קאי אין רשאי להתחיל עד שתכלה אמן מפי כל הצבור על המקרא ג״כ וכ״מ מדברי הט״ז ס״ק ״ב שציין דברי התו׳ שכתבו עד שתכלה אמן מפי כל העונים על המקרא יעו״ש, וכ״כ הפרישה או׳ כ״ד דבין המקרא ובין הכהנים אין להתחיל עד שיכלה אמן מפי כל הצבור יעו״ש והסכים לדבריו א״ר או׳ ל״ז. ומ״ש המאמ״ר או׳ כ״ז על הפרישה והא״ר עיין מש״ז או׳ י״ב ואו׳ י״ג ודו״ק ומ״מ כיון דדבר זה בפלוגתא שניא יש להחמיר ובין הכהנים ובין המקרא אין להתחיל עד שיכלה אמן מפי כל הצבור. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ ט״ו:

קז **קז) שם. אחר ברכת מודים.** היינו סוף ברכת מודים שהיא ולך נאה להודות:

קח **קח) שם עד שיכלה מפי כל הצבור אמן וכו׳** כ״כ התו׳ בסוטה ט״ל ע״ב דאע״ג דאמרינן בברכות מ״ז ע״א לענין ברכת המוציא דאין הבוצע רשאי לבציע עד שיכלה אמן מפי רוב העונין שכל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה לענין ברכת כהנים בעינן דלישמעו הברכה הני דמאריכין באמן אעפ״י שטועין וכל שהן בעצמן עונין אין שומעין קול חבריהם יעו״ש, והביאו ב״י, ט״ז ס״ק י״ב, מ״א ס״ק כ״ז, ועיין לעיל סי׳ קכ״ד או׳ ב״ן:

קט **קט) שם. וכן אינם רשאין להתחיל וכו׳** וכן המקרא לא יתחיל להקרות לכהנים תיבה אחרת עד שתכלה התיבה מפי הכהנים. וכן לא יתחיל להקרות עד שתכלה עניית ברוך וב״ש מן הצבור. כן מתבאר ממש״ל או׳ ק״ו:

קי **קי) שם. ואין הצבור עונין אמן וכו׳** היינו אחר כל פסוק ופסוק, לבוש:

קיא **קיא) שם הגה. ולא יתחילו הכהנים רבון וכו׳** הקשה הב״ת דהא לעיל בסי׳ זה סעי׳ ט״ו כתב דלאחר דמתחיל ש״ץ שים שלום הכהנים מתזירין פניהם להיכל ואומרים רבין העולמים וכו׳ אלמא דאף לאחר שיכלה אמן מפי הצבור אין מתחילין רבון העולמים עכ״ל ועיין בט״ז ס״ק י״ג ומ״א ס״ק

כ״ח ושאר האחרונים מה שתירצו שכל אחד לדרכו פנה וע״כ אענה גם אני חלקי לתרץ והוא כי מסעי׳ ט״ו היה אמינא דוקא לכתחלה והכא קמ״ל דאיסורא נמי איכא אם מתחילין קודם שיסיימו הצבור אמן:

קיב קיב) [סעיף יט׳] אין ש״ץ רשאי לענות אמן וכו׳ והטעם כתב בטור שמא תתבלבל דעתו ולא ידע איזה ברכה יש לו להקרות פסיק ב׳ או ג׳ עכ״ד, והוא ממשנה ברכות ל״ד ע״א ופי׳ רש״י ז״ל שם. וכתב הל״ח פ׳ אין עומדין או׳ נ״ב בשם מדרש רבא ריש פ׳ כי תבא שעונה אמן אם הבטחתו שלא תטרף דעתו והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ב והפר״ח או׳ ך׳ מיהו בתי״ט חזר בו וכתב דאין למדין הלכה מפי מדרש יעו״ש וכ״כ הב״ח בשם מרדכי הארוך דדוקא שלא תתבטל נ״כ התירו לסמוך על הבטחתו ומפני הדוחק אבל באמן דליכא דוחק לא התירו אפי׳ בהבטחתו שיכול לחזור לתפלתו דמ״מ חיישינן שמא יטריף יעו״ש, והביאו ט״ז ס״ק י״ד והעו״ת או׳ מ׳ ומ״ש שם הט״ז דאחר ברכה א׳ שהיא אשר קדשנו וכו׳ יוכל לענות הש״ץ אמן דכאן אין חשש חירוף כיון שעדיין לא תתחיל וכ״ש לדעת הש״ע וכו׳ יעו״ש למרן גופיה בכ״מ פי״ד מה״ת דין ה׳ מספקה ליה בזה אי שרי לענות אמן אחר אשר קדשנו וכו׳ או נימא דלא פליג רבנן יעו״ש, והרב אור נעלם בקו׳ אור לו בציון דכ״א ע״ד והרב משרת משה דט״ל ע״א הכריעו כצד הב׳ שכתב מרן ז״ל דלא פלוג רבנן ודלא כהט״ז יעו״ש והב״ד היפ״ל או׳ כ״ח וכתב דלא כבאה״ט סקצ״ד שכתב דלכ״ע שרי דליתא יעו״ש, ומ״ש המ״א ס״ק כ״ט דהאידנא שמתפללין מתוך הספר שרי יעו״ש בתשו׳ מהרי״ל סי׳ קע״ט ובמטה משה משמע דגם לדידן אסור יעו״ש, והב״ד א״ר אות ל״ח, וכ״פ החס״ל אות י״א דאין הש״ץ רשאי לענות אמן אחר ב״כ ואפי׳ אחר לברך את עמו ישראל באהבה, ואפי׳ מובטח לו שלא יתבלבל לא יענה, וכ״כ כף החיים סי׳ ט״ו אות ע״ד, בי״מ אות מ״ז, וכ״כ הבי״מ שם אות ל״ג בשם מהר״א נחום ז״ל בסי׳ חזון נחום לסדר זרעים ר״י בפ״ה דברכות דהמנהג שאין הש״ץ עונה שים אמן אחר ב״כ והביאו היפ״ל שם. וכ״כ הרב בן א״ח ז״ל פ׳ תצוה או׳ ט״ו:

קיג קיג) [סעיף ך׳] אם ש״ץ כהן אם יש שם כהנים וכו׳ ואפי׳ אם הבטחתו שיחזור לתפלתו אחר שישא את כפיו ב״י בשם הגמ״י, עו״ת אות מ״א וכתב העו״ת שם הטעם מפני שאין אנחנו סימנים על הבטחתו שיחזור לתפלתו כשיש שם כהן אחר שאפשר לקיים נ״כ ע״י, מיהו הפר״ח אות ך׳ פליג וס״ל דאם הבטחתו חוזר לתפלתו יכול לישא את כפיו אפי׳ ביש כהנים אחרים יעו״ש ואנחנו אין לנו אלא דברי מרן ז״ל והגאונים דאסרי ביש כהנים אחרים, ועיין לקמן או׳ קי״ז:

קיד קיד) שם לא ישא את כפיו, אלא עומד ושותק ויעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקרא אותם כמ״ש בסעי׳ כ״ב, וכ״כ א״ר או׳ ט״ל:

קטו קטו) שם הגה. ולא יאמרו לו לעלות אי ליטול ידיו פי׳ קודם רצה, אבל אם אמרו לו אחר רצה אינו רשאי לעלות כמ״ש סעי׳ ב׳ וסעי׳ ח׳ ומה״ט אינו עובר כשקוראין כהנים כמ״ש סעי׳ כ״ב משום דהקריאה היא אחר רצה. מ״א סק״ל ועיין א״ר אות מ׳ ובדברינו לעיל או׳ ח״י ואו׳ י״ט מ״ש בשם תשו׳ מהר״ם מינץ שמסתפק בהא דאם לא עקר אינו עולה היינו מעצמו אבל אם אמרו לו צריך לעלות וכתבני שם דע״כ לריך ליזהר הקורא כהנים שלא יתכוין אל הש״ץ כשיש כהנים אחרים יעו״ש.

קטז קטז) שם אבל אם אמרו לו צריך לעלות וכו׳ ואפי׳ אינו בטוח וכו׳ ואפי׳ יש כהנים אחרים. א״ר שם והוא שאמרו לו קודם רצה ולמהר״ם מינץ אפי׳ אחר רצה כמ״ש באות הקודם, וכ״כ א״ר שם:

קיז קיז) שם אלא א״כ מובטח לו וכו׳ כתב הל״ח פ׳ אין עומדים או׳ נ״ג שעכשיו בזמנינו שהש״צ אינו מתפלל אלא מתוך סדור תפלה תקנה מעלייתא היא ומובטח שעי״ז יחזור לתפלתו בכוון דעת אלא דמתני׳ לא קתני תקנתא וראיתי לכהנים שהם ש״ץ סומכים ע״ז אפי׳ כשיש כהנים אחרים ולא ישרו בעיני לפי שצריכים עקירת רגלים ומי התיר להם זה כשיש כהנים אחרים אבל ודאי כשאין כהנים אחרים שהותר להם עקירת רגלים אם מובטח וכו׳ דיש להם לסמוך על שמתפללים מתוך הסדור עכ״ל, והביאו מ״א ס״ק ל״א וכתב שכ״מ מב״ח ומהרי״ל סי׳ קע״ט וכתב עוד וז״ל ועכשיו נהגו לישא כפיו אפי׳ יש שם כהן אחר ולא ידעתי מנ״ל הא ובנ״ץ כתב שסומכין על שמתפללין מתוך הסדור ותימא דכל הגאונים שכתבתי לא רצו לסמוך ע״ז ואפשר דס״ל כמ״ש הב״ח סי׳ תקפ״ה בשם רש״ל דלהטור שם שמתיר לתקוע לש״ץ א״כ ה״ה דשרי לישא כפיו אפי׳ יש שם כהנים אחרים ול״נ דזה דוחק גדול דהא הטור סתם כאן כמהר״ם אלא העיקר כמש״ל ולכן במקום שאין מנהג לא ישא כפיו אם יש כהנים אחרים וכדעת כל הגאונים עכ״ל, וכ״כ א״ר או׳ מ״ב, סו״ב או׳ י״ג, ר״ או׳ ל״ג, בי״מ או׳ י״א, ח״א כלל ל״ב או׳ כ״ו, חס״ל או׳ ט״ו בן א״ח פ׳ תצוה או׳ י״ח קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ י״ז. ועיין לעיל או׳ קי״ג, וכן המנהג פה עיר קודשינו ירושת״ו כשיש כהנים אחרים אין הש״ץ כהן נושא את כפיו:

קיח יקח) שם. וכיצד יעשה יעקור רגליו וכו׳ משום דאמרינן כל כהן שאינו עוקר רגליו בעבודה כדי לעלות לדוכן שוב אינו עולה. ב״י לבוש עו״ת או׳ מ״ד, ר״ז או׳ ל״ב, ועיין לעיל או׳ מ״ח:

קיט **קיט) שם יעקור רגליו וכו׳** ויסמוך על הנטילה שנטל קודם תפלה, ח״א שם, קיצור ש״ע שם, ועיין לעיל או׳ ל״ה ובאו׳ שאח״ז:

קכ **קך) שם יעקור רגליו וכו׳** והרדב״ז בתשו׳ החדשות ח״א סי׳ רל״ז כתב דהיותר נכון שיעמוד הכהן במקומו לפני התיבה ויחזרו כל העם לפניו כדי שיהיו בכלל הברכה שאין העלייה לדוכן מעכבת כלל דאי ל״ת הכי אם יתפלל במקום שאין שם היכל ולא דוכן יהיו הכהנים פטורים מברכת כהנים אלא ודאי דאין הדוכן מעכב ומוטב שלא יפסוק בתפלתו וכ״נ מדברי הרמב״ם ז״ל שכתב מתני׳ כצורתה ולא כתב עולה לדוכן וכו׳ יעו״ש וכ״כ הרח״פ ז״ל בס׳ לב חיים ח״ב סי׳ ט״ז וז״ל והנלע״ד כי ש״ץ כהן ובא לישא כפיו כשאין כהן אחר ישא את כפיו במקומו בתפלה בתיבה וא״צ ליטול ידיו וכן ראיתי לש״צ שהיו כהנים גדולים בתורה שלא עקרו רגליהם וגם לא נטלו ידיהם בתוך התפלה בתיבה ונראה לתת טעם לדבר כי כיון שהם טרודים בתפלה אין לטורדם שירדו מן התיבה ללכת לדוכן כי לא יבצר מהטירוף וכו׳ יעו״ש, והבי״ד היפ״ל אות כ״ט, וכ״כ הש״ץ דקמ״ו ע״א בשם הרדב״ז ז״ל חס״ל אות ט״ו, בן א״ח פ׳ תצוה אות ח״י, אמנם מ״ש הרח״ף ז״ל דא״צ לעקור רגליו בעבודה אין נראה כן מדברי הפו׳ שכתבנו לעיל אות ז׳ ואת יק״ח אלא צריך לעקור פורתא בעבודה כדי שיהא הזמנה לנ״כ בתוך העבודה׳ וכ״כ היפ״ל שם, וכן מ״ש היפ״ל שם דכיון דאין עולה לדוכן דא״צ לחלוץ מנעליו אין נראה כן ממ״ש לעיל אות ז״ך משום דלא פלוג רבנן ועוד דאין כבוד לצבור כמש״ל אות ל״ג וע״כ אין נסמוך עליו בזה וצריך לחלוץ אע״ג דאינו עולה לדוכן מיהו אם כבר התפלל בהם והם ממין המעלים שקנ״ה לחולצן במהרה ויהיה הפסק בתפלה אפשר שיש להקל כיון שאינו עולה לדוכן ודו״ק:

קכא **קכא) שם** עד ולך נאה להודות, מבואר דהש״צ אומר רצה וכ״כ הפרישה דלא כמי שרצה לנהוג שמתחיל אחר רצה. א״ר או׳ מ״א:

קכב **קכב) שם ויעלה לדוכן ויברך ב״כ וכו׳** ומשמע שאינו אומר יה״ר שאומרים קודם ב״כ וגם לא רבש״ע שאומרים אחר ב״כ וכו׳ והטעם משום הפסק דלא התירו אלא דוקא ב״כ שיש בה צורך תפלה אבל לא דבר שאינו אלא בקשת רחמים בעלמא:

קכג **קכג) שם ויקרא לו אחר,** פי׳ אם הש״צ עולה לדוכן יקרא לו אחר כלומר שמקרא לו כל תיבה ותיבה דאין לומר דיקרא לו כהנים דהא דכיון דש״ץ עולה לדוכן הרי ע״כ אין שם אחר אלא הוא ואמרינן דלאחד אינו קורא. וע״כ נכון הוא כשמקרא לכהן ש״ץ שלא להרים קולו במילת כהנים, ומשמע דאפי׳ לכהן אחד מקרא לו לאפוקי מדעת הר׳ פרץ שהביא הטור דס״ל דלכהן אחד אינו מקרא דהא הכא ע״כ בכהן אחד מיירי דאם היה שם כהנים אחרים לא היה הש״ץ עולה. עו״ת או׳ מ״ה וכן הוא דעת הטור והאחרונים דלא כהר״פ כמ״ש לעיל או׳ טו״ב מחד טעמא אית להו כמבואר בטור יעו״ש, ועיין לעיל אות פ״ג אמנם מ״ש העו״ת שם כשמקרא לכהן ש״ץ שלא להרים קולו וכו׳ דמשמע דמתחיל המקרא או״א ברכינו וכו׳ וכ״כ הב״ח והא״ר אות מ״א זהו לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל לעיל סעי׳ יו״ד אבל לפי מ״ש מור״ם ז״ל שם ולא יאמר או״א וכו׳ אינו מתחיל להקרות כ״א מתיבת יברכך ואילך עד תיבת שלום, ועיין בס׳ חמד משה שכתב דאפי׳ לפי מנהג שכתב מור״ם ז״ל סעי׳ יו״ד שאומרים או״א אינו אלא בש״ץ אבל אם אחר מקרא יכול להקרות כהנים בסתם וגם הש״ץ לא יאמר או״א כיון שאינו מקרא הוא הפסוקים יעו״ש והביאו המש״ז אות ח״י וב״ה על סעי׳ כ״ב יעו״ש:

קכד **קכד) שם ומסיים החזן שים שלום,** פי׳ שחוזר למקמו ומסיים שם שים שלום, כ״מ בב״י ממ״ש על דברי הטור וז״ל מפשט דבריו רבינו נראה, שאפי׳ אם הש״ץ אחר שנושא את כפיו חוזר למקומו ומסיים שים שלום וכו׳ וכ״כ ר״ז אות ל״ב, וכ״כ בס׳ ע״ש והביאו פת״ע אות מ״ח, וכן העליתי בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים וכתבתי שם הטעם כדי שלא תהיה התפלה מופסקת בב׳ מקומות ימו״ש:

קכה **קכה) שם ואם המקרא כיון וכו׳** אבל אם לא כיון בכל התפלה לא יסיים, כ״מ בב״י וכ״כ הלבוש, א״ר אות מ״ג, ר״ז אות ל״ב, מיהו לפי׳ דברי הרב ז״ל בשער הכוו׳ בדרוש שים שלום נראה דלא אריך למעבד הכי לסיים אחר שים שלום ואפי׳ אם כיון בתפלה מתחלה ועד סוף והוא לפי שכל המשכת האורות שנמשכים ע״י תפלת העמידה יהיה זווגם בשים שלום כמבואר שם בשער הכוו׳ וא״כ אינו מן הראוי להיות ע״י אחר וע״כ לא ראינו ולא שמענו בזה״ז שיש מי שעושה זאת לסיים שים שלום ע״י אחר ואפי׳ אם כיון המקרא לכל התפלה כי נוהגים כדברי הרב כש׳ הכוו׳:

קכו **קכו) שם ואם המקרא כיון וכו׳** אבל להקרות לבד יכול אפי׳ לא כיון שאין ב״כ מעיקר התפלה מיהו גם להקרות טוב הוא שיכוין לבו לתפלת י״ח מתחלה ועד סוף, לבוש, א״ר שם.

קכז **קכז) [סעיף כא׳] אין הכהנים רשאין לנגן וכו׳** ועיין לקמן סעי׳ מ״ה בהגהה שכתב שיש איזה תיבות שנוהגין להאריך בהם בניגון יעו״ש:

קכח **קכח) שם אלא ניגון אחד וכו׳** מזה יש להוכיח ג״כ על החזנים המזמרים ברגלים תתברך צורינו ניגונים הרבה דאין עושין יפה ט״ז ס״ק ט״ז ר״ז אות ל״ה מיהו הא״ר אות מ״ד כתב דאפשר לחלק דמילות קצרות שאני כדלעיל ריש סי׳ ק״י, ועוד דש״ץ הוא רגיל והוי כמו בטוח שלא יטרוף, גם הוא מתפלל מתוך הסידור עכ״ד, אבל המש״ז אות ט״ז כתב דבמלות קצרות יש יותר טירוף הדעת יעו״ש:

קכט **קכט) שם אלא ניגון אחד וכו׳** ומשמע דגם הכהנים בעצמם לא ינגנו כ״א ניגון אחד לכלם דאם לא כן יהיה טירוף הדעת, וכ״כ מ״ב אות פ״ד:

קל **קל) [סעיף כב׳] משתדלין שיהא המקרא ישראל,** והטעם כתב הרמב״ם ז״ל פי״ד מה״ת משום דכתיב אמור להם מכלל שהמקרא אינו כמותם, והביאו ב״י וכתב שמשמע מדבריו שמשתדלין שיהיה ישראל אבל אין עיכוב בדבר עכ״ל, וכ״כ הלבוש סעי׳ ך׳ עו״ת או׳ מ״ז, והנה בדברי הרמב״ם הנז׳ נחלקו בו הפו׳ דהלבוש סעי׳ כ״א כתב דאם אין כאן ישראל שיוכל להקרות יוכל להקרות אפי׳ כהן שאין זה לימוד גמור יעו״ש, וכ״כ הפר״ח או׳ כ״ב, מיהו מתוך דברי הב״ח נראה דאם אין שם ישראל שיודע להקרות להם לא יקרא אותם הכהן אלא ישאו כפיהם בלא קריאה יעו״ש, וכ״כ הט״ז ס״ק י״ז וכן נראה דעת המש״ז או׳ י״ז, אבל הא״ר או׳ ט״ל והמאמ״ר או׳ ל״א והנה״ש או׳ ז׳ הקשו על דברי הט״ז הנז׳ והסכימו לדעת הלבוש, וכן הסכים הר״ז או׳ ל״ד, בי״מ או׳ ך׳ מ״ב או׳ פ״ז, וכן עיקר, ועיין לעיל או׳ פ״ה ובאו׳ שאח״ז:

קלא **קלא) שם. שיהא המקרא ישראל,** פי׳ משתדלין שיהא הש״ץ ישראל כדי שיהא המקרא ישראל, כ״מ בכ״מ סוף פי״ד מה״ת וכ״כ כנה״ג בהגה״ט והביאו מ״א ס״ק ל״ד, וכ״כ הנה״ש שם, וכ״כ האחרונים, ר״ז שם, ח״א כלל ל״ב או׳ כ״ה חס״ל או׳ ט״ו, בן א״ח פ׳ חצוה או׳ ח״י, קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ י״ז, ועוד נראה לי הטעם שמשתדלים שיהא הש״ץ ישראל כדי שלא יתבטל הכהן ממ״ע של נ״כ כשיש כהנים אחרים, והיינו דוקא בתפלה שיש בה ג״כ כגון שחרית ומוסף וכיוצא, וכ״כ בן א״ת שם, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ג״ן או׳ מ״ב ודו״ק:

קלב **קלב) שם. שיהא המקרא ישראל,** עיין הטעם לעיל או׳ ק״ל ועוד הטעם כתב הש״ך עה״ת בפ׳ נשא דף רי״א ע״ב וז״ל אמור להם קבלת רבותינו ז״ל שיהא ישראל מקרא לכהן שהקב״ה רוצה לברך את ישראל ומתחיל ישראל ואח״כ הכהן ואח״כ הקב״ה שנאמר ואני אברכם א״כ היא משולשת שהיא מפי ג׳ ישראל וכהנים והקב״ה, לזה היא ג׳ פסוקים וכתיב והחוט המשולש לא במהרה ינתק יעוש״ב, והביאו היפ״ל או׳ ל׳:

קלג **קלג) שם. שיהא המקרא ישראל,** וה״ה לוי, לבוש סעי׳ ך׳ ב״ח, עו״ת או׳ מ״ז:

קלד **קלד) שם. וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו וכו׳** פי׳ עד התחלת שים שלום שאז יאמר החזן, כ״כ ב״י בשם הגמ״י שכתב בשם הר״מ, והמרדכי פ׳ הקורא את המגילה עומד, מיהו הב״ח כתב דמנהגינו עכשיו כשהש״ץ כהן ויש כהנים מתפלל הש״ץ עד ולך נאה להודות ואח״כ עומד תחתיו ישראל שהיה מכוין אל תפלתו ומתחיל בלחש או״א ברכנו בברכה וכו׳ ומקרא בקול רם כהנים וחוזר ואומר בלחש עם קדושך כאמור ומקרא יברכך וכל ברכת כהנים ואומר שים שלום וכו׳ וחותם בא״י המברך את עמו ישראל וחוזר הכהן הש״ץ ואומר קדיש עכ״ל, והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ד והעו״ת או׳ מ״ו, מ״א ס״ק ל״א, אבל הט״ז או׳ ח״י כתב דכאן לא עדיף טפי שיסיים המקרא ש״ש דדוקא לעיל שהחזן הלך ממקומו ובא אחר על מקומו ומקרא ע״כ עדיף שהוא יאמר גם ש״ש משא״כ כאן שהחזן עומד על מקומו רק שהוא שותק ואחר עומד אצלו ומקרא היאך יאמר ש״ש והוא אינו על מקום החזן אלא עומד אצלו זה דבר שאין מתקבל עכ״ל ומ״ש הב״ח דמנהגינו וכו׳ כתב עליו הט״ז שם דכמה פעמים הוא היה המקרא אצל הש״ץ שהיה כהן והש״ץ אמר ש״ש והב״ח היה באותו בהכ״נ וכתב וכן עיקר, וכן הסכים המאמ״ר סוף או׳ ל׳ דלא כהב״ח יעו״ש, מש״ז או׳ ח״י, ר״ז שם, ח״א שם חס״ל שם, קיצור ש״ע שם, בן א״ח שם, מ״ב או׳ פ״ז, ועיין בדברינו לעיל או׳ קכ״ה וסוף או׳ קכ״ג:

קלה **קלה) שם. ויקרא כהנים וכו׳** ואם אין שם כהנים או שיש כהנים ואינם עולים לדוכן אם החזן כהן הוא לא יאמר אלהינו ברכנו וכו׳ אלא אחר שאינו כהן יאמר אותה אפי׳ שלא כיון מתחלת י״ח וש״ץ ישתוק ולא ישיח ויגמור שים שלום, משפט צדק ח״א סוף סי׳ כ״ט, כנה״ג בהגב״י, מ״א ס״ח ע״א, פר״ח או׳ כ״ב מש״ז שם, ש״ץ דקל״ט ע״ג, ונ״ל דמיירי כגון שלא עקר רגליו בעבודה או שאינו בטוח לחזור לתפלתו דאל״כ ישא את כפיו כמ״ש בסעי׳ ך׳ ומ״ש או שיש כהנים וכו׳ נ״ל דמיירי במקום שאין נושאין כפיהם כ״א ביו״ט כמ״ש בהגה לקמן סעי׳ מ״ד יעו״ש, מיהו המאמ״ר או׳ ל״ב כתב על דברי המ״ץ הנז׳ דלא נהגו כן אלא אעפ״י שהוא כהן אומר אלהינו ברכנו וכו׳ וכתב דשפיר למיעבד הכי ממ״ש לעיל אות ק״ל דאפי׳ ש״ץ כהץ יוכל להקרות אותם ולקרות כהנים וכ״ש דיוכל לקרות אלהינו ברכנו וכו׳ ואפי׳ למ״ש מרן ז״ל דלכתחלה יעמוד ישראל וכו׳ בהא אפי׳ לכתחלה א״צ ואפי׳ להט״ז שם דא״א בשום פנים לכהן להקרות הכא יודה יעו״ש ועוד עי״ש מ״ש על דברי המ״א שבס״ק ע״א יעו״ש:

קלו **קלו) [סעיף כג׳] בשעה שהכהנים מברכין העם לא יביטו וכו׳** פי׳ הכהנים לא יסיחו דעתם, פרישה אות ל״ב עו״ת אות מ״ט, ר״ז אות ל״ו, וכתב הב״י דק״ו הוא מישראל שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם משום הסח הדעת וכמ״ש לקמן אות ק״מ:

קלז **קלו) שם. כמו שעומד בתפלה שהרי הם מתפללים שיברך הש״י את כל ישראל,** לבוש, ר״ז אות ל״ז:

קלח **קלח) שם והעם יכוונו לברכה,** והכי איתא בזוה״ק פ׳ נשא דף קמ״ז ע״א וז״ל בההיא שעתא דכהנא פריס ידוי צריכין עמא למיתב בדחילו באימתא ולינדע דההיא שעתא עידן רעותא אשתכח בכלהו עלמין ומתברכן עילאין ותתאין ולית דינא בכלהו והוא שעתא דאתגלי סתימא עתיקא דעתיקין בז״א

ואשתכח שלמא בכלא עכ״ל:

קלט **קלט) שם. פניהם כנגד פני הכהנים** כדאמרינן בסוטה ל״ח ע״א כה תברכו פנים כנגד פנים, ועיין לקמן סעי׳ כ״ד וכן כשאין נ״כ והש״ץ אומר או״א בכנרו וכו׳ יש להחזיר פניהם כנגד הש״ץ כמ״ש לעיל סי׳ קכ״ז סוף אות ט״ז יעו״ש:

קמ **קמ) שם. ולא יסתכלו בהם.** פי׳ העם לא יסתכלו בפני הכהנים ולא בידיהם. עו״ת אות ן׳ וליכא למימר דהא דאסור להסתכל בכהנים משום הא דאמרינן בחגיגה דף ט״ז ע״א שהמסתכל בכהנים עיניו כהות דהא מפרש התם דהיינו דוקא בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את העם בשם המפורש אלא משום הסח הדעת, ב״י ט״ז ס״ק י״ט, עו״ת שם, מ״א ס״ק ל״ה. וכתב שם המ״א דכ״ש שלא יסתכלו במקום אחר ועיין סי׳ רכ״ט דמשמע דלשון להסתכל משמע דוקא להסתכל הרבה אסור אבל ראיה בעלמא לא מיתסרא אך נוהגין שלא לראות כלל ואפשר דבעינן זכר למקדש דהתם אפי׳ ראיה בעלמא אסורה משום כבוד השכינה עב״ד, מיהו בזוהר נשא דף קמ״ז ע״א משמע דגם בזה״ז אסור להסתכל בכהנים משום כבוד השכינה השורה על ידם והאצבעות רומזים אל שם קדוש כיעו״ש, ולפ״ז החילוק הוא בין זמן ביה״ק לזה״ז הוא משום דבזמן ביהמ״ק עיניו כהות ובזה״ז רק משום כבוד שכינה, ועיין לקמן אות קמ״ג ופתה״ד אות ח״י ודו״ק:

קמא **קמא) שם הגה, וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם,** היינו משום הסח הדעת, ולפי מ״ש באות הקודם בשם הזוה״ק י״ל ג״כ הטעם משום כבוד שכינה השורה על הידים:

קמב **קמב) שם בהגה ע״כ נהגו לשלשל הטלית וכו׳** וכתב בד״מ אות ט׳ דבארצות האלו (ר״ל בערי אשכנז) נוהגים העם שעושין כן כדי שלא יוכלו להסתכל בידי הכהנים ע״כ, והביאו הט״ז ס״ק כ״ח מש״ז אות י״ט ר״ז אות ל״ו קיצור ש״ע סי׳ ק׳ אות יו״ד, מ״ב אות צ״ב וכתב היפ״ל אות ל״ד שגם בעירם נהגו אנשי מעשה שמכסים הפנים בטלית כשהם לפני הכהנים בשעה שנ״כ עכ״ד, וע״כ נכון לנהוג כן בכל המקומת לכסות הפנים בטלית או לפחות לעצום עיניהם כדי שלא יסתכלו בכהנים וגם כדי שלא יסיחו דעתם מן הברכה:

קמג **קמג) שם ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים וכו׳** וכ״נ לפי דברי הזוהר פ׳ נשא דף קמ״ז ע״א שכתב דשמא קדישא רמיזא באצבעאן דידוי ובעי ב״נ לדחלא אע״ג דלא חמאן שכינתא לא בעאן לאסתכלא בידייהו דכהני בגין דלא ישתכחון עמא חציפאן לגבי שכינתא עכ״ל וא״כ כיון דשכינתא שריא על האצבעות ראוי לכסותן כדי שלא יסתכלו בהן ונקראין עמא חציפאן, ומ״ש הר״ז אות ל״ו דמנהג היותר נכון להיות הידים מגולין משום חציצה כבר כתבנו לעיל אות פ״א דלא שייך בזה דין חציצה כיעו״ש וכן מ״ש הפת״ע אות נ״ד בשם סידור האר״י ז״ל דהידים יהיו מגונים זה לא נמצא בכתבי האר״י ז״ל שבידינו ואפשר דאיזה תלמיד כתבו וקראו על שם האר״י ז״ל וכן המנהג פה עיה״ק ירושת״ו ומגהג חסידי בית אל יכב״ץ לכסות גם את הידים בטלית:

קמד **קמד) [סעיף כד׳] עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה,** דבעינן פנים כנגד פנים כמש״ל או׳ קל״ט:

קמה **קמה) שם. אבל מלפניהם ומצדיהם וכו׳** פי׳ כל שלפני הכהנים אעפ״י שאינם מכוונים כנגד פניהם אלא משיכים לצדדין פשיטא דבכלל עם שלפני הכהנים הם ואותם שהם אחורי הכהנים אעפ״י שאין מכוונים כנגד אחוריהם אלא משוכים לצדדין פשיטא דהוא בכלל אחוריהם ובצידי הכהנים ממש בעיא דאפשיטא בגמרא דכלפניהם דמי, ב״י, ב״ח, ט״ז סק״ך, עו״ת או׳ נ״ד. א״ר או׳ מ״ז, מאמ״ר או׳ נ״ג:

קמו **קמו) שם. אבל מלפניהם ובצדיהם וכו׳** ולפ״ז אותם העומדים בכותל מזרחי והארון הקודש בולט קצת לבהכ״נ והכהנים עומדים לפניו אינם בכלל ברכה, וכתב הב״ח דעכשיו שקונה כל אחד מקום בבהכ״נ חשובים אניסי דאינו רשאי לילך ממקומו שהוא אחורי הכהנים ולבא לפני הכהנים לדחות את חבירו ממקומן שהוא קלוי וכ״ש מי שאין לי מקום כלל וצריך לעמוד בחצר בהכ״נ עכ״ל ועי״ש, והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ו וכתב דהמנהג עכשיו שהדוכן לצד מזרח ונמצא כל העם עומדים לפני הכהנים, וכ״כ העו״ח או׳ מ״ח, מיהו כתב העו״ת שם על דברי הב״ח הנז׳ דאין זה מוכרח ויש להחמיר וכ״כ המ״א ס״ק ל״ו, א״ר או׳ מ״ח, א״א או׳ ל״ז וכ׳ דארון בולט אסור ודלא כהט״ז סק״ך, ח״א כלל ל״ב רו׳ ל׳, דס״ל או׳ ט״ז, קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ י״א, מ״ב או׳ צ״ה:

קמז **קמז) שם, אפי׳ מחיצה של ברזל וכו׳** דהכי אמרינן בסוטה ל״ח ע״ב פשיטא אריכי באפי גיצי לא מפסקי תיבה לא מפסקא מחיצה מאי ומסיק אפי׳ מחיצה של ברזל אינה מפסקת, עו״ת אות נ״ה. והיינו אפי׳ בדלא אניסי, פר״ח אות כ״ד:

קמח **קמח) שם, אפי׳ מחיצה של ברזל וכו׳** ובלבד שלא יהא טינוף מפסיק, א״ר בזה הסי׳ אות קמ״ז ובסי׳ קל״א אות ז׳ ועיין לקמן אות קנ״ה:

קמט **קמט) שם. אבל אם הם אנוסים וכו'** אבל בלא אנוסים נראה שאין הברכה חביבה להם מדלא הלכו לקבל הברכה פנים אל פנים כדת הילכך אינם בכלל ברכה, רש"י סוטה ל"ח סוף ע"ב, והביאו הב"ח וט"ז ס"ק כ"א, ואם אחד נכנס לביהכ"נ לבקש איזה דבר או עובר אורח ממקום למקום ומצא כהנים מברכין ב"כ יעמוד וישמע ב"כ ולא יצא עד שיסיימו ב"כ בן א"ת פ' תצוה אות י"ט:

קנ **קנ) [סעיף כה'] בהכ"נ שכולה כהנים אם אין שם אלא עשרה וכו'** ואע"ג דב"כ ביו"ד וכהנים מן המנין כמש"ל סעי' א' שאני התם דישראל הם העונים אמן אבל הכא דכולם הם כהנים ואין ביניהם ישראל לא חשיבי לברכת כהנים לחודייהו לענות אמן אלא אם כף העינים הם יו"ד. ב"י לבוש, ט"ז ס"ק כ"ג עי"ת אות נ"ז, מ"א ס"ק ל"ח, וטעם החילוק בזה דישראל אפי' א' ראוי לברכה מצד עצמו דל' ברכת כהנים נאמר בל' יחיד אבל כהנים אינם באים לכלל זה רק שצריכים אני לחלקם כדי שיהיה שם מברכים ומתקבלים ואין שם מתקבלים עליהם אלא א"כ הם עשרה, ט"ז שם, וכה"ג כתב הפר"ח אות כ"ה:

קנא **קנא) שם. כולם עולים לדוכן.** ואעפ"י שאין מי שקורא להם כהנים ואין מי שמקרא אותם אין בכך כלום כמ"ש לעיל אות פ"ה וכ"כ ר"ז אות ל"ח. וכתב שם הר"ז דלדברי האומרים שכהן שאינו עולה יכול לקרות ולהקרות גם כאן הש"ץ שאינו עולה הרי הוא קורא ומקרא, וכ"כ המש"ז אות כ"ב דהא דאמר כולם עולים חוץ מש"ץ כדלעיל סעי' ך' דאם יש כהנים אחרים ש"ץ לא ישא את כפיו אלא שע"ש הט"ז ס"ק י"ז כתב משמע שגם הש"ץ עולה יעו"ש וכ"כ המ"ב אות צ"ז דהש"ץ אינו עולה יעו"ש, ועיין לעיל אות ק"ל:

קנב **קנב) שם, למי מברכין לאחיהם שבשדות.** והא דלא אמרו למי מברכין לנשים י"ל דמיירי דהנשים כולם ג"כ בנות כהנים, ועוד נראה דאפי' את"ל דהנשיש הם בנות ישראל עיקר הברכה אינה אלא לישראל הזכרים כדכתיב בני ישראל אלא דאף הנקבות בכלל הברכות אבל כשאין שם אלא נשים בנות ישראל לא היו חייבין בנ"כ, ב"ח. ור"ל אע"ג דאמרינן בסוטה ל"ח ע"א כה תברכו את ב"י אין לי אלא בני ישראל גרים נשים ועבדים משוחררים מנין ת"ל אמור להם לכולהו היינו דהם בכלל הברכה אבל לא יש חיוב לנ"כ בעבורם, וכ"כ העו"ת אות נ"ח וכ"נ דעת הט"ז בס"ק כ"ב אבל המ"א ס"ק ל"ז כתב הטעם משום דנשים וטף לא חשיבי לברכם בלחודייהו יעו"ש וכ"כ ר"ז אות ל"ח ח"א אות ל"ב ונ"מ בין הטעמים דלטעם הב"ח אם אמרו גר ואשה ועבד לכהן לעלות ולא עלה אינו עובר בעשה ולמ"א עובר, ועוד נ"מ לבהכ"נ כולם כהנים וגרים להב"ח עולים יו"ד והשאר יענו אמן ולמ"א כולם עולים ועייו פרמ"ג במש"ז אות כ"ב וא"א אות ל"ו ודו"ק:

קנג **קנג) שם ומי עונה אחריהם אמן הנשים וכו'** ואם אין שם כלל מי שיענה אמן יראה דאפ"ה נושאין כפיהם דאמן לאו עיכובא, מש"ז אות כ"ב, וא"א אות ל"ח, קיצור ש"ע סי' ק' אות י"ח מיהו מ"ש המש"ז שם דחיובא ליכא דכדיאמרון להון ישראל הא כהן האומר לחבירו אינו עובר לפי מש"ל אות ב' בשם האר"י ז"ל דנ"כ היא מאחד תיקוני התפלה נראה דחיובא נמי איכא אפי' בלא אמרו לו, ועיין לקמן אות קנ"ו ודו"ק:

קנד **קנד) שם הנשים והטף,** אבל קטן אין מקרא דאין כבוד הצבור וכ"מ מפר"ח וט"ז אות י"ז יעו"ש א"א שם:

קנה **קנה) שם הנשים והטף,** ואם יש עכו"ם בבהכ"נ בשעת ב"כ לפי הדין יש לברך יוסף אומץ סי' ע' עיקרי הד"ט סי' ה' אות ס"ו פת"ת, א"ח אות כ"ח פת"ע אות ס"א:

קנו **קנו) שם והעשרה עונים וכו'** ויזהרו שלא לקרות כהנים בבהכ"נ שלא יעברו אלו העשרה בעשה שאף שהקורא אינו מתכוין אלא להיתרים מעשרה מ"מ מי מפיס מי הם היתרים, ר"ז אות ל"ח, ואע"ג דאמרינן בסוטה דף ל"ח ע"ב דלית הילכתא כוותיה דרב חסדא דאמר כהן קורא כהנים ואין ישראל קורא כהנים שנאמר אמור להם אמירה משלהם י"ל היינו דוקא לענין שא"צ לקרות דוקא כהן אבל לענין אם אמר להם כהן לעלות ולא עלו י"ל דעובר, ועיין לעיל אות ק"ל:

קנז **קנז) [סעיף כו'] בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק וכו'** דכלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין, סוטה מ' ע"א, וכתבו שם התו' דאע"ג דאמרינן בפ' הרואה האי מאן דחזא חלמא וכו' התם משום סכנה התירו יעו"ש, והביאו הט"ז ס"ק כ"ד, ועיין לקמן סי' ק"ל ובדברינו לשם בס"ד:

קנח **קנח) שם אין לומר שום פסוק וכו'** ומהאי טעמא שמעינן דה"ה דאסור לקרות הפרשה שנים מקרא וא' תרגום בשעת ב"כ, וכ"כ שכנה"ג בהגה"ט אות ח' פר"ת אות כ"ו, א"ר אות מ"ט:

קנט **קנט) שם אין לומר שום פסוק וכו'** כלומר דלא תימא דדוקא הני פסוקים דמייתי תלמודא אסיקנא דלא למימרינהו אבל פסוקים אחרים מצו אמרו דליתא דכיון דקאמרינן כלום יש עבד וכו' אלמא דאין לומר שום פסוק אלא יש לשתוק לגמרי ולכוין לברכה וכתב בהגהת ש"ע דעכשיו נוהגין לאמרן משום דמאריכין בניגונים מיהו כל חכם נזהר שלא לומר פסוקים, ב"ח וכ"כ העו"ת אות ס' הרמ"ע סי' צ"ה א"ר שם וכ"כ המאמ"ר אות ל"ה המנהג

הנכון שלא לאומרם כלל וכדברי מור״ס ומרן ז״ל וכן אנו נוהגים עכ״ד, ועיין מ״א ס״ק ט״ל שכתב דהאומרם יאמרן בשעה שהחזן מקרא התיבה, וכ״כ הט״ז ס״ק כ״ה, אבל הא״ר שם מגמגם בזה והמאמ״ר שם מיישב וע״כ כתב הפרמ״ג בא״א אות ט״ל דהיותר טוב לשתוק ולשמוע, וכ״כ האחרונים, וכן המנהג פה עיה״ק ירושת״ו שלא לומר שום פסיק בשעת ב״כ כ״א לשתוק ולשמוע:

קס קס) **[סעיף זך] כהן אינו רשאי להוסיף וכו׳** דהכי איתא בר״ה כ״ח ע״ב מנין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי חורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כגון ה׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ת״ל לא תוסיפו על הדבר, ומסיק שם דאפי׳ סיים כל ב״כ אסור להוסיף, וכתבו שם התו׳ דוקא להוסיף פסוק אחד אסור אבל לומר ב״כ כמה פעמים אינו משום בל תוסיף דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצוה שתי פעמים יעו״ש וכ״כ העו״ת אות ס״א, מ״א סק״מ מאמ״ר אות ל״ו, ר״ז אות מ׳ מ״ב אות ק״ד:

קסא **קסא) שם ואם הוסיף עובר וכו׳** וכתב הר״ז שם דאינו עובר על בל תוסיף אלא א״כ אומר בנ״כ ובהחזרת פנים כלפי העם ולכן אומרים השקיפה וכו׳ מפני שכבר פשטו כפיהם והחזירו פניהם עכ״ד, מיהו בגמרא שם משמע דעובר כ״ז שהוא על הדוכן אע״ג דאינו בנ״כ ופנים כנגד פנים וכ״מ מדברי הרמב״ם פי״ד מה״ת דין י״ב שכתב אין הכהנים רשאים בכ״מ להוסיף וכו׳ לא בקול רם ולא בלחש וכו׳ ואע״ג דלעיל מזה בדין י״א כתב כה תברכו פנים כנגד פנים כה תברכו בקול רם וכו׳ משמע דאין זה מעכב מלעבור וכ״כ ב״ה ע״ז הסעיף יעו״ש, ומ״ש השקיפה וכו׳ אינה אלא בקשת רחמים שתקובל ברכתם לפני המקום ויסכים לברכם.

קסב **קסב) שם. ואם הוסיף עובר וכו׳** וה״ה אם גרע מהברכות עובר משום בל תגרע כ״מ בגמרא שה, וכ״כ מ״ב או׳ ק״ה, ועיין בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דחזרת העמידה כי כמה רזין עילאין יש במנין והתיבות והאותיות של ב״כ וע״כ צריך הכהן הרבה ליתן דעתו בעת הברכות שלא יבלע או לגמגם בהם שום אות כי הוא מאבד טובה הרבה והנזהר שכרו מרובה:

קסג **קסג) [סעיף כח׳] כהן שנשא כפיו וכו׳ יכול לישא את כפיו וכו׳** ומברך ג״כ אק״י וכו׳ כמ״ש לעיל או׳ ך׳ יעו״ש, וכ״כ ר״ז או׳ מ״א, מ״ב או׳ ק״ו:

קסד **קסד) שם. יכול לישא את כפיו וכו׳** אבל חיובא ליכא ואפי׳ אמרו לו לעלות אינו עובר כמ״ש לעיל בסעי׳ ג׳:

קסה **קסה) [סעיף כט׳] כהן שלא התפלל וכו׳** ואם יראה שאם יעלה לדוכן יעבור זמן התפילה ילך חוץ לבהכ״נ ויתפלל אבל אם אמרו צריך לעלות כמ״ש ס״ב דהוי דאורייתא ותפלה דרבנן וכ״מ בתו׳ סוטה ל״ח בשם הירושלמי, ואם יראה שיעבור זמן ק״ש יקרא פסוק ראשון כמ״ש ססי׳ מ״ו מ״א ס״ק מ״א, סי״ב או׳ י״א, י״א בהגב״י, וא״א או׳ מ״א, ש״ץ דקמ״ג ע״א, ר״ז או׳ מ״ב, ח״א כלל ל״ב או׳ כ״ח בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ך׳ והנה מ״ש דאם אמרו לו צריך לעלות היינו באמרו לו ברצה או קודם ועקר רגליו דאל״כ אינו עולה כמ״ש לעיל או׳ ח״י ועי״ש, ומ״ש תפלה דרבנן הוא לפי מ״ש מ״א בסי׳ ק״ו סק״ב ועיין בדברינו לשם או׳ ז׳ ומ״ש שיעבור זמן ק״ש וכו׳ היינו נמי באמרו לו ברצה ועקר כנז׳ ומ״ש יקרא פסוק א׳ היינו עם בשכמל״ו כמ״ש בהגהה ססי׳ מ״ו ואם יכול יש לו לקרות ג״כ כל פרשה א׳ או כל הק״ש כמ״ש בדברינו לשם או׳ ס״א ואו׳ ס״ב יעו״ש, וכהן שהיה עומד בק״ש והגיעו הצבור לנ״כ כתבנו דינו לעיל בסי׳ ס״ו או׳ כ״ו דאם אין שם כהנים אחרים דישא את כפיו והיינו נמי דעקר ברצה. ועוד עיין בדברינו לעיל או׳ נ״ו בדין כהן העומד בתפלת לחש אם יכול להפסיק לנ״כ יעו״ש:

קסו **קסו) שם. ואין התפלה מעכבתו,** והפר״ח או׳ כ״ט כתב דלכתחלה יש ליזהר שלא לישא כפיו קודם תפלה יעו״ש, וכ״נ לפי סודם של דברים כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דחזרת העמידה יעו״ש יע״כ צריך להשתדל כל כהן למהר ולבא לבהכ״נ כדי להתפלל לחש עם הצבור ותבא נ״כ בחזרה כמתכונתה:

קסז **קסז) [סעיף ל׳] מי שיש לו מום וכו׳** כתב הט״ז ס״ק כ״ו נראה פשוט דכל הנהו שאינם נ״כ צריכים לילך מבהכ״נ בשעת הדוכן דלא לימרו עליו בן גרושה הוא וכמש״ל סעי׳ ד׳ וכ״כ המרדכי בפ׳ הקורא עומד בשם הר״י הלוי משפירא שכהן אבל יצא מבהכ״נ לפי שנוהגים שאינו נ״כ עכ״ל, אבל הא״ר או׳ נ״א כתב עליו דלא דמי לאבל שאינו פסול מדינא דש״ס, וכן המש״ז או׳ כ״ו והנה״ש או׳ ח׳ כתבו דלא דמי לאבל משום דאינו ניכר משא״כ במומין יעו״ש, מיהו קיצור הש״ע סי׳ ק׳ או׳ ך׳ כתב כדברי הט״ז. וכ״כ ה״ב מפני שלאו כו״ע דינא גמירי טוב יותר שיצאו לחוץ כדעת הט״ז, ועיין לעיל או׳ כ״ב:

קסח **קסח) שם. מי שיש לו מים וכו׳** מ״כ בשם ס׳ המקצועות דהיכא דאיכא נידה בביתיה דכהן אסור ליה למיסק לדוכן כל אימת דאיתיה בנדותא דא״ר יודן כל כהן שנשא את כפיו ואמו או אשתו או בתו נדה ונכנס הוא באותו בית שנידה לשם הרי תפלתו על ישראל תועבה ואף הוא גורם לזרעו שיאבד מן העולם, שאלו תלמידיו את ר״ע במה זכית לחכמה מפוארה א״ל מעולם לא הרהרתי לדבר עבירה ולא דברתי עם אשה נדה ולא הסתכלתי בכהנים,

שאלו תלמידיו את ר״י בן אלישע ב״ג מפני מה זכיתה לכהונה גדולה א״ל מעולם לא הקרבתי קרבן שהנידה בתוך ביתי ע״כ מ״כ, ודברים אלו אין לפרסמם דלא הם מעיקר הדין והנח לישראל שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין פר״ח סוף או׳ ל׳ והביאו י״א בהגב״י, ברכ״י או׳ י״ד, וכ״כ המש״ז או׳ כ״ו דהעולם אין נזהרין בכל זה, ובמחב״ר או׳ יו״ד כתב דבמדרש תנחומא סוף פ׳ תזריע אמרו דכהן אינו חושש ליכנס בבית שהנדה שם משא״כ כשהמת בבית ולשון ס׳ המקצועות הובא בפי׳ הראב״ד למסכת תמיד בסופו וכתב עליו הראב״ד שם דהיינו דוקא במקדש דמזכיר השם וכתב שם המחב״ר דעפ״ז ניתא דדברי התנחומא מתוקמו בגבולין יעו״ש והב״ד הש״ץ דקמ״ב ע״ב, זכ״ל או׳ נו״ן, ועוד עיין במחב״ר בק״א או׳ ה׳:

קסט **קסט) שם. מי שיש לי מום וכו׳** תנן בפרק הקורא עומד דפוחח אינו נושא את כפיו ופי׳ פוחת מי שלובש בגדים קרועים וזרועותיו מגולים, פר״ח שם, ועי״ש מה שתמה על הפו׳ והש״ע שלא הזכירו זה וכתב דאולי סמכו אמ״ש בסי׳ נ״ג סעי׳ י״ג ואינו מחוור עכ״ד והביאו המש״ז או׳ כ״ו, וכתב המש״ז בסוף הסי׳ דדוקא זרועותיו מגולים הא קרוע בגדים רק רשאי יעו״ש:

קע **קע) שם, מי שיש לו מום וכו׳** מי שיש לו חולי מעיים לא ישא כפיו כן יש להוכיח מהא דאמרינן בחולין בפ׳ הזרוע ולפרוש ידיה אנסיה ליה עידניה ולפי׳ הרי״ף בהלכות יעו״ש, פר״ח שם, זכ״ל שם, בי״ע אות מ״ו, מ״ב אות קי״א וכתב דטוב שיצא קודם רצה עכ״ד, והוא פשוט ממש״ל אות קס״ז:

קעא **קעא) שם, כגון שהם בוהקניות,** פי׳ שהם מנומרים בנקודות דקות, טור וש״ע סי׳ רכ״ה סעי׳ ט׳ מ״א בסי׳ זה ס״ק מ״ב, ובסי׳ רכ״ה ס״ק י״ז כתב שהם נקודות לבנות, ועי״ש במחה״ש שכתב דבהקנין ר״ל עדשים שיש להם נקודות כעדשים אדומים קצת אלא שבין עדשה לעדשה יש לובן צח וע״ש אותו הלובן נקרא בהקנין יעו״ש:

קעב **קעב) שם, מפני שהעם מסתכלין בו,** ויסיחו דעתם מן הברכה, ב״י לבוש, עו״ת אות ס״ד, ואע״ג דכתב בסעיף כ״ג דאסור להסתכל בכהנים וא״כ היה לנו להתיר לכהן בעל מום לישא כפיו כתב המחמיר אות ט״ל משום דדרך העולם לראות בדברים המשונים ולא יוכלו לכוף טבעם וע״כ אסרו חכמים יעו״ש:

קעג **קעג) שם, ואם היה דש בעירו וכו׳** דהטעם שמום פוסל משום שלא יסתכלו בו ובדש לא יסתכלו בו כי אינו חידוש בעיניהם, ט״ז ס״ק כ״ז, ואפי׳ במומין שבידיו מותר אם היו בני עירו רגילים בו, ב״י בשם התו׳ והרא״ש והמרדכי, לבוש עו״ת אות ס״ו פר״ח אות ל׳ ר״ז אות מ״ה, ח״א אות ד׳ קיצור ש״ע סי׳ ק׳ אות ך׳ ודלא כהב״ח שכתב דבידיו אסור אפי׳ דש בעירו:

קעד **קעד) שם, ואפי׳ הוא סימא בשתי עיניו,** ר״ל אפ״ה אם היו בני עירו רגילים בו מותר לישא את כפיו, ב״י ועו״ת אות ס״ז, וכתב ב״י ומה שלא הוזכר בתלמוד אלא סומא באחת מעיניו היינו לאשמעינן שאעפ״י שאינו סומא אלא באחת מעיניו לא ישא את כפיו כל שאינו דש בעירו ואעפ״י שמדברי ר״י לא משמע הכי עכ״ל ומ״ש שמדברי ר״י לא משמע הכי כונתו על רבינו ירוחם שמשמע מדבריו דסומא בב׳ עיניו אפי׳ דש בעירו אסור כמ״ש בהגהות הנד״מ בגליון הב״י אות ו׳ וכן ביאר באורך הרדב״ז בתשי׳ סי׳ של״ט וכתב דרי״ו אזיל לטעמיה דסבר דסומא פטור מכל המצות ואנן לא ק״ל הכי יעו״ש והביאו הברכ״י אות י״ג ובמחב״ר אות ח׳ ומ״ש בשאילת יעבץ ח״א ס׳ ע״ה דסומא בב׳ עיניו לא ישא את כפיו ותמה על מרן ז״ל כתב עליו המחב״ר שם דהרואה יראה שיש להשיב על דבריו יעו״ש וכ״כ א״ר אות נ״ג דבהדיא מצא באגודה בשם ר״י כדברי מרן בב״י, וכ״פ הלבוש כדברי מרן ז״ל וכ״כ ר״ז אות מ״ה, בי״מ אות ד׳ וכתב דלא כתשו׳ אחרת שכתב הרדב״ז בח״ה ב׳ אלפים קי״ז דאסר יעו״ש:

קעה **קעה) כהן** שכבדו אזניו ואינו שומע קול בינוני של הש״ץ המקרא לו ב״כ וצריך שיקרא לו בקול גדול לא חשיב זה מום וכשר לנ״כ, פתה״ד אות כ״ב ויעוש״ב:

קעו **קעו) כהן** שנקטעה ידו לא ישא את כפיו אפי׳ במקום שמכסין פניהם וידיהם, דכיון שהמום ניכר מתחת הטלית הכל מסתכלין בידיו ואפי׳ רגילין אצלו וכן אתה דן לכל מום דהוא ניכר מתחת הטלית או במקום שאין הטלית מכסה אותו וליכא למימר דקטוע ידו לא ישא את כפיו משום דאינו יכול לפרוס כפיו דאין זה מעכב תדע דהא ידיו עקימות פי׳ רש״י כפופות והר״ן פי׳ שנתעקמה ידו אחורנית וזה ודאי אינו יכול לפרוש כפיו ואפ״ה יהיב טעמא תנא מפני שהעם מסתכלין בו משמע דאין פרישת כפים מעכבי אלא הטעם מפני שהעם מסתכלין בו וכל שאפשר להסתכל בו מתחת הטלית לא ישא את כפיו הרדב״ז ח״ה הנד״מ סי׳ שני אלפים קי״ז, והביאו הבי״מ אות ה׳ וכתב עליו דמ״מ דמ״ש דקטוע ידו אפי׳ רגילין בו לא ישא את כפיו היינו לפי מה שהעלה היא באותה תשו׳ דלדעת הרמב״ם והש״ס דידן דוקא בסומא באחד מעיניו וזבלגן כשרגילין בו נושא כפיו אבל לפי מה שפסק מרן בב״י ובש״ע דגם בסומא בב׳ עיניו ושאר מומין אם רגילין בו נושא כפיו א״כ אם נ״כ אינו מעכב כדכתב הרדב״ז ז״ל דינא הוא לדעת מרן דכהן קטוע יד אם רגיליו בו נושא כפיו אפי׳ במקום שאין מכסין פניהם וידיהם בטלית וכ״ש כשגם מכסין בטלית אלא דעיקר האי סברא דכתב הרדב״ז דפרישת

כפים אינו מעכב אין סברא זו מוסכמת דמדברי הרמב"ם ז"ל פט"ו מה"ת דין י"א מבואר דמעכב וכ"כ הגאון נוב"י בא"ח סי' ה' דנ"כ מעכב אפי' בדא"א לו לישא כפיו כגון זקן וידיו מרתתות ולמד כן מדברי הרמב"ם הנז' וכן מוכח מדברי מרן ז"ל בש"ע שכתב בלשון שלילה אין מברכין אלא בלה"ק ובעמידה ובנ"כ ובקול רם, וכ"כ הכנה"ג דכל הני מעכבין אפי' בדיעבד, וא"כ בכהן דקטוע ידו גם לדעת הש"ע אינו נושא את כפיו אפי' דדש בעירו וגם אם היא במקום שמכסים פניהם וידיהם עכ"ד, וכ"כ הפתה"ד אות כ"ג וכתב דגם מתשו' הגאונים שבסוף ס' נהרות דמשק סי' קמ"ז משמע דנ"כ מעכב ודלא כהרדב"ז ז"ל, ומ"ש הרדב"ז להביא ראייה מידיו עקומות כתב עליו הפתה"ד שם דאה"נ דתרי טעמי איכא לפסול משום דאינו יכול לישא את כפיו ומשום דהעם מסתכלין בו ותנא חדא מנייהו נקט יעו"ש, ול"נ הטעם הא דנקט משום דמסתכלין בו ולא נקט משום דאינו יכול לישא כפיו משום דעקימות ידים לא פסיקא שאין כל העקמות שוים יש שיכול לישא כפיו ויש שאינו יכול וע"כ נקט מילתא דפסיקא השוה בכל שמסתכלין בו ונ"כ כבר למדנו שצריך מכה תברכו, ועוד עיין בדברינו לעיל אות ט"פ שכתבני בשם כמה פי' דנ"כ מעכב וכן עיקר:

קעז קעז) שם ואפי' הוא סומא בשתי עיניו כתב ביאור הלכה פשוט דדוקא אם סמיותו ניכר ויבואו להסתכל בו אבל אם אין סמיותו ניכר לאנשים כמו שמצוי מיני סומים שעיניהם כעיני שאר בני אדם רק שניטל המאור מהם מותר עכ"ל ול"נ דנהפוך הוא דאדרבא כיון שעיניו כשאר בני אדם וניטל המאור יבואו להסתכל יותר לראות היאך נהיה הדבר הזה וע"כ לא חילקו רז"ל בדבר הזה אם עיניו כשאר בני אדם א"ל וכתבו בסתמא:

קעח קעח) שם וכל ששהא בעיר שלשים יום וכו' יש סמך לזה מהא דאמרינן בפ' הניזקין גבי יתוש של טיטוס דעד תלתין יומין כי שמע קל מרזפתא אישתיק מכאן ואילך כיון דדש דש, פר"ח אות ל', ואם לא שהה שלשים יום אפי' קנה בית דירה אסור, ב"ח, א"ר אות נ"ד:

קעט קעט) שם אבל אם הולך באקראי וכו' כ"כ בשם ת"ה סי' כ"ה, והב"ח חולק וכתב דאין לחלק כלל אלא כל היכא דנשתהא בעיר שלשים יום ה"ה מיושבי העיר ודש בעירו קרינן ביה ואפי' הלך באקראי לעיר אחרת נמי שרי בשלשים יום, והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ח"י ומ"א ס"ק מ"ד אבל העו"ת אות ס"ח כתב דלדינא דברי מרן עיקר, וכ"כ הפר"ח על דברי הב"ח הנ"ל דאינו מוכרח וכ"נ דעת א"ר אות נ"ד, וכ"פ הלבוש כדעת מרן ז"ל ר"ז אות מ"ה, וכתב דאינו נקרא דש בעירו עד שישהה בה י"ב חודש, מיהו הפרמ"ג בא"א אות מ"ד כתב הואיל דרק משום היסח הדעת המיקל וסומך על הב"ח אפשר דש"ד, וכן דעת הח"א כלל ל"ב אות ד' וע"כ כיון. דיש פלוגתא בזה לכתחלה יש לו לצאת קודם רצה חוץ לביה"נ ובדיעבד אם אמרו לו לעלות קודם לרצה או שהוא מעצמו עקר ברצה ועלה אין מורידין אותו:

קפ קפ) שם מלמד או סופר וכו' חשוב דש בשלשים יום, לפי שרגילין בני העיר לישא וליתן עמו בדברים ומסתכלין בו והרגל עין הוא בשלושים כמו הרגל הלשון שנתבאר בסי' קי"ד, ר"ז שם וכ"כ הפרמ"ג שם. מ"ב אות קי"ג:

קפא קפא) [סעיף לא'] אם מנהג המקום לשלשל וכו' ואפי' אינו דש בעירו ישא כפיו דתו ליכא למיחש להסח דעת, ב"י:

קפב קפב) שם אם מנהג המקום וכו' ולא גזרינן אטו מקום שאין נוהגין לשלשל דכיון דהא דיש מומין בידיו ובפניו לא ישא כפיו אינו מן הדין אלא משום שלא יסיחו דעתם כל שנוהגים לישא כפיהם בענין דליכא למיחש להסח הדעת ש"ד ב"י, והגם דבכ"מ פט"ו מה"ת דין ב' נסתפק בזה כבר כתב השבו"י בח"ג סי' ל"ה דכאשר ירד מרן ז"ל לעומקא דדינא לסדר הדברים בש"ע לקבוע הלכה למעשה חזר מכל מה שפירש בב"י וכ"מ ופי' דברי הפו' על נכון יעו"ש והביאו החיד"א בשם הגדולים מע' ב' אות ל"א יע"ש וא"כ כיון שקבע זה בש"ע צ"ל דכך עלתה הסכמתו ודלא כמו שנסתפק בכ"מ וכן הוא הסכמת האחרונים ודלא כמ"ש א"ר אות נ"ה דבכ"מ חזר בו ממ"ש בב"י, ועיין שכנה"ג בכללי הפו' אות ט"ל ואות כ"ב ודו"ק, ועוד עיין לקמן אות קפ"ד:

קפג קפג) שם אם מנהג המקום וכו' ומיהו היכא דאין שאר כהנים משלשלין וזה שיש בו מומין משלשל אין להתיר ואפי' אם רצו הכהנים שעמו לשלשל אין להתיר דהא כיון שלא הורגלו בני העיר שהכהנים ישלשלו טלית ותיהם כשרואין שמשלשלים אותם יודעים שבשביל זה שיש בו מום הוא ובאים להסתכל בו וכ"ש אם הוא לבדו נושא כפיו ומשלשל טליתו, ב"י, עו"ת אות ס"ט, מ"א ס"ק מ"ה ר"ו אות מ"ו ח"א אות ד' וה"ה נמי למי שיש לו מומין ברגליו במקום שעולין לדוכן בלא בתי שוקיים דלעיל שאין להתיר שיעלה הוא בבתי שוקיים ואפי' שגם שאר הכהנים ירצו לעלות בבתי שוקיים וכ"ש אם היא לבדו נושא כפיו ועולה בבתי שוקיים מהאי טעמה דכתב מרן במקום שאין משלשלין הטליתות בי"מ אות ג' ונראה דהיינו דוקא אם כל אנשי המקום הולכים בלא בתי שוקיים אבל אם יש בהם שהולכים בבתי שוקיים ויש שאין הולכין והכהן בעל מום הולך בבתי שוקיים ואינו ניכר המום מבחוץ נושא את כפיו דכיון שיש בהם הולכים בבתי שוקיים אינו חידוש אצלם מי שלובש כדי שיסתכלו בו:

קפד **קפד) שם. ישא את כפיו,** הלבוש כתב דאין נוהגין כן והביאו הא״ר או׳ נ״ה וכתב עליו דהטעם משום דכיון שאין נוהגין לשום ידיהם תחת הטלית כדלעיל סעי׳ כ״ג א״כ ע״כ מומין דידיו פסולין משום שהעם יסתכלו בהם ולא יכוונו לברכם כהנים לכן נהגו כן גם בפניו משום לא פלוג והגם שנאמר שזה יכניס ידיו לטלית מכ״ש שיסתכלו בו שעושה דבר שאין נוהגין עכ״ד. ולפ״ז משמע דאם נוהגים לכסות גם ידיהם בטלית גם הלבוש יודה דמותר לישא כפיהם, ומ״ש הא״ר שם דבכ״מ חזר בו ממ״ש בב״י כבר כתבנו לעיל או׳ קפ״ב דאדרבא דברי הש״ע עיקר, וכן הסכים העו״ת או׳ ס״ט לדברי מרן ז״ל, ש״ץ דקמ״ו ע״א, ר״ז או׳ מ״ו, ח״א או׳ ד׳ חס״ל או׳ ח״י, וגם במ״ש הלבוש דאין נוהגין כן התירו האחרונים וכתבו דהנוהגין לכסות פניהם בלבד בטלית ויש מום בפניהם מותר לישא כפיהם. ר״ז, שם, קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ ד׳ מ״ב או׳ קט״ז, וכ״מ מדברי מור״ם ז״ל בהגה דלמומין שבפניו מהני שלשול הטלית על פניו:

קפה **קפה) שם הגה, ודוקא אם היו ידיו בפנים וכו׳** כתב העו״ת או׳ ע׳ דגם זה סברת המחבר ונכונה מצד עצמה עכ״ל וכ״מ בכ״מ פט״ו מה״ת דין ב׳ דהא דמותר לישא כפיו ביש מומים בפניו ובידיו כגון שנוהגים לשלשל הטלית על פניהם ועל ידיהם יעו״ש וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ט, וכ״ה דעת האחרונים כנז׳ באו׳ הקודם:

קפו **קפו) שם בהגה, ודוקא אם היו בפנים וכו׳** ט״ז בס״ק כ״ח תמה אשר לא הביא הרמ״א היתר מצד כיסוי הפנים שנוהגים הקהל בשעת דוכן כמ״ש לעיל או׳ קמ״ב וכתב דזה ודאי עדיף מכיסוי הכהנים על פניהם יעו״ש. והביאו א״ר או׳ נ״ה וכתב דאין זה היתר דאם ידעו שזה עולה לדוכן יבואו קצת להסתכל בדבר תמוה כיון דלא דש בהם ולא יתכסו יעו״ש, והביאו המש״ז או׳ כ״ח, וכן תירץ המאמ״ר או׳ ט״ל ואו׳ מ׳ וכתב דדוקא שלשול הטלית בכהנים מהני אבל שלשול הטלית בצבור לא מהני ודלא כהט״ז יעו״ש והביאו הש״ץ שם, וכ״כ הר״ז שם דאין נוהגין כהט״ז, וכ״כ מ״ב או׳ קט״ו:

קפז **קפז) [סעיף לב׳] היו ידיו צבועות וכו׳ לא ישא את כפיו וכו׳** היינו במקום שאין נוהגין לשלשל הטלית על פניהם ועל ידיהם דאי במקום שנוהגין לשלשל מותר לישא כפיו דלא גרע ממומין שמותר לישא במקום שנוהגין לשלשל כמ״ש בסעיף הקודם ועיין באו׳ שאח״ז:

קפח **קפח) שם. ואם רוב העיר וכו׳** היינו כשאינו דש בעירו הוא דצריך שרוב אנשי העיר תהא מלאכתן בכך שאם היה דש בעירו בל״ה נמי שרי דלא גרע ממומין שבפניו ובידיו שאם היה דש בעירו מותר, ב״י, לבוש, פרישה או׳ מ״ד, ובש״ע הנדפס עם העו״ת כתוב זה בש״ע עצמו, וכ״ה בש״ע הנדפס עם ה״ב ועם מאמ״ר, ועיין מש״ז או׳ כ״ט, וכן הסכים העו״ת או׳ ע״א, פר״ח או׳ ל״ב, וכ״כ האחרונים:

קפט **קפט) [סעיף לג׳] מי שאינו יודע וכו׳** כגון שאומר לאלפין עיינין וכו׳ דהכי איתא במגילה דף כ״ד ע״ב א״ר אסי חפני ובישני לא ישא את כפיו תניא נמי הכי אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה ולא אנשי טבעונין מפני שקורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין ע״כ, ופי׳ רש״י ז״ל דאם היו עושין ברכת כהנים היו אומרים אר יער ה׳ פניו ולשון קללה הוא כי יש פנים שיתפרשו לשון כעס כמו פני ילכו, את פני ומתרגמינן ית רוגזי ומעי״ן עושין אלפין ופוגמין תפלתם עכ״ד, והביאו פרישה או׳ מ״ה ועי״ש ומשמע מדברי רש״י הנז׳ דדוקא מ״ש לאלפין עיינ״ן שייכא בברכת כהנים אבל מ״ש לעיינין אלפין הוא משום תפלה דלא יש עין בברכת כהנים, וא״כ לפ״ז הא דכתבו הטור והש״ע ולעיינין אלפין ואע״ג דלא מצינו עין בברכת כהנים י״ל דלשון הברייתא נקטי והיא סתמא מתנייא בין אתפלה בין אב״כ, ועיין מאמ״ר או׳ מ״א.

קצ **קצ) שם. לאלפין עיינין וכו׳** וה״ה בני רומניא שקורין לחיתין היהין, הרדב״ז ח״ב סי׳ מ״ה, כנה״ג מ״א בהגה״ט. מ״א ס״ק מ״ר, ברכ״י או׳ ט״ו, ר״ז או׳ מ״ח, וה״ה להקורין שבולת סבולת וכן כבדי פה וכבדי לשון שאין דבריהם ניכרין לכל אין נישאין כפיהם, הרמב״ם פט״ו מה״ת דין א׳ א״ר או׳ נ״ו ר״ז שם, ח״א כלל ל״ב או׳ ג׳ בי״מ או׳ ח׳ וכ״כ אנן לעיל סי׳ ג״ץ או׳ נ״ט גבי ש״ץ יעו״ש:

קצא **קצא) הא** דאינו עולה לדוכן מי שקורא לאלפין עיינין ובני רומניא שקורין לחיתין ההין היינו במקום ששאר העם אינם קורין לאלפין עיינין ולחיתין ההין אבל אנשי בית חיפה ובית שאן שקורין לאלפין עיינין וכן בני רומניא שקורין לחיתין ההין במקומם נושאין כפיהם, הרדב״ז שם, כנה״ג שם, עו״ת אות ע״ב, מ״א שם, פר״ח אות ל״ג, א״ר שם, ברכ״י שם ר״ז שם, בי״מ אות ט׳ וכ״כ לעיל סי׳ ג״ץ אות נ״ט גבי ש״ץ יעו״ש, ועיין ס״ח ססי׳ ח״י:

קצב **קצב) שם, לאלפין עיינין וכו׳** כתב הט״ז סק״ל היינו לפי שהיו יודעין להבחין בהפרש שביניהם אבל אנו דרוב עמנו אין יודעין להבחין בזה אין שייך פסול זה בינינו וברמב״ם הזכיר עוד בין שבולת לסבולת וזה מצוי בינינו אלא דנ״ל דבארץ רוסיא רגיל זה הרבה מאד והוו כמו דש בעיר דלעיל ואין פסול בזה מחמת דאינו יודע להזכיר השין כראוי עכ״ל, והביאו א״ר או׳ נ״ז ח״א שם, והמש״ז או׳ ל׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ וז״ל ומ״ש דש בעירו מותר הנה שני טעמים א׳ משנה הברכה יער וכדומה וכו׳ ב׳ שיסיחו דעתם כישמעו כמ״ש הלבוש ולטעם השני מהני דש בעירו ולא לטעם הא׳

ודוקא חיפני ובישני במקומן דכולם אומרים כך וכנראה ממהרי״ט חלק אה״ע סי׳ ט״ז והביאו מ״א או׳ מ״ו עכ״ל, משמע דהבין מדברי הט״ז דהעלג אם דש בעירו מותר לישא כפיו כמו בעל מום ולכך כתב עליו הנה שני טעמים וכו׳ ור״ל דיש עוד טעם אחר שמשנה הברכה, ונראה דדעת המש״ז לפסוק כטעם השני משום שמשנה הברכה ולא מהני דש בעירו, וכן הסכים ר״ז שם, וכן הבי״מ או׳ י״ב הבין מדברי הט״ז דהעלג אם דש בעירו מותר לישא כפיו אלא שהוא עלתה הסכמתו לאסור כיעו״ש, וכן הסכים הפתה״ד או׳ כ״ד וכתב דגם דברי הט״ז יש לפרש כן ודלא כהמש״ז והבי״מ יעוש״ב. וכ״מ מדברי הפו׳ שכתבני לעיל באו׳ הקודם דלא מהני דש בעלג ואינו נושא כפיו כ״א לאנשי מקומו. וע״כ כל כהן ההולך למקום אחר שקריאתו חלוקה מאנשי המקום ההוא לא ישא כפיו ואפי׳ אם אנשי המקום ההוא דשין באותה קריאה כגון שבאים אצלם מאותם האנשים אשר קריאתם חלוקה ודשין אפ״ה לא ישא כפיו שם אלא רק יש לו לצאת קודם לרצה דחיישינן לכתחי׳ לס׳ האומרים דאם דש עולה מיהו אם אין שם כהן אלא הוא ודשין בו ג״ל דיש לו לישא כפיו כדי שלא יתבטלו מנ״כ וכמ״ש לעיל סי׳ ג״ן או׳ ס״א לגבי ש״ץ יעו״ש. וכן אם כבר עלה לא ירד. ועיין באו׳ שאח״ז:

קצג קצג) שם לאלפין עיינין וכו׳ כתב הפר״ח או׳ ל״ג דבכל הני דקאמרינן לא ישא את כפיו מסתברא לי שאם עלה לא ירד עכ״ל והביאו י״א בהגב״י מש״ז או׳ ל׳ אבל המט״י או׳ א׳ חלק על הפר״ח וכתב דאפי׳ אם עלה ירד, וכ״כ החק״ל סי׳ ט״ו דף כ״א ע״ב וע״ג דאם ע״י יכול לקרות כתקונם לא יעלה לכתחלה מפני שיש לחוש דסידר כי נקיט ואזיל ולא יקרא בתקונה, ואם עלה אין מורידין אותו. אבל אם אפי׳ ע״י טורח אינו יכול לקרות כתקונה אפי׳ אם עלה מורידין אותו יעו״ש והביאו הבי״מ או׳ י״ג וכתב דכן עיקר. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דאם דש בעירו אם עלה לא ירד. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ג״ן או׳ ס׳:

קצד קצד) [סעיף לד׳] קטן שלא הביא ב׳ שערות וכו׳ משמע אפי׳ הוא בן י״ג אסור, ולכן צריך לדקדק בדבר שלא יבא לברכה לבטלה, מ״א ס״ק מ״ח, ר״ז או׳ מ״ט חס״ל או׳ ח״י. אבל הא״ר או׳ נ״ח כתב על דברי המ״א הנז׳ דלא ידע מאי ברכה לבטלה בזה דקטן מברך על כל מצות אף שאינו מצוה אלא נראה דכל שהוא בן י״ג סמכינן על הרוב ואמרינן דמסתמא הביא ב׳ שערות כדלעיל סי׳ ג״ן סעי׳ יו״ד וסי׳ נ״ה סעי׳ ה׳ בהגה וכן הדין בברכת המזון עכ״ל, ומ״ש המחה״ש או׳ מ״ת לפרש דברי המ״א דר״ל אי ידעינן דלא הביא ב׳ שערות אע״ג שהוא בן י״ג שנה לא ישא את כפיו עכ״ל אין כן משמעות דברי המ״א אלא משמע דבעינן י״ג שנים וגם בודאי הביא ב׳ שערות וכן הבינו כל הפו׳ הנז׳ ודלא כהמחה״ש, ועיין פרמ״ג א״א או׳ מ״ח מה שרצה לתרץ בדברי המ״א ולא נתיישב יעו״ש. וע״כ פסק הח״א בכלל ל״ב או׳ ו׳ כדברי הא״ר דכל שהגיע לי״ג שנים בסתמא אמרינן שהביא ב׳ שערות, וכ״פ החיד״א בס׳ כסא רחמים דף ו׳ ע״ג והביאו בי״מ אות ט״ו, וכ״ף ישי״ע מגן גבורים נזירות שמשון, והביאו א״ח אות ל״ב מ״ב אות קכ״א, וכן עמא דבר, ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״ה אות מ״ו ואות מ״ז:

קצה קצה) שם אינו נושא כפיו בפ״ע כלל, כלומר אפי׳ באקראי ואפי׳ ליכא כהן אחר עו״ת אות ע״ג:

קצו קצו) שם אבל עם כהנים אחרים פי׳ ואז אפי׳ בקביעות מותר והוא משום דיתלמד ויתחנך במצות, עו״ת אות ע״ד, א״ר אות ס׳:

קצז קצז) שם נושא ללמוד וכו׳ ורשאי לברך כמ״ש סי׳ רט״ו. מ״א ס״ק מ״ט ור״ל כבסי׳ רט״ו ס״ג דבני חינוך מברכין לעצמן ועונין אחריהם אמן. וכ״כ א״א אות מ״ט ודלא כהמחה״ש וכ״כ הרדב״ז סי׳ תקס״ה שכך המנהג ומברך נמי יעו״ש, והביאו הברכ״י אות ט״ז בי״מ אות ד׳ וכ״כ ר״ז אות מ״ט, חס״ל אות ח״י, מ״ב אות קכ״ג:

קצח קצח) שם ללמוד ולהתחנך, וחינוך זה אינו כבר חמש כבר שית אלא ביודע לישא כפיו כמו שאר כהנים כדאיתא בסוכה דף מ״ב ע״א ועי״ש בתו׳ ד״ה היודע לפרוס, וכ״כ מ״ב שם:

קצט קצט) שם ומיהו דוקא באקראי וכו׳ ובמדינות שמנהגם שאין נושאים כפיהם אלא ברגל כמ״ש לקמן סעי׳ מ״ד בהגה רשאי לישא כפיו בכל הרגל לאחזוקי נפשיה בכהני דלא מקרי קביעות אלא כשנושאים כפיהם בכל יום, מ״א סק״ן, ה״ב אות י״ג, סו״ב אות ד׳ ר״ז שם ח״א כלל ל״ב אות ו׳ בי״מ אות ט״ז מ״ב אות קכ״ה ודלא כהא״ר אות ס׳ דכל הפו׳ הנז׳ לא ס״ל כוותיה וה״ה למקום שנוהגים נ״כ בכל שבת רשאי קטן שהביא ב׳ שערות לישא כפיו בפני עצמו בכל שבת כיון דאינו נ״כ בכל יום בי״מ שם ודלא כהיפ״ל אות מ״ד משום דכבר כתבנו דכל הפו׳ הנז׳ לא ס״ל כהא״ר ולרבים שומעים מיהו ביוה״כ ובתעניות שמרבים בסליחות כתבו התו׳ בסוכה דף מ״ב ע״ב דחשיב קביעות וכ״כ א״א אות ץ׳ ועיין בדברינו לעיל אות ט״ז ודו״ק:

ר ר) שם. ולא בקביעות עד שיתמלא זקנו, כתב הפר״ח סוף אות ל״ד בשם הירושלמי דכהן ננס לא ישא את כפיו לבדו אפי׳ דש בעירו דחוששין לאנשי דעלמא שישנם בכאן ואינם מכירין אותו ובמקומם יעלו קטן לישא כפיו לבדו אבל אם יש לו זקן הרי זקנו מוכחת עליו וישא כפיו עכ״ד, אבל הבי״מ

אות י״ז כתב מדהשמיטו כל הפו׳ ראשונים ואחרונים האי דינא דננס דש״ס ירושלמי ס״ל דש״ס דילן לא ס״ל בהא כירושלמי אלא כל שהוא גדול בשנים אף שמשונה בגופו נושא את כפיו אפי׳ לבדו ולא חייש להאי חששא דאינשי דעלמא יעו״ש

רא **רא) שם עד שיתמלא זקנו,** פי׳ זקן העליון והכלבו כתב זקן התחתון ואין נראה כן דעת הפו׳, ב״י, עו״ת אות ע״ו, א״א אות ן׳:

רב **רב) שם עד שיתמלא זקנו,** ואם אין כהן אחר אלא שעדיין לא נתמלא זקנו אם הוא מבן שלש עשרה שנה ויום א׳ נושא את כפיו אפי׳ בקביעות כמו שהוא לענין ש״ץ כמבואר לעיל בסי׳ ג״ן סעי׳ ז׳ וכ״כ הב״ח דלהיות ש״ץ ולישא כפיו דינם שוה עו״ת אות ע״ו והגם דהא״ר אות ס׳ כתב דל״ד לש״ץ בסי׳ ג״ן דשם טעמא דלא לבטיל הקהל מקדיש וקדושה דמחוייבים בכל יום יעו״ש העיקר נ״ל כהעו״ת משום דלפי דברי האר״י ז״ל בשער הכזו׳ גם הנ״כ היא חיבה בכל יום ויש לה טעם בסוד שצ״ל בכל יום בחזרה ובמ״ש לעיל סוף אות ט״ז יעו״ש ועיין בדברינו לעיל סי׳ ג״ן או׳ מ״ח ואו׳ מ״ט:

רג **רג) שם הגה ועיין לעיל סי׳ ג״ן סעי׳ ח׳** כלומר דשם מבואר דאפי׳ היה לו זקן מועט קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י״ח שנה ולמעלה, וקודם לכן בעינן מלוי זקן ממש עו״ת אות ע״ז מ״ב אות קכ״ו:

רד **רד) [סעיף לה׳] כהן שהרג את הנפש וכו׳** דכתיב ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו, טור, וכתב הב״ח מדקאמר גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו דמאי גם אלא ה״ק גם כי תרבו תפלה לפניו ית׳ ולשוב בתשו׳ לומר הלא שוגג אנכי דמ״מ ידיכם דמים מלאו ואין קטיגור נעשה סניגור, ב״ח וכ״כ הט״ז אות ל״ב עו״ת אות ע״ט:

רה **הר) שם שהרג את הנפש וכו׳** אם יש עדים אין מניחין אותו לישא את כפיו ואם אין שם עדות שבשבילה ראוי למנעו שלא ישא את כפיו אין מונעין אותו אבל היא בעצמו אם יודע שהדבר אמת שהרג את הנפש לא ישא את כפיו הרלנ״ח סי׳ קי״ז, כנה״ג בהגה״ט, עו״ת אות פ״ב מ״א ס״ק נ״ג. א״ר אות ס״ב ש״ץ דף קט״ו ע״ב:

רו **רו) ואם** דחף אשה הרה והפילה יכול לישא כפיו הרלנ״ח שם כנה״ג שם מ״א שם פר״ת אות ל״ה א״ר שם ר״ז אות ן׳ ש״ץ דף קמ״ו ע״ב:

רז **רז) כהן** רע מעללים ובליעל ועז פנים לכ״ע אין מונעין אותו לישא כפיו מהריב״ל ס״א דף ק״ן כנה״ג בהגב״י מ״א ס״ק נ״ז ש״ץ שם בי״מ אות ל״ב:

רח **רח) שם שהרג את הנפש וכו׳** אבל אם אנסוהו להרוג ישה כפיו, פר״ת שם בי״מ אות כ״ז וכן בשוגג קרוב לאונס אפי׳ לא עשה תשו׳ נושא כפיו, וזה תלמוד בהרמב״ם פ״ו מ״ה רוצח ותראה אזהו שוגג קרוב לאונס א״ר אות ס״ג ועיין א״א אות נ״א שכתב דיש להחמיר לכתחילה וע״כ אין להקל אם לא עשה תשו׳ וכן ההורג עכו״ם אינו נפשל מלישא כפיו מאמ״ר אות מ״ג ש״ץ שם:

רט **רט) שם לא ישא את כפיו וכו׳** ומשמע במה שאנו פוסלים כהן שהרג את הנפש אפי׳ עם כהנים אחרים ואפי׳ אין שם כהן אחר. עו״ת אות ף׳ א״ר שם:

ר **ר) שם בהגה,** ויש להקל על בעלי תשובה וכו׳ וכ״כ הלבוש וכ״נ דעת הב״ח וכ״כ ר״ז אות ן׳ ח״א כלל ל״ב אות ה׳ ולסברה זו אפי׳ אם הרג במזיד מהני תשובה עו״ת שם א״ר אות ס״ד וכ״ז הוא לפי דברי מור״ם ז״ל אבל לדעת מרן ז״ל לא מהני תשו׳ להורג אפי׳ בשוגג וכ״כ א״ר שם דבעיקר הדין צ״ע דאין ראיה כלל למ״ש הש״ע בסמוך גבי מומר לכותים די״ל דהורג גרע וכן הכלבו וסמ״ג עשין ו׳ וס׳ קי״ג ור״י דף כ״ד משמע דבהורג לא מהני תשובה אף דפסקו במומר לכותים מהני וזה נראה דעת הש״ע שסתם הכא דלא מהני תשובה עכ״ל וכ״כ המט״י אות ב׳ וכתב דאפי׳ אם עלה ירד וכ״כ הפר״ח אות ל״ז דכהן שהרג את הנפש אפי׳ עשה תשו׳ לא ישא את כפיו דאין קטיגור נעשה סניגור, וכ״כ בי״מ אות כ״ו דאנן אין לנו אלא סברת מרן הש״ע דאפי׳ עשה תשו׳ לא ישא כפיו וכתב דאפי׳ אם עלה ירד יעו״ש וכ״כ החס״ל אות ח״י מיהו דעת הא״ר שם לחלק דדוקא במזיד גמור לא מהני תשו׳ וכתב שכ״ף הרדב״ז סי׳ קכ״ח יעו״ש וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ק׳ אות כ״א וע״כ נ״ל דכיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה לא יעלה אפי׳ בעשה תשו׳ ויש לו לצאת קודם לרצה ובדיעבד אם עלה ירד ודוקא בעשה תשו׳ ובאתרא דנהיגי כמור״ם ז״ל נהוג:

ריא **ריא) [סעיף לו׳] מל תוניק וכו׳** ולא דמי לכהן שהרג את הנפש דהתם מיירי במזיד כדכתיב ידיכם דמים מלאו ואפי׳ את״ל בשוגג שאני הכא דאכוון לשם מצוה ועוד מי יימר דכלו לו חדשיו ועוד שמא הרוח בלבלתו ב״י עו״ת אות פ״א מ״א ס״ק נ״ב ש״ץ דקמ״ו ע״ב וכתב שם המ״א דטענה זו דהרוח בלבלתו שייך אפי׳ בהורג גדול בשוגג ולא מת מיד כדאמרינן בגיטין דף ע׳ ע״ב ועי״ש דיש עוד טענה בשפירכס עכ״ד. וב״כ א״ר אות ס״ה דהכלבו ור״י ושאר פו׳ מסכימים כהרמב״ם פ״ה מה׳ רוצח דבכל חבורה מקרב הרוח והפרכוס מיתתו דומיא דמילה ודלא כהראב״ד שם ובכמה שאין בה חבורה לכ״ע אין מקרב הרוח והפירכוס מיתתו יעו״ש וכ״כ א״א אות צ״ב:

ריב **ריב) שם מרנינין אחריו וכו׳** לא קאי על מל תינוק כ״א שהרג ממש מחה״ש ס״ק נ״ג וכ״כ המאמ״ר אות מ״ד וכתב ודלא כדמשמע בעו״ת אות פ״א יעו״ש וכ״כ מ״ב אות קל״ג ועיין לעיל אות ה״ר:

ריג **ריג) [סעיף לז׳] מימר לעכו״ם וכו׳** דהכי תנן בסוף מנחות דף ק״ט ע״א הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש שבירושלים ואצ״ל לדבר אחר שנאמר אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה׳ בירושלים, ופי׳ רש״י ז״ל ואצ״ל לדבר אחד אם שמשו לע״ג לא ישמשו עוד בירושלים וכתבו שם התו׳ שס׳ הזהיר הביא ראיה מכאן שכהן שהמיר לא ישא כפיו וזהו דעת הרמב״ם וכתב ב״י דלפי דעתם דאפי׳ שב בתשו׳ לא מהני דקרא דאך לא יעלו כהני הבמות בשבו בתשו׳ נמי איירי וכן מתני׳ דכהנים ששמשו בבית חניו אפי׳ בשבו בתשו׳ משמע עכ״ד וכ״כ הב״ח עו״ת אות פ״ב, ועיין לקמן אות רי״ט:

ריד **ריד) שם מומר לעכו״ם וכו׳** אמר לנכרים שרוצה להמיר ומשפטם הוא דמשהו ליה ארבעים יום ואם עדיין עומד במרדו מקבלין אותו ואם חזר בו מניחין אותי על דתו וזה חוזר בו בתוך ארבעים יום מסתברא דאינו נפסל בכך ונושא את כפיו, הרדב״ז ח״ב סי׳ רי״ט. כנה״ג בהג״ט, מ״א ס״ק נ״ד א״ר אות ס״ו בי״מ אות ך׳ מ״ב אות קל״ד:

רטו **רטו) שם מומר לעכו״ם וכו׳** ואם המיר לדת ישמעאלים שאינם עובדים ע״ג אפי׳ הכי כיין שהמיר דתו לא ישא כפיו לדעת הרמב״ם מ״א שם א״ר שם מ״ב שם, ועיין בי״מ אות כ״ב לחלק יצא דאם נשתהא בדת ישמעאלים והשתחיה כמותם אז הוי כמומר לעכו״ם ולדעת הרמב״ם אסור לנ״כ אפי׳ אם חזר בתשו׳ אבל אם חזר בתשו׳ קודם שהשתחוה כמותם עולה אפי׳ לכתחלה לדוכן וכ״כ יעו״ש ועיין לקמן אות רי״ט:

רטז **רטז) כהן** שנשא נכרית מעכו״ם בנמוסיהם והכומר סידר להם זיווגם ולפי הנשמע צריך הוא לכרוע באותה שעה ולהזכיר שם אשר מר הכומר ואח״כ חזר בו ופירש מן האשה הכותית ועשה תשובה כפי אשר הורו עליו המורים כשר הוא לעלות לדוכן ולישא כפיו, ואעפ״י שהרמב״ם בפ״ג מה׳ ע״ז כתב שאם קבלה לאלוה חייב סקילה אפי׳ עשה מאהבה ויראה צ״ל שהרמב״ם לשיטתו דפי׳ מאהבת הצירה או מיראת הצורה שסובר שיש ביד הצורה להרע ולהיטיב ושייך שקבלה לאליה אבל זה שעשה מאהבת האשה ודאי לא קבלה בלב והראיה שהרי בכל הדברים נשאר גם אז בדת יהודית וא״ב לא המיר כלל, ניב״י מה״ת חא״ח סי׳ יו״ד ועי״ש, בי״מ או׳ כ״א. שע״ת או׳ ס׳:

ריז **ריז) שם. מומר לעכו״ם וכו׳** וכן אם הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעו״ג ולא ישא את כפיו עד עשה תשו׳ פר״א או׳ ט״ל, מש״ז או׳ ט״ל, מ״ב או׳ קל״ד, והיינו שמחלל לפני עשרה מישראל והוא מן המנין כמ״ש בס׳ זבחי צדק על יו״ד סס״י ב׳ סעי׳ ה׳ ועי״ש שכתב דגם המומר לע״ז דוקא בדאורייתא יעו״ש:

ריח **ריח) שם. אינו נושא את כפיו.** אבל יכול לקרוא בתורה ראשון דאף אם לא ישא כפיו משום דאיתקש לשירות אבל לקרות בתורה ראשון ודאי כיון ששב קרינן ביה ובשוב רשע מרשעתו וכו׳ טור, ודלא כרב נטוראי, וכן הסכים ב״י וכתב שכן כתב הסמ״ק סי׳ קי״א דאליבא דכ״ע מותר לקרותו ראשון לס״ת, וכ״כ הפר״ח בסי׳ קל״ה או׳ ד׳:

ריט **ריט) שם. וי״א שאם עשה תשובה נושא כפיו.** כ״כ ב״י בשם רש״י ותו׳ ועוד מן הגאונים וכתב דלענין הלכה יש לסמוך על הני רבוותא דשרי לישא כפיו וגם לפתוח פתח לבעלי תשו׳ עכ״ד, וכ״כ הב״ח דלענין הלכה נקטינן כרוב הגאונים דאפי׳ עבד ע״ג במעשה ובמזיד אם עשה תשובה נושא כפיו עכ״ל. וכ״כ הדרב״ז בח״א סי׳ קכ״ח. והביאו כנה״ג בהגב״י. וכ״פ הפד״ח או׳ ל״ז סי״ב או׳ ו׳ נוב״י שם, ר״ז או׳ נ״א, ח״א כלל ל״ב או ה׳ קיצור ש״ע סי׳ ק׳ או׳ כ״א, והגם דמרן ז״ל בב״י כתב לענין הלכה יש לסמוך על המכשירין ובש״ע כתב זאת בשם י״א וק״ל דהיכא שכותב מרן ז״ל הלכה בסתם ואח״כ כותב י״א דהלכה כסתם כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דהיכא שכותב מרן ז״ל דעת האיסרים בסתם ואח״כ דברי המכשירין בשם י״א דדעתי להקל בשעת הדחק כדברי המכשירין כיעו״ש, וא״כ הכא נמי כתב דברי האוסרים בסתם לומר שכך הוא ראוי להורות ואת״כ כתב דברי המכשירין בשם י״א לומר שיש לסמוך ע״ז כמו בשעת הדחק שלא תנעול דלת לפני בעלי תשובה, וזהו הטעם שלא ביאר כאן הדברים כמו בסעי׳ ל״ה לומר לא ישא כפיו אפי׳ אם עשה תשו׳ כדי לרמוז דיותר טוב לסמוך כאן על המכשירין שלא תנעול דלת, ודלא כהבי״מ או׳ ח״י שכתב דמרן ז״ל חזר בו בש״ע ממ״ש ב״י דליתא אלא כמ״ש הוא העיקר, ועיין פתה״ד או׳ כ״ח מ״ש בזה ומה שכתבתי הוא היותר נכון כיעו״ש ודו״ק:

רכ **רך) שם. ואם נאנס לד״ה נושא כפיו.** וכתב מרן ז״ל בס׳ בד״ה ה״מ כשהמיר לע״ג ולא עבדה שאם עבדה אפי׳ באונס כתב הרמב״ם שלא ישא את כפיו אעפ״י שעשה תשו׳ ומשמע מדבריו שאפי׳ להחמיר כיון שעבדה נפסל יעו״ש, והביאו כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק נ״ד, וחילוק זה שכתבו מרן ז״ל בבד״ה הוא כדי ליישב מה שהקשו עליו האחרונים דאיך כתב דאם נאנס לד״ה נושא כפיו והלא בהדיא כתוב בהרמב״ם פט״ו מה״ת דין ג׳ כהן שעבד

ע״ז בין באונס בין בשגגה אעפ״י שעשה תשובה אינו נושא את כפיו וע״כ כתב לחלק בזה, ועיין ב״ח ופר״ח וברכ״י או׳ ח״י ומאמ״ר או׳ מ״י ודו״ק וכבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת מרן ז״ל והאחרונים ז״ל להקל אפי׳ בלא אינם אם עשה תשו׳ כדי שלא תנעול דלת בפני בעלי תשובה:

רכא רכא) כהן שהמיר זה עשרים שנה עם אשתו שהיתה אז פנויה כשהמירה ועתה חזרו לדת יהודית ויש להם בנים ובנות וכו׳ מעת שהמירה כשהיתה פנויה מוחזקה לזונה שלה היה לה שמירה ומה בכך שאחרי שנשאה שמרה הרי כבר נתחללה וע״כ לא לבד שבניה חללים אלא גם היא אסורה לבעלה וא״כ אעפ״י שמטעם מומר מותר לעלות לדוכן מאחר ששב מ״מ אחרי שאשתו אסורה לו דינו ככהן שנשא אשה האסורה לכהונה שאסור לעלות לדוכן עד שיגרש אותה וידור הנאה כמבואר סעי׳ מ׳, תשו׳ בנין ציון החדשות סי׳ ב׳ והביאו פת״ע או׳ פ״ז:

רכב רכב) ערל שמתו אחיו מחמת מילה נסתפק. הב״ח אי כשר לנ״כ או לא והמ״א ס״ק נ״ד כתב להכשיר אפי׳ לא מל עצמו במזיד יעו״ש, וכן דעת העו״ת אות ץ׳ ר״ז אות נ״א. אבל השכנה״ג בהגב״י אות ב״ד כתב ולדידי הדבר פשוט דלא ישא את כפיו בעוד שלא נכנס בבריתו של אברהם אבינו עכ״ד והפר״ח אות ט״ל דחה טעם זה אלא שהסכים לדינא דלא ישא את כפיו מטעם אחר יעו״ש. והב״ד י״א בהגב״י והש״ץ דקמ״ו ע״ד. וכ״ג דעת הא״ר אות ס״ט וא״א אות נ״ד, וכ״פ הבי״מ אות מ״ה, ועין מש״ז בסוף הסי׳ שכתב דאפילו אם עלה ירד יעו״ש:

רכג רכג) כהן פצוע דכה או כרות שפכה כתב הרב ח״מ בא״ה סי׳ ה׳ אות א׳ דאין עליו שום קדושת בהן כגון טמא למתים ולישא כפיו והוי כזר בעלמא אבל הרב בי״ש שם כתב דלשיטת הרמב״ם ובעל המאור כהן פצוע דכה בקדושתו קאי יעו״ש, וכ״כ ד״מ שם אות א׳ בשם הריא״ז יעו״ש. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה כתב הפרמ״ג בא״א אות נ״ד דישא כפיו עם כהנים אחרים בלא ברכה יעו״ש, והביאו היפ״ל אות מ״ג וכתב דזה אישתמיט מהבי״מ אות מ״ח יעו״ש, וא״כ צריך לראות קודם לרצה אם יש כהנים אחרים כדי לעלות עמהם ואם לא יש צריך לצאת קודם לרצה לצאת מספק:

רכד רכד) [סעיף לח׳] שתה רביעית יין וכו׳ משום דאתקש ב״כ לעבודה דכתיב לשרתו ולברך בשמו כ״כ ב״י ולפ״ז כתב דאפי׳ בשתה רביעית יין לא ישא כפיו ודלא כרי״ו שכתב עד שיגיע לשכרותו של לוט, וכ״כ הלבוש, עו״ת אות פ״ו ט״ז ס״ק ל״ד, מט״י אות ד׳ וכתב ודלא כהמג״א ס״ק נ״ה שהפליג בהבנת רי״ז יעו״ש וכ״כ האחרונים כדעת מרן ו״ל דאפי׳ לא שתה כ״א רביעית יין לא ישא כפיו, ש״ץ דקמ״ו ע״ג בי״מ אות כ״ג, ר״ז אות נ״א, א״א כלל ל״ב אות ז׳ חס״ל אות ח״י:

רכה רכה) שם, שתה רביעית יין יכי׳ וה״ה שאר דברים המשכרים כגון דבילה קעילה וכיוצא בזה דאסורים עבודת בית המקדש, עו״ת שם, ע״ז ס״ק ל״ה, א״ר אות ס״ז, וכתב שם הט״ז וכיון שאין בזה שיעור מפורש כמו שיש ביין אסור לכהן לשתות כלל מידי דמשכר קודם נ״כ אע״ג דלפי׳ הב״י לא איתקש אלא במידי דחייב גבי עבודה יעו״ש, והביאו הסו״ב או׳ ה׳ אבל המ״א ס״ק נ״ה כתב כיון דבעבודה ליכא מיתה בשאר משקין בנ״ב ליכא איסורא כלל אא״כ הוא שיכור כלוט דאז פטור מכל המצות יעו״ש, וכ״כ המט״י שם וכתב שכן הוא דעת מרן ז״ל ודלא כהט״ז יעו״ש וכ״כ המש״ז או ל״ה דלב״י שרי שאר משקין, ר״ז שם, בי״מ אות כ״ד, ונראה כיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה לא יעלה עד שיסיר יינו מעליו אפי׳ בשאר משקין ואם עלה לא ירד:

רכו רכו) ואם הגיע לשכרותו של לוט כתב הפר״ח אות ל״ח דאפי׳ אם עלה מורידין אותי, וכ״כ המט״י שם לדעת רי״ו אבל לדעת מרן ז״ל כתב דאפי׳ בשתה רביעית אם עלה מורידין אותו יעו״ש וכ״כ א״ר אות ס״ז ונראה לי דגם בזה יש לסמוך על המכשירין בדיעבד כדי שלא לביישו ואם עלה לא ירד:

רכז רכז) ואם שתה יין מגיתו כתב שם המ״א דפסול לנ״כ וכתב נ״א בכלל ל״ב אות ב׳ דה״ה ליין צמוקין יעו״ש, וכתב הפתה״ד אות ל׳ דלפי דבריהם גם יין מבושל כיון דאסור לנזיר אסור לכהן המברך יעו״ש אבל הא״ר אות ס״ז כתב על דברי המ״א הנז׳ דלא נהירא דהא אפי׳ בעבודה פטור ואינו לוקה וכו׳ ועוד דלדידיה דמותר בשאר משקין דאית ביה מלקות בעבודה וכ״ש מיין מגתו דליכא מלקות יעו״ש, וכן המאמ״ר סוף אות מ״ז דחה דברי המ״א יעו״ש. והביאו הש״ץ דקמ״ו ע״ג וכן המחה״ש והלב״ש תמהו על דברי המ״א הנז׳ כיעו״ש וכ״ז הוא לפי דברי המכשירין בשאר משקין אבל לפי דברי המחמירין בשאר משקין לא גרע יין מגתו משאר משקין וכבר כתבנו לעיל אות רכ״ה דלכתחלה יש לחוש לדברי המחמירין ובדיעבד אם עלה לא ירד וא״כ ה״ה לכאן:

רכח רכח) שם, לא ישא את כפיו. ולא שנא אם שתה בתוך הסעודה או שלא בתוך סעודה הלק״ט ח״ב סי׳ קכ״ה י״א בהגה״ט סוף הסי׳ ש״ץ שם, בי״מ אות כ״ה ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ט אות ג׳ ונראה דנ״כ חמיר מתפלה כמ״ש בב״י, מיהו בתו׳ תענית דף י״ז ע״א ד״ה ויודע משמע דכהן השותה יין בתוך סעודתו מותר לעבוד כיעו״ש וא״כ כ״ש דמותר לישא כפיו, וע״כ לקטן דינא יש לפסוק בזה כמ״ש לעיל בסי׳ צ״ט אות ג׳ בשם הפרמ״ג גבי

תפלה דהכל הוא לפי מה שהוא אדם דאם מרגיש בעצמו שיש לו שיכרות לא ישא כפיו עד שיפג יינו מעליו, ועיין לעיל סי׳ צ״ט סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד באיזה דבר מפיג היין יעו״ש:

רכט רכט) שם שתאו בב׳ פעמים או שנתן לתוכו מים וכו׳ כהן שחלש לבו ולא יוכל לישא כפיו אם לא יטעום דבר מותר לקדש על רביעית יין שיתן לתוכו מים או שישתהו בב״פ ומכ״ש דלענין קידוש א״צ לשתית רק מלא לוגמיו ומכ״ש דמותר לקדש בכה״ג על מי דבש או שיטעום מעט יי״ש כדי שלא יבטל מ״ע. ח״א כלל ל״ב או׳ ז׳ ועיין בדברינו לעיל סוף או׳ רכ״ה ודו״ק, ועוד עיין לקמן סי׳ קכ״ט או׳ ג׳:

רל רל) [סעיף טל׳] לא היה בו אחד מהדברים וכו׳ משום שמצות עשה הוא לכל כהן לישא כפיו ואין אומרים לרשע הוסף רשע והמנע מן המצות, ואל תתמה ותאמר מה תועיל ברכת הדיוט שאין קבלת הברכה תלוי בכהנים אלא בהקב״ה שנא׳ ואני אברכם, הרמב״ם פ׳ ט״ו מה״ת דין ו׳ טור לבוש, ר״ז או׳ נ״ב:

רלא רלא) שם שאינו מדקדק במצות וכו׳ אפי׳ במצות חמורות לבוש:

רלב רלב) שם וכל העם מרננים אחריו וכו׳ פי׳ רנון דעברות שהוא נפסל על ידן אלו היו ידועות. אלא מפני שהוא רינון בעלמא אין למנעו, הראנ״ח בתשו׳ ח״ב סי׳ מ״א, והביאו כנה״ג בהגה״ט סוף הסי׳ וכ״מ בב״י עו״ת או׳ פ״ח, א״ר או׳ ס״ט:

רלג רלג) שם הגה, שאין שאר עבירות וכו׳ העו״ת או׳, פ״ט כתב דיש להגיה ו׳ במקום ש׳ וכצ״ל ואין שאר עבירות וכו׳ והוא דין בפ״ע יעו״ש, אבל הא״ר שם כתב דא״צ להגיה דקאי אריש על שאינו מדקדק במצות ומירי שידוע שאינו מדקדק ואו או נקט יעו״ש ומ״ש המאמ״ר או׳ מ״ת על דברי הא״ר הנז׳ דאין דבריו נראין וכו׳ נראה דהא״ר נזהר מזה באומרו ואו או נקט יעו״ש ודוק, ואין להאריך:

רלד רלד) שם בהגה שאין שאר עבירות וכו׳ הראנ״ח שם כתב דמירי כשעשה תשובה והביאו כנה״ג שם, מ״א ס״ק נ״ו, אבל הב״י כתב משמע אפי׳ לא עשה תשו׳ וכ״כ הלבוש וכ״כ העו״ת או׳ פ״ט, פר״ח או׳ ט״ל א״ר או׳ ע׳ וכתב ודלא כהראנ״ח והביאו מ״א בסתם, ר״ז שם, ומ״ש הבי״מ או׳ ל״א להכריע כדברי מהראנ״ח אינו מוכרע כיעו״ש:

רלה רלה) שם בהגה, שאין שאר עבירות וכו׳ אפי׳ עבר על גילוי עריות במזיד ולא עשה תשובה, ב״ח עו״ת שם ר״ז שם,

רלו רלו) שם בהגה, שאין שאר עבירות וכו׳ וכתב בספר מנחת פתים דף ע״א ע״ב אבל עכ״פ אין מחייבין לקדשו כיון שהוא בעל עבירה, וכ״נ ממ״א לקמן ס״ק ס״א וכן מבואר בס׳ החנוך מ״ע רס״ט יעו״ש א״ח אות ל״ו:

רלז רלז) [סעיף מ׳] כהן שנשא גרושה וכו׳ ואין זה סותר למ״ש הרב בסמוך שאין שאר עבירות מונעים נ״כ דהיינו דוקא בעבירות שאין הכהנים מוזהרין יותר מישראל אבל במה שהכהנים מוזהרים יותר מישראל שהוא שקדושת כהונתו גרמה לו והוא חללו לפיכך פסול לכל דבר כהונה עד שידור ע״ד רבים וכו׳ ולפ״ז צ״ל הא דאמרינן בברכות כהן הנושא נשים בעבירה וכו׳ היינו בנשים שמוזהר הכהן יותר מישראל גרושה וחללה וזונה, וגם מ״ש המחבר כהן שנשא גרושה ה״ה חללה וזונה וחד משלשתן נקט, עו״ת אדת ץ׳ וב״כ א״ר אות ע״א ועיין בא״ה סי׳ ו׳ סעי׳ א׳ ועוד עיין בי״מ אות ל״ג שכתב בשם החק״ל בשיורי א״ח שבתחלת ח״ב ליו״ד סי׳ ד׳ דאם עלה לא ירד והוא חלק עליו וכתב דאפי׳ אם עלה ירד יעו״ש, וכ״מ מדברי מרן ז״ל שאמר פסול עד וכו׳ משמע דאפי׳ אם עלה ירד:

רלח רלח) שם, כהן שנשא גרושה וכו׳ וה״ה אם נשא חלוצה אפי׳ שאסורה מדרבנן, הרא״ם ח״א סי׳ ס׳ וצ״ח, כנה״ג בהגב״י עו״ת שם, מ״א ס״ק נ״ז, פר״ח אות מ׳ א״ר אות ע״א. ת״ז אות נ״ג, ח״א כלל ל״ב אות ה׳ קיצור ש״ע סי׳ ק׳ אות כ״א, אבל אם נשא. ספק חלוצה יכול לישא כפיו כיון שא״צ להוציא, א״א אות נ״ז, ועיין בא״ה שם ובי״ש שם אות א׳:

רלט רלט) שם, עד שידור הנאה וכו׳ וכל עוד שהוא נשוי עמה אפי׳ נדר הנאה ממנה מעכשיו ואפי׳ אינו יכול להוציאה מחמת אונס אפי׳ אונס נפשות אינו נושא את כפיו ואינו קורא בתורה ראשון, הרא״ם ח״א סי׳ נ״ט. כנה״ג שם, עו״ת שם, פר״ח שם, מ״א ס״ק נ״ט, וכתב שם המ״א וצ״ע דהא אמרינן בגיטין נודר ועובד יורד ומגרש עכ״ל והביאו י״א בהגב״י וכתב עליו דהדבר ברור שלא ראה דברי הרא״ם במקומם כ״א ממה שרמז הכנה״ג שהרי הרא״ם כתב שם דהא דאמרינן נודר ועובד יורד ומגרש היינו כשיורד מן העבודה מיד מגרש אבל זה שאינו יכול להוציאה אפי׳ נאם נדר הנאה ממנה אסור לישא כפיו עכ״ל, וכ״כ ח״ר או׳ ו׳ ע״ב וסיים שם בא״ר אבל כשנודר ודעתו לגרשה מיד מודה הרא״ם דמותר לישא כפיו אף קודם גירושין. והביאו המחה״ש אות נ״ט, ועיין נה״ש אות י״א שכתב זה מסברא דנפשיה ולא זכר שכן הוא ברא״ם:

רמ **רמ) אם** אמר על עצמו שאינו כהן ונשא אשה פסולה לו אפי׳ גירשה והדיר הנאה מכל הנשים הפסולות אין לו דין כהן לישא כפיו ולברך ראשון ולקרוא בתורה ראשון, הר״י הלוי בתשו׳ סי׳ ל״ג, כנה״ג שם, עו״ת שם, מ״א ס״ק נ״ח, סו״ב אות ז׳ א״ר שם. ואם החזיק עצמו לכהן שלשים יום הוה חזקה וסוקלין ושורפין על החזקות וע״כ אין להאמינו, ואסור לטמא למתים ולישא פסולות, גם אין קורא בתורה א׳ ואין נ״כ עוד אלא יעלה למפטיר ולא בשם כהן אבל לא שלישי וכדומה דאסור לן לזלזל בכבוד כהונה, א״א אות ב״ח בשם מהרי״ט ח״א סי׳ קמ״ט וע״ש:

רמא **רמא) שם, עד שידור הנאה עד דעת רבים וכו׳** וכיצד תהיה ע״ד רבים עיין ביו״ד סי׳ רכ״ח סעי׳ כ״א ועוד עיין בא״ה שם סעי׳ ו׳ שכתב כהן שנשא אחת מהפסולות מחרימין אותם וכו׳ עד שיגרשנה יעו״ש, ועיין עוד בב״י שם מ״ש בשם א״ת והרמב״ם בקנס שיעשו לו אם אינו רוצה לגרש יעו״ש:

רמב **רמב) [סעיף מא׳] נטמא למת שאינו מז׳ מתי מצוה וכו׳** ועיין ביו״ד סי׳ שע״ג וסי׳ שע״ד איזה נקראים מתי מצוה שמותר לכהן לטמא להם יעו״ש:

רמג **רמג) שם. נטמא למת וכו׳** והיינו אם נטמא במזיד, ב״י בשם מהרי״א סי׳ קל״ה, יפ״ל או׳ נ״א:

רמד **רמד) שם. ומכל מעלות הכהונה וכו׳** היינו שלא לעלות בתורה ראשון ושלא לכבדו בכל ענין דאמרינן וקדשתו לכל דבר שבקדושה, ב״י בשם הנז׳ עו״ת או׳ צ״ב, ר״ז או׳ נ״ג:

רמה **רמה) שם. עד שישוב ויקבל וכו׳** וא״צ לידור דשאני עריות דיצרו תוקפו, מ״א סק״ס, א״ר או׳ ע״ד. ר״ז שם, ורופא שמבקר מתים שיש לו תועלת הרווחת ממון לא סגי קבלה לבד עד שידור ע״ד רבים כמו בנשים בעבירה והכל לפי הראות, כתב סופר סי׳ ט״ז ועי״ש, פ״ת, פת״ע או׳ צ״ג:

רמו **רמו) שם הגה, וי״א דמי שיש לו בת שהמירה וכו׳** כ״כ מור״ם ז״ל בד״מ סי׳ קל״ה או׳ ט׳ והוא מהמרדכי פ׳ ד׳ מיתות, וכתוב שם במרדכי דהא דנוהגין בו חול רשות הוא, וכיון דרשות הוא יכול לפתוח ראשון ולברך ראשון עכ״ל, והביאו הפר״ח או׳ מ״א, וכתב שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ג דדוקא זינתה בזיקת נישואין או אירוסין דאם זינתה פנויה לית לן בה, ואפי׳ בזינתה בזיקת נישואין או אירוסין אין נוהגין כן עכ״ל ונראה דהא דלא נהגו כן משום דבמרדכי עצמו כתב כיון דרשות הוא יכול לפתוח ראשון ולברך ראשון וכ״פ העו״ת או׳ צ״ג (ומיהו מ״ש שם העו״ת בתחלת דבריו דאם עולה אין מוחין בידו הוא תימה דהא בהדיא כתב המרדכי כיון דרשות הוא יכול לפתוח ראשון וכו׳ ומשמע אפי׳ לכתחלה יכול לעלות וע״כ נראה דלא ראה העו״ת דברי המרדכי בשורשן, ואח״כ ראיתי להמאמ״ר או׳ מ״ט שכתב על העו״ת דדבריו הם מגומגמין ובדוחק יש ליישב יעו״ש), וכ״פ השבו״י ח״ב סי׳ ב׳ והביאו יד אהרן בהגב״י, ר״ז או׳ נ״ד, ובשו״ת מהרא״פ מסיים חלילה לן להורות לבייש ברבים מי שמוחזק בכהן כשר כל ימיו ולהורידו אפי׳ ממקצת כבודו אפי׳ בנו או בתו לישמעאל אלא כל קדושת כהונה עליו כבראשונה עכ״ל, והביאו הכר״ש:

רמז **רמז) שם בהגה, אין מחייבין עוד לקדשו וכו׳** היינו לפתוח ראשון ולברך ראשון אבל פשיטא דנושא כפיו. מ״א ס״ק ס״א, וכ״כ הט״ז ס״ק ל״ו, א״ר או׳ ע״ז, ור״ל לגבי נ״כ אפי׳ רשות ליכא אלא צריך לעלות וכ״מ מדברי הר״ז שם וח״א כלל ל״ב או׳ ה׳ ומ״ש המאמ״ר שם על דברי הט״ז ומ״א הנ״ז אינו מוכרח כיעו״ש, וכבר כתבנו באו׳ הקו׳ דעכשיו נוהגין לקדשו אף לענין לפתוח ראשון וכו׳:

רמח **רמח) שם. כי אביה היא מחללת,** אבל יצא קול על אמו שזינתה או המירה אפ״ה עולה, שו״ת מהרי״ל ח״א דף קמ״ה, עט״ז, וכן בן המשומד נושא כפיו, דהבן הוא בכהנתו ולא הוי כחלל, מהריק״ש. והביאו היפ״ל או׳ נ״ב, מיהו מ״ש שם היפ״ל דל״ד בת שהמירה אלא ה״ה בן עיין מ״א ס״ק ס״ב שכתב דדוקא בת ובזנות היא מחללת מדהוו״ל לשומרה משא״כ בן יעו״ש, וכ״נ דעת הפרמ״ג בא״א או׳ ס״ב אלא שהוא מטעמא אחרינא יעו״ש, ועיין שבו״י ח״ב סי׳ ב׳ ומיהו כבר כתבנו לעיל דעכשיו אין נוהגים לפסול אפי׳ בשביל בתו:

רמט **רמט) [סעיף מב׳] החלל אינו וכו׳** והטעם כתוב בהרמב״ם פט״ו מה״ת דין ה׳ לפי שאינו בכיהונו. והביאו ב״י, עו״ת או׳ צ״ד, ר״ז או׳ נ״ה, ועיין בא״ה סי׳ ז׳ סעי׳ ך׳ וספק חלל עולה עם אחרים ולא יברך אקב״ו א״א או׳ ס״ג וא״כ אי ליכא אחרים צריך לצאת קודם לרצה מבהכ״נ:

רנ **רנ) שם. החלל אינו וכו׳** ואפי׳ חלל מדרבנן אינו נושא כפיו, מ״א ס״ק ס״ג, וחלל מדרבנן הוא בן חלוצה כמש״ל או׳ רל״ח, וכ״כ א״ר או׳ ע״ח, בן ולד גרושה בן בולד חלוצה ר״ז שם, ח״א שם, בי״מ או׳ ט״ל, חס״ל או׳ ח״י, אבל ספק חלל דרבנן יכול לישא כפיו, א״א שם:

רנא **רנא) שם. אינו נושא את כפיו,** ואפי׳ אם עלה ירד, ואפי׳ לפי מ״ש הרמב״ם ז״ל בפ״ו מה׳ ביאת מקדש שאם עבד לא חלל שאני הכא דאיכא איסור עשה ואיסור ברכה לבטלה, פר״ת או׳ מ״ב. מט״י או׳ א׳ פרמ״ג בא״א או׳ ס״ג ובמש״ז או׳ ט״ל. בי״מ או׳ ל״ח, ועיין בדברינו לעיל או׳ יו״ד.

רנב **רנב) כהן** שנשא אשה ואיזה חדשים אחר נשואין נודע שהרה לזנונים וילדה בן והודה הבעל שממנו הוא ונתגדל הבן ורוצה לישא כפיו ולקרוא בתורה ראשון העלה בשו״ת פינות הבית סי׳ ט׳ דעם כהנים אחרים רשאי לישא כפיו אבל לא לבדו, וכ״ז אם לא דיימא מעלמא אבל בדיימא גם מעלמא

אין בידו להקל יעו״ש, והביאו א״ח או׳ מ׳:

רנג) [סעיף מג׳] אחר ז׳ ימי אבילות נושא כפיו וכו׳ הגה, וי״א דכל זמן האבילות אפי׳ עד י״ב וכו׳ כ״כ המרדכי פ׳ הקורא את המגילה עומד בתוך י״ב חודש על אביו ועל אמו נוהגים שאין נושא את כפיו ושמצריכין אותו שיצא מבהכ״נ קודם שיתחיל בעבודה עכ״ד, והביאו ב״י וכתב עליו דאינו יודע שום טעם למנהג זה דאפי׳ בתוך ז׳ ימי אבילות נראה שנושא את כפיו שהרי אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה, ובשה״צ כתב שר״י בר יהודה נתן טעם למה שנהגו שכהן שאירע לו דבר בקרובים ושינה מקומו שלא לשאת כפיו כ״ז שאין יושב במקומו לפי שכל מי שעומד לברך ראוי לו שיהא שרוי בשמחה עכ״ל ובארצות הללו לא נהגו כן ומ״מ אפשר לסמוך על טעם זה לשלא ישא כפיו בעודו בז׳ ימי אבילות ואם יש כהנים אחרים בבהכ״נ צריך לצאת חוץ לבהכ״נ בשעה שקורא כהנים כדי שלא יהא עובר בג׳ עשה עכ״ל ב״י וכך הם דבריו כאן בש״ע, ומור״ם ז״ל כתב בהגה דברי המרדכי כנז׳ ומשמע מכל זה דאבל אפי׳ תוך ז׳ לפום דינא חייב הוא בנ״ר ומה שאינו עולה הוא דוקא מצד מנהגא בעלמא משום שאינו שרוי בשמחה וכ״כ הלבוש, וכ״מ מדברי המ״א ה״ק ס״ה שכתב דאפי׳ בחול אם קראוהו צריך לעלות דאל״כ עובר בעשה יעו״ש, וכ״כ הפר״ח אות מ״ג דדין זה דאבל לא ישא כפיו אין לו טעם ושורש ועיקר יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר אות ן׳ דאבל תוך ז׳ דעת הרבה מאחרונים ז״ל שאם לא יצא ועקר רגליו ברצה או שאמרו לו לעלות דצריך לעלות וכתב ודלא כהא״ר יעו״ש וכ״כ ח״א כלל ל״ב אות ט׳ והרדב״ז ח״ב ס׳ א׳ כתב שכהן שהוא אבל חייב לישא את כפיו בימי אבלו שלא מצינו שפטרו את האבל מכל המצות האמורות בתורה אלא מן התפילין ביום א׳ וכו׳ והאריך קצת בזה ולבסוף מסיק וכתב הילכך אינו רואה טעם שיבטל הכהן ג׳ מ״ע בשום זמן ואפי׳ ביום הקבורה אלא א״כ היה מיתו מוטל לפניו יעו״ש והביאו הש״ך דקפ״ה ע״א וכן לפי דברי הרש״ש ז״ל שכתב לפי סודם של דברים אבל חייב בתפילין דר״ת והבאנו דבריו לעיל סי׳ ל״ח אות כ״א נראה דה״ה דתייב בנ״כ דדא ודא אחת היא שניהם מצד מוחין דאבא (פי׳ חכמות דבינה שהם ישסו״ת כידוע דבחול נמשכין מוחי דישסו״ת ובזה לא יקשה לך מ״ש בשעה״מ פ׳ ויחי דשם מדבר באבא דחכמה שהם מוחין דאו״א עילאין הנמשכין בשבת כידוע ועי״ש ובנה״ש הנד״מ די״ט ע״ב ודו״ק) כמבואר בשער הכוו׳ דרוש ו׳ דתפילין ודרוש ה׳ דחזרת העמידה יעו״ש, וע״כ כיון דאבל תוך ז׳ חייב בנ״כ לפום דינא בין ע״פ הפשט בין ע״פ הסיד ואינו אסור כ״א לפי המנהג אם בא לקיים המצוה תוך ז׳ אין מוחין בידו ואם בא לבטל ולצאת חוץ קודם לרצה הרשות בידו כיון שיש לו על מה לסמוך אבל אם לא יש כהנים אחרים אלא הוא נראה דהיותר נכון לעלות כדי לזכות את הרבים וגם כי נ״כ יש לה טעם בסוד שצ״ל בחזרת העמידה כמבואר בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דחזרת העמידה ולמה יבטל תיקון זה דלצורך הרבים משום חששת המנהג ועיין בחס״ל אות ח״י שכתב דאפי׳ בתוך ז׳ אם נושא כפיו תע״ב טוב והביאו בן א״ח פ׳ תצוה אות כ״ב יעו״ש וכ״ז הוא מיום ב׳ ואילך אבל ביום קבורה לא ישא כפיו כלל כיון דלא יש ביום ההוא בחי׳ תפילין כמבואר בשער המצות פ׳ ויחי וא״כ ה״ה לנ״כ כנז״ל, ועיין בדברינו לעיל סי׳ ל״ח על סעי׳ ה׳ ודו״ק ועוד עיין לקמן אות רנ״ו ואות רס״ב:

רנד) שם ובתוך ז׳ וכו׳ אונן לא ישא כפיו וכ״כ בהגהה אשר סביב המרדכי שנדפס בקראקא וכתב שם הטעם שכהן העובד מברך ואונן אינו עובד, כנה״ג בהגב״י מ״א ס״ק ס״ד וכתב שם ט״א מפני שאינו שרוי בשמחה יעו״ש וכ״כ א״ר אות ע״ט סו״ב אות ג׳ י״א בהגב״י ש״ך דף קפ״ב ע״ד וכ״כ הרדב״ז בתשו׳ ח״א סי׳ א׳ והביאו הבי״מ אות מ״ג וכתב הפרמ״ג בא״א אות ס״ד דהיינו בשבת ויו״ט דבחול בל״ה פטור מכל המצות ואסור לברך ברכה לבטלה כמבואר ביו״ד סי׳ שמ״א עכ״ל מיהו מדברי הפו׳ הנז׳ משמע דאפי׳ בחול. איירי וע״כ נראה לפרש ע״ד מש״ל סי׳ ע״א אות ז׳ דאם יש מי שישתדל עבורו רשאי לקרוא ולהתפלל אפי׳ בחול יעו״ש וכתב הפר״ח אות מ״ג דאפי׳ אם קראו לו לא יעלה אבל אם עלה לא ירד יעו״ש והביאו י״א שם ש״ך שם בי״מ שם אבל הפרמ״ג בא״א שם ובמש״ז סוף הסי׳ כתב דאפי׳ אם עלה ירד וכ״נ דעת המט״י אות א׳ וכ״מ משה״מ פ׳ ויחי שכתב דבאונן לא יש בחי׳ תפילין משמע דה״ה נ״כ וכתב המו״ק דאפי׳ בשבת ויו״ט שחייב האונן בכל המצות לא ישא את כפיו משום דדמי לעבודה ומשמע ביומא די״ז דאונן ביו״ט נמי אסור לעבוד ומחיל עבודה יעו״ש והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ה׳ אות ס״ט בי״מ אות מ״ד ומיהו נראה דדוקא אם עלה בשבת ויו״ט לא ירד כיון דחייב בכל המצות:

רנד) ואם נודע באמצע נ״כ שמת לו מת ונעשה אונן א״ל להגיד לו עד שיגמור דאינו אלא מדרבנן כיון שאינו בשמחה אבל כשנודע שיש שם טמאת מת צריך לצאת אפילו באמצע שהרי נ״כ אינו דוחה טמאה ואם יש גוסס שם נ״ל דמותר לכנוס לנ״כ ח״א כלל ל״ב אות ט׳ והב״ד פ״ת וא״ח אות מ״א ומיהו מ״ט ואם יש גוסס וכו׳ זהו דוקא לפי הברת המתירין שכתב מור״ם ז״ל בהגהה ביו״ד סס״י ש״ע אבל לדעת מרן אסור וכן הוא דעת הב״ח כמ״ש בש״כ שם סק״ד וכ״ה דעת האחרונים כיעו״ש ומן התימה על האחרונים הנז׳ שהביאו דברי הח״א בסתם וכאילו אין חולק בזה וע״כ אין לסמוך ע״ז לעשות מעשה ועוד עיין לעיל אות י״א:

רנה) וכתב שם הכנה״ג דמהאי טעמא שכהן שאינו עובד אינו מברך אין נ״כ בלילה וכן מוכח בתו׳ פ׳ תה״ש ועיין בהגמ״י פ״ג מה״ת ופט״ו ובאשירי הלכות יוה״כ וכ״כ בהגה אשר סביב המרדכי שנדפס בקראקא עכ״ל וכ״כ מ״א ס״ק ס״ד ומה שנוהגים עכשיו שנמשכה תפלת נעילה עד

הלילה והכהנים נושאין כפיהם כתב שם הכנה״ג דלא מן השם הוא זה, והואיל ונהגו כן צריך לתת טעם לדבר דכיון שמסיימין אותה קודם צאת הכוכבים לא מקרי לילה עכ״ל וכ״כ בשכנה״ג סי׳ תרכ״ג בהגב״י או׳ ג׳ ועי״ש שכתב עוד ט״א יעו״ש וכ״כ החס״ל אות ח״י דאם נמשכה עד הלילה נ״כ ריש להם ע״מ שיסמוכו ויתבאר עוד לקמן סי׳ קכ״ט אות ב׳ עי״ש:

רנו) שם, ובתוך ז׳ ימי אבילות יצא מבהכ״נ וכו׳ וכתב הכנה״ג שם דאפי׳ בשבת שתוך ז׳ ימי אבלות יש לו לצאת מבהכ״נ קודם שיקרא החזן כהנים וכ״ש אם יש שם כהנים אחרים רק אם קרא החזן כהנים ועקר רגליו לעלות לדוכן צריך לעלות דאם אתה מונעו משום אבילות הוי דבר שבפרהסיא ובשבת אינו נוהג אבילות בדברים של פרהסיא יעו״ש וכ״כ העו״ת אות צ״ה ואות צ״ז, אבל המ״א ס״ק ס״ה כתב דאפי׳ בחול אם קראו לו צריך לעלות דאם לא כן עובר בעשה וכ״כ הפר״ח אות מ״ג מאמר אות נ׳ וכתב ודלא כהא״ר יעו״ש, ר״ז אות נ״ה, ועי״ש עוד בפר״ח שכתב לחלוק על הכנה״ג ובשבת א״צ לצאת אלא ישא כפיו ויקיים ג׳ עשה ותע״ב יעו״ש, והביאו י״א בהגב״י, והש״ץ דקפ״ה כתב להכריע דאם אין שם כהן אלא הוא דישא את כפיו יעו״ש, וכ״כ הרו״ח אות ב׳ ועיין בדברינו לעיל אות רנ״ג שכתבנו דגם בחול אם לא יש כהנים אחרים היותר נכון דישא את כפיו כיון דמצוה זו היא צורך רבים ויש לה טעם בסוד שצ״ל בתוך החזרה ודלא כהבי״מ אות מ״א:

רנז) שם, יצא מבהכ״נ וכו׳ וכ״כ הלבוש, עו״ת אות צ״ו א״ר אות ף׳ וכ״כ האחרונים כדעת מרן ז״ל דצריך לצאת ודלא כהפר״ח אות מ״ג שכתב שא״צ לצאת והביא ראייה מהב״ח יעו״ש והטעם כתב הבי״מ אות מ׳ דכהן שיש לו דברים המעכבים אפי׳ מדרבנן שכתב הב״ח דא״צ לצאת שאני לפי שכיון שרבנן מנעוהו אין עליו חיוב עשה כלל ולכן כשקורא כהנים הוא לכהנים שחייבים לברך ולא לאותם שאין חיוב עליהם לעלות משום דבר המעכבן מדרבנן משא״כ כהן אבל דאפי׳ מדרבנן אינו מעכבו והוא מכלל החיוב עם שאר כהנים כי קורא החזן כהנים וכו׳ ולכן צריך לצאת קודם שיקרא כהנים וכתב וכן עיקר כפסק מרן הש״ע ודלא כהפר״ח יעו״ש, ועיין בדברינו לעיל אות י״ב:

רנח) שם, יצא מבהכ״נ וכו׳ וכבר נתבאר שא״צ להיות בחוץ לבהכ״נ רק בשעה שקורא כהנים ולא יותר וכדלעיל סעי׳ ד׳ ומיהו לצאת צריך לצאת קודם שיתחיל ש״ץ בעבודה וכ״כ המרדכי בהדיא והטעם משום דאמרינן כל כהן שאינו עוקר רגליו ברצה שוב אינו עולה עו״ת שם, וכ״כ א״ר שם, ר״ז או׳ נ״ה, ועיין לעיל סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם או׳ כ״ב ואו׳ כ״ו, ודו״ק:

רנט) שם. יצא מבהכ״נ וכו׳ ואם היה כהן ש״ץ והוא אבל ואין שם כהן אלא הוא כיון שא״א לו לצאת מבהכ״נ יעלה וישא כפיו. בגדי כהונה סי׳ ב׳ שע״ת או׳ ע״ה:

רס) שם הגה. וי״א דכל זמן האבילות וכו׳ וכן נוהגים במדינות אלו. זהו המנהג במקום אשכנז אבל בני ספרד אין נוהגים כן אלא כס׳ מרן ז״ל בש״ע וכמ״ש בב״י על ס׳ המרדכי והשה״ל דבארצות הללו לא נהגו כן והב״ד לעיל או רנ״ג יעו״ש. וכ״כ הבי״מ או׳ מ׳ והוא פשוט:

רסא) שם בהגה, אפי׳ עד י״ב חודש וכו׳ וה״ה מי שנתאבל על שאר קרוביו כ״ז שמשנה מקומו לא ישא כפיו, ד״מ או׳ י״ח, עו״ח או׳ צ״ז, מ״א ס״ק ס״ד. א״ר או׳ פ״א, סו״ב במק״ח או׳ ב׳ ר״ז שם. מיהו בקרובים שהם פסולי עדות דצריך להראות קצת אבילות בשבת ראשונה חייב לישא כפיו ופשוט הוא. עו״ת שם, א״ר שם, א״א או׳ ס״ו. וכתב שם המ״א דה״ה הקובר מתו ברגל דהא אסור בשמחה כמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״א וכ״כ הסו״ב או׳ ג׳ א״א שם. ומ״ש שם המ״א דאפי׳ אין שם כהן אלא הוא לא ישא כפיו כתב עליו הרב כנסת יחזקאל סי׳ י״ב שלא כתב כן הר״מ אלא בתוך ז׳ אבל בתוך י״ב חודש אם אין שם כהן אלא הוא נושא כפיו יעו״ש והביאו י״א במ״ב בהגב״י או׳ י״א ועוד עיין בדברינו לעיל סוף או׳ רנ״ג וכ״ז הוא לס׳ י״א שכתב מרן ז״ל וכבר כתבנו באו׳ הקודם דהספרדים אין נוהגין כי״א זה:

רסב) כתב השכנה״ג בהגב״י אות כ״ו הנהגתי פה איזמיר יע״א שלא לומר או״א בבית האבל וחזר וכתב זה בסי׳ תקנ״ט בהגה״ט אות י״א וכתב שם הטעם מפני שכל מי שעומד לברך ראוי שיהיה בשמחה והאבל שרוי בצער וכתב שזה ג״כ הטעם שנוהגים שלא לומר או״א בט״ב כמ״ש בהרד״א מפני שהעולם כולו בצער וביגון על חרבן בית מקדשינו ואיך הכהנים ישאו את כפיהם והם שרויים באבל וכיון דאין הכהנים נושאין כפיהם אין ש״ץ אומר אלהינו וכו׳ ובשם שה״ל ותניא כתב הטעם שאין אומרים אלהינו בט״ב לפי שנאמר ובפרשכם כפיכם וכו׳ יעו״ש, אבל בס׳ דגול מרבבה הי׳ קכ״ז הקשה ע״ז הטעם וכתב דמה בכך שהאבל אינו נושא כפיו הלא אם עלה לא ירד ואפי׳ אם לא עלה עדיין אם קראוהו לעלות חייב לעלות ואם אינו עולה עובר בעשה וכו׳ יעו״ש שדעתו צ״ל או״א בבית האבל, ועיין בש״ץ דקפ״ה ע״ב שכתב בשם ס׳ התניא וז״ל וב״כ י״א אותו בבית האבל ויש שא״א אותו עכ״ל וכתב שמנהג ירושת״ו שאומרים אותו ואין לשנות יעו״ש ומיהו מ״ש שם הש״ץ דכ״ז הוא לפי פשטן של דברים אבל לפי סודן לא שייכא ב״כ בבית האבל כבר כתבנו לעיל אות רנ״ג דגם לפי סודן שייכא יעו״ש, ואח״כ ראיתי בחס״ל אות ח״י שגם הוא כתב על דברי הש״ץ הנז׳ וז״ל ואני הצעיר שאלתי את פה קדוש הרב כמהר״ח פינסו ואמר לי שסוד נ״כ שוה לסוד הנחת תפילין דר״ת וכבר הסכים דעת עליון הרב כמהר״ש שרעבי דצריך

להניחם כמש״ל וה״נ לא שנא עכ״ל וגם הוא כתב דפעה״ק ירושת״ו נוהגים לאומרו בבית האבל עכ״ד והביאו בן א״ח פ׳ תצוה אות כ״ב וכתב דכן נהגי מחדש בעיר בגדאד יע״א יעו״ש, וכתב הרב המגיה בש״ן דקל״ט ע״ד דלפי מ״ש הרב בשלמי יחיד דאומרים ב״כ בבית האבל וכן הוא מנהג ירושת״ו א״כ ה״ה נמי כשאין שם כהן שאומר ש״ץ או״א ברכנו וכו׳ עכ״ד, והוא פשוט וכן בשחרית ט״ב נוהגים סעה״ק ירושת״ו בקהל חסידים בית אל יכב״ץ ההולכים בתורת האר״י ז״ל לעשות נ״כ וכ״כ החס״ל שם והטעם שנהגו כן מפני שנ״כ הוא אחד מתקוני התפלה הצ״ל בתפלת החזרה כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש ה׳ דחזרת העמידה וע״כ נהגו להחמיר שלא יהיה חסר זה התיקון מבחי׳ התפלה, ועיין בדברינו לעיל הי׳ ח״י אות ט״ז:

רסג רסג) **[סעיף מד׳] כהן אעפ״י שהוא פנוי וכו׳** ומשמע דלדעה זו של מרן ז״ל דאפי׳ בפ״ע יכול לעלות, וכ״כ בבד״ה דאפי׳ בפ״ע נראה דעולה שכבר נתבאר שכיון שהביא ב׳ שערות נישא כפיו בפני עצמו אעפ״י שסתמו אינו נשוי עכ״ד, וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ קכ״ח והביאו כנה״ג בהגב״י, פר״ח אות מ״ד. מאמ״ר אות נ״א בי״מ אות מ״ט וכתב דכן המנהג יעו״ש ועיין לקמן אות רס״ח:

רסד רסד) **שם הגה, וי״א דאינו נושא וכו׳** וכ״כ בתשו׳ מהרי״ל סי׳ קל״ו דאסור לכהן פנוי לברך. וראיתי בהגה אשר סביב המרדכי שנדפס בקראקא שנתן טעם נכון לשלא יברך הפנוי ממ״ש בזוהר (פ׳ נשא דקמ״ה ע״ב) שכהן שאינו נשוי פסול לעבודה וכהן העובד מברך שנאמר ויברכם וירד מעשות החטאת, כנה״ג שם, והביאו העו״ת אות ל״ח וכתב לפי סוגיא דש״ס משמע דלא ק״ל כזוהר בזה מדאמרינן כ״ג ביוה״כ מתקינין לו אשה אחרת משום דכתיב וכפר בעדו וכו׳ וביתו זו אשתו אלמא דלעבודה אינו נפסל וגם על דברי הי״א קשיא אם כשר לעבודה ק״ו לנ״כ וצ״ע עכ״ל אבל המ״א ס״ק ס״ד כתב על דברי העו״ת הנז׳ דק״ו כהן הדיוט כדאיתא ריש יומא ומיהו משמע בזוהר ויקרא ע״ד דאף כהן הדיוט צריך שיהיה נשוי לכתחלה אלא עיקר הטעם כמ״ש רמ״א עכ״ל ומיהו גם מ״ש שם הטו״ת על דברי הי״א קשיא וכו׳ נראה דאין זה קושיא לי״א דס״ל דאע״ג דכשר לעבודה לנ״כ יש להחמיר משום דאינו שרוי בשמחה וכמ״ש הטעם בהגה ועיין א״ר אות פ״ב ומ״ש עליו המאמ״ר אות נ״א ודו״ק, ועיין לקמן אות רס״ז ואות רס״ח:

רסה רסה) **שם בהגה, וי״א דאינו נושא וכו׳** ואם יש שם כהנים אחרים לכ״ע נושא, דלא גרע מקטן כמ״ש העי׳ ל״ד, בד״ה, ד״מ אות ך׳ עו״ת אות צ״ט, מ״א ס״ק ס״ז:

רסו רסו) **שם דהשרוי בלא אשה וכו׳** ודוקא פנוי שלא נשא אשה עדיין אבל אם אין אשתו עמו נושא כפיו, כנה״ג בהגב״י, עו״ת שם, וכתב דהיינו שנושא כפיו לבדו מ״א ס״ק ס״ח ר״ז אות נ״ו:

רסז רסז) **שם ונהגו שנושא כפיו אעפ״י שאינו נשוי,** והטעם כתב בלבוש שאין זה דומה לאבל דשאינו נשוי אף אם הוא שרוי בלא שמחה אינו כמו אבלות יעו״ש והביאו א״ר אות פ״ג:

רסח רסח) **שם ונהגו שנושא כפיו אעפ״י שאינו נשוי,** וכ״ה הלבוש ר״ז שם ומסתמא משמע דאפי׳ לבדו נושא כפיו, ואע״ג דבד״מ אות ך׳ כתב דנוהגים בכל מקום שנושאים ידיהם עם אחרים נראה דר״ל דעם אחרים נוהגים בכל מקום שנושאים את כפיהם אבל לבדו יש מקומות שנוהגים ויש שאין נוהגים וכ״כ המאמ״ר או׳ ב״ב ועיין מ״א ס״ק ס״ז שכתב בשם הישׁ״ש סוף ב״ק שבני א״י נ״כ אעפ״י שאינו נשוי ובני בבל אין נושאין יעו״ש ומיהו עכשיו גם בני בבל נושאין שאינו נשוי, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ טו״ב אות ב׳ שכתבנו דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל יעו״ש:

רסט רסט) **שם או אומרים להם ליטול ידיהם,** פי׳ שלא יהיה בבהכ״נ בשעה שאומרים ליטול ידיהם כדי שלא יאמרו לו ויתחייב, ובלבוש כתב או כשנותנים מים לכהנים ליטול ידיהם יעו״ש והיא היא, מאמ״ר אות נ״ג, ועיין לעיל סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם אות כ״ב:

רע ער) **שם נהגו בכל מדינות אלו וכו׳** אם הצבור בצרה ח״ו והצבור מתפללים על צרה טוב וישר שבתפלת השחר יהיו הכהנים נ״כ ואח״כ יתפללו על צרתם כי ע״י נ״כ מתעוררים הרחמים ויותן להם מתנת חנם הרמ״ך בשבחי תורה דף פ״ח והוכיח מילקוט ראובני פ׳ נשא ומס׳ שערי אורה דף פ״ח יעו״ש ברכ״י אות י״ט בי״מ אות ה׳ חס״ל אות ך׳:

רעא ערא) **שם שאין נושאים כפים אלא ביו״ט וכו׳** כתב האגור שנשאל מהר״י מולין למה אין הכהנים נ״כ בכל יום מאחר שהיא מ״ע והשיב מפני שמנהג הכהנים לטבול קודם כמ״ש בהג״מ ובכל יום קשה להם לטבול בחורף ולכן עלה המנהג דוקא ביו״ט וגם מטעם ביטול מלאכה וכשהכהן אינו נקרא אינו עובר עכ״ל, והביאו ב״י וכתב עליו וז״ל דחק עצמו לקיים מנהג מקומו ואיננו מספיק כי מ״ש מפני שנוהגים לטבול קודם האי חומרא דאתי לידי קולא היא ותלי תניא בדלא תניא שהרי טבילה לנ״כ לא הוזכרה בתלמוד ואם הם נהגו להחמיר ולטבול למה יבטלו בשביל כך ג׳ עשה בבל יום, ואף שאינו עובר אלא א״כ נקרא מ״מ מוטב להם שיקיימו ג׳ עשה בכל יום ולא יבטלו כיון שאינם מחוייבים שיטבלו ועי״כ יניחו מלקיים ג׳ עשה בכל יום. ויפה כחם של בני א״י וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום ואינם טובלים לנ״כ עכ״ל ומיהו מור״ם ז״ל בד״מ אות כ״א כתב הטעם מפני

שטרודים למחייתם ואינם שרויים בשמחה ולכך אינם נ״כ בכל יום וכו׳ וכמ״ש כאן בהגה, אבל הרמ״ע מפאנו ז״ל בסי׳ צ״ה כתב שמה שנוהגים העולם שאין הכהנים עולים לדוכן בכל ימות השנה לא בחול ולא בשבת זולת ביו״ט מנהג גרוע הוא יעו״ש והביאו כנה״ג בהגב״י סוף הסי׳ ובשכנה״ג הגב״י אות כ״ז מ״א סק״ע וכתב שם בשכנה״ג שאין הם נוהגין במנהגים שכתב מור״ם ז״ל וכ״כ העו״ת אות ק׳ דראוי ונכון לנהוג בכל מקום שלא לבקש תחבולות לבטל מ״ע שבתורה אעפ״י שאין הכהן עובר אלא א״כ קוראים לו דמ״מ הרי שפע וברכה יבא לעולם ע״י ב״כ עכ״ד, וכ״כ לעיל או׳ רס״ב בשם שער הכוו׳ דנ״כ היא אחד מצורך תיקון התפלה וצריכה להיות בכל יום בחזרת התפלה יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לעיל אות ט״ז:

רעב **ערב) שם, שאין כ״כ אלא ביו״ט וכו׳** ורבים מהכהנים פורשים מנשותיהם ביו״ט בשביל הדוכן ושיבוש הוא בעיני דאם חוששין לטמאת קרי ולהחמיר על עצמם היה להם לטבול קודם דהרי כבר יש עליו טמאת קרי (פי׳ קרי של קודם יו״ט ולא טבל בערב יו״ט) ותו דהא בא״י ובכל מלכות מצרים ג״כ כל ימות השנה וכי יפרשו לעולם מנשותיהם וע״כ נראה שאין טעם להם וכ״ש אם נזדמנה טבילת מצוה שאין לבטל המצות בשביל. זה שאין לו שורש ועיקר. ט״ז ס״ק ל״ז. א״ר או׳ פ״ד סי״ב או׳ ב׳ וכתב שם הא״ר דהרוצה להחמיר יזדקק לאשתו ויטבול ביו״ט שחרית. ועיין באו׳ שאח״ז:

רעג **ערג) שם, בשבתות השנה וכו׳** בקצת מקומות נוהגים כשחל שבת ביו״ט שאין נ״כ, וכתב המ״א סק״ע די״ל הטעם ע״פ מ״ש ב״י בשם האגור שמנהג הכהנים לטבול לנ״כ ולכן כשחל יו״ט בשבת אין נ״כ דלא רצו לבטל עונה האמורה בתורה, וכתב דמטעם זה ג״כ נהגו הכהנים שלא לזקוק לנשותיהם בליל יו״ט כדי שלא יחזרו ויטמאו ביו״ט בקרי ואעפ״י שאפשר לטבול בשחרית מ״מ יהיו טבולי יום ועוד דלא נהגו לטבול ביו״ט כמ״ש סי׳ שכ״ו ס״ז אבל קצת נוהגין שאין נזקקין לנשותיהם ואין טובלין בעיו״ט ולא יאות עבדין ונ״ל דאם הוא ליל טבילה ישמש ויטבול שחרית עכ״ד. וכ״כ ר״ז או׳ נ״ז. אבל הט״ז ס״ק ל״ת כתב על מקומות שנוהגים שאפי׳ ביו״ט שחל בשבת אין עולין לדוכן שאינו יודע שום טעם דלמה יגרע קדושת היום בשביל שיש בו קדושה נוספת וראוי לבטל דבר זה וכן ראיתי גדול א׳ שצוה לעלות לדוכן גם בשבת כשחל ביו״ט עכ״ל. והא שכתב הט״ז שאינו יודע שום טעם וכו׳ הוא לפי מ״ש באו׳ הקודם דס״ל שאין לבטל נ״כ מפני טמאת קרי שאין לה שורש ועיקר. וכ״כ לעיל או׳ עכ״א ואו׳ ער״ב בשם כמה פו׳ יעו״ש, וכ״כ ח״א כלל ל״ב או׳ י״א, וכ״ה לפי מ״ש לעיל או׳ רע״א בשם הכוו׳ דנ״כ הוא אחד מתיקוני התפלה וכמו שלתפלה אין מקפידין לטמאת קרי אלא לכתחלה וכמ״ש לעיל סי׳ פ״ח אות ד׳ כן הוא לנ״כ אבל לא לבטל נ״כ מפני זה:

רעד **ערד) שם, אפי׳ בשבתות השנה וכו׳** עיר שהיו נוהגים שאין הכהנים נ״כ כ״א בג׳ רגלים ובר״ה ויוה״כ ועל סבה ראו חכמים שבאותה העיר להנהיג שישאו הכהנים כפיהם אפי׳ בשבת ואח״כ נתבטלה הסבה אינו מן הראוי לחזור למנהגם הראשון ולנדנד עצמם מהמנהג שנוהגים כעת ומי יתן ינהגו לישא את כפיהם בכל יום. שכנהג בהגב״י או׳ כ״ד. בי״מ או׳ ב׳:

רעה **ערה) שם, אומר הש״ץ או״א וכו׳** עיין מ״א ס״ק ע״א ובדברינו לעיל או׳ קל״ה. ועוד עיין לעיל סעי׳ יו״ד בהגה ובדברינו לשם או׳ ע׳:

רעו **ערו) [סעיף מה׳] אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום וכו׳** והטעם כתב בלבוש כדי שתתפשט הברכה לכל הצדדין גם לאותם שאין עומדים נכחם ממש אלא מצדיהם עכ״ל. והגם דבד״מ או׳ י״ד כתב הטעם משום דבכל אחד מאלו המקומות סילוק ברכה בפ״ע נראה דר״ל לפי דבכל אחד מאלו המקומות סילוק ברכה בפ״ע ובעינן שתתפשט הברכה בכל הצדדין לכן הופכים הכהנים בהם פניהם לצדדין דאי ל״ת הכי רק הטעם משום סוף פסוקים למה צריך להפוך פניהם ומה טעם יש בהם, ועוד דלא הוו״ל ללבוש לחלוק על רבו, ומ״ש מור״ם ז״ל ונוהגין שמאריכין בניגון אלו התיבות כי כל אחת מהן הוא סוף ברכה בפ״ע ר״ל מה שהופכין פניהם הוא כדי שתתפשט הברכה בכל הצדדין וגם מן הטעם שהם סוף ברכה כמ״ש בד״מ אבל מה שמנגנים הוא דוקא הטעם משום שהם סוף ברכה והגם דתיבת לך אינה סוף ברכה וכמ״ש בד״מ דג׳ פסוקים אלו הם ששה ברכות נראה דכיון דתיבת לך שייכא לתיבת שלום קרי להו אחת וגם סוף ברכה, וכן י״ל כוונת הלבוש והפר״ח. ובזה נסתלקא קושיית המ״א ס״ק ע״ב על מור״ם ז״ל יעו״ש. ועיין א״ר או׳ פ״ח ומאמ״ר או נ״ה:

רעז **רעז) שם. ונוהגין שמאריכין בניגון וכו׳** מה שנוהגין לנגן אמירת וישמר בלא כ״ף ואח״כ הכ״ף וכן עושין בויחנך הוא טעות דדוקא בסוף מאריך דקודם שמסיים לא משמע כונת התיבה, וכן החזנים שמנגנים הקדוש או ברכת אבות יזהרו שלא יחלקו התיבה א׳ לשנים בניגונים, בית יעקב סי׳ כ״ב, א״ר שם:

רעח **רעח) שם. ואומרים רבון וכו׳** בשעה שמאריכין וכו׳ עיין בדברינו לקמן סי׳ ק״ל או׳ א׳:

רעט **רעט) שם. והמקרא לא יאמר רבון וכו'** פי' ש"ץ המתפלל פשיטה שלא יאמר רבון דהוי הפסק בתפלה אלא אפי' מקרא אחר לא יאמר הרבון מפני הטירוף. מ"א ס"ק ע"ד, א"ר או' פ"ט סו"ב או' כ"ה ר"ז או' נ"ח, באה"ט או' פ"א, ומן התימה על הרו"ח או' ו' שכתב שלא מצא דין זה בפי' והלא הוא מפורש בכל הפו' הנז' וכתב שם הא"ר דכן מבואר בתשו' מהרי"ל סי' קמ"ט אבל בכנה"ג הגב"י סי' ק"ל ובעו"ת שם או' ב' כתבו הטעם משום הפסק ולא עיינו אלא בשאילת מהרי"ל ולא בתשובה יעו"ש, וכתב עו"ש הא"ר דלדידן דלעולם הש"ץ אומר שים שלום א"כ יאמר הקורא בסוף רבין דלא שייך עוד טירוף וסיים וכן נראה לדינא יעו"ש. ועיין בדברינו לעיל או' קכ"ה:

רפ **רפ) שם. אסור להשתמש בכהן וכו'** ורבים מע"ה נזהרים שלא לישא כהנת מטעם זה וכמ"ש רז"ל (במסכת פסחים דף מ"ט ע"א) בת כהן לע"ה או קוברה או קוברתו או מביאתו לידי עניות, שכנה"ג בהגב"י או' ל"א, עו"ת או' ק"ב, א"ר או' ץ', והחס"ל או' כ"א כתב דאפי' ת"ח למיחש מיהא בעי שמא אינו כדאי ולא ניחא ליה לאהרן דלידבק בזרעיה רק אם היא אשת חיל בת ת"ח ואחיה ת"ח ואינו מוצא אחרת כמותה שאז יקח ויהיה מקחו לש"ש ויקדים תפלה וה' לא ימנע טוב' וכתב עוד ושמעתי שהנושא כהנת צריך ליזהר מאד בכבודה ואז יצליח ואז ישכיל:

רפא **רפא) שם. אסור להשתמש בכהן וכו'** ורבים נמנעים שלא לקחת משרת כהן מטעם זה, שכנה"ג שם, א"ר שם, ועיין ט"ז ס"ק ט"ל ומ"א ס"ק ע"ה והברכ"י בשיו"ב או' ד' האריך בזה ומסיק וז"ל ולענין דינא נ"ל דמאחר שהוכחנו דכמה רבוואתא פליגי על רבינו פטר יש לחוש לדעת קדושים כי ברבים היו נגד הר' פטר ואם אינו ת"ח לא ישתמש בכהן אף שהוא ע"ה ומוחל אם לא הכהן בא בשכרו לאגורת כסף או הנאה אחרת דאז שרי להשתמש בו עכ"ל, והביאו הזכ"ל או' ך' חס"ל שם, א"ח או' מ"ד, וכ"כ בשו"ת כתב סופר תא"ח סי' ט"ו דהאיסור לשמש עם כהן הוא דאורייתא ואפי' כהן עם כהן אסור לשמש ואפי' עם כהן קטן או בעל מום יש להחמיר זולת אם יש לכהן הרוחת ממון או הנאה יש להקל יעו"ש, והביאו א"ת שם:

רפב **רפב) שם. והא דע"י הנאה של כהן דוקא שיכול למחול על כבודו נראה שאין כן רק להבא להשתמש עם הכהן ע"י שמצוה לי,** משא"כ כשהכהן מתעורר מעצמו או ע"י חבירו לעשות איזה שירות לאדם דלכ"ע גם אם אין הנאה לכהן אין מוטל למנעו או לקבל שירותו כי רצונו של אדם זהו כבודו וכל שנתעורר מעצמו ומרוצו קיל לכ"ע, א"א מהגה"ק מבוטשאטש, והביאו א"ח או' מ"ה:

רפג **רפג) יש** גדולים מסתפקים אי שייך חיוב וקדשתו בכהן לגבי כהן חבירו ואני בעניי לא הבנתי שהרי כתב המרדכי שש"ץ כהן לא יקרא כהן אחר לס"ת דהוי כמזלזל בכהונת עצמו, והגם דלא ק"ל הב"י עכ"פ אין כאן נדנוד חיוב, וידבר משה פ' אמור דף כ"ט והביאו א"ח שם, ועיין לקמן סי' קל"ה סעי' י"א בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

רפד **רפד) כתב** רי"ו נ"ב ח"ג הכהן חייב לעשות שום דבר פעם א' בשנה להחזיק עצמו בכהונה כגון ליקח מתנות או לפרוש כפיו כך פשוט בחולין פ' הזרוע עכ"ל. והביאו מ"א ס"ק ע"ה. ר"ז או' נ"ט, וכתב שם הר"ז דהיינו אם אינו יכול לישא כפיו מחמת איזה אונס כגון שמלמד לתלמידיו בעת שהצבור נאספים לבהכ"נ או שהוא חולה במעיו ואינו יכול לשהות נקביו עד גמר ב"כ, ועיין ביו"ד סי' ס"א סעי' י"א ובס' זב"ל שם או' ל"ח:

סימן קכט

א **א) [סעיף א'] כמו ביוה"כ,** ואפי' בזה"ז שמפישין ברחמים אפ"ה אין נ"כ אלא בנעילה ולא במנחה, וכ"פ בב"י בסי' זה ובש"ע סי' תרכ"ב סעי' ד' וכ"כ העו"ת אות א':

ב **ב) ואם** איחר תפילת נעילה עד הלילה כתב מהרי"ל דנושאין כפיהם דהא איברים ופדרים מקרבן תמיד היו נשרפין בלילה, והביאו ד"מ בסי' תרכ"ג אות א' מ"א שם סק"ג, אבל הב"ש דף כ"ו כתב דאם נמשכת הנעילה עד צאת הכוכבים אינם יכולין לישא כפיהם דאין נ"כ בלילה וכתב דאפי' אם עלה ירד יעו"ש, והביאו מ"א שם, פר"ח בזה הסי' אות א' י"א בהגה"ט מיהו בתש' באר עשק סי' צ"ח כתב דאם בדיעבד נמשכה הנעילה עד הלילה הכהנים נושאין כפיהם וכ"כ בשם הרמ"ע מפאנו והביאו י"א בסי' תרכ"ג בהגב"י וש"ץ דיקמ"ב ע"ד יעו"ש וכ"כ המו"ק בסי' זה' וכ"כ הברכ"י בסי' תרב"ג אות ב' בשם שאלת יעבץ סי' נ"א דמה שיש נוהגין שמאריכין בנעילה ונ"כ בטלה יש להם למה שיסמוכו יעו"ש, והביאו הש"ץ שם, וע"כ כיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה יש ליזהר להשלים תפלת נעילה עם שקיעת החמה וכמ"ש מרן ז"ל בסי' תרכ"ג ס"ב ובדיעבד אם נמשכה עד הלילה ורוצים לעשות נ"כ יש להם על מה שיסמוכו כנ"ז ואם ר"ל או"א ברכנו וכו' ליכא חששא מידי דאינו אלא לשון בקשה, ועיין מ"א שם ובדברינו לעיל סי' קכ"ח אות רנ"ה:

ג ג) **שם, שמא יהיה הכהן שכור וכו׳** ושכור אסור בנ״כ וכדלעיל סי׳ קכ״ח סעי׳ ל״ח, אבל במוסף לא גזרו, וכתב הרא״ש משום שאסור לאכול קודם מוסף וע״כ ליכא למיחש לשכרות, ואע״ג דהמחבר פסק לקמן בסי׳ רפ״ו סעי׳ ג׳ דמותר לטעום קודם תפלת מוסף הייני דוקא טעימא בעלמא אבל לא סעודת קבע וכיון דאסור בסעודת קבע ליכא למיחש לשכרות, עו״ת אות ב׳ ומשמע מזה דדוקא לטעימא בעלמא לא חיישינן לשכרות אבל לסעודת קבע חיישינן, וע״כ כהן דחלש לביה ואינו יכול לישא כפיו אי לא טעים מידי אין מותר לו לאכול כ״א טעימא בעלמא אפי׳ בשאר הימים אבל סעודת קבע אסור דחיישינן לשכרות ואפשר דגזירה נמי איכא, ועיין בדברינו לעיל סי׳ קכ״ח אות רכ״ט:

ד ד) **שם, אבל בתענית שאין בו נעילה וכו׳** וכ״פ מרן ז״ל לקמן בש״ע סי׳ תקס״ו סעי׳ ח׳ דכל תענית צבור יש בו נ״כ במנחה חוץ מיוה״כ והוא מש״ס תענית דף כ״ו ע״ב והטעם כתוב שם כמ״ש כאן בש״ע דכיון דבסמוך שקיעת החמה קא פרשי כתפלת נעילה דמיא, ואע״ג דלפי דברי האר״י ז״ל נראה דלא יש הפרש בתפילת המנחה דתענית לשאר הימים מ״מ כיון דדבר זה נזכר בגמרא אין לזוז ממנו דודאי דחכמי הגמרא הם יודעים הסודות ואנחנו לא נדע כי מי הוא זה ואיזה הוא אשר יוכל לימר נגד מה שנזכר בהדיא בגמרא ובפרט דגם בדברי המקו׳ לא נזכר בהדיא שאין לעשות נ״כ במנחה דתענית. ועוד דאפי׳ את״ל דלא יש טעם בסוד במנחה דתענית משאר הימים מ״מ הא ק״ל דאם עושה ב״כ כ״פ ביום ליכא בל תוסיף כמ״ש לעיל סי׳ קכ״ח אות ק״ס וא״כ כל המפקפק בזה אינו אלא מן המתמיהים ועיין בדברינו לעיל סי׳ כ״ה אות ע״ה ודו״ק:

ה ה) **שם, אבל בתענית שאין בו נעילה וכו׳** ואם יש כהן בבהכ״נ במנחה שהיה לו שום אונס שלא התענה לא יעלה לדוכן עם הכהנים המתענים. פר״ח אות א׳ ש״ץ דף קמ״ב ע״ג ודף קס״ב ע״ב מחב״ר בק״א אות ח׳ בי״מ בדיני נ״כ או׳ ד׳ וגם אם הכהן הזה קבל עליו תענית שעות מחצות עד הלילה ואף דבזמן מנחה הוא בתענית שעות לא ישא כפיו. מזבח אדמה בסי׳ זה, מחב״ר שם או׳ ב׳ בי״מ שם וצריך לצאת חוץ קודם לרצה כדי שלא יאמרו שהוא פגום וכמ״ש לעיל בסי׳ קכ״ח או׳ כ״כ יעו״ש

ו ו) **שם אבל בתענית שאין בו נעילה וכו׳** כתב מהר״א הלוי בס׳ גו״ר כלל א׳ סי׳ ל״ד כשם שיש נ״כ בתענית צבור במנחה הכי נמי בתענית יחיד כמו בז׳ באדר שמתענים ומתקבצים יחד ומרבים בסליחות ותחנונים אבל מהר״י שבאבו ז״ל שם בגי״ר סי׳ ל״ג חלק עליו בזה והעלה דבתענית יחיד אין נ״כ אלא שמסיק דמ״מ נראה שאם עלה לדוכן לא ירד דומיא דמנחת יוה״כ יעו״ש, וכן הסכים יי״א בהגה״ט יעו״ש, והב״ד הש״ץ דף קמ״ב ע״ג, בי״מ או׳ ג׳,

ז ז) **שם. הואיל ותפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה וכו׳** ובענין זמן התחלת תפלת מנחה ביום התענית שעושין בה נ״כ נראה שהוא באחד עשר ושליש מן היום דהיינו ארבעים דקים קודם קריאת המג׳רב שהוא בשנים עשר שעות מן היום, שהוא אחר שקיעת החמה שאין נראית על הארץ עשרה דקים לפי מנהג עיר קודשינו בירושת״ו שעושיו זמן שקיעת החמה בשנים עשר שעות של היום פחות עשרה דקים, והוא ממשמעות לשון הגמרא שהבאנו לעיל אות ד׳ שאמרה דכיון דבסמוך שקיעת החמה קא פרשי כתפלת נעילה דמיא, משמע דכל שעושין הנ״כ סמוך לשקיעה כתפילת נעילה דמיא, וסמוך היינו כמו רביע שעה קודם נקרא ג״כ סמוך וכמו רביע שעה ג״כ צריך לתפלת לחש וחזרה לאדם בינוני עד שיגיעו לנ״כ הרי זה חצי שעה קודם השקיעה ועשרה דקים יש משקיעת החמה עד שתהיה השעה בשנים עשר הרי ארבעים דקים קודם השנים עשר יהיה זמן התחלת תפלת מנחה ביום התענית, ועיד עיין בב״ח סי׳ תרכ״ג שכתב דסמיך לשקיעת החמה היינו חצי שעה קודם שקיעתה כפי׳ סמוך למנחה דהוי נמי חצי שעה קודם וזהו כשהחמה בראש האילנות שהוא זמן התחלת תפלת נעילה לרב יעו״ש וכ״כ הט״ז שם סק״ח, וכתב דגם דעת הש״ע כן יעו״ש נמצא דזמן תפלת נעילה להב״ח הוא חצי שעה קודם שקיעת החמה ועשרה דקים יש משקיעת החמה עד שתהיה השעה בשנים עשר הרי ארבעים דקים קודם השנים עשר יהיה זמן התחלת תפלת נעילה וא״כ ה״ה לתפלת מנחם ביום התענית. ואע״ג דיש מחמירין ואומרים דזמן התחלת תפלת נעילה עשרים דקים קודם השנים עשר כמ״ש הרו״ח סי׳ תרכ״ג אות ב׳ נראה דהכא בתפלת מנחה דתענית דאינו אלא משום גזרה ושלא תתחלף במנחה של שאר הימים א״צ להחמיר יותר מזה ואותם שעושים קודם שיעור הנז׳ אין למחות בידם כי יש להם על מה יסמוכו עיין ב״י שם ומש״ז אות א׳ ודו״ק, ועוד עיין בן א״ח פ׳ תצוה אות כ״ג:

ח ח) **שם בהגהה, והמנהג שלנו וכו׳** ר״ל שאין נוהגין בנ״כ רק במוסף של יו״ט כמ״ש בסי׳ קכ״ח סעי׳ מ״ד, וכן הוא בהדיא לקמן בסי׳ תקס״ו סעי׳ ח׳ בהגה יעו״ש, וכ״כ א״ר אות א׳ והקשה על הלבוש שכתב דאין נוהגין משום דלא פלוג יעו״ש, וכ״כ מאמ״ר אות א׳:

ט ט) **[סעיף ב׳] כהן שעבר ועלה וכו׳** נראה דדוקא באין שם כהן אלא הוא ועבר ועלה זהו שנושא כפיו במנחת יוה״כ אבל ביש שם כהנים אחרים ולא עלה כ״א אחד מהם זהו ירד דכיון דאיכא עוד אחרים שלא עלו ליכא למיחש שיאמרו על כולם שהם פסולים אלא ידעו שאין הזמן ראוי לנ״כ, וכן מ״ש רמ״א ז״ל בהגה ולכן אומרים וכו׳ הואיל ואם עלה וכו׳ היינו אם היה אחד לבדו ועלה:

י י) **וכן** אם היו כהנים רבים ועלו כולם ירדו דליכא חשדא ברבים שיאמרו כולם פסולים, תו״ח אות ג׳:

יא יא) **שם בהגה, ולכן אומרים במנחה ביוה״כ או״א וכו׳** ומיהו הב״ח כתב כיון דבמנחה אינו ראוי לנ״כ אין לומר בו ברכנו בברכה המשולשת ומה שנוהגים לומר גם במנחה דיוה״כ ברכנו אינו נראה מנהג נכון דה״ל כתרתי דסתרי הדדי עכ״ד, והביאו העו״ת אות ג׳ ועיין א״ר אות ב׳ מ״ש על דברי הלבוש ומ״א סק״א יעו״ש:

סימן קל

א א) **[סעיף א׳] מאן דחזא חלמא וכו׳** עד סוף הסי׳ הכל בברכות דף נ״ה ע״ב והביאו הטור ולבוש, וכתיב בהגמ״י פי״ד מה״ת שמהר״ם היה רגיל לומר בשעה שאומר וישמרך ויחנך שלום הרבש״ע אני שלך וכו׳ וכתוב בת״ה סי׳ כ״ז ע״ז דיש לדקדק שיאמר ממש בשעה שמאריכין בכאף דוישמרך ויחנך מדאמרינן בפ׳ ואלו נאמרין (סוטה דף מ׳ ע״א) יש עבד שרבו מברכו ואינו מסביר לו פנים ואע״ג דבסוף פסוק שלישי דהיינו תיבת שלום א״א להמתין עד שסיימו התיבה שהרי מאריכין בניגון קודם שיגמרו המ״ם דשלום מ״מ מאי דאפשר לתקן ולמעבד הלכה עבדינן ע״כ, והביאו ב״י בסי׳ זה, לבוש בסי׳ קכ״ח סעי׳ כ״ו ובזה הסי׳ עו״ת שם אות ס׳ ובזה הסי׳ אות ב׳ מ״א שם אות ע״ג, אמנם בשער הכוו׳ דף נ״א ע״ג בנוסח התפלה כתב וז״ל כשמגיעים אל וישם לך שלום ייאמר החולם רבש״ע אני שלך וכו׳ ככתיב בסידור ויש לו להשלים תפי׳ זו עם גמר ב״כ כדי שיענו הקהל אמן אחר תפלתו ג״כ וכו׳ עכ״ל והב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש וא״כ משמע ראין לומר אותו עד שמגיעים לוישם לך שלום וגם אין לומר אותו כ״א פעם א׳ ועיין לקמן אות ד׳:

ב ב) **שם מאן דחזא חלמא וכו׳** ואע״ג דבסי׳ קכ״ח סעי׳ כ״ו כתב שאין לומר שום פסוק יש לימר דחשיב שפיר מאזין שמראה עצמו דמקבל ב״כ ומשו״ה קאמר ליה שתתקיים בי ב״כ ויתהפך חלומו, ב״י בשם תשו׳ אשכנזית והיא תשובת מהרי״ל סי׳ קנ״ח כמ״ש הכנה״ג בהגב״י, פר״ח אות א׳ עו״ת אות ב׳:

ג ג) **שם מאן דחזא חלמא וכו׳** אבל לומר כן בכל יום לאו שפיר דמי דאפשר שלא חלם אותו יום שום חלים והיאך יאמר חלים חלמתי והלא אין לו חלום כלל, ט״ז סק״ג וכ״כ המ״א סק״א דלא ישר לאומרו בכל יום, וכ״כ הפר״ח שם, א״ר אות א׳ י״א בהגה״ט סו״ב אות א׳ ומ״ש שם הט״ז והמ״א דכל ישראל אומרים אותו ברגל היינו לבני אשכנז שאין נוהגין לעשות נ״כ כ״א מרגל לרגל כמ״ש בסי׳ קכ״ח סעי׳ מ״ד בהגה והטעם לפי שא״א שלא ראה חלום שצריך רפואה בין רגל לרגל כמ״ש בט״ז ומ״א שם, ומיהו גם ע״ז המנהג שאומרים כל ישראל ברגל כתב הת״ח ב״ק ספ״ה דלא שפיר עבדו אלא מי שיראה יאמר והביאו א״ר שם וע״כ שב וא״ת עדיף דהא התו׳ בסוטה דף מ׳ ע״א כתבו דמשום סכנה התירו שמא חלום מסוכן הוא משמע הא לאו הכי אין לאומרו, והביאו הפר״ח שם מש״ז או׳ ג׳:

ד ד) **שם ויכוין דלסיים גם בהדי כהני וכו׳** היינו בסוף כל פסוק שמסיימין, והיינוי שאומרים ג״פ כן ע״פ הכוונה דלעיל דאחר שמסיימים פסוק ראשון וישמרך דהיינו מן המזיקין הוא נגד חלום הכא ע״י המזיקין ובפסוק שני יאר ה וכו׳ ויחנך, היינו נגד חלום הבא מן מערכת השמים, ובפסוק שלישי ישא ה׳ וכו׳ וישם לך שלום מחלום הכא ע״י מלאכי מעלה, מהרש״א בח״א פ׳ הרואה (ברכות דף נ״ה ע״ב), והביאו א״ר אות ו׳ והיפ״ל אות ד׳ אבל לפ״ד האר״י ז״ל משמע דא״ץ לאומרו כ״א פ״א כמש״ל סוף אות א׳:

ה ה) **שם ויכוין דלסיים גם בהדי כהני וכו׳** וכתב מהרש״ל ואני קבלתי שיוסיף בה בסוף ותבא עלי ברכת כהניך ותרצני, עוד מ״כ שבתחלה אומר ותשמרני דהיינו מעין וישמרך ואח״כ יאמר ותחנני מעין ויחנך ולבסוף יאמר ותרצני שהוא רצון ושלום, כי אין רצון בלא שלום, ב״ח, וכ״כ בס׳ מטה משה סי׳ קצ״ה ולבוש, שכנה״ג בהגב״י, עו״ת בסי׳ קכ״ח אות ס׳ מ״א בזה הסי׳ סק״ב וכתב וכן המנהג דלא כרש״ל, וכתב המחה״ש דר״ל כשאומר הרבון כשהכהנים מסיימים פסוק א׳ וישמרך יסיים הוא הרבון ותשמרני כי לשון נופל על לשון, וכן כשהכהנים מסיימים ויחנך והוא אומר הרבון יסיים הרבין ותחנני, ובפעם ג׳ כשמסיימים הכהנים שלום יסיים הרבון ותרצני דהיינו שלום ודלא כרש״ל שכתב לסיים כל פעם הרבון ותרצני אפי׳ מסיימים הכהנים וישמרך או ויחנך עכ״ל אבל הט״ז כתב דבכל פעם יסיים הרבין ותבא עלי ברכת כהניך אלא גבי ישמרך יסיים אח״ז ותשמרני ובויחנך יסיים ותחנני, ובשלום יסיים ותרצני בשלים יעו״ש ובמחה״ש:

ו ו) **שם. ואי לא לימא הכי וכו׳** פי׳ שאם לא סיימו הכהנים אף לאחר שגמר לומר רבש״ע אז יאמר אדיר במרום וכו׳ כדי לסיים עם הכהנים. ב״ח ט״ז סק״ב. עו״ת או׳ ג׳ מ״א סק״ג (ומ״ש שם המ״א דהעו״ת לא עיין בספר קכ״ת כבר כתבנו עליו בסי׳ קכ״ח או׳ רע״ט יעו״ש) פר״ח או׳ א׳ וכתב שם

המ״א דלא כהאנשים שא״א אותו אלא בסוף דאינו נכון עכ״ל. אבל הט״ז שם כתב דעכשיו נהגו שאומרים אותו בשעת גמר תפלת ש״ץ בשעה שאומר וטוב בעיניך וכו׳ וכ״מ לשין הרי״פ שכתב וכי מהדרי כהני אפייהו לימא השוכן בגבורה וכו׳ עכ״ל. וכ״כ מהרש״א ז״ל בתי׳ הלכות ברכות נ״ה ע״ב דבגי׳ הרי״ף והרא״ש וכי מהדרי כהני אנפייהו לימא אדיר וכו׳ עכ״ל. ובאגודה כתב דאם אינו יכול להאריך לימא הכי אדיר וכו׳ והביאו א״ר או׳ ז׳ ור״ל דאם אין לו שהות להאריך ולומר הרבון יאמר אדיר וכו׳ וכ״מ מדברי מערי״ט בפ׳ הרואה או׳ יו״ד כדברי האגידה והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ יעו״ש. וכתב שם הא״ר נראה דאפי׳ לדברי הרי״ף דאם משער שא״א לומר רבון קודם שיסיימו הכהנים אלא רואה שיהיו מהדרי אפייהו מכח שמקצרים יאמר אדיר וכו׳ שהיא קצרה במקום רבון ופי׳ הש״ס כן ואי לא וכו׳ ר״ל שאין מאריכין ומינה שאם מאריכין ביותר יאמר ג״כ רבון, וכתב עוד הא דלא כתבו הטור והאחרונים דין דהרי״ף משום דאנו נוהגים שמאריכין הכהנים לעולם כדלעיל סי׳ קכ״ח סעי׳ כ״ו יעו״ש. ועיין מאמ״ר או״ג ויפ״ל או׳ ה׳

ז **ז) שם הגה. ובמקום שאין עולין לדוכן וכו׳** עיין מ״א סי׳ קכ״ח סק״ע במקום שעולין לדוכן ביו״ט כשחל בשבת אי אומרים הרבון או לא והא״ר בזה הסי׳ אות א׳ הסכים דלא יאמר בשבת אלא כשחלם לו חלום רע באותו לילה יעו״ש, והביאו א״א בזה הסי׳ אות א׳:

ח **ח) שם שאין עולין לדוכן,** דוכן הנזכר בכל מקום הוא אצטבא בל׳ ישמעאל ור״ל האצטבא שעומדים עליה הכהנים בשעה שמברכין ולכן אומרים עולין לדוכן כלומר עולין על האצטבא לברך את העם לבוש סוף הסי׳ ט״ז סק״ב וכתב המש״ז אות ב׳ דעכשיו עולין על מעלות שלפני ארון הקודש:

ט **ט) שם בהגה, יאמר כ״ז בשעה שהש״ץ אומר שים שלום וכו׳** וטעמו דבשעה שאומר הש״ץ ב״כ א״א שיאמר כלום לפי שעל כל פעם הוא אומר כן יה״ר כמ״ש ב״י ריש סי׳ קכ״ח בשם הרד״א אבל נ״ל שמי שירצה להתחיל כשאומר הש״ץ יברכך וכו׳ ולא יענה כלל לא הפסיד ל״ח פ׳ הרואה אות כ״ב ועי״ש, והביאו שכנה״כ בהגה״ט אות א׳ מ״א סק״ד וכ״כ הלבוש דיאמר כ״ז בשעה שהש״ץ אומר או״א ושים שלום ויסיים בהדי ש״ץ כדי שיענו הקהל אחריו אמן, א״ר אות ח׳ ש״ץ דף ק״מ ע״א, חס״ל אות א׳ מיהו בזוה״ק פ׳ תרומה דף קכ״ח ע״ב בסופו משמע דאסור לבקש רחמים או לשאול שום דבר בעת ברכת שים שלום שכתב וז״ל כיון דמטו לשים שלום כדין עביד שמושא ההוא נהר דנפיק מעדן וכו׳ ולא אצטריך ב״נ ולא אחרא לאשתכחא תמן ולא למשאל שאלתין אלא למנפל על אנפין וכו׳ יעו״ש והביאו מ״א סק״ד משמע דמהתחלת ש״ש עד נ״א אין לשאול שום דבר דבאותה שעה יהיה זויג בבחי׳ העולמות העליונים וע״כ יש ליזהר לסיים הרבון עם או״א שאומר הש״ץ וכן יה״ר שאומרים הקהל אחר ברכת כהנים של הש״ץ יהיה גם על הרבון שלו וזאת תהיה במקום אמן ולא יאריך יותר לחוש לדברי הזוה״ק, ועיין בדברינו לעיל סי׳ קכ״ז אות ח״י:

י **י) אמרו** במדרש קוהלת ע״פ כי ברוב חלומות וכו׳ אם ראית חלומות קשים קפוץ לג׳ דברים תפלה צדקה תשובה. והביאו הרו״ח וכתב דצדקה נמי צ״ל בו ביום יעו״ש:

יא **יא) אם** ראה חלום מסוכן בודאי הגם דלא שייך לומר הרבון שכל הל׳ מורה שהוא מסופק בחלום מ״מ עמידתו לפני הכהנים בשעת נ״כ מהני לבטל החלום רע כמבואר במד״ר פ׳ נשא פי״א דדריש קרא דכולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו ע״י בברכת כהנים דב״כ נלחמים כנגד כל פרעניות שבתו׳ איש חרבו ע״י שאפי׳ אם רואה בחלומו כאלו חרב מתחכות בירכו מה יעשה ישכים לבהכ״נ ויעמיד לפני הכהנים וישמע ב״כ ואין דבר מזיקו ע״כ פתה״ד או׳ ב׳:

יב **יב) המתפלל** על חלומו יתפלל בלב נשבר ונדכה. דארז״ל על המתפלל על חלומו מאן רבעי צלותא בצערא יתהפך ליה דינא לרחמי, הרב מעבר יבק ז״ל דף ר״א ע״ב, פתה״ד או׳ ג׳:

סימן קלא

א **א) [סעיף א׳] אין לדבר בין תפלה לנ״א.** דכולה כעין תפלה אריכתא היא. ב״י בשם א״ח וס׳ אוהל מועד. וכ״כ הלבוש. וכ״מ מדברי הזוה״ק שהבאנו לעיל סי׳ ק״ל או׳ ט׳ דאין להפסיק בין התפלה לנ״א יעו״ש. וכ״כ בשער הכוו׳ דף נ״א ע״ג בנוסח התפלה דבין חזרת העמידה לנ״א אין לו להפסיק כלל ועיקר זולתי באמירת הוידוי יעו״ש והב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש, וכן בין ח״י להלל ג״כ אין להפסיק, א״א או׳ יו״ד:

ב **ב) שם אין לדבר בין תפלה לנ״א.** ואע״ג דנ״א חשיבא כצלותא אריכתא והיא חמורה לס׳ הזוה״ק מ״מ אם בעודו ניפל על פניו שמע קדיש או קדושה הוי דינו כדין ק״ש ולא יותר. מט״י או׳ א׳ מחב״ר אות ז׳ ש״ץ דקמ״ט ע״ב זכ״ל אות ו׳ חס״ל אות י״ג, ומ״ש בקש״ג סי׳ י״ט אות י״ד דעד״ה יש לפקפק לא ידענא מה יש פקפוק בזה עד״ה אם עונה קדיש או קדושה וכדומה ואח״כ ראיתי בבי״ע אות ו׳ שגם הוא כתב עיקר לדינא דיכול לענות כהמט״י דלא עדיף מק״ש ואין לפקפק אף ע״ד הסוד עכ״ד, וכ״כ השע״ת אות א׳ דהמנהג פשוט לענות קדיש וברכו וכל דבר שבקדושה אחר שגמר

תפלת י״ח קודם נ״א או בתוך נ״א כיון דנ״א רשות כמ״ש לקמן עכ״ל מיהו מאי דמשמע מתוך דבריו דגם קודם נ״א ג״כ אין לענות כ״א דבר שבקדושה א״נ לע״ד אלא דוקא בנ״א הדין כן אבל קודם יכול לענות כל אמנים ואפי׳ של ברכות וכמ״ש בדברינו לעיל ריש סי׳ קכ״ב יעו״ש. ואח״כ ראיתי שכ״כ המש״ז אות א׳. ועיין לקמן אות כ״ח:

ג **ג) שם אין לדבר וכו׳** ול״ד בנ״א אלא אפי׳ יחיד בביתו אין להפסיק בין תפלה לתחנה וכ״מ מלשון ב״י שכתב שאין לדבר בין תפלה לתחנה יעו״ש, מש״ז שם, ועיין לקמן אות מ״א שכתבנו דגם היחיד יש לו לומר נ״א יעו״ש:

ד **ד) שם אין לדבר וכו׳** ואם אירע שהפסיק מ״מ יפול על פניו אך אינו מרוצה כ״כ כמו אם לא הפסיק, עו״ת אות ב׳ א״ר אות א׳ ומ״א סק״א כתב דדוקא כשמפסיק ועוסק לדבר דברים אחרים אסור אבל שיחה בעלמא לית לן בה יעו״ש, והביאו א״ר שם וכ״כ ר״ז אות א׳ אבל לפי דברי הזוה״ק והאר״י ז״ל משמע דאפי׳ שיחה בעלמא אסור כמ״ש לעיל אות א׳:

ה **ה) שם אין לדבר בין תפלה לנ״א,** לשון הטור לאחר שיסיים ש״ץ חזרת תפלה נופלים על פניהם. ומתחננים וכ״ה לשון הרמב״ם בפ״ט מה״ת דין ה׳ אבל לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ סוף דרוש ה׳ דחזרת העמידה צריך לומר הוידוי תיכף אחר חזרת העמידה ואחריו ויעבור ואח״כ נ״א כיעו״ש טעם בסוד, וכ״כ בנוסח התפלה דף נ״א ע״ג, ועי״ש שכתב דאף בשני וה׳ לא ישנה והב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש, וכ״כ בש״ן דף קמ״ז ע״ב, קש״ג סי׳ י״ט או׳ א׳ זכ״ל או׳ ו׳ שע״ת או׳ א׳ בי״מ או׳ ב׳ חס״ל או׳ א׳ כף החיים להרח״פ סי׳ ט״ז או׳ א׳ וכתב עו״ש בשער הכוו׳ וז״ל כי בעת שאתה מתודה הוידוי תכה ביד ימינך כפוף כמו אגרוף על לבך שמצד שמאלך הכאה אחר הכאה בנחת בעוד שאתה מתודה בין בשחר בין במנחה ע״כ תיבה ותיבה של אשמנו בגדנו וכו׳ הכאה א׳ וכו׳ ועי׳ הכאות האלו אתה גורם להכות שם ולהוריד החסדים אשר למעלה במקום המכוסה, למטה במקום הלב שהוא מקום המגולה ולפי שהיד ימינית הוא סוד החמש חסדים בשורשם העליון לכן צריך להכות ביד ימינו על לבו ויכוין לנענע החסדים אשר למעלה ולהורידם למטה במקום הגלוי עכ״ל, והמ״א בסי׳ תר״ז כתב בשם מדרש קוהלת שיכה על הלב לומר אתה גרמת לי, והביאו הש״ץ דקמ״ח ע״ג וכתב החס״ל אות ד׳ דטוב לקפוץ ידו כשמכה על לבו ויהיה הגודל תחת האצבעות שהוא רמז למדה״ר ויכוין לכבוש מדה״ד וכתב בן א״ח ז״ל פ׳ כי תשא אות ג׳ דמקום הלב הוא תחת הדד בארבע או חמש אצבעות ונמשך לצד פנים וכל אדם יזהר להכות שם יעו״ש:

ו **ו) וכתב** עו״ש בשער הכוו׳ וז״ל גם צריך האדם לומר כל פרטי הוידוי כולם אשמנו בגדנו וכו׳ ואעפ״י שיודע האדם בעצמו שאין בו כל הדברים ההם ונראה כמדבר שקר אין חשש בזה ואדרבא הוא מוכרח לומר כך ובזה תבין טעם נכון למה נתקן הוידוי בלשון רבים כי היה צ״ל אשמתי בגדתי וכו׳ אך הענין הוא שמלבד מה שנענש האדם על חטאיו גם הוא נענש על חבירו מטעם הערבות כי כל ישראל הם גוף אחד כלול מאיברים רבים א״כ לזה ראוי לאדם שיתודה בלשון רבים כדי שיתודה גם על חבירו ולכן אף אם יש עבירות שלא חטא בהם הנה אפשר שחבירו חטא בהם וע״כ צריך להתודות בלשון רבים ואעפ״י שהוא לא עשה אותה העבירה עכ״ל והביאו ש״ץ דקמ״ח ע״ב, ועי״ש בש״ץ מ״ש מעשה שהיה בימי הרמב״ם יעו״ש ברכ״י אות ו׳ ועיין עוד בחס״ל אות ג׳ שכתב עוד טעמים אחרים מפני שאפשר שחטא בגלגולים אחרים וכתב שזה הטעם שאומרים בנוסח הוידוי חטאנו אנו ואבותינו שהגלגול שעבר נקרא אב ועוד כתב טעם אחר מפני שיש איזה עבירות שדש אדם בעקביו והמה חמורות כגון כל הכועס כאילו עובד ע״ז וכל המלבין פני חבירו כאילו שופך דמים וכדומה יעו״ש ועוד יש מי שפירש שאעפ״י שהוא לא חטא בעבירות הללו אפשר שאחד משורש נשמתו תטא וע״כ הוא מתודה עליו כדי לתקנו:

ז **ז) ככל** וידוי שמתודים צ״ל בתחלתו אנא ה׳ או״א וכו׳ שו״ת ארח לצדיק א״ח סי׳ ד׳. ושם הסכמת הרבנים, מחב״ר אות ח׳ ובספרו קש״ג סי׳ י״ט אות ג׳ ש״ץ דקמ״ז ע״ג, זכ״ל שם שע״ת אות א׳ בי״ע אות א׳ חס״ל שם כף החיים שם ופה עיה״ק ירושת״ו בקהל חסידים מדרש בית אל וכב״ץ אומר״ם הוידוי ע״ס א״ב כ״ב אותיות וה׳ אותיות מנצפ״ך כזה כזבנו כעסנו מרדנו מרינו דבריך ניאצנו ניאפנו פשענו פגמנו ציערנו אב ואם, וכ״כ החס״ל אות ב׳. כף החיים שם אות ז׳:

ח **ח) וצריך** להתודות מעומד כמ״ש בש״ע סי׳ תר״ז סעי׳ ג׳ וכ״כ בשער הכוו׳ דרוש ה׳ מדרושי הלילה דף נ״ה ע״א, וכתב המ״א שם בסק״ד דלא יסמוך כמ״ש רסי׳ תקפ״ה ור״ל כי שם כתב בשם ד״מ ומהרי״ל דאין לסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול יעו״ש והביאו הש״ץ דקמ״ח ע״ג וכ״כ בן א״ח פ׳ כי תשא אות ז׳, ועיין לעיל סי׳ צ״ד סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם אות ל׳:

ט **ט) צריך** להתודות ולעמוד בכל הוידויים ארוכים ״ כשמתודים ועומדים הקהל, הרה״ג בדורו מהר״ם ן׳ חביב בעל גט פשוט בתשו׳ כ״י סי׳ ז׳ ברכ״י אות ז׳ ש״ץ דקמ״ח ע״ד, ועיין לקמן אות י״ג:

י **י) זקן** או חלוש יכול להתודות ע״י סמיכה הר״ב מהר״ם ן׳ חביב הנז׳ בתשו׳ הנז׳ ברכ״י אות ח׳ ש״ץ דקמ״ח ע״ג קש״ג שם אות ז׳ בי״ע אות ב׳ בן א״ח שם ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ד אות ל״א:

יא **יא) המנהג** לומר וידוי אף ביחיד אחר תפלת י״ח וכ״כ הרב מהר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ קצ״א משם הרב מר אביו, ברכ״י אות ט׳ וקש״ג שם אות ח׳ ש״ץ שם:

יב **יב) וצריך** לשחות בוידוי כמו במודים, של״ה והביאו מ״א בסי׳ תר״ז סק״ד, א״ר שם אות ט׳ ש״ץ שם, קש״ג שם אות ה׳ וכתב ויען כי הדור יתום לא ישחה הרבה אלא מעט כדי שלא ילעיגו ויחטאו בי״ע שם:

יג **יג) אפי׳** כי שמע ליה מש״ץ והוא התודה כבר צריך לעמוד ויחזור ויתודה עם הש״ץ, ש״ע סי׳ תר״ז סעי׳ ג׳ ועיין בשכנה״ג שם בהגה״ט אות ג׳ שכתב מה שאין נוהגין כן העולם סומכין על מ״ש מהר״ר אליה עובדיא ז״ל דאין החיוב לקום אלא דוקא ביוה״כ שהוא מצוה להתודות אבל בשאר הימים שאין מצוה להתודות אינו חייב לקום בשעה שהש״ץ אומרו והוא כבר התודה יעו״ש והביאו ש״ץ שם וכ״כ הפר״ח בסי׳ קל״ד אות א׳ והביאו א״א שם אות א׳ ועי״ש במ״ש בשם א״ר יעו״ש והחיד״א בקש״ג שם או׳ ו׳ הביא דברי מרן ז״ל אלא שכתב דגם למי שנוהג כהאר״י ז״ל שלא להתוודות כ״א פעם אחת צריך לעמוד בוידויים ארוכים שמתודים הקהל עכ״ל והביאו בי״ע שם ומ״ש וגם למי שנוהג כהאר״י ז״ל וכו׳ צריך לעמוד בוידויים וכו׳ ר״ל דוידוים ארוכים אעפ״י שכופלים האות בוידוי כ״פ הכל חשוב כפעם אחת ועיין בדברינו לעיל או׳ ט׳ ומ״ש בשם האר״י ז״ל שאין לומר וידוי כ״א פ״א הוא בשער הכוו׳ דף נ״א ע״ג וכבר כתבנו אותו לעיל בסי׳ מ״ח קחנו משם ומיהו מה שנראה מדברי החיד״א שמי שנוהג כדברי האר״י ז״ל אם כבר התודה פ״א ואח״כ שמע ליה מש״ץ א״צ לחזור להתודות לעד״נ כי מי שהוא מתודה מחמת הש״ץ כדי לכלול עצמו עם הצבור לא נכנס בסוג זה שכתב האר״י ז״ל דהחוזר ומתודה ככלב שב על קיאו דדוקא אם הוא חוזר מאליו אבל לא אם הוא מחמת חיוב לכלול עצמו עם הצבור וע״כ נכון ליזהר ולקיים דברי חכמים אפי׳ בשאר הימים וכ״כ כף החיים שם אות ח׳:

יד **יד) יכול** לומר וידוי בכל עת לבד במוצאי שבת לא יאמר וידוי עד שיעבור חצות לילה ברכ״י סי׳ תקפ״א אות ב׳ ובספרו קש״ג שם אות י״ב, ש״ץ דקמ״ט ע״ב, זכ״ל שם, וה״ה למוצאי ר״ח ומוצאי חנוכה וכדומה דשוא״ת עדיף, חס״ל אות ח׳ בן א״ח פ׳ כי תשא אות ז׳:

טו **טו) מ״ש** בשער הכוו׳ בדרושי ר״ה דף צ׳ ע״א דהאר״י ז״ל לא רצה שיאמרו בשבת שבין ר״ה ליוה״כ ולא בב׳ ימים טובים של ר״ה א״מ חטאנו לפניך א״מ מחול וסלח לכל עונותינו וכיוצא בזה משום שאין להזכיר שום חטא ביום ר״ה יעו״ש כתב מהר״י צמח בס׳ נגיד ומצוה בהלכות ר״ה הטעם מפני שיש לזה זמן קבוע אבל מה שאנו אומרים בכל יום ויום בתוך הזמירות יר״מ שתמחול לנו את כל חטאתנו ותכפר לנו את כל עונותינו הנה זה אין בו הקפדה אם יאמרו אותו בשבת ויו״ט עכ״ל, וכ״כ ב״ד סי׳ שפ״א, ש״ץ דף ש״י ע״א, זכ״ל שם, וכ״כ אנן לעיל סי׳ נ״א אות י״ד יעו״ש:

טז **טז) כשמתודה** יכוין באמירת אנו ואבותינו על הגלגול הקודם שנקרא אב, כמ״ש בס׳ מ״ץ או׳ רנ״ו וכונה זו צריכה יותר למי שיודע שאבותיו היו צדיקים גמורים, רו״ח או׳ ו׳:

יז **טוב) כשמתודה** צ״ל הוידוי בנחת ובשלוה, ובלב נשבר ונדכה, וישהא בין תיבה לתיבה לידע לפני מי הוא מתודה דאם יאמר אותו במרוצה ובלתי הבנה הר״ז בא לתקן ונמצא מקלקל כי הוא בא להתודות ולבקש כפרה, מלפני מלך רם ונשא ואיך אליו פניו ישא אם לא אמר אותו כמו עני ודכא וברוח נמוכה:

יח **חי) לא** ירבה לומר פעמים רבות ויעבור. שער הכוו׳ בנוסח התפלה דף נ״א ע״ג, והב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש, קש״ג סי׳ י״ט או׳ ב׳:

יט **יט) כשאומר** י״ג מידות ה׳ ה׳ יש לכרוע, ואע״ג דזוקף בשם שאני הכא דאחר י״ג מדות כתיב וימהר משה ויקוד, ומיהו אין לכרוע אלא ישוח מעט, מהר״ם ממודינא בשם מהר״י קולון ז״ל בליקוטיו כ״י. ברכ״י בשיו״ב או׳ ו׳ ש״ץ דקמ״ט ע״א, בי״ע או׳ ג׳ כף החיים שם או׳ י״ג:

כ **ך) כשאומר** ויקרא בשם ה׳ יש להפסיק מעט בין שם לה׳, מ״א סי׳ תקס״ה סק״ה בשם ד״מ ואבודרהם. וכן יפסיק בין ה׳ ה׳ ש״ץ שם, כף החיים שם, וכשאומר הש״ץ ויעבור הצבור אומרים עמו בלחש ולא יתחילו לומר בקול עד שאומר ה׳ ה׳ ומ״ש הב״ד סי׳ שמ״א והביאו הש״ץ שם דהצבור אין אומרים ויעבור אלא יתחילו מה׳ ה׳ וכ״כ החס״ל או׳ ט׳ נראה דלפי דברי האר״י ז״ל אינו כן דהא תיבות ויעבור ה׳ וכו׳ יש בו ס״ג כמ״ש בש׳ הכוו׳ ואיך יחסר זה מן הצבור אלא מ״ש הוא העיקר שיאמרו אותו בלחש ומה׳ ה׳ יתחילו לומר בק״ר:

כא **כא) סליחות** ותחנונים צריך לאומרם בנחת ובמיתון ובכונה, ואסור להזכיר י״ג מידות שלא בכונה, מהר״ש שער אריה בחידושיו כ״י. ברכ״י סי׳ תקפ״א או׳ ד׳ זכ״ל או׳ ו׳ בי״ע או׳ ב׳ חס״ל או׳ ט׳ וביאור סדר י״ג מדות, אל הוא מדה א׳, רחום מדה ב׳, וחנון מדה ג׳, ארך מדה ד׳, אפים מדה ה׳. והטעם הוא לפי שארך אפים נזכר בל׳ רבים שלא אמר ארך אף, והורה בזה על חיבור ב׳ מדות ביחד, ורב חסד מדה ו׳, ואמת מדה ז׳, נוצר חסד מדה ח׳, לאלפים מדה ט׳, יען שאפשר להיות נוצר חסד אבל לא לאלפים א״כ ב׳ מדות הם נושא עין מדה י׳. ופשע מדה י״א, וחטאה מדה י״ב ונקה מדה י״ג, שער הכוו׳ דרוש ג׳ ד ויעבור:

כב **כב) אם** הצבור בצער ע״כ מין צרה שלא תבא אם יארע מילה באותם הימים יאמרו הצבור י״ג מדות של רחמים בכוונה בין מילה לפריעה ויראו נפלאות בע״ה. חס״ל או׳ יו״ד, בן א״ח פ׳ כי תשא או׳ י״ב:

כג **כג) אין** היחיד רשאי לומר י״ג מידות דרך תפלה ובקשת רחמים דדבר שבקדושה הם אבל אם אומרים דרך קריאה אומרם, ש״ע סי׳ תקס״ה העו׳ ה׳ וכן הסכים המחב״ר או׳ ו׳ דהעיקר יחיד אומרם בטעמים כמי שקורא בתורה, וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ י״ט או׳ ט׳ וכ״כ הרו״ח או׳ א׳ ומ״ש הברכ״י בסי׳ תפ״ח או׳ ה׳ בשם מהר״ם זכותו שכתב בשם האר״י ז״ל והביאו הש״ץ דקמ״ח ע״ד שאין היחיד אומר הי״ג מידות אלא בחלופיהן בא״ת ב״ש וכן מ״ש הזכ״ל אות ו׳ דהיותר נכון שלא לאומרם היחיד אפי׳ דרך קריאה דשוא״ת עדיף יעו״ש נראה לע״ד דחילוק יש דלאחר העמידה כיון דיש סוד בדבר שצ״ל שם י״ג מידות והיא אחד מתיקוני התפלה כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש א׳ דויעבור היותר נכון לאומרה בטעמים מלה במלה כמו שהיא כדי להשלים תיקון התפלה ויש לסמוך בזה על סברת מרן והחיד״א ז״ל שהתירו לאומרה בטעמים וי״ל דכן הוא ג״כ לדעת האר״י ז״ל ומ״ש מהר״ם זכותו משם האר״י ז״ל יי״ל היינו דוקא בלא שעת התפלה אבל בשעת התפלה גם הוא יודה דהיותר נכון לאומרה בטעמים כדי להשלים בחי׳ התפלה, אבל שלא בשעת התפלה היותר נכון שלא לאומרה כלל ביחיד לא בטעמים ולא בא״ת ב״ש, ואם ר״ל יאמר אותה בטעמים וגם יגמור הפסוק דאז הוי קורא בתורה ממש וליכא חששא מידי, ועיין ברב פעלים ח״א סי׳ י״א שנתן טעם מה שהיחיד אומר ויעבור בטעמים ומסיים ונקה שהוא חצי פסוק יעו״ש ונראה דאין לסמוך על טעם הנז׳ אלא א״כ הוא אומרו אחר העמידה שיש בו צורך לתיקון התפלה אבל שלא בשעת התפלה צריך לגמור כל הפסוק כולו כנז׳ ועיין ש״ץ שם:

כד **כד) אם** אומר אדם י״ג מידות עם הצבור והם ממהרים לגמור אותם והוא עודנו במחציתם לית לן בה וה״ז חשיב קוראם עם הצבור כיון שהתחיל בהם עם הצבור בן א״ח פ׳ כי תשא או׳ ד׳. ועיין בדברינו לעיל סי׳ כ״ט או׳ כ״א:

כה **כה) וכתב** מור״ם ז״ל שם בסי׳ תקס״ה סעי׳ ה׳ דאין ליחיד לומר סליחות או ויעבור, וטעם הסליחות כתב הט״ז שם סק״ה משום שמזכיר בסליחות וזכור לנו היום ברית י״ג יעו״ש, אבל הב״ח שם פליג וכתב דבסליחות בלא ויעבור אין שום איסור דאינו אלא תחנונים בעלמא ודברי הא״ז נ״ל דה״ק אין ליחיד לומר סליחות כנהוג עם ויעבור שזה ודאי אסור ולא משום סליחות יעו״ש וכן הסכים הברכ״י בזה הסי׳ או׳ י״א כהב״ח וכתב ואף שאומר זכור לנו ברית י״ג כל שאינו אומרם לית לן בה עכ״ל, וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ י״ט או׳ יו״ד, ש״ץ דקמ״ט ע״א זכ״ל או׳ ו׳:

כו **כו) מקום** שנהגו לומר סליחות בערבית הוא מנהג רע ומר ישתקע ולא יאמר ואין ראוי להזכיר י״ג מדות אלא בעת רצון וקרוב הדבר האומרים בערבית לקיצוץ ח״ו, הרב החסיד מהר״ם זכותו ז״ל בתשו׳ הנד״מ סי׳ ל׳ ברכ״י סי׳ תקפ״א או׳ א׳ ובס׳ קש״ג שם או׳ י״א, ש״ץ דקמ״ט ע״ב, וכ״כ בשער הכוו׳ דרוש א׳ דערבית דבחצות לילה הראשונה אין ראוי לומר כלל שום סליחות ולא להזכיר י״ג מדות דויעבור זולתי בליל יוה״כ עכ״ל, וכ״כ החס״ל או׳ ט׳ כף החיים סי׳ ט״ז או׳ י״ג,

כז **כז) ולכן** אותם המתפללים מנחה בסוף היום עם שקיעת החמה אם בעת שהגיעו לוידוי עבר קריאת המגרב שהוא בסוף י״ב שעות ממש לא יאמרו י״ג מדות אלא וידוי לבדו בן א״ח פ׳ כי תשא או׳ ח׳ ול״נ דיכול לומר עד שיעבור שלושה מינוטין וחצי אחר השנים עשר לפי עיר קודשנו ירושת״ו שביאת השמש היא עשרה מינוטין קודם השנים עשר מפני שכל זמן זה הוא בין השמשות כמ״ש ריש סי׳ רס״א וא״כ אין הפרש בין השנים עשר לשנים עשר וג׳ מינוטין כיון דכל הזמן הזה הוא בין השמשות ודו״ק:

כח **כח) שם. אין לדבר בין תפלה לנ״א ומותר לאדם להתפלל במקום זה וליפול על פניו במקום אחר,** הרמב״ם פ״ה מה״ת סוף דין י״ד, מ״א סק״א, פר״ח או׳ ב׳ ועיין ש״ץ דק״ן ע״ג וא״א או׳ א׳ מ״ש על דברי המ״א הנז׳:

כט **כט) שם. אין לדבר בין תפלה לנ״א,** וכתב בשער הכוו׳ דרוש א׳ דנ״א דבתפלת שחרית ומנחה יש בחי׳ אבל בתפלת ערבית אין שם נ״א ויעו״ש טעם בסוד:

ל ל) שם. נהגו להטות על צד שמאל, הגה וי״א דיש להטות לצד ימין והעיקר להטות בשחרית שיש לו תפילין וכו׳ אבל הלבוש כתב שגם בשחרית שיש תפילין בשמאלו יפול על יד שמאלו אלא שיטה ראשו מעט לצד ימין ובמנחה יטה ראשו לצד שמאל וכן ראיתי נוהגים וכן ראוי לנהוג שגם לפי הקבלה יש בו סוד עכ״ל, והביאו העט״ז או׳ א׳ וכ״כ הב״ח וכן הסכים א״ר או׳ ב׳ וכתב ודלא כהט״ז ומ״א שדחו דבריו בלא טעם יעו״ש וכ״כ הגר״א, וכ״מ מדברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דרוש ג׳ דנ״א דאין חילוק דאפי׳ שיש לו תפילין אין להטות כי אם לצד שמאל שכתב וז״ל יזהר כשנופל על פניו שלא ישים פניו תוך ידו השמאלית ממש אמנם ישים פניו על זרועו השמאלי עכ״ל וכבר כתבנו באו׳ הקודם דלפי דברי האר״י ז״ל אין נ״א כ״א בשחרית ומנחה ולפי מנהג האר״י ז״ל גם במנחה יש להניח תפילין כמ״ש בשער הכוו׳ דרוש ב׳ דתפלת המנחה וא״כ משמע דגם שיש לו תפילין אין להטות כ״א על זרוע שמאל וכ״כ הש״ץ דקמ״ט ע״ב קש״ג שם או׳ י״ג, בי״ע או׳ ד׳ חס״ל או׳ י״א. כף החיים שם או׳ י״ד. יפ״ל או׳ ג׳ וכתב שם הא״ר בשם שה״ל וס׳ התניא דמשום בזיון תפלין ליכא למיחש דתפלה של יד מקומה בגובה של יד והיא קבורת וכשהוא שוכב על צדו השמאלי נמצאת התפלה למעלה וזרוע למטה יעו״ש. וכ״כ היפ״ל שם. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח מ״ש עוד בזה בשם הכוו׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ״ז:

לא לא) ובענין נ״א לפי דעת הזוה״ק והאר״י ז״ל צ״ל מזמור לדוד אליך ה׳ נפשי אשא. וז״ל הזוה״ק סוף פ׳ במדבר דף ק״ך ע״ב, ת״ח כיון דבר נש עביד צלותא כגוונא דא בעובדא ובמלולא וקשיר קשורא דיחודא אשתכח דעל ידיה מתברכן עילאין ותתאין, כדין בעי ליה לב״נ לאחזאה גרמיה בתר דסיים צלותא דעמידה כאילו אתפטר מן עלמא דהא אתפרש מן אילנא דחיי וכניש רגלוי לגבי ההוא אילנא דמותא דאהדר ליה פקדוניה כד״א ויאסוף רגליו אל המטה, דהא אודי חטאוי וצלי עלייהו, השתא בעי לאתכנשא לגבי ההוא אילנא דמותא ולמנפל ולימא לגביה אליך ה׳ נפשי אשא בקדמיתא יהיבנא לך בפקדונא השתא דקשירנא יחודא ועבידנא עובדא ומלולא כדקא יאות ואודינא על חטאי הא נפשי מסירנא לך ודאי, ויחזי ב״נ גרמיה כאילו פטור מן עלמא דנפשיה מסיר להאי אתר דמותא בג״כ לא אית ביה וא״ו דוא״ו אילנא דחיי הוא, והאו אילנא דמותא הוא, והא קמ״ל דרזא דמלה דאית חובין דלא מתכפרן עד דאתפטר ב״נ מעלמא הה״ד אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון, והאי יהיב גרמיה ודאי למותא ומסור נפשיה להאי אתר, לאו בפקדונא כמו בליליא אלא כמאן דאתפטר מן עלמא ודאי, ותקונא דא בעי בכוונא דלבא, וכדין קב״ה מרחם עלוי ומכפר ליה לחוביה, זכאה הוא ב״נ דידע למפחי ולמפלח למאריה ברעותא ובכונא דלבא וואי ליה למאן דאתי למפתי למאריה בלבא רחיקא הא גריס עליה לאסתלקא מעלמא עד לא מטון יומוי בזמנא דהאי אילנא אתער בעלמא למעבד דינא, וע״ד בעי ב״נ לאדבקא נפשיה ורעותיה במאריה ולא יתי לגביה ברעותא כדיבא בגין דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, מאי לא יכון אלא בשעתא דהוא אתקין גרמיה להאי וליביה רחיקא מקב״ה קלא נפיק ואמר לא יכון לנגד עיני עכ״ל, והביאו ב״י ומ״א סק״ה, וכ״כ בשער הכוו׳ בדרושי נ״א שצ״ל בנ״א המזמור של אליך ה׳ נפשי וכו׳ ויעו״ש מ״ש בו טעם בסוד, ועוד כתב שם בדרוש ב׳ מי שיכוין בנ״א שימסור נפשו למיתה כדי להורידה בתוך הקלי׳ לברר משם צ״ל צדיק גמור או לפחות שכיון בתפלה ההיא מתחלתה ועד סופה וא״ל ח״ו שימשך לו נזק מזה יעו״ש ומ״ש שכיון בתפילה ההיא וכו׳ היינו שכיון בסדר הכוו׳ הכתובים בסידור הרש״ש ז״ל אבל מי שאינו מכוין בזה לא יכוין להוריד נפשו בתוך הקלי׳ לברר כי יש פחד כנז׳ אלא רק יזהר לכוין הרבה בפי׳ המילות כדי לחוש לדברי הזוהר ויותר עיקר הכוונה צ״ל בפסוק א׳ אליך ה׳ נפשי אשא ובאמרו אליך ה׳ נפשי אשא יכוין למסור עצמו למיתה על קיום התורה והמצות כי בזה אין פחד לכוין כי רק הפחד אם יכוין להוריד נפשו בתוך הקלי׳ כמ״ש בש׳ הכוו׳ יעו״ש. ועיין מורה באצבע סי׳ ג׳ או׳ פ״ט. וגם משמע מדברי הזוה״ק והאר״י ז״ל דהא שכתוב בזוה״ק דנמשך נזק למי שאין מכוין בו היינו דוקה למי שמכוין שמוסר נפשו למיתה כדי לברר מתוך הקלי׳ אבל אם אומר אותו לבקשת רחמים בעלמא לא יש פחד מיהו לכתחלה ודאי צריך לזהר ולכוין כנז׳ וע״כ כל אדם צריך לאומרו בכל יום אחר י״ג מידות כיון שהוא אחד מתיקוני תפילה לפי דברי הזוה״ק והאר״י ז״ל ואעפ״י שאין מכוין בו כדי לברר וכמו שאר התפילה שאעפ״י שיש בה כמה כוונות ובירורים אנו אומרים אותה כמו שהיא רק כסדר שסידרו אנשי כנה״ג ובוטחים בחסדי הי״ת וברחמיו המרובים שתעלה לפניו ברצון כפי הצורך ותכונן במקום עליון כן והיה זה כמוה כי במקום אחד יעלו כולנה:

לב לב) ומ״ש המ״א שם בסק״ה דמה״ט שכתב הזוהר אין אומרים אותו במדינות אלו הביאו א״ר או׳ א׳ וכתב דבאבודרהם כתב יש נוהגים לאומרו שמזמור זה חברו דוד באלפ״א בית״א וחסר ממנה ג אותיות שהן בו״ק לשון ריקות ומורה על ריקות התשובה ע״כ ובאילה שלוחה מצאתי מי שאומר מזמור זה בכל יום אינו רואה פני גיהנם ע״כ וסיים דהאומרו שלא בשעה שאומר רחום וחנון ליכא חששא דזוהר עכ״ל. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דאפי׳ אם אומרו במקומו אין פחד אם אומרו רק לבקשת רחמים בעלמא ואינו מכוון לברר יעו״ש, וכ״כ הש״ץ דק״ן ע״א דזה המזמור מסוגל להתפלל בו בעת צרה כשאומרו בכונה ראויה ומפיל שונאיו תחתיו ומציל את נפשו מדינה של גהינם וזוכה להיות חלקו בג״ע עם החסידים, ולזה חסירים בו ג׳ אותיות בו״ק שהוא גי׳ גהינם, וכן עולה גהינם בו״ק מוקה (ר״ל תיבות אלו יש בהם אותיות כו״ר) שהוא גי׳ גיהנם ומבוקה ומבולקה רמז שניצול מגהינם המכוון בו יעו״ש, גם יש בי ג׳ אותיות נוספות וסי׳ פא״ר לרמוז שיש לו חלק במקום הפא״ר והוא ג״ע ש״ץ שם כף החיים סי׳ ט״ז או׳ ט״ו:

לג לג) בסוד נ״א זוכה למעלות רבות א׳ נעשה בריה חדשה כאלו כבר מת ונסתלק מן העולם ב׳ נותנים לו עוז ותעצומות ללחום עם יצה״ר, ג׳ תוספת השכל בתורה ובסודותיה ד׳ תוספת דביקות בקינו ה׳ זוכה למסילה כדכתיב אשרי אדם עוז לו בך מסילות בלבבם, ו׳ השפעה לשכינה שאומרת תן לי כך בשביל פלוני בני, ז׳ אין חטא בא על ידו ואם יזדמן לו באקראי יתיסר באקראי עד ימרק עונותיו. ח׳ אם זוכה למות ולהסתלק במותו אומרים לו שלום בלי עיכוב ושאר צדיקים שלא כיוונו לזה מתעכבים כל שבעה, פרע״ח שי״ג פ״ז ש״ץ דק״ן ע״ב דבש לפי מע׳ הנו״ן או׳ א׳ ועיין ברו״ח או׳ ז׳:

לד לד) אין לומר בנ״א פסוק ויאמר דוד אל גד אלא רחום וחנון חטאנו ומזמר לדוד אליך מ״ח בשארית האצילות פי״ב אות א׳ נגיד ומצוה, י״א בהגה״ט ש״ץ דקמ״ט ע״ב, קש״ג סי׳ י״ט אות י״ג בי״ע אות ד׳ וכ״כ החס״ל אות י״א דאחר אמירת י״ג מדות יאמרו רחום וחנון ויראה לי שפסוק זה צ״ל מעומד שהוא וידוי ואח״כ יתחיל מזמור לדוד אליך ה׳ נפשי אשא מיושב דוקא עכ״ל וכ״כ בן א״ח פ׳ כי תשא אות י״ג, ומיהו במדרשי בית אל יכב״ץ ההולכים על תורת האר״י ז״ל אין נוהגין לומר רחום וחנון וכו׳ מפני שלא נזכר בדברי האר״י ז״ל אלא תכף אחר י״ג מדות מתחילין לדוד אליך ה׳ וכו׳ ואחריו אומרים אבינו מלכינו וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ מ״ח בשם הכוו׳ יעו״ש.:

לה לה) שם ובערבית וכו׳ ר״ל תפלת מנחה כמ״ש בד״מ אות א׳ וכ״כ בלבוש ר״ז אות א׳ ח״א כלל ל״ב אות ל״ג מאמ״ר אות ד׳ וכ״כ הרב שמן המאור. יפ״ל אות ד׳ ועיין בדברינו לעיל אות כ״ט:

לו לו) שם לומר ואנו לא נדע וכו׳ כ״ה בטור ומשמע שם שהש״ץ אומר כן בקו״ר וכן הוא המנהג בינינו ובאיזה מקומות נוהגין שהש״ץ אומר מאבינו מלכינו עד ואנחנו לא נדע בקו״ר ונראה שכ״ה מנהג רע״מ ז״ל שהביא הטור ז״ל לפני זה ועיין בפרישה והכל לפי המנהג, מאמ״ר אות ה׳.

לז לז) שם ואפי׳ בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח וכו׳ וכ״כ הלבוש בסי׳ קל״ב ח״א כלל ל״ב אות ל״ד קיצו״ר ש״ע סי׳ כ״ה אות ב׳ אבל הפר״ח אות א׳ כתב דאין אנו נוהגין כן אלא שבכל יום שאין אומרים תחנון אין או׳ למנצח, וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳. מאמ״ר אות ו׳ (וע״ש במאמ״ר מ״ש על דברי השכנה״ג הנז׳) ש״ץ דקנ״ד ע״ב חס״ל אות י״ד, וכתב וכן אין אומרים תפלה לדוד, יפ״ל אות ז׳ ונראה דזהו רק למנהג בני ספרד אבל מנהג בני אשכנז כמ״ש הרמ״א ז״ל שהרי רבני האשכנזים הביאו דברי הרמ״א ז״ל וע״כ כל אחד יחזיק במנהגו שהרי אין איסור בדבר, ומנהג בני ספרד כל יום שאין בו נ״א אין אומרים למנצח יענך ביום צרה ולא תפלה לדוד ואם הוא ביום שבת א״א צו״ץ:

לח לח) [סעיף ב׳] נפילת אפים מיושב וכו׳ כ״כ ב״י דלפי דעת חכמי הקבלה נראה שיש להקפיד שתהא מיושב דוקא עכ״ד, וכ״כ הלבוש, וכ״מ מדברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ בדרושי נ״א ובדף צ״א ע״ד בנוסח התפלה והב״ד לעיל בסי׳ מ״ח יעו״ש וכ״כ הש״ץ דק״ן ע״ג חס״ל אות י״א ומיהו בהריב״ש סי׳ תי״ב כתב שאין להקפיד בנ״א שתהיה מיושב והביאו ב״י וט״ז סק״ד, וכ״כ במהרי״ל שאם קרה שסיים תפלתו בשעה שמתחילין הצבור תחנה עמד על מקומו ולא חזר מיד למקום תפלתו ונפל על פניו מעומד עכ״ד, והביאו ד״מ אות ב׳ ועט״ז אות ב׳ ומ״א סק״ה, וכתב שם המ״א אבל לפי דברי הקבלה דכתב הב״י משמע דאפי׳ סיים עתה תפלתו לא יפול מעומד ואם א״א לישב שם ימתין כדי הילוך ד״א ויחזור למקומו ליפול מיושב עכ״ד והביאו הר״ז אות א׳ אבל במט״מ כתב דבכה״ג שכתב מהרי״ל אפשר דגם בעלי הקבלה מודים והביאו העו״ת אות ט׳ א״ר אות ד׳ וכתב ודלא כהמ״א. וכ״כ הח״א כלל ל״ב אות ל״ג דאם א״א יעשה בעמידה, קיצור ש״ע סי׳ כ״ב אות ג׳ מ״ב אות יו״ד, וה״ה כשמתפלל אחר נגדו שאין רשאי לישב כדלעיל סי׳ ק״ב א״ר שם מ״ב שם, מיהו מ״ש שם הא״ר דכשאומר תחנון בלא נפילה אין להקפיד בישיבה נ״ל דאין לחלק בזה דכיון דדעתו לאומרם בדרך תחנה צ״ל בישיבה:

לט טל) שם נפ״א מיושב וכו׳ ואם הצבור אומרים תחנונים קודם נפ״א ובצנעה נוהג כהאר״י ז״ל ואינו יכול לישב כי הקהל עומדים אומר נפ״א ע״י סמיכה, קש״ג סי׳ י״ט אות ט״ו בי״ע אות ה׳:

מ מ) שם בהגה י״א דאין נ״א אלא במקום שים ארון וס״ת וכו׳ כ״כ ב״י בשם הרוקח סי׳ שכ״ד דאין נופלים אלא לפני ס״ת וסי׳ לדבר דכתיב במלחמת העי ויפל על פניו לפני ארון ה׳ ע״כ, וכתב עליו מרן ז״ל בב״י ואני אומר אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה עכ״ל והביאו הט״ז סק״ה וכתב שכ״מ מדברי הרא״ש שהביא הב״י דלא ס״ל כרוקח אלא שסיים דמ״מ נראה לרמ״א לקבוע הלכה כרוקח יעו״ש, וכ״כ מהר״א גאליקו ז״ל בתשו׳ כ״י כדברי מרן ז״ל והוסיף לומר דאפי׳ במקום שאינו קבוע לתפלה ואין שם ס״ת נופלין על פניהם עכ״ד והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ וכתב דמנהג האשכנזים כדברי הרוקח ובמקומינו לא ראיתי מנהג קבוע יש נוהגים כדברי הרוקח ויש נוהגים כדברי רבינו המחבר ז״ל וכמדומה לי שכך היה מנהגו של מורי הרב ז״ל וכן נהגתי אחריו ומ״מ אני נוהג שלא למחות למי שנוהג כדברי הרוקח או כדברי רבינו המחבר ז״ל עכ״ל וכ״כ הברכ״י אות א׳ דאנן בדידן נהגינן לומר כ״א בכל מקום וכדמשמע מדברי מרן וגם הרב מהרימ״ט היה נוהג כן כמ״ש הרב שיירי וגם אני שמעתי דע״פ הקבלה אין להקפיד אם יש שם ס״ת עכ״ל וכ״כ בשיו״ב אות א׳ בשם מהר״ם מלמד בשו״ת משפט צדק ח״ג כ״י סי׳ י״ט דהמדקדק בדברי הפו׳ בעיניו יראה דפליגי על הרוקח

ואפשר דכל הפו׳ פליגי עליה כנראה מסתמיות דבריהם עכ״ל וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ י״ט אות ט״ז ש״ץ דק״ן ע״ד בי״ע אות א׳ ומיהו מ״ש הברכ״י שם דע״פ הקבלה אין להקפיד אם אין שם ס״ת כן הוא האמת דכיון דנ״א הוא אחד מתקוני התפלה כמ״ש בשער הכוו׳ בדרושי נ״א א״כ ודאי דאינו תלוי במקום דאיכא ס״ת, וכ״כ החס״ל אות י״ב, אמנם לענין עיקר דינא כיון דההפרש היא רק לענין כסוי פנים כמ״ש מור״ם ז״ל נראה דאפי׳ לדברי האר״י ז״ל אין זה מעכב דהגם שכתב האר״י ז״ל דנ״א היא אחד מתקוני התפלה היינו אם לא יאמרו אותם כלל אבל אם יאמרו אותה בלא כסוי פנים אין זה מעכב דעיקר התיקון הוא באמירה וכן מנהג חסידי בית אל יכב״ץ ההולכים בתורת האר״י ז״ל יש מהם שאומרים המזמור לדוד אליך בנ״א ויש שאין אומרים אותו בנ״א משום דבעו לכוין בסידור סדר הכוונות הצריכה לנ״א. וע״כ לענין דינא כל אחד יחזיק במנהגו אם כדברי הרוקח ואם כדברי מרן ז״ל דליכא חששא מידי אם אינו מחסר דבר מסדר תיקון התפלה:

מא מא) יש נוהגים ליפול על פניהם אף אם מתפללים ביחיד בביתם שלא בשעה שהצבור מתפללים ויש להם על מה שיסמוכו בין לפי הפשט בין על דרך האמת והכי רהטא עובדא דרבי אליעזר דהוה נפיל על אפיה ומשמע קצת דהיה מתפלל בביתו ביחיד, ברכ״י אות יו״ד, ש״ץ שם, בי״ע שם:

מב מב) עיר שנהגו כסברת הרוקח ובא חכם ממקום אחר ורצה להכריחם כמנהג מקומו דנופלים על פניהם בכל מקום לא טוב עושה ואין לשמוע לו כיון שנהגו ע״פ סברת הרוקח ואפי׳ קצתם מצו לעכב, הרב משפט צדק ח״ג כ״י בתשו׳ הנז׳ כנה״ג בהגב״י ברכ״י בשיו״ב אות ב׳ ש״ץ שם, בי״ע אות ב׳:

מג מג) בשעה שהצבור נופלין אף שהוא לא התפלל עמהם צריך לעשות נ״א עם הצבור לפי מ״ש במדרשו של רשב״י וכן ראוי לנהוג ליפול על פניו ולכסות עצמו בטליתו כמו שעושין הצבור אף שהוא אינו אומר נ״א והוא בזמירות וכיוצא, הרב מהר״ר אברהם חזקוני בס׳ שתי ידות דף ל״א ריש ע״ב ברכ״י בשיו״ב אות ה׳ ש״ץ שם שע״ת אות ב׳ בי״ע אות ג׳ ונראה דזהו דוקא במקום שאומרים התחנונים בנ״א ובכסוי פנים וכדי להראות שהוא נכלל עמהם אבל במקום שאין אומרים התחנונים בנ״א ובכסוי פנים אלא כמו שאר התפלה פשיטה דא״צ לעשות:

מד מד) שם בהגה. שיש ארון וס״ת וכו׳ ארון לאו דוקא אלא ס״ת לחוד, ט״ז סק״ה, א״ר או׳ ה׳ סו״ב או׳ ה׳ ר״ז או׳ ג׳:

מה מה) שם בהגה ארון וס״ת וכו׳ כתב השכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ שלא מיעט הרוקח אלא בבית שאין שם ס״ת אבל בבה״מ שיש שם ספרים לקרות אפי׳ אין שם ס״ת נופלים על פניהם ועל דא אנא סמיכנא לנפול על אפים היכא דגריסנא ר״ל לצאת אפי׳ י״ח סברת הרוקח עכ״ל אמנם הד״מ בסי׳ כ״ג כתב דאין נוהגים כן וכ״כ א״ר או׳ ה׳ יעו״ש והב״ד הש״ץ דף ק״ן ע״ג, וכן בסוף בית יהודה במנהגי ארגיל או׳ ס״ד דחה דברי השכנה״ג הנז׳ והביאו הזכ״ל או׳ ו׳ יעו״ש, וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ כ״ב או׳ ד׳ וכבר כתבנו לעיל או׳ מ׳ דכל שאינו מחסר שום דבר מסדר תיקון התפלה ליכא חששא אם רק שאינו נופל על אפיו יעו״ש, וא״כ הכא נמי מי שנוהג כרוקח אין לנפול במקום דליכא ס״ת ואפי׳ אי איכא שאר ספרים אלא יאמר התחנה בלא נ״א וכסוי פנים:

מו מו) שם בהגה. אומרים תחנה וכו׳ ואעפ״י שאין נופלים על פניהם אומרים תחלה הוידוי וי״ג מידות ואח״כ המזמור של נ״א בלא נ״א, כן צ״ל לפי דברי האר״י ז״ל כדי שלא יחסר שום דבר מתיקון סדר התפלה וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ יעו״ש:

מז מז) שם בהגה בלא כסוי פנים, והטעם שמכסים פניהם בנ״א עיין שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד וכתב דהמנהג לכסות פניו בטלית או בסודר כשאין לו טלית והטעם כדי שלא ליפול על כף ידו שבה כתובים עונותיו עכ״ד, וכ״כ א״ר או׳ ב׳ בשם המנהיג ועיין לעיל או׳ ל׳:

מח מח) שם בהגה, וחצר בית בהכ״נ וכו׳ ועל פי זה נוהגים ליפול על פניהם בעזרת בהכ״נ אפי׳ למי שנוהג כדברי הרוקח, וכתוב בדרשות מהרי״ל כל זמן שפתח בהכ״נ פתוחה נופל ומכסה פניו כשאומר תחנה ואם הפתח נעולה יאמר תחנה בלא כסות עינים ע״כ, שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ מ״א סק״ז, א״ר או׳ ו׳ ש״ץ דק״ן ע״ד ר״ז או׳ ג׳ ומ״ש שם הא״ר על דברי העו״ת עיין מאמ״ר או׳ ט׳ ודו״ק:

מט מט) שם בהגה. אפי׳ יחיד בביתו וכו׳ כתב הלבוש ולא ראיתי נוהגים כן ואפשר שכוונתו לומר יחיד בביתו דומיא דחצר ב״ה ר״ל שבית היחיד הוא סמוך לבהכ״נ ושומע שם כשהצבור מתפללין ע״כ והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ וכתב ונראה מדבריו דכל ששומע מביתו כשאומרים הצבור נ״א אעפ״י שאין ביתו פתוחה לבהכ״נ נופל על פניו עם הצבור ואין זה היפך דברי מהרי״ל ז״ל שכתבתי למעלה דכשפתח בהכ״נ נעולה אין ליפול על פניהם בחצר בהכ״נ דאפשר דהתם מיירי בשאין מתפלל עם הקהל אבל כשמתפלל עם הקהל אעפ״י שהפתח נעולה נופלין על פניהם מכ״ש דיחיד עכ״ל, (עי״ש שכתב עוד תירוץ אחר, עו״ת או׳ י״ב, א״ר או׳ ז׳ וכתב ודלא כפי׳ שני שכתב השכנה״ג יעו״ש, ש״ץ שם, וכתב עו״ש הא״ר ובלבד שלא יהיה טינוף מפסיק בין ביתו לבהכ״נ יעו״ש, וכ״כ א״א או׳ ח׳ ומש״ז או׳ ז׳ מ״ב. או׳ י״ד:

נ ג) מה שנוהגים כשבורחים לכפרים מדבר בעיר יהלוך שאין נופלים על פניהם מפני שאין שם ס״ת וגם אין אומרים למנצח ותפלה לדוד עיין שכנה״ג בהגב״י או׳ ט׳ שקרא תגר עליהם יעו״ש וגם לפי דברי האר״י ז״ל זה לא יתכן לחסר שום דבר מסדר תיקון התפלה בלי שום סבה כמו ימים שא״א בהם תחנון או חתן וכדומה, ואי משום דנוהגים כרוקח שאין נופלים על פניהם במקום דליכא ס״ת מ״מ יש להם לומר התחנה בלא נ״א כדי שלא יחסר מסדר התפלה וכמש״ל או׳ מ״ו:

נא נא) [סעיף ג׳] אין נ״א בלילה, כ״כ ב״י בשם מהרי״א כי נפילת אפים רמז למדת הלילה ואין נופלים על פניהם וקרוב הדבר לקצץ בנטיעות יעו״ש והביאו הט״ז סק״ח וכתב דאין לחוש לזה כ״ז שאין ודאי לילה אלא בין השמשות דלא גרע מליל אשמורת שהוא קרוב ליום עכ״ל, וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ מיהו המ״א סק״ט כתב דאם נמשכת תפלת מנחה עד הלילה לכ״ע אין נופלים דתחלת הלילה תגבורת הדינים משא״כ אחר חצות לילה ויש לדלג א״מ (ר״ל בעשרת ימי תשובה) כדי ליפול מבעוד יום עכ״ד, והביאו א״ר או׳ ח׳ וכתב דמשמע מדבריו בין השמשות אין נופלין יעו״ש ועוד עיין במחה״ש שמצדד בדברי המ״א ומ״מ נ״ל כיון דאיסור נ״א בלילה חמור מאד כמקצץ בנטיעות ח״ו וק״ל בין השמשות ספק אם הוא מן הלילה וגם כי יש אומרים דנ״א רשות כמש״ל או׳ ג״ן וע״כ שב וא״ת עדיף ואין לעשות נ״א בין השמשות וכ״נ דעת המש״ז או׳ ח׳ וכן הסכים הרב בן א״ח פ׳ כי תשא או׳ יו״ד:

נב בנ) שם. ובלילי אשמורת וכו׳ וכתב העו״ת או י״ג בשם מהרי״א דאם הוא אחר חצות לילה נופלים וקודם חצות יאמר המזמור זולת נ״א ע״כ, וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ח׳ והב״ד א״ר או׳ ח׳ מיהו ברקנ״ט פ׳ קרח כתב להאריך בסליחות עד נכון היום ואז יפלו על פניהם עכ״ל והביאו מ״א סק״ט וכתב עליו דמנהג זה לא יתכן בער״ה עיין סי׳ תקפ״א עכ״ד, ור״ל דשם בסי׳ תקפ״א סעי׳ ג׳ כתוב דאין נופלין על פניהם ער״ה וא״כ כיון דאין נופלים איך יתכן להאריך לכתחלה בסליחות כדי לנפול ביום ועיין מ״א שם ס״ק י״ג והמאמ״ר או׳ יו״ד כתב דאין אנו נוהגין ליפול על פניהם בסליחות והביאו הרב המגיה בש״ן דקנ״א ע״א וכתב דגם אני בארץ הצבי עיה״ק ירושת״ו ובקושטא ובכל מקום שעברתי עליהם לא ראיתי נוהגים בימי הסליחות ליפול ע״פ באשמורת רק אומרים המזמור בלתי כסוי פנים והטיה כלל ואפשר שטעם המנהג הוא דס״ל שלא התירו אלא דוקא כשהוא קרוב ליום ממש קרוב לעמוד השחר ודלא כהרב השיירי שהתיר כל שאינו קודם חצות יעו״ש. ומ״ש העו״ת דקודם חצות יאמר המזמור בלי נ״א זה לא יתכן לפי דברי האר״י ז״ל בשה״מ פ׳ ואתחנן שכתב דאין ראוי לקרא מקרא בלילה לפי שהמקרא הוא בעשייה והלילה עצמה הוא בחי׳ עשייה והכל הוא דינין ואין ראוי לעורר הדינין יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לעיל אות כ״ו:

נג גנ) [סעיף ד׳] נוהגין שלא ליפול וכו׳ כתב הטור בשם רב נטוראי גאון דנ״א בצבור רשות ולכך מקילין בה בבית החתן יעו״ש וכ״כ בתשו׳ בר ששת סי׳ תי״ב דנ״א רשות ולכן כל דיניו במנהגא תליא מילתא, והביאו ד״מ אות ה׳ וכ״כ הפר״ח אות ב׳ עו״ת אות י״ד מאמ״ר אות י״א ר״ז אות א׳ מיהו לפי דברי האר״י ז״ל בש׳ הכוו׳ בדרושי נ״א נראה שהיא חובה ולכן אין לבטלה אם לא לעת הצורך ועיין לקמן אות צ״ה:

נד דנ) שם נהגו שלא ליפול וכו׳ והגם דלפי דברי האר״י ז״ל י״ג מידות ונ״א היא אחד מתקוני התפלה וא״כ היאך מבטלים אותה מפני החתן וכדומה, או מפני ט״ו באב וכדומה אומרים המקו׳ דביום שיש בו קדושה יתירתא כגון ט״ו באב וכדומה נעשה התיקון ההוא של י״ג מידות ונ״א מאליו ע״י קדושת היום אבל ביום שיש בו חתן או מילה או אבל ר״ל דאלו הם פרטיים נוהגין חסידי בית אל יכב״ץ לכוין התיקון ההוא הנעשה בי״ג מידות ובנ״א בלב דוקא בין סיום החזרה לקדיש, וכן בין סוף אשרי לובא לציון מכוונים התיקון הנעשה בלמנצח:

נה חנ) שם לא בבית האבל, הטעם בב״י משום דאתקש לחג דכתיב והפכתי חגיכם לאבל והלכך אין אומרים גם וידויים ותחנונים בבית האבל עכ״ל עו״ת שם ט״ז סק״ט, וכתב וא״כ כל ז׳ קאמר דהא מדמינן לחג דהיינו ז׳ ימי החג וכתב קיצור ש״ע סי׳ כ״ב אות ה׳ דאפי׳ במנחה של יום ז׳ אין אומרים ומיהו הלבוש כתב הטעם כטעם שאין נ״א בלילה שלא להגביר כח הדין ח״ו כי האבל כבר מדה״ד מתוחה כנגדו והוי כמו קיצוץ ח״ו עכ״ד, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות י״ד ותמה עליו וכתב דלפי טעם זה למה אין אומרים למנצח ותפלה לדוד ולא תחנון כמ״ש הרד״א ז״ל וכן הוא המנהג, דבתחנון ולמנצח ותפלה לדוד לא שייך טעמא דנ״א ואפשר לומר שכוונת הלבוש לומר דבנ״א א״צ לטעם משום דאתקש לחג דמפני טעם אחר אין לאומרו ובזה יתיישב איך הלבוש כתב ט״א ולא פנה לטעם שה״ל אפי׳ להזכירו וכו׳ אבל טעם שה״ל דאיתקש לחג אצטריך לשלא יאמרו תחנון ולמנצח ותפלה לדוד, ואפשר ג״כ דלפי טעם הלבוש אומרים תחנון ולמנצח עכ״ל, ועיין א״ר אות ט׳ שמסכים לדעת הלבוש למנצח אומרים רק האבל בעצמו לא יאמר יעו״ש, וכתב כנה״ג בהגה״ט באשבילי״א אין אומרים בבית האבל בסדר קדושה ואני זאת בריתי אותם אמר ה׳ ולא יענך ה׳ ביום צרה אבל בטוליטילה נהגו לאומרם הרד״א ז״ל וכמדומה לי שנהגו בקושטא לומר ואני זאת בריתי אבל אין אומרים יענך ה׳ ביום צרה עכ״ל והביאו מ״א סק״י וכבר כתבנו לעיל אות ג״ן דבכל הדברים הללו הולכים אחר המנהג ונהרא נהרא ופשטיה, ועיין עוד לקמן אות ס״ח:

נט **נט) שם בבית האבל** כתבו האחרונים שאם אין אבל בבית אף שאומרים תפלה שם למנוחת נפש והמת יהיה לו נחת רוח אומרים נ״א דאין קפידא אלא שהאבל שם, אבל מנהג עיה״ק ירושת״ו שלא לומר אף אם אין אבל שם. ברכ״י או׳ ג׳ ובספרו קש״ג סי׳ י״ט או׳ י״ט. וכ״כ הרב פרי האדמה ח״א דט״ז ע״ד יעו״ש. ש״ץ דקנ״א ע״ד, שע״ת או׳ יו״ד, בי״ע או׳ ה׳ חס״ל או׳ י״ד קיצור ש״ע סימן כ״ב או׳ ה׳:

ס **ס) שם. בבית האבל וכו׳** נשאלתי כיון דחתן ואבל מחד טעמא אין נופלים על פניהם בבתיהם למה בבא החתן לבהכ״נ איו נופלין על פניהם ובבא האבל לבהכ״נ נופלין על פניהם. והשבתי דאיברא דאיתקש אבל לחג מ״מ יש שינוי ביניהם בטעם הדבר. כי הטעם בחתן מפני שהוא שרוי בשמחה, וכיון שהוא מלך אזלינן בתריה כל הקהל. אבל טעם האבל שלא להגביר מדה״ד כמ״ש למעלה בשם הלבוש ולכן כשהאבל בבהכ״נ עבדינן עיקר שאר העם דכיון ששאר הקהל אינם אבלים אין כאן בית מיחוש, שכגה״ג בהגב״י או׳ ט״ו, א״ר או׳ ט, ש״ץ שם. מאמ״ר או׳ י״א וכתב דאנו אין נוהגין כן אלא גם כשהאבל בא לבהכ״נ בשני ובחמישי כמבואר ביו״ד סי׳ שצ״ג סעי׳ ג׳ אין הקהל נופלין על פניהם. וכתב דמנהג נכון הוא דמאחר דאיתקש אבל לחתן אין לחלק ביניהם. וכתב שכ״כ בא״ת דף ס״ט או׳ ל״ב דכשבא חתן או אבל לבהכ״נ אין נופלין ע״פ יעו״ש. וכבר כתבנו דבכ״ז נהרא נהרא ופשטיה. ומיהו אפי לדברי השכנה״ג האבל עצמו אינו אומר. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ כ״ב או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ פ״ד:

סא **סא) שם. בבית האבל וכו׳** וכתב הרוקח בסי׳ שט״ז דאין קורין הלל בר״ח חדא משום דא״א דבר שמחה ועוד משום לועג לרש כי הנשמה אוננת שם ואם יאמרו לא המתים וכו׳ ותו דעשרה שפירשו מן הצבור כיחידים דמו עכ״ד, והביאו שכנה״ג בהגה״ט סי׳ תכ״ב או׳ ה׳ פר״ח שם או׳ ב׳ ט״ז ביו״ד סי׳ שע״ו הק״ב, מ״א בזה הסי׳ סק״י א״ר או׳ ט׳ ומהרי״ל בה׳ חנוכה כתב דא״א שם הלל אפי׳ בחנוכה, אבל התניא כתב דדוקא בר״ח א״א הלל שאינו אלה מנהג אבל בחנוכה אומרים והב״ד שכנה״ג שם או׳ ו׳ ומ״א באו׳ הנז׳ וכתב שם השכנה״ג דבספרד נוהגים לאומרו אף בר״ח וכתב שכ״ה סברת הכלבו בה׳ אבל סי׳ קי״ד יעו״ש, וכ״כ הפר״ח. שם דאם יש מקומות שנהגו לאומרו אין מוחין בידם, מיהו דעת המ״א שם דבר״ח אין לאומרו ובחנוכה כל אחד יאמר בביתו יעו״ש ובא״ר שם כתב דדי אם לא יאמרו בר״ח אבל בחנוכה יש לאומרו שם יעו״ש, וכך הסכים החיד״א במחב״ר סי׳ תרפ״ג וכתב דגם האבל יאמר עמהם ודחה דברי הפר״ח שכתב שם דגם בחנוכה לא יאמרו בבית האבל יעו״ש, והביאו ש״ץ דקפ״ה ע״א סי׳ בי״ע בדיני ר״ח או׳ י״ג, וכ״כ ר״ז או׳ ה׳ אלא שכתב דמ״מ בר״ח כל אחד יאמר אתו אח״כ בביתו, וכ״נ עיקר לענין דינא אלא רק במקום שנהגו לאומרו שם גם בר״ח אין למחות בידם כנז״ל:

סב **סב) ואם** האבל עצמו בא לבהכ״נ יאמר הלל עם הצבור אפי׳ לס׳ הרוקח, פרי האדמה ח״א דמ״ה מאמ״ר או׳ י״ב ש״ץ דקפ״ד ע״ד, זכ״ל ביו״ד ה׳ אבל או׳ ה׳:

סג **סג) אבל** שקבר את מתו ברגל או בשבת תוך ז׳ אם חל ר״ח כשמתפללים שם אומרים הלל, א״א או׳ יו״ד. קיצור ש״ע סי׳ ר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ ך׳:

סד **סד) ונראה** דאבל לא יאמר ויהי נועם דאסור במלאכה. ואף דדבר האבד מותר כמו בט״ב בסי׳ תקנ״ט כ״כ במנהגים, א״ר שם, מחה״ש סק״י, וכתב עו״ש הא״ר דבעשרת ימי תשובה אומרים שם א״מ. והביאו המחה״ש שם:

סה **סה) ביום** התענית שאומרים סליחות גם בבית האבל יאמרו סליחות אבל לא וידויים ותחנונים, עט״ז או׳ ג׳ מחה״ש שם, אבל הפרמ״ג בא״א או׳ י״ב כתב דגם סליחות לא יאמרו בבית האבל יעו״ש ועיין לקמן או׳ ח״פ, אם מתפללים בבית האבל עיוה״כ במנחה דאו׳ בחזרה יאמרו הוידוי כסדר בעמידה בלחש כי השעה צריכה לכך דאי בשביל שהוא יו״ט לא משגיחנן כ״ש לגבי אבילות וכן נוהגים, רו״ח או׳ ה׳:

סו **סו) שם. ולא בבית האבל,** אם אחר שהתפלל כבר האבל באו מנין אחר להתפלל שם כל שמתפללים בבית אחר שלא מת שם המת וגם אין אין האבל יושב שם נראה שצריכין לומר תחנון, אמנם כשמתפללים אצל האבל אפי׳ שהאבל אינו מתפלל עמהם אין לומר תחנון הרב זכ״ל בספרו חס״ל חא״ח סי׳ ב׳ פתה״ד סוף או׳ ג׳:

סז **סז) שם. ולא בבית האבל,** איש עובר אורח שמת והביאוהו למקום אחד כדי לרוחצו ולעשות לו כל צרכו ומשם הוליכוהו לבה״ק ושוב אח״כ בז׳ ימי אבלו קבעו באותו מקום שרחצוהו להתפלל בו ואין שום אבלים שם אין לומר וידוי ונ״א באותו מקום, שו״ת לב חיים ח״ג סי׳ מ״ז, והביאו א״ח או׳ ד׳:

סח **סח) שם. ולא בבית האבל ולא בבית החתן וכו׳** ובזה נראה דאפי׳ יוצא אח״כ לביתו א״צ לומר תחנונים כגון והוא רחום כיון שהיה בבהכ״נ בשעת התפלה וחלה עליו השמחה וכן במילה משא״כ בבית האבל ששם אין הטעם משום שחל עליו צער של האבל דגם האבל עצמו אין פטור משום צער אלא משום שמדה״ד שולט עליו ואין ראוי להתעורר אז בנ״א שרומז למדה״ד ג״כ כמ״ש הלבוש וע״כ גם אחרים לא יעוררו שם מדה״ד אבל אחר שיצאו חייבים אלא דלפי מ״ש בסעי׳ א׳ שאין לדבר בין תפלה לתחנון ממילא גם בוהוא רחום הוא כן דהא או׳ אותו בין י״ח לתחנון וא״כ כיון כן דלא

שייך לאומרו במקומו דהיינו אחר י״ח לא יאמר אותו גם אח״כ, ט״ז סק״י, והגם דבאו׳ הקודם כתב דאומרים אח״כ והוא רחום כשיוצאים מבית האבל וכ״כ ביו״ד סי׳ שע״ו סק״ב בשם הרוקח נראה דכאן חזר מדבריו, וכ״כ המש״ז או׳ יו״ד דכאן חזר בו הט״ז ממ״ש סק״ט יעו״ש, וכ״כ הלב״ש על סק״ט, וכ״כ המאמ״ר או׳ י״ב דמסתמיות ל׳ הש״ע והב״י משמע דכיון דאידחי אידחי ושוב אין אומרים אותו וכן המנהג פשוט אלא דכשאנו נמצאים אח״כ בבהכ״נ בשעה שהצבור אומרים תחנה אומרים אותה עמהם בין כשהתפללו בבית האבל בין בבית החתן ודלא כהט״ז עי״ש ועיין באה״ט עכ״ל (ומ״ש ודלא כהט״ז ר״ל מ״ש הט״ז בסק״י דאין לה מקום כלל לאומרה אח״כ אפי׳ עם הצבור ומה שציין לבאה״ט ר״ל מה שיש להקשות מדברי הט״ז מסק״ט לסק״י כבר הקשה אותה הבאה״ט ודלא כמי שהביו בדברי המאמ״ר הנז׳ דרך אחרת והקשו על הצדיק דקיים במאמר״ו ועיין פתה״ד או׳ ב׳ ודו״ק) והביאו הש״ץ דקנ״א ע״ד, זכ״ל ביו״ד ה׳ אבל או׳ ת׳ וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ דאף לאחר שיצאו מבית החתן והאבל ובאו לבתיהם א״צ לומר תחנון דכיון שנדחה ממקום קביעתו נדחה לגמרי. וכ״כ ח״א כלל ל״ב או׳ ל״ג, קיצור ש״ע סי׳ כ״ב או׳ ה׳:

סט סט) שם. ולא בבית החתן, נהגו שלא ליפול על פניהם בתוך ז׳ לחתן כשהחתן בבהכ״נ וראיתי פה תרי״א יע״א נוהגין שלא ליפול ביום ו׳ שהוא שמיני לחופתו ולא מצאתי בזה שום טעם ואולי סוברים דשבעת ימי המשתה אינם כז׳ ימי האבל דמקצת יום ז׳ ככולו אלא ז׳ ימים שלמים מעת לעת בעינן ולפעמים אין החתן נכנס לחופה ביום ז׳ עד לערב ומשם נשתרבב המנהג שלא ליפול אף ביום ו׳ שהוא שמיני לחופתו. כנה״ג בהגב״י. והביאו מ״א ס״ק י״ב וכ״כ המחב״ר בק״א או׳ א׳ חתן שנשא יום רביעי אחר חצות ביום ד׳ הבא בשחרית יש שנהגו שלא לומר תחנונים אם יש חתן ונראה דמנהג יפה הוא לפי מ״ש הגו״ר א״ח כלל א׳ סי׳ כ״ח לענין ז׳ ברכות בסעודת יום ח׳ בחצות דז׳ ימים שלמים בעינן וכן עשה הרב מהר״ר יצחק קשטרו יעו״ש וא״כ שפיר נהגו שלא לומר תחנונים ביום ח׳ בבקר ולפ״ז גם במנחה אם מתפללים קודם זמן דעשה חופה וז׳ ברכות לא יאמרו עכ״ד, וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ י״ט או׳ כ״א. והביאו הש״ץ דף קנ״ב ע״ב ומיהו בתשו׳ כנסת יחזקאל סי׳ ס״ה כתב מקום שנהגו לעשות הנשואין ביום ד׳ אחר חצות ועושין סעודה ומברכין ז׳ ברכות וקודם חצות יום ד׳ השני עושין סעודה ומברכין ברכת חתן שסוברין שז׳ ימים מעת לעת בעינן טועין הם ומבטלים מנהגם שהם ברכות לבטלה אבל אם אינם עושים סעודה ביום ד׳ הא׳ אחר החופה כ״א בליל ה׳ יעמדו במנהגם לברך עד יום ה׳ יעו״ש והביאו י״א באה״ה סי׳ ס״ב. זכ״ל ח״ג חא״ה או׳ ב׳ שע״ת בזה הסי׳ או׳ י״ד וכתב וכן נראה לענין התחנונים. וכן בתשו׳ באר יצחק סי׳ כ״ג הסכים להכנ״י דאין מונים מעל״ע ואף שכבר נהגו בנ״א כהמ״א אך ז׳ ברכות בודאי אין לברך דהוי ברכה לבטלה יעו״ש. והביאו פ״ת וא״ח או׳ ח׳ וגם החיד״א במחב״ר שם הזכיר דברי הכנ״י הנז׳ וכתב דלעניין נ״א מיהא שפיר נהגו אך לז׳ ברכות צריך להתישב. והביאו הש״ץ שם, שע״ת שם בי״ע בדיני נ״א או׳ ז׳ ועיין בכללי הרא״ש כלל כ״ו ס״ב שכתב דז׳ ימים מתחילין מז׳ ברכות ולא מסעודה ופסקו מור״ם ז״ל בא״ה סי׳ ס״ב סעי׳ ה׳ והביאו הזכ״ל שם. ועיין זכ״ל ח״א או׳ ו׳ מ״ש על דברי המחב״ר הנז׳ וא״כ כיון שיש פלוגתא בזה נראה לענין דינא דאם עשו החופה וז״ב קודם בוא השמש חשבינן אותו יום ליום שלם ואפי׳ לא עשו סעודה באותו היום וכמו שאר הימים דודאי אם אירע שלא עשו סעודה דאין מוסיפין עוד יום אחר ואחר תשלום עוד ששה ימים שלמים אין אומרים עוד ז״ב וגם נופלין ע״פ וכן המנהג פה עיה״ק ירושת״ו כמ״ש בס׳ התקנות של ירושלים במנהגים בדיני נ״א או׳ י״ב. רק במקום שנוהגים כהרב כנ״י או כהכנה״ג והמחב״ר אין למחות בידם:

ע ע) וכתב עיו״ש הכנה״ג ראיתי נוהגים פה תירי״א שאפי׳ שהחתן אינו נכנס לחופה עד לערב אין נופלין על פניהם בשחר והיה קשה עלי מנהג זה ורציתי לבטלו עד שמצאתיו מפורש בכתבי מהר״ר ישראל סי׳ פ׳ עכ״ד. ומיהו הפר״ת או׳ ד׳. כתב דלא מסתברא כמהר״י ז״ל אלא שכל שלא נכנס לחופה נופלין ע״פ עכ״ל. וכ״נ דעת הרדב״ז ח״ב סי׳ קע״ט יעו״ש. אמנם הברכ״י או׳ ה׳ כתב דמנהגינו בארץ הצב״י כשהנשואין סמוכין לתפלת השחר או לתפלת המנחה בתפלה שהנשואין אחריה אין נופלין ע״פ והוא מילתא מציעתא ומנהג נכון עכ״ל וכתב עו״ש ואפשר שגם הרדב״ז והפר״ח יודו בזה יעו״ש. ש״ץ דקנ״ב ע״א. זכ״ל ת״א או׳ ו׳ חס״ל או׳ י״ד, יפ״ל או׳ י״ב. ועיין לקמן או׳ פ״ו:

עא עא) שם ולא בבית החתן. לא שנא בחור שנשא בתולה ולא שנא אלמון שנשא בתולה. ולא שנא בחור שנשא אלמנה. אין נופלין על פניהם תוך ז׳ לנישואיהן במקום שהם מתפללין. אבל אלמון שנשא אלמנה דוקא תוך שלושה לנישואיו. אבל לאחר ג׳ נופלין. שכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ז. ש״ץ דקנ״א ע״ד. וכ״כ הרב פרי האדמה ח״א דט״ז דמנהג ירושת״ו דאפו׳ באלמון תוך ג׳ ימים אם הוא בבהכ״נ שלא לומר תחנונים יעו״ש. והביאו הש״ץ דקנ״ב ע״א. וכ״כ קש״ג שם או׳ ך׳ בי״ע שם או׳ ו׳:

עב עב) כתב שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ב נהגו במקומות הללו שלא ליפול על פניהם לא ביום קדושין אעפ״י שאינו יום החופה ולא ביום השדוכין והכל לפי המנהג עכ״ל והביאו הש״ץ שם ע״ג. יפ״ל שם. וכתב שם היפ״ל דמנהגם הוא דוקא בתפלה שהקדושין אחריה שהחתן בא לבית הכלה במקום

הקדושין סמוך למנחה הדור בלבושו כחתן יכהן פאר דאין אומרים תחנונים ונ״א אבל אם מתפלל החתן קודם לכן או אח״כ בביתו או במקום אחר דלא הוו הקדושין תמן וכ״ש בשחרית שאומר תחנון ככל יומא. ובשדוכין אין נוהגין שלא ליפול יעו״ש:

עג **עג) שם ולא בבהכ״נ ביום מילה,** ואף ביתום שמת אביו קודם שנולד אין אומרין תחנונים ונ״א שכנה״ג בהגב״י אות ח״י א״ר אות ט׳ ש״ץ דקנ״ב ע״ד וכתב דמכאן יש ללמוד בשאין הבעל ברית בעיר דפשיטא דאין אומרים תחנונים וזה פשוט עכ״ד, וכ״כ מהרח״ש בתו״ח ח״ג סי׳ ד׳ דמעשים בכל יום בעירם אעפ״י שאין אבי הבן בעיר וגם אין מלין אלא בביתו של אבי הבן אלא שהולכין קרוביו לבהכ״נ ומתפללין שם בנעימות כנהוג אין נופלין ע״פ יעו״ש והביאו הברכ״י אות ד׳ ובספרו קש״ג סי׳ י״ט אות כ״ב, והרב המגיה שם בש״ץ שע״ת אות יו״ד בי״ע אות ת׳ פתה״ד אות ז׳ וכתב שם הפתה״ד ויראה דעת הרב ז״ל דכ״ש אם הסנדק מתפלל שם דודאי אין נופלין ע״פ שהרי הסנדק חשיב בעל ברית ויו״ט דידיה הוי כמ״ש מרן ז״ל בב״י סי׳ תקנ״ט ופסקו מור״ם ז״ל שם סעי׳ ח׳ וכן העלה הרב זרע יעקב בן נאיים ז״ל סי׳ ג״ם יעו״ש וכתב וכן עמא דבר כהוראת מהרח״ש והזי״ע וכל קדושים עמהם ודלא כהרב דברי מרדכי חא״ת סי׳ א״ך יעו״ש ועיין עוד לקמן אות פ״ב:

עד **עד) וכן** בן שפחה שנימול לשמונה אין נופלין ע״פ ואין אומרים תחנונים יום המילה בבהכ״נ, שכנה״ג שם אות י״ט, עו״ת אות ט״ז א״ר אות יו״ד וכתב דה״ה בבן ממזר, ש״ץ שם מש״ז אות ט׳:

עה **עה) שם ביום מילה ואפי׳ אם נולד מהול ומטיף ממנו דם אין נופלין על פניהם,** הלק״ט ח״ב סי׳ קס״ח י״א בהגב״י. ש״ץ שם אות כ״ג בי״ע אות י״א חס״ל אות י״ד:

עו **עו) שם ולא בבהכ״נ ביום מילה,** מקום שנוהגים בבהכ״נ ביום מילה מתפללין בעלי ברית עם יחידי הק״ק ומנגנים קצת בבהכ״נ ואין נופלין על פניהם ובתר צלותא יוצאים בשיר לעזרה ונעשית שם המילה ובעזרה מתפללין תפלת ותיקין ואחריה כמה תפילות עד שלא נעשית שם המילה מהראוי הוא שיאמרו שם בעזרה תחנונים ונ״א רק אם יש שם מנהג קדום שלא לומר תחנונים בעזרה ביום המילה אף אם אבי הבן מתפלל לפנים יחזקו במנהגם ברב״י אות ד׳ ש״ץ דקנ״ב ע״ג שע״ת אות י״ב אמנם עיין בס׳ לב מבין דף ג״ל ע״ד שהורה גבר להלכה ולמעשה דפטירי בני העזרה מלומר תחנונים יעו״ש והביאו דברי מנחם בהגב״י אות ט׳ ועיין באות שאח״ז ולקמן אות ף׳:

עז **עז) וכתב** הבל״י ביו״ד סי׳ רס״ה ס״ק י״ב שמעתי כשהייתי בק״ק ווילנא כשמתפללין בעזרה שלפני בהכ״נ הורה גאון שהמנין הראשון שמתפללין בעזרה א״א תחנון והמנין שני או שלישי יאמרו תחנון ואפי׳ מנין הראשון מתפללין בשחרית קודם שמתפללין בבה״כ עכ״ד והביאו הברכ״י שם אות ד׳ ש״ץ שם, שע״ת שם. וכתב שם השע״ת דמשמע שנוהגין כן אף שהמילה נעשית בבהכ״נ ולא בעזרה מ״מ המנין הראשון אין אומרים עכ״ד ולא ידעתי מה יש הפרש בין מנין א׳ לב׳ כיון שעדיין לא נעשית המילה:

עח **עח) וכתב** שם הבל״י דראיתי בכמה קהלות דאם היה הברית בבהכ״נ גדולה שאין אומרים תחנון אף בבית המדרש ושאלתי לזקנים ואמרו כך מנהגם וכן נוהגין בק״ק פראג שיש חילוק באיזה בהכ״נ שמלין שאם מלין באותו בהכ״נ שנקרא אלטנייא אזי אין אומרים בכל בהכ״נ, ובאם מלין בשאר בהכ״נ אזי אומרים וזה הכלל מקומות מקומות יש עכ״ל וכ״כ המחב״ר אות ב׳ דיש מקומות שנהגו דאם יש מילה בבה״כ אשר שם רוב העיר והיא בהכ״נ ישנה שבעיר שכל בתי הכנסיות אחרים אין אומרים תחנה עכ״ל והביאו בי״ע אות יו״ד שע״ת אות יו״ד:

עט **עט) ואף** היחיד שמתפלל בביתו בעיר הנז׳ אם מתפלל בשעה שהצבור מתפללין אינו אומר תחנה. באר יעקב ד׳ ט׳ מחב״ר אות ג׳ בי״ע שם שע״ת שם:

פ **פ) שם ולא בבהכ״נ ביום מילה** אם במקום המילה התפללו ולא היה שם אבי הבן שהלך להתפלל בבהכ״נ אין נופלין ע״פ לא המתפללים במקום המילה ולא המתפללים בבהכ״נ עם אבי הבן מורינו הרב בס׳ לב מבין ז״ל דג״ל ע״ד פתה״ד אות ד׳ ועיין לעיל אות ע״ו. בבהכ״נ דסמיך ליה נופלין ע״פ כיון דאין נוהגין שלא ליפול ע״פ כל ב״כ שבעיר כשיש מילה בעיר תשו׳ מגד שמים סי׳ ך׳ פתה״ד אות ה׳:

פא **פא) שם ולא בבהכ״נ ביום מילה** ואשר איחרו לבא באופן שכשנגמרה מצות המילה והלכו להם סיימו העמידה יאמרו תחנונים חס״ל אות י״ד:

פב **פב) שם הגהה ודוקא שהמילה או החתן באותו בהכ״נ וכו׳** כ״כ מורם ז״ל בד״מ אות ז׳ בשם פסקי מהרא״י סי׳ פ״א, וכתב הכנה״ג בהגב״י בשם תשו׳ הנז׳ דכל שאין שם המילה אלא בבית אחר נופלין על פניהם אלא שכתב דמנהג קושטא׳ וכל המקומות שראה שאפי׳ המילה בבית אחר אין נופלין ע״פ בבהכ״נ שמתפלל שם בעל הברית עכ״ל, והב״ד מ״א ס״ק י״א א״ר אות יו״ד מש״ז אות ט׳ ר״ז אות ו׳ וכ״כ החיד״א בקש״ג סי׳ י״ט אות כ״ב

דביום המילה אין נופלין ע״פ בבהכ״נ אפי׳ שאין המילה נעשית אלא בבית ואם יש אבי הבן או סנדק בבהכ״נ סגי עכ״ד בי״ע אות ח׳ קיצור ש״ע סי׳ כ״כ אות ו׳ דה״ח אות ח׳ תו״ח אות ו׳ וכן המנהג פעיה״ק ירושת״ו כמ״ש הרב פה״א ח״א דט״ז ע״ג והביאו בס׳ התקנות בדיני נ״א אות י״ג.

פג פג) שם בהגה אבל במנחה אעפ״י שמתפללין אצל התינוק וכו׳ כתב הב״ח זה שכתב מור״ם ז״ל לפי שראה בהגמ״י שאין נ״א בתפילת יוצר שביום המילה ומשמע דוקא ביוצר ולא במנחה אבל אין זה ראיה דלא אתא אלא למעוטי במנחה שלא אצל התינוק אבל אצל התינוק אין נופלין אף במנחה וכן הורה מהרש״ל ונוהגין כך בבריסק דליטא, וכ״נ להקל כיון דנ״א רשות הוא כמ״ש רב נטוראי עכ״ל, והביאו הט״ז ס״ק י״א וכתב וכן ראיתי נוהגין בקראקא שכנה״ג בהגב״י אות י״ז עו״ת אות ח״י א״ר אות י״א ש״ץ דקנ״ג ע״א קש״ג שם אות כ״ה בי״ע אות י״ג חס״ל שם וכתב בס׳ התקנות שם דכן המנהג פעה״ק ירושת״ו ומ״ש שם הא״ר דאם מתפללין מנחה אצל התינוק אחר שבירכו בהמ״ז על סעודת מילה אפשר דאומרים אותו דיש לסמוך בזה על רמ״א עכ״ל והביאו דה״ח וקיצור ש״ע שם מסתמיות דברי הפו׳ משמע דלא יש לחלק בזה אם עשו סעודה או לא אלא בכ״ג אם מתפללין אצל התינוק אין אומרים אותו משום דאצלו הוא כמו יו״ט ואח״כ ראיתי להמש״ז אות י״א שגם הוא כתב על דברי הא״ר הנז׳ שאינו יודע לחלק בכך יעו״ש ועיין באות שאח״ז:

פד פד) וכתב הזכ״ל ח״א או׳ ו׳ דהוא דוקא כשהם אצל התינוק אבל כשאינם אצל התינוק לכ״ע אומרים, ובח״ג כתב דאע״ג דכשאינו אצל התינוק לכ״ע אומרים וידוי מ״מ אבי הבן אין לומר כיון דיו״ט שלו הוא עכ״ד, אבל הרו״ח או׳ ב׳ כתב דגם בתפלת המנחה אם בא הבעל ברית לבהכ״נ אין לומר נ״א דלדידן כשמתפללין אצל בעל ברית הוי כמו שמתפללין אצל התינוק יעו״ש, וכ״כ היפ״ל או׳ י״א וכתב דהכי נהוג יעו״ש, ועיין לקמן או׳ צ״א:

פה פה) שם בהגה, אבל במנחה וכו׳ כתב בהגמ״י הלכות שבת במילה א״א אב הרחמים ולמנחה אומרים צדקתך אעפ״י שיש מקומות שאין עושין סעודה אלא בלילה, מ״א ס״ק י״א, והיינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל דבמנחה אומרים תחנון אפילו כשמתפללין אצל התינוק וכמ״ש המחה״ש אבל לדידן שא״א תחנון כמ״ש באו׳ הקודם גם צדקתך לא יאמרו, ועיין מש״ז וא״א או׳ י״א:

פו פו) שם בהגה, ולא מיקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה, כתב הט״ז סק״י תימה דהא כל ז׳ ימי המשתה מיקרי מועד גבי חתן כמ״ש בשם ריצב״א רס״י קל״ה וכו׳ יעו״ש, והשכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ז כתב אפשר דכוונתו לאפוקי קודם כניסת החופה דלא נימא דאפי׳ קודם שנכנס לחופה ולפחות יום שמחרתו נכנס לחופה אין נופלין ע״פ כי היכי דאמרינן בגמרא גבי שהשמחה במעונו וכו׳ אבל כל שנכנס לחופה כל ז׳ אין נופלין על פניהם, וכן מנהגינו דלאו דוקא ביום החופה אלא חתן כל ז׳ שבא לבהכ״נ אין נופלין ע״פ וכ״ש אם מתפלל בביתו עכ״ל וכ״כ הפר״ח או׳ ד׳ בפשיטות יעו״ש, והב״ד הברכ״י או׳ ה׳ יעו״ש ועיין א״ר או׳ י״ב ובדברינו לעיל או׳ ס״ט ואו׳ ע׳:

פז פז) וכתב שם הט״ז נ״ל דכל ז׳ ימי המשתה לא יבא החתן לבהכ״נ מטעם זה שלא ימנעו לומר תחנון ע״כ, והביאו הש״ץ דקנ״ב ע״א, ומיהו במקומות הללו אין נמנעים החתנים מלבא לבהכ״נ מפני זה כי אדרבא יש שמחה לעם כשבא החתן לבהכ״נ כדי להתערב בשמחתו ושלא לומר תחנון:

פח חפ) [סעיף ה׳] אם חלה מילה בתענית צבור וכו׳ וה״ה חתן, שכנה״ג בהגב״י או׳ ך׳ א״ר או׳ י״ג, חס״ל או׳ ט״ו, וכתב שם השכנה״ג דכן נוהגין, אפי׳ תוך ז׳ ולא עוד אל שנוהגין שאפי׳ יום ו׳ שהוא ח׳ לחופה אין נופלין על פניהם וא״א תחנון, וכתב דזהו דוקא כשהחתן בא וישב כסדר היכל כמנהג החתנים אבל אם ישב במקומו הרי מחל על כבודו וכו׳ יעו״ש, ובאו׳ כ״א כתב דה״ה למנהג שנוהגין בתירי״א שאפי׳ שהחתן אינו נכנס לחופה עד לערב אין נופלין ע״פ בשחר אם חל עשרה בטבת ביום החתונה שא״א והוא רחום ונ״א אעפ״י שאינו נכנס לחופה עד לערב ודוקא כשהחתן יושב בסדר היכל בשחר שכבר התחיל החתונה אבל אם אינו יושב בסדר היכל אלא במקומו גומרים על הסדר עם והוא רחום ונ״א עכ״ל, והביאו הש״ץ דקנ״ב ע״ב מיהו הפרמ״ג במש״ז או׳ ט׳ ואו׳ י״ב כתב דאם חל ת״צ ויש אבל אי חתן אין אומרים סליחות ג״כ יעו״ע ועיין לעיל או׳ ע׳:

פט טפ) שם מתפללים סליחות וכו׳ שמניחים מקצת וא״צ להניח לגמרי. ט״ז ס״ק ״ב, זכ״ל או׳ ו׳:

צ צ) שם. מתפללים סליחות וכו׳ אבל הבעל הברית אין לאומרם דדוקא בתענית חייב מפני שהוא חיבה אבל התחנונים והפיוטים אינם חובה, אמנם הציבור שמתפללים עמו יש להם לאומרם, ובקריאת ס״ת פ׳ ויחל חייב גם הבעל ברית שהוא תקנת חכמים, ב״ד סי׳ שמ״ז, ש״ץ דקנ״ב ע״ד. קש״ג שם או׳ כ״ד, בי״ע או׳ י״ב, זכ״ל שם. שע״ת או׳ ט״ו. חס״ל או׳ ט״ו:

צא צא) שם מתפללים סליחות וכו׳ ולענין תפלת מנחם אם בא בעל הברית לבהכ״נ נ״ל שיעשו כסדר שעשו בשחרית לומר סליחות ופיוטים ואומרים וידוי ולא נ״א וכדומה, רו״ח או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ פ״ד:

צב צב) **שם מתפללים סליחות ואומרים וידוי וכו'** וי"ל הוידוי קודם הסליחות כמ"ש לעיל או' ה' בשם האר"י ז"ל:

צג צג) **שם הגה, בשחרית, אפי' במקום וכו'** ר"ל אפי' למנהג הספרדים שנוהגים לומר והוא רחום בת"צ כמו בב' וה' אם חל מילה בת"צ אין לאומרו, וכ"כ הלב"ש על מ"א ס"ק י"ג באה"ט ס"ק ט"ז:

צד צד) **[סעיף ו'] נהגו שלא ליפול וכו'** יש נוהגין שאין אוכלין קטניות בימים שאין נופלין על פניהם, משום דדמי לאבילות המתגלגל, מהרי"ל, מ"א ס"ק י"ד, וכתב בס' יוסף אומץ דהיינו עדשים והביאו הכר"ש סס"י זה, וכן אין לאכול ביצים מגולגלים מטעם זה:

צה צה) **שם. נהגו. שלא ליפול וכו'** כשיש ספק אם יפלו על פניהם יותר טוב שלא ליפול דנ"א רשות ואם לא יפול אין בכך כלום. הרב החסיד מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' קמ"ה. ברכ"י או' י"ג. ש"ץ דקנ"ג ע"א. זכ"ל ח"א או' ו' בי"ע או' ט"ו. שע"ת או' י"ד. חס"ל או' י"ד. רו"ח או' ב' ועיין לעיל או' ג"ן:

צו צו) **שם בט"ו באב.** משום דהיה יו"ט לישראל כדאיתא בבא בתרא דף קכ"א ובתענית ל' ע"ב ויעו"ש כמה טעמים:

צז צז) **שם ולא בט"ו בשבט.** משום דהוא ר"ה לאילנות כדאיתא בריש מס' ר"ה. ונוהגים האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות לכבוד שמו של יום. תיקון ישכר דף מ"ב ע"ב. כנה"ג בהגב"י. מ"א ס"ק ט"ז. פר"ח או' ו' א"ר או' י"ד. וכן יש נוהגין בספרד. ויש שעושין לימוד באותו הלילה דהיינו שלומדים משנה או זוהר המדבר בענין אותו הפרי ואח"כ מברכין עליו ויש ס' מסודר ע"ז הנקרא ס' פרי עץ הדר:

צח צח) **כתב** שכנה"ג בהגב"י או' י"ב. מלבד הימים שמנה רבינו המחבר שאין נופלין ע"פ. אנו נוהגין שלא ליפול על פניהם יום י"ד ט"ו שבאדר ראשון כמ"ש המחבר ז"ל בסוף סי' תרצ"ז. וכן בי"ד לאייר מפני שהוא פסח שני. וי"ח בו מפני שהוא ל"ג לעומר. וכמ"ש בס' המפה בסי' זה ובסי' תצ"ג. וכן אחר הסוכות אין נופלין עד ב' חשוון. והטעם דומיא דניסן מה ניסן הואיל ויצא רובו בקדושה אין אומרים בו תחנון ואין נופלים ע"פ אף בתשרי כן. לפי שיצא רובו בקדושה ב' ימים של ר"ה יוה"כ וד' ימים בין כפור לסוכות וט' ימי החג הרי ט"ז ואף לבני א"י שעושין ח' ימים כיון דמחצה חשוב כרובו ומיהו האי טעמא לא קאי אלא לפי הטעם שכתב הלבוש בסי' קל"א ותרכ"ד לפי שבהם נשלם בהמ"ק שבנה שלמה ע"ה אבל לפי הטעם שכתב בסי' תרכ"ד לפי שאין השי"ת מתחיל לחשוב עונותיהם של ישראל עד יום א' של חג הסוכות לא שייך האי טעמא. ואפשר לומר טעם אחר מפני שהוא חודש הז' שהוא מושבע במצות. שופר תשובה סוכה ולולב ערבה וניסוך המים. ואע"ג דבימים שבין ר"ה ויוה"כ נופלין ע"פ שאני התם דיומי סליחה וכפרה נינהו. ובסדר היום כתב טעם אחר דמפני שנכנס בעינוי ראוי שיצא בשמחה עכ"ד בקיצור ויעוש"ב. והביאו הש"ץ דקנ"א ע"ג. ועוד עיין בשער הכוו' דרוש ג' דסוכות מ"ש טעם בסוד לימים הללו שבין יוה"כ לסוכות והוא שנכנסין בחי' החסדים יעו"ש וכ"כ הפר"ח או' ו' דאין נופלין אלא לאחר כל חודש תשרי. קש"ג שם או' י"ז. בי"ע או' ג' יפ"ל או' י"ד ועיין חיים שאל ח"ב סי' ל"ה או' ב' שכתב דאף שמלשון מרן מוכח דאחר הסוכות נופלין ע"פ נהגו אף באי"י אתריה דמרן ז"ל שלא ליפול ממוצאי יוה"כ עד סוף חודש תשרי יעו"ש:

צט צט) **כתב** ב"ד סי' נ"ג דבשלוניקי המנהג פשוט שאין אומרים נ"א בי"ד באייר כמ"ש השכנה"ג אבל בט"ו באייר חלוק המנהג יש שאומרים בו נ"א ויש שאין אומרים בו וטעמייהו משום ספיקא כמ"ש השכנה"ג בהגב"י או' י"א גבי י"ג בסיון אבל אח"כ ע"י מעשה שהיה בשנת התפ"ד שאמרו וכולם נ"א ווידויים בט"ו באייר מכאן ואילך ראוי למחות במי שאין או' נ"א בט"ו באייר יעו"ש. והביאו המחב"ר או' ה' וכתב דכן המנהג פשוט באי"י ובמצרים לומר נ"א בט"ו אייר. וכ"כ הרב המגיה בש"ץ דקנ"א ע"ד. וכתב דכן ג"כ המנהג בקושט' יעו"ש. שע"ת או' י"ט:

ק ק) **שם ולא בר"ח.** משום דאיקרי מועד. ולא במנחה שלפניו דהא ק"ל בר"ה דף ל' ע"ב אם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש. ולא בחנוכה דקרינן ביה הלל. ב"י בשם שה"ל. לבוש עו"ת או' כ' וכ"א. ועוד הטעם ולא במנחה שלפניו. שכבר חל מן המנחה ולמעלה, וכ"כ לענין אמירת צדקתך רש"י בס' האורה כ"י סי' נ"ט. מחב"ר או' ד' ועייו א"א או' ח"י:

קא קא) **שם ולא במנחה שלפניו.** כתב הפר"ח או' ז' דאכלהו קאי דכל יום שאין בו נ"א אין נוהגין ליפול במנחה שלפניו ע"כ. אבל העו"ת או' ך' כתב דמשמע מדברי המחבר דבט"ו בשבט ובאב יש נ"א במנחה שלפניהם אלא שאין המנהג כן עכ"ד. וכ"כ באו' כ"ג דבכל אלה המנהג שגם במנחה לפניהם אין נופלין על פניהם. וכ"כ הכנה"ג בהגב"י דמנהגינו דכל יום שאין נופלין ע"פ אין נופלין ג"כ במנחה שלפניו. ובערב ר"ה ויוה"כ אין בו נ"א לא בשחרית ולא במנחה יעו"ש. וכ"כ בשיירי או' י"ג. אבל במנחה שלפני ערב ר"ה ויוה"כ המנהג ליפול על פניהם כמ"ש הלבוש בסי' זה. וכ"כ המ"א סי' תר"ד סק"א. בני חיי סי' תר"ב. ש"ץ דקנ"א ע"ב. ועיין לעיל או' י"ד:

קכ קכ) **שם בפורים וכו'** כשחל יום ט"ו אדר בשבת. למחר ביום א' שהוא ט"ז אדר אין אומרים תחנונים בירושלים לא בשחרית ולא במנחה. הרב פרה"א ח"א דף א' ע"ב ס' התקנות במנהגים דיני נ"א או' ט"ו:

קג קג) **שם הגה. בל"ג בעומר וכו'** וכתב בשער הכוו' בדרוש י"ב לספירת העומר שהעיד הר"ר אברהם הלוי כי בשנה שהלך האר"י ז"ל למירון להשתטח בל"ג על קברי רשב"י ור"א בנו זי"ע הלך גם הוא לשם והיה נוהג לומר בכל יום בברכת תשכון נחם ה' וכו' וגם בהיותו שם אמר נחם וכו' ואחר שגמר העמידה אמר לו מוז"ל כי ראה בהקיץ את רשב"י ע"ה עומד על קברו ואמר לו אמור אל האיש הזה אברהם הלוי כי למה אמר נחם ביום שמחתינו ולכן הוא יהיה בנחמה בקרוב יעו"ש. והביאו מ"א ס"ק י"ז:

קד קד) [**סעיף ז'**] **ומנהג פשוט שלא ליפול ע"פ בכל חודש ניסן.** מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום. יום לכל שבט ושבט. וכל אחד היה עושה ביומו יו"ט. וכן לעת"ל עתיד ביהמ"ק להבנות בניסן. טור וב"י בסי' תכ"ט בשם פ' בתרא דמ"ס, לבוש שם. מ"א שם סק"ג:

קה קה) **שם. ולא בט"ב, דאיקרו אבל.** ואבל איתקש לחג, ב"י בשם שה"ל. ובסי' תקנ"ט כתב משום דאיקרי מועד וכ"כ שם בש"ע סעי' ד' ועוד כתב שם בב"י טעם אחר משום דכתיב סכותה בענן וכו' יעו"ש:

קו קו) **שם. ולא בין יוה"כ לסוכות,** כבר נתבאר הטעם לעיל או' צ"ח קחנו משם:

קז קז) **שם. הגה. ולא מתחלת ר"ח סיון עד אחר שבועות** כתב הכנה"ג בהגב"י דמנהגם שאין נופלין על פניהם מיום ר"ח סיון עד יום י"ג בו ולא עד בכלל מפני שחג השבועות יש לו תשלומין כל ז' כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' חגיגה וס' האגודה במס' חגיגה הביאו בנימין זאב סי' רי"ב עכ"ד. והביאו מ"א ס"ק י"ח, וכ"כ הפר"ח או' ז' קש"ג שם או' י"ז בי"מ או ג' מיהו בשכנה"ג הגב"י או י"א כתב דיש נוהגין שלא ליפול גם ביום י"ג וטעמם משום ספיקא דיומא דאי יום ב' עיקר צריך למנות יום י"ג ואע"ג דהאידנא בקיאינן בקביעא דירחא אפ"ה כי היכי דלא ליתי לזלזולי ביה מנינן מיום ב' יעו"ש. וכתב הרב המגיה בש"ץ דקנ"א ע"ג דלפי האמור דהנוהגין שלא ליפול בי"ג משום ספיקא דיומא א"כ פשוט דבעה"ק ירושת"ו וכיוצא צ"ל תחנונים ונ"א בי"ג וכ"כ הרה"ג בעל פרי האדמה ז"ל ח"א דט"ו ע"ד אלא שכתב דתחלה היו קצת נוהגין פעה"ק שלא לומר י"ג ימים ואח"כ הוברר מס' שלחן מלכים למוהר"י בואינו ז"ל שכתב סי' תצ"ד בשס מ"ז המגן ז"ל דא"א עד ז' ימי החג. וכ"כ נמי בסי' קל"א י"ב ימים דוקא, וחזרו לנהיג פעה"ק ירושת"ו י"ב ימים דוקא ובי"ג אמרו תחנונים יעו"ש, והביאו הרב המגיה שם בש"ץ, שע"ת או' י"ט:

קח קח) [**סעיף ח'**] **אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו וכו'** דוקא כשהוא מתפלל בפני הצבור ובשביל הצבור אבל היכא דמתפלל בינו לבין עצמו בביתו ש"ד דהיכא דמתפלל על הצבור בצבור כסיפא ליה מילתא שמהרהרין עליו שאינו הגון ואינו ראוי לענות. טור וב"י בשם הרא"ש פ' הקורא את המגלה עומד, לבוש. ט"ז ס"ק י"ג. עו"ת או' כ"ה ודלא כהפר"ח או' ח' וכתב עוד ב"י בשם המרדכי וכגון שאין הקהל נופלין על פניהם. וכ"כ הלבוש. ט"ו שם. עו"ת שם:

קט קט) **שם. כשמתפלל על הצבור וכו'** ומיהו אפי' אדם חשוב בהתפללו על עדת צבור ואין הצבור נופלין עמו מותר באינו נופל ממש, דבמצלי אצלויי ליכא איסורא כיון דלא הוה דומיא דיהושע לפני העי. ב"ח. מ"א ס"ק י"ט:

קי קי) **שם. שיענה כיהושע בן נון,** פי' שיאמר לו הקב"ה קום לך למה אתה נופל על פניך. ב"י, עו"ת או' כ"ו:

קיא קיא) **שם הגה. וכן אסור לכל אדם ליפול ע"פ בפישוט ידים וכו'** ואע"פ שמן התורה אין השתחויה אסורה על הרצפה אלא בפישוט ידים ורגלים מדרבנן אסור אף בלא פישוט ידים ורגלים. טור וב"י, וכתב הב"ח דכי היכי דבלא פישוט ובלא אצלי אצלויי איכא איסור דרבנן בדאיכא רצפה הכי נמי בפישוט וברצפה בדאצלי אצלויי וה"ה בפישוט וליכא רצפה ובדלא אצלי אצלויי. דהני תלתא שקולין נינהו והכי נקטינן עכ"ל. וכ"כ העו"ת או' כ"ח:

קיב קיב) **וכתב** הריב"ש בתשו' מדברי רש"י והרמב"ם נראה שאין לחוש לאבן משכית אפי מדרבנן אלא כשפניו דבוקות בארץ ואע"פ שאין בו פישוטי ידים ורגלים אבל בשוחה לבד אין לחוש לזה עכ"ל והביאו ב"י. וכ"כ העו"ת שם. מ"א סק"ך. וכתב שם המ"א ומיהו נ"א אסור אפי' אין פניו דבוקות בקרקע כיון דאין כוונתו להשתחות רק ליפול על אפיו ע"כ. והביאו א"א או' ך' ועיין בדברינו לעיל סי' קי"ג או' כ"ג:

קיג קיג) **וכתב** שם המ"א דרצפת לבנים אין אסורה דאבן כתיב ולבנה לאו אבן הוא כדכתיב תהי להם הלבנה לאבן. וכ"מ ברמב"ם פ"ו מה' ע"א ובריב"ל ח"א סי' נ"ג עכ"ד. והביאו התו"ח או' ט' וכתב דהיינו מה"ת אבל מדרבנן בודאי אסור דעכ"פ דין קרקע יש לו ויש לגזור אטו אבן משכית או דילמא נבנה על אבן משכית ע"כ וכ"מ במש"ז או' ט"ו. ועיין באו' שאח"ז:

קיד קיד) **שם. אפי' אין שם אבן משכית.** והטעם כתב ב"י בשם הריב"ש דשמא היתה שם ונבנה עליה ועוד כתב הטעם גזרה שלא יבא לעשות כן על הרצפה וכ"כ הלבוש, ט"ז ס"ק י"ד:

קטו קטו) **שם בהגה. וכן יעשו ביוה"כ וכו'** פי' שיטו על צידיהם. מ"א ס"ק כ"א. ואעפ"י שנופלין בלתי פישוט ידים ורגלים מ"מ בהדבקת פנים בקרקע אסור מדרבנן כמ"ש לעיל או' קי"ב. וכ"כ העו"ת או' כ"ט. ועיין א"א או' כ"א:

קטז קטז) **שם בהגה אם יציעו שם עשבים וכו'** פי' כשמציעין עשבים להפסיק בין הרצפה דאז שרי בהטיה, ובקצת ספרים הגיהו או יציעו וכו' ופי' ואז אפי' בלא הטיה שרי דדוקא על הקרקע אסור בלא הטייה שמא יש תחתיו רצפת אבנים ונבנה עליה דקרקע לא חשיב הפסק שארצו של בית כמוהו עד התהום כדאיתא פט"ו דכלים אבל עשבים חשיבי הפסק וכ"פ הרמב"ם פ"ל מה' ע"א וכן עיקר. מ"א ס"ק כ"ב והביאו המאמ"ר אות ט"ז וכתב והוא נכון ואשתמיטו דבריו להפר"ח ז"ל ולכן כתב דדברי מור"ם סתרי הדדי יעו"ש וכ"כ הט"ז ס"ק ט"ו דצ"ל או יציעו וכו' א"ר אות ט"ו ועיין פרמ"ג א"א אות כ"ב ומש"ז אות י"ד מ"ש בזה יעו"ש וכתב התו"ח אות ט' דמכל הפו' נראה דאם יש עצים על האדמה מה שקורין געבריקערט רשאי בלי שום חשש, והעולם נוהגין להציע עשבים גם בבהכ"נ שהם געבריקערט ואולי משום לא פלוג עכ"ד:

קיז קיז) **שם יציעו שם עשבים וכו'** ואם לא יש יקח כנף מטליתו ויעשה הפסק בין פניו לקרקע א"ר שם:

קיח קיח) **שם יציעו שם עשבים וכו'** וברה"ה א"צ עשבים דאין נופלין ע"פ רק כורעים ומשתחוים בעלינו אבל ביוה"כ נופלין ע"פ בסדר העבודה מ"א שם א"ר שם:

קיט קיט) **כתב** ב"י וז"ל כתבו התו' בפ' תה"ש נראה שכל האומר ברוך ש"ת אחר שמסיים תחנונים מיושב מגונה כדאמרינן מכאן ואילך אסור לספר בשבחו של מקום כלומר להוסיף ברכות על אלו עכ"ל, והביאו הט"ז ס"ק ט"ו וכתב דר"ל עם השם וכ"ה בתו' דף כ"ט ע"א בא"י ש"ת, וע"כ יש למחות ביד האומרים תחינות שבמעמדות שמסייעין בא"י ש"ת אלא י"ל ברוך ש"ת בלא שם ע"כ:

סימן קלב

א א) **[סעיף א'] מתרגמין קדושת ובא לציון,** וכשמכריזין דבר יש להכריז קודם שמתחיל החזן אשרי ולא בין אשרי ולמנצח. וכ"ש בשעה שאומרים אשרי שתתבטל כוונתם עמודי שש וסמ"ע בח"מ סי' רס"ז וכ"מ בב"י סי' תק"ן מ"א ריש הסי' סו"ב אות א' חס"ל או' ח"י כף החיים סי' טו"ב אות ב' וכתב א"א דאין נכון מה שמסבבין בנדבה וכדומה וכ"ש בשעת חזרת התפלה דמבלבלים הכוונה עכ"ל מיהו התו"ח אות א' כתב ליישב המנהג דאינו דומה להכרזה שמכריז חדשות ועי"ז מתבטל הכוונה משא"כ בדבר הנוהג תמיד שאינו מתבטל הכוונה עי"ז:

ב ב) **שם מתרגמין קדושת ובא לציון ואומר ובא לציון ואני זאת בריתי ואח"כ ואתה קדוש** טור סס"י קל"א בשם הרמב"ם ורב עמרם ז"ל ועיין לעיל סי' קל"א סעי' א' בהגה שכתב שצ"ל קודם ובא לציון אשרי ולמנצח וכ"כ בשער הכוו' דמ"ט ע"ב ויעו"ש טעם בסוד וכתב עוד שם בשער הכוו' דצ"ל ג"פ אשרי קודם תהלה לדוד והם אשרי יושבי ביתך וכו' אשרי העם שככה לו אשרי העם וכו' ויעו"ש טעם בסוד:

ג ג) **שם מתרגמין קדושת ובא לציון היינו ומקבלין דין מן דין וכו'** פרישה אות א' ואומרין ותשאני רוח ומתרגמין אותו ואומרים ה' ימלוך לעולם ועד ותרגומן כדי שיבינו כל העם, וזה שנקרא סדר קדושה טור, וכ"כ הלבוש דזהו הנקרא סדר קדושה מפני שיש בה כל הקדושה ובשער הכוו' דמ"ט ע"ד כתב הטעם דקדושה זאת נתקנה בשתי לשונות לשון הקודש ותרגום מפני שצריך להמשיך השפע והאורות אל עולם הבריאה בבחי' פנים ובבחי' אחור ולכן נאמרה בלשון הקודש כנגד בחי' הפנים ובלשון תרגום כנגד בחי' האחוריים כי לשון תרגום הוא בחי' האחוריים העליונים יעו"ש ועוד עיין לקמן אות ה':

ד ד) **שם לאומרו בכונה,** משום דאמרינן בסוטה דמ"ט ע"א מיום שחרב ביהמ"ק אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וכו' וכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו וכו' ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא ופי' רש"י ז"ל אקדושה דסידרא, סדר קדושה שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרגומו והן כעוסקי בתורה וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ ויש כאן שתים קדושת השם ותלמוד התורה חביב הוא וכן יהא שמיה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן עומד ברבים בכל שבת היו נוהגין כך ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה ויש כאן תורה וקידוש השם ע"כ והביאו הטור וב"י:

ה ה) **וסתם** שה״ל בשם רש״י אחר התפלה היו קורין מקרא ומשנה ושמועות כדאמרינן בקדושין דף ל׳ ע״א לעולם ישלש אדם ימיו וכו׳ וכיון שרבתה העניות ולא היו יכולים לעסוק כ״כ היו קורין בנביא בובא לציון ואני זאת בריתי, ובשבת ויו״ט שאין בו ביטול מלאכה לעם החזירו עטרה ליושנה לקרות בתורה ולתרגם מעין היום, וע״כ אין אנחנו אומרים ובא לציון שחרית שהרי כבר קראו בנביא ואעפ״י כן אומרים אותו במנחה כדי שלא ישנה מימות החול עוד הוסיפו לומר ואתה קדוש וכו׳ לפי שהקב״ה משרה שכינתו בתוכנו לשמוע תהלות ישראל דאמרינן בב״ר א״ר חנינא על כל קילוס וקילוס שמשבחין ישראל להקב״ה משרה שכינתו עליהם, ומ״ט ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, עוד הוסיפו לומר וקרא זה אל זה ואמר וכו׳ שלא היו יכולין לומר קדושה בתוך התפלה שגזרו שלא יענו קדושה, והיו אורבים להם אם יענו קדושה, ולאחר התפלה כשהיו האורבים הולכים להם היו קורין וקרא זה אל זה ואמר, דהיינו שילוש קדושה ומתרגמים אותו מפני התיבה, והרי הוא פעמים (ר״ל נחשב לב׳) דיוצר ותפלה, ואעפ״י שבזה״ז אנו אומרים קדושה בחטיבה א׳ (ר״ל בלשון א׳) בתוך התפלה לא בטלו קדושה דסידרא. קא סברי שמא יגרום החטא, וכן אומר ותשאני רוח כנגד ברוך כבוד, ה׳ ימלוך, כנגד ימלוך, וע״כ אנו מסיימים ברוך אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים עכ״ל, והביאו ב״י ולבוש, ועוד עיין לעיל סי׳ קכ״ה או׳ ד׳ מה שצריך לכוין בקדושה זו יעו״ש:

ו ו) **ובענין** מ״ש השה״ל בשם רש״י ז״ל דאחר התפלה היו קורין מקרא ומשנה וכו׳ כתב בשה״מ פ׳ ואתחנן שזה סדר הלימוד שצריך ללמוד בכל יום בקביעות בסוד קבעת עתים לתורה, והאר״י ז״ל היה מנהגו לאומרם בציצית ותפילין, והוא כי תחלה יקרא מקרא תורה, ואח״כ נביאים, ואח״כ כתובים. ואח״כ קבלה, ואח״כ משנה, ואח״כ תלמוד, וטוב שיקרא ג׳ בחי׳ שיש בתלמוד, והם ברייתה ותוספתא ומימרא, ונלע״ד שהקבלה תהיה באחרונה מכולם, לפי שסדר המדריגות ממטה למעלה הם, מתחילין מן המקרא ומסיימין בקבלה כמ״ש בענין הכוו׳ והרי זה דרך כלל, וזהו פרטן, תחלה יקרא בתורה מפ׳ השבוע ההוא. ביום א׳ יקרא ו׳ פסוקים ראשונים שבאותה פרשה, וביום ב׳ יקרא ד׳ פסוקים שלאחריהם, וביום ג׳ חמשה פסוקים שלאחריהם, וביום ד׳ ששה פסוקים שלאחריהם וביום ה׳ חמשה פסוקים שלאחריהם, וכללות כולם הם כ״ו פסוקים:

ו) **ודע** כי צריך לקרות כל אלו הפסוקים כדרך שקורין הפ׳ בערב שבת כל פסוק מהם שנים מקרא ואחר תרגום, גם דע שאם לא קרא מקרא ביום א׳ של השבוע יש לו תשלומין ביום ב׳ שיקרא ב׳ הקריאות (ונ״ל דה״ה אם נאנס ולא קרא ב׳ ימים או ג׳ ימים צריך לקרות אותם כולם ביום ד׳ כדי שיבואו אח״כ על הסדר, ואח״כ ראיתי שכ״כ בהגהות בשה״מ שם ובן א״ח פ׳ לך לך או׳ ט׳ יעו״ש) דהיינו קריאה של יום א׳ וקריאת יום ב׳ אבל אין זה מועיל רק לצורך יום ב׳ שצריך שיקרא תחלה קריאת יום שלפניו שדלג ואח״כ יקרא קריאת אותו היום ההוא אך לצורך יום א׳ שלא קרא בו אין לו תיקון כלל ועליו, נאמר מעוות לא יוכל לתקון:

ו) **ואח״כ** יקרא בנביאים וכל פסוק מהם יקרא פעם אחד מקרא ופעם אחד תרגום, ואח״כ יקרא בכתובים עם התרגום שלהם ואחר כך יקרא על סדר הנז׳ משנה ותלמוד וכו׳ ובלילות א״צ ללמוד קביעות הזה, אמנם נבאר ענין ליל הששי לפי שגם בו צריך לקרא מקרא, והוא כי אז בליל ששי בקומך ממטתך אחר חצות תקרא מקרא, ואם לא תוכל לקום, קודם שתישן תקרא כ״ו פסוקים אחרים שלאחרי כ״ו פסוקים שקרית בה׳ ימים של השבוע כנז׳ ואח״כ תקרא מה שתרצה כמנהגך, ואם שכח ולא קרא הכ״ו פסוקים לא אחר חצות ולא קודם חצות אז יקרא אותם ביום ו׳ קודם שיאמר הפ׳ שנים מקרא וא׳ תרגום וכ״כ בן א״ח פ׳ לך לך או׳ יו״ד) וביום הששי אז תקרא כל הפרשה כולה מתחלתה עד סופה שמו״ת כנודע, (ואחר הפרשה אומרים הפטרה השייכה לאותה הפרשה ואפי׳ אם ביום השבת אומרים הפטרה אחרת כגון אם חל ר״ח או ערב ר״ח בשבת או פ׳ זכור וכדומה ביום ששי אין אומרים כ״א הפטרה השייכה לפ׳ ולא השייכה למחר למפטיר ואח״כ יאמר מזמור שיר ליום השבת וה׳ מלך וכו׳ וחק ישראל השייך ליום ו׳ כדי שיהא קורה תורה נביאים כתובים וכו׳.) ובערב שמחת תורה אעפ״י שאינו יום ערב שבת תקרא פ׳ וזאת הברכה שנים מקרא ואחד תרגום:

ו) **גם** דע כי בכל ערב שבת אחר שתסיים הפרשה ההיא שמו״ת תכפול פסוק אחרון של הפרשה מקרא ולא תרגום גם דע כי כשתקרא המקרא צריך לקרותו בטעמים שבפסוקים ההם, אבל התרגום א״צ לקרותו בטעמים שאין טעמים אלא במקרא לשון הקודש, שלא כאותם הנוהגים לקרוא בטעמים אפי׳ בתרגום של הפ׳ וביום שבת א״צ לקרוא הפ׳ רק לשומעה כולה מפי הש״ץ הקורא בס״ת אבל ההפטרה של יום השבת תקראנה אתה בפיך ולא תסמוך על המפטיר זולתי אל הברכות שמברך לפניה ולאחריה שצריך שתכוין אזניך לשמעם ולענות אחריהם אמן:

ו) **ומנהג** מורי ז״ל היה תכף בסיומו תפלת שחרית דיום הששי היה הולך לבהכ״נ או לבית מדרשו אם היה שם ס״ת כשר והיה מוציאו וקורא בו הפ׳ שמו״ת, והוא היה קורא המקרא מתוך הס״ת והיה לו תלמיד אחד שהיה מקרא לו התרגום מתוך ס׳ תרגום והוא אומר אחריו, וכן היה עושה בכל פסוק ופסוק עד שמשלים הפ׳ ולא היה עושה כמו שיש מתייהרים לקרות כל הפ׳ כולה מקרא פעם אחד ולשנותה פעם שנית ואח״כ קוראים כולה ביחד תרגום פעם ג׳ אלא כל פסוק ופסוק בפ״ע היה קורא שני פעמים מקרא ואחד תרגום, והיה דוחק עצמו לקרותה ביום הששי והיה אומר כי זהו סוד והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו. זולתי אם אירע לו איזה אונס גדול מאד אז היה קורא הפ׳ שמו״ת אחר סיום תפלת שחרית דיום שבת קודם סעודת

שחרית. כמו שצוה רבינו הקדוש לבניו, ולא כאותם הקורים אותה באמצע תפלת שחרית שבת, ואחר קריאת הפרשה היה טובל טבילה של ע״ש הנז׳ בזוהר פ׳ תרומה עכ״ל, ועיין עוד בשער הכוו׳ דף ס״א ע״ד ודף ס״ב ע״א יעו״ש:

ו) ועוד דע כי סדר הפסוקים של ימי השבוע הם כנגד מילוי דשם ב״ן, דהיינו ביום א׳ הו׳ פסוקים הם כנגד ו׳ דמילוי יו״ד דשם ב״ן, וביום ב׳ ד׳ פסוקים הם כנגד ד׳ דמילוי יו״ד דשם ב״ן, וביום ג׳ ה׳ פסוקים הם כנגד ה׳ דמילוי ה׳ דשם ב״ן, וביום ד׳ ו׳ פסוקים הם כנגד ו׳ דמילוי ו׳ דשם ב״ן, וביום ה׳ הה׳ פסוקים הם כנגד ה׳ דמילוי ה׳ אחרונה דשם ב״ן, וע״כ קודם שיקרא הפסוקים ביום א׳ יכוין שאלו הו׳ פסוקים הם כנגד ו׳ דמילוי יו״ד דשם ב״ן וגם יכוין להשאיר בו הארה מתוספת נשמה של שבת שעברה. וביום ב׳ יכוין שהד׳ פסוקים הם כנגד ד׳ דמילוי יו״ד ולהשאיר בו הארה מתוספת הרוח של שבת שעברה, וביום ג׳ הם כנגד מילוי ה׳ ראשונה ולהשאיר בו הארה מתוספת הנפש של שבת שעברה, וביום ד׳ להמשיך הארה מבחי׳ הנפש של שבת הבאה, וביום ה׳ מבחי׳ הרוח של שבת הבאה, וביום ו׳ מבחי׳ הנשמה כמ״ש בשער המצות ובשער הכוו׳ שם, ובליל ו׳ הכ״ו פסוקים הם כנגד הפנים של הוי״ה דב״ן כמ״ש בשה״מ שם, וא״כ משמע שא״צ לאומרם כ״א פעם אחד מקרא לבד בלא תרגום, וכן העיד הרב החסיד הת״י בשמ״ש ז״ל שכן ראה שנהג הקדוש הרב מור אביו הרש״ש זלה״ה. וכן מנהג בית אל יכב״ץ כמ״ש בהקדמות ס׳ דברי שלום ז״ל במנהגי בית אל יכב״ץ אות כ״ט ודלא כמ״ש החיד״א במחב״ר בק״א סי׳ קנ״ז אות ד׳ יעו״ש, וכ״כ בן א״ח פ׳ לך לך אות יו״ד:

ו) ועוד עיין בשער הכוו׳ בסוף דרושי הלילה דנ״ט ע״א שכתב דצריך לקרות הפסוקים בכל יום באהבה וביראה ובתפילין ותכוין להמשיך ולעורר היראה מן אות י׳ והאהבה מאות ה׳ והתורה שהם הפסוקים מאות ך׳ והתפילין שהם מצוה מאות ה׳ האחרונה יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לסי׳ ק״י אות ס״ב שכתבנו שקודם לימוד יכוין למסור עצמו על ק״ה ולקבל עליו ד״מ ב״ד יעו״ש ועוד יש נוהגין שקודם הלימוד נותנין ג׳ פרוטות לצדקה ואומרים לשם יחוד וכו׳ הרני בא לקיים מ״ע של הצדקה והרני נותן ב׳ פרוטות לצדקה (ויכוין להאיר במלכות שבבינה ולאה) ויתן לעני או לגבאי או בידו השמאלית כמש״ל סי׳ נ״א או׳ מ״ה ויעשה היחוד הנז׳ שם, ואח״כ יאמר ועוד הרני נותן פרוטה זו לצדקה (ויכוין להאיר ברחל) לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ויתן לעני ויכוין ליחוד הנז׳ וכן בכל פעם שנותן צדקה יעשה זאת ויאמר הלשם יחוד וכו׳ ואפי׳ בויברך דוד שאין מפסיקין מ״מ יאמר הלשם יחוד הנז׳ בלבו מלה במלה ויעשה היחודים הנז׳:

ז **ז) מנהגינו** שלא לקרות ביו״ט סדר קריאת הפסוקים של השבוע וסדר חק לישראל כלל, אבל בתו״ה טוב לקרות הסדר הנז׳ ולהשלים בעד יו״ט, מחב״ר שם אות ה׳ ואות ו׳ בן א״ת פ׳ לך לך אות ט׳ ואם תל יו״ט בד׳ וה׳ אות ט״ב בה׳ כתב בן א״ח שם דיקרא ליל ו׳ פסוקים של יום ה׳ פ״א בלבד ואחריהם הכו׳ פסוקים יעו״ש מיהו לע״ד נראה דדוקא בכ״ו פסוקים שהם בחי׳ פנים דשם ב״ן סגי בפ״א אבל בקריאת פסוקים של יום ד׳ וה׳ שהם בחי׳ המילוי דשם ב״ן כמ״ש באות הקודם צ״ל דוקא שנים מקרא ואחד תרגום וא״כ אם חל יו״ט יום ד׳ וה׳ או מי שנאנס ולא קרא יום ד׳ וה׳ צריך לקרות ליל ו׳ בתחלה פסוקים של יום ד׳ וה׳ שנים מקרא ואחד תרגום ואח״כ כו׳ פסוקים של ליל ו׳ פ״א בלבד:

ז) וכתב בזוה״ק פ׳ פקודי דף רמ״ט ע״ב וז״ל ואלין ארבעין אינון דקיימין ואנזיפו ומנדין לכל אינון דאפוקי מפומייהו מלה דלא אצטריכא ובתר דא אפיקו מפומייהו מלה קדישא מלה דאורייתא ומטנפי פומייהו בה ואלין קיימי ומנדין לון, וקיימי בהא נדוייא ארבעין יומין דלא אשתמע צלותהון, וכן לכל אינין דחאבו אינון חובין דבעיין לנזפא עשרה כרוזין נפקי בכל יומא ומכרזי בכל אינון רקיעין ובכל אינין חולין ומשריין אזדהרו בפלניא דאיהו נזיפא, נזיפא איהו על חובא פליני דעבד עד דתב קמיה מריה רחמנא לישזבן, כדין תב מההוא חובא מתכנפי אלין ארבעין ושראן ליה וכדין אכריזו עליה פלניא שרא נזיפא מכאן ולהלאה צלותא עאלת, ועד לא תב נזיף איהו לעילא ותתא ונטירו דמריה אתעדי מניה ואפי׳ בליליא נשמתיה נזיפא דסתמין לה כל תרעי שמיא ולא סלקא ודחיין לה לבר עכ״ל וכן ארז״ל במס׳ חגיגה דף י״ב ע״ב א״ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם:

ח **ח) שם הגה, ולענין אם היחיד אומרה וכו׳** כתב המ״א ריש הסי׳ ונ״ל דאם בא לבהכ״נ בשעה שאומרים סדר הקדושה יאמרה עמהם אף קודם תפלתו דהא י״א דאין היחיד אומרה וה״ה דיכול לאומרה קודם שיאמר השני פסוקים דהיינו ובא לציון וכו׳ ואני זאת וכו׳ ואח״כ יאמר השני פסוקים עיין בילקוט פ׳ עקב ומכ״ש שיכול לומר אשרי ולמנצח אח״כ כדי לאומרה עם הצבור עכ״ל, ומיהו לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דמ״ט זה לא יתכן שכתב שם דע״י נ״א אנו מעלין בחי׳ הנר״ן דנפש. וע״י אשרי יושבי ביתך וכו׳ מעלין בחי׳ הנר״ן דרוח, וע״י למנצח בחי׳ הנר״ן דנשמה ואח״כ ע״י קדושת ובא לציון יורד השפע אל עולם הבריאה כיעו״ש וא״כ צריך להיות דוקא על הסדר אשרי ולמנצח ובא לציון, ואם מפני שאינה נאמרת ביחיד כבר כתוב לעיל בסי׳ נ״ט סעי׳ ג׳ דבניגון ובטעמים יכול היחיד לאומרה כיעו״ש ועיין שם או׳ כ״ג:

ח) שם אם היחיד אומרה וכו׳ אם יש עשרה ואחד פתח ובא לציון וסדר קדושה מיושב אין בזה כלום רק לכתחלה ראוי שיעמוד, רבינו מהר״י ן׳ מיגש בתשו׳ כ״י סי׳ ס״ו ברכ״י אות ב׳:

ט ט) **שם בהגה, ובקדושה שבתרגום יחיד אומרה וכו׳** לפי שכל שהוא בלשון תרגום אין לאומרו ברבים ב״י סי׳ נ״ט בשם זוהר פ׳ תרומה, ט״ז בזה הסי׳ סק״א:

י י) **שם בהגה, ואין לאומרה בקול רם.** ומיהו בשער הכוו׳ דמ״ט ע״ד כתב דמנהג האר״י ז״ל היה אומרה בקול רם ולא היה חושש למדקדקים לאומרה בלחש יעו״ש, והביאו הש״ץ דקנ״ה ע״ב וכתב דאין זה נגד דברי הזוהר דהרב זלה״ה לא היה מכוין קריאתו עם אחר כלל, ואיהו דעבד לגרמיה הוא דעבד׳ ולכן אף שהיה אומר בקול רם נידון כיחיד ממש שהוא קורא בקול רם עכ״ל והביאו שע״ת או׳ א׳ אמנם מ״ש שם הש״ץ בשם הרד״א דפסוק ה׳ ימלוך וכו׳ ראוי לאומרו בלחש אפי׳ בלה״ק והביאו השע״ת שם מדברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ שם משמע דלא יש חילוק בזה בין ה׳ ימלוך להשאר:

יא יא) **[סעיף ב׳] בהגה, ואומרים אחר סיום התפלה עלינו לשבח וכו׳** כתב הכנה״ג סי׳ רל״ד בהגה״ט, מדברי רבינו בעל הטורים מוכח שאין אומרים עלינו לשבח במנחה, וגם הרד״א לא הזכירו, וגם בעל שתי ידות באצבע דרך החיים דף ק״ח ע״ב כתב בשם ס׳ תולעת יעקב שאין לאומרו, ומנהגינו לאומרו בלחש עכ״ל וכ״כ בשער הכוו׳ דף ן׳ ע״א, דהשבח הזה צריך לאומרו אחר כל תפלה מהג׳ תפלות ולא כאותם שנוהגים לאומרו בשחרית בלבד, והנה הוא שבח גדול במאד מאד יעו״ש, והביאו מ״א סק״א, י״א בהגה״ט, וכ״כ בשל״ה שי״ל עלינו לשבח באימה וביראה ובכונה ובשמחת הלב כי כל צבא השמים והקב״ה עם פמליא של מעלה עונים ואומרים אשרי העם שככה לו אשרי העם שה׳ אלהיו, וצריך לאומרו אחר כל ג׳ תפילות ואחריו נוסח וע״כ נקוה לך עב״ד, והביאו הש״ץ דף זקי״ן ע״ב, וכ״כ היפ״ל או ב׳ בשם כמה פו׳ דצ״ל עלינו לשבח אפי׳ בתפלת מנחה יעו״ש, ומ״ש שם השל״ה וע״כ נקוה לך כ״כ ג״כ הי״א שם בשם מורו שהיה אומר וע״כ נקוה לך בוא״ו וכתב שכן מצא ג״כ בס׳ כנף רננים למהר״א אזולאי זלה״ה אבל הברכ״י או׳ ה׳ כתב על דברי הי״א הנ״ז דהספר הזה הוא ישנו תחת ידו מכ״י הקדש הרב מ״ז זלה״ה ולא ראה זה שכתב בשמו לומר וע״כ נקיה לך יעו״ש, וכ״כ הש״ץ שם ואני שמעתי שהם ב׳ עדים לאדם עלינו לשבח מתחיל בע׳ ומסיים בד׳ מתחת אין עוד, וע״כ נקוה לך ג״כ מתחיל בע׳ ומסיים בד׳ יהיה ה׳ אחד ושמו אחד, הרי כאן ב׳ עדים הולכין לפניו להעיד על תפלתו עכ״ל, וכ״כ הרב המגיה שם בש״ץ בשם סדה״י והרד״א די״ל ע״כ נקוה לך בלא וא״ו יעו״ש, וכ״כ כף החיים סי׳ טו״ב או׳ ך׳ וכ״ה בשער הכוו׳ דף ן׳ ע״ג ע״כ נקוה בלא וא״ו, וכ״כ השע״ת או׳ ג׳ דכן נוהגין לומר על כן, ועוד עיין לקמן או׳ ט״ו׳:

יב יב) **וכתב** שם בשער הכוו׳ דמן עלינו לשבח עד ואנחנו משתחוים צריך לכוין לתת שבח וגדולה להשי״ת בכל ד׳ עולמות אבי״ע דקדושה וליחדם יחד כדי שיגרשו משם הקלי׳ כי ע״י סיפור שבחו ית׳ וגנות הקלי׳ נכנעים והולכים להם כנז׳ בזוהר פ׳ בא בענין מצוה לספר ביציאת מצרים, ואח״כ מן ואנחנו משתחוים ואילך יורד אוה״מ בכל העולמות ואז מתגרשים הקלי׳ והרי אלו שני כוונות ביחד ואחר גמר עלינו לשבח יורדין כל העולמות למקומם הראשון כי כבר אינם יראים עתה מן הקלי׳ שכבר נתבטלו וכו׳ וזהו טעם כריעה זו בואנחנו משתחוים לכוין להוריד אוה״מ דרך ירידה בכל העולמות מלמעלה למטה עד העשיה כולה וכו׳ ועי״ש כמה סודות עמוקים יש בשבח הזה וע״כ כמה צריך ליזהר לאומרו בנחת ובשלוה באימה וביראה ובכונה גדולה כדת מה לעשות:

יג יג) **וכתב** עו״ש בשער הכוו׳ על כן נקוה לך וכו׳ גם שבח הזה צריך לאומרו אחר עלינו לשבח בג׳ תפילות ע״ד שאומרים עלינו לשבח, וגם טוב מאד ויועיל לאדם תועלת גדולה להזהר ולומר אחר סיום שני שבחים הנז׳ פסוק והיה ה׳ למלך ע״כ הארץ וכו׳ ויכוין שפסוק זה מתחיל בוא״ו ומסיים בד׳ שהם בגי׳ עשרה. ותכוין שהם בחי׳ עשרה הויות דב״ן דמילוי ההי״ן, ותכוין להאיר ולהמשיך עשרה בנים אלו בלאה אשר זה סוד פסוק הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים יעו״ש וכ״כ בפע״ח שער י״ד פ״ז.

יד יד) **ועיין** להחיד״א בס׳ דבש לפי מ״ע הק׳ או׳ י״ב שכתב בשם ליקוטי גורי האר״י ז״ל כ״י סי׳ שט״ו דלהסיר הקלי׳ טוב לומר בכל יום פסוק ויאמר אם שמוע תשמע וכו׳ ולכוין בד׳ יודין דע״ב הרמוזות עליך כי אני ה׳ עכ״ל וע״כ נוהגין חסידי בית אל יכב״ץ בעה״ק ירושת״ו לאומרו אחר עלינו לשבח בכל ג׳ תפילות כדי להסיר הקלי׳ ולא יתאחזו בתפלה, וכתב שם בפע״ח דאחר ג׳ תפילות טוב לומר מזמור רועי ומזמור אלהים יחננו, והביאו הש״ץ דקנ״ח ע״א:

טו טו) **שם. עלינו לשבח מעומד וכו׳** וז״ל סדה״י עלינ״ו בגי׳ ומעומ״ד, וצריך לאומרו בכוונה גדולה, ויש בו כמה סודות ורמזים וכוחו גדול, ויש מדקדקים שאומרים אותו בכל יום ז״פ בין ביום בין בלילה, ז״פ ביושר וז״פ למפרע, שמתחילין עוד אין מתחת הארץ ועל וכו׳ ויהושע תיקן זה השבח הגדול כשכבש את יריחו ואמרו ז״פ ישר והפוך, ובו הפיל ז׳ חומות שהיה ליריחו והוא מסוגל לכל דבר וענין מצרה וצוקה שלא תבא ולא תהיה לומר אותו ישר והפוך, ושם יהושע רמז בו בתחלת ענינים, ומרוב ענותנותו לא רמז שמו שלם כי אם הושע ולא חתמו כסדרו אלא למפרע באופן זה, **ע** של עלינו **ש** של שמנו **ו** ואנחנו משתחוים וכו׳ **ה** הוא אלהינו וכו׳ וצריך לכוין בו קבלת עול מלכות שמים ויחודו ואלהותו, דכמו שיש בפסוק שמע ישראל

ע רבתי **וד** רבתי **ע** של שמע **ד** של אחד לרמוז שצריך להעיד על יחודו ית' כן רמז בשבח הזה שמתחיל בעי"ן ומסיים בדל"ת **ע** לינו לשבח וכו' אין עוד , ואח"כ יאמר על כן נקוה לך וכו' שהוא מלכיות להמליך יוצרינו עלינו, והוא קרוב לשבח עלינו לשבח ורמוזה בו ג"כ ע"ד שיתחיל בע' ע"כ וכו' ומסיים בד' תמלוך בכבוד, ורמוז בתחלת תיבותיו עכ"ן **על כן נ** קוה, ואפשר שהוא כשהצדיק עליו את הדין וידע שחטא ואמר בתפלתו שמהרה יעביר גלילים מן הארץ להפנות אליך כל רשעי ארץ וכו' עכ"ל, והביאו הש"ץ דף זק"ן ע"ד, וכתב היפ"ל או' ב' דמטעם זה שהוא מתחיל בע' ומסיים בד' שהם אותיות עד צ"ל עלינו לשבח וגם ע"כ נקוה לך מעומד דק"ל עדות בעמידה יעו"ש:

טו) וכתב הרב ש"כ עה"ת ס' ראה דש"א ע"א וז"ל ושמעתי מהחכם כהר' אברהם פרץ נ"ע שמצא כתוב ואינו זוכר על שם איזה חכם שמה שאומרים אחר התפלה מימרא של ר' אלעזר א"ר חנינא ת"ח מרבים שלום בעולם וכו' לפי שיש בה ח' פעמים שלום עם מלת שלוה כדי להכביד ח' כנפיו (ר"ל של ס"מ) כדי שלא יערער על התפלה עד שתעבור. וכן צוה לשחוט ז' מיני חיה כדי להתיש ז' חלקי חיותו עכ"ל ושם ביאר כי יש לבעל המדבר ח' כוחות וז' מיני חיה לשוחטן להתיש כח ז' ולהניח אחת שהוא צורך לעולם, ובע"ה גם זה יבולע לעת"ל כדכתיב ובלע המות לנצח ע"כ רו"ח אות ד' ובספרו כף החיים סי' טו"ב אות י"ט חס"ל אות כ"ב וכתב דצריך לאומרו בין בחול בין בשבת והמדלגו בשבת מגרעות נתן יעו"ש, ועיין בדבריו לעיל סי' מ"ח שכתבנו בשם האר"י ז"ל שצ"ל מימרא זו קודם עלינו לשבח יעו"ש:

טז טז) שם ואומרים קדיש וכו' בענין הקדישים האריכו בס' מ"א סק"ב וא"ר אות ד' וסי' קל"ג ובאה"ט סק"ה ומעיל צדקה סי' יו"ד ושע"ת אות ה' ועוד עיין בשו"ת זכרון יוסף סי' א' שהאריך בכמה פרטים יעו"ש, ומנהג ספרדים לומר קדיש ביחד ג' או ד' בני אדם כולם כאחד עונים ואומרים וכל מי שירצה ועי"ז ותשקוט הארי"ש ועיין בדבריו לסי' נ"ה אות ל"א:

טז) ואם קטן פחות מבן ך' אומרים עליו קדיש עיין בס' קהלת יעקב בתו' דרבנן אות ב' סי' ע"ו שהביא משם חו"י בהשמטות דרס"ג שכתב דהא דק"ל עד י"ג שנים אינו נענש לא בדיני שמים ה"ד בדברים שאינם מפורשים בתורה אזהרתם אבל מידי דמפורש בתורה העונש שלהם וכן גזרות ותקנות חכמים שנכללו במצות ל"ת ודאי ב"ד של מטה שוה לב"ד של מעלה ועונשין בשניהם מבן י"ג שנה יעו"ש והביאו דברי מנחם סי' קל"ג בהגה"ט אות ג' וכתב דמזה יש ללמוד דצ"ל קדיש על בן י"ג שנה יעוש"ב:

יז טוב) שם ואומרים קדיש יתום אחר עלינו וכו' ולפי דברי האר"י ז"ל צ"ל קודם עלינו כמ"ש לעיל סי' נ"ה או' כ"ה ועיין בדבריו לשם כמה פרטים בענין הקדיש:

יח חי) שם ויש לומר פיטום הקטורת וכו' כל מאן דאסתכל וקרי כל יומא פרשתא דקטורת, ישתזיב מכל מילין בישין וחרשין דעלמא, ומכל פגעין בישין, ומהרהורא בישא ומדינא בישא, וממותנא ולא יתזק כל ההוא יומא, דלא יכיל סט"א לשלטאה עליה ואצטריך דיכוין ביה, זוה"ק ח"ב דף רי"ח ע"ב ועוד האריך יעו"ש ואתה בן אדם פקח עיניך לכוין באמירת הקטורת לא להנאתך כ"א לעשות נ"ר ליוצרך כי מתוקף תעלותיו נודע שיש נ"ר להשי"ת, מחב"ר אות ו' ועיין בס' שכחת לקט מע' ב' שהזהיר דכשאומר פיטום הקטורת יסתכל באותיות וכ"כ בס' ערך לחם למהריק"ש ז"ל דיקרא מתוך הספר והב"ד הרח"פ בס' כף החיים סי' טו"ב אות ח"י וכתב דאם אומר במרוצה ובע"פ לא יהיה לו שום תועלת מאמירה זאת יעו"ש ועיין לקמן אות כ"ג:

יט יט) שם ערב ובוקר אחר התפלה וכו' הטוב והישר לאומרו בזמירות אחר פ' התמיד ובסוף התפלה אחר קוה, ובמנחה קודם אשרי אחר פ' התמיד ותו לא כמ"ש השל"ה, וכן הוא מנהג א"י ומצרים וגלילות טורקיא"ה וקצת מערי איברופ"א ומי שאין נוהגין כך אל עירו ואל שער מקומו הוא לבדו יעשה בצנעה כסדר הזה מחב"ר אות ז' חס"ל אות כ"ב וכתב דזה הסדר לא ישתנה בין בחול בין בשבת יעו"ש וכן הוא לפי דברי האר"י ז"ל דאין לומר פיטום הקטורת אלא דוקא בג' מקומות הללו ובין בחול בין בשבת ותו לא מידי כמש"ל סי' מ"ח, וגם משמע שם בהדיא דגם אחר תפלת שחרית קודם קוה מתחילין אתה הוא ה' אלהינו שהקטירו וכו' ולא כמ"ש הברכ"י אות ו' ובמחב"ר סי' מ"ת אות ב' שיש מדקדקים להתחיל ויאמר ס' וכו' אחר קוה יעו"ש, ואח"כ ראיתי שגם הוא חזר מדבריו בק"א במחב"ר סי' מ"ח אות ח' יעו"ש והביאו ש"ץ דף זק"ן ע"א שע"ת בזה הסי' אות ו' וכ"ף בספרו קש"ג סי' ך' אות ח':

כ ך) יש שנוהג לומר פיטום הקטרת במו"ש אחר הבדלה וכמ"ש הרד"א וא"ח וכ"כ בס' תוצאות חיים אבל קבלתי מגדולים שלא לאמרו במו"ש מחב"ר אות ט' חס"ל שם וכן לפי דברי האר"י ז"ל זה לא יתכן דאין לעורר הדינין בלילה, ועיין בדבריו לעיל סי' קל"א סוף או' ב"ן:

כא כא) בנוסח הבריתא דהלא מי רגלים יפין וכו' פי' הכלבו מעיין שמו מי רגלים וכ"כ בס' א"ח דף ס"ז ע"ב וז"ל מי רגלים כמשמען וי"א מעיין ששמו מי רגלים ומימיו עזין מאד וריחן רע אבל מי רגלים ממש חלילה שלא עלה על לב אדם לשרות בהן סמני הקטורת עכ"ל והביאו הברכ"י אות ח' וכתב

דהכי מסתבר יעו״ש, ופי׳ ברייתא זו והסימנים עיין ב״ח בסי׳ קל״ג:

כב **כב) שם ואומרים תחלה אין כאלהינו וכו׳** ומה שנהגו לומר חרוזים הללו קודם לכן היינו לפי שמעשרת ולכן אומרים אין כאלהינו שלא נאמר כחי ועוצם ידי עושה החיל רק הכל מה׳ ניתן לנו ולו נאה לברך על העושר, נוב״י חא״ח סי׳ יו״ד והביאו המחב״ר בסי׳ מ״ח אות ב׳ ש״ץ דף זק״ן ע״א שע״ת בזה הסי׳ אות ו׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ח:

כג **כג) אמירת** פיטום הקטורת מתוך כתב אשורית ככתיבת ס״ת היא סגולה לזכות ולעושר ויהיה מוצלח בכל עסקיו כ״ה בס׳ מ״צ ח״ב יעו״ש והביאו הרו״ח אות ד׳ ובספרו כף החיים סי׳ טו״ב אות ח״י ועיין לעיל אות ח״י:

כד **כד) שם ואומרים השיר וכו׳** הוא משנה בסוף מסכת תמיד דף ל״ג ובפ׳ בתרא דר״ה מפרש טעם למה נתקן מזמור זה ליום ראשון וזה ליום שני יעו״ש. ב״י סי׳ קל״ג עו״ת בזה הסי׳ אות ח׳:

כה **כה) שם ואומרים השיר וכו׳** כתב הטור בסי׳ קל״ג דבספרד נוהגין בכל זמן וזמן משנין המזמור לפי ענינו. כגון ברכי נפשי בר״ח וכאיל תערוג בחו״ה ומזמור שיר חנוכת הבית בחנוכה, ובפורים למנצח על אילת השחר ומנהג טוב הוא עכ״ל והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ וכתב שלא לדלג מכל וכל השיר שהיו הלוים אומרים בכל יום אלא שיאמרו השיר שהיו הלוים אומרים בכל יום וגם השיר מענינו של יום וכתב וכ״נ מדברי הרמ״ע מפאנו ז״ל סי׳ כ״ה יעו״ש, ועוד כתב שם שהדעת נוטה שהשיר שהיו הלוים אומרים במקדש קודם דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם רק בחנוכה יש להקדימו משום פרסומי ניסא יעו״ש, וכ״כ החס״ל אות כ״א ועיין מאמ״ר בסי׳ קל״ג אות א׳ מה שהאריך בזה ופעה״ק ירושת״ו נוהגים לומר בר״ח אחר קדושה דסדרא בית יעקב וכו׳ ושיר של יום והושיענו ואח״כ קדיש למוסף, חס״ל שם ומנהג בית אל יכב״ץ נוהגים לומר קודם קדיש מוסף ר״ת אז ישיר ישראל את השירה וכו׳ עד ונשקפה על פני הישימון מפני שאלו הפסוקים רומזים אל בחי׳ המלכות שיש לה עילוי בר״ח כנודע:

כו **כו) שם ואומרים השיר וכו׳** וכתב בשער הכוו׳ בדרוש ויהי נועם דף ס״א ע״ב, דבכל יום ויום מו׳ ימי השבוע צריך האדם לכוין להמשיך הארה מקדושת שבת דהיינו ביום א׳ יכוין להשאיר בו תוספת הארה מבחי׳ נשמה של שבת שעברה, וביום ב׳ מתוספת הרוח וכו׳ וכתב עו״ש דבכל יום מצוה למנות בו ימי השבת דהיינו ביום א׳ אומרים היום אחד בשבת, וביום ב׳ היום ב׳ בשבת וכו׳ וכתב והנה ז״ס מ״ש בספרי זכור את יום השבת מצוה היא למנות בו ימי השבת לומר א׳ בשבת ב׳ בשבת וכו׳ וכ״כ הרמב״ן בחי׳ עה״ת והענין הוא להורות כי כל ימי החול תלוים ונקשרים ונמשכים מיום השבת ומשם נמשכה להם הארתם וזכור היטב ענין זה כי הוא מכלל רמ״ח מ״ע למנות ימי החול עד״ז וכו׳ עכ״ד, וע״כ סידר הרש״ש ז״ל בסידור הכוו׳ דבכל יום ויום קודם השי׳ של יום ביום א׳ אומרים היום יום אחד בשבת קודש והשיר שהיו הלוים אומרים בו על הדוכן כו״כ, ולכוין להשאיר בו הארה מתוספת נשמה של שבת שעברה, וביום ב׳ אומרים היום יום ב׳ בש״ק וכו׳ ולכוין להשאיר בו הארה מתוספת הרוח של שבת שעברה, וביום ג׳ מתוספת הנפש של שבת שעברה, וביום ד׳ להמשיך הארה מבחי׳ הנפש של שבת הבאה, וביום ה׳ מבחי׳ הרוח, וביום ו׳ מבחי׳ נשמה של שבת הבאה, ואח״כ אומרים השיר של אותו היום ועיין פרע״ח פ״ה משער קריאת ס״ת ופ״א משער השבת וכ״כ הסו״ב או׳ ז׳ כף החיים סי׳ טו״ב או׳ ט״ו יפ״ל או׳ ז׳ וביום ו׳ אומרים היום יום הששי בש״ק והשיר וכו׳ ועיין ש״ץ דקנ״ו ע״ב וכף החיים שם וביום השבת א״צ לומר היום יום וכו׳ כמ״ש היפ״ל שם וכ״מ מדברי האר״י ז״ל וכן עמא דבר, וכן ביו״ט אין אומרים דיש לו קדושה מצד עצמו מבחי׳ פרצוף הזמנים כידוע ליח״ן:

כז **כז) שם יש שכתבו ליזהר לומר פיטום וכו׳** מיהו הב״י בסי׳ קל״ג כתב ע״ז אם הלכה נקבל אבל לדין יש תשובה יעו״ש, והביאו מ״א בסי׳ זה סק״ה וכתב לכן המדקדקים נהגו לאומרו בכל יום יעו״ש, וכ״כ לעיל אות י״ט בשם השל״ה ובסי׳ מ״ח בשם האר״י ז״ל יעו״ש. ובן מ״ש הב״ח בשם רש״ל בתשו׳ דלפי מנהגינו שאומרים אין כאלהינו ופיטום הקטורת קודם עלינו א״צ לומר הך אגדה אר״א אר״ח ת״ת וכו׳ כתב המ״א שם דמ״מ נהגו לאומרו יעו״ש, וכ״כ לעיל בסי׳ מ״ח בשם האר״י ז״ל יעו״ש. ועוד עיין מש״ל סוף או׳ ט״ו:

כח **כח) שם וכשיוצא מבהכ״נ וכו׳** עיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ג או׳ ד׳ מ״ש בזה בס״ד:

כט **כט) שם וכשיוצא מבהכ״נ וכו׳** כשיצא מבהכ״נ לא יצא ואחוריו להיכל אלא יצדד, וכן בירידתו מהתיבה מ״א סק״ו, א״ר או׳ ו׳:

ל **ל) שם ומשתחוה ויוצא,** שכן היו עושין במקדש בגמר העבודה, כי כל כהן כי גמר מצותו השתחוה ויצא כמ״ש במתניתין פ״ו דתמיד, יפ״ל או׳ י״ג:

לא **לא) שם ומשתחוה ויוצא,** כתב רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד כשאני קם לצאת מבהכ״נ משתחוה אני אל ההיכל ואומר כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך וכו׳ וביציאתי מבהכ״נ חוזר אני ומשתחוה ואומר ה׳ נחני בצדקתך וכו׳ והביאו א״ר שם, ש״ץ דקנ״ח ע״ב. ומהרי״ל עשה ג׳ השתחואות, כשהלך ממקומו, ולמול ארון הקודש, ובצאתו מפתח בהכ״נ, והביאו מ״א שם, ש״ץ שם ע״ג, כף החיים סי׳ טו״ב או׳ ל׳:

סימן קלג

א א) **[סעיף א'] בשבת ויו"ט א"א ברכו וכו'** והטעם כתב ב"י בשם הריב"ש שברכו נתקן קודם ברכות של ק"ש ואם כל הצבור שמעו אותו קודם הברכות אין לאומרו כלל לאחר התפלה, אבל מה שאומרים אותו אחר התפלה כתב ב"י דהוא להוציא אותם יחידים שלא התפללו עם הצבור והצבור הולכים לדרכם והיחידים ההמה נשארים שמה ומתפללים כ"א לעצמו אבל ביום השבת וביום המועד שמאחרים לצאת וכבר התפללו כולם א"א אותו כלל יעו"ש וזהו לפי פשט הדברים אבל בשער הכוו' כתב ב' כוונות לברכו אחת לברכו שקודם יוצר ואחת לברכו שאחר קדיש בתרא, וכתב דגם בשני פעמים ברכו של תפלת ערבית דליל שבת ג"כ תכוין בהם ב' כוונות האלו הא' בברכו הא' והשניה בברכו השני כיעו"ש בדף ן' ע"ב, וכ"כ בדף ע' ע"ב יעו"ש, וכ"כ בפע"ח שער השבת סוף פי"ג ופי"ד וכ"כ הש"ץ דף יו"ד ע"ג על דברי מרן הללו דאין כן דעת הרב ז"ל אלא דאפי' בשבת ויו"ט צריך לאומרו כדמפורש בשער הכוו' עכ"ד. וכ"כ המחב"ר בסי' רפ"ו או' ד' דבארץ הצבי וארץ מצרים המנהג לומר ברכו גם בשבת ויו"ט אחר קדיש בתרא. וכ"כ החס"ל או' כ"ב דכן ראוי להנהיג ע"פ הסוד, וכ"כ י"א במ"ב בהגב"י או' ה' וכ"כ הרו"ח בשם בתי כנסיות דהמנהג לאומרו בין בחול בין בשבת יעו"ש. וב"כ היפ"ל:

סימן קלד

א א) **[סעיף א'] ואומרים והוא רחום וכו'** טעם תיקון זה דוהוא רחום מפורש בכלבו דע"י מעשה נס גדול נתקן ועכשיו נוהגין לומר תחנונים ג"פ ויעבור ווידוי אחד ביניהם ואח"כ אומרים והוא רחום כמ"ש בסידורים ב"י, ולפי דברי האר"י ז"ל צ"ל הוידוי קודם הכל תיכף ומיד אחר חזרת התפלה ואת"כ ויעבור ואח"כ נ"א ואל מלך יושב וכו' אנשי אמונה וכו' ואח"כ והוא רחום כמ"ש לעיל סי' קל"א או' ה' ובסי' מ"ח בסדר התפלה שהעתקנו משער הכוו' יעו"ש:

ב ב) **שם ואומרים אותו בקול רם,** אינו לעיכובא והאומרו בלחש יש לו על מה לסמוך, מהר"ש בן עזרא בתשו' בשו"ת כנה"ג סי' ד' והסכים הרב עמו סי' ה' ברכ"י או' א' ובספרו קש"ג סי' י"ט או' כ"ו וכתב שם ונהרא נהרא ופשטיה, וכ"כ בי"ע, כף החיים סי' ט"ז או' כ"ג, מ"ב או' ה' ועיין לקמן או' ה':

ג ג) **שם ואם לא אמרו מעומד וכו'** אבל בלבוש משמע דוקא בלא אמרו כלל הוי פורץ גדר והביאו א"ר או' ג' מ"ב או' ג' וכתב שם הא"ר בשם צל"ד דף ט"ל דצריך לאומרו בכוונה ובמתון וכו' יעו"ש:

ד ד) **שם הגה. וכן נוהגין לאומרו מעומד,** וכן אל ארך אפים שאומרים קודם הוצאת ס"ת יש לאומרו מעומד מפני שיש בו חטאנו ווידוי צ"ל מעומד שכנה"ג בהגה"ט או' ג' עו"ת או' ב' מ"א סק"א, ש"ץ דקנ"ג ע"ג, מ"ב או' ד' קיצור ש"ע סי' כ"ב או' יו"ד:

ה ה) **שם בהגה, אבל אומרים בלחש,** מפני שנתקן כנגד תפלת י"ת, לבוש. מ"א שם, וכתב השכנה"ג בהגב"י או' א' דהוא מנהג האשכנזים כמ"ש בס' המפה עכ"ל, מיהו מדברי מהריק"ש בס' ערך לחם מבואר שהוא מנהג הספרדים ג"כ והביאו היפ"ל או' ב' יעו"ש, ועיין לעיל או' ב':

ו ו) **שם בהגה, ומה שנוהגים להרבות בתחנונים בשני וכו'** לפי שארבעים יום של קבלת לוחות אחרונות שהיו ימי רצון עלה משה רבינו ביום ה' וירד ביום ב' כדאיתא בתו' בבא קמא דף פ"ב ע"א, טור וב"י ולבוש, עו"ת או' א' ט"ז סק"א, א"ר או' א' כר"ש, מיהו הפר"ח או' א' כתב דאפשר לומר בהיפך שלפי שהם ימים קשים מרבים בתחנונים ומתענים בהם כדאמרינן בס"פ מפנין פורסא דדמא חד בשבא, ארבעה, ומעלי שבתא, אבל שני וחמישי לא, דאמר מר מי שיש לו זכות אבות יקיז דם בב' וה' שב"ד של מעלה ושל מטה שוין יעו"ש, והביאו המש"ז או' א' וכתב די"נ זהו למ"ד אדם נדון בכל יום אבל למ"ד אין אדם נידון בכל יום כשיש דין למטה אין דין למעלה והם ימי רצון יעו"ש:

ז ז) **שם ולכך נוהגין ג"כ להתענות וכו'** עיין לקמן סס"י תק"ף:

ח ח) **שם ולכך נוהגין ג"כ להתענות וכו'** יש חסידים ואנשי מעשה שנוהגין להתענות בכל ער"ב ר"ח, וכתב מהרי"ו סי' קצ"ג דאם חל ר"ח באחד בשבת מתענין ביום ה' שלפניו כנה"ג בהגה"ט, עו"ת א' ב' ואם חל ר"ח בשבת מתענין ביום ו' מ"א סי' תי"ז סק"ג ועי"ש, וכתב החיד"א במורה באצבע סי' ו' או' קע"ו דנכון הדבר שהתענית יהיה לפני המולד ואם המולד בחצי היום יתענה יום שלפניו עכ"ל, ור"ל דאם המולד בחצי הראשון של היום יתענה ביום שלפניו אבל אם בחצי האחרון יתענה ביום ההוא, ועי"ש מ"ש שצריך ללמוד ביום התענית יעו"ש, ויש נוהגין שעושין תיקון כרת בליל ערב ר"ח דהיינו שלומדין מתחלת הלילה עד עלות השחר ויש שלומדין עד חצות והכל לפי מה שהוא אדם:

ט ט) כתב רש״ל ביש״ש בחולין פ׳ אותו ואת בנו סי׳ י״א דיש נוהגין שלא לאכול בשר ביום ב׳ וה׳ מפני שב״ד של מעלה יושבין ודנין וגם בליל ג׳ וליל ו׳ והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ יעו״ש ועיין מ״ש עליו הא״ר או׳ א׳ והברכ״י או׳ ב׳ יעו״ש והיפ״ל או׳ ד׳ כתב דיש נוהגין שלא לאכול בשר כ״א בליל ו׳ לבד בשביל כבוד שבת הבאה, וכתב דמטעם זה שלא לאכול דגים ג״כ כיון שנוהגין לקנות אותם לכבוד שבת יעו״ש. ועיין בהקדמת ע״ח למהרח״ו ז״ל שכתב דהעוסק בחכמת הקבלה צריך לפרוש עצמו מבשר ויין כל ימות השבוע יעו״ש וז״ל הקדמת מגיד מישרים באזהרות מנע עצמך מאכילת בשר הרבה שהיא מפסדת הנשמה ופוגמת ושתיית יין הרבה אין אתה יודע להיכן הוא מגיע הפגם וההפסד הגדול שעושה לכן מנע רגלך מנתיבתם ואל תביא נפשך במעמדם והזהר בזה הרבה במאד מאד עכ״ל, וכ״כ בשער המצות פ׳ עקב יעו״ש:

י י) [סעיף ב׳] מראה פני כתיבה לעם וכו׳ וענין פתיחת ההיכל להוציא הס״ת מתוכו הוא רומז אל בקיעת יסוד דבינה אשר בתוכו הס״ת שהוא יסוד דחכמה וע״י בקיעה זו דיסוד דבינה יוצא אור היסוד דחכמה מחוץ יסוד דבינה אל תוך גופא דז״א, וענין פתיחת התיק עצמו של הס״ת רומז אל בקיעת יסוד דז״א שיצא האור של יסוד דחכמה לחוץ אל יעקב הנתון במקום ההוא, ובקיעה זו היא ענין פתיחת תיק הס״ת שיתגלה הארת התורה הכתובה בתוכו לחוץ אל כל הקהל כנודע, ואח״כ בעת שקורין בתורה אז יוצא האור שבתוכו לחוץ שהיא התורה עצמה שנקראת אור, שער הכוו׳ דף מ״ח ע״ד לפי פי׳ השני שהסכים עליו מהרח״ו ז״ל יעו״ש:

י) ומנהג האר״י ז״ל לנשק הס״ת וללותו לילך אחריו וכשמוליכין אותו מן ההיכל אל התיבה לקרות בו ואח״כ היה נשאר שם סמוך אל התיבה עד שהיו פותחין הס״ת ומראין אותו לקהל כנודע, ואז היה מסתכל באותיות הס״ת ממש, והיה אומר שע״י הסתכלות האדם מקרוב כ״כ שיוכל לקרוא האותיות היטב עי״ז נמשך אור גדול אל האדם, ואח״כ היה חוזר למקומו הראשון ויושב שם מיושב עד סיום קריאת הפ׳ לא כאותם הנוהגים לעמוד, שער הכוו׳ שם פרע״ח שער קריאת ס״ת פ״א, מ״א סק״ג.

יא יא) שם מראה פני כתיבת וכו׳ בענין אמירת בריך שמיה דמרי עלמא וכו׳ בעת הוצאת ס״ת משמע בזוה״ק פ׳ ויקהל דף ר״ו ע״א דזמנו דוקא בשבת ממה שכתב אותו אצל עניני שבת וגם ממ״ש דמתפתחן תרעי שמייא דרחמין וכו׳ יעו״ש, וכ״כ בשער הכוו׳ דף ע״ג ע״ג דהאר״י ז״ל היה נוהג ונזהר בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת ס״ת מן ההיכל לומר אותו הנוסח הכתוב בס״ה בפ׳ ויקהל והוא בריך שמיה דמרי עלמא וכו׳ עכ״ל, וכ״כ בפע״ח שם, וכ״כ מ״א ריש סי׳ רפ״ב מחב״ר שם או׳ ב׳ מיהו מהר״י צמח בפע״ח שם כתב דאינו אסור לאומרו גם בחול בשעת הוצאת ס״ת יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ד׳ ע״ש סדה״י יעו״ש, וכ״כ הש״ץ דרי״ד ע״א יעו״ש, וכ״כ הפרמ״ג בא״א או׳ ו׳ וכתב דכן המנהג לומר אף בחול יעו״ש, וא״כ כיון דליכא איסורא אם אומרו בחול נהרא נהרא ופשטיה, והמנהג בינינו לאומרו בשבת שחרית ומנחה, וביו״ט ור״ה ויוה״כ שחרית:

יא) ביום שבועות בעת הוצאת ס״ת יקרא י״ג מדות ג״פ ואח״כ יאמר רבש״ע מלא כל משאלותי לטובה והפק רצוני ותן שאלתי לי ולבני ביתי לעשות רצונך בלבב שלם ומלטנו מיצה״ר ומפגע רע, ותן חלקנו בתורתך וזכנו ללמוד תורה וחכמה ולעשות מעט״ו בעיניך וללכת בדרכים ישרים מלפניך, וקדשנו בקדושתך כדי שנזכה לחיים טובים וארוכים ולחיי העוה״ב, ושמרנו ממעשים רעים ומיצה״ר ומכל שעות רעות המתרגשות ויוצאות בעולם, והבוטח בה׳ חסד יסובבנו וכן יה״ר, ויחזור התפלה ג״פ, ואח״כ יקרא ג״פ ואני תפלתי וכו׳ וכן יעשה במוסף וביום שני ביוצר, עו״ת למהרח״ו ז״ל בסופו דרוש מועדים, שער הכוו׳ דף פ״ט ע״ב, פרע״ח שער חג השבועות פ״א. ונראה מ״ש וכן במוסף היינו אחר חזרת מוסף כמו בשחרית שאומרה אחר החזרה, ומ״ש וביום שני ביוצר היינו לבני חו״ל שעושים ב׳ יו״ט וכדי שיהיה ג״פ וכמ״ש אח״כ בעו״ת שם, אבל לבני א״י שאין עושים כ״א רק יום אחד נראה דאין לאומרו כ״א פ״א ביו״ט א׳ בעת הוצאת ס״ת וכן מנהג בית אל יכב״ץ בעיר קדשנו ירושת״ו:

יא) ברי״ה בשעת הוצאת ס״ת יאמר י״ג מדות ג״פ. ואח״כ יאמר רבש״ע מלא משאלותי לטובה והפק רצוני ותן שאלתי ומחול כל עונותי ועונות בני ביתי מחילה בחסד מחילה ברחמים, וטהרני מהפשעים וחטאים, וזכרני ברצון טוב מלפניך ופקדני בפקודת ישועה ורחמים, וזכרני לחיים טובים וארוכים ופרנסה טובה וכלכלה ולחם לאכול ובגד ללבוש ועושר וכבוד ואריכות ימים בתורתך ובמצותיך והפק תעלה ורפואה לכל מכאובי לבינו ותברך מעשה ידינו אמן וכן יה״ר, וגזור עלינו גזירות טובות ובטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות, יהיו לרצון אמרי וכו׳ ג״פ, ואני תפלתי ג״פ, וכן יעשה במוסף וביום שני ביוצר עו״ת שם:

יא) ביה״כ יעמוד בעת הוצאת ס״ת ויאמר י״ג מדות ג״פ, ואח״כ יאמר רבש״ע מלא כל משאלותי לטובה והפק רצוני ותן לי ולבני ביתי חיים טובים ארוכים בכבוד ובמנוחה ביראתך ובתורתך בשלום ובבטחה ופדנו מכל צרה וצוקה ויגין ומות ומכל שעות רעות המתרגשות לבא בעולם וכפר עונותינו ואשמותינו אמן וכן יה״ר ג״פ, ואני תפלתי ג״פ, וכן במוסף וכן במנחה ג״פ, עו״ת שם, שער הכוו׳ דף ק׳ ע״ב. פרע״ח שער ר״ה פ״א:

יא) יום סוכות בשעת הוצאת ס״ת יקרא י״ג מדות ג״פ, ואח״כ יאמר רבש״ע מלא משאלותי לטובה והפק רצוני ותן שאלתי וזכה לי ולבני ביתי לעשות רצוניך בלבב שלם ומלטני מיצה״ר ותן חלקנו בתורתך וזכינו כדי שתשרה חכמה ובינה עלינו ויקוים בנו מקרא שכתוב ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמה

ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳ ולכן יה״ר מלפניך ה׳ או״א שתזכני לעשות מעט״ו בעיניך וללכת בדרכים ישרים. לפניך וקדשנו בקדושתך כדי שנזכה לחיים טובים וארוכים לחיי העוה״ב, ושמרני ממעשים רעים ומיצה״ר, ומרוח גבוה, ומימים רעים ומשעות רעות המתרגשות לבא בעולם והבוטח בה׳ חסד יסובבנו אוי״ר ג״פ וכן במוסף וביום שני ביוצר בעת הוצאת ס״ת, ואני תפלתי ג״פ, עו״ת שם. פרע״ח שם בש׳ השבועות:

יא) יום א׳ של פסח בשעת הוצאת ס״ת יאמר י״ג מדות ג״פ, ישאל לצאת מעבדות וחן וחסד בעיני ה׳ ובעיני בני אדם ועושר שנאמר ושאלה אשה משכנתה וכו׳ ולמצוא חן בעיני אדם וריוח בסחורתו שנאמר וה׳ נתן את חן העם, ולשאול נקמה מאויביו שנאמר ועברתי בארץ מצרים וכו׳ וכן במוסף וביום שני ביוצר לבדו כדי להשלים ג״פ. עו״ת שם. פרע״ח שם:

יב) ואם לא אמר בריך שמיה בשעת הוצאה ס״ת יאמר אותו כשפותחין אותו לפני העם. א״ר שם בשם סדה״י, מ״ב או׳ י״ג. יש נוהגים כשנכנסת אשתו בחדש ט׳ לעיבורה לעשות בחדש ההוא מצות פתיחת ההיכל והוא מנהג יפה ויש לו סמך ע״פ הסוד מורה באצבע סי׳ ג׳ או׳ צ׳ לד״א סי׳ ב׳ או׳ ג׳ חס״ל או׳ ט״ז:

יב) במקום שנהגו דפתיחת שערים גדול ממצות רמונים אין לבן ולתלמיד לפתוח כשאביו או רבו עושים מצות רמונים אלא א״כ מחלו. אמ״ל בדין הקמת ס״ת או׳ ו׳ לד״א סי׳ ד׳ או׳ ו׳ וכ״ה לפי דברי האר״י ז״ל דפתיחת שערים הוא גדול מהלבשת רמונים כמ״ש לעיל או׳ יו״ד, ועיין לקמן סי׳ קמ״ז או׳ ל״א:

יב) אם היה הולך לעשות פתיחת שערים או לשים רמונים בקהלו וקראו לו לס״ת בקהל אחר הסמוך יניח מצות אלו וילך לקרות ס״ת דחמיר. אמ״ל שם אות ז׳ לד״א שם או׳ ז׳ ועיין לקמן סי׳ קמ״ז או׳ ל״ב:

יב) כל המונע ס״ת מלהכניס לתוך ארון הקודש כגון הקובל בבהכ״נ לפני ההיכל וכן הרוצה להכרית ולדחוק את הקהל שיעשו חפצו וטובים אומרים שלא כדין אתה עושה עתידה תורה שתצעק ותכריז על נשמתו איש פלוני אל יבא למקום פלוני בשלום, ס״ח סי׳ ק״ח:

יג יג) שם מראה פני כתיבת וכו׳ נוהגין כאן בירושלים תוב״ב שמקיפין בס״ת פתוח בכל בהכ״נ להראות את העם, והטעם בהלק״ט סי׳ רנ״ה כדי שכולם יזכו לחזות, בנועם ה׳ יעו״ש והביאו י״א בהגב״י, אמ״ל במנהגי ס״ת אות ג׳ לד״א סי׳ ג׳ אות בי״מ אות א׳ וטוב שיסתכל האדם בתיבה שהיא אות ראשון שלה כמו אות ראשון שבשמו, בן א״ח פ׳ תולדות אות ט״ז ושמעתי הטעם שזו מועיל להצלחה:

יד יד) שם מראה פני כתיבת וכו׳ אנוס שעדין לא מל מאיזה סבה אם יכול לקנות מצות פתיחת ההיכל ולאחוז ס״ת וליתנו ביד המוליך אותו כדי להראות פני כתיבתו לעם יש מי שהורה שמותר והובאו דבריו בס׳ מים רבים חי״ד סי׳ נ״א ושם בסי׳ נ״ב הסכימו רבני ליאורני אבל הרב המחבר ז״ל שם בסי׳ נ״ג הסכים להחמיר, י״א מ״ב בהגה״ט אות ב׳:

טו טו) שם מראה פני כתיבת וכו׳ וז״ל הרמב״ן בפי׳ התורה בסדר והיה כי תבא ובירושלמי בסוטה ראיתי ארור אשר לא יקים וכי יש תורה נופלת ר״ש בן יקים אומר זה החזן וכו׳ ואמרו ע״ד אגדה זה החזן שאינו מקים הס״ת להעמידן כתקנן שלא יפלו. ולי נראה על החזן שאינו מקים הס״ת על הצבור להראות פני כתיבתו לכל כמ״ש במ״ם שמגביהין אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו, ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים ונשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה אשר שם משה וכו׳ וכן נהגו עכ״ל והביאו הב״ח, אמ״ל בהקמת ס״ת אות א׳ יכתב הברכ״י בשיו״ב אות ב׳ דראה בתשו׳ כ״י להרב יחזקאל טראבוטו שבעיר אחת לא נהגו להקים ס״ת וערערו עליהם מכח הירושלמי ומ״ס ודברי הרמב״ן הנז׳ והוא האריך להוכיח שאין בזה איסור, ואף לדעת הרמב״ן אסמכתא בעלמא הוא ולא עבדי איסורא בהעדר הקמת הס״ת ואדרבא יש לדונם לזכות דחשו שלא יפול ח״ו הס״ת וסוף דבר הסכים דיחזקו במנהגם והסכים עמו אחד קדוש עכ״ל, וכ״כ בספרו לד״א סי׳ ד׳ אות א׳ בי״ע אות יו״ד:

טז טז) שם מראה פני כתיבת וכו׳ אפי׳ בט״ב שחרית אמ״ל שם, לד״א שם, בי״ע או׳ א׳ ואבל שהיה בבהכ״נ יום ב׳ וה׳, ונתנו לו מצות פתיחת שערים וכיוצא מותר לעשותה, אמ״ל בדין מנהגי הוצאת ס״ת או׳ י״ז, לד״א סי׳ ג׳ או׳ טו״ב:

יז טוב) שם מראה פני הכתובת וכו׳ והאשכנזים נוהגים להראות הכתיבה אחר הקריאה כמ״ש בס׳ המפה ומנהג נכון הוא מפני שהמון העם חושבין שראיית ס״ת עדיפא מקריאה, ולכן כדי שיתעכבו שם לראות ס״ת יקראו תחלה ואח״כ מראין הכתיבה לעם, שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ אמ״ל שם או׳ ב׳ לד״א שם או׳ ב׳ בי״ע או׳ ג׳ ולמנהג זה אם נמצא טעות בס״ת בשביעי באופן שא״צ להוציא ס״ת אחרת אין לומר וזאת התורה וכו׳ בהגבהה, שו״ת אדני פז סי׳ י״ג והביאו היפ״ל אות ו׳ וכתב דה״ה דאין לומר פסוק תורת ה׳ תמימה וכו׳ יעו״ש וכתב בשערי ירושלים שער ט׳ שבא״י נהגו גם האשכנזים לעשות הקמת והגבהת ס״ת קודם קה״ת ולא כמנהגם באשכנז שכתב מור״ם יעו״ש:

יח **חי) שם שמצוה על כל אנשים וכו׳** נוהגים ליכנס כל העם לראות הוצאת ס״ת והכנסתה, וגם אם הם בשאר התפלה הולכים לחצר בהכ״נ משום דברוב עם הדרת מלך, ונכנסין לכבוד התורה להאדירה בתפארה, דרשות מהרי״ל, שכנה״ג שם או׳ ג׳ מ״א סק״ב, אמ״ל בהוצאת ס״ת או׳ א׳ לד״א סי׳ ג׳ או׳ א׳ בי״ע או׳ א׳:

יט **יט) אם** הוציאו ס״ת מן ההיכל וידוע שהס״ת אינו מוגה יש להוציא ס״ת אחרת. דרשות מהרי״ל, שכנה״ג שם או׳ ד׳ לד״א סי׳ א׳ או׳ ח׳ בי״ע או׳ ג׳ ועיין לקמן סי׳ קמ״ג או׳ ל׳ ואם נמצא פיסול בשבת יזהרו לתקנו יום ראשון, ואם יום שני חשבו שתקנוהו וקראו ג׳ עולים ואח״כ נודע שלא נתקן עלתה להם הקריאה וא״צ לחזור ולקרות, לד״א שם, בי״ע שם או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ קמ״ג או׳ ל״א:

כ **ך) שם ולומר וזאת התורה וכו׳** אם עודנו בתוך אמת ויציב קודם שירה חדשה כתב כנה״ג בתשו׳ א״מ ח״ב סי׳ נ״א דמותר לומר וזאת התורה, והביאו הברכ״י או׳ ד׳ שע״ת או׳ ו׳ מיהו לדידן דאין מפסיקין לענות אפי׳ שום אמן דברכות בברכות ק״ש גם בזה לא יפסיק באמירה אלא בראייה לבד וכמש״ל בסי׳ ס״ו או׳ מ״ז וכ״כ בי״ע בדיני הקמת ס״ת או׳ ה׳ וכתב עו״ש הבי״ע באו׳ ו׳ דגם אם הוא בפסוקי דזמרה אין להפסיק ולומר וזאת התורה, ועיין בדברינו לסי׳ נ״א או׳ כ״ב:

כא **כא) שם הגה, ונהגו לעשות כך אחר שקראו וכו׳** עיין לעיל או׳ טו״ב:

כב **כב) שם הגה, אומר הש״ץ גדלו וכו׳** וצריך להגביה התורה בשעה שאומר שמע וכו׳ אחד וכו׳ גדלו וכו׳ ג׳ פעמים, מ״ס פי״א, מ״א סק״ד, מ״ב או׳ י״ג ושיעור פתיחת הס״ת בשעת ההגבהה הוא ג׳ דפין, ע״א סק״ג, זכ״ל או׳ ס׳:

כג **כג) שם הגה, ויש להחזיק התורה בימין,** ויראה דעל הולכת ס״ת מהיכל לבימה קאמר שהמוליך אותו יוליכהו בימין, אי נמי אפשר דבשעת הקמת ס״ת קאמר שיתחיל להגביה בימין, ושיב מצאתי בס׳ מט״מ סי׳ רכ״ג שכתב המוציא ס״ת צריך ליטלה בזרוע הימין ונותנם לחזן בימין וכן איתא במ״ם, שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ אמ״ל שם או׳ ב׳ לד״א סי׳ ג׳ או׳ ב׳ בי״ע או׳ ב׳ ובס״ת סי׳ ק״ט משמע דה״ה שאר ספרים צריך ליקח בימין וליתן בימין יעו״ש. ועיין בדברינו לסי׳ קכ״ח או׳ ק״א:

כד **כד) שם וכשעולה הראשון לקרות אומרים ברוך וכו׳** ומנהגינו לאומרו כשמוציאין ס״ת מהיכל. שכנה״ג שם או׳ ו׳:

כה **כה) שם וכשעולה הראשון וכו׳** וצריך שיהיה להתיבה שית דרגין כנז׳ בר״מ בסוד ו״ק שהם מתיחדים עם התיבה שהיא דרגא שביעאה, סו״ב בסוף סי׳ זה, וכ״כ בס׳ עמודי שמים דק״ס ע״א והב״ד, היפ״ל או׳ ז׳ ועי״ש:

כו **כו) שם אומרים ברוך וכו׳** עד מגן הוא לכל החוסים בו, כי יש בו מ׳ אותיות נגד מ׳ יום שהיה משה בהר ד״מ סי׳ קל״ה או׳ א׳ בשם הכלבו, מ״א סק״ו, וארבעים תיבות היינו עם פסוקים אחרים כמ״ש הרד״א וז״ל ואומר תורת ה׳ תמימה וכו׳ מצות ה׳ ברה מאירת עינים, ה׳ עוז לעמו יתן וכו׳ האל תמים דרכו אמרת ה׳ צרופה מגן הוא לכל החוסים בו, ויש בכל אלו מ׳ תיבות וכו׳ עכ״ל, והביאו המאמ״ר או׳ ג׳ ועי״ש:

כז **כז) אומרים** קדיש עד לעילא קודם הוצאת ס״ת אבל ביום שיש בו מוסף אומרים תתקבל קודם קריאת ס״ת פר״ח או׳ ב׳ בשם תו׳ מגילה דף כ״ג ע״א ד״ה חד אמר וכו׳ וכתב וכן נוהגין, מ״ב או׳ ט׳:

כח **כח) כתב** הטור סס״י רפ״ד דנוהגין לומר בספרד מזמור לדוד הבו לה׳ בני אלים כשמחזירין הס״ת מפני שנאמר על מ״ת, וגם ז׳ ברכות של שבת ניתקנו כנגד ז׳ קולות שנאמרו בו ע״כ, וכתב שם הב״ח דדוקא בשבת יש לאומרו יעו״ש, והביאו הא״ר בזה הסי׳ או׳ ד׳ א״א או׳ ו׳ וכתב שם הא״א דביו״ט וחול אומרים מזמור כ״ד וכ״כ שע״א שער יו״ד או׳ מ״ב מ״ב או׳ י״ד:

כט **כט) הכרזת** המצות בשבת ומי שיתן יותר יזכה בם כתב רש״ל בפ״ה דביצה סי׳ ח׳ דדמי טפי למקח וממכר והמחוור בעיני כמו שנהגו החסידים דכל מה שהוציא מפיו ליתן נותן לצדקה אפי׳ קנה חברו המצוה את״כ והוי כקציצת דמים לצורך מצוה, וכל ירא שמים יזהר בזה אע״ג דיש לישב המנהג בדוחק ולומר שאין שייך מקח וממכר בדבר מצוה כ״א בחפץ הנקנה יעו״ש. והביאו אמ״ל שם או׳ א׳ וכתב וכבר נתפשט המנהג בכל גלילות ישראל להקל יעו״ש וכ״כ לד״א סי׳ ב׳ או׳ א׳ דנהגו למכור המצות בשבתות ויו״ט:

ל **ל) מנהג** כשר ונכון למכור מצות אור יוה״כ בשבת שלפניו כדי שיאמרו כל נדרי בזמן הראוי, בזמן מכירת המצות טוב וישר שלא לשוח בבהכ״נ וילמו׳ מזמורים אם בעל נפש הוא, לד״א שם חס״ל או׳ ה׳ ויחליף רע בטוב וזו חובת גברא בכל עת ובכל זמן וכ״ש בעומדו בבהכ״נ ובאמצע תיקוני התפילות שצריך ליזהר הרבה שלא לערב קודש בחול וטמא בטהור, חס״ל שם:

לא **לא) אין** להתקוטט עבור שום מצוה שהרי משנה שלימה שנינו הצנועים מושכים את ידיהם, בנימין זאב סי׳ קס״ד, כנה״ג בהגב״י ססי׳ קנ״ג אמ״ל במצות ס״ת או׳ ג׳ לד״א סי׳ ב׳ או׳ ג׳ וכתב שם הלד״א דאם רב קנה מצוה יכול איזה אדם להוסיף עליו דבמצות אין חולקין כבוד לרב דקרוב אדם אצל עצמו עכ״ל והביאו החס״ל או׳ ו׳ וכתב דאף שאמרו שאם רב העיר או אדם תשוב רוצה לקנות מצוה יכול אדם אחר להוסיף על הדמים וכו׳ מ״מ הכל לפי מה שהוא אדם דאם יודעו שהוא מקפיד ומצטער ונקיט בליביה במקום מצוה עבירה היא בידו ועל כגון זה אמרו הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה שאם ההפסד יתר על השבח ההעדר טוב עכ״ד:

לב **לב) מי** שלוה מחבירו מעות אינו רשאי לכבדו לקנות לו מצות כגון לקנות לו ס״ת או גלילה או לקרותו לס״ת משום לתא דרבית, כ״כ בשלחן מלכים בשם ש״ך יו״ד בשם רש״ל, אמ״ל שם או׳ ד׳ לד״א שם או׳ ד׳ חס״ל או׳ ז׳:

לג **לג) מי** שבידו מינוי או מצוה והשליכה אחרי גוו קנסינן ליה שלא יחזור לה, אמ״ל שם או׳ ט״ו, לד״א שם או׳ ט״ו:

לד **לד) ראובן** התנדב במצוה סך כך וכך ובא רעהו והוסיף עליו והגבאי רוצה לתת המצוה לראובן כי המוסיף עליו אינו בטוח חייב ראובן לקחת המצוה ולתת מה שהתנדב בתחלה, צ״צ פ״ב, אמ״ל שם או׳ ט״ז, לד״א שם או׳ ט״ז, וכתב החס״ל או׳ ח׳ דצריך לזה דעת נכונה והנהגה טובה באופן שלא לבייש את מי שאין לו ושלא לבא לידי מחלוקת וקטטה ח״ו כי מוטב ילכו לאיבוד אלף אלפים דינרי זהב ולא תצא תקלה כזו להלבין פני חבירו ולרבות מחלוקת ח״ו עכ״ד, ועוד עיין מדברים אלו לקמן סי׳ קמ״ז בס״ד, ומי שנפל ס״ת מידו כבר כתבנו דינו לעיל סי׳ מ׳ או׳ ה׳ ואו׳ ח׳ יעו״ש:

סימן קלה

א **א) [סעיף א׳] בשני ובחמישי וכו׳** משה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו ג׳ ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תקן שיהיו קורין בשני ובחמישי ג׳ בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים, הרמב״ם פי״ב עה״ת דין א׳ והוא מש״ס בבא קמא דף פ״ב ע״א יעו״ש, ועיין מ״א ריש הסי׳ ובשער הכוו׳ דמ״ח ע״ד כתב הטעם שמוציאין ס״ת בב׳ וה׳ לפי שבשני ובחמישי שולטת עולם היצירה שהיא בחי׳ התורה יעו״ש, וכ״כ פרע״ח פ״א משער קריאת ס״ת ופ״א משער השבת, וטעם לס״ת שמוציאין בשבת כי בבקר ביום שבת אנו קורין בס״ת כנגד מדת החסד המתעורר בתחילת היום, ובמנחה כנגד הגבורה ששולטת אז, והכונה הוא לכלול זה בזה פחד עם חסד מפני שהתורה מב׳ מידות אלו נתנה כמש״ה מימינו אש דת למו, שער הכוו׳ דע״ג מ״ד:

ב **ב) שם ואין מוסיפין עליהם וכו׳** משום ביטול מלאכה לעם, וגם אין מפטירין בנביא מטעם זה לבוש, ט״ז סק״א, מ״א סק״א. ושבת במנחה דליכא ביטול מלאכה מ״מ כיון דדרשו עד סמוך לחשיכה לא רצו חכמים להטריח הציבור בהוספה, כן פי׳ רש״י שם במגילה מחה״ש סק״א ומיהו בשער הכוו׳ שם דמ״ח כתב הטעם בסוד משום דאין מתגלין עתה בב׳ ובה׳ רק הנה״י דאבא בלבד, כי נבקעים נה״י דאבא ויוצאת הארתם לחוץ ולכן קורין ג׳ עולין׳ כהן כנגד הנצח קו ימין, לוי כנגד ההוד קו שמאל, ישראל כנגד היסוד קו האמצעי, והנה הארה זו אינה נשארה כך רק לפי שעה, ואח״כ חוזרין ומתעלמין בפנים כמתחלה ולכן תיכף אחר הקריאה סוגרין הספר תורה ומחזירין אותו למקומו תוך ההיכל עכ״ד, וכן מנהג בית אל יכב״ץ שתיכף אחר הקריאה קודם אשרי ובא לציון מחזירין הס״ת למקומו בין בחול בין בר״ח בין חו״ה רק בשבת ויו״ט אחר אשרי וג׳ העולים במנחת שבת הם כנגד ג״ר דאבא המתגלים עתה א׳ כנגד חכמה וא׳ כנגד בינה וא׳ כנגד הדעת כמ״ש בשער הכוו׳ דף ע״ה ע״א וע״ב יעו״ש, ולכך אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם, ועיין לקמן או׳ י״ט:

ג **ג) שם הגה, ואם היו שני חתנים וכו׳ מותר להוסיף וכו׳** כתב מרן ז״ל בבד״ה דאנו לא נהגנו להוסיף בב׳ ובה׳ בשביל חתנים וגם לא שמענו מי שנהג כן עכ״ל, והביאו כנה״ג בהגב״י וכתב וכ״כ בתיקון ישכר דף נ״ה ע״א, וכן הסכים הפר״ח או׳ א׳ ובשכנה״ג הגב״י או׳ ב׳ כתב דכן הורה הלכה למעשה וכ״כ הלבוש דאין נוהגין כן והביאו מ״א סק״ב וא״ר או׳ א׳ וכתב שם הא״ר אדברי הלבוש דבין בשני בעלי ברית בין בשני חתנים אין נוהגין להוסיף וכ״כ א״א או׳ ב׳ וכ״כ מאמ״ר או׳ א׳ דאין נוהגין להוסיף בב׳ וה׳ על ג׳ יעו״ש, וכ״נ ממש״ל באו׳ הקודם ע״ש האר״י ז״ל דלפי סודן של דברים אין מקום להוספה בב׳ וה׳ יעו״ש ודו״ק:

ד **ד) שם בהגה, ונראה דה״ה לשני בעלי ברית וכו׳** אבל בתיקון ישכר כתב שאין דין ריצב״א אמור אלא בחתן לא בבעל ברית, והביאו הכנה״ג שם. מ״א סק״ג, וכ״כ הפר״ח שם על דברי מור״ס הנז׳ דליתא יעו״ש, וכ״נ דעת הט״ז סק״ב, וכבר כתבנו בחו׳ הקודם דגם בחתן אין נוהגין להוסיף בב׳ וה׳:

ה ה) [סעיף ב'] **מקום שמפסיקין בשבת וכו'** ואם טעו בשני וחמישי וקראו בסדר אחר ג' גברי א"צ לחזור לקרות שנית פ' השבוע, בי"ע בדיני קריאת ס"ת או' ב' והביאו היפ"ל בקו' יושר לבב או' א' ועי"ש הטעם:

ה) **שם הגה, אם בטלו שבת אחת וכו'** וכתב מהר"ם מינץ סי' פ"ה דדוקא שני סדרות יקראו אם יתבטל קריאת שבת כיון דבלאו הכי מצינו לפעמים שקורין ב' סדרות בשבת אחת בשנים פשוטות אבל אם נתבטל ב' שבתות אין קורין בשבת הבא ג' סדרות דלא מצינו שום דוכתא שקורין ג' סדרות בחד שבת, וכן אם היו דבוקות בשבת שעבר אין לו תשלום דאין סברה לחלקם ולקרות בשבת הבא חצי חיובא, וכן אם ביטלו פ' ויחי אין לקרותה עם פ' שמות כי כשקורין ב' סדרות צריך לקרות חד גברא מסוף סדרא ראשונה לתחלת סדרה שניה כדי שיהו מחוברין וזה אינו נכון לעשות בשני ספרים יעו"ש, והביאו כנה"ג בהגה"ט סי' רפ"ב וכתב דלפי דבריו אם בטלו התמיד בשבת שאין פרשיותיו מחוברות ולשבת הבאה פרשיות מחוברות שאין לקרוא הפ' של שבוע שעברה יעו"ש, וכ"כ העו"ת שם או' ד' עט"ז בזה הסי' או' ב' מ"א סק"ד, י"א בהגה"ט, סו"ב או' א' מיהו בהגהות מנהגים כתב על דברי מהר"ם מינץ הנז' דלא נראין דבריו בעיניו והביאו א"ר או' ב' וכתב דמסתבר טעמו דאין לדלג שום פ' ומכ"ש כששתים דבוקות בשבת זו שקורין נמי סדרא של שבת שעבר וה"ה כשבטלו שנים או ג' שבתות יקראו כל הפרשיות שביטלו בפעם אחת יעו"ש וכן הוא דעת ב"ד בה' שבת סי' ק"ו ועי"ש שסתר כל דברי מהרמ"מ הנז' וכ"כ מט"י בסי' רפ"ב או' י"ד וכן העלה בתשו' דב"מ חא"ח סי' ן' וכתב דש"ץ שטעה בשבת ויקהל ופקודי דחשב שלא היו מחוברות וקרא ויקהל לבד דיקרא בשבת ויקרא פקודי ופרשה ויקרא כס' הב"ד ואין לומר בזה סב"ל כיון דבכל מקום שקורא בתורה יש חיוב לברך יעו"ש, וכ"כ אמ"ל בטעות קס"ח אות ב' לד"א סי' ט' אות ב' וצריך לקרותם כסדרם משום תורת ה' תמימה תחלה פ' שביטלו ואח"כ חיובא דיומא משום תורת ה' תמימה ורוב העולים מן הז' יעלו בחיובא דיומא והיותר טוב א' מן העולים יקרא פ' שבטלו והשאר בחיובא דיומא כר"ש בשם ס' לשון חכמים ועי"ש ולע"ד נראה דהא' יקרא פ' שבטלו כולה וגם יתחיל לקרות ג"כ ג"פ בפ' דחיובא דיומא כדי שיהיו כולם קורין ומברכין בחיובא דיומא ואח"כ ראיתי שכ"כ בס' השומר אמת סי' ט"ו או' א' והביאו הפתה"ד או' ד' והסכים לדבריו וכתב דנראה דכ"ע יודו בזה יעוש"ב רק אם היתה הפ' שבטלו סוף ס' כגון ויחי או פקודי אז לא יתחיל לקרות הא' בס' השני שהיא שמות או ויקרא משום דאין נכון לקרות חד גברא בשני ספרים כנז"ל בשם מהר"ם מינץ ועיין פתה"ד שם. ומיהו בב' וה' קורין בפ' השבוע כמו שאר הצבור כמ"ש לקמן או' ט' ועוד עיין לקמן סי' קמ"ד או' ב':

ו ו) **אם** בשבת אחת התחילו לקרות בפ' וקראו קצת עולים בה ולא סיימו הסדר מפני הקטטה מסיימין אותה לשבת הבאה עם הפ' השייכה באותו שבת ואם סיימו הסדר בין בס"ת אחר בין בבהכ"נ אחר א"צ לקרותה עוד בשבת הבאה, מהר"ם מינץ שם, כנה"ג שם, עו"ת שם, מ"א שם, י"א שם, סו"ב שם, אמ"ל שם אות ג' ודוקא כשהקהל מבהכ"נ זה קראו רק שהיה בבהכ"נ אחרת אבל אם קהל זה לא קראו כלל צריך להשלים א"ר שם, לד"א שם אות ג' וזה שלא סיימו מחמת קטטה צריך להתחיל בשבת הבאה מראש הפ' של שבת שעברה ולקרות אותה אדם א' ויתחיל ג"כ לקרות מפ' דחיובא דיומא כנ"ז באות הקודם:

ז ז) **קהל** אחד שהיו סוברים שפ' מטות ומסעי מחוברות כרוב השנים וקראו השתי פרשיות בשבת אחד ואחר צאתם נודע להם שאינם מחוברות א"צ לחזור ולקרות שנית בפ' מטות ז' גברי אף שלפי האמת לא קראו בענינא דיומא ז' דלא הוי חובא לקרות פ' השבוע אלא מנהג, ובשבת הבאה לאחריה יחזרו לקרות פ' מסעי, אמ"ל שם אות ד' בשם פרי הארץ, וכתב דה"ה בב' ובה' אם טעו הצבור וקראו בסדר אחר ג' גברי דא"צ לחזור ב' לקרות פ' השבוע דבמילתא דתקנא לא מהדרינן עובדא יעו"ש, וכ"כ לד"א שם אות ד':

ח ח) **שם בהגה. אם בטלו שבת אחת וכו'** כתב העט"ז או' א' דאם בטלו ביום ב' הקריאה בס"ת ע"י אונס יכולין לקרות הקריאה של יום ב' ביום ג' כדי שלא יבטל תקנת עזרא ושלא ילכו שלשה ימים בלא תורה משא"כ אם בטלו ביום ה' אז כבר הלכו ג' ימים בלא תורה יעו"ש, אבל הרב משאת משה בתשו' ח"ב סי' א' העלה מתוך תשו' מהריק"ו ש"ו קע"ז דכל מילתא דמחמת תקנתא מה דהוה הוה ולא מהדרינן עובדא יעו"ש והב"ד אמ"ל שם או' א' וכן א"ר או' ב' ערער על דברי העט"ז הנז' יעו"ש וכן הברכ"י או' ב' אע"ג שכתב לדחות הראיות של הרב משאת משה הנז' מ"מ הסכים עמו לדינא יעו"ש, וכ"פ בספרו לד"א שם או' א' וכ"מ ממ"ש לעיל או' א' בשם האר"י ז"ל דאין מקום לקריאת ס"ת בחול כ"א בשני ובחמישי בלבד יעו"ש, מיהו נראה דיכולין לקרות במנחה אם בטלו בשחרית בב' ובה' וכ"כ בתשו' יהודה יעלה סי' נ"א והביאו תו"ח או' א' וכתב דאפשר כולי עלמא יודו בזה יעו"ש:

ט ט) **שם בהגה אם בטלו שבת אחת וכו'** ואם ביטלו שבת שחרית הקריאה ובמנחה מצאו מנוחה כתב בדגמ"ר אם יש פנאי לקרות כל הסדרה יקראו במנחה כל הסדרה ויקראו ז' גברי כי בכל יום השבת הוא זמן הקריאה אבל אם גם במנחה לא היה מנוחה לא יקראו בב' וה' כל הסדרה משבת שעבר משום ביטול מלאכה לעם אלא יקראו מפ' של שבת הבאה יעו"ש, והביאו בר יוחאי דלק"ט ע"ב על סעי' זה וכתב דאע"ג דבזוהר פ' ויקהל דר"ו סוף

ע״ב משמע דאין לקרות כלל במנחה ז׳ גברי וגם אין לקרות כלל כל הסדרה מ״מ ע״פ הגמרא מבואר יעו״ש אמנם החיד״א בס׳ חיים שאל ח״א סי׳ ע״א או׳ ה׳ וח״ב סי׳ ט״ז כתב בפשיטות דאין לקרות אפי׳ במנחת שבת הפ׳ שבטלו ואפי׳ בלי הוספת קרואין רק בשבת הבאה יקראו ב׳ פרשיות וכמ״ש בברכ״י שלו יעו״ש והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ו׳ או׳ ס׳ בי״מ בדיני טעות קס״ח או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ קל״ז או׳ ח״י, ומיהו וב׳ וה׳ יקראו בפ׳ שבת הבאה ככל הצבור משום לא תתגודדו פתה״ד או׳ ב׳ ועיש״ב:

י י) שם בהגה, אם בטלו שבת אחת קריאת הפ׳ וכו׳ אבל אם בטלו קריאת ההפטרה אין לה תשלומין פתה״ד אות ה׳ יעו״ש:

יא יא) קהל שהסכימו שלא להתפלל במנין אם לא יפרעו מעותיהם אינם יכולים לקרות בס״ת ולומר אחריו קדיש דלשון בני אדם כל דבר שצריך מנין נקרא תפלה, הרא״ש בתשו׳ כלל ג׳ סי׳ ט׳ כנה״ג בהגה״ט, פר״ח או׳ א׳ אמ״ל סי׳ א׳ או׳ ד׳ לד״א סי׳ א׳ או׳ ד׳ וכן אם הסכימו שלא להתפלל עם ראובן אין קורין בתורה אם ראובן בקהל, תשו׳ הרא״ש שם, אמ״ל שם או׳ ט׳ לד״א שם או׳ ט׳:

יב יב) [סעיף ג׳] כהן קורא בתורה ראשון וכו׳ שכך תקנו חז״ל משום דרכי שלום דלא ליתו לנצויי ולמימר כל אחד אנא קרינא ברישא ואסמכוה נמי אקרא דכתיב ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי ופרכינן אטו אנא לא ידענא דכהנים בני לוי נינהו ומשנינן אלא כהן ברישא וכדכתיב נמי גבי כהן וקדשתו לכל דבר שבקדושה לקרותו ראשון וכו׳ ואח״כ הלוי ואח״כ כל העם וכו׳ ומה שהוצרכו לומר מפני דרכי שלום כיון דאסמכוה אקרא היינו לומר שאפי׳ אם הכהן רוצה למחול על כבודו ולחלוק כבוד לרבו או למי שגדול ממנו אינו רשאי, לבוש, והוא מגמרא גיטין דף נ״ט ע״ב, ומשמע מדברי הלבוש דהיא מדרבנן וקרא אסמכתא אמנם עיין במ״א סי׳ ר״א סק״ד שהביא פלוגתא בזה וי״א דהוא דאורייתא יעו״ש:

יג יג) והא דאמרינן דאין הכהן רשאי לחלוק כבוד למי שגדול ממנו אמרו שם בגמרא לא אמרן אלא בשבתות ויו״ט דשכיחי רבים אבל בשני ובחמישי לא, ופרכינן והא רב הונא קרי בכהנא בשבתות ויו״ט ותירצו שאני רב הונא דאפי׳ רבי אמי ורבי אסי כהני חשובי דארעא דישראל מיכף היו כייפי ליה ע״כ, ועל מה שחולק הגמרא בין ב׳ וה׳ לשבתות ויו״ט כתבו שם התוס׳ בשם ר״ח דהני מילי לדידהו דבחול היו טרידי במלאכתן ולא שכיחי אבל לדידן שכיחי בב׳ וה׳ כמו ביו״ט עכ״ל, והב״ד ב״י וכתב ומיהו אפי׳ בשבתות ויו״ט אם בא לחלוק כבוד לאדם גדול ומופלג דכולהו כהני כייפי ליה לעלות ראשון הוא רשאי כדאשכחן דרב ורב הונא הוו קרו בכהני אלא שבדורות הללו לא הקפידו הגדולים לעלות ראשונים וטפי עדיף להו לעלות בסוף העולים ולעולם גדול שבצבור עולה בסוף ועי״כ לא הוצרכו הכהנים למחול כבודם לגדולי הדור עכ״ל, וזה דלא כהט״ז סק״ג שכתב דאפי׳ נתינת רשות לא מהני יעו״ש, ועיין להמאמ״ר או׳ ד׳ מה שהאריך בזה ושקיל וטרי בדברי הב״ח והדרישה והחזיק בדברי מרן ז״ל וכתב על דברי הט״ז הנ״ז דאינם מוכרחים יעו״ש, ועיין באו׳ שאח״ז, ועוד עיין לקמן או׳ י״ט וסי׳ קל״ז או׳ ד׳:

יד יד) וכתב מהר״י קילון בשורש ט׳ על קהל שהיו נוהגין שבשבת בראשית היה אחד מהקהל מתנדב מעות לצורך בהכ״נ כדי שיקרא ראשון בהתחלת התורה, וגם נהגו שאם יש שם כהן הוא קונה אותה מצוה או מוחל על כבודו ויוצא מבהכ״נ יעו״ש. והביאו ב״י ומ״א סק״ז, אמנם הב״י שם חלק עליו וכתב דאם הכהן מוחל על כבודו כדי שיקיימו הצבור מנהגם א״צ לצאת ועיי״ש שהביא סמוכות לזה מהגמרא וכתב דלא מצינו שצריך הכהן לצאת חוץ לבהכ״נ אלא דוקא גבי נ״כ משום שיש בה ג׳ עשה ואף גם זאת דוקא באם אמרו לעלות וכמ״ש בסי׳ קכ״ח יעו״ש, והסכים לדבריו הפר״ח או׳ ג׳ וכ״כ כנה״ג בהגב״י שמצא כתוב בכ״י למהר״ר לוי טריוש צרפתי ז״ל שאפי׳ לא יצא הכהן מבה״כ יקראו ישראל שהתנדב לעלות ראשון, והב״ד אמ״ל בעליית הס״ת או׳ מ״ו לד״א סי׳ ה׳ או׳ מ״ו (ועיין בתשו׳ ח״ס סי׳ כ״ד) וכ״כ הברכ״י או׳ ה׳ בשם מהר״ש שער אריה בכ״י דיש נוהגים שביום שבועות רב המקום קורא במקום הכהן לכבוד התורה וא״צ לצאת הכהן ואומר בפי׳ הש״ץ יעמוד הרב וכו׳ עכ״ל, וכ״כ הגאון מהר״ש קלוגר בסוף ס׳ סת״ם בקו׳ פרט ועוללות בהשמטות להלכות ס״ת דף פ״ו ע״א שנוהגים האשכנזים בא״י שקורין ישראל במקום כהן ולפעמים אומר החזן אעפ״י שיש כאן כהן משום שמצוי אצלם בכל פעם אורחים שצריכים להעלותם לס״ת ומסתמא מוחלים להם הכהנים דכיון שידוע שהוא דוקא משום כבוד האורחים ליכא חשש משום דליתו לאנצויי דהא בזמן דליכא אורחים אינם מוחלים וכו׳ ועוד דגדול כבוד הבריות וכו׳ כיון שהדרך הוא להעלות האורחים לס״ת עוש״ב. והביאו ידידינו הרב ארץ חיים נר״ו בסי׳ זה:

טו טו) שם. כהן קורא בתורה ראשון וכו׳ וכשאין שם כהן בקהל אם הת״ח הוא גדול ממנו בחכמה ובמנין אעפ״י שהאחר גדול ממנו בשנים היניק וחכים קודם. בנימין זאב סי׳ רמ״ג ורנ״ג, כנה״ג בהגב״י, מ״א סק״ז, אמ״ל בעליית קס״ת או ג׳ לד״א סי׳ ה׳ או׳ ג׳ וכן אם היה שם חתן ואין שם כהן החתן קורא ראשון מפני שהחתן דומה למלך, ועיין לקמן או׳ כ״א:

טז טז) שם. כהן קורא בתורה וכו׳ ומי שאינו יודע לקרות כלל גם לא להכיר את האותיות אינו מן המנין העולים, רא״ם בתשו׳ ח״ב סי׳ י״ג, כנה״ג בהגה״ט, עו״ת או׳ ב׳ וכ״כ מרן ז״ל בב״י בסי׳ קל״ט בשם הרד״א אלא שבשם רבינו סעדיה כתב שאם הם צריכים לזה האיש שאינו יודע לקרות

שיעלה לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו. יראה ש״ץ אם כשיקרא לו מלה במלה יודע לאומרה יכול לקרות ואם לאו לא יעלה עכ״ל וכ״כ בסי׳ קמ״א, ופסקו בש״ע סי׳ קל״ט סעי׳ ב׳ אמ״ל שם או׳ ט׳ לד״א שם או׳ ט׳ וכתב שם האמ״ל בשם ס׳ שלחן מלכים בדין ע״ה דאם אפי׳ צורת האותיות אינו יודע ולא נודע עד אחר שעלה למנין ז׳ צריך, להעלות אחר תחתיו עכ״ד, והביאו לד״א שם. מיהו בעל פנים חדשות כתב בשם משאת בנימין דקורא ומברך, והביאו כנה״ג בסי׳ קמ״א בהגה״ט יעו״ש, מ״א סי׳ קל״ט סק״א וכ״כ במהרי״ל, אלא שהד״מ בזה הסי׳ או׳ ד׳ כתב על דברי מהרי״ל הנז׳ דלא נראין דבריו, והביאו מ״א בזה הסי׳ סק״ה, וכתב שם המ״א דעכשיו לא נהגו לדקדק אחריו עכ״ל, והא״ר או׳ ג׳ כתב דאולי דמשום זה נוהגין להוסיף על ז׳ כי עכשיו לא נהגו לדקדק אחריו כלל עכ״ד, ולקמן יתבאר כי לפי דברי האר״י ז״ל שנותן טעם בסוד למנין העולים אין מקום להוסיף אפי׳ במנין הז׳ כיעו״ש וע״כ הנראה לענין דינא כי מסתמא א״צ לדקדק והכל מצטרפין למנין כהוראת מ״א והא״ר, ואם אנו יודעין בו שהוא עם הארץ אם יודע לקרות כשמקרא לו החזן והעם צריכין לו עולה ומצטרף למנין כהוראת מר״ן ז״ל אבל אם הוא עם הארץ גמור שאינו יודע אפילו צורת האותיות אינו עולה ואינו מצטרף רק אם הוא חתן או בעל ברית ויש לו בושה מזה אם לא יעלה נראה דיש לסמוך על המקילין לענין דעולה ומברך אבל לא מצטרף למנין ז׳ ואם אפשר לעשות דהחזן יברך במקומו ורק הוא כעין בעלמא לעיני הרואים שיראו אותו שעלה זה הדרך יותר נכון כדי שלא יכנס בס״ב והחזן יהיה מן האחד העולים, וזהו הנראה לענין דינא מיהו הלד״א שם כתב דפשט המנהג בכמה מקומות להעלות האנוסים שאינם מכירים כלל צורת האותיות ומתפללין בלעז רק למדו ברכות ס״ת וכך נהגו גם בא״י עכ״ל, והבאו בי״מ או׳ ח׳ וא״כ במקום שנהגו יחזיקו במנהגם ועיין לקמן סי׳ קל״ט או׳ ה׳:

יז **טוב) שם כהן קורא בתורה וכו׳** אם יעיד אחד מן האנוסים שאחד מהם הוחזק בכהונה מעלין אותו לקרות בתורה ראשון ואין לחוש שמא אמו א״י שכל האנוסים נזהרין מלהתחתן בא״י ולא חיישינן למיעוטא דכל דפריש מרובא פריש, בד״ה בשם ה״ר שלמה בן הרשב״ץ, כנה״ג בהגב״י, פר״ת סוף או׳ ד׳ עו״ת או׳ ב׳ אמ״ל בעליית קס״ת או׳ ח׳ לד״א סי׳ ה׳ או׳ ח׳ ועיין עוד בדברינו לסי׳ קכ״ח או׳ ו׳:

יח **חי) שם כהן קורא בתורה וכו׳** כתב מהרימ״ט בתשו׳ ח״א סי׳ קמ״ה ומסתברא לי דכהן קטן עולה לקרות בתורה ראשון כשאין שם כהן גדול אעפ״י שיש שם ישראלים גדולים, ומיהו בלוי קטן אני מסופק אם יקרא כהן במקומו עכ״ד ומיהו מדברי הרדב״ז ח״ב סי׳ רנ״ט מתברר דאינו יכול לעלות כהן קטן למנין הג׳ אלא יכול להיות ממנין ז׳ וקורא ראשון יעו״ש, והב״ד כנה״ג בהגה״ט עו״ת סי׳ רפ״ב או׳ ג׳ מ״א שם סק״ו אמנם בשער הכוו׳ דף ע״ג ע״ד מבואר דאינו עולה קטן אלא דוקא למנין ז׳ והוא שביעי ולא במקום אחר ויעו״ש טעם בסוד, וכ״כ בפרע״ח שער השבת פי״ט והביאו אמ״ל שם או׳ כ״ו והברכ״י בסי׳ רפ״ב או׳ ה׳ ובספרו לד״א שם או׳ כ״ו, והמ״א שם כתב דהמנהג כהן קטן אינו עולה אלא למפטיר, וכ״כ בי״מ או׳ ג׳ וכן הוא המנהג עכשיו בינינו דאינו עולה קטן אפי׳ בז׳ אלא דוקא למפטיר ונ״ל הטעם מפני שאפשר בגדול, ויתבאר עוד מזה בסימן רפ״ב בס״ד:

יט **יט) וסדר** מדריגת העולים ביום השבת שהם ז׳ כנגד חג״ת נהי״ם והששי הוא יותר חשוב מכולם ואחריו הג׳ ואחריו הכהן ואחריו הלוי ואחריו הרביעי ואחריו החמישי והז׳ יותר גרוע מכולם, כן מתבאר בשער הכוו׳ שם ודף מ״ט ע״א פרע״ח שם, וכן הסדר ביוה״כ וביו״ט שהם ה׳ כנגד נו״ה דאבא ונו״ה דאמא ויסוד דאבא החמישי הוא יותר חשוב מכולם ואחריו הכהן ואחריו לוי כמבואר בשער הכוו׳ דע״ז ע״ג יעו״ש, וכ״כ בן א״ח פ׳ תולדות או׳ י״ז ובחול שהם ג׳ כנגד נה״י הג׳ יותר משובח ואחריו כהן ואחריו לוי שער הכוו׳ שם דף מ״ט, פע״ח שער קס״ת פ״ב, וכן במנחת שבת שהם כנגד חב״ד כמבואר בשער הכוו׳ דף ע״ה ע״ב הג׳ הוא גדול מכולם וכ״כ בן א״ח פ׳ חיי שרה או׳ ג׳ יעו״ש, וכתב שם בשער הכוו׳ שצריך שיהיו הג׳ והז׳ אנשי׳ היותר חשובים במעלה שבכל העולים כדי שיוכלו לקבל האורות ההם יעו״ש, ועיין מחב״ר בסי׳ רפ״ב או׳ ג׳ שכתב דמנהג קדום בספרד לעלות גדול הקהל בשביעי שהוא משלים וכ״כ לעיל או׳ י״ג בשם מרן בב״י ז״ל ועיין לקמן סי׳ קל״ו או׳ ד׳ ודו״ק:

כ **ך) וכתב** מהרש״ו שם בשער הכוו׳ דמ״ט בהגה, דביום שיש חתונה שעולים בס״ת יותר מז׳ שיותר טוב לעלות הששי סמוך למשלים לפי שהסמוך והמשלים צריכים לקרות בדבר חדש בס״ת משא״כ בעולים באמצע שחוזר כל אחד וקורא מה שקרא חבירו יעו״ש, והביאו המחב״ר בסי׳ רפ״ב או׳ ה׳ וכתב עליו דדבריו טובים אם הששי הראשון לא קרא קריאה מחודשת אך אי נהוג דגם הששי הראשון קורא קריאה מחודשת ומז׳ ואילך חוזרים לקרות מה שקראו כבר נראה דיותר טוב לעלות הששי הראשון שהוא העיקר יעו״ש, והנלע״ד כוין דמנין העולין יש להם טעם בסוד כנז״ל דאין לערבב הסדר אלא דאפי׳ אם יהיה חתונה וכיוצא דמוכרחים להוסיף על העולים תחלה יקראו לעלות ז׳ על הסדר כולם בקריאה חדשה ואח״כ אחר שנגמר הסדר שיש להם טעם בסוד אזי יחזרו להוסיף ולקרות מה שקרא הראשון, וכן יעשו ביו״ט אם הוצרכו להוסיף, ומיהו מנהג בית אל יכב״ץ שבתוך עיר קדשנו ירושת״ו שאין מוסיפין על מנין העולים בכל זמן ועידן כדי שלא לשנות מן הסדר שכתב הרב ז״ל ונתן בהם טעם בסוד:

כא **כא) במקום** שמנהג היחידים שיש להם ס״ת כשיש להם איזה שמחה שבוע הבן או נישואין או מדליק מוציאין ס״ת שלו לקרות בסדר היום ואירע בקהל שני שמחות ולשניהם יש להם ס״ת, חתן קודם למדליק. אבי הבן קודם לחתן, בעל ברית קודם לאבי הבן, ב׳ אבות הבנים או שני בעלי ברית או חתנים, ת״ח בעל הוראה קודם לת״ח מפולפל ואינו בעל הוראה, ת״ח קודם לכהן ע״ה, כהן קודם ללוי ולוי לישראל, שניהם ת״ח שוים או כהנים או לוים או ישראלים, באבות הבנים מי שנולד ראשון שכבר זכה במצוה קודם חבירו, ובחתנים ומדליקים או אפי׳ באבות הבנים שנולדו בשעה אחת מגרילין ביניהם וכל שעולה לו הגורל יוציאו ס״ת שלו, שכנה״ג בהגה״ט או׳ ט׳, עו״ת או׳ ד׳ י״א בהגה״ט ונ״מ לדידן לענין עליות מי הקודם, רק מ״ש דהת״ח קודם לכהן ע״ה לענין עליות המנהג כהן ע״ה קודם כמ״ש בסעי׳ ד׳ מיהו המער״ק על הרמב״ם פי״ב עה״ת דין ח״י כתב דהחתן קודם לאבי הבן יעו״ש, והסכים לדבריו הבי״ע בדיני עליית החתן או׳ ג׳ אבל הדב״מ בהגה״ט או׳ ד׳ כתב דהרואה בתשו׳ הכנה״ג המובא בס׳ בתי כנסיות סי׳ רפ״ב יראה דאין דברי המער״ק מוכרחים יעוש״ב, וכן המנהג להקדים אבי הבן לחתן:

כב **כב) ארבעה** חתנים שהיו בקהל, אחד נשא בתולה. ואחד נשא אלמנה, ואחד נשא גרושה, ואחד נשא חלוצה, ויש ביניהם הקפדה בעליית ס״ת וכולם שוים בידיעת התורה אם יש כהן קודם ללוי ולוי לישראל, ואם אין שם כהנים או לוים, או שכולם כהנים או לוים, או אפי׳ שנים כהנים או לוים ויש בהם הקפדה קורין תחלה למי שנשא בתולה, ואח״כ קורין למי שנשא אלמנה, ואח״כ למי שנשא חלוצה, ואח״כ למי שנשא גרושה, שכנה״ג שם או׳ י״א, עו״ת שם, מיהו הפר״ת אות א׳ חלק על השכנה״ג בגרושה וחלוצה וכתב דשוים הם בישראל אלא הדין הוא שיגריל ומי שיהיה בתחלה יעלה קודם יעו״ש, והביאו הברכ״י אות ז׳ ובספרו לד״א סי׳ ה׳ אות כ״ב, מש״ז אות ב׳ בי״מ אות ח״י, וכתב שם המש״ז דאם א׳ בתולה והב׳ בעולה נמי אפשר דשוים בג׳ ימים:

כב) מקום שנוהגים שאבי הבן עולה בב׳ וה׳ ובא אורח לזיהרא הוא קודם לאבי הבן, בעל ברית וחתן בב׳ וה׳ חתן קודם לעלות ג׳ לבעל הברית ואם עלה בעל הברית ג׳ לא יעלה החתן רביעי. לד״א שם או׳ כ״ג ואו׳ כ״ה:

כג **כג) שם. כהן קורא בתורה ראשון וכו׳** ואם אין שם בבהכ״נ רק כהן קטן בן י״ג או י״ד שנה איך הק״ק רשאים שלא לקרותו ראשון ולקרות לישראל בפניו או לכופו לצאת חוצה. ואם הרב מדינה פסק שלא לקרותו לגרמיה הוא דעבד, ואם נהגו אתמר מנהג בעלמא הוה של ותיקין, ואדרבה יש להביא ראיה מפורשת דאפי׳ קטן ממש שלא הביא שתי שערות יש לקרותו ראשון אם אין שם כהן אחר, וכ״כ מהרי״ט סי׳ קמ״ה וכ״ש זה דגדול דהוא בן י״ג אות י״ד דאסור לסלקו, אור הנעלם סי׳ ל״ב, בי״מ אות ד׳ אמנם מ״ש דאפי׳ קטן ממש שלא הביא ב׳ שערות יש לקרותו וכו׳ כבר כתבנו לעיל אות ח״י דלפי דברי האר״י ז״ל קטן אינו עולה אלא דוקא ז׳ וגם בזה לא נהגו משום דאפשר בגדול אלא נוהגים לחנך הקטנים במפטיר יעו״ש:

כד **כד) [סעיף ד׳] המנהג הפשוט שאפי׳ כהן ע״ה וכו׳** והטעם כמ״ש בב״י שבדורות הללו לא הקפידו הגדולים לעלות ראשונים וכו׳ והב״ד לעיל אות י״ג יעו״ש, וליכא זלזול בזה לת״ח כיון שהמנהג הוא כך. וכ״כ ח״א כלל ל״א אות ח״י:

כה **כה) שם שאפי׳ כהן ע״ה וכו׳** אבל אסור להעלות ממזר כהן או לוי, דנתחלל מקדושת כהן ולוי. ואפי׳ אינו כהן אין מעלין אותו ראשון במקום כהן, ב״ד סי׳ ק״ה ברכ״י בסי׳ רפ״ב אות ח׳ ער״ה בזה הסי׳ אות ד׳ אמ״ל בעליית קס״ת אות י״ט לד״א סי׳ ה׳ אות ו׳ ועיין לקמן סי׳ רפ״ב סעי׳ ג׳ בהגה, וכן לוי שהמיר דתו ונשא אשה בגויותו והיו לו בנים וחוזר בתשו׳ הוא ובניו עמו אין לבניו דין לוי לעלות לתורה בשם לוי כי גר בלבד הוא ולא לוי, עמק בנימין סי׳ ה׳ עיקרי הד״ט סי׳ ו׳ אות ל״ז:

כו **כו) שם והוא שהכהן יודע לקרות, הגה, מיהו אם יוכל לקרות עם הש״ץ וכו׳** כבר כתבנו בזה לעיל אות ט״ז קחנו משם:

כז **כז) [סעיף ה׳] אם ס״ת פתוח וכו׳** ה״ה אפי׳ עדיין לא הוציאו הס״ת ג״כ אין ממתינין מלהוציא הס״ת עד שיגמור הכהן תפלתו משם טרחא דצבורא, מ״ב אות ט״ז:

כח **כח) אינו** רשאי להפסיק ואפי׳ למ״ד בסי׳ ס״ו ס״ד שמפסיק היינו כשקראוהו אבל לכתחלה אין לקרותו, דליכא משום פגמא כיון שהוא עסוק בק״ש, ואין ממתינין עד שיגמור דחיישינן טרחא דצבורא, ולא דוקא שמע ה״ה כשעוסק בכל מקום דאינו רשאי להפסיק כגון בברכות של ק״ש ואפשר דבפסוקי דזמרה שרי לקרותו מ״א סק״ו ומ״ש דבפסוקי דזמרה שרי לקרותו היינו באין כהן אחר מיירי, א״א אות ו׳ ולענין דינא עיין בדברינו לעיל סי׳ ס״ו אות כ״ד ובסי׳ נ״א אות כ״ה ואות כ״ו ואות כ״ז, וא״צ לכפול הדברים:

כט **כט) שם אינו רשאי להפסיק,** שלא אמרו להקדימו אלא משום כבוד כהונתו ואם הוא פנוי ומקדימין אחר לפניו נמצאו מקלינן בכבוד כהונתו, אבל זה שאינו יכול לקרות, משום ק״ש אין בכאן קולא אצל כהונתו, ב״י בשם הרשב״א, לבוש:

ל **ל) שם וקוראים ישראל במקומו,** ואין ממתינין לו משום טרחא דצבורא ומשום כבוד ס״ת ב״י בשם הרשב״א ומהרי״ק, לבוש מ״א סק״ז:

לא **לא) שם וקוראים ישראל במקומו** היינו אם אין שם כהן אחר אבל אם יש כהן אחר יעלה בלא קריאה אם כבר קראו לראשון, לבוש, אבל הא״ר אות ה׳ כתב דקוראין לו בשמו משום דהכל יודעין שזה מתפלל ואין לו פגם, וכ״כ האחרונים:

לב **לב) שם בהגה, וטוב שילך הכהן מבהכ״נ** וכ״כ הלבוש והא דכתב רמ״א וטוב שילך וכו׳ משום דבב״י כתב כיון שידוע שאין הכל מתענים באותם ג׳ תעניות אתו למימר שמפני שלא התענה לא עלה ולא מפני שהוא חלל ומהרי״ק כתב דאפי׳ באותם ג׳ תעניות צריך הכהן לצאת וע״כ כתב רמ״א ז״ל וטוב שילך וכו׳ כדי לצאת אליבא דכ״ע, וגם הב״י לא התיר לישאר הכהן בבהכ״נ אלא דוקא באלו התעניות משום דאין הכל מתענין אבל בתענית צבור גם מרן ז״ל פסק שצריך לצאת מבהכ״נ כמ״ש בסי׳ תקס״ו סעי׳ ו׳ יעו״ש ועיין מ״ש הט״ז סק״ה ודו״ק:

לג **לג) שם הגה, וטוב שילך הכהן מבהכ״נ,** היינו בשאין שם כהן אלא זה שאינו מתענה אבל אם יש שם כהן אחר שמתענה א״צ לצאת לכ״ע אלא רק יתן ידיעה שלא יקראו לו שערי אפרים שער א׳ אות י״א, מ״ב אות ח״י:

לד **לד) [סעיף ו׳] אם נכנס הכהן לבהכ״נ וכו׳** אינו פוסק כתב הפר״ח אות ו׳ מסתברא דעולה למנין ז׳ כיון שהתחיל בהיתר, ועוד כיון שכשבירך הישראל לא היה שם כהן יעלו אחריו ישראלים להשלים מנין ז׳ אבל אם היה הכהן בבהכ״נ ובטעות סבור שאין שם כהן וקורא ישראל יראה דאין עולה למנין ז׳ ואחר הישראל יעלה הכהן יעו״ש אבל הנוב״י במה״ת חא״ח סי׳ י״ד דחה דברי הפר״ח הנז׳ וכתב דאפי׳ אם היה שם כהן אלא שטעו וסברו דלא יש וקראו לישראל הרי הוא עולה למנין ז׳ יעו״ש, וכן החיד״א בס׳ יוסף אומץ סי׳ ט׳ דחה דברי הפר״ח וכתב דא״צ לקרות עוד אלא רק ששם ישראלים אחדים יעו״ש, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ו אות ס״א. וכן המאמ״ר אות ז׳ דחה דברי הפר״ח יעו״ש וכן הפרמ״ג בא״א אות ט׳ הגם שרצה להחזיק דברי הפר״ח מ״מ לא הסכים עמו לדינא כיעו״ש, וכ״פ שערי אפרים שם אות כ״ה, מ״ב אות ך׳:

לה **לה) שם. אבל ברכו לא הוי וכו׳** משמע דאם התחיל לומר בא״י הוי התחלה ואף דיכול לסיים בא״י למדני חקך מ״מ אינו נכון כמ״ש סי׳ ר״ו יעו״ש, מ״א סק״ח, א״ר אות ז׳ י״א בהגב״י, ח״א כלל ל״א אות ך׳:

לו **לו) שם. לא הוי התחלה.** וטעמא כתב בשו״ת הגאונים אשר בסוף ס׳ נהרות דמשק סי׳ ב׳ דחזינן כל יומא בשלוחא דצבורא דאמר ברכו את ה׳ המבורך קודם תפלה ולית בה איסורא כלל, אבל אשר בחר בנו הויא התחלה דהא ברכו את ה׳ יעו״ש, ומ״ש אשר בחר בנו ר״ל שהתחיל בברכת אשר בחר בנו דהיינו שאמר בא״י וכמ״ש באו׳ הקודם בשם המ״א ודעמיה ודלא כמ״ש היפ״ל אות ז׳ שבא לחלוק השוים יעו״ש:

לז **לז) שם. לא הוי התחלה.** ואין זה לבטלה שהרי ענו הקהל ברוך ה׳ הל״ו, לבוש, ואם התחיל הישראל ברכו את ה׳ ואח״כ בא כהן, צריך לסיים תיבת המבורך והקהל יענו ברוך וכו׳ כדי שלא יהא אזכרת ה׳ לבטלה:

לח **לח) שם. ועומד הישראל בתיבה וכו׳** כדי שלא יתבייש, מ״א סק״ט, ח״א שם:

לט **לט) שם. עד שישלימו כהן וכו׳** ואם הכהן צ״ל ברכו או נפטר במה שאמר הישראל הדה״ח אות ב׳ כתב בשם הא״ר והפרמ״ג סי׳ ק״מ דחוזר הכהן לומר ברכו וכ״כ מ״ב אות כ״א קיצור ש״ע סי׳ כ״ג אות י״ב אבל הפתה״ד אות ז׳ הביא דברי הא״ר והפרמ״ג דבסי׳ ק״ם ודברי הדה״ח הנז׳ והאריך בזה וסיים דדין זה בחלוקות הוא יעו״ש, וע״כ הנראה לענין דינא כיון דבברכו אין בו משום נשיאות שם לבטלה כמ״ש הלבוש סעי׳ ז׳ צריך לילך אחר המחמירים דיחזור הכהן לומר ברכו כדי לקיים תקנת חכמים שתקנו לומר ברכו קודם ברה״ת. וכן הישראל העומד שם כדי לקרות אחר הלוי חוזר לומר ברכו אעפ״י שכבר אמר, ועיין לקמן סי׳ קל״ט אות ל״ו,:

מ **מ) שם ואם אין כהן בבהכ״נ קורא ישראל במקום כהן וכו׳ הגה אבל ראשון יוכל, לעלות** והכי איתא בגיטין נ״ט ע״ב, אמר אביי נקטינן אין שם כהן נתפרדה חבילה, ופי׳ רש״י ז״ל בשם הרי״צ ור״ע דנפסק הקשר ואבד הלוי את כבודו בשביל חבילתו הנפרדת ואינו קורא כלל אבל בשם רבי יצחק הלוי כתב שאין סדר לדבר להקדים לוי לישראל ומי שירצה יקדים עכ״ל, וכתב הרא״ש דריצב״א היה תופס זה הפי׳ הב׳ עיקר וכתב דדוקא אם הישראל חשוב ממנו אבל אם שוין לוי קודם ואפי׳ לקרות במקום כהן יעו״ש, והביאו הטור וכתב וכן עיקר, וכתב ב״י בשם מ״כ דלכל הפירושים יכול לקרות לוי במקום ראשון יעו״ש. וכ״כ ד״מ אות ו׳ בשם מהרי״ל דלוי יכול לקרות לראשון אף לפי׳ הראשון דרש״י יעו״ש. וכך הם דבריו כאן בהגהת ש״ע שכתב אבל ראשון יוכל לעלות, אבל דעת מרן ז״ל נראה מדלא העתיק בש״ע ע״ש בב״י בשם מ״כ אלא רק לשון הרמב״ם משמע דס״ל כפי׳ ראשון דרשי׳ וגם אינו עולה לוי כלל אפי׳ ראשון, וכ״כ הט״ז סק״ו דלשון הש״ע הוא לשון הרמב״ם ור״ל שכלל לא יקרא הלוי והגהת רמ״א הוו״ל לכתוב וי״א ראשון יוכל וכו׳ וכ״כ הפר״ח אות ו׳ בדעת הש״ע אע״ג דלדידיה לא ס״ל הכי יעו״ש, וכ״כ הב״ח דלענין הלכה בפלוגתא דרבוותא נלפע״ד שלא יקרא לוי

כלל דבזה יוצא ידי כל הפרושים דהא לפי' אחר נמי אם ירצה אין קורא ללוי כלל משא"כ אם יקרא לוי ראשון או ב' או ג' דעובר על דברי חכמים לפי' ראשון דלא יקרא ללוי כלל וכתב דהכי נקטינן ודלא כמ"ש בהגהת ש"ע דראשון יוכל לעלות וגם כתב דלא כמ"ש ב"י בשם מ"כ דגם לפי' ראשון יוכל לעלות תחלה דליתא יעו"ש והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ה' וכ"כ מהרי"ע בס' בית יהודה סי' ב' דסברה זו שכתב ב"י בשם מ"כ אינה מוסכמת דלפי' ראשון לא יעלה לוי כלל אפי' בראשון ודעת הש"ע הוא כדעת הרמב"ם ז"ל דלא יעלה הלוי כלל לא א' ולא ג' ומ"ש מור"ם בהגהת ש"ע אין ר"ל דכן הוא דעת הש"ע אלא סברא דנפשיה קאמר והוו"ל למימר וי"א אלא שכן דרכו ברוב המקומות לכתוב סתם כמה דברים אשר הם שנויים במחלוקת יעו"ש וכ"כ המו"ק וז"ל ואינו קורא כלל וכן הוא לפ"ד המקובלים שאין להתחיל במדת הדין כמ"ש רש"ט בס"ס האמונות עכ"ד מיהו דעת הט"ז שם דאם הלוי גדול יותר או לכל הפחות בשוין אז הלוי קודם לעלות ראשון אבל אם הישראל גדול הוא עולה ראשון ואז לא יעלה הלוי כלל יעו"ש. וכ"נ דעת המ"א סק"י. פר"ח שם, א"ר או' ט' מאמ"ר או' ח' וע"כ כיון דדין זה לא נפיק מפלוגתא ובפרט דיש פו' דס"ל דדעת הרמב"ם ומרן ז"ל דאינו עולה לוי כלל לא בראשונה ולא בשנייה ולא בג' וכ"כ האגור דבאשכנז נוהגים שלא לקרות לוי כלל והביאו הד"מ או' ו' הכי נקטינן דשוא"ת עדיף וכמ"ש הב"ח ואין לקרות הלוי כלל באותה קריאה אלא דוקא למפטיר או לאחר ז' ואע"ג דבסעי' יו"ד כתב דנהגו לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל וכו' התם שאני משום דכבר קרא הלוי במקום הראוי לו וליכא זלזול אח"כ אבל כשלא קרא במקומו ואתה מעלהו אח"כ במקום אחר איכא א"נ י"ל הטעם מפני כי התם התירו משום חתונה וכמ"ש הבית יהודה שם, רק במקום שכבר נהגו כס' מור"ם ז"ל ודעמיה אין למחות בידם כי יש להם על מה לסמוך, והיינו אם כבר נהגו בכל האתרא ההוא אבל בבהכ"נ אחת אין קרוי מנהג דאמרינן דנהגו כך מחמת שלא היו בקיאין בדין, ולסברה זו מותר לקרותו ללוי ג' או רביעי כמ"ש בב"י ובד"מ שם ובאחרונים אלא דהלבוש כתב דלא נהגו לקרותו אלא רק ראשון בלבד יעו"ש, וכ"כ שא"פ ש"א או' י"ג וכן אם הלוי חתן והמנהג לעלות החתן לס"ת ואין שם כהן שקורא הלוי ראשון מפני שא"א אם לא יעלה עיין ד"מ שם. וכ"כ הדרישה סוף או' ב' ועיין באו' שאח"ז:

מא **מא) כפר** שלא יש כהנים והחזיקו הלוים לקרות בראשון ומקרוב רצו לערער ע"ז בעלי הכנסת והלוים טוענים שכבר זכו בזה הדין עמהם ויעלה לוי ראשון זר"א סי' ט"ו ושם דחה לדברי הרב בית יהודה סי' א' ורמז שו"ת אבני שהם סי' ל"ג יעו"ש. מחב"ר או ה' ובספרו לד"א סי' ה' או' ט"ז, בי"מ או' י"ג:

מב **מב) שם. ואם אין כהן בבהכ"נ וכו'** עיין מש"ל או' ט"ו:

מג **מג) שם, קורא ישראל במקום כהן וכו'** ואם אחד עמד במקום חבירו לקרוא בתורה פטור מלתת עשרה זהובים ואפי' תפס מפקינן מניה משום דכולם חייבים בקריאת התורה, ואפי' עמד במקום כהן דהא דדרשינן וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון אסמכתא היא, תוספות בפ' כסוי הדם דפ"ז ע"א, וכ"כ הרא"ש והמרדכי שם, והובאו דברים אלו בטור יו"ד סס"י כ"ח בשם מהר"ר יחזקיה וכתב שם הדרישה או' ל"ח דלאו דוקא עמד אלא אפי' קראוהו דהא ק"ל דאסור לקרות בתורה עד שיאמרו קרא יעו"ש, והב"ד שכנה"ג בהגה"ט או' ו' ובאו' ז' כתב דאפי' עכשיו שקונין המצות וקנה אחד ג' או' ו' וקדם חבירו ועלה אינו חייב עשרה זהובים אלא א"כ היכא שדחפו מלענות אמן או שאמר אותו בלחש, וכן במקום שהסגן קורא לכל מי שירצה וקרא לראובן וקדם שמעון ובירך אינו חייב אלא א"כ דחפו או שלא שמע הברכה יעו"ש, וכ"כ אמ"ל בעליית קס"ת או' ל"ו, לד"א סי' ה' אות ל"ו בי"מ או' ל"ד, ועיין לעיל או' י"ב:

מד **מד) מי** שזכה במצוה לאחוז ס"ת וכיוצא ובא אחר וסלקו יש לקנסו ואם תפס לא מפקינן מיניה הרשב"ץ ח"ג סי' קנ"ו, לד"א שם. ועיין מחב"ר יו"ד סי' כ"ח או' ז':

מה **מה) שם הגה, אבל ראשון יוכל לעלות,** ואם יש חכם יותר מהלוי הוא יעלה ראשון ואם מחל כבודו מחול ויעלה הלוי זר"א סי' ט"ו, מחב"ר או' ר' ובספרו לד"א סי' ה' חו' ט"ז בי"מ או' י"ב והיינו דוקא במקום שכבר נהגו לעלות לוי ראשון וכמ"ש לעיל סוף או' מ' יעו"ש:

מו **מו) שם בהגה. וכשקוראין אותו אומרים במקום כהן וכו'** בין אם הוא לוי ובין אם הוא ישראל יאמר החזן יעמוד פלוני וכו' במקום כהן כדי שידעו הכל שאינו כהן דשמא יסברו שהוא כהן ויאכילוהו תרומה או חלות לבוש, שע"א שם או' י"ג, דה"ח או' א' אבל העולה במקום לוי א"צ לומר במקום לוי דמעשר ראשון מותר לזרים וגם לא שכיח. טור, מיהו כשעולה כהן במקום לוי כתב הלבוש סעי' ח' דאומר הש"ץ במקום לוי וכ"ה המאמ"ר או' יו"ד דמנהג פשוט כשסיים הכהן ברכה אחרונה אומר הש"ץ אמן יעמוד במקום לוי יעו"ש, וכ"כ שע"א ש"א או' ט"ו:

מז **מז) [סעיף ז'] אם היו כהן ולוי וכו' והתחיל לברך וכו'** היינו בא"י אבל ברכו לא הוי התחלה כמ"ש לעיל סעי' ו' וכ"כ הלבוש, ט"ז סק"ז, א"ר או' יו"ד, ומ"ש הא"ר שם על הט"ז מפני שנוסחא אחרת היתה אצלו וכ"כ המאמ"ר או' ט' ובכאן א"צ הכהן לעמוד כי לית בושה שכבר עלה משא"כ

בישראל ובא כהן שיעמוד הישראל מפני הבושה לבוש, מש"ז אות ז' ועיין לעיל או' ט"ל:

מח **מח) שם. אין מפסיקין אותו,** משום דאין דוחין מצות לא תשא משום פגמו של לוי, ב"י בשם מהרי"א, ועוד שלא מצינו פגם ללוי בכיוצא בזה דיש לתלות שלא היה שם בשעה שפסק הכהן בקריאה ראשונה או שמא שגגה היתה סבורים היו שאין שם לוי ולפיכך לא נקרא ולא קרא הרשב"א בתשו' סי' רכ"ט, והביאו ב"י, מ"א ס"ק י"א, וכתב שם המ"א וא"כ בכהן נמי שייך האי טעמא ע"כ, ור"ל דמכאן משמע דה"ה אם היה שם כהן וטעו וקראו לישראל דהדין כמו לוי דהכא, וכ"כ המחה"ש ס"ק י"א, אלא מאי דנקט שם המחה"ש וטעו וקראו ללוי זהו לפי סברת מור"ם ז"ל בסעי' ו' דלוי יוכל לעלות ראשון אבל לפי דעת מרן ז"ל אינו כן כמ"ש לעיל או' מ' יעו"ש:

מט **מט) שם. אין מפסיקין אותו,** ובזה אפי' הפר"ח מודה דעולה למנין ז' כיעו"ש בדבריו או' ז' ועיין בדברינו לעיל או' ל"ד:

נ **נ) [סעיף ח'] אם אין לוי בבהכ"נ כהן שקרא ראשון מברך וכו'** ואם צ"ל יעלה במקום לוי עיין לעיל או' מ"ו:

נא **נא) שם אבל לא כהן אחר וכו'** וכ"ש שלא יקראו ישראל אחריו, לבוש, והביאו א"ר או' י"א וכתב שגם בתענית כשאין לוי מתענה זה הכהן יקרא במקום לוי והלוי יצא מבהכ"נ יעו"ש, מ"ב או' כ"ט ש"א ש"א או' ט"ו:

נב **נב) שם שלא יאמרו שהראשון פגום,** אבל בשני ליכא למימר משום פגם דאמרי אביה גרושה או חלוצה נסיב וחלל הוא דסוף סוף לא היו קורין אותו במקום לוי, גמרא גיטין דף נ"ט ע"ב, ב"ח, ט"ז סק"ח, מ"א ס"ק י"ב, פר"ח או' ח' מאמ"ר או' י"א:

נג **נג) [סעיף ט'] שלא יאמרו אחד מהם פגום,** ואעפ"י שיודעים שאביהם לוי איכא למיחש דנסיב ממזרת או נתינה ופסליה לזרעיה מקדושת לויה, גיטין שם מ"א ס"ק י"ז, ודע דאין כל החששות הללו דגבי כהן וגבי לוי ראשון דשני לויים אלא משום אותם היוצאים קודם גמר הקריאה אבל לנשארים היושבים שם בבהכ"נ עד שיגמרו כל הקריאה אין כאן חשש לכהן ראשון ולא ללוי ראשון שהרי יראו שעולין למנין וא"כ אינם פגומים אבל חשש דלוי שני אחר הלוי הראשון נשאר במקומו אפי' לנשארים שם בבהכ"נ עד גמר הקריאה שיאמרו שמפני שהוא פגום קראוהו אחר הלוי במקום ישראל ולכך עולה למנין שהרי מ"מ ישראל הוא, לבוש, פרישה או' ו' ב"ח, ועיין גיטין שם:

נד **נד) שם שלא יאמרו אחד מהם פגום.** ואם קרא לוי אחר לוי אם עלה לא ירד, סת"ם הקה"ת סי' ג' והביאו פת"ע או' י"ט, ועיין בסוף או' שאח"ז:

נה **הנ) [סעיף יוד'] נהגו לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל וכו'** משמע דבהפסק ישראל לחוד סגי וא"צ שיעלה לוי ג"כ אחר הכהן. וכ"כ א"ר או' י"ב בדעת הש"ע, וכ"כ בית יהודה סי' ל"ז וכתב דכן הוא ג"כ דעת הטור וכן נוהגין העולם אלא שכתב דדוקא צ"ל החזן אעפ"י שהוא כהן יעו"ש, וכ"כ המאמ"ר או' י"ב וכתב דכן ראה נוהגים, ומיהו הרשב"א ז"ל כתב בשם תשו' רבינו האי והרי"ף ז"ל דאם יש כהנים ולוים הרבה ורוצים לעלות מהם שנים לכבוד חתן יעלה הכהן ולוי וישראל, ואחריו כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל, ואחריו כהן ואחריו לוי ואחריו ישראל עכ"ל, והביאו ב"י, ומשמע דוקא בהאי גינא שרי וכ"כ הלבוש, וכ"נ דעת הפר"ח או' יו"ד, וכ"כ הכנה"ג בהגב"י שכן הוא מנהג מצרים בשמחות וגיל, והביאו אמ"ל בדין עליית קס"ת או' ט"ו וכתב שכן נוהגים בעמ"ק צפת ת"ו כשעולים עולי רגלים הרבה אלא שתחלה כתב מנהג שכתב הטור וב"י ג"כ דסגי בהפסק ישראל, וכ"כ לד"א סי' ה' או' ט"ו, בי"מ או' יוד, נמצא דיש נוהגים כסברת הרשב"א ז"ל, ויש נוהגים כס' הטור ומרן ז"ל וכל אחד יש לו על מה לסמוך, ועוד יש נוהגים כסברת יש אומרים שהביא מור"ם ז"ל דאין קורים כהן או לוי אלא לאחר שנשלם מנין הז' ואעפ"י שסברה זו כתבה מור"ם ז"ל יש בספרד נוהגים ג"כ אלא שבשעת הדחק שיש חתן או אבי הבן שהקרואים שלו רובם כהנים או לוים, נוהגים להקל כס' הראשונה וכמ"ש מור"ם ז"ל וכן אם לא הכירו בו שהוא כהן או לוי וקראו לו לד' או לה' ואח"כ נודע להם אחר שעלה יש לסמוך בזה על סברה ראשונה ולקרות בהפסק ישראל לחוד ואפי' לס' י"א שכתב מור"ם ז"ל, וכ"כ א"ר או' י"ג דמעשה בא לידו ביו"ט שטעו וקראו לכהן ה' והורה דאם אפשר יחליף במפטיר ואם א"א כיון שעלה שוב לא ירד דיש לסמוך אסברה הראשונה יעו"ש, ח"א כלל ל"א או' כ"א. מ"ב או' ל"ה ועוד עיין לעיל או' ד"ן:

נו **נו) שם בהפסק ישראל ביניהם,** אבל כהן אחר כהן ולוי הרי הוא ככהן אחר כהן בלי הפסק ישראל, משפט צדק ח"ב סי' ס"ה, וכ"כ הר"י הלוי סי' ל' ודלא כסברת החולק שהובא שם, כנה"ג בהגב"י, עו"ת או' ג' מ"א ס"ק י"ד, פר"ח סוף או' יו"ד, מ"ל שם או' י"ז לד"א שם או' טו"ב, בי"מ או' י"ד:

נז **נז) שם בהפסק ישראל ביניהם וכו'** אבל בלא הפסק ישראל לא יקרא כלל, משפ"צ שם, וכתב הר"י הלוי שם דאעפ"י שיאמר החזן אעפ"י שהוא כהן לא יקרא כלל בלא הפסק ישראל, כנה"ג שם, מ"א ס"ק ט"ו:

נח **חנ) במקום** שהכהן יכול לקרות אחר כהן וישראל כגון בשבתות ויו״ט אין חשש אמנם בתענית צבור שאין קוראים אלא שלשה אין הכהן יכול לקרות שלישי, מ״צ שם, כנה״ג שם, עו״ת שם, אמ״ל שם:

נט **טנ) אם** תקנו הקהל שחכם הקהל או חכם אחר יקרא בי״ג מדות מפני כבודו וכי היכי דלא ליתי לאנצויי שאר העם אעפ״י שהקורא הי״ג מדות הוא כהן יכול לקרות אחר כהן ולוי לשלישי לכ״ע אפי׳ בתענית צבור ובשאר ימים שאין שם כ״א ג׳ קוראים, מ״צ שם, הר״י הלוי סי׳ כ״ט כנה״ג שם, עו״ת שם, מ״א שם, אמ״ל שם, לד״א שם, בי״מ שם:

ס **ס) שם בהגה ולכן מותר לעלות ג״כ למפטיר בכה״ג.** ר״ל שיאמר החזן אעפ״י שהוא כהן או לוי, מ״ב או׳ ל״ג:

סא **סא) שם בהגה, וי״א דאין לקרות כהן או לוי למנין שבעה וכו׳** מיהו הלבוש כתב דהם אין נוהגים לקרות שום כהן או לוי אפי׳ במקום שקוראין יותר מז׳ אלא באחרון שבהם ולא חיישינן באחרון לפגם כי אדרבה בדורות הללו מחשבין האחרון חשוב מכולם מפני שמסיים הפרשה ולגדול שבצבור קוראין לאחרון, ואעפ״י שקוראים אחריו המפטיר הרי מפסיקין בינו ובין המפטיר וגם במפטיר אין מקפידין אם הוא כהן ואפי׳ אם היה האחרון ג״כ כהן אין חוששין משום כהן ופגמו של כהן ראשון כיון שהקדיש מפסיק ביניהם וכן בשמחת תורה אין מקפידין לקרות אפי׳ ג׳ כהנים זה אחר זה כגון אחד לחתן תורה והשני לחתן בראשית והשלישי למפטיר כיון שיש שינוי בכל אחד מהם הראשון שהוא חתן תורה הוא אחרון של סוף פ׳ וזאת הברכה, והשני שהוא חתן בראשית הרי קורא בס״ת אחרת והוי היכר בהפסקה, ועוד אפי׳ אין להם אלא ס״ת אחת ראוי הוא להיות כהן שהרי הוא ראשון להתחלת התורה והו״ל ממש וקדשתו לקרות ראשון לתורה אלא שלא נהגו לדקדק להיות החתן תורה דוקא כהן כדי לזכות כל המתנדב יותר לצדקה ואפי׳ הוא ישראל והשלישי שהוא המפטיר יש בו תרתי דהיינו ס״ת אחרת והפסקת הקדיש לכך אין מקפידין עכ״ל אבל בר״ח טבת שחל בשבת שיש ג״כ ג׳ ספרים אז בספר הראשון שקורין בו פ׳ השבוע אין לקרות לכהן לבסוף אף אם הוסיפו וקראו בו יותר מז׳ לפי שעדיין אין משלימין הקריאה בספר הזה והמשלים הוא בספר השני שקורין בו פ׳ ר״ח רק בספר השני שבו משלים האחרון ובספר שלאחריו שקורין בשל חנוכה למפטיר רשאים לקרות לכהן להיות אחרון וגם כהן למפטיר, וכן בשבת של פ׳ שקלים או של פ׳ החודש שחל בר״ח שיש ג״כ ג׳ ספרים אין לקרות כהן להשלים הקריאה בס׳ הראשון רק בשני ספרים האחרונים רשאין לקרות ב׳ כהנים לאחרון ולמפטיר, שע״א ש״א אות כ״ד מ״ב אות ל״ו ועיין פרמ״ג א״א אות ט״ז ומ״ש עליו בפתחי שערים אות הנ״ז וכ״ז הוא לפי המנהג שכתב הלבוש אבל לפי סברה הראשונה די בהפסק ישראל לחוד כמ״ש לעיל או׳ ה״ן יעו״ש, מיהו נפקא מינה לדידן דאחד למשלים ואחד למפטיר וכן בש״ת אחד לחתן תורה ואחד לחתן בראשית ואחד למפטיר אין בו איסור משום כהן אחר כהן:

סא) חתן תורה שהוא לוי ואין לוי אחר בבהכ״נ א״צ לצאת ויקרא הכהן ב״פ ויעלה הלוי החתן בסוף הקרואים ואין כאן שמץ חשדא שהוא פגום דמנכרא מילתא טובא שהוא חתן תורה וכשיקראוהו יאמר הש״ץ אעפ״י שהוא לוי חיים שאל ח״ב סי׳ ל״ח או׳ ע״ב, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ל״ד או׳ יו״ד וכתב דאין זה רק לנוהגים להוציא ס״ת אחר לקרות בו החתן תורה אבל לנוהגים דאין מוציאין רק ס״ת אחד לקרות בו העולים וגם חתן תורה אין שום חשש לקרות לחתן תורה בראש הקרואים ולמשלים יעו״ש, ועיין לקמן סי׳ קמ״ד סעי׳ ד׳:

סב **סב) [סעיף יא׳] יש מי שאומר וכו׳ לא יקרא לאחר בשם וכו׳** וכ״כ הלבוש, אמ״ל בדין עליית קס״ת או י״ג, לד״א סי׳ ה׳ או׳ י״ג, בי״מ או׳ ט׳ ח״א כלל ל״א או׳ כ״ב, דה״ח או׳ ט׳ שע״א ש״א או׳ י״ט קיצור ש״ע סי׳ כ״ג או׳ י״א, ודלא כהפר״ח או׳ י״א שכתב דלא חיישינן להכי יעו״ש:

סג **סג) שם. לא יקרא לאחר בשם וכו׳** ואם אותו כהן מתפלל מותר לקרות לאחר בשם דהכל רואין שמשום התפלה אינו עולה, מ״א ס״ק י״ז י״א בהגב״י אמ״ל שם. לד״א שם, בי״מ שם, ת״א שם. שע״א שם או׳ ך׳ קיצור ש״ע שם:

סג) שם לא יקרא לאחר בשם וכו׳ וכתב המרדכי פ׳ הניזקין דאין לקבוע חובה לקרות פלוני לכהן אלא שנהגו כן לקרות בשם הקרואים משום דילמא אתי לאנצויי ואפי׳ שמו א״צ להזכיר אלא מרמז לו שיעלה עכ״ד, וכ״כ א״ז דאינו אלא מנהג מה שקורין פלוני כהן. ובימי התלמוד לא היו נוהגין כן, ד״מ או׳ ח׳ ובסי׳ קל״ט או׳ א׳ כתב הד״מ דהמנהג הפשוט בכל מקום לקרות יעמוד פב״פ עכ״ל, מיהו המנהג פה עה״ק ירושת״ו מתקנת הקדמונים שלא לקרות בשם אלא קודם שיסיים העולה הולך השמש אצל איש אחר ואומר לו שיעלה ואם אינו רוצה מחמת איזה סיבה הוא אומר להשמש שיקרא לאחר וזה התיקון כדי שלא יהיה בכלל קורין אותו ואינו עולה, חיים שאל ח״א סי׳ י״ג יעוש״ב, והביאו בס׳ התקנות או׳ י״ט:

סד **סד) שם. משום פגמו של ראשון וכו׳** אבל מותר לקרות בנו תחתיו דאי איתא שהוא פגום אף בנו פגום אבל אביו אסור, מ״א ס״ק י״ח, י״א שם, אמ״ל שם, לד״א שם, בי״מ שם, ח״א שם, דה״ת שם, שע״א שם או׳ י״ט, קיצור ש״ע שם, וכן שני אחים תאומים ג״כ אסור דאינם יודעים שהם תאומים ויאמרו האחד פגום, א״א או׳ ח״י:

סה **סה) ואם** קראו לישראל ואינו שם יכול לקרות לאחר בשמו דבישראל ליכא פגמא, וכן בכהן ולוי אם קראוהו לעלות לאחרון או למפטיר ואינו שם מותר לקרות לאחר בשמו דה״ח שם, שע״א שם ואו׳ כ״א, קיצור ש״ע שם:

סו **סו) מי** שקראוהו לתורה ולא היה אז בבהכ״נ ואח״כ קראו אחר במקומו ובא הראשון זכה השני לעלייה ואין להראשון כלום עפ״י הדין רק עפ״י ישור יקראו אח״כ גם הראשון, שו״ת עולת שמואל סי׳ כ״ו ועי״ש, א״ח או׳ י״ב, פ״ת:

סז **סז) שם. הגה, ש״ץ שהוא כהן וכו׳** וכן נראה דעת מרן ז״ל בב״י משהביא דברי האגור על דברי המרדכי לסייע סברת רבינו יואל, וכן הסכים הפר״ח או׳ י״א וכתב דכן עיקר יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר או׳ י״ד והטעם כתב שם במרדכי מפני שהכל יודעים שכהן מותר להיות ש״ץ יעו״ש, ומשמע מתוך דבריו דגם אם הסגן כהן שיכול לקרות כהן אחר שגם הכל יודעים שהכהן עומד שם לסגן אך מפי מורי רש״ל ז״ל שמעתי שמיחה בסגן כהן לקרוא כהן אחר, ופעם אחת בבהכ״נ של בחורים התלמידים המקשיבים לקולו היה כהן אחד סגן והיה קורא לאחיו הגדול לכהן ושאלתי את פיו ואמר לי מאחר שקרא לאחיו הגדול הכל יודעים שלכבודו הוא עושה ואין כאן בית מיחוש אבל בענין אחר לא, מטה משה סי׳ רמ״א והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ וכתב דאנו לא נהגנו כן יעו״ש, וכ״כ המ״א ס״ק י״ט דלא נהגו כן. וכ״כ א״ר או׳ ט״ו, דה״ח או׳ ו׳ שע״א שם או׳ כ״ב, מ״ב או׳ מ״ב וכן אם הקונה מצות הוא כהן יכול להקרות לכהן אחר דהכל יודעים שהוא קונה המצות לכבד אחרים. ט״ז סק״י מש״ז או׳ יו״ד שע״א שם, מ״ב שם:

סח **סח) שם בהגה, יכול לקרוא כהן וכו׳** וה״ה לוי ש״ץ יכול לקרוא לוי אחר לתורה, פר״ח שם:

סט **סט) [סעיף יב׳] עיר שכולה כהנים אם יש ישראל וכו׳** וכתב מהרי״ק בש״ט דזהו למ״ד דהקדמת כהן דרבנן אבל למ״ד דאורייתא לעולם מקדימין לכהן יעו״ש, והביאו ב״י ומ״א סק״ך, וכן נראה מדברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ שנתן טעם בסוד לעלות כהן בתחלה שצ״ל דוקא כהן בתחנה יעו״ש, וא״כ לפ״ז אם אין שם אלא ישראל אחד יעלה כהן בתחלה ואחריו לוי אם יש שם ואם אין שם גם לוי יעלה הכהן בראש ויחזור הוא עצמו לעלות במקום לוי ואח״כ הישראל ואח״כ ישלימו הכהנים כיון שא״א בענין אחר, וכן הוא הסדר בעיר שכולה לוים ויש שם כהן אחד וישראל אחד אבל בעיר שכולה לוים ואין שם כ״א ישראל אחד בלבד אז הוא קירא ראשון מפני דרכי שלום, וזה כדלא הסדר שכתב הלבוש דאם אין שם אלא ישראל אחד ולוי אחד והשאר כהנים דיקרא ישראל ראשון ואח״כ הלוי ואח״כ הכהנים דלפי סודן של דברים לא יבא זה על נכון כמובן למעיין בשער הכוו׳ ודו״ק, ואח״כ ראיתי שכ״כ הט״ז ס״ק י״א דלא כלבוש אלא קורא כהן ואח״כ הלוי ואח״כ הכהנים יעו״ש וכ״כ הנ״ץ והביאו א״ר או׳ ט״ז, מ״ב או׳ מ״ג:

ע **ע) ואם** יש שם שנים ישראלים ושנים לוים יקראו כהן לוי ישראל, ואח״כ חוזרין וקוראין כהן לוי וישראל אחרים והשביעי כהן, לבוש, מ״א סק״ך, א״ר שם ועיין לעיל או׳ ה״ן:

עא **עא) ואם** יש כהנים ולוים ואין ישראל ביניהם, או כהנים וישראלים ואין לוי ביניהם, או לוים וישראלים ואין כהן ביניהם, ואין במין אחד לבדו שיעור מנין הנקראים כתב הלבוש סעי׳ י״ד דלא מצא להם תיקון דלא ליתו לנצויי ואם יש שם במין אחר ז׳ נ״ל שעולין כל אותן כז׳ שהם ממין אחד לבדו, ואם יש בכל אחד ז׳ יעשו ע״פ גורל לקרות ז׳ של מין אחד או כולם כהנים או כולם לוים, או כולם ישראלים עכ״ד. והביאו מ״א שם וכתב עליו דמ״ש דלא מצא תיקון בפחות מז׳ נ״ל שיקרא הכהן פעמיים במקום לוי ואח״כ יעלו הישראלים כולם ואח״כ כהנים וזהו עי׳ מ״ש בש״ע וכל שאין ישראל כדי ספוקן וכו׳ עכ״ל, ועיין ט״ז ס״ק י״א ומ״ש עליו הא״ר או׳ ט״ז ומאמ״ר או׳ ט״ו יעו״ש, וכן בז׳ כהנים וז׳ ישראלים יעלה בהן פעמים במקום לוי והשאר ישראל, ובז׳ כהנים ובז׳ לוים או ז׳ לוים וז׳ ישראל יעלה א׳ ממין זה ואחד ממין זה כיון דלא אפשר בענין אחר שאם יעלה דוקא מין אחד יהיה קנאה ביניהם וגדול השלום ועוד דאם יעלה דוקא מין אחד א״כ מין השני לא יעלה עולמית וזה לא אפשר וע״כ יעלו כסדר הזה אחד ממין זה ואחד ממין זה עד תשלום כל העולים שאין לך שלום גדול מזה:

עב **עב) שם מפני דרכי שלום.** פי׳ שלא יהא מחלוקת בין הכהנים לומר למה אתה עולה ראשון יותר ממני אבל כישראל קורא ראשון אח״כ יעלה מי שיעלה שאינו עולה אלא בתורת ישראל. ב״י בשם מהרי״א, והביאו ט״ז ס״ק י״א, וכבר כתבנו לעיל או׳ ט״ס דזהו דוקא למ״ד קדימת כהן דרבנן אבל למ״ד דאורייתא לעולם מקדימין לכהן יעו״ש:

עג **עג) [סעיף יד׳] בני אדם החבושים בבית האסורים אין מביאים וכו׳** שרוצים לקרות בס״ת בעשרה. מ״א ס״ק כ״א. ועיין א״א או׳ כ״א שהקשה על דברי המ״א הנז׳ דמה בא ללמדנו בזה דפשיטא דבפחות מעשרה אין קורין יעו״ש, ולע״ד נראה דבא להשמיענו שלא תאמר דדוקא אם אין להם עשרה אלא שרוצים לקבץ ולהשלים מחוץ זהו שאין מביאים אבל אם יש בהם עשרה מביאים לז״א שרוצים לקרות בס״ת בעשרה ר״ל אפי׳ יש בהם חבושים עשרה ורוצים לקרות אפ״ה אין מביאין, ועיין לקמן או׳ פ״א:

עד עד) שם. אין מביאין וכו' ועיין בזוה"ק פ' ויחי דף רכ"ה ע"א ופ' אחרי דף ע"א ע"ב שכתב דאפי' מבי כנישתא לבי כנישתא אחרת אסור יעו"ש, מיהו הר"ם ריקאנטי סי' מ"ג כתב דהמוליך ס"ת מכנסת לכנסת צ"ל עשרה בני אדם בהליכתו לכבוד הס"ת אבל אין איסור בדבר אלא משום כבוד לבד יעו"ש, והביאו אמ"ל בדיני הוצאת ס"ת או' י"ב, לד"א סי' ג' או' י"ב, וכן יש נוהגים להקל מכנסת לכנסת ע"י שהולכין עמו עשרה אבל כששולחין ס"ת לעיר אחרת נוהגין לפוסלו ע"י שיתירו תפירות ושם חוזרים לתופרו, וכ"כ הפתה"ד או' י"א, וכן החק"ל בחי"ד ח"ב בשיירי א"ח סי' ו' כתב דאין להתיר לפסול הס"ת ע"י שעוה כדי להוליכו ממקו' למקום כ"א להתיר התפירות בין חומש לחומש דוקא. והב"ד לב חיים ח"ב סי' כ"ב יעוש"ב:

עה עה) שם אין מביאין וכו' הנוהגים שמוליכים ס"ת לבית האבל ומעמידין אותו בביתו לקרות ביום הכניסה לאו שפיר עבדי ובזוהר ח"ג דף ע"א החמיר מאד ועיין בזוהר ויחי, מו"ק, מחב"ר או' ו', ודלא כתשו' בנין של שמחה סי' ה' שהתיר והביאו הפ"ת. ועכשיו נוהגין שאחר שגומרים התפלה בבית האבל הולכים כולם לבהכ"נ לשמוע קה"ת וכמ"ש ביו"ד סי' שד"מ סעי' ח"י:

עו עו) חולה שיש לו ישיבה בחצר ורוצה לעלות הס"ת מהישיבה לביתו שרי דליכא גנאי ומה גם אם בישיבה לא יקראו לפי תקנת העיר דזה עילוי, מט"י סי' תקפ"ד, מחב"ר או' ח' ובספרו לד"א סי' ד' אות יו"ד, וטוב שילכו עמו עשרה וכמ"ש לעיל או' ע"ד:

עז עז) שם אין מביאין וכו' ואף אם הצבור בצרה לא יוציאו ס"ת ממקומו להוליכו לבית הקברות ואף להוציא ס"ת מבהכ"נ לקראת ס"ת אחר הבא מחדש לבהכ"נ מיחו חכמים בדבר, ומהר"י אירגאס כתב דע"ד הסוד לא נכון לעשות כן, הרמ"ך בשבחי תודה דף פ"ח, אבל מהר"ר יעקב אבוהב בתשו' כ"י התיר להוציא ס"ת לקראת אחר וגם להביא ס"ת מבכה"נ אחר שיהיו שבעה ס"ת להקיף בש"ת דדוקא ביום צרה אסרו בזוהר אבל לש"ת ולכבודה ובש"ת כדי שיהיו ז' ס"ת שרי. ברכ"י או' י"ג. מיהו הרואה יראה בזוה"ק פ' אחרי דף ע"א ע"ב דבכל ענין אסור וע"כ אין להקל להוציא לקראת ס"ת אחר או לבהכ"נ אחר אם לא שילכו עמו עשרה וכמ"ש לעיל אות ע"ד יעו"ש. ועי"ש בזוה"ק ע"א מה שהחמיר מאד בענין להוציא ס"ת לבה"ק וכתוב שם מעשה נורא שאדחו להנהו מיתייא מבי מתיבתא על דאשתכח ואו יתיר בההוא קרא דושסעת שסע שתי פרסות ואמרו עלייהו דמשקרי בשמא דמלכא יעו"ש ואין לומר דיביאו ס"ת מוגה ובדוק הרבה שלא יש בו שום טעות דהא אמרו במס' קדושין דף צ' ע"א דאינון לא בקיאין בחסרות ויתרות ואם כך אמרו האמוראים מה נעשה אנן יתמי דיתמי ומי הוא זה ואיזה הוא אשר יעשה נגד הזוה"ק והגמ' ובודאי כי מגרעות נתן וענוש יענש ר"ל. ולענין מה שנוהגים בעת שנוסע המלך מטלטלין ס"ת לכבודו כתב פ"ת ביו"ד סי' רפ"ב אות א' דאין למחות בזה יעו"ש והביאו משנת אברהם סי' מ' אות ד':

עח עח) הרשומים שבעיר שיש להם ס"ת בביתם ובימי חג הסוכות מתפללים בתוך הסוכה ובעת קריאת התורה מביאים ס"ת מביתם לסוכה לקרות בו יש גנאי בזה לס"ת שלוקחים אותו ממקומו מההוא דירושלמי דסוטה דאמר בכל אתר את אמרת הולכים אחר ס"ת וכו' אך אפשר לקיים מנהגם אם כל אנשי הסוכה היושבים להתפלל שם יבואו ויעלו הס"ת וילכו אחרי התורה עד הסוכה דאז אין התורה הולכת אחריהם וכדעת הרב עדות ביהוסף ת"א דף פ"ז מתשובותיו, אשדת הפסגה סי' ז' עיקרי הדט סי' ל"ד אות י"ג, משנת אברהם סי' מ' אות ז' והנך אינשי דסגן בארחא ומוליכין עמהם ס"ת בתיק שלו וכשמתפללים בדרך בעשרה קורין בו אם מעיקרא נכתב הס"ת על תנאי זה ליכא איסור, פתה"ד אות יו"ד:

עט עט) מותר לטלטל ס"ת אפי' מביתו לבית אחר כדי להראות נוי ס"ת ותפארתה לקיים זה אלי ואנוהו, תשו' גור אריה יהודה סי' כ"ד, משנת אברהם שם אות ד' וכן יש מי שהתיר להלכה ולמעשה להביא לבית המגיה ס"ת להגיהם דכל שהוא לתיקון הס"ת ולכבודו מותר, עיקרי הד"ט סי' ח' אות כ"ח בשם הרב פחד יצחק והרב מלאכי בסוף ספרו שבתי תודה, משנת אברהם שם אות ה'.

פ פ) להביא ס"ת מקביעות לקביעות אחר שאינו דרך עראי שרי, ולשמחת התורה שרי דלכבוד התורה הוא ויש סמך למנהג מימות בית המקדש, מהריק"ש אמ"ל בדין הקמת ס"ת אות י"ז לד"א סי' ד' אות י"ז מש"א שם אות ו' ומיהו גם בזה נוהגים לילך עמו עשרה וכמ"ש לעיל אות ע"ד:

פ) אם רוב יחידי הקהל רצו להשאיל ס"ת לקהל אחר אף אם אין פרנסים בקהל כופים המיעוט שמוחין בידם, כנה"ג סי' קנ"ג בהגה"ט, אמ"ל הלכות מצות ס"ת אות י"ד לד"א סי' ב' אות י"ד, ועיין לקמן סי' קנ"ג או' קי"ב:

פא פא) יש נוהגים שאם מת בשבת או ביו"ט בבית הנוגע בבהכ"נ והתפללו הכהנים בעשרה בבית מכניסים להם ס"ת מבהכ"נ, ולכאורה הוא נגד הדין ונ"ל ללמד זכות דהכהנים הוויין כמו אדם חשוב, גם אפשר דהמרדכי מיירי כשיחידים חבושים או אין להם יכולת לבוא לבהכ"נ אלא שרוצים לאסוף מנין אבל כשרבים אינם יכולים אפשר דמודה מיהו מה שהולכין מבהכ"נ מנין אנשים לאיזה בית ונושאין ס"ת עמהם כדי לקרות שם ודאי אינו נכון דהא אפשר להם לענות אמן בבהכ"נ ולשמוע הקריאה, א"ר אות י"ז, ועיין לעיל אות ע"ג ואו' ע"ד ואות ע"ה, וע"כ יש להחמיר גם בדין הראשון אם אפשר להם שילכו לבהכ"נ אחר ואם א"א וכדי שלא יבטלו מן הקריאה לגמרי אפשר דיש להקל אם ילכו עמו עשרה:

פב **פב) עיר** שיש להם מקום קבוע להתפלל רק שאין להם כ״א ס״ת אחד ויש להם להוציא ב׳ ספרים ויש לאחד מבני העיר ס״ת בביתו שאין קורין בו אין לחוש כלל ויכולין להביאה אצלם ביום הקריאה דדוקא כשהס״ת בבהכ״נ אחר שקורין בה אין זה כבודה להביאה אבל הכא שמביאים אותה ממקום שהיא שכולה וגלמודה אנו מביאים אותה כדי לשמחה והיא מתעלית בזה, פני אהרן בתשו׳ סי׳ י״ד, פ״ת:

פג **פג) שם הגה, והיינו דוקא בשעת הקריאה לבד אבל אם מכינים וכו׳** וכ״כ הלבוש, אמ״ל בדין הקמת ס״ת אות יו״ד, לד״א סי׳ ד׳ אות יו״ד, ת״א כלל ל״א אות ט״ו, קיצור ש״ע סי׳ כ״ג אות ל׳ וז״ל מהר״ם פאדווה שם נ״ל דהמרדכי מיירי בענין כשמביאין ה״ת לקרות אין אצלם שום ארון או תיבה אשר מוציאין ממנה ס״ת ומחזירין לתוכו רק מביאין אותה ממקום אחר בשעת הקריאה ואחר הקריאה מחזירין ס״ת למקומו. אמנם במנהג שלנו וכעובדא דידך ליחד תיבה וארון על יום או יומים ולתת בו הס״ת ולהוציאו בשעת הקריאה ואח״כ יחזירו לארון מותר כי אין בו פגם לס״ת מאחר שמייחד לה ארון ועמוד להוציאה ולהכניסה ע״כ. משמע קצת דלא בעינן יום או יומים קודם אלא כל כשמיחדים ארון ועמוד להוציאו ולהכניסו אף באותו יום מותר. ומ״ש יום או יומים ארחא דמלתא נקט, גם מעשה שהיה כך היה, א״ר או׳ ח״י, וכ״מ מדברי מ״א ס״ק כ״ב, וכ״כ א״א או׳ כ״ב וכתב שם הא״א אפשר דל״ד קובעין אלא דה״ה אם מניחין כך בחביות וכדומה ש״ד, מ״ב או׳ מ״ט, וכ״ז הוא לפי דברי מור״ם ז״ל אבל לפי דברי הזוה״ק שכתבנו לעיל או׳ ע״ד שאמר דאפי׳ מבי כנישתא לבי כנישתא אחרא אסור אף בכה״ג אסור דהא בבי כנישתא איכא מקום מוכן ואפ״ה כתב לאסור ועי״ש:

פד **פד) שם בהגה, ואם הוא אדם חשוב וכו׳** בהג״א בשם א״ז משמע דתרתי בעינן חולה ואדם חשוב אבל בא״ז משמע דחולה אפי׳ אינו חשוב וחשוב אפי׳ אינו חולה שרי, ד״מ, מ״א ס״ק כ״ג, ודעת א״ר או׳ י״ט נראה דתרתי בעינן חולה ואדם יחשוב אבל דעת האמ״ל שם נראה דלאדם חשוב אפי׳ אינו חולה שרי, וכ״כ לד״א שם, וכ״מ מהגר״א וכ״כ הרב שמן למאור והשיג על הא״ר יעו״ש, וכ״ז הוא לדעת מור״ם ז״ל אבל לדעת מרן ז״ל שכתב דבני אדם החבושים אין מביאים להם ס״ת ולא כתב דלגדולים מביאים נראה דס״ל ראפי׳ דלגדולים אין מביאין וכמ״ש הרב עדות ביהוסף סי׳ מ״ד והביאו י״א בהגב״י, ומה שהקשה שם העדות ביהוסף על דברי מרן ז״ל דהרי הירושלמי סובר דלגדולים מוליכים התורה אצלם תירץ הי״א שם דס״ל למרן ז״ל כמו שדקדק מהר״ם מפאדווה דדוקא לבני אדם שהם גדולים כמו כ״ג וסגן מוליכין אבל לשאר בני אדם אף שהם גדולים כל עוד שאינו כהן גדול וסגן אין מוליכין ובזמנינו זה אינו מצוי לא כ״ג ולא סגן ומש״ה לא הוצרך לחלק יעו״ש, וכן הוא לפי דברי הזוה״ק דאין לחלק בזה וכמ״ש באו׳ הקודם וע״כ יש להחמיר:

פה **פה) שם בהגה, ואם הוא אדם חשוב וכו׳** כתב המ״א ס״ק כ״ג נ״ל דבפ׳ זכור מותר להביא ס״ת אצלו ע״כ, ור״ל דבפ׳ זכור מותר להביא ס״ת אצל חשוב לבד או חולה, וכ״כ א״א או׳ כ״ג, ח״א כלל ל״א או׳ ט״ו קיצור ש״ע סי׳ כ״ג או׳ ל׳, וכתב הח״א שם דגם בפ׳ פרה יש להקל, וכ״כ קיצור ש״ע שם. מ״ב או׳ מ״ו, ועיין לקמן סי׳ תרפ״ה סעי׳ ז׳ וכבר כתבנו באו׳ הקודם דזהו לפי דברי מור״ם ז״ל אבל לפי דעת מרן ז״ל והזוה״ק אין לחלק ויש להחמיר:

סימן קלו

א **א) [סעיף א׳] בשבת וי״ט וכו׳** פי׳ דבב׳ וה׳ ובמנחה בשבת דאין מוסיפין על ג׳ לא שייך האי דינא אלא בשבת דקורין ז׳ שייך, וה״ה ביו״ט ויוה״כ נמי שייך דאם רצו להוסיף יכולין להוסיף כדלקמן בסי׳ רפ״ב יעו״ש ב״ח, ועיין מ״ש הפתה״ד או׳ א׳ דגם מרן ז״ל ס״ל דמוסיפין ביו״ט ויוה״כ יעו״ש ומ״ש הפרישה או׳ א׳ דבחול שאין קורין אלא ג׳ פשיטה שקורין הגדול לשלישי וכו׳ עיין רש״י גיטין דף ס׳ ע״א ד״ה מי ששבת וכו׳ דמשמע שם דבחול לא ובימי התלמוד וה״ה עכשיו יכול לקרוא בחול מי שירצה א״א:

ב **ב) שם בשבת וי״ט וכו׳** מצוה לקרות בי״ט אנשים המעמידים הקהלה לפיכך הן קודמים לכל אם אין שם ת״ח מופלג, מהרי״ל, מ״א. סו״ב. משמע דת״ח מופלג בעירו קודם לעשיר נכבד ובסי׳ רפ״ב כתב רמ״א ז״ל דמותר לקרות ע״ה עשיר ונכבד קודם לת״ח היינו בת״ח שאינו מופלג, ומה שנוהגים באיזה קהלות קטנות לקרוא לפי השנים או לפי החתונה ע״ה קודם ת״ח איסורא הוא, א״א או׳ א׳ פת״ע או׳ א׳:

ג **ג) במקום** שנהגו שפרנס הקהל יקרא החודש אינו רשאי למחול לאחר שיקרא במקומו, הר״מ מינץ סי׳ ו׳ כנה״ג בהגה״ט סי׳ קל״ט, מ״א בזה הסי׳ סו״ב, וכ״כ מהרי״ק בשורש ו׳ במה שנוהגין בקצת מקומו׳ שחתן בראשית עולה במקום כהן אינו יכול לתתו לאחרים, מיהו מהר״ר לוי טריויש ז״ל בתשו׳ כ״י כתב שיכול לתתו וחילק בין תשו׳ מהר״ם לחתן, כנה״ג סי׳ קנ״ג בהגב״י, מ״א בזה הסי׳ ועיין לקמן סי׳ קנ״ג סעי׳ י״ב וט״ז שם ס״ק י״א שכתב דהיינו דוקא שכבדוהו הקהל בחנם אבל אם קנה מהקהל יכול למכור זכותו למי שהוא הגין כמותו יעו״ש ועוד עיין בתשו׳ מהר״ם שיק סי׳ ס״ב

שמיישב מנהג העולם שהפרנסים מכבדים עלייה שלהם וכן הרב מכבד עלייה לרב אחר רק אם אין הקהל מקפידים אבל אם מקפידים אינו יכול למחול יעו״ש, ועיין תו״ת או׳ ב׳ ולקמן או׳ ה׳:

ד **ד) שם אחר לוי ת״ח הממונים וכו׳** כתב מ״א בשם ב״י סי׳ קל״ה דנהגו שגדול הצבור עולה אחרון וכ״כ הלבוש בסי׳ קל״ה סעי׳ יו״ד, וכ״כ הברכ״י בזה הסי׳ או׳ א׳ דיש מקומות שנהגו דהמסיים הוא הגדול וכמ״ש מרן בב״י לעיל בסי׳ הקודם לזה, ואם עלה הרב ג׳ פשוט שלא היה עשרת הדברות וכיוצא וקראו לתלמיד משלים כתב הרדב״ז סי׳ ש״ד דלא יעלה דחלשה דעתיה דרביה ואם נתן לו רשות יעלה עכ״ד, והביאו הברכ״י שם ובספרו לד״א סי׳ ה׳ או׳ ל״ג, מיהו נראה דבזה״ז שנתפשטו דברי האר״י ז״ל שכתב דהששי הוא גדול מכולם ואחריו הג׳ והשביעי הוא גרוע מכולם כמ״ש לעיל בסי׳ קל״ה או׳ י״ט יעו״ש לא שייך דין זה דהכל יודעים דהג׳ הוא גדול מן המשלים, וכן מנהג ק״ק בית אל יכב״ץ דהוא בקהל חסידים של עיר קדשנו ירושת״ו דהגדול שבהם עולה ששי שהוא כנגד בחי׳ היסוד, וכתב הרו״ח דכך נוהגים מימי עולם ושנים קדמוניות יעו״ש, מיהו אם עלה רבו שלישי וכ״ש ד׳ וה׳ לא יעלה התלמיד שישי עד שיתן לו רבו רשות משום זלותא:

ה **ה) שם ת״ח הממונים וכו׳** ואינו רשאי למחול אפי׳ לפרנס שיקרא במקומו דהוה כמו שקוראין לעלות לס״ת ואינו עולה שהוא בכלל קיצור ימים, ואף שיקרא לפרנס ג״כ רק שירצה למחול שיקרא במקומו לפניו אין רשאי למחול, עט״ז, ועיין לעיל אות ג׳:

ו **ו) שם הממונים על הצבור וכו׳** פרנסי הדור אף שאינם ת״ח קודמים לאותם המכונים בשם חבר וגם לבן דיין מדינה עפ״י התקנה, הרב מנחת יעקב בקו׳ השאלות שבסופו סי׳ א׳ ברכ״י אות ב׳:

ז **ז) שם, ואח״כ ראשי כנסיות וכו׳** מפ׳ אלו עוברין משמע דאינם ת״ח ודלא כפרישה א״ה סי׳ ב׳ שפי׳ ראשי כנסיות אנשי מעשה וצדיקים, הרב הנז׳ בתשו׳ הנז׳ ברכ״י אות ג׳:

ח **ח) שם, ואח״כ ראשי כנסיות וכו׳** וכ״ז מיירי במקומות שאין מוכרים המצית אלא שעומד הממונה וקורא לפי הכבוד אבל במדינות אלו שמוכרין המצות ונופל המעות לצדקה כל הקונה אותם יש לו רשות לקרות למי שירצה ובלבד שגם הוא יקרא כל אחד לפי כבודו שלא יבא לידי מחלוקת, לבוש, מ״א. א״ר אות א׳ עיין בס׳ מאורי אור בחלק באר שבע דף ל״ה ע״א שכתב וז״ל סדר הקוראים שהוא מדין התלמוד ופו׳ נתבטל ברוב הקהלות מפני הכנסות צדקה וקניית הסגן לצרכי בהכ״נ ומהאי טעמא נהגו להרבות בהוצאות פרשיות מסויימות כשירת הים ועשר בדברות לרווחא דקופת הקהל יעוש״ב, והביאו א״ת או׳ א׳:

ט **ט) שם. ואח״כ ראשי כנסיות וכו׳** ועיין בלבוש ומ״א סי׳ רפ״ב וש״א ש״ב מי הם הקודמים והחיובים לעלות ולא כתבנו אותם מפני שיש בזה מנהגים שונים וכל אחד מחזיק במנהגו רק כתבנו קצת מה שנוהג ברוב המקומות לעיל בסי׳ קל״ה או׳ כ״א ואו׳ כ״ב, ומי שעמד לקרוא במקים חבירו כתבנו אותו ג״כ לעיל בסי׳ הנז׳ או׳ מ״ג יעו״ש, ועיין א״ר בזה הסי׳ או׳ א׳ וברכ״י או׳ ד׳ ודו״ק:

י **י) בעיר** אחת שהיה מנהג מקדמת דנא בימים נוראים לעלות לתורה אנשים מיוחדים והיו נותנים לצדקה איזה מעט עבור זה וכעת באו כמה אנשים ופקפקו ע״ז ואמרו שיכריזו למכור ויעלו בדמים ויוכל למשוך מזה שכר גדול לקופה של צדקה נ״ל דהדין עמהם כי עד כה היתה עיר קטנה ואנשים בה מעט לא מצאו מי שיתן יוחר לכן החזיקו בה משא״כ כעת אשר הרחיב ה׳ גבולם ויוכלו לעלות בדמים והרי לאו משום כבודם נותנים המצוה כ״א קנאו בדמים והא דשתקו עד כה לאו משום דמחלן כ״א לא ידעו וסברי דחזקתן חזקה, ת״א. פת״ע:

יא **יא) כהן** שזה שנים נתרצו והסכימו בני העיר שיעלה ראשון לס״ת בשבת בראשית ע״י שיפרע הך מה ואחר עבור זמן וזמנים רצו הצבור להעבירו ולהכריז את העלייה אין הצבור יכולין להעבירו לכהן זה הראשון שכבר זכה והחזיק במצותו, שות מהר״י טרביט כ״י סי׳ קמ״א, בי״מ בדיני עולין לת״ת או׳ מ״ה:

יב **יב) כהן** זקן שהיה עולה ראשון בכל שבת ובא כהן בחור אחד וטוען שרוצה גם הוא לעלות בשחרית של שבת כמוהו פעם בפעם, אין בטענת כהן הבחור כלום ואין להחליף את הזקן בבחור כיון שאינו חכם ואם כדי לפרסם הבחור כהונתו יעלה במנחת שבת. ובשני וה׳ יחלקו ביניהם זה בב׳ וזה בה׳ מהר״י טרבו״ט שם, בי״מ שם אות מ״ו:

יג **יג) מי** שהוחזק לעלות לס״ת ששי בשבתות ידועים או איזו עלייה אחרת זכה בעלייה זו מכח חזקה ואין מעבירין ממנו עליה זו ליתנה לאחר ואפי׳ שזה שהוחזק בעלייה זו הוא ע״ה אין מעבירין אותו ואפי׳ כדי להעלות לה לת״ח, כן מפורש יוצא מדברי הראנ״ח ז״ל ח״ב סי׳ ע׳ אבל הרמב״ם ז״ל

בתשו׳ הנקראים פאר הדור סי׳ קנ״ה כתב היפך זה דאם האיש הלזה אשר רוצה לעלות במקומו גדול ממנו בחכמה ובירא׳ה יהיה כמ״ש הקהל, ואם הוא שוה אליו משום דרכי שלום אבל אם הוא פחות ממנו לא, שעל זה נאמר מעלין בקודש ולא מורידין יעו״ש, בי״מ שם אות מ״ד:

יד יד) אם לא היה חכם בקהל ונתנו קריאת עשר דברות לזקן אחד ואח״כ לקחו הקהל חכם אחר והמנהג בעיר שחכם הקהל קורא עשר דברות בזה וכיוצא זוכה חכם הקהל ואין לזקן שום חזקה, לד״א סי׳ ב׳ אות י״ג, בי״מ בדיני מצות ס״ת אות כ״ד:

טו טו) קהל שהסכימו שכל מי שהוא פנוי לא יקרא. בתורה עד שישא אשה אם מפני כבוד התורה כדי שתתכבד בגדולים או מפני חשש איסור שא״א בלא. הרהור אם בהסכמה הטילו בה חרס חל החרם אבל בלא הטלת חרס אין טעם לאוסרם, הרשב״ץ ח״ג סי׳ רס״א, י״א במ״ב:

טז טז) ביו״ט של סוכות לא יקרא ללוי למי שאוכל חדש וכיוצא בזה, בשנת השמטה אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער״ה העבר בכניסת שמיטה וכיוצא באלו ראוי להחסידים להזהר, תשו׳ ח״ס חא״ח סי׳ ע״ו בשם מנהג רבו הגאון מ׳ נתן אדלער, פת״ע:

יז טוב) יש להשתדל לעלות לס״ת לפחות פעם אחת בחדש כי כראות פני מלך חיים הוא ובכהה׳יא דאמרו אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים אלא פעם אחת בחודש דיים, שלחן מלכים, אמ״ל בדין עליית קס״ת אות כ״א, לד״א סי׳ ה׳ אות כ״א:

סימן קלז

א א) [סעיף א׳] ביום שקורין ג׳ אין קורין פחות מעשרה פסוקים וכו׳ ש״ץ שקרא לכהן במנחת שבת ג׳ פסוקים וללוי שנים ולישראל ג׳ פסוקים והחזירו הס״ת למקומו יוציא ס״ת פעם אחרת ויקרא עם הלוי עוד ג׳ פסוקים ממקום שפסק, הרב מהר״י זיין בשו״ת שערי ישועה כ״י א״ח שער ג׳ סי׳ א׳ ברכ״י אות א׳ זכ״ל ח״א אות ס׳ וח״ג אות ע״ז יעו״ש:

ב ב) שם כגון פ׳ עמלק וכו׳ כתיב בא״ח פ׳ עמלק ט׳ פסוקים ולא יוסיפו בה מלמעלה או מלמטה מפני שאמר הקב״ה עמלק גרם להיות שמי וכסאי חסרים כך פרשיותיו חסרים, ובירושלמי קאמר הוא עשה מעשה קטוע כך פרשתו קטוע, ב״י, והביאו ב״ח וכתב משמע לי דהקושיא היתה על הזקנים ונביאים שתקנו לקרות פ׳ עמלק בפורים דהיה להם ג״כ לתקן להפסיק פסוק א׳ לשנים או למעלה או למטה כדי שיהיו ג׳ קורין יו״ד פסוקים אלא נבואה היתה להם מפני שאמר הקב״ה וכו׳ עכ״ל, וי״ל הא תינח לשמואל אבל לרב דס״ל כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה כדאיתא במגילה ב״ב ע״א היאך היו הזקנים והנביאים יכולין לפסוק פסוק א׳ לב׳ אלא הנלע״ד בס״ד דהקושיא על מרע״ה דלמה לא פסק א׳ לשנים כדי שיהיו יו״ד פסוקים כיון שידע שעתידין לתקן מקרא מגילה כדאיתא במגילה י״ט ע״ב אלא מפני שידע בנבואה שאמר הקב״ה וכו׳:

ג ג) שם כגון פ׳ עמלק וכו׳ ומ״ש בסי׳ תרצ״ג סעי׳ ד׳ דחוזרין וכופלין פסוק אחרון כתב הפר״ח בזה הסי׳ אות ד׳ דאינו אלא מנהגא בעלמא יעו״ש:

ד ד) [סעיף ב׳] ואחד קורא ד׳ וכו׳ כתב רש״ל בהגה עכשיו שהחזן קורא לא יקרא לאמצע ד׳ שלא לבוש האחרון או הראשון ע״כ והביאו מ״א סק״א, אבל הב״ח כתב דאף האידנא דקורא הש״ץ עם כל אחד ואחד נמי יכול להקרות ד׳ בין עם הראשון או עם האחרון או עם האמצעי ודלא כרש״ל יעו״ש, והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ עו״ת אות ג׳ וכן הסכים הפר״ח אות ב׳ וכ״נ דעת הי״א. וכ״מ מדברי מרן ז״ל דלא יש חילוק אם קורא הוא בעצמו או מקרא לו ש״ץ ועיין א״ר אות א׳ שכתב פי׳ אחר דלכתחלה יקרא לא׳ ואם לא לא׳ יקרא לב׳ וכו׳ יעו״ש, ואנו אין לנו אלא דברי מרן ז״ל ודעמיה דלאיזה מהם שירצה הש״ץ יקרא לו ד׳ וליכא קפידא וכן עמא דבר:

ה ה) [סעיף ג׳] אם דילג פסוק אחד וכו׳ ל״ד דה״ה תיבת אחת כמ״ש לקמן אות ז׳:

ו ו) שם וקרא עשרה פסוקים וכו׳ נראה דעשרה לאו דוקא דה״ה אם לא קרא רק תשעה פסוקים ג״כ דיצא וכמ״ש בסעי׳ ד׳ אלא דנקט בכאן עשרה פסוקים משום סיפא דבשבת אפי׳ קרא כ״א פסוקים לא יצא אם דילג פסוק א׳ עו״ת אות ה׳ וכ״נ דעת הפר״ח אות ג׳ וכ״כ המ״א סק״ד אלא שחזר המ״א וכתב אפשר כשדילג באמצע לא סגי בפחות מעשרה, וכ״כ א״ר אות ב׳ וכ״כ הלבוש בסעי׳ ה׳ וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה וק״ל סב״ל אפי׳ כנגד מרן ז״ל ועוד יש פלוגתא אחריתי דמסתמיות דברי מרן ז״ל משמע דהאי חוזר אם דילג ולא קראו עשרה פסוקים היינו שחוזר וקורא הפסוק המדולג עם שני פסוקים כמו אם דילג בשבת ולמ״ס פי״א הלכה ו׳ צריך לחוזר ולקרות ג׳ עולים על הסדר כמ״ש המש״ז אות ג׳ יש לסמוך על המקילים שכתבו דיצאו בקריאה זו דשב וא״ת עדיף:

ז ז) **שם אבל אם בשבת אפי׳ דילג פסוק אחד וכו׳** משמע שאם לא דילג פסוק שלם שא״צ לחזור, והיינו דוקא אם כבר גמר מלקרות אבל אם עדיין הס״ת לפניו יש לחזור ולקרות הפסוק ההוא, כ״כ העו״ת בסי׳ רפ״ב אות ו׳ אבל המ״א שם ס״ק ח״י כתב דה״ה תיבה אחת אלא שדברו בהווה, וכן דעת א״ר בזה הסי׳ אות ד׳ ג״ה סי׳ יו״ד, אמ״ל בדין הברכות לעולין אות ס״ו, לד״א סי׳ ו׳ אות ס״ו, ח״א כלל ל״א אות כ״ה, דה״ח אות ג׳ בי״מ אות י״ג שע״א ש״ז אות ז׳ מ״ב אות ח׳ וכתב שם הא״ר דאם דילג תיבה אחת שא״צ לחזור ולקרות מראש הפסוק אלא מאותה התיבה יעו״ש, מיהו כבר כתבנו לעיל בסי׳ ס״ד אות ז׳ דיש מחמירין בזה וסוברים דאף אם דילג תיבה אחת צריך לחזור לתחילת הפסוק וקורא משם ואילך על הסדר יעו״ש, וה״ה לכאן, וכ״ז הוא אם עדיין הס״ת פתוח וקורין בו אבל אם כבר גמרו הקריאה והצניעו הס״ת א״צ לקרות כ״א זה הפסוק ושנים עמו כמ״ש בש״ע ועיין עוד בדברינו לקמן סי׳ קמ״ב אות ה׳:

ח ח) **שם חוזר וקורא וכו׳** כתב שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ שצריך לברך לפניה ולאחריה אבל מהר״ם מלובלין ז״ל סי׳ פ״ה כתב דלשנא משמע דקורא בלא ברכה יעו״ש והביאו שכנה״ג שם וכתב עליו דלא ידע מאי שנא מפ׳ פרה הכתוב בסעי׳ ה׳ וכ״פ הט״ז סק״ג דצריך לברך יעו״ש, וכ״כ המ״א סק״ה פר״ח אות ג׳ א״ר אות ה׳ מאמ״ר אות א׳ וכתב שכן הוא דעת רוב האחרונים ז״ל וגם מהר״ם גופיה כתב שמי שמורה לברך לא הפסיד וכ״נ עיקר לברך לפניו ולאחריו עכ״ל וכ״פ לד״א שם, ח״א שם דה״ח אות ד׳ שע״א שם אות ו׳ בי״מ שם מ״ב אות ט׳ ועיין לקמן אות י״א:

ט ט) **שם. חוזר וקורא וכו׳** אפי׳ קראו ז׳ גברי כ״א פסוקים בלא פסוק המדולג, מ״א שם בשם ת״ה, א״ר שם, פר״ח שם, שע״א שם, מ״ב שם, והיינו במקום שנוהגין כן אבל לדידן שקורין כל הסדר ודלג פסוק אחד אפי׳ הכי חוזר וקורא הוא ושנים עמו, א״א או׳ ה׳:

י י) **שם. חוזר וקורא וכו׳** ובשבת א״צ שיקרא זה שקרא תחלה בטעות כיון דמותר להוסיף על מנין הקרואים, ח״א שם:

יא יא) **שם. חוזר וקורא וכו׳** ונראה שדוקא אם הדילוג הוא בעליות הראשונות אבל אם הדילוג היה בעלייה ז׳ וכ״ש בעליות הנוספות על מנין ז׳ א״צ לחזור ולברך בכוון משום פסוק המדולג דהא בל״ה יעלה המפטיר לתורה וא״כ יתחיל הוא מפסיק המדולג עד סוף הפרשה מ״ב או׳ יו״ד, והיינו אם עדיין לא קראו המפטיר אבל אם קראו המפטיר והשלים ברכה אחרונה של ברה״ת לא יש תיקון כ״א לקרוש הוא ושניים עמו כמ״ש בש״ע, ואם התחיל המפטיר בברכות ההפטרה נ״ל דאין להפסיק כדי שלא תהא ברכתו לבטלה אלא אחר גמר ההפטרה וברכותיה יחזרו לקרות בתורה פסוק המדולג ושנים עמו:

יב יב) **שם. הוא ושנים עמו,** לפי שאין קורין בתורה פחות מג״פ, מ״א סק״ו:

יג יג) **שם ופרשת המועדים וכו׳** כתב מהר״ם מלובלין סי׳ פ״ה ש״ץ שקרא בשבת דיום א׳ דחו״ה של סוכות למפטיר וביום השני וגלל הס״ת ולא קרא וביום השלישי וכבר בירך לאחריה הוריתי לחזור ולפתוח הס״ת ויקרא הש״ץ בקול רם וביום השלישי עד גמירא בלא ברכה לפניה ולאחריה כיון דביום השלישי אינו אלא משום ספיקא לא מברכינן כדאשכחן בסוכה בש״ע דלא מברכינן יעו״ש, מיהו המ״א שם חלק עליו וכתב שמברך ג״כ יעו״ש, וכן דעת א״ר או׳ יו״ד, אבל הרב מוהר״א אדארי בס׳ השומר אמת הנד״מ סי׳ ל׳ או׳ ב׳ אייתי אמבוהא דספרי דכולהו ס״ל דיחזור לקרות וביום הג׳ בלא ברכה כמהר״ם מלובלין ז״ל יעו״ש, והביאו פתה״ד או׳ ג׳ והכי ק״ל משום סב״ל:

יד יד) **שם. פרשיות המועדים וכו׳** ובתיקון ישכר כתב דדינם כשבת ואין נוהגים כן, כנה״ג בהגב״י מ״א סק״ז, וכ״פ הפר״ח או׳ ג׳ דלא כתיקון ישכר וכתב דאפי׳ בקרבנות המוספין של מועדים דחובת היום נינהו בכל גוונא אם דילג אינו חוזר יעו״ש ועיין לקמן או׳ כ״ז ואו׳ ל״ב:

טו טו) **שם. פרשיות המועדים וכו׳** ואם קרא במועדים בחובת היום מעט או הרבה יצא י״ח כל שקרא ט״ו פסוקים לה׳ גברי, שו״ת בי״ד סי׳ ס׳ וכ״כ בשו״ת אגורה באהליך דף י״ט ביום ב׳ של פסח דהתחיל מוהקרבתם ולא מבההחדש א״צ לחזור ולברך יעו״ש, פ״ת א״ח או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ ל״ב:

טז טז) **שם. לפי שכבר קראו הפרשיות וכו׳** ואם דלגו פסוק אחד בשבת שחרית מאותם העשרם פסוקים שקראו בשבת במנחה ובשני ובחמישי א״צ לחזור ואף הבא להחמיר ולהחזיר אין לו לברך כלל, מאמ״ר או׳ ב׳:

יז טוב) **בפרמ״ג** א״א או׳ ו׳ נסתפק אם דלג בשבת באותה פרשה שקורין אותה גם במועדים אם צריך לחזור אבל בתשובת יוסף אומץ סי׳ י״ב פשט ספקו דצריך לחזור דחיישינן לתרי דלוגי שידלג גם במועד, וכתב שם דגם מה שקירין בב׳ ובה׳ אח״כ לא מהני מהאי טעמא יעו״ש, והביאו הפ״ת:

יח חי) **צבור** שלא קראו הפ׳ בשחרית בשבת בתוך התפלה יש לה תשלומין אחר התפלה עד זמן המנחה, פתה״ד או׳ ב׳ בשם כמה פוסקים יעו״ש, ועיין ברו״ח סי׳ לק״ט או׳ ג׳ ובדברינו לעיל סי׳ קל״ה או׳ ט׳:

יט יט) [סעיף ד'] **אם קרא אחד ב' פסוקים צריך לחזור וכו'** וכ"כ הלבוש סעי' ג' עו"ת או' ט' וכ"כ הפר"ח או' ד' דזו היא דעת התו' בפ' הקורא עומד והגמ"י ושה"ל ומהריק"ו דקריאת ב' פסוקים לא לא הוי קריאה כלל והכי נקטינן עכ"ל, וכ"כ אמ"ל בדין הברכות לעולין או' ס"ד, לד"א סי' ו' או' ס"ד, דה"ח או' ב' ח"א כלל ל"א או' כ"ד, קיצור ש"ע סי' כ"ג או' ב"ג, מ"ב או' י"ב, ומ"ש הא"א שבגליון הש"ע בשם ס' חוקת התורה דא"צ לחזור כבר הקשה עליו הלד"א סי' ט' או' א' על שהביא הפך מדין הש"ע יעו"ש, וכבר כתבנו בכ"מ דסברה יחידית ודחוייה דלא חיישינן לה משוס סב"ל:

כ ך) **שם. צריך לחזור וכו'** ולברך לפניהם ולאחריהם, לבוש, ור"ל שיקרא עוד ג' פסוקים ולברך לפניהם ולאחריהם דאין מברכין עה"ת על פחות מג"פ וכ"כ המ"א סק"ח, א"ר או' ז' וכתב הטעם משום דכיון שבירך אחריה הוי היסח הדעת לגמרי וצריך לחזור ולברך לפניה ולקרות ג"פ דהוי כקריאה חדשה וכתב עו"ש האי"ר דחוזר ומתחיל מראש משום דאותה ברכה נעשית בטעות והוי כאלו לא בירך על פסוקי הראשונים ודלא במ"א יעו"ש, וכ"כ הרב פנים מאירות ח"א סי' צ"ד רמברך לפניהם ולאחריהם והסכים לדבריהם הברכ"י אות ג' ובספרו לד"א סי' ו' אות ס"ד, דה"ח שם. שע"א ש"ז אות ד' קיצור ש"ע שם מ"ב אות י"ג, אבל הט"ז סק"ד כתב דיש חילוק בדבר דאם נזכרו אחר ברכה אחרונה שלא קרא רק ב' פסוקים ועדיין לא קרא הש"ץ לאיש אחר אזי אותו שחיסר פסוק אחד יקרא עוד פסוק אחד ולא יברך קודם לו ברכה ראשונה דהא כבר בירך הוא ברכה ראשונה תחלה, והברכה אחרונה שבירך הוי כאלו לא נאמרה (וא"כ צ"ל ברוך שם וכו') כיון שבטעות היתה אלא אחר שישלים פסוק הג' יברך ברכה אחרונה שנית וקאי על כל מה שקרא' ואם לא נזכרו עד אחר שקרא לאחר לעמוד לקרות אזי הוא צריך עכ"ל לילך לקרות כדי שלא יאמרו פגום הוא, וע"כ יסתלק הראשון ויקרא השני בברכה ראשונה תחלה ויתחיל למפרע ממקום שהתחיל אותו שלפניו ויוסיף עליהם כפי מה שירצה פסוקים שלו כמ"ש בסעי' שאח"ז לענין פ' פרה ונמצא כל הפסוקים נתברכו לפניהם ולאחריהם כראוי רק שאותו שקרא ב' פסוקים לא נחשב לכלום עכ"ל. וכ"נ דעת השכנה"ג בסי' רפ"ב בהגב"י או' ז' וכ"כ הבני חיי דלא יברך ברכם ראשונה, מש"ז או' ד' ח"א כלל ל"א או' כ"ז, וע"כ כיון דיש פלוגתא בזה וק"ל סב"ל צריך לפסוק כהט"ז והיינו אם עדיין לא בירך זה שקרא ב"פ ברכה אחרונה רק שהפסיק הש"ץ ותיכף נזכרו או אפי' אם כבר בירך אז מקרא לו עוד פסוק א' או ב"פ אם הוא בחול והוא ג' והראשונים לא קראו כ"א ג' ג' ואח"כ מברך ברכם אחרונה לבד ואם היו הב"פ התחלת פ' צריך לחזור ולקרות מתחלת הפ' מפני הנכנסים ויקרא ג"פ או ד"פ ואח"כ אחרונה. ואם הוא בחול ואינו ג' או בשבת אם עדיין לא עלה אחר ואפי' אם עלה אחר אם עדיין לא התחיל בברכה חוזר הוא וקורא בלא ברכה ראשונה להשלים ג"פ ואח"כ מברך ברכה אחרונה, אבל אם כבר התחיל האחר בברכה אז נסתלק זה שקרא ב"פ והלך לו ואינו עולה מן המנין וקורין ג' בחול מבלעדו ובשבת ז' דהיינו אם הוא כהן והתחיל אחריו לוי קורין אח"כ ב' ישראלים וכ"כ אמ"ל בדין ברכות לעולין או' ס"ד דבשבת לא מהדרינן ליה כיון דאיכא מפטיר שעולה למנין ז' וכ"ש אם מוסיפין, וכ"כ לד"א סי' ו' או' ס"ד, בי"מ אות י"א ועיין מש"ז שם, מיהו י"א דבשבת דמותר להוסיף אפילו אם עדיין לא התחיל אחר לא יקראו עוד הוא שניח, מ"א סק"ח י"א בהגב"י:

כא כא) **שם צריך לחזור וכו'** אפי' אם בין הג' קראו עשרה פסוקים כגון אם קראו שנים כ"א ד"פ והאחד ב"פ אפ"ה צריך לחזור ומכ"ש אם לא נקרא בין שלשתם כ"א ח' או ט' פסוקים, עו"ת או' ט':

כב כב) **שם צריך לחזור וכו'** כתב הט"ז שם דבשבת אף לאחר שקראו ז' אם קרא לאחד ב"פ צריך לחזור ולקרות יעו"ש, וכ"כ מ"ב או' י"ב, ומיהו כבר כתבנו לעיל בסוף או' ך' בשם האחרונים דבשבת אין לחזור ולקרות הוא שנית אם כבר ברך ברכה אחרונה והכי ק"ל משום סב"ל:

כג כג) **שם צריך לחזור וכו'** וה"ה אם לא קרא למפטיר ג"פ דינו כמו בשאר קרואים, א"ר סוף או' ז' והביאו המש"ז אות ד' וכתב דהיינו אף מפטיר דשבתות וכ"ש מפטיר דמועדות, וכתב שם המש"ז ומיהו כה"ג אם הניח רק ב"פ עד סוף הסדרא מודה הט"ז דברכה ראשונה בטעות דלא נשאר רק ב"פ ויברך ברכה ראשונה ג"כ, ע"כ וכ"כ בתשו' אשדות הפסגא סי' ד' וכתב דאף שכתב הבני חיי דבשבת לא מהדרינן דהמפטיר משלים מ"מ אם היתה הטעות במפטיר עצמו הוי כלא קרא כלל יעו"ש, מיהו שם סי' ה' בשם תשו' הרב שמואל שלם כתב לדעתו אם הס"ת עדיין פתוח יקרא ג"פ בלא ברכה ואם נגלל הס"ת א"צ להוציא ספר אחר לקרות יעו"ש, ועוד שם סי' ו' בשם הר"א דאם הס"ת פתוח יחזור ויקרא ג"פ ויברך לאחריו בלבד יעו"ש, והב"ד הפ"ת וכתב שלדעתו כל מקום שיש איזה ספק יש להקל חוץ לכהן בברכה ראשונה ולאחרון בברכה אחרונה דבזמן המשנה לא ברכו כלל עכ"ל, ונראה דהיינו דוקא אם עדיין לא התחיל בברכות ההפטרה אבל אם כבר התחיל לכ"ע א"צ לחזור ולקרות עוד דכבר נגמר הענין והלך לו ויצאו י"ח בז' עולין, וכתב עו"ש המש"ז דאם בששי קראו עד סוף הסדרא ונשארו רק ב"פ השביעי דולג פ"א למפרע:

כג) אם בפסח ועצרת קראו לרביעי הכל ולא נשאר כ"א ב"פ לחמישי וכדומה ביוה"כ, האחרון דולג פ"א למעלה ולא יקרא למטה שאין מפ' המועדים, ובפרי החג אם קראו ללוי ביום הד' יקרא הישראל חמישי דהכל מענין חג, תו' מגלה כ"ב א' ד"ה שאני ומהרש"א שם, מש"ז שם, וכ"כ א"ר בסי' קל"ח סוף או' א' ומ"ש יקרא ישראל חמישי כן הוא מנהג בני אשכנז כמ"ש מור"ם ז"ל בסי' תרס"ג ס"א יעו"ש, ועיין לקמן או' ל"ז:

כד כד) **שם אבל אם קראו פתות מט' צריכים לחזור וכו'** פי' דאעפ"י שקראו השלשתן כ"א ג"פ וכגון שקרא האחד פסוק מזה שקרא הראשון אפ"ה לא יצאו, עו"ת או' יו"ד, וכ"כ הלבו' סעי' ג' אבל המ"א סק"ט כתב דאם קרא הב' פסוק א' למפרע יצא וראיה לדבר אנשי מעמד שלא קראו אלא ח' פסוקים ודלא כעו"ת עב"ד, וכ"כ ח"א כלל ל"א או' כ"ד והביא ראיה מר"ח, וכן דעת ח"ע על מ"א סק"ט ועי"ש מה שתירץ קושיית הא"ר על מ"א יעו"ש, מיהו המו"ק הסכים לדעת העו"ת, וכן דעת הא"ר או' ח' מאמ"ר או' ד' א"א או' ט' יפ"ל או' ג' דה"ח או' א' ומ"מ נ"ל כיון דאיכא פלוגתא בזה יש לפסוק כדעת המ"א ודעמיה משום סב"ל:

כה כה) **שם צריכים לחזור וכו'** פי' אותו שקרא פחות מג"פ מ"א סק"י, והיינו אם הוא ג' או עדיין לא התתילו לקרות אחריו אבל אם הוא ראשון או שני ולא נזכרו עד שהתחילו לקרור אחריו כבר נסתלק ואינו עולה מו המנין אלא קוראין ב' ישראלים כמש"ל או' ך' יעו"ש:

כו כו) **[סעיף ה'] אם קרא פ' פרה ופסק בהגר וכו'** דדומה כאילו לא קרא שלא אמר אלא רמז בעלמא ב"י בשם הכלבו, מ"א ס"ק י"א:

כז כז) **שם ופסק בהגר וכו'** אבל אם דילג פסוק א' מפ' פרה א"צ לחזור ולקרוא כיון שכבר קראו אותה פרשה, עו"ת או' י"א, מ"א שם, דה"ח או' ה' שע"א ש"ח או' ץ'. מיהו הא"ר או' יו"ד כתב דהדבר תלוי אם עיקר חובת היום הוא בפסוק הזה יעו"ש, וכ"כ מ"ב או' ח"י:

כח כח) **שם וגלל ס"ת וכו'** אבל אם לא גלל עדיין חוזר וקורא המותר ומברך לאחריה ולא לפניה, ט"ז סק"ה, ונראה דכוונתו לומר דדוקא אם גלל הס"ת כדי להצניעו כמ"ש סי' קמ"ז אז מברך לפניה ולאחריה שכ"מ מלשון הכלבו שהביא ב"י שכתב וגלל הס"ת וישב במקומו אבל אם לא גלל רק מעש שקודם ברכה אחרונה כמ"ש סי' קל"ט ס"ד וברך ברכה אחרונה ונזכר אז קורא המותר ומברך לאחריה ולא לפניה וכעין שכתב בסק"ד, וכ"פ הח"א כלל ל"א או' כ"ו כדעת הט"ז, וכ"נ דעת האמ"ל שם או' ס"ו, אבל הרב א"ר או' ט' פליג אט"ז וכתב דאפי' רק ברך ברכה אחרונה צריך לחזור ולברך לפניה ולאחריה יעו"ש, וכ"כ לד"א שם או' ס"ו, וכ"כ דה"ח שם, שע"א שם, מ"ב או' י"ז, ומיהו מ"מ כיון דאיכא פלוגתא בזה יש לפסוק כהט"ז משום סב"ל, ועיין לעיל או' ך' ואו' כ"ג ודו"ק, ועוד עיין לקמן או' ל"א:

כט כט) **שם וגלל ס"ת וכו'** וה"ה אם שכחו מלקרות פ' שקלים דצריך לחזור ולקרות וכל דין פ' פרה יהבינן לה נמי דמברך לפניה ולאחריה, אמ"ל שם, לד"א שם:

ל ל) **שם וגלל הס"ת וכו'** ש"ץ שלא הפסיק בסדר נשא בסוף הפ' אלא המשיך וקרא מפ' בהעלותך עד כן עשה את המנורה כמו שעושין באחרון בחנוכה אעפ"י שעשה בורות אין כאן משנה מטבע שטבעו חכמים דלא אמרו כן אלא במשנה מטבע הברכה או הקריאה או מוסיף במקום דהוי הפסק אבל זה לא הוי משנה ממטבע שטבעו חכמים כיון שלא תיקנו חכמים שיקראו סדר זה בשבת זה וסדר זה בשבת אחרת אלא ממנהגא הוא, שכנה"ג בהגה"ט או' ב':

לא לא) **שם ומתחיל מראש הפרשה וכו'** והטעם כתב השכנה"ג בהגב"י או' ב' דכיון דחובת היום לקרות כל הסדר הזה כל שלא קרא כסדר שתקנו חכמים אין כאן קריאה וחוזר לראש עכ"ל מיהו הפר"ח או' ה' פליג על דין הש"ע וגם על טעם השכנה"ג וכתב דא"צ להתחיל מראש אלא ממקום שפסקו יעו"ש, והרב משחא דרבותא כתב על דברי ש"ע הנ"ל דלאו דוקא דהא אמרינן דאם דלגו פסוק א' דחוזר וקורא הוא ושנים עמו ולא אמרינן דיחזור לראש הפ' וקורא על הסדר ובנדון זה נמי א"צ לחזור לראש אלא משלים מה שלא קרא עכ"ד, אמנם דברי המד"ר הנז' הביאם היפ"ל או' ד' וכתב עליו דפשט דברי מרן ז"ל נראה דדוקא הוא ולא דמי למש"ל בס"ג דהתם אם יארע שדלג בסוף הפ' אם יחזור לראש הפ' הוי טרחא יתירה משו"ה חוזר וקורא אותו פסוק שדלג עם שנים עמו משא"כ הכא בפ' פרה דלא הוי טרחא כ"כ אם חוזר לראש דלא הוו אלא ט"פ וכתב דבזה ניצול אותו צדיק מרן ז"ל גם מתלונת הפר"ח עכ"ד, וע"כ הנראה לענין דינא דאם נזכר תיכף לאחר שבירך ברכה אחרונה קודם שגללו הס"ת גלילה שהיא להצניעו במקים שמנהגם שאין מניתים הס"ת בתיק אלא גוללין אותו במטפחת ולמנהג שאומרים קדיש אחר ספר ב' כמ"ש לקמן קודם שאמר קדיש שאז אין מברך לפניה כמש"ל או' כ"ח אז הוא אומר ממקום שפסק אבל אם גללו גלילה שהיא להצניעו או שאמר קדיש וכ"ש אם אמרו ההפטרה שאז צריך לברך לפניה ג"כ אז הוא מתחיל מן הראש, ואע"ג דמדברי הפר"ח משמע דגם בזה א"צ להתחיל מן הראש מ"מ כיון דמפשט דברי מרן ז"ל משמע דצריך לחזור לראש וגם ליכא טרחא דצבורא בזה כמ"ש היפ"ל יש להחמיר:

לב לב) **שם ומברך לפניה וכו'** וה"ה בפ' המועדות בכגון זה שדלגו ענין מה שהוא עיקר חובה של אותו יום צריכיו ג"כ לחזור ולקרות ולברך לפניו ולאחריו אעפ"י שיש לחלק דשאני פ' פרה שהוא דאורייתא למ"ד אק לחלק בזה, לבוש, וכ"כ המש"ז ססי' קל"ח וכתב דבר"ח אם לא קראו ובראשי חדשיכם פשיטא דצריך לקרות חוץ מחנוכה יעו"ש:

לג לג) [סעיף ו'] **הקורא בתורה ראשון וקורא השני מה שקרא הראשון וכו'** דוקא דיעבד אבל לכתחלה לא יקרא למפרע דאל"כ בר"ח נמי יתחיל השני מוידבר משום הנכנסין. מ"א ס"ק י"ב, ועיין לקמן או' ט"ל:

לד לד) **שם או אפי' שנים וכו'** פי' ומיהו קרא ג"פ אך קרא פסוק א' ממה שקרא הראשון, עו"ת או' י"ד:

לה לה) **שם או אפי' שנים וכו'** והלבוש כתב דאם אי אפשר לו להוסיף רק פסוק או שנים דסליק ענינא דיומא יוצא ועולה מן המנין, ועיין לקמן או' ל"ז:

לו לו) **שם או אפילו שנים וכו'** ומטעם זה ניחא מה שקורא הלוי בר"ח מן ואמרת עד רביעית ההין ואינו מוסיף רק ב"פ מפני שהוא אינו אפשר בענין אחר כמ"ש בה' ר"ח, ט"ז סק"ו, וכ"כ העו"ת שם:

לז לז) **שם, או אפי' שנים במקום דלא אפשר,** ר"ל דלא אפשר להוסיף ג"כ כגון בר"ח שצריך לקרות ג' בח"פ, או בשבת שסיים סדרא עם הששי ולא נשאר כ"א ב"פ או בפסח ועצרת שקראו לרביעי הכל ולא נשאר כ"א ב"פ לחמישי אז די שיקרא פסוק א' למפרע ושנים מחודשים ועולה מן המנין, ועיין לעיל סוף אות ה"ג ולקמן אות מ"א:

לח לח) **שם, ואם לאו,** ר"ל שלא הוסיף ג"פ היכא דאפשר להוסיף ג"פ וב"פ בהיכא דאפשר להוסיף ב"פ אינו עולה מן המנין חוץ מפרי החג משום דלא אפשר כלל להוסיף:

לט טל) **שם, ואם לאו אינו עולה וכו'** משמע דמותר אלא דאינו עולה מן המנין, מ"א ס"ק י"ג, וכ"כ בסי' רפ"ב ס"ב יעו"ש, ומ"ש המ"א בס"ק י"ב דלכתחלה לא היינו בעולה מן המנין, ואפשר אפי' פסוק א' למפרע לא, א"א אות י"ג:

מ מ) **שם, חוץ מפרי החג וכו'** בחו"ה של סוכות שחוזר הרביעי וקורא מה שקראו כהן ולוי כמ"ש בסי' תרס"ג ס"א יעו"ש:

מא מא) **שם, משום דלא אפשר,** ואם קראו לששי עד סוף הסדרא יקרא שביעי ממ"נ דברכה לבטלה ליכא כיון שמותר לקרות מה שקראו כבר, ואפשר דלא אפשר מיקרי ועולה א"א בסוף הסי' ואם אמרו קדיש אחר הששי כתב בסי' רפ"ב ס"ו דא"צ לקרות עוד שהרי המפטיר עולה למנין ז' וכ"כ ר"ז שם אות י"ט יעו"ש, אבל הברכ"י שם אות ט"ו ובספרו לד"א סי' ט' אות כ"א כתב דאף אם אמרו קדיש אחר הששי צריך שיקרא אחר לבד המפטיר יעו"ש, וכתב שם הלד"א דאם יש ספר שני ישלים המנין בספר שני, וכ"כ שע"א ש"ט אות ז' ונראה דכן הדין ביו"ט אם קרא הרביעי עד סוף הסדר, ועיין מש"ז סס"י קל"ח:

סימן קלח

א א) [סעיף א'] **הקורא בתורה לא ישייר וכו'** פי' שלא יפסיק לקרוא ב' פסוקים לפני פרשה שבתורה מפני שיאמרו שלפיכך לא קרא עד הפ' שדעתו לקרות עוד אחד עד הפרשה, מ"א סק"א:

ב ב) **שם, לא ישייר וכו'** ופ' באמצע הפסוק כגון בריש פנחס מותר לסיים אפי' בפסוק הסמוך לה דליכא למימר שהשני יקרא עד הפ' שהדבר ידוע שאין מסיימים באמצע הפסוק אעפ"י שיש שם פרשה, מ"א שם, א"ר אות א' לד"א סי' ז' אות ט"ו דה"ח אות ה' שע"א ש"ז אות ל' ועיין בס' אגורה באהלך ז"ל דטו"ב ע"ב שכתב דל"ד בכה"ג אלא גם אם אחר הפסקה קורא ב"פ שלמים ומפסיק לל"ב שהדבר ידוע שאין מסיימין באמצע פסוק ובודאי כבר קרא גם מקודם יעו"ש והביאו הפתה"ד אות ב':

ג ג) **שם, לא ישייר וכו'** ואם טעה ושייר ב"פ לפני פרשה ועבר וכירך ברכה אחרונה א"צ לחזור ולקרות עוד, א"ר שם. ח"א כלל ל"א אות כ"ט, לד"א שם:

ד ד) **ואם** טעה וסיים ב"פ לפני הפרשה כתב המ"א שם בשם האגודה דיתחיל אח"כ פסוק למפרע אבל הוא ז"ל כתב בשם הג"א ותו' וגמ' דיקרא ב' מפרשה זו וג' מפרשה אחרת יעו"ש וכ"כ א"ר שם, ט"ז סי' תכ"ג סק"א, א"א בזה הסי' אות א' לד"א שם, דה"ח אות ג' שע"א שם אות כ"ט, והיינו אי לא סליק ענינא אבל אם סליק ענינא קורא פסוק א' למפרע כמ"ש לעיל סי' קל"ז אות כ"ג ואות ל"ז וכתב שם סמ"א דה"ה אם טעה וסיים ב"פ אחר הפ' אין מתחילין למפרע, וכ"כ א"ר שם ח"א שם שע"א שם מ"ב או' ג':

ה ה) **שם, וכן לא יתחיל בה פחות מג"פ וכו'** פי' שלא יסיים לאחד ב"פ אחר הפ' דא"כ יתחיל השני ב"פ אחר הפ' ויאמרו הנכנסים שלא קרא הראשון אלא ב"פ דאל"כ למה לא סיים כשהגיע לפרשה, מ"א סק"ב:

ו ו) **שם, וכן לא יתחיל וכו'** וה"ה אם יש בסוף הסדר פ' של ה"פ לא יתחיל להמפטיר ב"פ אחר הפ' אלא יקרא ה' פסוקים, רוקח ה' שבת, מ"א שם, סו"ב אות א' לד"ה שם, בי"מ אות מ"ב ח"א שם, דה"ת אות ה' שע"א שם אות ל"ג, ומ"מ בדיעבד אם קרא רק ג"פ אעפ"י שלא בירך עדיין ברכה אחרונה יצא וא"צ להתחיל שוב פעם שנית, דה"ח שם שע"א שם, מ"ב אות ב' ואם המפטיר אינו יודע לומר ההפטרה לכתחלה אין לקרותו רק בדיעבד אם כבר קראו אותו י"ל אחר ההפטרה עט"ז, ועיין לד"א סי' י"ט אות ח' שכתב דמקומות שנהגו שא' קורא בתורה וא' מפטיר אין למונעם יעו"ש:

ז ז) **שם, וכן לא יתחיל וכו'** ובא"ז כתב הא דאין מתתילין בפ' פחות מג"פ דוקא עם השני או העולים אחריו, אבל עם הכהן שרי וכן נוהגין להתחיל ויחל שהוא ב"פ בפרשה, ד"מ אות א' והביאו מ"א סק"ב וכתב דכן בוהקרבתם שהוא ב"פ אחר הפ' דליכא חששא, וכן בפ' ר"ח שהשלישי קורא וביום השבת, וכן מה שנמצא בסידורים ישנים לסיים עם הכהן בסדר ואתה תצוה פסוק א' אחר הפ' דליכא למגזר כלום דהכל יודעים שהכהן מתחיל מראש הסדר וגם בפ' וילך מסיימים באזניהם אעפ"י שהוא ב"פ סמוך לפרשה דהכל יודעים שאין קוראים אחר השלישי כלום בחול יעו"ש, וכ"כ א"ר אות א' אמ"ל בדין קס"ת אות ט"ו לד"א שם, מיהו בס"ת דידן ליכא פ' סמוך לויחל ולא סמוך לוהקרבתם וכ"כ בש"ג והנקדן בהגהות סמ"ק ובתשו' מהרי"ל סי' ק"ס, מ"א שם, ועיין במס' קדושין דף ל' ע"א מיהו בואתה תצוה עכשיו נוהגין לסיים ג"פ אחר הפ' וכן בפ' וילך אין מסיימין ב"פ סמוך לפרשה:

ח ח) **שם, וכן לא יתחיל וכו'** ואם נמצא ס"ת מוטעה ומוציאין ס"ת אחר וקורין ממקום שפסק למנהגינו אם לא נשתייר לקורא אלא ב"פ או אפי' אחד אין קורין לו אלא מה שנשאר וליכא למיחש לנכנסים, שכנה"ג בהגה"ט אות ג' עו"ת אות א' פר"ח, א"ר שם, סו"ב שם, אמ"ל שם אות י"ד לד"א שם אות י"ד בי"מ אות ל"ז, ועיין לקמן סי' קמ"ג אות ך':

ט ט) **שם הגה ופ' שאינה רק ב"פ מותר לשייר וכו'** וכן הוא המנהג שכהנה"ג שם אות ב' וכ"כ ח"א שם דה"ח אות ד' קיצור ש"ע סי' כ"ג אות ך' מיהו בתשו' הלק"ט ח"ב סי' רנ"ג ורנ"ו חולק יעו"ש אבל המנהג כסברה הא' וכמ"ש השכנה"ג:

י י) **שם בהגה, ויכוין שיתחיל וכו'** וטובת עכו"ם אינה קרויה טובה וה"ה רעת עכו"ם מ"א סק"ג א"ר אות ה' ח"א שם דה"ת אות ח':

יא יא) **שם, בהגה, ויסיים בדבר טוב,** וה"ה שלא לסיים במי שעשה מעשה רע, רמב"ם סוף ידים מ"א סק"ד, א"ר שם ח"א שם דה"ת שם:

יב יב) **שם בהגה, ויסיים בדבר טוב,** מי שהוא עור או פסח אין לקרות לו פ' עורת או שבור וכן כל כיוצא בזה שלא יתבייש, וכן כשקורא החזן ברכות לא יחשוב לברך חבירו, ס"ח סי' תשס"ו וסי' תשס"ח, מ"א שם ח"א שם, מיהו אם ברור שבא על עריות ולא שב בתשו' ראוי לקראו לפ' עריות כדי שיתבייש ויפרוש, בנה"ג בסי' רפ"ב בהגה"ט א"ר אות ג' סו"ב אות ב':

יג יג) **שם הגה ויסיים בדבר טוב,** כתב בס' צרור המור מ"ב מסעות שבפ' אלה מסעי אין להפסיק בהם שהם כנגד שם מ"ב, א"ר אות ד' וכן בעשרת הדברות ושירת הים אין להפסיק, א"ר סי' קמ"ג אות ו' דה"ח אות י"ב, ועוד עיין מזה בסי' תכ"ת סעי' הו"ז:

סימן קלט

א א) **[סעיף א'] במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא וכו'** כההוא דר"ע שקראו אותו לתורה ולא רצה לעלות לפי שלא סדר אותה תחלה ודריש ליה מקרא אז ראה ויספרה וכו' מדרש תנחומא פ' יתרו ומד"ר פ' כי תשא, טור וב"י, וכתב הב"י דהיינו לדידהו שהעולה היה קורא בקול רם אבל לדידן שהעולה אינו קורא בקול רם אעפ"י שלא סדר אותה לית לן בה, וכ"כ הב"ח. אלא שכתב מיהו מצוה מן המובחר שגם העולה יסדר אותה תחלה פעמים ושלש, וע"כ ראוי שכל אחד יסדר אותה תחלה דשמא יקראו אוחו לעלות למחר בשבת עכ"ד, והביאו שכנה"ג בהגב"י או' ב' וכתב ונ"ל דבקריאת הפ' שנים מקרא ואחד תרגום יוצא י"ח הסידור. וכ"כ העו"ת או' א' א"ר או' א' אמ"ל בדין עליית קס"ת או' נ"ב, לד"ת סי' ה' או' נ"ב, וכ"כ הפר"ח או' א' אלא שכתב שם הפר"ח דצריך לחזור ולסדרה פעם אחרת כדי שיהיה ג"פ יעו"ש והביאו א"א או' א' ומ"ש היפ"ל סוף או' ב' דמדברי הזוהר שהביא הסו"ב לקמן סי' קמ"א סק"א נראה שדי אפי' בפ"א אינו מוכרח כיעו"ש וא"כ למה לנו לחלוק השוים במקום שאין הכרע, ועיין בדברינו לקמן ריש סי' קמ"ב:

ב ב) **שם פעמים ושלש וכו'** ואם כבר סידרה כפי חיובו ואכתי לא פלט מאיזה טעיות בטעמים וכיוצא כיון דסידרה ב' ג"פ אין לו עוד חיוב לסדרה עד שתהא שגורה בפיו אלא למצוה מ"ה, פתה"ד אות א':

ג ג) **שם לא יעלה,** פי' אע"ג דאמרינן בברכות דף נ"ה ע"א ג' דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא וכו' אפ"ה לא יעלה אם לא סידר, וכ"כ מ"ב אות א':

ד ד) **שם הגה, ובמקום שהחזן קורא הוא צריך לסדר וכו'** ואם אין שם מי שסידר לעצמו יש מקילין שיקרא אחד שיודע לנגן הטעמים אעפ"י שלא סידר וקוראין לפניו בלחש מתוך החומש או הסידור כדי שלא לבטל הקריאה בצבור, שע"א ש"ג אות ח' מ"ב אות ב' וכ"מ לקמן סי' קמ"ב ס"ב, ועיין בדברינו לשם בס"ד:

ה ה) **[סעיף ב'] מי שאינו יודע לקרות וכו'** מתוך דברי המחבר ז"ל מוכח בהדייא דאעפ"י דכשמקרין אותו מלה במלה יודע לקרותה מוחין בידו שלא יעלה לס"ת ויש להקל בזה וכ"נ מדברי הטור ותשו' הרא"ש שהביא הב"י סי' תרי"א, פר"ח או' ב', מ"ב אות ד' וכבר כתבנו ע"ז לעיל סי' קל"ה אות ט"ז קחנו משם:

ו ו) **[סעיף ג'] ואפי' ראש הכנסת וכו'** לא יקרא עד שיאמרו לו וכו' שאין אדם מבזבז לו, ב"י, מ"א סק"ב, ועוד דאתי לנצויי ע"י שכל אחד יקדים, לבוש:

ז ז) **שם הגה, ובמדינות אלו אין נוהגין כן וכו'** כתב שכנה"ג בהגב"י או' ד' וז"ל נ"ל שאין המנהגים חולקים דמה שנהגו במקומותינו שהש"ץ מעצמו עולה בלתי קריאה היינו בימים שאין הסגן קורא אלא העולים עולים מעצמם כגון ב' וה' ומנחה של שבת ור"ח וחנוכה ופורים ותעניו' צבור, ומה שנהגו באשכנז שלא לעלות החזן אם לא שקורא אותו הסגן הוא בימים שהסגן קורא, וכן הוא מנהג פשוט במקומות הללו שלא לעלות החזן מעצמו אם לא שהסגן קורהו, ובחילוק זה נתיישב מה שנוהגין העולם בימים הנז' שעולים מעצמם דכיון שנהגו בימים אלו שלא לקרות הסגן הרי הוא כנתינת רשות כאלו אמר הסגן מי שירצה לעלות ולקרות יעלה, וטעם זה ג"כ למה שנהגו בקושטנדינא שכשיש שמחה בקהל שאחר שקורין כהן ולוי וג' מי שירצה לעלות עולה דכיון דנהגו שלא לקרות בשם אלא כהן ולוי וסמוך ומשלים והשאר מי שירצה לעלות לכבד את בעל השמחה עולה הרי הוא כאלו קראום. ובתורי"א יע"א ראיתי כשיש שמחה בקהל אחר שקורא בעל השמחה לא' ושנים ואינו רוצה לקרות עוד בשם עומד השמש ומכריז מי שירצה לכבד לבעל השמחה יעלה ויקרא, ונהגו כן משום דבמקומות הללו רובן קוראין בשמחתם לכל העולים ואין שום עולה, עולה מעצמו ולכן מכריז השמש מי שירצה לעלות עולה שהוא נתינת רשות, גם מה שנהגו בקצת מקומות שאין קוראין לס"ת בשם אלא שעולין כפי המסובין ששבת א' מתחיל מא' עד ז' ובשבת אחר עולה מי שפסק במקומו לשבת אחרת הא נמי כנתינת רשות היא, וה"ה ג"כ לשמחת תורה שעולין כל הקהל בלתי קריאה כ"א לכהן וללוי וג' וסמוך כנתינת רשות היא, אך אמנם אותם שעולים בלתי קריאה ביום שהסגן קורא לאו שפיר עבדי ואולי שאין הקפדה בעלייה בעצמו דאפי' שעולה מעצמו כל שהחזן אומר לו קרא סגי, וזהו ג"כ טעם לחכם הקהל או ראש הקהל כשקוראין אותו לשירה או לעשר הדברות ולתוכחות קורא בעצמו בלי נתינת רשות דכל שהמנהג לחכם לקרותם הרי הוא כנתינת רשות, ומיהו אם קראו אדם שאינו רגיל לקרותם אינו קורא עד שיאמרו לו לקרא וכו' עכ"ל, ומיהו הרואה יראה דחילוק זה שכתב אינו אלא לפיו מנהג מקומו אבל יש מקומות שנוהגים דאפי' במנחת שבת וב' וה' ור"ח ותו"פ

ובשמחה וכדומה אינם עולים בלא קריאה וא״כ נהרא נהרא ופשטיה ובמקום שנוהגין שבכל זמן אינם עולים בלא קריאה גם הש״ץ אינו עולה בלא קריאה שכן נתפשט המנהג ברוב המקומות כמור״ם ז״ל כמ״ש הלד״א סי׳ ה׳ או׳ מ״ד והיפ״ל או׳ ג׳ וכן המנהג פה עיה״ק ירושת״ו:

ח **ח) שם בהגה, אין קוריו לו בשמו וכו׳** כיון שהוא עומד אצלו והכל יודעין שהסגן הרשהו, לבוש:

ט **ט) שם בהגה, שקוראים אותם בשמם וכו׳** והמנהג פשוט בירושלים ת״ו שהש״ץ אינו קורא לעולה לס״ת בשמו בקו״ר כמנהג כל המקום רק השמש קודם שיסיים העולה מקודם הולך אצלו ואומר לו שיעלה, ואם אותו יחיד אינו רוצה לעלות מחמת איזה סיבה אומר לשמש שיקרא אחר, וזה תקנת ראשונים שלא יהיה בכלל הקורין אותו לס״ת ואינו עולה, וגם בזה ניצולין מכמה מיני קפדות שנמשכות כשיקראו אותו בשם והוא מוכרח לעלות והוא לא ירצה מטעם ידוע אצלו, הרב חיים שאל בתשו׳ ח״א סי׳ י״ג, והביאו בס׳ התקנות בדין קס״ת או׳ י״ט, ויש מקומות נוהגים שמי שרוצים לכבדו לעלות לס״ת הולך השמש אצלו ונותן בידו טס של כסף וכן ראיתי נוהגין באר״ץ בעברי לשם כשבאתי לירושת״ו וגם זה המנהג הוא מטעם הנז׳:

י **י) שם בהגה, ומי שאביו מומר וכו׳** ואם המיר באונס ובעודו מומר עשה טובות גדולות לישראל ובשעת מיתתו התודה ומת בוידויו, כשעולה בנו לקרות בתורה מותר גמור לקרותו בשם אביו וראוי שיזכר שמו לטובה ולברכה, זקן אהרן סי׳ צ״ה, והביאו הפתה״ד בסי׳ ל״ח או׳ ה׳ יעו״ש:

יא **יא) שם בהגה, קורין אותו בשם אביו וכו׳** ונ״ל שאין מזכירין תוארים (כמו חבר או מורינו, דה״ח) שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ א״ר או׳ ג׳ וכתב שם השכנה״ג דבמקומות הללו אין נוהגין להזכיר שם אביו בעליית הס״ת אלא שם יחסו, והביאו היפ״ל או׳ ד׳ וכתב זולת היכא דאיכא בקהל ב׳ ששוים בשם וביחוס שאז המנהג להזכיר גם שם אביו יעו״ש:

יב **יב) שם בהגה. קורין אותו בשם אביו וכו׳** ואם בא למקום שאין מכירין אותו ושואלין אותו היאך יקראו יעלה בשם אבי אביו, תשובת הרמ״א סי׳ מ״א, והביאו א״ר שם, וכתב שלזה דיקדק רמ״א וכתב והורגל באותה העיר וכו׳ דמשמע אף שהורגל באותה העיר לא יעלה בעיר אחרת עכ״ד, וכ״כ דה״ח או׳ י״ג, שע״א ש״א או׳ כ״ז:

יג **יג) שם בהגה, ואסופי ושתוקי קורין אותו בשם אבי אמו,** צ״ל כגון שבאת אחת קודם שנאסף מן השוק ואמרה שהיא אמו כמ״ש בא״ה סי׳ ד׳ סל״ב, מ״א סק״ג, וה״ה בשני רעבון נאמנים אחר שנאסף משוק נמי, הא לאו הכי אין נאמנין, א״נ בבאו עדים אח״כ ואמרו שזו אמו, א״א או׳ ג׳ ועיין א״ה שם:

יד **יד) שם בהגה, בשם אבי אמו,** כתב הט״ז סק״א לעד״צ שאין זה נכון דשמא יבוא לגרש אשתו ויכתוב כן אנא פב״פ שהוא אבי אמו ובאמת אין נקרא בנו כי למשפחותם לבית אבותם כתיב ונמצא הגט פסול ע״כ קורין אותו בשם בן אברהם כמ״ש אח״כ וזה ודאי אין בו פסול כי הכל בניו של אברהם דכתיב אב המון גוים וכו׳ כנ״ל ברור עכ״ל. והביאו א״ר או׳ ד׳ וכתב דלא קשה מידי דהא הרב צריך לחקור אחר שם אביו ובחקירה יודע זה ותדע דהא קורין לבן מומר לכותים בשם אבי אביו יעו״ש, וכן הפתה״ד סוף או׳ ה׳ הקשה על דברי ה״ז הנז׳ יעו״ש, ועיין בא״ה סי׳ קכ״ט ס״ט שכתב גר או שתוקי או אסופי אין כותבין אלא שמותיהם בלבד, וא״כ ליכא למיחש למ״ש הט״ז כי הרב הכותב גיטין שואל ואינו כותב אלא שמותיהם בלבד, וכ״כ דה״ת שם כדברי מור״ם ז״ל, שע״א שם:

טו **טו) שם. סומא אינו קורא וכו׳** עיין ב״י סי׳ קמ״א שהביא פלוגתא בזה ובשם ס׳ האשכול כתב דהא דתנן בפ׳ הקורא את המגלה עומד סומא אינו קורא בתורה היינו לומר דאינו קורא ע״פ אבל אוקמי איניש אחרנא שפותח ורואה וסומא מברך ועומד בצדו ש״ד והכי מצי עביד חתן סומא עכ״ל אלא שמרן ז״ל פסק כס׳ האוסרין יעו״ש, מיהו הב״ח שם כתב דכבר נהגו לקרות סומא לס״ת בפני גדולי עולם ולא מיחו כי סמכו על מהר״י מולין שפסק כך ודלא כהסכמת ב״י דאוסר וכך נראה עיקר אלא מיהו נ״ל דוקא סומא ת״ח אבל סומא ע״ה אין לקרותו כלל עכ״ד והביאו העו״ת בזה הסי׳ או׳ ד׳ סו״ב או׳ א׳ וכ״כ הלבוש שם ס״ג שראה נוהגין בהרבה מקומות ובמעמד גדולי הדור שקורין סומא לתורה יעו״ש, וכן דעת הט״ז שם סק״ג, וכ״כ השכנה״ג שם בהגב״י או׳ א׳ אלא שבשם מ״ב סי׳ ס״ב כתב דאפי׳ ע״ה ש״ד ואפי׳ לכתחילה יעו״ש, וכ״כ המ״א בזה הסי׳ סק״ד על דברי הב״ח הנז׳ דלא נהגו לדקדק בזה דמסתמא כל אדם יכול לקרות עם הש״ץ, וכ״כ א״ר או׳ ה׳ ח״א שם או׳ ל״ו, קיצור ש״ע סי׳ כ״ג או׳ י״ז, ובתשו׳ חק״ל מה״ב חו״מ סי׳ ד׳ דף ק״פ ע״ב וע״ד הובאו דברי הרב מהר״מ סוזין ז״ל שנהגו בכל א״י להעלות סומא לס״ת ודלא כפסק מרן ז״ל יעו״ש, וכ״כ הרב מהר״י עטייה בס׳ רוב דגן בקו׳ אות לטובה סי׳ ל״א דכן הוא מנהג כל א״י להתיר עליית סומא לס״ת יעו״ש, וכ״כ בס׳ התקנות של ירושלים בדיני קס״ת או׳ כ״א שנוהגים בירושלים ת״ו דהסומא עולה לס״ת ומיהו עי״ש בהשמטות דיני גיטין. או׳ ג׳ שמדברי הרב זרע אברהם א״ה סי׳ י״ג דף מ״ד ע״ב מוכח להדיא שבזמנו ז״ל היו נוהגים בירושלם לאסור עליית סומא לס״ת יעו״ש, והב״ד דבריהם ידידינו הרב ארץ חיים נר״ו ע״ז הסי׳ וכתב דעיה״ק צפ״ת ת״ו נוהגין האדנא

שאין סומא עולה לס״ת וכמ״ש ויקרא אברהם בתשו׳ א״ח סי׳ ד׳ יעו״ש, וכ״כ הכנה״ג סי׳ קמ״א בהגב״י דמנהגם כמ״ש המחבר יעו״ש, וב״כ מט״י או׳ א׳ וכ״כ הפר״ח או׳ ג׳. וא״כ כיון שיש מנהגי מקומות חלוקים בזה וק״ל דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל כמש״ל סי׳ טו״ב או׳ ב׳ הנוהגים לקרוא סומא לס״ת יכולין להחזיק במנהגם אבל במקום שאין מנהג יש להחמיר כדעת מרן ז״ל שקבלנו הוראותיו וגם משום סב״ל ואפי׳ במקום שנוהגים להקל נ״ל דאם יש כהן אחר לא יעלו סומא כיון דיכולין לצאת אליבא דכ״ע, רק אם הוא תתן או אבי הבן יש להקל אפי׳ בדאיכא אחר למקום שנהגים להעלות סומא לס״ת:

טז טז) שם. סומא אינו קורא וכו׳ ובמקום שנוהגים לפסוק כמרן ז״ל לא יעלו סומא אפי׳ ת״ח וכן הוא המנהג בכמה כרכים ועיירות ואין לפרוץ גדר, לד״א סי׳ ה׳ או׳ ט׳. ואם הסומא הוא חתן היה עובדא וגזר עליו רב אחד שיתפלל בביתו בעשרה ולא יבא לבהכ״נ מפני הבושה והמחלוקת, מט״י שם, לד״א שם ואם אפשר לעשות דהש״ץ יברך במקומו ורק הוא כעץ בעלמא לעיני הרואין שיראו אותו שעלה ש״ד וזהו לנוהגין כפסק מרן ז״ל אבל להנוהגין להקל מותר לעלות כמ״ש באות הקודם:

יז טוב) שם הגה, ומהרי״ל כתב דעכשיו קורא סומא וכו׳ וסומא חרש שאינו שומע ודאי אסור לעלות דל״ש שומע כקורא, אבל כאן דאפי׳ סומא וע״ה עולים משום דשומע כקורא, רואה ומדבר ואין שומע רשאי שיקרא עם הש״ץ, ושוטה אין לקרותו בתורה דגרע מקטן וכבהמה יחשב, מש״ז או׳ ב׳ ואם הוא עתים חלים מותר לקרותו בעת שאנו יודעים בו שהוא חלים, פתה״ד או׳ ז׳:

יח חי) פותח והוא מי שבגדיו קרועים וזרועותיו מגולים אינו קורא בתורה, משנה בפ׳ הקורא עומד (מגילה דף כ״ד ע״א), פר״ח או׳ ג׳ וכ״ש ערום שם ע״ב פת״ע או׳ י״א:

יט יט) שם בהגה קורא סומא וכו׳ ומכ״ש אם הוא כהן או לוי ואין שם אחר, ומ״מ נראה שעכ״פ אין לקרותו למפטיר של חובת היום ומכ״ש לפ׳ פרה וזכור, שע״א ש״א אות כ״ח, ועיין ססי׳ תרפ״ה:

כ ך) [סעיף ד׳] כל הקורין מברכין וכו׳ כדאיתא במגילה כ״א ע״ב, תנא הפותח מברך לפניה והחותם מברך לאחריה, והאידנא דכולהו מברכי לפניה ולאחריה היינו טעמא דתקינו רבנן גזרה משום הנכנסין ומשום היוצאין ופי׳ רש״י ז״ל משום הנכנסין. שאם יכנס אדם לבהכ״נ אחר שבירך ראשון ולא ישמע את האחרים מברכין יאמר אין ברכה בתורה לפניה, ומשום היוצאין, שלא שמעו את החותם מברך לאחריה והראשונים לא ברכו יאמרו היוצאין אין ברכה בתורה לאחריה עכ״ל, ועיין ט״ז סק״ג, ומ״ש עליו י״א בהג״ט ומה שכתב עליהם החיד״א בברכ״י אות ב׳ ובמחב״ר אות א׳ יעו״ש ואין רצוני להאריך בזה:

כא כא) שם מברכין לפניה וכו׳ כתב ב״ש דף נ״ח דברכה שלפניה הוי מדאורייתא יעו״ש והביאו מ״א סק״ה וכתב עליו דמ״מ אם בירך על התורה שחרית יוצא י״ח ובצבור נתקנה משום כבוד צבור כמ״ש סעי׳ ח׳ וכ״כ הפר״ת אות ח׳ על דברי הב״ש הנז׳ דטעות הוא בידו ואינה אלא מדרבנן יעו״ש, מיהו בתשו׳ פני משה סי׳ א׳ כתב דברכה אחרונה לכ״ע דרבנן ראשונה לרמב״ן ורשב״א וס׳ החינוך דאורייתא ולרי״ף ורמב״ם ורא״ש דרבנן יעו״ש. והביאו א״ר אות ז׳ ועוד עיין מזה בפתה״ד אות ה׳ ודברי מנחם אות ג׳ אבל הא״ר בסי׳ קמ״ד אות ג׳ כתב דגם לדעת הרשב״א היא דרבנן ועוד עי״ש שכתב בשם כמה פו׳ שהיא דרבנן יעו״ש וכן הסכים הברכ״י בסי׳ מ״ז אות ח׳ דברכות קס״ת בצבור הם דרבנן יעו״ש, וכן הוא דעת הטור בזה הסי׳ ומרן ז״ל בסעי׳ ח׳ ועיין עוד בדברינו לעיל סי׳ מ״ז אות ב׳ ודו״ק:

כב כב) שם מברכין לפניה וכו׳ ואם בירך אשר נתן לנו בתחלה יברך בסוף אשר בחר בנו דאין סדר לברכות, ומיהו אם לא סיים הברכה חוזר ומתחיל אשר בחר בנו ולא יאמר ברוך אתה ה׳ פנים חדשות בשם ב״ש כנה״ג בהגה״ט עט״ז אות א׳ מ״א שם פר״ת אות יו״ד, אמ״ל בדין הברכות לעולין אות נ״ז, מיהו עיין לא״ר בסי׳ ק״מ אות ג׳ שכתב לישב דברי מהרי״ל שחולק על הב״ש יעו״ש אבל הלד״א בסי׳ ו׳ אות נ״ז הסכים לדברי הב״ש ודלא כיש חולקים שהובא בא״ר סי׳ ק״מ, וכ״כ א״א אות ה׳ ח״א שם אות י״ב חס״ל אות ח״י דה״ח אות ה׳ מ״ב אות ט״ו, ועוד עיין לקמן אות מ״ט:

כג כג) שם ופותח הספר קודם שיברך וכו׳ דהכי איתא בסוף מס׳ מגילה, ת״ר פותח ורואה גולל ומברך וחוזר ופותח וקורא, דברי רבי מאיר, רבי יהודא אומר, פותח ורואה ומברך וקורא, והטעם דר״מ אמרו שם בגמרא כדי שלא יאמרו ברכות כתובין בתורה, ורבי יהודה סבר ליכא למיטעי בהא, וא״ר זירא א״ר מתנה הלכה פותח ורואה ומברך וקורא ע״כ, וכ״פ הרמב״ם והטור וב״י וכך הם דברי מרן ז״ל כאן בש״ע, מיהו התו׳ שם כתבו דלכתחלה הוא גוללו וסותמו קודם שיברך כדי שלא יאמרו ההמון שהברכות כתובות בו, אבל בדיעבד אין לחוש שהרי לא שכיחי עם הארץ כ״כ עתה אבל לאחר שקרא בו ודאי צריך לגללו קודם שיברך כרבי יהודה עכ״ל, והב״ד הב״ח והט״ז סק״ד ומ״א סק״ו והכלבו כתב די״א שיהפוך פניו שלא יראה כאילו

ברכות כתובות בתורה עכ״ל והביאו ב״י, וכתב עליו מור״ם ז״ל בד״מ אות ב׳ דנ״ל שיש להפך הפנים לצד שמאל כמו בעושה שלום בסי׳ קכ״ג יעו״ש וכך הם דבריו כאן בהגה והביאו השכנה״ג בהגב״י אות יו״ד וכתב ואני נוהג שלא להסתכל בכתב אלא להסתכל חוץ, והביאו א״ר אות ז׳ אמ״ל בדין ברכות לעולין אות ע״ו. לד״א סי׳ ו׳ אות ע״ו אבל הב״ח שם כתב דלפ״ד הגון שיהא פתוח בשעת ברכה לגמרי ולא יהפוך פניו כלל דכך הוא דעת הפו׳ והגאונים המפורסמים וכך אני נוהג עכ״ל, וכן הוא דעת הט״ז שם וכ״נ דעת העו״ת אות ז׳ א״ר שם אמנם בשער הכוו׳ דף מ״ט ע״ב כתב וז״ל צריך לזהר שיראה מקום הקריאה ויסתכל בפסוק אשר עתיד להתחיל, ואח״כ תכסה הכתיבה ע״י מפה של הס״ת ואז תברך ברכת התורה שלפניה, ואח״כ תפתח ותקרא, ואח״כ תחזור ותסתום הכתיבה ואז תברך ברכת התורה של אחריה, ואעפ״י שיש פו׳ שכתבו שאין צורך לכל זה כמ״ש ב״י יעו״ש עכ״ל. דכ״כ פרע״ת שער קס״ת פ״ב בן א״ח פ׳ תולדות אות ח״י, וכן עמא דבר:

כד **כד) גם** צריך ליזהר כשיעלה לקרות בס״ת שיאחז בס״ת בב׳ ידיו ולא בתיק כ״א ביריעה עצמה יד אחד מצד זה ויד אחד מצד זה אבל תאחוז אותה ע״י מפה של הס״ת לא בידך ממש, כאמרם ז״ל כל האוחז ס״ת ערום נקבר ערום מאותה מצוה:

כד) והנה זו היא הכוונה שיכוין בשעה שאוחז ס״ת בידו, יכוין שהס״ת הוא סוד שני שמות אהיה, האחד במילוי יודי״ן והאחד במילוי ההין שהם קס״א וקנ״א, ושניהם בגי׳ חדש, ותכוין שע״י שני ידיך האוחזות בו נשלם ונעשה שם, בסוד וקורא לך חדש והנה שם וספר חשבונם שוה, והענין הוא כי באהי״ה, דיודי״ן יש בו י״ד אותיות ד׳ בפשוטו ועשרה במלואו׳ והרי זה כנגד יד ימינך שהיא כנגד י״ד אותיות הנז׳ וכנגדם יש י״ד אותיות אחרים באהיה דההי״ן ביד שמאלך, ואם תחבר ב״פ י״ד הנז׳ יהיו בגי׳ כ״ח עם הב׳ אהיה עצמה שהם בגי׳ חדש כנז׳ נמצא שכ״ח וחדש הם בגי׳ שם והם בגי׳ ספר ונמצא כי ספר הוא בחי׳ שני שמות אהיה דיודי״ן וההי״ן העולים חדש ועם כ״ח אותיותיהם הם בגי׳ שם והם ספ״ר, וז״ס כוונת הס״ת, ואחר שאחזת אותו בשני ידיך וכוונת בו הכוונה אז תכוין לכלול יד שמאל ביד ימין כנודע ואז תסיר משם יד שמאלך ותשאר יד ימינך לבדה אחוזה בס״ת כל זמן קריאתך בו כנז׳ שער הכוו׳ שם, פרע״ח שם וזה דלא כמ״ש העט״ז ומ״א ס״ק י״ג לאחוז בעמודים ואנו אין לנו אלא מ״ש בשער הכוו׳ שסדר מהרש״ו ז״ל ודלא כמו שמביאים משאר כתבי המקו׳ אשר לא סמך הרב ידו עליהם כנודע, ומשאמר ותשאר יד ימינך לבדה אחוזה בס״ת כ״ז קריאתך בו משמע הא קודם הקריאה שהוא בשעת ברכה עדין שני הידים אחוזים ביריעה עד סוף הברכה, וכ״ב המ״א ס״ק י״ג אמ״ל ולד״א שם אות נ״ה, חס״ל או׳ ט״ז בן א״ח שם, קיצור ש״ע סי׳ כ״ג או׳ ג׳:

כה **כה) כתב** הל״ח ספ״ה דברכות, הכורעים בברכת התורה טועים הם שאין לשחות אלא במה שתקנו חכמים כמ״ש סי׳ רפ״א עכ״ל, מיהו הש״ך כתב וז״ל ברוקח (סי׳ שי״ט) משמע שמנהג קדמונים לכרוע ולהשתחות בברכת התורה ולא כאותן שאין נוהגין. וכ״ה הרמ״ע סי׳ רנ״ו עכ״ל, והב״ד מ״א סק״ו וכתב דהטעם שאין כונתינו לשחות בברכה אלא לכבוד התורה וכ״מ בלבוש סי׳ ק״ן עכ״ל, וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות ו׳ בשם מטה משה סי׳ רנ״ו, א״ר אות ז אמ״ל ולד״א שם אות ב״ו, וכתב שם הא״ר דמ״מ לא יכרע נמי סוף הברכה דאז נראה כאלו עושה משום ברכה כדלעיל סי׳ קי״ג יעו״ש, והביאו מ״ב אות י״ט:

כו **כו) מנענעים** הס״ת כשאומר ונתן לנו את תורתו, וכן כשאומר תורת אמת, מטה משה סי׳ תתכ״ה, מ״א ס״ק י״ב, א״ר סוף אות ט׳. ואנו לא נהגנו כן, שכנה״ג שם אות ז׳ וכ״מ מדברי האר״י ז״ל שכתבנו לעיל אות כ״ג ואות כ״ד דא״צ לנענע יעו״ש:

כז **כז) לאחר** הקריאה מנשק ס״ת. ס״ח סי׳ רנ״ה, כנה״ג בהגה״ט, מ״א ס״ק י״ד, וכתב שם הכנה״ג דאין כן מנהגינו אבל ראיתי בני אדם והנם מועטים נוהנין כן עכ״ל, ואם נזדמן לו רוק ירוק ואח״כ ינשק אבל לא ינשק ואח״כ ירוק, ס״ח שם מ״א שם, יפ״ל סי׳ קמ״ט:

כח **כח) שם. ולאחר שקורא גולל ומברך** דמאחר שצריך לגוללה בין גברא לגברא גוללה קודם הברכה מ״א סק״ז, מאמ״ר או׳ ג׳ וזהו הטעם לפי דברי הש״ע ודעמיה דס״ל דא״ל לכסות בברכה ראשונה, ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ כ״ג בשם הכוו׳ דצריך לכסות אפי׳ בברכה ראשונה יעו״ש ודע דמ״ש כאן בש״ע לשון גלילה הוא לפום דינא אבל המנהג הוא לכסות כמ״ש בסעי׳ ה׳ וכ״כ המאמ״ר שם:

כט **כט) שם. ולאחר שקרא גולל ומברך,** כתב רש״ל מנהג בורות לאותן שנוהגין מיד לאחר שגלל ובירך חוזרין ופותחין אלא תהא סתומה עד דאתא גברא ויפתחנה לצורך קריאתו, והביאו הב״ח, ט״ז סק״ה, עו״ת או׳ ז׳ ומיהו אם בא לפותחו בין גברא לגברא כדי לראות מקום קריאת העולה אם תמצא איזה טעות כדי שלא יצטרך להוציא ס״ת אחר באמצע הקריאה בין ברכה א׳ לאחרונה תע״ב, יפ״ל או ז׳:

ל **ל) שם הגה, ובשעה שמברך ברכה ראשונה יהפוך פניו וכו׳** הא דנקט ברכה ראשונה משום דבברכה אחרונה כתוב בש״ע דגולל ואת״כ מברך וא״כ א״צ הפיכת פנים כיון דהס״ת מכוסה:

לא לא) **שם בהגה יהפוך פניו וכו'** כבר כתבנו בזה לעיל או' כ"ג קחנו משם:

לב לב) **[סעיף ה'] נהגו לכסות הכתב וכו'** אעפ"י שמן הדין להיות מגוללת מ"מ נהגו להיות פתוחה ומכסין בסודר קודם ברכה אחרונה כמ"ש ס"ד, מ"א סק"ט, ומ"ש קודם ברכה אחרונה זהו לפי דעת מרן ז"ל ודעמיה אבל לפי דברי שער הכוו' גם בברכה ראשונה צריך לכסות וכמ"ש לעיל אות כ"ח יעו"ש:

לג לג) **שם הגה ובמדינות אלו נהגו שיהא מגוללת וכו'** פי' וא"צ כיסוי בסודר, ואותו הנוהגין לגוללה בין גברא לגברא ואח"כ מניחין עליה כיסוי היא טרחא יתירה ואין לעשות טרחא. ט"ז סק"ו א"ר או' ח מיהו בשכנה"ג הגב"י אות ט' כתב דנהגו גם כן לכסות הס"ת במפה שלו, וכ"כ המאמ"ר סוף או' ג' וא"כ נהרא נהרא ופשטיה, ומיהו מדברי שער הכוו' שהבאנו לעיל או' כ"ג משמע דבין גברא לגברא די בפריסת מפה לבד וכמנהג שכתב מרן ז"ל וכן ראיתי נוהגין ברוב המקומות, וכתב שם הט"ז דמה שנהגו לכסות (ר"ל לגלול ולכסות) בשעה שאומר הש"ץ קדיש הוא שפיר דאז מסתלק מן הקריאה ואף כשאומר מפטיר חוזר ופותח מ"מ כיון שהמפטיר הוא קורא בתורה הוא רק מטעם כבוד התורה כדלקמן ע"כ מראים שיש חילוק בין שאר קוראים להמפטיר הקורא עכ"ד. והביאו א"ר או' ח' וכתב דכן כשמזמרין לחתן שיכסה דאין כבוד לתורה שיהא זמן רב גלוי עכ"ל, ובמדינות אלו שעושין תיק של עץ לס"ת והס"ת מונח בו אף בשעת קריאה נוהגין לסתום התיק של הס"ת בין משלים למפטיר רק בין גברא לגברא נוהגין לכסות במפה כנז':

לד לד) **שם בהגה. שתהא מגוללת בין גברא לגברא** והטעם שאין כבוד לתורה שתהא פתוחה ותמתין עד שבא אחר. לבוש:

לה לה) **[סעיף ו'] אומר ברכו וכו'** ואעפ"י שאומר ברכו אינו כמוציא עצמו מן הכלל כיון שאומר המבורך והר' יהודה ברצלוני כתב בשם רב סעדיה גאון אעפ"י שאומר המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך מידי דהוה אברכת המזון שאעפ"י שאומר נברך שאכלנו משלו צריך לחזור למקום שפסק ולומר ברוך שאכלו משלו וכו' טור, וכתבו מרן ז"ל לקמן סעי' ז' ומ"ש הלבוש ומ"מ טוב הוא שיחזור עצמו לכלל וכו' צ"ע דהא רב סעדי' גאון צריך קאמר:

לה) שם אומר ברכו וכו' טוב שיאמר בלחש השם עמכם וירויח שיאמר לו הש"ץ יברכך ה' ולא יזכיר ה' להדיא כי אין טוב להזכיר ה' בתיבה ראשונה, חס"ל או' י"ט והוא מזוה"ק פ' יתרו סוף דף פ"ז ע"ב יעו"ש:

לו לו) **שם אומר ברכו וכו'** חתן שאמר ברכו ובא פייטן והפסיק בפיוט אחד, אחר הפיוט כשבא לקרות צ"ל ברכו פעם אחרת סמוך לברכה. בית יהודה סי' ל' אמ"ל בדין הברכות לעולין או' ע' ברכ"י או' ה' ובספרו לד"א סי' ו' או' ע' בי"מ או' כ"ב, ועיין לעיל סי' קל"ה או' ט"ל:

לז לז) **שם אומר ברכו והברכות בקול רם וכו'** והאומר בלחש ברכות התורה וברכות גוזל את המצות שלא יענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד ויענו הקהל אחריו אמן, ס"ח סי' רנ"ד כנה"ג בהגה"ט, יפ"ל או' ח':

לח לח) **שם וי"א שצריך לחזור ולברך וכו'** והטעם כתב מהרי"א בשם הר' יונה כדי להוציא אותם שלא שמעו, ועוד כי אין לאומרו כ"א בעשרה, ואם אמרו בלחש הוי יחיד ולא יועיל, ב"י מ"א סק"י, והנ"מ בין הטעמים דלטעם הראשון צריך שישמעו כל הקהל שבבהכ"נ ואם לא שמעו כולם צריך לחזור ולברך ולטעם השני די אם שמעו עשרה, וע"כ לכתחלה צריך המברך להגביה קולו להשמיע כל קהל בהכ"נ כדי לצאת אליבא דכ"ע ובדיעבד אם לא הגביה קולו אע"ג דלא טוב עשה מ"מ א"צ לחזור משום דאיכא פלוגתא בזה דלסתם מרן משמע דא"צ לחזור וכ"כ א"ר או' ט' דבדיעבד א"צ לחזור ולברך וכתב דכ"מ נמי מדברי הלבוש שהשמיט י"א זה שכתב הש"ע יעו"ש. וכן האחרונים השמיטו י"א זה שכתב הש"ע ומשמע דס"ל דא"צ לחזור, לד"א סי' ו' או' ס' ח"א כלל ל"א או' י"ב, דה"ח או' ד' וכ"כ שע"א ש"ד או' ז' דרק לכתחלה צריך לזהר יעו"ש. ועיין לקמן או' מ"א:

לט טל) **שם וי"א שצריך לחזור ולברך וכו'** וכתב המ"א שם דה"ה לקדיש ולברכו, והב"ד הסו"ב או' ד' מ"ב או' כ"ד, ומשמע דוקא לסברת י"א הוא דלא יצא הא לסברא קמייתא יצא בדיעבד כיון דאיכא עשרה ואעפ"י שלא שמעו, ועיין בדברינו לעיל סי' נ"ה אות ל"ב וסי' נ"ט או' כ"א ודו"ק:

מ מ) **שם ולברך הברכות בקול רם,** ואם בירך בלחש יכולין לענות אחריו אמן, אמ"ל בדין הברכות לעולין או' ס' לד"א שם, ועיין בסי' קכ"ד ס"ח ובדברינו לשם או' מ"ז שכתבנו דאע"ג דברכה שאינו מחויב בה מותר לענות אחריה אמן אעפ"י שלא שמעה מ"מ נכון ליזהר כאן דלא יש חיוב לענות אחר ברכה שלא שמע אותה יעו"ש:

מא מא) **שם הגה. כדי שישמעו העם ויענו ברוך וכו'** משמע דס"ל לרמ"א ז"ל דדוקא משום ברכו הוא דצריך לחזור אבל משום הברכות א"צ לחזור, וכ"כ א"ר או' ט' מ"ב או' כ"ה. ולפי מ"ש לעיל או' ל"ח דהלבוש והאחרונים השמיטו י"א זה שכתב הש"ע משמע דגם בברכו אינו חוזר:

מב **מב) שם בהגה. אעפ״י ששמעו החזן עונה לא יענו עמו אלא עונין אמן וכו׳** ודוקא כשלא שמעו רק מהחזן עונין אמן אבל אם שמע מהקהל עינה נמי ברוך וכו׳ א״ר או׳ ט׳ וכ״כ לעיל בסי׳ נ״ז אות א׳ יעו״ש:

מג **מג) [סעיף ז׳] אחר שענו העם ברכו וכו׳** חוזר המברך ואומר וכו׳ עיין לעיל או׳ ל״ה:

מד **מד) שם טור המברך ואומר וכו׳** ורוב העולם נוהגין שהעולה חוזר ואומר בקול רם ברוך ה׳ וכו׳ והצבור עונין אמן אחריו, שע״א שם או׳ ו׳ פת״ע או׳ כ״ג והיינו אם גמרו לענות ברוך ה׳ וכו׳ קודם המברך אבל גמרו בשוה אין לענות אחריו אמן דהוי כעונה אמן אחר ברכותיו. ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״א או׳ ג׳:

מה **מה) שם ומנהג שהחזן עונה אמן קודם שיתחיל לקרות בקול רם,** כדי שיבינו הקהל וישמעו כשמתחיל לקרות. כמ״ש לקמן סי׳ קמ״א אות כ״ד:

מו **מו) [סעיף ח׳] אפי׳ בירך ברה״ת וכו׳** צריך לחזור ולברך ומיהו כדי שלא תהא ברכתו הראשונה לבטלה. או כדי שלא יהא הפסק בינה לבין הפסוקים שיאמר אחר שירד. יקרא פסוק אחד בעלייתו כגון יברכך וכו׳ לבוש, וכ״כ הב״ח מ״א ס״ק י״א, פר״ח או׳ ח׳. ומ״ש שם הב״ח דאם לא רצו להמתין לו עד שיקרא ברכת כוהנים לא יעלה כלל ויקרא אחר במקומו דלא עדיף מר״ע שלא רצה לעלות על שלא החזיר הפ׳ כמ״ש ריש סי׳ זה כתב עליו המ״א שם (ואע״ג דבמ״א כתוב לבוש ט״ס הוא וצ״ל ב״ח כי לא נמצא זה בלבוש כ״א בב״ח וכ״כ א״ר או׳ יו״ד) דזה דבר שאין לו מציאות דבקל יכול לומר פסוק יברכך דרך הלוכי עכ״ל, והגם דהא״ר שם כתב על דברי המ״א הנז׳ דלא מקשה מידי דהב״ח מצריך לומר כל ברכת כהנים ולא פסק יברכך לחוד יעו״ש נראה דס״ל להמ״א דהגם שהזכיר הב״ח ברכת כהנים ל״ד ובפסוק אחר די דלמה צריך כולה ונראה דכן הבין הפר״ח שכתב וז״ל והנכון שבעוד שהולך לעלות לתיבה שיקרא פסוק וכמ״ש הב״ח וכו׳ עכ״ל משמע שהבין מהב״ח דדי בפסוק א׳ וכ״כ הברכ״י או׳ ו׳ דדי בפסוק, ומה שישב הא״ר בעד הב״ח הוא דחוק עכ״ד וכ״כ האחרונים דדי בפסוק א׳ דה״ח אות י״ג, שע״א ש״ד או׳ י״ג, מ״ב או׳ ל׳ ומ״מ אם אפשר י״ל כל ברכת כהנים, ומיהו צריך ליזהר מאד לומר הזכרת השם שברכת כהנים בכונת הלב שלא יטרד מפני העליה ויבא לומר אותם בלא כונה ח״ו:

מז **מז) [סעיף ט׳] דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה** כלומר כיון דברכת אהבה רבה דלא אמר לשון הברכה שיש לו לברך על עסק התורה ואפ״ה נפטר מלחזור ולברך על עסק התורה כ״ש הכא שבירך בלשון ברכת התורה אשר בחר בני שאין לו לברך שנית אשר בחר בני, ב״ח ונ״ל דעכ״פ צריך לכוין בדעתו שבברכה זו שמברך על התורה תהי׳ ג״כ על כל מה שלימד היום:

מח **מח) שם דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה,** מיהו ודאי לא דמי ממש לברכת אהבה רבה דהתם נפטר לגמרי ואינו מברך כלל אבל הכא אינו מברך שנית אשר בחר בנו אשר שאר הברכות אשר קדשנו וכו׳ והערב נא וכו׳ צריך לברך וכ״כ מהרש״ל ופשוט הוא, ב״ח פרישה או׳ י״ב שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ב עו״ת או׳ ח״י ת״א ס״ק י״ב פר״ח או׳ ט׳ א״ר או׳ י״א, אמ״ל בדין הברכות לעולין או׳ נ״ט, לד״א סי׳ ו׳ או׳ נ״ט, ח״א כלל ט׳ או׳ ו׳ מש״ז או׳ ז׳ שע״א שם וכ״כ לעיל בסי׳ מ״ז או׳ ט״ו יעו״ש: yn

מט **מט) [סעיף יוד׳] ברכה אחרונה אשר נתן וכו׳** ואם בירך אשר נתן בתחלה עיין בדברינו לעיל או׳ כ״ב ואם גם בברכה האחרונה בירך אשר בחר בנו כבראשונה משמע מדברי האחרונים ז״ל דצריך לחזור ולברך אשר נתן וכו׳ דו״ק בס׳ ב״ש בשם מהרי״ל ובאחרוני׳ ז״ל ותמצא דבנידון זה לכ״ע בעי לברוכי שנית ודלא כיש מפקפקין בזה מאמ״ר או׳ ו׳ דה״ח או׳ ו׳ ולי נראה דיש לחוש לדברי המפקפקים משום ספק ברכות דגם זה שייכא לברה״ת ועיין לעיל סי׳ קל״ז א׳ כ״ג ודו״ק מיהו אם עדיין לא סיים בא״י חוזר לומר אשר נתן וכו׳ כמש״ל או׳ כ״ב, ואת״כ ראיתי שכ״כ שע״א ש״ד או׳ כ״ג:

נ **נ) שם ברכה אחרונה אשר נתן וכו׳** וא״ת למה ברכה אחרונה פותחת בברוך כיון שהיא סמוכה לברכה ראשונה דקריאת התורה לא הויא הפסק כדאשכחן בברכות ק״ש וברוך שאמר וישתבח תירצו התוס׳ בר״פ ג׳ שאכלו דמ״ו ע״א שהטעם לפי שהיו רגילים שלא היו מברכין רק הראשון ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה ואיכא הפסק גדול בין ראשון לאחרון שוב שתקנו שתיהם לכל אחד ואחד משום הנכנסים והיוצאים לא זזה ממקומה ב״י לבוש ועיין עוד בדרישה או׳ ב׳ מ״ש לתרץ בענין ברכת ההפטרה והמגילה יעו״ש:

נא **אנ) שם ברכה אחרונה וכו׳** וב׳ ברכות אלו יש בהם מ׳ אותיות כנגד מ׳ ימים שעמד משה בהר טיר ולפ״ז צ״ל בנוסח ברכה אחרונה אשר נתן לנו תורת אמת כדי שלא יהיה בה יותר מעשרים תיבות וכן הוא הנוסח בטור וכ״כ בלבוש מיהו הנוסחא בהרמב״ם פי״ב מה״ת דין ה׳ אשר נתן לנו תורתו תורת אמת, וכ״כ הפר״ח או׳ ד׳ ברכ״י או׳ ז׳ ובשיו״ב או ב׳ כתב דכן מצא בסדר ר״ע גאון כ״י בנוסח הרמב״ם. וכ״כ בספרו טוב עין סי׳ ז׳ ובתורת השלמים סי׳ כ״ב או׳ ז׳ וכ״כ בי״ע בדיני בה״ת. חס״ל או׳ ח״י. וביפ״ל או׳ י״ב כתב בשם כמה פוסקים די״ל אשר נתן לנו את תורתו וכתב דאעפ״י כי זה יוסיף ב׳ תיבות על מספר מ׳ שכתב ריב״ה והוו להו מ״ב י״ל שהם כנגד שם מ״ב יעו״ש:

נב **בנ) שם. וחיי העולם וכו'** מיהו הנוסחא בהרמב"ם שם וחיי עולם בלא ה"א, וכ"ה בלבוש, וכ"כ המ"א סוף ס"ק י"ב בשם הטור ושה"ל וכתב דכן נוהגין, וכן הסכים א"ר או' י"ב, מאמ"ר או' ז' וכן עמא דבר. וכן מנהג בית אל יכב"ץ ההולכים ע"פ תורת האר"י ז"ל ודלא כמ"ש היפ"ל או' י"ג:

נג **גנ) שם וחיי עולם נטע בתוכנו וכו'** ע"ש הכתוב דכתיב דברי חכמים. כדרבונות וכמסמרות נטועים. טור, לבוש:

נד **דנ) שם. וחיי עולם וכו'** הטעם שקבעו תורה שבע"פ בשניה משום דבברכה א' הוא מברך אשלפניו. אבל אחר שקרא ולא הרגיש הרפ"א ולא הניע הנח וכו' אין זה כ"א שבע"פ משו"ה מברך עליה הרב יד נאמן בדל"ג ע"א משם מ"ד ועיי"ש שכתב הוא הקדוש עוד טעם אחר יעו"ש, דברי מנחם בהגה"ט או' ד' ולי נראה הטעם מפני שאחר שקרא וראה שא"א לתורה שבכתב בלא תורה שבע"פ כגון שקרא פ' ציצית או סוכה וכדומה וידע שא"א לקיימם אם לא תבא שבע"פ ותפרש כיצד יעשו אותם לכך מברך על שבע"פ ג"כ:

נה **הנ) [סעיף יא'] הקורא בתורה צריך לאחוז בס"ת וכו'** עיין מ"ש בזה לעיל או' כ"ד בשם שער הכוו' קחנו משם:

נו **ונ) שם הגה, ומזה נהגו לומר למסיים לקרות התורה בכל פעם חזק,** ומנהגינו לומר אחר שיקרא חזק וברוך, והקורא משיב חזקו ואמצו, כנה"ג בהגב"י יפ"ל או' ט"ו, וכתב שם היפ"ל דמנהג זה בינינו לומר כן גם לכל מי שיעבור לפני התיבה להתפלל להוציא את הרבים י"ח. ולאומר קדיש על איזה לימוד שיהיה אחר גומרם עכ"ל, וכן הוא המנהג פה עיה"ק ירושת"ו. ונוהגים לומר לעולה לס"ת בכבוד. חס"ל או' כ"ב. וגם זה המנהג ישנו פה עיה"ק תובב"א:

סימן קמ

א **א) [סעיף א'] הקורא** בתורה ונשתתק העומד יתחיל וכו' דאי תימא ממקום שפסק נמצא הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם ואחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם, טור וב"י, ט"ז ומ"א סק"א:

ב **ב) שם. יתחיל ממקום שהתחיל הראשון,** ואפי' שהה כדי לגמור את כולה א"צ לחזור לראש. מהר"ם מינץ סי' פ"ה, כנה"ג בהגה"ט, מ"א סק"ב, ומ"ש המחה"ש להגיה ואפי' לא שהה וכו' זה גרם לו לפי שלא ראה תשו' מהרמ"מ הנז' וכמו שהעיד הוא על עצמו וזהו תימה שמגיהין ומקשים על דברי הפו' קודם שרואין הדברים בשורשן וקושיא זו תפול גם על ח"א או' כ"ג והכר"ש שגם הם כתבו להגיה כן, יעו"ש:

ג **ג) שם ויברך בתחלה ובסוף,** וה"ה אם בירך ולא הספיק להתחיל לקרות עד שנשתתק, העומד תחתיו יברך בתחלה ובסוף, לבוש, מ"ב או' א':

ד **ד) שם. ויברך בתחלה ובסוף,** והטעם מפני שהמברך בתורה אינו מברך להוציא אחרים אלא לעצמו נתקנה שהקורא בתורה צריך לברך כמו ברכת המצות או ברכת הנהנין וא"כ כשבירך הראשון לא בירך להוציא את זה שעומד במקומו אלא את עצמו, לפיכך צריך השני לחזור ולברך תחלה בעבור עצמו, לבוש, וכתב העו"ת או' ב' דכן הוא הטעם לדעת מרן ז"ל יעו"ש:

ה **ה) שם. ולהרמב"ם לא יברך בתחלה,** דסומך על ברכת הראשון, ב"י, מ"א סק"ג, והעיקר כסברא ראשונה, וכן מצאתי מבואר בס' אדם וחיה דף י"ט וש"ל ותניא והכי נהוג, א"ר או' א' וכ"כ ח"א כלל ל"א או' כ"ג, מ"ב או' ד', ואין בזה חשש משום סב"ל כיון דבל"ה בזה"ז כל אחד מהעונין מברך תחלה וסוף על קריאתו, ועוד דגם נוהגים לברך אפי' על מה שקרא חבירו כמ"ש בסי' רפ"ב סעי' ב' ודע דלדידן דמברך לפניה מתחיל מברכו ולא מברוך אתה, א"א או' ג' וכ"נ דעת א"ר שם. והכי מסתברא דהכי תקנו רבנן כ"ז שמברך ברה"ת בקריאת ס"ת צ"ל קודם ברכו ודלא כמ"ש להיפך:

ו **ו) שם הגה, ואפי' בזה"ז שש"ץ קורא דינא הכי,** ר"ל אפי' בזה"ז שהש"ץ קורא אם נשתתק העולה ועלה אחר במקומו צריך להתחיל הש"ץ ממקום שהתחיל לקרות עם הראשון, והטעם חדא מפני שדרך הוא לקרות עם החזן ואפי' לא יקרא הוא כיון שדרך הוא שהחזן קורא במקומו כאילו קורא הוא דיינינן ליה, ב"י בשם הר' יונה, ט"ז סק"ג, ועיין לקמן סי' קמ"א סעי' ב':

ז **ז) שם בהגה, ואפי' בזה"ז שש"ץ קורא וכו'** אבל אם נשתתק הש"ץ והוכרח לעלות ש"ץ אחר והעולם עומד במקומו א"צ העולה לחזור ולברך בתחלה רק בסוף, ומ"מ הש"ץ השני י"א דיתחיל ממקום שהתחיל הראשון. וי"א דיתחיל ממקום שפסק והעיקר כדעה הא' דרכי חיים דף ס' ע"ב יעו"ש, א"ח או' א':

ח **ח) [סעיף ב'] העומד לקרות בתורה וכו'** וראיה מפ"ב דברכות דף י"ג ע"א בפרקים שואל מפני הכבוד וכו' אלמא אע"ג דסח א"צ לחזור ולברך ברכות שלפני ק"ש ומתחיל ממקים שפסק וק"ש ג"כ היא תורה וכתיב בה תמימה ומתפילין אין ראיה משום שהם מצוה אחת ופעמים ב' מצות לא סח מצוה

אחת סח שתים, מרדכי בשם ר' אפרים, ב"י, ובבד"ה כתב עיד הטעם מידי דהוה אברכת הסעודה יעו"ש, ולכך פסק מרן ז"ל כדעת ר' אפרים ולא כרבינו יואל שהביא המרדכי והביאו ב"י, וכ"כ הפר"ח או' ב' כדברי מרן ז"ל וכ"נ דעת הט"ז סק"נ, וכ"כ האחרונים:

ט ט) שם וקרא מקצת פסוקים וכו' פי' אפי' קרא ג' פסוקים ואח"כ הפסיק אפ"ה א"צ לחזור ולברך. עו"ת או' ה' א"ר או' ג':

י י) וכתב העו"ת שם דנראה מדברי רבינו אפרים שהביא ב"י דאפי' הסיח דעתו מלקרות עוד ואח"כ חוזר וקורא עוד דא"צ לחזור ולברך בתחלה ולדינא צ"ע עכ"ל, והביאו א"ר שם, וכתב דיש להקל בספק ברכות יעו"ש, וכ"פ בש"א ש"ד או' י"ד, ועיין ברכ"י סי' קע"ד או' א' שהביא פלוגתא בענין ש"ץ שקרא עם העולם וכיון לגמור ושתק ואח"כ אמרו לו שיקרא עוד והוא ז"ל הסכים שלא לברך וכתב דכן ראה בקהל רב כמה פעמי' שהש"ץ כיון לגמור ואמרו לו שיקרא יותר והיה בפני שלמים וכן רבים ולא הצריכוהו לעולה לברך שנית יעו"ש, והביאו שע"ת שם או' ו' וכ"פ בספרו לד"א סי' ו' אות ס"ד, זכ"ל או' ס':

יא יא) שם וקרא מקצת פסוקים וכו' משמע דאם הפסיק קודם שקרא כלל צריך לחזור ולברך וכ"כ א"ר או' ב' מאמ"ר או' ג' אמ"ל בדין הברכות אות ס"א לד"א סי' י' או' ס"א שע"א שם, מיהו המו"ק העלה שאין לחזור ולברך אפי' הפסיק בין ברכה להתחלה יעו"ש והביאו היפ"ל או' א' והסכים לדבריו יעו"ש, וא"כ לפי מה דק"ל סב"ל אפי' כנגד המיעוט גם כאן לא יברך:

יב יב) יש מי שמתיר לחכם שעלה לקרות בתורה לדרוש בד"ת וגודל מצות הצדקה כדי שהעולין אחריו יעשו נדבה אפי' קודם ברכה אחרונה, נחלת יעקב סימן מ"ח, אמ"ל שם, לד"א שם, וכתב שם הלד"א דבודאי לכתחלה יברך באחרונה קודם תכף לגמר קריאתו, ואם בדיעבד התחיל לדרוש קודם ברכה אחרונה אם היה שיעור מעט הלא מזער יברך ואם לאו לא יברך עכ"ל וא"כ משמע דאחר הברכה לכ"ע מותר לכתחלה לדרוש בד"ת בין גברא לגברא, וכ"כ היפ"ל בסי' קמ"ו או' א' ועיין בדברינו לשם או' יו"ד:

יג יג) משלים שגמר קריאתו והתחיל קדיש וכשאמר הקדיש נזכר שלא בירך באחרונה יגמו' הקדיש ואח"כ יברך, ברכ"י סי' רפ"ב או' י"א, לד"א שם זב"ל או' ב':

יד יד) אם קראוהו בבהכ"נ אחרע ונזדמנה לו אותה הפ' שכבר קרא בבהכ"נ שלו כתב המ"א בסי' רפ"ב ס"ק ט"ו דצריך לחזור ולברך אבל הגו"ר א"ח כלל ב' סי' כ"ב בסוף התשו' דעתו לומר דהוי ברכה לבטלה יעו"ש והב"ד אמ"ל שם או' ס"ב לד"א שם, וכתב שם הלד"א דנראה לו כס' ראשונה אבל לפי מ"ש לעיל בסי' קל"ט או' ג' דכל שיש סיבה ואינו עולה לא נכנס בסוג מי שנותנין לו ס"ת ואינו קורא נראה דשב וא"ת עדיף ולא יעלה ועוד דאפשר להמתין ויקרא פ' אחרת, ועוד עיין לקמן סי' קמ"ג או' מ"ז:

טו טו) [סעיף ג'] והעולה לקרות בתורה וכו' י"א שא"צ לחזור ולברך וי"א שצריך, טעם האומרים שצריך מפני שלא נתכוון בברכתו על זאת הפרשה, וטעם האומרים שאינו צריך משום דהא ס"ת קמיה ודעתיה עליה לכל הפרשיות הכתובות בו. ב"י בשם הרד"א, וכתב שם בב"י בשם הנז' דאפי' אם לא גלל אותה ס"ת עצמו שבירך עליה תחלה אלא פתח ס"ת אחר יש פנים להתר כי אחר שהוציאו אותם ב' ס"ת יחד לקרות אותם ב' פרשיות שהם ענין היום י"ל דמנתי קמי הוו ודעתיה עליה וכן יצאה הוראה בחבורה בעירנו עכ"ל מיהו דעת מרן ז"ל בב"י בס' שניה דצריך לחזור ולברך כיעו"ש וכ"ה לפי הכלל המסור בידינו דכשמביא מרן ז"ל בש"ע י"א וי"א דדעתו לפסוק כי"א בתרא כמ"ש לעיל סי' י"ג אות ז' אמנם לפי מה דק"ל בסב"ל אפי' כנגד מרן ז"ל ואפי' כנגד הרוב כמ"ש לעיל סי' ח"י אות ז' א"כ הכא נמי יש לפסוק כס' הראשונה שא"צ לחזור ולברך, וא"כ אין נפקותא בזה להאריך בדברי האחרונים, וכ"כ הלד"א שם שלא לברך אף דמרן סבר לברך וכתב וכן ראיתי לרבותי יעו"ש, וכ"ה דעת המש"ז או' ד' יפ"ל או' ב':

טז טז) אם בירך וקודם שהתחיל לקרות ראו שהס"ת פסול והוציאו אחר הרב חוט השני סי' ס"ב פסק דיחזור לברך אך הרב שבו"י בראשין בראשו כתב דהכא כ"ע מודו דלא יברך דדעתו מתחלה הים על קריאה זו וכן הוא קירא קריאה זו וליכא אלא שהות עד שיביאו ס"ת אחר ויקרא הקריאה עצמו שנתכוון בה, וכזה ראיתי להרב המובהק כמהר"ר שבתי נאוואוי ז"ל בתשו' כ"י שכתב כדברי השבו"י ממש, ונראין דבריהם והכי נקטינן. ברכ"י בשיו"ב או' ב' וכ"פ בספרו מחב"ר או' ג' יעו"ש:

יז טוב) מעשה בר"ח ניסן שחל בשבת שקראו למשלים בספר שני והיה פ' החדש והעולה לא רצה לברך ולקרות כי הוא אמר שר"ח צריך לקרות בספר שני, וגללו הספר שני ופתחו פ' ר"ח ואז בירך העולה וקרא פ' ר"ח, ונראה דשפיר עביד. דאע"ג דכתוב באחרונים בנדון זה עצמו דיקרא פ' החדש ושוב יקרא המפטיר פ' ר"ח ע"ש הוראתם נכונה דוקא כשהעולה בירך ושוב הכירו הטעות דאז כדי שלא ליכנס בספק הברכה טוב שיקרא פ' החדש אבל בכה"ג שהעולה לא בירך טפי עדיף לגלול וימחלו הצבור על כבודם דבזה הכל מתוקן הסדר הנכון בקריאה וההפטרה וביני ביני שגוללים ספר שני

יגללו ספר ג׳ לפ׳ החדש. ברכ״י אות ג׳ זכ״ל או׳ ס׳ מיהו בספרו לד״א סי׳ ו׳ או׳ ס״ט אחר שראה בדברי האחרונים חזר מדבריו אלה וכתב דאפילו אם כבר בירך יגלול ויקרא פ׳ ר״ח ולא יחזור לברך יעו״ש:

יח חי) אם קראו ביום א׳ דחנוכה ביום הרביעי וכדומה עולה בדיעבד, שו״ת משאת משה ח״א סי׳ ו׳ וכ״כ דבר משה ח״א סי׳ י״ד ותמה על הב״ד שכתב שיחזרו לברך ולקרות יעו״ש, והב״ד אמ״ל בדין כשנפל טעות או׳ י״ב, לד״א סי׳ ט׳ או׳ י״ב, מש״ז בסוף הסי׳ דה״ח או׳ י״ב:

סימן קמא

א א) [סעיף א׳] צריך לקרות מעומד, ומשמע דוקא אם קורא בצבור אבל ביחיד מותר לקרות מיושב וכ״כ ב״י בשם רש״י ז״ל, וכ״כ העו״ת או׳ א׳ א״ר אות א׳ ומשמע דוקא החזן והעולה צריכין לעמוד אבל הצבור אינם צריכים לעמוד כמ״ש בב״י וכ״פ בש״ע לקמן סי׳ קמ״ו סעי׳ ד׳ יעו״ש, ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ב ב) שם. צריך לקרות מעומד, כתב ב״ח סי׳ תר״ן דאפי׳ בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרות וכ״מ לשון הטור והג״מ אבל ממ״ש הרב״י בשם רש״י משמע דדוקא לכתחלה קפדינן אבל בדיעבד יצא יעו״ש, מ״א סק״א, וכ״כ הפר״ח או׳ א׳ דבדיעבד עלתה הקריאה מיושב יעו״ש, וכ״כ המט״י או׳ א׳ וכ״כ א״ר שם וכתב דגם הב״ח לא קאמר אלא למ״ד דבמגילה לכתחלה אסור מיושב וכו׳ יעו״ש, וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ אמ״ל בדין קס״ת לש״ץ או׳ ד׳ לד״א סי׳ ז׳ או׳ ד׳ ח״א כלל ל״א או׳ ו׳ ער״ה או׳ א׳ שע״א ש״ג או׳ י״א:

ג ג) שם ואפי׳ לסמוך וכו׳ דכשם שניתנה באימה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה, ב״י בשם הירושלמי, מ״א סק״ב, וכתב שם המ״א דאפי׳ להשען קצת אסור, וכ״כ המט״י שם. א״ר או׳ ב׳ אמ״ל שם, לד״א שם. ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ד או׳ ל׳:

ד ד) שם ואפי׳ לסמוך וכו׳ ואם נסמך כ״כ עד שאם ינטל אותו דבר יפיל לא הוי עמידה, וא״כ אפי׳ בעל בשר אסור ולא שרי לבעל בשר אלא סמיכה קצת, מ״א שם, מט״י שם, אמ״ל שם, לד״א שם ואם א״א לו לסמוך כ״א בענין זה והוא צריך סעד לתומכו מותר גם בזה, שע״א שם. מ״ב או׳ ד׳ וכתב שם השע״א או׳ י״ב דאם הס״ת ארוכה וא״א להסל ראות בראש הדף אם לא כששוחין עצמם סמוך לס״ת ועי״ז בא לידי סמיכה על השלחן יש להתיר יעו״ש, והביאו מ״ב או׳ ה׳:

ה ה) שם או לעמוד אסור, וה״ה לחבירו כדלעיל סי׳ צ״ד סעי׳ ח׳ פר״ח או׳ א׳:

ו ו) שם אלא א״כ הוא בעל בשר, וה״ה חולה או זקן הרבה שקשה לו עמידה בלא סמיכה, שע״א שם, או׳ י״א, מ״ב שם, ומי שהוא זקן וצריך לישען טוב שיסיר המפה קצת וישען על הדפין או על האבן ולא על המפה דהוי תשמיש קדושה, מהר״ם מינץ סי׳ פ״א, כנה״ג בהגה״ט, עו״ת או׳ ג׳ א״ר או׳ ג׳ לד״א סי׳ ה׳ או׳ מ״ח שע״א שם, מ״ב שם:

ז ז) שם. אלא א״כ הוא בעל בשר, ונראה דה״ה אם לא יוכל לראות בכתב הס״ת כדי לקרות עם הש״ץ כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה כדכתב בסמוך בס״ב אם לא שיסמוך עצמו וישען אל התבה שבה הס״ת דשרי דאע״ג דנימא דקרא דכתיב ואתה פה עמד עמדי לימוד גמור כמ״ש העו״ת או׳ ב׳ מ״מ לימוד דלא תשא אם ה״א לשוא שממנו נלמד שלא לברך ברכה לבטלה הוא יותר חמור וכמ״ש ביוסף לחק ס׳ שמיני משע״ק ח״ב ש״ח יעו״ש, יפ״ל או׳ ב׳:

ח ח) שם הגה, וכן החזן וכו׳ כן נראה מדילפינן בר״פ הקורא עומד מקרא דכתיב ואתה פה עמד עמדי כביכול אף הקב״ה בעמידה, פר״ח שם:

ט ט) שם בהגה, וכן החזן הקורא צריך לעמוד וכו׳ ואם הוא במקום שאין נמצא להם ס״ת שיקרא הש״ץ הפ׳ בחומש סדר אותו שבת ויפטיר הפטרת אותו שבת הכל בלא ברכה כמ״ש בשכנה״ג לקמן בסי׳ קמ״ג אות א׳ יעו״ש א״צ מעומד, כמו שכן היה מעשה בכפר בירון אבאד בשנת התקפ״ח שקרא החזן לבדו כל הפ׳ בחומש עם ההפטרה מיושב בל״ב בין תפלת שחרית למוסף ואין פוצה פה ומצפצף, יפ״ל או׳ ג׳:

י י) שם בהגה, וכן החזן הקורא צריך לעמוד וכו׳ הקורא עומד לימין הש״ץ תדיר ואף שהוא חכם הקהל שקורא בעצמו שירה או עשרת הדברות וכיוצא יעמוד לימין החזן והחזן לשמאלו ודלא כרב אחד ששינה מקומו, הרב כנה״ג בתשו׳ א״ח הנדפסות סי׳ י״ד, ברכ״י או׳ ב׳ מיהו בשיו״ב שם או׳ א׳ כתב דבכל ערי אטליא נוהגין שחכם הקורא שירה וכדומה עומד לשמאל החזן יעו״ש, ובמקומות אלו המנהג כמ״ש הכנה״ג שעומד לימין החזן, ועיין לקמן או׳ כ״ג:

יא יא) שם וכן החזן הקורא וכו׳ קהל שיש להם ב׳ קוראים וקורא אחד ידיו רותתים ואינו יכול לקרות רק בסמיכה על העמוד ויכול לקרות היטב בלי שום טעות ובדקדוק הראוי, והשני הוא אדם בריא שאינו צריך לסמוך עצמו על העמוד רק אינו יכול לקרות בטעמים כמו הראשון, זה שקורא כראוי אעפ״י שצריך לסמוך על העמוד יותר נחשב מהשני שקורא בטעותים, שו״ת בן יהודה סי׳ פ״ג, א״ח או׳ א׳:

יב יב) שם לעמוד עם הקורא וכו׳ אם מתפללים בבית והחלונות הם במערב והקורא צריך לראות לאור החלון רשאי להיות פני הקורא למערב ואין שום חשש בזה, נוב״י מה״ת סי׳ י״ג, א״ח או׳ ב׳ פ״ת:

יג יג) שם וכן החזן הקורא צריך לעמוד וכו׳ וה״ה הסגן שעומד אצל הס״ת שע״א ש״ג או׳ י״א, מ״ב או׳ ה׳:

יד יד) [סעיף ב׳] לא יקראו שנים וכו׳ משום דתרי קלי לא משתמעי. טור, לבוש, מ״א סק״ג, ומיהו העומד לצד הקורא יכול לסייע את הקורא בנקודות וטעמים בלחש, פר״ח או׳ ב׳ וכ״כ הלבוש בסי׳ קמ״ב בעי׳ ב׳ מאמ״ר אות ו׳ אמ״ל בדין קס״ת לש״צ אות ו׳ לד״א סי׳ ז׳ או׳ ו׳ ועיין לקמן אות י״ט:

טו טו) שם, או ש״ץ קורא וכו׳ ומה שנהגו האידנא שש״ץ קורא לפי שאין הכל בקיאין בטעמי קריאה ואין הצבור יוצאין בקריאתו והוא בעיניו כיודע ואם לא יקראוהו אתי לאינצויי עם ש״צ לכך תיקנו שיקרא ש״צ שהוא בקי בקריאה. טור בשם הרא״ש וב״י, והר״ן כתב הטעם שהנהיגו כן כדי שלא לבייש מי שאינו בקי לקרות בדקדוק הקריאה הב״ד כ״י. וכ׳ הלבו׳ כ׳ ב׳ הטעמים, ומשמע מזה דאפי׳ הבקי אין לו לקרות כדי שלא לבייש את שאינו בקי.

טז טז) שם, ומ״מ צריך הוא לקרות עם הש״צ וכו׳ דלא מסתבר שיברך על קריאת הש״צ, טור בשם הרא״ש, ומה שתמהו הט״ז סק״ג והפר״ח או׳ ב׳ מהא דק״ל בעלמא שומע כעונה ולמה אינו יוצא בקריאת הש״צ וכו׳ יעו״ש, עיין עיין מה שתירץ המט״י או׳ ה׳ כמה תירוצים לזה יעו״ש, וכן תירץ הרב שאילת יעב״ץ ח״א סי׳ ע״ה והביאו המחב״ר או׳ א׳ יעו״ש וכן הרב זקן אהרן סי׳ ס׳ האריך בזה לבטל טענת האומר שאין לעולה לקרות ומסתמא אין הזוהר חולק עליהם והעלה שיקרא בנחת עם הש״צ יעו״ש. והביאו י״א במ״ב בהגב״י אות ד׳ זכ״ל אות ס׳ וכ״מ מדברי האר״י ז״ל שהבאנו לעיל בסי׳ לק״ט אות כ״ג ואו׳ כ״ד שהעולה צריך לקרות בנחת. שהרי כתב שם שצריך העולה לקרות כיעו״ש. ובשער הכוו׳ דף ע״ג ע״ג כתב מהרח״ו ז״ל למוז״ל כשהיינו מתפללים בבית מדרשו שעלה ביום שבועות וקרא עשרת הדברות בפיו בקול רם כדרך שנוהגים חכמי הקהלות כמנהג ספרד וכן פ׳ בחקותי וכו׳ יעו״ש א״כ משמע דדוקא עשרת הדברות ופ׳ בחקותי היה קורא בקו״ר כמנהג אבל בשאר העולה צריך לקרות היא בלחש עם הש״ץ, ומשמע מזה דהאר״י ז״ל מפרש הזוה״ק כהבנת מרן ז״ל בב״י דאינו אוסר שנים לקרות אלא דוקא אם שניהם קורים בקי״ר אבל אם אחד מהם בלחש מותר וכן ראוי לעשות כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה וכ״כ האחרונים.

יז טוב) שם. אלא שצריך לקרות בנחת וכו׳, ואע״ג דאמרינן תרי קלי לא משתמעי היינו דוקא אם שניהם בקול רם, טור, עו״ת אות ו׳:

יח חי) שם הגה, ואפי׳ משמיע לאזניו וכו׳ כלומר שתפילה ג״כ תקנו בלחש ואפ״ה משמיע לאזניו והכא נמי כן, מ״א סק״ד, ודבר פשיט נראה דהוא חולק על הש״ע דלא התיר הש״ע אלא בענין שלא ישמיע לאזניו דוקא והו״ל לכתו׳ וי״א ואפי׳ שהוא ד״ע אלא שכן מנהג ההגה בכמה מקומות ולענין דינא העיקר כדברי הש״ע וכ״כ הפר״ח ז״ל יעו״ש מט״י אות ו׳ ומיהו מ״ש שם המט״י דהכי נקטינן דבתפלה ישמיע לאזניו ודחה דברי הפר״ח שכתב דבין בתפלה בין בקס״ת לא ישמיע לאזניו כיעו״ש כבר כתבנו לעיל בסי׳ ק״א או׳ ח׳ בשם כמה פו׳ ומקו׳ דהעיקר כדבר הפר״ח יעו״ש וכ״כ המחב״ר בזה הסי׳ או׳ ב׳ יעו״ש:

יט יט) [סעיף ג׳] יש נוהגים וכו׳ כ״כ ב״י דבני רומניא נוהגים שהעולה הוא קורא בקול רם כדין התלמוד וכדי שלא לבייש את מי שאין בקי בדקדוק הקריאה מעמידין מקרא אחד אצל העולה והמקרא אומר כל תיבה ותיבה תחלה ואח״כ אומרה הקורא וכתב ע״ז ב״י דאעפ״י שהנוהגים מנהג זה המקרא אומר התיבה בקול רם נראה דלא דמי למאי דאמרינן לא יקראו שנים בקו״ר דהתם שניהם מוציאים התיבה מפיהם בבת אחת. אבל אם כשהמקרא אומר התיבה העולה שותק. וכשהעולה חוזר ואומר אותה המקרא שותק, לעולם אין שם אלא קול אחד לבד, ומהאי טעמא אפשר שאפי׳ לדברי ספר הזוהר ש״ד המנהג הזה עכ״ל מיהו בס׳ נזירות שמשון כ׳ דלמדקדק שם בזוהר נראה שגם זה אסור, ולכן כל מה שאפשר למצוא אדם שיוכל לקרות לבדו יהדר אחריו. ואם לאו יקרא המקרא עכ״פ לחזן בלחש שלא ישמע רק החזן לבד. וזה אפשר ליישב קצת לדעת הזוהר עכ״ד והביאו או״ח או׳ ד׳ אמנם השכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ כתב דאין כן עכשיו מנהג רומניא אלא דמלבד הש״ץ והעולה עומד אחד ומקרא מהחומש לש״ץ הנגינות וטעמים בלחש והש״ץ אומר בקו״ר יעו״ש ועיין לעיל או׳ י״ד:

כ ך) [סעיף ד׳] אם ש״ץ רוצה לברך וכו׳ עיין לעיל סי׳ קל״ט סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כא **אך) שם צריך שיעמוד אחר אצלו וכו׳** ואף אם בל״ה אחד עומד להראות מקום הכתיבה הגרע״א, פת״ע או׳ ח׳:

כב **כב) שם כשם שנתנה תורה ע״י סרסור וכו׳** והוא משה רבינו כמש״ה אנכי עומד בין ה׳ וביניכם וכו׳ וכתב הלבוש שזהו טעם מנהגינו שקונים המצות והוא הסגן שהוא עומד כביכול במקום הש״י שהרי הוא מצוה לקרות למי שישר בעיניו, והש״ץ הוא הקורא והוא הסרסור במקום משה והעולה הוא המקבל במקום כל ישראל ובשליחותם עכ״ל, עט״ז או׳ ב׳ ח״א שם או׳ ז׳ וכ״כ הגור״ בקו׳ ג״ה סי׳ נ״א דבעינן ג׳ גברי בקס״ת שהעולה לקרות בתורה יעמוד לימינו של ש״ץ ועוד אחר יעמוד לשמאלו כדי לעשות רמז לג׳ אבות יעו״ש, והביאו אמ״ל בדין קס״ת לש״ץ או׳ ו׳ וכתב דכן המנהג פשוט בירושת״ו וכ״כ לד״א סי׳ ז׳ או׳ ו׳ מיהו מדברי הש״ע משמע דא״צ כ״א אחד עם הש״ץ בלבד ואם העולה מברך יהיה הוא המקבל והש״ץ סרסור ואם הש״ץ מברך יהיה הוא המקבל והעומד אצלו הסרסור והתורה עצמה היא מאת ה׳ מן השמים, וכ״כ הפתה״ד או׳ ד׳ דמדינא ליכא עיכובא אלא שיהיו שנים ש״ץ והקורא מיהו מצוה מ״ה איכא שיהיו שלושה יעו״ש:

כג **כג) שם ע״י סרסור.** וכתב הפתה״ד או׳ ג׳ ע״ש הרמב״ם והלבוש דהסרסור יעמוד במקום החזן כשעומד עם הקורא דהיינו לצד שמאל כיון דעכשיו חזר הש״ץ להיות כעולה אלא שלא ראה נוהגין כן אלא גם כשהש״ץ מברך וקורא לעצמו אינו זז מצד שמאל יעו״ש וכן המנהג בינינו דכשהש״ץ מברך הסרסור עומד בימינו והש״ץ נשאר עומד במקומו בשמאל. ר״ל כשהעולה קורה כגון בפ׳ השירה וכדומה העולה עומד בימין והש״ץ נשאר בשמאל, ועיין לעיל או׳ יו״ד:

כד **כד) [סעיף ה׳] עד שיכלה אמן מפי הצבור,** ואפי׳ יש שמאריכין באמן צריך להמתין עליהם כמ״ש סי׳ קכ״ח סי״ח, מ״א סק״ו, ועיין בדברינו לשם או׳ ח״ק, והמנהג שהחזן עונה אמן בקול רם כדי שיבינו הקהל וישמעו כשמתחיל לקרות, מהר״ם מינץ סי׳ פ״א, א״ר אות ו׳ ויש להפסיק קצת בין אמן להתחלת הקריאה שלא יהא נראה שהוא דבוק אל מה שקורא, וכתב. עו״ש מי שצריך להודות עונים החזן וכל הצבור אחריו אמן מי שגמלך כל טוב וכו׳ והביאו א״ר שם:

כה **כה) [סעיף ו׳] יכולין לקרות ב׳ אחים וכו׳** וי״א שהוא אסור משום דפסולים לעדות וכתיב עדות ה׳ נאמנה. ב״י בשם א״ח. עט״ז אות ג׳ וכתב הפרמ״ג בא״א אות ח׳ דלפ״ז כל אותם שאין מעידין כמבואר בח״מ סי׳ ל״ד אין ראוין לעלות וכ״ש הפסול לעדות מחמת עבירה וכו׳ עכ״ל מיהו הגר״א הקשה ע״ז שהרי נשים וקטנים פסולים לעדות ועולין כמ״ש פ״ג דמגילה וכ״ה דעת מרן ז״ל כאן בש״ע דלא כא״ח כמ״ש העו״ת אות י״ב:

כו **כו) ואין מניחין וכו׳** ואין חילוק בין אחים מאב לאתים מאם, דלא מצינו חילוק בזה אלא לענין נחלה וירושה אבל לשאר דברים אח מיקרי ואיכא בהם משום עינא בישא, שכנה״ג בהגב״י אות ז׳ עו״ת אות י״ג א״ר אות ח׳ אמ״ל בדין עליית קס״ת אות ל״א, לד״א סי׳ ה׳ אות ל״א:

כז **כז) שם ואין מניחין וכו׳** ולא דוקא אב ובכן ושני אחים אלא אפי׳ אב ובן בנו איכא משום עינא בישא שכנה״ג שם אות ח׳ עו״ת שם, א״ר שם, מט״י אות ז׳ וכתב ודלא כהפר״ח שכתב על דברי השכנה״ג הנז׳ דלא נהירא יעו״ש. מיהו המחב״ר אות ה׳ כתב שראה באיזה מקום שנהגו לעלות בזה אחר זה אב ובן בנו כדברי הפר״ח יעו״ש, וע״כ כהרא נהרא ופשטיה והיכא דליכא מנהג פשוט להתיר יש להחמיר משום דרבו האוסרים ועוד דסכנתא חמירא מאיסורא, ומיהו לבן בתו אין להקפיד אפי׳ להכנה״ג ובן בנו אשר ישא את שמו יש לחוש אפי׳ להפר״ח רו״ח

כח **כח) שם בשביל עין הרע** וכיון שהטעם משום עה״ר אם קראוהו לקרות אחר אחיו אין להורידו כיון שכבר עלה שכהנ״ג שם אות ד׳ י״א בהגב״י א״ר שם פר״ח אות ו׳ מט״י שם אמ״ל לד״א שם כר״ש דה״ח אות י״ד קיצור ש״ע סי׳ כ״ג או׳ י״ג:

כט **כט) שם ואין מניחין אלא בשביל עין הרע,** ואפי׳ אם הם לא חיישי לעין הרע אנוחי לא מנחינן להו שיעלו, י״א שם. א״ר שם, אמ״ל שם ברכ״י או׳ ו׳ ובספרו יוסף אומץ סי׳ ט״ז או׳ ד׳ ולד״א שם, זכ״ל או. ס׳ ומ״ש הרב נוהג כצאן יוסף שראה בק״ק אחת שהיו קורין ד׳ אחים זאח״ז ולא מיחה בהם והובא בס׳ לשון חכמים בהל׳ קה״ת סי׳ ו׳ הרואה יראה דיחיד הוא נגד כל הפו׳ הנז׳ א״ת או׳ ה׳:

ל **ל) שם ואין מניחין וכו׳** ומשמע דגם משום עין הרע ליכא למיחש אלא בעולין סמוכין זל״ז אבל ביש הפסק אחד ביניהם ליכא למיחש וכדמוכח בדברי ההגה דליכא קפידא אלא בסמוכין ולא במופלגים. מט״י שם. וכתב דיש מקומות נוהגים להקפיד אפי׳ במופלגים יעו״ש מיהו במקומינו נוהגים להקל במופלגים וכ״כ המחב״ר או׳ ד׳ דנהגו לעלות כשאינם בזה אחר זה וכן הוא מנהג א״י ומצרים וגלילות טורקיא״ה ונהרא נהרא ופשטיה:

לא **לא) ואם** קראו איש אחד לעלות ואא״כ קראו לאחר ולא היה האחר בבהכ״כ כתב השבו״י ח״ג סי׳ יו״ד דיכולין לקרות גם בנו של ראשין כיון שהפסיק בקריאה לאחר אבל בס׳ יוסף אומץ שם חלק עליו וכתב דאין קורין לבנו יעו״ש, והביאו א״ח שם. וכ״כ הפתה״ד אות ח׳:

לב **לב) שם ואין מניחין וכו'** ובמקום שאין קורין לעולין לס"ת בשם יכולין לעלות שני אחים בזה אחר זה וליכא למיחש לעינא בישא. שו"ת אמונת שמואל סי' מ"ז, א"ר או' ז' לקט הקמח. כר"ש. חס"ל או' ט"ז בי"מ או' ל"ב. א"ח שם, מיהו הכס"א כתב כיון דאחר הקריאה עושה הש"ץ מי שבירך ומזכיר את שמם הו"ל כקורא בשמו וכו' יעו"ש, והביאו דברי מנחם בהגב"י או' ד' וכן המנהג להקפיד אפי' במקום שאין קורין לעולים בשם:

לג **לג) שם הגה,** ואפי' אם אחד הוא השביעי ואחד הוא המפטיר וכו' ואין הקפדה בזה אלא במפטיר של שבת שקורא המפטיר בס"ת שקרא השביעי וכיון דשניהם קראו בספר אחד איכא עינא בישא אבל מפטיר דיו"ט או בשבת ביום שמוציאין ב' ספרים וקורא המפטיר בספר שני אין קפידא, ונראה שע"ז סמכו לעשות חתני' ב' אחים גם בן ואב ולא חששו לעין הרע אעפ"י ששניהם קורין זה אחר זה משום דבשני ספרים ליכא עינא בישא שכנה"ג בהגב"י או' ה' עו"ת או' י"ג, א"ר או' ז' לד"א סי' ה' או' ל"א, פתה"ד או' ט' דה"ח או' י"ד, מיהו המט"י או' ז' כתב דכיון דקפדינן אפי' במפטיר דיש הפסק קדיש ביניהם משום עין הרע מאחר דהוי סמוכים הה"כ בספר א' וספר ב' לא יעלו כיון דהם סמוכים עכ"ד. ומהריק"ש כתב דאפי' בספר אחד אין קפידא מאחר דמפסיקין בקדיש, והביאו י"א בהגב"י ואמ"ל בדין עליית קס"ת או' ל"א, ולענין דינא נראה כיון דמור"ם ז"ל החמיר בספר אחד אעפ"י שמפסיקין בקדיש ורוב הפו' הכי ס"ל דלא התירו כ"א בשני ספרים הכי נקטינן:

לד **לד) שם בהגה, ואפי' אם אחד הוא השביעי וכו'** ואין קפידה אלא כשהמפטיר הוא בר מצוה אבל אם אינו בר מצוה לא הקפידו בזה, שכנה"ג שם או' ו' עו"ת שם, א"ר שם. אמ"ל שם דה"ח שם, וכ"כ האחרונים:

לה **לה) [סעיף ז'] העולה למגדל וכו'** אם קראו לרבו לקרות בתורה בצבור א"צ לעמוד כל זמן שרבו עומד, יו"ד סי' רמ"ב סעי' ח"י, רק בשעה שעובר לפניו לעלות לס"ת צריך לעמוד, אמ"ל בדין עליית קס"ת או' ל"ד, לד"א סי' ה' או' ל"ד. ויש מקומות שנוהגין כשהרב עולה וכן האב כל זמן שקורא בתורה התלמיד או הבן עומד על עומדיו במקומו, ובמקומות שנהגו כך נעשה הדבר חובה על התלמיד או הבן, שאם לא יעמוד נראה שהוא מזלזל, ובכל כבוד שנהגו אם אינו עושה דומם לביזוי כמ"ש ז"ל. לד"א שם, ויש מקומות שנהגו לעמוד ג"כ כשעולה אחיו הגדול וחמיו וכדומה ובזה ג"כ אם אינו עושה במקום שנהגו דומה לביזוי כנ"ל, ועיין לעיל סי' קל"ו או' ד':

לו **לו) אם** התלמיד ש"ץ ושני רבותיו בבה"כ וצריך לקרות לאחד מהם שיעלה לס"ת יאמר אדוני מורי ורבי פ' ואין לך מלבין פני חבירו כמו שלא לקרותו לקרו' בתורה בצבור אמ"ל שם או' ל"ה לד"א שם אות ל"ה:

לז **לז) שם בדרך קצרה וכו'** כתב מ"א סק"ז דלכאורה גם החזן כשמוליך הס"ת לתיבה נמי הדין כן לילך בקצרה יעו"ש וכן נראה דעת המחה"ש סק"ז וכ"כ אמ"ל בדין מנהגים עת הוצאות ס"ת או' י"ג, לד"א סי' ג' או' י"ג ח"א כלל ל"א או' ט' מיהו ממ"ש לעיל סי' קכ"ח או' ק"א משמע דדוקא בדרך ימין צריך להלך ואפי' אם היא ארוכה וכן נראה לענין דינא דדוקא בעולים יש לחלק בין ארוכה לקצרה משום כבוד התורה שיעלה במהרה או מפני כבוד הצבור שלא ימתינו עליו כמ"ש הלבוש אבל לא בס"ת עצמה אלא לעולם צריך להוליכה דרך ימין כמו שנתנה בימין במש"ה דכתיב מימינו אש דת למו וכ"כ א"א או' ז' וכן עמא דבר:

לח **לח) שם בדרך קצרה וכו'** ואע"ג דבביאור הגר"א הסכים שגם העולה לתורה יעלה בימין אפילו בדרך ארוכה וכ"כ הח"ס סי' קפ"ז המנהג הפשוט כדברי הש"ע דהולכים בקצרה ואפי' אם הוא דרך שמאל:

לט **טל) שם בדרך קצרה וכו'** וילך בזריזות מיד א"ר בסוף הסי' מ"ב או' כ"ה:

מ **מ) שם עולה בפתח שהיא לו בדרך קצרה וכו'** ובדרך הלוכו יאמר בלחש הריני הולך לעלות ולברך ולקרות בס"ת לשם יחוד קבה"ו ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל קשל"ה דע"ו ע"א וסידור עמודי שמים דקס"א ע"א. יפ"ל או' ו' מיהו צריך ליזהר לאומרה בכונה היותר גדולה משום דהוא מהלך וגם טרוד בעלייה שמא ח"ו יבא לומר בלא כונה ועיין לקמן סי' קמ"ב או' ד':

מא **מא) שם הגה ולא ירד עד שעולה וכו'** המנהג להמתין עד שמתחיל השני ברכה והמדקדקים חוששין שבדרך לא יוכל לשמוע הקריאה כהוגן לכן ממתינין עד שיסיים השני ויורדים בין גברא לגברא, מ"א סק"ח א"ר או' ט' סו"ב או' ב' אמ"ל כדין עליית קס"ת או' מ"א, לד"א סי' ה' או' מ"א וכשיורד ילך בנחת שלא יהא נראה שהיתה עליו כמשא:

מב **מב) שם בהגה ולא ירד עד שעולה וכו'** המסיים לקרות בתורה יפנה מקום לחבירו העולה ויהיה נדחה מפניו בבואו לקרות בתורה אחריו ואפילו הרב לתלמיד הרמ"ע סי' פ"ג. כנה"ג בהגה"ט י"א בהגה"ט וכתב ודלא כהגו"ר כלל א' סי' כ"ג שכתב דוקא בשוים יפנה מקום יעו"ש מיהו האמ"ל שם

או׳ מ״ב נראה דעתו כהגו״ר וכ״כ הלד״א שם או׳ מ״ב ונראה דאילו ראו דברי הי״א שם שדחה דברי הגו״ר לא היו כותבים כמותו וע״כ העיקר נראה כדברי הרמ״ע וכמ״ש הי״א וגם יש בזה משום כבוד תורה שמכבדין למי שעולה לקרות:

מג מג) שם בהגה, ולא ירד עד שעולה וכו׳ והטעם כתב בלבוש משום כבוד ס״ת שלא יניחנה לבדה וכ״כ הסו״ב במק״ח או׳ ו׳ והוא ממ״ס פי״ד הי״ד כמ״ש היפ״ל או׳ ז׳ וא״כ משמע מזה דאם הש״ץ תמיד עומד אצל הס״ת ורק העולים אחד יורד ואחד עולה א״צ להמתין המסיים עד שעולה אחר כיון שאין הס״ת מונחת לבדה:

מד מד) [סעיף ח׳] ונקראת בענין אחר וכו׳ ואעפ״י שקורא בעל פה שרי, מ״א סק״ט והקורא בתוכחה בעפולים בצבור כאשר הוא בס״ת ולא כהקרי בטחורים לא יצא י״ח קריאתו, יכין ובועז סי׳ ס״ט ואם חסר בתורה אותה התיבה ישכבנה וכדומה מהלין דכתובין ולא קריין אפ״ה אין לקרות באותה ס״ת דחיסר אות אחת פסולה, א״א או׳ ט׳ וכן אם כתב ישכבנה במקום ישגלנה או ובטחורים במקום ובעפולים וכיוצא בהן שכתב הקרי וכתיב כקריאתה פסול, יו״ד סי׳ ער״ה סעי׳ ו׳:

סימן קמב

א א) [סעיף א׳] קרא וטעה אפי׳ בדקדוק וכו׳ כ״כ הרמב״ם בפי״ב מה״ת וכתבו הגמי״י שנראה להביא ראיה מדגרסינן בירושלמי מנין לתרגום דכתיב ויקראו בספר וכו׳ ויקראו בספר זה מקרא, מפורש זה תרגום ושום שכל הם הטעמים, ויבינו זה המסורת וא״ר יונה אע״ג דאיתמר אין התרגום מעכב טעה מחזירין אותו וכ״ש לדקדוק דילפינן נמי מהאי קרא, והר׳ מנוח הביא ראיה מדאמרינן בפ׳ חלק (סנהדרין דף צ״ט ע״א) כל האומר כל התורה מן השמים חוץ מדקדוק א׳ ה״ז בכלל דבר ה׳ בזה וכיון שדקדוק אחד יש לו שורש גדול צריך שלא יניח הנד, ולא יניד הנח, ולא ירפה החזק, ולא יחזיק הרפה עכ״ל, והביאו ב״י ועו״ת או׳ א׳ וכ״כ בזוה״ק פ׳ ויקהל דף ר״ה ע״ב, וז״ל תנינן כתיב ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא והא אקמוה רזא דאינון פסוקי טעמי ומסורת וכל אינון דיוקין ורזין עילאין כלא אתמסר למשה מסיני עכ״ל, וכ״כ בס׳ מבו״ש ש״ב ח״ב פ״ז ובהנד״מ דף ט׳ ע״ג וז״ל והיות הס״ת בלי נקודות וטעמים מורה על המלכים דמיתו שהם האותיות והתגין שעליהם, ונתקנין ע״י יסוד דאבא דבמחשבה אתבריר כולא, וע״י הקריאה שאדם קורא, ממשיך בו בז״א שהוא תורה שבכתב את הטעמים והנקודות ע״י קריאתו, ולכן תראה כי הטעמים והנקדות יש להם הרגשה ונדנוד בקריאתם יען הם מורים בתחיית המלכים שחזרו לחיות ע״י הטעמים החדשים שבאו וגם ע״י הנקודות שתזרו לתוכם אך התגין אין בהם נדנוד כלל כי הם בחי׳ האורות בהיותם פורחים על הגופות וכו׳ עכ״ל, ועוד עיין בע״ח שער ח׳ פ״ו, ועתה הראת לדעת כי הנקודות והטעמים יש בהם רזין עילאין וא״כ כמה צריך להשתדל הש״ץ ללמוד הפ׳ בטוב כדי לקרות הנקודו׳ והטעמים כהוגן, וכן העולה שקורא עם הש״ץ בלחש צרי׳ ליזהר ג״כ לקרות כהוגן, ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ט או א׳ ולקמן או׳ ד׳:

ב ב) שם. אפי׳ בדקדוק אות אחת וכו׳ ואפי׳ טעה בין אם לואם, ב״י בשם הירושלמי, וה״ה שאם במקום אברהם קרא אברם או איפכא במקום אברם אברהם, או קרא במקום אהרן הרן ודילג בקריאת האלף מאהרן, או במקום מצרים קרא מצריים וכיוצא שמחזירין אותי, וזה שלא כדברי מור״ם ז״ל שכתב דדוקא בשינוי שמשתנה עי״ז הענין דליתא, וכ״כ הרב ז״ל בב״י בפשיטו׳ שאפי׳ בטעות שאין המשמעות משתנה מחזירין לקורא ושכן נראה מדברי א״ח, ומיהו בדקדוק טעמים או נקודות בדבר שאינו משנה שום משמעות אין מחזירין אותו אבל גוערין בו, פר״ח או׳ א׳ אמ״ל בדין קס״ת לש״ץ או׳ א׳ לד״א סי׳ ז׳ או׳ א׳ ס״א כלל ל״א או׳ ל׳ וכן יש להחמיר כדברי הפו׳ הנז׳ משום דע״פ הסוד הוא חמור כמ״ש באו׳ הקודם ודלא כהמט״י סי׳ קמ״א או׳ ח׳ שכתב דלא כהפר״ח יעו״ש, ועיין לקמן או׳ ה׳:

ג ג) שם אפי׳ בדקדוק אחד וכו׳ וגם צריך ליזהר בין תיבה שתחלתה כסוף תיבה שלפניה, וכן להפסיק בכל אלף שאחר מ״ם ובכל הדקדוקים כמ״ש לעיל סי׳ ס״א וכמ״ש בהגה סעיף כ״ב יעו״ש ופשוט הוא, פר״ח שם, אמ״ל שם, לד״א שם:

ד ד) שם אפי׳ בדקדוק אות אחת וכו׳ כתוב בא״ח מנהג ספרד אחר קריאת התורה בשבת לומר והוא רחום יכפר עין לכפר על שגגת הטעיות במקרא עכ״ל והביאו ב״י וכתב דהיום אין זכר למנהג זה עכ״ד, מיהו הרו״ח כתב דטוב לומר בלחש אחר קס״ת פסוק זה ולכוין לשאול מחילה מהשי״ת על שגיונות יעו״ש, אבל הנראה לע״ד דהיותר נכון לומר פסוק ויהי נועם בכוונה קודם שיקרא ויכוון במעשה ידינו וכו׳ שהשי״ת ברוב רחמיו יסדר הקריאה כפי סודותיה הראוים לה וכמו שאנו אומרים ויהי נועם קודם תפלה ומכיונים בו שהשי״ת ברוב רחמיו יסדר אורה כפי בחי׳ הראויים לה וכן אם ח״ו יהיה איזה שגיאה השי״ת ברוב רחמיו יתקן אותה. וזה יותר טוב מלומר אח״כ דלמה יחטא וישוב, וכן העולה ג״כ יאמר ויהי נועם בכוונה הנז׳ בהליכתו, וכן קודם כל לימוד יאמר ויהי נועם בכוונה זו:

ה ה) **שם מחזירין אותו,** ונראה דכ״ז דוקא כשלא בירך עדיין ברכה אחרונה או אפי׳ כשבירך לענין שצריך הקורא לקרוא אותו פסוק עוד הפעם אבל כשכבר גמרו הקריאה להוציא ס״ת ולחזור ולברך א״צ שהרי הטור כתב דא״צ לחזור אפי׳ לאהרן הרן וכ״כ בב״א ונהי דלכתחלה מחזירין היינו אם אין כאן חשש ברכה אבל לחזור ולברך סמכינן על הטור, ח״א שם, ונראה דאם עדיין לא בירך ברכה אחרונה יחזור ממקום הטעות ויקרא על הסדר כדי שתעלה למעלה כסדרה ואם כבר בירך יקרא השני ממקום הטעות ואילך רק אם כבר גמרו הקריאה א״צ להוציא ס״ת אחר, ועיין לעיל סי׳ קל״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ ז׳

ו ו) **שם הגה, וכן דין החזן הקורא,** וכן הוא דעת מרן ז״ל בב״י ודלא כהכלבו, וכ״כ הלבוש והאחרונים ור״ל אע״פ שאינו מברך דלא בברכה תליא מלתא, ב״י. עו״ח או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳:

ז ז) **שם בהגה. ודוקא בשינוי שמשתנה עי״ז הענין וכו׳** עיין מ״ש בזה לעיל או׳ ב׳ יעו״ש:

ח ח) **שם בהגה. או בניקוד וכו׳** ובניקוד נמי כשמשתנה הענין כגון יעשה בפתח יעשה בצירי בחלב בחטף בחלב בצירי בזה בודאי מחזירין אותו, מ״א סק״א, א״ר או׳ ב׳ סו״ב או׳ ב׳ שע״א ש״ג או׳ ט״ז ובס׳ שלחן עצי שטים הוסיף עוד דה״ה בנגינת הטעמים כשהענין משתנה עי״ז כגון שקרא משרת במקום מפסיק מחזירין אותו ודלא כמו שאומרים ההמון שאם קרא את השם אין מחזירין בטעה בנגינה, מ״ב או׳ ד׳:

ט ט) **שם בהגה. או בניקוד וכו׳** ראיתי רבים עושים בדגש ורפה דיש בו משום שינוי הבנה. כגון כי הקשה פרעה לשלחנו שנון לשלחנו צ״ל רפויה המורה כי רבים הם המדברים בעדם. ויש מהם בדגש המורה ליחיד שאינו נכחו כמו לא תשלחנו ריקם, וכן ידבנו וכאלה רבים מדברים על היחיד צ״ל דגושים, ושל הרבים רפוים ואם שינה פסל דמשנה מאמר היחיד לרבים, והרבים ליחיד, וראיתי איזה ש״ץ שלא דקדקו בזה וגערתי בהם והחזרתי אותם ואמרו לי כי חד מדרבנן היה אומר כי אין קפידא ולדידי אין לסמוך ע״ז לכן מי שקורא פסיק ואעשך לגוי גדול עצים ורב ממנו. או ממנו יתד רפוי מחזירין אותו, ומינה ויוציאנו ויביאנו ויצוינו וכיוצא מי שקורא אותם בדגש טועה הוא ומחזירין אותו, מהר״י זאבי בס׳ אורים גדולים דף ו׳ ע״ד לימוד ד׳ י״א במ״ב:

י י) **בפ׳** בהר היא אחזתם בחירק ודלא כהר׳ חזקוני וטעמו של דבר כי כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו או נקבהו, הרדב״ז ח״ג הנד״מ סי׳ של״ו יעו״ש, אמ״ל שם או׳ ג׳ לד״א שם או׳ ג׳ בפ׳ קרח צריך לקרות ברית מלח עולם היא ואם קרא הוא מחזירין אותו לד״א שם בפ׳ וירא בפסוק ויאמר ליט אליהם אל לא אדני שקרא הקורא אדוני בחירק ולח בקמץ וכבר התפללו מוסף אם לא יצאו מוציאין הספר וקורין הוא ושנים עמו, ואם כבר יצאו אזי במנחה יתחיל בפסוק זה ויקרא עוד ג׳ פסוקים בפ׳ חיי שרה לכהן ואחריו לוי וישראל, סת״ם הקה״ת סי׳ י״ב, פת״ע או׳ ג׳

יא יא) **שם בהגה, אין מחזירין אותו וכו׳** היינו בין החזן הקורא ובין העולה, לבוש, שע״א ש״ג או׳ ט״ז, מ״ב או׳ ה׳:

יב יב) **כתב** בתשו׳ מהר״ם מינץ סי׳ פ״א החזן צריך ללמוד הסדרא שתהא שגורה בפיו כל הדקדוקים במתגין לעיל ומלרע ימין ושמאל ויקרא במיתון מאד ולא במהירות כלל דאולי יבליע שום אות או תיבה והביאו א״ר או׳ א׳ מ״ב שם. ועיין לעיל או׳ א׳:

יג יג) **[סעיף ב׳] אפ״ה יקראו בתורה וכו׳** ואע״ג דבראש הסי׳ כתב דמחזירין התם אפשר להחזירו אבל בזה שא״א בענין אחר מותר א״ר או׳ ד׳:

יד יד) **[סעיף ב׳] וישוב שיש שם מנין וכו׳** אפ״ה יקראו בתורה וכו׳ אמנם אם יש מי שיודע לקרות בדקדוקים ואין מקפידין להשיאו כדי שילמוד לקרות כה״ג לא יקרא בלא דקדוק ד״מ או׳ א׳ וכן אם אפשר לעמוד אחד אצל הקורא לומר לו מתוך החומש הנקודות והטעמים בלחש כמ״ש לעיל סי׳ קמ״א או׳ י״ד לא יקראו בלא דקדוק:

טו טו) **שם אפ״ה יקראו בתורה וכו׳** והיינו דוקא כגון לאהרן הרן פי׳ שלא קרא האל״ף או ליהודים יהודיים וכיוצא אבל אם טועה בטעות שמשנה הענין כגון שבמקום חלב קורא חלב או איפכא וכן במקום זכר קורא זכר כגון תמחה את זכר עמלק וכיוצא בזה ואין שם יודע שיכול להחזירו מטעיתו פשיטא שאין מברכין בתורה ואין מפטירין בנביא, פר״ח או׳ ב׳ י״א בהגב״י אמ״ל שם או׳ א׳ לד״א ישם או׳ א׳ א״א כר״ש וכ״כ העו״ת או׳ ג׳ דהכא מיירי בענין שלא נשתנא הענין יעו״ש, ודלא כהמט״י בסי׳ קמ״א או׳ ח׳ שכתב דגם אם משתנה הענין קורין בברכה ודלא כהפר״ח יעו״ש דליתא כיון דכל הפו׳ הנז׳ לא ס״ל כוותיה ועוד הא ק״ל סב״ל ומ״ש הפר״ח דאין מפטירין בנביא היינו בברכה אבל בלא ברכה פשיטא דמפטירין דלא עדיף מתורה, ועיין לעיל סי׳ קמ״א או׳ ט׳

סימן קמג

א **[סעיף א'] אין קורין בתורה בפחות מיו"ד וכו'** דדבר שבקדושה הוא ואין דבר שבקדושה פחות מיו"ד כדילפינן מונקדשתי בתוך וכו' לבוש, ועיין בדברינו לעיל סי' נ"ה או' ו'

ב **שם. מעשרה גדולים בני חורין,** מ"ש מעשרה גדולים, לאפוקי קטנים דאע"ג דקטן משלים לז' קרואין מ"מ אינו משלים למנין עשרה, ומ"ש בני חורין לאפוקי עבדים גמורים, ובמרצה עבד ומחצה בן חורין יש להסתפק, ונראה דכיון דק"ל דכופין את רבו ועושה אותו בן חורין הרי חייב בכל המצות דכל הראוי לבילה וכו' וכן מוכח בריש חגיגה יעו"ש, עו"ת או' א' אבל הא"ר או' א' חלק על דברי העו"ת הנז' וכתב דחציו עבד אין מצטרף יעו"ש, וב"ב א"א או' א' וכ"כ לעיל סי' נ"ה או' ט"ו, ועיין בדברינו לכם מאו' י"ב עד או' ח"י מי מצטרף ומי שאינו מצטרף וה"ה לכאן יעו"ש:

ג **שם מעשרה גדולים וכו'** ואם לא יש אלא ז' שלא שמעו קריאת ס"ת יכולין לצרף עמהם ג' שכבר שמעו ולהוציא ס"ת, לב חיים ח"ב סי' כ"ה, וכ"כ לעיל ריש סי' ס"ט לגבי חזרת העמידה יעו"ש:

ד **שם ואם התחילו ביו"ד ויצאו מקצתן וכו'** ועל היוצאים נאמר ועוזבי ה' יכלו, ב"ח בשם הירושלמי, פרישה או' א' וכ"ה במור"ם לעיל סי' נ"ה סעי' ב' ואפי' בין גברא לגברא, פרישה שם, ומ"ש בריש סי' קמ"ו דמותר לצאת בין גברא לגברא היינו בנשאר עשרה, וכ"כ א"א או' א' ועיין לקמן סי' קמ"ו או' ה':

ה **שם ויצאו מקצתן גומרין,** אבל אין אומרים קדיש אחר קריאת ס"ת וכמו שהסכים הפר"ח לעיל סי' ג"ה דאין אומרים קדיש תתקבל, ועוד כי הא דנהגו לומר קדיש בשני וה' אחר קריאת התורה הוא מנהג אחרונים והשתא דיצאו מקצת עשרה אין לאומרו, ברכ"י או' א' ודלא כשע"א ש"ז או' ל"ח ועיין בדברינו לעיל סי' נ"ה או' ל"ד ואו' ל"ה ודו"ק:

ו **שם גומרין,** והוא שנשתיירו רובן כמ"ש לעיל סי' נ"ה סעי' ב' וכ"כ הפר"ח או' א' א"א שם, ויראה דבששה סגי, וברכו לא הוה התחלה כבסי' קל"ה ס"ו אבל בא"י הוי התחלה, א"א שם, דה"ח או' א' ומ"ש התו"ח או' ג' דגם ברכו הוי התחלה אינו מוכרח, ועוד דלא יהיה אלא ספק והא ק"ל סב"ל, דבשביל זה אתה עושה ברכות לעולין

ז **שם גומרין כל העולין** כן הסכים מר"ן ז"ל בכ"מ פ"ח מה"ת דין ו' מ"א סק"א, וכתב שם המ"א דמשמע שם דלא יקראו אלא ז' עם המפטיר ועיין סס"י רפ"ב עכ"ל. ור"ל כיון דהכ"מ מסתפק שם אם גומר עולה אחד או כל העולים אלא דהסכימה דעתו ז"ל שיגמרו כל העולין א"כ אין להוסיף על מנין ז' וגם המפטיר הוא מן הז' משום דק"ל בסי' רפ"ב מפטיר עולה למנין ז' וכ"כ המחה"ש סק"א, ומשמע דאומר הפטרה בברכה אבל הא"ר או' ב' כתב דאין לומר הפטרה בברכה יעו"ש והביאו המחה"ש שם וכתב דאפשר לומר דגם המ"א מודיה ליה יעו"ש, וכ"כ א"א שם, דה"ח שם שע"א שם, ועיין לקמן או' ט':

ח **שם גומרין, וביום שמוציאין ב' ס"ת** נראה כיון דק"ל מפטיר עולה למנין ז' יש להקרות ו' בספר ראשון והז' בספר ב' וכן ביום שמוציאין ג' ס"ת כגון ר"ח טבת שחל בשבת יש לקרות ה' בספר א' והששי בספר שני והז' בספר ג' כדי שלא להוסיף על העולין לחובת היום, ועיין מאמ"ר או' א':

ט **שם גומרין** ואם היו עשרה בשעה שהתחיל ברכת ההפטרה ויצאו מקצתן יגמור ההפטרה עם הברכות אבל אם לא היו עשרה בעת שרוצה להתחיל הברכה אעפ"י שקרא בתורה למפטיר ובירך לאחריה ביו"ד ויצאו אח"כ מקצתן לא יאמר הברכות כלל רק יקרא ההפטרה בלא ברכה, שע"א ש"ט או' ל"ב:

י **[סעיף ב'] אם כתוב כל חומש לבדו וכו' אין קורין בו וכו'** והטעם כתוב שם בגמ' מפני כבוד הצבור ולפ"ז משמע דאם הצבור רוצים למחול על כבודם קורין בחומש העשוי בגלילה כס"ת ומברכין ג"כ עליו וכ"כ ב"י ממשמעות דברי רבינו ירוחם, אבל ראבי"ה כתב בשם הירושלמי טעם אחר כדי שתהיה נפשם עגומה שאוסרים להם לקרות בצבור ויקנו ס"ת שלם ולפ"ז אין הדבר תלוי במתילת הצבור, עו"ת או' ב' והפר"ת או' ב' כתב דכיון דהטעם משום כבוד צבור רשאים למחול יעו"ש וכ"כ כנה"ג בהגב"י בשם הרא"ם ח"א סי' יו"ד ותומת ישרים סי' ל"ב דבמקום שאין ס"ת מצוי שיקראו בחומשי' ויברכו תחלה וסוף, וכ"כ א"ר או' ג' וכ"כ הרב זקן אהרן סי' צ"ט דבמקומו נוהגין כשיוצאין בכפרים מביאין חומש וקורין ו' בברכה לפניה ולאחריה יעו"ש והביאו י"א במ"ב בהגב"י או' ג' ועיקרי הד"ט סי' ו' או' ל"א, אמנם עיין בדברינו לעיל סי' נ"ג או' ל"ז שכתבנו בשם כמה פוסקי' דאפי' לפי הטעם מפני כבוד הצבור אינם יכולין למחול יעו"ש, וכ"ה דעת מרן ז"ל דאפי' בשעת הדחק שאין להם ס"ת אין לקרות בחומש כמ"ש סעי' ג' וכ"כ הלבוש וכ"כ הכנה"ג שם דלא ראה מנהג בזה שיקראו בחומשין ויברכו ואם היה בא מעשה לידו היה חושש לס' הרשב"א יעו"ש, וכ"כ הלד"א

סי׳ ח׳ או׳ כ״ט דאין לסמוך על המתירין לברך ולעלות בחומש כלל עכ״ל, וכן עיקר דהא אנן אתכא דמרן ז״ל סמכינן, ועוד כיון דדבר זה בפלוגתא שניא ויש חשש ברכה לבטלה הא ק״ל סב״ל:

יא **יא) שם אין קורין בו וכו׳** אבל בכפרים שא״א אלא בחומשין ש״ד למקרי בהו בלא ברכה הפרשה הש״ץ לבדו וכן הנהגתי פה אזמי״ר יע״א כשבורחים לכפרים מדבר בעיר יהלוך שאינם יכולין להוליך שם ס״ת שיקרא הש״ץ הפרשה בחומש סדר אותה שבת ויפטיר הפטרת אותו שבת בלא ברכה, שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ ויעיש״ב, א״ר או׳ ד׳ אמ״ל בדין הנהגת הצבור בעת קס״ת או׳ כ״ט, לד״א שם, ועיין לקמן או׳ י״ד:

יב **יב) שם הגה, אבל בחומשים שלנו וכו׳** אפי׳ כתובים בקלף ובכל דקדוק, א״ר או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ מ״ד:

יג **יג) שם בהגה, אין לברך עליהם,** וכן הוא דעת מרן ז״ל כמבואר בב״י, וכ״כ הלבוש ב״ח:

יד **יד) שם אין לברך עליהם** משמע דוקא לברך עליהם אסור אבל לקרות בצבור בלתי ברכה מותר וכן מבואר בתשובת הרשב״א שמביא ב״י בסי׳ ז׳ עו״ת או׳ ג׳ וכ״כ מ״א סק״ב בשם התניא וכ״כ הפר״ח סוף או׳ ג׳ וכתב עוד שם המ״א דמשמע שהחזן קורא בקול רם כמו בשאר פעמים וכ״כ א״ר שם, ועיין לעיל סי׳ קמ״א אות ט׳:

טו **טו) שם בהגה ראיתי נוהגים שהש״ץ קורא מן החומש וכו׳** והאידנא נוהגים שאחד קורא מהחומש והש״ץ קורא מהס״ת וצ״ל הטעם משום שיש אנשים שאינם יודעים לקרות בניגון וטעמים ואפי׳ מקרין אותם ויהיו מתביישים לכן מקרין להש״ץ מ״א סק״ג סו״ב או׳ ב׳ ועיין פר״ח או׳ ב׳ ומ״ש עליו המאמ״ר או׳ ב׳ ודוק, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ קמ״א או׳ י״ט:

טז **טז) [סעיף ג׳] אפי׳ בכפרים וכו׳** אין מברכין עליו כתב העו״ת או׳ ד׳ פי׳ על חומש אחד אפילו עשוי בגלילה עכ״ד וזהו כתב לפי סברתו באו׳ ה׳ דדעת מרן להתיר בשעת הדחק ס״ת שיש בו טעות יעו״ש, אבל א״נ דבב״י משמע דקאי בין אחומש העשוי בגלילה ובין אס״ת שלימה אלא שיש בה פסיל יעו״ש וכ״מ לשון הש״ע, וכן הוא בהדיא לקמן סי׳ קנ״ג סעי׳ ג׳ וכ״כ מ״ב או׳ י״א ועיין לקמן או׳ מ״ד ועוד עיין לעיל או׳ יו״ד ואו׳ י״א:

יז **יז) [סעיף ד׳] אם נמצא טעות בס״ת בשעת קריאת וכו׳** פי׳ שגמרו קריאת מקצת העולין וכבר בירך אחריה ואח״כ נמצא הטעות דזה הוי דיעבד גמור וסמכינן אמתירין לקרות בס״ת פסולה (כמ״ש בב״י בשם הרמב״ם) ולכן אותן שכבר קראו עולין למנין ז׳ והשאר קורין בס״ת כשר אבל אם עדיין לא בירך אחריה אפי׳ גמרו הפרשה של אותו עולה זה הוי בכלל הסיפה בנמצא טעות באמצע קריאת התורה לב״ש, וכ״כ המש״ז או׳ א׳ לדעת הש״ע:

יח **יח) שם מוציאין ס״ת אחרת וכו׳** ואם אין ס״ת אחר ישלימו הפרשה בלי ברכה, מהרי״ע בס׳ בני יהודה דף ס״ז ע״ב דלא כהרב חוות יאיר סי׳ רל״ה ברכ״י או׳ ד׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ז׳ ודחה דברי העו״ת יע״ש קיצור ש״ע סי׳ כ״ד או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ י״ד:

יח) שם ומתחילין ממקום שנמצא הטעות וכו׳ ואם נמצא הטעות בס״ת בחו״ה אחר קריאת הלוי כיון שהישראל חוזר וקורא מה שקרא כהן ולוי א״צ לחזור ולעלות הלוי פעם אחרת לקרוא מה שקרא בפיסול, ואפי׳ בב׳ וה׳ ומנחת שבת אם נמצא טעות בקריאת הג׳ ולא נתברר אלא לאחר שסיים (וכן בשבת בבקר מחב״ר בקו״א) א״צ לחזור ולקרות פעם אחרת, הרב מהר״י זיין בשו״ת שערי ישועה שער ג׳ סי׳ ב׳ ברכ״י או׳ ב׳ ואם נמצא טעות באמצע קריאת הכהן, כשמוציאין אחר גומר הכהן קריאתו ואחריו קורא לוי אם ישנו שם, ואם לאו קורא הכהן במקים לוי ואחריו ישראל וה״ה אם נמצא הטעות באמצע קריאת הכהן במקום לוי גומר קריאתו בספר הכשר כמ״ש כאן ואחריו ישראל מאמר או׳ ה׳:

יט **יט) שם ואם נמצא טעות באמצע קריאה וכו׳** כ״כ ב״י בשם הר״י בי רב ז״ל וכתב דכן אנו נוהגים אחריו וכ״כ ב״י ביו״ד סי׳ רע״ט ובש״ע שם מיהו הב״ח כ׳ דמנהגם ע״פ מרדכי שאם עדיין לא קרא ג׳ פסוקים קורא הטעות ע״פ עד שיקרא ג״פ ומברך לאחרי׳ או גומר הפרשה אם לא אפשר לשייר ג״פ עד סוף הפרש׳ ואם כבר קרא ג״פ ומשייר ג״פ עד סוף הפרשה פוסקים שם ומברך לאחריה ומשלימים המנין בס״ת הכשר וכן נהגו גדולי עולם שלפנינו האשכנזים ודלא כמ״ש ב״י שלא נהגו כן עכ״ל, וכ״נ דעת המ״א סק״ד אלא שכתב דבמקים שאין מנהג יש לנהוג כהב״ח אבל במקום שיש מנהג קשה לשנות מנהגם יעו״ש אבל הש״ך שם ביו״ד סק״ב דחה דברי הב״ח והסכים לדברי הש״ע וכתב שכן הסכים הלבוש יעו״ש וכ״כ הפרישה שם או׳ ב׳ דכן המנהג וכן הט״ז שם סק״ב האריך ליישב דברי הש״ע יעו״ש וכ״כ א״ר או׳ ה׳ דנוהגים בפראג כסתימת הש״ע ולבוש יעו״ש. גם בס׳ בני יונה העלה שאין לזוז מפסק הש״ע וכן בשו״ת חו״י סי׳ רל״ח כתב דמנהג פשוט באשכנז כדברי מהר״י בי רב וכ״כ הברכ״י סי׳ מ״ט או׳ ב׳ דאנן נהגינן כמהר״י בי רב יעו״ש. וכן דעת קיצור ש״ע בפאת השלחן סי׳ כ״ד או׳ ח׳ יעו״ש מיהו דעת מור״ם ז״ל כאן בהגה נראה כמכריע דאם כבר קראו ג״פ ואפשר להפסיק פוסקים שם ומברך אחריה ומשלימים המנין בס״ת הכשר אבל אם עדיין לא קרא ג״פ מסכים לדברי הש״ע דגומר הקריאה בס״ת הכשר ומברך לאחריה ולא לפניה אבל דעת הש״ע נראה דאינו כן אלא אפילו קרא ג״פ אינו מברך לאחריה עד שיקרא בס״ת הכשר ג״פ וכאשר יבואר לקמן או׳ כ״א יעו״ש:

כ ך) **שם גומר קריאתו בספר הכשר וכו'** וצריך לקרות בספר הכשר שהוציאו לפחות ג״פ כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה, ב״ד חא״ח סי׳ ס״ג, והביאו י״א במ״ב או׳ ה׳ וכ״מ בלב״ש, ודלא כהנה״ש סוף או׳ ב׳ וראיה שהביא מכנה״ג סי׳ קל״ח דבלא נשאר להקורא אלא ב״פ או אפי׳ פ״א אין קורין לו אלא מה שנשאר וכו׳ יש לדחות דהיינו שאין צריך לקרות לו מקודם משום הנכנסים אבל אחר הפרשה קורין ג״פ משום הברכה, ועיין לעיל סי׳ קל״ח או׳ ח׳:

ך) שם גומר קריאתו בספר הכשר וכו' ואם הקורא שקרא בס״ת הפסול קרא עד מקום שהיה לו לקרות ובירך לאחריה לא יקרא הוא עוד בס״ת הכשר אלא אחר, שכנה״ג בסי׳ רפ״ב בהגב״י או׳ ו׳:

כא כא) **שם הגה, ואם כבר קראו עמו ג״פ ואפשר להפסיק פוסקים שם וכו'** כתב הט״ז סק״א וז״ל תמוהים דבריו דהרכיב תרי דיעות כיחד בתרתי, חדא דלדעת אפי׳ תוך ג״פ ישלים בס״ת אחרת בלא ברכה שאחריה אלא ימתין בברכה עד שישלים בס״ת אחרת והיא דעת רבו של ב״י מהר״י בי רב, ולדעת הגה זו שהיא מהמרדכי פ״ב דמגילה יאמר החסרון או הפיסול בע״פ וישלים עד ג״פ ויברך אחריה ויוציא אחרת, שנית דלדעת מהר״י בי רב אפי׳ כבר קרא ג״פ לא יברך אחריה אלא יוציא ס״ת אחרת וגו׳ ולדעת המרדכי צריך לברך אחריה בס״ת הפסולה ואח״כ יוציא אחרת וא״כ היה לו לכתוב וי״א דאם כבר קראו ג״פ וכו׳ ובלבוש כתב כאן וי״א עכ״ל, וכ״כ הפרישה ביו״ד סי׳ רמ״ט או׳ ב׳ דמ״ש מור״ם בא״ח סי׳ קמ״ג בב״י כאן לא משמע הכי יעו״ש, מיהו המאמ״ר או׳ יו״ד כתב דהדבר ברור דהרמ״א לא פסק כהמרדכי לגמרי יעו״ש ור״ל כעין הכרעה קאמר וכמ״ש לעיל סוף או׳ י״ט, וכ״מ מדברי הלב״ש וכ״כ המש״ז או׳ א׳ דהרב בהגה כתב פשרה בין הדיעות דכל שלא קרא ג״פ קורא בכשר ומברך לאחריה ולא לפניה וזה כמהר״י בי רב ז״ל ובקרא ג״פ פסק כהמרדכי דמברך ברכה אחרונה על הפסולה ואם א״א להפסיק שהוא ב״פ קודם הפ׳ אז יקרא הטעות בע״פ כהמרדכי אלא דשוב כתב דהמעיין בב״י כאן ויו״ד י״ל דמהר״י בי רב ז״ל נמי אם קרא ג״פ מודה דמברך ברכה אחרונה על הפסולה וכמו שנראה ממרוצת דברי הש״ך ביו״ד סי׳ רע״ט או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ וכ״נ מט״ז שם יעו״ש, וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ דגם למהר״י בי רב אם קרא ג״פ מצי לברך אחריה ברכה אחרונה על ס״ת הפסולה יעו״ש, וכ״כ העצ״ל ביו״ד שם, נמצא דבקרא ג״פ ואח״כ נמצא הטעות אי מצי לברך על ס״ת הפסולה לדעת מהר״י בי רב שהוא דעת מרן ז״ל או לא בפלוגתא שניה ומפשטיות דברי מרן ז״ל נראה דלא יש חילוק דבין אם לא קרא ג״פ ונמצא הטעות בין אם לאחר שקרא ג״פ נמצא הטעות לא מצי לברך על ס״ת הפסולה אלא יגמור הקריאה בס״ת הכשר דהיינו שיקרא ג״פ או יותר ואח״כ יברך וכ״כ בית יהודה סי׳ נ״ה וכתב שכן נוהגין יעו״ש, וכן המנהג במקומות האלו, ובמקום שאין מנהג כתב קיצור ש״ע סי׳ כ״ד או׳ ח׳ דיש לנהוג כפסק הש״ע ועי״ש הטעם בפאת השלחן יעו״ש, ועוד עיין לעיל או׳ י״ט, ואפי׳ לא נשאר כ״א שני פסוקים לפרשה ונמצא הטעות פוסקים שם ומשלימים הקריאה בס״ת הכשר משם ואילך ולא חיישינן לנכנסין כמ״ש לעיל סי׳ קל״ח או׳ ח׳ יעו״ש:

כב כב) **ועוד** דע דמשמע מדברי מרן ז״ל דלא יש חילוק דאפי׳ נמצא הטעות בקריאת הז׳ ואפילו קרא ג״פ כל זמן שלא גמר הקריאה צריך להוציא ס״ת אחר ולגמור הקריאה בס״ת הכשר, וכ״כ בית יהודה שם, וכ״כ המאמ״ר או׳ ו׳ וכתב דגם הרמ״א יודה לזה וכתב עוד דאפי׳ נמצא הטעות בסוף הסדר שלא נשאר רק ב׳ או ג״פ או אפי׳ במפטיר של כל שבת ושבת וכגון שלא הרגישו בטעות בתחלה או כגון שנקרע וכיוצא בזה צריך להוציא אחר יעו״ש ומשמע דה״ה בב׳ וה׳ אם עדיין לא גמר הג׳ יו״ד פסוקים אבל אם כבר גמר יו״ד פסוקים או נגמר הסדר בשבת אין להוציא אחרת ואין לברך אחריה דלדעת מרן אין לברך על ס״ת פסול כמש״ל באו׳ הקודם ועיין חיים שאל ח״א סי׳ ע״ד או׳ י״ד, מיהו הט״ז ביו״ד סי׳ רע״ט סק״ב כתב דאם נמצא הטעות באותו שקורא אחרון ואין אחריו עוד קורא שאז יש לנהוג כדברי המרדכי אבל לא מטעמיה אלא מטעם כבוד צבור ואע״ג דיקרא אח״כ למפטיר מ״מ אין שייך כאן כבוד צבור דהא בל״ה מפסיקין קצת באמירת קדיש ואם נמצא הטעות בקריאת המפטיר ג״כ לא יוציא אחרת אלא יאמר בע״פ כדברי המרדכי יעו״ש וכתב המש״ז או׳ א׳ ובא״א או׳ ד׳ דלדעת הט״ז אפי׳ לא התחיל הז׳ אלא פ״א או אמר בא״י לא יוציאו אחר יעו״ש, ומשמע דמברך ג״כ אחריה, על הס״ת פסולה כדעת המרדכי וכ״כ א״א שם והמ״א סק״ד כתב דאם נמצא טעות בז׳ יגמור קריאתו בס״ת זה ויברך אחריו ויפטיר הוא משום דהז׳ יכול להפטיר כמ״ש סי׳ רפ״ב סעי׳ ה׳ בהגה ולמה לנו להכנס במחלוקת משום הוספה יעו״ש, (וזהו ג״כ לפי דעת המרדכי ומור״ם ז״ל דס״ל דמצי לברך על ס״ת פסולה כמ״ש באו׳ הקודם) וכ״כ הכנה״ג בסי׳ רפ״ב בהגב״י דאם נמצא טעות בקריאת הז׳ אחר שקרא ג״פ דאין להוציא ס״ת אחר בשביל המפטיר אלא הוא ישלים הסדר ויפטיר אלא שנסתפק לענין ברכה אם יברך אחריה וכן לענין ברכות ההפטרה אם יברך ואח״כ כתב בשם מהר״ם מלובלין סי׳ פ״ד דיברך אחריה, וגם לענין ברכות ההפטרה פשיט ליה מתשו׳ הרשב״א שהביא ב״י סי׳ רפ״ד שיברך יעו״ש, מיהו בשכנה״ג שם בהגב״י או׳ ה׳ כתב דלא יברך אחריה וגם כתב שם דמ״ש מהר״ם מלובלין הוא לפי מנהג האשכנזים שנוהגים כדברי המרדכי לברך על ס״ת פסולה יעו״ש, והביאו ב״ד סי׳ נ״ח ונ״ט וס״ג יעו״ש, אמ״ל בדין נפל טעות בסדר קס״ת או׳ כ״ג וכתב שם האמ״ל וז״ל ודע דבהוראה זו של הכנה״ג רבו החולקים להקת הפו׳ הבאים אחריו מערכה לקראת מערכה כמו שאסף איש טהור בתשו׳ פרח שושן סי׳ ב׳ דלדעת כנה״ג ומהר״ש אלגאזי והבני אהרן

והט״ז ומ״א סוברים שאין להוציא ס״ת אחרת אבל הרמ״ע מפאנו והרב תורת חסד סי׳ רס״ז והרב פרח מטה אהרן סי׳ מ״ג והשער אפרים ובנו ז״ל והגן המלך סי׳ יו״ד והרב מנחת יעקב חולקים בהוראה זו וסוברים שאפי׳ נמצא הטעות בקריאת המשלים ואפי׳ שכבר קרא ג״פ צריך להוציא ס״ת אחרת בשביל הברכה האחרונה של המשלים, והרב פרח שושן ז״ל כתב שם ולענין הלכה כיון דדבר זה תליא בפלוגתא דאשלי ורבי ז״ל למנקט מילתא מציעתא דאם נמצא הטעות אחר שקרא הז׳ ג״פ אם הטעות הוא בחסרון תיבה או קרע וכיוצא בזה צריך להוציא ס״ת אחרת. וכן גם אם הטעות הוא בחסירות ויתירות שהם מהנז׳ בגמ׳ שהוא טעות מפורסם, אבל בחסירות ויתירות שאינם כ״כ ע״פ המסורת יש לסמוך בזה על הכנה״ג ודישרן עלים שכיון שקרא ג״פ הז׳ אין להוציא ס״ת אחרת והמשלים מפטיר בברכותיו ויאמר קדיש אחר ההפטרה ע״כ, וראיתי בס׳ חוט המשולש סי׳ ב׳ שהביא תשובת כמהר״ר גבריאל אספיראנסה ז״ל שהסכים הלכה למעשה להוציא ס״ת אחרת ושכן הוא המנהג בירושלים תובב״א עכ״ל, וכ״כ הברכ״י בסי׳ רפ״ב או׳ יו״ד דכן המנהג בעה״ק ירושת״ו מדורות שלפנינו להוציא ס״ת אחר בכל מין טעות ודלא כהכרעת הרב פרח שושן עכ״ל, וכ״כ בספרו לי״א סי׳ ט׳ או׳ כ״ג, וכן ראוי לנהוג בכל אתר ואתר מאחר דליכא בזה ספק ברכות אם יוציאו אחר כ״א משום כבוד צבור והצבור ימחלו על כבודם כדי לצאת מצוה כתקנה, ועיין לקמן או׳ כ״ה ואו׳ כ״ט ואו׳ ל״ב:

כג **כג) וכתב** שם הלד״א דיש מקומות שנהגו כהכנה״ג שלא להוציא ס״ת אחר אלא ישלים הפרשה ולא יברך אחריה והוא יאמר ההפטרה בברכות, והיינו דוקא כשקרא המשלים ג״פ אבל אם לא קרא אלא ב״פ יוציאו ס״ת ויקרא בספר הכשר ע״כ, וגם לפי מנהג זה ביו״ט וחו״ה ור״ח וד׳ פרשיות צריך להוציא ס״ת אחר, שכנה״ג שם. אמ״ל שם, לד״א שם, רק אם ביו״ט ב׳ של פסח העולה ה׳ התחיל לקרות וידבר שהוא ענין סוכות ובפסוק וחגותם אותו חג נמצא טעות אין להוציא ס״ת אחר. ב״ד סי׳ נ״ח, אמ״ל שם לד״א שם, ואף לנוהגים מנהג הנז׳ אם באותו שבת יש ספר ב׳ כגון שהוא ר״ח או חנוכה אם נמצא טעות במשלים אף שקרא ג״פ ישלים הפרשה בס׳ הכשר, מחב״ר סי׳ רפ״ב או׳ יו״ד, ועיר שנהגו כמנהג הנ״ז ויש הסכמה בעיר בחרם לעלות ח׳ עולים בכל שבת חוץ מהמפטיר ונמצא טעות בעולה הז׳ יוציאו ס״ת אחר, מחב״ר שם או׳ י״א לד״א שם:

כד **כד) בשבת** חנוכה שמוציאין ב׳ ספרים ונמצא טעות בס׳ ראשון יוציאו ס״ח אחר לסיים הסדר ושל חנוכה ישאר לקרות חניכה כיון שעל דעת כן הוציאוהו, שכנה״ג שם או׳ ח׳ א״ר סי׳ ק״מ סו׳ או׳ ד׳ א״א או׳ ט׳ וכתב דה״ה בשלישה דכל א׳ למצותה הוכנה אמ״ל שם או׳ כ״ד, לד״א שם או׳ כ״ד, מיהו המאמ״ר או׳ ד׳ כתב דהיכא דליכא טרחא דצבורא יש לגלול הב׳ ולא להוציא אחר יעו״ש, וא״כ הכל לפי הענין:

כה **כה) ס״ת** שני שקורא בו המפטיר שנפסל צריך להוציא אחר, אך אם נפסל במפטיר שבת דעלמא יש להסתפק, מרן ז״ל בב״י סי׳ רפ״ב משם הרשב״ץ והוא בתשו׳ ח״א סי׳ קל״א ברכ״י שם או׳ ט״ז, ובספרו לד״א סי׳ ט׳ או׳ כ״ב, ועיין לעיל או׳ כ״ב שכתבנו דלדעת מרן ז״ל אפי׳ במפטיר דשבת דעלמא צריך להוציא אחר ושאר אחרונים כתבו דאין להוציא יעו״ש, ועיין ביו״ד סי׳ רע״ט ס״ב בהגה והביאו מ״א בזה הסי׳ סק״ד יעו״ש, ועוד עיין לעיל או׳ כ״ג:

כה) ס״ת של חתן מתחיל בש״ת שנמצא בו פיסול כיון דאינו אלא מנהג בעלמא א״צ להוציא אחר ודי במה שהתחיל התורה ולא יברך עליו, אבל אם נמצא פיסול בס״ת בקריאת וזאת הברכה אפי׳ בסוף הפ׳ צריך להוציא ס״ת אחר וכן הדין בקריאת המפטיר בספר שני, ש״ץ דר״פ ודרכ״ג ע״ד זכ״ל או׳ ס׳:

כו **כו) שם הגה, ואפשר להפסיק וכו׳** נראה דה״פ דאם אפשר להפסיק כגון שהוא ג״פ קודם הפרשה או שהתחיל פרשה אחרת וקרא ממנה ג״פ פוסקים שם אבל אם הוא ב״פ סמוך לפרשה משמע דמסיים הפרשה או אם קרא ב״פ מן הפרשה קורא פסוק אחר ומברך ואינו מפסיק שם מפני דההיא דאין מתחילין בפ׳ פחות מג״פ וכו׳ כדלעיל סי׳ קל״ח, ויותר נראה לפרש דכוונת מור״ם ז״ל לומר דאם היה ב״פ סמוך לפרשה שאינו יכול לברך שם ברכה אחרונה דאז יש לנהוג כדעת המחבר ז״ל דיוציאו אחרת וגומר קריאתו בספר כשר, מאמ״ר או׳ דו״ד וכ״כ הא״ר או׳ ו׳ כפי׳ זה השני אבל המש״ז אות א׳ כתב כפי׳ הראשון כמ״ש לעיל או׳ כ״א, וא״כ כיון דלשון רמ״א ז״ל משמע הכי ומשמע הכי ידעת מרן ז״ל שאין לברך כ״א אשנייה הכי יש להורות גם לנוהגין כסברת רמ״א ז״ל:

כז **כז) שם בהגה, ואפשר להפסיק וכו׳** ואם א״א להפסיק כגון שהוא רביעי בר״ח או בחו״ה שצריך לגמור הפרשה שאין מוסיפין עליהן, א״ר שם בשם המרדכי וכתב דה״ה דבעשרת הדברות, ותוכחה, ושירת הים הוי נמי א״א להפסיק כדאיתא פט״ז דמ״ס וצ״ע וה״ה בח׳ פסוקים שבסוף התורה כמ״ש בסי׳ תרס״ט ס״ק י״ז עכ״ד ועיין לקמן אות ל״ו:

כח **כח) כתב** בתשו׳ נחלת שבעה מעשה שעלה החזן לס״ת בפ׳ וישב לששי ואחר שקרא ג״פ בסוף פסוק ג׳ וחטאתי לאלהים היה טעות והיה כתוב וחטאת ולא רצה לפסוק בזה הפסוק משום אל תעמוד בדבר רע וצויתי שיקרא עוד פסוק אחד ויברך אחריה ואח״כ בס״ת השניה יחזור לאחוריו אותו

פסוק ראשון כי אינו יוצא בו מאחר שנמצא הטעות קודם פסוק ד׳ ולא קראו אלא כדי שלא יסיים ברע עכ״ד בקצרה, ומשמע שאם אחר עולה יש לחזן לסיים שם א״ר שם וכ״כ המאמ״ר אות ט׳ דאם הרגיש העולה בטעות בשעת קריאת החזן וביני בילי שהיה אומר לחזן שיש שם טעות קרא איזה פסוקים צריך לחזור ממקים הטעות יעו״ש אבל המ״א סק״ה כתב דאפי׳ לא נודע להם הטעות עד אחר שקראו אחר הטעות ג׳ אות ד׳ פסוקים אפ״ה אין מתחילין אלא ממקום שפסקו דבדיעבד עלתה להם מה שקראו בספר הפסול עכ״ל ומיהו הנכון להחמיר כסברא א׳ וכ״כ הרב נזירות שמשון והביאו א״ח אות ז׳.

כט כט) ואם נמצא הטעות לאחר שקראו ז׳ וכבר בירך באחרונה ועדיין לא קראו כל הסדרא לכו״ע צריך להוציא אחרת שהרי על כרחך צריכים להשלים כל הסדרא ויקראו בשניה בברכה ויכולין להוסיף כשאר שבתות ח״א כלל ל״א אות ל״ב מ״ב אות כ״ג:

ל ל) אם טעה הפותח והוציא את שאינו מוכן דאינו מוגה וגערו בו ומחמת גערה תכף הוציא נמי המוגה שהיה מוכן אז לא יקראו בראשון שהוציא כ״א במובן ובמוגה ושאינו מוכן יחזירוהו למקומו אפי׳ אחר שעטרוהו ברמונים ואם העלוהו לתיבה יחזירוהו אח״כ עם האחר שקראו בו כיון דליתא בתקנתא באופן אחר, רו״ח אות ג׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ד אות י״א ובספרו לב חיים ח״ב דקטו״ב ע״א כתב דאם זכה בגורל והוא מוגה אפי׳ שהוציאו אחר לחוץ יחזירוהו למקומו ויקחו הס״ת אשר עלה עליו הגורל יעו״ש, והביאו הרו״ח שם יפ״ל סי׳ קמ״ד אות ב׳ ועיין לקמן סי׳ קמ״ד אות י״ג:

לא לא) אם הוציאו ס״ת פסול מחמת פשיעה שעשו אז אפי׳ בב׳ וה׳ צריך לחזור ולקרות בס״ת כשר ואצ״ל בחגים ובמועדים ובשבת, עיין ל״ח ח״ב דקי״ח ע״ב, רו״ח אות יו״ד, ועיין לעיל סי׳ קל״ד אות הנ״ז:

לב לב) שם בהגה, דוקא בנמצא טעות גמור וכו׳ ומנהגינו דאפי׳ בדיבוק מוצאין ס״ת אחרת ביום שבת ויו״ט שא״א לתקנו, וביום חול אם אפשר לתקן הטעות או החסירות והיתרות או הדיבוק מתקנינן ואם לאו מוציאין ס״ת אחר שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ פר״ח אות ד׳ דב״ש סי׳ רכ״ב וסי׳ שס״ו, אמ״ל בפיסול נגיעת אות באות אות ט׳ לד״א סי׳ י״ב אות ט׳ ועיין לקמן או׳ ל״ה, וכתב שם הדב״ש דאפי׳ קיצו של יו״ד מעכב וכ״ש היו״ד עצמה שהיא הקטנה מהחסירות או יתירות יעו״ש, מאמ״ר אות י״א, וכתב שם המאמ״ר נראה ברור דלדעת מרן ז״ל אין חילוק בין טעות גמור לחסירות ויתירות שהרי הרמ״א ז״ל לא המציא זה החילוק אלא כדי שלא לדחות דברי האגור ודעמיה לגמרי שכתב שנהגו שלא להוציא אחר וכמבואר בד״מ יו״ד סי׳ רע״ט אבל מרן ז״ל בב״י כאן כבר דחה דברי האגור בשתי ידים וכתב דהמנהג בספרד להוציא אחר ושאולי המנהג שכתב האגור הוא באשכנז, וממילא כשסתם בש״ע וכתב אם נמצא טעות וכו׳ כל מה שהוא טעות בכלל והכי מסתבר דאע״ג דהרמ״א ז״ל כבר נתן טעם נכון לחילוקו משום דבעונותינו ס״ת שלנו אינם מוגהים כ״כ ולכך אין להוליא בשביל חסירות ויתירות שהאחר שיוציאו אינו מוחזק לנו שלא ימצא בו טעות כזה כמבואר בד״מ שם מ״מ אחר העיון נראה דאיכא למשדי בי׳ נרגא דא״כ אף בטעות גמור לא היה לנו להוציא אחר דהאחר שיוציאו אינו מוחזק לנו שיהא כשר דאע״ג דמוחזק לנו שכשר מטעות גמור מ״מ מאחר שאינו מוחזק לנו שימצא כשר משום שהוא בחזקת שימצא בו פיסול הן חסר הן יתר מה תועלת להוציאו מאחר שהוא פסול מדינא כמו אותו שנמצא בו טעות גמור דהא לענין דינא אין חילוק בין טעות דחסירות ויתרות לטעות גמור דתרווייהו בשם פיסול מקרו וכל ס״ת שיש בו טעות אינו אלא כחומש בעלמא אעפ״י שאפשר לתקנו וכמ״ש לקמן סי׳ קנ״ג ס״ג הלכך נראה דאין לחלק כלל אלא בכל גוונא מוציאין אחר דאע״ג דס״ת אינם בחזקת מוגהים כ״כ מ״מ אין ספק מוציא מידי ודאי וכן הוא המנהג להוציא אחר בשביל חסירות ויתירות עכ״ל, וכ״כ לעיל סוף או׳ כ״ב דכן הוא מנהג ירושת״ו, וכ״כ הרו״ח או׳ ו׳ דאם חסר במקום מלא או מלא במקום חסר לפי המסורת יוציאו ס״ת אחר עכ״ל, וכן המנהג פשוט בערי ספרד להיציא ס״ת אחר בכל מין חסר ויתר ע״פ המסורת שנהגו בה הסיפרים, ואפי׳ בענין שיש מתירין בחסר ויתיר ההוא כמ״ש בס׳ אמ״ל בדין דברים הפוסלים את הס״ת ולד״א סי׳ י״א המנהג להוציא ס״ת אחר משום דבזוה״ק פ׳ אחרי דף ע״א החמירו מאד בחסר ויתיר שכתוב שם דעל יתרון ו׳ דהוה בקרא ושוסעת שסע פרסות דחו להני מתיא מבי מתיבתא ואמרי להו דהוי הס״ת פסול ומשקר בשמא דמלכא יעו״ש, וע״כ נוהגין להחמיר בכל מין חסר ויתיר שנהגו בהם הסופרים ע״פ המסורת להוציא ס״ת אחר:

לג לג) שם בהגה, אבל משום חסירות ויתרות אין להוציא אחר וכו׳ כגון וויו או יודי״ן מלאים או חסרים וכ״כ הלבוש אבל לא תליא מילתא אם יש להם פי׳ אחד כגון כבש וכשב בזה צריך להוציא אחרת דמ״מ תיבה אחרת היא ולא כפי מ״ש קצת בעלי בתים דבפי׳ המילה תליא מילתא וזה אינו, ט״ז סק״ב, מ״א סק״ז, ח״א כלל ל״א או׳ ל״ג וכתב שם המ״א בשם מהר״ם מלובלין סי׳ צ״ו דה״ה אם כתב רחבה במקום רחבו מיקרי שינוי לשון אע״ג דאפשר לקרותו רחבו בחול״ם כמו אהלה יעו״ש, והביאו א״ר או׳ ז׳ וכתב דה״ה אם נמצא ירדנה בפרך במקום ירדנו צריך להוציא ס״ת אחרת יעו״ש, ואם נמצא בס״ת וחמשתיו חסר יו״ד בין תיו לוי״ו אף שנוכל לקרות התיבה בלא יוד כאלו כתובה ביו״ד צריך להוציא ס״ת אחרת תשו׳ שע״א סי׳ צ׳ וכן הדין אם נמצא הוא במקום והוא באר עשק סי׳ כ״ד, וכן אם נמצא מאין יבמי מלא ביו״ד שיש להוציא אחרת, א״ר שם. ח״א שם ואם כתב מגרשיהן

במקום מגרשיהם כתב בתשו׳ צ״צ סי׳ קי״ט דא״צ להוציא אחר והביאו מ״א וא״ר שם אבל השבו״י ח״ב סי׳ ג׳ השיג עליו וכתב דצרי׳ להוציא אחר ושכן הסכים בתשו׳ נשאל דוד ובס׳ חנוך בית יהודה סי׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ באר עשק סי׳ כ״ד ולא האריך בזה והסכים להחמיר דאפי׳ אם קראו יותר מז׳ בסדר היום ולבסוף נמצא בו אות חסר אפי׳ שאינו משנה כונת המלה כגון ו׳ דמלת והוא דצריך להוציא ס״ת אחרת יעו״ש, והב״ד בס׳ אמ״ל בדין דברים הפוסלים את הס״ת או׳ י״ד לד״א סי׳ י״א או׳ י״ד, אלא שכתב שם הלד״א דבמקום שנהגו כהוראת הכנה״ג אין להוציא אחר אם נמצא בז׳ ועיין בדברינו לעיל או׳ כ״ב, ועוד עיין בס׳ אמ״ל שם ובלד״א שם ובי״מ ומש״ז או׳ ב׳ ובס׳ כר״ש ושע״א ש״ה וש״ו קיצור ש״ע סי׳ כ״ד איזו חסר ויתיר פוסל ואיזו אינו פוסל ואין להאריך בזה כי רבים הם והכלל העולה דכל שנשתנה הענין או הלשון צריך להוציא אחרת ומ״ש שם המש״ז דכל שיש מחלוקת הפו׳ אי הוה זה טעות או לא אין להוציא אחרת וכו׳ יעו״ש והביאוהו האחרונים נלע״ד דאדרבא יש להחמיר כשיש מחלוקת הפו׳ ולהוציא אחר משום דדעת מרן ז״ל לאסור כל ס״ת פסולה וכן יש הרבה מהאחרונים דסברי כוותיה וגם ע״פ הזוה״ק הוא חמור מאד כמש״ל באו׳ הקודם, ועוד דגם אם יוציאו אחר ליכא ספק ברכות אלא אדרבא מתצלי מס״ב וליכא בזה אלא משום כבוד צבור והצבור ימחלו כדי לקיים מצוה כתקנה וכ״ז לס׳ מור״ם ז״ל אבל מנהג הספרדים להוציא ס״ת אחר בכל מין חסר ויתיר ואפי׳ בדבוק בעלמא כמ״ש באו׳ הקודם:

לד **לד) ובענין** דברים הפוסלים את הס״ת משום דבוקים ופירודים או אות שנכנס לתוך אות אחרת כבר כתבתי אותם בסה״ק קול יעקב על או״ח סי׳ ל״ב מסעי׳ כ״ה עד סעי׳ כ״ט, ובענין שינוי צורת האותיות והתגין שם בסי׳ ל״ו, ובענין צורת הפרשיות פתוחות וסתומות וצורת השירה שם בס׳ הנז׳ על יו״ד סי׳ ער״ה ובענין יריעה שנקרע רוב תפירתה שם בס׳ הנז׳ סי׳ רע״ח ס״ג ויריעה שנקרעה שם בסי׳ ר״פ, ובענין ס״ת של האשכנזים מותר לעלות בו הספרדים וכן ס״ת של הספרדים מותר לעלות בו האשכנזים משום דאין בהם הפרש רק מעט בצורת האותיות בדבר שאינו פוסל מן הדין וכן המנהג פשוט פעה״ק ירושת״ו שהאשכנזים עולים בס״ת של הספרדים וכן הספרדים עולים בס״ת של האשכנזים וכ״כ בספר הנז׳ סי׳ ל״ו או׳ ג׳ יעו״ש, מיהו ספר הכתוב כפי מנהג התימנים אין לקרות בו לא אשכנזים ולא ספרדים עד שיתקן משום שיש בו שנויים בענין הפרשיות והשירות והאותיות כאשר העלתי בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים:

לה **לה) וגם** לדידן דמוציאין ס״ת בשביל דיבוק אם יש ספק אם הוא דיבוק לא יוציאו אחר, לשון למודים סי׳ ס״ג, מחב״ר סי׳ רפ״ב או׳ י״ב ובספרו לד״א סי׳ ט׳ או׳ כ״ד. ואין חילוק בזה בין קס״ת בשחרית או במנחה או׳ בב׳ וה׳ דבכל קריאה אם נמצא דבוק מוציאין ס״ת אחר, לד״א סי׳ י״ב או׳ ט׳ ואע״ג דהט״ז סי׳ ל״ב ס״ק י״ח כתב שאין להוציא אחר בשביל דבוק דיש לסמוך על הרשב״א שכתב כל שהוא יכול לגרור כשר משום כל הראוי לבילה וכו׳ והב״ח מתיר אפי׳ בשבת שא״א לגוררו יעו״ש וכן דעת המש״ז בזה הסי׳ או׳ ב׳ מ״מ מנהגינו להחמיר משום דדעת מרן לאסור כמ״ש העו״ת שם או׳ כ״ט, וכ״כ בסה״ק קול יעקב שם או׳ צ״ח יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ׳ ואם אין התגין נוגעין בגוף האותיות, או נוגעין זב״ז פסול ואם הס״ת כתבו מומחת כשר דיש לתלות שנפרדו או נגעו אחר שכתבן, לד״א שם או׳ יו״ד, ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ ל״ו או׳ ח׳:

לו **לו) נמצא** בס״ת הפסק בין תיבה לתיבה ריוח ג׳ אותיות הורה הרב הגדול מהר״י הכהן דלא יוציאו ס״ת אחרת אך לא יוציאוהו במנחה, הרב קול יעקב בחידושים דף נ״ז ע״א ושם ביאר טעם הוראת רבו ז״ל, מחב״ר שם או׳ י״ג, לד״א שם, זכ״ל או׳ ס׳:

לז **לז) מי** שנתן ס״ת לבהכ״נ וקרו בו ביום שבת ראשון שניתן אם נמצא בו טעות יוציאו ס״ת אחר, מחב״ר שם או׳ י״ד, לד״א שם, רו״ח או׳ ב׳:

לח **לח) אם** נמצא טעות באמצע התוכחות מוציאין ס״ת אחר וגומרין ודלא כמ״ש בשם חקי דעת, שו״ת זר״א חא״ח סי׳ טו״ב, מחב״ר שם או׳ טו״ב לד״א סי׳ ז׳ או׳ י״ב:

לט **לט) אם** נמצא טעות בפ׳ פרה אחר שקראו עד וטהר בערב יגמור בספר הפסול, זר״א שם סי׳ כ״א, מחב״ר שם או׳ ח״י לד״א סי׳ ט׳ או׳ ט״ו:

מ **מ) אם** נטף טיפת שעוה על אותיות ס״ת אם נראין האותיות כשר. הלק״ט ח״א סי׳ צ״ט, מיהו בשו״ת ד״מ חי״ד סי׳ ט׳ פסק דאפי׳ נראה הכתב פסול יעו״ש, והביאו י״א במ״ב או׳ ז׳ אבל דעת האחרונים להתיר בנראים האותיות כדעת הלק״ט, אמ״ל בדין נגיעת אות באות או׳ כ״א, לד״א סי׳ י״ב או׳ כ״א, עיקרי הד״ט חי״ד סי׳ ל׳ או׳ ח׳. ואם אירע זה בשבת ואין נראין האותיות כתב השבו״י ח״ב סי׳ ד׳ משם ליקוטי פרד״ס שאין שם פיסול על הס״ת בשביל זה והוא ז״ל דחה דבריו וכתב דפסול וכ״כ שם משם ספר חנוך בית יהודה סי׳ ה׳ וכ״פ מהר״י שבאבו בס׳ פרח שושן כלל ב׳ סי׳ ב׳ אך אם נתיבש השעוה שיכול להסירה כלאחר יד דהיינו שיכפול הגויל של ס״ת וע״י כן יפול כתב השבו״י שם שמותר ואין כאן משום ממרח יעו״ש, י״א בהגב״י. וכן הסכים הי״א בסי׳ ש״ם בהגב״י, ולזה ניטה מעיל צדקה סי׳ כ״ה, וגם המו״ק בסי׳ ל״ב התיר בשבת כשנתיבש שידחוק באצבע מאחרי הס״ת ועי״ז תוסר השעוה יעו״ש, אך הפמ״א ח״ב סי׳ קפ״ט אוסר לעשות כן בשבת ומקיים דברי הב״ת יעו״ש, והב״ד הלד״א שם, וכתב דיש להחמיר רק המיקל לא הפסיד כיון שרבו המתירין יעו״ש, אבל כל זמן שהשעוה על האות והיא מכוסה הס״ת פסול עד שיסלקנה, לד״א שם, וכ״כ השע״א ש״ה

או׳ ז׳ קיצור ש״ע סי׳ כ״ד או׳ י״ב והגם דהמש״ז או׳ ב׳ דעתו להתיר משום כל הראוי לבילה וכו׳ כמו בדבוק וכ״כ ח״א כלל ל״א או׳ ל״ד זהו לפי סברתן שמתירין בדיבוק שאין להוליא אחר אבל לדידן שמוציאין אחר בדבוק כמש״ל או׳ ל״ה ולא אמרינן כל הראוי לבילה וכו׳ גם בזה צריך להוציא אחר אפי׳ לדברי המש״ז והח״א ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ רע״ו או׳ י״ט:

מא מא) אם בשבת ידע שיש טפות שעוה בפרשיות אחרות כל שבסדר היום ליכא שרי לקרות בו מו״ק שם, ושו״ת מעיל צדקה סי׳ הנז׳ והגם שמדברי איזה אחרון משמע לאסור נראה להקל, לד״א שם, קיצור ש״ע שם, ונראה שהעולם נוהגים להחמיר להוציא אחר אם השעוה מכסה האות לגמרי ואינה נראית צורתה ואפי׳ אם אינה בסדר היום:

מב מב) אם נפל מי עפצא או מי קאוי על האותיות ועשה בהם כתמים כתמים, אין לפוסלם כיון שהאותיות ניכרות, קול יעקב סי׳ ל״ב אות ע״ט, ואם נפל טיפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת אין תקנה לגרור הדיו וע״י כך יהיה ניכר האות דהוי חק תוכות ופסול, א״ח סי׳ ל״ב סעי׳ י״ז, ועיין בספר הנז׳ על סעי׳ הנז׳:

מג מג) שם בהגה, ובשעת הדחק וכו׳ והלבוש פסק סתם כיש מחמירין, ונראה דס״ל ללבוש מדהביא רמ״א שני דעות בלשון י״א והביא יש מחמירין באחרונה משמע שכן הלכה, א״ר או׳ ט׳ ולי נראה עוד הטעם דהלבוש פסק סתם כיש מחמירין משום סב״ל, ואח״כ ראיתי שכ״כ הא״א או ח׳ ובתשו׳ מהר״ם מלובלין סי׳ פ״ד פסק דאם נמצא טעות בס״ת ואין שם אחרת ישלים ז׳ קרואים בס״ת זו ולא יוסיף עליהם ולמנחה אין להוציאה דאינה חובת היום כ״כ דאינה אלא משום יושבי קרנות יעו״ש, והביאו מ״א סק״ח וכתב אבל לכתחלה אין להוציאו אפי׳ במקום שהוא חובה אבל הא״ר או׳ ט׳ כתב דבשעת הדחק כשאין אחרת יש להוציאו אפי׳ לכתחלהיעו״ש, שם הסכים למ״א והדג״מ כתב דאין להרבות בברכות במקום פלוגתא אלא יגמור כל הסדרא עם זה שנמצא הטעות ויברך אח״כ ועיין שע״א ש״ו או׳ ס״א והשכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ כתב דמנהגם כשאין ס״ת אחר קורין בו בלא ברכה עכ״ד. והביאו אמ״ל בדין הנהגת הצבור בעת קס״ת או׳ כ״ח, לד״א סי׳ ח׳ או׳ כ״ח, וכן מנהג בני ספרד שאין קורין בס״ת מוטעה כלל כמ״ש לעיל או׳ ל״ב, ועיין לד״א סי׳ א׳ או׳ י״ג שכתב דהנכון שלא להוציאו כלל ואין לקרות בו ונראה דר״ל דלכתחלה אין להוציאו לקרות בו אבל אם כבר היציאו אותו לקרות בו בחזקת כשרות ואח״כ נמצא הטעות מותר לגמור בו הקריאה בלא ברכה אם אין שם ס״ת אחר וכמ״ש לעיל או׳ ח״י וכן אם חשקה בפשם לקרוח בס״ת ואין להם כ״א זה הפסול ואין לאל ידם לתקנו או אין להם במה לקרות כ״א בזה מותר לקרות בו בלא ברכה דאל״כ יהיה דברי הלד״א סתרי אהדדי ועי׳ יפ״ל או׳ ד׳:

מד מד) שם בהגה, יש להקל לקרות באותו חומש וכו׳ פי׳ אם כל הס״ת היא בגליון אחת אך שאין שלם מבלי טעות אלא חומש אחד. אבל אם אין שם כ״א חומש אחד כבר נתבאר בסעי׳ ב׳ שאין מברכין, ומ״ש לקרות פי׳ ולברך עליו, עו״ת או׳ ז׳ וכ״כ הלבוש, מ״ב או׳ ל׳ וכן דעת הפר״ח או׳ ד׳ להקל בזה במקום דליכא אחר ולברך עליו יעו״ש, מ״א סק״ח. וכ״נ דעת הא״ר או׳ יו״ד, משו״ז או׳ ב׳ ח״א שם וכתב דלא יוציאנה במנחה שאינה חובה כ״כ, וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ כ״ד או׳ יו״ד. וכ״ז לס׳ מירם ז״ל אבל מנהג בני ספרד כדעת מרן ז״ל דס״ל שאין לקרות בס״ת פסול אפי׳ אם באותו חימש לא יש טעות וכ״ש אם גם באותו חומש יש טעות שאין לקרות בו לדעת מרן ז״ל ואפי׳ בשעת הדחק כמ״ש באו׳ הקודם ובאו׳ ל״ב ודלא כהעו״ת או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ ט״ז:

מה מה) ס״ת שנמצא בו פיסול מנהג חו״ל לחזור ס״ת הפסול תחלה להיכל ואח״כ מוצאין ס״ת אחר אבל בירושלים מביאים ספר אחר אפי׳ בעודו בתיבה ס׳ הפסול ולא מצאתי בספרים לא מנהג זה ולא מנהג זה, שו״ג חי״ד סי׳ רע״ט סק״ד, זכ״ל או׳ ס׳:

מו מו) [סעיף ה׳] בית הכנסת שאין בהם מי שיודע לקרו׳ וכו׳ ואע״ג דבזה״ז החזן קורא לעולים וא״כ למה לא יהיה זה היודע לקרות חזן ויעלו ז׳ עולים כמנהג י״ל דכתב זה לנוהגים גם עכשיו לקרות העולים בעצמם ולא ע״י חזן כמו התימנים דעד עכשיו קורים העולים בעצמם ולא ע״י חזן או כגון שכל הצבור ההוא אין יודעי׳ לקרות אחרי הש״ץ מלה במלה מתיך הכתב דבכה״ג אין יכולין לעלות לדעת המחבר כמ״ש סי׳ קל״ט ס״ב. ומ״מ נ״ל דאם אירע כזה בק״ק שנוהגים לקרות העולים בעצמם ואין שם בעת ההיא כ״א אחד שיודע לקרות יותר טוב שיהיה הוא החזן ולעלות ז׳ עולין כהלכתן, וכן אם אירע כזה בק״ק שאין יודעים לקרות אחרי הש״ץ מלה במלה מתוך הכתב יהיה הוא החזן ויעלו ז׳ עולין כיון שבזה״ז מקילין בזה כמ״ש לעיל סי׳ קל״ט או׳ ה׳ וסימן קל״ה או׳ ט״ז יעו״ש:

מז מז) שם יברך ויקרא קצת וכו׳ ומי שהולך לבהכ״נ אחר אעפ״י שכבר קרא ועלה פעם אחת יכול לעלות פעם שנייה ועולה לענין ז׳ אעפ״י שיש באותו בהכ״נ יודעים שלא עלו כלל, ויש סמך לזה מדין נ״כ סי׳ קכ״ח סעי׳ כ״ח והכי נהוג, פר״ח סוף הסי׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ק״מ או׳ י״ד:

סימן קמד

א **[סעיף א'] מדלגין בנביא, ואין מדלגין בתורה וכו'** פי' רש"י לפי שד"ת דברי אזהרות ועונשין ומצות וצריך שיכנסו בלב השומעים וכשאדם יוצא ממשה לשטה אחרת אינו נוח להתבונן, פרישה או' ב':

ב **שם. ואין מדלגין בתורה וכו'** כתב הכנה"ג בהגה"ט בשם מהר"ם מינץ סי' פ"ה דה"ה שלא לקרו' בשבת אחד בשני חומשין אפי' שאין שם דילוג כגון פ' פקודי ופ' ויקרא יעו"ש אבל הפר"ח או' א' כתב דאין בדבריו טעם לסמוך עליו ולכן הקורא בב' חומשין לא הפסיד עכ"ל, והביאו י"א בהגה"ט, וכ"כ לעיל סי' קל"ה או' ה' בשם כמה פ' דאם אירע שבטלו ולא קראו פ' פקודי דמותר לקרותה עם פ' ויקרא יעו"ש:

ג **שם כגון אחרי מות ואך בעשור וכו'** ר"ל אעפ"י שהם מרוחקים זה מזה, שזה בפ' אחרי וזה בפ' אמור מותר כיון דתרווייהו מענין יוה"כ, ט"ז ומ"א סק"א, וזהו ג"כ הטעם שנוהגים בת"צ לקרות ויחל בפ' כי תשא ומדלגין לפסל לך משום שהם מענין אחד, ועיין א"א או' א' שכתב בזה עוד טעם אחר משום שקורין אותם תרי גברי עכ"ד, והנ"מ בין שני הטעמים דלטעם א' מותר להתחיל פסל אפי' מי שקרא ויחל אבל לטעם הב' אין לקרות ויחל אלא השני ואע"ג דכ"ג היה קורא שניהם היינו משום דלא אפשר דכל הקריאה מוטלת עליו אבל היכא דאפשר עבדינן הדילוג בתרי גברי והעולם נוהגים להחמיר כטעם הב' כמ"ש אמ"ל בדין שנים פשוטות ומעוברות או' ט' לד"א סי' יו"ד או' ט' יפ"ל או' א', ועיין מ"ב בשער הציון או' ג' שכתב דבתרי גברי מותר לדלג בב' ענינים והוא היפך מ"ש מרן ז"ל בבד"ה דבשני ענינים אין קורין בתורה בספר א' ומה שהתיר בסעי' ג' הוא דוקא בשעת הדחק כדי שלא לבטל תקנת חכמים כמ"ש בב"י:

ד ד) **שם והוא שלא יקרא ע"פ וכו'** ר"ל אע"ג שהתירו לדלג בענין אחד הוא דוקא לקרות בס"ת אבל בע"פ אסור והא שהיה קורא כ"ג ובעשור לחודש וכו' ע"פ שאני התם דלא אפשר דאין גוללין ס"ת בצבור. וגם אין מביאין אחר משום דאין קורין לאדם א' בשני ס"ת כמ"ש בגמרא שם ביומא דף ע' ע"א והביאה כ"מ פי"ב מה"ת דין ח' מ"א סק"ב:

ה ה) **שם ובנביא מדלגין וכו'** הטעם משום דבנביאים לא קפדינן אטירוף משום דלא נפקא הוראה משם, עו"ת או' ב' וכ"פ הלבוש, מאמ"ר או' א':

ו ו) **שם והוא שלא ישהא וכו'** פי' כגון בזמניהם שהיו רגילים לתרגם בין פסוק לפסוק או שהיה כתיב בקונטרסיס שיכול לסמן ולחפש מהר, מ"א סק"ג:

ז ז) **שם אבל מנביא לנביא אין מדלגין,** פי' בשתי ענינים אבל בענין אחד מדלגין, פר"ח או' א' מ"ב או' ז':

ח ח) **שם אבל מנביא לנביא אין מדלגין,** כתב הפרישה או' א' דהטור מפרש דהכל תלוי בכדי שלא יפסיק המתורגמן ואין מדלגין מנביא לנביא משום דארוכי' אבל בתרי עשר דזוטרי נינהו לא יפסיק התרגמן בשיעור הדלוג יעו"ש וכ"כ החה"ד סי' כ"ף שכן פי' המרדכי בשם ראבי"ה יעו"ש, ער"ה או' א':

ט ט) **שם ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו,** היינו דוקא בנביא של תרי עשר לנביא של תרי עשר אבל בנביא עצמו אפי' מסוף הנביא לתחלתו נמי שרי דלא גרע משאר נביאים, כ"מ פי"ב מה"ת דין י"ג, והביאו מ"א סק"ד, וכתב עליו דצ"ע דגם בשאר נביאים אסור לקרות למפרע וכ"כ בהגמ"נ בהדיא בסוף הספר ותירץ דס"ל להכ"מ בנביא אחד מותר לקרות למפרע עכ"ל, וכ"ה דעת הפר"ח או' א' דבנביא א' מותר לדלג למפרע ומסיק דהא דאסרינן בתרי עשר מנביא לנביא למפרע היינו אפי' בענין אחד יעו"ש, מאמ"ר או' ב' וכתב דהבאה"ט לא חש לדקדק בזה שנראה מדבריו דהפר"ח חולק על הכ"מ ואינו כן יעו"ש, וכ"כ באר שבע דף נ"ת ע"ב והביאו שכנה"ג בהגב"י או' א' אבל דעת השכנה"ג שם נראה כדעת המ"א דבכל נביא אסור לקרות למפרע יעו"ש, וכ"נ דעת הט"ז סק"ב, וכ"כ א"ר או' א' ומ"ש שלא ידלג מסוף הספר לתחלתו כתב המש"ז או' ב' דל"ד לתחלתו ממש אלא לצד תחלתו, דלתחלתו ממש אפי' מתחלתו לסופו אסור דהוה כדי שיפסיק המתורגמן יעוי"ש ועיין תו' יומא ע' ע"א:

י י) **[סעיף ב'] נוהגין בשבת שיש בו חתן וכו'** ובכנה"ג סי' רפ"ב בהגה"ט האריך במנהגם שמוציאין לחתן ספר שני וקורא ואברהם זקן וכו' עד ולקחת אשה לבני משם, ומיהו אם הוא יום שבלאו הכי מוציאין ב' ספרים קורא אותה בס"ת השני ואין מוציאין ס"ת ג' וגם מנהגם לתרגם הפ' הנ"ל ואפי' ש"ץ יכול לתרגמה ודוקא הנישא בתולה אבל לנישא אלמנה אין קורין, מ"א סק"ה מיהו בס' תיקון ישכר דף פ"ה כתב דמנהגם שאחר שבירך החתן על קריאתו בתורה קוראין לו פ' ואברהם זקן מתוך החומש, וכ"כ י"א במ"ב בהגה"ט סי' רפ"ב או' ח' דכן הוא מנהג א"י ודלא כמ"ש הכנה"ג יעו"ש, וכ"כ השומר אמת סי' ח"י אות ג' כי כן מנהג א"י יעו"ש, וכן עכשיו יש בתי כנסיות שנוהגין כן פה עה"ק ירושת"ו שאחר שעלה החתן ג' ובירך ברכה אחרונה של תורה קורין לו אחד מן הצבור או הש"ץ פ' ואברהם זקן ותרגומה בחומש המודפס שבידם, ונראה דהיותר נכון שלא לתרגם החזן כ"א דוקא איש אחר, ועיין לקמן סי' קמ"ה אות ד':

יא יא) שם שנים או ג״פ מהפטרת שוש אשיש, וכשחל ר״ח בשבת וביום א׳ אחר שמפטירין וכו׳ ואע״ג דהרי הם מדלגין מנביא לנביא הטעם כתב ב״י בשם תה״ד משום דטעמא דאין מדלגין היינו מפני כביד הציבור שלא יעמדו בשתיקה בשעה שגוללין מפ׳ זו לפ׳ אחרת והאי קפידא לא שייכא אלא בימיהם שהיו כל ספריהם כתובין כגליון ס״ת שלנו והיו צריכים לשהות בגלילה אבל לדידן שהפטרות שלנו כתובים בקונדריס ויכול לסמן שימצא מהר איזה הפטרה שירצה אין חשש בדילוג מנביא לנביא, וי״ל נמי לדידן כיון דלא נהגינן לתרגם בצבור לא חיישינן לטרוף דעת, והאי דקאמר תלמודא אין מדלגין היינו דוקא במקומות שהיו נוהגין לתרגם דגם בימיהם היו מקומות שלא היו מתרגמין, ואין זה דוחק לאוקמי בהכי דהא יהיב תלמודא שיעורא במתרגמין, דקאמר אין מדלגין אלא בכדי שיפסיק המתורגמן אלא איירי במקומות שמתרגם וכ׳ שטעמים אלו להיכא דנהוג אבל היכא דלא נהוג לא לנהוג כן מחדש, והר׳ מנוח תי׳ דכיון דשוש אשיש קרינן ע״פ לא שמיה דילוג, וכיוצא בזה כתב מהר״י בן חביב ז״ל בשם נ״י וז״ל שאני שוש אשיש דלאו משום הפטרה קאמרינן ליה אלא כזמר בעלמא עכ״ד, וכ״כ הלבוש בסי׳ זה ובסי׳ תכ״ה סעי׳ ג׳ כטעם הר׳ מנוח יעו״ש, ונ״ל דזהו נמי הטעם שנוהגים לימר אחר הפטרה פסוק גואלינו ה׳ וכו׳ משום דאינו אלא כזמר בעלמא לסיים בכי טוב וגם אומרים אותו ע״פ:

יב יב) [סעיף ג׳] אין גוללין ס״א בצבור וכו׳ דהיינו דוקא ביום שאין מוציאין אלא ס״ת אחד אבל ביום שמוציאין שני ספרים יכולין לגליל הספר השני בעוד שקורין בס׳ הראשין, הר״י הלוי ז״ל בתושו׳ סי׳ פ״ט, כנה״ג בהגה״ט, מ״א סק״ו:

יג יג) שם אין גולילין ס״ת בצבור וכו׳ ואם הוציאו ס״ת שאינו פתוח בסדר היום, ועודנו עומד חוץ לארון נזכרו אין להחזירו לארון ולהוציא הס״ת שנגלל ונכון לקרות בו משום פגם הס״ת ויגללו זה שבחוץ ויכינוהו לקרות בו, הרב שמש צדקה א״ח סי׳ ל״א, מיהו הרב זרע יעקב סי׳ א׳ דעתו נוטה דאין כאן פגם ולא יגללו בצבור יעו״ש והב״ד המחב״ר אות א׳ ובספרו לד״א בקו״א אות א׳ ולא הכריע אבל המט״י בססי׳ רפ״ב כתב כס׳ השמש צדקה דיגללו זה שהוציאו לחוץ ויקראו בו יעו״ש, וכן הסכים הער״ה אות ה׳ יפ״ל אות ב׳ ועיין לעיל סי׳ קמ״ג אות ל׳:

יד יד) שם מפני כבוד הצבור, פי׳ שיהיו מצפים ודוממים לכך ב״י בשם רש״י, לבוש, ואם יכולין למחול על כבודם עיין בדברינו לעיל סי׳ ג״ן אות ל״ז וסי׳ קמ״ג אות יו״ד:

טו טו) שם ואם אין להם אלא ס״ת אחת וכו׳ וביום שמוציאין ג׳ ספרים ואין כאן אלא שני ספרים קורין קריאה ג׳ בראשונה שנגללת כבר ואינו קורא באותה שלפניו, ספר המפה ססי׳ תרס״ט, שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳:

טז טז) ובענין גלילת ס״ת נראה דאף שקורין באמצע הס״ת או בסופו צריך לחזור ולגלול לתחלתו ולא יפה עושין שמניחין הס״ת מגוללת במקום קריאה, הרב יעב״ץ בס׳ לחם שמים פ״ג דמס׳ ידים, מחב״ר אות ג׳:

יז טוב) שם ואם אין להם אלא ס״ת אחת וכו׳ כ״כ המרדכי וש״פ ודלא כמ״ש הרשב״א ז״ל בתשו׳ והביאו מרן ז״ל בב״י שאסר לגלול והתיר לקרות במאורע בחושש וכו׳ ואין ספק אצלי דמ״ש הרשב״א ז״ל דקורין בחומש היינו בלא ברכה דהא הרב ז״ל ס״ל דאין לברך על החומש אפי׳ בשעת הדחק וכמבואר לעיל סי׳ קמ״ג ס״ג, מאמ״ר אות ה׳ וכ״כ הא״ר אות ג׳ דאין נוהגין כתשו׳ הרשב״א שכתב דיקראו בחומש יעו״ש, ועיין פר״ח אות ג׳ שהסכים לדברי הרשב״א אבל המנהג כהש״ע:

יח חי) שם והם צריכים לקרות בשני ענינים, כגון ביו״ט או ר״ח שחל בשבת שצריך לקרות ג״כ פ׳ המוספין ב״י בשם המרדכי ולבוש:

יט יט) שם. וידחה כבוד צבור, דמוטב שידחה כבוד הצבור ולא תדחה תקנת חכמים, ב״י בשם המרדכי ולבוש:

כ ך) [סעיף ד׳] אין קורין לאדם אחד בשני ס״ת וכו׳ ואפי׳ בשני ענינים, כ״מ פ״ב מה״ת דין כ״ג ובבד״ה, כנה״ג בהגב״י מ״א סק״ח, פר״ח או׳ ד׳ ברכ״י או׳ ב׳ וכתב דכן הרשב״ץ ח״ב סי׳ ע״א דחה דברי המתיר יעו״ש, ועיין א״ר או׳ ד׳ שכתב דביום שמתת תורה יש להקל שמי שעלה בס״ת א׳ עולה נמי לחתן בראשית בס״ת שנייה וכ״כ בסי׳ תרס״ט או׳ י״א דיש נוהגים דאף מי שכבר עלה לתורה עולה לחתן תורה או בראשית יעו״ש וכ״כ מהריק״ש דנהגו במצרים להיות אחד מתחיל ומסיים בב׳ תורות והביאו י״א בהגה״ט יעו״ש אבל מדברי מרן ז״ל ודעמיה משמע דלא יש חילוק דאף בש״ת אין לקרות א׳ בב׳ תורות וכ״כ הרב עבודת ישראל דר״ח ע״א דלא כמקומות שנהגו לעשות בש״ת חתן מסיים ומתחיל באיש אחד יעו״ש והביאו פתה״ד או׳ ד׳ וכ״כ שכנה״ג סי׳ תרס״ט או׳ ז׳ וכן המנהג במקומות הללו דאפי׳ בש״ת אין אחד עילה ב׳ פעמים לא בס״ת אחד ולא בב׳ ס״ת ועיין כנה״ג ושכנה״ג שם בסי׳ תרס״ט בעניין מנהגי ש״ת:

כא כא) שם. בשני ס״ת וכו׳ כתב משפטי שמואל סי׳ ג׳ דאין מוציאין ס״ת ב׳ פעמים כגון שהתפללו כבר בבהכ״נ והציאו ס״ת ואח״כ באו אחרים להתפלל לא יוציאו ס״ת פעם אחרת והביאו כנה״ג בהגה״ט ובתשו׳ ח״ב סי׳ י״ב, סו״ב או׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳ אלא שכתב שם הברוכ״י דבארץ מצרים

ושאר מקומות עיניו ראו שנוהגים להוציא ס״ת פעם אחרת למתפללים אחרים וקורין בס״ת בתיבה במקום שקורין בו תדיר, ונהרא נהרא ופשטיה עכ״ד, וכ״כ בספרו לד״א סי׳ א׳ או׳ ז׳ וכ״כ חנן לעיל בסי׳ ס״ט או׳ י״ד בשם הנז׳ יעו״ש:

כב כב) שם. אבל ג׳ גברי בג׳ ספרים וכו׳ משמע דבר״ח טבת שחל להיות בשבת לא שרי תלמודא אלא בתלתא גברי ואף מי שקרא בענינו של יום אינו קירא בשל מפטיר דהיינו של חנוכה משום פגמו של ראשון והרי אנו רואין שנוהגים דמי שקרא בתורה עולה להפטרה בס״ת שנייה ונראה דלאו מנהג הגון הוא ויש למחות בידם, מיהו בס״ת אחת כגון בכל שבתות השנה ש״ד דמי שעלה למנין הקרואים יכול לעלות להפטרה בס״ת אחת אעפ״י שקורא בשני ענינים ואין כאן משום חששא דטירוף הדעת כיון שאינו קורא בדיליג, ב״ח, עו״ת או׳ ג׳ מיהו המ״א סק״ט חלק אב״ח וכתב דאם אין שם אחר היודע להפטיר דרשאי מי שקרא בספר ראשון לקרות למפטיר אלא דיקא מי שקרא ז׳ לא יקרא למפטיר בס״ת אחרת אלא יגללו אתו הס״ת עד שיגעו לשם ויקרא בו יעו״ש וכ״כ הער״ה או׳ ו׳ מאמ״ר או׳ ו׳ אבל הא״ר או׳ ד׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דאין להקל וגם בס״ת אתת כתב לענין דינא דאין לקרות שני פעמים אלא דוקא בשעת הדחק יעו״ש, וכ״מ בסי׳ רפ״ב סעי׳ ה׳:

כג כג) שם. אבל ג׳ גברי בג׳ ספרי וכו׳ וה״ה תרי גברי בתרי ספרי, ד״מ או׳ ב׳ לבוש, ב״ח דרישה סוף או׳ א׳ מאמ״ר או׳ ז׳ ועי״ש שכתב דכ״ש הוא יעו״ש:

כד כד) שם. אבל ג׳ גברי בג׳ ספרים וכו׳ כתב הר״י הלוי סי׳ פ״ב דהא דאמרינן דתלתא גברי בתלתא ספרי ליכא פגמא ה״מ כשהענינים הם חלוקים אבל בענין אחד אפי׳ תרי גברי בתרי ספרי אכא פגמא זולת ביום שמחת תורה יעו״ש, והביאו כנה״ג בהגה״ט, בסי׳ זה ובסי׳ תרס״ט אבל הפר״ח או׳ ד׳ חלק עליו וכתב דתרי גברי בתרי ספרי בענין אחד ש״ד וליכא פגמא יעו״ש, ועיין ער״ה אות ו׳:

כה כה) שם בג׳ ספרי וכו׳ ואם חשבו שהס״ת היה מוטעה ולכן הוציאו אחר ולאחר שהביאו אותו אל התיבה הרגישו שהספר ראשון ג״כ הוא כשר ואין בו טעות יחזרו לקרות בספר ראשון ועוד יקראו עולה אחר בספר שהוציאו, ברכ״י אות ג׳ וכתב ואפשר דגם מהר״י הלוי יודה בזה דליכא פגם יעו״ש וכ״כ בספרו לד״א סי׳ ה׳ סוף אות מ״ט, ש״ץ דף רפ״ו ע״א, זכ״ל אות ס׳ (ותימה על הזכ״ל שהביא דברי הש״ץ ודברי הברכ״י שהרי דברי הש״ץ הם דברי הברכ״י אלא שהעתיקם בקיצור) ומ״ש הפו׳ בשם השכנה״ג בענין מי שקנה מצוה וכו׳ יתבאר לקמן סי׳ קמ״ז אות ט״ו בס״ד כי שם מקומו:

סימן קמה

א א) [סעיף א׳] אין הקורא ראשי וכו׳ גרסינן בר״פ הקורא עומד בתורה אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהא אחד קורא ושנים מתרגמים ובנביא אחד קורא ושנים מתרגמים ובלבד שלא יהו שנים קורים ושנים מתרגמים תו תנן התם לא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד ובנביא ג׳ ואם היו שלשתן ג׳ פרשיות קורין אחד אחד, וכתב הר״ן ז״ל דה״ה לשלשה ענינים חלוקים, תו גרסינן בירושלמי פ׳ הקורא עומד רבי שמואל בר רב יצחק עאל לכנישתא חמא חד בר נש קאים מתרגם סמוך לעמודא א״ל אסור לך כשם שניתנה באימא ויראה כך אנו צריכים לנהוג בה באימה ויראה, תו גרסינן התם שלא יתרגם בכתב דדברים שנאמרו בפה בפה, ולא נהגו כן כמו שנהגו היתר בכתיבת תורה שבע״פ וכדאמרינן פ׳ הניזקין דר״י ור״ש בן לקיש מעייני בספרא דאגדתא בשבתא משום עת לעשות לה׳ הפרו תורתך, פר״ח שם:

ב ב) שם ואין הקורא רשאי להגביה קולו וכו׳ שנאמר משה ידבר והאלהים יעננו בקול בקולו של משה, ברכות מ״ה ע״א מ״א סק״א, ואם א״א למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא ימעך הקורא קולו ויקרא פר״ח אות א׳:

ג ג) כתב הרמב״ם פי״ב מה״ת ולא כל המקראות מתרגמין בצבור, מעשה ראובן וברכת כהנים ומעשה העגל מן ויאמר משה אל אהרן עד וירא משה את העם וכו׳ ועוד פסוק אחר ויגוף ה׳ את העם נקראים ולא מתרגמין. ובמעשה אמנון במקום שנאמר אמנון בן דוד לא נקרא ואינו מתרגם ע״כ, וכ״ז הוא ברייתא וגמרא בס״פ הקורא עומד, וקרא דויגוף הוא שנוי בתוספתא, וכיון דברייתא נחית למיתני כולהו ואלו מעשה דבת שבע לא קתני ע״כ מאי דקתני במתני׳ מעשה דוד ואמנון לא נקרא ולא מתרגם היינו מעשה אמנון שנזכר בו דוד אבל מעשה דבת שבע נקרא ומתרגם או משום דניחא ליה דליהוי ליה כפרה או משום דשבחיה הוא דאודי פר״ח שם:

ד ד) שם ואין הקורא רשאי לסייע וכו׳ בס״פ בני העיר מימרא דעולא מפני מה אמרו הקורא בתורה לא יסייע למתרגמן כדי שלא יאמרו תרגום כתיב בתורה עמא במכ״ש שלא יתרגם החזן ואפי׳ תימא שגולל הס״ת או מכסהו בסודר אסור מטעמא דאמרינן בירושלמי כשם שניתנה תורה ע״י סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה, ויש למחות ביד הש״ץ המסייעים למתורגמנין בפ׳ ואברהם זקן כשיש חתן בבהכ״נ וכ״ש כשמתרגמין הם עצמם שטועים הם,

פר״ח שם, אבל הכנה״ג בסי׳ רפ״ב בהגה״ט כתב להתיר וכתב שכן עשה מעשה פ״א שלא נמצא מתרגם אחר ומה שאסר בירושלמי כתב דשמא היינו דוקא בחובת היום יעו״ש, והביאו י״א בהגה״ט אמ״ל בדין קס״ת לש״ץ או׳ ח״י לד״א סי׳ ז׳ או׳ ח״י, וכ״כ הפתה״ד או׳ ב׳ דלדידם שנוהגים לכסות הכתב בין פסוקא לפסוקא בסודר שמביא החתן אין למחות ביד הש״ץ המתרגם עם אחרים או אפי׳ לבדו בדליכא אחרינ: כהוראת הכנה״ג יעו״ש ועיין לעיל סי׳ קמ״ד או׳ יו״דא

ה **ה) שם לסייע למתרגם וכו׳** המתרגם אסור להסתכל בכתב והקורא אסור ליתן עיניו חוץ מן התורה תנחומא וירא פ״ו:

ו **ו) שם ואין הקורא רשאי לסייע וכו׳** דוקא בתורה אבל בנביא אין להקפיד ויכול לתרגם מתוך הכתב וגם הקורא עצמו רשאי לתרגם דאין מדקדקין אלא בתורה שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה, הרשב״ץ ח״ד סי׳ קכ״א, וכן הוכיח בנו הרשב״ש סי׳ רע״ז מהירושלמי יעו״ש, ער״ה או׳ א׳ וכ״כ י״א במ״ב בהגה״ט וכתב ודלא כהרב מים רבים חא״ח סי׳ י״ג שכתב שהנוהג שהמפטיר הוא מתרגם יש לבטל מנהגם כי יש להם על מי שיסמוכו יעו״ש:

ז **ז) שם שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה,** והא דלא חיישינן שיאמרו לברכות שהן כתובות בתורה כמ״ש סי׳ קל״ט ס״ד יש לומר דתרגום יש לחוש שפיר שיאמרו שכתוב בתורה מפני שהוא פי׳ התורה, מ״א סק״ב, ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ט או׳ כ״ג:

ח **ח) [סעיף ב׳] קטן מתרגם ע״י גדול וכו׳** וקטן וגדול דקאמר לאו ממש אלא ר״ל קטן וגדול במעלות פרישה או׳ ב׳:

ט **ט) שם קטן מתרגם ע״י גדול וכו׳** פי׳ הר״ן שהגדול קורא וקטן מתרגם אבל אינו כבוד לציבור שגדול יתרגם ע״י קטן שהקטן יקרא והגדול יתרגם שנאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך ומתרגמין יהא מתורגמך והוא קטן לגבי משה, והביאו פרישה שם, וכפי זה אפי׳ שהגדול ימחול על כבודו לא יתרגם מפני כבוד צבור ואינו מחוור דבספ״ק דיומא אמרינן רב אקלע לאתריה דרבי שילא לא הוה אמורא למיקם עליה דרבי שילא קם רבה עליה אע״ג דרב היה גדול מר׳ שילא, פר״ח או׳ ב׳ אבל הי״א בהגה״ט כתב דשאני מעשה רב משום דלא הכירוהו בתחלה יעו״ש ומ״מ דעת הטור והש״ע הוא מפני כבוד הגדול וא״כ יכול למחול, אמרינן בפ״ב דחגיגה שאין מעמידין מתורגמן על הצבור פחות מחמשים שנה, פר״ת שם:

י **י) [סעיף ג׳] האידנא לא נהגו לתרגם וכו׳** הקשה הב״ח כיון דהטור מסיק דישר מנהג שלנו שאין אנן רגילים לתרגם וכו׳ א״כ לאיזה צורך האריך לכתוב ואין הקורא רשאי לתרגם וכו׳ ותירץ אפשר דבזמו הטור היו נוהגים לתרגם הפטרות של פסח ועצרת כדי לפרסם הנס של פסח ומתן תורה וכו׳ ועד תירץ דכתב דיני מתרגם למקצת מקומות שנוהגים לתרגם יעו״ש וכ״כ הרו״ח דבמקומם נוהגין לתרגם ההפטרות של ח׳ של פסח וט״ב וכתב עוד דאפשר דימצא מקים שמדברים בל׳ תרגום ומתרגמים ומוכרחים לכתוב הדינים דאינו כדינים שאין נוהגים כלל יעו״ש. וזה התירוץ קרוב לתירוץ ב׳ שכתב הב״ח. והפתה״ד או ד׳ כתב דהטור ומרן ז״ל כותבין דין למנהג זמן הש״ס דשמא יחזור הדבר לכמות שהיה יעו״ש:

יא **יא) שם משום דמה תועלת וכו׳** ואין לומר נלמוד מהם לפרש לעם בלשון שיבינו די״ל תרגום שאני שנתקן ברוה״ק טור. לבוש. עו״ת או׳ ד׳ ועין במגן גבורים שהביא בשם התשב״ץ שגם עתה רשות לתרגם בלשון אף שאין מבינין אותו משום שנתקן ברוה״ק אלא שאין מעכב. מ״ב או׳ ד׳ ועוד עיין בעט״ז לקמן סי׳ תל״ד שכתב דתרגום אינו בכלל לשה״ק ומיקרי לשון טהור יעו״ש אכן מדברי הא״ז שם סק״ה נראה להפך דלשון תרגום בכלל הוא לשה״ק יעו״ש יפ״ל או׳ ב׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ק״א או׳ ח״י ואו׳ ך׳ וסי׳ קל״ב או׳ ג׳ ודו״ק:

סימן קמו

א **א) [סעיף א׳] אסור לצאת ולהניח ס״ת וכו׳** דגרסינן בפ״ק דברכות דף ח׳ ע״א ועוזבי ה׳ יכלו זה המנית ס״ת כשהוא פתות ויוצא. והביאה הטור וב״י ולבוש. ועוד איתא שם בגמ׳ בעי רב פפא בין פסוקא לפסוקא מהו תיקו. ופי׳ הב״ת כיון דאינו קורא בתורה. דבין פסוקא לפסוקא היה המתרגם מתרגם ואין בו משום ועוזבי ה׳ יכלו אעפ״י שהוא פתוח או דילמא כיון דהס״ת פתוח אסור וכיון דאסיקנא בתיקו אזלינן לחומרא עכ״ל. וכ״פ הטור לחומרא. וכ״כ הפר״ח או׳ א׳. מט״י או׳ א׳ ומה שלא כתבו מרן ז״ל בש״ע משום דלא נהגינן עתה לתרגם כמ״ש בסי׳ הקודם וא״כ ודאי שהוא אסור שיוצא בשעת קריאה. וכ״כ המט״י שם. מיהו המ״א סק״א הביא דין זה דאסור לצאת בין פסוק לפסוק וכתב דנ״מ בשבועות שאומרים אקדמות עכ״ד. ור״ל שיש מקומות באשכנז נוהגים ביום שבועות שכהן מברך על התורה וקורא פסוק ראשון מחובת היום ואח״כ אומרים אקדמות ואח״כ מסיים הקריאה וע״ז כתב המ״א דאסור לצאת בעת אמירת אקדמות כמו שאסור לצאת בין פסוק לפסוק בעת שמתרגמין אבל הא״ר או׳ א׳ כתב דמשמע מלבוש דמותר לצאת באקדמות דהא גוללין הס״ת בשעת אקדמות משא״כ בין פסוק לפסוק אף בזמניהם שהיו מתרגמין משמע שלא היו גוללין דאי היו גוללין למה אין רשאי הקורא לסייע למתרגם וכ״מ בסי׳ קל״ט ס״ד וה׳ עכ״ל אמנם לפי מ״ש לעיל סי׳ קמ״ה או׳ ד׳ בשם הפר״ח דאפי׳ אם מכסין הכתב בשעת

התרגום אסור לחזן לסייע למתרגם כיעו״ש א״כ אין ראייה מדברי הא״ר ויכול לומר שהיו מכסין הכתב בשעת התרגום ואפ״ה אסור לצאת וה״ה לאקדמות וכמ״ש המ״א מיהו הט״ז בסי׳ תצ״ד תמה על מנהג זה שמפסיקין באקדמות דהא אפי׳ לספר בד״ת אסור וכתב שמקרוב הנהיגו רבנים מובהקים לשורר אקדמות קודם שיתחיל הכהן הברכה של קריאת התורה וכ׳ ראוי לנהוג בכל הקהילות וגם ביציב פתגם שאומרים ביום שני אחר פסוק א׳ של הפטרה ראוי לנהוג כן יעו״ש וכן המנהג פשוט בין הספרדים שבזמן שאומרים פזמונים בעת קס״ת כגון ביום שבועות או לחתן וכדומה שאומרין אותם קודם שיתחיל בברכת התורה כדי שלא יהיה הפסק. בקריאת התורה ומנהג נכון הוא:

א) שם אסור לצאת וכו׳ ואם קורין לאדם באמצע קריאת התורה לעלות לבהכ״נ הסמוך שרי ואין שום פקפוק וכן היה מנהג בירשות״ו אמנם מי שאינו קורא הפ׳ שמ״ת לא יעלה לבהכ״נ אחר שבקריאה זו ששומע מפי ש״ץ יוצא י״ח וע״י הליכתו לעלות לבהכ״נ אחר מאבר הקריאה שקורין בעוד שהוא שם לד״א סי׳ ח׳ או׳ כ״ה בי״מ או׳ ח׳:

ב ב) שם. אסור לצאת ולהניח ס״ת וכו׳ אע״ג דנשארו עשרה בבהכ״נ. פרישה ודרישה או׳ א׳ ער״ה או׳ א׳ מ״ב או א׳ מיהו אשה מותרת לצאת חוצה בשעת קריאת התורה. שע״ש פת״ע או׳ א׳ ול״נ להחמיר אם לא יש צורך לצאת:

ג ג) שם. אבל בין גברא לגברא ש״ד. ודוקא מתוך דוחק גדול או אונס גמור וזולת זה לא יצא. סדה״י כנה״ג בהגה״ט מ״א סק״ב א״ר או׳ ב׳ סו״ב או׳ ב׳ לד״א סי׳ ח׳ או׳ כ״ה והיינו כששמע קה״ת כבר או שדעתו לבא מיד ומסופק אני אם בא אדם לבהכ״נ באמצע קס״ת לחפש אדם וכדומה אם רשאי לצאת באמצע הקריאה ועין מ״א קל״ח סק״א משמע כה״ג ג״כ אסור וצ״ע. א״א או׳ ב׳ והביאו הרו״ח או׳ א׳ וכתב לדעתי זה פשוט שלא יצא באמצע הקריאה דהא מיקרי עוזבי ה׳ שעוזב התורה ויוצא ואפי׳ אם כבר שמע קס״ת בבהכ״נ אחר ויצא י״ח עכ״ז אסור יעו״ש. מיהו נראה זה שכבר שמע ויצא י״ח או שדעתו לשמוע בבהכ״נ אחר במקום שמתפלל מותר לצאת בין גברא לגברא אפי׳ בלא דוחק וכן עמא דבר:

ד ד) שם. אבל בין גברא לגברא ש״ד כתב הפר״ח או׳ א׳ מסתברא שכיון שהשלים הקריאה אעפ״י שעדיין לא ברך אשר נתן לנו יכול לצאת עכ״ל. אבל המט״י או׳ ב׳ חלק עליו וכתב כיון דהך ברכה שייכא לקריאה חשיבה כוותה והוי בכלל ועוזבי ה׳ יכלו וכ״ש למ״ד דברכת התורה לפנים ולאחריה הוייא מן התורה לכן נראה דאין לצאת בין גברא לגברא עד שישמע הברכה מפי העילה ויענה אמן יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ ומ״ש הער״ה או׳ ב׳ יש לדחות:

ה ה) שם. בין גברא לגברא ש״ד. והיינו בנשאר עשרה המ״ש לעיל סי׳ קמ״ג או׳ ד׳ וב״כ מ״ב או׳ ב׳:

ו ו) שם בין גברא לגברא ש״ד, הואיל וס״ת אינה פתיחה, ב״ח, פרישה או׳ ג׳ וכ״כ הלבוש הטעם משום שהס״ת נגללת. ולדידן שמכסין הכתב במפה בין גברא לגברא חשיבה נמי אינה פתוחה. ועיין לעיל סי׳ קל״ט ס״ה ובדברינו לשם או׳ ל״ג:

ז ז) שם בין גברא לגברא ש״ד. מסתברא לי כשאין לוי וקורא כהן עצמו דמותר לצאת דבין גברא לגברא הוא הוא דהא דקאמר בין גברא לגברא היינו דאז הוי הפסק. פתוחי חותם ז״ל ד״א ע״א והסכים לדבריו הפתה״ד או׳ ב׳ אלא שכתב שם הפתה״ד נראה דאין להקל להתיר לצאת בזמן קצר הרבה שבעוד שהוא יוצא פותחין הס״ת דהגם שהיה תחלתו בהיתר דכשקם ממקומו לצאת היתה התורה נגללת מ״מ כיון שבסוף יציאתו הס״ת פתוח אסור יעו״ש:

ח ח) [סעיף ב׳] כיון שהתחיל הקורא וכו׳ ואע״ג דבגמרא שם איתא כיון שנפתח ס״ת וכו׳ כתב מרן ז״ל בב״י נראה דלא מיתסר לדבר מעת שנפתח ממש אלא מעת שיתחיל הקורא לקרות וכך הם דברי הרמב״ם ז״ל בפי״ב מה״ת דין ט׳ עכ״ד וכך הם דבריו כאן בש״ע. וכ״מ מדברי רש״י ז״ל שם שכתב ובפתחו וכשהתחיל יעו״ש. וכ״נ דעת הל״ת פ״ק דברכות או׳ ל״ב ועי״ש מה שתמה על הלבוש שלא כתב כדברי ב״י יעו״ש והביאו א״ר או׳ ג׳ והמט״י או׳ ג׳ כתב דגם לשון הלבוש פתיחה דנקט הכוונה היא על הקריאה יעו״ש מיהו המ״א סק״ג כתב דפשט הגמרא והפו׳ משמע דמשנפתח הס״ת אסור והביאו הסו״ב או ג׳ אבל המט״י שם כתב דאנו אין לנו אלא פסק הש״ע שהתיר הדיבור בפתיחה דקודם הקריאה יעו״ש וכ״כ הלד״א סי׳ ח׳ או׳ כ״ג כדברי מרן ז״ל בי״מ או׳ א׳ וכ״כ דה״ח או׳ ג׳ שע״א ש״ד או׳ י״א:

ט ט) שם אסור לספר אפי׳ בד״ת, ואפי׳ להורות לאדם ששואל לפי שעה או לפרש דבר אסור. הרי״פ ס״ק דברכות, והביאו מ״א סק״ד, אבל הד״מ אות א׳ כתב בשם תא״ו ג״ב ח״ג דלהורות דבר הלכה או לפרוש מדבר אסור לפי שעה ש״ד, ועיין לקמן אות י״א שכתבנו דהאחרונים לא התירו להורות כ״א בין גברא לגברא אבל לאפרושי מאיסורא ש״ד אפי׳ בשעת קריאה יעו״ש:

י י) שם אפי' בין גברא לגברא, כ"כ הר"י פ"ק דברכות דאע"ג דמותר למיפק בין גברא לגברא לדבר אסור כדאמרינן כיון שנפתח ס"ת אסור לספר ואעפ"י שסוגרים הספר בינתים אפ"ה אסור שלא אמרו כ"ז שיהיה פתוח אלא כיון שנפתח דמשעה בפעם הראשונה אסור לספר כלל עד שייסמו כל הפרשה עכ"ל, והביאו ב"י וכתב הטעם משום דאיכא למיחש שמא ימשוך הדיבור אף בשעה שקורין עכ"ד, וכן פסק כאן בש"ע וכ"כ בדרשות מהרי"ל שלא היה לומד אפי' בין גברא לגברא והביאו שכנה"ג בהגב"י אות א' אבל הב"ח כתב על דברי הר"י הנ"ז דלא נהירא דהא לפרש"י לא אסור אלא בקול רם לפי שמונע אחרים מלשמוע ובין גברא לגברא אין שם שומע כיון שאין שם קורא בתורה וא"כ למה לא יספר בד"ת כיון שאינו מונע אחרים משמוע אלא בע"כ בין גברא לגברא אין בו איסור כלל והכי נקטינן וכך נהגו עכ"ד, והביאו שכנה"ג שם עו"ת אות ב' מ"א סק"ג סי"ב אות ג' וכן דעת הפר"ח אות ב' להקל בין גברא לגברא יעו"ש ומיהו מ"ש שם הפר"ח להקל אפי' בדברי חול עיין לקמן אות י"ד שכתבנו דאין כן דעת האחרונים יעו"ש ומשמע מדברי הב"ח דאפי' בקול רם מותר ללמוד בין גברא לגברא אבל בסדה"י כתב דבין גברא לגברא יכיל לעסוק בתלמודו בינו לבין עצמו ולא יודע לרבים שלא יקלו בכך עכ"ד, וכ"ה דעת הא"ר אות ד' וכ"כ הלד"א שם דפשט המנהג דת"ח ויראי ה' קורין בין גברא לגברא בלחש בי"מ אות א' וכ"כ החס"ל אות י"ג, ומי שלומד בין גברא לגברא יזהר שישתוק וישמע ברכו ויענה ברוך ה' וכו' א"ר שם בשם מי"ט, וכן יזהר לענות אמן בכונה אחר ברכת העולה:

יא יא) וכתב שם הא"ר דה"ה בין גברא לגברא מותר להורות הוראה לפי שעה דלא שייך בזה לומר שיהא להרגיל הלשון ולהמשיך, וכ"כ דה"ח אות ג' שע"א ש"ד אות י"א מ"ב אות ו' והלד"א שם והבי"מ אות ב' כתבו דה"ה לאפרושי מאיסורא בין גברא לגברא שרי אבל הא"א אות ד' והלב"ש כתבו לאפרושי מאיסורא שרי אפי' בשעת קריאה וכ"כ דה"ח שם והשע"א שם כתב דאם א"א ע"י רמיזה אז מותר לומר בדרך קצרה, וכ"כ מ"ב או' ה' ועיין לעיל אות ט' ועוד עיין לעיל סי' ק"מ אות י"ב שכתבנו דמותר לחכם שעלה לקרות בתורה לדרוש אח"כ בד"ת גודל מצות הצדקה כדי שהעולין אחריו יעשו נדבה יעו"ש:

יב יב) שם ואפי' אם השלים הוא הפ', פי' שקרא הפ' שנים מקרא ואחד תרגום, ב"י בשם הרשב"א. עו"ת אות ג':

יג יג) שם ויש מתירים לגרוס בלחש, וי"א שאם יש עשרה וכו' ויש מתירים למי שתורתו וכו' כתב ב"י דלענין הלכה כדאו הם הנך רבוותא דשרו לסמוך עליהם ובבד"ה כתב דמ"מ נכון לכוין אדם דעתו בכל הפרשיות ולשומעם מפי ש"ץ, וכ"כ בש"ע בסוף סעי' זה, ועיין לעיל אות יו"ד מ"ש בשם האחרונים ומשמע דדעתם להחמיר בכל זה ואין להתיר כ"א לעסוק בד"ת דוקא בלחש בין גברא לגברא:

יד יד) שם ויש מתירין וכו' ובשל"ה החמיר מאד וכתב כשהחזן מתחיל לקרוא בתורה אפי' מי שקרא כבר הפ' ועבר עליה כמה פעמים ואפי' הוא ת"ח או עוסק בתורה ראוי לו לבטל ולא להסיח דעתו מהקריאה ולענות אמן אחר העולים וההפטרה לתשלום ש' אמנים הצריכים לו וכל בעל נפש ישגיח בזה ואל יחלל התורם בעיני ע"ה והקלים שבראותם בעלי התורה שמניחים שמועתם ועוסקים בעניניהם ולימודם מהבילים גם הם דברי הדת ועוסקים בשיחת חולין ונמצא גורם ח"ה ועונשו גדול כמ"ש בסי' מעיל שמואל קו"מ של"ה דע"ז סע"ג. יפ"ל ח"ג, ועיין לקמן אות ח"י:

טו טו) שם הגה, בדברי תורה, לאפוקי בדברים בטלים אסור אפי' בין גברא לגברא, עו"ת אות ו' וכ"כ המט"י אות ד' דמה שהקיל הפר"ח לשטת רש"י ז"ל בין גברא לגברא אפי' בדברי חול דליתא יעו"ש וכ"כ א"ר אות ד' בשם של"ה, לד"א סי' ח' אות כ"ג בי"מ אות ה' חס"ל אות י"ג, וכ"כ בשו"ת מראה יחזקאל סי' כ"ו דבעת שעושין מי שבירך אז מותר לדבר ד"ת דוקא אבל דברים בטלים חלילה להתיר, וכ"כ בס' ארץ חמדה בהקדמה באזהרות יעו"ש, והב"ד א"ח אות א' ועיין מאמ"ר אות ז' שהקשה על דברי העו"ת הנז' דדברים בטלים אסור אפי' שלא בשעת קריאת התורה דלעולם אסור לספר דברים בטלים בבהכ"נ כמבואר לקמן בהלכות בהכ"נ ותירץ דלאו דברים בטלים ממש קאמר אלא כל שאינו ד"ת אעפ"י שמותר לספר אותם דברים בבהכ"נ כמבואר לקמן מ"מ לענין זה דברים בטלים קרינן ליה ואסור

טז טז) שם ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום וכו' משמע שדין זה מוסכם מדלא כתבו בלשון יש מתירין כהנך דלעיל וכ"כ לקמן בסי' רפ"ה סעי' ה' בסתם, וכ"כ מט"י אות ז' וכתב דהכי ק"ל וכן נוהגין רוב המדקדקים ודלא כהפר"ח שחלק ע"ז יעו"ש, וכתב בת"ה סי' נ"ד דאפי' דליכא עשרה דצייתי לס"ת שרי, והביאו כנה"ג בהגב"י. ומ"א סק"ה ומיהו זהו לפום דינא אבל כבר סיים הש"ע דהנכון שבכל פרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשמעם מפי הקורא, ומשמע דחוזר גם על קריאת שמו"ת וכ"כ בב"י דהרמב"ם כשחזר הפ' בעת ההיא היה שותק בזמן שש"ץ קורא עד בין גברא לגברא יעו"ש, וכתב הל"ח פ"ק דברכות אות ל"ח דטעם הרמב"ם כטעם הש"ע יעו"ש, וכתב עו"ש הל"ח דמ"מ מי שירצה לדקדק ולכוון דעתו להקורא אף בזה יתבלבל שא"א שיכוין להשלים הפסוק בכל פעם שיתחיל הקורא וגם שמיעת הקריאה יבלבלוהו שלא ידע בכל פעם באיזה מקים שסיים עכ"ל והביאו א"ר אות ד' וכתב עליו דמ"ש רא"א שיכוין להשלים הפסוק בכל פעם שיתחיל הקירא מה בכך אפשר להפסיק באמצע הפסוק

ומ״ש דשמיעת הקריאה יבלבלוהו וכו׳ לא חששא היא דמסתמא יתחיל מספיקא במקום הידוע לו שקרא וגם אפשר ליזהר שלא ישכח המקום אלא שסיים דאין נראה להקל אלא למי שתורתו אומנתו ובזה מהני תורתו אומנתו אף לדידן עכ״ד ובשעה״מ פ׳ ואתחנן כ׳ ביום הששי תקרא כל הפ׳ של השבוע שמו״ת וביום השבת תשמע כל הפ׳ מפי הש״ץ ותכוין בהוי״ה שלימה דבן דההי״ן וכו׳ ומשמע דיש חיוב וטעם בסוד לשמוע כל הפ׳ מפי׳ ש״ץ ולא יוכל לקרא בעת ההיא שמו״ת. וכ״מ מהזוה״ק שהבאנו לקמן או׳ ח״י וכ״כ בשער הכוו׳ דס״ב ע״א דהאר״י ז״ל היה משתדל מאד לקרות הפ׳ שמו״ת ביום ו׳ אחר תפלת שחרית זולת אם אירע לו שום אונס גדול מאד שאז היה קורא הפ׳ שמו״ת אחר סיום תפלת שחרית דיום שבת קודם סעודת שחרית כמו שצוה רבינו הקדוש לבנו ולא כמו אותם הקורים אותה באמצע תפלת שחרית דשבת עכ״ד. וכ״כ הלד״א סי׳ ח׳ או׳ כ״ג דיש להחמיר ולזהר לקרות קודם שמו״ת ואם נאנס יקרא אחר התפלה יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ב או׳ ו׳:

יז **טוב) שם וכ״ז אינו ענין לפ׳ זכור וכו׳** הכא פשיטא ליה למרן אך לקמן בסי׳ תרפ״ה כתבא בלשון יש אומרים. ברכ״י או׳ ב׳ ועיין ברכ״י סי׳ תרפ״ה או׳ ב׳ ומחב״ר סי׳ זה או׳ א׳ שכתב לכל הדברות ולכל האמירות פ׳ שקלים והחדש לאו דאורייתא יעו״ש. ועיין ט״ז ומ״א סי׳ תרפ״ה מ״ש בזה יעו״ש ואם שכחו הצבור לקרות פ׳ שקלים צריכים לחזור ולהוציא ס״ת מההיכל ולקרותה ולברך לפניה ולאחריה ואם עבר אותה שבת אין לה תשלומין אבל אם שכחו פ׳ פרה יקראוה לשבת הבא קודם פ׳ קדש. ואם בשבת שלאחר פורים טעו וקראו פ׳ פרה והפטרה בחשבם היום היה פ׳ פרה צריכים לחזור ולקרות פ״ב בשבת הבאה אמ״ל בדין נפל טעות בסדר קס״ת או׳ ה׳ ואו׳ ז׳ לד״א סי׳ ט׳ או׳ ה׳ ואו׳ ז׳:

יח **חי) שם והנכון שבכל הפרשיות וכו׳ לכוין דעתו וכו׳** נכון לשמוע קס״ת מתוך החומש כדי לכוין היטב. ולא יקרא הפ׳ בעל פה אלא שומע מהש״ץ ושותק אמ״ל בדין הנהגת הצבור בעת קס״ת אות כ״ד, לד״א שם אות כ״ד בי״מ אות ו׳ חס״ל אות י״ג, וכ״כ בזוה״ק פ׳ ויקהל דף ר״ו ע״א כד סליק ס״ת לתמן (ר״ל על התיבה) כדין בעאן כל עמא לסדרא גרמייהו לתתא באימתא בדחילו ברתת בזיע ולכוונא לבייהו כמה דהשתא קיימין על טורא דסיני לקבלא אורייתא ויהון צייתין וירכון אודנייהו ולית רשו לעמא למפתח פימהון אפי׳ במילי דאורייתא וכ״ש במלא אחרא אלא כולהו באימתא כמאן דלית ליה פומא והא אוקמוה דכתיב וכפתחו עמדו כל העם ואזני כל העם אל ספר התורה, אר״ש כד מפקין ס״ת בצבורא למקרא ביה מתפתחן תרעי שמייא דרחמין ומעוררין את האהבה לעילא ואיבעי ליה לבר נש למימר הכי בריך שמיה דמארי עלמא וכו׳ עכ״ל, ומשמע מדברי הזוה״ק הנז׳ דבעת הוצאת ס״ת מן ההיכל אין לדבר שום דבר של חול מפני שבעת ההיא מתפתחן תרעי שמייא דרחמין ובעת הקריאה אין לומר אפי׳ ד״ת משום שצריך לשמוע הקריאה של ס״ת, וכן י״ל דברי החיד״א בס׳ תורת השלמים אות א׳ שכתב בעת הוצאת ס״ת מן ההיכל אין לדבר כלל ר״ל דברי חול ודלא כמו שהבין הבי״מ והקשה עליו יעו״ש, ועיין לעיל סי׳ קל״ד או׳ יו״ד:

יט **יט) [סעיף ג׳] אסור לספר כשהמפטיר קורא וכו׳** שאין המצוה תלויה בקורין לבד אלא בכל המצויין שם, ב״י בשם ריי״ז נתיב ב׳ לבוש סעי׳ ד׳ עו״ת או׳ י״ב, ועיין לקמן סי׳ רפ״ד סעי׳ ג׳ ובדברינו לעיל סי׳ קל״ב או׳ ו׳ ד״ה גם דע וכו׳ יעו״ש:

כ **ך) [סעיף ד׳] א״צ לעמוד וכו׳** וכ״ב הטור דלא ראינו מי שנוהג כך לעמוד דמ״ש וכפתחו עמדו כל העם אותה עמידה שתיקה היא יעו״ש וכ״ה ב״י בשם בעל המנהיג, וכ״פ ב״י ריש סי׳ קמ״א וכתב שכן נוהגים, וכ״פ הפר״ח בזה הסי׳ או׳ ד׳, וכתב וכן עמא דבר, וכ״כ המט״י או׳ ט׳ ועי״ש מ״ש על דברי הט״ז סק״א יעו״ש, מיהו כתב ב״י שם בשם המרדכי שהר״ם היה עומד בשעת קריאת התורה וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתים יעו״ש, וזהו שכתב מור״ם ז״ל כאן ויש מחמירין ועומדים וכו׳ וכתב שם הב״ח דלאו מדינא היה נוהג כך אלא כמו שהיו ישראל עומדים בהר סיני כדכתיב אנכי עומד וכו׳ אבל בין לגברא לגברא פשיטה דא״צ עמידה אף לנוהגין לעמוד בשעת קריאה יעו״ש, וכ״כ שם הפר״ח דמי שרוצה לנהוג כמהר״ם ז״ל אין מזניחין אותו ובין גברא לגברא לכ״ע יכול לישב יעו״ש, וכ״כ מ״א סק״ז, והט״ז סק״א כתב דראוי לנהוג כמהר״ם ז״ל וכ״כ בסדה״י שראה קצת אנשי מעשה שנוהגים לעמוד ולזקוף בשעת קה״ת ומנהג טוב וכשר הוא והב״ד כנה״ג בהגב״י וכ׳ שגם הוא ראה נוהגין לעמוד בשעת קה״ת ולישב בין גברא לגברא יעו״ש, ובל״ח פ״ק דברכות או׳ ל״ו משמע דמדינא צריך לעמוד ולא מצד חומרא וכ״כ הרמ״ע סי׳ צ״א והב״ד א״ר או׳ ד׳ יעו״ש, אמנם בשעה״כ דמ״ח ע״ד כתב דמנהג האר״י ז״ל היה יושב במקומו עד סיום קריאת הפ׳ ולא כאותם הנוהגים לעמוד עכ״ד, וכ״כ בפע״ח שער י״ד פ״א, מ״ח מסכת יום שני פ״ה או׳ ח׳ ומשמע דאפי׳ בעניית ברוך ה׳ המבורך וכו׳ לא היה עומד, וכן נתפשט המנהג עכשיו כהאר״י ז״ל דאפי׳ חסידים ואנשי מעשה אין עומדים לא בעת הקריאה ולא בעניית ברוך ה׳ וכו׳ ועיין באו׳ שאח״ז ואו׳ כ״ב:

כא **כא) היושבים** בשעת קריאת התורה צריכים לעמוד מ״מ בכל פעם כשקורא אומר ברכו את ה׳ המבורך משום דדבר שבקדושה הוא. משאת בנימין וסוף הספר בהגהותיו לחלק א״ח סי׳ א׳ והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ וכ״כ הט״ז סק״א, מ״א סק״ו, י״א בהגב״י, סו״ב או׳ ז׳ מיהו השכנה״נ שם כתב

דאין כן מנהגינו, וב״כ הלד״א סי׳ ז׳ או׳ ד׳ דאין המנהג כן, וכ״כ לעיל באות הקודם ע״ש האר״י ז״ל דלא היה עומד אפי׳ בעניית ברוך ה׳ וכו׳ וכן עמא דבר׃

כב כב) אין להחמיר כשקורין בס״ת ואחרים יושבים, קול אליהו סי׳ ה׳, והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ו׳ אות ט״ו, פת״ת, א״ח אות ב׳ מיהו הפתה״ד אות ג׳ האריך בזה וכתב דכיון דאיכא מחלוקת הפו׳ בזה ליכא יוהרא אמאן דבעי לעמוד ואפי׳ כל הצבור יושבים אלא שסיים דיש למנוע מלעמוד משום שכתב מהרח״ו ז״ל דמנהג האר״י ז״ל שלא היה עומד בשעת קה״ת וק״ל, דכל היכא דאיכא מחלוקת בין הפו׳ דברי הקבלה תכריע והמחמיר לקום לא עביד כהכרעת הקבלה שהיא העיקר יעו״ש, ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ כ״ה אות ע״ה׃

כג כג) ואם כל הצבור עומדים בעת קריאת עשרת הדברות אינו נכון, ואם איזה יחידים עומדים לית לן בה, ולפי מ״ש בריש מחב״ר אות ח׳ דהאר״י לא שאני ליה בין יחיד לצבור א״כ אפי׳ יחיד לא יעמוד, אמנם יש מקומות שפשט המנהג שכל הקהל עומדים, לד״א שם אות ה׳ ובספר טוב עין סי׳ י״א כתב דאם כולם קמים בקריאת עשרת הדברות אין לשום יחיד לישאר מיושב וכעין מה שקרא תגר הכנה״ג באה״ע סי׳ ס״ב על היושב בעת ז׳ ברכות שבחופה כיון שנהגו אחרים לעמוד יעו״ש, והביאו עיקרי הד״ט שם, פת״ת שם, א״ח שם, ועיין זכ״ל אות ס׳׃

כד כד) שם. א״צ לעמוד וכו׳ אפי׳ העומדים על הבימה דא״צ לעמוד מפני הס״ת אלא כשאדם נושאה אבל כשמונחת במקומה א״צ, והא דהוצרך לומר ביו״ד סי׳ רמ״ב סי״ח לפי שהס״ת ברשות אחרת משמע דהעומדים על הבימה צריכים לעמוד היינו בשעה שמגביהין אותה. וכ״ה בב״י שם בשם הרשב״א וכ״ה בתו׳ מנחות דף ל״ג, מ״א סק״ו. מיהו בא״ר סי׳ קמ״ט כתב דבשעת הגבהה יש לעמוד לכל הצבור משום כבוד ודלא כמ״א יעו״ש. והביאו מ״ב בשער הציון אות ח״י ועיין ט״ז שם ס״ק י״ג ובסי׳ רפ״ב שם סעי׳ א׳ וב׳ ודו״ק׃

סימן קמז

א א) [סעיף א׳] אסור לאחוז ס״ת וכו׳ דהכי איתא בסוף מגילה ובשבת דף י״ד ע״א. א״ר פרנך א״ר יוחנן כל האוחז ס״ת ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה. דכתבו שם התו׳ יש מפ׳ מצות אחיזה וקשה מאי רביתא פשיטא שאין לו שכר כיון שלא עשה המצוה כהוגן לכך פי׳ ריב״א בלא אותה מצדה שעשה באותה שעה שאם אחז ס״ת ערום וקרא בו אין לו שכר מן הקריאה וכן אחזו לגוללו או להגיהו עכ״ל. וכ״כ התו׳ בשבת שם. וכ״כ הרא״ש, והב״ד ב״י. ומשמע מדברי הגמ׳ ופי׳ ריב״א הנז׳ דהא דאסור לאחוז ס״ת ערום הוא דוקא אם יש מצוה באחיזה ההיא כגון בשעת הגבהה או הקריאה או הגלילה שאחר הקריאה או אם צריך להגיה בו איזה דבר בעת הקריאה. דהא נקבר ערום בלא אותה מצוה קאמר אבל אם לא אוחזו משום מצוה כגון הניטל ס״ת להניחו במקום אחר או שגוללו קודם הקריאה אל מקום הקריאה או שאוחז יריעות של ס״ת שלא בשעת הקריאה כדי להגיהם וכיוצא בזה אין בזה איסור לאחוז בלא מטפחת כיון שלא יש מצוה באחיזה ההיא וכן כתב מהרש״ו ז״ל בשער הכוו׳ דף מ״ט ע״ב שאין החיוב הזה אלא בעת קס״ת בציבור שאז מתגלים אורות עליונים כאמור אבל שלא בשעת קס״ת כגון שצריך לתקנו או לענין אחר אין בכך כלום עכ״ל. ומסתברא דר״ל דדוקא בשעת קריאה שיש מצוה וגם שאז האורות מתגלים קאמר אבל אם לא בשעת קריאה או שאין מצוה באחיזה ההיא אין בכך כלום כדמשמע מדברי הגמרא. ועיין בן א״ח פ׳ תולדות או׳ ח״י שכתב דאם בשעת שהוא פותח הס״ת להראות הכתב להקהל רואה שאינו פתוח באותה פ׳ שקורין וצריך לגלול שנים או שלושה דפין צריך לאחוז במטפחת גם לפ״ד מהרש״ו ז״ל יען כי מפורש בשער הכוו׳ שם דבעת שפותח הס״ת בהיכל כדי לקרות מתגלית הארת התורה הכתיבה בתוכו לחוץ אל כל הקהל וכתב דכן יש ליזהר הש״ץ ג״כ בעת שקורא בצבור ונשלם הדף שצריך למשוך הירויעה צריך לאחוז ע״י מטפחת יעו״ש. אמנם לפי מ״ש נראה שאין הכרת לזה מדברי מהרש״ו ז״ל וגם מדברי הגמ׳ ופי׳ ריב״א ז״ל שהבאנו לעיל נראה דאין איסור אלא דוקא אם יש מצוה באחיזה ההיא ובענין זה לא יש מצוה ומ״מ יש להחמיר. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ד או׳ יו״ד׃

ב ב) שם אסור לאחוז ס״ת ערום וכו׳ כתב ב״י דהמרדכי כתב דה״מ בידים סתם אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן ע״כ וכתב ב״י ואפשר שע״ז סומכין האשכנזים שאוחזין ס״ת ערום בשעה שמגביהין אותו להראות הכתב לעם ומיהו מצאתי כתוב בשם אגודה דאפי׳ סמוך לנטילה קאמר עכ״ל מיהו מור״ם ז״ל בד״מ או׳ ב׳ כתב דאני מבני בניהם ולא ראיתי מנהג זה ביניהם אלא אדרבא נזהרין שלא ליגע בס״ת ערום אבל בשאר כתבי קודש אין נזהרין כלל ולא ראיתי מימי מי שחשש לזה בשאר ספרים עכ״ל והב״ח כתב ע״ז דאסור לאחוז ערום וכו׳ פי׳ הקורא בתירה צריך לאחוז בעמודי התורה בשעת ברכה וקורא כדלעיל סס״י קל״ט ואסור לו לאחוז בעמודי הספר בלא מטפחת ומנהג שלנו שאין נזהרין בזה סומכין על מ״ש המרדכי ע״ש ראבי״ה בסוף מגילה דה״מ בידים סתם אבל נטל ולא הסיח דעתו לא קפדינן וכו׳ וסיים דכל ירא שמים לא יאחז בעמודי ס״ת ערום בלי מטפחת וכן ראיתי מן המדקדקים דבין בשעה שקירין בין בשעה שמגביהין אוחזין בעמודי ס״ת ע״י כנף הטלית ושמעתי שכך נוהגין במדינת אשכנז ונכון הוא

עכ״ל וכן דעת המ״א בריש הסי׳ דאפי׳ בעמודים אסור לאחוז ערום יעו״ש. וכתב הפר״ח או׳ א׳ דמדברי הב״ח יראה דאפי׳ כרוך במטפחת אסור לו לאחוז בעמודי הספר בלא מטפחת או ע״י כנף הטלית וליתא דנהי דכשהוא ערום אסור לאחוז בעמודיו וכמו שדקדק מוהרי״ט ח״א סי׳ קל״ו מדברי הרמב״ם וכ״נ מדברי הב״י אבל כשהוא כרוך במטפחת פשיטא דשרי לאחיז בעמודי הספר אפי׳ בלא מטפחת עכ״ל וכ״כ י״א בהגב״י מיהו הנה״ש או׳ א׳ כתב דאם הס״ת כרוך במטפחת לכ״ע שרי לאחיז בעמודים בלא מטפחת ומ״ש הב״י שהאשכנזים אוחזים ס״ת ערום בשעה שמגביהין וכו׳ היינו שהיו אוחזין אותו בלי מטפחת סביבו יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ דאם הס״ת כרוך במטפחת מותר לאחוז בעמודים בלא מטפחת יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ וא״א בריש הסי׳ יעו״ש. ועיין בתשו׳ ניב״י חא״ח סי׳ ז׳ שכתב דבעמודים ודאי שיש להתיר אחר הנטילה ויפה נהגו בני אשכנז יעו״ש אמנם מה שנראה מדברי הנה״ש שם דגם מה שהתיר הט״ז סק״א לאחוז בעמודים בלא מטפחת היינו אם הס״ת כרוך במטפחת ליתא אלא נראה שהט״ז מתיר אפי׳ אם אין הס״ת כרוך במטפחת כמובן למעיין וכ״כ המאמ״ר שם. וכ״מ בתשו׳ שב יעקב סי׳ י״א דבעמודים מותר לאחוז בלי מטפחת יע״ש והביאו פ״ת וא״ח או׳ ב׳ וכ״נ דעת הא״ר או׳ א׳ כדעת הט״ז. נמצא דג׳ מחלוקות בדבר דלדעת הב״ח לפי הבנת הפר״ח אפי׳ אם הס״ת כרובה במטפחת אסור לאחוז בעמודים בלא מטפחת ולדעת הפר״ח ודעמיה אם הס״ת כרוכה במטפחת מותר לאחוז בעמודים בלא מטפחת ולדעת הט״ז ודעמיה אפי׳ אין הס״ת כרוכה במטפחת מותר לאחוז בעמודים בלא מטפחת. ועיין בנוב״י שם סי׳ ח׳ שכתב דהרוצה להחמיר שלא ליגע בעמוד ס״ת אלא בהפסקת טלית רשאי ובלבד שיהיה בצנעה יעו״ש והביאו מחב״ר או׳ ג׳ ובספרו לד״א סי׳ ג׳ או׳ יו״ד ושאר אחרונים מיהו מדברי הב״ח הנ״ז כראה כיון דאיכא בזה פלוגתא הרוצה להחמיר אין בו משום יוהרא ואדרבא נכון לעשות כן וכ״כ לעיל סי׳ קמ״ו או׳ כ״ב בשם הפתה״ד יעו״ש. ומנהג הספרדים לעשות תיק לס״ת מעשה עץ ומצופה במשי או בכסף וכשמגביהין הס״ת להראות הכתיבה לעם אוחזין בתיק ומגביהין ובשעת הקריאה אוחזין במטפחת כמ״ש לעיל סי׳ קל״ט או כ״ד בשם האר״י ז״ל יעו״ש:

ג **ג) שם. בלא מטפחת.** פי׳ ולא סגי בנטילת ידים. עו״ת או׳ ב׳ והוא ממ״ש בב״י בשם האגודה והבאנו דבריו באו׳ הקודם דאפי׳ סמוך לנטילה קאמר דאסור לאחוז ס״ת ערום וכן הוא סברת מור״ם ז״ל בהגה שכתב ובס״ת אפי׳ בכה״ג אסור ור״ל דלא מהני נט״י. וכ״כ הלבוש, ודעת מר״ן ז״ל גם לאחוז בעמודים לא סגי בנט״י כמ״ש בב״י והבאנו דבריו באו׳ הקודם שכתב על דברי המרדכי ואפשר שע״ז סומכין האשכנזים שאוחזין ס״ת ערום בשעה שמגביהין וכו׳ וההגבהה של האשכנזים היא בעמודים מפני שאין נוהגין לעשות תיק של עץ לס״ת כמו שעושק הספרדים ומדקאמר ע״ז סומכיו האשכנזים משמע דלדידיה לא ס״ל הכי וכן דעת הלבוש דגם לאחוז בעמודים לא סגי בנט״י רק אם הס״ת כרוכה במטפחת:

ד **ד) שם. ערום בלא מטפחת.** ואני שמעתי שיש מפרשים דהאי ערום לא קאי אס״ת אלא על האדם האוחז ס״ת שאם הוא ערום מטלית מצויץ נקבר ערום. מהר״ט מילדולה ז״ל בספר מים רבים חי״ד סי׳ נ״ג, י״א מ״ב בהגה״ט או׳ א׳ ועוד עיין מאמ״ר או׳ ב׳ שכתב שיש שפירשו ערום על האדם דאדם שהוא ערום לא יאחוז בס״ת ודחו דבריהם וכתב דכל הפו׳ כתבו כדברי מר״ן ז״ל דערום על הס״ת בלא מטפחת יעו״ש. ונ״מ דנכון להחמיר גם לפי יש מפרשים אע״ג דלפום דינא ק״ל כדברי מר״ן ז״ל וכהסכמת כל הפו׳ דערום קאי אס״ת. וכ״כ היפ״ל או׳ א׳ דהני מילי סיועי מסייע׳ ליה למ״ש הרב מעשה אברהם חא״ח סי׳ ל״ו דאין לעלות ולקרות בס״ת וגם לעשות שום מצוה הנוגע לס״ת בלתי הדור בלבושו בטלית על ראשו וכו׳ מיהו כתב שם אבל אין לעכב המצוה בשביל זה יעו״ש:

ה **ה) שם הגה. וי״א דה״ה שאר כתבי הקודש.** כ״כ התוס׳ בשבת דף י״ד ע״א דקצת משמע דלאו דוקא ס״ת דהא כל כתבי הקודש תנן במס׳ ידים (פ״ג) שמטמאין את הידים עכ״ל וכתב המ״א סק״א וא״כ גם רצועות התפילין וכ״ש בתפילין עצמן אסור לאחוז ערום דהרי מטמאין הידים ומיהו בחגיגה דכ״ד ע״ב כתבו התוס׳ דרצועות של תפילין לא שייך דרבי פרנך וכו׳ וכ״כ הרא״ש במס׳ ידים וא״כ משמע דמותר לאוחזן ערום. ומיהו כתבי קידש דוקא כשכתובין אשורית על העור ובדיו כדאיתא במשנה (שם פ״ד) וכ״כ הרמב״ם (פ״ט מהלכות אבות הטומאה) ומיהו במגילה שכתובה כדינה צריך ליזהר דמסתם הרמב״ם ש״מ דלא ק״ל כשמואל (מגילה ז׳ ע״א) דאמר אסתר אינה מטמאה ידים עכ״ד וכ״כ המו״ק בסי׳ תרצ״א דמגילת אסתר בעיא מטפחת כדאיתא בחלק דף ק׳ ע״א. והביאו מחב״ר שם או׳ ג׳ וכ״כ בס׳ האשכול ה׳ ת״ת סי׳ י״ב דאסור לאחוז המגילה ערום יעו״ש. מיהו בהרדב״ז ת״ב סי׳ י״א כתב דזה למאן דמפרש דערום קאי אאדם אבל למאן דמפרש דקאי לס״ת שאר כתבי הקודש מותר לאחזן כשהן ערומים, והביאו כנה״ג בהגב״י וכתב וכן עמא דבר, וכן בתשו׳ שב יעקב חאו״ח סי׳ י״א האריך בענין זה ולבסוף מסיק דשאר כתבי הקודש מותר לאוחזן כשהן ערומים וכדברי הרדב״ז ז״ל יעו״ש והביאו י״א במ״ב בהגב״י או׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳ וכ״כ א״ר או׳ א׳ דמ״ש רמ״א דלא נהגו להחמיר בכתבי הקודש י״ל דקאי אמגילה דבשאר ספרים שלנו לעולם מותר. וכ״כ בתשו׳ פנים מאירות ח״א סי׳ ע״ו דהעולם אין נזהרין לאחוז מגילה ערומה ויש להם על מה שיסמוכו. והביאו מחב״ר או ד׳ יעו״ש. זכ״ל או׳ מ׳ ועיין לקמן או׳ ז׳

ו ו) **וכתב** עו״ש הרדב״ז דלכל הפירושים תורה שבע״פ מותר לאוחזן בין כשהוא ערום בין כשהם ערומים, והביאו כנה״ג שם. ועיין בא״ר שם שכתב דיש להחמיר אף בספרים שלנו כשידוע שידיו מטונפות. יעו״ש ולפ״ז גם בספרים דתורה שבע״פ יש להחמיר שלא לאוחזן כשידיו מטונפות:

ז ז) **שם בהגה. ולא נהגו כן.** פי׳ אף באותן שכתובין אשורית על העור ובדיו כגון מגילה כ״מ מפשטיות דברי רמ״א ז״ל וכ״כ א״ר או׳ א׳ והב״ד לעיל או׳ ה׳ וכ״כ בתשו׳ פנים מאירות ח״א סי׳ ע״ו, וכ״כ בביאור הגר״א, ודלא כמ״א סק״א. והטעם דלא נהגו כן אפשר לומר משום דהתוס׳ כתבו קצת משמע דל״ד ס״ת כמ״ש לעיל או׳ ה׳ והגמרא פ׳ חלק (סנהדרין דף ק׳ ע״א) ג״כ אפשר לפרש בענין אחר, ומ״מ כבר כתבנו לעיל או׳ ה׳ דיש פלוגתא בזה וע״כ נכון להחמיר לאחוז המגילה בעת הקריאה בבגד או בעמוד שלה או לפחות שלא יסיח דעתו מן הנטילה כמ״ש רמ״א ז״ל ודוקא לגבי שאר כתבי הקודש יש להקל בשלא יסיח דעתו מן הנטילה אבל לאח״ז ס״ת בלא מטפחת אין להקל בנטילה כמ״ש רמ״א ז״ל וכ״כ לעיל או׳ ג׳ יעו״ש:

ח ח) **שם בהגה. וטוב להחמיר אם לא נטל ידיו.** נ״ל בסתם ידים דחיישינן שמא נגע במקום מטונף והטעם דמהני נט״י לשאר כתבי הקודש מפני שהמרדכי מיקל אפי׳ בס״ת כמ״ש לעיל או׳ ב׳ והתוס׳ כתבו קצת משמע דל״ד ס״ת כמ״ש באו׳ הקודם וע״כ כתב רמ״א ז״ל בדרך פשרה דלכתבי הקודש די בנטילת ידים אבל לא לס״ת ודו״ק:

ט ט) **שם. גדול שבאותם שקראו בתורה גולל.** דהכי איתא בסוף מגילה א״ר שפטיה א״ר יוחנן עשרה שקראו בתורה הגדול שבהם גולל ס״ת דא״ר יהושע ב״ל עשרה שקראו בתורה הגולל ס״ת קיבל שכר כנגד כולם ע״כ. והביאו הטור. ופי׳ רש״י ז״ל עשרה שקראו שנאספו, וקראו הג׳ או הז׳ כחוק היום, ולפי שאין קורין בתורה פחות מעשרה נקט עשרה שקראו בתורה עכ״ל. והטור כתב בשם בעל העיטור איכא מ״ד יו״ד ל״ד אלא גדול שבבהכ״נ ואיכא מ״ד יו״ד דוקא ז׳ שקראו בתורה ומתרגם ומפטיר וש״ץ עכ״ל וכתב ב״י נראה שלדברי הפי׳ הב׳ שכתב רבינו בשם העיטור גדול שבקוראים קאמר בדוקא עכ״ל וכך הם דבריו כאן בש״ע שכתב גדול שבאותם שקראו בתורה גולל לאפוקי גדול שבבה״נ, וכ״כ הב״ח דלסברא בתרא דוקא הגדול שבקוראים הוא הגון לגלול ואעפ״י שיש הגון ממנו בבהכ״נ וכך נראה מדברי ב״י עכ״ד:

י י) **שם. גדול שבאותם שקראו בתורה גולל.** ופי גולל דקאמר הכא כתב בשה״ג ע״ש רבי׳ ישעיה אחרון הוא הגולל ס״ת קודם שיתחילו לקרות ומעמיד הס״ת על מקום קריאה וא״כ הוא הממציא הקריאות לקרות בהן ולכך שכרו גדול. וי״מ הוא הגולל אותו לאחר שקראו בה כדי לכרוך אותו במטפחת עכ״ל. והביאו הב״ח וכתב דפי׳ י״מ הוא הנראה מדברי הטור ובעל העיטור שהביא וכן נראה מדברי כל הפו׳ יעו״ש, וכ״כ העו״ת אות ג׳ מאמ״ר אות ד׳:

יא יא) **שם. ורגילין לקנותו בדמים וכו׳** צ״ע כיון שהגדול גולל מה ענין לקנותו וצ״ל דמ״מ מי שמעלה בדמים יותר הוא קודם להגדול כדי לחבב המצוה מ״א סק״ג והמאמ״ר או׳ ו׳ כתב דמילי מילי קאמר ור״ל דמתחלה כתב דין התלמוד דגדול שכולם גולל והדר קאמר מנהגא ואין המנהג חולק בזה על דין התלמוד דמ״ש בש״ס גדול גולל לפי שלא היו נוהגין בקניית המצות כלל אבל במקים שנהגי לקנות המצות גם הגלילה יכולין לקנות. וכ׳ דגם המ״א י״ל דהבין כן ודלא כהא״ר וסיים דבמקומם אעפ״י שנהגו לקנות כל עולה ועולה לא נהגו לקנות. הגלילה אלא נוהגין שהעילה אחרון הוא הגולל ונהרא נהרא ופשטיה דכיון דנהגו כן כל העולים אדעתא דהכי עולים ויודעים שהאחרון גולל וכאלו האחרון קונה המסיים והגלילה ואין כאן בזיון לגדול שבהם יעו״ש, וכן המנהג פשוט ברוב המקומות דהמסיים גולל או הש״ץ ונהרא נהרא ופשטיה. ועיין לקמן או׳ ל״א:

יב יב) **שם ורגילים לקנותו וכו׳** קהל שקנו אמירת קדיש בתרא לש״ץ ויום אחד לא התפלל שלא היה שם והתפלל אחר אם כשברכו מי שבירך אמרו שיאמר אותו פלוני הש״ץ כל שלא נמצא הש״ץ שם יאמר אותו בעל החסרונות אבל אם כשברכו המי שבירך אמרו שיאמר אותו הש״ץ ולא פירשוהו בשמו אז כל מי שעומד להתפלל נכנס במקום הש״ץ ואומר הקדיש, שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ אמ״ל הלכות מצות ס״ת או׳ י״ז. לד״א סי׳ ב׳ או׳ טו״ב:

יג יג) **אם** קונה הלכות ס״ת בעזרה מתפלל יוצר ולא רצה להפסיק ושלח לאוהבו לעשות המצוה יכול בעל החסרונות לעכב, ואם בעל המצוה יכול לעשותה ואין סיבה מחמתו מונעת יכול לתת המצוה למי שירצה שכנה״ג שם או׳ ב׳ אמ״ל שם או׳ ח׳ לד״א שם או׳ ח׳:

יד יד) **מי** שקנה מצוה ורוצה להלוך לעיר אחרת מצי משוי שליח במקומו ואפי׳ כבר יצא ולא עשה שליח מצי משוי שליח, שכנה״ג שם בשם מהר״י מברונא, ובתשו׳ סי׳ ח׳ כתב דיכול ג״כ למכור ואין בעל החסרונות מצי מלעכב על ידו יעו״ש והביאו י״א במ״ב בהגה״ט או׳ ג׳ אמ״ל שם או׳ ה׳ לד״א שם או׳ ה׳ ובספרו ברכ״י סי׳ קנ״ג או׳ י״א ואם חלה בעל המצות ואינו יכול לבא לבהכ״נ מצי משוי שליח במקומו אם לא חולה כ״כ דאפי׳ הווי מייתי לגבי לא הוה מצי לעשות המצוה. שכנה״ג שם בשם הנ״ז וכתב דהיינו כשאין שם מי שקנה חסרונית אמ״ל שם. לד״א שם:

טו טו) מי שקנה מצוה לשנה ועשה מצותו לי׳ חדשים ומת ויורשיו אינם רוצים לתת דמי המציה אלא לפי הערך או שימכרו המצוה לו׳ חדשים ומה שיחסר ישלמו ובעל החסרונות ממאן ואומר שהוא נכנס במקום המת אם יש מנהג הכל לפי המנהג ואם אין מנהג שורת הדין אם היורשין רוצין להחזיק במצוה לית דימחי בידייהו ואם אינם חפצים תמכר עד זמן הקצוב וכל מה שיחסר ישלמו היורשין ואין חיוב להקהל להטפל בזה אלא היורשין ואם תמכר ביותר ליורשין שכנה״ג שם או׳ ג׳ אמ״ל שם או׳ ו׳ לד״א שם או׳ ו׳ מיהו העו״ח בסי׳ קמ״ד או׳ ו׳ חלק על הכנה״ג בהיכא דהותירו וכתב דהריוח של הקהל כי אין משתכרין בצדקות והביאו אמ״ל שם אבל הא״ר בסי׳ זה או׳ ב׳ כתב דלא שייך בענין זה אין משתכרין בצדקות וכתב דמעשים בכל יום דלפעמים אפי׳ קונה המצוה מוכרה ומרויח בה יעו״ש:

טז טז) שנים שקנו מצות ביחד והתנו ביניהם מי שאינו בבהכ״נ יטול חבירו במקומו ומת אחד מהם בטל התנאי. שכנה״ג בהגב״י סי׳ קנ״ג או׳ כ״א בשם מהר״י מברונא אמ״ל שם או׳ ז׳ לד״א שם אות ז׳ אבל הא״ר שם כתב נראה דשייך ליורשיו:

יז טוב) מי שזכה באיזה כבוד או מצוה בק״ק אין מעבירין אותה הימנו אם לא שיש טענה נגדי. ואפי׳ בדבר דמזמן לזמן קאתי אלא א״כ נתברר שמחל ונתיאש. ואפי׳ אם בא ת״ח לזכות באותה מצוה אין מעבירין אותה ממי שהחזיק בה אפי׳ אם היא ע״ה מהראנ״ח ח״ב סי׳ ע׳ כנה״ג סי׳ קנ״ג בהגב״י. אמ״ל שם לד״א שם:

יח חי) ואין דין זה אמור אלא ברוצים להעביר המצוה והכבוד לגמרי ממי שיחזיק בו אבל אם בא לזכות במצות וגם הראשון יעמוד במצותו כגון מי שהחזיק שיתפללו בביתו ובא אחר ועשה ביתו בית תפלה שיתפללו, בו אעפ״י שקצת מהאנשים שהיו מתפללים בבית המחזיק הראשון מתפללין בבית המחזיק השני אינו יכול לעכב על ידו. הראנ״ח שם סי׳ פ״ח. כנה״ג שם. אמ״ל שם. לד״א שם. ועיין לקמן סי׳ ק״ן או׳ ז׳ ובסי׳ קנ״ג על סעי׳ י״ז:

יט יט) כתב המרדכי בסוף פ׳ בני העיר לענין יין הבדלה כל מי שיתן יותר לצדקה הרי הוא זוכה ולא שייך ירושה במצות. והביאו ב״י סס״י קנ״ג. וכתב בס׳ שלחן מלכים דהא דאין ירושה במצות מיירי כשזכה במצות בלי נתינת מעות אבל מי שקנה המצוה לזמן במעות זוכין בה יורשיו אמ״ל שם לד״א שם. וכ״כ שכנה״ג סי׳ קנ״ג בהגב״י או׳ ך׳ וכן אם קנאה בפי׳ לו וליורשיו אחריו לא שייך לומר אין ירושה במצות שכנה״ג שם ובאו׳ ח״י יעו״ש ועיין לעיל או׳ ט״ו:

כ ך) מקום שנהגו למכור המצות בכל חודש ואעפ״י כן מוכרים אותם ברגלים וחל רגל בשבת קונה המצות ברגל זוכה במצות ס״ת במנחת הרגל שחל בשבת, כ״כ י״א שם או׳ ב׳ ואמ״ל בה׳ מצות ס״ת או׳ ב׳ בשם תשו׳ כנה״ג סי׳ י״ט אבל הלד״א סי׳ ב׳ או׳ ב׳ כתב דאין ראיותיו מכריעות ונראה שזכה במצות ס״ת במנחת שבת שהוא רגל קונה המצות בחודש וכתב שכן ראה שנהגו באיזה עיירות:

כא כא) אם יש תקנה שאבי הבן דוחה לבעל המצוה להוליך ס״ת לתיבה וכשיש ב׳ אבות הבנים הנילד ראשון אביו קודם וראובן קנה המצוה ובתוך זמן מצותו יום ג׳ נולד בן לשמעון ויום ה׳ נולד לראובן ראובן קודם ואם יש מנהג יעשו כמנהגם. והנולד בנו ראשון אפי׳ מילה שלא בזמנה הוא קודם לאבי הבן שנולד לו בן אח״כ והיא מילה בזמנה. תשו׳ כנה״ג סי׳ ס״ט י״א שם או׳ ד׳ אמ״ל שם או׳ ט׳ לד״א שם או׳ ט׳:

כב כב) אם לא היה אבי הבן בקהל נהגו לתת המצוה לבנו או לאחיו ואם יש אבי הבן אחר בקהל אף שבנו נולד אח״כ הוא יעשה המצוה. ואם שני הבנים נולדו ברגע א׳ מי שהוא ראוי יותר לפי חכמתו וכיוצא קודם. וכן אם אין מנהג להקדים לאבי הבן שנולד בנו ראשון כשיש שנים הולכים אחר חשיבות האדם להקדימו. תשו׳ כנה״ג סי׳ ך׳ אמ״ל שם או׳ יו״ד. לד״א שם או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ קל״ה או׳ כ״א ואו׳ כ״ב. ועוד עיין מדברים אלו בדברינו לסס״י קל״ד. ולקמן בש״ע סס״י קנ״ג:

כג כג) שם הגה. י״א שאם המעיל וכו׳ ובאגודה סוף מגילה כתב דמעיל התחתון דהיינו המפה יהיה המשי לצד הס״ת ומעיל העליון יעשה המשי לצד חוץ דומיא דארון שהיה מבית ומחוץ בזהב ובאמצעיתו עץ עכ״ל והביאו מ״א סק״ד ועיין ס״ח סי׳ תתקל״א וא״ר או׳ ג׳ וסיים שם בא״ר ומ״מ בעל נפש יעשה המפה בשני צדדים בשוה אף שנותן פשתן באמצע ע״כ וכתב באגודה שם יזהר שלא יתהפכו המפות הרגילות להיות מבפנים כדאמרינן בקרשים שהיה רושמים בקרשים א״ר שם:

כד כד) וכתב בשו״ת שערי צדק חא״ח סי׳ י״ג דמותר לעשות מעץ חיים של ס״ת לשנות מצד העליון לעשות ממנו צד התחתון, ואין בזה הורדה כלל כי אדרבה יותר נקרא תשמיש קדושה הצד התחתון כי בו אוחזין הס״ת בשעת ברכה ובשעת הגבהת הס״ת יעו״ש וזהו למנהג האשכנזים שאוחזין בעמודין בשעת ההגבהה כמ״ש לעיל אות ג׳ ועיין בשו״ת מהר״ם חא״ח סי׳ ע״ה בענין ס״ת שנשבר עץ חיים של ימין ולאחר התיקון נתקטן וא״א ליתנו עוד בימין אי רשאי להחליף של ימין לשמאל ושל שמאל לימין וכתב להתיר יע״ש. א״ת או׳ ג׳:

כה **כה) שם בהגה. ואין לעשות מפות וכו׳** וכ״כ בש״ע לקמן סי׳ קנ״ג סעי׳ כ״א. וכתב הט״ז ביו״ד סס״י רפ״ב תשמיש דתשמיש שרי יעו״ש, והביאו מ״א סק״ה, וכתב ומיהו בתשו׳ מהרי״ל סי׳ קכ״א כתב דאף פרוכת אסור לעשות מדברים ישנים ופרוכת שלנו תשמיש דתשמיש הוא כמ״ש סי׳ קנ״ד ס״ז, ובתו׳ פ״ב דמגילה איתא כלים שנעשו מתחלתן להדיוט אין עושין אותן לגבוה, אבנים וקורות שחצבו מתחלה להדיוק אין בונים אותן בהר הבית וכ״כ הרמב״ם ספ״א מה׳ ב״ה משמע דאפי׳ הם חדשים כל שנעשו להדיוט אסור, ומיהו העולם נוהגים לעשות אפי׳ מישנים וכמ״ש מהרי״ל ונ״ל דס״ל דבה״מ שאני ועוד כ״ל דוקא כמות שהן אסור להשתמש בהן אבל אם שינה צורתן ועשה מהן כלי אחר שרי שהרי הכיור נעשה ממראות הצובאות עכ״ל. וב״כ העו״ת סי׳ קנ״ג אות מ״ד דדוקא בלא שינוי הוא דאסור. סו״ב אות ב׳ וכ״כ חו״י סי׳ קס״א, דע״י שינוי מותר יעו״ש, ועיין מט״י בסי׳ קנ״ג אות ד׳ מה שפקפק בדברי המ״א וכתב דבגד חדש שלא נשתמש בו הדיוט כ״א פעם או פעמים ועדיין הבגד בחידושו יכול לעשות ממנו מפה לס״ת ומה גם שמשנה צורת הבגד ואינו ניכר וכתב שם שהורה כן הלכה למעשה וכן הורו המורים במעשה כזה יעו״ש והביאו מחב״ר בק״א בזה הסי׳. וכ״כ בס׳ בני יהודה דף ס״ז ע״ב דיש חילוק בין בגד חשוב שלא ילבשוהו אלא לפרקים ובין הנלבש בקבע ובין שמשנים צורתו הראשונה ונעשה צורה אחרת בשינוי דלא הדר ויש להתיר וכך נהגו בעיר המהוללה ליוורנו יעו״ש, והביאו ברכ״י בסי׳ קנ״ג אזת ט׳ אלא שכתב אבל מהר״י פראג״י בתשו׳ כ״י סי׳ צ׳ לא התיר אלא בתכשיט ולבוש הנעשה לנשים ולא נשתמשו בו דמותר לקורעו ולעשות מפות לס״ת ע״כ. ועיין במו״ק בזה הסי׳ ובאר יעקב דף ט׳ שהתירו לעשות מבגד אשה ג״כ והביאו ראיה ממשנה ערוכה פ׳ כ״ח דכלים משנה ה׳ יעו״ש, והב״ד מחב״ר סי׳ קנ״ג אות ח׳ שע״ת שם אות ל׳. וכ״כ הזר״א ח״ג א״ח סי׳ י״ו וכ״כ הער״ה בסי׳ קנ״ג אות ז׳ דאפי׳ ליכא מעשה ושינוי והם ישנים שרי וחלק על המט״י יעו״ש. ומיהו נראה לענין דינא דבעינן שיהיו נראין עדיין כחדשים מפני כבוד הקדושה וכן אם יש בהם צורת בגד של הדיוט צריך לשנות אותם מפני כבוד הקדושה, ועיין בס׳ מאורי אור בחלק באר שבע דף ל״ח ע״א שכתב באיסור מעילים מתשמיש הדיוט לכאורה מסתברא דוקא במניח בעין אבל בשינוי מעשה כדידן שרי. אכן המדייק במעשיו יש להחמיר אפי׳ בשינוי מעשה ואפי׳ פרוכת שאינו קודש כמעיל יש להרחיק מפני המון קריא נושקין בתינוק ואיכא הרהורא. וה״נ לעשות טלית גדול וקטן מבגד משי של אשה אף דשרי מדינא אסור משום הרהורא וכן שאר בגדיו מלבד באמו ובתו ואשתו כדאשכחן בנדרים מ״ט סוף ע״ב דביתהו דרבי יהודה עבדת גלימא וכו׳ והוה ר״י מצלי ביה ודו״ק, והביאו א״ח סי׳ קנ״ג אות כ״א ונראה דהא דאיכא הרהורא הוא דוקא אם ניכר שזה הבגד של אשה אבל אם אינו ניכר שרי, ומפות של קיטל שלובשים ביוה״כ לס״ת אפשר בלא שינוי שרי דקצת תשמיש גבוה הוא שמתפללים בהם בבהכ״נ ובפרט דהעולם נוהגים להקל. א״א אות ה׳:

כו **כו) שם. ואין לעשות מפות וכו׳** ואם רוצים לעשות לס״ת על עמודי העץ ציפוי לנוי מנחושת שנשתמש לכלי הדיוט ע״י שינוי מותר. מור ואהלות באהל מנירה הטהורה סי׳ ג׳ והביאו שדי חמד באסיפת דינים מע׳ בהכ״נ אות ד׳ א״ת אות ה׳:

כז **כז) שם ואין לעשות מפות וכו׳** ודוקא תשמישי קדושה אסור אבל לא תשמישי מצוה ולכן מותר לעשות מהם כיס הטלית. שכנה״ג סי׳ קנ״ג בהגב״י או׳ ט״ו. ובס׳ בית הלל בסי׳ קל״ט כתב דאף טלית גופיה מותר. וכ״מ בתשו׳ ב״ח סי׳ י״ז א״ר או׳ ד׳ ומיהו מתשמיש מגונה מכנסיים וכדומה נראה דאין לעשות. א״א או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ קנ״ג או׳ קס״ז:

כח **כח) שם ואין לעשות מצות וכו׳** והיינו דוקא בדבר שהוא תשמיש קדושה עצמו כגון אותם הנזכרים בא״ח סי׳ קנ״ד אבל תשמיש דתשמיש כגון אותם הנז׳ שם מותר לעשות מבגד ואם נעשה כבר תשמיש קדושה ממנו אסור לעשות אח״כ ממנו תשמיש דתשמיש דאין מורדים ואעפ״י שאנו מחמירין שלא לעשות ממנו תשמיש דקדושה מ״מ להקל לא אמרינן דלא נתפס ביה הקדושה ט״ז ביו״ד סס״י רפ״ב. א״ר בזה הסי׳ או׳ ד׳

כט **כט) וכתב** שם הט״ז סק״ח דהאומר כסף זה לתשמיש ס״ת אין בו משים אמירה לגבוה דהא יכול למוכרה ודוקא גבי צדקה אמרינן כן בסי׳ רנ״ח סעי׳ י״ג, ע״כ, והביאו א״ר שם וכתב וכן מצא בתשו׳ מהרי״ל דאף שקנה בגד למפה מצי למיהדר ביה אף שכבר נדור מעיקרו מפה לס״ת וסיים מ״מ צריך לקיים נדרו ולקנות מעיל אחר:

ל **ל) שם ואין לעשות מפות וכו׳** ואם באו שוללים ושללו מבהכ״נ המלבושים היקרים הכפורת וכדומה ועשו מהפרוכת מכסה למטה שלהם ואח״כ הוחזרו הכלים הנ״ל לבנ״י אפי׳ לשיטת דאין לעשות מפות לס״ת מדברים ישנים ואין ליקח מעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה היינו אם מתחלקו היה תשמיש חול אבל מי שגנב תשמיש קדושה ועשה בו תשמיש חול בזה לא נתחלל קדושתו ומעולם לא יצא מכת קדושתו ע״י שוללים ובוזזים. מחנה חיים סי׳ ט״ז, והביאו התו״ח אות ה׳ א״ח אות ד׳:

לא **לא) [סעיף ב׳] יכול מי שירצה לקנות להושיט המעילים וכו׳** מי שנותנים לו להגביה הס״ת ולגלול וא״א לו לעשות שתיהם יגביה ויתן לאחר לגלול דהוא עיקר הגולל כמ״ש סס״ד אבל כשמכבדין אותו להושיט המעיל הגלילה עדיפא דהיא עיקר המצוה וכדאמרינן ביומא כ״ה אותו שזכה בקטורת

אומר לחבירו זכה במחתה מעי׳ מ״א ס״ק י״א א״ר אות ה׳ א״א אות ו׳ ח״א כלל ל״א אות י״ג שע״א שער יו״ד אות כ״ג, וכתב עו״ש השע״א טעם אחר מפני שהיה קודם הגלילה, וזוהי למנהג שעושין ההגבהה אחר הקריאה כמ״ש לעיל סי׳ קל״ד אות טו״ב ומפטיר אעפ״י שקורא מה שכבר קראו מ״מ כיון שאומר גם הפטרה וברכות עדיף מעולה לתורה בלא ברכות, א״א אות י״א דעיין לעיל סי׳ קל״ד אות י״ב:

לב לב) כשרואה מצוה רשאי להניחה ולילך לראות מצוה אחרת, מ״א שם, א״ר שם, ועיין לעיל סי׳ קל״ד סוף אות י״ב:

לג לג) שם בהגה כי אין זה שייך לחזנים. דבשלמא אם לא היה יכול לקרות בתורה אלא הש״ץ הוא היה זוכה בהוצאה אבל מעשים בכל יום שא׳ מתפלל וא׳ קורא, מ״א סק״ו בשם המרדכי, מיהו הפר״ח אות ב׳ כתב משמע דבהולכה שייכא לחזנים מהא דאמרינן בירושלמי פ׳ בא לו אהא דתנן חזן הכנסת נוטל ס״ת ונותנו לראש הכנסת וראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכ״ג וכ״ג עומד ומקבל ופרכינן עלה בירושלמי בכל אתר את אמר הולכין אחר התורה והכא את אמר מולכין את התורה אצלן אלמא שראוי הוא שיוליך החזן הס״ת בעצמו ואולי י״ל ליישב המנהג שלא נהגו כן דכיון שהחזן הולך למקום הס״ת ומלוה אותו די בכך ומקרי הולך אחר התורה ע״כ ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ד אות יו״ד:

לד לד) [סעיף ג׳] הגולל ס״ת יעמידנו כנגד התפב וכו׳ פי׳ הגולל ס״ת ורוצה להעמיד הגלילה כדי להדקו יעמיד הגלילה אצל התפר כדי שאם יקרע ע״י ההדוק יקרע התפר, ורש״י פי׳ ששם ראוי להדקו יפה, והביאו ב״י:

לה לה) [סעיף ד׳] הגולל ס״ת וכו׳ בשעת הגלילה יאמר לך ה׳ הגדולה וכו׳ כלבו. מ״א סק״ז סו״ב אות ג׳ ויש נוהגין לומר יה״ר מלפניך ה׳ או״א שיגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת טובך ותכנס להם לפנים משורת הדין, סו״ב שם שע״א שער יו״ד אות כ״ד:

לו לו) שם, גוללו מבחוץ וכו׳ בס״ק בני העיר ופי׳ רש״י הגולל ס״ת מענין לענין והוא יחיד וס״ת מונח לו על ברכיו גוללו מבחוץ העמוד שהוא חוצה לו גוללו, ויגול מצד חוץ לצד פנים שאם יאחוז עמוד הפנימי ויגול לצד חוץ יתפשט החיצון ויפול לארץ וכשהוא מהדקו כשגמר מלגלול ובא להדקו יאחוז בפנימי ויהדק על החיצון כדי שלא יכסה הכתב בזרועותיו שמצוה להראות את העם כשמהדקו במסכת סופרים, והתו׳ כתבו פר״ח דקאי אקשר מטפחת, כשקושר מטפחת סביב הס״ת יהא הקשר מבפנים כלפי הכתב שאם יהיה מאחריו כשיפתח הס״ת יהא צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד, והר״ן כתב גוללו מבחוץ למי שאוחז אותו קאמר שתהא הכתיבה כלפי הגולל ולא כלפי מי שאוחז ס״ת, וכשהוא מהדקו שמי שאוחז ס״ת מהדק אותו אחר שנגלל כדי שיעמוד הכרך מהודק צריך שתהא הכתיבה כלפי המהדק ולא כלפי הגולל כללו של דבר הכתיבה ראויה שתעמוד כלפי אותו שעוסק בס״ת מפני כבוד התורה, ואחרים פירשו שהיו נוהגים שהיה ס״ת נתון בתיק ומש״ה קאמר שאם רצה לגוללו מצד זה לצד זה שגוללו מבחוץ כלומר שמוציאו מן התיק ואין גוללו מבפנים שמא יקרע וכשהוא מהדקו כלומר שמהדק הכרך אחר שנגלל נותן הספר בתיק ואח״כ מהדקו שם ואינו רשאי להדקו מבחוץ שאין זה כבודו עכ״ל, והב״ד ב״י, ונראה דיש לחוש לכל הפירושים דהיינו אם הגולל הוא יחיד וס״ת מונח על ברכיו יתן הצד שהוא צריך לגלול לצד חוץ ויגלול צד של חוץ דאם יגלול צד של פנים יתפשט הצד של חוץ ויפול לארץ, וכשהס״ת בלא תיק ובא לקשרו במטפחת יהיה הקשר של מטפחת מבפנים כלפי הכתב שאם יהיה מאחריו כשיפתח הס״ת יהא צריך להפכו על הכתב להתיר הקשר ואין זה דרך כבוד, ואם הס״ת נתון בתיק ורוצה לגוללו מצד זה לצד זה מוציאו מן התיק וגילל ואין לגיללו מבפנים שמא יקרע. וכ״כ בש״ע לקמן סעי׳ ו׳ ונראה דהא דאין לגלול בתוך התיק הוא דוקא אם רוצה לגלול הרבה דחיישינן שמא ימהר בגלילה ויבא לידי קריעה אבל אם רוצה לגלול ב׳ ג׳ דפין בנחת בתוך התיק ליכא חששא וכן מנהג העולם כשנצרכין לגלול מעט ב׳ ג׳ דפין גוללין בנחת בתוך התיק ואין מוציאין הס״ת לחוץ:

לז לז) שם בהגה. ויתחיל לגלול מבחוץ וכו׳ משמע דדוקא קאמר שיתחיל מבחוץ דכשמתחיל לגלול מבפנים יש לחוש ח״ו שתפיל הס״ת לצד חוץ, מ״א סק״ז:

לח לח) [סעיף ה׳] מוטב תגלל המטפחת סביב הס״ת ולא יגלול ס״ת וכו׳ פי׳ שלא ישים ס״ת בחיקו על המטפחת ויגלול ס״ת כדי שתכרך במטפחת, טור, והמ״א סק״ח פ׳ שלא יאחוז המפה בידו ויגלול הס״ת סביבו:

לט לט) [סעיף ו׳] הגולל ס״ת בתוך התיק טועה, דאם גילל בתוך התיק נוח להקרע׳ ט״ז סק״ד ועיין לעיל סוף אות ל״ו:

מ מ) [סעיף ז׳] אין המפטיר מתחיל וכו׳ בברכות ההפטרה לבוש, א״ר אות ז׳ וכ״כ כנה״ג בתשו׳ א״ח סי׳ ב׳ וסי׳ ג׳ והביאו הברכ״י אות ב׳ וכ״כ אמ״ל בדיני קריאת הפטרה אות ד׳ לד״א סי׳ ח״י אות ד׳ ח״א כלל ל״א אות י״ד וכ״כ המחה״ש סק״י דכוונת הש״ע דאין להתחיל אפי׳ בברכות ההפטרה עד שיגמור כל הגלילה כדי שישמע הגולל גם ברכת ההפטרה עכ״ל ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ב אות ו׳ ד״ה גם:

מא מא) שם אין המפטיר מתחיל וכו' נראה דבב' וה' שאומרים יה"ר אחר הקריאה א"צ להמתין על הגילול דאינו אלא מנהג וגם יש בו משום ביטול מלאכה לעם, מ"א סק"י, א"ר שם:

מב מב) [סעיף ה'] עד שיגללו הראשון במפה שלה: כלבו ומ"מ. א"ר או' ט' וזהו למנהג שאין עושין תיק לס"ת אלא כורכין אותו במפה אבל במקום שעושין תיק לא יפתחו השני עד שיסתמו התיק של הראשון:

מג מג) שם בהג ומוציאן ב' הספרים כאחת. וכ"כ הלבוש אמ"ל בדין הקמת ס"ת או' ח' לד"א סי' ד' או ח' ואעפ"י שי"א שאין להוציא השניה מהארון ער שמחזיר הראשונה לרקומה כמ"ש המ"א ס"ק י"א בשם הירושלמי ומ"ס פי"א וכ"כ הפר"ח או' ח' מ"מ המנהג פשוט גם בק"ק הספרדים כמ"ש מור"ם ז"ל דביום שיש ב' או ג' ספרים מוציאים כולם כאחת והטעם כתב האמ"ל שם מפני כבוד הצבור שלא להטריחם לקום ב' פעמים יעוש. מיהו אם אירע ששכחו הקהל להוציא הס"ת הב' ונזכרו בעוד שהיו קוראין בספר א' סדר היום אין להוציא הס"ת הב' עד אחר גמר קריאת הס"ת בסדר היום דהא מעיקר הדין צ"ל כן אמ"ל שם. לד"א שם:

מד מד) שם בהגה. ומוציאין ב' בספרים כאחת וכו' ובענין הקדיש שאומרים אחר קס"ת הריב"ש כתב בתשו' מנהגים חלוקים בענין קדיש ביום שמוציאין בו ב' ספרים או' ג' ואנו בני ספרד נוהגין לומר קדיש בין ספר א' לשני וחוזרים ואומרים קדיש אחר קריאת ספר שני. ובר"ח טבת שחל להיות בשבת שמוציאין ג' ספרים א"א קדיש אחר ספר ראשון לפי שאין קורין בו אלא ששה וכיון שלא גמרו לקרות חובת היום שהם ז' אין לומר קדיש עד אחר ספר שני וכן חוזרין ואומרים קדיש אחר ספר שלישי והוא דעת הרא"ש פ' הקורא עומד. וכ"כ ריו"ו והרד"א בשם גאון וביום אחרון של חג שמוציאין ג' ספרים אעפ"י שקורין בראשון יותר מז' א"א קדיש עד אחר ספר שני שלא לחלק בימים שמוציאין ג' ספרים בין זה לזה. ועוד דכיון דטעמא דקרינן פ' בראשית כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לומר סיימו את התורה ואינם חפצים לקרות עוד אין להפסיק ביניהם כלל. ב"י ססי' רפ"ב. אמ"ל בדין שנים פשוטות ומעוברות או' י"ד. לד"א סי' יו"ד או' י"ד, ובחו"ה של פסח שקורין בספר ראשון ג' גברי אין אומרים עליו קדיש שלא נשלמה עדיין חובת היום עד אחר קריאת ספר שני. וכן ר"ח חנוכה שחל בחול שמוציאין ב' ספרים אין אומרים קדיש עד אחר קריאת ספר שני מטעם הנז' ובמנחת שבת ומנחת תענית צבור א"א קדיש אחר קס"ת דקדיש שאומרים קודם עמידה קאי על קס"ת אמ"ל שם. לד"א שם. וכ"כ בתשו' בסה"ק באר מים חיים יעו"ש:

מה מה) וכל זה למנהג בני ספרד אבל מנהג בני אשכנז ביום שמוציאין ב' ס"ת אין אומרים כ"א קדיש אחד אחר קס"ת הראשונה כמ"ש המ"א ס"ק י"ב דמניחין השניה על השלחן קודם הקדיש כדי שיאמרו הקדיש על שניהן. וכתב עוד שם המ"א נראה דה"ה דביום שיש ג' ס"ת יניחו שלשתן על השלחן בשעת הקדיש כדי לומר קדיש על שלשתן ולא נהגו כן יעו"ש ור"ל דביום שיש ג' ס"ת אין מניחין שלשתן על השלחן בשעת אמירת קדיש אלא ב' וג' ואומרים קדיש אחר השניה והשלישית מונחת אצלה. וכ"כ הא"א או' י"ב כשיש ג' ספרים אומרים קדיש אחר השניה ואין מניחין הראשונה על השלחן, וכ"כ דה"ח או' ב' שע"א שער יו"ד או' י"ב. קיצור ש"ע סי' מ"ט או' א וכ"ז הוא מנהג בני אשכנז בזמן שהספרדים נוהגים לומר ב' קדישים אבל בשאר הזמנים כגון בחו"ה של פסח או ר"ח חנוכה שחל בחול שמוציאין ב' ספרים או במנחת שבת ומנחת יו"ט הם שוים כנז' וכ"כ שע"א שם או' יו"ד ואו' י"א דה"ת שם או' א' ח"א כלל ל"א או' ל"ה. קיצור ש"ע סי' כ"ג או' כ"ר:

סימן קמח

א א) [סעיף א'] אין ש"ץ רשאי להפשיט התיבה. וכו' אע"ג דבכל דוכתא פי' תיבה הוא תיבה ממש שהס"ת נתון בה כאן פי' תיבה זו היא הבימה שמעמידין בה כסא כמין שלחן להניח עליו ס"ת ופירשין בגדים נאים סביב לה ב"ח א"א או' א' ועיין לקמן בהגה ססי' ק"ן ובדברינו לשם בס"ד:

ב ב) שם. אין ש"ץ רשאי להפשיט התיבה וכו' פי' רש"י ז"ל שהיה דרכם להביא ס"ת מבית אחר שמשתמר בו לבהכ"נ ופורסין בגדים נאים סביב התיבה ומניחין אותה בתוכה וכשיוצאין משם ונוטלין ס"ת להוליכו לבית המשתמר בו לא יפשיטו הבגדים מן התיבה בפני הצבור שטורח צבור לעכב שם עם הס"ת אלא מוליך הס"ת לביתו ומניחו והעם יוצאין אחריו (כמ"ש לקמן סי' קמ"ט) ואח"כ הוא בא ומפשיט את התיבה עכ"ל. והביאו הטור ועו"ת. וכתב הא"א שם דה"ה כשמצניעין אותו בבהכ"נ נמי דינא הכי עיין סי' קמ"ט אלא רש"י לשיטתיה פירש דדוקא במוציאין הא בהיכל א"צ להמתין כלל עכ"ד. ור"ל דה"ה כשמצניעין אותו בבהכ"נ נמי דינא הכי דאין להפשיט התיבה עד שמצניעין אותו בהיכל מפני טורת הצבור שצריך להמתין עד שמצניעין אותו כמ"ש סי' קמ"ט אלא דרש"י לשיטתיה פירש דדוקא במוציאין ר"ל אחר שיוצאין מבהכ"נ מפני שהוא מפרש על מנהג הקדום שהיו מצניעין הס"ת בבית אחר אבל כשמצניעין אותו בהיכל א"צ להמתין כלל עד אחר שיצאו אלא רק עד אחר שיצניעו אותו בהיכל:

סימן קמט

א **א) [סעיף א'] אין הצבור רשאים לצאת מבהכ"נ עד שיצניעו ס"ת.** היינו במקום שמצניעים אותם אחר ובא לציון. מ"א סק"א. ור"ל דאם מצניעים אותם קודם ובא לציון בל"ה אסור לצאת כמ"ש בסי' קל"ב סעי' ב' דאסור לאדם לצאת מבהכ"נ קודם קדושא דסדרא. ועיין לעיל סי' קל"ה או' ב':

ב **ב) שם. עד שיצניעו ס"ת,** ונהגו בכל המקומות להניחו זקוף בארון, ומ"מ על צדו אינו דרך כבוד וכל מי שעושה כן מוחין בידו. ש"מ ב"ב סוף יפ"ק. פת"ע או' א' ועיין עיקרי הד"ט:

ג **ג) שם הגה. מיהו אם אינם יוצאים רק יחיד וכו'** פי' אחד אחד ובלבד שלא יצאו רובן. מ"א סק"ב וכ"כ העו"ת או' ב' שאינו אסור אלא אם רוב הצבור יוצאין עכ"ל. מיהו הפר"ח בסוף הסי' כתב דרש"י פליג ע"ז בהדיא דוק בלשון רש"י ותשכח וכ"כ מהריק"ש ועיקר טכ"ל ועיין מט"ז בסוף אסי' שמצדד לומר דדוקא כשמצניעין בבהכ"נ גופא הקיל הרמ"א ז"ל אבל כשמוציאין אותה לבית אחר אף יחיד ואיכא פתחא אחרינא אפ"ה מחויב לליתה כל אדם ואסור לפרוש מן הצבור אפי' מועטין יעו"ש. והביאו מ"ב או' ב':

ד **ד) שם. עד שיצא הס"ת וילכו אחריו וכו'** דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו. גמרא שם. והביאו הטור והלבוש:

ה **ה) שם. יכולין לצאת בפתח אחר וכו'** אבל לעולם הם חייבים אחר צאתם בפתח האחר ללכת אחר הס"ת ולעשות לו הידור. ב"י בשם מהר"י ן' חביב ז"ל. עו"ת או' ג':

ו **ו) שם. וילווהו למקום שמצניעין אותו,** נראה דהיינו אם הולכים האנשים מבהכ"נ. אבל בש"ק שנשארים שם ומתפללים אח"כ מוסף א"צ ללוותו וכן המנהג בכמה מקומות שמוציאין ס"ת לקרות בשבת למנין ומחזירין אח"כ הס"ת לבהכ"נ דהנשארים להתפלל שם מוסף אין מלוים למקים שמצניעים שם. תו"ח אות א' ונראה דעכ"פ יש ללוותו עד שנכנס לבהכ"נ שמצניעין אותו שם. ועיין לעיל סי' קל"ה אות ע"ד:

ז **ז) שם בהגה. מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה וכו'** וה"ה כשמוציאין אותה ילוה אותה עד הבימה. מ"א סק"ג בשם הכוונות א"ר אות א' וכ"כ לעיל בסי' קל"ד אות יו"ד דמנהג האר"י ז"ל לנשק הס"ת וללוותו לילך אחריו מן ההיכל אל התיבה יעו"ש:

ח **ח) שם. וכן הגולל ילך אחר הס"ת וכו'** אעפ"י שאינה עוברת לפניו ילך מהבימה עד ההיכל א"א אות ג' והגולל שבכאן הוא הגולל שאחר המגביה להראות כתיבת ס"ת לעם כמ"ש לעיל סי' קמ"ז או' ל"א יעו"ש:

ט **ט) שם. וכן נוהגין במגביה הס"ת וכו'** ר"ל שגם המגביה ילך אחר הס"ת עד לפני הארון. וכ"כ הלבוש המגביה והגולל והאוחז בעץ חיים כולם ילכו אחר הס"ת למקימה לד"א סי' כ"ו או' א' ח"א כלל ל"א או' מ"א. שע"א שער יו"ד או' מ"ב. ושמחזירין הס"ת להיכל ביום השבת אומרין מזמור דדוד הבו וכו' וביו"ט וחול אומרים מזמור כ"ד כמ"ש לעיל סי' קל"ד או' כ"ח יעו"ש:

י **י) שם בהגה. ויש שכתבו שמביאין התינוקות לנשק התורה וכו'** וכן הגדולום ג"כ מצוה לנשק את התורה כמ"ש לעיל או' ז' וכן העולה אחר הקריאה מנשק הס"ת כמ"ש לעיל סי' קל"ט או' כ"ז יעו"ש. וכ"כ התו"ח או' ג' דהמנהג גם הגדולים מנשקים התורה כשמעבירים לפניהם ומלוים אותו מעט אבל לא עד לפני ארון הקודש ואולי הטעם שברוב בהכ"נ יבואו לדחוק זא"ז אם ילך עד ארה"ק כל מי שיעבירו לפניו הס"ת, ולכן רק המגביה דהגולל יכולין ללוותו עד ארה"ק עכ"ל וכ"כ הלד"א שם דיש מי שכתב דלא קפדינן ללוותו כל מי שעיבר לפניו יעו"ש. והמנהג בין הספרדים שהש"ץ הקורא בתורה הוא מלוה בהולכה ובהובאה ושאר העם יש מלוים ויש שאין מלוים ונראה לי הטעם משום כיון שעשאוהו ש"ץ של קריאה כאלו עשאוהו שליח ג"כ להלואה כיון שאין יכולין כולם להלוות מפני הדחק. ויש לאדם ליזהר הרבה בכבוד התורה בכל מה דאפשר כי היא עץ החיים כמש"ה עץ חיים היא וכו' והיא הנותנת לנו אורך ימים ושנות חיים:

סימן קנ

א **א) [סעיף א'] כופין בני העיר זה את זה וכו'** ואפי' מיעוט כופין את המרובין חי"מ ריש סי' קס"ג בהגה. והיינו דוקא כשיש עשרה כמ"ש לקמן או' ד' בשם הרמב"ם וב"כ הלבוש. מש"ז או' ב' ונראה דבקהלות קטנות ב"ש דכופין זה את זה שילכו לבהכ"נ להתפלל ביו"ד אם אין לו אונס. ב"ח עט"ז. שכנה"ג בהגה"ט או' א' ועיין לעיל ססי' נ"ה ובדברינו לשם בס"ד:

ב ב) **שם לבנות בהכ״נ.** ולבנין בהכ״נ גובין לפי ממון ולא לפי נפשות אבל לשכירות בהכ״נ. גובין לפי נפשות כ״כ הכנה״ג בהגה״ט והעו״ת או׳ ה׳ בשם מהר״ם מפדווה סי׳ מ״ב. אבל הא״נ. או׳ א׳ כתב דנראה לו מגוף תשו׳ הנ״ז דבשכירות גובין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות יעו״ש. וכ״ב הסו״ב או׳ א׳ א״א או׳ א׳ מיהו עיין להרב עיקרי הד״ט סי׳ ח׳ או׳ כ״א שכתב בשם מקור חיים סי׳ ג׳ שהוכיח במישור דאקרקפתא דגברי מונחת. אלא שראוי לעשירים לוותר קצת על העניים וכן הסכימו עמו שם הרבנים יעו״ש. וכן עכשיו המנהג גם בשכירות גובין לפי הממון כדו להקל על העניים מפני שיש עניים שאינם יכולין ליתן שום דבר וגם בעלי הממון שמחים לוותר וליתן יותר בשביל העניים כדי לזכותם:

ג ג) **והא** דבנין בה״כ לפי ממון היינו דוקא במקומת שלא נהגו לקנות המקומות בבה״כ אלא כל הקודם זכה אבל במקים שקונים המקומות מחוייבים ליתן כמעט עיקר ההוצאה. שע״א סי׳ קמ״ה יעו״ש י״א במ״ב או׳ ב׳ ועיין פ״ת בחו״מ סי׳ קס״ג או׳ כ״ב מה שהאריך בזה יעו״ש ובענין ת״ח אם חייבין ליתן לבנין בהכ״נ כיון דפטורים ממס כמ״ש ביו״ד סי׳ רמ״ג ס״ב ובח״מ סי׳ קס״ג ס״ד ונראה דדוקא ממס פטורים מפני שהוא לשמירה והת״ח א״צ שמירה כמ״ש שם הטעם ובלבוש אבל בנין בהכ״נ שאינו לשמירה כ״א צורך הגוף והנפש מחוייבין ליתן וכ״מ ממ״ש מור״ם שם בח״מ דאין היתומים צריכים ליתן לבנין בהכ״נ משמע הא ת״ח חייבין ונראה כמ״ש באו׳ הקודם דלבנין בהכ״נ גיבין לפי הממין יעו״ש.

ג) **שם לבנות בהכ״נ** עיין בתשו׳ נוב״י מה״ת חא״ח סי׳ ח״י שכתב דמותר לבנות בהכ״נ וח׳ צלעות וח׳ זויות יעו״ש והביאו שע״ת או׳ ו׳ מיהו הרב נפש חיים מע׳ הבית או׳ ט״ו הביא משם הרב ווי העמודים ז״ל דבהמ״ק היה רביע כדי להורות על האחדות וכתב עליו דמזה נראה דה״ה בהכ״נ יהיה מרובע להורות אחדות עכ״ד והביאו הפתה״ד סוף או׳ ב׳ ועי״ש. יפ״ל או׳ ב׳:

ד ד) **שם לבנות בהכ״נ.** וז״ל הרמב״ם פי״א מה״ת כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בהכ״נ עכ״ל וא״כ במקום שאין יכולין לבנות בהכ״נ מפני שהם עניים או דבר אחר לפחות ישכרו להם בית כדי להתפלל בתוכו ואם גם זאת אינם יכולין לעשות לכל הפחות אחד מהם יתנדב שיכין להם מקום בביתו רק בעת זמן התפלה כדי שיכולו לבא להתפלל אצלו ויהא הוא מזכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו:

ה ה) **שם לבנות בהכ״נ.** וגם לתזק הבהכ״נ כשם שכופין בכל מ״ע דכשם שמ״ע לבנות בית הבתירה ולחזק בדק הבית שנאמר ועשו לי מקדש כך הוא בזה״ז לבנית ולחזק בדק בתי כנסיות ובתי מדרשות כמ״ש הרב אורחות יושר בפי״ג דקע״א ע״א יעו״ש. יפ״ל או׳ א׳:

ו ו) **ובענין** קדושת בהכ״נ אם היא מדאורייתא או מדרבנן עיין במש״ז סי׳ קנ״ג או׳ א׳ שכתב דקדושת בהכ״ל ובהמ״ד מדרבנן היא ולא מדאורייתא יעו״ש. ועוד עיין להרב זכר דבר ב״ד א׳ או׳ ב׳ שכתב דהחק״ל א״ח דף ז׳ צדד להוכיח שהיא מדרבנן ושכ״כ הרב מהר״י ב״ד סי׳ ה׳ בשם הר״ן לדעת הרמב״ן שלא כמ״ש הפר״מ בח״ב סי׳ י״ח וכתב שם הרב זכר דבר דהמבי״ט בקרית ספר בפ״א מה׳ בית הבחירה דין ד׳ דעתו נוטה דקדושתה מדאורייתא שהביא ההיא דדרשינן והשמותי את מקדשיכם לרבות בכ״נ ואמר מר דנראה שהיא דרשה גמורה יעו״ש. והב״ד שדי חמד בכללים מע׳ הבי״ת או מ״ג וכתב דדבר זה מפורש ברא״ם בספר היראים בעמוד י״א סי׳ שכ״ד דפשיטא ליה דדרשא גמורה היא מדאורייתא היא ושכ״כ ת״א כלל י״ז או׳ ו׳ ושכ״מ בש״ץ דף י״ד ע״ג ועי״ש שהביא עוד כמה פ״ו דס״ל שהיא מדאורייתא וסיים בסוף דבריו שגם בס׳ מעשה אברהם חא״ח סי׳ ל״ז כתב דבכלל עשה ועשו לי מקדש הוא בנין בהכ״נ וכו׳ והוסיף שם דגם צריך שיהיה הבנין לשמה לשם בהכ״נ דומיא דבניין בהמ״ק וכו׳ ומטעם זה אסר לבנותה ע״י עכו״ם כשאפשר ע״י ישראל משום דעכו״ם אדעתא דנפשיה עביד ושקו״ט באם ישראל עומד ע״ג ומסייע קצת אי מהני יעוש״ב ועוד עי״ש בשד״ח או׳ מ״ד שכתב בשם כמהפו׳ דבנין בהכ״נ הוא מדאורייתא וכתב שכ״מ ג״כ בזוה״ק פ׳ נשא דף קכ״ו ע״א שכתב ועשו לי מקדש דכל בי כנישתא דעלמא מקדש איקרי יעו״ש. וכ״כ הב״ד סי׳ ס״ד דיש מי שאומר שאין נכין לעשות בנין בהכ״נ ע״י עכו״ם ומ״מ לתקן הגג של בהכ״נ ברעינין ע״י גוים אין לחוש כיון שהוא חוץ לבהכ״נ אבל לעשות כמין כיפה לפני ההיכל לגוי ראוי ליזהר יעו״ש. והביאו הברכ״י או׳ אב״ג וכן מה שנוהגים לכתוב על הכתלים איזה מזמורים בצבעים ע״י ציורים אסור לעשות ע״י פועלים עכו״ם שו״ת שו״מ ח״ג סס״י קמ״א. ועיין שד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ ו׳:

ח ח) **שם. לבנות בהכ״נ.** המעכב לבנות בהכ״נ אפי׳ יש בהכ״נ אחר בעיר מונע את הרבים לעשות מצוה מיקרי. הריב״ש סי׳ של״א ורנ״ג. הר״י הלוי סי׳ מ״ד. מיהו מדברי הרא״ם ח״א סי׳ נ״ג נראא שחולק ע״ז וסובר דאם הבית מכילה אותם אסול ליפרד זה מזה וראוי לכוף לאותם שנפרדו שילכו להתפלל בבהכ״נ. וכ״כ משפטי שמואל סי׳ מ״א עיר שיש בה בהכ״נ א׳ אינן יכולין ליחלק ולעשות בהכ״נ מחדש. כנה״ג בהגה״ט. מ״א ססי׳ קנ״ד. וע״ש בכנה״ג שמצדד לומר שלא אמר הריב״ש אלא כשאין גרמא בניזקין בהפרדם לב׳ קהלות אבל היכא דיש לחוש דנפיק מיניה חורבא שאם יבנו בהכ״נ אחר יתרבה עין המושל עליהם וירבו המסים וכו׳ או שאם יהיו לב׳ קהלות יבואו לידי מחלוקת ופירוד לבבות אינם יכולין להחלק יעו״ש. ונראה

דאם ע״י בנין בהכ״נ האחר יהיה הפסד לציבור או פירוד לבבות טעמא דמסתבר הוא שאין לעשות כן וגדול השלום אבל אם הצבור בשלום ובמישור ורוצה האחד לבנות בהכ״נ כדי לקיים המצוה ויהא המקום יותר ברירות לצבור אין למחות בידו. וכ״מ ממ״ש לעיל סי׳ קמ״ז או׳ ת״י. ועיין בתשו׳ הרדב״ז ח״ג סי׳ תע״ב שכתב דאם יש פירוד לבבות ביניהם וא״א לקרבם יותר טוב שיתפללו כל כת לעצמה יעו״ש וכ״כ בתשו׳ ח״ס חח״מ סי׳ י״ב או׳ ג׳ יעו״ש. והב״ד פ״ת בח״מ סי׳ קס״ב או׳ ו׳ יעו״ש:

ט ט) במקום שיש איזה תועלת לקהל כגון בעניני מסים וגבייה וכיוצא בזה יכולין למחות שלא יתפללו בעשרה בבתים כ״א בבהכ״נ. כנה״ג שם. עו״ת או׳ א׳ מ״א שם סו״ב או׳ א׳ מקום שהית בנוי בהמ״ד זה ע׳ שנה ולא היה נבנה שם אצל בהמ״ד בהכ״נ לנשים להתפלל שמה ועתה קמו הגבאים ורוצים לבנות בהכ״נ לנשים ויחידים מעכבים שלא ישנו מכמו שהיה גם מפני שיסתכלו וכו׳ גם איכא קלא טפי מנשים בימים נוראים והגבאים אומרים שיעשו וילונות שלא יסתכלו הרוב יכולים לעכב כיון דאיכא בהכ״נ דנשים בבהמ״ד דחדש אבל היכא דרוב מסכימים לזה כדי להרויח הצדקה אין יחידים יכולין לעכב. תשו׳ ברית יעקב חאו״ח סי׳ ח׳ פח״ע או׳ א׳:

י י) שם. לבנות בהכ״נ. ואסור לנטוע אילנות בחצר בהב״נ ואם נטעו נכון לעקרם. שו״ת מהר״ם שיק חא״ח סי׳ ע״ח וסי׳ ע״ט יעו״ש וכ״כ הגרע״א בסי׳ זה יעו״ש. א״ח או׳ א׳ ועיין תו״ח ריש הסי׳ מ״ש בזה יעו״ש. ונראה דהיינו דוקא אם החצר כלו של בהכ״נ אבל אם החצר גדול ויש בו בתים הרבה שדרים שם בני אדם והקדישו בו בית א׳ או ב׳ לבהכ״נ אין בזה אסור ליטע בו אילנות כיון דאין החצר נקרא ע״ש בהכ״נ כ״א לכל הדיורים אשר שם. ועיין באו׳ שאח״ז:

יא יא) מנהג פשוט לנטוע גנה סמוך לבהכ״נ, מהרי״ט ח״ב חי״ד סי׳ ד׳ ואם קנו גן הסמוך לחצר בהכ״נ למען הרחיב את החצר והיה שם נטוע אילן אגוז שעושה פירות כתב בשו״ת בנין ציון סי׳ ט׳ שלא מצא איסור לנטוע אילן על פתח בהכ״נ וכיון שאין מצוה בקציצתו אסור לקצוץ אפי׳ ע״י עכו״ם יעו״ש. א״ח שם:

יב יב) שם. לבנות בהכ״נ. אם נכון לבנות בהכ״נ במקום שהיה שם מקודם רפת בקר עיין בשי״ת מהר״ם שי״ק סי׳ ס״ד ס״ח שהאריך בזה ומסיק דיש להחמיר לכתחילה ובדיעבד אם א״א יש להקל יעו״ש. ואם מותר לעשות בהכ״נ ממקום שהיה בו מקוה עיין בשו״ת פינות הבית סי׳ ז׳ שכתב וז״ל דנהי דמותר להתפלל שם יחיד באקרא אבל לעשות בהכ״נ קשה בעיני דהרי מבואר בסי׳ קנ״ג כשמוכרין באנ״נ מתנין חוץ מד׳ דברים וחד מנהון בית הטבילה א״כ חזינן דמאיס לעשות מבהכ״נ בית הטבילה כמו כן יראה להיפך דאסור ובפרט כפי אשר כתב אשר גם עתה רוצה שיהיה שם מקוה לטבול בו בצוננים זה לא נכון עכ״ל. א״ח שם. ונראה דאם הורסים בית הטבילה ובונים אותו מחדש לכבוד בית הכה״נ יש להקל אם א״א במקום אחר דתו ליכא בזיון כמ״ש לעיל סי׳ פ״ג או׳ ב׳ וסי׳ פ״ד או׳ ג׳ יעו״ש. אבל לעשות בו גם עתה בית הטבילה לטבול בו בצוננים ודאי אינו נכון:

יג יג) מקום שהיה שם קבורת עכו״ם ורוצים לבנות עליה בהכ״נ מה דינם של כהנים ליכנס לשם עיין בשו״ת פרשת מרדכי סי׳ ט׳ ע״ד שהאריך בזה והעלה דאין עצה ותחבולה לטהר מקום זה יעו״ש. א״ח שם ועיין יו״ד סי׳ שע״ב סעי׳ ב׳ ובדג״מ שם:

יד יד) שם אין לבנות בהכ״נ. ואם נגמר בנין בהכ״נ ביו״ט מותר לעשות לה חינוך ביו״ט דהא דאמרינן דאין מערבין שב״ש אינו אלא בשמחה דאית בה אכילה ושתיה כגין מילה ופה״ב וכדומה אבל בשמחה זו דלית בה אכילא ושתיה כ״א שירות וחשבחות ונדרים ונדבות לכבוד בהכ״נ שרי ואפשר דעדיף יותר לחנכם בחג ולערב שמחת החג בשמחת בהכ״נ מלאכת שלמה ד״ז ע״ג יעו״ש והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ א׳ שד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ אות מ״ה, א״ח שם:

טו טו) ובענין ברכת שהחיינו כשבונין בה״נ חדש מסיק המחב״ר בסי׳ רכ״ג שאין לברך וממה שהוכית מדברי הלק״ט ח״ב סי׳ קע״ט שכתב דמברכין הטוב והמטיב ולא ערער עליו משמע דהטוב יכול לברך יעו״ש אמנם הרב לב חיים ח״ב סי׳ מ״ג הביא בשם שו״ת שער הזקנים דאין לברך לא שהחיינו ולא הטוב והמטיב וכך מסכמת ובפרט דס״ל יעו״ש והב״ד השד״ח שם אות י״ב יעו״ש וא״כ כיון דיש פלוגתא בזה וק״ל סב״ל אין לברך לא שהחיינו ולא הטוב והמטיב על בהכ״נ חדש אלא יקח בגד חדש או פרי חדש ויברך עליו שהחיינו ויכוין לפטור הבהכ״נ ואם א״א לו בבגד חדש או בפרי חדש אז יברך שהחיינו בלא שם ומלכות ועיין בדברינו לעיל סי׳ כ״ב אות ב׳.

טז טז) שם. ולקנות להם תורה וכו׳ כדי שיקרא בהם כל מי שירצה מן הצבור. ח״מ ריש סי׳ קס״ג. והביאו מ״א סק״א וכתב דדוקא בימיהם שלא ניתן לכתוב רק תורה נביאים וכתובים אבל עכשיו מחויבים גם לקנות גמרות ללמוד בהם קטנים וגדולים עכ״ד. אבל הסמ״ע שם כתב דלדידן דספרים מצוים

בינינו לא נהגו לכפות בקניית ספרים כ״א בס״ת יעו״ש. והב״ד המחה״ש סק״א. א״ר או׳ ב׳ נה״ש או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ י״ד ס״ד בהגה ובדברינו לשם או׳ ל״ג.

יז טוב) ראובן שיש לו ספרים למכור וחפץ שמעון אחיו לקנותן ושמעון אינו משאיל ספריו ויש אחר משאיל מיטב שימכור לנכרי. ס״ח סי׳ תתקל״ב א״ר שם.

יח חי) [סעיף ב׳] אין בונין בהכ״נ אלא בגבהה של עיר וכו׳ נראה שאין זה אלא בעיר שכולה ישראל אבל עכשיו שאנו דרים בעיירות בין הנכרים מתי מעט מוטב לקיים בעצמנו למה תתראו ונשפיל בתינו ביותר (ר״ל יותר מבהכ״נ ואעפ״י שבתי העכו״ם הם גבוהים מבהכ״נ) ונצא ידי שמים וידי הבריות, ב״ח, עט״ז, אבל המ״א סק״ב כתב דעכשיו אין נזהרין בזה משום דיש אימת העכו״ם דאין רשאי להגביה כ״כ וא״ת נשפיל בתינו י״ל דכיון דיש הרבה בתי נכרים בעיר שגבוהים מבהכ״נ א״כ בל״ה ליכא היכרא לבהכ״נ כנ״ל לדחוק ליישב המנהג וכ״כ בכנה״ג עכ״ד. וכ״כ הסו״ב או׳ ג׳ ח״א כלל י״ז או׳ ט״ז, ומ״מ עושין סי׳ שתוחבין עמוד ברזל בקרן אחר ואם אפשר יגביה הברזל או העמוד גבוה יותר מכל בתי העיר, א״א או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ ועיי״ש בשבת די״א ע״א ובבכ״ש שם על דף הנז׳ שכתב דאם ח״ו העיר נחרבה מאותו העון שגגותיה גבוהין מבהכ״נ אין הקב״ה עתיד להחזירה יעו״ש. וע״כ צריך ליזהר הרבה בכל מה דאפשר, וכ״כ שע״ת או׳ ג׳ וב״כ בצוואת ר״י חסיד או׳ כ״ב דלא יעשה אדם ביתו גבוה מבה״כ והביאו היפ״ל או׳ ד׳ ומ״ש הרמב״ם פ״א מה׳ בית הבחירה דין י״א דמצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו וכו׳ ומשמע דה״ה לבהכ״נ היינו דוקא לעניין להגביהו יותר מן הראוי אבל אם אין מגביהו מכל בתי העיר איסורא נמי איכא כדמשמע שם בגמ׳ וכ״מ בהדיא בהרי״ף דדוקא צריך להגביהו ולא די אם הם שוים יעו״ש. ודלא כמ״ש היפ״ל אות ג׳ ע״ש הרמב״ם ז״ל דלמצוה מן המובחר מגביהין אותו יעו״ש, ועוד עיין לקמן אות כ״ו:

יט יט) וכתב מהר״ם שיק סי׳ ע״ו דהיתר זה של מ״א אינו מועיל רק בבתים שבעיר אבל אם באותו חצר שבהכ״נ עומד יש בתים גבוהים גם האידנא יש לאסור זולת שמתנים תנאי להתפלל עד זמן ידוע כמ״ש סי׳ קנ״ד יע״ש והביאו התו״ח או׳ ה׳ וכתב דמזה נראה דאפי׳ באותה שכונה אין לדור בבית גבוה מבהכ״נ דמנכר מילתא טובא יעו״ש:

כ ך) שם ומגביהין אותו וכו׳ ומיהו מותר לבנות בהמ״ד קבוע ללמוד יותר גבוה מבהכ״נ לב חיים ח״ג סי׳ מ׳ וע״ש בדברי המסדר שיצא לחלק בין בהמ״ד של יחיד לשל רבים יעו״ש. ועיין עו״ש סי׳ מ״א ע״ד בהכ״נ שעזרת נשים שלו גבוה מהיכל שבהכ״נ שבצדו שמצניעין בו הס״ת וכתב דיש להקל יעו״ש והב״ד א״ח או׳ ב׳:

כא כא) שם. מכל בתי העיר וכו׳ וז״ל הרב המאירי בפסקיו ריש מס׳ שבת כ״י. לעולם יהא אדם נזהר שלא יהיו גגות ביתו גבוהים מבהכ״נ וכו׳ אבל מגדלים ובירניות העשוים לחיזוק העיר או הבית ולבצור חומה והם הנקראים קשקושי ואברורי אין בזה מניעה כלל. וכן הדין כשסבת הגבהתו אינו דרך שררה אלא להרבות בדיורין ועליות. ובחבורי לפרתים ראיתי דוקא בגגות שלהם שהיו משתמשין בהם אבל בגגות שלנו אין לחוש עכ״ל. מחב״ר אות ב׳ זכ״ל אות ב׳ וכ״כ בברכ״י בשיו״ב אות ג׳ בשם תוספי הרא״ש כ״י דמותר לעשות בהכ״נ בכל מקום בביתו דהא דאמרו כל עיר שגגותיה וכו׳ היינו דוקא לדידהו דרגילי להשתמש על הגג אבל לנו שרי עכ״ל. מיהו מ״ש המאירי דאם אינו דרך שררה אלא להרבות בדיורין שרי אין כן דעת הפו׳ אלא כל שהוא לתשמיש אסור. ועיין לקמן או׳ כ״ג:

כב כב) אם העיר יושבת בשפוע ההר ובהכ״נ בנוי בשפל העיר ורוב בתי ישראל סביבו מסתברא דתיסגי שבהכ״נ גבוה מכל הבתים שסביביו אף שקצת בתים בגובה ההר גבוהים. מו״ק. מחב״ר אות ג׳ זכ״ל שם:

כג כג) שם. לאפוקי בירניות וכו׳ ואפי׳ הבתים עצמם גבוהים לית לן בה כיון שאין משתמשים בהם. מש״ז אות א׳ מ״ב אות ו׳ וכן מגדלים העשוים לקשקש שתולים בהם אז זוג המקשקש לשעות או להשמיע לעיירות לאסוף העם לעת הצורך לית לן בה. הגהות יעב״ץ בגמרא. פת״ע או׳ ה׳:

כד כד) שם. וגג שהוא משופע וכו׳ אין צד להתיר לשטות בגדים על גג בהכ״נ ואתי בק״ו מהך דינא דאם אסרו להשתמש על גגין הגבוהים שאינן מבהכ״נ כ״ש בגג בהכ״נ עצמו. ועוד ראיה מב׳ דינים אחרים וגם דלא יבצר שע״י ששוטחים בגדים שיש בהם לחלוחית מתקלקל התקרה וגג בהכ״נ וגורם לסתור דבר מבהכ״נ ואסור. חק״ל מ״ב א״ת סי׳ ה׳ פתה״ד או׳ ג׳ רו״ח סי׳ קנ״ג או׳ ח׳ ועיין לקמן סי׳ קנ״א או׳ ע״ב:

כה כה) שם. שאם יש עלייה וכו׳ כלומר דמעלייה ולמעלה אינו מעכב אם גבוה מבהכ״נ כיון דאינו ראוי לתשמיש. עו״ת או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ א׳ וכתב שם המאמ״ר דנראה מדברי הט״ז סק״א דמוחק תיבת אם אבל לדעתו נראה אתי שפיר טפי בתיבת אם וכתב דכ״ה בלבוש ובכל הדפוסים חדשים גם ישנים ובלא תיבת אם הלשון מגומגם ואפשר שאוא ט״ס בט״ז יעו״ש:

כו **כו) [סעיף ג'] מי שהגביה ביתו וכו'** מיהו מפי' רש"י משמע דוקא לכתחלה צריך למונעו שלא יגביה אבל בדיעבד אין כופין להשפילו ומפר"ח שמפרש שצריך להגביה בהכ"נ משמע נמי דס"ל דדיעבד אין כופין להשפילו. וכן עשה ר"ת מעשה שצוה להגביה קרן אחד דבהכ"נ ולא כפה אותו להשפיל ביתו וכתב ב"י שכן הלכה. מיהו בש"ע כתב דעת י"א נראה דס"ל דכיון דענשו חמיר טובא דכל עיר שגגותיה גבוהים מב"ה סופה חריבה לכך החמיר כסברת י"א דכופין להשפילו והיינו אם א"א להגביה בהכ"נ אף בקרן אחד ב"ח וכן דעת רמ"א ז"ל כאן בהגה שכתב ואם עשה בנין גבוה יותר בקרן אחד מבהכ"נ סגי בכך, וכ"כ הלבוש, עו"ת אות ה' סו"ב אות ד' וכתב המ"א סק"ג דדוקא בנין כגון גג או עלייה אבל לא כמו שעושין קצת שתוחבין עמוד ברזל בקרן אחד דלא הועילו כלום בתקנתם עכ"ד, והביאו י"א בהגב"י, וכ"ז הוא לפיס דינא או לפי מ"ש הב"ח והב"ד לעיל אות ח"י דאפי' דאנו דרים בין הנכרים ואין יכולין לבנות בהכ"נ בגבהה של עיר מ"מ נשפיל בתינו יותר מבהכ"נ אבל לפי מ"ש המ"א סק"מ והב"ד לעיל באות הנז' דעכשיו דיש הרבה בתי נכרים בעיר שגבוהים מבהכ"נ ואפי' נשפיל בתינו ליכא היכרא א"כ לא נוכל לכוף למי שהגביה ביתו להשפילו ואפי' אם לא יעשה בנין גבוה יותר בקרן אחד מבהכ"נ, וכ"כ א"ר אות ג' דבזמנינו אין דין זה אמור עכ"ד, ומיהו לכתחלה ודאי דיש ליזהר בכל מה דאפשר וכמ"ש לעיל אות ח"י:

כז **כז) שם הגה ואם עשה בנין גבוה וכו'** ודע שאין להתיר ח"ו לעשות מגדלים על בהכ"נ כדי שעי"כ ירומם בהכ"נ כי ידוע שדבר זה נאסר במנין מגדולי זקני המדינה ועיין ביהודה יעלה סי' ט"ל דהוא אסור מה"ת משום ובחקותיהם ל"ת, תו"ח אות ו':

כח **כח) [סעיף ד'] הבונה כנגד חלון בהכ"נ וכו'** היינו כשהחזיקו הקהל בחלונות עיין בח"מ סי' קנ"ד סעי' ל"ב, מ"א סק"ד, והיינו כשזכו בחלונות מן ההפקר. דהיינו שפתחו החלונות למקום שהיה אז הפקר ואח"ז זכה אחד באותו מקום שהופקר, מחה"ש סק"ד. ועיין בח"מ סי' הנז':

כט **כט) שם הבינה כנגד חלון בהכ"נ וכו'** כתב הרמ"א בתשו' סי' ל"ב וז"ל חצר בהכ"נ שהוא מקום כניסה לרבים כמבוי מפולש או שאין בו שום תשמיש צנוע אלא היא כמו חורבה או גג אין יכולין למחות ליחיד שפותח שם חלונותיו אבל אם הקהל פותחין חלונות בהכ"כ לחצירו יכול הוא למחות בידם ואם חצר מקום תשמיש שעושין בהם לפעמים דברים צנועים יכולים למחות שלא יפתח היחיד חלונותיו לשם דלא גרע ממבוי שאינו מפולש, וסיים ומ"מ שאם אין ההיזק הרבה לאותו יחיד בפתיחת חלונות וכו' לא הו"ל להעמיד עצמי כ"ל מדה"ד רק הו"ל לכנס לפנים משורת הדין ליתן כבוד לאלהיו ולהדר בית אלהינו, ומי שלא חס על כבוד קינו וכו' וכופין על כניסה לפנים משה"ד כמ"ש המרדכי פ' המפקיד ואף כי יש פו' חולקים ומ"מ ז"א אלא לפי רוב ההיזק ולפי ראות עיני הדיין עכ"ל והב"ד המ"א והמח"ש סק"ד. ועל מ"ש שם הרמ"א דאם הוא כמו חורבה וכו' דאין יכולין למחות ליחיד שפותח שם חלונותיו כתב עליו המ"א שם דמיירי שהחצר הוא מהלך לרבים וא"א לבנותו דאל"כ יש לחוש שיטעון אח"כ חזקה בחלונות כמ"ש בח"מ סי' קנ"ד סעי' ט"ז וימחה לבנות עכ"ד. ואע"ג דהמחזיק בשל רבים אין לו חזקה כמ"ש בח"מ סי' קמ"ט סעי' ל"א מ"מ כוונת מ"א לומר כדי שלא יצטרך ליכנס עמו אח"כ בדינא ודיינא. וכ"כ המחה"ש והא"א סק"ד. ובזה מיושב קושיית הא"ר או ד' על דברי המ"א הנז' וחלונות בהכ"נ האידנא שגבוהים הרבה אפ"ה אין פותחין לרשות יחיד דתעלה בסולם עח"מ קנ"ד ס"ו ואין לחלק בין בהכנ"ס לשאר. א"א שם:

ל **ל) שם. אין מספיק לו ד"א וכו'** אבל הרחקת ח' אמות ודאי סגי. כנה"ג בח"מ סי' קנ"ד בהגה"ט או' ע"ח, א"ר או' ד' א"א או' ד' דגמ"ר, וכנגד חלון של עזרת בהכ"נ או עזרת נשים אפשר דסגי בהרחקת ד"א א"א שם, וכן הסכים מ"ב או' ט' יעו"ש. ועיין לקמן או' ל"ב ול"ג,

לא **לא) שם, כנגד חלון בהכ"נ וכו'** עיין בשו"ת קול יהודה סי' ה' בענין בהכ"נ שיש בכל צד ד' חלונות והתחילו לבנית עזרת נשים לצד מערב נגד הד' חלונות והעלה דאין לעשות כן לבנות נגד חלונות בהכ"נ ואף אם כבר עשו יהרסו אותו יעו"ש, א"ח או' ד':

לב **לב) שם, כנגד חלון בהכ"נ וכו'** עיין בשו"ת ניב"י מ"ת חא"ח סי' ט"ז באחד שקנה בית וחצר מנכרי וחלונות בהכ"נ פתוחין לאותו חצר ורוצה לבנות סמוך לבהכ"נ לריך להרחיק עכ"פ יותר מד' ולא יותר על ח' וההבדל שבין ד' לח' יכריעו חכמי העיר לפי ראות עיניהם כמה הצורך לבהכ"נ, ובענין החזקה שהחזיקו הקהל נשא ונתן בזה לפי הענין והעלה דהרוצה לבנות הוא נקרא מוציא כמ"ש הסמ"ע לכן הדין עם הקהל יעו"ש. והביאו שע"ת או' ה'.

לג **לג) בית** שהחזיקו זמן רב להתפלל בו ובתוך הזמן קנה ראובן כל אותו חצר ואחר רבות בשנים רצה ראובן לבנות כנגד חלונות בהכ"נ ויצא לטעון דהאי בי כנישתא מקנה קנינו, והק"ק טוענים שכבר החזיקו כמה שנים והיה קידש. הדין עם ראובן עד שיביאו היחידים ראיה שכבר הוקדש הבית לבהכ"נ, ואם סתימת התלונות הוא במקום שיש להם אור רב ממקום אחר די בד"א ואם לאו ירחיק ח' אמות, ודין זה אף אם הוברור שבהכ"נ הוא לק"ק, הרב מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כ"י א"ת שער ג' סי' ה' והסכים עמו הרב מהר"ש נאוואי, ברכ"י סי' קנ"ג או' ו' זכ"ל או' ב' שע"ת שם:

לד **לד) מעשה** באדם אחד שהיה ביתו סמוך לבהכ״נ והיו מתים הילדים שלו וא״ל חכם א׳ לפי שביתך למעלה מחלון בהכ״נ ומזיק לאורה שלא יוכל להכנס בו, ועוד אתה משמש מטתך סמוך לבהכ״נ ונתקיימו בניו מאותה שעה ואילך, ס״ח סי׳ תתי״ג, א״ר או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ קנ״א או׳ ע״ה:

לה **לה) חלון** שהילך כנגד ר״ה ובני אדם עוברים לפניו לבה״כ אותם שישנים באותו החדר או שום אדם לא ישפכו מי רגלים מן החלון לפי שבהשכמה הולכים לביה״כ וההולכים בחושך לא יוכלו להזהר שלא יהיו מטונפים במי רגלים כשהולכים לביהכ״נ וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים. ס״ח סי׳ תתטז״ז א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ ט׳:

לו **לו) שכיני** בהכ״נ שמביתם בא ריח רע לבהכ״נ צריכים להרחיק אף שקדם קודם שנבנית בהכ״נ שארית יוסף סי׳ כ״ח, וכנה״ג סי׳ קנ״א בהגה״ט עו״ת שם או׳ ב׳ א״ר בזה הסי׳ או׳ ג׳ י״א מ״ב סקנ״א בהגה״ט או׳ א׳ מ״ב שם. ועיין מ״א ססי׳ קנ״ד. אבל אם אין מגיע ריח רע ודאי דא״צ להרחיק. שב יעקב חא״ח סי׳ י״ג, י״א שם:

לז **לז) [סעיף ה׳] אין פותחין פתח בהכ״נ וכו׳** ואם היה הפתח בצד אחד וחרבה הבה״כ ורצו קצת מנהיגים לעשות בהכ״נ כדינה אין האחרים יכולין למחות אפי׳ הם הרוב. ואעפ״י שמשנים סדר הישיבה יקוב הדין את ההר מ״א סק״ה. י״א בהגה״ט ח״א כלל י״ז או׳ ח״י ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ׳ או׳ קכ״ז שכתבנו דבכל בהכ״נ צריך שיעשו לו עזרה לפני בהכ״נ כדי שיכנס אדם לפנים משני דלתות דוגמת האולם יעו״ש ובמקום שמתפללים למערב ופתח בהכ״נ למזרח אם אפשר בלא דוחק יעשו פתח העזרה בצפון ובמקום שמתפללים למזרח ופתח בהכ״ג במערב יעשו פתח העזרה בדרום בכדי שאם יכנסו לבהכ״נ יפנו לימין ח״ס חא״ח סי׳ כ״ז יעו״ש פת״ע או׳ י״ב:

לח **לח) שם אלא כנגד הצד שמתפללים וכו׳** ובונין בה היכל שמניחין בו ס״ת ובונין היכל זה ברוח שמתפללין כנגדו באותה העיר. כדי שיהיו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו בתפלה הרמב״ם פי״א מה״ת דין י״א, טור. לביש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ד או׳ ח׳:

לט **טל) שם אלא כנגד הצד שמתפללים וכו׳** ובני אשכנז שמתפללים למזרח כמ״ש לעיל סי׳ צ״ד סעי׳ ב׳ בהגהה אין עושין הפתח במזרח ששם הארון אלא יעשה בצד אחר ואם אפשר לעשותו במערב מה יופיו ומה טובו. לבוש. והא שכתב הלבוש דיכול לעשותו בצד אחר וכ״כ העט״ז בשם הגמ״י משום דהדרים בערי אשכנז כולם הם מפוזרים כנגד מערבית צפונית של א״י ואינם מכוונים במערבה של א״י ממש כמ״ש לעיל סי׳ צ״ד או׳ יו״ד בשם הלבוש יעו״ש:

מ **מ) שם נגד ארון הקודש וכו׳** רבי יעקב ברבי יקר היה מכבד בזקנו לפני אדון הקודש ס״ת סי׳ קכ״ח ושמעתי שכך הוא מנהג החה״ש חסיד ועניו כמהר״ר אליעזר ן׳ שושין בכל יום ששי אחר חצות לכבד בזקני לפני אה״ק כנה״ג בהגה״ט ועיין לקמן סי׳ קנ״א או׳ נ״א:

מא **מא) שם הגה ועושין בימה באמצע וכו׳** וז״ל הזוה״ק פ׳ ויקהל דף ר״ו ע״א. בעי לסדרא ולתקנא תקינא בחד כרסייא דאיקרי תיבה. וההוא כרסייא דלהוי בשית דרגין לסלקא בהו ולא יתיר דכתיב ושש מעלות לכסא. ודרגא חד לעילא לשואה עליה ס״ת ולאחזאה ליה לכולא כד סליק ס״ת לתמן עכ״ל מ״א סק״ו א״ר או׳ ה׳ ועיין מחב״ר בק״א שכתב דהיום אין נזהרין שתהיה בשית דרגין אבל בס׳ אמרי אש סי׳ ז׳ כתב שיש ליזהר שיהיה שית דרגין ואין לשנות מאומה אשר הנחילנו אבותינו הקדושים צורת בהכ״נ ותכונותיו והביאו התו״ח או׳ ח׳ מיהו לפו״ד אין זה מעכב דאפי׳ אין בה ז׳ מדרגות דין תיבה יש לה לענין הקפות ולכל דבר. בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ י״ד:

מב **מב) שם ועושין בימה באמצע וכו׳** אמר כמהר״ר אברהם אבזרדאל ז״ל שראה במדרש הזהר שאין להתפלל בצבור אלא בתיבה קו׳ ישן נושן כ״י מחידושי דינים מרבני עה״ק ירושת״ו הקדמונים משנת הרס״ט. מחב״ר או׳ ד׳ זכ״ל או׳ ב׳:

מג **מג) בהכ״נ** שהיה בו הדוכן באמצע בהכ״נ ונחרב הבהכ״נ וחזרו לבנותו יכולין לעשותו בצד אחר זר״א סי׳ כ״ו מחב״ר או׳ ה׳ זכ״ל שם עיקרי הד״ט סי׳ ח׳ או׳ ז׳ וכתב שם הד״ט אך מקום ההיכל מקפידים שלא לשנות יעו״ש. ועיין כ״מ פי״א מה״ת דין ג׳ אמנם עיין בשד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ י״ג שהביא כמה רבנים אשר מחמירים הרבה שיהיה דוקא הבימה באמצע בהכ״נ וגם אין להתפלל בבהכ״נ אשר אין הבימה באמצע ויש אשר הטילו חרם על הנכנס להתפלל בבהכ״נ אשר אין לה בימה באמצע ר״ל יעו״ש ועיין לקמן סי׳ קנ״ב או׳ ו׳:

מד **מד) גבאי** צדקה ששכר פועלים לסייד או לכייר במעות צדקה אין לכתוב בבהכ״כ זאת נעשה בפקודת פלוני גבאי ואפי׳ כבר נכתב כמה שנים יכולין למחות ולמחקו דדוקא מי שעושה בעצמו או מקדיש ממונו כותבין אמונת שמואל סי׳ ל״ה. א״ר או׳ ה׳:

מה מה) שם שיעמוד עליה הקורא בתורה וכו' והרמב"ם פי"א מה"ת דין ג' כתב כדי שיעלה עליה הקורה בתורה או מי אשר אומר לעם דברי כבושין כדי שישמעו כולם ע"כ והרמ"א שהשמיט את זה משום שמנהגם שהדורש עומד סמוך לאה"ק כמ"ש התו"ח או' יו"ד ומשמע מזה דאין לעמוד על התיבה להתפלל כ"א דוקא הקורה בתורה או האומר לעם דברי כבושין וזהו אם אין בה ד"א על ד"א אבל אם יש בה ד"א על ד"א מותר להתפלל על גבה כמ"ש לעיל סי' צ' סעי' ב' יעו"ש ועיין בדברינו לעיל סי' קמ"ו או' כ"ד:

מו מו) שם בהגה וסדר הישיבה וכו' כתב הלבוש. דעכשיו אין ענין לסדר זה כי קונין המקומות ומ"מ יזהרו שלא עשו שום מקום לישב עליו בין הבימה ובין ההיכל באופן שיהיה פני היושב נגד הבימה ואחוריו להיכל דגנאי הוא ועוד שלא יפסיק בין המברך על הס"ת ובין היכל דנראה כמשתחוה לו המברך עכ"ל. ט"ז סק"ב מ"א סק"ו ח"א כלל י"ז או' י"ט. שם הח"א משמע אבל אם סדר הישיבה ופניהם למזרח (ר"ל נגד ההיכל) שרי וכן נוהגים ולא חיישינן לטעם שהמברך בס"ת ומשתחוה נראה כמשתחוה לאדם שעומד שם שאין כוונתינו בהשתחואה זו רק לכבוד התורה עכ"ד והמש"ז או' ב' כתב כיון שאחריו לבימה אין נראה כמשתחוה לו יעו"ש:

מז מז) שם וסדר הישיבה וכו' נוהגים לעשות היכר בבהכ"נ מקום לאבלים ולחתנים כדי שכל הנכנס יכ"ר ויגמול חסד זכר למקדש ומה גם שבהכ"נ נקרא מקדש מעט, מעיל צדקה או' תשנ"א דמ"ח ע"ג, יפ"ל או' ו':

מח מח) שם, וסדר הישבה וכו' מ"ש הרא"ש בכלל ה' סי' ג' על מקומות של בית הכ"נ וז"ל אטו אדם גדול שישב בראש והוליד בן פריץ ישנה את מקומו וישב גדול במקומו לא יעשה כן אלא בנחלתו ידבק ומקומו אל ינח וישב בראש אע"פ שאינו ממלא מקימו ע"כ. כן מ"ש הרב מהר"י בי רב סי' מ"ח דבמקום שיש חסרון כיס אין חייב בכבוד הזקן וילך ויחזיק בנחלת אבותיו ויקיים תחת אבותיך יהיו בניך ע"כ, לא אמרו אלא במקומות שמוכרים המקומות של בהכ"נ אבל כשאין המקומות קנויים כירושלים עה"ק מושיבין זקן במקומו והוא ישב במקום הראוי לו אפי' החזיק אביו אין זו חזקה בבהכ"נ של רבים. אבל בבה"נ של יחיד מהני חזקה שיש עמה טענה, את"ד הרבנים הרדב"ז בח"ב סי' תרכ"ח וכנה"ג ח"מ סי' קמ"ט, ה"ד הרב מעשה אברהם בחא"ח סי' ט"ל וכן דן בנידונו שבעירו אין מוכרים המקומות דאין להבן דין נחלה במקומו של אביו אפ שהוא קצת ממלא מקום אביו שד"ח אסיפת דינים מע' בהכ"נ או' מ"ז. א"ת אות ח' ועיין בתשו' ח"ס סי' כ"ח:

מט מט) מי שנתן חדר בביתו לבהכ"נ וישבו כל א' וא' במקומו שייחד להם בתחלה ולאחר מיתתו קם בנו תחתיו והניח לכל אחד ואחד לישב במקומו ולאחר ימים נתעורר הבן להעתיקם ממקומם אינו רשאי שכבר החזיקו הקהל במקומותם למושבותם. אור עולם סי' ג' עיקרי הד"ט סי' ח' או' ך'.

סימן קנא

א א) [סעיף א'] בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהן קלות ראש וכו' משום דנקראו מקדש מעט וכתיב את מקדשי תיראו לבוש. ועיין מגילה כ"ט א' ובעין זה נהפכין הבהכ"נ לבית עי"ג ח"ו, סמ"ק מ"א סק"א:

ב ב) שם קלות ראש וכו' ואסור לשחוט בתוכם הרמ"ט ח"ג סי' פ"ד כנה"ג בהגה"ט עו"ת או' א' מ"א שם א"ר או' ג' א"א או' א' וכתב שם הא"א וז"ל ואני מסופק בעזרה שלפני בהכ"נ אפשר דשרי אם הוא לצירך כפרות עיה"כ שראוי להשגיח הרבה בזה ובעזרת נשים שמתפללים שם אסור ובפאלי"ש אעפ"י שמתפללין ע"ת בפירוש הם עשויות וצ' עעכ"ל והביאו הפתה"ד או' א' וע"ש מה שהאריך בזה וכתב דבחצר בהכ"נ שאין מתפללין בו שרי לשחוט שם אבל מתפללים שם בעת שנדחקים אין לשחוט בו וכתב דה"ה לחלל החצר של ת"ת שאין לומדין בה לא בקבע ולא באקראי אלא בתוך הבתים שבו והחצר אינו עשוי אלא לתשמיש כניסה ויציאה שרי יעו"ש ועיין לקמן או יו"ד ובריש סי' קנ"ד:

ג ג) אין לזלזל לאדם בבהכ"נ מפני שמזלזל בכבוד השכינה. מהרי"ל סי' קצ"ב פסקים וכתבים סי' ר"י הר"ש הלוי חי"ד סי' ח' כנה"ג שם. א"ר או' א'

ד ד) לא היה יושב ופושט את רגלו וזה יושב ונשען על ידו וזה עומד והולך ובא לו וזה סח ומדבר עם חבירו דברים בטלים. וזה מסיר דעתו ופונה אנה ואנה ודברים אחרים לא הגוגים ולא נכונים בבית אלהים ס' הזכרונות דף ס"ד כנה"ג שם עו"ת שם:

ה ה) נעבד בו ע"א אפי' נעבד בקבע אין איסור להתפלל הרא"ם בתשו' ח"א סי' ע"ט ושם קרא תגר על מי שרצה לומר על בהכ"נ שמצאו לשמש מתעולל בתוכו עם נער אחד שאסור להתפלל בתוכו. כנה"ג שם. עו"ת שם עט"ז או' א' ועיין לקמן סי' קנ"ד או' פ"ב:

ו ו) לא ינשק אדם לבניו בבהכ"נ להודיע שאין אהבה כאהבת הקב"ה, בנימין זאב סי' קס"ג בשם ס' אגודה, וכ"כ בס"ח סי' רנ"ה. כנה"ג שם. וכ"כ מור"ם ז"ל לעיל בהגה סי' צ"ח ססעי' א' ומשמע אבל אם מנשק ידי ת"ח שיש כבוד המקום בזה דכתיב את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח או במקום

שמנהגם לנשק ידי אביו או רבו ברדתו מעליית ס״ת שיש ג״כ מצוה בזה שרי. וכ״כ בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ י״א:

ז ז) מצא דבר בחצר בהכ״נ זבה בו ולא אמרי׳ דחצר להקדש, אגודה ריש מעילה מ״א סי׳ קנ״ד ס״ק כ״ג א״ר סוף או׳ א׳ וכתב שם הא״א בסי׳ קנ״ד או׳ כ״ג דה״ה אם מצא בבהכ״נ גופא יעו״ש והיינו בדבר שאין בו סימן וגם לא ראה ממי נפל שאל״כ חייב להכריז או להחזיר כמבואר בח״מ סי׳ רס״ב סעי׳ ג׳ וד׳ יעו״ש:

ח ח) שם. ושוחה בטילה. וכתב בס׳ פתח עינים וז״ל המדבר שיחת חולין בבהכ״נ טוב לו שלא יבא כל עיקר כי הוא חוטא ומחטיא והשטן מקטרג ואומר היום קצר לי לדבר עד שממתין שעת התפלה ובכלל זה לומדי תירה המפלפלים בשעת התפלה ומבלבלים את הקהל בצעקתם דלא יאות עבדי אעפ״י שת״ת כנגד כולם אמרו חכמים ז״ל זמן תורה לחוד וכו׳ ועוד שיקחו ע״ה ק״ו מהם ולא יחרשו ג״כ לשמוע התפלה מן הש״ץ עכ״ל והביאו הסו״ב או׳ ב׳ ועי״ש בסו״ב מה שהאריך בזה יעו״ש. וכ״כ הא״א או א׳ דיש לגעור במי ששח שיחת חולין בבהכ״נ אע״ג שאין שיחה בטילה דבל״ה אסור כל השח שיחה בטילה ועובר בעשה מדרבנן עכ״פ לצירך פרנסה דבחרן שרי בבהכ״נ אסור עכ״ד ועיין להרב עדות ביהוסף ח״ב סי׳ ל״א שביאר חומר איסור הדיבור בבהכ״נ ובפרט בשעת התפלה ועונשו ומשפטו ותשובתי, והביאו ברכ״י או׳ ד׳ וז״ל הזוה״ק פ׳ תרומה דקל״א ע״ב, ומאן דמשתעי בי כנישתא במילין דחיל ווי ליה דאחזי פרודא, ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל דאחזי דהוא לית ליה אלהא ולא אשתכח תמן, ולית ליה חולקא ביה ולא דחיל מיניה, ואנהיג קלנא בתקונא עלאה דלעילא עכ״ל, וכתב בשער הכוו׳ דף ד׳ ע״א וז״ל ראיתי למורי ז״ל נזהר בתכלית הזהירות שלא לדבר כלל בבהכ״נ אפי׳ שלא בשעת התפלה וכמעט שאפי׳ בדברי מוסר ותוכחות ותשובה לא היה רוצה לדבר כדי שלא ימשך מזה איזה דיבור של חול עכ״ל, והביאו מ״א סק״ג, ועיין עוד בדברינו לעיל סי׳ קל״ב או׳ ז:

ח) ובשבת קודש יש איסור מוסיף דלא מיבעיא דשיחת חולין אפי׳ לצורכו דאסור אלא אפי׳ לצורך בי כנישתא אסור כמ״ש בזוה״ק פ׳ ויקהל דף ר״ה ע״ב וז״ל כיון דעאלו עמא קדישא לבי כנישתא אסיר לאשתדלא אפי׳ בצורך בי כנישתא אלא במילי תושבחן וצלותא ואורייתא. ומאן דאשתדל במילין אוחרנין ובמילין דעלמא דא איהו ב״נ דקא מחלל שבתא ולית ליה חולקא בעמא דישראל תרין מלאכין ממנן על דא ביומא דשבתא ואינון שוו ידיהון על רישיה ואמרי ווי לפלניא דלית ליה חולקא בקב״ה וע״ד בעי לאשתדלא בצלותה ובשירין, ותושבחן דמאריהין ובאורייתא עכ״ל והטעם הוא כי אינו דומה השראת השכינה השורה בבהכ״נ בשבת להשראת חול ולבן צריך להיות חמורא ביותר ואסיר לאשתדלא אפי׳ בצורך בי כנישתא ש״ץ די״ב ע״ג חס״ל או׳ א׳:

ח) וכתב הרוקח בתקוני התשובה שהרגיל לדבר דברים של חול בבהכ״נ ואפי׳ שלא בשעת התפלה יתענה ארבעים יום וילקה בכל יום ומכאן ואילך ישב במורא גדול ויתפלל בכונה ולא ידבר בבהכ״נ כלל והביאו החס״ל שם:

ט ט) שם. ואין אוכלים ושותים בהם וכו׳ אסור לשתות מים בבהכ״נ ובהמ״ד מי שאינו ת״ח, מהר״ש בן התשב״ץ סי׳ רע״ד, והמנהג עתה שתו העם מים בבהכ״נ. ברכ״י או׳ ב׳ והיינו אם יושבים שם ללמוד שרי שאעפ״י שאינם ת״ח שרי וכדי שלא יתבטלו מהלימוד:

י י) שם. ואין אוכלים ושותים בהם וכו׳ וה״ה בעזרה כיון שמתפללין בה לפעמים, אבל הפרדס שסביבות בהכ״נ אין בו קדושה כלל, מהר״י באסן בתשו׳ סי׳ ק״ד, מחב״ר או א׳ ואו׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ קנ״ב או׳ ה׳ ולעיל או׳ ב׳:

י) שם ואין אוכלים ושותים בהם וכו׳ וה״ה דאסור לשתות בהם פיפ״ה של טויטין דזהו הוי ג״כ בכלל ק״ר כמ״ש הרח״פ בס׳ ספר חיים סי׳ מ״ה או׳ ה׳ יעו״ש, והביאו היפ״ל בקו׳ יושר לבב או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ י״ג, וה״ה דאין עושין בהן שם מלאכה, רש״י מגילה כ״ח א׳ ד״ה מפשילין חבלים מ״ב או׳ ג׳. וכן אסור ללמוד בהם כתיבה וקריאה של שאר לשונות אבל כתיבה של ישראל שהיא חלי אשורית שקורין רש״י מותר וכ״ש כתב אשורית דמותר, בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ ד׳:

יא יא) שם. ולא נכנסים בהם בחמה וכו׳ הבורח מפחד אויב הרודף אחריו בחמת כוחו וחרבו שלופה בידו מותר לו ליסתר תוך בהכ״נ דאין לך דבר שעומד בפני פ״נ. ומ״מ מצי לתקן לקרא מעט בבהכ״ג כשתתיישב דעתו וכמ״ש בסעי׳ זה ואם צריך ליכנס בהם לצרכו וכו׳ יכנס ויקרא מעט וכו׳ ובזה ינצל מפקפוק איסור. פתה״ד הו׳ ג׳:

יב יב) שם ות״ח ותלמידיהם מותרים וכו׳ כתב הט״ז סק״א דאורחים שרי לאכול שם דהא איתא בסי׳ רס״ט דאורחים אוכלים בבי כנישתא והו״ל קידוש במקום סעודה וכן הביא ב״י בסי׳ זה בשם רמב״ן עכ״ל וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ בשם רבי ישעיה הראשון בתשו׳ ב״י סי׳ פ״ח דאף בבהכ״נ של א״י מותר לאורחים לאכול ולשתות שם אף שאינם ת״ח שלא אסרו אלא לבני העיר עכ״ד. והביאו הער״ה או׳ א׳ וכתב שכן הוא דעת הסמ״ג עושין כ״ט וא״ח דף ס״ג דהו״ל כסעודת מצוה דשרי יעו״ש, מיהו בא״ר או׳ ב׳ תמה על דברי הט״ז הנז׳ דהא כתבו התו׳ במגילה כ״ת דהתם מיירי בחדר הסמוכה לבהכ״נ

אבל בבהכ״נ גופיה אסור וכ״כ התו׳ והרא״ש ריש ב״ב, וגם מ״ש שכ״כ ב״י בשם רמב״ן אינו ראייה דמיירי בבהכ״נ שבבבל שנעשות על תנאי דמותר בזה כמו דשרי בהתנית בארון ותשמישי קדושה בסי׳ קנ״ד ס״ח עכ״ד, וכ״כ המ״א בסי׳ רס״ט סק״ב דהתם מיירי בבית הסמוך לבהכ״נ אבל בבהכ״נ אסור לאכול יעו״ש, וכ״כ הברכ״י בשיו״ב בסי׳ זה או׳ ג׳ על דברי הט״ז הנז׳ דאין נראה כן מדברי הפו׳ יעו״ש, וכ״כ דעת הר״ן בר״פ ע״פ, וכ״כ המ״מ בפ׳ כ״ט דשבת. וכ״כ המאירי סוף מגילה, וכ״כ התו׳ והמרדכי שם דאפי׳ בבהכ״נ של בבל לא מהני תנאי לענין זה אלא לאחר שיחרבו יעו״ש. ועיין בהרשב״ש סי׳ רע״ד שהאריך בזה וכתב דלת״ח א״צ תנאי אבל לאורחים שאינם ת״ח צריך להתנות כך בפי׳ יעו״ש, והב״ד הער״ה שם, ועוד עיין בשה״ג על הרי״ף פ׳ בני העיר או׳ ג׳ שכתב בשם ריא״ז דמ״ש בגמ׳ בתי כנסיות שבבבל על תנאי הם עשויות לא נאמר אלא לאורחים, שבבבל מציים אורחים העוברים ממקום למקום יעו״ש, נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא די״א דאפי׳ בבהכ״נ שבבבל לא מהני תנאי לענין זה אלא לאחר חורבנם וי״א דמהני אף בעת בנינם וי״א דאף בבהכ״נ של א״י דלא מהני תנאי מותר לאורחים לאכול שם. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה יש לזהר האורחים בכל מה דאפשר שלא יאכלו בבהכ״נ אפי׳ של חו״ל ובשעת הדחק יש לסמוך על ס׳ המתירין ועיין לקמן סעי׳ י״א:

יג יג) שם. מדוחק וכ״כ הרמב״ם ז״ל פי״א מה״ת דין ו׳ וכתב שם מרן ז״ל בכ״מ אבל שלא בשעת הדחק אפי׳ חכמים ותלמידיהם אסורים יעו״ש, וכ״כ בב״י ומשמע דדעת הרמב״ם ומרן ז״ל דבהכ״נ ובהמ״ד שוים בזה דאפי׳ לת״ח אין להתיר לאכול ולשתות בהם אלא מדוחק. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ מיהו בהר״ן כתב דתכמים ותלמידיהם מותר בבהמ״ד אפי׳ בלא דחק יעו״ש והביאו ב״י ומור״ם כאן בהגה בש״ע בשם י״א, וכ״כ הלבוש, וכן דעת הב״ח והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ והטעם כתב בלבוש כדי שלא יתבטלו מלימדם והוי כאלו התנו יעו״ש, וכ״כ. הסו״ב במק״ח או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳ ונראה כיון דדעת האחרונים להקל אף בשלא שעת הדחק אע״ג דמרן ז״ל ס״ל דאף בבה״מ ולת״ח אין להתיר לאכיל ולשתות בהם כ״א מדוחק מ״מ כיון דיש מפרשים גם לשון מדוחק הוא כדי שלא יתבטלו מלימודם כמ״ש לקמן ע״כ יש לקהל להת״ח לאכול ולשתות בבה״מ, אם נצרכים לכך כדי שלא יתבטלו מלימודם אבל לא לשאר דברים, ובבה״כ אין להתיר אפי׳ לאכול ולשתות כ״א לצירך גדול וגם כדי שלא יתבטלו מלימודם, וכן בשתיית עשן בבהכ״נ אין להתיר כ״א לצורך גדול כגון שאין יכול להתאפק אם לא. יעשן וגם כדי שלא יתבטלו מלימודם, ועיין לעיל או׳ יו״ד ד״ה שם, ועוד עיין באו׳ שאח״ז ואו׳ ט״ו:

יד יד) שם. מדוחק והא דאיתא בגמ׳ דרב אחא ורבינא הוו קיימו וגרסי אתא זילתא דמיטרא עיילי לבי כנישתא אמרי לאו משום מטרא אלא משום דשמעתא בעי צילותא משמע משום מטר אסור היינו משום דמטר לא חשיב דוחק כ״כ דהרבה בני אדם הולכים בשוק בשעת הגשמים. ב״י. והמ״א סק״ב כתב דדוקא אכילה ושתיה שרי בבהכ״נ משום דלומדים בבהכ״כ כדמשמע בגמ׳ וכ״ש בבה״מ ולכן מותרים לאכול ולשתות שם דאם יצטרכו לילך בכל פעם לאכול ולשתות בביתם יתבטלו מלימודם אבל אם אין לומדים בבהכ״נ אסורים לאכול ולשתות שם וכמ״ש הר״ן דאטו ת״ח אינו מוזהר על מורא המקדש וז״ש הרמב״ם מותרים לאכול ולשתות מדוחק וכ״מ ס״ד עכ״ד. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ דלשאר דברים אפי׳ לת״ת אסור. ח״א כלל י״ז או׳ י״ד מ״ב או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ ל׳:

טו טו) שם. מדוחק. ואם היה מקום דחוק לתלמידים ואין להם מקום לאכול ולשתות ולישן מותר. כ״מ פי״א מה״ת דין ו׳ וכ״כ הב״ח אבל לדברי המ״א והאחרונים משמע דאין להתיר אלא א״כ דוקא כדי שלא יתבטלו מלימודם כנז׳ באו׳ הקודם ובאו׳ שאח״ז. וכ״כ מ״ב אות ז׳:

טז טז) שם הגה. וי״א דבבה״מ אפי׳ שלא מדוחק שרי ולשאר אינשי או לת״ח שאין לומדים בבה״מ משמע דאסורים. א״ר שם. ח״א שם:

יז טוב) שם. אלא א״כ הם של מצוה וכו׳ ובשבת אפי׳ לצרכי בהכ״נ אין לחשוב כמ״ש לעיל או׳ ח׳ בשם הזוה״ק יעו״ש.

טוב) שם אלא א״כ הם של מצוה וכו׳ ואסיפה של יחידי הקהל לצורך תיקון העיר טוב לעשותה בבית יחיד כי באסיפה לא יפלט מלדבר דברים בטלים וחצונים בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ ד׳.

יח חי) שם, אלא א״כ הם של מצוה וכו׳ המבקשים לחדש בעיר לעמוד החופה בביהכ״נ וגם המבקשים לבנות ביהכ״נ על אופן הנ״ל כתב בשו״ת אמרי אש סי׳ ט׳ וסי׳ י״ד ע״ד שאם לא עלה על דעתם בשעת בנין ביהכ״נ להתנות שיהיה החופות בביהכ״נ בודאי אינו נכון לעשות שם החופות מטעם קלות ראש והוללות דאסור בבהכ״נ. רק לבנות לכתחילה אדעתא דהכי אם יש מוחין בזה אין להם לכוף ואסור לעמוד שם החופות יעו״ש, וכ״כ תשובה מאהבה סי׳ רכ״ט ובתשובת מהרי״א אסאד סי׳ יו״ד ובשו״מ מהד״ג ח״א סי׳ קפ״ב שראוי ונכון להחמיר בזה יעו״ש, והב״ד א״ח או׳ א׳ ועיין בשד״ח מ״ע חתן וכלה וחופה אות א׳ שהאריך בזה יעוש״ב ועוד עיין לקמן סעיף י״א.

יט יט) ואסור לגגן בבהכ״נ בכנור ועוגב ח״ס חח״מ סי׳ קצ״ב באמצע התשו׳ יעו״ש ועוד כתב בזה בחלק ו׳ סי׳ פ״ו ושם האריך להוכיח דאסור להעמידו אפי׳ בבהכ״נ של נשים ושיהיה איש נוצרי עומד שם ומנגן ושאין להתיר ניגוני ע״י עכו״ם בשבת וע״ש עוד בסי׳ פ״ד וכ״כ בס׳ לב חיים ח״ב

דאסור להביא מנגנים בבהכ״נ בתפלה והאריך מאד והעלה לאסור בין בשבת בין בחול יעו״ש והביאו השד״ח באסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ ב׳ א״ח או׳ ב׳ ועיין עוד בשד״ח במ״ע חתן וכלה או׳ א׳,

כ **ך) המתעטש** בביהכ״נ אין אומרים לו רפואה עט״ז או׳ ב׳ בשם הגמי״י. וכ״כ הא״ז בשם הנ״ז אלא שבספרו א״ר או׳ א׳ כתב שאח״כ עיין ולא מצא היכן כתוב בהגמי״י ואדרבא מדכתב פ״ד מה׳ ת״ת וכן בטור יו״ד וש״ע שם סי׳ רמ״ו דין זה על בית המדרש משמע בבכ״נ מותר ועי״ש שהעלה להקל אבל האחרונים העלו להחמיר מש״ז או׳ ד׳ תס״ל או׳ ה׳ בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ י״א וכן ראוי להורות וגם מטעם דשוא״ת עדיף ועיין ש״כ שם ס״ק ט״ז וט״ז שם סק״ו ודו״ק:

כא **כא) ובענין** שאיפת הטאבקו דרך נחירים בבהכ״נ שלא בשעת התפלה נהגו להתיר עיין בדברינו לעיל סי׳ צ״ב או׳ י״ב ואו׳ י״ג ובסי׳ ס״ג או׳ כ״ו, ועוד עיין בבאה״ט סי׳ תקנ״א או׳ ט״ל ובשד״ח אסיפת דינים מע׳ ביהכ״נ או׳ ז׳ ובענין שתות העשן בבהכ״נ כבר כתבנו לעיל או׳ י״ג דאין להתיר כ״א דוקא לצורך גדול וגם כדי שלא יתבטלו מלמודם יעו״ש אבל ישמש בהכ״נ אסור לשתות שם העשן, וכ״כ בן א״ת פ׳ ויקרא או׳ ה׳

כב **כב) שם לאחד מגדולי העיר וכו׳** שמת קרובו של גדול כגון רפרם דספדיה לכלתיה בבהכ״נ מגילה כ״ח ע״ב מ״א סק״ג ועיין ביו״ד סי׳ מש״ד סעי׳ י״ט:

כג **כג) שם יכנס ויקרא מעט וכו׳** דהכי איתא במגילה כ״ח ע״ב אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא ואי תנא הוא לימא מתניתין ואי קרא הוא לימא פסוקא ואי לא לימא ליה לינוקא אימא לי פסוקך א״נ נישהי פורתא וניקום ע״כ ומשמע מזה דקמא קמא עדיף דהיינו אם יודע הלכתא הלכתא עדיף ואם אינו יודע הלכתא יאמר דבר משנה ואם אינו יודע משנה יאמר מקרא ואם אינו יודע מקרא יאמר לינוקא או ישהא פורתא:

כד **כד) שם ואח״כ יקראני,** דאם יקראנו קודם שקורא הפסוק נראה דעיקר הכניסה לקרות חבירו וקריאת פסוק טפל, לח״מ, א״ר אות ד׳

כה **כה) שם שהישיבה בהם מצוה שנאמר אשרי יושבי וכו׳** ור״ל שמה שמתעכב שם היא מצוה אעפ״י שאינו יושב אלא עומד דאשרי יושבי ביתך אין פירושו אלא עכבא כמו ותשבו בקדש, ב״ח, שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ א״ר אות ה׳:

כו **כו) [סעיף ב׳] י״א שמה ששנינו וכו׳** הא דכתב זה בשם י״א לא מפני שיש פלוגתא בזה אלא כי כן דרך מרן ז״ל כשתהיה סברה יחידית כותב אותה בשם י״א וזה הסברה כתבוה מהר״י ן׳ חביב ונ״י בשם יש מי שכתב כמבואר בב״י וע״ב גם מרן ז״ל בש״ע כתבה בשם י״א, ועיין בדברינו לעיל הי׳ י״ד אות כ״ד:

כז **כז) שם אבל יחיד הקובע מד׳ בביתו לצרכו וכו׳** משמע דוקא לצרכו אבל אם הקדישו לצורך רבים ללמוד בו אעפ״י שאין מתפללין בו חל עליו קדושת בה״מ וכמ״ש לקמן סי׳ קנ״ג ס״ח נגבי בהכ״נ וה״ה לבה״מ וכ״כ מ״ב אות י״ד:

כח **כח) שם אין לו קדושה כ״כ.** ומ״מ גם בו לא יקל מאד שהרי אז״ל אין להקב״ה בעולמו אלא ד״א של הלכה לבוש סעי׳ א׳:

כט **כט) [סעיף ג׳] אין ישנים בבהכ״נ אפי׳ שינת עראי.** וע״כ חל החיוב לגעור באותן שעושין כן ומכ״ש אותן בני אדם אשר נמשלו כבהמות נדמו וישינים בשעה שדורש הדורש שאז עבירה גוררת מסירים אזנם משמוע תורה גם תפלתם תועבה ב״מ, של״ה בענין ס״ס ובהכ״נ דף רנ״ו ע״א, א״ר אות ו׳ חס״ל אות ה׳:

ל **ל) שם אין ישינים בבהכ״נ וכו׳** אבל ת״ח מותר לישן בבהכ״נ כמו בבה״מ כמ״ש לענין אבילה ושתים וכ״כ הרשב״ש סי׳ קצ״ב וסי׳ רע״ד דאין חילוק בין בהכ״נ לבה״מ ואדרבה בה״מ חמור מבהכ״נ ובשניהם טותר לאכול ולשתות ולישן ת״ח ותלמידיהם אם יתבטלו מלימודם יעו״ש, ער״ה אות ב׳ מ״ב אות ו׳ ואות ט״ו:

לא **לא) שם אבל בבה״מ מותר** ר״ל שינת עראי ולת״ח כ״מ בב״י והא דאמרינן בפ׳ בני העיר שאלו את רבי זירא במה הארכת ימים א״ל וכו׳ ולא ישנתי בבה״מ לא שינת קבע ולא שינת עראי צ״ל דשינת עראי משום מדת חסידות נהג כן אבל מדינא מותר. ש״כ ביו״ד סי׳ רמ״ו ס״ק ט״ו. ועיין לעיל סס״י ע״ט. והלבוש כתב דבבה״מ אפי׳ שינת קבע מותר יעו״ש. ונראה דהיינו למי שלומד שם בקביעות וכדי שלא יתבטלו מלימודם. וכ״כ ת״א כלל י״ז אות י״ד. קיצור ש״ע סי׳ י״ג אות ד׳ מ״ב אות ט״ז:

לב **לב) [סעיף ד׳] לצורך בה כ״נ מותר לאכול ולישן בתוכו וכו׳** אבל לא יכניס מטתו לשם כדאיתא בתמיד רפ״א, מ״א סק״ד. ועיין א״ר אות ב׳ ובסי׳ קנ״ב אות ד׳ שמתיר גם להכניס מטתו יעו״ש. ועויין א״א שם אות ד׳ ומאמ״ר שם אות ג׳ מה שמיישבין דברי המ״א וע״כ יש להחמיר כדברי המ״א:

לג **לג) שם לצורך בהכ״נ מותר וכו׳** כגון בלילי יוה״כ שצריכה שמור מפני הנרות, לבוש, וכ״כ הסו״ב במק״ח אות ד׳ ועיין בש״ע סי׳ תרי״ט ס״ו שכתב נוהגים ללון בבהכ״נ ולומר שירות וכו׳ והלבוש שם כתב מוטב לילך לישן בביתו כי מי שניעור בלילה ישן ביום ואינו אומר בכינה ואי משום שמירת הנרות ישכרו שומר והביאו מ״א שם ס״ק י״א א״א בזה הסי׳ או׳ ד׳ אמנם בשער הכוונות דרוש יוה״כ דף ק׳ ע״ח כתב דמנהג האר״י ז״ל להיות ניעור כל ליל יוה״כ ועוסק בתורה יעו״ש. וע״כ נראה דאם הוא כחוש ואינו יכול להיות ניעור עד הבקר לכל הפחות יהיה ניעור עד חצות כדי שלא יעבור עליו חצות בשינה בליל הקדוש הזה ואחר חצות יאמר ברה״ש חוץ מברכת התורה ואח״כ ילמוד איזה דבר ואח״כ ישן, ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ו אות מ״ט:

לד **לד) שם לעבר השנה וכו׳** ובסמ״ק כתוב דסעודת מצוה מותר, ופי׳ בהגה כגון עיבור שנה שאין בה קלות ראש, פירוש דאין עולין לה אלא בפת וקטנית מ״א סק״ה, ת״ר אות ז׳ ומשמע אבל סעודה גדולה שיש בה קלות ראש אסור אפי׳ אם היא של מצוה, וכ״כ א״א אות ה׳ דסעודת מצוה שיש בה שכרות אסור אף בבה״מ וכן יתום ויתומה וכדומה ואפי׳ סיום מסכתא הואיל ויש בה קלות עכ״ד. ונראה אבל אם אין בה ק״ר כגון שחין עושין כ״א סעודה קטנה לכבוד סיום המסכתא וגם אין בה שכרות. כגון שאין שותין אלא רק מעט יין לכבוד התורה יש להקל בבה״מ ומיהו צריך ליזהר שלא יהיה שם שיחה בטילה וכדומה ח״ו רק ד״ת ושירות ותשבחות לכבוד התורה ועיין לעיל או׳ ט״ו ולקמן או׳ ס״ג ועוד עיין ביו״ד סס״י רמ״ו בהגה:

לה **לה) [סעיף ה׳] לקצר דרכו. שאסור ליכנס בהם אלא לדבר מצוה.** רמב״ם, מ״א סק״ו. ועיין א״א או׳ ו׳ שכתב דאם הולך לדבר מצוה אפשר דרשאי לילך דרך שם עכ״ל, ומיהו אין נראה כן מדברי הרמב״ם ז״ל אלא דוקא אם עושה מצוה שם בכניסתו לבהכ״נ אבל לא לזלזל בכבוד בהכ״נ בשביל מצוה אחרת הנעשית חוץ וע״כ אין להקל אם לא ילמוד שם או ישהא פירתא כמ״ש בסעי׳ א׳ וכ״כ ב״ה:

לו **לו) שם. ואם הים הדרך עובר וכו׳** ומ״מ אין ראוי לעשות כן מדקאמר ר״א לא עשיתי קמפנדריא ומשמע דבהני גווני דשרי מירי דאי לאו הכי מאי רבותא, כ״מ. וכ״כ פסקי ת״ו פ׳ בני העיר א״ר אות ח׳:

לז **לז) שם. וכשנכנס בו להתפלל מותר וכו׳** בטור כתב וכשנכנס בה להתפלל מצוה וכו׳ וכתב עליו ב״י ומייתי ראיה בגמ׳ מדכתיב ובבא עם הארץ לפני ה׳ במועדים הבא דרך צפון להשתחות יצא דרך שער הנגב וכו׳ והטעם כתב שם הר״ן מפני שנראה כמחבב, וכן דעת מ״א סק״ז. אמנם מ״ש שם המ״א דט״ס הוא בש״ע וצ״ל מצוה אין נראה כן מדברי ב״י שהרי מביא סמיכות לגירסת מותר מהרי״ף ורמב״ם ומשמע דהכי ס״ל. וכ״ב העו״ת או׳ ג׳ דלדעת הש״ע מצוה ליכא יעו״ש. וכ״כ הא״ר או׳ ט׳ דהש״ע נמשך אחר הרי״ף והרמב״ם כנודע אלא דהא״ר עצמו פסק כדעת הטור ומ״א דמצוה נמי איכא יעו״ש וכ״כ ח״א כלל י״ד או׳ י״ב:

לח **לח) [סעיף ו׳] מותר ליכנס בבהכ״נ במקלו וכו׳** כתב הב״ח ראיתי קצת מקפידים שלא ליכנס במקל בבהכ״נ ולפ״ז באפונדתו דהיינו בכיסם ובאבק שעל רגליהם נמי היה להם להקפיד ואינם מקפידים ולכן נראה דאינו אפי׳ משנת חסידים דכיון דאין מקפידים בהני אין להם להקפיד גם במקל דמאי שנא הא מהא עכ״ל והביאו עט״ז או׳ ג׳ שכנה״ג בהגב״י או׳ ב מיהו העו״ת או׳ ח׳ כתב דמאן דנזהר תע״ב דמ״מ כבוד שמים איכא וכן יש לנער האבק שעל רגליו ולהטמין אפונדתו עכ״ל וכ״כ החיד״א בס יוסף אומץ סי׳ ט״ז דהנזהר שלא ליכנס לבה״כ במקל ואפי׳ חשיב ועושה כן לכבוד שמים לכבד מקדש מעט הנה שכרו אתו ותע״ב עכ״ל והביאו הזכ״ל ח״ג או׳ ב׳ וכן בשיו״ב הביא דברי השבו״י ת״ג סי׳ א׳ שכתב דאין להחמיר בזה ודלא כהעו״ת והוא ז״ל השיג עליו ומסיק כנז״ל דהעושה לכבוד שמים סע״ב יעו״ש והביאו שד״ח באסיפת דינים מ״ע בהכ״נ או׳ ח׳ וכתב משמע דאף אם נוהגים במקום אחד כמ״ש בשבו״י אם רוצה להחמיר יכול ואין בו חשש יוהרא יעו״ש וזקן או חולה שמצטער הרבה אם ילך ד״א בלא מקל אין להחמיר עליו בזה גם לדעת המחמיר פתה״ד או׳ ה׳ והביאו השד״ח שם בן א״ת פ׳ ויקרא או׳ ו׳:

לט **טל) מותר** להניח כלי המונה שעות בבהכ״נ למען דעת שלא לעבור זמן ק״ש ותפלה ואין בזה משום חקי נכרים ס׳ ישרי לב תי״ד מע׳ הדל״ת או׳ ב׳ בשם ס׳ כרן של רומי. שד״ת שם סוף או׳ ח׳ א״ת או׳ ט׳:

מ **מ) שם ובאפונדתו** וביו״ב כתב שלא ליכנס בו בכיס מגולה אבל בב״י בשם א״ת כתב דשרי וכ״כ דלא גרע מאפונדתו מ״א סק״ח:

מא **מא) שם ויש אוסרים ליכנס בו וכו׳** הא דכתב זה בשם י״א לא מפני שיש חולק בזה כמבואר בב״י אלא כי כן דרך מרן ז״ל כשתהיה סברה יחידית כותב אותה בשם י״א כמש״ל סי׳ י״ד או׳ כ״ד ועיין ברכ״י או׳ ט׳ ומאמ״ר או׳ ד׳:

מב **מב) שם ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך** לפי שהתפלה מארכת ימיו של אדם והסכין מקצרם ב״י לבוש ומשמע אבל בסכין קצר מותר והטעם נ״ל משום דסכין ארוך הוא על חגורתו ואף אם מכסהו ניכר לא כן בסכין קצר דאם מצניעו או מכסהו אינו ניכר ובזה לא יקשה מסי׳ ק״פ סעי׳ ה׳ ועיין ט״ז

סק״ב ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ צ״א או׳ כ״ט שכתבנו בשם המקו׳ שלא לישא עליו שום דבר של ברזל בשעת התפלה יעו״ש:

מג מג) שם ויש אוסרים ליכנס בו בסכין ארוך וכן בבה״מ אין ליכנס בסכין ארוך כדאיתא בסנהדרין דף פ״ב סוף ע״א ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבה״מ:

מד מד) שם. או בראש מגולה. וכ״ה לעיל בסי׳ צ״א סעי׳ ג׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין בדברינו לשם או׳ כ״ה בענין אם מותר ליכנס לבהכ״נ במנעלים וכתבנו דהכל לפי מנהג המקום אם מקפידים ליכנס לפני גדוליהם במנעלים יעו״ש. ומ״מ צריך ליזהר וליתן דעתו שיהיו נקיים מטינוף כמ״ש לעיל סי׳ ע״ו אות י״ב יעו״ש:

מה מה) ואם מותר לגלת בבהכ״נ עיין בשד״ח אסיפת דינים מ״ע בהכ״נ או׳ יו״ד שכתב דלפי מ״ש הרמב״ם פ״ח מה׳ נזירות דין ג׳ דתגלחת במקדש בזיון הוא נראה דה״ה במקדש מעט דאסור לנהוג בו מנהג בזיון. וכ״כ הרח״פ בס׳ לב חיים סי׳ קמ״ב דאסור יעו״ש ומ״ש שם הרח״פ משם מר בריה שהכריח מדברי הש״ג סי׳ תקל״א אות י״ב שכתב שראה מעשה רב בירושת״ו שעשו תגלחת ראשונה לקטן בחו״ה דסיכות בבהכ״כ בתופים וכו׳ דשרי יעו״ש. כתב השד״ח שם יש לבדוק ולומר כיון דתגלחת זו היא תגלחת מצוה שמניחין לקטן פאות בראשו בתגלחת ראשונה ומשום חיבוב מצוה שמרבים בתופים ובמחולות ולא היה בימים הראשונים נמצא בתים מרווחים להכיל בתוכם קהל ועדה וכו׳ משום זה התירו דוקא תגלחת מצוה זו יעו״ש, וכתב שם הרח״פ דת״ח בבית מדרשו שרי ולא לזולתו יעו״ש, והביאו השד״ח שם:

מו מו) [סעיף ז׳] יכול לרוק בו וכו׳ והיינו שלא בשעת תפלה אבל בשעת תפלה אסור לו לרוק כדאיתא לעיל סי׳ צ״ז סעי׳ ב׳ ב״ח. עו״ת אות ז׳. והא דמותר לרוק בבהכ״נ כדי שיתפלל בכוונה הא לטיול אסור דאין מטיילין ובתפלה בצ״ז סעי׳ ב׳ אסור אא״כ א״א כלל ויצטער הרבה שרי. א״א אות ט׳ ועיין בדברינו לסי׳ צ״ז סעי׳ ב, ועוד עיין בסי׳ צ׳ סעי׳ י״ג ובדברינו לשם בס״ד. והיינו דוקא בבהכ״נ אבל בהר הבית אסור לרוק אפי׳ בזה״ז כדאיתא בברכות ס״ב ע״ב:

מז מז) שם. יכול לרוק בו וכו׳ והאר״י ז״ל היה נזהר מלרוק בבהכ״נ ואם נזדמן לו רוק היה מבליעו בטליתו או בולעו בגרונו כמ״ש בשער הכו׳ דף ד׳ ע״א, והביאו מ״א סק״ט. וכתב מהרש״ו שם בשער הכו׳ דיותר טוב הוא שיצא חוץ לבהכ״נ וירוק שם או ישליך מנחיריו עכ״ד והב״ד לעיל בסי׳ צ׳ אות צ״ג יעו״ש:

מח מח) שם. יכילו לרוק וכו׳ ועיין להרב לשון חכמים אשכנזי ז״ל ת״א דצ״ב ע״ד בהערה דאסר להשליך צואה מן האף ברצפת בהכ״נ כמו שנהגו המון העם דאסור מק״ו דיריקה אף למאן דמתיר יעו״ש. פתח״ד אות ו׳ יפ״ל אות יו״ד:

מט מט) שם. ובלבד שישפשפנו ברגליו. ובשבת ישים המנעל עליו עד שיתמעך. עו״ת אות ח׳ א״ר אות י״ב א״א אות ט׳.

נ נ) שם. או יהיה שם גמי וכו׳ וה״ה תבן. א״ר אות י״ג:

נא נא) [סעיף ח׳] ולא על בגדיו שום שום לכלוך. ומיירי אפי׳ אינו ת״ח. עו״ת שם:

נב נב) [סעיף ט׳] נוהגין בהם כבוד לכבדן וכו׳ ורבינו יעקב היה מכבד בזקנו לפני אה״ק ס״ח סי׳ קכ״ח מ״א סק״י א״ר או׳ י״ד ועיין בדברינו לעיל סי׳ ק״ן או׳ מ׳:

נג נג) שם ונוהגין להדליק וכו׳ נהגו להדליק קודם שיכנס אדם להתפלל משום דאמרינן עשרה קדמה שכינתא ואתיא ועוד שכן היו עושין במקדש כלבו סי׳ י״ז א״ר או׳ ט״ו א״א או׳ יו״ד ט״ז סי׳ קנ״ד ס״ק י״א סו״ב שם או׳ ז׳ ועיין יפ״ל או׳ י״ב מה שהאריך בענין שבח המדליק נרות בבהכ״נ יעו״ש:

נד נד) [סעיף י׳] אפי׳ אחר שחרבו וכו׳ והטעם דכתיב והשמותי את מקדשיכם אפי׳ בשע׳ שהם שוממין קרויין מקדש מגילה כ״ח ע״א. לבוש. ח״א כלל י״ז או׳ ח׳ יש מי שר״ל דהיינו דוקא בא״י אבל לא בחו״ל והרב מהר״י בירב ז״ל השיבו דאפילו בחו״ל והביא ראיות לדבר כנה״ג בהגה״ט, עו״ת או׳ ט׳ מ״א ס״ק י״א. וכ״מ לקמן סעיף י״א.

נה הנ) שם אפי׳ אחר שחרבו וכו׳ גוים שנכנסו לעיר וחרבו אותה ואת בהכ״נ הופקעו מקדושתן הרשב״ץ ז״ל ח״ג סי׳ ה׳ וכפי זה פסק יחיד שקנה מקום בבהכ״נ אחר שנכנסו גוים והחריבוהו ובנוהו שחייבין הצבור לכופו להקדישו במכירה או בהקדש יעו״ש ועיין בח״ד שם בתשו׳ מהר״ש דוראן סי׳ ז׳ י״א מ״ב בההג״ט או׳ ה׳:

נו **ונ) שם עדיין הן בקדושתן,** בהכ״נ שרצו לסותרו ולבנות חדשה באופן שיהיה מקום הישנה חצר לבהכ״נ החדשה דלא שפיר למיעבד הכי כי לעשותו חצר ביהכ״נ הוא הורדה מקדושה, ועוד שבחצר בהכ״נ רגילים לעשות דברים בזוים ומטילים מים ויכולים למכור תחלה המקום ההוא ולקנות מהמעות עילוי בקודש ושוב יחזרו הצבור ויקחו המקום לצורך חצר בהכ״נ ואם א״א למכור המקום דהו״ל בהכ״נ של רבים שאינו נמכר א״א מבלי לגדור המקום ההוא ח״ס סי׳ נ״א יעו״ש פ״ת פת״ע ועיין לקמן סי׳ קנ״ג סעי׳ ז׳

נז **זנ) שם, וכשם שנוהגין בהם כבוד בישובן וכו׳** ומ״מ אם העו״ג מחזירין שם לבנות בית תיפלות אזי יכול לבנות בה בתים להקדשות לצורך בהכ״נ אחרת שיש להם ותע״ב, מהר״ם אלשק״ר. וכן בהכ״נ שגזר המלכות שלא להתפלל בה עוד ומן הנמנע שעוד יתנו רשות להתפלל בו אפי׳ אם הוא של כרכים יכולים למכרה משפטי שמואל סי׳ י״ד כנה״ג בהגה״ט סי׳ קנ״ג עו״ת שם או׳ כ״ז א״ר סי׳ קנ״ב או׳ ב׳ עט״ז או׳ ד׳ ובסי׳ קנ״ג או׳ ג׳ ח״א כלל י״ז או׳ י״א שד״ח אסיפת דינים מערכת בהכ״נ או׳. ט׳ וכן מקום בה״מ שנשרף והקהל מתפחדים שלא יקחו הישמעאלים את הקרקע כאשר לקחו כל סביבו התיר בתשו׳ ז״א סי׳ ז׳ למוכרה שלא יפסידו כולה מיהו הדמים ראוי שיקחו בהם קרקע אחרת בעקומו יעו״ש והביאו א״א שבגליון הש״ע סי׳ קנ״ג או׳ ג׳ ועיין עוד לקמן סי׳ קנ״ב או׳ ד׳.

נח **חנ) שם עלו בהם עשבים תולשים אותם וכו׳** ר״ל שיכאב הלב כשיש בו עשבים וישתדלו בבנינו אם יוכלו או תכנע נפשם וישובו אל ה׳ אם אין בהם יכולת לבנותו ולפיכך מותר לתלוש העשבים ולהניחם במקומם אבל לא יתלוש ויאכיל או יאבדם לגמרי הרמב״ם בפי׳ המשניות למגילה פ׳ בני העיר:

נט **טנ) שם וישתדלו לבנותה ולפ״ז באם סתרו בהכ״נ ממקום זה ובנאוהו במקום אחר ואין בדעתם לבנות עוד במקום הראשון א״צ לתלוש עשבים וכו׳** אלא יעשה גדר סב״בו ולא יבואו לזלזל שם ואם הוא במקום שיוכלו למכור כנ״ז בסי׳ קנ״ג ימכרוהו ט״ז סק״ג סו״ב או׳ ד׳ ח״א שם מ״ב או׳ ל׳:

ס **ס) שם וישתדלו לבנותה.** בהכ״נ שהיה קרוב לפונדק שדרים שם ישראלים ועכשיו אינם דרים שם ישראלים והיא בשכונת גוים ונפל מוטב שיניחוהו תל עולם ויבנה הבהכ״נ בשכונת ישראל כדי שיתפללו בו ערב ובוקר יכין ובועז ת״א סי׳ קל״ב ורמזו החיד״א במחב״ר או ג׳ והביאו הפ״ת והפת״ע:

סא **סא) [סעיף יא׳] אם בשעת בנין בהכ״נ התנו וכו׳** אבל אם לא ההנו, בשעת בנין אפי׳ בשעת חורבנו אסור להשתמש בהם כלל ב״ח ע״ת או׳ יו״ד:

סב **סב) שם התנו עליו וכו׳** משמע דוקא בהתנו בפי׳ אבל מסתמא לא אמרינן על תנאי הן עשויות דדוקא בבבל היה כן אבל לא בשאר ארצות וכ״מ בטור ובמרדכי גם הרמב״ם השמיט דין זה דבהכ״נ שבבבל על תנאי הן עשויות משום דס״ל דדוקא בבבל היה כן בזמניהם וכ״מ ממ״ש ס״י בשם ר״י בי רב וכ״ה בש״ג בשם ריא״ז דדוקא אורחים שרי מ״א ס״ק י״ב ועי״ש שתמה על תשו׳ מ״ב שכתב דין זה לבהכ״כ שלנו יעו״ש אבל בא״ר או׳ י״ז כתב דמרמבן ור״ן פ׳ בני העיר והג״א משמע דקאי על כל הארצית וכן בפסקי מהרי״ו סי׳ נ״א ואף דבש״ס נזבר בבל נראה דלאו דוקא וכו׳ ומיהו גם הוא סיים דלטור וש״ע וסיעתו י״ל עד שיתנו בפי׳ ומסיק בצ״ע יעו״ש וע״ה נראה כיון דיש פלוגתא בזה יש להחמיר אם לא התנו בפירוש:

סג **סג) שם התנו עליו וכו׳** אם בעת שבנו בהכ״נ בהתחלת הבנין התנו שאם ישבו בה ללמוד ויצמאו יוכלו לשתות בעת לימודם וגם מה שנהגו לאכול בש״ת מיני מתיקה יוכלו לאכול שו״ת דברי שאול ויוסף דעת סי׳ ס״ג ועי״ש עוד איזה פרטים ומברר הדבר יעו״ש א״ח או׳ י״א, ועיין בשד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ מ׳ מ״ש בענין מה שנוהגין בבתי מדרשות ביום יא״צ לאכול ולשתות י״ש שהאריך בזה וכתב שאפי׳ אם יהיה בזה איזה תיקון לנשמת המת (כמו שאומרים שהברכות ועניית אמנים מעלים נשמת המת) אבל ודאי אין זה בסוג צרכי בהכ״נ ואפי׳ אם היו מתנים בו בפירוש לא היה לנו להתיר ובפרט ששותים מידי דמשכר ולא יבצר מאיזה שחוק וק״ר ביניהם ואינו דומה כלל לשתות מים בעת הלמוד ולעשות מיני מתיקה כמובן יעו״ש והביאו א״ח שם וכתב דבמדינתם לא ראה נזהרין בזה ואדרבא כל צדיקי הדור עושים כל הסעודות בבית מדרשם ואין להרהר אחריהם יעו״ש ועיין לעיל או׳ ל״ד:

סד **סד) שם. מותר להשתמש בחרבני.** ודוקא שאין דעתם לבנות, מ״א ס״ק י״ג בשם אגודה, מיהו בא״ר או׳ ח״י כתב דעיין באגודה ולא מצא כן והביא ראייה לומר דאין חילוק יעו״ש וכ״מ מפשט דברי הש״ע דאין חילוק אם דעתם לבנותה או לא אלא כיון שהתנו מותר להשתמש בחורבנו:

סה **סה) שם. אבל בישובו לא מהני תנאה.** ואם התנה להתפלל בו עד זמן פלוני ואחר כלות הזמן לא יתפלל בו כלל אז מהני תנאו שלאחר כלות הזמן אין שם קדושת בהכ״נ כלל ומשתמש בו כל תשמיש שירצה ב״ח בסי׳ קנ״ג. א״ר או י״ט. ועיין לקמן סי׳ קנ״ג או׳ ף׳:

סו **סו) שם אבל ביישובו לא מהני תנאה,** תימה דבסי׳ קנ״ד ס״ח כתב דאפי׳ לארון ותשמישי קדושה מועיל תנאי, נראה דהכא מיירי לתנאי של ק״ר כגון אכילה ושתייה ובחמה מפני החמה. מ״א ס״ק י״ד. והא דבזריעה לא מהני תנאי ואפי׳ בחרבנו משום דזריעה הוי ק״ר ביותר ועגמת נפש, מ״א שם, וכ״כ החו׳ במגילה כ״ת ב׳ סוף ד״ה בתי כנסיות יעו״ש ועיין י״א בהגב״י מ״ש על דברי התו׳ הנ״ז יעו״ש:

סז **סז) שם כגון זריעה וחשבונות וכו׳** וכ״ש בשאר ק״ר (ר״ל דברים הכתובים בסי׳ קנ״ג סעי׳ ט׳ יעו״ש) וה״ה לענין שיחה בטילה לא מהני תנאה. עו״ת או יו״ד:

סח **סח) שם וחשבונות של רבים וכו׳** משמע הא לחשבון של יחיד מהכי תנאה וכ״כ א״א או׳ י״ד מיהו בריו״ו משמע דנקט של רבים לרבותא דאף שהוא צורך רבים וכ״ש של יחיד מ״ב או׳ ל״ו:

סט **סט) שם אבל בבתי כנסיות שבא״י וכו׳** כ״כ שם התו׳ במגילה כ״ח ב׳ דדוקא לאותן שבבבל מהני התנאי שהרי לעת בא גואל תפקע קדושתן אבל לאותן שבא״י לא מהני תנאי שהרי קדושתן לעולם קיימת עכ״ל והב״ד ב״י ועו״ת או׳ י״א והקשה המ״א ס״ק ע״ו על הא דאמר כשיבא הגואל תפקע קדושתן דהא אמרינן שם במגילה כ״ט א׳ עתידין כל בתי כנסיות שבבבל שיקבעו בא״י ותירץ דצ״ל דהתו׳ קאי אבחורבנן דכיון שנחרבו קודם ביאת הגואל לא יקבעו בא״י וצ״ע, ואין לומר דדוקא הבנין יקבע בא״י אבל הקרקע תשאר בחו״ל דהא יליף ק״ו מתבור וכרמל והתם הקרקע נקבע בא״י עכ״ל, והא״ר אות כ״א תירץ דאף שיקבעו בא״י מ״מ לא קיימו בקדושת בהכ״נ, וכ״כ נתיב חיים על מ״א ס״ק ט״ו וכתב ודלא כמ״ש מהרש״א בח״א יעו״ש ועוד י״ל הא דאמר עתידין כל בתי כנסיות וכו׳ ר״ל הקדושה שבהם תקבע בא״י וז״ש התו׳ כשיבא הגואל תפקע קדושתן ר״ל תפקע מהם הקדושה ותלך לא״י דכמו שישראל מתקבצים לעתיד לא״י כך ניצוצי הקדושה שנתהוו ע״י בבתי כנסיות ובכ״מ ילכו עמהם לא״י:

ע **ע) שם אבל בבתי כנסיות שבא״י וכו׳** ענבים הגדלים בזה״ז בהר הבית ומביאים למכור לישראל מותר לקנות מהם, הרב מזבח אדמה בסי׳ זה, וטעמא טעים מכת ספק ספיקא עיין בדבריו ומה שרמז ודוק היטב, ואני שמעתי זה קרוב לשלשים שנה מגדול אחד שהתיר ג״כ מטעם ובאו בה פריצים וחללוה ואע״ג דקדשה לעת״ל היינו דוקא להשראת שכינה וקדושה אבל למעילה וכיוצא לא, אלו דבריו, וצריך להתישב בזה, מחב״ר בק״א:

עא **עא) [סעיף יב׳] יש ליזהר מלהשתמש בעלייה וכו׳** ואע״ג דק״ל דגם במקדש עליות של עזרה לא נתקדשו מ״מ תשמיש של גנאי אסור, ב״י ועו״ת אות י״ב:

עב **עב) שם יש ליזהר מלהשתמש בעלייה וכו׳** אם נתקלקל הגג והוכרח לעשות גג אם מותר לעשות עליו בית אוצר של תבואה כתב ח״ס סי׳ ל׳ דאסור דבית אוצר הוא יותר בזיון משטיחת פירות הכתוב במגילה כ״ח א׳ דאסור יעו״ש והביאו פ״ת ופת״ע אות כ״ה, ועיין לעיל סי׳ קן׳ אות כ״ד:

עג **עג) שם, ושאר תשמישים יש להסתפק וכו׳** דשמא דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרינן בפ׳ כיצד צולין דפ״ו ע״ב דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל, ב״י בשם מהרי״ק סי׳ קס״א ועיין כנה״ג בהגב״י:

עד **עד) שם הגה אבל בית שיחדו וכו׳** נראה דכ״ש אם בשעה שבנה בהכ״נ בנה בית דירה למעלם ממנה דשרי דהא לא הוקדש כלל למעלה אבל תשמיש של בזיון מאד כראה דבכל גוונא אסור כגון ע״ג או טינוף דהא בסי׳ נ״ה אמרינן דאלו מפסיקין לענין צירוף לענות אמן אע״ג דאין מחיצה של ברזל מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כ״ש כאן דדבר המאוס יפסיק את התפלה של בהכ״נ לעלות למעלה לשמים על כן אין לעשות כלל בהכ״נ אם יש למעלה ממנו דבר מאוס. וכ״כ ב״י בסי׳ קנ״ד בשם מהרי״ח במלכות תוגר יש להם בית דירה על בהכ״נ ובלבד שינהגו בנקיות בבתים של מעלה בי״ז סק״ד. א״ר אות כ״ד ועי״ש בא״ר מ״ש על דברי סמ״א ס״ק י״ז יעו״ש, ומכאן תוכחת מגולה למקומות שיש לבהכ״נ והב״מ שלהם גגין מיושרין ועולין לשם בדרך סולמות שלא יעשו בגגין ההם שום טינוף ח״ו דהרי הם מעכבין את התפילה והתורה מלעלות לשמים ונעשו מחטיאי הרבים ח״ו ר״ל, ולפ״ז אף יחיד אין להתפלל בביתו אם יש טינוף למעלה מן הגג. וכ״כ א״א סי׳ קנ״ד אות א׳ מיהו מ״ש שם דללמוד שרי משום שהביא רשות אחרת יעו״ש נ״ל דגם ללמוד יש להחמיר משום שמפסקת בינו לאביו שבשמים ויש לחלק ברשות אחרת אם היא למעלה או מן הצד ודו״ק:

עה **עה) שם מותר לשכב עליו.** ומ״מ שומר נפשו ירחק מדבר זה שכל מי שראיתי שעשה מדרש בבית אחד מבתיו התחתיים והוא משתמש בבית שע״ג המדרש לא הצליחו, מהם ירדו מנכסיהם, מהם מתו, מהם לא זכו ליבנות, כנה״ג בהגב״י, עו״ת אות י״ד. מ״א ס״ק ח״י, א״ר אות כ״ג, וכ״כ שם הט״ז דבילדותו היה דר בק״ק קראקא עם ביתו בבית מדרשו שהיה למעלה מן בהכ״נ ונענש הרבה במיתת בנים ותלה בזה. וכ״כ בס״ח סי׳ תתי״ג ועי״ש בסי׳ תתי״ב שכתב דאם יש ס״ת בחדר התחתון לא יתן מטתו בחדר העליון יעו״ש:

עו **עו) שם מותר לשכב עליו.** מי שסמך בנין ביתו לכותל בהכ״נ אין ספק שבאותו החדר יכול להשתמש בו כרצונו אפי׳ תשמיש מגונה וכ״ש לישן בו דאף בעלייה של בהכ״נ דתשמיש גנאי ודאי אסור מ״מ שכיבה גרידה מותרת עיקרי הד״ק סי׳ ח׳ אות י״ד אמנם בכותל עצמו המפסיק בין חדרו לבהכ״נ פשיטא שאסור להשתמש בו אפי׳ תשמיש שאינו של בזיון ואף לנתוץ מצד של חדרו אסור כמו מצד פנים וכ״ש לחוק בו ולעשות שם כמין ארגז אם כל הכותל נבנה לבהכ״נ ואין רשות ביד הק״ק למוכרו ולהוציאו לחולין דכל זמן שבהכ״נ עומד בתשמישו בקדושתו קאי ואינה נפקעת ואם הכותל

בתחלתו נבנה בשותפות בעל החדר אז יש לדון מחצה על מחצה ויכניס בתוך שלו דוקא ולא יותר ואפי׳ לתקוע בו מסמר לתלות בו דבר של חול אסור, עיקרי הד״ט שם בשם שאילת יעב״ץ ח״ב ס׳ נ״ד ורמזו המחב״ר אות ה׳ שע״ת אות ט״ז חס״ל אות י״א בן א״ת פ׳ ויקרא אות י״ז. מכאן תוכחת מגולה בענין כותל מערבי שנשאר לנו פליט מחורבן ביתנו ומחמד עינינו ובפרט שלא זזה משם שכינה כמ״ש בזוה״ק פ׳ שמות דף ה׳ ע״ב ושמות רבא פ״ב ובמדבר רבא פי״א שצריך ליזהר ביותר ולנהוג בו כל כבוד שבעולם וחלילה וחס לסתור ממנו שום דבר וגם שלא לעשות בו שום דבר של בזיון ח״ו ולא כקצת אנשים פתיים שתוחבים שם מסמרים ועי״ז לפעמים ישתברו ג״כ מן האבנים וגם יש אנשים שמניחים שם נר דלוק ומשחירים הכותל מן העשן וזה חוץ מן האיסור שמשתמשין בו אלא מי שרוצה להדליק יניח על הכסא חוץ לכותל וגם מה שיש שכותבין שמם על הכותל יש ליזהר בזה כי אין זה מן הכבוד ללכלך הכותל בצבעים והנזהר ישא ברכה:

סימן קנב

א א) [סעיף א׳] אין סותרין בהכ״נ כדי לבנות בהכ״כ אחר וכו׳ דהכי איתא במס׳ בתרא דף ג׳ ע״ב א״ר חסדא לא ליסתור איניש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי איכא דאמרי משום פשיעותא ואיכא דאמרי משום צלויי. מאי בינייהו איכא בינייהו דאיכא בי כנישתא אחריתי פי׳ למ״ד משום צלויי ליכא למיחש דהא איכא אחריתי למ״ד משום פשיעותא איכא למיחש וכ״כ הירי״פ במגילה פ׳ בני העיר הטעם משום פשיעותא וכ״כ הרמב״ם ז״ל פי״א מה״ת דין י״ב וכ״פ הרא״ש שם במס׳ בתרא כמ״ד משום פשיעותא יעו״ש וכ״כ הטור דהטעם משום פשיעותא וכתב עליו מרן ז״ל בב״י דאע״ג דאיכא מ״ד התם דטעמא משום צלויי לא חש רבינו לאותו טעם וכן הרי״פ והרמב״ם לא כתבו אלא טעם זה שכתב רבינו וכ״כ ר״י וכ״מ בריש בתרא דהכי ק״ל דטעמא משום פשועותא ואפי׳ אית להו בי כנישתא אחריתי לצלויי ביה יעו״ש וכן נראה דעת מרן ז״ל כאן בש״ע וכ״כ העו״ת או׳ א׳ על דברי מרן ז״ל דלפי טעם זה אפי׳ אית להו כנישתא אחריתי להתפלל אין סותרין בהכ״נ זו משום פשיעותא וכ״כ מ״א סק״א אבל הר״ן שם כתב דכל שיש להם בהכ״נ אחר קבוע לכ״ע שרי דהא ליכא משום צלויי ולא משום פשיעותא יעו״ש והביאו ב״י ועו״ת שם וכן הלבוש הביא שני הסברות דעת הר״ן ודעת מרן ז״ל יעו״ש מיהו הט״ז סק״א פסק כדברי הר״ן ז״ל יעו״ש וכ״נ דעת י״א בהגב״י וכ״כ הר״ש או׳ א׳ בשם האגודה ותו׳ ורי״ו (מיהו מ״ש הא״ר שם דדעת הש״ע כהט״ז אין נראה כן מדברי הפו׳ כנ״ז) וכן דעת הער״ה או א׳ וכ״כ ביאור הגר״א אבל המט״י או׳ א׳ והמאמר או׳ א׳ והנה״ש האריכו לדחות דברי הט״ז והסכימו לדברי מרן ז״ל יעו״ש וכתב שם המט״י דאפי׳ יש עשרה בתי כנסיות בעיר אין לבטל שום אחת מהם עד שיחדש אחרת תחתיה יעו״ש וכ״נ דעת הפרמ״ג בא״א או׳ א׳ כדעת מרן ז״ל ועיין באו׳ שאח״ז:

ב ב) שם אין סותרין בהכ״נ וכו׳ וז״ל הרמב״ם פי״א מה״ת דין י״ב אין סותרין בהכ״נ כדי לבנות אחרב מקומו או במקום אחר אבל בונים אחר ואח״כ סותרין זה שמא יארע להם אונס ולא יבנו ואפי׳ כותל אחד ממנו בונה החדש בצד הישן ואח״כ סותר הישן עכ״ל ור״ל לא מיבעיא אם רוצים לבנות במקום אחר דאין לסתור זה עד שיבנו האחר אלא אפי׳ אם רוצים לבנות במקומו דלא אפשר אם לא יסתרו אותו אפ״ה אין לסותרו אם לא יבנו אחרת ולא מיבעיא כולו אלא אפי׳ כותל אחד ממנו לא יסתרו עד שיבנו החדש אצלו ואח״כ יסתרו הישן וזהו דוקא אם רוצים לסתרו כדי להרחיבו או לנאותו בבנין היותר באה וחזק אבל אם חרבו יסודותיו או נטו כותליו ליפול סותרין אותו מיד כמ״ש אח״כ ונראה דבזה צד השני שכתב הרמב״ם ו״ל שרוצים לסתרו ולבנות במקומו כדי להרחיבו או לנאותו בבטן היותר נאה וחזק להגדיל כבוד בהכ״נ ואין יכולת בידם לבנות אחר וגם את זה כ״א דוקא לתקן את זה אם יש להם בהכ״נ קבוע חוץ מזה להתפלל בו בתמידות או לשכור בית ע״מ להתפלל בו בתמידות עד שיגמרו בנין של בהכ״נ הזו אפשר שיש להקל ולסמוך על המתירים שכתבנו באו׳ הקודם כיון דלא אפשר בענין אחר:

ג ג) שם אין סותרין בהכ״נ וכו׳ וה״ה בה״מ אין סותריו עד שיבנו אחר תחלה מתרי טעמי דבהכ״נ שמא יארע אונס או דלית דוכתא ללמוד וכו׳ א״א או׳ א׳ והיינו בה״מ של רבים דומיא דבהכ״נ וכמש״ל סי׳ קנ״א סעי׳ ב׳ יפ״ל או׳ א׳:

ד ד) שם אין סותרין בהכ״נ וכו׳ בהכ״נ שחרב ואין יכולין לבנותו במקומו הראשון מותר למוכרו ולבנות עליו כל בנין וטוב לעשותו לגן ירק ומקום בהכ״נ עצמו יש בו קדושה פנים חדשות בשם מוהר״ם מלובלין סי׳ נ״ט כנה״ג בהגה״ט סי׳ קנ״ג עו״ת שם או׳ כ״ז. מ״א שם או׳ ל״ז ועיין שם במחה״ש וא״א מ״ש על דברי המ״א עט״ז או׳ א׳ וכ״כ שד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ ט׳ בשם כמה פוסקים דבהכ״נ שחרב או אפי׳ שאינו חרב כל שאין עוד מתפללים בו אפי׳ אם הוא של כרכים מותר למכרו יעו״ש ועיין לעיל סי׳ קנ״א או׳ ז״ן ולקמן או׳ י״ב:

ה ה) גן שהוא בעזרת בהכ״נ יש להסתפק בו אם מותר לאכול בתוכו והמחמיר תע״ב מהרי״ט ס׳ ד׳ עט״ז שם ועיין לעיל סי׳ קנ״א או׳ יו״ד:

ו ו) **שם אין סותרין בהכ״נ וכו׳** בהכ״נ דחזו ביה תיהא ורצו לבנות חדשה באופן שיהיה מקום הישנה חצר בהכ״נ וכותל מזרחי שהיה עומד בתוכו האה״ק יהיה עכשיו פתח הכניסה להחדשה אם הוא בהכ״נ של כפרים שיכולים למכרו ימפרו תחלה המקום ההוא לקנות בדמיו עליה בקודש ושוב יחזרו הצבור ויקנו המקום ההוא לצורך חצר בהכ״נ ואם הוא של כרכים אין יכולין למכרו אפי׳ אם בנו להם בהכ״נ אחר דלא כהט״ז סי׳ קנ״ג סק״ו ואין להם תקנה רק או לבנות ממש בהכ״נ במקומה ולהרחיב מקום גבולה או לעשות גדר או שום מסגרת סביב לה שלא ילכו שם ושלא יעשו שום דבר בזוי וזלזול למקום קדוש ח״ס סי׳ ל״א יעו״ש שד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ ט״ז א״ח או׳ א׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ק״ן או׳ מ״ג יעו״ש:

ז ז) **שם אלא בונים אחרת וכו׳** ונראה דה״ה דיכולין לקנות בית אחר בנוי ולהקדישו לבהכ״נ ואח״כ סותרין הישן ועיין לקמן סי׳ קנ״ג סעי׳ ח׳:

ח ח) **שם אלא בונים אחרת וכו׳** ואם בהכ״נ מושכרת מהשר אסור להניח עד שישכרו אחרת תחלה א״ר או׳ א׳ בשם נ״ש סי׳ כ״ז מחב״ר או׳ א׳ זכ״ל או׳ ב׳ שע״ת או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ כ״ו:

ט ט) **שם. ואח״כ סותרין הישן.** וה״ה דיכולין למוכרו אם הוא של כפרים כמ״ש לקמן סי׳ קנ״ג סעי׳ ז׳ ובהגה שם סוף הסעיף אבל של כרכים אסורים למכור הראשונה אפי׳ בנאו אחרת כמ״ש המ״א שם ס״ק ט״ז יעו״ש. ועיין סי׳ קנ״ג או׳ ס״ו:

י י) **שם בהגה. נמי דינא הכי.** שבונין תחלה הכותל החדשה ואח״כ סותרין הראשונה. מ״א סק״ג. ונראה אם לא אפשר בהכי ויש להם מקום קבוע להתפלל עד שיגמרו הבנין אפשר להקל לסתור ואח״כ לבנות. וכמ״ש לעיל סוף אות ב׳ יעו״ש. וכ״כ א״א אות ג׳ דאם א״א יש לצדד יעו״ש:

יא יא) **שם. אבל אם חרבו יסודותיו וכו׳** ולאו דוקא בשל כפרים אלא אפי׳ בשל כרכים יכולים לסתרה על מנת לבנות בה חדש טוב ויפה מן הראשון. מ״ב סי׳ ל״ג שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ מ״א סק״ב:

יב יב) **שם. אבל אם חרבו יסודותיו וכו׳** ובגמרא קרו לזה תיוהא דהיינו אם נראה קלקול. ט״ז סק״ב ובתוס׳ בבא בתרא דף ג׳ ע״ב. כתבו דקור וחום הוי ג״כ כמו תיוהא יעו״ש, פ״ת. ומעשה בעיר א׳ שהיו היהודים דרים חוץ לחומה ואירע הענין שנתיישבו בתוך החומה והיתה בהכ״נ לבד חוץ לחומה ואמרתי אין לך תיוהא גדולה יותר מזה והתרתי לסתור אותה כדי לבנותה תוך החומה ותחלה יבנו בהכ״נ החדשה ויטלו אח״כ האבנים מן הישנה ויבנו תוך התומה מהם. ט״ז שם א״ר אות ב׳ ח״א כלל י״ז אות י״א ועיין לעיל אות ד׳ ובתשו׳ יכין ובועז ח״א סי׳ קל״ב העלה דכופין זה לזה לבנות בהכ״נ תוך החומה ואם נפלה בהכ״נ הא׳ אין בה קדושה ולא תבנה עוד יעו״ש, ער״ה אות ב׳:

יג יג) **שם סותרין אותו מיד,** לאו דוקא לסתרה אלא אפי׳ למכרה וליקח אחרת בדמיה יכולין, ולאו דוקא קודם שיבנו האחר אלא אפי׳ אחר שבנו האחר ומטה ידיהם ואינם יכולין להספיק בשכירות ושאר תיקונים וגזרות הבאות השייכות לתיקונו יכולין למכרה, משפטי שמואל סי׳ י״ד, כנה״ג בהגה״ט, עו״ת אות א׳ א״ר אות ג׳:

יד יד) **שם ביום ובלילה וכו׳** הוצרך לטעמא משום דלא תקשי ממ״ש הרמב״ם מפ״א מה׳ בית הבחירה הי״ב דאין בונין את המקדש בלילה ובכמה דברים מדמינן למקדש מעט ומה נשתנה בזה דהתירוץ מבואר דידינו תקיפא והמלכות שלנו היא אפי׳ בבית שני כמבואר בכתובים כ״ש בנין שלמה הע״ה ובנין דלעתיד יראו עינינו, רו״ח:

טו טו) **שם הגה ואסור ליקח אבנים וכו׳** פי׳ אפי׳ התחיל לבנות החדשה אסור לסתור וליקח אבנים מהישנה כדי לבנות החדשה וכתב הב״ח והיינו בדליכא מקום לצלויי אבל אי איכא מקום לצלויי והתחילו לבנות החדשה מותר לסתור וליקח אבנים מהישנה דלא חיישינן עוד לפשוטתא יעו״ש אבל המ״א סק״ה חלק על הב״ח וכתב דבכל גוונא אסור דאפי׳ התחיל לבנות ואיכא דוכתא לצלויי אסור דחישינן לפשיעותא יעו״ש וכ״נ דעד הא״ר או׳ ה׳ כדעת המ״א וכן המט״י או׳ ב׳ והמאמר א׳ ב׳ הקשו על הב״ת והסכימו כהמ״א יעו״ש וכן העו״ת או׳ ב׳ כתב על דברי הב״ח הנ״ז דצ״ע לדינא:

טז טז) **שם ואסור ליקח אבנים וכו׳** ומותר גמור ליקח. מאבני רצפת בהכ״נ שנשרף לערוך ע״ג מצות לפסח שהוא מצוה לב חיים ח״ב סי׳ כ״ט והביאו היפ״ל או׳ ג׳ וכתב דמכ״ש אם אינן ראויות עוד לבהכ״נ דפשיטא דשרי:

יז טוב) **שם בהגה ואסור לסתור וכו׳** דכ״כ המרדכי פ׳ בני העיר בהכ״נ נקרא מקדש מעט ולכך אסור לנתוץ דבר מבהכ״נ דתניא בספרי מנין לנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרה שהוא בלא תעשה ת״ל ונתצתם את מזבחותם וגו׳ לא תעשון כן לה׳ אלהיכם ואם נתץ ע״מ לבנות שרי דההיא נתיצה בנין מיקרי עכ״ל והביאו ב״י סי׳ קנ״א עו״ת שם או י״א ט״ז שם סק״ג וכתב שם הט״ז דמ״ש הרמ״א כאן בהגה דאסור לסתור דבר מבהכ״נ אלא וא״כ עושה ע״מ לבנות פי׳ שיחזור ויבנה וימלא מקום הנתיצה אבל אם רוצה לנתוץ קצת במקום אחד שיהיה שם גומא אע״פ שהיה לו לצורך אסור וא״כ יש

ליזהר באותו שעושין דף שקורין שטענד"ר ומדבקים בכותל ועושין גומא בכותל שיוכל להחזיק שם ע"י על אותו הדף לאו שפיר עבדי עכ"ל והביאו י"א שם בהגב"י סו"ב או' ב' ח"א כלל י"ז או' יוד חס"ל אוף או' י"ג בן א"ח פ' ויקרא או' ט"ז מיהו המט"י או' ג' כתב דאין לאסור בנתיצה אלא כשעושה דרך קלקול אבל אם עושה גומא לצורך או לדבק דף בכותל שהוא דרך תיקון מותר והוי בכלל סותר ע"מ לבנות וכן נהגו לסתור ולעשות חלונות בכותל בהכ"נ ולהוציא זיזין ואין מי שמפקפק להחמיר ולא בעינן בנין תוך הגומא ממש יעו"ש וכן דעת א"ר או' ז' מאמ"ר או' ה' ועיין לקמן או' כ"ב:

יח חי) שם ואסור לסתור וכו' לא נאסר לנתוץ מבה"כ אלא דוקא דבר מחובר כמו לנתוץ אבן שבמזבח שהוא מחובר הר"ם מפדווה ז"ל סי' ס"ה כנה"ג בהגב"י סי' קנ"א עו"ת שם או' י"א מ"א סק"ו א"ר או' ו' סו"ב או' א' ח"א שם ומה שתמה המש"ז בקנ"א או ג' ע"ז דהשורף עצי הקדש לוקה אף שהוא תלוש כבר תירץ הח"ס סי' ל"ב דגם הר"ם מודה בשובר מטלטלים דאית ביה משום ל"ת רק הוא דן דמותר להסיר המטלטלים מבהכ"נ והמנורות דבזה ההסרה אין בו משום ל"ת, והביאו שד"ח אסיפת רינים מע' בהכ"נ אות י"ט והתו"ח אות ז' יעו"ש, ועיין לקמן אות כ"א וכ"ה וכ"ו:

יט יט) שם ואסור לסתור וכו' לעכב מלבנות בהכ"נ נתיצה והריסה מיקרי, הר"י הלוי ז"ל בתשו' סי' מ"ד, כנה"ג שם, א"ר שם ונהי דאין לוקה עון גדול הוא, מיהו כשיש בהכ"נ ורוצים לחלוק שלא לשם שמים אין אסור א"א או' ו' ועיין בדברינו לעיל סי' ק"ן אות ח' מ"ש בזה יעו"ש.

כ ך) שם ואסור לסתור וכו' עיין א"א אות ו' שנסתפק אם נותץ אבן מבהכ"נ או בה"מ דרך נתיצה והשחתה אם לוקה דומיא דמקדש דלא תעשון כן לה' אלהיכם ל"ד מקדש. ונ"מ דמפסל לעדות והניח בצ"ע, ומיהו המט"י אות ג' פשיטא ליה שהוא דרבנן יעו"ש, וכ"כ התו"ח אות ו' יעו"ש ועיין בשד"ח כללים מע' הבית אות מ"ג שהביא כמה דעות בזה די"א דאורייתא וי"א דרבנן יעו"ש, ועוד עיין בדברינו לעיל סי' ק"ן אות ו':

כא כא) תיבות ישנות שבבהכ"נ שאינן ראויות עוד לתשמישן פקע קדושתם ויש לצדד דמותר לשורפן ועל צד היותר טוב ימכרום לעצים להסקה ובדמיהם יעשו תיבות חדשות אחרות במקומם זר"א סי' כ"ג, מחב"ר אות ג' זכ"ל אות ב' שע"ת אות ה' ועיין לקמן אות כ"ה ובסי' קנ"ג אות ס"ג:

כב כב) שם ואסור לסתור וכו' קהל שהוצרכו לשנות מקום המעלה עשן מותר לפרוץ בחומה ולפתוח מקום להמעלה עשן, עולת שמואל סי' י"ד יעו"ש ועיין בתשו' שואל ומשיב ח"ב סי' כ"ב שכתב בענין קהל אחד שסתרו כדי לעשות מקום לעזרת נשים ורב אחד אסר להם דעזרת נשים אין בו קדושה וסתר את דבריו ואדרבא ראוי להרחיב להם שיבואו להשגיח על בניהם וירבו ההכנסה יעו"ש ועי"ש עוד בסי' כ"ג שכתב דזה מותר אף בבהכ"נ של כרבים דמבואר לקמן סי' קנ"ג דאסור למכור מ"מ בכה"ג שרי כיון דנשאר מקום להתפלל יעו"ש, פ"ת, ולפ"ז נראה דה"ה אם רוצים לסתור מכותל בהכ"נ כדי לעשות חלונות לעזרת נשים כדי שיבא להם אורה ולהתפלל בהרחבת הלב ג"כ שרי וכ"מ ממ"ש לעיל אות טו"ב בשם המט"י דכל שהוא לצורך מותר יעו"ש ודלא נמי שאסר. והוא שיחזור לבנות סביב החלון בנין יפה ולא ישאר כך פגום נכנס פגום יוצא שאינו מן הכבוד ועוד כדי שיהיה סותר ע"מ לבנות, ועיין שד"ח אסיפת דינים מע' בהכ"נ אות י"ט:

כג כג) בהכ"נ שהיה בו כותל רעוע והפילוהו ארצה והיה עב ביותר ועשאוהו מחדש דק מאד ומקום שאר עובי הכותל נשאר מחוץ לבהכ"נ ועשו שם אצטבא לישב עליה לא יפה עשו אמנם מה שכבר עשו עשוי, בארת המים סי' ט' י"א מ"ב סי' קנ"ד בהגה"ט או' א' עיקרי הד"ט שם אות ל"ד:

כד כד) הסותם פתח או חלון אף בכותל המפסיק בין ביתו לבהכ"נ יש לחוש לצאוות ר"י החסיר להניח חור כל שהוא, יוסף אומץ סי' ל"ז, ואגב הביא ג"כ דצוואת ר"י החסיד שלא לנתוץ תנור וכירים אפי' לעשות שם בית תלמוד שלא כמ"ש הרב ב"ד ביו"ד סי' נ"ו ושלאחר זמן נראה לו ס' צרור הכסף של הר"א גאטיניו דדחה כל ראיות הב"ד ושכיון קצת לדבריו וכמ"ש בס' אהבת דוד סי' ט"ו יעו"ש, עיקרי הד"ט שם אות מ':

כה כה) בהכ"נ של יחיד אין עליו דין בהכ"נ לענין מכירה ויכול למכרו ולעשות בו ג"כ מה שירצה ולסתרו ולשנותו ככל אשר יחפוץ ואין המקום מקודש אא"כ יקדישנו בעליו לצמיתות לדורותיו, תשב"ץ ח"ד טור א' סי' ז' ונראה דכל שראוי לתשמיש בהכ"נ המקום מקודש ולא מבית ששוכר מהעכו"ם, י"ד אליהו סי' מ"ח, עיקרי הד"ט שם אות ט"ז:

כו כו) שכרו מקום ובנו ע"ג בהכ"נ ועתה כי קשה עליהם יוקר השכירות והמשכיר אינו מתפייס בפחות ורוצים הקהל לסוגרו ולפנות הכלים למקום אחר אולי יכנע לבב המשכיר ויש לחוש א' לביטול התמיד ממקום הזה, ב' פינוי הכלים הוי כסותר דבר מבהכ"נ, ג' דאם לא ישתוו עם המשכיר יהיה סיבה לסתירת בהכ"נ שיסתירנה המשכיר ויאמר טלו עציכם וכו' או שהקהל יאמרו עצינו ואבנינו ניטול עמד ע"ז הג' ח"ס בסי' ל"ב והעלה בכחא דהיתרא דאין כאן בית מיחוש כלל יעו"ש, והביאו השד"ח שם אות ל"ה, פ"ת א"ח אות א' ועיין לעיל אות ח':

סימן קנג

א) [סעיף א'] **מותר לעשות מבה"כ בה"מ וכו'** שקדושת בה"מ יתירה על קדושת בהכ"נ ומעלין בקודש ולא מורידין, הרמב"ם פי"א מה"ת דין י"ד, לבוש. ב"ח עו"ת אות א':

ב) **שם מותר לעשות מבהכ"נ בה"מ וכו'** ואם מותר לעשות מבה"כ בה"מ ליחיד בביתו כתב מ"א סק"א דבסי' צ' סעי' י"ח משמע דשרי יעו"ש וכ"כ קול הרמ"ז והביאו הברכ"י בשיו"ב אות א' אבל הא"ר אות א' כתב מסתברא דלענין קדושה גרע, והביאו הברכ"י שם וכתב ועיין מ"ש מרן ז"ל בב"י סי' קנ"א ור"ל דשם כתב מרן ז"ל דיחיד הקובע מדרש בביתו לצרכו ודאי אין לו קדושה כ"כ יעו"ש ומשמע דהוא קיל מבהכ"נ וכ"כ הפתה"ד אות א' בשם המאירי בחי' למגלה ודחה דברי המ"א הנז' והסכים לדברי הא"ר וגם על דברי הרב בגדי ישע שתמה על הא"ר הקשה וכתב דדברי הא"ר מיוסדים על אדני פז וכוותיה מסתברא לענין דינא וכ"כ בהדיא מהרש"א ז"ל בס' תאוה לעינים בסוף מגילה סי' רמ"ד דת"ת דיחיד בי כנישתא עדיף יעו"ש, וכ"כ ח"ע על מ"א הק"א יעו"ש וכן דעת התו"ח אות א' אלא מה שהקשה על הא"ר כבר תירץ אותה הפתה"ד יעו"ש:

ג) **מבהכ"נ** יחיד לצרכו לבה"מ יחיד פשיטא דשרי ובהיפוך אסור, א"א אות א':

ד) **שם אבל לא מבה"מ בהכ"נ,** ואפי' בדיעבד לא מהני פרישה אות א'

ה) **שם אבל לא מבה"מ בהכ"נ** היינו דוקא בבתי כנסיות שאין קובעין בהן מדרש ללמוד אבל אם באותו בהכ"נ עצמו הנבנה מחדש במקום הבה"מ קבעו בו ישיבה בכל יום תמיד ללמוד וללמד מקרא משנה הלכות אגדות עד שלא ישתנה שם בה"מ ממנו ויקרא שמו בישראל הבית הגדול שמגדלין בו תפלה ותורה מותר לעשותו מבה"מ, דבר שמואל סי' שמ"ו ומ"ש י"א בהגה"ט ע"ש הדב"ש והביאו באה"ט סק"ב מה שקובעין שם מדרש שעה א' דינו כבה"מ וכו' זהו כתב לפי דעתו ואינו בדב"ש וגם אין נראה כן מדברי הדב"ש כמו שהעתקנו לשונו וכבר כתב ע"ז התי"ח או' ב' דבה"מ של שעה א' אין לו עדיפות מבהכ"נ יעו"ש:

ו) **שם אבל לא מבה"מ בהכ"נ** וכתב הרא"ש בכלל ה' דאם רצו הקהל להשכיר בה"מ לדירה אם הסכימו טובי העיר לשניתו הרשות בידם ואפי' לדבר הרשות ואע"ג דבי רבנן חמיר מבי כנישתא היינו לענין שאין לעשות מבה"מ בהכ"נ אבל כולי האי לא חמיר שלא יוכלו בני העיר לשנותו יעו"ש, והביאו מרן ז"ל בבד"ה כנה"ג בהגב"י, מיהו הר"ס בוטין ז"ל כתב דבה"מ של רבים אסור למכרו כדין בהכ"נ של רבים, והביאו הדב"ש שם יעו"ש, וא"כ ה"ה להשכירו לדירה נמי אסור, ועיין. לקמן אות נ"א ד"ה שבאים שם וכו' ובסעי' י"א ודו"ק.

ז) [סעיף ב'] **בני העיר שמכרו בהכ"נ וכו'** ואפי' לכתחלה נמי מותר למכור בהכ"נ כדי לקנות תיבה ומכרו דנקט איידי דסיפא נקט ליה דאיפכא אפי' מכר כבר התיבה אין לקנות בדמיה בהכ"נ ודו"ק שם בגמרא, פרישה או' ג' וכ"כ א"ר או' ב' וכתב שכ"מ סעי' ו' ומ"ש מר"ן ז"ל בב"י דמדברי הרמב"ם משמע דלכתחלה אין מוכרין בהכ"נ אפי' להעלות דמיו בקדושה חמורה כבר הקשה ע"ז י"א בהגב"י יעו"ש, וכן הקשה ע"ז הער"ה או' א' מן הגמ' וכתב בשם כמה פו' וגם בשם הרמב"ם דמותר לכתחלה יעו"ש. והא דבהכ"נ נמכר כגון של כפרים כמ"ש לקמן סעי' ז' עיי"ש:

ח) **שם, בני העיר שמכרו וכו'** ואי איכא מיעוט מהקהל מוחין במכירת בהכ"נ אם אין שם פרנסים ממונים מפקח על עסקיהם הכל נידון אחר הרוב, עו"ת או' ב' ועיין לקמן או' מ"ד ואו' קי"ב:

ט) **שם דהיינו היכל וכו'** וצ"ע אם מותר להניח שאר ספרים בתיך הארון ונראה דאין זה נקרא הורדה מקדושה מאחר שעדיין בקדושה קיימין והא ראייה שמניחין בה יריעות פסולין וה"ה חומשין ושאר ספרים אבל צ"ע היכא שהוציאו ס"ת אם יכולין להניח בתוך אותו הארון שאר ספרים מאחר דלית בה ס"ת אם קרוי הורדה מקדושה אם לאו, עט"ז או' א' בשם רש"ל, ועיין ב"ח בסוף הסי' שכתב להחמיר וכתב שגם להניח ספרים בארון ויריעות פסולים אפי' אצל הס"ת אין להקל יעו"ש. מיהו נראה כיון דדרך להניח בארון אצל הס"ת שאר ספרים וכמ"ש הרש"ל נעשה כאלו התנו' עליו מתחלה לס"ת ולשאר ספרים וכמ"ש לקמן סי' קנ"ד סעי' ח' בהגה"ה, יעו"ש. וא"כ כיון שנעשה כאלו התנו עליו מתחלה לזה ולזה אפי' אין שם ס"ת ליכא הורדה אם יתנו בו שאר ספרים כן נ"ל ליישב המנהג ואח"כ ראיתי שכ"כ המ"א סי' קנ"ד ס"ק י"ד וז"ל ואפשר דשרי משום דלב ב"ד מתנה ובארון הבנוי פמין חדר פשיטא דשרי עכ"ל ועי"ש והביאו י"א שם בהגב"י ומ"מ לכתחלה ודאי כשיעשו ארה"ק צריך להתנות בפ' להניח בו שאר ספרים ג"כ וכן יתנו ג"כ אם לא יניחו בו ס"ת יניחו בו שאר ספרים, ועיין לקמן סי' קכ"ד סעי' א' בהגה אוזי נקרא ארה"ק ובדברינו לשם וגם על סעי' ח' לשם או' ס"ד ודו"ק:

י **שם מכרו תיבה יכולין ליקח בדמיו מטפחת ס״ת,** וה״ה דיכולין ליקח בדמי תיבה מטפחות של חומשין ונביאים וכתובים, מאמ״ר או׳ א׳ וכתב ודלא כדמשמע מדברי הפרישה או׳ ה׳ דלהר״ן צריך לקחת בדמיה דוקא מטפחת לס״ת יעו״ש:

יא **שם מכרו מטפחת לוקחין בדמיה ספרים וכו׳** אפי׳ מטפחות תורה וחומשים לוקחים בהם נביאים וכתובים, ובסיפא דספרים לא יקחו מטפחות אפי׳ נביאים וכתובים אין לוקחים בהם מטפחות תורה וחומשין, הר״ן בשם הירושלמי ב״י. וכתב בית יהודה חא״ח נ״ד כ״ז דהה״נ אם מכרו מטפחות לוקחין תפילין והויא העלאה בקודש דתפילין הם שוים לשאר ספרים אבל לעשות ממטפחות ס״ת כיסין לתפילין פשיטא דאסור דהויא הורדה יעו״ש:

יב **שם מכרו מטפחת לוקחים בדמיה ספרים** דהיינו כל חומש לבדו וכן נביאים וכתובים, וכ״כ הלבוש, ומשמע דס״ל דחומשין ונביאין וכתובים כי הדדי נינהו וצ״ע דביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ י״ט איתא דחומשין קדושתן חמורה מנביאים וכתובים וכ״מ בהדיא בגמרא דף כ״ז ע״א לכן נ״ל דאסור ליקח בדמי חומשין נביאים וכתובים ונו״כ כהדדי נינהו כמ״ש ביו״ד שם בהגה, מ״א סק״ב. והא״ר או׳ ד׳ כתב דגם הש״ע ולבוש דוקא לענין מטפחת ס״ת קאמרי דשוין הן דאף נביאים וכתובים הם כחומשין דקדישי יותר ממטפחת ס״ת ובדמי נביאים וכתובים אסור מטפחת לס״ת אבל לענין חומשין ונביאים וכתובים, קדישי חומשין יותר וזה ברור עכ״ל, וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ ת״ע על מ״א סק״ב:

יג **שם דהיינו כל חומש לבדו,** וחומשין שלנו אף אם חמשה חומשין יחד גרע מחומש אחד העשוי כתיקון ס״ת, א״ר או׳ ג׳ ועיין לעיל סימן קמ״ג בהגה סעי׳ ב׳:

יד **שם וכן נביאים וכתובים.** ודע דהא דנביאים וכתובים שוים היינו דוקא לענין מה שנתקדש הגויל ע״י כתיבתם בו אבל בענין קריאת הפסוקים קריאת הנביאים יותר גדולה מעלתה מבתי׳ הכתובים כמ״ש בשער המצות פ׳ ואתחנן כי קריאת המקרא דתורה היא בבחי׳ הת״ת והנביאים בנצח והוד והכתובים ביסוד ומלכות יעו״ש ומה שמקדימין בר״ה כתובים לנביאים עיין הטעם בב״י סי׳ תקצ״א מ״ש בשם הרא״ש יעו״ש:

טו **שם להורידן מקדושתן אסור וכו׳** והיינו כשמכרו בני העיר שלא בדעת פרנסיהם וה״ה אם מכרו שבעה טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אבל אם הסכימו שבעה טובי העיר באותו מכר והיו במעמד אנשי העיר רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו, כמ״ש לקמן סעי׳ ז׳ ב״י, וכ״כ הלבוש סעי׳ ג׳:

טז **[סעיף ג׳] ס״ת שנמצא בו טעות וכו׳ או שחסר או׳ אחת או שיתר אות אחת דכיון שהוא פסול אין בו קדושת ס״ת והרי הוא כחומשין.** ב״י בשם הריב״ש וכ״כ הרמב״ם ריש פ״י מה׳ ס״ת ומשמע אעפ״י שאפשר לתקנו כיון שהוא עכשיו פסול דינו כחומשין, וכ״כ המ״א סק״ג, ונראה דהיינו דוקא אם בתחלת הכתיבה היה בו טעות או חסר או יתיר כיון דלא חלה עליו קדושת ס״ת אבל אם היה תחלה ס״ת כשר ואח״כ נמחק ממנו אות ונפסל אסור להורידו מקדושתו כיון דאפשר לתקנו ולחזור כמו שהיה, וכ״כ הפת״ע או׳ ח׳ בשם ס׳ קהלת יעקב:

טז **שם דינו כחומשין,** ומותר למכרם כשאר ספרים, וכ״כ הריב״ש. בתשו׳ דמותר למכור ס״ת שיש בה טעיות גם לחזק בדק בהכ״נ, והיינו בשל רבים במעמד זט״ה ובהסכמת אנשי העיר ובשל יחיד בהסכמתו ובדעתו לבדו, עו״ת או׳ ל׳:

יז **טוב) שם הגה, ועיין לעיל סי׳ קמ״ג,** ר״ל דשם בסי׳ קמ״ג סעי׳ ד׳ בהגה כתב דאם חומש אחד שלם בלא טעות יש להקל לקרות באותו חומש אעפ״י שיש טעיות באחרים יעו״ש ואם כן לפ״ז משמע כיון שיכולין לברך בשעת הדחק על ס״ת שיש בו חומש אחד בלא טעות משמע שיש בו קדושה יותר מחומשין. מיהו דעת מר״ן ז״ל אינו כן כמ״ש אנן שם בסי׳ קמ״ג או׳ מ״ג ואו׳ מ״ד יעו״ש, ודלא כהעו״ת או׳ ה׳ שתמה על דברי מרן ז״ל והניח בצ״ע יעו״ש, ועיין פרמ״ג א״א או׳ ג׳ שכתב דאע״ג דבסי׳ קמ״ג כתוב דס״ת שיש בו חומש א׳ שלם מותר לקרות בו באין אחרת אפ״ה י״ל דס״ת שלימה קדושה יותר והניח בצ״ע, וע״כ נראה דהיכא דאפשר יש להחמיר ולנהוג בו כקדושת ס״ת והיכא דלא אפשר יש לפסוק כדברי מר״ן ז״ל דדינו כחומשין:

יח **חי) [סעיף ד׳] אם מותר לקנות וכו׳** יש אוסרים ויש מתירים. דעת האוסרים הוא דעת הר״ן שהביא בב״י שכתב דמדאיבעיא לן בגמ׳ בס״ת דליכא לעילויי בה מכלל דפשיטא לן דבהנך אחרינא דאיכא לעילויי בהו אסור למכרן וליקח כיוצא בהם. ודעת המתירין הוא דעת מהרי״א שכתב שמדברי הטור שכתב אבל איפכא להורידן מקדושתן לא. משמע דלא קפדינן אלא שלא יורידם מקדושתן אבל לקנות כיוצא בהם שרי וכתב שכן מצא כתוב בשם הר׳ יונה ע״כ. וכתב הב״ח דמ״ש מהרי״א דלקנות כיוצא בהם שרי היינו דוקא אם כבר מכרו ובדיעבד שרי לקנות כיוצא בהם אע״ג דאיכא עילויא אחרינא לקנות בהם ס״ת אבל לכתחלה אסור למכרם כדי לקנות כיוצא בהם כדכתב הר״ן דהא פשיטא היא ואין מהרי״א חולק כלל אדברי הר״ן בזה ובס״ת מבעיא לן אי שרי לכתחלה כיון דליכא לעילויי ולא אפשיטא ונקטינן נמי לחומרא כמ״ש הר״ן עכ״ל. ומדלא כתב כלום על דברי הש״ע שכתב

בזה יש אוסרים ויש מתירין משמע דס״ל להב״ח דלכתחלה לכ״ע אסור למכור כדי לקנות כיוצא בה וליכא פלוגתא בזה אלא הפלוגתא באם כבר מכרו יש אוסרים לקנות כיוצא בה ויש מתירין וזהו ג״כ דעת הש״ע דמיירי בשכבר מכרו וע״ז כתב שני דעות יש אוסרין ויש מתירין אבל לכתחלה לכ״ע אסור למכור כדי לקנות כיוצא בה וכמ״ש ביו״ד ריש סי׳ ע״ר גבי ס״ת יעו״ש והגם דמדברי הר״ן המובא בב״י משמע דבלכתחלה איירי הרואה שם בהר״ן בפ׳ בני העיר על הרי״ף יראה דמשמע שם דאפי׳ אם כבר מכרו בשאר דברים צריך לעלויי כיון דאפשר חוץ מס״ת כיון דלא אפשר יעו״ש, וכן פי׳ מר״ן ז״ל בכ״מ דברי הרמב״ם ז״ל בפי״א מה״ת דין י״ד יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ ואו׳ ז׳ והברכ״י או׳ ב׳ ותירצו קושיות הט״ז על הש״ע והקשו על המ״א יעו״ש. וב״כ המאמ״ר אות ב׳ וכתב דבזה נדחו כל דברי הט״ז וגם המ״א לא דקדק כל הצורך בזה בהבנת דברי הב״ח יעו״ש. וכ״כ הנה״ש אות ב׳ ותירץ כל קושיות הט״ז יעו״ש. וגם הי״א בהגב״י הקשה על המ״א מ״ש על הרמב״ם מדברי הכ״מ הנז׳ יעו״ש. מיהו הער״ה או׳ ב׳ כתב דבבד״ה סי׳ קנ״ד מוכח בהדיא דר׳ יונה והטור פסקו לקולא ומתירין אפי׳ לכתחלה יעו״ש, אלא שכתב דמ״מ נראה דנקטינן דאפי׳ מכרו כבר בעינן עילוייא ואסור לקנות קדושה אחרת כיוצא בה שכן דעת ר׳ אפרים והרז״ה והר״ן והרשב״א בח״י וכו׳ יעו״ש. וכ״כ החיד״א במחב״ר או׳ א׳ דבבד״ה סי׳ קנ״ד מוכח דסבר מרן דר׳ יונה מתיר אף לכתחלה וזה הפך ממה שהסכמתי בברכ״י דגם מרן מודה דבדיעבד פליגי. אלא שכתב דאפשר לישב דעת מרן ז״ל דהוא סבר דר׳ יונה שרי אף לכתחלה והוא ז״ל סמיך עליה בדיעבד דוקא, וסיים דלענין הלכה נראה דהגם דמרן סבר דלכתחלה פליגי כיון דאפשר לקרב הדיעות ולומר דבדיעבד פליגי אבל לכתחלה גם הטור ור״י אסרי כמ״ש הב״ת וכן נראה מדברי הרב המאירי נכון הדבר לומר דלכתחלה כ״ע מודו לאסור יעו״ש. נמצא דרוב הפו׳ ס״ל דבדיעבד פליגי אבל לכתחלה כ״ע מודו דאסור וגם רוב הפו׳ ס״ל דגם דעת מרן ז״ל כן וגם עיין בדברינו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו דכל מקום שמביא מר״ן ז״ל י״א וי״א וסברה הא׳ להחמיר ושנייה להקל דעתו לפסוק להלכה כס׳ השניה ורק לחוש לכתחילה לדברי האוסר יעו״ש, וע״כ בדין זה לכתחילה אסור למכור דבר של קדושה כדי לקנות כיוצא בו ובדיעבד אם כבר מכרו אם אפשר לעלויי צריך לקנות דבר המעולה ממנו ואם לא אפשר כגון שנצרכין לאותו דבר כיוצא בו דלעלוי לא צריכי או כגון שכבר קנו מאותו דבר כיוצא בו יש לסמוך על המתירין ועיין עוד לקמן סי׳ קנ״ד אות ע״ג.

יט **יט) כתב** הט״ז סק״א דבזמננו רואים הרבה מוכרים ספרים ולוקחים אחרים בדמיהם, ונראה דעכשיו תחילה כשקונה הספר דעתו לכך שיהיה לו כל זמן שיצטרך לו ובאם יזדמן יותר יפה ימכור זה ויקח היפה ואף שלא התנה בפירוש וסברא זו מצינו עוד בשאר דוכתי ובסקנ״ד ס״ח בהגה עכ״ל ונ״ל הטעם משום דאם האחר יש בו עדיפות דכשרות מותר למכור כדי לקנות האחר וכן אם היה האחר הדר יותר כמ״ש בסה״ק קול יעקב על יו״ד סי׳ ע״ר או׳ ב׳ אלא שצריך להפקיד דמיו ביד אחר עד שיקנה משום התרשלות כיעו״ש. ומ״ש הא״ר או׳ ז׳ הטעם משום דספרים של יחיד מותר למכור כמ״ש בסעי׳ יו״ד כבר כתבנו בספר הנז׳ או׳ א׳ דאין הלכה כן כיעו״ש, ועיין לקמן או׳ ח״פ:

כ **כ ך) שם, יש אוסרים ויש מתירין,** והא דאסור להוריד דוקא שלא בזט״ה הא זט״ה במא״ה יבואר לקמן סעי׳ ז׳ וסעי׳ ט׳ יעו״ש, מש״ז או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ ט״ו.

כא **כא) [סעיף ה׳] אם גבו מעות לצורך בהכ״נ וכו׳** ואם גבו מעות לסתור כותל בהכ״נ ולבנותו ואת״כ נתיראו שמא לא יעלה בידם לבנותו מותר לעשות מהמעות בית הטבילה. הרשב״ץ ח״ב סי, ק״ע ואתי עלה מתרי טעמי דהזמנה לא מילתא היא והוא הקדש טעות יעו״ש. וכמ״ש האחרונים ברכ״י או ג׳.

כב **כב) מי** שהתנדב כ״כ מעות לבנות בהכ״נ במקום ידוע ולאחר מותו התעסקו בניו לבנותו באותו מקום ולא איסתייעא מילתא ויש במקום אחר בהכ״נ רעוע מותר לבנותו כיון דא״א לבנותו במקום אשר התנדב אביהם ואין זה משנה דעת המת וניחא ליה בהכי, שב יעקב חא״ח סי׳ י״ב, י״א מ״ב בהגה״ט או׳ ב׳:

כג **כג) שם. אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה וכו׳** כתב הכ״מ פי״א מה״ת דין ט״ו וז״ל כתב הרמ״ך תימא אמאי אין משנין הדמים הא הוו כטווי לאריג דליכא למ״ד ואפי׳ בלבנים אמרינן בתחלת הפרק דלית בהו שום קדושה כ״ש שגבו מעות. וההיא דגבו והותירו יש לפרש בע״א או שנאמר דלאו הלכתא היא וצ״ע עכ״ל. והביאו הב״ח וכתב דקושיא זו אינה צריכה לפנים דמה ענין הזמנה לכאן שאין כאן הזמנה כמו מי שמזמין עצים ואבנים משלו ובונה בהכ״נ דאינה קדושה אלא משעת תשמיש שהתפלל בה׳ אלא כהתנדב מעות ונתן ליד הגובה לצורך מה שגבו דמיד חלה הקדושה על המעות לקנות בהן אותו דבר שקדושתו חמורה ואסור לשנותן ואפי׳ המתנדב עצמו אין בידו לשנות כמבואר ביו״ד סי׳ רנ״ט עכ״ל. מיהו המ״א סק״ה הקשה על זה דבסנהדרין דף מ״ח איתא דכשגבו מעות למת מקרי הזמנה ולא מעשה וכתב לתרץ. קושית הרמ״ך דבמעות פשיטא דליכא קדושה והא דאסור לשנות המעות היינו משום דבני העיר לא נתנו המעות אלא אדעתא שיבנו בהכ״נ ואסור לשנותם שלא מדעתן יעו״ש. והט״ז סק״ב כתב דמ״ש כאן דאין משנין המעות אלא לקדושה חמורה לאו מטעם שיש קדושה בהמעות עצמו דודאי דהזמנה לאו מילתא היא אלא דאם רוצין לקיים נדרן שגבו לבהכ״נ

לעשות מן המעות איזה מצוה אחרת לומר שיצאו בזה י״ח שלהם הא לא אמרינן, אלא לא יצאו י״ח עד שיוציאו דוקא לבהכ״נ ואם רוצים להוציא אלו המעות לדבר אחר ולתת אחרים תחתיהם לבהכ״נ ודאי מותר דאין כאן קדושה בגוף המעות שגבו אלא דהמצוה לא קיימו מה שהם חייבים עד שיבנו בהכ״נ יעו״ש. וכן הסכים הער״ה או׳ ג׳ כתירוץ הט״ז יעו״ש, ומ״ש הט״ז דהם רצו לעשות מן המעות שגבו מצוה אחרת שלא יצאו י״ח היינו אם המצוה קדושתה קלה אבל אם קדושתה חמורה פשיטא דיצאו דלא מציני שהט״ז חלק בזה על הש״ע אלא אדרבא הוא בא ליישב דברי הש״ע, וכן אם מסרו המעות שגבו לזט״ה והם שינו אותם ודאי דיצאו י״ח דלא עדיף מבהכ״כ עצמה שאם מכרו זט״ה במא״ה דיכולין לשנות כמ״ש בסעי׳ ז׳ ודלא כמו שהבין המאמ״ר בדברי הט״ז והרבה להקשות עליו יעו״ש, ועיין באו׳ שאח״ז, ולקמן או׳ כ״ט:

כד כד) שם. אין משנין אלא מקדושה קלה לחמורה וכו׳ ופשוט דשבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר שרי לשנות המעות כמ״ש סעי׳ ז׳ מ״א שם, א״ר או׳ ח׳ ח״א כלל י״ז או׳ כ״ב ועיין לקמן או׳ ש״ח:

כה כה) שם. משנין המותר לכל מה שירצו. אפי׳ לדבר הרשות כ״מ בגמרא, והטעם כמ״ש כיון שנעשה דעת אנשי העיר בהמעות. מ״א סק״ו. והלבוש כתב הטעם דכיון שכבר יצאו ידי נדרם והמותר עדיין לא בא לשימוש קדושה חמורה מותר לשנותו. וכ״כ הב״ח נראה דס״ל להרמב״ם והטור משנין המותר לכל מה שירצו אפי׳ אין בו קדושה כלל אלא לכל שאר צרכי צבור וכתב דהכי נקטינן ודלא כדמשמע מפי׳ רש״י דלא שרי אלא הורדה לקדושה קלה יע״וש, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ וכ״כ עו״ת או׳ ט׳ א״ר או׳ ט׳ ח״א שם. מיהו הט״ז סק״ב סמך עצמו על פי׳ רש״י וכתב וז״ל ונראה דגם כוונת הטור ורמב״ם וש״ע הוא כן דכתבו בסיפא דאפי׳ לקלה משנין וראיה לזה דכאן אמר לשון משנין ובסעי׳ ז׳ גבי הסכימו זט״ה כתב רשאין להוציא המעות לכל מה שירצו והיינו אפי׳ לדבר הרשות ונ״ל דכאן דבעינן לדבר מצוה היינו אפי׳ כל צרכי רבים מקרי דבר מצוה עכ״ל וכ״כ הר״ן על הרי״ף בפ׳ בני העיר ובלבד שיוציאו אותן בצרכי צבור עכ״ד, אמנם לפי מ״ש הב״ת נמי לכל שאר צרכי צבור כנז׳ אין נפקותא מנה לענין דינא דנוכל להשוות הדעות ולומר דלכ״ע בעינו צרכי צבור אלא דמר קרי ליה דברי קדושה ומר לא קרי דבר קדושה. ומה שלא הזכירו בהדיא הרמב״ם והטור והש״ע צרכי צבור משום דמסתמא כיון שהם של צבור אין מוציאין אותם אלא לצרכי צבור וכ״כ המאמ״ר אות ה׳ יעו״ש:

כו כו) שם. משנין המותר לכל מה שירצו. בני ק״ק אשר שלחו שלוחים לבנין בהכ״נ וגבו מעות לבהכ״נ והותירו ובנו בתים אותם הבתים ישכירו אותם למי שיתן יותר ויהא השכירות להקדש, ואם יש לאיזה אדם זכות חזקה באותו חצר הדין עמו לבנות ביתו במעותיו ואם יבנוהו במעות הקדש לפי שיווי החזקה יוזילו לו השכירות. נאמן שמואל סי׳ ק״ח. י״א בהגה״ט.

כז כז) שם. אבל אם לא התנו כשגבו וכו׳ והטעם מבואר כיון שלא התנו בשעת שגבו המעות הרי קדושה חל על מה שלקחו ואסור לשנות המותר עו״ת אות יו״ד:

כח כח) שם הגה. ואם הביאו עצים ואבנים וכו׳ אם באו ליד גבאי אסור לשנותן וכו׳ אבל זט״ה במא״ה שרי וכמ״ש סעי׳ ז׳ מ״א סק״ז, א״ר סוף או׳ ח׳ ח״א כלל י״ד או׳ כ״ג. ועיין לעיל אות כ״ד. ולקמן אות ק״ה:

כט כט) שם בהגה. וקודם שבאו ליד גבאי מותר לשנותן וכו׳ פי׳ ללותן ולתת אחרים תחתיהן. וה״ה במעות נמי דינא הכי. וכ״כ ביו״ד סי׳ רנ״ט אבל אם גבו עצים ואבנים אסור לשנותן. מ״א סק״ח, ור״ל דדוקא אם התנדבו עצים ואבנים לצורך בהכ״נ זה תלוי דאם באו ליד גבאי אסור לשנותן רק לקדושה חמורה וקודם שבאו מותר ללותן ולתת אחרים תחתיהן וכן הדין באם התנדבו מעות לצורך בהכ״נ וכמ״ש ביו״ד סי׳ רנ״ט בענין מעות צדקה אבל אם גבו עצים ואבנים לצורך בהכ״נ אסור לשנותן לקדושה קלה כמו באם גבו מעות לצורך בהכ״נ דזה. הגבייה שלקחו. מן הבעלים חשוב באו ליד גבאי. וכ״כ המחה״ש סק״ח, ומיהו זה לפי סברתו סק״ה שכתב דאסור לשנות המעות שגבו שלא מדעת הבעלים והב״ד לעיל או׳ כ״ג יעו״ש אבל לפי דברי הט״ז סק״ב והב״ד באו׳ הנז׳ שכתב דמותר להלוות מעות שגבו לבהכ״נ א״כ ה״ה דמותר להלוות עצים ואבנים שהתנדבו לצורך בהכ״נ ואפי׳ אם באו ליד גבאי דלית ליה חילוק זה בבאו ליד גבאי בענין דבר שהוא לצורך בנין בהכ״נ וכ״כ בהדיא בסק״ג והניח דברי רמ״א בצ״ע יעו״ש. אמנם דעת הלבוש כדעת הרמ״א ז״ל וכן דעת הב״ח וכן דעת המ״א ות״א כלל י״ז או׳ כ״ג. אלא שמדברי מ״א סק״ה והב״ד לעיל או׳ כ״ג נראה שמדעת הבעלים מותר לשנותן אפי׳ אם באו ליד גבאי אבל מדברי הב״ח נראה דאפי׳ מדעת הבעלים אסור לשנותן משבאו ליד גבאי רק לקדושה חמורה וכן ס״ל בגבו מעות כמ״ש לעיל או׳ כ״ג וכ״נ מסתמיות דברי רמ״א והלבוש דאפי׳ מדעת הבעלים אסור לשנות משבאו ליד גבאי רק לקדושה חמורה וכ״נ דס״ל בגבו מעות לצורך בהכ״נ או עצים ואבנים, דגבו או התנדבו ובאו ליד גבאי חד דינא אית להו כנז׳ וכ״נ מסתמיות דברי מרן ז״ל בגבו מעות לצורך בהכ״נ וא״כ כיון שיש אוסרין בהדיא וכ״מ מסתמיות דברי מר״ן ומור״ם ז״ל וקושיא מהזמנא לאו מילתא היא האחרונים תירצו זה בכה וזה בכה ומידי

מחלוקת לא יצאנו ע״כ יש להחמיר ואם גבו מעות או עצים ואבנים לצורך בהכ״נ או אם התנדבו ובאו ליד גבאי אין לשנותן עוד רק לקדושה חמורה. וגם אין להלוותם ולתת אחרים תחתיהם אפי׳ מדעת בעלים. ועיין לעיל או׳ כ״ח:

ל **ל) [סעיף ו׳] מוכרין בהכ״נ וכו׳** דכיון שמוכרין בהכ״נ ליקח תורה וספרים כ״ש שמוכרין אותה ללמוד תורה כי מה תועלת יש בקניית ספרים ותורה אם לא ללמוד בהם ויתירה מעלת הלומד ממעלת ס״ת כדאיתא בפ׳ בתרא דמכות ב״י בשם תשו׳ הרא״ש כלל י״ג סי׳ י״ד, לבוש עו״ת או׳ י״ב, ומכאן תוכחת מגולה לאותן אנשים המתרשלים להחזיק תורה בעריהם ולעשות להם בה״מ ות״ח לומדים בו אשר מהם תצא הוראה לבני העיר לדעת מה יעשה ישראל, והא דמוכרין בהכ״נ וכו׳ היינו של כפרים ויכולין למכור בני העיר שלא מדעת זט״ה. וה״ה זט״ה שלא במא״ה כמ״ש לקמן סעי׳ ז׳:

לא **לא) שם מוכרין בהכ״נ וכו׳** כתב הט״ז סק״ד שזה מירי שיש להם בהכ״נ אחרת עכ״ל וזה כתב לפי סברתו ס״ק י״ב מפני שהוקשה לו שכאן אמר מוכרין בהכ״נ וכו׳ ובסעי׳ י״ג כתב דאם בנו וגמרו לא ימכרו בהכ״נ אלא יגבו לפדיון שבוים מן הצבור וע״כ תירץ דכאן מירי שיש להם בהכ״נ אחרת ולכן מוכרין ושם מירי דאין להם אחרת יעו״ש אבל המ״א שם ס״ק ל״ג תירץ דמן הדין מותר למכור ור״ל דשם מירי בדאפשר לגבות וכן פי׳ דבריז המחה״ש ס״ק ל״ב וא״א או׳ ל״ג, וכ״כ א״ר או׳ כ״ו על דברי הט״ז הנז׳ דאינו מוכרח יעו״ש. ומיהו משמע מדברי המ״א ס״ק י״ז דאם א״א לגבות מן הצבור אפי׳ אין להם אחרת מותר למכור וכ״כ א״א או׳ י״ז יעו״ש. וע״כ נראה דיש להחמיר כב׳ הסברות דהיינו דאין למכור אלא א״כ א״א לגבות מן הצבור וגם יש להם אחרת. ועיין מש״ז או׳ י״ב ודו״ק.

לב **לב) שם. או להשיא יתומים וכו׳** כתב העו״ת אות י״ג נראה דהיינו דוקא יתום זכר שחייב במצות פריה ורביה אבל נקבה שאינה חייבת בפריה ורביה נראה שאין לו למכור ס״ת להשיאה עכ״ל, וכ״כ הרב חלקת מחוקק בא״ה סי׳ א׳ אות א, אבל בתשו׳ מהר״ם אלשקר סי׳ מ״ב כתב דה״ה להשיא יתומות יעו״ש, והביאו כנה״ג בהגב״י. וכ״כ הלבוש סעי׳ י״ג, מ״א סק״ט וכתב ודלא כמ״ש חלקת מחוקק יעו״ש, וכ״כ א״ר אות י״ב, וכן הסכים השבות יעקב ח״א סי׳ ע״ז וכ״נ דעת המאמ״ר אות ז׳ אעפ״י שהליץ בעד העו״ת יעו״ש, וכ״כ ח״א כלל י״ז או׳ כ״ד, חס״ל או׳ י״ד, יפ״ל או׳ ג, תו״ח אות ט׳, וא״כ כיון שכן הוא דעת רוב הפוס׳ הכי נקטינן

לג **לג) אחד** שנדר להשיא יתומה אחת ויש לו קרובה ענייה ואביה הלך למדה״י והוא עני וסומא יכול לקיים את נדרו בנשואי ענייה זו. מהר״י באזאן בתשו׳ סי׳ נ״ב יעו״ש, והביאו א״א שבגליון הש״ע או׳ ב׳

לד **לד) שם. או להשיא יתומים וכו׳** וה״ה דמוכרין ס״ת לפדיון שבוים ב״י ביו״ד סי׳ רנ״ב ומור״ם בהגה שם סי׳ ע״ר סעי׳ א׳ לבוש שם ובזה הסי׳ סעי׳ י״ג וכ״כ הט״ז שם סי׳ רנ״ב סק״ב והש״כ שם סק״א ודחו דברי הדרישה יעו״ש, מ״א סק״ט, ח״א שם. יפ״ל שם ועיש״ב, ואיזה ספר מותר למכור להשיא יתומים ופדיון שבוים ית׳ לקמן בסעי׳ יו״ד בס״ד.

לה **לה) [סעיף ז׳] והא דבהכ״נ נמכר הנ״מ של כפרים וכו׳** פי׳ דבבהכ״נ של כרכים יש מפרשים הטעם שאינו נמכר משום דכיון דמעלמא קא אתו לה, רבים הוציאו בבנינה ושמא יש אחד בסוף העולם שהוציא בה וחלקו מעכב לפי שאין בני העולם כפופין לבני העיר זו ולא לזט״ה שבה, ויש מפרשים הטעם דשל כרכים אינו נמכר מפני שהם בונים אותה על דעת כל העולם והרי הם כמקדישים אותה לכל והנ״מ בין הטעמים דלטעם הראשון אם ידוע שבני העיר בנו אותה ולא גבו זוזי מעלמא יש לה מכר ע״פ ז׳ טובי העיר וכן יתיד שבנה בהכ״נ ונתנו לבני העיר לגמרי הרי הוא של הקהל ויש לו מכר ע״פ ז׳ טובי העיר אבל לטעם השני אפי׳ ידוע שבני כרך בנו אותה ולא סייע אדם מחוץ לעיר בהוצאת בנינה אפ״ה כיון דמעלמא קא אתו לה בני העיר הקדישוה לכל העולם ואין יכולין למוכרה וכן בהכ״נ של כפרים אפי׳ אחרים נתנו להם כיון שאין רגילות לבא שם רוב עם אדעתא דידהו יהבי ומאי דבעו עבדי ביה וזה הפי׳ השני הוא דעת הרמב״ם פי״א מה״ת והרא״ש והטור והסכים בו מרן ז״ל בב״י כמבואר כ״ז בב״י וכ״פ הב״ח וזהו שכתב כאן מרן ז״ל בש״ע אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים אפי׳ בנו אותו משלהם אינו נמכר וכו׳ וזהו ג״כ שכתב מורם ז״ל בהגה דבהכ״נ של כפרים אפי׳ בנו אתה משל אחרים יכולין למוכרו וכמו שכתבנו ועיין לקמן או׳ ט״ל ואו׳ נ״א:

לו **לו) שם הנ״מ של כפרים וכו׳** ובשל כרכים נמי אם מוכרים לבני קהל אחר שבאו מחוץ כדי שיתפללו בבהכ״נ ועדיין בהכ״נ במקומו ובקדושתו עומד וכ״ש אם מכרו או נתנו מקום לבני קהל אחר שבאו מחוץ שיתפללו עמהם מכור הרמ״ט ח״ב סי׳ כ״ח כנה״ג בהג״ט:

לז **לז) וכן** אם אינם מתפללים בבהכ״נ של כרכים יכולין למוכרה הרמ״ט ח״ג סי׳ קמ״ג כנה״ג שם מ״א ס״ק י״ב ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ קנ״ב או׳ ד׳ ואו׳ י״ג:

לח **לח) שם הנ״מ של כפרים וכו׳** ובית החיים אפי׳ של כרכים יכולין למכור הרמ״ט ח״ב סי׳ כ״ח כנה״ג שם מ״א שם והיינו כשמוכרין אותו למשפחה אחרת לקבורת מתים ישראלים כמותם תו״ח או׳ י״ג בשם תשו׳ הרמ״ט הנ״ז וכתב שהכנה״ג קיצר בדבריו יעו״ש:

לט **טל) שם שאין באים אנשים וכו׳** מצאתי׳ בתשו׳ כ״י למהר״י בירב ז״ל שפלפל הרבה בסוגית הגמ׳ ומפלפולו העלה שאין הדבר תלוי אלא או דאתו ליה מעלמא או לא אתו ומן הסתם לא אתו מעלמא אלא בכרכים הגדולים אבל לפעמים בעיירות ג״כ אתו ליה מעלמא כגון דאיכא בהו ראשי ישיבות ובאים ללמוד עמהם תורה ולדון בדיניהם והיינו מתא מחסיא ומפני שמן הסתם ברוב עיירות לא אתו מעלמא נקט תנא דמתני׳ בני העיר ובא רבי שמואל בר נחמני ואמר שבכפרים ודאי שהוא מותר ובכרכים ודאי אסור והניח זאת החלוקה של עיירות מפני שפעמים אסור ופעמים מותר אי אתו ליה מעלמא כמתא מחסיא הו״ל ככרך ואי לא הו״ל ככפר ע״כ כנה״ג שם וכ״כ א״א או׳ יו״ר ועוד עיין לקמן או׳ נ״א:

מ **מ) שם שאין באים אנשים וכו׳** ואפי׳ אם באים לכפר מעלמא עוברין ושבין מותר דאדעתא דבני המקום בנאוה כמו שנראה מדברי הרמב״ם מהרי״ט בשו״ת בית יהודה ח״ב סי׳ י״א מ״ב בהגב״י או׳ ה׳ ברכ״י או׳ ד׳:

מא **מא) שם הגה ואפי׳ בנו אותה משל אחרים** כלומר ואפי׳ אלו אחרים אינם מסכימים במכירה מותר למכרה והטעם כיון שאין רגילות לבא שם רוב עם אדעתא דידהו יהבי ומאי דבעי עבדי ביה והיינו דוקא מסתמא אבל אם התנו מחויבים לעשות כפי תנאם עו״ת או׳ ט״ו:

מב **מב) שם ומ״מ המעות נשארים בקדושתן** כלומר דמחויבים לעשות בהם כמו שמבואר לעיל סעי׳ ב׳ עו״ת או׳ ט״ז מ״א ס״ק י״א ור״ל שצריך להעלותם לקדושה חמורה לקנות תיבה וכדומה כמ״ש בסעי׳ ב׳ ועיין בדברינו לעיל או׳ ז׳ ואו׳ ח״י ולקמן סוף או׳ מ״ד:

מג **מג) שם אבל אם הסכימו ז׳ טובי העיר וכו׳** ז׳ טובי העיר אינו ר״ל היותר חכמים שבעיר או היותר זקנים אלא היותר משתדלין בצרכי צבור הרא״ם ח״א סי׳ נ״ג כנה״ג בהגה״ט י״א בהגה״ט וכ״כ מהרי״ע בס׳ בית יהודה חא״ח סי׳ ט׳ בשם הרשב״א סי׳ תרי״ז יעו״ש ודלא כהעו״ת או׳ כ״ז:

מד **מד) שם אבל אם הסכימו זט״ה וכו׳** האי זט״ה לאו דוקא כל ז׳ אלא כל היכא דאיכא רובא זט״ה מקרי ואזלינן בתר רובא. וכן אנשי העיר כיון דאיכא רובא דלא מעכבי למכור אזלינן בתר רובא ולמיעוטא לא חיישינן פני יהושע סי׳ ד׳ י״א שם מיהו בתשו׳ הרשב״א סי׳ תרי״ז הביא מן הירושלמי דזט״ה דוקא ולא פחות אם לא שבררו אותן למכירה זו וכן הוא בהר״ן ר״פ בני העיר ד״מ או׳ ח׳:

מה **מה) כתב** המש״ז או׳ ז׳ דאם מכרו זט״ה במא״ה בסתם ולא התנו בשעת המכר שיהיו הדמים חולק ואח״כ רוצים לשנות המעות לחולין לרמב״ן שרי כיון דבהכ״נ גופא רב תשמישי מצוה כ״ש המעות רק זט״ה בלא מא״ה י״ל שמא לא ניחא להו לאיתכחש המצוה לגמרי א״כ כל שיסכימו זט״ה במא״ה הן על בהכ״נ או על המעות שיצא לחולין שרי ולר״ן התנו בעינן דוקא שעת מכירה וזט״ה בלא במא״ה או להיפך לא מהני התנו דאין כחם כ״כ גדול רק זט״ה במא״ה אבל כשמכרו סתם אפילו זט״ה במא״ה אין יכולין אח״כ לשנותן לחולין וכ״נ מר״מ פי״א מה״ת הי״ח וכן התנו זט״ה במא״ה על מותר הדמים שיהיו חולין משמע התנו בשעת מכירה בעינן, ובלשון המחבר שלא הזכיר כלל התנו משמע לכאורה כל שהסכימו וט״ה במא״ה במכר פקע הקדושה אף מדמים ורשאין לשנותן לחולין יעו״ש, וכ״מ מדברי הלבוש דכל שהסכימו זט״ה במא״ה במכר פקע הקדושה גם מן המעות יעו״ש, וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ ועיין לקמן או׳ מ״ח.

מו **מו) שם. אבל אם הסכימו זט״ה וכו׳** אדם שראו בו שתפס נערים בפיוסים לשכב עמהם משכבי אשה אין ראוי למנותו לשום מינוי קהל עד שישוב מדרכיו ויקבל עליו דברי חבירות, נאמן שמואל סי׳ ק״ח י״א שם. ונראה דה״ה אם הוא בעל עבירות אחרות דאין למנותו לשום מינוי קהל עד שישוב מדרכיו לגמרי ויקבל עליו דבריו חבירות:

מז **מז) שם. רשאים להוציא המעות וכו׳** פי׳ אפי׳ לדבר הרשות, והטעה כיון שהתנו בז׳ טובי העיר יצאו המעות לגמרי לחולין. ט״ז סק״ה:

מח **מח) שם. לכל מה שירצו.** וכתב הרמב״ן ז״ל דהאיך התירו לעשות בדמים מה שירצו והלא הדמים הן נתפסים בקדושתן ותירץ דבהכ״נ עשאוהו כתשמיש מצוה כסוכה ולולב שנזרקין אחר מצותן ובזמן מצותן אסור להסתפק מנוי סוכה כל שבעה. וכן אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה לפיכך בבהב״נ כל זמן שרוצים בו בני העיר נוהגין בו קדושה ואפי׳ בחרבנו שהרי לא עבר עדיין זמן מציחו וראוי לבנותו הלכך כשמכרוהו זט״ה שלא במא״ה אין בני העיר רוצים מן הסתם שתכחש מצותה לגמרי אלא שתח״ל קדושת בהכ״נ על הדמים אבל כשנמלכו בני העיר למכרו אפי׳ למשתי שכרא שרי שכבר עבר זמן מצותה ונפקעה ממנו קדושתו כסוכה ולולב אחר מצותן עכ״ד אבל הר״ן כתב דבכ״נ ודכוותיה כיון שעיקרו עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם ואפי׳ התנו עליו זט״ה במא״ה א״א שתפקע קדושתו בכדי מפני כבוד הקדושה שיש בו מיהו לאחר

שהטילו קדושתו על הדמים קדושת דמים קלישה מקדושת בהכ״נ ובו׳ אלא דזט״ה לחודייהו לא מצי לאפקועיה ההיא קדושת דמים אע״ג דאקלישא אבל במא״ה יכולין להפקיע לקדושת בהכ״נ בכדי יעו״ש והב״ד ב״י ומשמע דדעת מרן ז״ל כדעת הרמב״ן כמ״ש לעיל או׳ מ״ד בשם המש״ז יעו״ש:

מט **מט) שם ואם קבלו עליהם בני העיר בפי׳ וכו׳** כלומר אפי׳ יחיד ההוא הוא גדול שבעיר אפ״ה בעינן דוקא שיתנו בפי׳ על דעתו אבל מסתמא לא אמרינן שתלו דעתם בו ואם התני בפי׳ על דעת היחיד אפי׳ הוא קל שבקלין מה שעשה עשוי ב״י עו״ת או׳ י״ט וה״ה אם תלו בני העיר בשעת בנין לדעת עצמם דיכולין למכרה ב״י וב״ח:

נ **נ) שם כל מה שיעשה אפי׳ יחיד וכו׳** כתב הב״ח ומ״מ הקדושה חלה על הדמים ואסור לשנותם לקדושה קלה וכ״כ הפרישה או׳ י״ב יעו״ש אבל העו״ת שם כתב דמשמע מדברי המחבר דבמכירת יחיד גם המעות יוצא לחולין ושרי למשתי ביה אפי׳ שכרא יעו״ש וכ״כ המאמ״ר או׳ ח׳ על דברי הב״ח והפרישה דאינם מוכרחים ומדברי הרמב״ם נראה ברור דהיחיד עושה בהם מה שירצה והכי מוכח מדברי הרב המאירי ז״ל בשם הירושלמי דהיחיד עומד במקום זט״ה והכי מוכח מדברי הרא״ש וגם מדברי מרן ז״ל בב״י יעו״ש וא״כ כיון דיש פלוגתא בזה יש לפסוק כדעת א״ר ז״ל באו׳ י״ג שכתב דאם פירשו בפי׳ שרשות ליחיד למכרו ולעשות במעות מה שירצו אז מה שעשה עשוי אבל אם נתנו לו סתם למכור אז המעות בקדושתן וכתב המש״ז או׳ ז׳ דהאי אם קבלו עליהם בני העיר בפי׳ וכו׳ אפי׳ יחיד וכו׳ בני העיר ל״ד אלא זט״ה במא״ה תלו ביחיד יעו״ש ונראה דאם אין להם זט״ה אז הולכים אחר רוב בני העיר ועיין לעיל או׳ מ״ד:

נא **נא) שם אבל של כרכים כו׳** כרכים וכפרים ל״ד אלא הדבר תלוי בזה אם אין בונה אותה אלא בשביל אנשי העיר לבדם כגון באתרא דלא שכיחי רבים דאתו מעלמא ואע״ג דשכיחי עוברים ושבים לפרקים כגון דלא קביעי בעיר אלא דרך עראי דין כפר יש לה ולא דין כרך ואפי׳ אחרים סייעו לבנין בהכ״נ אין בכך כלום כדכתב הרב ב״י בשם ראבי״ה והמרדכי ז״ל אבל כל מקום דשכיחי רבים מעלמא שבאים להתפלל שם כגון מקום שהסוחרים מתקבצי׳ שם תדיר לסחורה מסתמא כשכנו הבכ״נ אדעתא דידהו ג״כ בנאוהו והקדישוהו ויש לו דין כהך והה״נ במקום שיש חכם גדול ואב ב״ד שמתקבצים רבים הצריכים לו ולתורתו דין כרך יש לו משאת בנימין סי׳ ל״ג שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עט״ז סי׳ קנ״ב מ״א בזה הסי׳ ס״ק י״ז ומ״ש המ״א שם דלכ״ע אפי׳ בני סתם וכו׳ זה קאי על מ״ש אח״כ בשם מ״ב ואע״ג שמלשון הרא״ש ורי״ו וכו׳ אבל לא על מ״ש למעלה איזה כרך ואיזה כפר וכמ״ש החמה״ש וע״כ מ״ש הח״א כלל י״ז או׳ ל׳ רק איזה כרך ואיזה כפר בשם מ״ב ואח״כ כתב אפי׳ בנו סתם וכו׳ דמשמע דהמ״א חולק על מ״ש לעיל אינו מובן דמה ענין אבל המ״א כתב וכו׳ על מ״ש למעלה מזה ודו״ק ועיין לקמן או׳ ח״ן:

נא) שם שבאים שם ממקומות אחרים עיר שיש בתי כנסיות ובאים אורחים לעיר ואחד מבהכ״נ האחר הולך ומפתה לאורחים שיבואו להתפלל לבהכ״נ שלו הוי גזל כי האורחים בלתי פיתוי יש מהם רוצים להתפלל בבהכ״נ זה ויש רוצים להתפלל בבהכ״נ אחר וזה שמפתה שילכו אצלו הוי גזל, מבי״ט ח״ג סי׳ מ״ח, והביאו כנה״ג בח״מ סי׳ ש״ע בהגה״ט אות ג׳ יפ״ל אות ה׳:

נא) שם שבאים שם ממקומות אחרים. ובענין בה״מ של רבים עיין בתשו׳ דב״ש סי׳ שמ״ו שהביא משם הר״ם בוטין ז״ל דס״ל דבה״מ של רבים אסור למוכרו כדין בהכ״נ של רבים אלא שהוא מצדד לומר דבהכ״נ שאני משום דרובא דעלמא זהירי לקבוע כל יחיד מקום לתפלתו ולא לתורתו יעו״ש, וע״כ הנראה להכריע לומר דהכל לפי הענין דאם בה״מ ההוא של כרכים פתוח לרוחה ובאים ממקומות אחרים ולומדים בו הרי הוא כבהכ״נ של כרכים אבל אם הוא מעט מהכיל כ״א ליחידי הקהל של העיר ההיא הרי הוא כבהכ״נ של כפרים. ועיין לעיל אות ו׳:

נא) שם אפי׳ בנו אותה משלהם וכו׳ ואי בריר לן דלא בנו אלא אדעתא דבני העיר לבדן אע״ג דשכיחי רבים דאתי מאחר שלא סייעו בבנין גם לא בנו אדעתה דאחרים דמחוץ לעיר דין בהכ״נ של כפרים יש לה, מ״ב סי׳ ל״ג, שכנה״ג בהגב״י אות ד׳:

נב **נב) שם אפי׳ בנו אותה משלהם וכו׳** ואם ידוע שלא עשו אותה אלא למעט עם יכולים למכור אפי׳ בכרך כמו דאמרינן בגמרא בבהכ״נ של טרסיים, ט״ז סק״ו, א״ר אות י״ד, ח״א שם אות כ״ה, וכן אם נתנו הצבור לכל אחד מקום לפי מה שהוציא בבנינה הרי היא כשל כפרים שהרי לא הוקדשה לגמרי הואיל ויש לכל המקימות בעלים לפי הוצאתם, מאירי פת״ע אות י״ז:

נב) וכתב שם הט״ז דאפי׳ של כרכים אין איסור אלא במכרו בענין שלא יהיה אח״כ בהכ״נ אבל אם יהיה אח״כ בהכ״נ מותר אפי׳ משל רבים ליחיד כרבנן דר״מ דפ׳. בני העיר דף כ״ז עכ״ל, והביאו א״ר אות ט״ו, אבל מהרי״ע ז״ל בס׳ בית יהודא ח״א סי׳ ט׳ כתב עליו דאחר המ״ר דאגב שטפיה לא דק דהך מתני׳ דתנן אין מוכרין את של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו דר״מ אמרו לו אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה ע״כ מיירי בבהכ״נ של כפרים דומייא דמתני׳ דסמיך ליה דבני העיר שמכרו רחובה וכו׳ דבהכ״נ של כרכים לא נזכרה כלל במשנה ועוד דר״מ מטעם הורדה אתינן עלה

דלא שייך זה אלא בדכפרים וכו' וכן נמצא הדבר מבואר בס' המאור יעו"ש וזה פשוט כביעתא בכותחא ותו לא מידי עכ"ד ויעו"ש. וב"כ הנה"ש או' יו"ד. וכן המש"ז אז' ו' הניח דברי הט"ז הנז' בצ"ע. וכן התו"ח או' י"ב הקשה על דברי הט"ז הנז' יעו"ש:

נג נג) שם. אינו נמכר. ואם מכרז בהכ"נ של כרכים ואפי' דיעבד אין ממכרם ממכר. בית יהודה שם. מש"ז או' ז':

נד נד) שם. אלא א"ב תלו אותו בדעת היחיד וכו' נ"ל דזה קאי כשבנאוהו משלהם אבל אם נדבו אחרים לזה אין מועיל מה שתלו הם בדעת יחיד דשמא יש אחד בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' ט"ו. וכתב וכ"מ בנ"ן. ח"א כלל י"ז או' כ"ה, ועיין לעיל או' ל"ה:

נה הנ) שם אא"כ תלו אותו בדעת היחיד וכו' כלומר דבני העיר קדשוהו בשעת בנין על דעת היחיד ההוא דיהא הרשות בידו לעשות בבהכ"נ לפי דעתו למכור או לסתור ולבנות אחרת או כה"ג, עו"ת או' כ"ג, ונראה דה"ה אם בשעת גבייה הרשו את היחיד לעשות בבהכ"נ לפי דעתו למכור וכו':

נו ונ) שם. אלא א"כ תלו אותו בדעת היחיד וכו' וה"ה אם תלו אותה בדעת שנים, ועיין לעיל או' מ"ט:

נז זנ) שם. שאז יעשה בו היחיד מה שירצה בהסכמת הצבור. דודאי לא היה דעתם שימכור היחיד בהכ"נ שלהם בלא דעתם אלא להכי אהני דעת היחיד דלא בעי טובי העיר רק במעמד אנשי העיר וגם לא מצי אינש דעלמא לעכבו. מ"א ס"ק י"ג. ח"א שם, ואפי' אם הוא גדול הדור צריך שיעשה בהסכמתם, לבוש ועיין לעיל או' מ"ט:

נח חנ) שם. שאז יעשה היחיד מה שירצה הצבור. כתב מ"ב סי' ל"ג דבזמן הזה שמנהג הקהלות בארצות הללו להעמיד להם מנהיגים ופרנסים ונותנים בידם מקל ורצועה לעשות כרצונם בכל עסקי הקהל אין חילוק בין כפרים לכרכים ויש יכולת באותם המנהיגים למכור בהכ"נ אפי' למשתי ביה שכרא וגם הדמים יוצאין לחולין אפי' אם אנשי העיר מוחין בידם עכ"ל, והביאו שכנה"ג בהגה"ט או א' וכתב אבל הב"ח כתב דבהכ"נ של כרכים אין רשות לבני העיר למכור אם לא מדעת בעלים עכ"ל, ור"ל דזה תשוב כאלו תלו בדעת יחיד שאין לו רשות למכור אלא א"כ בנו אותה משלהם ובהסכמת הצבור וכמ"ש בש"ע. וכ"כ א"ר או' ט"ו על דברי מ"ב הנז' דהנ"ץ חולק עליו שאפי' בזה"ז אסור אא"כ ידוע שבנאוה משלהם ותלו בפי' בדעת יחיד ומ"ש שם הא"ר וממ"א ס"ק ל"ז משמע דכל שבנאוה משלהם לא בעינן בזה"ז שיתלו בדעת יחיד ויש להקל עכ"ל זה כתב המ"א שם בס"ק ז"ל ע"פ מ"ש בב"י בשם מרדכי ישן דס"ל דאם בנו בני כרך משלהם יכולין למכור אבל דעת הרא"ש אינו כן דאפי' אם בנו בני כרך משלהם אינם יכולים למכור כמבואר בב"י וכן פסק מרן ז"ל בב"י ובש"ע וא"כ לדעת מרן ז"ל אין להתיר למכור בשל כרכים אא"כ בג' תנאים שבנו אותה משלהם ובשעת בנין תלו אותה בדעת יחיד וגם צריך הסכמת צבור וא"כ בנידון זה המנהיגים שכתב המ"ב ז"ל לדעת מרן ז"ל יש לחשוב אותם כאלו תלו אותה בדעת יחיד וכמ"ש הא"ר שם בשם הראב"ן דפרנסי העיר קרואין חבר עיר יעו"ש ונריך עוד ב' תנאים שבנו אותה משלהם וגם הסכמת צבור מיהו בזה"ז אין זה מצוי שהמנהיגים נותנין בידם מקל מחמת חוק הממשלה וע"כ אין בהכ"נ של כרכים גמכר בזה"ז אלא ע"פ ג' תנאים הנז וגם זה אינו מצוי עכשיו שימכרו בהכ"נ לא של כרכים ולא של כפרים:

נט נט) שם בהסכמת צבור נראה בשלא אמרו בפי' בלתי הסכמת צבור מסתמא משמע בהסכמת צבור אבל אם אמרו בפי' גם בלתי הסכמת צבור הרי היחיד עושה לבדו כל מה שירצה עו"ת או' כ"ד וכ"כ א"ר או' ט"ז בשם הע"ץ וכגון שבנו אותה משלהם וכמ"ש לעיל או' ד"ן:

ס ס) שם וה"ה לכל דברי קדושה וכו' פי' דאם מכרו זט"ה במא"ה בכפרים מותר להשתמש בדמים ומ"מ תשמיש קדושה בקדושתייהו קיימי כמ"ש סי' קנ"ד סעי' ג' אבל בהכ"נ ותשמישי מצוה מותר להשתמש בהם כמ"ש סעי ט' ר"ן בשם הרמב"ן מ"א ס"ק י"ד א"ר או י"ז ח"א שם או' כ"ו:

סא סא) שם וה"ה לכל דברי קדושה וכו' כל כלי בהכ"נ וספסלים ויריעות כבהכ"נ ויריעות שפורשין על הארון הם כארון הר"ן בשם הירושלמי מ"א ס"ק ט"ו ח"א שם:

סב סב) ובעיר של רבים ל"ד בהכ"נ אלא ה"ה כל דשייך לבהכ"נ הן חצרות הן מקוה הן בהכ"נ וכל דשייך לזה אמרינן מסתמא רבים נתנו בבניינו ולא מצו למכרן או לסוגרן למנוע מהן אורחים מהר"ם מינן סי' ס"ו כנה"ג בהגב"י עו"ת או' כ"ז מ"א ס"ק י"ב וזה לפי טעם הראשון שכתבנו לעיל או' ל"ה אבל לפי טעם השני אפי' בידוע שבנו אותם משלהם בלבד לא מצו למוכרן וכו' כיעו"ש וכתב שם המ"א ומ"מ לא חמירי מבהכ"נ ור"ל דאם בנו אותם משלהם בלבד ותלו בדעת יחיד בשעת בנין שאז יכול לעשות היחיד מה שירצה בהסכמת צבור כמו בהכ"נ ועיין לעיל או' נ"ט:

סג סג) מחצלאות שבלו מותר להחליפם בחדשות ועמודים של ס"ת שבלה מותר ליתנם בס"ת אחר וכתב שכן כתב מור אביו ז"ל יכין ובועז ח"א ס"ט מחב"ר או' ד' זכ"ל או' ב' ועיין לעיל סי' קנ"ב או' כ"א:

סד **סד) שם הגה יחיד שבנה בהכ״נ וכו׳** יחיד שיחד חדר לתפלת האורחים בימים נוראים ובין הפרקים היה אוכל ושותה ועושה דברי חול אין בחדר זה שום קדושה חוות יאיר סי׳ נ״ט וכן הסכים מהרי״ע בס׳ בני יהודה דף ס״ז ע״ב י״א מ״ב בהגב״י או׳ ה׳ ברכ״י או׳ ה׳:

סה **סה) שם בהגה אין לה מכר כ״א ע״פ הקהל וכו׳** ולפי מה דק״ל דאין רשות למכור בהכ״נ של כרכים אפי׳ עשו הכל משלהם הכא דמותר למכור על פיו ועל פי זט״ה מיירי בבהכ״נ של כפרים והרב כתב סתמא סמך על המבין עו״ת או׳ כ״ו:

סו **סו) שם בהגה וכ״ז לא מיירי אלא כשיש להם בהכ״נ אחרת וכו׳** פי׳ הא דכפרים נמכר דוקא כשיש להם אחרת פי׳ שבנאו עכשיו אחרת אבל כשיש להס שני בתי הכנסת מקודם אסור למכור אחד דהא אפי׳ לסתור אחד אסור כמ״ש ריש סי׳ קנ״ב מ״א ס״ק ט״ז ועיין בדברינו לסי׳ קנ״ב או׳ א׳:

סו) וכתב שם המ״א דמשמע הכא בהדיא דשל כרכים אפי׳ בנו אחרת אסורים למכור הא׳ דהא עלה קאי והטעם משום דאין בידם ליפקע קדושתן אבל לסתרו שרי דהא בקדושתן קיימי ומ״מ העצים והאבנים והקרקע בקדושתייהו קיימי ואסור להשתמש בהן וגם למכרן דשמא יש אחד בסוף העולם דלא ניחא ליה שתפקע קדושתן יעו״ש ואע״ג שיש מקילין כמ״ש במ״א שם מ״מ אנן נקטינן להחמיר כדברי המ״א משום דכ״נ עיקר ועיין לקמן או׳ ק״ה:

סז **סז) שם בהגה אסור למכרו וכו׳** אם לא שירצו לקנות בדמים אחרת בגוונא דליכא למיחש לפשיעותא או שירצו לקנות קדושה חמורה מ״א ס״ק י״ז דהיינו כשיש כבר בהכ״נ בנוי וקונין אותה מיד או שירצו לקנות קדושה חמורה דכה״ג סגי אם יש להם בהכ״נ אחרת כמ״ש מ״א לעיל סק״ד ופה מיד מחה״ש ועיין בדברינו לעיל או׳ ל״א, והא דמותר למכור כדי לקנות בדמים אחרת כגון שמכרו זט״ה במא״ה אבל זט״ה בלא מא״ה אסור למכור כדי לקנות אחרת כמותה בלא עילוי כמ״ש לעיל או׳ ח״י ואו׳ ך׳ יעו״ש:

סח **סח) שם בהגה נמכר בלא הכרזה וכו׳** דהא אפי׳ ליתן במתנה מותר כדאיתא בפ׳ בני העיר כן הוא בתשו׳ הרשב״א סי׳ תרי״ז ט״ז סק״ח מ״א ס״ק ח״י ועיין לקמן סעי׳ י״א ועוד דא״צ הכרזה אלא כשבא להגבות לאחרים אבל כשאנו מוכרין דבר שלנו לא בעי הכרזה מ״א שם בשם הר״ן:

סט **סט) שם בהגה ואין בו אונאה היינו בקרקע** ולא אמרינן דהוי כשליח דאפי׳ בכל שהוא מכרו בטל מ״א ס״ק י״ט בשם הר״ן וכתב שם המ״א משמע דבמטלטלין הוי אונאה עכ״ל והביאו הנה״ש או׳ ט׳ וזה דלא כמ״ש הט״ז סק״ח וכתב המחה״ש דלפום רהטא אשתמיט להט״ז דברי הר״ן יעו״ש ועיין בח״מ סי׳ רכ״ז סעי׳ ט׳:

ע **ע) שם ואין בו אונאה** ואפי׳ היו יתומים קטנים בעיר יכולין בני העיר למכרה וכל צרכי העיר בכיוצא בזה הר״ן ר״פ בני העיר ד״מ חו׳ ה׳ וכן בקרקע שהוא הקדש לענייים ונתרצו כל בני העיר למכרו או להחליפו הרשות בידן ואע״ג דאיכא קטנים ונשים אידך כאפוטרופסים דידהו הוי ומיהו דוקא כל היכא דלא עברי בהא מילתא אמצוה לקיים דברי המת הר״ן שם:

עא **עא) שם בהגה אבל דבר שאסור לשנותו לקדושה קלה צריך הכרזה** כתב המ״א סק״ך ט״ס הוא וכצ״ל שאסור לשנותו צריך הכרזה וכ״ה בד״מ ובתשו׳ הרשב״א יעו״ש והטעם כתב המחה״ש דהא לכל דבר שבקדושה אין משנין לקדושה קלה וגם אין טעם לתלות הכרזה בזה עכ״ד:

עב **עב) שם צריך הכרזה דוקא בקרקע אבל במכירת מטלטלין א״צ הכרזה** כדאיתא בח״מ סי׳ ק״ט סעי׳ ג׳ ט״ז שם מ״ב או׳ מ״ז ואם נמכר בלא הכרזה יכולין לבטל המקח כדין ב״ד שמכרו בלא הכרזה ט״ז שם בשם הרשב״א סי׳ תרי״ז:

עג **עג) שם צריך הכרזה,** וממילא יש בו אונאה ג״כ ואפו׳ בקרקעות. מש״ז או׳ ח׳ מ״ב או׳ מ״ו.

עד **עד) [סעיף ח׳] בני בית סתם וכו׳** מוכח מהירושלמי פ״ט דנדרים ה״ב דלאו דוקה בנו סתם אלא אפי׳ בנו לשם חצר ואח״כ הקדישו דיני כבהכ״נ. כתיבת יד רמ״ה בגליון הש״ע. יע״ל ח״ב בק״א או׳ א׳ וכ״כ הזכ״ל או. ב׳ בשם כ״י המלי״ץ:

עה **עה) שם. ח׳. בנו בית סתם וכו׳** היינו שבנאוהו ממעות חולין וכמ״ש סעיף ה׳ מ״א ס״ק כ״א. ור״ל דשם בסעי׳ ה׳ מבואר דאם גבו מעות לצורך בהכ״נ אפי׳ המעות אסור לשנות כ״ש כשבנו ממעות ההם בהכ״נ. מחה״ש. ועיין בדברינו לעיל או׳ כ״ג וחו׳ כ״ט. ומיהו נראה אעפ״י שבנאוהו ממעות בהכ״נ מ״מ אין לו קדושת בהכ״נ לכל מלי רק שאסור לשנותה. מ״א שם. א״ר או׳ ך׳ י״א בהגה״ט. ת״א כלל י״ז או׳ כ״ז:

עו **עו) שם. בנו בית סתם וכו׳** ויחיד שבנה בהכ״נ לא יכול לחזור בו כמ״ש סעי׳ י״ד דהוי כאלו נדר צדקה אבל אם עשה מטפחת לס״ת שלו שיש לו בביתו ואין קורין בו ברבים כל שלא נשתמש בו לס״ת יכול לחזור בו כמ״ש סי׳ מ״ב וביו״ד סי׳ רפ״ב דהזמנה לאו מילתא היא. מ״א שם. י״א שם. אמנם מ״ש המ״א דאם עשה מטפחת לס״ת וכו׳ יכול לחזור בו כתב עליו הא״ר שם דלא נהירא וכ״כ המחה״ש ס״ק כ״א על דברי המ״א הנז׳ דצ״ע דאית ביה משום אמירתו לגבוה אף דלית ביה משום צדקה דלא גרע משאר מצות וכדק״ל ביו״ד סי׳ רי״ג סעי׳ ב׳ האומר אשנה פרק זה הוי כאלו נדר

לתת צדקה וכתב שם מור״ם דה״ה אם אמר לעשות שאר מצות דנדרו קיים יעו״ש. וע״כ אם עשה מטפחת לס״ת שלו ולא נשתמש בו אע״ג דלית ביה משום הזמנה מ״מ יש להחמיר ואין יכול לחזור בו משום נדר ועיין באו׳ שאח״ז:

עז **עז) שם. אבל אינו קדוש וכו׳** דהזמנה לאו מילתא היא אלא שעכ״פ יעשנו עוד לבהכ״נ שהרי חייב לקיים נדרו. ט״ז סק״ט. ועיין לקמן או׳ ק״ך:

עח **עח) שם אבל אינו קדוש וכו׳** הטעם מבואר משום דק״ל הזמנה לאו מלתא היא ומשמע מדברי המרדכי שם דאם לא הקדישוהו בפה והתפללו שם דג״כ אינו קדוש דבעינן הזמנה בדיבור ובמעשה וכ״כ המחבר לעיל בסי׳ מ״ב לענין תפילין דבעינן דאזמניה וצר בים תפילין ואי לאו הכי אין הסודר קדוש. וכן ג״כ הדין במטפחת הספרים ותיבה לס״ת וכן מבואר בהדיא בירושל׳ עו״ת או׳ כ״ח. וכ״כ א״ר או׳ ך׳ דבכל הדברים בעינן הזמנה בפה ובמעשה. ועיין בסה״ק קול יעקב סי׳ מ״ב או׳ ב׳ שכתבנו בשם הלב״ש דאם אזמניה במחשבה וצרביה ג״כ הוי הזמנה יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן. ועיין בספרי הנ״ז על סי׳ מ״ב או׳ ג׳:

עח) וכתב שם הא״ר בשם חו״י סי׳ נ״ט רמי שהתנדב מקום לבנות עליו בהכ״נ או בית לבהכ״נ או מטפחת לס״ת דאין יכול לחזור דחשיב כמו נדר אך יכול להשתמש בו דבר הדיוט דאין קדושה חל עליו בהזמנה יעו״ש. וכ״כ העו״ת שם.

עט **עט) מי** שנתן חדר שבשעת יריד יתפללו בו האורחים ושוב נמכר הבית לאחר ואחר לאחר ונאמר בפי׳ דהוא חול ומ״מ גם האחרון עשה כן בימים נוראים ועתה רוצה לדור בחדר הזה ולתת חדר אחר ודאי דשרי ומכ״ש דעביד מילתא יתירתא לתת אחר במקומו תע״ב אבל אם בפי׳ נדר חדר זה לעולם לזמנים מוגבלים לבהכ״נ לא מהני נתינת אחר בדיוטא העליונה דשמא ניחא להו טפי בקמייתא והוי כבהכ״כ של רבים שעכ״פ צריך הסכמת אנשי העיר. חו״י סי׳ נ״ט יעו״ש. וכיוצא בזה כתב בתשו׳ נוב״י מה״ת סי׳ י״ז לענין בהכ״נ שבכפר שנתייחד חדר אחד ונכתב על הכתלים תפלות ובקשות משמות שאינם נמחקים שצריך היחיד הזה למכור בהסכמ׳ כל אנשי הכפר השייכים לבהכ״נ בזה והמעות יקחו להספקת ת״ת וכ׳ ומ״מ לעשן בתוכו י״ש שמשחיר הכתלים וגורם מתיקות השם אסור יעו״ש. שע״ת או׳ י״ז:

פ **פ) שם.) אפי׳ אורחים לפי שעה וכו׳** ר״ל כיון דהקדישוהו לעולם לבהכ״נ אפי׳ התפללו בו פעם אחת קדוש וכמ״ש לעיל בסי׳ מ״ב סעיף ג׳ אזמניה לעולם למיצר ביה תפילין וצר ביה חד זימנא אסור למיצר ביה זוזי יעו״ש. אבל אם הקדישו לפי שעה לא מיקרי הזמנה. ב״י בשם המרדכי. ומשמע דכל שלח הקדישו לעולם אלא לפי שעה לא מיקרי הזמנה ומותר להשתמש בד אפי׳ באותו זמן המיוחד לתפלה כל מה שירצה אבל הב״ח כתב דאינו מותר להשתמש בו כל מה שירצה אלא עד כלות הזמן שקבע להתפלל בו אבל באותו זמן שהתפלל בו הרי עליו כל קדושת בהכ״נ יעו״ש. ועיין מאמ״ר או׳ י״א ובדברינו לעיל סי׳ קנ״א או ס״ה ולקמן סי׳ קנ״ד או׳ י״ד:

פא **פא) [סעיף ט׳] כשמוכרין אנשי כפר בהכ״נ וכו׳** וה״ה שיכולין לשנות מבה״מ כל מה שירצי. הרא״ש ז״ל בתשו׳ כלל ח׳ סי׳ א׳ כנה״ג בהגה״ט:

פב **פב) שם. יכולין למכרו ממכר עולם וכו׳** אבל המעות נשארו בקדושתן כמ״ש לעיל סעי׳ ז׳ דאם מכרו זט״ה שלא במא״ה המעות נשארין. בקדושתן יעו״ש. וכ״כ הפרישה או׳ י״ד:

פג **פג) שם. חרש ממרחץ וכו׳** ואפי אחר חורבנן אסור. לעשות בהן ד׳ דברים אם לא מכרו זט״ה במא״ה. מהא דרבינא מגילה כ״ו ע״ב. וכ״כ מ״ב או׳ נ״ה. ועיין לקמן או׳ פ״ה:

פד **פד) שם. ואם מכרוהו זט״ה במא״ה יעשה הלוקח וכו׳** ואפי׳ הבהכ״נ הוא בבנינה כשמוכרין זט״ה במא״ה רשאי לעשות בו הלוקח כל מה שירצה גם בורסקי וכו׳ ולא כראב״ד דאוסר כשבהכ״נ בבנינה. ב״י. עו״ת. או׳ כ״ט:

פה **פה) שם. ואם מכרוהו זט״ה וכו׳** ה״ה שיש הפרש בחרישה וזריעה בזט״ה במא״ה שרי הא לאו הכי אסור. א״א או׳ כ״א. ועיין לעיל סימן קנ״א או׳ ס״ו:

פו **פו) שם. ואם מכרוהו זט״ה וכו׳** ואף בכרכים אם תלו ביחיד ומנהיגי מדינה שרי ד׳ דברים וה״ה חרישה. א״א שם. ומשמע דגם המעות יצאו לחולין כמו אם מכרו בכפר זט״ה במא״ה ועיין ב״ח שמסתפק בזה ועיין בדברינו לעיל או׳ ן׳ ועוד עיין בדברינו לעיל או ד״ן וה״ן ודו״ק:

פז **פז) שם. ואם מכרוהו זט״ה וכו׳** בהכ״נ שנשרף ורוצים לבנית במקום אחר ולהניח המקום פנוי ולנהוג בו קדושה ודחי שרי. ואם רוצים לעשות שם גן ירק בעינן שיהיה זט״ה במא״ה ומ״מ ברוב זט״ה סגי, ואם רוצים למכור ומסכימים רוב בני העיר אף בלא זט״ה סגי שו״ת פני יהושע סי׳ ד׳ והביאו

שע״ת או׳ י״ד. אמנם מ״ש ברוב זט״ה סגי עיין בדברינו לעיל או׳ מ״ד שכתבנו שצ״ל דוקא זט״ה ולא פחות יעו״ש, ועיין עוד בדברינו לסי׳ קנ״ב או׳ ד׳:

פח חפ) [סעיף יוד׳] י״א דיחיד בשלו אפי׳ ס״ת מותר למכרו וכו׳ טעם המתירים משום דהוה יחיד בשלו כמו בהכ״נ של כפרים שמותר למכרו זט״ה במא״ה ועושין בדמיו כל מה שירצו וטעם האוסרים משום דס״ת חמור מבהכ״נ ואפי׳ זט״ה במא״ה אין יכולין למכרו כ״א ללמוד תורה וכו׳ כמבואר בב״י. וכ״ה מ״א ס״ק כ״ג. מיהו מלבוש משמע דלדעת האוסרים דדוקא יחיד בשלו אסור אבל זט״ה במא״ה ש״ד יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״ב וא״א או׳ כ״ג יעו״ש. וכבר כתבתנו בסה״ק קול יעקב על יו״ד סי׳ ע״ר או׳ א׳ דדעת מרן ז״ל שקבלנו הוראותיו נראה כדברי האוסרין יעו״ש והכי נקטינן:

פט טפ) שם. ויש מי שאוסר וכו׳ כתב מ״א ס״ק כ״ב ל״ע על מה סומכין העולם שמוכרין ס״ת אפי׳ נתנו לבהכ״נ לקרות בהן ומשתמש בדמיהן וצ״ל כיון דהמנהג כן הו״ל כאלו התנה בתחלה שלא תחיל קדושת רבים עליהם וכמ״ש ביו״ד סי׳ רנ״ט ס״ב בהגה עכ״ל. והביאו א״ר או׳ כ״א וי״א בהגב״י. ומיהו בזה״ז לא שמענו ולא ראינו מי שנותן ס״ת לבהכ״נ ולוקחו למוכרו וע״כ יש להחמיר. ועיין לקמן או׳ קנ״ג. וכן מ״ש הי״א שם בשם הגו״ר כלל ב׳ סי׳ ל״א דבזה״ז שכל ספרינו בחזקת שיש בהם פיסול ומותר ליחיד למכור ס״ת בשופי יעו״ש בס׳ אמרי א״ש סי׳ ק״ו השיב על דבריו וכן התו״ח או׳ כ״ב הרבה להשיב עליו יעו״ש, וע״כ אין להקל כיון שלגבינו הם כשרים ומברכים עליהם אלא א״כ ודאי יש בו פסול שאז מותר למכרם וכמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש ועיין או׳ י״ט:

צ צ) שם. ויש מי שאוסר וכו׳ ואם קנאה מתחלה כדי למכרה וכ״ש אם קבלו בחוב שמותר למכרה דאל״כ סופר נמי נאסור לו למכור ס״ת וזה נמי דכוותיה שלא באה לידו כדי שתהיה שלו. ט״ז סק״י. א״ר או׳ כ״ב וכתב הא״א או׳ כ״ב דאם ירש ס״ת בירושה מאביו י״ל דסומכין על דיעה א׳ והביאו התו״ח או׳ ך׳ וכ׳ עליו דבזה לכ״ע מותר למכור דדומה למי שקנה ס״ת למכרו או למי שגבה בחובו שכתב הט״ז סק״י יעו״ש. ולי נראה דהכל תליי בדעת היורש דאם בעת שנפלה לו הירושה נתכוון לקרות בו אז נתהווה הוא במקום אביו ולדעת היש מי שאוסר אסור למכרו אבל אם נתכוון למכרו כמו שאר נכסים מותר. וכ״ז בס״ת שלא הקדישו לבהכ״נ לקרות בו אבל נתנו לבהכ״נ לקרות בו הרי כבר זכו בו הרבים ולא נשאר לו זכות למכרו וה״ה לבנו וכמו שכתוב התו״ח שם יעו״ש:

צא צא) שם. ויש מי שאוסר וכו׳ מי שמכר ס״ת שלו ושוב נודע לו שיש נדנוד אסור למכור ס״ת נראה דהקונה אם אינו חפץ להחזיר לו הס״ת יוכל לומר קים לי כהמתירין אבל המוכר צריך לקנות בהדמים ס״ת אחר או יתן להספקת ת״ח וכיוצא לחוש לדעת האוסרים כיון דכן הוא נראה דעת מרן ז״ל כמ״ש לעיל או׳ ח״פ יעו״ש. ועיין מש״ז או׳ ז׳ וא״א או׳ כ״ג ודו״ק:

צב צב) ועיין בספר אדרת אליאו ח״ב סי׳ ד׳ באחד שנשאר לו בירושה ס״ת ואחר מותו ירדו בניו מנכסיהם ונשארו חייבים סך גדול לצדקה ואין להם לשלם אם לא במכירת הס״ת והעלה להתיר למכור הס״ת לאיש אשר מתפלל באותו בהכ״נ כדי שלא יצטרכו להוציאו משם, ובלבד שלא יפרשו בפיהם מכירת ס״ת כ״א מכירת זכות וכח שיש להם עליו ולפחות שיתנו עם הקונה שאם הם רשאים למוכרו שיהיו המעות בידם כמעות של כל מקח וממכר ואי לאו הכי שיהיו בידם בתורת מתנה ומיד אל יד הגבאי צדקה יתנום לתשלום חובתם יעו״ש, והביאו א״ח או׳ י״ב

צג צג) שם ויש מי שאוסר וכו׳ וכן בענין תשמישי ס״ת של יחיד הביא בש״ע יו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ח״י ב׳ דעות בזה ודעת האוסר באחרונה וא״כ לפי מה דק״ל דהיכא שכותב מרן ז״ל ב׳ דעות יש ויש דדעתו לפסוק כסברה האחרונה כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ א״כ דה״ה בתשמישי ס״ת של יחיד אסור למכור אם לא ללמוד תורה או לישא אשה:

צד צד) תיק כסף של תפילין מותר לעשותו רמונים לס״ת הרב דברי מנחם בהגה״ט או׳ ה׳ אחר שנשא ונתן בכל דברי ראשונים ואחרונים בכל מה ששייך לענין זה העלה כן הלכה למעשה יעוש״ב והביאו שד״ח באסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ כ״ח:

צה צה) שם ויש מי שאוסר וכו׳ מיהו בשאר ספרים כ״ע מודים דיחיד יכול למכרם א״ר או׳ כ״ב וכ״ב בסה״ק קול יעקב על יו״ד סי׳ ע״ר או׳ ח׳ בשם מרן ז״ל וכמה פו׳ יעו״ש:

צו צו) שם. אלא א״כ ללמוד תורה. להתפרנס בדמיו. רש״י, מ״א ס״ק כ״ד. סו״ב אות ד׳ א״א או׳ כ״ד. והיינו להתפרנס בריוח דאי אין לו מה יאכל כלל מוכר כך, וצ״ע אם מוכרין ס״ת לקנות גמרא ופו׳ ופירושיהן דלימוד גדול שמביא לידי מעשה א״כ ה״ה כה״ג נמי דא״א ללמוד בלא ספרים, א״א שם, ועיין לקמן או׳ צ״ט ובסה״ק קול יעקב סי׳ ע״ר או׳ ה׳:

צז צז) שם אלא א״כ ללמוד תורה וה״ה לפדיון שבוים. כמ״ש לעיל או׳ ל״ד:

צח **צח) שם אלא א״כ ללמוד תורה וכו׳** ול״ד לדידיה אלא אפי׳ לאחרים ג״כ מותר כגון להספיק בהן תלמידים ולהשיא בדמים יתומים לבוש:

צט **צט) שם או לישא אשה,** מי שרוצה למכור ס״ת לישא אשה ועשיר אחד ירא את ה׳ א״ל לא תמכור הס״ת ואני אתן לך מעות לישא אשה והלה טוען שאינו רוצה לקבל מתנה משום דכתיב ושונא מתנות יחיה עיין בשו״ת חיים שאל ח״א סי׳ ע״ד או׳ מ״ב שהעלה דודאי יקבל המתנה ולא ימכור הס״ת יעו״ש. והביאו בברכ״י ביו״ד סי׳ ע״ר בשיו״ב או׳ ד׳:

צט) ועיין בשו״ת נשאל דוד סי׳ ב׳ שכתוב שראה על הגליון בשו״ת חיים שחל הנז׳ שכתב שם מהרב א״א זלה״ה שהביא ראיה לזה מש״ס מגלה דף כ״ז ע״א דאפי׳ יצטרך לחזור על הפתחים לקבל צדקה אפ״ה יקבל צדקה ולא ימכור והגאון נשאל דוד חולק עליו דאין ראיה מהש״ס הנ״ל דהש״ס מירי מ״ש רשב״ג ואפי׳ אין לו מה יאכל אינו אלא ע״י הדחק שהיו מזונותיו מצומצמים ומש״ה אמרינן שיסתפק במועט ולא ימכור ס״ת אמנם היכא שאין לו כלל אפי׳ לספק במועט י״ל דימכור ולא יצטרך לחזר על הפתחים ועיין כ״מ פ״י מה׳ ס״ת דין ב׳ יעו״ש, והביאו א״ח אות י״ב, מיהו אם ניטל צדקה מהגבאים לא ימכור כמ״ש בש״כ יו״ד סי׳ ע״ר סק״ב יעו״ש, אבל אם מתבייש לקבל מהגבאים כגון שהוא בן טובים ואין לו כלל מה יאכל י״ל דימכור:

ק **ק) [סעיף יא׳] בהכ״נ או לבנים ועצים וכו׳** עיין ב״ח שכתב להגיה בטור דמתחיל הדבור לבנים או עצים וכו׳ ועל מ״ש בב״י ובש״ע דמתחיל הדבור בהכ״נ או לבנים כתב דט״ס הוא אבל המ״א ס״ק כ״ה כתב דגירסא הנכונה הוא כמ״ש בש״ע בהכ״נ או לבנים וכ״ה ברמזים ובגמרא וכ״מ בתו׳ ותמה על הב״ח שהגיה בטורים שלו יעו״ש וכ״כ המאמ״ר או׳ י״ג:

קא **קא) שם יכולין ליתן במתנה** היינו זט״ה במא״ה וכמ״ש ס״ז וס״ט אבל של כרכים אסור מ״א ס״ק כ״ו א״ר או׳ כ״ג ת״א כלל י״ז או׳ ל״ג ומיהו יש אומרים דהיינו זט״ה שלא במא״ה אבל זט״ה במא״ה יכולין למשכנן ולהשכירן ג״כ עיין א״א או׳ כ״ו ומאמ״ר או׳ י״ד יעו״ש אבל אנן נקטינן להחמיר כס׳ הא׳ דבמתנה צריך זט״ה במא״ה ולמשכנן ולהשכירן אפי׳ זט״ה במא״ה אסור ועיין לקמן או׳ ק״ה ואו׳ ק״ט:

קב **קב) שם יכולין ליתן במתנה ויעשה בהן מה שירצה** דחלה קדושת הכנסת על הדמים או על ההנאה פרישה או׳ ך׳ ולפי מ״ש באו׳ הקודם דהמתנה צ״ל זט״ה במא״ה יכול הלוקח לעשות בה ד׳ דברים ג״כ כמ״ש סעי׳ ט׳.

קג **קג) שם דאי לאו דהוה להו הנאה וכו׳** ממ״ש הר״ן בשם הרמב״ן נראה דדוקא כשההנאה שקבלו ממנו הוא דבר של קדושה כגון תיבה או מטפחת או ספרים הא לאו הכי לא ומיהו הר״ן נחלק עליו וכ״נ שהוא דעת הפו׳ שכתבו דין זה סתם ב״י וזהו שסתם כאן בש״ע לומר שאפי׳ שאין בהנאה ההיא דבר של קדושה יכולין ליתן להם עבורא בהכ״נ או לבנים וכו׳:

קד **קד) שם דאי לאו דהוה להו הנאה וכו׳** אבל ליתנו לעיר רחוקה שבודאי לא הו״ל הנאה מהם אסור מ״א ס״ק כ״ז ח״א שם:

קה **קה) שם הוי ליה כמכר ומכר שרי בכפרים** כמ״ש לעיל סעי׳ ז׳ ומשמע אבל בכרכים אסור וכמ״ש לעיל או׳ ק״א יעו״שו א״כ אם סתרו כותל בהכ״נ של כרכים לבנות אותו מחדש ונשאר אבנים או עצים צריך לבנות בהם דוקא בהכ״נ אחרת של כרכים או לגונזן ועיין לעיל או׳ ס״ו ובלב חיים ח״ג סי׳ מ״ה ודו״ק:

קו **קו) וע״כ** אם רוצים לגבות מעות כדי לקנות אבנים ועצים לבנות בהם איזה דבר בבהכ״נ או בה״מ של כרכים צריך להתנות בשעת גבייה וגם בשעת קנייה כל מה שישאר מהמעות או מאבנים ועצים שיקנו יהיה רשות בידם להוציאם לחולין כדי שאם ישאר אח״כ יוכלו למכרם או ליתנם לדבר הרשות ועיין לעיל סעי׳ ה׳ ובדברינו או׳ ד״ן ואו׳ ה״ן ואו׳ נ״ט:

קז **קז) שם הוי ליה כמכרו אם בנו בהכ״נ חדשה וסתרו הישנה** ע״פ זט״ה במא״ה פקעה הקדושה מהישנה וחלה על החדשה ורשאים לשנות הישנה לכל מה שירצו דלא גרע ממתנה אבל בלא״ה אין כח אפי׳ זט״ה במא״ה לעשות בהן דבר חול שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתה עליהן, מ״א ס״ק כ״ז בשם מ״ב יעו״ש סו״ב אות ב׳ ח״א שם אות ל״ד ועיין בדברינו לעיל סי׳ קנ״ב אות ט׳ ונראה דצ״ל הזט״ה במא״ה בפה שתפקע הקדושה מהישנה ותחול על החדשה וטוב שיאמרו מהתחלת הבנין שע״י זה הבנין שאנו בונים בהכ״נ חדשה תפקע הקדושה מהישנה ותחול ע״ז החדשה:

קח **קח) שם. וכן יכולין להחליפן באחרים וכו׳** והגם דיש אוסרים לקנות בדמי קדושה אחת קדושה אחרת כיוצא בה כמ״ש סעי׳ ד׳ היינו כשלא מכרו זט״ה במא״ה אבל אם מכרו זט״ה במא״ה יכולין להוציא המעות אפי׳ לחולין וכמ״ש סעי׳ ז׳ וא״כ ה״ה דיש יכולת בידם להחליפן באחרים והם יוצאין לחולין. ומה שאסור למשכנן וכו׳ יבואר הטעם באו׳ שאח״ז. ועיין בקרבן נתנאל על הרא״ש פ׳ בני העיר או׳ ץ׳:

קט) **שם. אבל אסור למשכנן וכו'** אפי' ע"י זט"ה. ואפי' במא"ה. וכ"ה מבואר בהרא"ש, ואע"פ שכבר כתב לעיל סעי' ז' היכא דמכרוה ע"י זט"ה יכולין לשנות המעות לכל מה שירצו והלוקח יעשה בבהכ"נ כל מה שירצה וא"צ לנהוג קדושה לא בבהכ"נ ולא במעות וא"כ מה לי מכירה ומה לי משכוני מ"מ שאני משכוני כיון שעדיין בהכ"נ בקדושתה אין יכולין למשכנן אבל כשמכרוהו במעות כבר איקלישא קדושתה דקדושת בהכ"נ חלה קצת על המעות והמעות ג"כ אינם נתפסים לגמרי בקדושת בהכ"נ ואקלישא קדושת שניהם ויכולין לשנותן לכל מה שירצי. חדושי הגהות בגליון ב"י אות ב' בשם מהרל"ח. וכ"כ מ"א אות כ"ח, ועיין לעיל או' ק"א:

קי) **שם. אבל אסור למשכנן וכו'** היינו דוקא שהשוכר או השואל יעשה בהם תשמיש הדיוט אבל כשהוא יעשה בהם ג"כ דבר קדושה כגון תפלה ולימוד ודאי דמותר. והיינו דוקא כשאין שם זלזול כלל כגון שגם השואל מתפלל בה ברבים כמו אצל המשאיל והשוכר וכמו שמסיק הרב בהגה וכ"מ מדברי התו' שם, עו"ת או' ל"ב, וכ"כ מ"א ס"ק כ"ז, אלא שסיים דדעת הפו' משל רבים ליחיד שרי כל שאין מפקיעין קדושתה כמ"ש בהגה לגבי ס"ת יעו"ש. והיינו דוקא בשל כפרים דמגו דיכולין למוכרה יכולין ג"כ ליתנה מרבים ליחיד אבל של כרכים אסור ליתנה מרבים ליחיד כמ"ש לעיל אות ב"ן יעו"ש:

קיא) **שם. שאין כאן דבר אחר וכו'** ואעפ"י שקבל מעות כשמשכנן או השכירן אין שייך לומר דחלה הקדושה על המעות כיון שלא הקנהו לו שהרי אין גופו קנוי לו, לבוש:

קיב) **שם הגה. אבל מותר להשאיל ס"ת וכו'** מ"כ בתשו' כ"י שאחד מן הגדולים סובר דאנשי בהכ"נ שרצו למכור או ליתן או להשאיל ס"ת לקהל אחר ויש שם מוחין אפי' הם מיעוטא דמיעוטה הדין עמהם זולת אם יש בקהל פרנסים ממונים לפקח על הצבור ועל נכסיהם עפ"י הקהל קדוש והממונים מסכימים לדברי המרובים וסייע סברתו מדברי הרמב"ם ז"ל פי"א מהלכות תפלה ומהירושלמי שהביא הר"ן דקאמר ג' מבה"כ כבהכ"ג וכו' וגדול אחד סתר ראיותיו והעלה דאפי' אין שם פרנסים בקהל הרוב כופין את המיעוט ויכולין למכור או לתת וכ"ש להשאיל קהל א' שיש להם ס"ת לקהל שאין להם ס"ת לקרוא או ש"ץ לקרוא בחגים ובמועדים כנה"ג בהגה"ט מ"א ס"ק כ"ט ח"א שם או ל"ג וכ"כ המש"ז או' כ"ט דאזלינן בתר רובא בכל דוכתא וכ"כ לעיל או' מ"ד ועיין לעיל סי' קל"ה או' פ':

קיג) **[סעיף יב'] מי שיש לו תנאי וכו'** אינו יכול למכור זכותו לאחר שלא מחלו הקהל המצוה אלא לו ולזרעו ולא לאחר אא"כ התנו בפירוש שיוכל למכור זכותו לבוש ואעפ"י שהתנו שיוכל למכור סתם כתב המש"ז או' י"א דאינו יכול למכור כ"א דוקא להגין כמוהו:

קיד) **שם. אינו יכול למכור זכותו לאחר.** זהו דוקא בזמן שהקהל כבדו לאחר בדבר זה דומיא דההיא דכ"ג שממנין אותו בחנם אבל אם קלה אחד מן הקהל זכות זה קנאו לכל זכות שבו ככל קנין דעלמא ומ"מ ברור הוא שלא ימכור אפי' בזה אלא למי שהוא הגין כמוהו דאדעתא דהכי הקנו לו זכות זה. ט"ז ס"ק י"א. א"ר או' כ"ד. ח"א שם או' ל"ה:

קטו) **[סעיף יג'] גבו מעות לבנין בהכ"נ ובא להם דבר מצוה וכו'** צ"ל דמיירי שבא להם לקנות דבר שקדושתו למעלה מבהכ"נ וכמ"ש לעיל סעי' ה' עו"ת או' ל"ד, וכ"כ המאמ"ר או' י"ז. וכ"מ מדברי הלבוש. ומ"ש א"ר או' כ"ה דלא מיירי הרמב"ם מדין עלייה לקדושה תמורה ודלא כהעו"ת כבר הקשה עליו המאמ"ר שם יעו"ש. ועוד י"ל דמ"ש ובא להם דבר מצוה וכו' אפי' מצוה קלה והוא ע"י זט"ה במא"ה דיכולין לשנות למצוה קלה וכ"מ מדברי המ"א סק"ל וכ"כ בהדיא הא"א או' ל' כ"כ לעיל או' כ"ד יעו"ש, וכ"כ הט"ז ס"ק י"ב דמיירי אפי' למצוה קלה אלא שכתב דהיינו להלותה ולשלם אותה אח"כ והיינו לפי סברתו בסק"ב דמותר להלוות מעות שגבו לבהכ"נ לדבר הרשות ולשלם אח"כ אמנם כבר כתבנו לעיל או' כ"ט שיש פלוגתא בזה אם מותר להלוותם לדבר הרשות ויש להחמיר יעו"ש:

קטז) **שם. קנו אבנים וקורות לא ימכרום לדבר מצוה וכו'** אעפ"י שמן הדין מותרין לא יעשו כן. מ"א ס"ק ל"א. ור"ל אעפ"י שמן הדין מותר למכור זט"ה במא"ה ולהוריד המעות לחולין כמ"ש סעי' ז' וא"כ למה לא ימכרו לדבר מצוה לז"א לא יעשו כן ר"ל דלכתחלה לא ימכרו זט"ה במא"ה להוריד מקדושתו ולפי פי' ראשון שכתבנו באו' הקודם שבא להם דבר מצוה שקדושתו גדולה מבהכ"נ י"ל הא דאין מוכרין משום דאפשר לגבות מן הצבור וכמ"ש לקמן או' קי"ט יעו"ש, ועיק באו' שאח"ז:

קיז) **שם. אלא לפדיון שבוים.** וה"ה ללמוד תורה ולהספיק לתלמידים ולישא אשה ולהשיא יתומה. לבוש. אבל לצורך מצוה אחרת לקנות תיבה או מטפחות לא ימכרום אם אפשר לגבות מן הצבור כמ"ש באו' הקודם, וכ"מ מדברי הלבוש:

קיח **קיח) שם. אבל אם בנו וגמרו וכו'** זהו לשון הרמב"ם ז"ל בפ"ח מה' מתנות עניים דין י"א והביאו ב"י וכתוב בגי' שהביא ב"י אבל אם בנו יגמרו וכו' וכתב מ"א ס"ק ל"ב דכן עיקר מיהו בהרמב"ם שלפנינו הגי' כמ"ש בכאן בש"ע אבל אם בנו וגמרו זכו' יעו"ש, וכ"ה בלבוש, וכ"ה הגי' בב"י ביו"ד סי' רנ"ב ועיין בט"ז שם סק"ב וא"א בזה הסי' או' ל"ב. ונראה דמ"מ יש להחמיר כדברי המ"א כיון דהטעם הוא משום שאפשר לגבות מן הצבור אבל אם אי אפשר אפי' בהכ"נ בנוי ימכרו כמ"ש באו' שאח"ז:

קיט **קיט) שם. לא ימכרו בהכ"נ אלא יגבו וכו'** הקשה הט"ז בס"ק י"ב דהא בסעי' ו' פסק דימכר להספקת תלמידים וכו' ותירץ דשם מיירי שיש להם בהכ"נ אחרת וכאן מיירי שאין בהכ"נ אחרת וכ"כ בסק"ד יעו"ש, וכ"כ י"א בהגב"י. אבל הא"ר או' כ"ו כתב על תירוץ הט"ז הנז' דאינו מוכרת יעו"ש. והמ"א ס"ק ל"ג כתב דמן הדין שרי דהא אפי' לקדושה אחרת שרי כ"ש לפדיון שבוים עכ"ל, ור"ל דמן הדין מותר למכור וכמ"ש בסעי' ו' והכא מיירי בדאפשר לגבות מן הצבור לפדיון שבוים, וכן פי' דבריו המחה"ש בס"ק ל"ב וא"א או' ל"ג יעו"ש. וכ"כ הלבוש וז"ל אבל אם בנו וגמרו לא ימכרו אותם מיד אלא ישתדלו בלא איחור לגבית מעות לצורך אלו המצות ואם א"א לגבות מיד ויש לחוש לביטול המצוה מן המצות הנז' (עיין לעיל או' קי"ז) ימכרו אותם אפי' בנויה ואפי' ס"ת לצורך אלו המצות עכ"ל, וכ"כ המאמ"ר או' ח"י יעו"ש, ועיין בדברינו לעיל או' ל"א:

קכ **קך) [סעיף יד'] לא מצי ראובן הדר ביה,** דנעשה נדר מבי אמר קרקע זו לבהכ"נ, ב"י בשם המרדכי עו"ת או' ל"ו, מ"א ס"ק ל"ד, ועיין לעיל או' ע"ז:

קכא **קכא) שם ואם ראובן לא היה דר שם היו יכולין לשנותה,** מבי כנישתא לבי רבנן ואפי' לדבר הרשות נמי כדאמרינן בר"פ בני העיר, ב"י בשם המרדכי מ"א ס"ק ל"ה א"א או' ל"ה וכתב שם הטעם במרדכי משום דהזמנה לאו מלתא היא יעו"ש ועיין לעיל סעי' ח' והמ"א שם כתב הטעם משום דאדעתא דידהו יהביה מעיקרא ור"ל כיון דאדעתא דידהו יהביה לא עדיפא מבהכ"נ של כפרים דאפילו אחרים סייעו בבנינה יכולין למכרה וכמ"ש לעיל בהגה ריש סעי' ז' ובדברינו לשם או' ל"ה וכ"כ המחה"ש ס"ק ל"ה, ועיין באו' שאח"ז:

קכב **קכב) שם ואם הוא מבני אותה העיר אינם רשאים לשנותה וכו'** הטעם משום דאדעתא דכולהו אתיהיב והוא ג"כ בכלל ב"י בשם המרדכי, עו"ת או' ל"ח מ"א ס"ק ל"ו ח"א כלל י"ז או' נ"ז, וצ"ע דמבהכ"נ לבהמ"ד אפילו הבעלים מעכבים שרי כמ"ש ביו"ד סי' רנ"ט ס"ב וכ"מ בר"ס זה ובסעי' ז' דלקדושה חמורה לא בעי במא"ה וצ"ל דמ"מ אם אחד עומד ומוחה אין רשאים לשנותו וביו"ד מיירי שאינו מבני העיר מ"א שם:

קכג **קכג) שם אם הוא עומד וצווח** כלומר אבל מן הסתם רשאים לשנותו והמרדכי הולך לשטחו דס"ל בסתם כל שלא מיחו מיקרי במא"ה, עו"ת או' ט"ל, ועיין לעיל סעי' ז' בהגה שנייה.

קכד **קכד) שם אם הוא עומד וצווח** וסיים בב"י בשם המרדכי ואם לא יוכלו עתה לעשותו בהכ"נ ימתינו לאחר זמן שמא יתנו להם העכו"ם רשות או יפייסו את ראובן שיתרצה להם לשנותה עכ"ל ט"ז ס"ק י"ג:

קכה **קכה) שם אלא א"כ יש שם חבר עיר וכו'** שם במרדכי כתב כרב אשי בדורו כלומר אם הוא חשוב בדורו כרב אשי בדורו אמרינן דכל דאתי אדעתא דידיה קא אתי וכבר כתבתי לעיל דלא סמכינן בזה"ז על דין זה וכ"כ ב"י לדעת הטור וכ"כ הב"ח עו"ת או' מ' והיינו דוקא בסתמא לא סמכינן בזה"ז על חבר עיר אבל אם התנו בפי' דתולין בדעתו סמכינן כמ"ש לעיל או' מ"ט יעו"ש:

קכו **קכו) שם ושבעה טובי העיר וכו'** ר"ל במא"ה כי כן כתוב במרדכי שם דזט"ה במא"ה כמו חבר עיר יעו"ש ומ"ש בא"ר או' כ"ח דלדעתו נראה דלא מהני זט"ה כשמוחין אלא דוקא חבר עיר והמרדכי מיירי לשנות מקופת תמחוי כשאינו מוחה יעו"ש ל"ז להבין שהרי כתוב שם במרדכי דזט"ה במא"ה כמו חבר עיר יעו"ש ואפ"ל דהבין הא"ר בדברי מור"ם ז"ל דזט"ה אף בלא מא"ה קאמר אבל זט"ה במא"ה גם הוא יודי דאין היחיד יכול למחות וכמ"ש לעיל או מ"ד דהולכין אחר הרוב יעו"ש:

קכז **קכז) שם ושבעה טובי העיר וכו'** ומדלא כתב רמ"א ז"ל הג"ה זו לעיל סעי' ז' משמע דוקא כאן מהני זט"ה דבני העיר קבלו עליהם אותם לכל דבר אבל לעיל בכרכים שבאים שם אנשים מעלמא ומתנדבים לבהכ"נ לא מהני מה שקבלו אותן אנשי העיר עליהן מ"א ס"ק ל"ז וכ"כ א"ר או' כ"ח דבכרכים פשיטא דלא מהני זט"ה ומ"ש שם המ"א בשם מ"ב שהאדנא זט"ה יכולין למכור אפי' בכרכים כבר כתבנו ע"ז לעיל או' ח"ן יעו"ש ומ"ש בשם מהר"ם מלובלין כבר כתבנו אותו לעיל בסי' קנ"ב או' ד' יעו"ש

קכח **קכח) [סעיף טו'] ואם אסר אינו כלום** היינו מצד התקנה אבל מדינא יכול לאסור כמ"ש ביו"ד סי' רנ"ד יעו"ש מ"א ס"ק ל"ח א"ר או' כ"ט:

קכט **קכט) כתב** בהג״מ בשם ר״ש קהל שהיה להם תיבה שהיו מניחים בו העישור ואסר אחד מהם חלקו והתיר להם עכ״ל והביאו מ״א שם ועיין מ״ש עליו מ״א שם ובשם רש״ל והא״ר שם כתב דהא נמי מצד התקנה התיר ובחנם דחקו מהרש״ל ומ״א יעו״ש:

קל **קל) [סעיף טז׳] אינו יכול לאסרה וכו׳** ל״ד דודאי אי עבר ואסר אסור כמ״ש בתשו׳ רי״ט צהלון סי׳ קצ״ז אלא דלשון אינו יכול ר״ל אינו רשאי וכמ״ש הלשון בב״י א״ר או׳ ל׳ א״א או׳ ט״ל:

קלא **קלא) שם אינו יכול וכו׳** והיינו כשהשאיל שיהיה קדושה בהכ״נ הא אם שאל שיתפללו ולא שיהיה קדושת בהכ״נ עליו יכול לאסור חלקו עליו א״ר שם א״א שם:

קלב **קלב) שם אינו יכול וכו׳** ואם יש בהכ״נ אחרת באותו העיר יכיל לאסרה תשב״ץ ח״ד סי׳ ז׳ הגרע״א:

קלג **קלג) שם אא״כ יאסרנו לכל הקהל וכו׳** ודוקא כשהשאיל סתם אבל אם השאילה לזמן אינו יכול לאסור אפי׳ לכל הקהל תוך הזמן כמ״ש ביו״ד סי׳ רכ״א ס״ז מ״א ס״ק ט״ל א״ר שם א״א שם ואם לא השאיל להם אלא נתקבצו מעצמן ושתק אפי׳ ביום ראשון יכול לטורדם ושאלה סתם ל׳ יום א״ר שם בשם מהרי״ט צהלון שם א״א שם:

קלד **קלד) [סעיף יד׳] אין הצבור רשאין לשנותו וכו׳** כדמוכח גבי עירוב דאפי׳ במקום שיש קצת טעם לשנותו אין משנין מפני חשדא וה״נ איכא חשדא שיאמרו שבני ביתו אינם מהוגנים גם יכול לומר שאין רצונו לילך למרחוק לבהכ״נ אף ששכרו יותר מהרי״ק מ״א סק״מ ח״א כלל י״ז או׳ ט״ל והיינו קצת טענה אין משנין משום חשדא כמו עירוב הא טענה רבה משנין ולא חיישינן לחשדא א״א או׳ מ׳ וכ״כ החס״ל או׳ ט״ו ועיין לקמן או׳ קל״ו ובזה נסתלק הצ״ע של הא״ר באו׳ ל״א יעו״ש:

קלה **קלה) שם אין הצבור רשאין וכו׳** מכאן למד הרב באר עשק סי׳ ה׳ שחבורה שהיו לומדין בבית עשיר אחד זה כמה שנים וא״כ רוצים ללמוד ב׳ חדשים בכל בית ובית שאינם יכולין לשנות י״א בהגב״י:

קלו **קלו) שם אין הצבור רשאין וכו׳** ומכלל זה יש ללמוד שמי שזכה באיזה ענין של כבוד או מצוה אין מעבירין ממנו אם לא בהיות איזה טענה למערער ול״ד בדברים הנוהגים תדיר אלא אפי׳ בדבר דמזמן לזמן קא אתי הראנ״ח ח״ב סי׳ ע׳ כנה״ג בהגב״י עו״ת או׳ מ״ב מ״א ס״ק מ״ב ח״א שם ועיין לעיל או׳ קל״ד:

קלז **קלז) שם אין הצבור רשאין וכו׳** ואם נאנס בעל המקום ולא היו יכולין להתפלל שם לא אבד חזקתו וכשיעבור האונס אין יכולין לשנותו הראנ״ח שם סי׳ ע״ה כנה״ג שם עו״ת שם א״ר או׳ ל״א ועיין בס׳ כנסת יחזקאל סי׳ י״ג שהביא ראיה לדבריו והביאו י״א במ״ב בהגב״י או׳ ז׳:

קלח **קלח) אם** ידענו בבירור שמחל השעבוד ונתייאש ממנו נאבדה חזקתו ואפי׳ נאנס באונס דלא שכיח כלל שיעבור האונס אם אין שם ראיה ברורה שמחל לא אבד זכותו הראנ״ח שם סי׳ ע׳ כנה״ג שם מ״א ס״ק מ״ט:

קלט **קלט) מכר** בעל הבית ביתו לראובן אין בידינו ראיה גמורה שהקונה יזכה באותה חזקה הראנ״ח שם. כנה״ג שם. עו״ת שם. א״ר שם:

קמ **קמ) אפי׳** בא ת״ח לזכות באותה מצוה אין מעבירין את המלוה ממי שהחזיק בה אפי׳ אם הוא ע״ה. הראנ״ח שם עו״ת שם. מ״א ס״ק מ״ט. חס״ל שם:

קמא **קמא) שם אין הצבור רשאים וכו׳** אין דין זה אמור אלא ברוצים להעביר המצוה והכבוד לגמרי ממי שהחזיק בה אבל אם בא לזכות במצוה וגם הראשון יעמוד במצותו כגון מי שהחזיק שיתפללו בביתו ובא אחר ועשה ביתו בית תפלה שיתפללו בו אעפ״י שקצת מהאנשים שהיו מתפללים בבית המחזיק הא׳ מתפללים בבית המחזיק השני אינו יכול לעכב על ידו, הראנ״ח שם סי׳ פ״ח, כנה״ג שם עו״ת שם מ״א ס״ק מ״א, א״ר שם, ח״א שם, חס״ל שם, ועיין לקמן אות ק״ן:

קמב **קמב) אנשים** שהחזיקו לקבור מתים אין יכולין למחות באחרים שבאים לקבור שבעשיית המצוה כל אחד רוצה לזכות לעשות מצוה, משפטי שמואל סי׳ נ״ג, כנה״ג שם עו״ת שם מ״א שם. ובמדינתינו שיש חבורות ממונים לכך צריך ליתן להחברה כמנהגם, מ״א שם, ח״א שם:

קמג **קמג) מי** שהחזיק להדליק נרות בהכ״נ ומטה ידו ושלח מעט שמן לבהכ״נ ואין רוצים לקבלו ונתנו ההדלקה לאחר הוא לא הפסיד חזקתו וצריך שיקבלו מה ששלח. הרדב״ז סי׳ שפ״ו, ברכ״י אות ז׳ שע״ת אות כ״ז:

קמד **קמד) ראובן** היה לו בהכ״נ בכפר ועמד ימים רבים שלא הלך בכפר ומפני זה אנשי כפר היו מתפללין בבית שמעון ואח״כ מכר ראובן ביתו לת״ח וחזרו אנשי כפר להתפלל בו שמעון זכה בחזקת מצותו ומ״מ אינו יכול לעכב על הבא מחזקת ראובן מלקבוע גם הוא מקום תפלה בביתו שו״ת מהר״א בן חיים ח״ב סי׳ ע׳ עט״ז אות ד׳:

קמה **קמה) שם אין הצבור רשאים וכו׳** כתב הרב פרי תבואה ח״ב סי׳ ס״ה דהיינו דוקא בשאר מצות דליכא אומדן דעת שכוונת הקהל היה לחלק המצוה כל פעם לאיש אחד בזה הוא דזכה אבל ביין קדוש לבהכ״כ שמעשרת לא אתמר בה דין חזקה דיש לדמותו לקטורת שהיו מכריזין חדשים לקטורת בואו והפיסו וא״ת שיקדש בביתו ויתעשר יפה כחה בזיכוי רבים ותוסיף תת כחה להתעשר על ידה כדתנן ביומא בד״א בקרבנות צבור וכו׳ ע״כ, והביאו הפתה״ד אות ה׳ וכתב עליו דאחהמ״ר אין דינו מבורר וגם ראייתו איכא למידחי דקטורת שאני דמעיקרא לא היו מניחין שישנה בה אדם אבל בשאר דברים שכבר שנה ושלש והחזיק מנ״ל דלא אהני חזקתו גם במצוה כי האי שמעשרת וממקומו הוא מוכרע דהא פ׳ הטור ומרן בדין שלפנינו דמי שהיה בביתו בהכ״נ אין הצבור רשאין לשנותו והיא מצוה שמעשרת את בעליה ע״י שנוהג בה כבוד כדאשכחן בעובד אדום שנתברך ביתו בעבור ארון האלהים וכו׳ יעו״ש, הרי דמצוה זו מעשרת את בעליה ואפ״ה אמרינן דלהני ליה חזקה וה״ה והוא הטעם בקידוש וליכא ראייה מקטורת כנז׳ עכ״ל:

קמו **קמו) שם אין הצבור רשאין וכו׳** וה״ה מי שהיה קבוע בביתו מדרש ביום ש״ק שחרית ללמוד תנ״ך ולשמוע כלמודים מדרש אגדה חכמה ומוסר מפי חכם כנהוג דדמי לבהכ״נ דאית ביה חזקה ואין יכולין לשנותו ממקום קביעותו ושייך ביה כל החלוקים הנאמרים בענין, בין כבדוהו הקהל להחזיק מעצמו, ואם מה שקבעו המדרש שם היה מחמת שבאותו זמן לא היה לשאר יחידים בית ראויה לזה או לא, ואם באים באיזה טענה לשנותו אי בעי׳ טענה מספקת או לא, ואי מהני חזקתו גם ליורשיו או לא, פתה״ד אות ו׳:

קמז **קמז) מי** שהחזין במצוה על פי צבור אפי׳ פ״א זכה, שאלת יעב״ץ ח״ב סי׳ ס״ט, מחב״ר אות ט׳ שע״ת אות כ״ז:

קמח **קמח) מי** שזכה בהדלקת נר תמיד שנה וחצי ולא מיחו בו אין מעבירין אותה הימנו, שאלת יעב״ץ שם וסוף סי׳ ע״ב, מחב״ר אות יו״ד, שע״ת שם:

קמט **קמט) מי** שהחזיק במלוה כמה שנים ובנו ממלא מקומו הוא זוכה בה וק״ו אם עשאה קצת וכו׳ תשו׳ כנה״ג סי׳ כ״ז. ברכ״י או׳ י״ב. ער״ה או׳ י״א. שע״ת שם:

קנ **קנ) שם. אין הצבור רשאים לשנותו בבית אחר,** ודוקא לשנותו מבית זה לבית של יחיד אחר אבל אם רוצים לבנות בהכ״נ קבוע לכולם במקום שהוא של כולם רשאין שאין בזה משום דרכי שלום. לבוש. סו״ב במק״ח או׳ ו׳ א״א או׳ מ״א, כר״ש. וכ״כ האחרונים. ועיין פת״ת בח״מ סי׳ קמ״ט או׳ ד׳ מ״ש בשם שב יעקב סי׳ ח׳ על דברי הלבוש הנ״ל ובדברינו לעיל או׳ קמ״א ודו״ק:

קנא **קנא) [סעיף חי׳] יש מי שאוסר וכו׳** בב״י לא הביא פלוגתא בזה ומה שכתב זה בשם יש מי שאומר לפי שכן דרך מרן ז״ל כשמוצא סברה יחידית שלא נזכרה כ״א בפיסק אחד כותב אותה בשם יש מי שאומר, וכן מ״ש בסעי׳ י״ט ובסעי׳ ך׳ יש מי שאומר לפי שהם סברה יחידית:

קנב **קנב) שם. שנהגו להביאם תמיד לבהכ״נ וכו׳** ואיתא במהרי״ק שורש קס״א דאפי׳ יש מנהג להוציאם לחולין אין לילך אחריו וכו׳ יעו״ש. ועכשיו המנהג פשוט שנשארים ברשות בעליהן וא״כ הוו כאלו התנו עליהם עיין סי׳ קנ״ד ס״ח. מ״א ס״ק מ״ג. ועיין באו׳ שאח״ז:

קנג **קנג) שם. אין יכולין להוציאם לחולין וכו׳** היינו דוקא כשיש אמדן דעת דהקדיש לחלוטין אבל אם התנה עם הגזבר שהוא פקדון וכו׳ יכול לעשות כרצונו. ארח לצדיק א״ח סי׳ א׳ מחב״ר או׳ ו׳ זכ״ל או׳ ב׳ וכן המנהג עכשיו ברוב המקומות שמי שניתן חפצי כסף לבהכ״נ או ס״ת ורוצה שישארו ברשותו להיות לעצמו או להוליכם לבהכ״נ אחרת עושה תנאי עם פקודי בהכ״נ בשטר והכל לפי תנאו ואם לא התנה הרי הם של בהכ״נ שזכו בה מן הסתם. מיהו רק אם יש מקום שיש להם מנהג פשוט שמי שנותן לבהכ״נ שנשארים ברשותו אפי׳ בלא כתיבת שטר יחזיקו במנהגם כמ״ש באו׳ הקודם בשם המ״א, וכ״כ האחרונים. ועיין לקמן או׳ קס״ב:

קנד **קנד) ואם** התנה ומשכן ביד עכו״ם מטפחת מרוקמת בכסף ואחר זמן קנאה ישראל יכול לשורפה ולמכור הכסף ולהוציא דמיו. ארח לצדיק שם, מחב״ר או׳ ז׳ זכ״ל שם. שע״ת אות כ״ח.

קנה **קנה) שם. אין יכולין להוציאם לחולין וכו׳** גרסינן בספרי הקוצץ אבן מהיכל אסור ליהנות ממנה וכתב רבינו אלעזר ממיץ שאותם הספסלים שמושיבין נערים בבהכ״נ אינם רשאים להוליכם לביתם לישב עליהם ואעפ״י שמביא אחרים טובים, אבי העזרי, הנה כ״י, שוב ראיתי שכ״כ מהר״ם

בתשו׳ דפים קרימונה סי׳ קמ״ה, ברכ״י אות ח׳ זכ״ל אות ב׳ חס״ל אות י״ז:

קנו) שם אין יכולין להוציא לחולין וכו׳ וכן אין רשאין ליקח הכלי קודש מבהכ״נ זה וליתנו לאחרת אלא א״כ יש מנהג המקום קבוע שמי שנותן כלי קודש או חפצי קודש אח״כ הוא מוציאם לבהכ״נ אחרת או עושה בהם כרצונו, עבה״ג סי׳ מ״ט, א״ר אות ל״ב:

קנו) בני עיר אחת שברחו מחמת רעש מלחמה ונתפזרו אחד כה ואחד כה ואח״כ ותשקוט הארץ וחזרו רוב הקהל ונתישבו ורצו שכל שאחד מן הקהל אשר לקח עמו כלי הקידש שיחזיר להם מחויב להחזיר לידם אעפ״י שהוא אינו רוצה לחזור לישב באותו קהל ואפי׳ היה באותו כלי קודש מה שהתנדב הוא עצמו ומכ״ש של אנשים אחרים כיון שחזרו ונתישבו שם רוב הקהל, משפטי שמואל סי׳ ט״ו ויעו״ש מלתא בטעמא, עו״ת סי׳ קנ״ד אות ח״י א״ר שם אות כ״ב, סו״ב שם אות ז׳:

קנו) בני העיר שהיה להם בהכ״נ אחת ומחמת סיבה הוצרכו לחלוק עצמן לשנים הדין שכל כלי הקודש וס״ת יחלוקו באופן זה אם יש חפצים ידועים שהקדישם אחד יכול הוא או יורשיו להוליכם לבהכ״נ אשר הוא בתוכה ומה שאינו ידוע יחלקו לפי ערך אנשים שהם מבן י״ג ומעלה כי יש לכולם זכות בהם ואם א״א לחלק ישתמשו כל אחד בזמן לפי ערך, מבי״ט ח״ב סי׳ קע״א והביאו מ״א סי׳ קנ״ד ס״ק כ״ג וכתב דלי נראה אם נשתקע שם בעליו ממנה אעפ״י שידוע מי הקדישם זכו בהם כולם דהא הקהל יכולין לשנותם לדבר הרשות כמ״ש ביו״ד סי׳ רנ״ט סעי׳ ג׳ ועוד נראה לו דגם לנשים וטף יש חלק בכל הדברים שירשו הזכות מאבותיהם וכמ״ש הרן בפ׳ בני העיר וז״ל אע״ג דאיכא כמה יתומים קטנים אפ״ה בני העיר מצו מזבני ביהכ״נ דהוו אפוטרופוס דידהו עכ״ל והביאו א״ר שם, י״א בהגב״י שם:

קנו) זקן אנשי חברה של ג״ח שעשו חפצי כסף לבהכ״נ של קהל אחד והיה בידי עצמם למשמרת ועתה רובם ככולם הלכו לעולמם וקמו אחרים תחתיהם וגם המה שומרים את הכלים הנ״ל ומקרוב מחמת קטט יצאו האנשים ההמה מן הכלל להתפלל בקהל אחר ועתה אנשי הקהל תובעים שיתנו להקהל את החפצים העלה בתשו׳ מהר״י באזאן דהדין עמהם יע״ש סי׳ ב׳ וכשמעוטי הקהל תובעים חלקם בחפצי קודש ורצו לפרוש מהקהל עיין תשו׳ מגן גבורים סי׳ א׳ שכתב דחולקין למספר הגברים מבן י״ג ומעלה. וכן העלה שם דאין דין גוד או אגור בבהכ״נ יעו״ש והב״ד א״א שבגליון הש״ע או׳ ה׳ מיהו כבר כתבנו לעיל דדעת מ״א ודעימה דגם לנשים וטף יש חלק יעו״ש:

קנח) שם. ולמכרם. תיק קמיעה של כסף אחרי שנתקלקל הקמיעה אי רשאי להנות מהתיק לתשמיש חול עיין תשו׳ סם חיים סי׳ מ״ו דמתיר. א״א שם או׳ ד׳ זכ״ל או׳ ח׳ יפ״ל סי׳ קנ״ד או׳ א׳:

קנט) [סעיף יט׳] כתב כתוב וכו׳ כתב שכתוב בו שהקדיש וכו׳ כצ״ל וכן הוא בב״י ולבוש. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ד:

קס) שם. אפ״ה הוי הקדש. ולא אמרינן שמא כתב להקדיש ונמלך, ב״י בשם מהרי״ק. לבוש מ״א ס״ק מ״ד:

קסא) [סעיף ך׳] אין הצבור יכולין וכו׳ דלא שייך חזקה בס״ת העשוי מתחלתו ע״מ כן שיקראו בו הרבים ושיהיה תמיד מונח בבהכ״נ עד יום פקוד אותו הבעלים ואפי׳ אם העידו מבני הקהל שהיא של צבור לא מהני כי נוגעים בעדות הם ואין מועיל דליסלקו תרי (ר״ל שיסלקו הנאתם מס״ת, מחה״ש) מנייהו וליסהדו בס״ת אא״כ יש להם ס״ת אחר (ואז א״צ סילוק מחה״ש) מדוייק כזה וכשר כמותו ב״י בשם מהרי״ק וכתב שדין זה בח״מ סי׳ ל״ז לבוש ט״ז ס״ק ט״ו עו״ת או׳ מ״ג מ״א ס״ק מ״ה מיהו עיין בח״מ שם סעי׳ כ״ב שכתב דעכשיו נהגו לקבל עדים מהקהל על תקנתם והסכמתם ועל הקדשות וכו׳ יעו״ש ונראה שמפני זה לא סיים כאן בש״ע מה שכתב בב״י משם מהרי״ק מפני שעכשיו נהגו לקבל עדות מהקהל בכל ענייניהם כמ״ש בח״מ סעי׳ הנ״ז:

קסב) שם אין הצבור יכולין וכו׳ כתב רש״ל בתשו׳ סי׳ ט״ז באחד שנתן ס״ת להיכל מכמה שנים ועמדה שם והיו עליה מעילין של הקדש שהם משל צביר והיתה בפני המקדיש כמה שנים בהיכל ולא שמע אדם שהיה אומר שלי הוא ולא נתתיה לחליטין ואמת שהיתה נקראת על שמו כי כן הדרך של העשירים כ״א קונה ס״ת וניתנה להיכל וכ״א מכיר ס״ת שלו להתיחס בה ופסק שם דאם בא אח״כ איהו גופיה ורצה לקחת לעצמו לאו כל כמיניה אם אין לו ראיה דחזקה שהוא אקדשה דהוא הוי מוציא ועליו הראיה ומש״ה ראיתי ושמעתי שבני אדם כשמתנדבים ס״ת לבהכ״נ היו מתנים ברבים שאינה לחלוטין וא״כ אותו שלא התנה איהו דאפסיד אנפשיה וכו׳ והביאו הט״ז שם וכתב וז״ל ונראה שהוא חולק על פסק הש״ע כאן שהוא בשם מהרי״ק דה״ל דאין הקהל נקראין מוחזקים וכן מסתבר (ר״ל כדברי הש״ע) כיון שידוע שהיתה שלו מתחלה היאך יחזיקוהו הקהל מספק להוציא מחזקה שלו שהיתה ודאי שלו ומה שהיו לו מעילין של הקהל אין ראיה כלל כי כן המנהג להחליף המעילין מס״ת אל ס״ת הן של יחידים הן של הקהל עכ״ל אמנם המט״י או׳ ג׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ שכתב דרש״ל חולק על פסק הש״ע דאינו מוכרח דהא מהרי״ק ז״ל שהביא מרן כתב דלא שייך חזקה בס״ת העשוי מתחלתו ע״מ כן שיקראו בו הרבים ושיהיה תמיד מונח בבהכ״נ עד יום פקוד אותו הבעלים וא״כ כיון דמתחלתו היה ע״מ כן הרי

חזקה היתה לו שהוא של אבותיו אפי׳ אחר שהונח בבהכ״נ ולכך לא פקעה חזקה בלא ראיה אבל רש״ל ז״ל מיירי בסתם ואדרבא אמרינן דחזקה דאקדשה כיון דלא היה גלוי דעת בהבאתו לבהכ״נ עכ״ד וכ״נ דעת הא״ר באו׳ ל״ב דרש״ל אינו חולק על פסק הש״ע יעו״ש וכתב שם המט״י דמנהגינו כל מי שמביא תפוחים ואין רצונו להקדישם שם שיכתוב שטר מקודם כדי שלא יהיה צד ערעור כלל עכ״ד וכ״כ לעיל או׳ קנ״ג יעו״ש:

קסג **קסג) חמשה** שקנו להם ס״ת ונתנו לבהכ״נ והתנו שהם ובניהם אחריהם יהיו גבאים ע״ז וכאשר היה הקור חזק לקחו מקצתם הס״ת לבתיהם להתפלל ולקרות בו ונפלה מחלוקת ביניהם שמקצתם אינם רוצים שיהיה בביתם רק בבהכ״נ כתב בשו״ת שו״מ מה״ק ח״ג סי׳ י״ג שאינם נקראים מוחזקים בזה שהס״ת בביתם רק הוי כשותפים ובפרט בס״ת שהקדישו לבהכ״נ וע״כ אין לאחד שום זכות יותר מחבירו יעו״ש והביאו א״ח או׳ ד׳:

קסד **קסד) ישוב** שלא היה לצבור ס״ת וקראו בס״ח של יחיד ואח״כ קאנו הצבור ב׳ ס״ת וטוען היחיד שהחזיק שיקראו דוקא בס״ת שלו אין לו חזקה דאין לו טענה ומ״מ אין למעט כבוד ס״ת דיחיד אלא יקראו בכל שבת בס״ת אחד בנימין זאב עי׳ קפ״ב מ״א או׳ מ״ה א״ר או׳ לא׳ סו״ב או׳ ו׳ א״א או׳ מ״ה ח״א כלל י״ז או׳ מ״א ועיין בח״מ ססי׳ קמ״ט בהגה ומ״ש שם המרשים בהגה דהרמ״א ז״ל חולק על ב״ז אינו מוכרח ועיין בד״מ שם או׳ ה׳ ודו״ק:

קסה **קסה) שם אין הצבור יכולין וכו׳** וכן בהכ״נ של יחיד שהתפללו בו כמה שנים אין הצבור יכולין להחזיק בו מהר״ש דוראן בתשו׳ התשב״ץ ח״ד סי׳ ז׳ י״א מ״ב בהגב״י או׳ י״ג:

קסו **קסו) כתב** רי״ו בנתיב י״ד ח״ו נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת לפי שכולם מקובצים וסמכו דהו״ל כנדרי אשתו שאם לא יפר היום יקיים עליה וכמו כן בכאן דאם לא יתירוהו כשהם מקובצים בשבת לא יוכלו להתירו בד״ה כנה״ג בהגב״י:

קסז **קסז) [סעיף כא׳] אין לקנות מעילים וכו׳** ובדיעבד אם כבר קנה מותר א״ר בסי׳ קמ״ז או׳ ד׳ ח״א כלל לא או׳ מו׳ ועיין מ״ש ע״ז לעיל בסי׳ קמ״ז או׳ כ״ה ואו׳ כ״ז יעו״ש וכתב החס״ל או׳ ט״ז כי לא טוב לעשות מכסות סוסים מפות לס״ת או פרוכת ואף שיש מתירין כשמשנה צורתו מ״מ כל שנשתמש בו הדיוט לא אריך למיעבד ועיין לעיל סי׳ קמ״ז או׳ כ״ז:

קסז) שם שנשתמש בהם הדיוט וכו׳ וכ״ש מדברים שנשתמש בהם לע״ז דבזה אפי׳ בדיעבד אסור וצריך למכרן ולקנות אחרת ואפי׳ נר של בהכ״נ או ללמוד בו אסור לעשות אפי׳ משעוה הנוטף מנרות של ע״ז ח״א שם מ״ב או׳ ק״ב וספרי פסולין של עכו״ם שמכורכים בשיראין לנוי אין ליקח השיראין לעשות מהם טלית דמאיסי כמו אליל וק״ו דאסור לעשות מהם תשמישי קדושה וע״כ אסור ליקח הכריכות ולכרכן על ספרי קודש שלנו חדושי רע״א מ״ב או׳ ק״ג ועיין לקמן סי׳ קנ״ד סעי׳ י״א ובדברינו לשם בס״ד:

קסח **קסח) שם הגה אסור לעשות מאתנן זונה וכו׳** הלבוש השמיט זה וכתב עליו הא״ר באו׳ ל״ד אפשר דס״ל דדוקא בבהמ״ק אסור אך מש״ס ע״ז די״ז ע״א לא משמע הכי גבי מאתנן זונה קבצה וכו׳ וכ״מ מתשו׳ רא״ם סי׳ ע״ט והניח בצ״ע וסיים מיהו לכ״ע מבואר שם דאינו אלא מדרבנן יעו״ש וכ״כ א״א או׳ מ״ו דאני אין לנו אלא דברי רמא ז״ל:

קסח) שם בהגה אסור לעשות מאתנן זונה וכו׳ ופשוט בע״ז דף ס״ב ע״ב דאם בא עליה ואח״כ נתן לה אתננה מותר שבשעת ביאה לא היה קנוי לה ומה שנתן לה אח״כ מתנה בעלמא הוא דיהיב לה אבל נתן לה ואח״כ בא עליה אסור ואם נתנה האשה לו אתנן מותר האתנן ואם נתן אתנן לזכר לשכב עמו אסור האתנן ואם עשתה שינוי כגון חטים ועשאן סולת מותר וכן ולדותיהן מותרים והאומר לזונה הילך טלה זה והבעלי לפלוני אסור וכן אם פסק עמה בטלה אחד ונתן לה הרבה כולם אסורים כ״ז ברי״ו מ״א ס״ק מו׳ א״ר או׳ ל״ד וכ״ה ברמב״ם פ״ד מאסורי מזבח יעו״ש:

קסט **קסט) ואם** היה הטלה בחצירה בשעת ביאה אסור דקניא לה בשעת ביאה ואפי׳ שוויא לה אפותיקי שאמר אי מייתינא לך זוזי מכאן עד יום פלוני מוטב ואם לאו שקלית הטלה באתננך אסור כיון דקיימא בחצירה. מ״א שם:

קע **קע) כתב** הרמב״ם פ״ד מאיסורי מזבח נתן לה ולא בא עליה אלא אמר לה יהא אצלך עד שאבוא עליך כשיבוא אליה אסור, קדמה והקדישתו קודם שיבוא עליה ואח״כ בא עליה הרי זה ספק אם הוא אתנן לפיכך לא יקרב ואם קרב נרצה והוא שאמר לה בעת שנתן אימתי שתרצי קני אותה מעכשיו אבל אם לא אמר לה כן אינה יכולה להקריב דבר שאינו שלה עכ״ל וכ״ה בגמ׳ ע״ז ס״ג ע״א. ונ״ל דבבהכ״נ נקטינן לקולא דאינו אלא דרבנן דקרא משתעי דוקא בבית המקדש דכתיב בית ה׳ אלהיך וכ״מ בגמ׳ וגם כל הפו׳ לא הזכירו דבר זה רק רי״ו ולכך נקטינן בספיקו לקולא, ועוד דהרמב״ם פסק אם קרב נרצה וא״כ אנן בבהכ״נ אפי׳ לכתחלה מייתינן ודכוותא איתא בסי׳ ער״ד ביין קידוש יעו״ש. מ״א שם. ואם נתן לזונה רק שכר מה שביטלה ממלאכתה ולא שכר ביאה מותר. תמורה כ״ט ע״ב. והרמב״ם השמיטו כ״מ פ״ד מאיסורי מזבח ה״ט וכ״כ האחרונים:

קצא קצא) **שם. או מחיר כלב.** כגון שהחליף טלה בכלב. מ״א ס״ק מ״ז. ועיין הרמב״ם פ״ד מאיסורי מזבח ה׳ ט״ז. אתנן כלב ומחיר זונה מותרין הרמב״ם שם ה׳ ח״י. האומר הילך קלף זה ותלין כלבתך אצלי וכן אם אדם נותן קלף לזונה ע״מ שילין כלבו אצלה מותר לכתוב עליו ס״ת. תמורה ל׳ ותו׳ ע״ב ד״ה מנא. פת״ע שם. החליף קלף בזונה וקנאה לשפחתו באותו קלף מותר לכתוב עליו תא״ו נ״ג ת״א פת״ע שם:

קצב קצב) **שני** שותפין שחלקו זה לקח עשרה טלאים וזה לקח תשעה וכלב אחד. שעם הכלב מותרין, אבל העשרה שכנגדו אם יש אחד מהם דמו כדמי הכלב או יתר על דמי הכלב מוציאו מן העשרה כנגד הכלב ויהיה מחירו ושארן מותרין. ואם כל אחד ואחד מהן דמיו פחותין מדמי הכלב הרי העשרה כולם אסורים. הרמב״ם שם ה׳ י״ז. מ״א שם:

קצג קצג) **שם. דבר של מלוה כגון בהכ״נ וכו׳** ואפי׳ נר או שמן לבדק הבית או לדבר מצוה אסור. א״ר או׳ ל״ד בשם רי״ו. וכ״כ א״א או׳ מ״ו דכל מדי דמצוה אין לעשות מאתנן ומחיר יעו״ש. ועיין א״ת או׳ כ״ב מ״ש בשם ס׳ מנחת פתים דף מ״ג ע״ב ויפ״ל בסי׳ קנ״ד או׳ ז׳:

קצד קצד) **שם. ולא מיקרי זונה וכו׳** וכתב שם הרמב״ם ה״ת ורי״ו אחד זונה עכו״ם או שפחה או ישראלית שהיא ערוה עליו או מחייבי ליין. אבל הפנויה אפי׳ היה כהן אתננה מותר. וכן אשתו נדה אתננה מותר אעפ״י שהיא ערוה. והב״ד מ״א ס״ק מ״ח וא״ר שם. וכתב שם המ״א מדנקט זונה כותית ולא נקט סתם כותית משמע דוקא היכא דכבר בא עליה אחד נעשית זונה וא״כ כשבא עליה אח״כ אחד ונתן לה אתנן הוי אתנן זונה יעו״ש. ומ״ש אשתו נדה אתננה מותר ל״ד ה״ה פנויה נדה אתננה מותר, א״א או׳ מ״ח יעו״ש. ומיהו דעת הרמ״א ז״ל מ״ש כאן איסור ערוה כלומר דוקא חייבי כריתות דכיון שיש מחלוקת בחייבי לוין נקטינן לקולא כיון דאיסור דרבנן הוא ובכותית לא קמיירי כאן דאין דרך כותית להקדיש דבר. מ״א שם. ואתנן יבמה לשוק הוי אתנן לכ״ע כיון שהיא זונה לכ״ע כמ״ש בא״ה סי׳ ו׳ סעי׳ ח׳ וכ״כ א״א שם:

קצה קצה) **ואם** בא על חייבי כירתות הוי אתנן אפי׳ בסתמא כיון דבאותה ביאה שויה זונה אבל היכא שנעשה זונה כבר ובא אחר ובא עליה לא הוי אתנן אא״כ א״ל בהדיא הילך זה באתננך מ״א שם בשם תו׳ תמורה דף כ״ט ע״ב סוף ד״ה גירסא. מיהו מדברי הרמב״ם שם ה״ח נראה דלא הוי אתנן אא״כ יש איסור ערוה באותה בעילה עצמה אבל אם לא יש איסור ערוה באותה ביאה עצמה כגון ישראל הבא על ישראלית פנויה אעפ״י שכבר היא נבעלה לפסול לה ונעשית זונה כיון דבביאה זו לא יש איסור ערוה אתננה מותר:

קצו קצו) **שם. או ס״ת.** לא מבעיא של יחיד דידיה הוה אלא אפי׳ גנב ס״ת משל רבים ונתנו לה באתננה לאחר שנתיאשו בני העיר ממנה כשלו היא ובמתנה עכ״פ מצי יהיב לה ואסור לקרות בה, וכן כתב תפילין על קלף אתנן וכדומה פסולין מדרבנן. וס״ת של כרכין לא שייך יאוש דשמא יש אחד בסוף העולם ולא ידע ולא נתיאש. שוב ראיתי בס״ת כשירה שנתן באתננה כשירה היא דומיא דקדשי גבוה כמ״ש הרמב״ם ז״ל פ״ד מה׳ איסורי מזבח ה׳ ט״ו. והא דרבנן לא עדיפא מיניה אלא ס״ת היינו לעשות מקלף אתנן ס״ת, ומיהו אם נתן עור ועבדן לקלף י״ל הוי שינוי ועיין מ״א סי׳ י״א או׳ י״ב אי הוה שינוי כה״ג אבל כלי כסף באתנן י״ל דאסורים וצ״ע. א״א או׳ מ״ו:

קצז קצז) **שם. אבל אלו הפניות הקדשות וכו׳** נראה דאין להקל בזה אלא בפנויה הקדשה המופקרת לישראל לבד אבל אותן הזונות היושבות בבתי הקדשות ומפקירות עצמן לכל אין להקל לפי מ״ש לעיל או׳ קע״ה בשם התו׳ דהיכא שנעשת זונה כבר ואח״כ בא עליה אחר ונתן לה באתננה אסור וא״כ הכא נמי כיון דהפקירה עצמה לכל ודאי ידנבעלה לפסול לה ג״כ לנכרי ועבד ונעשית זונה כמ״ש בא״ה סי׳ ו׳ סעי׳ ח׳ וא״כ אח״כ אפי׳ נבעלה לישראל אם נתן לה באתננה אסור ואפי׳ לדברי הרמב״ם שזכרנו לעיל דבעי שיהא האתנן מביאה אסורה עכ״פ יש להחמיר בעיר שרובה עכו״ם או רוב הזונים עכו״ם דתלינן דהאתנן בא מהם אלא א״כ ידוע בבירור שהוא מישראל ודו״ק. וכ״כ ביאור הלכה יעו״ש:

קצח קצח) [**סעיף כב׳**] **אדם שהוא רגיל בשום מצוה וכו׳** ואין להתקוטט בעבור שום מצוה, בנימין זאב סי׳ קס״ד בשם האגודה, כנה״ג בהגב״י סוף הסי׳ וכתבנוהו לעיל ג״כ בסי׳ קל״ד אות ל״א יעו״ש, ומכ״ש שלא להתקוטט על דבר שהוא ספק אם יצא ממנו מצוה וק״ו ובן בנו של ק״ו שלא להתקוטט על דבר שיצא ממנו מחלוקות ואפי׳ אם יש בו מצוה רבה וע״ז נאמר מלה בסלע משתוקא בתרין:

קצט קצט) **שם אדם שהוא רגיל בשום מצוה וכו׳** עיין מ״ש בזה לעיל בסי׳ קמ״ז מאות י״ב עד אות כ״ג יעו״ש:

קפ קפ) **שם וארעו אונס או עוני וכו׳** מלמד ת״ת שמחמת דוחקו הוצרך לכתת רגליו לעיר אחרת ושמו מלמד אחר במקומו ואח״כ חזר ובא לעירו ומצא במקומו מונח אחר ומת אחד ממלמדי החברה ורוצה לחזור במקימו אע״ג דמן הדין אינו ברור שהדין עמו כיון שהאונס הביאו ראוי להקדים לזה מלאחר, הרב החביב ז״ל בתשו׳ ח״ב סי׳ נ״ב, י״א מ״ב בהגב״י אות ח״י:

קפא **קפא) שם היה סיפוק ביד הראשון וכו'** בני חברא קדישא שהחזיקו לתלות פרוכת שלהם ונקרעה הפרוכת והיה בבני החברה עשירים מופלגים ולא שמו לבם לעשותה מחדש ונתפרדה החבילה והחזיק ראובן אח"כ ותלה הפרוכת שלו ונפטר ראובן והתעורר שמעון ועשה פרוכת ותלה בלא מוחה וכו' אבדו בני החברה חזקתם ואין לדחות את שמעון שהחזיק בה כמה שנים מדעתם דמחלו לראובן ושמעון שהיה סיפוק בידם לעשות ולא עשו, אור נעלם סי' ו' יעו"ש עיקרי הד"ט סי' ח' אוח כ"ב פ"ת, א"ח אות כ"ד:

קפב **קפב) אחד** שהחזיק במצוה זמן רב שנותן יין על כוס הבדלה לבה"מ להוציא האורחים וההמונים ויקם איש אחד שרוצה ליתן בעד המצוה הזאת דמים מרובים עד כ"ה רו"כ לשנה לבה"מ והראשין איש עני והחזיק במצוה בחנם אם השני רוצה לקנות המצוה דייקא במה שיתן המעות לבה"מ ואם הראשון ימנע את השני מן המצוה לא יהיה פסידא לעניים (ולא לש"ץ ולא לשמש) אין יכולין לדחות הראשון אבל אם השני יתן המעות לצדקה אז בשביל ריוח העניים ימסור הראשון חזקת מצותו להשני וצדקה תהיה לו ג"כ כנותן צדקה משלו, וגם בזה נכון להראות להעני פנים שזכה במצוה ויתן עכ"ף לפרקים פ"א בד' שבועות יין להבדלה ס' ברכת משה בק"ו התשו' סי' א' ע"ד יעו"ש, וגם בסי' ב' החזיק דבריו יעו"ש א"ח שם:

קפג **קפג) שם ונתרצה הוא עם שאר הקהל וכו'** דאחולי אחיל לגבי ואפי' בלא עדי חזקה אי איכא סהדי שגם הוא נתרצה ואי ליכא סהדי שנתרצה ואיכא עדי חזקה שלא ערער שמעון אבד שמעון זכותו כיון שישכשכר טוען חזקה שיש עמה טענה ואומר ברשותך נתנו לי הקהל, כ"ה במרדכי פ' חזקת הבתים אות תקל"ג ובב"י הלשון אינו מתוקן כיעו"ש:

קפד **קפד) שם חוזר למצותו,** כיון שמחמת אונסא הניח שהיה עני ועתה ברכו ה' ויש לאל ידו כדאמרינן פ"ק דיומא די"ב ע"ב אירע קרי לכ"ג ומינו אחר תחתיו ושוב נטהר הראשון, ראשון חוזר לעבודתו ופסק התם תלמודא כרבי יוסי ומקשי ר"י הלכתא למשיחא ותירץ נ"מ לפרנס שעבר מחמת אונס ומינו אחר תחתיו דראשון חוזר לעבודתו כשיעבור האונס, ועוד דלא גרע מרוצח שגלה לערי מקלט שחוזר לעירו במיתת כהן שחוזר לעבודה ולשררה שהוחזקו בה אבותיו לר"מ ואפי' לרבי יוסי דפליג עליה ס"ף אלו הן הגילין שאני התם דכתיבי קראי וכו' ודוקא התם שעשה עבירה אבל האי דלא עבד עבירה חוזר, מרדכי שם, ב"י, מ"א ס"ק מ"ט וכתבו שם התו' ביומא די"ג ע"א דנוהגים כבוד גם לשני כי ההוא מעשה דרבן גמליאל וראב"ע יעו"ש, ומ"ש המ"א שם דלא יהיה לשני שים כבוד כבר כתב עליו הח"ע דהלשון אינו מתוקן יעו"ש:

קפה **קפה) וכתב** שם המ"א דמשמע שם במרדכי דאם עבר משררותו מחמת עבירה שעשה אפי' בשוגג אינו חוזר לשררותו כדאשכחן ברוצח וכמ"ש הרמב"ם פ"ז מה' רוצח עכ"ל, מיהו בא"ר אות ל"ה כתב דמשמע מדברי הרמב"ם שנתן טעם הואיל ובאה תקלה זו הגדולה על ידו משמע דוקא ברציחה אבל בשאר עבירות לא, ועוד דברטנור"ה ספ"ב דמכות פסק כר"מ דאף ברוצח חוזר לשררתו יעו"ש וכ"כ הריטב"א בחי' ס"פ הגולין דלא פליג ר"י אלא בש"ד או בנמכר ונעשה עבד לאחרים אבל בשאר עבירות כל שחזר בתשו' שלימה אפי' לכתחלה ממנין אותו לכל הראוי ואצ"ל שחוזר למה שהוחזק ואפי' מומר שחזר בתשו' יעו"ש וכ"נ ממ"ש הרמב"ם בפ"ז דרוצח מטעם הואיל ובאה תקלה זו הגדולה על ידו יעו"ש וצדקו דברי הר"ח אלפאנדרי בס' אש דת ודלא כהר' לשון למודים ס"ס ע"ב שנמשך אחר מ"ש המ"א בשם המרדכי יעו"ש ער"ה או' יו"ד:

קפו **קפו) שם חוזר למצותו ואם מת הא' חוזר הב' למצותו** כדאמרינן ביומא די"ג גבי כ"ג יעו"ש ער"ה או' ט':

קפז **קפז) שם חוזר למצותו ראובן שיש לו חזקה מאבותיו להדליק נרות בבהכ"נ בשבת** ועתה מטה ידו כיון דאנוס הוא לא איבד חזקתו וכיצד עושין משל צבור או נותנין אותה לאחר ע"מ כשיהיה לו או לזרעו יכולת להדליק יחזיר לו חזקתו או מוכרין חזקת ההדלקה ונותנין לו המעות מדעתו. הרדב"ז ת"א סי' שפ"ז. פת"ע או' ס"ז:

קפח **קפח) איש** אחד שנתן נרות להאיר לבהכ"נ כמו י"ד שנים ועתה קם הגבאי ומכר החזקה הזאת לאיש אחר בעבור שנתן עוד ג' זהובים לצדקה וכאשר שמע הראשון שמכר הגבאי זאת צוח שיש לו חזקה בודאי לא לידחיה מאתריה ומאשר שהאיש עשיר היה יעצתיו שהוא ישלם הג' זהובים לצדקה ויצא לדברי הכל. כר"ש:

קפט **קפט) מי** שמוחזק להיות בעל תוקע ועכשיו רוצים הקהל לסלקו מחמת שסטר לאחד על פניו ועבר בלאו אין לדחותו בשביל זה. שו"ת יד יוסף סי' כ"ז יעו"ש. ועיין עוד מדיני חזקות בתקיעות בשו"ת שו"מ מה"ת ח"ג סי' ל"ג. א"ח או" כ"ג:

קצ **קצ) תוקעים** הקבועים א' ביו"ט א' והשני ביו"ט שני בשנה שחל יו"ט א' בשבת נדחה השני מטעם דאומדנא דמוכח שע"כ לא כבדו להשני אלא משום שכבר תקע הא' ביו"ט א' וכל מלי דאומדנא א"צ תנאי והו"ל כאלו התנו עם שני שאם יחול יום א' בשבת לא יהיה זכותו יותר מהראשון והו"ל עכ"פ שניהם שוים וא"כ נותנים להמובחר. שו"ת פרשת מרדכי סי' כ"ג. א"ח שם:

סימן קנד

א) [סעיף א'] **וכן בתים וחצרות וכו'** ועזרות שלנו לא עדיפי מבתים וחצרות ושמא כיון שמתפללין תדיר בהם כל זמן שהם נדחקים נעשו קודש. מהרי"ט ח"ב חי"ד סי' ד' כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"א. א"ר או' א' ח"א כלל י"ז או' מ"ו מיהו המו"ק בסי' זה פשיטא ליה דהיא קדושה כקדושת בהכ"נ ותמה על מהרימ"ט יעו"ש. והביאו המחב"ר או' א' ועיין לעיל סי' קנ"א או' ב' וא"כ קמפנדריא בעזרות כה"ג אסור. וכ"כ א"א או' א' ועיין לעיל סי' קנ"א ס"ה:

ב) **גן** ופרדס ואצטבא שסביב העזרה אעפ"י שפתוחים לעזרה אין בהם קדושה ויכול להשתמש בהם ואם היה פתוח לעזרה נגד ההיכל אעפ"י שהמקום הוא חול ראוי להחמיר שלא לנהוג בו קלות ראש. מהרי"ט שם. כנה"ג שם. מ"א שם. א"ר שם. ח"א שם:

ג) **חדר** שהוא סמוך לבה"מ ולא הוקבע להיות סניף לבה"מ אלא לפעמים ברוב עם התפללו בו ועתה רוצים לעשות באותו חדר מקוה מעין לטבול בו אנשים ונשים עיין בתשו' מהר"ם שיק סס"ט שצדד להקל ולהתיר יעו"ש. והב"ד א"ח או' א' מיהו ממ"ש לעיל או' א' בשם מהרי"ט והמו"ק נראה דיש לאסור כיון שמתפללים בו כ"ז שנדחקים חלה עליו קדושת בהכ"נ ואח"כ ראיתי שכ"כ התו"ח או' א' וסיים דההיתר פשוט שימכרו זט"ה במא"ה חדר הנ"ל ויחללו הקדושה על מעות ואח"כ יקנו אותה בחזרה ואז מותרים לעשות אותו אפי' מרחץ כמבואר בסי' קג"ג ס"ט יעו"ש. וזהו דוקא בשל כפרים אבל בשל כרכים אין לו תקנה כמבואר שם בס"ז ובס"ט יעו"ש:

ד) **בהכ"נ** גבוה ותחת בהכ"נ משתמשים שם לדירה וכיוצא ומעולם לא נתקדש לשם קדושת בהכ"נ כ"א מקרקע בהכ"נ ולמעלה, ושוב היו מתפללים שם וגזברי הק"ק היו מוחין שלא יתפללו ולא שמעו האם חל קדושה בתחתית הבהכ"נ הנז' ואסור להשתמש דרך חול עיין בשו"ת לב חיים ח"ג סי' ט"ל שהעלה דאין מקום לחוש שם לאיסור כי לא חלה קדושה ומותר להשתמש בז תשמיש חול יעו"ש. ועיין פתה"ד ח"ג דף ש"ז ע"ד מ"ש בנידון זה יעו"ש. א"ח שם:

ה) **מה** שנוהגים להניח עצים לצורך הסקה בבה"מ בחורף בבנין ההמוך לבהכ"נ או לבה"מ הנקרא פאליש וגם ע"ד הנהוג בכל ק"ק לשמור התיבה של טחינת המצות בפאליש עיין בא"א מהגה"ק מבוטשאטש שלמד זכות בזה וכתב דהוא בכלל ב"ד מתנה יעו"ש. א"ח שם:

ו) **שם הגה. וי"א דלא מקרי ארון וכו'** הגה זו מקומה בסעי' ג' על מ"ש הפ"ע וארגז וכו' וכ"ה בלבוש. וכ"כ האחרונים. עו"ת או' א' מאמ"ר או' א':

ז) **שם בהגה אבל ארון הבנוי בחומה וכו'** וה"ה הבנוי בכותל של עץ דהוי כחדר בעלמא מ"א סק"ב א"ר או' ב' י"א בהגב"י סו"ב במק"ח או' ב' א"א או' ב' ח"א שם או' מ"ז:

ח) **שם בהגה שנעשה לשמירה וכו'** ואם עשו ארה"ק משן סלע שמחובר מעיקרו בלאו ה"ט דלשמירה עביד אין בו קדושה דכל כמחובר לא נאסר כמו דאין מעילה במחובר לקרקע או"ז בה' בהכ"נ סי' שפ"ו ועיין בס' מנחת פתים דף מ"ג ע"ב מ"ש בזה יעו"ש א"ח או' ב':

ט) **שם בהגה וכ"ש אם הספרים מתקלקלים וכו'** וא"כ לא היה ראוי מעיקרא לתשמיש קדושה ולא חלה עליו שם קדושה דהא לא מקרו תשמיש דידיה אלא מזיק דידיה הואיל והוא מקלקלו ב"י בשם המרדכי מ"א סק"ג:

י) **שם בהגה דמותר ליטלן משם** כתב המ"א סק"ד פי' ויהיה לו דין קדושת בהכ"נ עכ"ל ור"ל דבדאי לשין מותר דקאמר מור"ם ז"ל ל"ד דמה איסור יש אם נוטל הס"ת מזה ונותנה בארון אחר אלא בא להשמיענו על קדושת המקום ההוא דמותר ליטול הספרים משם ויהיה המקום ההוא פנוי כדין קדושת בהכ"נ להניח בו שאר תשמישי בהכ"נ ונראה שזהו ג"כ כוונת הלבוש שכתב ומותר ליטלן לשאר תשמישין ור"ל מותר ליטול הספרים משם ולהנית המקום לשאר תשמישין של בהכ"נ ועיין עו"ת או' ב' ומאמ"ר או' א' מה שנדחקו לפרש בדברי מור"ם ז"ל יעו"ש וכ"כ הא"א או' ד' דה"ה כל תשמיש דתשמיש דין קדושת בהכ"נ יש להם כבסעי' ו' בהגה יעו"ש ועיין לקמן או' קמ"ג:

יא) **והנה** יש עושין ארון עץ תוך חלל החומה וי"ל תשמיש קדושה הוה וכן לפעמים שוטחים חתיכות בגד בתוך החומה שלא יתקלקלו הספרים ואם נקרע הבגד ואין ראוי עוד לשם מותר לעשות ממנו מפות לשלחנות של בה"מ שלומדים עליהם לפרוש לכבוד שבת די"ל דלב ב"ד מתנה עליהם ולט"ז או' ז' כל שאין ראוי עוד שרי א"א או' ג' וכ"כ התו"ח או' ב' ארק של עץ והוא בנוי בחלל החומה זהו עיקר ארה"ק שנקרא חשמישי קדושה אבל אם הוא עומד בלבדו בלתי בנוי בחומה הוה כמו אה"ק שבנוי בחומה שנעשה רק לשמירה וכתב מ"א סק"ב דה"ה הבנוי מכותל של עץ הוה כחדר בעלמא ודחה דברי המהר"ם שיק בסי' פ' יעו"ש ונ"ל דהכל תלוי אם עשו אותו לכבוד הס"ת ולא משום שמירה אז הו"ל תשמישי קדושה ועיין לקמן או' ס"ה:

וכ״ז להנוהגים שאין עושים תיק לס״ת אלא רק עמודים וגוללין אותו במטפחת ואחר הקריאה מצניעין אותו באה״ק אבל להנוהגים לעשות תיק לס״ת מעל ומצופה במשי או בכסף וזהב ע״י מסמרים ולא יסירו הס״ת מהתיק הנ״ז אפי׳ בשעת הקריאה ואחר הקריאה מניחים אותו עם התיק בחלון שבכותל שבצד המתפללים הנקרא היכל אותו החלון לכ״ע לא הוי כ״א לשמירה בעלמא וקדושתו כקדושת בהכ״נ ומ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ י״ב דארון והמגדל שמניחין בו ס״ת אעפ״י שאין מניחין בו ס״ת אלא כשהוא בתיק צריכין גניזה היינו נמי לפי שפעמים מניחין בהם בלא תיק כדמשמע בב״י שם וכ״כ בהדיא הב״ח שם ודלא כמ״ש הגר״א שם שם או׳ כ״ח ועיין ב״י שם מ״ש על המגדל שהוא ספסל וכ״כ באה״ג שם ובזה נדחה החילוק שכתב הגר״א יעו״ש ודו״ק:

יב יב) כתב הרדב״ז בתשו׳ ח״ג סי׳ תק״ל דבכל גלילות ישראל ממזרח שמש ועד מבואו נהגו להניח הס״ת מעומד ומנהג אבותינו תורה היא ואע״ג דר״ת ס״ל מושכב עדיף היינו דאזיל לשיטתיה דאמר במזוזה נמי מושכבת כס״ת ולוחות (כדאיתא בתו׳ מנחות דל״ג ע״א ד״ה הא) אבל הרמב״ם ורוב מפ׳ ז״ל חלוקים עליו וכי היכי דפליגי עליה במזוזה פליגי עליה בהנחת ס״ת וכו׳ ואע״ג דס״ת שבארון היה מושכב ל״ק משום דלאו לקריאה עומד משא״כ בספרים שלנו יעוש״ב והביאו הפתה״ד או ב׳ וכתב גם הוא כמה סמוכות לזה וכתב שכן הוא ג״כ דעת מרן ז״ל בסי׳ ל״ב בב״י ובש״ע שם כעי׳ מ״ה גבי פרשיות תפילין וביו״ד סי׳ רפ״ט סעי׳ ו׳ גבי מזוזה שפסק כרש״י והרמב״ם והטור שצ״ל מעומד ודלא כר״ת ותמה על דברי הרב אדני פז שכתב שצריך לעשות ארגז והס״ת מונח בתוכו שהוא דרך כבוד וכו׳ יעו״ש

יג יג) [סעיף ב׳] השוכרים בית וכו׳ כתב ב״י בשם מהרי״ן חביב דאפי׳ שיהיה בית דירה למעלה על הבית שמתפללים אין למחות ובלבד שינהגו בנקיות בבתים שלמעלה מבית התפלה ע״כ והביאו הט״ז סק״א וכתב וע״כ אין להשכיר חדר להתפלל בו אם אין למעלה ממנו נקי עכ״ל וכ״כ א״ר או׳ ג׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ קנ״א או׳ ע״ד ואו׳ ע״ה שכתבנו שומר נפשו ירחק מזה שלא לדור למעלה מבית התפלה יעו״ש:

יד יד) שם אין לו דק בהכ״נ ואף שאין להם קדושה לענין מכירה מ״מ אין יכולין לנהוג בהם מנהג בזיון כנה״ג בתשו׳ סי׳ כ״ו ברכ״י או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ קנ״ג או׳ פ׳ ובתשו׳ ח״ס חא״ח סס״י ל׳ וסי׳ ל״ב:

טו טו) ואם נעשה ברשות המלך אף שאין להם בו אלא חזקה יש בו קדושה מהר״ש הלוי סי׳ מ״ר י״א מ״ב בהגב״י או׳ א׳ וכעין זה כתב בתשו׳ ח״ס חי״ד סי׳ רכ״ה יעו״ש ולא כתב מהר״ש הלוי ז״ל לחלק בין נעשה ברשות ללא נעשה אלא דוקא מבהכ״נ שהמלכות מקפדת שלא יבנו בהכ״נ אלא ברשותם אבל בה״מ שאין הקפדה למלכות אם יבנו בלא רשות בה״מ אף שלא נעשה ברשות המלך דין בה״מ יש לו ואינן יכולין למכרו אם לא זט״ה במא״ה כנה״ג בתשו׳ הנ״ז י״א שם או׳ ב״ ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת שם:

טז טז) [סעיף ג׳] תשמישי קדושה וכו׳ בטור כתב תשמישי מצוה כגון סוכה ולולב שופר וציצית אין בהם שום קדושה ויכולין להשתמש בהם ע״כ והביאו ב״י בסי׳ כ״א והוכיח שם בב״י לומר דהיינו לאחר שעבר מצותן דוקא אבל כל שלא עבר זמן מצותן אסור להשתמש בהם ודלא כהטור וכ״פ שם בש״ע סעי׳ א׳ גבי ציצית יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים כנז׳ בדברינו לשם על סי׳ כ״א, וכתב שם הד״ע או׳ א׳ בשם הכלבו הא דתשמישי מצוה נזרקין היינו דלא צריכי גניזה אבל לאנהוגי בהו מנהג בזיון לאו אורח ארעא עכ״ל וכ״כ הד״מ בזה הסי׳ או׳ א׳ בשם א״ז וכתב ולכן אסור לדרום על הושענות הנזרקות עכ״ל ועיין עוד בדברינו לסי׳ כ״א או׳ ה׳:

יז טוב) שם כגון תיק של ספרים וכו׳ וה״ה מקק ספרים ומקק מטפחותיהם שבת פ״ט, מ״א סק״ה א״ר אות ד׳ ודע דהא דנאסר התיק של ספרים וכו׳ וארגז שנותנין בו ס״ת וכו׳ היינו כגון דאזמניה וצר ביה חד זמנא כמ״ש ביו״ד ס׳ רפ״ב סי״ב או צר ביה חד זמנא ע״מ למיצר ביה לעולם ואפי׳ לא אזמניה כמ״ש בסה״ק קול יעקב על א״ח סי׳ מ״ב אות י״ג וא״ר י״ז יעו״ש:

יח חי) שם כגון תיק של ספרים ומזוזות, בטור כתוב כגון תיק של ספרים תפילין ומזוזות וס״ת, וכ״ה במגלה כו׳ ע״ב ומה שלא נכתב בש״ע תיבות תפילין וס״ת אפשר שנשמט מן הדפוס, והפתה״ד אות ג׳ כתב דלא נחית מרן לפרט וכדדייק לשון כגון יעו״ש, וצ״ע על דבריו דהא גם הטור כתב לשון כגון ופרט:

יט יט) שם כגון תיק של ספרים וכו׳ אבל תיק קמיע של כסף אחר שנתקלקל הקמיע מותר להנות ממנו כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ג אות קנ״ח יעו״ש ומותר להשתמש בו כמ״ש באו׳ שאח״ז:

כ ך) שם. כגון תיק של ספרים. היינו נביאים וכתובים כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ג סעי׳ ב׳ ונראה דה״ה לשאר ספרים והיינו אם עשוים בגלילה אבל ספרים המודפסים ומכורכים נראה דהוי התיק תשמיש דתשמיש:

כא **כא) שם. וארגז שנותנין בו ס״ת וכו׳** ואותן תיבות המיוחדות לשום שם ספרים שלנו שהספרים מכוסים בנייר או בעור או בקרשים מיקרי התיבה תשמיש דתשמיש ואפי׳ לפעמים נותנים בהם קונטרסים קודם הכריכה משום דאזלינן בתר רוב תשמישיהו. ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ בשם ר׳ יהודה בן הרא״ש יעו״ש ועיין לקמן או׳ כ״ג:

כב **כב) שם. וכסא שנותנין עליו ס״ת.** היינו משום דנותנין עליו לפעמים הס״ת בלא מטפחת דאז הוי תשמיש קדושה אבל אם לא נותנין עליו הס״ת כ״א עד שפורסין עליו מפה לא יש לו כ״א דין בהכ״נ משום דהוי תשמיש דתשמיש. ב״י. מ״א ומחה״ש סק״ו. א״א חו׳ ו׳ וא״כ זהו לפי המנהג שאין עושין תיק לס״ת ומונח בו תמיד כ״א כורכין אותו במטפחת ולפעמים נותנים הס״ת בעצמו בלא פתיסת מפה על הכסא ולכך הוה הכסא תשמיש קדושה אבל לנוהגין לעשות תיק לס״ת ולא יסור ממנו אפי׳ בשעת קריאה כמ״ש לעיל או׳ י״א אין לכסא שמניחין עליו ס״ת כ״א דין בהכ״נ כיון דהוי תשמיש דתשמיש. וגם לפי המנהג שאין עושין תיק לס״ת כתב ב״י דתיבות שלנו כיון שלעולם אין מניחים עליהם ס״ת בלא בגד פרוסה עליהם תשמיש דתשמיש הוו ושרי יעו״ש. ועייו לעיל או׳ י״א:

כג **כג) שם. ווילון שתולין לפני ההיכל וכו׳** היינו למנהג התלמוד שהיו לפעמים כופלין אותו ומניחין ס״ת עליו כדאמר רבא. ונראה שקביעות היה לזה דאל״כ הו״ל תשמיש בעלמא ואין בו קדושת ארון, אבל האדנא דלא נהגינן הכי לא הוה תשמיש קדושה אלא תשמיש דתשמיש כ״כ ב״י וכ״כ רמ״א בס״ו ט״ז סק״ג. פרמ״ג במש״ז או׳ ג׳ וא״א או׳ ז׳ ח״א כלל י״ז אות מ״ח, ועיי׳ לקמן אות מ״ו:

כד **כד) שם. וצריך לגנזן.** וגניזה היינו במקום המוצנע א״א או׳ ה׳:

כה **כה) שם הגה. ודוקא הדבר שמניחין בהם דבר קדושה וכו׳** זה הכלל כל שנוגע ממש בקדושה בלי הפסק אעפ״י שאין כ״כ לכבוד רק קצת שמירה כמו ארגז וכו׳ (לאפוקי ארון בחומה) והנעשה לכבוד אעפ״י שאין נוגע כ״כ כמו טסי כסף ומכסה על הקרשים הואיל ומונח על הקדושה אעפ״י שיש הפסק. תשמיש קדושה הוה משא״כ פרוכת שלנו בסעי׳ ו׳ אע״ג דדבר יקר וכבוד הוא מ״מ הוה כמחיצה ואין מונח כלל על הקדושה, א״א או׳ ח׳ והב״ד האחרונים:

כו **כו) שם בהגה. כגון המכסה שעל הקרשים וכו׳** שדרכן היה לעשות לספרים תיק של קרשים ועליהם היו מכסין במכסה לנוי ולכבוד והואיל שהיא עשויה לכבוד הקדושה לכן נחשבת לתשמישי קדושה אף שאינה נוגעת בקדושה עצמה, מ״ב אות ט״ז. ובענין תפוחים ורמונים שעושין לס״ת לנוי עיין ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ט״ז ובברכ״י שם וזכ״ל חא״ח או׳ ח׳ ואכמ״ל:

כז **כז) שם בהגה, דהוי תשמיש דתשמיש וכו׳** הרב הלבוש ז״ל סיים וז״ל וכל כיוצא בזה מותר להשתמש בו ומשמע דאפי׳ תשמיש דחול שרי דלא קדיש כלל ואעפ״י שמבואר לקמן ס״ו דתשמיש קדושה אית ביה יש לחלק דשאני התם דמיירי בדבר שהוא בבהכ״נ דאעפ״י שאין בו קדושת ארון מ״מ קדוש קדושת בהכ״נ דלא גרע מספסלים אבל אין הקדושה שלו משום שהוא תשמיש לס״ת דכל תשמיש דתשמיש אין הקדושה נתפסת עליו. והילכך כאן שאינו בבהכ״נ אין בו שום קדושה כיון דהוי תשמיש דתשמיש, מאמ״ר אות ד׳:

כח **כח) שם דהוי תשמיש דתשמיש וכו׳** כותרות עמודי ס״ת מעצמות יקרים אסור לעשותן עמודים למגלה, כן הסכימו שתי נרות המזרחיות רבני ירושלם בשו״ת פרי הארץ ח״ב סי׳ ג׳ וכן הסכים מורי הרב ז״ל ושאר רבני עיר קדשנו תוב״ב, ברכ״י אות ג׳ זכ״ל אות ת׳ ועיין א״א שבגליון הש״ע אות א׳:

כט **כט) שם בהגה אסור לכבס וכו׳** ונ״ל דיש ליזהר שלא לכבסן ע״י גויה ומש״כ דטליתות וכן המנהג שלא לכבסן ע״י גויה ושלא לכבסן עם דברים אחרים של חול אלא לכבסן בפ״ע ע״י ישראלית. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ א״ר או׳ ו׳ סו״ב או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ כ״א סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ טו״ב בס״ד:

ל **ל) שם. במ״ר מפני הכבוד.** וגם לא במי המשרה אלא בנתר ובורית מפני הכבוד. מרדכי פ״ב דמו״ק או׳ תתנ״ח, וא״כ ה״ה לכל דבר סרוח אז מאוס אין לכבס בו מפני הכבוד:

לא **לא) שם. במ״ר מפני הכבוד.** וה״ה כל תשמישי מצוה ג״כ אסור לכבס במ״ר כדאיתא בסוף ר״ה לענין שופר וכ״כ התוס׳ כריתות ו׳ יעו״ש ס׳ מנחת פתים דמ״ג ע״ב. א״ת או׳ ד׳:

לב לב) [סעיף ד'] מטפחות ס"ת וכו' כתב המרדכי בפרק בני העיר בשם א"ז צריך ליזהר שלא יהיו מטפחות של ס"ת נביאים וכתובים ושאר ספרים שעטנז לפי שפעמים מחמם בהם ידיו שכורכים סביב ידיו בימי הקור, והביאו ב"י בסי' זה וכ"פ בש"ע יו"ד סי' ש"א סעי' ט' וכתב שם מור"ם בהגה דה"ה מטפחות שפורסין על השלחן שאוכלין עליו או שקורין עליו בבהכ"נ מפני שלפעמים מקנח בהם ידיו ומתחמם בהם יעו"ש, וכתב שם הט"ז ס"ק י"א דה"ה דאסור לעשות המעיל של ס"ת שקורין מענטלי' או המפה שכורכין סביב הס"ת עצמה מכלאים יעו"ש. ומ"ש הא"ר או' כ"ב להתיר במענטלי ומפה מכלאים וחלק על הט"ז עיין מש"ז או' י"ב שכתב שבמרדכי כאן מבואר דאסור יעו"ש וכ"כ עיקרי הט"ד סי' ח' או' כ"ז יעו"ש. אבל הפרוכת שלפני ארה"ק או המפות שפורסין בארון תחת הס"ת ואין יוצא עם הס"ת מותר להיות מכלאים. מור"ם שם בהגה סעי' י"א וט"ז שם. וכ"ב הלבוש בסוסי' זה. וכתב שם הא"ר ושע"א ש"י או' ך' שאם טעה ועשה מעיל של סעטנ"ז ה"ז הקדש טעות ויעשה ממנה פרוכת יעו"ש. ועיין מש"ז שם. שכתב דאפשר דא"צ לעשות ממנו כלום דהוי הקדש ונדר טעות יעו"ש ול"נ דטעם הא"ר ושע"א דכיון דנתנדב דבר זה למצוה ואפשר לעשות ממנו ג"כ דבר מצוה צריך לעשות:

לג לג) שם. יכולין לעשות מהם וכו' משמע דרשות הוא אם ירצו יכולין לעשות מהם וכו' אבל אין חייב בדבר ויכולין לגנזן בפ"ע, וכ"כ ב"י ביו"ד סי' רפ"ב. וכ"כ הב"ח שם. ט"ז שם סק"ז. ש"כ שם ס"ק י"ב:

לד לד) שם. מטפחות ס"ת שבלו יכולין וכו' אבל אין יכולין לתתם לעניים, הרב מהר"ש בן הרשב"ץ, ברכ"י בשיו"ב או' ג' שע"ת או' ג' וכן אסור לעשות מהם כיס לתפילין דהויא הורדה. שו"ת בית יהודה סכ"ז, וכ"כ השד"ח באסיפת דינים מ"ע בהכ"נ או' כ"ז בשם הרב מהר"ח מודעי יעו"ש. וכ"כ בשו"ת חיים לעולם סי' ה' והב"ד א"ח או' ה' ועיין לקמן או' ט"ל:

לה לה) שם. תכריכין למת מצוה וכו' משום שצרכיו מוטלין על הצבור. הרב המאירי בשיטתו למגלה דל"ה ע"א, דברי מנחם בהגה"ט או' ב':

לו לו) שם. וזו היא גניזתן. כתב הרב ח"ס ח"ו סי' יו"ד דאסור לעשות מאה"ק ישן ארון למת מצוה יעו"ש. והב"ד השד"ח באסיפת דינים מ"ע אבילות או' קצ"ה אבל הפ"ת כתב עליו דחילוקו אינו מכרח כ"כ והביאו הפת"ע או' יו"ד. וזהו דוקא אם גונזין הארון עם המת כמבואר שם בתשו' ח"ס אבל בזה"ז דאין קוברין המת בארון כ"א דוקא מטלטלין אותו בתוכו עד בה"ק ואח"כ מחזירין הארון למקומו נראה לכ"ע הוא דאסור דהא לא התירו במטפחות למת מצוה אלא דוקא תשמיש של גניזה ולא תשמיש אחר שאינו של גניזה:

לז לז) [סעיף ה'] ס"ת שבלה וכו' וה"ה שאר ספרים. ואסור לשורפן אעפ"י שבלו ונמחקו. שו"ת באר שבע סי' מ"ג. מ"א סק"ט. וכתב שם המ"א דה"ה בכל תשמישי קדושה דהוי בכלל לא תעשון כן לה' אלהיכם וכו' כמ"ש סס"י קנ"ב וכ"כ הרמב"ם במל"ת סי' ס"ה שהמאבד כתבי קודש עובר בלאו עכ"ד. א"ר או' ז' סו"ב או' ג' מיהו בתשו' זר"א ח"ב סי' קל"ג העלה דוקא ס"ת צריך קבורה בכלי חרס אבל דפים בלויים מספרי הדפיס א"צ כלי חרס ומ"מ גניזה בעו ואסור לשרפם וגם לא לקברם מפוזרים אלא יקברם בתוך שקים או תיבות ודלא כהרב באר שבע סי' מ"ג דהצריך כלי חרס יעו"ש ועי"ש ע"ד מה שהקשה על הב"ד חיו"ד סי' קמ"ה שהתיר לנהוג מנהג בזיון בספרים הנדפסים בכתב רש"י אם אין בהם שמות וסתר דבריו יעו"ש. והביאו הזכ"ל ח"ג חיו"ד או' ס' יפ"ל או' ב' ועיין עוד ג"כ בשו"ת כנסת יחזקאל סי' ל"ז שכתב דכתבי קודש שמתרבים בכל שנה ושנה הקרועים והבלואים כשמנקים הבתים לימי הפסח ואין עליות בהכ"נ מספיקות לכולן ובפרט שיש לחוש ח"ו לסכנת שריפה וגם נתנו כתבי קודש לימים שעברו תוך חביות גדולות ונתנו אותם בבה"ק ונגבנו כולם או רובם עי"ג ובאו לידי בזיון גדול עד שמקנחין עצמן בהן פסק הרב רישד מפראג להתיר לשורפן מעט מעט בצנעא תוך כלי חרס אי אבנים ולהצניע האפר עד מות ח"ו איזי חכם ואז יגנזוהו בגימא אצל ת"ח ודוקא בס"ת חלילה לשורפם או לאבדם ביד כמבואר באו"ח סי' קנ"ד וביו"ד סי' רפ"ב והרב המחבר ז"ל שם חלק עליו והראה דמה שאסור בס"ת אסור ג"כ בכתבי קודש הנדפסים והשיב ג"כ על דברי הרב חוות יאיר שהקל בנדפסים לפי שהמדפיס עכו"ם יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט חא"ח סי' ח' או' י"ב ועי"ש בעיקרי הד"ט שהביא עיד כמה רווחא דס"ל דאף מה שמדפיסים לדוגמא בעלמא להגיהם מטעיותיהם הנקראים פרובאס חייב לנהוג בהם קדושה ואסור להשתמש בהם לדברי חול ולאבדם בידים יעו"ש, והביאו היפ"ל או' ג' ועוד עיין לקמן או' נ"ו ואו' נ"ט:

לח לח) ובענין מכירת אותיות הדפוס להתיכן אפילו לעכו"ם לכאורה איכא תלתא למעליותא שאינו אותיות רק הפוכות, ובשעת תשמישן עוד אין הקדושה בעולם להקראות תשמישי קודש, וגם נשתנה מאוד בהיתוך אלא דמסתברא צד החומרא טפי דכיון דגוף המתכות נעשה להוליד הקודש לא נפיק מכלל שימוש הקדושה ממש אבל להתיכן לצורך ישראל מישן לחדש ודאי שרי, ס' מאורי אור בחלק באר שבע דף ל"ח ע"א א"ח און ז' ועיין בסה"ק קול יעקב על יו"ד סי' רע"ו אות צ"ז:

לט **טל) מפה** של ס״ת מרוקמת כסף שבלתה ואינה ראויה לכלום שרי לשורפה כדי לעשות ממנה דבר אחר לס״ת, הרב פרי העץ ז״ל בתשו׳ כ״י, אבל הרב חק״ל ז״ל במ״ב חי״ד סי׳ יו״ד דנ״א ע״א חלק עליו והעלה לאסור דתש״ק אסור לשורפם, והרי עיקר המפה שמתלבש בה הס״ת כששורפה הולכת לאיבוד והריקים שבה אינו אלא נוי למפה, ובסו״ד תמה על הרב חו״י ז״ל סי׳ קס״ב שכתב דתש״ק שנתקלקל לגמרי וא״א להשתמש בי עוד אזלא קדושתייהו יעו״ש דהוא היפך פסק הרמב״ם ומ״ם יעו״ש פתה״ד או׳ ו׳:

מ **מ) שם מניחין אותו בכלי חרס שנאמר ונתתם בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים,** מגלה כ״ו ע״ב וכתב הב״י ביו״ד סי׳ רפ״ב דמה שהצריכו לתתו בכלי חרס הוא כדי שלא ירקב כ״כ במהרה דכל מאי דאפשר לתקוני שיעמוד ימים רבים מתקנינן, וכ״כ ב״י בסימן זה בשם הר״ן וכ״כ הט״ז שם סק״ז בכלי חרס שיש לו קיום ימים רבים עכ״ל וכ״כ הט״ז בסי׳ זה סק״ד ומש״ז או׳ ד׳ ומשמע מכל זה דוקא כלי חרס מפני שיש לו קיום ולא כלי של דבר אחר, ועיק כנסת יחזקאל סי׳ ל״ז:

מא **מא) שם וגונזין אותו בקבר ת״ח,** ואם יש קשש שמא ישרפום הגוים יניחם בכלי חרס במקום צנוע, הרשב״ש סי׳ ס״ב יעו״ש. ער״ה או׳ ב׳ ועיין מש״ז או׳ ה׳:

מב **מב) שם אפי׳ אינו שינה אלא הלכות,** פי׳ משניות ובררייתות ולא שמש ת״ח בגמרא ט״ז סק״ה, מ״א סק״י:

מג **מג) [סעיף ו׳] אין עושין מתיבה כסא לס״ת,** דקדושת תיבא חמירא טפי שמצניעין בתוכה ספרים ולפיכך אסור לפחות קדושתה ולעשותה כסא שמניחין עליו ס״ת לשעה. הר״ן פ׳ בני העיר מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ ח׳ וכתב שם המ״א דמשמע במרדכי דאפי׳ הבנוי בחומה כמ״ש בסעי׳ א׳ אסור לעשות ממני כסא, עכ״ל ור״ל לפי טעם הראשון שכתב מור״ם ז״ל בהגה סעי׳ א׳ דארון הבנוי בחומה שנעשה לשמירה לא מיקרי תשמישי קדושה, וע״ז כתב המ״א דאע״ג דלא מיקרי ת״ק מ״מ עכ״פ כיון דמצניעין בו ס״ת תמיד אין לעשות ממנו כסא שאין מניחין עליו ס״ת כ״א לשעה אבל לפי טעם השני שכתב מור״ם ז״ל שם אם הספרים מתקלקלים בו והסירו משם הס״ת ואין מניחין עוד בו ודאי גם המ״א יודה דמותר לעשות ממנו כסא כיון דת״ק לא מיקרי וגם ס״ת אין מניחין בי׳ ובזה נסתלק הצ״ע שכתב הא״ר שם והא״א או׳ י״א על דברי המ״א הנז׳ יעו״ש ועיין מחה״ש סקי״א ודו״ק:

מד **מד) שם כיס לס״ת אסור.** וכ״ש שאסור לכרוך מפה של ס״ת בס׳ הפטרות כדאיתא בגמרא, ומפה שפורסין על השולחן אסור לפרוס על העמוד שלפני החזן מהרי״ל מ״א ס״ק י״ב א״ר או׳ י״א סו״ב או׳ ב׳ אבל איפכא מותר, סו״ב שם וה״ה דאסור לעשות ממנה פרכות, מיהו אם מניחין עליו לפעמים ס״ת ערומה מותר כדמשמע בתשו׳ מהר״מ פדווה סי׳ פ״ב ואע״ג דעל המפה מונח תדיר יותר מעל הפרוכת מ׳ מ כיון שאינו מונח תמיד עליו אינו עדיף, א״ר שם, ועיין לקמן או׳ מ״ז:

מה **מה) שם כיס לס״ת אסור** ופרוכת שלנו משמע דמותר א״ר אד׳ יו״ד מאמ״ר או׳ ו׳ וכתב והכי מוכח המשך לשון מור״ם וברור הוא עכ״ד. ועיין לעיל או׳ כ״ג:

מו **מו) שם הגה ופרוכת שאנחנו תולין בפני הארון אין לו קדושת ארון וכו׳** דלעולם אין נותנין עליו הס״ת בלי מטפחת, מ״א ס״ק י״ג וכתב א״ר או׳ י״א דפרוכת שלנו אפי׳ לעשות מפה שעל העמוד מותר וכ״מ בתשו׳ ב״ח סי׳ י״ז ודלא כדמשמע מדברי מ״א יעו״ש:

מז **מז) כתב** מהר״ם מפדווה ז״ל סי׳ פ״ב דמפרוכת ההיכל עושין כסוי לתיבה ואם לפעמים נוהגין להניח ס״ת על הפרוכת עושין מכסיי התיבה ומהמפות של ס״ת פרוכת עכ״ל והביאו כנה״ג בהגה״ט, ועיין לעיל או׳ מ״ד:

מח **מח) ומה** שנהגו לפרוס הפרוכת לחופה לחתנים כתב המ״א ס״ק י״ג משום דלב ב״ד מתנה עליהם וכמ״ש סעי׳ ח׳ וכ״כ א״ר או׳ י״א. י״א באגב״י:

מט **מט) נהגו** בעה״ק ירושת״ו שמהפרוכת שתולין לפני היכלי הקודש בבהכ״נ לוקחין גדולי העיר והרבנים בחג הסיכות ופורסין אותם בכותלי סכותיהן. וכן פורסין פרוכת ע״ג כסא של אליהו הנביא והסנדק יושב עליו. וחקר ע״ז הרב מוהראב״ם ז״ל הובא בס׳ בני בנימין סי׳ ל״ת אי אריך למיעבד הכי להשתמש הדיוט בתשמישי קודש. וכן על מה שנהגו שם לפרוס פרוכת הקודש על חופת החתנים ונשא ונתן בזה בדברי הפו׳ מענין לענין באותו ענין וזה הלכה העלה דאין בזה שום חשש פקפוק דכל המקדיש אדעתא דחבר עיר הוא מקדיש ולב ב״ד מתנה עליהם וכו׳ והסכים על ידו הרה״ג ראש״ל יש״א ברכה זלה״ה שם בסי׳ ט״ל כוותיה וכטעמיה יעו״ש. והב״ד השד״ח באסיפת דינים מ״ע בהכ״נ או׳ ט״ל. א״ח או׳ ו׳:

נ **נ) מטפחות** שפורסין על ס״ת יכולין לפרסם בכותל סביב בהכ״נ וכן כלי כסף וכלי זהב שמשימים על הס״ת יכולין להניחם על העמודים סביב לבהכ״נ, בנימין זאב סי׳ קע״ד. כנה״ג בהגב״י, מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ יו״ד:

נא נא) כתב הט״ז ביו״ד סי׳ רפ״ב ס״ק י״ג דאסור ליקח ספר ולהניחו תחת ספר אחר כדי להגביהו שיהא נוח לו לראות לעיין בתוכו אא״כ מונח הספר כבר אז מותר להניח השני על גביו יעו״ש. ומיהו דעת המ״א שם להתיר והביאו א״ר שם. י״א בהגב״י:

נב בנ) ולא ישרטט שום קונטריס על הספר לפי שהספר יש בו קדושה שהרי כתוב בו כתבי קודש וקונטריס אין בו קדושה עד שיכתוב בו ואסור לכתוב בספר פלוני חייב לי כך וכך. ס״ח ס״ תתצ״ח. מ״א שם. א״ר שם. י״א שם:

נג גנ) לא יצניע אדם קולמוס או שום חפץ בספרים, וכן לא ישים אדם על הספר קולמוס או. סכין להצניע כשהולך שיהא מזומן לו דנמצא שלא לצורך הספר עשה ואסור, אבל כשמעתיק מותר להנית על השיטה קולמוס או סכין כדי שיהא מוכן למצוא התיבה אבל לא יניח ספר או קונטרסים על הספר כדי שלא יטעה בשיטות. ס״ח סי׳ תתצ״ט ותתק״ב ותתק״ג. א״ר שם:

נד דנ) לא יהנה אדם מספר כגון אם הוא יושב בחמה ומשום לפניו ספר להגן מפני השמש ואם בשביל שאינו יכול ללמוד מפני שהשמש זורחת על הספר ועל האותיות והוא מגין בספר כנגד השמש כדי שיהא לו צל על הספר ועל הכתיבה מותר רק לא יכוין להנאתו ס״ח סי׳ תתק״ד. מ״א שם. א״ר שם. י״א שם:

נה הנ) אל יצניע אדם קונטרסים שלא נכתבו בספר להצניע. וקונטרסים שכותבים בו תורה שבכתב אל יצניע בספר שכתוב בו תורא שבע״פ. וקונטרס שכתוב בו תורה שבע״פ אל יצניע בספר שכתוב בו תורה שבכתב. ס״ח סי׳ תתק״ז. מ״א שם. א״ר שם. י״א שם:

נו ונ) פעם אחת הוציאו צדיק מקברו והכוהו בא לאחד לחלום ואמר לפי כשהייתי רואה הספרים נמחקים לא הייתי קושרם בטבלאות לכך היציאוני והכוני. ס״ח סי׳ תתקי״א:

נז זנ) חייב אדם להזהר מאד בכבוד הספרים ואם חלל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות. ס״ח סי׳ תתקט״ז:

נח חנ) אמרינן בשבת דל״ב ע״א נשים וע״ה מתים בעון שקורין לאה״ק ארנא דצריך לומר ארון הקודש. ומיהו נמצא כמה פעמים בגמרא ובפו׳ ארון וצ״ל דכשעוסק בלימוד שאני שהכל דבר שבקדושה ורש״י כתב ארנא כך היו קורין למגדלים שלהם אבל ארון שם מיוחד גם לאה״ק. מ״א שם:

נט נט) וכתב שם המ״א תפה אני על גדולי הדור שאין מוחין בהעושין בדפי הספרים כתבי הקידש כשקישרין אותן ובודאי זה איסור גמור שמורידין אותן מקדושתן וראוי לגונזן שלא יהיו מונחין בבזיון עכ״ל וכתב עליו המו״ק שאין דבריו אמורים רק בכתבי קודש גמורים אמנם הדפים המקולקלים שיוצאים בראשונה מתחת מכבש הדפוס לנסיון ולהגיהם ודאי נראה שזוהי תקנתם כדי שלא ילכו לאיבוד יעו״ש. מיהו הרב עיקרי הד״ט חא״ח סי׳ ח׳ או׳ י״ב הביא מכמה רבוותא דס״ל דאף מה שמדפיסים לדוגמא בעלמא להגיהם מטעיותיהם הנקראים פריבא״ם חייב לנהוג בו קדושה ואסור להשתמש בהם לדברי חול ולאבדם בידים, ועוד הביא שם כמה וכמה פו׳ כי צווחו ככרוכיא על הני אומני דמשתמשין מדפי כתבי הקודש הנדפסים שחותכים אותם ומדבקים ג״כ אותם בדבק בתחילת הספר וסופו שיש בהם קדושה אף הנדפסים ע״י עכו״ם יעו״ש. יפ״ל או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ ל״ז:

ס ס) שם הגה. ופרוכת שאנו תולין וכו׳ אין יכולין לשנות שלא להניח פרוכת מסיבה שהארון מבהיק. שו״ת זר״א סי׳ כ״ו. מחב״ר או׳ ג׳ שע״ת או׳ יו״ד:

סא סא) שם בהגה שאינן קדושים כמו הם שאינן לא לנוי ולא למלבוש רק לסימן שלא יטעו ב״י בשם מהרא״י סי׳ רכ״ה מ״א ס״ק י״ד, ור״ל שידעו איזה ס״ת יוציאו מן הארון לצורך הקריאה שנגלל למקום שצריך לקרות חובת היום או יודעים בו שהוא מוגה, וא״נ היד שעושים לס״ת שבה מראין לקורא שלא יטעה בקריאתו מחה״ש ס״ק י״ד וכ״נ מדברי הא״א ס״ק י״ד שמפרש מ״ש לסי׳ שלא יטעו כפי׳ השני של מחה״ש דהיינו היד שעושין לס״ת שבה מראין לקורא וכו׳ ומיהו סיים שם המ״א דעכשיו נהגו לתלותן בס״ת לנוי עכ״ל ור״ל כיון שמניחין אותו לנוי הוה תשמיש קדושה וכמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ט״ז יעו״ש וכ״כ א״א שם. וא״כ לפ״ז מותר נמי לעשותו מכלונסים. וכ״כ מ״ב או׳ ל״א:

סב סב) [סעיף ז׳] הבימה כגון בימה שהיו עושין וכו׳ וה״ה הבימה שאנו עושין בבהכ״נ שקורין להם אלמימר״א שאין להם אלא קדושת בהכ״נ, לבוש וכ״כ הפרישה או׳ ט׳ א״ר או׳ י״ב ועיין לעיל סי׳ ק״ן סעי׳ ה׳ בהגה וביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ י״ד:

סג סג) שם. אין להם קדושת ארון וכו׳ וכן הלוחין העשוין לספרים שלנו שאינן נגללין. א״ר שם. וכ״כ הט״ז ביו״ד שם סק״י:

סד סד) [סעיף ח׳] הארון וכו׳ מועיל בו תנאי וכו׳ פי׳ בתחילת עשייתו מועיל בו תנאי להשתמש אפי׳ תשמיש של חול. וכתב הב״ח והיינו דוקא במקום מיוחד שבארון ומוקף מחיצות מסביב והכי משמע בירושלמי הביאו המרדכי ר״פ בני העיר ר׳ יונה עביד ליה מגדל ואתני עליה עיליא דספריא וארעיה

דמאנין פי׳ התנה עליו שחלק העליון של מגדל ישימו בו ס״ת וחלק התחתון ישימו בו כלים של חול והיינו כשכל חלק היה מוקף מחיצות מסביב אבל ודאי דאסור להשתמש שאר תשמיש של חול עם הס״ת בחלק אחד ביחד כדפי׳ באורך בססי׳ קנ״ג עכ״ל וזהו לפי סברתו בססי׳ קנ״ג שכתב הרש״ל דנהגו להניח אצל ס״ת בארון יריעות פסולין וחומשים וספרים והוא ז״ל כתב דאין להקל יעו״ש. אבל דעת הפו׳ נראה דהתנאי מועיל בארון אפי׳ להניח אצל הס״ת דברים של חול מדלא אשתמיט חד מנייהו לאשמעינן דהתנאי מועיל דוקא אם יש בו מחיצה אחרת אלא אדרבא מסתמיות דבריהם משמע דבכ״ג מועיל התנאי, ומה שהתנה רבינו יונה על המגדל שחלק העליון לס״ת וחלק התחתון לתשמיש חול י״ל לפי שדרך המגדל להיות בו מחיצות ולפיכך התנה כן על צד היותר טוב אבל לא לעכב וכ״מ שם במרדכי ר״פ בני העיר שאחר שהביא דברי ר׳ יונה כתב וכי היכי דאתני ר׳ יונה צריך להתנות בזה״ז על כורסיא שהוא תשמיש לס״ת שאל״כ אסור להשען עליו להנאתו ואפי׳ ספרים אסור להניח עליו עכ״ל והא הכסא אין דרך לעשות בו מחיצות וקאמר דמהני ביה תנאה ועוד הא קאמר להניח עליו ספרים משמע דע״י התנאי מותר להניח במקום שמניחין ס״ת מניחין שאר הפרים אלא ודאי משמע דאפי׳ על מקום שמניחין ס״ת מהני התנאי להשתמש בו דברי חול וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ כנז׳ ובעיקר דברי רש״ל וב״ח עיין ט״ז סק״ז ומ״א ס״ק י״ד ובדברינו לעיל סי׳ קנ״ג או׳ ט׳ ודו״ק. ומיהו לכתחלה ודאי דנכון הוא לזהר שלא להניח בארון דברים של חול אצל הס״ת בעת שס״ת מונח בתוכו ואפי׳ ע״י תנאי משום כבוד הס״ת:

סה סה) והך קדושת ארון הוא דוקא כשעושין אותו שיהיה קבוע לעולם בו ס״ת אבל אם עושין אותו לזמן כגון בהרבה מקומות בעו״ה שנחרבו הבהכ״נ ע״י הרקים ובחזרתן עשו ארון קטן לס״ת לאיזה זמן עד כי ירחיב ה׳ גבול ישראל לעשות ארה״ק כראוי נראה דלאחר שנעשה ארון השני לקביעות נתבטלה הקדושה של הראשון ודומה לבהב״נ ששכרוהו לזמן שאין בו קדושה בהכ״נ וע״כ מותר לשום בתוכו ספרים, וגם זה הוה בכלל לב ב״ד מתנה עליהם. ט״ז שם. ומיהו היותר נכון להתנות עליו מתחלה כיון שיודעין שאח״כ יבטלוהו:

סו סו) וכתב שם הט״ז ולולא דמסתפינא אמינא מלתא חדתא דהא דאמרינן בהנך מילי דאסור לעשות מקדושה גדולה קדושה קלה היינו כל זמן שראוי לקדושה גדולה אבל אם אינה ראויה לזה רק לקלה טפי עדיף שיעשו בה לכל הפחות קדושה קלה ממה שתהיה פנויה ותגנז וראיה ממטפחות ס״ת שבלה שעושין ממנה תכריכין למת וזו היא. גניזתה והא ודאי שבהיותה קיים אסור לעשות כן אלא על כרחך כיון שטעון גניזה שפיר הוה ליה הך גניזתה ה״נ הוה עדיף טפי לעשות בה תשמיש קדושה להחזיק בה ספרים ממה שתהיה פנויה לגמרי בלי קדושה כלל עכ״ל, אמנם הבכ״ש על מס׳ מגילה הביא כמה ראיות מהש״ם דלא כהט״ז אלא גניזה עדיף מלהשתמש קדושה קלה יעו״ש, ומ״ש הט״ז להביא ראיה ממטפחות ס״ת שבלו אין זו ראיה כמ״ש לעיל או׳ ל״ו דלא הותר בהם אלא דוקת תשמיש של גניזה ולא תשמיש אחר יעו״ש, וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ על דברי הט״ז הנז׳ דאינה ראיה יעו״ש. וכ״כ היפ״ל או׳ ד׳ שמצא כתוב בגליון, הש״ע על דברי הט״ז הנז׳ דביו״ד סי׳ ר״ץ פסק מרן ז״ל הפך מזה יעו״ש, וכ״ב הברכ״י בשיו״ב או׳ ב׳ בשם רבי׳ יהודה בן הרא״ש רמי שהיה לו ס״ת מונחת בארון ועשה לו ארון אחר והושם בו דאסור להניח בראשון גמרות ופירושים משום שמורידו מקדושתו כדאמרינן גבי תיבותא דאירפט דאסור למימבד מיניה כורסיה והביאו הכר״ש ושע״ת או׳ י״א יעו״ש וכ״כ לעיל או׳ ל״ד ואו׳ ט״ל בשם כמה פו׳ דלא כהט״ז יעו״ש ודו״ק:

סז סז) בהכ״נ שיש בה ארון בנוי בחומה כמין חדר וסמוך לו שני עמודים א׳ לצפון וא׳ לדרום יכול להשתמש בעמודים אלו כמו שירצה כמו ספסלי בהכ״נ שו״ת זר״א סי׳ ז״ך. מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת או׳ ג׳:

סח סח) שם מועיל בו תנאי וכו׳ והתנאי מועיל לכל תשמיש קדושה להוציאן לחולין ממש אח״כ רק ספרים בקדושתייהו קיימה מש״ז או׳ ז׳ ועיין לקמן או׳ ע״ד:

סט סט) שם בהנה ואי אפשר לזהר וכו׳ משמע הא אפשר ליזהר אין אומרים מסתמא לב ב״ד מתנה עליהם וכ״כ א״א או׳ ט״ו ומשמע הא אם התנו מהני התנאי אפי׳ בדברים שאפשר ליזהר בהם וכ״כ התו״ח או׳ י״א:

ע ע) שם בהגה ואע״ג דלא התנו וכו׳ ודוקא במה שמבורר המנהג להקל אבל במא שאינו מנהגא אין לנו להקל דאפשר דלא התנו ע״ז א״ר או. י״ג ועיין בשו״ת אבני צדק חא״ח סי׳ י״ג ע״ד הסגולה שאשה המפלת תעשה מפה חדשה לס״ת והמפה הישינה תטול לעצמה ותכרוך בה את בטנה שכתב שם להתיר יעו״ש והביאו א״ת או׳ ט׳ והתו״ח או׳ י״ט יעו״ש:

עא עא) שם בהגה ואע״ג דלא התנו וכו׳ ומסיים שם בחה״ד נדחקתי כדי ליישב קצת מה שאין העולם נזהרין עכ״ל ומשמע שם דראוי לכל אדם כשמתנדב דבר או הגזברים כשקונין להתנות שיהיו רשאין להשתמש בהם מ״א ס״ק ט״ו א״ר שם ח״א כלל י״ז או ן׳:

עב עב) [סעיף ט'] המתנדבים ס"ת וכו' נהגו שבכל כלי הקדש שמתנדבים מנורות כסף ורמונים ולוחות כסף וזהב ופרוכת לכתוב שמם עליהם והטעם דאין נדבת היחידים מבטל נדבת הצבור דיכולין להתנדב הרבה כמותן אבל בדבר שהצבור נדחין מפני נדבת היחיד אין לו לכתוב שמו עליו הרב צמח צדק סי' ן' והאריך בזה ברכ"י או' ד' ועיין לקמן או' ק"ז:

עג עג) שם אסור להגיחו בס"ת אחר ויש מתירין. הנה דעת האוסרים הוא דעת הרשב"א ז"ל שהביא בב"י שכתב כיון שעל דעת אותו ספר נעשה ונשתמש בו אותו ספר אסור להניחו בס"ת אחר משום דבעי עלויא ודעת היש מתירים הוא ע"פ מ"ש מרן ז"ל בבד"ה ע"ש רבי' יונה דלא בעי עילויא יעו"ש ועיין במחב"ר סי' קנ"ג או' א' שכתב דמ"ש בש"ע סי' קנ"ד סעי' ט' נראה שהוא היפך מ"ש בסי' קכ"ג סעי' ד' דשם כתב דעת המתירים באחרונה דמשמע דדעתו לפסוק כהמתירים והכא סתם לאסור משמע דדעתו לפסוק כהרשב"א וכן הקשה המאמ"ר בסי' זה או' ח' וכתב ויש ליישב יעו"ש והמחב"ר שם תירץ דבסי' קנ"ג מירי בדיעבד ולכך הניח דעת המתירים באחרונה לפסיק כמותן אבל בסי' קנ"ד דלא שייך דיעבד והוי כלכתחלה סתם כדעת האוסרין וכתב וכפי זה בדין דסי' קנ"ד ודאי נקטינן כהרשב"א דאין שם דיעבד והוי לכתחלה ואפשר דכ"ע מודו לאסור בזה שלא כדברי מרן בבד"ה וסיים והגם שכתבנו דבדין דסי' קנ"ד יש לאסור אם נהגו באיזה עיר בההיא דסי' קנ"ד להתיר אף בגלולותינו שקבלנו הוראת מרן ז"ל אין למחות בידם מטעם מור"ס בהגה דהוי כלב ב"ד מתנה עליהם יעו"ש והביאו הזכ"ל או' ב' ועיין לעיל סי' קנ"ג או' ח"י:

עד עד) שם בהגה. משום דלב ב"ד מתנה וכו' ואע"ג דבתחלה הניחו בביתם ואח"כ הקדישום ב"ד עוקרין מעיקרא כמו בקדושין מש"ז או' ט"ז תו"ח או' י"ב:

עה עה) [סעיף יוד'] אין מוחין בידם וכו' שאני אומר התנו עליו מתחלה לכך כיון שמשתמשין לכבוד תורה אבל בראשי חתנים דעלמא לא שאין אדם מתנה בעטרות שהן תשמישי קדושה שישתמש בהן הדיוט לכבוד עצמו ב"י בשם הר"ן מ"א ס"ק ט"ז וכתב שם המ"א משמע דאם התנו בהדיא בשעת עשיית העטרה שיניחו בראשי חתנים דעלמא שרי כמ"ש סעי' ח' ובירושלמי עכ"ל וכ"כ א"ר או' י"ד דאם התנו בפי' מהני תנאה כמו בסעי' ח' ודלא כהעו"ת וכ"כ המאמ"ר או' ט' ודחה דברי' העו"ת יעו"ש וכ"כ המש"ז שם:

עו עו) שם בראשי חתנים דעלמא מוחין וכו' ומשמע דאם התנו בפי' להניח בראשי חתנים דעלמא מותר להניח בראשם כמ"ש באו' הקודם ומ"ש בסי' תק"ס סעי' ד' דגזרו על עטרות חתנים שלא להניח כלל היינו דוקא אם עשויה לשם חתן לא כן העשויה לשם ס"ת שלא גזרו בזה וכ"כ היפ"ל או' ה' בשם הרמ"ה ז"ל ועיד י"ל כיון דאין נעשית לשם חתן וגם אין מניחה כ"א דוקא בעת שקורא בתורה כ"כ לא גזרו:

עז עז) [סעיף יא'] נרות של שעוה וכו' וה"ה וכ"ש מנורות שקורין ליכט"ר שהם בבית אלילים דאין להשתמש בה בבהכ"נ ואפי' בביתו ט"ז סק"ח והביאו י"א בהגב"י מיהו הא"ר או' ט"ו כתב על דברי הט"ז הנ"ז דהוא מסופק בזה דשאני נר שהוא דבר מצוה כדלעיל סי' קנ"א אבל מנורות לא גרעו מלובש מלבוש שיעבדם בשעת התפלה וסיים ובביתו פשיטא דאין איסור במנורות הנ"ל יעו"ש ומ"ש הט"ז דאין להשתמש בה אפי' בביתו אע"ג דלהדיוט פשיטא דמותר כמ"ש מור"ם ז"ל בהגה ובש"ע יו"ד סי' קל"ט סעי' ט' וסעי' י"ג נראה דהאי בביתו ר"ל שמדליק לביתו וללמוד בה ג"כ וע"כ החמיר הט"ז והא"ר מיקל ומ"ש המש"ז או' ח' דהאי בביתו היינו לנר שבת ויו"ט הוא תימה שהרי נר שבת ונר בהכ"נ הם שוים כמ"ש ביו"ד שם סעי' י"ג וא"כ מאי אפי' דקאמר הט"ז ומהו הקולה שהקיל הא"ר כיון שהם שוים וע"כ מה שכתבנו נראה העיקר ויש להקל כהא"ר דלהאיר לביתו וללמוד מותר כיון שאין עיקרה לדבר מצוה כ"א להאיר לביתו ואגב הוא לומד וספסלים מבית עכו"ם להעמיד בבהכ"נ שרי שצורך אדם הם להתפלל ולישב עליהם מש"ז שם:

עח עח) שם וכבן שמשן וכו' כלומר דאז מותרין להדיוט דנתבטל בכבוי אפ"ה אסורין לגבוה עו"ת או' י"ד ועיין ביו"ד סי' קל"ט סעי' ט' וסעי י"ב וט"ז שם סק"ח וש"כ סק"ז ובדברינו לעיל סי' י"ג או' ז' ודו"ק:

עט עט) שם אסור להדליקם וכו' וה"ה שאסור לעשות נרות של מצוה משעוה הנוטף מנירות בבית העכו"ם ב"ח ביו"ד סי' קל"ט בשם מהרש"ל א"ר או' ט"ז וכתב ודלא כמהרש"ה שהביא בהגמ"נ להתיר וגם דלא כס' בית הלל בסי' קל"ט שהתיר יעו"ש וכ"כ ח"א כלל י"ז או' נ"ב ועיין לעיל סי' קנ"ג או' קס"ז:

פ פ) שם אסור להדליקם בבהכ"נ וה"ה לנר שבת וחנוכה כמ"ש ביו"ד סי' קל"ט סעי' י"ג וכן אפי' ללמוד בהם אסור תשב"ץ סי' תי"ז ש"כ שם סק"ח וה"ה לכל נר מצוה וה"ה לכל מילי דמצוה אין עושין מדבר שנעשה לע"ג מ"א ס"ק י"ז א"ר שם ועיין לקמן או' ץ'

פא פא) מפה שמכניסין התוגראים ילדיהן כשמכניסין לאומתם ודתם אסר לעשותו מפה לס״ת אבל מותר ללפף בו הילדים למילה חו״י סי׳ קס״א א״ר או׳ ט״ו א״א או׳ י״ז:

פב פב) בית שנעבד בו ע״א אפי׳ נעבד בקבע אין איסור להתפלל בו הרא״ם ח״א סי׳ ע״ט כנה״ג סי׳ קנ״א בהגה״ט מ״א בזה הסי׳ ס״ק י״ז א״ר או׳ ט״ו ומיהו לעשות מבית זה בהכ״נ קבוע נראה דמודה הרא״ם דאסור א״ר שם א״א שם ובית תפלות של עכו״ם שאין שם שום צלם ודמות כלל מותר לעשות ממנו בית תפלה לישראל או בה״מ וגם מצוה איכא לקדש ש״ש שו״ת שואל ומשיב מה״ק ח״ג סי׳ ע״ב א״ח או׳ י״ב:

פג פג) שם אסור להדליקם בבהכ״נ. ואם לא הודלקו מעולם לא נאסרו בהזמנה בעלמא תשו׳ ח״ס סי׳ מ״ב וכ״כ בעיקרי הד״ט סי׳ ח׳ או׳ ל״ח בשם ס׳ פרשת הכסף דנרות של עיע״ז אין נאסרין בהזמנה לחוד ומתר להדליקם בבהכ״נ ולנר שבת ולנר חנוכה יעו״ש ואם הודלקו וכבו ורוצה להתיך השעוה שנשתנו המיקל לא הפסיד והמחמיר תע״ב ח״ס בתשו׳ הנ״ז א״ח או׳ י״ג

פד פד) עכו״ם שהיה לו חתיכת שעוה ונתן חציו לע״ז על נרות מותר ליקח ממנו החצי השנית לנרות של מצוה שו״ת בית שלמה א״ח סי׳ ל׳ ועיין בשו״ת חסד לאברהם שכתב בעכו״ם שהביא שעוה מבית ע״ז והגיד במסל״ת שלא נעשה עמו דבר לע״ז שאין להחמיר בזה ועכו״ם נאמן במסל״ת יעו״ש. א״ת שם:

פה פה) פרח שושן שהיה בבית עכו״ם אסור לעשות ממנו מנורה לבה״מ רק למכרו לצורך הדיוט ומן המעות יקנו מנורה. שו״ת אמרי אש חי״ד סי׳ נ״ד, א״ח או׳ י״ב:

פו פו) שם הגה. מומר עו״ג שנתן וכו׳ אבל מן העכו״ם מקבלים כמ״ש ביו״ד סי׳ רנ״ד סעי׳ ב׳ בהגה ובש״ע שם סי׳ רנ״ט סעי׳ ד׳ וכ״כ הט״ז סק״ט א״ר או׳ י״ז. והטעם כתב בש״כ שם סי׳ רנ״ד סק״ד משום דהוי כמו קרבן שמקבלין קרבנות מן העכו״ם. ובהגה״א פ״ק דב״ב כתבו טעם בדבר מפני שהצדקה מכפרת ע״כ אין מקבלין מהן אבל נדרים ונדבות אין באין לכפר עכ״ל, וכ״כ הט״ז שם סק״ד. ואף דקי״ל דעכו״ם שהתנדב דבר לבהכ״נ מקבלין ממנו מ״מ לסיועי לבנין בהכ״נ אין מקבלין כמו שאין מקבלין לבנין בהמ״ק כמ״ש הרמב״ם בה׳ שקלים. שד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ מ״ט בשם שבילי דוד חי״ד סי׳ רנ״ד יעו״ש:

פז פז) שם. מומר עי״ג שנתן שעוה וכו׳ וכ״כ ב״י ביו״ד סי׳ רנ״ט ומור״ם שם סס״י רנ״ד והטעם כתב שם בב״י משום דאמרינן מכם ולא כולכם להוציא את המומר יעו״ש. וכתב הש״כ שם בסי׳ רנ״ד סק״ה דבתשו׳ המבי״ט ח״ב סי׳ רי״ד נראה שמקבלין מן המומר שכתב שם אע״ג דאמרינן אדם כי יקריב מכם להוציא את המומר היינו בקרבן ודמי ליה אבל בהקדיש לעניים או הקדיש בית לבהכ״נ כנידון דידן מקבלין וכו׳ יעו״ש. והביא מ״א בזה הסי׳ ס״ק ח״י. ומשמע מדברי הש״ך הנז׳ דהמבי״ט חולק על דברי מר״ן ומור״ם ז״ל וכ״כ המחה״ש ס״ק י״ח וא״א או׳ ח״י ולפ״ז לענין דינא צריך לפסוק כדברי מר״ן דמור״ם ז״ל שאין מקבלין מן המומר שום דבר לצורך בהכ״נ. וב״כ ס״ח סי׳ תתקל״ח מומר לע״א אם רצה לבנות בהכ״נ או ס״ת להשכיר הסופר לכותבה אין שומעין לו ואין מקבלין ממנו יעו״ש. וכ״כ בסי׳ תרפ״ז אלא ששם כתב דאם רוב ישראל נתנו המעות ומיעוט המומר מותר לשתפו עמהם יעו״ש. ומ״ש המ״א שם בשם ס״ח סי׳ תרפ״ז דאם נתן מעות לכתוב ס״ת בשמו שרי כבר הקשה עליו הגהות הגרי״פ שבגליון הש״ע יעו״ש, וכתב שם בס״ח סי׳ תתקל״ח דאם עשה טובה מן הדין שלא ליהנות ממנו כמו איש אלהים שצוהו הקב״ה שלא ליהנות מירבעם יעו״ש, ועיין שד״ח כללים מע׳ מ׳ או׳ קפ״ח:

פח פח) שם. מומר עו״ג שנתן וכו׳ ואפי׳ מומר לחלל שבתות לבד אין מקבלין כדאיתא בחולין דף ה׳ וכ״כ הרמב״ם פ״ג ממעשה הקרבנות. מ״א שם. ח״א כלל י״ז או׳ נ״ב. ומשמע שם בגמ׳ ובהרמב״ם שם דדוקא מומר לע״ז ולחלל שבתות בפרהסיא אין מקבלין אבל מומר לשאר עבירות מקבלין יעו״ש. ודלא כהמש״ז או׳ ט׳ ועיין ביו״ד סי׳ ב׳ סעי׳ ה׳ ובס׳ זבחי צדק על סעי׳ הנז׳ אימתי נקרא מומר לעבירות הנז׳ יעו״ש:

פט טפ) [סעיף יב׳] אם הוא מאוס אסור וכו׳ משמע אפי׳ מותר באכילה כגון שיש ששים כנגד העכבר אפ״ה אין מדליקין בו מפני שהוא מאוס ואמרינן ביה הקריבהו נא לפחתך. עו״ת או׳ ט״ו. וכ״כ המ״א ס״ק י״ט בשם ת״ח כלל כ״ב והבחיי וריו״ו והרא״ש פ׳. ג״ה אלא שבשם הרשב״א בת״ה בית ד׳ שער א׳ כתב דאם הוא בענין שאסור באכילה אסור בהדלקה וכ״פ הט״ז ביו״ד סי׳ ק״ד סק״ד ובזה הסי׳ סק״י אבל המאמ״ר או׳ י״א השיג על דברי הט״ז הנז׳ והעלה לדינא דכל שהוא מאוס אע״ג דאיכא ס׳ אסור לבהכ״נ וכתב דהכי משמע לשון הש״ע כאן שתלה הדבר במיאוס ולא באיסור יעו״ש. וכן הרב מנחת יעקב כלל כ״ב השיג על דברי הט״ז והסכים לדינא דאסור אע״ג דאיכא ס׳ יעו״ש. והביאו המאב״ר שם. וכ״פ א״ר או׳ ח״י, נה״ש או׳ ב׳ וכ״כ הפר״ח ביו״ד סי׳ ק״ד סק״ט. מש״ז שם או׳ ד׳ ער״ה שם או׳ ו׳ ופחות מס׳ אפי׳ אין מאוס אסור. מש״ז שם. ואם הוא מאוס לדידיה אפי׳ שאין

מאיס לאחרים אסור לו להדליק כנה״ג שם בהגב״י סוף הסי׳ פר״ח שם. מש״ז שם, ואם אינו מאוס לו אף שמאוס לאחרים מותר להדליקו. א״ר או׳ י״ח. פר״ח שם. מש״ז שם. ער״ה שם אות ז׳ א״א בזה הסי׳ או׳ י״ט. ועיין מש״ז בזה הסי׳ או׳ יו״ד שכתב דאפשר לבהכ״נ כל שמאוס לאחרים הקריבהו לפיחתך ודוקא בביתו נר שבת וחנוכה ויא״צ וכדומה שרי כל שאין מאוס לדידיה יעו״ש. ומשמע דנר יאצ״ט שמדליקין בבהכ״נ אם הוא מאוס לאחרים לא ידליק

צ צ) שם. אסור להדליקו בבהכ״נ. וה״ה לכל נרות מצוה. כנה״ג שם בשם רש״ל. וכ״כ הער״ה שם. או׳ ו׳ דה״ה לכל נר מצוה כגון נר של שבת ושל חנוכה ושל ת״ת. וכ״כ המש״ז שם וא״א כאן או׳ י״ט וכתב שם המש״ז דה״ה נר של יאצ״ט, ועיין לעיל או׳ ף׳:

צא צא) שמן שהקצה לבהכ״נ והדליקו מקצתו ונשאר מקצתו דהשתא לא הוייא הזמנה לחוד לעולם הוא זמנו ואסור ליהנות ממנו אלא א״כ מכרוהו זט״ה במא״ה וקנו מדמיו ס״ת דמעלין בקודש ואם אין בו אלא הזמנה א״צ עילוי. הרשב״ץ ח״ב סי׳ קע״א י״א מ״ב בהגב״י או׳ ו׳ ברכ״י או׳ ו׳ שע״ת או׳ ח״י:

צב צב) שם. אסור להדליקו וכו׳ חמאה מטרפה שרי לגבוה כמו חלב שרי. א״א או׳ י״ט. אבל מדבר טמא אין להדליק דיש בו משום הקריבהו נא וכו׳ תו״ח או׳ י״ז:

צג צג) ומותר להדליק בבהכ״נ נאפ״ט הגם שריחו רע קצת והגם שאינו ראוי לאכילה דלא מיקרי מאוס והכל תלוי אם הוא מאוס. מהר״ם שי״ק סי׳ פ״ג. תו״ח שם:

צד צד) [סעיף יג׳] נר של בהכ״נ וכו׳ זהו דוקא במי שנדר נר לבהכ״נ אבל הנרות שעושין הגזברין דרך ליקח במו״ש כל אחד נר לביתו ומשתמש בהן תשמיש חול דהו״ל לב ב״ד מתנה עליהן אבל באותם שעומדים על המנורה אסור לקרות בהן דבר של חול. מ״א סק״ך א״ר או׳ י״ט. ח״א כלל י״ז או׳ נ״ב. ועיין באו׳ שאח״ז:

צה צה) שם. נר של בהכ״נ וכו׳ מסתמיות דברי מרן מוכח דאפי׳ דבר של חול יכול לקרות והרב מ״א תמה על מרן והאריך בזה והמו״ק האריך בזה לישב דברי מרן ומסיק דאפי׳ דבר חול יכול לקרות יעוש״ב דפירש דבריו דיכולין להשתמש מנגה נגדו בחוץ כי בתוך בהכ״נ בלא״ה אסור לעשות צרכי רשות ותשמישי חול. מחב״ר או׳ ו׳:

צו צו) לכל הדברות ולכל הסברות אסור להדליק הפיפ״א של טאבק״ו מנר בהכ״נ. הרב מהרי״ע בשו״ת בית יהודה ח״א ססי׳ כ״א. מחב״ר או׳ ז׳ שע״ת או׳ ך׳ עיקרי הד״ט סי׳ ח׳ או׳ ד׳ י״א מ״ב בהגב״י או׳ ה׳ אבל מבה״מ שרי. מ״ץ או׳ כ״ו. רו״ח סי׳ קנ״ג או׳ ג׳ ומ״ש שם השע״ת דבנר יאצ״ט שדולק כל המעל״ע יש להתיר א״נ לע״ד דהא כשמדליקין נר יאצ״ט אפי׳ של כל המעל״ע אומרים בפי׳ שמדליקין נר זה לכבוד בהכ״נ לעילוי נשמת פ׳ וא״כ ודאי הוה עליה קדושת בהכ״נ ואין להדליק ממנו הפיפ״א דמאי שנא:

צז צז) מי שאבד מעות בהכ״נ בלילה לא יקח נר מלפני ארה״ק לבקש מעותיו לאור הנר אבל אם ירא פן יחבאו גנבים בבהכ״נ מותר ליקח נר ולחפש, ס״ח סי׳ תתי״ג. כנה״ג בהגב״י. עו״ת או׳ י״ז. א״ר או׳ י״ג. יפ״ל או׳ ח׳ והיינו מטעם שכתוב לעיל בסי׳ קנ״א ס״ד דכל שהוא לצורך בהכ״נ ולשמירתו מותר וכ״כ בלבוש שם ודכוותא הכא ואצ״ל אם היו המעות של מצוה שגבו אותם לצורך שמן המאור לבהכ״נ וכדומה משאר מצות דשרי בפשוט, יפ״ל שם:

צח צח) [סעיף יד׳] אין מדליקין נר של הדיוט וכו׳ משמע אבל נר של מצוה מותר להדליק מנר בהכ״נ וכ״כ ב״י דכל נר של מצוה בין של שבת בין של חנוכה בין לצורך חולה שיש בו סכנה או חיה דין אחד להם עכ״ל. ומשמע דמותר להדליק זה מזה וכ״כ בהדיא בש״ע סי׳ תרע״ד ס״ב יעו״ש וכתב שם בש״ע ודוקא להדליק זה מזה בלא אמצעי אבל ע״י נר של חול אסור ויש מתירין גם בזה וכו׳ יעו״ש. ואנן ק״ל כסתם מרן ז״ל דאין להתיר להדליק אלא דוקא זה מזה בלא אמצעי ורק בשעת הדחק יש לסמוך על היש מתירין. ועיין בדברינו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ ודו״ק:

צט צט) כתב רש״ל מדליקין נר במו״ש מנר בהכ״נ כדי לילך לבית דהוה נמי מצוה כדאמר במדרש על מה זכה שאול למלוכה על שהאיר אביו במבואות האפילות נרות הרבה. והביאו הב״ח סי׳ תרע״ד יעו״ש. ט״ז בזה הסי׳ ס״ק י״א:

ק ק) שם. אין מדליקין נר של הדיוט וכו׳ וכתב בס׳ מט״מ סי׳ תתקפ״ה דיש לגעור ולמחות על אותן שמדליקין נרותיהם ע״י שפחות מנר בהכ״נ חוץ ממו״ש דשרי ונר של הבדלה קרוי נר של מצוה קודם שהבדיל אבל אחר שהבדיל כבר עבר ויכול להדליק ממנה וכ״כ הב״ח בסי׳ תרע״ד. שכנה״ג

בהגב״י או׳ ד׳ עו״ת או׳ י״ז. א״ר או׳ ך׳ ושם תירץ קושית המ״א בס״ק כ״א שכתב מה קדושה יש בנר הבדלה יעו״ש:

קא **קא) שם. ויש מי שאומר וכו׳** נראה מפני שהיא סברה יחידית כתב אותה בשם יש מי שאומר כי כן דרכו דהא בב״י לא הביא פלוגתא בזה וכן הב״ח בסי׳ תרע״ד כתב להתיר אם צריך לכבותן יעו״ש. ועיין מש״ז או׳ י״א. והטעם כתב הגר״א דלא חמירי מנר חנוכה דלאחר שדלקו זמן שיעורן מותר ליהנות מהן יעו״ש:

קב **קב) שם. אבל כשצריך לפדותן מותר.** המכבה נרות הדולקות בבהכ״נ לפני ההיכל לא טוב עשה בעמיו וצריך סליחה וכפרה ותיקונו שיחזיק לומדי התורה ויכבדם בכבוד ומורא וכו׳ אך בענין שמשי הקהל דנוהגין לכבות התמידין הדולקות בפני ההיכל ביום ט״ב לילו ויומו מלבד דאין בו צד איסור אלא אדרבא יפה נהגו להראות עוצם החרבן וכו׳ ואחר חצות היום דולקים אותם בחזרה לב חיים ח״ג סי׳ מ״ח יעו״ש. א״ח או׳ ט״ו:

קג **קג) שם הגה מיהו לא נהגו ליזהר וכו׳** ואין לנו אלא דברי מרן ז״ל של כל בני הגולה באר עשק סי׳ נ״ח י״א בהגב״י וכן הב״ח בסי׳ תרע״ד השיג על דברי מור״ם הללו וכתב דלא נהירא אלא מנהג זה הוא טעות והביאו א״ר בזה הסי׳ או׳ ך׳ יעו״ש:

קד **קד) [סעיף טו׳] בני כרך שקנו ס״ת והתנו וכו׳** אבל אם לא התנו יהיה נשאר הס״ת לנשארים וא״צ ליתן לזה שהולך כלום דהא קנו אותה אדעתא דתשאר פה וממילא הוי ס״ת בחזקת הנשארים אלא שהתנאי גורם שיתנו לו דמים ט״ז ס״ק י״ב:

קד) שם אין נותנים לו אלא מה שתנן בלבד. והטעם כתב בב״י כי לא התנו אלא לחלק מבורר באותה שעה ולא יעשו שומא אחרת ואם היה ראוי להסתפק בלשונם למה נתכוונו הייתי דן כמו כן דין זה דכיון דממ״נ ס״ת נשאר לנשארים אלא שצריכים דמים להחזיר שאין ידועים כמה מצו למימר ס״ת ממ״נ דידן ואי משום דמי אייתי ראיה ושקול ודמי להאי דיתומים אומרים אנו השבתנו ולה האי דאילן דמדמי להו להדדי פ׳ המקבל (בבא מציעא דף ק״י ע״ב) עכ״ל ולפי טעם האחרון אפי׳ הוזלו הספרים א״צ ליתן לו אלא כשער הזול לבוש ונ״ל דאם היה התנאי שאם ירצה הוא יתן להם דמיהם ויקח הס״ת אעפ״י שנתרצה אח״כ ליתן להם הס״ת מ״מ אין נקראים מוחזקים כיון שיש בידו לסלקן כמ״ש בח״מ סי׳ קט״ו יעו״ש מ״א ס״ק כ״ג א״ר או׳ כ״א י״א בהגב״י:

קה **קה) שם אין נותנין לו וכו׳** ואף שיש אחד שרוצה לזכות בחלקו וליתן לו כמה ששוה עכשיו יכולין למחות כ״מ בתשו׳ בנימין זאב סי׳ קס״ג א״ר או׳ כ״ב:

קו **קו) שם אין נותנין לו וכו׳** מיהו בשותפין שקנו בית והיה תנאי ביניהם שיתנו לו חלקו כ״ז שירצה ואח״כ הוקר ורצה ליטול חלקו צריכין ליתן׳ לו כפי מה ששוה עתה כיון דאפי׳ בלא תנאי יכול למכור חלקו לאחר והוה שקיל דמי ט״ז ס״ק י״ב א״ר או׳ כ״א מש״ז או׳ י״ב:

קז **קז) ראובן** שהיה לו בית סמוך להיכל בית הכנסת ובנה אותה נאה ורצה לערבו עם בהכ״נ כדי להרחיב בהכ״נ ועכבו הצבור בידו מחמת שהיו מקומות ישיבה שם שירדו ממעלתם והסכימו שיעשה מן הבית היכל לבהכ״נ וכן עשה ורוצה לכתוב שמו עליו אין יכולין לעכב עליו שגם התורה כותבת ומפרסמת העושה מצוה הרשב״א סי׳ תקכ״א והביאו מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ רמ״ט סעי׳ י״ג בהגה. מ״א ס״ק כ״ג וכתב הא״א או׳ כ״ג היינו אם נתרצו תחלה שיבנה אבל בע״כ אין רשאי להתנדב ולכתוב שמו עליו וכ״כ הרכ״ש וכ״כ בשו״ת מהר״ם שי״ק חא״ח ס׳ פ״א באחד שנדר שויתי וכו׳ לבהכ״נ וחתם שמו עליו ורבים מערערים במה שחתם שמו וכתב שם שראוי ונכון במה שחתם שמו על דבר מצוה אבל יראה שיהיה בדרך שלום יעו״ש וכ״כ בשו״ת פרשת מרדכי סי׳ ז׳ ע״ד אדם מסוים שהתנדב סך אלף זהובית לבנין בימה שקורין בס״ת שם בבהכ״נ והצבור מעכבים בידו כאמרם ג״כ הם לבנות בבית מקדש מעט ולא לקרוא עליו שם יחיד בלבד כי חרפה הוא להם והעלה שם דיכולין הצבור לעכב להקפיד ואף כשרוצה למסור יפה לצבור לא מהני ודינו של יחיד למסור נדבתו לצבור ויצורף אל נדבתם ומן כלל הנדבה יקחו לצורך בנין הבימה ומה שיותר מנדבתם אשר א״צ להוצאות הבנין הנ״ל דינו מבואר בסי׳ קנ״ג סעי׳ ה׳ יעו״ש והב״ד א״ח או׳ ט״ז וכ״כ בתשו׳ צ״צ סי׳ ן׳ באחד שעשה ציור מנורה על דלתי ארה״ק בלי ידיעת הצבור ואח״כ רוצה לחתום שמו שיכולין לעכב עליו לומר שגם הם רוצים להשתתף בזה דצורת המנורה על דלתי אה״ק מבפנים נוהגין כן בכל הקהלות עפ״י האחרונים שהוא מגין על הפרעניות שלא תבא וחושבין זה למצוה גדולה וכו׳ וכיון דהאי יחיד מקפיד על חתימתו יכולין להחזיר לו מעכשיו אף שמתחלה שתקו שסברו שהוא מזכה לצבורא ומוסר יפה וכו׳ והביאו שע״ת או׳ כ״א יעו״ש ועיין לעיל או׳ ע״ב ובסי׳ ק״ן או׳ מ״ד:

קח **קח) אחד** בנה בהכ״נ ורצו הקהל להשתתף עמו במעות ולא רצה כדי שיהי׳ לו ולזרעו לשם וכלה זרעו. ס״ח סי׳ תק״ג. מ״א שם. אם אין לאדם מצוה קבועה לדורות מה הנייה יש לו. מ״א שם בשם מד״ר פ׳ אחרי.

קט **קט) וכתב** בשד״ח אסיפת דינים מע׳ בהכ״נ או׳ מ״ג באחד שתקן מנורה והביאה לבהכ״נ ולפי שלא נעשה בהידור וגם שעשויה מבדיל לא הוטב בעיני טובי הקהל ולאחר שתלאה בבהכ״נ צוו להוציאה מבהכ״נ ונתנוה בחזרה להמקדיש ונסתפקתי אם רשאי להנות ממנה ומצאתי בשו״ת שו״מ מהד״ג ח״א סי׳ רצ״ט באחד שנתן מורה שעות לבה״מ ותלאו על הקיר וע״ז רבו עליו אנשים והשליכו החוצה את המ״ש ונשאל אם יוכל להשאל עליו אחר שבא ליד גבאי והשיב דיכול לישאל דע״כ לא נחלקו אי מועיל שאלה בבא ליד גבאי אלא כשהנותן בעצמו רוצה לחזור בו אבל כאן הוא חשב לעשות מצוה שהיא תפארת לו מן האדם וכיון שהשליכו החוצה מוכרח להביאו אל ביתו ואדעתא דהכי לא נתן וקרוב לומר דא״צ לשום שאלה דיש אומדנא גדולה ואדעתא דהכי שיהיו עומרים עליו ככסלא לאוגיא לא נתן ואף שיש רבים שרוצים בזה מ״מ הזא חשב לעשות מצוה שלא יהיה למורת רוח לשום אדם ורק מהיות טוב ישאל עליו שלא מאותו בה״מ שהם נוגעים ויעשה פתח שאילו ידע שיהיה צעקת רבים לא נתן עכ״ל והביאו א״ח שם.

קי **קי) מותר** להביא מנורות של בהכ״נ לעת הצורך לחדר שמתפללין בו במנין אם ישאלו טובי העיר אף שלחדר אין קדושת בהכ״נ והוי תשמיש פתותא מבהכ״נ כיון שגם זה תשמיש מצוה. שו״ת בנין ציון החדשות סי׳ י״ב. אבל בשמחה שעושין בקום מלך חדש ומדליקין נרות בבתים וחצרות ג׳ ימים לכבוד המלך אין ליקח המנורות של בהכ״נ כדי להדליק בהם כיון דאפשר במנורות אחרים ואין צורך בדבר הזה. שו״ת שמש צדקה תא״ח סי׳ ו׳ שד״ח שם או׳ כ״ט. א״ח שם:

סימן קנה

א **א) [סעיף א׳] אחר שיצא מבהכ״נ וכו׳** ולא יצא מבהכ״נ עד שיסיימו כל התפלה אא״כ צריך לנקביו או להקיא. ס״ח סי׳ י״ח ותשע״ט ותש״פ יעו״ש כנה״ג בהגה״ט. ופי׳ שם הרב אזולאי בסי׳ תשע״ט דהיינו עד סוף קדיש בתרא בחול ובשבת וכתב דהרב החסיד כמהר״ר משה מזרחי ז״ל היה מקפיד וגוער על זה יעו״ש:

ב **ב) שם. ילך לבה״מ וכו׳** וכל היוצא מבהכ״נ ונכנס לבה״מ ועוסק בתורה זוכה ומקבל שכינה שנאמר ילכו מחיל וכו׳ ברכות דס״ד ע״א. ומה שיש לדקדק בזה עיין בסה״ק חיים עד העולם בסיום למס׳ ברכות יעו״ש: וז״ל הטור ילך לבה״מ קודם שילך לעסקיו ויקבע עת ללמוד דאמר רבא בשעה שמכניסין האדם לדין אומרין לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה וכו׳ והוא מגמרא שבת דף ל״א ע״א. ומה שיש לדקדק בזה דבסנהדרין דף ז׳ ע״א אמרו אין תחלת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה וכו׳ עיין ב״י וב״ח ומ״ש אני הדל בסה״ק ישמח ישראל דרוש עה״ת פ׳ במדבר:

ג **ג) שם. ויקבע עת ללמוד וכו׳** וכתב העו״ת או׳ א׳ דהמנהג בכל מקום בישראל שקובעים ללמוד אחר התפלה בבהכ״נ ואומרים קדיש דרבנן ואין אומרים קדיש דרבנן אלא על תורה שבע״פ או על דברי אגדה אבל לא על פסוקים יעו״ש. והא דנקרא קדיש דרבנן לפי שהוא תחנה ובקשה על רבנן א״נ כיון שלא נתקן אלא על תורה שבע״פ שהוא לימוד דרבנן שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ א״ר או׳ א׳ והמנהג עכשיו ללמוד תיכף אחר התפלה ספר חק לישראל כי הוא מסודר ע״פ דברי האר״י ז״ל וגם בזמן מועט הוא לומד תנ״ך ומשנה וגמרא וזוה״ק ומוסר ודינים, וכבר כתבנו הסדר שצ״ל ע״פ דברי הארי ז״ל לעיל בסי׳ קל״ב אות ו׳ קחנו משם, וגם כתבנו שם שהאר״י ז״ל היה אומר זה הסדר בציצית ותפילין וכן כתבנו לעיל בסי׳ כ״ה אות פ״ט יעו״ש. ועיין עו״ש אות ץ׳ ואות צ״א ודו״ק, וטוב שהת״ח או יודע ספר שבעיר יקרא החק בקול רם במתון ואליו יאספו כל יראי ה׳ וחושבי שמו וילמדו אחריו ויפרש להם הגמ׳ והזוהר אם הוא מתוכחות מוסר ויוסף לחק חס״ל אות א׳ ולמי שאפשר צריך לילך ג״כ לבה״מ אח״כ כדי לקיים מצות ילכו מחיל וכו׳ כנז׳ באות הקודם ואם א״א כגון שיש דבר נחוץ וכדומה אז יסמוך על לימוד החוק:

ד **ד) שם ויקבע עת ללמוד וכו׳** דיין הממונה לדון מותר לדון בעת הקבוע לו ללמוד ועולה לו ללימוד דדינא היינו תורה וה״ד כשאינו נוטל שכר לדון ומהאי טעמא נמי מלמד תינוקות בשכר אינו עולה לקביעות עתים לתורה מהר״א אזולאי בהגהותיו כ״י מס׳ זכרון משה. וכפ״ז הלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס אותו הלימוד אינו עולה לקביעות עתים, ויש לחלק קצת, ברכ״י אות א׳ שע״ת אות א׳ ונראה כיון שכתב יש לחלק קצת יש להחמיר ולקבוע זמן אחר חוץ מזה כי ספיקא בדאורייתא לחומרא:

ה **ה) תנא** דבי אליאו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה״ב סתמא דמילתא מיעוט רבים שנים ובשתים עלתה לו להיות בן העוה״ב ודלא כמ״ש בס׳ עיון יעקב במס׳ תמורה ונדה דמאה הלכות צריך ללמוד בכל יום וכ״ה מפורש בס׳ המנהיג דכל הלומד שתי הלכות מובטח שהוא בן העוה״ב, והביאו מהר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ נ״ב והסכים עמו, ברכ״י אות ב׳ שע״ת שם, כר״ש:

ו ו) **דיני** הרמב״ם או שאר מחברים הם בכלל זה דהוו כמו משניות, הרב מהר״ש הנז׳ בתשו׳ הנז׳ ברכ״י או׳ ג׳ כר״ש ואשרי אדה שילמוד ראשית חכמה בכל יום ויעשה קבע שיעור אחד וודאי יתנוצץ בו קדושה וטהרה. והמגיד אמר למרן ז״ל שכל יום למוד מוסר וכתב מהר״ח הכהן שעתה. שזכינו לס׳ הקדוש ר״ת בו יהגה תדיר. ושמעתי מרב א׳ שקבל שהגאון מהרש״ל בשבתו על כסא ההוראה לרב ואב״ד צוה למוכיח אחד שיבא בכל יום שעה א׳ ויוכיחנו ויזהירנו כאלו הוא אחר מהמון כ״ כך רצונו והרשות נתונה לו ובעת בא המוכיח תיכף מהרש״ל מתעטף ויושב לשמוע תוכחות מוסר ביראה ופחד לפני ה׳. שם הגדולים מע׳ ספרים או׳ ר׳ או׳ ז׳:

ז ז) **שם ויקבע עת ללמוד וכו׳** וטוב שהקביעות תהיה בבה״מ שיש בו חלונות פתוחות כנגד הרקיע וכמ״ש מהרה״ו ז״ל בשה״מ פ׳ ואתחנן וז״ל טוב לאדם לדור בבית שיש בו חלונות פתוחות נגד הרקיע כדי שתמיד בכל עת ורגע יגביה עיניו לשמים ויביט בנפלאותיו ית׳ בבריאת שמים וארץ וכענין מ״ש דהע״ה כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וכו׳ מה אנוש כי תזכרנו וכו׳ וכיוצא בזה אמרו במדרש הנעלם על ענין נ״נ הרשע שכתוב בו עיני לשמיא נטלית ומנדעי יתוב עלי וענין זה מחכים האדם ומכניס יראת ה׳ וטהרה בלבו אם יחמיר וירגיל עצמו בזה עכ״ל וכ״כ היפ״ל או׳ א׳:

ח ח) **שם. ויקבע עת ללמוד וכו׳** וקודם שיתחיל ללמוד יתן ג׳ פרוטות לצדקה כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ב או׳ ו׳ ד״ה ועוד עיין. ואח״כ יאמר היה״ר שלא אכשל בדבר הלכה כמ״ש בדברינו לעיל סי׳ ק״י או׳ ט״ן. ואח״כ יהרהר בתשובה ויקבל עליו למסור נפשו על ק״ה בד׳ מיתות ב״ד וכו׳ ואח״כ יאמר הלשם יחוד של קודם הלימוד כמבואר בדברינו לעיל סי׳ ק״י או׳ ס״ב קחנו משם. ואח״כ יתחיל ללמוד ויזהר בתכלית הזהירות שלא יפסיק בזמן הלימוד בדברים אחרים. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ב או׳ ז׳ עונש המגיע למפסיק בלימודו בדברים אחרים ר״ל יעו״ש. וישתדל ללמוד בחבורה כמ״ש במס׳ ברכות דס״ג ע״ב הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה יעו״ש. ויותר טוב אם יהיו עשרה דבעשרה שכינתא קדמא ואתיא כמ״ש שם בדף ו׳ ע״א יעו״ש:

ט ט) **שם. ויקבע עת ללמוד וכו׳** גם צריך ליזהר שלא לבטל בכל יום הקביעות של מקרא ומשנה ותלמוד וקבלה עם הכוו׳ שלהם וצריך ליזהר בזה מאד שה״מ פ׳ ואתחנן ואם נאנס באיזה יום שלא השלים קביעתו ישלים בלילה כמ״ש במס׳ עירובין דס״ה ע״א רב אחא בר יעקב יזיף ופרע, וה״ד תורה שבע״פ משלים בלילה אבל לא תורה שבכתב לפי שאין קורין מקרא בלילה כמ״ש לעיל סי׳ קל״א או׳ ב״ן ועוד עיין בסי׳ קל״ב או׳ ו׳ ד״ה ודע:

י י) **בענין** עסק ההלכה בעיון עם החברים ראיתי למורי זלה״ה מתגבר כארי בכח בעת שהיה עוסק בהלכה עד שהיה נלאה ומזיע זיע גדולה ושאלתי את פיו מדוע טורח כ״כ והשיב לי כי הנה העיון לשבר הקלי׳ שהם השביות שיש בהלכה ההיא שאין מניחין לאדם להבין אותה ולכן צריך האדם לטרוח ולהתיש כחו אז כי לכן נקראת התורה תושיה שמתשת כחו של העוסק בה ולכן ראוי לטרוח ולהתיש כחו בהיותו עוסק בהלכה. שה״מ שם:

יא יא) **גם** בענין הפלפול ועיון ההלכה היה מורי זלה״ה אומר כי תכלית העיון הוא לשבר הקלי׳ שהם הקשיות כי הם גרמו לאותם הקשיות שהם בהלכה שלא יובנו תרוציהם כ״א בקושי ובדוחק גדול בנודע ואמנם עסק התורה ממש אינו העיון רק קריאת התורה בעצמה בד׳ דרכיה שהם ר״ת פרד״ס כנודע וכמו שמי שרוצה לאכול האגוז צריך תחלה לשבר קליפותיה כן צריך להקדים העיון בתחלה. שה״מ שם:

יב יב) **גם** בענין עסק התורה שהיא א׳ מרמ״ח מ״ע אם לא השלים אותה שהוא ענין עסקו בפרד״ס התורה שהוא ר״ת פשט רמז דרוש סוד בכל בחי׳ מהם כפי אשר יוכל להשיג עד מקום שידו מגעת לערות ולעשות לו רב שילמדנו ואם לא עשה כן הרי חסר מנה אחת של ת״ת שהיא גדולה ושקולה ככל המצות וצריך שיתגלגל עד שיטרח בד׳ בחי׳ של פרד״ס הנז׳ שה״מ בהקדמה. וכ״כ בש׳ הגלגולים סוף הקדמה ט״ז. קבלנו מי שיחשוק בתורה כ״כ עד שיום ולילה לא יחשוב בדברי עולם השפל הגשמי אלא חשק הלימוד בודאי בלתי ספק שישיג מעלה נפלאה שלא יצטרך לתענית ולסגופים. אור צדיקים שם או׳ ה׳:

יב) טוב ללמוד משניות בכל יום ואם אפשר שישלים משניות בכל חודש להשלים ח״י פרקים בכל יום כגד ח״י עולמות מה טוב ומה נעים ויהי חלקי עמו כי הוא תיקון גדול לפגם הברית סוד אל ח״י ויש להם ג״כ סגולה להרוג היצה״ר. גם סגולה להמשיך נשמה שהיא אותיות משנה. שם. או׳ י״א:

יב) טוב לאדם שיחשוב בשעת הלימוד שאינו עומד בעוה״ז רק בג״ע לפני השכינה ויכניס מורא בלבו ולא ילמוד משפה ולחוץ. שם או׳ י״ב:

יב) מצות פו״ר בד״ת שלא יהא עקר בשכלו שאינו מוליד וארז״ל ודלא מסיף יסיף וצריך שיחדש בכל יום מה שלא חדש מקדמת דנא ובזה יאירו ימיו לעוה״ב, שם או׳ י״ג. ועיין לקמן סי׳ קנ״ו או׳ יו״ד:

יב) בחכמת הקבלה לא יוציא מפיו מה שלא שמע מאדם שראוי לסמוך עליו. שם או׳ ט״ז:

יב) מנהג נכון לנשק הס״ת בפתיחה וחתימה ובפרט בספר קבלה וגם הוא סגולה לזכרון. שם או׳ טו״ב. ועיין בס׳ כסא מלך על התיקונים תיקון מ״ג או׳ ד׳ שכתב דלימוד הקבלה תועיל שעה אחת יותר משנה בלימוד הפשט יעו״ש ועוד עיין בזוה״ק פ׳ נשא בר״מ דף קכ״ד ע״ב שכתב ובגין דעתידין

ישראל למטעם מאילנא דתיי דאיהו האי ספר הזוהר יסקון ביה מן גלותא ברחמי וכו' יעו"ש וכבר כתבנו במ"א שמי שאין לו יד בקבלה ילמוד בס' הזוהר:

יב) אסור ללמוד ספרי קבלה אם הוא ריק מלימוד בפוסקים: וכן מי שאינו נשוי אסור ללמוד קבלה ונשוי דוקא מבן ך' ומעלה. עסק חכמת הקבלה הצלחתה בערבי שבתות אחר חצות ובתוך הסוכה בחג הסוכות מהר"ם פאפירש ז"ל בס' אור צדיק סי' כ"ב וכן בשבת וביו"ט יש עילוי למי שלומד בהם קבלה ובלילה אחר חצות:

יג) שם ויקבע עת ללמוד וכו' וכן בלילה ג"כ חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה כמ"ש ביו"ד סי' רמ"ו סעי' א' ואמרו שמעלת הקביעות ע"פ מה דק"ל כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי וה"נ מי שקובע עת ללמוד ביום ובלילה לא יחליפנו ולא ימיר אותו חשוב כאלו לומד חצי היום וחצי הלילה ורב חסד מטה כלפי חסד חס"ל או' א' וכתב הרמ"ע שיקבע עת קבוע ולא יחליף היום בשעה א' ולמחר בשעה אחרת אבל אי קביע ליה עידניה ולומד אח"ה עתים עתים הרי זה משובח והביאו החיד"א בס' דבש לפי מע' ק' או' כ"ג ובמחב"ר סי' קנ"ו או' א' ועיין לקמן סי' קנ"ו או' ח':

יד) שם ויקבע עת ללמוד וכו' ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאלו לומד בעצמו יו"ד שם ואם ספק בידו להחזיק ביד ת"ח אפי' אם הוא לומד צריך להחזיק כמ"ש לעיל סי' ס' או' ג' יעו"ש:

טו) שם ויקבע עת ללמוד וכו' ואם אפשר יש לקבוע ג' שעות רצופים בלימוד ע"ד מ"ש ז"ל במס' ע"ז דף ג' ע"ב י"ב שעות הוי היום ג' הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה שניות יושב ודן וכו' שלישיות יושב וזן וכו' וצריכין אנו להדבק במעשיו כדאמרינן בעלמא מה הוא רחום אף אתה וכו' ומזה ג"כ יש סמך אל מ"ש סי' קי"ט או' ג' דאין להתפלל על הפרנסה בתפלת המנחה דכיון שהקב"ה זן את העולם בג' שעות שלישיות של היום ראוי להתפלל קודם על הפרנסה ולא אח"כ דהיינו בתפלת שחרית שעדיין לא' נפסק מזונות לעולם ולא במנחה וערבית אחר שכבר נפסק:

טז) שם. אף אם, הוא סבור להרויח הרבה. הא דאמר אף אם הוא סבור ופו' לפי שמזונותיו של אדם קצובין אלא רק שיצה"ר מסית את האדם לאמר כל מה שירבה בעסק הוא משתכר יותר אבל אינו כן ולז"א אף אם יבא יצה"ר להסיתו לאמר יתבטל מקבע הלימוד כדי שירויח הרבה לא ישמע לו וליבטל מקביעות לימודו אלא צריך להאמין בה' שלא יחסר לו שום דבר משום קביעות הלימוד וכמ"ש הכתוב והבוטח בה' חסד יסובבנו:

יז) טוב) שם הגה. ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ וכו' ואיתא בסוף פ' ל"ו דאבות דרבי נתן ר"מ אומר כל שיש לו בה"מ בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעוה"ב. ור"ע אומר אף מי שאינו משמש לת"ח אין לו חלק לעה"ב ע"כ:

יח) חי) שם ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבה"מ וכו' וכמ"ש רז"ל במד"ר פ' כי תבא א"ר יהושע א"ר נחמן כל מי שבא לבהכ"נ ושומע ד"ת זוכה לישב בין החכמים לעת"ל שנאמר אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין:

יט) יט) שם או יקבע לי מקום וכו' ע"ד מ"ש רז"ל גבי תפלה כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו, וה"נ גבי ת"ת שהעוסק בת"ת כאלו מקריב קרבן כמ"ש רז"ל כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכו' ועיין לעיל סי' ץ' סעי' י"ט ובדברינו לשם אות קי"ז:

כ ך) שם וילמוד מעט וכו' ומי שאין לו פנאי רק מעט יקבע עצמו בהלכות ומוסר כדי לדעת מה יעשה ישראל:

כא כא) שם ויחשוב בעניניו וכו' פי' שיראה ויבדוק במה שעושה ואם יש בו צד עבירה יפרוש ממנה, מ"א סק"ב ור"ל בשבתו בבה"מ יהיה קצת פנוי ואז יעיין אם יש איזה איסור במו"מ שלו רבית וכדומה ויעשה ע"צ היתר ע"ד ובכל דרכיך דעהו, א"א או' ב' ולע"ד נראה לפרש שבא לומר שבכל זמן ועדן יתן האדם דעתו בכל מה שעושה שמא יצא ממנו נדנוד עבירה ויכניס בלבו יראת שמים:

כב כב) [סעיף ב'] קודם שילך לבה"מ יוכל לאכול וכו' בטור כתב כדאמרינן פ"ג מיני חלאים תלויין במרה וכולן פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן ע"כ והוא ממ"ש במס' בבא קמא דצ"ב ע"ב מנא הא מילתא דאמור רבנן השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה ואמרי אינשי שתין רהוטי רהוט ולא מטו לגברא דמצפרא כרך דכתיב לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב וכו' ותניא מחלה זו מרה ולמה נקרא שמה מחלה שפ"ג חלאין יש בה מחלה בגי' הכי הוי וכולן פת במלח שחרית וקיתון של מים מבטלן. וכן אמרו במס' מציעא דק"ז ע"ב י"ג דברים נאמרו בפת שחרית מצלת מן הקמח וכו' וכן אמרו במס' פסחים דקי"ב ע"א ז' דברים צוה ר"ע את ר"י בנו וכו' השכם ואכול בקיץ מפני החמה וכו' וכתב הב"ח בשם מרדכי הארוך וז"ל וששאלת לפרש שיעור של פת שחרית ובאיזה שעה ביום אוכלין אותה דע שאנו לא נהגנו בה כל עיקר ואין רבותינו רגילין בה מפני ששמענו שפת שתרית אינה באה אלא בתבואה הרחוקה מן הישוב ולא שמעה קול תרנגול ולא קול מושכין באניות והרגילין בה צריכין לאוכלה תדיר בכל יום ע"כ נמנעים החכמים ממנה דא"א לעמוד עמה עכ"ל והביאו הט"ז סק"א אלא שכתב דמי שלא ניתן לב לדבר זה ומקיים הדברים כפשוטן לא

הפסיד כלום עכ״ל וכ״כ המ״א סק״ג על דברי המרדכי הנז׳ דאין אלו חלא דברי נביאות ובגמרא לא משמע כן יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ חכם צבי סי׳ ט״ו יעו״ש. סו״ב או׳ ד׳ וכ״כ המט״י או׳ ב׳ דמדברי הש״ס משמע דבסתם פת מיירי כל שמסיר הרעבון ודלא כדעת המרדכי האריך וכתב שכן מוכח דעת הטור והש״ע שכתבו סתם פת שחרית והכי נהוג עלמא עכ״ד:

כג **כג) ומ״ש** פח במלח היינו בפת שאין מניחין בו מלת בשעת לישה אבל בפת שלני שנוהגין לתת בו מלח בשעת לישה ח״צ לאכלו במלח דזה המלח שנותנין בו בשעת הלישה קרוי פת במלח, ומ״ש קיתון של מים נראה דטוב שיהיה חמין וכמו שנוהגין עכשיו לאכול בבקר פת הבאה בכסנין עם קאוי או ט״ע. ועיין באו׳ שאח״ז ומ״ש יפ״ל או׳ ה׳ בשם הרב עיון יעקב דע״ב ע״ב ודו״ק, ומ״ש הר״ח בפט״ו משה״ק דכשם שאין לאדם לאכול עד שיתפלל על מזונו כך אין לאכול עד שיעסיק בתורה וילמוד השעה הקבועה ללימודו וכו׳ י״ל ה״ד אכילת קבע אבל אכילת עראי כמו כזית כביצה פת הבאה בכסנין כדי שלא לישאר אליבא ריקנייא זו יותר טוב להרגיל בו קודם לימודו כדי שיוכל להאריך זמן לימודו ולא יקוץ משום דלבו ריקנית. וקאוי עם סוכר לבדה בלא פת או חלב מועיל ג״כ מעט ליישב הלב שלא לישאר אליבא ריקנית אם לא אפשר בפת כידוע:

כד **כד) ודע** דשיעור פת שחרית כביצה ושותה אח״כ משקה אם יש לו וא״ל מים כדאמר בבא מציעא ק״ז ב׳ פת במלח וקיתון מים ופירש״י אם אין לו יין ובסוכה דף כ״ו ע״א עראי חוץ לסיכה כדטעים בי רב ועייל לכלה והיינו כמ״ש הרא״ש ורשב״א בז׳ שיטות וגם פת בעינן מה׳ מיני דגן ובירך לחמך וסתם לחם הכי הוי ככל לחם בתורה לאפוקי תבשיל מה׳ מיני דגן אין זה בכלל פת שחרית, ועיין תו׳ ברכות ל״ז ב׳ ד״ה אמר רבא שרבינו דוד ממי״ץ היה שורה במים שלא לברך המוציא משמע דהוה נמי פת שחרית. מש״ז או׳ ב, ואו׳ ג׳:

כה **כה) ג׳** דברים מתישין את הגוף האוכל מעומד והשותה מעומד והמשמש מעומד. חופת אליהו רבה שער ג׳ והיא בסוף ר״ח, והביאו היפ״ל או׳ ו׳ וכתב דצריך ליזהר בזה ביותר באכילת פת שחרית יעו״ש:

כו **כו) ומצוה** להנהיג עצמו במדה טובה והנהגה טובה לשמור בריאותו כדי שיהא בריא וחזק לעבודת הבירא יתעלה. טור:

סימן קנו

א) [סעיף א'] **אח"כ ילך לעסקיו וכו'** כלומר ולא תימא למה אתה אומר ילך לעסקיו יותר טוב היה לו שילמוד לעולם בתורה לכך אמר מדה טובה היא שילך לעסקיו כדתנן פ"ב דאבות כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה כלומר שיכלה ממונו ואח"כ יצטרך לחזור אחר פרנסתו ולא יוכל אפי' לקבוע עתים לתורה וגם יגרום לו עון כי העוני יעבירנו על דעת קונו. ב"י. ואמרינן בברכות ל"ה ע"ב הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן יעו"ש:

ב) **שם. אח"כ ילך לעסקיו וכו'** כלל הדבר שילך האדם בדרך המיצוע לא יקמץ יותר מדאי ולא יפזר יותר מדאי רק הגאוה והכעס יתרחק מהם עד קצה האחרון. הרמב"ם בה' דעות. מ"א ריש הסי':

ג) **שם. ואח"כ ילך לעסקיו וכו'** הרב זלה"ה כשה"ה הולך בדרך ונותנים לו שלום היה מסתכל שאם היה במקום טהור ונקי היה משיב עליכם שלום ואם היה המקום מטונף היה משיב ברכה וטובה. מהר"י צמח בהגהותיו לא"ח כ"י. ברכ"י או' א' שע"ת או' א':

ד) **שם. דכל תורה שאין עמה מלאכה וכו'** כתב מהר"י צמח מהרב זלה"ה אם אין לו פרנסה כ"א על ידו יכין לו יום ג' ויום ד' מחצי יום ואילך. צמח. יום ג' וד' הוא ד"ג וימן ה' ד"ג וגם שהתורה נתנה לאוכלי המן כזרע ג"ד. ועיין בזוהר אחרי דף נ"ו. ברכ"י או' ב':

ה) **שם. ומ"מ לא יעשה מלאכתו עיקר וכו'** כדאמרינן בבררות ל"ה ע"ב דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידן וכו':

ו) **שם. לא יעשה מלאכתו עיקר וכו'** פי' שיעשה רק כדי פרנסתו. מ"א סק"א:

ז) **שם. אלא עראי.** היינו ביושבים בביתם ומתפרנסים במלאכתם או בשאר עסקים כגון רבית לעכו"ם וכיוצא אבל התגרים ההולכים בדרך רחוקה שמלאכתם עיקר עליהם נאמר יפה תורה עם דרך ארץ. דיפה הוא שהוא יודע מה שכתוב בתורה שיגיעת שניהם משכחת עון. כ"כ הב"ח. ושל"ה כתב דאפי' בעלי בתים יקיימו יפה תורה וכו' ונתנו סי' ג' א"ז. א"ז תשכיל א"ז תצליח א"ז תישן. ח' שעות כמנין א"ז בתורה. ח' שעות במו"מ. ח' שעות בשינה. ואותן שאין צריכין מלאכה חייבין לקיים מצות והגית בו יומם ולילה. א"ר או' א' וא"כ כ"ש ת"ח המקבלין פרס ללמוד שצריכין ליזהר הרבה שלא יוליכו שום זמן לאיבוד אלא הכל בד"ת בין ביום ובין בלילה. ובפרט שצריכין ליזהר הרבה בלימוד שאחר חצות הלילה כמו שהפליגו בשבחו בזוה"ק פ' ויגש דף ר"ז ע"ב וכ"כ לעיל סי' א' או' יו"ד בשם שער הכוונות יעו"ש:

ח) **שם. ותורתו קבע וכו'** אמרו בריש מדרש שמואל עת לעשות לה' הפרו תורתך ר' פינחס ורבי חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים מפר ברית ומה טעם הפרו תורתך עכ"ל ואע"ג דאמרו ר"ל דשואלין לאדם קבעת עתים לתורה ומוכח דבקובע עת לתורה יצא י"ח כבר פירשו המכי' דהכא מיירי באדם שסובר דחיובא רמיא עליה לקבוע עת לתורה ואח"כ אף אם השלים עסקיו מידי יום יום ואכתי פשו איזה שעות להיצאה נתנו בשה"י פה"י וחביבים לו דברי סופרי"ם מהלכות מלכים והבלי עולם בהא קאמר דהוא מפר ברית דכיון דאפשר לו לעסוק בתורה ומוציא זמנו בעניני העה"ז קרי עליה מפר ברית ולא סגי בקביעות עתים שקבע. אמנם ראיתי להרמ"ע בס' אלפסי זוטא סוף ברכות שפי' במאמר זה וז"ל כל העושה תורתו עתים בלי שום קביעות שכל עת משונה מחבירו אבל לא כל אדם זוכה ללמוד תמיד הילכך אי קביע ליה עדנא וחוזר ולומד אח"כ עתים עתים הרי זה משובח עכ"ל ואין ספק דגם הרמ"ע מודה דכשאדם פנוי דשלימא עבידתיה חייב לעסוק בתורה ואין פוט"ר וזה פשוט ומפורסם מחב"ר או' א':

ט) **המ"א** הפליא עצה ועלה בקב"ץ עיקרים גדולים ושרשי מצות מחבמה ומוסר המפוזרים בש"ס והפו' וחובת גברא הוא להיות הכל לזכרון והיו לטוטפת בין עיניו כי הם דברים תדמדיים ונצרכים מאד ובפרט הת"ח צריך ליזהר ביותר וישים מעייניו לתקן ענייניו תחת שלש טעמי תריצי ראשון הוא דארז"ל כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ואליו תשוקה היצר ללכדו יותר מכמה אנשים וזאת שנית שנינו שגגת תלמוד עולה זדון ואמרו פ"ב דמציעא דת"ח שגגות נעשות להם כזדונות ועוד בה שלישיה כי המון העם אליו ישגיחו אליו יתבוננו ואיכא עון חילול ה' הגדול מכל העבירות רחמנא ליצלן ודי בזה ויכין הת"ת עצמו וישית עצות בנפשו ללמוד תורה לשמה בלי שום פניה וכבר רבינו מהרח"ו זצ"ל צווח כי כרוכיא בהקדמת עץ חיים הארוכה ושם כתב דאם יאמרו חכמי דורינו שעוסקים בתורה לשמה התנא הגדול ר' מאיר מכחישם שאמר כל העוסק בתורה לשמה יש לו כל המעלות שהזכיר בפ"ו דאבות והם יכירו בעצמם שלא זכו אפי' למקצתם והאריך בזה הרבה וגם בס' הקנה כ"י ואשר נגע אלהים בלבו חרדה ילבש ויכון לקראת ה' בת"ת לשמה מחב"ר או ב':

י) **הת"ח** צריך שלא יהיה עקר ויטרח לחדש בתורה לשמה כמ"ש בזוה"ק בכמה דוכתי מחב"ר או' ד' ועיין בסה"ק חקי חיים דרוש כ"א ובסה"ק ישמח ישראל דרוש עה"ת פ' בראשית מ"ש בזה בענין המחדש ד"ת יעו"ש ודו"ק:

יא יא) לא חרב העולם אלא בפשעה של תורה ולא חרבה א״י אלא מפני פשעה של תורה וכל הצרות הבאות על ישראל אינן אלא מפני פשעה של תורה שנאמר בפשע יעקב כל זאת וכו׳ סדר אליהו זוטא פ״א מחב״ר או׳ ה׳ וע״כ צריך האדם להשתדל מאד בכל מאמצי כוחו לצוד הזמן מהבלי העוה״ז ולעסוק בו בתורה בכל מה שאפשר לו כמו המציל אבנים טובות ומרגליות מזוטו של ים וכמש״ה הנחמדים מזהב ומפז וכו׳:

יב יב) שם וישא ויתן באמונה הרב הקדוש בס׳ מעבר יבק מאמר ב׳ פכ״ב הזהיר בזה לבניו היקרים ז״ל בנועם מוסרו וז״ל ויהיה משאכם ומתנכם בשוק נאה ותזהרו מאד לישא וליתן באמונה כי האמונה היא מלכות סוד הקדושה אמונתן של ישראל ויש לאדם לישא וליתן בה כדי שיהיה הכל בתוך הקודש ולא יצא לחוץ אל מקום השקר והחצוני כי הריוח שיהיה לכם באמונה הוא שפע הקדוש ושכנגדו הוא שפע אל זר ח״ו ובא זה ומאבד את זה, וגרסי׳ בסוף מכות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וכו׳ ואל תונו שום אדם שכל ממון שאינו של יושר הבא ל״ד האדם הוא מהשפעות הבאים מכח השטן ומצנורותיו הנשברים הבאים מכח ס״מ ופ׳ וזה דומה לעבודה נכריה לכן תחלת הדין נו״נ באמונה שהיא עיקר האחיזה לבעלי דת הקודש וצנורות אלו לא יכילו מים חיים ומרים הם באחרונה לגוף כי ודאי זה מאבד את זה ועוולה לא מצלח וגזלן לא עלה בידו אלא גזלנותו וכלי זיין של השטן הוא הזהב שיתו לבכם כי ש״ם הזה״ב בגי׳ שט״ן כי לעוות אדם בריבו ה׳ לא ראה ומה שאינו נגזר לכם בר״ה מב״ד עליון הצדק לא יוסיף ואם חק חבריכם מאשר נגזר עליו בגזול אותו הקב״ה יטלנו מכם ויחזיר לו הגזלה אשר נגזל וכו׳ יעו״ש דא״ת והביאו הפתה״ד או׳ ב׳ וכתב וכל אשר נגע יראת ה׳ בלבו ישים נכח פניו דבריו הקדושים ויחזור עליהם תדיר והיו לטטפת כי חיים הם למוצאיהם ה׳ יזכנו אכי״ר:

יג יג) שם וישא ויתן באמונה. המבטיח לחבירו בדיבור בעלמא לעשות לו איזה טובה או איזה שירות או ליתן לו מתנה מחויב להיות נאמן בדיבורו ואם הוא חייב לחבירו לפרוע לזמן יאריך הזמן בתחלה כדי שלא יצא שקרן כשימכור אדם סחורתו לא ישבת אותו יותר מדאי וכשיקנה לא יפלוג בגנותה וכל הדובר אמת בלבבו ואינו רוצה לשקר בדיבורו דבריו מתקיימין אף שלא יתכוין להם שנאמר ותגזר אומר ויקם לך, יאמר בפעם ראשון סוף דעתו הן במו״מ הן בהלואה הן במקח וממכר, וירגל המתעסק עמו לזה ולא ישנה את דברו. כל זה הוצאתי משל״ה דקי״ד ומספרי מוסר. א״ר או׳ ב׳:

יד יד) עיין מ״א בסי׳ זה סק״ב שקבץ ואסף איש טהור כמה אזהרות מהש״ס ופו׳ שצריך האדם להזהר בהם והנני מעתיקם בקיצור ולהביא עליהם דברי האחרונים בחצי עיגול בס״ד. מ״ע להדבק בחכמים ובתלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם שנאמר ובו תדבק, הרמב״ם פ״ז מה׳ דיעות, מצוה לאהוב את כל אחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך וכו׳ ודוקא רעך בתורה ובמצות אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו, פסחים דקי״ג (א״ר יצחק כל שהוא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מ״ט זכר צדיק לברכה וכל שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מ״ט ושם רשעים ירקב וכו׳ מנין שכל אחד ואחד מישראל שהקב״ה מזכיר שמו ומברכו שנאמר וה׳ אמר המכסה אני מאברהם וכו׳ אמר הקב״ה הזכרתי את הצדיק ואיני מברכו ואברהם היו יהיה וכו׳ ע״כ, מד״ר פ׳ וירא פ׳ מ״ט, ועיין יומא ל״ח ע״ב) המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה״ב אהבת הגר ב׳ מ״ע שנאמר ואהבתם את הגר, השונא א׳ מישראל עובר בל״ת שנאמר לא תשנא וכו׳ פסחים שם. כשחוטא איש לאיש לא ישטמנו אלא יאמר לו למה עשית כך (או ימחול לו) ומ״מ לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו שנאמר ולא תשא עליו חטא שהמלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה״ב, ב״מ נ״ט ע״א. אלא יוכיחנו בסתר ובנחת. (והמלבין פני חבירו אפי׳ בינו לבין עצמו עובר בלאו לא תשא עליו חטא א״א) החושד בכשרים לוקה בגופו. יומא י״ט ושבת צ״ז ע״א. (יזהר מלקרות לחבירו שטן ואל יאמר השטן יהיה עמו. עוד יזהר מלבזות חבירו בפני ת״ח. וכתב ר״י בש״ת שהוא בכלל אפיקורוס. תוצאות חיים. פת״ע או׳ ו׳ ועיין סנהדרין צ״ט ב׳) אסור למנות ישראל אפי׳ לדבר מצוה אלא מוציאין אצבעותיהם ומונין אצבעותיהם יומא כ״ב ע״ב. (ואם יש צורך במספרם יש למנותם אפי׳ בחרסי אדמה ואם א״צ אין למנותם אפי׳ בחרסית וע״י מחצית השקל מותר. פתה״ד או׳ ג׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ נ״ה או׳ (י״א) אין ממנין פרנס על הצבור אא״כ קופה של שרצים תלויה מאחריו, יומא שם. (הרגל לשונך לאמר איני יודע שמא תתבדא ותאחז. ברכות ד׳ מס׳ ד״א פ״ג) הא דמותר לשנות מפני השלום היינו בדבר שכבר עבר ולא בלהבא, ס״ח סי׳ תכ״ו בג׳ דברים מותר לשנות במס׳ בפוריא באושפיזא. ב״מ כ״ג ע״ב מי שהלך למקום שאין מכירין אותו וסוברים שהוא שונה הרבה ומכבדין אותו ביותר צ״ל להם לא שניתי הרבה הר״ש סוף שביעית אורח לא ישבח בעל הבית שמא ירבו עליו אורחים ערכין ט״ז א׳ אם שמע דין ונראה לו שהלכה כך מותר לאומרו בשם אדם גדול כי היכי דליקבלו מיניה עירובין דנ״א א׳ ופסחים קי״ב א׳ ובסוף מס׳ כלה איתא האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק וכן הוא בברכות כ״ז ע״ב וצ״ע (ולק״מ דבריתא דמס׳ כלה היא דמייתי בברכות אלא שיש קצת שינוי וההיא בתלמיד גמור עסקינן אבל בשהגיע להוראה אז הוא שרי לתלות באדם גדול. מחב״ר אות ז׳ ועי״ש) כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, נדרים פ״ק, (ליתא בנדרים ונמצא במדרש תנחומא פ׳ במדבר ובילקוט משלי כ״ב כר״ש) (וכתב בס״ח סי׳ תקפ״ו דאסור לכתוב פי׳ של ספר על שם אחר שלא עשה אותו הפי׳ אלא דוקא בשם המחבר שעשה הפי׳ יעו״ש והטעם כתב שם רב אזולאי כי יש לו עונש בעוה״ב שגנב הפי׳ ובכל פעם שמזכירין שמו יש לו עונש יעו״ש, והביאו היפ״ל אות ח׳ (חייב אדם ליזהר ביתומים ואלמנות אפי׳ הם עשירים וכל המקניטם או מאבד ממונם עובר בל״ת שנאמר כל אלמנה וכו׳ וה״ד לצרכו אבל לצרכן

ללמדם תורה או אומנות או ללכת בדרך ישרה מותר ואעפ״כ לא ינהג בהם כמו שאר אדם אחד יתום מאב וא׳ יתום מאם, ועד מתי נקראים יתומים לענין זה עד שלא יהיו צריכין לאדם להסמך עליו אלא עושין צרכן כשאר גדולים (ועד עשרים שנה תו לא מיקרי יתום אפי׳ אינו חריף וקודם לכן כל חד לפום חורפיה. פתה״ד אות ה׳) המרגל בחבירו עובר בל״ת שנאמר לא תלך רכיל וכו׳ איזה רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה אעפ״י שאומר אמת ה״ז מחריב העולם, ויש עין גדול מזה והוא לשה״ר והוא המספר בגנות חבירו אע״פ שאומר אמת (ואפי׳ להוציא עצמו מן החשד לא יאמר פלוני עשה אף שהוא אמת אלא יאמר אני לא עשיתי מהר״י מברונא סי׳ ל״ח) כגון שאומר היכא איכא נורא בי פלוני דשכיח בשרא וכוורי אפי׳ זה הוי לשה״ר אי אפיק ליה בלה״ר ערכין ט״ו א׳ אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. מותר לומר לה״ר על בעלי המחלוקת מ״ט ואני אבוא אחריך ומלאתי וכו׳ הג״מ ודוקא למלך כשר כמו נתן לדוד. סמ״ק הגהות. והמקבל גרע יותר מהאומרו ואם רואה דברים ניכרים רשאי לקבל כדאמרינן בשבת נ״ו א׳ בדוד יעו״ש (וכל המחזיק במחלוקת עובר בלאו סנהדרין ק״י א׳ פת״ע או׳ ו׳) וכל המספר בטובת חבירו בפני שונאו ה״ז אבק לה״ר הנוקם מחבירו עובר בל״ת שנאמר לא תקום וכו׳ כיצד א״ל השאילני קרדומך ולא רצה למחר א״ל השאילני מגלך א״ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זוהי נקימה ואם א״ל הרני משאילך ואינו כמותך זוהי נטירה אלא ימחה הדבר מלבו ולא יזכירנה כלל ת״ח שאינו נוקם ונוטר כנחש כשפוגעין בכבודו אינו ת״ח ומ״מ לא ינקום הוא בעצמו רק אם אחרים נוקמין ישתוק ואם מפייסין אותו צריך למחיל ועיין יו״ד ססי׳ רמ״ג כתב הרמב״ם בענין המצית מצוה ע״ג להתודות לפני ה׳ מכל חטא שיעשה שנאמר והתודו את חטתם וכו׳ בחלק ל״ת סי׳ קצ״ה שלא לאכול ולשתוק דרך זולל וסובא ובסי׳ רצ״ט שלא להכשיל תם בדרך שנאמר ולפני עור וכו׳ יזהר מחניפות (מ״כ שמותר להחניף לאשתו ולבעל חובו ולרבו והרב מותר להחניף לתלמידים כדי שיקבלו דבריו תוצאות חיים פת״ע שם) וליצנות ומכעס מאו דסייר נכסיה בכל יומא משכח פריטא חולין ק״ה ע״א ישלש מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא, שליש תחת ידו ב״מ מ״ב א׳ הוי דן את כל אדם לכף זכות עיין שבת קכ״ז כתב (הרע״ב דוקא באדם שאין מעשיו ידועים אס צדיק אם רשע אבל אדם שהוחזק ברשע מותר לדונו לכף חובה מחה״ש) אל יוציא דבר מגונה מפיו פסחים ג׳ א׳ ולכן לא יאמר בתלמוד ביצים אלא ביעים יש״ש ב״ק פ״ד (והאדנא ש״ד לומר ביצים שע״ת או׳ ב׳) לא יהרוג כנה בפני חבירו חגיגה ה׳ א׳ מס׳ ד״א פ״ג בעה״ב נכנס תחלה ואורח יצא תחלה זריזין מקדימין למצות ואין מקדימין טפי מצפרא. פסחים ד׳ א׳ הקורא לאברהם אברם עובר בעשה ולאו. ברכות י״ג א׳ (והיינו לאברהם אבינו ע״ה ולא לאינשי דעלמא הנק׳ בשם אברהם דברי מנחם או׳ ט״ו) הנהנה מסעודת חתן ואינו משמחו עובר בה׳ קולות ברכות ו׳ ב׳ השח שיחת חולין עובר בעשה פי׳ דבר גנאי וקלות ראש יומה י״ט ב׳ (ושם איתא דעובר בלאו ג״כ.) לא יאמר יש לי יותר ממה שהיה ראוי לי לפי מעשי דא״כ אומר הקב״ה ותרן הוא ב״ק ן׳ א׳ אלא יסיים בה זולת זכות אבות מסייע לי יש״ש ב״ק פ״ה ול״נ דהקב״ה נותן שכר יותר אך שאינו מוותר עבירה ומאריך אף (ול״נ דבני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא וכו׳) בשעה שמכניסין אדם לדין שואלין אותו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה עסקת בפ״ו צפית לישועה (פי׳ רש״י לדברי נביאים) פלפלת בחכמה הבנת דבר מתוך דבר ואעפ״כ אי יראת ה׳ היא אוצרו אין אי לא לא שבת ל״א ועיין במד׳ משלי מה ששואלין לאדם אם למד שיעור קימה ובעו״ה אין אתנו יודע עד מה (ונראה דהיינו מעשה מרכבה ר״ל התלבשות הספירות זב״ז וסדר מעמדם) חייב אדם ללמד בנו אומנות או לעסוק בסחורה ואם אינו עושה כן כאלו מלמדו לסטות. קידושין כ״ט א׳ כל מי שהקיז דם ואין לו מה יאכל יקח דינר רע וילך לחנוני ויטעום אצל כל אחד יין ואח״כ כשירצה לקנות לא יקחלו החנוני עד דטעים שיעור רביעית. שבת קכ״ט. ואע״ג דבהקזה שלנו אין בו כ״כ חשש מ״מ יש ללמוד מזה לשאר חולה, המחניף בדבר עבירה מחמת יראה חייב כלייה סוטה מ״א ב׳ אבל אם מתירא שמא יהרגנו מותר לומר לו יפה עשית, אפי׳ עבר עבירה, תו׳ שם. רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, ברכות ז׳ (אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע. מגילה כ״ח א׳ ודוקא להסתכל בו ביותר אבל ראיה בעלמא שרי. ג״ה במגלה שם. פת״ע אות ו׳ וע״כ יש חסידים נזהרין שלא להסתכל בדמות שום אדם מפני חששא זו וגם מפני הבושה) נשים דעתן קלות דלמא מצערי להו ומגלי לן טשו במערתא שבת ל״ג משמע שמותר לברוח כשיש סכנה אעפ״י שמתוך זה גורם צער לחבירו. ומשמע שמחויב לסבול צער כדי שלא יהרג חבירו בחנם. כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה שעה נדחת מפניו. ברכות ס״ד. בד״ת ענה כסיל כאולתו ובמלי דעלמא אל תען, שבת ל׳ אל יעמוד אדם במקום סכנה רב לא עבר במברא דאית ביה נכרי אמר דלמא מפקד דינא עליה ומסתפנא בהדיה, שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה נכרי אמר שיטנא בתריה אומי לא שליט. שבת ל״ב א׳ וא״כ בישראל מומר או רשע לכ״ע אין לעבור עמו. כל הנהנה מסעודה שת״ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה. ברכות ס״ד א׳:

טו טו) שם. ש״ש לבטלה וכו׳ יכול לתת שלום כפול לגוי ויתכוין לאחר כגון שיאמר שלמא למר שלמא למר ויתכוין לרבו כ״כ מהריק״ש והביאו הברכ״י או׳ ד׳:

טז טז) שם. ש״ש לבטלה וכו׳ ותזהירו ג״כ בני אדם שבבתיכם ע״ז כי עון גדול הוא למי שמוציא ש״ש לבטלה וארז״ל כ״מ שהזכרת ה׳ מצויה עניות מצויה והראב״ע מקיש עון זה לע״ז והאריך מאד ובסוף כתב כי עבירה זו קשה מכל העבירות, מנחת יוסף דל״ג ע״ב בשם יש נוחלין דל״ח, יפ״ל או׳

ה׳:

יז **טוב) שם. ויזהר מלישבע אפי׳ באמת וכו׳** יזהר שלא יושיט ידו וישבע בזקנו יזהר שלא לישבע אפי׳ חי נפשו אל יאמר כך אזכה לחיי העוה״ב אם לא כך הוא, ס׳ מעשה החסידים סי׳ ת״ו וסי׳ תתר״ץ בזה״ז אין לישבע לקיים המצות שם סי׳ ת״ך תוצאות חיים וכ״כ בר״ח שער הקדושה פי״ד פת״ע או׳ ו׳ ועיין ש״ע יו״ד סי׳ ר״ג סעי׳ ו׳:

יח **חי) שם. ויזהר מלישבע אפי׳ באמת וכו׳** והיינו אם אפשר להתנצל מיד כשכנגדו ולפייסו להנצל מן השבועה אבל אם א״א אז מן הדין מותר לישבע אם יש צורך בדבר וכמ״ש בח״מ סי׳ פ״ז:

יט **יט) שם. ויזהר מלהשתתף עם כותי וכו׳** וכן צריך ליזהר שלא להשתתף עם רשע כדאיתא באבות דר״נ פ״ט ואל תתחבר לרשע מלמד שלא יתחבר אדם עם אדם רע ולא עם אדם רשע שכן מצינו ביהושפט שנתחבר באחאב ועלה עמו רמות גלעד והיה עליו קצף מאת ה׳ ושוב נתחבר לאחזיה ויעשו אניות בעציון גבר ופרץ ה׳ את מעשיו שנאמר בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה׳ את מעשיך וישברו האניות ע״כ. ויעו״ש. וכן אל יתחבר עם איש דריע מזליה אלא יבחר איש דבריא מזליה והשעה משחקת לו וכו׳ אך בתנאי שיהא איש טוב אשר בתורת ה׳ חפצו וכל אשר יעשה יצליח לא כן הרשעים וכו׳ חס״ל או׳ כ״ו יעו״ש. והב״ד היפ״ל או׳ ו׳ יעו״ש:

כ **ך) שם שמא יתחייב לו שבועה וכו׳** ודע שאין הישמעאלים בכלל הזה שהרי אין נשבעין אלא בשם האל טעמי המצות להרדב״ז ז״ל פת״ע או׳ ח׳:

כא **כא) שם שמא יתחייב לו שבועה וכו׳** ר״ל העכו״ם לישראל וישביענו בשם אלוהו הטור ומיהו אם נשתתף ונתחייב לו שבואה יכול לקבלה, וכתב מרן ז״ל בב״י שכן הוא דעת ר״ח ודלא כרשב״ם ז״ל מט״י או׳ ג׳ וכתב הרא״ש בתשו׳ כלל י״ח מיהו ירא שמים כשיראה שהעכו״ם גמר בדעתו לישבע לא ישביענו כי מה תועלת להשביעו ע״כ והביאו מרן ז״ל בבד״ה כנה״ג בהגב״י עו״ת או׳ ב׳ וכ״כ עדות ביהוסף ח״ב סי׳ י״א מי שנשא ונתן עם עכו״ם וכפר מותר להשביעו בשם אלהיו והנכון שיביאנו לידי שבועה וכשרואה שהוא מוכן לישבע לא יניחנו דמה תועלת יגיע לו והמחמיר תע״ב ברכ״י או׳ ה׳ ונראה דה״ה ישראל עם חבירו אם יודע בעצמו שהאמת אתו ורוצה חבירו לישבע על שקר שיפרוש ולא ישביענו וכ״ש אם יודע שחבירו נקי שלא יגרוס להשביעו וכל המחמיר בד״ת יזכה לאורה וברכה מרובה ומאריך חיים: השמטות

סימן קנז

א **א) [סעיף א׳] כשיגיע שעה רביעית וכו׳** כדאמרינן בפסחים די״ב ע״ב רביעית מאכל כל אדם, חמישית מאכל פועלים, ששית מאכל ת״ח, מכאן ואילך כזורק אבן לחמת, ואי טעים מידי בצפרא לית לן בה יעו״ש:

ב **ב) שם כשיגיע שעה רביעית וכו׳.** משמע בפסחים דף י״ב דחשבינן מעלות השחר ושעות זמניות דהא מייתי לה לענין חמץ בפסח והתם חשבינן כן כמ״ש סי׳ תמ״ג, מיהו בתענית (דף כ״ה:) גבי אחאב משמע דחשבינן ו׳ שעות משעה שקם ממטתו עי״ש ברש״י ז״ל. וצ״ל דמאי דחשבינן משעלה עה״ש בפסחים משום דרוב העולם עומדים בעה״ש. ומכאן יש ליישב מה שמאריכין בשבת ויו״ט לפעמים אחר ו׳ שעות והיינו משום דחשבינן ו׳ שעות משעה שקמים ממטתם, מ״א סק״א. מיהו המט״י או׳ א׳ כתב דלעולם חשבינן מעה״ש ושעות זמניות יעו״ש:

ג **ג) שם, עד שעה ו׳ וכו׳.** דעת הב״י בח״מ סי׳ ה׳ דוקא בתחלת שעה ו׳ אבל דעת הב״ח שם דאפי׳ אינה רק בסופה לא הוי כזורק אבן לחמת וכתב שכן הוא דעת הרמב״ם והטור ודלא כב״י יעו״ש, וכן פסקו הסמ״ע והש״כ שם דאפי׳ בסוף שעה ו׳ לא הוי כזורק אבן לחמת יעו״ש. ועיין בא״ר או׳ א׳ שהביא ראיה לדבריהם יעו״ש. וכן דעת הגר״א סק״ב דלא הוי כזורק אבן לחמת אלא לאחר שש. וכ״כ המט״י אות ב׳:

ד **ד) שם, כזורק אבן לחמת וכו׳,** פי׳ רש״י ז״ל בשבת דף יו״ד ע״א לא קשה לגוף ולא יפה יעו״ש, והפרישה או׳ א׳ כתב בשם שבילי אמונה דף ר״ד ע״א וז״ל פי׳ התנא מדמה לזה לחמת שהיא מלאה יין אלא שחסר מעט ואם יתן בה אבן אחת יעלה היין מחמתו ולא יפסיד ואם יניחנה כך יחמיץ אבל לא יהיה היין כ״כ טוב כמו אם ימלאנה ביין כך זה האוכל אחר שש שעות, וטעם כי האיצטומכא כשלא תמצא מזונה תמשיך הלחות הרעות ויזיק לה עכ״ל, וכ״כ הב״ח שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ מ״א סק״ג. ואקח״ה למפרע התו״ר חגור״ה קוד״ם אכיל״ה, פ״ת לח״ם, ר״ת, פ״ן ת׳בא ל׳ידי ח׳ולי מ׳עיים. ב״ח שם, פרישה שם שכנה״ג שם, ואני מ״כ תיבת ואקח״ה כפשוטה וקודם אכילה קשר חגירך התר פן תבא לידי חולי מעיים י״א בהגה״ט, ועיין שבת ט׳ ב׳ ורש״י שם דמשמע דאם אין חגור בחוזק א״צ להתיר חגורה יעו״ש, ועיין לקמן סי׳ קס״ו סוף אות ג׳:

ה ה) **אמרינן** בגמ׳ לעולם ישהא אדם אחר סעודתו טרם שילך לדרכו, וכתב מהרי״ל ז״ל בליקוטים שאחר דרשותיו דשיעור שהייה השיעור ברכה אחרונה שלו, אם אכל פת ישהה כשיעור שיוכל לברך בה״מ, אכל מין דבעי ברכת מעין ג׳ ישהה כשיעורה, אכל מין דבעי בנ״ר ישהה כשיעורה. כנה״ג בהגה״ט אות א׳:

ו ו) **כתב** הרמב״ם ז״ל פ״ד מה׳ דיעות לעולם ישתדל אדם שיהיו מעיו רפין כל ימיו ויהיה קרוב לשלשול מעט וזה כלל גדול ברפואה כל זמן שהריעי נמנע או יצא בקושי חלאים רעים באים וכו׳ וכל אותו הפרק הוא מתוק לנפש ומרפא לעצם בכל אותם הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם יעו״ש, מט״י או׳ ב׳. הנצרך לנקביו ואכל דומה לתנור שהסיקוהו ע״ג אפרו, וזהו תחלת ריח זוהמא, שבת מ״א א׳. וכתב הון עשיר פ״י דעירובין משנה ו׳ דה״ה דצריך לנקות גופו מן השתן קודם שישתה יעו״ש. פת״ע או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ ק״ע או׳ מ׳:

ז ז) **חייב** אדם לפנות גופו ולבדוק קודם כל אכילה ומי שאינו עושה כן פוגם פגם גדול, כי אח״כ אף אם יכוין באכילתו לברר ניצוצין יהיה א״א לו שהרי עדיין לא הוציא מגופו פסולת בירורי הראשונים. זוהר פ׳ תרומה דקנ״ד ע״ב, הרמ״ז סי׳ הרש״ש ז״ל וכ״כ המ״א סק״ג בשם זוהר הנז׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ג׳ או׳ מ״ו ואם הוצרך לפנות ואינו יכול עיין בדברינו לשם או׳ ט׳:

ח ח) **יזהר** בכבוד נשמתו יותר מכבוד גופו וקודם אכילתו ילמוד תחלה שיעור קבוע דבר מה, אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ א׳ מחב״ר בקו״א או׳ ב׳:

ט ט) **יזהר** מאד שיאכל תמיד בשלחן ובמפה פרוסה דרך קבע ולא בעראי כמ״ש ואכלת לפני ה׳ אלהיך וז״ה אל״י ואנוהו ר״ת זה השלחן אשר לפני ה׳ אלמא דקמי שכינתא אכיל בר נש, ועיין בזוה״ק שם דקנ״ד ע״א, וכתב במדרש הנעלם שצריך לשנות שלחן השבת מחול סי׳ הרש״ש ושלחן שבת יתבאר בדברינו לה׳ שבת בס״ד, יזהר בהנחת מלח על השלחן כי בזה״ז שלחן במקום מזבח והאכילה במקום קרבן וכתיב על כל קרבנך תקריב מלח, וגם הוא תיקון לנפש, וצריך לטבול ג׳ פעמים במלח נגד ג׳ הויות דלחם הממתקים את מרירות המלח ג׳ גבורות, וע״י טיבול זה הקלי׳ מסתלקין מהשלחן, הרב מהר״ם פאפירש ז״ל בס׳ אור צדיקים סי׳ כ״ג אות י״ז, וכ״כ בשה״מ פ׳ עקב כי לחם ומלח אותיות שוות אבל השינוי הנמצא בהם כי הלחם רומז אל ג׳ הויות שהם גי׳ לחם והם סוד ג׳ חסדים שביסוד ומלח הוא ג׳ הויו״ת של הגבורות שביסוד הנמתקות ותכוין למתק הג׳ גבורות ע״י החסדים בטיבול זה כי מלח הוא מרירות ודין יעו״ש:

י י) **קודם** האכילה תשב במקומך ותשתה מעט מים ותכוין לפטור המים שבתוך המזון וזה כשאין יין בתוך הסעודה ותזהר היטב שלא תשתה רביעית שלם כ״א פחות, סי׳ הרש״ש ז״ל והוא משער המצות פ׳ עקב, וכ״ה לקמן בש״ע סי׳ קע״ד סעי׳ ז׳ יעו״ש, ולי נראה דיש לשתות פחות מכזית כמ״ש לקמן סי׳ ק״ץ סעי׳ ג׳ יעו״ש, ואם היא סעודת הבוקר ועדיין לא טעים מידי שאין שותין מים אליבא ריקניא או אפי׳ בשאר סעודות אם אינו תאב למים קודם סעודה ואין מברך על המים אלא לצמאו כמ״ש לקמן סי׳ ר״ד סעי׳ ז׳ אם רוצה לשתות מים בתוך המזון יש לברך שהכל על מעט סוכר ולפטור המים לאפוקי נפשיה מפלוגתא, ואם גם זאת אינו יכול לעשות כגון שאין לו סוכר וכדומה דבר שיכול לברך עליו שהכל בתוך הסעודה אז יכוין הברכה בלבו דבהרהור ליכא חששא משום לא תשא כמ״ש הרב הליכות אלי׳ אות תיו סי׳ תשנ״ב וג״ה סי׳ כ״ג והלק״ט ח״ב סי׳ קמ״ו והב״ד הזכ״ל או׳ ב׳ ה״ב מ״ע הרהור, וכ״כ המאמ״ר סי׳ קפ״ה או׳ א׳ וכ״כ הפתה״ד בזה הסי׳ או׳ א׳ בשם כמה פו׳ ודחה דברי הרב פרח שושן ז״ל כלל א׳ סי׳ י״ד יעו״ש ועיין לעיל סי׳ ס״ב סעי׳ ד׳ וסי׳ צ״ד סעי׳ ו׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד וכשמברך ברכת שהכל יכוין כי יש בברכה זו ט׳ תיבות כנגד ט׳ יודין שיש בד׳ הויו״ת ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן שעולין גי׳ מי״ס, ואח״כ כששותה את המים יכוין אל הט׳ יודין הנז׳ שהם בגי׳ מים, שער המצות פ׳ עקב, וטוב לשפוך מעט מן המים קודם שישתה, שעה״מ שם אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ ח״י ועיין לקמן סי׳ ק״ע או׳ ל״ב וצריך לשפוך קודם הברכה חדא משום דאין כבוד לשפוך מן המים שבירך עליו ועוד משום הפסק, ואח״כ ראיתי שכ״כ היפ״ל ח״ג ביו״ד סי׳ קט״ז סוף או׳ טו״ב יעו״ש:

יא יא) **טוב** שיתודה קודם שיאכל וזה נקרא זובח יצרו כי בחשבו עונותיו לא יהיה גרגרן בזוכרו חסדי ה׳ עמו אעפ״י שאינו ראוי לכך, סי׳ הרש״ש. וכ״מ מדברי הזוהר פ׳ תרומה דקנ״ד ע״א שכתב וז״ל שלחן דבר נש קיימא לדכאה ליה לבר נש מכל חובוי עכ״ל וא״כ כיון דהשלחן מכפר צריך להתוודות קודם סעודה כדי שיתכפרו עונותיו, ואם הוא נחוץ או יושב בתוך בני אדם ואינו רוצה להתראות בפני בני אדם שהוא מתנהג בחסידות יאמר בקיצור רבש״ע חטאתי עויתי פשעתי ויה״ר מלפניך ה׳ או״א שתמחול לי על כל מה שחטאתי עויתי פשעתי לפניך מיום שנברתי עד היום הזה כרוב רחמיך וחסדיך ובימים שאין אומרים תחנון יהרהר תשו׳ בלבו:

יב יב) **חייב** אדם להתפלל על מזונו קודם אכילה כמ״ש בזוהר פ׳ בשלח דף ס״ב וכ״כ מהר״ם פאפירש ז״ל בס׳ אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ ז׳ וכתב שיאמר בזה״ל יהא רעוא מן קדם סתימא דכל סתימין רעוא דכל רעון דיתמשך טלא עילאה מיניה דרך או״א לז״א ומיניה לחקל תפוחין קדישין דמיניה אתייהב מזונא עילאה מרחייא דטחנין מנא לצדיקייא בנהירו דאנפין ובחדוותא לנא ולכל ישראל אמן עכ״ל, ובסי׳ הרש״ש ז״ל כתוב לאמר קודם האכילה

היה״ר שכתבנו לעיל סי׳ קי״ט או׳ ג׳ לאומרה בשומע תפלה יעו״ש, והבוחר יבחר ומ״מ נ״ל דטוב שיאמר יהא רעוא שכתב הרמ״פ ז״ל כיון שכבר אמר היה״ר בשומע תפלה, ואח״כ יאמר עיני כל אליך ישברו וכו׳ פותח את ידיך וכו׳ וי״ל ג״כ מזמור לדוד ה׳ רועי וכו׳ שיש בו ג״כ תפלה על הפרנסה וגם יש בו נ״ד תיבות כמנין ז״ן ויכוין בר״ת ה׳ ל׳אורך י׳מים אל שם יל״י שהוא מברר ניצוצות הקדושה מתוך הקלי׳ כנודע:

יג יג) ואח״כ יאמר נוסח זה הכתוב בסי׳ הרש״ש ז״ל ואע״ג דשם כתוב לאמר אחר ברכת המוציא מ״מ נ״ל דיותר טוב ונכון לאומרו קודם נט״י כדי שבעת אכילה נעשה כל דבר מאליו:

יג) יה״ר מלפניך ה׳ או״א שבכח סגולת **מ״ו נ״ח לח״ם ד״ק פ״ד** שעולה כמס׳ ש״ע נהורין שהם ב״פ **אלף למד אלף למד** מלאים שתפעול אכילתי פעולת הקרבן שמקרב הכוחות העליונים ממטה למעלה כי כן האכילה תמציתה הולך לכבד, ומכבד ללב, ומהלב למוח ממטה למעלה, כי ע״י אכילתי יתקרבו הכוחות העליונים ממטה למעלה, מעשיה ליצירה, ומיצירה לבריאה, ומבריאה לאצילות, ומאצילות מדריגה למעלה ממדריגה עד אין סוף ב״ה, ומשם ישתלשל וירד שפע גדול לכל העולמות עד הגיעו עלי וכל אבר מאיברי יחזיק אבר כנגדו בעליון (עיין לקמן או׳ ך׳ כוו׳ המ״ו והנ״ח וכו׳ ותבין):

יג) ויהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתעזרנו על כבוד שמך ויתבררו ויתוקנו כל הנרנח״י יניצוצי הקדושה שבמאכל ומשתה שאוכל ואשתה תכלית תיקונם ובירורם ותשמרני שלא יחטיאוני ושלא יזיקוני וגם תשמרני ותצילני ממאכלות וממשתיות אסורות ואת נפשותינו תטהר ויהי נועם וכו׳ ועוד עיין מענין זה לקמן סי׳ קס״ו אות ד׳ ואות ה׳ יעו״ש:

יד יד) וזה הסדר בקיצור, תחילה ינקה בני מעיו ואפי׳ אין לו רק מעט תאוה, ואח״כ יסדר שלחנו ויברך שהכל על פחות מכזית מים לפטור מים שבתוך המזון שאם ישתה רביעית צריך לברך בנ״ר, ואח״כ מזמור לדוד ותפלת הפרנסה ועיני כל אליך וכו׳ פותח את ידיך וכו׳ ואח״כ יתודה על סדר א״ב או מעט אם אינו יכול, ואח״כ יאמר בפיו הריני אוכל ושותה כדי שיהיה בי כח לעבודתו ית׳ ואעפ״י שיש שכתבו שיכוין בלבו מ״מ יש אומרים שיאמר בפיו והכי עדיף, ואח״כ יאמר יה״ר מלפניך ה׳ או״א שבכח סגולת מ״ו וכו׳ ויה״ר וכו׳ שתעזרנו על כבוד שמך ויתבררו וכו׳ ואח״כ יאמר לשם יחוד וכו׳ הריני בא לקיים מצות נט״י של אכילת הפת כמו שתקנו רז״ל לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ובענין כוונת הנטילה והשפשוף עיין לקמן סי׳ קנ״ח אות ה׳ ובסי׳ קס״ב או׳ ב׳ יעו״ש:

טו טו) כתב החיד״א במו״ב סי׳ ג׳ אות ק״ה כל סעודות החול הנוסף על כדי בריאותו הולך לס״א לכן אם בעל נפש הוא אף כי עשיר ימעט בתענוג בימי החול כי התענוגים בחול הוא כבונה משכן לסט״א ואוי לו כי איבריו מתטמאים שחונה עליהם הסט״א ולו הכין כלי זיין ליצה״ר להלחם בו עד רדתו חיים שאולה עכ״ל. וכ״כ אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ כ״ח בשם הזוהר בר״מ יעו״ש. וכ״כ בשעה״מ פ׳ עקב על האר״י ז״ל שלא היה אוכל אלא דבר מועט מאד. וכ״כ בס׳ מגיד מישרים באזהרות סוף או׳ ח״י שאמר לו המגיד למרן ז״ל מנע עצמך מאכילת בשר הרבה שהיא מפסדת הנשמה ופוגמת ושתיית יין הרבה אין אתה יודע להיכן הוא מגיע הפגם וההפסד הגדול שעושה לכן מנע רגלך מנתיבתם ואל תביא נפשך במעמדם והזהר בזה הרבה במאד מאד. המון העם חושבין כי העוה״ז הוא כהווייתו אין מביט ואין רואה אוכלין ושותין לשובע יצה״ר אוי להם שהעולם מטעה אותם והיד כותבת למעלה ואח״כ נתבעין ממנו בדינים משונים הה״ד ומה תעשה ליום פקודה אשריך שאתה מוזהר וג״כ תגלה אוזן אוהבך ויתעוררו משנתם עכ״ל וכתב שם באו׳ ו׳ דאפי׳ בשבת לא יאכל יותר מדאי ובאות י״ג כתב שלא לאכול אחר הסעודה יותר מראוונדש אחד מאבטיח ומענבים וצמוקים עשרים במספר. ושלא לאכול בסעודם יותר מפרי אחד זולת בשבתות ויו״ט. בתחלת הסעודה תחתוך ג׳ ראוונדש לחם ולא תאכל יותר באותה סעודה וכשתשתה מים לא תשתה לשבעה עכ״ל:

טו) וכתב עו״ש באו׳ ט״ז בעת מאכלך כשאתה תאב ביותר לאכול או לשתות תסלק ידיך ואם כה תעשה בכל סעודה יהיה כאלו אתה מקריב קרבן בכל סעודה ושולחנך יהיה מזבח ממש לזבוח עליו יצה״ר עכ״ל ובריש או׳ ח״י כתב דאם תרגיש הנאה במאכל אחד לא תרגיל אותו ושנה למאכל אחר שלא יהיה בו הנאה כל כך. ועיין לקמן סי׳ ק״ע אות מ׳:

טו) והאיש הירא ישים תדיר נגד עיניו מה שארז״ל והביאוהו התו׳ בכתובות דף ק״ד עד שאדם מתפלל שיכנסו ד״ת בתוך פיו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו ויחרד האיש הירא בהעמיקו בזה. ברכ״י אות א׳. ובס׳ המדות ערך ממון אות י״ט כ׳ מי שמשבר תאות אכילה זוכה לדירה נאה. ובס׳ ליקוטי עצות ערך אכילה אות ז׳ כתב מי שהוא משבר תאות אכילה הקב״ה עושה על ידו מופתים יעו״ש והב״ד היפ״ל סי׳ ק״ע אות ג׳:

טז טז) לא ישיח שיחת חולין בתוך הסעודה כ״א דוקא מה שצריך לסעודה. זוהר פ׳ תרומה דף קס״ח ע״ב. ואם תהרהר במשניות בשעת אכילה הנה מה טוב ומה נעים ויחשב אכילתך ושתייתך כקרבנות ונסכים לפני הקב״ה ותמיד בהליכתך בדרך או בשדה או בים בכ״מ שתמצא תהרהר בהם זולת ממקום מטונף. מגיד מישרים פ׳ בהר. ומ״ש במשניות הוא מפני שמרן ז״ל היה רגיל בהם אלא דה״ה בד״ת אחרים:

יז **טוב) וכתב** בזוה״ק פ׳ תרומה דקנ״ג ע״ב ודקנ״ד ע״א וז״ל שלחן דלא אתמר עליה מילי דאורייתא עליה כתיב כי כל השלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. ואסור לברכה על ההוא שלחן וכו׳. ושלחן דמילי דאורייתא אתמרו ביה קב״ה נטיל ההוא שולחן ושוי ליה לחולקיה. ולא עוד אלא סורי״א רב ממנא נטיל כל אינון מלין ושוי דיוקנא דההוא שולחן קמי קב״ה וכל אינון מילין דאורייתא דאתאמרו עליה סלקין על ההוא פתורא ואתעטר קמי מלכא קדישא משמע דכתיב זה השלחן אשר לפני ה׳ דאתעטר קמיה קב״ה. שלחן דבר נש קיימא לדכאה ליה לבר נש מכל חובוי. זכאה איהו מאן דאלין תרין קיימין על פתוריה מילי דאורייתא וחולקא למסכנין מההוא שולחן כד סלקין ההוא פתורא מקמי דבר נש תרין מלאכין קדישין אזדמן תמן חד מימינא וחד משמאלא. חד אמר דא איהו שלחן דמלכא קדישא דפלניא קא מסדר קמיה. מסדר יהא תדיר פתורא דא בברכאן עילאין ומשחא ורבו עלאה קב״ה ישרי עלוי. וחד אמר דא איהו שולחן דמלכא קדישא דפלניא קא מסדר קמיה. דא פתורא די עילאי ותתאי יברכון ליה. מסדר יהא האי פתורא קמיה עתיק יומין בהאי עלמא ובעלמא דאתי עכ״ל. וכן אמר לו המגיד למרן ז״ל שילמוד פרק אחד משנה קודם המאכל ופרק א׳ אחר מים אחרונים קודם ברכת המזון כמ״ש בס׳ מגיד מישרים פ׳ בהר ובאזהרות שבראש הס׳ אות ט״ו יעו״ש. ומ״ש דיאמר פרק א׳ אחר מים אחרונים נראה היינו דוקא למרן ז״ל לפי שהיה רגיל ובקי הרבה במשניות שהיה יודע כל השיתא סדרי משנה בע״פ כמ״ש באזהרות ד״ה אור ליום השבת כ״ז לאייר וכו׳ אבל לאחרים אסור להפסיק בלימוד בין מים אחרונים לברהמ״ז וה״כ בשה״מ פ׳ עקב דצריך לזהר שלא להפסיק בין מים אחרונים לברהמ״ז כלל אפי׳ בד״ת וכשהוא רוצה לעסוק בד״ת יעסוק קודם מים אחרונים. וכתב שם דפעם אחת אירע כאב לאדם אחד בכתיפו וא״ל האר״י ז״ל לפי שהפסיק בפרק א׳ משנה בין מים אחרונים לברהמ״ז יעו״ש. ובסי׳ הרש״ש ז״ל כתב שיאמר קודם מים אחרונים השיר שהיו הלוים אומרים על הדוכן בכל יום ויום וגם סדר פיטום הקטורת ומשנת אזיהו מקומן עד הסוף ואח״כ או״א מלך רחמן רחם עלינו וכו׳ עכ״ד ומיהו טוב שילמוד בתוך הסעודה ד׳ פרקי משנה ג״כ ויכוין כי משנה היא אותיות נשמה להאיר נשמתו וגם יכוין כי ד״פ כנגד ד׳ אותיות הוי״ה תאיר בד׳ אותיות אדני כידוע וגם כי עי״ז יוכל להשלים ח״י פרקי משנה בכל יום כי בכל יום יש ב׳ סעודות אחת ביום ואחת בלילה הרי ח׳ וד׳ פרקים ילמוד בבקר קודם לימודו בישיבה עם אחרים אם הוא חכם ואם הוא סוחר קודם שילך לסחורה ולעשות עליהם הסדר שכתבנו לעיל סי׳ קנ״ה או ח׳ הרי י״ב ושתה פרקים ישלים בלילה כדי לקיים מצות והגית בו יום ולילה וגם כדי לישן מתוך ד״ת הרי ח״י ועי״ז יזכה לתיקון גדול כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ה או׳ י״ב יעו״ש. ויש ללמוד הח״י פרקים על סדר המשטות דהיינו שיתחיל מסדר זרעים ויסיים מסדר טהרות וע״ז הדרך חוזר תמיד ועוד עיין בדברנו לקמן סי׳ רל״ח מ״ש שם בס״ד:

יח **יח) וזה** מ״כ מכ״י הקודש חסין קדוש הרמ״ז זיע״א וז״ל בשנת התק״ד בלילה אחד וארא בחלומי ס׳ א׳ כתוב לאמר שכל האומר הושיענו וכו׳ קודם בהמ״ז אינו רואה גיהנם ע״כ, ואמרתי בחלומי דהיינו הושיענו שאנו אומרים בכל יום אחר המזמור שבכל יום עם הושיענו קודם בהמ״ז עכ״ד ז״ל. דברי מנחם בהגה״ט או׳ ה׳ ונ״ל די״ל ג״כ מימרא דא״ר אלעזר א״ר חנינא ת״ח מרבים שלום וכו׳ לפי שיש בה ח׳ פעמים שלום עם תיבת שלוה להתיש כחו של ס״מ כמ״ש לעיל סי׳ קל״ב או׳ ט״ו ועוד לפי שיש בו זכרון חרבן ירושלם ובהמ״ק כמ״ש אל תקרי בניך אלא בוניך וכו׳ למען בית ה׳ אלהינו וכו׳ וכתב בזוה״ק פ׳ תרומה דף זק״ן ע״ב. מאן דאתענג באינון מיכלין אית ליה לאדכרא ולדאגא על קדושה דארעא קדישא ועל היכלא דמלכא דקא איתחריב. ובגין ההוא עציבו דאיהו קא מתעצב על פתוריה בההוא חדוא ומשתיא דתמן, קב״ה חשיב עליה כאלו בנה ביתיה ובנה כל אינון חרבי דבי מקדשא זכאה חולקיה עכ״ל. ועוד נ״ל דאם סועד בלילה דאין לומר סדר פטום הקטורת לפי שבאמירת פיטום הקטורת הוא מברר ניצוצי קדושה מן החיצונים כמ״ש בש׳ הכוו׳ בדרוש פטום הקטורת ואין להתעורר כנגדם בזמן שליטתם שהוא בלילה כנודע, וגם המזמור של יום והושיענו אין לומר בלילה לפי שאין אומרים מקרא בלילה כמ״ש לעיל סי׳ קל״א או ב״ן אלא יאמר רק פ׳ איזהו מקומן או פ׳ משנה אחרת או ד״פ כמ״ש באו׳ הקודם וכשיאמר משנה אחרת י״ל עמו משנת העולה קודש קדשים וכו׳ לפי שנרמז בה עליית נצוצי קדושה ונ״ל דגם כשאוכל פת הבאה בכסנין או פירות י״ל ג״כ קודם ברכה אחרונה משנת העולה קודש קדשים וכו׳:

יח) יאמר בכל יום אחר אכילה על נהרות בבל קודם בהמ״ז. ובשבת וביום שאין אומרים תחנון יאמר מזמור בשוב ה׳ את שיבת ציון וכו׳. אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ י״ט. וכ״כ השל״ה בשער האותיות דף פ״ה ע״א. ואם הוא נחוץ לפחות יאמר פסוק אם אשכחך ירושלם וכו׳:

יט **יט) וזה** סדר הלימוד בקיצור. תחלה יאמר על נהרות בבל או שיר המעלות בשוב. או״א מלך רחמן וכו׳ השיר של אותו היום. הושיענו ה׳ אלהינו וכו׳ אתה הוא ה׳ אלהינו שהקטירו וכו׳ ויאמר ה׳ אל משה קח לך סמים וכו׳ תנו רבנן פטום וכו׳ עד וכשנים קדמוניות. איזהו מקומן וכו׳ או ד״פ משנה כמ״ש לעיל או׳ ט״וב יעו״ש. א״ר אלעזר א״ר חנינא וכו׳ ואם הוא בלילה שאין אומרים פסוקים כמ״ש באו׳ הקודם תחלה יאמר פ׳ איזהו מקומן או ד״פ משנה כנ״ז. ואח״כ א״ר אלעזר א״ר חנינא וכו׳ או״א מלך רחמן וכו׳ ואם הוא נחוץ ביותר לפחות אם הוא ביום יאמר הפסוקים ויאמר ה׳ אל משה קח לך סמים וכו׳ עד לדורותיכם. העולה קודש קדשים וכו׳ עד וכליל לאשים. א״ר אלעזר א״ר חנינא וכו׳ או״א מלך רחמן וכו׳ ובלילה לא יאמר ויאמר ה׳ וכו׳ כנז׳:

כ **כ) ואגב** נבאר קצת כוונת המאכל בקיצור כדי שנוכל כל אדם לכוין ע״פ מ״ש בשה״מ פ׳ עקב ולפחות יכוין זה באכילת חתיכת פת של המוציא. והוא כי תחלה יכוין בלעיסת הפת בשניו כי ל״ב שנים הם כנגד ל״ב נתיבות חכמה המבררת האוכל וניצוצי הקדושה מתוך הפסולת והקלי׳. ויכוין לברר ניצוצי הקדושה שנפלו ע״י אדה״ר ועל ידינו ושעדיין לא נתבררו. ואח״כ יכוין ה׳ כוונות זו אחר זו. והם מ״ו כ״ח לח״ם ד״ק פ״ד. וזה עניינם. תחלה תכוין כי הנה שני הלחיים הם הלועסין המאכל והם סוד חכמה ובינה. לחי העליון חכמה ולחי התחתון בינה, ותכוין כי בלחי העליון יש **א** וציורה יו״י והיא בגי׳ הוי״ה. ובלחי התחתון יש אלף תתאה וציורה יו״ד (ר״ל יו״ד לעילא דלת למטה וו באמצע) ותכוין כי שתי אלפין אלו יו״י ויו״ד הא בגי׳ מ״ו כמנין מילוי הוי״ה דע״ב דיודין, ואח״כ שני אלפין הנז׳ תחזור לציירם בציור שתחלק או׳ ו׳ שבאמצעיתם לשניווין ואז תהיה ציור אלף הראשונה בציור יוו״י. וציור א׳ הב׳ יוו״ד. ומנין אלף הראשונה בגי׳ ל״ב נתיבות חכמה, ומנין אלף הב׳ גי׳ הוי״ה וחיבור שניהם יחד גי׳ אל הוי״ה עם הכולל שהוא גי׳ אוכל והם גי׳ נ״ח, ואח״כ תחבר שני ציורי האלפין הנז׳ שהם גי׳ נ״ח עם ציור אלף הא׳ שציורה יו״ד ואז יהיה הכל גי׳ לח״ם. ואח״כ תחבר ב׳ הכוו׳ ביחד מ״ו ונ״ח ואז יהיו גי׳ ד״ק. וכשתבלע המאכל אחר שנטחן תכוין לחבר הכוונה השנית שמספרה נ״ח עם ציור האלף הא׳ יו״י שהיא גי׳ כ״ו ואז יהיו כ״ו ונ״ח גי׳ פ״ד, והוא סוד אותיות אחה״ע שבגרון בבית הבליעה שמספרם פ״ד. ונודע כי הם בבינה ונמצא כי החיך שהוא חכמה דוחה המאכל בגרון שהוא בינה. ואח״כ תחבר כל כיו׳ הנז׳ ביחד מ״ו נ״ח ולח״ם ד״ק פ״ד שכולם גי׳ ש״ע נהורין. ועוד בסעודת היום תכוין אל אכיל״ה שהיא בגי׳ אדנ״י ובסעודת הלילה תכוין אל אוכל שהוא אל הוי״ה. ואמנם בכל א׳ מב׳ סעודות אלו ביום ובלילה תכוין ג״כ בשם מאכל שהוא חיבור הוי״ה עם אדנ״י ביחד כזה יאהדונה״י שהם כמנין מאכ״ל. מיהו אם אינו אוכל לחם כ״א פת הבאה בכסנין או פירות לא יכוין כ״א זה ל״ב שניים הם כנגד ל״ב נתיבות חכמה המבררת האוכל והקדושה מן הפסולת והקלי׳ ניצוצי הקדושה שנפלו ע״י אדה״ר ועל ידינו ועדיין לא נתבררו. וכן מי שאוכל לחם ואינו יודע לכוין בכל הנז׳ לפחות יכוין זה:

כא **כא) ואח״כ** אחר הלימוד קודם שיטול מים אחרונים יאמר מים אחרונים חובה. ויכוין שר״ת מים אחרונים מ״א. וכן ר״ת וס״ת אחרונים מ״א, ומ״א הא׳ הוא כנגד מ״א אותיות שיש בפשוט ובמילוי ובמילוי המילוי דאהי״ה דיודין (כזה, אהיה, אלף הי יוד הי. אלף למד פא, הי יוד, יוד ויו דלית, הי יוד) והמ״א הב׳ הוא כנגד מ״א אותיות שיש בפשוט ובמילוי ובמילוי המילוי דאהיה דאלפין (כזה, אהיה, אלף הא יוד הא, אלף למד פא, הא אלף, יוד ואו דלת הא אלף) ותכוין לסלק ולדחות מעל השלחן הס״א ע״י שני מ״א אלו שלא יקח יותר מחלקו הראוי לו. וכשתטיל מים אחרונים תחבר הד׳ אצבעות לבד והגודל לבד. וכשתטיל מים על גודל יד ימין תכוין בארבע אותיות אהי״ה הפשוטות, ואח״כ בד׳ אצבעות האחרים תכוין בד׳ אותיות אהיה במלוייהם ובמילוי מלוייהם ביודין. (כזה אלף הי יוד הי, אלף למד פא, הא יוד, יוד ויו דלית, הי יוד) גם תכוין בשם אהי״ה בפשוטו ובמילוי הם י״ד אותיות כנגד י״ד פרקין שיש בה׳ אצבעות ידך (ור״ל כי תחלה יכוין י״ד פרקי היד כנגד י״ד אותיות שיש באהיה הפשוט ובמלא ואח״כ כשיטול מים על הגודל יכוין באהיה פשוט וכשיטול הד׳ אצבעות יכוין שהם כנגד ד׳ אותיות המלא וגם כנגד המלא דמלא. כן הוא בסי׳ הרש״ש ז״ל) וכדוגמה של כל הנזכר תכוין בשם אהיה דאלפין ביד שמאלך. וכל אלו הכוו׳ הנז׳ באו׳ זה ובאו׳ הקודם צריך לכוין אותם גם בשבת ויו״ט כדמשמע בש׳ הכוו׳ דף ע״ב ע״ב וכ״כ אמ״ל בקו׳ שפת אמת דף ק״ב ע״ב יעו״ש:

כב **כב) ואלו** הפסוקים שצריך לאומרם אחר מים אחרונים קודם בהמ״ז מזמור אלהים יחננו וכו׳ כולו, ואח״כ פסוק אברכה את ה׳ בכל עת וכו׳ סוף דבר הכל נשמע וכו׳ תהלת ה׳ ידבר פי וכו׳ ואנחנו נברך יה וכו׳ וידבר אלי זה השלחן וכו׳. שעה״מ פ׳ עקב. אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ ל״ה. ואח״כ יאמר לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הרני בא לקיים מ״ע של בהמ״ז כמש״ה ואכלת ושבעת וכו׳ לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון, ויהי נועם וכו׳ ועיין לקמן סי׳ קפ״ג או׳ מ״ו:

כג **כג) יסגור** עיניו ויברך בהמ״ז בכוונה וישים ידו השמאלי על לבו כנגד החזה ויד ימינו על שמאלו ויברך בהמ״ז בכוונה גמורה כי סט״א עומד שם לקטרג עליו אם לא יברך בהמ״ז בכוונה וגם צריך לברך בשמחה ובטוב לבב. שעה״מ שם. ועיין בזוה״ק פ׳ ויקהל דף רי״ח שכתב דכל מה שהאדם מכוון בברה״ז ביותר ומברך בשמחה ביותר כך מקבל השפעה ביותר ולעתיד יזכה למדרגה היותר עליונה יעו״ש ועיין עוד לקמן סי׳ קפ״ג או׳ ל׳ ול״א יעו״ש:

כד **כד) כוונת** בהמ״ז תחלה תכוין לשם אדני שהוא גי׳ ס״ה ובל״ד אותיות מילוי מילויו (כזה אלף למד פא, דלת למד תו, נון ויו נון, יוד ואו דלת) סך הכל מאה עם הכולל, ואח״כ תברך בהמ״ז ובהוי״ה דחתימת ברכת הזן תכוין שהיא הוי״ה בניקוד אלהים. וגם תכוין אל או׳ א׳ מאדני אשר מילוי מלוייה ח׳ אותיות אל״ף למ״ד פ״א, ובברכה ב׳ תכוין בהוי״ה דחתימת הברכה בשם אלהים עצמו, ואל ד׳ מאדני במילוי מילוייה דל״ת למ״ד ת״ו. ובברכה ג׳ תכוין אל אות נו״ן דאדנ״י במילוי מילוייה. שהם נו״ן ואו נו״ן, ובהוי״ה דחתימת הברכה ביום א׳ תכוין בשם אל שד״י שבבריאה. וביום ב׳

בשם אל הוי״ה שביצירה, וביום ג׳ בשם אל אדנ״י שבעשייה, וביום ד׳ אל אדנ״י, וביום ה׳ אל הוי״ה, וביום ו׳ אל שד״י כנז׳ ובברכה ד׳ יכוין בהוי״ה של התחלת ברכה זו לשם צבאות ואל או׳ יו״ד במילוי מילוייה יו״ד ואו דלת. ואמנם ביום ר״ח אז תכוין טרם שתתחיל לברך בהמ״ז אל ל״ה אותיות שיש במלוי המלוי דאדנ״י, והטעם לפי שבחול הוא כמנין ד״ל ועני ועתה נתוסף בה אות יו״ד במלוי התי״ו של הדל״ת וגם בברכה הב׳ תכוין שהם ט׳ אותיות דל״ת למ״ד תי״ו, שעה״מ שם ושער הכוו׳ דף ס״א ע״ב:

כה **כה) ובשבת** ויו״ט יכוין קודם הברכה אל הוי״ה פשוטה ואל שם ע״ב דיודי״ן (כזה יהוה יוד הי ויו הי) דשניהם גי׳ צ״ח בסוד דודי צ״ח ואדום. וכללות ד׳ ברכות של בהמ״ז הם הוי״ה דע״ב דיודי״ן. ובחתימת ברכה הזן תכוין הוי״ה דע״ב דיודי״ן וגם אל או׳ יו״ד במילוי מילוייה כזה יוד הי ויו הי יו״ד וי״ו דל״ת. ובהוי״ה דחתימת הברכה הב׳ תכוין אל שם ס״ג. ואל אות ה״י במילוי מילוייה כזה יוד הי ואו הי הי יוד. ובברכה ג׳ בהוי״ה דשם מ״ה דאלפין, ואל אות ו כזה, יוד הא ואו הא וי״ו יו״ד וי״ו. ובברכה ד׳ בהוי״ה דשם ב״ן, ואל אות ה״י אחרונה כזה יוד הה וו הה הי יוד. שער הכוו׳ דף ע״ב ע״ג. ושעה״מ שם. וזה שכתבנו שיכוין אותיות המילוי דמילוי בהוי״ה דכל ברכה וברכה כן הוא מסודר בסי׳ הרש״ש ז״ל:

כו **כו) היה** נוהג האר״י ז״ל פעמים רבות שהיה מצוה לבני ביתו שיביאו לפניו מאותם עשבי דדברא שאינם נזרעים בידי אדם או קוצים ודרדרים שדרך בני אדם לאוכלם והיה אוכלם כדי לקיים בעצמו קללת אדה״ר שנתקלל וקוץ ודרדר וכו׳ ואכלת את עשב השדה. שעה״מ שם. והביאו מ״א סי׳ ק״ע ס״ק י״ט. א״ר שם או׳ כ״ד:

כז **כז) וכתב** בשה״מ פ׳ ואתחנן דמ״ש ז״ל סוף מס׳ הוריות כי יש דברים גורמין שכחה באדם כשיאכלם כמו הזיתים וכיוצא אין זה אלא במי שאוכלם בלא כוונה כמו עם הארץ אך מי שמכוון באכילתו אל הכוונות הכתובים בפ׳ עקב אדרבא נותנין לו זכירה יעו״ש והביאו מ״א, שם. א״ר שם, והכוונה לזתים כשאוכלם יכוין א״ל אלהי״ם מצפ״ץ שהם גי׳ זי״ת. נגיד ומצוה. והוא מפסוק אל אלהים ה׳ הוא יודע וכו׳ אלא שההוי״ה מתחלפת בא״ת ב״ש אל שם מצפ״ץ כנודע. ועיין במו״ק סי׳ ק״ע שכתב שלא נאמרו דברי הגמ׳ שהזית משכח אלא באוכלן לחין חיין וקובע סעודתו עליהם משא״כ באלו הכבושין שאין אוכלין אותן אלא לקנוח וראייה לדבר שאין חשש בזיתים כבושין מר״י בן גודגדה פ״ק דיבמות ור״י דאכל זית מליח פ׳ כיצד מברכין יעו״ש. והב״ד היפ״ל ח״ג ביו״ד בקו״א סי׳ קט״ז או׳ יו״ד וכתב עליו דאין כ״כ ראיה מאלו אדונים שהיו מכוונים יעו״ש. ונראה דגם לדברי המו״ק ה״ד אם כבושין במלח או בחומץ ותבלין אבל אותן הזיתים השורין אותם במים לבד בלי מלח להסיר מרירותם ונשארין כמו שהם חיין הרי אלו משכחין, ונראה דגם בכבושין במלח וכו׳ יש להחמיר ולכוין וכמ״ש היפ״ל:

כח **כח) צריך** להזהר במאד מאד שלא לאכול שום לב בהמה וחיה ועוף כי שם תכלית שורש התקשרות הנפש הבהמית ואם יאכלהו האדם מתקשרת בו נפש הבהמית ההוא לגמרי והיצה״ר מתקשר בו ומטעם זה ג״כ ארז״ל בסוף הוריות שהאוכל לב בהמה גורם לו שכחה וטפשות הלב שעה״מ סוף פ׳ וילך. חס״ל או׳ ו׳. ולפי טעם זה שכתב האר״י ז״ל שיצה״ר מתקשר בו נראה דגם הנשים לא יאכלו הלב הגם דלית בהו הטעם של שכחה שאין חייבין בלימוד. וכ״כ כף החיים סי׳ כ״ד או׳ מ״ה והביא מעשה נורא ע״ז שאכלה אשה לב בהמה והוזקה יע״ש. ועוד נראה דלפי מ״ש האר״י ז״ל בע״ח שער כ׳ פ״ה ושער מ׳ פי״ב דעיקר גלוי הנר״ן הם במוח לב כבד ושם מושבם יעו״ש נראה דגם במוח וכבד יש ליזהר מלאוכלם כי גם הם משכחים ואפשר שג״כ מזיקין וסי׳ מל״ך מוח לב כבד. וכן לא יאכל מקום שאכל העכבר או חתול מפני שקשה לשכחה. אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ ך׳ סו״ב או׳ ב׳. וכן לא ישתה משיורי רחיצה דקשה לשכחה ומשום ברכה. כף החיים שם או׳ מ״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ ק״ע או׳ נ״א:

כט **כט) ירגיל** עצמו בפת חטים וביצה מגולגלת בלא מלח ושמן זית כי הוא יפה לזכירה. אור צדיקים סי׳ כ״ג אות ב׳ מחב״ר בקו״א אות ג׳. אם תאמר בכל יום ז׳ פעמים נר לרגלי דבריך ואור לנתיבתי תהיה זכרן שבילי אמונה נתיב ד׳ פת״ע סי׳ ק״ע אות ח״י:

ל **ל) וכתב** בזוה״ק פ׳ בשלח דף ס״ב ע״א. לא ליבעי ליה לאינש לבשלא מזונא מן יומא ליומא אחרינא דלא לעכב יומא ליומא אחרא הה״ד ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו יום ביומו דייקא בר מערב שבת לשבת וכו׳ יעו״ש. מ״א סק״ג. א״ר אות א׳:

לא **לא) נכון** שיהיה לו סובין בכלי שאם נגע בחלב או בדם או בדבר האסור שיעביר בסובין כל הלכלוך כי אין מקנח הידים כמו סובין שאין בהם קמח ס״ח סי׳ נ״ח ושע״א מ״א שם. א״ר שם:

לב **לב) כתב** מהריק״ש אסור לטעום כלום עד שיתן מאכל לבהמה. ס״פ הנזיקין. וכתב הרב החסיד מהר״א אזולאי ז״ל בהגהותיו כ״י שצריך לזהר לצוות ליתן מאכל לתרנגולים בבקר כדי שלא יעבור על אסור צער בע״ח וכנודע ממעשה שאירע בזמן הרב האר״י זצ״ל. ובס״ח סי׳ תקל״א כתב דלענין צמא האדם קודם וטעמא טעים הרב ב״ד סי׳ פ׳ יעו״ש. ברכ״י אות ד׳ שע״ת סימן קס״ז אות ט׳. ומיהו אם יש סכנה או צער גדול גם במאכל יש להקדים

לאדם. רו״ח אות א׳ בשם מהר״ח ן׳ עטאר ז״ל בס׳ חיי שרה ע״פ ותכל להשקותו יעו״ש. ועיין בספרו כף החיים סי׳ כ״ד אות ס״ה שהביא המעשה שאירע בימי האר״י ז״ל וגם מעשה אחר שעשו צער לבע״ח ונענשו ר״ל יעו״ש. וע״כ כתב החס״ל אות ה׳ דיותר טוב שלא לגדל בהמות ועופות בבית ואם מוכרח לגדל יהא זהיר וזהיר הרבה ויצוה את בני ביתו שלא יגרום להם צער כלל ומידי יום ביום לא יטעום מידי עד שיתן מאכל ומשקה לפניהם יעו״ש ועיין עוד מזה בדברינו לקמן סי׳ קס״ז מאות ן׳ עד אות ד״ן יעו״ש:

לג לג) בימים שיאכל יאכל בעתו קודם שירעב הרבה ויחלשו איבריו. וישים אכילתו ביום קלה יותר מבלילה. ויהיה כוונתו לרפואה כי רוב חלאים באים מרבוי אכילה. אור צדיקים סי׳ כ״ג אות ו׳ סו״ב או׳ ב׳. והראב״ד כתב שטוב לנפש ריח טוב ורחיצת חמין מכל אכילה ושתיה. אור צדיקים שם:

לד לד) ביצת בת יומא מבושלת מעט רכה טובה להוליד דם צח. יפ״ל או׳ ט׳. ועי׳ ברכות מ״ד:

לה לה) מי שאינו מתענה טוב שישים אכילת לילה מבעוד יום כדי שיתעכל המאכל ויוכל לקום בהשכמה. אור צדיקים שם או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ ל״ז:

לו לו) מי שרוצה לזכות להתמדת קימת חצות יפריד עצמו מהגשמיות ויכוין בברכותיו ובאכילתו כי בזה מקדש את עצמו ברה״ק ולא ידבק בו המות הוא השינה שם או׳ ה׳ והסו״ב שם כתב דהרוצה לקום בהתמדה בחצות ישים עיקר אכילתו בסעודת הבקר ובלילה יאכל פירות ולא מאכלים גסים יעו״ש. ולפחות ישים עיקר אכילתו אחר חצות היום ובלילה יאכל מאכלים קלים. ועיין באו׳ שאח״ז:

לז לז) ומי שהוא כחוש וא״א לו בלא אכילת בשר יניח אותו לסעודת הערב ע״ד מ״ש רז״ל במס׳ יומא דע״ה ע״ב למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא בלילה יעו״ש והטעם כתב הר״ח שה״ק פט״ו כי הבשר שהיא אדומה רמז למד״ה וראוי שיאכל בלילה שהיא מד״ה ולחם בבקר שהוא מדת יום רחמים. ונוכל לומר שאעפ״י שאמר שלא יאכל בשר אלא בלילה לאו דוקא לילה אלא ה״ה מפלג המנחה ואילך דחשוב לילה אליבא דרבי יהודה להתפלל ערבית וכו׳ ובזה ידוקדק לשון המקרא דקאמר בין הערבים תאכלו בשר ולא קאמר בלילה. ומי שאינו מתענה ודרכו לקום בחצות לילה לעסוק בתורה דרך זה נאות אליו שיש זמן לעיכול הבשר ולא תתרבה לו השינה בקומו לעסוק בתורה עכ״ל. ולי נראה דלפ״ז גם מאחר חצות זמניה הוא דהא בתמיד ג״כ כתיב בין הערבים וזמנו מאחר חצות ואילך דהא ערב פסח שחל בערב שבת שוחטין אותו בשש ומחצה כדאיתא בפ׳ תמיד נשחט. וכן בפסח כתיב בין הערבים ובערב וזמנו ג״כ מאחר חצות ואילך דהא אם שחט את הפסח קודם לתמיד יצא כדאיתא בפסחים דנ״ט ודס״א ע״א יעו״ש. וא״כ בבשר נמי דכתיב ביה בין הערבים ובערב זמנו מחצות היום ואילך וע״כ מי שא״א לו בלא בשר יוכל לקבוע סעודתו בבשר אחר חצות היום ובלילה יאכל מאכלים קלים כדי שיוכל לקום בחצות לילה לעסוק בתורה. ומיהו מי שאפשר לו לא יאכל בשר כ״א פעם אחת בשבוע או שני פעמים וכמ״ש המגיד למרן ז״ל כמ״ש בס׳ מגיד מישרים באזהרות ד״ה אור ליום שבת כ״ז לאייר יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קל״ד או׳ ט׳:

לח לח) יקדים בשר עוף לאכילת בשר בהמה ובשר בהמה דקה קודם בשר בהמה גסה וכן יקדים מבושל לצלי והדגים קודם לאכילת כל בשר כי הדגים הם חמים ביותר ומעכל המאכל במהרה כמ״ש בס׳ ילקוט ראובני דף ט״ל ע״ב בשם טוב הארץ כי לעולם יקדים דבר הקל ואח״כ דבר הכבד וכמ״ש נמי בס׳ מעיל שמואל קו״מ של״ה ד״ך ע״א והכל מדברי הרמב״ם בפ״ד ה׳ דיעות. יפ״ל או׳ ב׳:

לט טל) לא יבלע המאכל טרם הטחינה ולעיסה היטב וכ״א בזוה״ק פ׳ פינחס דף רמ״ו ע״א וז״ל שתיתאה שלא יהא גרגרן ובלען על פתוריה דמלכא כגוונא דעשו דאמר הלעיטני ארח הלעטה אלא בארח טחינה וכו׳ ולא עוד אלא בגין סכנא דשמא יקדים קנה לושט ע״כ. יפ״ל או׳ ג׳. וכתב ודלא כהרב עטרת שלמה בהקדמתו דף א׳ ע״א יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ל״ב או׳ י״ג דלא יבלע שום מאכל בלא לעיסה יעו״ש:

מ מ) קודם הסעודה יאכל צמוקים הקטנים עם הגדולים והם טובים ג״כ להעביר הדאגה מלב איש אוכל אותם כמ״ש בעל שבט מוסר זיע״א. ובס׳ מעיל שמואל שם כתב דברים המשלשלים את בני מעיים כגון ענבים ותאנים ותותים ואגסים ואבטחים וכו׳ אוכל אותם קודם אכילה ודברים שמחמצים את בני מעיים כגון רמונים ותפוחים וכו׳ אוכל אותם תכף למזונו ולא ירבה לאכול מהם ע״כ והם מדברי הרמב״ם בפ״ד ה׳ דעות יעו״ש יפ״ל או׳ ה׳ וכן לוזים שקדים ערמונים וכיוצא בהם לא יאכל אלא אחר סעודה. יפ״ל או׳ ד׳:

מא מא) בס׳ אילת אהבים להר״ש אלקבץ והביאו הרב ק״ס דל״ו ע״ב הפליא בתועלת התאנה שאחז״ל כי טוב למאכל יפה לעינים ומוסיף חכמה והוסיף עוד כי מי שיאכל מפריה בהתמדה לא יעלו קמטים בבשרו יעו״ש. יפ״ל או׳ י״ב. ומיהו עיין בכף החיים להרח״פ ז״ל סי׳ כ״ד או׳ ל״ד שכתב דמצוה להודיע לבני אדם שיזהרו שלא לאכול תאנים לחים דקשה בדיקתן וא״א לבדוק יפה אלא ימתין עד שיצאו מן היבשים וכתב דבמדרש תלפיות דקפ״ד ע״ב הביא דיש מין תולעת בתוך התאנה דנקרא פה והורג את האוכלו יעו״ש וסיים ומי פתי ישו״ר הנה ואוכל תאנים לחים דהורגת שנים גוף ונפש ר״ל עכ״ל:

מב **מב) לא** יאכל בהתמדה מפירות שיש בהם טעם וריח כגון תפוחים ולימונים מתוקים וכדומה דפירות שיש בהם טעם וריח גורמים טומאת קרי מאד ומה״ט קחשיב ביומא די״ח ראשון שבראשון שלא היו מאכילין לכ״ג אתרוג שיש בו טעם וריח לפי שמרבה טומאה כמ״ש הרב עין יעקב דס״ו ע״ג יעו״ש. יפ״ל או׳ י״ב. ולפ״ז יש ליזהר ביותר בזה בלילה שלא יאכל מאלו המינים:

מג **מג) חלב** טוב מאד בקיץ בבוקר ויערב בו מעט צוקר וטוב לשתותו מעורב עם קאפ״י אמנם חלב עז טוב מחלב כבש וחלב כבש מחלב פרה ואל יאכל אחריו שום מאכל עד שירד מאצטומכא כמ״ש בס׳ ק״ס דל״ו ע״א. וכתב עו״ש המובחר במין הבקר העגלים היונקים בני ארבעים יום ולמעלה. וקרוב לשחיטתו יותר טוב. והתורים וכל בשר קשה ימתין אחריהם בחורב י״ב שעות ובקיץ ז׳ שעות טרם יבשלו. והמובחר מבעלי חיים כולם הזכר משובח יותר מהנקבה מלבד בשר העז שהנקבה טובה מן הזכר. ואיברי הצד הימיני יותר טובים מהשמאלי והרגלים הראשונים טובים מן האחרונים ומועלים לכמה חולאים ובשר גדי טוב מהעגל. הטוב שבדגים הממוצע בגודל ובקוטן לא קשה ולא יבש לא כחוש ולא שמן. וצלוי על האסקלא יותר טוב. שרוי בחומץ בימות החמה ובחורף עם מיני תבלין לבינוניים עכ״ל ומשמע במדב״ר פכ״א כי בשר עוף חשוב מבשר בהמה ובשר בהמה חשוב מבשר דגים יעו״ש. ועיין למהרש״א בע״י בשבת פ׳ שואל סי׳ קי״א שכתב דתיש מסורס מובחר לאכילה יעו״ש. יפ״ל או׳ ח׳ ועוד עיין מזה בהרמב״ם ה׳ דיעות פ״ד וקיצור ש״ע סי׳ ל״ב ובדברינו לקמן סי׳ ק״ע או׳ ע״ב יעו״ש:

מד **מד) לעולם** יאכל אדם וישתה פחות מכדי היכולת וילבש ויתכסה לפי היכולת ויכבד אשתו ובניו יותר מלפי היכולת. חולק דפ״ד ע״ב. פת״ע או׳ ב׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ ב׳ או׳ כ״ב:

סימן קנח

א **א) [סעיף א׳] כשיבא לאכול פת וכו׳ יטול ידיו וכו׳.** נט״י לחולין מפני סרך תרומה ועוד משום מצוה לשמוע דברי חכמים. חולין ק״ו ע״א. ופי׳ רש״י ז״ל מפני סרך תרומה הוצרכה שהידים שניות ופוסלות את התרומה אבל חולין לא מהני בהו שני ומפני סרך תרומה שירגילו אוכלי תרומה ליטול ידיהם נוהגת בחולין עכ״ל והביאו הט״ז סק״א. ומשום מצוה לשמוע דברי חכמים פי׳ התו׳ שם דתקנו משום נקיות יעו״ש. ויברך על נט״י אעפי שאינה אלא מדרבנן דשייך לומר וצונו בדבר שהוא מדרבנן ואסמכוהו אלאו דלא תסור. טור. וכתב ב״י כלומר דכיון דמלאו דלא תסור נצטוינו לעשות דברי חכמים כשאנו מקיימים דברי חכמים הרי אנו מקיימים מצות השם וזהו טעם כל הברכות שאנו אומרים במצות דרבנן עכ״ד. ועיין הלק״ט ח״א סי׳ ער״ה שכתב דאפי׳ תינוק בן יומו גזרו טומאה על ידיו יעו״ש והב״ד לקמן סי׳ קס״ב או׳ ל״א יעו״ש:

ב **ב) שם** יטול ידיו וכו׳ ה׳ דברים טעונים נט״י וסי׳ להם ושבולת שטפתני ש׳ שמע ט׳ טיבולו במשקה פ׳ פת ת׳ תפלה נ״י נטילת ידים. הרד״א ז״ל בברכת אשר יצר. כנה״ג בהגה״ט:

ג **ג) שם** יטול ידיו וכו׳ צריך ליטול יד ימין תחלה כדי שתשמש השמאל לימין רקנ״ט פ׳ עקב. מ״א ריש הסי׳ וכ״כ בשה״מ. פ׳ עקב ונתן טעם בסוד יעו״ש ומשמע דאין חילוק אם נוטל הוא בעצמו או אחרים מטילין לו ומ״ש דב״מ בהגה״ט או׳ ב׳ דבסעודה יטול יד שמאל תחלה כדי שיד ימין השמש הנוטל ינטה לשמאל הנוטל ומטו בה ע״ש האר״י ז״ל מדברי שעה״מ הנז׳ אין נראה כן ואנו אין לנו אלא מ״ש מהרח״ו ז״ל בשה״מ ע״ש האר״י ז״ל ואין עוד וכן עמא דבר וכן צריך ליקח הכלי של מים ביד ימינו תחלה ואח״כ נותנו לשמאלו ויריק משמאלו על ימינו תחלה ואח״כ מימינו על שמאלו כמ״ש לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ יו״ד וכ״כ המחה״ש ועיין בדברינו לסי׳ ד׳ מאו׳ ל״ד עד או׳ ל״ז יעו״ש:

ד **ד) שם** אפי׳ אינו יודע להם שום טומאה. כ״כ הרמב״ם בפ״ו מה׳ ברכות אעפ״י שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיו. והביאו ב״י עו״ת או׳ ב׳ ומי שיש בידו אחת מכה ואינו ניטל כ״א יד אחת אפ״ה יברך ענט״י כמש״ל סי׳ ד׳ או׳ ז׳ וכ״כ הפרמ״ג בא״א סי׳ זה או׳ א׳ בן א״ח פ׳ תזריע או׳ י״ג ועיין לקמן סי׳ קס״ב סעי׳ יו״ד:

ה **ה) שם ויברך ענט״י.** נטילה אותיות ט״ל נה״י יכוין להמשיך השפע מג׳ אותיות העליונות יה״ו העולים במלויים (ר״ל במילוי אלפי״ן) ט״ל לאות ה׳ אחרונה שהיא המלכות העומדת בנה״י. על נטילת ידים ר״ת ענ״י בגי׳ ק״ל ה׳ הויו״ת יכוין להגביר הק״ל על העני ולמתקו בחמשה הויו״ת. הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש דט״ו ע״ב הנד״מ. ועיין לקמן או׳ ע״ח ובסי׳ ק״ס או׳ פ״ב וסי׳ קס״ב או׳ ב׳:

ו **ו) שם ויברך ענט״י.** מי שבירך ענט״י ונמלך שלא לאכול לא הויא ברכה לבטלה. הריטב״א בחדושי חולין על דף ק״ו. מחב״ר בק״א או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳ והטעם כתב בשדי חמד אסיפת דינים מע׳ ברכות או׳ פ״ט משום דכל שבשעת הברכה כונתו לשם מצוה אף דאח״כ נמלך בתר שעת הברכה אזלינן

והיא היתה לצורך שהיה דעתו לאכול אלא שכתב דיש לפקפק דנראה דאין הכל מודים בזה וסיים מ״מ דאין נכון לעשות כן וידחוק עצמו לאכול כדי שלא יכנס בחשש ברכה לבטלם ח״ו וגם הריטב״א אפשר יודה דלכתחלה בלא שום הכרח אין לעשות כן יעו״ש. ועוד עי״ש שהביא פלוגתא בשאר מצות ג״כ אם היתה כוונתו לעשות מצוה ובירך אם יכול לחזור יעו״ש וע״כ צריך לזהר לכתחלה שלא יגרום לעשות ברכתו לבטלה למפרע אם אפשר לו לקיים המצוה:

ו) כתוב בא״ח מים ראשונים מצוה אחרונים חובה למאי נ״מ לבטולי הנך מקמי הנך שאם אכל עכשיו ואין לו מים אחרונים והוא צריך לאכול סעודה אחרת ביום כגון ג׳ סעודות בשבת מבטל הסעודה אחרת ונוטל ידיו לבה״מ מפני שכבר נתחייב בברכה ואם יש לו שמן ערב או יין מנקה בו ידיו ימברך עכ״ל ב״י עו״ת או׳ ב׳ מ״א ריש סי׳ קפ״א. וכתב שם המ״א משמע מדבריו דאם רוצה לאכול ויש לו רק מים ליטול פ״א נוטל ראשונים ולא אחרונים כיון שאסור לאכול עד שיטול ידיו. וצ״ע א״כ מאי חומרא דאחרונים מראשונים וצ״ל דאסור לו לאכול אא״כ יש לו מים ראשונים ואחרונים לסעודה זו עכ״ל וכ״כ שם הברכ״י או׳ א׳ וכתב על דברי הא״ר דאינו מוכרח יעו״ש ועוד עי״ש מ״ש על דברי המ״א יעו״ש. מיהו סיים שם המ״א דעכשיו ראשונים עדיפי אפי׳ מי שנזהר באחרונים דאינה חובה כ״כ דהא ליכא מלח סדומית. וכ״כ א״ר שם או׳ א׳ ומ״ש בא״ח מבטל הסעודה אחרת ונוטל ידיו לבה״מ נ״ל דר״ל מבטל מלעשותה בפת מפני שבדיעבד יכול לעשות סעודה ג׳ במאכל אחר כמ״ש בסי׳ רצ״א סעי׳ ה׳ אבל לא לגמרי קאמר ועיין סי׳ קס״ג סעי׳ מ׳ ועו״ת בסי׳ קפ״א או׳ ו׳ ודו״ק. ומ״ש עוד בא״ח ואם יש לו שמן ערב וכו׳ כ״כ בש״ע סי׳ קפ״א סעי׳ ט׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ז) שם ואינו קובע סעודתו וכו׳ משמע הא אם קובע סעודתו עליהם שמברך עליהם המוציא כמ״ש לקמן סי׳ קס״ח ס״ו צריך ליטול ידיו ולברך ענט״י. וכ״מ בב״י שאחר שצדד בזה וכתב סברות לכאן ולכאן מסיק שמדברי הרשב״א משמע דצריך נט״י יעו״ש. מיהו בלבוש כתב דאם קובע סעודתו עליהם יטול ידיו ולא יברך עליהם מספק והיותר טוב דיאכל כביצה פת גמור מתחלה כדי שיטול ידיו ויברך ענט״י ואח״כ יאכל את אלו יעו״ש וכ״כ השל״ה. אבל המ״א בסק״ב הביא דברי השל״ה והלבוש הנז׳ וכתב עליהם וז״ל ולא ידעתי מי החולק בזה דאע״ג דהרב״י מסתפק בדבר מ״מ כיון שסיים אח״כ בשם הרשב״א שצריך נט״י משמע דפשיטא ליה בתר דמיבעיא ליה וכ״כ הרמב״ם רפ״ו כל האוכל הפת שמברכין עליו המוציא יטול וכו׳ ובבד״ה ובמשמרת הבית כתבו להדיא דצריך נטילה כשקובע עליו יעו״ש ולכן יברך ענ״י עכ״ל. וכ״כ הט״ז סק״ב א״ר או׳ ב׳ מט״י או׳ ב׳ א״א או׳ ב׳ מטה יוסף ח״ב סי׳ ח״י או׳ ה׳ ברכ״י או׳ ג׳ וכתב וכן עיקר לענין דינא יעו״ש. והביאו הזב״ל או׳ ז׳ וכ״כ במחב״ר או׳ ב׳ ודחה דברי ס׳ עצי אלמוגים ונתיב חיים והמו״ק שדעתם שלא לברך יעו״ש. וכ״כ ר״ז או׳ א׳ הגר״א או׳ ה׳ ח״א כלל ל״ו או׳ ב׳ חס״ל או׳ ב׳ אלא שכתב טוב שיאכל ג״כ כביצה מפת לצאת כל הדיעות אבל אם אין לו או שאינו יכול לאכול פת יטול ויברך יעו״ש. בי״מ בדיני נט״י או׳ ג׳ קיצור ש״ע סי׳ מ״ח או׳ א׳ דה״ח או׳ א׳ מ״ב או׳ ח׳ מיהו המאמ״ר או׳ ז׳ כתב דהרוצה להחמיר שלא לברך או לאכול פת עמהם טפי עדיף יעו״ש. נמצא דדבר זה לא נפיק מפלוגתא וא״כ לפי מה דק״ל בסב״ל אפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ ח״י או׳ ז׳ היה ראוי לפסוק לענין דינא דיטול בלא ברכה אלא שהעולם נוהגין לברך ג״כ כסברת מרן ז״ל ודעמיה וכבר כתבנו לעיל בסי׳ ז׳ או׳ ב׳ וסי׳ טו״ב או׳ ב׳ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל ויכולין לברך יעו״ש. אלא דנ״מ דאם ימצא איזה מקום שנהגו שלא לברך אין למחות בידם די״ל נהגו כן משום סב״ל. ושיעור קביעת סעודה לפת הבאה בכסנין יתבאר לקמן סי׳ קס״ח סעי׳ ו׳ בס״ד:

ח) [סעיף ב׳] יש מי שאומר שאם אינו אוכל אלא פחות מכביצה וכו׳ והטעם כתב בב״י משום דכיון דפחות מכביצה אינו מקבל טומאת אוכלין איכא למימר דלא הצריכו בו חכמים נטילה. ואיכא למימר דסתם הצריכו נטילה לאוכל פת ולא חילקו בין פחות מכביצה ליתר מכביצה הילכך יטול מספק ולא יברך עכ״ל. והביאו הט״ז סק״ג עו״ת או׳ ג׳. ומטעם זה כתב בש״ע דין זה בשם יש מי שאומר משום דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי ולא יברך משום סב״ל. וא״כ כיון דהטעם דפחות מכביצה א״צ נטילה משום דאינו מטמא טומאת אוכלים משמע הא כביצה דצריך נטילה הוא כביצה בלא קליפתה דהא טומאת אוכלין שיעורה כביצה בלא קליפתה כמ״ש הרמב״ם ז״ל פ״ד מה׳ טומאת אוכלין יעו״ש. וכ״כ דגמ״ר ועיין בספרו נוב״י חא״ח סי׳ ל״ח יעו״ש. וכ״כ ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ט׳ וא״כ לפי מ״ש הח״י בסי׳ תע״ב או׳ ח״י בשם מהרי״ל דב׳ קליפות ביצים יחזיקו מים שיעור ביצה ומחצה עם הקליפה א״כ הוי שיעור ביצה בלא קליפה ג׳ רבעי ביצה עם הקליפה. וכ״כ הנוב״י שם ולפי מ״ש לעיל סי׳ פ״א או׳ ג׳ בשם הרמב״ם דשיעור ביצה עם הקליפה י״ח דראה״ם מים. א״כ שיעור ביצה בלא קליפה הצריכה נט״י היא י״ג דראהם ומחצה. ולכן יש לאכול כשיעור הזה או יותר אם אפשר כדי שיברך על הנטילה אליבא דכ״ע ולצאת מספק ברכות:

ט) שם פחות מכביצה וכו׳ ואם אוכל כביצה פחות פחות מכשיעור רק בהצטרף יחד בתוך כדי אכילת פרס יהיה כביצה צריך נטילה. שנות חיים סי׳ רל״ט פת״ע או׳ ה׳:

י י) [סעיף ג'] אם אוכל פחות מכזית וכו' כ"כ בש"ע ע"פ מ"ש בב"י בשם הרוקח סי' רפ"ג דעל פחות מכזית א"צ נטילה. מיהו הל"ח בחולין פ' כל הבשר או' ע"ב כתב דטעות נפל בהעתקת ב"י ועפ"ז הטעות כתב להלכה בש"ע אבל זה אינו וצ"ל דעל פחות מכביצה א"צ נטילה וכתב שכן הוא ברוקח וסיים ולכן יש ליטול בלא ברכה על כל פת הן מעט הן הרבה עד כביצה שאז חייב ג"כ בברכת ענט"י יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ד ר"ז או' ב'. אבל המט"י או' ג' כתב ליישב דברי הש"ע וסיים דאע"ג דהל"ח ומ"א חלקו על הש"ע בדין פחות מכזית וס"ל דדינו כפחות מכביצה דיטול ולא יברך אנו אין לנו אלא פסק הש"ע הלכה למעשה וכ"נ דעת הב"ח ז"ל והרוצה להחמיר תע"ב עכ"ד. וכ"כ הלבוש בפחות מכזית לכ"ע א"צ נטילה. וכ"כ הט"ז סק"ג. י"א בהגב"י. ברכ"י או' ד' וכתב דהכי נקטינן ומיהו הא"ר או' ד' כתב דיש להחמיר וליטול בלא ברכה. וכ"נ דעת הפרמ"ג בא"א או' א' מאמ"ר או' ו' נה"ש או' ב' דה"ח או' ב' אבל הבי"מ בדיני נט"י או' א' כתב כדברי הברכ"י וכתב דהכי נהוג עלמא ודלא כהא"ר והפרמ"ג רק הרוצה להחמיר תע"ב יעו"ש. ונראה כיון דדין זה בפלוגתא שניא אע"ג דכתב הבי"מ דנהוג עלמא דאין ליטול על פחות מכזית נכון להחמיר וליטול כדי לצאת כל הדיעות. ובלאו הכי יש נזהרין מלאכול פחות מכשיעור כדי שלא לאכול בלא ברכה אחרונה וא"כ כ"ש בפת שיש עליו כמה כוו' כמ"ש בסי' הקודם וא"כ מי הוא זה אשר יערב אל לבו לבא לאכול פחות משיעור בלא נט"י ובהמ"ז. ועיין לקמן סי' קס"ח או' ע"ה:

יא יא) שם פחות מכזית וכו' אבל אם אוכל יותר מכזית או כזית מכוון יטול ידיו מספק ולא יברך. לבוש סעי' ב' וזהו לפי דעת מרן ז"ל ודעמיה וכבר כתבנו באו' הקודם דדעת האחרונים להחמיר אף בפחות מכזית יעו"ש:

יב יב) שם פחות מכזית. ושיעור כזית הוא כחצי ביצה כמ"ש לקמן סי' תפ"ו. והוא שיעור כלי המחזיק ט' דראה"ם מים כמ"ש לעיל סי' פ"א או' ג' יעו"ש. ואם לשער בכמות או במשקל יתבאר לקמן בס"ד בסי' קס"ח או' מ"ו:

יג יג) [סעיף ד'] אם אוכל דבר שטבולו וכו' דהכי איתא במס' פסחים דקט"ו ע"א. א"ר אלעזר א"ר אושעיא כל שטיבולו במשקה צריך נט"י. ופרש"י ז"ל צריך נט"י משום המשקין שהידים שניות וכל הפוסל בתרומה מטמא משקין להיות תחלה. והביאו ב"י וט"ז סק"ד. ועיין לקמן או' כ"ה. ועיין ב"י שהביא פלוגתא אם יברך על נטילה זו וע"כ פסק שלא יברך משום סב"ל וכ"פ כאן בש"ע. וכ"כ האחרונים. ומסתמא משמע דצריך ליזהר בדיני נט"י למשקה ככל דיני נט"י לפת אלא רק שאין לברך על נט"י למשקה משום סב"ל ואי שרי לכרוך ידיו במפה ולטבל עיין לקמן סי' קס"ג סעי' א':

יד יד) שם אם אוכל דבר שטיבולו וכו' מסתברא דלא גזרו אלא כעין נהמא שהוא מילתא דשכיח דהיינו דבר שדרכו לאכול מטובל במשקה או שדרכו להיו' עליו משקה אבל מידי אחרינא שאין דרכו לאכול מטובל במשקה אעפ"י שזה אוכלו בטיבול בטלה דעתו אצל כל אדם וא"צ נטילה. הרדב"ז ח"א סי' ע"ח. כנה"ג בהגה"ט עו"ת או' ה'. מ"א סק"ה א"ר או' ה' מט"י או' ה'. מיהו הברכ"י בשיו"ב סוף או' א' כתב שמצא בתשו' הגאונים כ"י שכתוב וז"ל בירושלמי דברכות משמע אפי' אין דרכו לטבל דתני ר' אושעיא כל דבר שיש בו לכלוך משקה צריך נט"י עכ"ל. וכ"פ הבי"מ שם או' ז' וכתב ודלא כהרדב"ז יעו"ש:

טו טו) הפושט אצבעו לתוך הדבש או לתוך השמן ומוצץ אותו א"צ נטילה. הרדב"ז שם. כנה"ג שם עו"ת שם מ"א שם. וכן הסכים מטה יוסף ח"ב סי' ח"י וי"ט. י"א בהגה"ט. מט"י שם. ומהר"ר ישראל בנימין בכ"י כתב דבב"י משמע שצריך נטילה והסכימו לדבריו רבני מצרים מיהו אין למחות במי שלא יטול עכ"ד. והאחרונים הסכימו כהרדב"ז. וכן המנהג פשוט. ברכ"י או' י"ג. בי"מ שם או' כ"א. ועיין לקמן או' ס' ואו' ס"א:

טז טז) שם דבר שטיבולו וכו' מה שנוהגין קצת בני אדם שמשקעין הפירות תוך המים לנקותם ובעודם תוך המים שמים ידם תוך המים ונוטלין ואוכלין חשיב ג"כ טיבולו במשקה. ברכ"י או' ה' בשם מהר"ר זרחיה גוטא בכ"י. וכן ירק שרחצוהו להעביר הליכלוך הוי טיבולו במשקה. ברכ"י שם בשם תשו' כ"י לרב אחד יעו"ש זכ"ל או' ן' שע"ת או' ד' בי"מ שם או' ו' כף החיים סי' כ"ב או' ו' והיינו ביש עליו טופח על מנת להטפיח כמ"ש באו' שאח"ז:

יז טוב) הורה זקן א' שהאוכל חזרת כשהמים טופחין עליה א"צ ליטול ידיו משום טיבולו במשקה וכו'. הרה"ג מר שמואל חכים בר פלוגתיה דמהר"י בי רב ומהרנ"ח בתשו' כ"י והאריך הרבה בענין זה. אבל מדברי מרן לקמן דין ה' שכתב ותבשיל מחטים נגובים וכו' מוכח להיפך וכבר האריכו רבנן בתראי בכל הנז' ופשטה הוראה היפך כל דברי הרב הנז' והלכה רווחת במקומנו ליטול בכל דבר שיש קצת משקה עליו אפי' מבושל כל שהוא טופח ע"מ להטפיח וכן ראוי להורות. ברכ"י בשיו"ב או' א'. ועיין לקמן או' כ"ג ואו' ז"ן:

יח חי) דבר שטיבולו בשכר צריך נט"י. ב"ד סי' ע"א. ברכ"י או' י"א ועיין לקמן או' ל"ז.

יט **יט) אם** אחר שבירך ברה״מ תכף הביאו לפניו דבר שטיבולו במשקה א״צ ליטול ידיו כיון שלא הסיח דעתו מידיו. ברכ״י או׳ ו׳ זכ״ל שם. בי״מ שם או׳ כ״ג. שע״ת או׳ י״א כף החיים סי׳ כ״ב או׳ ו׳. מיהו המט״י בסי׳ קע״ט סוף או׳ א׳ כתב דאם נטל ידיו למים אחרונים אפי׳ לא בירך ברה״מ אם נמלך לאכול דבר שטיבולו במשקה צריך ליטול ידיו יעו״ש. וכ״מ בער״ה בזה הסי׳ או׳ ט׳ יעו״ש. והבי״ד החס״ל או׳ ו׳:

כ **ך) מדברי** מרן ז״ל סי׳ תע״ג שכתב דיטול בשביל הכרפס ויקח פחות מכזית מוכח דבדבר שטיבולו במשקה יש להחמיר אף בפחות מכזית טפי מאוכל פת פחות מכזית שהביא בסי׳ זה סעי׳ ג׳. ומיהו דעת הרשב״ץ במאמר חמץ דף ל״ה דבר שטיבולו במשקה ופת פחות מכזית לא בעי נטילה. ברכ״י או׳ ז׳. ונראה דיש להחמיר כדברי מרן ז״ל. וכ״כ החס״ל או׳ ז׳ כף החיים שם:

כא **כא) הטובל** צנון או בשר צלי במלח אפי׳ אחר שנמחה המלח א״צ נט״י דמלח אע״ג שהוא מתולדות המים לאו משקה מים חשיב אלא כמי פירות הוא ולא מכשיר כדאיתא בתוספתא ופסקו הרמב״ם פ״י מה׳ טומאת אוכלין דין א׳ ואפי׳ במלח שלנו שעשוי ממים וטובל בו אחר שנמחה א״צ נט״י. בי״מ שם או׳ ט״ו ואו׳ ט״ז וכתב ודלא כהפרמ״ג בא״א או׳ ח׳ יעו״ש וכ״כ היפ״ל או׳ ג׳ מיהו הפתה״ד או׳ ו׳ כתב על דברי הבי״מ הנז׳ שאינם מוכרחים יעו״ש וע״כ במלח העשוי ממים אם נמחה יש להחמיר:

כב **כב) האוכל** פת למתק השתיה א״צ נטילה. פנים חדשות בשם הרמ״א ז״ל סי׳ א׳ כנה״ג בהגה״ט. עו״ת או׳ א׳ וכ״כ מט״מ סי׳ שס״ד בשם רש״ל רבו אלא שהוא ז״ל חלק וכתב דאע״ג דלא בעי ברכת המוציא משום שהוא טפל אבל נטילה בעי דלא אזלי מטומאת אוכלין במה שהוא טפל יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ וכ״כ הפר״ח בססי׳ רי״ב על תשו׳ הרמ״א הנז׳ דליתא יעו״ש. וכ״כ השל״ה דיטול בלא ברכה והב״ד המ״א סי׳ רי״ב ססק״ג. בי״מ שם או׳ ב׳ כף החיים שם או׳ ט׳ וכ״כ עיקר. מיהו אם אוכל פחות מכזית שכתבנו לעיל או׳ יו״ד דיש להחמיר וליטול בכה״ג נראה דיש להקל ועיין לקמן סי׳ רי״ב או׳ ג׳:

כג **כג) שם דבר שטיבולו וכו׳** כללא דמילתא כל דבר שטיבולו במשקה שבא לאכלו דרך אכילה אפי׳ ע״י כף צריך נטילה. ולכן יש לזהר כששורין פת ביין שלא לאוכלו בלא נטילה אפי׳ אם אוכלו ע״י כף ומיהו בדבר המבושל ע״י כף אני נוהג לאוכלו בלא נטילה ואע״ג דלאוכלו ביד אני רגיל ליטול ידי תרי חומרי לא עבדינן. שכנה״ג בהגב״י סוף או׳ ד׳ עו״ת או׳ ה׳ וכן הסכימו הרב ב״ד סי׳ ס״ז והרב מטה יוסף ח״ב סי׳ ח״י והרב פרח שושן כלל א׳ סי׳ יו״ד. בי״מ שם או׳ ט׳ כף החיים שם או׳ יו״ד וכתב שם הרב״ד דכל מ״ש דלאכול דבר שטיבולו במשקה בלי נטילה צריך ב׳ דברים שיהא מבושל וגם ע״י כף ה״ד בתבשיל שדרכו לאכול ביד אבל בדבר שאין דרכו לאכול ביד כגון חטים ואורז וטרי וכל מיני קטנית דקים שמעתי שא״צ נטילה כלל אפי׳ לא יהא מבושל ואפי׳ אוכלו ביד יעו״ש. והביאו י״א מ״ב בהגה״ט או׳ א׳. מיהו בסי׳ קס״ג כתב הי״א במה״ק בהגה״ט דמדברי הרדב״ז ח״א סי׳ ע״ח נראה דבין דבר שדרכו לאוכלו בכף בין שדרכו לאוכלו ביד ואוכלו בכף צריך נט״י יעו״ש:

כד **כד) שם דבר שטיבולו וכו׳** שאף שנוגעין בשני נעשו ראשונים ומשוים לאוכל שני. מ״א סק״ו. ור״ל שאף שהמשקין נוגעין בידיו שהם שניות נעשים המשקין ראשונים ומשוים לאוכל שני דראשון עושה שני גם בחולין ולכן צריך נטילה. ועיין לעיל או׳ י״ג:

כה **כה) שם דבר שטיבולו וכו׳** הרש״ל פ׳ כל הבשר סי׳ י״ח והל״ח פ׳ כל הבשר או׳ מ״א האריכו בזה וכתבו רובא דעלמא לא זהירי ליטול ידיהם לדבר שטיבולו במשקה ובכל כי הא איכא למסמך אמנהגא ומיהו המחמיר אינו מן המתמיהין רק שלא יברך יעו״ש והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ ומ״א סק״ח. ומיהו כתב שם השכנה״ג דבמקומות הללו כולהו זהירים ליטול ידיהם אבל אין מברכין כפסק רבינו המחבר ז״ל עכ״ל. וכ״כ מהר״מ פאפירש בס׳ אור צדיקים סי׳ כ״ג או׳ י״ד דצריך לזהר בנט״י לדבר שטיבולו במשקה. וכ״כ של״ה בשער האותיות דף פ״א ע״ב בהגה יעו״ש. וכן הרב מטה יוסף ח״ב סי׳ ח״י ס״ק י״ט קרא תגר ע״ז וכתב דהמקיל הוא מן המתמיהין והרי הוא מכלל המזלזל בנט״י דנעקר מן העולם וחייב נידוי. וע״כ ירא שמים יחוש לעצמו ויזהר בדבר ואל יחוש למנהג הרע עכ״ד. והביאו י״א בהגה״ט והבי״מ או׳ כ״ב. ועיין בשער הגלגולים הקדמה כ״ב שכתב דכשמעלין את האדם במעלות כפי ערך המעלה שמעלין אותו צריך שיזדכך יותר אפי׳ בדקדוקי מצות כחוט השערה ובכל מדריגה ומדריגה שעולה צריך מירוק מחדש יעו״ש. וא״כ כ״ש בדבר הזה צריך ליזהר דקודם כל עושין חשבון עם האדם אם קיים הדינים הכתובים בש״ע כמ״ש לעיל סי׳ ה׳ או׳ ה׳ יעו״ש. וע״כ יש חסידים נזהרין לילך אחר דברי המחמיר אע״ג דלפום דינא הוא מותר והוא מפני שבעת העליות מדקדקים עמהם כחוט השערה כנז׳. וכל איש כפי גבורתו. וכל אשר נשמתו זכה ביותר תאוה נפשו לעשות חומרות וחסידות ביותר וכל אשר אין נשמתו מתוקנת כ״כ תאוה נפשו לילך אחר הקולות וסימניך בתר עניא אזלא עניותא ובזה יוכל האדם להבחין את עצמו כמ״ש בעלי המוסר ודו״ק:

כו **כו) שם שסימנם י״ד שח״ט ד״מ.** בפ״ז דמכשירין מביא רמב״ם ור״ש ת״כ אשר יבא עליו מים אין לי אלא מים הטל והשמן והיין והדבש והחלב מנין. ת״ל וכל משקה אשר ישתה. יכול מי תותים ומי רמונים ושאר כל מיני פירות ת״ל אשר יבא עליו מים מה מים מיוחדים שאין להם שם לווי וכו׳.

ודבש דבורים לא מיקרי שם לווי דדבש סתם מיקרי והלווי שם דבורים אינו אלא למעט של צרעה. ואלו ז׳ משקין מתטמאין ומכשירין אבל לא זולתם ויליף להו בברייתא מקרא דאלו נקראו משקה. ולא כלבוש שכתב שהם גזירה משום תירוש ויצהר. ט״ז סק״ה. ומיהו מ״ש הט״ז דלא כלבוש כתב עליו הא״ר או׳ ט׳ דלא דק דאף דנלמוד מקרא דהוי משקה מ״מ אין איסור בזה אלא משום סרך תרומה ותרומה אינו אלא בתירוש ויצהר:

כז **כז) שם שסימנם י״ד שח״ט ד״מ.** כל המשקין חוץ מהטל והמים שנתעבו ונקרשו בין ע״י בישול בין ע״י צנה שעמדו זמן רב א״צ נטילה ואם נתקשו ונתעבו מעט ועדיין הם נגרין צריכין נטילה. הרדב״ז ח״א סי׳ ק״א כנה״ג בהגה״ט. וכ״מ ברמב״ם פ״א מה׳ טומאת אוכלין והגם דהכ״מ שם בריש פ״ט כתב דבשמן ודבש אפשר לפרש דברי הרמב״ם אע״ג שקפאו הרי הם כמשקין יעו״ש. נראה דלגבי נט״י לא מחמרינן כולי האי לחשבן כמשקין אם הם קפויין כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם דברי הרמב״ם יש לפרש כן וכמ״ש בפ״א דין י״ט יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ה׳ ממ״ש הרמב״ם פ״ט ואח״כ נמוחו נראה דחזר בו מפי׳ המשנה וס״ל כהר״ש דלא פליגי אלא בחזרו ינמוחו אבל בעודו קרוש לכ״ע לא הוי משקה וק״ל כרבנן וכן דעת הרע״ב והראב״ד בפ״א לפסוק כרבנן יעו״ש עכ״ל וכ״פ המט״י או׳ ה׳ ועי״ש מה שהאריך בזה יעו״ש. ומ״ש הרדב״ז חוץ מהטל והמים בהר״ש שם פ״ג דטהרות מ״ב משמע דגם המים אם נקרשו והגלידו לא הוי עליהם תורת משקה בשעה שהם קרושים יעו״ש. והביאו א״ר סוף או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ ל״א:

כז) ואם אחר שנתקשו חזרו ונמוחו חזר להיות להם דין משקין. כ״מ בהרמב״ם פ״ט מה׳ טומאת אוכלין יעו״ש. ומ״ש המ״א סק״ז דמשמע בכ״מ דאפי׳ חזרו ונמוחו אינן משקין זולתי היין זהו כתב הכ״מ פ״א מה׳ טומאת אוכלין דין י״ט ע״פ מ״ש התו׳ במס׳ פסחים די״ד ע״ב ד״ה אפי׳ וגרסי בפ״ג דטהרות משנה א׳ הרוטב והגריסין וכו׳ הרי הן תחלה קרשו ואח״כ נמוחו הרי הן שניים יעו״ש אבל במשנה שלפנינו אינו כן אלא קרשו הרי הן שניים ומשמע דדוקא כשהן קרושין הרי הן שניים אבל אם חזרו ונמוחו חזרו להיות תחלה כדין משקין וכדמשמע מדברי הרמב״ם ז״ל וכ״מ מ״ש לעיל בשם הער״ה והמט״י יעו״ש. וע״כ יש להחמיר דאם חזרו ונימוחו חזר להיות להן דין משקה. מיהו אם נקרשו ע״י בישול ואח״כ נמוחו אם אוכלן ע״י כף א״צ נט״י כמ״ש לעיל או׳ כ״ג יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז:

כח **כח) פירות** המרוקחות בדבש וכיוצא בהם אין צריך נטילה כ״כ מהרימ״ט ז״ל ח״ב חי״ד סי׳ מ״ו בשם מהר״א ן׳ יעיש ובשם רבו מהר״ש סאגיס ז״ל וטעמם שכיון שהמשקה נתבטל באוכל אין שם משקה עליו אלא שם אוכל אבל הוא ז״ל מפקפק בדבר יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ המ״א סק״ז דאין חשש כלל בדבש המרקחת מאחר דעומד לאכילה לא מיקרי משקין יעו״ש. מיהו הט״ז סק״ז כתב דבמיני מרקחת שלנו הנעשית מדבש שרדיהו מכוורת אע״ג דטגנן ודאי הוה משקה לעולם וצריך נטילה יעו״ש. וכן בתשו׳ ח״ס סימן מ״ה האריך בזה והעלה דהדין עם הט״ז אם לא שהיה תחלת הריסוק מיד לתוך המאכל יעו״ש וכ״כ ח״א כלל ל״ו או׳ ה׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״ה ונראה דגם דהט״ז דמצריך נט״י למרקחת היינו אם לא נתקשו כ״כ ויש בהם טופח ע״מ להטפיח אבל אם נתקשו כ״כ עד שאין בהם עוד טופח על מנת להטפיח אין צריך נט״י כמ״ש באות הקודם וכ״כ הת״ס שם. ואם אוכל ע״י כף אע״ג דיש בהם טופח על מנת להטפיח אין צריך נט״י כיון שהם מבושלים ותרי חומרי לא מחמרינן כמ״ש לעיל אות כ״ג יעו״ש:

כט **כט) שם שסימנם י״ד שח״ט ד״מ.** אבל כל שאר מיני דבש הקנים או דבש תמרים או שאר מיני פירות אין צריך נטילה. הרדב״ז ח״א סימן פ״ג כנה״ג בהגב״י. עו״ת אות ד׳ א״ר אות ו׳ והיינו דוקא דבש הזב מן התמרים עצמן או מן הפירות עצמן אבל אם שרו או בשלו התמרים או הפירות במים ועי״ז נעשה דבש נראה דאלו דינם כמשקין כיון דיצאו ע״י מים וגם המים עתה מעורב בהם וכ״נ ממ״ש לקמן סי׳ ר״ב סעי׳ יו״ד פירות ששראן או בשלן במים וכו׳ אינו מברך על אותם המים אלא שהכל משמע דאזלינן בתר המים וגם להרא״ש שם שכתב אם נכנס טעם הפרי במים מברך בפה״ע י״ל ברכה לחוד ומכשיר לחוד וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ כ״ז בשם פ״ג דטהרות הרוטב והגריסין וכו׳ הרי הן תחלה וכו׳ ומשמע דהגם דהרוטב יש בו טעם פירות אזלינן בתר המים ומכשיר ודו״ק. וכ״כ המט״י אות ה׳ ודלא כהא״ר אות ה׳ וכן אתם דן בסוקא״ר דאם בשלו אותו במים ועשו ממנו דבש הוה עליה תורת משקה. ועוד עיין לקמן אות מ׳ ואות מ״א:

ל **ל) זתים** וענבים שלא הביאו שליש משקין היוצאין מהן אינן מכשירין ולא מקבלין טומאה אלא הרי הן כשאר מי פירות שהן טהורין לעולם. הרמב״ם פ״א מה׳ טמאת אוכלין דין ה׳ ער״ה או׳ ד׳:

לא **לא) השלג** אינו אוכל ולא משקה חשב עליו לאוכלין בטלה דעתו. למשקה מתטמא טומאת משקין. הרמב״ם שם דין כ״ב:

לב **לב) שם** שסימנם י״ד שח״ט ד״מ. דוקא ז׳ משקין אלו שמכשירין האוכלין ומקבלין טומאה אבל שאר משקין כיון דאינן מכשירין ולא מקבלין טומאה כמ״ש הרמב״ם ז״ל ריש ה׳ טומאת אוכלין המטבל בהם דינו כנוטל ידיו לפירות. ודבש הנז׳ כאן הוא דבש דבורים שהוא נקרא דבש סתם בלשון בני אדם אבל דבש תמרים וכן דבש, צרעין וגזין דינן כמו פירות כדמפו׳ ברפ״ו דמכשירין וכ״כ הרמב״ם ז״ל יעו״ש. ואפי׳ דבש דבורים אין עליו תורת משקה אלא כשהופרש מתוך הכוורת אבל בעודו בכוורתו אין לו דין משקה ויש עליו תורת אוכל וכמ״ש הרב מטה יוסף יעו״ש. ושמן הוא

דוקא שמן זית אבל שמן שומשמין וכיוצא הוי בכלל מי פירות וכ״כ הרב גו״ר כלל א׳ סי׳ כ״ט יעו״ש. וכן החלב דוקא חלב בהמה. ודם דנקטי הכא אשגרת לישן הוא אגב דתנינן ליה גבי הכשר דהא לא משכחת לה שיהא הדם מותר באכילה לטבל בו שום דבר. מט״י אות ה׳ והמ״א סק״ח כתב אפשר דמיירי שאוכל דם מפני רפואה ופקוח נפש. והער״ה אות ו׳ כתב דמיירי בדם אדם דאינו אסור אלא מדרבנן ואינו אוסר תערובתו כמ״ש רמ״א ביו״ד ססי׳ ס״ו וגם ע״י היכר דומיא דדם דגים כמו שהסכים הפר״ח שם ודם האדם הוי משקה עיין בפ״ו דמכשירין עכ״ל. ועיין בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ ס״ו אות ל״ג. ומ״ש שם המ״א דדם דגים וחגבים לא מיקרו משקה עיין מט״י שם מ״ש ע״ז והניח בצ״ע. אבל הא״ר אות ז׳ כתב כדברי המ״א דדם דגים וחגבים לא מקרו משקה. וכ״כ ח״א כלל ל״ו אות ד׳ ר״ז אות ד׳:

לג **לג) שם הגה.** דהיינו יין וכו׳ וחומץ פשוט הוא שהוא בכלל יין וכמ״ש רשב״ם בפ׳ ע״פ וכ״כ מטה יוסף ח״ב סי׳ ח״י דאע״ג דנשתנה דינו לענין יין נסך ולענין ברכה כיון דאין לו שם לווי הוי דינו כיין והשיג על הרב ראש יוסף בה׳ פסח סי׳ תע״ג דס״ל דחומץ אינו מכלל ז׳ משקין והוי כשאר מי פירות דליתא יעו״ש. מט״י או׳ ו׳. וכ״כ הפתה״ד אות ג׳ ודחה דברי הרב ראש יוסף ז״ל ממשנה שלימה פ״ג דמכשירין מ״ב יעו״ש. בי״מ שם אות יו״ד. חס״ל אות ח׳:

לד **לד) וכתב** עו״ש הרב מטה יוסף אות י״ד דחלב ומי חלב הרי הם כחלב כדתנן במס׳ מכשירין פ״ו ומבואר ברמב״ם פ״י מה׳ טומאת אוכלין. והוא אחר שעושין הגבינה נשאר אחריו חלב מעורב עם אוכל צף מלמעלה ואותו הנשאר נקרא מי חלב ובלשון חז״ל נקרא נסיובי דחלבא וסיים הרב וז״ל דהא דמי חלב נקרא משקה דוקא בעוד שהאוכל הזה הנשאר עם הגבינה מעורב עם מי החלב ולא נקפא עדיין אבל אם קפאו והוציאו האוכל הזה מן המים אותו האוכל אינו משקה כלל דומיא דחלב הנקרש. ואם היא ניגרת אעפ״י שהיא עבה צריך נט״י. ומיהו מי חלב דהיינו המים הנשארים אחר שבישל הנסיובי והוציאו ממנה האוכל הצף מלמעלה לאו משקה הוא יעו״ש. מט״י שם. בי״מ שם. חלב חמוץ הנקרא יגורט צריך נט״י. וכן כותח דהיינו שמערבין חלב עם חטים ועושין אותו כמין חלות יבשות כאבן וכשרוצין לאכול ממנו ממחין אותו במים ומלפתין בו את הפת צריך נט״י. מטה יוסף שם ס״ק י״ב והביאו י״א בהגב״י וכתב בל״ה צריך נט״י משום המים שנתן בתוכו למחו יעו״ש:

לה **לה) אם** אוכל דבר מטוגן בחמאה ויש לחלוחית החמאה על האוכל צריך נט״י כיון דחמאה הוא בכלל חלב והוא אחד מז׳ משקין, ט״ז סק״ט בי״מ שם או׳ י״א. וכתב הח״א כלל ל״ו או׳ ו׳ דהיינו אם נמוחה החמאה קודם שהניחו אותה באוכל אבל אם נמוחה אחר שהניחו אותה באוכל א״צ נט״י יעו״ש וכ״כ הפתה״ד סוף או׳ ד׳ יעו״ש. ר״ז או׳ ט׳:

לו **לו) מוהל** היוצא מן הזתים הנכבשים במלח דינו כשמן וצריך נטילה ולא מיבעיא זתים שדרכן ליתן עליהם מים בחבית דתיפוק ליה משום המים אלא אפי׳ זתים שנכבשים במלח שנותנן בחבית בלי שום מים האוכלן צריך נטילה דהא דמשמע פ״ט דטהרות דהמוהל היוצא מהזתים טהור התם מיירי בזתים שדעתו ליתנם בבית הבד ולדורכם דכיון דעדיין לא נגמרה מלאכתן המוהל היוצא מהן קודם דריכה אינו מכשיר משום דלא ניחא ליה בהוצאתו משא״כ באלו הזתים הנכבשין במלח שאין דעת האדם לעשות להן מלאכה אחרת ואדרבא ניחא ליה במשקה היוצא מהן משום שממתקן ומכשירן לאכילה הא ודאי דהוי דין אותו מוהל כשמן גמור וכדמוכח שם משנה ה׳ וו׳ יעו״ש. מט״י שם:

לז **לז) שכר** שהוא מים שרופים הנקרא עראק״י הדבר פשוט דדינו כמים ממ״ש הריב״ש ז״ל בתשו׳ סי׳ רנ״ה לענין יין נסך דזיעה היוצאת מן המשקין החמין הרי היא כמשקין עצמן ופסקו הש״ע ביו״ד וכן הדין לענין חימוץ כתבו האחרונים ז״ל שהוא מחמיץ כמ״ש הפר״ח ז״ל יעו״ש ומינה נלמוד דנקרא משקה ג״כ לענין שצריך נט״י וכן מצאתי בס׳ דבר משה ח״א סי׳ י״ז אלא שנסתפק שם בשכר תמרים מפני שיש לו שם ליווי יעו״ש. מט״י שם. וכ״כ בס׳ ב״ד סי׳ ע״א דדבר שטבולו בשכר צריך נט״י בין שיהיה השכר עשוי מיין בין שיהיה ממים כגון שכר שעורים וכיוצא יעו״ש. והביאו י״א במ״ב בהגב״י או׳ ח׳ ברכ״י אות י״א. בי״מ שם או׳ י״ד. חס״ל או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ כ״ט:

לח **לח) על** דבר שטבולו בארופי א״צ נט״י כיון שאינו נקרא יין אבל על השרבי״ט שברכתו בפה״ג צריך נט״י ב״ד ססי׳ ס״ז. י״א שם או׳ ט׳ ומי כבשים פשיטא דהוו משקה וצריכין נט״י. מטה יוסף ח״ב סי׳ ח״י או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. חס״ל שם.

לט **טל) המטבל** אוכל בקאו״י או ט״ע וכיוצא כדרך שנוהגין לטבל בתוכם בשחרית פת הבאה בכסנין וכיוצא צריך נט״י. מאמ״ר או׳ ז׳ ואו׳ ט׳ רו״ח או׳ ג׳ אלא דאם אוכל הדבר הטבול במשקה קאוו״י וכדומה שהוא מבושל ע״י כף יש להקל שלא יהיה צריך נט״י. רו״ח שם. יפ״ל או׳ ב׳ וכ״כ לעיל או׳ כ״ג. וה״ה אם אינו מטבל במשקה הקאוויי או בדבר המבושל אלא דוקא ראש הפת הבב״כ ונזהר שלא ליגע במשקה דא״צ נט״י דהוי כמו אוכל בכף. נו״ש בשו״ת שבסוף הס׳ סי׳ יו״ד:

מ מ) אם עירב א׳ מז׳ משקין הללו עם שאר משקין כגון דבש דבורים עם דבש תמרים וכיוצא אזלינן בתר רובא אי רובא משאר משקין א״צ נט״י מחצה למחצה צריך נט״י. מטה יוסף ח״ב סי׳ ח״י סק״י. י״א בהגב״י. בי״מ שם או, י״ג. מיהו המט״י או׳ ה׳ כתב דדוקא אם נתערבו ברובא אבל אם נתערבו מחצה למחצה א״צ נט״י יעו״ש. וכתב הרמב״ם בפ׳ ט״ז מה׳ טומאת אוכלין דין ד׳ שאם נתערב מים במי פירות כ״ש הרי הכל משקה ומתטמא טומאת משקין ומכשיר עכ״ל. וכן הסכים הער״ה או׳ ג׳ וכתב ודלא כהמט״י שם שהסכים להראב״ד דגם אם נתערבו במים הולכין אחר הרוב יעו״ש. וכן הוכיח א״ר או׳ י״ז דעיקר כהרמב״ם יעו״ש:

מא מא) והא דאזלינן בתר רובא אינו אלא דוקא בתערובת לח בלח שאין המשקה המכשיר ניכר אבל אם הוא מעורב עם דבר יבש כגון מרק שבקדרה אע״ג דהתבשיל הוי רובא אין המשקה מתבטל כיון דהוא ניכר ונראה. מט״י שם:

מב מב) צוקער קנדיל שטובלין אותו במשקה שקורין קאווי אף שסופו להתפשר תוך המשקה אין לו דין משקה רק דין אוכל ויש לדון אותו לדבר שטיבולו במשקה לחייבו בנט״י עמק בנימין סי׳ ג׳. והביאו עיקרי הד״ט סי׳ ט׳ אות ל׳. מיהו המאמ״ר או׳ ט׳ דחה דבריו וכתב דא״צ נט״י וכן המנהג יעו״ש. מיהו אם מטבל הצוקר במשקה ואינו מניחו שם להתפשר אלא תופשו בידו ומוצצו נראה דצריך נטילה לכ״ע דהא הו״ל טיבולו במשקה:

מג מג) ובענין המצות שנלושה במים לבד ונשארה אחר הפסח כתב השכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ דדינה כלחם גמור וצריכה נט״י והמוציא וברכת המזון יעו״ש. וכן הסכים הרב ב״ד סי׳ ע׳ וטעמא טעים כיון שכבר חל עליו חיוב מחמת ימי הפסח תו לא פקע אחר הפסח יעו״ש. והמחב״ר סוף או׳ ה׳ כתב דיש לקיים דברי הב״ד אלא דירא שמים לא יאכל מצה אחר הפסח כ״א שקובע עליה יעו״ש. ומה שהשיג בספר עולת שמואל סי׳ ג׳ על דברי הב״ד עיין בתשו׳ חס״ל סי׳ ט״ו להרב זכ״ל שהשיב על כל מה שהשיג עליו יעו״ש. וכן הרב אהל יצחק חא״ח סי׳ ד׳ הורה כהרב״ד יעו״ש. וכן הרב חקת הפסח בסי׳ תפ״ב או׳ א׳ הסכים להרב״ד יעו״ש. ומ״ש הבי״מ בדיני נט״י או׳ ד׳ דגם ירא שמים יכול לאכול מצה אחר הפסח בלתי קביעות סעודה ויטול ידיו ולא יברך ענט״י. ויברך עליה בורא מיני מזונות יעו״ש אין דבריו מוכרחים. וגם הוא היפך כל דברי הפו׳ הנז׳ ואפ״ל אלו היה רואה כל דברי הפו׳ הנז׳ לא היה כותב כן. ומ״מ לענין דינא אע״ג דרבו הפו׳ דחשבי להו כלחם גמור גם לאחר הפסח מ״מ כיון דעכ״פ יש צדדין לכאן ולכאן ירא שמים יצא את כולם ואין לאכול מצה אחר הפסח אלא בקביעות סעודה ואז יברך ענט״י והמוציא ובה״מ או יאכל כביצה פת ואח״כ יאכל המצה, ושיעור קביעות סעודה יתבאר לקמן סי׳ קס״ח או׳ מ״ה בס״ד:

מד מד) שם ולא נתנגב. ואפי׳ אם עדיין יש בו קצת לחלוחית ואין בו טופח ע״מ להטפיח מקרי נתנגב. מטה יוסף שם אות ט״ז מט״י. או׳ ז׳:

מה מה) שם ואפי׳ אין ידיו נוגעות וכו׳ אפ״ה גזרו עליו נטילה שמא יגע. לבוש.

מו מו) שם צריך נטילה בלא ברכה. כבר כתבנו הטעם לזה לעיל או׳ י״ג קחנו משם.

מז מז) שם הנה. ואפי׳ אינו מטבל רק ראש הירק וכו׳ דחיישינן שמא יטבל אותו כולו. ט״ז סק״ז. ומה שתמה שם הט״ז על הב״י עיין א״ר או׳ יו״ד שמיישב. ולא חשיב זה גזרה לגזרה דכולה גזרה אחת היא שמא יגע במשקה:

מח מח) שם רק ראש הירק וכו׳ וה״ה אם אוכל בכף צריך נטילה לדבר שטיבולו במשקה. עו״ת או׳ ה׳ וכ״מ לקמן בסי׳ קס״ג סעי׳ ב׳ וכ״כ י״א שם בהגה״ט וכתב דלא כמהריק״ש יעו״ש. וכ״כ לעיל או׳ כ״ג יעו״ש וה״ה אם מאכילין אותו אחרים דבר שטיבולו במשקה ואינו נוגע במשקה צריך נט״י כמ״ש לקמן בסי׳ קס״ג סעי׳ ב׳ רק אם אותו דבר שמאכילין אותו אחרים הוא דבר מבושל נראה דא״צ נט״י דזה חשיב כמו האוכל במגרפה וכבר כתבנו לעיל או׳ כ״ג דהאוכל דבר שטיבולו במשקה מבושל ובמגרפה א״צ נט״י משום דתרי חומרי לא עבדינן יעו״ש:

מט מט) [סעיף ה׳] הנוטל ידיו לפירות וכו׳ דלא גזרו נטילה על הפירות משום שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שעשה מהן יין והזתים אחר שעשה מהן שמן דכתיב ראשית דגנך תירשך ויצהרך. ב״י בשם הר׳ יונה פ׳ אלו דברים. לבוש. מ״א סק״ט. ואע״ג שצריך לברך עליהם סתם ידים כשרות לברכה אא״כ יודע שנגע במקום מטונף. מ״א שם. וכ״כ לעיל סי׳ צ״ב או׳ כ״ה יעו״ש:

נ נ) שם הנוטל ידיו לפירות וכו׳ וכן לבשר וגבינה או ירקות. ואם טבלן במשקה או שנשרו במים ועוד המים עליהם צריך נטילה. כלבו א״ר או׳ י״ב:

נא נא) שם הרי זה מגסי הרוח. ודוקא כשאין ידיו מטונפות הא לאו הכי צריך רחיצת ידים משום ברכה. ב״י בשם הרשב״א. וכ״כ המרדכי דאם ידוע דנגע במקום הטנופת צריך ליטול אף לפירות. והביאו הב״ח וכתב דה״ה בנוגע במקומות המכוסים בגופו דחשיב כמקום הטנופת א״ר או׳ י״ג:

נב נב) שם הגה. אבל אם נוטלן משום נקיות וכו׳ כתב העו״ת אות ז׳ נראה אפילו כבר בירך שא״צ ליטול משום ברכה אבל הא״ר אות י״ד כתב דאם נוטל אחר שבירך הרי זה מגסי הרוח ודלא כהעו״ת יעו״ש. ואם ידוע שהיו ידיו מטונפות ושכח ובירך ואכל קצת נראה דש״ד לרחוץ ידיו כדי לאכול בטהרה אבל בסתם ידים פשיטא דאין לזה שום טעם וסברא. מאמ״ר סוף או׳ י״א:

נג נג) שם משום נקיות וכו׳ ועיין בזוה״ק פ׳ בלק דקפ״ו ע״א שכתב מאן דבריך בידים מזוהמות חייב מיתה יעו״ש. וע״כ אעפ״י שאין ידיו מלוכלכות בטנופת אלא בדבר של זוהמא כגון בשמן ודבש וכדומה צריך ליטול ידיו משום ברכה וכן אם אכל דבר מטוגן בחמאה ושמן וכדומה בענין שנתלכלכו ידיו מחמת המאכל צריך ליטול ידיו קודם ברכה אחרונה כדי לברך בידים נקיות. וכ״כ היפ״ל או׳ ד׳:

נד נד) שם ובשר צלי וכו׳ שאין המוהל שעליו נקרא משקה ודינו כפירות. לבוש. עו״ת או׳ ח׳ מיהו הב״ח כתב דיטול ידיו לצלי טופח, אבל העט״ז או׳ ה׳ כתב דהעיקר כב״י דא״צ נט״י לצלי טופח וכ״כ הט״ז סק״ח ומ״א סק״י דהמוהל לא נקרא משקה יעו״ש. וכ״כ י״א בהגב״י א״ר אות ט״ו ער״ה אות ז׳ וכן כתבו האחרונים וכן עיקר:

נה הנ) שם אעפ״י שהמוהל טופח עליו וכו׳ ר״ל המוהל היוצא מגוף הבשר בשעת צלייה ואין לחוש למים שהודח בהם הבשר קודם שנצלה באש דאותן המים הרי הן כלין ונשרפין באש קודם צליה מט״י אות ז׳ וכן כתב הט״ז סק״ט ר״ז אות יוד. מיהו דעת הגר״א דאם הודח במים קודם צלייה אז גם על המוהל היוצא מן הבשר יש שם משקה יעו״ש:

נו ונ) שם שהמוהל טיפח וכו׳ ואם משקה טופח ממים שעליו פשיטא דנקרא משקה אלא שאין דרך צלי להיות טופח ממים מ״א שם. וכן כתב המט״י שם דאם עדיין המים טופחין עליו חשיב משקה ואפי׳ יהיו המים מבושלים יעו״ש:

נז זנ) שם ותבשיל מחטים והם גנובים וכו׳ ר״ל דאם עדיין עליהן משקה טופח ע״מ להטפיח חייב נטילה. ומכאן למדנו שני דברים אחד דמשקה מבושל לא פקע מניה שם משקה. שנית דלא בעינן עד שיטבל בתוך המשקה אלא אפי׳ היה משקה טופח עליו הוא נכלל בדבר שטבילו במשקה. מט״י אות י״ב. וכן כתב הרב החסיד מהר״י צמח בהגהותיו לא״ח כ״י וז״ל צמח. מכאן משמע יש לו דין טבולו במשקה וכן הורו גדולי צפת תוב״ב דתבשיל שהוא טופח ע״מ להטפיח צריך נטילה עכ״ל והביאו הברכ״י אות י״ב וכתב דכן הוכיח נמי הב״ד סי׳ ס״ז יעו״ש. מיהו הרש״ל בפ׳ כ״ה סי׳ ח״י חלק ע״ז וכתב דאפי׳ משקין טופחין על תבשיל אין צריך נט״י דלא גזרו אלא במה שצריך לטבול אותו במשקה אבל לא בלחלוחית של עצמו יעו״ש. והביאו הט״ז סק״ט ומ״א סק״י וכתב הט״ז שם על דברי הרש״ל הנז׳ דנעלם ממנו דברי הרשב״א ז״ל דמשמע כדברי הש״ע יעו״ש. וכ״נ דעת המ״א שם. וכן כתב הברכ״י בשיו״ב אות א׳ דהלכה רווחת במקומנו ליטול בכל דבר שיש קצת משקה עליו אפי׳ מבושל כל שהוא טופח ע״מ להטפיח וכן ראוי להורות עכ״ל וכ״כ לעיל אות טו״ב:

נח חנ) שם והם נגובים וכו׳ פי׳ ממים אבל משקה היוצא ממנו לאו מז׳ משקין הוא. א״ר אות י״ז וכן שומן אווז או של בשר אין צריך נט״י דלאו מז׳ משקין הוא ט״ז סק״ט ומ״ש בתשו׳ הגאונים שבס״ס נהרות דמשק סי׳ קצ״ג אם בא אדם אצל חבירו בסעודה ונטל מעל השלחן חתיכה של דג או של בשר עוף וטבל בפלפלין או בשומן שצריך נט״י יעו״ש הנה זה שכתב בפלפלין ע״כ צ״ל שיש בהם משקה וטובל בהן בשר כההיא דלישנא בחרדלא. ומ״ש בשומן ט״ס הוא וצ״ל בשמן והיינו שמן זית דאלו שומן לאו מז׳ משקין הוא כנז׳ פתה״ד אות ט׳:

נט נט) וכתב שם הט״ז דכמבשלים מיני עיסה במים אף שיש רוטב שם לא צריך נטילה להעיסה וזה דומה למ״ש ב״י בשם הר״ן בלשתות לא בעי נטילה משום דלא עביד דנגע במשקין שבתוך הכוס וכו׳ הכי נמי בזה לא עביד ליגע בעיסה ההיא ביד אלא אוכל בכף מתוך הקערה עכ״ל. ובל״ה כבר כתבנו לעיל אות כ״ג דאם אוכל בכף דבר מבושל א״צ נט״י יעו״ש. ומ״ש הבי״מ אות י״ט אינו מוכרח וגם אחר המ״ר נראה שסותר דברי עצמו מ״ש באות ט׳ יעי״ש ודו״ק:

ס ס) [סעיף ו׳] השותה אין צריך ליטול וכו׳ משום דלא עביד דנגע במשקין שבתוך הכוס. ב״י בשם הר״ן לבוש מ״א ס״ק י״א. ולפ״ז אסור לשתות בידו מן הנהר או מן המעיין בלא כלי עד שיטול ידיו ומימינו לא ראינו מי שנזהר בזה הרדב״ז ח״א סי׳ ע״ח. כנה״ג בהגב״י מ״א שם:

סא סא) וכתב הט״ז סק״י דלפי הטעם שכתב ב״י בשם הרן דהשותה א״צ ליטול משום דלא עביד דנגע במשקין שבתוך הכוס האוכל דבש צריך נטילה דהא עביד דנגע בידו לטביל בדבש ולאכול עכ״ל ומשמע מדבריו דגם במשקין ששותה אם נוגע בהם בידיו צריך נטלה וכן כתב המש״ז אות יו״ד. אבל המט״י אות י״ג כתב דבשותה כיון דלא עביד דנגע בתיך המשקין שבכוס לכך לא תקני לו נטילה אפי׳ בנוגע ומטעם זה הפושט אצבעו לתוך הדבש ומוצץ אין צריך ליטול דאזלינן בתר אורחה דהך מלתא וכן הוא מנהג העולם ודלא כהט״ז והה״נ השותה מן הנהר בידיו ממש כמלוא חפניו אין צריך

נטילה כיון דלאי אורחיה הכי יעו״ש. וכן כתב ח״א כלל נ״ו אות יו״ד דהשותה אפי׳ נוגע במשקין נוהגין שלא ליטול ידיו. ועיין לעיל אות ט״ו. ומ״מ היכא דאפשר יש להחמיר כגון השותה מן הנהר כיון דבל״ה הוא טובל ידיו כדי ליקח המים לשתות יש להטביל ידיו ואח״כ ליקח וכן אם יש איזה דבר במשקין ששותה וצריך להסירו אם אפשר יש להסירו ע״י איזה דבר או על ידי שפיכה ולא יגע בו בידו:

סב **סב) שם השותה אין צריך ליטול וכו׳** ואפי׳ קובע עצמו לשתייה לבוש. וכן כתב שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ דהכי נוהגין כהמחבר ואע״ג שיש מחמירין יעו״ש:

סג **סג) שם אין צריך ליטול וכו׳** וכל המשנה אינו מן המחמירין אלא מן המתמיהין. ב״י מט״י אות י״ג. ועיין לעיל אות ג״ן:

סד **סד) [סעיף ז׳] נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה וכו׳** יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה וכו׳ זהו דעת התו׳ בפסחים דף קט״ו ע״א בד״ה כל שטיבולו והוכיחו כן מברכות דף מ״ג ע״א דאמרינן אע״ג שנטל ידו אחת לשתיה צריך לחזור וליטול ב׳ ידיו כיון שמתחלה לא נטל לשם קדושה. מ״א ס״ק י״ב אלא שהב״י כתב על דברי התו׳ הנז׳ דצ״ע וע״כ כתב דין זה בש״ע בשם יש מי שנראה וכו׳ משום דלא ברירא ליה מילתא. מיהו הל״ח פ׳ כל הבשר אות מ״א כתב על דברי הב״י הנז׳ דאין כאן מקום עיון כלל דלטעמייהו אזלי שכ״כ שם בהדיא דמשו״ה אינו מועיל דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא שלא יטמא את המשקין והיינו לפי שטתם שכתבו הכא וא״כ לפי פרש״י ורבינו אה״נ דעלתה לו נטילה יעו״ש. וכ״כ כנה״ג בהגב״י בשם הגה כ״י. וחזר להביא דברי הגה הנז׳ והל״ח בשכנה״ג הגב״י אות ט׳ וכתב שם בשכנה״ג דכמו שנראה מדברי התי׳ כ״כ בשה״ל סי׳ ל״ו והאגור בסי׳ ר״ז והביאם בס׳ מט״מ סי׳ רע״א יעו״ש. וע״כ לענין דינא כיון דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל וגם מרן ז״ל בב״י כתב דצ״ע וגם לקמן סי׳ קנ״ט סעי׳ י״ג כתב דלא בעינן כוונה לנטילה לאכילה אלא לכתחלה יעו״ש יש לפסוק כדברי מור״ם ז״ל דאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה או אם נטל שלא לאכול ואח״כ רוצה לאכול אם לא הסיח דעתו יחזור ליטול בלא ברכה. וכן הסכים הל״ח שם והביאו שכנה״ג שם. וכן כתב ר״ז אות י״ג. ח״א כלל מ׳ אות יו״ד. בי״מ אות כ״ד ועיין לקמן אות ס״ו. ואם הסיח דעתו משמע דלכ״ע צריך ליטול שנית בברכה. וכן כתב מ״ב אות ל״א. ומ״מ נ״ל דאם עדיין לא ניגב ידו יחזור ליטול לשם אכילה ויברך דממה נפשך צריך לברך כיון דעדיין לא נגמרה מצות נטילה ראשונם ואם ניגב יגע במקומות המטונפות שבגופו ויחזור ליטול בברכה ועיין לקמן או׳ פ״ה:

סה **סה) שם נטל ידיו שלא לאכול וכו׳** כגון שהיו מלוכלכות ונטלן ולא היה בדעתו לאכול אז ונמלך לאכול. מ״א ס״ק י״ג. ר״ז שם. ח״א שם:

סו **סו) שם הגה יטול בלא ברכה.** משום דלהאומרים דא״צ כוונה עלתה לו נטילה ראשונה ולא שייך לברך עליה כיון שלא כיון כלל לנטילה דומיא לנדה שנפלה למים או שזרק סכין לנועצה בכותל והלכה ושחטה דלא שייך לברך. ואפי׳ נטל לדבר שטיבולו במשקה לדעת התו׳ אין צריך נטילה כלל וכמ״ש ס״ד ולכן לא יברך. ואף על נטילה של עכשיו לא יברך דדילמא עלתה לי נטילה ראשונה. מ״א שם א״א אות יג. ומ״ש דומיא לנדה וכו׳ או שזרק סכין וכו׳ עיין ש״כ יו״ד סי׳ יט סק״ג ונה״ש אות ו׳:

סז **סז) שם בהגה.** אם נגע באכילתו וכו׳ וגם בדבר שטיבולו במשקה ניטלין ואין מברכין כמ״ש סעי׳ ד׳ מט״י אות ט״ו:

סח **סח) שם בהגה.** ושם נתבאר דצריך ג״כ לחזור ולברך. זהו לפי דברי מרן ז״ל שם בסי׳ קס״ד ס״ב אבל דעת האחרונים שם שלא לברך וכאשר יבואר בדברינו לשם בס״ד:

סט **סט) [סעיף ח׳] מי שהי׳ במדבר וכו׳** כ״כ ב״י בשם א״ח שלמד ממחנה ההולכים למלחמה שפטורים מנט״י ראשונים אבל במים אחרונים חייבים משום סכנה כמ״ש במס׳ עירובין דף י״ז ע״ב וכ״כ ב״י ומשמע דה״ה למי שהיה במדבר וכו׳ דחייבים במים האחרונים כיון דעיקר הלימוד שלהם ממחנה והמחנה חייבים:

ע **ע) שם פטיר מנט״י.** ומשמע דאפי׳ אם יש מים לפניו תוך ד׳ מילין ולאחריו מיל ששאר אדם צריך לילך אחריו כמ״ש בסי׳ קס״ג ההולך במדבר או במקום סכנה פטור דאל״כ מאי שנא מכל אדם. וכ״כ מ״א ס״ק י״ד א״ר או׳ ך׳. והטעם כתב שם במ״א משום דבמדבר הוי סכנה לחפש אחר מים:

עא **עא) שם פטור מנט״י.** ומ״מ צריך לכרוך ידיו במפה כמ״ש בסי׳ קס״ג. וכן כתב מטה יוסף ח״ב סי׳ ח״י ס״ק ל״ב וכתב ודלא כמהר״א. סמיגו ז״ל יעו״ש. והביאו י״א בהגב״י. וכ״כ א״ר שם בשם מי״ט ול״ח יעו״ש א״א אות י״ד. ח״א כלל מ׳ אות י״א. חס״ל אות י״ב. מ״ב אות ל״ו ודלא כהבי״מ אות כ״ז. ועיין לקמן סי׳ קס״ג אות ב׳:

עב **עב) שם פטור מנט״י.** ואם היו המים מזומנים לפניהם פשוט שגם בראשונים חייבין. פרישה אות ח׳:

עג **עג) שם פטור מנט״י.** ואם יש לו מים בצמצום כדי לשתות ורוצה להחמיר על עצמו וליטול ידיו רשאי כדאמרינן בעירובין דף כ״א ע״ב על ר״ע שהיה חבוש בבית האסורים. וכן כתב התוס׳ שם. לקוטי פר״ח:

עד **עד) [סעיף ט׳] שכל המזלזל בנט״י וכו׳** פי׳ רש״י ז״ל בסוטה דף ד׳ ע״ב המזלזל בנטילת ידים שאוכל תמיד בלא נט״י נעקר מן העולם דעובר על דברי חכמים חייב מיתה דכתיב ופורץ גדר וכו׳ והא דבשבת ס״ב ע״ב אמרו דעונשו בא לידי עניות כתבו התו׳ שם בסוטה דזלזול שמזלזל בה תמיד עונשו עקירה על ידי עניות דקשה ממיתה ע״י נחש יעו״ש. ומשמע מדברי התו׳ כנז׳ דהם מפרשים דלא כרש״י אלא דכשאינו מזלזל בה תמיד חייב מיתה ע״י נחש ואם מזלזל בה תמיד עונשו יותר שהוא ע״י עניות דקשה ממיתה על ידי נחש ודו״ק. ואח״כ ראיתי שכ״כ המט״י אות ח״י וכתב שם אבל לפי פרש״י ז״ל עקירה מן העולם לחוד ועניות לחוד ותרוייהו שוו למי שמזלזל בה תמיד ור״ל מלבד העונש של עניות גם זאת שיעקר מן העולם למות בלא עתו והש״ע נראה דאזיל בשיטת רש״י דהא והא איתא וכך סידרן בתחלה עניות ואח״כ מיתה. ולשון הש״ע יתפרש כך צריך ליזהר ב״י ר״ל אפי׳ בפעם אחת שהרי החמירו כ״כ בעונשו למי שמזלזל תמיד. ומינה משמע דגם בפעם אחת אינו ניצול ממקצת העונש דאם אינו עושה כולי עושה מקצתו. ולפ״ז גם חיוב נידוי דכתב הש״ע אינו אלא למי שמזלזל תמיד דהא בחדא מחתא מחתינהו בהדי הנך דבתרא והיינו דתנן פ״ה דעדיות את מי נידו את אליעזר בן חנון שפקפק בנט״י דלשון פקפק שפירושו מזלזל משמע שהיה דרכו כן תמיד ודלא כמ״ש הרב מטה יוסף אות ל״ד דבפעם א׳ חייב נידוי והנך תרתי עד שיהיה תמיד יעו״ש דליתא. ומיהו נראה דהא דמצרכינן תמיד היינו למי שאינו ניטל מחמת עצלות אבל למי שמתכוין לעבור שאינו חושש לגזירת חכמים זה נקרא מזלזל אפי׳ בפעם א׳ וחייב בכל העונשין שאמרו במזלזל עכ״ד בקיצור. ולכן צריך להודיע העונש לנשים שאין נוטלין ידיהם כדי שיזהרו הרבה שאין לאכול בלא נטילת ידים. ועיין לקמן אות ע״ט:

עה **עה) שם שכל המזלזל בנט״י וכו׳** כתב הרוקח בשם תנא דב״א המזלזל בנט״י סי׳ רע לו ולא יאבה ה׳ סלוח לי׳ מט״י שס׳ א״ר שם, יפ״ל אות ו׳ ובס׳ שבט מוסר פט״ז מביא דבצוואות ר״א הגדול להורקנוס בנו כתב וז״ל בני הוה זהיר בנט״י כי נט״י בכלל הדברים העומדים ברומו של עולם וכל המזלזל בנט״י הר״ז מנודה לשמים וכל שכן שאין לו חלק לעוה״ב עכ״ד, והביאו היפ״ל שם, ובשער הגלגולים הקדמה כ״ב כתב וז״ל המזגזל בנט״י מתגלגל במים וז״ס פ׳ אזי עבר על נפשנו המים וכו׳ כי ר״ת נ׳תננו ט׳רף ל׳שניהם ר״ת נטל וז״ס מ״ש ז״ל האוכל בלא נט״י נעקר מן העולם שנדון במים כנז״ל גם ממילא רמז להיפך ואמר ברוך ה׳ ש׳לא נ׳תננו ט׳רף ל׳שניהם ר״ת שנט״ל כי ע״י שנטלנו ידינו לא נתננו טרף לשניהם של המים הזדונים הנז״ל ולכן ברוך ה׳ שלא עשנו כמו הרשעים שאינם נוטלים ידיהם עכ״ל ולעיל מזה כתב דגם הבא על אשת איש מתגלגל ברחיים של מים ושם נדונים האיש והאישה ההיא בסוד תטחן לאחר אשתי עכ״ד. ונ״ל שז״ס כוונת הגמרא סוטה דף ד׳ ע״ב כל האוכל לחם בלא נט״י כאלו בא על אשה זונה ואע״ג דהך דרשא דחי לה רבא התם היינו דלא משמע ליה דהך קרא נתכוון לכך אבל מ״מ בגוף החומרא מודה כמ״ש המט״י שם וא״כ מה ענין אשה זונה לאוכל בלא נט״י אבל ע״פ דברי האר״י הנז׳ ניחא דהא דמדמי להו להדדי משום דעונש גלגולם שוה ששניהם נידונים ע״י המים:

עו **עו) וכתב** עו״ש בש׳ הגלגולים גם מי שאינו מברך ברכת הנהנין ומזלזל בהם גוזל אביו ואמו וחבר הוא לאיש משחית וגם הוא מתגלגל במים ויש שמתגלגים בבעלי חיים עכ״ל, ובשער רוה״ק דף ט׳ ע״ב כתב וז״ל כי עיקר השגת האדם אל רוה״ק תלויה ע״י כוונת האדם וזהירותו בכל ברכות הנהנין לפי שעל ידם מתבטל כח חותם הקלי׳ הנאחזות במאכלים החומריים ומתדבקים באדם האוכל אותם וע״י הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקלי׳ ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה והזהירני מאד בזה עכ״ל וע״כ צריך האדם ניתן דעתו לדברים הללו בכל עת שמברך כדי לברך בכוונה גדולה ומלה במלה בשמחה רבה. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ ה׳ אות א׳ ואות ב׳:

עז **עז) שם חייב נידוי׳** וכתב בזוה״ק פ׳ פקודי דף ר״ן ע״ב דמי שהוא בנידוי נטירו דמאריה אסתלק מיניה יעו״ש, והביאו היפ״ל אות ו׳ וכתב ולכך זה שהוא בנידוי נטירו דמאריה בא לידי עניות שבאים לסטים עליו ונוטלין ממונו ועי״ז ג״כ נעקר מן העולם דהמנודה אינו מאריך ימים יעו״ש:

עח **עח) שם ובא לידי עניות.** וז״ל הזוה״ק פ׳ לך לך סוף דף פ״ז ע״ב כל מאן דלא נטיל ידוי כדקא יאות אע״ג דאתענש לעילא אתעניש לתתא ומאי עונשיה לתתא דגריס ליה לגרמיה מסכנותא. כמה דעונשים כך הכי הוא זכי מאן דנטיל ידוי כדקא יאות דגרים לגרמיה ברכאן דלעילא דשראן ברכאן על ידוי כדקא יאות ואתברך בעותרא עכ״ל. ונ״ל שזה נרמז בר״ת ע״ל נ׳טילת י׳דים שר״ת עני ור״ל שאם אינו נוטל כראוי אז יהיה עני, וגם ענ״י הוא גי׳ ה׳ הויו״ת של ה׳ גבורות וגם הוא כנגד ה׳ הויו״ת של חסדים ולרמוז שאם נטל כראוי אז הה׳ הויות של גבורות שהם מספר עני יתמתקו בה׳ הויו״ת של חסדים שהם ג״כ מספר עני ויהיה עשיר, ונראה שיש לכוין זה באומרו על נטילת ידים שהם גי׳ ר״ת עני כנגד ה׳ גבורות ואז יתמתקו ע״י ה׳ חסדים ויהי׳ בחי׳ עשיר, ועיין לעיל אות ה׳:

עט עט) [סעיף יוד'] **אעפ"י ששעורם ברביעית וכו'** משמע דהנוטל ברביעית מצומצם אילו נקרא מזלזל בנט"י ואינו רואה דבר רע אלא שכל המוסיף מוסיפין לו טובה, וכ"כ הב"ח. וכ"כ המט"י אות י"ט וכתב שכ"כ ג"כ מהרח"א בס' מקראי קודש וכ"נ דעת הרמב"ם ז"ל שהשמיט זה בפ"ו דברכות ודלא כהרב מטה יוסף יעו"ש וכ"כ הרב ב"ד סי' ס"ט, דרישה לקמן בסי' ק"ס אות ב' מיהו מדברי מר"ן ב"י שם בסי' ק"ס ד"ה מים שיש לי וכו' משמע דגם אם נוטל ברביעית מצומצם בא לידי עניות יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר אות י"ד בשם רש"ל פ' כ"ה סי' ט"ז אלא שהוא ז"ל לחלק יצא בין כשיש לו מים הרבה לאין לו יעו"ש, וכ"כ ר"ז אות י"ד דאפי' ניטל ברביעית מצומצם בא לידי עניות. וע"כ יש ליזהר וליתן דעתו בכל עת שנוטל שיטול יותר מרביעית כדי לצאת אליבא דכ"ע, ושיעור רביעית עיין לקמן סי' קנ"ט אות ו' והיא כלי המחזיק כ"ז דרה"ם מים במשקל כמ"ש לקמן סי' ק"ץ אות ט"ז יעו"ש, וכ"פ כן א"ח פ' שמיני אות י"א:

פ פ) **שם דאמר רב חסדא וכו'** וכ"כ לעיל אות ע"ח בשם הזוה"ק יעו"ש, ומי שזהיר בזה ואינו מתעשר אפשר שיש מניעה ממקום אחר אבל עכ"פ אעפ"י שאינו מתעשר צריך ליזהר ליטול בשפע כדי שימשך שפע למעלה ויקבל שכר לעתיד שאין לך שום מצוה שאין לה שכר:

פא פא) **שם אנא משאי וכו'** מ"מ לא יעשה ע"מ להתעשר דא"כ עובד הוא ע"מ לקבל פרס אלא יעשה לכבוד השי"ת. של"ה דף ע' א"ר אות כ"ב, ר"ז שם, מיהו הפתה"ד אות י"ב כתב דדוקא דברים שהוא חייב בהם מדינא אסור לעשות ע"מ לקבל פרס אבל אם הוא מוסיף על החיוב שרי' וכתב דהוא עצמו הרגיל לומר בכל פעם שנוטל לסעודה אומר רבון כה"ע מלא ידי מברכותיך ומברכתיך יבורך בית עבדך לעולם יעו"ש.

פב פב) [סעיף יא'] **משום דפעמים שאין ידיו וכו'** כגון היוצא מבה"כ ומפני כך נהגו בכל הנטילות לברך אח"כ ואע"ג דכששופך רביעית א"צ נגוב מ"מ לא פלוג כמ"ש הטור. מ"א ס"ק ט"ו. וכ"כ הט"ז ס"ק י"ב:

פג פג) **שם הגה,** גם יכול לברך עליהם קודם ניגוב וכו' וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' תק"ח ובתשו' להרמב"ן ז"ל סי' קנ"א, כנה"ג בהגה"ט, וכ"כ בשו"ת הגאונים שבסוף ס' נהרות דמשק סי' קצ"ו, והביאו היפ"ל אות ט' וכ"כ בשה"מ ט' עקב דאחר הנטילה והשפשוף אז תגביה ידיך למעלה ותברך ענ"י, וכן המנהג עכשיו כדברי מור"ם ז"ל ודעמיה לברך קודם נגוב משום דהכי מסכימים דברי האר"י ז"ל, ויתבאר עוד לקמן בסי' קס"ב אות ב' ואות ג' בס"ד:

פד פד) **שם בהגה,** מברך אח"כ, ול"ד לשאר ברכות שאינו מברך אח"כ משום דק"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה כמ"ש סי' קס"ז ס"ח משא"כ כאן דלא חזי מעיקרא לברכה מותר לברך אח"כ. מ"א ס"ק ט"ז:

פה פה) **שם מברך אח"כ,** והיינו דיכול לברך קודם המוציא ולא אח"כ, רש"ל ז"ל פ' כ"ה סי' ט"ל, שכנה"ג בהגב"י אות י"ט, מ"א ס"ק ט"ז, סו"ב אות ג' מט"י אות כ"א, ר"ז אות ט"ז מיהו מדברי הלק"ט ח"א סי מ"ו נראה דס"ל דאחר המוציא יכול לברך, והביאו י"א בהגה"ט סוף הסי' יעו"ש. אבל הט"ז ס"ק י"ב כתב דאחר גמר קיום המצוה דהיינו הנגוב לא יברך יעו"ש, והסכים לדבריו י"א שם, וכ"כ המו"ק לקמן בסי' קנ"ט דנראין דברי הט"ז דאחר נגוב לא יברך יעו"ש, ונראה כיון דיש פלוגתא בזה אם שכח ולא בירך קודם הנגוב יחכך בראשו או יגע במקומות המכוסים בגופו כדי שיתחייב בנטילה אחרת ואז יברך, קודם הנגוב, ועיין לקמן סי' קס"ד ס"ב ואע"ג דהט"ז ומ"א שם כתבו בשם רש"ל דאין לברך על הנטילה בתוך הסעודה אם נגע במקומות המכוסים היינו משום שכבר בירך אבל הכא שעדיין לא בירך וגם קודם הסעודה י"ל גם הרש"ל מודה ועיין ט"ז שם ודו"ק, ואח"כ ראיתי שכ"כ המש"ז אות י"ב יעו"ש, וכ"כ בן א"ח פ' שמיני אות ז':

פו פו) **שם מברך אח"כ,** ואם נטל ידיו ואינו יודע אם בירך אינו חוזר ומברך. מט"מ סי' רס"א שכנה"ג בהגב"י סי' ק"ס אות כ"ד, וכ"כ מ"א שם בשם התניא, א"ר אות כ"ג, ונראה דיש להרהר הברכה בלבו, ועיין בדברינו לעיל סי' ז' אות ה':

פז פז) **סעי' י"ב.** וינגבם היטב וכו' יש להחמיר לנגב במטפחת דוקא ולא מאליהן כמ"ש הלבוש סעי' י"ג לחד פירושא וכ"כ היפ"ל אות יו"ד ועיין מש"ז אות י"ג. ולא ינגב ידיו בחלוקו שקשה לשכחה, תשב"ץ סי' קל"א, מ"א סק"א י"ז, א"ר אות כ"ג, סו"ב אות ב' וכתב הא"א אות י"ז וז"ל אפשר חלוקו ממש הא שאר בגדים נא או אפשר כל בגדיו במשמע עכ"ל והביאו היפ"ל אות יו"ד וכתב דכפי' הב' משמע בהוריות דף י"ג ע"ב יעו"ש:

פח פח) **שם שהאוכל בלי נגוב וכו'** דהכי איתא במס' סוטה דף ד' ע"ב, א"ר אבהו כל האוכל פת בלא נגוב ידים כאלו אוכל לחם טמא שנאמר ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וכו' ופי' רש"י ז"ל כל האוכל בלא נגוב ידים דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל וכו' אלמא דבר מיאוס קרי טומאה עכ"ל והטור פירש דלחמם טמא בגי' בלא נגוב ידים, וכ"כ בס' שלחן של ד' והב"ד ב"י, והנ"מ בין הטעמים דלטעם הראשון אפי' המטביל או הנוטל ידיו ברביעית בפעם אחת אסור לאכול בלא נגוב ידים משום שהם מאוסים בעודם מטפיחים אבל לטעם השני טומאתם

הוא משום מים הראשונים שנטמאו בשפיכתם על הידים אבל אם הטבילם או שפך עליהם רביעית בפעם אחת דליכא טומאת מים ראשונים מותר לאכול בלא נגוב ידים כמ״ש בסעי׳ שאח״ז, וכמ״ש כ״ז הלבוש יעו״ש, ועיין להרדב״ז ח״א סי׳ ט״ו שהעלה דגם במטביל צריך נגוב יעו״ש. והסכים לדבריו המט״י סוף אות כ״ב. וכן הסכים הרב בירך את אברהם סי׳ ב׳ אות ז׳ והבי״ד היפ״ל אות י״א יעו״ש. וכן הוא מנהג העולם להחמיר כפי׳ הא׳ דאפי׳ אם הטבילו ידם או שפכו עליהם רביעית בפעם אחת אין אוכלין בלי נגוב ידים וכן לענין הברכה של ענ״י אפי׳ הטבילו או שופכו עליהם רביעית בפעם אחת מברכין דוקא קודם הנגוב אחר השפשוף ולא קודם לכן. ועיין לעיל אות פ״ג:

פט פט) [סעיף יג׳] המטביל ידיו וכו׳ וה״ה לנוטל ידיו בבת אחת וכו׳ אבל הב״ח בסי׳ קס״ה כתב דאינו נכון. ואין ללמוד דין נטילה מדין טבילה ואפי׳ שפך רביעית בבת אחת צריך נגוב יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק ח״י. וכ״מ מדברי רש״ל בפ׳ כ״ה סי׳ ט״ל והב״ד שכנה״ג בהגב״י אות ח״י וכתב דמדברי שניהם נלמוד דבטבילה מודים להמחבר שא״צ ניגוב יעו״ש. וכ״כ העו״ת אות י״א. וכ״פ הט״ז ס״ק י״ג. וכן הסכים א״ר אות כ״ד. ר״ז אות י״ז. ומיהו כבר כתבנו באות הקודם שהמנהג להחמיר לנגב אפילו במטביל יעו״ש:

סימן קנט

א א) [סעיף א׳] אין נוטלין לידים וכו׳ והא דקפדינן אמנא אסמכוה רבנן על מי חטאת א״נ על קידוש ידים ורגלים דמקדש. הרשב״א בשם ה״ג. ב״י. מ״א סק״א ועיין לקמן ריש סי׳ ק״ס:

ב ב) שם וכל הכלים כשרים אפי׳ כלי גללים וכו׳ משנה בפ״א דידים ופי׳ הר׳ שמשון בכל הכלים בין של עץ בין של עצם בין של זכוכית ואפי׳ בכלי גללים דלא חשיבי כלי לענין טומאה עכ״ל. ב״י:

ג ג) שם וכל הכלים כשרים. ספוג מלא מים וסחט הספיג ונטל ידיו ממנו לא עלתה לו נטילה. ברכ״י אות א׳ וכתב שכן הסכים בס׳ אדמת קודש ח״ב סי׳ ה׳ דהספוג אינו כלי כדתנן פ״ו דפרה והוא פשוט עכ״ד. והביאו הזכ״ל אות ן׳ בי״מ אות ג׳ שע״ת אות א׳ יפ״ל אות א׳ ועיין לקמן סי׳ ק״ס אות ד׳:

ד ד) שם אפי׳ כלי גללים. הרמב״ם בפירושו ריש פ״י דפרה והר״ש פ״ב דעוקצין הכריחו דלא כמי שפירש שהוא כלי שיש אבן גלל וכן הכריחו התו׳ במנחות דף ס״ט אלא הוא כלי מצפיעי הבקר וכן הסכים הרשב״ץ ח״א סי׳ קכ״א ועי״ש, מה שהאריך בפי׳ כלי אדמה ומגיפת החבית. ברכ״י אות ב׳ וכ״כ המ״א סק״ב בשם התו׳ הנז׳ פתה״ד אות א׳:

ה ה) שם וכלי אדמה. היינו טיט שאין נשרף בכבשן רק בחמה וכדומה שאין מקבל טומאה ואפ״ה הוה כלי לנט״י. וכלי גללים ואדמה נמי צריך שיהיו שלמים דל״ת הואיל ואין מקבלין טימאה אין השבר פוסל בהן. א״א אות ב׳ מ״ב אות ד׳:

ו ו) שם וצריך שיהא מחזיק רביעית. ופי׳ של רביעית הוא רביעית הלוג ששיעור לוג שלם. הוא ששה ביצים וממילא רביעית. הלוג הוא ביצה ומחצה פרישה אות ג׳ ועיין לעיל סי׳ קנ״ח סעי׳ יו״ד בהגה ובדברינו לסי׳ פ״א אות ג׳ ועוד עיין לקמן סי׳ ק״ס סעי׳ י״ד:

ז ז) שם ואם ניקב בכונס משקה וכו׳ דעת הש״ע באלו ב׳ הסעיפים היא כדעת הטור דבכל הכלים משערינן בכונס משקה דאע״ג דלענין טומאה לא נתנו שיעור דכונס משקה אלא בכלי המיוחד למשקין אבל כלי המיוחד לאוכלין שיעורו כמוציא זית ויש עו״ש שיעורים אחרים כמבואר בפ׳ י״ט מה׳ כלים להרמב״ם ז״ל בשיעורי מדות כלי חרס וכן בדין כלי מתכות בפי״א נאמרו שיעורין אחרים מ״מ כיון דרבא לא הזכיר אלא דין דכונס משקה ש״מ דמידה זו אמורה בכל הכלים ואפי׳ בכלי שטף וכמ״ש מרן ז״ל בב״י בשם הסמ״ג והתו׳ בריש סי׳ זה מט״י אות א׳ וכ״כ המאמ״ר אות ג׳:

ח ח) שם בכונס משקה וכו׳ ואם נתן לתוכו מים והם נוטפין טיף אחר טיף בידוע שהוא כונס משקה. ב״ח. ט״ז סק״ב. א״ר אות א׳ מט״י אות ב׳ וכתב שם המט״י דלענין כשטורד דהוי כונס משקה ודאי הוא אבל אם אינו טורד ולומר עליו דהוי מוציא משקה הא ליתא דזה שטורד הוא נקב גדול ובודאי דהוי כונס משקה ולית ביה ספק משא״כ כשאינו טורד עדיין הוא בספק ולעולם צריך בדיקה דשימה על המים ולהך לא נקט התנא ההפך ואם לאו בידוע שמוציא משקה כדנקט בכל החלוקות ודו״ק עכ״ל, וכ״כ בן א״ח פ׳ טהרות אות ו׳:

ט ט) ודע כלי שניקב במוציא משקה משמע דעת הש״ע דאין בו פיסול אפי׳ ליטול דרך פיו ואפי׳ אינו מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה דלא בעינן שיטול דרך נקב ושיהיה מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אלא בניקב בכונס משקה וכמ״ש מרן ז״ל ובב״י דכן נראה מדברי הרשב״א ז״ל וכתב שהטעם משום דכל נקב פחות מכונס משקה כיון שאינו מעלה את הכלי מטומאתו כמאן דלית ביה נקב כלל דמי יעו״ש. וכ״פ הב״ח ער״ה אות א׳. ומיהו דעת הסמ״ג והסמ״ק להחמיר אם ניקב בכונס משקה ואין נוטלין ממנו כלל אפי׳ דרך הנקב ואם ניקב במוציא משקה דוקא דרך הנקב ומקבל רביעית תחת הנקב

כמבואר בב״י וב״ח יעו״ש וע״כ יש לחוש לדבריהם ואין להתיר אלא בשעת הדחק ולענין ברכה נמי נראה דלא יברך ענט״י משום דק״ל סב״ל אפי׳ כנגד מרן ז״ל ואפילו כנגד הרוב כמ״ש לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ אלא יהרהר הברכה בלבו או יברך בלא שם ומלכות וכ״כ בן א״ח פ׳ טהרות אות ד׳ וכן כל מה שנכתוב לקמן דאין להתיר אלא בשעת הדחק נראה דלא יברך על נטילה ההיא משום סב״ל. והגם דנט״י דרבנן וק״ל ספיקא דרבנן לקולא מכל מקום משום ספק ברכות יש להחמיר דהא יש בו איסור דלא תשא וכמ״ש לעיל באות הנז׳ ועוד עיין בדברינו לקמן על סי׳ ק״ס סעי׳ י״א ודו״ק:

י י) שם ואם ניקב בכונס משקה וכו׳. כיור נחושת שיש לו ב׳ פיות אחד להכניס בו המשקה והשני לשפוך ממנו ומקום ששופכין הוא גבוה וארוך מהפה שמכניסין על ידו המים אין לי דין כלי מנוקב ומותר ליטול ידיו לסעודה בזה הכלי. כתונת יוסף סי׳ ח׳ וכ״כ מהריק״ש בהגהותיו כלי שיש לו שתי פיות נוטל כמו שירצה ולא כתבתיו אלא מפני שראיתי מגמגמין באברי״ק שקורין בערבי יעו״ש והביאו י״א בהגה״ט וכתב וז״ל ודלא כהט״ז סק״ז שאסר ליטול מהאברי״ק והביא ראיה מטיטורוס דאין ראיה מהתם וכמו שיראה המעיין ומ״א סק״ד כתב דאם דד זה של האברי״ק הוא כחצי עגולה כעין צנור פסול אבל אם הוא סתום כשר וכדברי מהריק״ש וכן הסכים הלק״ט ח״ב סי׳ קנ״ח עכ״ל. וכ״נ דעת המט״י בססי׳ זה. וכן כתב המחב״ר אות ד׳ דמנהג פשוט בטורקיא״ה וארץ הצבי וארץ מצרים ליטול ידיו מן כלי נחושת הנקרא איברי״ק יעו״ש. וכן כתב הער״ה אות ג׳ דכלי נחושת שיש לו דד בולט הסכימו האחרונים דכשר ליטיל ממנו ממקום שירצה ומ״ש בזה הרב ב״ד סס״י ע״ב לא ראה מ״ש הרמב״ם ספ״ד דבית הבחירה דכיור היה לו י״ב דד כדי שיהיו כל הכהנים העוסקים בתמיד מקדשין כאחד יעו״ש עכ״ל. וכן כתב הבי״מ או׳ י״ב. מיהו הד״מ בהגה״ט אות ג׳ כתב בשם זקנו וז״ל בענין האברי״ק שיש לו ב׳ פיות אחת רחבה ואחת קצרה והפה הקצרה עודפת על הרחבה ונוטלין ממנו לידים נראה דלא מהני וצריך לחתוך העודף דאם לא כן נמצא נוטל ידיו ממה שאינו כלי דשם לעולם לא יחזיק מים דכשממלאין אותו עד פה הרחבה תו אינו מחזיק יותר לכשיהיה מים גם באותו העודף עכ״ל ועי״ש והסכים לדבריו ג״כ הד״מ ז״ל יעו״ש. וכן כתב דה״ח אות ב׳ דאם הדד יותר גבוה מדופני הכלי פסול ליטול בו דרך הדד יעו״ש. וא״כ כיון דיש פלוגתא בזה אע״ג דכתב המחב״ר דהמנהג להקל מ״מ ירא שמים יצא ידי כולם. ואם הדד יותר גבוה משפת הכלי אז יטול ממקום הרחב שהוא הנמוך או יחתוך מן הדד עד שיהא נמוך מן שפת הכלי ואז יטול מן הדד דוקא וכן אם הדד הוא נמוך מן שפת הכלי יטול מן הדד דוקא משום דאותו מקום הרחב שהוא למעלה מן הדד אינו מחזיק מים ונמצא ניטל ידיו ממה שאינו כלי כנז׳:

יא יא) וכ״ז אם הדד הוא כולו עגול מכל צדדיו דראוי להחזיק מים אבל אם ראש הדד הוא כחצי עגולה ר״ל כחצי קנה ברוחב שאינו מחזיק מים אז אם הדד הוא גבוה יותר מן שפת הכלי וכל אותו חצי עגולה הוא למעלה מן שפת הכלי אז יכול ליטול משפת הכלי שהוא מקום הרחב אבל אם הדד הוא נמוך משפת הכלי אינו יכול ליטול מאותו כלי עד שיחתוך אותו חצי עגולה ויטול מהדד דוקא. והטעם דאינו יכול ליטול מאותו כלי קודם שיחתוך הדד משום דשפת הכלי אינו מחזיק מים כיון שהדד נמוך ממנו וכיון שאינו מחזיק מים הוי כאלו נוטל ממה שאינו כלי כנז׳ באות הקודם. וכן ראש הדד כיון שהוא כחצי עגולה אינו מחזיק מים והוי כנוטל ממה שאינו כלי וע״כ אין תקנה עד שיחתוך ראש הדד ואז יטול מן הדד דוקא ודו״ק:

יב יב) וכן אם שפתי הכלי עצמן אינם שוים אלא גבוהין מצד אחד ונמוכין מצד אחד או שיש בהם חדודין יוצאין ויש בין חידוד לחבירו ככונס משקה אין נוטלין במקום הגבוה אלא במקום הנמוך ר״ז אות יו״ד. ונראה דה״ה אם נשבר מעט משפתי הכלי או נסדק בכונס משקה דאין ליטול עוד באותו כלי משום דמראש השפה עד סוף מקום השבר או הסדק אין מחזיק מים ולא נקרא כלי ואע״ג דכתב בש״ע דאם ניקב בכונס משקה יכול ליטול מן הנקב שאני התם משום שהנקב הוא למטה מן השפה וכשיבא ליטול מן הנקב אינו נשפך המים כ״א מן הנקב לבדו אבל הכא כשהנקב בשפה עצמה והמקום רחב כשיבא ליטול מן הנקב המים נשפך מן הנקב וגם מן השפה שאצל הנקב ואותו מקום השפה אינו ראוי לנטילה כנז׳ משום שאינו מחזיק מים וע״כ אין ליטול באותו כלי כלל עד שיתקן אם אפשר או אם השבר גדול בענין שיבואו כל המים על היד ממקום השבר לבדו:

יג יג) שם ואם ניקב בכונס משקה וכו׳ וא״כ צריך האדם ליתן דעתו על אותם כלים של נחושת וכדומה שהם מחתיכות ומדבקים אותם ע״י בדיל שעלולים הם להנקב בכונס משקה. וע״כ יש נזהרים מליטול ידיהם כ״א דוקא מכלי שהוא של חתיכה אחת ואין בו דד ושפתותיו ישרים שאין בו מקום גבוה ומקום נמוך כדי להנצל מספיקות וגם שמא ינקב בכונס משקה ולאו אדעתייהו. ובפרט כשהאדם הולך לסעוד אצל אחרים ומביאים לפניו כלי מלא מים ליטול שצריך ליתן דעתו על הכלי אם היא כשר לנט״י כי שמא בעה״ב אינו בקי בדינים ותהא ברכתו לבטלה ח״ו:

יד יד) שם ואם ניקב בכונס משקה וכו׳ מסתמיות דברי מרן ז״ל משמע דאין חילוק בין נקב לסדק והכל שיעורן שוה בכונס משקה אבל הב״ח כתב דבנשבר ונתבקע הכלי חשבינן ליה כולו שבר כלי ואפי׳ אין המשקין נכנסין בתוכו דרך שבירה זו אלא מוציא משקין בלבד נמי פסול מליטול בו ידיו כלל אפי׳ מחזיק רביעית מן הביקוע ולמטה דכיון דשבירה זו מטהרתו מידי טומאה הו״ל שבר כלי ופסול לגמרי והכי נקטינן ודלא כמו שנראה בש״ע עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות י״ד. עו״ת אות ג׳ סו״ב אות ב׳ א״ר אות ב׳ והגם דהט״ז סק״א כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאין לזה מקור וכן פסק

הר״ז אות י״ב כהט״ז יעו״ש מ״מ הא״ר שם כתב ליישב קצת כיעו״ש. וע״כ אין להתיר בנסדק כמו בניקב אלא בשעת הדחק. וכ״פ הח״א כלל ל״ז אות ז׳ בן א״ח פ׳ טהרות אות ה׳ ולא יברך על נטילה זו כמש״ל או׳ ט׳ וכ״כ בן א״ח שם. מיהו בכלי זכוכית אפי׳ אם הסדק דק מאד שאינו אפי׳ כמוציא משקה אם אין הכלי יכול לקבל עתה החמין כצולן אין ליטול בו. מ״ב אות י״א. ומיהו מ״ש שם המ״ב לחלק בדין הסדק אם הוא בכלי נחושת ומתכות לשאר כלים אין נראם כן מסתמיות דברי הפו׳ אלא משמע דמיירי בכ״ג וע״כ יש להחמיר אפי׳ בכלי מתכות ואין להתיר אלא דוקא היכא דלא אפשר ולא יברך כנז׳ ודוק:

טו טו) גסטרא שהוא כלי העשוי לקבל משקין הדולפין כתב המט״י אות א׳ דלדעת הרמב״ם ז״ל אם ניקב במוציא משקה אין נוטלין ממנו לידים אבל לדעת מרן ז״ל שהשמיטו כאן בש״ע מוכח דדעתו ז״ל דדין גסטרא כדין כלי שלם דאינו נפסל בנקב פחות מכונס משקה וכתב שכן הוא ג״כ דעת הטור יעו״ש. וע״כ אין להתיר ליטול בגסטרא אם ניקב במוציא משקה אלא בשעת הדחק ואין לברך וכמ״ש באות הקודם ועיין לקמן אות כ״ו. ועיין ר״ז אות י״א שכתב דאפי׳ לא נשברה אלא אזנו שאוחזין אותו בהם קרוי גסטרא יעו״ש:

טז טז) שם בכונס משקה וכו׳ ודע שדעת מרן ז״ל משמע דאין לחלק בין כלי חרס לשאר כלים ובין ניקב מלמטה או מצרי דכולם שיעורם שוה אבל יש אומרים דבכלי חרס נפסל לגמרי בכונס משקה ושאר כלים אם ניקבו בקרקעיתם שיעורם במוציא משקה עיין ד״מ בהגה״ט אות ב׳ ובנ״א כלל ל״ז וט״ז סק״א וע״כ יש להחמיר כסברת י״א היכא דאפשר ואין להתיר אלא בשעת הדחק:

יז טוב) שם בכונס משקה וכו׳ ואם סתמוהו בסמרטוט למטה לא מהני אבל מן הצד מהני ואם סתמו בזפת מהני אף שאינו ממין הכלי כמ״ש בפ״ג דכלים. ברכ״י אות ד׳ בשם זקנו מהר״א אזולאי בהגהותיו כ״י בשם זכרון משה שע״ת אות ב׳ מיהו הט״ז סק״א כתב דסתימה בסמרטוט אפי׳ מן הצד לא מהני לעשותו כלי יעו״ש. ובזפת מועיל לכלי חרס דוקא אבל לא לשאר כלים יעו״ש. והביאו א״ר אות א׳ סו״ב אות ב׳ ח״א כלל ל״ז אות ג׳ וכתב ודלא כמ״א סק״ו. ואע״ג דהמט״י סוף אות א׳ כתב דכלי שנוטלין ממנו כיון דעשוי לקבל מים צוננים מהני בו סתימת הזפת ודלא כהט״ז יעו״ש והביאו הער״ה אות ב׳ מ״מ לענין דינא נראה דיש לחוש לדברי האוסרים. וכ״כ בשו״ת שדה הארץ ח״ג סי׳ ג׳ דאין לסתום כלי נחושת שניקב מלמטה או מצדו לא בשעוה ולא בזפת ולא בדבק שקורין טיטקאל ולא בבצק ולא בשמרי יין ולא בגפרית וכיוצא אלא דוקא במיני מתכות או בבדיל יעו״ש וכן כתב החס״ל אות א׳ בן א״ח פ׳ טהרות אות ט׳ ודלא כהבי״מ אות ח׳ ועיין באות שאח״ז ואות י״ט:

יח יח) אם סתם כלי נחושת בבדיל וכלי חרס בחרסית חזר להכשירו הראשון. הרב אדמת קודש בראשון בראשו. ברכ״י אות ה׳ שע״ת שם. אמנם בס׳ שדה הארץ שם חולק עליו וכתב דכלי נחושת מהני סתימת בדיל אבל בכלי חרס לא מהני סתימת חרסית יעו״ש. וכ״כ החס״ל שם. בן א״ח שם. וכן יש להחמיר ודלא כהבי״מ אות ט׳ ואו׳ יו״ד ועיין באות שאח״ז:

יט יט) כלי עץ שניקב ותחב בו עץ בחוזק מהני בו סתימה אבל בכלי זכוכית אין סתימה מועלת כלל לעשותם כלי אפי׳ בבדיל ועופרת וכיוצא בהם. ר״ז אות יו״ד. אמנם מ״ש שם הר״ז דבכלי חרס אין סתימה מועלת אלא בזפת וגפרית וכו׳ עיין להרמב״ם ז״ל פ׳ כ׳ מה׳ כלים דין ג׳ דגריס בהיפך וע״כ ירא שמים יצא את כולם ואין ליטול בכלי שניקב דרך פיו אלא א״כ אם הוא כלי מתכות יסתום הנקב ע״י אומן בחתיכת מתכות או בבדיל. ואם הוא כלי עץ יסתום הנקב ג״כ ע״י אומן בחתיכת עץ דוקא ושתהיה סתימה חזקה בענין שלא יצא ממנו מים כלל ושאר כלים כגון כלי חרס וזכוכית וכדומה אם ניקבו לא יסתוס הנקב כדי ליטול דרך פי הכלי כדי שלא יכנס במחלוקת אלא ניטל דרך הנקב אם אפשר או בכלי אחר ואם לא אפשר לא יברך על נטילה זו אלא מהרהר הברכה בלבו או יברך בלא שם ומלכות. וע״כ הקונה כלי חרס כדי ליטול מתוכו יזהר לראות שמא הוא נקוב וסתמיהו המוכרים בסיד או בחרסית:

כ כ) אותם כלי עץ דאינם מחתיכה אחת רק שוליו מדובקים בזפת או טוטקאל אין נוטלין ממנו לידים ואפי׳ לדעת הרא״ש ז״ל דלא דמי לכלי מלא נקבים שכנה״ג בהגב״י אות ט׳ עו״ת אות ו׳ א״ר אות ו׳ חס״ל אות ב׳ בי״מ אות י״ז:

כא כא) שם אז בטל מתורת כלי וכו׳ ומיהו אם נטל מכלי זה או מכיוצא בו שהוא פסול לנטילה א״צ לנגב ידיו תחלה קודם שיטול שנית וכענין שאמרו בשפשף ידו א׳ לחברתה לקמן בסי׳ קס״ב דהתם היינו טעמא דאין המים מטהרין אלא המים שנטמאו מחמת חברתה אבל הכא אעפ״י שלא עלתה לו נטילה ונאמר המים שעל ידיו נטמאו כשמטיל עוד מים עליהם מטהרים את הידים ואת המים שעליהם דהא לא נטמאו מים ראשוניה אלא מחמת היד עצמה ולא מחמת חברתה אבל אם שפשף ידיו זו בזו אחר שהטיל עליהם מכלי הפסול אעפ״י שלא ששפף אלא עד ששפך עליהם רביעית וכיוצא דבעלמא שרי לשפשף הכא צריך ננגב תחלה ואח״כ יטול שנית. מאמ״ר אות ד׳ יעו״ש:

כב כב) [סעיף ב׳] **אבל אם נוטל דרך הנב שרי וכו׳** ואע״ג דא״א ליטול ידיו דרך נקב שהוא כמוציא משקה שהוא קטן הרבה כמ״ש לעיל אות ח׳ מ״מ יש ללמוד מזה שאם מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה יכול ליטול ידיו מן הנקב אם ראוי ליטול ממנו וכגון שהוא גדול. ועיין מאמ״ר אות ה׳:

כג כג) **שם כיון שמחזיק רביעית וכו׳** עיין לעיל אות ט׳:

כד כד) [סעיף ג׳] **כלי שמחזיק רביעית וכו׳** כתב הט״ז סק״ד דכאן מיירי שנעשה תחלה לישב בלא סמיכה אלא שאח״כ נשבר או נפחת ואינו יכול לישב בלא סמיכה אבל אם תחלת תקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה כשר כמ״ש לקמן סעי׳ ה׳ יעו״ש אבל המאמ״ר אות ז׳ כתב דכאן מיירי אפי׳ בכלי שלם שלא נפחת כלל אלא שתחלת עשייתו היה תשמישו לדבר אחר ולכך צריך תיקון יעו״ש. וכ״כ המט״י אות ג׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״ז:

כה כה) **שם הלכך מגופה של חבית וכו׳** דהכי איתא במס׳ חולין דק״ז ע״א. מגופת חבית שתקנה נוטלין ממנה לידים. ופרש״י ז״ל שתקנה חקקה לקבל רביעית ואע״ג דמעיקרא לאו לאשתמושי בגווה עבידא ואין חללה עשוי לתוהו עכ״ל אבל התו׳ שם פי׳ דבלא חקיקה היא רביעית אלא שמשופעת היא ואינה יושבת אלא מסומכת ותקנה היינו שהרחיבה מלמטה עד שיושבת שלא מסומכת וקודם שתקנה אין נוטלין ממנה משום שאין בית קבול שלה חשוב כיון דבלא סמיכה המים נשפכין ולא נשאר רביעית יעו״ש. וכ״כ הר׳ יונה והרא״ש כמבואר בב״י וכ״פ כאן בש״ע כדעת התו׳ ומשמע דבתיקון זה שהרחיבה מלמטה עד שמקבלת רביעית שלא מסומכת סגי ומיהו הר״ש ז״ל בריש מס׳ ידים מ״ב פי׳ הטעם דמגופת החבית אין נוטלין ממנה לידים משום דלאו לתשמיש לתוכה עבודה אלא לכסות חבית ותיקנה היינו שחקק בה כדי לקבל רביעית יעו״ש ומשמע מדבריו דאפי׳ אם היא יושבת שלא בסמיכה וגם מקבלת רביעית אין נוטלין ממנה מפני שאין תוכה עשוי לקבלה אלא עשויה לכסוי עד שיעשה בה מעשה דהיינו שיחקוק בה עוד לקבל רביעית אלא שהב״ח כתב על שם הר״ש ואם תיקנה כלומר שייחדה מעתה והלאה לקבלה נוטלין ממנה יעו״ש ועיין מ״א סק״ד וע״כ כתב שם הב״ח דלכתחלה אין ליטול ממגופה אלא בדאיכא כולהו תלתא דמחזיק רביעית ושיהא מושבו רחב שיושב שלא מסומך ושיהא מיוחד לקבלה מעכשיו והלאה עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ו׳ עו״ת אות ד׳ וכתב דיש להחמיר בדאפשר. וכן כתב הסו״ב אות ד׳ אמנם הא״ר אות ד׳ כתב דאין להחמיר כלל יעו״ש. וכן כתב המט״י אות א׳ דכיון דאחר התיקון חזייא לכך ולכך. ונוחה לב׳ התשמישין יספיק לנו לשוויא כלי וכ״מ דעת הש״ע והטור יעו״ש. וכ״נ דעת הט״ז סק״ה. וכן כתב הר״ז אות ו׳ אלא שכתב שם הר״ז אבל כל כסוי שלא תיקנו לקבלה אעפ״י שיכול. לקבל כשהוא יושב שלא מסומך כגון כיסוי כוסות ודומיהן אין נוטלין מהם יעו״ש וע״כ כיון שיש פלוגתא בזה לכתחלה אין ליטול בכסויי כלים אפי׳ אם מחזיקים רביעית ויושבין שלא מסומכין אא״כ עשה מעשה בתוכו שחקק בו עוד רביעית אחר כנז״ל בהם הר״ש. או הוסיף על שפתו עוד מלמעלה כדי רביעית או לכל הפחות שיחדו מכאן ולהבא לקבלה כמ״ש הב״ח או אם היא עשוי לכך לכסוי ולקבלם אבל אם אינו יכול ליחדו מכאן ולהבא לקבלה ואינו עשוי אלא לכסוי בלבד אין ליטול בו אלא בשעת הדחק אפי׳ אם מחזיק רביעית שלא מסומך או שתיקן מושבו לקבל רביעית שלא מסומך ולא יברך על נטילה זו כמש״ל אות ט׳:

כו כו) **שבר** כלי שמחזיק רביעית אין עליו דין כלי אא״כ יחדו לתשמיש ומקבל רביעית שלא במסומך ואז אם אין לו כלי אחר מותר. ואם ניקב אפי׳ במוציא משקה אין נוטלין בו אפי׳ אין לו אחר ח״א כלל ל״ז או׳ ד׳ ועיין לעיל אות ט״ו:

כז כז) **כלי** זכוכית שנשבר ויש בו לקבל רביעית אפשר דאין נוטלין בו דמסרט היד ואפי׳ בצד שנעשה לקבלה נמי לאו כלי הוא ואפי׳ יש בו רביעית. מש״ז סוף אות ג׳:

כח כח) **שם ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת וכו׳** משמע הא אם מקבלת רביעית אעפ״י שיושבת שלא מסומכת מותר ליטול ממנה לידים וכן כתב ב״י. מיהו כבר כתבנו לעיל סוף אות כ״ה דאם לא היתה מתחלה עשויה לשני תשמישין לכסוי ולקבלה אלא רק לכסוי לבד או שאינו מיחדה מכאן ולהבא לקבלה אין להתיר ליטול מתוכה אלא בשעת הדחק ולא יברך על נטילה זו יעו״ש:

כט כט) [סעיף ד׳] **חמת וכפישה וכו׳** שתקנן וכו׳ ואע״ג דתחלת עשייתן הוא כך שלא לישב בלא סמיכה ובסעי׳ ה׳ מכשיר בכלי שתחלת תיקונו כך כתב הט״ז סק״ו משום דידוע בנודות של עור בשעת עשייתן אין להם חלל כלל אלא הם ככיס שצדדיו מונחים זה על זה אלא כשנותנין בהם משקין נעשים חלולים שהמשקה מרחיב ועושם להם חלל ולשם זה נעשים תחלה שיהיה להם אח״כ חלל וע״כ צריך אח״כ תיקון לעשות להם שיהיה חלל שלהם קיים ויוכל לישב בלי סמיכה משא״כ בסעי׳ ה׳ בכלי שנעשה תחלה תכף חלל שלו אלא שא״א שישתמש בו בלי סמיכה וזהו כשר עכ״ד. ועיין מאמ״ר אות ט׳ שכתב בענין אחר ומ״ש על הט״ז שפירושו דחוק לפי הנראה שפי׳ הט״ז יותר מרווח מפירושו יעו״ש ודו״ק:

ל ל) **שם ועשה להם בית מושב וכו׳** ואם למעלה מהמושב שתיקן יש עדיין עוד מן החמת או הכפישה והוא מלא מים אין ליטול לידים דרך אותו עור ולא מהני אא״כ היפך לצדדי המושב סרח העודף או מחפהו כולו בבית מושב. ב״ד סי׳ ע״ה מחב״ר אות ב׳ בי״מ אות ט״ו:

לא **לא) שם ועשה להם בית מושב וכו'** וצריך שיהיו מתוקנים לשבת בלא סמיכה אבל אם אינו עומד שלא בסמיכה כגון שחפהו ברזל ושוליו חדין שאינו יכול לעמוד שלא מסומכין דין מגופת חבית יש לו. הרב ב"ד שם ורמזו המחב"ר אות ג':

לב **לב) שם ועשה להם בית מושב וכו'** וכן הקוב"ו שהוא כלי עור שעשוי למלאות מים מן הבור כל זמן שלא נתקנו אין נוטלין מהם לידים. הרב ב"ד סי' ע"ג. י"א מ"ב בהגה"ט או' ג':

לג **לג) שם ועשה להם בית מושב וכו'** קליפת ביצה הנעמית ואווזים גדולים שמקבלים רביעית מים שלא מסומכים אי הוו כלי לענין נט"י עיין זכ"ל אות ן' שכתב דביצת הנעמית כשירה אפי' אינה מצופה כנראה מהרמב"ם פ"ו מה' פרה אדומה הלכה ג' וד' וכו' אבל שאר ביצים אפי' מצופים פסולים. ועיין מס' פרה פ"ה משנה ו':

לד **לד) שם אבל שק וקופה וכו'** ולא דמו למגופת חבית שאם התקינה כשרה דהני לא נעשו לקבלה כלל משא"כ מגופה דגם כשהיא משמשת לכיסוי זימנין דמקבלת משקין וכמ"ש הב"ח והט"ז והמ"א. ברכ"י או' ח' וכתב שכבר הקשה על הרב נחלת צבי שלא ירד לחילוק זה יעו"ש:

לה **לה) שם אין נוטלין מהם וכו'** ואפי' בשעת הדחק לא מכשרינן. מט"י אות ה':

לו **לו) שם ומ"מ ע"י הדחק מותרים וכו'** אבל רש"ל בפכ"ה סי' ל"ב כתב דאין לסמוך ליטול מהם אפי' על ידי הדחק. שכנה"ג בהגב"י אות ח' עו"ת אות ה' ט"ז סוף סק"ו. מיהו הא"ר אות ה' כתב דיש להקל כפסק הש"ע יעו"ש. והביאו הסו"ב או' ה' וכ"כ המאמ"ר אות יו"ד. אמנם המש"ז אות ו' כתב דלענין הלכה אותם הכובעים של לבד שקורין קאפליש או יארמק"ע של עור אם שלם ויושב שלא מסומך ומקבל רביעית ע"י הדחק יטול ולא יברך ענט"י ואם ירצה להחמיר עוד יאכל בבתי ידים עסי' קס"ג ס"א עכ"ל. וכן כתב ח"א כלל ל"ז אות א' מ"ב אות כ"א. בן א"ח פ' טהרות אות א':

לז **לז) [סעיף ה'] כלי שתחלת תיקונו כך וכו'** ולא דמי למגופת חבית שנעשית מתחלה להשתמש בה כך ואפ"ה צריכה תיקון דשאני התם שלא נעשית מתחלה לקבלה. ב"י מ"א סק"ה:

לח **לח) שם כלי שהוא מלא נקבים וכו'** אבל רש"ל בפכ"ה כתב דאע"ג דלענין טומאה חשוב כלי לענין נטילה אינו חשוב כלי. שכנה"ג שם אות ט' עו"ת אות ו' ט"ז אות ז' א"ר אות ו':

לט **טל) שם הגה.** וכ"ש כלי שיש בו ברזא וכו' ואם היה כלי שלם וניקב ויחד לי ברזא להשתמש בו זה מקרי תחלת תקונו ושרי. מ"א סק"ו. ר"ז אות יו"ד. ח"א כלל ל"ז אות ג' מ"ב אות כ"ז. אמנם מ"ש שם המ"א דאם נקב ותחב בו דבר אחר מהני עיין בדברינו לעיל אות טו"ב ואות י"ט ודו"ק:

מ **מ) שם בהגה שיש בו ברזא מלמטה וכו'** ר"ל אף אם הברזא בשוליה למטה לא נתבטל שם כלי ממנה ע"ז ומותר ליטול בין דרך הברזא ובין דרך פי הכלי. וכן כתב מ"ב אות כ"ו. ומיהו צ"ל הברזא מהודקת יפה שאל"כ אם יהיו מים נוטפין ממנה בכונס משקה ואם הוא כלי חרס במוציא משקה אסור ליטול ממנה עוד עד שיתקן דלא גרע מכלי שניקב. ועיין מחה"ש סק"ד ובדברינו לעיל אות ט' ואות ט"ז ודוק. ועיין לקמן אות ס"ז:

מא **מא) שם כלי שיש בו ברזא למטה וכו'** וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה כמ"ש לקמן סעי' ט' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

מב **מב) [סעיף ו'] לא יתן מים לחבירו בחפניו וכו'** ואפי' אם שפך מכלי לחפניו ואפי' אם היו הידים של הנותן טהורים. והאי דינא אתיא אליבא דכ"ע גם לדעת ר"ת וכ"כ בלבוש. עו"ת אות ז':

מג **מג) שם וה"ה אם נטל ידו אחת מהכלי וכו'** וכן אין נוטלין מיד ליד אפי' מן הנהר אלא טובל שתי ידיו כאחת מן הנהר. פסיקתא זוטרתי פ' עקב. א"ר אות ז' ועיין לקמן סעי' י"ז:

מד **מד) שם דאינו כלום.** ואפי' לא נגע ולא שפשף ביד האחרת ואפי' שפך רביעית בפעם אחת ביד ראשונה ואח"כ נתן ליד האחרת לא מהני לסברה זו. וכ"כ העו"ת אות ח' ועיין באו' שאח"ז:

מה **מה) שם והוא שהיתה ידו הראשונה טהורה וכו'** כגון שנטלה ונגבה א"נ כשנטל ידו הראשונה מרביעית בבת אחת. בד"ה. וכתב הט"ז סק"ז וכגון ששפך הרביעית על כל היד והמים נשפכים לארץ אבל אם הם מקובצים תוך היד פשיטא דנטמאו אעפ"י שהן רביעית דהא גב היד הוא טמא ומטמא תוך היד יעו"ש. ור"ל דתחלה שופך הרביעית על כל היד והמים נשפכים לארץ ואח"כ חוזר ושופך לתוכה ליתן על יד שנייה. וכ"כ א"ר שם. וכ"ז הוא לדעת ר"ת אבל לסתם מרן ז"ל צריך לשפוך דוקא על שתי הידים מן הכלי וא"ל אין חשובה נטילה זו כלים והכי ק"ל והגם דכתב מור"ם ז"ל ונהגו להקל כדברי ר"ת עכשיו לא יש מנהג זה כי נהגו להחמיר כסתם הש"ע משום סב"ל ובפרט כי גם מור"ם ז"ל כתב דיש להחמיר לכתחלה וע"כ מי

שעשה זאת שנטל ידו אחת ואח״כ חזר ליתן בה מים מן הכלי ושפך ממנה על יד האחרת לא יוכל לברך על נטילה זו משום ס״ל וגם צריך לחזור וליטול פ״ב לצאת אליבא דכ״ע רק היכא דלא ידע ובירך על נטילה הראשונה כשיבא ליטול פ״ב א״צ לברך משום דלדעת ר״ת כבר יצא וק״ל סב״ל. ועיין עו״ת אות ט׳:

מו מו) [סעיף ז׳] צריך שיבואו המים מכח נותן. והא דבעינן כח אדם נפקא לן מדכתיב והזה הטהור על הטמא משמע דבעינן כח גברא. ב״י בשם הגמי״י. פרישה אות יו״ד. ועיין בלבוש עוד טעמים אחרים:

מז מז) שם ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה וכו׳ עלתה לו נטילה וכו׳ וכגון שהכלי שדולה בו ראוי לנט״י שאינו נקוב וגם מקבל שלא מסומך וכדומה כמבואר בסעיפים הקודמים דאל״כ לא עלתה לו נטילה דאנן כלי וכח גברא בעינן ודו״ק:

מח מח) שם וממשיך אותם לצנור וכו׳ ושיעור המשכה שיתבטל שם שאובים ממנה אין פחות מג׳ טפחים וגם צריך שלא תהיה ע״י כלי כמ״ש ביו״ד סי׳ ר״א סעי׳ מ״ה ומ״ו יעו״ש וכ״כ א״א אות ט׳ ואע״ג דלענין מקוה בעינן רוב מים כשרים כמ״ש ביו״ד שם סעי׳ מ״ד לנט״י אפי׳ כולו שאוב ע״י המשכה כשר כמ״ש לקמן סעי׳ ט״ז. וכ״כ א״א שם ר״ז אות ט״ו:

מט מט) שם וממשיך אותם לצנור וכו׳ ומיירי שלא יש על זה הצנור שם כלי כגון שלא יש לו ד׳ שפות לקבל המים וכמבואר ביו״ד שם סעי׳ ל״ו דאל״כ לא מהני המשכה דהא שאובין הם מחמת הצנור גופיה ואין שייך שם טבילה כלל. וכ״כ מ״ב או׳ מ׳:

נ נ) שם דשאובים שהמשיכוה כשרה. ודוקא שיש בו מ׳ סאה. א״ר או׳ ט׳ בשם רש״ל ומשמעות רש״י חולין ק״ז ע״א. וגם צריך שיגדור בתוכו למטה לעכב זחילת המים שיהיו נקוים ועומדים ולא זוחלין ר״ז שם מ״ב אות מ״ב. ועיין לקמן אות צ׳:

נא נא) שם ואם הדלי נקוב מאחריו בכונס משקה וכו׳ וה״ה אם הוא בספינה גדולה ואינו מגיע ידו בים יקח כלי שניקב בכונס משקה ודולה מן הים ומטביל ידיו בתוך הכלי שמי הכלי מחוברין למי הים הואיל ומימיו נוטפין שם ע״י הנקב. ריא״ז והב״ד בשה״ג פ׳ אלו דברים. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ רצ״ד. כנה״ג בהגה״ט. עו״ת או׳ יו״ד. מ״א סק״י. וזהו לפי סברת סתם מרן ז״ל דס״ל דנצוק חבור אבל לפי סברת יש חולקין שכתב מרן ז״ל אח״כ דס״ל דנציק לא חשיב חבור גם לנט״י וכאשר יבואר לקמן אות ה״ן א״כ גם זה התיקון שכתב הריא״ז אינו מועיל אלא אם א״א להטביל ידיו בים עצמו צריך לחזור אחר מים כשרים ליטול בהם ידיו ואם א״א לא יברך ע״ז כ״א בלא שם ומלכות משום סב״ל. ועיין לקמן סי׳ ק״ס סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נב בנ) אותן מים שמושכין ע״י קנים חלולים למרחוק שקורין רע״ר קאסט״ן בל״א אין נכון ליטול מן הקנים עצמם משום דאינם באין מכח גברא אבל מותר לטבול ידיו במים העומדים לפני הקנים דהו״ל כאלו מחוברים לנהר ששורש המים יוצא מהם והוא דהקנים שופכין מים והו״ל נצוק חבור עם המים שבאים מן הנהר לקנים אבל אם פסק הקלוח מן הקנים לא עלתה שם טבילה. עו״ת שם. והביאו א״ר אות ח׳ וכתב דאף ליש חולקין אפשר דמודים בזה משום דהקנים חלולים ורחבים ביותר. וכ״כ המש״ז אות י״א דנצוק בזה לכ״ע חיבור אף שאין שם מ׳ סאה כי רחבים הנקבים יותר משפ״ה יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ י״ב להתיר בנידון זה אלא שכתב שצריך שלא יהיה שם כלי על השוקת דהא אין טבילה בכלים יעו״ש. ועיין לעיל אות מ״ט:

נג נג) שם דחשיבי כאילו הטבילם ביאור וכו׳ מלשון זה משמע דאפי׳ אם אין בצנור מ׳ סאה מותר להטביל ידיו שם משום דכיון דהדלי שופך לשם ומקלח מאחריו ליאור חשבינן כאלו מטביל ביאור וביאור איכא טפי ממ׳ סאה. וכ״כ המאמ״ר אות י״ג יעו״ש:

נד דנ) שם לא חשיב חיבור לענין טבילה. ר״ל דלענין טבילה אינו חשוב חיבור למקוה אא״כ היה הנקב רחב כשפופרת הנוד כמ״ש ביו״ד סי׳ ר״א סעי׳ נ״ד וגם בעינן שיהיו המים המחברם עומדין ולא זוחלין או שיש שם במקום שמטביל מ׳ סאה כמ״ש שם ביו״ד סעי׳ ס׳ וכ״כ המ״א ס״ק י״א אפ״ה בנטילה הקלו. וכ״כ א״א אות י״א. ועיין באות שאח״ז:

נה הנ) שם ויש חולקין וכו׳ דס״נ דלא חשיב ניצוק כזה חיבור כמו בטבילת גופו. כ״כ הרא״ש בפכ״ה לפי גירסת הרי״ף וכ״ה דעת הרמב״ם כמ״ש בב״י. ועיין לבוש. וכ״פ רש״ל פכ״ה סי׳ כ״ו והביאו שכנה״ג בהגב״י אות י״ז. א״ר אות יו״ד. וא״כ כיון דיש פלוגתא בזה וק״ל סב״ל אפי׳ כנגד מרן ז״ל ואפי׳ כנגד הרוב כמ״ש לעיל אות ט׳ על כן יש להחמיר כסברת היש חולקין ולא חשבינן ניצוק כזה חיבור כמו טבילת גופו ואם כבר טבל ידיו צריך לחזור וליטול כראוי רק אם כבר טבל ובירך ג״כ ענט״י על טבילה זו כשחוזר ונוטל כראוי א״צ לחזור ולברך פ״ב דבכה״ג שכבר בירך יש לסמוך על סברה א׳ משום סב״ל. וכן כתב א״ר שם ועיין לעיל או׳ מ״ה:

נו ונ) שם הג״ה. אין ליטול ידיו מאותן אבנים הקבועים לכותל וכו׳ משום דלא היה שם כלי עליו בתלוש. מ״א ס״ק י״ב. ר״ז אות י״ז. ח״א כלל ל״ז אות יו״ד וא״כ כ״ש שאין ליטול מאותן מקומות שעושין גומא בהר או בכותל או בקרקע ומזפתין אותה בזפת ועושין לה ברזא מן הצד והמים נשפכין דרך הברזא ואפי׳ אם מסיר הבר״א בכל שפיכה ושפיכה ואפי׳ יש שם מ׳ סאה משום דאנן כלי וכח גברא בעינן והכא ליכא כלי אלא רק אם היו שם מ׳ סאה וגם באים ע״י המשכה מותר להטביל ידיו לשם וכמ״ש באות שאח״ז יעו״ש:

נז זנ) שם אין ליטול ידיו מאותם אבנים וכו׳ ואפי׳ מחזיקים מ׳ סאה. דמשום טבילה ליכא דמים שאובים הם ומשום נטילה נמי ליתא דלאו כלי הוא. עו״ת אות י״א ומשמע הא אם באו נשה המ׳ סאה ע״י המשכה מהני לטבילה וכדלקמן סעי׳ ט״ז ולא חשיב מטביל בכלי דלא מהני טבילם וכ״כ הפרמ״ג במש״ז אות ח׳ וא״א אות י״ב להקל אם יש שם מ׳ סאה ונראה דמיירי נמי בכה״ג שבאו לשם המים ע״י המשכה ודו״ק:

נח חנ) שם אבל אם היו כלים תחלה וכו׳ וכ״כ כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ האחרונים. ועיין לקמן סעי׳ ט׳:

נט נט) [סעיף ח׳] אם הכלי מחובר לקרקע וכו׳ דאז הוה כעין טבילה וטבילה בשאובין ליכא. ט״ז סק״ט. מ״א ס״ק י״ג. א״א אות י״ג ר״ז אות י״ז. ואפי׳ אם היה הכלי תלוש ולסוף חברו אין להתיר. עי״ת אות י״ב א״ר אות י״א ועיין מש״ז אות ח׳:

ס ס) שם לא עלתה לו נטילה. כתב הב״ח דהא דכתב בש״ע דלא עלתה לו נטילה צריך לחזור וליטול בדרך נטילה ולברך ענט״י ומשמע אפי׳ אם היה שם מ׳ סאה עכ״ל והביאו שכנה״ג בהגב״י אות כ׳ ועו״ת או׳ י״ב. אלא שהוא ז״ל חלק וכתב דיש להחמיר גם בזה שחוזר ונוטל ואינו מברך דהא להג״א מדין הטבלה היא ואם היה שם מ׳ סאה פשיטא היא דעלתה לו לדעת בה״ג ואם חוזר ומברך הו״ל ברכה לבטלה עכ״ד. והביאו א״ר אות י״א. ועיין שם בא״ר שהביא סמוכות לחלוק על הב״ח וס״ל דאינה חשיבה זה נטילה כלל וצריך לחזור ולברך ג״כ יעו״ש ומ״מ נראה כיין דק״ל סב״ל אפי׳ כנגד מרן ז״ל ואפי׳ כנגד הרוב כמ״ש לעיל אות ט׳ אם אירע שאחד עשה נטילה כזו וכבר בירך ג״כ דיחזור וליטול שנית כדינה ולא יברך כדברי הב״ח משום סב״ל. ועיין לקמן או׳ ס״ג:

סא סא) שם י״א שעלתה לו נטילה. זהו סברת בה״ג וכתבו התו׳ בחולין ק״ז ע״א דס״ל כרבנן דלא בעי כח גברא אבל צריך להחמיר כיון דסוגיין דעלמא כרבי יוסי דבעי כח גברא יעו״ש. וכ״כ הרא״ש שם בפכ״ה והב״ד ב״י. וכ״כ העו״ת או׳ י״ג דטעם סברה זו משום דלא בעינן כח גברא רק כלי. ועיין לקמן או׳ ס״ג:

סב סב) שם י״א שעלתה לו נטילה. כתב הב״ח דהיינו שיש בי מ׳ סאה ולי״א שלא עלתה לו נטילה אפי׳ יש בו מ׳ סאה לא עלתה לו יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק י״ד אבל הט״ז סק״י כתב דאפי׳ אין בו מ׳ סאה עלתה לו נטילה לסברה א׳ יעו״ש. וכ״כ א״ר אות י״ב:

סג סג) שם ובשעת הדחק יכול לסמוך וכו׳ מיהו רש״ל פכ״ה סי׳ כ״ג כתב מ״מ נראה מאחר דר״פ פסק להדיא דבעינן כח גברא וכ״ד כל האחרונים נראה דאפי׳ בשעת הדחק אין ליטול בתוך הכלי ואם נטל צריך לחזור ולברך עכ״ד. והביאו הט״ז ס״ק י״א. שכנה״ג בהגב״י אות כ״א. א״ר שם. סי״ב אות ט׳ וא״כ כיון דדעת רש״ל ז״ל והאחרונים דאפי׳ בשעת הדחק אין ליטול בתוך הכלי נראה דאפי׳ מי שהוא אנוס ואין לו ליטול כ״א בזה האופן לא יברך על נטילה זו. וכ״כ הר״ז אות י״ז אלא שכתב דיכרוך ידיו במכה ג״כ ויאכל. וכ״כ ח״א כלל ל״ח או׳ ג׳ חס״ל אות ה׳ מ״ב אות נ״ו. ומיהו אח״כ אם יזדמן לו יחזור ויטול נטילה כדינה. ולענין ברכת נט״י אם יכול לברך על נטילה שנייה כיון שלא בירך על הראשונה או דילמא כיון שיש מכשירין בנטילה הראשונה ולדידהו כיון שכבר יצא אם ניגב או שבירך המוציא הרי נגמרה המצוה ושוב לא יברך וע״כ נראה שקודם שיטול. שנית יחכך בראשו או במקומות המכוסים שבגופו כדי שיתחייב בנטילה אחרת ואז יברך קודם הנגוב וכמ״ש לעיל בסי׳ קנ״ח אות פ״ה יעו״ש. ומיהו אם לא ידע ובירך על נטילה ראשונה כשיטול שנית לא יברך והגם דדעת רש״ל ז״ל ודעמיה צריך לברך שנית מ״מ כיון דלדעת בה״ג ז״ל יצא וכ״פ מרן ז״ל דלא יברך שנית מי יכול להכניס ראשו בס״ב וע״כ אם כבר בירך לא יברך עוד אלא יטול בלא ברכה:

סד סד) [סעיף ט׳] מניחה על ברכיו וכו׳ ומנענע בברכיו כל פעם שיצאו המים, מ״א ס״ק ט״ז. סו״ב במק״ח או׳ יו״ד. בי״מ אות ה׳ ומ״ש המחה״ש ס״ק י״ז על דברי המ״א הנז׳ דל״ד קאמר דמנענע בכל פעם דמי גרע מסעי׳ יו״ד עיין א״א אות ט״ז שכתב דדוקא קאמר כדי לצאת אליבא דכ״ע וכ״כ הלב״ש והדג״מ יעו״ש. ועיין לקמן אות ע׳ ואות ע״א:

סה סה) שם ואם היתה מוטה וכו׳ פי׳ שנתגלגלה מאליה ועיין סעי׳ יו״ד. מ״א ס״ק י״ז. ור״ל דאם אחד גלגל אותה. הא כתב בסעי׳ יו״ד דמותר ליטול ממנה ועיין בדברינו לשם אות ע״א בס״ד:

סו סו) שם והמים יוצאים דרך הנקב וכו׳ שנפל הברזא מ״א ס״ק י״ח. ר״ז אות ח״י:

סז סז) שם ואם היתה ברזא בנקב וכו' וראיה מכיור. אגידה מ״א ס״ק י״ט. ואפי' אין מקבל רביעית מנקב ולמטה מותר דכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי. ב״י. דרישה אות ח״י וכ״כ לעיל אות מ' יעו״ש:

סח סח) שם וצריך להחזירה ולהסירה. בכל שפיכה וכו' פי' בכל קלוח וקלוח. דקלוח ראשון לבד חשוב כח גברא. אגודה ומרדכי. מ״א סק״ך. וכ״כ העו״ת אות י״ד. ומ״ש רש״ל פכ״ה סי' כ״ג להתיר בלי החזרה והסירה בכל שפיכה זולת אם בא אחר ליטול צריך להחזיר הברזא והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ב' כתב עליי המ״א שם אפשר דלא ראה באותו הפעם באגודם ומרדכי והדין עמם יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ט״ו עג דברי רש״ל הנז' שאין לשמוע אליו כלל בזה נגד גדולי הראשונים והם מרדכי וסמ״ג וסמ״ק והג״א ורא״ם והרא״ש והטור וריי״ו וסיים אלא דאם כבר נטל בלא חזרה יחזור ויטול ולא יברך שנית יעו״ש. וכ״כ. האחרונים דצריך להחזיר הברזא ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב. ר״ז אות ח״י ח״א כלל ל״ח אות א' בי״מ אות ה' חס״ל אות ד' דה״ח אות ד' וכתב שם הא״ר ולא הוי נטילה לחצאין דלקמן סי' קס״ב ס״ג דהא עדיין טופח מהמים שכבר יצק על ידו. ועוד כיון דהכלי לפנינו ודעתו לשפוך עוד אין זה בכלל נטילה לחצאין יעו״ש. מיהו הרב קיצור הש״ע סי' מ' אות י״ג כתב דמי שהוא רוצה ליטול את ידיו דרך הברזא צריך לידע שבקלוח ראשון נתכסה כל היד ויסתום את הברזא ויחזור ויפתחהו לשפיכה שניה. ומי שאינו יודע לשער אין לו ליטול ידיו בדרך זה ומכ״ש שאין ליטול ידיו מן הכיור שיש לו ברזא קטן והקליח הוא דק עכ״ל. ועיין לקמן סי' קס״ב אות ך':

סט סט) שם בכל שפיכה וכו' וה״ה כשנוטלין מן הכיור שיש בו תרנגול של נחושת שיש להחזירו ולהסירו בכל שפיכה ושפיכה. וכן בכיור שיש בו תרנגול של נחושת מחובר שאינו יכול לצאת מסבבו לפתחו בכל שפיכה ושפיכה. שכנה״ג בהגב״י אות כ״ו. עו״ת אות י״ד. ר״ז שם. א״א אות י״ט. בי״מ או' ו' מיהו המחה״ש בסק״ד כתב דדוקא כשנוטל ידיו מוציא הברזא לגמרי ויוצאין המים על ידו דרך מקום שהיתה הברזא תחובא דג״כ באים מכלי אבל אותן שהברזא תחובא באמצע השפופרת ויש גם בברזא נקב נגד נקב השפופרת אלא שכל חיים צד השלם של הברזא נגד נקב השפופרת ואין המים יוצאין ובשעת נטילה מגלגל הברזא יבא נקב הברזא נגד נקב השפופרת ויוצאין המים דרך הברזא נקובה לתוך חתיכת שפופרת שלמעלה מן הברזא ויוצאין המים על ידיו מפי השפופרת כה״ג אין ליטול ידיו מכלי זה דהא אותה חתיכת שפופרת שלמעלה מן הברזא אין לה בית קביל ואין המים יוצאין ע״י כלי עכ״ל ונראה לפי סברת המתירים ליטול מדד של האברי״ק אע״ג שהוא עודף על צד השני של הפה ואין ראוי לבית קיבול מפני שכן דרכו כמ״ש לעיל או' יו״ד א״כ גם בזה יש להתיר מפני שכן דרכו ונראה שזהו ג״כ סברת המתירים שזכרנו באות זה שכנה״ג ודעמיה מפני שכן דרכו אלא שכבר כתבנו לעיל באות יו״ד דיש לחוש לדברי המחמירים וא״כ גם בענין זה של הכיור יש להחמיר:

ע ע) [סעיף יוד'] אם הטה חבית וכו' ואע״ג דבס״ט כתב דקלוח ראשון לבד חשיב כח גברא שאני התם דלא עשה מעשה בגוף המים רק שהסיר הברזא המונעת מלצאת אבל הכא שעשה מעשה בגוף המים ומחמת הטיתו שופכין מקרי כח גברא וגם לא דמי למ״ש ס״ז דהתם כבר פסק כוחו כשזבין בצנור משא״כ כאן שיוצאין בכל שעה מהכני מקרי כח גברא לבוש עו״ת אות ט״ו מ״א ס״ק כ״א. וכתב שם המ״א דכ״כ הל״ח ודלא כהב״ח שפירש בדוחק יעו״ש:

עא עא) שם אם הטה חבית וכו' דהכי איתא בפ״ק דידים מניח חבית בין ברכיו ונוטל ומטה חבית על צדה ונוטל והקוף ניטל לידים רבי יוסי פוסל בשני אלו ופי' שם הר״ש כלומר במטה חבית ובקוף וטעמא דתרווייהו משום דבעי כח גברא אבל מניח חבית בין ברכיו שברכיו מסייעין לשפוך הוי כח גברא. ע״כ והב״ד ב״י וכתב שכן דעת התוס' והרא״ש לפסוק כרבי יוסי וכן דעת הראב״ד והר״י וסמ״ג וסמ״ק והתרומה אבל הרמב״ם פוסק כת״ק וכתב הר״י בפ' אלו דברים שכ״נ שהוא דעת רב יהודאי גאון וכן דעת הרשב״א בפכ״ה ובת״ה ואעפ״י שהרמב״ם פוסק כת״ק היינו לומר דלא בעינן כח גברא אבל כח נותן מיהו בעי ולענין הלכה כיון דנט״י דרבנן נקטינן כהרמב״ם והרשב״א ורב יהודאי דפסקי כת״ק עכ״ל ב״י בקיצור אבל מור״ם ז״ל בד״מ אות ג' כתב על דברי ב״י הנז' דלא נראה כלל לדחות דברי כל הני רבוותא קמאי ובתראי אלא נקטינן לחומרא אע״ג דלא הוי אלא איסור דרבנן דאין זו ספק דרבנן לילך לקולא אלא הואיל ורבים ובתראי מחמירין אנן נעביד כותייהו עכ״ל וכ״פ רש״ל פכ״ה סי' כ״ג כרבי יוסי ומ״מ כתב דוקא להצריכו נטילה אחרת אבל לא לברך שנית יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגב״י אות כ״ה. וזהו שכתב מור״ם ז״ל בסעי' י״ב בהגה ויש להחמיר. מיהו הקשו המפ' ז״ל דלמה בסעי' י״ב כתב דיש להחמיר ובסעי' זה לא דבר כלום וגם על מרן ז״ל הקשו דלמה בסעי' י״ב כתב יש פוסלין ויש מכשירין ובסעי' זה כתב סתמא כיון דהטה חבית ונטילת הקוף היא פלוגתא אחת בין ת״ק ורבי יוסי כנז' ויעו״ש בדבריהם שכל אחד לדרכו פנה לתרץ והדג״מ כתב דמ״ש בש״ע עלתה לו נטילה היינו דיעבד אבל לכתחלה לא יטול משום דפלוגתא היא יעו״ש ונראה דבזה מתורץ ג״כ קושיא שעל מור״ם ז״ל דהא שלא כתב כאן ויש להחמיר כמ״ש בסעי' י״ב משום דגם מדברי מרן ז״ל משמע כאן דלכתחלה לא' יטול. ומ״מ לענין דינא כיון דדבר זה לא נפיק מפלוגתא וגם

בדעת מרן ז״ל י״ל דלא התיר אלא בדיעבד אבל לכתחלה חושש להחמיר וכן דעת מור״ם ז״ל נקטינן להחמיר ויש לחזור ולנענע החבית בכל פעם שרוצה לשפוך על ידיו כמו המניח חבית על ברכיו וכמ״ש לעיל אות ס״ד יעו״ש:

עב עב) [סעיף יא׳] הכל כשרים ליתן מים לידים אפי׳ חש״ו וכו׳ דכולן כח גברא הם. לבוש עו״ת אות ט״ז ר״ז אות ך׳:

עג עג) שם כותי ונדה דבלאו הכי המים טמאים וא״א בענין אחר ב״י בשם הרא״ש ט״ז ס״ק ט״ו מיהו הרש״ל פכ״ה סי׳ כ״ה כתב ואשרי מי שיוכל שלא ליטול ידיו ממים ששאבו גוי או נדה וכ״ש שלא ליטול ידיו מהם והב״ד שכנה״ג בהגב״י אות ל״ב עו״ת שם ט״ז שם א״ר אות ך׳ סי״ב אות יו״ד וכתב העט״ז דמ״ש הרש״ל דיש ליזהר מליטול מנדה מיירי בבתו נדה דאי באשתו נדה הא אסורה ברחיצת ידים ורגלים כידוע ואשה אחרת אסורה אפי׳ בלא נדה יעו״ש. והמש״ז אות ט״ו כתב אפשר דמיירי באשה דלא תיטול מחברתה נדה. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ד׳ אות ל״ח:

עד עד) שם ונדה. ונראה דאם אשתו נדה חולה ואין לה מי שישמשנה ואינה יכולה ליטול ידיה שחרית או לאכילה דיכול בעלה להטיל לה מים כדי לעשות נט״י כיון דא״א בלא״ה והו״ל צורך דבר מצוה ובאקראי וע״ד שהתיר החיד״א בס׳ יוסף אומץ רסי׳ פ״ה יעו״ש. רו״ח אות א׳ ונראה דאין להתיר בזה כ״א דוקא ע״י דוחק גדול שא״א להמציא לה אחר:

עה עה) שם הגה. ואיכא מאן דאמר דקטן וכו׳ משמע אבל לדעת מרן ז״ל מותר ליתן אפי׳ פחות מבן שש וכ״מ בב״י וטעם האוסרים כתב שם בב״י משום דפחות מבן שש אין לו כונה כלל והיו כקוף בעלמא יעו״ש. וכ״נ דעת שכנה״ג בהגב״י אות כ״ז להחמיר בקטן פחות מבן שש כדברי מור״ם ז״ל. וכ״כ החס״ל אות ו׳ דה״ח אות ה׳ בן א״ח פ׳ טהרות אות ט״ו. וכתב שם החס״ל בשם ס׳ ברכות המים דבעינן שש שנים גמורות והביאו היפ״ל אות ד׳ יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

עו עו) [סעיף יב׳] אם הקוף נותן מים לידים יש פוסלים ויש מכשירין וכו׳ הגה ומ״מ יש להחמיר. וכ״כ לעיל אות ע״א דיש להחמיר משום דאיכא פלוגתא בזה ועוד יש לחוש לסב״ל וכמ״ש לעיל אות ט׳ יעו״ש. ואם כבר נטל צריך לחזור וליטול בלא ברכה בין בקטן בין בקוף. א״ר אות י״ט. בי״מ אות ט׳ וכן כתב המחה״ש ס״ק כ״ד:

עז עז) שם אם הקוף נותן לידים וכו׳ כתב ב״י בשם המנהיג דאין נוטלין מן הכותי ועבד דבעינן שיבואו מכח אדם והם אין קרויין אדם ע״כ. והביאו המש״ז אות ט״ו וכתב דמאן דפוסל בקוף ה״ה זה ומשמע שם במש״ז אבל בעבד כנעני מותר יעו״ש. וכ״כ בס׳ עולת שמואל דעבד כנעני ודאי כשר והביאו הפת״ע או׳ ל״ד:

עח עח) [סעיף יג׳] ולכתחלה יכוין הנוטל וכו׳ הא דכתב לשון לכתחלה משום דבב״י אחר שנשא ונתן בדברי הפו׳ כתב דלענין הלכה כיון שלא כתבי הפו׳ בפי׳ שא״צ כונה כלל נקטינן כדברי הרשב״א ע״כ ור״ל כדברי הרשב״א שכתב בת״ה דבעינן כונה לנטילה המכשרת לאכילה ואע״ג דמדברי הרשב״א משמע דאף בדיעבד לא עלתה נטילה בלא כונה ומדברי מרן ז״ל בש״ע משמע דעלתה מ״מ ס״ל למרן ז״ל דבדיעבד אם כבר נטל יש לסמוך על משמעות שאר הפו׳ דמשמע מדבריהם דלחולין לא בעי כונה וכמבואר בב״י יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות ח״י דלא פסק בש״ע כוותיה דרשב״א אלא לכתחלה אבל לא בדיעבד יעו״ש. אבל הרב מ״א ס״ק כ״ה כתב דאפי׳ בדיעבד צריך לחזור וליטול מאחר דהרשב״א כתב דבעי כונה וכו׳ וסיום ואף שהרא״ה בבד״ה חולק עליו מ״מ יש להורות כרשב״א ותו׳ וכ״פ הישׁ״ש עכ״ל. וכ״כ הער״ה אות ה׳ דכדעת הרשב״א כ״פ הר״ן והריטב״א בחי׳ חולין דף ק״ו והאגור בשם שה״ל הביאו הב״י ר״ס קנ״ח וכן דקדק הב״ח מל׳ הטור שם וכו׳ וסיים שם הער״ה ואע״ג דק״ל ביו״ד ססי׳ קצ״ח דאין צריך כונה בטבילת נדה הרי הרשב״א יהר״ן והרדב״ז ח״ב סי׳ ל״ד פסקו כן וס״ל דצריך כונה בנטילה כיון דמשום סרך תרומה הוא ודלא כהרא״ה ורי״ו ני״ו ח״ו דס״ל דא״צ כונה אפי׳ בנטילה לאכילה יעו״ש עכ״ל. נמצא דדין זה אי נטילה בעי כונה תלוי בפלוגתא דאשלי רברבי וגם מרן ז״ל לעיל בסי׳ קנ״ח ס״ז כתב דיש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו יעו״ש. וע״כ צריך ליזהר לכשיטול לכוין לשם אכילה וגם י״ל קודם נטילה לשם יחיד וכו׳ וכמ״ש לעיל סי׳ זק״ן אות י״ד. ואם שכח ונטל בלא כונה אם עדיין לא בירך וגם עדיין לא ניגב ידיו יחזור ויטול בכונה לאכילה ויברך אבל אם כבר בירך ג״כ על נטילה ראשונה יחזיר ייטול שנית בכונה ולא יברך. ואם נטל בלא כונה וניגב ג״כ ולא בירך אז יגע במקומות המטונפים בגופו ויחזור ויטול שנית בכונה ובברכה וכמ״ש לעיל סי׳ קנ״ח או׳ ס״ד יעו״ש:

עט עט) שם ולכתחלה יכוין הנוטל וכו׳ אבל לדבר שטיבולו במשקה א״צ כונה. ער״ה אות ה׳ א״א אות כ״ה. ומ״ש הער״ה אות ח׳ בשם רש״ל סי׳ כ״ד דהמטביל ידיו א״צ כונה מדין טבילה דכל גופו יעו״ש. מדברי הפו׳ הנז׳ באו׳ הקודם נראה דאין חילוק וע״כ יש להחמיר גם במטביל וצריך כונה:

פ פ) שם הגה. וכוונת נותן נמי מועיל וכו׳ וקטן פחות מבן ו׳ י״א שאין לו כונה כמ״ש לעיל אות ע״ה ועיין אות ע״ו ודוק:

פא פא) [סעיף יד'] הטביל ידיו במי מעין וכו' זהו לדעת הרמב"ם פ"ט מה' מקואות דס"ל מעין מטהר בכל שהוא ואפי' כל גופו טובל בהם אבל הרא"ש פליג וס"ל דלא אמרו מעין מטהר בכל שהוא אלא לטבילת כלים אבל לטבילת אדם אפי' קטן בעי מ' סאה אף במעין כמ"ש בב"י. וכתב ע"ז העו"ת אות י"ז דדין זה אליבא דכ"ע אפי' למאן דפליג בטבילה דהתם מדאורייתא הוא אבל הכא דאינו אלא מדרבנן כ"ע מודים דטבילת ידים כשרים במעין אפי' אין בו מ' סאה וכ"כ בלבוש. עכ"ל. וכ"כ המש"ז אות י"ז וכתב דעכ"פ במעין רביעית בעינן יעו"ש. ומיהו אפשר לומר דלדעת הרא"ש ז"ל טבילת ידו כטבילת גופו מה גופו אף במעין צריך מ' סאה ה"נ טבילת ידו וכמו שנסתפק בב"י וע"כ יש להחמיר היכא דאפשר ואין להטביל במעין אלא א"כ יש בו מ' סאה וכ"ש במקוה יש להחמיר ואין להטביל בו הידים אלא א"כ יש בו מ' סאה וכמ"ש מור"ם ז"ל ואע"ג דנט"י דרבנן מ"מ משום ס"ב יש להחמיר וכמ"ש לעיל אות ט' יעו"ש. ועיין לקמן אות פ"ג:

פב פב) שם ואם הטבילם במקוה. היינו מי גשמים שנתקבצו מאליהן בבור כמ"ש בב"י אבל מים שאובין נתבאר דינו לקמן סעי' ט"ז יעו"ש:

פג פג) שם ונקטינן כדברי המקל. הגה. ויש להחמיר לכתחילה וכ"פ הלבוש כדברי מור"ם ז"ל דיש להחמיר. סו"ב במק"ח או' י"ב. וכ"פ בתשו' ר"י בן הרא"ש סי' כ"ט דאין להטביל בפחות ממ' סאה ויש לו להמתין עד שיהיה לו ודינו כמבואר לקמן סי' קס"ג ס"א. והביאו הפת"ע או' ל"ח. וכ"כ האחרונים דאין להטביל ידיו במקוה אלא א"כ יש בו מ' סאה. חס"ל או' ז' קיצור ש"ע סי' מ' או' ז' בן א"ח פ' טהרות או' י"ב. וכ"כ לעיל סוף או' פ"א ייעו"ש הטעם. ואם כבר הטביל ידיו במקוה שאין בו מ' סאה כתב העו"ת או' ח"י בשם הלבוש דיש לו לחזור וליטול ידיו ונא יברך. והביאו א"ר או' ח"י (ודע דאו' ח"י ואו' י"ט של הא"ר הם מחולפים) וכתב דאע"ג דהלביש לא כתב כלים צ"ל דס"ל דמ"ש הלבוש בסעי' ט"ז קאי גם ע"ז. וכתב ל"ח אם אין לו עוד מים יכול לסמוך על נטילה זו. והביאו א"ר שם. ומ"מ נ"ל דלא יברך משום סב"ל וכמש"ל סיף או' פ"א יעו"ש:

פד פד) [סעיף טו'] מי גשמים שהם זוחלין וכו' משום דלא התורה התורה בזוחלין אלא מעין בלבד. לבוש. עו"ת או' י"ט. ולפ"ז בעת שמתרבים הנהרות ע"י גשמים או הפשרת שלגים ורבו מי גשמים או שלגים על מי הנהר שאין מטהרין בזוחלין כמ"ש ביו"ד סי' ר"א סעי' ב' ה"נ יש להסתפק אם טובל בהם ידיו.

פה פה) שם יש להסתפק וכו' פי' דלדעת הרמב"ם פשיטא שאין מטביל ידיו בהם אפי' יש בהם מ' סאה מאחר שאינם ראויים לטבילת אדם וכ"נ לדעת רש"י ורשב"א אבל לדעת הר' יונה שמקיל אפי' במקוה שאין בו מ' סאה וכמ"ש לעיל סעי' י"ד איכא לספוקי גם בזה כמבואר כ"ז בב"י. וכ"כ המ"א ס"ק כ"ז דלהמחמירין בסעי' י"ד ה"נ פסולין יעו"ש. והגר"א פסק דלכ"ע זוחלין לא מהני כלל יעו"ש. וכבר כתבנו לעיל או' פ"א ואו' פ"ג דיש להחמיר כדברי המחמירין וא"כ כ"ש בדין זה דמרן עצמו מסתפק בו דיש להחמיר. ומ"מ אם לא ידע והטביל ידיו בנידון כזה ובירך ג"כ יש לחזור וליטול כהלכה אבל לא יברך משום סב"ל דשמא עלתה לו טבילה ראשונה וברכתה. וכ"כ הלבוש דחוזר ונוטל ולא יברך. וכ"כ ר"ז אות כ"ב. אבל לכתחלה אפי' אין לו מים כ"א אלו ואין לו כלי כשר לנט"י ליקח בו וליטול אין לברך על טבילה זו אלא יטבול בלא ברכה. גכ"כ החס"ל או' ז' ויש לכרוך ידיו במפה ג"כ וכמ"ש ריש. סי' קס"ג:

פו פו) ורבן יש ליזהר בזה במקומות שעושין נהרות קטנים. בידי אדם כמו חריצים ארוכים להשקות שדות וכרמים ודולים מים מן הנהר ושופכין בראשי החריצים והמים הולכים למרחוק שאין לטבול בהם ידיו כיון שהם זוחלין אלא יקח בכלי ויטול ואם אין לו כלי יטבול בהם ידיו ולא יברך וגם יכרוך ידיו במפה כנז' ועיין לעיל סעי' ז' ובדברינו לשם אות מ"ז ואות ן':

פז פז) [סעיף טז'] ארבעים סאה מים שאובין שבקרקע וכו' אבל אם הם בכלי כבר מבואר הפלוגתא לעיל בסעי' ח':

פח חפ) שם ולהראב"ד מטבילין. דס"ל כיון דבעלי קריין טובלין בהן ה"ה לטבילת ידים כשרים. ב"י. ט"ז סק"ך. עו"ת או' ך' וכבר כתבנו לעיל דכל דאיכא פלוגתא אנן מחמירין משום סב"ל. וכ"כ הר"ז אות כ"ג דהעיקר כס' ראשונה. חס"ל אות ז' ומ"ש שם הט"ז להתיר להטביל ידיו בשלג עיין לקמן סי' ק"ס סעי' י"ב. ובדברינו לשם בס"ד:

פט טפ) שם שהמשיכוה כולה. פי' לאפוקי אם הרוב מים משוכים ומיעוט מים שאובים דאין לטבול בהם ידים. עו"ת אות כ"א. ודין ההמשכה עיין לעיל אות מ"ח:

צ צ) שם גם להרמב"ם מטבילין וכו' ודוקא כשיש בה מ' סאה דלא עדיפי ממקוה דס"ל להרמב"ם ז"ל דאינו מטהר את הידים פחות ממ' סאה. א"ח או' ו' בשם ס' קרבן אשה יעו"ש. ועיין לעיל אות ן':

צא צא) [סעיף יז'] לפי שאין כאן לא נטילה וכו' דהנטילה מהכלי בעינן והכא לא נטל כלל מהכלי. מ"א ס"ק כ"ט. אלא צריך להטביל שתי ידיו כאחת בנהר עצמו ב"י. וכ"כ לעיל אות מ"ג:

צב צב) [סעיף חי'] ידי אחת בנטילה וכו' פי' שנטלה מהכלי מ"א ס"ק ל'. ולענין ברכה אע"ג דלקמן סעי' ך' במטביל ידיו יש פלוגתא הכא שנטל ידו אחת כתב הלבוש דלכ"ע מברכין ענט"י. עו"ת או' כ"ה. מ"א שם. י"א בהגב"י סוף הסי' ר"ז אות כ"ד. ח"א כלל ט"ל אות ט' יעיין לקמן או' צ"ה:

צג צג) [סעיף יט'] המטביל ידיו א"צ שתי פעמים וכו' הטעם משום דאין כאן מים טמאים. לבוש. עו"ת אות כ"ב. מיהו לפי דברי הרב ז"ל שיש טעם בסוד לנט"י ג"פ ושפשוף ג"פ והגבהת הידים הנגד הרא"ש וכאשר יבואר לקמן סי' קס"ב אות ב' ה"נ בטבילת ידים אין לחסר דבר כדי שיבואו הדברים על מתכונתם וע"כ צריך להטביל ידיו ג"פ ואח"כ ישפשף ידיו ג"פ ויגביה ידיו כנגד ראשו ויברך ענט"י ואח"כ יורידם וינגבם ואח"כ יברך המוציא וכאשר יבואר לקמן. וכ"כ בן א"ח פ' טהרות אות י"ב:

צד צד) שם ולא ניגוב. כתב הלבוש דאע"ג שא"צ ניגוב במטפחת מ"מ לא יאכל בהם לרש"י. עד שיתנגבו מאליהן משום מאוס עכ"ל. וזהו לפי החילוק שכתב הוא ז"ל בסי' קכ"ח סעי' י"ג לחלק בין מטפחת למאליהן אבל העו"ת בזה הסי' אות כ"ג כתב עליו דלא נהירא ליה חילוק זה וכתב ולפי טעם מיאוס אף בטובל ידיו צריך לנגב יעו"ש ומשמע דס"ל להעו"ת דלפי טעם מיאוס דאין לחלק בין מטפחת למאליהן אלא בכל ענין צריך לנגב וכ"כ אנן לעיל בסי' קנ"ח אות ח"פ וכתבנו שם דכן המנהג דאפי' המטביל ידיו מנגב יעו"ש:

צה צה) [סעיף ך'] אלא על נט"י. הגה. וי"א על טבילת ידים וכו' טעם האומרים על טבילת ידים משום דאין מברכין ענט"י אלא כשנוטל מן הכלי. וטעם האומרים שאין מברכין על טבילת ידים אלא ענט"י משום דהיכן צונו על טבילת ידים אבל ענט"י צונו ויש בכלל מאתים מנה שמחמת חיוב הנטילה שצונו אנו מטבילין בה עכשיו את הידים. ולזה הפי' הסכימו בו הרשב"א והר' יונה בפ' אלו דברים כמבואר בב"י יעו"ש. וכן הסכים הב"ח וכתב שכן פסק רש"ל בהגהותיו ודלא כהגהת ש"ע יעו"ש. מיהו בס' בני יצחק הכריע דאם טבל במים הכשרים לנטילה מברך ענ"י ואם הם פסולין לנטילה כמ"ש סי' ק"ס ס"ט מברך על טבילת ידים. והביאו מ"א ס"ק ל"א ור"ז או' כ"ד וח"א כלל ט"ל אות ט' אבל השכנה"ג בהגב"י סוף הסי' כתב דהאידנא נהוג עלמא דאפי' טובלין ידיהם בים הגדול מברכין ענט"י כפסק רבינו המחבר ז"ל עכ"ל. וכ"כ העו"ת אות כ"ד דמברכין ענט"י א"ר אות כ"ג וכתב וכ"נ דס"ל להלביש מדהשמיט וכן עיקר שכתב מור"ם ז"ל יעו"ש. ער"ה אות ז' וכתב וכן דעת הר"ן והריטב"א בחי' חולין וכן דעת ריי"ו ודלא כרמ"א יעו"ש. וכ"נ דעת הט"ז ס"ק כ"א. וכ"כ דה"ח אות י"א. קיצור ש"ע סי' מ' אות ז' בן א"ח שם. וכן המנהג עכשיו לברך ענט"י אפי' אם הטביל ידיו במים שאין ראוין לנט"י וכמ"ש השכנה"ג וכבר כתבנו לעיל סי' ז' אות ב' וסי' טו"ב אות ב' דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל ובפרט למ"ש הרשב"א דטבילת ידים היא בכלל נט"י ומ"ש הר"ז שם דהמברך על שטיפת ידים יוצא לד"ה א"נ מדברי הפו' הנז' כנראה למעיין בב"י ולבוש וע"כ אין לזוז מדברי הש"ע ואין לברך כ"א ענט"י רק אם כבר בירך על שטיפת ידים או טבילת ידים יצא בדיעבד כיון דאיכא פי' דס"ל הכי וק"ל סב"ל. וכ"כ העו"ת שם:

סימן קס

א א) [סעיף א'] מים שנשתנו מראיהן וכו' וטעמא דבנט"י בעינן מים שלא נשתנו צורתן דומיא דקידוש ידים ורגלים מן הכיור והתם מסתברא דילפינן ליה משום מים יתירא דכתיב ונתתה שמה מים וכו' ירחצו מים וכו' ב"י בשם הרא"ה. לבוש עו"ת אות א' ועיין לעיל ריש סי' קנ"ט:

ב ב) שם שנשתנו מראיהן וכו' בין בכלים בין בקרקעות הרמב"ם פ"ו מה' ברכות דין ז' א"ר אות א' ומ"ש שם הרמב"ם דכן מים שנתגלו נפסלו לנט"י כתב עליו הטור בסי' זה דהאידנא שאין חוששין לגילוי כשרים אף לנטילה והסכים לדבריו מרן ז"ל בב"י יעו"ש וכ"פ הלבוש סעי' ה' ונראה היכא דאפשר יש ליזהר כמו שנזהרין לענין שתייה לכתחלה ועיין ביו"ד ריש סי' קט"ז ובאחרונים שם, ואם ראינו ששתה מהם נחש פשיטא דפסולין משום סכנה. א"ר אות י"א:

ג ג) שם שנשתנו מראיהן וכו' ואם חזרו לברייתן כשרים מ"א סק"א. א"ר שם. י"א בהגה"ט מש"ז או' א' ר"ז אות א' ח"א כלל ט"ל אות א' דה"ח אות א' בן א"ת פ' קדושים אות א' מיהו המחה"ש סוף סק"א כתב דאם יזדמנו לו אח"ז מים כשרים יטול שנית בלא ברכה יעו"ש ונראה כיון דכל האחרונים הנז' מסכימים לדברי המ"א אין לחוש לדברי המחה"ש אלא רק לכתחלה אם אפשר בנקל למצא אחרים אבל אם א"א יטול ויברך וכן אם כבר נטל א"צ לחזור וליטול:

ד ד) **שם שנשתנו מראיהן וכו׳** ספוג מלא מים אם סחט הספוג ונטל ידיו ממנו לא עלתה נטילה שא״א שלא ישתנו מראיהן מחמת הספוג. יפ״ל אות א׳ ועיין לעיל סי׳ קנ״ט אות ג׳:

ה ה) **שם בין מחמת עצמן.** וכ״כ בלבוש. מיהו דעת הט״ז סק״א ימ״א סק״ב להקל בנשתנו מחמת עצמן משום דבמשנה ובהרמב״ם ליתא יעו״ש. אבל הב״ח כתב דיש להחמיר כפסק הש״ע. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ י״א בהגה״ט. ועיין ברכ״י אות ב׳ מה שהאריך בזה וסיים וז״ל ולענין הלכה הגם דהאחרונים מקילין בנשתנו מחמת עצמן יש להחמיר כדעת הטור ומרן ומהרש״ל וכ״כ הב״ח עכ״ל. וכ״נ דעת המאמ״ר אות א׳ ועי״ש מ״ש לתרץ קושיית הט״ז והמ״א יעו״ש. וכ״פ החס״ל אות א׳ בן א״ח פ׳ קדושים אות א׳ וכן עיקר דהא כבר כתבנו בסי׳ הקודם דאע״ג דנט״י דרבנן מ״מ משום ספק ברכות יש להחמיר וא״כ כ״ש בדין זה דכן הוא נמי דעת מרן ז״ל שקבלנו הוראותיו וכ״נ דעת מור״ם ז״ל מדלא פליג עליה. ורק אם לא אפשר במים אחרים יטול מהם ולא יברך בשם ומלכות. וכ״כ בן א״ח שם:

ו ו) **שם בין מחמת עצמן.** פי׳ כשהמים עומדין זמן ארוך באויר חמה נעשה ירוק. פרישה אות ב׳ ח״א שם. בן א״ח שם:

ז ז) **שם בין מחמת דבר שנפל לתוכן.** כגון שנפל לתוכן דיו או שאר מיני צבעונים. משנה פ״ק דידים וכן אם נשתנו מחמת עשן או דבר אחר פסולין. מ״א סק״א. ר״ז אות א׳ אבל אם נשתנו מחמת עפר וצרורות שנפל לתוכן כשרין כמ״ש לקמן סעי׳ ט׳:

ח ח) **שם פסולין.** והא דשינוי מראה פוסל אינו אלא בנוטל ידיו בכלי אבל במטביל ידיו במקוה שיש בו מ׳ סאה אין שינוי מראה פוסל בה דאפי׳ להטביל בהן כל גופו כשרים כ״ש להטביל ידיו לחוד. ב״ח שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ עו״ת או׳ א׳ ח״א שם אות יו״ד. והא דאין שינוי מראה פוסל במקוה שיש בו מ׳ סאה היינו דוקא אם הדיח בו כלים או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנה מראיו אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל ושינו מראיו מכמות שהיה נפסל כמ״ש ביו״ד סי׳ ר״א סעי׳ כ״ה ועיין הטעם בט״ז שם. מיהו במעיין אין שום שינוי מראה פוסל בו כמ״ש ביו״ד שם סעי׳ כ״ח וכ״כ ר״ז אות ט׳ בן א״ח שם אות ד׳:

ט ט) **[סעיף ב׳] עשה במים מלאכה וכו׳** והטעם כתב הר״ש בפ״ח דידים משום שינוי שנשתנו מתורת מים אבל הרמב״ם כתב הטעם מפני שכשנעשה בהם מלאכה נעשה מכלל השופכין ולפיכך אין נוטלין מהם לידים. והב״ד ב״י. פרישה אות ד׳ והלבוש כתב הטעם כהר״ש משום דא״א שלא ישתנו ע״י המלאכה אבל רלב״ח סי׳ קכ״ג כתב הטעם כהרמב״ם משום דנעשו כשופכין שעומדין לשפיכה והביאו מ״א סק״ג. ונ״מ בין הטעמים דלטעם הר״ש אינו נפסל אא״כ יהיה בו קצת שינוי ע״י המלאכה אבל לטעם הרמב״ם אפי׳ אם לא היה בו שום שינוי נפסל. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות א׳ ודעת מרן ז״ל בסעי׳ ג׳ שכתב אע״פ שלא נשתנו משמע דס״ל כהרמב״ם ז״ל דאפי׳ לא נשתנו המים כלל ע״י המלאכה נפסלו לנט״י והכי נקטינן:

י י) **שם אפי׳ נתכוין לשרות וכו׳** כתב הב״ח דדוקא בנתכוין לשרות הא לא נתכוין אלא נפל מידו כשרין ובנתכוין לשרות אפי׳ נתכוין לשרות בזה ונפל לשני נמי פסולין. וכתב שכן דעת הטור והש״ע יעו״ש. והביאו מ״א סק״ד. אבל הט״ז סק״ב כתב דמ״ש כאן בש״ע אפי׳ נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לכלי אחר פסולין לא נתכוין בעל הש״ע דדוקא בעינן עכ״פ כוונה ואז פוסל אם נפל לכלי אחר אלא אפי׳ אם לא נתכוין כלל כגון שנפל מעצמו ונשרה שם פסולין והש״ע נקט לישנא דמתני׳ דת״ק דלא כשמעון התימני יעו״ש. וכן הסכים המאמ״ר או׳ ד׳ וכתב דאין לסמוך על פי׳ הב״ח וגם על דברי הא״ר או׳ ד׳ כתב דאין בהם הכרע יעו״ש. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה אין ליטול במים שנשרה בהם הפת ואפ׳ נפל מעצמו בלא מתכוין כלל ואם כבר נטל חוזר ונוטל במים כשרים בלא ברכה. וכ״כ הרב חזון נחום פ״א דידים והביאו הער״ה אות ג׳ וכ״כ ח״א כלל ט״ל או׳ ב׳ דיחזור ויטול בלא ברכה. וכתב שם הח״א דגם בנתכוון לשרות בכלי אחר ונפל לזה דחייב ליטול ידיו שנית מ״מ לא יברך. וכ״כ בן א״ח פ׳ קדושים או׳ ג׳ דלכתחלה אין ליטול באלו המים אפי׳ לא נתכוון לשרות כלל רק שנפל הפת מעצמו למים ואם אין לו אחרים יטול ולא יברך כ״א בלא שם ומלכות משום דק״ל סב״ל יעו״ש. ונ״ל דזהו דוקא אם נתעכב שם הפת קצת במים ונשרה אבל אם הוא תכף שנפל סלקו מיד ולא נתעכב שם כלל אין לחוש לזה המים כלל:

יא יא) **שם אפי׳ נתכוין לשרות וכו׳** אם ראובן שרה פתו במים של שמעון למ״ד אין אדם אוסר דבר שאינו שלו המים כשרים אבל למ״ד אדם אוסר בדבר שאינו שלו יש להחמיר. מהר״א נחום בתשו׳ בכ״י. ברכ״י אות ד׳ שע״ת אות ד׳ וכתב שם השע״ת דמה שתלה זה בפלוגתא אם אדם אוסר דשא״ש הוא תמוה דבמרדכי חולין כתב לחלק בין ההיא דמחיצת הכרם וכו׳ למשליך חלב בקדירת חבירו יעו״ש. ור״ל דהאי דמי למשליך חלב לקדירת חבירו ולכ״ע יש לאסור וכן העלה בס׳ יד יוסף על מס׳ ב״מ דף למ״ד יעו״ש. והביאו א״ח אות ג׳:

יב יב) **שם ואם צינן יין במים וכו׳** מים שבחבית שהוציאו בהן שכר או מי וורדים הניגרים דרך הסמפון מן הדוד ובמים שבחבית שבתוכה הסמפון מצננין את הסמפון ועי״כ המים והשכר ניגרין נראה פשוט שלא יטול ידיו באלו המים דנעשה בהם מלאכה מקרי כדין צינן יין במים דפסולין. ש״ך דף

י״ח ע״ג. חס״ל אות ב׳ בן א״ח שם אות יו״ד:

יג יג) שם ואם צינן יין במים וכו׳ דוקא צינן אבל אם עמד שם היין כדי שלא יתחמם והיין היה כבר צונן אין לפסול המים לנט״י. עו״ת או׳ ג׳ א״ר או׳ ו׳ סו״ב או׳ ג׳ א״א או׳ ו׳ בן א״ח שם או׳ ז׳ ודלא כהבי״מ או׳ ד׳ וה״ה אם נתן דגים חיים לתוך המים לא נפסלו, עו״ת שם. מ״א סק״ה. י״א בהגה״ט. סו״ב שם ר״ז או׳ ג׳ דה״ח או׳ ב׳ וכתב שם הא״ר שאפי׳ מת הדג שם מותר יעו״ש. והביאו ח״א כלל ט״ל אות ג׳ מ״ב או׳ ט׳ מיהו מדברי הפו׳ הנז׳ נראה דוקא אם הדגים עודם חיים כל זמן שהם במים אבל אם מתו נפסלו המים ואפי׳ לדברי הא״ר נראה ה״ד שלא נשתהו שם הדגים במותם במים דא״כ הרי המים נסרחים ונעשו שופכים ואם תיכף שמת הדג סלקו אותו מן המים נראה דגם להעו״ת והמ״א לא נפסלו המים:

יד יד) שם ואם צינן יין במים וכו׳ וה״ה אם צינן מים במים כגון בימות הקיץ פסולין. מעשה רוקח על הרמב״ם פ״ו מה׳ ברכות וכתב ודלא כהר׳ עראמה שנסתפק בזה והסכים להתיר יעו״ש. וכן המאמ״ר או׳ ה׳ דחה דבריו והסכים לאסור יעו״ש. וכ״כ הזכ״ל או׳ ן׳ דהוא פשוט מדברי מרן ז״ל דצינן יין במים ומדברי הב״ד סי׳ תק״ל יעו״ש. והביאו היפ״ל אות ג׳:

טו טו) שם ואם צינן יין במים וכו׳ וה״ה אם בדק הכלים במים. לראות אם שלימים הם או שבורים פסולין, ב״ד סי׳ תק״ל. ברכ״י אות ה׳ זכ״ל שם. שע״ת שם. חס״ל או׳ ב׳ בן א״ח שם אות י״א:

טז טז) וכן מים שנותנים בכלים חדשים שרוצים להכניס בהם יין או שמן לקיום כדי שישאבו מים ואז לא ישאבו יין ושמן פסולין. ב״ד שם. ברכ״י אות ו׳ זכ״ל שם. שע״ת שם. חס״ל שם. בן א״ח שם. ודלא כהבי״מ אות ז׳ וכתב בן א״ח שם דה״ה מיני כלי עור שנותנין בהם מים ודרכן קודם שישתמשו בהם תשמישי העיקרי להניח בהם מים כמה ימים ויחלפו המים בכל יום עד שילך טעם המרירות שבעור הנה אלו המים נעשה בהם מלאכה ופסולין עכ״ד. וכן מה שיש נוהגין כשקונין כלי חרס חדשים ממלאין אותם מים ונותנין אותם בשמש כדי שיתחסמו הרי אלו המים נעשו בהם מלאכה ופסולין והחכם יבין מדעתו בכל כיוצא בזה:

יז טוב) שם ואם הדיח בהם כלים פסולין. וה״ה אם הדיח בהן ירקות פסולין מ״א סק״ה בשם רי״ו. וכתב שם המ״א דמשמע לכאורה דירקות דומיא דכלים דאם היו מודחים ונקיים כשרים דלא מקרי מלאכה כלל ומ״מ אם שרה בהן הירקות שלא יכמושו מיקרי מלאכה דלא גרע מצינן יין במים עכ״ל. והביאו י״א בהגה״ט מיהו הדרישה או׳ א׳ כתב דאם הם נקיים מכל עפרורית ונתנן במים כדי שיעמדו בלחלולית שבהן ולא יתיבשו נהי דלכתחלה יש ליזהר מ״מ בדבר זה יש לדמותו לכלים מודחים וכלים חדשים שהודחו בתוכו וכו׳ עכ״ל והביאו א״ר אות ג׳. וח״א שם אות ג׳ אבל לע״ד נראה דשאני כלים מודחים וחדשים דאין פועלין שום דבר במים לא כן הירקות דפועלין במים שהרי אם נשתהו שם המים משתנה ואח״כ ראיתי שכ״כ לחלק המחה״ש ויא״פ סק״ה יעו״ש. וע״כ יש להחמיר כדברי המ״א דאם הניחם שם במים כדי שלא יכמושו אין ליטול עוד באותו המים. וכ״כ ר״ז או׳ ג׳ דה״ח אות ב׳ בי״מ אות ו׳ חס״ל או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ מ׳ או׳ ח׳ בן א״ח שם אות ח׳ ואין לחלק בין אם היו הירקות כמושות ונתנן במים להחזיר לחלוחן ובין לא היו כמושות כי כן משמע מסתמיות דברי הפו׳ הנז׳ וגם מהטעם שזכרנו ודלא כהמאמ״ר אות ו׳ רק אם טבל אותם במים כדי שיקחו מעט מים ותיכף סילק אותם והיו נקיים אין לחוש דזה דמי להדחה שכתב המ״א דאם היו מודחים ונקיים כשרים.

יח חי) שם ואם הדיח בהם כלים פסולין. וה״ה אם נתן בהן כלים בימות החמה שנתבקעו כדי שיכווצו פסולין. מ״א שם. י״א שם. א״ר שם. ר״ז שם דה״ח שם. חס״ל שם. בן א״ח שם אות ט׳:

יט יט) אם המים בכלי שיש בו שנתות ונותן לתוכו הבשר ועולין המים עד השנתות ובזה ידע משקלו מקרי עשה בהן מלאכה. גיטין דף נ״ג ע״ב. מ״א שם. ר״ז אות ד׳ ח״א שם אות ב׳ דה״ח אות ד׳ חס״ל שם. בן א״ח שם. אבל אם היה יודע משקל המים ושקל הבשר כנגדם כשרים כיון שלא נעשת המלאכה בגופן. ר״ז שם. ונראה דה״ה אם שקלו המים בעצמן לראות כמה הם כשרים:

כ ך) כתב בשל״ה שקיבל מרבותיו שאם נתן לתוכן שפינ״ק נדרי״א שיריחו פסולין דהוי כשרה בהן פתו עכ״ל והביאו מ״א שם וחלק עליו וכתב כיון דהכא מתכוין להשביחו כשרין יעו״ש. אבל הא״ר שם דחה דברי המ״א והסכים לדברי השל״ה יעו״ש וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה יש להחמיר משום דק״ל סב״ל:

כא כא) שם או חדשים כשרים. ואם יש בכלים עפרורית וקסמין אף שהם חדשים פסולין. ב״ד שם. ברכ״י אות ז׳ זכ״ל שם. בי״מ אות ט׳:

כב כב) שם ואם הטביל בהם הנחתום וכו׳ דהוי כמו שרה בהן את פתו. ב״י. לבוש:

כג **כג) שם או שחפן מהן וכו׳** שהמים שבחפניו הן שנעשה בהן מלאכה אבל המים שחפן מהן הרי הם בכשרותן. הרמב״ם פ״ו מה׳ ברכות. ב״י. וכתב הב״ח דאינם כשרין אלא כשהיו ידיו נטולות מקודם אבל במטבל בהן בסתם ידים פסולין יעו״ש אבל המ״א ס״ק ט״ו כתב בשם התה״ד דמיירי אפי׳ באין ידי הנחתום נטולים ואפ״ה כשרין יעו״ש. ועיין לקמן אות נ״ט ואות ס׳:

כד **כד) שם הגה.** וה״ה מים שהנחתום מדיח ידיו וכו׳ והטעם כתב בב״י מפני שאינם נמאסין משתיה ע״י כך דסתם ידים העוסקים בעיסה אין בהם לכלוך הלכך לא נעשו כשופכין ע״י הדחה זו דה״ל כהדיח בהם כלים מודחים דכשרים עכ״ל. והביאו הט״ז סק״ד ומ״א סק״ו. אבל הט״ז שם הקשה ע״ז דמ״ש ממים שלפני הנפח שכיבה בהם הברזל דפסולין בסעי׳ שאח״ז יעו״ש. וכ״פ בסק״ד לאסור וכתב שכ״פ. הרש״ל יעו״ש. וכ״כ הא״ר אות ז׳ דרש״ל סי׳ י״ד והט״ז פוסלין בזה. וכ״כ הסו״ב אות ד׳ ר״ז אות ה׳ דה״ח אות ג׳ בן א״ח שם. אות ה׳ ואפי׳ אין מדיח הבצק רק מצנן ידיו במים לקרר החמימות חשוב כצינן יין במים דפסולין. מש״ז

כה **כה) [סעיף ג׳] ושלפני הספר וכו׳** שאין חזקה כ״כ בספר שעשה בהן מלאכה והוי ספיקא דרבנן ולקולא. לבוש. משמע הא אם נעשה בהם מלאכה אפי׳ שלפני הספר פסולין, ומיהו הנ״ץ כתב הטעם שאינו דומה לנפח כיון שאינו טובל בהן אלא להשרות השערות ודומה לטובל ידיו וטח בפני הגלוסקא דכשר. והביאו א״ר אות ח׳ וכתב דלפ״ז אף בידוע שטבל ידיו כשר אבל בת״ה הקצר דף נ״ט כתב להדיא כדברי הלבוש ולנ״ץ ודאי אשתמטתיה וכ״מ בתוספתא שהביא הר״ש פ״ק דידים עכ״ד. ונראה דטעם הלבוש דלא חשיב ליה מים שלפני הספר כטח פני הגלוסקא משום כשהספר לוקח מים להשרות השערות אגב מדיח בהם ידיו שמתלכלכין מזוהמת הראש או הזיעה וע״כ חשיב ליה נעשו בהן מלאכה אי ודאי לקח מן המים להשרות השער. ועיין מש״ז או׳ ד׳ ומ״מ יש להחמיר כדברי הלבוש:

כו **כו) שם אם נשתנו מראיהן וכו׳** ומיהו ספרי דידן שמטבילין בורית שם אף לא נשתנו מראיהן עשה מלאכה מקרי כה״ג. מש״ז שם:

כז **כז) [סעיף ד׳] מים ששתו מהם התרנגולים אי שלקק מהם הכלב וכו׳** מדתנן פ״ט דפרה כל העופות פוסלין במי חטאת חוץ מן היונה מפני שהיא מוצצת ופרש״י דשאר עופות אינם מוצצין אלא מגביהין פיהן אחר שלקקו מן המים והמים נופלין מפיהן והרי הם כמים שנעשו בהם מלאכה אמנם התו׳ חולקים על פרש״י דמה מלאכה שייך בשתייה וכתב בתה״ד סי׳ ר״ס וכ״נ להוכיח מא״ז שכתב דמים שלקק בהם הכלב פסולין לנט״י משמע הא שאר בהמות וחיות לא. ותו נראה דאפי׳ לפרש״י דוקא במי חטאת פסלי שאר עיפות בשתייה משום שנפלו מפיהם אבל לנט״י ודאי בטילין במיעוטן יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב נראה דא״ז סבר דמים ששתו מהם כל בהמה וחיה פסולין וכלב דנקט לדוגמא ונטה דעת מרן ז״ל להתיר בכל משום דדמו להדיח במים כלים מודחים ועוד משום דשאני מי חטאת שהחמירו בו בכמה דברים יעי״ש וזהו שכתב מרן ז״ל בש״ע הכלב עם התרנגולים וגם כתב יש מי שפוסל ואין דבריו נראין וכו׳ לפי סברתו בב״י אבל הב״ח חלק על דברי מרן ז״ל וכתב דנקטינן כתה״ד בכל מה שכתב בזה דמים שלקק בהם כלב פסולין לגמרי ואינן בטילין במיעוטן וכ״ש בשתה מהן חזיר וכיוצא בהן שנמאסין בעיני רובא דעלמא ושופכין אותם אבל בשתו מהן תרנגולין בטילין במיעוטן מה שנפל עליהן וכשרים לנט״י עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ מ״א סק״ז. וכתב שם המ״א דכ״כ המרדכי בשם התוספתא ואילו ראה הרב״י לא היה חולק עליה עכ״ל. וכבר כתבנו דכל דבר שיש בו פלוגתא יש להחמיר משום סב״ל וע״כ אין ליטול ממים ששתה מהם כלב או חזיר או חתול או עכבר וכדומה מפני שהם מלוקין ונראה דה״ה אם שתה מהם חמור או סוס וכל בהמה טמאה מפני שהן נמאסין ואין שותין אותם בני אדם ונעשו שופכין רק אם אין לו מים אחרים יטול מהם ולא יברך כ״א בלא שם ומלכות. ואם שתו מהם התרנגולין וכל בהמה טהורה יש ליזהר רק לכתחלה:

כח **כח) מים** כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולין בטילין ברוב ואפי׳ אם הפסולין משלימין לשיעור רביעית אין לחוש בנט״י לחולין. מ״א שם ומחה״ש. א״ר אות ט׳ ר״ז אות ח׳ דה״ח אות ט׳ בן א״ח שם או׳ י״ט. ונראה דה״ד שלא נשתנו מראיהן וגם לא נמאסו באלו המים פסולין שנפלו לתוכן כי במים פסולין יש הרבה מינים יש אם נפלו למים אחרים נמאסין כגון ששתה מהם כלב וכדומה ויש שאין נמאסין כגון מים מלוחים או שנעשה בהם מלאכה וכדומה וזה אינו תלוי בראוי לשתיית הכלב דדוקא במים סרוחים ומלוחים שאינן ראויין מחמת עצמן לשתייה זהו תלוי בשתיית הכלב כמ״ש לקמן סעי׳ ט׳ אבל אלו שנמאסו מחמת דבר אחר הו״ל שופכין כיון שאין בני אדם שותין אותם מחמת מאיסותם ולא מחמת מרירותם. וכן מים שהכניסום לבה״כ שהם נמאסים לשתייה פסולין לנטילה. חס״ל אות ב׳ בן א״ח שם אות י״ג. וכ״כ לעיל בסי׳ ד׳ אות י״א יעו״ש:

כט **כט) אם** נפל בגד שלא במתכוין למים ונטלו משם ומיצה מהם המים היוצאים למ״א אות ד׳ כשרים הם ולט״ז אות ב׳ פסולין. א״א אות ז׳ ומשמע הא מים הנשארים בכלי אחר שנטל הבגד כשרין לכ״ע והא דלא חשיב להו נעשו בהם מלאכה כמו שרה בהן פתו וכדומה נראה כגון שהסיר הבגד תיכף

מן המים כשנפל ולא נשתהא שם כדי לשרות אבל אם נשתהא שם הבגד ונשרה הרי נעשה בהם מלאכה ע״י השרייה ופסולין להט״ז. וכבר כתבנו לעיל אות יו״ד דיש להחמיר כהט״ז יעו״ש ועוד עיין לעיל אות ד׳:

ל ל) **[סעיף ה׳] אין המלאכה פוסלת וכו׳** אבל פיסול דשינוי מראה או נפסלו משתיית בהמה אין בזה חילוק בין שאובים למי מקוה ומעיין. כ״מ מדברי הרמב״ם והוא פשוט ט״ז סק״ו. והא דשינוי מראה פוסל במקוה ומעיין ה״ד אם לוקח בכלי ונוטל ידיו אבל אם מטביל ידיו שם במקוה או במעיין מותר ומיהו במקוה יש חילוק אם נשתנה דלפעמים אסור גם להטביל ידיו כמ״ש לעיל אות ח׳ יעו״ש:

לא לא) **שם בין שהם בקרקע וכו׳** פי׳ אע״ג שהם עתה בקרקע כיון שמקודם היו שאובים מלאכה פוסלת בהם אבל אם לא היו שאובין ועשה בהם מלאכה כשהם מחוברין במקוה או במעיין כשרים לנט״י ומותר ליקח מהם בכלי וליטול:

לב לב) **[סעיף ו׳] אפילו הן חמין מהיד סולדת וכו׳** זהו כלישנא בתרא דבגמרא איכא פלוגתא בזה אבל הסמ״ג והסמ״ק פסקו כלישנא קמא דאם היד סולדת בו אסור כמבואר בב״י. וכ״פ הרש״ל בפכ״ה סי׳ י״א וי״ד דאם היד סולדת אסור והביאו שכנה״ג בהגב״י אות י״ד. ט״ז סק״ז. מ״א סק״ח. מט״י אות א׳ א״ר או׳ י״ג וכתב שם הא״ר שה״פ מהרי״ל ותשב״ץ סי׳ ר״ן ויש להחמיר לכתחלה עכ״ל וכ״כ ח״א שם אות ו׳ בי״מ אות ט״ז ואם צננו לחמי האור הא״א או׳ ח׳ כתב דלרש״י חולין ק״ה ב׳ משמע דאסור אבל הישי״ע כתב להתיר יעו״ש. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה יש להחמיר לכתחלה שאין ליטול בהם כלל אפי׳ נצטננו רק אם אין לו כ״א אלו המים יש להמתין מליטול בהם עד שיצטננו ויהיו פושרין ואם א״א לו להמתין לא יברך על נטילה זו כ״א בלא שם ומלכות משום סב״ל. וכ״פ הרב בן א״ח שם או׳ י״ז:

לג לג) **וכתב** שם הא״א ומיהו אף למאן דמחמיר בחמי האור י״ל הטעם דחשיב נשתנו מתורת מים ע״י יס״ב דהוה בישול דידהו כמ״ש רש״י חולין ק״ה ב׳ ד״ה סולדת יעו״ש אבל מעינות חמין נובעין אף שיס״ב משקל במנא ש״ד דלא נשתנו מברייתן וכשרים לנט״י יעו״ש. אבל העט״ז אות ג׳ כתב דלפי פרש״י חולין ק״ד א׳ שטעם משום שלא היה להם שעת הכושר א״כ כל מים חמין הנובעין אסורין בעודם חמין ואפשר אפי׳ נצטננו עכ״ל. וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר. ועיין לקמן אות ל״ז:

לד לד) **[סעיף ז׳] חמי טבריא יכול להטביל וכו׳** דשם טבילה עליהם בכל מעיינות ומקוואות רש״י חולין ק״ו א׳ ב״י. לבוש:

לה לה) **שם אבל ליטול מהם בכלי לא.** ואפי׳ בנצטננו משום דאינם ראויין לשתיית בהמה כמ״ש באות שאח״ז. וכ״כ ב״ח א״ר אות י״ד. ר״ז אות י״א:

לו לו) **שם אבל ליטול מהם בכלי לא.** דכי תיקון רבנן נטילה לא בחמין תיקון והני גריעי מחמי האור שלא היתה להם שעת הכושר. רש״י שם והביאו ב״י וט״ז סק״ח. אבל הר׳ יונה כתב בפ׳ אלו דברים דהא דפסלינן בחמי טבריא למשקל מנייהו במנא לא מפני החמימות פסולין דהא קמ״ל דאפי׳ היד סולדת בהם כשרין אלא הטעם מפני שהם מרים ביותר שאפי׳ ע״י הדחק אין אדם יכול לשתותן וגם אינם ראויין לשתיית בהמה והילכך במים אחרים שנובעים חמין כמו חמי טבריא אם אינם מרים כ״כ ויכול האדם לשתותן ע״י הדחק כשרין ליטול מהם בכלי עכ״ד. והביאו ב״י וכתב שכ״כ הרמב״ם שטעם פסולן מפני שאינם ראויין לשתיית בהמה וכ״כ ג״כ הרשב״א בת״ה עכ״ל. וכ״פ לקמן בש״ע סעי׳ ח׳ אבל לפי דברי רש״י ז״ל כתב הב״י נראה שאעפ״י שהיו מים יפים לשתייה וציננן פסולין ואפשר שאם נצטננו כשרין יעו״ש. וכ״כ העט״ז אות ג׳ דלפי פרש״י אפשר אפי׳ נצטננו אסורין והב״ד לעיל אות ל״ג וכתבנו דהיכא דאפשר יש להחמיר יעו״ש:

לז לז) **שם דרך חריץ וכו׳** היינו חריץ שבקרקע דלאו שאובין הם. מ״א סק״ט:

לח לח) **שם ואם אין בהם שיעור וכו׳** אפי׳ להמכשירין בסי׳ קנ״ט סעי׳ י״ד הכא פסול דגזרינן חריץ אטו מנא. וכ״כ הלבוש ובגמרא ודלא כהעו״ת. מ״א סק״י. א״ר אות י״ד וכ״כ המאמ״ר אות יו״ד:

לט טל) **שם ואם חריץ זה.** ר״ל שאין בו שיעור מקוה ומימיו מחוברין למי המעין הנובע חם לרש״י והרשב״א אין מטבילין בו את הידים דס״ל דגזרינן ג״כ באלו אטו מנא ולהר״י מטבילין בו דהואיל ומחוברין למעין הוו כמעיין עצמו ולא גזרינן. לבוש ומ״א ס״ק י״א וכתב הב״ח דתפסינן עיקר כפרש״י והרשב״א דאפי׳ מימיו מחוברין למקוה אם אין בו שיעור מקוה אין להטביל בו הידים יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות י״ג. עו״ת אות ח׳ וכ״נ דעת הא״ר אות ט״ו:

מ מ) **[סעיף ח׳] טעם פיסול חמי טבריה וכו׳** אבל אם ימצאו מים חמין וכו׳ כבר כתבנו ע״ז לעיל אות ל״ג ואות ל״ו קחנו משם:

מא מא) שם שהן ראויין לשתיית הכלב וכו' והא דתלי טעמא בשתיית הכלב משום דכל שלא נפסלו משתיית הכלב יכול אדם לשתותן בשעת הדחק. ב"י. א"ר אות ט"ז. א"א אות י"ב:

מב מב) [סעיף ט'] מים מלוחים וכו' מי הים אם ירתיחו אותם על האש יהיו ראויים לשתיית הכלב הרדב"ז ח"א סי' רצ"ד. והביאו כנה"ג בהגה"ט סי' קנ"ט מט"י סי' קנ"ח אות י"ז. מ"א בזה הסי' ס"ק י"ב. ומשמע דוקא שמרתיחים אותם תחלה כדי שיהיו ראויין לשתיית הכלב ואח"כ נוטלין מהן לידים. וכ"כ ר"ז אות י"ב. ח"א כלל ט"ל אות ז' בן א"ח שם אות י"ג. והגם דהישי"ע אוסר אף בהרתיחו אותם נראה כיון דכל הני רבוותא סברי להתיר הכי נקטינן והיינו אם א"א להטביל ידיו בים אבל אם אפשר להטביל ידיו בים מותר והכי עדיף טפי כדין מים מלוחין שכשרין למי מקוה לטבילה וה"ה לטבילת ידים. ואם א"א לא להטביל ידיו בים ולא להרתיח המים וליטול בכלי אז יטול בכלי ממי הים כמו שהם ויטול ידיו דעדיפי מעפר דמנקי טפי כמ"ש הרדב"ז שם אבל לא יברך על נטילה זו כמ"ש המט"י שם. ומ"מ יש לכרוך ידיו במפה ג"כ וכמ"ש המט"י שם יעו"ש. וה"ה בכל מים פסולין או אפי' אם ספק פסולין וא"א באחרים נוטל ואינו מברך וכורך ידיו במפה ג"כ כדי לצאת מספק. ומיהו מ"ש הרדב"ז שם דאם אינו מגיע ידיו לים ימצא כלי שנקוב בכונס משקה וכו' כבר כתבנו ע"ז לעיל בסי' קנ"ט אות נ"א שיש פלוגתא בזה ואם לא אפשר בענין אחר אין לברך כ"א בלא שם ומלכות יעו"ש:

מג מג) שם שאין הכלב יכול לשתות וכו' בכ"מ פ"ו מה"ב דין ט' הקשה מרן ז"ל על הרמב"ם ז"ל דלמה לא כתב בפי' גבי מים שנפסלו משתיית הכלב דאם המשיכן מן המקוה דרך חריץ ועדיין הם מחוברים למקוה אם אין בחריץ שיעור מקוה דפסולים לטבילת ידים דגזרינן חריץ אטו מנא וכמ"ש גבי חמי טבריא וכתב אפשר לומר דלא גזרו אלא דוקא בחמי טבריא משום שהם זכים ואין פסולם ניכר אבל בשאר מימות דפיסולם ניכר לא גזרו יעו"ש. והביאו א"ר אות י"ז וכתב אבל בר"ש פ"ק דידים משמע דשוים הם לגמרי אלא שדעת הא"ר להקל יעו"ש וכ"כ א"א אות י"א דאין חלוק בין חמי טבריא למים מרים ומלוחין יעו"ש. וכ"מ מסתמיות דברי מרן ז"ל כאן בש"ע שכתב טעם חמי טבריה משום שהם מרים והשוה מים מלוחים וסרוחים למי המרים משמע דדין אחד להם ודוק. ועיין בדברינו לעיל אות ט"ל:

מד מד) שם שאם הכלב וכו' מים שאין קנה המדה עומד בו הוא שיעור שיכול הכלב לשתות. ל"ח בפ' כ"ה אות ל"ח יעו"ש. ער"ה אות ה' ועיין לקמן אות מ"ו:

מה מה) שם כשרים בין לנט"י וכו' ואפי' נשתנו מראיהן מחמת עפר וצרורות שנפל לתוכן כשרים לנט"י ואין צריך להמתין עד שיצולו. מש"ז אות א':

מו מו) טיט הנרוק (פי' דק שראוי להוריקו מכלי לכלי) אי פרה שוחה ושותה מהם כשרים לנט"י בכלי. ב"י א"א אות י"ב וכתב שם הא"א דרפי' נשתנו מראיו אינו נפסל יעו"ש והיינו אם נשתנו מחמת העפרורית וכמ"ש באו' הקודם וכ"מ בא"א שם. ועיין לעיל או' מ"ד וביו"ד סי' ר"א סעי' ל"ב. ודוק:

מז מז) [סעיף יוד'] נוטלין לידים בכל דבר וכו' מיהו בס' תוספות יו"ט פ"ו דמקואות משנה ז' ופ"ב דידים משנה ב' כתב דלהרא"ש והטור אין הלכה כרשב"ג ואין נוטלין בהם לידים ותמה על הרמב"ם והש"ע דפליגי דידיה אדידיה וכ"כ בספרו ל"ח בפכ"ה אות ט"ל יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגב"י אות ח"י. ועיין במ"א סי' קס"ב ס"ק י"ז מה שמיישב ומ"מ נראה דיש להחמיר ואין ליטול באלו כ"א בשעת הדחק ולא יברך. כ"א בלא שם ומלכות משום סב"ל:

מח מח) שם כגון יבחושין אדומים. וצריך שיהא בהם לחלוחית קצת. ב"י בשם הג"א. ואין בזה משום שינוי מראה כיון שכך ברייתן מן המים. ועיין מש"ז או' י"א:

מט מט) שם הגה. ונראה דוקא אם רסקן וכו' ועיין מ"א לקמן סי' קס"ב ס"ק י"ז שכתב דאפילו דמאן דפליג בשלג מודה בהא דאם לא רסקן לא מקרי טבילה כלל יעו"ש:

נ נ) [סעיף יא'] מים שיש לו ספק וכו' ר"ל שאחר שנטל היה לו ספק במים שנטל אם נעשה בהם מלאכה או לא או אם היה בהם כשיעור או לא וכו' וכ"מ בהדיא מדברי הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות פ"ב דידים משנה ד' ופ"ד דטהרות משנה י"א ובהרע"ב שם וכ"מ בהר"ש בפי' מס' ידים שם יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' י"ג. אבל אם נסתפק לו במים קודם שיטול פשיטא דלא יטול בו דהיאך יכניס עצמו לכתחלה בספק ובפרט דאיכא איסור ספק ברכה לבטלה וי"א שהוא דאורייתא מלא תשא את שם ה' וכו' וה"מ מדברי הראב"ד שהביא ב"י וכאן בש"ע שכתב שאעפ"י שכל ספק בטהרת ידים טהור עכ"ז אם יש לו מים לרחוץ אומרים לו קום ורחוץ והוציא עצמך מן הספק עכ"ל משמע. דמיירי בבא לו. הספק אחר שנטל דאי קודם מהו שאמר אומרים לו קום ורחוץ וכו' והוול"ל אומרים לו לא תרחץ בזה המים ותכנס בספק. וכ"נ דעת המ"א ס"ק י"ג והגם שכתב דבריו על אם היה בהם כשיעור

זהו כדי לדחות דברי העו״ת שהבין דמיירי קודם נט״י והקשה ע״ז אבל ודאי נראה כוונת המ״א דה״ה על כל הספיקות שכתב הש״ע דמיירי אחר שנטל דלא מסתבר לחלק דברי הש״ע ולומר דמיירי אחד קודם נטילה ואחד אחר נטילה. ועיין שער המלך פ״י דמקואות כלל ה׳ והביאו הבי״מ אות כ״ו ודוק ומיהו אם אין לו אלא אלו המים שיש בהם ספק יכול ליטול מהם אפי׳ לכתחלה אלא שלא יברך על נטילה זו כ״א בלא שם ומלכות. ועיין לקמן אות נ״ב:

נא נא) שם הגה. וכל ספק טהרה וכו׳ וכתב שם הר״ש דאפי׳ יש במים שנטל כל הנך ספיקות טהור והביאו מ״א שם. ונ״מ לדידן דאי לא ידע ונטל באלו המים שיש בהם כל הנך ספיקות כשחוזר ונוטל שנית אינו מברך וכמ״ש לקמן אות נ״ז:

נב נב) שם וכל ספק טהרה וכו׳ והטעם דכל ספק בטהרת ידים טהור משום דנט״י עיקרו מדרבנן וספיקא דרבנן לקולא. ב״י בשם הר׳ מנוח. ט״ז סק״ט. ר״ז שם. וממ״ש דכל ספק בטהרת ידים וכו׳ משמע דמיירי אחר שנטל וכמ״ש לעיל אות ז׳ וכ״מ ממ״ש באו׳ הקודם בשם הר״ש אבל לכתחלה אין ליטול וכ״ש שאין לברך. ועיין לקמן אות נ״ה. ובזה מיושב מ״ש המש״ז אות ט׳ יעו״ש:

נג נג) ספיקא דרבנן היכא דליכא טרחא לחומרא. הר״ן ז״ל בפ׳ ערבי פסחים. הרלנ״ח ז״ל סי׳ קמ״ג בקו׳ השמטה. כנה״ג בהגב״י זב״צ על יו״ד סי׳ ק״י אות קנ״ט. וכן היכא דיש לברר הספק אפי׳ בספיקא דרבנן אם איתא דנשייליה שיילינן ליה. באר שבע דף צ״ח. שכנה״ג בהגב״י אות מ״ג:

נד נד) לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא אלא בדבר שהספק בא מעצמו אבל בספק שנפל מחסרון ידיעה לא אזלינן לקולא. הרדב״ז ח״א סי׳ ר״ה. הרשד״ם חלק א״ה סי׳ קס״ה. כנה״ג שם. זב״צ שם אות קל״ו:

נה נה) הא דאמרינן בשל סופרים הולכים אחר המיקל היינו במחלוקת שקול אבל כשהרוב מחמירין אין להקל אפי׳ באיסורא דרבנן. רשד״ם חי״ד סי׳ צ׳. כנה״ג שם. ועיין עי״ש בכנה״ג ובשכנה״ג ובס׳ זב״צ מענינים אלו ואכמ״ל. ומיהו בדבר שיש ספק ברכות אין הולכין אחר הרוב אלא חוששין אפי׳ למיעוט ואפי׳ נגד מרן ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ יעו״ש. וכ״כ שד״ח אסיפת דינים אות ב׳ מע׳ ברכות אות ד׳ ואו׳ ו׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. ובאו׳ ב׳ שם כתב בשם כמה פו׳ דאפי׳ אין המחלוקת בברכה אם יברך או לא אלא במצוה ג״כ אמרינן סב״ל ואין לברך יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ קס״ז אות ס״ט ואות ע׳ יעו״ש:

נו נו) שם יטול ידיו ויוציא עצמו מן הספק וב״י כתב הטעם שאע״פ שא״צ לחזור וליטול מ״מ משום עניות מיהא איכא. וכ״כ הלבוש. ורש״ל פכ״ה סי׳ ט״ז כתב דמי שיש לו ספק אם נטל ידיו או לא או אם היה בהם כשיעור או לא צריך לחזור וליטול ידיו משום עניות אבל אם נטל כראוי אלא שיש ספק אה היו פסולין לנטילה או אם יש ספק אם נטמאו או לא אף לעניות לא קשה ומ״מ הנזהר בקדושה ובטהרה נקרא איש קדוש וטהור עכ״ל, והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ך׳ עו״ת אות י״א. א״ר אות י״ט. ועי״ש בא״ר מ״ש על דברי רש״ל הנז׳ ועל מ״ש עליו המ״א ס״ק י״א יעו״ש. ומ״מ דעת הב״י ולבוש על כל הספיקות איכא למיחש לעניות. ונ״מ לטעם העניות דצריך להדר אחריהם כמ״ש הא״ר שם:

נז נז) שם ויוציא עצמו מן הספק וכיון שהוא משום ספק אינו מברך דק״ל סב״ל. וכ״כ הלבוש עו״ת שם. חס״ל אות ו׳ בן א״ח פ׳ אחרי אות י״ד:

נח נח) ואם לאחר שבירך המוציא נודע לו שהמיים היו פסולין לנט״י יאכל פחות מכזית ושוב יטול ויגמור סעודתו. ואם הסיח דעתו או הפסיק בדיבור חיצוני יחזור ויברך ענט״י. חס״ל שם. בן א״ח שם אות ט״ו. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קנ״ט אות ס״ג ודוק:

נט נט) שם הגה. מי שלא נטל ידיו ונגע במים וכו׳ ומשום הכי היוצא מבה״כ ובא ליטול ידיו דרך טהרות יכול לשאוב בחפניו מן הדלי ולרחוץ ידיו והמים לא נטמאו וכשרים אח״כ לנטילה. רש״ל פכ״ה סי׳ ט״ו. שכנה״ג בהגב״י אות מ״ה. ט״ז סק״ט. מ״א ס״ק י״ד. ר״ז אות ו׳ קיצור ש״ע סי׳ מ׳ אות ט׳ והטעם כתב שם הר״ז מפני שלא טיהר ידיו במים הנשארים בדלי אלא במים שבחפניו אבל אם הטבילן בדלי לטהרן הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי. ואפי׳ לא היו ידיו מלוכלכות ממש מ״מ כיון שיש לו צורך לנקותן במים משום שנגעו במקום הטינופת נעשו המים כשופכין יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע שם. ועיין לעיל אות כ״ג ולקמן אות ס״א:

ס ס) שם בהגה. ונגע במים לא נפסלו וכו׳ דהא בס״ב בנחתום לא מיירי בידים נטולים ואפ״ה כשרים. ואע״ג דנטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה בסי׳ קס״ב ס״ד יש לחלק בין פיסול טומאת המים שעל הידים בשעת נטילה דבקל נטמאו בשעת נטילה אבל בכלי לא נטמאו תה״ד. ב״י. מ״א ס״ק ט״ו:

סא סא) שם לא נפסלי וכו' מי שנטל ידיו שלא כמשפט ונטפו ממים שעל ידיו לתוך הכלי שהמים בתוכו מותר ליטול ידיו מהמים דלא מיקרי מים טמאים ומ"מ המחמיר קדוש יאמר לו שו"ת אמרי אש חא"ת סי' י"א. וכתב בשם חמיו הגאון מהר"ד דייטש שהיה מקפיד מאד שלא יגע שום אדם בידו במים שהוכן לפניו לנט"י וכמה פעמים שפך המים אם חשש שנגע בהם יד יעו"ש. וכ"כ בשו"ת מהר"ם שי"ק חא"ת סי' כ"ז דאין לחוש מה שנופל מהידים לתוך המים יעו"ש. א"ח אות ז' ועיין לעיל אות כ"ח:

סב סב) שם בהגה. אבל אסור לרחוץ ידיו ממים שנטל וכו' והטעם כתב בלבוש משום שהידים כבר נטהרו ונכנסה טומאתן לתוך המים. והביאו העו"ת אות י"ב וכתב ולפ"ז אפשר לומר דאם נטל ברביעית בפעם אחת דליכא מים טמאים דשרי ליטול בהם ידיו אבל מסתמיות לשון הרב לא משמע כן וצ"ע למעשה עכ"ל. אבל הר"ז אות ה' כתב בפשיטות דאסור ליטול במים שנטל חבירו ונתקבלו למטה בכלי אפי' שפך רביעית בב"א מפני שנעשה בהם מלאכה שטיהרו הידים לאכילה ונעשו שופכין יעו"ש. וכ"כ הפרמ"ג במש"ז אות ט ואו"א אות ט"ו יעו"ש. וכ"נ דעת ח"א כלל ט"ל אות ח' שכתב הטעם משום שנעשו שופכין:

סג סג) [סעיף יב'] השלג והברד וכו' והמלח וכו' ואע"ג דלעיל סעי' ט' כתב מים מלוחים פסולין לנט"י וא"כ היאך שרי כאן מלח שרסקו לנט"י והלא הרי הוא מים מלוחים. י"ל דטעם פיסול מים מלוחים הוא מפני שאינו ראוי לאדם אפי' ע"י הדחק כמ"ש לעיל אות מ"א אבל המלח ראוי לאדם ליתנו במאכלין וע"כ כשר לנט"י אם רסקו. ואח"כ ראיתי שכ"כ הב"ד סי' ע"ו אלא שכתב עו"ש תירוץ אחר דמלח דנקט הוא משום טבילה ודוקא לטבילה מהני אם רסקו ויש שם מ' סאה וכ"כ ג"ה סי' צ"ה והביאו המגיה שם בב"ד יעו"ש. מיהו בב"י משמע דגם לנט"י מותר כיעו"ש וע"כ מה שכתבתי נראה עיקר. ומ"ש עו"ש הב"ד לתרץ עפ"י מ"ש ב"י ביו"ד סי' ר"א דאם מתחלת ברייתם הם מלוחים כגון מי הים כשרים וכ"כ היפ"ל אות ד' א"נ דשם מיירי לענין טבילה ונט"י שאני דהא מים מלוחים אעפ"י שפסולין לנט"י כשרים למקוה כמ"ש סעי' ט' ועוד דזה היפך הרדב"ז ודעמיה דפסלי מי הים לנט"י אם לא הרתיחו כמ"ש לעיל אות מ"ב ודוק ומ"מ לענין דינא כיון דיש בזה פירושים שונים יש להחמיר ואין ליטול במלח שריסקו ואם לא אפשר באחר אין לברך על נטילה זו כ"א בלא שם ומלכות:

סד סד) שם השלג והברד וכו' אם ריסקן עד שנעשו מים וכו' משמע דבין לנטילה בין לטבילה צריך דוקא לרסקן עד שנעשו מים וא"ל אין נוטלין וטובלין בהם. וכ"מ בב"י יעו"ש. ומיהו בב"י ביו"ד סי' ר"א הביא פלוגתא לענין טבילה בשלג דרבי שמריה מתיר אפי' אין השלג מפושר ורבי אליעזר אוסר ונטה דעת מרן ז"ל שם להתיר כדעת רבי שמריה אלא שסיים ומ"מ אין להקל לעשות מעשה באיסורא דאורייתא נגד הר' אליעזר ורבינו שמחה רק לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים כיון דנט"י דרבנן יש לסמוך על הר' שמריה יעו"ש. והביאו הש"ך שם ס"ק ע"א (ומה שהקשה הש"ך שם על הש"ע מכאן על שם כבר כתב מהריק"ש בהגהותיו לשם דשם ג"כ מיירי לכשיפשר והביאו הברכ"י שם אות ט"ז וכתב וכן מוכח מהב"י שהביא הש"ך יעו"ש) וכ"כ הט"ז לעיל סי' קנ"ט אות ך' דמותר להטביל ידיו בשלג אפי' אינו מפושר רק שהוא מכונס בגומא ויש בו מ' סאה יעו"ש והמ"א בזה הסי' ס"ק ט"ז כתב להתיר אפי' אינו מכונס בגומא רק שהוא מחובר מ' סאה ביחד וכתב דמ"ש הש"ע אם רסקן קאי רק אנוטלין מהם כלומר כשנוטלין בכלי ושופך על ידיו אבל לטבול ידיו במ' סאה שבקרקע שרי אפי' לא ריסקן יעו"ש. ולי נראה דכאן בש"ע מיירי באפשר למצא מים וע"כ לא התיר אפי' לטבול בהם ידיו בלא ריסוק ושם בב"י ביו"ד שהתיר לטבול ידיו בלא ריסוק מיירי באין לו כדמשמע בב"י שהבאנו לעיל. ואח"כ ראיתי שכ"כ כנה"ג בהגב"י יעו"ש. מיהו הב"ח בססי' קנ"ט כתב דפליגי בלטבול ידיו בשלג כי היכי דפליגי בטבילת כל הגוף בשלג אבל ליקח שלג בידו אחת ולשפשפו עם ידו השנייה לד"ה אסור ואפי' במים ממש כ"ש בשלג דלא יעו"ש. וכ"כ הר"ז אות י"ד אלא שכתב דבשעת הדחק יש לסמוך על המתירין. וכ"כ בן א"ח פ' אחרי אות ט"ז. והד"ח אות יו"ד כתב דמ"מ צריך לרסק קצת השלג במקום שתוחב שם הידים כדי שיהיו נקיות. וכ"כ עמודי השלחן על קיצור הש"ע סי' מ' אות י"ב בשם ר' יעב"ץ וע"כ כיון דיש פלוגתא בזה יש להרחיק האדם את עצמו מלטבול ידיו בשלג אם אינו מרוסק ואפי' בשעת הדחק אלא א"כ יש מ' סאה במקום אחד וגם יש בו מקום מרוסק שנעשה מים שיכול לטבול שם ידיו וא"ל לא יברך כ"א בלא שם ומלכות. וליטול ידיו בכלי מן השלג לכ"ע אסור עד שירסקנו ויהי למים ואח"כ יטול:

סה סה) שם והכפור והגליד. הכפור גשמים שיורדים נקפים. והגליד מים שקפאו על פני הארץ או על פני המים. הרע"ב פ"ז דמקואות.

סו סו) שם אם יש בהם כשיעור. ר"ל שיעור רביעית לנטילה ומ' סאה לטבילה:

סז סז) שם הגה. ועיין ביו"ד סי' ר"א סעי' ל' ר"ל דשם כתב דלכתחלה יש להחמיר לטבול בכל אלה עד שנעשו מים ומשמע הא בדיעבד מותר לטבול בהן כמות שהן כיעו"ש. מיהו דעת הב"ח שם לאסור אפי' בדיעבד לטבול בהן כמות שהן וכן הוא דעת הש"ך שם ס"ק ע"א דאין להתיר באלו אלא

דוקא לאשלומי למקוה אבל אם כל המקוה הוא שלג שאינו מרוסק אסור יעו״ש וכבר כתבנו לעיל אות ס״ד דכן הוא ג״כ דעת מרן ז״ל לאסור בטבילת הגוף בכמות שהן יעו״ש:

סח סח) שם יש מי שאומר שאין נטילת מים וכו׳ הא דכתב יש מי שאומר שאין נטילת מים ראשונים אלא במים לאו לאפוקי דלעיל השלג והברד וכו׳ אלא דוקא לאפוקי דלקמיה י״א שהיין כשר לנט״י וכו׳ ויש מי שאומר שכל מי פירות וכו׳ ל״ח פכ״ה אות ט״ל:

סט סט) שם אלא במים בלבד. וכתב הא״ר או׳ כ״ו דכן הוא הסכמת הרא״ש והטור והרשב״א. וכן התו׳ ברכות דף ן׳ ע״ב והרא״ה בב״ה והכלבו ורי״ו דף קמ״ז ורש״ל פכ״ה סי׳ י״ז פסקו הכי. וכן בבד״ה לב״י כתב שכ״פ בס׳ שלחן ארבע. לכן אני אומר שאין להקל כלל במי פירות ויין עכ״ד. ובלאו הכי כיון דאיכא פלוגתא בזה ואנן ק״ל סב״ל אפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ צריך ליזהר שלא ליטול לא ביין ולא במי פירות ואם א״א לו כ״א באלו לא יברך על נטילה זו כ״א בלא שם ומלכות משום סב״ל. וכ״כ החס״ל אות ע׳ בן א״ח פ׳ אחרי אות ח״י:

ע ע) שם בהגה אבל אדום לא דנשתנו מראיו. וי״א הראשון ס״ל דמי פירות לא מפסיל בשינוי מראה. מ״א ס״ק ח״י:

עא עא) שם בהגה. או במי דבש וכו׳ אבל דבש אינו מועיל לנטילה אפי׳ בשעת הדחק משום שאינו משקה כמ״ש בב״י. וכן השמן וכדומה כל מידי שאינו מנקה אינו מועיל אפי׳ בשעת הדחק:

עב עב) [סעיף יג׳] צריך שיהא במים רביעית נטיל״ה גי׳ ד׳ הויו״ת שהם חו״ב תו״מ שהם ד׳ אותיות הוי״ה הכולל ולכן צריך נטילה ברביעית נגד אות אחת מד׳ אותיות הכוללים אשר כל אות כולל כל השם. הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש דט״ו ע״ב. ועיין לעיל סי׳ קנ״ח או׳ ה׳:

עג עג) שם צריך שיהא במים רביעית. משום דרביעית הוי מקוה לטהר בו מחטין וצינורות מהלכה למשה מסיני אלא שבטילוהו וכיון שעשו לידים טמאות תקנו להם ברביעית שהוא כמקוה קטן. א״ר אות כ״ח ר״ז אות ט״ז. ועיק לעיל סי׳ קנ״ק סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד:

עד עד) שם וצריך שיהא במים רביעית. ואפי׳ אינו רוצה ליטול אלא יד אחת כגון שנטל ידו אחת וניגב אותה ורוצה עכשיו ליטול האחרת אינה מטהרת בפחות מרביעית לבוש. וכ״כ הר״ש בשם התוספתא והביאו ב״י:

עה עה) שם אבל לשנים שבאו וכו׳ משמע דוקא כשנתכונו ליטול שניהם כאחד אבל כשנתכון אחד ליטול לעצמו ואח״כ פשט השני ידיו למטה ממנו ידיו טמאות וצריך לנגבם ונחזור וליטלם. מ״א סק״ך. א״ר או׳ כ״ט. ר״ז אות ט״ז ואף אם שופך רביעית בב״א צריך לחזור וליטלן אלא שא״צ לנגבן תחלה. ר״ז שם. ועיין לקמן אות ע״ט:

עו עו) שם ובלבד שלא יפסיק הקלוח. ר״ל בין זה לזה. דהוי כל הניצוק מתחלה ועד סוף מחובר בקילוח אחד והוי כאלו היה רביעית לכל אחד ואחד וקל הוא שהקילו חכמים בנטילה. ב״י ולבוש. והוא שבאו המים על כל היד עד הקנה של זרוע וכמ״ש לקמן סי׳ קס״א ס״ד. ועיין לקמן אות ע״ח:

עז עז) שם סמוך ליד הראשון וכו׳ דחשיבי כיד אחד אבל במרוחקת מיד הראשון לא עלתה נטילה לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו. כ״כ ב״י ורש״ל וב״ח. א״ר או׳ כ״ט. וע״כ לא נהיגי האדנא ליטול ב׳ אנשים ביחד משום דחששי שמא לא יוכלו לכוין הידים ביחד כפי מה שצריך ועוד משום דלפי דברי האר״י ז״ל אפי׳ בידים של אדם אחד צריך ליטול כל יד בפ״ע ג״פ ואח״כ יד האחרת ויש לזה טעם בסוד וכונה כמ״ש לקמן סי׳ קס״ב אות ב׳ יעו״ש:

עח עח) שם אעפ״י שפיחת שיעור הרביעית וכו׳ מפני שהם באים משיורי טהרה. ידע שזה שכתב מרן ז״ל כאן בש״ע דרביעית סגי לשנים הבאים ליטול כאחת וכן מ״ש אח״כ מחצי לוג לג׳ ולד׳ ומלוג לכמה בני אדם וכו׳ זהו לפי דעת הרשב״א ודעמיה אבל דעת הר׳ יונה בפ׳ אלו דברים והראב״ד לעולם א״א לנטילה בפחות מרביעית לכל אחד ואפי׳ בדאתו משיורי טהרה ולא מהני אתו משיורי טהרה אלא להכשיר כשאין בכלי אלא חצי רביעית דנוטל בו ואח״כ נותן לתוכו חצי רביעית ונוטל בו. וכ״ה דעת הרמב״ם ז״ל דא״א לנטילה בפחות מרביעית ואע״ג דאתו משיורי טהרה ומ״ש במתני׳ דידים מי רביעית נותנין לידים לאחד אף לשנים מחצי לוג לג׳ ולד׳ וכו׳ מפרש לה הרמב״ם ז״ל למים שניים כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״מ ממ״ש לעיל אות ס״ב לפי סודם של דברים שצ״ל דוקא רביעית לכל אחד וגם שיהיה הרביעית בכלי בשעת נטילה יעו״ש. ונ״מ לדידן אע״ג דאין נוהגין ליטול שנים כאחד כמ״ש באו׳ הקודם מ״מ נ״מ דאם נטל אחד את ידו ונשתייר בכלי מים פחות מרביעית צריך להשלים עליו לרביעית או יותר ואח״כ יטול השני דיש לחוש לסברת המחמירין משום ספק ברכות:

עט עט) **שם ויש מתירין אפי' כשנוטלין זה אחר זה.** פי' אפי' הפסיק הקילוח וגמר הראשון הנטילה. מט"י אות ב' וכ"כ א"ר אות ל"א. ועיין ברכ"י אות י"ב. וכגון שבאו ליטול שניהם כאחד והזמין גם השני עצמו ליטול. ומשמע דלהיש מתירין לא בעינן יציקת כל הרביעית על יד הראשון שהרי השני שנטל אחר הראשון מיירי בחצי רביעית הנשאר משא"כ לסברא א' לעולם צריך כל הרביעית לישפך על יד הראשון ולשני אעפ"י שנחסרו לו המים בידו של ראשון לל"ב הואיל ואתו משיורי טהרה. מט"י שם:

פ פ) **שם מחצי לוג לג' וכו'** ואע"ג דלפום שיעורא דלרביעית לב' היה די ברביעית ומחצה לג' י"ל כיון דנפישי גברי חיישינן שלא ידקדקו יפה ליטול עד הפרק שכל אחד יצמצם המים מפני חבירו ומיהו אי איכא רביעית ומחצה ונטל אחד מהם חצי רביעית הא ודאי דיועיל רביעית הנשאר לשנים האחרונים. ב"י בשם הר"ש. מ"א ס"ק כ"א. והוא שבאים המים על כל היד וכמ"ש לעיל אות ס"ו יעו"ש. וזה שכתבנו לפרש דברי הש"ע אבל לענין דינא כבר כתבנו לעיל אות ס"ח יעו"ש:

פא פא) **שם ג"פ.** עיין ב"ח ולקמן סי' קס"ב ס"ב ודוק. וכן מ"ש אח"כ להניח ד' וה' ידיהם זה בצד זה וכו' עי"ש הטעם בסי' קס"ב ס"ה דאין מטמאין בנגיעה משום כיד א' חשיבי יעו"ש:

פב פב) **[סעיף יד'] צריך שיהא רביעית מכונם וכו'** ואין חילוק אם שפך שמינית על שתי ידיו וחזר ושפך השמינית האחרת על שתי ידיו או אם שפך שמינית על כל יד בפני עצמו. וכן אם שני בני אדם שפכו על ידיו כל אחד שמינית בפעם אחת אפ"ה ידיו טמאות כיון שלא היה בכלי רביעית שלם מכונס במקום אחד. עו"ת אות י"ז. וה"ה אם שפך לו אדם אחד על שתי ידיו משני כלים שכל כלי אינו מחזיק אלא שמינית ושופכן בבת אחת אשתי ידיו ידיו טמאות. שכנה"ג בהגב"י אות נ"ז בשם דמ"א דף של"א ע"ד. א"ר אות ל"ב. ושוב אין נטילה מועלת בהם עד שינגבם תחלה. חס"ל אות יו"ד. בן א"ח פ' שמיני אות י"א:

פג פג) **שם צריך שיהא רביעית מכונס וכו'** ואין חלוק אם רוצה לטהר שתי ידיו או יד אחת דליד אחת ג"כ צריך שיהא רביעית מכונס במקום אחד וכמ"ש לעיל אות מ"ד יעו"ש:

פד פד) **[סעיף טו'] בין לידיו של קטן.** לכאורה נראה דר"ל ידיו של אדם שגופו קטן אבל נראה שזה פשוט דלא גרע מנוטל יד אחד שצריך ג"כ רביעית כמ"ש לעיל אות מ"ד וע"כ נראה דר"ל ידו של קטן בשנים שצריך ג"כ רביעית כמו שתקנו חכמים דאין נטילה פחות מרביעית וכמ"ש לעיל אות ע"ב:

פה פה) **[סעיף טו'] אם היה בכלי חצי לוג וכו'** לכאורה משמע דהכא ברביעית ומחצה סגי וי"ל דמ"מ איכא למיחש שמא יצמצם כיון שאינו נוטל כאחד. מ"א ס"ק כ"ב. ועיין לעיל אות פ' ודוק:

סימן קסא

א א) **[סעיף א'] צריך ליזהר מחציצה וכו'** והטעם משום דכל דתקון דרבנן כעין דאורייתא תקון. לבוש. עו"ת אות א:

ב ב) **שם שכל דבר שחוצץ בטבילה וכו'** כ"כ בסה"ת מההיא דחולין דף ק"ו ע"ב וכ"כ שם התו' והב"ד ב"י וכתב שכ"נ דעת הרא"ש שם וכ"נ מדברי הרי"ף פ' אלו דברים וכן דעת הרמב"ם בה' ברכות וכתב דהכי נקטינן ודלא כיש מפרשים שהביא הסה"ת שם דלחולין אינו חוצץ יעו"ש. וכ"כ הל"ח פכ"ה אות ס"ח דכל הפו' חלקו על י"מ שהביא הסה"ת וגם סה"ת עצמו דחה דבריהם יעו"ש. וכ"כ האחרונים:

ג ג) **שם שכל דבר שחוצץ בטבילה וכו'** וכתב הב"ח דצריך ליזהר אף בחציצת כל דבר קטן כמו בטבילה ולהכי כתב הטור אח"ז ואם יש לו בצק תחת הצפורן וכו' לפי שהוא חציצה קלה ושכיח טובא הזהיר עליה ביותר ובשאר חציצות קלות דלא שכיחי כולי האי נסמך על מה שמפורש ביו"ד סי' קצ"ח יעו"ש:

ג) שם כגון צואה וכו' היינו זוהמת הצפרנים שדרך להקבץ שם. הרמב"ם בפי' המשנה אבל צואה ממש חוצץ אפי' כנגד הבשר משום שדרך בני אדם להקפיד עליו ועוד מפני שהוא טנופת שמטמא את הידים וכ"כ מ"ב או' ב':

ד ד) **שם שלא כנגד הבשר וכו'** ואיזהו שלא כנגד הבשר כגון שהיה הצפורן גדול ועודף על הבשר ונמצאת צואה בצפורן תחת אותו מקום שעודף על הבשר זהו שלא כנגד הבשר. ב"י בשם הרשב"א. לבוש. ט"ז סק"א מ"א סק"א. ועיין ביו"ד סי' קצ"ח סעי' ח"י שכתב ולפי שאינן יכולות לכוין מה נקרא כנגד הבשר או שלא כנגדו נהגו הנשים ליטול צפרניהם בשעת טבילה יע"ש. וכ"כ בס"ח סי' נ"ח דאל יגדל אדם צפרניו פן יכנס הטיט בהם ויהיה חציצה ועוד שמא יכנס לתוכו חלב או דבר איסור ויהיה נכשל יעו"ש. ובע"ח שער ל"א פ"ב משמע דאפי' הצפורן עצמו אם הוא עודף על הבשר חוצץ

שכתב וז״ל מה שעודף מן הצפורן ויוצא לחוץ מכנגד הבשר של האצבע זה צריך לחתוך אותם כי שם נתלים החיצונים ויונקים בתכלית וז״ש בזוהר (פ׳ ויקהל דר״ח ע״ב) ובג״ד לא בעי ליה לאינש לרבאה לאינון טופרין וכו׳ והוא השיעור שהוא חוצץ בענין הנטילה של הידים כנז׳ לרז״ל והוא מה שעודף מכנגד הבשר לכן ענשו של המגדל צפרנים קשה מאד עכ״ל. וכ״כ ש״ך ביו״ד שם אות כ״ה דאיכא למ״ד דאם הצפורן גדול ועומד ליקצץ חוצץ ואעפ״י שאין טיט תחתיו יעו״ש והביאו א״א אות ב׳. וע״כ צריך ליזהר הרבה שלא להניח הצפורן להגדיל למעלה מכנגד הבשר רק אם הוא אנוס כגון שוחט או מוהל שצריך להניח צפורן לבדיקת הסכין או לפריעת המילה יש להכשיר אמנם צריך ליזהר הרבה וליתן דעתו קודם נטילה לראות שמא מדובק בהן איזה דבר. ועיין לקמן אות י״ג:

ה **ה) שם שלא כנגד הבשר וכו׳** ואעפ״י שאין הצואה מיהדק הרבה כיון שדרך להקפיד עליו שם חוצץ אבל כנגד הבשר אינו חוצץ אעפ״י שפעמים מקפידין עליו אינו מהודק הרבה ואין מונע את המים מלבא שם אבל בצק שתחת הצפורן אפי׳ כנגד הבשר חוצץ מפני שהוא מהודק הרבה ומונע את המים מלבא שם. לבוש. וכ״כ בב״י ומ״ש העו״ת אות ב׳ על דברי הלבוש הנז׳ עיין א״ר ומאמ״ר אות ג׳ שכתבו דדברי הלבוש הם ברורים יעו״ש:

ו **ו) שם ורטיה שעל בשרו.** והא דבסי׳ קס״ב כתב דדי לו במה דיטול שאר היד שלא במקום הרטיה התם מיירי בדאיכא מכה בידו שאינו מסיר הרטיה מחמת הכאב ולכך לא חיישינן שיגע באוכלין בבשר שתחת הרטיה אבל הכא מיירי ברטייה שע״ג בשרו בשאין שם מכה אלא קצת מיחוש שמסירו ויגע באוכלין ולכך צריך ליטול ידיו גם במקום הרטייה ואיכא חציצה. ב״ח. ט״ז סק״ב. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ עו״ת אות ג׳ א״ר אות ד׳ מאמ״ר אות ד׳ ומ״ש הט״ז שם עוד תירוץ אחר עיין מ״ש עליו המאמ״ר שם. והל״ח תירץ דהכא מיירי במקפיד עלייהו ושם מיירי באינו מקפיד והביאו א״ר שם ומ״א בסי׳ קס״ב ס״ק ח״י אלא שכתב שם המ״א דתירוץ הב״ח נראה עיקר יעו״ש. ונ״מ דאם הרטייה על רוב היד לל״ח חוץ באין מקפיד ולהב״ח אינו חוצץ. מש״ז אות ב׳ ומיהו דעת האחרונים כתירוץ הב״ח. חס״ל או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ דה״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ קס״ב או׳ ג״ן:

ז **ז) מי** שהיה לו מכה על אצבעו וכרך עליה סמרטוט ונטל כדינו ובתוך הסעודה נפל הסמרטוט כתב בהלק״ט ח״ב סי׳ קל״ב שכיון שאין הרטייה חוצצת למאן דלא קפיד כל היד נשארה טהורה ואעפ״י שנפלה הרטייה אין שם טומאה כלל יעו״ש. והביאו י״א בהגה״ט. אבל הרב מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ קמ״ה כתב דאם נפלה הרטייה מעל אצבעו בתוך הסעודה והסמרטוט אשר כרוך על מכתו צריך ליטול כל ידו פעם שנית דאין נטילה לחצאין ונטילה ראשונה לא עלתה לו למקום המכה והוי כדין מפה שאם יסיר המפה אסור לאכול וה״ה הכא עכ״ל והביאו הברכ״י אות ד׳ שע״ת אות ב׳ זכ״ל או׳ ן׳ בן א״ח פ׳ שמיני או׳ י״ד:

ח **ח) שם וטיט היון.** פי׳ טיט הבורות. פרישה אות ג׳ מ״א סק״ב. וכן שאר כל הטיט כשהוא יבש ונדבק בבשר חוצצין בין ע״ג היד בין תחת הצפורן אפי׳ כנגד הבשר. ר״ז אות ג׳ מ״ב או׳ ו׳:

ט **ט) שם וטיט היוצרים.** וכן טיט של בנאים וטיט שמערבין בו לובן ביצה וכן הגלד שע״ג המכה ושרף היבש וכיוצא בדברים אלו שהם דבוקים הרבה. ב״י בשם הרשב״א. וכ״כ בהג״א פ״ב דברכות בשם א״ז דצריך ליזהר מגלד שעל המכה ומגלדי צואה דהיינו שחין שנתרפא ועשה עור למעלה ויש עליו גלדי למעלה עכ״ד. והביאו ב״י. ומ״ש דהיינו שחין וכו׳ חוזר על הגלד של המכה אבל גלדי צואה הוא כשיש זיעה מרובה על בשרו ומתיבשת ונעשית כעין גליד כמ״ש בב״י יו״ד סי׳ צ״ח וכ״כ המאמ״ר אות ח׳ יעו״ש. ועיין לקמן בהגה ססעי׳ ב׳ ובדברינו לשם אות כ״ט ואו׳ נ׳ בס״ד:

י **י) שם אבל במיעוטו שאינו מקפיד וכו׳** אבל מיעוטו ומקפיד או רובו אפי׳ אינו מקפיד חוצץ. ב״י בשם סמ״ק. מ״א סק״ג. ורובו היינו אם רוב היד מכוסה. מ״א שם. א״א אות ג׳ בי״מ אות א׳:

יא **יא) שם שאינו מקפיד וכו׳** פי׳ דאפי׳ טיט שלא כנגד הבשר או בצק שתחת הבשר נמי אם יש כ״כ מעט שאינו מקפיד אינו חוצץ. ב״י. ב״ח:

יב **יב) שם אין לחוש.** וא״ת הא כתב בסי׳ קס״ב ס״ט דאם נמצא דבר על היד דטמא וצ״ל דשאני הכא כיון שהוא דבוק ביד בטל לגבי יד. א״נ דמיירי הכא כשנטל מרביעית. מ״א סק״ד. מיהו המאמ״ר אות ה׳ הקשה על תירוץ א׳ של המ״א והסכים לתירוץ השני וכתב דגם מרן ז״ל וש״פ סמכו בזה על מ״ש לקמן בדין דסי׳ קס״ב יעו״ש:

יג **יג) שם הגה.** ומשום הכי לא נהגו לנקר הטיט וכו׳ פי׳ אעפ״י שטיט חוצץ אפי׳ כנגד הבשר אין מקפידין ע״ז אבל שלא כנגד הבשר בודאי רוב בני אדם מקפידין אפי׳ בצואה וחוצץ אעפ״י שהוא אינו מקפיד. מ״א סק״ה. ועיין ב״ח שנתן טעם לנוהגין להקל שלא לנקר אפי׳ צואה שלא כנגד הבשר אבל דעת האחרונים להחמיר כהמ״א. א״א אות ה׳ ח״א כלל מ׳ אות ה׳ ר״ז אות ג׳ דה״ח אות א׳ בי״מ אות ב׳ וכ״כ השל״ה וז״ל ואף שכתב רמ״א שלא נהגו העולם לנקר הצפרנים קודם נטילה אל תשגיח בזה כשהצפרניים גדולים ולכן ראוי לכל אדם שינהוג כל ימיו ליטול צפרניו כל ע״ש ואז מצות

כבוד שבת יהיה גוררת מצוה שנית שכל ימי השבוע יהיה מיעוטא דמיעוטא ובודאי אינו חוצץ עכ״ל והביאו הסו״ב אות ב׳ בי״מ שם. וכן כתב בס׳ משא חיים בחלק המנהגים מע׳ נו״ן אות קמ״ד והביאו א״ח אות א׳ וכן כתב לעיל אות ד׳ דאיסור גדול הוא לגדל הצפרניים חוץ מאיסור חציצה יעו״ש:

יד יד) וצריך ליזהר בציפורן שפירשה מיעוטה לקוץ אותה מפני שהיא חוצצת. ר״ז אות ד׳ בן א״ח פ׳ אחרי אות כ״ד. ונראה דאם אירע כזה בשבת דאינו יכול לקוץ אותה יברך בלא שם ומלכות:

טו טו) כתב התשב״ץ בסי׳ רפ״ד בשבת דוחק את הבשר שתחת הצפורן כדי שלא יגרר את הצפורן כשמסיר הטיט עכ״ד. והביאו א״ר אות ה׳ ומ״ש המ״א סק״ה בשם התשב״ץ סי׳ קכ״ב דבשבת אסור לגרר הטיט שתחת הצפורן בצפרניו אלא ירחצנו במים עכ״ל תמה עליו הא״ר שם וכתב דעיין בתשב״ץ שם ולא מצא כדבריו וגם מתשב״ץ הנז׳ מבואר דאין איסור משום טיט אלא שלא יגרור את הצפורן וכתב דגם בסי׳ ש״ב ס״ז מתירין לגרר טיט בצפורן יעו״ש. וכ״כ הר״ז סוף אות ג׳ להתיר כהתשב״ץ בסי׳ רפ״ב. וכ״כ דה״ח אות א׳ ב״ה:

טז טז) שם בהגה. אבל אם היה מקפיד הוי׳ צריך לנקר. משמע דכיון דמקפיד הוא אעפ״י שהרוב אין מקפידין צריך לנקר וכ״כ מ״א סק״ו. ר״ז אות ג׳ ועיין לקמן אות ח״י:

יז טוב) שם בהגה. כי י״א שאין שייך חציצה וכו׳ עיין לעיל אות ב׳ שכתבנו דהסכמת הפו׳ דשייך חציצה בנטילה כמו בטבילה ודלא כי״א שאין שייך חציצה לנטילה יעו״ש:

יח חי) [סעיף ב׳] כל דבר שאינו מקפיד עליו וכו׳ ואם אין אחרים כיוצא בו מקפידין והוא מקפיד כתב מרן ז״ל בב״י נראה דאזלינן אבתריה וחוצץ דכל דבר שהוא מקפיד אין לך חציצה גדולה מזו. מיהו אפשר דבהא נמי אמרינן דבטלה דעתו אצל שאר אנשים שהם כיוצא בו וצ״ע עכ״ל. משמע דמרן ז״ל מסתפק בזה אי אמרינן בטלה דעתו אצל אחרים לקולא אי לא. ובס׳ פני יצחק כתב דאזלינן לקולא ואינו חוצץ. והביאו מ״א סק״ו. אבל רש״ל פכ״ה סי׳ כ״א כתב דלית דין צריכה פנים ופשיטא כשהוא מקפיד חוצץ מדאורייתא עכ״ל. וכ״כ הל״ח בה׳ מקוואות סי׳ קי״ט. והב״ד שכנה״ג בהגב״י אות ח׳ וכ״ה דעת מור״ם ז״ל כמ״ש לעיל אות ט״ז. וע״כ יש להחמיר:

יט יט) ואם הוא אינו מקפיד ואחרים מקפידין עיין רש״ל שם שנסתפק בזה וכתב ונראה דהוי חציצה דאמרינן בטלה דעתו להחמיר יעו״ש. והביאו שכנה״ג שם. עו״ת אות ה׳ ברכ״י אות א׳ וכ״מ מדברי מרן ז״ל שהבאנו באות הקודם דאם אחרים מקפידים והוא אינו מקפיד אמרינן דבטלה דעתו אצל כל אדם וכן הוא בהדייא ביו״ד רסי׳ קצ״ח בב״י ובש״ע יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ו׳ מאמ״ר אות ז׳ וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל אות י״ג יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ב׳:

כ ך) וכתב שם הברכ״י דאם במקום אחד אנשי המקום מקפידין ובמקום אחד אין אנשי המקום מקפידין אי ידעינן דרובא דעלמא מקפידין גם לבני המקומות אמרינן מקום זה בטל ברובא דעלמא כמ״ש הפר״ח ביו״ד סי׳ קי״ג סק״ג יעו״ש. והביאו שע״ת אות ב׳ בי״מ אות ג׳ כר״ש. חס״ל שם:

כא כא) מוהל שנתיבש דם המילה בידיו אינו חוצץ וראיה מדאמרינן זבחים ל״ה שבח לבני אהרן שיהיו מהלכין ארכובותיהם בדם. הלק״ט ח״א סי׳ ך׳ והביאו י״א בהגב״י וכתב עליו דאין כ״כ ראיה מהתם. וכן השבו״י ח״א סי׳ פ״ג השיג עליו והביאו הברכ״י אות ב׳ שע״ת שם. מיהו המחה״ש סק״ז תירץ קושית השבו״י הנז׳ יעו״ש. ועיין ט״ז סי׳ תקפ״ד סק״ב. וכ״כ מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ קצ״ח סעי׳ י״ז דמי שאמנותו שוחט או קצב ותמיד ידיו מלוכלכות בדם אינו חוצץ יעו״ש ונראה דה״ה למוהל. וע״כ נראה דאין להחמיר רק לכתחלה לצאת אליבא דכ״ע אבל בדיעבד אם כבר נטל אינו חוצץ:

כב כב) סופר שדרכו להיות ידיו מלוכלכות תמיד בדיו אינו חוצץ ואע״פ שהוא יבש. ל״ח פכ״ה אות ס״ט. שכנה״ג שם אות ז׳ עט״ז אות ב׳ עו״ת שם. מ״א סק״ח. י״א שם. וכ״כ א״ר אות ז׳ בשם דרישת מהר״ש דאין לחוש אם אין עב ויבש ואם ירצה יטול שנית בלא ברכה יעו״ש:

כג כג) שם היה אחד צבע וכו׳ ואם הוא טבח ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו אבעיא בזבחים צ״ח ע״ב ולא אפשיטא ונראה דבטבילת נדה אזלינן לחומרא ובנט״י לקולא. וה״ה בכל הדברים החוצצין מ״א סק״ז. והביאו א״ר שם. סו״ב אות א׳ ר״ז אות ה׳ בי״מ אות ד׳ דה״ח אות ב׳ בן א״ח פ׳ אחרי אות כ״ה. קיצור ש״ע סי׳ מ׳ אות י״ב מ״ב אות י״ג ומ״מ השבו״י שם על דברי המ״א הנז׳ עיין מה שתירץ המחה״ש סק״ז. וכ״כ קיצור הש״ע בפאת השלחן שם שגם הוא תירץ קושיית הנז׳ יעו״ש. ומיהו כתב הבי״מ שם דלכתחלה ינקה ידיו מהשומן והדם ואח״כ יטול ידיו עכ״ד. ונראה שכן ראוי לנהוג:

כד **כד) שם היה אחד צבע וכו'** ופשוט בצבע כיון שדרך האומנות בכך לא אמרינן בטלה דעתו לשאר אדם אלא לרוב אומנים. א"ר אות ו' וכ"כ הר"ז שם דאעפ"י שרוב בני אדם מקפידין כיון שרוב בני אומניות הללו אין מקפידין אין חוצצין להם אבל לאחר שאינו רגיל בכך חוצצין אפי' אינו מקפיד עכ"ל. וכ"כ ח"א כלל מ' אות ו' דה"ח שם. בן א"ח שם. קיצור ש"ע שם:

כה **כה) וכ"ז** במיעוט היד אבל אם רוב היד מכוסה בדבר שיש בו ממש חוצץ אפי' לאותם שאין דרכם להקפיד. ר"ז שם. וכ"כ לעיל אות יו"ד יעו"ש. קיצור ש"ע שם. וע"ש בפאת השלחן שכתב ודלא כח"א שכתב אפי' דבר שמכסה כל היד אם דרכו בכך אינו חוצץ יעו"ש. וכ"כ לעיל אות י"ד בשם כמה פו' דלא כח"א יעו"ש. וכן עיקר. ופשוט דרוב היד היינו רוב מקום הצריך נטילה ועיין לקמן סעי' ד' דיש פליגתא עד היכן מקום שיעור נטילה ונראה דאע"ג דק"ל לענין נטילה כס' ראשונה מ"מ לענין חציצה יש לחוש גם לס' שנייה משום דק"ל סב"ל אפי' כנגד המיעוט כמ"ש לעיל סי' ח"י אות ז' יעו"ש. וע"כ אם רוב האצבעות מלוכלכין אפי' בדבר שאין מקפידין עליו כגון שאומנותו בכך יש לנקות ידיו ואח"כ יטול. והיינו דוקא אם יש ממשות על ידיו אבל חזותא בעלמא אינו חוצץ ואפי' אם הוא על כל ידיו וכמ"ש באות שאח"ז:

כו **כו) שם ויש ממש הצבע על ידיו וכו'** משמע הא אם לא יש ממש הצבע על ידיו אלא רק חזותא בעלמא אפי' אינו צבע ואפי' כל ידיו צבועות אינו חוצץ וכ"כ בב"י יו"ד סי' קצ"ח ובש"כ שם ס"ק כ"א יעו"ש. וכ"כ המחה"ש סק"ה ר"ז אות ה' ח"א שם אות ח' בן א"ח שם. קיצור ש"ע שם:

כז **כז) מי** שנתפחמה ידו משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת נ"ל דאם אין בו ממש רק חזותא בעלמא אי אפי' יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד מותר ליטול ידיו ובלבד שלא ינגבם דהוי כמוחק רק ימתין עד שתנגב ממילא ואם הוא בענין שמקפיד עליו אפי' במיעוט היד חוצץ ואם אין בו רק חזותא בעלמא אפי' ברוב היד אינו חוצץ. ח"א שם. והב"ד הפ"ת וכתב עליו ולא ידעתי היכן מצא איסור מחיקה בשבת כל שאינו דרך כתיבה רק טינוף בעלמא עכ"ל. והכי מסתברא דלא שייך איסור מחיקה בזה וגם איסור צביעה ליכא כמ"ש המ"א סי' ש"ך ס"ק כ"ה יעו"ש מיהו נראה דיש חשש משום צביעת המפה אם כ"כ ידיו שחורות וע"כ צריך שירחצם תחלה היטב ואח"כ ינגבם במפה. ועיין לקמן סי' ש"ך סעי' ך' ובמ"א שם ס"ק כ"ד ודוק:

כח **כח) שם והלח אינו חוצץ.** מפני שנמחה במים. לבוש' וכ"ה ביו"ד סי' קצ"ח סעי' י"ד. ועיין במור"ם שם שכתב דאם מקפיד עליו אפי' בדבר לח חוצץ ועיין ש"כ שם ס"ק י"ט:

כט **כט) שם בהגה.** גלדי מכה וכו' אם אינו מקפיד וכו' אבל במקפיד חוצץ כמבואר בפו' מאמ"ר אות ח' וכ"כ לעיל אות ט' יעו"ש:

ל **ל) שם בהגה. גלדי מכה וכו'** וז"ל סה"ת סי' ע"ט גלד המכה שהוא יבש ואינו מקפיד או גלד לח שמצטער עליו אינו חוצץ אעפ"י שבטבילת כל גופו רגילין להסיר הכל משום חומרא עכ"ד. והביאו ב"י. והנה מ"ש או גלד לח שמצטער עליו אינו חוצץ י"ל הטעם כמו טעם הראשון משום דאין מקפיד עליו אבל אם ידוע שמקפיד חוצץ. ועוד י"ל דדוקא בגלד יבש אם מקפיד חוצץ אבל בגלד לח שמצטער להסירו אפי' אם מקפיד עליו אינו חוצץ. וכ"כ א"ר אות ט' וא"א אות ט' והלב"ש כפי' השני אבל המאמ"ר אות ט' כתב כפי' הראשון יכתב ודלא כהא"ר יעו"ש. וכ"מ מדברי המחה"ש סק"ט. וע"כ כיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי יש להחמיר אפי' במצטער אם מקפיד עליו להסירו ואם אינו יכול להסירו יברך בלא שם ומלכות משום סב"ל:

לא **לא) [סעיף ג'] צריך להסיר הטבעת וכו'** ולא מהני בה נענוע. ברכ"י אות ג' וא"ת טבעת מהודקת אמאי חייצא הרי מיעוטו שאינו מקפיד עליו הוא כבר תירץ הרא"ש בשם הראב"ד דמקפדת היא להסירו בשעת לישה וכיון שהיא מקפדת בשום פעם אעפ"י שאינה מקפדת בשעת טבילה חייצא עכ"ל והביאו ב"י וכתב ונראה דאפי' טבעת רפייה צריך להסיר בשעת נטילה אי משום דלא בקיאין בשיעור רפיון זה ואי משום דלא ליתי להתיר אף במהודקת עכ"ד. וזהו שסתם כאן בש"ע דמשמע בכל ענין צריך להסיר ואפי' ברפוי וכמ"ש מור"ם ז"ל. וכ"פ הלבוש. מיהו הרש"ל ז"ל פכ"ה סי' כ"א כתב דדוקא בטבילה יש להחמיר אפי' ברפויה אבל בנטילה אין להחמיר. והאנשים א"צ להסיר הטבעת כלל אם לא בטבעת שיש עליה אבן טוב ואינה רפויה עכ"ל והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ו' ט"ז סק"ד. מ"א ס"ק י"א. א"ר אות י"ד. וכתב שם הא"ר דא"צ להגיה בדברי רש"ל באבן טוב אפי' רפוי כמ"ש דמ"א ונמשכו אחריו שכנה"ג והעו"ת דדבריו עולין כהוגן בלא הגהה יעו"ש. וכ"כ ג"ה בסי' קכ"ג דת"ח שתורתם אומנתם וכן בעלי בתים שעוסקים במו"מ ואין להם מלאכה גרועה א"צ להסיר הטבעות בשעת נט"י אע"ג דמהדקי טובא יעו"ש. והביאו י"א בהגב"י. עקרי הד"ט סי' ט' אות מ"ח. אמנם כבר כתבנו דדעת מרן ומור"ם ולבוש ז"ל דאפי' ברפוי צריך להסיר ומשמע דאין חילוק בין נשים לאנשים אלא כל שמסירו בשום פעם כשיהיה לו איזה מלאכה ומקפיד עליו חוצץ אלא רק אם אינו מקפיד עליו כלל בשום פעם או אינו חוצץ וצריך לשפוך רביעית בפעם אחת כמ"ש לעיל או' י"ב יעו"ש. וע"כ רבים מיראי ה' וחושבי שמו שאין לובשים טבעות בידים כדי שלא ליכנס בחששות נט"י. ועיין לקמן אות ל"ג ואות ל"ד:

לב **לב) מי** שבידו טבעת זהב ואבן טובה קבועה בה ומתירא להסירה מאצבעו כשיטול ידיו פן ישכחנה ויגנבוה יש לו תקנה שמתחלה ישפיך מים על ידו הימנית שבו הטבעת עד שיהא בו טופח ע״מ להטפיח להסיר כל דבר החוצץ ואח״כ ימשוך הטבעת ממקום מושבה למעלה או למטה במקום שיש בו טופח ע״מ להטפיח ושוב ישפוך מים על אותו היד ב״פ כדין חיוב נטילה או רביעית בב״א ובזה נטהרה כל היד. שהרי מקום הראשון שבו היתה הטבעת לטהרה ע״י שפיכת המים ב״פ או רביעית בב״א וגם מקום שנתונה בו עכשיו נטהרת ע״י טבול הראשון ושפיכות אחרות שהמים שתחת הטבעת מצטרף עמהם ואינו חוצץ. פחד יצחק אות ח׳ ערך חציצה בנט״י בשם תשו׳ הר״ש מהזקנים והסכים עמו הרש״ל מפינאלי יעו״ש. והביאו עיקרי הד״ט שם אות מ״ב. ונראה דאין להקל בזה אלא א״כ ישפיך רביעית בב״א בתחלה על ידו הימנית שבו הטבעת וכמ״ש לקמן סי׳ קס״ב ס״ט ואח״כ ימשוך הטבעת ממקום מושבה ע״י בגד ואח״כ יחזור לשפוך ב״פ שאם ימשוך אותה בידיו לא הועיל כלום שהרי נטמאו המים שעל ידיו מחמת ידו השנייה וצריך לנגבם ולחזור וליטלם כמ״ש לקמן סי׳ קס״ב סעי׳ ד׳ יעו״ש. ועיין שם בסי׳ קס״ב ס״ג וביו״ד סי׳ קצ״ח ס״ך ודוק:

לג **לג) שם הגה. ואפי׳ הוא רפוי.** והא דביו״ד שם סעי׳ כ״ג פסקי׳ אפי׳ בטבילה רפוי אינו חוצץ כתב הא״ר אות יו״ד דהכא רק לכתחלה קאמר דמחמירין יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״י דבדיעבד עלתה לו נטילה ברפוי כמ״ש ביו״ד סי קצ״ח סעי׳ כ״ג. וכ״כ מקום שמואל בחידושיו ליו״ד שם דלא כהרב בית הלל. והביאו הברכ״י אות ה׳ ושם אות ג׳ וכ״כ ר״ז אות ז׳ חס״ל אות ג׳ והא דמהני בדיעבד אם הוא רפוי כגון ששפך על ידו רביעית בב״א. מ״א ומחה״ש שם. ר״ז שם. ועיין לעיל אות י״ב. ואם הוא דחוק אפי׳ בדיעבד לא עלתה לו נטילה אם מקפיד עליו באיזה פעמים להסירו בשעת. מלאכה כמ״ש לעיל סוף אות ל״א יעו״ש:

לד **לד) שם בהגה. בשעה שעושה מלאכה וכו׳** כתב המ״א ס״ק י״א דהיינו בשעת לישה עכ״ד. והוא ע״פ מ״ש הרא״ש בשם הראב״ד והב״ד לעיל אות ל״א אבל מדברי מור״ם ז״ל שלא כתב בשעת לישה משמע דלישה ל״ד אלא כל שמקפיד עליו להסירו באיזה מלאכה שתהיה לו בשום פעם שעושה מלאכה חוצץ אם אינו רפוי. וכ״כ לעיל אות ל״א דכ״נ דעת מרן ולבוש ז״ל יעו״ש:

לה **לה) [סעיף ד׳] שיעור נט״י כל היד עד הקנה וכו׳** פי׳ תכף אחר השלמת היד מקרי קנה של זרוע וצריך נטילה עד התחלת אותו הקנה דהיינו עד השלמת היד כן הוא להרי״ף ט״ז סק״ה. וכ״כ הב״ח דשיעור נט״י להרי״ף כל היד עד התחלת הקנה של הזרוע יעו״ש. וכתב הנה״ש אות ד׳ דכן הוא דעת הרמב״ם ג״כ כדעת הרי״ף יעו״ש. וכ״כ מרן ז״ל בכ״מ על הרמב״ם פ״ו מה״ב דין ד׳ דהרמב״ם ס״ל כהרי״ף יעו״ש וכ״כ הרשב״א בת״ה שדברי הרי״ף נ״ל עיקר והביאו ב״י וכ״כ הרא״ש בתשו׳ כלל מ״ח סי׳ ד׳ והר׳ יונה בפ׳ אלו דברים דאיתא בה׳ ארץ ישראל דנט״י כל היד יעו״ש. וכ״כ הרב ז״ל בשער המצות פ׳ עקב דשיעור נט״י כל היד שהוא ה׳ אצבעות והכף עצמה עד פ׳ הזרוע יעו״ש. וכ״כ בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ד ובס׳ פע״ח שער הברכות פ״ג ובעו״ת לגבי נט״י של שחרית ויעו״ש טעם בסוד. וכ״כ לעיל סי׳ ד׳ אות י״ד וכן עמא דבר. והטעם שאין נוטלין אלא עד פרק הזרוע בלבד כתב הרב ז״ל בשער מאמרי רשב״י פ׳ נשא על אד״ר ד״ה מארי דחוחמא וכו׳ לפי שהזרוע עצמו א״א למתקו ולבסמו עד לעת״ל יעו״ש. וכ״כ בס׳ פע״ח שם. והא דמועיל ביוה״כ ובט״ב עד סוף קשרי האצבעות כבר כתבנו הטעם לעיל בסי׳ ד׳ אות י״ד קחנו משם. וכ״ה בס׳ פע״ח שם:

לו **לו) שם וי״א עד מקום חבור וכו׳** וי״א דנוטל שני קשרים משאר אצבעות וקשר אחד מגודל. הר׳ יונה פ׳ אלו דברים והרוקח. והב״ד ב״י ועט״ז אות ג׳ ונ״מ לדידן דאם אין לו מים רק עד שיעור נטילת ב׳ קשרים או עד חיבור הכף או כגון שיש לו חטטין בכף ידו ואין יכול ליטול הכף דיטול ולא יברך ענט״י אלא בלא שם ומלכות משום סב״ל וטוב שיכרוך ידיו במפה ג״כ משום דלדעת האומרים צריך ליטול כל היד זה לא חשיבה נטילה ועיין לעיל סי׳ קנ״ח אות ד׳:

לז **לז) שם וראוי לנהוג כדעת הראשון.** הא דכתב וראוי לנהוג משום דבב״י כתב בשם רי״ו שכן נהגו העולם וכתב עליו ב״י ובאמת שכן ראוי לנהוג כיון דלא מילתא טריחא היא אמאי לא נפיק נפשין מפלוגתא ולא גרע הא ממאי דא״ר חסדא אנא משאי מלא חפנאי מיא וכו׳ וסיים ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כ״כ מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו עכ״ל. וכ״כ הלבוש ומ״א ס״ק י״ג. ומ״ש הט״ז סק״ו דיש חשש בחומרא זאת וכו׳ כבר דחו דבריו עיין א״ר אות י״ב ומש״ז אות ו׳ יעו״ש. מיהו בעיקר ענין זה שכתב מרן ז״ל דראוי לנהוג וכו׳ ונכון להתנות וכו׳ ומשמע דאינו אלא חומרא בעלמא הוא מפני שלא הכריע הלכה כמרן אבל לפי מ״ש לעיל אות ל״ה בשם כמה פו׳ ובכללם ג״כ דעת המקו׳ שצריך ליטול כל היד ויש לזה ג״כ טעם בסוד וגם כתבנו לעיל בסי׳ כ״ה אות ע״ה דהיכא דאיכא פלוגתא בין הפו׳ דעת המקו׳ יכריע ובפרט בדבר זה דאיכא ספק ברכות וק״ל סב״ל (ומ״ש המ״א ס״ק י״ב בשם הזוהר אינו מוכרח כאשר יראה הרואה בזוהר פ׳ עקב דרע״ב ע״כ ובודאי האר״י ומהרח״ו ז״ל ראו דברי הזוהר הנז׳ ואפ״ה כתבו דצריך ליטול כל היד)

וא״כ לפי זה מדינא הוא דחייב אדם לנהוג כן ולא מצד חומרא וע״כ א״צ להתנות אלא רק בעת שלא ימצא לו מים ליטול כל היד לה יברך בשם ומלכות כמ״ש באות הקודם יעו״ש. ואח״כ ראיתי שכ״כ בס׳ עצי אלמוגים יעוש״ב:

סימן קסב

א א) [סעיף א׳] הנוטל צריך להגביה ידיו וכו׳ וסי׳ לדבר וינטלם וינשאם. טור. וכ״כ הרב ז״ל בשה״ע פ׳ עקב. וטעם ההגבהה כתבו הפו׳ וטור ומרן ז״ל משום שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים כמבואר בב״י ובש״ע ולפ״ז כתב בש״ע דאם שפך רביעית בב״א או הטביל ידיו שא״צ להגביה ידיו אבל הרב ז״ל כתב בשה״מ שם טעם בסוד שלעולם צריך להגביה הידים אחר הרחיצה. וגם כתב עו״ש טעם אחר משום דעתה בנט״י כוונתינו היא לגרש משם הקלי׳ הנאחזות בהם והגבהתן למעלה אחר הרחיצה כדי שלא יחזרו הקלי׳ להתאחז בהם כבראשונה ולכן צריך להעלותם עד כנגד הראש ממש ולפחות כנגד הפנים יעו״ש. ונפ״ז אין חילוק דאפי׳ שופך רביעית בב״א אי מטביל ידיו צריך להגביה הידים:

ב ב) ועתה נבאר סדר הנטילה והשפשוף וההגבהה ע״פ דברי האר״י ז״ל. תחלה יקח הכלי ביד ימין ויתנו לשמאל וישפוך מן השמאל על ימין ג״פ רצופים על כל היד דהיינו האצבעות עם הכף עד פרק הזרוע. ואח״כ יקח הכלי ביד ימין וישפוך על שמאל ג״פ רצופים על כל היד כנז׳ ואח״כ ישפשף ב׳ הידים זה בזה ביחד ג״כ ג״פ. ואח״כ יגביה ידיו כנגד ראשו ולחבר ב׳ הזרועות באופן שלא יצאו קשר הזרועות לאחור בסוד וכל אחוריהם ביתה. וגם צריך לפשוט כפות ידיו כמי שרוצה לקבל בהם איזה דבר. וזה לרמוז קבלת הטהרה רק ראשי האצבעות יהיו מעט זקופים למעלה ויברך ענט״י ואח״כ יורידם מכנגד ראשו וינגבם. ואע״ג דבשה״מ שם ד״ה ענין נט״י וכו׳ כתב דיעול ב״פ רצופים על כל יד ואח״כ ישפשף פ״א מ״מ ממ״ש אח״כ בד״ה ענין הנטילה והאכילא וכו׳ דכשנוטל יד ימין יכוין בהוי״ה דע״ב וביד שמאל בהוי״ה דס״ג וכו׳ משמע דצריך ליטול ולכוין כמו נט״י שחרית דהיינו בפשוט ומלא ומלא דמלא דהוי״ה דע״ב ביד ימין. וכן בהוי״ה דס״ג ביד שמאל. וכן בשפשוף בהוי״ה דמ״ה ור״ל נטילא א׳ דיד ימין יכוין במלא דמלא דהוי״ה דע״ב. ובנטילה שנייה בהוו״ה מלא דע״ב ובג׳ בהוי״ה פשוטה. (והטעם דנטילה ג׳ בהוי״ה פשוטה ולא א׳ אע״ג דפשוט בכתר ומלא בחכמה וכו׳ כידוע משום דכך סדר נט״י האחרונה גדולה מכלם כמ״ש לקמן אות י״ג יעו״ש ועוד י״ל כי כך הוא סדר המשכת המוחין תחלה בבינה ואח״כ בחכמה ואח״כ בכתר ממטה למעלה כידוע ליח״ן ודו״ק) וכן עד״ז ביד שמאל אלא שהוא בהוי״ה דס״ג. וכמ״ש בפע״ח שער הברכות פ״ג ובעו״ת שער התפלה יעו״ש. וכ״כ בסי׳ הרש״ש ז״ל כוונת נט״י לאכילה כמו נט״י שחרית אלא שבנט״י שחרית צ״ל בסרוגין אחת הנה ואחת הנה משום שבתא וכמ״ש בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ד והב״ד לעיל סי׳ ד׳ אות י״ב יעו״ש אבל נט״י לאכילה א״צ להיות בסירוגין כיון דליכא משום שיבתא אלא ג״פ רצופים על כל יד. וכן בענין השפשוף אע״ג דמשמע שם בפע״ח ובעו״ת דדי בפ״א בסי׳ הרש״ש ז״ל כתב דצ״ל ג״פ בין בנט״י שחרית בין בנט״י לאכילה וכתב הכוונה שלהם דהיינו בשפשוף א׳ יכוין במלא דמלא דהוי״ה דמ״ה. ובשפשוף שני בהוי״ה מלא דמ״ה. ובשפשוף ג׳ בהוי״ה פשוטה יעו״ש. וכ״כ הרב שמן ששון ז״ל ח״ד על שה״מ פ׳ עקב דמ״ש בשה״מ פ׳ עקב ד״ה ענין נט״י וכו׳ עד ד״ה ענין הנטילה והאכילה וכו׳ אינו מהרב ז״ל אלא הוא ממהר״ם אלשיך זלה״ה וגם הרש״ש ז״ל לא סידר לכוין רק מ״ש הרב ז״ל יעו״ש ועיין בן א״ח פ׳ שמיני אות ד׳ ודוק. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ קנ״ח אות ה׳ וסי׳ ד׳ אות ט״ז: וזה סדר כונת הנטילה והשפשוף בין לשחרית בין לסעודה

ב) יד ימין א׳ יוד ויו דלת. הי יוד. ויו יוד ויו. הי יוד

ב) ב׳ יוד הי ויו הי

ב) ג׳ יהוה

ב) יד שמאל א׳ יוד ויו דלת. הי יוד. ואו אלף ואו. הי יוד.

ב) ב׳ יוד הי ואו הי

ב) ג׳ יהוה

ב) שפשוף א׳ יוד ואו דלת. הא אלף. ואו אלף ואו. הא אלף.

ב) ב׳ יוד הא ואו הא

ב) ג׳ יהוה

ג ג) ואם צריך לילך איזה אמות ממקום שנטל למקום שסועד שם יש להגביה ידיו רק מעט בענין שלא יחזרו המים ויטמאו את ידיו ואח״כ כשיגיע למקום שסועד אז יגביה ידיו כנגד ראשו כנז׳ ותכף יברך ואחר הברכה יורידם מכנגד ראשו אבל עדיין הם מוגבהין מעט בכדי שלא יחזרו המים לטמא

הידים וינגבם אבל לא יגביהם קודם שעת הברכה כמ״ש בזוה״ק פ׳ נשא דקמ״ה פ״א דאסור ליה לבר נש לזקפא אצבען בזקיפו למנגא אלא בצלותא ובברכאן וכו׳ יעו״ש. ואם ההליכה חשיבה הפסק עיין לקמן סי׳ קס״ו אות ו׳ ואות יוד:

ד **ד) שם צריך להגביה ידיו וכו׳** יש מפרשים משום שאין הידים מטמאות משקין אלא עד הפרק אבל משקין שנגעו חוץ לפרק טהורין. וכן אין המים שניים מטהרין את הראשונים אלא בעודן בתוך הפרק אבל אם יצאו ממים ראשונים שבתוך הפרק חוץ לפרק ואח״כ שפך עליהם מים שניים מטהרין אותו מים שחוץ לפרק ואם חזרו ליד טמאוהו ולפיכך צריך להגביה ידיו כדי שלא יחזרו ממים ראשונים שיצאו חוץ לפרק ויטמאו את הידים. וזהו לפי סברת הרא״ש והטור ודעמייהו כמבואר בטור וב״י. אבל הרשב״א כתב בתשו׳ דכל הנוטל עד לפרק העליון שהוא סוף הכף המחובר לזרוע וחוזר ונותן שניים עד אותו פרק עצמו א״צ להגביה דלמאי נחוש שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים וליוצאים למעלה מן הפרק ההיא על קנה הזרוע אין לחוש שאותם אין להם שום טומאה שלא גזרו אלא על הידים. וההיא דפ״ק דסוטה בשלא נטל אלא עד פיצול האצבעות ולפיכך צריך להגביה יעו״ש והביאו ב״י וכתב שכן הוא דעת האגור בשם ר״א כהן יעו״ש. וזהו שכתב כאן בש״ע דאם נוטל עד חיבור היד א״צ להגביה ידיו שהוא כדעת הרשב״א והאגור. וזהו ג״כ שהגיה מור״ם ז״ל על דברי הש״ע ויש חולקים בזה ר״ל הרא״ש והטור דסברי דאפי׳ נטל עד חיבור היד צריך להגביה משום דלא אפשר לצמצם ויצאו ממים ראשונים חוץ לפרק ואז אין להם טהרה במים שניים ושמא יחזרו ויטמאו הידים וע״כ צריך להגביה ודוק וכ״כ המ״א בריש הסי׳ יעו״ש. ועיין לקמן אות ט׳ ומיהו הט״ז סק״ב מפרש דדעת החולקים שכתב מור״ם ז״ל הוא דעת הערוך שמביא בב״י דס״ל מים היוצאים מטמאים בזרוע יעו״ש. ועיין א״ר אות ה׳ ולקמן אות ט׳ ואות יוד:

ה **ה) שם הגה.** דהיינו ראשי אצבעותיו. כ״כ רש״י ז״ל וכתב עליו ב״י משמע שטעמו מפני שסובר שא״צ ליטול לחולין אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף ולכך א״צ להגביה אלא מקום הצריך נטילה יעו״ש. ולכן הביאו מור״ם ז״ל כאן על דברי הש״ע משום דה״נ מירי בש״ע לסברת האומרים שא״צ ליטול כל היד עד חיבור הזרוע וכמ״ש בססי׳ קס״א אבל לסברת האומרים דצריך ליטול עד חיבור הזרוע הא כתב הש״ע דח״צ להגביה ועיין מ״א ומאמ״ר סק״א ודוק. ומ״ש שם המ״א דכוונתו דלא יגביה הידים לגמרי שא״כ יצאו המים לזרוע תחת בגדיו ולא ינגבם ואח״כ בשעת אכילה יחזרו ויטמאו את הידים יעו״ש נראה דזה לא שכיחה דאף אם יצאו מעט מים לזרוע תחת בגדיו הם נבלעים בבגד דלא שכיח כ״כ מים שיצאו תחת הבגד ויחזרו וע״כ אין לחוש לזה ויש להגביה כל היד לגמרי כסתם הש״ע ואע״ג דאנן נהגינן ליטול עד חיבור הזרוע כמ״ש לעיל ססי׳ קס״א ולדעת מרן ז״ל אם נוטל עד חיבור הזרוע א״צ להגביה משום דמים היוצאים חוץ לפרק טהורים כמ״ש באות הקודם מ״מ לפי דברי האר״י ז״ל יש טעם בסוד בהגבהת היד נגד הראש בשעת ברכה כמ״ש לעיל אות ב׳ יעו״ש. וע״כ יש להגביה כל היד לגמרי ולא חיישינן לשיצאו המים תחת הבגד ויחזרו חדא משום דכיון דאנן נוהגין ליטול כל היד לדעת מרן ז״ל הרי מים היוצאים הם טהורים ועוד דגם לדעת הרא״ש י״ל דלא שכיח כ״כ מים שיצאו ויחזרו בשעת אכילה ודוק:

ו **ו) שם הגה. וה״ה אם משפילן וכו׳** מיהו הב״ח תמה על דברי מור״ם הללו וכתב דהגם דהרב ב״י פי׳ כן בספרו ושהסכים עמו מהר״י חביב לא נסמך דעתו על זה וכתב בש״ע הנוטל צריך להגביה ידיו למעלה וכו׳ ואיך יבא הרב בהגהתו לפסוק דבהשפיל ידיו מתחלה ועד סוף דשפיר דמי ולע״ד מדוקדק מפרש״י דאם השפיל אצבעותיו למטה (והיינו משום שלא יבואו המים על ראשי אצבעותיו וכמ״ש באות שאח״ז) לא יצא י״ח ואוכל בלא נט״י והכי נקטינן עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ז׳ עו״ת אות ב׳ וכ״פ רש״ל ביש״ש פכ״ה סי׳ נ״ה דיגביהם דוקא יעו״ש. וכ״כ של״ה בשער האותיות דף פ״א ע״א. וכ״כ ברקנ״ט פ׳ עקב ע״פ הקבלה. והב״ד מ״א סק״א וכ״כ לעיל אות א׳ דלפי דברי האר״י ז״ל צריך הגבהה דוקא יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

ז **ז) וכתב** שם הב״ח דצריך להגביה ידיו בתחלה כדי שיהיו נטולין גם ראשי אצבעותיו דאין ספק דכשישפיל האצבעות למטה לא יבואו המים אלא על אורך האצבעות מכל הצדדין מסביב אבל לא יבואו על ראשי האצבעות שהם פונים למטה ולכן צריך להגביה ראשי האצבעות בתחלה כדי שיהיו המים נשפכין גם על ראשיהם דבזה יוצא י״ח נט״י יעו״ש. וכ״כ של״ה שם בהגה ראיתי הרבה המיניים שופכין על היד מן הצד וראשי האצבעות נשארו בלי נטילה והרי הוא כאלו לא נטלום אלא צריך להגביה ראשי אצבעותיו דהיינו יכוף היד ויהיו ראשי האצבעות למעלה מכף היד. ולא שיזקוף כל היד למעלה רק יזקוף האצבעות למעלה גבוה מעל הכף יעו״ש. ונראה דגם לפי דברי הנז׳ אם יעמיד האדם כך ידיו לא יבואו המים על כל היד אלא דנפקא לן מזה דצריך האדם להשגיח בשעת נטילה ולהפך את ידיו באופן שיבואו המים על כל היד וגם על כל הצדדין ודו״ק:

ח **ח) וכתב** שם השל״ה ע״ב בהגה. קבלתי לאחר שנטל ידיו והגביהם קודם שיעשה הברכה יאמר הפסיק שאו ידיכם קודש וברכו את ה׳ ואין זה נקרא הפסקה עכ״ל. והביאו א״ר אות א׳ סי״ב אות א׳ מיהו בדברי האר״י ז״ל לא נזכר שי״ל פסוק זה. וכ״כ החס״ל בסי׳ קס״ו אות א׳ דיש מי שחושש שלא

לומר שאו ידיכם קודש קודם ברכת ענט״י כדי שלא להפסיק בין נטילה לברכה. וכ״כ שם הרו״ח דלפי המקו׳ אין לומר שאו ידיכם קודש וכו׳ ופסוק ואשא כפי אל מצותיך וכו׳ כ״א מקודם שיטול ידיו. וכ״כ בספרו כף החיים סי׳ כ״ב אות א׳ ועיין לעיל סי׳ ד׳ סוף אות ט״ז ולקמן סי׳ קס״ו אות ד׳:

ט ט) **שם הגה. ויש חולקין בזה.** עיין מ״ש בזה לעיל אות ד׳ ומ״ש א״ר אות ד׳ דנ״ל יש חולקין עיקר וגם מ״ש באות א׳ בשם האר״י ז״ל. דהגבהה מועיל שלא יתאחזו בהם החיצונים יעו״ש. וע״כ יש להגביה ידיו אפי׳ אם נטל כל היד עד חיבור הזרוע וההגבהה היא שיזהר באופן שלא יחזרו המים מהזרוע ויטמאו הידים משעת נטילה ועד הניגוב דהיינו אחר המים שניים ולפי דברי האר״י ז״ל שצריך ג״פ אחר מים שלישיים דקודם לכן אף אם יחזרו הרי שופך עליהם עוד לטהרן ובשעת הברכה יגביה ידיו למעלה כנגד הראש ולפחות כנגד הפנים ואחר הברכה תיכף יורידם מכנגד הראש ורק יהיו מוגבהים מעט בענין שלא יחזרו מים מזרוע לידים וינגבם וכמ״ש לעיל אות ב׳ ואות ג׳ יעו״ש. מיהו בדיעבד אם לא הגביה ידיו א״צ ליטול פ״ב כיון דאינו אלא חששא בעלמא שמא יחזרו ועוד דאנן נוהגין ליטול עד חיבור הזרוע ולדעת מרן ז״ל א״צ להגביה ועוד דאנן נוהגין ליטול ג״פ וי״א דאם נוטל ג״פ א״צ להגביה וע״כ מכל הטעמים הנז׳ נראה דבדיעבד אם לא הגביה א״צ ליטול פ״ב:

י י) **שם וכן אם שפך על שתי ידיו רביעית בפ״א וכו׳** וכ״ש אם שופך על כל יד רביעית בפ״א. ט״ז סק״ג. ומיהו בב״י כתב ע״ז דלדעת הערוך שפירש הטעם שצריך להגביה ידיו מפני שמים היוצאים מטמאים בזרוע אפי׳ במטביל ידיו צריך שיגביה דהא איכא למיחש שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים עכ״ל. אלא מה שלא חש מרן ז״ל כאן בש״ע לדעת הארוך משום שכבר כתב קודם לזה בב״י על דברי הערוך שאין כן דעת המפ׳ יעו״ש. ומיהו לדידן כבר כתבנו לעיל אות ח׳ דלפי דברי האר״י ז״ל בכל ענין צריך להגביה אפי׳ אם שפך רביעית בפ״א ואפי׳ אם הטביל ידיו יעו״ש:

יא יא) **שם הגה. וי״א דאם שופך על ידיו ג״פ וכו׳** הא דכתב בשם וי״א וכו׳ משום דבב״י כתב ע״ז דאינו רואה טעם לזה ולכך לא כתב מרן ז״ל זה בש״ע והלבוש והמ״א סק״ב הגם שכתבו קצת טעם לזה מ״מ סיים שם המ״א (היינו לתירוץ אחרון אבל לתירוץ א׳ גם להרא״ש מועיל מחה״ש) דלדעת הרא״ש אינו מועיל ג״פ יעו״ש וכ״פ א״ר אות ו׳ ולפי דברי האר״י ז״ל כבר כתבנו באות הקודם דבכל ענין בעי הגבהה יעו״ש והכי ק״ל:

יב יב) **[סעיף ב׳] להסיר מהם הלכלוך *וכל דבר שחוצץ כגון טיט וכיוצא כמ״ש לעיל סי׳ קס״א סעי׳ א׳ יעו״ש.** ומיהו דבר פשוט הוא שאם ידיו נקיות די לו בב״פ. ב״י. וכ״כ המרדכי בפ׳ אלו דברים בנטילת שחרית בעינן ג״פ ולפני סעודה ב״פ ולאחר סעודה פ״א וסימנין לחשף מים מגב״א עכ״ל. ד״מ אות ג׳ פרישה אות ב׳ ומיהו לפי סודם של דברים גם בנט״י לסעודה וידיו נקיות צריך ג״פ כמ״ש לעיל אות ב׳ יעו״ש:

יג יג) **שם וגם אנו המים הם טמאים,** והטעם משום דעיקר דין הנטילה הוא שישפוך מן הכלי ב״פ על ידיו, הראשונים מעבירין הטומאה מן הידים ונטמאו והשניים מטהרין הראשונים מטומאתן וכמ״ש בב״י והלבוש סעיף א׳ וכשנותן הראשונה להעביר הלכלוך הרי לא נתן אותם לשם טהרה ונעשו שניים ראשונים להעביר טומאת הידים וע״כ נטמאו גם השניים וכמ״ש הלבוש סעיף ב׳ יעו״ש:

יד יד) **שם וא״צ מים שניים.** ומיהו לדעת הראב״ד אף בנותן רביעית בבת אחת צריך מים שניים כמ״ש בב״י. וכ״כ מ״א סק״ג. ולפי דברי האר״י ז״ל צריך ג״פ אף בנותן רביעית בב״א וכן במטביל ג״כ צריך ג״פ כדי שתבא עליהם הכוונה שכתבנו לעיל אות ב׳ יעו״ש וכ״כ לעיל בסי׳ קנ״ט אות צ״ג יעו״ש. ועיין לקמן אות ל׳:

טו טו) **שם הגה. וה״ה אם היו לו מים רבים.** פי׳ יותר מרביעית. לבוש. מ״א סק״ד:

טז טז) **שם בהגה. הנוטל ידיו צריך לשפשפם וכו׳** וכ״כ מרן ז״ל בב״י דמשמע מדברי הטור דהנוטל ידיו צריך לשפשפם וכתב שכן כתב ג״כ הרמב״ם בפי״א מה׳ מקואות והכלבו בשם הראב״ד וסמ״ג בשם התוספתא יעו״ש. וכ״כ א״ח ובס׳ תמים דעים סי׳ ס״ו הביאם הברכ״י אות ב׳ וכ״כ הלבוש סעיף ז׳ ל״ח פכ״ה אות פ״ה עו״ת אות ה׳ מט״י אות א׳ ומ״ש הב״ח דנקטינן דאין צריך לשפשף אלא אם ירצה ישפשף ודלא כמור״ם ז״ל כבר תמה עליו הא״ר אות ט״ו וכן תמה על מרן ז״ל שנסתפק בב״י בדברי הכלבו יעו״ש. ומיהו גם הב״ח סיים דהמנהג לשפשפם ואין לשנית יעו״ש. וכן כתבנו לעיל אות ב׳ דלפי דברי האר״י ז״ל צריך דוקא לשפשף וגם צריך ג״פ יעו״ש. ומיהו נראה דמכל מקום בדיעבד אינו מעכב דאינו אלא למצוה. ועיין דרישה אות ב׳:

יז טוב) **שם צריך לשפשפם וכו׳.** בטור כתב בזה אפילו אם שפך על כל יד רביעית וא״כ גם מי שמטביל ידיו צריך גם כן שפשוף אחר כך זו בזו שהרי רביעית בב״א הוה כטבילה כמ״ש בס״ד. ט״ז סק״ד. סו״ב אות ג׳:

יח חי) **[סעיף ג׳] נטל מקצת ידו וחזר והוסיף וכו׳.** משום דילפינן מטבילה וכמו שאין טבילה לחצאין כך אין נטילה לחצאין לבוש. עו״ת אות ו׳ ואפי׳ אם שפך על מקצת ידו רביעית בב״א וגם מה שהוסיף אח״כ על מקצת האחד היה רביעית לא מהני. ר״ז אות ז׳:

יט **יט) שם טופח על מנת להטפיח וכו'.** זהו דעת הרמב"ם ז"ל בפי"א מה' מקואות דין ז' והכלבו בשם הראב"ד ז"ל אבל דעת הרא"ש והר"ש בריש מס' ידים והטור ז"ל דאם בשפיכה ראשונה לא נטל עד הפרח חשיב כמאן דליתיה וצריך ליתן שפיכה אחת עד הפרק ואח"כ שפיכה שניה ומשמע דאפי' אם יש עדיין טופך על מנת להטפיח אינו מועיל וכמ"ש בב"י ובב"ח וכן כתב הראב"ד בהשגות על הרמב"ם שם דטופח ע"מ להטפיח אינו מועיל בזה יעו"ש (ומ"ש הכלבו בשם הראב"ד דמועיל זהו הראב"ד אחר וכמ"ש המאמ"ר אות ח' יעו"ש) אלא שדעת מרן ז"ל שפסק בש"ע להקל משום דס"ל ספקא דרבנן לקולא גם בענין זה אבל דעת האוסרין לא ס"ל להקל בענין זה וכמ"ש הטעם בב"י ובב"ח יעו"ש וכן כתב הט"ז סק"ה דראוי להחמיר ולפסוק כדעת הטור דלא מהני רק אם חוזר ושופך שפיכה אחת עד הפרק יעו"ש. (ומ"ש הנה"ש אות כ' ומאמ"ר אות ח' על דברי הט"ז הנז' עיין מש"ז אות ה' שמשייב יעו"ש). וכ"נ דעת הב"ח להחמיר כדעת הטור והביאו מ"א סק"ה וכ"כ א"ר אות ז' בשם הנ"ץ. ר"ז אות ז' וכתב שם הא"ר ופשוט דאם שופך ג"פ דמותר בפעם ראשון לחצאין דהא שופך אחר כך עוד ב"פ. וכן בפעם ראשון שמסיר הליכלוך גם לחצאין מסירו עכ"ל וכן כתב העו"ת אות ו' דבמים שבאין להסיר הליכלוך סגי גם בחצאין ומיהו יש עוד סברא אחריתי שכתבו הרא"ש והר"ש שם והביאה ב"י שאם לא נטל בשפיכה ראשונה עד הפרק צריך לנגב ואח"כ חוזר ליטול כדינו יעו"ש אמנם הפו' לא חששו לסברא זו. וע"כ לענין דינא לדידן שנוטלין ג"פ אם הפסיק בראשונה שלא נטל עד הפרק ואח"כ השלים מותר כיון ששופך עוד ב"פ אח"כ עד הפרק בב"א והמחמיר לנגב ואח"כ לשפוך ג"פ וכן השופך להסיר הלכלוך אם מנגב ואח"כ חוזר ליטול ג"פ תע"ב. ומיהו בענין הלכלוך לפעמים שהיא מחכך יד בחברתה וא"כ לפ"ז לפום דינא צריך לנגב ואח"כ חוזך ליטול וכמ"ש בסעי' שאח"ז יעו"ש:

כ **ך) וכתב** שם הב"ח ראיתי מרבותי שהחמירו ולא נטלו ידיהם מכלי שקורין הנעפ"ס עם הענדי"ל כיון שא"א בשפיכה ראשונה עד הפרק והעולם מקילין ויש להם על מי לסמוך מיהו בזה צריך ליזהר למשמש באותו הענדי"ל כל שעת שפיכת המים דרך שם כ"א לא ימשמש תמיד הנטילה פסולה דכבר פסק כח גברא במה שיצאו המים בראשונה דרך שם כדלעיל סי' קנ"ט עכ"ל. והביאו שכנה"ג בהגב"י אות י"א. והט"ז סק"ה כתב דדבר פשוט שלא אסרו להוסיף על מים ראשונים אלא אם שפך על מקצת ופסק ואח"כ רצה לעשות שפיכה שנייה על השאר אבל אם אין פוסק מלזוב כגון בכלי שיש לו הענדי"ל של נחושת אעפ"י שאין זב בפ"א על כל השיעור של היד אין בכך כלים דכיון שאין פוסק מלזוב מקרי שפיכה אחת והמחמיר בזה היא מן המתמיהין רק שיש חשש לענין כח גברא ע"כ צריך להפכו תמיד כדלעיל סי' קנ"ט ס"ט עכ"ל אלא מ"ש הט"ז והמחמיר בזה הוא מן המתמיהין כתב עליו הא"ר אות ח' דלא דק דהא צריך לסכרו בכל פעם ואולי דבזמן קצר כזה לא מיקרו הפסק עכ"ל. ומיהו המ"א סק"ה החמיר וכתב שאין ליטול מכלי שפיו צר שאין יכול לשפוך בב"א על היד עכ"ל. ומ"ש הא"ר שם על דברי המ"א הנז' דליתא דבכלי שיוכל לשפיך בלא הפסקה מודה הב"ח דמותר נראה דגם המ"א יודה לזה דלפום דינא מותר ולא כתב שאין ליטול מכלי שפיו צר אלא רק מצד חומרא בעלמא דחיישינן שמא לא יטול יפה. וכ"כ קיצור ש"ע סי' מ' אות ד' ועיין בדברינו לעיל סי' קנ"ט אות ס"ח ואות ס"ט ודוק:

כא **כא) שם אבל בשניים נוטל מקצת ידיו וכו'** פי' אע"ג שנגב מקצת היד יכול ליטול מקצתו השנייה. מ"א סק"ו. ר"ז אות ז' ומיהו יש מפרשים דבמים ראשונים אין מוסיפין כלל ואפי' בשפיכה שנייה רמ"ש הטור וב"י וב"ח אלא שדעת הב"ח להקל במים שניים כדעת הש"ע יע"ש. וכן הוא דעת האחרונים ומ"מ ירא שמים יצא את כולם ויזהר לשפוך כל הג"פ כל פעם על כל היד בשפיכה אחת בלא הפסקה:

כב **כב) [סעיף ד'] שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה וכו'** היינו היכא שהיה מחכך יד הנטולה בחברתה שאינה נטולה כדי ליטול שתי ידיו לא הועיל כלום אלא אדרבא הנטולה נמי נטמאה מזו שאינה נטולה אבל היכא שחברתה כבר נטולה וגנובה וזו שנטל עכשיו שפך עליה שתי פעמים ינטהרה שפשפה בחברתה כדי לקנח המים שעליה בחברתה הנגובה ידיו טהורה. ב"ח. וה"ד כגון שלא הסיח דעתו מידו הנטולה כבר קודם שנגע בידו השנייה הנטולה עכשיו דאל"כ חזרה להיות שנייה ומטמאה חברתה ועיין לקמן ריש סי' קס"ד:

כג **כג) שם שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה וכו'** ל"ד בדשפך שפיכה אחת אלא דה"ה בדשפך שתי שפיכות על ידו אחת ואח"כ שפשפה בחברתה נמי שתי ידיו טמאות וליכא הכא שום נטילה אחר שפשוף זה לטהר ידיו עד שינגב. ב"ח. מט"י אות ג' וכן אפי' אם שפך על יד אחת ב"פ ועל השנית פ"א מזיק השפשוף. מט"י שם. ועיין לקמן בהגה סעי' ו' ובדברינו לשם אות מ' אבל אם שפך על כל אחת ואחת ב"פ ואח"כ שפשפם זו בזו כתב שם המט"י משמע דידיו טהורות וכדמוכח בסעי' ה' יעו"ש. ועיין לקמן אות כ"ח:

כד **כד) שם על ידו אחת ושפשפה בחברתה וכו'** לא תידוק דוקא בשפך על ידו אחת הוא דגרע השפשוף בחברתה שעדיין לא נטל אותה הא אם שפך על ידו השנית ג"כ בפ"ע ואח"כ שפשפה דאינו מזיק השפשוף דליתא דהרי לקמן סעי' ו' כתב נטל שני ידיו זו לעצמה וזו לעצמה וכו' והגיע ידיו זו לזו ידיו טמאות. ובודאי הא דקתני נמלך ארחא דמילתא נקט דהה"נ אפי' נתכוין מתחלה ע"ד להגיען זו בזו במים שניים טמאות. דהרי לא התירו אלא

בשופך על שני ידיו כאחת כמ״ש בסמוך ובסעי׳ ה׳ משום דשתיהן נחשבות כא׳ משא״כ בחילקן במים הראשונים שהרי לא החשיבן כא׳ והכא דנקטי ידו א׳ ושפשפה בחברתה לישנא דמתני׳ רפ״ד דמס׳ ידים נקטי. מט״י אות ב׳ יעו״ש:

כה **כה) שם לא עלתה לו נטילה וכו׳** כתב בס׳ גן המלך סי׳ א׳ דאם מתחלה נתכוון לשפשף אחת בחברתה כשמנגבן וחוזר ונוטלן כראוי שאין לו לברך ענט״י משום ברכה לבטלה לפי שיש מקום לומר דנטילה א׳ היתה כהוגן כמ״ש בפסקי ת״ו דסוטה והביאו התה״ד סי׳ נ״ט יעו״ש. והביאו י״א בהגה״ט וכתב דלו נראה דיחזור ויברך דהא מרן ז״ל בבד״ה סי׳ קנ״ט כתב דאין לסמוך ע״ז שכתבו התו׳ יעו״ש. אבל המאמ״ר אות ט׳ כתב דבזה גם התו׳ מודו דיחזור ויברך דהא כתב מרן ז״ל שם בבד״ה דאי איתא לדברי ר״ת מיירי שידו הראשונה היתה טהורה באופן שא״צ לנגב והיינו ששפך מידו שנטהרה כבר על השנייה ובלא נגיעה וכמ״ש לעיל בסי׳ קנ״ט סעי׳ ו׳ אבל הכא ששפשף יד בחברתה אעפ״י שמתחלה כיון לכך אף התו׳ מודו ואין כאן ספק ברכות יעו״ש. מיהו נראה לי דאינו חוזר ומברך מטעם אחר והוא משום דיכול לברך קודם נטילה וכמ״ש לעיל סי׳ קנ״ח סעי׳ י״א וע״כ הכי נמי בכל הני דאמרינן דלא עלתה לו נטילה וצריך לנגב ולחזור וליטול אם לא ידע וכבר בירך ואח״כ נזכר שלא עשה כהוגן או שהזכירוהו אחרים אם לא הסיח דעתו מן הברכה ולא הפסיק בדברים אלא תיכף נגב ידיו וחזר ונטל כראוי א״צ לחזור ולברך דהא הוי כמי שבירך קודם נטילה דעלתה לו אבל אם הסיח דעתו מן הברכה או שהפסיק בדברים אחרים או כגון שהמים במקום רחוק וצריך להפסיק איזה זמן עד שיבואו אצלו צ״ל בשכמל״ו על הברכה שבירך כבר וכמ״ש לקמן סי׳ ר״ו סעי׳ ו׳ ואח״כ כשחוזר ונוטל כראוי חוזר ומברך:

כו **כו) שם נטמאת חברתה.** וה״ה המים שבידו הראשונה נטמאה מיד השנייה. מ״א סק״ז. א״ר אות ט׳ וצריך ניגוב לב׳ ידיו אף לראשונה דאין מים שניים מטהרין ראשונים כ״א הטומאה שמחמת היד זו ולא כאן שיש במים ב׳ טומאות. א״א אות ז׳:

כז **כז) שם צריך שישפוך לו אחר וכו׳** והטעם פי׳ מהרש״ל ז״ל דאם יהא שופך בעצמו מיד זו לחברתה ואח״כ מחברתה לזו איכא למיחש דילמא בשעה שנטל בראשונה והגביה ידו יצאו המים בשפיכה הראשונה שעליה מתוך הפרק לחוץ לפרק דשוב אין להם טהרה בשפיכה שנייה ואח״כ יחזרו וירדו לתוך הפרק בשעה שיטול הכלי ביד זו שנטלה תחלה וישפוך על חברתה כי אז צריך להוריד ידו כדי לשפוך על חברתה ויטמא ידו ע״כ. והביאו הב״ח וט״ז סק״ז. ומ״א סק״ח. ומיהו זהו דוקא אם אינו נוטל עד פרק הזרוע אבל אם נוטל עד פרק הזרוע ליכא חששא זו שיחזרו המים ויטמאו הידים לדעת מרן ז״ל דס״ל דהמים שחוץ לכף היד טהורים כמ״ש לעיל אות ד׳ יעו״ש. והט״ז שם כתב עוד ט״א דשמא יגע יד הנטילה ביד שאינה נטילה עדיין. והטמא ולזה לא יועיל אח״כ מה שיטול אותה אבל כשישפוך אחר ישפוך על שניהם בב״א עכ״ל אמנם דעת מרן ז״ל נראה דלא חייש לטעם זה דשמא תגע יד הנטולה בשאינה נטולה דהא כתב אח״כ או ישפוך על כל אחת רביעית ואי חיישינן שמא תגע אף שיטול רביעית חיישינן שמא תגע קודם שיטול השנית ותטמא אלא ודאי דס״ל דלא חיישינן להא משום דאפשר ליזהר שלא ליגע. והמ״א שם כתב עיד ט״א דאם נוטל הכלי בידו הלחה נטמא אוזן הכלי מהמים ואם חזר ואחזו בידו הראשונה נטמא ידו ממנה וצריך לנגבה כמ״ש ס״ח אלא שכתב דאפשר לשפוך על כל יד בפ״ע הראשונים ושניים יעו״ש ור״ל דישפוך מים ראשונים ושניים זה אחר זה בב״א על ידו הראשונה ואח״כ ג״כ על ידו השנייה שאז ליכא חששא זו שיטמא אוזן הכלי ויחזור לטמאות ידיו. ומיהו זהו דוקא אם היה אוזן הכלי נגוב בתחלה דמועיל לי זה התיקון אבל אם היה מלוחלח הרי מתחלה כשתפסו נטמאו המים שבאוזן וטמו ידיו ואין להם עוד תיקון עד שינגבם. וע״כ צריך ליזהר בשעת נט״י כשנוטל הכלי ליטול שצ״ל אוזן הכלי שתופס בו ליטול שיהיה נגוב ואם לא אפשר צריך ליזהר דכשנוטל הכלי בימינו ליתן לשמאלו כדי לשפוך על ימין תחלה אחר שנתן הכלי לשמאל ינגב יד ימין באיזה דבר כדי להוליך מהם לחלוח מים הטמאים שקבלו מאוזן הכלי ואח״כ ישפוך עניהם ג״פ זה אחר זה בב״א כמש״ל אות ב׳ ואח״כ כשחוזר ונוטל הכלי ביד ימין לשפוך על שמאל יתפוס אותו במקום אחר שלא נגעו בהם ידיו וטמאו המים. וינגב יד שמכל ג״כ תחלה מלחלוח מים הטמאים שקבלה מאוזן הכלי ואח״כ ישפוך עליה ג״פ זה אחר זה ויתן הכלי בארץ ואם נותנו לאחר צריך ליזהר שלא יגע בידיו ואם נגע ביד האחר בעוד ידיו מלוחלחות צריך לנגב וחוזר ליטול וכמ״ש בסעי׳ זה:

כח **כח) שם צריך שישפוך לו אחר וכו׳** או ישפוך על כל אחת רביעית וכו׳ ונראה דכ״ז התקונים הוא מפני שרוצה לשפשף אחר שפיכה אחת אבל אם שופך על כל יד ג״פ ואח״כ משפשף ידיו וכמ ש לעיל אות כ׳ ע״פ דברי האר״י ז״ל א״צ לכל זה דהא כבר נטהרו ידיו וגם המים שעליהם ולא נשאר עוד חששא. ועיין מ״א סק״ח ולעול אות כ״ג:

כט **כט) שם או ישפוך על כל אחת רביעית וכו׳** משמע דאם שפך רק על ידו אחת רביעית ונגע בחברתה קודם ששפך עליה נטמאה בחברתה. וכ״כ מ״א סק״ט יעו״ש. א״א אות ט׳ מאמ״ר אות י״ד. וצריך לנגב ואח״כ חוזר ליטול. ח״א כלל מ׳ אות ג׳ ועיין לקמן אות ל״ב ואות ל״ד:

ל ל) **שם שהשופך רביעית כאחת א״צ מים שניים וכו׳** ומ״מ אע״ג דלפום דינא השופך רביעית כאחת א״צ למים שניים מ״מ כיון דלפי דברי האר״י ז״ל יש טעם בסוד לנט״י ג״פ כמ״ש לעיל אות ב׳ יש ליזהר וליטול עוד ב״פ אעפ״י ששפך בפעם ראשון רביעית וכן נכון לעשות דבשפיכה ראשונה ישפוך רביעית בב״א על כל היד כדי להנצל מאיזו חששות ואח״כ ישפוך עוד ב״פ להשלים הג״פ כדי שתבא עליהם הכוונה שכתבנו לעיל אות ב׳ יעו״ש. ועיין לעיל אות י״ד:

לא לא) **שם אם נגע בהם אחר וכו׳** חיסור לשון יש כאן וכצ״ל וכן אם נגע בהם אחר וכו׳ והוא מלתא באפי נפשה לומר שאם נגע בהם אחר דינו כשפך על ידו אחת ושפשפה בחברתה דריש הסעי׳. ב״ד סי׳ ע״ח. ור״ל אף ששפך גם מים שניים על ידיו או רביעית בב״א ואח״כ נגע בהם אחר דינו כשפך על ידו אחת ושפשפה וכו׳ דצריך לנגב ואח״כ חוזר ליטול. ועיין הלק״ט ח״א סי׳ ער״ה שכתב דאפי׳ תינוק בן יומו מטמא הידים יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ שמיני אות ט״ז:

לב לב) **שם עד שישפוך גם זה על השנייה.** וכתב רש״ל ביש״ש סי׳ ל״ג דאם נגע ביד טמאה על יד ראשונה שנטל שניים א״צ לנגבה רק נותן אח״כ מים עליה דכיון שכבר היו טהורים לגמרי אעפ״י שנטמאת מיד האחרת מהני מים השניים יעו״ש. והביאו מ״א סק״י. מיהו דעת הב״ח והמט״י שכתבנו לעיל אות כ״ג אפי׳ אם נגע ביד הטמאה ביד ראשונה שנטל שניים צריך לנגב ואח״כ חוזר ליטול יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות י״ב דלפי טעם שכתבו הפו׳ דאין המים השניים מטהרין אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה ולא מחמת חברתה משמע דלא כרש״ל ואין תקנה אלא בניגוב יעו״ש. וכ״נ דעת א״א אות יו״ד יעו״ש. וכן יש להחמיר:

לג לג) **יש** עושין כלי שניקב משוליו ותחוב בו כמין יתד העב בראשו והולך ומשתפע וכשרוצה ליטול דוחק בראשי אצבעותיו את היתד כלפי מעלה וניצוקים המים מהכלי ע״ג ידיו והוא ייתר נכון מהברזא שבכלים שצריכין חזרה והסרה לכל שפיכה ושפיכה ואעפ״י שהיתד רגיל להיות תמיד מלוחלח ולחותו מחובר במים שבכלי אין מיטמאין מהיד כשנוגע בהם מידי דהוה נוגע במים שבכלי שאינם מתטמאין וכמ״ש לעיל סי׳ ק״ס סעי׳ י״א. ל״ח פכ״ה אות פ״ד. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ה׳ מ״א סק״י. א״ר אות ח׳ אלא שכתב עליו המ״א שם דמ״מ יש לחוש שלאחר שנטל הראשונה וחוזר ודוחק הברזא בידו הלחה נדבקו מים טמאים בברזא וכשחוזר ודוחק בידו השנייה נטמאה מהמים הלחים לכן יטול רביעית כאחת עכ״ל. והביאו א״ר שם. ולפ״ז נראה דה״ה אם שופך על יד הראשונה ג״פ בב״א זה ע״ג זה ואח״כ דוחק בברזא ביד ראשונה לשפוך על השנייה דלית לן בה דהא ליכא מים טמאים על ידיו לידבק בברזא. ועיין לעיל סי׳ קכ״ט אות מ׳:

לד לד) **שם א״צ לכל זה.** אבל אם נגע בהם אחר טמאות. מ״א ס״ק י״א. מאמ״ר אות יו״ד וכתב דבחנם הצריך עיון ע״ז הא״ר יעו״ש. וצריך לנגב ואח״כ חוזר ליטול כמ״ש לעיל אות ל״ב יעו״ש. ואם כבר בירך ואח״כ נגע בה אחר וטמא ידיו נראה דא״צ לחזור ולברך דהא בירך על נטילה כשרה אלא דאח״כ נטמאת ודומא להא דסי׳ קס״ד סעי׳ ב׳ שכתבנו שם שאין לברך יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ מ׳ אות ו׳ ועיין ח״א כלל מ׳ אות ג׳ שכתב דאף אם נגע בהם אחר בעודם לחות ובירך ואח״כ נזכר דיחזור ליטול ולא יברך. וכ״מ שם דה״ה אם נטל ידו אחת מרביעית ונגע בשנייה קודם שנטלה ואח״כ נטל השנייה ובירך ואח״כ נזכר דחוזר ליטול ולא יברך יעו״ש. ועיין לעיל אות כ״ה ודוק:

לה לה) **[סעיף ה׳] שתי ידיו כאחת וכו׳** אבל אם נטל ידו אחת ושפך ממנה על שנייה אעפ״י שנתכוין ליטול שניהם טמאה וכמ״ש בסי׳ קנ״ט ס״ו. מ״א ס״ק י״ב. דדוקא אם נתכוין תחלה ונוטלן יחד חשיב כיד אחד אבל אם דעתו ליטול כ״א בפ״ע בנטילה זו ונגעו מטמאין זא״ז. א״א אות י״ב. ועיין לעיל אות כ״ד:

לו לו) **שם ואפי׳ ד׳ אות ה׳ וכו׳** עיין לעיל סי׳ ק״ס ססעי׳ י״ג ובדברינו לשם בס״ד:

לז לז) **[סעיף ו׳] נטל שתי ידיו וכו׳** ונמלך עיין לעיל אות כ״ד שכתבנו דנמלך לא דוקא אלא דה״ה אפי׳ נטלן מתחלה להגיען אח״כ זו בזו במים שניים שנטל כל אחת בפ״ע אם נגעו זו בזו קודם שנתן עליהן מים שניים טמאות וצריך לנגב ואח״כ חוזר ליטול יעו״ש ובאות כ״ג:

לח לח) **שם וצריך לנגב ידיו וכו׳** כל היכא דאמרינן בכיוצא בזה דצריך לנגב אין תקנה אפי׳ לשפוך עליהם רביעית בב״א ואפי׳ יותר מרביעית לא מהניא. מאמ״ר אות ט״ו. וכ״כ הלבוש דלחזור וליטול בלא ניגוב אינו מועיל ואפי׳ אם יתן עליה מים כמה קבין לא יטהרו את המים הטמאים שעל הידים יעו״ש. והביאו המאמ״ר שם. ומיהו טבילה אם בא להטבילם במקוה או במעין בלא ניגוב ש״ד. מאמ״ר שם:

לט טל) **שם וליטול שניהם כאחת.** וה״ה אם שופך על כל יד ב״פ או ג״פ ואח״כ משפשם דאין מיטמאין עוד וכמ״ש לעיל סעי׳ ב׳ יעו״ש:

מ מ) שם הגה. וכ״ש ליזהר שלא ליגע וכו׳ ומשמע דאם נגע צריך לנגב ואח״כ חוזר ליטול. וכ״כ המאמ״ר אות י״ב. א״א אות יו״ד. ועיין לעיל אות ל״ב:

מא מא) [סעיף ז׳] אם שפשף ידיו זו בזו יזהר שלא יגע וכו׳ היינו לאחר שנטל מים שניים או שנטל מרביעית ואפ״ה כשנוגע במקום שלא נטל נטמאו המים מ״א ס״ק י״ג:

מב מב) שם יזהר שלא יגע וכו׳ כתב ב״י נראה דהיינו לדברי האומרים דנט״י עד חיבור האצבעות לכף היד אבל לדברי המצריכים ליטול עד מקום חיבור הכף לזרוע ליכא למיחש להכי דמשם ולמעלה אין שם יד עליו לשום דבר ואינו מטמא ומיהו לדעת הערוך גם בזרוע שייך טומאה עכ״ל. ומיהו כבר כתב מרן ז״ל בב״י קודם לזה על דברי הערוך שאין כן דעת המפ׳ והבאנו דבריו לעיל אות יו״ד יעו״ש וכן בסעי׳ א׳ פסק מרן ז״ל דהנוטל עד הפרק א״צ להגביה ולא חש לסברת הערוך דס״ל המים היוצאין חוץ לפרק מיטמאין בזרוע יעו״ש. וא״כ נמצא שזה שכתב מרן ז״ל יזהר שלא יגע וכו׳ הוא לדברי האומרים דנט״י עד חיבור האצבעות לכף אבל להמצריכין ליטול עד חיבור הכף לזרועות א״צ ליזהר בזה. וכ״כ א״ר אות ט״ז. מיהו נראה כיון דאפשר לצאת לד״ה יש ליזהר לכתחלה אבל בדיעבד אם אירע ונגע בשעת שפשוף בזרוע חוץ ממקום שנפלו בו המים א״צ לחזור וליטול:

מג מג) וכתב ב״ד סי׳ ע״ח נראה שצריך ליזהר להתקין היד בענין שילכו המים למטה בתחתית היד הסמוך לזרוע מלמטה מצד הכף של יד כי רגילות הוא שאין המים הולכין שם עד הסוף לגמרי עד הזרוע והיכא דא״א יזהר שלא ישפשף כי ע״י השפשוף יטמא אותו מקום לשאר כל היד ולכן יותר טוב שלא ישפשף ויצא ידי נטילה למ״ד עד האצבעות עכ״ל והביאו הזכ״ל אות ן׳ יעו״ש. מיהו מ״ש היכא דלא אפשר ליזהר וכו׳ יותר טוב שלא ישפשף נראה דיכול לשפשף מתחת אותו מקום שמסתפק דהא א״צ לשפשף על פרק הזרוע אלא רק לקיים מצות שפשוף וע״כ היותר נכון הוא נראה לשפשף מתחת אותו מקום שמסתפק בו דלא אפשר לבא שם מים כדי לקיים כוונת השפשוף שכתבנו לעיל אות ב׳ יעו״ש ומיהו זהו דוקא היכא דלא אפשר כנז׳ אבל ודאי דלכתחלה צריך ליזהר ולעיין היטב בשעת שנוטל שיבואו המים על כל הצדדים של היד כדי לקיים מצות נטילה כתקנה. כמ״ש לעיל אות ז׳:

מד מד) [סעיף ח׳] נטל ידו אחת וכו׳ והיינו כגון שלא נטל כ״א הראשונים איירי דאי נטל את השניים הרי טהרו השניים את הראשונים שע״ג היד ולא נשאר בהם טמאה. ב״י בשם הר״ש. וכ״כ הל״ח אות פ״ה. מ״א ס״ק ט״י. ומ״ש הט״ז סק״ז דגם במים שניים אם חזר ונגע בהם שיטמאו את הידים כתב עליו המט״י אות ד׳ דליתא אלא לעולם טהורים לגמרי כדין רביעית שלם ששפך על שני ידיו בב״א יכתב דגם מדברי הלבוש והל״ח מוכח דלא ס״ל כהט״ז וכן עיקר יעו״ש וכ״כ המאמ״ר אות י״ז יעו״ש. ועיין לקמן אות מ״ח:

מה מה) שם ושפשפה בראשו. כתב המ״א ס״ק י״ד פי׳ בכובע בראשו. וכתב עליו המחה״ש דזה הכריחו לפרש בכובע דל״ת בראשו ממש דהא מבואר בסי׳ קס״ד דאם נגע תוך הסעודה בראשו נטמא ידו וצריך נטילה אפי׳ הראש נגוב ודלא כמ״ש מור״ם לחלק עכ״ל וכן פי׳ הא״א דברי המ״א יעו״ש. מיהו מדברי הש״ע לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ ח״י וסי׳ צ״ב סעי׳ ז׳ ולקמן סי׳ קס״ד סעי׳ ב׳ משמע כדברי מור״ם ז״ל דדוקא אם מחכך בראשו נטמא ידו אבל אם נגע בשערו לבד ולא חיכך לא נטמאת ידו יעו״ש. וכ״כ א״ר אות י״ז ר״ז אות ב׳ וכ״כ לעיל סי׳ ד׳ אות ע״ד וסי׳ צ״ב אות ל״ב בשם כמה פו׳ יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ קס״ד אות ט״ו:

מו מו) שם ושפשפה בראשו וכו׳ וכתב שם הל״ח דדוקא שפשף בראש או בכותל הוא דקתני שאם חזר ונגע בהן טמאה אבל אם שפשף וקנח במפה לא קתני דטמאה יעו״ש והביאו מ״א ס״ק ט״ז וכתב דאין לסמוך ע״ז עכ״ל ונראה דהיינו אם יש מים בעין על המפה וכמו בראשו ובכותל שאין נבלע בהם המים אבל אם נבלע המים בתוך המפה אין מטמא עוד. ועיין בלבוש. וכתב המחה״ש דלפי דעת המ״א יש ליזהר מלקנח עצמו במפה שכבר קינח בה חבירו והוא טופח ע״מ להטפיח. ואף שרובן נוטלין מרביעית מ״מ לא רבים יחכמו ליטול עפ״י הדין וא״כ אפי׳ רביעית טמא והמטפחת מטמא יד הנוגע עכ״ל. ונראה דהיינו בסתם בני אדם אבל אם יודע בחבירו שהוא ת״ח ועושה נטילה ע״פ הדין ליכא למיחש:

מז מז) שם טמאה וכו׳ וצריך לנגב ואח״כ חוזר ליטול וכמ״ש לעיל אות כ״ג ואות מ׳ יעו״ש:

מח מח) שם ואע״ג דכל כמה דלא שפשף מטהרין בשפשוף וכו׳ והטעם שמטהרין בשפשוף אע״ג דלא נטל כ״א שטיפה אחת ואין בה רביעית מבואר בב״י ולבוש משום דאתו משיירי טהרה יעו״ש. מיהו הל״ח שם תמה על הב״י וכתב דהנוטל פחות מרביעית אפי׳ דאתו משיירי טהרה אם לא שפך ג״פ נשארת היד בטומאה עם המים אלא הטעם דאם ניגב ידו טהורה משום דנגיבת היד במטפחת או בראש או בכותל באיזה דבר שיהיה היא המטהרת היד במקום מים שניים אלא שזה יש ביניהם שאם טהר היד במים שניים אין עוד טומאה לנוגע במים שעל ידיו או שהניחו במקום אחר אבל אם טיהרם בנגיבה הנוגע באותו המים מיטמא בהן יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק ט״ז. א״ר אות ח״י. וכ״כ המאמ״ר אות י״ז דנראין דברי הל״ח ומ״א יעו״ש. ומ״ש בזה

הט״ז כבר כתבנו לעיל אות מ״ד דאין כן דעת הפו׳ יעו״ש. ובענין מים שבאו משיירי טהרה כבר כתבנו לעיל סי׳ ק״ס אות ע״ח יעו״ש. ומ״ש המ״א דאפי׳ נטל שניים צריך לנגב כבר כתבנו לעיל בסי׳ קנ״ח אות פ״ח ופ״ט דאפי׳ המטביל ידיו צריך לנגב יעו״ש:

מט מט) שם שהשופך רביעית כאחת וכו׳ וה״ה אם שפך עליהם מים שניים אם היו ידיו נקיות או ג״פ בידיו מלוכלכות דאין שם מים טמאים וכמ״ש באות הקודם ובאות מ״ד יעו״ש. ועיין לעיל אות י״ד:

נ נ) [סעיף ט׳] צריך ליזהר וכו׳ ואם אחר שנטל את הראשונים נמצא על ידיו קיסם או צרור ידיו טמאות. ואע״ג דרפוים הם ובאו בהם המים ואין כאן חציצה ידיו טמאות. לפי שמים שעל הצרור לטמאו מחמת ידיו והמים השניים אין מטהרין אלא שע״ג היד והמים שעל הצרור נשארו בטומאתן וחזרו וטמאו את היד. משנה פ״ב דידים ופי׳ הרא״ש והר״ש שם. ב״י. לבוש. וצריך לנגב ידיו ואח״כ חוזר ליטול וכמש״ל אות כ״ג ואות מ׳ יעי״ש. ועיין א״א אות י״ז מ״ש לצדד בזה ומ״מ נראה דיש להחמיר כמו שכתבנו:

נא אנ) שם או שם דבר וכו׳ ואפי׳ דבר שהוא מבריית המים אם לא ריסקן מטמאין היד. וה״ה שלג וברד כשלא ריסקן ונמצאין על היד דטמא וכן יש להורות מ״א ס״ק י״ז. א״ר אות ך׳ ר״ז אות י״ד. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ק״ס אות מ״ז ואות ס״ד ודוק:

נב בנ) שם ואם שופך רביעית וכו׳ עיין מ״ש לעיל אות י״ד ואות ל׳ ודוק:

נג גנ) [סעיף יוד׳] מי שיש לו מכה בידו ורטיה וכו׳ ואע״ג דבסי׳ קס״א סעי׳ א׳ כתב דרטיה חוצצת שאני הכא דמיירי בדאיכא מכה בידו שאינו מסיר הרטיה מחמת הכאב ולא חיישינן שיגע באוכלין בבשרו שתחת הרטיה כמ״ש לעיל סי׳ קס״א אות ו׳ יעו״ש. וכ״מ בב״י כאן שכתב בשם הרא״ש יעו״ש:

נד דנ) שם די לו שיטול שאר היד וכו׳ ואע״ג שאין נט״י לחצאין כמ״ש סעי׳ ג׳ ה״מ כשנוטל חצי היד ואח״כ חצי היד אבל הכא שאינו יכול ליטול חציה השני לא הוי נטילה לחצאין ודומה למי שנקטעה אצבעו שנוטל שאר היד טור וב״י בשם הרא״ש. לבוש. עו״ת אות ז׳ ואם נפלה הרטיה בתוך הסעודה עיין לעיל סי׳ קס״א אות ז׳:

נה הנ) שם שלא יגע ברטיה וכו׳ ר״ל שלא יגעו המים ברטיה. כ״ה בטור. וב״י ולבוש. והטעם משום דכל ששפך מים ראשונים קצת על הרטיה אין מים שניים מטהרין אותם כמ״ש בסעי׳ הקודם גבי צרור וקיסם יעו״ש. א״א אות ח״י:

נו ונ) שם או ישפוך רביעית וכו׳ זהו הנכון ומ״מ ראוי שיכרוך על הרטיה צלצול קטן רך ולבן משוה הזוהמא לנקיות. רש״ל פכ״ה סי׳ ל״ז. שכנה״ג בהגה״ט אות ו׳ ט״ז סק״ח. א״ר אות כ״א. והטעם שיותר נכון לשפוך רביעית בב״א משום דא״א ליזהר ולצמצם שלא יגעו המים כ״א סמוך לרטיה. מש״ז אות ח׳ ועיין לעיל אות י״ד:

נז זנ) שם הגה. נוטלין מים ראשונים וכו׳ כן הוא במס׳ חולין דף ק״ה ע״א והטעם כתב בלבוש משום דאין בהם סכנה כמו במים אחרונים שלא גזרו עליהם אלא משום טמאה:

סימן קסג

א א) [סעיף א׳] אם אין מים מצויים לפניו וכו׳ וז״ל הטור אסור לאכול בלא נטילה אפי׳ אם רצה לכרוך ידיו במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת עכ״ל וכתב עליו ב״י דפכ״ה דף ק״ז ע״ב אסיקנא התירו מפה לאוכלי תרומה ולא התירו מפה לאוכלי טהרות ופרש״י התירו מפה לאוכלי תרומה דכהנים זריזין הם ולא נגעי ולא התירו לאוכלי חוליהם בטהרה לפי שאינם למודים להשמר כמו כהנים עכ״ד. וכתב ב״י דכן הוא דעת הרא״ש דלא התירו מפה לאוכלי טהרות וכ״ש לחולין. וכן דעת רבינו יונה בס״פ אלו דברים וסמ״ג וסמ״ק אבל הרמב״ם כתב בפ״ו מה״ב לט אדם ידיו במפה ואוכל בהם פת או דבר שטיבולו במשקה ונראה שדעתו לומר דוקא באוכלי חוליהן בטהרת קודש או תרומה לא התירו לאכול במפה אבל לחולין גרידי לא אלא שהראב״ד הקשה על הרמב״ם וסובר כדעת הרא״ש והר״י יעו״ש. וסיים בב״י ולענין הלכה נראה דאין להתיר לאכול חולין ע״י מפה מאחר דכמה רבוותא פליגי עליה דהרמב״ם ומיהו היכא דאין מים מצויים לאחריו מיל ולפניו יותר מד׳ מילין מותר לאכול ע״י מפה דוקא וכדברי הערוך והכי נקטינן עכ״ד. וכך הם דבריו כאן בש״ע. וכן דעת הלבוש והב״ח. וכ״כ האחרונים. ועיין לקמן אות ט׳:

ב **ב) שם יותר מד' מילין וכו'** ואם הוא ספק אם ימצא מים תוך ד' מילין אפשר דיש לסמוך על הרמב"ם שמתיר לאכול במפה אפי' יש לו מים. מ"א סק"א א"ר אות ב' ר"ז אות א' דה"ח אות ח' ח"א כלל מ' אות י"א. וכן אם הולך בשיירא ומתיירא להפרד מהם לחפש אחר המים מותר לאכול ע"י מפה קיצור ש"ע סי' מ' אות י"ד. ועיין לעיל סי' קנ"ח סעי' ח' ובדברינו לשם אות ע"א. ימ"ש באה"ט קס"א בשם שו"ת הרש"ל סי' צ"ד עיין לקמן סי' קס"ד אות א' ודו"ק:

ג **ג) איתא** בירושלמי חלה פ"ב שומרי גנות ופרדסים כלאחריו דמי יעו"ש והביאו מ"א שם וכתב משמע הא אדם היושב בביתו צריך לילך ד' מילין וצ"ע עכ"ל. וכ"כ הר"ז שם בפשיטות דהיושב בביתו צריך לילך ד' מילין אם יודע שימצא שם מים. אבל הח"ח שם כתב דנראה פשוט דדמי כלאחריו וכתב דכ"מ בירושלמי שם יעו"ש. וכ"כ הא"א אות ח"י דבסי' צ"ב סעי' ד' משמע דוקא הולך בדרך צריך לילך ד' מילין ולא היושב בביתו יעו"ש. וכן הרב זרע יעקב אשכנזי ז"ל בשי' לברכות די"ג ע"ג חלק על המ"א יכתב דהיושב בביתו ודאי הוי כלאחריו יעו"ש. וכ"כ דה"ח אות א' דאם הוא בביתו צריך לחזור אחר מים שיעור מיל יעו"ש. ועיין פתה"ד אות א' מה שרצה לישב דברי המ"א ומיהו סיים וז"ל ומ"מ לענין הלכה כיון דהח"א וזרע יעקב ודה"ח ז"ל נקטי דלא כהמ"א יש לפסוק להקל בנט"י דרבנן דהיושב בביתו אין להטריחו לבקש מים טפי ממיל עכ"ל. וכ"כ בסדה"י ושנות חיים סי' כ"ט:

ד **ד) שם לפניו ברחוק יותר מד' מילין ולאחריו מיל וכו'** משמע דשיעור שצריך לחזור אחריהם לפניו מד' מילין ולמטה ולאחריו מיל ולמטה הא מיל עצמו א"צ לחזור. וכ"כ ב"י בשם הערוך ערך גבל ומן הגמרא פסחים מ"ו יעו"ש. וכ"כ א"ר אות א' והטעם שבכאן משמע דמיל עצמו אינו חוזר ובסי' צ"ב סעי' ד' גבי תפלה משמע דמיל עצמו חוזר כתב הא"ר שם דס"ל להש"ע הכא להקל כיון דרמב"ם פוסק בכורך במפה א"צ נט"י לעולם אפי' יש מים ואע"ג דלא ק"ל כוותיה בזה מ"מ אין להחמיר בדבר במיל עצמו יעו"ש. וכ"כ הער"ה אות א' אלא שכתב עוד טעם אחר דהא דהחמיר מרן ז"ל בתפלה מפני שהוא מדבר להקב"ה אבל הכא בנט"י דאינה אלא משום סרך תרומה וכ"ש דע"י מפה דאיכא היכרא שלא יגע פסק להקל יעו"ש. וכ"כ הר"ז אות א' מיהו מדברי הלבוש משמע דבמיל נמי חוזר וכ"כ א"ר שם ע"ש הלבוש. והמאמ"ר אות ב' כתב דמרן נמי הכי ס"ל דבמיל חוזר כמו תפלה יעו"ש. וכ"כ קיצור ש"ע סי' מ' אות י"ד. ואמנם עיין בדברינו לעיל ס" צ"ב אות ך' שכתבנו דיש כמה פו' דס"ל גם בהפלה מיל אינו חוזר וכ"מ מהגמ' יעו"ש. וא"כ כאן גבי נט"י כיון דגם מדברי מרן ז"ל נראה דבמיל אינו חוזר והאחרונים נתנו טעם לדבר הכי נקטינן. וגם בפחות ממיל שצריך לחזור לאחריו אם הוא הולך בשיירא ויש פחד להתפרד מהם או שהוא רעב שאינו יכול להמתין עד שיגיעו למקום מים ויש יותר מד' מילין יש להתיר לכרוך ידיו במפה ולאכול כמש"ל אות ב' ודע דאלו הד' מילין אפי' אם הוא הולך במסלת הברזל או עם פאסט שהולך כמה שעות בשיעור ד' מילין אפ"ה צריך להמתין שיעור ד' מילין דכיון שהוא משום טרחא פחות משיעור זמן זה לא נקרא טרחא:

ה **ה) שם יטול ידיו במפה וכו'** דבר פשוט הוא דט"ס הוי וצ"ל ילוט דר"ל שיכרוך ידיו במפה מאמ"ר אות ג' פתה"ד אות ב' ועי"ש שם במאמ"ר שכתב דדוקא ע"י מפה מכשירינן אבל בלא מפה לא ודלא כהא"ר אות ה' שכתב דאם אין לו מפה אוכל בלא מפה יעו"ש ואם יש לו מים פסולין יטול ולא יברך אלא שצריך לכרוך ידיו במפה ג"כ כמש"ל סי' ק"ס אות מ"ב יעו"ש:

ו **ו) שם ילוט ידיו במפה וכו'** או ילבש בתי ידים. קיצור ש"ע סי' מ' אות י"ד:

ז **ז) שם ואוכל פת או דבר שטיבולו במשקה.** מבואר מדברי הש"ע דדבר שטיבולו במשקה שוה לכל זה לדין פת. וכ"כ בל"ח פכ"ה סוף אות ע"ב. א"ר אות ג' פתה"ד שם. וכתב שם הפתה"ד ודלא כנראה מהרב בגדי ישע שהבין בל' מרן ז"ל דכריכת מפה לא קאי אלא אאכילת פת יעו"ש:

ח **ח) שם הגה. או אוכל ע"י כף.** והגם שמדברי הרמב"ם משמע דוקא מפה מועיל ולא כף כמ"ש בב"י וכמו שהקשה הא"ר אות ד' ומאמ"ר אות ה' על דברי מור"ם ז"ל מ"מ האחרונים הסכימו לדעת מור"ם ז"ל דה"ה דיכול לאכול ע"י כף. לבוש ול"ח שם. ר"ז אות א' דה"ח אות א' חס"ל אות א' ומיהו זה שאוכל פת ע"י כף נראה כגון שהפת כבר הוא מחותך ועכשיו הוא אוכלו ע"י כף או כגון שתופסו באיזה דבר כדי שלא יגע בו וחותכו בסכין ואוכלו בכף ונראה שזה הדבר מעט קשה לאכול פת בכף משום דצריך לחתכו כנז' או ללפת בו איזה דבר וע"כ היותר נכון לאכול ע"י מפה רק אם אין לו מפה אז יאכל ע"י כף:

ט **ט) ודע** דהא דשרי לאכול ע"י מפה כשאין מים מצויים צריך לכרוך שתי ידיו במפה כמו נטילה. ועוד כיון דהטעם שמא יגע כמש"ל אות א' האוכל בידיו עביד דנגע בידיו פעם בזו ופעם בזו וע"כ יש לתקן בענין שלא יגע כלל לא כן האוכל בכף אעפ"י שאינו תופס הכף אלא ביד אחד כיון דלא אפשר לתקן יותר מזה. ועוד משום דאין דרך האוכל בכף עביד דנגע כמו אוכל בידיו. ומ"מ כבר כתבנו באות הקודם דהאוכל פת בכף מעט קשה ונכון יותר לכרוך ידיו במפה מלאכול בכף יעו"ש:

י **י) ואותם** בני אדם שנוטלין ידיהם בעשבים שנפל הטל עליהם שתי רעות הם עושים אחת שמזלזים בנט״י והשנית שמברכין ברכה לבטלה. שו״ת רש״ל סי׳ צ״ד. ובספרו יש״ש פכ״ה סי׳ כ״ב. והביאו שכנה״ג בהגה״ט סי׳ קס״ד אות ו׳ וע״ת שם אות ד׳ א״א בזה הסי׳ אות א׳:

יא **יא) [סעיף ב׳] המאכיל לאחרים א״צ נט״י וכו׳** ודבר שטיבולו במשקה נמי האוכל צריך נט״י והמאכיל א״צ. ער״ה אות ג׳ וכ״כ א״ר סוף אות ב׳:

יב **יב) שם המאכיל לאחרים א״צ נט״י וכו׳** והא דלא גזרו נטילה על המאכיל משום דלא שייך סרך תרומה ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן. לבוש. וע״ת אות ב׳ מיהו אם המאכיל הוא שמש צריך ליטול ידיו דכיון דהוא טרוד חיישינן שמא יאכל הוא עצמו ג״כ מעט רש״ל. הגרע״א. פת״ע:

יג **יג) שם המאכיל לאחרים וכו׳** נראה בעיני דאוכלי חולין בטהרה צריך ליטול שלא יטמאו המאכל ובפרט דבר שטיבולו במשקה שסתם ידים מטמאים אותם. רש״ל פכ״ה סי׳ ל״ד. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ וע״ת שם בי״מ אות ל״א. מיהו אם תוחבו לו ע״י כף נראה להקל בזה. א״ר אות ז׳:

יד **יד) שם המאכיל לאחרים א״צ נט״י וכו׳** ואם היו ידיו מטונפות צריך ליטול משום בל תשקצו. דמשק אליעזר דף שי״ז ע״ד. שכנה״ג שם אות ב׳ בי״מ אות ל״ב:

טו **טו) שם והאוכל צריך נט״י וכו׳** ואפילו אחר מאכילו ע״י מפה צריך נטילה. דמשק אליעזר דף של״ז ע״א. שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ וע״ת אות ג׳ מיהו מ״ש שם העו״ת דכ״כ הלבוש זה אינו כמ״ש הא״ר אות ז׳ יעו״ש. בי״מ אות ל׳:

טז **טז) שם הגה. ואסור להאכיל למי שלא נטל וכו׳** ונראה דוקא כשנתן לו משלו אבל אם הפרוסה של האוכל רק שהוא מושיטו לו שרי דהא אם לא מושיט לו נוטלו ממילא. ומ״מ איכא מסייע ידי עוברי עבירה. מ״א סק״ב. א״ר אות ח׳ ער״ה אות ד׳ ר״ז אות ב׳ וכ״ז בידוע שאינו נוטל אבל בספק נראה דינו כדלקמן סי׳ קס״ט ס״ב בבהמ״ז שאם נותן בתורת צדקה אף שאין יודע שנוטל נותן לעני. וכ״מ בלבוש שם ול״ח שם וכן בשל״ה. מיהו טוב הדבר כשנותן לעני דלא קים ליה בגויה שיאמר לו קח זה ותיטול ידך ותברך. א״ר שם. ועיין בדברינו לקמן סי׳ קס״ט:

יז **טוב) בתי** משקאות שמוכרין מאכל ומשתה לכל הבא אליהם ובאים כמה שאוכלין בלי נטילת ידים ובלי ברכת המוציא עיין בס׳ תורת חסד חא״ח סי׳ ה׳ שהעלה שאין איסור בזה על המוכר משום ולפני עור יעו״ש. והביאו השד״ח כללים מע׳ ו׳ אות י״ט יעו״ש. א״ח אות ד׳:

סימן קסד

א **א) [סעיף א׳] נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה וכו׳** אפי׳ שלא בשעת הדחק. עיין בב״י שהביא פלוגתא בזה די״א דוקא בשעת הדחק מהני תנאי וי״א דאפי׳ בשלא שעת הדחק מהני תנאי וכ״פ מרן ז״ל להלכה בב״י וכך הם דבריו כאן בש״ע. מיהו הרש״ל בתשו׳ סי׳ צ״ד פסק כדעת האומרים דלא מהני תנאי אלא בשעת הדחק וגם כתב שם דהא דאמרינן בפסחים פ׳ אלו דברים לתפלה ולנטילה ד׳ מילין צ״ל דאיירי התם שנטל ידיו שחרית והתנה עליהם הילכך בתוך ד׳ מילין לא חשוב דחק ולא מהני תנאי יותר מד׳ מילין חשוב כשעת הדחק ומהני תנאי וכתב ומ״מ נראה דדוקא בהולכי דרכים שכולם ישראל והולכי רגל שיכולין לעמוד בכל מקום שירצו אבל האידנא מי שהולך בעגלה בין שאר הגוים שהולכין בחבורה ומתירא לילך ביחידי ומוכרח לעמוד בכל מקום שיעמדו הם אפי׳ תוך ד׳ מילין חשוב שעת הדחק ומהני תנאי והמחמיר שלא יאכל עד אשר יבא למים ויטול ויאכל על העגלה כהלכתה תע״ב יעו״ש. וסברה זו שכתב רש״ל דד׳ מילין קאי על שנטל ידיו בשחרית והתנה כ״כ בב״י בשם סמ״ק יעו״ש. אבל דעת שאר הפו׳ גם קאי ד׳ מילין אפי׳ על מי שלא התנה בנט״י שחרית וכן הוא דעת מרן ז״ל והאחרונים דהא הצריכו לכרוך ידיו במפה כמ״ש בסי׳ הקודם דאם התנה למה צריך מפה יעו״ש. אמנם מ״ש דיא מהני תנאה אא״כ בהמים רחוקים יותר מד׳ מילין זהו דוקא למ״ד דאין להתיר תנאי אלא בשעת הדחק אבל למאן דמתיר להתנות בלא דחק שרי להתנות בכל ענין. ומיהו לענין דינא היה ראוי להחמיר ואין להתנות אלא בשעת הדחק וכ״נ דעת המ״א סק״א. וכ״פ א״ר אות ב׳ אלא אעיקרא דדינא כתב שכנה״ג בהגב״י סוף אות ג׳ דהאידנא נהוג עלמא שלא להתנות אפי׳ בנטילת שחרית ואין ספק שסמכו על הפו׳ דלא מהני תנאי אלא בשעת הדחק ואפי׳ בשעת הדחק אינם יכולין ליזהר שלא לטנפם ולכן מנעו התנאי מכל וכל עכ״ל. והביאו א״ר שם וכתב שכן מצא באגור דנהגו העולם שלא להתנות. וכ״כ בי״מ אות ג׳ דה״ח אות ג׳ ועיין לקמן אות ה׳:

ב **ב) שם ומתנה עליהם וכו׳** כתב בס׳ דמשק אליעזר דף שכ״ה ע״ג דהך תנאי אין פירושו בפיו ובשפתיו אלא שיזהר מלטמאם ומלטנפם. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ וכתב עליו דאין נראה כן מדברי הטור בשם ר״פ והרשב״א והמרדכי יעו״ש. וכ״כ העו״ת אות א׳ שמתנה בפיו שתהא נטילה זו לכל היום וגם שירצה לאכול לא יחזור ויטול עכ״ל. ומיהו עיין בא״ר אות א׳ שמצדד לומר שדי במחשבה והמש״ז אות ה׳ כתב דזה תלוי בפלוגתא דלהרשב״א סגי במחשבה ולהרא״ה צ״ל דוקא בפה יעו״ש:

ג ג) **שם ובלבד שלא יסיח דעתו וכו'** וא"ת א"כ למה לו להתנות וצ"ל דבעינן כונה לנטילה ולכן צריך להתנות. מ"א סק"ב. ועיין לעיל סי' קנ"ט סעי' י"ג:

ד ד) **שם הגה. ולא יטנפם.** לא יש חולק בזה כמבואר בטור וב"י אלא שדעת מרן ז"ל זה נכנס בשלא יסיח דעתו מהם וע"כ לא כתבה ומור"ם ז"ל רוצה לבאר וע"כ הגיה זה:

ה ה) **שם ולא יטנפם.** כתב הכלבו בה' נט"י בשם הרדב"ל שאם הניחם אחר הנטילה בבתי ידים שיועיל התנאי והביאו ב"י ומשמע שם בכלבו שר"ל שיועיל התנאי משום טינוף והסח הדעת כיעו"ש. וכ"כ א"ר אות א' וכתב ודלא כמשמע ממ"א יעו"ש. וא"ת כיון שמועיל בתי ידים משום טינוף והסח הדעת למה כתבנו לעיל סוף אות א' דנהגו העולם שלא להתנות אפי' בשעת הדחק משום דאינם יכולין ליזהר שלא לטנפם יניחו אותם בבתי ידים. תירץ המחה"ש סק"ג דיש לחוש שיוציא ידיו מתוך בתי ידים ע"י הסח הדעת ויטנפם יעו"ש. ועוד י"ל כי אין כל אדם יכול לעשות זה להניח ידיו כמו אסורות בבתי ידים כי רוצים לעשות בהם איזה עסקים שאין נעשים ע"י בית יד וע"כ מנעו התנאי מכל וכל:

ו ו) **שם ואם מים מצוים לו וכו'** פי' שהם מוכנים לפניו וא"צ לטרוח אחריהם. מ"א סק"ד. ור"ל כיון שאינו אלא לחומרא בעלמא ומדינא אף מצויים לפניו יוכל להתנות ע"כ א"צ לטרוח אחריהם. וכ"כ א"א אות א' ואות ד' וכתב שכ"מ בלבוש יעו"ש. וזהו לפי דעת מרן ז"ל דפסק דשרי להתנות אפי' שלא מדוחק אבל למאן דס"ל דאין להתנות אלא מדוחק צריך לטרוח לפניו ד' מילין ולאחריו מיל כמ"ש באות א' יעו"ש:

ז ז) **שם הגה. והא דמהני תנאי דוקא בנטילה שאינה צורך אכילה וכו'** כגון שיצא מבה"כ או לטבול במשקה והתנה שנטילה זו יעלה לו לצורך אכילה הוי כונה מעלייתא. מ"א סק"ה. א"ר אות ג' סו"ב אות ג' ר"ז אות א' וכתב שם הר"ז ואע"פ שלטיבול במשקה ויוצא מבה"כ לא יברך ענט"י ובשעת אכילה ג"כ לא יברך ענט"י ע"ז שנטל כבר אין בכך כלום יעו"ש:

ח ח) **שם אבל אם נוטל לצורך אכילה וכו'** ר"ל בשעה שרוצה לאכול ורוצה להתנות שתועיל לו נטילה זו לכל היום אפי' לאכילה אחרת אין מועיל לו התנאי. לבוש. וכ"כ ל"ח פכ"ה אות מ"ה יעו"ש. מיהו המ"א סק"ו כתב דהא דלא מהני תנאי אם נוטל לצורך אכילה משום דבעינן תכף לנטילה סעודה ור"ל כגון שנוטל לצורך אכילה ואינו אוכל כ"א לאחר זמן לזה לא מהני תנאי אבל אם נוטל ואוכל מיד מועלת נטילה זו לאכילה אחרת ואפי' תנאי לא בעי אם שמר ידיו יעו"ש. וכ"כ הר"ז שם. מיהו הא"ר או' ד' כתב דבברכת אברהם מבואר כלבוש ועי"ש באות ה' מ"ש לדחות דברי העו"ת מ"ש על הלבוש יעו"ש: וכ"ז הוא לפי דברי מור"ם ז"ל שכתב בשם הר' יונה שהביא בב"י אבל הב"ח פסק דלא מהני תנאי כ"א דוקא בנט"י שחרית וכתב שכן הוא נמי דעת מרן ז"ל יעו"ש. וכ"כ הא"ר הות ג' בשם ברכת אברהם דף קפ"ד ומהר"ם מרוטנבורק סי' קס"ט ומ"ש הט"ז על הב"ח כתב עליו דלא דק יעו"ש. ודע שכ"ז שכתנו מאות ב' עד כאן הוא כדי להבין דברי הפי' והש"ע דהא כבר כתבנו בסוף אות א' דנהגו העולם שלא להתנות יעו"ש אלא דאם אין מים מצויים כורכים ידם במפה ע"פ הדינים המבוארים בסי' הקודם יעו"ש:

ט ט) **[סעיף ב'] מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע וכו'** וה"ה אם הסיח דעתו משמירתן צריך ליטול כמ"ש סי' ק"ע סעי' א' ורסי' תע"ה. וכ"כ הרשב"א בת"ה. מ"א סק"ז. א"ר אות ו' ר"ז אות ב' דה"ח אות ד' ולפ"ז משמע דהמתנמנם בתוך הסעודה צריך ליטול דהא ע"י השינה הוסח דעתו משמירתם והגם דבנ"א כלל מ' אות ה' מצדד להקל בשינת ארעי פחות מס' נשמי וכ"פ בח"א שם אות י"ז והביאו בן א"ח פ' קדושים אות כ"ב יעו"ש מ"מ נראה דבתוך הסעודה חמיר טפי ממה שמצדד לשם וע"כ יש להחמיר. ועיין לקמן סי' קע"ח אות מ':

י י) **שם ונזכר שנגע וכו'** ואם נגע בעוד הפרוסה תוך פיו נ"ל דאסור לבלוע עד שיטול ידיו עיין סי' קס"ג סעי' ב' מ"א שם. ור"ל דשם כתוב דהאוכל מחמת מאכיל צריך ליטול אעפ"י שאינו נוגע והכא נמי אעפ"י שהמאכל בפיו ואינו נוגע צריך ליטול. מיהו נראה לע"ד דהתם שאני כיון שהוא אוכל אעפ"י שמאכילין אותו אחרים חיישינן שמא יגע כיון שכן דרך האוכלין ליגע אבל הכא כיון שכבר היה המאכל בתוך פיו ליכא חששא זו של נגיעה ואע"ג דימצא באיזה פעם שאדם נוגע במאכל שבפיו זהו מעט מן המעט ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן. ואח"כ ראיתי שכ"כ בא"א אות ז' לחלק בין דין זה לסי' קס"ג יעו"ש:

יא יא) **כתב** ח"א סוף כלל מ' דהנוגע באמצע סעודה בס"ת או בתפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף כדין צריך ליטול ידיו ולא יברך משום דכל אלו מטמאין הידים יעו"ש. אמנם הרב פנים מאירות ח"א סי' ע"ו נתעורר בזה וכתב דלא גזרו טומאה לידים הבאים מחמת ספר אלא דוקא לענין תרומה ומשום דספר גופיה פוסל את התרומה אבל לחולין כיון דספר גופיה לא מטמא חולין ולא גזרי דלא יהיו חמירי הידים מספר עצמו וע"כ ליכא חששא מנגע בספר תוך הסעודה יעו"ש. והב"ד רב פעלים ח"ג סי' ו' וכ"פ בספרו בן א"ח פ' קדושים אות ך' יעו"ש. וכ"כ בס' מנחת

פתים דף מ״ד ע״ב דבספר האשכול הס״ת סי׳ י״ב בשם רב האי גאון מבואר דדבר זה אינו רק לתרומה ולא לחולין יעו״ש. והביאו א״ח אות א׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ קמ״ז או׳ ה׳:

יב יב) שם ומקומות המכוסים וכו׳ לפי שיש מלמולי זיעה אבל מקומות מגולין בפניו ומקומות מגולין שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם מלמולי זיעה וצואה. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א סי׳ קצ״ה המיוחסות להרמב״ן וכ״כ בש״ע לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ כ״א ועיין בדברינו לשם ובסי׳ צ״ב סעי׳ ז׳ מ״ש ע״ז שם בס״ד:

יג יג) שם ומקומות המכוסים וכו׳. ואם השתין ובריא לו שלא נגע במקום מטונף א״צ ליטול. תשו׳ הגאונים סי׳ שי״ז. כנה״ג בהגב״י. עו״ת אות ג׳ וכ״כ לקמן סי׳ ק״ע סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש. ומיהו זהו מדינא אבל משום נקיות צריך ליטול כמ״ש לעיל סי׳ ז׳ סעי׳ ב׳ וכ״כ א״ר אות ו׳ ועיין בדברינו לסי׳ ז׳ אות ג׳ ואם שפשף שצריך ליטול מדינא אם צריך לחזור ולברך ענט״י ית׳ לקמן אות טו״ב:

יד יד) שם ומקומות המכוסים וכו׳ וכן אם נגע במקומות המכוסים של תינוק וכדומה צריך לחזור וליטול. חס״ל אות ב׳ וה״ה אם נגע בצואת האוזן והאף צריך לחזור וליטול המש״ל סי׳ ד׳ אות צ״ז יעו״ש. וכ״כ החס״ל שם. ואם לא נגע כ״א ביד אחד א״צ ליטול כ״א אותה היד לבד כמ״ש לק׳ סי׳ ק״ע סעי׳ א׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ קדושים אות כ״א:

טו טו) שם או שחיכך בראשו. משמע דוקא שחיכך אבל אם נגע בשערות ראשו ולא חיכך א״צ ליטול. וכ״כ מור״ם ז״ל לעיל בסי קס״ב סעי׳ ח׳ ר״ז אות ב׳ ח״א כלל מ׳ אות י״ט. בן א״ח שם. ועיין לעיל סי׳ קס״ב או׳ מ״ה:

טז טז) שם ויברך ענט״י. מיהו ברש״ל פכ״ה סי׳ כ״ה כתב שאין לברך על נטילה זו דלא מצינו שתיקנו ברכה באמצע סעודה יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ עו״ת אות ד׳ מ״א סק״ח. וכ״פ הט״ז סק״ה. א״ר אות ז׳ סו״ב אות ה׳ א״א סי׳ ק״ע אות ב׳ ר״ז אות ב׳ דה״ח אות ד׳ בן א״ח שם. קיצור ש״ע סי׳ מ׳ אות ט״ז. וכתב שם הא״ר דגדולה מזו כתב באגודה פ״ג דיומא דאף בהלך והפליג א״צ לברך יעו״ש. וכ״פ א״א שם והגם דהמט״י וי״א והמאמ״ר אות ג׳ והנה״ש אות ב׳ יישבו קושיות הט״ז ודעתם לפסוק כדברי מרן ז״ל לחזור ולברך מ״מ הא כבר כתבנו לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ דבענין ספק ברכות אין הולכין אחר הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל יעו״ש וכן המנהג פשוט אצל כל בעלי הוראה דבדבר דאית ביה פלוגתא אין מברכין מספק. ובפרט בדבר זה דאיכא למימר דלא תיקנו כי אם ברכה אחת לכל הסעודה ההיא עד שיברך ברהמ״ז וכן נראה לפי סודם של דברים דלא שייך כ״א ברכה אחת לכל הסעודה עיין בדברינו לעיל סי׳ קס״ב אות א׳ ואות ב׳ ודוק:

יז טוב) וכתב שם הט״ז דמדברי רמ״א בסי׳ קע״ח משמע דהעושה צרכיו בתוך הסעודה א״צ לחזור ולברך ענט״י יעו״ש וכ״פ א״א שם. ר״ז שם דה״ח שם. קיצור ש״ע שם. והגם דהמ״א סי׳ קס״ה סק״א והח״א בכלל מ׳ אות י״ד כתבו לברך כבר כתבנו באות הקודם דאנן ק״ל סב״ל ואין לברך יעו״ש. וכ״פ בן א״ח פ׳ בהעלותך אות ח׳ ועיין לקמן סי׳ קע״ח אות מ״ב:

סימן קסה

א א) [סעיף א׳] העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב״פ וכו׳ זהו דעת ר׳ יעקב ב״ר יקר שכתב רש״י ז״ל בס׳ הפרדס. וכ״כ בהגמ״י פ״ו מה׳ ברכות וכ״כ ר״י כמ״ש בב״י והטעם שצריך ב׳ נטילות משום דאם אינו עושה אלא נטילה אחת ומברך אשר יצר תחלה ואח״כ ענט״י הוי ברכת א״י הפסק בין נטילה לברכת ענט״י ואם מברך ענט״י תחלה הוי ברכת א״י הפסק בין ברכת ענט״י לברכת המוציא הלכך צריך ב׳ נטילות וכמ״ש הב״ח והמ״א סק״א. אבל רש״י ז״ל ס״ל דדי בנטילה אחת ועולה לכאן ולכאן ור״ל שאין בזה הפסק כלל ואיזו שירצה יברך תחלה אלא דמ״מ כתב הב״ח דראוי להקדים א״י תחלה משום דחיוב ברכה זו בא לו תחלה יעו״ש. ומ״ש אח״כ בש״ע ואם אינו רוצה ליטול אלא פ״א וכו׳ הוא הכרעת הטור והטעם כתב בב״ח משום דס״ל דהניגוב הוא מן המצוה וכל שלא ניגב לגמרי הו״ל קודם לעשייתן ואין כאן הפסק יעו״ש. נמצא דהעושה צרכיו ורוצה לאכול לכתחלה צריך לעשות ב׳ נטילות על הראשונה מברך א״י ועל השנייה מברך ענט״י ואם א״א לו כגון שאין לו מים כ״א לנטילה אחת או שאין פנאי להתעכב לעשות ב׳ נטילות אז יוכל לעשות ב׳ הברכות על נטילה אחת דהיינו שיטול וישפשף ויברך א״י ואח״כ יברך ענט״י ואח״כ ינגב. ולפי שיש בזה דעות חלוקות כמ״ש הרח״פ בס׳ כף החיים סי׳ ב״ך אות ז׳ יעו״ש ע״כ נכתוב דבר השוה בין ע״פ הפשט בין ע״פ הסוד. ודע שכבר כתבנו לעיל בסי׳ ד׳ אות ס״א וס״ב דהיוצא מבה״כ צריך לערות על ידיו ג״פ בסירוגין כיון שהוא משום רו״ר אבל לנט״י לסעודה א״צ ג״פ בסירוגין אלא רק ג״פ רצופין זה על זה כמ״ש בסי׳ קס״ב אות ב׳ יעו״ש. וע״כ העושה צרכיו ורוצה לאכול תחלה יעשה נטילה ג״פ בסירוגין ויכוין שנטילה זו אינה משום אכילת פת אלא רק להעביר

רו״ר השורה על הידים בבה״כ ואח״כ ינגב ידיו ואח״כ מברך א״י ואח״כ יעשה הסדר שכתבנו לעיל סי׳ זק״ן אות י״ד וזה יהיה ג״כ כדי להפסיק בין נטילה לנטילה. ויש ליגע במקומות המכוסים ג״כ קודם נטילה שנייה ואח״כ נוטל כמ״ש לקמן אות ד׳ יעו״ש. ואם לא אפשר בב׳ נטילות כגון שאין לו מים כי אם לנטילה אחת או כגון שהוא טרוד ואינו יכול להתעכב אז יעשה נטילה אחת של ג״פ בסירוגין דג״פ בסירוגין מועיל ג״כ לנט״י לאכילה כמ״ש לעיל סי׳ קס״ב אות ב׳ דכוונת נט״י של שחרית ושל אכילה שוים הם אלא דשל שחרית צריך ג״פ בסירוגין משום שיבתא ולאכילה א״צ אבל אם עשה גם נט״י של אכילה בסירוגין אינו מזיק ויכוין בנטילה זו להעביר רו״ר של בה״כ וגם כדי לטהר ידיו לאכילת פת ואחר שנטל ג״פ בסירוגין אז יעשה שפשוף ג״כ ג״פ כנז׳ סי׳ קס״ב אות ב׳ ואח״כ יברך א״י ואח״כ יגביה ידו כנגד ראשו ויברך ענט״י ואח״כ ינגב ידיו ויברך המוציא. ועיין לעיל סי׳ קנ״ח אות פ״ב ופ״ג ולקמן אות ו׳:

ב **ב) ואם** תכף אחר שנטל ידיו ושפשף בירך ענט״י ושכח לברך אשר יצר קודם ענט״י נ״ל דיברך המוציא ויאכל כזית ואח״כ יברך א״י כדי שלא להפסיק בין ענט״י להמוציא אלא רק שיזהר שלא ללפת שום דבר עם הפת עד שיברך אשר יצר כדי שלא יטרד בסעודתו וישכח מלברך. ועיין לקמן אות ה׳ ואות ז׳:

ג **ג) שם יטול ב״פ וכו׳** וכן הסכים השל״ה בשער האותיות אות ק׳ דפ״א ע״ב ורש״ל סי׳ מ׳ וט״ז סק״ב ליטול ב״פ. וכ״פ בתשו׳ בנימין זאב סי׳ קפ״ח ומהרי״ל והב״ד א״ר אות ב׳ דכ״כ ס״ח סי׳ ח״ן. ומיהו העושה צרכיו ורוצה לאכול דבר שטיבולו במשקה לכ״ע א״צ אלא נטילה אחת כיון דאינו מברך ענט״י כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ח ס״ד יעו״ש. מאמ״ר סוף אות א׳ וכ״כ א״א אות א׳ ומ״ש המ״א סק״א דהעושה צרכיו באמצע סעודה יטול פ״א ויברך ענט״י ואח״כ א״י כבר כתבנו לעיל בססי׳ קס״ד דאין לברך ענט״י באמצע סעודה יעו״ש:

ד **ד) וכתב** שם השל״ה דמ״מ יהיה נזהר שימשמש בידיו בגופו במקום הנסתר כדי שיביא את עצמו לידי חיוב נטילה כ״א ישארו נקיים ובלי הסח הדעת איך יברך ענט״י אח״כ עכ״ל והא דכתב זה השל״ה דיגע במקומות המכוסים כדי שיוכל לברך ענט״י משום דהוקשה לו דלעיל סי׳ קנ״ח ס״ז כתב דהנוטל לדבר שטיבולו במשקה או שלא לאכול ואח״כ רוצה לאכול אם לא הסיח דעתו יטול בלא ברכה ואיך כתב כאן דיברך ענט״י על נטילה שנייה וע״כ כתב דיגע בידיו במקומות המכוסים כדי שיטמאו ידיו ויוכל לברך יעו״ש. מיהו המ״א סק״ב כתב על דברי השל״ה הנז׳ דכיון שנטל כדינו למה ליה לחזור ולגרום טומאה וליטול ולגרום ברכה אלא דבראשונה אינו נוטל כדינו יעו״ש. והא״ר אות ב׳ תירץ דהכא גרע שמכוין בראשונה שלא יהא לאכילה משא״כ לעיל שלא כיון בפי׳ שלא תהא לאכילה יעו״ש. וכ״כ א״א אות ב׳ ונראה לענין דינא אם אפשר לו אינו נוטל בראשונה כדינו כגון בכלי נקוב או מים פסולים וכדומה ויברך ענט״י ואם א״א לו בזה כגון שאין לו כלי נקוב וכדומה וגם א״א לו להתעכב עד שיהיה לו הסח הדעת מנטילה ראשונה אז בראשונה יכוין שלא תהא זה לאכילה כ״א דוקא להעביר רו״ר של בה״כ ואח״כ יעשה ג״כ כמ״ש השנ״ה שיגע במקומות המכוסים ויחזור ליטול ומברך ענט״י. והגם דהמ״א כתב על דברי השל״ה למה ליה לגרום טומאה ולגרום ברכה זה אינו ממש גורם ברכה דהא חייב לברך ענט״י כמו שתקנו רז״ל וגם יש לנטילה ולברכה זו טעם בסוד כמש״ל סי׳ קס״ב אות ב׳ אלא דהא דאינו מברך אם כבר נטל ולא הסיח דעתו משום די״א דנט״י לחולין א״צ כוונה כמ״ש סי׳ קנ״ח ס״ז וק״ל סב״ל אבל אם בא לחייב עצמו בברכה כדי לצאת אליבא דכ״ע לא נקרא זה גורם ברכה. ועוד דהא י״א דאם כיון בראשונה שלא תהא לאכילה יכול לברך בשנייה וע״כ מ״ש הוא העיקר. ועיין לעיל סי׳ קנ״ח אות ס״ד:

ה **ה) שם לאחר ששפך וכו׳** דנטילה אחת עולה לכאן ולכאן ואשר יצר לא הוי הפסק בין נטילה לברכת ענט״י דברכת ענט״י לא שייכא עדיין עד שעת הניגוב. ב״י. ט״ז סק״א. מיהו החס״ל סי׳ קנ״ח אות ו׳ כתב דאם אינו רוצה ליטול כ״א פ״א יברך ענ״י והמוציא ואח״כ אשר יצר. וכ״כ בן א״ח פ׳ שמיני אות ט׳ ונראה הא שכתבו כן משום דחוששין לסברת ר״י ב״ר יקר דס״ל דאין להפסיק בא״י בין הנטילה לברכת ענ״י או בין ענ״י להמוציא וכמ״ש לעיל אות א׳ יעו״ש. אבל דעת רוב הפו׳ נראה דיותר טוב להקדים אשר יצר משום דנתחייב בה קודם ואי משום הפסק כיון דעדיין לא נגמרה מצות הנטילה עד שינגב לא חשיבה הפסק אשר יצר בין הנטילה ובין ברכת ענ״י כיון שמברך ענ״י קודם הניגוב כנז׳ אלא רק אם כבר שכח ולא בירך אשר יצר ובירך על נטילת ידים אין לברך א״י עד אחר המוציא כי בזה רק יש לחוש להפסק בין ענט״י להמוציא וכמ״ש לעיל אות ב׳ יעו״ש:

ו **ו) שם ומשפשף וכו׳** פי׳ דשופך על ב׳ ידיו פחות מרביעית בפעם אחת דאז מותר לו אח״כ לשפשף אותם אבל אם היה שופך על כל יד בפ״ע אסור לשפשף זו בזו כמ״ש סי׳ קס״ב ס״ו יעו״ש. ט״ז סק״ב. וכ״כ המ״א סק״ג. א״ר אות ג׳ מאמ״ר אות ב׳ מיהו הב״ח כתב כגון ששפך על ידיו רביעית בב״א שכבר ידיו נקיות ויכול לברך אשר יצר ועדיין לא חל עליו ברכת ענט״י עד שעת ניגוב דאפי׳ הנוטל רביעית בפ״א צריך לנגב ודלא כמ״ש בש״ע ססי׳ קנ״ח דהנוטל רביעית בב״א א״צ לנגב יעו״ש וכ״כ רש״נ פכ״ה סי׳ מ׳ והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳ וכ״כ אנן לעיל בסי׳ קנ״ח אות פ״ח ופ״ט בשם כמה פו׳ דגם הנוטל רביעית בב״א או מטביל ידיו צריך לנגב יעו״ש. ואמנם כבר כתבנו לעיל סי׳ ד׳ אות ס״א וס״ב די״א לנטילת היוצא מבה״כ

צריך ג״פ בסירוגין יעו״ש. וא״כ כיון דיש פלוגתא איך יברך אשר יצר קודם שיהיו ידיו נקיות אליבא דכ״ע וע״כ נראה לי דאם א״א לו בנטילת ב״פ ורוצה ליטול פ״א צריך ליטול ג״פ בסירוגין ויברך אשר יצר ואח״כ ענט״י קודם הניגוב דהא כמה פו׳ יש דס״ל דאפי׳ אם נטל רביעית בב״א צריך לנגב כנז׳ וה״כ הו״ל מברך קודם גמר עשיית המצוה ולא הוי הפסק כיון דהניגוב הוא מן המצוה וכמ״ש לעיל אות א׳ יעו״ש:

ז **ז) ואם** שכח לברך עד שנטל ידיו יברך מתחלה ענט״י ואח״כ א״י כמ״ש הגמ״י דכיון שבאים נמי לטהרת ידים לא הוי הפסק. מ״א שם בשם ד״מ. ור״ל דאם שכח לברך אשר יצר עד שנטל ידיו נטילה הראויה לאכילה כגון ששפך על ידו רביעית בב״א או ששפך עליהם מים שניים וניגב שכבר גמרה לה מצות הנטילה אז יברך ענט״י תחלה כדי שלא להפסיק בין הנטילה לברכת ענט״י ואח״כ אשר יצר. וכ״כ ר״ז אות א׳ (ועיין לב״ש שהגיה בדברי המ״א במקום שנטל שניגב ולעד״נ שא״צ להגיה) וזהו לפי סברתו שכתבנו באות הקודם דס״ל דבתחלה יטיל פחות מרביעית על ב׳ ידיו כאחת ומשפשף ויברך אשר יצר ואח״כ יגמור הנטילה הראויה לאכילה ויברך ענט״י כדי שלא יהא הפסק בין הנטילה לברכת ענט״י וכמ״ש הט״ז סק״ב אבל כבר כתבנו שס דכמה פו׳ יש דס״ל אף אם נטל ברביעית בפ״א צריך לנגב וא״כ כיון דהוי הניגוב מן המצוה כל עוד דלא ניגב עדיין לא נגמרה המצוה ואם יברך אשר יצר קודם ענט״י לא הוי הפסק בין נטילה לברכה ענט״י ועי״ש מ״ש לענין דינא אמנם אם שכח לברך אשר יצר עד שבירך ענט״י אז יש לברך אותה אחר המוציא וכמש״ל אות ב׳ יעו״ש. ובענין אם שכח לברך ענט״י עד שניגב ידיו כבר נתבאר לעיל סי׳ קנ״ח אות פ״ה קחנו משם:

ח **ח) כתב** רש״ל בתשו׳ סי׳ צ״ז אכל דבר שחייב לברך בנ״ר ברכה אחרונה ושכח והטיל מים יברך א״י קודם דהיא תדירה. ועוד דאין לה שיעור כמ״ש ססי׳ ז׳ משא״כ בברכה אחרונה יעו״ש. מ״א שם. עט״ז אות א׳. וכ״כ לעיל סי׳ ז׳ אות א׳ יעו״ש. ומה שהקשה ה״ב על דברי הנז׳ כבר הוא מיושב בתשו רש״ל הנז׳ אלא שהרב הנז׳ לא ראה הדברים בשורשן. וכ״כ הזכ״ל בה״ב אות א׳ יעו״ש:

ט **ט) [סעיף ב׳] אם רבים מסובין בסעודה הגדול נוטל וכו׳** משמע דבכל מקום ובכל זמן צריך לחלוק כבוד לגדול ליטול תחלה ואעפ״י שכולם אוכלין בשלחן גדול ואין אחד מהם מתחיל לאכול עד שיטלו כולם. ב״י וכ״כ הב״ח. ועיין לקמן אות י״א:

י **י) שם והרא״ש היה רגיל ליטול באחרונה וכו׳** והטעם כתב הט״ז סק״ג אע״ג דאמרינן בברייתא דגדול נוטל תחילה נראה דהוא ס״ל דשאני בזמן התלמוד שהיה לכל אחד שולחן בפ״ע והיה הגדול אוכל מיד כדאיתא בגמ׳ שמביא ב״י משא״כ עכשיו אין כבוד לגדול ליטול תחלה ויצטרך לישב ולשמור ידיו וכמו שהקשה רב ששת לריש גלותא עכ״ד ועיין בב״י. אבל הב״ח בסי׳ קס״ו כתב דהרא״ש ז״ל היה מחמיר לחוש לדעת התו׳ והר׳ יונה שכתבו דמ״ש בגמ׳ ברכות דף מ״ב ע״א תיכף לנט״י ברכה אמים ראשונים נמי קאי ולכך היה רגיל שלא להפסיק ולדבר יעו״ש. וכ״נ דעת הטור שהביא אלו דברי הרא״ש בסי׳ קס״י גבי הפסק. וכ״כ המאמ״ר אות ה׳ יעו״ש. ונ״מ בין הטעמים דלדעת הט״ז דינא הוא דעבד הרא״ש ז״ל שלא נטל תחלה ולדעת הב״ח אינו אלא לחומרא בעלמא כדי לחוש לדעת האומרים תיכף לנט״י ברכה אמים ראשונים נמי קאי וכמ״ש לקמן סי׳ קס״ו יעו״ש:

יא **יא) שם ליטול באחרונה וכו׳** ורש״ל בתשו׳ סי׳ ל״ד כתב דדרך כבוד ראוי הוא שיטול ידיו באחרונה ועל בעל הסעודה הוא מוטל לכבדו להביא מים לפניו באחרונה אבל אם מביאים לו ליטול ידיו בראשונה כמו שנתפשט המנהג והוא מונע מלקבל עבירה היא בידו והוא בזיון התורה שהוא רודף אחר הכבוד ואפי׳ לפי סברת הרא״ש אין ראוי לומר אני אנהג עצמי בקדושה ובטהרה ובפרישות ולא אפסיק ואחרים יפסיקו אלא אדרבא היה לו ליטול ולהזהר שלא יפסיק ואחרים ילמדו ממנו ומ״מ אי שואל לו אדם ד״ת ואינו משיב לו עון הוא בידו יעו״ש. וכ״כ מט״מ סי׳ רע״ב ושל״ה בשער האותיות אות ח׳ דף פ״א ע״ב ונ״ק והב״ד א״ר אות ד׳ וכתב דמ״ש העו״ת על דברי רש״ל הנז׳ משום דלא עיין בגוף תשו׳ רש״ל הנז׳ יעו״ש. ומיהו מ״ש רש״ל להתיר להפסיק בד״ת הב״ח שם חלק וכתב דאפי׳ בד״ת אסור להפסיק וכ״כ הט״ז שם. וכתב עי״ש הב״ח דבהפסקה כדי הילוך כ״ב אמה אפי׳ בלא דיבור הוי הפסק וכמ״ש מור״ם ז״ל לקמן ססי׳ קס״ו יעו״ש והביאו מ״א שם סק״ב וכתב וא״כ רשאי הגדול למנוע עצמו מליטול בראשונה יעו״ש. וכ״כ המש״ז בזה הסי׳ אות ג׳ דאם הביאו מים לגדול בראשונה יכול לומר אטול באחרונה יעו״ש ונראה כיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה על בעה״ב מוטל להביא לגדול באחרונה ואם הביאו לו בראשונה אם יכול לומר אני אטול באחרונה בענין שאינו נראה שיש בו יוהרא אז יוכל לומר וא״ל יטול בראשונה דהא בדיעבד אינו מעכב אם שהה כדי הילוך כ״ב אמה וכמ״ש לקמן ססי׳ קס״ו. וכ״ז אם יש בני אדם מרובים וכשנוטל בראשונה ישהה מאחר הניגוב עד ברכת המוציא כ״ב אמה אבל אם הם מועטים או שיש לגדול שלחן בפ״ע לברך המוציא לאלתר או שיש מנהג כל מי שנטל מברך המוציא ואין ממתינין זה לזה עד שיטילו כולם אז נוטל הגדיל בראשונה וכמ״ש לעיל אות ט׳ וכן נכון לנהוג שכל אחד יברך המוציא לעצמו תיכף לנטילה כדי שלא ישהו ושלא יפסיקו ועיין לקמן סי׳ קס״ז סוף אות ח״ן. ומ״ש המ״א סק״ד דשיחה ב׳ או ג׳ תיבות לא הוי הפסק יתבאר לקמן סי׳ קס״ו אות ז׳ יעו״ש:

יב **יב) וכתב** שם השל״ה ע״א בהגה דצריך אדם להיות בקי במאד בהלכות נט״י כי רב היא והביאו א״ר שם. מש״ז שם:

סימן קסו

א **[סעיף א'] י"א שא"צ ליזהר וכו'** וי"א שצריך ליזהר וכו' הא דאמר י"א שא"צ וי"א שצריך משום דבמס' ברכות דף מ"ב ע"א איתא תיכף לנט"י ברכה ומפרשי לה התם רש"י ותו' דאמים אחרונים קאי יעו"ש. וכן מפרש לה הרמב"ם בפ"ו מה' ברכות ורבינו יואל והב"ד הטור וב"י. אבל מתוך הירושלמי פ"ו דברכות משמע דההיא דתיכף לנטילה ברכה אמים ראשונים קאי דאיתא התם התוכף ברכה ללט"י אינו ניזוק בכל אותם סעודה. וכ"כ הטור וכ"כ בהגמ"י פ"ז דברכות והב"ד ב"י וכתב וכן נכון לעשות ליזהר גם במים ראשונים עכ"ל וכך הם דבריו כאן בש"ע. וכ"ה דעת הרא"ש והטור ור' ישעיה הראשון בפסקיו כ"י והרמ"ע באלפסי זוטא פ' כיצד מברכין כמ"ש הברכ"י בשיו"ב אות א' יעו"ש. וכ"פ הלבוש. פר"ח. ער"ה. מאמ"ר אות א' ועיין לקמן אות ו':

ב **ב) שם י"א שא"צ ליזהר וכו'** ומ"מ אסור למזוג הכוס בחמין בנתיים דצריך דקדוק שלא יחסר ושלא יותיר והוי הסח הדעת טפי וה"ה לכל כיוצא בזה. ובאגודה כתב בשם ר"ת דבחול אסור דחיישינן שמא יסיח דעתו וילך לו אבל בשבת שהשלחן ערוך יכול ליטול ידיו ולקדש וה"ה להבדיל ולאכול עכ"ל. מ"א סק"א. וכ"כ הט"ז סק"א. וזהו לפי מנהג שכתב מור"ם ז"ל בסי' ער"א סעי' י"ב שיש מקומות נוהגים ליטול קודם קידוש יעו"ש. אבל הט"ז שם ס"ק י"ד כתב דאעפ"י שכתב מור"ם ז"ל ואין לשנות מ"מ מי שחרד לדבר ורוצה לעשות כדיעה ראשונה וליטול ידיו אחר הקידוש ש"ד יעו"ש וכ"ה לפי דברי האר"י ז"ל בשער הכוו' דף ע"א ודף ע"ב צ"ל הקידוש דוקא קודם נטילה. ויעו"ש טעם בסוד וה"ה בקידוש של שחרית צ"ל דוקא קודם נטילה וכמבואר בשער הכוו' שם דף ע"ד ע"ג יעו"ש. וכ"כ בפע"ח שער השבת פט"ז יעו"ש:

ג **ג) שם וי"א שצריך ליזהר וכו'** כתוב בה' מהר"ן כמו שצ"ל בע"ש עם חשיכה עשרתם ערבתם וכו' כן צ"ל קידם נט"י אם כל דבר מוכן הראוי לקידוש ולברכת המוציא כדי שלא יצטרך להפסיק והביאו א"ר אות א' וזהו ג"כ לפי מנהג שכתב מור"ם ז"ל שיש מקומות נוהגין ליטיל קודם קידוש כמ"ש באות הקודם אבל דעת מרן והאר"י ז"ל אינו כן אלא צ"ל הקידוש קודם כיעו"ש אלא דנפקא מנה לדידן דצריך ליזהר להזמין קודם נט"י מה שצריך לנט"י והמוציא כגון המפה לניגוב והשלחן והלחם והמלח וכדומה כדי שלא להפסיק בין הנטילה להמוציא וגם כדי לברך המוציא מיד:

ג) שם וי"א שצריך וכו' ועיין מהרש"א שבת ט' ע"ב שכתב דאחר נט"י קודם אכילה אף בני בבל לא היו נוהגין בהתרת חגורה משום הפסק בין נטילה לאכילה יעו"ש. אבל הער"ה אות א' כתב דלא הוי הפסק כיון דצורך סעודה היא יעו"ש וע"כ נראה דלכתחלה יש להתיר קודם נטילה או אחר שיברך המוציא ויאכל כזית ובדיעבד אם התיר בין נטילה להמוציא לא הוי הפסק וכמ"ש לקמן אות ח' יעו"ש ועיין בקיצור ש"ע סי מ"א אות ב' שכתב דמותר לענות אמן בין נטילה להמוציא ונראה שהוא פשוט. ועיין לעיל סי' קנ"ח אות ד':

ד **ד) וכתב** השל"ה בשער האותיות אות ק' דף פ"א ע"ב דירגיל אדם עצמו להתפלל תפילת המזון קודם נטילה ואם שכח ולא התפלל עד שנטל ידיו יכול להתפלל בין הנטילה להמוציא ולא הוי הפסק מאחר שהיא מצרכי סעודה שצריך להתפלל על מזונו כמ"ש בזוה"ק יעו"ש. והביאו מ"א סק"ב. סו"ב אות א' וכ"כ המחב"ר אות ב' וכתב שם השל"ה בהגה בשם הרמ"ק שהתפלה הנכונה לזה לומר מזמור לדוד ה' רועי וכו' ועם היות בו פירושים רבים הכוונה הנאותה לזה הוא לכלול עשר ספירות ויעו"ש הסוד שכתב בו. וכתב המ"א שם דהעולם נוהגין לאמרו בין נטילה להמוציא. וכ"כ המחב"ר שם. מיהו המאמ"ר אות ב' כתב דעדיף טפי לאומרו קודם נטילה יעו"ש. ועיין בדברינו לסי' זק"ן הסדר שצ"ל קודם נט"י לאכילה יטו"ש. ומיהו נראה דאם לא אמרו קודם נטילה היותר נכון לאומרו אחר ברכת המוציא וגם עד אחר שיאכל כזית פת כדי שלא להפסיק בין נט"י להמוציא ורק פסוק עיני כל אליך ישברו וכו' ופתח את ידיך וכו' יש לאומרו בין נט"י להמוציא אם שכח לאומרו קודם נטילה משום דעיקר תפלת הפרנסה נזכר בו כידוע אבל השאר אין כ"כ נחוץ כדי להפסיק בהם בין נטילה להמוציא כנ"ל ובענין פסוק שאו ידיכם וכו' כבר כתבנו לעול סי' קס"ב אות ח' דאין לאומרו כ"א קודם נטילה או שאין לאומרו כלל כיון שלא נזכר זה בדברי האר"י ז"ל יעו"ש:

ה **ה) וכתב** המחב"ר אות ג' דפיוט שתיקן הרב הקדוש האר"י זצ"ל לשורר על השלחן אחר אכילה אסדר לסעודתא וכו' למבצע על רפתא וכו' נהגו לשוררם קודם קידוש. ובסעודה ג' קודם נט"י לסעודה יעו"ש. וכן אתקינו סעודתא וכו' שכתוב שם בשער הכוו' דף ע"ב ע"א לאומרו קודם נטילה נוהגין לאומרו קודם קידוש וכן יהא רעוא מן קדם עתיקא קדישא וכו' שכתוב שם בשער הכוו' לאומרו קודם כל סעודה מג' סעודות של שבת נוהגין לאומרו קודם קידוש ובסעודה ג' קודם נט"י והוא מנהג נכון כדי שלא להפסיק וגם כי כן נראה לפי סודם של דברים ויתבאר עוד מזה והנוסח שצ"ל לקמן בהלכות סעודת שבת בס"ד:

ו **ו) שם ואם שהה כדי הילוך כ"ב אמה וכו'** כן הוכיחו התו' בסוטה דף ט"ל ע"א ד"ה כל כהן מדאמרינן גבי מצורע לא היה תכף לסמיכה שחיטה שלא היה רשאי ליכנס לעזרה והיה סומך על הקרבן לפני שער ניקנור ואח"כ היו מוליכין הקרבן למזבח ומן השער עד המזבח היה כ"ב אמה ש"מ דזה מיקרי

הפסק יעויין שם. והב"ד הט"ז סק"ב והמא"א סק"ג. ומיהו רש"ל בתשו' סי' ל"ד כתב דדוקא במים אחרונים בעינן תכף לנטילה ברכה אבל בראשונים אין שם כ"א זהירות בעלמא יעו"ש והביאו הט"ז שם. אבל דעת הב"ח כדברי מור"ם ז"ל דבהפסקה כדי הלוך כ"ב אמה אפי' בלא דיבור הוי הפסק יעויין שם. והביאו מ"א סק"ב:

ז ז) שם כדי הילוך כ"ב אמה וכו' פי' אפילו בלא דיבור ובדיבור הוי הפסקה אפי' מעט ואפילו בד"ת וכ"מ במ"א רסי' קע"ט ודלא כמ"ש הוא גופיה בססי' קס"ה. וכן הסכמת הב"ח והט"ז בססי' קס"ה. א"ר אות א' וכ"כ לעיל סי' קס"ה אות י"א יעו"ש. ועיין לקמן סי' קע"ט אות א':

ח ח) שם כדי הילוך כ"ב אמה וכו' ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אם הפסיק יותר מכ"ב אמה א"צ ליטול שנית ויכול לברך המוציא אח"כ. ברכת אברהם סי' ס"א וס"ב. שכנה"ג בהגב"י אות ב' עו"ת אות א' מש"ז אות ב' והיינו כל שלא הסיח דעתו. א"ר שם. קיצור ש"ע סי' מ"א אות ב' ועיין לעיל סי' קס"ד אות ט' ואו' ט"ז:

ט ט) שם כדי הילוך כ"ב אמה וכו' ומיהו כל מה שמפסיק בניגוב בין נטילה להמוציא לא חשיב הפסק אפילו שהה טובא בניגובו שהרי צריך לנגב ידו היטב אלא דלאחר שניגב ידיו היטב חשיב הפסק אם לא יברך המוציא מיד ב"ח. וכ"כ המאמ"ר אות ג' חס"ל אות ב' ונראה דה"ה בין מים אחרונים לבהמ"ז הניגוב לא חשיב הפסק כיון דצריך לנגב קודם ברכה כמ"ש הרמב"ם סוף פ"ו מה"ב יעו"ש. ועיין לקמן סי' קפ"א ס"ח:

י י) שם כדי הילוך כ"ב אמה וכו' וכשהולך מבית לבית חשיב הפסק אפי' הליכה מועטת מ"א סק"ג. ר"ז אות א' קיצור ש"ע שם. וה"ה בבית אחד והולך מחדר זה לחדר אחר אפי' הליכה מועטת ואפילו רואה מקומו הוי הפסק אבל בחדר אחד אפילו אינו רואה מקומו לא הוי הפסק אם הוא פחות מכ"ב אמה. דרכי חיים דף ק"ז ע"ב. א"ח אות ד' ומיהו ההולך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה לא חשובה הפסק כיון שהוא צורך הסעודה אלא שלכתחלה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר ר"ז שם. ונראה דהנכון שלא לנגב ידיו עד שהולך למקום סעודה ושם יגביה ידיו כנגד ראשו ויברך ענט"י ואח"כ ינגב כדי שלא תהא ההליכה הפסק כיון שהוא קודם הניגוב והניגוב הוא מן המצוה כמ"ש באות הקודם. ואח"כ ראיתי שכ"כ בתשו' עונג יו"ט סי' ח"י והביאו הפת"ע סי' קנ"ח סוף אות כ"ז יעו"ש:

סימן קסז

א א) [סעיף א'] בוצע בפת במקום שנאפה היטב. וכ"כ בזוה"ק פ' עקב דף רע"ב ריש ע"ב דצריך למבצע מאחר דבשולו יפה בגין דבשול הוא גמר פרי ודא ו' עכ"ל. ובפ' משפטים ריש דקכ"א ע"ב כתב מאתר דבשולו יפה לאפוקא פת שרוף אלא ממקום שהוא מוטעם יעו"ש:

ב ב) שם במקום שנאפה היטב. במס' דרך ארץ רבה פ"ו תניא לא יפרוס אדם המוציא ממקום הרך אלא ממקום הקשה ע"כ. והביאו ב"י. וכ"כ הלבוש. מ"א סק"א ר"ז אות ב' ואפי' מי שחביב עליו מקום הרך לא יבצע אלא ממקום הקשה. ואע"ג דאמרינן בעלמא חביב עדיף הכא שאני דבעינן חביבותו דפת. הלק"ט ח"ב סי' קפ"ח בי"מ אות י"ד:

ג ג) מיהו זקן שא"א לו לאכול מן הקשה יבצע ממקום הרך הלק"ט שם. י"א בהגה"ט. בי"מ שם. ואם זה הזקן הוא בעה"ב או גדול שבסעודה שצריך לבצוע לאחרים יש לבצוע לו ממקום הרך ולאחרים ממקום הקשה וכיוון דכיוונו לברכתו וביצע להם ממקום הקשה הו"נ הבציעה על מקום הקשה ועיין בי"מ אות ט"ו ואות ט"ז מ"ש בזה ולפי מ"ש א"ש ודו"ק:

ד ד) שם במקום שנאפה היטב. כתב בהגמ"י פ"ז מה' ברכות בשם סה"מ שיש לבצוע מצד התחתון של פת ששם מתבשל תחלה בהדבקו בתנור חם וכן נוהגין בצרפת אבל באשכנז נוהגין לבצוע מצד העליון כי אומרים ששם מתבשל תחלה והר"ם היה חותך חתך אחד משני צדדין לצאת ידי כולם עכ"ל. והביאו ב"י. וזהו שכתב מור"ם ז"ל ובפת דידן יש לבצוע בצד הפת וכו' ר"ל דבפת דידן שהוא עבה ויכול האדם לבצוע מצד אחד או למעלה או למטה יש לבצוע מן הצד ויחתוך מצד העליון והתחתון כדי לצאת אליבא דכ"ע. ומ"ש הט"ז סק"ב לחלק בין פת שלהם הנאפה בתנור ובין פת שלנו הנאפה על קרקעות הוא תימה שהרי גם בפת שלהם יש פלוגתא איזה מתבשל קודם כמ"ש סי' רנ"ד ס"ה ובט"ז שם סק"ב יעו"ש. וכן הקשה המאמ"ר אות ג' והניח דברי הט"ז הנז' בצ"ע יעו"ש. וכ"כ האחרונים בסתם משמע דבכל פת צריך לחתוך חתך אחד מצד עליון והתחתון כדי לצאת אליבא דכ"ע. לבוש. ב"ח וכתב וכן נוהגין. סו"ב במק"ח אות א' ר"ז אות ב' ח"א כלל מ"ב אות י"א. ונראה דכשחותך את הפת קודם הברכה יתחיל לחותכו מצד מטה עד שיגיע לצד מעלה ובצד מעלה לא ישלים החיתוך כדי שיראה למעלה שלם ממש בשעת ברכה ואחר הברכה בוצע מה שנשאר מחובר למעלה ככדי שיאחוז הקטן וגדול עולה עמו כנז' בש"ע. ועיין לקמן אות י"א:

ה ה) **שם הגה. ויחתוך מעט מצד העליון והתחתון.** וה״ה אם אין לו לחם שלם והביאו לפניו פרוסה של לחם שכתב ב״י בשם רש״י ז״ל שלא יבצע ויברך מאמצעיתו אלא משולי הפת יעויין שם יש לחתוך מצד השלם חתיכה אחת מן הצד מצד העליון והתחתון כדי לצאת אליבא דכ״ע ועיין לקמן אות י״ב ובסי׳ קס״ח אות ט״ז:

ו ו) **שם ויחתוך מעט וכו׳** ויש לחתוך כנגד המתבקע כי מחמת שבזה הצד התחיל לאפות נדחקה העיסה עד שנתבקע כנגדו. ד״מ אות א׳ בשם א״ז. מ״א סק״ב. א״ר אות ב׳ ר״ז שם:

ז ז) **שם ויחתוך פרוסת וכו׳** בטור כתב יש שאין רוצים לחתוך הלחם כלל קודם הברכה כדי שיהא שלם ממש בשעת הברכה וא״א הרא״ש ז״ל כתב דלא נהירא דחשיב הפסק מה שמתאחר לחתוך הלחם ושוהא בין ברכה לאכילה אלא חותך ואינו מפריד הפרוסה עד לאחר הברכה עכ״ל. והוא מתו׳ ברכות ט״ל ע״ב יעו״ש וא״כ משמע דדוקא בפת עבה וקשה שיש שיהוי בחתיכתו וגם ע״י סכין כידוע זהו שצריך לחתוך קודם ברכה אבל פת רכה או דקה שא״צ שיהוי בחתיכתו ונחתך בידים אין לחתוך כ״א אחר ברכת המוציא כדי שיהא שלם ממש בשעת הברכה. ואח״כ ראיתי שכ״כ הר״ז סוף אות ג׳ קיצור ש״ע סי׳ מ״א סוף אות ג׳:

ח ח) **כתב** הלבוש דאם יש לו פת שלם מצוה הוא שיבצע על פת שלם כדי שיברך את השי״ת על פת שלם שנתן לו שהוא דרך כבוד ושבח לו ית׳ עכ״ד וכתב עליו הא״ר אות ב׳ דמטעם זה שמעתי שאין לבצוע מלחם שנשרף ממנו קצת עד שאין ראוי לאכילה ואם אין אחר שלם טוב יותר שיחתוך הנשרף ממנו שאינו דרך כבוד אבל מצאתי בתשי׳ שע״א סי׳ א׳ דכל כמה דלא נחתך הנשרף נקרא לחם שלם לענין לחם משנה יעו״ש עכ״ל הא״ר. וכ״כ בתשו׳ ח״צ סי׳ ס״ב. ב״ד סי׳ ף׳ מקום שמואל סי׳ מ״ח. מיהו הער״ה בסי׳ רע״ד אות א׳ חלק על דברי השע״א הנז׳ וכתב דק״ל כל העומד ליקצץ כקצוץ דמי יעו״ש וע״כ נראה כיון דיש פלוגתא בזה אם יש לו אחר לא יברך עליו המוציא וגם אין ליתנו ללחם משנה ואם אין לו אחר אז היותר נכון שלא לחתוך מקום השרוף עד אחר ברכת המוציא כיון דרבים סוברים חשוב לחם שלם אלא כשחותך פרוסה להמוציא יחתוך מצד הנאפה יפה. ומיהו אם הוא בענין כשגוררו עדיין נראה הפת שלם יש לגוררו מקודם:

ט ט) **שם ויחתוך פרוסת הבציעה.** היינו לכתחלה כדי ליזהר אף בהפסק מעט אבל בדיעבד פשיטא דלא חשוב כלל הפסק מידי דהיה אטול בריך דא״צ לחזור ולברך. ותדע דהרי הרא״ש לא נחלק על מ״ש התו׳ דבשבת נכון לברך קודם שיחתוך אלמא דלא הוי הפסק מה שחותך אחר שמברך. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ וכ״כ כט״ז סק״ג דאינו אלא על צד היותר טוב יעויין שם. וכ״כ ר״ז אות ג׳:

י י) **שם שאם יאחוז בפרוסה וכו׳** כ״כ הרא״ש בפ׳ כיצד מברכין והביא ראיה מדשנינו פ״ג דטבול יום ר״מ אומר אם אוחז בגדול והקטן עולה עמו הרי הוא כמיהו ר׳ יהודא אומר אם אוחז בקטן והגדול עולה עמו הרי הוא כמוהו והלכה כר״י ע״כ. וכ״כ בהגמ״י פ״ז מה׳ ברכות בשם הר״ף והב״ד ב״י וכתב דאעפ״י שכתבו שם בהגמ״י אחר זה שר״ב כתב דאין לחוש לכך הו״ל יחיד לגבי הר״פ והרא״ש יעו״ש. ולזה פסק כן בש״ע. וכ״כ האחרונים:

יא יא) **שם שאם יאחוז בפרוסה וכו׳** מהרי״ל ז״ל בחול היה מחתך החתך כמין טבעת ובאמצע הניחו מחובר והיה בוצע החתיכה מלמטה נגד מעלה ובשבת היה נוהג לעשות עוגה סולת לבצוע עליה ומאחר שהיתה דקה לא היה צריך חתוך אך הניח שמונה אצבעותיו למעלה על גבה והב׳ גודלים למטה ובירך המוציא ובסיום הברכה כפפה מלמטה נגד מעלה עד שתשבר. דרשות מהרי״ל ה׳ המוציא. שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳ עו״ת אות ב׳ מ״א סק״ב. א״ר אות ב׳ ועיין לעיל סוף אות ד׳ ולקמן אות ל״ב יתבאר ע״פ דברי האר״י ז״ל כיצד יאחז הפת בידו בשעת ברכה בחול ובשבת יעו״ש:

יב יב) **שם שאם יאחוז בפרוסה וכו׳** ואפי׳ בפרוסה לא יחתוך לגמרי קודם הברכה כדי שתהא נראת יותר גדולה וכן נוהגין. מ״א סק״ד. א״ר שם י״א בהגה״ט ואם ניטל החלה מפת שלם דינו כפרוסה. א״ר שם. ועיין לעיל אות ה׳ ולקמן סי׳ קס״ח אות יו״ד:

יג יג) **שם ויניחנה מחוברת לפת ויחחיל לברך.** אבל בשעת ברכה אסור לחתוך משום דאסור לעסוק בשום דבר בעת שהוא מברך ואפי׳ תשמיש קל אסור לעשות כמ״ש לקמן סי׳ קצ״א סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יד יד) **שם ויתחיל לברך.** אם בירך על הככר לפרוס עליו מצד זה ולא עלה בידו והוצרך לפרוס ממנו מצד אחר הר״ז צריך לחזור ולברך וקודם שיברך צ״ל על הברכה הא׳ בשכמל״ו. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ״ג שאכלו. כנה״ג בהגה״ט. אבל העו״ת אות ב׳ כתב עליו דצ״ע למעשה וכ״כ המאמ״ר אות ד׳ דלפי מ״ש לקמן סי׳ ר״ו ס״ו הדין פשוט כאן דא״צ לחזור ולברך ולא מיבעיא לפי דברי רמ״א שם אלא גם לדעת מרן נמי א״צ לברך יעוש״ב. ועיין לעיל סי׳ ק״מ ס״ג ובדברינו לשם אות ט״ו ודו״ק וכן מ״ש הברכ״י אות י״ב והביאו שע״ת אות כ״ב במי שבירך המוציא ונפל מידו הפרוסה דיחזור ויברך ויפרוס. אנן לא ק״ל הכי משום דאיכא פלוגתא בזה בסי׳ ר״ו ס״ו וק״ל סב״ל אלא יחזור ויפרוס בלא ברכה כיון דדעתו לאכול עוד מזה הפת:

טו טו) שם לא יבצע פרוסה קטנה וכו' ושיעור בציעה אית דאמרי כזית ואית דאמרי פחות מכזית. רוקח בשם הירושלמי. ב"י. מיהו מדברי מור"ם ז"ל בהגה שכתב לכל אחד כזית משמע דפוסק כיש אומרים דצריך כזית לברכת המוציא וכ"מ ריש סי' תע"ה דצריך כזית לברכת המוציא וגם צריך לאוכלו בב"א בלתי הפסק יעו"ש וכ"כ העו"ת אות י"א בשם של"ה דצריך לאכול קודם שידבר כדי שיעור כזית דפחות מכזית לא חשיב אכילה יעו"ש. וכ"כ בשה"מ פ' עקב דבציעה של המוציא צ"ל כזית יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ז וכתב דיש להחמיר לכתחלה יעו"ש. וכ"כ הב"ח שם בסי' תע"ה. י"א בהגב"י בזה הסי' יפ"ל אות ב' וה"ד כשרוצה לאכול יותר יש לאכול כזית בב"א לכתחלה בברכת המוציא אבל לענין ברכה אפי' פחות מכזית יש עליו ברכת המוציא וכמ"ש לקמן סי' קס"ח ס"ט וכ"כ הדג"מ יעו"ש. ופשוט דגם הדג"מ לכתחלה קאמר דהא חוזר על דברי המ"א אבל בדיעבד כיון שבירך וטעם אפי' הפסוק בשיחה וכדומה א"צ לחזור ולברך ודלא כהבי"מ אות ט"ז שהאריך ללא צורך יעו"ש ועיין לקמן אות מ"ה:

טז טז) שם הגה. ובשבת לא יחתוך וכו' וה"ה ביו"ט. ר"ז אות ג' והטעם שלא תשמט ידו לבצוע כולה קודם שתכלה הברכה ואז לא יהיה לו לחם משנה. לבוש. וכ"כ התו' ברכית ט"ל ע"ב. אבל בתשב"ץ סי' שכ"ג כתב טעמא אחרינא משום כשחותך נופלין פירורין ממנו ואינו שלם. א"ר אות ג' והמרדכי שם בפ' כיצד מברכין כתב דשמא תפול הפרוסה ולא יהיה לו לחם משנה. והביאו מ"א סק"ה וכתב עליו משמע דאם לא נפלה לגמרי היו לחם משנה אבל באגודה בחולין סי' ק"ן כתב בשם מהר"ן דוקא כשאוחז בפרוסה עילה הככר עמו אבל אם חתך יותר לא הוי לחם משנה. וכתב שכ"מ בש"ג שם על המרדכי ולשון מור"ם ז"ל דאם חתך יותר מקרי פרוסה יעו"ש. ועיין לעיל אות יו"ד:

יז טוב) שם הגה. עד אחר הברכה וכו' הטעם משום דבשבת בעינן לחם משנה. ואי משום הפסק בין ברכה לאכילה כיון דלאו הפסק גמור לכבוד שבת שיהא לחם משנה הקלו. עו"ת אות ג' ועיין לעיל אות ט':

יח חי) שם עד אחר הברכה וכו' והמדקדקים רגילים לרשום בסכין קודם ברכה. ב"ח בשם רש"ל עט"ז. מ"א סי' ער"ד סק"א א"ר אות ב' מיהו הישי"ע כתב דאינו נכון וכ"כ הצל"ח בחי' לברכות ט"ל ע"ב דהיותר טוב שלא לרשום כלל והביאו הבי"מ אות ח"י יעו"ש. וע"כ נראה דהנכון לעשות פתין דקין לברכת המוציא של שבת כדי שלא יצטרך לרשום בסכין קודם ברכה וגם כדי שלא לשהות בחיתוך בין ברכה לאכילה וגם בחול יש לעשות כן אם אפשר כדי לברך על ככר שלם ממש. ועיין לעיל אות י"א:

יט יט) שם וצריך ליתן מן הפרוסה וכו' פי' עיקר המצוה לתת לחם מהפרוסה שחתך לכל אחד ואחד ולא מן הלחם הנשאר וצריך ליזהר בזה בסעודה גדולה מט"מ ומהרי"ל. מ"א סק"ו. מיהו מדברי האר"י ז"ל בשער הכוו' דע"ב ע"ב משמע דצריך לבצוע מן הככר שעשה עליו המוציא ולתת לאחרים ולא מן הפרוסה שחותך לעצמו יעו"ש. ואע"ג דשם מדבר בשבת לא יש חילוק בזה בין שבת לחול דאם היה צריך לתת מחתיכה הראשונה לכולם היה אומר חותך חתיכה גדולה וחותך ממנה לו כזית ולאשתו כביצה ואח"כ למסובין אלא משמע דחתיכה הא' דוקא צ"ל לו לבדו ולאחרים חוזר וחותך לכל אחד ואחד מהככר עצמו שבירך עליו המוציא ועיין באות שאח"ז ודוק:

כ כ) כתב שכנה"ג בהגה"ט אות ו' וז"ל כמה חתיכות צריך לחתוך בברכת המוציא. מ"כ סימנם הז"ג ה' חתיכות בליל שבת כנגד ה' תיבות שבפסוק יאר ה' פניו. ז' חתיכות בשחרית כנגד פסוק ישא ה' פניו. ג' חתיכות בסעודה ג' כנגד פסוק יברכך ה' עוד ראיתי כתוב שבשבת בכל הסעודות ז' חתיכות כנגד ז' בני אדם שקורין בתורה בשבת. וביו"ט ה' חתיכות. כנגד ה' בני אדם שקורין בתורה. ובר"ח ובחו"ה ד' חתיכות כנגד ד' עולין ובחול ג' חתיכות כנגד ג' עולין. וגם בסעודה ג' של שבת י"א ג' חתיכות מפני שהיא לאחר מנחה שקורין ג' עכ"ל. והביאו א"ר סוף אות ב' מיהו לפי דברי האר"י ז"ל לא יש טעם שכתב בשער הכוו' דע"ב ע"ב וז"ל ואח"כ תבצע מן הלחם הימיני שהוא כנגד אות יו"ד של הוי"ה והוא כנגד החכמה אשר משם נמשך המזון המעולה מכל השאר ותבצע ממנו תחלה שיעור כזית ותאכלנו אתה ותכוין שהכזית הזה הוא כנגד אות יו"ד של היי"ה שהוא הז"א ואח"כ תבצע בציעה ב' כשיעור כביצה ותתן לאשתך ותכוין שהוא כנגד אות יו"ד אחרונה של אדנ"י שהיא בנוק' דז"א ותכוין שיתחברו ויעשו שם יאהדונה"י. ואח"כ תבצע ותתן לשאר בני הסעודה היושבים שם עכ"ל וזה שצריך ליתן כביצה לאשתו דוקא בליל שבת משום דסעודה זו נמשכת הארה אל בחי' המלכות כנז' בשער הכוונ' שם אבל ביום שבת אין לבצוע לה אלא כזית כמו שאר המסובין וא"כ משמע דאין לבצוע כ"א דוקא לו ולאשתו ולמסובין אם יש ואם לא יש מסובין אין לבצוע יותר וזהו בשבת וכ"ש בחול דלא יבצע יותר מכזית אם לא יש מסובין:

כא כא) וכתב השל"ה בשער האותיות אות ק' דפ"א ע"ב קבלתי שטוב לבצוע ובפרט בשבתות וביו"ט על לחם העשוי באורך שהוא כדמות ו' ואז מרומז שם הוי"ה הכול לכל עשר הויו"ת דהיינו בציעת המוציא הוא כדמות י' ושני ידים שתופס בהן הלחם בכל יד ה' אצבעות שהם ה' כנגד ה' הם שני ההין מהשם והלחם כדמות ו' ואז נשלם השם עכ"ל. והביאו א"ר אות ב' ועיין לעיל אות א' ולקמן אות ל"ב:

כב **כב) [סעיף ב'] ברך המוציא וכו'** במס' ברכות דל"ח ע"א יש פלוגתא בזה רבנן אמרי המוציא לחם מן הארץ ורבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ ואמר רבא במוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע (ופרש"י והברכה לשעבר בעינן שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ) אלא בהמוציא פליגי אי משמע לשעבר ופסיק תלמודא הלכתא כרבנן דאמרי דאפיק משמע וכתבו שם התו' ואעפ"י דבמוציא כ"ע לא פליגי דאפיק משמע בירושלמי מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא ואע"ג דבלחם מן נמי איכא עירוב שאני התם דקרא כתיב להוציא לחם מן הארץ יעו"ש. והב"ד ב"י וט"ז סק"ד. והב"ח תירץ עוד דהא דתיקנו לברך המוציא דוקא כדי שיכוין המברך על לשעבר ועל להבא שעתידה א"י שתוציא גלוסקאות יעו"ש. וכ"כ בזוה"ק פ' פנחס דרמ"ד ע"ב ופ' עקב דרע"ב ובשה"מ פ' עקב דצ"ל דוקא המוציא וגם צריך לדקדק בה' דהמוציא כאלו יש בתוך מילויה ה' אחרת שהיא המלכות ובה' ראשונה תכוין שהיא כנגד בינה ובה' שנייה של המילוי כנגד המלכות והוא להשפיע מבינה למלכות יעוי"ש ועיין לקמן אות ל"ב:

כג **כג) שם יברך המוציא וכו'** ואם בירך מוציא יצא כ"מ מהגמ' שהבאנו באות הקודם. וכ"כ העו"ת אות ד' וצריך לברך המוציא במקום סעודה. מהרי"ו סי' קצ"א כנה"ג סי' קס"ו בהגה"ט ועיין בדברינו לסי' קס"ו אות יו"ד:

כד **כד) שם יברך המוציא לחם וכו'** כתב הרד"א המוציא לחם ר"ל מזון כמו עביד לחם רב שהלחם אינו יוצא מן הארץ אלא התבואה שעושין ממנה לחם. וכן תמצא במן הנני ממטיר לכם לחם וידוע שלא ירד לחם עכ"ל. אבל בתולדות יצחק פ' בהר כתב דמברכין המוציא לחם לפי שעתיד יוציא לחם כמביאר בסוף כתובות דא"י תוציא גלוסקאות ובזה מיושב מ"ש לחם מן הארץ ולא מן האדמה דארץ מרמז על א"י. והכלבו כתב דהוי כאלו הוציא הלחם דאין בגרגיר חטה שום פסולת שאף הסובין ראויין עמהן אף שמעורב שכך העני אוכל עכ"ד. ורד"א תירץ על הא דלא תיקנו לחם מן האדמה דלישנא דקרא תיקנו. והב"ד א"ר אות ד' וכ"כ הב"ח הא דמברכינן על הלחם הלמ"ה כלישנא דקרא להוציא לחם מן הארץ ועל הפירות מברכין בפה"א כלישנא דקרא ולקחת מראשית כל פרי האדמה יעו"ש ובשה"מ שם נתן טעם בסוד שהלחם הוא גי' ג' הויו"ת יעו"ש ועיין לקמן סי' קס"ח אות ע"ז בענין אם עשה פת מה' מיני דגן הגדל בעציץ שאינו נקוב יעו"ש:

כה **כה) שם יברך המוציא וכו'** במס' ברכות דל"ה ע"א ילפינן לה מק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש. וכתבו שם התו' דלאו ק"ו ממש הוא דאינה אלא מדרבנן יעו"ש. וכ"כ הרשב"א והב"ד ב"י. ונ"מ דאם הוא מסופק אם בירך המוציא אם לאו דאינו מברך כיון שהיא מדרבנן וספקא דרבנן לקולא וכמ"ש הטור וכ"פ בש"ע לקמן סעי' ט' יעו"ש אבל ברה"מ שהיא מדאורייתא אם נסתפק לו צריך לחזור ולברך וכמ"ש לקמן בסי' קפ"ד סעי' ד' יעו"ש. ועיין לקמן סי' קס"ח אות ע"ג:

כה) ואמרו שם בגמ' כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה. וע"כ על כל אוכל ומשקה קבעו עליהם ברכה כוללת בפה"ע לכל פירות העץ ובורא פה"א לכל פירות היוצאים מן הארץ חוץ מן הפת שקבעו עליו המוציא לחם מן הארץ אעפ"י שיוצא מן הארץ ועל היין בורא פרי הגפן אעפ"י שיוצא מן העץ וכנז' שם במשנה ופי' רש"י ז"ל מפני חשיבותן יעו"ש. והטעם כתב הר"ז בזה הסי' אות א' שהיין חשיבותו מפני שמשמח את הלב שנאמר ויין ישמח לבב אנוש והלחם מפני שסועד הלב שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד יעו"ש. וכתב השל"ה בש' האותיות אות ק' דפ"ג ע"ב דצריך לכוין בברכות השלחן יותר משאר ברכות כי המאכל והמשתה מביא האדם לידי גסות הטבע וגובה לב ולכן צריך להתבונן כדי שימשוך לבו תאות השי"ת ולא לצד תאות מאכל ומשתה יעו"ש. והביאו א"ר אות ה' ועיין בדברינו לעיל סי' קנ"ח אות ע"ו עונש המזלזל בברכת הנהנין וכמה צריך ליזהר בכוונת הברכות יעו"ש:

כו **כו) שם יברך המוציא וכו'** מי שנטל ובירך המוציא וידע שהמים שנטל פסולים לנט"י וצריך ליטול פעם אחרת. יאכל מיד פחות מכזית דא"צ לנט"י כדעת הרשב"ץ ודעמיה ושוב יטול ויגמור סעודתו. ואם אירע לו דאחר שבירך המוציא לא טעים מידי וחזר ונטל ידיו נסתפק בזה הרב בני חיי בסי' קס"ג ולי נראה דא"צ לברך דלא גרע מטול כרוך. ברכ"י אות י"ג. שע"ת או' י"ג:

כז **כז) שם הגה. ואם רבים מסיבים יכוונו וכו'** וכשם שהמברך מכוין בברכתו להוציא השומעים כך השומעים מכוונים באמן שעונין להוציא המברך. ד"מ אות ד' בשם הירושלמי. ועיין לקמן סי' רי"ג ס"ג. ובדיעבד אפי' לא ענו אמן המסובים כלל רק שכיוונו לברכתו יצאו כמ"ש שם בסי' רי"ג ס"ב יעו"ש. ועיין בדברינו לעיל סי' קכ"ד אות כ"ו שכתבנו דמי שהוא מחויב באותה ברכה ושומעה מאחרים לצאת י"ח דאין לענות ב"ה וב"ש אחר המברך משום הפסק יעו"ש:

כח **כח) שם יתן ריוח וכו'** שלא יבליע המ"ם. טור. וכתב בה' מהר"ן הנותן ריוח בין לחם למן הארץ מובטח הוא שאינו ניזוק באותה סעודה. א"ר אות ד' צריך להתיז הה' של הארץ ר"ל בקמ"ץ. דברי מנחם בהגה"ט אות ז':

כט **כט) שם יתן ריוח וכו'** וכן בין שאר ב' אותיות ששוות בברכות. ר"ז סוף אות ה':

ל ל) **[סעיף ג'] אין לברך קודם וכו'** וכמ"ש לעיל סי' כ"ה ס"ח גבי תפילין דצריך לברך אחר שהניחם על הקבורת וקודם קשירה אבל לא קודם הנחה על היד משום דהו"ל קודם דקודם ועיין בדברינו לשם אות מ"ז. וכ"כ מ"א סי' תרנ"א ס"ק י"א גבי לולב יעו"ש. ופשוט דבדיעבד אינו מעכב אם לא אחזו בשעת ברכה כל שהיה הפת מונח לפניו בשעת ברכה. מאמ"ר אות יו"ד. ועיין סי' ר"ו ס"ו ובדברינו לשם בס"ד:

לא לא) **[סעיף ד'] יתן שתי ידיו על הפת וכו'** ואם יש לו בית יד צריך להסירו. מ"א סק"י י"א בהגה"ט. א"ר אות ה' וה"ה בכל דבר המברך שיאחז ובימינו יסיר בית יד. א"א אות יו"ד:

לב לב) **שם. יתן שתי ידיו על הפת וכו'** פשטן של דברים דמלבד שצריך לאחוז הפת לבצוע יתן עליו עשר אצבעות כנגד עשרה מצות וכו' אבל הל"ח פ' כיצד מברכין אות מ"ג פי' דכוונת הטור לומר שיאחזנו בשתי ידיו יעו"ש. שכנה"ג בהגה"ט אות ה' וכ"כ בשה"מ פ' עקב דבתחלה תכוין בענין הלחם בעצמו שהם ג' הויו"ת כמנין לחם והם ג' גבורות הנמתקות בהיותם ביסוד ז"א בעת עליית ג' חסדים המגולים בסוד אור חוזר למעלה להגדיל את ז"א ואח"כ תקח הלחם בין שתי ידיך מזה ומזה ותברך המוציא וכו' ובמילת המוציא תגביה שתי ידיך האוחזות בלחם למעלה מעט והוא רמז לעליית המלכות בבינה יעוי"ש. ועיין לעיל סוף אות כ"ב וע"כ יר"ש יצא ידי כולם דהיינו בתחלה קודם שיתחיל הברכה יניח שתי ידיו על הפת ויתחיל לברך עד תיבת מלך העולם ואחר שיאמר מלך העולם יתפוס הפת בין שתי ידיו ויגמור הברכה ואח"כ יבצע ועיין בדברינו לעיל סימן קנ"ח אות ע"ג ודוק. וכן כתב בסידור הכוונות של הרש"ש ז"ל וז"ל תניח שתי ידיך על הפת ותכוין להשפיע מכל העשר ספירות אל המלכות הנק' לחם ותדגיש ה' דהמוציא ובמילת המוציא תגביה ב' ידיך והלחם באמצע עכ"ל משמע דתחלה צריך להניח ב' ידיו על הפת עד שיגיע לתיבת המוציא ואז יניחנו בין ב' ידיו ויגביהם בתיבת המוציא ואח"כ ישלים הברכה. וכן בשבת וכן ביו"ט שצריך לבצוע על שני ככרות בתחלה יניח ב' ידיו על ב' הככרות עד תיבת המוציא ואח"כ יניח הב' הככרות בין שתי ידיו ויגביהם וישלים הברכה בעוד שהם בין ב' ידיו ואח"כ יבצע. ולקמן בסימן ער"ד ית' בס"ד כמה ככרות צריך להניח בשבת על השלחן לפי דברי האר"י ז"ל וגם סדר הבציעה בשבת לפי דברי האר"י ז"ל יתבאר שם בס"ד:

לג לג) **שם יתן שתי ידיו על הפת וכו'.** וכתב בדרשות מהרי"ל כשהיה מזכיר תיבת ה' בברכת המוציא היה מגביה הפת בב' ידיו למעלה עד שסיים הזכרת ה' והורידו כבראשונה בחול היה מרים הפת הא' ובשבת השנים. עו"ת אות ד' מ"א סק"י. א"ר אות ה' ומיהו כבר כתבנו באות הקודם בשם האר"י ז"ל דלפי סודם של דברים אין להגביה כ"א בתיבת המוציא יעו"ש:

לד לד) **שם כנגד יו"ד מצות וכו'** ואלו הן. לא תחרוש בשור ובחמור. כלאים. לקט. שכחה. פאה. ביכורים. תרומה. מעשר ראשון. מעשר שני. חלה. טור. וכ"כ בכלבו וברוקח בשם הירושלמי פ"ק דחלה ומדרש ויכולו אלא שבמקום ביכורים כתוב שם לא תחסום ב"י. והטעם כתב פרישה אות ה' משום שאין אדם מביא ביכורים מכל שדה ושדה שלו רק מכל שדותיו פעם אחת ומש"ה אינו מונה ביכורים ומש"ה ג"כ אינו מונה י"א עם לא תחסום וביכורים עכ"ד. והרוקח סימן שכ"ט הוסיף דאמרו פ' הרואה דיש עשר מלאכות מן החרישה עד האפיה. מחב"ר אות ג' ולפי דברי האר"י ז"ל כבר כתבנו לעיל אות ל"ב הטעם דיניח עשר אצבעותיו על הפת לרמוז אל המלכות המקבלת השפעה מעשר ספירות יעו"ש:

לה לה) **[סעיף ה'] לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח וכו'** במס' ברכות מ' ע"א כתוב אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח לפני כל אחד ואחד וכ"כ הרמב"ם פ"ז מה' ברכות יעו"ש. והא דכתבו הטור והש"ע בלשון יחיד כתב הט"ז סק"ה דהטור מיירי ביחיד שאוכל והגמ' ורמב"ם מיירי במסובין רבים יעו"ש. וכ"כ המ"א ס"ק י"א דאם המסובין רבים צריך להמתין עד שיביאו לפני כל אחד ואחד. מיהו הי"א בהגה"ט כתב דבזמן התלמוד שכל אחד היה אוכל בשלחן קטן לפניו מש"ה אמרו שצריך לפני כל אחד ואחד אבל בזמנינו זה שכולם אוכלין בשלחן אחד לפני הביצע די ומש"ה לא כתב הטור לפני כל אחד ואחד עכ"ל. ונראה דבפת שלנו שיש בו מלח ואין מטבלין במלח אלא רק הפרוסה של המוציא כדי למתק הגבורות ולסלק הסט"א כמ"ש לקמן אות ל"ז אף לדברי הט"ז והמ"א אפילו המסובין רבים אין צריך להביא מלח רק לפני הבוצע:

לו לו) **שם. לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח וכו'** ומיהו לכתחלה צריך להזמין המלח על השלחן קודם נטילה כדי שלא ישהה בין נטילה לברכת המוציא וכ"כ לעיל סימן קס"ו אות ג' יעו"ש:

לז לז) **שם. עד שיביאו לפניו מלח וכו'.** וכתב בשה"מ פ' עקב וז"ל אחר שתבצע הלחם צריך לטבל פרוסת המוציא במלח ותכוין כי לחם ומלח אותיות שוות אבל השינוי הנמצא בהם כי הלחם רומז אל ג' הויו"ת שהם גי' לחם והוא סוד ג' חסדים שביסוד ומלח הוא ג' הויו"ת של הגבורות שביסוד הנמתקות ותכוין למתק הג' גבורות ע"י החסדים ע"י טבול זה כי כל מלח הוא קצת מרירות ודין עכ"ל. וכ"כ בסידור הכוו' של הרש"ש ז"ל וסיים וז"ל ולכן צריך שתטבול הפרוסה במלח ג"פ כנגד ג' הויות דלחם הממתקים את המלח. וגם תכוין כי מה שהיתה מ' פתוחה במלח נאלמה ונסתם פיה בלחם והוא כנגד הקלי' המסתלקת מעל השלחן ע"י טבול זה עכ"ל וכ"כ מהר"ם פאפירש בס' אור צדיקים סי' כ"ג אות י"ז צפורן שמיר סי' ה' אות ס"ד. וכתב

שם בס׳ אור צדיקים כי יש בזה ג״כ בנתינת מלח על השלחן תיקון לנפש. והסו״ב אות ה׳ כתב שהמלח הוא להוציא בירורין מן הדומם ואם אין לו מלח נראה דיטבל פרוסת המוציא בלחם עצמו ג״פ ויכוין להמתיק ג׳ גבורות בג׳ חסדים בכל טיבול גבורה א׳ והטעם משום דהלחם אותיות מלח וגם הוא ג׳ ג׳ הויו״ת ונוכל לכנות אותם לג׳ גבורות ג״כ ובפרט בפת דידן שיש בו מלח ויכוין למתק המלח שבו אלא שפרוסת המוציא יכוין שהיא כנגד ג׳ חסדים ולחם התחתון שמטבל בו נגד ג׳ גבורות כיון דא״א בענין אחר. ומ״ש היפ״ל אות יו״ד דאם אין לו מלח יטבול בסוכר אחר הס״ר מכת״ר אינו נראה דמה שייך סוכר במקום מלח בענין זה כיון שהטעם היא כדי למתק הדין והסוכר אינו דין לא בשמו ולא בטעמו לא כן המלח או הלחם וגם מ״ש שם בשם הד״ט חא״ח סי׳ י״ד אות ל״ו ומעשה אברהם חי״ד סי׳ ל׳ דמותר למלוח הבשר בסוכר כבר דחה סברה זו רב פעלים ח״ב חי״ד סי׳ ד׳ מדברי ראשינום ואחרונים יעו״ש אמנם מ״ש שם היפ״ל דבסעודה א׳ של חתונה ובר״ה יניח סוכר על השלחן לטבול בו פרוסת המוציא לסימנא טבא יש לעשות זה אחר שיטבול פרוסת המוציא במלח למתק הדין אח״כ יחזור ויטבול אותה בסוכר לסי׳ טוב אבל לא כמ״ש בסוכר לבדו כי זה אינו נכון לפ״ד המקו׳ וכ״כ אחרונים:

לח **לח) שם ואם היא נקייה וכו׳** אבל כל שאין הפת נקייה אעפ״י שאין זה חפץ לא במלח ולא בלפתן כתב הב״ח דלא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או לפתן וכתב ודלא כפי׳ הערוך יעו״ש. אבל מל׳ הש״ע שכתב או שנתכון לאכול פת חרבה וכו׳ משמע דאפי׳ אינה נקייה אם רוצה לאכלה כך בלא מלח ובלא לפתן א״צ להמתין וכ״מ בב״י יעו״ש. והלבוש אחר שכתב ל׳ הש״ע חזר וכתב ואפש״ל דאע״ג שנתכוונו לאכול פת חרבה שאינה נקייה צריכין לפחות מלח או לפתן לפרוסת ברכת הבציעה שבטלה דעתן אצל כל אדם יעו״ש. ולפי דברי האר״י ז״ל כבר כתבנו באות הקודם דאפי׳ הפת נקייה ומתובלת במלח צריך לטבל פרוסת המוציא במלח כדי למתק הגבורות ולסלק הסט״א מהשלחן וכ״כ בתשו׳ בית יעקב סי׳ קס״ה והביאו י״א בהגה״ט:

לט **טל) שם א״צ להמתין.** בד״מ אות ה׳ דבכולהו נראה שאם רוצה להמתין על המלח הרשות בידו או שמא אינו רשאי כי היכי דליהוי תיכף לנטילה ברכה עכ״ל. והביאו מ״א ס״ק י״ב וכתב דלפי מ״ש סעי׳ ו׳ דאפי׳ דבר שאינו צורך המוציא לא הוי הפסק בין ברכה לאכילה א״כ בין נטילה לברכה אפי׳ לכתחלה שרי ולכן סתם פה בש״ע עכ״ל ומ״ש ולכן סתם פה בש״ע חוזר על מור״ם ז״ל ור״ל מדכתב בש״ע א״צ להמתין ומשמע דאם רוצה יכול להמתין ולא הגיה מור״ם ז״ל על דברי הש״ע דאינו רשאי להמתין הו״ל כסתם הש״ע דמותר להמתין ולא הוי הפסק וחזר ממ״ש בד״מ או שמא אינו רשאי וכו׳ וכ״כ המחה״ש ס״ק י״ב יעו״ש וכ״כ הר״ז אות א׳ דאם רוצה להמתין הרשות בידו ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא כיון שהוא לצורך סעודה אעפ״י שאינו לצורך המוציא. וכ״כ א״א אות י״ב. לב״ש. דה״ח אות ו׳ ולפי מ״ש לעיל אות ל״ז בשם האר״י ז״ל יש חיוב להמתין עד שיביאו לפניו מלח כיון שהוא לצורך המוציא ג״כ יעו״ש אלא דלכתחלה יש להזמינו קודם נטילה כדי שלא ישהה בין נטילה להמוציא. ומ״מ נראה דאם ימתק עד שיביאו מלח יהיה שהייה מרובה ויש חשש שיהיה הסח הדעת לנטילה אז יטבול פרוסת המוציא בלחם עצמו וכמ״ש לעיל אות ל״ז ואח״כ כשיביאו מלח חוזר לטבל פרוסת לחם במלח ויכיין כוונת הנז׳ וכן אם כבר בירך המוציא לא ימתין אלא יעשה כנז׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ אמור אות יו״ד:

מ **מ) שם הגה. ומ״מ מצוה להביא ע״כ שלחן מלח וכו׳** ומצוה זו מוטלת על הנשים להכין מלח בשלחן וידוע שאשתו של לוט היתה נציב מלח על אשר לא רצתה להביא מלח על השלחן. חס״ל אות ח׳ וצריך להשאר המלח על השלחן עד אחר בהמ״ז כמ״ש לקמן סי׳ ק״פ אות ג׳:

מא **מא) שם הגה. כי השלחן דומה למזבח וכו׳** ולכן אסור להרוג כינה על השלחן שאוכלין עליו וההורג עליו כאלו הורג על המזבח כי השלחן הוא המזבח שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה׳ ומטעם זה מכסים הסכינים בשעת בהמ״ז משום שנאמר כי חרבך הנפת עליה ותחללה. ס״ח סי׳ ק״ב. והביאו מ״א ס״ק י״ג וכ״ה לקמן בש״ע ססי׳ ק״פ יעי״ש ומיהו מ״ש מכסים הסכינים בשעת ברהמ״ז. בשער רוה״ק דף יו״ד ע״א כתב בשם האר״י ז״ל דמי שהוא משורש קין צריך להזהר להסיר הסכין מעל השלחן בעת ברהמ״ז לגמרי ולא יספיק לכסותו יעו״ש וא״כ לדידן שאין אנחנו יודעין מי הוא זה משורש הבל לבד לפי שנתערבו ניצוצי הנשמות זה בזה כמ״ש בש׳ הגלגולים הקדמה ל׳ ובפע״ח ש׳ הק״ש פ״ג צריכין הכל להסיר הסכין מעל השלחן בעת ברהמ״ז ולא די בכיסוי. ועוד נ״ל דהיותר טוב ונכון שלא להניח סכין כלל על השלחן משעת המוציא עד אחר ברהמ״ז מטעם כי חרבך הנפת וכו׳ אלא אם יצטרך לו סכין לחתוך בו לחם או בשר יניחה אצלו ולא על השלחן וחותך בה וחוזר ומניחה אצלו. ועוד נ״ל דיש לזהר בזה שלא להרוג כנה ולהניח סכין גם בשלחן שלומד עליו. וכנה לא דוקא אלא ה״ה פרעוש וכדומה אסור להרוג על השלחן:

מב **מב) שם בהגה. והוא מגין מן הפרענות.** דאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם. תו׳ ברכות מ׳ ע״א. ב״י. מ״א ס״ק י״ד. וכתב שם המ״א דטוב לדבר בד״ת מלישב בטל וטוב משניהם שלא להפסיק כלל עכ״ד. ומיהו עיין בדברינו לעיל סי׳ קס״ה אות י״א שכתבנו דיש אוסרין להפסיק בד״ת בין נטילה להמוציא אלא רק יזהר שלא להפסיק כלל ותכף יברך המוציא יעו״ש:

מג מג) שם הגה. וע"ל ססי' ק"ע. פי' אע"ג דאין אני נוהגין באכילת מלח אחר הסעודה משום דיש בפת מלח מ"מ מציה להניחו על השלחן. מ"א ס"ק ט"ו. ולפי דעת המקו' לא די בהנחת המלח על השלחן אלא צריך לטבל בו ג"כ פרוסת המוציא ואפי' אם הפת נקייה ויש בה מלח כמ"ש לעיל אות ל"ז ול"ח יעו"ש. וכ"כ המ"א והמחה"ש שם:

מד מד) [סעיף ו'] יאכל מיד וכו' לכתחלה לא ישהה בין הברכה לאכילה יותר מכדי שאילת שלום תלמיד לרב דהיינו שלום עליך רבי ובדיעבד אפי' אם שהה הרבה א"צ לחזור ולברך אא"כ דבר בנתיים. מ"א סי' ר"ו סק"ד יעו"ש. אבל אם הפסיק בדיבור אפי' אין בו כדי שאילת שלום כגון ב' תיבות או תיבה אחד צריך לחזור ולברך. כ"מ מל' הש"ע שאמר הביאו מלח הביאו לפתן וזהו ב' תיבות ואם לא היה צורך סעידה היה צריך לחזור ולברך וכ"מ ממ"ש לקמן אות ס"א דתיבת אמן אפי' שהיא תיבה אחת חשובה הפסק יעו"ש. וכ"כ נ"א כלל ה' אות י"ב ויתבאר עוד שזה בדברינו לסי' ר"ו ס' ג' בס"ד:

מה מה) שם ולא ישיח וכו' ולכתחלה לא ישיח עד שיאכל כזית של פרוסת המוציא כמ"ש לעיל אות ט"ו. וכ"כ השל"ה בשער האותיות אות ה' דף פ"א ע"ב בהגה והביאו מ"א ס"ק ט"ז. וכ"כ כף החיים סי' כ"ג אות ז'. בן א"ח פ' אמור או' י"ד. וכן צריך ליזהר ג"כ שלא לילך ממקום למקום עד שיבלע כי הליכה ממקום למקום חשובה הפסק כמ"ש לקמן סי' קע"ח סעי' א' יעו"ש. וכ"כ הר"ז אות ט. ואם שח בעודו לועס קודם שבלע מפרוסת המוציא כתב שם השל"ה מן הראוי היה שצריך לחזור ולברך מטעם שכתב ב"י סי' ר"י בשם סמ"ג גבי מטעמת א"צ ברכה ופסקו בש"ע שם סוף הסי' אלא משום סב"ל בדיעבד אם שח בעודו לועס א"צ לחזור ולברך יעו"ש. והביאו מ"א שם. עו"ת אות י"א. ומיהו הלק"ט ח"ב סי' ל"ג כתב בפשיטות דא"צ לחזור ולברך וכתב דההיא דמטעמת שאני דלאו לאכילה מיכוונא יעו"ש. וכן הסכים הער"ה אות ג' יעו"ש. וכ"פ הרב טל אורות דף ד' ע"ב. והביאו דברי מנחם בהגה"ט אות יו"ד יעו"ש. ומ"ש הבי"מ אות ב' לדחות דברי הלק"ט ופסק דאם סח בעודו לועס קודם שבלע חוזר ומברך. נראה דאלו היה רואה כל דברי הפו' הנז' לא היה כותב כן ועוד הא ק"ל דכל דאיכא פלוגתא במלי דברכות אין לברך משום סב"ל. וע"כ מי ששכח וסח בעודו לועס קודם שבלע בדברים שאינם מצרכי סעודת א"צ לחזור ולברך. וכ"פ בן א"ח שם:

מו מו) שם ואם שח צריך לחזור ולברך. וה"ה אם בירך ברכה אחרת בין ברכה לאכילה שצריך לחזור ולברך. ולפיכך חתן וכלה שבאו ליארס וליכנס לחופה מיד והחזן חשב שלא באו ליכנס אלא לחופה ובירך ברכת חתנים צריך לחזור ולברך ב"ח אחר שבירכו ברכת אירוסין וקדשו. הרא"ם ח"א סי' ד' כנה"ג בהגה"ט. מ"א סי' ר"ו סק"ג. מיהו מהריק"ש א"ה סי' ס"ב הביא דברי הרא"ם הנז' וחלק עליהם וכתב דיברך ברכת אירוסין אח"כ לבד ואצ"ל ולברך ז"ב יעו"ש. והכנה"ג בא"ה שם בהגה"ט אות ו' אחר שהביא דברי הרא"ם הנז' כתב דמדברי הריב"ש ססי' פ"ב נראה דא"צ לחזור ולברך ברכת ארוסין ולא ברכת חתנים שנית יעו"ש. והב"ד הזכ"ל ח"ב חא"ה או' ב' וכתב ודלא כבאה"ט סי' ס"ב סק"ג יעו"ש. וכ"כ פ"ת שם אות ד' יעו"ש. וא"כ כיון דיש פלוגתא בזה וק"ל סב"ל אם אירע כזה שבירכו ב"ח קודם אין לברך עוד לא ברכת אירוסין ולא ב"ח אלא רק יתן כסף קידושין:

מז מז) שם מענין דברים וכו'. ואפי' אינו צורך לפרוסת המוציא רק לצורך סעודה לא הוי הפסק. ב"י לבוש. ב"ח. מ"א ס"ק י"ז:

מח מח) שם הביאו מלח וכו'. ואפי' לדידן שפת שלנו נילוש במלח וא"צ להביא מלח כמ"ש סעיף ה' מ"מ כיין דלזה ניחא ליה לאכול ע"י טיבול עוד במלח ודאי לא הוי הפסק. ט"ז סק"ז. עו"ת אות ז' ר"ז אות ט' ונראה דה"ה אם אמר הבא סכין לבצוע בו דלא הוי הפסק דאין סברה לחלק בין אוכל למכשירי אוכל. אור זרוע. ומשמע אפי' דבר להביא טעלי"ר ושאר כלי סעודה וכדומה לא הוי הפסק. א"א אות י"ז. פת"ע אות כ"ו:

מט מט) שם תנו לפלוני לאכול וכו'. ואין לחלק בין עשיר לעני דמ"מ צורך סעודה הוא. עו"ת אות ח' א"ר אות ט' א"א אות ח"י. יפ"ל אות י"א:

נ נ) שם תנו מאכל לבהמה וכו'. משום דכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת וע"כ הוי מצרכי סעודה. לבוש. עו"ת אות ט' מ"א ס"ק ח"י. ר"ז שם ואין חיליק בין בהמה חיה ועוף ובין טמאה וטהורה. שבו"י ח"ג סימן י"ג. אבל לשתות אדם קודם כדאשכחן ברבקה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה. ס"ח סי' תקל"א מ"א שם. א"ר אות יו"ד ב"ד סימן ף' ברכ"י אות ו' א"א שם. ר"ז שם. ומיהו י"א דגם בלשתות בהמה קודמת. כתב סופר סימן ל"ב. עיקרי הד"ט סימן ט' אות נ"ב. יפ"ל אות י"ב. ונ"מ לסברה זו דאם הפסיק בין ברכת המוציא לאכילה ואמר תנו לבהמה לשתות דא"צ לחזור ולברך דכיון דשתיה צורך סעודה ובהמה קודמת הוי צורך סעודה ולא הוי הפסק כמש"ל אות מ"ז וכן אם הפסיק בין ברכת השתיה ואמר תנו לבהמה לשתות א"צ לחזור ולברך כיון שהיא קודמת:

נא נא) וכתב הט"ז סק"ז דטעימה בעלמא נראה דאין איסור קודם שיתן לבהמתו דא"כ למה אמרו כאן אסור לאכול עד שיתן וכו' יעו"ש. וכ"כ א"ר אות ח' אבל הברכ"י אות ה' הקשה על דברי הט"ז והא"ר הנז' שהרי הרי"פ והרא"ש שם בברכות גרסי אסור שיטעום יעו"ש. והכי נמי גרסי ראב"ן ושה"ל

ורבינו ישעיה הראשון בפסקיו כ״י ורבינו טוביהו בפסיקתא פ׳ עקב אסור לאדם שיטעום. ברכ״י שם בשיו״ב אות ג׳ וכ״מ בשו״ת שאלת יעב״ץ סי׳ טו״ב דטעימה נמי אסור וכמ״ש באות שאח״ז. וכ״כ ב״ד סי׳ ף׳ כתב סופר שם. וכ״כ לעיל סי׳ זק״ן אות ל״ב בשם מהריק״ש יעו״ש. וכ״ז בבהמות שלו אבל בבהמות אחרים שאין מזונותיהם עליו אינו חייב לתת להם כלום וכ״ש שא״צ להקדים. עיקרי הד״ט סי׳ ט׳ אות ל״ב. וכן אם אחרים נותנין לו ומקדימין אותו לבהמתו ליכא איסורא בין באכילה בין בשתיה כתב סופר שם בשם אביו הח״ס:

נב בנ) ומשמע בגמרא שלהי הניזקין דאף שאינו בביתו אינו רשאי לטעום עד שיתן לבהמתו קודם. שאלת יעב״ץ סי׳ טו״ב. ברכ״י אות ז׳ שע״ת אות ט׳. וא״צ דוקא שיתן לפניהם אלא כל שצוה שיתנו מיד לפניהם הותר לאכול. נה״ש אות ד׳:

נג גנ) המגדל כלב או חתול אין לו חיוב להקדים מזונותם ומיהו למדקדק נכון להקדימם ג״כ. שאלת יעב״ץ שם. ברכ״י אות ח׳ זכ״ל אות ס׳ שע״ת שם:

נד דנ) בכתב סופר שם נסתפק בשבת ויו״ט דמצוה לאכול אפשר דאין איסור לאכול קודם בהמתו ונ״מ לענין הפסק יעו״ש. והביאו הפ״ת וכתב דלו נראה פשוט דאף אי נימא דבשבת ויו״ט מותר לאכול קודם לא הוי הפסק דמ״מ מענינא הוא:

נה הנ) שם תנו מאכל לבהמה וכו׳ מי שנדר שלא לטעום כלום קודם שיאמר מזמור אחד ושכח ובירך ברכת המוציא וקודם שיטעום נזכר מנדרו כתב הבי״מ אות יו״ד דיש לו ללמוד מה שנדר קודם שיטעום ולא הוי זה הפסק כיון דאסור לו לטעום קודם לימודו זה הו״ל מדברים דלצורך הסעודה דומיא דתנו מאכל לבהמה יעו״ש. מיהו הפתה״ד אות ד׳ תמה עליו בזה וכתב דאישתמיט מניה פסק מור״ם בהגה לקמן סי׳ ער״א ס״ה דאדם ששכח להבדיל עד לאחר שבירך המוציא ונזכר קודם שאכל דיאכל תחלה כדי שלא יהא ברכתו לבטלה והמ״א שם סקי״ב כתב דיבדיל ואח״כ יברך שנית המוציא ויאכל דהא אסור לאכול קודם שיבדיל ולא דמי לגביל לתורי דא״צ לברך דהתם אסור מדאורייתא יעו״ש ודעתו לומר דה״נ דכוותא דאם נדר בסתם דיש כמה פו׳ דס״ל שהוא מדרבנן יטעום תחלה ואח״כ יאמר המזמור כדברי הא״ר שם. שפסק כדברי מור״ם ז״ל אבל אם נדר בלשון קונם או שבועה דהוי לכ״ע דאו׳ אז יאמר המזמור קודם שיטעום וא״צ לברך שנית על אכילת הפרוסה וטוב לומר מז׳ ה׳ רועי דהוי מענין סעודה כמ״ש המ״א סי׳ קס״ו סק״ב יעוש״ב. ולעד״נ כיון דבשכח להבדיל יש פלוגתא וגם בנודר סתם יש פלוגתא יש לראות דעת הנודר דאם כוונתו בנדרו היתה משום כדי לומר ד״ת קודם אכילה אז הוי אמירת מזמור זה צורך סעודה ולא הוי הפסק ומותר לומר מז׳ ה׳ רועי קודם טעימא וא״צ לברך שנית בין שנדר סתם ובין אמר בל׳ קונם או שבועה אבל אם לא היתה כוונתו משום אכילה אלא רק ללימוד בעלמא ומ״ש קודם שיטעום הוא רק משום לזרוזי נפשיה אז יאמר בשכמל״ו אחר הברכה ויאמר מז׳ ואח״כ יברך שנית ויאכל:

נו ונ) שם הגה. ומ״מ לכתחלה לא יפסיק וכו׳ כ״כ מרן ז״ל בב״י בשם הכלבו דלכל הני מילי דאמרינן דלא הוו הפסק דיקא בדיעבד אבל לכתחלה לא יפסיק אפי׳ בדברים אלו עכ״ל ומשמע דדבר זה הוא מוסכם גם לדעת מרן ז״ל מדלא הביא פלוגתא ע״ז בב״י יעו״ש. וא״כ צריך להזמין המלח או הלפתן אם הוא צריך ללפתן לפרוסת המוציא קודם ענט״י וכן אם רוצה ליתן מאכל לאדם או לבהמה צ״ל ליתן להם קודם נט״י כדי שלא להפסיק לא בין ענט״י להמוציא ולא בין המוציא לאכילה ואם לא אמר תנו קודם נט״י לכתחלה לא יפסיק עד שיטעום פרוסת המוציא והגם שאמרנו לעיל אות נ״א דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו היינו לכתחלה אבל אם כבר בירך לא יפסיק בעבור זה לכתחלה בין ברכה לטעימה. ועיין בשד״ח כללים מע׳ א׳ אות ק׳ שכתב בשם כמה פו׳ די״א דאין זה דבהמה קודמת אלא מדרבנן וי״א שהוא רק ממדת חסידות יעו״ש. וע״כ לכתחלה אין להפסיק בין ברכה לטעימה:

נז זנ) שם ומ״מ לכתחלה לא יפסיק וכו׳ וכתב הרו״ח אות ב׳ דמכאן אתה תדין דאע״ג דאסור לקרוץ בפ״א דק״ש אם הוא להש״ץ כדי שלא יאמר במהרה כדי להשיג לומר סיום הק״ש עם הש״ץ מותר לקרוץ ביד כיון שהיא לצורך הק״ש יעו״ש. ומיהו לפי מ״ש לעיל סי׳ ס״א אות י״ד וט״ו דיוכל היחיד לכפול הג׳ תיבות. שבסיום הק״ש א״כ לא הוי זה הכרח לצורך הק״ש כדי שיוכל לקרוץ ועיין בדברינו לשם סי׳ ס״ג אות כ״ה ודוק:

נח חנ) שם בהגה. ה״ד שח קודם שאכל הבוצע אבל אח״כ לא הוי שיחה הפסק וכו׳. כ״כ ב״י בשם הרוקח אלא שהוא ז״ל דחה דבריו וכתב כשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו וכשהוא מפסיק בין ענייתו אמן לטעימתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך יעו״ש. וכן הסכים הט״ז סק״ח לדברי מרן ז״ל ודחה ראיית הב״ח שהביא לדברי מור״ם ז״ל יעו״ש. וכ״כ המ״א ס״ק י״ט וכתב דכ״כ התו׳ פסחים ק״א ע״א ד״ה ר״י בהדיא והרמב״ן סי׳ קפ״א והרא״ש והמרדכי ובוודאי אילו ראה רמ״א ז״ל דברי התו׳ והרא״ש והמרדכי לא היה חולק עליהם יעו״ש. וכ״פ הפר״ח אות ז׳ א״ר אות י״ג. פרח שושן חא״ח כלל א׳ סי׳ י״ד. י״א בהגב״י. ער״ה אות ד׳ וכתב מהריק״ש דראה למרן ז״ל שנהג כן והביאו הברכ״י אות ג׳ וכ״כ בשיו״ב אות ב׳ בשם חד מרבוואתא יעו״ש. וכ״פ זכור ליצחק סי׳ ל״ח דף ס״ב יעו״ש. ר״ז אות יו״ד. ח״א כנל ה׳ אות י״א בי״מ אות י״א ועיין לקמן אות נ״ט שכתבנו דיש סוברים כהרוקח יעו״ש. ומ״מ נראה דכיון דכל הני רבוואתא סברי כמרן ז״ל הכי נקטינן דאם סח המכוון קודם שטעם אע״ג דטעם הבוצע הוא

חוזר ומברך והגם דכתבנו בכ״מ דכל דאיכא פלוגתא במילי דברכות אינו מברך משום סב״ל ואפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל נראה דבכה״ג דלא בירך בפיו רק בכוונא לא חיישינן כ״כ לספק ברכות ואזלינן בתר רובא ואמרינן כיון דסח אזלא לה הכוונה וצריך לברך. ומ״מ כתב שם הט״ז שראוי לאדם לנהוג בביתו שיצוה לכל אחד שיברך לעצמו ברכת המוציא אם ישיח קודם אכילתו המוציא והבעה״ב הבוצע יכוין שלא יוציא רק מי שלא יפסיק בדברים קודם שאכל וממילא אין כאן חשש ברכה לבטלה אפי׳ אם אמת כדעת הרוקח עכ״ל. והביאו י״א והבי״מ שם. והא״ר שם כתב ראיתי נוהגין שכל אחד מברך בפני עצמו על פרוסה שנותן לו הבוצע יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל סי׳ קס״ה סוף אות י״א דהיותר טוב ונכון לנהוג שכל אחד יבצע לעצמו כדי שלא יצטרך לשהות בין נט״י להמוציא וגם לא בין המוציא לאכילה יעו״ש. וגם נראה כי כן נכון לעשות לפי דברי המקו׳ דכיון דע״י הברכה הוא מברר נצוצי קדושה שבמאכל ההוא וצריך כל אחד לתקן בחי׳ עצמו כפי כוחו ושדרשו ורוב כוונתו אין ראוי לסמוך על אחרים במקום שאפשר והוא יוכל לתקן יותר. ועוד דעיקר התקנה שאחד מוציא את חבירו הוא מפני שאינו יידע אבל במקום שהוא יודע ואם יסמוך על אחרים יצא מזה איזה חששות נראה דהיותר טוב דאין לסמוך על אחרים. ועיין לקמן אות פ׳:

נט נט) שם אבל אח״כ לא הוי שיחה הפסק וכו׳ וה״ה אם אכל אחד מהמסובין אעפ״י שעדיין לא טעה המברך יצאו כולם. מהר״ם מריקנטי סי׳ נ״ט. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות פ״א. עו״ת אות יו״ד. א״ר אות י״ב מש״ז אות ח׳ ומיהו דעת הפו׳ אינו כן אלא אפי׳ אם טעם אחד מן המסובין או המברך השח קידם שטעם צריך לחזור ולברך כמ״ש באות הקודם יעו״ש. אבל אם הבוצע הפסיק בדיבור בין ברכה לאכילה ואחרים אכלו אח״כ י״ל דיצאו הם בברכתו הואיל והם לא הפסיקו בדיבור. מש״ז שם וכ״כ הבי״מ אות י״ב יעו״ש. בן א״ח פ׳ אמור אות ט״ז. והבוצע עצמו ששח קודם טעימה אם צריך לחזור ולברך כתב שם המש״ז דבאנו למחלוקת הרוקח והב״י וא״כ לפי מ״ש באות הקודם דהסכמת הפו׳ כב״י צריך לחזור ולברך וכ״כ הבי״מ שם אמנם לפי מ״ש שם דיש לחלק בענין ס״ב בין שומע למברך י״ל דהמברך עצמו אם שח קודם טעימה והאחרים כבר טעמו קודם ששח א״צ לחזור ונברך משום סב״ל. ועיין באות שאח״ז:

ס ס) שם בהגה. יצאו כולם בברכת הביצע וכו׳ משמע דאם המסובין הפסיקו בשיחה בטילה קודם שאכל הבוצע צריכין לחזור ולברך וכ״כ הלבוש בהדיא יעו״ש עו״ת אות י״א:

סא סא) כשרבים מסובין הן בברכת היין או בהמוציא ולכל אחד ככר לפניו וכל אחד מברך לא יענה אמן אחר ברכת חבירו עד שיטעום תחלה דהוי הפסק. פמ״א חלק ב׳ סי׳ ה׳ ברכ״י אות ד׳ שע״ת אות י״א. וכן אם ענה אמן בתר נפשיה הוי כדבר דברים בטלים. בה״ג דף יו״ד והביאו א״ר אות ז׳ וכן אם שמע קדיש או קדושה בין הברכה לטעימה לא יענה כמ״ש לעיל סי׳ כ״ה סעי׳ יו״ד לגבי תפילין יעו״ש. וכ״כ הרב בן א״ח ז״ל פ׳ אמור אות י״ג דאפי׳ אמן דקדיש לא יענה יעו״ש. ומיהו בדיעבד אם שגג וענה קדיש או קדושה או ענה אמן י״ל דאינו חוזר ומברך כמ״ש לעיל סי׳ כ״ה אות ס״ג ואות ס״ד גבי תפילין משום דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל יעו״ש. ונראה דהה״נ אם ענה אמן בתר נפשיה דאינו חוזר ומברך דאינו כדבר דברים בטלים ממש כיון דאינו אלא מגונה העונה אמן אחר ברכותיו וכמ״ש בב״י רסי׳ רט״ו יעי״ש. ובענין אם הפסיק באמצע הברכה כבר כתבנו לעיל סי׳ ה׳ אות ד׳ יעו״ש. ויתבאר עוד מזה בסי׳ ר״ו סעי׳ ג׳ בס״ד:

סב סב) [סעיף ז׳] ונתכוין להוציא השומעים. וגם השומעים נתכוונו לצאת בברכתו כמ״ש סי׳ ריי״ג ס״ג יעו״ש:

סג סג) שם ואח״כ ניגב ראובן ידיו וכו׳ וה״ה אם אח״כ נטל ראובן ידיו ובירך ענט״י דלא הוי הפסק כמש״ל אות כ״ו בשם הברכ״י יעו״ש. ומיהו מ״ש ואח״כ ניגב ובירך ענט״י ל״ד דברכת ענט״י צ״ל קודם הניגוב כמש״ל סי׳ קנ״ח אות פ״ג ואות פ״ה יעו״ש:

סד סד) שם לא הוי הפסק וכו׳ משום דענט״י שבירך הוי צורך סעודה. לבוש. עו״ת אות י״ד. ר״ז אות יו״ד:

סה סה) שם ויוצא בברכת יעקב וכו׳ עיין א״א אות י״ט דמפרש דברי הש״ע דמיירי אפי׳ אם בירך ראובן ענט״י קודם שאכל יעקב המוציא יצא ראובן בברכת יעקב יעו״ש. וכתב בס׳ דרכי חיים דק״ט ע״ב דמ״מ נכון שראובן ימתין מלברך ענט״י עד אחר שיאכל יעקב פרוסת המוציא ודוקא בדיעבד אם בירך ראובן ענט״י קודם שאכל יעקב יצא יעו״ש. ומ״מ לכתחלה יש ליזהר בברכת ענט״י להיות קודם המוציא משום דכצ״ל לפי סודם של דברים:

סו סו) [סעיף ח׳] אם נזכר בתוך הסעודה מברך. ר״ל על מה שרוצה לאכול עוד. לבוש. מ״א סק״ד:

סז סז) שם אינו מברך. ולא דמי לענט״י בסי׳ קנ״ח סעי׳ י״א דהתם מעיקרא לא חזי הכא חזי מעיקרא לברוכי וכיון דאידחי אידחי. ברכות נ״א ע״א. מ״א ס״ק כ״א:

סח **סח) שם אינו מברך.** כתב ב״י בשם הכלבו שאם יכול לאכול יותר יחזור ויאכל ויברך עליו תחלה אבל הוא ז״ל כתב דאפי׳ יכול לחזור ולאכול א״צ יעו״ש. וכ״כ הב״ח דאפי׳ לא תהיה אכילתו אכילה גסה דקץ במאכלו אפ״ה כיון דגמר בדעתו שלא לאכול ואח״כ נזכר שלא בירך אינו מברך עכ״ל אבל המ״א שם כתב שטוב לעשות כדברי הכלבו מאחר שהרשב״א כתב דלהראב״ד צריך לברך אעפ״י שגמר סעודתו ויעו״ש בב״י סי׳ קע״ב ולכן טוב להוציא עצמו מפלוגתא עכ״ל. וכ״כ הר״ז אות י״א. חס״ל אות י״א. בי״מ אות י״ד. ומיהו אם קץ במזונו אסור לברך דביוה״כ כה״ג פטור הוא ולאו אכילה כלל. א״א אות פ״א. וכ״כ א״ר סוף אות ט״ו:

סט **סט) [סעיף ט׳] אינו חוזר ומברך.** משום דברכת המוציא מדרבנן ולא יברך מספק. טור. לבוש. ט״ז סק״י. ר״ז אות י״ב. וכ״כ לעיל אות כ״ה יעו״ש. ואינו רשאי להחמיר על עצמו אלא שלא לאכול אבל לא לברך שלא ליכנס לספק ברכה לבטלה. ר״ז שם. וכ״כ לעיל סי׳ ד׳ אות נ״א וסי׳ ח״י אות ז׳ דכ״מ שאומרים סב״ל אין יכול לברך כלל מספק משום חומר דלא תשא יעו״ש. וכ״כ הער״ה סי׳ ר״ו אות ו׳ וכ״כ השד״ח אסיפת דינים אות ב׳ מע׳ ברכות אות ח״י בשם כמה פו׳ יעו״ש:

ע **ע) והא** דאמרינן דסב״ל ולא יברך ה״ד בשב ואל תעשה אבל לעשות מעשה ולאכול בלא ברכה מספק לא. כגון מי ששמע ברכת המוציא וסח קודם אכילה דלהרוקח ולמור״ם ז״ל א״צ לחזור ולברך אם כבר טעם הבוצע ולרבינו המחבר ושאר האחרונים ז״ל צריך לחזור ולברך אין לומר בזה סב״ל ויאכל בלא ברכה כיון דלהאומרים דצריך לחזור ולברך אם אוכל בלא ברכה עובר על מה שנהנה בלא ברכה מעל ואם יברך למי שאומר שא״צ לברך הו״ל ברכה לבטלה ע״כ שב וא״ת עדיף ולא יאכל אלא אם יוכל להמצא שישמע הברכה מאחר שחייב לברך ויצא הוא ג״כ י״ח ואם לאו לא יאכל דשוא״ת עדיף. הרב דבר משה ח״ג חא״ח סי׳ י״ד. והביאו י״א במ״ב סי׳ ס״ז בהגב״י. זכ״ל ח״א ה״ב אות ס׳ ומיהו הזכ״ל שם האריך לדחות דברי הדב״מ הנז׳ וכתב דבכל ספק ברכות שאמרו להקל הוא אפי׳ בקום עשה שא״צ לברך ויאכל בלתי ברכה יעו״ש. וכ״כ בח״ג באות הס׳ אות צ״ד יעוש״ב. והביאו השד״ח שם אות ט׳ יעו״ש. וסיים שם הזכ״ל בח״א דזה ודאי אין ספק דהטוב והישר לעשות כמ״ש הרב ז״ל לשמוע הברכה מאחר שחייב אבל שלא יאכל אם לא ימצא אחר זה לא ניתן ליאמר יעו״ש. ומיהו נראה דאם לא יש אחר להוציאו ורוצה לאכול יש לכוין הברכה בלבו דבהרהור ליכא חשש דלא תשא כמ״ש לעיל סי׳ זק״ן אות יו״ד יעו״ש. אבל לא יאמר הברכה בלשון לע״ז או תרגום משום די״א גם בזה שייך הזכרת שם לבטלה וכמ״ש השד״ח שם אות ז׳ יעו״ש. ועיין לעיל אות ח״ן ודיק:

עא **עא) [סעיף יוד׳] אם במקום המוציא בירך שהכול וכו׳** דהכי אמרי׳ במס׳ ברכות דף מ׳ ע״א במתני׳ ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא ואתמר בגמ׳ רב הונא אמר חוץ מן הפת ומן היין ור״י אמר אפי׳ פת ויין ופסקו הפו׳ כר״י כמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״ה לקמן בש״ע סי׳ ר״ו סעי׳ א׳:

עב **עב) שם בירך שהכל וכו׳** פי׳ שאמר בא״י אמ״ה שהנ״ב ב״ח ט״ז ס״ק י״א:

עג **עג) שם או שאמר בריך רחמנא וכו׳** פי׳ שאינו אומר בא״י אמ״ה אלא בריך רחמנא הוא במקום בא״י אלהינו מלכא דעלמא הוא במקום מלך העולם דק״ל כר״י דכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה כדלקמן בסי׳ ריי״ד. ב״ח. וכ״כ פרישה אות ח׳ דצ״ל מלכא דעלמא מאריה וכו׳ כדלקמן סי׳ ריי״ד. יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק כ״ב א״ר אות ט״ז. מאמ״ר אות י״ב. ר״ז אות י״ג. וכ״ה לקמן סי׳ ריי״ט סעי׳ ד׳ וברבינו יונה ריש פ׳ הרואה כתב דצ״ל בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא יעו״ש:

עד **עד) שם מאריה דהאי פיתא.** ואם אמר מריה דהאי ולא אמר פיתא בדיעבד יצא. ב״י. ב״ח מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. ואם נסתפק לו אם בירך המוציא בלשון זה וברור לו שלא אמר פיתא י״ל דחוזר ומברך משום דהוי ס״ס לחומרא. א״א אות כ״ב. ומיהו לפי מ״ש לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ דגם באיכא ס״ס בברכות אמרינן סב״ל ואין לברך י״ל דיהרהר הברכה רק בלבו וכמש״ל אות ע׳ יעו״ש:

עה **עה) ואם** בירך על הפת בורא מוני מזונות כתב בתשו׳ בית יהודה חא״ח ס״ מ״א דלא יצא יעו״ש. אבל הברכ״י אות יו״ד כתב דיצא וכתב שכן הוא נמי דעת מרן ז״ל בסי׳ קס״ח והט״ז שם סק״ו וא״ר שם אות ט״ז ואבן העוזר שם לדעת מרן ז״ל דאם בירך על לחם גמור במ״מ יצא יעו״ש. וכ״כ בשיו״ב בסי׳ זה אות ה׳ ובסי׳ ר״ז בשם כמה פו׳ דיצא יעו״ש. והב״ד שע״ת אות י״ג וכ״פ הער״ה אות ה׳ וכן הסכים קול אליהו סימן י״ב זכ״ל ה״ב מע׳ ט׳ עיקרי הד״ט סימן ט׳ אות י״ג ח״א כלל נ״ח אות א׳ קיצור ש״ע סימן נ״ו אות א׳ כר״ש סי׳ קס״ח יפ״ל שם אות א׳:

עו **עו) ואם** בירך על הפת בורא פה״א כתב מרן ז״ל בכ״מ פ״ד מה״ב דין ו׳ אפשר דיצא דהא פרי האדמה הוא יעו״ש. וכ״כ הרמ״ע ז״ל באלפסי זוטא פ׳ כינד מברכין דיצא. מיהו הברכ״י שם בשיו״ב כתב דהרא״ה והריטב״א ורבינו אשר בר חיים בס׳ הפרדס ס״ל דלא יצא ודנא כהרמ״ע יעו״ש. והביאו הזכ״ל שם שע״ת שם. אבל הער״ה אות ו׳ כתב דיצא. וכ״כ הרב פמ״א ח״א סי׳ נ״ח דיצא והביאו הער״ה סי׳ ר״ח אות ו׳ וכ״כ נ״א כלל נ״ח אות ב׳

יעו״ש וכ״כ בס׳ שלחן הטהור דל״ה ע״א והביאו ד״מ בהגה״ט אות י״ג וכן הבי״מ אות ו׳ האריך בזה והעלה דהעיקר כס׳ הכ״מ והרמ״ע דיצא והחוזר לברך המוציא עובר בלא תשא יעו״ש. ועיין בכ״מ שם שכתב דאם בירך על הפת בפה״ע אפשר נמי דיצא וכמ״ד עץ שאכל ממנו אדה״ר חטה היה יעו״ש והביאו הער״ה שם. וכ״כ בתו׳ ירושלים דבדיעבד יצא והביאו עה״ש על קיצור הש״ע שם:

עז עז) וכתב הבי״מ שם דנסתפק היכא דטעה הבוצע ובירך על הלחם שהכל או במ״מ או בפה״א במקום המוציא דדינא הוא דיצא אם גם השומעים יצאו והעלה דיצאו מטעם שומע כעונה והו״ל כברכו הם בעצמם יעו״ש. ולי נראה דזה תלוי בדעתם דאם כשטעה ובירך ברכה אחרת קבלו אותה עליהם וכוונו לה יצאו אבל אם כשראו שטעה לא נתנו דעתם עוד לברכתו לא יצאו שהרי לא כוונו לה ואנן בעינן שומע ומשמיע צריך לכוין כמ״ש סימן רי״ג סעיף ג׳ יעו״ש:

עח עח) ואם בירך ברכת המוציא אלא שבמקום לחם אמר המוציא פת מן הארץ לא יצא. כן דקדק הבי״ע בכ״י ממ״ש הרשב״א בפ׳ כ״מ. והפתה״ד בח״ב סימן ר״ב דכ״ז ע״א נתן טעם דפת נקרא רק אחר האפיה וזה מוציא שקר בברכתו יעו״ש והב״ד השד״ח באסיפת דינים אות ב׳ מע׳ ברכות אות א׳ ולי נראה דיצה דהא גם לחם אינו נקרא אלא אחר אפיה והפסוק אמר להוציא לחם וכו׳ אלא מאי אית לך למימר דקראו לחם על שם העתיד וה״נ נקרא פת ע״ש העתיד ועיין לעיל אות כ״ד ודוק:

עח) מ״כ דמהר״ם פעם אחת נתאכסן אצל בני אדם שהיו מדלגין מלכות בברכת המוציא כגון אנשים שמסכסכין תיבותיהם וחזר מהר״ם ובירך בפרוסה שהושיט לו בעה״ב המוציא בנחת ע״כ. ודבר זה קיימתיו מסברת מקודם. ברכ״י בשיו״ב אות ד׳ זכ״ל אות ב׳ בה״ב מע׳ המוציא. ואם בעה״ב מדקדק בברכותיו כתב בס׳ שלחן הטהור דף נ״ו ע״א דמי שחוזר ומברך לא שפיר עביד שבה״ב בירך על השלימה והוא על הפרוסה ובפרט אם היה שבת ויו״ט שצריך לחם משנה יעו״ש. והביאו ד״מ בהגה״ט אות ט״ז. ולעד״נ דאם הוא יודע בעצמו שמכוין בברכה יותר מבה״ב אע״ג דבה״ב מדקדק בברכותיו יברך הוא דגדול מצות הכוונה יותר מפת שלימה ובפרט שכבר באה פרוסה זו מכבר שלימה. ופשוט שצריך ליתן דעתו מקודם שאינו רוצה לצאת בברכת הבה״ב דאם כיון עליו והוא מדקדק בברכותיו אינו יכול לברך אח״כ:

עט עט) [סעיף יא׳] אם היו שנים או רבים וכו׳ זהו לשון הטור וכתב עליו ב״י והא דלא כתב סתם אם היו רבים משום דלענין ברה״מ יש חילוק בין שנים ליותר משנים דכשהם שנים כל אחד מברך לעצמו וכשהם ג׳ אחד מברך לכולם וכשהם ששה הם נחלקים עד עשרה וכו׳ אבל בברכת המוציא ל״ש אם הם שנים או ג׳ או יותר בכל גווני אחד מברך לכולם עכ״ל. וטעמא דשני לן בין ברכת המוציא לברה״מ בענין זה כתב ב״י בשם שה״ל לפי שבסוף הסעודה הם נפרדים זמ״ז לפיכך כ״א מברך לעצמו אבל תחלת הסעודה שיושבין ודעתן להצטרף האחד יוצא בברכת המוציא של חבירו. ויש מפרשין לפי שברה״מ דאורייתא אין אחד מהן יוצא בברכת חבירו אבל בברכת המוציא דרבנן לא אחמור כולי האי יעו״ש. וכ״כ ב״י בסי׳ קצ״ג יעו״ש. וכתב הלבוש בסי׳ קצ״ג דטעם הראשון עיקר יעו״ש. וכ״כ הב״ח וכ״נ דעת הש״ע בסי׳ זה ובסי׳ קצ״ג דתלי טעמא בהסיבה או בישיבה על שלחן אחד יעו״ש וכ״כ המ״א ס״ק כ״ג טעם הא׳ לבד יעו״ש. ונ״מ לדידן דאפי׳ אם היו היושבים רבים יותר משנים אם לא היו יושבים לאכול על שנחן אחד או על מפה אחת צריך לברך כל אחד לעצמו. ועיין לקמן אות פ״ג:

פ פ) שם אחד מברך לכולם. כלומר צריך שאחד יברך לכולם משום דברוב עם הדרת מלך מעדני יו״ט פ׳ כ״מ אות ד׳ וכן כתב הכ״מ פ״א מה״ב סוף דין י״ב בשם הרמ״ך והביאו במעדני יו״ט שם. וכ״כ הר״ז אות ח״י. ומיהו כתב שם הר״ז דמ״מ רשאים הם לקבוע יחד על דעת שלא להצטרף ולפיכך נהגו עכשיו לברך כל אחד לעצמו משום שההמון לא היו נזהרין מלהשיח בין שמיעת הברכה לטעימה לכן הנהיגו כל אחד יברך לעצמו וכיון שנהגו כן ה״ז כאילו היתה דעתם בפי׳ בקביעותם יחד שקובעים ע״ד שלא להצטרף ופטורין מהידור זה עכ״ל וכ״כ בסי׳ רי״ג אות ו׳ דבכל המצות הרשות בידו לברך לעצמו יעו״ש. וכ״כ אינן לעיל אות נ״ח יעו״ש:

פא פא) שם ודוקא הסיבו וכו׳ ואפי׳ בהסיבו שאחד מברך לכולם אין יוצאין עד שיכוונו שניהם שומע ומשמיע כמ״ש לקמן סימן רי״ג סעיף ג׳ וכ״כ הל״ח פ׳ כ״מ אות ק״א. ט״ז ס״ק י״ג. א״ר אות י״ז. מאמ״ר אות י״ט. ועיין לעיל אות כ״ז:

פב פב) שם הגה. או בעה״ב וכו׳ דהוי שפיר קביעות אפי׳ בלא הסיבה. טור. והטעם כתב ב״י בשם הרב יונה משום דכל בני הבית נגררין אחריו יעו״ש וכ״כ הלבוש. ב״ח. פרישה אות ט׳:

פג פג) שם אבל אם היו יושבין בלא הסיבה וכו׳ ואם היו מקצתן מסובין ומקצתן שאינן מסובין אחד מן המסובין מברך לכולם ומוציא אפי׳ לשאינן מסובין וכן השמש שעומד על המסובין יוצא בברכת המברך ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ כ״מ. כנה״ג בהגב״י מ״א ס״ק כ״ה וכ״ז וו״ל אפי׳ לכתחלה דאי בדיעבד בל״ה יצאו כמ״ש באות שאח״ז. וכ״כ המאמ״ר אות י״ד ונ״מ לדידן דישיבה על שלחן אחד או על מפה אחת חשיב כהסיבה דידהו אם יש

יושבין על השלחן ויש אשר אין יושבין מברך אחד מן היושבין לכולם ומוציא גם לשאינו יושב על השלחן וכ״כ המאמ״ר שם. א״א אות פ״ה ומיהו נראה דזהו דוקא אם יש יושבין על השלחן ויש אשר אין יושבין דאותם דאין יושבין נגררין בתרייהו אבל אם היו יושבין על שני שלחנות כל חבורה יושבת על שלחן לבדה צריך בכל שלחן אחד לברך המוציא להוציא את היושבין לאכול על השלחן ההוא כמ״ש לקמן אות כ״ו:

פד פד) שם כל אחד מברך לעצמו וזהו דוקא לכתחלה אבל בדיעבד אם כיון שומע ומשמיע יצאו כמ״ש לקמן סעיף י״ג וכ״כ הלבוש בזה הסעיף ובסעיף י״ג יעו״ש. וה״ה לדידן אם לא היו יושבין על שלחן אחד ובירך רק אחד מהם וכיון שומע ומשמיע בדיעבד יצאו:

פה פה) שם והאידנא שאין אנו רגילין בהסיבה וכו׳ כ״כ התו׳ במס׳ ברכות דף מ״ב ע״א והר׳ יונה והרא״ש והרשב״א והרא״ה והטור כמ״ש בב״י:

פו פו) שם ישיבה דידן בשלחן אחד וכו׳ משמע דוקא בשלחן אחד הא אם היו יושבין בשני שולחנות נפרדים צריך לכל חבורה של שלחן אחד גדול שבהם לברך לעצמם. וכ״מ בא״א אות כ״ו מיהו בדיעבד אם כיוונו שומע ומשמיע יצאו כמ״ש לעיל אות פ״ד יעו״ש ועיין לקמן אות צ״ט:

פז פז) שם ואפי׳ לבני חבורה וכו׳ כלומר לא מיבעיא לבעה״ב עם בני ביתו דישיבה הוי קביעות דהא לדידהו נמי הוי קביעות אלא אפי׳ בני חבורה (פי׳ אורחים שנזדמנו לאכול יחד) דלידידהו לא הוי קביעות לדידן הוי קביעות ב״י:

פח חפ) [סעיף יב׳] אם היו רוכבין ואמר נאכל וכו׳ ואע״ג דלעיל כתב דלא מהני אמירה אא״כ ישבו בשלחן אחד היינו בבית אבל בשדה דליכא שלחן הוי קביעות באמירה בלא שלחן מ״א ס״ק כ״ו א״א אות כ״ו ר״ז אות ט״ז. בי״מ אות ב׳:

פט טפ) שם ואמרו נאכל וכו׳ בלבוש כתב ונאכל במקום זה משמע שלא די באמירת נאכל לבד אלא שצריך לקבוע מקום ג״כ לומר נאכל כאן או במקום פלוני וכ״מ בר״ז שם. מיהו המאמ״ר אות ט״ו כתב דלדעת הש״ע באמירת נאכל לבד סגי יעו״ש. ונראה דלכתחלה יש להחמיר ולומר נאכל כאן או במקום פלוני לצאת אליבא דכולי עלמא. ונ״מ נמי לענין זימון דדין אחד להם כמ״ש לקמן סימן קצ״ג סעיף ג׳ יעו״ש:

צ צ) שם שלא ירדו וכו׳ עיין מאמ״ר אות ט״ז שכתב דהיותר נראה לגרוס ולא ירדו מהבהמות יעו״ש. ועיין לקמן סימן קצ״ג סעי׳ ג׳ דשם כתוב בהדיא ולא ירדו יעו״ש:

צא צא) שם והולכין לא. פי׳ דלא מהני אמירה. וכ״מ בגמ׳ מ״א ס״ק כ״ז. ובלא אמירה אפי׳ עמדו יחד אין מצטרפין להוציא א״א אות כ״ז:

צב צב) שם והולכין לא. וכתב שם המ״א וצ״ע אם יושבין בעגלה אחת ואמרו נאכל כאן ואוכלין יחד אם יצטרפו ואע״ג דק״ל דרוכב כמהלך דמי וה״ה ליושב בעגלה מ״מ כיון ששלשתם יושבין באגודה אחת י״ל דמצטרפין וצ״ע עכ״ל. והביאו א״ר אות ך׳ וכתב ונראה להקל כשמתכוין דהא בדיעבד בכל ענין יוצאין. ועוד דמידי דרבנן היא עכ״ד. וכ״פ הבי״מ אות ג׳ דבעגלה מצטרפין יעו״ש. ועיין א״ר בסי׳ קצ״ג אות ז׳ לגבי זימון בעגלה שציין על מ״ש כאן ונראה שר״ל דגם בזימון יכולין לזמן היושבין בעגלה אם נתכוונו לכך והח״א כלל מ״ח אות ז׳ כתב דבמקום ספק בג׳ יזמנו אבל בעשרה יש לחוש להזכרת שם לבטלה יעו״ש. ונראה לענין דינא דברכת המוציא יש לברך כל אחד לעצמו כיון דאפשר אבל לענין זימון יש לזמן כדי שלא לבטל המצוה וגם כיון דליכא הזכרת השם וכן בדאיכא עשרה במקום ספק יש לזמן בלתי הזכרת השם מטעם הנז׳ ומיהו בספינה פשוט דקביעות גמור הוא. מ״א שם א״ר שם. ח״א שם. ר״ז אות ט״ז. בי״מ שם וכן בעומדת העגלה ואמרו נאכל כאן ואכלו יחד ודאי מוציא. א״א אות כ״ז:

צג צג) שם ואם היו אוכלין בשדה וכו׳ כ״ה בב״י ואינו מכוון ונראה שצ״ל וכן אם היו ודוק. ושוב מצאתי כן בר״י ז״ל וכן העתיק הלבוש ז״ל. מאמ״ר או׳ י״ז:

צד צד) שם כיון שלא קבעו מקום ואוכלין וכו׳ נראה דהכא נמי מיירי כשאמרו נאכל ואפ״ה לא מהני כיון שאינם אוכלין במקום אחד. מאמ״ר אות ח״י. וכתב שם המאמ״ר דכל שאמרו נאכל אעפ״י שאין להם שלחן א׳ ומפה א׳ מהני כיון שהם בשדה ומשמע שם מדבריו דכל שאמרו נאכל וישבו במקום אחד בשדה מהני ואעפ״י שלא קבעו מקום יעו״ש. מיהו מדברי הר״ז אות ט״ז משמע דהגם שא״צ בשדה שלחן א׳ או מפה א׳ אבל הכנת מקום צריך שיאמרו נאכל כאן או במקום פלוני יעו״ש. ועיין לעיל אות ט״פ שכתבנו דלכתחלה יש להחמיר לומר נאכל כאן או במקום פלוני יעו״ש וה״ה לכאן:

צה צה) [סעיף יג׳] אם כיון המברך וכו׳ פי׳ דבדיעבד יצאו שלא הצריכו לברך כל אחד אלא לכתחלה וכמ״ש ב״י בסימן רי״ג בשם תשו׳ הרשב״א לענין זימון דפירות יעו״ש. ט״ז ס״ק י״ג. וכ״כ הלבוש דבדיעבד יצאו וכ״כ א״ר אות י״ט ודחה דברי העו״ת שכתב להתיר אפי׳ לכתחלה יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות י״ט ותמה על העו״ת יעי״ש. נה״ש אות ז׳ ומיהו עיקר דין זה שכתב בש״ע הוא מדברי הרוקח אבל הרא״ש כתב אם לא הסיבו אע״ג דשומע כעונה ואפי׳ אמר אמן לא יצא והביאו ב״י יעו״ש ועיין מ״א ס״ק כ״ח שכתב צ״ע על הרב״י דלמה לא הביא דברי הרא״ש דאפי׳ בדיעבד לא

יצא יעו״ש. וכן הפר״ח אות י״ג כתב דעיקר כדברי הרא״ש ולמעשה צ״ע יעו״ש. ועיין מאמ״ר שם מ״ש ליישב דברי הרא״ש ולעד״נ האי דלא הביא בש״ע דברי הרא״ש משום דכיון דלהרוקח אם נתכוונו יצאו וכ״מ מתשו׳ הרשב״א כמ״ש בב״י וק״ל סב״ל כמ״ש בב״י בכ״מ ע״כ פסק בש״ע כהרוקח. והכי ק״ל כדברי הש״ע ודעמיה דבדיעבד יצאו משום סב״ל וכ״כ בבאורי הגר״א דדברי הש״ט עיקר יעו״ש ודע דדין זה שייך גם בברהמ״ז היכא דלא קבעו יחד בין בשנים ובין בשלשה אם כיון אחד להוציא את חבירו יצא בדיעבד וכ״מ בביאורי הגר״א יעו״ש. וכ״כ מ״ב אות ס״ה ועיין לקמן סימן רי״ג אות ז׳:

צו צו) [סעיף יד׳] אם המסובין רבים וכו׳ ואפי׳ שנים הרי הם כרבים לענין זה כמ״ש לעיל סעיף י״א. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ד:

צז צז) שם גדול שבכלם בוצע כלומר בשאין עמהם בעה״ב או שכולם בעלי בתים כן כתב הרמב״ם בפ״ז מה״ב וכ״כ התו׳ בר״פ ג׳ שאכלו. וכ״כ המרדכי שם. ב״י. לבוש. ר״ז א׳ י״ט. וגדול שבכולם היינו גדול בחכמה. ר״ז שם. וה״ה דיכול הגדול ליתן רשות לכל מי שירצה. ר״ז שם. ואם היו שם שני ת״ח שקולין בחכמה אבל האחד הוא ת״ח בן ת״ח עצום והב׳ אינו בן ת״ח עצום ת״ח בן ת״ח עצום קודם. ד״מ בהגה״ט אות ח״י. ואם היו שם ב׳ ת״ח מפולפל בתלמוד ואחד בקי בהוראות שיודע להורות דינים אליבא דהלכתא מורא הוראות קודם כמ״ש בסוף מס׳ הוריות יעו״ש ועיין עוד מזה ביו״ד סי׳ רמ״ד סעיף ח״י יעו״ש:

צח צח) שם גדול שבכולם בוצע. וחתן בוצע ביום חתונתו אעפ״י שיש גדול ממנו. ב״י בשם התו׳ מ״א ס״ק כ״ט ר״ז שם:

צט צט) שם גדול שבכולם בוצע. מ״ש הבי״מ אות כ״ב דבסעודות גדולות שהמסובין מרובין עד אין מספיק להם שלחן אחד ומעמידין להם בחדר אחד גדול שנים או ג׳ שלחנות בכדי שיספיק לכל המסובין וגדול שבכולם בוצע ומוציא את כל המסובין שבכל השלחנות ששם וכו׳ יעו״ש כבר הביאו היפ״ל אות י״ד וכתב עליו דלא כן המנהג בינינו אלא כל הגדול שבכל שלחן ושלחן הוא בוצע ונותן לפני כל אחד ואחד מהמסובין על שלחנו אעפ״י שכל השלחנות מונחות בחדר אחד ורואין אלו את אלו עכ״ל ועיין לעיל אות פ״ו שכתבנו שכ״מ נמי מדברי מרן ז״ל יעו״ש. וכן מ״ש הבי״מ בדיני טעימת המוציא אות ח״י בשם מהרי״ל דבסעודות גדולות צריך ליתן הבוצע מהחתיכה שבצע לכל השלחנות ולכל המסובין וכו׳ יעו״ש כבר כתבנו לעיל אות י״ט דלפי דברי האר״י ז״ל צריך לחתוך בתחלה רק לעצמו ולאחרים חוזר וחותך להם מן הככר יעו״ש:

ק ק) שם הגה. ואחד מכם כהן מצוה להקדימו. הטעם דדרשינן וקדשתו להקדימו לכל דבר שבקדושה לברך ראשון וכו׳ עו״ת אות י״ז. וכן הוא לקמן בש״ע סי׳ ר״א סעיף ב׳ יעו״ש. ואם ירצה יתן רשות לישראל לברך רשאי כ״כ שם הטור. ומשמע שם בב״י ה״ד אם אין שם עם רב. וכ״כ ל״ח בפ״ג שאכלו אות מ״ח והביאו שכנה״ג שם בהגב״י אות ב׳ בי״מ אות ז׳ ועיין לקמן סימן ר״א אות כ״ד:

קא קא) שם ואחד מהם כהן מצוה להקדימו. וכן אם אחד מהם לוי צריך להקדימו לישראל אם הם שוים כמ״ש בסוף מס׳ הוריות יעו״ש. וכ״פ בש״ע יו״ד סימן רנ״א סעיף ט׳ לגבי צדקה יעו״ש וכ״נ דעת הטור סימן ר״א והדרישה שם אות ב׳ וכ״כ לעיל סימן ג״ן אות מ״ב לגבי תפלה יעו״ש. והב״ח בסי׳ ר״א כתב דהלוי קודם לישראל ת״ח כשהלוי ג״כ ת״ח אעפ״י שאינו חשוב כמו הישראל יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגה״ט בזה הסי׳ אות י״ב עו״ת אות י״ז. ומיהו עיין במ״א סי׳ ר״א סק״ד שהביא בשם ירושלמי סוף הוריות וספרי דדוקא בזמן הדוכן היה לוי קודם יעו״ש. אבל הא״ר שם אות ג׳ כתב דגם בזה״ז יש ללוי קדימה לישראל כשאין כהן בהמוציא ובהמ״ז יעו״ש וכ״כ א״א שם אות ד׳ וע״כ נראה כיון די״א דגם בזה״ז יש לו דין קדימה וכ״פ בש״ע יו״ד סי׳ רנ״א כנז׳ יש להחמיר ודלא כהבי״מ אות ט׳ יעו״ש ומה שלא נזכר זה כאן בש״ע י״ל דסמך על מ״ש בסימן רנ״א דהא גם לגבי איזה נקרא גדול סמך על מ״ש ביו״ד סי׳ רמ״ד סעיף ח״י ודוק:

קב קב) שם בהגה. ואם הכהן ע״ה ת״ח קודם לו. הא דהיכא שהכהן ע״ה ת״ח קודם ואם לאו עובר משום משנאי אהבו מות ה״ד ברוצה הת״ח להקדים הכהן מצד כהונתו אבל אם החכם נותן לו רשות אין כאן בית מיחוש מרדכי פ׳ בני העיר והביאו ב״י סי׳ ר״א ופסקו שם בש״ע סעי׳ ב׳ וכ״כ בנימין זאב סי׳ רמ״ג ורנ״א שאם החכם נתן לו רשות ש״ד. והביאו כנה״ג סי׳ ר״א בהגה״ט וכתב דכן מנהגינו אבל הב״ח שם כתב נראה להחמיר שלא ליתן רשות לכהן ע״ה לברך לפניו יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגה״ט בזה הסי׳ אות י״א. עו״ת אות ח״י. א״ר אות כ״א:

קג קג) שם בהגה טוב להקדימו וכו׳ כתב העו״ת אות י״ט דהב״ח חולק וסובר דחיוב בדבר איכא אפי׳ נגד הלוי כ״ש נגד הכהן אבל הא״ר אות כ״ב כתב דגם להב״ח אין חיוב בדבר יעו״ש:

קד קד) שם בהגה. טוב להקדימו וכו׳ ומאריך ימים בכך מגילה כ״ח א׳ מ״א ס״ק ל״א. ר״ז אות י״ט.

קה **קה) שם ואם יש עמהם בעה"ב וכו'** מדברי הרב משמע דאם בעה"ב עמהם אפי' האורח כהן והוא ת"ח גדול ובעה"ב ע"ה יברך בעה"ב כדי שיבצע בעין יפה. שכנה"ג בהגה"ט אות יו"ד. עו"ת אות כ' מיהו בשה"ג אשר סביב המרדכי פ"ג שאכלו כתב שאין רשות לבעה"ב לברך אלא עד שיטול רשות מכהן. והב"ד כנה"ג בהגה"ט והעו"ת שם וכתב שם העו"ת דכן המנהג בקצת מדינות שאומרים ברשות הכהן ונכון הוא עכ"ל. ובל"ח פ"ג שאכלו אות כ"ב כתב דנהוג עלמא גם בבציעה לחלוק כבוד לגדול וכתב שם הטעם מפני שבימיהם היו נותנים לכל אחד פרוסה גדולה אכילת שירותא ואיכא עין יפה משא"כ האידנא שאין נותנין כ"א מעט לאכול מפרוסת הברכה עכ"ל. והביאו העט"ז אות ז' שכנה"ג שם אות י"ג. עו"ת שם. מ"א ס"ק ל"ב. א"ר אות כ"ג סו"ב אות י"א. ר"ז אות י"ט. ומה שיש להקשות על טעם הל"ח כבר תירצו אותו האחרונים וע"כ אין לזוז מן המנהג ודלא כהבי"מ אות י"ג שכתב דאין נכון לנהוג כן יעו"ש:

קו **קו) שם ואם יש עמהם בעה"ב וכו'** ובעה"ב היינו בעל הסעודה. ומיהו צריך ליזהר לכוין בדעתו להוציא השומעים ולהוציא התיבות והאותיות של ברכה כתקנן ואם הוא מגמגם בלשונו ואינו מוציא האותיות כתקנן צריך לחזור ולברך האורח על הפרוסה כמש"ל אות ע"ח יעו"ש וה"ה לבן אצל האב אם יודע שאביו אינו מוציא האותיות כתקנן חוזר ומברך על הפרוסה:

קז **קז) שם הגה.** והמברך יאמר תחלה ברשות מורי וכו' כתב הל"ח בפ"ג שאכלו אות מ"ז דנהגו ליטול רשות מהכהנים בברהמ"ז ואפי' במקום שיש ת"ח גדולים ע"כ. והביאו שכנה"ג סימן ר"א בהגב"י אות ד' מ"א ס"ק ל"ג וכתב שם המ"א ונכון הוא ומ"מ לא מהני מי שאומר ברשות אם לא נתן הכהן רשות עכ"ד. אבל הא"ר אות כ"ב כתב דלא נהירא דאי בעה"ב מיסב עמהם מצוה לבעה"ב אפי' נגד כהן ת"ח כמ"ש השכנה"ג ואי אין בעה"ב מיסב עמהם אין חיובא ליתן לכהן אלא כשהוא גדול שבמסובין ובל"ה גדול שבמסובין בוצע עכ"ל. ומיהו הרואה יראה שם בל"ח שלא כתב זה אלא ממדת חסידות יעו"ש. וכן עתה המנהג כשיש מסובין מרובין אומר האוחז בידו כוס ברהמ"ז לזמן וברשות המסובין כל אחד ואחד לפי כבודו והוא מדרך ענוה שלא להחזיק עצמו שהוא גדול מכולם. והם אומרים כבודו בראש ר"ל שראוי לברך בראש וגם זה הוא ממדת ענוה. ומיהו אם הכהן ת"ח ושוה לו בודאי צריך רשות ידעתו. א"א אות ל"ג. וכ"כ בתשו' עולת שמואל סי' כ"ג יעו"ש. אבל אם נתנו לו כוס של ברה"מ לברך ובא וישב שם כהן בר אוריין שלא סעד א"צ ליטול ממנו רשות אפי' אם הוא מקפיד כיון דא"א לו לברך. עולת שמואל שם. והביאו פ"ת:

קח **קח) שם בהגה. ברשות מורי וכו'** וז"ל שה"ל מצאתי בשם ר' האי שנים שבאו לאכול המברך נוטל רשות מחבירו ואומר לו ברשות מורי והוא עונה ברשות שמים. שכך שנינו בברכות (נ"ה ע"א) ראה קראתי בשם בצלאל אמר הקב"ה למשה הגון לפניך בצלאל וכו' כך בסעודה בני ההסיבה בוחרים החשוב שבהם לברך והוא אומר ברשות רבותי כלומר אני יודע אם אתם מסכימים שהקב"ה מסכים עמכם והם משיבין ברשות שמים כלומר לכך אנו מסכימין שיסכימו מן השמים שנאה והגון אתה לפנינו. ומברך ובוצע. בא להם יין בתוך המזון א"צ לומר ברשות מורי שהרי כל אחד מברך לעצמו לפי שאין בית הבליעה פנוי לכך הוא אומר סברי מורי כדי שיניחו אכילתם ויתנו דעתם לשמוע הברכה ויענו אמן וא"ת הרי קידיש והבדלה שבית הבליעה פנוי ולמה אומר סברי מורי שלא תחלוק בברכת היין זה הכלל אין מסבירין אלא על היין ואין מרשין אלא על הפת מ"ט לחם שהוא רשות שאם רצה שלא לאכול הרשות בידו לפיכך נוטל רשות כדי שיסכימו כולם דעתם אבל לבה"מ ולקידוש והבדלה שהם חובה א"צ לומר רשות אלא סברי מורי כלומר תנו דעתכם לברכה כדי לצאת י"ח והם עונים לחיים. וכן יין שבתוך הסעודה א"צ ליטול רשות שהרי כיון שיש להם לאכול א"א בלא שתייה ולפיכך צ"ל סברי מורי שהיין גורם שכרות ומפני הפחד הוא אומר כך והם עונים לחיים עכ"ד. והביאו ב"י. ובא"ז כתוב כשבא לבצוע אומר ברשות מורי מדת ענוה הוא אעפ"י שהיא חשוב יותר מכולן שלא יהא נראה כמראה בעצמו שהוא החשוב והם עונים ברשות שמים וא"צ כ"א ליטול רשות והביאו ד"מ אות א' יעו"ש. ובתוך הגהות מהרש"ל כתוב וז"ל מצאתי מפני מה אומרים סברי מרנן על היין לפי שבשעה שהיו דנין ד"נ היו משקין אותן יין ע"ד תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. וכן היו משקין האבלים יין כדאמרינן לא נברא יין אלא לנחם בו אבלים לכך אמרינן סברי מרנן שיהא לחיים ולכך הם חייבים לענות לחיים ולא למות עכ"ל ומהר"ם מ"ץ כתב הטעם מה שאו' סברי מרנן על היין ולא על הלחם ולא על השכר משום שהיין הביא קללה לעולם בימי נח שנשתכר ונתארר בנו כנען ע"כ אמרינן סברי כלומר תבינו שבדעתי לשתות ובדעתכם אני אשתה שלא יזיק ע"כ רגילים להשיב אחריו לחיים עכ"ל. והב"ד הב"ח בסי' קע"ד. שכנה"ג בזה הסי' בהגב"י אות ד' וכתב עוד ט"א בשם הרד"א ואתיא כמ"ד עץ שאכל ממנו אדה"ר גפן היה לפיכך נקנסה עליו מיתה. סברי מרנן היש בדעתכם שזה הכוס יהיה לחיים ולא למות ככוס של אדה"ר והם עונים לחיים יהיה ולא למות עכ"ל. וכתב עו"ש השכנה"ג טעמא מדנפשיה שלפי שהיין גורם שכרות וע"י השכרות באים נזיקים רבים כההיא דפ"ק דמגילה דקם רבה ושחטיה לר"ז ולכן אמרו סברי מרנן שיהיה הכוס לחיים ולא יגרום דברים של מיתה. ובשם תנחומא פ' פקודי כתב שהטעם מפני שהשותה ירא מסם המות שלא יהא בכוס והוא אומר סברי מרנן ואומרים הקהל לחיי כלומר שלחיי יהיה הכוס עכ"ל. וכ"כ בתיקונים תיקון כ"ד דצ"ל סברי מרנן והקהל עונין לחיי יעו"ש. ועיין בשער הכוו' דרוש א' דשבת דף ע"א ע"ד שכתב טעם בסוד לשני תיבות אלו של סברי מרנן והוא כי ס"ר דסברי גי' עשר הויו"ת פשוטות דחמשה

חסדים וה׳ גבורות והב׳ דסברי ב׳ כוללים דחסדים וגבורות. והיו״ד דסברי עשרה כוללים שלהם. מרנן גי׳ ש״ם והיא ע״ד סוד שם של שמע שהוא גי׳ רפ״ח ושם ב״ן וכ״כ בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל. ור״ל בגי׳ דמלת סברי יכוין למתק ה׳ גבורות בה׳ חסדים כידוע שהיין רומז אל בחי׳ גבורה וצריך למתקו ומטעם זה ג״כ מוזגין אותו במים שהוא בחי׳ חסד כידוע ובגי׳ דתיבת מרנן יכוין אל בחי׳ בירורי רפ״ח ניצוצי קדושה שעולין אל בחי׳ שם ב״ן שהוא מלכות דאצילות כידוע:

קח) וכתב עו״ש בשכנה״ג דלא ראיתי מנהג זה שאומרים לחיים אלא במשתה כשאחד שותה כוס ומראהו לחבירו ואומר לו שכן ישתה גם הוא כמוהו ואז עונהו לחיים וסמך לזה בפ׳ במה אשה מעשה בר״ע שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס שהביא אמר חמרא וחיי לפום רבנן. חמרא וחיי לפום רבנן ולפום תלמדיהון ע״כ. וכתב עוד דהמנהג עכשיו שמי ששותה אומר למסובין עמו בשמחתכם או לכל אחד בפ״ע עכ״ל ומיהו מ״ש דלא ראיתי מנהג זה שאומרים לחיים עכשיו יש שנוהגין לומר לחיים. וגם במשתה יש נוהגין שלאחר שבירך ושתה חוזר להראות כוסו לחבירו ואומר לחיים ועונהו לחיים. ויש נוהגין לומר בשמחתכם או בשמחתך לכל אחד ואחד ועונים אותו רפואה וחיים:

קט קט) וכתב הב״ח בסי׳ קע״ד דמדברי כולם נלמיד דכ״ע שמברכין על היין אומרים סברי מרנן ואפי׳ אינו בתוך הסעודה ולפ״ז אף כשמברכין ברכת אירוסין ונישואין אומרים ג״כ סברי מרנן וכן ראיתי ממורי הרה״ג מהר״ר הירש שור ז״ל ושכך קבל מהגדולים וכך אני נוהג עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י בזה הסי׳ אות ה׳ וכתב וכן המנהג פשוט דאף כשמברכין בבית האבל צ״ל סברי מרנן כלומר לא ישמע עוד שוד ושבר ונשתה כוס בשמחה והן עונין לחיים עכ״ד. וכ״כ היפ״ל סי׳ קע״ד אות ד׳ יעו״ש. וכ״נ לפי מ״ש לעיל באות הקודם שיש טעם בסוד לשני תיבות הללו דבכל עת שמברך על היין צריך לאומרם וכן עמא דבר ועיין לקמן בססי׳ קע״ד בהגה ומ״א שם ס״ק י״ו ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ ק״ץ אות ב׳:

קי קי) [סעיף טו׳] אין המסובין רשאין לטעום וכו׳ ואעפ״י שנתן הבוצע לפני כל אחד ואחד אינם רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע. כ״פ מרן ז״ל בב״י לענין הלכה אבל התו׳ כתבו דהשר מקוצי היה אומר אם בצע המברך ונתן לכל אחד חלקו א״צ כל אחד להמתין עד שיטעום המברך. והא דאמרינן אין המסובין רשאים לטעום וכו׳ היינו להקדים ולבצוע מן הפת שבצע המברך אבל לאחר שנתן לכל אחד חלקו אין קפידא ע״כ. וכתב הב״ח ומ״מ נראה שהבוצע יהא נזהר לכתחלה לטעום מיד ולא לתת לכל אחד חלקו קודם שיטעום הוא לאפוקי נפשייהו דמסובין מפלוגתא דרבוותא עכ״ל. והביאו העט״ז אות ח׳ שכנה״ג בהגב״י אות ך׳ עו״ת אות כ״א. וכתב וכן המנהג עכשיו. א״ר אות כ״ז וכתב שהט״ז לא דק בדברי הב״ח יעו״ש. יפ״ל אות ח״י וכתב שכן המנהג כמ״ש העו״ת והכי נקטינן:

קיא קיא) שם עד שיטעום הבוצע. ואפי׳ אם כל אחד מברך לעצמו כשזקוקים לככרו אפשר דאין רשאין לטעום קודם הוא. א״א אות ל״ה:

קיב קיב) שם הגה. אבל מותר לתת וכו׳ הט״ז ס״ק ט״ו תמה על דברי מור״ם הנז׳ דהא לכתחלה אין להפסיק בשהייה בין ברכה לטעימה והמ״א ס״ק ל״א תירץ דזהו מכלל הטעימה הוא כיון דמברך בעד כולן. וכ״כ הלבוש יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באות הקודם דלכתחלה יש ליזהר לטעום קודם שיתן למסובין יעו״ש. וכ״כ הט״ז שם דלא ראינו מעולם מי שנוהג כך כדברי מור״ם ז״ל יעו״ש וכ״כ המ״א שם בשם הירושלמי דרב טעים בשמאלו ומחלק המוציא בימינו. וכ״כ הר״ז אות ך׳ בי״מ אות ך׳:

קיג קיג) שם בהגה. קודם שיאכל הוא. והם ימתינו עד שיאכל הוא. כ״כ מ״א ס״ק ל״ה. ומיהו יש דפוסים שכתוב זה בש״ע כמ״ש המאמ״ר אות כ״ד יעו״ש אבל לטעום קודם הבוצע אינם רשאין ואפי׳ אם יתן להם רשות כמ״ש לקמן אות קכ״ב יעו״ש:

קיד קיד) שם ואם כל אחד אוכל מככרו וכו׳ דהיינו שיש לפני כל אחד ככר שלם כמו לפני הבוצע שאל״כ זקוקים הם לככר שלם שלפני הבוצע שכיון שיש על השלחן פת שלימה אסור לבצוע על הפרוסה אלא ע״ד שיתבאר לקמן רסי׳ קס״ח. ר״ז אות ך׳:

קטו קטו) שם רשאין לטעום קודם ואעפ״י שהם יוצאין בברכת המברך רק שימתינו עד שיכלה אמן מפי רוב העונים כמו שהבוצע צריך להמתין כמש״ל סעיף ט״ז. ר״ז שם:

קטז קטז) שם ואם הוא שבת וכו׳ וה״ה אם הוא יו״ט. כמ״ש לקמן סי׳ תקכ״ט סעי׳ א׳ וכ״כ הר״ז:

קיז קיז) שם צריך שיהא לפני המסובין וכו׳ שאל״כ זקוקים הם לככר שלפני הבוצע לצאת בהן י״ח לחם משנה. ר״ז שם:

קיח קיח) [סעיף טז׳] עד שיכלה אמן וכו׳ לפי שהעונה אמן כמברך וצריך שתכלה הברכה קודם שיבצע ב״י בשם א״ח. לבוש ב״ח. פרישה אות י״א. ר״ז אות ב׳:

קיט **קיט) שם מפי רוב העונים.** אבל א״צ להמתין על המאריכין לפי שכל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה. ב״י בשם מהרי״ן חביב. לבוש. ב״ח. פרישה שם. ר״ז שם. א״ר סי׳ קכ״ח אות ל״ז ועיין בדברינו לעיל סי׳ קכ״ד אות ב״ן שכתבנו דבברכה שמוציא רבים י״ח צריך להמתין אפי׳ למאריכין ואעפ״י שהם טועין יעו״ש וה״ד כשיש ברכה לאחריה כגון בתפילת י״ח אי ברכת כהנים או ברהמ״ז דאם לא ימתין לא ישמעו התחלת ברכה שאחריה אבל בברכת המוציא שלא יש ברכה לאחריה א״צ להמתין למאריכין ואעפ״י שמוציא רבים י״ח. ועיין ט״ז סי׳ קכ״ח ס״ק י״ב וא״ר שם ודוק:

קכ **קך) שם מפי רוב העונים.** אפי׳ כל אחד מברך לעצמו אפ״ה אמן שייך ועדיין לא כלתה הברכה ואסור לבצוע קודם סיום הברכה א״א אות ל״ו. וכ״כ בס׳ דרכי חיים באות אמן חלק ט׳ והביאו א״ח אות י״ג:

קכא **קכא) שם מפי רוב העונים.** וה״ה אם בצע קודם הברכה דאסור לטעום עד שיסיימו הרוב אמן. א״א שם. דר״ח שם. א״ח שם:

קכב **קכב) [סעיף יז׳] הבוצע פושט ידיו תחלה וכו׳** פי׳ לאחר שטעם הבוצע. תחלה ואח״כ טעמו המסובין רשאי הבוצע ליתן רשות לרבו שיפשוט ידיו תחלה לקערה לאכול אבל אינו רשאי ליתן רשות לטעום הבציעה קודם שיטעום הבוצע וכדפי׳ בסמוך דלא כהשר מקוצי דכיון שאמרו אין המסובין רשאין לטעום עד שיטעום הבוצע לא מהני רשות שלו למיעבד איסורא. אבל כאן לא אמרו חכמים אין המסובין רשאין לפשוט ידיהם לקערה וכו׳ אלא דכיון שהיה בוצע להוציא המסובין ראוי הוא לכבוד שיפשוט ידו לקערה תחלה ולכך יכול הוא לחלוק כבוד זה לרבו כיון שאין שם איסור. ב״ח. פרישה אות י״ב. שכנה״ג בהגה״ט אות ט״ו:

קכג **קכג) שם למי שגדול ממנו וכו׳** וא״ת למה בצע הוא י״ל כגון שהוא בעה״ב או שחלק לו הגדול רשות. מ״א ס״ק ל״ז:

קכד **קכד) [סעיף חי׳] הבוצע נותן וכו׳** ולא יזרוק הפרוסה משום ביזוי אוכלין וגם אינו כבוד למקבל הפרוסה שיתן לו דרך זריקה. לבוש סעי׳ י״ד. וכ״כ המ״א ס״ק ג״ח דאסור לזרוק להם הפת כמ״ש בסימן קע״א סעיף א׳ יעו״ש. ואע״ג דיש מתירין אם אינו נמאס בהמוציא י״ל דהוה בזיון מצוה. א״א אות ל״ח ועיין לקמן סימן קע״ז אות ו׳:

קכה **קכה) שם אא״כ הוא אבל ובשבת פורס כדרכו שאין אבילות בשבת.** הר׳ מנוח בשם הגאונים. בד״ה. מ״א ס״ק ט״ל. וכ״כ א״ר אות כ״ד בשם בה״ג.

קכו **קכו) שם בהגה. שנותנין בידו וכו׳** משמע דאין ראוי לעשות כן כשאינו אבל דלא ליתרע מזליה א״ר שם:

קכז **קכז) [סעיף יט׳] מי שאינו אוכל וכו׳** וה״ה בכל ברכת הנהנין. דדוקא בברכת המוציא שכל ישראל ערבין זב״ז וכשחבירו לא יצא כאילו הוא לא יצא לכן יכול לברך משא״כ בברכת הנהנין דלא ליתהני ולא לברך מס׳ ר״ה דף כ״ט ופי׳ רש״י שם. ב״י. לבוש בזה הסעי׳ וסעי׳ ך׳ מ״ח סק״מ. ר״ז אות כ״ג. ואפי׳ בדיעבד נמי לא יצא א״א אות מ׳ ח״א כלל ה׳ אות ח״י. ועיין לקמן סימן רי״ג אות ח״י:

קכח **קכח) שם אינו יכול לברך וכו׳** ואפי׳ אין האוכלין יודעים לברך. עו״ת אות כ״ג. ר״ז שם:

קכט **קכט) שם אבל לקטנים יכול לברך וכו׳** ואפי׳ אינם בני ביתו והא דנקט בברייתא ולב״ב אורחא דמילתא נקט. ב״י. ב״ח. לבוש. ט״ז ס״ק ט״ז. עו״ת שם. ר״ז שם. ואם יודעים לומר השמות מאליהם או יאמר להם אות ראשונה של השם והם יגמרו מאליהם. וכן יעשה לגדולים אם אינם יודעים לברך ואינו רוצה להנות כדי להוציאם בברכתו:

קל **קל) [סעיף ך׳] אפי׳ בשבת וכו׳** לא יברך לו וכו׳ וטעמא משום דאכילת שבת וי״ט אינו חובה על האדם אלא משום הנאתו דהא מצטער פטור לאכול וא״כ אם אינו יודע הברכה אמרינן ג״כ לא ליתהני דאסור להנות מהעוה״ז בלא ברכה משא״כ במצה ויין קידוש שהם חובה על האדם וחייב לצער עצמו לאכול הוי כברכת המצות מ״א ס״ק מ״א. וכ״כ הט״ז סימן רע״ג סק״ג. מיהו בזה הסימן ס״ק י״ז כתב טעם אחר משום דהפת הוא עיקר אכילתו ואין שייך בזה אכילת מצוה דגם בחול הוא אוכל פת משא״כ במצה ויין קידוש שיש עכשיו שינוי עכ״ל. והלבוש כתב הטעם משום דאינו מצוה בפירוש יעו״ש אבל המט״י תמה על טעם הלבוש וכי גרע מברכת היין דשחרית דאינו אלא מדרבנן וכתב הטעם דכל דבר שנראה לעין שאינו עושהו אלא דוקא משום מצוה בין אם הוא דאורייתא בין אם הוא דרבנן מברך לחבירו אעפ״י שהוא אינו נהנה כלל כיון דאית ליה שעושה משום מצוה ולא משום הנאה אבל אם אין עשייתו נראית בשביל מצוה אלא להנאתו כגון המוציא דשבת שאין הוכחה באכילתו שהיא משום חובה אינו יכול להוציא אם אינו נהנה משא״כ ביין דשחרית של שבת שנראה ודאי שהוא משום חובה דאל״ה לא היה לו לשתות יין קודם סעודה ואליבא ריקניא דאין כן דרך השותים יין וכן של ליל פסח טעמו כנז׳ ולכך אפי׳ שאינו נהנה מברך לאחרים יעו״ש:

קלא **קלא) שם אפי' בשבת שחייב לאכול פת וכו'** וג' סעודות דשבת אם הם דאורייתא או דרבנן יתבאר לקמן בסימן ער"ד בס"ד ודין הקידוש בסי' ער"א יעו"ש:

קלב **קלב) שם ולא שרי לברך לאחרים וכו'** וזהו דשרי לברך לאחרים בברכת המצות אעפ"י שאינו נהנה אם הוא דוקא לשאינו בקי או אפי' לבקי עיין בטור וב"י סימן רע"ג וסימן תרצ"ד ופסק מרן ז"ל בסי' רע"ג סעיף ד' דאינו מוציא אלא דוקא לשאינו בקי וכ"כ הב"ח בסימן תקפ"ה דכן הוא דעת הטור יעו"ש והגם דהפר"ח בסי' תקפ"ה פליג על מרן ז"ל וס"ל דיכול לברך אף לבקי אנן אתכא דמרן סמכינן ועוד הא ק"ל סב"ל וע"כ אינו יכול לברך להוציא אחרים בברכת המצות אם אינו נהנה אלא דוקא למי שאינו בקי. וכ"כ האחרונים. ועיין בדברינו לעיל סי' נ"ט אות כ"ז:

קלג **קלג) שם אלא ברכת המוציא דמצה וכו'** כתב העו"ת אות כ"ג יש לתמוה אמאי לא חשיב חייב אכילת כזית פת בלילה הראשונה של סוכות דהא ילפינן בג"ש ט"ו ט"ו מחג המצות וכדמסיק בש"ס בכמה דוכתי עכ"ל. אבל הא"ר סוף אות כ"ח כתב נראה דה"ה בליל ראשון של סוכות מוציא אחרים דאיתקש לט"ו דמצה עכ"ל. וכ"כ א"א אות מ"א דבליל א' וב' דסוכות יכול להוציאו כמו מצה יעו"ש. והב"ד היפ"ל אות י"ט (ומיהו מ"ש שם היפ"ל דלאו ג"ש גמורה הוא וכו' לא ידענא מנ"ל הא דהא במס' סוכה כ"ז ע"א משמע דג"ש גמורה היא וכ"מ בטור וב"י סי' תרל"ט ומסתמיות דברי הפו' ראשונים ואחרונים ודבריו צל"ע) ומיהו נראה זהו לפי טעם המ"א אבל לפי טעם הט"ז והמט"י נראה דאינו יכול לברך המוציא בליל א' וב' דסוכות להוציא אחרים אם אינו נהנה וע"כ כיון דלא נזכר זה בדברי הגאונים וגם לא בדברי מרן ז"ל יש להחמיר משום סב"ל ואינו יכול לברך אם אינו נהנה:

קלד **קלד) שם וברכת יין דקידוש וכו'** לכאורה נראה דוקא בברכת היין דקידוש שבת מפני דקידוש שבת דאורייתא כמ"ש במס' פסחים ק"ו ע"א ובמס' ברכות ד' ע"ב ופסקו הרמב"ם ז"ל ר"פ כ"ט מה"ש ובש"ע סימן ער"א סעיף ב' אבל בקידוש יו"ט שהוא מדרבנן כדמשמע בברכות ובפסחים שם וכ"כ מרן ז"ל בכ"מ על הרמב"ם שם דין ח"י אינו יכול לברך אם אינו נהנה אמנם בטור וב"י סי תפ"ד משמע בהדיא דגם בברכת היין של קידוש יו"ט יכול להוציא אחרים אפי' אינו נהנה וכ"מ בט"ז שם סק"א יעו"ש. וע"כ צ"ל הטעם כמ"ש הט"ז והמט"י שהב"ד לעיל אות ק"ל יעו"ש:

קלה **קלה) שם וברכת היין דקידוש וכו'** וכן כשמקדש על הפת לאחרים בלילה יכול לברך להם ברכת המוציא אעפ"י שאינו נהנה. לבוש סימן רע"ג סעיף ד' בהגה. וכ"כ הב"ח שם סוף הסי' ט"ז שם סעיף ג' מ"א שם ס"ק י"ג. א"ר בזה הסימן אות כ"ט. מש"ז אות י"ז ר"ז אות כ"ג ח"א כלל ה' אות ח"י מיהו מ"ש שם הלבוש להתיר לברך להם המוציא אעפ"י שקידש על היין מדברי הב"ח שם משמע דאסור. וכ"כ הא"ר שם אות ה' דהב"ח והנ"ץ חולקים על הלבוש בזה יעו"ש. וכן הט"ז שם הקשה על הלבוש בזה והסכים לאסור יעו"ש וכ"כ המ"א שם מש"ז שם. וכתב שם המש"ז דאפי' כשמקדש על השכר אם רוב שתייתם ממנו אפ"ה אחד מוציא אעפ"י שיצא יעו"ש. ואם אין יין בשחרית שמברך המוציא ואוכל אין מוציא אחרים בהמוציא דלא הוי קידוש בזה בשחרית. מש"ז סימן רע"ג אות ג':

קלו **קלו) שם בין של היום.** זהו סברת רי"ו אבל בשם המרדכי כתב ב"י דכיון. דליכא רק בפה"ג שמא הוי כמו ברכת היין שאינו יכול להוציא אחרים אם אינו אוכל יעו"ש. ונראה הא דלא חש מרן ז"ל לסברת המרדכי משום דלא כתב אלא בלשון שמא שמסתפק בדבר וכיון דרי"ו כתב כן בפשיטות פסק כוותיה. וכ"פ מור"ם ז"ל לקמן סי' רע"ג סעי' ד' וכ"פ הלבוש. ר"ז שם. ח"א שם. דה"ח בדיני קידוש אות ד':

קלז **קלז) שם הגה. ויש לאכול הפרוסה וכו'** משמע דכל פרוסת המוציא צריך לאכלה בתחלה קודם שיאכל פת אחר משום חביב מצוה וכ"מ מדברי האר"י ז"ל בשה"מ פ' עקב שכתב וז"ל אם תוכל לכוון כל כוונות אלו בהמשך כל זמן אכילתך הוא דבר גדול ולפחות תכוון כוונה זו כשאתה אוכל אותה הפרוסה של כזית דהמוציא אשר ברכת עליו עכ"ל משמע דכזית המוציא שבירך עליו צריך לאוכלו כולו בתחלה ולכוין בו כל הכוונות הצריכות לאכילה כיעו"ש ובדברינו לעיל סימן זק"ן אות ך' יעו"ש. ומיהו בס"ח ססי' תתפ"ח כתב ומן המוציא משאיר מעט ואוכלו אחר הסעודה או יבש או במשקה ע"ש שיהא טעם של המוציא בפיו וכתיב והשאיר אחריו ברכה ע"כ. והביאו השל"ה בשער האותיות אות ך' דפ"א ע"ב. עו"ת אות כ"ה מ"א ס"ק מ"ב א"ר אות כ"ה ועיין השל"ה אות ק' בענין היז"ל אות ח"י שכתב דמועיל ג"כ שיור המוציא לתיקון הוז"ל וכ"פ הרח"פ בכף החיים סי' כ"ג אות י"ג יעו"ש אמנם מדברי האר"י ז"ל. לא משמע הכי כנז' אלא אדרבא משמע דהתיקון הוא שיאכל כל הפרוסה בתחלה ואנו אין לנו אלא דברי האר"י ז"ל. ומיהו הרוצה לקיים מאמרם ז"ל יש לשייר מככר שבירך עליו לאוכלו באחרונה:

קלח **קלח) וכתב** שם בס"ח שלא יתן לנכרי לשתות מכלי שרגיל לברך עליו ולחם שבירך עליו המוציא לא יתן ממנו לעבד יעו"ש והביאו השל"ה שם:

קלט **קלט) וכתב** הכלבו בשם הר' אשר נהגו כל ישראל שלא להאכיל בהמה חיה ועיף ולא כותי מחתיכה שנוגעת בה חתיכת המוציא. וכ"כ הרד"א בשם ס' המנהגים והב"ד ב"י וכתב ולא ראינו ולא שמענו מי שנזהר בכך ואין לדבר סמך כלל עכ"ל. ומיהו השל"ה שם ומט"מ סימן רפ"ג פסקו

כהכלבו והרד״א. וכ״כ העו״ת שם. ט״ז ס״ק ח״י. מ״א ס״ק מ״ב. ור״ל אותה חתיכת הבצוע שממנו פורסים לכל המסובין כשיעור כזית מה שנשאר מפרוסה עצמה נקראת בשם שנגעה בה. חתיכת המוציא. דרישה. וכ״כ הט״ז שם. וא״כ לפי מ״ש לעיל אות י״ט דלפי דברי האר״י ז״ל צריך לחתוך מהככר עצמו למסובין ולא מן הפרוסה מה שנשאר מהככר עצמו אחר שחתך ממנו המוציא נקרא חתיכה הנוגעת בהמוציא ואין להאכיל ממנו לבהמה חיה ועוף ואפי׳ טהורים ולא לעכו״ם:

קמ **קמ) וכתב** שם הט״ז בשם ס׳ טעמי המצות להרקנטי שמזהיר מאד במצה דמצוה שלא להאכילה למי שאינו בן ברית ונותן טעם הגון לזה. וכתב שכן ראיתי רבים נוהגים נזהרי׳ מזה בפסח יעו״ש ואני שמעתי מעשה נורא ע״ז כי בימי הרב משה חיים ז״ל זקנו של מהרי״ח ז״ל בעל המחבר בן יהודע רב פעלים וכו׳ שזימן ישראל בפסח את עכו״ם א׳ שהיה שכינו והאכילו מצה על שלחנו ואח״כ ספר זה לפני הרב משה חיים ז״ל ואמר לו שיזהר ממנו בזאת השנה כי אפשר שיזיקנו נזק גדול ויהי היום וישראל יושב ובא העכו״ם ההוא וחרבו שלופה בידו ונעשה לו נס וברח מפניו ר״ל:

קמא **קמא) לא** תן מדבר מאכל שיש בשלחן לכלב או לחתול הרב ר״ח שער הקדושה יעו״ש. וכ״כ ב״ד סי׳ ע״ט בשם הזוה״ק והב״ד הרו״ח סי׳ קע״א אות א׳ ובספרו כף החיים סימן כ״ג אות ט׳ ומשמע דל״ד כלב וחיתול אלא דה״ה לכל בהמה חיה ועוף הטמאים. וכ״כ החס״ל סימן ק״פ אות א׳ בן א״ח פ׳ אמור אות י״ב וכתב שם הרו״ח דהמשליכים עצמות הדגים והבשר תחת השלחן ובאים החתולים לאוכלם לא טוב עושים בעת ההיא. וכתב עו״ש הרו״ח ע״ש כלי יקר בפי׳ למלכים ב׳ סימן א׳ שלא לתת מסעודת מצוה שום דבר מאכל לגוים עע״ז יעו״ש. וסעודות שאומרים בהם ד״ת כולם חשובים של מצות וכאילו אוכלים לפני המקום ב״ה כמ״ש בפ״ג דאבות ג׳ שאכלו על שלחן א׳ ואמרו עליו ד״ת כאילו אכלו משלחנו של מקום וכו׳ וג׳ ל״ד אלא אפי׳ א׳ כמ״ש במס׳ ברכות דף ו׳ ע״א יעו״ש:

סימן קסח

א א) [סעיף א'] **מברך על השלם וכו'** וי"א שמברך על הפרוסה שהיא נקיה הר' יונה והכלבו. וי"א שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע. רש"י והראב"ד כמ"ש בב"י יעי"ש וכ"כ בס' קובץ על הרמב"ם ה"ב פ"ח והביאו פ"ת וכ"כ א"ר אות א בשם הנ"ץ יעו"ש. אבל הסכמת רוב הפו' כדעת מרן ז"ל דאין לברך כ"א על השלימה לבדה. לבוש. ט"ז סק"א. מ"א סק"א. מאמ"ר אות ב' ר"ז אות א' ח"א כלל מ"ב אות ה' בי"מ אות א' דה"ח אות א' קיצור ש"ע סימן מ"א אות ח' מ"ב אות ב':

ב ב) **שם מברך על השלם וכו'** מי שנטל פרוסת פת לברך עליה ובתוך כך הביאו לו שלימה יניח הפרוסה בתוך השלימה ומברך ואם כבר בירך על הפרוסה ידיו תבצענה הפרוסה. מהר"י מולכו בתשו' כ"י סימן פ"ד ברכ"י אות א' שע"ת אות א' ונ"ל דמ"ש יניח הפרוסה בתוך השלימה ומברך ה"ד אם כבר התחיל לברך על הפריסה אבל אם עדיין לא התחיל לברך והביאו לו שלימה יברך על השלימה לבדה:

ג ג) **שם מברך על השלם וכו'** ואפי' הרבה מעלות נקי וגדול ופת ישראל ושלם פת עכו"ם אם אין נזהר מפת עכו"ם שלם עדיף. מש"ז אות א' ועיין לקמן סעיף ה':

ד ד) **שם מניח הפרוסה תחת השלימה וכו'** ואפי' פרוסה גדולה של חטין יותר משל שלימה של שעורין אפ"ה מניח שתיהן יחד. מש"ז אות ב' מ"ב אות ד':

ה ה) **שם מניח הפרוסה תחת השלימה וכו'** ונראה דדין זה דוקא במי שהוא סועד יחידי כדמשמע לשון שהיו לפניו חתיכות אבל אם שנים סועדים טפי עדיף שיברך אחד על הפתיתין של חטין והשני יברך על שלמים של שעורין וכ"כ מהרש"ל ושראה כך נוהגין אבל בשניהן ממין אחד אין לעשית כך כיון דק"ל דשלם עדיף. ב"ח. וכ"כ מט"מ סי' רפ"ד. שכנה"נ בהגב"י אות א' עו"ת אות א' עט"ז אות א' ומיהו המ"א סק"ב תמה על דברי רש"ל והב"ח הנז' והניח בצ"ע יעו"ש. וכן הסכים הער"ה אות א' שלא יברך אחד על השלימה וכתב ודלא כהא"ר אות ג' יעו"ש. וע"כ נראה כיון דיש מפקפקין ע"ז וגם הרש"ל והב"ח לא כתבו זה בתורת חיוב אלא רק על צד היותר טוב אין לברך אלא אחד על שניהם וכמ"ש בש"ע. ואם הם בעה"ב ואורח פורס בעה"ב בתחלה משניהם לעצמו וחוזר ופורס משניהם לאורח. ואם שניהם בעלי בתים או ב' אורחים וכל אחד מברך לעצמו ולפני כל אחד יש פרוסה ושלימה אז כל אחד ואחד פורס משלימה ופרוסה ואם אחד יש לו שלימה של שעורים ואחד פרוסה של חטים כל אחד מברך על פת שלו:

ו ו) **שם מניח הפרוסה תחת השלימה וכו'** ואם האחד שיפון א"צ להניחו בתוך הפרוסה כיון דאינו ממין ז' וכ"ש אם החטים פת ישראל והשיפון פת של עכו"ם מ"א סק"ב וה"ה אם האחד של כוסמין א"צ להניחו בתוך הפרוסה דדוקא בשלם שעורים מניח. א"ר אות ב' וכ"כ א"א אות ב' ח"א כלל מ"ב אות ז' דה"ח אות ג' ונראה דה"ה אם הפרוסה של שעורים ושלם של שיפון או של כוסמין דמברך על הפרוסה של שעורים לבדה כיון שהיא מעין ז' וכ"כ דה"ח שם מ"ב אות ג':

ז ז) **שם הגה. וכל זה כשרוצה לאכול משניהם וכו'** וכ"כ לקמן בסי' ריי"א סעיף ה' בהגה יעו"ש. וכ"כ האחרונים:

ח ח) **שם בהגה. ואין לחוש לשני וכו'** אעפ"י שהוא לפניו והוא מוקדם בפסוק או חביב או חשוב אינו חייב לאכול ממנו בשביל הקדמה זו. ט"ז סק"ג. והא דכתב בסעי' ה' דמסלק פת עכו"ם היינו שרוצה לאכול אלא משום פרישות נזהר בזה ומשו"ה מסלק. א"ר אות יו"ד. מש"ז אות ג':

ט ט) [סעיף ב'] **מברך על הגדולה.** ה"ד אם שניהם שוים ביופי אבל אם הקטן פת נקי והגדול פת קיבר מברך על הקטן. א"ר אות ד' בשם הנ"ץ והביא ראיה לדבריו יעו"ש. ער"ה אות ב' ח"א כלל מ"ב אות ז'. חס"ל אות א'. וה"ה אם שתיהן פרוסות והקטנה נקיה מן הגדולה דמברך על הקטנה. כ"מ מהא"ר שם. וכ"כ החס"ל שם. דה"ח אות א'. ועיין לקמן אות ך':

י י) **שם יחברם יחד בעץ.** ואם נטל ממנו כדי חלה א' מחלק מ"ח או פחות הר' מנחת יעקב בסוף הס' סי' י"ב כתב דהוי כשלם כמו עירוב בסי' שס"ו סעיף ו' אבל הא"ר סי' קס"ז אות ב' כתב שהוכיח בתשו' דדינו כפרוסה יעו"ש. ער"ה אות ג'. ועיין לעיל סימן קס"ז אות י"ב:

יא יא) **שם יחברם יחד וכו'** כתב המ"א סק"ד אפשר דבחול א"צ לחברם כלל וכן נוהגין. אבל הא"ר אות ה' כתב עליו דלא נהירא וכ"כ א"א אות ד':

יב יב) **שם שלא יהא נראה וכו'** אבל אם נראה שנתחבר יחד לא מיקרי שלם כמ"ש סי' שס"ו סעיף ו' מ"א סק"ג. וכ"כ הפר"ח אות ב' א"א אות ג':

יג יג) שם ואפי' בשבת וכו' ואע"ג דבשבת בעינן לחם משנה ושלם מ"מ זה מקרי שלם. מ"א סק"ד ר"ז אות ג' ואם יש לו לחם שלם אין לסמוך ע"ז כי י"ל דאינו נחשב כשלם אלא לענין עירובי חצירות בלבד ר"ז שם. וכ"כ א"ר אות ה':

יד יד) שם ואפי' בשבת וכו' כשמחברם בשבת יזהר שלא יקח עץ שהוא מקצה. מ"א שם. א"ר אות ה' ר"ז שם אבל כלי שמלאכתו לאיסור כמו אותו שאורגין בהם בתי רגלים או מחט מקצה רשאי דכלי שמלאכו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו. א"א אות ד':

טו טו) שם ואפי' בשבת וכו' מי שנשברה לו עוגות של שבת לכמה שברים אסור לחברם בקסמים כדי לבצוע עליהם דאין לך בו אלא חדושו מה שהתיר בש"ע כאן בשנים ולא יותר אלא ישתדל להמציא לו לחם אחר שלם. ח"ס חא"ח סי' מ"ו. א"ח אות ג':

טז טז) [סעיף ג'] הגה. רק יבצע ממקום השלם שבה. וגם כי שם הוא קדים בשילי. ד"מ אות א' והביאו מ"א סק"ה וכתב וצ"ע דא"כ גם בפרוסה יבצע ממקום השלם דשם קדים בישולא וזה לא ראינו מעולם אלא די כשחותך מצד הפת יעו"ש אבל המאמ"ר אות ה' כתב עליו דלא ראינו אינה ראיה ודבר זה קיימתיו מסברא כשנזדמן לו לבצוע על הפרוסה וכן ראוי לנהוג לבצוע ממקום השלם יעו"ש. וכ"כ לעיל סימן קס"ז אות ה' דכן ראוי לנהוג כדי לצאת אליבא דכ"ע יעו"ש:

יז טוב) [סעיף ד'] מברך על השעורים וכו' ונ"ל להרמב"ם חביב עדיף כמ"ש סי' רי"א סעיף ב' מ"א סק"ו. וכ"כ הער"ה אות א' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

יח יח) שם מברך על השעורים וכו' ואע"ג דבטור סי' ר"ח כתב דכוסמין בכלל חטים דמין ז' הם ושבולת שועל ושיפון בכלל שעורין וא"כ למה מברך על השעורין הטעם כתב המ"א סק"ו בשם האגודה דשעורין עדיפי משום דכתיבי בהדיא בקרא יעו"ש. והפר"ח אות ד' תירץ דאע"ג דכוסמין מין חטים והחטים מין ז' מ"מ כוסמין בפ"ע אינו מז' המינין דלא מקרי חטה. והביאו י"א בהגה"ט:

יט יט) שם מברך על השעורים וכו' וה"ה פת שיפון ופת כוסמין פת כוסמין קודם. דכוסמין מין חטים ושיפון מן שעורין וה"ה לאינך. ועיין יו"ד סי' שכ"ד ששם מפורשים. פרישה אות ג' מש"ז אות ד' ושיבולת שועל ושיפון שיפון קודם דחשוב ונקי יותר משעורים כידוע מש"ז שם:

כ ך) שם מברך על הנקייה. אפי' הקיבר גדול מהנקייה דמעלה דנקיות הוזכרה בירושלמי משא"כ מעלה דגדול. מ"א סק"ז א"א אות ז' ועיין לעיל אות ט':

כא כא) שם מברך על הנקייה. ואפי' אם יאמר הבוצע דאותו שאין לבן כ"כ חביב ליה לא צייתינן ליה דבטלה דעתו אצל כל אדם. ב"י. מ"א סק"ז. וכתב שם המ"א וצ"ע דבסימן רי"א לא משמע הכי אלא אזלינן בתר דעתו ותירץ אפשר דנקי עדיף לברך עליו אפי' אינו חביב. והי"א בהגב"י תירץ דלא דמי כלל דהתם כל פרי ופרי יש לו טעם בפ"ע ויש מי שחביב עליו טעם פרי זה מפרי אחר אבל הכא שהכל הוא לחם מי שחביב עליו פת קיבר יותר מפת נקייה ודאי דבטלה דעתו:

כב כב) שם מברך על הלבנה ביותר. ואם השנייה גדולה מזו כתב המ"א סק"ח דיש להסתפק אבל הא"ר אות ז' כתב בפשיטות דאפי' השנייה גדילה מברך על הלבנה ביותר יעו"ש. וכ"כ דה"ח אות א':

כג כג) שם מברך על הלבנה ביותר ואם היה לפניו פת של נחתום עכו"ם שהיא לבנה ונקיה יותר מפתו אבל מ"מ פתו לא פת קיבר הוא וגם הוא יותר גדול מפת של נחתום דאעפ"י שאינו נזהר מפת של עכו"ם יש לו לבצוע על של ישראל שיש לו ב' מעלות וזה ברור. מאמ"ר אות ו':

כד כד) אנו נוהגין כשמביאין לחם בשלחן ומביאין ג"כ גלוסקאות יפיפיות יותר מן הפת שנילושה במים ומעט שמן להסיר הגלוסקאות מעל השלחן ולברך המוציא על הפת. שכנה"ג בהגב"י אות ד' א"ר אות ז' וכתב ומשמע אפי' הן שוים בגדלות. חס"ל אות ג' ועיין לקמן אות ב"ן ואות ס':

כה כה) זה הכלל חטים קודם לכל. ואחריו מעלת השלם. ואחריו מעלת נקי. ואחריו מעלת גדול. ח"א כלל מ"ב אות ח':

כו כו) [סעיף ה'] פת עכו"ם וכו' פה ירושלם תוב"ב מצויים תולעים במים שבבורות וטועים רבים בזה במה שקונים פת מעכו"ם והדבר ידוע שלשו אותו במים שיש בהם תולעים בלא סינון דאהך מנקיותא לא קפדי ואין להתיר מטעם רביתייהו שהרי אלו המים שואבים אותם מן הבור ויש לחוש שפירשו בדלי או בדופני הכלי שהם מונחים לשם. פר"ח ביו"ד סי' פ"ד סוף אות ל"ג. בל"י שם אות כ"א. שפ"ד שם אות ח' מחב"ר שם אות ג' עוד וזאת אחרת דעכשיו יש איזה קמחים שיש בהם תולעים הרבה קטנים וגדולים והעכו"ם לא קפדי אמנקיותא ולשין אותם עם התולעים ורובם ככולם

הפרטלים קונים מזה הקמח לפי שהוא בזול ולפ״ז אם יש איזה עיר שיש תולעים במים או בקמח אסור לקנות פת של עכו״ם וצריך להזהיר המון העם על זה:

כז **כז) גם** בזה טועים במה ששותין הקאוי של גיים שעושין מהמים הנז׳ ומה שאומרים שהתולעת יורד למטה הם דברים בטלים ואינם כדאי לסמוך עליהם. וגם בזה טועים במים שבכלים שמניחים הגוים בבית א׳ לשתות מהם עוברים ושבים ששותין מהם המון העם בלא סינון וכן במי הריגאלי״ס וכן כל כיוצא בזה וצריך להזהיר ולדרוש ענינים אלו לעם יותר מלדרוש להם פשטים. פר״ח שם. בל״י שם. הכלל העולה כל דבר שמניחים בו מים אסור ליקח מן העכו״ם במקום ההוא שיש תולעים במים וצריך האדם להשגיח וליתן דעתו ע״ז:

כח **כח) שם פת עכו״ם נקיה ופת קיבר של ישראל וכו׳** בשל״ה דף פ״ט האריך לדקדק דאם שניהם שוין במין א׳ ובנקיות א׳ צריך להקדים פת של ישראל יעו״ש והביאו הא״ר אות ח׳ וכתב והוא דבר פשוט וכן ראיתי שכ״כ להדיא התו׳ דף ט״ל ומרדכי שם עכ״ד. וכ״כ הר״ז אות ו׳ קיצור ש״ע סי׳ מ״א אות ט׳:

כט **כט) וכתב** שם השל״ה מסתברא דהא דמברך על איזו שירצה בשניהם שלימים או אינם שלימים אבל אם אחד שלם השלם קודם משום דיש לזה מעלה יתירה על האחרת יעו״ש וכן דקדק הנ״ץ. והב״ד א״ר אות ט׳:

ל **ל) שם ופת קיבר של ישראל וכו׳** ואם של עכו״ם פרוסה ונקי ושל ישראל שלימה וקיבר מברכין על של ישראל דשתי מעלות יש לו. וכן אם של ישראל פרוסה ונקי ושל עכו״ם שלם וקיבר מברך ג״כ על של ישראל משום שיש לו ג״כ שתי מעלות. אבל מ״מ נראה דמניח פרוסה בתוך שלימה או אם יש אחר אצלו יעשה א׳ על השלימה וא׳ על הפרוסה ובכה״ג כ״ע מודים דמצוה לחלק ויש בה הידור מצוה. ומכ״ש שראוי לעשות כן בזה שמוזכר אח״כ באם בעה״ב אינו נזהר מפת של עכו״ם ובני ביתו אוכלים פת כשר. ופת עכו״ם נקייה שיתן לאחד מבני ביתו לברך על פת כשר והוא מברך על פת נקייה של עכו״ם. עט״ז אות ג׳ בשם מהרש״ל. ומיהו מ״ש בתחלה דאם של עכו״ם פרוסה ונקי ושל ישראל שלימה וקיבר מברך על של ישראל דב׳ מעלות יש בו כתב עליו המאמ״ר אות ח׳ דמשנה שא״צ היא דהא בכה״ג אפי׳ תרווייהו מישראל מברך על השלם כמבואר בסעי׳ א׳ ואפי׳ היה קיבר וחטן מן הפרוסה ומאי אריא של עכו״ם והבאה״ט העתיק זה ולא הרגיש במ״ש יעו״ש:

לא **לא) שם ופת קיבר של ישראל וכו׳** ול״ד פת של עיסת ישראל ממש אלא אפי׳ עיסת גוי שהוכשר התנור ע״י ישראל בחיתוי גחלים או בשאר דברים המכשירים אותו כמ״ש ביו״ד סי׳ קי״ב פת של ישראל קרי ליה לענין זה של״ה דף פ״ט ע״ב בהגה יעו״ש:

לב **לב) ואם** של ישראל פרוסה וקיבר ושל עכו״ם שלם ונקי מברך על של עכו״ם הואיל ויש לו ב׳ מעלות. ואם שניהם נקיים או שניהם של קיבר ושל ישראל פרוסה ושל עכו״ם שלם מברך על איזה שירצה הואיל ושוין הן במעלה. עט״ז שם בשם הע״ץ וכתב עליו דלו נראה מניח פרוסה בתוך שלימה או אם יש אחר אצלו נכון לחלק כנז״ל עכ״ד. מיהו במש״ז אות ה׳ כתב דאם של עכו״ם שלם אפי׳ של ישראל נקי וגדול שלם עדיף יעו״ש:

לג **לג) ואם** של עכו״ם מחטים וישראל שעורים יברך על של עכו״ם. ומי שלבו נוקפו בדבר הזה יבצע לשתיהם ויניח של ישראל תחת של עכו״ם. א״ר סוף אות ט׳ וכ״כ המש״ז שם דיבצע על שניהם יעו״ש. ואם הוא נזהר מפת עכו״ם והוא שלם ושל ישראל פרוסה צ״ע וירא״ש יניח זה אצל זה ויבצע רק מכשר. מש״ז שם:

לד **לד) שם מברך על איזה מהם וכו׳** ואם אחד מיסב אצלו יבצע כל אחד על פת אחד. מ״א סק״ט ח״א כלל מ״ב אות ט׳ בי״מ אות יו״ד. וכתב הלב״ש דכוונת מ״א בשני בעלי בתים דאילו באורח כבר כתב בסק״ב דאף מהרש״ל מודה יעו״ש ולע״ד נראה דאפ״ל הכא אפי׳ באורח משום שהם שקולים משא״כ התם בסק״ב דיש עדיפות אחת על חברתה יעו״ש ודוק:

לה **לה) שם ואם היא נזהר מפת עכו״ם מסלק וכו׳** משמע דוקא דאם הוא נזהר מפת עכו״ם מסלק פת נקי של עכו״ם אבל אם אינו נזהר דמברך על איזה מהם שירצה א״צ לסלק פת נקי של עכו״ם. אבל הב״ח חולק וכתב דבאינו נזהר יסלק פת של עכו״ם ובנזהר א״צ לסלק כיון שאינו אוכל ממנו וכמ״ש לעיל סעיף א׳ בהגה יעו״ש. וכן הט״ז סק״ה האריך להקשות על דברי הש״ע יעו״ש. מיהו המ״א סק״ט כתב דבאגודה משמע כדברי הש״ע דדוקא לפי שהיה נזהר כיון דאיכא פלוגתא היה הר״ש מסלקו משא״כ באינו נזהר כיון דבירושלמי איתא בהדיא דמברך על איזה שירצה א״צ לסלק. וכתב דמ״מ משמע שם דאף באינו נזהר היה הר״ש. מסלקו אלא אפשר דהרב״י לא רצה להורות כמותו בזה כיון דמוזכר בירושלמי בהדיא דמברך על איזו מהם שירצה יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות ט׳ דאעפ״י שמבואר מדברי הב״י בשם תה״ד דהשר מקוצי (הוא הר״ש) כ״כ באינו נזהר נמי והכי משמעות דברי התו׳ והמרדכי ז״ל מ״מ מרן ז״ל לא פסק כוותיה לגמרי אלא עשה כעין פשרה דבאינו נזהר הרשות בידו כיון שלדעת רוב הפו׳ כן הוא דעת הירושלמי

ובנזהר פסק כס׳ השר מקוצי עכ״ל. וכ״כ א״ר אות יו״ד דעיקר כפסק הש״ע ולבוש דאלי ראה הב״ח דברי האגודה ומהרי״ל לא היה כותב כן וגם על הט״ז כחב דהאריך בכאן בחנם וכתב הטעם שצריך לסלק מי שנזהר דכיון שאינו אוכל אלא משום פרישות לא דמי לכשאין רוצה לאכול ממנו בסעי׳ א׳ עכ״ד. וכ״כ הטעם לעיל אות ח׳ בשם המש״ז יעו״ש. מיהו באות ט׳ כתב הא״ר ז״ל וז״ל לענין הלכה בנזהר לעולם יסלק הלבן ויברך על פת כשר ובאינו נזהר מברך על איזה שירצה ואם רוצה לברך על פת הכשר יסלק הלבן עכ״ל וכן נלע״ד עיקר דכיון דדין זה לא נפיק מפלוגתא זה אומר בכה וזה אומר בכה כנז׳ יש לצאת אליבא דכ״ע ולסלק פת נקי של עכו״ם בין אם נזהר בין שאינו נזהר ורוצה עתה לאכול פת כשר:

לו **לו) שם ואם הוא נזהר מפת עכו״ם וכו׳** וכתב הרב ז״ל בשה״מ פ׳ וילך וז״ל יזהר שלא לאכול פת של גוים אפי׳ מן הפלטר כלל ואפי׳ בספיקו צריך ליזהר ולבדוק אם הפת שמוכר ישראל החנוני אם הוא מפלטר גוי כדרך שנוהגים בא״י שיש חנוני ישראל שמוכר פת של פלטר גוי עכ״ל. וכ״כ בס׳ נגיד ומצוה ובסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל. וכ״ש בשבת ויו״ט שיש ליזהר שלא להניח על השלחן פת של פלטר גוי לפי שהככרות רומזים אל אורות עליונים וכאשר יבואר במקומו בס״ד:

לז **לז) שם ואין דעתו לאכול וכו׳** וא״כ הכא לכ״ע א״צ נסלקו וכמ״ש לעיל ססעי׳ א׳ בהגה. מ״א סק״י:

לז) שם ושתי הלחם מוצאים על השלחן: ר״ל אחד בשבילו ואחד בשביל בני ביתו:

לט **טל) שם הואיל והוא הבוצע וכו׳** ר״ל ואע״ג דבני ביתו אוכלין פת כשר ואם יבצע היא מפת עכו״ם צריך לתת להם ג״כ פרוסת המוניא מפת עכו״ם אפ״ה אזלינן בתריה הואיל והוא הבוצע ומותר להם לאכול פרוסת המוציא מפת עכו״ם ואשמעינן בכאן דיש להקל בפת עכו״ם בין אם אין בעה״ב נזהר וב״ב נזהרין דמותר להם לאכול מחמת בעה״ב ובין אם בעה״ב נזהר ואורח אינו נזהר דמותר לבעה״ב לאכול מחמת האורח ולא זו אף זו קתני דל״ד דאזלינן בתר בעה״ב להקל אלא גם בתר אורח. והטעם כמבואר בב״י דכיון דפת של עכו״ם אינו אלא רק משום פרישות היכא דמצי למצוא עילה שיאכל בהיתר כגון הכא שנתחבב בו המצוה לבצוע על פת נקי שרו ליה רבנן יעו״ש. ומיהו נראה דלפי מ״ש לעיל אות ל״ו ע״ש האר״י ז״ל דיש להחמיר הרבה בפת עכו״ם ואפי׳ בספיקו וגם כתבנו לעיל בסי׳ קס״ז אות ק״ה דיכול בעה״ב לחלוק כבוד לאחרים לבצוע יעו״ש א״כ הכא למי י״ל דהיותר נכון דאם בעה״ב אינו נזהר וב״ב נזהרין שיתן להם רשות שיבצעו הם מפת כשר והוא יבצע לעצמו מפת עכו״ם הנקי. וכן אם בעה״ב נזהר והאורח אינו נזהר שיתן רשות לאורח שיבצע מפת נקי והוא יבצע מפת כשר ואע״ג דלפום דינא מותר מ״מ המחמיר תע״ב. ועיין לעיל אות ל׳ ולקמן אות מ״ב ודוק:

מ **מ) שם ואם בעה״ב נזהר מפת עכו״ם וכו׳** משמע דוקא ביזהר זהירות בעלמא הא כשקיבל בנדר או שלא התנא שלא יהא כנדר צ״ע בזה אם מותר. א״א אות י״ב. ובל״ה כבר כתבנו באות הקודם דיש להחמיר ולבצוע הוא מפת כשר יעו״ש:

מא **מא) שם מיסב עמו וכו׳** דאז אינו יכול לסלקו מפני האורח שרוצה לאוכלו דודאי הנקייה חביב ליה וצריך שתעלה גם הברכה עליו וכיון שאינו יכול לסלקו משום חבירו התירו לו לבעה״ב לבצוע על איזה שירצה. לבוש. עו״ת אות ה׳ מ״א ס״ק י״א. והב״ד המחה״ש ס״ק י״א וכתב ולפ״ז אם האורח גדול שכתב מ״א סי׳ קס״ז ס״ק ל״ב בשם הל״ח דבזה״ז יוכל ליתן לבצוע האורח א״כ ליתא להך דינא ואפשר בזה״ז אפי׳ אין האורח גדול כיון דהמנהג שכ״א מברך המוציא לעצמו ואין יוצאין בברכת בעה״ב א״כ ליתא לטעם הלבוש וליתא להאי דינא אך לא ידעתי טעם למנהג עכ״ל. ומיהו מ״ש שלא ידע טעם המנהג כבר כתבנו הטעם לעיל סי׳ קס״ז אות ח״ן קחנו משם ומ״ש דליתא להאי דינא לא ידענא למה דהא לפעמים אין האורח גדול ומברך בעה״ב וגם יש מקומות נוהגין שבעה״ב בוצע אי גדול וא״כ גם עכשיו איתא להאי דינא אלא דמ״מ כבר כתבנו באות הנז׳ דהיותר נכון דיש לנהוג כל אחד יברך לעצמו יעו״ש:

מב **מב) שם יבצע מן היפה וכו׳** כלומר אם רוצה בו לאכול יברך עליו דהא נפשו חשקה בו רק שמניח משום פרישות ולכן אם יוכל למצוא עילה שיאכלם בהיתר ולא יצטרך לפרישות כגון הכא שמחבב המצוה שרו ליה רבנן. מ״א ס״ק י״ב בשם תה״ד וכ״ז הוא לדברי הש״ע אבל הב״ח חולק בזה וס״ל דכיון שהוא נזהר צריך לברך על של ישראל. והנ״ץ מפרש הדבר דבעה״ב יבצע על פתו והסועד אצלו יבצע על פת כותים. והט״ז והש״כ ביו״ד סי׳ קי״ב הסכימו לפסק הש״ע ולבוש והב״ד א״ר אות י״ב וכתב וכן עיקר יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל אות ט״ל דכיון דהרב החמיר מאד בפת כותים יש לעשות כדברי הנ״ץ דבעה״ב יבצע מפתו והאורח מפת כותים יעו״ש. ועוד דהא כתבו הלבוש והמ״א בדעת מרן ז״ל דאינו חובה על בעה״ב שיבצע מפת כותים אלא רשות ולפ״ז כשיבצע הוא מפת כשר והאורח מפת כותים הוי ככ״ע ודוק:

מג **מג) [סעיף ו׳] פת הבאה בכסנין מברך עליו בורא מיני וכו׳** ואם טעה וברך עליו המוציא יצא אבן העוזר אות ה׳ וכ״כ ח״א כלל נ״ח אות ב׳ קיצור ש״ע סימן נ״ו אות א׳ כר״ש אות ה׳ וכ״כ המאמ״ר אות ח״י דבדיעבד יצא ודלא כהא״ר אות ך׳ שכתב דלא יצא יעו״ש ואעפ״י שטעה וברך המוציא

לפניו לאחריו מברך מעין ג׳ ולא ג׳ ברכות מאמ״ר שם׃

מד מד) שם ולאחריו ברכה מעין ג׳ כ״פ מרן ז״ל בב״י להלכה וכ״ה הסכמת הפו׳ וכן עמא דבר. מיהו הרי״ף בפ׳ כ״מ כתב היכא דאכיל לה בתורת כסנין בתחלה מברך בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום והביאו ב״י וכתב שי״מ דכי אכיל לה שלא בקביעות אינו מברך לאחריה כלום וי״מ שמברך בורא נפשות ע״כ. וכ״כ שה״ג אשר סביב הרי״ף שם יעו״ש. ואע״ג דלא ק״ל הכי כנז״ל מ״מ נראה דנ״מ אם אחד טעה ובירך אחר פת הבאה בכסנין בורא נ״ר דיצא כיון דאיכא דס״ל הכי וק״ל סכ״ל׃

מה מה) שם ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילין לקבוע וכו׳ הנה השיעור של קביעות סעודה לא פירש ודוחק גדול לומר שתלוי הדבר בהבחנת האדם כפי מה שהוא רואה באחרים ויש ללמדו מדין עירוב דהתם אמרינן דמזון סעודה אחת לבנוני הוא שיעור ג׳ ביצים של פת לדעת הרמב״ם וד׳ ביצים לדעת הטור כמ״ש סי׳ שס״ח סעיף ג׳ ובמשקל הם נ״ד דראהם למ״ד ג׳ ביצים וע״ב דראהם למ״ד ד׳ ביצים לפי חשבון י״ח דראה״ם הביצה ולפ״ז יש ליזהר שלא לאכול מפת הבאה בכסנין וכיוצא אלא או פחות מנ״ד דראה״ם שלכ״ע א״צ לברך המוציא אלא מיני מזונות או ע״ב שלימות שלכ״ע צריך לברך המוציא אבל מנ״ד דראהם עד ע״א לא יאכל שלא יכנס בספק ברכה ואם כבר אכל נ״ד דראהם או יותר ואינו יכול להשלים ע״ב נראה שיברך בהמ״ז לפי שסברת האומר ג׳ ביצים הביא הש״ע בסימן שס״ח בסתם וכן סתם בסי׳ ת״ט סעיף ז׳ וכן בסי׳ תרי״ב הביא ס׳ ג׳ ביצים באחרונה וכל י״א וי״א הלכה כי״א אחרון. ב״ד סי׳ פ״ב. וכ״כ הרב כפות תמרים בתו׳ יוה״כ על מס׳ יומא דע״ט ע״ב דפחות מג׳ ביצים קבע לא הוי וסגי ליה בברכת מעין ג׳ יעו״ש. וכ״כ מהר״ם ן׳ חביב בס׳ שמות בארץ בחי׳ לפ׳ יוה״כ דף יו״ד ע״ד וכן הסכים פרח שושן חא״ח כלל א׳ סי׳ י״ד. והב״ד י״א בהגה״ט וכן הסכים י״א מה״ב בהגה״ט אות ב׳ לס׳ ב״ד יעו״ש וכ״כ הברכ״י אות ד׳ ובספרו שו״ת חיים שאל סי׳ ע״ה. מחב״ר אות ו׳ וכתב שכן מנהג העולם. וכ״פ בספרו מו״ב סי׳ ג׳ אות צ״ה וכתב הגה דיש חולקים סברה זו עיקר וכן הסכימו כמה אחרונים עכ״ל. ומ״ש הבי״מ אות ט״ז דגם לכתחלה יכול לברך המוציא וברהמ״ז על נ״ד דראהם אין נראה כן מדברי הפו׳ הנז׳ דכיון די״א שיעור הסעודה הוא ע״ב כיצד לכתחלה יכניס עצמו לבית הספק ולא התירו אלא דוקא אם כבר אכל נ״ד וגם יש עוד סניף אחר שלא יכול להשלים שכבר שבע זהו שמברך ברהמ״ז אבל לכתחלה לא יאכל כ״א פחות מנ״ד ויברך מעין ג׳ או ע״ב ויברך ענט״י והמוציא ובהמ״ז. וכ״פ בן א״ח פ׳ פנחס אות י״ט וכן עמא דבר׃

מו מו) ומ״ש הב״ד דמשערינן שיעור ביצה במשקל כל ביצה י״ח דראהם הוא ממ״ש הרמב״ם במס׳ עדיות והבאנו דבריו לעיל סי׳ פ״א אות ג׳ יעו״ש. וכ״כ הרב מט״י סי׳ ח׳ דשיעור כזית לברכה אחרונה הוא במשקל ולא בכמות יעוש״ב. וכ״ה דעת החיד״א שמשערין במשקל המ״ש באות הקודם. וכ״כ הפתה״ד בסי׳ ק״ל בשם כמה פי׳ דסברי לשער במשקל וכן הסכים לדינא יעוש״ב. וכן המנהג עכשיו פשוט אצל בעלי היראה לשער כל השיעורים דהיינו כזית מצה בפסח וכזית מרור וכזית לשיעור ברכה אחרונה ואתרוג כביצה וששה ביצים של עירובי חצירות וכדומה כולם במשקל לפי חשבון ביצה ח״י דראה״ם וכזית חצי ביצה תשעה דראהם ואין לשנות ועיין עוד לקמי סי׳ ק״ץ אות ט״ז ודבר שלא היה בו שיעור ונשרה במים והיה בו שיעור עיין דינו לקמן סימן קפ״ד אות ל״ח׃

מז מז) שם שאחרים רגילים לקבוע עניו וכו׳ ואם היא קבע סעודתו עליו אעפ״י שאכל עמו בשר ודברים אחרים ואילו אכלו לבדו לא היה שבע ממנו אפ״ה מברך המוציא וג׳ ברכות. מ״א ס״ק י״ג. והביאו הברכ״י אות ו׳ וכתב דהמעיין יראה שאין ראיותיו מכריעות וגם אני שמעתי שהקשו עליו דק״ל פ׳ קדשי מזבח דשני דברים דלא שוו בשיעוריהן אינם מצטרפין וה״ה נימא ה״נ דבשר וכיוצא אין להם שיעור ולא קבע ואיך כתב המ״א דמצטרפי אמנם אי מהא לא איריא והחילוק מבואר אבל למעשה צ״ע עכ״ל ונראה הא שכתב צ״ע למעשה אע״ג שכתב והחילוק מבואר משום דכבר כתב דאין ראיות המ״א מכריעות וגם לשון הטור והש״ע לא משמע הכי שכתבו ואם אכל ממנו שיעור וכו׳ משמע דדוקא אכילת השיעור תהיה ממנו ולא בהצטרפות דבר אחר עמו ועוד דהא נתת דבריך לשיעורין כי כל מה שיהיה הבשר או אותו דבר יותר הוא אוכל יותר מעט מפת הבאה בכסנין ונעשה אותו דבר עיקר וע״כ אע״ג דיש פו׳ שכתבו כדברי המ״א אין העולם נוהגין כן אלא כדמשמע מסתמיות הטור והש״ע דאם לא אכל שיעור ג׳ ביצים אע״ג דאכל עמו דבר אחר ושבע אין מברכין אלא מעין ג׳ ודלא כהבי״מ אות י״ג שהכריע לומר ברהמ״ז. ואם צריך לברך על דבר שאכל עם הפת הבב״כ בתחלה או בסוף יתבאר לקמן סימן ר״ח סעיף י״ג בס״ד׃

מח מח) י״א דשבת קובעת שאם אכל מעט מפת הבב״כ מברך המוציא ולבסוף ברהמ״ז. והרב מהר״י חאגיז בס׳ עץ חיים פ״ד דמעשרות נסתפק בזה והגו״ר כלל ג׳ סימן י״א פשיטא ליה דלענין כסנין אין חילוק בין שבת לחול והב״ד הברכ״י אות ה׳ וכתב דדברי הגו״ר נכונים בטעמם דלענין כסנין כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת דעל אכילת עראי מברך במ״מ ומעין שלש וכן עמא דבר עכ״ל. והביאו שע״ת אות ט׳ וכ״כ בס׳ מנחת פתים דף מ״ד ע״ב דלענין פת הבב״כ אין לחלק בין שבת לחול יעו״ש. והביאו א״ח אות ד׳׃

מט **מט) שם שאחריה רגילים לקבוע וכו׳** על האלטריאה והמאקרוניס הן ודומיהן אי קבע עליהן דעת הרה״ג מחנה הפרים בתשו׳ כי באה בס׳ פרח שושן כלל א׳ סי׳ ד׳ דאף כי קבע יברך במ״מ וברכה מעין ג׳ וכן הסכים בס׳ לשון למודים חא״ח סימן פ״ה אך דעת הגו״ר והפרח שושן שם סי׳ ה׳ לברך המוציא וברה״מ. והרב נחפה בכסף חא״ח סימן כ׳ האריך בזה ונטה לדעת מחנה אפרים והשיב להשגות פרח שושן וכתב דלענין הלכה יר״ש יברך על פת תחלה ואם אין לו פת יברך תחלה במ״מ ולבסוף ברכה מעין ג׳ יעו״ש. והב״ד י״א מ״ב בהגב״י אות יו״ד. ברכ״י אות יו״ד בי״מ אות כ״ה. וכתב עו״ש הברכ״י בשם השה״ל סי מ״א וז״ל ויטרי ומאקרוני ופראסקירילי הן וכל הדומה להן שהן מעשה קדרה מברכין עליהן במ״מ בין אם קבע עליהן סעודתו בין אם לא קבע בין אם בשלם במים ושמן בין אם בשלם בדבש וחלב או שאר משקה עכ״ל. וכתב עליו שם הברכ״י דדברי השה״ל מבוארים דכל מעשה קדרה אפי׳ קבע מברך במ״מ עכ״ל. וע״כ נראה לענין דינא דכל דבר שיש בו פלוגתא בקבע אי יברך המוציא או במ״מ יש ליזהר שלא לאכול כ״א פחות מג׳ ביציה ואז יברך במ״מ ומעין ג׳ ואם רוצה לאכול יותר אז תחלה יאכל כביצה מפת ויברך עליו ענט״י והמוציא ואח״כ יאכל מזה והטעם שצריך כביצה משום דעל פחות מכביצה פת אין מברכין ענט״י כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ח סעיף ב׳ יעו״ש. ואין לומר אע״ג דאם יאכלם בתוך הסעודה לא ינצל מספק דהא י״א דאם אוכל פת הבב״כ לקינוח בתוך הסעודה צריך לברך עליו וכמ״ש בסעיף שאח״ז י״ל דזה יכול לתקן דהא אם בירך המוציא במקום במ״מ יצא כמ״ש לעיל אות מ״ג וא״כ ה״נ יכוין בברכת המוציא בתחלה לפטור גם את הפת הבב״כ וכן יעשה בכל עת שנראה לו שרוצה לאכול פת כסנין בתוך הסעודה לכוין לפטור אותו בהמוציא כדי לצאת לכ״ע. ועיין לקמן אות ס״ד ואות ק״ח ואות קט״ז ודוק:

נ **נ) שם מברך עליו המוציא וכו׳** וכל זמן שקובע עליו ומברך המוציא וברהמ״ז צריך ג״כ ליטול ידיו ולברך ענט״י כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ח אות ז׳ יעו״ש:

נא **נא) שם לאכול ממנו מעט וכו׳** מי שאכל פת הבב״כ ובירך במ״מ ואח״כ נמלך לאכול יותר אם לא אכל בפעם השנייה שיעור כדי לקבוע עליו כ״א בצירוף הראשונה פשיטא דאינו חוזר ומברך לא ברכת המוציא ולא ברכת במ״מ ואם נמלך לאכול בפעם שנייה שיעור כדי לקבוע סעודתו בלי צירוף האכילה הא׳ מברך המוציא הרש״ך ח״א סי׳ קע״ג. כנה״ג בהגה״ט. מ״א ס״ק י״ד. א״ר אות י״ז. ומיהו מ״ש ואח״כ נמלך לאכול יותר היינו בעודנו אוכל נמלך בדעתו לאכול עוד אבל אם הסיח דעתו מלאכול ואח״ך חזר ונמלך לאכול עוד צריך לחזור ולברך כמ״ש המ״א סימן ר״ו סק״ז יעו״ש. ומ״ש דאם נמלך לאכול בפעם שנייה שיעור כדי לקבוע סעודתו חוזר לברך המוציא נראה ה״ד לסברת האומר דאם בירך על הפת במ״מ לא יצא אבל לס׳ האומר יצא כ״ש לפת הבב״כ דיצא ואפולי אם קובע עליהם סעודתו וכבר כתבנו לעיל סי׳ קס״ז אות ע״ה דכ״ה הסכמת רוב הפו׳ דיצא יעו״ש. וע״כ ה״נ אם בתחלה היה דעתו לאכול מעט ובירך במ״מ ואח״כ בעודנו אוכל נמלך בדעתו לאכול עוד אח״כ שיעור ע״ב דראה״ם שהוא שיעור סעודה לכ״ע כמ״ש לעיל אות מ״ה יטול ידיו ויברך ענט״י ויחזור לאכול על סמך ברכה ראשונה אלא שצריך ליתן דעתו שלא יסיח דעתו מן ברכת במ״מ שכבר בירך. ואם אין דעתו לאכול עוד אח״כ עד ע״ב אלא רק מנ״ד ולמעלה ולא יגיע לע״ב דראה״ם נראה דרק יטול ולא יברך כיון דאיכא פלוגתא בזה:

נב **נב) ואם** מונח לפניו על השלחן פת גמור ופת הנילוש בשומן אפי׳ אם דעתו לקבוע סעודה ממנו אפ״ה יברך המוציא על פת גמור. מש״ז אות ז׳ ועיין לעיל אות כ״ד:

נג **נג) [סעיף ז׳] פת הבאה בכסנין יש מפרשין וכו׳** פי׳ לסברה הראשונה פת הבב״כ נקרא ע״ש המילוי כי העיסה עצמה נילושה במים אלא שמלאוהו בצוקר או דבש או אגוזים. ולסברה שנייה כיסנין הוא מצד העיסה עצמה שנילושה בדבש או תבלין. ולסברה שלישית לא יש תבלין לא בעיסה עצמה ולא בתוכה אלא נקרא כיסנין ע״ש שהם יבשין ובני אדם כוססין אותם ולפי שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה עליהן כ״א אוכלין מהן מעט לכך אם לא קבע עליהם מברך במ״מ ומעין ג׳ כמבואר בב״י וט״ז סק״ו:

נד **דנ) שם שממלאין אותם דבש וכו׳** ובכלל זה ממה שעושין בפורים עיסה רחבה וכפולה וממלאין אותן בשומשמין. ואין חילוק בין מילוי בפירות או בבשר ודגים. ט״ז שם. אבל השל״ה בשער האותיות אות ק׳ דף צ״א ע״ב כתב דדוקא הממולאים בדבש וצוקר וכיוצא בדברים שאינם עשויים ללפת בהם הפת חשיבי פת הבבה״כ אבל הממולאים בבשר ודגים שעשויים ללפת בהם הפת דינה כפת גמור וכמ״ש לקמן סעיף י״ז יעו״ש ועיין בדברינו לשם אות קל״ז בס״ד כי שם ית׳ לענין דינא:

נה **הנ) שם שממלאין אותו בדבש וכו׳** ואע״ג דמולייתא עיקר ואין מכוינין לאכול העיסה מ״מ מין דגן חשוב ולכך מברך במ״מ כמ״ש סימן ר״ח סעיף כ״ג. של״ה שם. והביאו מ״א ס״ק ט״ו. ר״ז אות ט׳ ואם אינו אוכל העיסה רק הפירות שבפנים מברך על הפירות וכמ״ש סימן קע״ז סעיף א׳ מ״א שם. ר״ז אות יו״ד:

נו **ונ) שם שממלאין אותו דבש וכו׳** ואפי׳ אם לקח המילוי ממנו ונשאר הבצק לבד הוי עדיין דין כסנין עליו. והטעם דאנו הולכין בתר שעת אפייה. ט״ז סק״ח. א״ר אות ט״ו. סו״ב אות ו׳ ר״ז שם. וכן רקיקין שנותנין עליהם מרקחת שקורין נויאט אם נוטל המרקחת ואוכל הרקיקין לבד מברך במ״מ. א״ר

סוף אות ח״י. ועיין לקמן אות ע״ב:

נז זן) שם וי״א שהיא עיסה שעירב בה דבש וכו׳ או חמאה או שומן או מי ביצים או מי פירות ויין או שאר משקין חוץ ממים. ר״ז אות י״א. וכ״מ בב״י יעו״ש וכ״כ באבן העוזר אות א׳ כר״ש. ח״א כלל נ״ד אות ג׳ קיצור ש״ע סימן מ״ח אות ב׳ ועיין לקמן אות קל״ט. וה״ה כשנלישה ביין צמוקים הכשר לקידוש. או שנלושה בשכר שעורים כיון שנשתנה הטעם ומראה המים הוי מי פירות ודין העיסה כהבא בכסנין. אבל אם נלושה ברוטב של בשר לא הו״ל דין כסנין. העפיל טראנק ג״כ י״ל דאין לי דין מי פירות דיש לו מראה מים. ת״י. וכ״כ הג׳ רש״ק בס׳ החיים דל״ה. מי פירות אלו המשקין הנסחטין מהפירות אבל לא המים שנתבשלו בהם הפירות לכן רוטב של בשר לא הו״ל דין מי פירות לענין זה עכ״ל. מסגרת זהב על קיצור הש״ע שם אות ב׳ ולע״ד נראה דיש להסתפק בזה ברוטב של בשר ובמים שנתבשלו בהם הפירות ויש לחשוב אותם כמו מולייתא הממולאים בבשר ודגים שכתבנו לעיל אות ד״ן שיש פלוגתא בזה יעו״ש. וע״כ אין לאוכלם אלא בתוך הסעודה או לקבוע סעודה עליהם דהיינו שיאכל ע״ב דראהם ויטול ידיו ויברך ענט״י והמוציא ובהמ״ז. וכשאוכלם בתוך הסעודה יכוין לפוטרם בברכת המוציא וכמ״ש לעיל סוף אות מ״ט יעו״ש. וכן בכ״מ שאנו אומרים מספק יאכלם בתוך הסעודה לכתחלה יש לכוין ג״כ לפוטרם בברכת המוציא ודוק:

נח חן) שם והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות וכו׳ כ״כ מרן ז״ל בפי׳ לדעת הרמב״ם ז״ל אלא שבתחלה כתב והיה נראה לומר דהיינו דוקא בשלא נתן מים אלא מעט אבל אם נתן בה הרבה אע״ג שנתן בה ג״כ שאר משקין כיון דמיעוטא נינהו בטלים הם לגבי המים ויש לאותה עיסה דין פת גמור לכל דבר. ואח״כ כתב איכא למידק איפכא דלאו במידי דמיקרי לחם תליא מילתא אלא שלא קבעו חכמים לברך המוציא וג׳ ברכות אפילו בכזית אלא בלחם שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו עיסה שנילושה במים לבד בלי שום תערובת אבל כל שיש בה שום תערובת ממי פירות או מתבלין כיון שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתן עליו לא חייבוהו לברך המוציא וג׳ ברכות אא״כ אכל שיעיר שדרך בני אדם לקבוע עליו והיא שיהיה טעם התערובת ניכר בעיסה דומיא דעירב בה מיני תבלין שטעמם ניכר בעיסה וזה נראה עיקר עכ״ד. וכך הם דבריו כאן בש״ע אלא שמור״ם ז״ל בהגה פסק כס׳ הראשונה שלא די בטעם הניכר אלא צריך הרבה תבלין או דבש והמים מעט כדי שיהיו הדבש והתבלין עיקר. וכ״פ רבני האשכנזים כס׳ מור״ם ז״ל. לבוש. ב״ח. עו״ת אות ו׳ ט״ז סק״ז. מ״א ס״ק ט״ז. ר״ז שם ח״א שם. קיצור ש״ע שם. מיהו הספרדים נוהגין להקל כפסק מרן ז״ל דכל שניכר טעם הפירות או התבלין מברכין במ״מ ומעין שלש ובעמק ברכה ושנ״ה כתבו וירא שמים יצא ידי כולם ולא יאכל לכתחלה פת הנאפה מעיסה שעירב בה דבש ושמן או חלב או תבלין אם טעם התערובת ממי הפירות או התבלין ניכר בעיסה אלא בתוך הסעודה דהיינו שבירך המוציא תחילה על לחם גמור או יאכל שיעור שאחרים רגילין לקבוע דאז יברך עליו המוציא וברה״מ. והן הדין בשמל״ן או פיט״ר קוכי״ן. אבל פת שנילוש בחלב ואין בו מים כלל כ״א חלב ממש וטעם החלב ניכר יפה לכ״ע דין פת הבב״כ יש לה ואין מברך עליו המוציא וברה״מ רק במ״מ כשאוכל אותם שלא בתוך סעודה אא״כ אוכל שיעור שדרך אדם לקבוע עליו וכ״ש קרעפלי״ך שאנו עושים בפורים ע״כ. והב״ד א״ר אות י״ד וכתב וכן ראוי לנהוג. ועיין לקמן אות ס״ד:

נט נט) שם הגה. וי״א שזה נקרא פת גמור וכו׳ משמע דלא פליג מור״ם ז״ל אלא רק בהא מילתא לחוד שכתב הש״ע דהוי כסנין מצד הכרת הטעה אבל במ״ש תחלה מצד המילוי וכן מ״ש אח״כ וי״מ וכו׳ לא פליגי. וכ״כ הט״ז סק״ז יעו״ש. סי״ב אות ז׳:

ס ס) שם בהגה. אא״כ יש בהם הרבה תבלין וכו׳ כתב הב״ח דבסתם דובשני כיון דקמח עיקר מברכין עליהן המוציא אעפ״י שנלושה בדבש לחוד בלי שום תערובת מים ומ״מ כיון דיש חולקין ונותנין להם דין כסנין אין לאכול כלל סתם לעקוכי״ל אלא בתוך הסעודה. וכן הני שמאל״ן קוכ״ן או פוט״ר קוכ״ן אין לאוכלם אלא בתוך הסעודה בין שיש שם תערובת מים בין אין שם תערובת מים ואעפ״י שכבר נהגו לעשות שמאלין קוכ״ן ללחם משנה בליל שבת ולברך עליו המוציא אינו נכון לכתחלה עכ״ל. מיהו הט״ז שם כתב דיפה עושין שאופין בשבת שמאל״ן קוכ״ן ללחם משנה כי אין שם רק מעט שומן. וכן על מ״ש הב״ח דגם על לעקוך אין לברך במ״מ אא״כ התבלין והדבש עיקר וקמח מעט כתב עליו הט״ז שם דלא חיישינן לזה דדברי יחיד הם יעו״ש. וכ״כ הא״ר שם. אמנם מ״ש הט״ז להקל לעשות שמאל״ן קוכ״ן ללחם משנה כבר כתבנו לעיל אות כ״ד דנוהגין להחמיר יעו״ש. ומיהו לחם שנותנין בו זאפרין אין זה בכלל ולכ״ע לחם גמור היא. וכן אם נותנין צמוקין מעט מ״מ האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואין מעורב ושפיר הוה לחם משנה. מש״ז אות ז׳:

סא סא) וכתב עו״ש הב״ח דהני פורים קרעפליך שהעיסה נילושה בדבש ובתבלין או בשומן אווז ואח״כ עושין אותם כמו כיסין לתת בתוכו אגוזים ורוזינק״ש וכן הויזן בלאזן כ״ע מודו דיש להם דין כסנין. וכ״כ הט״ז שם. מ״א ס״ק ח״י א״ר שם:

סב סב) שם כעכים יבשים וכו׳ וראייה לדבר וכל לחם צדם יבש הים נקודים תרגומו וכל לחם זוודהין יבש הוה כסנין. ב״י בשם הערוך והט״ז סק״ח כתב כעכים יבשים פי׳ ערוכות יפה כגלוסקאות נאות כפרש״י בברכות ט״ל. ומ״ש וכוססין אותם וכו׳ היינו הקכליך שעושין בסעודות לתיאבון ולא כדי

להשביע עכ״ל. והמ״א ס״ק י״ז כתב שנקראו רעסלי״ך והלב״ש כתב כעכים יבשים כך שמם בערבי ובלשון ספרד נקרא בשקיגיש והם בלישתן ואפייתן נעשים יבשים עד שנפרכין ואין זה נקרא אוכל אלא כוסס ואין דרכם לאכול מזה הרבה לכן אין לו דין פת עכ״ל. וכן על רקיקין דקין הרבה ויבשים נוהגין לברך במ״מ מטעם שאין זה נקרא אוכל אלא כוסס וגם כי אין דרכם לאכול מזה הרבה. ועיין לקמן אות ס״ה ואות ס״ו:

סג סג) שם והלכה כדברי כולם וכו׳ והטעם כתב מרן ז״ל בב״י דכיון דספיקא במידי דרבנן היא נקטינן כדברי כולם להקל יעו״ש. מיהו הב״ח תמה על דברי מרן הנז׳ וכתב דלמה אמר שהוא קולא והלא אם אינו מברך ברכה הראויה לה בין כך ובין כך הוא חומרא שעובר משום לא תשא. ולכן כתב דנראה עיקר דאם אינו מתובל כלל אלא דעשאן כעכין יבשין ואפי׳ אית בהו נמי תבלין דבר מועט כיון שנילושה במים בלבד או אפי׳ הני כסנין שנילושין בדבש או שמן או חלב והמים הם הרוב כל אלו אין לאוכלן אלא בתוך הסעודה יעו״ש. אבל הדרישה סוף אות א׳ כתב טעמא דמרן ז״ל משום שהדין שברכת במ״מ היא ברכה כוללת כמו ברכת שהכל ולכן יש לברך על כולם במ״מ ובברכה אחרונה מקילין ומקצרין ומברכין מעין ג׳ ואעפ״י שברכת מעין ג׳ אינו עומד במקום ג׳ ברכות ע״כ. וכ״כ הט״ז סק״ו על דברי הב״ח הנז׳ דלא קשיא מידי דודאי ברכת במ״מ פוטר הכל אפי׳ עיסה דהא זיין אלא שמפני חשיבות הפת קבעו עליו המוציא ושלש ברכות משו״ה כל שאין ברור שיש שם חשיבות ואינו בכלל כסנין יש להקל שלא להצריך המוציא. ויש על זה גם שם חומרא שלא לומר בחנם המוציא וג׳ ברכות עכ״ל. והב״ד א״ר אות ט״ז. וכ״כ המאמ״ר אות י״ד יעו״ש. וכ״כ בס׳ א״ח ה׳ סעודה דף ל׳ אות כ״ז בשם הר׳ דוד בר לוי על כמה מיני פת הבב״כ דכיון דאיכא פלוגתא מספיקא עבדינן בהו במ״מ ולבסוף מעין ג׳ יעו״ש. והביאו המאמ״ר שם וכתב דזה מכוון לדברי מרן ז״ל ודלא כהב״ח וכן עיקר עכ״ל. ונ״מ מכל זה דאם יש לאדם ספק פת הבב״כ ואינו יכול לקבוע עליו או לאוכלו בתוך הסעודה כדי לצאת מספק והוא נצרך לאכול שאינו יכול להמתין דאז יברך לפניו במ״מ ולאחריו מעין ג׳ משום חמרא דלא תשא:

סד סד) שם והלכה כדברי כולם וכו׳ ולא נראה למרן ז״ל לפסוק שלא יאכלם כ״א בתוך הסעודה מתרי טעמי. חדא דאין זה ספק דין ולאו כ״ע ניחא להו בהכי ואעפ״י שכבר מצינו למרן ז״ל פסק כיוצא בזה לקמן סימן ר״ב גבי שריית מי צמוקין שפיר יש לחלק דשאני התם שנחלקו בפי׳ והוא מחלוקת שקול. ועוד דע״כ לא כתב שם אלא דיר״ש יזהר. ועוד דהכא א״א ליזהר בזה כ״כ כמו התם דהא רובא דרובא אוכלים פת הבב״כ שלא בתוך הסעודה והוא מילתא דשכיח וטריחא מילתא טובא ליזהר בזה משא״כ התם. מאמ״ר שם. ובאות ט״ו כתב עוד ט״א דאפי׳ אי אמרינן שיאכלם בתוך הסעודה לקינוח צריך לברך עליהם וכמ״ש בסעיף שאח״ז בדין לחמניות וה״ה הכא. ואם לא יברך נמצא נהנה מן העולם בלא ברכה וא״ת לגזור שלא יאכלם בקינוח זה קשה יעו״ש ומיהו לפי טעם זה נ״ל דיכול לתקן והוא שיכוין עליהם בברכת המוציא וכמ״ש לעיל סוף אות מ״ט יעו״ש ואפי׳ אם לא כיון נמי יכול לומר דיצא דכיון דברכת המוציא פוטרת ברכת במ״מ י״ל דנכנסו בברכת המוציא ולא הוי נהנה מן העולם בלא ברכה וע״כ הרוצה להחמיר לאוכלם בתוך הסעודה וכמ״ש הב״ח יכול להחמיר וניצול מספק ודוק:

סה סה) [סעיף ח׳] לחמניות אותם שבלילתן עבה וכו׳ פי׳ לחמניות הם רקיקין דקין שמתחלתן עסה דהיינו כשנתנו המים בקמח היתה בלילתן עבה וגם סופן עיסה דנאפה בתנור אפי׳ לא קבע עלייהו מברך המוציא וג׳ ברכות דלחם גמור היא והוא שקורין אובליאו״ש. ב״ח ולא דמי זה לרקיקין שכתבנו באות ס״ב שמברכין עליהם במ״מ אע״ג דשם ג״כ מתחלתן עיסה עבה וסופן נאפות בתנור משום דהתם דקין הרבה וגם יבשין שכוססין אותם ואין דרך לאכול מהם הרבה וע״כ אי לא קבע מברך במ״מ ואח״כ מעין ג׳ יעו״ש:

סו סו) שם לחם גמור הוא וכו׳ דאין עשוים כאותן כעכין שכתב בסעיף ז׳ דאותן אינן אלא לקנוח בעלמא. מ״א ס״ק י״ט. ומשמע דכל שאינם עשויין כאותן כעכין לקנוח בעלמא אלא לקביעות סעודה לחם גמור הוא ואעפ״י שהן יבשים. וכ״כ ב״ד סימן פ״ג דלחם גמור שנותנים אותו לפעמים בתנור ליבשו שיהא קשה כמו הבישקיגו״ש כדי שלא יתעפש או יפסיד בימי הקיץ צריך נט״י וברה״מ אפילו בכזית עכ״ל ומיהו מ״ש דצריך נט״י היינו בלא ברכה דלפחות מכביצה אין מברכין ענט״י כמ״ש סימן קנ״ח סעיף ב׳ יעו״ש:

סז סז) שם ואותם שבלילתה רכה ודקין מאד וכו׳ כגון אותם שקורין ברוסיא נאלסינק״י דהיינו שנותנין קמח ומים בקדרה או בקערה ומערבין אותם בכף הקמח והמים יחד ודרכם לשפוך אותה העיסה בכף עלי ירקות רחבים שלא ישפכו לחוץ ונאפין בתנור בלי לישה וגלגול כלל לפי שהיא רכה מאד כמו דייסא או יותר של״ה דף ץ׳ ע״ב. וכ״כ הב״ח והב״ד הט״ז סק״ט. מ״א סק״ך. ח״ר אות ח״י. ר״ז אות י״ג. ועיין לקמן אות ס״ט:

סח סח) שם ודקים מאד וכו׳ אבל אם אינם רכים כ״כ מברך המוציא כמ״ש סעיף י״ד בהגה. מ״א שם:

סט סט) שם ואי קבע מברך המוציא וכו׳ זהו לפי פי׳ התו׳ ברכות מ״ב ע״א והרא״ש שם. אבל בשם הר״ש כתבו שם התו׳ דאפילו קבע אין לברך עליהם המוציא דהוי כמו דייסא. וכ״כ שם התו׳ בדף ל״ח ע״א ד״ה מר זוטרא. שהר״מ היה נוהג לברך המוציא על הפת תחלה כדי לפוטרם משום שהיה מסופק אי הוה קביעותייהו קביעות או לא וכ״כ שם המרדכי והב״ד ב״י יעו״ש. והב״ח לחלק יצא דאותם נובליא״ש שעושין בשני ברזלין דקין טובא

אין קביעות בזה לעולם אבל שאר נובליא״ש שאינן כ״כ דקים מהני בהו קביעות ומברכין עליהן המוציא וג׳ ברכות יעי״ש. וכ״כ שם השל״ה דעל אותם שקורין ברוסיא נאליסנק״י שאופין על העלין אי קבע עליהן מברך המוציא וג׳ ברכות אבל על אותה עיסה שעושין בפראג בלילתה רכה מאד ושופך אותה בדפוס של ברזלים ויעלו על אותן הרקיקין צורות ותמונות ונקראין אותן הרקיקין בלשונם וואלטקו״ס אפי׳ קבט סעודתו עליהם אינו מברך אלא במ״מ יעו״ש והביאומ״א סק״מ וא״ר שם. וכ״כ הט״ז ססק״ט לענין הלכה דאין לקבוע סעודה ולברך המוציא בכל מינים שבלילתן רכה והם דקים אבל המין שקורין נאלסינק״י מהני להם קביעות לברך המוציא יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל סוף אות מ״ט דכל דבר שיש בו פלוגתא אי מהני ביה קביעות או יאכל פחות מג׳ ביצים ויברך במ״מ או לפוטרו בתוך הסעודה כיון דאפשר לתקן ולצאת אליבא דכ״ע יעו״ש:

ע ע) שם ואי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה וכו׳ פי׳ שאינו קובע עליהם לאוכלם לשם סעודה למלא כריסו אלא לתענוג ולקנוח בעלמא אז דינם כפירות שצריכים ברכה לפניהם. של״ה דף צ״א ע״א וכ״כ מ״א ס״ק כ״א. אבל הט״ז סק״י חולק וכתב דאינו תלוי בדעתו אלא תליא בשיעור אכילתו אי אכל דבר מועט ודאי לקינוח וצריך ברכה ואם אכל הרבה הוי מחמת סעודה יעו״ש. והביאו מחה״ש ס״ק כ״א. ועיין באות שאח״ז:

עא עא) שם טעונים ברכה לפניהם וכו׳ דין זה הוא גם בפת הבא בכסנין דנקט בסעיף שלפני זה. ט״ז סק״י. מ״א ס״ק כ״ב. ועיין שם בשל״ה שכתב דאם באו בתוך הסעודה כסנין הממולאים בפירות או במיני מרקחת או מיני מתיקה שקורין לעקו״ך או אותן שנאפין בתנור על העלין ונקראין בלשון רוסיא נאליסנק״י או אותן רקיקין שעושין בברזלים הנקראים וואפלטקי״ש כל אלו והדומה להם אי אכל להו בתוך הסעודה טעונין ברכה לפניהם אבל שאר מיני מאכלי עיסה הבאים בתוך הסעודה זולת אלו ד׳ מינים הנז׳ פה ואפי׳ אותן עוגות הדקין שקורין הויזין בלאזין שהם דקין ביותר ומטוגנים בשמן או בשאר משקין ולעולם אין מברכין עליהם כ״א במ״מ כי אין בהם צורתא דנהמא הואיל ובלילתם עבה בתחלה ואינם ממולאים בשום דבר פת פוטרתן יעו״ש. והט״ז שם חולק וכתב דגם באלו שקורין הויזי״ן בלאזי״ן יש לברך במ״מ בתוך הסעודה כדין שאר כסנין יעו״ש. וכ״נ דעת המ״א שם. אבל הדג״מ כתב דעל אותו שהוזכרו בסעיף ז׳ אין לברך תוך הסעודה דהרי בכל חד מנייהו איכא פלוגתא אי זו היא פת הבב״כ אלא משום דספק דרבנן לקולא דהיינו באוכל מנייהו שלא בתוך הסעודה אזלינן לקולה שא״צ לברך המוציא ובהמ״ז אבל בתוך הסעודה אזלינן להיפך לקולא שזה לא מקרי פת כסנין אלא פת גמור ויוצא בברכת המוציא שבירך על הפת ואין לברך בתוך הסעודה אלא על דבר שהוא כסנין לד״ה עכ״ל וכ״כ הרשב״א דאין לברך על פת הבב״כ בתוך הסעודה משום דפת פוטרתו והביאו ב״י סימן קע״ז יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל מ״ג אות ט׳ דאם יברך על פת הבב״כ בתוך הסעודה יש ספק ברכה אלא ראוי לאדם שיכוין בברכת המוציא לפטור אותו יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע סימן מ״ג אות ו׳ וע״כ ירא שמים יצא ידי כולם דהיינו אם יש בדעתו קודם סעודה לאכול פת כסנין בתוך הסעודה אז יכוין בברכת המוציא לפטור אותו דהא אם בירך המוציא על פת כסנין יצא כמ״ש לעיל אות מ״ג ואם לא היה בדעתו קודם סעודה לאכול כדי לפטור אותו בהמוציא אלא אח״כ בא לדעתו לאכול אם הוא מיני מתיקה או מטוגן בשמן שיכול לאכול ממנו עם הפת אז יעשה כן כדי שיהא מדברים הבאים מחמת הסעודה שא״צ ברכה ואם לאו לא יאכל עד אחר בהמ״ז כדי לצאת אליבא דכ״ע:

עא) כללא דמילתא כל שאוכל למזון ולתבשיל כמעשה קדרה שקורין עפי״ל פלאד״ן ופאוידל״י פלאד״ן תמיד מחמת סעודה הם באים וא״צ לברך עליהם תוך הסעודה כי הפרי נעשה תבשיל תוך המולייתא וקמחא עיקר ואין להחמיר וליקח קצת תפוחים מבפנים ולברך עליה בפה״ע דהוי ברכה לבטלה דקימחא עיקר מ״א שם בשם של״ה. וכ״כ האחרונים. ועיין לקמן סימן קע״ז אות ה׳:

עב עב) שם אבל אותם רקיקין וכו׳ דאין מתכוונים לאכול הרקיקין רק שעושין הרקיקין שלא יטנפו הידים מהמרקחת. מ״א ס״ק כ״ג. ואפי׳ אם אכל המרקחת ונשאר העיסה לבדה אין לברך על אותה עיסה כיון שבשעת אפייה לא נאפה בתורת לחם רק טפל אלא דבזה יש חילוק דכל זמן שאוכל אותם עם המרקחת אין מברך כלל על העיסה כדין מברך על העיקר ופוטר הטפל ואם אוכל העיסה בפ״ע מברך עליה במ״מ. ט״ז ס״ק י״א. ועיין לעיל אות נ״ו ולקמן סימן ריי״ב אות י״ד:

עב) שם הם טפילים וכו׳ ובמדינות אלו שמניחים המרקחת על הדובשנים שקורין פלאדי״ן שטובים למאכל א״כ כוונתו ג״כ על אכילת הדובשנים ומברך עליהם במ״מ ופוטר את המרקחת שהיא טפילה למין דגן. ר״ז סוף אות ט׳ ועיין לקמן סימן ריי״ב אות ט״ז:

עג עג) [סעיף ט׳] פת גמור אפי׳ פחות מכזית וכו׳ כתב העו״ת אות ט׳ ויש לתמוה דהא סמך לברכה ראשונה הוא דילפינן מק״ו מברכת המזון כשהוא שבע מברך וכו׳ ואמאי לא נאמר דיו לבא מן הדין להיות כנידון מה בהמ״ז דוקא בכזית אף ברכת המוציא בכזית ע״כ. והביאו א״ר אות כ״א וכתב עליו דאשתמיטתיה דברי תו׳ סוכה נ״ו ויומא ע״ח והרא״ש שם שהקשו קושיא זו ומתרצי דלאו ק״ו גמור הוא אלא מדרבנן וגילוי מילתא בעלמא היא משום דאסור להנות בלא ברכה יעו״ש. ובכ״מ פ״ג מה״ב דין י״ב כתב על דברי התו׳ והרא״ש הנז׳ ואכתי קשה לי מה ראו חכמים להחמיר בברכה שלפניו

שהוא מדרבנן יותר מברכה אחרונה שהיא דאורייתא ותירץ שלכך אמרו דבתחלה יברך אפילו על כל שהוא שמא ימלך ויאכל כשיעור ונמצא שהיה צריך ברכה לפניו ואין בידו לתקן אבל לאחריו אקמוה אדינא שאם אכל כשיעור יברך וא"ל לא יברך עכ"ל. והביאו א"ר שם. ועיין לעיל סימן קס"ז אות כ"ה:

עד עד) שם אפילו פחות מכזית וכו' מי שאכל חצי זית וחזר ואכל חצי זית אחר בתוך אכילת פרס ולא היה בדעתו כשבירך על הראשון כתב הלק"ט ח"ב סימן קמ"ז בדרך אפשר שצריך לברך יעו"ש. אבל המאמ"ר אות י"ט כתב בפשיטות שצריך לברך והביא ראיה ברורה לדין זה ממ"ש סעיף ו' דאם מתחלה היה בדעתו לאכול ממנו מעט ובירך במ"מ ואח"כ אכל שיעור דצריך לברך בהמ"ז אעפ"י שלא בירך המוציא תחלה יעו"ש:

עה עה) שם אפי' פחות מכזית וכו' כתב הב"ח סימן תע"ה דאם יש לו צריך לאכול לכתחלה כזית יעו"ש. וכ"מ ממ"ש רש"י בחולין סוף דף ז' ע"ב יע"ש. אבל מדברי התו' והראב"ד בס' תמ"ד נראה דאפילו יש לו סגי בפחות מכזית יעו"ש. ער"ה אות ח' ועיין בדברינו לעיל סי' קנ"ח סוף אות יו"ד:

עו עו) שם מברך עליו המוציא וכו' כ"פ מרן ז"ל בב"י כדעת הרמב"ם והרא"ש והרשב"א ודלא כהראב"ד ז"ל שכתב דבפחות מכזית לפניו מברך במ"מ ולאחריו מעין ג' יעו"ש. וכ"ה הסכמת האחרונים כפסק מרן ז"ל וכן עמא דבר:

עז עז) שם מברך עליו המוציא וכו' כתב הח"א כלל נ"א אות י"ז אחד מה' מיני דגן שגדל בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ דאינו נקרא ארץ כדאיתא בירושלמי כלאים סוף פ"ז אלא מברך עליו במ"מ ומ"מ מברך אחריו ברהמ"ז ונראה דה"ה דאין מברך בפה"א ועל פירות האילן צ"ע אם מברך בפה"ע יעו"ש. אבל השד"ח כללים כלל ך' אות ק' הרבה להשיב על דברי הח"א הנז' וכתב דאין ראייה מהירושלמי כלאים הנז' וצריך לברך המוציא וגם בפה"א אם הוא פרי האדמה יעו"ש וכן הפתה"ד ח"ב סי' ר"ג אות א' האריך מאד בעניינים אלו ומסקנתו לדינא דעל פת מה' מיני דגן הגדל בעציץ שאינו נקוב ומונח בארץ מברך המוציא ועל פרי הגדל בו מברך בפה"א יעו"ש. והביאו השד"ח שם. א"ח אות י"א:

עח עח) [סעיף יוד'] חביצא דהיינו פירורי לחם שנדבקים יחד וכו' לאו דוקא דאפילו רק שרויים בתוכו דינא הכי כמ"ש סי"א וסי"ב אלא לרבותא נקט דאעפ"י שנדבקו אם אין בכל פרוסה כזית מברך במ"מ. מ"א ס"ק כ"ד. וכ"מ בלבוש. וכ"כ הסי"ב אות ט' וכל שהיה בהם כזית בשעת בישול תו לא מהני אח"כ לפרם א"א אות כ"ח אלא שסיים וצ"מ. וכ"מ מדברי הר"ז אות ח"י דבעינן דוקא בשעת בישול אין בהם כזית או שנימוחו ע"י בישול ולא נשאר בכל פרוסה כזית אבל לא אח"כ יעו"ש:

עט עט) שם אם נתבשל וכו' דהיינו שנתן הלחם בכלי ראשון אבל אם הניח הפירורין בקערה ועירה עליה רותחין לא מיקרי נתבשל. ב"י בשם המרדכי. והביאו מ"א ס"ק כ"ה וכתב מאחר שיש מחלוקת ביו"ד סימן ס"ח אם עירוי מבשל ככ"ר לכן יש למנוע שלא לאכול פירורין שעירה אליהם מכ"ר ונראה שיש בהם תואר לחם וכ"ש כשאוכל הרבה עד ששבע ממנו דהוי ספק דאורייתא אם יברך בהמ"ז לכן יברך על פת אחר תחלה כמ"ש סימן קע"ו עכ"ל. וכ"כ מי"ט והב"ד א"ר אות כ"ב. סו"ב אות יו"ד. ר"ז אות ח"י. והיינו דוקא אם נראה שיש עליהם תואר לחם אבל אם הלך מהם תואר לחם ע"י העירוי וגם אין בכל פרוסה כזית מברך במ"מ. ר"ז שם. ומיהו אם אין יד סולדת בו אף על האש לא הוי בישול. א"ח אות ל':

פ פ) שם אם יש בהם כזית. פי' שבכל פרוסה בפ"ע הוי כזית. מ"א ס"ק כ"ו. ור"ל אם נדבקו אח"כ שני חצאי זית ביחד דהדיבוק אינו מחשבם לכזית וכמ"ש לעיל אות ע"ח. וכ"כ המחה"ש ר"ז שם. ח"א כלל נ"ד אות יו"ד. קיצור ש"ע סימן מ"ח אות ז' וה"ה אם לא היה בהם כזית ונפחו ע"י בישול ונעשה בכל פרוסה כזית דמברך במ"מ. ח"א שם. קיצור ש"ע שם. ומיהו בחדא פרוסה שיש כזית מברך המוציא וג' ברכות א"א אות כ"ו:

פא פא) שם אם יש בהם כזית וכו' עיין ב"י מ"ש בשם הרמב"ם דאפילו אם יש בו כזית אם אין בו תורייתא דנהמא מברך במ"מ יעו"ש. וכתב בס' קובץ על הרמב"ם ה"ב פ"ג דגם דעת בה"ג כהרמב"ם דאם עברה צורתו לגמרי ע"י בישול אפילו ביש בהם כזית לא מברכינן המוציא וראוי לחוש לדבריהם יעו"ש. והביאו פ"ת וא"ח אות י"ב. וע"כ יש ליזהר לכתחלה לפוררם פחות מכזית או לברך על פת גמור ולפטור את זה:

פב פב) שם אעפ"י שנראה שיש בו תואר לחם וכו' דכיון שנתבשל אינו חשוב' תואר לחם. טור. לבוש. מ"א ס"ק כ"ז:

פג פג) שם מברך במ"מ וכו' ודע דבכל הני אפילו קבע סעודתו עליו מברך במ"מ כיון דלאו פת הוא כלל. מ"א ס"ק כ"ח. א"ר שם. ר"ז שם. ח"א שם. קיצור ש"ע שם:

פד פד) אמרינן בגמרא אם פירר הלחם עד שמחזירן פסולת ואח"כ חזר וגבלן יחד וחזר ואפאן צריך לברך המוציא אפילו ליכא תוריתא דנהמא דהא מיקרו פירורין שיש בהם כזית לר"י ובכזית לא בעי תואר לחם ומשמע שם אפילו מטוגנים בשמן בתחלה. וא"כ אותם שעושים פרימזלי"ך מלחם

מפורר או מלחם שרוי במים צריך לברך המוציא כיון שתחילתו היה לחם ולא נפק מתורת פת עד שאין בכל אחד כזית. מ״א שם. מיהו בתשו׳ בית אפרים חא״ח סי׳ י״א וי״ב האריך בזה וסיים לפסקא דאף פת גמור שנטחן עד אשר דק ואין בו פירורין כזית אעפ״י שגלגלם יחד ע״י דבש או שמן כל שנשתנה תוארן מתואר לחם בין שבשלו אח״כ או אפאו כל שע״י אפייה לא חזר עליו צורת הפת כגון לעקיך וכיוצא בו דאזיל חוורא ואתי סומקא אין מברכין עליו אלא במ״מ. ואצ״ל בפרימזלי״ך שטגנן בשומן ומכ״ש בקניידלי״ך שבשולו במים ואף אם חבירו בבצים אם נתבשל. אך אם נאפה יש להסתפק שדעת התו׳ דאפי׳ אם נעשה מקמח ממש מברך עליו המוציא ומכ״ש בפת פרור וירא שמים לא יאכל כ״א בתוך הסעודה יעו״ש. והביאו שע״ת אות כ״ד. וכ״כ בתשו׳ משיבת נפש סימן ד׳ יע״וש והביאו פ״ת וא״ח אות י״ג. וכ״כ ח״א שם אות י״ב קיצור ש״ע שם אות ע׳ וזהו דוקא אם גבלן בשמן או דבש אבל אם גבלן במים יש ליזהר לעשותן פחות מכזית. ח״א שם. ועיין באות שאח״ז:

פה **פה) הסופגניז** שעושין בפסח ממצה כתושה מעורבין בבצים ומטוגנין בשמן אעפ״י שבעודו כתוש צריך לברך המוציא וג׳ ברכות מ״מ כשחברו במים ובבצים נשתנה וא״צ לברך המוציא וג׳ ברכות אלא במ״מ וברכה מעין ג׳ וכ״ש אחר הטיגון. הרש״ך ח״א סי קס״ג. כנה״ג בהגה״ט. וכ״פ בתשו׳ אגורה באהלך דף ד׳ יעו״ש. ח״א שם. וכתב ודלא כמ״א שהניח בצ״ע. קיצור ש״ע שם וכ״כ בתשו׳ משיבת נפש סימן הנד׳ דבלעקי״ך הנעשה ממצה פרורה בדבש ותבלין ואפאו יש לו דין פת כסנין דאי לא קבע סעודתיה עליה מברך במ״מ כמו בנעשה מקמח בעלמא יעו״ש. והביאו פ״ת וא״ח שם. מיהו הח״א שם כתב דמ״מ יש להחמיר בלעקו״ך. וכ״כ לעיל באות הקודם דבנאפה יש להחמיר ולאוכלו בתוך הסעודה יעו״ש ועיין לקמן אות ק״ב:

פו **פו) ומיהו** אותן המטגנין פרוסות שלימות פשוט דמברך המוציא וכמ״ש פה בש״ע. מ״א שם. סי״ב אות ט״ו ר״ז שם. קיצור ש״ע שם אות ז׳ יפ״ל אות ד׳:

פז **פז) שם אלא מפורר וכו׳** דכיון שהוא פת בפ״ע אינו יוצא לעולם מתורת פת. טור. ט״ז ס״ק י״ג:

פח **פח) שם מפורר דק דק וכו׳** כתב המאמ״ר אות כ״א דמירי שמפורד דקדק בתוך המשקה אלא שאינו לא מבושל ולא מחובר אלא כל פירור ופירור עומד בעצמו וכתב שכ״מ מדברי הפוסקים וכן י״ל דברי ב״י יעו״ש:

פט **פט) שם מברך עליו המוציא וכו׳** ואם אוכל מהם כביצה צריך נט״י בברכה ואעפ״י שהם פירורין דקין. ר״ז סי׳ קנ״ח אות ב׳:

צ **צ) [סעיף יא׳] יש מי שאומר וכו׳** הא דכתב זה בשם יש מי שאומר אעפ״י שלא הביא פלוגתא בזה בב״י משום כי כן דרך מרן ז״ל דסברה יחידית כותב אותה ג״כ בשם יש מי שאומר כידוע וסברה זה לא כתבוה כ״א רק התו׳ בברכות נ״ז ע״ב והמרדכי שם וכן מ״ש אח״כ בסעיף י״ב יש מי שאומר משום דסברה זו לא כתבה כ״א רק המרדכי שם כמ״ש בב״י יעו״ש:

צא **צא) שם דפירורין הנותנין במים וכו׳** היינו שאין בהם כזית בכל אחד וכמ״ש הש״ע בסעיף שאח״ז. ט״ז ס״ק י״ד. וכ״מ בלבוש. וכ״כ הר״ז אות ח״י. ח״א כלל נ״ד אות י״א. קיצור ש״ע סימן מ״ח אות ז׳:

צב **צב) שם שנותנין במים וכו׳** וה״ה לחתיכות פת שמיבשין על הגחלים ושורין אותם אח״כ בשכר שקורין פעני״ץ אם אין בכל פרוסה כזית וגם נתלבן השכר מחמת שרייתן מברך עליהם במ״מ. של״ה. מ״א ס״ק כ״ט. א״ר אות כ״ד. ר״ז שם:

צג **צג) שם והמים מהלבנים וכו׳** וה״ה ביין לבן אבל ביין אדום אף אם לא נתלבן היין מחמת הפירורין מברך עליה במ״מ הואיל דלחם נתאדם ע״י היין כן דקדק בנ״ץ וכ״פ להדיא בשל״ה דף צ״ב וכ״מ בט״ז ס״ק ט״ו. א״ר אות כ״ג. ועיין לקמן אות צ״ו:

צד **צד) שם ואין מברך עליה אלא במ״מ וכו׳** והא דכתב בסימן תס״א ס״ד דיוצאין במצה שרויה שלא נימוחה ומשמע אעפ״י ששרויה הרבה י״ג דהתם מיירי דצריך לשרות כל הכזית ביחד ולאוכלו ולכך מברך המוציא ובהמ״ז. מ״א סק״ל:

צה **צה) שם ואין מברך עליה אלא במ״מ וכו׳** ואפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה. ר״ז שם. ח״א שם. קיצור ש״ע שם. ועיין לעיל אות פ״ג:

צו **צו) [סעיף יב׳] שפת השרוי ביין וכו׳** וז״ל המרדכי וכן השורה פתו ביין אין מברך המוציא שיצא מתורת לחם הואיל וסימוק ודומה לפת הבב״כ ומברך עליו במ״מ דמיזן זיין עכ״ל והביאו ב״י וט״ז ס״ק ט״ו. וכתב שם הט״ז דר״ל שעי״ז נשתנה צורתו אבל בלבן הוי דינו עד שיתלבן היין מחמת הפת כמ״ש לפני זה לענין מים עכ״ל. ומ״ש העו״ת אות יו״ד דמור״ם פליג על דברי מרן ז״ל כתב עליו המאמ״ר אות כ״ג דלא כן הוא אלא שהדבר פשוט דגם מור״ם מודה בהאי דינא שכתב מרן ז״ל ומ״ש תיבת אדום הוא רק לבאר יעו״ש. ועיין לעיל אות צ״ג:

צז) **שם שפת השרוי ביין וכו'** ומ״מ אותם לחמים שעושין ליו״ט וצובעין עם מי זאפרי״ן אפילו אין בפרוסה כזית מברך המוציא ושאני כאן דשרו קצת ביין אדום אע״ג דלא נתלבן היין מהפת ואפשר בלחם זה אם נשרה קצת ביין לבן נמי אין בו תואר לחם וצ״ע. א״א אות כ״ח:

צח) **שם אינו מברך אלא במ״מ וכו'** ואם צריך לברך ג״כ על היין עיין שכנה״ג בהגב״י אות י״א שהאריך בזה וסיים ולכן לאפוקי נפשין מפלוגתא אני נוהג כשאני רוצה לאכול פת שרוי ביין לברך תחלה על היין קודם נתינת הפת בתוכו ואח״כ אני נותן הפת או פת הבב״כ לתוכו יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ל בהם רש״ל דטוב לברך על המשקה תחלה ואח״כ ישרה בו פתו יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות כ״ד בענין שתיית הקאוו״י הנהיג בבקר לשרות בו פת הבב״כ לברך תחלה שהכל על מעט קאוו״י ואח״כ לברך על הפת הבב״כ ואם מברך תחלה במ״מ על פת הבב״כ קודם שיטבלנו בקאווי ואח״כ שותה מעט קאווי ומברך עליו שהכל נמי אתי שפיר דליכא למימר דנפטר הקאווי בברכת במ״מ מאחר שלא נשרה בתוכו יעו״ש. ולא שייך בזה גורם ברכה שאינה צריכה כיון דכוונתו לתקן כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא. ולפי מ״ש סימן רי״א סעיף ד׳ בהגה דברכת מזונות קודמת לברכת היין יעו״ש וא״כ כ״ש לברכת שהכל ולכן יש לעשות בדרך זה דהיינו אם רוצה לשרות פת הבב״כ ביין או במשקה אחר או בקאווי תחלה יברך במ״מ על הפת הבב״כ לבדו בלא שרייה ויכוין שאינו רוצה לפטור בברכה זו כ״א דוקא הפת הבב״כ ולא הדבר שרוצה לשרות בו ואחר שאכל מן הפת הבב״כ יכוין בדעתו שהוא תאב לשתות מן המשקה ההוא מעט לבדו בלתי שריית הפת ויברך עליו שהכל או בפה״ג אם הוא יין ואחר הברכה ישתה מעט לבדו ואח״כ שורה בו הכסנין וכן אם הוא בתוך הסעודה ורוצה לשרות פתו ביין יברך תחלה על היין וישתה ממנו מעט ויכוין ג״כ שהוא תאב לשתות מעט יין לבדו בלתי שרייה ואחר שבירך ושתה מעט אח״כ שורה בו פתו וזהו דוקא ביין אבל אם רוצה לשרות בשאר משקים בתוך הסעודה כמ״ש לקמן סי׳ קע״ד סעיף ז׳ יעו״ש ובכה״ג שרוצה לשרות בהם פתו פשיטא דאין לברך. ועיין בדברינו לעיל סימן קנ״ח אות כ״ג:

צט) **האוכל** פירות בפת הבב״כ צריך לברך גם על הפירות תחלה וסוף ואינו יוצא בברכת הפת הבב״כ כיון דאין דרך ללפת בהן את הפת כדאיתא בש״ע סימן קע״ז ולכן לא הויין טפלין גבי פת הבב״כ כבשר ודגים דמיקרי טפל לגבי פת הבב״כ. כתונת יוסף סימן י״ד. והביאו עיקרי הד״ט סימן ט׳ אות כ״ו. ולפי מ״ש לעיל באות הקודם יש לעשות בדרך זה דהיינו תחלה יברך במ״מ ויכוין שאינו פוטר בברכה זו כ״א דוקא פת הבב״כ לבדו ויאכל מעט פת הבב״כ לבדו ואח״כ יברך ברכת הפרי ההוא ויאכל ממנו לבדו ואח״כ אם רוצה ילפת בו הפת. ולענין ברכה אחרונה של הפירות אם אכל מהם שיעור כזית דהיינו ט׳ דראה״ם פירות לבדם בלתי לפיתת הפת או בתחלה קודם הלפיתה עם הפת או אח״כ מברך על המחיה ועל הפירות ואם לא אכל שיעור לבדם בלתי הלפתן אז לא יברך כ״א על המחיה ולא יזכיר פירות ורק יכוין בברכת המחיה לפטור את הפירות שליפת עם הפת ויתבאר עוד מזה לקמן סימן ר״ח אות ע״ה בס״ד:

ק) **אם** מפרר מעט לחם דק דק לתוך השכר אם כדי שיתן בו טעם אינו מברך רק שהכל על השכר משום דעיקר כוונתו לשתות השכר והלחם אין בו ממשות ודבר חשוב. מ״א סק״ל. א״ר סוף אות כ״ד סו״ב אות ט״ו ת״א כלל נ״ד אות י״ג. אבל אם כוונתו על הלחם ג״כ ותתיכות קצת גדולות הדין כבסעיף יו״ד. א״א אות ל׳ וכ״כ הח״א שם דאם הפירורין בעין ויש בהם ממשות אינם בטילין וצריך לברך גם עליהם:

קא) **שם שאין בכל אחת כזית.** דאם יש כזית הא מבואר לעיל סעיף יו״ד דצריך לברך עליהם המוציא אע״ג דאין בהם תואר לחם יעו״ש. וכ״כ השל״ה דף צ״א ע״ב:

קב) **[סעיף יג׳] אפי׳ שיש עליה תוריתא דנהמא.** פי׳ כגון שאפאו באילפס ואפילו הכי לא הוי לחם. ול״ד למ״ש בסעיף יו״ד דהתם הוי לחם מעיקרא ולכן כל זמן שיש בו תואר לחם לא נפיק מתורת לחם. מ״א ס״ק ל״א. ועיין לקמן אות קי״ג:

קג) **ומיהו** מעט משקה שמושחין האילפס שלא ישרף העיסה לא מיקרי משקה כמ״ש לקמן בהגה סעיף יו״ד יעו״ש. וכ״כ המ״א שם:

קד) **שם** אפי׳ שיש עליה תוריתא דנהמא וכו׳ ואף שיש בהן פרוסה כזית. ול״ד לחביצא בסעיף יו״ד דהתם היה תחלה פת גמור משא״כ הכא שהעיסה נתבטל. א״ר אות כ״ה. ח״א כלל נ״ד אות ו׳:

קה) **שם** ואפילו נתחייבה בחלה וכו׳ כתב הב״ח דאם היה דעתו בתחלה לאפותה ונמלך לבשלה מברך המוציא יעו״ש. אבל המ״א ס״ק נ״ב חולק עליו וכתב אע״ג דחיוב חלה בא בשעת לישה אבל חייב המוציא בא בשעת אפייה וכיון שאח״כ בשלה אין עליה ברכת המוציא יעו״ש. וכ״מ מדברי הט״ז ס״ק ט״ז. וכ״כ א״ר שם מאמ״ר אות כ״ו. ר״ז אות ט״ז:

קו) **שם ויש חולקין וכו'** דס״ל כיון דבלילתו עבה ואית בהו תואר לחם מברך המוציא. מ״א ס״ק ל״ג. ר״ז שם:

קז קז) שם הגה. ונהגו להקל. פי׳ שנהגו להקל ולברך במ״מ כס׳ הראשונה. וכ״כ בב״י דנהגו העולם שלא לברך המוציא על הסופגנין וכיוצא בהן אעפ״י שעושין תחלת עסתן עבה וכ״כ הלבוש. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ז. ומ״ש הב״ח דנהגו להקל פירושו שמברכין עליהם המוציא כתב עליו הט״ז שם דלא דק יעו״ש. וכ״כ המ״א ס״ק ל״ד. סו״ב אות י״ב. מאמ״ר אות כ״ז. ר״ז שם. ח״א שם. יפ״ל אות ד׳:

קח קח) שם ונהגו להקל. ומ״מ אם שבע ממנו הוי ספק דאורייתא וצריך לברך בהמ״ז מספק כמ״ש סימן קפ״ד סעיף ד׳ מ״א שם. א״ר אות כ״ו. ומיהו הר״ז שם וח״א שם כתבו דלס׳ ראשונה אפי׳ אכל כדי שביעה אינו מברך אלא במ״מ ולאחריו על המחיה. וכתב א״א אות ל״ד דדעת הש״ע והלבוש כס׳ ראשונה יעו״ש. וע״כ לכתחלה אם אפשר יש לפוטרו בברכת המוציא כמ״ש מרן ז״ל ואם א״א כגון שאין לו פת או שאינו יכול לאכול פת מאיזה סיבה אז יברך עליו במ״מ ולאחריו מעין ג׳ מאחר שכן נהגו כמ״ש באות הקודם אלא צריך ליזהר שלא יאכל כדי שביעה כ״א פחות מג׳ ביצים ואם לא ידע יאכל כדי שביעה אז ג״כ לא יברך אחריו כ״א מעין שלש דכיון דאיכא פלוגתא בזה למעוטי בברכות עדיף. ועיין לעיל אות ס״ג ולקמן אות קט״ז ודוק:

קט קט) שם וירש יצא ידי שניהם וכו׳ וראוי ג״כ שיזהיר לכל בני ביתו כשאוכלים פאסט״ל או ריבאנאדא״ס די פארידה בימיאילו״ם וכיוצא שלא יאכלו בלתי נט״י וגם על הלחם המוציא תחלה וכן ראוי לעשות. רו״ח:

קי קי) שם ולא יאכל אלא ע״י שיברך על לחם וכו׳ והגם דכתב בסעיף ח׳ דאם אוכל פת כסנין בתוך הסעודה שלא מחמת סעודה צריך לברך עליהם במ״מ וא״כ אף כי יברך על הלחם תחלה לא ינצל מספק כתב השל״ה דהכא כיון דבלילתן עבה ואין ממולאין בשום דבר וגם לא נילושין עמו פת פוטרתן. והביאו מ״א ס״ק ל״ה. והמ״א שם כתב דהכא מיירי בפשטי״ד ממולא בבשר או קרעפלי״ך והן באים לתבשיל ולמזון ולא לקינוח ולכן פת פוטרתן עכ״ל. ועיין בדברינו לעיל אות ע״א ודוק:

קיא קיא) שם אלא ע״י שיברך על הלחם וכו׳ וכשמברך על הלחם לפטור את פת כסנין צריך שיאכל כביצה פת תחלה ואח״כ יאכל פת כסנין משום דעל פחות מכביצה לא יוכל לברך ענט״י כמ״ש לעיל סימן קנ״ח סעיף ב׳ וגם צריך לכוין בברכת המוציא לפטור את פת כסנין וכמ״ש לעיל סוף אות מ״ט יעו״ש:

קיב קיב) שם הגה כל זה לא מיירי אלא בדאית ביה וכו׳ ול״ד לסעיף יו״ד דלא בעינן תואר לחם ביש בו כזית דהתם היה תחלה פת גמור. ט״ז ס״ק ח״י:

קיג קיג) שם בהגה. לאחר אפייה וכו׳ הא דנקט אפייה משום דהכא מיירי שאפה הפשיטיד״א במחבת במשקה או במים דאם בשלו בקדירה פשיטא דלא הוי תואר לחם אפילו לחם גמור שבשלו אח״כ כמ״ש סעיף יו״ד ולכן נקט אפייה. מ״א ס״ק ל״ו. מיהו השל״ה דף ץ׳ ע״ב כתב דמלת אפייה ט״ס וצ״ל לאחר בישול או טיגון תואר לחם יעו״ש ור״ל לאחר בישול בקדירה וטיגון במחבת וכ״כ בס׳ אבן העוזר דגם לאחר בישול בקדירה שייך ביה תואר לחם והתם בסעיף יו״ד שאני משום דאין בפרוסה כזית ולכך הוי שינוי בכל דהו ודלא כמ״א אלא כמ״ש השל״ה יעו״ש. וכ״כ הגר״א ובית מאיר ומגן גבורים יעו״ש:

קיד קיד) שם בהגה. אבל פשטיד״א וקרעפלי״ך וכו׳ פי׳ שממולאין בבשר כמ״ש ססי׳ זה דאילו ממולאין במיני פירות הוי כסנין כמ״ש סעיף ז׳ אפילו נאפה בתנור. מ״א ס״ק ל״ז מיהי הט״ז ס״ק י״ט וך׳ כתב דאפילו אם ממולאים בבשר הוי כסנין ומ״ש בססי׳ זה דבפשטיד״א הממולאין בבשר מברך המוציא היינו אם קבע עליהן סעודה יעו״ש. ויתׄ בדברינו לשם אות קל״ז יעו״ש:

קטו קטו) שם בהגה. ואין לאוכלם אלא א״כ בירך על שאר הפת וכו׳ ואע״ג דכתב לעיל בהגה ונהגו להקל ור״ל לברך במ״מ וכמ״ש לעיל אות ק״ז מ״מ מ״ש כאן לפוטרו בפת היינו לפי מ״ש בש״ע דיר״ש יצא ידי שניהם וכו׳ וכ״כ הגר״א. ועיין ט״ז ס״ק י״ט:

קטז קטז) שם בהגה. אבל אם נילוש בהם וכו׳ ומ״מ נ״מ דהתם אם קבע סעודתו עליו מברך המוציא לכ״ע. ואם טגנו במשקה איכא פלוגתא אי מהני קביעות דלאו לחם כלל לדעת הראשון כיון דמבושל הוא או מטוגן וכ״כ התניא מעשה קדרה מקמח או דבש או בחלב ושאר משקה אפילו קבע עליו מברך עליו במ״מ. מ״א ס״ק ל״ח. ור״ל דהתם בסעיף ז׳ אם קבע עליהם מברך עליהם המוציא לכ״ע משום דהם אפויים לא כן הכא דטגנו במשקה איכא פלוגתא ולסברא הראשונה אפי׳ קבע אין מברך המוציא דלאו לחם כלל כיון שהיא מבושל אי מטוגן וכמ״ש לעיל אות ק״ח יעו״ש ולסברה שנייה כיון שהיה מתחלתו עיסה עבה אע״ג שבשלו אח״כ הרי הוא כלחם גמור. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל אות ק״ח יעו״ש וה״ד אי אית בכל פרוסה כזית אבל אם אין בכל פרוסה כזית לכ״ע אין מברך אלא במ״מ ולאחריו מעין ג׳ ואפילו אם קבע סעודתו עליו דכל דבר שהוא מבושל או מטוגן ואין בכל פרוסה כזית לכ״ע אין מברכין עליו אלא במ״מ ולאחריו מעין ג׳ כמ״ש לעיל סעיף יו״ד גבי חביצא ובדברינו לשם אות פ״ג יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל נ״ד אות ו׳ ובנ״א שם אות ב׳ יעו״ש. ועיין לעיל אות מ״ט:

קיז קיז) [סעיף יד'] חלוט וכו' פי' שחולטין העיסה ברותחין אחר לישתה ואח"כ אופין אותה בתנור. לבוש:

קיח קיח) שם חלוט וכו' ואפילו בלילתו רכה שחלטה ברותחין ואח"כ אפאה בתנור מברך המוציא טור סימן תנ"א. וכ"כ הלבוש. מ"א ס"ק ט"ל וכתב שם המ"א דבריו משמע שאפילו טיגנו בשמן ואפאו אח"כ מברך המוציא. אבל אם נילוש בשמן הוי כסנין כמ"ש סעי' ז' יעו"ש מיהו מדברי הט"ז סק"ך משמע דאם טיגנו בשמן או בדבש אפי' אם חזר ואפאו אם לא קבע עליו מברך במ"מ ואחריו מעין ג' יעו"ש ושיעור הטיגון לדברי מרן ז"ל כל שיש בו טעם שמן או הדבש ולדברי מור"ם ז"ל עד שיהיה כ"כ שמן שיהיה הוא העיקר כמ"ש סעיף ז' יעו"ש:

קיט קיט) שם פת גמור הוא וכו' ובכלל זה מה שקורין בל"א איב"ר זאטנ"י זעמי"ל. א"ר אות ל'. וה"ה ביגול או פרעצ"ל וכדומה שמבשלין במים ואח"כ אופין בתנור לחם גמור הוא ומברכין המוציא בכל שהוא כבסעיף ט' ומיהו נראה דבעינן שיהא אפוי בתנור שאין חוטין נמשכין ממנה דאל"כ רק מבשלין במחבת ואח"כ משהין בתנור מעט כדי קרימה כל דהו אין זה לחם. א"א אות ט"ל:

קכ קך) ומיהו בס' זכרנו לחיים דף ב' אות ט' כתב בשם הרב מהרס"ע הלוי ז"ל לענין החלטין הסכימו חכמי הישיבה דהקטנים נעשו לאכילת עראי וברכתם במ"מ ומעין ג' והגדולים שראוי לקבוע סעודה עליהם צריך נט"י והמוציא ובהמ"ז ודוקא כשחלטום במים שראוי לקבוע סעודה עליהם אבל חלטום במי קטניות אף הגדולים דינם כדין פת הבב"כ עכ"ד. והביאו השד"ח אסיפת דינים מע' ברכות סימן א' אות יו"ד. וכתב משמע מדבריו דאף אם החלוטים הגדולים נעשו לאכילת ארעי מברך המוציא וג' ברכות דכיון שראויים לקבוע סעודה עליהם יצאו מתורת כסנין אך מדברי הב"ד שהביא הרב בירך את אברהם דף י"ט אות ד' מתבאר דאזלינן בתר עיקר עשייתו דכל שעיקר עשייתו לאכילת עראי לא חייבו חכמים המוציא ובהמ"ז וכתב דמטעם זה מברכינן במ"ם בכעכין יבשים ולא משום שהם קשין אלא משום שעיקרם נעשו לאכילת עראי יעו"ש וכתב דכ"מ בשו"ת אהל יצחק סימן ד' דמסכים לדינו מיהו בס' זכרנו לחיים ח"ב דף ג' אות ד' כתב דמה שתלה הב"ד בתחלת עשייתו אם הוא לאכילת עראי מברך במ"מ היינו דוקא כשיש תערובת מי פירות אבל במים לבד אינו תנוי בזה אלא כל שדרך בני אדם לקבוע עליהם מברך המוציא ובהמ"ז יעו"ש. והביאו א"ח אות ט"ז. וכ"מ מדברי כל הפו' הנז' ובסעי' ז' דהא דאזלינן בתר תחלת עשייתו ה"ד כשיש בו תערובת מי פירות אבל במים לבד אינו תלוי בזה ובכעכין יבשין ה"ד משום שהן יבשין וגם משום שאין רגילות לקבוע עליהן וכמ"ש לעיל אות ס"ב אבל אם אינם יבשים ואין מעורב בהם תבלין אין מברכין עליהם במ"מ ונראה שזהו מוסכם אליבא דכ"ע וכמ"ש בסעיף ז' יעו"ש. ודלא כהשד"ח שם שרצה לעשות סמיכות למקילין יעו"ש. וגם מ"ש שם השד"ח אות י"א בענין הליקום שעושין מעיסה שלשון אותה בחלב וחמאה כדי לאכול סעודת קבע יש לברך המוציא ובהמ"ז אפילו באכילת עראי אין נראה כן מהסכמת רוב הפו' אלא כיון שנילושו בחלב וחמאה אם אוכל עראי פחות מג' בצים אינו מברך אלא במ"מ ומעין ג' וגם אין חילוק בין שבת לחיל וכמ"ש לעיל אות מ"ח יעו"ש:

קכא קכא) הבוגפה שעושין אותן חוטין דקין ביותר שנותנין עיסה בכלי מנוקב נקבים דקים ולרוב רכות העיסה יורדת דרך נקבים ומלבד זה עוד מוסיפין לקלותה בשמן ומזלפין עליה דבש שע"י כן לא זיינה ולא סעדה ליבא אין קביעותה חשיב קביעות ואעפ"י כן המחמיר תע"ב וכשקובע סעודה עליה יברך על פת תחלה. גי"ר כלל א' סימן כ"ב ומיהו מהר"י שבאבו בס' פרח שושן חא"ח כלל א' סימן ג' חלק עליו וכתב שאין לאוכלה בקביעות סעודה אח"כ יברך על הפת תחלה ואם לא מצא פת יברך המוציא וג' ברכות יעו"ש והב"ד י"א בהגב"י. בי"מ אות כ"ו. וכבר כתבנו לעיל אות מ"ט דכל דבר שיש בו פלוגתא בקבע אם יברך המוציא או במ"מ לכתחלה יש ליזהר שלא לאכול כ"א פחות מג' ביצים ואם רוצה לאכול יותר יברך על פת תחלה יעו"ש ואם כבר אכל כדי שביעה בלא פת תחלה כבר כתבנו לעיל ג"כ באות ק"ח דלא יברך כ"א מעין ג' משום דלמעט בברכות עדיף היכא דאיכא פלוגתא יעו"ש. וכ"ז אי איכא בכל חתיכה כזית אבל אי ליכא בכל חתיכה כזית יכול לאכול מהם שיעור קביעות סעודה בלא פת תחלה ולברך אחריהם מעין ג' כמ"ש באות הקודם יעו"ש. ומזה אתה תדון לכל מקום שנכתוב בו פלוגתא בקבע וא"צ לכפול הדברים:

קכב קכב) וכתב עו"ש בס' פרח שושן דה"ה בסופגנין הנעשין מעיסה רכה הנקרא בערבי זאלבייה ובלע"ז בימואינוש שקולין אותה בשמן ואוכלין אותה בדבש שאם קובע סעודה עלייהו יברך על הפת תחלה אמנם הקטיי"ף יש לדונה כדין פת גמור יעו"ש. והביאו י"א שם. בי"מ שם. ומיהו בענין זה של הזלבי"ה יש מחלוקת גדולה בין הפו' דלדעת הריב"ש סס"י כ"ח ותשב"ץ ח"א סי' פ"ט וח"ג סימן י"א ובית יהודה ח"א סימן ס"א והנו"ש סימן רס"ט אות י"א ומהריק"ש ביו"ד סימן קי"ב דין ב' כולהו ס"ל דהדבש הוא עיקר ומברכין שהכל אבל לדעת הרשב"ש סימן תרכ"ח מברכין במ"מ וכן כתב הנו"ש שם אות ט"ו והער"ה סימן ר"ד אות ו' דלהרשב"ש מברכין במ"מ יעו"ש וכן כתב הפר"ח ביו"ד סימן קי"ב אות י"ז דעל המלבן מברכין במ"מ ודחה דברי התשב"ץ יעו"ש וידוע דהזאלבייה היא כמו המלבן וכן כתב בספרו מים חיים בתשו' סימן ח' וכתב שכן הוא דעת מרן ז"ל במ"ש סימן ר"ח סעיף ב' דמיני דגן ששלקן וכו' אפי' עירב בהם דבש הרבה יותר מהם מברך במ"מ ולבסוף על המחיה יעו"ש וכן דעת הרב זרע אברהם חא"ח

סימן א׳ וכן דעת החיד״א ביו״ד סימן קי״ב בשיו״ב אות ט׳ שכתב על הפר״ח דדבריו חיים וקיימים יעו״ש וכן כתב בברכ״י בא״ח סימן ר״ד אות ח׳ משם מר זקנו ומהר״י מולכו ז״ל יעו״ש וכן דעת זכור ליצחק סימן כ״ה יעו״ש וכתב שם הפר״ח באות י״ז שכך העידו על הרבנים הקדושים אשר בארץ המה שהיו בחברון שהיו מברכין במ״מ יעו״ש וכל דברי הפו׳ הנז׳ הביא אותם רה״ג בס׳ זב״צ על יו״ד סימן קי״ב אות ח״י וכתב כיון שרוב הפוסקים ז״ל ס״ל דמברכין במ״מ ודאי דהכי נקטינן וכן המנהג שלנו שנהגו כרוב הפוסקים יעו״ש וכתב עוד נראה לומר דבהזאלבייה שלנו כ״ע מודי דמברכין במ״מ יען שהרוב הוא מן הקמח והדבש הוא מועט וזה פשוט עכ״ד. וכן המנהג עכשיו פשוט לברך על הזאלבייה במ״מ ומעין ג׳ וכבר כתבנו לעיל סימן טו״ב אות ב׳ דממקום שיש מנהג לא אמרינן סב״ל יעו״ש. ועיין עוד באות שאח״ז ולקמן סימן ר״ד אות ס״א ודוק:

קכב) וכתב עו״ש בס׳ זב״צ אות י״ט דממוצא דבר יצא לנו שעל מין א׳ שקורין בערבי ראח״ת חלקו״ם והוא אם אכלם שלא בתוך הסעודה מברך בנ״ר משום דברכת בנ״ר שייכא אכל מילי וכתב דה״ה אם מסתפק במה שאכל אם ברכתו אחרונה מעין ג׳ או בנ״ר דיברך בנ״ר יעו״ש. וא״כ כ״ש בנידון דידן דאכל דבר שברכתו בנ״ר אלא רק דאיכא חשש משום דבר שמעורב בתוכו שיברך אחריו בנ״ר:

קכב) ודע דזה שאמרנו הגם שלא יש כזית בכא״פ דובדרך לפניו במ״מ ה״ד אם נרגש טעם הדגן בתוך הדבש וכדמשמע מדברי מרן ז״ל בסימן ר״ח סעיף ט׳ ומ״א שם ס״ק ט״ו אבל אם לא נרגש טעם הדגן שם מחמת מיעוטו אינו מברך אלא רק שהכל שזה נחשב עשוי רק לדבק ובטל בדבש וכמ״ש בש״ע שם סעיף ב׳ יעו״ש וע״כ ראח״ת חלקו״ם שעושים עתה כאן בירושת״ו וגם הבא מקושטא שאין נרגש בו חלב חטה כ״א טעם הסוקר לבד אין לברך עליו כ״א דוקא שהכל לפניו ולאחריו בנ״ר. וגם דע דבאלו הענינים הם משתנים לפי המקומות והזמנים דשמעתי אומרים דיש עתה שעושים הזאלבייה והרח״ת חלקו״ם מקמחים שאינם מה׳ מיני דגן וע״כ צריך המורה לחקור ולדרוש ואח״כ להורות:

קכג) העצידה דהיינו שנותנין מים ע״ג האור עד שמתחילין להרתיח ואח״כ נותנין לתוכן קמח סולת ומערבין בכף עד שנעשה הכל עיסה אחת קשה ואוכלין אותה עם דבש וחמאה מברך עליה במ״מ וברכה א׳ מעין ג׳ ואם קבע סעודה עלייהו טעונה המוציא וג׳ ברכות. גו״ר שם. אבל מהר״י שבאבו שם בפרח שושן חלק עליו וכתב דאפי׳ אם קבע סעודתו עליו אינו מברך כ״א במ״מ ומעין ג׳ יעו״ש. י״א שם. בי״מ או׳ כ״ז:

קכד) הגאגא״ש דהיינו שלוקחין קמח וקולין אותו ע״ג מחבת בלי שום משקה ואח״כ נותנין אותו לתוך מים חמין ועושין אותו כמין משקה רך וראוי לשתיה מברך במ״מ גו״ר שם. וכן הסכים מהר״י שבאבו שם. י״א שם. בי״מ אות כ״ח. ועיין לקמן סימן ר״ח סעיף ו׳ ודוק:

קכה) חרירה והיא שלוקחין חתיכת שאור קטנה ומערבין במים ומבשלין אותם והם רכים עד מאד ויש בני אדם שנותנין פרוסת פת לתוכה ואוכלין אותה ויש ששותין אותה לבדה אם שותה אותה לבדה אין מברך עליה אלא שהכל נהיה בדברו דלאו לאכלה עבדין לה ולמזון אלא במקום תבשיל גו״ר שם וכן הסכים מהר״י שם. י״א שם. בי״מ אות כ״ט:

קכו) הכסכוסו והוא ששורין פת יבש במים ולוקחין הפת ומפזרין עליו קמח ומגלגלין עליו ביד בכלי גדול ונעשה הכל פירורין דקין ונותנין אותו בכלי מנוקב נקבים דקים ונותנים כלי זה ע״ג קדרה של מים או של תבשיל העומדת על האש והזיעה וההבל של הקדירה עולה לכלי שעל גבה ובאותה הזיעה וההבל הוא מתבשל ונעשה ראוי לאכילה כתב הגו״ר שם דמסתבר כאילו נתבשל בתוך הקדירה עצמת שלמטה ממנו ומברך עליו במ״מ ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא ובהמ״ז אבל מהר״י שם כתב דיר״ש לא יאכלנו בקביעות סעודה אא״כ יברך על פת תחלה. י״א שם. בי״מ אות ל׳:

קכז) הורמיגו דהיינו שקולין שקדים וכדומה וזרע גד וכותשין אותו ונותנין בתוכו פירורי לחם דקין קלויין באש ואח״כ מבשלין הכל במים ואוכלין אותן מברכין ב״מ. גו״ר שם. וכן הסכים מהר״י שם ולענין ברכה אחרונה כתב הגו״ר שם שאם יש בתערובת כזית בכדי אכילת פרס וכשיאכל מתערובת ה׳ מינים כזית מברך אחריו ברכה א׳ מעין ג׳ אבל מהר״י שם חלק עליו וכתב שצריך שיהא כזית בכדי אכילת פרס ושיאכל אכילת פרס כדי שיברך עליו ואם לאו לא יברך מעין ג׳ יעו״ש. והביאו י״א שם בי״מ אות ל״א. וכבר כתבנו לעיל אות לעיל אות כ״ג לענין דינא דאין לברך אחריו מעין ג׳ אלא דוקא אם יש כזית בכא״ף וגם אכל שיעור פרס דאז יש במה שאכל כזית דגן וא״ל לא יברך אחריו כ״א בנ״ר יעו״ש. ויתבאר עוד מזה לקמן בסימן ר״ח סעי׳ ט׳ בס״ד:

קכח) שם בהגה. וכן אם אפאו באילפס בלא משקה וכו׳ ולפ״ז פת שאופין הערביים על המחבת מעיסה רכה בלא משקה מברכין עליו המוציא וג׳ ברכות אעפ״י שהוא דק ואינו עב כמו פת שאופין בתנור:

קכט) שם בהגה וטגנו במשקה וכו׳ ושיעור הטיגון לס׳ מרן ז״ל עד שיהיה ניכר בעיסה טעם המשקה ההוא אם הוא שמן או דבש וכיוצא ולדברי מור״ם ז״ל עד שיהיה כ״כ הרבה עד שיהיה המשקה עיקר וכמ״ש לעיל סוף אות קי״ח יעי״ש:

קל קל) [סעיף טו׳] **ונותנין בה קמח וכו׳** ובלילתן רכה מאד כמ״ש ס״ח. מ״א סק״מ. וכ״כ ב״י בשם הירושלמי. ומ״ש המ״א שם בענין אותם רקיקין דקין שעושין שאופין בדפוס של ברזל שאפי׳ קבע עליהם מברך במ״מ כבר כתבנו אותו לעיל אות ס״ט יעו״ש:

קלא קלא) **שם ואם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וכו׳** עיין ב״י שהביא חלופי גרסאות בזה וע״כ כתב הב״ח דיש להחמיר בטרוקנין היכא דלא קבע סעודה עליה ובטריתא היכא דקובע סעודה עליה דאין לאוכלן אא״כ מברך על לחם גמור בתחלה ואח״כ אוכלם תוך הסעודה ודלא כמ״ש בש״ע כגירסת הספרים והסמ״ג והרא״ש יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות י״ג. א״ר אות ל״א. וה״ה בס׳ פרח שושן חא״ח כלל א׳ סימן ה׳ והביאו י״א בהגב״י והמ״א ס״ק מ״א כתב דאין חילוק בין טרוקנין לטריתא דגם בטריתא אם קבע יברך תחלה המוציא ואח״כ בהמ״ז יעו״ש. והביאו א״א אות מ״א. וע״כ נראה לענין דינא אם אפשר יש להחמיר כהב״ח ואם לא אפשר כגון שאין לו פת אחר בטרוקנין יש לפסוק כדברי מרן ז״ל ובטריתא יש לאכול פחות מג׳ בצים ולברך אחריו מעין ג׳ כיון דאפשר לתקן בזה ולצאת אליבא דכ״ע:

קלב קלב) **הפת** שעושין הערביים שקורין מל״ה אינה חסירה שום ענין מעניני הלחם הגמור באופן לישתה ועשייתה וחימוצה כמו כל מין פת אלא שבאפייתה חופרין בקרקע מושב הפת ומסיקין אותו היסק הראוי לאפייה ומסירין האש ומנקין המקום מעפר ואפר ומניחין הפת בו ומחזירין האש עליה והוא פת גמור ומברכין עליו המוציא ובהמ״ז כמו שמברכין על כל פת חשובה. הרב מהר״א ן׳ תוואה בשו״ת תשב״ץ ח״ד סי׳ כ״ח. והביאו י״א מ״ב בהגב״י אות י״ד וכתב אבל מדברי רבינו המחבר נראה שזה דינו כטרוקנין דמברך עליו במ״מ ואם קבע המוציא יעו״ש. וע״כ יש ליזהר לכתחלה לאכול ממנו שיעור קביעות סעודה לברך המוציא ובהמ״ז כדי לצאת אליבא דכ״ע ואם אינו רוצה לאכול ממנו שיעור קביעות סעודה יש לברך על לחם גמור בתחלה ואח״כ יאכל מזה וכמ״ש באות הקודם בענין טרוקנין יעו״ש:

קלג קלג) [סעיף טז׳] **נהמא דהדנקא והוא לחם וכו׳** כלומר בצק דלחם שאופין בשפוד לחם גמור הוא. מ״א ס״ק מ״ב. ר״ז אות כ״ג. ומברכין עליו המוציא אפי׳ פחות מכזית. לבו״ש:

קלד קלד) **שם וכן לחם העשוי לכותח וכו׳** ומשמע בב״י דנהמא דהנדקא ולחם העשוי לכותח דינם כמו טריתא דאפי׳ קבע עליהם אינו מברך כ״א במ״מ ומעין ג׳ וכ״מ מדברי הלבוש יעו״ש. וכ״כ הר״ז בהדיא. ועיין מחה״ש ס״ק מ״ג ולב״ש שכתבו דלדעת המ״א שכתב בטריתא אם קבע יברך המוציא ובהמ״ז ה״ה באלו יעו״ש וכבר כתבנו לעיל אות קל״א בענין טריתא כיון דאיכא פלוגתא יש ליזהר ואין לאכול כ״א בתוך הסעודה או פחות מג׳ בצים כיון דיכול לתקן ולצאת אליבא דכ״ע יעו״ש. וא״כ ה״ה לכאן בנהמא דהנדקא ובלחם העשוי לכותח יש ליזהר ואין לאכול כ״א בתוך הסעודה או פחות מג׳ בצים ולברך אחריו מעין ג׳ כדי לצאת אליבא דכ״ע:

קלה קלה) **שם מברך עליו במ״מ.** בטור כתב דאם עשאה ערוכה ונאה כעין גלוסקא חייבת בחלה ומברך עליה המוציא ע״כ. ובל״ח אות ל״ה תמה דלמה השמיטו בש״ע והביאו א״ר אות ל״ב וכתב אפשר דס״ל להש״ע דהטור כתב כן דוקא לי״א בסעיף י״ג דדין מוציא וחלה שוין ואנו ק״ל כסברה הראשונה וכתב שכ״מ בנ״ץ יעו״ש:

קלו קלו) [סעיף יז׳] **פשטיד״א הנאפת בתנור וכו׳** וה״ה הנאפת באלפס בלא משקה כמ״ש לעיל סעיף י״ד בהגה:

קלז קלז) **שם בבשר או בדגים או בגבינה מברך עליה המוציא וכו׳** כתב השל״ה דף צ״א ע״ב משמע דאיירי בכל ענין מברכין עליהן המוציא אפי׳ לא קבע סעודה עליהן והטעם דשאני הכא מסעיף ז׳ דכשממולאים דבש או סוקר ושקדים ואגוזים דמברך עליהם במ״מ אם לא קבע סעודה עליהם משום דכמו כשהבשר והדגים והגבינה וכדומה כשהם באים בתוך הסעודה אין מברכין עליהם שהפת פוטרתן כמ״ש רס״י קע״ז ה״ה כשהם ממולאים בהם נעשים טפל לפת ופת פוטרתן לא כן כשהם ממולאים בצוקר ושקדים ואגוזים שאינם נעשים טפל לפת ומברכין עליהם תוך הסעודה משום שבאים לקינוח לכך כשהם ממולאים מהם אין לברך עליהם המוציא אם לא קבע יעו״ש. וכ״כ המ״א ס״ק מ״ד. אבל הט״ז סק״ך דחה טעם זה של השל״ה וכתב דגם בשר ודגים לא הוו טפל ודאי יש בזה דין כסנין אלא רק שבא להשמיענו אם קבע יברך המוציא ובהמ״ז וכתב שכן הוא דעת הש״ע דא״ת יש חילוק בין מילוי בשר למילוי בשמים ה״ל להשמיענו לעיל סעיף ז׳ כשכתב דין כסנין מחמת מילוי אלא ודאי ברור דאין חילוק ואפי׳ אפאו בתנור הוו כסנין כמו שאר פת כסנין שאפאו בתנור יעו״ש. וכ״כ בס׳ התניא דף ט״ל על הא שכתב האגור דמברכין המוציא על פשטיד״א דבשר ודגים ומסתברא דוקא אם קבע סעודתו עליהם והביאו מ״א שם וא״ר אות ל״ג. וכ״ה ס׳ מהריק״ש בהגהותיו סעיף טו״ב יעו״ש וכ״כ דבר משה ח״א סימן טו״ב שמצא למהר״י בואינו ז״ל בפי׳ לש״ע כ״י יעו״ש. וכ״נ דעת הסו״ב אות ט״ו. וכ״כ הגו״ר כלל א׳ סימן כ״ד כדברי הט״ז אלא שלחלק יצא דאותה של האגור ומרן ז״ל הבשר והגבינה עיקר ולא עבדי להו לעיסה כדי לזון ממנה אבל הפשטיד״א שלנו שמכוונין לזון וליהנות מן העיסה דין פת גמור יש לו ומברך המוציא אפי׳ בלא קבע עליו יעו״ש אבל הרב פרח שושן כלל א׳ סימן ג׳ חלק עליו וכתב דאין לחלק בין פשטיד״א שלנו לשל אגור ומרן והעלה דיר״ש

לא יאכל שום פשטיד״א דרך עראי כ״א בתוך הסעודה יעו״ש. והב״ד י״א בהגב״י. וכ״כ הר״ז סוף אות יו״ד דיר״ש לא יאכל מהם פחות משיעור קביעות סעודה אלא בתוך הסעודה יעו״ש. וכ״כ כף החיים סימן כ״ג אות ח״י. וכן ראוי לנהוג לצאת אליבא דכ״ע דהיינו או שיאכל שיעור קביעות סעודה ד׳ ביצים שהוא ע״ב דראה״ם ולברך המוציא ובהמ״ז או בתוך הסעודה אם ירצה לאכול פחות מזה רק אם אין לו כ״כ שיעור ד׳ ביצים או שאינו יכול לאכול שיעור ד׳ ביצים וגם לחם גמור אין לו כדי שיברך עליו תחלה ולפטור את הפשטיד״א והוא נצרך לאכול שאינו יכול להמתין עד שיזדמן לו פת אחר אז יזהר שלא לאכול כ״א פחות מג׳ בצים ולברך לפניו במ״מ ולאחריו מעין ג׳ משום סב״ל וכמ״ש לעיל אות ס״ג יעו״ש. ובכלל זה מה שעושין לפעמים וחתיכת בשר דק ובצלים ומערבין אותם עם העיסה ואופין בתנור דלמ״ד כל דבר שרגילין ללפת עם הפת בטל לגבי פת הרי הוא כפת גמור ולמ״ד אינו בטל חשיב כסנין ולכן אין לאכול ממנו כ״א שיעור ד׳ בצים ולברך המוציא ובה״מ ואם רוצה לאכול פחות מזה צריך לברך על פת תחלה ולאוכלו בתוך הסעודה כדין הנז׳ בפשטיד״א:

קלח **קלח) שם מברך המוציא וכו׳** מיהו בפשטיד״א שהעיסה נילושה בשמן לכ״ע יש לו דין פת הבא בכסנין כ״מ לעיל סעיף י״ג בהגה. וכ״כ דבר משה ח״א חא״ח סימן ט׳ והביאו י״א מ״ב בהגב״י אות ט״ו. ברכ״י אות ז׳ וכתב וכן עמא דבר. בי״מ סוף אות ט״ל:

קלט **קלט) שם מברך המוציא וכו׳** כתב המ״א ס״ק מ״ד דה״ה עיסה שנילושה במי בצים בלא שומן ונאפית לחם גמור הוא דבצים נמי מזון נינהו ולא מבטלי להו מתורת פת אבל בשם שה״ל כתב כשנילוש בבצים הוי כמו שנילוש בדבש יעו״ש. וכ״מ לקמן סימן תס״ב סעיף ד׳ וכ״כ הדג״מ והזר״א ח״א סימן ל״ה דהנילוש במי בצים ודאי הוי פת הבא בכסנין יעו״ש והביאו היפ״ל אות ה׳ וכ״כ דה״ח אות ג׳ וכן הוא דעת האחרונים כמ״ש לעיל אות ז״ן יעוין שם. וכן כתב הבי״מ אות מ׳ וכתב וכן עמא דבר. ואם כן לפי משמעות דברי הפוסקים הנז׳ דחשבי למי בצים כדין מי פירות א״כ לדעת מרן ז״ל כל שניכר טעם הבצים בעיסה חשיב כסנין ולדעת מור״ם ז״ל עד שיהיה הרוב מי בצים וכמ״ש לעיל אות ח״ן יעוין שם:

קמ **קמ) שם בהגה. אבל אם אפאו במשקה וכו׳** אין לאוכלו רק תוך הסעודה. וה״ד משום דאית ביה תואר לחם אחר הטיגון אבל דבר שאין בו תואר לחם אחר הטיגון לכ״ע מברך במ״מ כמ״ש בד״מ אות ג׳ ובהגה לעיל סעיף י״ג יעויין שם. וגם זהו דוקא למאן דאמר הממולא בבשר ודגים חשיב פת גמור אבל למאן דאמר חשיב פת כסנין כל שכן אם הוא אפוי במשקה גם כן דחשיב פת כסנין ובפרט אם טעם המשקה ניכר בעיסה דלסברת מרן ז״נ בסעיף ז׳ חשיב כסנין בניכר הטעם לבד ועל כן אם זה הפשטידא הממולא בבשר ודגים טיגנה נמי במשקה וניכר בה טעם המשקה יש להקל ולברך עליה במ״מ ומעין ג׳ אם לא קבע אבל אם רוצם לקבוע ולאכול יותר מג׳ בצים צריך לברך על לחם גמור תחלה ואחר כן יאכל מזה משום דאיכא פלוגתא בזה באוכל דבר המטוגן או מבושל כדי שביעה אם יברך המוציא או בורא מיני מזונית וכמו שכתבנו לעיל אות ק״ח ואות קט״ז יעויין שם. ועוד עיין לעיל אות קי״א ודוק:

סימן קסט

א **א) [סעיף א׳] כל דבר שמביאין וכו׳** צריך ליתן ממנו לשמש וכו׳ דאמרינן בכתובות דף ס״א ע״א, הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר שמן כל השנה ויין ישן בתקופת תמוז. ואסיקנא כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא צריך ליתן לו. ופרש״י ז״ל הכל משהין לפני שמש המשמש בסעודה ואוכלין בפניו ושוהין מלהאכילו עד שיקומו הקרואין חוץ מבשר שמן וכו׳ שמתאוה להם ומצטער. בתקופת תמוז שריחו חזק וחום היום מחרחר בו כארס כללא דמלתא כל דאית ליה ריחא או קיוהא קיהיון שניים מזיק את מי שאוכלין לפניו ואינו אוכל עכ״ל. אבוה בר איהי ומנימין בר איהי חד ספי מכל מינא ומינא וחד ספי מחד מינא. מר משתעי אליהו בהדיה ומר לא משתעי אליהו בהדיה. הנהו תרי חסידי מר קדים ספי ומר מאחר ספי. דקדים ספי אליהו משתעי בהדיה דמאחר ספי לא משתעי אליהו בהדיה ע״כ והביאו הטור וב״י:

ב **ב) שם צריך ליתן ממנו לשמש וכו׳** פירוש דבר מועט מ״א סק״א. א״ר אות א׳ ומשמע אפילו בדבר שיש בו ריח וכן מצינו קצת בכתובות ס״א דקאמר שקיל באצבעתיה אנח ליה בפומיה. א״ר שם. וכ״כ הלב״ש:

ג **ג) שם צריך ליתן ממנו לשמש וכו׳** כתב השל״ה דף פ״ב ע״א דאם מתנה עמו מתחלה בשעת שכירות שלא יתן לו מזונות מהמזונות שהוא אוכל רק יתן לו מזונות כשאר בני הבית אז אף ממדת חסידות אין צריך ליתן לו מכל מין ומין רק ממין שיש בו ריח ואדם תאב לו כמו שמצינו בעבד עברי שאמרה תורה שלא יעבד בו עבודת עבד לא ינעילנו ולא יוליך כליו אחריו למרחץ ואנו עושים הכל עם משרתים שלנו אלא הטעם הוא שאנו מתחלה שוכרים משרת ע״מ כן שיעשה לו אלו המלאכות עכ״ל. מיהו בענין המשרתים שכתבו השל״ה דהוי כאלו התנו בספרי דריש בו אי אתה רודה בפרך אבל אתה רודה בבן חורין בפרך והביאו מ״א שם וכתב ועבדים שלנו כבן חורין דמו שיכולין לחזור בחצי היום דאין להם דין עבד עכ״ל ועיין ח״מ

סימן של״ג סעיף ג׳ ועל מ״ש השל״ה דיכול לתנות עם השמש ואין צריך ליתן לו כתב שם המ״א דבענין המאכל לא מהני תנאי כיון דהטעם משום צערא עכ״ל. ור״ל אפי׳ בדבר דלית ביה ריחא לא מהני תנאי דבאות ביה גם השל״ה מודי כנז׳. וכ״כ המחה״ש יעו״ש ומה שהקשה הרב נתיב חיים על דברי המ״א הנז׳ עיין פתה״ד אות א׳ שמיישב וגם כתב שם דדבר זה של המ״א והשל״ה אי מהני תנאי כבר נחלקו בו אבות העולם הרמב״ם ורש״י ז״ל יעויין שם:

ד **ד) שם צריך ליתן ממנו לשמש וכו׳** ודוקא בשמש שעומד ומשמש בסעודה כמו שכתב רש״י ז״ל אבל אם הוא מיסב בשלחן לית לן בה. מ״א שם. והיינו שאינו צריך ליתן לו מיד אבל שלא ליתן לו כלל ודאי אינו נכון. א״ר שם. ועיין לקמן סימן ק״ע אות כ״ב:

ה **ה) שם כל זמן שהכוס בידו.** יש מפרשים דקאי אשמש כלומר דלא יתן לו פרוסה בעוד שהכוס ביד השמש אבל ר״י כתב דקאי אאורחים כלומר שלא יתן לו פרוסה בעוד שהכוס ביד של אורח שמא יעיין בו בעל הבית על שלוקח מאכל שמא יחסר לאורחים ויפול הכוס מידו. ב״י. מ״א סק״ב:

ו **ו) שם או ביד בעל הבית.** דשמא יסתכל לראות מה שנתנו לשמש וישפוך הכוס. טור. ט״ז סק״א. מ״א סק״ג. ולפי זה האי לא יתן קאי אאחד מהאורחים ט״ז שם. וכן לפי׳ שני שכתבנו באות הקודם קאי האי לא יתן אאחד מן האורחים אבל לפירש א׳ קאי גם אבעה״ב:

ז **ז) שם הגה. ודוקא לשמש אבל לאחר וכו׳** דמאחר שזימן אותם אינו מקפיד במה שהם נותנים אלו לאלו ב״י בשם הר׳ יונה. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ד. וכתב שם המ״א משמע דלאחר שלא זימן אסור ליתן. וכן כתב המש״ז אות ב׳ ועיין בא״א אות ד׳:

ח **ח) שם בהגה. אבל לאחר וכו׳** נראה ברור דאדסמיך ליה קאי דהיינו כשהכוס הוא ביד בעל הבית דבזה הוא דיש לחלק בין שמש לאחר אבל אם הכוס ביד המקבל פרוסה אין חלוק בין אחר לשמש דלעולם יש לחוש שמא ישפך הכוס מתוך שטרוד לקבל הפרוסה והכי משמע בהר׳ יונה מאריה דהאי דינא. מאמ״ר אות א׳ וכן כתב המחה״ש סק״ד. ומיהו לר״י דמפרש בין שהכוס בידו דר״ל ביד מי שנותן הפרוסה והוא מטעם דשמא יביט בו בעל הבית ויקפיד וישפוך זה הכוס בידו לפי זה יש לחלק בין נותן לשמש לנותן לאחר בכל ב׳ החלוקות. מאמ״ר שם:

ט **ט) שם ואסור ליתן לו פרוסת וכו׳** בין לתוך פיו ובין לתוך ידו אסור. ב״י עט״ז אות ב׳ ואם נתן עובר משום ולפני עור וכו׳ לבוש. ב״ח:

י **י) שם שנטל ידיו.** משמע דוקא גבי שמש חיישינן מתוך שטרוד ישכח מליטול וכ״מ ברש״י אך בתר״י משמע שאפילו באחר חיישינן. מ״א סק״ה. וכ״כ הלבוש וכן כתב רש״ל פרק כ״ה סימן ל״ה. ל״ח שם אות ע״ד. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳:

יא **יא) שם אא״כ יודע שנטל ידיו.** משמע דוקא שיודע בו שנטל הא מסתמא אסור. וכן כתב רש״ל שם. ל״ח שם. שכנה״ג שם אות א׳ עו״ת אות ב׳ ומכל מקום אם הוא מוחזק לאדם חשוב סומך עליו שנטל ידיו. רש״ל שם. שכנה״ג שם. עו״ת שם. ונראה דה״ה דאם הוא אדם חשוב יכול ליתן לו לחם לילך לאכול בביתו ולסמוך עליו שנוטל בביתו:

יב **יב) [סעיף ב׳] לא יתן וכו׳** וגם שיש בו ריח תורה. אור צדיקים סימן כ״ג אות ח׳ יפ״ל אות א׳ ועיין לקמן סימן ק״ע אות ג׳:

יג **יג) [סעיף ב׳] הגה. ויש מקילין וכו׳** ומיהו דעת מרן ז״ל בב״י דאין להקל ואע״ג דאיכא מצוה יעויין שם וכן נמי דעת רש״ל שם. וטעם המקילין כתב בלבוש שכיון שמתכוין לצדקה לא יאונה לצדיק כל און והעו״ת אות ג׳ כתב משום כדי חייו של עני הקלו. והב״ח כתב דדוקא בנט״י אסור דתכף בשעה שנותן לידו לאכול עובר משום ולפני עור וכו׳ אבל במי שאינו יודע אם יברך אינו עובר כלום אלא אדרבא מקיים מצות הצדקה ואם העני אינו מברך הנותן צדקה אינו עובר יעיין שם. והביאו מ״א סק״ו. והט״ז סק״ג כתב כיון דמצות הצדקה ודאי וספק אם יטול ידיו אין ספק מוציא מידי ודאי צדקה יעויין שם. משמע דס״ל דהמקילין בברכה משום מצות צדקה הוא הדין דמקילין בנטילת ידים אם הוא ספק ודלא כמו שחילק הב״ח. וכ״כ ל״ח שם דלהמקילין שרי נמי לתת בדרך צדקה אפילו לאינו יודע שנטל ידיו וכ״ש הוא דבהמ״ז דאורייתא יעויין שם. וכן כתב הבי״מ אות ה׳ יעויין שם ומיהו טוב הדבר כשנותן לעני דלא קים ליה בגויה בבירור שמברך שיאמר לו קח זה ותיטול ידך ותברך קודם אכילה ולאחר אכילה של״ה דף פ״ב ע״א. או יש ליתן לו פירות או מעות אם לא קים ליה בגויה שנוטל ומברך:

יד **יד) שם בהגה ויש מקילין וכו׳** וכן הסכימו ל״ח שם. ומי״ט ושל״ה שם. וסיים שם השל״ה ואף אם יודע שיש בו איזי חטא מחטאים אחרים לא ימנע בעבור זה מליתן לו אם לא מי שהוא רשע לכל עכ״ל. והביאו העו״ת שם. א״ר אות ב׳ סו״ב אות א׳ ואם הוא מומר לעכו״ם ולשבת ולהכעיס אין מחוייב ליתן לו צדקה. א״א אות ו׳:

טו טו) שם ויש מקילין וכו׳ אבל אם יודע בבירור שאינו מברך אסור ליתן לו אפילו בתורת צדקה דאז עובר משום ולפני עור וכו׳ של״ה שם. עו״ת שם. מ״א שם. א״ר שם: סו״ב שם. והב״ח כתב דאפי׳ יודע בו שהוא ע״ה גמור ולא יברך כלל לא יבטל מפני כך מצות הצדקה והביאו א״ר שם וכתב נראה דלא פליגי דשל״ה מיירי שאינו מברך מחמת רשעות ובזה מודה הב״ח עכ״ל ור״ל שטעם הב״ח דמתיר בע״ה מפני שהוא אנוס לא כן ביודע ואינו מברך גם הב״ח מודה ומיהו מסתמיות דברי הפו׳ נראה דלא יש חילוק דכל שיודע בו בבירור שאינו מברך אין ליתן לו ואי משום שהוא אנוס יש ליתן לו דבר אחר שאינו חייב בנטילת ידים וברכת המזון:

טז טז) [סעיף ג׳] השמש מברך וכו׳ על כל כוס וכו׳ לפי שאין קבע לשתיית השמש שאינו יודע אם יתנו לו עוד הלכך אסח דעתיה מן השתייה משא״כ בפרוסה דבטוח הוא שלא ימנעו ממנו לחם. רש״י חולין שם:

יז טוב) [סעיף ג׳] לפי שהוא כנמלך. ואם היה בדעתו בשעת ברכה ראשונה על כל מה שיתנו לו אין צריך לברך כמ״ש ססי׳ קע״ז וכן מצינו סימן קע״ט סעיף ה׳ וכן כתב הרב״י סימן קע״ד גבי שתיית מיים. מ״א סק״ז. וכ״כ א״א אות ז׳ דלדעת מרן ז״ל אם נתכוין בתחלה די בברכה אחת מיהו הט״ז שם ססי׳ קע״ט חולק וכתב דלא מהני דעתו כיון שאין לו בירור שיתנו לו עוד יעויין שם והביאו א״ר סק״ג וכתב דצ״ע לדינא וכן כתב א״א שם. אבל הרב י״א שם בסימן קע״ט בהגב״י והמט״י שם אות ג׳ והמאמ״ר שם אות ו׳ והנה״ש שם אות ד׳ כולם דחו דברי הט״ז והסכימו לדברי מרן ז״ל יעויין שם. וכן פסק י״א בזה הסימן בהגה״ט כדעת המ״א. בי״מ אות ז׳ מ״ב אות י״ב וכן נכון לעשות לכוין בברכה ראשונה על כל מה שיתנו לו אחר כן כדי שלא יצטרך לברך אח״כ לא על הכוסות ולא על הפרוסות ואפילו ליכא אדם חשוב. ועיין לקמן רסי׳ קע״ח ובדברינו לשם בס״ד:

יח חי) שם לפי שהוא כנמלך. ובענין הת״ח העוסקים בתורה בלילות שנוהגים לשתות קאוי פעמים שלש כדי להעביר השינה וזו הקאוי אין מבשלין אותה בפעם אחת כ״א לאחר ששותין שוהין איזה זמן ואחר כן חוזרין ומבשלין אי הוי כנמלך וצריך לברך בכל פעם או די בברכה אחת ולכוין בה לצאת כל מה שישתה אח״כ כיון שיודע שמביאין לו עוד אחר כן ונראה דלא מהני כוונתו לצאת על מה שיתנו לו אחר כן אלא דוקא בדבר שהוא מזומן דהא אין מברכין על האוכל ועל המשקה עד שיביאוהו לפניו כמ״ש סימן ר״ו ס״ה וכאן הקאוי של פעם שנית אינה מזומנת עתה כדי שיוכל לפטור אותה וגם אינו נשאר לפניו מקאוי שבירך עליו עד שיביאו פ״ב כדי שיפטור מה שמביאין אח״כ וכמ״ש שם בסימן ר״ו ולא דמי לעומד על אמת המים שיכול לברך אעפ״י שהמים ששותה לא היו לפניו בשבירך כמ״ש שם בסימן ר״ו ס״ו דשאני התם דודאי יבואו המים כיון שהם מזומנים בשעת ברכה והולכים לבא לא כן בדבר אחר אפשר שיבא אונס ולא יבא וכמ״ש הט״ז שם סק״ט ואף לסברת הרא״ש שכתב הט״ז שם דאם היה דעתו בשעת ברכה על מה שיביאו לו מהני ואע״ג שלא היה אותו דבר לפניו בשעת ברכה י״ל היינו נמי משום שהוא מזומן אצלו אלא שעדיין לא הביאוהו לפניו לא כן בנ״ד בענין הקאוי כשבירך בפעם א׳ עדיין לא היתה מזומנת של פ״ב משום שאין דרך לבשל של פ״ב אלא אחר שעה או שתים וכיון שהדרך להביא מי הקאוי מבושלין ועדיין לא בשלו זה חשוב דבר שלא בא לעולם ואיך אדם יכול לפטור בברכתו דבר שלא בא לעולם ואע״ג דבעלמא אמרינן דאיתכא דבעל הבית סמכינן ויכול לפטור בברכתו אפילו דבר שמביא לו בעל הבית אחר כן כמ״ש בב״י סימן קע״ט ובשלחן ערוך שם ס״ה התם שאני דאע״ג דאין הדבר ההוא לפני האורח אבל מזומן הוא לפני בעל הבית אבל הכא אפילו אצל בעל הבית עדיין אינה מזומנת שמחוסרת מלאכת הבישול ואותה מלאכה עדיין לא בא לעולם וע״כ בכל אופן צריך לברך בכל פעם ואין יכול לפטור אותם בברכה אחת. ומיהו אחר כן ראיתי בס׳ נו״ש בשו״ת שבסוף הס׳ שאלה ח׳ שהאריך בענין זה והעלה דא״צ לברך כ״א פ״א אבל לא נכנס במה שכתבנו שעדיין מי הקאוי אינו בא לעולם ואפשר שהוא ז״ל מיירי בענין שעושין המי קאוי לכל הלילה בפ״א ונשאר מונח על האש ובכל שעה נוטלין ממנה ונותנין להת״ח וכמו שעושין עכשיו בירושת״ו בליל שבת שמבשלין מבערב הקאוי והצוקר כל מה שצריך להת״ח הבאים ללמוד באשמורת ואח״כ שופכין מן הברזא לכל מי שיבא ללמוד כדי שלא יזיזו הכלי מעל האש וא״כ הרי הוא מזומן אצל בע״ה וע״כ יכולין לפטור הכל בברכה א׳ אם לא הסיחו דעתן ולא שינו מקומן אבל בנ״ד שמחוסרת הקאוי עדיין מלאכת הבישול בשעת ברכה א׳ י״ל גם הוא יודה שצריך לברך בכל פעם ועיין עוד לקמן סי׳ קפ״ד אות ל״ב ודוק:

יט יט) שם כל צרכו בפת ולא דוקא פת אלא כל דבר שהוא חייב ליתן כנז׳ תחלת סימן זה אבל במה שהוא מדת חסידות צריך לברך ע״כ מה שיתנו דשמא לא יתנהג עמו בחסידות. ט״ז סק״ד. א״ר אות ד׳ וכבר כתבנו לעיל אות ט״ב דהנכון לכוין בברכה ראשונה ע״כ מה שיתנו לו אחר כן כדי לצאת מספק:

סימן קע

א **א) [סעיף א'] אין משיחין בסעודה וכו'** אפילו בדברי תורה. תענית ה' ע"ב. מ"א סק"א. א"ר אות א' מער"ק על הרמב"ם פ"ז מה"ב דין ו' דד"מ בהגה"ט אות ב' בי"מ אות ט' יפ"ל אות א' ומיהו לאפרושי מאיסורא משיחין. א"א אות א'. ואפילו בין תבשיל לתבשיל אין משיחין כל זמן שדעתו עוד לאכול וראיה ממ"ש בסי' קע"ד וקע"ה לענין ברכת היין והטוב והמטיב שאין אחד פוטר את חבירו עד שיאמר סברי מרנן כדי שיפנו בית בליעתן מאכילה וכו' ומיהו נוכל לומר דה"ד לדידהו שהיו אוכלין כשהן מסובין על צד שמאל ואז הושט למעלה והקנה שבו מדברים למטה וכשהוא מדבר נפתח הקנה והמאכל שלמעלה ממנו הראוי לכנס לתוך הושט יפול ויכנס לתוך הקנה ויסתכן מה שאין כן בזה"ז שאנו אוכלין ויושבין בשוה שאין לחשוש כולי האי ומשום הכי לא ראיתי נזהרין בזה פרישה אות א' א"ר שם. ברכ"י אות א' מאמ"ר אות א' וכתב שס הברכ"י ולפי זה בליל התקדש חג הפסח כשהוא מיסב יש ליזהר ביותר לקיים דברי חכמים עכ"ל ומיהו בשיו"ב שם חזר בו מטעם דהאידנא ליכא הסיבה כמש"ל סימן קס"ז סעיף י"א ועם כ"ז כתבו דאין משיחין בסעודה ומשמע גם לדידן דלא נהגינן בהסבה וסיים אך אין נזהרין בזה וכמו שכתב הפרישה יעויין שם והביאו הזכ"ל אות ס' ובי"מ אות יו"ד. והשע"ת אות א' כתב הטעם משום דדשו בה רבים וע"כ כתב דאין לחלק בין לילי פסחים לשאר השנה יעויין שם. ומיהו הפרמ"ג בא"א שם חולק וכתב דאף בזמן הזה שאין סומכין על שמאל אין משיחין יעויין שם. וכן כתב קיצור שלחן ערוך סימן מ"ב אות ה' ועוד עיין בדברינו לעיל סימן זק"ן אות ט"ז מה שכתבנו בשם הזוה"ק יעויין שם:

ב **ב) שם אין משיחין וכו'** כל שלחן שלא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים. פרקי אבות פ"ג. מ"א שם. ועיין בדברינו לעיל סימן זק"ן אות טו"ב ואות ח"י ואות י"ט סדר הלימוד שצריך לומר על השלחן יעויין שם:

ב) וכל המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו. דילמא אתי עניא ויהיב ליה. ברכות נ"ד ע"ב ונ"ה ע"א. זוה"ק פ' עקב דרע"ג ע"ב. אור צדיקים למהר"ם פאפירש ז"ל סימן כ"ג אות ח' וכתב שם ואם לא יבא עני או אתה בדרך תפריש לעני חלקו. וכשיתן אז יתן למי שיש בו ריח תורה ויודע לברך ברהמ"ז:

ג **ג) שם ואפילו מי שמתעטש וכו'** מה שיש נוהגין כשמתעטשים לומר לישועתך קויתי וכו' החסידים ואנשי מעשה נזהרין שלא לאומרו משום דכשהוא מתעטש הוא טרוד בעיטוש ואינו יכול לכוין בשם כראוי ומי שאינו מכוין בשם עונשו מרובה כמ"ש לעיל סימן ה' יעויין שם וע"כ נזהרין שלא לאומרו דשב ואל תעשה עדיף. ומיהו אם יאמר לישועתך קויתי השם בלתי הזכרת שם הוי"ה ש"ד:

ד **ד) שם נוטל ידו אחת ששפשף וכו'** פירוש דיש לשפשף הניצוצות מימי רגליו שלא יראה ככרות שפכה כמש"ל סימן ג' אות ל"ז אלא רק בעומד במקום גבוה ומשתין או לתוך עפר תיחוח א"צ כמו שכתב בשלחן ערוך שם סעיף י"ג וז"ש בהגה בסמוך ואם לא שפשף וכו' וכן כתב הט"ז סק"א. ועיין מדברינו לשם אות ל"ח ובסימן ד' אות פ"ו:

ה **ה) שם נוטל ידו אחת וכו'** כתב המ"א סק"ב וצריך לברך על נטילת ידים כמ"ש ססי' קס"ד ודלא כאגודה יעויין שם. ומיהו כבר כתבנו לעיל שם בסימן קס"ד אות ט"ז ואות טו"ב דכיון דאיכא פלוגתא בזה אין לחזור ולברך על נטילת ידים משום דק"ל סב"ל יעויין שם. ומיהו אם אינו רוצה לאכול רק לשתות אין צריך ברכה לכולא עלמא דמשום חששא לשמא יאכל אין צריך ברכה מ"א ומחה"ש סק"ב בי"מ אות י"א ועיין לקמן אות ח':

ו **ו) שם הגה.** ואם לא שפשף אינו נוטל וכו' בלבוש כתב דוקא לאכילה אבל לשתייה צריך ליטול דיחשדהו ששפשף ולא נטל והביאו מ"א סק"ג וכתב עליו דלא נהירא דא"כ אפילו יצא לחוץ ולא השתין יהא צריך ליטול מפני החשד אלא ע"כ ה"ק דילמא איכא דחזי ליה ששיכשך ולא חזי שנטל ויחשוד אותו משא"כ בשלא שפשף ליכא למיחש להא וכתב דכן מצינו בב"ח יעויין שם. וכן כתב הפרישה אות ב' ודחה דברי הלבוש יעויין שם. בי"מ שם. ומיהו זהו מדינא אבל משום נקיות צריך ליטול אפילו לא שפשף כמש"ל סימן ז' סעיף ב' ובדברינו לשם ובסימן קס"ד אות י"ג יעויין שם. וכן נוהגין ליטול אפילו בלא שפשף משום נקיות ולא דמי לסי' קנ"ח סעיף ו' דהתם מיירי בסתם ידים והכא מיירי בהטיל מים ודוק:

ז **ז) שם בהגה. אינו נוטל כלל וכו'** והיינו אם לא נכנס לבה"כ דאם נכנס לבה"כ צריך ליטול ואעפ"י שלא עשה צרכיו וכמש"ל סימן ד' אות ס"ה יעו"ש:

ח **ח) שם והני מילי לשתות וכו'** פרש"י שא"צ עוד לאכול אלא לשתות הוא נכנס שהיו רגילים להאריך לשהות בשתייה אחר המזון ומיהו צריך ליטול שמא יתן פרוסה לתוך פיו וגם הר' יונה כתב בס"פ אלו דברים דטעמא דצריך ליטול מפני שדרכם היה בשעת שתייה לאכול מעט דאי לאו הכי לא היה צריך ליטול ידיו בשביל השתייה. ב"י. ט"ז סק"ב. ולפי זה משמע דגם אם היו שותים בלא סעודה צריך נטילה משום דדרכם היה לאכול מעט בשעת השתייה אבל מור"ם ז"ל בד"מ אות א' כתב דמפירש"י בפ' אמר להם הממונה (יומא דף ל') משמע קצת דלא בעינן נטילה לשתייה אפילו שנותן פרוסה

לתוך פיו אלא דוקא בשתייה שאחר הסעודה קודם בהמ״ז יעו״ש. וזהו שכתב כאן בהגה סוף סעיף זה והא דבעינן נטילה וכו׳ לפי פירושו בד״מ ודוק. ומשמע מב״י לפי׳ ר״י דלדידן שאין נוהגין לאכול פרוסה בתוך השתייה א״צ ליטול וכן כתב א״ר אוח ב׳ אלא שכתב דמלבוש לא משמע הכי יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל אות ו׳ דזהו מדינא אבל משום נקיות צריך ליטול אפילו בלא שפשף יעו״ש:

ט ט) שם והני מילי לשתות וכו׳ ומי שנודע שדעתו קצרה הרבה אפילו לשתות נוטל מבחוץ שהכל יודעים שאין דעתו סובלת לעשות כן. כ״ה בגמרא שם. וכן כתב בתה״ק דף נ״ט והביאו א״ר אות ב׳ מש״ז אות ונראה דה״ה לדידן דנוהגין ליטול בכל ענין משום נקיות כמ״ש באות הקודם הו״ל כדעתו קצרה ונוטלין מבחוץ כיון שהכל יודעין שמנהג ליטול וכן המנהג עכשיו פשוט ליטול מבחוץ מפני שהכל יודעין שהמנהג ליטול וליכא חשדא:

י י) שם ואם דבר עם חבירו והפליג וכו׳ פרש״י דכיון שהפליג שעה אחת או שתים הסיח דעתו מסעודתו ולא נזהר לשמור ידיו והם עסקניות עכ״ל. וכן כתב ב״ח. עט״ז אות א׳ ומיהו בס׳ ברכת אברהם ח״ד סימן קכ״ז כתב דבסתם שעה אחת איכא למימר דילמא נזהר מלטנף ידיו ומלטמא ידיו אבל בשתי שעות אינו מועיל על הרוב דמנהגו של עולם להיות ידים עסקניות ליגע שלא במקום טהרה בשתי שעות עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ והעו״ת אות ב׳ אלא שכתב שם העו״ת דלא משמע כן מדברי המחבר ור״ל דס״ל כרש״י ז״ל דגם בשעה אחת חיישינן וכן יש להחמיר:

יא יא) שם נוטל שתי ידיו וכו׳ כתבו התו׳ בפ׳ ע״פ והרא״ש שם על הך דיומא דמדטעון נטילה ה״ה ברכת המוציא אבל מדברי הטור נראה דוקא נטילה ולא ברכת המוציא וכן נראה מדברי הרמב״ם פ״ז מה״ב. שכנה״ג שם אות ב׳ וכן כתב המ״א סק״ד דברכת המוציא א״צ כמ״ש רמ״א סימן קע״ח סעיף ב׳ בי״מ אות י״א:

יב יב) שם והפליג נוטל שתי ידיו וכו׳ מדברי המחבר משמע דדבר עם חבירו והפליג יכול ליטול ידיו בחוץ דדוקא בהשתין דמאיס לבני חבורה צריך ליטול ידיו לפניהם אבל מלשון הברייתא ומדברי הרמב״ם פ״ז מה״ב משמע דבכל גוונא צריך ליטול לפניהם וכן עיקר. פר״ח אות א׳ ומיהו המ״א סק״ה כתב דגם לדברי מרן ז״ל בהפליג צריך לפניהם ואפילו לאכילה יעו״ש. א״א אות ה׳ וכן כתב הלבוש. דה״ח אות ב׳ בי״מ שם:

יג יג) שם נוטל שתי ידיו כיון שהסיח דעתו. ובס׳ צרור החיים כתב ושמעתי ממורי הרב ר׳ פרץ שאם נוטל בידו פת אינו צריך נט״י שדעתו עליו ולא יסיח דעתו. ברכ״י אות ב׳ בשם מור זקנו מהר״א אזולאי ז״ל בהגהותיו כ״י. שע״ת אות ג׳ זכ״ל אות ס׳:

יד יד) שם הגה. דחיישינן שמא יאכל וכו׳ ומ״מ נוטל בפנים כיון שהעיקר בשתייה חיישינן שיאמרו שלא נתן אל לבו ליטול ידיו. מ״א סק״ו. ועיין לעיל אות ט׳:

טו טו) שם בהגה אבל בלאו הכי א״צ נטילה לשתייה ודוקא משום שתייה א״צ נטילה אבל משום ברכה לברך א״י או על השתייה צריך כמ״ש לעיל סימן ד׳ סעיף ח״י ובדברינו לשם אות ץ׳ יעו״ש. דהא הכא מיירי בשפשף דאי לא שפשף כבר כתב מור״ם ז״ל לעיל בסמוך דא״צ ליטול ואפילו אם הוא בתוך הסעודה יעו״ש ועיין לעיל אות ח׳ ודוק:

טז טז) [סעיף ב׳] שנים ממתינין וכו׳ והוא שלא יהא שהייתן הרבה ושלא יפסוק בדברי שיחה א״ר סוף אות ו׳ בשם צד״ל דף נ״ט. מחה״ש סק״ז. ומשמע דוקא אם אוכלין בקערה אחת אבל אם אוכל כל אחד בקערה לבדו פשיטא דא״צ להמתין:

יז טוב) לשתות וכו׳ כתב הלבוש הטעם דשמא יקפיד זה ויחנק בתוך השתייה עכ״ל משמע דדוקא בלשתות צריך להמתין אבל לדבר אחר אין צריך להמתין. מיהו הר׳ יונה בפ״ג שאכלו כתב ע״ז דשנים ממתינין זה לזה בקערה וז״ל כלומר בשעה ששותה האחד או חותך הלחם או ממתין שיתנו לו מן הפרוסה של המוציא יש לו לחבירו להמתינו מפני דרך ארץ עכ״ל והביאו ד״מ אות ב׳ ודרישה אות א׳ יעו״ש. משמע בהדיא דלשתות ל״ד אלא ה״ה לדבר אחר צריך להמתין וכן כתב המ״א סק״ז וכתב ודלא כלבוש. וכן כתב א״ר אות ו׳ וכתב דאשתמיט ללבוש דברי הר׳ יונה יעו״ש י״א בהגב״י סו״ב אות א׳ בי״מ אות י״ב. חס״ל אות ג׳ ונראה דזהו דוקא בשוים אבל מיסב עמהם אב או אם או אח גדול וכל מי שגדול בחכמה ובמנין שחייבין בכבודו זהו כבודו שהקטנים ימתינו לגדול אפילו באמצע אכילה ולא הגדול ממתין על הקטנים. חס״ל שם:

יח חי) איתא בתו׳ בכורות דף מ״ד ע״ב אין שותין מים לפני רבים אלא יהפוך פניו ושלא בשעת הסעודה אפילו בשאר משקין יהפוך מ״א שם. ועיין א״ר אות ח׳ מה שהשיג על מ״א והברכ״י אות ג׳ מיישב יעו״ש. ומיהו סיים שם הברכ״י דהאידנא שותין מים אף שלא בשעת סעודה בפני רבים וכן הפו׳ השמיטו להא דסוברים כפי׳ ר״ת שהביא התו׳ שם עכ״ל וכן עמא דבר לשתות בין מים בין שאר משקים בין בתוך הסעודה בין שלא בתוך סעודה בפני רבים:

יט **יט) איתא** בכתובות דף ס״ה ע״א. אשה שאין בעלה עמה אין לה לשתות יין. ואכסנית אפילו בעלה עמה אסור. ואם היא רגילה לשתות יין בפני בעלה מותרת לשתות מעט שלא בפני בעלה. מ״א שם. א״ר אות י״ב וכתב שם המ״א דה״ה בשאר משקין המשכרין אבל הא״ר שם כתב אפשר לחלק דיין ישמח לבב אנוש. ומיהו נראה דהדין עם המ״א דהא חזינן כל מידי דמשכר משמח וע״כ יש לחוש לזה גם לשאר משקין. וכן כתב קיצור ש״ע סימן מ״ב אות ט״ז. ועיין אה״ע סי׳ ע׳ סעי׳ ב׳:

כ **כ) איתא** בפסחים דף קי״ט ע״ב. לא יאכל אדם תרין ולא ישתה תרין פי׳ לא יאכל ולא ישתה זוגות משום סכנה. טור. מיהו בתו׳ חולין דף ק״ז ע״ב כתבו דהאדנא לא קפדינן בהכי לפי שאין סכנה מצויה לבא בזה״ז על ידי כך יעו״ש. והביאו ב״י ולכן תמה על הטור שהביא זה כיון שאינו מצוי בזה״ז ועיין פרישה וב״ח שמיישבין יעו״ש. וכן כתב א״ר אות י״ד דהאדנא לא קפדינן אזוגות יעו״ש וכן כתב מהריק״ש בהגהותיו מחב״ר אות ב׳:
כ) איתא בירושלמי רפ״ק דכתובות אין קטן רשאי לישב בפני מי שגדול ממנו עד שיאמר לו שב ויליף לה מדכתיב שבו פה וישבו. כס״א אות א׳:

כא **כא) [סעיף ג׳] משיירין פאה בקערה. וכו׳** והב״ח כתב כיון דאיכא פלוגתא בגירסאות ראוי לכל בעל נפש שיחמיר לעצמו ולהניח פאה בין במעשה קדרה ובין במעשה אלפס יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות א׳ א״ר אות ז׳ מיהו בשה״מ פ׳ עקב כתב הרב ז״ל דאין חשש בזה בזה״ז לפי שטעם שיעור הפאה מפני איזה עני שיבא בתוך הסעודה או ג״כ להשאיר חלק לשמש המשרת בסעודה ולכן כיון שמשיירין בקדרה אחר שנתנו לפני בעל הבית לאכול חלק אשתו ובני ביתו די לו בשיור פאה זו ובפרט שאין עתה נוהג אצלינו ענין עניים הבאים בתוך הסעודה ולא ענין השמש ולכן אין דין זה נוהג עתה כלל עכ״ל. וכן כתב בס׳ נגיד ומצוה והביאו י״א בהגה״ט. ועיין בדברינו לעיל סימן זק״ן אות ט״ו מה שצריך האדם ליזהר בענין אכילה ושתייה שלו יעו״ש:

כב **כב) שם והוא מאכל השמש וכו׳** ומ״מ מדת חסידות ליתן לו מיד דבר מועט כמ״ש רסי׳ קס״ט ואפילו אינו משמש בסעודה רק מבשל המאכל ואפי׳ אין מזונו עליו. מ״א סק״ח. והיינו אפילו אין בו ריחא וקיוהא ומכל מין ומין. וזהו מדת חסידות ביותר. א״א אות ח׳ ועיין לעיל סימן קס״ט אות ד׳:

כג **כג) [סעיף ד׳] כל מה שיאמר בעה״ב יעשה.** ואף דמחוייב לעשות מ״מ אין דרך ארץ שיעשה מיד עד שיפציר בו אבל לגדול עושין מיד. מ״א סק״י אבל הברכ״י אות ח׳ כתב שמדברי מהרש״א בח״א משמע איפכא דכל מה שיאמר בעה״ב אהני לשלא יסרב נמי והסכים לדבריו יעו״ש. שע״ת אות ו׳ בי״מ אות ך׳:

כד **כד) שם כל מה שיאמר בעה״ב וכו׳** לא דוקא בעה״ב עצמו אלא ה״ה בנו הגדול או אחד מהגדולים שנ בני הבית כי כל אחד מנייהו נחשב כמו בעה״ב וגירי דבעה״ב נינהו וכבודם כבודו. ברכו אות ז׳ שע״ת שם. בי״מ אות י״ט:

כה **כה) שם יעשה.** ואף אם יאמר לו דבר גסות ושררה יעשה. וה״ה אם יאמר לו דבר שאין כבוד לו כ״כ ימחול על כבודו ויעשה. ברכ״י אות ד׳ ואות ה׳ שע״ת שם. ומיהו מ״ש דימחול על כבודו ויעשה כתב עליו הבי״מ אות י״ז דאין דבריו מוכרחים יעו״ש. וע״כ נראה הכל לפי מה שהוא אדם דאם אין בזה. כ״כ בזיון לפי כבודו ימחול ואם לאו לא ימחול ועיין לקמן אות כ״ז ובזוה״ק פ׳ פנחס דף רמ״ב ע״א ודוק:

כו **כו) ואם** האורח נוהג באיזה פרישות ואומר לו לעבור עליו אינו מחייב לשמוע לו. ומיהו בדבר שאין בו סרך איסור רק פרישות בעלמא טוב לגבר להסתיר מעשיו וישמט כל מה שיוכל וע״ז נאמר אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי. ברכ״י אות ו׳ שע״ת שם. כר״ש בי״מ אות ח״י:

כז **כז) שם יעשה בפסחים דף פ״ו ע״ב אמרינן כל מה שיאמר לך בעה״ב עשה חוץ מצא.** ופי׳ הב״ח כגון שא״ל הבעה״ב שילך בשוק לעשות לו איזה עסק א״צ לעשות כי אין זה כבודו לילך לשוקים שאינו מכיר בהם. ובמט״מ פירש שאם א״ל הבע״ה לצאת מהאכסניא לא יצא כדאמרינן בערכין דף ט״ז ע״ב עד שיפשילו כליו. ואיתא התם דאפילו אכסניא דאקראי אסור לשנות. מ״א סק״י. א״ר אות ט׳ בי״מ אות כ״א. והרב ר״ח בשער הקדושה פ׳ ט״ז פי׳ דמה שאמרו רז״ל כל מה שאומר לך בעה״ב עשה חוץ מצא בעה״ב היינו הקב״ה כל מה שיאמר לך עשה מהמצות עשה חוץ מצא שאם יאמר לך צא מביתי ואל תכנס כענין אלישע אחר אל תשמע אלא תכנס בתשובה יעו״ש והביאו השל״ה בש׳ האותיות אות ק׳ דצ״ח ע״ב. ועוד י״ל כי בעה״ב רומז אל רז״ל שנתנה תורה להם רשות להורות כמ״ש ככל אשר יורוך וכשיש פלוגתא יכול אדם להחמיר ולעשות ככ״ע כמ״ש במס׳ עירובין דף ז׳ ע״א אבל לסקל אינו יכול עד שיסכימו רוב הפוסקים רוב בנין ורוב מנין כידוע וז״ש כל מה שיאמר לך בעה״ב עשה ר״ל אם עתה עושה כל מה שיאמר לך בעה״ב ר״ל כדברי הכל עשה חוץ מצא ר״ל לצאת מדבריהם ולהקל שזה אינו תלוי בדעתך אלא עד שיסכימו הרוב:

כח **כח) שם יעשה.** ואם אין חפצו להנות מאחרים רשאי וכמ״ש רז״ל במס׳ ברכות דף יו״ד ע״ב גבי שמואל הרמתי אבל אם הוא מצרי עין אסור להנות ממנו וכמ״ש רז״ל מס׳ סוטה דף ל״ח ע״ב כל הנהנה מצרי עיין עובר בשני לאווין אל תלחם ואל תתאיו יעו״ש:

כט כט) [סעיף ו'] **לא יהא אדם קפדן וכו'** מפני שמונע בני ביתו מלתת כלום לעניים מיראת קפדנותו. לבוש. והוא ממעשה שהביא שם. במס' ד"א רבתי פ"ו בהלל הזקן שעשה סעודה אחת ובא עני וישב על פתחו ואמר אשה אני צריך להכניס היום ואין לי פרוסה כלום לסעודת נישואין אז נטלה אשתו כל הסעודה ההיא ונתנה לו ואח"כ לשתה עיסה אחרת ובשלה אלפס אחרת ובאתה והניחתו לפניהם אמר לה בתי אף אני לא דנתי אותך לכף חובה אלא לכף זכות שכל המעשים שעשית לי לא עשית אלא לשם שמים יעו"ש. והביאו ב"י. וא"נ יש לומר כמשמעו שלא יהא קפדן ורגזן בתוך סעודתו כי האורחים ובני הבית מתביישין אז לאכול כי יחושו פן יתרגז ויקפיד על אכילתם. ל"ח פרק פכ"ה אות צ"ג. עט"ז אות ג' א"ר אות יו"ד:

ל ל) **שם לא יהא אדם קפדן וכו'** ול"ד בתוך הסעודה אלא בכל עת צריך האדם להזהר מן הכעס בתכלית כמ"ש רז"ל במס' פסחים דף ס"ו ע"ב כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו וכו' ואפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידין אותו יעו"ש. וכן אמרו בזוה"ק פ' תצוה דף קפ"ב ע"א דאי ההיא בר נש עקר קדושה דא עלאה מאתריה למשריה בתריה סט"א ודאי דא איהו ב"נ דמריד במריה ואסיר לקרבא בהדיה ולאתחברא עמיה ודא איהו טורף נפשו באפו. איהו טריף ועקר נפשיה בגין רוגזיה ואשרי בגויה אל זר. וע"ד כתיב חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו דההיא נשמתא קדישא טריף לה וסאיב לה בגין אפו אשר נשמה אחלף באפו. כי במה נחשב הוא. כו"ם אתחשיב ההוא ב"נ. ומאן דאתחבר עמיה ומאן דאשתעי בהדיה כמאן דאתחבר בכו"ם ממש מ"ט בגין דכו"ם ממש שארי בגויה. ולא עיד אלא דעקר קדושה עלאה מאתריה ושארי באתריה כו"ם אל זר מה אל זר כתיב ביה אל תפנו אל האלילים כגוונא דא אסיר לאסתכלא באנפוי עכ"ל. וכן אמר לו המגיד למרן ז"ל שלא יכעוס על שום דבר שבעולם ואפי' במלי דשמיא כמ"ש בריש ס' מגיד משרים יעו"ש. וכ"כ בש' רוה"ק דף ט' ע"א שהאר"י ז"ל היה מקפיד בענין הכעס יותר מכל שאר העבירות אפילו כשהוא כועס בשביל מצוה וכענין משה רבע"ה והיה נותן טעם לזה ואומר כי הלא כל שאר העבירות אינם פוגמים אלא כל עבירה ועבירה פוגמת אבר אחד אבל מדת הכעס פוגם כל הנשמה כולה ומחליף אותה לגמרי ונכנסת במקומה נפש מצד הקלי' ואעפ"י שעושה האדם תיקונים לנפשו ותשובה מעולה ומצות רבות וגדולות הכל נאבדים ממנו לגמרי לפי שאותה הנשמה הקדושה שעשתה כל המעשים טובים נתחלפה בטמאה והלכה לה ונשארה שפחה טמאה במקומה וצריך פעם אחרת לחזור ולתקן כל התיקונים הראשונים שעשה בתחלה וכן הוא בכל פעם ופעם שכועס נמצא כי בעל הכעס אין לו תקנה כלל כי הוא ככלב שב על קיאו. וגם אי עשה איזה מצוה גדולה אשר בסיבתה נתעבר בו איזה נשמה קדושה של צדיק לסייעו על ידי הכעס מסתלקת ממנו יעוש"ב:

לא לא) [סעיף ז'] **לא יאכל אדם פרוסה כביצה וכו'** זהו לשון הטור. אלא ששם כתוב הר"ז רעבתן וכצ"ל ומ"ש בש"ע הר"ז גרגרן ט"ס הוא. וכתב בב"י דמשמע מלשון הברייתא שאם אוחז פרוסה כביצה אעפ"י שאינו אוכל אלא קצת ממנו נקרא רעבתן. וכתב דכן צריך לפרש דברי הטור. וכ"כ הלבוש. פרישה אות ג' ט"ז סק"ד. מ"א ס"ק י"א. ועיין לעיל סימן קס"ז סעיף א' דמשמע שם דוקא יותר מכביצה הוא דהוי רעבתן אבל כביצה לא הוי רעבתן יעו"ש:

לב לב) **שם לא יאכל אדם פרוסה וכו'** ואסור לאכול אדמה. שבת קי"ג ע"ב. ופרש"י ז"ל שמביאו לידי חולי יעו"ש:

לג לג) [סעיף ח'] **לא ישתה כוסו בבת אחת וכו'** ואם משייר מעט לא הוי גרגרן. מ"א ס"ק י"ב. בי"מ אות כ"ד:

לד לד) **שם הגה. ומיהו כוס קטן וכו'** פי' שהוא קטן מרביעית. של"ה. ואמרו בגמרא דיין מתוק או מי שכריסו רחבה מותר לשתותו בבת אחת והשמיטו רמ"א משום דמשמע ברש"י דדוקא רבי ישמעאל שהיה כריסו רחבה מאד. וביין מתוק למי נתתה דבריך לשעורין מיהו נ"ל דאין שיעור לכוס רק הכל לפי מתיקות היין ורחבת כריסו ולכן השמיטו רמ"א דהכל נכלל בכוס קטן ומיהו בשכר שלנו בודאי שיעורו יותר מרביעית. מ"א ס"ק י"ג. בי"מ שם. ועיין א"ר אות י"ב ובי"ש שלנו שהוא חריף מאד נראה אפילו פחית מרביעית לא ישתה בבת אחת אא"כ הוא כוס קטן מאד או ישייר ממנו מעט:

לה לה) **שם בהגה.** כוס קטן וכ' ובקטן נמי אם שותה בשני פעמים אין גאוה דהא מותר בב"א קאמר וגאוה ליכא כ"א בג' פעמים א"א אות י"ג:

לו לו) [סעיף ט'] **לא יאכל שום או בצל מראשו וכו'** נ"ל דראשו של שום הוא המשובח שבו והוא הלבן ומה שלמטה ממנו הוא הירק והוא הגרוע ונמצא כשיאכל המשובח תחלה לפעמים שישאר העלין הירוקין ויהיה הרעבתן. פרישה אות ח' א"ר אות י"ג. וה"ד במקום שאוכלין גם העלין עם הראשין אבל במקום שאוכלין רק הראשין היינו אורחיה וכן במקום שיש אוכלין ראשין ועלין ויש אוכלין רק ראשין והוא רוצה לאכול רק ראשין היינו אורחיה:

לז לז) **שם מראשו וכו'** ובשבת יתחיל לאכול מראשו. מ"א ס"ק י"ד בשם אגודה. א"ר שם. א"א אות י"ד בי"מ אות כ"ה. ומה"ט אפשר דה"ה נמי דבשבת יכול לשתות כוסו בבת אחת. תוספת שבת סימן רע"ד. בי"מ שם:

לח **לח) שם הגה. ולא יאחוז המאכל בידו אחת וכו׳** היינו כשאוחז המאכל בעודו בקערה אבל כשהוציא המאכל מהקערה אין נראה שיהיה דרך רעבתנות אם יתלוש ממנו בידו השנית. ל״ח פכ״ה אות צ״ד. א״ר אות י״א בי״מ אות כ״ו. אין נושכין ואוכלין אלא חותכין ואוכלין מדרש ילקוט הובא במהרש״א ח״א ברכות ח׳ ע״ב:

לט **טל) אמר** ליה אליהו לרבי נתן אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעוס תעמוד על מילואך. גיטין ע׳ ע״א. וכתבו התו׳ נדה כ״ד ע״ב דל״ד דהא דרך אכילה להיות מרובה על השתייה אלא שבין אכילה ושתייה יהיו שני שלישים יעו״ש:

מ **מ) תני** רבי חייא הרוצה שלא יבא לידי חולי מעיים יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף. סעודתך שהנאתך ממנה משוך ידך הימנה. ואל תשהה עצמך בשעה שאתה צריך לנקביך. גיטין שם. ועיין לעיל סימן זק״ן אות ו׳ ואות ט״ו:

מא **מא) [סעיף יוד׳] לא ישוך פרוסה וכו׳** משום שנמאסת לבריות. לבוש. מ״א ס״ק ט״ו:

מב **מב) שם ויניחנה ע״ג השלחן.** או ע״ג הקערה. טור. והא דאמר לקמן סימן קע״א ס״ג שהמדקדקים אוכלין מעט מן הפת עם הדייסא צ״ל דהכא מיירי בדאיכא אחרים עמו דמאיסי ולקמן מיירי באוכל הוא לבדו. פר״ח אות יו״ד. וא״כ כשאוכל דייסא בפת לפני אחרים צריך לאכול חתיכת הפת כולה עם הדייסא בכל פעם. ועיין בדברינו לשם אות י״ט:

מג **מג) [סעיף יא׳] לא ישתה אדם שני כוסות וכו׳** דנראה כעושה לשרות המאכל שיאכל הרבה. לבוש. מ״א ס״ק ט״ז. והב״ח ודרישה פירשו דה״ק לא יביא ב׳ כוסות ביחד בסעודתו ואעפ״י שאין דעתו לשתות שניהם אלא אחד לשתות והשני לברך עליו בסמ״ז אעפ״י כן מאחר שמביא שניהם ביחד נראה כגרגרן יעו״ש. א״ר אות י״ד. והרב ב״ד סימן פ״ד כתב דבתוך הסעודה מופלג מבהמ״ז אינו נראה גרגרן כששותה שניים בפעם אחד וכן שלא בסעודה אם שותה שניים בב״א אינו כגרגרן יעו״ש. וכן כתב המחה״ש והלב״ש דלפי דברי הלבוש בתוך הסעודה מותר לשתות ב׳ כוסות בב״א יעו״ש. ועיין ב״ח ול״ח פרק כ״ה אות צ״ז שהאריכו בזה ופירשו נמי לענין זוגות וכן פי׳ הט״ז סק״ה יעו״ש. ולפי שהאידנא לא חיישינן לזוגות כמ״ש לעיל אות ך׳ לכן לא הביאותים. ועיין לקמן אות מ״ה:

מד **מד) שם שני כוסות וכו׳** ומיהו בשבת יכול לשתות שני כוסות בבת אחת ויותר כמ״ש לעיל אות ל״ז יעו״ש. וכ״כ הבי״מ אות כ״ח:

מה **מה) שם שני כוסות בבת אחת וכו׳** ומשמע דאפילו אם משייר מן הכוס או שותהו בשני פעמים אפ״ה לא ישתה שנים בבת אחת דשריותא דא דוקא לכוס אחד כמ״ש סעיף ח׳ אלא דוקא אם אוכל איזה דבר בין כוס לכוס או שוהה מעט בכדי שתיית רביעית ואח״כ מביאין אחר נראה דלית לן בה. וכן אם הוא באמצע סעודה או שלא בתוך סעודה נראה ג״כ להתיר כס׳ הב״ד ודעמיה כיון דליכא איסורא בזה אלא דוקא משום גרגרן וכיון דאיכא מתירין אזלינן בתרייהו ומיהו הרוצה להחמיר כדברי הכל דהיינו גם באמצע סעודה לא יביאו לו ב׳ כוסות בב״א תע״ב:

מו **מו) [סעיף יב׳] הגדול פושט ידו וכו׳** וא״ת הא שנינו לעיל סימן קס״ז סעיף י״ז בוצע פושט ידיו תחלה וא״כ דינא הוא שהגדול פושט ידיו תחלה ולמה אמר הכא משום גרגרן תירץ הב״ח דהכא מיירי דקערות טובא איכא על השלחן לפני כל אחד ואחד ואפ״ה דרך ארץ הוא שלא יהא פושט ידו לקערה שלפניו עד שהגדול יפשוט ידיו תחלה וכתב דה״ה במניחין פירות לפני כל אחד ואחד דרך ארץ הוא שיפשוט הגדול ידיו תחלה יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ח׳ עו״ת אות ה׳ מ״א ס״ק י״ז. א״ר אות ט״ו. מיהו הט״ז סק״ו הקשה על דברי הב״ח מסימן קכ״ז סעיף ט״ו דאם כל אחד ככרו לפניו א״צ להמתין אפילו על הבוצע וכתב דודאי מיירי בקערה אחת וקמ״ל דאפי׳ בנטילת רשות מהגדול לא יפשוט ידו תחלה יעו״ש וכ״כ הדרישה אות ו׳ אבל הא״ר שם תירץ לקושיית הט״ז דהתם מיירי בפרוסת המוציא דנראה שעושה כן שלא להפסיק ואינו נראה כגרגרן והביאו המחה״ש ס״ק י״ז. וכן תירץ המש״ז אות ו׳ ועוד כתב שם הא״ר על הט״ז דפירושו דחוק יעו״ש. וכן פסק קיצור ש״ע סימן מ״ב אות ו׳ כדברי הב״ח מ״ב אות כ״ח:

מז **מז) שם הגדול פושט ידו וכו׳** לעולם לא יהא אדם מהפושט ידו בתחלה לקערה ולא המושך ידו באחרונה. צד״ל דף נ״ט א״ר שם:

מח **מח) [סעיף יג׳] הנכנס לבית וכו׳** ר״ל לבית בעה״ב כן הוא בב״י בשם מס׳ ד״א וכ״כ הלבוש. אבל בעה״ב עצמו או אפילו אחד מבני הבית רשאין לומר שרוצין לאכול ושיכינו שלחן וכיוצא. ככר לאדן דקי״ג ע״ב. יפ״ל אות ט׳:

מט **מט) שם לא יאמר תנו לי וכו׳** ואם נתנו לפניו לאכול א״צ שיאמרו לי שיאכל וראיה מאליעזר שאמר לא אוכל וכו׳ והרי עדיין לא אמרו לו אלא א״צ אמירה שלחן ארבע. מ״א ס״ק ח״י. מיהו ממ״ש לעיל אות כ״ג משמע דצריך שיאמרו לו יעו״ש וכ״כ א״א אות ח״י דאין הכרע מאליעזר דאפשר שאמרו לו או שהקדים לומר כדי שלא יאמרו לו ואז יהיה מוכרח לקיים משום ד״א יעו״ש. וכן עמא דבר שאין אוכלין עד שאומרים להם:

נ ג) שם בהגה. ויש לחוש שיאכילהו יותר וכו' אי נמי שמא הראשון האכילו בזמן הזול וזה מאכילו בזמן היוקר ואעפ"י שאינם מתכוונין לכך שלא האכילו על דעת שיפרע לו יותר ממה. שהאכילו ואין כאן רבית מ"מ הא מיהא מחזי כרבית. והיינו דקתני מפני שהוא דרך רבית כלומר דרך רבית הוא אבל לא רבית ממש. ב"י. לבוש. וכ"כ מ"א ס"ק י"ט דמ"ש מור"ם ז"ל ואית ביה משום רבית כלומר דמחזי כרבית. ועיין ביו"ד סימן סק"ב ס"א בהגה ומ"ש שם המ"א בענין דברים המשכחים כבר כתבנו אותם לעיל סימן זק"ן מאות כ"ו עד אות ל' יעו"ש:

נא נא) מי רוצה להיות חסיד צריך לנהוג חומרות יתירות אעפ"י שאינו מחויב בהם כפי הדין. ואכתוב קצת ממה שהזהירני מורי ז"ל ויש בהם דברים של חומרא בלבד ודברים שהם כפי הדין. צריך ליזהר שלא לאכול תרמוסין הנשלקין ע"י גוים למתקן. וכן שלא לאכול אפונין של הגוים שקלו אותם כעין אותם קליות ובלע"ז נק' קורמ"ש. והנה התרמוסים אעפ"י שמן הדין מותרין הם לפי שאין עולין על שלחן מלכים עכ"ז לא גרעי מההוא גברא (עיין מו"ק די"ב ע"ב) דלא איתחזי ליה אליהו ז"ל משום דשתה מים דאחים ליה קפילה ארמאה. אבל האפונים מן הדין אסורים מפני שקליות שלהם עולין על שלחן מלכים ושרים של מקומות שעושים אותם קליות ול"ד מלכים אלא כיון שעולים על שלחן השרים אסורים שה"מ פ' וילך והגם דמור"ם ז"ל ביו"ד סימן קי"ג ס"ב כתב להתיר באפונים קלויים וה"ה מרן ז"ל בכ"מ על הרמב"ם פי"ז מה' מאכלות אסורות דין י"ז יעו"ש מ"מ נראה כיון דנפיק מפומיה דהאר"י ז"ל יש להחמיר:

נא) ענין חומרות בדיני המעשר יזהר שלא לאכול שומשמין כמו שהם בשום אופן עד שיוציא מהם המעשר וזהו דין גמור כס' כל הפו' לפי שגמר מלאכתן הוא כשמוציאין מהם שמנם ואז הוא פטור מן המעשר לפי דעת הרמב"ם ז"ל לפי שגמר מלאכתן בהוצאת שמנן הוא ביד גוי אבל כשאוכלן כמות שהן הנה גמר מלאכתן הוא ע"י עצמו ונתחייב במעשר אפילו לס' הרמב"ם ז"ל שה"מ שם ומיהו עיין ברכ"י ביו"ד סימן של"א אות ך' שכתב דהרוצה להחמיר בתוך ביתו יחמיר אבל אין להורות ברבים מאחר שפשט המנהג להתר יעו"ש אבל הנראה כיון דנפיק מפומיה דהאר"י ז"ל יש להורות לרבים ג"כ אלא רק דאין למחות ביד המקל מאחר דיש מתירין:

נא) גם בענין הזתים המרים שממתקים אותם ע"י ישראל הם גמר מלאכתן ע"י ישראל ע"ד הנז' בשומשמין וחייבין במעשר לד"ה אבל הזתים השחורים המתוקים וקנאן מיד הגוי וכבר היו ראוים לאכילה כמו שהן ע"י הדחק פטורים מן המעשר אף אם מיתקן עוד אח"כ הישראל בביתו. גם התרמוסין המתמתקין ע"י ישראל חייבין במעשר כפי הדין המוסכם מכל הפו' שה"מ שם. וכ"כ הרדב"ז בתשובת כ"י סימן שני אלפים ק"ז. והביאו הברכ"י שם אות ח"י ומ"ש בס' חרדים בהקדמה על מצות התלויות בארץ שאין כבישת הזיתם גמר מלאכה אלא משעה שליקטן הגוי והניחו בתוך הכלכלה נגמרה מלאכתן יעו"ש ונמשך אחריו בס' פאת השלחן סימן י"ג כבר השיג עליו בס' שד"ה סימן כ"ה והעלה להלכה שצריך לעשרן יעו"ש וכ"כ בס' מ"ח במס' מוצאי שבת פ"ז אות ו' יעו"ש והכי נקטינן ומיהו לענין ברכות תרומות ומעשרות נוהגין שלא לברך כ"א דוקא על פירות הגדילים בא"י וכמ"ש הברכ"י שם אות כ"ג יעו"ש וגם בזה על פדיון מעשר שני נוהגין שלא לברך וכמ"ש הברכ"י שם אות כ"ו בשם תשו' מרן ז"ל כ"י סימן ג' יעו"ש. וסדר הפרשת תרומות ומעשרות עיין ביו"ד סימן של"א סעיף י"ט ורק הקונה מעכו"ם אחר שנתלשו וגמרן ישראל אחר שמפריש מעשר ראשון מפריש ממנו תרומת מעשר ונותנו לכהן והשאר מעכבו לעצמו וא"צ ליתנו ללוי וכמ"ש ביו"ד שם סעיף ד' יעו"ש:

נא) גם בענין ענבים יש מקומות שעושין יין מכל מיני ענבים שבארץ ההיא ויש מקומות שאינם עושים יין רק מן המיוחדים לעשות מהן יין ולכן הגוים הנוטעים כרמים ההם כוונתם אינם רק למוכרם לעשות מהם יין ולכן באלו המקומות שהענבים שלהם מיוחדים לעשות מהם יין כגון הענבים השחורים שבא"י שאינם ראויים אלא ליין אזלינן בתר דעת הנוטעים אותם ונמצא שגמר מלאכתן אינן אלא כשעושין מהן יין ולכן היין ההוא חייב במעשר לד"ה כנודע ונמצא כפ"ז שאין לאכול אותם הענבים כלל עד שיוציא מהן מעשר כי אכילתן היא גמר מלאכתן והוי ביד ישראל אבל בשאר מקומות אעפ"י שעושין יין מן הענבים רוב הנוטעים אותם הוא לאכילת ולא ליין שלהן. שה"מ שם:

נא) גם משנת השמטה הקונה פירות מעכו"ם ונגמרה מלאכתן ביד ישראל חייב להפריש תרומה ומעשר ומפריש מעשר עני כדין עמון ומואב כמ"ש מור"ם ז"ל בש"ע יו"ד סימן של"א סוף סעיף י"ט וכן כתב הברכ"י שם אות יו"ד בשם תשובת מרן ז"ל כי כן הוא מנהג ירושלים יעו"ש. ונראה דיש לפדותו ג"כ כמו שנת השלישית וששית שכתבנו לעיל יעו"ש ועוד עיין מזה מ"ש בתשו' בסה"ק באר מים חיים יעו"ש:

נא) גם ההולך לגינת הגוי לקנות ירקות יזהר שלא יתלשם בידו כי הירקות גמר מלאכתן הוא תלישתן ונגמרו ביד ישראל ונתחייבו במעשר אותם שתלש ישראל. שה"מ שם:

נא) גם יש ליזהר להפריש תרומות ומעשרות מן השקדים ומן הפורתקא"ל שמוכרין כאן בירושת"ו שידוע שרובם ככולם הם מפרדסים של ישראל וע"כ כל אחד ואחד הקונה חובה עליו להפריש בביתו ולא יסמוך על אחרים ואעפ"י שיש פתקה ביד המוכרים שהוא מעושר אל יסמוך ע"ז כי כאשר שאלנו יחקרנו על הדבר ראינו שאי אפשר להנצל מאיסורא אם לא יפריש בידו. ועוד דע דבשנה הזאת שנת התרע"ה אחר הפסח ראינו תולעים בפורתקאל

והוא כמו תולעים של תאנים שאינו ניכר מיד אלא בהסתכלות וע״כ צריך כל אדם ליזהר ולעיין בזה:

נא) גם יזהר להוציא תרומות ומעשרות מן היין שקונה (מן היין שקונה) מן החנוני בעל היין לפי שרוב אנשי הדור אינן בקיאין במעשרות וכע״ה דמו בענין המעשרות כמו יין של דמאי. גם הפודין מעשר שני על מעט קמח וכיוצא בזה הוא אסור לפי שאין מחללין פירות על פירות. שה״מ שם. ומיהו עיין ביו״ד שם סעיף קל״ג וברכ״י שם אות כ״ו שכתבו דיש מתירין לחלל על הפירות יעו״ש אלא שדעת האר״י ז״ל להחמיר וכן יש לנהוג בדבר שהוא ודאי חייב במעשרות אבל בדבר שהוא ספק אם חייב נראה דיש להקל:

נא) ענין כלאי הכרם ועירלה מי שהולך לגנות הגוים יזהר להתרחק שלא יקח מן הירקות אלא ממה שהם רחוקים מן הגפן כדי עבודתו שהם ד״א כנודע אם היא יחידית. ויזהר בכל דיני כלאי הכרם:

נא) גם טוב הוא שלא לקנות פירות האילן מן הגוים בפרדס שלהן פן יהיה שם ודאי ערלה ותראה אותם ואז אסור לקנותם. שה״מ שם:

נא) אין לשתות קום החלב אחר שנקפה החלב ונבדלו המים ממנו וכמ״ש הר׳ אליעזר ממיץ ז״ל. שה״מ שם. ועיין בש״ע יו״ד סימן פ״א סעיף ה׳:

נא) ובענין דגים הקטנים שכובשין אותן בשמן ומניחין אותן בתיבות קטנים וסותמין התיבות ומוכרין אותן כך כמו שהיא בתיבות הסתומים שמענו שיש בזה כמה מינין יש מין שכובשין אותו עם פרי שקורין טמאט״ס. ויש מין שכובשין אותן בשמן זית. ויש מין שכובשין אותן בשמן אווז. וזהו אסור משום נבלה ששחיטת עכו״ם נבלה כידוע. ויש מין שכובשין אותן בחלב חזיר. וע״כ האוכל מזה הדגים צריך לחקור ולדרוש במה נכבש דג זה ובאיזה מין שומן דשמא נכבש במין טמא ונטמא. ועוד צריך לחקור ולדרוש על הדגים בעצמם אם הם ממין טהור שיש להם סנפיר וקשקשת או ממין טמא ואחר שיתברר הדבר אוכל מהם. ומיהו יש חסידים ואנשי מעשה שאין אוכלין מזה הדגים כלל מפני איזה חששות והמחמיר תע״ב:

נב) שם בהגה. אבל מותר לומר לו אכול עמי ואכול עמך וכו׳ שאינו מדבר כן אלא מדרך מוסר אבל אין דעתו שיבא לידי פרעון לעולם ר״ל שיחזור ויאכל עמו. ד״מ אות ד׳ מש״ז אות ז׳ וכתב וא״כ לק״מ מ״ש הט״ז ז״ל יעו״ש:

נג) שם בהגה. ומותר לאכול עמו אח״כ וכו׳ היינו בסתם שאינו אומר לו בא ואכול עמי מה שהאכלתני דאל״כ היינו רישא דהוי כפורע חובו וכו׳:

נד) [סעיף יד׳] לא אדם פרוסה וכו׳ נראה דה״פ לא יכפה הקערה על פיה ויפרוס הפרוסה ע״ג הקערה מפני שרגילות הוא שגב הקערה מלוכלכת תמיד בדבר מיאוס אבל מקנח הקערה בפרוסה ואח״כ אוכל הפרוסה דאין זה מיאוס כמ״ש בסימן קע״א. ועוד י״ל דבקערה שיש בה מאכל קאמר דלא יפרוס פרוסה ע״ג הקערה שמא ישפך מה שבקערה. א״נ שמא תפול הפרוסה לתוך הקערה וממאיס בהכי. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות ט׳ ועי״ש. א״ר אות י״ז:

נה) הנ) שם ע״ג קערה וכו׳. ואל יחתוך בשר ע״ג היד אלא על השלחן איכא דאמרי משום סכנה שלא יקוץ ידו ואיכא דאמרי משום קלקול סעודה ר״ל אף בחבורה קטנה יצא דם וילכלך המאכל וימאיס המסובין ברכות ח׳ ע״ב ופרש״י שם. מ״א סק״ך:

נו) ונ) שם אבל מקנח הקערה וכו׳ ומיירי שאוכל אח״כ אותם פרוסה. וקמ״ל דלא נימא שג״כ ממחה בזו דעתו של חבירו שמקנח בו ואוכל שנראה כצר עין שמקפיד לאיבוד דבר מועט הנדבק בקערה. פרישה אות י״ב. וכ״כ א״א אות ך׳ דמיירי שאוכל הפרוסה דאל״כ הוי ביזוי אוכלין כמ״ש בסימן קע״א:

נז) [סעיף טו׳] ולא ישוך מפרוסה וכו׳ לכאורה זהו כבר נלמד מק״ו דסעיף יו״ד ונראה דגרסינן ולא ישוך מפרוסה במ״ם ותרתי קאמר דברישא אשמעינן דלא ישוך פרוסה ר״ל אותה חתיכה קטנה עצמה שפרס בשיניו דרך נשיכה לא יתן ע״ג שלחן ואח״כ אשמעינן דלפני חבירו אסור ליתן אותה חתיכה גדולה שנפרס ממנה דרך נשיכת חתיכת קטנה פרישה אות י״ב. וכ״כ א״ר אות ח״י. ועיין מאמ״ר אות ט׳ ובדברינו לעיל אות מ״ב:

נח) חנ) [סעיף טז׳] לא ישתה מהכוס ויתן לחבירו וכו׳ ה״ד ליתן לחבירו לידו שאז ישתה ממנו שלא ברצונו ואולי ימאס לו ויסתכן משא״כ כששותהו ומניחו לפניו על השלחן שאז אינו שותהו חבירו כשימאס ולא ישתהו. פרישה אות י״ג. א״ר אות י״ט:

נט) נט) שם ויתן לחבירו וכו׳ ואם לקח חבירו הכוס מעצמו ושותה ממנו לית לן בה רק שלא יתננו לו בידיו דשמא מחמת בושה יקבל ממנו וישתהו ואיכא סכנת נפשות. ב״ח בשם מהרש״ל. והביאו הט״ז סק״ח. וכתב דמשמע דמפרש הך סכנת נפשות משום דחבירו מאיס ליה לשתות דאפשר שנתערב רוקו שם. אבל אני ראיתי בס׳ צואת ר״א הגדול שמזהיר מאד מלשתות מכוס ששייר חבירו כי שמא יש לו איזה חולי בתוך גופו ויצא ריח מפיו לאותו שיור ונראה דע״ז אמר ג״כ סכנת נפשות. ולפ״ז גם אם הוא מונח אין לשתות ממנו. וכתב דבאמת ראיתי במדינות אחרות נזהרין מאד שלא לשתות משיור חבירו יעו״ש. והביאו א״ר שם. ולפ״ז מ״ש בסעיף כ״ב דמועיל קינוח מקום נשיקת הפה משום מיאוס ולשפיכת מים דרך ששתה שם

ה״ד במכירו שאין בו חולי אבל אם אינו מכירו אין לשתות משיורייי אפי׳ בקינוח מקום נשיקת הפה ישפיכת המים דרך שם. וכ״כ א״ר אות ך׳ ועיין בדברינו לקמן אות ע״ו:

ס ס) **[סעיף יז׳] ולא ישתה כוס ויניחנו על השלחן וכו׳.** שאין זה דרך כבוד להעמיד כלי ריק על השלחן. לבוש. עו״ת אות ט׳ אבל אם שותהו חציו יכול להניחו על השלחן. פרישה אות י״ד:

סא סא) **[סעיף חי׳] לא יקח חלקו ויתננו לשמש וכו׳** שמא יארע דבר קלקול בסעודה ויצטרכו לו המסובין אלא יניחנו לפניו עד אחר הסעודה ואח״כ יתננו לו. לבוש. והב״ח כתב דאם לא יניחנו לפניו אלא מיד לאחר שנתנו לו חלקו חזר מיד ונתנו לשמש נראה לפי שחלקו בזויה בעיניו לא חפץ בה ומסרה לשמש אלא יטלנו ויניחנו לפניו דמראה שמקובל בעינו אלא דלפי שא״צ לאכול עכשיו נתנו לשמש עכ״ל. והביאו מ״א ס״ק כ״ב. והט״ז סק״ט כתב דיותר נכון כפירוש הלבוש אלא שכתב שא״צ להמתין רק עד אחר שיניח לכל אחד חלקו כראוי יעו״ש. והפרישה אות ט״ו כתב שמא יארע דבר קלקול בסעודה ר״ל שיבא בעה״ב להתקוטט עם השמש שיסבור שהוא לקח לו לעצמו ולא נתנו לפני המסובין כלל משא״כ כשהניחו לפניו וראהו בעה״ב אז מותר ליתן לו יעו״ש. ולפ״ז א״צ להמתין רק עד אחר שיניח לכל אחד חלקו כראוי וכמ״ש הט״ז. וכ״כ א״ר אות כ״א:

סב סב) **בן** שאוכל אצל אביו ועבד האוכל עם רבו נותן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו ואינו חושש משום גזל שכך נהגו בעלי בתים. ש״ע יו״ד סימן רמ״ח ס״ו. וכ״כ מ״א ס״ק כ״ב אלא שכתב באתרא דקפדי אסור. וכ״כ א״ר אות כ״ד:

סג סג) **כשעושה** סעודה ד״א להשקות בעצמו למסובין כדאיתא בקדושין ל״ב ע״ב. מ״א שם:

סד סד) **[סעיף יט׳] אינם רשאים ליטול מלפניהם וכו׳** שמא יתבייש בעל הסעודה שהרי אין לו אלא מה שהביא לפניהם ונמצאו הקטנים נוטלים אותם והולכין הרמב״ם פ״ז מה״ב דין יו״ד והביאו מ״א ס״ק כ״ג. וכתב משמע דאם יש להם הרבה על השלחן שלא יחסר להם רשאים ליתן להם וכ״כ קיצור ש״ע סימן מ״ב אות י״ז:

סה סה) **שם ליטול מלפניהם וכו׳** כתב שכנה״ג בהגה״ט אות ט״ו בשם דמשק אליעזר דוקא כל מה שלפניהם אינו יכול ליתן לבנו וכו׳ אבל אם עדיין נשאר אצל האורח רשאין ליתן קצת ממה שלפניהם יעו״ש אבל הא״ר אות כ״ב כתב דלשון מלפניהם לא משמע הכי וכן מלשון הרמב״ם שהביא מ״א משמע דאפי׳ קצת אסור והא״א אות כ״ג כתב דהא דשרי ליתן מעט כגון דאיכא הרבה יעו״ש. ועיין לקמן אות ס״ט:

סו סו) **שם לבנו או לעבדו וכו׳** וכ״ש לאחרים. יש״ש פג״ה סימן ך׳ מהרימ״ט ח״א סימן ק״ן. כנה״ג בהגה״ט. הגר״א. אבל האורחים יכולין ליתן זה לזה שמאחר שהוא זמן אותם אינו מקפיד במה שנותנין אלו לאלו ב״ח. א״ר אות כ״ב. ועיין בדברינו לעיל סימן קס״ט אות ז׳:

סז סז) **שם לבנו או לעבדו וכו׳** ודוקא לעבדו אסור אבל לשמש המשמש בסעודה שרי יש״ש שם. מ״א שם. מיהו השכנה״ג בהגה״ט אות י״ד חולק והביאו א״ר שם. וההיא דלעיל סימן קס״ט ס״א מיירי בנותן לו דבר מועט שאינו מפסיד חלק האורח וכמ״ש שם אות ב׳ יטו״ש. ומ״ש שם שנותנין לו פרוסת פת כגון דאיכא הרבה וכמ״ש באות שאח״ז:

סח סח) **שם אא״כ נטלו רשות וכו׳** והיכא שידוע שיש די והותר מותר בכל זה. א״ר שם. וכ״כ לעיל סוף אות ס״ד יעו״ש:

סט סט) **שם אא״כ נטלו רשות וכו׳** ואם הוא דבר מועט של פרי וכדומה שאין לחוש שיבא בעה״ב לידי בושה או ליתן משלו ראוי והגון ליתן לילדי בעה״ב או לילדי חבירו כי בזה מרבה אהבת שלום ורעות. חס״ל אות י״ב:

ע ע) **[סעיף ך׳] נקיי הדעת שבירושלים וכו׳** דהכי איתא בסנהדרין כ״ג ע״א. תניא כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אא״כ יודעים מי חותם עמהם. ולא היו יושבין בדין אא״כ יודעים מי יושב עמהם. ולא היו נכנסים בסעודה אא״כ יודעים מי מיסב עמהם. ופרש״י מפני שגנאי היא לת״ח לישב אצל ע״ה בסעודה ע״כ ב״י. וכ״ה בברכות מ״ג ע״ב:

עא עא) **שם לא היו מסיבין בסעודה וכו׳** ואפי׳ בסעודת מצוה כגון דמילה ונישואין. תוספות פסחים קי״ד ע״א ד״ה ואין. וכ״כ מור״ם ז״ל ביו״ד סימן רס״ה סעיף י״ב. מט״מ סימן רצ״א. שכנה״ג בהגה״ט אות י״ז. עו״ת אות י״א. עט״ז אות ו׳ א״ר אות כ״ג. ואפי׳ אם עורכין ב׳ וג׳ שולחנות באותה סעודה לא ישב הת״ח עם ע״ה משום דהרי הוא אצלו בסעודתא חדא ברואין זה את זה ולזימון מצטרפין. רו״ח אות ג׳ ועי״ש במה שהאריך שלא ירגיל הת״ח לילך לסעודות מילה וז׳ ברכות משום דלא יבצר שיש שם ע״ה ואומרים מרבה סעודתו בכל מקום ובפרט אם הוא מרביץ תורה ולא יחוש על מה שנותנין לו נדבה יעו״ש:

עא) ועיין יפ״ל ח״ג על יו״ד סימן רס״ה אות כ״ב שנתן טעם למזמינים אותם לסעודת מילה ואין הולכין ואעפ״י שיש שם אנשים מהוגנים משום דכל דאיכא מנין מבלעדו אין להקפיד יעו״ש. ועוד עיין בהרמב״ם פ״ה מה׳ דעות דין ב׳ שכתב דהצדיקים והחסידים הראשונים לא אכלו מסעודה שאינה שלהם ומשמע דאפי׳ בסעודת מצוה יהיה מה שיהיה יעו״ש וכ״כ היפ״ל ח״ה אות י״ט יעו״ש:

עב עב) ועיין בשל״ה דף פ״ד שהאריך ליזהר מריבוי אכילה ושתייה. אלא יאכל וישתה רק להעמיד ולהבריא גופו שיהיה מזומן לעבודת הנפש. ובזה כל סעודותיו הויין סעודת מצוה. וביחוד הלומדים שהם פרושים ביותר. וכתב בס׳ הגן דאפילו עושה לשם מצוה כגון שבתות ויו״ט עובר בג׳ לאוין. השמר לך פן תשכח בל תשקצו שממלא כריסו כמו בהמה ואסור לברך בה״מ אחריה וזה פי׳ ובטן רשעים תחסר אכילתו מברכה. וכתב עו״ש השל״ה הנני מלמדך תשובה מעולה והיא חמורה מאד וקלה בהיות המאכל או המשתה שלפניו מתוק לחיך וחביב עליו ביותר ימשוך ידיו ממנו וימנע עצמו ממנו וזהו תשובה בכל עידן וזמן ומרוצה ומקובלת עד ה׳ האלהים וכתב עו״ש השל״ה ייטיב לבו בסעודתו אם מעט ואם הרבה ויאכל פתו בשמחה ויאכל הטוב והמועיל לו לרפואה ולא מה שערב לו לפי שעה. ישן בתחלת הלילה על צד שמאל ובסוף הלילה על צד ימין. ולא ישן סמוך לאכילה אלא ימתין אחר אכילה. ועיין ברמב״ם ה׳ דעות פ״ו שהאריך בדברים אלו והנהגתן. כתב הרוקח סימן שכ״ט דרך ארץ לא יאכל אדם מעומד ולא ישתה מעומד ולא יקנח הקערה ולא ילקלק אצבעותיו ואין לו לאכול ולעמוד מיד ע״כ. וכתב בליקוטי מהרי״ל לא נתנו חכמים שיעור השהייה אלא כך הוא השיעור כל מין שאכל ישהא אחריו כשיעור ברכה אחרונה שלו כגון פת ישהא כשיעור בהמ״ז ומין דבעי ברכה מעין שלש ישהא כשיעורה וכו׳ ע״כ. איתא במס׳ ד״א לא ישמח אדם בין הבוכים ולא יבכה בין השמחים ולא יהא ער בין הישנים ולא ישן בין הערים ולא עומד בין היושבים ולא יושב בין העומדים כללו של דבר אל ישנה אדם דעתו מדעת חבירו ובני אדם ע״כ. א״ר אות כ״ג. הממלא כריסו מכל דבר אחיזתו אחילו. ג׳ דברים מתיזין גופו של אדם אכל מעומד ושתה מעומד ושמש מטתו מעומד ה׳ דברים קרובין למיתה יותר מחיים אכל ועמד שתה ועמד הקיז דם ועמד ישן ועמד שימש מטתו ועמד. גיטין ע׳ ע״א ועיין עוד מזה בדברינו לעיל סימן זק״ן אות ה׳ ואות ו׳ ואות ט״ו ומאות ל״ג ואילך יעו״ש:

עג עג) מנהג גדול היה בירושלים המוסר סעודה לחבירו וקלקלה נותן לו דמי בושתו ודמי בושת אורחיו. בתרא צ״ג ע״ב. טור. אלא שכתב שם הרשב״ם דלית הלכתא אלא כרבנן דפטרי מבשת דגרמא הוא יעו״ש עוד מנהג גדול היה בירושלים מפה פרוסה ע״ג הפתח כ״ז שמפה פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה המפה אין האורחין נכנסין בתרא שם. ופי׳ שם הרשב״ם ותקנה טובה היא לקבלת אורחין שידעו כי שם יאכלו וילכו שם לאכול ע״כ. וטעם המפה כתב פרישה אות ט״ו להראות שעדיין זמן לכנוס וליטול ידים לסעודה וכתב ועדיין המנהג כן בקצת הקהילות בסעודות נישואין וברית מילה עומד אחד לפני הפתח ומפה בידו ונראה דמכאן יצא המנהג עכ״ד. ובמדרש איכה רבתי בפסוק בני ציון היקרים איתא מה היתה קרותן לא היה אחד מהן הולך לסעודה עד שנקרא ונשנה ופי׳ הרמ״ך ז״ל ששונין לקרותו עוד פ״ב שמא שליח טעה בפ״א כעובדא דבר קמצא יעו״ש והב״ד היפ״ל אות י״ב וכתב דכן נוהגין בני עלייה דהגם שמזמין אותם בעה״ב לסעודה בעת הנישואין או ברית מילה פה אל פה עכ״ז אינם הולכין אם לא יבא עוד שליח מאתו בזמן הסעודה להזמינו מפני ד״א וגם דשמא בתחלה מפני הבושה הזמינו יעו״ש:

עד עד) [סעיף כא׳] אעפ״י שלא נתנו לו רשות. מפני שיזמן עמהן ממילא אם אוכלין מידי דאין מזמנין עליו אין לו לאכול בלא רשות. ט״ז סק״י. א״ר אות כ״ד. ואם משמש על ט׳ שאוכלין דבר מזומן אפשר שיכול לאכול עמהם לצרף עשרה. א״ר שם מש״ז אות יו״ד. ומה שרשאי לאכול בלא רשות ה״ד כזית דכיון דבהכי יוצאין לזמן כמ״ש לקמן רס״י קצ״ט ועיין לקמן סימן קצ״ז ס״א וס״ב ודוק:

עה עה) שם על שלושה אינו אוכל וכו׳ וכ״ש אחד. עו״ת אות י״ב:

עו עו) [סעיף כב׳] יקנח מקום נשיקת הפה וכו׳ כתב הלבוש דאפי׳ אם יודע בחבירו שאינו אסטניס כ״כ מ״מ יקנח מקום נשיקת פיו בכוס משום מיאום משמע דלא מהני תקנתא זו דקינוח אלא דוקא לשאינו אסטניס אבל לאסטניס לא מהני קינוח וכמ״ש לעיל סעיף ט״ז בסתם דלא ישתה מכוס ויתן לחבירו וכו׳ והיינו לאסטניס אבל הל״ח פכ״ה חולק וכתב דאף לאסטניס מהני קינוח אלא שברייתא זו לא חיישא למיתני תקנתא כאידך יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ך׳ יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל אות נ״ט דהא דמהני קינוח ה״ד אם מכיר בחבירו שאין בו חולי אבל אם אינו מכיר יש להחמיר יעו״ש:

עז עז) שם משום מיאוס וכו׳ דהו״ל כמו רקק בפניו דיענש בידי שמים שנאמר כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט על כל נעלם שדרשו חז״ל מאי על כל נעלם זה הרוקק וכו׳ יפ״ל אות י״ד. ועיין ס״ח סימן מ״ד ודיק. ואפילו אם מחזיר כוס ריקן שישתה בו חבירו יקנח מקום נשיקת הפה משום מיאוס. חס״ל אות יו״ד:

עח עח) וכתב בס״ח סימן תתכ״ט אל יניח אדם לילד לקחת בידו מן הקערה שאוכלים כולם בה כי הילדים אינם יודעים לרחוץ ידיהם בטוב ושמא יאכל בקערה עם הגדולים וימאסו ויקוצו לאכול. ואם יש לאדם שכיר ישראל או מלמד לבנו או אורח או אורחים יעיין עליו שלא יהיו בניו מלוכלכים סביב

חוטמיהן או בשאר לכלוך כי שמא יהיה להם מיאוס והם בושים לומר לו יעו״ש. והביאו היפ״ל אות י״א וכתב דטוב שלא להניח לשום אחד מבניו הקטנים על השלחן מפני האורחים כי סתם קטנים הם מלוכלכים ועל כל אלה יביאך וכו׳ יעו״ש:

עט **עט) שם אבל אחר שתיית מים שפוך וכו׳** האי תלמידא דשפיך קמיה רביה לית ביה משום אפקרותא. תמיד כ״ז ע״ב. מאן דשתי מיא בצעי (פי׳ בקערה) קשה לברוקתא פסחים קי״א ע״ב. לשתות מים באכילת דגים נמנעים פסקי תו׳ מו״ק אות ל״ז. פת״ע אות כ״ז:

פ **פ) שם בהגה. אחר כל אכילתך אכול מלח וכו׳** ה׳ דברים נאמרו בגרגיר (ר״ל באוכל גרגיר מלח) מאיר עינים מצהיל פנים מרבה זרע מרבה כח ממעט כשפים. חופת אליהו רבה אשר בסוף ס׳ ר״ח שער ה׳ יפ״ל אות ט״ו:

פא **פא) שם בהגה. ולאחר כל שתייתך וכו׳** אכל ולא שתה אכילתו דם והוא תחלת חולי מעים ולא אמרו אלא בסעודת שחרית אכל ושתה ולא הלך ד״א נרקבין בני מעיו והוא תחלת רוח רעה ולא אמרו אלא בערבית חופת אליהו רבה שער ג׳ פת״ע. ועיין שבת מ״א ע״א. ורש״י שם ולקמן סימן קע״ט סעיף ו׳:

פב **פב) צריך ליזהר האדם לכבד פירורי אוכלין משום דקשה לעניותא.** חולין ק״ה ע״ב. והובא לקמן בש״ע סימן ק״פ ס״ד יעו״ש. ושלא ישתה אופיא ולא ינפח ביה. חולין שם. יש״ש פכ״ה סימן ר״ב. וכתב בשל״ה דף ף׳ שמעתי שזה האופיא מיירי מה שמעלה החבית כשהוא תוססת אבל כשעושה אופיא כששופך משקה בכלי זה האופיא הוה משקה ומ״מ נכון ליזהר גם שם כי חמירא סכנתא מאיסורא ע״כ. וכתב עו״ש השל״ה דאף שכתב הטור דהאדנא נהגו להקל במשקין שנתגלו מ״מ שומר נפשו ירחק מהם וקדוש יאמר לו. ג׳ דברים העושה אותם קשים לכשפים. א׳ השולף ירק מאגודה. ב׳ ההורג כנה בבגדו. ג׳ המקנח בחרס ע״כ שומר נפשו ירחק. האוכל מידי דנפל מפתורא לארעא יזהר שלא יאכל מן האגד שאסר גינאה. גם לא יאכל ירק שנפל על השלחן ולא ישב תחת המרזב וכשרוצה לשתות מים שנשאבו מן הנהר ישפוך תחלה מעט ממנו לארץ חולין שם. יש״ש שם. של״ה שם. א״ר אות כ״ד. ועיין לעיל סימן זק״ן סוף אות יו״ד וסימן ק״ס אות ב׳:

פג **פג) יזהר** מאד שלא להניח על השלחן ספר שלא למד בו איזה ימים דידוע שיש בהם תולעים קטנים הרבה ויבא לידי איסור ח״ו ואפשר ג״כ סכנה כדאמרינן מקק דספרי סכנתא והם התולעים. ח״א כלל מ״ה אות ח׳ גם בעודו על השלחן לא ישתה מעלה עשן כן מ״כ בספר כ״י. חס״ל סוף אות ה׳:

פד **פד) שם בהגה.** וכן נוהגין שלא ליזהר באכילת מלח וכו׳ משום דכל מאכלינו יש בו מלח וכל משקינו יש בהם מים. לבוש:

סימן קעא

א **א) [סעיף א׳] עושה אדם צרכיו בפת והני מילי דלא ממאיס וכו׳** ואם עושה לרפואה אפי׳ מידי דממאיס שרי. שבת ק״ח ע״ב. מ״א ריש הסי׳ וכתב עו״ש המ״א דכל מידי שהוא לצורך האדם אפילו אינו לרפואה לית ביה משום ביזוי אוכלין ומה״ט נוטלין לידים במשקין אי ליכא מים וכמ״ש סימן ק״ס סעיף י״ב יעו״ש. וכ״כ א״ר אות א׳ ועיין לקמן אות ד׳:

ב **ב) שם הילכך אין מניחין עליו בשר חי וכו׳** אעפ״י שאין בו משום איסור דם שהוכשר כבר מדמו נמי אסור משום דממאיס ביה. וכן אין מעבירין עליו כוס מלא אפילו נזהר שלא ישפך הכוס נמי אסור דשמא ישפך קצת על הפת וממאיס ביה. ב״ח. ואפילו בשר צלי במוהל אסור דממאיס מש״ז אות א׳:

ג **ג) שם ואין סומכין בו הקערה וכו׳** שאם יפול על הפת ימאס בו מיהו הב״ח פי׳ כגון דאחורי הקערה היא לחה או מלוכלכת בטיט דהשתא הפת שסומכין בו הקערה נמי ממאיס אבל לא חיישינן לשמא יפול מן המרק וימאס יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגב״י אות א׳ וכתב דהלבוש הסכים לסברה האוסרת יעו״ש ועיין מאמ״ר אות ב׳ מה שהרבה להקשות על דברי הב״ח יעו״ש. וע״כ אין לזוז מדברי הש״ע אלא רק יש לחוש ג״כ לדברי הב״ח דהיינו אם לא יש בקערה דבר שאם יפול ימאס הפת אין לסומכה בפת עד שיראה בשוליה שמא הם מלוכלכות וימאס הפת. וכתב המש״ז אות ב׳ דדוקא לסמוך הקערה דצורך אכילה שרי אי לא ממאיס אבל לסמוך איזה דבר אסור ומיהו לכסות כלי שרי יעו״ש:

ד **ד) שם שאם יפול על הפת ימאס.** וכ״ש שצריך ליזהר כשנוטל ידיו מים ראשונים או אמצעיים או אחרונים שלא יזלף על הפת חס״ל אות א׳:

ה **ה) שם אפילו נטילה שלא לצורך אכילה הקשה הב״ח דמאי שנא מהא דשרי למשוח הידים בשמן ערב להסיר הזוהמא ותירץ דהתם תקנת חכמים היא משום להסיר הזוהמא קודם בהמ״ז לפי שמזכיר השם וצריך טהרת ידים ואסמכוה אקרא והתקדשתם וכו׳** אני ה׳ זה שמן ערב ומהאי טעמא נמי מים

אחרונים נמי שרי בין וכל שאר משקין מפני שהם מעבירין את הזוהמא כמ״ש בסימן קפ״א יעו״ש והביאו הט״ז סק״א. אבל המ״א הוכיח דכל דבר שהוא לצורך אפילו שאינו של מצוה לית ביה משום ביזוי אוכלין והב״ד לעיל אות א׳ יעו״ש:

ו ו) **שם ואין זורקין את הפת וכו׳** אפילו אם לא ממאס בכך משא״כ בשאר אוכלין צריך שיהיה נמאס דוקא. ב״י ב״ח. ט״ז סק״ב. מ״א סק״א. ומיהו יש מתירין גם בפת אם אינו נמאס בזריקה. ב״י בשם הרשב״א והר״י ורש״י. וכ״כ הלבוש. אבל הא״ר אות ב׳ כתב דדעת הש״ע והב״ח והאחרונים דבפת אף שאינו נמאס אסור. וכ״כ המש״ז אות ב׳ ח״א כלל מ״ה אות ו׳ קיצור ש״ע סימן מ״ב אות ט׳ בי״מ אות א׳ ובסידור שערי רחמים דע״ג ע״ב כתב דלא ינהיג בזיון בלחם כי הוא מושפע ע״י השכינה. והביאו היפ״ל אות א׳ ועיין לעיל סימן קס״ז אות קכ״ד:

ז ז) **כשרואין** אוכלין מונחים על הארץ אסור לילך ולהניחם אלא צריך להגביהם אם לא במקום דאיכא למיחש לכשפים כגון ככר שלם. עירובין דף ס״ד. מ״א שם. א״ר אות א׳ ועיין בדברינו לעיל סימן ק״ע אות פ״ב שכתבנו שיש ליזהר לכבד הפירורין משום דקשה לעניותא יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לעיל סימן קס״ז אות קמ״א שכתבנו דאין ליתן שום מאכל מן השלחן לבהמה חיה ועוף הטמאים יעו״ש:

ז) **גם** יש ליזהר מלהניח אוכלין ומשקין תחת השלחן משום דנכנסים שם החיצונים. רו״ח אות ב׳ ובספרו חיים לראש דף מ״ו ע״א וכף החיים סימן ל׳ אות כ״ח. ועיין רב פעלים ח״ב חי״ד סימן י״ב שכחב דאין להקפיד אלא על שלחן שאכלו עליו פת אבל שלחן שאכלו עליו פירות וכיוצא לית לן בה יעו״ש. ועוד נ״ל דאין להקפיד אלא בשעת שאוכלין עליו אבל בשעה שאין אוכלין עליו לית לן בה וכ״מ ממ״ש לעיל סימן זק״ן אות כ״ג בשם האר״י ז״ל כי סט״א עומד שם וכו׳ משמע דאינה מצויה הסט״א שם אלא דוקא באכילת פת ובעת האכילה ובהמ״ז וכ״מ ממ״ש שם אות כ״א וסימן קס״ז אות ל״ז יעו״ש ודוק ומיהו אם כבר הניח תחת השלחן אין לאסור דאינה כ״כ קשה ולהזיק כמו הניתן תחת המטה כמ״ש ביו״ד סימן קט״ז ס״ה דההוא משום שבתא וסט״א קשה כידוע אבל הכא זהירות בעלמא. ועיין בדברינו לעיל סימן ד׳ אות י״ב ואות ס״א ודוק:

ח ח) **איתא.** בשבת דף נו״ן ע״ב דאסור לפצוע זיתים אפילו כונתו למתוקי פירא מפני שנמאסים ע״י כך. והרי״ף פי׳ שמיירי שרוצה ליטול בו ידיו ומשום זה נמאסין ואסור דאפשר ליטול בבורית. מ״א שם. וכתב המחה״ש דלפי׳ הרי״ף אפשר דלמתק שרי וכ״נ קצת מחדושי רשב״א שם עכ״ל וכ״נ מדברי תו׳ ישנים שם דאינו אסור אלא אם הוא כדי לרחוץ בהם אבל אם הוה כדי למתקם שרי יעו״ש:

ט ט) **אסור** לגרוס אוכלין שיאסרו בהנאה. יו״ד ססי׳ ש״ן. מ״א שם. א״ר אות א׳ איתא בתענית דף ד׳ ע״ב מאכל אדם אין מאכילין אותו לבהמה ופרש״י משום ביזוי אוכלין דמחזי כבועט בטובה שהשפיע הקב״ה בעולם א״נ משום דחסה תורה על ממונם של ישראל ע״כ מ״א שם. וכתב המחה״ש דלפי׳ אחרון דרש״י אם אין לו דבר אחר להאכיל לבהמתו כ״א מאכל אדם שרי. ואפשר ע״ז סומכים העולם שנותנים לתרנגולים לאכול פת הראוי למאכל אדם עכ״ל ובתשו׳ כתב סופר סימן ל״ג לחלק יצא דדוקא לפני בהמת אחרים דלית ליה הנאה אסור אבל לפני בהמתו ותרנגולים שלו שיש הנאה שעי״ז תתרבה כחה ושמנה מותר יעו״ש:

י י) **שם ואין זורקין את הפת וכו׳** ולא ינעוץ הסכין בפת דרך בזיון דמחזי כעושה תיק לסכין חס״ל אות א׳:

יא יא) **שם כך אין זורקין אוכלין הנמאסים וכו׳** אפילו לתוך קערה או ע״ג מפה שאין מתלכלכין דמ״מ הם מתמעכין ונמאסים. ב״י ב״ח. ח״א כלל מ״ה אות ו׳:

יב יב) **שם אבל מידי דלא ממאיס וכו׳** אפילו ע״ג קרקע שרי ודוקא בקליפתן ובימות החמה. אבל בימות הגשמים אפילו בקליפתן אסור וכן אפילו בימות החמה אם אינם בקליפתן ע״ג קרקע אסור. ב״ח אבל ע״ג מקום נקי שרי. ב״י ל״ח פ״ג שאכלו אות צ״ד:

יג יג) **שם וחבושים שרי.** ודוקא חיין אבל מבושלין מתמעכין ע״י זריקה ונמאסין ואסור לבוש. ל״ח שם. שכנה״ג בהגב״י אות ג׳:

יד יד) **הקונה** פירות מן העכו״ם המוכרים נרות וזייף אסור לאוכלם כ״א כשקולף או שידיח אותם שידוע שהעכו״ם אוחזן בידים מלוכלכין בחלב ושאר אסורין והנסיון יעיד ע״ז כשיניח אותם במים יהיה ניכר שהמים יהיה שמן. ח״א שם אות ז׳:

טו טו) **[סעיף ב׳] לא ישב אדם על קופה וכו׳** דוקא בקופה שנעשית מעור או משק של עזים שהיא נכפפת והאוכלין נמאסין אבל בקופה של עץ שאינה נכפפת אפילו היו בתוכה ספרים מותר לישב עליהם וכ״ש אוכלין. ב״ח. אבל הט״ז סק״ג כתב דאם יש בה ספרים אסור אף אם היא של עץ ומכוסה וכמ״ש ביו״ד סימן רפ״ב יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ על דברי הב״ח הנז׳ דאנו נזהרין בזה. וכ״כ מ״א סק״ב בשם תשו׳ רמ״א סימן ל״ד דאסור לישב על תיבה שהספרים בתוכה ורק אם היא קבועה בכותל כתב בשם הט״ז ביו״ד סימן רפ״ב דשרי וכתב שכן נוהגים בבהכ״נ יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ג׳ י״א בהגה״ט. מיהו הרב נה״כ שם ביו״ד סימן רפ״ב על הט״ז סק״ד השיב על דברי הט״ז הנז׳ ודעתו נוטה להתיר לישב על תיבה של עץ

שיש בה ספרים יעו״ש. וכ״כ הבכ״ש על מס׳ עירובין דף ל׳ ע״ב דבשעת הדחק הסומך על דעת הב״ח לא הפסיד אפילו ביושב בקרון וארגז קטן רק שאינו כליין וכ״ש כשיש בארגז דברים אחרים עם הספרים דאז אין הארגז בטל אצל הספרים אלא רק בס״ת יש להחמיר יעו״ש. והביאו מש״ז אות ג׳ ושע״ת אות ג׳ וכ״כ שם הברכ״י בשיו״ב אות ו׳ בשם הרד״ק דאם יש מנהג קדום דבספסלי בהכ״נ מניחין ספרים וטליתות ותפילין ויושבין עליהן אין למחות בידם יעו״ש. ועיין באוהל יעקב סימן א׳ וב׳ שכתב בענין זה של ספסלי בהכ״נ דאם יש גובה חלל קצת בינו לבין התפילין המונחים שם אין להקפיד ומ״מ יש להחמיר בגובה טפח יעו״ש והביאו שע״ת סימן מ׳ אות ה׳ יעו״ש:

טז טז) ואם הכלי גדול שמחזיק מ׳ סאה בלח (דהיינו אמה על אמה ברום ג׳ אמות) דבטל מתורת כלי לענין טומאה ה״ה הכא לאו שם כלי עליו ומותר לישב עליו אפילו יש בתוכו ספרים ודלא כתשו׳ רמ״א שם שנסתפק בזה. מחה״ש סק״ב. והוא ממ״א סימן ר״מ ס״ק ח״י יעו״ש. אבל דעת הט״ז שם בסימן רפ״ב להחמיר אפילו במחזיק מ׳ סאה ודעת האחרונים להקל בשעת בדחק אפילו בקטן כמ״ש באות הקודם. מיהו לישן ע״ג תיבה מלאה ספרים כתב הבכ״ש שם דאסור ואם יש בה מ׳ סאה כתב המש״ז שם י״ל דשרי יעו״ש. ולכסות הכלי בספרים כתב המש״ז אות ב׳ דאסור יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סימן קנ״ד אות ד״ן:

יז טוב) שם מלאה תאנים וכו׳ מפני שמתמעכין ע״י כן ונמאסין ויש בהן ביזוי אוכלין. אבל יושב הוא על עיגול וכו׳ שאינם מתמעכין ואינם נמאסין. לבוש:

יח יח) [סעיף ג׳] והמדקדקים אוכלים בכל פעם וכו׳ נראה להם דביזוי הוא להשתמש מעשה עץ באוכלין לכן אוכלין כל פעם מעט כאלו בא ללפת הפת והנשאר אוכלין בעצמן דלאחרים הוא נמאס. מ״ח סק״ג. ואם אינו ראוי לאכילה מותר להשתמש בו מעשה עץ. א״א אות ג׳:

יט יט) שם מעט מן הפת וכו׳ בד״א בדייסא שלפני כל אחד לעצמו אבל בדייסא שבקערה שכולם אוכלין ממנה לא יחזיר המותר מן הפת הנשוך. מו״ק. יפ״ל אות ב׳ וכ״כ לעיל סימן ק״ע אות מ״ב יעו״ש:

כ ך) [סעיף ד׳] ממשיכין יין וכו׳ שעושין משום סימן טוב כלומר שימשיך שלותם וטובתם. ב״י בשם רש״י ולבוש. והרשב״א פי׳ משום שמחת חתן וכלה ששמחים בכך. והביאו ב״י:

כא כא) שם מפני שנמאסים. אעפ״י שהן בקליפתן ואין האוכל נמאס מ״מ הם נמאסין. ב״י ב״ח. מ״א סק״ד:

כב כב) שם מפני שנמאסים. ואפילו פירות האסורים בהנאה כערלה וכלאי הכרם אסור לבזות אותם להשליכם לפני חתן וכלה לשמוח בהם במקום רפש וטיט. א״א אות א׳:

כג כג) שם מפני שנמאסים. יש מקומות משליכין בש״ת תפוחים במקום רפש וטיט ולא יפה עושים א״א אות ד׳:

כד כד) שם אבל לא גלוסקאות לעולם. שהרי אף בימות החמה הם נמאסים בזריקתן. ב״י בשם רש״י. ולסברא א׳ שכתבנו באות ו׳ אעפ״י שאין נמאסין אסור משום זלזול. וכ״כ בהגהת הלבוש. א״א שם. ולפ״ז במקום שנוהגין שבעת שתבא הכלה לבית החתן בביאה ראשונה שמחתכין ב׳ ככרות לחם על ראשונה לסימן טוב וליתנו לעומדים יש ליזהר בתכלית שלא יפול ממנו חתיכה לארץ ותדרס ותמאס וגרמי לעשות איסורא:

כה כה) [סעיף ה׳] הזורקים חטים וכו׳ ואסור לשפשף צלוחית בשיבולת שועל שקורין האברי״ן. מי״ט בשם דרשות מהר״ש. א״ר אות ד׳:

כו כו) שם אלא במקום נקי וכו׳ וא״כ יש ליזהר כשזורקין הקונפיט״י לפני חתן או כלה וכיוצא שלא יזרקו אלא במקום נקי. בי״מ אות ג׳ חס״ל אות ב׳:

כז כז) שם וגם יכבדו אותם וכו׳ בב״י כתב ע״ז ולא נהגו כן והא דסתם בש״ע משום דמשמע ליה דברי הר״ם עיקר ושכ״מ מסתמיות דברי כל הפו׳ שהזהירו להשליכו במקום נקי ואי דורסין עליהן והולכין לאיבוד מה הועילו חכמים בתקנתם וס״ל למרן ז״ל דמה שנהגו שלא לכבדן הוא מנהג בטעות ולכן סתם בש״ע כדברי מהר״ם ז״ל. מאמ״ר אות ו׳ וטעם המנהג כתב שם המאמ״ר אפשר דס״ל דלכתחלה יש ליזהר שלא להשליכם אלא במקום נקי אבל אח״כ אין לחוש מאחר שהוא שב ואל תעשה וגם הדורס הוא שלא במתכוין יעו״ש. ועוד י״ל דס״ל ע״פ מ״ש בשטה מקובצת דחטים לא חשיב אוכל לגבי הא מילתא. ומיהו דעת מרן להחמיר כנז׳ והכי נקטינן:

סימן קעב

א א) **[סעיף א'] שכח והכניס וכו'** בולען ואינו מברך וכו' משום דאדחו להו מתורת משקין דאין ראויין לשתות לכל אדם הלכך אין להקפיד אפילו יכול לברך ע"י הדחק. והראב"ד כתב דוקא כשאין לו משקין יותר לשתות והוא דחוק למשקין הללו אבל אם יש לו יותר יפליט ולא יהנה בלא ברכה משום מעט משקין וכן ראוי לנהוג שלא להכניס עצמו במחלוקת. וכ"כ הב"ח. מ"א סק"א. א"ר אות א' ומ"מ נ"ל דיותר טוב לברך בלבו כיון דדעת הרמב"ם ז"ל פ"א מה"ב דין ז' דיוצא בדיעבד אם בירך בלבו ואע"ג דלא ק"ל הכי מ"ע בכה"ג דכבר הכניס בפיו ואם יפלוט ילכו לאיבוד ואם יברך אח"כ יש פלוגתא יותר טוב לסמוך על הרמב"ם דיוצא בדיעבד אלא רק אם אינו יכול לסבול לישאר המשקה בפיו עד שיברך בלבו מאיזה סיבה י"ל דיפלוט כדי שלא יכנס בפלוגתא וגם כדי שלא יהנה בלא ברכה:

ב ב) **שם ואינו מברך ברכה ראשונה.** אבל ברכה אחרונה יברך אם שתה כשיעור. ב"י מ"א סק"ב. מאמ"ר אות א' א"א אות ב':

ג ג) **שם הגה. וי"א דמברך וכו'** היינו אחר שבלען ולא דמי לאכל ושכח ולא בירך עד שגמר סעודתו שאינו מברך שאני הכא שנזכר שלא בירך בעוד המשקין בפיו ודומה קצת עובר לעשייתו מה שנזכר קודם לבליעה אלא שלא היה יכול לברך. ב"י בשם הרא"ש. מ"א סק"ג וזהו לפי סברת מור"ם ז"ל שכתב בד"מ דדעת הרמב"ם כדעת הרא"ש ולכך פסק כדעת הרא"ש אבל מרן ז"ל בב"י כתב דדעת הרמב"ם כדעת ר"ח שאין לברך עליהם ברכה ראשונה משום דאידחו להו מתורת משקין ופסק כוותייהו משום דרבנים מובהקים הם וגם משום דמקילין בברכות דרבנן יעו"ש וכבר כתבנו לעיל אות א' כיון דאיכא פלוגתא בזה יש לברך בלבו קודם בליעה אם אפשר ואם לא אפשר יש לפלוט כדי להוציא עצמו מפלוגתא וגם כדי שלא ליהנות בלא ברכה:

ד ד) **[סעיף ב'] יפלטנו ויברך עליו וכו'** ולא יברך עליו בעודו בתוך פיו כיון שאפשר לפולטו כדי שיהא פיו מלא מן הברכה ולא מדבר אחר משום שנאמר ימלא פי תהלתך. ברכות נ"א ע"א. לבוש. ט"ז סק"ב. מ"א סק"ד:

סימן קעג

א א) **[סעיף א'] מים אמצעיים רשות והני מילי בין תבשיל וכו'** פי' בין תבשיל לתבשיל אפילו היה הראשון של בשר והשני של גבינה א"צ ליטול כיון שאין הבשר בעין ואין בו אלא טעם וגם השני אין בו אלא טעם גבינה. אבל אם אכל אחר התבשיל של בשר הגבינה בעין חובה הוא ליטול. טור. וכ"פ מרן ז"ל בש"ע יו"ד סי' פ"ט סעיף ג' אע"ג דיש פירושים אחרים כמ"ש בב"י יעו"ש. ומיהו עיין במור"ם שם שכתב דשומן של בשר דינו כבשר עצמו וגם כתב דנהגו עכשיו להחמיר שלא לאכול גבינה אחר תבשיל בשר כמו אחר בשר עצמו וכו' יעו"ש. וכן המנהג עכשיו פשוט בכל תפוצות ישראל להתמיר כדברי מור"ם ז"ל וא"כ דבר פשוט הוא דאסור לשנות מאחר דקבלו עלייהו סברת המחמיר:

ב ב) **ובענין** לאכול בשר אחר גבינה כתב ב"י דיש מחמירין על עצמם שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת מפני שכתוב בס' הזוהר פ' משפטים דף קכ"ה ע"א וז"ל אשכחן דכל מאן דאכיל האי מיכלא דאתחבר כחדא או בשעתא חדא או בסעודתא חדא ארבעין יומין אתחזיא גדיא מקלסא בקלפוי לגבי אינון דלעילא וסיעתא מסאבא מתקרבין בהדיה וגרים לאתערא דינין בעלמא דינין דלא קדישין ואי אוליד בר באינון יומין אוזפין ליה נשמתא מס"א דלא אצטריכא עכ"ל וכתב ב"י דנכון להחמיר אף בבשר עוף יעו"ש ובשה"מ פ' משפטים כתב דמנהג האר"י ז"ל שביום שהיה אוכל גבינה לא היה אוכל בשר עד הלילה יעו"ש. ומשמע מדברי הזוה"ק הנז' דאין חלוק אם אוכל גבינה קשה או רכה או חלב דבכל ענין אין לאכול מאכלי חלב ובשר בשעתא חדא או בסעודתא חדא אפילו אחר שעה וע"כ כל ירא שמים יחמיר לעצמו ולאחרים הנשמעים לו שלא לאכול בשר אחר גבינה אפילו רכה או אחר מאכלי חלב עד אחר שעה אחת ובסעודה אחרת אע"ג דלפום דינא מותר לאכול אחר הדחה וקינוח הפה כמ"ש ביו"ד סימן פ"ט ס"ב יעו"ש והמחמיר כהאר"י ז"ל שלא לאכול כל אותו היום קדוש יאמר לו ובענין גבינה קשה עיין למור"ס שם בהגה סעיף ב' שכתב דיש נוהגין שאין אוכלין אחריה אפילו בשר עוף כמו בגבינה אחר בשר ויש מקילין וכתב דטוב להחמיר יעו"ש. וא"כ בכל מקום לפי מנהגו מיהו גם למקום שמקילין יש לחוש לדברי הזוה"ק ואין לאכול אחריה בשר כ"א אחר שעה ובסעודה אחרת כנז' ועיין ברכ"י שם בשיו"ב אות י"ג ודוק:

ג ג) **[סעיף ב'] בין בשר לדגים חובה ליטול וכו'** יש נוהגין ליטול בין גבינה לדגים וכתב הכנה"ג בהגב"י דיצא להם ממ"ש ב"י ביו"ד סימן פ"ז דאסור לאכול דגים עם חלב מפני הסכנה וה"ה דצריך ליטול ידיהם דומיא דדגים עם בשר יעו"ש ומ"ש המ"א ברס"י זה דכבר כתב בד"מ שם דט"ס בב"י וצ"ל דגים בבשר יעו"ש כבר ישב זה הכנה"ג שם בהגב"י אות י"ט ושכנה"ג בזה הסי' אות ב' יעו"ש וכתב שם הכנה"ג שאומרים הרופאים דדגים בחלב או

בגבינה יש חשש סכנת צרעת ולכן נהגו ליטול ידיהם ג״כ בין גבינה לדגים יעו״ש וכ״כ הבל״י שם אות ג׳ אלא שכתב רק בחמאה ושומן שעולה על חלב כבוש אין סכנה יעו״ש, וכ״כ המש״ז שם אות ג׳ וא״א ברסי׳ זה בארות המים סימן א׳ חב״י סי׳ ס״א וכ״כ בתשו׳ אדני פ״ז סימן מ״ב בשם הבחיי פ׳ משפטים דיש סכנה גמורה בדג עם גבינה או עם חלב ורק בחמאה שרי יעו״ש. והב״ד הפ״ת שם אות ט׳ יעו״ש ומיהו עיין בט״ז שם סק״ג וש״ר שם סק״ה שדעתם להתיר אף בחלב יעו״ש וכן דעת הח״ס סימן ק״א וכ״כ הפ״ת שם דהאידנא כיון דדשו רבים שרי יעו״ש. ונראה כיון דזה ע״פ הרפואה ואויר המקומות אינו שוה כידוע אפשר שיש מקום מזיק ויש מקום שאינו מזיק וע״כ במקום שלא דשו בו רבים לאכול דגים בחלב או בגבינה יש להחמיר משום דחמירא סכנתא מאיסורא ויש להצריך נט״י ג״כ בין זה לזה כמ״ש הכנה״ג וכן הדחה וקינוח הפה כמו האוכל בשר אחר חלב הכתיב ביו״ד סימן פ״ט סעיף ב׳ יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

ד **ד) שם בין בשר לדגים חובה ליטול וכו׳** וכן יש להצריך הדחה וקנוח הפה כמ״ש באות הקודם לענין בין גבינה לדגים וה״ה לכאן בין בשר לדגים דחמירא סכנתה מאיסורא או שיאכל פת שרוי בינתים כמ״ש בש״ע יו״ד סימן קט״ז ס״ג יעו״ש וכן מנהגנו להחמיר ודלא כהנוהגים להקל שכתב מור״ם שם. וכתב קשל״ה דטוב להפסיק ביניהם במשקה אשר ישתה כי היכי דלא ליגעו יחד באצטומכא שהוא כמבשל עכ״ל וכתב בס׳ בתי כנסיות דכן בין גבינה לדגים. והב״ד היפ״ל אות א׳:

ה **ה) שם בין בשר לדגים וכו׳** ובין בשר עוף לדגים כתב בתשו׳ בית יהודה חי״ד סימן כ״ד דאין למחות ביד המקילים אבל הרב שבות יעקב ח״ב סימן ק״ד כתב דצריך לרחוץ ידיו בין עוף לדג יעו״ש והביאו הברכ״י ביו״ד סימן קט״ז בשיו״ב אות ח׳ וכתב וכן מנהגנו. וכ״כ פ״ת שם אות ב׳ בשם תשו׳ שבו״י הנז׳ דאין חילוק בזה בין בשר בהמה לעוף יעו״ש. אבל ביצים עם דגים מותר לאוכלם. בארות המים שם בשם ב״ד. בי״מ אות ד׳:

ו **ו) שם בין בשר לדגים וכו׳** יש להסתפק אם שני בני אדם המכירים זא״ז אוכלים על שלחן אחד זה בשר וזה דגים אם צריכים לעשות הפסק מפה להיכרא כמ״ש ביו״ד סימן פ״ח ס״ב גבי בשר וגבינה או לא בעי ומסתברא דלא בעי הפסק מפה משום דלא אסור מן התורה הרב שם חדש הנד״מ על ס׳ יריאים ח״ב עמוד מאכלות סי׳ קמ״ט דף מ״ח יעו״ש. והביאו הפתה״ד אות א׳ ופשיט ליה דלא בעי הפסק מפה יעו״ש. וכ״כ בס׳ זב״צ סימן קט״ז אות כ״ה דלא בעי יעו״ש. ומיהו משמע הא באדם אחד היושב לאכול לבדו יש לחוש ואין להניחם יחד על השלחן דשמא יבא לאכול בלא רחיצת ידים וקינוח הפה:

ז **ז) שם משום דקשה לדבר אחר היינו צרעת** כמ״ש בב״י בסימן זה ובש״ע יו״ד סימן קט״ז סעיף ב׳ יעו״ש:

ח **ח) שם וחמירא סכנתא וכו׳** כלומר דהידים מלוכלכות מן הדגים ואיכא משום סכנתא שמא ידבק מן הידים בבשר. עו״ת אות א׳ ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אין לאסור אם לא רחץ ידיו ולקח בידו הבשר דמן הסתם יהיה שיעור המבטל אותו המועט שנדבק בידו מהדג. פר״ת בי״ד סימן קט״ז אות ד׳ יעו״ש:

ט **ט) שם וחמירא סכנתא וכו׳** כתב המ״א סק״א אפשר דבזה״ז אין סכנה כ״כ דחזינא כמה דברים המוזכרים בגמ׳ שהם סכנה לרוח רעה ושאר דברים והאידנא אינו מזיק דנשתנו הטבעיות וגם הכל לפי טבע הארצות ועיין ביו״ד סימן שט״ז ס״ג ובאה״ע סימן קנ״ו וכ״כ הב״ח בשם הרמב״ם עכ״ל. וכ״כ לקמן סימן קע״ט סק״ח דהאידנא נשתנו הטבעים. מיהו הרב נוהג כצאן יוסף דכ״ח סע״ד השיב ע״ז וכתב וז״ל אדרבא אני אומר דנשתנו הטבעיות לגריעותא כי הטבע הולך וחסר והב״ח עצמו סיים וגם הכל לפי הארצית ולמה לנו להקל במה שנוכל להזהר עכ״ל והביאו היפ״ל אות ב׳ וכן בס׳ מלבושי יו״ט סי׳ כ״ד דחה זה יעו״ש. והביאו השד״ח כללים מע׳ ט׳ כלל ה׳ ועי״ש בשד״ח מה שהאריך בענין זה יעו״ש. וא״כ כיון דדבר זה בפלוגתא שניא וחמירא סכנתא ואפשר ליזהר שומר נפשו ירחק ויזהר לקיים דברי חז״ל:

י **י) שם וחמירא סכנתא וכו׳** ואי מהני ס״ס במידי דסכנתא כגון שנפל דגים בתוך הבשר ואיכא ס״ס להתיר אי מהני עיין מש״ז שנסתפק בזה וכתב אבל בחד ספיקא ודאי אסור יעו״ש אבל הרב ארץ חמדה הנד״מ ססי׳ ח׳ סק״א כתב דס״ס במידי דסכנתא אסור יעו״ש. והב״ד הרב זב״צ על יו״ד סימן קט״ז אות כ״ג:

יא **יא) [סעיף ג׳] כל הדברים הנוהגים באחרונים וכו׳** עיין לקמן סימן קפ״א סעיף ב׳ שכתב דמים אחרונים אין נוטלין ע״ג קרקע אלא בכלי או ע״ג עצים דקים מפני שריח רעה שורה עליהם יעו״ש וא״כ משמע דה״ה למים אמצעיים. וכ״כ שם הדרישה וסיים ואין חילוק בין אמצעיים דרשות או חובה דאזיל בתר טעמא דהוא משום עניות ורוח רעה עכ״ל והביאו א״ר אות יו״ד וכתב דמ״ש ב״י בשם הרשב״א דמים אמצעיים ניטלין בין בכלי בין שלא בכלי היינו על כלי שנוטלין ממנו אבל כלי שלוטלין בתוכו צריך וכתב שכ״ה בהדיא בהרשב״א בתה״ק ודלא כמו שהבין רש״ל ביש״ש פכ״ה סימן

יו״ד יעו״ש וכ״כ הרב מהר״ר צבי בתשו׳ סימן נ״ה והשיג על הפר״ח ביו״ד סימן פ״ט סק״י שלא הבין כך יעו״ש והביאו הברכ״י אות א׳ וכתב וכן עיקר יעו״ש. וכ״כ הבי״מ אות ז׳:

יב יב) שם נוהגים באמצעיים. היינו שבין גבינה לתבשיל ב״י בשם א״ח או בין בשר לדגים. לבוש:

יג יג) שם נוהגים באמצעיים. וכי היכי דאחרונים א״צ ליטול אלא עד הפרק השני של אצבעות כך דין מים אמצעיים. דמשק אליעזר דף שי״ט ע״ג שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ עו״ת אות ב׳ ולענין חציצה ג״כ דין אמצעיים כדין מים אחרונים דלכתחלה בעינן שלא יהיה חציצה בידים אבל בדיעבד אינו מעכב. דמ״א דף שכ״ד ע״ג. שכנה״ג שם אות ד׳ עו״ת שם:

יד יד) שם נוהגים באמצעיים. ואין מכבדין זה את זה בנט״י שבין תבשיל לתבשיל. תר״י פ״ג שאכלו ולכאורה הוא נגד ירושלמי דפ׳ אלו דברים דאיתא שם באמצע המזון מתחילין מהגדול ועי״ש בהפי׳ מהרא״ף ובחרדים. ה״ע פת״ע אות ג׳ ועיין לקמן סי׳ קע״א סעי׳ ו׳:

טו טו) הנוהגים ליטול ידיהם באמצע סעודתם או למים אחרונים ורגילים ליקח קערה אחת ונוטלין ידיהם לתוכה אם יש חשש איסור משום רו״ר או מאיסותא להשתמש באותו כלי אחר שהדיחוהו יפה עיין בס׳ עיקרי הד״ט חא״ח סי׳ ט׳ אות טו״ב שכתב דדבר פשוט הוא דלא נאסר הכלי אחר שידיחוהו משום נקיות יעוש״ב. והביאו דב״מ בהגב״י אות ד׳ ועיין לקמן סימן קפ״א אות ח׳:

טז טז) שם חוץ מהסח הדעת וכו׳ בב״י כתב בשם א״ח חוץ משפשוף בגופו או בכותל או בהסח הדעת שפוסלין באמצעיים ואין פוסלין באחרונים. והא דלא כתב זה בש״ע נראה דשפשוף בגופו כבר נכנס במ״ש לעיל סימן קס״ד ס״ב דהנונע במקומות המכוסים בגופו באמצע הסעודה צריך לחזור וליטול וא״כ ממילא משמע דאין לשפשף ידיו בגופו דשמא יגע במקומות המכוסים ותטמא ידיו ושפשוף בכותל ג״כ כבר כתב לעיל סימן קס״ב ס״ח דחיישינן שמא יחזור ויגע באותו מים ויטמאו ידיו או משום שאינם מתנגבים היטב בכותל ויש בהם משום מיאוס כמ״ש לקמן אות ח״י. ועיין א״ר אות י״א ומאמ״ר אות ב׳ ודוק:

יז טוב) שם חוץ מהסח הדעת שפוסל באמצעיים וכו׳ משמע אבל באחרונים אינו פוסל וכ״ה בהדיא בב״י בשם א״ח שממנו נובע דין זה והבאנו דבריו באות הקודם. והא דפסק לעיל בסימן צ״ב ס״ה לגבי תפלה דצריך ליזהר לכתחלה מהסח הדעת כתב המ״א סק״ב דצ״ל תפלה חמירא טפי מבהמ״ז:

יח חי) שם וחוץ מניגוב וכו׳ ולפי מ״ש סס״י קנ״ח דבמטביל ידיו א״צ ניגוב משום דאין שם מים טמאים א״כ כ״ש במים אמצעיים דידיו טהורות דא״צ ניגוב כתב המ״א סק״ג צ״ל דמ״מ איכא משום מיאוס יעו״ש ועוד י״ל אע״ג דבאמצע סעודה ידיו טהורות מ״מ כיון דבעי ליטול מים אמצעיים חיישינן שמא יסיח דעתו מהם ויגע במקומות המטונפים כי יסמוך על הנטילה שרוצה ליטול וע״כ צריך לנגב אם לא יטביל או יטול רביעית בפ״א ועיין בדברינו לשם סימן קנ״ח אות פ״ח ודוק:

יט יט) שם וחוץ מניגוב וכו׳ והעולם לא נהגו לברך לא על מים אחרונים ולא על מים אמצעיים ודלא כא״ח. ב״י. וכ״כ לקמן בש״ע סימן קפ״א סעיף ז׳ יעו״ש:

כ ך) שם הגה. ויש שאמרו אמצעיים צריכים דוקא מים וכו׳ משום ששאר משקין הם שמנים וצחים ואינם מנקים את השומן ואת המאכל. ב״י בשם א״ח שכתב בשם הראב״ד. עו״ת אות ג׳ מ״א סק״ד מיהו רש״ל ביש״ש פכ״ה סימן יו״ד פסק כהרשב״א דמותר ליטול אמצעיים בשאר משקין יעו״ש והביאו מ״א שם. דכ״כ הפר״ח ביו״ד סימן פ״ט אות יו״ד אבל הרב מהר״ר צבי בתשו׳ סימן נ״ה דחה דבריו יעו״ש וכן הש״כ ביו״ד שם סק״י הסכים לדברי הראב״ד יעו״ש וכן הסכים א״ר אות י״ב א״א אות ד׳ ברכ״י אות ב׳ בי״מ אות ה׳ ומיהו בשעת הדחק כגון שהוא כדרך ואין לו מים לפי שעה כדאי הם הרשב״א ורש״ל ופר״ח לסמוך עליהם בשעת הדחק וליעול בשאר משקין. ברכ״י ביו״ד סימן פ״ט בשיו״ב אות ח״י יעו״ש. בי״מ אות ו׳:

סימן קעד

א א) [סעיף א׳] יין שבתוך הסעודה וכו׳ ואין הפת פוטרו. משום דחשוב שבכמה מקומות מברכין עליו אעפ״י שאין צריכין לשתיה כגון קידוש והבדלה. ט״ז סק״א. וי״מ גורם ברכה לעצמו שפוטר שאר משקין. וי״מ גורם ברכה לעצמו שכל שאר הדברים אין מזכירין בברכה שם האילן המגדל אותם ועל היין מזכירין הגפן שיצא ממנו היין וי״מ גורם ברכה לעצמו שמברכין עליו בפה״ג ובענבים מברך ב״פ העץ. מט״מ סימן רצ״ח. שכנה״ג בהגב״י אות א׳:

ב ב) **שם יין שבתוך הסעודה וכו׳** ואם ידיו מלוכלכות בתבשיל יקנח ידיו ואח״כ יברך על היין וישתה שנאמר שאו ידיכם קודש וכו׳ ס״ח סס״י כ״ח. יפ״ל אות א׳. ועיין לעיל סימן קנ״ח אות ג״ן:

ג ג) **שם ואין הפת פוטרו.** משמע דאפי׳ כיון עליו בשעת ברכת הפת אינו נפטר וצריך לברך עליו וכ״כ מ״ב אות א׳ ועיין בצל״ח ברכות מ״א ע״ב שכתב לדעת בעל המאור שאם היה היין לפניו בשעה שבירך המוציא א״צ לברך על היין ההוא בתוך הסעודה יעו״ש והביאו הפת״ע אות ב׳ ואנחנו אין לנו אלא פשט דברי הגמ׳ והש״ע ודעמיה דמשמע בהדיא אפי׳ כיון עליו בשעת ברכת הפת אינו נפטר וכן המנהג פשוט לברך על היין שבתוך הסעודה ואעפ״י שהיה מונח היין על השלחן בשעת ברכת הפת וכבר כתבנו לעיל סימן טו״ב אות ב׳ דבמקום מנהג לא חיישינן לספק ברכות יעו״ש:

ד ד) [**סעיף ב׳**] **יין פוטר וכו׳** הטעם משום דשאר מינים טפלים לו. עו״ת אות ב׳. וכתב הט״ז סק״ב מבואר במרדכי פ׳ כ״מ דוקא אם היו שאר המשקין לפניו בשעה שבירך על היין ואז פוטר היין אותם עכ״ל מיהו מור״ם ז״ל בד״מ אות ו׳ הביא דברי המרדכי הנז׳ ומסיים הטעם משום דבזה״ז אין אנו קובעים על היין ובשם הר״א מפראג כתב אמנם לפי מ״ש הטור דישיבה דידן כהסבה דידהו אין חלוק בין זה״ז לזמנם עכ״ל וסיים ועיין לקמן סימן רי״ג כיצד נקטינן הלכתא בהא עכ״ד. ור״ל דשם פסק הטור והש״ע דישיבה דידן חשיבה קבע כהסיבה דידהו לענין אחד פוטר את חבירו וא״כ ה״ה דחשיבה קבע נמי לענין לפטיר שאר משקין אעפ״י שלא היו לפניו בשעת ברכת היין ודלא כהמרדכי יעו״ש ודוק. וכ״כ הדג״מ על דברי הט״ז הנז׳ דלא דק ולא קי״ל כדברי המרדכי יעו״ש והביאו שע״ת אות א׳ וכ״כ א״ר אות ח׳ והנה״ש אות ב׳ וכ״כ המש״ז אות ב׳ דלפי מ״ש הטור ברי״ג דבזה״ז ג״כ יש קבע לשתייה א״כ הוי כסעודה ואפילו לא היו המשקין לפניי כשבירך על היין א״צ ברכה על המשקין לא ראשונה ולא אחרונה אפילו שלא בסעודה עכ״ל ומיהו אם אפשר יש לצאת אליבא דכ״ע דהיינו שיזמנם לפניו בשעת ברכה או שיכוין בברכת היין לפוטרם או לברך אח״כ על איזה דבר שברכתו שהכל ויכוין לפוטרם ואם לא אפשר כגון שלא היה בדעתו בשעת ברכה לשתות שאר משקין כדי שיזמינם אי לכוין עליהם וגם לא אפשר לו לפוטרם אח״כ באיזה דבר שברכתו שהכל אז יש לסמוך על הש״ע ודעמיה:

ה ה) **שם יין פוטר וכו׳** כתב שכנה״ג בהגב״י סוף אות יו״ד היינו דוקא בשותה יין בקביעות הוא דפיטר כל המשקין אבל אם שתה מעט יין דרך עראי אינו פוטר אא״כ היו המשקין לפניו בשעת ברכה יעו״ש. אבל מדברי מרן ז״ל משמע דלא יש חילוק בין קבע לעראי אלא כל שיש יין לפניו ודעתו לשתות עוד והביאו לפניו שאר משקין אין לברך עליהם ברכה ראשונה רק אם כבר הסיח מלבו מלשתות עוד יין ואפילו עדיין לא ברך אחריו והביאו לו משקין מברך עליהם ברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה אין לברך עליהם שנפטרין בברכה אחרונה דיין. ועיין א״ר אות ח׳ ובדבריו לקמן על סימן ר״ח סעיף ט״ז ודוק:

ו ו) **שם יין פוטר וכו׳** עיין בתשו׳ ח״ס סימן מ״ז שמצדד לימר דגם הטפל למשקין כגון ששותה אחר היין קאוי ורוצה לאכול מעט צוקר כדי למתקו א״צ לברך גם על הצוקר יעו״ש ול״נ כיון דבעיקר הדין יש פלוגתא דלמרדכי בזה״ז אינו פוטר שאר משקין אא״כ היו לפניו בשעת ברכה כמ״ש באות הקודם אלא דאנן בתר הטור והש״ע אזלינן די לנו במה שפוטר שאר משקין ולא במה שנטפל להם ג״כ אלא על צד היותר טוב י״ל כשאוכל הצוקר יכוין שהוא רוצה לאכול מתיקה ולא בשביל למתק הקאוי לבד ואז יברך עליו או יש להניחו בתוך הקוי עד שנימס ואינו ניכר ולא יברך:

ז ז) **שם הגה.** אפילו מברכה ראשונה וכ״ה לקמן בש״ע סימן ר״ח סעיף ט״ז יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

ח ח) [**סעיף ג׳**] **אם אין לו אלא כוס אחד וכו׳** משמע דאין חילוק אימת בא הכוס דאפילו אם בא לפני המזון מניחו לבהמ״ז. ב״ח. ט״ז סק״ג. מאמ״ר אות ב׳:

ט ט) **שם מניחו לאחר המזון וכו׳** בתשו׳ הרשב״א סימן שמ״ב כתב דלמ״ד ברהמ״ז אינה טעונה כוס רשאי לשתותו קודם בהמ״ז. והביאו מ״א סק״ב וכתב דהמחבר סתם כאן דס״ל כיון דפליגי הפו׳ כמ״ש סימן קפ״ב א״כ אם יש לו כוס מוטב שלא לשתות וכמ״ש סס׳ קצ״ז דאין קפידא בשתיה אבל לפי מ״ש רמ״א שם דאינו חייב מדאורייתא לברך אם צמא ולא שתה א״כ ה״נ מוטב לשתות ובפרט שנוהגין עכשיו כמ״ד דאינה טעונה כוס ומ״מ אם אינו צמא כ״כ פשיטא דמחויב להניחו לבהמ״ז עכ״ד. וכ״כ המאמ״ר אות ג׳ דלדעת מרן ז״ל אם יש לו כוס לכתחלה צריך להניחו לבהמ״ז יעו״ש ונראה דהא דצריך להניחו לבהמ״ז דוקא אם יש ג׳ שמזמנין אבל אם לא יש ג׳ א״צ להניחו כמ״ש לקמן סימן קפ״ב סעיף א׳ דע״פ הזוה״ק והאר״י ז״ל אין לברך על הכוס פחות מג׳ יעו״ש. וכ״כ א״א אות ב׳ דבג׳ שיש זימון ונוהגין לברך בכוס דיברך על הכוס אעפ״י שצמא יעו״ש:

י י) **שם מניחו לאחר המזון וכו׳** ואם הוא כוס שכר לכ״ע שותה קודם בהמ״ז. מש״ז סוף אות ג׳ וכ״נ ממ״ש לקמן סימן קפ״ב סעיף א׳ דע״פ הזוה״ק אין לברך בהמ״ז אלא על כוס של יין יעו״ש וא״כ כיון שא״צ לבהמ״ז א״צ להניחו וה״ה לשאר משקין שא״צ להניחם ואפילו אם הם חמר מדינא:

יא יא) [סעיף ד'] **אם קבע לשתות וכו'** הא דנקט אם קבע לשתות לאו למימרא דבלא קבע אינו פוטר אלא בא לאפוקי אם לא היה דעתו תחלה לשתות אח"כ דהוה נמלך. ט"ז סק"ד. א"ר אות ב' וכתב וכן מבואר בהרא"ש פ' ע"פ יעו"ש. סו"ב אות ג' ר"ז אות ה' קיצור ש"ע סימן מ"ג אות ב' ולפ"ז הא דיין קידוש פוטר יין שבתוך המזון היינו דוקא אם היה דעתו בשעת ברכה לשתות בתוך הסעודה או אם הוא רגיל לשתות בתוך הסעודה דמסתמא אמרינן דעתיה עלויה אבל אם לא נתכוין בשעת ברכה וגם אינו רגיל לשתות בתוך המזון אם רוצה אח"כ לשתות בתוך המזון צריך לחזור ולברך משום דהוי נמלך. ועוד נ"מ לפי מ"ש מרן ז"ל סעיף ז' דבשאר משקין תוך הסעודה יש ספק אם יברך והרוצה לצאת ידי ספק יברך קודם סעודה ע"ד לשתות בתוך הסעודה יעו"ש וא"כ מי שאינו רגיל לשתות יין בתוך הסעודה כ"א דוקא כוס של קידוש ורוצה לשתות שאר משקין בתוך הסעודה צריך לכוין עלהם בפרטות או שיהיו לפניו בשעת ברכת היין דבזה יוצא כמ"ש לעיל אות ה' יעו"ש. אבל אם לא כיון עליהם וגם לא היו לפניו בשעת ברכה עדיין לא יצא ידי ספק וצריך לפוטרם בדבר אחר. ועיין לקמן סוף אות מ"ז ואות מ"ט:

יב יב) **שם אם קבע לפני המזון וכו'** משמע דאפי' אם ברך על היין קודם נטילה פוטר את היין שבתוך המזון וכ"מ ממ"ש יין של קידוש פוטר וכו' ויין של קידוש הוא קודם נטילה לדברי מרן ז"ל כמ"ש סימן ער"א סעיף י"ב יעו"ש. וכ"כ הב"ח דלדעת הרא"ש והטור אפילו קודם נטילה פוטר אלא רק דלדעת התו' והמרדכי דוקא אחר נטילה יעו"ש ואנו ק"ל כדעת הטור והש"ע דאפילו קודם נטילה פוטר. וכן כתב קיצור ש"ע סימן מ"ג אות ב' וכיון שפוטר אין לברך אחריו ג"כ דכל שפוטר יין שבתוך המזון בהמ"ז פוטרתו כמ"ש לקמן סעיף ו' וכ"ה בסימן רצ"ט ס"ח יעו"ש. וכן יין של קידוש אפילו שתה שיעור בהמ"ז פוטרתו כמ"ש סס"י רע"ב יעו"ש:

יג יג) **שם א"צ לברך וכו'** ומיהו דוקא כששותה במקום אחד אבל שינוי מקום צריך לברך תוך המזון. מש"ז אות ד' וכ"כ הר"ז אות ה' בד"א בסתם אבל אם היה בדעתו בפי' כשבירך על היין בחדר זה לפטור בברכה זו את היין שבתוך הסעודה שיסעוד בחדר אחר פוטר אפילו לכתחלה אם שני החדרים הם בבית אחד. ר"ז שם וכן אם שתה כשיעור שנתחייב לברך ברכה מעין ג' ולא בירך שאז יש אומרים שאין צריך לחזור ולברך יש לסמוך על דבריהם בדיעבד כמ"ש סימן קע"ח ס"ב בהגה. ואפי' באותו חדר אם יצא ממנו בנתיים וחזר הרי דינו כמחדר לחדר. ר"ז שם. ויתבאר עוד מזה בדברינו לסימן קע"ח סעיף ב' יעו"ש:

יד יד) **שם א"צ לברך וכו'** וה"ה דאם בירך לפני המזון א"צ לברך על יין שלאחר הסעודה קודם בהמ"ז אבל אם לא היה לו יין לפני המזון ובירך על יין שבתוך המזון צריך לברך שנית על יין שלאחר הסעודה כי יין שבמזון בא לשרות המאכל ואינו חשוב לפטור יין הבא לשתיה. מ"א סק"ג. וכ"כ הט"ז סק"ד. ומיהו סיים שם המ"א ועיין סימן קע"ז ססעי' ב' שאין דין זה מצוי עכ"ד ור"ל דשם כתוב דאין אנו מסלקין עצמנו מן הפת עד בהמ"ז ולפ"ז הכל נקרא בתוך הסעודה ואפילו אם לא היה לו יין לפני המזון ובירך על יין שבתוך המזון א"צ לברך עוד עד לאחר בהמ"ז כיון דהכל נקרא תוך המזון וע"כ לא כתב מרן ז"ל חילוק זה בין בירך לפני המזון או בתוך המזון משום דלא שייך זה אצלינו דאפילו אם בירך בתוך המזון פוטר הכל עד בהמ"ז כנז' וכ"כ המחה"ש סק"ג והלב"ש. מאמ"ר אות ד' א"א אות ג' ועיין לקמן סימן קע"ו אות ג'. ומיהו אם אמר הב לן ונבריך כבסימן קע"ט אפילו בירך על יין לפני המזון צריך לברך שנית דנמלך הוי. א"א שם:

טו טו) **שם וכן יין של קידוש פוטר וכו'** ולא נימא דקידוש הוא כמצוה בפ"ע. והבדלה הוי רבותא טפי דאינה שייכא כלל לסעודה כמו קידוש ואפילו הכי פוטר יין שבתוך המזון. ט"ז סק"ה:

טז טז) **שם פוטר יין שבתוך המזון.** וה"ה דפיטר גם יין שלאחר המזון. ט"ז שם. מ"א סק"ד. וכתב וכן עיקר. ור"ל לאפוקי מב"ח שהניח בצ"ע אם פוטר יין שלאחר המזון. ובל"ה כתבנו לעיל אות י"ד דלדידן הכל נקרא תוך המזון כיון דאין מסלקין עצמנו מן הפת עד ברכת המזון יעו"ש:

יז טוב) **שם וכן המבדיל על השלחן וכו'** לאפוקי כשמבדיל בחדר אחר ט"ז סימן רצ"ט סק"ה. א"ר בזה הסימן אות ה':

יח חי) **שם וי"א שאין ברכת היין הבדלה פוטר וכו'** משמע דוקא יין הבדלה כיון שאינו בא אלא לצורך מצוה ואינו צורך סעודה אבל כששותה לצמאו יין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון וכ"כ בתה"ד ואע"ג דיש חולקין גם בזה פסק הרב"י דלא כוותייהו. מ"א סק"ה וכתב שכ"מ ססעי' ז' יעו"ש:

יט יט) **שם אא"כ נטל ידיו וכו'** ל"ד דה"ה אם קבע עצמו לסעודה מ"א סק"ו. אבל הא"ר אות ז' חלק עליו וכתב אפשר קבע לא מהני אם לא נטל ידיו יעו"ש:

כ ך) **שם אא"כ נטל ידיו וכו'** וא"ת היאך שרי להפסיק להבדיל בין נט"י להמוציא י"ל דלא הוי היסח הדעת כיון שדעתו לאכול. מ"א שם בשם הגמ"ר פ' ע"פ ועיין בדברינו לעיל סימן קס"ו אות ב':

כא **כא) שם יכוין שלא להוציא וכו׳** וצריך לברך תחלה ברכה אחרונה על היין ואח״כ נוטל ידיו לסעודה. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ עו״ת אות ד׳ א״ר אות ה׳ ר״ז אות ו׳ ואם שכח ולא ברך לפני הסעודה ונזכר קודם בהמ״ז צריך לברך מיד מעין ג׳ ואם לא נזכר עד לאחר בהמ״ז א״צ לברך שבהמ״ז פוטרת מעין ג׳ על היין בדיעבד. ר״ז שם. ועיין לקמן אות ל״ז:

כב **כב) שם ובדיעבד שלא כיון פוטר וכו׳** וכיון שפוטר יין שבתוך הסעודה א״צ לברך עליו ברכה אחרונה כמ״ש סימן רצ״ט סעיף ח׳ והגם שכתב מור״ם ז״ל שם בהגה סעיף ז׳ דצריך לברך כבר כתב שם הט״ז סק״ו דאין לברך משום סב״ל יעו״ש וכ״כ המ״א שם סק״י מש״ז בזה הסימן אות ה׳ ועיין מאמ״ר אות ו׳:

כג **כג) שם ובדיעבד שלא כיון פוטר וכו׳** וכ״ש כשבירך על היין שלפני המזון קודם שנטל ידיו ולא נתכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה דפוטר יין שבתוך הסעודה ואין לברך אחריו. ב״ח. שכנה״ג שם. והיינו אם רגיל לשתות בתוך הסעודה אבל אם אינו רגיל ולא נתכוון עליו בשעת ברכה הוי נמלך וצריך לחזור ולברך כמ״ש לעיל אות י״א יעו״ש. ולענין ברכה אחרונה אם צריך לברך על מה ששתה קודם נטילת ידים או נפטר בבהמ״ז עיין לקמן סעיף ו׳:

כד **כד) [סעיף ה׳] לא היה דעתו לשתות וכו׳** והיה לענין אכילה כגון שקנה לעצמו לחם אחד לאכלו כולו וע״ד זה בירך ואח״כ נתאוה לאכול עוד ושולח לקנות עוד צריך לברך שנית המוציא אבל אם יש לו בבית לחם וחותך לו חתיכה לאכול אותה ואח״כ רוצה לחתוך עוד אין זה נמלך דדרך אדם הוא כן. ט״ז סק״ו. והביאו י״א בהגה״ט. סו״ב אות ה׳ וכן הסכים המאמ״ר אות ז׳ וכתב ודלא כהא״ר שפקפק בזה שכתב וצ״ע, וגם דלא כס׳ הלכה ברורה שחולק על הוראת הט״ז שאין דבריו נראים ונדחים יעו״ש. וכ״נ דעת המש״ז אות ו׳ ומיהו נראה ה״ד אם כששלח לקנות כבר אכל את כל הפת וגם לא היה בדעתו כשבירך המוציא אם לא יספיק לו בזה הלחם שיקנה עוד אבל אם נתן בדעתו בשעת ברכה שאם לא יספיק לו בזה יקנה עוד או אם נשאר לפניו מן הלחם עד שקנו לו עוד א״צ לברך וכמ״ש לקמן סימן ר״ו ס״ה יעו״ש. ואע״ג דיש חולקין גם בזה וכמ״ש שם בס״ד מ״מ אנן ק״ל סב״ל וכל שנשאר מאותו המין לפניו שהביאו לו עוד או שכיון עליו בשעת ברכה אין לברך שנית ובפרט שיש מפקפקין גם כן בדברי הט״ז כנז׳ אבל אם לא כיון בשעת ברכה וגם לא נשאר לפניו מן הלחם כשקנו לו עוד יש לברך עליו בפשיטות דלכולי האי לא חיישינן לסב״ל. מיהו לכתחלה יש ליזהר ולכוין בשעת ברכה וגם להשאיר לפניו מן הפת עד שיביאו לו אחר:

כה **כה) שם הגה. וכן מי שבא לסעודה וכו׳** וכן הוא לקמן בש״ע סימן קע״ט ס״ד יעו״ש:

כו **כו) שם בהגה. וכן מי שבא לסעודה ומושיטין לו וכו׳** כלומר אחר שבירך על הראשון הושיטו לו אחר. מ״א סק״ז. ומיירי שזה שבא אינו קובע עמהם בשתייה אלא שבא לשם דרך עראי כמ״ש הט״ז שם סק״ג דאל״כ אין לברך כ״א פעם א׳ כמ״ש בש״ט שם ס״ה יעו״ש:

כז **כז) שם בהגה. מברך וכו׳** והאדנא שיש מנהג כשאחד בא אצל השותים כבר שהרבה נותנים לו כוסות מסתמא כשבירך על הראשונה דעתו על כל מה שיתנו לו עוד ודמיא להיא דסי׳ קס״ט ס״ג דאם יש אדם חשוב בסעודה וכו׳ ה״נ יודע שיתנו לו עוד וא״כ א״צ לברך שנית על כוס אחר. ט״ז סק״ז. והביאו י״א בהגב״י סימן קע״ט וכתב וכן נוהגין. א״ר אות י״א. בי״מ אות ז׳ וכתב שם הא״ר דאפילו נתנו לו בזה אחר זה א״צ לברך אך כתב דטוב שיהא דעתו בשעת ברכה ראשונה על כל מה שישתה יעו״ש. וכ״כ החס״ל בסימן קע״ט אות ז׳:

כח **כח) שם בהגה. וכן מי שבירך על כוס ברכת נישואין וכו׳** וכ״כ לקמן בש״ע סימן ק״ץ ס״ה. ומיהו כתב שם המ״א סק״ז דאם בשעה שבירך המברך נתכוין על כל אחד מהמסובין והמסובין נמי נתכוונו אם יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו יוצאין בזה עכ״ל ואע״ג דכתב שם הא״ר אות ז׳ דמדברי הט״ז סס׳ קע״ט מבואר דאין יוצאין בזה יעו״ש כבר כתבנו לעיל סימן קס״ט אות ט״ב דהאחרונים דחו דברי הט״ז הנז׳ ולא ק״ל כותיה יעו״ש. וכן עמא דבר כדברי המ״א הנז׳:

כט **כט) סעודת** קרואין למי שיש לו איזה שמחה שיש מנהג לבא אצלו בני אדם על השלחן ולהביא עמהם יין. בזה ליכא שום סברה לברך בפה״ג על כל יין שמביא כל אחד רק הטוב והמטיב מברך וכן ראינו גאוני עולם שעושין. הרב פרי אדמה ח״ד דף ג׳ ע״א. מיהו הרב מהר״ש אלאנייאדו ז״ל בס׳ בית דינו של שלמה האריך בענין זה והעלה דצריך לברך על כל יין שמביאין ודלא כפר״א אבל הרב ברכת המים בנו של הרב פר״א חא״ח דף ח׳ דחה בשתי ידים כל דברי הרש״א הנז׳ וקיים דינו של הרב אביו ז״ל שלא לברך יעו״ש. בי״מ אות ח׳:

ל **ל) אם** אחד אוכל ושותה בביתו ובא חבירו לבקרו ולא הביא עמו יין רק אחר שישב שלח להביא מביתו יין לפי שרואה שכלה היין הראשון בזה נראה דהוי כמי שכלה פתו ושלח לקנות מן השוק דצריך לחזור ולברך המוציא ה״נ צריך לחזור ולברך בפה״ג. הרב פר״א שם והרב בנו בס׳ ברכת המים שם.

בי״מ אות ט׳ ונראה ה״ד שלא נשאר לפניהם יין מן הראשון כשהביאו השני וגם שלא נתכוין עליו בשעת ברכה אבל אם נתכוון עליו בשעת ברכה או שהביאו אותו בעוד שיש יין לפניהם אין לברך כמ״ש לעיל אות כ״ד יעו״ש:

לא **לא) אם** בא חבירו בתוך הסעודה והביא עמו יין כיון דבסעודת משתה נוהגין להביא י״ל ג״כ סתם כל אדם כשמברך דעתו לשתות כל מה שמביאין לו תוך הסעודה. הרב הנז׳ ובנו הנז׳ שם. בי״מ אות יו״ד:

לב **לב) אפי׳** לא הביא חבירו יין עמו אלא שלא ערב עליו אותו יין ושלח להביא מביתו אע״ג דהוא לא ערב לו ואינו שותה כ״א אותו היין ששלח להביא מ״מ למסובין שם שערב להם הראשון כיון שעדיין הראשון לפניהם אפילו שלא היה דעתם ע״ז שהביא זה אח״כ לא מיקרי נמלך דפי׳ נמלך היינו שגמר בדעתו שלא לשתות כ״א אותו. היין לבד ואח״כ נמלך ובזה ודאי כל אדם שיושב לשתות דעתו על כל יין שמביאין לו תוך הסעודה. הרב הנז׳ שם. בי״מ אות י״א:

לג **לג) [סעיף ו׳] דבהמ״ז פוטרתו.** והיינו טעמא משום דהיין בא לשרות האכילה וא״א לאכילה בלא שתייה והוי כדברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה ואף לפניו לא היה טעון ברכה אלא משום דגורם ברכה לעצמו אבל לאחריו ודאי נפטר מהאי טעמא ב״י בשם הרא״ש. מ״א סק״ח:

לד **לד) שם וכן פוטרת יין שלפני המזון.** דכיון שהוא בא לפתוח בני מעיים ולהמשיך אדם לתאות אכילה ברהמ״ז פוטרתו. ב״י בשם הרא״ש. מ״א סק״ט. ומשמע הא אם לא שתה היין לפתוח בני מעיים ולהמשיך תאות המאכל אלא משום רפואה או דבר אחר אין בהמ״ז פוטרתו וצריך לברך אחריו מעין ג׳ קודם נטילה וכמ״ש לעיל אות כ״א גבי יין הבדלה יעו״ש. ומיהו זה דוקא לכתחלה אבל בדיעבד כגון ששכח לברך עד שבירך בהמ״ז. בהמ״ז פוטרתו. כמ״ש לקמן סימן ר״ח סעיף י״ז יעו״ש:

לה **לה) שם וכן פוטרת יין שלפני המזון.** ואפילו אם שתה קודם נטילה ברהמ״ז פוטרת כמ״ש לעיל אות י״ב יעו״ש. אבל על כסנין שאוכל קודם סעודה יברך מעין ג׳ קודם נט״י ואם לא נזכר עד שבירך המוציא שוב לא יברך מעין ג׳ על כסנין רק יכוין לפוטרו בבהמ״ז. אבל אם אכל פירות או שתה משקין קודם הסעודה ושכח ולא בירך ברכה אחרונה יברך אפילו באמצע סעודה שאין ברהמ״ז פוטרת כ״א מידי דזיין ודברים הבאים בתוך הסעודה. חס״ל אות ג׳ בן א״ח פ׳ נשא אות ד׳. ועיין לקמן אות מ״ח ובסימן קמ״ז אות ז׳ ובסימן ר״ח סעיף י״ז ודוק:

לו **לו) שם ואפילו לא היה לו יין וכו׳** כ״כ הב״י בשם הרא״ש בפ׳ ע״פ יעו״ש אבל התו׳ שם דף ק״א ס״ל דצריך לברך מעין ג׳ לאחר יין שלפני המזון אם לא היה בדעתו לשתות יין בתיך המזון וכ״כ הרז״ה יעו״ש והראב״ד בס׳ תמ״ד והרמב״ן במלחמות שם הוסיפו דבהמ״ז אינה פוטרת יין שלפני המזון כלל אפילו שתה יין בתוך המזון יעו״ש. ער״ה אות ב׳. ונראה דנפ״מ לדידן אע״ג דק״ל כדברי מרן ז״ל דבהמ״ז פוטרת יין שלפני המזון ואפילו לא היה לו יין בתוך המזון מ״מ לכתחלה יש להחמיר אם אפשר ואין לשתות לפני המזון כ״א פחות מכשיעור או שאין לשתות כלל כ״א לאחר ברכת המוציא כדי לצאת אליבא דכ״ע. וכן מנהג עיר קודשינו ירושת״ו כשעושין סעודות אין מתחילין לשתות יין כ״א לאחר ברכת המוציא בתוך האכילה כדי לצאת אליבא דכ״ע אמנם אם אינם קובעין על היין כ״א על שאר משקין יש לשתות פחות מכשיעור קודם נט״י ולברך עליו ולכוין לפטור את מה ששותין בתוך הסעודה משום דאיכא פלוגתא בזה אם יברך בתוך הסעודה כמ״ש בסעיף שאח״ז:

לז **לז) שם ולענין יין של הבדלה וכו׳** עיין לקמן סימן רצ״ט ס״ח. ור״ל דשם כתב דאם הבדול קודם סעודה ולא בירך מעין ג׳ דסבור שיביאו לו עוד בתוך הסעודה ולא הביאו וברך בהמ״ז י״א שצריך לברך ברכה אחרונה על כוס הבדלה יעו״ש והטעם דהכא סתם דפוטרת אפילו לא שתה בתוך המזון ושם כתב בשם י״א דצריך לברך כתב המ״א בזה הסימן סק״י משום דשאני הבדלה שאינה באה לצורך סעודה יעו״ש. וכ״כ שם הטור. ומיהו אנן ק״ל כסתם דברי מרן ז״ל שם דמשמע דאפילו בהבדלה ולא שתה בתוך המזון בהמ״ז פוטרת וגם כי כן פסק בסימן ר״ח סעיף י״ז דברכת ג׳ פוטרת מעין ג׳ יעו״ש ואם כן אם כבר בירך בהמ״ז אין לברך עוד מעין ג׳ דבדיעבד יצא אלא רק לכתחלה יש ליזהר לברך קודם נט״י וכמ״ש לעיל אות כ״א יעו״ש:

לח **לח) [סעיף ז׳] אם אין לו יין ושותה מים וכו׳** דאם יש שם יין הא ק״ל דיין פוטר כל מיני משקין ב״י. פרישה אות ג׳:

לט **טל) שם דחשיבי כבאים מחמת סעודה וכו׳** ודוקא בשאר משקין א״צ לברך דחשיבי כבאים מחמת סעודה לפי שאין דרך לאכול בלא שתייה משא״כ ביין שרוף ואף מי שרגיל לשתותו תוך הסעודה בטלה דעתו אצל כל אדם. מט״מ סימן שס״ג. וכ״כ הלבוש סימן קע״ז ס״ב. והביאו הל״ח בפ׳ כיצד מברכין אות פ״ו וכתב דאם בירך על היין קודם ששתה יי״ש א״צ לברך דיין פוטר שאר משקין יעו״ש. שכנה״ג בהגב״י אות ז׳ עו״ת אות ו׳ ט״ז סק״י. מ״א ס״ק י״א. א״ר סימן קע״ז אות י״א אלא שכתב שם הא״ר דבס׳ מגדל דוד האריך לחלוק על הלבוש יעו״ש. והעו״ת שם כתב עוד תקנה להטביל בו תחלה מעט פת והביאו א״ר שם וכתב שכן כתב הנ״ץ משום דדמי לפירות וכתב ולפ״ז צריך לטבול בו גם בסוף כמו בפירות סימן קע״ז סעיף א׳ יעו״ש.

והביאו המש״ז שם אות ד׳ יעו״ש ומיהו מ״ש בס׳ אור חדש בשם מהר״ר פייבש דאם היי״ש לפניו בשעת ברכת המוציא נפטר והביאו העט״ז ריש סימן קע״ז כבר דחה דבריו הא״ר שם יעו״ש. וכן דחה דבריו הנה״ש אות י״א. בי״מ אות י״ט. ומיהו גם בזה שמטבלין בו פת תחלה וסוף יש מפקפקין כמ״ש הבי״מ שם והמחה״ש סימן קע״ז סק״ג יעו״ש:

טל) והר״ז בזה הסימן אות ג׳ לחלק יצא דאם שותהו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה וא״צ לברך עליו ואם שותהו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו והוא ממ״א שם. ובסידור כתב בד״א במדינות שאין דרכם לשתות תוך הסעודה אלא בשאר כל היום לחיזוק הלב ודינו כדין פירות אבל במדינות אלו שרגילים לשתותו תוך הסעודה א״צ לברך עליו עכ״ל. וע״כ נראה כיון דדבר זה מפלוגתא לא נפיק לכתחלה יש ליזהר לשתות מעט פחות מכשיעור קודם נט״י ולברך עליו ולכוין לפטור כל מה ששותה בתוך הסעודה ואם שכח לעשות כן או שלא הביאו לו עד לאחר שבירך המוציא אז יש לברך על מעט סוקא״ר ויכוין לפטור אותו או יטבל בו פת בתחלה ובסוף וכמ״ש הא״ר ז״ל אם א״א בענין אחר ועיין לקמן אות מ״ט:

מ מ) מה שנוהגים בסעודות גדולות שלאחר שמברכין בהמ״ז על כוס של יין מביאין עוד משקה הקאב״י כדי ליישב דעתו של אדם ממאכליו אין לברך על הקאב״י דחשיב דברים הבאים מחמת הסעודה. גו״ר כלל א׳ סימן אב״ג. אבל בס׳ בתי כהונה ח״ב חלק עליו וכתב דקאב״י שהביא בתוך הסעודה אחר ששתו יין אינו טעון ברכה ואם לא היה שם יין מברכין על הקאב״י ואם לאחר בהמ״ז טעון ברכה דאין יין של בהמ״ז פוטרה ועל צד היותר טוב יברך ברכה אחרונה על היין ואח״כ יברך על הקאב״י יעו״ש. והב״ד י״א מ״ב אות ה׳ דב״מ בהגב״י אות ד׳ וכן מנהג העולם לברך על הקאב״י אחר ברכה אחרונה של יין כוס בהמ״ז. ומיהו מ״ש דאם לא היה להם יין בתוך הסעודה דמברכין על הקאב״י אין נוהגין כן אלא נוהגין לברך שהכל על מעט סוקא״ר ומכוונין לפטור הקאב״י משום דמסתמיות דברי הש״ע משמע דבכל משקה איכא פלוגתא אם יברך בתוך הסעודה חוץ מן היין וע״כ נוהגין לפטור הקאב״י בתוך הסעודה אם לא יש להם יין או אם כבר גמרו מלשתות כדי לצאת אליבא דכ״ע:

מא מא) שם ואף יין לא היה צריך וכו׳ כתב הט״ז סק״ח דבשכר שלנו שעושין מתבואה גם לי״א שכתב בש״ע א״צ ברכה דהא כתב הרא״ש פ׳ אלו עוברין ומביאו ב״י לקמן סימן תמ״ב דשכר שעושין באשכנז יש בו הרבה יותר מכדי א״ף וא״כ זיין ופת פוטרו עכ״ל. מיהו מסתמיות דברי הש״ע משמע דאין חילוק בכל משקה איכא פלוגתא אם יברך בתוך הסעודה וכ״כ המש״ז אות ח׳ בי״מ אות ך׳. וע״כ יש לברך קודם נט״י על מעט ממנו פחות מכשיעור. ולכוין לפטור כל מה שישתה בתוך הסעודה:

מב מב) שם כי שתית המים בסבת הפת וכו׳ משמע דוקא כשאוכל פת דיש לו קביעות סעודה פוטר שאר משקין אבל כשאוכל פת כסנין שהוא אכילת עראי ורוצה לשתות שאר משקין אינו פוטרן וצריך לברך עליהם וכ״מ מדברי מ״א ס״ק י״ב. וכן עמא דבר:

מב) שם וי״א לברך על המים וכו׳ ל״ד דה״ה על שאר משקין כמ״ש בב״י וכן כתב הלבוש. מאמ״ר אות ט׳ ר״ז אות ג׳ ודלא כהסו״ב אות ז׳ ודע דגם למצריכין בש״ע לברך על מים שבתוך הסעודה ה״ד שהכל אבל בנ״ר א״צ דבהמ״ז פטרתו ודלא כהפרמ״ג כאן. לב״ש על מ״א ס״ק י״ד:

מג מג) שם ויש מחמירין לברך בכל פעם וכו׳ דוקא במים שאין שותה אדם אלא לצמאו הוי בכל פעם נמלך אבל שכר ומי דבש פשיטא דלא הוי נמלך. ומ״ש הרב״י בשם האגור דאף בשאר משקין צריך לברך בכל פעם היינו כמו לקרי״ן ודומיהן שאין שותין כ״א נצמאו. מ״א ס״ק י״ג. י״א בהגב״י. סו״ב אות ח׳:

מד מד) שם והרוצה להסתלק מן הספק וכו׳ כלומר ובהכי מסתלק מן הספק שיוצא לדברי הכל. שאף לדברי האומרים שצריך לברך בכל פעם ופעם משום דנמלך הוי בכה״ג מודו דמהני דכיון דמברך ע״ד לשתות בתוך סעודתו כל פעמים שירצה תו לא הוי למלך. ב״י:

מה מה) שם ישב קודם נטילה וכו׳. כלומר אבל לא בין נטילה להמוציא משום דהוי הפסק. ב״י בשם הרא״ש וכתב דלטעמיה אזיל שסובר דההיא דתיכף לנטילה ברכה אף במים ראשונים היא כמ״ש בסימן קס״ו וכתב וכן עיקר יעו״ש. וכן הוא לפי דברי האר״י ז״ל דיש לברך קודם נטילה כמ״ש לקמן אות מ״ז יעו״ש. וכן כתב המ״א ס״ק י״ד. וכתב דלא חש לאותם שאומרים קודם נטילה לא פטר ועיין בדברינו לעיל אות י״ב וסימן קס״ו אות א׳ ודוק:

מו מו) שם במקום סעודתו וכו׳ כדי להראות שהוא קובע מקום לשתות כדי שע״י ברכה זו יצא י״ח בכל הסעודה. ב״י ויש ליזהר שלא לשנות מקומו או לצאת חוץ כמ״ש סימן קע״ח יעו״ש:

מז מז) שם ויברך על דעת לשתות וכו' וכ״כ מהרח״ו ז״ל בשה״מ פ׳ עקב וז״ל טוב לנהוג לצאת ידי ספק שקודם שיטול ידיו ישתה מים פחות מרביעית (נראה דצ״ל פחות מכזית דהא י״א שיעור ברכה אחרונה בכזית כמ״ש לקמן סימן ק״ן סעיף ג׳ יעו״ש) כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה ויכוין לפטור בברכה זו המים שבתוך הסעודה. ופעם א׳ שתיתי אני יותר מרביעית והסתכל מורי במצחי ואמר לי שתית מים ולא ברכת אחריהן ברכה אחרונה. ואם יש יין בתוך הסעודה א״צ לכל זה כי ברכת היין פוטרת כל מיני משקין עכ״ל וידוע שזו הנסחא אמיתית בשה״מ שהוא מח׳ שערים שסידר מהר״ש ויטל ז״ל מכתיבת יד הקודש אביו מהרח״ו זלה״ה בעצמו ועליהם יש לסמוך ולא זולתם ולפני הט״ז ומ״א נוסחא מוטעת נזדמנה להם וע״כ כתבו מה שכתבו וכן מ״ש י״א בשם נגיד ומצוה היא נוסחא מוטעת כיעו״ש וכ״כ הברכ״י אות ב׳ שע״ת אות ט׳. ומזה אנו למידים דאם שתה רביעית צריך לברך ברכה אחרונה קודם נט״י ואם לא בירך עד שבירך בהמ״ז גם כן אינה פוטרתו דאי פוטרתו למה אמר לו שתית מים ולא ברכת אחריהן והא נפטר בבהמ״ז אלא צ״ל דאינה פוטרת בנ״ר של מים שלפני המזון. והטעם אע״ג דפוטרת יין שלפני המזון אפילו אם שתה. רביעית כמ״ש לעיל אות י״ב ואות כ״א י״ל משום דהיין הוא יותר צורך סעודה מהמים שפותח בני מעיים לאכילה ועוד משום דהיין מסעד סעיד ולכך נפטר בבהמ״ז כמ״ש סימן ר״ח סעיף י״ז משא״כ במים דלא סעיד ולא זיין כמ״ש בר״פ בכל מערבין יעו״ש. ועיין ט״ז סק״ט ומ״א ס״ק י״ד שהביאו פלוגתא בזה אם יברך ואנן ק״ל כדברי האר״י ז״ל דכנגד דברי האר״י לא אמרינן סב״ל כיון דרוח אלהין קדישין ביה. וכ״כ הברכ״י שם שע״ת שם. וכן הסכים הער״ה בהשמטות אות ג׳ יעו״ש. ומיהו זהו שכתבנו דאם לא בירך ברכה אחרונה על המים קודם נטילת ידים דמברך אחר כן ואפי׳ אחר ברהמ״ז היינו אם אינו מברך בהמ״ז על הכוס אבל אם מברך על הכוס א״צ לברך בנ״ר דברכם אחרונה של יין פוטרת ברכה אחרונה של מים כמ״ש לקמן סימן ר״ח סעיף ט״ז. ועיין בן א״ח פ׳ נשא סוף אות ב׳ שכתב דה״ה בסעודת שבת דאית בה קידוש נמי אם שתה רביעית מים קודם נט״י דצריך לברך בנ״ר לפי דברי האר״י ז״ל יעו״ש ועיין בדברינו לעיל אות י״א:

מח מח) במקומות שעיקר שתייתן הוא המים שרופים ומביאין אותו לפני המזון להמשיך תאות המאכל ובפרט בסעודות גדולות ואפילו בקטנות הנעשין לאורחין א״א בלא מים שרופין דבר מניה לא מיקרי סעודה הוי כיין שלפני המזון דאפילו בשתה רביעית אינו מברך אחריו ברכה אחרונה והאר״י ז״ל שאמר שלא לשתות כ״א פחות מרביעית לא אמרה אלא לשאר מקומות דלא נהיגי שיהא עיקר שתייתן המים שרופין או לא אמרה האר״י זצ״ל אלא בשאר משקין שאינם באים להמשיך כמים ודומה לו. הרב מהר״י ן׳ נאיים ז״ל בשו״ת זרע יעקב סימן יו״ד. מחב״ר בק״א זכ״ל אות ב׳ מע׳ ד׳ עיקרי הד״ט סימן ט׳ אות י״ד. בי״מ אות ט״ז:

מט מט) שם ויברך על דעת לשתות וכו' ובברכות רמ״מ כתב שיתן לאחר שאינו אוכל לברך ויתכוין לפוטרו. מ״א ס״ק ט״ו. ור״ל תקנה אחרת אי לא בירך קודם סעודה כמ״ש בש״ע יש לו תקנה שיתן לשתות לאחר שאינו אוכל ויברך האחר ויפטור להאוכל והאוכל יתכוין לצאת והאחר יכוין להוציאו. מחה״ש. ועוד יש תקנה אחרת אם לא בירך קודם נט״י או שאינו יכול לברך משום שאינו צמא ואין מברך על המים אלא לצמאו כמ״ש לקמן סימן ר״ד סעיף ז׳ יש לברך שהכל על מעט סוקאר ולכוין לפטור המים או המשקה ואם גם זאת אינו יכול לעשות כגון שאין לו סוקאר או דבר שיכול לברך עליו שהכל ולפטור אז יש לברך עליו בלבו כיון די״א אם בירך בלבו יצא כמ״ש בהרמב״ם פ״א מה״ב דין ז׳ יעו״ש והב״ד לקמן סימן קפ״ה אות ה׳ יעו״ש. וע״כ היכא דלא אפשר יש לסמוך ע״ז ולכן יש לברך אותה מלה במלה ובכוונה כאלו הוא מברך בפיו. ועיין לעיל סימן זק״ן אות יו״ד ודוק:

נ נ) שם הגה. והמנהג כס׳ הראשונה. וכ״כ הלבוש והב״ח ומיהו כבר כתבנו לעיל אות מ״ז דדעת האר״י זצ״ל כדברי מרן ז״ל וע״כ יש להחמיר וליזהר כדברי הש״ע:

נא נא) [סעיף ח׳] כל אחד מברך לעצמו וכו' הגה דלא יכולין לענות וכו׳ זהו פי׳ על מ״ש בגמרא שאין בית הבליעה פנוי אבל הי״א שמביא רמ״א ס״ל דפי׳ אין בית הבליעה פנוי הוא שאין שומעין הברכה מחמת האכילה וע״כ מהני אם אמר סברי רבוני דיתנו לב לשמוע מיהו הר׳ אלחנן בתו׳ ברכות מ״ג ע״א דחה פי׳ זה וכתב דכיון דתקנו חכמים שיברך כל אחד לעצמו אינו יוצא כלל בברכת חבירו וגם שלא תחלוק בין פנוי לשאינו פנוי דאתי למטעי יעו״ש וכן הסכים הרא״ש והטור וכן דעת הר׳ יונה והרשב״א כמ״ש בב״י וכן הוא דעת מרן ז״ל כאן בש״ע. ונראה דרק מי שאינו יודע לברך יש לסמוך על י״א שכתב רמ״א ז״ל וצריך לבטל מאכילה ויכוין לשמוע ויענה אמן ותיכף יטעום מהכוס שלא להפסיק בין ברכה לשתיה כמ״ש המ״א ס״ק ט״ז ואח״כ חוזר לאכילתו. ועיין בדברינו לעיל סימן קס״ז אות ח״ן ודוק:

נב נב) שם בהגה. ויענו אמן. ואם לא ענו אמן בדיעבד יצאו כמ״ש לקמן סימן רי״ג סעיף ב׳ יעו״ש:

נג נג) שם בהגה ויאמר סברי רבותי וכו' הטעם לזה כבר כתבנו לעיל בסימן קס״ז אות ק״ח וק״ט וגם כתבנו שם שי״ל סברי מרנן משום שיש לזה טעם בסוד יעו״ש:

נד **דנ) שם בהגה. וכן כל מקום שמברכין על היין וכו'** כתב המ"א ס"ק י"ז דהאדנא לא נהיגי הכי יעו"ש וה"ד במדינתו לא נהיגי לומר סברי בחופה ומילה כמ"ש הא"ר אות י"ז אבל בשאר מקומות נוהגין לומר סברי מרנן בכל עת שמברכין על היין כמ"ש לעיל סימן קס"ז אות ק"ט וגם כתבנו שם שיש לזה טעם בסוד יעו"ש:

נה **הנ) כתב** שכנה"ג בהגה"ט אות ב' ראיתי למהר"א ן' שאנגו ז"ל שהיה נוהג לברך על היין ושותה מעט ואח"כ היה אומר למסובין בשמחתכם וגומר לשתות ושאלתי לו הטעם ואמר שאין מן הנאות להקדים כבוד ב"ו לכבוד שמים ולי נראה שאין בכך כלום ואדרבא ראוי להקדים לומר למסובין בשמחתכם ואח"כ לברך ולשתות משום דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה וכן כתב רש"ל דהמתעטש שאומרים לו חיים טובים ישיב תחלה לבריות יוסיפו לכם חיים ואח"כ יאמר לישועתך קויתי וכו' ומ"מ כשאני זוכר מנהגי כמהר"א ז"ל עכ"ל והביאו א"ר שם וכתב דאין ראיה מדברי רש"ל דהתם כדקאמר טעמא משום דכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה ועוד י"ל דשם משיב לבריות דהוי כבוד הבריות טפי שהוא מתחיל לומר לו יעו"ש נמצא דדעת הא"ר כדעת מהר"א ז"ל וכמו שנוהג שכנה"ג ז"ל שמברך ושותה ואח"כ אומר בשמחתכם וכן יש לנהוג משום דכבוד שמים עדיף. ומיהו מ"ש שהמתעטש אומר לישועתך קויתי וכו' יש חסידים ואנשי מעשה שנמנעים מלאומרו משום דחיישי כיון שהוא טרוד בעיטוש לא יכוין יפה באמירת השם ויקבל עונש ע"ז כמ"ש בדברינו לעיל סימן ה' יעו"ש:

נו **ונ) כתב** הטור דאותו שמברך על היין שלאחר המזון הוא מברך על המוגמר. וכתב ב"י וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"ז והר' יונה פי' בשם הגאונים דקאי אאותו שבירך המוציא ומיירי כשהביאוהו באמצע סעודה עכ"ל ועל המוגמר שמביאין לאחר בהמ"ז כתב הראב"ד דהגדול מברך אעפ"י שנתן רשות לאחר לברך בהמ"ז כבר עברה רשותו וחזרה להגדול אבל המאור כתב דאותו שבירך בהמ"ז מברך עליו. והב"ד מ"א ס"ק י"ז יעו"ש. וענין ברכת המוגמר שכתב הטור כבר כתבו הש"ע לקמן סימן רט"ז סעיף י"ב וסעיף י"ג יעו"ש. וכן בענין מ"ש הטור בברכת היין לדידן דלית לן הסיבה אחד יכול להוציא חבירו כתבו הש"ע לקמן סימן רי"ג סעיף א' יעו"ש:

סימן קעה

א **א) [סעיף א'] הביאו להם יין אחר וכו'** אבל מברך עליו הטוב וכו' והטעם שמברכין על שינוי יין הטוב והמטיב ועל שינוי לחם אין מברכין. משום דיין משמח וסועד אבל פת סועד ואינו משמח. ועוד דלא אשכחן שירה אלא על היין. ועוד כיון דיין חשוב שקובע ברכה לעצמו ראוי לברך עליו הטוב והמטיב. א"נ הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. ולפי שבצרו כרמיהם שבע שנים מדם הרוגי ישראל והקיפו כרמיהם מהרוגיהם תיקנו לומר על היין שהוא אדום כמו הדם. הרא"ש ברכות פ' הרואה ב"י סוף הסימן וכן כתב התו' בברכות נ"ט ע"ב ובפסחים ק"א ע"א מאלו הטעמים יעו"ש. והב"ד פרישה אות א' וזוהי נוסח הברכה. בא"י אמ"ה הטוב והמטיב. הרמב"ם פ"ד מה"ב. לבוש. ר"ז אות א':

ב **ב) שם אבל מברך עליו הטוב וכו'** אם קידש על יין צמוקים ואח"כ בתוך הסעודה הביאו לו יין צריך לברך עליו בפה"ג ואין לברך עליו הטוב והמטיב שהרי אין רגילות לשתות יין צמוקים בתוך הסעודה והו"ל נמלך. שו"ת בית יהודה סימן מ"ט. וכ"כ הברכ"י אות א' מיהו אם כיון בקידוש לפטור מים ושכר שבתוך הסעודה כתב שם הברכ"י דהגם דאין רצונו לשתות עוד מיין צמוקים בתוך הסעודה לא הו"ל כנמלך וא"כ גם היין הבא אליו נפטר מפה"ג וצריך לברך הטוב והמטיב אלא שסיים וצריך להתישב בזה יעו"ש. וע"כ נראה כיון דיש לצדד בזה אם אפשר יש ליתן לאחר שאינו מבני הסעודה לברך בפה"ג ויכוין לפטור אותם או שלא ישתו עד לאחר בהמ"ז כדי להסתלק מן הספק ואם לא אפשר כגון שנצרכין לשתייה אז יש להתיר ע"י שיברך בלבו ולסמוך על המתירין בזה וכמ"ש לעיל סימן ע"ד אות מ"ט יעו"ש וליכא בזה חשש ברכה לבטלה כמ"ש לעיל סימן זק"ן אות יו"ד יעו"ש:

ג **ג) שם אבל מברך עליו הטוב וכו'** כתב מהרי"ל י"א שאין מברכין הטוב והמטיב בליל פסח שלא להרבות בכוסות עכ"ל והביאו מ"א ריש הסימן וכתב דלכתחלה לא ישתה מב' מינין אבל אם הביאו לו מין אחר צריך לברך מאחר שנזכר בגמרא בהדיא עכ"ד. ור"ל דאם הביאו לו מין אחר בין ראשון לשני שיוכל לשתות כמ"ש בסימן תע"ג סעיף ג. והוא תאב לשתות צריך לברך מאחר שברכת הטוב והמטיב נזכר בגמרא וכ"כ הרד"א בשם מהר"ם והטור סימן תע"ג דיכול לברך הטוב והמטיב בליל פסח ולא הוי כמוסיף על הכוסות יעו"ש. והב"ד המ"א שם:

ד **ד) ואם** אחר שברכו בליל פסח על כוס א' ראו שהיין גרוע יכולין לשלוח להביא יין היותר משובח לג' כוסות הנשארים לעשות מצוה מן המובחר ולברך הטוב והמטיב וליכא למיחש לי"א שכתב מהרי"ל דאין מברכין בליל פסח הטוב והמטיב חדא דרובא דרבוואתא פליגי עליה ועוד דשם הטעם שלא להרבות בכוסות אבל בנידון דידן לכוסות דוקא ותו לא וזה דבר פשוט. ברכ"י אות ג' יעו"ש. והביאו שע"ת אות א' וכ"כ הער"ה אות א' וכתב

ודלא כבית יהודה סימן נ״ג שכתב דאין לברך משום דמצות לא ליהנות ניתנו יעו״ש. ומשמע שם בברכ״י דה״ד אם נשאר לפניהם מן הראשון אבל אם לא נשאר אין לברך הטוב והמטיב וכמ״ש לקמן אות ו׳ יעו״ש:

ה **ה) שם אבל מברך עליו הטוב וכו׳** ואם בירך בהמ״ז על יין אחר א״צ לברך הטוב והמטיב דהא כבר אמר הטוב והמטיב בבהמ״ז. מ״א ריש הסימן א״ר אות ב׳ י״א בהגה״ט. ואע״ג דבבהמ״ז כיון דצריך לברך בפה״ג הו״ל כנמלך ובנמלך אין לברך כ״א רק בפה״ג כמ״ש לקמן אות ז׳ י״ל דהכא לכ״ע אין לברך כ״א בפה״ג יעו״ש ודוק:

ו **ו) שם הגה. אע״ג שאין לו עוד וכו׳** כן כתב מרן ז״ל בב״י מטעמא דנפשיה. אבל הרדב״ז ח״א סימן קכ״ה כתב שאין מברכין אם לא נשאר מן הראשון כדברי רי״ו שהביא בב״י ושבעל נתיבות נסתפק בדבר והוא ז״ל עשה פשרה ביניהם שאם יש להם מאותו יין שהיו שותין בתחלה ולא רצו להביאו והביאו זה המשונה ודאי משום שינוי יין הביאו אותו ומברכין עליו הטוב והמטיב אבל אם לא היה להם יין מן הראשון והביאו זה אעפ״י שהוא משונה לא מפני שינוי הביאו אותו ואין מברכין עליו ובכה״ג מסתברא טעמו של הראב״ד עכ״ל. והביאו כנה״ג בהגב״י מ״א סק״א. א״ר אות י״א בהגב״י. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות י״ג שראוי לנהוג כדברי ר״י יעו״ש. וכ״כ הברכ״י אות ב׳ אפשר דאלו שמיע ליה למרן דסברת הראב״ד להיפך היה מורה ובא כדעת הראב״ד וסיים ונראה דיש לחוש לס׳ הראב״ד והרדב״ז שלא לברך וכ״כ מהריק״ש והשל״ה עכ״ד. וכ״כ זכ״ל אות ב׳ מע׳ ה׳ בי״מ אות א׳ קיצור ש״ע סימן מ״ט אות י״ב:

ז **ז) מי** שהיה יושב ושותה יין והסיח לבו מלשתות עוד ואח״כ הביאו לו יין אחר א״צ לברך כ״א בפה״ג ולא הטוב והמטיב. בית יהודה חא״ח סימן מ״ט. י״א מ״ב בהגה״ט אות ג׳. מיהו הגו״ר כלל א׳ סימן מ״ה מסיק דבנמלך צריך לברך ב׳ הברכות וכן מסיק הרב פרה״א ח״א דף ג׳ ע״א יעו״ש אבל הער״ה אות ב׳ דחה דברי הגו״ר והסכים לבית יהודה יעו״ש והזכ״ל שם כתב כיון דדבר זה במחלוקת שנויה הנכון דבנמלך גמור שדינו לברך בפה״ג לא יכניס עצמו בספיקות ולא יברך הטו״ה רק בפה״ג לבד יעו״ש וכן עיקר:

ח **ח) שם ולאו דוקא הביאו להם מחדש וכו׳** ר״ל שלא היה דעתו מתחלה לשתות אלא אפילו היה דעתו לשתות אלא שלא היה מוכן לפניו. א״ר אות א׳ וכתב וזה ברור ולאפוקי מט״ז סק״א שפי׳ דבר דחוק בדברי הש״ע יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות א׳ לישב לדעת רמ״א וכתב דהב״ח חילק בענין אחר ואינו נכון יעו״ש:

ט **ט) שם הגה. ודוקא שלא היו לפניו יחד וכו׳** או שעבר ובירך על הגרוע בתחלה. מ״א סק״ב. וכ״מ בסעיף ג׳ דאפילו אם היו שניהם לפניו אם עבר ובירך על הגרוע בפה״ג יוכל לברך אח״כ על המשובח הטו״ה כמ״ש הט״ז סק״ד יעו״ש. וכן דעת הב״ח. וכ״נ דעת הא״ר אות ג׳ אבל העו״ת אות א׳ כתב טעם מור״ם ז״ל שכתב אבל היו ביחד אין צריך לברך אלא בפה״ג וכו׳ משום דכיון שהיו שניהם לפניו בשעת ברכת פה״ג הברכה חל על שניהם ולכך אין לברך הטו״ה וכ״כ באות ג׳ דמ״ש בש״ע סעיף ג׳ ולא יברך על הרע תחלה וכו׳ פירוש ויסלק הטוב מלפניו דאם שניהם לפניו הרי ברכת פה״ג חל על שניהם כמ״ש בסעיף א׳ בהגה עכ״ל משמע דס״ל דכל שהיו שניהם לפניו בשעת פה״ג אפילו בירך על הגרוע תחלה אין לברך עוד הטו״ה. וכ״נ דעת הלבוש. והל״ח פ׳ הרואה אות מ״ז כתב דכל שהיו היינות מוכנים לשתות עכשיו אפילו אינם על השלחן לפניו נפטרו בפה״ג ואין לברך הטו״ה משום דלא לאפושי בברכות יעו״ש. והביאו א״ר שם. וע״כ נראה כיון דיש פלוגתא בזה וק״ל סב״ל כל שהיו שניהם על השלחן בשעת בפה״ג או שהזמינם מקודם ברכה להביאם לשלחן אפילו בירך על הגרוע תחלה אין לברך עוד הטו״ה. וה״ד בדיעבד אבל לכתחלה אם היו שניהם לפניו צריך לברך על המשובח קודם כמ״ש סעיף ג׳ יעו״ש:

י **י) [סעיף ב׳] מברכין הטוב וכו׳** נראה פשוט כיון דמברך להשי״ת על הטבה צ״ל בו שיעור שתייה ולפי שיש פלוגתה בשיעור שתייה להתחייב בברכה אחרונה כמ״ש לקמן סימן ק״ץ סעיף ג׳ א״כ אין לברך הטו״ה אא״כ שתה מן הראשין רביעית בב״א וגם מן השני ישתה רביעית בב״א. ועיין לשם בס״ד. ואח״כ ראיתי שכ״כ מסגרת זהב על קיצור הש״ע סימן מ״ט אות א׳ ועיין א״ח אות א׳ שכתב בשם א״א מהגה״ק דאפשר בכדי מלא לוגמיו סגי יעו״ש אבל אין נ״ל להקל כגז׳:

יא **יא) שם מברכין הטוב וכו׳** אומרים הטו״ה בבית האבל אבל בין המצרים הנוהגין שלא לומר שהחיינו יש למונעם שלא ישנו ביין כדי שלא יברכו הטו״ה הלק״ט ח״ב סימן קע״ה זכ״ל שה. חס״ל אות ו׳ או יש להביא שניהם יחד על השלחן ולברך על המשובח תחלה בפה״ג כדי שלא יתחייבו בהטו״ה כמ״ש סעיף ג׳ יעו״ש. ונראה כי כן יש לנהוג בכל הסעודות כדי שלא יכנסו בספק ברכת הטו״ה משום שיש הרבה סברות בענין ברכת הטו״ה כאשר יבואר באות שאח״ז ובסימן זה:

יב יב) שם על כל שינוי יין מן הסתם וכו' זהו דעת התו' בפסחים ק"א ע"א אבל הרשב"ם שם כתב דאין לברך הטו"ה אא"כ דוקא אם השני משובח מן הראשון. וכ"כ בה"ג והב"ד התוס' שם. וכ"כ רש"י בברכות נ"ט ע"ב. ומדברי הרמב"ם פ"ד מה"ב נראה שדוקא כשהשני ממין אחד כגון שהיו שותין אדום והביאו שחור או ישן והביאו חדש מברך הטו"ה אבל אם שניהם ממין א' אעפ"י שהשני משובח מן הראשון אינו מברך הטו"ה כמ"ש בב"י. והאגור כתב שר"ח פי' שינוי יין כל שלא שתה ממנו תוך ל' יום. וכ"כ בתה"ד סימן ל"ד שיש נוהגים שלא לברך אלא על היינות המופלגים לשבח גם נוהגים שאפילו ביינות המופלגים אם שתה ממנו תוך ל' יום לא היו מברכין וכתב עו"ש בתה"ד דכיון דפלוגתא דרבוותא היא אין לברך אא"כ הוא משובח מן הראשון. וכ"ז הביא בב"י וכתב ולענין הלכה סוגיין דעלמא לברך על כל שינוי יין כל שאינו יודע שהאחרון גרוע מראשון וכך הם דבריו כאן בש"ע. וכ"פ בב"ח וכתב וכן נוהגין שכנה"ג בהגב"י אות ז' מיהו החס"ל אות ז' כתב דבכל כי הא הרוצה לחוש לא יברך ברכת הטו"ה לעצמו אלא יאמר להמסב עמו שיכוין לפוטרו עכ"ד. ונראה דה"ה הרוצה לחוש לספיקא ולא יברך כלל רשאי כיון דברכות דרבנן. ומ"מ נראה דיש לברך בלבו. ועיין לעיל סימן קע"ד אות מ"ט:

יג יג) שם על כל שינוי יין וכו' ואם שתה יינות הרבה מברך על כולם הטו"ה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה וזה פשוט והסברא מחייבת אותו דכיון דהוא צריך לברך על השני הטו"ה למה לא יברך על הג' ועל הד' וכן בכולם כיון שיש כאן שינוי יין וכ"ש אם עולה במעלות שהשני יותר טוב מהראשון והג' מהשני וכן ע"ז הדרך. שכנה"ג שם אות א' והיינו כשנשאר מן הראשון בעת שהביאו השני וכן בעת שהביאו הג' וכו' וגם כשלא היה אחד בעת שבירכו ברכת חבירו או בעת ברכת היין כמש"ל אות ו' ואות ט' יעו"ש:

יד יד) שם על כל שינוי יין וכו' אם ערב יין הבא מחדש בתוך יינו אם הרוב מיין הבא מחדש יברך הטוב והמטיב ע"ד כפסק מרן סימן ר"ח וסוף סימן רי"ז הרב החסיד מהר"י מולכו בתשו' כ"י סימן ע"ח. ברכ"י אות ד' מיהו השע"ת אות ב' פליג וכתב דאין זה תלוי ברוב אלא בטעם המשובח ואפילו אם הוא מעט יעו"ש אבל דעת האחרונים כמהר"י מולכו. חס"ל אות ה' בי"מ אות ו' והמערב ב' יינות גם שהיה מהמשובח מיעוט דמיעוטא ואח"כ שותה החשוב בפ"ע א"צ לברך הט"וה שמ"מ נהנה קצת תחלה מהמשובח. א"ח אות א' בשה א"א מהגה"ק מסגרת זהב על קיצור הש"ע סימן מ"ט אות א' ולפ"ז הקונים יין מהחנות שיש חשש שמערבין היין אין לברך הטו"ה על יין המשובח שקונים אח"כ דשמא היה מעורב ממנו ביין הגרוע שקנו מקודם כדי להשביחו:

טו טו) יין בינוני ואחד גרוע וע"י דבש וכדומה הוא משובח מהבנוני אין לברך על שום אחד מהם הטו"ה. אבל המשובח ע"י ענבים וצמוקים ששרו בהם כאלו משובח מעצמו ומברכים עליו הטו"ה. א"ח שם:

טז טז) יין מבושל כיון דק"ל דהו"ל שינוי ע"י בישול לגריעותא כששותה אח"כ יין שאינו מבושל נראה דיש לברך הטו"ה. א"ח שם. מסגרת זהב שם:

יז טוב) שם כל שאינו יודע וכו' משמע הא אם יודע שהוא גרוע ממנו אפילו מעט אין לברך עליו הטו"ה. וכ"כ הט"ז סק"ב דהמחבר סתם כהטור דאפילו גרוע מעע אינו מברך הטו"ה ודלא כר"ת דמחלק בין גרוע מעט לגרוע הרבה יעו"ש. וכ"כ הר"ז אות א' קיצור ש"ע סימן מ"ט אות יו"ד. וגם בידוע ששניהם שוים אין מברך הטו"ה כ"א בסתם. מש"ז סוף הסימן ועיין לעיל אות י"ב:

יח חי) שם הגה. ואין חילוק בין שניהם חדשים אי אחד חדש וכו' היינו אף ששותה תחלה החדש ואח"כ הישן אפ"ה מברך הטו"ה ולא בפה"ג אבל אם שותה תחלה יין ישן ואח"כ החדש אין מברך הטו"ה על החדש אלא אם יודע שהוא טוב כמו הישן עט"ז אות א' וכ"כ א"ר אות א' בשם הנ"ץ ר"ז אות ב' זכ"ל אות ב' מע' ה' וכתב התשב"ץ סימן רצ"ו דכל צ' יום של תסיסתו קרוי חדש. וכ"כ הכלבו. א"ר שם. וי"א ארבעים יום. זכ"ל שם. ועיין לקמן אות כ"ט:

יט יט) שם בהגה. ואפילו שתה ממנו תוך ל' וכו' לאפוקי ממאן דס"ל דאם שתה תוך ל' מיין זה אין חביב עליו כ"כ ולא יברך עליו הטו"ה כמ"ש בב"י ט"ז סק"ג. ואם שנים שותים ואחד לא שתה מיין זה תוך ל' יום טוב שיברך הוא הטו"ה. א"ר אות ו' ועיין לעיל אות י"ב ודוק:

כ ך) שם בהגה. אעפ"י שהוא יותר גרוע וכו' אבל אם הוא גריע הרבה מן האדום אין מברך לדידן שכנה"ג בהגב"י אות ג' ועי"ש. או"ת אות ב' מ"א סק"ג. א"ר אות ה' ר"ז אות א' זכ"ל שם וכתב ודלא כהט"ז. בי"מ אות ז':

כא כא) ואם שתה יין לבן והביאו לו יין אדום משובח מן הלבן מברך הטו"ה. ב"ח ט"ז סק"ב שכנה"ג שם אות ד' עו"ת שם מ"א שם א"ר שם י"א בהגב"י. ר"ז אות ב' ואם מספקא ליה אם הוא חשוב מן הלבן או לא לא יברך אלא אם כן שידוע שהאדום בודאי הוא משובח מן הלבן. שכנה"ג שם

אות ה׳ עו״ת שם מ״א שם מיהו הל״ח פ׳ הרואה אות מ״ט פסק דיברך. והביאו א״ר שם. אבל דעת האחרונים כשכנה״ג דאם אינו יודע שהאדום משובח מן הלבן לא יברך י״א שם. א״א אות ג׳ ר״ז שם. בי״מ שם. חס״ל אות א׳:

כב **כב) [סעיף ג׳] יברך מיד בפה״ג על הטוב וכו׳** משמע דאם עבר ובירך על הגרוע בפה״ג יוכל לברך אח״כ על המשובח הטו״ה אלא דלכתחלה לא יברך בפה״ג כ״א על המשובח וממילא פטור מברכת הטו״ה. ט״ז סק״ד. ומיהו כבר כתבנו לעיל אות ט׳ די״א כיון שהיו שניהם לפניו בשעת ברכת בפה״ג אפילו בירך על הגרוע תחלה אין לברך עוד הטו״ה יעו״ש:

כג **כג) [סעיף ד׳] אין לברך הטו״ה אא״כ יש אחר עמו וכו׳** כתב המרדכי בסוף פ׳ הרואה האלפסי פסק דאכסנאי והאירח לא יברך הטו״ה כי אין זה הטבה כיון שאינו שלו עכ״ד. מיהו הב״י דחה דבריו וכתב שאעפ״י שאינו שלו למה לא יברך על מה שהזמין לו הקב״ה מיני יינות לשתות יעו״ש. והב״ח כתב דר״ל שהאורח לא יברך כיון שאינו שלו אלא הבה״ב מברך והאורח עונה אמן ויצא וכן כתב הדרישה אות א׳ אבל המ״א סק״ד כתב דגם הבעה״ב אינו מברך דהיאך יאמר המטיב לאחריני דליכא הטבה לאחריני שאינה שלו יעו״ש. וסיים ומ״מ אם הבעה״ב נותן הקנקן על השלחן כמו שעושין בסעודות גדולות א״כ כולם שוין לטובה והוי כיש להן חלק בו ומברכין הטו״ה. ואם אין שותין כאחד רק כל אחד בחדר א׳ פשיטא דאין לברך עכ״ל. והביאו א״ר אות ו׳ וכן כתב קיצור ש״ע סימן מ״ט אות י״ד. ובס׳ אור חדש דף כ״ט אות ח׳ כתב דהמנהג מעשים בכל יום כשבה״ב יש לו אורחים מסובים על שלחנו נותן לאחר לברך הטוב והמטיב. ואפשר כדי לקיים המנהג דהוי כאלו נותן לו היין המובא כלו במתנה וכדידיה דמי. ואפשר לומר דגם הרי״פ לא קאמר שאין אורח מברך אלא כשירצה האורח לברך מעצמו אבל כשבעה״ב מכבדו לברך ש״ד כנז׳ וכדי לצאת מידי ספקא כשנותן הבה״ב לאורח לברך יאמר לי האורח לבה״ב או הבה״ב לאורח דבזה שנותן לו לברך הוי היין כלו שלו כדי שיוכל לברך הטו״ה אליבא דכ״ע עכ״ד. אבל הרב פרח שושן כלל א׳ סימן י״ב כתב דבין האורח ובין בה״ב מברכין הטו״ה דא״צ שהאורח יהיה לו חלק ביין אלא דהמחמיר לעשות כאו״ח לומר לו האורח לבעה״ב או בעה״ב לאורח שהיין כלו שלו תע״ב יעו״ש. והב״ד הבי״מ אות י״א וכתב דהמחמיר צ״ל שמחצית היין יהיה שלו שאם נותן לו את כלו שיב לא יוכל בעה״ב לברך עליו הטו״ה עכ״ל. ונראה כיון דיש פלוגתא בזה אין לברך לא בעה״ב ולא האורח כ״א בנותן הקנקן על השלחן במתנה לכל המסובין וכ״כ קיצור הש״ע סימן מ״ט אות י״ד. ועיין עט״ז סוף הסימן שכתב דבשני אורחים ואין בעה״ב עמהם פשיטא שיברכו הטו״ה יעו״ש. ונראה שזה ג״כ כגון שנתן להם בעה״ב את היין במתנה או ששותין משלהם:

כד **כד) שם אא״כ יש אחר עמו.** ובתשב״ץ כתוב שאם הוא שותה היין השני לבדו י״א שלא לברך וי״א שיברך יעו״ש. ובמרדכי משמע דאינו מברך וכן עיקר מ״א סק״ה. מאמ״ר סוף אות ו׳ קיצור ש״ע שם אות י״ג ועיין לקמן אות כ״ו:

כה **כה) מ״כ** בהגהות שבקיצור ב״י נסתפקתי אם ראובן ושמעון מסובין ושותין כל אחד מיינו ושוב נתן ראובן לשמעון את כוסו אם יברך הטוב והמטיב כיון שגם ראובן נהנה מזה היין או כיון שאין שינוי אלא לדידיה לא ע״כ. ל״ח פ׳ הרואה אות מ״ח. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ מ״א סק״ד. מיהו הא״ר אות ז׳ כתב דיברך אבל המאמ״ר שם כתב דלא יברך וגדולה מזו כתב דאפילו גם שמעון נותן מיינו לראובן דאיכא שינוי יין לתרווייהו אפ״ה אין להם לברך הטו״ה משום דבעינן שינוי אחד לתרווייהו יעו״ש. וכ״כ שם הזכ״ל דאין לברך משום סב״ל. ועיין מחה״ש סק״ד:

כו **כו) שם אא״כ יש אחר עמו.** ואפילו אם יש אחר עמו אם לא שתה מיין הראשון ואח״כ בא להם יין אחר ורוצים לשתות שניהם גם יחד מיין השני אין לו לברך הטו״ה דמטיב לאחריני ליכא כיון שלא שתה חבירו מיין הראשון אמנם אם גם עתה אחר שבא לפניהם יין גמרו דעתם לשתות גם מן הראשון מברך הטו״ה. גו״ר כלל א׳ סימן מ׳ ועי״ש שכתב דבזה נפשטה השאלה של הל״ח יעו״ש. אבל הרב פרח שושן חא״ח כלל א׳ סימן י״ב האריך בענין זה וכתב דבין אם לא שתו ראובן ושמעון מהיין הראשון ומהיין הב׳ שתו שניהם ובין אם הוא בהפך שמהראשון שתו שניהם ומהשני לא שתה אלא אחד מהם בכולם יש להסתפק ובפרט בחלוקה הב׳ שצריך שישתו שניהם מהשני רדי שיברכו ואם א״א סב״ל יעו״ש. והב״ד י״א בהגב״י. בי״מ אות יו״ד וכ״כ לעיל אות כ״ד יעו״ש:

כז **כז) י״א** דהטו״ה הואיל ואינו בא אלא לשבח בעלמא אין צריך לברך עובר לעשייתו ואפילו לאחר שתייתו מברך אבל הב״י דחה דבריהם וכתב דאין לברך כ״א קודם הנאה ולא אח״כ יעו״ש. ועיין א״ר אות ט׳ שכתב דאם נזכר כשיין בפיו נראה דודאי מברך אחר השתייה והא״א אות ה׳ כתב כשיש עוד יין בקנקן מברך על מה שיש לו עוד יעו״ש. ולי נראה כיין דברכת הטו״ה אינה אלא משום שמחת רוב מיני יין עיקר השמחה אינה אלא בתחלת השתייה אבל אחר שכבר שתה אין כ״כ שמחה ואין לברך עוד ואפילו נשאר בקנקן וכמו ברכת שהחיינו דאם לא בירך באכילה א׳ אין לברך עוד ואפילו אם רוצה לאכול עוד וכמ״ש מ״א ומחה״ש סימן רכ״ה סק״ט יעו״ש וה״ה לכאן:

כח כח) [סעיף ה'] **אם רבים מסובים בסעודה וכו'** מכאן נראה דאפילו בלא סעודה כל שקבעו לשתות מברך הטו"ה אבל מדברי רש"י שכתב שינוי יין שתה יין בסעודה והביאו לו יין אחר טוב מן הראשון אין צריך לברך בפה"ג משמע דדוקא בסעודה אבל שלא בסעודה אפילו בקביעות אין לברך הטו"ה והכי נקטינן דשב ואל תעשה עדיף. מהר"א הלוי ז"ל כלל א' סימן מ"ד אבל מהר"י הלוי שם בסימן מ"ה ומ"ז חלק עליו וכתב דאפילו באקראי מברך הטו"ה וריב"ה והתו' ורש"י לא פליגי יעו"ש והב"ד י"א בהגב"י. וכ"פ בתשו' בית יהודה ח"א חא"ח סימן נ"ג בפשיטות יעו"ש אבל בספרו מט"י סימן קע"ט אות ג' חזר מדבריו וכתב וכן עשינו מעשה לחוש לספק ברכות יעו"ש. והער"ה אות ב' הסכום כמהר"י הלוי וכתב ודלא כהמט"י יעו"ש. והחס"ל סוף אות ז' כתב דבכל כי הא הרוצה לחוש לא יברך הטו"ה לעצמו אלא יאמר להמסב עמו שיכוין לפוטרו יעו"ש. וע"כ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה יש לחוש לספק ברכות ושב ואל תעשה עדיף. ועיין לעיל סוף אות י"ב ודוק:

כט כט) [סעיף ו'] **אם בתוך ארבעים יום וכו'** מפני שכל אחד תוסס בחבית שלו ואין טעמו של זה כטעמו של זה משא"כ לאחר ארבעים יום הרי כבר תססו יחד וטעם אחד להם ומין אחד הוא. לבוש:

סימן קעו

א א) [סעיף א'] **דהיינו פירורי פת וכו'** שאין בהם כזית וגם לא תואר לחם שברכתן במ"מ כמ"ש בסימן קס"ח סעיף יו"ד יעו"ש. והטעם דפת פוטרתן כתב הב"ח משום דבאים להמשיך תאות המאכל אבל המ"א סק"א כתב דאפילו אינם באין להמשיך פת פוטרתן כיון שהן עצמן מזון יעו"ש:

ב ב) **שם בירך על הפרפרת וכו'** אינו ר"ל בפרפרת דלאחר המוציא שאותן נפטרו בברכת המוציא אלא איירי כאן באם אירע שקבעו עצמן על הפרפרת קודם המוציא. פרישה אות ב' ועיין בדברינו לעיל סימן קע"ד אות ל"ה:

ג ג) **שם בירך על הפרפרת וכו'** במשנה איכא עוד חלוקה אחרת בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון והביאה הטור ז"ל. ומרן ז"ל השמיטה משום דכבר כתבו הפוסקים דאין דין דלאחר המזון מצוי בינינו וכמ"ש לקמן סימן קע"ז סעיף ב' ומטעם זה השמיט ג"כ לעיל סימן קע"ד דין יין שלאחר המזון. והטור ז"ל שהזכירו משום דס"ל דגם שייך בינינו בסעודות גדולות. מאמ"ר אות ב' וכ"כ א"א אות א' וכ"כ בס' בגדי ישע והביאו דב"מ בהגה"ט אות ב' ועיין בדברינו לעיל סימן קע"ד אות י"ד ולקמן על סימן קע"ז סעיף ב':

ד ד) **שם הגה. בירך על הפרפרת וכו'** ומיירי שלא בתוך סעודה דאי בתוך סעודה הא כבר בירך על הפת ונפטר הפרפרת. וכ"כ א"א שם:

ה ה) **שם בהגה. פוטר מעשה קדרה וכו'** משום דברכותיהם שוות במ"מ לשניהם ולפיכך פוטרים זה לזה. לבוש. עו"ת אות ב' א"א שם. וכן אין הפרפרת שלפני המזון פוטר את הפרפרת שלאחר המזון אלא כששניהם מין אחד דהיינו דברכותיהן שיות דעל שניהם מברכין במ"מ או שהכל או בפה"א או בפה"ע אבל אם הראשון בפה"א והשני בפה"ע אין פוטרין זה את זה. שה"ג. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט אות א' א"ר אות ב' א"א שם:

סימן קעז

א א) [סעיף א'] **כגון בשר וירקות וכו'** נראה דדוקא ירקות מבושלים או העשויין לסלאלאטא לגרר תאות המאכל אבל ירקית חיים כגון חזרת וקשואין וכיוצא דאינם ללפתן ולא לגרר תאות המאכל דינם כפירות. וכן כתב הב"ד סימן פ"ח. ואף שבסוף דבריו הוכיח ממהרי"ל דקשואין חיים קרי להו מחמת הסעודה ולא היה מברך מ"מ אנן בדידן בגלילותינו נהגינן דמייתו חזרת וקשואין ומלפפונות לפירות וברוכי מברכינן. וכפ"ז נראה דאף שאכל תבשיל של חזרת וקישואין ומלפפונות ללפתן עם הפת אם הביאום אח"כ לפירות יברך עליהם וכמו שנראה דעת הב"ד תחלת דיבר. ואין לדחות דאחר שמילא כריסו מהם איך יברך עתה דאין זה כלום כדמוכח מלשון הרא"ש גבי פירות והזכירו הרב הנז' ודוק. ברכ"י אות א' שע"ת אות א' זכ"ל אות ב' מע' ד' בי"מ אות ד'. מיהו בס' קודשי דוד למהר"ר דוד חסאן ז"ל העלה להלכה דאם כבר אכל מאותו פרי בתבשיל עם הפת דשוב לא יברך עליו אם אוכל מהם לפירות קודם בהמ"ז יעו"ש. והביאו הרב זכור ליצחק הררי ז"ל סימן מ"ח וכתב דלהוציא עצמו מידי ספיקא או שיניחנו לאחר בהמ"ז או שיביא פרי אחר הדומה לברכתו בין אם הוא פה"א או פה"ט ויברך עליו ויכוין לפטור גם את זה וכתב שכן נוהגין חסידים ואנשי מעשה יעו"ש. וכ"כ החס"ל אות ח' בן א"ת פ' נשא אות י"א. ועיין לקמן אות ט':

ב ב) **וכתב** שם השע"ת דבמדינתנו דאיכא עניים שאוכלים פת שחרית ומלפתין אותו עם צנון ובצלים וקשואים חיים נראה שאם אוכלים תחלה ללפתן אף אם אח"כ אוכל אותם בלא פת א"צ לברך כמו בשאר פירות עכ"ל ונראה דדבריו נכונים דוקא בקשואין חיים וכדומה דבאים לקינוח אם קבעם

ללפתן צריך לאכול מהם תחלה עם הפת וכיש חולקין שכתב בסעיף ג׳ אבל בצנון ובצלים שאין באין לקינוח כ״א דוקא להמשיך תאות המאכל הו״ל מדברים הבאים מחמת סעודה כמו ירקות ומלוחים דאפילו בתחלת אכילתן א״צ ליזהר לאוכלם עם הפת וכמ״ש בסעי׳ זה. ונראה דמ״מ המחמיר תע״ב:

ג **ג) שם אפילו אוכלם בלא פת אין טעונין ברכה וכו׳** דהם טפלים לפת והעיקר פוטר את הטפל כמ״ש רסי׳ רי״ב. וכ״כ מ״א סק״א:

ד **ד) שם אפילו אוכלם בלא פת אין טעונין ברכה וכו׳** משמע דדוקא כשקובע סעודה על הפת אז הו״ל דברים הבאים מחמת הסעודה וברכת הפת פוטרתן אבל אם אינו אוכל כ״א מעט פת פחות מכזית צריך לברך עליהם. ועיין מ״א שם שמצדד בזה וע״כ יש ליזהר כשאוכל מאלו הדברים שלא בתוך הסעודה שאין לאכול פת כלל. ואם רוצה לאכול עמהם פת הבה בכסנין עיין לעיל סימן קס״ח אות צ״ט:

ה **ה) שם כגון תאנים וענבים וכו׳** וה״ה כל דבר שבא לקינוח. ואפילו היה לפניו בשעה שבירך המוציא ואפילו פירות מבושלים דאין הפת פוטרתן כיון שאין שייכים לפת. וכ״כ של״ה. מ״א סק״ב. א״ר אות ב׳ ר״ז אות ב׳ בי״מ אות ה׳ וכגון שאין דרכם לבא מחמת הסעודה לעולם אלא דרכם לאוכלם כל היום אפילו שלא בשעת סעודה וכמ״ש הר״ז שם. אבל מולייתא של פירות כגון עפי״ל פלאדי״ן או פאבדי״ל וולאדין ודומיהן א״צ לברך עליהם והרוצה להחמיר על עצמו יקח פרי אחר או מבושל ויברך עליו בפה״ט ואח״כ יאכל אותן מולאות כרצונו. עמק ברכה ושלה״ה א״ר שם. ועיין מ״א סק״ג ובדברינו לעיל סימן קס״ח סוף אות ע״א:

ו **ו) שם כגון תאנים וענבים וכו׳** במקומות שנוהגין לאכול תאנים וענבים אחר מאכל הגבינה כדי למתק את הפת מן הגבינה ולהטעים פרוסת הפת אין לברך על תאנים וענבים אלו אפילו שאכלם בלא פת תחלה מהר״א הלוי בס׳ גו״ר כלל א׳ סימן ל׳ ול״ב אלא שבסוף דבריו כתב דמי שלבו נוקפו יאכלם בתחלה ובסוף בפת יעו״ש. מיהו מהר״י שבאבו שם בסימן ל״א כתב דצריך ליזהר לאכול מהם בתחלה בלא פת. כדי לברך עליהם יעו״ש אבל מהר״א הלוי שם בסימן ל״ב דחה דבריו יעו״ש. והב״ד י״א בהגה״ט זכ״ל אות ב׳ מע׳ ד׳ וכתב שם הזכ״ל דהיותר נכון שיאכל קודם נט״י מעט ולברך עליו ע״ד לאכול בתוך הסעודה ויוצא מכל הפקפוקים יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ז׳ בן א״ח פ׳ נשא סוף אות ח׳:

ז **ז) שם דכיון שבאו בתוך הסעודה בהמ״ז פוטרתן.** משמע הא אם לא באו בתוך הסעודה כגון שאכל פירות קודם נט״י אין ברהמ״ז פוטרתן וצריך לברך עליהם ברכה אחרונה ואח״כ נוטל ידיו לאכילה ואף אם שכח לברך ונטל ידיו וברך המוציא משמע שצריך לברך ברכה אחרונה על הפירות קודם בהמ״ז כיון שאין בהמ״ז פוטרתן וכ״מ מדברי מהרח״ו ז״ל שכתבנו לעיל בסי׳ קע״ד או׳ מ״ז לגבי מים יעו״ש אך אם כבר בירך בהמ״ז ולא בירך ברכה אחרונה של פירות אפשר דבדיעבד י״ל יצא אגב שאר מאכלין ואפילו אם ברכתם בנ״ר משום דשאר פירי נמי אקרי מזון כדמשמע בר״פ בכל מערבין ובפי׳ רש״י שם יעו״ש ועיין לעיל סימן קע״ד אות ל״ה ולקמן סימן ר״ב אות ט׳ וסימן ר״ח סעיף י״ז ודוק:

ח **ח) שם ואם בתחלת אכילתו אכל הפירות וכו׳** בכאן מיירי שבהתחלת קביעות סעודתו היתה בבשר וכיוצא בו ובאמצע סעודתו הביאו לו פירות כדי ללפת בהם הפת ולכך צריך שיאכל מן הפירות בתחלת אכילתן ובסוף עם הפת ומ״ש כאן בש״ע בתחלת אכילתו ר״ל בתחלת אכילת הפירות כמ״ש הט״ז סק״א ומ״א סק״ג יעו״ש אבל בסעיף ג׳ מיירי דבהתחלת קביעות סעודתו היתה על הפירות ולכך אף ליש חולקין שם אין צריך לאכול הפירות לבסוף עם פת כמ״ש מור״ם ז״ל שם בהגה וכ״ה בב״י ובמ״א שם יעו״ש. ומשמע הא אם הפירות אין באים ללפת בהם הפת לא בהתחלת קביעות סעודה ולא באמצע אף אם מלפת בהם פת בתחלת אכילת הפירות ובסוף כשאוכל באמצע בלא פת צריך לברך עליהם. וכ״כ ב״י בשם הר׳ יונה ומ״א שם. מיהו ע״ש הטור כתב ב״י דכל שאוכל התחלת אכילת הפירות עם פת הו״ל מדברים הבאים מח״ס ואין לברך עליהם יעו״ש. וע״כ יש ליזהר כשמביאין פירות בתוך הסעודה שלא ללפת בהם הפת אלא דוקא לקינוח שלא לאכול תחלת אכילתן עם פת אלא דוקא לבדם כדי שיוכל לברך עליהם אליבא דכ״ע אבל אם אח״כ אוכל מעט פת מחמת מתיקותן נראה דלא אכפת ודוק:

ט **ט) על** פירות מבושלים בעינייהו אפילו עם הבשר אם אין התחלת קביעות סעודתו עליהם יש מי שאומר שצריך לברך עליהם. ויש מי שאומר דאפילו אוכלם עם הפת צריך לברך עליהם. ויש מי שאומר שאין לברך עליהם כיון שבאים לצורך סעודה ולא לקינוח. ולכן יר״ש ישב קודם סעודה ויברך על מין אותו פרי ויאכל פחות מכשיעור ויכוין לפטור. מ״א שם. חס״ל אות ה׳ בן א״ח פ׳ נשא אות ט׳. והא דכתבו פחות מכשיעור דאם יאכל שיעור צריך לברך ברכה אחרונה כמ״ש לעיל אות ז׳ ואז הלכה לה הכוונה. וכתב בן א״ח שם דאם א״א לו בהכי ובפרט אם הוא אורח אז יהרהר הברכה בלבו או יאמר בריך רחמנא בפה״ע או בפה״א כפי אותו הפרי. ועיין לעיל סימן קע״ד אות מ״ט:

י) **זית** מליח וכיוצא בו דאוכל אותו בתוך הסעודה לפתוח תאות המאכל מברך לפניו ולא לאחריו. הרא״ה ז״ל בס׳ החנוך פ׳ עקב. וא״כ ה״ה מי שאוכל לימוני״ס מלוחים בתוך הסעודה צריך לברך להרא״ה ז״ל. מיהו נראה לי לנהוג כהתו׳ דכתבו פ׳ ע״פ דקט״ז דדברים הממשיכים האכילה כגון דגים קטנים ותמרים וירקות פטר להו פת לפי שבא לצורך הסעודה שעי״כ אוכל יותר וכ״כ רש״י בגמ׳ וכ״כ הב״ח סימן קע״ו מ״א. סימן קע״ד ס״ק י״א וכן כתב הגו״ר כלל א׳ סימן ל׳ ול״א דמעשים בכל יום בסעודות גדולות של בשר שמביאין סאלאטה וטורשיי של מלפפנות ושל לפת וזיתים מלוחים שמביאין אותם להרבות תאות המאכל ולא שמענו מעולם מי שמפקפק בהם ונסמכין לפוטרן בברכת הפת יעו״ש. וכן כתב הבי״מ אות ו׳ דכן עיקר דכל דבר שבא לעורר תאות המאכל פת פוטרו. וה״ה צנון דאינו בא אלא לפתוח ולעורר תאות המאכל דא״צ ברכה אפילו לפניו תוך הסעודה עכ״ד. וכ״כ קיצור שלחן ערוך סימן מ״ג אות ג׳ ומ״מ נראה לי דיש לאכול תחלת אכילתן עם פת כדי לצאת גם לדעת החולקין:

יא) **[סעיף ב׳] ודברים הבאים לאחר סעודה וכו׳** ויש לאכול פירות מתוקים שהם טובים לאחר אכילה כדאמרינן ביומא דפ״ג ע״ב מדכתיב וימצאו איש וכו׳ ויתנו לו לחם וכו׳ ויתנו לו פלח דבילה ושני צמוקים וכו׳ ופרש״י ויאכל לחם והדר ויתנו לו פלח דבילה יעו״ש. והיינו דאמרינן במדרש רות והובא בילקוט שם ויאכל בועז וישת ויטב לבו מלמד שאכל מיני מתיקה אחר סעודה יעו״ש יפ״ל אות א׳:

יב) **[סעיף ב׳] הבאים מחמת סעודה וכו׳** כגון בשר ודגים כמ״ש סעיף א׳ וכן כתב המ״א סק״ה:

יג) **שם ובין לאחריהם ומיהו תמרים בהמ״ז פוטרתן מברכה אחרונה הרשב״א בתשו׳ סימן ע״ב.** והרמב״ן סימן ר״ב כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ו וכן היין בהמ״ז פוטרתו מברכה אחרונה כמש״ל סימן ר״ח סעיף י״ז וכ״כ המ״א בסימן קע״ד סק״ט יעו״ש ועיין לב״ש וא״א ודוק והיינו אף למנהג שהיה בימי חכמי הגמרא שהיו מושכין ידיהם מן הפת אבל לדידן שאין מושכין ידינו מן הפת בל״ה על הכל אין מברכין לאחריהם כמ״ש בש״ע:

יד) **שם ודין זה האחרון אינו מצוי אצלנו וכו׳** כתב הלבוש דדוקא בסתם סעודות אינו נוהג אבל בסעודות גדולות שרגילין שלאחר גמר האכילה מושכין ידיהם מן הפת ומסירין אותו מן השלחן ומנקין המפות ועורכין השלחן בפירות ובמיני מגדים וקובעין עצמן לשתות אז גם הדין הזה נוהג בינינו עכ״ל ועי״ש שכתב עוד דמה שמניחין קצת פרוסות על השלחן כדי שיהא נראה שעדיין לא משכו ידיהם מן הפת אינו מועיל וכל איש הירא ומדקדק במעשיו יזהר לברך בסעודות גדולות כי ודאי משכו ידיהם ואין דעתם לאכול מפרוסות עוד יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות א׳. אבל הב״ח כתב דעכשיו נוהגין ע״פ משמעות דברי התו׳ דאין חילוק בין סתם סעודות לסעודות גדולות ואפילו הסירו הפת מן השלחן דכיון דדעתינו לאכול פת כל שעה א״צ לברך לאחריהם וכ״פ בש״ע סתם שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד בהמ״ז ולא כתב לחלק בין סתם סעודה לסעודות גדולות והכי נקטינן עכ״ל. והביאו מ״א סק״ז וכתב שהטעם כמ״ש תר״י דדוקא בימיהם שהיו נוהגין לעקור השלחנות קודם בהמ״ז וע״כ נראה כסעודה אחרת אבל אנו שאין מסלקין השלחן אעפ״י שסיימו מלאכול כ״ז שלא ברכו בתוך הסעודה דייניגן ליה עכ״ל משמע מדבריו הא אם מסלקין גם השלחן ומביאין שלחן אחר עם הפירות מברכין גם לאחריהם וכ״כ הברכ״י אות ב׳ בשם מהר״ש אלגאזי ז״ל דבמצרים שמסלקין השלחן ומביאין שלחן אחר מלא פירות ופרוסה קטנה מפת על כלי המלח דדינא הוא שיברכו ברכה אחרונה על הפירות יעו״ש אמנם לע״ד נראה דמסתמיות דברי הש״ע משמע דדין זה לא שייך אצלנו כלל לא שנא סעודות גדולות ולא שנא קטנות ולא שנא אם מסירין הפת או השלחן דגם אם מביאין שלחן אחר אין לברך אחריהם והטעם נ״ל בס״ד משום דבימי חכמי הגמ׳ רוח אחרת היתה בם דהטבע שלהם היה כיון שמשכו ידיהם מן הפת אין אוכלין עוד כלל ולכך מברכין לאחריהן לא כן הטבע שלנו דאין מושכין דבכל עת אם מביאין פת אוכלין ולכך לא חשיב סילוק ואפי׳ אם מסירין השלחן ומביאים אחר אין לברך לאחריהם. וע״כ נראה כיון דיש פלוגתא בזה בזה״ז אין לברך אחריהם כלל וליכא בזה חששא דנהנה מעוה״ז בלא ברכה כיון דבדיעבד בהמ״ז פוטרת כל מיני פירות כמש״ל אות ז׳ יעו״ש. מיהו נראה דלכתחלה יש ליזהר ולצאת אליבא דכ״ע דהיינו אף אם מסירין השלחן ומביאין אחר יש להביא עמו פת ולכוין המסובין בדעתם בהדיא דאין מושכין ידיהם מן הפת ובכל עת שירצו אוכלין עד בהמ״ז:

טו) **שם אינו מצוי בינינו וכו׳** ולפ״ז גם לפניהם אין לברך כ״א דוקא על דברים הבאים שלא מחמת סעודה וכמ״ש סעיף א׳ יעו״ש:

טז) **[סעיף ג׳] ואם קובע ליפתן סעודתו על הפירות וכו׳** פי׳ שלא היה לו דבר אחר ללפת הפת רק הפירות. מ״א סק״ח. ועיין ט״ז סק״ב וסק״ג מה שהאריך בזה ולענין דינא לעשות כדברי הכל כבר כתבנו לעיל אות ח׳ בקיצור יעו״ש:

יז) **[סעיף ד׳] אעפ״י שלא היו הפירות לפניו וכו׳** נראה בב״י שיהא דעתו עליהם מעיקרא כדי שיהא פטור מה שאוכל מהם בלא פת. מהר״ר ישראל בנימין בכ״י. ברכ״י אות ד׳:

יח **חי) שם כיון דללפת הפת הם באים וכו'** ודוקא כשאוכלן עם הפת וכמ"ש ס"א וס"ג. מ"א סק"ט. ור"ל דאם קובע סעודתו רק עליהם צריך לאכול בתחלה מהפירות עם פת כמ"ש סעיף ג' לדעת החולקין ואם קובע סעודתו בתחלה בדבר אחר ואח"כ רוצה ללפת הפת עם פירות צריך לאכול פת עמהם בתחלת אכילתו ובסוף כמ"ש בסעיף א' וכ"מ בא"א אות ט':

יט **יט) [סעיף ה'] הגה. ואפשר דטעמא דסתם דעת האדם וכו'** וכ"מ במרדכי פ' כ"מ גבי יין יעו"ש. מ"א סק"י. ומ"מ ראוי לכל ירא שמים שירגיל עצמו כשיברך ברכת המוציא להיות דעתו ג"כ על כל מה שישלחו לו משאר בתים בין בחול בין בשבת וטוב לו. א"ר אות י"ב בשם עמק ברכה. חס"ל אות ד' בן א"ח פ' נשא אות י"ב:

כ **ך) שם בהגה. דסתם דעת האדם וכו'** ופשוט דבפירות לא מהני דעתו אא"כ מלפת בהן הפת וכמ"ש ס"א וס"ג. מ"א שם. ור"ל כל אחד כדינו וכמ"ש לעיל אות ח"י יעו"ש:

סימן קעח

א **א) [סעיף א'] הואיל ושינם מקומו צריך לברך למפרע וכו'** פי' לכתחלה צריך לברך בהמ"ז קודם שיעקור כמ"ש ס"ב ואם לא בירך קודם שעקר צריך לחזור למקומו ולברך בהמ"ז ואח"כ יאכל במקום שירצה רק שיברך המוציא תחלה. מ"א סק"א. וכ"כ הט"ז סק"ב. וזהו לפי דברי מרן ז"ל אבל לפי דברי מור"ם ז"ל לקמן בהגה ס"ב אם אכל דברים שצריכין ברכה במקומם אפילו מה שרוצה לאכול אח"כ א"צ לברך יעו"ש. וכן הסכימו האחרונים כדברי מור"ם ז"ל משום דק"ל סב"ל וכמ"ש לקמן אות י"ד יעו"ש. ומיהו יש נוהגין כשהולכין בתוך הסעודה למקום אחר או לדבר עם חבריהם שיקחו בידם חתיכת פת כדי שלא יסיחו דעתם מאכילת הפת וגם כדי שלא יסיחו דעתם מהנטילה ויצטרכו ליטול פעם אחרת כמש"ל סימן ק"ע אות י"ג יעו"ש. ועיין לקמן אות ך':

ב **ב) שם אעפ"י ששינה מקימו מפנה לפנה וכו'** פירוש דוקא מפנה לפנה בחדר אחד אבל מחדר לחדר צריך לברך. עו"ת אות א' וכ"מ בב"י. וכ"כ הלבוש. א"ר אות א' ר"ז אות א' ונ"מ לדידן לדברים שאינם צריכין ברכה במקומם שצריך לברך על מה שרוצה לאכול עוד וכמ"ש לקמן בהגה ס"ב יעו"ש:

ג **ג) שם מפנה לפנה וכו'** ואפילו הוא טרקלין גדול לענין זה חשבינן כל הבית כאלו היה מקומו שאכל וא"צ לברך ואפילו לא היה דעתו מתחלה בשעה שבירך לשנות מקומו לזוית אחרת אעפ"כ א"צ לברך. ח"א כלל נ"ט אות ד' ר"ז אות א':

ד **ד) שם בהגה. אם היה דעתו וכו'** וה"ה כשרואה מקומו לא מיקרי שינוי מקום כמ"ש רסי' רע"ג. מ"א סק"ב וכתב שם המ"א סק"ג דאפילו רואה דרך חלון או אפילו רואה מקצת מקומו לא הוי שינוי מקום. וכ"כ המחה"ש סק"ב ר"ז אות א' ח"א שם אות ו' מיהו בס' אבן העוזר חולק וכתב כל שהולך לחדר אחר אפילו רואה מקומו הראשון שינוי מקום מיקרי הן לענין שצריך לחזור למקומו הראשון לברך שם בהמ"ז והן לענין שצריך לחזור ולברך בדברים שאין טעונין ברכה במקומם יעו"ש והביאו הזכ"ל אות ס' שע"ת אות א' ונראה דלכתחלה יש ליזהר ובדיעבד יש לסמוך אדברי מ"א משום סב"ל:

ה **ה) שם בהגה והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד** כתב הב"ח דלא כתב כן בהגה אלא לדברי הרמב"ם שפסק כרב ששת דבשינוי מקום צריך לברך למפרע ובתחלה אפילו בדברים הטעונים ברכה במקומם אבל לרב חסדא דבדברים הטעונים ברכה במקומם א"צ לברך כלל בשינוי מקום לא למפרע ולא בתחלה אפילו לא היה דעתו לאכול במקום אחר אעפ"י דלכתחלה ודאי אין לעקור ממקומו הראשון לאכול במקום אחר כדכתב בכלבי מ"מ אם מתחלה כשקבע לאכול במקומו הראשון היה דעתו לאכול במקום אחר רשאי לכתחלה לילך למקום אחר ולגמור סעודתו אפילו בב' בתים או יותר. וכתב שכן נוהגין יעו"ש וכ"כ הלבוש עו"ת אות א' ט"ז סק"ז וסק"ט. ועיין לקמן אות ח' ואות כ"ג יעו"ש:

ו **ו) [סעיף ב'] ויצאו לקרת חתן וכו'** ל"ד אלא אפילו אם יצאו לדברי הרשות ברכת אברהם ח"ד סימן ק"ד וק"ז שכנה"ג בהגה"ט אות ב' וכ"כ הרמב"ם בתשו' פאר הדור סימן ק"א. בי"מ אות ג':

ז **ז) שם אם הניחו שם מקצתם וכו'** אעפ"י שאינם מן היושבים לאכול. מהריק"ש ואפילו נשים מהני. מער"ק פ"ד מה"ב. זכ"ל אות ס' מיהו הער"ה אות ג' כתב דבעינן דוקא מן החברים. שהיו יושבין ואוכלין עמהם יעו"ש. וכ"נ דעת המחב"ר אות ב' יעו"ש. בי"מ אות ד':

ח ח) **שם כשהם יוצאים צריכין ברכה למפרע וכו'** ואם לא ברכו כשיצאו צריכים לברך כשיחזרו. כ"כ ב"י לדעת הרמב"ם שפסק כרב ששת. וכ"פ בש"ע ס"א. אבל התו' בפסחים ק"א ע"ב ד"ה כשהן והרא"ש שם כתבו דאינו אלא לכתחלה ועצה טובה קמ"ל שמא ישהה כ"כ שיהיה רעב מחמת סעודה ולא יעלה לו בהמ"ז על מה שאכל אבל אם יצאו ולא ברכו בהמ"ז כשחוזרין אין לברך כ"א המוציא לבד. וסיימו שם התו' דאין הלכה כאותן הברייתות אלא אפילו ברכה לכתחלה לא צריך דק"ל כרב חסדא דאמר לקיבעי קמא הדר יעו"ש. והב"ד ב"י. וכ"פ מור"ם ז"ל לקמן בהגה וכבר כתבנו שם דכן הסכימו האחרונים כדברי מור"ם ז"ל יעו"ש. ועיין לעיל אות ה' ולקמן אות כ"ג:

ט ט) **שם וכן אם היו מסובין לשתות וכו'** כתב המ"א סק"ג דאתא לאשמיענן אפילו בשתיה אם הניחו מקצתן א"צ ברכה וכמ"ש בהגה וכ"מ בכל הפוסקים כרב ששת שדין שתיה ואכילה שוין וכ"מ ברי"ף ורי"ו וכ"כ בש"ג בהדיא ודלא כהב"ח שחולק ופי' פירוש דחוק בהגת סמ"ק יעו"ש ועיין לקמן אות ט"ז:

י י) **שם המשנה מקומו מפנה לפנה וכו'** ר"ל ואוכל בפנה האחרת א"צ לחזור ולברך על מה שרוצה לאכול שם וממילא משמע ג"כ דא"צ לברך למפרע על מה שאכל קודם שיעקור ממקומו כיון דהכל רשות אחד דאי רוצה לחזור ולאכול בפנה ראשונה כבר השמיענו לעיל סעי' א' יעו"ש. ומ"ש הט"ז סק"ד כבר כתב עליו המש"ז שהוא קצת מגומגם יעו"ש. ועיין מאמ"ר אות ו':

יא יא) **שם בבית אחד.** פירוש בחדר אחד. מ"א סק"ד. א"א אות ד' ועיין לעיל אות ב':

יב יב) **שם צריך לברך.** כיון דתאנה מפסקת ואינו רואה מקומו הראשון ב"י ומ"א סק"ה ואין חילוק אם אוכל מהתאנה עצמה או דברים אחרים תחת התאנה וכ"מ בב"י. ונ"ל אם הוא בחדר אחד אעפ"י שיש מקום גבוה באמצע כגון אחורי התנור שאינו רואה מקומו הראשון א"צ לברך כיון שמוקף מחיצות חשוב הכל אחד מ"א שם י"א בהגב"י. וכתב הא"א אות ה' דתרתי בעינן אין מחיצות ואין רואה מקומו הראשון הא רואה מקומו אף באין מחיצות או מחיצות אף באין רואה כמו אחורי התנור וכתב שכ"מ בב"י יעו"ש:

יג יג) **שם צריך לברך** ונ"ל דאם יש אויר בין עלי התאנה ורואה מקומן הראשון או שהתאנה במקום שהוא מוקף מחיצות א"צ לברך כמ"ש באות הקודם יעו"ש וכ"מ בב"י והוא שהיה דעתו בשעת ברכה לאכול גם במערבה כמ"ש לקמן ס"ג דאל"כ הו"ל נמלך וצריך לחזור ולברך. ועוד נ"ל דלפי מ"ש מור"ם ז"ל דדברים הצריכים ברכה במקומם א"צ לברך עליהם לא למפרע ולא לכתחלה אפילו אוכל בבית אחר ובס"ה כתוב דכל ז' המינים צריכים ברכה במקומם וכן דעת האחרונים כאשר יבואר שם א"כ לפי זה אפילו אם אינו רואה מקומו וליכא מחיצות א"צ לחזור ולברך ובלבד שלא הסיח דעתו כמ"ש בהגה. והוא שיאכל שיעור ברכה אחרונה במזרחה כמ"ש לקמן אות י"ט וגם במערבה אם רוצה לברך שם ברכה אחרונה וכמ"ש לקמן אות כ"ג יעו"ש:

יד יד) **שם הגה. ויש חולקין בכל מה שכתוב בסימן זה וכו'** וכ"פ הב"ח. ט"ז סק"ט. סו"ב במק"ח אות א' א"א אות י"ב ר"ז אות ג' ח"א כלל נ"ט אות ט"ו דה"ח אות א' קיצור ש"ע סימן מ"ב אות י"ט. וכ"כ הזכ"ל אות ס' דהאחרונים פסקו כמור"ם ז"ל משום דס"ב להקל. וכ"כ החס"ל אות א' יפ"ל אות ב' בן א"ח פ' בהעלותך אות ב' ועיין בדברינו לעיל סימן ח"י אות ז' ודוק:

טו טו) **שם בהגה. אבל לא על מה שכבר אכל.** משום דברכה האחרונה שמברך על אכילתו שניה עולה גם לאכילתו ראשונה אבל לפניה צריך לברך כדין נמלך. וכ"ז הוא אם פוסק מלאכול והולך למקום אחר אבל אם אוחז הפרי בידו והולך ואוכל ליכא בזה שינוי מקום כיון שאין קבע לפירות וא"צ לחזור ולברך. וע"כ יש נוהגין כשאוכלין פירות ונצרכו לצאת חוץ באמצע האכילה לוקחים בידם פירות ע"ד לאכול בדרך הילוכם כדי שלא יצטרכו לברך שנית:

טז טז) **שם בהגה. ודוקא שלא הניח מקצת חברים וכו'** משמע דאפילו בדברים שאין טעונין ברכה במקומן מהני אם הניח. מיהו הב"י והב"ח והט"ז סק"ו חולקין וס"ל דבדברים שאין טעונין ברכה במקומן אפילו אם הניחו לא מהני והוי שינוי מקום יעו"ש. אבל המ"א סק"ג הסכים לדברי רמ"א וכתב ליישב דברי הסמ"ק יעו"ש. וכן הסכים א"ר אות ד' וכתב שכן הוא דעת כמה פו' כדברי רמ"א יעו"ש. וכ"ה הסכמת האחרונים כמ"ש לקמן אות כ"א יעו"ש. ועיין לעיל אות ט':

יז טוב) **שם בהגה. ואכל דברים שצריכין ברכה במקומם וכו'** ואז אפילו הלך למקום אחר בתוך הסעודה ושתה יין או מים א"צ לברך דלקבעיה קמא הדר. ב"י בשם תו'. מ"א סק"ו. א"א אות ו':

יח **חי) שם בהגה. והלך לבית אחר וכו׳** משמע אפילו שני המקומות אינם בבית אחד והא דכתב רמ״א לעיל ס״ה והוא שיהיו שני המקומות בבית א׳ היינו לדעת הרמב״ם שפוסק כרב ששת דאפילו בפת צריך לברך למפרע אבל ליש חולקין דקיימי השתא כרב חסדא שבפת הוי קביעות אפילו בבית אחר לגמרי. ט״ז סק״ז. וכ״כ לעיל אות ה׳ יעו״ש:

יט **יט) שם בהגה. דהא פת צריך ברכה במקומו וכו׳** והוא שאכל כזית פת דצריך בהמ״ז במקומו אבל אם אכל פחות מכשיעור והלך לחוץ וחזר למקומו צריך לברך שנית בתחלה אפילו בפת דהא אין טעון ברכה אחרונה ודינו כשאר דברים. מ״א סימן ר״י סק״ה. א״ר אות ד׳ ר״ז אות ג׳ ח״א כלל נ״ט אות ט״ז. זכ״ל אות ס׳ ואם חזר ואכל פחות מכשיעור מצטרפין לברך ברכה אחרונה אם לא שהה בכדי א״פ. מ״א שם. א״ר שם. ח״א שם. ושיעור כדי א״פ עיין לקמן סימן תרי״ב סעיף ג״ד:

יט) ואם אכל פחות מכזית פת והניח שם חברים ויצא לחוץ נראה דא״צ לחזור ולברך שנית לס׳ מור״ם ז״ל ודעמיה כמו דמועיל בהניח לשאר דברים שאינם צריכים ברכה במקומם:

כ **ך) שם בהגה. ומיהו אם הסיח דעתו וכו׳** אמנם בס׳ אבן העוזר מסיק דכשהולך ומשנה המקום באמצע הסעודה אפילו הסיח דעתו מאכילה כשחוזר לסעודה א״צ לברך הן על פת הן על דברים הבאים מחמת הסעודה אבל דברים שלא באו מחמת הסעודה אף שבירך בתחילה עליהם אם מסיח דעתו מהם צריך לחזור ולברך יעו״ש. והביאו הזכ״ל אות ס׳ וכ״כ החס״ל אות א׳ בן א״ח פ׳ בהעלותך אות ב׳ וע״כ לצאת מספק יש נוהגין כשיוצאין באמצע סעודה לחוץ או לגמור סעודתם במקום אחר כשיש איזה צורך לוקחים בידם חתיכת פת כדי שלא יסיחו דעתם וכמ״ש לעיל אות א׳ יעו״ש:

כא **כא) שם בהגה. ואין חילוק בין חזר למקום שאכל וכו׳** אבל בהניח מקצת חברים בשאר דברים בעינן דוקא שחזר למקומו אבל כשאוכל במקום אחר צריך לברך דשם הו״ל כיחיד. מ״א סק״ז. א״ר אות ד׳ ר״ז אות ב׳ ח״א כלל נ״ט אות ג׳ חס״ל שם ועיין לעיל אות ט״ז:

כא) כתב בס׳ ברכת אברהם דף קנ״ד אם בירך על פרי אחד ולא אכל ממנו שם והוליכו למקום אחר צריך לחזור ולברך בבית שני וברכה שעשה במקום הראשון הויא לה ברכה לבטלה. והביאו א״ר אות ה׳ וכתב ומשמע שם אף דאין הפסק בזמן עכ״ד. והזכ״ל אות ס׳ כתב דלדינא אם אירע כזה פשיטא דאצ״ל ולברך אלא דוקא כשהוא מבית לבית אבל מחדר לחדר וב׳ המקומות בבית אחד והיה דעתו מעיקרא לאכול שם או אם רואה מקומו ואפילו לא בירך ע״ד כן אצ״ל ולברך יעו״ש. ועוד נראה לי דאם כשהוליכו היה ע״ד לאכול בדרך הליכתו אצ״ל ולברך כיון דאין קבע לפירות וכמ״ש לעיל אות ט״ו יעו״ש ועיין סימן ר״ו ס״ג ומ״א שם סק״ד:

כב **כב) שם בהגה. וכן נוהגין במדינות אלו.** וכן נוהגין בספרד משוס סב״ל כמ״ש לעיל אות י״ד יעו״ש:

כג **כג) שם בהגה. ולכתחלה לא יעקור ממקומו בלא ברכה דחיישינן שמא ישכח וכו׳** ולפי טעם זה אם מזמינים אותו לאכול למקום אחר שרי דלא שייך האי טעמא וכן המנהג פשוט אבל הב״ח כתב דוקא כשהיה דעתו בשעת ברכת המוציא לעקור אבל בלא״ה אסור לעקור. דלכתחלה צריך לברך במקומה כמ״ש סימן קפ״ד. מ״א סק״ח. א״ר אות ה׳ וכ״כ הט״ז סק״ט. וכ״כ לעיל אות ה׳ יעו״ש. וכן כתבו האחרונים. וכתב המש״ז אות ט׳ דדוקא כשאוכל בבית אחר כזית מפת דאז גם מקום השני הוה מקומו ומברך שם אבל אם אכל פחות מכזית וכ״ש שאכל פירות או שלא אכל כלל לא מהני דעתו ואפי׳ עבר צריך לחזור למקומו שאכל ויברך בהמ״ז יעו״ש וכתב עו״ש המש״ז ואע״ג דהמ״א סימן קפ״ד סק״ד כתב בשם הל״ח אפילו לא אכל כזית אפשר זהו דוקא דיעבד אבל לעקור מתחלה מכאן ע״ד לאכול שם כזית בעינן מפת ולא מכסנין מכ״ש שלא לאכול כלל לא מהני דעתו לכתחלה יעו״ש. וכ״כ דה״ח אות א׳ קיצור שלחן ערוך סימן מ״ב אות י״ט:

כד **כד) שם בהגה. שמא ישכח וכו׳** ולפ״ז אם אינו הולך כ״א דוקא להביא איזה דבר לצורך סעודה ותיכף חוזר למקומו ולסעודתו שרי דלא שייך האי טעמא שמא ישכח:

כה **כה) שם בהגה. ולכתחלה לא יעקור וכו׳** מי שאכל תמרים ועקר ממקומו והלך למקום אחר לאכול לחם ואחר שאכל כזית פת רוצה לאכול תמרים שלא מחמת קביעות סעודה כתב הפ״ת בשם תשו׳ מהר״ם סימן נ״ו שצריך לחזור ולברך עליהם דהא כשאכל כזית פת במקום השני ונתחייב לברך שם בהמ״ז פקע ליה קביעות ראשון דבהמ״ז פוטרת תמרים כמ״ש סימן ר״ח סימן י״ז יעו״ש מיהו ממ״ש לעיל סימן קע״ד אות כ״א נראה שא״צ לחזור ולברך. יעו״ש ודוק. וזהו דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא יעקור עד שיברך מעין ג׳ ואח״כ ילך לאכול לחם כדמשמע כאן בהגה וכמ״ש לעיל סימן קע״ד אות ל״ה יעו״ש:

כו **כו) ושם בהגה. שמא ישכח וכו׳** דעת האחרונים בכל דבר הצריך ברכה אחרונה אפילו בנ״ר יזהר לכתחלה שלא יעקור ממקומו עד שיברך דחיישינן שמא ישכח:

כז **כז) [סעיף ג׳] יש מי שאומר וכו׳** הא דכתב זה בשם יש מי שאומר לאו משום דאיכא פלוגתא בזה אלא כי כן דרך מרן ז״ל סברה יחידית כותב אותה בשם יש מי שאומר וזה הסברה הביאה ב״י בשם א״ח לבד יעו״ש:

כח **כח) שם א״צ לברך וכו׳** אפילו אין רואה מקומו כיון שמוקף מחיצות. מ״א סק״ט. א״ר אות ו׳ ר״ז אות ט׳ ח״א שם אות י״ג. בי״מ אות ה׳ דה״ח אות ה׳ וכתב שם הא״ר וז״ל משמע דאם אינו מוקף אף מאילן לאילן באותו גן אסור ודוקא כשאינו רואה אבל ברואה משמע דמותר כדלעיל גבי אכל במזרחה של תאנה אבל הט״ז סק״ט כתב דמאילן לאילן גרע ואפילו רואה אסור כל שאין מוקף ולא נהירא עכ״ל וכ״כ הר״ז שם דכל שרואה מקומו הראשון אפילו אינו מוקף א״צ לברך יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ בהעלותך אות יו״ד יעו״ש וכ״כ לעיל אות י״ב יעו״ש. ועיין גם באות י״ג ודוק:

כט **כט) שם** והוא שבשעה שבירך היה דעתו וכו׳ משמע הא אם לא היה בדעתו לאכול כ״א מאילן אחד מברך ואפילו בגן אחד וכ״כ ב״י ר״ז שם. חס״ל אות ו׳ בן א״ח שם. ומיהו נראה אם בירך בסתם וקודם שגמר אכילתו מאילן אחד נתן דעתו לאכול גם מן השני ומן השלישי דא״צ לחזור ולברך וכמ״ש לקמן סימן ר״ו ס״ה יעו״ש. ועיין ח״א שם ודוק:

ל **ל) שם אבל מגן לגן צריך לברך וכו׳** היינו משום דהו״ל כשני בתים ובזה גם הרב בהגה מודה ודלא כמ״ש הלבוש דהו״ל כמו מחדר לחדר. עו״ת אות ב׳ יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות יו״ד משום דהוי כב׳ בתים ודלא כלבוש. וכ״כ הר״ז שם. ח״א שם אות י״ד:

לא **לא) שם ואפילו אם משבירך תחלה היה דעתו וכו׳** היינו משום שהם מוקפים והו״ל כב׳ בתים כמ״ש באות הקודם אבל אם לא היו מוקפים ורואה מקומו הראשון נראה דמהני דעתו כמ״ש לעיל אות כ״ח יעו״ש. וכן אם היו פירות הגן מין ז׳ שצריכין ברכה אחרונה במקומם אפילו אינו רואה מקומו והם מוקפות א״צ לברך כמש״ל אות י״ג יעו״ש:

לב **לב) [סעיף ד׳] וחזר ואכל וכו׳** פי׳ דלכתחלה אסור לאכול במקום השני עד שיברך אלא דאם עבר ואכל מברך במקום השני דגם זה מיקרי ברכה במקומו. מ״א סק״י. מאמ״ר אות י״א. בי״מ אות ו׳ מיהו אם בתחלת ברכת המוציא היה דעתו לגמור סעודתו במקום אחר מותר אף לכתחלה כמ״ש לעיל אות ה׳ ואות כ״ג יעו״ש:

לג **לג) שם כמו שנהגו הולכי דרכים וכו׳** דהם מותרים לאכול דרך הילוכם כיון שלא קבעו מקום לאכילתם כמ״ש הרמב״ם פ״ד מה״ב דין א׳ יעו״ש:

לד **לד) [סעיף ה׳] יש אומרים וכו׳** וכ״ה לקמן בש״ע סימן קפ״ד ס״ג. ולכתחלה יחמיר לברך במקומו. וכן לענין שינוי מקום א״צ לברך על כל ז׳ המינים דספק ברכות להקל. מ״א ס״ק י״ב. א״ר אות ט׳ א״א אות י״ב ר״ז אות ג׳ ח״א שם אות ט״ו וכלל ן׳ אות כ״ד. דה״ח אות ג׳ בי״מ אות ז׳ חס״ל אות ג׳ בן א״ח שם אות ג׳ והגם דדעת הט״ז סק״ט והגר״א לברך בשינוי מקום על חוץ ממיני דגן אנן ק״ל כהסכמת האחרונים שעל כל ז׳ המינין אין לחזור ולברך בשינוי מקום משום דסב״ל ועיין לעיל אות ך׳ דמשמע שם דאפילו אם הסיח דעתו כששינה מקומו א״צ לחזור ולברך על דברים הצריכים ברכה במקומם יעו״ש. וכ״כ בן א״ח שם וכ״מ בחס״ל אות א׳ יעו״ש. וע״כ יש ליזהר לכתחלה כשמשנה מקומו ויוצא לחוץ שיקח מן הפירות או מן הכסנין בידו כדי שלא יסיח דעתו. ועיין לקמן סימן קפ״ג סעיף יו״ד ובדברינו לשם בס״ד:

לה **לה) [סעיף ו׳] עכ״ז לא הוי הפסק.** ואע״ג דאמרינן בחולין דפ״ז ע״א דבהמ״ז חשיבא הפסק משום דמשתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר ה״ד גבי בהמ״ז שהוא סילוק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה משא״כ בתפלה. טור וב״י לבוש. ט״ז סק״י. ר״ז אות ז׳:

לו **לו) שם לא הוי הפסק.** דוקא שעמד והתפלל במקום ההוא אבל אם שינה מקומו והלך לבהכ״נ להתפלל פשיטא דהוי הסח הדעת. ברכת אברהם ח״ד סימן ק״ד. שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ וכ״כ הט״ז שם. ומיהו מדברי העו״ת אות ג׳ משמע דדוקא לדברי הש״ע הוי הפסק ההולך לבהכ״נ אבל לדברי רמ״א אף בהולך לבהכ״נ להתפלל לא הוי הפסק יעו״ש. וכ״כ א״ר אות יו״ד וכתב שכ״כ השל״ה דף רס״א בסעודת פורים יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות ט״ו. ומשמע דזה ההסח הדעת הוי בין לנט״י בין להמוציא אלא דלדברי הש״ע הוי הסח הדעת ולדברי רמ״א לא הוי ועיין באות שאח״ז:

לז **לז) שם לא הוי הפסק** ומ״מ נטילת ידים בעי דהוי הסח הדעת אא״כ שמר ידיו שאז פטור. מ״א ס״ק י״ג. בי״מ אות ח׳ וכתב בא״א ה״ד הסח הדעת לנט״י אבל לא הסח הדעת לברכת המוציא יעו״ש וכ״כ הר״ז אות ז׳ ח״א כלל מ״ד אות ה׳ דה״ח אות א׳ מיהו הא״ר אות י״א כתב דגם נט״י לא בעי וכתב שכ״כ ביש״ש פ׳ כיסוי הדם סימן יו״ד יעו״ש וכ״פ באה״ע והב״ד הזכ״ל אות ס׳ שע״ת אות יו״ד יעו״ש. וע״כ נראה לענין דינא כיון דאיכא

פלוגתא בזה דברכת המוציא לא יברך אפילו בהלך להתפלל בבהכ"נ כיון די"א דאפילו אם שינה מקומו והסיח דעתו לא יברך כמש"ל אות ך' אבל נטילת ידים יש ליטול בלא ברכה אם הלך לבהה"נ בכל גוונא אבל אם התפלל במקום סעודה א"צ ליטול כי אם דוקא בהסיח דעתו מידיו:

לח **לח) שם לא הוי הפסק.** וה"ה אם היה אוכל מז' מינים או שותה יין והלך להתפלל לא הוי הפסק כמש"ל אות ל"ד יעו"ש. אבל אם היה אוכל פירות שברכתם בנ"ר הוי הפסק מיהו נראה אם התפלל במקומו לא הוי הפסק כיון דלא יש שינוי מקום ותפלה עצמה לא הוי הפסק כמש"ל אות ל"ה יעו"ש:

לט **טל) [סעיף ז'] שינת עראי.** היינו כגון שמתנמנם מיושב על אצילי ידיו כמ"ש לעיל סימן מ"ז אות כ"ג יעו"ש. ואם ישן שינת קבע על מטתו משמע דהוי הפסק וכ"כ הר"ז אות ח' דשינת קבע הויא סילוק והסח הדעת יותר מדאי וחשובה הפסק לד"ה אעפ"י שישן במקום סעודתו עכ"ד:

מ **מ) שם לא הוי הפסק.** משמע דבין לנטילת ידים בין להמוציא לא הוי הפסק. וכן משמע מדברי הלבוש שכתב דלא הוי הפסק ולא הסח הדעת. מיהו המש"ז בסוף הסימן כתב אפשר דנטילת ידים בלא ברכה בעינן וכן כתב דה"ח אות ח' קיצור ש"ע סימן מ"ב אות כ"ב. וכ"כ אנן לעיל בסימן קס"ד אות ט' דבנט"י יש להחמיר וליטול אפילו בישן פחות מס' נשמי ודלא כח"א יעו"ש. ואם ישן ס' נשמי או יותר זהו ודאי צריך נט"י בלא ברכה כמ"ש בש"ע לעיל סימן ד' סעיף ט"י ובדברינו לשם אות נ"ה גבי הישן ביום יעו"ש ולא גרע הישן בתוך הסעודה דפוסל בה נמי הסח הדעת ודוק:

מא **מא) שם הגה. וכן אם הפסיק בשאר דברי רשות וכו'** כללא דמילתא כל דבר שדרך האדם לעשות לפעמים באמצע עסקיו דרך אקראי בעלמא מיקרי ולא הוי הסח הדעת. לבוש. זכ"ל אות ס':

מב **מב) שם כגון שהוצרך לנקביו וכו'** וכ"כ הרמב"ן במלחמות בפ' ע"פ בפסקה דלא יפחתו לו לו דאין בה"כ וברכת הנקבים מפסקת כיון דאינן חובה בסעודה וה"נ תפלה יעו"ש. והביאו ער"ה אות ט' וכ"כ מהריק"ש דאפילו דמצריכין למשנה מקומו מחדר לחדר בזה לא יצריכו לברך וכן ראוי לנהוג עכ"ד. והביאו י"א בהגב"י. מחב"ר אות ג' זכ"ל שם. בי"מ אות ט' חס"ל אות אות ד' בן א"ח שם אות ח' וכן ברכת ענט"י אין לברך משום דאיכא פלוגתא בזה וק"ל סב"ל כמ"ש לעיל סימן קס"ד אות טו"ב יעו"ש. וכן כתב בן א"ח שם. וכל מ"ש בסעיף זה דלא הוי הפסק בסעודה ה"ה לדברים הצריכים ברכה במקומם כמ"ש לעיל אות ל"ח יעו"ש:

סימן קעט

א **א) [סעיף א'] גמר סעודתו וכו' אינו יכול לאכול וכו'** אבל להפסיק בדיבור בין מים אחרונים לברכה מותר. כ"כ בכ"מ סוף פ"ו מה"ב לדעת הרמב"ם ז"ל והביאו מ"א סק"א. אבל לדעת הרא"ש כתב בב"י בסימן זה דאסור להפסיק אפילו בדיבור יעו"ש. וכן דעת המ"א שם וכ"כ א"ר אות א' א"א אות א' זכ"ל אות ס' וכ"כ לעיל סימן קס"ו אות ז' יעו"ש. וכ"כ בשה"מ פ' עקב דצריך ליזהר מאד שלא להפסיק כלל בין מים אחרונים לבהמ"ז אפילו בד"ת וכתב שפעם אחת בא אדם אחד לפני ואמר לו כי זה לו שני ימים שאירע לו כאב חזק בכתפו ונסתכל בו האר"י ז"ל וא"ל כי בא לו כאב זה מפני שהפסיק בין מים אחרונים לבהמ"ז בקריאת פרק משניות ועבר על מ"ש רז"ל תכף לנטילה ברכה דהיינו נטילת מים אחרונים ולכן תכף נהפך והרגיש בו כאב יעו"ש. ועיין לעיל סימן קס"ו ובדברינו לשם בס"ד:

ב **ב) שם אינו יכול לאכול וכו'** דעת הש"ע לחלק בין נטל ידיו לאמר הב לן ונברך. דבנטל ידיו לכ"ע אינו יכול לאכול ולשתות עד שיברך בהמ"ז. ובאמר הב לן ונברך לכ"ע לשתות א"צ כ"א ברכה ראשונה על מה שרוצה לשתות ובלאכול להרא"ש צריך ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול ולהר' יונה והר"ן גם ברכה ראשונה א"צ לברך. ומיהו דעת הטור בין בנטל בין אמר הב לן שניהם שוים ובין לאכול ובין לשתות א"צ כ"א ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול או לשתות יעו"ש. וכ"כ הב"ח דהרא"ש ס"ל כהטור ודלא כמ"ש ב"י יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"א. מ"א סק"ב. וכ"כ א"ר אות א' בשם כמה פו' דס"ל כהטור יעו"ש. מאמ"ר אות א' וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה נראה לענין דינא דלכתחלה יש ליזהר ובין נטל ובין אמר הב לן לא יאכל עוד ולא ישתה עד שיברך בהמ"ז. אך אם הוצרך לחזור לאכול או לשתות מחמת איזה סיבה אז אם נטל צריך לברך ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול ולשתות עוד ואח"כ חוזר ונוטל ומברך בהמ"ז ועולה הברכה גם על אכילה ושתייה ראשונה כדעת הטור ודעמיה אבל אם רק אמר הב לן ונברך ולא נטל לשתיה מברך אבל לאכילה אינו מברך כדעת הר' יונה והר"ן משום סב"ל ורק יש להרהר הברכה בלבו. ועיין לקמן אות ו' ואות ז':

ג **ג) שם ואם אמר הב לן וכו'** וי"א כשמוזגין כוס לבהמ"ז אפילו בלא דיבור הוי כאומר הב לן ונברך. מהרש"ל. עט"ז אות א' אבל הנוהגים לאכול מפרוסת המוציא בסוף הסעודה כשאוכל הפרוסה בסוף הסעודה לא הוי סילוק פתה"ד אות א' ועיין בדברינו לעיל סימן קס"ז אות קל"ז ודוק:

ד **ד) שם הוי הסח הדעת וכו'** משמע בתו' ברכות דף מ"ב ובפסחים דף ק"א ובטור סימן תע"ז ובראש"ש פ"ז דחולין דכל מקום שצריך לברך משום הסח הדעת צריך ליטול ידיו ג"כ והטעם דכל שהסיח מלאכול מסתמא לא נזהר משמירת ידיו מ"א סק"ב. ח"א כלל מ"ד אות ד' וגם אם אמר ברי לו שנזהר בשמירתם לא מהני. א"ח אות א' והביא ראיה מפ"ז דטהרות מ"ח יעו"ש. ומיהו לא יברך על הנטילה כמ"ש לעיל סימן קס"ד אות ט"ז וכ"כ ח"א שם:

ה **ה) שם אא"כ יברך עליו תחלה.** כתב המ"א סימן ר"ח ס"ק כ"ח דצריך גם ברכה אחרונה ואין בהמ"ז פוטרת דלא גרע ממשך ידו מפת בסימן קע"ז ס"ב יעו"ש. אבל הא"ר בסימן זה אות ד' כתב דיש לחלק דהתם אף שאוכל נשאר במשיכתו מן הפת משא"כ בנמלך הוי כמו שחוזר לפת וזה נראה דעת השל"ה שהביא מ"א שם עכ"ד. וכ"נ מסתמיות דברי הש"ע דא"צ כ"א ברכה ראשונה לבד:

ו **ו) שם אבל להר' יונה והר"ן אכילה שאני וכו'** והטעם לחלק בין שתייה לאכילה כתב ב"י בשם הר"ן דשתייה משום דאין לה קבע כי אמרו הב לן ונבריך הוי נמלך וצריך לחזור ולברך אבל אכילה יש לה קבע שפעמים שאדם יושב בסעודה קטנה ונמשך לסעודה גדולה ומשו"ה אפילו גמר ואפילו סילק מותר לאכול עד שיטול ידיו וא"צ לברך יעו"ש. והביאו הט"ז סק"ב וכתב דאם לא בא אלא לשתייה לחוד אסור לשתות בלא ברכה אבל אם בא לאכול ומחמת זה נגרר לו לשתות ודאי א"צ ברכה לשתות דבזה שפיר אמרינן דגריר בתר אכילה יעו"ש וכ"כ המאמ"ר אות ג' ר"ז אות ג' וכתב שם הר"ז אבל אם צמא לשתות מחמת אכילתו ראשונה צריך לברך יעו"ש:

ז **ז) ואם גמר בלבו מלאכול או מלשתות ואח"כ נמלך לאכול או לשתות** כתב הרמב"ם פ"ד מה"ב דין ז' דחוזר ומברך וכתב מרן ז"ל שם בכ"מ דהיינו ברכה ראשונה דוקא וכ"כ בב"י בסימן זה יעו"ש. וכתב בד"מ אות א' אפשר דכן הוא דעת רש"י ורשב"ם כהרמב"ם יעו"ש. ובכ"מ שם סוף פ"ו כתב שאם אמר הבו וניטול ידינו מותר לאכול ולשתות ובתנאי שיחזור ויברך בתחלה דלא גרע מגמר בלבו מלאכול שצריך נחזור ולברך יעו"ש. מיהו מדברי הש"ע כאן משמע דלהר"י והר"ן בין אם גמר בלבו שלא לאכול ובין אמר הבו וניטול ובין אמר הב לן ולברך כולם שוים וכל שלא נטל ידיו אין צריך לברך על האכילה אפילו ברכה ראשונה וכ"כ באה"ע דאם גמר בלבו שלא לאכול או שסילק השלחן אפ"ה רשאי לאכול ולשתות בלא ברכה וכתב כי כן הוא דעת כל הפוסקים רק לדעת הר"י מיד שהסיח דעתו מן הסעודה אסור לשתות בלא ברכה דס"ל דגמר מלאכול שוה להב לן ונברך וגם להר"י שרי לשתות שאר משקין זולת יין לא ישתה בלא ברכה יעו"ש והב"ד הזכ"ל אות ס' יעו"ש ומיהו כבר כתבנו דדעת הרמב"ם בגמר בלבו שלא לאכול ולשתות ונמלך גם על האכילה צריך לחזור ולברך ולדעת הד"מ אפשר דכ"ה נמי דעת רש"י ורשב"ם כנז' וא"כ כיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה יש ליזהר ואם גמר בלבו שלא יאכל ולא ישתה עוד או אם אמר הבו וניטול שאין לאכול ולשתות עוד עד שיברך בהמ"ז ובדיעבד אם הוכרח לאכול או לשתות מאיזה סיבה אין לחזור ולברך משום דק"ל סב"ל אלא יהרהר הברכה בלבו וכמ"ש לעיל אות ב' יעו"ש:

ח **ח) שם אכילה שאני וכו'** וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת הסעודה אף שאין בדעתו לאכול פת כלל אין צריך לברך עליהם שכיון שאם רצה לאכול פת אין צריך לברך המוציא אינה כסעודה אחרת בזה"ז שאין נוהגין להסיר השלחן קודם בהמ"ז כמ"ש בסימן קע"ז. ר"ז אות ג' ומיהו כבר כתבנו לעיל דלכתחלה יש ליזהר שלא לאכול לצאת אליבא דכ"ע:

ט **ט) שם אכילה שאני וכו'** ול"ד בקבע לאכילת פת דה"ה שאר מידי דמזון לא מסלק בהב ונברך ברכה אחרונה לחלק ואם רוצה לאכול עוד להרר"י והר"ן רשאי בלא ברכה ראשונה. מש"ז אות ב':

י **י) [סעיף ב'] אפילו אמר הב לן וכו'** וה"ה אם נטל ידיו לא הוי הסח הדעת עד שיאמר בעה"ב. מט"י אות ב':

יא **יא) שם לא הוי הסח הדעת וכו'** דודאי דעתו אם ירצה בעה"ב לאכול ולשתות עמו יאכל וישתה עמו. ולכן נ"ל אם בשעת אמירתו הסח דעתו בבירור שאף שיאכל וישתה בעה"ב לא יאכל וישתה עמו ונמלך אח"כ צריך לברך וכ"ש כשנטל ידיו מ"א סק"ג. א"ר אות ז' י"א בהגה"ט. ר"ז אות ו' ח"א כלל מ"ד אות ב' חס"ל אות ד' דה"ח אות ד' ומ"ש המ"א וכ"ש כשנטל ידיו ר"ל שנטל וגם הסיח דעתו בבירור שלא יאכל עוד דאם רק נטל ידיו ולא הסיח דעתו בבירור הוי כמו הב לן דלא חשיב הסח הדעת כמ"ש באות הקודם יעו"ש. והאי דצריך לברך באמר הב לן והסיח להר"י והר"ן דוקא על השתייה ולהרא"ש גם על האכילה ולענין דינא כבר כתבנו לעיל אות ב' יעו"ש:

יב **יב) שם עד שיאמר בעה"ב.** או גדול השלחן. צל"ד דף כ"ז. א"ר אות ו' זכ"ל אות ס':

יג **יג) שם עד שיאמר בעה"ב.** ואז כולם אסורים. ב"י בשם התו' והמרדכי. ונ"ל דוקא כששתקו והסכימו לדבריו. מ"א סק"ד. א"ר שם. י"א בהגב"י. ר"ז שם. ח"א שם. חס"ל שם. ומשמע ששתקו וגם הסכימו בלב ואפשר כל ששתקו הוה כך ועוד דאיכא לזות שפתים. א"א אות ד' ולפ"ז צריך שיאמרו בפי'

שרוצים לאכול ולשתות עוד. וה״ה דה״ח שם:

יד יד) [סעיף ג׳] משנטל הכוס לברך וכו׳ נ״ל דדינו כנט״י מ״א סק״ה. ועיין לעיל אות ב׳ מ״ש שם בענין נוטל ידיו אם יכול לחזור ולאכול קודם בהמ״ז וא״כ ה״ה לכאן בנטל הכוס לברך ומיהו בלבוש כתב דהוי כמו הב לן ונברך. וכ״כ בסדה״י והביאו הפת״ע יעו״ש אמנם כ״ז הוא לפי מ״ש בסימן קפ״א סעיף יו״ד שיש נוהגים שאין ליטול מים אחרונים אבל לפי מה שנכתוב שם בשם הזוה״ק והאר״י ז״ל דאף בזה״ז חובה הוא ליטול מים אחרונים א״כ בלא״ה הא כבר נטל ידיו קודם נטילת הכוס ונכנס בדין נטל ידיו הכתוב לעיל בסעיף ח׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טו טו) שם מנטל הכוס בידו וכו׳ ועיין לקמן סימן קפ״ג סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טז טז) [סעיף ד׳] וכל אחד מושיט לו כוס וכו׳ פי׳ והוא אינו קובע עמהם בשתיה. ט״ז סק״ג. ור״ל דאל״כ אצ״ל כ״א פ״א כמ״ש בסעיף שאח״ז. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סימן קע״ד אות כ״ז דהאידנא אין מברך על כל כוס וכוס יעו״ש וכ״כ המש״ז בזה הסימן אות ג׳ ר״ז אות ז׳:

יז טוב) שם יש מי שאומר וכו׳ הא דכתב יש מי שאומר לאו משום דיש פלוגתא בזה אלא כי כן דרך מרן ז״ל כשתהיה סברה יחידית כותב אותה בשם יש מי שאומר וזה הסברה כתבה רק הכלבו בשם הר״ם כמ״ש בב״י יעו״ש:

יח חי) [סעיף ה׳] הקרואים בבית בעה״ב וכו׳ אין צריך לברך וכו׳ דאתכא דבעה״ב סומכין שיודעין שיתנו להם כל צורכן משא״כ בשמש סס״י קס״ט שנמלך הוא בכל פעם. מ״א סק״ז. מיהו הט״ז סק״ד חולק וכתב דצריך לברך על כל מין ומין שנותנין לו יעו״ש. אמנם הרב י״א בהגב״י והמט״י אות ג׳ והמאמ״ר אות ו׳ והנה״ש אות ד׳ כולם דחו דברי הט״ז והסכימו לדברי מרן ז״ל יעו״ש וכ״כ המש״ז אות ד׳ דגי׳ התו׳ שלפנינו מסכים לדברי הש״ע יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ח׳ דפי׳ הט״ז דחוק ושאר ראיותיו יש לדחותם ועוד שסב״ל יעו״ש. וכ״כ שם המט״י דאין לנו אלא דברי מרן ב״י והש״ע דכן הוא מנהג העולם וכן עיקר עכ״ד. וכן הסכימו האחרונים. ר״ז אות ז׳ ח״א כלל ס׳ אות ה׳ קיצור ש״ע סימן נ״ז אות ו׳ חס״ל אות ח׳ וכ״כ לעיל סימן קס״ט אות טו״ב יעו״ש:

יט יט) שם א״צ לברך וכו׳ ואם נמלך ממש אז צריך לברך שנית. ח״א שם. קיצור ש״ע שם. וכן אם האורח גמר בדעתו שלא לאכול עוד ואח״כ חזר בו ורוצה לאכול צריך לברך שנית אם הוא מדברים שא״צ ברכה במקומם כמ״ש לעיל סימן קע״ח אות ך׳ יעו״ש. וגם אם הם מדברים הצריכים ברכה במקומם יש ליזהר לכתחלה שלא לאכול עוד אם גמר בדעתו שלא לאכול לצאת מפלוגתא:

כ ך) שם א״צ לברך וכו׳ ואם לא היה בדעת בעה״ב ליתן להם יותר רק לבקשת האורחים נתן להם עוד אין צריך לחזור ולברך ח״א שם. קיצור ש״ע שם חס״ל שם. וכתב שם החס״ל נראה דה״ה אם לא היו הפירות בבית בעה״ב אלא שבאותה שעה בא לו מנחה ממ״ח והם לא לא מזה עכ״ז אין צריך לברך דדעת האורחים בשעת ברכה על כל מה שיביאו לפניהם עכ״ד. ונראה דה״ד שיש מאותו המין עוד לפניהם או שיש בדעת בעה״ב להביא עוד מאותו המין לפניהם אבל אם לא נשאר מאותו המין לפניהם וגם אין בדעת בהע״ב ליתן עוד לפניהם ואח״כ הביאו המנחה ורוצה ליתן להם מן המנחה צריך לברך שנית דהא פנים חדשות באו לכאן אשר לא עלה על דעת שניהם וגם לא יש מאותו מין לפניהם. ועיין לקמן סימן ר״ו סעיף ה׳ ודוק:

כא כא) [סעיף ו׳] אכל כל מאכל וכו׳ והאדנא נשתנו הטבעים. מ״א סק״ח. והרב בסימן ק״ע סעיף כ״ב נתן טעם אחר שפת שלנו במלח הוא ומשקים שלנו במים הם אלא שהמ״א כתב אפילו ליכא מלח ושתה מי פירות וכדומה ליכא היזק משום דנשתנו הטבעים. וכ״כ א״א אות ח׳ ומ״מ נכון להזהר:

כב כב) שם אכל כל מאכל וכו׳ וכתבו רבוותא כיון דאי לא אכל ולא שתה הוי סכנה אין צריך לברך מידי דהוה אשותה משקה לרפואה שאין צריך לברך. ב״י בשם שה״ל. לבוש. ור״ל גם אם אוכל המלח ושותה המים אחר בהמ״ז אין צריך לברך כיון שהוא משום רפואה. וכ״כ העו״ת אות א׳:

כג כג) שם דקשה לקבור וכו׳ בס׳ הזכירה דף ך׳ ע״א כתב הנוהג קלות ראש בסעודה בניו קטנים מתים ר״ל יעו״ש והביאו הרו״ח אות ג׳ ועי״ש:

כד כד) שם קשה לש״ד וכו׳ בזה יש ג׳ נסחאות דרוב הדפוסים שכתוב בהם ר״ת לש״ד היינו שפיכית דמים. ובלבוש כתב לשם רע. ובא״ר אות ט׳ כתב בשם המי״ט דבב״י כתב לש״ר והוא ר״ת לשחין רע יעו״ש מיהו המחב״ר אות ג׳ כתב שראה בשה״ל כ״י שבלת קע״ט שכתוב בהדיא לשם רע יעו״ש:

כה כה) שם הגה. ועיין לעיל ססי׳ ק״ע למה אין אנו נוהגין וכו׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

סימן קפ

א **[סעיף א'] אין להסיר וכו'** דהברכה אינה שורה על דבר רק אלא כשיש שם דבר כענין אלישע ושונמית. זוה"ק פ' לך לך דפ"ח ופ' יתרו דפ"ו ע"ב ופ' תרומה דף זק"ן ע"ב. מ"א סק"א. ובלבוש כתב הטעם כדי שיהא ניכר לכל שמברכין לשי"ת על חסדו וטובו הגדול שהכין מזון לכל בריותיו. ועוד עיין טעם אחר לקמן אות ד' יעו"ש:

ב **ב) שם אין להסיר וכו'** ויש שנוהגין שלוקחים כל הלחם והמפרה ומניחין אותו לפני המברך כדי שיהא נראה וניכר שמברך על הלחם. טור. וב"ח. ונראה ה"ד אם אוכלים כולם על שלחן אחד או כגון שהסירו שלחנות הקטנים מלפני כל אחד ונשאר שלחן המברך בעד כולם אבל אם נשאר עדיין כל אחד שלחנו לפניו צריך שיהיה על כל שלחן שיירי פת כדי שתשרי עליו ברכה כנז"ל בשם הזוה"ק:

ג **ג) שם אין להסיר וכו'** ויש מהמקובלים שכתבו שאין להסיר כלום מעל השלחן אפילו העצמות והקליפין עד לאחר בהמ"ז שניצוצות הקדושה הדבוקים בעצמות וקליפין הם יוצאין ע"י בהמ"ז. חס"ל אות א' בן א"ח פ' שלך לך אות ב' וכן אין להסיר המלח מעל השלחן עד אחר בהמ"ז שיהא כדוגמת המזבח המכפר דכתיב על כל קרבנך וכו' וגם הוא מגין מן הפורענות. קשל"ה. בי"מ אות א' ואזהרה שמענו שלא להוציא מן השלחן שום דבר להאכיל לבהמה חיה ועוף הטמאים קודם בהמ"ז ח"ו. חס"ל שם בן א"ח שם ועיין לעיל סי' קס"ז אות קמ"א:

ד **ד) [סעיף ב'] כל מי שאינו משייר פת וכו'** שנאמר אין שריד לאכלי על כן לא יחיל טובו. סנהדרין צ"ב ע"א. ובזה"ק שם פ' יתרו החמירו מאד ואסמכוהו אקרא דלא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא ישא את שם ה' על שפתיו לברך בהמ"ז על שלחן של שוא וריקנו חס"ל אות ב':

ה **ה) המדקדקים** נזהרין שלא ישאר שום כלי ריקם על השלחן בשעת בהמ"ז. תפארת שמואל על הרא"ש ס"פ ג' שאכלו. ברכ"י סימן קפ"ג אות א' זכ"ל אות ך' חס"ל שם. בן א"ח שם אות ד' וכן יש ליזהר מלהיות שם איזה אוכל שהוא סרוח או מאוס משום דכתיב זה השלחן אשר לפני ה':

ו **ו) שם לא יביא פת שלימה וכו'** משמע דאין אסור אלא א"כ מביא פת שלימה אחר שאכל אבל אם היה מונח כבר על השלחן א"צ להסירה. וכ"מ בהדיא ברש"י סנהדרין צ"ב ע"א ומביאו ב"י. וכ"כ הדרישה וט"ז סק"א ומ"א סק"ב. מיהו מהרי"ו בפסקיו סימן מ' כתב דיש להסיר פת שלם מן השלחן בשעת בהמ"ז משום דאין ברכה מצויה בדבר המנוי ודבר שלם הוי כדבר המנוי יעו"ש. והביאו ד"מ אות א' והדרישה שם ומט"מ סימן ש"ה וכתב שם המט"מ דנכון לחוש לדבריו. והביאו מ"א שם וא"ר אות ב' יעו"ש. אמנם בזוה"ק פ' יתרו שם כתב וז"ל ובג"כ בעי ב"נ לסדרא על פתוריה חד נהמא או יתיר לברכה עלוי ואי לא יכיל בעי לשיירא מההיא מזונח דאכל על מה דיברך ולא ישתכח דיברך בריקניא עכ"ל משמע דאפילו לכתחלה יוכל להביא יותר בתחלת הסעודה כדי להשאר פת שלם בעת בהמ"ז. וכ"כ מק"מ שם יעו"ש. וכ"כ בס' באר שבע דף ס"ט ע"ד ודף ק"ג ע"ג דאם היה מונח על השלחן בשעת אכילה א"צ להסירו ותמה על מהרי"ו שכתב להסירו יעו"ש. והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ד' יעו"ש. וכן הסכים הש"ך ביו"ד סימן קע"ח סק"ה יעו"ש וכ"נ דעת הי"א בהגב"י יעו"ש אלא שמ"ש שם הש"ך להשוות דברי מהרי"ו לב"ש כתב שם הי"א דזה אינו דודאי דברי מהרי"ו הוא הפך הזוהר יעו"ש. וכ"כ הברכ"י אות א' דמ"ש הא"ר להליץ בעד מהרי"ו דבריו דחוקים ורחוקים ומה שהשיג על הוכחות הב"ש מזוהר תרומה נעלם ממנו לשון זוהר פ' יתרו יעו"ש. נמצא דדעת הזוה"ק ורש"י ומרן והרבה פו' דאם היה לחם שלם כבר משעת אכילה א"צ להסירו בשעת בהמ"ז וכבר כתבנו לעיל סימן כ"ה אות ע"ה דכל דבר שלא נתבאר בהדיא בתלמוד ונחלקו בו הפו' דנקטינן כדברי הזוה"ק יעו"ש. וכן הסכימו האחרונים ר"ז אות ג' בי"מ אות ב' בן א"ח שם אות ג':

ז **ז) שם לא יביא פת שלימה וכו'** ולפ"ז אם נגמר הפת בשעת אכילה ורוצה להביא עוד כדי לברך עליו בהמ"ז מן הטעמים שכתבנו לעיל באות א' יש להביא דוקא חתיכת פת ולא פת שלם ואם הביא פת שלם יש לאכול ממנו מעט כדי שיהא שבור וגם כדי שיהא נראה שלצורך אכילה הביאו והגם דהגר"א כתב דאם לא נשאר פתיתין על השלחן מותר להביא אפילו שלימה מ"מ כיון דמסתמיות הזוה"ק והש"ע משמע דאין להביא. וכ"נ דעת האחרונים יש להחמיר:

ח **ח) שם לא יביא פת שלימה וכו'** כתב הלבוש ביו"ד סימן קע"ח סעיף ג' שיש למחות ביד הנוהגין לערוך השלחן בליל שבת בפת שלם ומניחין אותו שם כל הלילה יעו"ש מיהו הט"ז שם סק"ז כתב להתיר מטעם שמניחין אותו לכבוד שבת וכן כתב בסימן זה סק"א יעו"ש. אמנם בש' הכוו' דף ע"ב סוף ע"ד כתב וז"ל מנהג מוז"ל להניח השלחן במקומו בליל שבת והמפה פרוסה על השלחן וכוס של הקידוש ושל בהמ"ז (נראה דאו או קאמר או של קידוש או של בהמ"ז וכ"מ בפע"ח ומ"ח) מונח עליו והיה מניח כל שהוא טפות יין בכוס ההוא כדי להשאיר שם ברכת ליל שבת בסוד אסוך שמן הנז' באלישע כנז' בזוהר. גם היה משייר בשלחן תחת המפה הפרוסה קצת פתיתין ופרורין של פת לסיבה הנז' אבל לא לחם שלם משום העורכים לגד שלחן

ולא אקרי הכי אלא בלחם שלם עכ״ל. וכ״כ בפע״ח ש׳ השבת פי״ח. מ״ח מס׳ ליל שבת פ״ה אות ו׳ נגיד ומצוה. נמצא דלדעת האר״י ז״ל אפילו אם משייר מן הסעודה לחם שלם אם להניחו שם על השלחן כל הלילה אסור משום עורכים לגד שלחן וזהו כס׳ הלבוש ואנו אין לנו אלא דברי האר״י ז״ל דרוח אלהין קדישין ביה:

ט **ט) [סעיף ג׳] קודם שיטול וכו׳ וימאסו במים וכו׳** ואע״ג דמים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע כדלקמן סימן קפ״א אלא לתוך הכלי מ״מ חיישינן שמא ינתזו ניצוצות ויפלו על הפירור. מאמ״ר אות ב׳:

י **י) שם ועכשיו אין אנו נוהגין כן וכו׳** ולפ״ז בסעודות גדולות שנוהגין להביא השמש מים אחרונים ורוחץ למסובין כל אחד ואחד במקומו בעודם על השלחן צריך לכבד השלחן מן הפירורין כדי שלא יפלו עליהם ממי הרחיצה וימאסו ואם מפני שצריך להניח פירורי לחם על השלחן בשעת ברכה יש לחזור ולהניחם אחר הרחיצה או יש לעשות בדרך זה דהיינו שמקבצין אותם מעל השלחן אל מקום אחד שבשלחן ולכסותם עד אחר הרחיצה כדי שלא יפלו עליהם ממי הרחיצה. וכן יש לעשות במים ראשונים שנוהגין בסעודות גדולות ליטול למסובין על השלחן לכסות הלחם עד אחר הרחיצה כדי שלא יפלו עליו ממי הנטילה. אבל כיבוד הבית אין מועיל לדידן כיון שאין מסלקין השלחן והפירורין אינם כ״א על השלחן. ומכל מקום אם אירע שנפלו פירורין לארץ צריך לכבד אותם שלא ידרסו עליהם מפני שקשה לעניות כמ״ש בסעיף שאח״ז:

יא **יא) שם וליכא למיחש למידי.** ומ״מ טוב ונאה הוא לנקות המפה ולהסיר הפירורין קודם שיברך כדי שיהיה השלחן טהור ונקי בשעת ברכה. לבוש. ולפי מ״ש לעיל אות ג׳ דאין להסיר מעל השלחן אפילו עצמות וקליפין עד אחר בהמ״ז יעו״ש נראה דיש לקבץ אותם אל מקום אחד מן השלחן כדי שיהא שאר השלחן נקי או ליתן אותם בתוך כלי והכלי יהא מונח על השלחן:

יב **יב) [סעיף ד׳] אעפ״י שמותר לאבד פירורין שאין בהם כזית.** יש מי שאומר שאין בכל אחד מהם כזית אלא פחות מכזית אבל בין כולם יש יותר מכזית ולא נהירא אלא פי׳ שאין בכולם כזית ואז ליכא איסורא. ברכ״י אות ג׳ בשם מהר״א אזולאי יכתב שכן הכריח מהר״א גלאנטי בפי׳ הקדמת הזוהר אשר לו מלשון הזוהר יעו״ש והביאי שע״ת אות ג׳ מיהו הבי״מ אות ד׳ כתב שמדברי הרא״ש ז״ל בפירושו למס׳ דמאי פ״ז מ״א משמע כפי׳ היש מי שאומר שהביא מהר״א אזולאי ושכן מוכח מדברי א״ח דל״א ע״ב אות ל״ג יעו״ש:

יג **יג) שם מ״מ קשה לעניות.** וכ״ה בזוה״ק פ׳ עקב דף ער״ב ע״ב יעו״ש. ודוקא כשדורסין עליהם אבל כשאין דורסין עליהם אף שמאבדין במים אין קשה לעניות כיון שאין בהם כזית. מ״א סק״ג. א״ר אות ה׳ ר״ז אות ה׳ בי״מ אות ה׳ וכתב שם המ״א שאף להפסידן במים של נטילה כיון שאין בהם כזית לית לן בה יעו״ש מימו עיין חכ״צ הנוספת בליקוטים אות ו׳ שהשיג עליו דדוקא להשליכן לנהר משא״כ ליטול ידיו עליהם יעו״ש והביאו א״ח אות א׳ ועיין א״א אות א׳ וע״כ יש להחמיר:

יד **יד) איתא** בפסחים קי״א ע״ב תלאי בביתא קשי לעניותא. ופירש״י התולה פתו באויר בתוך סל אחד. ולא אמרן אלא ריפתא אכל בשרא וכוורי לית לן בה. פארי (פי׳ מורסן) בביתא קשי לעניותא. כשורא (פי׳ פירורין) בביתא קשי לעניותא:

טו **טו) [סעיף ה׳] נוהגין לכסות הסכין וכו׳** הטעם כתב ב״י בשם הרוקח משום דשלחן דומה למזבח ובמזבח כתיב לא תניף עליהם ברזל. ובשם רבי שמחה כתב טעם אחר משום דפעם אחת היה אחד מברך בהמ״ז וכשהגיע לברכת בונה ירושלים ונזכר חרבן הבית לקח הסכין ותקעו בבטנו וע״כ נהגו לסלקו בשעת ברכה יעו״ש. ובמט״מ סימן ד״ש כתב עוד טעם אחר בשם בן דינאי לפי שברכת יעקב אבינו הוא מטל השמים ומשמני הארץ וברכת עשו הוא ועל חרבך תחיה לכן עתה בבהמ״ז שמזכירין ברכת הארץ שהיא ברכתו של יעקב מכסין הסכין שהיא ברכתו של עשו כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. ומטעמא דנפשיה כתב לפי שכל אותיות של אלף בית יש בבהמ״ז חוץ מן פ׳ וכתב הרוקח סימן של״ז ותשב״ץ סימן שט״ו שבאי להודיענו שאין מלאך אף שצף קצף אנף זעף נגף רשף שולט בכל סעודה שמברכין בהמ״ז בכוונה לכך מכסין הסכין לרמוז לזה דבשעת בהמ״ז אין חרבו של מ״ה שולט יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ ועוד נ״ל ט״א משום דבבהמ״ז אנו מבקשין שתבנה ירושלים ובהמ״ק בנין עולם וארמון על משפטו ישב ועל זמן ההוא נאמר לא ישא גוי אל גוי חרב וכו׳ ולכן מכסין הסכין בבהמ״ז לרמוז כי בעה״י תתקיים בקשתנו על בנין ירושלם ובהמ״ק ולא תראה עוד חרב ומלחמה בעולם בב״א. וכ״ז טעמים פשטיים אמנם בש׳ רוה״ק דף יו״ד כתב בשם האר״י ז״ל שמי שהוא משורש קין צריך להזהר להסיר הסכין מעל השלחן בעת בהמ״ז לגמרי ולא יספיק לכסותו בלבד יען כי כלי הזיין הם בקין כנודע עכ״ל וכבר כתבנו לעיל בסימן קס״ז אות מ״א בשם האר״י ז״ל שאין אנו יודעים מי הוא זה משרש קין ואי זה היא משורש הבל לפי שנתערבו הניצוצין וצריכין הכל להסיר הסכין מעל השלחן בשעת בהמ״ז ולא די בכיסוי יעו״ש. ולפ״ז לא יש חילוק כי גם בשבת ויו״ט צריך להסיר כי השורש אינו משתנה בשבת ויו״ט:

טז טז) כתב בס׳ שלחן ארבע שיש לכסות הפת בשעת בהמ״ז שלא יראה בושתו. והביאו מ״א סק״ד וכתב ועיין סימן תע״ג עכ״ל ור״ל דשם כתוב בהגה סוף הסימן כשאוחז הכוס בידו יכסה הפת וכתב מ״א שם הטעם שלא יראה בושתו וא״כ הכי נמי לפי שמברכין בהמ״ז על הכוס צריך לכסות הפת שלא יראה בושתו מיהו לפ״ז יש לדחות דשאני התם לפי שאומרים השבח על היין ולה על הפת יראה בושתו אבל הכא לא בא הכוס כ״א בעבור הפת שאכלו ומברכין עליו בהמ״ז וא״כ כיון שמכוחו בא לא שייך בזה בושה כ״א שמחה וע״כ אדרבא א״צ לכסותו אלא יהיה גלוי לראות בשמחתו ועיין בס׳ בגדי ישע שגם הוא תמה על הרב שלחן ארבע והניח בצ״ע יעו״ש וכן המאמ״ר אות ד׳ דחה דברי השלחן ארבע מט״א וכתב דהמנהג פשוט היפך דברי הרב הנז׳ יעו״ש. וכ״כ הברכ״י אות ב׳ בשם מהר״א אזולאי דלא שייך טעם בזה שלא לבייש הפת מאחר שכבר בירכו עליו ברכת המוציא יעו״ש ומ״ש בפסיקתא זוטרתי פ׳ עקב ומאחר שכסו השלחן לברך בהמ״ז והביאו הברכ״י בשיו״ב י״ל דכסו השלחן במפה שלו משום כבוד הברכה ולעולם היו מניחים לחם למעלם מן המפה כדי שתשרה עליו ברכה מיהו בשו״ת באר עשק סימן כ״ז כתב עוד טעמים שיהיה הפת מכוסה בשעת בהמ״ז יעו״ש והביאו הבי״מ אות ז׳ אמנם לפי הטעמים שכתבנו באות א׳ נראה שצריך להיות הפת גלוי בשעת בהמ״ז יעו״ש. וכן עמא דבר:

סימן קפא

א א) [סעיף א׳] מים אחרונים חובה. דאיתא במס׳ ברכות דף נ״ג סוף ע״ב והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים וכו׳ והטעם אז״ל במס׳ חולין דף ק״ה ע״ב מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים ואמר אביי ומשתכח כי קורטא בכורא. ופרש״י ז״ל ואמרו חכמים (במס׳ ברכות דף מ׳ ע״א) על כל אכילתך אכול מלח וכיון דנגע במלח כי הדר יהיב ידיה אעיניה מסמי להו ולפיכך צריך לנטלן עכ״ל. והר׳ יונה כתב בפ׳ אלו דברים וז״ל אומר הרמב״ם ז״ל שאעפ״י שעכשיו אין לנו מלח סדומית יש לחוש מפני מלח אחר אחר שטבעה כמלח סדומית ואם יעביר ידיו ע״ג עיניו קודם נטילה יסמא את עיניו עכ״ל. ורי״ו כתב בשם רי״ד שאעפ״י שלא אכל מלח חובה ליטול ידיו משום דמים אחרונים (יומא פ״ג ע״ב) הרגו את הנפש עכ״ד. והב״ד ב״י. וזהו הטעמים לפי הפשט וכבר כתבנו בכ״מ כי כל דברי רז״ל הם ע״פ הסוד אלא שמלבישים אותם בדרך פשט כדי לשכך האוזן. ובזוה״ק פ׳ תרומה דף קנ״ד ע״ב גילה סוד מים האחרונים שכתב וז״ל דבתר דאכיל ב״נ ואתענג אצטריך למיהב חולקא דתמצית להההוא סטרא. ומאן איהו מים אחרונים ההוא זוהמא דידין דאצטריך למיהב להההוא סטרא חולקה דאצטריך ליה וע״ד ודאי אינון חובה. חובה אינון ובאתר דחובה שריין ואיהו חיובא על ב״נ למיהב ליה חולקה דא. וע״ד לא איצטריך לברכה עליה כלל דהא ברכה לאו איהו בההוא סטרא עכ״ל. וכ״כ בסה״מ פ׳ עקב וז״ל ענין מים אחרונים דע כי ס״א עומד על השלחן כנז׳ בזוהר פ׳ תרומה ויכול אז לשלוט עליו יותר משאר זמנים ובפרט בהיות האדם יחידי ואין שם ג׳ אנשים כדי לברך ברכת זימון כי ע״י ברכת זימון מסלק ס״א משה כנז׳ פ׳ בלק בעובדא דההוא ינוקא וצריך להזהר מאד בכוונות מים אחרונים כדי שלא יקטרג עליו אבל ע״י זו המתנה שנותן לו כנודע מסתלק הס״א והולך לו כי בתחלה היה אורח ואח״כ אם לא יכוין בבהע״ז היטב יעשה בעה״ב ויקטרג עליו ובפרט בהיותו יחידי בלי זימון כנז׳ עכ״ל וכוונת מים אחרונים כבר כתבנו אותה לעיל סימן זק״ן אות כ״א יעו״ש. נמצא שמים אחרונים יש בו חיוב הרבה לפי סודם של דברים שמגרש הס״א וע״כ הזהירו בו רז״ל ואמרו שהוא חובה. ומה״ט נ״ל דאין ליתן ידו על שפמו בעוד שהם לחות ממים האחרונים כיון דאלו המים חלק הס״א. ועיין עוד לקמן אות כ״ז ומ״ש לעיל סימן קנ״ח אות ו׳ יעו״ש:

ב ב) וה״ה המודד מלת צריך נטילה כמ״ש בחולין שם ול״ד מידד אלא כיון דנגע במלח צריך נטילה דחיישינן שמא יתן ידיו על עיניו:

ג ג) כתב רי״ו מוזגין הכוס ואח״כ נוטלין לידים. ומיהו מסידור הטור והש״ע משמע דנוטלין קודם ומ״מ בגמ׳ משמע כמ״ש רי״ו ואין סדר למשנת הטור. מ״א ריש הסימן ר״ז אות ו׳ קיצור ש״ע סימן מ״ה אות ב׳ ומיהו מ״ש מוזגין ל״ד דהא מזיגת כוס בהמ״ז בברכת הארץ כמ״ש לקמן סימן קפ״ג ס״ב יעו״ש. אלא ר״ל שמדיחין וממלאין ונותנין אותו לפני המברך קודם שנוטלין הידים:

ד ד) שם מים אחרונים חובה ואין צריך לשפוך על ידו אלא פ״א. מרדכי פ׳ אלו דברים. וגם א״צ שיעור. ס׳ שלחן ארבע. ב״י עט״ז אות א׳ ר״ז אות ד׳ וכ״מ ממ״ש לעיל סימן זק״ן אות כ״א יעו״ש ועיין סו״ב אות א׳ שכתב בעת רחיצתך תאמר זה חלק אדם רשע מאלהים וכ״כ קצת מהאחרונים אבל הנלע״ד דאין כל אדם יוכל לומר זה דחיישינן שמא יתעוררו נגדו החיצונים וגם בדברי האר״י ז״ל לא נזכר שצ״ל זה וע״כ שב וא״ת עדיף:

ה ה) כתב הר״י ז״ל בפ׳ אלו דברים י״א שלא הצריכו מים אחרונים אלא כשאוכל דבר הראוי ליקרב על גבי המזבח ואין זה כלום והר״ן ז״ל בפ׳ כ״ה כתב י״א שלא הצריכו מים אחרונים אלא בדבר שאינו קרב על גבי המזבח וכתב הב״ח ונקטינן דאידי ואידי בעי מים אחרונים ואין חילוק בין המברך לשומעים כולם צריכים ליטול ידיהם קודם בהמ״ז אם נזהרין במים אחרונים. שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ עו״ת אות א׳ וכבר כתבנו לעיל אות א׳ דלדברי

הזוה״ק והאר״י ז״ל כל שאכל כזית פת חל עליו חובת מים אחרונים כדי לגרש הס״א יעו״ש. וגם כתבנו לעיל סימן קנ״ח אות ג״ן דאף אם לא אכל כ״א רק פירות אם נתלכלכו ידיו מחמת המאכל צריך לרוחצם כדי לברך בנקיות יעו״ש:

ו **ו) יזהר** שיהיו מים האחרונים מעט ולא ירבה בהם כי המה חלק הס״א ואם ידיו מזוהמות הרבה מן התבשיל וכן פיו ושפמו שצריך להם מים הרבה ברחיצתם טוב שירחצם קודם נטילת מים אחרונים אדעתא לאכול עוד אח״כ ויהיו אלו כמו מים אמצעיים וכן יעשה שאחר שירחצם יאכל חתיכת פת מן השלחן כדי שלא תהיה נחשבת רחיצה ההיא למים אחרונים ואחר שיאכל חתיכת הפת וכיוצא יטול מים אחרונים מעט ויברך בהמ״ז. בן א״ח פ׳ שלח לך אות ט׳ וכן כתב כף החיים סימן כ״ה אות ב׳:

ז **ז) שם** מים אחרונים חובה ונראה דמ״מ אין החיוב עליו יותר ממים ראשונים דהיינו לפניו ד׳ מילין ולאחריו מיל כמ״ש לעיל ריש סימן קס״ג יעו״ש. ואם הוא רחוק יותר משיעור הנז׳ נ״ל דיש לנקות ידיו בעפר או בצרור כמ״ש לעיל סימן ד׳ סעיף כ״ב יעו״ש. ועיין לקמן אות כ״ו:

ח **ח) [סעיף ב׳] אלא בכלי וכו׳** ואם אין לו כלי מיוחד למים אחרונים או שמתעצל לקום ואין לו מי שישמשנו יכול לעשות בתוך הקערה של אוכל נפש הרקה כמ״ש בעיקרי הד״ט סימן ט׳ אות טו״ב אך טוב שיסירנה מעל פניו בעת הברכה ויניחנה מן הצד חוץ מהשלחן כף החיים שם אות ג׳ וכ״כ לעיל סימן קע״ג אות ט״ו יעו״ש:

ט **ט) שם אלא בכלי וכו׳** ומ״מ אין לרחוץ ידיו מתוך הכלי ובאמצעיים שרי. יש״ש. מ״א סק״א וכתב שם הטעם דאחרונים באים להעביר הזוהמא וא״כ כיון שרוחץ מתוך הכלי נהי דהמים היו מעבירין הזוהמא מעל ידיו מ״מ שוב נדבקו המים עם הזוהמא בידיו משא״כ אמצעיים דהיינו בין גבינה לאכילת בשר דאין באין כ״א להעביר מאכל הדבוק בידיו מהני אפילו רוחץ תוך כלי דעכ״פ עובר המאכל מעל ידיו ושוב אין המאכל נדבק בידיו. מחה״ש. ולפ״ז נראה דאם היו מים רבים בענין שאף אם יחזרו המים לידיו לא יהיה בהם זוהמא אף במים אחרונים שרי לרחוץ מתוך הכלי מיהו לפי סודם של דברים שהם חלק הס״א נראה שצריך להיות דוקא ע״י שפיכה:

י **י) שם אלא בכלי וכו׳** אבל א״צ כלי ליטול ממנו כמו גבי נט״י הראשונים. לבוש. ור״ל שאפי׳ כלי הפסול לנט״י הראשונים כמ״ש לעיל סימן קנ״ט כשר למים אחרונים. וכן כתב הכלבו סימן כ״ג בשם הראב״ד אלו דברים שבין ראשונים לאחרונים. ראשונים צריכין רביעית ואחרונים כדי שידיח בהם הידים. ראשונים אין נוטלין אלא מתוך כלי והאחרונים מכל דבר. וא״צ כח אדם. וחציצה אין פוסל בהם. וכל מים כשרים לאחרונים אף שנעשה בהם מלאכה ואף שהם עכורים הרבה ואין הפרה שותה מהני ואפי׳ חמי טבריא שהם מרים ראשונים אין נוטלין לחצאין אחרונים נוטלין לחצאין ראשונים שפשף בגופו או בכותל צריך נטילה אחרת אחרונים א״צ עכ״ד בקצרה. והביאו א״ר אות ג׳ וכתב דכולהו הלכתא נינהו וכן מבואר בתה״א ודלא כעו״ת שכתב בשם ש״ג קצת דברים היפך זה עכ״ל ועיין לקמן אות כ״ה:

יא **יא) שם מפני רוח רעה וכו׳** ויש סכנה לעובר עליהם לבוש. סו״ב אות ב׳:

יב **יב) שם נוטל ע״ג עצים דקים וכו׳** כדי שלא יתקבצו הרבה במקום אחד. לבוש. עו״ת אות ב׳ ולפ״ז משמע דאע״ג שלא נטל על גבי קרקע רו״ר שורה עליהם ואין לדרוס עליהם וא״כ אם נטל בכלי צריך לשפכו במקום שאין עוברים שם בני אדם כמו בנט״י שחרית אבל מדברי הש״ע דדוקא אם נוטל בקרקע רו״ר שורה עליהם אבל אם נטל בכלי או על דבר אחר אין רו״ר שורה עליהם וכ״נ דעת האחרונים כמ״ש באות שאח״ז ומ״מ לכתחלה יש ליזהר:

יג **יג) שם על גבי עצים דקים וכו׳** או אבנים או קש. כלבו שם. וה״ה כל דבר שחוצץ בינו לקרקע. ס׳ החינוך. ומשמע דאפילו כשיש רצפה שרי דאין רו״ר שורה אלא על גבי קרקע. מ״א סק״ב. א״ר שם. סו״ב אות ג׳ ר״ז אות ב׳ בי״מ אות א׳ בן א״ח שם אות יו״ד. ומיהו כשיש כלי צריך בכלי דוקא. א״א סוף הסימן יעו״ש:

יד **יד) כתב** החייט דבמקום שאין עוברים שם יכולים ליטול ע״ג קרקע ולכן נ״ל דתחת השלחן שרי ואע״ג שלפעמים מסלקין השלחן מ״מ יתנגבו ביני ביני. מ״א שם. א״ר שם. סו״ב שם. י״א בכגה״ט ר״ז שם. ח״א כלל מ״ו אות ג׳ בי״מ אות ב׳:

טו **טו) [סעיף ג׳] אין נוטלין בחמין שהיד נכוית וכו׳** וצ״ע אטו בשוטה עסקינן שיכוה ידיו. ובגמרא איתא שהיד סולדת בהן והוא כל שכריסו של תינוק נכוית הימנו כמ״ש סימן שי״ח סי״ד. מ״א סק״ג. ור״ל וא״כ הגדול אין ידיו נכוית לפי שעור ידיו קשה ואפ״ה אסור לרחוץ בהם. מחה״ש:

טז טז) שם אין נוטלין בחמין וכו' אבל פושרין שפיר דמי טור. לבוש. עט"ז ומיהו רש"ל פכ"ה סימן י"א פסק דדוקא בצוננין והביאו מ"א שם. א"ר אות ד' וכ"כ הרא"ה בס' החנוך מצוה ת"ל דמים אחרונים צ"ל מים קרים יעו"ש. והביאו היפ"ל אות ב' ואם היו חמין ונצטננו עיין בדברינו לעיל סימן ק"ס אות ל"ב שכתבנו דיש פלוגתא בזה יעו"ש ונראה דלמים אחרונים לכולא עלמא שרי:

יז טוב) [סעיף ד'] א"צ ליטול אלא עד פרק שני וכו' וטעמא לפי שאין מגיע למעלה משם לכלוך המאכל. ב"י. לבוש. מ"א סק"ד. והיינו שני פרקי האצבעות א"א אות ד' ח"א כלל מ"ו אות א' ואם המאכל מגיע למעלה מזה צריך לרחצו. כלבו שם. א"ר אות ה' מאמ"ר אות ד'. ומיהו בס' שלחן ארבע כתב שי"א שצריך ליטול עד מקום שהאצבעות כלים. והביאו ב"י וכ"כ לעיל סימן זק"ן אות כ"א בשם האר"י ז"ל שבמים האחרונים צריך ליטול י"ד פרקי היד דהיינו כל האצבעות שיש בהם י"ד פרקים כידוע וגם כתבנו שם הכוונות שלהם יעו"ש וכ"כ בסידור הרש"ש ז"ל יעו"ש. וכבר כתבנו לעיל סימן כ"ה אות ע"ה דדבר שלא נזכר בהדיא בגמרא ונחלקו בו הפו' דעת המקו' יכריע יעו"ש. וגם בדעת מרן ז"ל נמי י"ל אלו היה רואה דברי האר"י ז"ל בשה"מ היה פוסק כמותו וע"כ לענין דינא צריך ליטול כל האצבעות דהיינו עד כף היד כדברי האר"י ז"ל שכתב סודם של דברים:

יח חי) [סעיף ו'] אם המסובין רבים עד חמשה וכו' הטעם משום דחז"ל שיערו שא"צ זמן לעיין בבהמ"ז אלא כדי נטילת ארבעה ולפיכך במשך זמן שיטלו הארבעה יעיין בבהמ"ז. ב"י. עו"ת אות ד' ושמעינן מינה דהא דאמרינן תיכף לנט"י ברכה ל"ד תיכף ממש אלא בכדי שיעור זה. ומיהו אפשר למיפסק ממש בכדי לא מפסקינן אלא תכף לנטילה ברכה. ב"י בשם הרשב"א. עו"ת אות ד' ט"ז סק"ג. מ"א סק"ה:

יט יט) שם מן המברך וכו' ושוב אין מכבדין זה את זה. ב"י בשם הרא"ש ט"ז סק"ד. א"ר אות ז' וה"ה כשנוטלין ידיהם בין תבשיל לתבשיל אין מכבדין ל"ח פ"ג שאכלו אות ל"ד בשם תהר"י. זכ"ל אות מ':

כ כ) שם ואם הם יותר וכו' שאם היה המברך נוטל תחלה היה צריך להפסיק הרבה בין הנטילה לברכה שכן שיערו חכמים שדי לו בעיון הברכות אם ימתין בכדי שיטלו ד' ואם ימתין יותר הוי הפסק בין נטילה לברכה וכבר אמרו חז"ל תכף לנטילה ברכה והאי תכף ל"ד אלא בכדי שיוכל לעיין בברכות. לבוש. ומסיק הב"ח דאפילו בד"ת אין להפסיק בין נטילה של מים האחרונים לבהמ"ז יעו"ש. והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ד' עו"ת אות ה' א"ר אות ט' וכ"כ לעיל סימן קע"ט אות א' בשם האר"י ז"ל יעו"ש. וכתב מהר"א אזולאי בשם הירושלמי כל מי שתוכף לנט"י ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה והביאו הברכ"י אות ג' יעו"ש. ומיהו מזמור למנצח ופסוקי אברכה וכו' לא הוי הפסק כיון שהם לצורך הברכה וכמ"ש לעיל סימן זק"ן אות כ"ב בשם האר"י ז"ל יעו"ש:

כא כא) שם ואם הם יותר וכו' והאדנא שכולם מברכין כ"א בפ"ע ברכת המזון אע"ג שא' מברך בקול רם והם רבים אפילו הכי צריכין להמתין מלברך בהמ"ז בלחש עד שיתחיל המברך בקול רם משום ברכת הזימון ואע"ג דהוי יותר מכ"ב אמה וכדומה. מש"ז אות ג':

כב כב) [סעיף ז'] אין מברכין שום ברכה וכו' במרדכי פ' אלו דברים כתב דיחיד אינו מברך עליהם אבל ג' שאכלו שמזמנין צריך לברך. והביאו ד"מ אות ב' וגם י"א שאם היו ידיו מזוהמות מברך כמ"ש בטור אבל מסתמיות דברי הש"ע משמע דאפילו אם הם ג' או יותר שמברכין ברכת הזימון או שהיו ידיו מזוהמות אין לברך על מים אחרונים. וכ"מ מדברי הזוה"ק שהבאנו לעיל אות א' דהא דאין מברכין עליו משום שהוא חלק הס"א יעו"ש וא"כ לפ"ז לא שייך לחלק בין יחיד לרבים או לידים מזוהמות דבכל ענין אין לברך וכן עמא דבר:

כג כג) [סעיף ח'] ולהרמב"ם מנגב וכו' וביש"ש פכ"ה סימן יו"ד כתב דוקא המברך צריך לנגב ולא האחרים. מ"א סק"ו. והאדנא שכולם מברכין בלחש כולם צריכים לנגב. א"א אות ו' וכ"כ מחה"ש:

כד כד) [סעיף ט'] בכל מיני משקין משמע אפילו ביין מותר מיהו בלבוש כתב חוץ מיין שאעפ"י שמנקה אין נוטלין בו משום בזיונו של יין וכ"כ הר"ז אות ח' ועיין לעיל סימן ק"ס סעיף י"ב והב"ח כתב דלא נהגינן לנקות הידים לא בשמן ולא ביין יעו"ש. וכ"כ העו"ת אות ו' ובנ"ץ האריך כאן וכתב ומיירי באין לו מים כ"א משקין אז מותר הא יש לי מים אין ליטול במשקין. א"א אות ט' וכ"כ מאמ"ר אות ז' יעו"ש. ח"א כלל מ"ו אות ב' חס"ל אות ח' בן א"ח פ' שלח לך אות י"א:

כה כה) שם בכל מיני משקין. וה"ה במים הפסולין לראשונים. מ"א סק"ז ר"ז שם ח"א שם בי"מ אות ר' דה"ח אות ד' וכ"כ לעיל אות יו"ד יעו"ש. מיהו הריא"ז והב"ד בש"ג פ' אלו דברים כתב דכמו שבמים ראשונים אינם נוטלין אלא במים הראויים לשתיית בהמה וצריכין שיהיו מכח אדם אף מים אחרונים כיוצא בהם עכ"ד. והביאו כנה"ג בהגב"י. ונראה לענין דינא כיון דדעת האחרונים להתיר הכי נקטינן רק דלכתחלה יש ליזהר וכ"כ החס"ל אות ר':

כו **כו) ואם** עבר ולא נטל יטול לאחר בהמ״ז. חס״ל אות ח׳ בן א״ח שם. ונראה דה״ה אם היה בדרך ולא היה לו מים ליטול וגם לא שאר משקין ובירך בהמ״ז דיטול אח״כ. ועיין לעיל אות ז׳:

כז **כז) [סעיף יוד׳] יש שאין נוהגים ליטול וכו׳** דליכא מלח סדומית האדנא ומשום ידים מזוהמות ליכא דאין מקפידין על כך טור בשם התו׳ מ״א סק״ח עט״ז אות ג׳ אמנם איתא בילקוט ראובני ס׳ ויקרא דאיוב לא עשה כס׳ מים אחרונים והא גרמא ליה היסורין יעו״ש. והביאו כף החיים סימן כ״ה אות ד׳ וכ״כ בשו״ת רבי יעקב ממרוש סימן כ״ה שהיה שואל ומשיבין לו מן השמים דמים ראשונים ואחרונים דבר שבקדושה הם וכל דבר שבקדושה המקיל בו מקילין ימיו ושנותיו עכ״ל. וכ״כ הברכ״י אות ז׳ בשם מהר״א אזולאי והביאו הזכ״ל אות מ׳ חס״ל אות א׳ כף החיים שם אות ח׳ ועי״ש אות ט׳ שדחה ס׳ האומרים אם יש זימון א״צ מ״א יעו״ש. ומ״ש המו״ק לחלק בין זמן התלמוד לזמנינו לפי שהיו אוכלים באצבעותיהם כבר השיב על דבריו הפתה״ד אות ג׳ והיפ״ל אות ג׳ יעו״ש וכ״מ מדברי הזוה״ק והאר״י ז״ל שכתבנו לעיל אות א׳ דלא יש חילוק ובכל ענין צריך ליטול יעו״ש:

כח **כח) שם לדידיה הוו ידים מזוהמות וכו׳** אין ליתן לכתחלה לברך ברהמ״ז לקטוע אצבע או למוכי שחין דלא גרע מידים מזוהמות. חות יאיר סימן קע״ר. י״א בהגה״ט. זכ״ל אות מ׳ בי״מ בדיני מי המברך אות ב׳:

כט **כט) שם וצריך ליטול קודם וכו׳** ואפילו רוצה לברך על היין וידיו מזוהמות צריך לקנחם קודם. ס״ח סימן נ״ח ותתנ״ג. מ״א סק״ט. זכ״ל שם וה״ה כל הברכות אם מזוהמות אסור לברך. א״א אות ט׳ וכ״כ לעיל סימן קנ״ח אות ג״ן יעו״ש:

סימן קפב

א **א) [סעיף א׳] י״א שבהמ״ז טעונה כוס אפילו ביחיד וי״א שאינה טעונה כוס אלא בג׳ וי״א שאינה טעונה כוס כלל וכו׳** הנה משהניח מרן ז״ל ס׳ שלישית באחרונה משמע שכן דעתו לפסוק לענין דינא וכמ״ש לעיל סימן י״ג אות ז׳ יעו״ש ועוד משום דזה הוא ס׳ הרי״פ והרמב״ם כמ״ש בב״י וידוע דמרן ז״ל אזיל לפסק הלכה כדעת הרוב של ג׳ עמודי הוראה שהם הרי״פ והרמב״ם והרא״ש. אמנם דעת הזוה״ק והאר״י ז״ל בס׳ ב׳ דדוקא בג׳ טעונה כוס ולא ביחיד ונתני לזה טעם בסוד כמ״ש בזוה״ק פ׳ תרומה דף זק״ן ע״ב וז״ל כוס של ברכה לא הוי אלא בתלתא בגין דהא מרזא דתלת אבהן קא מתברכא ועל דא לא אצטריך כוס אלא בתלתא וכ״כ בפ׳ פנחס דף רמ״ו ע״א וז״ל לתלתא צריך כוס אמאי בינה איהי תליתאה מעשר ספירן (ר״ל דסדר עשר ספירות הם כתר חכמה בינה וכו׳ נמצא דבינה היא ג׳) מעילא לתתא ובגין דא פחות מג׳ לא צריך כוס יעו״ש. וכ״כ בשה״מ פ׳ עקב דאם הוא יחידי לא יברך בהמ״ז על הכוס כנז׳ בפ׳ תרומה ואם הם ג׳ ויש יין אז תברך ברהמ״ז על היין יעו״ש. וכ״כ הרמ״פ בס׳ אור צדיקים סימן כ״ג אות ל״ג בג׳ יברך ברהמ״ז בכוס ואם אין ג׳ אין כוס עכ״ל וכ״כ שם הרמ״פ בקו׳ דרך סעודה דכשמברך בהמ״ז בלא זימון ג׳ אסור ליקח כוס של בהמ״ז בידו ע״פ הקבלה יעו״ש. נמצא דדעת הזוה״ק והאר״י ז״ל דדוקא בג׳ מברכין בהמ״ז על הכוס אבל היחיד אינו יכול לברך על הכוס וכבר כתבנו לעיל סימן כ״ה אות ע״ה דדבר שלא נזכר בהדיא בגמ׳ ונחלקו בו הפוסקים דעת המקו׳ יכריע יעו״ש ועוד משמע מדבר הזוה״ק הנז׳ דלא יש חילוק בין שבת לחול ודלא כמי שכתב דבשבת יברך על הכוס אפילו ביחיד והביאו הזכ״ל אות ך׳ וכ״מ בש׳ הכוו׳ שלא כתב בדרושי סעודות שבת דיברך בהמ״ז על הכוס ומשמע דסמך עמ״ש בשעה״מ פ׳ עקב דדוקא בג׳ מברכין על הכוס ודוק. ומיהו אם יש עמו ג׳ אנשים שאכלו כאחד ואין שם יין אפ״ה יברכו ברכת הזימון ואעפ״י שאין שם יין. שה״מ שם:

ב **ב) שם טעונה כוס וכו׳.** מפני שהיא דרך כבוד ושבח נאה לסדר כן שבחו יברכתו יתׄ על הכוס וכמש״ה כוס ישועות אשא וכו׳ גם ע״פ קבלה יש בו סוד גדול כי הוא רומז למדה עשירית הנקרא כוס ישועות שמקבל מכולם ומשפיע ברכות ופרנסה לכל העולם והבן לבוש. ומ״ש מדה עשירית ר״ל בחינת המלכות כידוע. וכ״כ בזוה״ק פ׳ עקב דף רע״ג ע״ב כי כוס בהמ״ז הוא בבחינת המלכות יעו״ש וכ״מ מדברי הזוה״ק פ׳ תרומה שהבאנו באות הקודם ומ״ש בפ׳ פנחס בינה ר״ל בינה דמלכות או ר״ל שמקבל הארה מבינה והא והא איתא כידוע ועיין לעיל סימן זק״ן אות כ״ד ודוק ותבין. ולפי טעמי הזוה״ק הנז׳ דפ׳ תרומה ופ׳ עקב והלבוש משמע דנשים אין מברכין על הכוס אפילו כשמזמנין לעצמן כידוע ליח״ן:

ג **ג) שם ולא יאכל אם אין לו כוס וכו׳** כתב מ״א סק״א דדבר זה לא נמצא בפוסקים רק בטור והרבה להקשות עליו וסיים דהמיקל לא הפסיד יעו״ש. ומיהו עיין א״ר אות ב׳ שכתב ליישב קושיית מ״א ומכל מקום מסיק אפשר להקל כיון די״א בהמ״ז אין טעונה כוס יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

ד **ד) שם הגה. ומכל מקום מצוה מן המובחר וכו׳** משמע דאפילו ביחיד יש מצוה מן המובחר לברך על הכוס. וכ״כ הלבוש. בי״מ אות א׳ אמנם דעת הר״ז אות א׳ דדוקא בג׳ יש מצוה מן המובחר וכתב וכן נוהגין יעו״ש וכ״כ קיצור ש״ע סימן מ״ה אות א׳ בן א״ח פ׳ שלח לך אות ט״ז. וכ״מ מדברי

הזוה״ק ושעה״מ שהבאנו לעיל באות א׳ דאפילו בג׳ אינו אלא למצוה מן המובחר אבל יחיד לא יברך על הכוס יעו״ש:

ה ה) **מנהג** החסידים כשמברכין בהמ״ז על הכוס שיהיה הפת שבשלחן מונח לצד שמאל המברך כדי שיהיה כוס של ברכה בימין שלו והפת בשמאלו ויש טעם בדבר עד״ה. בן א״ח שם אות י״ז:

ו ו) **[סעיף ב׳] ואם אין יין מצוי וכו׳** כתב הטור סימן ער״ב יש מפרשין דלא הוי חמר מדינא אלא אם כן שלא יהא יין גדל מהלך יום כל סביב העיר. והביאו הב״ח בסימן זה וכתב ולפ״ז אף בעיר שמצוי יין הרבה אצל החנוני שמביאין ממקומות שגדל שם יין הו״ל מקום שאין היין מצוי בו כיון שאיצו גדל מהלך יום כל סביב העיר ומברכין בהמ״ז על כוס של שכר שעורים אם אין לו יין בביתו עכ״ל. אבל השכנה״ג שם אות ד׳ כתב דלא כתבו יש מפרשין כן אלא לומר דאם נמצא יין קרוב לעיר מהלך יום אחד אעפ״י שאין יין מצוי באותו מקום אין השכר נקרא חמר מדינה אבל אם בעיר מצוי יין הרבה אעפ״י שמביאין אותו מרחוק יותר ממהלך יום אחד פשיטא דאין מברכין על השכר כיון דיין מצוי באותו מקום עכ״ד וכ״נ דעת הא״ר אות ד׳ וכ״פ הבי״מ אות ג׳:

ז ז) **שם ואם אין יין מצוי וכו׳** כתב הב״ח יש מי שהורה שיש לברך בהמ״ז אכוס של שכר שעורים לפי שהוא חמר מדינה וגם הוא ממין ז׳ ומין ז׳ עדיף ולא נהירא דאע״ג דהלכה כרבי יהודה דמין ז׳ עדיף כדלקמן בסימן רי״א ה״ד כשחפץ לאכול משניהם וברכות שוות אז יברך על מין ז׳ ויפטר החביב אבל בשאינו חפץ לאכול המין ז׳ פשיטא דאף לר״י מברך על מה שחפץ עכשיו לאכול וכ״כ בתה״ד סימן ל״ב כיון שקבעו לשתות מי דבש ואינם חפצים לשתות שכר שעורים שאינו חביב להם פשיטא דעל מי דבש יש לברך בהמ״ז ועוד שהרי גם הוא חמר מדינא כמו שכר שעורים עכ״ל. והביאו שכנה״ג שם אות ב׳ עו״ת אות ב׳ וכתב שכ״כ השל״ה יעו״ש. ט״ז סק״א מ״א סק״ב בי״מ אות ו׳ וכתב שם המ״א דאין דברים אלו אלא במדינות שרגילים לשתית המי דבש והוי חמר מדינה אבל במקים שאין שותין אלא לפרקים לא הוי חמר מדינה מידי דהוי אשאר משקין כגון יין תפוחים ויין רמונים עכ״ד. וכ״כ א״ר אות ה׳ מש״ז אות א׳ בי״מ אות ז׳:

ח ח) **כתב** המרדכי בפ׳ ע״פ שאם לקו הכרמים ואין יין מצוי אע״פ שבשאר שנים מצוי רוב יין לשנה זו מיהא הוי השכר חמר מדינא. והביאו ב״י סימן ער״ב וכתב ונראה היכא שאין יין ישראל מצוי אעפ״י שנמצא שם יין עכו״ם הרבה שפיר הוי שכר חמר מדינא עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגב״י סימן זה אות ה׳ ואות ו׳ וכתב שהוא פשוט. עו״ת אות ב׳ א״ר אות ד׳ בי״מ אות ד׳ ואות ה׳:

ט ט) **כתב** רש״ל בתשו׳ סימן כ״ג בשעת הדחק יכול לברך אפילו על קוואס או בארשט דהא בלא״ה אסור לשתות אחר בהמ״ז בלא ברכה ואין להורות כן בפני ההמון שלא לזלזל אף שלא בשעת הדחק ע״כ והביאו הט״ז סק״א וכתב ואני אומר דיש ביזוי הברכה ואין לדמותו לכוס פגום דסס״י זה כי זה הוא בזיון טפי ואין לו חשיבות יותר ממים ולא יעשה כן בישראל עכ״ל א״ר אות ה׳ ר״ז אות ג׳:

י י) **שם חוץ מן המים.** ואעפ״י שרוב שתייתן מים אין מברכין עליו. מ״א סק״ג. א״ר שם:

יא יא) **שם הגה. ומה שנוהגין במדינות אלו לברך על השכר וכו׳** טוב יותר לברך על כוס של יין פגום מעל שאר המשקים שאינם פגומות כמ״ש סימן רצ״ו לענין הבדלה עט״ז אות ב׳ ועיין מ״א שם סק״ה שכתב דהיינו אם אינו חמר מדינה אבל חמר מדינה יותר טוב משל יין פגום יעו״ש. וכ״כ א״א בזה הסימן אות י״ב ר״ז אות ו׳:

יב יב) **שם בהגה וקובעין הסעודה עליו וכו׳** פי׳ די״א דאם קבע סעודתו על שאר משקין מברך עליהם אפילו במקום דאיכא יין. מ״א סק״ד. ועיין מ״ש עליו המאמ״ר אות ד׳:

יג יג) **שם בהגה. וא״א לקנות יין וכו׳** ודוקא שאין יין בביתו אבל אם יש לו יין בביתו אפילו שעכשיו קבע על שאר משקין ואפילו שאין היין מצוי באותו מקום לא יברך אלא על היין. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ ע״ת אות ב׳ מ״א סק״ה. וכתב שם המ״א דאם יש לו מעט יין בביתו לצורך קידוש א״צ לברך עליו דקידוש לכ״ע טעון כוס וחמיר מבהמ״ז. והביאו א״ר אות ו׳ וכתב דה״ה להבדלה. וכ״כ א״א אות ה׳:

יד יד) **שם בהגה. אמנם המצוה מן המובחר לברך על היין.** ומיהו מדברי שעה״מ שהבאנו לעיל אות א׳ משמע דאין מברכין בהמ״ז אלא דוקא על היין ואם אין יין אין מברכין על שאר משקין כלל יעו״ש. וכ״מ בתיקונים תיקון מ״ז ונתן טעם בסוד דיין חושבן סו״ד מן יסוד וצריך יו״ד דברים דאינון בחושבן יו״ד מן יסוד יעו״ש ובדברינו לקמן סימן קפ״ג אות א׳:

טו טו) שם בהגה. ויש מדקדקין וכו' הטעם בב"י משום דאיתא במדרש הנעלם דפחות מג' א"צ כוס וכדי לקיים גם דעת הפו' דצריך כוס הם עושים זה הפשרה יעו"ש. והביאו הט"ז סק"ב. אבל הב"ח כתב שאפילו ביחיד יתפוס הכוס בידו ודלא כהמדקדקים ועוד כתב דאף המדקדקים לא אמרו להניח על השלחן אלא בכוס של יין אבל בשאר משקין כשהוא חמר מדינה מודו דיש לתפוס הכוס בידו אפילו ביחיד יעו"ש. והביאו מ"א סק"ו. א"ר אות א' ומיהו כבר כתבנו לעיל אות א' דע"פ הזוה"ק והאר"י ז"ל ביחיד א"צ כוס כלל והכי נקטינן:

טז טז) שם בהגה. רק מניחים אותו וכו' כתב ק"נ בפ' ע"פ אות ב' דכל כוס של חובה כגון ברכת הזימון וקידוש עם היות שיש לכל אחד כוס מיוחד מ"מ אין האחרים נוטלין כוס בידן זולת אותו שמכבדין אותו להוציאם לחוד יעו"ש:

יז טוב) [סעיף ג'] צריך שלא יהא פגום וכו' כדאמרינן בפסחים ק"ו ע"א. ש"מ טעמו פגמו. רבי יעקב בר אידי קפיד אחצבא פגימא. רב אידי בר שישא קפיד אכסא פגימה. מר בר רב אשי קפיד אפילו אחביתא פגימתא. ופרשב"ם קפיד אכסא פגימא לקידוש ולהבדלה ולבהמ"ז ולכל ברכות שתיקנו לסדרם על היין שלא יברך על כוס פגום אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך ברא פרי הגפן (ר"ל אפילו הוא פגום) שאסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה ע"כ. ומביאו ב"י. וכ"כ הלבוש. עו"ת אות ג' ועיין לקמן סימן רע"א סעיף יו"ד וסימן רנ"ו סעיף א':

יח חי) שם. שלא יהא פגום וכו' ועיין לקמן סימן קפ"ג סעיף ג' שכתב שם שגם הכוס בעצמו צריך שלא יהא פגום יעו"ש. ובדברינו לשם בס"ד:

יט יט) שם. שאם שתה ממנו פגמו. דאפילו לא הקריב אליו את פיו אלא שפך לתוך פיו. ר"ז אות ד' והשותה מכוס על ידי קנה חלול כתב השבו"י ח"ג סימן י"ד מן הדין אין הכוס פגום אך כיון שיש תקנה להוסיף מעט מים או יין אין להקל יעו"ש. שע"ת אות יו"ד:

כ ך) שם. אבל אם שפך וכו' וקשה דהא מלא בעינן לכ"ע וי"ל דשופך אותו אח"כ לכוס קטן ממנו והוא מלא. א"נ דאינו שופך כ"א מעט באופן שעדיין שם מלא עליו ט"ז סק"ג. מ"א סק"ז א"ר אות ז' ר"ז שם וכתב אבודרה"ם הלכות הבדלה דאם טעמו באצבעו לא פגמו כדחזינן בברכת המילה שמשים אצבעו בכוס ונותן בפי תינוק ומברך עליו והביאו א"ר שם. זכ"ל אות כ'. ועייו ביו"ד סימן רס"ה ססעיף א':

כא כא) שם. אין בכך כלום. מיהו הרשב"א כתב דאם שקיל מיניה מידי הוי פגום וכמו שמברך על שיורי כוסות. והביאו ב"י. וכתב א"ר אות ח' דיש לחוש לדבריו ואפילו לידיו או לכלי אחר צריך לתקנו היכא דאפשר יעו"ש. ולפ"ז גם לטועמו באצבעו שכתבנו באות הקודם יש לחוש לכתחלה:

כב כב) שם. אין להקפיד. ומיהו ברי"ו אוסר ומביאו ב"י. וכ"כ בשו"ת הגאונים סימן של"א והביאו כנה"ג בהגב"י. וכתב דיש ליזהר לכתחלה יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ח. ר"ז שם. בי"מ אות ח' חס"ל אות ב' בן א"ח פ' שלח לך אות כ':

כג כג) שם. פסולים לימזוג וכו' וכ"ש דפסולים לתקן בהם כוס פגום של יין דכיון שהם עצמם פגומים היאך יתקן הפגום. ב"ח. שכנה"ג בהגב"י אות י"א. בי"מ אות י"ב:

כד כד) [סעיף ד'] צריך לתת וכו' פי' קודם שישתה המברך כדי שכולם ישתו מכוס שאינו פגום ב"י בסוף סימן רע"א. ט"ז סק"ד. ועיין בד"מ אות א' שכתב בשם הר"ן דנהגו לשפוך מכוס של ברכה לכוסות האחרים אפילו שאינם פגומים ולא משום חיובא אלא משום יקרא דכוס בלבד יעו"ש. והביאו הזכ"ל שם. ועיין לקמן סימן ק"צ אות ו':

כה כה) שם. ויש מי שאומר שא"צ הוא דעת הרא"ה בב"י דס"ל שא"צ כוס שאינו פגום אלא להמברך ט"ז סק"ה. ומ"ש שם הט"ז עיין מ"ש עליו המאמ"ר אות ה' יעו"ש. ומיהו דעת מרן ז"ל כס' ראשונה שהיא בסתם וכן סתם לקמן בסימן ק"צ סעיף א' ובסימן רע"א סעיף י"ז כס' ראשונה יעו"ש. וכן דעת מור"ם ז"ל בד"מ אות א' יעו"ש. וכ"כ הלבוש דנוהגין כס' הראשונה. שכנה"ג בהגב"י אות י"ב. וכ"כ המאמ"ר שם. ועיין בדברינו לעיל סי' י"ג אות ז' ודוק:

כו כו) [סעיף ה'] אם החזיר וכו' דוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות כן. ולכן נוהגין להוסיף עליו מעט מהקנקן ובזה מתוקן ואח"כ שופכין אותו להקנקן ואח"כ מוציאין אותו מהקנקן לשם ברכה כמ"ש סי' קפ"ג. ב"ח מ"א סק"ט. סו"ב אות ד' ר"ז או' ה' חס"ל אות ג':

כז כז) שם. אם החזיר וכו' משמע בב"ח דדוקא כששופך ממנו מעט מעט אמרינן קמא קמא בטיל אבל כששופך בבת אחת לא יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"ו. אבל המ"א שם כתב דאין להחמיר כיון דאפילו ביין נסך יש מקילין כמ"ש ביו"ד סימן קל"ד וכאן אין להחמיר כלל ובלבד שיהיה היין שבקנקן יותר מהיין שבכוס עכ"ד. והביאו הבי"מ אות י"א:

כח כח) [סעיף ו'] **יכולים לתקן כוס פגום וכו'** כתב המרדכי פ"ג שאכלו דכן נוהגין באשכנז אבל בצרפת נוהגין שכל ששתה ממנו מחזיקין אותו בפגום אם לא יערה הכל לחוץ כל מה שבכוס וימזוג יין אחר לקדש עליו וכן בבהמ"ז עכ"ל והביאו ב"י וכתב ומנהגינו כמנהג אשכנז. ומיהו עיין בא"ר סימן רע"א אות כ"ג שכתב דלא מהני תיקון מעט מים או יין אלא כשאין לו כוס שאינו פגום אבל באפשר אין להתיר ושכ"מ בתניא ובמרדכי ואגודה ודלא כמשמע בב"י יעו"ש. והביאו הזכ"ל אות כ':

כט כט) **שם. יכולין לתקן וכו'** דעיקר הפגם משום ששתה ממנו מעט וכשחוזר ומוסיף עליו מתקן בכך דומיא דפגימת המזבח כשחוזר וסתמו מתקן. מ"א סק"י. ר"ז אות ה':

ל ל) **שם. ע"י שיוסיפו מעט יין** כתב מהר"ם מ"ץ דכוס פגום אין יכולין למלאותו ולתקנו אלא מכוס שיש בו רביעית ובשם רבינו אליעזר הלוי אמרו אפילו בלא תוספת יש תקנה כגון אם שתה מכוס גדול יערה אותו בכוס קטן ואם יהיה בו כשיעור ברכה יכול לברך עליו עכ"ל והב"ד הב"ח והקשה עליו מהש"ס וכתב אפשר דר"א הלוי לא אמר שיכול לברך עליו בכה"ג אלא בשעת הדחק שא"א בכוס אחר וכתב דהכי נהוג יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגב"י אות יו"ד. עו"ת אות ה' זכ"ל שם. ומשמע שם בב"ח דהא דיש להתיר בשעת הדחק ה"ד בשאין לו אפילו מים לתקנו יעו"ש. וכ"כ הבי"מ אות ט"ז:

לא לא) **שם. שיוסיפו עליו מים וכו'** ונראה שהכלי שמשימין בו המים לתקן בו הפגום צריך שישימו בו רביעית מים שאז חשוב לתקן בו הפגום שהרי אפילו כשמתקנו ביין צריך שיהא בו רביעית כמ"ש בסמוך בשם מהר"ם מ"ץ כ"ש במים. ב"ח. שכנה"ג שם אות י"א. א"ר אות י"ג. זכ"ל שם. בי"מ אות י"ג. חס"ל אות ד'. ועיין לעיל אות כ"ג:

לב לב) **שם. שיוסיפו עליו מים וכו'** כתב הרדב"ז סימן רכ"ב דלא יתקנו ע"י מים אא"כ הוא שעת הדחק שאין לו יין שאינו פגום שלא יבטל המצוה יעו"ש. ער"ה אות ה' ועיין עט"ז אות ד':

לג לג) **שם. שיוסיפו עליו מים וכו'** ה"ד כשהוא חזק עדיין ויוכל לסובלו אבל אם כבר היה מזוג כדינו ואם היה משים בו יותר היה מקלקלו ולא יהיה ראוי לשתייה אין זה תיקון ופסול לברכה. הרא"ש פ' אלו דברים ופ' ע"פ. ב"ח שכנה"ג שם אות י"ג. א"ר אות י"א. ר"ז אות ו' בי"מ אות ט"ו. חס"ל שם:

לד לד) **שם. עליו מים וכו'** אפשר דדוקא יין מיתקן במים שרגילין למוזגו בכך אבל שאר משקין לא. ואפשר דכל שאינו מקלקלו בכך שרי. מ"א סימן י"א א"ר שם. ר"ז שם. בי"מ אות י"ד:

לה לה) [סעיף ז'] **בשעת הדחק וכו'** פי' שאין לו אחר. רשב"ם. מ"א ס"ק י"ב. ודוקא כשאין לו אפילו מים לתקנו דאם יש לו מים אין לברך על כוס הפגום כיון דיש לו תיקון. ב"ח. והט"ז סק"ז כתב דמיירי שכבר נמזג במים ואם ימזוג עוד יתקלקל יעו"ש. וכ"כ א"ר אות י"ב. ועיין לעיל אות י"א:

לו לו) **שם. על כוס פגום.** כתב הטור יש שנותנין בו מעט פירורין של פת ואומרים שמתקן בכך ומנהג של שוטים הוא ואין לו לא סמך ולא ראיה עכ"ל והב"ד ב"י וכתב דהדין עמו. וכן כתב הלבוש. מיהו הב"ח כתב דכ"כ קצת גדולים שנוהגין לסותמו בלחם וראיתי כתוב דאיכא סמך מקרא דגורן ויקב. שהגורן ממלא ומתקן היקב עכ"ד. והביאו שכנה"ג שם אות י"ד א"ר אות י"ד וכ"כ העט"ז אות ד' א"א או' י"ב. וכתב שם הא"ר ומשמע דבהרבה פירורין לא מהני דהקריבהו נא לפחתך. ועוד דהא צריך הדחה מבפנים משום שיורי פת כדלקמן עכ"ל. והביאו א"א וכתב דהיינו שיתן רק פירור אחד יעו"ש:

לז לז) **ויש** נוהגין להקפיד כשיש בתוכו פירורי פת ואפשר דסוברים דבעינן שיהא מלא יין דוקא ובטור לא משמע כן דהא לא כתב דיש איסור בדבר. מ"א שם. ונראה דטעמם כיון שכתב הטור דלא מהני תיקון זה ובא"ר כתב דיש חששות של איסור משום הקריבהו נא וכו' וגם צריך הדחה וכו' כמ"ש באות הקודם לכן נוהגין להקפיד:

סימן קפג

א א) [סעיף א'] **כוס של בהמ"ז צריך הדחה וכו'** דהכי איתא במסת ברכות דנ"א ע"א. עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה. חי ומלא. עיטור ועיטוף. נוטלו בשתי ידיו ונותנו לימין. ומגביהו מן הקרקע טפח. ונותן עיניו בו. וי"א אף משגרו במתנה לאנשי ביתו. א"ר יוחנן אנו אין לנו אלא ד' בלבד. הדחה שטיפה חי ומלא ע"כ. ודברי הגמרא הנזכר ופירושה הביאה הטור וכתב דהרמב"ם ז"ל לא הזכיר אלא ד' של ר' יוחנן אבל

התו׳ כתבו מניינא דרבי יוחנן לא אתי אלא למעוטי עיטור ועיטוף אבל בנתינה לימין מודה דא״ר יוחנן ראשונים שאלו שמאל מהו שתסייע לימין ומסתמא גם במקבל בב׳ ידיו מודה דדריש להו מקרא שאו ידיכם קודש. ובמגביה טפח נמי דדריש להו מכוס ישעות אשא. וכן נותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו מן הברכה. וכן רב נחמן היה רגיל לשלחו לאשתו. ובכל הנך רגילין האדנא ואף בפריסת סודר שלא יברך בגילוי הראש ואין חסר לנו אלא עיטור עכ״ל הטור. וכ״כ בתו׳ שלפנינו מדהאמוראים היו עושים עיטור ועיטוף משמע שהיו מחמירין על עצמן והיו נזהרים בכולם ולפיכך יש להחמיר בכוס של ברכה עכ״ל. והב״ד ב״י וכ״פ כאן בש״ע כדעת התו׳ והטור. וכתב המחב״ר אות א׳ בשם הרמ״ע באלפסי זוטא ותר״י והרשב״א דהדי׳ דוקא לעיכוכא אבל השאר למצוה מן המובחר וכתב שכן הסכים תפארת שמואל בהגהו׳ על הרא״ש יעו״ש. וסוד אלו יו״ד דברים עיין בזוה״ק פ׳ פנחס דף רמ״ה ופ׳ עקב דרע״ג ע״ב ובתיקונים תיקון מ״ז וכתב שם בתיקונים דהיין הוא גי׳ סוד והיו״ד דברים הם יו״ד של יסוד יעו״ש. ועיין לקמן אות ח״י:

ב **ב) וכתב** הב״ח ולענין הלכה נראה כיון דהתוספת והרא״ש ז״ל העידו שהיו נוהגין בזמניהם אף בפריסת סודר וכ״כ הטור והר״י כל ירא שמים יהא נזהר בשעת ברכה להתעטף במלבוש העליון וגם להשים הכובע על ראשו ולא יברך במצנפת קטנה ואף כשמברך ביחיד יהא נוהג בכך עכ״ל. שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ עו״ת אות ט׳ מ״א סק״ה א״ר אות ט״ז. וכ״כ האחרונים:

ג **ג) טוב** לעטר כוס של בהמ״ז וקידוש והבדלה שיהא ששה כוסות סביב. מעשה רב הלכות נט״י אות כ״ז. פת״ע אות א׳ ומיהו עיין בטור שכתב ג׳ פירושים בענין העיטור י״א שמעטרו בתלמידים דהיינו שמושיב תלמידים סביביו בשעת הברכה וי״א שמוסיף עליו בברכת הארץ (י״א יין וי״א מים עיין פרישה אות ג׳) וי״א שמניח כוסות יפים סביביו להדרו בהן יעו״ש ובזוה״ק שם כתב דמעטרו בתלמידים יעו״ש וע״כ אין נוהגין עכשיו לעטרו בכוסות כי סומכן על דברי הזוה״ק דהעיטור בתלמידים וזה אינו נמצא בכל עת וכשנמצא בל״ה הם יושבים סביב המברך:

ד **ד) שם ואם הוא נקי.** כגון היכא דלא שתו בו בשעת אכילה ועכשיו בשעת הברכה מוצאין אותו נקי אין צריך הדחה ושטיפה. ב״י. פרישה אות ב׳ מיהו מדברי הזוה״ק והתיקונים שכתבו באות הקודם שנתנו טעם בסוד להדחה ושטיפה משמע דדוקא צריך הדחה ושטיפה במים ואפילו אם הוא נקי יעו״ש:

ה **ה) שם ואין בו שיורי כוסות וכו׳** פי׳ שיורי יין ששרה בו פת. מ״א סק״א בשם רש״י. א״ר אות א׳ וה״ה כשמקנחו במפה שפיר דמי. טור. מ״א שם א״ר שם. וכתב שם הא״ר דטוב להדיח אפילו כשאין בו שיורי פת אם לא שהוא נקי וצח משום הקריבהו נא לפחתך עכ״ל ומיהו כבר כתבנו באות הקודם דלפי דברי הזוה״ק משמע דוקא צריך הדחה וגם צ״ל במים יעו״ש. אך בשעת הדחק שאין לו מים י״ל דסגי לקנחו במפה מבית ומחוץ. וכ״כ החס״ל אות ב׳ יפ״ל אות א׳:

ו **ו) [סעיף ב׳] ואז מוזגו וכו׳** כתב הרב״י שנוהגין כן במדינתנו אף שאין היינות חזקים כי יש בזה סוד ע״פ הקבלה ועוד טעמים אחרים יעו״ש מ״א סק״ב. א״ר אות ב׳ זכ״ל אות ך׳ וכן כתב בשה״מ פ׳ עקב וז״ל בברכה ב׳ בהגיעך אל תיבת את שבפסוק ואכלת ושבעת וברכת את אז תמזוג הכוס במים וכו׳ כנודע ומלת את היא המלכות הנקראת כוס ותסתכל במים ההם בעת שתתנם בכוס ותכוין כי מים גי׳ ץ׳ כמנין ט׳ יודין שבד׳ הויו״ת ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן עכ״ל וכתב בס׳ מעבר יבק מאמר שפת אמת שצריך להטיל בכוס ג׳ טפות זה אחר זה יעו״ש. והביאו הפתה״ד אות א׳ רו״ח אות א׳ יפול אות ב׳ בן א״ח פ׳ שלח לך אות כ״ב. ונ״ל הטעם משום דהיין הוא בבחינת הבינה דדינין מתערין מנה ולכן צריך למתקו במימי החסד ולפי שהבינה היא שם ס״ג ויש בו ג׳ יודין לכן כנגדם צריך להטיף ג׳ טפין למתקו:

ז **ז) שם להודיע שבח הארץ** כדי להראות לכל העומדים שם שבח א״י שהיין שלה חזק וצריך ליתן לתוכו מים ואעפ״י שהמברך בחו״ל מאחר שאינו מוזגו עד ברכת הארץ מוכחא מילתא ששבח ארץ ישראל הוא בא להראות. ב״י. ר״ז אות ג׳:

ח **ח) שם הגה. ויש אומרים דאם היין אינו חזק אין צריך למזגו וכו׳** ומיהו כבר כתבנו לעיל דע״פ הקבלה צריך למזגו וע״כ אף שאינו חזק יש למזגו בדבר מועט דהיינו רק ג׳ טיפין וכמ״ש לעיל אות ו׳ יעו״ש:

ט **ט) שם בהגה. ויוציאנו מן החבית לשם ברכה.** כי חי כו׳ פרישקו בלע״ז וכתב ריו״ו ויוציאנו מהחבית מיד סמיך לברכה ואף לדידן נמי ישלח לחנוני לקנות סמוך לברכה כדי שיהיה חי מ״א סק״ג. מיהו הא״ר אות ג׳ כתב דטרחא הוא להמתין לקנות סמוך לברכה. ועל כן נראה לי דיש לקנות מקודם בקנקן ורק לא יוציאנו מן הקנקן עד שעת ברכה וישפכנו בכוס לשם ברכה ואח״כ ראיתי שכ״כ א״א אות ג׳:

י **י) שם בהגה. וכוס של ברכה ימלאנו וכו׳** ודלא כי״מ עטור שלא יהא מלא כל כך שיהיה למעלה בכוס עטרה סביביו. מ״א סק״ד. ועיין ט״ז סק״ד. ושיעור כוס של ברכה רביעית הלוג לקבל ה׳ רביעאה דשם הוי״ה זוה״ק פ׳ פנחס דרמ״ו ע״א:

יא יא) **שם בהגה. מלא על כל גדותיו.** נראה דלא דוקא דהא צריך ליתן בו מים בברכת הארץ וכתב החס״ל אות ג׳ דאם היין חזק שצריך הרבה מים וצריך שיהא הכוס מלא ימזגנו קצת קודם בהמ״ז ומוסיף בברכת הארץ ויכוין למתק הדינים עכ״ל אבל הרב בן א״ח פ׳ שלח לך אות כ״א כתב דיש לפקפק בזה דהא איכא דס״ל שצ״ל בתחלת הברכה חי שאינו מזוג וזו הסברה נראית עיקר דהא ברעיא מהמנא (פ׳ עקב דרע״ג ע״ב) נקיט לה בסתמא ולשאר סברות נקיט להו בשם י״א ואם ימזגנו קודם ברכה נמצא חסר ח״י לס׳ הנז׳ ע״כ אעפ״י שצריך מים הרבה ומוכרח שיהיה חסר בתחלת הברכה חסרון הניכר לעין לית לן בה מאחר שבברכת הארץ מוזגו ונעשה מלא. מיהו נ״ל עכ״פ צריך שיהיה בו בתחלת הברכה שיעור רביעית עכ״ד:

יב יב) **שם בהגה. מלא על כל גדותיו.** דכל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה. וי״א זוכה ונוחל ב׳ עולמים עוה״ז ועוה״ב ברכות כ״א ע״א:

יג יג) **שם בהגה. מלא על כל גדותיו.** ומכל מקום אם חושש שאם יהא מלא הרבה ישפך ויתבזה ומניח קצת ריקם למעלה אין לחוש שעדיין שם מלא עליו. ט״ז סק״ד ר״ז אות ד׳:

יד יד) **[סעיף ג׳] צריך לחזור אחר כוס שלם.** שי״א זהו פי׳ של חי שאמרו בגמרא דבעינן חיות הכלי שלא יהא שבור דכלים שבירתן היא מיתתן כמ״ש הטור. וכ״ה בזוה״ק פ׳ עקב דרע״ג ע״ב יעו״ש. ואפילו יש רביעית מנקב ולמטה. מש״ז אות א׳:

טו טו) **שם כוס שלם** ואפילו אם גוף הכוס שלם ורק הבסיס שלו מלמטה שבור אין לברך עליו מט״מ סימן ש״ח בשם מהרי״ל שכנה״ג בהגה״ט אות ב מ״א סק״ה. א״ר אות ה׳ וכתב בשכנה״ג שם דאף שיכול לעמוד בלא סמיכה אין לברך עליו. והביאו א״ר שם וכתב ודלא כהעו״ת. וכן כתב א״א אות ה׳ וכוס זכוכות שנשבר בסיסו ועשה לו של מתכת עיין בתשובת בית שלמה חא״ח סימן ל״א שלא רצה להכשיר יעו״ש. א״ח אות ב׳ ועיין באות שאח״ז:

טז טז) **שם כוס שלם. לא פגום ולא נשבר.** כלבו סומן כ״ה והביאו א״ר שם וכתב אפשר דפגום שיש בו חסרון מעט כדי חגירת צפורן ומיהו בנסדק פוסל אף בלא חסרון יעו״ש. וכן כתב ח״א כלל מ״ו אות ז׳ קיצור ש״ע סימן מ״ה אות ד׳ חס״ל אות ד׳ בן א״ח שם אות כ״ג. ועיין בשכנה״ג שם דבנשבר בסיסו מתיר בשעת הדחק ובנשבר שפתו מסתפק יעו״ש. אבל הא״ר שם כתב דבא״א יש לברך בהמ״ז אף על כוס שבור דלא עדיף מכוס פגום יעו״ש וכן כתב המש״ז אות א׳ בי״מ אות ג׳ וכן כתב ריעב״ץ והביאו עמה״ש על קיצור הש״ע שם. וכ״מ בח״א שם:

יז טוב) **שם וכתב הא״ר נ״ל שאין קפידא לברך בכיסוי של כוס וקנקן ול״ד לנט״י** לעיל סימן קנ״ט דהתם בעינן כלי הנעשה מתחלה לקבלה. ומ״מ בדאפשר בריוח יש להקפיד עכ״ל. א״א שם. זכ״ל אות ך׳:

יח חי) **וכתב** שם המ״א דכתבו המקובלים להצריך כל היו״ד דברים חוץ מעיטוף בחו״ל עכ״ל. וכ״כ העט״ז אות א׳ בשם ס׳ יששכר דאין עיטוף נוהג אלא בא״י משום כבוד השכינה יעו״ש. מיהו בספרי האר״י ז״ל שבידינו לא כתוב זה ואדרבה בזוה״ק פ׳ עקב דרע״ג ע״ב ובתיקונים תיקון מ״ז כתוב דעכשיו אין לנו אלא ד׳ יעו״ש. אמנם כבר כתבנו לעיל אות א׳ בשם הפו׳ דלכתחלה יש ליזהר יעו״ש:

יט יט) **[סעיף ד׳] מקבלו בשתי ידיו וכו׳** וצריך שימסור לו הכוס אדם אחר בשתי ידיו וגם הוא יקבלו בשתי ידיו כמ״ש בזוה״ק פ׳ תרומה דק״נ ע״ב וז״ל כוס של ברכה אצטריך למיהב ליה בימינא ובשמאלא ולקבלא ליה בין תרוייהו בגין דאתיהיב בין ימינא ושמאלא ולבתר ישתביק ליה בימינא דהא מתמן אתברכא עכ״ל. וכ״כ הזכ״ל שם. יפ״ל אות ג׳. בן א״ח פ׳ שלח לך אות ט״ז. ומ״ש מתמן אתברכא ר״ל על בחי׳ המלכות שלוקחת הארה מימין הת״ח והדברים עתיקים ויחזיק הכוס נגד החזה ממש ויש בו סוד. אור צדיקים סימן כ״ג אות ל״ז ומשמע שצריך דוקא המברך בעצמו לאחוז הכוס בידו מהתחלת בהמ״ז עד סופה ועד שיברך בכה״ג. וכ״מ מדברי שעה״מ שנכתוב באו׳ שאח״ז ומדברי הזוה״ק שנכתוב באות כ״ד יעו״ש. ועיין לקמן סימן ק״ץ אות כ״א:

כ כ) **שם. מקבלו בשתי ידיו וכו׳** וז״ל שעה״מ פ׳ עקב תחלה תאמר המזמור והפסוקים הנז׳ עד סוף הפסוק ואנחנו נברך יה וגו׳. ואח״כ תיטול הכוס בימינך ותעמידנו על ה׳ אצבעותיך הימניים ממש על גביהם ותתן עיניך בכוס בכל בהמ״ז עכ״ל. ומיהו בש״ש ח״ד על שעה״מ הנז׳ גריס על גובהן ופי׳ שיטול הכוס באצבעותיו הזקופות למעלה ולאפוקי שלא יתן הכוס בכף היד וגם שלא יהיה ע״ג האצבעות כשהן פשוטות יעו״ש. וכ״כ בשער הכוונות דע״א ע״ג בהדיא דצריך לאחוז הכוס באצבעותיו ונתן טעם בסוד יעו״ש. ובענין המזמור והפסוקים כבר כתבנו אותם בסימן זק״ן יעו״ש ור״ל שאחר שיאמר פסוק ואנחנו נברך יה וגו׳ אז יקח הכוס בידו ויאמר פסוק וידבר אלי זה השלחן וגו׳ לשם יחוד וכי׳ וכ״כ בן א״ח שם:

כא כא) **שם. מקבלו בשתי ידיו וכו׳** ולא יטול הכוס בבתי ידים רק יסירם קודם. ברכות מהר״ם מ״א סק״ו. א״ר אות א׳ סו״ב אות ד׳:

כב **כב) שם בהגה. והיינו דוקא שלא תגע השמאל וכו'** מיהו הט"ז סק"ב כתב שראוי לנו שלא לסמוך על קולא זו וכל סיוע אסור יעו"ש. וכ"כ המ"א סק"ו דיש להחמיר אם לא לצורך יעו"ש. וכן כתב א"ר אות ז' סי"ב אות ה' יכתב שכ"מ בזוה"ק. ר"ז אות ז':

כג **כג) שם. ומגביהו מהקרקע טפח וכו'** דכתיב כוס ישועות אשא וכו' וטעמא משום שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו. טור. ולפ"ז אף אם הנותן מגביהו ונותנו למברך שפיר דמי:

כד **כד) שם. ונותן בו עיניו וכו'** וז"ל הזוה"ק שם כוס של ברכה אצטריך לאשגחא ביה בעינא בגין דכתיב עיני ה' אלהיך בה ולא אצטריך לאתנשי מינא אלא לאשגחא ביה. כוס של ברכה אתברך בההוא ברכתא דקא מברך בר נש עליה להקב"ה בגין דאיהו רזא דמהימנותא ואצטריך לנטרא ליה בנטירו עלאה כמאן דאיהו חשיבותא דמלכא דהא בגיניה אתברך פתוריה בשעתא דברכת מזונא דההיא בר נש מברך עכ"ל:

כה **כה) שם הגה. וע"כ אין לוקחין כוס שפיו צר וכו'** בד"מ אות ה' כתב הטעם בשם הר"א מפראג אפשר דסמכו על מ"ש בסוכה דמ"ט רבא אכסא דברכתא מגמע גמועי ופרש"י לגימות גסות דרך חשיבות ושביעה וכו' והוא כתב הטעם משום שצריך ליתן עיניו בכוס וזה לא יוכל לעשות היטב בכלי שפיו צר עכ"ל. ומיהו הט"ז סק"ד הקשה ע"ז וכתב דמ"ש חז"ל נותן עיניו בו אינו על מה שבתוכו אלא על הכוס בעצמו וע"כ כתב דאם אין בקלות למצא אחר יברך ע"ז ואין חשש פיסול כלל יעו"ש. וכ"כ המ"א סק"ז. א"ר אות ט' ר"ז אות ט':

כו **כו) שם. ומשגרו לאשתו וכו'** כדי שתתברך. וכתב הפרישה אות א' ומה"ט נתפשט המנהג קצת שלא לשתות בין איש לאשתו. א"ר אות יו"ד. שע"ת אות ח' ועיין לקמן ריש סימן ק"ץ:

כז **כז) שם. ומשגרו לאשתו וכו'** ואפילו לא אכלה עמהם כ"מ בגמ' (ברכות נ"א ע"ב) גבי עובדא דילתא. מ"א סק"ח. א"ר שם. א"א אות ח' ר"ז אות א':

כח **כח) שם. ומשגרו לאשתו וכו'** מעובדא דשרה משמע דמשגרין כוס של ברכה לאשה נדה כמ"ש במציעא פ"ז ע"א ובפרש"י בחומש יעו"ש. וכ"כ היפ"ל סוף אות ה' אמנם עיין בשאלת יעב"ץ סימן קכ"ז. שנתן טעה לשבח להנמנעים מלתת כוס של ברכה לאשה נדה ומיהו סיים דאין לזוז ממ"ש מרן ז"ל ביו"ד סי' קצ"ה סעיף י"ג דסגי שלא ישגרנו לה בתחלה ואי שתיא אבתרייהו ממילא לית לן בה ואי לא שתיא כלל משום היכרא כ"ש דשפיר עבדא יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט סימן ט' אות ך':

כט **כט) [סעיף ה'] יש מי שאומר וכו'** כ"כ ב"י בשם שה"ל וטעמא טעים כדאמרינן במנחות ל"ז גבי תפילין ועו"ש. והא דכתב זה מרן בש"ע בשם יש מי שאומר לפי שבב"י סימן תרנ"א כתב בשם בעל העיטור דדוקא תפילין דאורייתא בימין אבל לולב דנטילתו בימין דרבנן איטר הוא ככל אדם וכתב שכ"ה דעת הטור וכ"פ שם בש"ע סעיף ג' יעו"ש. ולכן כתב כאן זה בשם יש מי שאומר לומר שהעיקר כמו שסתם סימן תרנ"א גבי לולב דאיטר ה"ה ככל אדם דכוס של ברכה נמי דרבנן כידוע. וכ"מ מדברי הזוה"ק שהבאנו לעיל אות י"ט דהכוס רומז אל בחי' המלכות שמקבלת הארה מימין וא"כ אין חילוק בין איטר לאחר. ועוד דגם גבי תפילין כתבו המקו' דצריך ללובשו ככל אדם כמ"ש לעיל סימן כ"ז אות ל"ה יעו"ש. וכבר כתבנו לעיל סימן כ"ה אות ע"ה דכל דבר שלא נז' בהדיא בגמרא ונחלקו בו הפוסקים דעת המקובלים יכריע יעו"ש. וא"כ הכא נמי כיון דכן נראה דעת הטור ומרן ז"ל והזוה"ק דאין חילוק בין איטר לאחר הכי נקטינן. וכ"פ בן א"ח שם אות י"ט:

ל **ל) [סעיף ו'] משנתנו לו כוס לברך וכו'** ואם אין שם כוס יסגור עיניו ויברך בהמ"ז בכוונה וישים ידו השמאלית על לבו כנגד החזה ויד ימינו על שמאלו ויברך בהמ"ז בכוונה גמורה לטעם הנז' כי סט"א עומד שם לקטרג עליו אם לא יברך בהמ"ז בכוונה. שעה"מ פ' עקב. ויש להניח אגודל ימין תוך פיסת יד ימין ואגודל שמאל תוך פיסת יד שמאל כמו שכתב לעיל סימן צ"ה אות י"ב יעו"ש:

לא **לא) וכתב** בזוה"ק פ' ויקהל דף רי"ח ע"א וז"ל ובגין דברכת מזונא חביבא קמי קב"ה כל מאן דבריך על שבעה איטיב וחדי לאתר אחרא וכו' יכיון דב"נ אכיל ושתי וקא מברך ההיא ברכתא סלקא ואתהני מאינון מלין דשבעה דסלקין ואשתכח דאתהני ממזונא מתתא ומלעילא ודא איהו רזא דבין חברייא בחיל לא אתהני ההוא אתר אלא מאינון מנין דסלקין מגו שבעה וכלהו מלין מתעטרן ורוון ושבעין בחידו וההוא אתר אתהני מנייהו וכו' ומאן דמברך לקב"ה מגו שבעה בעי לכוונה לביה ולשואה רעותיה בחדוה ולא ישתכח עצוב אלא דיברך בחדיה ברזא דא ולישוי רעותיה דהא איהו יהיב השתא לאחרא בחדוה בעינא טבא וכמה דאיהו מברך בחדוה ובעינא טבא הכי יהבין ליה בחדוה ובעינא טבא עכ"ל ושם כתב כל מאן דמברך ברכת מזונא כדקא יאות בחדוה ברעותא דלבא כד סליק מהאי עלמא אתר אתתקנא ליה גו רזין עילאין בהיכלין קדישין יעו"ש. ובס' קב הישר פ"ז כתב כל מי שמברך בכוונה יזכה לשמוע בהמ"ז לעת"ל מפי דוד המלך ע"ה כשיעשה הקב"ה סעודה לצדיקים יעו"ש והביאו היפ"ל סימן קפ"ה אות א' וכן כתב

בשעה״מ שם דכל כמה שמברך בעין טובה ושמחה יתירה כך נותנין לו מזונותיו בשמחה ובעין טובה יעו״ש ועיין עוד לקמן אות מ״ו ובדברינו לעיל סימן זק״ן אות טו״ב ולקמן סימן קפ״ה אות ב׳ ודוק:

לב **לב) שם משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המברך וכו׳** פירוש המברך מוזהר שלא ישיח מיד משנתנו לו כוס לברך אבל המסובים אין מוזהרין שלא ישיחו אלא משהתחיל לברך אבל מקמי הכי לא הוזהרו. ב״ח. ט״ז סק״ה. מ״א סק״י. וזהו דעת הטור והש״ע. וכ״פ הב״ח. אבל בב״י כתב דמדברי הר׳ יונה ורי״ו משמע דמשנתנו הכוס ביד המברך אין המסובין רשאין להשיח אעפ״י שעדיין לא בירך עכ״ד. וכתב מ״א שם דכן יש להחמיר א״ר אות י״ב בי״מ אות י״ג וכתב וכן עוקר. ועיין מ״א סימן קע״ה סק״א שכתב דכאן מיירי שלא נטלו ידיהם דאל״כ אסור להפסיק יעו״ש וכ״כ א״א בזה הסימן סק״י וכן כתב לעיל סימן קע״ט אות א׳ דמשעת נטילה אסור להפסיק בדיבור יעו״ש. וא״כ לפי מ״ש לעיל אות ך׳ בשם האר״י ז״ל דאין ליקח הכוס אלא עד לאחר נטילת ידים ואמירת הפסוקים אם כן בל״ה כבר נאסרו להפסיק בין המסובין ובין המברך משעת נטילת מים אחרונים קודם נתינת הכוס למברך:

לג **לג) שם יצאו** דדמי לשמע ט׳ תקיעות ביום דיצאו ב״י בשם תוס׳ והר״י והרא״ש. מ״א סקי״א:

לד **לד) שם הגה. אפילו שח המברך וכו׳** ונראה לי דאפילו בתוך הברכה יצא. דדוקא השומעים אינם יוצאים לפי כשדברו הפסיקו ודילגו כל מה שבירך המברך משא״כ כשהמברך מסיח שאז אינו מדלג כלום ולפיכך אפילו אם באותו הפעם סחו גם השומעים יצאו. ל״ח פ״ג שאכלו אות קי״ג. שכנה״ג בהגב״י אות ז׳ עו״ת אות ה׳ א״ר אות י״ג. זכ״ל אות ך׳:

לה **לה) שם לא יצאו.** והטעם מפני שלא שמעו הברכה ומשו״ה לא יצאו י״ח. ולכן נראה ברור דה״ד כששחו בעיקר הברכה אבל אם שחו באמצע בשעה שאומר דברים שאין מחזירין אותו אם לא אמרן לית לן בה דבכמה דברים אמרינן שאם דילגם יצא. מאמ״ר אות ו׳ וכן כתב עו ת שם. א״ר אות י״ד. זכ״ל שם:

לו **לו) שם לא יצאו.** וצריכין לחזור ולברך. לבוש. עו״ש שם א״ר שם. מאמ״ר אות ז׳ וכתב והוא פשוט. ונראה דהא דצריכין לחזור ולברך ה״ד אותה ברכה שהסיחו בה. עו״ת שם. והביאו א״ר שם. מאמ״ר שם. זכ״ל שם וכתב שם המאמ״ר ואין ספק אצלי דדברי העו״ת אמורים בעומדים שם באותה ברכה ולא התחילו באחרת שאם סיים המברך בהמ״ז או אפילו לא סיים כולה אלא התחיל בברכה שלאחריה פשיטא דצריך לחזור לראש וכמבואר מההיא דסימן קפ״ח יעו״ש ועי״ש עוד שכתב דדברי העו״ת ברורים ואין כאן צ״ע שכתב הא״ר יעו״ש:

לז **לז) [סעיף ז׳] נכון הדבר וכו׳** אף כשזימנו לפי שאין יכולין לכוין כל תיבה ותיבה מפי המברך. ב״י בשם הרי״ף וכן כתב בשו״ת הרדב״ז סימן רע״ו יעו״ש מיהו הב״ח פליג וכתב דכל אחד צריך ליזהר לשמוע ולהבין ולא יברך בלחש ודלא כמ״ש בש״ע אלא כמו שעשה מהר״ם יעו״ש והביאו א״ר אות ט״ו וכתב ה״ד כשמבינים בלה״ק דאל״כ לכ״ע טוב לברך לעצמו כדמשמע סימן קצ״ג ס״א יעו״ש. אמנם המאמ״ר סימן קצ״ג אות ד׳ כתב על דברי הב״ח דאין דבריו מוכרחים. והט״ז סק״ו כתב לפי שעכשיו יש טועים לומר שהם יוצאים בברכת המברך ואינם שומעים מהו אומר ע״כ בודאי חיוב על כל אדם לברך הברכות בלחש עם המברך ולא יבא לידי מכשול דאורייתא יעו״ש. וכן כתבו ח״א כלל מ״ח אות א׳ קיצור ש״ע סימן מ״ה אות ז׳ וכן כתב הבי״מ אות א׳ דנתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל לברך כל אחד בלחש וכפסק מרן הש״ע ומ״ש הפמ״א חא״ח סימן נ״ז שלא נכון לעשות כן כבר החיד״א ז״ל בשו״ת חיים שאל ח״א סימן ע״ה דחה כל ראיותיו וכתב ליישר ולקיים מנהג העולם יעו״ש. וכן כתב החס״ל אות ח׳ דנאה ויאה מנהג אנשי ספרד שכל המסובין מברכין ברכת המזון ולא טוב מנהג קצת מקומות באשכנז שסומכין על המברך וכבר צווחי עלה רבני אשכנז יעו״ש. וכן כתב לעיל סימן קס״ז אות ח״ן דלפי דברי המקובלים כיון דע״י הברכה הוא מברר נצוצי קדושה שבמאכל ההוא וצריך כל אחד לתקן בחינת עצמו כפי כוחו ושורשו ורוב כוונתו אין ראוי לסמוך על אחרים במקום שאפשר שהוא יוכל לתקן שורשו יותר יעו״ש:

לח **לח) וכתב** ב״י בשם הר״פ דמכל מקום לא יתחיל לברך עד שתכלה ברכת הזן. והטעם כתב בב״י משום דסבר דהלכתא כרב ששת דאמר בברכות מ״ו ע״א דברכת הזן מכלל ברכת הזימון הוא יעו״ש וכן כתב הרדב״ז שם. וכן כתב מ״א סקי״ב בשם התשב״ץ וכתב וכן נראה עיקר. וכן כתב מור״ם ז״ל לקמן סימן ר׳ ס״ב בהגה יעו״ש. וכן כתב הר״ז בסימן זה אות יו״ד וסימן ר׳ אות א׳ יעו״ש. ומיהו עיין ב״י כאן ובסימן ר׳ שהביא פלוגתא בזה וכתב שם בסימן ר׳ דהרי״פ פסק כרב נחמן דברכת הזן אינה בכלל ברכת הזימון וכן דעת הרמב״ם וכיון ששניהם מסכימים לדעת אחד הכי נקטינן יעו״ש. וכ״פ בש״ע שם סימן ר׳ סעיף ב׳ יעו״ש. וכן משמעות דבריו כאן בש״ע דאחר שענו ברוך שאכלנו משלו וכו׳ תיכף חוזרין לומר כל הד׳ ברכות עם המברך. וכן כתב השד״ח באס״ד מ״ע ז׳ אות ה׳ דמנהגינו כל אחד מהמסובים מברך לעצמו ומתחיל לברך תכף שגמר המזמן לומר ברוך שאכלנו וכו׳ ולא ראיתי מדקדקים להמתין עד שיסיים המזמן לומר הזן את הכל ונמצאתי ג״כ באיזה פעמים עם רבנים אשכנזים יצ״ו באיזה מסיבה וראיתי שגם הם התחילו לברך לעצמם תיכף אחר שגמר המזמן ברוך שאכלנו ולא דקדקו לומר עמו מלה במלה עד הזן את הכל יעו״ש. ונראה לי הטעם דגם רבני

אשכנזים נהגו בזה כדעת מרן ז״ל משום דמדברי האר״י ז״ל ומכוונות הברכה שכתבנו לעיל בסימן זק״ן משמע דכל הד׳ ברכות הם קשר אחד ולא יש שום כוונה או הפרש בין ברכת הזן לשאר ברכות עם הזימון וכבר כתבנו לעיל בסימן כ״ה אות ע״ה דדבר שנחלקו בו הפוסקים דעת המקובלים יכריע וע״כ נהגו כדברי מרן ז״ל. ועיין עוד לקמן סימן ד׳ אות יו״ד:

לט טל) שם הגה. ויקדים לסיים וכו׳ אבל אם סיים בשוה עם המברך הוי כעונה אמן אחר ברכת עצמו. ע״ות אות ו׳ זכ״ל שם:

מ מ) שם בהגה. כדי שיענה אמן כדלעיל סימן נ״ט. כן כתב שם מור״ם ז״ל בהגה סעיף ד׳ לענין ברכות ק״ש מיהו דעת מרן ז״ל שם וכמה פוסקים דאין לענות כמ״ש בדברינו לשם אות כ״ו יעי״ש. ולפ״ז ה״ה בכאן דלדעת מרן ז״ל ודעמיה דאין לענות. ועיין לקמן אות מ״ה:

מא מא) שם בהגה. אלא לטוב עין. פי׳ לשונא בצע וגומל חסד בממונו. רש״י סוטה דל״ח ע״ב. מ״א ס״ק י״ג. שנאמר טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך. גמרא שם:

מב מב) שם. אלא לטוב עין. גם אין נותנין כוס של ברכה אלא למי שיש לו קול נעים חכם ופייטן אעפ״י שאינו כהן ובפני כהן שהרי לעת״ל דוד הע״ה הוא המברך לפני כמה גדולים ואהרן כ״ג כמ״ש בפסחים קי״ט ע״ב והוא מפני שקולו ערב כמ״ש במדרש קהלת והובא בספר פי שנים ערך קול אות ך׳ יעו״ש. יפ״ל אות ז׳. ועיין מ״א סימן קצ״ג ססק״ד שכתב דלכתחלה יתנו לברך למי שקולו חזק שישמעו כל המסובין דברוב עם הדרת מלך:

מג מג) [סעיף ח׳] יש מי שאומר וכו׳ הא דכתב זה בשם יש מי שאומר לאו משום דאיכא פלוגתא אלא כי כן דרך מרן ז״ל דסברה יחידית נמי כותב אותה בשם יש מי שאומר כמ״ש כמה פעמים וזאת הסברה כתבה בב״י רק משם א״ח יעו״ש. וכ״מ באבודרהם דלענין הפסק חמור מק״ש ודינו כתפלה. והביאו מור״ם ז״ל בד״מ אות ד׳ וכ״כ הלבוש. ר״ז אות י״א:

מד מד) שם. שדינה כתפלה שאין מפסיקין בה אלא מפני חשש סכנה כמ״ש סי׳ ק״ד ולא כק״ש וברכותיה שהקלו בהן מפני היראה והכבוד לפי שבק״ש נאמר ודברת בם ודרשו חז״ל מכאן שיש לך רשות לדבר בם ד״א וא״צ לקרותה כולה בתכיפה א׳ מה״ת אלא מד״ס והם אמרו להקל מפני היראה והכבוד ולא ראוי להחמיר בברכות ק״ש שעיקרן מד״ס יותר מק״ש עצמה אבל בהמ״ז צ״ל לכתחלה בתכיפה א׳ מה״ת שכ״ה משמעות הפסוק וברכת את ה׳ אלהיך וכו׳ לברך על הארץ והמזון וירושלים בברכה אחת בלא הפסק בינתיים אלא שאין זה מעכב בדיעבד הואיל ולא נאמר בבהמ״ז והיו בהוייתן יהו כמ״ש בק״ש לענין קראה למפרע כמ״ש בסי׳ ס״ד. ר״ז שם. ומשמע מדבריו דאם אמרם למפרע בדיעבד יצא אבל בתשו׳ דב״ש סימן קמ״ז מביא ראיות מן הגמרא ומן הפוסקים דאפילו בדיעבד לא יצא יעו״ש. וכן כתב הרוקח ה׳ ברכות סימן של״ד סדר בהמ״ז ראשונה הזן וכו׳ ושלא יברך למפרע כ״א על הסדר. והב״ד הבי״מ אות א׳:

מה מה) שם. שדינה כתפלה. ומינה שאין לענות אפילו קדיש וקדושה. ער״ה בק״א. חס״ל אות ו׳. וכן כתב הרח״פ בספר נשכ״ח סימן ב׳ ובספרו כף החיים סימן כ״ה אות כ״ב יעו״ש. וכן כתב הרב בן א״ח פרשת חקת אות ג׳ דארבע ברכות של בהמ״ז דינם כתכלת י״ח ואין לענות בהם אפילו קדיש וקדושה וברכו ואם שמע מודים ירכין ראשו לבד לצד שהקהל משתחוים ובשמעו קדיש וקדושה ישתוק וישמע כדין תפלת י״ח יעו״ש. ועיין לעיל סימן ה׳ אות ד׳:

מו מו) [סעיף ט׳] צריך לישב בשעה שמברך וכו׳ וז״ל סידור הרש״ש ז״ל קודם בהמ״ז יכוין להכין עצמו לקיים מצות עשה לברך ברכת המזון ביראה ובאהבה ובכונה עצומה ובשמתה רבה ובטוב לבב להמשיך שפע וברכה רבה ומוחין וחיות ומזון למלכותא קדישא דז״א דאצילות וממנה לנו ולכל העולמות הקדושים. ויעצים עיניו ויאסור ידיו זו ע״ג זו ימנית על שמאלית כיושב לפני המלך מלכו של עולם מלכותא קדישא דז״א דאצילות. וכתב עו״ש יכוין שהוא מוכן לקיים מצות עשה דאורייתא לברך אחר המזון שנאמר ואכלת ושבעת וגו׳ וע״י כוונת הכנה זו אז יהיה כח בכוונתו בברכה לעלות מ״ן ולהמשיך ד׳ מוחין לזו״ן עכ״ל. והביאו בן א״ח שם אות ב׳ וע״כ אתר שיאמר למנצח ופסיקים צ״ל לשם יחוד וכו׳ כמ״ש לעיל סימן זק״ן אות כ״ב יעו״ש:

מז מז) שם. צריך לישב וכו׳ פי׳ כולם צריכים לישב המברך והמסובין. לבוש. עו״ת אות ח׳. זכ״ל שם. ועיין תו׳ ברכות נ״א ע״ב שכתבו שהוא רמוז בפסוק ושבעת וברכת וקרי ביה ושב עת וברכת. וכ״כ ברכ״י אות ו׳ ובשיו״ב אות ב׳:

מח מח) שם. או מיסב וכו׳ כתב ב״י בשם א״ח אכל יושב יושב ומברך אכל מיסב מתעטף ומברך. נראה מכאן שיכול לברך כשהוא מיסב עכ״ל. והביאו א״ר אות ט״ז וכתב הא דלא פסק כן בש״ע משום שהוא נגד הש״ס ספ״ג שאכלו דקאמר הילכתא בכולהו יושב ומברך יעו״ש. וכן כתב הברכ״י בשיו״ב אות ד׳ יעו״ש:

מט מט) **שם. אלא ישב באימה** עיין לעיל אות ג׳:

נ נ) **[סעיף יוד׳] יש אומרים וכו׳** כ״כ ב״י בשם הרמב״ם פ״ד מה״ב דין א׳ והמרדכי. והא דכתב זה בשם י״א משום דדעת התו׳ בברכות נ״א ע״ב דדוקא בהמ״ז דאורייתא החמירו בה להיות מיושב משא״כ בשאר ברכות יעו״ש. וכן כתב הר״ז אות י״ג. ועיין בביאור הגר״א:

נא נא) **שם. לאמרה מיושב.** וטוב ליזהר בכל הברכות לאומרם מיושב. חס״ל אות יו״ד. בן א״ח פרשת חקת אות ד׳:

נב נב) **[סעיף יא׳] אם היה מהלך וכו׳** וכ״ש שמברך כשהוא רוכב. א״ר אות י״ז. זכ״ל שם מיהו אם אכל מיושב אפילו בדרך צריך לברך מיושב. ח״א כלל מ״ז אות ד׳:

נג נג) **[סעיף יב׳] אסור לברך והוא עוסק וכו׳** וכ״ה לקמן סימן קצ״א סעיף ג׳. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

סימן קפד

א א) **[סעיף א׳] מי שאכל במקום א׳ צריך לברך קודם שיעקור וכו׳** ה״ד אם עוקר למקום אחר אבל מפנה לפנה לא חשיב שינוי מקום. ואפילו היא טרקלין גדול כמ״ש לעיל סימן קע״ח ס״ב ובדברינו לשם אות יו״ד ואות ג׳ יעו״ש וכן כתב מ״א בזה הסי׳ סק״א ר״ז אות א׳. והיינו אם הם בחדר אחד אבל מחדר לחדר אין לעקור וכמ״ש בדברינו לשם אות ב׳ יעו״ש. והא דמותר מפנה לפנה בחדר אחד ה״ד אם יש איזה צורך אבל בלא צורך צריך לברך דוקא בתוך מקום שאכל. עיין ח״א כלל מ״ז אות ה׳ ואות ו׳:

ב ב) **וכתב** שם המ״א דה״ה כשרואה מקומו לא חשיב שינוי מקום ומיהו עיין בדברינו לעיל סימן קע״ח אות ד׳ שהבאנו פלוגתא בזה וכתבנו שם דלכתחלה יש ליזהר יעו״ש:

ג ג) **וכתב** עו״ש המ״א דאם אכל בחדר זה ודעתו לברך במקום אחר בבית זה אפשר דמהני. ויש לסמוך ע״ז כשאותו מקום אינו נקי עכ״ל. והביאו א״ר אות ב׳ סו״ב אות א׳. ור״ל דאם במקום הנקי א״א לו לאכול וצריך לאכול במקום שאין נקי כה״ג מהני דעתו לברך במקום אחר בבית זה והוא נקי. מחה״ש. ועיין בדברינו לעיל סימן קע״ח אות כ״ג:

ד ד) **שם. אם היה במזיד יחזור וכו׳** ואם הוא רחוק שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון יברך כאן. מ״א סק״ב. א״ר סוף אות ב׳. ר״ז אות א׳ ח״א כלל מ״ז אות יו״ד. דה״ח אות א׳:

ה ה) **שם. ואם בירך במקום שנזכר יצא.** הגה. ודוקא לדעת הרמב״ם אבל לדעת הרא״ש אף בדיעבד לא יצא. עיין בט״ז סק״א מה שהאריך בזה וסיים דלענין הלכה יש לנו לפסוק סב״ל ובדיעבד בכל גווני א״צ לחזור אם בירך כבר במקום השני אבל אם לא בירך עדיין יחזור למקומו אפילו בשוגג והיינו אם אפשר לו ואין עליו עיכוב מחמת החברותא שעשו יעו״ש. וכן כתב א״ר אות א׳ בשם כמה פוסקים דבדיעבד יצא וסיים וכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין והוא מברך ברכה לבטלה יעו״ש. וכ״פ הברכ״י בשיו״ב אות ב׳ ר״ז שם. ח״א שם. דה״ח שם:

ו ו) **שם. ולהרר״י וכו׳** ט״ס הוא דהר׳ יונה סובר כהרמב״ם. מעיל שמואל בהגהות הרמב״ם. ברכ״י בשיו״ב אות ב׳:

ז ז) **שם. גם הוא יחזור וכו׳** ונ״ל דבדרך אפילו אכל באושפיזא ויצא בשוגג א״צ להחמיר כלל. ח״א שם אות ט׳:

ח ח) **[סעיף ב׳] יאכל במקום השני וכו׳** ה״ד בדיעבד מפני שכבר יצא ממקומו ויש טרחא עליו לשוב שם ולברך אבל לכתחלה אינו רשאי לצאת ממקומו ע״ד לאכול במקום אחר ולברך שם כמ״ש לעיל סימן קע״ח אות ה׳ ואות ל״ב יעו״ש:

ט ט) **שם יאכל במקום השני וכו׳** וא״צ לברך המוציא על על מה שיאכל וישתה שם. ח״א שם אות ט׳ קיצור ש״ע סימן מ״ד אות ט׳ ונראה דוקא אם לא היה נמלך אבל אם היה נמלך צריך לחזור ולברך המוציא. עו״ת אות א׳ ועיין בדברינו לעיל סימן קע״ח אות ך׳:

י י) **שם יאכל במקום השני מעט וכו׳** אפילו לא אכל כאן כזית. ל״ח פ׳ אלו דברים אות ל״ד. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ מ״א סק״ד ח״א שם מיהו הלק״ט ח״א סימן קמ״ז כתב דפחות מכזית לא חשיבא אכילה כלל. והביאו י״א בהגה״ט. ועיין בדברינו לעיל סימן קע״ח אות כ״ג:

יא יא) **שם רק שלא יהא רעב וכו׳** דאם היה רעב מאכילה ראשונה כבר נסתלק מאותה אכילה ואינו יכול לברך עליה בהמ״ז כמ״ש סעיף ה׳ ב״ח. וכן כתב מ״א סק״ה וא״א אות ה׳ מאמ״ר אות ה׳ וע״ש במאמ״ר שכתב שזו נוסחא הנכונה ודלא כדגרסי שבע במקום רעב יעו״ש. ואם יחזור ויאכל במקום

השני צריך לברך בתחלה ובסוף. ב״ח שם. וכן כתב העו״ת אות ב׳ דאפילו לא היה נמלך צריך לחזור ולברך המוציא:

יב יב) [סעיף ג׳] י״א שכל ז׳ המינים וכו׳ וגם צריך לאומרם מיושב כמ״ש לעיל סימן קפ״ג סעיף יו״ד ובדברינו לשם בס״ד:

יג יג) שם לאחריהם במקומם. ולפי דעה זו על כל ז׳ מינים אם יצא צריך לחזור למקומו ויברך ב״י והוי דינו כמ״ש בסעיף א״ב. מ״א סק״ו. זכ״ל אות ב׳:

יד יד) שם ויש אומרים ה׳ מיני דגן דוקא. וי״א פת דוקא ב״י בשם הרשב״א והביאו מור״ם ז״ל לעיל סימן קע״ח ס״ה בהגה. אמנם דעת מרן ז״ל לפסוק כדיעה שניה דעל ה׳ מיני דגן דוקא כמ״ש א״א אות ו׳ וכן פסק הגר״א ועיין בדברינו לעיל סימן י״ג אות ז׳ ודוק ומיהו לכתחלה יש להחמיר בכל ז׳ המינים כמ״ש לעיל סימן קע״ח אות ל״ד יעו״ש:

טו טו) [סעיף ד׳] צריך לברך מספק. והיינו אם א״א לו לאכול עוד ואפילו כזית אבל אם אפשר פשיטא דיש לו ליטול ידיו ולברך המוציא לאכול עוד כזית לפחות כדי לצאת מספק ועיין לקמן אות כ״ב:

טו) שם צריך לברך מספק. ואפילו ברכת הטוב והמטיב ואע״ג שהיא מדרבנן מברכין אותה כי היכי דלא ליתי לזלזולי ביה. הר״ש חיון ז״ל בתשו׳ סימן מ״ב והר״י הלוי סימן מ״ד כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ג׳ מ״א סק״ז פר״ח סימן ר״ט. ר״ז אות ב׳ בי״מ אות ב׳ והב״ד השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סימן ד׳ אות י״ג יעו״ש מיהו הלח״מ פ״ב מה״ב נוטה דעתו שלא לברך הטוב והמטיב יעו״ש והביאו א״ר אות ה׳ וכתב דבאמת צ״ע להקל בספק ברכות יעו״ש וכן כתב שם העו״ת דמלשון מרן משמע דברכת הטוב והמטיב דאינו אלא מדרבנן דביבנה תקנוהו אין צריך לחזור ולברך יעו״ש. וכ״פ הרב המניח בהלק״ט ח״א סימן קמ״ג והב״ד הזכ״ל אות ב׳ וכ״פ החס״ל אות ב׳ בן א״ח פ׳ חוקת אות ט׳ ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל וגם מצאנו ראינו שהקילו בה לגבי פועלים כמ״ש סימן קצ״א ס״א שב וא״ת עדיף ואין לחזור ולברך הטוב והמטיב על הספק וכמו שפסקו האחרונים הנז׳ וכתבו שם החס״ל והרב בן א״ח ז״ל דעל כל ספק אין לברך הטוב והמטיב כיון שהיא מדרבנן:

טז טז) ואם קבע סעודה על הפת הבאה בכסנין דדינא הוא לברך בהמ״ז ונסתפק אם בירך בהמ״ז כתב הפרמ״ג ביו״ד בסוף שער התערובות שקודם לסימן צ״ח אם אכל פת גמור שיש בו מרקחת ודברים מתובלים חייב לברך אבל אם אכל פת הנילוש בדבש ומי פירות דלא הוי מה״ת אלא מדרבנן דגמר לחם לחם מחלה ומפסח דאין קרוי לחם כ״א האפוי בתנור ובמים אין צריך לחזור ולברך יעו״ש מיהו המחב״ר אות ג׳ כתב דיש להרהר על זה יע״ש וכן כתב עליו השע״ת אות ו׳ דצ״ע. והבי״מ אות ג׳ דחה דבריו וכתב דגם הנילוש במי פירות ודבש לחם גמור הוא לענין בהמ״ז להתחייב עליו מדאורייתא אם קבע עליו ואם נסתפק לו צריך לחזור ולברך יעו״ש והב״ד השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סימן ד׳ אות י״א:

יז טוב) ומי שספק לו אם בירך ואחר שאכל שיעורא דרבנן מוציא אותו להרמב״ם אין צריך לחזור ולברך ולתוספות ולשאר פוסקים צריך לברך דאיהו מה״ת צריך לברך מספק. פרמ״ג שם. והביאו מחב״ר אות ב׳ וכתב דאם קרה מקרה כה״ג שכבר כיון להוציאו מי שאכל שיעור דרבנן נראה פשוט דלא יחזור ויברך יעו״ש. והביאו הזכ״ל אות ב׳ וכן כתב השע״ת שם. שד״ח שם אות ה׳ ועיין באות שאח״ז:

יח יח) שם צריך לברך מספק וכו׳ ומכל מקום לא מצי להוציא אחרים שודאי לא ברכו דמאי דק״ל ספיקא דאורייתא לחומרא אינו אלא מדבריהם ולא אתי מדבריהם ומפיק דאורייתא ליקוטי פר״ח. וכן כתב הלק״ט ח״ב סימן רע״ז מי שהוא ספק אם אכל שיעורא דאורייתא אינו מוציא למי שאכל כשיעור ולא מבעיא למאי דק״ל דספקא דאורייתא לחומרא הוי דרבנן כמ״ש הרמב״ם בכמה דוכתי דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא אלא אפילו אי הויא דאורייתא אין ספק מוציא מידי ודאי כדאיתא בפ״ק דפסחים עכ״ד. ומה שיש להקשות על זה מסימן קצז ס״ד דמבואר שם דאפילו בודאי לא אכל כ״א כזית מוציא למי שאכל כדי שביעה יעו״ש עיין מה שתירץ הברכ״י אות א׳ והער״ה אות ג׳ והזכ״ל אות ב׳ וסיים שם הזכ״ל ודאי פשיטא דלמעשה לכתחלה ודאי בין בנדון הלק״ט ובין בנדון הפר״ח ובין בנדון הפרמ״ג במי שאכל כזית אם מוציא לאכול כדי שביעה וספק לו אם בירך דבכולהו הני עובדי לכתחלה ודאי הטוב והנכון שיברך כל אחד לעצמו אלא דאם כבר ברכו וכוונו לפוטרם פשיטא דיצאו י״ח יעו״ש:

יט יט) מי שנסתפק לו אם בירך בהמ״ז דמברך מספק יכול להוציא לאחר שהוא מסופק ג״כ. שו״ת ר״ע איגר סימן ו׳ וכ״פ בספר בנין שלמה סימן י״ג והב״ד השד״ח שם אות ד׳:

כ כ) מי שאכל ואינו יודע אם אכל שיעור שחייב בבהמ״ז מדאורייתא ומסופק ג״כ שמא כבר בירך אין צריך לחזור ולברך. שו״ת כתב סופר סימן כ״ח. וכן כתב בנין שלמה שם. שד״ח שם אות ט׳:

כא **כא) מי** שרגיל תמיד להסמיך בהמ״ז לאכילה ואיני עוסק לעולם בשום דבר קודם שיברך ונסתפק לו אם בירך נראה מדברי הלק״ט ח״ב סימן רע״ח דאפילו אכל ודאי כדי שביעה אין צריך לחזור ולברך מיהו הבי״מ אות ח׳ כתב דאין זה מבורר כ״כ וכיון דספיקא דאורייתא היא יש להחמיר בכל גוונא ולכן יטיל ידיו ויאכל כזית פת ויברך בהמ״ז עכ״ד:

כב **כב) שם. מפני שהיא מן התורה.** כתב הלבוש מה״ת אינו חייב אלא כשאכל כדי שביעה והוא בכביצה כדכתיב ואכלת ושבעת וכו׳ וכ״כ בספר החנוך בפרשת עקב והב״ד א״ר אות ט׳ וכתב שכ״כ רי״ו דף קמ״ה ור׳ יונה וגדולה מזו כתב המרדכי ושה״ל בשם ספר יראים שאף כזית מדאורייתא וכן בחי׳ רשב״א דף מ״ג כתב לסברא זו וכן דעתו נוטה בדף י״ז יעו״ש. וכן כתב הראב״ד על הרמב״ם סוף פ״ה מה״ב דק״ל אכילה כזית וכביצה דאורייתא יעו״ש. וכן הוכיח הרמב״ן במלחמות דכזית וכביצה מן התורה וכן ס״ל להרי״ף יעו״ש. וכתב שם הא״ר לענין הלכה נראה עיקר כדברי הלבוש וכן כתב הער״ה אות ו׳ דאם אכל כביצה ונסתפק אם בירך צריך לחזור ולברך כיון דרוב הפוסקים ס״ל כביצה מה״ת אבל כזית רוב הפוסקים ס״ל דהוי דרבנן יעו״ש. אמנם דעת רש״י בברכות כ׳ ע״ב מן התורה אינו חייב בבהמ״ז אלא בשביעה גמורה אבל כזית וכביצה אינו אלא מדרבנן יעו״ש. וכן הוכיחו התוספת שם בדף מ״ט ע״ב ד״ה רמ״א יעו״ש. וכן כתב הרא״ש שם בפ״ג שאכלו. וכ״פ הרמב״ם סוף פ״ה מה״ב. וכן כתב הרד״א בה״ב ש״א יעו״ש. מ״א ס״ק י״א עט״ז אות א׳. מאמ״ר אות ז׳ וכתב שכ״ה דעת מרן ז״ל ודחה דברי הא״ר יעו״ש. בי״מ אות י״ג. ר״ז אות ב׳ דה״ח אות ב׳ חס״ל אות ב׳ בן א״ח פרשת חקת אות ט׳ קיצור שולחן ערוך סימן מ״ד אות י״א. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה ורוב הפוסקים ס״ל דמן התורה אינו חייב בבהמ״ז כ״א בשבועה גמורה אם אירע שאכל כזית או כביצה או יותר ולא שבע ונסתפק אם בירך יש לו לחזור ולאכול עוד כזית פת לפחות כדי שיתחייב בברכה מחדש ולצאת מספק וגם צריך לברך המוציא על מה שאוכל משום דהוי״ל נמלך ואם הסיח דעתו מידיו צריך ליטול ידיו גם כן אלא שאין לברך ענט״י כמ״ש לעיל סימן קס״ד אות ט״ז יעו״ש. ואם אין לו לאכול עוד אז ישמע הברכה מאחרים ויתכיין לצאת אם אפשר ואם לא אפשר יש להרהר הברכה בלבו מתחלה ועד סוף דבזה ליכא משום לא תשא כמ״ש לעיל סימן זק״ן אות יו״ד וסימן קע״ד אות מ״ט יעו״ש. וגם באכל כדי שביעה דיכול לברך מספק לכ״ע כבר כתבנו לעיל אות ט״ו אם אפשר לו צריך לאכול עוד כדי לצאת מספק יעו״ש:

כג **כג) שם. מפני שהיא מן התורה.** וכל שאחרים קובעים עליו אף אם הוא אינו שבע צריך לברך מן התורה. ער״ה אות ו׳. ועיין לעיל סימן קס״ח ס״ו ובדברינו לשם אות מ״ה ואות מ״ו ודוק:

כד **כד) אם** אכל מפת שיעור ביצה דאי בהאי שיעורא התחלת שביעת מיעיו ואכל עמו שאר מאכלים וע״י אכילתו כביצה מפת עם שאר דברים בא עד קיצ״ו דשביעה גמורה חייב לברך ברכת המזון מה״ת ואם נסתפק באכילה זו אם בירך ברכת המזון חייב לברך. בי״מ אות ד׳ וכן הסכים השד״ח שם אות י״ד יעו״ש. אבל אם לא אכל מפת רק כזית ואכל עמו שאר דברים ושבע אינו חייב לברך על שביעה זו בהמ״ז אלא מדרבנן ודלא כהלק״ט ח״ב סימן רכ״ז ולכן אם נסתפק באכילה זו אם בירך בהמ״ז אינו מברך. בי״מ שם אות ה׳ בן א״ח שם אות יו״ד:

כה **כה) אשה** שאכלה כדי שביעה ונסתפקה אם בירכה כיון די״א דאין חייבין מן התורה כמ״ש לקמן סימן קפ״ו ס״א אינה חוזרת לברך מספק. וכן כתב הברכ״י סימן קפ״ו אות ד׳. ובמחב״ר שם אות א׳ ודחה דברי שע״א סימן י״א יעו״ש. וכ״נ דעת ר״ע איגר בתשו׳ סס׳ כ״ה יעוש״ב. וכן כתב הפרמ״ג סימן קפ״ו בא״א אות א׳ יעו״ש. וכן כתב קול אליהו חא״ח סימן ו׳ וארעא דרבנן אות נ׳ סימן תי״ו יעו״ש. זכ״ל אות ב׳ בי״מ אות ה׳. בנין שלמה סימן י״ג קיצור ש״ע סימן מ״ד אות א׳ ומיהו עיין בשד״ח שם אות ג׳ שהביא פו׳ דס״ל דאשה חוזרת מספק יעו״ש. ונראה כיון דרוב הפוסקים ס״ל דאינה חוזרת הכי נקטינן משום דק״ל סב״ל ושב וא״ת עדיף אלא דמ״מ אם אפשר יש לאכיל עוד או תשמע הברכה מאחרים ותכוין לצאת כמ״ש לעיל אות כ״ב יעו״ש. וכן כתב הער״ה בסימן קפ״ו אות ב׳ פתה״ד שם אות ב׳ חס״ל בזה הסימן אות ב׳ בן א״ח שם:

כו **כו) וכן** מי שאכל כדי שביעה אלא שהיה צמא לשתות ולא שתה ונסתפק אם בירך אינו מברך מספק כיון דיש אומרים דאינו חייב בברכת המזון מן התורה כמו שכתוב לקמן סימן קצ״ז סעיף ד׳ בהגה יעו״ש. ואם אפשר יש לאכול עוד ולברך ולכוין לפטור גם כן מה שאכלו מקודם כמ״ש באות הקודם וכן כתב החס״ל שם בן א״ח שם:

כז **כז) מי** שאכל ושבע ובירך בהמ״ז ואח״כ התאווה לאכול עוד ואכל כזית מפת ושבע שביעה גמורה אינו חייב בברכת המזון מה״ת. בי״מ אות יו״ד. בן א״ח שם אות ט׳ יו״ד:

כח **כח) [סעיף ה׳] עד אימתי יכול לברך עד שיתעכל וכו׳** והכי איתא במס׳ ברכות דג״ן ע״ב כמה שיעור עיכול אמר ר׳ יוחנן כל זמן שאינו רעב. ור״ל אמר כ״ז שיצמא מחמת אכילתו. והקשם בגמרא והאמר רבי אמי אמר ר״ל שיעור עיכול כדי להלך ד׳ מילין ותירצו כאן באכילה מרובה כאן באכילה מועטת. ופרש״י ז״ל אכילה מרובה ד׳ מילין אבל התוספות פירשו בהיפך דבאכילה מועטת ד׳ מילין יעו״ש וכן כתב הרד״א והביאו ד״מ אות א׳. וכן

כתב הט״ז סק״ב אע״ג דלא ק״ל כר״ל לגבי רבי יוחנן ומשו״ה לא הביאו הפוסקים דברי ר״ל מ״מ באכילה מועטת יש לשער בד׳ מילין משום דלא אשכחן דרבי יוחנן פליג עליה בהא אלא באכילה מרובה יעו״ש. וכ״נ דעת הא״ר אות ו׳. והנה״ש אות ה׳ יעו״ש. וכתב המחה״ש סק״ט דלדעת התוספות דבאכילה מועטת לריש לקיש ד׳ מילין אם כן באכילה מרובה עד שיצמא היא יותר זמן ארוך וכל שכן לר״י עד שירעב הוא יותר זמן ארוך ושיעורו ששה שעות דהוא סוף עיכול יעו״ש. וכן כתב חס״ל אות ג׳ דשיעור עיכול באכילה מרובה עד שש שעות יעו״ש. וכן כתב הלק״ט ח״א סימן קמ״ה דהרופאים אומרים ששיעור עיכול בינוני שש שעות וכן הכריח שם המני״ח דיכול לברך עד שש שעות יעו״ש. והביאו י״א בהגה״ט. וכן כתב מצ״ש בריש הס׳ בכוונת הברכות בשם עדי זהב דיכול לברך ברכת המזון עד שיתעכל המזון שבמיעיו דהיינו שש שעות יעו״ש. והביאו הזכ״ל אות ב׳. אמנם המ״א סק״ט כתב דכל הפוסקים לא חילקו בין רב למעט דס״ל דזה אתמר אליבא דר״ל אבל אנן ק״ל כר״י יעו״ש. ור״ל דבכל ענין השיעור עד שירעב וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה ואין אנו בקיאין לשער עד שירעב ובפרט אם לא אכל כדי שביעה ועודנו תאב דאין אנו בקיאין לשער כמ״ש המ״א שם הנראה לענין דינא אם אכל כדי שביעה ולא שהה יותר משיעור ד׳ מילין דהיינו שעה וחומש שעה שהם ע״ב מינוטין לכ״ע יכול לברך בהמ״ז אבל אם שהה יותר מזה דאיכא פלוגתא יש לאכול עוד כזית פת סמוך לבהמ״ז ואח״כ יברך בהמ״ז להוציא נפשיה מפלוגתא ואם לא אכל כדי שביעה אפי׳ לא שהה שיעור ד׳ מילין יש לאכול עוד סמוך לבהמ״ז כמ״ש המ״א שם. ומיהו אם לא שהה יותר משעה נראה דאפילו לא אכל כדי שביעה א״צ לאכול עוד. ואם אין לו לאכול עוד ואכל כדי שביעה ושהה יותר מד׳ מילין אז כיון שהוא חייב בבהמ״ז מה״ת י״ל בזה דיכול לסמוך על עצמו ולשער כל זמן שאינו רעב ולברך. כס׳ מרן ז״ל ודעמיה. אבל אם לא אכל כדי שביעה ושהה יותר משעה ואין לו עוד לאכול סמוך לבהמ״ז אם עדיין לא שהה שיעור ד׳ מילין יש לסמוך אט״ז ודעמיה כיון דרבים נינהו דס״ל דיכול לברך וגם כי יש אומרים כזית וכביצה חייב בבהמ״ז מה״ת כמ״ש לעיל אות כ״ב יעו״ש. אבל אם שהה יותר אין לו לברך עוד אלא ישמע מאחרים אם אפשר או יברך בלבו כמ״ש לעיל אות כ״ב יעו״ש:

כט **כט) וכתב** שם במצ״ש בשם הנז׳ דדוקא בהמ״ז הוא שזמנה שש שעות. אבל ברכת אשר יצר או אוכל תפוח אחד או השותה מים שא״צ כ״כ זמן להתעכל משעה אחד הוי הפסק ועבר זמנה. ותו לא מברך עכ״ל. והביאו הזכ״ל שם. ומשמע מדבריו דוקא באכילה מועטת אינו יכול לברך אבל באכילה מרובה ומרגיש בעצמו שעדיין הוא שבע מפירות ורוה ממים יכול לברך. ובענין אשר יצר כבר כתבנו לעיל סימן ז׳ אות ז׳ דעד חצי שעה יכול לברך יעו״ש. ונראה דה״ה באכילת פירות מעט דאינו יכול לשער אם רעב מהם עד חצי שעה יכול לברך ואם שהה יותר יש לאכול עוד ולפטור מה שאכל כבר. ואם א״א ישמע ברכה מאחרים או יברך בלבו כמ״ש לעיל אות כ״ב יעו״ש:

ל **ל) וכתב** שם המ״א דמי ששהה אחר אכילתו והסיח דעתו כשיבא לאכול קודם בהמ״ז יברך המוציא תחלה יעו״ש. מיהו כבר כתבנו לעיל סימן קע״ט אות ז׳ דיש פלוגתא בזה וסב״ל יעו״ש. ואם הסיח ידי מנטילה יש לחזור וליטול ולא יברך כמ״ש לעיל סי׳ קס״ד אות ט״ז יעו״ש:

לא **לא) בסעודות** גדולות שלפעמים יושבים ד׳ או ה׳ שעות קודם שמברכין אינו נכון לדעת רש״י ולכן יש לברך מיד. וי״ל כיון שעוסקין בשתיה ופרפראות כלא נתעכל דמי. מ״א שם. בי״מ אות יו״ד. דה״ח אות ג׳. ומ״מ לכתחלה יש ליזהר שלא לשתות כ״כ או לאכול כזית פת סמוך לברכת המזון:

לב **לב) מי** שרוצה לפטור שני אכילות או שתיות בברכה אחת ושהה בנתיים כדי שיתעכל צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה. מ״א שם. ועפ״ז כתב בשו״ת חקי חיים סי׳ א׳ דשפיר נכון מנהג עיה״ק ירושת״ו מימי עולם שבחבורות הנעורות בלילות ובכל שתי שעות מביאים להם משקה הקאוי שמברכין על כל פעם ופעם משום דשיעור עיכול היינו אם צמא ותאב עוד לאותו משקה וכו׳ מלבד טעמים אחרים דהסח הדעת והפסק יעו״ש. וכ״כ בשו״ת שער שלמה סי׳ צ״ט דנקטינן כמ״א יעו״ש. מיהו בס׳ אה״ע חולק על מ״א וכתב דא״צ לברך ברכה ראשונה יעו״ש. והביאו מחה״ש. וכ״פ הגו״ר כלל ג׳ סי׳ כ׳. וכ״כ הער״ה אות ה׳. זכ״ל אות ב׳. דה״ח אות ד׳. ולפ״ז כתב הזכ״ל ח״ג אות כ׳ מי שיושב ללמוד ושותה מן הקאוי המוצג לפניו על האש כמה פעמים ושוהה בין שתייה לשתייה כמו שעה או יותר דא״צ לחזור ולברך ברכה ראשונה וכתב דכ״ז שכיון מתחלה לפטור הכל וגם לא שינה מקומו ולא הסיח דעתו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קס״ט אות ח״י מ״ש בזה לענין דינא ודוק:

לג **לג) שם. עד שיתעכל המזון וכו׳** ספק נתעכל לא הוי כספק בירך דמברך מספק. כ״כ הרב ראשון לציון בס״פ א״ד מל׳ הרמב״ם ספ״ב דברכות יעו״ש. אבל הער״ה אות ד׳ כתב עליו דאינו מוכרח וכתב שכ״כ הרדב״ז בל׳ הרמב״ם סי׳ ק״ה דספק נתעכל המזון חוזר ומברך במקומו יעו״ש. ועיין לעיל אות כ״ח:

לד **לד) שם. עד שיתעכל המזון וכו׳** מי שאכל אי שתה והקיאו כתב בתשו׳ קול אליהו ז״ל חא״ח סי׳ ט׳ דכיון דלענין איסור בתר הנאת גרונו אזלינן ה״ה לענין ברכה חייב לברך והגם דק״ל דכל שנתעכל המזון שבמיעיו לא יברך וה״נ אין לך עיכול גדול מזה לא יבצר אם לא נשאר תמצית מן המאכל

במיעיו. אמנם מי שאכל כזית ממש והקיא שיעור כזית ממש בהא ודאי לא יברך אחריו שהרי נתעכל יעו״ש. אמנם הפתה״ד אות ג׳ הרבה להשיב עליו מדברי הפו׳ ז״ל וגם הביא דברי הברכ״י דלקמן סי׳ ר״ח אות א׳ וסי׳ ר״י אות ג׳ והעלה לענין מעשה בהקיא מה שאכל ונסתפק לו אם נשאר במעיו כזית או כביצה או לא נשאר כלום דאין לברך ברכה אחרונה יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ חקת אות י״ג. ואם אפשר יש לאכול עוד כדי לברך. ואם לא אפשר ישמע ברכה מאחרים או יברך בלבו כמ״ש לעיל אות כ״ב יעו״ש:

לה **לה) שם. כנתעכל לגמרי דייניין ליה ואינו מברך עליו אח״כ.** ר׳ יונה פ׳ א״ד. ר״ז אות ג׳ דה״ח אות ג׳:

לו **לו) שם. ולא צמא וכו׳** היכא דשתה ושכח מלברך ברכה אחרונה אם הוא עד שיקום וילך או כל היום. עיין בס׳ פדה את אברהם מע׳ ב׳ אות ו׳. שכתב דתלוי עד שיצמא לאותו משקה ומרוב פשיטותו לא דברו בזה הפו׳ יעו״ש. והביאו א״ח אות ו׳:

לז **לז) שם. לאותם פירות.** משמע מלשון זה של הרא״ש אעפ״י שיש לו תאוה לשאר פירות מ״מ כיון שלמין זה אין לו תאוה לא חשבינן ליה כנתעכל. ט״ז סק״ב. אבל הב״ח כתב דדוקא שאינו תאב לשום אכילת פירות לא חשבינן ליה כנתעכל יעו״ש. והביאו מ״א סק״י. וע״כ כיון דיש פלוגתא יש לאכול עוד אם אפשר ולברך ואם לא אפשר ישמע ברכה מאחרים או יברך בלבו:

לח **לח) [סעיף ו׳] שיעור אכילה וכו׳** בכזית. כזית שאמרו לא קטן ולא גדול אלא בינינו. ברכות ט״ל ע״א. א״ר אות ח׳. וכזית הוא שיעור חצי ביצה כמ״ש לקמן סי׳ תפ״ו. ואי הוה ביה כזית ונצטמק ולית ביה כזית אין לברך אחריו בהמ״ז. והיכא דהוה ביה כזית ונצטמק וחזר יתפח מברכינן עליו. והיכא דלא היה ביה כזית ונשרה במים ותפח ויש בו כזית יש להסתפק בזה משום דלגבי טומאה הוא מדרבנן כמ״ש במס׳ מנחות דף ד״ן ובהרמב״ם מה׳ אבית הטומאות פ״ד דין י״ג. וע״כ אין לאכול מזה כ״א פחות מכזית או יותר על כזית באופן שאם לא היה שרוי במים היה בו כזית כדי שיוכל לברך. ועיין לעיל סי׳ קס״ח אות מ״ו ודוק:

לט **טל) שם. בכזית.** כתב הרב פנים מאירות ח״ב סי׳ כ״ז דבהמ״ז אכילה במעיו בעינן מלבד מה שנשאר בין החניכים דכתיב ושבעת ובעינן שישבעו מעיו יעו״ש. והסנים עמו חת״ס סי׳ קכ״ז ובנו כתב סופר סי׳ קי״ז יעו״ש:

מ **מ) שם. בכזית.** מאי דק״ל דהאוכל כזית פת מברך בהמ״ז ל״ד בקובע סעודתו עליו אלא אפילו אם אינו קובע עליו מברך בהמ״ז ודלא כמ״ש בשו״ת עמק הלכה סימן ע״ג דלא אמרו דמברך בהמ״ז באוכל כזית אלא כשקובע סעודתו עליו והוא שבע מדברים אחרים או בזקן וחולה שדי להם בכזית אבל בלא״ה מברך מעין ג׳ דליתא להא אלא בכזית לבד מברך בהמ״ז. עמודי אש סי׳ ב׳ אות ח״י יעו״ש. שד״ח שם אות ח׳ א״ח אות ז׳:

מא **מא) שם. בכזית.** מי שאכל חצי זית וחזר ואכל חצי זית אחר בתוך אכילת פרס ולא היה בדעתו כשבירך על ראשון אפשר דכיון שיש שיעור אכילה במעיו יברך באחרונה. הלק״ט ח״ב סי׳ קמ״ז. והביאו הבי״מ אות ט״ו וכתב שהיא פשוט יעו״ש. ושיעור כדי אכילת פרס היינו מהתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה שנייה כולם יהיו בתוך שיעור כדי אכילת פרס כמ״ש לקמן סי׳ תרי״ב ס״ג. ושיעור פרס היינו ג׳ ביצים כמ״ש שם ס״ד וכן סתם לקמן סי׳ שס״ח ס״ג וסימן ת״ט ס״ז יעו״ש ועיין בדברינו לעיל סי׳ י״ג אות ז׳ ודוק. ויתבאר עוד מזה לקמן סימן ר״י בס״ד:

סימן קפה

א **א) [סעיף א׳] בהמ״ז נאמרת בכל לשון.** דכתיב ואכלת ושבעת וכו׳ בכל לשון שאתה מברך סוטה ל״ג ע״א. טור וב״י. ודוקא כשמבין איתו לשון כמ״ש לעיל סי׳ ס״ב אות ג׳ יעו״ש. והיינו באינו יודע לברך בלה״ק אבל ביודע מצוה מן המובחר לברך בלה״ק כמ״ש הב״ח בסי׳ קצ״ג וכ״ה לפי דברי האר״י ז״ל שכתב כמה כוונות בנוסח בהמ״ז כמ״ש בשה״מ פ׳ עקב ובסי׳ הרש״ש ז״ל וזה לא יבא כ״א בסדר המסודר בלה״ק וכמ״ש קצת מהם לקמן סי׳ קפ״ז בס״ד. וכבר כתבנו לעיל כמה פעמים בשם האחרונים דאף מי שאינו מכוין כוונת האר״י ז״ל מ״מ צ״ל הנוסח ההוא ולעשות הסדר ההוא אשר יבא עליו הכוונה ובחסדו ית׳ הוא יסדרם כפי הכוונה הראויה לנו לכוין. וע״כ אין להקל אלא דוקא למי שאינו יודע לברך בלה״ק אבל מי שיודע צ״ל דוקא בלה״ק. ומזה תדע כמה גדלה מע׳ מצות בהמ״ז וכמה צריך ליזהר לדקדק בתיבות ובאותיות שלא יחסר מהם שום אות ובפרט בכוו׳ השמות:

ב **ב) וכתב** הב״ח למה אין פ׳ (ר״ל פ״א פשוטה) בבהמ״ז לפי שכל מי שמברך בהמ״ז בכוונה אין שולט בו לא אף ולא שצף ולא קצף. ובס׳ החנוך פ׳ עקב כתב י״א שכל מי שזהיר בבהמ״ז מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו וכן נמצא בס׳ שמו גן. ובס״ח סי׳ מ״ו כתב מעשה באדם אחד שמת לפני זמנו כמה שנים אחר י״ב חדש נתגלה לאחד מקרוביו בחלום שאלו אותו היאך אתה נוהג באותו עולם שאתה שם א״ל בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך בהמ״ז וברכת הפירות בכוונת הלב ואומרים להנאתך נתכונת שאלו והלא אין משפט לרשעים אלא י״ב חודש וכבר עברו עליך יותר מי״ב

א״ל אין דכין אותו פרענות חזקים כמו בי״ב הראשונים עכ״ל. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ עט״ז אות א׳ א״ר אות א׳. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קפ״ג אות ל״א וסי׳ ה׳ אות א״ב ואות ה׳ ודוק:

ג ג) **שם. בהמ״ז נאמרת וכו׳** והא דאין מברכין עליה אקב״ו לברך על המזון כמו שאר מצות משום דאם היה צריך לברך על הברכה ולומר אשר קדשנו לברך א״כ היה צריך ג״כ ברכה ג׳ על השנית לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו לברך ברכה על הברכה וכן ד׳ וה׳ ואין לדבר סוף ולכן לא תקנו ברכה על שום ברכה שבעולם. ב״ד סי׳ פ״ג. ולע״ד נראה הטעם משום דהברכה הוא לתת שבח להשי״ת שזכנו במצוה זו וזה לא יבא כ״א על מצוה שאינה ברכה אבל מצוה שהיא עצמה ברכה לא שייך זה. וע״כ לא תיקנו עליה ברכה:

ד ד) **[סעיף ב׳] ואם לא השמיע לאזניו יצא.** וכ״כ לקמן סי׳ ר״ו סעי׳ ג׳. וכ״כ הלבוש. וכ״כ האחרונים מיהו בס׳ החרדים כתב דלא יצא. והביאו הברכ״י אות ב׳ בי״מ אות ד׳ שע״ת אות א׳. אמנם לענין דינא צ״ל כדעת הש״ע והאחרונים דבדיעבד יצא:

ה ה) **שם. ובלבד שיוציא בשפתיו.** משמע הא אם לא הוציא בשפתיו אלא הרהר בלבו דלא יצא וכמ״ש ב״י בשם רש״י והר״י והרא״ש והטור. וכ״כ הב״ח דזו היא דעת כל הפו׳ זולת הרמב״ם פ״א דברכות והסמ״ג דס״ל דיצא אבל דעת הטור לא יצא וכ״פ בש״ע והכי נקטינן יעו״ש. וכ״כ העו״ת אות ב׳ מ״א סק״א. מאמ״ר אות א׳. א״א אות א׳. וכ״פ הפר״ח בס׳ מים חיים והביאו הזכ״ל אות ב׳. ר״ז אות ג׳. דה״ח אות א׳:

ה) **וכתב** שם המאמ״ר דבמקום ספקא שיש ספק אם בירך או לא בירך טוב ונכון להרהר הברכות בלבו דיוצא מיהת לדעת הרמב״ם והסמ״ג ואין סברא כלל לומר בזה שיש חשש משום ברכה לבטלה כיון שאינו מוציא בשפתיו וכתב שכ״כ הגו״ר כלל א׳ סס״י מ״ג יעו״ש וכ״כ בס׳ ג״ה סימן כ״ג וכ״כ א״א שם. וכ״נ דעת הברכ״י סימן ס״ב יעו״ש וכן כתבנו לעיל סימן זק״ן אות יו״ד בשם כמה פו׳ יעו״ש. ועוד יש להביא ראיה מדברי האר״י ז״ל שסדר כמה שמות לכוין בתפלה ואלו השמות אסור לאומרם בפה כידוע ואפ״ה עושין פרי למעלה בכוונה לבד וא״כ משמט מזה דדבר שאסור לאומרו בפה מותר בכוונה וגם עושה פרי למעלה וא״כ ה״ה בספק ברכות אעפ״י שאסור לאמרו בפה משום דק״ל סב״ל מותר בהרהור ועושה פרי למעלה אם הוא חייב באותה ברכה. ועיין עוד מ״ש לעיל סומן קע״ד אות מ״ט ודוק:

ו ו) **שם ובלבד שיוציא בשפתיו.** ודוקא בהמ״ז דהיא דאורייתא בהרהור לא יצא אבל שאר ברכות דרבנן יצא. ראשון לציון דף ד׳ ע״ב. זכ״ל שם:

ז ז) **שם ובלבד שיוציא בשפתיו.** ואם מחמת חולי או אונס אחר קרא בלבו יצא. מ״א סק״א. א״ר אות ב׳ בי״מ אות ד׳ ר״ז אות ג׳ פתה״ד אות א׳ ועי״ש בפתה״ד מה שתירץ קושיית בגדי ישע על מ״א יעו״ש ומ״ש המחה״ש דאם עבר האונס ועדיין לא נתעכל המזון צריך לחזור ולברך בהמ״ז בשפתיו כמ״ש הפר״ח לענין ק״ש יעו״ש כבר כתבנו לעיל סימן ס״ב אות ה׳ דהאחרונים חלקו ע״ז וס״ל דא״צ לחזור ולקרות ואפילו אם עבר האונס ועדיין לא עבר הזמן יעו״ש ונראה דה״ה לכאן וכ״נ דעת הפתה״ד שם. ועוד יש לעשות סניף לזה ממ״ש לעיל די״א דיוצא בהרהור וע״כ היכא דכבר היה אנוס ובירך בהרהור יש לסמוך ע״ז ולומר דיצא יא״צ לחזור ולברך ובפרט היכא דלא אכל כדי שביעה דכמה פו׳ ס״ל דאין חייב בבהמ״ז מה״ת כמ״ש בסימן הקודם: ועיין נה״ש אות א׳:

ח ח) **[סעיף ג׳] יש מי שאומר וכו׳** הא דכתב זה בהם יש מי שאומר משום דסברה זו כתבה מרן ז״ל בב״י בשם הכלבו סימן כ״ה ומשמע שם דאפילו אם אין מבינין לה״ק יוצאין בשמיעה ולקמן ריש סימן קצ״ג סתם דאם אין מבינין בלה״ק אין יוצאין בשמיעה לכך כתב כאן זה בלשון יש מי שאומר לומר דאיכא פלוגתא ע״ז. וכ״כ הברכ״י אות ג׳ והנה״ש אות ב׳ יעו״ש ולענין דינא יתבאר לקמן סימן קצ״ג בס״ד:

ט ט) **שם צריך לברך בקול רם וכו׳.** ומי שבירך בלחש טועה אם יש אשה ובנים. ב״י בשם הכלבו. והיונו אם אינם בקיאין לברך בהמ״ז אבל אם הם בקיאין ומברכין לעצמן שפיר דמי. ל״ח פ׳ מי שמתו אות ל״ז. שכנה״ג בהגב״י אות א׳ עו״ת אות ג׳ אבל בראשית חכמה משמע דלעולם צריך לברך בקול רם כי הקול מעורר הכוו׳ ומביא זכירה ובר״ח ושבת להזכיר מעין המאורע ובלחש ישכח הכל. א״ר אות ג׳ מחה״ש סק״ב. זכ״ל אות ב׳:

י י) **[סעיף ד׳] עד שאינו יכול לדבר וכו׳** כ״כ ב״י בשם התו׳ פ׳ אין עומדין דל״א ע״ב והיינו מדומדם שזכר הטור בשם הירושלמי ואע״ג דבתפלה אסור כמ״ש רס״י צ״ט שאמר ברכות לא חמירי כ״כ וכמ״ש רמ״א בהדיא חילוק זה בריש סימן צ״ט יעו״ש. ט״ז סק״א וכ״כ בזוה״ק פ׳ תרומה. דקנ״ג ע״ב לחלק בין תפלה לבהמ״ז ויעו״ש טעם בסוד:

יא יא) **שם שאינו יכול לדבר וכו׳** ונראה דמ״מ יכול לדבר לפני המלך. מיהו ברמזים פ׳ הדר משמע דיש להסתפק אם רשאי לברך לכתחלה כשהוא שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך. וברמזים פ׳ אין עומדין משמע קצת דפשיטא ליה דרשאי לברך לכתחלה. לכן לכתחלה יברך קודם שיבא לידי כך

ואם אירע שנשתכר אעפ״כ יברך דהא דאורייתא הוא וגם פשט הירושלמי משמע דיברך. וכ״מ בזוה״ק פ׳ תרומה דף קנ״ג ע״ב וכ״ש האדנא דבלא״ה אין מכוונין כ״כ וכמ״ש סי׳ צ״ט יעו״ש. מ״א סק״ג. סו״ב אות א׳ ר״ז אות ה׳ כר״ש. ועיין לקמן אות י״ג:

יב **יב) שם. שאינו יכול לדבר כראוי וכו׳** ונראה דוקא אם לא הגיע לשכרותו של לוט אבל אם הגיע לשכרותו של לוט לא יצא וצריך לחזור ולברך. עו״ת אות ד׳ בית יהודה חא״ח סי׳ מ״א. י״א מ״ב בהגה״ט. וכ״כ לעיל סי׳ צ״ט אות י״ג יעו״ש. והיינו אם התעורר מיינו קודם שנתעכל המזון שבמיעיו אבל אם נתעכל אין לברך עוד כמ״ש לעיל סימן קפ״ד ס״ה יעו״ש:

יג **יג) [סעיף ה׳] אם בירך והיתה צואה כנגדו או שהיה שכור נסתפקו וכו׳** מה שיש להקשות מכאן לסעי׳ הקודם דשם פסק דאף אם אינו יכול לדבר כראוי יכול לברך וכאן כתב דנסתפקו התו׳ וכו׳ כבר כתבנו לעיל סי׳ צ״ט אות י״ג. דדעת מרן ז״ל לפסוק להלכה כדעת התו׳ פ׳ אין עומדין משום דהכי איתא בירושלמי ולהכי כתב סתמא בסעי׳ הקודם דיכול לברך ומ״ש כאן דברי התו׳ דפ׳ הדר שנסתפקו בזה כדי לחוש להם רק לכתחלה שלא יביא עצמו לידי כך וכמ״ש לעיל אות י״א יעו״ש ודוק. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ דלענין דינא נקטינן דאפילו שכור יברך משום דבפ׳ אין עומדין כתבו הדבר בהחלט יעו״ש:

יד **יד) שם. והיתה צואה כנגדו וכו׳.** עיין מ״ש לעיל סי׳ ע״ו אות ל״ז בשם האחרונים דדוקא לק״ש ולתפלה חוזר אבל לבהמ״ז וכ״ש לשאר ברכות א״צ לחזור יעו״ש. ומ״מ נראה אם אפשר לו יש לאכול עוד ולברך ולכוין לפטור מה שאכל מקודם כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא או לשמוע הברכה מאחרים ולכוין לצאת. ואם א״א יהרהר הברכה בלבו וכמ״ש לעיל סי׳ קפ״ד אות כ״ב יעו״ש:

טו **טו) שם. ומשום מי רגלים וכו׳.** והטעם כתבו שם התו׳ בעירובין ס״ד ע״א משום דאמרינן בברכות כ״ה ע״א לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו בודאן אבל בספיקן לא גזרו בהו רבנן עכ״ל והב״ד ב״י בסס״י ע״ו יעו״ש. ור״ל כיון דהם דרבנן ובספיקן לא גזרו בהו ה״ה אם כבר בירך יהיו לפניו א״צ לחזור. וכ״כ לעיל סימן ע״ו אות מ״ג יעו״ש. ומשמע הא בירך כנגד הקילוח דאסור מדאורייתא יש להסתפק כמו בצואה וכ״כ העו״ת אות ב׳ וכתב דצריך לחזור מספק משום דספק דאורייתא לחומרא יעו״ש ועיין מש״ז אות ב׳ ומיהו כבר כתבנו באות הקודם דעת האחרונים דדוקא לק״ש ולתפלה חוזר אבל לברכות אינו חוזר יעו״ש:

סימן קפו

א **א) [סעיף א׳] וספק הוא וכו׳** לדעת הרשב״א והראב״ד חייבות מה״ת ולהר׳ יונה מדרבנן אלא דהרא״ש כתב דהיא בעיא דלא אפשיטא הילכך נשים אינם מיציאות אחרים י״ח וכן דעת הרמב״ם בפ״ה מה״ב כמבואר בב״י וכן פסק כאן בש״ע. וכ״פ הלבוש, וכ״ה דעת האחרונים. ומיהו בדיעבד אם ברכה לאנשים יצאו. ראשון לציון בברכות דף ה׳ ע״ב זכ״ל אות ב׳:

ב **ב) שם וספק הוא וכו׳** וה״ה בעבדים איכא ספיקא דכי הדדי נינהו מן הסתם. מאמ״ר אות ב׳ ר״ז אות א׳ וערל שמתו אחיו מחמת מילה נמי ספק הוא א״א אות א׳ ועיין לקמן סימן קצ״ט ס״ו:

ג **ג) שם. וספק הוא וכו׳.** ואע״ג דבהמ״ז מ״ע שלא הזמן גרמא ומ״ע שלא הזמן גרמא נשים חייבות תירץ רש״י ז״ל דכיון, דכתיב על הארץ הטובה אשר נתן לך ונשים לא נטלו חלק בארץ אינם חייבות. והתו׳ כתבו דטעמא משים דכתיב בה על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן לקמן כל שלא אמר ברית ותורה בבהמ״ז לא יצא י״ח. ב״י וכ״כ בזוה״ק פ׳ תרומה דקס״ח ע״ב והביאו מ״א סק״א. ועיין לקמן סי׳ קפ״ז ס״ג:

ד **ד) ומיהו** כהנום ולוים חייבים בבהמ״ז מה״ת אף לדעת רש״י ז״ל משום שנטלו חלק בשדה מגרש. כנה״ג בהגב״י. וכתב ודלא כשה״ג פ׳ מי שמתו שכתב דלרש״י אין חייבים יעו״ש. וכ״כ העו״ת אות א׳. מ״א שם. א״ר אות א׳. א״א אות א׳. ברכ״י אות ג׳. ודין גר יתבאר לקמן סי׳ קצ״ט ס״ד:

ה **ה) שם. וספק הוא וכו׳.** ואם נסתפקה האשה אם בירכה בהמ״ז או לא אינה חוזרת כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ד אות כ״ה יעו״ש:

ו **ו) שם. ואינם מוציאות וכו׳.** כגון שלא אכלו אלא כזית אבל אם אכלה האשה כדי שביעה שאז היא חייבת מדרבנן תוכל היא להוציא את האנשים שחייבים ג״כ מדרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. לבוש. והר״ז אות ג׳ כתב דאפילו לא אכלה כדי שביעה יכולה להוציא את האיש שלא אכל כדי שביעה יעו״ש. ועיין לקמן אות ח׳:

ז ז) [סעיף ב'] **קטן חייב מדרבנן וכו'.** ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה. מ"א סק"ב. והטעם כתב מחה"ש משום דקטן ודאי דרבנן והאשה אפשר דהוי דאורייתא. וכ"כ הפרמ"ג ביו"ד סוף שער התערובת שקבע בפתיחה לסי' צ"ח. והביאו מחב"ר בזה הסי' אות ב' ר"ז שם. אבל איש שלא אכל כדי שביעה יכול להוציא הנשים שאכלו כדי שביעה כמו שיכול להוציא את האנשים שאכלו כדי שביעה מטעם שיתבאר לקמן סימן קצ"ז ס"ד יעו"ש ר"ז אות ב':

ח ח) **שם. כשלא אכל האב כדי שביעה וכו'.** והקטן אכל כדי שביעה דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. לבוש. וכ"כ מאמ"ר אות ד' וכתב שכן הוא דעת מרן ז"ל יעו"ש. מיהו העו"ת אות ד' כתב דאפילו לא אכל הקטן אלא כזית מוציא גדול שאכל שיעור דרבנן יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ג. ר"ז אות ג' ח"א כלל ה' אות כ"ג. ועיין ער"ה אות ד' שכתב דהרא"ם בה' מגילה כתב דאפילו לא אכל הקטן כדי שביעה מוציא גדול אע"ג דהיי תרי דרבנן לחד דרבנן אבל מדברי התו' דמגילה י"ט ע"ב נראה דקטן שאכל כזית אינו מוציא אביו כלל יעו"ש. וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה אין להוציא קטן לגדול אלא א"כ דוקא אכל הקטן כדי שביעה והגדול שיעור דרבנן ובדיעבד אם כבר כיון קטן שלא אכל כדי שביעה להוציא גדול שלא אכל כדי שביעה י"ל דיצא כיון דיש מתירין:

ט ט) **וכ"ז** שנשים וקטנים מוציאים אחרים י"ח היא כשאחד אינו יודע לברך בעצמו אבל היודע לברך לעצמו אינו רשאי לצאת בשמיעה אפילו מהמחויב כמותו אלא ע"י זימון בשלשה ונשים וקטנים אין מזמנין עליהם כמ"ש בסימן קצ"ט יעו"ש. ר"ז אות ד' ועיין לעיל סימן קפ"ג אות ל"ז ודוק:

י י) **קטן** דלית ליה אב כיון שדעת רוב הפו' שאין חיוב חינוך נקען אלא לאביו י"ל דבקטן דאין לו אב לא שייך לומר אתי דרבנן ומפיק דרבנן כיון שאין לו מי שחייב לחנכו. ואין מוציא קטן זה אף שאכל כדי שביעה לגדול שאכל שיעור דרבנן. אבל לדעת הרשב"א והרא"ם והריעב"א ורבו דס"ל שחיוב חינוך הוי גם על ב"ד גם קטן דאין לו אב מוציא גדול שאכל שיעור דרבנן. וע"כ יש להחמיר בבהמ"ז שלא לצאת בקטן שאין לו חב. חק"ל חא"ח סימן מ"ו דע"ט ע"ב. בי"מ אות ז':

יא יא) **קטן** מוציא קטן כיון דשקולים הם בחיובן בכל מכל. ודלא כפר"ח בס' מים חיים בליקוטיו לדף ד' דמגילה שלמד מדברי התו' דקטן אינו מוציא קטן דליתא חק"ל שם סימן מ"ה דע"ט ע"א בי"מ שם אות ט':

יב יב) **והגם** דאמרו תבא מארה למו שאשתו ובניו מברכין אותו היינו עיקר הברכה אבל ברכת המזון יכול לכתחלה לתת האב להבן שהוא יברך על הכוס כשהאב מזיק לו היין ועושה כיבוד או"א דלוקח רשות מאביו לו תואר ולו הדר ומה גם אם הוא סמוך על שלחנו על חנם או סעד על שלחן אביו דמברך לאביו ברכת האורח כנהוג וכל המברך מתברך ומתקיים בהם כמ"ש גבי אברהם ויצחק כי ברך אברכך אחד לאב ואחד להן. רו"ח. וכ"כ בזוה"ק פ' בלק דקצ"א ע"א דמצוה לתת כוס של ברכה לבנו כדי לחנכו במצות יעו"ש. ונראה דהיינו כגון שהגיע לי"ג שנים ויום א' וכמ"ש לקמן סי' קצ"ט אות ל"ג יעו"ש:

סימן קפז

א א) [סעיף א'] **י"א ברוך משביע וכו'** והכי איתא במס' ברכות מ"ח ע"ב. ת"ר סדר בהמ"ז כך היא. ברכה ראשונה ברכת הזן. שנייה ברכת הארץ. שלישית בונה ירושלם. רביעית הטוב והמטיב. ואיתא עוד שם בגמ' א"ר נחמן משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן. יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תקנו בונה ירושלם. דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלם עירך. ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה ע"כ. וכתב הרשב"א הא דאמרינן משה תיקן להם ברכת הארץ וכו' קשיא לי והא ק"ל בסמוך דברכות אלו דאורייתא נינהו ותירץ דמטבען הוא שטבעו להן דאי מדאורייתא אם רצה לאומרה באיזה מטבע שירצה אומר ואתו משה ויהושע ודוד ותקנו להם מטבע לכל אחד ואחד בזמנה וכו' ובודאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלם לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין וכמו שאין אנו אומרים באותו מטבע שתיקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשים להעמיד מלכות ולהעמיד בנין הבית ולהמשיך שלות הארץ עכ"ל. וכ"כ הרא"ש והביאו הטור סימן קפח. והרמב"ן כתב בס' ההשגות אין מעבע בהמ"ז מה"ת אבל לצטוינו מה"ת לברך אחר אכילתנו כל אחד כפי דעתו כענין מנימין רעיא (ברכות מ' ע"ב) אמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא ובאו הנביאים ותיקנו להם נוסח מתוקן הלשון וצח המליצית ושנינו בו ומלכות בית דוד משיחך במהרה תחזירה למקומה ותבנה ירושלם כי הענין תיקן שלמה ובית דינו והלשון כפי הזמנים יאמר עכ"ל והב"ד ב"י בסימן זה ופרישה רס"י קפ"ח. ומשמע מדברי הרשב"א והרא"ש והטור דמנין ג' ברכות מה"ת וכמ"ש שם בגמרא והביאו ראיה מן המקרא וכ"כ הפרישה שם והב"ח סימן קצ"א יעו"ש. וכן הוא דעת התוס' בברכית ט"ז ע"א וכ"כ הלבוש

בסי׳ זה והמ״א סימן קצ״ד סק״ג. מיהו מרן ז״ל בב״י סימן קצ״א כתב דאין מנין ברכות שאחר המזון מה״ת וכתב שכ״מ מדברי הרמב״ם בס׳ המצות שלו שכתב והמצוה י״ט שצוינו לברכו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הברכות ולדעתו אע״ג דדריש להו בגמ׳ מקראי אסמכתא בעלמא נינהו. וכ״כ בכ״מ פ״ב מה״ב דין ב׳ וכתב שכ״נ מדברי הרמב״ן ג״כ יעו״ש. וכ״מ במד״ר פ׳ מסעי דאין מנין ג׳ ברכות מה״ת יעו״ש ונ״מ מזה דלס׳ האומרים מנין ג׳ ברכות מה״ת אם בירך מעין ג׳ במקום בהמ״ז או אם חסר אחת מהן דלא יצא ומה שהקילו סימן קצ״א בפועלים לברך שתים הוא דוקא לפועלים מהטעם שכתבו התי׳ שם יעו״ש. וכ״כ א״ר סימן רס״ח אות י״ח דאם בירך מעין ג׳ במקום בהמ״ז דלא יצא יעו״ש. וכ״נ דעת ח״א בנ״א כלל מ״ז אות א׳ דלא יצא יעו״ש. אבל לס׳ האו׳ דאין מנין ג׳ ברכות מה״ת אם אוסר א׳ מהם או אם בירך מעין ג׳ יצא. וכ״נ מדברי הט״ז סימן קס״ח סק״ו דאם בירך מעין ג׳ במקום בהמ״ז דיצא יעו״ש. וכ״כ בס׳ משיבת נפש סימן ד׳ דנוסח ג׳ ברכות מדרבנן ומה״ת יוצאין בברכת מעין ג׳ וספיקו לקולא יעו״ש. וכ״כ הר״ז סימן קצ״א וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה נראה לענין דינא אם אירע שטעה ובירך מעין ג׳ במקום בהמ״ז אם אפשר יש לאכול עוד ולברך המוציא ובהמ״ז ולכוין בבהמ״ז לפטור אכילה א׳ או ישמע בהמ״ז מאחרים ויכוין לצאת ואם לא אפשר יהרהר הברכה בלבו וכמ״ש לעיל סימן קפ״ד אות כ״ב יעו״ש. וכ״ז באכל כדי שביעה דחייב בבהמ״ז מה״ת אבל אם לא אכל כדי שביעה דחיובו דרבנן נראה דבדיעבד יש להקל וי״ל דיצא. יעיין לקמן אות ח״י:

ב **ב) סדר** שלש ברכות אלו מעכבות ואם אמרם למפרע לא יצא דב״ש סימן קמ״ז. י״א בהגה״ט. וכ״מ ברוקח הלכות ברכות רס״י של״ד והב״ד הבי״מ אות א׳:

ג **ג) שם י״א ברוך משביע וכו׳** פי׳ שיש מוסיפין לומר ברוך משביע לרעבים ברוך משקה לצמאים ואח״כ אומרים בא״י אמ״ה הזן את העולם וכו׳ וע״ז כתב הטור שאין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע עכ״ל ור״ל רק שיתחיל בבהמ״ז בא״י אמ״ה הזן וכו׳ וכ״פ כאן בש״ע. וכ״פ הלבוש. וכתב בב״י דדעת הטור שאין לאומרו כלל בין כשמברך לעצמו בין כשמברך בזימון יעו״ש. וכ״כ בד״מ אות א׳ דהמנהג שאין לאומרו כלל כדברי הטור:

ג) וזה נוסח התחלת הברכה בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל בא״י אמ״ה האל הזן אותנו וכו׳ בטובו גי׳ הוי״ה בחסד גי׳ י יה יהו יהוה. נותן גי׳ אבגית״ן. כי הוא אל זן. יכוין כי הוא אל זה הוא אל שדי שבבריאה והוא ישפיע אל זן שהוא גי׳ אל הוי״ה שביצירה פ׳תח א׳ת י׳דיך יכוין ר״ת פא״י גי׳ יאהדונה״י וס״ת חת״ך ובא״ת ב״ש סא״ל בגי׳ יאהדונה״י ומשביע גי׳ חת״ך. לכל חי רצון יכוין להמשיך שפע וברכה רבה לכל העולמות. ע״כ. ועי״ש כוונת פסוק זה בארוכה ובשה״מ פ׳ עקב יעו״ש. ונראה שבשעה שיכיון להוריד שפע וכו׳ לכל העולמות יכוין להמשיך ג״כ לבחי׳ הנר״ן שלו ולגופו. וסדר כוונת ד׳ ברכות של בהמ״ז של חול ושבת כבר כתבנו אותם בסימן זק״ן אות כ״ד ואות כ״ה. קחנו משם. ועיין לקמן אות ט׳:

ד **ד) ברכה א.** יש נוהגין להתחיל ברוך הוא וברוך שמו ואין להתחיל כך אפילו בעשרה עיין לקמן סימן קצ״ב אות ז׳ וכן יש מתחילין הזננו וכו׳ המעדיף טובו עלינו וזה התוספת מגרעות נתן שהרי אמרו שאין אות ף׳ בבהמ״ז להורות שכל המברך בהמ״ז בכוונה אין שולט בו לא אף ולא קצף י״א בהגה״ט. חס״ל אות ח׳ וכבר כתבנו באות הקודם בשם סידור הרש״ש ז״ל שצריך להתחיל בא״י אמ״ה האל הזן אותנו וכו׳ וכ״כ הרב בן א״ח פ׳ חקת אות י״ד:

ד) לא חסר לנו ואל יחסר לנו. מלת חסר החי״ת בקמ״ץ והסמ״ך בפת״ח. יחסר היו״ד בשוו״א והחי״ת בפת״ח והסמך בצירי כי אז הנקודות עולות כמנין לח״ם כי כל נקודה היא י׳ וכל קו היא ו׳ וקמ״ץ הוא י״ו של״ה בשער האותיות דפ״ג ע״א מ״א סוף הסימן א״ר אות א׳ סוף אות א׳:

ד) ברכה ב׳ לא יתחיל על ארצנו אלא מתחיל נודה לך. ועל חיים שחוננתנו ועל המזון וכו׳. על הכל בלא וא״י. חס״ל שם. בן א״ח שם אות ט״ו. וכתב שם הא״ר דצ״ל אנחנו מודים לך ולא אנו שהוא לשון קללה כמו ואנו הדיינים. וכ״כ י״א בהגה״ט סו״ב שם. חס״ל שם בן א״ח שם:

ד) ברכה ג׳. עלינו ועל כל ישראל עמך. רענו זוננו מ״א סי׳ פק״ח ססק״ג. ואל תצריכנו לידי מתנת ב״ו. ולא לידי הלואתם אלא לידך וכו׳. יהי רצון שלא נבוש בעוה״ז וכו׳ בנוסח רצה. נשבות בו וננוח בו. ונתענג בו וכו׳. (ובלילה נשבות בה וננוח בה וכו׳. כמ״ש בשער הכוו׳) אחר רצה או אחר יעלה ויבא אומר ותבנה ירושלים עה״ק במהרה בימינו בא״י בונה ירושלים חס״ל שם. בן א״ח שם אות ט״ז. ועיין לקמן סי׳ פק״ח סעי׳ ד׳. גם בשבת אומר רענו זוננו כמו בחול. ואין לחוש שהוא שאלת צרכיו דאסור בשבת דטופס ברכות הוא ושרי. ירושלמי והביאו הטור סי׳ קפ״ח. מ״א שם סק״ג. בי״מ אות ה׳:

ד) ברכה ד׳. בא״י אמ״ה אבינו מלכנו וכו׳. ועיין לקמן סי׳ קפ״ט אות ד׳ ואות ה׳. ואחר סיום הברכה ורוח והצלה וכל טוב השומע יענה אמן חס״ל סי׳ רט״ו אות ג׳. והיינו למנהג הספרדים אבל מנהג אשכנזים מסיימת ומכל טוב תמיד אל יחסרנו והשומע שהמברך מסיים כך צריך לענות אמן״ כמ״ש ח״א כלל מ״ז אות א׳ יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ קפ״ט אות א׳. הרחמן הוא יפרנסנו וכו׳. בריוח ולא בצמצום. (ולא יאמר בהתר ולא באיסור) הרחמן הוא יצליח את דרכינו. הרחמן הוא יצליחנו בלימודנו. הרחמן הוא ירפאנו רפואה שלימה רפואת הנפש ורפואת הגוף. אם יש עכו״ם בבית יאמר הרחמן הוא יברך כל אחד ואחד ממנו בני ברית. (עיין לקמן סי׳ קפ״ט) כמו שנתברכו אבותינו הקדושים אברהם בכל יצחק מכל יעקב כל. הרחמן הוא יטע תורתו

ואהבתו וכו׳ ויהיו כל מעשינו לש״ש. חס״ל שם. בן א״ח שם או׳ ח״י. ואומרים הרחמן בשבת כמו בחול ואין לחוש משום שאילת צרכיו שהרי טופס ברכות כך היא. ב״י סי׳ פק״ח בשם שה״ל. וכ״כ מור״ם שם בד״מ אות ד׳ בשם א״ז יעו״ש. ואע״ג דב״י שם כתב לדחות מ״מ המנהג לאומרו כדברי שה״ל וא״ז. וכ״כ הר״ז שם אות ד׳. וכן האורח מברך לבה״ב בשבת דגם זה בכלל טופס ברכות ברכ״י סי׳ פק״ח בשיו״ב אות א׳. ועונין אמן אחר הרחמן שבבהמ״ז אעפ״י שאין בו הזכרת השם וכן אחר כל תחנה ובקשה אעפ״י שאין בה ברכה והזכרת השם. של״ה בשער האותיות דפ״ב ע״ב. מ״א סי׳ קפ״ט סק״א. חס״ל סימן רט״ו אות ד׳. בן א״ח שם:

ד) **בשבת** ויו״ט ור״ח ומו״ש ומילה וחתונה ופורים וסיום מסכתא אומר מגדול כמ״ש לקמן סי׳ קפ״ט אות י״א יעו״ש:

ד) **בסיום** בהמ״ז יאמר פסוק עושה שלום במרומיו וכו׳. ויכוין בר״ת עושה במרומיו להוי״ה דע״ב דיודין. שה״מ פ׳ עקב. בן א״ח שם. ועיין א״ר אות א׳ מה שהאריך לבאר בנוסח בהמ״ז ואנו כתבנו קצת כאן בקיצור מה שמוסכם באחרונים וכל א׳ יתבאר במקומו ג״כ בס״ד:

ד) **וזה** נוסח בהמ״ז לקטנים שלא הגיעו לחינוך או לנשים וע״ה שאין יודעים לברך סדר בהמ״ז בארוכה. בריך רחמנא מרן מלכה דעלמא מריה דהאי פיתא. בריך רחמנא דזן לכולה: נודה לך ה׳ אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ונתת לנו ברית ותורה לחם לשבעו. בא״י על הארץ ועל המזון: רחם ה׳ אלהינו עלינו ועל כל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל מלכות בן דוד משיחך (ושמחנו ביום השבת הזה. וזכרנו לטובה ביום ר״ח הזה. או ביום חג פלוני הזה) ובנה ירושלים עה״ק במהרה בימינו. בא״י בונה ירושלים. אמן: בא״י אמ״ה אבינו מלכנו המלך הטוב והמטיב לכל הוא הטיב הוא מטיב הוא יטיב לנו הוא גמלנו הוא גומלינו הוא יגמלנו לעד חן וחסד ורחמים וכל טוב: הוא יזכנו לימות המשיח עושה שלום וכו׳ חס״ל אות א׳ ועיין ב״ח סימן קצ״ב שהביא שם ג״כ נוסח בהמ״ז בקצרה יעו״ש ועיין לקמן אות ח׳ וזה שכתבנו הוא יותר מוסכם מהאחרונים. וזהו דוקא לשאינם יודעים לברך סדר בהמ״ז בארוכה ושלא יבטלו מ״ע דאורייתא אבל להיודעים צריך לברך דוקא סדר בהמ״ז בארוכה משום דיש בסדרה רמזים וסודות נפלאים כנז״ל. ועיין סימן קפ״ה אות א׳:

ה ה) **שם במקום ברכת הזן** משמע דדוקא במקום ברכת הזן הא שאר ברכות צריך לאומרם. וכ״כ א״ר אות ב׳:

ו ו) **שם בריך רחמנא מלכא דעלמא וכו׳** כצ״ל פרישה אות ד׳ ועיין לעיל סימן קס״ז אות ע״ג:

ז ז) **שם בריך רחמנא וכו׳** הרב ראשון לציון בשיטתו הכריח דלא יצא י״ח ברחמנא שהיא כינוי אלא בהזכרת ה׳ ממש או בא׳ מז׳ שמות שאין נמחקין וכ״כ תר״י דאמר רחמנא אלהנא מלכא וכו׳ ואלהינו הוא א׳ מז׳ שמות יעו״ש. ער״ה אות א׳:

ח ח) **שם וי״א שצריך לחתום וכו׳** והטעם משום דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים כגון במקום שאמרו שלא לחתום והוא חותם או איפכא לא יצא. ב״י בשם הרשב״א. מ״א סק״א. וכן הסכים הב״ח שצריך לחתום. א״ר שם. מיהו אם קיצר בנוסח הברכה יצא. א״א אות א׳ וכ״מ בהרמב״ם פ״א מה״ב דין ו׳ יעו״ש:

ט ט) **כתב** הכלבו י״א שאין לומר בה כאמור פותח את ידיך רק חותמין בא״י הזן את הכל בלי שום פסוק וטעמא דמסתבר הוא כי איך נביא פסוק שאמרו דוד לדברי מרע״ה עכ״ל. והביאו ב״י וכתב עליו דאין בטענה זו הכרח. וכ״פ היפ״ל אות א׳ דאפ״ל משה אמרו ודוד כתבו בספרו כאשר אמר משה הי״א מזמורים מתפלה למשה עד לדוד מזמור ודוד יסדם בספרו כמ״ש רש״י ומצו״ד בריש מזמור ן׳ יעו״ש. וכ״כ המרדכי בסוף מס׳ ברכות לומר פסוק פותח וכו׳ וכ״כ האר״י ז״ל בשה״מ פ׳ עקב ובסי׳ הרש״ש ז״ל שצריך לאומרו ולכוין בו כמ״ש לעיל אות ג׳ יעו״ש וכן מ״ש שם הא״ר כי הוא זן ומפרנס לכל כמ״ש במרדכי ורד״א ומ״מ ודלא כא״ח שכתב כי הוא אל זן יעו״ש האר״י ז״ל בשעה״מ פ׳ עקב הסכים כא״ח שצ״ל כי הוא אל זן ונתן טעם בסוד כמש״ל אות ג׳ יעו״ש והכי אנן ק״ל כדברי האר״י ז״ל. זן ומפרנס פי׳ במרדכי זן באכילה ומפרנס בשאר צרכים. א״ר שם. ועיין כתובות נ״ז ע״א במשנה ופרש״י שם:

י י) **[סעיף ב׳] בברכת הארץ וכו׳** ואינה פותחת בברוך אלא מתחיל נודה לך וכו׳ על שם הפסוק נודה לך לעולם וגו׳ על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה וכו׳ ותיקן יהושע לשון חמדה לפי שראה את מרע״ה שחמד אותה והתפלל עליה לראותה וגם אבות העולם חמדו ליכנס שם וליקבר שם וכיון שזכה הוא ליכנס תיקן לומר ארץ חמדה וכו׳ ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו׳ תיקן לומר בה ברית לפי שע״י הברית כשנימול אברהם כרת ה׳ אתו ברית לתת לו את הארץ. וצריך להזכיר בה תורה שבזכות התורה ירשו את הארץ שנאמר ויתן להם ארצות גוים וכו׳ בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו. והקדים ברית לתורה מפני שברית מילה קדמה לתורה בזמן. ועוד שעל הברית נכרתו י״ג בריתות ועל התורה לא נכרתו אלא ג׳ טור ב״י לבוש:

יא יא) שם ארץ חמדה וכו' והא דמברכין עכשיו על הארץ הטובה וכו' אע"ג דעכשיו א"י חרבה ויושבין בחו"ל משום דא"י היא באמצע הישוב וירושלים אמצע א"י ובית ק"ק אמצע ירושלים והשפע יורד לשם קודם הכל אפילו בזה"ז ואח"כ מתפשט משם לכל העולם וע"כ כיון שהשפע בא משם אפילו בזה"ז לכן גם בזה"ז מברכין על הארץ הטובה. זוה"ק פ' תרומה דזק"ן יעו"ש:

יב יב) שם. הגה. ודברי הרא"ש הם עיקר. וכ"פ הלבוש. מיהו שכנה"ג בהגה"ט אות ד' כתב ומנהגינו כהרמב"ם ז"ל יעו"ש. וכ"כ היפ"ל אות ב' וכן הוא מנהג בני ספרד כהרמב"ם ז"ל:

יג יג) [סעיף ג'] אם לא הזכיר וכו' ואם לא אמר בה הודאה תחלה וסוף מחזירין אותו. כ"מ בטור. מ"א סק"ב. מיהו המאמ"ר אות ד' כתב דאין מחזירין אותו וכתב שכ"מ בש"ס ברכות מ"ט ע"א. ובהרמב"ם פ"ב מה"ב דאינו אלא מגונה ואם אמר א' מהם אפי' מגונה לא הוי יעו"ש. וחותם בה בא"י על הארץ ועל המזון טור. ואין זה חותם בשנים דה"פ ארעא דמפקא מזון ברכות מ"ט ע"א. ב"י ולבוש:

יד יד) שם. ברית ותורה וכו'. היינו שלא אמר ברית ותורה וגם לא אמר על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך וכו' אבל אם אמר א' מהם פ"א ברית ותורה או בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך וכו' יצא. ולהרא"ש אפי' לכתחלה די בפ"א כמ"ש בסעיף הקודם:

טו טו) אם הגר רוצה לומר על שהוצאתנו מארץ מצרים יאמר ואם רוצה לשנות ואומר שהוצאת את ישראל ממצרים יאמר. אגרות הרמב"ם ז"ל סי' ט' כנה"ג בהגה"ט. עו"ת אות ג':

טז טז) כל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא י"ח. ברכות מ"ח ע"ב. הרמב"ם פ"ב מה"ב. טור בסי' זה ובסי' שאחריו. מאמ"ר אות ג' והא דהשמיט זה הש"ע כל שלא אמר ארץ חמדה וכו' לא יצא נראה משום דזה פשוט כיון שהוא שבח הארץ. וזהו עיקר הברכה כמ"ש וברכת על הארץ וכו':

יז טוב) כתב בד"מ אות ג' י"ל בנוסח ברכה זו בכל עת ובכל שעה כי עתים הם קור וחום והמשנה טועה יעו"ש. וכ"כ מט"מ סימן שכ"א. מ"א סק"ב מיהו השכנה"ג בהגה"ט אות ו' כתב בנוסחא שלנו ליתא לא בכל עת ולא בכל שעה אלא כך היא גרסתנו שאתה זן ומפרנס אותנו על הכל וכו' יעו"ש. וכ"ה מנהג הספרדים כמ"ש השכנה"ג ואין עונין בה אמן כי אינה סוף ברכה רק שרגילין להפסיק בעל הנסים. מ"א שם. ור"ל קודם ועל הכל אין עונין אמן רק שרגילין להפסיק בעל הנסים כמ"ש לקמן בהגה ס"ד יעו"ש:

יח חי) שם מחזירין אותו כן איתא בירושלמי ספ"ק דברכות וכ"ה דעת גדולי הפו' כמ"ש בב"י יעו"ש. מיהו הטור כתב דאחיו ר' יחיאל מסופק בהא דאמר לא יצא י"ח אי לעיכובא קאמר או למצוה והדעת נוטה דלמצוה קאמר עכ"ל. והביאו הברכ"י אות ב' יעו"ש ונ"מ לדידן אע"ג דק"ל כדעת גדולי הפו' והש"ע והכי איתא בהדיא בירושלמי מ"מ כשיארע עוד איזה צדדין עם זה שלא הזכיר כגון שלא שבע אי אשה או קטן או ספק הזכיר ספק לא הזכיר נראה דיש להקל. ואם אפשר יש לאכול עוד ואח"כ חוזר לברך כדי לצאת אליבא דכ"ע. ועיין לעיל אות א':

יט יט) שם מחזירין אותו. ואם נזכר קודם שסיים הברכה חוזר לראש ברכת הארץ אבל אם נזכר אחר שסיים הברכה חוזר לראש ברכת הזן דכל בהמ"ז כברכה אחת חשובי בי"מ אות א' ועיין לקמן סימן קפ"ח אות ל':

כ כ) שם הגה ונשים ועבדים לא יאמרו ברית וכו' אבל הרב כמאירי בפסקיו כ"י כתב וז"ל אף הנשים אומרות ברית ותורה מדי דהוה אברכת הארץ אף שאין להם חלק בארץ שהרי בכלל ישראל הן ועל ישראל אומרות כך עכ"ל והביאו המחב"ר אות א' שע"ת אות ג' וכ"ה דעת מרן ז"ל בבד"ה דמצו למימר נשים ועבדים ברית ותורה יעו"ש ולפיכך השמיט זה ולא כתבו בש"ע. וכ"כ המחב"ר שם וכתב דכן המנהג שהנשים אומרות כאנשים עכ"ל. והביאו הזכ"ל אות ב' וכ"כ המ"א סק"ג דנוהגין הנשים לומר ברית ותורה יעו"ש. וכ"כ הרב יעבץ בס' עמודי שמים דרצ"ג ע"ב דגם הנשים ועבדים אומרות ברית ותורה וא"צ לדלג כלום יעו"ש. והב"ד הפתה"ד אות ג' וכתב וכן עיקר יעו"ש וכ"כ הר"ז אות ז' בי"מ אות ב':

כא כא) [סעיף ד'] אם לא הזכיר בבונה ירושלם וכו' מפני שאין לנו נחמה גמורה עד שתחזור מלכות בית דוד למקומה הרמב"ם פ"ב מה"ב ובשה"ל כתב הטעם לפי שארז"ל ביום שנחלק בית דוד כפרו בג' דברים בהקב"ה ובהמ"ק ומלכות בית דוד ואין נגאלין עד שיתוודו ויתבעו שלשתן יעו"ש והב"ד ב"י סימן פק"ח ולבוש שם ססע"י א':

כב כב) שם מחזירין אותו ואם נזכר קודם סיום הברכה זו אומרה שם. ואם נזכר אחר שסיים ברכה זו חוזר לראש בהמ"ז. בי"מ אות ב':

כג כג) **שם הגה ואומרים על הנסים וכו'** קודם על הכל וכו' דהכי אסיקנא במס' שבת כ"ד ע"א בחנוכה א"צ להזכיר בבהמ"ז ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה ע"כ ומביאו ב"י. והא דמזכיר בהודאה כתבו שם הטעם בתו' משום דעל הנסים הודאה היא ולא תפלה. וכ"כ הלבוש. והא"ר אות ז' כתב בשם הירושלמי משום דכל דבר שהוא לשעבר אומרו בברכה דלשעבר ודבר שהוא להבא אומרו בברכה שהוא להבא עכ"ד ועיין לקמן סימן פק"ח אות ט"ז:

כד כד) **שם בהגה. ואם לא אמרו אין מחזירין אותו.** ואפילו נזכר תיכף כשחתם ברכת הודאה אין מחזירין אותו. ב"י. ועיין לקמן סי' תרפ"ב ס"א:

כה כה) **שם בהגה. ואומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו'.** ואע"ג דמוכח בברכות שאין להתפלל שיעשה לו נס מ"מ. כיון שאומר בלשון רבים שפיר דמי. וגם יש לחלק דכגון ההיא דמלחמת חשמונאי שהנסים היו דרך טבע העולם לא יהיה תפלת שוא אבל צריך ליזהר מלהתפלל שיעשה לו נס היוצא מדרך טבע העולם ואין ראייה מעובדא דר"ח בן דוסא דרב גובריה וע"ד ותגזר אומר ויקם לך שע"ת:

סימן קפח

א א) **[סעיף א'] אינה דאורייתא.** ומ"מ אסור להפסיק בה עד סיום הברכה. תה"ד סי' ט"ל. עו"ת אות א'. וטוב שלא להפסיק גם באמירת הרחמן עד סיום עושה שלום במרומיו וכו':

ב ב) **[סעיף ב'] הגה. ונראה דדוקא כשמברך לבדו וכו'.** כ"כ מור"ם ז"ל בד"מ אות ב' חילוק זה כדי ליישב המנהג שנוהגין לענות אמן זה בקול רם יעו"ש. אבל לדעת מרן ז"ל אין חילוק ובין כשמברך לעצמי ובין כמשברך להוציא אחרים צריך לאומרו בלחש. וכ"כ הב"ח יעו"ש ומיהו שם בד"מ נתן עוד טעם אחר למנהג שנוהגין לאומרו בקול רם דדוקא בזמניהם שהיו הפועלים הולכין למלאכתם איכא למיחש שיזלזלו בה משא"כ עכשיו יעו"ש. וכ"כ הב"ח והביאו מ"א סק"א. ומ"מ סיים הב"ח דטוב לאומרו בנחת ולא בקול רם ביותר דאיכא למיחש לזלזולא יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"א דאין למחות ביד שאין נוהגין לומר אותו בלחישה יעו"ש:

ג ג) **וכתב** רש"ל בתשו' סי' מ"ד שלא יחטף וימהר לומר בונה ירושלים אמן בלי הפסק שזהו משמעו שהוא סיום בהמ"ז אלא יפסיק מעט ואח"כ יאמר אמן בנחת שלא יהא דומה לסוף הברכה יעו"ש. והביאו המש"ז אות א' וכתב דהיינו תוך כדי דיבור כדיבור דמי אבל לא יפסיק הרבה דא"כ היה אמן יתומה יעו"ש:

ד ד) **שם בהגה. כשאר אמן שעונין וכו'.** עיין לעיל סי' קפ"ג בהגה לסעי' ז' ובדברינו לשם אות מ' ודוק:

ה ה) **[סעיף ג'] צריך להזכיר בברכה ג' מלכות בית דוד וכו'.** עיין לעיל סי' קפ"ז סעי' ד'. ובדברינו לשם אות כ' בס"ד:

ו ו) **שם. והאומר ומלכותך ומלכות בית דוד וכו'.** אלא יאמר ומלכות בית דוד עבדך משיחך. טור. ב"ח:

ז ז) **שם. וכן אין לומר בה אבינו מלכנו.** אלא יאמר אבינו רעינו. לבוש. מ"ב אות ה':

ח ח) **שם בהגה. אבל לא ראיתי נוהגין כן.** וגם התו' (ברכות מ"ט ע"א) כתבו דיש נוהגין לומר מלכות בבונה ירושלים יעו"ש. ומכ"ש ביעלה ויבא דמילתא בפ"ע היא ולכן אין למחות ביד הנוהגין כן. וגם בלבוש השמיט הג"ה זו. מ"א סק"ב. וכן דעת הט"ז סק"ב דאין לדלג תיבת מלך ביעלה ויבא יעו"ש. וכ"כ א"ר אות ג' וכ"כ מהריק"ש ז"ל דדוקא באלו שהם מנוסח הברכה איכא קפידא אבל ביעלה ויבא שאינו מנוסח הברכה אין להקפיד ואדרבא אם יגרענו ח"ו ולא יאמר כמ"ש בתפלה נראה שדוחה זה מפני זה ח"ו עכ"ל והביאו י"א בהגה"ט:

ט ט) **[סעיף ד'] נוסח ברכה זו וכו'.** בטור כתב וחותם בא"י בונה ירושלים. ובמדרכי סוף מס' ברכות כתב דמהר"ם היה אומר בונה ברחמיו ירושלים. מיהו הכלבו וא"ח כתבו על דברי מהר"ם הנז' שאינה נוסחה מדוייקת לפי שלא תבנה ירושלים אלא במשפט דכתיב ציון במשפט תפדה. והב"ד ב"י וכתב דאם אמר ברחמיו שאין מחזירין אותו יעו"ש. נמצא דדעת מרן ז"ל כדעת הטור והכלבו וא"ח דאין לומר ברחמיו כ"א בונה ירושלים וכך הם דבריו כאן בש"ע. וכ"כ מהריק"ש והביאו הברכ"י אות א' יעו"ש. וכ"כ בסדרו שמחת הרגל יעו"ש. וכ"כ הר"ז אות ד'. מעשה רב אות ח"פ. בי"מ א"ת ה'. חס"ל אות ח'. בן א"ח פ' חקת אות ט"ז. אמנם מור"ם ז"ל בד"מ אות א' כתב דהמנהג כדברי מוהר"ם כי מ"ש במשפט תפדה אינו ר"ל אלא אם ישפטו ישראל דין אמת בין איש לחבירו אז תפדה ציון וכמ"ש ושביה בצדקה עכ"ל. וכך הם דבריו כאן בהגהת ש"ע. וכ"פ הלבוש בסעיף ב' מט"מ סי' שכ"ה. ב"ח. עט"ז אות א'. שכנה"ג בהגב"י אות א' וכתב וכן עיקר וכן הוא נוהג יעו"ש. ועיין עוד לקמן אות י"ג ודוק:

י י) **שם. פותח בה רחם וכו'.** או נחמנו וכו'. והאדנא נוהגין בין בחול בין בשבת לומר רחם ובחתימה אומר בא"י בונה ברחמיו ירושלם ואין לשנות כלל לומר מנחם ציון בבנין ירושלים. דשמא גם זה הו"ל חתימה בשתים. וכ"כ מהרש"ל שקבל מרבותיו. ב"ח. שכנה"ג בהגב"י אות ו' וכ"נ מדברי האר"י ז"צ שלא יש חילוק בנוסח ברכה זו בין חול לשבת עיין בשה"מ כ' עקב ושער הכוו' דס"א ודע"ב ע"ג יעו"ש. וכ"כ בסי' הכוו' של הרש"ש ז"ל התחלת ברכה רחם וחתימה בונה ירושלים בין בחול בין בשבת. וכן עמא דבר ועיין לקמן אות י"ב:

יא יא) **שם בבנין ירושלים.** וכן בברכת נחם בט"ב נכון לומר מנחם ציון בבנין ירושלם. ומ"מ החותם מנחם ציון ובונה ירושלים לא משתבש. שכנה"ג שם אות ה' עו"ת אות ב' ועיין לקמן סימן תקנ"ז:

יב יב) **שם אומר נוסחא אחת.** וק"ו שלא ישנה הפתיחה מן החתימה. עו"ת שם. וכ"כ הט"ז סק"ג דיש קצת מתחילין בשבת רחם ומסיימין מנחם ציון בבנין ירושלים ואינו נכון כי החתימה צריכה כעין פתיחה ואעפ"י שרחם הוה כמו נחם מ"מ כיון שהוא משנה בשבת גילה דעתו שיש חילוק עכ"ל והביאו הבי"מ אות א' וי"א שאין אומרים בשבת נחמנו אלא רחם וחותם בונה ירושלם לפי דאין נחמה אלא במקום אבילות ושבת לא בר נחמה. א"ח דל"ה ע"ג יעוש"ב. יפ"ל אות א' ועיין לעיל אות יו"ד:

יג יג) **שם הגה. וי"א דאמרינן בונה ברחמיו וכו'** והל"ח פ"ג שאכלו אות ס"ז כתב דמהר"י היה אומר בונה ירושלים ברחמים יעו"ש. והביאו שכנה"ג בהגב"י אות א' עו"ת שם. מ"א סק"ג. וכ"כ הפתה"ד אות א' יפ"ל אות ד' וברקנט פ' עקב כתב שהר"י בן הרב ז"ל היה חותם ברוך ה' אלהי דוד ובונה ירושלים והביאו מ"א שם ונראה כיון דאיכא מ"ד הכי ואיכא מ"ד הכי וזאת ועוד אחרת די"א דאין לומר כ"א דוקא בא"י בונה ירושלים כמ"ש לעיל אות ט' שב וא"ת עדיף ואין לומר כ"א רק בונה ירושלים כדעת הטור ומרן ז"ל ודעמייהו ורק אם יש מנהג או אם כבר אמר אין מחזירין אותו:

יד יד) **[סעיף ה'] בשבת אומר בה רצה והחליצנו.** פי' זרזנו כמו ועצמותינו יחליץ טור. וכ"ה ברש"י עירובין ט"ל ע"א ובשער הכוו' דף ע"ב ודף ע"ד ע"ג כתב דיכוין שיחליצו ממ"ט שהוא בעולם היצירה ויעלה אל הברי' ולא ישלוט עתה כמו בחול אלא ישלוט ז"א דאצילות יעוי"ש ומה שיש בסיום נוסח רצה ואעפ"י שאכלנו ושתינו וכו' כתב היפ"ל אות ה' דבסידורי אשכנז עמודי שמים ועומ"ד וכו' וכן בסידור רומניא שהדפיס מהר"א ירושלמי ז"ל ובסידור שפת אמת שהוא כמנהג הספרדים השמיטו נוסח של ואעפ"י שאכלנו ושתינו וחרבן ביתך וכו' וגם הרמב"ם והרד"א והא"ח והרוקח ושאר פו' לא גרסי לתיבות אלו יעו"ש:

טו טו) **שם אומר בה רצה וכו'** ואם אומרו בברכה אחרת אפילו בדיעבד לא יצא מ"א סק"ה. וכ"כ בה"ג והביאו א"ר אות ה' ונה"ש אות ג' וכ"נ דעת הברכ"ו אות ג' יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר אות ח' א"א אות ה' בי"מ:

טז טז) **שם אומר רצה ואח"כ יעלה ויבא.** והא דמקדים של שבת לשל ר"ח מפני שהוא תדיר אבל ר"ח טבת שחל להיות בשבת מזכיר על הנסים בברכת הארץ ובברכת בונה ירושלים מזכיר שבת ור"ח ואין חוששין שמקדימין שאינו תדיר משום דכיון שתיקנו על הנסים בהודאה אין לשנות מקומו ב"ו בשם הכלבו:

יז טוב) **שם אומר רצה ואח"כ יעלה ויבא ואם אמר יעלה ויבא ואח"כ רצה יצא דזהו הטעם שתדיר קודם את חבידו אינו אלא למצוה מן המובחר** כמ"ש במנחות דמ"ט ע"ב וכ"כ התו' דפסחים דנ"ח ע"ב ד"ה העולה כ"מ על הרמב"ם ריש פ"ט מה' תמידין ומוספין וגם אם נזכר באמצע יעלה ויבא לא יפסיק אלא גומר ואח"כ אומר רצה דאם יפסיק לומר רצה ואח"כ חוזר ואומר יעלה ויבא א"כ מ"ש מקודם הו"ל דברים יתירים באמצע הברכה וזה אינו מן הראוי וכן דענין הט"ז סימן תרפ"ד סק"ד יעו"ש וכ"כ הבי"מ אות ג' בשם כמה פו' ודחה דברי שאגת אריה סימן ך' דס"ל דפוסק באמצע יעו"ש אלא שסיים שם הבי"מ דבזה שהקדים יעלה ויבא י"ל בה גם של שבת כדי שיהא ג"כ תדיר קודם ואח"כ יאמר רצה יעו"ש:

יח חי) **שם אומר רצה ואח"כ יעלה ויבא.** ולא דמי לתפלה שמזכיר שתיהם בברכה האמצעית והטעם שמעתי מפי מ"ז ז"ל שבשבת ויו"ט מתפלל ז' בלבד וא"א להתפלל ב' ולפיכך מתפלל של יו"ט דחביב דאתיא מזמן לזמן ומזכיר בה שבת אבל בהזכרת בהמ"ז או בהזכרת תפלה ברצה ושבת וחודש דא"צ ברכה כ"א הזכרה לבד לפיכך מזכירים שתיהם כ"א בפ"ע. מהריק"ש ז"ל. י"א בהגה"ט:

יט יט) **שם. אומר רצה ואח"כ יעלה ויבא.** וצ"ל ותבנה ירושלים וכו' קודם החתימה בין בשבת בין בר"ח ויו"ט וחו"ה כדי שיהא סמוך לחתימה מעין החתימה פתה"ד אות ג'. וכ"כ לעיל סי' קפ"ז אות ד' יעו"ש:

כ כ) **שם. ואינו מזכיר של שבת וכו'.** והטעם כתב בסמ"ג מפני שיזכירנו ביעלה ויבא ושני פעמים למה יזכיר. ב"י. פרישה אות ט"ו:

כא כא) [סעיף ו'] **טעה ולא הזכיר של שבת וכו'.** ומי שאינו יודע נוסח ברכה זו שמזכיר כאן שנתן שבתות למנוחה וכו'. צריך לחזור לראש כיון שאינו יודע לתקן החסרון אבל אם יודע ההתחלה והסיום אף שאינו יודע שאר הנוסח כראוי א"צ לחזור בשביל זה. ט"ז סק"ד. א"ר אות ו'. סו"ב אות א'. חס"ל אות ו'. ר"ז אות ח'. בן א"ח פ' חקת אות כ':

כב כב) **שם. אומר בא"י וכו'.** ואע"ג דסמוכה היא וברכה הסמוכה לחברתה אינה מתחלת בברוך הואיל ולא נתקנה שם. אלא לאומרה לפרקים כששכח רצה אין זה קרוי סמוכה וצריך פתיחה בברוך. תו' ברכות מ"ט ע"א. וכ"כ ב"י בשם הרא"ש אלא שכתב עוד טעם אחר מפני שהיא מדרבנן והויא כמו ברכת הטוב והמטיב:

כג כג) **שם. בא"י מקדש השבת.** וכן הנוסח בהרמב"ם פ"ב מה"ב. ובטור. ולבוש. ומשמע דאין חותמין במלכות רק בא"י ולא אמ"ה. וכ"כ א"ר אות ו' וכתב דכן עיקר יעו"ש. וכ"כ הברכ"י אות ו'. מאמ"ר אות י"ג. ר"ז שם. וכ"כ השד"ח באס"ד מע' ברכות סי' א' אות ל"ז בשם כמה פו' דדוקא בפתיחה צריך מלכות ולא בחתימה יעו"ש:

כד כד) **שם. טעה ולא הזכיר של יו"ט וכו'.** משמע דבכל יו"ט חייב לאכול פת. אמנם התו' בסוכה דכ"ז ע"א ד"ה אי בעי אכיל כתבו דאין חיוב לאכול פת אלא דוקא בליל יום ראשון של פסח ובליל יו"ט ראשון של סוכות דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות. אבל בשאר יו"ט אין חובה לאכול פת. ואם טעה ולא הזכיר של יו"ט בבהמ"ז אינו חוזר יעו"ש. וכ"כ הרשב"א. והביאו ב"י. וכ"כ הסמ"ק וא"ז. וכ"כ מהר"ם ריקאנטי בתשו' סי' ל"ג כשם הר' אפרים. והביאו שכנה"ג בהגב"י אות י"ב. וכ"כ הרב משה ידבר סי' א' דאין לחזור ביו"ט משום דהוי פלוגתא דרבוותא וסב"ל חוץ מליל א' של פסח וליל א' דסוכות ואף דבהמ"ז דאורייתא וספיקו להחמיר שאני הכא דמה"ת נפטר במה שבירך והזכרת מעין המאורע מדבריהם יעו"ש. והביאו החס"ל אות ו'. וכ"פ בן א"ח פ' חקת אות כ"א. ולפ"ז מי שטעה ולא הזכיר של יו"ט בשאר יו"ט חוץ מליל א' דפסח וסוכות הוי דינו כסעי' ז' דאינו אומר ברכת אשר נתן וכו'. בשם ומלכות ואם התחיל בהטוב והמטיב אינו חוזר יעו"ש. והנשים לעולם אינם חוזרים אפילו בשבת וליל יו"ט א' דפסח וסוכות ואע"ג דחייבין לאכול מצה כיון דיש ספק אם חייבין בבהמ"ז מה"ת כמ"ש לעיל סי' קפ"ו יעו"ש. אין לחזור אלא לעולם הוי דינם כסעיף ז':

כה כה) **שם. אשר נתן יו"ט וכו'.** ובר"ה חותם מקדש ישראל ויום הזכרון וא"צ לומר ודברך מלכנו. מהרי"ל סי' קנ"ז. מ"א סק"ז. וכתב שם המ"א כיון די"א דמצוה להתענות בר"ה אומר בר"ה בלא חתימה כמו בר"ח יעו"ש. ומיהו כבר כתבנו באות הקודם דדעת האחרונים בכל יו"ט דינו כר"ח חוץ מליל דפסח וסוכות יעו"ש. וכתב עו"ש המ"א ופשוט דחולה שאכל ביוה"כ ושכח יעלה ויבא דאין מחזירין אותו ואם נזכר קודם הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ימים קדושים לישראל את יוה"כ ואינו חותם דהוי כר"ח ודלא כמ"ש הכנה"ג דחותם עכ"ל. וכ"כ י"א בהגה"ט. וכ"מ ממ"ש באות הקודם דאינו חותם כיון דאין חובה לאכול יעו"ש:

כה) שם. אשר נתן יו"ט וכו'. בכאן כתב הש"ע אשר נתן ולענין שבת כתב שנתן. וכן אח"כ חזר וכתב שנתן ובש"ס הגירסא בכולם שנתן ובהרמ"ם פ"ב מה"ב דין י"ב הגירסא בכולם אשר נתן. וע"כ נראה מ"ש בש"ע ל"ד ואי בעי לומר בכולהו שנתן או אשר נתן ש"ד. וכ"כ המאמ"ר אות ט'. וכן מ"ש כאן לישראל צ"ל לעמו ישראל כמו בשבת. א"ר אות ז':

כו כו) **שם.** ואם חל יו"ט בשבת וכו' והיינו אם שכח שניהם רצה ויעלה ויבא אבל אם שכח רצה לבד או יעלה ויבא לבד אינו אומר כ"א דוקא אותו ששכח בלבד ולא יכלול עמו האחר כמ"ש בסעיף הקודם. וכ"כ ח"א כלל מ"ז אות י"ז. ועיין לקמן אות ל"ו:

כז כז) **שם. קודם שהתחיל הטוב וכו'.** מי ששכח לומר רצה והתחיל לומר בא"י ע"ד לסיים בונה ירושלים ואח"כ נזכר וסיים למדני חקיך יכול לומר רצה או יעלה ויבא ואח"כ חותם בא"י בונה ירושלים לכ"ע אבל אם נזכר לאחר שאמר בא"י ולא סיים למדני חקיך משמע לקצת פו' דלכתחלה לא יסיים למדני חקיך אלא יסיים בונה ירושלים ויאמר אח"כ ברוך שנתן שבתות וכו'. ברכ"י אות ז'. זכ"ל אות ב' מע' מזון. שע"ת אות ז'. בי"מ אות ב' מיהו הח"א כלל מ"ז אות ט"ז כתב דאם נזכר אחר שאמר בא"י גם לכתחלה יוכל לומר למדני חקיך ואח"כ יזכיר מעין המאורע כדי שלא יצטרך להוסיף ברכה יעו"ש. וכ"כ החס"ל אות ו'. בן א"ח פ' חקת אות כ':

כח כח) **ואם** סיים בונה ירושלים אמן והתחיל בא"י אדעתא לומר ברכה רביעית ונזכר שלא אמר רצה ואמר למדני חקיך לא מהני זה למשוייא כמו שלא פתח בהטוב והמטיב לומר ברוך שנתן שבתות וכו'. אלא צריך לחזור לראש. ברכ"י שם. זכ"ל שם. שע"ת שם בי"מ שם אות ד'. ואפילו לא אמר רק תיבת ברוך בלבד חוזר לראש. מאמ"ר אות י"ב ר"ז אות ט' חס"ל שם. בן א"ח שם מיהו הח"א שם חות ח"י כתב דלא מיקרי התחלה עד שיאמר בא"י אמ"ה האל. אבל אם לא אמר רק בא"י אמ"ה אע"ג שכוונתו היה על הטוב והמטיב יסיים אשר נתן וכו' יעו"ש:

כט **כט) ואם** נרדם בשינה באמצע בהמ״ז ולא ידע באיזה ברכה עומד חוזר לראש בהמ״ז. מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ע״ז. ברכ״י אות ח׳. זכ״ל שם. שע״ת שם. בי״מ שם אות ט׳:

ל **ל) שם. לראש בהמ״ז.** משום דכולהו ג׳ ברכות חשובות כאחת. ב״י בשם הרא״ש. לבוש. פרישה אות כ״ד. מ״א סק״ח. וכתב שם המ״א ולכן בכל מקום שטעו בהם חוזר לראש כמ״ש סי׳ קי״ד סס״ו אבל אם טעה בברכה רביעית אינו חוזר אלא להטוב והמטיב עכ״ל. וכ״כ א״ר סוף אות ו׳ סו״ב אות ב׳ ר״ז אות ט׳ בי״מ אות א׳. וכ״ה הסכמת האחרונים כדעת מרן ז״ל ודעמיה ודלא כי״א שהביא בב״י שאם לא סיים הטוב והמטיב א״צ לחזור אלא להתחלת בונה ירושלים יעו״ש. וכן עמא דבר. ועיין לעיל סי׳ קפ״ז אות י״ט ואות כ״ב ודוק:

לא **לא) [סעיף ז׳] אם טעה ולא הזכיר בה של ר״ח וכו׳.** בגמ׳ ברכות מ״ט ע״א נסתפקו בזה אי חתים בה מקדש ישראל וראשי חדשים אי לא חתים. ופסק הרי״ף דלא חתים. וכ״פ הרמב״ם פ״ב מה״ב דין י״ג. וכתב שם בהגמ״י דכ״פ ראבי״ה ודלא כה״ג שפסקו לחתום בא״י מקדש ישראל ור״ח כתלמוד ירושלמי עכ״ד. אבל הרא״ש כתב בשם ר״י דאין לשנותה משבת ויו״ט ויש לחתום בה יעו״ש. וכ״כ הרוקח סי׳ רכ״ח בשם פסיקתא רבתי. והב״ד ב״י וכתב דכיון שהרי״ף והרמב״ם מסמיכין דלה חתים הכי נקטינן. וכך הם דבריו כאן בש״ע. וכ״פ מור״ם ז״ל בד״מ אות ז׳ אלא שכתב עוד טעם אחר משום דסב״ל. וכ״כ הב״ח. ומשמע מדברי הרמב״ם ומרן ז״ל דגם בפתיחה אינו מזכיר שם ומלכות אבל הלבוש כתב דבפתיחה יאמר שם ומלכות. וכ״כ הפר״ח סי׳ תכ״ד. א״ר בזה הסי׳ אות יו״ד. ר״ז אות יו״ד. ח״א כלל מ״ז אות כ׳. קיצור ש״ע סי׳ מ״ד אות י״ד. אמנם הברכ״י אות ט׳ פסק דגם בפתיחה לא יאמר שם ומלכות וכתב דיש לחוש לדברי מרן ומור״ם ז״ל דקאי כוותיה ומה גם די״ל דדעת הרי״ף והרמב״ם נמי הכי וסב״ל יעו״ש. והביאו שע״ת אות ז׳. וכ״כ המש״ז אות ו׳. וכ״פ החס״ל אות ו׳ דה״ח. בי״מ. ועיין מ״ש לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ דבענין סב״ל לא אזלינן בתר רובא וחיישינן אפילו למיעוטא יעו״ש. וא״כ ה״נ כיון דכן נראה דעת מרן ומור״ם ז״ל. וכ״פ מן האחרונים הכי נקטינן ואין להזכיר בה שם ומלכות גם בפתיחה:

לב **לב) שם. מפנו שאינו חייב לאכול פת וכו׳.** שאפשר שיאכל פירות או ירקות רק שלא יתענה שאסור להתענות בר״ח. טור. ועיין לקמן ריש סי׳ תי״ח וסי׳ תי״ט ובדברינו לשם בס״ד:

לג **לג) שם. וחו״ה דינו כר״ח.** ר״ל שאם לא אמר יעלה ויבא אינו חוזר. ואם נזכר קודם ברכת הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ימים לישראל לששון ולשמחה. שכנה״ג בהגה״ט אות ט׳. והא״א אות יו״ד כתב דיאמר ברוך שנתן ימים קדושים לישראל לששון ולשמחה יעו״ש. וי״ל לעמו ישראל כמ״ש לעיל סוף אות כ״ה יעו״ש. וכ״כ דה״ח. ואין להזכיר בה שם ומלכות אפי׳ בפתיחה כמ״ש לעיל אות לא גבי ר״ח וה״ה לחו״ה משום דק״ל סב״ל. וכ״ה דעת הפרמ״ג ודה״ח כנז׳:

לד **לד) שם בהגה. ואין לאומרו לבטלה וכו׳.** ומ״מ י״ל הרחמן הוא יזכרנו לטובה ויפקדכו לברכה ביום ר״ח הזה או ביום חג פלוני הזה:

לה **לה) שם אינו חוזר.** ואע״ג דאיכא פלוגתא בזה די״א חוזר כמבואר בטור וב״י מ״מ אנן ק״ל כדעת מרן ז״ל ודעמיה דאינו חוזר משום סב״ל. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות י״ד בשם כמה פוסקים דאינו חוזר והסכים עמהם לדינא משום דסב״ל יעו״ש. וכן דעת הא״ר אות ט״ז. וכ״פ הברכ״י אות יו״ד:

לו **לו) שם כולל ר״ח עם שבת וכו׳** היינו בשכח להזכיר שניהם שבת ור״ח ולכך כולל ר״ח עם שבת אבל אם לא שכח כ״א רק של שבת אינו אומר כ״א של שבת בלבד כמ״ש לעיל אות כ״ו יעו״ש וכן הגירסא בטור ואם שכח גם של שבת וכן יש גירסאות בש״ס שכתוב בהן ואם שכח גם של שבת ור״ל ששכח שניהם אבל אם לא שכח אלא של שבת אינו אומר אלא של שבת בלבד. וכ״כ הר״ז אות י״ג חס״ל אות ו׳ דה״ח מיהו כשפתח בהטוב והמטיב דחוזר לראש לכ״ע מזכיר גם ר״ח אבל אם חל חנוכה בשבת והזכיר של חנוכה ולא של שבת וחוזר לראש אינו מזכיר של חנוכה דהא אינו חובה להזכיר של חנוכה כדאיתא בגמ׳ מ״א ס״ק י״ג סי״ב אות ג׳ א״ר אות ז׳ ר״ז אות י״ג. בי״מ אות ה׳ ואות ו׳ חס״ל שם:

לז **לז) שם ואומר שנתן וכו׳** ר״ל בא״י אמ״ה שנתן וכו׳ וחותם בא״י וכו׳ כמ״ש בסעיף הקודם אלא שכאן כולל ר״ח עם השבת והטעם אע״ג דלדעת מרן ז״ל אינו מזכיר שם ומלכות בשביל ר״ח הכא שאני כיון דשל״ה צריך להזכיר שם ומלכות בשביל שבת הו״ל ר״ח דרך אגב וה״ה בר״ה או חו״ה אם שכח שליהם כוללם עם של שבת דה״ח:

לח **לח) שם ואינו חותם בשל ר״ח מיהו דעת המ״א ס״ק י״ד דחותם גם בשל ר״ח יעו״ש.** וכ״כ הלבוש והסכים עמו הל״ח אות ע״ו. שכנה״ג בהגב״י אות יו״ד. עט״ז אות ב׳ א״ר אות ח״י. נה״ש אות ח׳ ר״ז אות י״ג ח״א כלל קי״ח אות ו׳ חס״ל שם. דה״ח. קיצור ש״ע סימן מ״ד אות ט״ו:

לט טל) [סעיף ח'] **סעודה ג' בשבת דינה הר"ח.** וכ"פ הלבוש. ואע"ג דלקמן סי' רצ"א הכריע מרן ז"ל דיש לעשות סעודה ג' בפת י"ל דפסק בשניהם לחומרא דהיינו לכתחלה צריך לעשותה בפת ולענין חזרה אינו חוזר משום חומרא דלא תשא דשמא איני חייב לאכול פת וא"צ לחזור ועובר על לא תשא. ב"ח. עו"ת אות ד' ט"ז סק"ו. מ"א ס"ק ט"ז. מש"ז אות ו'. ר"ז אות ט"ו. ח"א כלל מ"ז אות כ"א. בי"מ אות ז'. דה"ח אות י'. והגם דבשער הכוו' השווה כל ג' סעודות דשבת ביחד דצריך לאכול פת וק"ל דכנגד דברי האר"י ז"ל לא אמרינן סב"ל י"ל ה"ד כשאומר בהדיא האר"י ז"ל לברך אבל כאן שלא אמר כ"א דצריך לאכול פת י"ל ה"ד למצוה אבל לא לענין דצריך לחזור אם לא הזכיר שבת דהא גם מרן ז"ל כתב בסי' רצ"א דהעיקר צריך לאכול פת ואפ"ה לענין חזרה כתב דאינו חוזר. וא"כ אין לזוז מדברי מרן ז"ל והאחרונים שהסכימו דאינו חוזר. ומ"מ יש לאומרה בתוך הרחמן. מש"ז שם:

מ מ) **שם. סעודה ג' בשבת וכו'.** וכן אם לא היה לו פת בסעודה שנייה וקבע סעודתו בפירות ומיני תרגומא ובסעודה ג' קבע על הלחם ושכח רצה דינה כסעודה ג' דא"צ לחזור דסב"ל. שו"ת דברי דוד סי' פ"ו יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט סי' י"ג אות י"ד. בי"מ בדיני סעודה ג' אות ג'. א"ח אות י"א:

מא מא) **וכן** אם סעד בשבת סעודה אחרת אחר סעודת שחרית ושכח ולא הזכיר של שבת בבהמ"ז א"צ לחזור ולברך כיון שסעד סעודת שחרית כבר יצא י"ח סעודת שבת ג"ה סי' ל"ח יעו"ש. והביאו י"א בהגב"י. בי"מ אות ז'. וכן אם אכל כמה סעודות דינם כר"ח. מש"ז אות ו' ונ"מ די"ל בהם רצה ואם שכח ונזכר קודם הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן כמ"ש באות שאח"ז:

מב מב) **שם. דינה כר"ח.** ומשמע דאם נזכר קודם שהתחיל בהטוב והמטיב אומר ברוך שנתן שבתות וכו'. כמו בר"ח. וכ"כ המ"א ס"ק ט"ז. ר"ז אות ט"ו. דה"ח אות יו"ד. והיינו בלא שם ומלכות כמ"ש לעיל אות ל"א גבי ר"ח ואע"ג די"א דאומרה בשם ומלכות כבר כתבנו לעיל דאנן ק"ל סב"ל:

מג מג) [סעיף יוד'] **היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת וכו'.** כ"כ מרן ז"ל בב"י בשם א"ח אבל בשם הרא"ש ז"ל בתשו' כלל כ"ב כתב דאין להזכיר כלל של שבת דכיון דמברך בחול א"צ להזכיר של שבת יעו"ש. וכ"ה הטור בסי' תרצ"ה לגבי פורים שאם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה אין אומרים על הנסים והביאו בש"ע שם ס"ג בשם יש מי שאומר יעו"ש. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה שב וא"ת עדיף משום דיש לחוש להפסק בתוך הברכה ומה גם דבעיקר סעודה ג' איכא פלוגתא די"א דא"צ לאכול פת כמ"ש סימן רצ"א ולדידהו אינו מעכב אם לא הזכיר וכן בר"ח חנוכה ופורים בעיקר היום לא יש חובה לאכול פת ואינו מעכב א"ל הזכיר וא"כ כיון דבעיקר הדין אינו מעכב בדין זה דאיכא עוד פלוגתא אי אזלינן בתר התחלת סעודה או בתר השתא ולמ"ד אזלינן בתר השתא אם מזכיר יש חשש הפסק בתוך הברכה שב וא"ת עדיף ואין להזכיר:

מד מד) **לא** נחלקו הפו' אי אזלינן בתר התחלת סעודה אלא לענין הזכרה אבל בז' ברכות דחתן שנמשכה סעודת יום ז' עד ליל ח' ודאי אין לברך ז' ברכות. גו"ר כלל א' בסימן כ"ח. ברכ"י אות י"ד. שע"ת אות ח'. חופת חתנים סימן ט' אות ך' בי"ע אות כ"ט ועיין בדברינו לעיל סימן קל"א אות ס"ט:

סימן קפט

א א) [סעיף א'] **ברכה רביעית וכו'** ברכה זו לאו דאורייתא היא שחכמים תקנוה על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה הלכך פותחת בברוך דלא הויא סמוכה לחברתה ואינה חותמת דהויא מטבע קצר. ואע"ג דאיתא במדרש שצ"ל בה ג' הטבות וג' גמולות אפ"ה אינה חותמת דמעיקרא לא תיקנו אלא הטוב והמטיב ואח"כ הוסיפו בה דברים הללו. טור. והרשב"א נתן טעם אחר שלא ראו נחתום בה ולעשותה מעולה משאר ברכות של תורה שלמעלה ממנה. והר' יונה נתן טעם אחר. והוא שכל מה שאומר בברכה זו כמו ענין אחד היא. שכולן שמות התואר הן. שאנו אומרים שהוא מלך ומטיב וגומל. ב"י. פרישה אות ג' ועיין לעיל ריש סימן קפ"ז. ודע דברכת הטוב מסיימת מיד שיאמר ומכל טוב לעולם אל יחסרנו. והרחמן הוא וכו' הוא הוספה ואינו מברכת ד' מש"ז אות א' ח"א כלל מ"ז אות א' והיינו נוסח אשכנזים ונוסח הספרדים מסיימת וריוח והצלה וכל טוב. והשומעים עונים כאן אמן כמ"ש ח"א שם. וכ"כ לעיל סימן קפ"ז יעו"ש. ועיין לקמן אות י"ד:

ב ב) **שם** לא יאמר תתברך. הטעם מפלי שכבר אמר ברוך. ב"י בשם הרד"א:

ג ג) **שם ולא יאמר בה החי וכו'** עיין לקמן סעיף ב' וביו"ד סימן שע"ט סעיף א':

ד ד) **שם האל אבינו וכו'** וי"א דאין לומר תיבת האל דהא אמר אלהינו וכ"כ ר"ע בברכה שלאחר המגילה. ב"י בשם הרד"א ט"ז סק"ב:

ה ה) **וכתב** הכלבו דאין לימר אל שבכל יום ויום וכו' דמשמע ח"ו שתי רשיות הן ולאותו אל שבכל יום ויום מטיב לנו אנו מברכין אלא יאמר אל בכל יום ויום וכו' ב"ח. מ"א סק"א. מיהו הט"ז שם כתב דהאי תיבת אל בכאן אין לו מקום וגם ברמב"ם ליתא יעו"ש ולפ"ז אם אימר שבכל ליכא קפידא כיון שאינו אומר תיבת אל וכ"כ ברד"א שבכל ובלא תיבת אל יעו"ש. וכן הסכים היפ"ל אות א' יעו"ש:

ו ו) **וכתב** עו״ש הכלבו שנהגו לרחוץ כוס של ברכה אחר שתייתו ומעביר אותם המים על עיני שלא לשפוך יין של ברכה לארץ למקום בזיון עכ״ל. והביאו הב״ח. וכתב דנכין לנהוג כן בכל כוס שמברכין עליו אפילו אינו של בהמ״ז עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ א״ר סימן קץ אות ו׳ ועיין לקמן סימן ק״ץ אות כ״ג:

ז ז) **שם הוא הטיב וכו׳** כתב רש״ל דאנחנו מכוונים שאין אומרים הוא הטיב וכו׳ אלא אומרים כאחת הוא הטיב מטיב יטיב לנו להודיע שכל זה נחשב הטבה אחת יעו״ש והביאו הב״ח ומ״א סק״א. אבל הב״ח כתב דהעיקר כדברי הש״ע וכתב וכן המנהג יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ עו״ת אות א׳ וכ״כ הברכ״י אות ב׳:

ח ח) **כשיש** עכו״ם בבית נוהגין לומר כלנו יחד בני ברית. מיהו הט״ז ביו״ד כתב בשאינו נכון דכיון שאומר כלנו יחד הכל בכלל אלא יאמר אותנו בני ברית כלנו יחד. והטעם לפי שאסור לברך הכותים דכתיב לא תחנם. מ״א סק״א. סו״ב אות א׳ והחס״ל אות ח׳ כתב שיאמר הרחמן הוא יברך כל אחד ואחד ממנו בני ברית. וכ״כ הרב בן א״ח פ׳ חקת אות ח״י ועיין שכנה״ג בהגה״ט אות ו׳:

ט ט) **כשיש** מומר לע״א במקום סעודה צ״ל בני ברית דמומר אינו בכלל בני ברית והיינו במומר להכעיס. מ״א שם. סו״ב שם. מיהו הרב יד אליהו סימ׳ פ״ג הרבה להקשות על דברי המ״א הנז׳ וכתב שאין לאומרו יעוש״ב. והביאו י״א בהגה״ט וכ״כ הר״ז אות ד׳ דאין לאומרו ואם מומר לתיאבון אפשר דאין לביישו. ואם יש ישראל ערל שמתו אחיו מחמת מילה ישראל גמור הוא א״א אות א׳:

י י) **בברכת** בעה״ב מסיים ונאמר אמן שאין יכול לגזור אומר ואמרו אמן. משא״כ בעושה שלום וכו׳ שהוא שבחו של הקב״ה וכל ישראל מצוין ע״כ אומר ואמרו אמן. מ״א שם סו״ב שם. מיהו הא״ר בסימן קפ״ז אות א׳ כתב בשם מט״מ דיאמר. ואמרו אמן כמו בסוף בהמ״ז והביאו א״א בזה הסימן אות א׳ וכתב שם הא״א דאם יחיד מברך בעצמו יאמר הרחמן יברך אותי ואת כל אשר לי כמו שנתברכו וכו׳ ולא יאמר ואמרו או ונאמר אמן כיון שאין עמו מסובין רק יאמר תיבת אמן לחוד יעו״ש. מיהו מנהג העולם לומר אפילו ביחיד הוא יברך כל אחד ואחד וכו׳ וכוונתו על אנשי ביתו והם אומרים ונאמר אמן וכוונתם על המלאכים שהולכים עם האדם שאומרים עמו אמן וכמו שאומרים בעושה שלום שבסוף בהמ״ז ואמרו אמן אפילו ביחיד. וכ״כ הר״ז אות ה:

יא יא) **קבלתי** מרבותי כי בשבת אומר מגדול. ונ״ל הטעם כי בשבת הוא מלך גדול כנגד החול ומגדול מלא בוא״ו וחולם בוא״ו הוא מלך גדול. ומגדיל היא חסר יו״ד בחירי״ק בלא יוד היא מלך קטן. ועוד מגדיל הוא בתהלים ועדיין לא היה מלך ומגדול הוא בנביאים וכבר היה מלך. הרד״א. והביאו ד״מ אות א׳ כנה״ג בהגה״ט. וכתב שם הכנה״ג ולפ״ד אין לומר מגדול כ״א בשבת או ביו״ט אבל בר״ח אומרים מגדיל אבל מנהגינו לומר מגדול אפילו בר״ח והטעם שמעתי חדש ושבת קרא מקרא עכ״ד. וכ״כ העו״ת אות א׳ מ״א שם. וי״א שגם בסעודת מ״ש אומרים מגדול. ואני שמעתי משם מהרד״פ ז״ל שגם בסעודת מילה ע״פ הסוד ראוי לומר מגדול. חס״ל אות ח׳ ובס׳ כ״מ כ״י איתא שגם בסעודת פורים יאמר מגדול בשביל אותה הארה המתגלית ביום ההוא. בן א״ח פ׳ חקת אות י״ט ולפ״ז נראה שגם בסעודת חתן או סיום מסכתא י״ל מגדול כיון שיש הארה של מצוה ועיין לעיל סימן קפ״ז:

יב יב) [**סעיף ב׳**] **בבית האבל אומר וכו׳.** ואם מברך בעצמו אומר בעצמו. מ״א סק״ב בשם תורת האדם. אבל מהר״ם רבקש סי׳ תרע״ו כתב מה שלא ראיתי נוהגין להוסיף ברכת אבילים בברכה רביעית נ״ל שסמכו על התו׳ (כתובות ה׳ ע״ב) שהוכיחו דברכת אבילים אינה אלא ביו״ד יעו״ש. והביאו א״ר אות ג׳ וכתב וזה דלא כמ״א. וכ״כ המחה״ש סק״ב יעו״ש. וכ״כ באר הגולה ביו״ד ססי׳ שע״ט יעו״ש. משז״ז בזה הסי׳ אות א׳ קיצור ש״ע סי׳ ר״ז אות ז׳:

יג יג) **שם. המלך החי וכו׳.** משמע דאין אומרים בברכה זו בבית האבל כ״א רק ג׳ מלכיות אבל ג׳ הטבות וג׳ גמולות אין אומרים וכ״כ בב״י יעו״ש. וכתב הברכ״י בשיו״ב אות ב׳ דכן כתבו הנוסח בשה״ל הלכות שמחות והכלבו והרד״א ג׳ מלכיות לבד וכ״ה מנהג ספרד שלא להזכיר בבית האבל הטבות וגמולות וכדברי מרן ז״ל עכ״ל. וכ״כ הלבוש ביו״ד סי׳ שע״ט סעי׳ א׳ כדברי מרן ז״ל. וכן הסכים הר״ז בסי׳ זה אות ח׳. מיהו הב״ח כתב דצריך שיאמר ג׳ מלכיות וג׳ גמולות יג׳ הטבות כתיקון חכמים אלא דמוסיף בה מעין המאורע וכתב נוסח הברכה ג״כ וכתב שכן נהגו יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ וכ״נ דעת הש״ך ביו״ד סי׳ שע״ט סק״א. והביאו המחה״ש בזה הסי׳ סק״ב יעו״ש. וכ״כ חכמת אדם כלל קס״ג אות י״ז. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה הולכין אחר המנהג וכל מקום לפי מנהגו:

יד יד) **נהגו** להאריך בברכה זו של המטיב לומר הרחמן הוא בכמה גוונים ואין בזה הפסק בין בהמ״ז לברכת ושתיית הכוס כיון שכן נהגו. טור. והטעם כתב הלבוש דלא חשבינן להו להפסק כטעם שאומרים כמה תחנונים בסוף י״ח קודם שפוסע לאחריו כמ״ש סי׳ קכ״ב יעו״ש. וכתב המש״ז אות א׳

דדוקא הרחמן לא הוי הפסק אבל דברי חול הוי הפסק בין בהמ״ז לפה״ג יעו״ש וע״כ כשמברכין על הכוס ואחד מבני חבורה גמר בהמ״ז קודם שגמר ברכתו המברך על הכוס צריך ליזהר שלא ידבר שום דבור עד שיברך המברך על הכוס וישתה:

סימן קצ

א א) [סעיף א׳] אחר ששיים בהמ״ז מברך וכו׳. ואפילו אם כבר בירך על היין בתוך הסעודה. ב״י. לבוש. ר״ז אות א׳. ומה שאין מברכין בפה״ג קודם בהמ״ז כמו בקידוש והבדלה שאני בהמ״ז דהוי סילוק והיסח הדעת ויהיה הפסק בין ברכה לשתיה טור. מ״א סק״א ומה שנהגו בבהמ״ז בחופה להמתין לברך בפה״ג אחר ו׳ ברכות היינו הטעם דכיון שנתקן אחר בהמ״ז בכה״ג סמוך לשתייה ה״ה נמי נתקן גם בחופה לאומרו אחר שאומרים ו׳ ברכות. בנימין זאב סי׳ שע״ט. כנה״ג בהגה״ט מ״א שם. ומיהו יש מקומות שנוהגין לומר גם אחר בהמ״ז בפה״ג קודם ו׳ ברכות ועיין מאמ״ר אות י״א שעשה סמוכות למנהג זה מדברי הפו׳ אכן דעת מרן ז״ל אינו כן אלא בבהמ״ז מברך ו׳ ברכות קודם בפה״ג כמ״ש באה״ע סי׳ ס״ב סעי׳ ט׳ יעו״ש. ומ״מ הירא דנהוג נהוג ומנהג עיר קדשנו ירושת״ו כי״א קמא שכתב מרן שם שאומרים ברכת חתנים על כוס אחר דהיינו שנותנין כוס אחד ביד המברך בהמ״ז שאומר זימון וכוס אחר לפני אדם אחר וכשגומר המברך בהמ״ז ואומר עושה שלום וכו׳ ליקח האחר הכוס שלפניו בידו ואומר עליו ו׳ ברכות וחוזר המברך בהמ״ז לומר בפה״ג על הכוס שבידו שבירך עליו בהמ״ז ואח״כ מערבין הכוסות זה עם זה ושותין המברך בהמ״ז והמברך ברכת חתנים כל אחד מכוס שבידו ומכוס של ב״ח נותנין לחתן ולכלה ומכוס בהמ״ז נותנין למסובין:

ב ב) שם. מברך בורא פרי הגפן וכו׳. ואמרינן סברי מרנן אעפ״י שבית הבליעה פנוי שלא לחלק בברכת היין וה״ה בקידוש והבדלה. עט״ז אות א׳ וכ״כ לעיל סי׳ קס״ז אות ק״ט וגם כתבנו שם אות ק״ח כוונת סברי מרנן יעו״ש:

ג ג) שם. מברך בורא פרי הגפן וכו׳. יש נוהגין לומר קודם הברכה כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא. מט״מ סי׳ שמ״ד. ואני רגיל לאומרו קודם בהמ״ז בשעה שנותנין כוס לברך. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳:

ד ד) שם. ויטעום המברך. מצוה לגמוע גמיעות גסות משום חבוב מצוה מ״א סק״ב. חס״ל אות א׳. ועיין לעיל סי׳ קפ״ג אות כ״ה:

ה ה) שם ואח״כ יטעמו האחרים וכו׳ היינו אם לא הפסיקו בדיבור אבל אם הפסיקו בדיבור בין בפה״ג של המברך לטעימה צריך לברך מי שהפסיק ואח״כ שותה כמ״ש לעיל סימן קס״ז אות ח״ן יעו״ש ומיהו היותר נכון שלא לברך ושלא לשתות מי שהפסיק עיין באות הנז׳ ודוק וכ״כ החס״ל שם ואם בירך המברך ברכה אחרונה על היין קודם שנגמרו המסובין לטעום יכולין לטעום בלא ברכה ראשונה על סמך מה שכוונו על המברך ומ״מ שב וא״ת עדיף כיון דלא יש חיוב לטעום זכ״ל אות ב׳ מע׳ ך׳:

ו ו) שם א״צ המברך לשפוך וכו׳ אם היו פגומים צריך לשפיך מכוס של ברכה לתוך כל כוס וכוס קודם שישתה המברך ב״י בשם הרא״ש והרשב״א פ״ג שאכלו והטעם כתבו התו׳ בפסחים ק״ו ע״א כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום יעו״ש והב״ד ב״י סס״י רע״א. ומה שנוהגים העולם לשפוך לתוך הכוסות לאחר ששתה המברך טעות גמור היא ב״ח פרישה אות ב׳ ט״ז סק״א א״ר אות ב׳ ועיין לעיל סימן קפ״ב אות כ״ד:

ז ז) [סעיף ב׳] אחר ששתה כיס של בהמ״ז יברך וכו׳ ואם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף. טור. לבוש. מ״א סק״ג. ודוקא כשדעתו לשתות מיד דאי לאו הכי יש לחוש שמא יתעכל כמ״ש סימן קפ״ד סעיף ה׳. מ״א שם י״א בהגה״ט. א״א אות ג׳. ר״ז אות ז׳ בי״מ אות ט׳:

ח ח) ואם היה דעתו לשתות עוד וטעה ובירך אחריו א״צ לברך בתחלה כיון שהיה דעתו לשתות עוד. מ״א שם. וכ״נ דעת הא״ר אות ג׳. וכ״כ הר״ז שם. בי״מ שם. מיהו המאמ״ר אות ה׳ חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דגם אם בירך בטעות הוי סילוק וצריך לחזור ולברך אם רוצה לשתות עוד יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ וכ״כ הרב שדה הארץ ח״ג סי׳ י״ד במי ששתה מים וכיון להוציא הקאב״י ואחר שתיית המים שכח ובירך בנ״ר צריך לחזור ולברך על הקאב״י יעו״ש. והב״ד הזכ״ל אות ב׳ מע׳ ק׳ יעו״ש. עיקרי הד״ט סי׳ יו״ד אות כ״ז אלא שדעת עיקרי הד״ט שלא לברך יעו״ש. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה אם אירע כזה שהיה דעתו לאכול או לשתות עוד ושכח ובירך יש למנוע עצמו מלאכול או מלשתות עוד עד שיהיה לו הסח הדעת גמור או יברך אחר ויכוין לפטור אותו או לצאת חוץ ולחזור ואח״כ חוזר ומברך ואוכל או שותה כדי להנצל מספק ברכות. ואם אינו יכול להתאפק ולהמתין עד שיהיה לו הסח הדעת כדי לחזיר ולברך אז יברך בלבו וחוזר לאכול או לשתות כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ה אות ה׳ יעו״ש:

ט ט) שם. יברך ברכה אחת וכו׳. לאפוקי מבה״ג ורב עמרם שכתבו שאין לברך אחר כוס של בהמ״ז. טור. וכ״ה המנהג לברך אחר כוס של בהמ״ז כפסק הטור והש״ע וכבר כתבנו לעיל סי׳ ז׳ אות ב׳ וסי׳ טו״ב אות ב׳ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל יעו״ש:

י י) [סעיף ג'] **שיעור שתיית יין וכו'.** יש ספק וכו'. וה"ה בשאר משקין יש. ספק אם די בכזית או ברביעית. הגמ"י פ"ג מה"ב דין י"א. מרדכי פ' כ"מ. מ"א סק"ד. ולכן יש ליזהר לשתות או פחות מכזית או רביעית. ועיין באות שאח"ז:

יא יא) **שם. יש ספק וכו'.** והספק אם יש לדמותו לאכילה והוי בכזית או נאמר כיון דק"ל ושבעת זו שתיה בעינן שישתה כדי שביעה דהיינו כביצה או שמא דיש לחלק בין שביעה דאכילה לשביעה דשתיה ושביעה דשתיה אפשר דהוי ברביעית לכן צריך ליזהר לשתות או פחות מכזית או רביעית להסתלק מן הספק. הרא"ש פ"ג שאכלו בשם ר"י וכ"פ בתשו' כלל ד' והב"ד ב"י. וכ"פ הטור. מיהו הרמב"ם בפ"ג מה"ב דין י"ב כתב בפשיטות דהשותה פחות מרביעית בין מן היין בין משאר משקין מברך בתחלה ברכה הראויה לאותו המין ולבסוף אינו מברך כלל עכ"ל. והביאו הש"ע לקמן רס"י ר"י יעו"ש. אמנם אנן ק"ל כדעת הרא"ש והטור והש"ע דלכתחלה יש ליזהר לשתות או פחות מכזית ולא יברך ברכה אחרונה או רביעית ויברך אחרונה כדי להסתלק מן הספק. רק אם כבר שתה יותר מכזית ופחות מרביעית אין לברך באחרונה משום סב"ל. ואם אפשר לו יש לתקן דהיינו שישתה עוד רביעית ויכוין בברכה אחרונה לפטור גם מה ששתה מקודם כדי לצאת מספק ואם א"א יש להרהר הברכה בלבו:

יב יב) **שם. אם די בכזית או ברביעית יש אומרים דעל יין שרף מברך אפי' בפחות מרביעית משום דבפורתא מיתבא דעתיה.** ט"ז סי' ר"י סק"א. אבל המ"א סק"ד כתב דבעינן כשיעור דהא בודאי יש יינות חזקים ומאכלים טובים כגון מרקחת דבפורתא מיתבא דעתיה ואפ"ה בעינן כשיעור דלא חילקו חכמים בשיעורים עכ"ל. וכ"פ א"ר אות ה' דגם ביין שרף בעינן רביעית דלא פליג. וכן הסכים מהרי"ע בס' בית יהודה ח"א סי' ז' ודחה דברי הט"ז יעו"ש. וכ"כ בס' שמש צדקה חא"ח סי' ב' נה"ש אות ב' מחב"ר אות ג' מש"ז או' ב' מאמ"ר סי' ר"י אות ב' שע"ת אות ד' בי"מ אות ז' דה"ח אות כ"ו:

יג יג) **שם. או פחות מכזית או רביעית וכו'.** ואם שתה כזות ואין לו רביעית לא ישתה עד כביצה משום די"א דעל כביצה מברך ברכה אחרונה. מ"א סי' ר"י סק"ה. ועיין לעיל אות י"א:

יד יד) **שם. שהוא רוב רביעית.** עיין ט"ז סק"ג שהוכיח לומר שאם שתה רוב רביעית מברך עליו ברכה אחרונה אבל המט"י אות ב' דחה ראיותיו והסכים כדברי מרן ז"ל דאין לברך ברכה אחרונה על פחות מרביעית יעו"ש. וכן השיג עליו הפמ"א ח"ג סי' ע"ז יעו"ש. וכן הסכים א"ר אות ה'. ער"ה אות ה'. נה"ש אות ג'. מאמ"ר אות ח'. וכ"כ לעיל אות י"ב יעו"ש:

טו טו) **שם. שהוא רוב רביעית.** היינו באדם בינוני אבל באדם גדול בעינן טפי דבשתיה הכל לפי מה שהוא אדם ומ"מ לא בעינן טפי מרביעית. מ"א סק"ה. ובאדם גדול אינו יוצא בכוס בהמ"ז וקידוש וד' כוסות עד שישתה רביעית אבל לברכה אחרונה בכל אדם אינו מברך כ"א ברביעית. א"א אות ה':

טז טז) **שם הלכך ישתה רביעית שלם.** ושיעור רביעית היא ביצה ומחצה כמ"ש מור"ם לעיל בהגה סימן קנ"ח סעיף יו"ד יעו"ש. וכ"כ הב"ח סימן ר"י וכתב שהיא מפורש בפסחים ק"ט ובכמה מקומות יעו"ש. וכ"כ הט"ז שם סק"א. מ"א שם סק"ה. א"ר שם אות ז' וכתב שם הא"ר דשיעיר רביעית ביצה ומחצה עם הקליפה שהוא כשני ביצים בלא קליפה יעו"ש. וכתב הרמב"ם בריש מס' עדיות וז"ל ואני עשיתי מדה בתכלית מה שיכולתי מן הדקדוק ומצאתי הרביעית הנז' בכל התורה תכיל מן היין קרוב כ"ו כספים הנקראים דרה"ם בערבי ומן המים קרוב לכ"ז דרה"ם וכו' ואלו הדרה"ם. כלם מצריות יעו"ש. ועיין בפתה"ד בסימן זה מה שהאריך הרחיב הרבה בענין זה באורך וברוחב ושקיל וטרי בדברי ראשונים ואחרונים וכתב שעשה ג"כ מדידה וזו הלכה העלה דאדם יוצא י"ח לכוס של ברכה וד' כוסות דפסח וכיוצא בכוס המחזיק משקל ז"ך דרה"ם וכתב שזהו שיעור רביעית ששיערו חז"ל באצבעיים על אצבעיים וכו' ובגודל. וגודל זה היינו של אדם בינוני שבכל דור ודור וגם יהיה הגודל בשעת מדידה עומד כברייתו ואין לדחוק אותו מפני שהוא מתרחב והמדידה תהיה ע"י מדידת גודל אדם היותר גדול וגם והיותר קטן וליקח מחציתם וכתב שכ"מ מזוה"ק פ' ואתחנן דע"ר ע"א יעו"ש. וגם כתב שם שהסכימו לדבריו לענין דינא הרב נסים אברהם אשכנזי ז"ל והרב חיים פלאג"י ז"ל יעו"ש. וכ"פ הרב בן א"ח פ' צו אות כ"ט בשיעור רביעית משקל כ"ז דרה"ם ועיין לעיל סימן קס"ח אות מ"ו:

יז טוב) **שם הלכך ישתה רביעית שלם.** וא"צ מיין חי רק רובע רביעית שהוא כמו חצי ביצה בלי קליפתה כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית. סע"ש. פת"ע. ועיין לעיל סימן קפ"ג ס"ב ובדברינו לשם ולקמן סימן ער"ב ס"ה וסימן תע"ב ס"ט ודוק:

יח חי) **שם הלכך ישתה רביעית שלם.** וצריך ליזהר שלא ישהה מתחלת השתייה עד סוף השתייה יותר מכדי שיעיר שתיית רביעית דאם שהה יותר מכדי שיעור שתיית רביעית אינו מצטרף כמ"ש סימן תרי"ב סעיף יו"ד גבי יוה"כ וה"ה לענין ברכה. וכ"כ הט"ז ומ"א סימן ר"י סק"א. ועי"ש במ"א שדחה דברי מי שרצה לחלק בזה יעו"ש. וכן הסכים א"ר שם אות ח' וכ"כ הפר"ח בשו"ת מים חיים סימן א' וכ"כ י"א שם בהגה"ט בשם מהר"ם ן' חביב. מש"ז שם אות א' ועיין מט"י סימן ר"י ובספרו בית יהודה סימן ז' שרצה לחלק בזה יעו"ש. אבל אנן ק"ל כדעת רוב הפו' הנז' דס"ל דאין לחלק בין

ברכה ליוה״כ ובפרט דיש עוד בזה טעם אחר דק״ל כל היכא דאיכא פלוגתא במילי דברכות אמרינן סב״ל ואין לברך כמ״ש לעיל סי׳ ח״י אות ז׳ יעו״ש. וזהו דוקא בדיעבד אם כבר שהה אמרינן דלא יברך אבל לכתחלה פשיטא דצריך ליזהר שלא ישהה ואף אם כבר שהה אם אפשר יש לתקן דהיינו שישתה עוד רביעית בב״א ולברך ברכה אחרונה ולפטור גם מה ששתה מקודם. ואם הוא מים או שאר משקין א״צ דוקא מים או שאר משקין אלא יוכל ג״כ לאכול איזה דבר שברכתו אחרונה בנ״ר ויכוין לפטור מה ששתה מקודם. ואם א״א לו לתקן לפחות יש להרהר הברכה בלבו כמ״ש לקמן סימן ר״ד אות מ׳ יעו״ש:

יט **יט) [סעיף ד׳] יטעום אחד מהמסובין כשיעור.** ואם טעם המברך כשיעור המסובין א״צ לטעום מלא לוגמיו כ״א כל שהיא. ב״י לקמן סי׳ רע״א וט״ז שם ס״ק י״ז. וכ״כ א״א בזה הסי׳ אות ו׳. וכ״כ מהריק״ש בהגהותיו והביאו מחב״ר אות ד׳ ושע״ת. מיהו בס׳ א״ח הל׳ בהמ״ז דל״ג רע״ג כתב דאחר ברכת היין שותה כל אחד מכוס של ברכה מלא לוגמיו או מהכוסות שמזגו לפני כל אחד ואחד בשביל בהמ״ז יעו״ש. והביאו הבי״מ אות ח׳. אמנם כיון שיש פלוגתא בשתיית מלא לוגמיו לענין ברכה אחרונה כמ״ש בסעי׳ הקודם. לכן יש לנהוג כס׳ ראשונה דדי בטעימת משהו ואין לשתות מלא לוגמיו ולהכנס בספק ברכות רק אם יש כוס לפני כל אחד אז ישתה רביעית שלם ויברך ברכה אחרונה וכמ״ש בסעיף הקודם. ועיין לקמן סימן רע״א סעיף י״ד:

כ **כ) שם. יטעום אחד מהמסובין וכו׳.** ומ״מ יש לשתות המברך מעט ואח״כ יתן לאחד מהמסובין לשתות כשיעור אם הוא אינו יכול לשתות כשיעור לאפוקי נפשיה מפלוגתא דהא י״א בהמ״ז א״צ כוס כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ב סעי׳ א׳ ולדידהו לא הוי כוס של דבר מצוה אלא כמו שאר ברכת הנהנין וברכת הנהנין אם אינו נהנה אינו יכול לברך להוציא אחרים כמ״ש לקמן סי׳ ריי״ג סעי׳ ב׳ ולעיל סי׳ קס״ז סעי׳ י״ט וסעי׳ כ׳ ובדברינו לשם בס״ד יעו״ש ודוק:

כא **כא) שם. יטעום אחד וכו׳.** עיין בתשו׳ ח״צ סי׳ קס״ח שכתב שאם מברך על הכוס ואחר גמר בהמ״ז נותן הכוס לאחר ומברך עליו ושותהו הרי זה כאילו לא בירך על הכוס כלל יעו״ש. והביאו שע״ת. וכ״מ מדברי הזוה״ק שהבאנו לעיל סי׳ קפ״ג אות כ״ד שצריך דוקא המברך בהמ״ז על הכוס הוא יברך בפה״ג על הכוס יעו״ש. ועיין עוד בדברינו לשם אות י״ט ולקמן סי׳ ר״א אות ח׳ ודוק:

כב **כב) שם. ומ״מ מצוה מן המובחר וכו׳.** והיינו כגון דהכוס גדול שמחזיק יותר מרביעית דהא צריך המברך שישחה רביעית שלם כמ״ש בסעי׳ הקודם:

כג **כג) אנו** רגילין להטיל מים בכוס ברכה לאחר ששותהו ושוטפין איתו ושותהו וכך שמענו מרז״ל שמצוה לעשות כך כלומר ששיירי מצוה מעכבין את הפרענות ומה שמשתייר מן המים מטילין אותו על ידינו ומעבירין אותו על עינינו כדי לחבב המצוה. תשו׳ כ״י להרי״ץ ן׳ גיאת זצ״ל וכדברים הללו כתוב בפרקי רבי אליעזר פ״ך בכוס הבדלה. ברכ״י בשיו׳ ב אות א׳ ועיין לעיל סי׳ קפ״ט אות ו׳:

כד **כד) [סעיף ה׳] כל אחד מהמסובין וכו׳.** ואם בשעה שבירך המברך נתכוין על כל אחד מהמסובין והמסובין נמי נתכוונו אם יגיע להם הכוס שיצאו בברכתו יוצאין בזה. מ״א סק״ז. י״א בהגב״י. סו״ב אות ב׳. ר״ז אות ח׳. בי״מ אות ג׳. וכ״כ לעיל סי׳ קס״ט אות טו״ב יעו״ש:

סימן קצא

א א) **[סעיף א'] פועלים וכו'. מקצרים וכו'.** והטעם כתבו התו' בברכות ט"ז ע"א אע"ג דמדאורייתא הם. יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת הואיל וטרודים במלאכת בעה"ב עכ"ל. מיהו מרן ז"ל בב"י כתב הטעם משום דאין מנין ברכות של בהמ"ז דאורייתא יעו"ש. וכבר כתבנו זה לעיל סי' קפ"ז אות א' יעו"ש:

ב ב) **שם. מקצרים בבהמ"ז וכו'.** כתב הסמ"ע בח"מ סי' של"ז דגם א"צ להמתין על אחרים עד שיזמנו יעו"ש. אבל המ"א סק"א כתב דחייבין להמתין על הזימון יעו"ש. ובל"ה עכשיו המנהג כמ"ש בש"ע סעיף ב' דאומרים כל הד' ברכות וגם אומרים הרחמן הוא וכו' עד סיום עושה שלום במרומיו וכו'. וא"כ ממילא דחייבין לזמן ג"כ אם הם ג' או יו"ד ומסתמא כל השוכר אדעתא דמנהגא שוכר ע"ד שיזמנו ויברכו כל ד' ברכות וגם הרחמן וכו' עד סיום עושה שלום וכו'. וכן עמא דבר. ועיין לקמן סי' ר"א אות כ':

ג ג) **[סעיף ג'] אסור לעשות מלאכה וכו'.** והטעם משום ביטול הכוונה. וה"ד לכתחלה אבל בדיעבד יצא דלא גרע משיכור דלעיל סי' קפ"ה ס"ד. עו"ת אות ב'. וכן הסכים המאמ"ר את ג' וכתב ליישב קושית הא"ר על דברי העו"ת הנז' יעו"ש:

ד ד) **שם. אסור לעשית מלאכה וכו'.** ואפי' תשמיש קל אסור לעשות. מ"א סק"ב. ולא דוקא בשעת בהמ"ז אסרו בעשיית מלאכה אלא דה"ה בשאר ברכות או תפלה ובכל המצות לא יעשה אותם ועוסק בדבר אחר כי זה הוא מורה על עשייתו המצוה בלי כוונה אלא דרך עראי ומקרה וזה נכלל במאמר תורתינו ואם תלכו עמי בקרי שפירושו אף שתלכו עמי דהיינו עשיית המצוה מ"מ הוא בדרך מקרה ועראי. ובכלל איסור זה שלא לעסוק בתורה בשעת ברכה ואפי' עוסק במצוה זו ועוסק במצוה אחרת עמה אינו נכון כי אחד מבטל חבירו. ט"ז סק"א. א"ר אות ג' י"א בהגב"י. סו"ב אות א. חס"ל אות ב'. ומ"ש הט"ז דאפי' עוסק במציה זו אין נכון לעסוק באחרת כתב עליו המש"ז אות א' היינו כשיש זמן לעשות אח"כ הא לאו הכי ויש יכולת לעשות שתיהן עושה שתיהן:

ה ה) **שם. אסור לעשות מלאכה וכו'.** ואפי' לפנות הדברים מהשלחן אין לו לעשות בעודו מברך כ"א ידיו אסורות ועיניו סגורות ומה טוב מתוך הספר והממהרין לקום מהשלחן כשמתחילין לומר הרחמן וכו' לאו שפיר עבדי כ"א צריך להיות יושב עד עושה שלום כמו עקירת רגלים שבעמידה ואז יעמוד. והיכן יאמר ומה שהותרנו יהיה לברכה דלא על בני מעיו בלבד הכוונה אלא על השלחן. רו"ח אות ב':

ו ו) **וז"ל** שער רוה"ק דף ט' ע"ב וז"ל אמר לי מורי ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוה"ק תלויה ע"י כוונת האדם וזהירות בכל ברכת הנהנין לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החמריים ומתדבקים בהם והאדם באוכל אותם וע"י הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה והזהירני מאד בזה עכ"ל. וכ"כ בשה"מ פ' עקב וז"ל ודע כי צריך האדם להזהר בתכלית בברכות הנהנין כי גוף האדם נהנה מהן ומתקדש בברכות אלו וכמ"ש ותורתך בתוך מעי וגורם שפע עליון באדם עכ"ל ועוד עיין בדברינו לעיל סימן קפ"ג אות מ"ו וסימן ה' אות א' יעו"ש:

ז ז) **שם בעודו מברך** וה"ה בשעה ששומע מן המברך ויוצא בזה. ס' המלחמות להרמב"ן. ה"ע. פת"ע אות ב':

סימן קצב

א א) **[סעיף א'] היו מסובין ג' חייבין בזימון וכו'** וכתב בזוה"ק פ' בלק דקפ"ו ע"ב וז"ל בשעתא דבר נש יתיב על פתורא שכינתא קיימא תמן וסט"א קיימא תמן. כד אזמין בר נש לברכה לקב"ה שכינתא אתתקנת לגבי עילא לקבלא ברכאן וסט"א אתכפייא ואי לא אזמין ב"נ לברכה לקב"ה סט"א שמע ומכשכשא למיהוי ליה חולקא בהאי ברכה עכ"ל. ואם חיוב הזימון מדאו' או מדרבנן עיין פתה"ד אות ד' שהכריע לומר דהוי מדאו' אפילו בג' יעו"ש אבל היפ"ל אות א' כתב דבג' הוא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא אבל בעשרה דאיכא הזכרת השם הוא מה"ת יעו"ש. וכ"כ א"ר סימן קצ"ט אות ה' בשם ס' קרית ספר דבעשרה הוי מה"ת אבל מדברי העו"ת שם משמע דגם בעשרה הוי מדרבנן יעו"ש ונ"מ דאם נסתפקו אם זמנו חוזרין לזמן ואם היו עשרה חוזרין לזמן בלי הזכרת השם משום דכיון דאיכא פלוגתא אין להזכיר השם מן הספק דסב"ל. ועיין מש"ז אות א':

ב ב) **וכתב** עוד שם בזוה"ק דצ"ל המברך קודם שאומר נברך שאכלנו וכו' הב לן ונבריך כי כל מלי דקדושה בעי הזמנה יעו"ש. והביאו מ"א רס"י זה וכתב דמזה נוהגין בל"א לומר רבותי מיר וועלין בענשין והן עונין יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם עכ"ל ונראה דיותר טוב לומר כלשון הזוהר הב לן

ונבריך. ובספרד נוהגין לומר הב לן ונבריך למלכא עילאה קדישא ועונין המסובין שמים וחוזר ואומר ברשות מו״ר נברך שאכלנו וכו׳ ואם יש כהן בתוך המסובין יאמר ברשות כהן ומו״ר וכו׳ ואם אחר מברך יאמר ברשות רב בעל הבית ומו״ר וכו׳ ואם הבן מברך יאמר ברשות אבי מורי ורב בעה״ב ומו״ר וכו׳ בי״מ. ועיין לעיל סימן קס״ז אות ק״ח. ומה שיש נוהגין לומר אחר הב לן ונבריך וכו׳ ברשות מלכא עילאה קדישא עיין יפ״ל אות ד׳ שכתב ישתקע הדבר ולא יאמר וכל המוסיף מגרעות נתן יעו״ש אבל הרב מור אביו ברו״ח אות ב׳ כתב ליישב המנהג וכתב דבשבת נוהגין להוסיף עוד לומר וברשות שבת מלכתא ובתוך הסוכה אומרים וברשות ז׳ אושפיזין עילאין יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ קרח אות א׳:

ג **ג) שם היו מסובין ג׳ חייבין וכו׳** כתב המרדכי בר״פ ג׳ שאכלו שכתב ראבי״ה משם רבינו האיי דג׳ שאכלו מז׳ מינים חייבין לזמן והביאו ב״י וכתב עליו דאין נראה מדברי הפו׳ אלא אין מזמנין אלא על הפת לבדו וכ״כ הרמב״ם בהדיא בפ״ה עכ״ל. וכ״פ הטור בסימן רי״ג ובש״ע שם ס״א דאין זימון אלא בפת יעו״ש כך הם דבריו כאן בש״ע וכן הכריח הפר״ח בליקו׳ בסימן זה וכתב וכן עיקר יעו״ש. וכ״כ הער״ה דסברת ראבי״ה יחידאה היא שהרי הרמב״ם והראב״ד והרשב״א והטור ס״ל דאין מזמנין על ז׳ מינים וכן דעת התו׳ בפ׳ כ״מ והשיג על דברי הדרישה יעו״ש. וכ״מ מדברי הזוה״ק פ׳ בלק דקפ״ו ע״ב ובשה״מ פ׳ עקב דאין מזמנין אלא על הפת יעו״ש וכן עמא דבר:

ד **ד) וכתב** הב״ח וע״כ צריך ליזהר שלא יעשו ג׳ קביעות על אחד מז׳ מינין לאפוקי נפשין מפלוגתא דרבוותא עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות א׳ מ״א סימן קצ״ג סק״ב אבל הברכ״י כתב דהמנהג פשוט לקבוע על הפירות על שלשים ועל רבעים אף מז׳ מינין וכן לאכול פת הבאה בכסנין וכיוצא ולא זהירי בזה עכ״ד. והביאו שע״ת סימן קצ״ג אות ב׳:

ה **ה) כתב** בשל״ה דף פ״ג ע״א כשחוזר ומשיב המברך ברוך שאכלנו וכו׳ יאמרו המסובין אמן וכמ״ש לקמן סימן קצ״ח אם נכנס כשעונין ברוך שאכלנו וכו׳ עונה אמן יעו״ש. אבל הלבוש שם כתב דדוקא הנכנס עונה אמן לא כן המסובין דלא תיקנו להו לומר אמן כדי שיכינו לבם שלא יפסיקו ויצרפו ברכת הזימון עם ברכת הזן יעו״ש וכתב מ״א ברס״י זה דכן המנהג שלא לענות המסובין אמן. וכ״כ א״ר אות ב׳ מחב״ר אות ב׳ ר״ז אות ב׳ שע״ת אות ב׳ מיהו לד״ה המברך אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו של המסובין כיון שחוזר לומר בפיו אחריהם מיד מה שאמרו הם. וכן לענין ש״ץ שאומר ברכו אין לי לענות אמן אחר אמירת הקהל ברוך ה׳ וכו׳ וכן לענין קריאת התורה. ר״ז שם שע״ת שם. ועיין לעיל סימן קל״ט אות מ״ד:

ו **ו) שם שאומר אחד מהם נברך שאכלנו וכו׳** כתב הב״ח דאיכא לתמוה על המנהג שבכל ארצות מלכות פולין ואשכנז שאומר נברך שאכלנו משלו ובטובו חיינו דבמשנה ובגמ׳ ובכל הפו׳ מפורש שאומר נברך שאכלנו משלו והם עונים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ומאיזה צד באו הדורות שלפנינו לשנות הנוסח בדבר שאין לו סמך ומהרש״ל כתב ליישב המנהג אבל הרה״ג מהר״ל מפראג ביטל מנהג העולם וגזר על הכל שלא יאמר המברך כ״א נברך שאכלנו משלו והעונים אומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ונתפשטה גזירתו בכל המדינות וכך נוהגין העולם ממנו והלאה יעו״ש. וכן הסכים הט״ז סק״ב. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳. מיהו המ״א ברס״י כתב מאחר שרש״ל יישב המנהג וכ״כ הלבוש האומרו אין מזניחין אותו. וכ״כ הר״ז סוף אות א׳. ועיין א״ר ומאמ״ר אות א׳:

ז **ז) שם. ובטובו חיינו.** ורבים נוהגים לומר ובטובו הגדול חיינו ואין צורך. שכנה״ג שם:

ח **ח) שם. והוא חוזר ואומר וכו׳.** בטור כתוב והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו וכו׳. ברוך הוא וברוך שמו בא״י אמ״ה וכו׳. וכתב הב״ח דאיכא לתמוה מנא ליה לטור לומר כך כי לא נז׳ מגמ׳ ולא כתבו זה לא הרי״ף והרא״ש ולא הרמב״ם פ״ה וי״א דט״ס הוא. וכ״כ רש״ל אבל הרוקח בסי׳ רפ״ד והרד״א העתיקו כמו הטור וע״כ הכריע לומר דדוקא בעשרה כשמזמנין בשם אומרים ברוך הוא וב״ש אבל בג׳ אין לו מקום וכ״ש ביחיד יעו״ש. מיהו בלבוש משמע דגם בג׳ אומרים אותו אלא דמשמע מדבריו דדוקא המזמן אומר אותו ולא העונים יעו״ש. והביאו מ״א בריש הסי׳. וכ״כ א״ר אות ב׳ דדוקא המזמן אומר אותו ולא שנים העונים יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ג׳. וכ״כ הר״ז אות ב׳. אבל בס׳ מט״מ סי׳ שמ״ו כתב דאין שייך לומר על ברכת עצמו ברוך הוא וב״ש וגם הכלבו לא כתבו וכן מהרי״ק לא כתבו בש״ע וגם מהרמ״א שלא הגיה שיש לאומרו משמע דכוותיה ס״ל וכן מורי מהרש״ל לא היה אומרו עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ וכתב דמשמע מדבריו אפי׳ בעשרה אין לאומרו יעו״ש. וכ״נ דעת הט״ז סק״א דאפי׳ בעשרה אין לאומרו ועי״ש. וכ״כ בס׳ אור חדש קטן לדיני ברכות דאין לאומרו בין ביחיד בין בזימון אפי׳ בעשרה. והביאו הבי״מ וכתב וכן עיקר וכ״כ החס״ל סי׳ קפ״ט אות ח׳. וכן נראה עיקר דכיון דיש פלוגתא בזה ואינו מן החיוב שב וא״ת עדיף אלא רק במקום דאיכא מנהג לאומרו אין למחות בידם דבדברים כאלה נהרא נהרא ופשטיה:

ט **ט) שם. ואם הם ד׳ יכול לומר ברכו וכו׳.** כתב הב״ח דאם הם ג׳ ואמר ברכו לא יצא והביאו המ״א סק״א וכתב עליו דלא עיין ברמזים שכתוב בהדיא שאם אמר בג׳ ברכו דיצא. וכ״כ רי״ו. וכ״מ בגמ׳ וכתב וכן עיקר יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ה׳. א״א אות א׳. בי״מ אות ה׳. וכ״פ הצל״ח על מס׳ ברכות

דמ״ט ע״ב. ד״מ בהגה״ט אות ג׳:

י **י) שם. יותר טוב לומר נברך וכו׳.** ואע״ג דבברכת ק״ש אומר ברכו שאני התם כיון שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל. פרישה אות ג׳ מ״א סק״ב. א״ר אות ה׳. וכ״כ לעיל סי׳ קל״ע אות ל״ה:

יא **יא) שם. ואם הם יו״ד וכו׳.** ואם טעה המזמן ואמר אלהינו ולא היו שם יו״ד אז העונים לא יאמרו אלהינו ולא המזמן בחזרתו אלא יאמרו ברוך שאכלנו וכו׳ רו״ח אות א׳:

יב **יב) שם ואין לומר נברך לאלהינו וכו׳.** דגבי ברכה לא כתיב למ״ד דכתיב ברכו עמים אלהינו. מ״א סק״ג:

יג **יג) שם. על המזון שאכלנו.** והטעם כתבו התו׳ משום דמשמע דמברך לבע״ה המאכילו דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש לברכו. והרשב״א כתב דמיחזי כמי שמברך המזון. וכ״נ מדברי רש״י. ב״י. וכ״כ מ״א סק״ד:

יד **יד) שם. למי שאכלנו וכו׳.** משום דמשמע דמברך לבעה״ב. וטעם דאין אומרים ומטובו חיינו מפני שממעט בתגמוליו של מקום דמשמע דבר מועט כדי חיים. וטעם דאין אומרים ובטובו חיים מפני שמוציא עצמו מן הכלל כלומר דמשמע בטובו חיים שאר העולם ולא אני. ב״י בשם רש״י. ט״ז סק״ד. מ״א סק״ה וסק״ו:

טו **טו) שם. וכשהם יו״ד וכו׳.** והטעם כתב ב״י דכיון שמזכירין את השם ליכא למיטעי ולומר דעל המזון דקאמרי קאי לבע״ה או למזון. וכתב דמה״ט מצי למימר נמי למי שאכלנו משלו כשהם עשרה עכ״ד. אבל הב״ח כתב דלא מצי למימר למי שאכלנו אפי׳ בעשרה דמיחזי כב׳ רשיות וכתב דנראה דגם הב״י חזר בו מדלא פסק כן בש״ע והכי נקטינן עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ג׳. וכ״כ הט״ז סק״ה דאין נכון לומר הכי יעו״ש. מ״א סק״ז. א״ר אות ז׳ א״א אות ז׳. בי״מ אות ג׳:

טז **טז) [סעיף ב׳] אם טעה המזמן בעשרה וכו׳.** ואם טעה המזמן ולא הזכיר אלהינו והעונים הזכירו עונה הוא אחריהם ומזכיר אלהינו ודי בזה שכבר הזכירו כולם. מהריק״ש. י״א בהגב״י. בי״מ אות ה׳. דה״ח אות ד׳. חס״ל אות ב׳. בן א״ח פ׳ קרח אות ב׳:

יז **יז טוב) שם. אם טעה המזמן וכו׳.** ואם טעה המזמן והתחיל בא״י אמ״ה וכו׳. יש ליקח הכוס מידו ויזמן אחר והוא פרח מיניה הזימון כי אינו יכול להפסיק באמצע בהמ״ז ולענות דדינא כתפלת י״ח כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ג סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יח **יח) שם. אין יכולין לחזור.** והטעם כתב ב״י בשם א״ח דמשום דאין זימון למפרע. מיהו הפר״ח חלק על דין זה שכתב בש״ע וכתב שאפי׳ ענו אחריו הוא לא הפסיד בשביל זה ויאמר ברוך אלהינו עכ״ד. אבל הברכ״י בשיו״ב אות ב׳ כתב דבתשובת הרשב״א כ״י כתב כדברי א״ח ומוכח מנה דאם גם העונים לא הזכירו גם הוא הפסיד וכתב דכן עיקר ודלא כהפר״ח יעו״ש. וכ״פ בספרו מחב״ר אות ג׳ שע״ת אות ה׳ בי״מ אות ד׳ דה״ח שם בן א״ח שם:

יט **יט) שם. יחזור ויזמן בשם.** דכיון דעדיין לא ענו הוי כלכתחלה וצריך לקיים המצוה כתקנה:

סימן קצג

א **א) [סעיף א׳] שנים שאכלו אע״פ שבברכת המוציא פוטר אחד וכו׳** ומה שיש חילוק בין ברכה ראשונה לאחרונה היינו משום דבתחלת הסעודה כשהם מסובין וקבועין יחד דעתם להצטרף הלכך כל אחד יוצא בברכת חבירו אבל בסוף הסעודה בטל הקבע ונחלקין זה מזה הלכך כל אחד מברך לעצמו והר׳ יוסף פי׳ בשם הרשב״ם משום דבהמ״ז דאורייתא אבל ברכה ראשונה דרבנן לא אחמיר כולי האי ויוצא אחד בברכת חבירו הרא״ש פ״ג שאכלו. וכ״כ התו׳ והמרדכי והר״י ב״י. וכתב הלבוש דלא נהגינן כטעם האחרון דא״כ היה אחד יכול להוציא את חבירו בכל ברכת הפירות הן בראשונה הן באחרונה שכולן הן דרבנן אלא טעם הראשון עיקר דדוקא פת שיש לו קבע אם קבעו מוציא את חבירו אבל לא שאר מינין לא בברכה ראשונה ולא באחרונה יעו״ש והביאו הפרישה אות א׳ מיהו הט״ז סק״א כתב דאפילו לטעם האחרון דמחלק בין דאורייתא לרבנן צריך לחלק בפירות אע״ג דהוי מדרבנן וצריך כל אחד לברך בפ״ע כמ״ש סימן ריי״ג בהגה יעו״ש. וכ״ז הוא לפי דברי מור״ם ז״ל בהגה סימן ריי״ג סעיף א׳ שכתב דבפירות גם ברכה ראשונה כל אחד מברך לעצמו דלא מהני ישיבה להוציא אחד את חבירו אבל לדעת מרן ז״ל שם מועיל ישיבה להוציא את חבירו בברכה ראשונה גם בפירות יעו״ש. ועיין לעיל סימן קס״ז סעיף י״א ובדברילו לשם אות ע״ט ואות פ׳ ודוק:

א) **שם.** והשני אינו יודע וכו' ואם אינו יודע לברך בלה"ק אבל בלשון לע"ז יודע לברך ומבין בלה"ק אינם רשאין לחלק אלא היודע מברך בלה"ק והאינו יודע יוצא בשמיעה. ב"ח. א"א אות ב':

ב ב) **שם. אם מבין לשה"ק וכו'** וכתב הטור ולכך אין הנשים יוצאות בשמיעה אם אינן מבינות עכ"ל מיהו רש"י ז"ל כתב דיוצא אעפ"י שאינו מבין הלשון והביא ראיה מדתנן במגילה הלועז ששמע אשורית יצא אלא דהרא"ש ז"ל בפ"ג שאכלו כתב עליו דיש לדחות דפרסומי ניסא שאני כמ"ש שם בגמ' יעו"ש. והביאו ב"י וכתב וכ"כ התו' והר"י והמרדכי. וכתב מור"ם ז"ל בד"מ אות א' ולכן טוב שהנשים יברכו לעצמן ומיהו המנהג בזה"ז כדברי רש"י ולא ראיתי מעולם מי שמיחה בדבר עכ"ל. וכ"כ הב"ח דהמנהג כרש"י דבכל מה שחייבים הנשים בין בתפלה בין במגלה בין בבהמ"ז סומכות אמה ששומעין מאחרים שמכוונים להוציא גם הנשים ואעפ"י שאין הנשים מבינים כל עיקר עכ"ל. והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ב' עו"ת אות ב' מ"א סק"ב. א"ר אות ב'. וכתב שם המ"א דמ"מ טוב שיאמרו מלה במלה עם המקדש והמברך דא"א לכוון ולשמוע כמ"ש סימן קפ"ג סעיף ז' יעו"ש. ונראה ה"ד אם אפשר להם שיאמרו עם המברך וגם המברך ממתין להם עד שיאמרו עמו אבל אם לא אפשר יש לסמוך ארש"י אפילו לכתחלה דזה יותר עדיף ממה שלא יברכו לגמרי וכמ"ש הט"ז סק"ב יעו"ש. מיהו אם יודעים לברך או להתפלל פשיטא דיש להם לברך בעצמם אם אין מבינין ולא לסמוך על אחרים כדי לצאת אליבא דכ"ע. וגם אם מבינים בלה"ק יותר טוב שיברכו בעצמם וכמ"ש לעיל בסימן קפ"ג סעיף ז' ובדברינו לשם אות ל"ז יעו"ש:

ג ג) **שם. וצריך לכוין וכו'** וכ"כ לקמן בש"ע סס"י ריי"ג יעו"ש:

ד ד) **שם. אבל אם אינו מבין וכו'.** ה"ד בשמיעה אינו יוצא אם אינו מבין אבל המברך עצמו אפי' אינו מבין מה שמוציא מפיו יוצא לבוש עו"ת שם. סו"ב אות א' שע"א סי' י"ג. וכ"כ לעיל סי' קכ"ד אות ד' יעו"ש. והגם דמדברי הרא"ש שם פ"ג שאכלו והר' יונה שם משמע דאף האומר בפיו צריך להבין י"ל ה"ד לכתחלה אבל בלאו אפשר יוצא עי"ש. מיהו הא"א אות ב' כתב לחלק דבלה"ק ואומר יוצא אף כשאין מבין הלשון ובשמיעה שצריך לכוין בעינן בלה"ק ומבין דוקא ובשאר לשון אף באומר צריך שמבין יעו"ש. וכ"מ בתו' סוטה ל"ב ע"א יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' ס"ב אות ג' וסי' ק"א אות ט"ז יעו"ש:

ה ה) **שם. אבל אם אינו מבין וכו'.** משמע דבכל ענין אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה אפילו בג' שאחד מוציא לשנים או בעשרה. וכ"מ בב"י סי' קכ"ד יעו"ש. מיהו בס' ברכת אברהם כתב ה"ד ביחיד שמוציא את היחיד אבל ביחיד שמוציא רבים כגון ש"ץ שמוציא רבים בזימון ג' אי יו"ד אפי' אינם מבינים יחיד מוציא את הרבים יעו"ש. והביאו שכנה"ג סי' ס"ב בהגה"ט. עו"ת בזה הסי' אות ב'. סו"ב אות א'. ואין לסמוך ע"ז אלא כדי שלא יתבטלו מן הברכה לגמרי וכמ"ש לעיל אות ב' יעו"ש:

ו ו) **שם. שכולם נתחייבו בזימון.** כלומר אעפ"י שאם ילך אחד ישארו ג' ויזמנו מ"מ הוא לא יצא י"ח שגם הוא נתחייב בזימון. מ"א סק"ג:

ו) **שם. ששה נחלקים וכו'.** היינו אם לא בירך אחד מהם אבל אם בירך אחד לעצמו אין נחלקין ואע"ג דבסימן קצ"ד ס"א כתוב דשנים יכולין לזמן על הג' שבירך לעצמו היינו דיעבר אבל לכתחלה לא וכ"ש אם אחד מהם זימן עם שנים אחרים. וכן הא דבעשרים נחלקים אם לא בירך אחד מהם לעצמו או זימן עם אחרים מש"ז אות ד':

ז ז) **שם. הגה. אם ירצו.** אבל טפי עדיף שלא יהיו נחלקים דברוב עם הדרת מלך וכן ששה נחלקים אם אם ירצו אבל טפי עדיף שלא יהיו נחלקים. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט אות ג' וכ"ה בהדיא בד"מ אות ב' מיהו הט"ז אות ג' כתב דליכא בזה משום ברוב עם כיון דבכל כת איכא זימון וכ"כ א"ר אות ג' יעו"ש:

ח ח) **שם בהגה. ונ"ל דה"ה בששה וכו'** פי' דרש"י כתב זה בעשרים ורמ"א ס"ל דה"ה בששה. וכ"כ הט"ז סק"ד ומאמ"ר אות ב' ועיין ד"מ אות ב':

ט ט) **שם ומצוה לחזור אחר עשרם.** היינו אם יש תשעה מצוה לחזור אחר עשירי ואפשר לומר אפי' אם יש ז' מצוה לחזור אחר עשרה דהא אמרינן ג' שאכלו ירק מצטרפין. לבוש. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י אות י' א"ר אות ד' א"א אות ג'. אבל ששה אין מחזרין אחר ד' א"א שם:

י י) **שם ואינם יכולין לשמוע וכו'.** אבל אם יכולין לשמוע ברכת זימון יוכל לברך שאר בהמ"ז לעצמו וכמ"ש סימן קפ"ג סעיף ז' ב"י. מ"א סק"ד. ועיין לקמן אות י"ג ובדבריני. לסימן קפ"ג אות ל"ז ודוק:

יא יא) **שם ואינם יכולין לשמוע וכו'** ולכתחלה יתנו לברך למי שקולו חזק שישמעו כל המסובין דברוב עם הדרת מלך מ"א שם. א"ר אות ה':

יב **שם יכולין לחלק וכו'** וכ"ש אם צריכין ללכת לדבר מצוה שרשאין לחלק ג' ג' מ"א סק"ז א"ר שם י"א בהגה"ט. ועיין א"א אות ז' שכתב צ"ע אם מצוה של תורה קאמר או אף מצוה דרבנן. ומ"ש הח"א כלל מ"ח אות ט"ו לחלוק על דברי המ"א הנז' כתב הפ"ת דאין דבריו מוכרחים ומ"מ סיים דטוב להחמיר אם אינו לצורך גדול:

יג **שם שהרי אינם יכולין לשמוע וכו'** פי' ברכת הזימון דאלו ידי בהמ"ז א"צ לשמוע אלא יברך כל אחד לעצמו בלחש כמ"ש בסימן קפ"ג סעיף ז' כ"כ ב"י והביאו הט"ז סק"ה וכתב וא"כ אותם שהם יכולין לשמוע ברכת הזימון ודאי לא יתחלקו לג' ג' יעו"ש וכ"כ הסו"ב אות ה' ועיין לעיל אות יו"ד:

יד **[סעיף ב'] כיון שהם קבועין יחד וכו'** היינו שאוכלין בשלחן אחד או במפה אחד כמ"ש בסימן קס"ז סעיף י"א יעו"ש. והיינו לכתחלה אבל בדיעבד אעפ"י שלא אכלו בשלחן אחד אם כיוונו שומע ומשמיע יצאו כמ"ש סימן קס"ז סעיף י"ג ובדברינו לשם אות צ"ה יעו"ש. ועיין לקמן אות ט"ז:

טו **שם אא"כ היא שמש.** שדרכו ללכת הנה והנה ולאכול בלא קבע. לבוש. ועיין לקמן רס"י קצ"ט:

טז **שם הגה. ומ"מ אפילו כל מקום שרשאין לחלק עדיף טפי בזימון וכו'** כ"כ ב"י בסס"י זה בשם ריב"א. וכ"כ הלבוש. וכ"פ ב"ח פרישה אות ח' ומשמע שם בב"י דאע"ג שלא אכלו כלל בשלחן אחד רשאין לזמן יעו"ש. ומ"ש המ"א סק"ח על דברי הגה זו היינו שיאכלו מעט בשלחן אחד כדי שיתחייבו בזימון ואם לאו אינם יכולין לזמן כבר כתב עליו הא"ר אות ו' דאין ראיותיו מוכרחות יעו"ש. ומ"מ לכתחלה יש ליזהר לאכול על שלחן אחד כדי שיתחייבו לזמן לכ"ע אבל בדיעבד אם לא אכלו בשלחן אחד רשאין לזמן ובפרט לדידן שנוהגין כל אחד מברך לעצמו כמ"ש סימן קפ"ג סעיף ז' ועיין לעיל סימן קס"ז אות צ"ב ולקמן רס"י קצ"ה ודוק:

יז **טוב) [סעיף ג'] אם היו רוכבין וכו'** עיין בדברינו לעיל סימן קס"ז סעיף י"ב מ"ש לשם וה"ה לכאן דדין אחד הוא יעו"ש:

יח **חי) שם כיון שלא קבעו מקום וכו'** משמע הא אם קבעו מקום אף שישבו מפוזרים ומפורדים מזמנים יחד ומיהו יש רשות בידם ליחלק וטוב שיזמנו יחד. ברכ"י אות ד' בשם מהר"א אזולאי ז"ל:

יט **יט) שם הגה. המנהג שלא לזמן בבית כותי וכו'** מיהו הלבוש כתב דלאו מנהג ותיקון היא והמשנה לא הפסיד יעו"ש. וכ"כ הב"ח דודאי מזמנין בבית עכו"ם כל היכא דליכא חששא דסכנה וכתב שכ"כ במהרי"ל יעו"ש. וכ"כ הדרישה אות י"ב. וכ"כ מט"מ סימן שין שרש"ל היה מזמן בבית עכו"ם ובהרחמן היא ישלח וכו' היה אומר הוא ישלח לנו ברכה מרובה במקום הליכתינו ובמקום ישיבתינו עד עולם. ופעם א' הוה על סעודת פדיון הבן בבית עכו"ם והיו שם כמה גברי רברבי והסכימה דעת כולם יחד לברך את בעה"ב דקאי על בעל הסעודה וכתב דמסתבר טעמייהו עכ"ל. והב"ד שכנה"ג בהגב"י אות יו"ד ואות י"א וכתב וכן המנהג פשוט עו"ת אות ה' מ"א סק"ט א"ר אות י"ב. סי"ב אות ה' וכ"מ מדברי הזוה"ק שהבאנו לעיל רסי' קצ"ב שצריך לזמן באיזה מקום שיהיה כדי לסלק הסט"א מעל השלחן יעו"ש. וההולכין לטייל בגנות ופרדסים ונותנין שכירות לבעל הגינה יכולין לזמן בלתי חשש כלל. רו"ח:

כ **ך) וכתב** שם המ"א דאם אוכלין במלון ביום דרך עראי דלא הוי קביעות בבית עכו"ם ואין מזמנין עכ"ל אמנם לפי מ"ש לעיל בשם הזוה"ק נראה דאין חילוק בין קבע לעראי אלא כל שאכלו ביחד צריך לזמן אא"כ יאכלו כל אחד לבדו בלתי קביעות:

כא **כא) [סעיף ד'] אפילו כל אחד אוכל מככרו וכו'.** הנה מבואר מדברי מרן ז"ל דאע"ג דאיכא תרתי לגריעותא דהיינו כל אחד אוכל מככרו וגם עד לא אכלו כזית אפ"ה אינם רשאים ליחלק מאחר שישבו יחד מתחלה לאכול בקביעות במקום אחד. וכ"כ הלבוש והגם דהב"ח כתב דאי איכא תרתי לגריעותא רשאין לחלק והביאו המ"א סק"י אנן ק"ל להחמיר כדברי מרן ז"ל ובפרט כי בזוה"ק החמירו מאד בענין הזמון כנז' ועיין מאמ"ר אות ו':

כב **כב) שם אינם רשאין ליחלק.** משמע שאפילו רוצה לגמור סעודתו קודם שיגמרו האחרים אין רשאי לחלק כיון שהחייב של זימון חל כבר עליו בהתחלת אכילה שלו. ונראה דה"ד בהתחילו ביחד אבל אם הקדים אחד קצת אכילתו ובא השני אח"כ ואכל ג"כ רשאי האחד לגמור סעודתו קודם ולברך בפ"ע. ט"ז סק"ו. וכתב שכ"מ מתו' יעו"ש. ונראה דכ"מ נמי מדברי מרן ז"ל דבסעיף ב' כתב כיון שהם קבועים בגמר האכילה ובסעיף זה כתב שקבעו בתחלת האכילה משמע דבעינן הקביעות יחד או בתחלת האכילה או בסוף אבל אם לא היה קביעות לא בתחלה ולא בסוף רשאין ליחלק. וכ"כ המאמ"ר אות ז' אמנם הנה"ש אות ג' כתב דלדעת הש"ע אין חילוק בין התחיל קודם חבירו או לא יעו"ש. וכ"כ א"ר אות ח' בשם כמה פו' דלא ס"ל חילוק זה של התו' וכתב דכן דעת הש"ע יעו"ש:

כג כג) **[סעיף ה'] עד שאמרו הזן.** ואע"ג דלקמן סימן ר' סעיף ב' כתב דא"צ להפסיק אלא עד שיאמרו ברוך שאכלנו וכו' לשון זה מועתק מתי' דס"ל עד הזן ואחר שהוצרך הש"ע להעתיק דבריהם לא שינה לשונם ולענין דינא סמך על מ"ש בסימן ר' נה"ש אות ד' והמאמ"ר אות ט' כתב לתרץ באופן אחר יעו"ש:

כד כד) **שם אפילו אכלו אח"כ וכו'** שכיון שכבר יצאו ידי זמון שהיה חל עליהם כשהתחילו לאכול עם השנים הראשונים פרח מהם הזימון ומה שאוכלים עכשיו אילו אלא גמר סעודתן ואינן מצטרפין לזימון שני. לבוש:

כה כה) **שם.** אפילו אכלו אח"כ וכו' וכן אפילו אם בא אחד אח"כ מן השוק ואכל עמהם אינם יכולין לזמן אבל אם באו שנים מן השוק אח"כ ואכלו עמהם נראה דמצטרף האחד שכבר זימן עם השנים שבאו מן השוק אם אכל אח"כ עמהם ויכולין לזמן דלא גרע ממי שכבר בירך או שאכל כזית ירק שמצטרף כמ"ש לקמן סימן קצ"ד סעיף א' וסימן קצ"ז סעיף ג' יעו"ש. וכ"כ א"ח אות ו' ועיין לקמן סימן ר' אות ד':

כו כו) **שם אפילו אכלו אח"כ וכו'** ואם אלו הג' שזמנו עליהם ונצטרפו אח"כ לא אכלו לחם כ"א ירק או דבר אחר ינצטרפו רק כדי לענות ואח"כ עשו נט"י וקבעו לאכול לחם ביחד פשיטא דחייבין אח"כ לזמן דזהו קביעות אחר:

כז כז) **שם ואפילו לא אכלו וכו'** ואע"ג דבהמ"ז צריך לברך במקום שאכל כמ"ש לעיל רסי' קפ"ד יעו"ש י"ל כגון שאכלו ג' חבורות בבית אחד דהשתא אעפ"י שאח"כ מתקבצים בזוית אחת לית לן בה דמפנה לפנה לא הוי שינוי. א"נ הכי קאמר שכיון שבאו אלו הג' להצטרף אעפ"י שלא אכלו ביחד אינם רשאין ליחלק עוד וע"כ צריכים לאכול ביחד כדי לזמן. ב"י. ועיין ט"ז סק"ה ומ"א ס"ק י"ג שכתבו לתרץ עוד באופן אחר יעו"ש:

כח כח) **[סעיף ו'] פרח זימון מנייהו וכו'** ר"ל מאותם שפירשו ונצטרפו לחבורה אחרת. ובזה דוקא אם לא אכלו אח"כ יחד אבל אם אכלו אח"כ יחד מצטרפין ואינו דומה לסעיף ה' דהא לא זימנו עליהם מקודם. הגרע"א:

כט כט) **שם כיון שחבריהם זימנו.** נ"ל דזהו דוקא אם זימנו הם קודם שנתחברו אלו הג' יחד דאז אין להאחד שיצא מחבורתו מקום לצאת בפ"ע ידי זימון וע"כ חל הזימון שזימנו הג' הנשארים בביתם גם עליו ופרח זימון ממנו אבל אם נתחברו אלו הג' למקום אחד מתחלה ואח"כ זימנו האחרים הנשארים בביתם יכולין אלו הג' לזמן ולא פרח זימון מנייהו כיון דיש כאן מקום להם לזמן בפ"ע יחד ונפרדו לגמרי מחבורתם ולא קאי הזימון עלייהו וקצת ראיה לזה מדברי הגה כאן שכתב אבל אם היה בכל חבורה ד' מותר ליפרד וכו' ולא התנה שיזמנו הם תחלה וכו' יעו"ש. הגרע"א. והביאו ביאור הלכה וכתב דאע"ג דלשון הש"ע לא משמע כן מ"מ כ"כ בהדיא בלקוטי הרמב"ן על ברכות יעו"ש ועיין לקמן אות ל"ד:

ל ל) **שם ובא א' לכל חבורה ונצטרף וכו'** היינו שבא קודם שאמרו הב לן ונברך ואכל כדי להצטרף כמ"ש לקמן רסי' קצ"ז יעו"ש:

לא לא) **שם ובא אחד לכל חבורה וכו'** אבל אם לא בא כ"א אחד לחבורה אחת וזימנו ולב' חבורות האחרים עדיין לא בא יכולין אותם הב' שפירשו לצרף עמהם אחד מן השוק ולזמן כיון דלא פרח הזימון כ"א מאחד שזימנה חבורתו. וזהו דוקא אם יודעים שיביאו בני אדם אח"כ עם חבורתם להצטרף ולזמן דאי לאו הכי אסור לצאת ולהניח חבורתם שיתבטלו מהזימון כמ"ש בהגה. ועיין לקמן סימן קצ"ד אות ז':

לב לב) **שם. פרח זימון וכו'** היינו אם אינם אוכלים אח"כ ביחד כמ"ש לעיל אות כ"ח יעו"ש:

לג לג) **הגה.** מותר ליפרד וכו'. היינו אם הם בבית אחד ונפרדים מפנה לפנה או כגון שחוזרים לאכול עוד במקום השני כמ"ש לעיל אות כ"ז יעו"ש. וכגון דאיכא איזה צורך דלכתחלה אין לברך במקום שני אפילו אם אוכל שם כמ"ש לעיל סי' קפ"ד אות ח' יעו"ש:

לד לד) **שם בהגה. מותר ליפרד מכל חבורה ולזמן ביחד** כתב הלבוש ובלבד שיזמנו אלו הנפרדים קודם שיזמנו הנשארים במקומם שאם יזמנו הנשארים קודם להם יפרח הזימון מאלו הג' כמ"ש בסמוך עכ"ל. מיהו לפי דברי הרמב"ן והגר"א שכתבנו לעיל אות כ"ט כל שנתחברו אלו הג' הנפרדים קודם שזמנו הנשארים יכולין לזמן ואעפ"י שכבר זימנו הנשארים יעו"ש. ונראה דכיון דליכא הזכרת השם בזימון יש לפסוק כדברי הרמב"ן והגר"א ז"ל אלא דלכתחלה יש ליזהר ולזמן קודם כדי לצאת אליבא דכ"ע:

סימן קצד

א א) **[סעיף א'] ג' שאכלו כאחד ושכחו וכו'.** וכ"ש אם לא שכחו אלא במזיד לא זימנו דפשיטא דאין זימון למפרע. ב"ח:

ב ב) **שם. אבל אם שכח אחד מהם וכו'.** וה"ה אם הזיד ובירך נמי מזמנין השנים עליו. ב"ח. א"ר אות א'. מאמ"ר אות א'. ברכ"י אות א':

ג ג) **שם. השנים יכולין לזמן עם השלישי וכו'.** דלא גרע מאכל עמהם עלה של ירק. טור. ולמ"ד בסי' קצ"ז ס"ג דירק לא מהני צ"ל דהכא עדיף שאכל פת. מ"א סק"א:

ד ד) **שם. השנים יכולין לזמן עם הג' וכו'.** וה"ה נמי אם היו ארבעה וקדמו שנים וברכו ואפי' אם היו ששה ונשארו ב' יכולין לזמן. רו"ח. וכ"כ המאמ"ר אות ג':

ה ה) **שם. השנים יכולין לזמן וכו'.** אבל אם שנים אכלו פת ואחד שתה רביעית ושכח אחד ובירך אין יכולין לזמן כיון דלא נשאר כ"א אחד שחיוב בזימון. א"ר אות א'. וכן הסכים הברכ"י בשיו"ב אות א' יעו"ש. והביאו הזכ"ל אות ז'. וכן הסכים המאמ"ר אות ג'. ונראה דה"ה אם היו שנים גדולים ואחד קטן ושכח אחד ובירך דאין יכולין לזמן כיון די"א דקטן אין מצטרף לזימון ואף להמתירין אינו כ"א לסניף בעלמא כמ"ש לקמן סי' קצ"ט סעי' יו"ד יעו"ש. ועיין עוד לקמן סי' קצ"ז אות י"ב:

ו ו) **שם. השנים יכולין לזמן עם הג' וכו'.** אבל בעשרה אם שכח אחד מהם ובירך אף דיש מקום לומר דהשאר יכולין לזמן עליו ומ"ש מרן ז"ל רס"י קצ"ג יש ליישב מ"מ הואיל ואיכא הזכרת השם צריך להתיישב בדבר. מהר"י זיין בתשו' אבל הרב פנים מאירות ח"ב סי' ו' פשיטא ליה דגם בעשרה אם קדם אחד ובירך אינהו ממני בשם ואיהו לא נפיק ברכ"י אות א'. וכ"כ א"ר אות א' בפשיטות דאם שכחו ג' ובירכו מצטרפין לברך בשם כמו שמצטרפין ג' שאכלו ירק לקמן סי' קצ"ז יעו"ש. וכ"כ המש"ז סי' קצ"ג אות ד' ח"א כלל מ"ח אות ט"ז:

ז ז) **שם. הגה. ואם האחד זמן וכו'.** היינו וגם בירך אבל זמן לחוד יכולין השנים האחרים לזמן עליו אה"ע סי' ר' הגרע"א. ועיין לקמן סי' ר' אות ד':

ח ח) **שם. בהגה. אינן יכולין לזמן.** היינו שאינם יכולין לזמן עליו אבל יכולין לצרף עמהם אחד מן השוק. עו"ת. וכ"כ א"ר סימן קצ"ג אות י"א יעו"ש. ועיין ח"א שם אות ד' ודוק:

ט ט) **שם. בהגה. אינם יכולין לזמן.** וכן חבורה של חמשה בני אדם שאכלו כאחת וקדמו ג' מהן וזמנו לעצמן והשנים אוכלין עדיין אינו יכול להצטרף אחד מאותן הג' לזמן אח"כ עם אותם השנים הואיל ויצא כבר ידי זימון. שה"ג פ"ג שאכלו בשם ריא"ז. והביאו הט"ז אות א' ומשמע דאחד מן השוק מצטרף עמהם לזמן. ונראה ה"ד כשלא ענו השנים זימון כשזמנו הג' אבל אם ענו עמהם כבר יצאו ידי חובת זימון ואין יכולין עוד לצרף עמהם אחר כדי לזמן ואפילו אם אכלו אח"כ וכמ"ש לעיל סימן קצ"ג סעיף ה' ובדברינו לשם אות כ"ד יעו"ש. ועיין לקמן סימן ר' אות ה':

י י) **[סעיף ב'] קוראין אותו וכו'** הא דקוראין לו ומברכין עליו הנ"מ כגון שפתחו של בית לשוק והוא יושב כנגדו וקוראין לו ושומע קולן ומזמנין. הרשב"א בשם רב האי. ב"י. א"ר אות ג' ברכ"י אות ב' בי"מ אות ג' ועיין סימן נ"ה סעיף ך' דמבואר שם דאם יש דבר טינוף או ע"ג מפסקת לענין עניית דבר שבקדושה וה"ה לכאן מחה"ש סק"ב. א"א אות ב':

יא יא) **שם ויענה עמהם וכו'** וכתב הר' יונה דהם יוצאין ידי זימון אבל הוא עצמו אינו יוצא כיון שאינו עומד עמהם אבל הרמב"ם בפ"ה כתב שגם הוא יוצא י"ח זימון. ב"י. וכן הסכים הב"ח כדברי הרמב"ם מ"א סק"ב. א"ר שם. וכ"כ המאמ"ר אות ד' דנראה ברור דדעת הרא"ש ורי"ו והר"י מפריש כדעת הרמב"ם יעו"ש:

יב יב) **שם ויענה עמהם וכו'** משמע דדוקא צריך לענות עמהם וא"ל אין מזמנין והא דבסימן ר' כתב דאף אם אינו עונה מזמנין שאני התם משום דעומד עמהם. ברכ"י בשיו"ב אות ב' יעו"ש:

יג יג) **שם ויענה עמהם וכו'** כתב הכלבו כשיגמור מלאכתו יבא הביתה במקום שאכל ויברך בהמ"ז מיהו אם נשתהא שם עד גמר הברכה יכוון לבו יצא ידי הכל וא"צ לברך. א"ר שם:

יד יד) **[סעיף ג'] אלא א' יודע ברכה אחת וכו'** וה"ה אם הם שנים ואחד יודע שתי ברכות ואחד יודע השלישית. מ"א סק"ג. א"ר אות ה' ור"ל דתחלה יברך היודע ב' ברכות ראשונות והשני יכוין עליו לצאת ואח"כ יברך השני ברכה השלישית והראשון יכוין עליו לצאת ונמצא ביד כל אחד ג' ברכות. וצ"ל שמבינים בלה"ק כמ"ש בסימן קצ"ג סעיף א' ועיין בדברינו לשם אות ב' ודוק:

טו טו) **וכתב** שם המ"א משמע בגמרא וברי"פ דאם אין שם מי שיודע אלא ברכה אחת לא יברך כלים דמעכבות זו את זו דמנין ג' ברכות מה"ת ואע"ג די"א שאין מעכבות מ"מ בספק ברכות יש להחמיר יעו"ש וכ"כ א"ר שם. ער"ה אות א' מאמ"ר אות ה' א"א אות ג'. וכתב שם הא"א דאע"ג דספק תורה לחומרא כמ"ש סימן קפ"ד ס"ד התם שאני דמתקן בודאי משא"כ כאן דספק הוא שמא מעכבות לכן יש להחמיר מלברך יעו"ש. וכן הרב תפארת אדם

בשו״ת א״ח סימן ד׳ שי״ט טובא בזה ומסיק דמעכבות זו את זו יעו״ש והביאו השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סימן ד׳ אות ז׳ ומיהו עיין בדברינו לעיל סימן קפ״ז אות א׳ שהבאנו פלוגתא בזה די״א מנין ג׳ ברכות מה״ת וי״א מדרבנן יעו״ש וא״כ לס׳ האומרים מדרבנן יכול לברך מה שיודע כדי לצאת מדאורייתא. וכ״כ המאמ״ר שם. יעו״ש. וכ״פ באה״ע דאין מעכבות זו את זו ויכול לברך מה שיודע יעו״ת והביאו שע״ש. וכ״נ דעת הר״ז בסוף אות ג׳ לפסוק דיכול לברך מה שיודע יעו״ש. ומ״מ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה וי״א דגם בכה״ג איכא חשש ברכה לבטלה אם יברך רק מה שיודע ע״כ אם אפשר לו יש לחזר אחר אחרים שישמע מהם כל בהמ״ז ויתכוין לצאת ואם לא אפשר יש להרהר בלבו מה שיודע. ועיין בדברינו לעיל סימן קפ״ז אות א׳ ודוק:

טז טז) שם. וכל אחד יברך הברכה שיודע וכו׳ ר״ל שתחלה יברך היודע ברכה ראשונה ויכוין להוציא אותם וגם הם יכוונו לצאת ואח״כ יברך היודע השניה ויכוין להוציאם והם יכוונו לצאת ואח״כ יברך היידע ג׳ וכו׳ והיודע ברכה ראשינה היא מזמן שיאמר נברך שאכלנו וכו׳ כיון די״א דברכת הזימון היא ברכה אחת עם ברכת הזן כמ״ש לקמן סימן ר. יעו״ש:

יז טוב) שם יברך הברכה שיודע וכו׳ ואם שנים יודעים לברך כל בהמ״ז אסור להם לחלק לג׳ כיון דאפשר בשתים. וה״ה אם אחד יודע לברך כל בהמ״ז שאסור להם לחלק אפילו לשנים. צל״ח. פת״ע אות ו׳:

יח חי) שם אין בכך כלום. וכן אם אין אחד יודע ברכת הזימון יברכו ג׳ ברכות דברכת הזימון לרוב פו׳ דרבנן ואינו מעכב כמו הטוב והמטיב דאינו מעכב. א״א אות ג׳ ועיין בדברינו לעיל סימן קצ״ב סוף אות א׳:

סימן קצה

א א) [סעיף א׳] אם מקצתם רואים וכו׳. ואם מפסיק בין ב׳ החבורות מחיצה של זכוכית ורואין אלו את אלו ע״י המחיצה של זכוכית אם מצטרפין לזימון כתב הפתה״ד אות א׳ דזה תלוי במה שנחלקו הפו׳ הרשב״א והא״ח שהביא בב״י ססי׳ רצ״ח לענין ברכת הנר במש״ק ברואה את הנר בתוך התיק של זכוכית והעולה מדברי הפו׳ דחשוב ראייה ולכן מצטרפין ובלבד שישמעו שתיהן דברי המברך ברכת זימון בביאור אבל אם דרך מראה שקורין איספיז׳ו בלע״ז חזו שתי חבורות אהדדי לא מצטרפי יעו״ש. והביאו הרו״ח והשד״ח באס״ד מע׳ ז׳ אות ו׳ יעו״ש. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה בין הראשונים וכן נראה מסתמיות הש״ע דדעת מרן ז״ל לפסוק כס׳ הא״ח דצריך להוציא האור מתוך העששית ולברך עליו מדלא הביא חילוק של הרשב״א בש״ע וגם כי אפשר דיש לחלק בין ראיית האור לראיית צירוף וע״כ אין לסמוך על צרוף ראיית עששית אלא דוקא לזמן בלתי הזכרת השם. ועיין עוד בענין צרוף לעיל סי׳ נ״ה ובדברינו לשם בס״ד:

ב ב) שם. אם מקצתם רואין וכו׳. שנים ושלשה בעלי בתים דבימות הקיץ יוצאין לחצר ואוכלין כל אחד בשלחנו נפרדים אלו מאלו אם מצטרפין לזימון עיין כתונת יוסף סי׳ ז׳ דמסיק דאין מצטרפין יעו״ש. והביאו הזכ״ל אות ז׳ וכתב דזהו דוקא דלא ישבו מתחלה ע״ד להצטרף יחד דאם ישבו מתחלה ע״ד כן ודאי דמצטרפין אפי׳ שאין אוכלין בשלחן אחד יעו״ש. ועיין בן א״ח פ׳ קרח אות ג׳ ולקמן אות ו׳:

ג ג) שם. אם מקצתן רואין וכו׳. בני החופה שלא הוי מספיקין כולם לאכול בבית אחד עם החתן ונתחלקו לחבורות אפילו אם אכלו בבתים שאינם פתוחים למקום שהחתן אוכל. כולם מברכין ברכת חתנים ולא מיבעיא אם השמש מצרפן אלא אפי׳ אם אין שמש מצרפן כיון שהתחילו אותם שבשאר בתים כשהתחילו אותם של בני החופה כולן חשובים כאחד לברך ברכת חתנים. כיון שאוכלין מסעודה שתקינו לחופה. טור בשם הרא״ש. מיהו בהגמ״י פ״ב מה״כ כתבו בשם סמ״ג שריצב״א הורה לברך ברכת חתנים בבתים הפתוחים לבית שכילת חתנים שם ע״י צירוף שמש ואעפ״י שאין שתי החבורות יכולות לראות ולשמוע המברך עכ״ל. והב״ד ב״י וכתב לענין הלכה נראה לסמוך על הרא״ש ז״ל עכ״ד. וכ״פ בש״ע אה״ע סי׳ ס״ב סעי׳ י״א. וכ״פ הלבוש. ומשמע מדברי הלבוש דדוקא לענין ברכת חתנים מצטרפין אבל לענין זימון אין מצטרפין אלא בעינן רואין או שמש כמו בשאר חבורות יעו״ש. וכ״כ הפרישה אות ד׳. א״ר אות ד׳. מש״ז אות ג׳. ועיין לקמן אות יו״ד:

ג) שם. מצטרפות לזימון. פי׳ יכולין להצטרף ולזמן יחד אבל ודאי דרשאין ליחלק יכל חבורה תזמן לעצמה. ב״ח. ישי״ע:

ד ד) שם. ואם יש שמש וכו׳. פי׳ אפילו בשני בתים שאין רואין אלו את אלו השמש מצטרפן. ב״י. ואעפ״י שלא אכל עמהם. ר״ז אות א׳:

ה ה) שם. ואם יש שמש אחד לשתיהן. פי׳ שמשמש לשתיהן בצרכי סעודה להביא להם מים ולחם ומזון:

ו ו) **שם. וכגון שנכנסו מתחלה ע״ד להצטרף יחד.** ואפי׳ לשתי חבורות שהיו בבית אחד נמי קאמר דדוקא כשנכנסו מתחלה ע״ד להצטרף יחד ב״י בשם הרשב״א והראב״ד. אבל על דעת הטור כתב אפשר דשתי חבורות בבית אחד אעפ״י שלא נכנסו מתחלה ע״ד להצטרף יחד מצטרפין. וכתב שכ״נ מפשט הירושלמי יעו״ש. וכ״כ הד״מ אות א׳ בשם א״ז דבבית א׳ לא בעינן שנכנסו תחלה לשם כך עכ״ל. וכ״כ א״ר אות א׳ וכן דעת הגר״א אבל הב״ח פסק כדעה ראשונה דגם בבית אחד צריך שיכנסו תחלה ע״ד להצטרף וכתב דכ״ה דעת הש״ע יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״ב. וכן דעת הט״ז סק״א. וכ״כ הר״ז אות ב׳ קיצור ש״ע סימן מ״ה אות י״ט וע״כ נראה לענין דינא בין דאיכא פלוגתא בזה אפילו אם יושבין ב׳ או ג׳ חבורות בבית א׳ אם כל אחת ואחת יושבת בשלחן אחד באחת מפינות הבית צריך ליזהר לכתחלה ליתן דעתם מתחלה כדי להצטרף לזימון ואז מצטרפין לזמון בין לג׳ בין לעשרה אבל אם לא נתנו דעתם מתחלה כדי להצטרף ואח״כ רוצים לזמן אז אם יש בכל חבורה ג׳ או עשרה יזמנו כל אחת לעצמה ואם לא יש כ״א שנים בכל חבורה יש לצרפם דוקא לענין לזמן בלא הזכרת השם אבל לא לענין להזכיר השם כי הזכרת השם חמיר לן ויש לחוש לדברי המחמירין:

ז ז) **שם. ע״ד להצטרף יחד.** ואם נכנסו זו אחר זו אעפ״י שהשניה נכנסה ע״ד להצטרף עם הראשונה אם הראשונה לא היה בדעתה כלל בשעת כניסתה על השניה להצטרף שמה אלא נכנסה סתם אינו מצטרפות לפיכך בסעודות גדולות במקומות שנכנסים בזאח״ז יזמנו כל חבורה לעצמה. ר״ז אות ב׳ והיינו אם יושבין כל חבורה בשלחן אחד בפ״ע אבל בשלחן אחד או סמוכים זל״ז פשיטא דמצטרפין. וכבר כתבנו באות הקודם דאם הם בבית א׳ אעפ״י שכל חבורה אוכלת לבדה ולא נכנסו ע״ד להצטרף יכולין לזמן בלתי הזכרת השם יעו״ש:

ח ח) **שם ויש מי שאומר וכו׳** הא דכתב זה בשם יש מי שאומר לאו משום דאיכא פלוגתא אלא כי כן דרך מרן ז״ל דסברה יחידית שלא מצאה כ״א בפוסק אחד כותב אותה בשם יש מי שאומר וזו הסברה לא הזכיר אותה בב״י כ״א רק בשם הר׳ יונה כמבואר בב״י:

ט ט) **שם. שאם רה״ר מפסקת וכו׳** לאו דוקא רה״ר ממש שהוא רוחב ט״ז אמות אלא אפילו שביל היחיד מפסיק ביניהם ט״ז סק״ב. י״א בהגב״י. ועיין א״ר אות ב׳ שכתב דאם אינו קבוע בימות הגשמים צ״ע אם מפסיק והביאו המש״ז אות ב׳:

י י) **שם בשום ענין.** משום דיש ענין שאין רה״ר מפסיק דהיינו לבני החופה שנתחלקו לחבורות ט״ז סק״ג. מאמ״ר אות א׳ ועיין לעיל אות ג׳ שכתבנו דה״ד לענין ברכת חתנים אבל לענין ברכת זימון אין הפרש בין בני חופה לשאר חבורות:

יא יא) **שם. בשום ענין** ר״ל אפילו אם נכנסו תחלה ע״ד להצטרף ויש שמש אחד לשתיהן או רואין זו את זו אין מצטרפין:

יב יב) **[סעיף ב׳] יושב על מפתן הבית וכו׳** דהוא רואה אלו ואלו והי״ל כמקצתן רואין זה את זה. מ״א סק״ג. סו״ב אות ג׳. וה״ה אם הם ב׳ חבורות בב׳ בתים והמברך באמצע הוה כרואין מקצתן זא״ז. ובכל זה אף שאין בכל חבורה ג׳ המברך מצרפן. א״א אות ג׳ ודוקא המברך כשיושב על המפתן מצרפן אבל אחר לא כמ״ש לעיל סימן נ״ה אות פ״ג יעו״ש:

יג יג) **[סעיף ג׳] ברכת זימון וכו׳** כ״כ ב״י דא״צ שישמעו מפי המברך אלא ברכת הזימון לבד אבל בהמ״ז יברך כל אחד לעצמו יעו״ש. אבל המ״א סק״ד כתב דבפוסקים ובתוס׳ משמע דצריכין לשמוע כל בהמ״ז יעו״ש מיהו השכנה״ג כתב דהמנהג לצאת חבורות הרבה בזימון א׳ ולברך כל אחד לעצמו עכ״ל. והביאו א״ר אות ג׳ וא״א אות ד׳ ועיין לעיל סימן קצ״ג אות יו״ד וסימן קפ״ג אות ל״ז ודוק:

יד יד) **שם בביאור.** ואם אינו שומע עונה אמן כמ״ש סימן קל״ט ס״ו. מ״א סק״ה. ור״ל דאם אין שומע דברי המזמן רק שומע עונים ברוך שאכלנו משלו עונה אמן א״א אות ה׳ ונראה דזהו לפי סברתו בסימן נ״ז סק״א דאף השומע מן העונים עונה אמן יעו״ש אבל דעת האחרונים אינו כן אלא אם שומע מן העונים עונה כמותם כמ״ש בדברינו לשם אות א׳ יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן דאם לא שמע מן המברך ושמע עונים ברוך שאכלנו עונה כמותן ומ״ש בסימן קצ״ח דעונה אמן התם שאני שלא אכל עמהם. וכ״נ דעת הר״ז אות ד׳ יעו״ש. וכ״כ מ״ב אות י״א:

סימן קצו

א א) **[סעיף א׳] אכל דבר איסור וכו׳** ואלו שאין מפרישין חלת האור מעיסתן אעפ״י שאינה אלא מדרבנן אין זימון ביניהם. הרשב״א בשם הראב״ד. ב״י. עט״ז אות א׳:

ב ב) **שם אכל דבר איסור וכו׳** משמע בב״י דה״ה בגזל חטים וטחנן ואפאן אעפ״י שקנאן בשינוי אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף אבל הב״ח כתב דאפילו את״ל דבאוכל דבר אסור בעצמו כגון טבל ונבלה וטרפה ואפילו איסור דרבנן דאין מברכין עליו כלל מ״מ בגוזל או גונב חטה וטחנה ואפאה ועשה לחם פשיטא היא דלבסוף חייב לברך לד״ה ואינו אפילו מנאץ דדמים הוא חייב לו ובברכה ראשונה נמי אפשר דיש לברך אבל בגוזל לחם או

מצה אפויה אסור לו לברך בתחלה כיון דלא קנה ליה בשינוי אבל לבסוף יכול לברך יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ וכן דעת המ״א ריש הסימן וכ״כ א״ר אות א׳ ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה לענין בהמ״ז שהיא דאורייתא יש לברך כדי שלא יהא מוסיף על חטאו ויש להרהר בתשו׳ קודם הברכה ויכוין ליתן הדמים לבעלים אבל ברכה ראשונה לא יברך אלא יהרהר הברכה בלבו. ואם קנה אותו בשינו ואח״כ לקחו אותו אחרים י״ל אף הב״י מודה דמברכין. א״א. וכן אם קנה אותו ביאוש אפילו לחם אפוי ואח״כ לקחו אותו אחרים לד״ה מברך בתחלה ובסוף ר״ז אות ד׳:

ג **שם. אכל דבר איסור וכו׳** עיין ט״ז סק״א שהכריע לומר דאוכל איסור בשוגג יברך אחריו יעו״ש והביאו א״ר אות ב׳ וכתב דיש לסמוך עליו כיון דהרבה פו׳ ס״ל דמברך באיסורין יעו״ש. וכ״פ הר״ז אות א׳ מיהו בתשו׳ עולת שמואל סימן ג׳ השיג על הט״ז וכתב דאף אם אכל איסור בשוגג אינו מברך יעו״ש. וכן בתשו׳ כתב סופר סימן כ״ב האריך בזה ומסיק להלכה דגם באכל בשוגג אינו מברך יעו״ש:

ד **שם ואין מברכין עליו וכו׳** דבהמ״ז וה״ה כל ברכות אחרונות מצוה הן ואם היו מברכין אותם על האיסור הו״ל מצות הבאות ע״י אכילת איסור שהיא עבירה. לבוש:

ה **בס׳** באר עשק סימן ק״ט התיר לברך למי ששותה סתם יינם. וכבר הושג בשו״ת הלק״ט ח״א סימן יו״ד ובשו״ת בית יהודה יו״ד סימן כ״ב ובשו״ת שאלת יעב״ץ סימן מ״ה ברכ״י אות ג׳. וכן המאמ״ר אות א׳ השיג עליו וכתב דאין לברך יעו״ש. וכן אם אכל ספק איסור תורה אין מברך מש״ז אות א׳. אבל אם אכל ספק איסור דרבנן משמע דמברך:

ו **היה** נדור מן הככר ואמר לו תן לי ואוכלנו אבטיח שניקר ואמר לו תן לי ואוכלנו יין ונתגלה ואמר לו תן לי ואשתנו לא יתן שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו כיוצא בו לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח ולא כוס יין לנזיר ועל כולם אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונין אחריהן אמן תוספתא פ״ב דדמאי. ומשמע דגם בסוף לא יברך ודלא כאותה תשובה שהביא שע״ת אות א׳ בשם גדול אחד יעו״ש. ועיין לקמן אות יו״ד:

ז **מי** שאכל פת שנילוש בחלב או בשומן שאסור מדרבנן שמא יבא לאכלו עם בשר י״ל דלא מיקרי כ״כ איסור. הגרע״א. ועיין ביו״ד סימן צ״ז סעיף א׳ מיהו הפתה״ד אות ה׳ כתב בשם מוהריט״א דכל דבר שאסרו חז״ל מאיזה טעם שיהיה חשוב איסור גמור וע״כ כתב דאם ביטל איסור במזיד כיון דקנסוהו רבנן לאסרו עליו אם עבר ואכלו במזיד אין מברכין עליו ואין מזמנין עליו יעו״ש. והביאו השד״ח אס״ד מע׳ ז׳ אות ג׳ יעו״ש. ונראה דבכ״ז כיון דהמאכל עצמו מותר ודבר אחר גרמא לו האיסור יש להרהר בתשובה על מה שעשה ולברך כדי שלא יהא מוסיף על חטאו ר״ל:

ח **[סעיף ב׳] אם אכל דבר איסור וכו׳** בב״י כתב דהרי״ו בשם הרמ״ה כתב שאינו מברך עליו אלא שהוא ז״ל הכריע לומר דגם הרמב״ם מודה בכה״ג דמברך עליו וכ״כ בב״י לקמן סימן ר״ד ופסקו בש״ע שם ג״כ סעיף ט׳ יעו״ש מיהו הב״ח שם פסק כהרמ״ה יעו״ש. וכ״כ הברכ״י בזה הסימן בשיו״ב על דברי מרן ז״ל דאין דבריו מוכרחים וכתב דבס׳ הפרדס כתב בפי׳ דאף אם אכל דבר איסור מפני רליו שהוא מסוכן לא חשיבא הנאה ואינו מברך עליו כלל יעו״ש אבל הלבוש פסק כדעת מרן ז״ל וכתב הטעם משום דאין זה עבירה דוחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם. וכ״פ שם המ״א ס״ק כ״א וכתב הטעם משום דמצוה קעביד להציל נפשו יעו״ש. א״א שם אות כ״א. מאמ״ר בזה הסימן אות ג׳ ר״ז אות ה׳ ח״א כלל מ״ח אות ח״י. עולת שמואל סימן ג׳ כתב סופר סימן כ״ב אלא שכתב דהרוצה להחמיר על עצמו יברך בתחלה על דבר המותר ויפטור גם האיסור יעו״ש. וכ״נ להורות דכיון דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל יש לפוטרו בדבר המותר ואם א״א לו אז יש להרהר הברכה בלבו כמ״ש לעיל סימן קס״ז אות ע׳ וסימן קפ״ה אות ה׳ יעו״ש. וכ״ז אם יש הנאה באוכל ההוא אבל אם לא יש הנאה בלאו הכי אין לברך כמ״ש לקמן סימן ר״ד סעיף ח׳ יעו״ש:

ט **שם מברכין עליו.** ומזמנין עליו כעל היתר גמור לבוש. אבל המש״ז סוף אות א׳ כתב דדוקא מברכין ולא מזמנין וכתב שכ״מ בש״ע יעו״ש. ונ״מ לדידן דיש ליזהר לכתחלה שאין לאוכלו אצל האוכלין כדי שלא יתחייבו בזימון למ״ד אבל אם כבר אכל אצל אחרים אין לזמן עליו דהא אפילו לענין ברכה כתבנו באות הקודם דאין לברך יעו״ש:

י **[סעיף ג׳] ואחד נזהר מפת כותי וכו׳** יש לענות אמן אחר המברך על דבר שהשומע נוהג בו איסור כגון האוכל פת עכו״ם וכיוצא בו דברים שאחרים נוהגים בהם איסור ומברך עליהם יכולין הנוהגין איסור לענות אחריו אמן דדוקא כשאוכל דבר שהוא אסור לו אין עונין אחריו אמן דברכתו ניאוץ אבל כשהוא אינו נוהג בו איסור ברכתו ברכה ויש לענות אחריו אמן הנוהג בו איסור מידי דהוה אזימון דק״ל דמזמנין עליו. ברכ״י אות ד׳ בשם זכרון משה. שע״ת אות א׳ ועיין לעיל אות ו׳:

יא **אחד** אוכל גבינה ושנים בשר מצטרפין דהאוכל גבינה מצי אכיל עם האחרים. אגודה פ״ג שאכלו. וכ״כ הרוקח ה״ב סימן של״ד. והב״ד מ״א סק״א. וכ״כ מהר״א בן טאווה בס׳ התשב״ץ ח״ד סימן כ״ט והביאו י״א מה״ב בהגב״י אות ח׳ וה״ד באוכל גבינה רכה או חלב אבל אם אכל גבינה

קשה אין מצטרפין לפי המנהג שלא לאכול בשר אחר גבינה קשה ע״י קינוח והדחה כמ״ש ביו״ד סיען פ״ט. מ״א שם. ר״ז אות ז׳. ועיין באות שאח״ז:

יב יב) בשבת (ר״ל שבוע) שחל ט״ב אין מזמנין יחד האוכלין בשר והנזהרין מלאכלו ואוכלין גבינה כיון דאין שום אחד מהן יכול לאכול עם חבירו. אגודה פ״ד דתענית. מיהו בהגמ״נ הקשה ע״ז דהא יכולין לאכול יחד לחם יעו״ש. וכ״כ רש״ל בביאורי סמ״ג דיכולין לזמן יחד. והמ״א שם כתב דקשה להקל נגד כל הגאונים הנ״ל יעו״ש. וכן הסכים א״ר אות ג׳ דאין מצטרפין יעו״ש וכן מסיק במקום שמואל סימן צ״ד דשב ואל תעשה עדיף ואין להצטרף יעו״ש. והביאו שע״ת אות ג׳. ונראה דכ״ז הוא דוקא אם מתחלה כל אחד הביא ככרו מלוכלך זה בבשר וזה בגבינה והתחילו לאכול אבל אם מתחלה הביאו הככרות נקיים ואפילו אם רק אחד מהם הביאו לו מתחלה פת נקי והתחיל לאכול כזית ואח״כ נתלכלך ואכלו או אפילו אם מתחלה הביאו כל הככרות מלוכלכים אלא שאח״כ הביאו פת נקי לפני אחד מהם ואכל ממנו לכ״ע מצטרפין דהא יכולין כלם לאכול מאותו פת נקי והיא מצרפן ודוק:

יג יג) מי שאינו אוכל בשר ע״פ צוואת הרופאים שמזיק לו והפת שלו נלוש במעט חלב אשר עדיין תורת לחם עליו לענין ברכת המוציא ואוכל על השלחן עם שני בני אדם שאוכלין בשר עם פת לכ״ע אין מצטרפין כיון דשניהם אינם יכולין לאכול זה מזה הוא מחוק הרופאים והם משום בשר עם חלב. מהר״ם מרוטנבורג האחרונים סימן ו׳. והביאו השד״ח אס״ד מע׳ ז׳ אות א׳:

יד יד) מי שנזהר שלא להיות על שלחנו נר של חלב וחבירו הביא נר של חלב על השלחן שלא ברצונו אין זה מפסיק לזימון ויכולין להצטרף כי אין זה תלוי באכילה כלל. רו״ח אות א׳:

טו טו) שם ואחד אינו נזהר וכו׳ ונמצא כתוב שאותו שאינו נזהר צריך לברך ברהמ״ז שהרי הוא ראוי לאכול עמו אבל הנזהר לא יברך שהרי אין יכול לאכול עמהם ואף שאין לו הכרע מן התלמוד מ״מ דברים של טעם הם וכך קבלתי. וה״ה היכא שאכל א׳ פת של חלב והשני של שומן שבלילתה עבה שחייבין בהמוציא שאותו שאכל פת חלב יברך בהמ״ז שהרי הוא ראוי לאכול אח״כ פת של שומן תפארת שמואל על הרא״ש פ״ג שאכלו. ועיין לעיל סימן קס״ח אות ח״ן:

טז טז) שם וה״ה לג׳ שמודרין וכו׳ ואעפ״י שיכולין לישאל על נדרם ולהתירם מ״מ עדיין לא נשאלו. טור. לבוש. וכ״פ א״ר אות ה׳ ברכ״י אות ז׳ וכתב שכן הוא דעת רוב הפו׳ ותמה על ס׳ גן המלך סימן פ׳ שכתב דהמזמנים לא הפסידו יעו״ש. בי״מ אות ה׳:

יז טוב) שם וה״ה לג׳ שמודרין וכו׳ אבל אם היה אחד מהם מודר הנאה משנים מצטרפין דנהי דהוא אינו ראוי לאכול עמהם הם ראוים לאכול עמו. וכ״כ התו׳ פ״ק דערכין. עט״ז אות ב׳ וכן אם היו שנים מודרים משלישי מצטרפין כיון שהשלישי יכול לאכול עמהם א״ר אות ד׳:

יח חי) ראובן נשבע שלא ידבר עם שמעון ואכלו ביחד עם אחר אין ראובן יכול לזמן לפי שהוא מדבר עם שניהם ואומר להם שיהיו מזומנים לברכה. מהר״י פראג״י בתשו׳ כ״י סימן ק״ה. ברכ״י אות ח׳ שע״ת אות ג׳ ועיין ביו״ד סימן רכ״א סעיף יו״ד ובש״כ שם ס״ק נ״ד:

יט יט) שם בהגה. אבל אם אוכלין מככר בעה״ב וכו׳ ביו״ד סימן רכ״א ס״ה מבואר דאסור להם לאכול בקערה אחת שמא יאכל מחלקו אא״כ שדרך בעה״ב שחוזר וממלא הקערה לאחר שאכלו ואז מותר יעו״ש וא״כ ה״נ ע״כ מיירי בדרך זה. ט״ז סק״ג:

סימן קצז

א א) [סעיף א׳] שנים שאכלו כאחד וגמרו וכו׳ וה״ה אחד שאכל וגמר ואח״כ באו שנים שיכולין לזמן. מאמ״ר אות א׳ ומ״מ חיוב ליכא שצריך להמתין עד שיאכלו ויזמנו אא״כ הם שנים שאכלו כאחד וגמרו ואח״כ בא ג׳ כמ״ש בש״ע:

ב ב) [סעיף א׳] כל היכא דאי מייתי להו מידי וכו׳ אפילו קנוח כגון כמהים ופטריות ועופות. גמרא. מ״א סק״א. ואפילו אם אינם יכולין לאכול כ״א כל שהוא. ר״ז אות א׳:

ג ג) שם. מצי למיכל מיניה וכו׳ אעפ״י שלא אכלו כלום משבא אצלם. ר״ז שם. ואף שאינו לפניו אותו דבר מ״מ אמרינן ג״כ אלו היה לפניו היה אוכל. דרישה אות א׳ ומ״ש שם על הלבוש עיין א״ר אות א׳ שמיישב יעו״ש:

ד ד) שם וחייבים ליתן לו וכו׳ משום דמצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהם לזימון כמ״ש לעיל סימן קצ״ג סעיף א׳ והא דאיתא לקמן סימן תע״ט מצוה לחזר אחר זימון בלילי פסחים דמשמע דבשאר ימות השנה ליכא מצוה ולא חיוב י״ל דהתם צריך להזמין כדי זימון מקודם סעודה אבל הכא

דוקא אם אירע בתוך סעודה צריך ליתן לו כדי להצטרף. מאמ״ר אות ג׳:

ה ה) **שם עד שלא אמרו הב לן וכו׳** כל שלא אמרו הב לן ונברך אפילו גמרו בדעתן שלא לאכול מצטרף. לבוש. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ עו״ת אות א׳ אבל אם גמרו בדעתן שלא לאכול עוד ואמרו נמי הב לן וניטול נראה שאין מצטרף:

ו ו) **שם עד שלא אמרו הב לן וכו׳** ולהר״ן שהביא מרן ז״ל לעיל בש״ע רסי׳ קע״ט מצטרף כל זמן שלא נטלו ידיהם ואעפ״י שאמרו הב לן ונברך. מ״א סק״ב. מאמ״ר אות ד׳ ועיין בדברינו לשם אות ב׳ ונראה דבכה״ג שב ואל תעשה עדיף ומשאמרו הב לן ונברך אין לצרפו וכ״נ דעת מרן ז״ל:

ז ז) **שם עד שלא אמרו הב לן וכו׳** ואפילו אם רק אחד מהם אמר הב לן ונברך אין מצטרפין עוד. מאמ״ר שם וכתב ודלא כנראה מדברי הא״ר שדעתו נוטה דמצטרפין יעו״ש:

ח ח) **שם הגה. ונטילת מים אחרונים כהב לן וכו׳** ואם נטל הכוס לברך אעפ״י שלא אמר הב לן ונברך ולא נטל ידיו לברך אין הג׳ מצטרף עמהם כמ״ש לעיל סימן קע״ט סעיף ג׳ שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ עו״ת אות א׳ א״ר אות ג׳:

ט ט) **שם בהגה. ונטילת מים אחרונים וכו׳** ט׳ אכלו דגן וסברו שהם עשרה ונטלו מים אחרונים ולקח המברך כוס ואח״כ ראו שהם ט׳ אינם יכולין לתת כוס לאחד שיצטרף לעשרה כיון שאמרו הב לן ונברך או נטלו מים אחרונים כדין ג׳ מהר״י זיין בתשו׳ שערי ישועה כ״י שער ד׳ סימן א׳ ברכ״י אות א׳ שע״ת אות א׳ בי״מ אות ג׳:

י י) **שם בהגה. כהב לן ונברך דמי.** ל״ד אלא דעדיפא הוא כמ״ש לעיל רסי׳ קע״ט אלא משום דאמרינן הכא דכהב לן ונברך הוי סילוק ולא מצטרפי לכן כתב דכהב לן ונברך דמי דבהא סגי לשלא יצטרפו מאמ״ר אות ה׳ ועי״ש שכתב על חלוק השכנה״ג דדבריו תמוהים יעו״ש:

יא יא) **שם בהגה. כהב לן ונברך דמי.** כתב הב״ח מיהו נראה דמצוה הוא שיחזרו לאכול ויברכו המוציא כדי שיזמנו עמו. והסכים לדבריו המ״א סק״ג. אבל הא״ר אות ד׳ כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאין זה ברור ואין לו שורש ומשמע בש״ס ובפו׳ ומסתבר דזה הוי כאכילה אחרת לגמרי כיון שצריך לברך לפניה יעו״ש והביאו שע״ת אות א׳ וע״כ נראה כיון דלא יש חיוב בזה לחזור ולאכול שב ואל תעשה עדיף:

יב יב) **[סעיף ב׳] ואחד אכל כזית ירק וכו׳** ואם כבר בירך ברכה אחרונה שוב לא יכול לזמן עמהם דכבר נסתלק מהם. ולא דמי לסימן קצ״ד ס״א דאם קדם אחד ובירך שמצטרף לזימון דהתם עכ״פ אכל לחם. מ״א סק״ד. א״ר אות ו׳ סו״ב אות ג׳ ר״ז אות ד׳ בי״מ אות ב׳ ועיין לעיל סימן קצ״ד אות ה׳:

יג יג) **שם ואפילו לא טובל עמהם אלא בציר.** וכגון שאכל כזית עם הציר. לבוש. דציר שע״ג ירק מצטרף לכזית כמ״ש לקמן סימן ר״י יעו״ש. וכ״כ א״א אות ו׳ ר״ז אות ב׳:

יד יד) **שם או לא שתה עמהם וכו׳** שהרי שתיה בכלל אכילה ויכולין לומר נברך שאכלנו ת״ו ברכות מ״א ע״א. ב״י ולבוש:

טו טו) **שם חוץ מן המים.** משום דלא זייני כדאיתא בר״פ בכל מערבין ב״י. לבוש. מיהו המ״א סק״ו חולק וס״ל אף בשתה מים מצטרף יעו״ש. והביאו א״ר אות ה׳ וי״א בהגב״י. וכ״פ הר״ז שם וח״א כלל מ״ח אות י״ג. אבל הבי״מ אות ד׳ פסק כדברי מרן ז״ל דבשתה מים אין מצטרף יעו״ש וכן הסכים בס׳ בגדי ישע ובמגן גבורים וכ״פ החס״ל אות א׳ בן א״ח פ׳ קרח אות ה׳ וכן עמא דבר:

טז טז) **שם מצטרף עמהם.** וצריך ליזהר שיאכל כזית זה או שישתה רביעית זה עמהם בישיבה על שלחן אחד כמ״ש לעיל סימן קצ״ג אות י״ד ואות ט״ז יעו״ש:

יז טוב) **שם אבל ששה לא וכו׳** האגור כתב בשם א״ז דששה אוכלי פת וד׳ ירק מצטרפין. והב״ד ב״י וכתב דלענין הלכה פשיטא דלא חיישינן לדברי א״ז דיחידאה הוא יעו״ש. וכ״פ הלבוש כדעת הטור והש״ע דרובא דמינכר בעינן. וכ״פ הב״ח. ואע״ג דכתב הער״ה אות א׳ דדעת הרז״ה פ״ג שאכלו נראה כדעת האגור והכי איתא בירושלמי ובב״ר פ׳ צ״א יעו״ש מ״מ כיון דאיכא פלוגתא בזה ובעשרה איכא הזכרת השם יש להחמיר ובעינן ז׳ אוכלי פת דוקא אבל ששה לא ואין מזמנין בשם. וכ״כ האחרונים. ר״ז אות ב׳ ח״א כלל מ״ח אות י״ג דה״ח אות ה׳ קיצור ש״ע סימן מ״ה אות י״ד. בי״מ אות ב׳ חס״ל אות ט׳ בן א״ח פ׳ קרח אות ה׳:

יח חי) **[סעיף ג׳] ואין נפטר בבהמ״ז וכו׳** דהא אפילו האוכל פת אם אכל דבר אחד אחר הסעודה חייב לברך עליו ואין בהמ״ז פוטרתו כמ״ש לעיל סימן קע״ז ס״ב כ״ש זה שלא אכל פת כלל. ב״י ומ״א סק״ז מיהו אם שתה יין משמע בב״י בשם הרשב״א דמפטר בבהמ״ז משים דזיין וכענין שאמרו גבי תמרים יעו״ש וכן הוא לקמן סימן ר״ח סעיף י״ז יעו״ש. ומיהו משמע שם דלכתחלה לא יעשה כן לפוטרו בבהמ״ז משום דצריך לברך על כל מין ברכה

הראויה לו. וכ״כ מ״א סק״ז. סי״ב אות ד׳ מאמ״ר אות ז׳ ר״ז אות ה׳. ואע״ג דהט״ז סק״ב כתב דבהמ״ז אינה פוטרת מעין ג׳ וכ״כ הברכ״י אות ב׳ דכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל וגם כתב שם דכן הסכים הרדב״ז סימן תשע״ה וכתב הטעם משום דהמברך מכוין לפטור עצמו מאכילת דגן שהוא ברכת ג׳ והמכוין לפטור עצמו מברכת מעין ג׳ והוי כונת המברך לענין אחד והשומע לענין אחד יעו״ש מ״מ הא ק״ל סב״ל אפילו כנגד מרן ז״ל ואפילו כנגד הרוב כמ״ש לעיל סימן ח״י אות ז׳ יעו״ש וע״כ בדיעבד אם נתכוין לצאת בבהמ״ז של המברך יצא אלא דלכתחלה לא יעשה כן להכניס עצמו בספק אלא יתכוין שלא לצאת בבהמ״ז של המברך ויברך הוא בעצמו על מה שאכל ברכה הראויה לו. ועיין בי״מ אות ה׳ ושע״ת אות ה׳ מה שדחו טעם הרדב״ז יעו״ש:

יט **יט) שם עד שיאכל כזית פת.** ולפי דיש ספק אם יברך ענט״י על כזית פת יש לאכול כביצה כדי לצאת מספק ברכות וכמ״ש לעיל סימן קנ״ח אות ח׳ יעו״ש:

כ **ך) שם די״א דבירק וכו׳** ודוקא באכל כזית כמ״ש סעיף ב׳ ועוד דלא עדיף מפת ודגן דצריך כזית. וכ״כ הלבוש מ״א סק״ח:

כא **כא) שם ואם אינו רוצה לא יתנו לו לשתות וכו׳** וכ״פ הלבוש וב״ח. ואמנם הכנה״ג בהגב״י כתב שראה לרבותיו ורבים מגדולי הדור נוהגים שאם היו שנים אוכלים ובא שלישי אם היו יכולין להזקיקו ליטול ידיו ולאכול עמהם כזית דגן היו עושין וא״ל היו נותנין לו כזית ירק או כוס של יין ומזמנים עמו יעו״ש. והביאו מ״א סק״ט וכתב שכן נוהגין עכשיו. א״ר אות ו׳ ר״ז אות ב׳ חס״ל אות יוד. קיצור ש״ע סימן מ״ה אות יו״ד. מיהו החק״ל חא״ח סימן מ״ז כתב על דברי כנה״ג הנז׳ דאין מקום להקל לכתחלה נגד דעת הגאונים ורוב הפו׳ ולכן אסיק לענין הלכה דלכתחלה לא יתנו לו לשתות רק לתת לו כזית דגן לכתחלה אעפ״י שאינו פת ש״ד יעו״ב. וכ״כ החיד״א בשו״ת חיים שאל ח״א סימן ע׳ דלכתחלה יש ליתן כזית פת הבאה בכסנין כדי לצרפו וכ״ש אם מתחלה אכל כזית פת הבאה בכסנין עם שני אוכלי פת גמור דלכ״ע מברכין בזימון יעו״ש. והב״ד הבי״מ אות ו׳:

כב **כב) שם יזמנו עמו וכו׳** והמברך יהיה אחד מאוכלי פת והוא חייב לברך ברכה אחרונה על מה ששתה ושיעור השתייה צריך שיהא דוקא רביעית מכל משקין וא״צ דוקא יין וכמ״ש בסעיף ב׳ לענין צירוף עשרה. עו״ת אות ב׳:

כג **כג) ג׳** שאכלו פת ורביעי שתה כוס א׳ יוכל לענות על ברכת הזימון כמו שעונים הם. הרמ״ע סי׳ קי״ב כנה״ג בהגב״י עו״ת שם. מ״א סימן קצ״ח ר״ז אות ג׳. והיינו אם עדיין לא בירך ברכה אחרונה שאם בירך אינו יכול לענות כמו שהם עונים כמ״ש לעיל אות י״ב אלא עונה כמו שאר אדם שלא אכל עמהם כמ״ש לקמן סימן קצ״ח יעו״ש. ועיין בדברינו לשם אות ה׳:

כד **כד) [סעיף ד׳] מצוה שיברך וכו׳** שהוא חייב מה״ת ויוציא את אחרים בין שאכלו כדי שבעם בין שלא אכלו כדי שבעם. לבוש:

כה **כה) שם. מצוה שיברך וכו׳** מי שאכל כזית דגן והוא שבע כגון שהוא זקן או חולה או שאכל קודם יכול להוציא אחרים אף לס׳ בה״ג דסבר דמי שאכל כזית אינו מוציא כ״א למי שאכל שעור דרבנן הכא שאני דהרי הוא שבע וכ״ש שהאחרונים דחו סברתו ולכן אם יש בסעודה אדם גדול ולא אכל אלא כזית אף שלא שבע הוא יברך כיון שכל האחרונים חלקו על בה״ג. הרדב״ז בתשו׳ כ״י סימן ב׳ אלפים רכ״ד. ברכ״י אות ד׳ שע״ת אות ח׳ מיהו הבי״מ אות ב׳ חולק וכתב דמסתמיות הש״ע משמע דאף שיש גדול צריך לברך מי שאכל כדי שביעה יעו״ש. וכן במ״ש הרדב״ז במי שאכל מקודם ואח״כ אכל כזית דמוציא אחרים שאכלו כדי שביעה חלק עליו הבי״מ אות ג׳ וכתב כיון שלא שבע עכשיו אלא במה שאכל מקודם אינו מוציא שאכלו כדי שביעה יעו״ש:

כו **כו) שם. מצוה שיברך וכו׳** ואם אינם יוצאים בברכתו של זה אלא כל אחד ואחד מברך לעצמו אעפ״י שזה שלא אכל אלא כזית הוא אומר ברכת הזימון ליה לן בה. ב״י. מ״א סק״י. א״ר אות יו״ד. סו״ב אות ה׳ ועיין לעיל סימן קפ״ג סעיף ז׳ ובדברינו לשם אות ל״ז:

כו) שם. מצוה שיברך וכו׳ מי שהוא ספק אם אכל שיעור דאורייתא אין ספק מוציא מידי ודאי. הלק״ט ח״ב סימן זר״ע. והביאו הברכ״י אות ח׳ וכתב היינו למאי דק״ל דמצוה לברך מי שאכל שיעור דאו אבל אי האחרים לא ידעו אפילו לא אכל אלא שיעור דרבנן מוציא דלא ק״ל כבה״ג יעו״ש. וכ״כ הבי״מ אות ד׳:

כז **כז) שם. מי שאכל כזית יכול להוציא וכו׳** ואע״ג דזה שאכל כזית אינו חייב אלא מדרבנן מוציא משום דאפילו לא אכל כלל יכול להוציאן כדאמרינן בפ׳ ראוהו ב״ד כל הברכות כולם אעפ״י שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין וטעמא משום דכל ישראל ערבין זה לזה וא״צ כזית דגן אלא שיוכל לומר שאכלנו. תו׳ והרא״ש פ״ג שאכלו. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ג. מ״א ס״ק י״א:

כח **כח) וכתב** שם המ״א ומשמע לכאורה דאם הם שנים שאין צ״ל שאכלנו יכול להוציא חבירו אעפ״י שלא אכל ומ״מ ברס״י קצ״ג משמע דאינו מוציא חבירו אא״כ אכל וכ״מ. בתו׳ בשם הירושלמי עכ״ל. וכן הוכיח הא״ר אות ח׳ דאם לא אכל כזית אינו יכול להוציא אחרים כלל אפילו בשנים יעו״ש. וכ״כ הר״ז אות ו׳. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קצ״ג אות א׳:

כט **כט) שם. יכול להוציא וכו׳.** האוכל אכילה גסה שא״צ לאותה אכילה מוציא אחרים י״ח והוא שנהנה גרונו מאותה אכילה. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ״ג שאכלו. כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ג׳. מ״א ס״ק י״ב. א״ר אות ט׳. סו״ב אות ה׳. ר״ז אות ט׳. בי״מ אות ה׳. ועי״ש מה שהשיג על המו״ק. שע״ת אות ח׳:

ל **ל) שם הגה. וי״א שאינו חייב לברך מדאו׳** אם לא שתה וכו׳ כ״כ המרדכי פ״ג שאכלו בשם ס׳ יראים וז״ל אחרי דק״ל כר״מ דאמר כזית דאו׳ ע״כ דק״ל ושבעת זו שתיה וא״כ לא מחייב מדאו׳ אא״כ שתה אם הוא צריך לשתות אבל אם א״צ לא אמרה תורה שישתה אלא לתיאבון הלכך מי שאכל ולא שתה לא מצי להוציא אחרים י״ח שאכלו ושתו דלא אתי דרבנן ומפיק דאו׳ עכ״ל. והביאו ב״י וכתב שכ״כ הכלבו ושה״ל. אלא דמרן ז״ל בב״י כתב על דברי ס׳ יראים הנז׳ דאינו נכון שהרי כתבו התו׳ פ״ג דקראי אסמכתא בעלמא וכו׳. וכתב שכן דעת כל הפו׳ והכי נקטינן דאכל ולא שתה אעפ״י שהיה מתאוה לשתות מוציא אחרים י״ח עכ״ל אלא דמור״ם ז״ל בד״מ אות ו׳ כתב דמ״מ טוב ליזהר אם אחרים שאכלו ושתו יכולין לברך דיברכו הם עכ״ל. וכך הם דבריו כאן בש״ע. מיהו הב״ח פסק כס׳ יראים דדינא הוא דאינו מוציא לזה שאכל ושתה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח דכן עיקר. אבל הער״ה אות ה׳ הסכים כדברי מרן ז״ל יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות י״ב והרבה להשיג על דברי הב״ח ומ״מ סיים דטוב ליזהר כמ״ש מור״ם ז״ל יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים דדוקא לכתחלה יש ליזהר וכדעת מור״ם ז״ל. א״ר סוף הסי׳ מש״ז אות ד׳. ר״ז אות ז׳. בי״מ אות ז׳. אבל בדיעבד או בשעת הדחק שכולם צמאים לשתות יכול לברך אפילו מי שצמא לשתות. לבוש:

לא **לא) ואם** מקצתן אכלו לשובע ולא שתו ומקצתן לא אכלו לשובע ושתו מוטב שיברכו שאכלו לשובע דחייבין מדאו׳ לדעת רוב הפי׳ דלא איכפת לן בשתייה. מ״א ס״ק י״ב. י״א בהגב״י. ר״ז שם. בי״מ שם:

לב **לב) שם בהגה. יברך מי ששתה.** ואם כבר שתה כשיעור שתיה אפי׳ תאב לשתות יכול להוציא אחרים י״ח אפי׳ לכתחלה. עו״ת אות ד׳. וכן הסכים א״ר או׳ יו״ד. וכן אם אינו צמא אפי׳ שלא שתה כלל חייב מדאו׳ כ״מ מדברי ס׳ יראים שהבאנו לעיל אות ל׳ וכ״כ העו״ת שם. א״ר שם. שע״ת אות ע׳:

לג **לג) שם יברך מי ששתה והיינו אם יוצאים בברכתו של זה אבל אם כל אחד מברך לעצמו יוכל לומר ברכת הזימון אפילו מי שלא שתה** כמ״ש לעיל אות כ״ו יעו״ש וכ״כ א״ר אות יו״ד. שע״ת שם:

סימן קצח

א **א) [סעיף א׳] ברוך ומבורך וכו׳** בלבוש גרס ברוך הוא ומבורך וכו׳ וכ״כ התו׳ בשם בה״ג אבל בבה״ג גופיה איתא כלשון הש״ע וכ״ה בהרא״ש והטור ורמאים וס׳ מ״ק ותשב״ץ. א״ר אות א׳:

ב **ב) שם. עונה אחריו ברוך ומבורך וכו׳.** ואין לומר אמן שאין זה ברכה אלא הזמנה שמזמן אותם לברך אבל אחר ובטובו חיינו עונה אמן משום שזהו עיקר ברכת הזימון. לבוש:

ג **ג) שם. עונה אחריהם אמן וה״ה אם נכנס כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו וכו׳** דהוא סיום ברכת הזימון יענה אחריו אמן ואעפ״י שהמסובין אין עונים שם אמן. לבוש. שכנה״ג אות ב׳. עו״ת אות א׳. א״ר או׳ ג׳. וכ׳ וכן הסכימו אחרונים דלא כט״ז. דה״ח. ועיין לעיל סי׳ קצ״ב אות ה׳:

ד **ד) שם. ואם הם עשרה וכו׳.** ובברכת הנשואין עונה ג״כ ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד שהשמחה במעונו. עט״ז אות א׳ י״א בהגה״ט. (והמאמ״ר לא ראה בעט״ז וי״א. וע״כ כתב על הא״ר מ״ש יעו״ש). בי״מ אות ג׳:

ה **ה) שם. ואם הם עשרה אומר ברוך אלהינו וכו׳.** ואם היו עשרה ונטלו ידיהם ובא אחד אח״כ ואכל כזית קודם שאמר המזמן נברך אלהינו שאכלנו וכו׳. נראה דיכול לענות כמו שהם עונים דאע״ג דאחר נטילה אין מצטרף כמ״ש לעיל רס״י קצ״ז הכא שאני כיון דבלאו הכי יש זימון וצריך לענות עמהם בשם אלא משום דלא אכל אינו יכול לענות כמו שהם עונים אבל השתא דאכל עונה כמותם. וכן אם היו ג׳ ואח״כ בא רביעי אחר שנטלו ידיהם או אמרו הב לן ואכל כזית יכול לענות כמותם כיון שבל״ה צריך לענות. ועיין לעיל סימן קצ״ז אות כ״ג:

ו ו) **שם. כך הוא עונה אחר המברך וכו'** פי' דאם עונה אחר המברך ברוך ומבורך תו לא צריך לענות אמן על העונים שהרי ענייתו ברוך ומבורך הוא במקום ברוך שאכלנו של העונים והרי הוא בכללם ואם שכח ולא הוה אדעתיה כשאמר המזמן נברך וכו' ולא אמר ברוך ומבורך אזי צריך שיענה אמן אחר העונים א"ר אות ב' וכן פי' הל"ח אות י"ח ושכנה"ג אות א' דברי הש"ע. וכ"כ הפר"ח. יפ"ל אות ג' וכתב ודלא כמהריק"ש שכתב דיש ט"ס בש"ע יעו"ש וגם דלא כהנ"ץ שהביא המש"ז שכתב דקמ"ל עונה תרתי ברוך ומבורך וכו' אחר המברך ואמן אחר העונים יעו"ש דאנן בתר רובא אזלינן וגם דכן הסברה נוטה ושב וא"ת עדיף:

סימן קצט

א א) **[סעיף א'] השמש שאכל וכו'** דסד"א שאין לו קביעות לפי שהולך ובא קמ"ל ברכות מ"ז ע"ב ב"י ע"ז סק"א. ואעפ"י שאינו קובע מקום לסעודה שהרי צריך ללכת הנה והנה מ"מ כיון שדרכו בכך זו היא קביעתו. לבוש ר"ז אות א' מיהו הפתה"ד בסימן קצ"ז כתב דאין דין זה נוהג בשמש הנהוג בינינו דהטעם שהשמש מצטרף אף שלא קבע משום דדרך אכילתו בכך והוא שדרך השמש היה ליטול ידיו ולברך המוציא ולעמוד לשרת למסובין אבל השמש בזה"ז אין זה דרך אכילתו בכך לאכול משלחן המסובין אלא אח"כ מיסב על שלחנו כדרך כל הארץ ואין דרך לתת לו שים דבר מהשלחן כמו שהיה בזמן התלמוד וכייצא לזה כתב השל"ה דף ס"ב וא"כ הדר דיניה כשאר כל אדם שכתב הרא"ש דאדם אחר שהוא אוכל כעין השמש לא היה מצטרף כיון דאין לו קבע יעו"ש. והביאו השד"ח אס"ד מע' ז' אות ח' וע"כ יש לילך בזה אחר מנהג המקומות דאם נוהגין כזמן התלמוד מצטרף אף בלא קבע ואם נוהגין כמ"ש הפתה"ד אין מצטרף עד שיקבע עמהם:

ב ב) **[סעיף ב'] כותי בזה"ז וכו'** וכותים אותם שהושיב סנחריב בערי שומרון כדכתיב ויבא מלך אשור מבבל ומכותה וכו' ועל שם שהביאם מכותה נקראו כותים ונתגיירו מאימת האריות כדכתיב וישלח ה' בהם את האריות וכו' רש"י קידושין ע"א ע"א. ואח"כ עשאום עכו"ם ממש כדאיתא בחולין ו' ע"א ועיין ב"י:

ג ג) **שם כותי בזה"ז וכו'** ואפילו הוא חבר אבל צדוקי מזמנין עליו אם הוא חבר. ר"ז אות ב' מיהו עיין בש"ך יו"ד סימן ב' ס"ק כ"ד שכתב בשם תשו' ר' בצלאל סימן ג' דה"ד בצדוקי וביתוסי שבזמן הקודם שהיה להן כמה מדות טובות אבל באלו הקראים שבזה"ז שקלקלו מעשיהם הרי הם כעכו"ם יעו"ש. וכ"כ זב"צ שם בשם כמה פו' יעו"ש. וע"כ גם בזימון יש להחמיר. ועיין באות שאח"ז:

ד ד) **שם כותי בזה"ז וכו'** וכן הקראין אינם משלימין מנין ואין מצטרפין לקדיש ולתפילה ולזימון הרמב"ם בשו"ת פאר הדור סימן מ"א. בי"מ אות ג' וכ"כ לעיל סימן נ"ה אות ס"ג יעו"ש:

ה ה) **שם. כותי בזה"ז וכו'** ופשוט דמי שהוא רשע בפרהסיא ועובר עבירות וכ"ש מומר דאין מזמנין עליו דלא גרע מע"ה בזמן התלמוד. מ"א סק"ב. א"ר אות ב' סו"ב אות א' י"א בהגה"ט. ר"ז אות ג' והיינו בעובר עבירות רבות הא משום חדא עבירה דוקא נידוהו אבל אם לא נדוהו מצטרף כבסעיף י"א. א"א אות ב' ועיין לעיל סימן נ"ה סעיף י"א ובדברינו לשם אות ט"ז:

ו ו) **[סעיף ג'] ע"ה גמור וכו'** פי' דבגמרא ברכות מ"ז ע"ב אמרינן דאפי' קרא ושנה ולא שימש ת"ח להבין טעמי המשניות אין מזמנין עליו אלא שהתו' והרא"ש שם כתבו דהאדנא מזמנין על ע"ה כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו יעו"ש וכ"כ הטור וכך הם דברי הש"ע:

ז ז) **שם ע"ה גמור וכו'** משמע דאפילו אינו יודע לקרות ק"ש שחרית וערבית מזמנין עליו בזה"ז. מיהו השה"ג פ"ג שאכלו כתב בשם הריא"ז דאם אינו קורא ק"ש שחרית וערבית אפי' בזה"ז אין מזמנין עליו יעו"ש. והביאו כנה"ג בהגה"ט. עו"ת אות ב' וכתב המ"א סק"א דלא שייך בזה שיהא כל אחד בונה במה לעצמו כיון דרוב ע"ה קורין ק"ש וביחיד לא אכפת לן יעו"ש. א"ר אות ב' ר"ז אות ג' בי"מ אות ה' קיצור ש"ע סימן מ"ה אות כ"ג:

ח ח) **[סעיף ד'] עכו"ם אין מזמנין עליו.** ובגמרא פשיטא הב"ע בגר בא"י שמל ולא טבל. ב"ח. ואפילו נתכוין לברך לאלהינו אין מזמנין עליו. ר"ז אות ד':

ט ט) **שם ואפילו גר שמל ולא טבל וכו'** וכל זמן שלא טבל כראוי מקרי לא טבל כמ"ש ביו"ד סימן קכ"ד סעיף ב' מ"א ס"ק ב' ואם טבל קודם שמל ספק הוה כמ"ש ביו"ד סימן רס"ח סעיף א' וטמטום צ"ע אם יש לדמותו לנכרת הגיד הכתוב ביו"ד שם או לא והנה פשיטא דבהמ"ז ספק תורה ולחומרא ואין ספק מוציא מידי ודאי. א"א אות ב' וישראל מומר שעשה תשו' י"א שצריך טבילה כמ"ש ביו"ד סימן רס"ז סעיף ח' ובסימן רס"ח יעו"ש וע"כ כ"ז שלא טבל יש לצרפו דוקא לזימון ג' אבל ביו"ד דאיכא הזכרת השם יש להחמיר:

י **י) שם אבל גר גמור מזמנין עליו וכו׳** וכ״כ לעיל סימן נ״ג סעיף י״ט ועיין בדברינו לשם אות ע״ג:

יא **יא) שם ויכול לברך בהמ״ז וכו׳** אפילו להוציא אחרים. כ״מ בב״י וכ״כ הר״ז אות ד׳:

יב **יב) [סעיף ה׳] אונן וכו׳** פי׳ כל זמן שמתו מוטל לפניו מ״א סק״ג. ועיין סימן ע״א סעיף א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יג **יג) שם אין מזמנין עליו.** ואפילו להאומרים שאם רצה להחמיר על עצמו לענות ולברך הרשות בידו מ״מ כיון שהוא פטור אין מצטרף. ר״ז אות ה׳ ומיהו עיין בדברינו לעיל סימן נ״ה אות י״ג שכתבנו שם דכשיש רשות בידו לברך מצטרף ג״כ יעו״ש וכ״כ הבי״מ אות ט׳:

יד **יד) שם אין מזמנין עליו.** ואם בירך האונן והוציא אחרים י״ח אין יוצאין דפטור מן הדבר כעת מיקרי. א״א אות ג׳:

טו **טו) [סעיף ו׳] נשים ועבדים וכו׳** עיין בטור שכתב דהר׳ הכהן היה מורה הלכה למעשה להצטרף אשה לזימון אבל הר״ם מרוטנבורג השיב על דבריו וכתב שאין מצטרפות יעו״ש. וכ״כ האגור שלא ראה ולא שמע מעולם מקום שנוהגין בו כן. והביאו ב״י. וכן המנהג עכשיו פשוט שלא לצרף אשה כלל לא לג׳ ולא לעשרה ובין אם היא אשתו או בתו או אחרת בכל ענין אין מצרפין:

טז **טז) שם נשים ועבדים וכו׳** עיין עו״ת אות ד׳ שכתב דחצי עבד וחצי בן חורין מזמנין עליו דכיון דכופין את רבו לעשות אותו בן חורין הרי הוא כאלו בן חורין וצ״ע למעשה יעו״ש. ועיין מ״ש עליו הא״ר אות ה׳ והמאמ״ר אות א׳ יעו״ש. ונראה כיון דאין דין זה מבורר יש לצרפו דוקא לג׳ ולא לעשרה כיון דאיכא הזכרת השם:

יז **טוב) שם משום פריצותא וכו׳** ולכן אפילו יש ג׳ עבדים אין מזמנין עם הנשים בחבורה אחת אבל עם אחרים מזמנין (הנשים) כשיש ג׳ בלא הנשים כמ״ש סעיף ז׳ מ״א סק״ד. וה״ה עבדים עם קטנים אין מזמנין יחד משום פריצות העבדים עם הקטנים במשכב זכור. ר״ז אות ז׳:

יח **יח) שם אלא נשים לעצמם וכו׳** כ״ה בהרמב״ם ולא גרס וקטנים לעצמם דקטנים לאו בני זימון נינהו ואינם בני מצות לומר שיזמנו לעצמם. וכן בטורים שלפנינו שנדפסו מזמן מרן ז״ל ליכא אלא כמ״ש כאן בש״ע וכ״ה בטורים שעם הב״ח. מאמ״ר אות ב׳ וכתב ודלא כפרישה שהביא נוסחא בטור וקטנים לעצמם ונדחק ליישבה דליתא יעו״ש. וכ״כ היפ״ל אות ב׳ יעו״ש:

יט **יט) שם אלא נשים לעצמם וכו׳** משמע אפי׳ בכוס וכדאיתא בזוה״ק פ׳ כי תשא דף ק״ץ ריש ע״א אלא שלא ראינו נוהגין כן יפ״ל אות א׳:

כ **כ) שם ובלבד שלא יזמנו בשם.** והטעם שאין מזמנין בשם דהוי דבר שבקדושה וכל דבר שבקדושה לא יהא אלא ביו״ד אנשים גדולים ובני חורין. ב״י לבוש:

כא **כא) [סעיף ז׳] נשים מזמנות לעצמן רשות.** וי״א חובה כמ״ש בטור וכו׳ יעו״ש. ע״כ ראוי שילמד איש ירא ה׳ את בני ביתו שתהיינה מזמנות לעצמן. כשהם אוכלות בג׳ גדולות אבל אינם יכולות לזמן בשם אפילו הן מאה. חס״ל אות ח״י. בן א״ח פ׳ קרח אות י״ג:

כב **כב) שם אבל כשאוכלות עם האנשים חייבות** דמגו דחל חובת הזימון על האנשים בסעודה זו חל ג״כ עליהם. לבוש.

כג **כג) שם ויוצאות בזימון שלנו.** ואם הם ג׳ ורצו לחלק לזמן לעצמן הרשות בידם אם האנשים הם פחות מעשרה שאין מזמנים בשם. ר״ז אות ו׳:

כד **כד) שם ויוצאות בזימון שלנו.** משמע דדוקא האנשים אומרים ברכת הזימון והנשים יוצאות אבל לא בהיפך שהנשים יאמרו ברכת הזימון והאנשים יוצאים. והטעם נ״ל משום דהנשים ספק אם הם חייבים מה״ת כמ״ש סימן קפ״ו ועיין בדברינו לשם אות א׳:

כה **כה) שם הגה. אעפ״י שאינם מבינות.** ר״ל שיוצאין י״ח זימון מה ששומעין מן המברך אעפ״י שאינם מבינות כמו שיוצאין בבהמ״ז אעפ״י שאין מבינות לדעת רש״י ז״ל ועיין בדברינו לעיל סימן קצ״ג אות ב׳ ודוק:

כו **כו) [סעיף ח׳] אנדרוגינוס מזמן למינו וכו׳** וטעמא משום דאנדרוגינוס הוי בריה בפ״ע הילכך למינו מיהא מזמן ב״י ולבוש. מיהו העו״ת אות ה׳ כתב דאינו מוכרח דגם למאן דס״ל דספק זכר ספק נקבה אתיא שפיר דמשו״ה מזמן עם מינו דכל האנדרוגינוס שוות הם יעו״ש ובהגהת הלבוש:

כז **כז) [סעיף ט׳] טומטום וכו׳** וטעם הטומטום שאינו מזמן אפילו עם מינו משום דאיכא למיחש שמא ימצא זה זכר והללו נקבה או איפכא. ב״י ולבוש. עו״ת אות ו׳:

כח **כח) שם אינו מזמן כלל.** היינו עם מינו אבל אם יש ג׳ אנשים שמזמנין יכול להצטרף עמהם לענין לענות זימון דלא גרע מאשה כמ״ש סעיף ז׳ וכן האנדרונינוס אע״ג דאינו מצטרף לא עם האנשים ולא עם הנשים אם יש ג׳ אנשים מבלעדו שמזמנין יכול לענות עמהם ברכת הזימון:

כט **כט) [סעיף יוד׳] קטן שהגיע לעונת הפעיטות וכו׳** היינו כבן ט׳ או יו״ד וי״א כבן ז׳ או ח׳ כל חד וחד לפום חורפיה אבל בציר מהכי אעפ״י שהוא יודע מעצמו למי מברכין אין מזמנין עליו ב״י. ועיין מ״א סק״ו שכתב כס׳ הראשונה כבן ט׳ או יו״ד וכן נטה דעת הברכ״י אות ד׳ דהגם שכתב דדעת מרן ז״ל בש״ע שסתם נראה כל שהוא גדול מבן שש ויודע מעצמו למי מברכין כמ״ש הריב״ש מ״מ כתב דיש להחמיר עד שיהא בן ט׳ יעו״ש. וכ״כ בשיו״ב. והביאו הזכ״ל אות ז׳ בי״מ אות י״ד. וכ״כ החס״ל אות י״ג בן א״ח פ׳ קרח אות י״א:

ל **ל) שם. בין לג׳ בין לעשרה.** ודוקא אחד אבל לא ב׳ בין לג׳ בין לעשרה. ריא״ז הביאו שה״ג פ״ג שאכלו. מ״א סק״ו. מיהו בב״י כתב בשם הכלבו דלעשרה יש מצרפין אפי׳ ג׳ קטנים כמו שמצרפין ג׳ אוכלי ירק וכ״כ בס׳ א״ח דף ל״ד ע״ד. והרז״ה בס׳ המאור כתב דאפילו ד׳ קטנים. אבל הר״אש והגמי״י כתבו בשם ר״ת דקטן מצטרף לעשרה כי איכא ט׳ גדולים דטפי מאחד ליכא יקרא דשמיא וכו׳ יעו״ש. והב״ד הברכ״י אות ג׳ וכתב דהעיקר כדברי הריא״ז וכן פשט דברי הפו׳ והכי מוכח בירושלמי יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר אות ד׳ בשם המאירי יעו״ש. וכ״כ הער״ה אות ב׳. בי״מ אות ט״ו. חס״ל אות י״ג:

לא **לא) שם. בין לעשרה.** מיהו לברהמ״ז של חתן וכלה דיומא קמא או פנים חדשות דצריך עשרה אין קטן מצטרף לעשרה אף לדעת הש״ע. שכנה״ג בהגב״י אות ו׳. עו״ת אות ז׳. בי״מ אות ט״ז. יפ״ל אות ד׳. ועיין באה״ע סי׳ ס״ב סעי׳ ד׳:

לב **לב) שם בהגה. דאז מחזקינן ליה כגדול וכו׳.** פי׳ דא״צ לבדוק אחר ב׳ שערות אבל אם ידעינן שלא הביא ב׳ שערות אין מזמנין עליו וכמ״ש סי׳ נ״ה סעי׳ ה׳. ואם הביא ב׳ שערות קודם י״ג לא מהני. מ״א סק״ז סו״ב אות ג׳. וכן אם אכל מבעוד יום ולא בירך עד הלילה ונעשה בר מצוה בלילה נראה דאין מצטרף לסברה זו דבתר התחלת סעודה אזלינן כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ח סעי׳ יו״ד יעו״ש:

לג **לג) שם. דאז מחזקינן ליה כגדול וכו׳.** ויכול אפי׳ לברך ולהוציא אחרים י״ח והכי נהוג. ב״א עו״ת אות ח׳. אבל המ״א שם כתב דלהוציא אחרים בעינן דידעי בודאי שהביא ב׳ שערות ע״י בדיקה או שנתמלא זקנו וכמ״ש בח״מ סי׳ ל״ה דהא בהמ״ז דאורייתא הוא ולא סמכינן אחזקה יעו״ש. וכ״כ התשב״ץ ח״ג סי׳ קע״א והביאו הער״ה אות ד׳. וכ״כ א״ר אות ו׳. סו״ב שם. ר״ז אות ט׳. מיהו אם כל אחד מברך לעצמו לית לן בה. מ״א שם. א״ר שם. סו״ב שם. והיינו הגיע לי״ג אלא דלא ידעינן שהביא ב׳ שערות אבל אם לא הגיע לי״ג אפילו כל אחד מברך לעצמו אינו יכול לומר ברכת הזימון דכיון די״א שאין מצרפין אותו לזימון כלל כ״ש שאינו יכול לומר הוא ברכת הזימון ואפילו לדעת הש״ע דמצטרף קטן פחות מבן י״ג לומר הוא ברכת הזימון נראה דיש להחמיר. ועיין לעיל ססי׳ קפ״ו:

לד **לד) שם בהגה. וכן נוהגין וכו׳.** וכ״כ הלבוש ב״ח. א״א אות ו׳. ר״ז שם. וכ״כ האחרונים רבני האשכנזים דכן נוהגין אבל הספרדים נוהגין כדברי מרן ז״ל. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ה׳. בי״מ אות י״ג. והיינו דוקא לענין צירוף אבל לא לענין שיאמר הוא ברכת הזימון כמ״ש באות הקודם:

לה **לח) שם בהגה. וחרש ושוטה וכו׳.** ומיירי בחרש המדבר ואינו שומע דאלו סתם חרש שדברו חכמים שאינו שומע ואינו מדבר אינו מצטרף. וכן לא לא מיירי בשוטה שדברו חכמים אלא בשוטה שאינו חכם והעם מחזיקים אותו לשוטה. ל״ח פ״ג שאכלו. אות נ״ד. שכנה״ג בהגב״י אות ז׳. עו״ת ט׳. מ״א סק״ח. א״ר אות ז׳. סו״ב אות ד׳. ואלם ששומע ואינו מדבר עיין א״א אות ח׳ שהניח בצ״ע וע״כ כתב בן א״ח פ׳ קרח אות י״ב דאינו מצטרף יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ ח׳. ובדברינו לשם בס״ד:

לו) שם בהגה. אם מכוונים ומבינים וכו׳. ושכור שהגיע לשכרותו של לוט אין מצטרף לזימון. בית יהודה ח״א סי׳ מ״ה. י״א מ״ב בהגב״י אות ד׳. וכן הנכפה בעת כפייתו אין מצטרף כמ״ש לעיל סי׳ נ״ה אות ה״ן יעו״ש:

לז) [סעיף יא׳] מי שנדוהו וכו׳. אין מזמנין עליו. לא בג׳ ולא ביו״ד. כ״כ ב״י סי׳ נ״ה בשם הרשב״א יעו״ש. וכ״כ ל״ח פ״ג שאכלו אות נ״ד. ועיין לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ י״ב ובדברינו לשם אות ס״ה ואות ס״ז:

סימן ר

א **א) [סעיף א׳] ג׳ שאכלו כאחד אחד מפסיק וכו׳.** ואם לא הפסיק הוא אינו יוצא ידי זימון. מ״א סק״א. ר״ז אות א׳:

ב **ב) שם. ועונה עמהם וכו׳.** וגם האוכל יחידי ואינו מברך עמהם עונה ברוך שאכלנו משלו. דרשות מהר״ש. א״ר אות ב׳:

ג ג) **מעשה** באדם אחד שהיה אוכל בבית אחד שהיו ג׳ אוכלין על שלחן אחד אמרו לו אכול עמנו ותשמע בהמ״ז בזימון אמר להם אתם מאריכין על השלחן ומדברים דברים בטילים ואני אוכל במהירות ומיד אני עוסק בתורה. ס״ח סי׳ תתקמ״ח. א״ר שם. כף החיים להרח״ף סי׳ כ״ה אות ח״י:

ד ד) **שם. ועונה עמהם וכו׳.** ואם אכלו ג׳ כאחד ואחד הפסיק לשנים ויצאו השנים לשוק ובאו שנים אחרים ונצטרפו בסעודה עם האחד יכול לחזור ולהפסיק לשנים אלו ולא דוקא פעם ב׳ אלא אפילו פעם ג׳ או יותר יכול לחזור ולהפסיק כדי לזמן עליו. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳. עו״ת אות א׳. מ״א סק״ג. א״ר אות ט׳. ר״ז אות ב׳. בי״מ אות ד׳. אבל אם שנים הפסיקו לאחד ואח״כ בא אחד אצלם אינם מצטרפין. א״ר שם. ר״ז שם. וכ״כ לעיל סי׳ קצ״ג אות כ״ה יעו״ש:

ה ה) **ואם** היו ה׳ בחבורה אחת והפסיק א׳ לשנים שוב לא יוכל לזמן עם השניה הנשארים דפרח זימון מכלהו. מ״א שם. א״ר שם. בי״מ אות ה׳. מיהו אם השנים הנשארים לא ענו זימון ואח״כ בא אחד מן השוק ונצטרף עמהם יכולין לזמן כמ״ש לעיל סי׳ קצ״ד אות ט׳ יעו״ש:

ו ו) **ואם** היו ז׳ או ח׳ והפסיק א׳ לשנים יכול אח״כ להפסיק פעם שנית. מ״א שם. א״ר שם ר״ז שם. בי״מ שם. וה״ה אם היו ששה דהא נשארו תלתא זולתו. א״ר שם:

ז ז) **שם. אבל שנים אין חייבין להפסיק וכו׳.** אם לא שירצו לעשות לו לפנים משורת הדין. ואפילו האב לבנו יכול להפסיק לעשות לו לפנים משורת הדין כמ״ש בברכות מ״ה ע״ב דרב פפא אפסיק ליה לאבא מר בריה איהו וחד יעו״ש. ודוקא שנתרצו השנים אבל אם א׳ נתרצה ואחד לא אין השלישי חייב להפסיק. ברכ״י סוף אות ה׳:

ח ח) **שם. אבל שנים אין חייבים וכו׳.** ואם השנים הללו בניו או תלמידיו של הג׳ חייבים להפסיק לכבוד רבם או אביהם. ברכ״י או ב׳. זכ״ל אות ז׳. שע״ת בי״מ אות ג׳. חס״ל אות י״ד:

ט ט) **שם. אף הוא אינו רשאי וכו׳.** כ״כ הרשב״א ז״ל אבל בשם רב האי גאון כתב דאם בקש אחד מהם לצאת אין השנים מפסיקין סעודתן ומזמנין עמו אלא הוא מברך לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרין סעודתן ע״כ. והביאו ב״י וכתב שהגאון לא איירי אלא כשדבר נחוץ לו לצאת וא״א לו להתעכב אבל היכא דאפשר לו להתעכב גם לדברי הגאון אינו רשאי לברך ולצאת לשוק עד שיגמרו השנים ויזמן עמהם עכ״ל מיהו הב״ח כתב לדעת הגאון דאם האחד ביקש לצאת לשוק באמצע הסעודה לא חל עדיין עליהם חובת זימון כלל וע״כ רשאי לברך לעצמו בלא זימון ויוצא והם גומרין סעודתן וכתב והכי נקטינן והכי נהוג עלמא יעו״ש וכ״כ המ״א סק״ב. אבל הט״ז סק״א כתב דמיירי שהאחד התחיל בכזית תחילה אבל בלאו הכי פשיטה שאין רשות לאחד מהם לצאת ולבטל הזימון ומאן דעביד הכי עובר על מצות חכמים יעו״ש. וכתב עליו המש״ז אות א׳ דבנחוץ משום הפסד ממונו מודה לב״י דרשאי אף אם התחלו ביחד וכ״כ קיצור הש״ע סי׳ מ״ה אות ט״ו. וכ״כ א״ר אות ג׳ דאין להקל אלא בדבר נחוץ כדברי ב״י יעו״ש. וכן המאמ״ר אות ד׳ הרבה להשיג על דברי הב״ח והסכים לדברי מר״ן ז״ל יעו״ש. וכן דעת הנה״ש אות א׳. ועיין לעיל סי׳ קצ״ג אות כ״ב ודוק:

י י) **[סעיף ב׳] א״צ להפסיק אלא עד שיאמר ברוך וכו׳.** הגה. וי״א שצריך להפסיק עד שיאמר הזן וכו׳. במס׳ ברכות דמ״ו ע״א אפליגו בזה אמוראי דאמרינן התם עד היכן ברכת הזימון. רב נחמן אמר עד נברך. ורב ששת אמר עד הזן. וכתבו שם התו׳ והרא״ש דקאי אדלעיל דקאמר ג׳ שאכלו אחד מפסיק לשנים כלומר שמפסיק לברך ברכת זימון ואח״כ יחזור ויאכל וקאמר עד היכן ברכת זימון רב נחמן אמר עד נברך ואח״כ יתחיל לאכול. רב ששת אמר עד הזן והזן בכלל משום דנברך אינה ברכה הלכך מסתבר שיפסיק אכילתו בשביל ברכה אחד כדי שיהא ניכר שמזמנין עליו ולאו משום דחשוב ברכת הזן ברכת הזימון דהא כל יחיד נמי אומר הזן אלא לענין זה שיפסיק עד שיברכו ברכת אחת ועי״ש מה שדחו פרש״י שפירש בענין אחר וכתבו דק״ל כרב ששת יעו״ש. וכ״פ הטור. וכ״כ מור״ם ז״ל בד״מ אות א׳ וכך הם דבריו כאן בש״ע. אבל מרן ז״ל בב״י כתב דהרי״ף פסק כרב נחמן וכן נראה דעת הרמב״ם וכיון ששניהם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן יעו״ש. וכך הם דבריו כאן בש״ע ומ״מ נראה דגם להנוהגין להחמיר כדברי מור״ם ז״ל להמתין עד סיום ברכת הזן יש לכוין שאינו יוצא בברכת הזן שאומר המברך כדי לצאת כל הדעות שאף אם לא היה בדעתו לאכול עוד ולא אכל יוכל לברך אח״כ כל הד׳ ברכות לכ״ע. ועיין לקמן אות י״ג ואות י״ד ומ״ש לעיל סימן קפ״ג אות ל״ח ודו״ק:

יא יא) **שם בהגה. וי״א שצריך להפסיק עד שיאמר הזן וכו׳** כתב הטור ואם הם עשרה ומפסיקין ג׳ לז׳ א״צ להפסיק אלא עד שאמרו ברוך אלהינו ואם חזרו הג׳ ואכלו יכילין לזמן יחד ע״כ. וכ״כ הלבוש. מ״א סק״ג. א״ר אות ו׳ וכתב דכן עיקר דג׳ צריכין להפסיק לז׳ והשיג על הט״ז שתמה על הטור יעו״ש. וכן הסכים הברכ״י אות ג׳ יעו״ש בי״מ אות ו׳ וכתב שם המ״א דאלו הג׳ יכולין להצטרף לז׳ אחרים לומר אלהינו דלא שייך לומר פרח זימון באמירת אלהינו דאכל בי עשרה שכינתא שריא. ואפילו יש ה׳ שהפסיקו מצטרפין עם ה׳ אחרים לברכת אלהינו עכ״ל והביאו הבי״מ שם:

יב יב) **וכתב** שם הא״ר דאפילו ד׳ צריכין להפסיק נגד ששה דהא איכא רובא יעו״ש. וכ״כ הברכ״י אות ד׳ יעו״ש. שע״ת אות ב׳ בי״מ אות ז׳ קיצור ש״ע סימן מ״ה אות י״ז. ואם העשרה שאכלו על שלחן אחד חמשה מהם גמרו שעודתם ובעו ברוכי וה׳ לא גמרו וא׳ מן החמשה שלא גערו נתרצה להפסיק אי מקרי רובא לומר שצריכין הד׳ להפסיק כתב הברכ״י אות ה׳ דכיון דלאו מדינא רק שזה נתרצה מדעתו לא מיקרי רובא ואין הד׳ חייבין להפסיק כיון דבאמת חמשה לא גמרו סעודתייהו יעו״ש. והביאו השע״ת שם. בי״מ אות ח׳:

יג יג) **שם בהגה. ואם היה דעתו לחזור ולאכול פת וכו׳** ואם לא היה דעתו לאכול פת רק פרפרת א״צ לחזור אלא למקום שפסק. ד״מ אות ב׳ בשם האגור וכ״כ הב״ח. מ״א סק״ג. א״ר אות ה׳ ר״ז אות ג׳ ואם אכל פרפרת צריך לברך עליהם ברכה אחרונה כיון דלא אמר הזן. מ״א שם. א״ר שם. ור״ל שאחר בהמ״ז יברך מעין ג׳ שהיא ברכה אחרונה על הפרפרת אם היא מה׳ המינין כי לא נפטרה בבהמ״ז הואיל ולא בירך בה ברכת הזן. ר״ז שם ימ״מ יזהר לכתחלה שלא ישיח בנתיים. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. ולענין ברכה ראשונה על הפרפרת כ׳ הא״א אות ג׳ דצ״ע אם צריך לברך יעו״ש ומיהו כבר כתבנו לעיל אות יו״ד דנכון לכוין שלא לצאת י״ח בברכת הזן שאומר המברך כדי שיברך הוא כל הד׳ ברכות יחד וגם כדי לצאת מספק שלא יצטרך לברך על הפרפרת לא ברכה א׳ ולא ברכה אחרונה אם אכל קודם בהמ״ז:

יד יד) **שם בהגה. מברך מתחלת הזן.** משום דבתחלה לא נתכוין לפטור בברכה זו. מ״א סק״ד. וא״כ משמע מזה דאע״ג דשמע ברכת הזן מן המברך כיון דלא נתכוין לצאת יכול לחזור ולברך אותה לכ״ע וזהו כמ״ש לעיל סוף אות יו״ד יעו״ש:

טו טו) **שם בלא ברכה וכו׳** ולאפוקי מרב האי והראב״ד שכתבו שאחד המפסיק לשנים צריך לחזור ליטול ידיו ולברך המוציא דלא ק״ל הכי משום סב״ל כמ״ש בב״י יעו״ש. ומ״מ נ״מ לדידן דלכתחלה יש ליזהר ולברך כולם ביחד כדי לצאת אליבא דכ״ע:

טז טז) **שם בלא ברכה וכו׳** ואם לא היה בדעתו לחזור ולאכול וחוזר ואוכל צריך ברכה בתחלה. מ״א סק״ה. א״ר אות ד׳ וצריך ליטול ידיו ג״כ אלא שלא יברך על הנטילה כמ״ש לעיל סימן קע״ט אות ד׳ יעו״ש וכ״כ הר״ז אות ג׳ ולא דמי למ״ש לעיל סימן קע״ט אות ז׳ דאין ללרך על האכילה אפילו הסיח דעתו דהכא עדיף כיון שענה ג״כ ברכת הזימון:

סימן רא

א א) **[סעיף א׳] גדול מברך וכו׳** וגדול היינו שגדול בחכמה כמ״ש לעיל סימן קס״ז אות צ״ז יעו״ש וכ״כ הר״ז בזה הסימן אות א׳ והא דגדול מברך כגון שכולם אוכלים משלהם דאל״כ יתן לאורח או לאחד מבני ביתו דהוא כאורח. א״ר אות א׳. א״א אות א׳. ואם הגדול מוציא לחה שקורין הושט״ן יברך אחר כי אין זה נכון שיפסיק הרבה פעמים ויהיה רוקק והאחרים ימתינו. הגה בברכת מהר״ם. מ״א סק״א. א״ר שם סו״ב אות א׳ בי״מ אות א׳ וכן אין ליתן לכתחלה לברך בהמ״ז לקטוע אצבע או למוכה שחין. כמ״ש לעיל סימן קפ״א אות כ״ח יעו״ש:

ב ב) **שם גדול מברך וכו׳** ומזה סמך למה שנהגו שאבל מברך כיון דמסב בראש אלא שהרחיבו גדול המנהג הרבה שיברך האבל כל י״ב חדש. ואין מקום למנהג זה אלא בשניהם שווים אבל אם בעה״ב אבל ויש לו אורח או אם האורח אבל בכל גוונא אם בעה״ב רוצה לברך הרשות בידו. שאלת יעבץ סימן ע״ד. ברכ״י אות א״ב. שע״ת אות א׳ בי״מ אות ד׳ ואות ה׳:

ג ג) **שם גדול מברך וכו׳** והאדנא אין מקפידין בכל זה דלא לייתו לאינצויי עם בעה״ב לומר לו זה הוא גדול והגון והבעה״ב נותן לברך למי שירצה במקרה בעלמא בלי שום הקפדת גדול או קטן או הגון או אינו הגון לבוש. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ עו״ת אות א׳ סו״ב שם. אבל בני ספרד גם האדנא נהיגו מנהג זה דגדול מברך ויש קפידא אם בעה״ב יתן לברך למי שירצה בי״מ אות ו׳ והיינו בברכת הזימון דאי בבהמ״ז המנהג לברך כל אחד בפ״ע כמ״ש סימן קפ״ג אות ל״ח יעו״ש:

ד ד) **מרגלא** בפומא דאינשי שהמכבד לחבירו לברך בהמ״ז שמכבד בארבעים זהובים. ברכ״י אות ד׳. בי״מ אות י״א. ועיין מ״ש הש״כ בחו״מ סס״י שפ״ב:

ה ה) **שם. ואם רצה ליתן רשות לקטן וכו׳** היינו קטן במעלה כמ״ש התו׳ בברכות מ״ז ע״א ממה דאמר ליה רבי לרב קום משי ידך ומביאו ב״י יעו״ש. אבל לא קטן בשנים עיין לעיל סימן קפ״ו סעיף ב׳ ודברינו לסימן קצ״ט אות ל״ג ודוק:

ו ו) **שם והני מילי כשאין שם אורח וכו׳** ובליל פסח בעה״ב מברך אע״ג דאיכא אורח כמ״ש לקמן סימן תפ״ט בהגה ובח״י שם סק״ז יעו״ש:

ז **שם כשאין שם אורח וכו׳** וי״א היכא דליכא אורח מי שבצע יברך אז ואע״ג דלענין בציעה נמי דינא הכי שהגדול בוצע מ״מ אם נתן הגדול רשות לאחד לבצוע יברך ג״כ בהמ״ז. עט״ז אות א׳ ועיין לעיל סימן קס״ז אות צ״ז:

ח **שם אם יש אורח הוא מברך וכו׳** אורח שהוא נזיר אין לו לברך משום לך לך וכו׳ וגם אינו יכול להיות המברך והמזמן ושאחר יקבל הכוס ח״צ סימן קס״ח וס׳ פרי הארץ סימן ה׳ י״א בהגה״ט. שע״ת בזה הסימן אות ב׳ ולעיל סימן ק״ץ ועיין בדברינו לשם אות כ״א:

ט **שם אם יש אורח וכו׳** והא דאירח מברך ה״מ כשהוא הגון בעיני בעה״ב אבל אם אינו הגון בעה״ב מעביר ממנו הברכה. ב״י בשם אוהל מועד ועיין בזוה״ק פ׳ בלק דקפ״ז ע״ב דמשמע שם דמי שהוא אומר ד״ת על השלחן הוא צריך ליקח הכוס ולברך יעו״ש:

י **שם אם יש אורח וכו׳** ואם יש שם הרבה אורחים כגון בסעודת מצוה וכדומה אז יתנו לגדול שבהם או למי שאמר ד״ת על השלחן כנז׳ באות הקודם:

יא **שם כדי שיברך וכו׳** ובדרשות מהר״ש וברכת את ה׳ אלהיך את לרבות בעה״ב. מי״ט. א״ר אות ב׳ סו״ב אות ב׳ והא דאורח מברך לבה״מ כגון שאוכל בחנם אבל אם משלם לו מעות א״צ לברכו כמ״ש לקמן אות ט״ז יעו״ש:

יב **שם כדי שיברך וכו׳** בברכה שמברך האורח לבה״ב אחר שיאמר הרחמן הוא יברך את השלחן הזה וכו׳ וכל צמא ממנו ישתה אז תכף יאמר והיית כגן רוה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו. ואחרי אמרו הרחמן הוא יברך את הבעה״ב הזה וכו׳ יאמר בנוסח זה בבנים שיחיו ובנכסים שירבו ברך ה׳ חילו ופועל ידיו תרצה ישא ברכה מאת ה׳ וצדקה מאלהי ישעו. לא יבוש בעוה״ז ולא יכלם לעוה״ב. ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ואל ישלוט שטן ויצה״ר ועין הרע לא במעשה ידיו ולא במעשה ידינו ואל יזדקק לא לפניו ולא לפנינו שום דבר חטא ועון והרהור רע מעתה ועד עולם ובכל אשר יפנה ישכיל ובכל אשר יפנה יצליח אכי״ר. ואם הבה״ב ב׳ או ג׳ אז יזדקק בלשונו לומר הנוסח בלשון רבים והטעם שצריך לסמוך אחר אומרו קרובים לעיר שלא ישלוט עין הרע כדי שתהא ברכה שלימה כדדרש רב בב״מ דק״ז. ובנישואין יוסיף לומר הרחמן היא יברך את החתן והכלה וכשם שזכו לחופה כך יזכו לבנים זכרים ושאר מצות ומ״ט ובילד הנולד יאמר בליל השמירה כשם שזכה לצאת לאויר העולם כך יזכה למחר וכו׳ וביום המילה יאמר כשם שזכה למילה כך יזכה וכו׳ ואם הוא בכור יאמר ולפדיון. ובכלל הברכה כתב הא״ח דלא יזכיר המסובין והכלבו כתב שיזכיר. כף החיים להרח״פ סימן כ״ה אות מ״ג ועיין בדברינו לסימן קפ״ט אות יו״ד:

יג **שם כדי שיברך וכו׳** וגם הבן מברך לאביו ברכת האורח כמ״ש לעיל אות א׳ ולקמן אות ט״ז יעו״ש. וכ״כ הבי״מ וכשמברך הבן לאביו אומר הרחמן היא יברך את אבי מורי בעה״ב הזה ואת אמי מורתי בעלת הבית הזה וכו׳ בי״מ שם. ועיין בדברינו לעיל סס״י קפ״ו:

יד **שם כדי שיברך וכו׳** והמביאין מיני מתיקה לפני האורח והדרך לברך את בעה״ב יש לברך תחלה ולאכול ואח״כ לברך את בעה״ב כמ״ש לעיל סימן קע״ד אות ה״ן יעו״ש וכן עמא דבר:

טו **שם יה״ר שלא יבוש וכו׳** ואנחנו מברכין בנוסח אחר כמ״ש בסידורים. ועיין ל״ח פ״ג שאכלו א׳ כ״ג שתמה ע״ז יעי״ש. והביאו המחה״ש סק״ב:

טז **שם הגה למי שירצה ויש ליזהר ליתן הכוס של בהמ״ז למי שיודע בו שבקי לברך ואין מגמגם בלישניה כדי שתהא השמחה בשלימות ולא יבוש המברך והמתברך.** ס׳ אור חדש קטן על דיני ברכות דכ״ט סוף ע״ג. בי״מ אות ג׳:

יז **טוב) שם הגה.** למי שירצה. קשה ממ״נ אם נותן לברך לאחד מב״ב פשיטא דגם הם אורחים לענין זה שמברכין לבה״ב ונראה לפרש דאם אחד סמוך על שלחנו ומשלם לו דמי מזונו ואותו א״צ לברך לבה״ב רשאי ליתן לו לברך. מ״א סק״ב. בי״מ אות ח׳:

יח **חי) ואם** שנים איכלים בבית אחד ואחד יש לו אורח על שלחנו יכול הוא ליתן לברך למי שירצה דמן הדין יש לאוח לברך. ואם אותו בעה״ב רוצה לומר על ברכתו יכול ליתן לברך למי שירצה. מ״א שם. בי״מ אות ע׳. ואם הם ב׳ בעלי בתים וכל אחד יש לו אורח ורוצה לברך האורח שלו אז הגדול שבהם מברך או האומר ד״ת כמ״ש לעיל אות יו״ד ואם לא יפילו גורל ונראה לדידן שכל אחד מבדך לעצמו א״צ לזה דהא כל אחד ואחד יכול לברך לבעה״ב שלי ועיין באות שאח״ז ואות כ״ו ודוק:

יט **יט) והא** דאורח מברך דוקא בימיהם שהיה אחד מברך והאחרים יוצאים בברכת המברך דשייך האי טעמא כדי שיברך לבעה״ב משא״כ האידנא דנהוג עלמא להחזיק עצמן כל ישראל חבירים ומברך כל אחד בהמ״ז לעצמו ואין. מתכוונים לצאת בברכת המברך על הכוס א״כ מאי מפסיד בעה״ב בכך אם יברך בעצמו הרי מקיים המצוה החביבה ולא הפסיד ברכה. וכיון שכל אחד מברך לעצמו ובעה״ב ממילא מתברך יש לו לבעה״ב עצמו לברך

ונזכות במצוה. וכן נאה למדקדקים יראי ה׳ וחרדים אל דברו שלא להניח מצוה הבאה לידם לעשותה ע״י אחרים ולא עוד אלא שכחו של בעה״ב יפה ליתנה לכל מי שירצה וא״צ לחוש לאורח אפילו האורח אבל ב״מ. שו״ת הרב יעב״ץ סימן ע״ד. בי״מ אות י״א:

כ **ך) מלמד** שאוכל אצל בעה״ב יתר על שכר לימודו אין לו זכות בכוס של בהמ״ז. וכן פועל שאוכל אצל בעה״ב יתר על שכרו אין לו דין בעה״ב וא״צ לומר שאינו אומר כל נוסחי הרחמן בלי דעת בעה״ב הרב הנז׳ שם. והביאו הבי״מ אות י״ב וכתב כיון דהאידנא אין דרך להקפיד ומסתמא אדעתא דהכי שוכרין פועלים שיברכו כל הד׳ ברכות כתיקונן כמ״ש סימן קצ״א א״כ ה״ה לנוסחי הרחמן כיון שכבר נתקנו בבהמ״ז ואומרים כ״ע אמרינן אדעתא דהכי שוכרין עכשיו פועלין שיאמרו כל נוסחי בהמ״ז כתיקונו כדנהיגי כ״ע עכ״ל. וכ״כ אנן אנן לעיל סימן קצ״א אות ב׳ יעו״ש:

כא **כא) [סעיף ב׳] לא יקדים חכם וכו׳** דאיתא במגילה דכ״ח ע״א. כל ת״ח שמברך לפניו אפילו כ״ג ע״ה אותו ת״ח חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי ופרש״י ז״ל שגורמין לבני אדם לשנאותו שהרואה ת״ח שפל לפני ע״ה אומר אין נחת רוח בתורה עכ״ל וכתב שם המרדכי בפ׳ בני העיר דדוקא אם החכם ישראל מקדים את הכהן ע״ה לפניו דרך חק ומשפט כהונה ע״ז נאמר כל משנאי וכו׳ אבל אם החכם נתן רשות לכהן ע״ה לברך המוציא או בהמ״ז אין כאן בית מיחוש דהא חכם יכול ליתן רשות אפילו לישראל הפחות ממנו כדאיתא בברכות דרבי א״ל לרב קום משי ידך וכו׳ עכ״ל והביאו ב״י וכך הם דבריו כאן בש״ע. מיהו הב״ח כתב דיש להחמיר שלא ליתן רשות לכהן ע״ה לברך לפניו בסעודה יעו״ש ועיין לעיל סימן קס״ז סעיף י״ד ובדברינו לשם בס״ד:

כב **כב) שם אבל כהן ת״ח מצוה להקדימו וכו׳** כדאיתא בגיטין נ״ט ע״ב. וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון. ופרש״י ז״ל לפתוח ראשון בכל דבר כבוד בין בתורה בין בישיבה הוא ידבר בראש. ולברך ראשין בסעודה. וליטול מנה ראשון אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר לאחר שיחלקו בשוה אומר לו ברור וטול איזה שתרצה עכ״ל וכ״כ התו׳ בסוף מס׳ מו״ק בפי׳ השני יעו״ש אבל התו׳ בגיטין שם כתבו ליטול מנה יפה ראשון כגון במעשר עני או בצדקה אם הוא עני או בחברים המסובין בסעודה אבל במידי דשותפות לא דאמרינן בפסחים נ׳ ע״ב הנותן עינו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם עכ״ל והב״ד מ״א בזה הסימן סק״ד וגם הביא פלוגתא בזה די״א מדרבנן וקרא אסמכתא וי״א דאורייתא יעו״ש. ועיין בטורי אבן מגלה כ״ח שכתב דת״ח דינו גם לענין זה ככהן יעו״ש:

כג **כג) שם מצוה להקדימו וכו׳** אפילו כשישראל גדול ממנו אבל חיובא מדאורייתא ליכא אלא בשוין. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ ומכאן סמך למנהג שננו שנוטלין רשות מהכהנים בבהמ״ז ואפילו במקום שיש ת״ח גדולים. ל״ח פ״ג שאכלו אות. מ״ז. שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ ועיין לעיל סימן קס״ז אות ק״ד:

כד **כד) שם מצוה להקדימו וכו׳** ואם ירצה ליתן רשות לישראל לברך רשאי. טור. וכתב ב״י בשם סמ״ג דהיינו במקום דאין שם עם רב יעו״ש וכ״כ הל״ח שם אות מ״ח דבסעודה גדולה שיש בה עם רב אינו רשאי ליתן רשות יעו״ש. והביאו שכנה״ג שם אות ב׳ ועיין לעיל סימן קס״ז אות ק׳:

כה **כה) שם מצוה להקדימו וכו׳** ואם לא יש שם כהן ויש לוי אעפ״י שאינו ת״ח כמו הישראל יש להקדימו כמ״ש לעיל סימן קס״ז אות ק״א יעו״ש. וכ״ז שהחכם קודם לכהן וכהן ללוי ולוי לישראל בשכל המשובים הם בעלי בתים ואין שם אורח או שכולם אורחים ואין בעה״ב מיסב עמהם אבל אורח ובעה״ב אפילו בעה״ב הוא כהן וגדול בחכמה האורח מברך כדי שיברך לבעה״ב. ר״ז אות ד׳ ועיין לעיל אות י״ט:

כו **כו) [סעיף ג׳] מי שנותנין לו לברך ואינו מברך וכו׳** כדאיתא בברכות נ״ה ע״א ג׳ מקצרין ימיו של אדם וחד מנייהו מי שנותנין לו כוס של ברכה לברך ואינו מברך דכתיב ואברכה מברכיך. ופרש״י ז״ל והמברך בהמ״ז מברך לבעה״ב עכ״ל. והביאו מ״א סק״ד וכתב וא״כ דוקא באורח הדברים אמורים ובכוס בהמ״ז עכ״ל. ונראה דלדידן דגם באיכא כוס כל אחד מברך לעצמו כמ״ש סימן קפ״ג אות ל״ז ליכא חששא דהא גם אם יקח אחר הכוס יכול הוא ג״כ לברך את בעה״ב. וכ״כ החס״ל אות י״ז. ועיין לעיל אות י״ט:

כז **כז) המזומן** לברכה וקדם חבירו ובירך חייב ליתן לו מ׳ זהובים ונראה בעיני שאין דנין קנסות הללו בזה״ז. ש״ג על הרי״ף פ״ג שאכלו בשם הריא״ז. ועיין בחו״מ סימן שפ״ב ובש״כ שם:

כח **כח) [סעיף ד׳] צריך לחזור וכו׳** כדאיתא בברכות ג״ן ע״ב. א״ל רב לחייא בריה ברי חטוף ובריך וכן א״ר הונא לרבה בריה חטוף ובריך. ופרש״י ז״ל כשמושיטין כוס של ברכה הוי מחזר שיתנוהו לך ותברך עכ״ל והקשו שם בגמ׳ והתניא ר״י אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך ותירצו תנאי היא ואית תנא סבר דממהרין ליתן שכר למברך יותר מן העונה אמן יעו״ש ועיין בדברינו לעיל סימן קכ״ד אות ל״א שכתבנו דגם לס׳ האו׳ גדול העונה דהמברך בכונה גדולה ועצומה הוא יותר גדול מהעונה יעו״ש:

סימן רב

א **[סעיף א'] על כל פירות האילן מברך וכו'** כתב מהרח"ו ז"ל בשער רוה"ק דף ט' ע"ב וז"ל אמר לי מורי ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוה"ק תלויה ע"י כוונת האדם וזהירות בכל ברכות הנהנין לפי שעל ידם מתבטל כח אותם הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים ומתדבקים בהם באדם האוכל אותם וע"י הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקלי' ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה והזהירנו מאד לזה עכ"ל וכ"כ בשה"מ פ' עקב יעו"ש. ועיין עוד לקמן אות כ"ד:

ב **שם על כל פירות האילן מברך וכו'** יזהר לברך על הפרי הנקי והיפה שלא התליע משום זה אלי ואנוהו. אור חדש. בי"מ אות ז' יפ"ל אות ב':

ג **מי** שיש לפניו פרי ובירך עליו בורא פרי העץ ולא היה לפניו פרי אחר ואחר שבירך בא לפניו פרי אחר יותר יפה לא יאכל אלא מה שבירך עליו. ס"ח סימן תתמ"ז יפ"ל שם ויש לכוין קודם הברכה כי ע"י ברכה זו מתבטל כח הקלי' הנאחזות בפירות ההם כמ"ש לעיל אות א':

ד **אדם** שיש בידו אגוז אחד אל יברך ואח"כ ישבר האגוז שמא התליע הגרעין או נרקב ונמצא מברך לבטלה. ס"ח סימן תתמ"ט. והביאו כנה"ג בהגה"ט. וכתב דה"ה לכל פרי שראוי לחוש שאינו ראוי לאכילה עכ"ל אבל אם הוא יפה ונקי ולית ביה חששא שאינו ראוי לאכילה מצוה לברך עליו כשהוא שלם ואין לחוש לשהייה כשחותכו בין הברכה לאכילה וכמ"ש לקמן סימן ר"ו אות כ"א יעו"ש. ופרי שצריך קליפה יש לקלוף אותו ואח"כ לברך משום הפסק דאף אם הסיר הקליפה אם עדיין הפרי בעצמו לא נשבר נקרא שלם וע"כ יש ליזהר כשקולף הפרי שלא ישבור אותו כדי לברך עליו כשהוא שלם. וכן כשפותח פרי לראות אם יש בו תולעים יש ליזהר לחזור ולסתום אותו אם אפשר כדי שיראה שלם בשעת ברכה. ועיין לקמן סימן ר"ו סעיף ג' ובדברינו לשם בס"ד:

ה **שם מברך וכו'** כל הברכות צריך שיהא משמעותן לשעבר כגון נהיה בדברו ואיכו מברך שהכל יהיה בדברו. וכן בורא פרי משמעותו שברא כמו יוצר הרים ובורא רוח. וכן המוציא לחם מן הארץ שמשמעותו שהוציא. ריא"ז והב"ד בשה"ג סוף פ' כיצד מברכין. כנה"ג בהגה"ט. ועיין לעיל סימן קס"ז אות כ"ב:

ו **שם בורא פרי העץ.** פרי הגדל בעה"ק ברבוי גדול עד שעושין ממנו סייג וגדר לגנות ופרדסים ונקרא איגו די אדם (ובלשון ערבי קורין אותו סברא"ס) וקליפת פריו מלאה קוצים וכן העלים ונטיעתו לשום עלה א' בקרקע ומתכסה עלין מכאן ומכאן וכשנוטלין הפירות לשנה אחרת גדל שם עלין ופירות מברכין עליו בפה"ע וזמן דכל שהפרי יוצא מענפים לדברי הגאונים עץ הוא ולר' יונה הכל תלוי באם צריך לזורעו בכל שנה. הרב פרי אדמה ח"א דכ"ד ע"א ודכ"ה ע"א והסכים עמו הרב קרית מלך רב ח"א סימן יו"ד יעו"ש והב"ד הברכ"י אות א' עיקרי הד"ק סימן יו"ד אות ע"א חס"ל אות א' ואם ידוע שלא השלים שני ערלה אסור ד"מ בהגה"ט אות א' וכן על פיניוניס די חברון מברך עליהם בפה"ע ואחריו בנ"ר. פרי האדמה שם חס"ל שם:

ז **שם בורא פרי העץ.** ואם במקום בורא פרי אמר יוצר פרי או במקום פרי האדמה אמר פרי הארץ אעפ"י שאינו רשאי יצא ולא אמרינן בזה משום כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות וכו' פתה"ד ועי"ש והביאו שד"ח באס"ד מע' ברכות סימן א' אות ל"ה. א"ח אות ב':

ח **ואם** אמר בפה"ע בא"י אמ"ה או שאמר פה"ע בא"י אמ"ה שבראו כתב הבי"ע בחי' כ"י דיצא. והביאו הפתה"ד אות ב' וכתב עליו דאם אמר בפה"ע בא"י אמ"ה פשיטא דלא יצא דאין מובן ואין לקשר לברכה מראשה לסופה ולשון קטוע כזה מלבד דאינו יוצא י"ח קרוב לומר שנושא ש"ש לבטלה אבל באמר פה"ע בא"י אמ"ה שבראו שמובן מהברכה שמברך להקב"ה נראה עיקר דיצא יעו"ש. והביאו השד"ח שם א"ח שם:

ט **ואם** על פרי העץ או פרי האדמה בירך בורא מיני מזונות אע"ג דכל מילי איקרו מזון דמזון שם כולל כל דבר מ"מ לענין ברכה לא מהני חוץ מהתמרים ויין דאם בירך עליהם בורא ממ"ז דיצא. כ"כ הבי"ע בכ"י והב"ד הפתה"ד אות י"ב. שד"ח שם אות ל"ו א"ח שם. אבל הרב ח"א כלל נ"ח אות ג' כתב דעל כל דבר אם בירך במ"מ יצא חוץ ממים ומלח יעו"ש. וכ"כ בן א"ח פ' בלק אות י"ג. ועיין לעיל סימן קס"ז אות ע"ה. ויתבאר עוד מזה לקמן סימן ר"ו בס"ד:

י **שם חוץ מהיין וכו'** והטעם עיין בדברינו לעיל סימן קס"ז אות כ"ה:

יא **שם. בפה"ג.** ולא הבורא. כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"א. וכ"כ לעיל אות ה' יעו"ש. ואם בירך על היין בפה"ע כתב מ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ב דלא יצא יעו"ש. אבל הרמ"ע באלפסי זוטא על מס' ברכות פ' כ"מ כתב דאם בירך על היין בפה"ע או בפה"א בדיעבד יצא יעו"ש. וכ"כ לקמן סי' ר"ח אות ע"ז בשם כמה פר' יעו"ש:

יב יב) **שם. בין חי בין מבושל וכו'.** כ״כ הטור וכתב ב״י שכ״כ התו' והרא״ש בפ' המוכר פירות ודלא כרש״י והר״ש שכתבו דמברכין עליו שהכל וכן דעת הר״ן בפ' ע״פ כדעת התו' והרא״ש וכן הסכים הסמ״ק. וכתב הרב המגיד בפכ״ט שכן דעת הרמב״ן והרשב״א. וכ״כ המרדכי בפ' כ״מ והגמ״י בפ״ח מה' ברכות. ותה״ד סי' ל' ובתשו' להרמב״ן סי' ק״ץ וכן העלה בשה״ל מאחר שכן מפורש בירושלמי ולא מצינו בתלמוד שלנו שחולק עליו בזה כמבואר כ״ז בב״י יעו״ש. וכ״פ הב״ח וכתב דהכי נהוג. וכן הסכים המחב״ר אות א' והשיג על המו״ק שפסק לברך שהכל כדעת רש״י יעו״ש. וכ״פ הער״ה אות א'. וכתב ודלא כהר' פנים מאירות ח״ג סי' כ״א יעו״ש. מאמ״ר אות ב'. ר״ז סי' ר״ד אות ו'. ח״א כלל נ״ה אות א'. קיצור ש״ע סי' מ״ט אות א'. ונראה דהגם שכתבנו לעיל סימן טו״ב אות ז' דסב״ל אפי' כנגד הרוב ואפילו כנגד מרן ז״ל ס״ד אם המחלוקת בצריך לברך או לא דאמרינן דלא יברך מספק אבל אם לכ״ע צריך לברך אלא דהמחלוקת אם יברך כך או כך אז אזלינן בתר רוב דעות כשאר דינים ובפרט בנידון כזה דהאמת הוא פרי הגפן ואינו משקר בברכתו דיש לילך אחר רוב דעות וכהסכמת האחרונים:

יג יג) **שם. בין מבושל.** ואע״ג דלעניין י״נ לא מתנסיך לענין ברכה אין חילוק. מ״א סק״ב:

יד יד) **שם. בין מבושל.** יין המבושל שנתעבה ונעשה אוכל מברכין עליו בפה״ג. בית יהודה חא״ח סי' ס״א. י״א מ״ב בהגה״ט אות א':

טו טו) **על** יין צרוף הנקרא אגואה ארדיינטי כתב המו״ק דעדיף מיין מבושל ומברכין עליו בפה״ג ומגע עכו״ם אוסרו יעו״ש. אבל המחב״ר אות ב' השיג עליו וכתב דהרי הרשב״ץ בתשו' ח״ג סי' רצ״א והרדב״ז בראשונות סי' רצ״ט בפה מלא התירו מגע עכו״ם ביין צרוף שלנו. ולענין ברכה הדבר פשוט מאד לברך שהכל כיון שנשתנה בכ״ל ומראה וריח וטעם אחר חדש וכתב שכן מנהג העולם יעו״ש:

טז טז) **על** ארופי מברך שהכל ופשוט הוא. ב״י בשם או״ח. וענין הארופי הוא שדורכין הענבים ואחר דריכתן משימין בתירוש עפר לבן ידוע שעה א' או יותר כדי שיציל היין היוצא מהם במהרה ויעמוד במתיקותו ואח״כ מחממין אותו בכדי שהיד סולדת בו. וגם השרביט עושין כן ודעתי מסכמת לברך עליו שהכל וכמדומה שבקושט״א נוהגין כן. כנה״ג בתשו' ח״ב סימן א' י״א שם בהגב״י או' א' וכ״כ הברכ״י או' ב' בשם מהר״א אזולאי דעל ארופי שהוא מי ענבים שנקפא מברך שהכל. וכן הענבים המבושלים הנקרא טראנקופי״ט וכן קאמר״ן די״ן שעושין מהמשמשי״ם מברך שהכל יעו״ש, ועיין לקמן סימן ר״ד או' ס״ג. ודע דיש אנשי מעשה שאין אוכלין הקאמ״ר הדי״ן שמוכרין בשוק משום דידוע דזה שמוכרין בשוק עושין הרבה ביחד ויש בהם מתולעים וגם אפשר שיתהווה בהם יתושים מהפורחים באויר או מן הרומשים באדמה אא״כ שורין אותם במים ומסננין אותם:

יז טוב) **יין** תוסס מברך עליו בפה״ג שהרי אמרו סוחט אדם אשכיל של ענבים ואומר עליו קידוש היום ואין מקדשין אלא על היין. ב״י בשם הרשב״א. לבוש עט״ז. ועיין סי' ער״ב סעי' ב' וכן יין הזב מעצמו אפי' בלא דריכה בפה״ג. כ״מ סעי' ח' וכ״כ א״א או' א':

יח חי) **שם. שנותנין בו דבש וכו'.** ואפי' שליש דבש ושליש בשמים ושליש יין אפ״ה היין עיקר שהם באים רק להשביחו ולהטעימו. תשב״ץ ח״א סי' פ״ו עמה״ש על קיצור הש״ע סי' מ״ט אות ב' מ״ב אות ו':

יט יט) **שם. שנותנין בו דבש וכו'.** ונראה דה״ה מה שקורין ווערמיט ויין שהוא מר. ח״א כלל נ״ה אות א'. קיצור ש״ע סי' מ״ט אות א' מיהו פרמ״ג בא״א או' ב'. כתב דצ״ע ביין וורמיט שלנו דיש בו הרבה וכמעט דאין החיך נהנה ממנו כ״א לרפואה אף שהכל אין ראוי לברך עליו יעו״ש. וע״כ יש לפטור אותו ביין גמור אם אפשר או להרהר הברכה בלבו אם הוא נצרך לו:

כ כ) **שם הגה. ואם נתערב יין בשכר וכו'.** והטעם משום דק״ל דכל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ולפיכך יוצא בברכת היין גם על השכר דכיון שהיין הרוב הוא העיקר. עו״ת אות ב'. ולא דמי למ״ש לקמן סימן ר״ד בסעי״ ה' בהגה דדי אם יש ביין יותר מאחד משישה חלקים למים יעו״ש דהתם שאני כיון דאין טעם במים כל שנתערב נעשה מין אחד משא״כ בשכר דיש בו טעם וכשמתערב במין אחר נראה טעמו לכך אזלינן אחר הרוב:

כא כא) **שם בהגה. אזלינן אחר הרוב וכו'** משמע דבכל מין שכר בין של תאנים ובין של תמרים או של פירות אחרים אזלינן אחר הרוב וכן מבואר בתשו' תשב״ץ ח״א סימן ט' והביאו הער״ה או' ב' וכ״נ דעת הט״ז סק״א וכמ״ש המש״ז או' א' יעו״ש. מיהו המ״א סק״ג כתב בשם הש״ך (הראה דהש״ך לא ס״ל כתשב״ץ אלא בתאנים ודלא כמ״א וכמ״ש הער״ה שם) דדוקא שכר תאנים דאינו מפסיד טעם היין אבל שאר משקין מיד שנתערב בהן כ״כ עד שנפסד טעם היין מברכין שהכל יעו״ש. והביאו י״א בהגב״י. וכ״כ הר״ז סי' ר״ד אות ח'. ח״א שם אות ג'. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה כל שנפסד טעם היין אעפ״י דיין הרוב לכתחלה יש לפוטרו ביין גמור אם אפשר ואם לא אפשר יש לברך שהכל משום דק״ל סב״ל וברכת שהכל פוטר הכל:

כב **כב) שם בהגה. אולינן אחר הרוב וכו'.** ואם הוא מחצה על מחצה אזלינן לחומרה לאוסרו במגע עכו"ם ושלא לקדש עליו ולברך עליו שהכל. תשב"ץ שם. ער"ה שם:

כג **כג) שם בהגה. מברך שהכל.** וכתב הרד"א נקוט האי כללא בידך כל שתחלקו שהכל סופו בנ"ר יעו"ש. וכ"כ הרמב"ם פ"ח מה"ב דין ח' יעו"ש. והא דלא תקנו שהכל נהיה במאמרו כלשון המשנה בעשרה מאמרות נברא העולם וכן הוא בכתוב ויאמר בכולהו. משום דבראשית נמי מאמר הוא כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו. ולהורות על הבריאה שמן האפס הגמור והוא היה בבריאה ביום הראשון כדפרש"י את לרבות שהכל נברא ביום הראשון ולכך תיקנו בדברו. מי"ט. א"ר או' ב' וכתב שם הרד"א הקשה הר' אשר למה בכל הברכות בורא ובזה נהיה יאמר ג"כ בזה שהכל ברא ותירץ כיון שתקנו על בעלי חיים וכיוצא בו אין לומר בהם בורא שעיקר בריאתם לא לכך היתה דהא אדה"ר לא הותר לו בשר לאכילה. ועוד כיון שתיקנו על יין שהחמיץ ופת שעפשה וכו'. שכל אלו אינו תיקון הבריאה אלא השחתה והפסדת הבריאה אין לומר בהם בורא ולפיכך תיקנו לומר נהיה ולא היה והמשכיל יבין עכ"ד. והביאו א"ר שם. ועיין בשה"מ פ' עקב שנתן טעם בסוד לג' תיבות הללו ור"ל שהשפעת היסוד הנקרא כל נגלית ע"י המלכות הנק' דבר והנה בברכה זו יש ט' תיבות כנגד ט' יודין שיש בד' הויו"ת ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שעולים גי' מים ואח"כ כששותה את המים יכוין אל הט' היוד"ן הנז' שהם בגי' מים ואח"כ יברך ברכה אחרונה שהיא בנ"ר וצריך לדייק ולומר על כל מה שבארת להחיות וכו' לנוכח ולא על כל מה שברא דרך נסתר עכ"ל. ועיין עוד לקמן סי' ר"ד אות ל"ח. וסימן ר"ז אות ג'. ומ"ש שם הא"ר בשם חכמת מנוח נהיה סיגול תחת היו"ד יתבאר לקמן סי' ר"ד אות כ"א בס"ד:

כד **כד) וכתב** שם בשה"מ כי יש במאכלות כמה מקרים ותערובות איסור כמו חלב או דם או נפל זבוב לתוכו או שאר מינין אסורין לאין קץ כגון טבל וכלאי הכרם וכו'. והנה האדם הנזהר תמיד במאכלו לפשפש בהם שלא יהיה בהם שום איסור מסייעין אותו מן השמים שלא תבא תקלה על ידו ועיקר הדבר תלוי שיכוין האדם כוונת המאכל והמשתה וע"י הכוונה ירחיקוהו מן השמים מכל מיני אסורין יעו"ש:

כה **כה) [סעיף ב'] הבוסר וכו'.** פי' ענבים שעדיין לא בשלו כל צורכן. ואם סחט ענבים בעודם בוסר ועשאם יין מברך שהכל. שע"ת אות ד':

כו **כו) שם. מברך עליו בפה"א.** והטעם משום דכל דבר שגדל על האילן ואינו עיקר הפרי מברכין עליו בפה"א. טור. עו"ת אות ב'. מ"א סק"ד. וה"ד לכתחלה אבל בדיעבד אם בירך שהכל יצא כמ"ש סי' ר"ו סעי' א'. ואם אינו נאכל אלא ע"י הדחק גם לכתחלה יש לברך שהכל כמ"ש לקמן אות ל"ד יעו"ש:

כז **כז) שם. מברך עליו בפה"א.** מיהו הרדב"ז ח"א סי' נ"ו כתב שיברכו על כל מיני בוסר בפה"ע שלא לחלק בברכות יעו"ש. והביאו כנה"ג בהגה"ט. וכ"כ הרב פנים מאירות ח"א סי' נ"ח יעו"ש. ואע"ג דלא ק"ל הכי מ"מ נ"מ אם בדיעבד בירך בפה"ע יצא משום דסב"ל. ובל"ה י"ל כיון שאינו משקר בברכתו דהאמת הוא פרי אילן בדיעבד אם בירך בפה"ע יצא. ואח"כ ראיתי שכ"כ המ"א רס"י ר"ו יעו"ש. ועיין בדברינו לשם אות ג':

כח **כח) שם. מברך עליו בפה"א.** ולאחריו בנ"ר. מאמ"ר אות ג':

כט **כט) שם. ומתוך שלא נדע לנו שיעור פול הלבן וכו'** דבימיהם היו הענבים גדולים אבל עכשיו פול גדול מענבה ואפשר דה"ה פול הלבן. מ"א סק"ד:

ל **ל) שם. לעולם מברך בפה"א וכו'** משום דק"ל בירך על פרי האילן בפה"א יצא. כ"כ הרא"ש והטור. וא"ת הא ניחא בברכה ראשונה אבל בברכה אחרונה מאי איכא למימר. וי"ל דס"ל דברכת בנ"ר בדיעבד פוטרת מעין שלש וכמ"ש הכנה"ג בהגה"ט סי' ר"ח וסי' ר"י יעו"ש. וכן הוכיח הגו"ר סי' ט"ו דהרי"ף והר"י ס"פ כ"מ ס"ל דברכת בנ"ר פוטרת מעין ג' יעו"ש. וכ"כ הער"ה בזה הסי' או' ג' ואו' ו' יעו"ש. ויתבאר עוד לקמן או' ע"ט ובסי' ר"ד או' ל"ח יעו"ש:

לא **לא) שם. עד שיהיה גדול ביותר.** כלומר שיהיה גדול כ"כ שאף לאחר שיתבשל או קרוב לבישולו לא יהיה גדול יותר ואז אפי' יהיה בוסר שעדיין לא נגמר בישולו מברך עליו בפה"ע אבל כשנתבשל ואינו בוסר אלא נגמר בישולו מברך בפה"ע ואין שיעור לדבר דאפי' הוא קטן ביותר כל שנראה שנגמר בישולו פרי גמור היא ולא שייך למימר בכי הא שאין שאין אנו בקיאין דכל אדם יש לו חיך לטעום אם הוא מתוק וגם נראה וניכר לעין וגם במשמוש היד. מאמ"ר או' ה' ועי"ש במה שהשיג על הב"ח שכתב דבזה"ז אין לברך על הענבים אלא בפה"א משום דאין אנו בקיאין וכתב דכן המנהג פשוט לברך בפה"ע כל היכא דנראה שנגמר בישולו יעו"ש. וכן בתשו' צ"צ חא"ח סי' ו' השיג על הב"ח יעו"ש. וכ"כ בס' דרכי חיים דף צ"ז ע"ב כיון דבזמנינו נשתנו הענבים וכמ"ש המ"א סק"ד ודאי ראוי לברך עליהם בפה"ע ודינם כשאר פירות האילן דנגמרו כל צרכן אף כשהם קטנים מכפול הלבן. יעו"ש. במה שהשיג על הח"א שכתב בכלל נ"א או' ז' דמדינות אלו שלוקחים ענבים בליל ר"ה לברך שהחיינו שלא יברכו אלא בפה"א יעו"ש. וכן המנהג פשוט לברך על הענבים בפה"ע כל שנתבשלו דהיינו שנעשו מתוקים ואין מחלקים בין קטנים לגדולים:

לב לב) **שם. ושאר כל אילן משיוציא פרי וכו'** ואעפ"י שהן קטנים מאד ב"ח בשם הרשב"א והתו' שכנה"ג בהגה"ט או' ד' עו ת או' ב' א"ר או' ג' ר"ז או' ד' מיהו לענין שהחיינו אין לברך עד שיגמר תשלום בישול הפרי לגמרי כמ"ש לקמן סימן רכ"ה סעי' ג' בהגה ובש"ע שם סעי' ז' יעו"ש:

לג לג) **שם. ובלבד שלא יהא מר וכו'** ואם מתקן ע"י האור או דבר אחר מברך עלייהו שהכל כדין גרעינין ל"ח פ' כיצד מברכין או' ט' שכנה"ג שם. עו"ת שם. מ"א סק"ה. א"ר או' ד' ר"ז שם. וכ"כ האחרונים. ולכן אותם תמרים שגודרים אותם קודם בושולם בעודם עפוצים ונותנים אותם בשמש כדי שיכמושו ואח"כ נותנים אותם בכפות תמרים ומזין עליהם מים חמין ונותנים עליהם ריחים או אבנים גדולים ונדרסים ומתחממים ומתבשלים כמו שעושין בעיר בגדאד יע"א וקורין אותם מכאמ"ך מברכין עליהם שהכל ואחריהם בנ"ר. אבל מה שעושין בעיר בצרה שגודרין התמרים קודם גמר בישולם אבל הם מתיקים ונאכלין בלא דחק ומרתיחין המים ומטבילין התמרים בתוכן ואח"כ מסלקין אותן ומנגבין אותם כדי שיעמדו ימים רבים וקורין אותם איברי"ם ובעיר בגדאד קורין אותם בצר על שם עירם מברכין עליהם בפה"ע ואחריהם ממין ג' וכן על צימוקין שעושין בערי אשור ובמקומות אחרים דהיינו שמטבילין הענבים במים רותחין ואח"כ מנגבין אותם כדי שיעמדו ימים רבים מברכין עליהם בפה"ע ואחריהן מעין ג' כיון שנגמר בישולם קודם נתינתן ברותחין. ועיין לקמן סעי' י"ב ובדברינו או' ס"ו:

לד לד) **שם. אפי' ע"י הדחק וכו'** משמע הא אם נאכל ע"י הדחק מברכין עליו בפה"ע אבל הח"א כלל נ"א או' ז' כתב דאין מברכין אלא שהכל אם לא שבשלן או מתקן באור יעו"ש. וכ"כ בס' עוללות אפרים. וכ"פ בן א"ח פ' פנחס או' ב' ולכן אותם פירות שמבשלין בעודם קטנים אם ברור להם שנאכלין ע"י הדחק מברכין עליהם בפה"ע ואם הם מרים ועפוצים ביותר שאינם נאכלין אפי' ע"י הדחק ובשל אותם מברכין עליהם שהכל כמ"ש באו' הקודם. ואם הם ספק אם נאכלין ע"י הדחק אם לא ובישל אותם כתב בן א"ח שם דמברך עליהם שהכל:

לה לה) **שם הגה. וי"א דעל חרובין וכו'** מיהו דעת הש"ע משמע דאין חילוק בין חרובין וזיתים לשאר פירות וכמ"ש בבד"ה דאין ללמוד מדין שביעית לזיתים וחרובין לענין ברכה דהא חרובין אפי' אחר ששרשרו מרים הם ואינם ראוין לאכילה עכ"ל וכ"כ בב"י דהרי"ף והרמב"ם לא הזכירו חילוק זה יעו"ש. ור"ל דגם על חרובין אחר ששרשו אם הם מרים ועפוצים אין לברך עליהם כלל ואם ראוין לאכילה מברך בפה"ע כמו שאר פירות. ועיין א"א או' ו' שכתב דמור"ם ז"ל לא ראה ס' בד"ה של הרב ב"י והבין שהב"י סובר חרובין נמי משיוציאו וכ"כ המאמ"ר או' ו' יעו"ש. ולענין דינא כבר כתבנו באו' הקודם דאם אין נאכלין אלא ע"י הדחק מברך שהכל ואם נגמר בישולם בפה"ע יעו"ש. ובענין הזיתים בלא"ה אין מברכין עליהם עד אחר כבישה כיון שהם מרים ואחר כבישה מברכין עליהם בפה"ע כיון שדרכם בהכי:

לו לו) **[סעיף ג'] גרעיני פירות וכו'** פי' כל מיני גרעינין של פירות בין של גודגדניות או אפרסקין ותפוחין, ב"י בשם תו':

לז לז) **שם מברך עליהם בפה"ע.** כ"כ הטור בשם הר"י והרא"ש משום דלענין ערלה חשיבי כפרי וכ"כ ב"י בשם התו' והמרדכי ועו"ש. אבל הרשב"א חולק וכתב דאין לברך עליהם בפה"ע דלא חשיבי כפרי לענין ערלה אלא טפל לפרי. והביאו ג"כ הטור יעו"ש. וכתב הדרישה או' ב' דלדעת הרשב"א יש לברך עליהם בפה"א יעו"ש. וכ"כ באה"ע. וכ"כ הגו"ר בס' גן המלך סי' ל' מיהו בס' פנים מאירות סי' ס"ה כתב דמברך שהכל או בפה"א כדעת הרשב"א יעו"ש. וכ"פ הפר"ח או' ג' דבכל גוונא לא יברך על הגרעינין אלא שהכל יעו"ש. וכ"כ הברכ"י או' ג' דאף שבס' גן המלך ואה"ע כתבו דיברך בפה"א מאחר דבאנו לחוש לחולקין ראוי לברך שהכל עכ"ל. וכ"פ בספרו יוסף אומץ סי' כ"ד יעו"ש. וכ"פ הנו"ש סי' רס"ט או' א' שע"ת או' ו' ואו' ז' חס"ל או' ד' יפ"ל או' ג' ומ"מ אם בדיעבד בירך בפה"ע או בפה"א יצא כיון דאיכא דסברי הכי וק"ל סב"ל. וכ"כ השע"ת או' ז' בשם היא"פ. וה"ה אם רוצה לאכול הפרי ואח"כ הגרעין שלו בסמוך א"צ לברך על הגרעין שהכל דנפטר בברכות הפרי. וכ"כ החס"ל שם. וכן העלה הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם ח"א דף מ"ד ע"ב יעו"ש. והב"ד השד"ח אס"ד מע' ברכות סי' א' או' כ"א. וכתב שם השד"ח ומ"מ מהיות טוב יברך על דבר אחר שהכל ויכוין על הגרעין יעו"ש:

לח לח) **שם. מברך עליהם שהכל.** והטעם משום דלאו אדעתא דידהו נטעי לאילן. ב"י בשם הרשב"א עו"ת או' ג':

לט טל) **שם. מברך עליהם שהכל** מיהו הדרישה אות ב' כתב דלדעת הרא"ש גם כשהם מרים וממתיקם ע"י האש מברך עליהם בפה"ע יעו"ש. וכ"כ הרד"א בה"ב שער ה' וכ"כ א"ר או' ז' מיהו המ"א סק"ז כתב דכשהן מרים לאו פירי נינהו. ור"ל דגם להרא"ש יש לברך שהכל יעו"ש. ומ"מ כיון דאיכא דס"ל דלהרא"ש מברך בפה"ע אם היו לפניו גרעיני פירות מרים ממותקים וגם פירות שברכתן כמו פרי של אותו הגרעין א"צ לברך על הגרעין שהכל שנפטרין בברכת הפרי אלא דאם אפשר יש לפוטרן בדבר שברכתו שהכל וכמ"ש לעיל בסוף אות ל"ז יעו"ש:

מ מ) **[סעיף ד'] אינו מברך עליו כלל וכו'.** מיהו הרמב"ם כתב דמברך עליו שהכל. והביאו הטור. ועיין ב"ח שנתן טעם לדבריו. ואע"ג דלא ק"ל הכי משום דסב"ל מ"מ יש לפוטרו בדבר אחר אם אפשר כדי לצאת אליבא דכ"ע ואם אין לו דבר אחר והוא צריך לו לשתות אז יש להרהר הברכה בלבו:

מא מא) **שם. ואם אכלו עם פת אינו מברך עליו וכו'.** ואפילו בשמן הרבה ופת מועט ואפי' חושש בגרונו. כן היכיח הב"ח והסכים עמו א"ר אות ח' יעו"ש. אבל המ"א סק"ח כתב דאם מתכוין לרפואה ואוכל רק מעט פת שלא יזיקנו בגרונו מברך על השמן וכדלקמן סי' רי"ב יעו"ש. וכ"כ העו"ת אות ד'. ר"ז אות יו"ד. וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה נראה לענין דינא דאם הוא אוכל כזית פת דיש עליו ברכה אחרינה אז י"ל דפת עיקר ויטול ידיו תחלה ויברך המוציא ויכוין לפטור את השמן ואח"כ יאכל עמו את השמן אבל אם אינו אוכל כ"א פחות מכזית פת אז יש לברך על השמן תחלה ויכוין לפטור את הפת. ועיין לעיל סי' קס"ז אות ע"ו ולקמן סימן רי"ב ודוק:

מב מב) **שם. ואם אכלו עם פת אינו מברך עליו וכו'.** וכן המערב שמן בשאר משקין לרפואה והוא צמא ותאב לשתות לד"ה המשקין עיקר אם הם הרוב ומברך רק ברכת המשקין. ר"ז שם. ח"א כלל נ"א אות ט"ז. קיצור ש"ע סי' נ"ד אות ח'. ועיין לקמן אות ק":

מג מג) **שם. הוה ליה שמן עיקר וכו'.** ואפי' השמן הוא מועט. ב"ח. מ"א סק"ט. סו"ב אות ה'. ר"ז שם. ח"א שם. קיצור ש"ע שם. ועיין ט"ז סק"ב שכתב דבעינן שמן הרבה יעו"ש. ומ"מ לענין דינא יש לפסוק כהב"ח כיון שכן הסכימו האחרונים:

מד מד) **שם. ומברך עליו בפה"ע.** וכן אם שותהו עם שאר משקין לרפואה כגון עם שכר או יין שרף דמברך בפה"ע. מ"א סק"ח. סו"ב שם. ר"ז שם. ח"א שם. קיצור ש"ע שם:

מה מה) **שם. בפה"ע. כוס שחציו יין וחציו שמן לרפואה ושניהם שקולין ברפואה יברך בפה"ג דהוא חשוב בכ"מ.** ואם השמן הוא העיקר ברפואה או שמדת השמן מרובה יברך בפה"ע על השמן כברכת אינגרון. בית יהודה סי' כ' פת"ח:

מו מו) **שם. בפה"ע.** ולענין ברכה שלאחריו כתב במעשה רוקח פ"ח מה"ב הלכה ב' דאין לברך מעין ג' אלא בנ"ר שלא קבעו ממין ג' אלא על היין מפני חשיבותו דאשתני למעליותה וסעיד ומשמח משא"כ בשמן יעו"ש. אמנם הנה"ש או' ו' כתב דצריך לברך אחריו מעין ג' וחלק על דברי מעשה רוקח הנז' יעו"ש. וכ"כ דב"מ בהגה"ט או' ה' שהרב בן ידיד בדף צ"ה ע"ב פשיטא ליה דמברך אחריו מעין ג' יעו"ש. והב"ד השד"ח באס"ד מע' ברכות סי' א' או' ל"ב. א"ח או' ו' והיינו אם שתה רביעית שמן חוץ ממשקה המעורב בו אבל אם הוא רביעית בצירוף המשקה אין לברך אחריו אלא בנ"ר ולא דמי ליין שמצטרף עמו המים שמעורב בו דשאני התם שמתערב בטוב לא כן השמן שהוא צף למעלה. ועיין לעיל סי' ק"ץ סעי' ג' ובדברנו לשם בס"ד:

מז מז) **שם. הוה ליה אינגרון עיקר וכו'** ואפי' נתן שם הרבה שמן מברך על האינגרון. עו"ת סוף או' ד' וכ"כ המ"א סק"י. סו"ב או' ה' מיהו הר"ז או' יו"ד כתב דאם השמן הוא הרוב י"א דאין לברך עליו כלום מפני שמזיק לגוף ואינו נהנה בשתיה זו וכתב וסב"ל יעו"ש. וע"כ כיון דיש פלוגתא בזה באם השמן הוא הרוב יש לפטור בדבר אחר ואם א"א לו יש להרהר הברכה בלבו:

מח מח) **שם. ואינו מברך אלא על האניגרון שהכל.** כ"כ הרמב"ם פ"ח מה"ב דין ב' והביאו הטור וב"י. וכ"כ הלבוש. והגם דבגמ' דף ט"ל ע"א איתא בהדיא דעל מי סילקא מברך בפה"א וכ"ה לקמן בש"ע סי' ר"ה ס"ב נ"ל הטעם משום דהכא נשתנה טעמו ע"י השמן ולכך מברך שהכל אעפ"י שהאניגרון הוא הרוב. ועיין מ"א סקי"א ודוק מיהו הבה"ג כתב לברך בפה"א וכ"כ הרד"א בשער ה' דמברך בפה"א טל האניגרון ופוטר השמן והב"ד המאמ"ר אות יו"ד יעו"ש. ומ"מ כיון דאיכא פלוגתא בזה וק"ל סב"ל יש לברך שהכל כיון דעל הכל אם אמר שהכל יצא:

מט מט) **[סעיף ה'] שקדים המרים כשהם קטנים וכו'.** דכיון שהם ראוים לאכילה יותר כשהם קטנים נטעי להו אינשי אדעתא דהכי. הר' יונה והרא"ש בפ' כ"מ. מ"א ס"ק י"ב. מיהו הרד"א בה' ברכות שער ג' כתב די"א לברך עליהם שהכל מפני שאין נוטעין האילן על דעת לאכול הקליפה בקוטנן אלא על דעת השקדים לרפואה יעו"ש. וכ"כ הרב צל"ד במאמר הראשון כלל ג' פי"ז יעו"ש. והב"ד הא"ר אות יו"ד וכתב כיון שגדולים אחרונים לא הכריעו ראוי לברך מספיקא שהכל אלא שאח"כ הכריע לומר לברך בפה"א יעו"ש. ועוד עיין ביו"ד סי' של"א סעי' ע"ד שכתב לענין מעשר דפטורים לפי שאינן אוכל וכתב במעדני יו"ט על הרא"ש פ' כ"מ אות ד' דלבה"ג אין לחלק בין מעשר לברכה יעו"ש. וע"כ נראה כיון דדין זה לא נפיק מפלוגתא יש לברך שהכל. ועיין לעיל סי' ח"י אות ז' ודוק:

נ נ) **שם. ואם מתקן ע"י האור וכו'.** מברך בפה"ע. דהו"ל כמו מתוקים מתחלת ברייתם. הר' יונה והרא"ש שם. מ"א ס"ק י"ג. מיהו הרב צל"ד שם כתב דעל שקדים המרים בין גדולים בין קטנים י"א שהכל יעו"ש. ור"ל דאפילו מתקם מברך שהכל דאם לא מתקם אין ראוים לברכה כלל. וכ"מ לפי טעם הרד"א שכתבנו באות הקודם שכתב דאין נוטעין אותם אלא על דעת השקדים לרפואה יעו"ש. וכ"מ לפי מ"ש שם ביו"ד לענין מעשר דבין גדולים בין

קטנים אינם אוכל יעו״ש. וע״כ כיון דבזה נמי איכא פלוגתא יש לברך שהכל. וכן בשקדים המתוקים כשאוכלין אותם בעודם רכים אין לברך אלא שהכל כמ״ש לקמן סי׳ ר״ד סעי׳ א׳ יעו״ש:

נא נא) [סעיף ו׳] צלף פי׳ מין אילן וכו׳. הצלף בזמנינו ישתנה דינו. והנה הקפריסין כשהם קטנים הם סגורים והאביונות בתוכם אינם נראות וכשהקפריסין גדלים נפתחים ונעשים פרחים גדולים ובתוך הפרח נראה גיד ובראש אותן הגידין הנראין בתוך הפרחים האביונות וגדלין אותן הגידין ובראש האביונות גדלין והולכין עד שגדלין כמו זית וכשמלקטין הקפריסין מלקטין אותם ומה שמיצאין שנעשו אביונות ובוררים הקפריסין הקטנים מן הגדולים שכל מה שהם קטנים הם החשובים וקורין אותם קאפ״ר סולטאנ״י ובזה״ז אין עיקר הפרי אלא הקפריסין ושני להם האביונות וצריך לברך על הקפריסין בפה״ע והעלין והתמרות אין מי שיאכל אותם ולא נטעי הצלף אדעתא דעלין ותמרות וצריך לברך לפי הזמן שהכל מידי דהוה אקורה והוא ראש הדקל כשהוא רך דמטעם זה דלא נטעי אותו מברך שהכל. מהר״י פראג״י מהמה בתשו׳ כ״י סימן פ״ה. ברכ״י אות ה׳ וכן הסכים הנו״ש סימן רס״ט אות ג׳:

נב נב) שם על העלין דנטעי להו אינשי גם אדעתא לאכול מן העלין. מ״א ס״ק י״ד:

נג נג) שם ועל הקפרסין בפה״א. בטור הביא פלוגתא בקפרסין דלבה״ג והרי״ף בפה״א ולהראב״ד והרא״ש בפה״ע וכתב כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא טוב לברך בפה״א לצאת ידי ספק דהא אם בירך על פרי העץ בפה״א יצא יעו״ש. ונמשך אחריו מרן ז״ל בש״ע. וכן הסכים הב״ח. וכ״כ האחרונים. מיהו בדיעבד אם בירך בפה״ע יצא כיון די״א דמברכין עליו בפה״ע וסב״ל. וכ״כ הר״ז אות ט׳ ונראה דגם על העלין ותמרות אם בדיעבד בירך בפה״ע יצא דהא עכ״פ יוצאין מן העץ נינהו וסב״ל וכ״כ בס׳ דרכי חיים דף ס״ב ע״א יעו״ש. והביאו הא״ח אות ח׳:

נד נד) שם. ועל הקפרסין בפה״א. הט״ז בסי׳ ר״ד ס״ק ט״י הוכיח מכאן דעל קליפת מרנצי״ן (דהיינו נארנגד״א) שמרקחין בדבש לברך עליה בפה״א וכתב רה״ה לכל הקליפות יעו״ש וכ״כ הר״ז בסימן זה אות ט׳ וכ״כ בס׳ אגורה באהלך סימן י״ז. מיהו המ״א בסימן זה ס״ק י״ז חולק וכתב דמברכין עליהן בפה״ע יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל נ״ג אות ו׳. וכ׳ כ בתשו׳ פנים מאירות סימן ס״ה יעו״ש. אמנם העו״ת בסי׳ ר״ג כתב דיש לברך עליהם שהכל. וכן הסכים א״ר שם אות ב׳ יעו״ש א״א בזה הסי׳ אות י״ז. וכ״כ הבאה״ט בסימן זה ס״ק י״ג דבכל מדינות ישמעאל נוהגין לברך שהכל יעו״ש וכ״כ הזכ״ל ח״ג אות כ״ב כיון דאיכא פלוגתא בזה הדין נותן לברך שהכל וכמ״ש הרדב״ם ח״ג דט״ו דאם יש מחלוקת די״א לברך העץ או אדמה וי״א שהכל דאז ודאי צריך לברך שהכל יעו״ש. וכ״פ דה״ח אות ה׳ מיהו בדיעבד אם בירך בפה״א או בפה״ע יצא. וכ״פ דה״ח שם. ונראה דכ״ז אם אין דרך אותו מקום ליטע האילן משום רקוח הקליפות אלא בשביל הפרי ואגב יש איזי בני אדם שמרקחין הקליפות אבל אם דרך אותו מקום ליטע האילן העיקר משום ריקוח הקליפות והפרי הוא טפל לקליפה לכ״ע יש לברך על הקליפה פרי העץ וכמ״ש באות שאח״ז:

נה נה) אתרוג המטוגן בדבש וכן כל דבר שגדל על העץ ועושין מהן מרקחת יש לברך בפה״ע. ט״ז סימן ר״ה סק״ג. וכ״כ בס׳ מנחת פתים דף מ״ה ע״א דבאתרוג ודאי יש לברך על הקליפה בפה״ע שהוא עיקר הפרי ומה״ט חשיב עציו ופריו שוה משום דעיקרו הוא הקליפה והקליפה שוה בטעמו להעץ יעו״ש. וכ״כ בחי׳ הר״ן על מס׳ שבת דף ק״ה דאתרוג וצנון קליפתן חשוב יותר מגוף הפרי יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ ח״ס חא״ח סימן ר״ז יעו״ש. וכ״כ בשו״ת גא״י חא״ח סימן ק״ו דאתרוג המרוקח בדבש וצוקר אפילו לא נגמר הפרי יש לברך בפה״ע וכתב ודלא כדעת גדול א׳ שפסק לברך שהכל יעו״ש והב״ד א״ח בזה הסי׳ אות ט׳ וכ״כ בתשו׳ פנים מאירות ח״א סימן ס״ה יעו״ש. קיצור ש״ע סימן נ״ב אות י״ב. אמנם המו״ק בסימן ר״ה לחלק יצא דאתרוגים הראוים לאכילה שלא ע״י ריקוח גם אם ריקחו מברך בפה״ע אבל אם אינם ראוים לאכילה בלא ריקוח אם ריקחו יברך בפה״ע ואם לא ריקחו בפה״א יעו״ש. והב״ד עיקרי הד״ט סימן יו״ד אות ט׳ ועוד עיין בדברינו לעיל אות ל״ד ודוק. וכן בלימון טרונג״ו שנאכל חי וגם מטוגן בדבש דאדעתא דהכי נטעי להו כמו אתרוג וטרונג״ה הנקרא בלשון יוני טראפי״ס פשיטא דמברך עלייהו בפה״ע בין חיין בין מבושלין דרקחינהו בסוקר. יפ״ל אות ה׳:

נו נו) וכ״ז הוא בקליפה העבה של האתרוג אבל אם קלפו את האתרוג קליפה דקה והוא קליפה החיצונה הירוקה וריקחו אותה בדבש אין לברך אלא שהכל כדין שאר קליפות כמ״ש לעיל אות ד״ן יעו״ש:

נז נז) [סעיף ז׳] תמרים שמיעכן ביד וכו׳ זהו דעת הרמב״ם ור״י כמ״ש בטור אלא שכתב עוד שם הטור וז״ל תמרים שכתשן קצת ואינם מרוסקין לגמרי בפה״ע עכ״ל וכן פרש״י ז״ל בברכות ל״ח ע״א והביאו ב״י וכתב ומשמע מדבריו שאם היה מרוסק לגמרי אין מברכין עליו בפה״ע וכ״נ מדברי הטור וכ״כ בתה״ד סימן כ״ט יעו״ש אלא שהיא ז״ל פסק בש״ע כדברי הרמב״ם ור״י אבל מור״ם ז״ל בהגה פסק כדברי התה״ד דאם הוא מרוסק לגמרי מברך שהכל וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ט׳ דהאי וי״א שכתב מור״ם ז״ל קאי אתמרים שמעכן יעו״ש וכ״כ העו״ת אות ה וכתב הב״ח דכן נוהגין העולם אלא שהוא ז״ל דעתו לברך לכתחלה בפה״א יעו״ש. ועיין ט״ז ומ״א ושאר האחרונים מ״ש לחלק בדעת הטור וב״י וע״כ כיון דדין זה לא נפיק מרליגתא לכן

לכתחלה על כל דבר שנתרסק לגמרי ואין צורת הפרי נכרת בין שהוא מין עץ או אדמה אין לברך לפניו אלא שהכל ולאחריו בנ״ר רק בדיעבד אם בירך עליו ברכה הראויה לו יצא. וכ״כ לקמן סימן ר״ד אות ד״ן יעו״ש. אך אם אפשר יש להביא מאותו המין שאינו מרוסק ולברך עליו ולפטור את זה בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה. ועיין לעיל אות ל׳ ובסימן ח״י אות ז׳ ודוק:

נח נח) המרקחת שעושין מן הקר״א אחר שליקה שמרקחין אותו בסיק״ר מברך עליהם שהכל מפני שנמחית צורתה לגמרי כמ״ש המ״א סימן ר״ד ס״ק כ״ב אבל אם כותשין הקרא במורג שהוא הכלי שיש בו שינים יש להסתפק אי מיקרי נימוח לגמרי או עדיין צורתו נכרת דלא הוי אלא ריסוק ובכגון זה כתב המ״א ס״ק ח״י וז״ל ואעפ״י שאין החילוקים ברורים מ״מ לא יהיה אלא ספק ומברך שהכל יעו״ש ומדבריו יש ללמוד לנ״ד שיברך שהכל מספק. נו״ש סימן רס״ט אות ט׳:

נט נט) [סעיף ח׳] דבש הזב מהתמרים וכו׳ כלומר דאפילו בזב מברך שהכל וכ״ש ביוצא ע״י כתישה. ב״י. וכ״כ הט״ז סק״ה ובסימן ר״ד ס״ק י״ג דאין חילוק בין כתישה לזיבה יעו״ש:

ס ס) שם מברך שהכל. ובה״ג כתב דוקא שעירב בו מים אבל אם הוא בעיניה בפה״ע. והטעם כתב ב״י בשם הרא״ש משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים וא״כ קרא איירי בדבש הזב מאליו מן התמרים ובכלל ז׳ המינין הוא ומברך עליו בפה״ע וברכה אחת מעין ג׳ ולא דמי ליוצא מן הרמונים ומן התאנים וליין תפוחים דהני יוצאין ע״י כתישה וסחיטה אבל הזב מאליו מן התמרים היינו דבש האמור בפסוק עכ״ל ובהגהת אשר״י כתב די״א שמברך על דבש תמרים בפה״א. מיהו כל הפו׳ חולקים על זה כמ״ש בטור וב״י אלא דנ״מ אם בדיעבד בירך עץ או אדמה י״ל דיצא:

סא סא) שם מברך שהכל דזיעה בעלמא הוא דאין נקרא משקה אלא היוצא מזיתים וענבים בלבד ברכות ל״ח ע״א ופרש״י שם ב״י. מ״א ס״ק י״ט:

סב סב) שם מברך שהכל אבטיחים שחוקקים בתוכו והיו למים אם המים צלולין שירד העכור למטה מברך שהכל. הלק״ט ח״א סימן ס״ג. אבל הגו״ר כלל א׳ סימן כ״ו חלק עליו וכתב דמברך בפה״א יעו״ש. והב״ד י״א בהגה״ט. וע״כ כיון דאיכא פלוגתא יש לברך שהכל וכ״כ בן א״ח פ׳ פנחס אות ט׳ דמים הנמצאים באבטחים אם שותה המים לבדו מברך שהכל אבל אם אוכל מן הפרי ג״כ א״צ לברך עליהם דברכת הפרי פוטרתן וה״ה לאגוזים הבאים מערי הנדייא דימצא בתוכם מים אם שותהו לבדו יברך שהכל ואם אוכל מן הפרי א״צ לברך על אותם המים יעו״ש:

סג סג) שם מברך שהכל. ומיהו המוצץ משקה מן הפרי חשוב אוכל ומברך ברכתו הראויה לו ושיעורו בכזית לברך ברכה אחרונה. פר״ח בספרו מים חיים סימן ז׳ חס״ל אות י״ד. והיינו דוקא במוצצם ע״י לעיסה שנותנם בפיו דכיון שצריך היא ללעוס בשיניו דייניען ליה כאוכל ושיעורו בכזית אבל מציצה שאין בה לעיסה שתופס הפרי בידו ומוצצו הרי זה דינו כשתייה ואפילו אם מצץ שיעור רביעית לא יברך ברכה אחרונה יען כי בשתיה בעינן שלא ישהה מתחלה ועד סוף שיעור שתיית רביעית והמוצץ א״א שימצוץ שיעור רביעית ולא ישהה יותר מכדי שתיית רביעית וע״כ כל פרי שאין מוצצו ע״י לעיסה אין מברך ברכה אחרונה אפילו אם מוצץ הרבה בן א״ח פ׳ מסעי אות ח׳ ועיין קול אליהו סימן ז׳ ולעיל סימן ק״ץ סעיף ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סד סד) [סעיף ט׳] סופי ענבים וכו׳ היינו ענבים הנמצאים בגפנים בימות החורף שאין מתבשלין לעולם ועושין מהן חומץ רש״י חולין ק״ך ע״ב. ולא דמי לבוסר בסעיף ב׳ שמברכין עליו בפה״א דבוסר עומד לעשות ממנו משקה דאשתני לעילויא דהוא יין ומברך עליו בפה״ג א״כ בעודו בוסר מורידין אותו מעלה אחת לברך עליו בפה״א ולא ב׳ מעלות לברך שהכל אבל סופי ענבים שעומד לעשות ממנו חומץ שברכתו שהכל ודאי דגם עליו שהכל דלא עדיף ממשקה שעומד לצאת ממנו. ב״ח. מ״א סק״ך. וכתב שם הב״ח דהכי נקטינן ודלא כהטור שכתב לברך עליו בפה״א יעו״ש. וכן דעת הע״ז סק״י. וכ״כ האחרונים:

סה סה) שם הנובלות שהם תמרים וכו׳ כן פרש״י ז״ל בברכות דף מ׳ ע״ב. והרמב״ם ור״י וברטנורה פירשו שהם הפירות אשר נפלו מן האילן פגום קודם שנתבשלו ונראה דשניהם אמת. וכ״מ בכלבו דצ״ח שכתב פירות שנשרפו ונפלו קודם בישולם מברך שהכל עכ״ל כלומר או נשרפו או נפלו. א״ר אות י״ג. ועיין לקמן סימן ר״ד אות ד׳:

סו סו) כתב בס׳ לחם משנה פכ״מ דפירות שנפלו קודם בישולם אחר שהניחו במחלצת בעפר ונתבשלו והם טובים וראוים לאכול מברך בפה״ע יעו״ש. והביאו א״ר שם. אבל הפרישה סימן ר״ד כתב דמברך שהכל והביאו א״ר שם אות א׳ יעו״ש. וכ״כ לעיל אות ל״ג יעו״ש:

סז סז) מיני פירות שדרכן בכך שאינם מתבשלות לעולם על האילן אלא אחר שנוטלן מן האילן מניחין אותם בתוך קש ותבן וכדומה וע״י כך מתבשלין כגון האגסים הקטנים (אשריצן) כיון שדרכן בכך מברכין עליהם בפה״ע. קיצור ש״ע סימן נ״ב אות י״ד. מיהו מדברי הטור סימן ר״ד משמע דמברכין

עליהם שהכל וכ״פ הר״ בזה הסימן אות ו׳ ועיין לעיל אות ל״ג:

סח סח) שם מברך שהכל ואחריו בנ״ר. הרמב״ם פ״ח מה״ב דין ח׳ וכ״כ לעיל אות כ״ג:

סט סט) [סעיף יוד׳] פירות ששראן וכו׳ ולא דמי למיא דשלקי (בסימן ר״ה ס״ב) ומיא דשיבתא דהנהו כיון דרוב אכילתן הוא ע״י שליקה מי שליקתן כמותן הא כל מידי דלית דרכיה למשלקיה ולא למסחטי אלא למיכליה בעיניה בהנהו לא אמרינן שיהא מימיהן כמותן. ב״י בשם הרשב״א. ב״ח. וכתב הב״ח מיהו פירות יבשים כגון תפוחים אגסים אפרסקין וגודגדניות ופלוימן יבשים וכיוצא בהן אף הרשב״א מודה דמברך אמימיהן בפה״ע דהא טעמיה הוי כיון דלית דרכיה למשלקיה וכו׳ והכי פירות יבישים לית דרכייהו למיכלנהו בענייהו אלא למשלקינהו הלכך לד״ה מברך אמימיהן בפה״ע וכך אני נוהג ועיקר עכ״ל. וכ״כ הט״ז סק״ה. אבל המ״א ס״ק כ״ב כתב משמע דטעם הרשב״א משום דדרכן למשלקנהו מעיקרא נטעי להו אדעתא דהכי למשלקינהו וא״כ פירות דלא נטעו להו אדעתא דהכי אע״פ שיבשו אח״כ לא מהני. וכ״כ הלבוש דדוקא פירות שרוב אכילתן ע״י בישול מברך בפה״ע וכן מ״כ בשם רש״ל עכ״ל מ״א וכ״כ א״ר אות ט״ו וכתב דכ״נ מאחרונים וכן הסכים המאמ״ר אות י״ז. ר״ז אות י״א. ועיין עוד לקמן סימן ר״ה סעיף ב׳ ובדברינו לשם אות י״א:

ע ע) שם פירות ששראן או בשלן וכו׳ ועל קאוו״י וטיי״ע מברך שהכל. פרח מטה אהרן ח״א סימן מ׳ וכ״פ בתשו׳ שבו״י ח״ב סימן ה׳ מיהו בהלק״ט ח״א סימן ט׳ ובתשו׳ פנים מאירות סימן צ״ה כתבו דמדינא יש לברך בפה״א אלא שנהגו לברך שהכל יעו״ש. אבל המו״ק בסימן ר״ד תמה על הלק״ט שכתב דראוי לברך בפה״א דהא פרי אילן הוא ואי ס״ד דמימיו כמוהו בפה״ע הו״ל לברוכי ואיך שיהיה כתב ודאי דיש לברך שהכל יעו״ש. וכן הרב פחד יצחק או׳ ק׳ ערך קיקולאטי והזר״א סי׳ ל׳ פסקו לברך שהכל. והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ יו״ד אות נ״ז וכ״כ המש״ז אות י״ג. וכ״כ הברכ״י אות ט׳ דבמשקה הקאב״י והט״י אף שנחלקו קצת אחרונים פשט המנהג לברך שהכל וגם בגיקולאט״י פסק בשי״ת דברי יוסף סי׳ י״ד לברך שהכל וכן עמא דבר עכ״ד. והביאו שע״ת אות י״ט ולענין ברכה אחרונה יתבאר לקמן סי׳ ר״ד אות מ׳ בס״ד:

עא עא) ודוקא בשתיית הקאב״י מבושלת במים מברך שהכל אבל כשאוכל הקאב״י בלא בישול כ״א קלוי באש בפ״ע במעט סוקאר מברך בפה״ע והסוקאר בטל ברוב. ס׳ אדמת קודש חא״ח סי׳ ב׳. והביאו י״א מ״ב בהגב״י סי׳ ר״ד אות א׳ זכ״ל ח״ג אות י״ט. אמנם בשאילת יעב״ץ ח״ב סי׳ קמ״ב כתב דהאוכל גרעיני הקאב״י אחר שקולין אותם יברך בפה״א יעו״ש. והביאו המחב״ר סי׳ ר״ד אות ג׳ זכ״ל ח״א אות ב׳ מע׳ ק׳ שע״ת בזה הסי׳ אות ז׳. וכ״כ הנו״ש סי׳ רס״ט אות ה׳. וכן הכוסס שעקאלדי׳ חי לאחר שהוסר קליפתו כתב בשאילת יעב״ץ שם דמברך פה״א יעו״ש. אבל הפחד יצחק שם כתב לברך שהכל יעו״ש. והב״ד עיקרי הד״ט שם אות מ״א. ואם אוכל הקאו״י אחר שקולין אותה וכותשין אותם דק דק אפי׳ קודם בישולה במים יש לברך שהכל כמ״ש לעיל אות נ״ז יעו״ש. וי״א גם אם אכלה קלויה בעודה גרעין יברך שהכל. בן א״ח פ׳ פנחס אות יו״ד. ואם יש בקאו״י אסור בשולי גוים עיין ברכ״י ביו״ד סי׳ קי״ג אות ג׳. ובס׳ זבחי צדק שם אות ט״ז שהביאו פלוגתא בזה וכתב שם בס׳ זבחי צדק דירא שמים יחמיר לעצמו יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ חקת אות ט״ז יעו״ש:

עב עב) שם. והרא״ש כתב וכו׳. ולא דמי למי פירות דאמרינן לעיל דזיעה בעלמא הוא לפי שמשקה אין לו טעם פרי. ב״י בשם הרא״ש. ור״ל דיותר נכנס טעם הפרי במים ע״י בישול מאילו סחט הפרי עצמו וכמ״ש מ״א ס״ק כ״ג. וזהו לדעת הרא״ש אבל לדעת הרשב״א אין חילוק בין סחיטה לבישול אא״כ אורחיה למשלקיה וכמ״ש אות ס״ט. ועיין עוד לקמן סימן ר״ה סעיף ב׳ ובדברינו לשם אות י״א ודוק:

עג עג) שם והרא״ש כתב וכו׳ ולענין הלכה נראה דמספיקא יש לברך לפניו שהכל ולאחריו אין לו תקנה אא״כ ישתה מהן בתוך הסעודה אי נמי יאכל פרי מז׳ המינים וישתה ג״כ מים ויברך לאחריהם מעין ג׳ ובנ״ר כמ״ש בסעיף שאח״ז. ב״ח שכנה״ג בהגב״י אות י״א וה״ד אם הם מי פירות של ז׳ המינים אבל אם אינם של ז׳ מינים א״צ לכל זה אלא ישתה רביעית בבת אחת ויברך בנ״ר. דהא גם ברכת הפרי בעצמו לאחריו בנ״ר כמ״ש לקמן סימן ר״ז. מיהו אם שתה מי פירות שאינם ממין ז׳ ואכל ג״כ פירות שהם מין ז׳ דלהרא״ש דס״ל מי פרי כפרי נפטרין בברכת מעין ג׳ כמ״ש לקמן סימן ר״ח סעיף י״ג ולהרשב״א שאינם כפרי אין נפטרין אז יש לברך תחלה בנ״ר על מי הפירות ואח״כ מעין ג׳ על הפירות. ואם שכח ובירך מעין ג׳ תחלה אז לא יוכל לברך את״כ בנ״ר כיון דלהרא״ש כבר נפטר אלא יש לשתות מים אם צמא או לאכול דבר שברכתו אחרונה בנ״ר ויכוין לפטור את זה ואם א״א לו אז יש לברך בנ״ר כלבו:

עד עד) שם. שאם נכנס טעם הפרי במים וכו׳. משמע דכל שנכנס טעם הפרי במים אע״ג שלא נשרה מעת לעת לדעת הרא״ש מברך בפה״ע מיהו העו״ת אות ט׳ כתב דאם לא נשרה מעת לעת אין לברך רק שהכל לכ״ע והביאו א״ר אות י״ד ונראה שמסכים לדבריו יעו״ש. והביאו המש״ז סק״י וכתב הלכך פירות שדרכן בכך ומעל״ע לית ספק דבפה״ע. ואם כבוש בחומץ כשיעור שיתן על האש וירתיח אפילו דרכן בכך שהכל דשמא חומץ לא הוי כבוש

כשיעור זה ושמא הולכין אחר הרוב אבל כביש בציר מליח הרבה כשיעור על האש ובדרכן בכך בפה״ע ואין ספק. ובאין דרכן בכך היינו פלוגתא דרשב״א והרא״ש. ובארש״ט שעושין מסובין וקמח שהכל דהא קמחא דחטי שהכל בסי׳ ר״ח סעיף ה׳ ואותן שעושין מרוט״י ריבי״ן השותה כן מבושל ראוי לברך בפה״א וכבוש יש לברך שהכל וה״ה פלומ״ן יבשים אם מפריד המשקה י״ל לכ״ע שהכל יעו״ש:

עה עה) שם. שאם נכנס טעם הפרי וכו׳ ואע״ג דלדעת הרא״ש מרק הזה דין הפרי להם מ״מ האוכל הפירות שבהם בלא סעודה צריך נט״י כדין כל דבר שטיבולו במשקה אע״ג דמי פירות אינם בכלל ז׳ משקין המכשירין מ״מ המרק הזה כיון שעיקרו הוא ממים דין מים יש לו ואפילו נשתנה הצורה כגון מרק של פלוימ״ן של״ה דצ״ג ע״א ובהגהה שם. עו״ת אות יו״ד. סו״ב אות ו׳:

עו עו) [סעיף יא׳] מי שיירת צמוקים וכו׳ מברך עליהם שהכל ויוצא גם להרא״ש. דהא תנן על כולם אם אמר שהכל יצא. ב״י. מ״א ס״ק כ״ד. מיהו אם אכל תחלה הפרי ובירך בפה״ע צ״ע אם יברך שנית על המרק שהכל ולכן ישתה ד״א תחלה לברך שהכל. מ״א שם. ור״ל דלדעת הרא״ש דס״ל מברך על המרק בפה״ע כבר נפטר בברכת הפרי אבל לדעת הרשב״א דס״ל דברכת המרק שהכל יש לשתות ד״א שברכתו שהכל ויכוין לפטור המרק. וכ״פ המאמ״ר אות י״ט א״א אות כ״ד ר״ז אות י״א ונראה דה״ד אם עיקר כוונתו לשתות המרק אלא דרך אגב אכל גם מן הפרי ובירך עליו אבל אם עיקר כוונתו לאכול הפרי ואגב רוצה לשתות המרק לכ״ע נפטר המרק בברכת הפרי משום דהו״ל הפרי עיקר והמרק טפל ור״ל כל שהוא עיקר פוטר הטפילה כמ״ש לקמן סימן ר״ד סעיף י״ב יעו״ש והיינו אם עדיין הפרי בתקפו וטעמו כמ״ש לקמן אות פ״א יעו״ש:

עז עז) שם מברך עליהם שהכל וכו׳ וציר של פירות שנכבשו כגון קשואין שקורין אוגורקס או קומפ״ש אין לברך רק שהכל דהא לא נכבשו להוציא מימיהן. ט״ז ססק״י א״ר אות ט״ו:

עח עח) שם. יש להסתפק וכו׳. פי׳ דבצמוקים ותאנים יש ברכה לאחריהם מעין ג׳ ויש ספק במימיהן אם נפסיק כהרשב״א ולברך אחריהם בנ״ר כי מימיהם אינם כמותם או נפסוק כהרא״ש דכל שיש בו טעם הפרי הוה כמו הפרי ולברך מעין ג׳ אחריהם ולזה כתב ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי מז׳ מינים וכו׳:

עט עט) שם לא ישתה אלא בתוך הסעודה. ואם שתה שלא בתוך הסעודה מברך בנ״ר כמ״ש הכנה״ג סימן ר״ח ואע״ג דהא״ר שם לא הסכים עמו כבר הגו״ר כלל א׳ סימן ט״ו הוכיח דהרי״ף והר״י ס״פ כ״מ ס״ל דברכת בנ״ר פוטרת מעין ג׳ יעו״ש והאגור סימן רצ״ד הביא מחלוקת הרשב״א והרא״ש וכתב דהולכים אחר המקל כיון דברכת שהכל פוטרת יעו״ש. ער״ה אות ו׳ מיהו המ״א סס״ק כ״ו כתב על דברי כנה״ג הנז׳ וצ״ע וטעם הצ״ע פי׳ המחה״ש משום כיון דלהרא״ש אינו יוצא בברכת בנ״ר איך יכניס את עצמו בספק ברכה לבטלה עכ״ל וכ״מ מדברי מ״א ססי׳ ר״ח יעו״ש. אמנם מסתברא דלא שייך בכה״ג ברכה לבטלה שהרי ברכת בנ״ר היא ברכה כוללת שפיטרת כל מידי הן פרי עץ שאינו מז׳ מינים הן פרי אדמה הן משקין והויא כמו שהכל שפוטרת את הכל ואיך שייך לומר אם בירך אותה במקום מעין ג׳ דהויא לבטלה ולמה יגרעו ז׳ המינים משאר דברים דפוטרת אותם אלא דוקא לכתחלה אין לברך אותה על ז׳ המינים משום דאית להו עילוייא וצריך לברך עליהם ברכה הראויה להם אבל היכא דלא אפשר לברך מעין ג׳ כמי בנידון דידן דמשום די״א בנ״ר מברך בנ״ר ויוצא כדי שלא ליהנות מעה״ז בלא ברכה. ועיין עוד לקמן סימן ר״ד אות ל״ח מ״ש בשם האר״י ז״ל וסימן ר״ח אות כ״ט ומחה״ש רסי׳ ר״י ודוק:

פ פ) שם. אלא בתוך הסעודה. דבהמ״ז פוטרת ברכה של אחריהם בין שתהיה מעין ג׳ בין שתהיה בנ״ר. ב״י ולבוש. וצריך לשתות ממנו מעט פחות מכזית קודם שיטול ידיו לברך שהכל ולכוין לפטור כל מה ששותה בתוך הסעודה משום דיש ספק אם יברך עליו ברכה ראשונה בתוך הסעודה כמ״ש נעיל סי׳ קע״ד סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

פא פא) שם. או יאכל פרי וכו׳. אבל אין תקנה ע״י שישתה יין ויברך אחריו מעין ג׳ ויוסיף בה על העץ ועל פרי העץ שאעפ״י שבתוספת זה אינו מזכיר שם ומלכות אין לו לעשות כן וכמ״ש בתה״ד סי׳ ל׳ ב״י ולבוש. ועיין לקמן סי׳ ר״ח סעי׳ ח״י והא דלא אמר דיאכל מאותם הפירות השרויים משום דלפעמים שוהין במים הרבה והולך מהם טעמם ונשארו כמו שמרים שאין ראוים לברכה אבל אין ה״נ דאם עדיין הם בתקפם וטעמם דיאכל מהם:

פב פב) שם וגם ישתה מים וכו׳ דמי תאנים לא פטר להו ברכת הפרי מברכה אחרונה דלאו פרי נינהו. מהרא״י בשם סמ״ק. מ״א ס״ק כ״ה. ור״ל לדעת הרשב״א דלא חשיב להו למי פרי כפרי הו״ל כמו מים או בשר ודגים שאין נפטרים בברכת מעין ג׳ כמ״ש לקמן סימן ר״ח סעיף י״ג וע״כ צריך לשתות מים ולפוטרם בברכה אחרונה של מים:

פג פג) שם. ובורא נפשות. ובאגודה סימן קמ״ט כתב לברך תחלה בנ״ר ואח״כ מעין ג׳ ומיהו אפשר דדוקא התם שאכל פרי ומעשה קדרה ונסתפק אם מעין ג׳ פוטרת בנ״ר לכן יברך בנ״ר תחלה משא״כ הכא דשתה מים פשיטא דאין מעין ג׳ פוטרתן. מ״א ס״ק כ״ו. ועיין לקמן סימן ר״ח סעיף ד׳:

פד פד) שם. ואם משך המים וכו׳. משמע מהכא דדעת מרן ז״ל דבצמוקים נמי בעי משיכה וכ״ז שלא משך אותו מן הצמוקים אינו חשוב יין. וכ״כ בכ״מ הלכות מאכלות אסורות פי״ז דין י״א יעו״ש. וכ״כ הלבוש. וכ״כ הרדב״ז בתשו׳ ח״א סי׳ קפ״ד והש״ד הכנה״ג ביו״ד סי׳ קכ״ג בהגה״ט אות ל״ה. מיהו מהרלנ״ח בתשו׳ סי׳ מ״א כתב דבצמוקים לא בעינן המשכה כשאר יין יעו״ש. והביאו מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ קכ״ג סעי׳ י״א בהגה יעו״ש. וכן דעת הט״ז בסי׳ זה סק״י ומ״א ס״ק כ״ז ונמשכו אחריהם קצת מאחרונים. אבל הברכ״י ביו״ד סי׳ קכ״ג אות י״ב הביא כמה פו׳ דסברי כמרן ז״ל והשיג על דברי מהרלנ״ח הנז׳ והסכים להלכה כדברי מרן ז״ל יעו״ש. וכ״פ במחב״ר סי׳ ער״ב אות ב׳ יעו״ש. והכי נקטינן דאין לברך עליהם בפה״ג כ״א דוקא משך אותם מהצמוקין כיון דהכי דעת מרן ז״ל ושאר אחרונים. וכ״ש בפלוגתא דברכות דאיכא עוד משום סב״ל:

פה פה) שם. הוה ליה יין וכו׳. ושיעור שריית הצמוקים שיקרא יין כתבו הט״ז ומ״א שם בשם מהרלנ״ח עד שישתהו הצמוקים במים ג׳ ימים ותוסס יעו״ש. וכ״כ הר״ז בסי׳ ער״ב אות ז׳ קיצור ש״ע סי׳ נ״ג אות ו׳. אמנם בס׳ חכמת אדם כלל ע״ה אות ח׳ כתב ע״ז צ״ע דלמה צריך ג׳ ימים שהרי כבוש כמבושל מעת לעת ולכן הסכים דלאחר מעת לעת הוי דינו כיין יעו״ש. ועיין בהגהות יד שאול על יו״ד סי׳ קכ״ג שכתב דאין ראיה מהרלנ״ח דבסי׳ קל״ח צדד דכבוש צ״ל ג׳ ימים להיות דינו כמבושל רק בשל תורה אזיל מספיקא לחומרא דאף בייס א׳ דינו כמבושל אבל ביין נסך דרבנן צריך ג׳ ימים מעל״ע. אבל לדידן דכבוש הוי במעל״ע גם לענין יין הדין כן הן לענין לנסכי והן לענין ברכת בפה״ג יעו״ש:

פו פו) שם. וברכה א׳ מעין ג׳. ואפי׳ לא רמי תלתא ואתא ארבעה. כנה״ג סי׳ ער״ב בהגב״י. מ״א בזה הסי׳ אות כ״ח. ועיין לקמן סי׳ ר״ד סעי׳ ה׳. ובדברינו לשם אות ל״ג:

פז פז) שם. שום לחלוחית לא. לא הוו כיין אלא כמים ומברכין שהכל. ואעפ״י שנמתקו קצת המים אינו אלא זיעה בעלמא לכ״ע. לבוש:

פח פח) [סעיף יב׳] כל הפירות שטובים חיים וכו׳. ואפי׳ אותן שהם טובים יותר כשהן מבושלים אלא כשהן חיים הם ג״כ טובים כגון חבושים וערמונים שלנו מברכין עליהם בפה״ע אפי׳ חיים כיון שהרבה בני אדם אוכלין אותם חיים ואין מקפידים להעלותם בבישול. לבוש. עט״ז אות ה׳. מ״א סי׳ ר״ה סק״ג:

פט פט) שם. שטובים חיים וכו׳. מצאתי בגיליון בס׳ אגודה בפ׳ במה טומנין וז״ל תפוחי יער אין נאכלין חיים וצריך לצלותן מבעוד יום ע״כ. ולפ״ז אם אוכלן חיים מברך שהכל. מט״מ סי׳ שנ״ז. שכנה״ג בהגה״ט אות יו״ד. עו״ת אות י״ב. א״ר אות ח״י:

צ צ) שם. כגון תפוחין וכו׳. והמרק שלהם אין מברך עליהם אלא שהכל אעפ״י שהשמן מעורב הרבה בתוכו כמ״ש מרן ז״ל לענין אניגרון דאם אינו מכוין לרפואה אניגרון עיקר ה״נ המרק היא עיקר. נו״ש סי׳ רס״ט אות ב׳ והיינו אם כוונותו לשתות המרק אבל אם כוונתו לאכול הפרי ואגב שותה המרק הו״ל הפרי עיקר ומברך על הפרי ומכוין לפטור המרק כמ״ש לעיל אות ע״ו יעו״ש:

צא צא) שם. ואגסים. שקורין בירי״ן בל״א. א״ר שם בשם א״ח. ובלשון ערב נקראים עגו״ץ. הרמב״ם פ״א דכלאים מ״ד:

צב צב) שם. ואם אם אין דרך וכו׳. עיין ח״א ונ״א כלל נ״א שהאריך להוכיח דהעיקר תלוי אם דרך רוב בני אדם של אותו המקום לאוכלם חיים ומביא בשם הרבה פו׳ דכתבו לשון דרך ולא מהני מה שראוים לאוכלם חיים אם אין דרך בני אדם לאוכלם חיים יעו״ש. ועיין בדרכי חיים דף ק״א ע״ב שכתב דמ״ש בנ״א הנ״ל דתלוי בדרך של רוב בנ״א מאותו המקום לא נהירא אלא דוקא שדרך של רוב בנ״א של אותה מדינה ג״כ לאוכלם חיים יעו״ש. א״ח אות י״ט. ועיין לקמן סימן ר״ה:

צג צג) שם כשהם חיים מברך שהכל. ואע״ג דכוסס חטה ואורז וקמחא דחטי אף דאין דרכן בכך מברך בפה״א י״ל דמיני זרעי חשיבי אף שאין דרכן בכך ומברך בפה״א אבל הני לא חשיבי ואין דרכן בכך מברך שהכל ר׳ ישעיה הראשון בפסקיו כ״י. ברכ״י בשיו״ב אות ד׳ ועיין לקמן בש״ע סימן ר״ח סעיף ה׳ שפסק על קמח חטים מברך שהכל יעו״ש:

צד צד) שם כשהם חיים מברך שהכל. והיינו אם ראוים לאכול ע״י הדחק דאי לאו הכי אין לברך עליהם כלל כמ״ש לעיל סעיף ב׳ יעו״ש:

צה צה) שם כשהם מבושלים בפה״ע ואם דרכן להאכל רק חיים ובשלם או שלקם מברך עליהם בתחלה שהכל ולבסוף בנ״ר. הרמב״ם פ״ח מה״ב דין ג׳:

צו צו) [סעיף יג'] **אגוז גמור וכו'** לפי שהאגוז עיקר ולא הדבש דהדבש אינו בא רק למתקו. ט"ז ס"ק י"א. מ"א סימן ר"ה סק"ה. ר"ז אות ח"י. וכן בכל מיני פירות מרוקחים בין פירות האילן בין פירות הארץ ואפילו פירות שאינם ראוים לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים וכיוצא בהם אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל ומברכין עליהם ברכה הראויה להם. ר"ז שם. ועיין לקמן סימן ר"ד סעיף י"א:

צז צז) **שם אגוז גמור וכו'** נראה דהכא איירי באגוז שנגמרה בשולה שפוצעים אותה וזורקין הקליפה שהיא כעץ ולוקחים המאכל שבתוכה ומטגנין אותה בדבש ונקרא בל"א נואי"ט אבל אגוזים שלא נגמר בישולם ועדיין הוא רך ולוקחין אותה למרקחת בקליפתה העליונה והתחתונה ומטגנין אותה בדבש ואז עדיין היא מרה מאד וא"א לאוכלה בלא דבש אין מברכין עליה אלא שהכל. פרישה אות כ"ב:

צח צח) **ואגוזים** המטוגנים בדבש שקורין בל"א נאו"ט מברכין ג"כ בפה"ע אעפ"י שהוא כתוש ביותר וכן מבואר בהדיא בס' עמק ברכה כלל ז' די"ח ע"ב יעו"ש. ונראה דבעינן מיהא שיהא ניכר קצת דבמעוך לגמרי שאין ניכר צורתו לגמרי מברכין לכתחלה שהכל וכמ"ש הרב בהגה סעי' ז' עו"ת אות י"ב. א"ר אות י"ט:

צט צט) **נאוי"ט** שעושין מזרעוני שומשמין עם דבש בפה"א דשומשמין עיקר והוה כמו אגוז גמור בדבש. מש"ז אות י"ד. וכ"כ פנים מאירות ססי' ס"ה. י"א בהגב"י ססי' ר"ד. נו"ש סימן רס"ט אות ז' ואין בה משום בשולי עכו"ם שהרי השומשמין והדבש נאכלין כמו שהן. אבל החלווא שיש בה תבלין שאינם נאכלין כמו שהם חיים יש בה משום בשולי עכי"ם כיון שהתבלין הם עיקר כ"כ העו"ת סימן ר"ג בשם הב"ח. וזה שהתרנו היינו אם מצאה אצל הגוי מזומנת אבל לצוותו לעשותה אסיר משום געולי עכו"ם דהוי כלכתחלה. נו"ש שם:

ק ק) **ואותם** שמרקחין נאוי"ט שומשמין עם אגוזים מעורבין בתוכו צ"ע ואפשר שהולכין אחר הרוב וכללא הוא חוץ מה' מינים דגן הולכים בתר רובא מש"ז שם. ואם הם שוים יש לברך פה"א. שע"ת סימן ר"ג אות ד'. ונראה דאם אפשר יש להפריד מעט מן האגוזים ולברך עליו פה"ע ואח"כ מפריד מעט שומשמין ולברך עליו פה"א ואח"כ יאכל הנאוי"ט כולם ביחד. ומה שמדבקים בקמח השומשמין כל לדבק בטל הוא כבסי' ר"ח סעי' ג' מש"ז שם. שע"ת שם. ועיין לקמן סי' ר"ח אות ח':

ק) **וכן** אותם שמערבין זרע שומשמין עם אזוב או עם דבר חמוץ שקורין בערבי סומאק מברכין עליהם פה"א דהשומשמין הם עיקר. והוא דאיכא רובא שומשמין כנז' וא"ל יש לברך שהכל:

קא קא) **שם. אגוז גמור וכו'.** ועשב שקורין טטיר זעלי ואין זורעין אותו רק גדל במים ועליו ארוכין והשורש יש לו ריח טוב וחותכין חתיכות ומיבשין ורוקחין בדבש מברך שהכל. מש"ז אות י"ב. וכ"כ הישי"ע והביאו פת"ע אות ל'. מיהו עיין בתשו' משיבת נפש סי' ו' שכתב לברך פה"א וגם אין בהם משום בשולי עכו"ם מפני שמבשלים אותם במים קודם ואז אינו עולה על שלחן מלכים ואין בישול אחר בישול יעו"ש. וכ"כ א"א סי' ר"ד אות יו"ד דלפי דברי האר"י ז"ל יש לברך פה"א יעו"ש. ובדברינו לסי' ר"ג אות ט"ו:

קב קב) **שם. מברך עליו בפה"ע.** וי"א כיון שאם בשלו בלא דבש משתנה לגריעותא א"כ הו"ל דבש עיקר ומברך שהכל. ולא נהירא. טור. מ"א ס"ק ל"א. וכן המנהג פשוט לברך על המרקחת בדבש ברכה הראויה להם כדעת הטור והש"ע וכבר כתבנו לעיל סי' טו"ב אות ב' דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל יעו"ש:

קג קג) [סעיף יד'] **אגוז רך וכו'** מברך עליו שהכל. שהרי קודם שיטגנו אותו בדבש אינו ראוי לאכילה כלל דמר הוא ואזוקי מזיק וא"כ הו"ל דבש עיקר דלא נטעי להו אנשי אדעתא דהכי אלא כדי שיתבשלו ויתקשו. ב"י ולבוש. ט"ז ס"ק י"ב ועיין מ"ש לעיל אות צ"ז בשם הפרישה ודוק:

קד קד) **שם. וכן אותם אגוזים וכו'** הט"ז ס"ק י"ב תמה על דין זה שכתב מור"ם ז"ל וכן אותם אגוזים וכו' דגם אגוז רך שכתב הש"ע מיירי בענין זה וכדמשמע בב"י סי' ר"ד יעו"ש. והמ"א ס"ק ל"א הגיה דצ"ל והן אותם וכו' ועיין מאמ"ר אות כ"ב מ"ש בזה:

קה קה) [סעיף טו'] **על הסוקאר מברך שהכל.** וז"ל הרמב"ם פ"ח מה"ב דין ה' הקנים המתוקים שסוחטין אותם ומבשלין מימיהן עד שיקפה וידמה למלח כל הגאונים אומרים שמברכין עליו בפה"א ומקצתן אומרים בפה"ע. וכן אמרו שהמוצץ אותם קנים מברך בפה"א ואני אומר שאין זה פרי ואין מברכין עליו אלא שהכל שלא יהיה דבש אלו הקנים שנשתנה ע"י אור גדול מדבש תמרים שלא נשתנה ע"י האור ומברכים עליו שהכל עכ"ל. והביאו הטור וכתב אפשר דיש להשיב על דבריו ונטה דעתו לברך בפה"ע יעו"ש. מיהו מרן ז"ל בכ"מ שם כתב על דברי הטור אילו היו הקנים הללו נמצאים בארצות הטור לא היה טוען כן יעו"ש. אבל בב"י כתב על דברי הטור דדברי טעם הם ואעפ"כ כתב כיון דפלוגתא היא לברך שהכל עדיף דעל כולם אם

אמר שהכל יצא עכ״ד. וכך הם דבריו כאן בש״ע. וכ״פ הלבוש. וכ״כ הב״ח דנהגו לברך שהכל כהרמב״ם כיון דהסמ״ק כתב עליו ורואה אני את דבריו וכ״פ בש״ע עכ״ל. וכ״פ האחרונים. מיהו בדיעבד אם בירך עץ או אדמה יצא כיון דאיכא דסברי הכי וק״ל סב״ל:

קו קו) וכתב הט״ז ס״ק י״ג נראה פשוט שאם יש לפניו פרי אחר שיברך עליו ויצא גם אסוק״ר דדעת הטור עיקר עכ״ל. אבל הא״ר אות כ׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ דאין להקל בזה לכתחלה אלא טוב שיברך בתחלה אסוק״ר שהכל ואח״כ אפרי יעו״ש וכ״כ החס״ל אות י״ב. בן א״ח פ׳ פנחס אות ט״ז ולכן כשישבין במסיבה ומביאין לפניהם מיני פירות עץ ואדמה ושהכל אם יש שם דבר שברכתו שהכל בלי ספק כגון בשר ודגים וכדומה אז יברך על הסדר עץ ואדמה ושהכל על הדגים ויכיון לפטור הסוק״ר אבל אם לא יש כ״א עץ ואדמה וסוק״ר אז יברך על הסוק״ר תחלה שהכל ואח״כ עץ ואדמה. ואם לא בירך על הסוק״ר תחלה יש לברך אח״כ עליו שהכל כיון שלא כיון עליו לפוטרו. וכ״כ בן א״ח שם. ועיין לקמן סי׳ רי״א סעיף ג׳ ודוק:

קז קז) [סעיף טז׳] על פלפל וזנגביל וכו׳. וזנגבילא הוא שקורין אינגב״ר והוא השורש שתחת הקרקע ולכן אעפ״י שהיא ראויה לאכילה (ר״ל כשהיא רטיבתא) כיון שאינה עיקר הפרי מברך פה״א. ב״ח. עט״ז:

קח קח) שם. על פלפל וזנגביל וכו׳. וה״ה לגלג״ן וציטב״ר וכל מיני בשמים יבשים שאין דרכם לאכול בלא תערובת אין מברכין לא לפניהם ולא לאחריהם. ב״ח בשם ברכות מהר״ם. ועיין לקמן סי׳ ר״ג סעי׳ ו׳ וסעיף ז׳:

קט קט) שם. ועל הקלאוו וכו׳. ובלשון ערב קורין אותו קרנפ״ל:

קי קי) [סעיף יז׳] על אגוז מושק״ט וכו׳. שנוהגים לאוכלו ביובש. ב״י בשם תו׳ מ״א ס״ק ל״ד. ומי שיש לו שלשול ונותן המושקא״ט לתוך השכר כדי שיעצור דמי לשמן כמ״ש סעי׳ ד׳ ומיהו דכששותה לצמאו אעפ״י שנתן ג״כ מושקא״ט לתוכו לרפואה מ״מ מברך על השכר. וה״ה גבי שמן. מ״א שם. אבל הא״ר אות כ״א כתב דהנותן מושקא״ט לתוך השכר כדי שיעצור מברך על השכר ופוטרו דמיעוט הוא נגד השכר ול״ד לשמן דלעיל וכ״ש כששותה השכר לצמאו ודלא כמ״א עכ״ל. ועיין לעיל אות מ״ב ואות מ״ג:

קיא קיא) שם. ועל קנילא וכו׳. והוא עץ של קנמון ומברכין עליו בפה״א מפני שרגילין לאוכלו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים. ב״י בשם התו׳ אבל השה״ל כתב דעל הכופרא וגירופלין וקנמון ושאר מיני בשמים אין לברך אלא שהכל אפילו כשהוא לח יעו״ש:

קיב קיב) [סעיף חי׳] כשהם רטובים בפה״א. ואע״ג דפלפלין מין אילן הוא כיון שאין נוטעין אותו אלא על דעת שיתיבשו ויאכלו רובן שחוקין כתבלין ואינם נאכלין בפ״ע אלא מיעוטן לפעמים אין מברכין עליהם בפה״ע אלא בפה״א. ב״י בשם הרשב״א. מ״א ס״ק ל״ה א״ר אות כ״א. מיהו י״א דמברכין עליהם בפה״ע כמ״ש בטור וב״י וע״כ אם בדיעבד בירך בפה״ע יצא:

קיג קיג) שם. כשהם רטובים בפה״א. וה״ה בעץ שקורין לאקרי״ץ. עט״ז אות ו׳. ואם כוסס הלאקרי״ץ או הצמרינ״ד ומבליע רק הטעם ופולט נראה דמברכין רק שהכל. ח״א כלל נ״א אות ט״ו. ועיין לעיל אות ס״ג:

קיד קיד) שם הגה. ואם הוא מסופק וכו׳. היינו אחר שלמד אבל מי שלא למד לא יאכל עד שילך אצל חכם ללמדו ברכות. כ״ה בגמ׳ ברכות ל״ה ע״א. מ״א ס״ק ל״ו. סו״ב אות י״ב. ר״ז אות כ״ד:

קטו קטו) שם בהגה. ואם הוא מסופק וכו׳. ומ״מ אם הוא דבר שיכול לפוטרו תוך הסעודה עדיף טפי דאז אין ספק כלל כמ״ש סי׳ קס״ח. סו״ב שם. ר״ז שם. שע״ת אות כ״ח:

קטז קטז) שם בהגה ואם הוא מסופק וכו׳ בפה״א שהאדמה כולל ג״כ פה״ע כמ״ש לקמן רס״י ר״ו:

קיז קיז) שם בהגה. מברך שהכל. והא דאמרינן בגמ׳ (ברכות ל״ה ע״א) כל הנהנה מן העוה״ז בלא ברכה מעל כתב הר׳ יונה שאפילו לא ידע אלא ברכת שהכל יצא בה מידי מעילה יעו״ש. והביאו שע״ת אות כ״ח:

קיח קיח) איתא בתנא דב״א סא״ז פט״ז עיר שאין בה כל מיני פירות אין ת״ח רשאי לישב בתוכה שכל מיני פירות מאירין את העינים ע״כ. וגם שהן מרגילות לשון תורה כדאיתא במדרש רות על פסוק ויאכל בעז וכו׳ ויטב לבו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהיא מרגלת לשון תורה יעו״ש. ור״ל שאכל פירות שהן מתיקות. יפ״ל ח״ב בקו״א אות א׳:

סימן רג

א) [סעיף א'] **על פירות הארץ מברך בפה"א.** והא דלא מברך בורא פרי הארץ כמו ברכת הלחם עיין הטעם בדברינו לעיל סימן קס"ז אות כ"ד. והברכ"י בשיו"ב אות ב' כתב שכיונו שתתברך האדמה ויומשך לה שפע ע"י הברכה לתקן קללת ארורה האדמה. וכתב עוד ששמע שיש נ"ה פירות אדמה ולזה תקנו בורא פרי אדמה גי' נ"ה עכ"ל. ובשה"מ פ' עקב כתב דהנה נתבאר בברכת המים שהיא שהכל נהיה בדברו כי היסוד נקרא כל ומשפיע למטה באמצעות המלכות הנקרא דברו והנה ע"ד זה תכוין בכל ברכות הנהנין והמשל בזה בפה"ע תכוין כי בורא פרי הוא היסוד והעץ הוא במלכות ועד"ז בפה"ג וכיוצא בכל ברכת הנהנין עכ"ל נמצא כי כן הוא בברכת בפה"א כי בורא פרי הוא היסוד והאדמה הוא במלכות. ונראה שזה נרמז בתיבת האדמה כי ידוע שהמלכות היא בחי' ה' משום שהיא נרמזת בה' אחרונה של שם הוי"ה וגם היא בחי' שם ב"ן שהוא שם הוי"ה במילוי ההי"ן כידוע ואדמ"ה ע"ה וכולל דכולל גי' ב"ן. וע"כ תיקנו לברך בורא פרי האדמ"ה לרמוז אל בחי' המלכות שהיא ה' אדמ"ה ר"ל שהיא בחי' ה' וגם אדמ"ה גי' שם ב"ן. וע"כ צריך ליזהר להוציא היטב הה"א של האדמה במבטא:

ב ב) **שם. בפה"א. על הבדינגא"ן בפה"א.** רבינו אברהם בן הרמב"ם בחידושים שבראש מעשה רוקח. וכ"כ מרן ז"ל בב"י משם תשו' הגאונים. וממילא רווחא דאין להחמיר בבדינגא"ן משום ערלה. ואף שיש לדחות כבר כתבנו ביו"ד סי' רצ"ד אות ד' דקדישי עליונין האר"י זצ"ל ומהרח"ו אינהו אכלו מנייהו יעו"ש. ברכ"י אות א' ואע"ג דהרדב"ז סי' רצ"ו כתב לברך בפה"ע והביאו שכנה"ג בהגה"ט אות א' אנן ק"ל כדברי האומר בפה"א משום סב"ל ועיד כיון דקדישי עליונין לא חיישי לערלה א"כ גם הם מסכימין שאינו אילן וברכתו פה"א וע"כ הכי נקטינן וכן עמא דבר וה"ד במבושל אבל אם אוכלו חי אין לברך רק שהכל כמ"ש לקמן רס"י ר"ה יעו"ש. ועוד. עיין לקמן אות י"ג:

ג ג) **אמרו** בירושלמי אדם נוטל פיטמא מאבטיח ופיטמא מתפוח ומתאחין ונעשין כלאים כלומר ונעשה פרי מעורב מאבטיח ותפוח. ונראה דמברך בפה"א אבל אם גזעו מחליף הוא אילן גמור. הרדב"ז בביאורו להרמב"ם סוף פ"א דכלאים. ברכ"י בשיו"ב אות א':

ד ד) [סעיף ב'] **על תותים הגדלים בסנה בפה"א.** זהו סברת הר' יוסף שכתב הטור אבל בשם הר' יצחק כתב הטור דמברכין עליהם בפה"ע וכתב שכן היה נוהג אביו הרא"ש ז"ל יעו"ש. וכתב הב"ח דעכשיו נהגו ע"פ הש"ע לברך בפה"א וכן נכון והגין לאפוקי נפשין מספק ברכה יעו"ש וכ"כ הלביש דכן נוהגין. וכ"כ האחרונים. ועיין לקמן אות ז':

ה ה) **שם. על תותים וכו'.** שקורין מוי"ל בע"ר ומאלינ"ש אבל יש בקצת מדינות מיני מוי"ל בע"ר שהן גדילין באילן ואז מברכין עליהם בפה"ע. א"ח. א"ר אות א':

ו ו) **שם הגה. דלא מיקרי עץ וכו'.** עיין באה"ג שכתב שהגהת רמ"א שייך אחר סעיף ג' ונמשך אחריו המאמ"ר ולא עיינו בטור שכתוב בהדיא זה על התותים בעצמם יעו"ש. וכ"כ בס' מאורי אור בחלק באר שבע דף מ"א דשפיר מקומו בסעיף ב' יעו"ש:

ז ז) **שם בהגה. דלא מיקרי עץ וכו'.** וסי' לידע איזה פרי עץ ואיזה פרי האדמה כל אילן שנושרין הפירות ונשאר הגזע ושרשיו קיימין בקרקע וחוזר משנה לשנה ועושה ענפים ועלין ופרי או עלין ופרי ולא ענפים זהו הנקרא פרי העץ. אבל כל דבר שאין שרשיו נשארין בקרקע וצריכין לזורעו בכל שנה ושנה נקרא פרי האדמה. ויש מינין כשנושרין הפרי נשאר הגזע והשרשין בקרקע ובחורף יבש וכלה גם הגזע ונשארו השרשין בקרקע ולשנה האחרת חוזר השורש ומוציא גזע חדש וגם חוזר וצומח בו הפרי כגון התותים הגדלים בסנה י"א שמברכין בפה"ע כיון שגזעו נשאר ימים רבים אחרי נשירת הפירות וגם שרשיו מתקיימין וא"צ לזרעו בכל שנה ושנה. וי"א כיון דהגזע כלה בכל שנה ולא נשארו אלא השרשין אע"ג שחוזר וגדל מאליו וא"צ לזרעו בכל שנה הוי פה"א ומברכין עליו בפה"א. טור וב"י ולבוש. וכבר כתבנו לעיל אות ד' דכן היא דעת מרן ז"ל והאחרונים כס' שנייה לברך עליו בפה"א אלא רק בדיעבד אם בירך בפה"ע יצא משום דאיכא דסברי הכי וק"ל סב"ל:

ח ח) **שם בהגה.** כיון דכלה עליו וכו'. וא"כ ה"ה בפרי שקורין ברוימבע"ר ופרי אדום שקורין ערפר"ט מברך בפה"א. וכ"כ בברכות מהר"ם וכן נוהגין. ב"ח. והאגודה כתב ברוימבער"ן וערפר"ט יברך בפה"ע שכן הענף מתקיים ימים הרבה וכי שקל פרי הדר אתו מאותו ענף עצמו עכ"ל וכן עיקר וכ"כ פסקי התי' בברכות פ"ו. וכן אותם שקורין בפולי"ן יגידע"ס השחורים אבל האדומים גדלים בעשבים ומברכין בפה"א. ואותן אדומים הנמצאים בתמוז וגם יש מין הנמצאים בחורף ואין בהם אלא שרף בעלמא כנוס בתוך החרצנים ומוצצין אותן וזורקין אותן א"כ ראוי לברך שהכל כמ"ש סי' ר"ב סעיף ח' וסעיף ט"ו. ואף שיש בולעין אותן עם הקלי' והגרעין מ"מ עינינו רואות שהקלי' וגרעין אינם ראוים לאכילה כלל א"כ אין לברך אלא על המשקה שבתוכו. מ"א סק"א. א"ר אות א'. י"א בהגב"י. ומיהו מ"ש המ"א על פירות המוצצין שמברכין שהכל כתב עליו בנ"א כלל נ"א אות ו' אפשר שכוונתו

על מין יאגידע״ש שהאוכל אינו ראוי לכלום רק למצוץ אבל היאגדע״ש שקורין ברוישניצע״ש וזאריבינ״ש וכדומה לו פשוט דמברכין פה״א וכן נוהגין העולם יעו״ש. וכן על מ״ש המ״א שעל יאגידע״ש השחורים פה״ע כתב ח״א שם אות ט׳ דהעולם נוהגין לברך פה״א דלא חשיבי כ״כ פרי יעו״ש:

ט ט) ואותם שקורין קאלינע״ס יברך על פרי אחר תחלה פה״ע וגם על מים שהכל ויאכל אותם. א״א אות א׳. שע״ת אות א׳:

י י) על הקלאויינה שאין שרשיו שממעל לקרקע כלין לגמרי אלא הם עומדין משנה לשנה מברכין עליו בורא עצי בשמים ועל המרוקח בדבש פה״ע לכ״ע. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳:

יא יא) על שושן הנקרא בערבי בהא״ר כתב בית יהודה ח״א סי׳ ס״ב בשם מורו שהמנהג נתפשט לברך עשבי כדין תותים הגדלים בסנה דכל שמוציא עליו משרשיו ולא מענפיו אינו עץ יעו״ש. והביאו י״א מ״ב בהגה״ט אות א׳:

יב יב) על ריח הפרחים הנקראים נרגיס בלשון ערבי מברכין עשבי בשמים. וכן הלירייו״ש וסנבול ולא כמו שנוהגין לברך עצי בשמים. מגן שאול סי׳ נ״ד נ״ה נ״ו. י״א שם בהגב״י אות ג׳. ועיין לקמן סי׳ רט״ז סעיף ט׳:

יג יג) [סעיף ג׳] על המוזני״ש וכו׳. והטעם כתב ב״י בשם תשו׳ הגאונים דהני מוז״י כיון דכלו עציו לגמרי והדר פארי משרשיו מברכין עליו בפה״א עכ״ל. וכתב עוד בשם תשו׳ הנז׳ דמהאי טעמא ברצנאן (והוא מה שקורין בערבי בדינגא״ן) ושהדנ״ג ושומשמי מברכין עלייהו בפה״א עכ״ל. וכן על מין פרי שגדל בערי הנדייא שקורין אותו פאפייא וזהוא גדל כמו הבידנגא״ן מברכין עליו בפה״א ואין בו משום ערלה. רב פעלים ח״ב סימן ל׳ יעו״ש. ועיין לעיל אות ב׳:

יד יד) שם מברך בפה״א וכו׳ וכן על פרי המצוי באיטליא הנקרא פראבלא״ס אין ספק שמברך בפה״א וכן נהגו באיטליא. מחב״ר אות ב׳ ועי״ש שכתב על דברי המאמ״ר אות ג׳ שהאריך בחנם יעו״ש:

טו טו) [סעיף ד׳] על פירות שמוציאין אילני סרק שהכל. והטעם כתב ב״י בשם שה״ל משום דלא חשיבי לברך עליהם בפה״ע. והביאו מ״א סק״ב. וכתב אבל דבר שטוב לאכילה פרי גמור הוא ואעפ״י שגדל על אילני סרק. וכ״כ הט״ז סק״א יעו״ש. וכ״כ בשה״מ פ׳ עקב וז״ל עשבי דדברא כתבו הפו׳ האחרונים שכיון שלא נזרעו בידי אדם יברך עליהם שהכל. ומורי זלה״ה לא היה חושש לסברא זו ואף אם הם מדבריות אם היו פה״ע היה מברך עליהם בפה״ע ואם הם עשבים היה מברך בפה״א עכ״ל. והביאו הברכ״י אות ב׳ וכתב וכן עמא דבר. שע״ת אות ב׳ ועיין לקמן סימן ר״ד אות טו״ב:

טז טז) ובענין תפוחי יער אומרים עובדי אדמה שיש שני מינים אחד טוב למאכל ומברכין עליו בפה״ע ואחד נקרא קוואסניצע״ס ואינם נאכלין רק ע״י כבישה מברכין שהכל. שו״ת נאות דשא סימן י״ב יעו״ש. ועיין בתשו׳ משיבת נפש סימן ו׳ שכתב דהיינו דוקא שאינם נזרעים מחמת העדר חשיבותן אבל אם הפרי הוא טוב רק שאין דרך לניטען מברכין ברכה הראוי להם יעו״ש:

יז טוב) הפרי של אילני סרק הנקרא בלו״ט נראה שמברך עליהם בפה״ע משום שהם חשובים וראוים לאכילה. נו״ש סי׳ רס״ט אות ו׳ והיינו לאחר צלייתן אבל קודם אין לברך כ״א שהכל משום כשהם מבושלים הם יותר טובים מחיים כידוע. ועיין לקמן רס״י ר״ה:

יח חי) [סעיף ה׳] בני אסא. פי׳ ענבים הגדלין בהדס. ט״ז סק״א:

יט יט) שם. אינו מברך אלא שהכל. דתניא ד׳ מינים שבלולב שנים עושים פירות ושנים אינם עושים פירות וכיון דאמרינן אינם עושים פירות הדס וערבה אינם עושים פירות שמע מינה דפירות בני אסא לאו פירות נינהו. ב״י בשם תשו׳ הגאונים. ט״ז שם. ועיין א״א אות ב׳:

כ כ) [סעיף ו׳] על זנגביל שמרקחין וכו׳. וה״ה כשצולין זנגביל ואוכלין אותו לרפואה או ציטוו״ר מברך פה״א כיון דחזי לאכילה ע״י כך ואפשר דציטוו״ר מברך שהכל דכיון דעביד לטעמיה נחתי חד דרגא. ועל פלפלין שמרקחין אותן מברכין פה״א. מ״א סק״ד. י״א בהגב״י:

כא כא) שם. על זנגביל שמרקחין וכו׳. וזהו מירי בחתיכות גדולות שמטגנין בדבש אבל אם הוא כתוש ושחוק בענין שהפסיד צורתו העצמית ברכתו שהכל כברכת הדבש. של״ה בשער האותיות כלל ו׳ דף צ״ה ע״א. שע״ת אות ג׳. יעיין לעיל סי׳ ר״ב ססע״י ז׳ בהגה ובדברינו לשם אות ז״ן ודוק:

כב כב) שם. בפה״א. דכיון דקודם ריקוח נמי היו מברכין עליו פה״א אחר הריקות לא נשתנית ברכתו. ב״י. עו״ת אות ג׳:

כג כג) שם ונראה דה״ה אם מרקחים אותו יבש וכו׳ ואע״ג דלעיל סימן ר״ב סעיף י״ד פסק באגוז רך שאין מברכין אלא שהכל משום דאינו ראוי לאכילה בלא דבש וזנגבילא ג״כ אין ראוי לאכילה בלא דבש אפשר לחלק דהתם אין זה עיקר הפרי אבל הזנגביל הוא עיקר הפרי. עו״ת שם. והא״ר אות

ג׳ תירץ כיון דזנגביל מברכין עליו פה״א ברטיבתא לכך מברכין פה״א אף ביובש כשנתרקחו עכ״ד. ור״ל כיון דנתרקחו חוזר לברכתו ראשונה. וכ״כ המאמ״ר אות ו׳ ועו״ש שכתב לתרץ קושיית הפר״ח שמצדד לברך שהכל יעו״ש. וכ״כ האחרונים לברך פה״א:

כד **כד) שם מרקחים אותו יבש וכו׳** כתב הב״ח דאותו זנגבילא יבישתא שנתרקח אסור לאוכלו משום בשולי עכו״ם כיון שאינו נאכל כמו שהוא חי יעו״ש וכ״כ רש״י ביומא דף פ״א ע״ב. וכ״כ הל״ח פכ״ה והזנגביל שמביאים מהירידים נעשה ע״י כבישה ושרי ע״כ. והב״ד המ״א סק״ד וכתב אבל דעת הטור והתו׳ משמע דשרי וכ״כ תר״י אבל לענין בשולי כותים אין חילוק דהא היבש ג״כ נאכל כמות שהוא חי עם לחם ומלח וכו׳ וכ״ה בת״ח כלל ס״א וכ״כ בהגה סוף או״ה דאפילו זנגביל ופלפלין יבשין שבשלי כותי שרי עכ״ד. והביאו א״ר אות ג׳. וכתב כיון דבשולי כותים דרבנן יש להקל. וכ״פ ח״א כלל נ״ג אות ט׳:

כה **כה) ואותן** אגוזים גדולים שמרקחין עם קליפתן המרה וגרעינין שלהם אסורין משום בישולי כותים דאין נאכלין חיים ועולין על שולחן מלכים. ט״ז ביו״ד סימן קי״ג ס״ק י״ד. א״ר אות ג׳:

כו **כו) שם. ומברך עליו בפה״א.** נראה דמרקחת קרי״ן מברכין עליו בפה״א. ואע״ג דאינו ראוי לאכילה קודם הריקוח כ״א ע״י תערובת חומץ מ״מ כיון דנטעי הפרי בשביל כך דומה ממש להא דזנגבילה יבישה. עו״ת אות ד׳ אבל הא״ר אות ב׳ חולק וכתב דמברכין עליו שהכל יעו״ש. שע״ת אות ג׳:

כז **כז) [סעיף ז׳] בשמים שחוקים וכו׳** וכגון שאין שחוקים לגמרי אלא עדיין נשאר צורתן עליהן אבל אם הם שחוקים לגמרי ונפסדה צורתן אין לברך רק שהכל כמ״ש לעיל אות כ״א יעו״ש. והגם דיש שכתבו דדבר שדרכו בכך אפילו נפסדה צורתו מברך ברכה הראויה לו המנהג שאין לחלק אלא כל שנפסדה צורתו מברכין שהכל וכמ״ש לקמן סימן ר״ד אות ד״ן יעו״ש. וה״ד לכתחלה אבל בדיעבד אם בירך עליהם ברכה הראויה להם יצא. כמ״ש לקמן סימן ר״ו אות ג׳ יעו״ש:

כח **כח) אפונים** קלוים שברכתן בפה״א שכתשן במכתשת הדק היטב עד שנעשה כקמח ועירבו בצוקאר״ו מברכין עליו שהכל. בית יהודה ח״ב סימן צ״א:

כט **כט) שם ומעורבים עם סוקר וכו׳.** ואפילו אם הסוקר הרבה על הבשמים בשמים עיקר. ט״ז סק״ב. מש״ז אות ב׳. ונראה דהיינו אם נרגש טעם הבשמים יותר מהסוקר אבל אם אין נרגש רק טעם הסוקר אין לברך רק שהכל:

ל **ל) שם הבשמים עיקר וכו׳.** בד״א במיני בשמים ותבלין שדרכן להאכל ע״י טיגון בדבש או בתערובת סיקר או דבר אחר בענין שהם חשובים עיקר אבל מיני בשמים ותבלין שאין דרכן להאכל אלא שמתבלין בהם התבשיל אף אם תקנו והכשירו לאכילה כמו שהוא אין מברכין עליו אלא שהכל כיון שאין נוטעין אותו ע״ד לאוכלו כלל. ר״ז אות ו׳:

לא **לא) [סעיף ח׳] צונין מברך עליו בפה״א.** ואעפ״י שאם מניחין אותו בארץ סופו להקשות מ״מ כיון שזורעין אותו אדעתא לאוכלו כשהוא רך מברך פה״א מ״א סק״ה. ואם נתקשה אין מברכין עליו כלל דעץ בעלמא הוא. עו״ת אות ד׳. והיינו אם נתקשה לגמרי שאין ראוי לאכילה כלל אבל אם עדיין ראוי לאכילה יש לברך שהכל:

לב **לב) שם צינון מברך עליו פה״א.** ואותם שרוקחים קליפה העבה של צינין בדבש למ״ד על צנון מרוקח פה״א ה״ה קליפתו ול״ד לקליפת מראנצי״ן דקליפה העבה של צנון הוא המשובח שבו וזה פשוט. מש״ז אות ג׳ ונראה דמ״מ אם מרקח צנון שנתקשה הרבה אין לברך רק שהכל שע״ת אות ד׳:

סימן רד

א **א) [סעיף א׳] על דבר שאין גדולו מן הארץ וכו׳** האוכל חלמון ביצה כמות שהוא חי לצחצח הקול יברך כיון שהוא מזונו ואף שאינו נהנה בטעם אכילתו. אבל אם בירך על שקר בחושבו שהוא מתוק ונמצא מר אינו מועיל אם אוכלו שלא תהיה ברכתו לבטלה דאין נהנה. מחב״ר אות א׳ שע״ת אות י״ז ולענין ברכה אחרונה של חלמון כבר כתבתי בתשו׳ סבה״ק באר מים חיים דדינו כאכילה ושיעורו בכזית אבל בחלבון יש להסתפק אם שיעורו בכזית כאוכל או כרביעית כמשקה וע״כ כתבנו שם דיש לאכול פחות מכזית כדי שלא יתחייב בברכה אחרונה או ישתה שיעור רביעית בפעם אחת ויברך ברכה אחרונה ואם אכל שיעור כזית חלמון עם החלבון יש לאכול או לשתות דבר שברכתו אחרונה בנ״ר ויכוין לפוטרם יעו״ש:

ב ב) **שם. חלב גבינה.** ואם בירך על גבינה בפה״א לא יצא הלק״ט ח״א סי׳ רל״ח. ומיהו עיין במס׳ עירובין דף כ״ז ע״ב דחשיב הכל גדולי קרקע חוץ ממים ומלח ודגים וכתב הרמב״ם פ״ז מה׳ מעשר שני דין ה׳ דה״ה הדבש והביצים והחלב הרי הם בכלל גדולי קרקע דגדולי גדוליה נינהו יעו״ש. וגם על כמהים ופטריות אמרו במס׳ ברכות דף מ׳ ע״ב דגדולי קרקע נינהו ופסקו בש״ע יוד סי׳ רי״ז סעי׳ כ״ג ועו״ש וע״כ נראה כיון דגדולי קרקע נינהו בדיעבד אם בירך בורא פה״א יצא. וכן אם בירך מיני מזונות על כל דבר יצא דבלשון תורה הכל נקרא מזון חוץ ממים ומלח. ח״א כלל נ״ח אות ג׳ ובנ״א שם. בן א״ח פ׳ בלק אות י״ג:

ג ג) **שם. ונתקלקל.** והיינו דוקא בנתקלקל קצת דאילו בנתקלקל לגמרי כיון דלא חזי לאכילה אין מברכין עליו. ב״י ט״ז סק״ב. מ״א סק״א. וה״ה פת שעיפשה עדיין ראוי׳ קצת. א״א אות א׳ ח״א כלל מ״ט אות ג:

ד ד) **שם. ונובלות שהם תמרים וכו׳.** וב״ח פסק דה״ה אם נפלו מן האילן קודם גמר בישולן מ״א סק״ב ועיין לעיל אות ס״ה וס״ו:

ה ה) **שם. ועל הגובאי.** הוא מין חגב טהור רש״י ברכות מ׳ ע״ב. דרישה אות ה׳:

ו ו) **שם. ועל המלח ועל מי המלח.** וכגון שזה המלח ראוי לאכילה קצת שאינו מר ועפוץ ביותר וכן במי המלח כגון שנתן לתוכו מים הרבה בענין שראוי לשתיה דאי לאו הכי אין לברך עליו כלל:

ז ז) **שם. ועל המרק.** הוא מרק של בשר דבמרק של פירות איכא פלוגתא כמ״ש לעיל סי׳ ר״ב סעי׳ יו״ד. ל״ח פ׳ כ״מ אות נ״ב. מ״א סק״ג. והשותה מרק עם מי לימוני״ס לרפואה שהכל. ואם עירב במרק מידי שאוכלו בדרך הנאתו לרפואה אף שהוא מועט והרוב מרק אותו דבר עיקר ומברך עליו ברכה הראויה לו ופוטר המרק שהיא טפלה. ברכ״י בשיו״ב אות א׳. שע״ת אות י״ז:

ח ח) **שם. ועל כמהין ופטריות.** כמהין נקראים אותן שנבראים תחת הקרקע ונבראין משומן הארץ. ופטריות הן מין אחר שגדלין לפעמים בעצים. ר׳ יונה דרישה אות ח׳. א״ר אות ב׳. א״א אות ד׳. ובארץ בבל אין נוהגין לאכול פטריות ושמעתי הטעם מפני שיש בהם תולעים וע״כ במקום שאוכלים אותם צריך לחקור עליהם שמא יש בהם תולעים:

ט ט) **שם. ועל קורא.** והוא הנתוסף בענפי הדקל ובשנה הראשונה הוא רך וראוי לאכילה ואח״כ מתקשה כעץ. טור. והטעם כתב ב״י משום דכיון דעיקר נטיעת הדקל אינו אלא מפני התמרים לא חשיב קורא פרי והלכך אינו מברך אלא שהכל:

י י) **ונראה** דבשרביטין של קטנית שקורין ערבי״ס שוטי״ן יש חילוק דאותן שהן נזרעים בגנות ע״מ לאוכלן חיין בשרביטיהן יש לברך פה״א אפי׳ על השרביטין דע״מ כן נזרעו אבל אותם שזורעים בשדות להניח עד שיתקשו ויבשלו אותם אין לברך עליהם פה״א אפילו כשעוקרין אותם כשהם רטובים אלא שהכל עד אחר בישולם. ט״ז סק״ד. א״ר אות ב׳. סו״ב אות א׳. מיהו בתשו׳ פנים מאירות סי׳ פ״ה כתב דאין לחלק ועל כולם מברך פה״א יעו״ש. והביאו י״א בהגה״ט. וכ״כ באה״ע אבל על השרביטין כתב לברך שהכל משום דלאו עיקר פרי נינהו רק אם בירך פה״א על הקטניות א״צ לחזור ולברך על השרביטין שהכל יעו״ש ועיין שע״ת אות ה׳ שכתב דהגם שהיא״ף יישב דברי הט״ז מ״מ עמא דבר כהפמ״א ואה״ע שאין מחלקין. ואותן שרביטין שקורין צוקע״ר ארבי״ס שהרבה כוססין השרביטין עם הקטניות ביחד נראה דכ״ע מודו יעו״ש:

יא יא) **שם. ועל שקדים מתוקים וכו׳.** והטעם מפני כשהם רכים אוכלים קליפתן החיצונה ולא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהן רכים כ״א לאכול הגרעינים שלהם כשיתבשלו הלכך מברך עלייהו שהכל. ב״י בשם הרשב״א. ט״ז סק״ה. מ״א סק״י. ועיין לעיל סי׳ ר״ב סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם אות מ״ט:

יב יב) **שם. ועל חזיז וכו׳.** תבואה שלא הביאה שליש. ומשום דלא גמר פירא מברכין שהכל דנחית חד דרגא. וא״כ ה״ה לכל פרי האדמה דלא גמר פרי שהכל. מ״א סק״ז. אבל פה״ע חשוב הוא ומשיוציא פרי מברכין עליו פה״ע. א״א אות ז׳. והיינו כגון שאינו מר ועפוץ וגם נאכל בלא דחק כמ״ש לעיל סי׳ ר״ב סעיף ב׳ ובדברינו לשם אות ל״ד יעו״ש:

יג יג) **שם ועל חזיז וכו׳** ודוקא חזיז הגדל בדברא אבל הגדל בגינה מברך עליו פה״א. תו׳ עירובין כ״ח ע״ב ד״ה והאי. עט״ז אות ג׳:

יד יד) **שם ועל קרא חיה.** אבל כשהיא מבושלת מברך פה״א כמ״ש לקמן רסי׳ ר״ה:

טו טו) **שם ועל קימחא דשערי.** וה״ה קימחא דחטי ואפי׳ קלוי מברך שהכל ולאחריו בנ״ר כמ״ש לקמן סימן ר״ח סעיף ה׳ והטעם כתב מ״א סק״ח משום דאית ליה עלוייא אחרינא בפת ועדיין לא בא לכלל אכילתו יעו״ש. ועיין לקמן סימן ר״ח אות ל״ג:

טז טז) שם ועל מי שעורים וכו׳ יש שעושים ממנו עבה שיוצא ממשן של שעורים וע״ז מברכין במ״מ אע״ג דאינו אוכל השעורים ויש שעושים רך כמו מים שאין המים קולטין אלא ריח וטעם השעורים וקירורותו ובזה מברכין שהכל. הרדב״ז סימן תר״ך יעו״ש. ער״ה אות א׳ ועיין לקמן סימן ר״ח סעיף ו׳:

יז טוב) שם ועל עשבי דדברא וכו׳ והאר״י ז״ל היה מברך פה״א כמ״ש לעיל סימן ר״ג אות ט״ו. וכ״כ המ״א בזה הסימן סק״י. בן א״ח פ׳ מטות אות ז׳:

יח חי) שם ועל כמון וכסבר וכו׳ על הפרישי״ל נראה דמברך פה״א שהוא ממין כרפס. או אפשר דגם הפרישי״ל לטעמא עביד ולא לאכילה ומברך שהכל. מצאתי בהגה כ״י לאחד קדוש. ברכ״י אות א׳:

יט יט) שם ועל כמון וכסבר וכו׳ עיין ב״ח שכתב דדוקא ברטיבותא או מרקחו בדבש מברך שהכל אבל ביבשים אינו מברך כלים כמו פלפל וזנגביל יעו״ש אבל המ״א ס״ק י״א כתב דדוקא הנך דלא חזו לאכילה בעינייהו אין מברכין דהא האוכלן ביוה״כ פטור משא״כ בכמון וכסבר דמתוקין לחיך מברכין שהכל ואע״ג דלטעמא עבידי יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות ג׳ ומ״ש הא״ר אות ה׳ דנראה עיקר כהב״ח כתב עליו המאמ״ר שם דאין דבריו נראין יעו״ש. וכ״נ דעת ה״ב אות ז׳ ור״ז אות ד׳:

כ כ) שם ועל החומץ וכו׳ ואעפ״י שעיקר כונתו לאכילת החומץ כגון שהשינים כואבין לו אפ״ה מברך שהכל דברכת החומץ שהכל. מ״א ס״ק י״ב:

כא כא) שם מברך שהכל. כתב מ״א ס״ק י״ד בשם חכמת מנוח שי״ל שהכל נהיה בסגו״ל תחת היו״ד שהוא לשון בינוני ולא בקמ״ץ שהוא לשון עבר יעו״ש וכ״כ בסימן קס״ז סק״ח בשם הנז׳ אלא שדעתו נראה שצ״ל בקמ״ץ יעו״ש וכ״כ הריא״ז שצ״ל בקמץ היו״ד ולא בסיגל והב״ד השה״ג בס״פ כ״מ יעו״ש וכ״כ הברכ״י בסימן זה אות ב׳ יש מי שכתב שצ״ל נהיה בסגו״ל תחת היו״ד ואינו מחוור אלא העיקר כמנהג העולם וכ״כ בשאלת יעבץ סימן ק״ד וסימן ק״ה עכ״ד והביאו השע״ת אות כ׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז אות ח״י דצ״ל היו״ד בקמ״ץ. וכ״כ קיצור ש״ע סימן נ״ב אות ב׳. ועיין לעיל סימן ר״ב אות ה׳:

כב כב) [סעיף ב׳] על החומץ לבדו אינו מברך וכו׳. דוקא בחומץ חזק שמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ וכמ״ש ביו״ד סי׳ קכ״ג סעי׳ ו׳ אבל בחומץ שאינו חזק כ״כ ודאי אית ליה הנאה מיני׳ ובעי ברוכי כמ״ש סעי׳ ד׳. מ״א ס״ק י״ג. ר״ז אות ב׳. וכ״פ השע״ת אות יו״ד. ודלא כהא״ר אות ט׳ יעו״ש. וכ״פ החס״ל אות ב׳. קיצור ש״ע סי׳ נ״ב אות י״ג. בן א״ח פ׳ מטות אות ח׳:

כג כג) שם. אינו מברך וכו׳. ואפילו שותה הרבה אינו מברך כדפ׳ הרמב״ם וכן העלה הרב ראשון לציון בשיטתו דף ל״ה יעוש״ב. ער״ה אות ג׳. אבל הר׳ יונה כתב לברך על חומץ לבדו. ולכן נראה שלא לשתות חומץ לבדו משום ספק ברכה. עו״ת אות ד׳. א״ר אות ו׳. ועיין סי׳ תרי״ב ב״י וב״ח:

כד כד) שם. מפני שהוא מזיקו. וכן אם אוכל נאראנג״ש או לימוני״ש אין מברך עליהם כלל משום דמזיקי אבל אם אכלן עם סוקא״ר מברך עליהם שהכל. מהריק״ש. מיהו הלק״ט ח״א סי׳ צ״ג לחלק יצא דעל הנארנג״ש יש לברך ברכתם אבל על הלימוני״ש שהוא חמוץ הרבה אין לברך אבל הרב המני״ח שם כתב דעל שניהם אם שתה אותם בפ״ע אין מברך כלום דמזקי רק אם שתה אותם ע״י תערובת צוק״ר וכיוצא יברך שהכל ואם הם מתוקים מברך בפ״ע משום דנטעי להו אדעתא דהכי יעו״ש. והב״ד י״א בהגה״ט. וכ״פ הבי״מ אות א׳ כדברי מהריק״ש. ונראה דבזה הולכין כפי המקומות דאם הם חמוצין ביותר דאין נאכלין אפי׳ ע״י הדחק אין לברך עליהם כלל ואם נאכלין ע״י הדחק יש לברך שהכל ואם הם מתוקים פה״ע כמ״ש לעיל סי׳ ר״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם אות ל״ד יעו״ש:

כה כה) [סעיף ג׳] ריחיה חלא וכו׳. אבל ריחיה חמרא וטעמיה חלא שהכל. טור וב״ד וכ״כ האחרונים. וסימניך זיל בתר טעמא. דרישה אות א׳:

כו כו) [סעיף ד׳] וכל שבני אדם נמנעים לשתותו וכו׳. היינו שלא נעשה עדיין חומץ גמור. לבוש. ועיין בטור וב״י יו״ד סי׳ קכ״ג שכתבו בשם ר״ת שאין אנו בקיאין בטיב חומץ כי יש שקצת קורין אותו חומץ וקצת שותין אותו ומקדשין עליו. והביאו מ״א ס״ק י״ד וכתב ולכן מספק ישתה יין ויפטר מברכה ראשונה ואחרונה עכ״ד. וכ״כ ח״א כלל נ״ה. אות א׳:

כז כז) שם. נמנעים לשתותו וכו׳. ואע״ג דמשום דאין אנו בקיאים בשיעור חזקו מתי קרוי חומץ אסור בו מגע כותי לענין ברכה כיון דבני אדם נמנעים לשתות ממנו מחמת חומצו קרוי חומץ ואין מברכין עליו פה״ג. ב״י בשם שה״נ:

כח כח) שם הגה. אלא שהכל. ואם טעה ובירך פה״ג יצא. חס״ל אות ג׳. בן א״ח פ׳ מטות אות ט׳:

כט כט) [סעיף ה׳] שמרי יין וכו׳ ומיירי דלא רמי בהו מייא. ב״י. לבוש. ט״ז סק״י:

ל **ל) שם. ואם מצא פחות וכו'.** לרשב"א אף בפחות מד' כל שהוא יותר מתלתא ופלגא ראוי לברך פה"ג ולר"ן ארבעה דוקא וא"כ ספק ברכות להקל ומברך שהכל אבל לענין ברכה אחרונה יש לשתות כוס יין ולפטרו. הגרע"א. פת"ע אות י"ט. ואם א"א לו בכוס יין יש לברך אחריו בנ"ר כמ"ש לעיל סי' ר"ב אות ע"ט יעו"ש:

לא **לא) שם. ונראה שמשערין וכו'.** כלומר שמשערין לפי מה שנוהגין שם למזוג אם המזיגה מדה יין במדה מים בשוה אין מברכין אלא אם נתן מדה אחת ומצא שתים אבל ביותר ממה שנוהגין אין מברכין ואם נוהגים למזוג יותר מחד תלת ודאי דאין מברכין עליו שהרי גם בימות הראשונים שהיו היינות חזקים לא היה שכיח חמרא דדרי יותר מחד תלת מיא ומכ"ש עכשיו וע"כ אין לברך עליו פה"ג. עו"ת אות ז'. ומ"ש מור"ם ז"ל בהגה בשם האגור ובלבד שלא יהא היין אחד משה במים וכו' כתב עליו שם העו"ת היינו משום דלא ס"ל הא דכתב המחבר שמשערין לפי מה שנוהגין למזוג אלא ס"ל דכל שעדיין נרגש טעם היין היטב מברכין עליו פה"ג אטפ"י שנוהגין למוזגו בפחות אבל לדעת המחבר פשיטא שאין מברכין כשהיין הוא רק חלק ששית שלא מצינו מזיגה כזאת גם בימים קדמונים כ"א על חד תלת. וגם לדעת האגור צ"ל דבעי ג"כ שנוהגים בכך לשתות עד"ז אבל בלאו הכי אין מברכין עליו פה"ג יעו"ש:

לב **לב) וכתב** עו"ש העו"ת נראה דעכשיו שאין נוהגין כלל למזוג היין במים כי היינות שלנו רפויים מאד אם נתערב מעט מים בו אפי' המים שנתערב בו הוא פחות מהיין אפ"ה אין מברכין עליו פה"ג ומיהו למעשה צ"ע עכ"ל. והביאו א"ר אות יו"ד וכתב ונראה דלהכי השמיט הלבוש דברי רמ"א ז"ל. והא"א או' ט"ז כתב דביינות שלנו שאינם חזקים כל שיש רוב מים ראוי לברך שהכל עכ"ל. ומשמע הא אם המים כמו היין מדה כנגד מדה יש לברך פה"ג ונראה כי כן יש לזהר ואין למזוג יותר אפי' בשעת הדחק שאין לו כי אם מעט יין:

לג **לג) שם הגה ובלבד שלא יהא יין אחד משה וכו'** כתב הבכ"ש על מס' ב"ב דצ"ז דביין צמוקים צריך ליזהר שלא יתן כ"כ מים שיהו הצמוקים אחר שנתגדלו אחד משה במים שאז ודאי הוה ברכה לבטלה יעיין שם והביאו שע"ת בריש סי' זה'. ולפי מ"ש לעיל או' ל"א דהיינו דוקא לדברי מורם ז"ל אבל לדברי מרן ז"ל אפי' יותר מחד תלת לא יתן א"כ ה"ה בצמוקין לא יתן מים יותר מחד תלת. ולפי מ"ש באות הקודם דיינות שלנו רפויים ואין ליתן יותר ממדה כנגד מדה א"כ ה"ה בצמוקים אין ליתן מים יותר מכנגד הצמוקים אחר שנתגדלו דכיון שהענבים נתכחשו ואין עושין יין חזק כ"ש הצמוקים ודוק ועיין לעיל סי' ר"ב או' פ"ה:

לד **לד) [סעיף ו'] והנ"מ כשנעצרו בקורה וכו'.** כלומר קודם שנתן עליהם מים נעצרו בקורה ויצא מהם כל היין אז דינם כשמרים. עו"ת אות ח' ח"א כלל נ"ה אות ב':

לה **לה) שם בהגה. ואין לברך פה"ג.** אלא שהכל. לבוש. מ"א ס"ק י"ז. א"ר אות י"א. ומ"ש הט"ז ס"ק י"א לברך פה"ע כתב עליו הא"ר שם דלא דק יעו"ש. וכן הסכים המאמ"ר אות ו' והשיג על הט"ז. וכ"פ מהרי"ע בס' לחם יהודה ח"א דכ"ה ע"א. נה"ש אות ד'. ר"ז אות י"ב:

לו **לו) ולענין** ברכה אחרונה כתב המ"א שם דיש להסתפק וישתה יין ויברך על הגפן ויאכל פרי מז' המינין ויברך על העץ ועל פה"ע דמי התאנים לא פטר להו יין דפרי נינהו לדעת הרא"ש לכן צריך לברך עה"ט. ואפשר דהתמד הזה דין שכר תאנים יש לו ומברך שהכל אפי' להרא"ש ונפטר בברכת היין יעו"ש. וכן הסכים הר"ז שם כסברה אחרונה וכתב דאם שתה שיעור ורוצה לצאת ידי ספק ישתה יין ויפטור להתמד הזה מברכה אחרונה משום דיין פוטר כל מיני משקין בין מברכה א' בין מברכה אחרונה כמ"ש סי' ר"ח סעי' ט"ז יעו"ש. ועיין א"א אות י"ז. וע"כ אם א"א לו לפוטרו גם ביין יש לברך בנ"ר כמ"ש לעיל סי' ר"ב אות ע"ט יעו"ש:

לז **לז) [סעיף ז'] השותה מים לצמאו וכו'.** וטוב לשפוך מן המים קודם שישתה כמ"ש לעיל סי' זק"ן אות יו"ד יעו"ש. ועוד עיין לעיל סי' ר"ב אות כ"ג מ"ש בענין כוונת ברכת המים יעו"ש:

לז) שם. מברך שהכל. ואם טעה וברך בנ"ר יצא י"ח מברכה ראשונה ואין לברך עוד לאחריו ברכה אחרונה. ברכ"י אות ג'. וכ"כ בספרו מחב"ר אות ב' ודחה דברי המאמ"ר יעו"ש. ומ"מ טוב להרהר ברכת שהכל בלבו קודם שישתה אם נזכר או בכל עת שלא גמר השתייה וכן לאחר שתייה יש להרהר בלבו ברכת בנ"ר. ועיין לעיל סי' קפ"ה אות ה' ודוק:

לח **לח) שם מברך שהכל ולאחריו בנ"ר וכתב בספר הלקוטים פ' עקב דק"ז ע"ד.** וז"ל בברכה ראשונה מפורש בה שהכל נהיה בדברו. בסוד על כל מוצא פי ה' יחיה האדם כי בדבר פי ה' הכל נעשה במעשה בראשית. כי כל דבר שהיה רוצה היה אומר יהיה כן ויהי כן וזה נקרא מוצא פי ה' והרוחניות של האמירה היה מתלבש בכל דבר ודבר ובכח זה הדיבור היו כל הברואים ובכח זה יחיה האדם והבהמה והצומח והדומם וזהו שתקנו בברכת הנהנין

שהכל נהיה בדברו כי ק״ל על הכל אם אמר שהכל יצא. כי היא ברכה כוללת ובכח זאת הברכה עולה כל הרוחניות והקדושה למעלה למקומה ויתוקנו מקלקולם בחטאו של אדה״ר. ובברכה האחרונה שהיא בנ״ר וכו׳ רומז המין האחר לתיקון נפשות המגולגלים בצומח אי בעל חי או במינים האחרים בכח הברכה האומרה בנ״ר מברואיו ובחסרונן צריכין להתגלגל באחד מאלו המינין איש לפי חטאו ולכן צריכין אנחנו בכח זאת הברכה להחיות בהם נפש כל חי אשר ברא והוא שם מגולגל ובכח הברכה שהיא בא בזה התיקון בודאי שברוך הוא חי העולמים שמפליא לעשות דבר גדול כזה עכ״ל:

לח) ובשה״מ פ׳ הנז׳ כתב וז״ל וטעם היות בברכה זו כללות כל הנבראים כמ״ש בנ״ר וחסרונן וכן על כל מה שבראת וכו׳ הטעם הוא כנודע כי מן המים שהם בחסד הם נבראים כל הנפשות בסוד אברהם איש החסד שנאמר בו ואת הנפש אשר עשו בחרן וגם שאר הנבראים נמשכין משם ובפרט כל ענין חסרונן של הנפשות שהוא מזונם אינם נבראים אלא מן המים המגדילין הצמחים והזרעים והתבואות ואפילו הבעל חי צריכין להם כי הם אוכלים הצמחים. ונמצא כי שורש הכל הם המים ולכן כולם נכללו בברכת המים עכ״ל ועיין עוד מ״ש לעיל סימן ר״ב אות כ״ג:

לח) נמצא פי׳ הברכה לדברי האר״י ז״ל כך הוא. בורא נפשות רבות. וחסרונן ר״ל אם נמצאו חסרון וצריך לבא בגלגול. על כל מה שבראת ר״ל ויתגלגלו בכל מה שבראת ואז עי״ז הברכה להחיות בהם נפש כל חי ר״ל שיתוקנו. ברוך חי העולמים שעושה פלא להחיות העולמים. ולפי׳ השני שכתב בשה״מ כך הוא. בנ״ר ממדת החסד. וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי ג״כ מהמים שהוא בחי׳ החסד. וע״כ צריכים אנו לשבחך ברוך חי העולמים:

לט טל) שם ולאחריו בנ״ר. ואם הטיל מים קודם שבירך בנ״ר יברך תחלה אשר יצר ואח״כ בנ״ר כמ״ש לעיל סימן ז׳ אות א׳ יעו״ש:

מ מ) שם ולאחריו בנ״ר. ובענין שתיית הקאו״י אם שתה כדי רביעית כתב הפר״ח בשו״ת מים חיים סימן א׳ דאין לברך אחריה ברכת בנ״ר משום שהדרך לשתות אותה כשהיא חמה ושוהין מתחלת השתייה עד סופה יותר מכדי שתיית רביעית והשיג על השכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ שכתב לברך יעו״ש. וכן הסכים משנה למלך פ״ג מה״ב ומהר״ח אבולעפיא בס׳ עץ חיים ומהר״ם בן חביב בחידושיו בפ׳ יוה״כ די״ב ע״ב ומהר״א יצחקי בס׳ זרע אברהם חא״ח סימן ב׳ וסימן ה׳ אבל מהר״י אשקאפה והרב החבי״ב ומהר״א הלוי בס׳ גו״ר חא״ח כלל א׳ סימן ט״ז וי״ז ומהר״ם גאלנטי הסכימו לברך. והב״ד י״א בהגה״ט. ומיהו עיין בשו״ת בית יהודה חא״ח סימן ז׳ דשקיל וטרי בהאי ענייגא וסיים דנהגו העם שלא לברך ע״פ סברת המקילין וכתב דכן ראוי לעשות מפני חשש ברכה לבטלם יעו״ש. וכ״כ הברכ״י אות ה׳ דבכל גלילות טורקיא״ה וארץ מצרים וארץ הצבי נקבעה הלכה שלא לברך יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל נו״ן אות ט״ו. קיצור ש״ע סימן נ״א אות ו׳ בן א״ח פ׳ מסעי אות ט׳ ועיין עוד מ״ש לעיל סימן ק״ץ אות ח״י ודוק. ומ״מ נראה כיון דאיכא פלוגתא אם אפשר יש לפוטרו בדבר אחר ואם לא אפשר יש להרהר הברכה בלבו:

מ) ומ״ש שם הי״א שראה לאנשי מעשה שמניחין אותה עד שתצטנן ואח״כ שותין אותה ומברכין כתב עליו הברכ״י אות ו׳ דאנשי מעשה הללו לא עשו כלום דעכ״פ לענין ברכה אמרינן כל כה״ג בטלה דעתם וזה ברור יעו״ש. ועיין מ״ש עליו השע״ת אות י״ב. ומיהו כבר כתבנו לעיל דיש לפוטרו בדבר אחר אם אפשר וא״כ כ״ש אם שתאו קר. אמנם מה שיש בני אדם שמניחין הט״ע עד שיתקרר ושותין אותו לרווית צמאונם במקום המים נראה דלכ״ע יש לברך אחריו בנ״ר אם שתה רביעית בפעם אחת:

מא מא) שם. ולאחריו בנ״ר. ומי שבירך על המים בכוונה לצאת י״ח ברכת הקאו״י ואחר ששתה המים שכח ובירך בנ״ר אם צריך לחזור ולברך על הקאו״י כתבנו דינו לעיל סי׳ ק״ץ אות ח׳ יעו״ש:

מב מב) אם אמרו לאדם אל תשתה עתה מים כי עתה התקופה נופלת ושמא עתה עת נפילתה וכבר בירך ימתין ואל ידבר עד שידע שעברה התקופה ואז ישתה ואל יברך פעם שנייה. ס״ח סי׳ תתנ״א. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לקמן סי׳ ר״ו אות מ״ה:

מג מג) הצמא לשתות מים ואוכל אם ידיו מלוכלכות יקנחם ואח״כ יברך וישתה. ס״ח סימן תתנ״ו וסס״י נ״ח. כנה״ג שם. ועיין לעיל סי׳ קנ״ח אות ג״ן:

מד מד) שם. אבל אם חנקתיה אומצא וכו׳. לאו דוקא חנקתיה אומצא אלא כל שאינו שותה לצמאו אינו מברך. הרמב״ם פ״ח מה״ב דין א׳. וכ״כ בס׳ שנות אליהו במשנה השותה מים לצמאו וכו׳. והב״ד היפ״ל אות יו״ד יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ מטות אות י״ב:

מה מה) שם. אינו מברך וכו׳. לפי שאינו נהנה מן המים אבל בשותה משקה טוב דחיך נהנה ממנו חייב לברך גם בחנקתיה אומצא. תו׳ ברכות מ״ה ע״א. עו״ת אות ט׳. מ״א ס״ק ח״י. סו״ב אות ו׳. ר״ז אות י״ג בן א״ח שם:

מו מו) שם. לא לפניו ילא לאחריו. ודלא כרב עמרם שכתב שמברך לאחריו. תו׳ שם. וטור וב״י. ומ״מ אם שתה שיעור טוב לפוטרו בדבר אחר אם אפשר כדי לצאת אליבא דכ״ע או להרהר הברכה בלבו:

מז **מז) [סעיף ח'] כל האוכלין והמשקין וכו'.** ומי שאינו נזהר בברכת הנהנין תחלה וסוף פחדים באים עליו. ספר המדות ערך פחד אות י"ד. וכתב בספר החינוך פ' עקב מצוה ת"ל כי ביטל מצות חכמים ופורץ גדר ישכנו נחש. והזהיר בהם יתברך מדה כנגד מדה. יפ"ל אות י"א:

מח **מח) שם. אם טעמם טוב וכו'.** ואם הם רעים לשתות דלית ליה הנאה מניה א"צ לברך. ב"י בשם התו'. מ"א ס"ק י"ט. ר"ז אות י"ד. ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שאומר שלעולם מברך עליהם שהכל. ר"ז שם:

מט **מט) שם הגה. אם אנסוהו לאכול וכו'.** נראה ברור דהכא מיירי אפי' באנסוהו לאכול דברים המותרים ומיירי כגון שהאכילוהו בעל כרחו. מאמ"ר אות ח':

נ **נ) שם בהגה. אע"ג דהחיך נהנה ממנו וכו'.** דהרי הוא כדין אשה שנאנסה דאעפ"י שסופה ברצון חשבינן לה אונס. ב"ו בשם אוהל מועד. מ"א סק"כ. מיהו דעת הט"ז ס"ק י"ב נראה דיש לברך וכ"נ דעת המ"א שם. וכן הסכים הפר"ח דיש לברך יעו"ש. וכן הסכים המט"י וכתב דכן הוא דעת הש"ע לברך יעו"ש. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה אם יברך והוא יש לו הנאה מן המאכל ההוא יש לו להתרצות בדעתו באכילה ההיא כדי שיוכל לברך אליבא דכ"ע:

נא **נא) [סעיף ט'] אכל מאכל של איסור וכו'.** וכ"כ בש"ע לעיל סי' קצ"ו סעי' ב'. ועיין בדברינו לשם אות ח' מ"ש לענין דינא:

נב **נב) [סעיף יוד'] דבש דבורים וכו'.** לפי שהוא בכלל דבר שאין גידולי מן הארץ. ב"י. ואעפ"י דלא מימצצי מגופייהו אלא מכניסין לתוכן מי פירות מ"מ אין טעם הפירות נרגשין באכילת הדבש אלא טעם אחר ולכן מברכין עליו שהכל. ב"ח. עו"ת אות י"א:

נג **נג) שם. הרי הוא כשאר דבש וכו'.** עיין לעיל סי' ר"ב סעי' ח' ובדברינו לשם אות נ"ט ואות ס':

נד **נד) [סעיף יא'] אפילו הם כתושים ביותר.** משמע דאפי' הם כתושים ביותר ואין צורתן ותאורן ניכרת מברך עליהם ברכה הראויה להם משום דהפירות והעשבים הם עיקר והדבש טפל וכ"מ בב"י יעו"ש. וכ"פ השכנה"ג בהגב"י אות ב' יעו"ש. אמנם השל"ה בשער האותיות דצ"ד ע"ב כלל ו' אות ב' כתב דדוקא אם ניכר מהותו ותוארו אבל אם הוא כתוש ושחוק בענין שהפסיד צורתו העצמית ברכתו שהכל יעו"ש. והביאו מ"א ס"ק כ"ב. י"א בהגב"י. וכן המנהג כשל"ה משום דחוששין לספק ברכות. מיהו בדיעבד אם בירך עליו ברכה הראויה לו עץ או אדמה יצא כיון דאיכא דסברי דאפי' לכתחלה מברך עליו ברכה הראויה לו אלא דאנן חיישינן לספק ברכות ומברכין לכתחלה שהכל אבל בדיעבד יצא. ועיין לעיל סי' ר"ב אות ז"ן ודוק:

נה **נה) השקדים** שמחפין אותם בצוק"ר וסולת קלוי אעפ"י שהפרי חפוי מכל וכל ואינו נראה מברכין עליו בפה"ע. שכנה"ג שם אות ג'. א"ר אות י"ז. וכתב א"א אות כ"ה דאף שהצוק"ר הרבה מהפרי כה"ג הפרי עיקר יעו"ש. וכ"כ קיצור הש"ע סי' נ"ב אות י"א. מיהו יש נוהיין להפריד הצוק"ר מהשקדים ולברך שהכל על הצוק"ר ואח"כ עץ על השקדים כדי לצאת מידי ספק. וכ"כ בן א"ח פ' פנחס אות ט"ו. ועיין לעיל סי' ר"ב אות ק"ו:

נו **נו) שם בפה"ע.** ואם אינו אוכל הפירות אלא הצוק"ר לבדו מברך שהכל אבל אם בירך על הפרי א"צ לברך על הצוק"ר כי נפטר בברכת הפרי ואפי' אם אוכל אח"כ צוק"ר לבדו:

נז **נז) שם ועל של ורדים פה"א.** ואעפ"י שגדילין על האילן מפני שהזרע שלו עיקר הפרי והעלים הם הפרחים. ב"י בשם הכלבו. מ"א ס"ק כ"ג. אמנם הברכ"י אות ז' כתב בשם מהר"י מולכו בתשו' כ"י סימן ס"ב לברך על מרקחת ורדים שהכל וכ"כ בשם ס' דת ודין סימן ב' דכמה גדולים מברכין על סוק"ר רוזאד"ו שהכל וכ"כ בספרו מחב"ר אות ד' בשם הרשב"ץ יעו"ש. וכן הסכים בס' סמא דחיי חא"ח סימן ד' לברך שהכל יעו"ש. והב"ד י"א מ"ב בהגה"ט אות ד' עיקרי הד"ט סימן יו"ד אות מ"ב. וכתב החס"ל אות ח' דכן נוהגין:

נח **נח) שם בפה"א.** וכן הלונדר"א מברך פה"א דעיקר הפרי הם הגדגדניות השחורות. של"ה דצ"ד ע"ב. עו"ת אות י"ב. מ"א שם. א"ר אות ט"ו:

נט **נט) שם בהגה. אלא לרפואה וכו'** ואע"ג דבסעיף ח' כתב דהאוכל לרפואה אם טעמם טוב מברך עליהם ברכה הראויה להם י"ל דהכא מיירי דאינם טובים לגמרי ולא רעים וע"כ מברך עליהם שהכל וכמ"ש לעיל אות מ"ח יעו"ש:

ס **ס) [סעיף יב'] וכל דבר שמערבין אותו וכו'** כל סעיף זה הוא לשון הרמב"ם פ"ג מה"ב ומשמע בב"י דלאו דוקא בה' מיני דגן אלא בכל דבר הדין כן אם ניתן בו להטעים מברך עליו ואע"ג דהוא המועט אבל המ"א ס"ק כ"ה כתב דמיירי דוקא בה מינים דבהכי איירי כל הפרק אבל בשאר מינים פשוט דאזלינן אחר הרוב דאטו מי שיתן בצלים או חומץ לתוך התבשיל יברך על הבצלים יעו"ש. והביאו א"ר אות י"ז. והא דאזלינן בתר רובא דוקא בענין

שאין ניכר אבל אם כ״א ניכר לעצמו ואינו נעשה לטפל מברך ע״כ אחד ברכתו הראוי לו. ח״א כלל נ״א אות י״ג. קיצור ש״ע סימן נ״ד אות ה׳ בן א״ח פ׳ פנחס אות י״ז ועיין לקמן סימן רי״ב בכל דין עיקר וטפל:

סא סא) שם מפני שהדבש הוא העיקר. שאין כוונתם לאכול חלב חטה. אבל קדרה של תבשיל שנותנים בה דבש או סוק״ר או פלפל לתת טעם כוונתם לאכול התבשיל והעיקר הוא התבשיל. וכן המלב״ן שעושין מקמח ודבש של ענבים הקמח עיקר שאינו לדבק אלא לאכילה ומברכין עליו במ״מ וברכה מעין ג׳. ברכ״י אות ח׳ מיהו בס׳ בית יהודה סימן ס״א כתב דהקמח טפל ויין עיקר יעו״ש. וכבר הארכנו בזה לעיל סימן קס״ח אות קכ״ב קחנו משם. ומ״מ נראה באלו הענינים שהם משתנים לפי המקומות והזמנים אך הכלל העולה דכל שהוא דבר מועט ואינו עיקר נעשה טפל ומברך על העיקר ופוטר את הטפל ובזה ידין לכל דבר המתערב וא״צ להאריך בזה:

סב סב) כתב הב״ח דדוקא במרקחים פירות בדבש ונותנים בתוכו בשמים כתושים ליתן טעם במרקחת התם הוא דהפירות הם עיקר אפילו כתושים וכ״ש כשהם שלמים אבל לפעמים מבשלים הדבש עם מיני בשמים כתושים ואין משימים בתוכו פירות ולא שום דבר אלא בשמים כתושים בלחוד כמנהג סוחרים והולכי דרכים שאוכלים הדבש המטוגנים בבשמים עם לחם לבד לשם הדבש הוא העיקר וכשאוכל ממנו קצת בתחלה בלא לחם מברך שהכל עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ עו״ת אות י״ג. א״ר אות י״ז. מש״ז אות י״ד:

סג סג) כתב מהר״י קולגן בשורש מ״ג על אודות הענבים שמבשלים אותם עד שיעשו עבים וקורין אותו קונפעט״י דמברכין עליו שהכל ולא דמי לאגוז המטוגן בדבש דשאני התם שהאגוז ניכר במהותו ותוארו אבל בזה שאין עליו שום תואר ענבים ראוי לברך עליו שהכל לכ״ע כיון דאין זה דרך אכילתו וגם דלא נטעי להו אינשי אדעתא דהכי עכ״ל. והביאו ב״י. וכן הסכים העו״ת שם. ועיין לעיל סימן ר״ב אות ט״ז:

סד סד) כתב הרד״א השומשמין מברכין עליהם פה״א טחנן מברכין עליהם שהכל על שמנן ופסולת שלהם מברכין פה״א. והביאו ב״י וכתב עליו ואינו יודע מה טעם יש בפסולת לברך עליו פה״א עכ״ל ומיהו יש לתמוה דלמה על שמנן מברכין פה״א והא הלכתא פסוקא לעיל סימן ר״ב סעיף ח׳ דע״כ משקין שהכל חוץ מזיתים וענבים יעו״ש. וע״כ נ״ל דט״ס הוא וצ״ל על שמנן ופסולת שלהם מברכין שהכל ואח״כ ראיתי באה״ע סימן ר״ח שגם היא כתב ע״ז ט״ס אלא דמ״ש על אם טחנן ג״כ ט״ס וצ״ל פה״א לא ק״ל הכי כמ״ש לעיל סימן ר״ב אות ז״ן יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ פנחס אות י״ב דעל פסולת שומשמין ועל שומשמין טחונין מברכין שהכל יעו״ש:

סה סה) [סעיף יג׳] יברך שהכל. ואפילו לכתחלה. ואע״ג דאם בירך משמע דיעבד כיון שמסופק כדיעבד דמי. ב״י בשם הגמ״י. ומ״מ אם היא דבר שיכול לפוטרו בתוך הסעודה עדיף טפי דאז אין ספק כלל. מ״א ס״ק כ״ו:

סימן רה

א א) [סעיף א׳] על הירקות מברך פה״א. ואם טעה ובירך על הירקות בורא מיני דשאים יצא בדיעבד. הרב ראשון לציון בשיטתו די״ד סוף ע״א. ולפ״ז ה״ה אם בירך על הקטניות בורא מיני זרעים יצא בדיעבד אך יש להסתפק אם בירך על הירקות בורא מיני זרעים אם יצא. ברכ״י אות ד׳ אבל השע״ת אות א׳ פשיטא ליה דיצא מדכתיב וכגנה זרועיה תצמיח יעו״ש:

ב ב) שם ואפילו בשלם. והיינו שטובים חיים ומבושלים אבל אם הם חשובים יותר כשהם מבושלים אז כשהם חיים יברך שהכל ומבושלים פה״א וכן אם הוא בהיפך והם חשובים יותר כשהם חיים אז חיים יברך פה״א ומבושלים שהכל וכמ״ש אח״כ. וכ״ז הוא אם אוכלם לבדם אבל אם אוכלם עם פת תוך הסעודה אין לברך עליהם כלל דפת פוטרתן וכמ״ש לעיל סימן קע״ז יעו״ש:

ג ג) שם וכן כל פירות וקטניות וכו׳ הפולין הלחין בין חיים בין שלוקין פה״א. יבשין האוכלן חיים מברך שהכל. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ כ״מ. כנה״ג בהגה״ט וכ״כ המ״א סק״א דעל הקטניות יבשים האוכלם חיים מברך שהכל עכ״ל משמע הא אם אוכלם לחים חיים מברך פה״א. מיהו המנהג לברך על פולין לחים חיים שהכל וכן על השעועית שקורין בערבי לוביי״א (כמ״ש הרמב״ם בריש כלאים) וכן על הפצולייי״א וכן על כל מין זרעין שדרכן לבשלן מברכין עליהם כשהן חיים שהכל וכשהם מבושלים פה״א. ונ״ל הטעם ע״פ מ״ש הרי״ף פ׳ כ״מ דכל מידי דלאו אורחינהו דאינשי למכלנהו בחיותייהו מברכינן עלייהו שהכל ואי שליק להו מברכינן עלייהו פה״א עכ״ל והני נמי אין אורחייהו למכלנהו כ״א מבושלים כידוע וגם דלא נטעי להו אינשי כ״א ע״ד לבשלם וע״כ אין מברכין עליהם כשהם חיים אלא שהכל:

ד ד) **שם. וקטניות וכו׳.** קטניות שעשה אותן קליות כגון פולין ועדשין והדור״א וכיוצא בהם מברך עליהם פה״א. ברכ״י אות א׳ בשם מהר״י בנימין בכ״י. וכ״כ השל״ה בשער האותיות דצ״ד ע״ב כלל ה׳ אות י״ג וכן על התרמס אחר ששולקין אותו מברכין עליו פה״א. ברכות נ״ח ע״ב. והוא מין קטניות כמ״ש רש״י ז״ל במס׳ ביצה כ״ה ע״ב. וכן הוא בריש במס׳ כלאים ועיין בהר״ש שם. ודלא כמי שכתב שהיא בכלל פירות האילן דליתא שהוא נגד הגמרא. ועיין דב״מ בהגה״ט אות א׳:

ה ה) **שם. שטובים חיים ומבושלים וכו׳.** ר״ל שהוא כ״כ טוב מבושל כמו חי וחי כמו מבושל. של״ה שם דצ״ד ע״א. מיהו המ״א סק״ג כתב כשהן טובים חיים אעפ״י שהן יותר טובים כשהן מבושלים מברך חיים פה״א יעו״ש. והיינו אם רוב בני אדם אוכלים אותם חיים וכמ״ש לעיל סימן ר״ב אות ח״ף יעו״ש. וכ״כ א״א בזה הסי׳ אות ג׳. ר״ז אות א׳:

ו ו) **שם. אבל קרא וסילקא וכרוב וכו׳.** ואם הוא כבוש ראוי לאוכלו חי ומברך פה״א. של״ה שם והביאו מ״א סק״ב. וכ״כ הט״ז סק״א. וכ״כ בש״ע לקמן סס״י זה גבי לפת. וכתב שם המ״א דמשמע בגמרא דמליח דינו כמבושל לענין זה וחזינן ג״כ שהיא טוב יותר כשהוא מלוח עכ״ל. וכ״כ הר״ז אות ג׳:

ז ז) **ודע** דשיעור כבוש ומליח של כאן אינו תלוי כמו לענין איסורין במעת לעת או עד שיתנו על האור וירתיח כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ד וק״ה אלא הכא בשנוייא תליא מילתא ועד שישתנה טעמו ממה שהיה והיה טוב למאכל אז מברכין עליו ברכה הראויה לו. ופעמים בא בארוכה ופעמים בקצרה דהיינו כשעושין סלאט״ה שמחתכין את הפרי ונותנין עליו מלח ומעצרין אותו ונותנין עליו חומץ אז הוא תיכף כמו חצי שעה ישתנה טעמו שמחמת שמלחו אותו ועצרו אותו הוא מקבל תיכף טעם החומץ ומשתנה טעמו אבל כשנותנין הפרי לתוך המי מלח או לתוך החומץ כמו שהוא אז ימשך שנים או שלשה ימים עד שיתבשל וישתנה טעמו כידוע בחוש הראות:

ח ח) **שם וכרוב וכו׳** ודע שיש שני מיני כרוב דאלו הקטנים הנמצאים אצלנו בירושת״ו ובקיץ ובחורף יהיו אלו אינם ראוים לאכילה חיים ולא נטעי להו אלא אדעתא לבשלם וזה המין הרוצה לאוכלו חיים אינו מברך אלא שהכל ומבושלים בלא תוך סעודה פה״א אבל אותם הכרוב המביאים בימות החורף המגדל עלין רבים וגדולים נוהגין בכל ארץ בבל ואגפיה לברך עליהם כשהם חיים פה״א ושחיינו מפני שהם מתוקים ורוב בני אדם אוכלים אותם שם כשהם חיים ונטעי להו אדעתא דהכי:

ט ט) **שם ותומי וכרתי וכו׳** ודע דבענין תומי וכרתי רבו הדעות דכתב הטור בשם הגאונים כשהם חיים שהכל ולאחר בישולם פה״א אבל בשם התו׳ כתב להיפך כשהם חיים פה״א ולאחר בישולם שהכל וכ״פ בש״ע והב״ח פסק כיון דאיכא פלוגתא בין חיין בין מבושלין לא יברך עליהן אלא שהכל יעו״ש. והט״ז סק״ב לחלק יצא בין השומין ובצלים דכשעדיין לא הזקינו שראויין לאוכלן חיים בלא פת מברך עליהם פה״א אבל כשהזקינו שאינם ראויין לאוכלן חיים בלא פת האוכלן חיים שהכל ומבושלין פה״א יעו״ש. ואפשר שזה תלוי כפי המקומות ויש מקומות שנאכלין אצלם קודם שהזקינו בלא דחק וע״כ כתב לברך עליהם פה״א. אבל במקומנו לא ראינו מי שאוכל שום ובצל בלא פת אעפ״י כשעדיין לא הזקינו מפני שאין נאכלין בלא פת כ״א ע״י הדחק וע״כ מי שאוכל אותם בלא פת אין לברך אלא שהכל אבל כשהזקינו אין לברך עליהם כלל מפני שהם חדין ועפוצים הרבה ודומה למ״ש סימן ר״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש אבל כשהם מבושלים על השומים יש לברך שהכל משום דאיכא פלוגתא וק״ל סב״ל ועיד דעינינו רואות דבבשול במים לבדו משתנה לגריעותא ומה שהיא משביח היא ע״י הבשר וזה לא חשוב שבח כמ״ש מור״ם ז״ל אבל על הבצלים יש לברך פה״א משום שהם משתנים למעליותא. ועל הכרתי כשהם חיים המנהג לברך פה״א כפסק הש״ע וכשהם מבושלים יש לברך שהכל כפסק הש״ע ועוד משום דק״ל סב״ל וגם דמשתנים לגריעותא כידוע מיהו אם כבשם בחומץ או מלח נראה דמברך עליהם פה״א בין בשומי בין בכרתי כיון שמשתנים למעליותא וכמ״ש באות שאח״ז יעו״ש. וכ״ז לכתחלה אבל בדיעבד אם בורך עליהם פה״א כשהם מבושלים יצא כיון דאיכא דס״ל הכי וק״ל סב״ל:

י י) **שם בהגה. אין השבח מצד עצמן** והא דבסי׳ ר״ב סעיף י״ג כתב לברך על האגוז פה״ע אעפ״י שאין השבח מצד עצמו רק מחמת הדבש כתב המ״א סק״ה דשאני התם דהאגוז עיקר והדבש בא לתקן האגוז ומה לי בשלו במים או בדבש משא״כ כאן דהבשר עיקר והשומין מקבלין טעם ממילא וכתב שכ״כ תר״י והרא״ש יעו״ש מיהו הט״ז סק״ג לחלק יצא דכל דבר שנתקן ע״י דבר אחר אם הוא פרי עץ מברך עליו פה״ע דומיא דאגוז אבל אם הוא פה״א אם כשהיה שולקו במים היה משתנה לגריעותא גם עתה אם טגנו בדבש מברך שהכל אבל אם לא היה משתנה במים לגריעותא אם טגנו בדבש מברך פה״א יעו״ש ונ״מ בין הטעמים דלדעת הט״ז החיליק היא בין עץ לאדמה דבפה״ע אף אם כשהיו שולקים אותו במים היה משתנה לגריעותא והיו מברכין עליו שהכל אם בשלו אותו בדבר המשבחו מברכין עליו פה״ע אבל פרי האדמה אם כשהיו שולקין אותו במים היה משתנה לגריעותא אף אם בשלו אותו בדבר המשבחו מברך שהכל. אבל לדעת המ״א לא יש חילוק בין עץ לאדמה אלא החילוק הוא אם הם עיקר או לא ובשניהם אף אם כשהיו

מבשלין אותם במים היו משתנים לגריעותא וברכתם שהכל אם בשלם בדבר המשבחם כגון בשומן או בדבש מברכין עליהם ברכה הראויה להם כיון שהם עיקר. וכן הסכימו האחרונים כדברי המ״א והשיגו על חילוק הט״ז. א״ר אות ד׳. ברכ״י אות ג׳. מאמ״ר אות ב׳. נה״ש אות ג׳. א״א אות ה׳. ובמש״ז אות ג׳ ח״א כלל נ״א אות ב׳. וגם הט״ז בעצמו נראה שלא סמך על חילוק זה שהרי לבסוף הניח בצ״ע. וע״כ בכה״ג שהשיגו עליו וגם הוא בעצמו לא סמך על דבריו לא חיישינן לסב״ל. ולענין דינא יש לפסוק כדברי המ״א וכהסכמת האחרונים וא״כ אף בפרי אדמה וירקות שמשתנים לגריעותא כששולקין אותם במים לבדו אם טיגנן בשומן ודבש ונשתבחו מברך עליהם פה״א. וה״ה אם כבשן במי מלח או בחומץ מברך עליהם בפה״א כיון שהם עיקר. ולכן במיני קשואין ומלשפון שקורין בערבי כייאר שמשתנין לגריעותא אם מבשלין אותם במים לבדו אם בשלם עם בשר ורוצה לאכול מהם בלא סעודה יש לברך עליהם שהכל. משום שאינם עיקר והשבח בא להם מחמת הבשר שהוא העיקר אבל אם טגינם בשומן או כבשם במי מלח או בחומץ שאז הם עיקר מברך עליהם בפה״א ואפילו אם לפעמים שולקים או שורין הפירות במים כדי לרככן או להעביר מרירותן ומשתנין לגריעותא ואח״כ חוזרין ומבשלין אותם בסוקר אפ״ה לא נשתנית ברכתן כיון שהם העיקר:

יא **יא) [סעיף ב׳] על המים שבישלו בהם ירקות וכו׳.** ולא דמי למי פירות דאמרינן לעיל סי׳ ר״ב סעי׳ ח׳ דחשיבי לזיעה בעלמא ומברך שהכל לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי. טור. וכתב הרמב״ם פ״ח מה״ב דין ד׳ והוא ששלקן לשתות מימיהן שמימי השלקות כשלקות במקום שדרכן לשתותן עכ״ל. והרא״ש כתב בכלל ד׳ סי׳ ט״ו דטעמא דמיא דשלקי כשלקי משום דעיקר בישולם בשביל הירקות הילכך כיון שנתנו הירקות טעם בהם הולכים אחר הטעם. והב״ד ב״י. והמרדכי כתב דוקא ירקות שהמשקה היוצא ממנו עיקר לטבל קאי וחשוב מאכל כמקודם (פי׳ ואעפ״י ששותהו מברך פה״א) אבל מי תותים ויין תפוחים שעומדים לשתייה מברך שהכל ובנ״ר עכ״ל. וכ״כ באגודה. והב״ד מ״א סק״ו וכתב דכ״מ ביומה דף פ׳ ע״ב. ובתו׳ ברכות דל״ח יעו״ש. ובחדושי הריטב״א פסחים כ״ד ע״ב כתב בש״ם הרא״ה דעל מי שלקות אין לברך אלא שהכל יעו״ש. וא״כ כיון דרבו הדעות בזה אין לברך כ״א שהכל דעל הכל אם בירך שהכל יצא. אך אם רוצה לאכול הירק ולשתות ג״כ המים מברך על הירק ופוטר המים דנעשה טפל אליו:

יא) **וכן** המים שבישלו בהם לביבותדי״א דמברך עליהם מזונות כמו הלביבות וי״א שהכל כמ״ש הכנה״ג סי׳ ר״ח בהגה״ט ומ״א בזה הרי׳ סק״ו אין לברך עליהם כ״א שהכל. משום סב״ל. וכ״מ בתו׳ ברכות ל״ח ע״א ד״ה והא דאין לברך על מי לביבות כ״א שהכל יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ר״ח סעי׳ ו׳ אך אם אוכל הלביבות מברך עליהם ופוטר גם את מימיהם כנז׳:

יב **יב) שם. אבל אם בישלם עם בשר וכו׳.** משום דטעם הבשר שבמרק חשוב עיקר. טור בשם אביו הרא״ש מ״א סק״ז ודוקא מי ירקות עם בשר הבשר עיקר אבל ירקות גופייהו עם בשר אין בטילין לגבי בשר דעיקרן לשביעה ולמזון א״א אות ז׳:

יג **יג) [סעיף ג׳] אם סחטן וכו׳.** משום דאשתני לגריעותא. טור. מ״א סק״ח וה״ה אם כתשן אשתני לגריעותא. נה״ש אות ג׳. וכ״כ חמד משה ודלא כהט״ז. ועיין לעיל סימן ר״ב אות ט״ן ודוק:

יד **יד) [סעיף ד׳] חתכן לחתיכות קטנות וכו׳.** והיא אם בענין שלא נשתנת צורתן ותאורם וכמ״ש לעיל סי׳ ר״ב אות ז״ן יעו״ש:

טו **טו) [סעיף ה׳] הלפת כשהוא חי וכו׳.** כך הוא הסכמת הטור ודלא כיש מן הגאונים שכתבו להיפך עי״ש בטור. וכ״פ הלבוש כדברי הטור והש״ע. וכן הסכים הב״ח והפר״ח יעו״ש. וכ״כ האחרונים. וכן עמא דבר:

טז **טז) שם. ואם הוא מבושל וכו׳.** ואעפ״י שלא הגיע להם השבח והעילוי אלא מפני השומן מברכין עליו פה״א. ב״ח. עט״ז. ר״ז אות ג׳. ומ״ש המש״ז אות ז׳ דלפת מבושל בלא שומן חמאה וחלב נשתנה לגריעותא עיין ברכות מ״ד ע״ב דמשמע שם אם מבשלו בעצים הרבה אף אם מבשלו לבדו בלא בשר משתנה למעליותא יעו״ש:

סימן רו

א **א) [סעיף א׳] בירך על פירות האילן בפה״א יצא.** והטעם משום דעיקר אילן ארעא היא. ברכות מ׳ ע״ב. ב״י. עו״ת אות א׳. ואפי׳ הזיד ובירך פה״א על של עץ נמי יצא. א״א אות א׳:

ב **ב) שם. פה״א יצא.** כ״פ הטור. וכ״כ התו׳ שם והרשב״א והרא״ש כמ״ש בב״י. מיהו כתב בב״י דהרמב״ם פסק בפ״ח דלא יצא אבל בכ״מ שם בפ״ח דין יו״ד כתב דיש נוסחא בהרמב״ם שכתוב דיצא יעו״ש. וכ״ה בנוסחא שלפנינו כתוב דיצא. וכ״ה הסכמת האחרונים דיצא והכי נקטינן:

ג ג) **שם פה״ע לא יצא.** מיהו אותם הגדלים על האילן דמברך פה״א משום דלא נגמר פרי או שאינן עיקר הפרי אם בירך פה״ע יצא. מ״א סק״א. סו״ב אות א׳ י״א בהגה״ט. ברכ״י אות ב׳ ח״א כלל נ״א אות י״ב. חס״ל אות ב׳ ועיין א״ר אות א׳ ומאמ״ר אות א׳ ובאה״ע מה שפקפקו על דברי מ״א הנז׳ ומ״מ כיון דכל הפו׳ הנז׳ מסכימים לדבריו וק״ל סב״ל הכי נקטינן כדברי המ״א וכן על דבר שברכתו פה״ע או פה״א רק שמחמת שנתרסק מברכין עליו שהכל אם בדיעבד בירך עליו ברכה הראויה לאותו המין יצא. ח״א שם:

ג) וכן על פירות אדמה שדינן לברך שהכל כאותן פירות שטובים מבושלין יותר מחיים אם בירך פה״א יצא. פמ״א ח״א סימן נ״ח. ברכ״י אות ג׳:

ד ד) **שם הילכך אם הוא מסופק וכו׳** מברך פה״א. כתב העו״ת אות א׳ כיון דהרמב״ם חולק ע״ז וסובר דאם בירך על פה״ע פה״א לא יצא יותר עדיף לברך שהכל דיוצא אליבא לכ״ע יעו״ש. וכ״כ הרב ראשון לציון די״ד יעו״ש אבל הברכ״י אות ד׳ כתב כיון דדעת הרמב״ם אינו מבורר ויש נסחאות כתוב דיצא העיקר כפסק מרן יעוש״ב. והביאו השע״ת וכן הסכים המט״י אות א׳ והשיג על העו״ת יעו״ש. וכ״ה הסכמת האחרונים ר״ז אות א׳ ח״א כלל נ״ח אות ד׳ חס״ל אות א׳ קיצור ש״ע סימן נ״ו אות ב׳:

ה ה) **שם ועל הכל אם אמר שהכל וכו׳** משמע דאפילו על ריח בשמים אם אמר שהכל יצא. ועיין לקמן סימן רט״ז אות ל״ב:

ו ו) **שם אם אמר שהכל יצא וכו׳** וכן אם בירך במ״מ על כל דבר יצא דבלשון תורה הכל נקרא מזון חוץ ממים ומלח. ח״א שם אות ג׳ בן א״ח פ׳ בלק אות י״ג:

ז ז) **שם ואפילו על פת וכו׳** ונפטר בכל אותה סעודה בברכת שהכל שאמר. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳:

ח ח) **[סעיף ב׳] היו לפניו פה״א ופה״ע וכו׳** והט״ז סק״ב כתב דאפילו אם לא היה לפניו פה״ע בשעת ברכת פה״א אם כיון עליו בשעת ברכת פה״א יצא יעו״ש וכן הסכים א״ר אות ב׳ מש״ז אות ב׳ ברכ״י אות ה׳ נה״ש אות א׳ מאמ״ר אות ג׳ ר״ז אות ב׳:

ט ט) **שם היו לפניו פה״א וכו׳** וכן אם היו לפניו שהכל ופה״א או פה״ע ובירך שהכל וכיון לפטור את פה״א או את פה״ע יצא. א״א אות ב׳:

י י) **שם ונתכוון לפטור וכו׳** ודוקא אם נתכוון אבל מסתמא לא נפטר הפרי העץ ואעפ״י ששניהם מונחים לפניו בשעת ברכה. עו״ת אות ב׳ עט״ז. א״ר שם. מש״ז וא״א שם. נה״ש שם. ר״ז שם. שע״ת אות א׳. וכ״מ בהדיא לקמן בש״ע סימן רי״א סעיף ג׳ יעו״ש:

יא יא) **שם ונתכוון לפטור וכו׳** וכ״ז דיעבד אבל לכתחלה צריך לברך על כל אחד ברכה הראויה לו. עט״ז. מש״ז שם. מחה״ש סק״ב. ר״ז אות א׳ שע״ת שם:

יב יב) **שם ונתכוין לפטור וכו׳** אבל אם לא נתכוין לפטור כגון שהיו לפניו פה״ע ופה״א ורוצה לאכול משניהם ולקח בידו פרי עץ וטעה ובירך פה״א וכשסיים הברכה נזכר שפה״ע צריך לברך נראה דיניח מידו פה״ע ויאכל פה״א ואח״כ חוזר לברך על פה״ע אבל אם תיכף שסיים פה״א ונזכר חזר ואמר בפה״ע ג״כ וכך היתה ברכתו בפה״א בפה״ע נראה דנפטרו שניהם וא״צ לברך עוד דהא ברכה אחת פוטרת שני דברים הם מזכיר שניהם כמ״ש ביו״ד סימן של״א סעיף ע״ח יעו״ש וא״כ הכא נמי כיון שהיו לפניו שניהם ודעתו לאכול מהם והזכיר בברכה שניהם י״ל דיצא אלא שצריך ליזהר שאחר שאכל מן העץ תיכף יאכל מן פה״א ולא יסיח ולא יפסיק בינתיים וכמ״ש ביו״ד שם. ועיין עוד לקמן סימן ר״ט סעיף ב׳ בהגה ודוק:

יג יג) **לקח** בידו פרי אחד וסבור שהוא פה״ע ותיכף שסיים הברכה אמר לו חבירו שמא פה״א הוא וסיים בפה״א נראה דיצא ממ״נ דאם הוא פה״א כבר יצא כמ״ש סימן ר״ט סעיף ב׳ דאם טעה ובירך ברכה אחרת אם סיים ברכה הראויה לאותו דבר יצא. ואם פה״ע הוא ג״כ יצא דהא אם בירך פה״א ונתכוין לפטור פה״ע יצא כמ״ש בסעיף זה וכ״ש כשהזכיר פה״ע ג״כ י״ל דיצא:

יד יד) **[סעיף ג׳] כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק וכו׳** וה״ה בברכת המצות צריך שלא יפסיק בין הברכה לעשיית המצוה. ב״י בשם שה״ל. ומ״ש המ״א סק״ג בענין חתן וכלה כתבנו אותו לעיל סימן קס״ז אות מ״ו ויעו״ש לענין דינא:

טו טו) **שם הגה. יותר מכדי דיבור.** וכדי דיבור הוא כדי שאלת שלום תלמיד לרב. והיינו שלום עליך רבי ומורי. ב״י בשם שה״ל. וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״ג. מיהו השכנה״ג בהגב״י אות ה׳ הכריח לומר מהגמרא והפו׳ דכדי שאילת שלום תלמיד לרב הוא רק שלום עליך רבי ומ״ש בשה״ל ולבוש ומורי אמר דט״ס הוא יעו״ש וכ״כ העו״ת אות ג׳ מ״א סק״ד. א״ר אות ה׳ ר״ז אות ג׳ חס״ל אות ג׳ בן א״ח פ׳ בלק אות ג׳:

טז טז) **ואם** בירך על המצוה לעשות או על דבר לאכלו ולא עלתה בידו לפי שעה ונתעכב יותר מכדי שאילת תלמיד לרב ועלתה בידו צריך לחזור ולברך. ב״י בשם שה״ל. אבל בסימן ק״מ כתב שהרד״א חולק ע״ז וכתב דשתיקה לא חשיבה הפסקה לא שנא מרובא ל״ש מועטת יעו״ש. והב״ד מ״א

סק״ד וכתב דלכתחלה ודאי לא מפסקינן אבל בדיעבד א״צ לחזור ולברך אא״כ דבר בנתיים עכ״ל. וכ״כ א״ר אות ד׳ ער״ה אות ג׳ וכתב ודלא כפרח שושן יעו״ש. א״א אות ד׳ ח״א כלל ה׳ אות ט׳ קיצור ש״ע סימן ן׳ אות ה׳:

יז טוב) אבל אם הפסיק בדיבור אפילו במלה אחת צריך לחזור ולברך. ער״ה שם וכתב שכ״כ התב״ש ביו״ד סימן י״ט יעו״ש. וכ״כ שש״א ביו״ד סימן י״ט אות ב׳ א״א בזה הסימן אות ד׳ שע״ת אות ב׳ וכ״כ לעיל סימן קס״ז אות מ״ד יעו״ש:

יח חי) ואף אם שח מפני הכבוד והיראה בין הברכה למצוה או בנהנין לאכילה חוזר ומברך ואסור להפסיק דשאני ק״ש שאין מברך אקב״ו וכו׳ ול״ד כ״כ לק״ש. א״א שם. וכ״כ הר״ז אות ג׳ והוא מכ״מ פ״ב דק״ש דין י״ז ומ״א סק״ד יעו״ש:

יט יט) וכן אם שמע חבירו מברך לא יענה אמן בין ברכה לטעימה וכן לא יענה קדיש או קדושה בין ברכה לטעימה ואם שגג וענה י״א שצריך לחזור ולברך אמנם כיון דאיכא פלוגתא בזה כתבנו לעיל סימן קס״ז אות ס״א דאין לחזור ולברך משום דק״ל סב״ל יעו״ש:

כ כ) מיהו אם שח לצורך האכילה או לצורך המצוה ההיא א״צ לחזור ולברך כמ״ש סימן קס״ז סעיף ו׳ וסימן כ״ה סעיף יו״ד יעו״ש:

כא כא) שם בהגה. יותר מכדי דיבור. ושהייה שהיא לצורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל אפילו לכתחלה לפיכך המברך על הפרי וחותך ממנו ואוכל לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר כמ״ש בסימן קס״ח. ר״ז אות ג׳ קיצור ש״ע סימן ן׳ אות ה׳ וכ״כ א״ר רסי׳ ר״ב יעו״ש. ועיין בדברינו לשם אות ד׳:

כב כב) לא יברך אדם על מאכל או משקה שהוא חם או קר ביותר דיש לחוש להפסקה. א״ר שם חס״ל אות ג׳ בן א״ח פ׳ בלק אות ג׳ וכן אם הביאו לפניו מאכל או משקה ויש בו איזה דבר שצריך להסירו יסיר ואח״כ יברך משום הפסקה ועוד כדי לברך על דבר שהוא נקי וכן כשרוצה לשפוך מן המים ששותה ישפוך ואח״כ יברך כמ״ש לעיל סי׳ זק״ן סוף אות יו״ד יעו״ש:

כג כג) שם. וצריך להשמיע לאזניו וכו׳. ואין חילוק בין ק״ש ובין בהמ״ז ושאר כל הברכות. עט״ז. וכ״ה לעיל סימן קפ״ה סעיף ב׳ וסימן ס״ב סעיף ג׳ יעו״ש:

כד כד) שם. ובלבד שיוציא בשפתיו. ואין חילוק בין ק״ש לבהמ״ז ושאר כל הברכות צריך שיוציא בשפתיו אבל במחשב בלבו לא יצא דלא כהרמב״ם והסמ״ג דמחלקים בין ק״ש לשאר כל הברכות. ב״ח. עט״ז. וכ״כ לעיל סימן קפ״ה אות ה׳ יעו״ש:

כה כה) שם. ובלבד שיוציא בשפתיו. וגם צריך לברך במיתון ובישוב הדעת ובכוונת הלב מאד כי כל מה שמכוין ביותר. הוא מסיר כח הקלי׳ הנאחזות במאכל ההוא ומזדכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה כמ״ש לעיל רס״י ר״ב בשם האר״י ז״ל יעו״ש:

כו כו) שם. ולא יברך ערום וכו׳ ואפילו אחר דיכול להחזיר פניו ולברך לא מהני שיכוין להוציא הערום דכיון דאינו יכול לצאת בברכתו אלא א״כ יכוין עמו הו״ל שומע כעונה ולא כהרהור בעלמא ט״ז ביו״ד סימן א׳ ס״ק י״ט. ש״כ שם ס״ק ל״ז. ער״ה בזה הסימן אות ד׳:

כז כז) שם. טוחות בקרקע וכו׳. פי׳ דבוקות ומכוסות בקרקע שלא תהא נראות. עגבות שלה כי עגבות הוי ערוה דלא ק״ל כרב הונא. ב״י. והביאו מ״א סק״ה. ומיהו מ״ש שם המ״א להשיג על דין זה ולומר דעגבות אין בהם משום ערוה עיין א״ר סימן ע״ד אות ה׳ מה שתמה עליו ומסיק דלהלכה ק״ל דעגבות יש בהם משום ערוה כש״ס דילן יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ע״ד סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כח כח) שם. טוחות בקרקע וכו׳. ונראה דגם טוחות בקרקע אינה צריכה אלא להיות קבוע ותקוע בקרקע באופן שיכסו הקמטים שבין עגבותיה גם מאחוריה ואף שאינם מכוסים בצדדים דצדדי העגבות בכלל ירכים הם ולא בכלל העגבות. פרישה אות ו׳. והביאו א״ר סי׳ ע״ד אות ה׳:

כט כט) שם. אם לבו רואה את הערוה או שראשו מגולה וכו׳. עיין בסי׳ ע״ד ובסי׳ צ״א מזה ובדברינו לשם בס״ד:

ל ל) שם. צריך לאחזו בימינו וכו׳. וכן בכל ברכה של דבר מצוה ראוי לו שיאחז בימין מרדכי פ׳ כ״מ בשם ראבי״ה. והביאו ב״י סי׳ רי״ב. עט״ז בזה הסי׳ ט״ז סי׳ רצ״ו סק״ו. וכן האומר לחבירו תושיט לי הספר יקחנו בימין ולא בשמאל ס״ח סי׳ ק״ט. א״ר אות ו׳. וכ״ש שאר דבר מצוה הכל בימין. א״א אות ו׳. ואטר יד עיין בא״א שם שנסתפק מיהו לדברי המקובלים משמע שצריך לאחוז בימין דעלמא כמו שאר אדם וכן עמא דבר:

לא לא) שם. צריך לאחזו בימינו וכו׳. ואל יתחוב הפרי שמברך עליו בסכין לפי שבימין עיקר החיים ואז הוא שני הפכיים בנושא אחד. א״ר שם. וכ״כ הרו״ח אות ב׳ בשם ס׳ אור החיים. בן א״ח פ׳ בלק אות ד׳. וע״כ דבר שדרכו לאחז במזלג ולברך עליו אם אפשר יש לעשות המזלג של כסף ואם לאו

יש לאחזו בידיו ולא יאחז במזלג של ברזל ויברך מטעם הנז׳. וכ״כ הרו״ח שם. בן א״ח שם:

לב) שם. צריך לאחזו בימינו וכו׳. ויש ליזהר לאחז בידו דוקא ואם יש לו בית יד צריך להסירו בשעת ברכה. וכן לא יאחז ע״י כלי או ע״י כף בשעת ברכה משום דאינו דרך כבוד. רק אם דרך לאכלו בכף שרי אם אינו של ברזל כנז׳:

לג) שם. צריך לאחזו בימינו וכו׳. והיינו לכתחלה אבל בדיעבד אם לא אחזו בידו כל שהוא לפניו יצא. לבוש. שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳. ר״ז אות ט׳. קיצור ש״ע סי׳ נ׳ אות ג׳:

לד) [סעיף ה׳] צריך לברך פעם אחרת. אבל הריא״ז כתב דאם בירך על האוכל קודם שיבא לפניו ואח״כ בא לפניו א״צ לחזור ולברך שהרי לכך היה דעתו מתחלה עכ״ל והב״ד השה״ג בפ״ג שאכלו. כנה״ג בהגה״ט. ובס׳ הזכרונות דקדק מלשון הש״ע שכתב עד שיביאוהו לפניו ולא קאמר עד שיהיו לפניו מורה על דבר שתלוי בדעת אחרים שאפשר שלא יביאוהו לו. והביאו א״ר אות ז׳ וכתב שכן נוטה דעת ט״ז סק״ט יעו״ש. וכ״כ בהדיא בב״י הטעם משום דאפשר שלא יביאו לו משמע הא אם הוא מוכרח שיביאו לו כגון שמונח בקופסא והמפתח בידו וכדומה דא״צ לחזור ולברך:

לה) שם צריך לברך פעם אחרת. ופשיטא דצ״ל ברוך שם וכו׳ קודם שיחזור לברך כמ״ש סעיף ו׳ א״ר שם:

לו) שם מאותו המין או ממין אחר וכו׳ א״צ לברך. משמע דאפילו אם הביאו לו אח״כ ממין ז׳ או ממין שחביב עליו יותר כיון שברכתו כברכת הראשון א״צ לברך עליו. ועיין לקמן אות ט״ל:

לז) שם או ממין אחר וכו׳ א״צ לברך. וכ״כ הלבוש מיהו הב״ח כתב דלדעת הטור דוקא כשהביאו לו ממין הראשון אבל משני מינין צריך לחזור ולברך כשהביאו לפניו מין השני ואעפ״י שלא גמר לאכול מין הראשון ולא כמ״ש בש״ע יעו״ש. וכ״כ הדרישה אות ג׳ והט״ז סק״ז. אמנם סיים הב״ח דטוב ליזהר לכתחלה להיות דעתו על כל מה שיביאו לו אפילו מינים אחרים שברכתן שוה עם מין זה שמברך עכ״ל. משמע דאינו חושש רק דלכתחלה יכוין על כל מה שיביאו לו אבל אם כבר בירך בסתם ואח״כ הביאו לי דא״צ לחזור ולברך. וכ״נ דעת מור״ם ז״ל בהגה. וכ״כ הלבוש מאמ״ר אות ו׳ ועוד עיין במ״א סק״ז שהאריך בזה וסיים וז״ל כללו של דבר אם דעתו על כל מה שיביאו לו פשיטא דא״צ לברך ואם היה נמלך ממש פשיטא דצריך לברך ואם בירך בסתם וכל זמן שמינחים לפניו מהראשונים פליגי דלהכלבו צריך לברך משום דס״ל דאין קביעות לפירות ולס״ח סימן תתמ״ז א״צ לברך ומיהו דוקא מיני פירות אבל שתה שכר והביאו לו דגים אע״ג שהוא ברכה אחת צריך לשרך אלא א״כ היה דעתו עליהם ואעפ״י שבאין למתק השתייה ואם אין מונחים לפניו מפירות הראשונים לכ״ע צריך לברך עכ״ל מיהו הלבוש כתב דאפילו אכל הראשונים קודם שיביאו האחרונים יצא וא״צ לחזור ולברך יעו״ש ונראה דה״ד אם היה דעתו לאכול עוד קודם שגמר את הראשונים אבל אם לא היה דעתו מקודם וגם גמר את הראשונים גם הלבוש מודה דצריך לחזור ולברך כיון דנסתלק מעשה הראשון לגמרי והו״ל כנמלך. וע״כ נראה לענין דינא כיון דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל לכתחלה יש לכוין בברכתו לפטור כל מין פרי שיבא לפניו אשר ברכתו כברכת אותו המין אשר בירך עליו עד שיברך ברכה אחרונה ואז יוכל לאכול כל מה שיביאו לפניו עד שיברך ברכה אחרונה ואפילו אם לא נשאר לפניו ממין שבירך עליו. ובדיעבד אם בירך סתמא ולא כיון ואח״כ הביאו לו פרי אשר ברכתו כברכת הראשון בין ממין זה בין ממין אחר א״צ לברך כל זמן שיש לפניו מאותו פרי הראשון שבירך עליו או שהיה בדעתו לאכול עוד מקודם שעדיין לא נגמר הפרי הראשון מלפניו אבל אם לא נשאר עוד מפרי הראשין לפניו וגם לא נתן דעתו לאכול עוד משהיה הפרי הראשון לפניו ואח״כ הביאו לו עוד בין מאותו המין בין ממין אחר צריך לחזור ולברך אעפ״י שעדיין לא בירך ברכה אחרונה משום דהו״ל נמלך. ועיין לקמן סוף אות ט״ל:

לח) וכ״ז במידי דבר אכילה. אבל אכילה ושתיה כגון שכר ודגים וכדומה אעפ״י שברכותיהם שוות אין אחד פוטר את חבירו עד שיהיה לפניו בשעת ברכה או שיכוין עליו בשעת ברכה אבל אם לא כיון עליו בשעת ברכה ולא היה לפניו אעפ״י שעדיין יש לפניו מאותו דבר שבירך עליו אינו פוטר לא אוכל את המשקה ולא המשקה את האוכל כמ״ש המ״א. וכ״כ הר״ז אות ט׳ קיצור ש״ע סימן נ״ז אות ה׳ ולענין אורח הנכנס לבית בעה״ב עיין דינו לעיל סימן קע״ט סעיף ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לט) שם א״צ לברך. מי שיש לפניו פרי ובירך עליו בתה״ע ולא היה לפניו פרי אחר ואחר שבירך בא לפניו פרי אחר יותר יפה לא יאכל תחלה אלא מה שבירך עליו. ס״ח סימן תתמ״ז. והביאו כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ח. ומיהו מ״ש המ״א שם דמיירי שהיה דעתו לפטור היפים דאל״כ צריך לחזור ולברך על היפים יעו״ש. מלשון ס״ח לא משמע כן אלא אפילו לא היו לפניו בשעת ברכה ולא כיון להם כיון שברכתם כמו הפרי שבירך עליו נפטרו יעו״ש. והגם שכ״כ מרן ז״ל בב״י בשם הרשב״א דאינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב אלא דרך כוונה והביאו מור״ם ז״ל לקמן סימן רי״א סעיף ה׳ בהגה יעו״ש נראה דמרן ז״ל לא ס״ל הכי מדלא כתב זה בש״ע וכ״מ מדסתם בסעיף זה וכתב דאם הביאו לו ממין אחר דא״צ לברך ולא כתב

לחלק במין האחר אם הוא חשוב יותר מן הראשון או לא משמע דאין חילוק אלא כל שברכתו כברכת הראשון א״צ לברך. והטעם נ״ל משום דהא דמקדימין החשוב או מין ז׳ אינו אלא לכתחלה ולחיבוב מצוה אבל לא לגרום ברכה משום זה ודוק. ומיהו המחמיר שלא לאכול דבר שיש בו פלוגתא אם צריך לחזור ולברך תע״ב:

טל) שם א״צ לברך. אם הביאו לפניו ל׳ אגוזים או תפוחים ודעתו לאכול כולם והוא טועה בדעתו שסובר שצריך לברך על כל אחת בפ״ע כשנודע לו האמת א״צ לברך שנית ולא דמי לנמלך שלא היה בדעתו ונתחדש לו אכילה אבל בזה שלא נתחדש לו כלום למה יברך. שע״ת אות ד׳:

מ מ) [סעיף ו׳] נטל פרי לאכלו וכו׳ ואם היה לפניו סל תפוחים ונתן עיניו באחת לאכלה ואח״כ נראה לו האחרת יותר טובה ולקחה נראה דא״צ לחזור ולברך. מבי״ט ח״א סימן רכ״ד. וכ״כ בתיקון ישכר דנ״ז ע״ב כנה״ג בהגה״ט. עו״ת אות ה׳ ועיין לקמן אות מ״ג וא״ר אות יו״ד:

מא מא) שם ונאבד או נמאס וכו׳ וי״א מי שבירך על מאכל ולאחר שבירך נמאס המאכל בעיניו יש לו לאכול הימנו מקצתו אעפ״י שנרקב כדי שלא יהא ברכה לבטלה. ב״ח בשם ברכות מהר״ם. עט״ז אות ו׳ ופרי שיש בו חשש שמא התליע בתוכו יש לפותחו ולראות תוכו ואח״כ לברך כמ״ש לעיל סימן ר״ב אות ד׳ יעו״ש:

מב מב) שם אעפ״י שהיה מאותו המין לפניו וכו׳ הגה. רק שלא היה דעתו עליו לאכלו ע״כ משמע דמור״ם ז״ל בהגה בא לבאר דברי הש״ע דמ״ש הש״ע דצריך לחזור ולברך אעפ״י שהיה מאותו המין לפניו כשבירך היינו משום שלא היה דעתו לאכול עוד ממה שלפניו רק מה שלקח בידו אבל אם דעתו לאכול עוד ממה שלפניו אעפ״י שנאבד מה שבירך עליו יכול לאכול עוד משלפניו על סמך הברכה שבירך בתחלה. וכ״מ מדברי הלבוש דליכא פלוגתא בזה. והגם דלשון הש״ע הוא מהרא״ש ובהרא״ש כתב שאם היו לפניו פירות ודעתו לאכלם ונטל אחד מהם ובירך עליו ונפל מידו ונאבד צריך לברך ברכה אחרת וכו׳ דמשמע דאעפ״י שהיה דעתו עליהם צריך לברך ברכה אחרת כבר כתב במעדני יו״ט על הרא״ש פ׳ כ״מ דלאכלם ל״ד אלא פי׳ לאכול מהם ואוחו שרוצה לאכול נטל בידו יעו״ש. ומיהו יש מן האחרונים שהבינו שמור״ם ז״ל פליג על הש״ע ולדעת הש״ע אע״ג דדעתו לאכול עוד משלפניו צריך לחזיר ולברך משום דנאבד אותו העיקר שבירך עליו עיין דרישה אות ד׳ וט״ז סק״ח ומט״י אות ג׳ וא״ר אות יו״ד ודוק. ומ״מ כיון דק״ל סב״ל ורבים הוא דסברי דאם דעתו לאכול עוד ממה שלפניו א״צ לברך הכי נקטינן:

מג מג) שם הגה. רק שלא היה דעתו וכו׳ פי׳ שלא היה דעתו עליו בבירור דבסתם לא אמרינן שדעתו על כל מה שלפניו מיהו במבי״ט סימן רכ״ד משמע דבסתם דעתו על כולם יעו״ש. מ״א סק״ח. ועיין לעיל אות מ׳:

מד מד) שם ולא אמר אלהינו וכו׳ ואם אמר אלהי ולא סיים נו יסיים ויאמר אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם שגם זה הוא פסוק בדברי הימים א׳ סימן כ״ט אלא משום שאין תחלת הפסוק ברוך אתה וכו׳ אלא ויברך דוד י״ל נמי אח״כ ברוך שם וכו׳ מאמ״ר אות יו״ד. ואם אמר שם בלא ברכה בחנם אם הוא שם הוי״ה יסיים פסוק שמתחיל בשם הוי״ה כגון ה׳ ימלוך לעולם ועד. או ה׳ שמעה תפלתו וכו׳ ואם טעה ואמר שם אדני יסיים כמה תראה השיבה נפשי משואיהם וכו׳ וכדומה ואם אמר שם אלהים יסיים יחננו ויברכנו וכו׳ ואם אמר שם אל יסיים ה׳ ויאר לנו וכו׳ וכדומה ואם טעה ואמר לה׳ יסיים הישועה על עמך וכו׳ ואם ר״ל וידבר משה וטעה ואמר וידבר ה׳ יסיים אל משה לאמר מצות ה׳ פת״ע אות י״ד:

מה מה) שם מברך ושותה ואם אמרו לאדם אל תשת מים כי התקופה נופלת וכבר בירך ימתין ואל ידבר עד שידע שעברה התקופה ואז ישתה ואל יברך פעם שניה. ואם בירך על המים ושמע שמת יש בעיר ישתה מעט מן המים וישפוך השאר. ס״ח סומן תתנ״א. והביאו העו״ת אות ה׳ וכתב נלמוד מדבריו דס״ל בתקופה דיכול לשתות המים אחר נפילתה ואעפ״י שהיו המים חלושים בשעה שנפלה התקופה ואין המנהג כן ולפי הנהגה דידן יש להחמיר שלא לשתות מפני הסכנה וה״ה לענין מת דק״ל מפני דמה״מ מטיל במים סה״מ ולא מטעם שיתפרסם שיש מקרה מת עכ״ל. וא״כ לפ״ד צ״ל אחר ברכתו ברוך שם וכו׳ אמנם המחב״ר בסימן תנ״ה אות א׳ כתב דאנן בארץ הצבי וכל גלילות טורקיאה וערי איטאליה נזהרין שלא לשתות מים בשעת התקופה דוקא אמנם אחר זמנה שותים מאותם מים שהיו בתלוש בשעת התקופה ואין פוצה יעו״ש. וא״כ לפ״ז יש להמתין ולא ידבר עד אשר יעבור זמן נפילת התקופה ואז ישתה וכמ״ש בס״ח:

מו מו) שם מברך ושותה וכו׳ ואם שותה בידיו יש להטבילו ואח״כ לשתות בהם כמ״ש לעיל סימן קנ״ח אות ס״א יעו״ש:

סימן רז

א **א) [סעיף א'] פירות האילן חוץ מחמשת וכו'.** בנ"ר וכו'. ואם אכל תפוחים וכיוצא ובירך אחריהם על העץ בדיעבד יצא. וראיה ממ"ש לקמן סימן ר"ח סעיף י"ג דאם אכל מז' מינים ותפוחים דא"צ לברך בנ"ר שגם הם בכלל פה"ע יעו"ש. ברכ"י בשיו"ב אות א' ובספרו מחב"ר אות א'. מאמ"ר סי' ר"ח אות כ"ח. שע"ת בזה הסימן אות א':

ב **ב) שם. בורא נפשות וכו'.** בגמרא דידן אינו מזכיר בה חתימה אבל בירושלמי חותם בא"י חי העולמים. טור. וכתב שכך היה נוהג אביו הרא"ש ז"ל עכ"ל. אבל תלמידי הר' יונה כתבו כיון שלא נזכר בתלמוד שלנו הנכון לומר חתימת הברכה בלא שם ונימא בא"י אמ"ה בנ"ר וחסרונן על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי ברוך חי העולמים עכ"ל והב"ד ב"י וכתב וכן ראוי לנהוג וכך הם דבריו כאן בש"ע. וכ"כ הט"ז סק"ת ומ"א. א"ר אות ב'. וכתב וכן עיקר בכל הפו' וכן נוהגין עכ"ל. וכ"כ הר"ז אות א'. וכן עמא דבר:

ג **ג) ותיבת** וחסרונן יש גורסין אותה במ"ם וחסרונם ויש גורסין בנו"ן וחסרונן. עיין בטור וכ"ה בגמ' ברכות מ"ה ע"א וחסרונן בנו"ן וכ"ה בשה"מ פ' עקב. וכן בתיבת שבראת יש גורסין אותה בלא אות תי"ו שברא דרך נסתר ויש גורסין שבראת בתי"ו לנוכח. עיין בטור. וכ"כ א"ר אות א' בשם כמה פו' דצ"ל שבראת לנוכח ולא שברא יעו"ש. וכ"כ בשה"מ שם. והביאו מ"א. וכן בתיבת חי העולמים יש פלוגתא בין האחרונים די"א החי"ת תהיה נקודה בציר"י וי"א בפת"ח כמ"ש הברכ"י אות א'. ועיין מ"א שכתב בשם תי"ט סוף תמיד שצ"ל בציר"י אבל הא"ר שם ובסי' נ"ד אות א' כתב ששמע מפי אדם נאמן שחזר בו הרב הנ"ל והסכים לאומרו בפת"ח יעו"ש. והביאו הברכ"י שם וכתב שכן המנהג בארץ הצבי לומר בפת"ח וכתב שכן כתב הרב יעבץ בשם כמה גדולים יעו"ש. וכ"כ השע"ת אות ב' וכן הוכיח היפ"ל אות א' מכמה פו' ומכמה פסיקים שצ"ל בפת"ח יעו"ש. ועיין לעיל סימן ר"ב סוף אות כ"ג:

ד **ד) ופי'** בנ"ר מבואר בטור דנותן שבח לו ית' על שברא דברים הכרחיים כגון לחם. ודברים מועילים אף שאינם הכרח כגון פירות. על ההכרחים אומר וחסרונן. ועל השאר אומר על כל מה שבראת להחיות וכו' ט"ז סק"א. ועיין עוד בדברינו לעיל סימן ר"ד אות ל"ח מ"ש בזה בשם האר"י ז"ל יעו"ש:

ה **ה) שם ואם אכל וכו'** ואם נסתפק אם אכל כזית פירות בכדי אכילת פרס מברך בנ"ר הלק"ט ח"ב סימן שי"ג אבל הי"א בהגה"ט חלק עליו וכתב שלא יברך יעו"ש. ונ"ל דאם אפשר יש לאכול עוד ולשתות כדי שיתחייב בברכה אחרונה על מה שאכל עכשיו ויכוין לפטור גם מה שאכל מקודם ואם א"א יש להרהר הברכה בלבו. ויתבאר עוד מזה לקמן סימן ר"י אות ז' יעו"ש:

ו **ו) שם ברכה אחת.** וה"ה אם אכל ושתה. מ"א סק"א א"ר אות ג' ר"ז אות א' קיצור ש"ע סימן נ"א אות א' והיינו כגון שאכל כזית ושתה רביעית דברכה אחת פוטרתן אבל אם אכל פחות מכזית ושתה פחות מרביעית אין מצטרפין לברך עליהן אפילו ברכה אחת כמ"ש לקמן סימן ר"י אות ה' יעו"ש:

ז **ז) שם ברכה אחת.** ואם אכל ושתה הרבה מינים ובירך ברכה אחרונה בנ"ר אדעתא למפטר רק מין אחד פטר הכל ואסור לברך שוב על שאר המינים. א"א אות א':

סימן רח

א **א) [סעיף א'] על חמשת המינים וכו'** שמתוך חשיבותן שנשתבחה בהן ארץ ישראל קבעו להם ברכה בפ"ע. טור. ט"ז סק"א:

ב **ב) שם וזית ותמרה.** כי דבש האמור בפסוק הוא דבש תמרים. וא"כ יהיה פי' הפסוק ארץ שיש בה תמרים שעושין דבש. ומיהו עיין רש"י סוכה דף ו' ע"א שכתב כל מיני מתיקה קרוין דבש ותמרים מיני מתיקה הן עכ"ל ולפ"ז דאש האמור בפסוק הוא התמרים בעצמם ונקראו דבש על שם המתיקה:

ג **ג) שם מברך לאחריהם וכו'** מי שאכל פירות כשיעור ברכה אחרונה ותכף כשאכלם וירדו חדרי בטן הקיאם כולם אינו מברך ברכה אחרונה דלא גרע זה מנתעכל המזון דאינו מברך. ברכ"י אות א' שע"ת אות א' וכ"כ הדב"מ בהגה"ט אות א' והשיג על דברי קול אליהו ח"א סי' ט' יעו"ש. קיצור ש"ע סי' נ"א אות ט"ו ועיין עוד לקמן סי' ר"י אות י"א:

ד **ד) [סעיף ב'] ה' מיני דגן וכו'** שהן חטין ושעורין וכוסמין ושבולת שועל ושיפון שהן ג"כ חשובין שנשתבחה בהן א"י שכוסמין הן מין חטים ושבולת שועל ושיפון הן מיני שעורין. ועוד יש להם מעלה כי עליהם יחיה האדם ואם עשה מהם פת מברך המוציא הלכך אפי' לא עשה מהם פת אלא תבשיל

כגון מעשה קדרה וכו׳ מברך עליהם במ״מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג׳ טור. ט״ז סק״ב. אבל מה שאנו קורין טטרק״י אינו בכלל ה׳ מיני דגן. מ״א סק״א:

ה ה) **שם ה׳ מיני דגן וכו׳** סופגנין הנעשים בפסח ממצה כתושה מברכין במ״מ. שו״ת מהר״ש כהן ח״א סימן קס״ג. עט״ז אות א׳ וכ״כ לעיל סימן קס״ח אות פ״ה:

ו ו) **שם ששלקן או כתשן** משמע דברישא איירי ששלקן בלא כתישה והא דבסעיף ד׳ כתב כששלקו הגרעינין שלמים מברך פה״א אפשר דהכא מיירי כששלקו עד שנתמעך. וכ״מ בלבוש סעיף ד׳ ולקמן סעיף ז׳ יעו״ש. מ״א סק״ב אבל היא״פ כתב דמ״ש בש״ע ששלקן היא ט״ס וצ״ל שחלקן דהא טעות דשכיח וגם הוא טעות דמוכח שהרי כל הסעיף הוא לשון הרמב״ם פ״ג שכתב שחלקן או כתשן וכו׳ יעו״ש. וכ״כ ב״ד סימן תקל״ב. ומיהו לענין דינא אין הפרש דבין חלקן ובין שלקן עד שנתמעכו מברך במ״מ כמ״ש בב״י אבל אם הם שלמים מברך פה״א כמ״ש סעיף ד׳:

ז ז) **שם או כתשן.** כתישה דכאן לא דכו במדוכה או טחינה אלא שהוסר קליפתן ואעפ״י שהן שלימין כמו הריפות כן הוא. ומיהו בהוסר קליפתן ולא נדבקו כלל יש לספק. א״א אות ב׳:

ח ח) **שם אפילו עירב עמהם דבש הרבה וכו׳** כאן בה׳ מינים שהם חשובים ביותר לא אזלינן בתר רובא רק כל שנותנין אותם למאכל משא״כ בשאר דברים אזלינן בתר הרוב כמ״ש לקמן סעיף ז׳ ט״ז סק״ג. וכ״כ המ״א לעיל סימן ר״ד ס״ק כ״ה. ועיין לעיל סימן ר״ד אות ס׳ וסימן ר״ב אות ק׳:

ט ט) **שם או מינים אחרים הרבה יותר מהם וכו׳** וכגון דאיכא כזית דגן בכדי אכילת פרץ וגם אכל פרץ כדי שיהא במה שאכל כזית דגן ואם לאו לא יברך כ״א בנ״ר כמ״ש לעיל סימן קס״ח אות קכ״ב ואות קכ״ז יעו״ש וכ״כ החס״ל בזה הסימן אות ג׳ אגורה באהליך דף ד׳ יעו״ש. ויתבאר עוד לקמן מזה בסעיף ט יעו״ש:

י י) **שם ולבסוף על המחיה.** ואם נטל סובין מתוכן וחזר לתוכן כתב המ״א סימן תנ״א סק״ב יש להסתפק אם מצטרף לכזית למצה וכתב הא״א בזה הסימן אות א׳ דה״ה לבהמ״ז כאן וברכת מעין ג׳ כה״ג יעו״ש אבל בחי׳ שם סק״ב כתב בפשיטות דאינו מצטרף יעו״ש וע״כ אם אירע כזאת יש לאכול כזית חוץ מסובין כדי לצאת מספיקא:

יא יא) **שם ולבסוף על המחיה.** בין אם קבע עליהם סעודתו בין לא קבע בין אם בישלם במים ושמן בין בשלם במים וחלב ושאר משקין. ברכ״י אות ב׳ וכ״כ לעינ סימן קס״ח אות מ״ט יעו״ש. ואם אינו אוכל התבשיל אלא רוצה לשתות המים שבשלו בהם לבדו עיין בדברינו לעיל סי׳ ר״ה סוף אות י״א שכתבנו דיש פלוגתא בזה ומן הספק יברך שהכל אבל אם אוכל התבשיל ושותה גם המים נפטר בברכת התבשיל יעו״ש:

יב יב) **שם. אלא לדבקו וכו׳** כתב הב״ח כל שהוא לדבק אפי׳ הרוב הוא הקמח והמיעוט משאר דברים מברכין פה״א או פה״ע או שהכל כפי ברכתו של אותן המינין יעו״ש. וכ״כ העו״ת סוף אות ב׳ מיהו הט״ז סק״ד כתב דאין להקל בכך כיון שיש לו הנאה חשובה עכ״פ מצד הרבוי יעו״ש. וכ״כ המט״י אות א׳ דהדיבוק אינו מבטל אלא החשיבות ולא את רוב הדגן. וכתב דה״ה נמי בדין הכתוב בסעי׳ ג׳ דלא מיירי אלא בהשקדים שהוא רובא ולכך אם נותנין קמח לדבק אינו מברך אלא ברכת השקדים והספק דהתם הוא דשמא נעשה לסעוד ודלא כהט״ז סק״ה יעו״ש וע״כ אם אירע כזה שנתנו רוב דגן לדבק יש לאוכלו דוקא תוך הסעודה או לברך על דבר שברכתו במ״מ ועל דבר שברכתו כאותו המין ולפטור את זה ממ״נ כדי לצאת מספק:

יג יג) **ולעקו״ך** הוא הקמח עיקר. א״ר אות ב׳ א״א אות ד׳ ופא״ן קוכ״ן בשל״ה כתב מיקרי לדבק אבל בתשב״ץ סימן שכ״ב כתב דמברך עליו במ״מ ולבסוף מעין ג׳ א״ר שם:

יד יד) **[סעיף ג׳] כשנותנים קמח וכו׳** מברך במ״מ. ולאחריו אם יש כזית קמח בכדי אכילת פרס ואכל שיעור אכילת פרץ מברך מעין. ג׳ ואם לאו מברך בנ״ר כמ״ש לעיל אות ט׳ יעו״ש:

טו טו) **שם ואם לדבק בעלמא וכו׳** לדעת הב״ח אפי׳ אם הרוב קמח נקרא נמי לדבק ולדעת המט״י דוקא אם הוא מועט כמ״ש לעיל אות י״ב יעו״ש:

טז טז) **שם וטוב להחמיר ולגמעו וכו׳** והיינו דוקא אם הוא עב שצריך ללועסו בפה אבל אם הוא רך כ״כ שראוי לשתיה בלאו הכי אין לברך עליו כי אם שהכל ולאחריו בנ״ר כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳:

יז טוב) **שם וטוב להחמיר וכו׳** כתב הט״ז סק״ה דהספק הוא משום ברכה אחרונה ולפ״ז אם רוצה לאכול פחות מכזית יאמר שהכל יעו״ש אבל הנה״ש אות ג׳ כתב דדעת התו׳ והפו׳ שאף משום ברכה ראשונה טוב לצאת ידי ספק ולאכלו תוך הסעודה מלברך בספק שהכל יעו״ש. וכ״מ מדברי המט״י

שכתבנו לעיל אות י״ב יעו״ש:

יח **חי) שם ולגומעו בתוך הסעודה וכו׳** או יברך על פת כסנין תחלה ועל דבר שברכתו פה״ע ולפטור את זה ממ״נ וכמ״ש לעיל אות י״ב יעו״ש:

יט **יט) שם ופטור ממנה** ט״ס הוא וצ״ל ופטור ממ״נ כי כן הוא בב״י בשם התו׳ וכ״כ הט״ז סק״ד:

כ **כ) [סעיף ד׳] אכל דגן חי וכו׳** וכל ה׳ מינים בכלל. מ״א סק״ד. וזהו לדעת הש״ע אבל לדעת מור״ם ז״ל בהגה השעורים שהכל כמ״ש לקמן אות כ״ד יעו״ש:

כא **כא) שם. אכל דגן חי וכו׳** כתב העו״ת אות ג׳ דאם הם חיים אפילו כתוש מאד מברך פה״א אבל המאמ״ר אות ו׳ כתב דאין לברך אלא שהכל דלא עדיף מקמח שלא נטחן רק קצת הכתוב לקמן סעיף ה׳ דאינו מברך אלא שהכל יעו״ש:

כב **כב) שם. או שלוק.** כלומר דלא מיקרי מבושל בין שלא הוסרה קליפתו ולא חילק. כ״מ פ״ג מה״ב דין ב׳ שכנה״ג בהגב״ו אות א׳:

כג **כג) שם והגרעינין שלמים וכו׳** דאז אין אכילתן חשובה לקבוע עליהם ברכה מעין ג׳. ט״ז סק״ז:

כד **כד) שם הגה. אבל האוכל שעורים שלמים וכו׳** כ״כ הכלבו בשם ר״י שהכוסס שעורים חיין וכן על שבלים של שעורים שחרכן באור כדרך שעושין קליות מברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאכלו עכ״ל והביאו ב״י וכתב עליו ואין כן דעת הטור אלא כל ה׳ מונין שוים לענין זה וכך הם דבריו כאן בש״ע שכתב סתמא דמשמע כל ה׳ מינים שוים וברכתם פה״א. מיהו מור״ם ז״ל בד״מ אות א׳ כתב על דברי הב״י דאין דבריו נראין דאע״ג דכתב הטור סתמא לא כיון אלא על דבר הראוי לאכילה כמו חטים אבל לא שעורים יעו״ש וכך הם דבריו כאן בהגהת ש״ע וכ״פ הלבוש והב״ח. ועיין באות שאח״ז:

כה **כה) שם אבל האוכל שעורים וכו׳** והרד״א כתב שהכוסס את השעורים אינו מברך עליהם כלום מפני שהוא מאכל בהמה. והביאו ב״י וכתב עליו דאין זה טעם כלל דכיון שנהנה אעפ״י שהוא מאכל בהמה למה לא יברך עליו עכ״ל. וכ״כ העו״ת אות ג׳ דלא ק״ל כהרד״א אלא יברך שהכל. אמנם בס׳ אה״ע מסכים לדעת הרד״א דאין לברך עליהם כלום יעו״ש. וע״כ יש לפוטרו בדבר אחר כדי לצאת מחשש ספק ברכות וגם כדי שלא יהנה בלא ברכה:

כו **כו) שם בהגה. אפי׳ קלוין וכו׳** כתב הא״ר אות ו׳ משמע הא נתבשלו דינו כחטים מדלא כתב אפי׳ נתבשלו ע״כ ונראה דאין ראיה מזה דהא דלא כתב אפי׳ נתבשלו משום דנקט לשון הכלבו ולעולם אין הפרש בין קלייה לבשול. ועוד דהא תלי הכלבו טעמא משום דאין דרך לאכלו וא״כ אף בבשול אין דרך לאכלו. וגם מ״ש עו״ש ראייה יש לדחות כאשר יראה המעיין וע״כ גם בבשול אין לברך כ״א שהכל. ולפי מ״ש באות הקודם די״א דאין לברך על השעורים כלום גם ע״ז לא יברך אלא יברך על דבר אחר שהכל ויכוין לפטור את זה:

כז **כז) שם. והתו׳ נסתפקו וכו׳** אם יברך על המחיה ועל הכלכלה ויסיים על האדמה ועל פרי האדמה משום דלא אשכחן ברכת על המחיה ועל הכלכלה אלא היכא דבריך ברישא קודם אכילה במ״מ ב״י. ט״ז סק״ז:

כח **כח) שם. והתו׳ נסתפקו וכו׳** ולכן יש ליזהר לפי המנהג שאוכלין בשבת שירה חטין שלמים מבושלים וכן בכל השנה שעורים שלמים מבושלין שקורין געראשט״ן שלמים וכן גרי״ן שלמים מבושלים שאין לאוכלן אלא בתוך הסעודה. ב״ח. עו״ת אות ג׳ א״ר אות ה׳:

כט **כט) שם. אלא בתוך הסעודה וכו׳** היינו לכתחלה אבל בדיעבד אם אכלן שלא בתוך הסעודה יברך אחריהם בנ״ר. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ז וכן הא״ר שם הסכים עם הכנה״ג בזה יעו״ש. ער״ה אות א׳ וכ״כ הגו״ר כלל א׳ סימן ט״ז. ח״א כלל נ״ד אות א׳ חס״ל אות ה׳ ועיין לעיל סי׳ ר״ב אות ע״ט:

ל **ל) שם. אלא בתוך הסעודה וכו׳** או יאכל דבר שברכתו ודאי מעין ג׳ ודבר שברכתו בנ״ר ויפטור את זה ממ״נ:

לא **לא) ואם** עושין תבשיל משבולת שועל שקורין גנצ״י גרי״ץ ונותנין בהם מים הרבה שאין ראיים רק לשורפו שקורין זופ״א אפשר דאין המים בטלי לגבי הגרעין וצריך לברך על הגרעין פה״א ועל המים שהכל. מ״א סק״ז י״א בהגה״ט. מיהו באה״ע חולק וכתב דלא יברך כ״א רק על המים ופוטר את הגרעינים כדין עיקר שפוטר את הטפל יעו״ש:

לב **לב) [סעיף ה׳] קמח אפילו של חטים וכו׳** וה״ה של שעורים כמ״ש לעיל סימן ר״ד סעיף א׳ וכ״כ הב״ח:

לג **לג) שם אפי' של חטים וכו'** ומיהו הפר"ח כתב דגם בקמח נכון ליזהר לאוכלו בתוך הסעודה כמו באוכל דגן שהגרעינים שלמים הכתוב בסעיף הקודם יעו"ש:

לד **לד) שם לא שנא נטחן דק דק שאינו ראוי לאכילה** טור:

לה **לה) שם לא שנא של קליות.** ואם בירך על קמח קליות פה"א כתב הנה"ש אות ו' דבדיעבד יצא. וכ"כ המאמ"ר אות י"ב. ולי נראה דגם בקמח שאינו של קליות אם בירך פה"א בדיעבד יצא כיון שהוא פרי האדמה ואינו משקר בברכתו. ועיין לעיל סי' ר"ו סוף אות ג':

לו **לו) [סעיף ו'] וללועסו.** כן הוא לשון הרמב"ם פ"ג ופ"ה וכ"ה לשון הלבוש שלפנינו אבל הא"ר אות ז' כתב שהגירסא בלבוש ללועטו שהוא לשון הלעטה וכתב שכ"ה ברד"א יעו"ש. ונראה שמזה הטעם כתוב בהגה פי' לטחון אותו בפה ור"ל שא"צ כ"כ יהיה עב עד שיהיה צריך ללועסו בשינים אלא כל שהוא עב שצריך למעכו בפה ואח"כ לבולעו מברך עליו במ"מ:

לז **לז) שם ואם היה רך וכו'** ואפילו אינו אוכל אותו אלא לרפואה בעי ברוכי כיון דמתהני. ב"י בשם תו' עו"ת אות ד' א"ר אות ח':

לח **לח) [סעיף ז'] הכוסס את האורז וכו'** רש"י פי' בפ' כיצד מברכין אורז מי"ל דוחן פני"ן והתו' כתבו שי"מ אורז ריז"ו ודוחן מי"ל וסוגיין דעלמא כהאי פירושא ב"י. וכ"כ הלבוש. וכ"כ הל"ח והביאו מ"א סק"ד מיהו הב"ח כתב כל ירא שמים לא יאכל לא הי"ז ולא ריי"ז שהוא אורז או דוחן מבושל בין שהוא שלם בין נתמעך יפה אלא בתוך הסעודה עכ"ל והביאו שכנה"ג בהגב"י אות ה' ולפ"ז אם א"א לאוכלם בתוך הסעודה מן הספק אין לברך כ"א שהכל. וכ"כ הט"ז ס"ק י"א וא"ר אות ט' יעו"ש ועיין באות שאח"ז:

לט **טל) שם ואם בשלו וכו'** מרן ז"ל בב"י נסתפק דאי דוקא כשנתמעך האורז יפה דהוי כמו דייסא הא לאו הכי אעפ"י ששלקו אינו מברך אלא פה"א או יש לחלק בין חטין לאורז משום שדרך האורז לבשלו כשהיא שלם בלתי שום כתישה והלכך אף כשלא נתבשל הרבה לא תשתנה ברכתו יעו"ש. ומדסתם כאן בש"ע משמע דס"ל כחילוק השני דכל שנתבשל אעפ"י שלא נתמעך מברכין עליו במ"מ. אלא דמור"ם ז"ל בהגה תפס עיקר דבעינן שנתמעך והו"ל לכתוב בשם י"א אלא כי כן דרכו בהרבה מקומות לכתוב סתמא אעפ"י שחולק וכ"כ המט"י אות ב' דמנהג העולם כסתם דעת הש"ע דלעולם מברכין במ"מ יעו"ש וכ"כ הברכ"י אות ו' בשם כמה פו' דאף שלא נתמעך מברכין עליו במ"מ וכתב שכן הוא דעת מרן ז"ל וכן מנהג העולם יעו"ש וכ"כ בספרו מחב"ר אות א' והשיג על המאמ"ר יעו"ש. וכ"כ החס"ל אות ז' בן א"ח פ' פנחס אות ח"י. ועיין בדברינו לעיל סימן טו"ב אות ב' שכתבנו דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל יעו"ש. וע"כ ה"נ אע"ג דאיכא פלוגתא בזה היכא דנהוג נהוג. ועוד עיין לעיל סימן ר"ו אות ו' ודוק:

מ **מ) שם מברך עליו במ"מ וכו'** ואעפ"י שאינו מז' מינים כיון שהוא נקרא מזון כי הוא משביע וסועד הלב ולאחריו בנ"ר משום דלא נתקנה ברכה מעין ג' כ"א על ז' המינים. ב"י בשם הרא"ש וכתב דהכי נקטינן ודלא כה"ג וראבי"ה שכתבו דמברך שהכל יעו"ש:

מא **מא) שם ואחריו בנ"ר.** מי שאכל אירז מבושל ובירך אחריו על המחיה או שאכל לחמניות ואורז ובירך על המחיה. כיון דאורז מסעד סעיד וגידולו מן הארץ ברכת על המחיה פוטרתו. מהר"י מולכו בתשו' כ"י סימן ל"ד. וכ"כ הלק"ט ח"א סימן מ' ברכ"י אות ז' שע"ת אות ט' ואעפ"י שאכל זה לחוד וזה לחוד יברך מעין ג' על כסנין ויפטור האורז. בן א"ח שם:

מב **מב) שם ואחריו בנ"ר.** השותה ג'ורבה של אורז מחוי הרבה כמו שעושין לחולה או פת שגוררין אותו במורג חרוץ דק דק אין לברך לאחריו ולא כלום משום דשוהא הרבה בין כף לכף ואפילו בכף אחת שוהא בה וגומע גמיעה אחר גמיעה באופן ששוהא באכילת כזית אורז או פת יותר מכדי שתיית רביעית. קול אליהו ח"א חא"ח סימן ז' ובספרו כס"א בזה הסימן אות ב' ומיהו עיין בדברינו לעיל סימן ר"ד אות מ' בענין שתיית הקאו"י שכתבנו שיש לפוטרו בדבר אחר אם אפשר וא"ל יש להרהר הברכה בלבו ונראה דה"ה לכאן:

מג **מג) שם והתבשיל האחר הוא הרוב וכו'** זהו לשון הטור זמשמע דאם האורז הוא הרוב אעפ"י שמעורב במין אחר מברך עליו במ"מ. וכ"כ ב"י אלא שכתב בב"י דמלשון הרמב"ם פ"ג משמע דאינו מברך במ"מ אלא א"כ היה האורז לבדו ואינו מעורב עם דבר אחר יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"ט דמשמע מלשון הרי"ף כשנתערב האורז עם מין אחר אין שום מעלה לאירז אפילו אם הוא הרוב יעו"ש. אבל דעת המ"א ס"ק י"א כפסק הש"ע דאם האורז הוא הרוב אעפ"י שמעורב בו מין אחר מברך עליו במ"מ יעו"ש וכ"פ המט"י אות ג' א"ר אות יו"ד מאמ"ר אות י"ד. חס"ל אות ו' וכתב שם הא"ר דאף שהוא מחצה על מחצה מברך במ"מ יעו"ש. אבל הפרישה אות א' כתב דאם הוא שוה בשוה אין לברך במ"מ עד שמוסיף יעו"ש. וכ"כ א"א אות י"א. וכ"כ הער"ה בק"א אות ב' דאם הוא מחצה על מחצה מברך שהכל ודחה דברי הא"ר יעו"ש ועיין לעיל סי' ר"ו אות א' ודוק:

מד **מד) שם כברכת אותו תבשיל.** דדוקא בה׳ מינים אמרו רב ושמואל דמברכין עלייהו במ״מ והיינו כל שאילו עשוי לדבק כדאיתא בסעיף ב׳ אבל בשאר מינים אזלינן בתר רובא. ט״ז סק״י ועיין לעיל אות ח׳:

מה **מה) [סעיף ח׳] על פת דוחן וכו׳** זהו דעת הרי״ף והרמב״ם אבל בה״ג כתב לברך על פת דוחן פה״א והרא״ש וגאון כתבו שדין דוחן כדין אורז דאיהו נמי מיזן זיין וסועד הלב כמו אורז ומברך עליו תחלה במ״מ ולבסוף בנ״ר כמ״ש כ״ז בטור יעו״ש וכ״פ הפר״ח. וכ״כ הער״ה אות ג׳ בשם כמם פו׳ יעו״ש. ואע״ג דאנן ק״ל סב״ל ואין לברך כ״א שהכל מ״מ נ״מ דאם בירך על פת דוחן פה״א או במ״מ בדיעבד יצא. וכן אם בדיעבד בירך אחריו על המחיה יצא כמ״ש לעיל אות מ״א יעו״ש:

מו **מו) שם מברך שהכל וכו׳** ואע״ג דאשתנו למעליותא י״ל כיון דיצא מתורת פרי אין יכול לומר פה״א והמוציא אין מברכין אלא בה׳ מינים ולכן מברכין שהכל. ואפשר לומר עוד הטעם מפני שאין דרך אכילתו בכך מברך שהכל מ״א ס״ק י״ב:

מז **מז) שם מברך שהכל וכו׳** וגרויפ״ן שנעשו משעורין כתושים ברחיים ובישלם פשיטא שמברך במ״מ ולאחריהם מעין ג׳ דהא מה׳ המינים הם. ט״ז ס״ק י״א. סו״ב אות ה׳ ומ״ש המש״ז אות י״א דזה חולק על מ״א סק״ב י״ל דהכא שאני דכיון שנכתשו ברחיים מסתמא הוסרה קליפתן וגם נחלקו ובתבשיל הם נדבקין וע״כ לכ״ע י״ל בכה״ג דמברך במ״מ ומעין ג׳:

מח **מח) ואותן** שנעשו מטטרק״א שאינן מה׳ המינים מברך שהכל ובנ״ר ט״ז שם. א״ר אות ט׳ סו״ב שם:

מט **מט) וחטים** הנקרא טריגי די מצרים ובלשון ישמעאל סארי דארי שגדל בקלח אחד גדול מכוסה בעלין יש מי שהורה לברך על הפת העשוי מקמח זה ברכת המוציא ובהמ״ז ואם נילוש במי פירות במ״מ אבל הרב לב חיים ח״ג סימן מ״ט חלק עליהם וכתב דלפי דעתו פשוט וברור כי חטה זאת אינה מה׳ מיני דגן וברכתה בתחלה פה״א ולבסוף בנ״ר יעו״ש. א״ח אות ו׳:

נ **נ) שם בהגה. ואם נתמעכו וכו׳** דכיון דאין זה דרך אכילתן אין מברכין עליהם פה״א ב״י. ודוקא כשנתמעכו דרך כלי מנוקב שהן דקין מאד או שעשה תבשיל מקמח של קטניות כמ״ש בל״ח ושל״ה אבל כשמיעך אותן בכף עיקר דרך אכילתן בכך. ועוד שממשן קיים ומברך פה״א. מ״א ס״ק י״ג. י״א בהגב״י:

נא **נא) שם בהגה. מברך שהכל.** ובדיעבד אם בירך פה״א יצא. כמ״ש לעיל סימן ר״ו אות ג׳ יעו״ש:

נב **נב) [סעיף ט׳] מברך במ״מ וכו׳** דכל דיש בו מה׳ מיני דגן מברך במ״מ כמ״ש סעי׳ ב׳ מ״א ס״ק י״ד:

נג **נג) שם כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס וכו׳** מדנקט כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי א״פ משמע דבעינן דוקא שיאכל פרס מאותו פת כדי שיהא באכילתו כזית דגן ושיעור אכילת פרס לדעת מרן ז״ל הוא ג׳ ביצים שהרי בסי׳ תרי״ב סעיף ד׳ כתב י״א ד׳ ביצים וי״א ג׳ ביצים וידוע דכשאומר מרן ז״ל י״א וי״א דדעתו לפסוק כס׳ שנייה כמ״ש לעיל סימן י״ג אות ז׳ יעו״ש. וכן סתם בסימן שס״ח סעיף ג׳ וסי׳ ת״ט סעיף ז׳ יעו״ש ושיעור ביצה שני כזייתות כמ״ש סימן תפ״ו וא״כ צ״ל חמשה זיתים מקמח אחר וכזית מה׳ מינים ואז נקרא כזית בכדי אכילת פרץ ואם אכל פרץ מאותו פת צריך לברך המוציא ובהמ״ז וכ״כ הפרח שושן כלל א׳ סי׳ ג׳ דלא סגי שיאכל כזית מן התערובת אלא יאכל כא״פ שיש בו ודאי כזית דגן יעו״ש. והביאו הער״ה אות ד׳ וכ״כ בשו״ת בית אפרים סימן י״ג דאין לברך אחריו בהמ״ז עד שיאכל פרס וגם שלא ישהה באכילתו יותר מכדי אכילת פרס והביאו השע״ת אות י״ב יעו״ש. וכ״פ הגר״א דה״ח אות י״ז. ומיהו י״א כיון דיש בו כזית בכא״פ נעשה כאלו כלו דגן ואפילו לא אכל כ״א כזית מתערובת מברך אחריו בהמ״ז מט״י אות ד׳ מאמ״ר אות ט״ו. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה וק״ל סב״ל אין לברך אחריו בהמ״ז אלא א״כ אכל פרס ולא שהה באכילתו יותר מכדי אכילת פרס אבל אם לא אכל פרס או ששהא באכילת פרס יותר מכדי אכילת פרס אין לברך אחר פת זה כ״א על המחיה:

נד **נד) שם אבל אם אין בו זה השיעור וכו׳** אינו מברך לבסוף בהמ״ז וכו׳ והטעם כתבו האחרונים משום דכיון דאין בו כזית בכא״פ נחתינן חד דרגא בתחלה המוציא ולבסוף על המחיה ולפ״ז דאם עשו מזה פת הבא בכסנין דתחלתו במ״מ נחתינן חד דרגא ומברכינן אחריו בנ״ר כמו באם בשלו בקדרה. וכבר הארכנו מזה לעיל סי׳ קס״ח אות קכ״ב ואות קכ״ג ואין צריך לכפול הדברים קחנו משם:

נה **הנ) שם אלא בתחלה מברך המוציא וכו׳** ולענין נט״י יש לטול בלא ברכה כיון דיש אומרים דגם על פחות מכזית צריך נט״י כמ״ש לעיל סימן קכ״ח אות יו״ד יעו״ש. וזה לא גרע כיון דברכתו המוציא ואוכל יותר מכזית וכ״כ בס׳ מנחת פתים דף מ״ה ע״א והביאו א״ח אות יו״ד:

נו **ונ) שם ואחריו בנ״ר** כתב המ״א סוף ס״ק ט״ו דאם לא עירבו עם קמח רק עם שאר מינים מברך במ״מ ועל המחיה אפילו ליכא כזית בכא״פ כמ״ש סעי׳ ב׳ עכ״ל מיהו הל״ח פ׳ כ״מ אות י״ט כתב דאין חילוק דה״ה אם עירבו עם שאר מינים אי ליכא כזית בכא״פ אינו מברך כ״א בנ״ר יעו״ש וכ״כ העו״ת סוף אות ז׳ דלעיל בסעי׳ ב׳ נמי מיירי בדאיכא כזית בכא״פ יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות י״ז דאין חילוק וגם בסעי׳ ב׳ מיירי כשיש בו כזית בכא״פ והשיג על המ״א יעו״ש:

נז **זנ) [סעיף יוד׳] בברכה אחת מעין ג׳ וכו׳** ונוסח ברכה זו בא״י אמ״ה על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה׳ אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלם עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך ובנה ירושלם עה״ק במהרה בימינו והעלנו לתוכה. ושמחנו בה (וגי׳ הרמב״ם ושמחנו בבנינה ונברכך עליה בקדושה ובטהרה) כי אתה ה׳ טוב ומטיב לכל בא״י על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה. טור. בשם גמרא ברכות מ״ד ע״א וכ״ה הנוסח בלבוש אמנם מ״ש הטור בחתימת הברכה בא״י על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה בגמרא שלפנינו ליתא תיבת ועל הכלכלה אלא רק בא״י על הארץ ועל המחיה. וכן ברי״ף וברמב״ם פ״ג מה״ב ניחא וכ״כ הסמ״ג בשם הרמב״ם ובה״ג דעיקר לחתום על הארץ ועל המחיה ולא על המחיה ועל הכלכלה והביאו ב״י ופרישה אות יו״ד וכ״כ השל״ה דף צ״ה ע״ב וכ״כ בביאור הגר״א וכן הסכים החס״ל אות י״א וכתב הטעם משום דאמרו בברכות מ״ט ע״א דאין לחתום בשתים ואם יאמר על הכלכלה הו״ל חותם בשתים יעו״ש וכ״כ ח״א כלל נ׳ אות ג׳ וכ״מ מדברי מרן ז״ל לקמן סעיף י״ב דאין לחתום כ״א רק על המחיה יעו״ש:

זנ) וכתב בסמ״ג שיש לומר אחר כי אתה ה׳ טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ ועל המחיה ובשל פרי על הארץ ועל הפירות ובשל יין על הארץ ועל היין (וברד״א הנוסח ועל פרי הגפן וכן נוהגין) כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה עכ״ל והביאו הטור וכתב שהרא״ש ז״ל לא היה אומרו יעו״ש אמנם הט״ז ס״ק י״ג הסכים לאומרו וכ״כ המ״א ס״ק ט״ז. של״ה שם דה״ח אות ט׳ קיצור ש״ע סימן נ״א אות ח׳ בן א״ח פ׳ מסעי אות א׳ וכן עמא דבר. וכן בנוסח ונברכך עליה בקדושה ובטהרה כתב ב״ד סימן פ״ט דיש לנהוג לומר כן כיון דהרי״ף והרמב״ם וסמ״ג כתבוהו ואעפ״י שהרא״ש והטור לא כתבוהו יעו״ש:

נח **חנ) שם ובא״י חותם על הארץ ועל פירותיה וכן בברכת על המחיה נוהגין לחתום ברוך אתה ה׳ על הארץ ועל מחיתה.** וכ״כ הברכ״י אות יו״ד וגם אחר כי אתה טוב ומטיב לכל נוהגין לומר ונודה לך על הארץ ועל מחיתה כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה כנז׳ באות הקודם וכן בברכת הפירות נוהגין לאמר ונודה לך על הארץ ועל פירותיה ובברכת היין ונודה לך על הארץ ועל פרי גפנה. וחותמין בא״י על הארץ ועל פרי גפנה:

נט **נט) שם ובא״י חותם וכו׳** ואם הם פירות מכבוש ראשון כתב הרב אדמת קדש ח״א סימן ג׳ דזה מחלוקת גדולי ישראל שהרב מהר״ש גארמוזאן הסכים שיברך על הארץ ועל הפירות והרב המגן סבר שיברך ועל פירותיה יעו״ש. אבל הרב פרי הארץ ח״ג סימן ג׳ האריך הרבה בזה והסכום לברך על הארץ ועל הפירות יעו״ש. והב״ד הברכ״י אות י״א:

ס **ס) וכן** אם הביאו צימוקים מחו״ל לארץ ועשו מהם יין בא״י אף שבא״י נגמר היין יחתום על פרי הגפן הרב פרי הארץ שם ברכ״י אות י״ב שע״ת אות י״ד:

סא **סא) שם** ואם בחו״ל אוכל מפירות הארץ וכו׳ אבל אם יש ספק אם הם מא״י אעפ״י דצריך לעשרם מספק מ״מ אין לשנות המטבע של חו״ל. ב״ח פרישה אות ט״ו. עו״ת אות ח׳ מ״א סוף ס״ק ט״ז:

סב **סב) וה״ה** אפכא בא״י ג״כ אינו משנה מספק וחותם על הארץ ועל פירותיה עו״ת שם. אבל הא״ר אות ח״י כתב דבין בארץ בין בחו״ל בספקא מברכין על הפירות יעו״ש וכן כתבו האחרונים וכן עמא דבר:

סג **סג) [סעיף יא׳] אינו חותם על הגפן וכו׳** והטעם דכמו שבחתימת מיני דגן ופירות ז׳ המינים מזכיר הארץ ה״ה ביין שאין ביניהם שינוי אלא שביין כשמזכיר הפרי צריך להזכיר בשם פרטי האילן שבו גדלו הענבים ובשאר מינים די שיאמר פירות אבל הארץ לעולם עומדת ובכולן יש לו להזכיר בחתימה על הארץ. ב״י בשם הר״י. מיהו בדיעבד אם חתם על הגפן ועל פרי הגפן ולא הזכיר ארץ כתב המ״א ס״ק י״ז דיצא. וכ״כ א״א אות י״ז. ח״א כלל ן׳ אות ד׳:

סד **סד) שם אלא על הארץ ועל פה״ג או על הארץ ועל הפירות.** לכאורה משמע מדברי הש״ע שבסעי׳ זה דאין הכרע רצה זה חותם רצה זה חותם. אבל כי דייקת שפיר משמע שדעתו לפסוק לכתחלה לחתום פה״ג והוא מדקאמר אלא על הארץ ועל פה״ג ולא קאמר או על הארץ ועל פה״ג או על הפירות וכ״מ לקמן סעיף י״ב יעו״ש. וכן פסק הלבוש. וכ״כ בב״י דהרשב״א הסכים לחתום על הארץ ועל פה״ג ושכתב וכן עמא דבר יעו״ש מיהו הב״ח כתב

דלכתחלה צריך לחתום על הארץ ועל הפירות יעו״ש אבל הט״ז ס״ק י״ד כתב דטפי ניחא לן לימא פה״ג דמהני לכ״ע יעו״ש וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות י״א דהמנהג פשוט בפי הכל לחתם על פה״ג יעויין שם. וכן כתב העו״ת אות ט׳ מ״א ס״ק ט״ז. וכן כתב א״ר אות י״ט בשם כמה פוסקים דצריך לחתום על פה״ג וכתב שכן נוהגין וכן כתב ב״ד סי׳ פ״ט מאמ״ר אות כ״א יפ״ל אות ה׳ דה״ח אות ט׳ קיצור שלחן ערוך סי׳ נ״א אות ח׳ בן א״ח פ׳ מסעי אות א׳:

סה סה) [סעיף יב׳] מזכירין בה מעין המאורע וכו׳ כגון בשבת קודם כי אתה טוב ומטיב יאמר ונחמנו ביום המצות הזה. וביו״ט אומרים ושמחנו ביום חג פלוני הזה. ובר״ח אומרים וזכרנו לטובה ביום ר״ח הזה. טור. מיהו בתשב״ץ כתב דביום שבת אומרים ורצה והחליצנו ביום השבת הזה והביאו ב״י. וכן כתב הלבוש מ״א ס״ק ח״י. ובסי׳ חס״ל סימן קס״ח אות ד׳ ובסי׳ חיים לראש רק״ד ע״א ובסי׳ פרסומי ניסא דקמ״ה ע״א כתבו לומר בנוסח זה ורצה והחליצנו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול והקדוש הזה. ובסי׳ א״ח דל״ז ע״א כתב דבשבת אומרים ושמחנו בה בשבת קדשך וכן כתב החס״ל סימן קס״ח אות א׳ דבשבת אומרים ושמחנו ביום השבת הזה יעו״ש. והב״ד היפ״ל אות י׳ ונראה דיש לנהוג כנוסח שכתב החס״ל וחיים לראש ופרסומי ניסא משום דנוסח זה יותר מתוקן וגם האר״י ז״ל בשער הכוונות נתן טעם בסוד לתיבת רצה והחליצנו שאומרים בבהמ״ז בשבת וע״כ יש לאמרו גם במעין ג׳ מן הטעם ההוא. וביום ר״ה או׳ וזכרנו לטובה ביום הזכרון הזה כמו בר״ח. יפ״ל שם:

סו סו) שם בשבת ויו״ט וכו׳ וה״ה בחו״ה כמ״ש לעיל סי׳ פק״ח סעיף ה׳ גבי בהמ״ז יעו״ש. וכן כתב היפ״ל שם:

סז סז) שם. מזכירין בה מעין המאורע וכו׳ ואם לא הזכיר בדיעבד יצא כיון דהרבה פו׳ סוברים דעכשיו לא נהגו להזכיר כמ״ש בב״י יעו״ש וכן כתב מ״א שם. א״ר אות ך׳ מאמ״ר אות פ״ד וכתב דכל שלא הזכיר ה׳ אפילו אמר ברוך אתה חוזר ומזכירו תוך הברכה ודלא כדמשמע מדברי הא״ר דכל שאמר כי אתה טוב ולא הזכיר שוב אינו מזכיר יעו״ש. וכ״כ הרב המגיה בחס״ל אות ט׳ יעו״ש:

סח סח) שם אבל לא בחנוכה ופורים. משום דעל הנסים הודאה היא ובברכה זו אין אומרים בה לשון הודאה כמו בבהמ״ז ואפילו לפי מ״ש שיש לומר בסוף ונודה לך וכו׳ שם אין שייך להזכיר כלום שהרי הוא אחר סיום הטוב והמטיב. לבוש:

סט סט) שם ויקדים המחיה וכו׳ לפי שברכתו במ״מ שהיא חשובה ומבוררת וגם קודמין בפסוק ואח״כ יין שהוא ג״כ חשוב ויש לו ברכה בפרטות. ב״י ט״ז ס״ק ט״ו:

ע ע) שם וחותם על הארץ וכו׳ ולא הוי חתימה בשתים שהארץ מוציאה המחיה והיין והפירות. טור מ״א ס״ק י״ט. וקודם החתימה אומרים ונודה לך על הארץ ועל המחיה ועל הפירות ועל פה״ג כמ״ש לעיל אות ז״ן. ובא״י אומרים ונודה על הארץ ועל מחיתה ועל פרי גפנה ועל פירותיה בא״י על הארץ ועל מחיתה ועל פרי גפנה ועל פירותיה:

עא עא) שם ועל פה״ג וכו׳ כתב המ״א סק״ך דבמרדכי כתוב לחתום על הארץ ועל המחיה ועל הפירות וכ״כ האגודה עכ״ל. והביאו א״ר אות כ״ב וכתב עליו דלא דק דאזלי לטעמייהו דגם בשותה יין לחוד חותם על הפירות משא״כ לדידן עכ״ל. וכ״כ המאמ״ר אות כ״ו לדידן דחותמין בברכת היין על פה״ג צרוך לחתום ועל פה״ג ועל הפירות והשיג על דברי המ״א יעו״ש. וכן כתב א״א אות ך׳ חס״ל אות י״ב דה״ח אות ט׳ ח״א כלל נ׳ אות ה׳ קיצור ש״ע סימן נ״א אות ח׳ מיהו בדיעבד אם לא הזכיר גפן רק על הארץ ועל הפירות יצא כיון די״א דאפי׳ לכתחלה חותמין בברכת היין על הפירות כמ״ש לעיל אות ס״ד וכ״כ ח״א שם:

עב עב) [סעיף יג׳] אם אכל פירות מז׳ המינים ואכל תפוחים וכו׳ וה״ה אם אכל תפוחים לבדם ובירך אחריהם על העץ בדיעבד יצא. כמ״ש לעיל סימן ר״ז אות א׳ ועו״ש והא דנפטרים התפוחים במעין ל׳ דוקא אם אכל התפוחים כמו שהם אבל אם שתה מי תפוחים יש פלוגתא בזה אם נפטרים במעין ג׳ וע״כ אם שתה רביעית צריך לברך עליהם מקודם בנ״ר ואח״כ יברך מעין ג׳ ואם שכח ובירך מעין ג׳ מקודם אז יש לשתות מים או לאכול דבר שברכתו אחרונה בנ״ר ויכוין לפטור את זה כמ״ש לעיל סימן ר״ב אות ע״ג יעו״ש:

עג עג) שם. אבל אם אכל ענבים ושתה יין צריך לברך וכו׳ והיינו לחותמים על היין על פה״ג אבל לאותם החותמים על היין על הפירות כיון שמזכיר בה פירות נפטרו גם התפוחים. ב״י בשם הרשב״א. וכ״כ הרב א״ח דף ל״ז ע״ד יעו״ש. והסמ״ק סימן קנ״א והאגודה כתבו הטעם דנפטרים התפוחים בברכת מעין ג׳ משום דהוו בכלל תנובת השדה שאומר בברכת מעין ג׳ יעו״ש. ולפ״ז גם אם אכל פה״א נפטר במעין ג׳ כיון שהם תנובת השדה מיהו הב״ח כתב דלדעת הרא״ש אף להחותמים בברכת היין על הארץ ועל הפירות כיון דבפתיחה שהיא על הגפן אינה ענין לתפוחים לא יצא. וכן כתב המ״א ס״ק כ״א. וכ״מ מדברי הלבוש ססעי׳ י״ד. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה וק״ל סב״ל אם שתה יין ואכל תפוחים לכתחלה יש לברך בנ״ר ואח״כ

מעין ג׳ כדי שלא יכנס בספק ואין בזה איסור משום גורם ברכה שאינה צריכה כיון שרוצה לצאת מספק אבל אם כבר בירך מעין ג׳ קודם בנ״ר אז אם חתם על הפירות י״ל דינא כדעת הרשב״א והא״ח אבל אם חתם על הגפן חוזר ומברך בנ״ר בשביל התפוחים דבכה״ג אפילו להרשב״א והא״ח לא יצא כיון שלא יש מעין תפוחים לא בפתיחה ולא בחתימה. וכן אם אכל ענבים ופה״א יש לברך בנ״ר מקודם לכתחלה בשביל פה״א ואח״כ מעין ג׳ בשביל הענבים כי יש לחוש לכתחלה לדברי הסמ״ק ושמא נפטרין במ״ש ועל תנובת השדה אבל אם כבר בירך מעין ג׳ יש לברך אח״כ בנ״ר בשביל פה״א כיון דכן הוא דעת כל גדולי הפוסקים ומרן ז״ל וגם דהכי מסתברא כיון שלא נתקנה ברכה כ״א בשביל פרי העץ. ועוד כיון דגם הסמ״ק לא הזכיר בהדיא דמעין ג׳ פוטרת פה״א אלא רק שאנו מדקדקים לפי הטעם שנתן וע״כ אין לחוש רק לכתחלה אבל באם כבר בירך מעין ג׳ מברך אח״כ בנ״ר. ודלא כח״א כלל ן׳ אות ט׳ שכתב דיש בזה ספק ברכה יעו״ש. ומ״מ על צד היותר טוב אם אפשר יש לברך שהכל על המים או על דבר אחר שודאי ברכתו אחרונה בנ״ר ויכוין לפטור גם פה״א:

עד עד) שם וכ״ש אם אכל בשר וכו׳ וטעם הכ״ש דיין ותפוחים הם עכ״פ תרווייהו מין עץ כ״ש מה שאינו מין עץ. ט״ז ס״ק ט״ז:

עה עה) שם וה״ה אם אכל בשר וכו׳ אין ברכת על המחיה פוטרת וכו׳ נראה דה״ד אם אוכל כל אחד לבדו דומיא דלעיל תפוחים עם יין ובשר עם יין אבל אם מלפת הבשר ודגים עם פת הבא בכסנין ברכת על המחיה פוטרת הבשר ודגים משום דהוו טפל לפת וכל שהוא עיקר פוטר את הטפלה כמ״ש לקמן סימן רי״ב יעו״ש. מיהו הברכ״י אות י״ג כתב בשם זקנו מהר״א אזולאי שדקדק מלשון הטור אע״ג שבאו הבשר והדגים ללפת בו החמשה מינים אין נפטרים בברכת על המחיה אבל הוא ז״ל כתב דהמנהג פשוט לאכול לביבות עם גבינה ביותר ואין מברכין על הגבינה ולא עוד אלא רבים נוהגין לאכול כסנין בבקר עם גבינה ואין מברכין כ״א על הכסנין ומדין מברך על העיקר ופוטר את הטפילה נגעו בה יעו״ש וכן כתב הכס״א אות ג׳ דהנוהגין כן יש להם על מה לסמוך יעו״ש ועיין עוד לעיל סי׳ קס״ח אות צ״ט מ״ש בענין זה ודוק:

עו עו) שם אין ברכת על המחיה פוטרת את הבשר וכו׳ אבל אם אכל מחמשת המינים ואכל תמרים או שתה יין ושכח ולא הזכיר לא גפן ולא פירות כ״א בירך על המחיה לחוד נראה דיצא כיון דברכת על המחיה פוטרתן כמ״ש לקמן אות ט״פ יעו״ש:

עז עז) [סעיף יד׳] שתה יין ובירך בפה״ג וכו׳ ואם טעה ובירך על היין בפה״ע צריך לחזור ולברך בפה״ג. מ״א ס״ק כ״ב בשם מהר״י לוי סימן מ״ז. וכ״כ הלק״ט ח״ב סימן קע״ט אבל הגו״ר כלל א׳ סימן י״ט הוכיח לומר דיצא וא״צ לחזור ולברך בפה״ג יעו״ש וכ״פ באה״ע והרבה להשיג על דברי מהר״י הלוי הנז׳ יעו״ש. וכ״כ הרב פנים מאירות ח״א סימן נ״ח. וכ״כ הרמ״ע באלפסי זוטא פ׳ כ״מ. וכ״כ רבינו אשר בר חיים בס׳ הפרדס כ״י שער יו״ד. והב״ד הברכ״י בשיו״ב סימן ר״ז וסימן ר״ב וכן הסכים בספרו יוסף אומץ סימן ע״ג סק״א יעו״ש. והביאו עיקרי הד״ט סימן יו״ד אות ח׳ בי״מ אות ח׳ וכן הסכים השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סימן א׳ אות ב׳ משום דק״ל סב״ל יעו״ש מיהו אם נזכר מיד תוך כדי דיבור יסיים בפה״ג כמ״ש ביא״פ ס״ק כ״ב וקיצור ש״ע סימן נ״ו אות ג׳ אבל אם לא נזכר יצא כנז׳ וכ״כ קיצור ש״ע שם:

עח עח) וה״ה אם בירך על היין במ״מ יצא כמ״ש לעיל סימן ר״ב אות ט׳ יעו״ש וכן אם בירך על היין בפה״א יצא כמ״ש לעיל סימן ר״ב אות י״א יעו״ש. וכ״כ באה״ע וקיצור ש״ע בפאת השלחן שם. וכן אם בירך עליו שהכל יצא כמ״ש בש״ע לעיל סימן ר״ו סעיף א׳:

עט עט) וכן בברכה אחרונה אם טעה ובירך על היין על העץ ועל פה״ע ולא הזכיר גפן יצא ח״א כלל ן׳ אות ד׳ ובנ״א שם אות א׳ וכן אם טעה ובירך אחריו בהמ״ז או על המחיה יצא כמ״ש לקמן סעיף י״ז ובדברינו לשם אות ט״פ יעו״ש:

פ פ) [סעיף טו׳] אם בדיעבד בירך על הענבים וכו׳ וה״ה אם שתה יין ונתכוון לפטור את הענבים יצא, ב״י. לבוש. ט״ז סס״ק י״ז. מ״א ס״ק כ״ג. מאמ״ר אות ל״א. וכן בשתה יין ואכל ענבים ונתכוון בברכת על הגפן לפטור בה את הענבים ג״כ בדיעבד יצא. כ״מ בב״י. וכ״כ הפרישה אות פ״ב. לבוש. עט״ז אות ח׳:

פא פא) ודוקא בנתכוון לפטור אבל אם לא נתכוון אעפ״י שהיו שתיהן לפניו בשעת ברכה אינו נפטר לא היין בברכת פה״ע ולא הענבים בברכת פה״ג כמ״ש לקמן סימן רי״א סעיף ג׳ דאם הביאו לפניו פה״ע ופה״א איזה מהם שירצה יקדים ולא חיישינן שאם יקדים פה״א יפטר העץ ואע״ג שברכת פה״א פוטרת פה״ע משום דאין מכוין וא״כ ה״ה לכאן. וכ״כ א״א בזה הסימן אות כ״ג. וכ״כ לעיל סימן ר״ו אות יו״ד יעו״ש:

פב פב) [סעיף טז׳] שתה יין ומים וכו׳ ואם שתה מים תחלה כתב בשה״ג אשר סביב הרי״ף פ׳ כ״מ אפשר דצריך לברך על כל אחד ואחד לפניה ולאחריה עכ״ל. וכ״כ ב״ד סימן פ״ז דאם שתה מים תחלה קודם היין ולא בירך בנ״ר ואח״כ שתה יין דצריך לברך בנ״ר קודם ברכה אחרונה של יין ואפילו אם שתה עוד מים אחר ששתה יין אין ברכת היין פוטרת מים ראשונים יעו״ש מיהו הער״ה אות ז׳ כתב דמשמע מדברי הכלבו וא״ח אע״ג דחל

עליו חיוב ברכה קודם לכן ברכת היין פוטרת בנ״ר בדיעבד ודלא כהרב ב״ד יעו״ש. וכן כתב הרב נשמת חיים בתשו׳ סימן ה׳ דברכת היין פוטרת אף אם הקדימו המים ליין יעו״ש. והב״ד הרו״ח אות ב׳ וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה לכתחלה יש ליזהר לברך בנ״ר על המים ואח״כ ישתה יין ולא הוי ברכה שאינה צריכה כמ״ש הער״ה שם. ואם שכח ושתה יין קודם שבירך ברכה אחרונה של מים אם אפשר יש לאכול דבר שברכתו אחרונה בנ״ר ויכוין לפטור את המים ואם לא אפשר יש לברך בלבו בנ״ר וגם לכוין לפוטרו בברכה אחרונה של יין:

פג פג) שם אין לו לברך על המים וכו׳ ואפילו אם אירע שהוצרך לברך על המשקין ברכה ראשונה כגון בנמלך והיסח הדעת מ״מ ברכה אחרונה דיין פוטרתה של״ה א״ר אות כ״ד. א״א אות כ״ד:

פד פד) שם. אין לו לברך על המים בנ״ר וכו׳ לפעמים א״צ ברכה לפניו וטעון ברכה לאחריו כגון אם רוצה לשתות יין ומים כאחת ומביאין לפניו כוס גדול שבו מעט יין ומברך עליו בפה״ג ושותה מעט ואח״כ נותן בו מים הרבה באופן שנתבטל טעם היין ושותה ממנו ייתר מכדי רביעית דהא ודאי פשיטא דצריך לברך אחריו בנ״ר. כס״א אות ד׳:

פה פה) שם כשם שבברכה ראשונה וכו׳ עיין לעיל סימן קמ״ד סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

פו פו) [סעיף יז׳] ברכת ג׳ אינה פוטרת וכו׳ פי׳ שלא בתוך סעודה דאילו תוך הסעודה אפילו קודם בהמ״ז ודאי ג׳ ברכות פוטרין ט״ז ס״ק ח״י. ועיין לעיל סימן קע״ז סעיף ב׳ ובדברנו לשם אות י״ג:

פז פז) שם שאם אכל דייסא אין בהמ״ז פוטרתו. והטעם כתב מ״א ס״ק כ״ה משום דדסייא אית ליה עלייא אחרנא בפת. אבל הפר״ח אות י״ז כתב על דברי הש״ע הנז׳ אעפ״י שמדברי תהר״י משמע כן אינם דברים של טעם דמילתא דפשיטא דדייסא זיין ומסעד טפי מתמרי יכיון שיצא לנו שאם בירך על התמרים ברכת הזן יצא כ״ש על חמשה מיני דגן יעו״ש. וכ״כ באר הגולה והביאו הפר״ח שם. וכ״כ א״ר אות כ״ה דמדברי הרשב״א והרא״ש משמע דדייסא נפטר בבהמ״ז יעו״ש. וכן הסכים המחב״ר אות ג׳:

פח חפ) שם אין בהמ״ז פוטרתו. וה״ה פירות דלא זייני אכן פירות דזייני וכ״ש פת כסנין מפטרי בג׳ ברכות. גו״ר כלל א׳ סימן מ״ח י״א בהגב״י וכן כתב שם הפר״ח דחוץ מה׳ מיני דגן ויין ותמרים ברכת ג׳ אינה פוטרת מעין ג׳ יעו״ש. וע״כ מי שאכל פת כסנין או תמרים ואח״כ רוצה ליטול ידיו ולאכול פת יש לברך מעין ג׳ קודם נטילה דלכתחלה צריך לברך על כל אחד ברכה הראויה לו ואין לפוטרם בבהמ״ז אבל אם שכח לברך עליהם עד אשר נטל ידיו ובירך המוציא כיון שהתחיל לחול עליו בהמ״ז ואלו נפטרין בבה״מ אין לברך עוד עליהם מעין ג׳ אלא יכוין לפוטרם בבהמ״ז אבל אם אכל פירות דלא זייני ושכח לברך עליהם ולא נזכר עד שבירך המוציא צריך לברך עליהם גם אחר שאכל המוציא משום דאלו אין נפטרין בבהמ״ז כנז׳ וכ״כ לעיל סימן קע״ד אות ל״ה וסימן קע״ז אות ז׳ יעו״ש:

פט טפ) שם אבל ביין ברכת ג׳ פוטרתו וכו׳ וכן אם אמר על היין או על התמרים על המחיה יצא. לבוש. לחם רב. עט״ז אות ט׳ א״ר אות כ״ו מחב״ר אות ז׳ וכתב וכן עיקר. מאמ״ר אות ל״ה וכתב וזה פשוט. אבל אם בירך על התאנים על המחיה לא יצא דתאנים לא זייני. ברכ״י אות י״ד בשם מהר״י מולכו. שע״ת אות כ״ג ועיין לקמן סי׳ ר״ט אות ז׳:

צ צ) שם ואם נזכר עד שלא חתם וכו׳ פי׳ דברכת היין או התמרים צריך להזכיר בה מעין כל הג׳ ברכות וברכת הזן אינה אלא ברכה אחת וע״כ אם לא חתם יתחיל ועל שהנחלת וכו׳ כדי להזכיר מעין כל הג׳ ורק בדיעבד יוצא בברכת הזן לחוד:

צא צא) [סעיף חי׳] לא יכלול על הספק וכו׳ הט״ז ס״ק י״ט כתב דה״ד לכתחלה לא יאכל דבר שיש ספק בברכתו אחרונה בנ״ר או מעין ג׳ כדי לכלול אותו במעין ג׳ אבל אם כבר אכל יכול להוסיף אם א״א בענין אחר כיון דאין כאן ברכה לבטלה דבלאו הכי צריך לברך יעו״ש. וכן הסכים א״ר אות כ״ז מאמ״ר אות ל״ז וכתב שם המאמ״ר מרן ז״ל נמי לכתחלה קאמר אבל בדיעבד יכול להוסיף יעו״ש. מש״ז אות י״ט וכתב דגם לדעת מור״ם ז״ל בהגה נמי בדיעבד גמור יכול להוסיף יעו״ש ח״א כלל נ״א אות ך׳:

צב צב) ואם אכל דבר שהוא ספק לו אם מברכין עליו מעין ג׳ והוא פרי כתב הלבוש דלא ישתה אחריו יין או יאכל מיני דייסא כדי להוסיף בברכה אחרונה על העץ אלא טוב יותר לברך בנ״ר והמ״א ס״ק כ״ו כתב דאם אין לו שום דבר לכלול בתוכו טוב יותר לברך על העץ דיוצא ממ״נ כמ״ש סעיף י״ג ואם הוא משקה לא יברך אחריו כלל דיותר יש לחוש לברכה לבטלה מלאוכלן בלא ברכה והא״ר שם כתב דאם אין לו שום דבר לכוללו בתוכו לא יברך אחריו כלל וגם על העץ לא יברך והתם בסעיף י״ג שאני דכוללו עם דבר שברכתו כך ודלא כמ״א יעו״ש. אמנם עיין בדברינו לעיל סימן ר״ב אות

ע״ט שהוכחנו שם דעל כל דבר שהוא ספק יכול לברך אחריו בנ״ר וליכא בזה שום חשש ברכה לבטלה יעו״ש. ואם כן ה״נ אם אכל או שתה דבר שיש ספק בברכתו אחרונה אם היא מעין ג׳ או בנ״ר ואינו יכול לפוטרו בדבר אחר או לכוללו עם דבר אחר כמ״ש באות הקודם אז יש לברך אחריו בנ״ר:

צג **צג) שם. בהגה לא יאכל דבר שברכתו בנ״ר וכו׳** ומירי שאין לו יין דאי יש לו יין ישתה יין ויאכל דבר שברכתו אחרונה בנ״ר ויברך על הגפן ובנ״ר ויוצא ממ״נ. ומ״מ גם באין לו יין יש לו לאכול דבר שברכתו אחרונה בנ״ר ויכוין לפטור את זה דבדיעבד ברכת בנ״ר פוטרת כמ״ש באות הקודם:

סימן רט

א **א) [סעיף א׳] לקח כוס של שכר או של מים וכו׳** זהו מדברי הרמב״ם פ״ח מה״ב ושם לא כתוב רק כוס של שכר ומרן הוסיף או של מים. מיהו בעיקר דין זה הראב״ד שם חולק וכתב שאין הולכין אלא אחר מה שהוציא בפיו. וכ״כ הב״ח דדעת רש״י והרי״ף והרא״ש והרשב״א ורוב גאונים דלא יצא וצריך לחזור ולברך וכ״פ הט״ז סק״א. מ״א סק״א סו״ב אות א׳ א״ר אות ב׳ וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה וק״ל סב״ל אם נזכר תוך כדי דיבור אחר שאמר בפה״ג י״ל ג״כ שהכל נהיה בדברו דבזה יוצא לרוב פו׳ כמ״ש סעיף ב׳ ואם לא נזכר תוך כדי דבור יש לברך כל הברכה כתקנה בלבו:

ב **ב) וכתב** שם הרמב״ם וכן אם היו לפניו פירות הארץ והתחיל הברכה ע״מ לומר בפה״א וטעה ואמר בפה״ע אין מחזירין אותו. וכן אם היה לפניו תבשיל של דגן ופתח ע״מ לומר במ״מ וטעה ואמר המוציא יצא מפני שבשעה שהזכיר את השם והמלכות שהן עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין עכ״ל והטעם כתב שם הלח״מ אעפ״י שאין זו הברכה הראויה לו אין זו שקר שהרי פירות האדמה פרי עץ מיקרו כמ״ש בפ׳ כ״מ דלר״י חטה מין אילן הוא וכן בתבשיל של דגן שאמר המוציא אין זה שקר שהרי דגן לחם מיקרי אבל אם אומר שקר לא יצא יעו״ש. והביאו א״ר אות ב׳ והא״א אות א׳ כתב דגם בחלוקות אלו מחזירין אותו יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באות הקודם כיון דיש פלוגתא בזה אם נזכר תוך כדי דיבור יש לסיים ג״כ סיום הברכה הצריכה לאותו מאכל ואם לא נזכר כדי דבור יש לחזור ולברך אותה ברכה כתקנה בלבו:

ג **ג) שם וי״א שאם לקח וכו׳** כתב בלשון וי״א משום דלהרמב״ם לא יצא משום דהיה בדעתו לומר שלא כהוגן וכן כתב בכ״מ פ״א דק״ש. מ״א סק״ב וכתב המ״א אבל העיקר דיצא. וכ״כ א״א אות ב׳ דהעיקר דיצא. וכן כתב העו״ת אות א׳ אעפ״י די״א זה נראה כסותר דבריו הראשונים מ״מ בשניהם פסק שאינו חוזר משום דלכל אחד מן הפי׳ יש להם פנים בשיטת הש״ס וק״ל סב״ל עכ״ד. וכ״כ הנה״ש אות ב׳ דדעת מרן ז״ל לפסוק בשניהם להקל:

ד **ד) כתב** בא״ח מעשה שבירך אחד בהמ״ז על כוס מים וסבר שהוא יין ולא היה כוס לפני המסובין ולא נשאר רק בקנקן והורו דצריך לברך בפה״ג אם רוצים לשתות יין אחר שאמר בשכמל״ו על הברכה לבטלה. דהא לא היה דעתו ודעתם לשתות רק מכוס זה ע״כ. והביאו א״ר אות ג׳ וכתב עליו וצ״ע אבל הח״א כלל נ״ח אות ג׳ כתב כיון שהיה דעתו לשתות יין ויש יין לפניו יקח תכף היין וישתה וא״צ ברכה יעו״ש. ועיין לקמן אות י״ב:

ה **ה) מי** שהיה מבדיל ואחר ברכת היין היה בדעתו לברך בורא מאורי האש או שאמר בורא מאורי האש ונזכר וסיים על הבשמים יצא וא״צ לחזור ולברך על הבשמים. ומיהו ברכת מאורי האש צריך לחזור ולברך משפט צדק ח״ב סימן ס״ב כנה״ג בהגה״ט. מ״א ססי׳ זה וכתב שם המ״א ודוקא כשנתכוון בשעת הברכה על הבשמים אבל כשנתכוון על האש יצא ומברך אח״כ על הבשמים וכן כתב א״ר אות ב׳ ולי נראה דאפילו אם היתה כונתו לומר בשמים אם טעה ואמר מאורי אש לא יסיים עוד באותה ברכה בשמים דא״כ אפשר לומר דיצא ידי שניהם דהא מי שצריך לב׳ ברכות יכול לכוללם בברכה אחת אם מזכיר שניהם כמ״ש ביו״ד סימן של״א סעיף ע״ח יעו״ש. אלא כיון שטעה והזכיר מאורי אש לא יסיים עוד באותה ברכה בשמים כדי שיוכל אח״כ לברך ברכת הבשמים בפ״ע:

ו **ו) וכן** מי שהיה צ״ל פוקח עורים וטעה בדבורו ואמר מלביש ערומים לא יחזור לסיים באות ברכה פוקח עורים דא״כ יצא שניהם כנז׳ וכ״כ לעיל סימן מ״ו אות מ״ר יעו״ש:

ז **ז) מי** שאכל תאנים וכשבא לברך ברכה אחרונה פתח ואמר על המחיה וכשהגיע לסוף הברכה נזכר וחתם על הפירות צריך לחזור ולברך. גו״ר כלל א׳ סימן כ״ז. י״א בהגה״ט. ומיהו לפי מ״ש לעיל סימן ר״ח אות ע״ג די״א דמה שמזכירין במעין ג׳ על תנובת השדה הוי כאילו מזכיר פירות א״כ ה״נ כיון שהזכיר תחלה על תנובת השדה וחתם אח״כ על הפירות הו״ל פתיחה וחתימה על הפירות ויצא. ועיין לעיל סימן ר״ב אות ט׳ ודוק:

ח **ח) [סעיף ב׳] לקח כוס של שכר וכו׳** וכן הדין בפה״ע ופה״א שהיה לו לברך על אחד מהם ופתח אדעתא דאידך ינזכר וסיים כדינו או שאמר שניהם יצא. טור:

ט ט) **שם** לקח כוס של שכר או מים וכו' ונראה דמיירי שהיה סבור ג"כ שהוא יין ואפ"ה יצא. דחוזר הש"ע על וי"א שכתב בסעיף הקודם אלא דהפרש הוא דשם נזכר קודם שאמר פה"ג והכא אחר שאמר פה"ג ואפ"ה יצא כיון שנזכר וחתם כדין. וכ"מ מדברי הטור שכתב הכל בהמשך אחד מ"ש בסעיף זה ובסעיף הקודם יעו"ש. וכן כתב בלבוש בהדיא יעו"ש. וכ"מ לקמן בש"ע סימן תקפ"ב סעיף ב' וכן כתב הפר"ח בסימן תפ"ז. וכ"כ א"ר אות א' ומאמ"ר אות ב' והנה"ש אות ב' והשיגו על מ"א שכתב דמיירי שידע שהוא מים יעו"ש ומ"מ לענין דינא גם המ"א פסק לקמן בסימן תקפ"ב סק"ב דיצא וכן כתב בסימן תפ"ז סק"ב דרוב הפו' ס"ל אעפ"י שלא ידע יצא כיון שנזכר וחתם כדין יעו"ש ומ"ש כאן דלא יצא עיין מחה"ש שהגיה בדבריו יעו"ש:

י י) **שם ותוך כדי דבור וכו'** משמע הא לאחר כדי דיבור אינו יכול לחזור בו וצריך לחזור ולברך. ויש מי שר"ל דשאר הפוסקים חלוקים ע"ז אבל הר"י הלוי בתשובה סימן מ"ז האריך להוכיח דכ"ע מודים בזה דאחר כדי דבור צריך לחזור ולברך יעו"ש. וכן כתב משפט צדק ח"ב סימן ס"ב דסברה זו מוסכמת מכ"ע יעו"ש. והב"ד הכנה"ג בהגב"י מ"א סק"ד. ומ"ש שם המ"א דמל' התו' משמע דזה אז"ל לשיטת ר"י דמשמע להרי"פ א"צ תכ"ד כתב עליו הנה"ש אות ג' דאין מזה הכרח דלהרי"פ נמי י"ל בעינן תוך כדי דיבור יעו"ש:

יא יא) **שם בורא פה"ג שהנ"ב יצא.** וכן אם טעה ואמר על היין שהנ"ב בורא פה"ג יצא. טור. עו"ת אות ב':

יב יב) **שם הגה. ואם היו אחרים שותים וכו'** לכאורה משמע כן דתרתי בעינן אחרים שותים ודעתו ג"כ אבל בד"מ משמע דאם היה בדעתו לשתות גם שאר יין אפילו אין אחרים עמו אינו צריך לברך. מ"א סק"ה. וכ"כ העו"ת אות ב' דאחת מתרתי בעינן או שיכיין להוציא אחרים או שהיא בעצמו היה רוצה לשתות עוד יין. וכן כתב א"ר אות ג' ועיין לעיל אות ד' ולקמן אות י"ד:

יג יג) **שם. בהגה ודעתו ג"כ וכו'** דאי לאו הכי הרי היא כמו שבירך על פרי ונפל מידו דחוזר ומברך. עו"ת שם. וכן כתב המ"א שם דאם לא היה דעתו לשתות שאר יין צריך לברך ובענין האחרים שכיוונו לברכתו צדד המ"א שם לומר דלא יצאו משום שברכתו היתה לבטלה אלא שסיים שדעת רמ"א בד"מ וכאן בהגה משמע דיצאו יעו"ש. וכ"מ ממ"ש לעיל סימן קס"ז אות נ"ט דיצאו יעו"ש:

יד יד) **שם בהגה ונמצא אח"כ שבכוסו מים וכו'** א"צ לחזור וכו' ומשמע אף שטעם המים קודם ששתה יין לא הוי הפסק וא"צ לחזור ולברך אם היה דעתו לשתות עוד יין וכ"ה בהדיא בתשו' מהרי"ל שהביא ב"י בססי' ר"ו יעו"ש וכן כתב מ"א בזה הסימן סק"ה. קיצור ש"ע סי' נ"ו אות ז' וכ"מ ממ"ש לעיל סי' ר"ו אות ט"ז דשהייה בשתיקה בלא דיבור בדיעבד לא הוי הפסק יעו"ש. וא"כ ה"נ כיון דלא הפסיק בדיבור כ"א בטעימה לחוד שהיית הטעימה לא הוי הפסק. מיהו אם כיון בברכתו להוציא אחרים והאחרים טעמו קודם שטעם המברך אפילו הפסיק בדיבור קודם שטעם י"א שא"צ לחזור ולברך כמ"ש לעיל סימן קס"ז אות נ"ט יעו"ש:

טו טו) **[סעיף ג'] כל הברכות אם נסתפק וכו'** אינו מברך וכו' דבדרבנן אמרינן אתי ספק ומוציא מידי ודאי. ברכ"י אות ב' וכתב המאמ"ר אות ה' ועכ"פ ראוי ונכון להרהר בלבו הברכה כיון די"א אם בירך במחשבה יצא ובהרהור ליכא איסור משום ברכה לבטלה וע"כ הנכון להרהר הברכה בלבו ובפרט לענין ברכה מעין ג' שהיא דאורייתא להרבה פו' יעו"ש. ועיין לעיל סימן זק"ן אות יו"ד ובאות שאח"ז:

טז טז) **שם חוץ מבהמ"ז וכו'** זוהי דעת הרמב"ם דס"ל דכל הברכות כולן אפילו ברכה דמעין ג' אינם רק מדרבנן ולפיכך אזלינן בספיקא להקל אבל דעת הטור ברכה דמעין ג' היא דאורייתא וכ"כ ב"י בשם הרשב"א והרא"ש. וע"כ ראוי לכל ירא שמים אם נסתפק בברכה במעין ג' לאכול עוד מאותו המין ויברך אחריו כדי לצאת מספק וכ"כ הט"ז סק"ג. עו"ת אות ג' א"ר אות ד' סו"ב אות ב' ברכ"י בשיו"ב. ואם אין לו מאותו המין אז יוכל לאכול מין אחר שברכתו מעין ג' ולכלול אותו בתוכו כמ"ש לעיל סימן ר"ח אות צ"א דהיכא דלא אפשר יכול להוסיף יעו"ש או לפחות יאכל דבר שברכתו אחרונה בנ"ר ויכוין לפטור מה שאכל מז' מינין כיון די"א בנ"ר פוטר את הכל ואם גם מזה אין לו אז יהרהר ברכת מעין ג' בלבו כמ"ש באות הקודם:

יז טוב) **שם חוץ מבהמ"ז וכו'** והוא שאכל כדי שביעה כמ"ש לעיל סימן קפ"ד אות כ"ב יעו"ש:

יח חי) **שם חוץ מבהמ"ז וכו'** ואם נסתפק בבהמ"ז וחוזר כתב הפר"ח דאומר גם ברכה רביעית. והביאו הברכ"י אות ד' מיהו לענין דינא כבר כתבנו לעיל סימן קפ"ד אות ט"ו דיש פלוגתא בזה ואין לחזור מספק יעו"ש:

סימן רי

א **א) [סעיף א'] האוכל פחות מכזית וכו'** לאפוקי מהר' יונה שכתב שעל פרי פחות מכשיעור מברך לפניו שהכל וגם לאפוקי ממ"ש הכלבו בשם רב אחא משבחא דעל פחות מכשיעור א"צ לברך אפילו שהכל דאין כן דעת הפו' אלא צריך לברך ברכה הראויה לאותו המין לפניו אפילו אם הוא פחות מכשיעור כמ"ש בב"י יעו"ש. וכ"כ הב"ח. וכ"ה הסכמת אחרונים וכן עמא דבר. ועיין לעיל סימן טו"ב אות ב':

ב **ב) שם האוכל פחות מכזית וכו'** שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה. טור. לבוש:

ג **ג) שם פחות מכזית וכו'** ואם אכל חצי זית מז' מינין וחצי זית מדבר שברכתו האחרונה בנ"ר העלה הכנה"ג בהגה"ט דמברך לאחריו בנ"ר והשיג על האומר דאין לברך אחריו כלום יעו"ש והביאו מ"א סק"א וכתב דה"ה פת ודבר אחר מצטרפין. א"ר אות ח' סו"ב אות ה' י"א בהגה"ט. וכן הסכים בית יהודה ח"ב סימן צ"ח והביאו הברכ"י אות א' וכ"כ ח"א כלל ן' אות ט"ז קיצור ש"ע סימן נ"א אות ד' ומשמע מדברי הפו' הנז' דאין חילוק ובין אם אכל חצי זית האחר מין שברכתו ראשונה פה"ע או פה"א או שהכל דלעולם מברך אחריהם בנ"ר וכן כתב בית יהודה שם בהדיא וממ"ש הכס"א לחלק אינו נראה דבנקל יש לדחות כאשר יראה המעיין:

ד **ד) ואם** אכל כחצי זית מפירות שמברכין לאחריהן על העץ וכחצי זית ממין שמברכין לאחריו על המחיה או כחצי זית פת דהשתא אין כאן שום מין שברכה אחרונה שלו בנ"ר מ"מ מברך לאחריהן בכ"ר אבל אם אכל כחצי זית ממין שמברכין לאחריו על המחיה וכחצי זית פת מברך לאחריהן על המחיה. קיצור ש"ע שם וכן אם אכל חצי זית תאנים וחצי זית ענבים או רמונים או זיתים או תמרים מצטרפין זה עם זה לברך אחריהם מעין ג' בן א"ח פ' מסעי אות ה':

ה **ה) וה"ה** כל המשקין מצטרפין לרביעית אבל האוכל ושותה אין מצטרפין כמ"ש סימן תרי"ב. מ"א שם. ג"ה סימן כ"א. בית יהודה שם סימן כ"א א"ר שם. סו"ב שם י"א שם. ברכ"י אות ב' ח"א שם אות י"ז קיצור ש"ע שם:

ו **ו) ציר** שע"ג ירק מצטרף. וכן פת השרוי במשקה או ביין מ"א שם וא"ר שם. אבל הח"א שם כתב דאין מצטרף יעו"ש. רוטב עם בשר אין מצטרף. מ"א שם א"ר שם ועיין לעיל סימן קפ"ד אות ל"ח ודוק:

ז **ז) שם האוכל פחות מכזית וכו'** ואם צריך שלא לשהות באכילת כזית יותר מכדי אכילת פרס כתב העו"ת סימן ר"ז דאיכא פלוגתא בזה בין רבוותא ובכנה"ג מחלק בין ברכת הנהנין לאכילה ביוה"כ הכתובה לקמן סימן תרי"ב דהתם ביתובי דעתא תליא מלתא וביותר מכדי אכילת פרס לא מתייתבי דעתא אבל הכא בהנאה תליא מלתא וכיון דהחיך נהנה כזית גם ביותר מכדי אכילת פרס מצטרף ולמעשה צ"ע עכ"ל וכן כתב המט"י אות א' דאף אם שהה יותר מכדי אכילת פרס מצטרף יעו"ש. אבל המ"א סק"א כתב דאם אכל מעט וחזר ואכל מעט אם שהה יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף כמ"ש סימן תרי"ב לענין יוה"כ וה"ה לענין ברכה יעו"ש וכ"נ דעת רש"י סוכה מ"ב ע"ב. וכן הסכים הפר"ח בשו"ת מים חיים סימן א' א"ר אות ח' סו"ב אות ה' י"א בהגה"ט וכתב שכ"ה דעת מהר"ם בן חביב בקו' תוספת יוה"כ די"ב ע"א ח"א כלל ן' אות י"ג. דה"ח אות כ"ו. בן א"ח פ' מסעי אות ו' קיצור ש"ע סימן נ"א אות ה' ועיין זכ"ל ח"ג בקו"א מה שהאריך בענין זה ודעתו נוטה ג"כ דאין מצטרפין יעו"ש. וע"כ כיון דיש פלוגתא בזה יש ליזהר שלא ישהה באכילתו ויכנס בפלוגתא דרבוותא ואם שהה יש לאכול עוד כזית בלא שהייה ולפטור גם מה שאכל מקודם ואם א"א לו יש להרהר הברכה בלבו:

ח **ח) ושיעור** פרס לדעת מרן ז"ל הוא ג' ביצים כמ"ש לעיל סימן ר"ח אות ג"ן יעו"ש. וכ"כ ח"א שם. דה"ח שם. בן א"ח שם. וזמן שיעור אכילת פרס לפי מה שאנו משערין במשקל כל ביצה י"ח דרה"ם כמ"ש לעיל סימן קס"ח אות מ"ו עשינו נסיון לזה פעם ושתים ושקלנו פת שיעור ג' ביצים דהיינו נ"ד דראה"ם ונמשך זמן אכילתן פעם ד' מינוטין ופעם ד' וחצי ופעם חמשה מינוטין וכל מנוט הוא חלק ששים בשעה כידוע ולכן לענין אכילה יש לחוש ולהחמיר לאכול כזית בתוך זמן ד' מינוטין אבל לענין חולה שמאכילין אותו ביוה"כ כמ"ש בסימן תרי"ח יש להחמיר ולשער בה' מינוטין ולפי מה שמשערין בחולה לחומרה וחושבין כדי אכילת פרס ד' ביצים כמ"ש שם בסימן תרי"ח א"כ הוי שיעור כדי אכילת פרס של חולה ז' מינוטין ועי"ש ודוק:

ט **ט) וכן** לענין שתייה אם שתה מעט וחזר ושתה אם יש מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין לשיעור רביעית ואם לאו אין מצטרפין כמ"ש לקמן סימן תרי"ב לענין יוה"כ וה"ה לענין ברכה כ"נ דעת הט"ז ומ"א סק"א. וכן הסכים הפר"ח בשו"ת מים חיים הנז' א"ר שם. י"א שם בשם הנז' ח"א שם אות י"ד ובנ"א אות ד' מש"ז אות א' זכ"ל שם וכ"כ לעיל סימן ק"ץ אות ח"י ובסי' ר"ד אות מ' יעו"ש:

י **י) ואם** אכל פחות מכשיעור והלך לחוץ וחזר למקומו דצריך לברך שנית בתחלה אפילו בפת אם חזר ואכל פחות מכשיעור מצטרפין מ"א שם:

יא **יא) ואם** אכל חצי זית והקיאו ואכל חצי זית אחר יש להסתפק אם מצטרף ומתש׳ הרב פנים מאירות ח״ב סימן ז״ך מפורש יוצא דאינו מצטרף דלענין ברכה בעינן שיהנה בתוך מעיו ולא אזלינן בתר הנאת הגרון כאכילה דאיסור יעו״ש ברכ״י אות ג׳ וכתב וצריך להתישב בדבר. ועיין לעיל סימן ר״ח אות ג׳ דמשמע נמי דאינו מצטרף יעו״ש:

יב **יב) שם והשותה פחות מרביעית וכו׳** כתב הט״ז סק״א דיין שרף אינו בכלל זה ואזלינן בתר שיעור השתייה לרוב בני אדם יעו״ש מיהו האחרונים השיגו עליו וכתבו דאין חילוק בין יין שרף לשאר משקין וכל שהוא פחות מרביעית אין לברך אחריו ברכה אחרונה כמ״ש לעיל סימן ק״ץ אות י״ב יעו״ש:

יג **יג) פת** סופגנין שנתפח עד שאין האוירים שבו נרגשים האוכל כזית ממנו כמו שהיא אינו מברך דלפי האמת לא אכל כזית. שו״ת זר״א סימן כ״ט. מחב״ר אות ג׳ שע״ת אות א׳ ועיין לעיל סימן קס״ח אות מ״ו:

יד **יד) שם פחות מרביעית וכו׳** ושיעור רביעית כבר כתבנו אותו לעיל סימן ק״ץ אות ט״ז קחנו משם:

טו **טו) שם ולאחריו אינו מברך כלל.** ומיהו יש מסתפקין לומר דבברכת בנ״ר א״צ שיעור כמ״ש בטור וב״י יעו״ש. וע״כ יש חסידים נזהרין מלאכול פחות מכשיעור כדי להנצל מספק זה וגם כדי להנצל מספק אחר שכתבנו לעיל אות א׳ די״א על פחות מכשיעור אין לברך עליו כלל אפילו לפניו יעו״ש:

טז **טז) שם שהוא כברייתו וכו׳** ודוקא אם אוכל הבריה כמו שהיא אבל אם מרסק אותה קודם אכילה ודאי דא״צ לברך עו״ת אות א׳ והביאו א״ר אות ו׳ וכתב ומשמע אף שאכלו עם הגרעין:

יז **טוב) שם שהוא כברייתו וכו׳** דהיינו ייגד״ש מיי״ל בע״ר לא יאכל אחת לחודה. ט״ז סק״ב. ומשמע בחולין דקי״ט דקטנית אחת מקרי בריה אף על פי שהרבה גדילין בשרביט אחד מ״א סק״ג. א״ר אות ב׳ ודע שמוכח בא״ח והכלבו דאפי׳ דבר שאינו מז׳ מינים הוי בריה וכן כתב בהדיא רבי יונה וכן כתב חו״י סימן ק״ס דדג קטן וכיוצא נכנס בסוג זה ודלא כהרב פני יהושע פ׳ כ״מ יעו״ש. ער״ה אות ה׳:

יח **יח) שם בהגה. אבל אם לקח הגרעין וכו׳** ואם אכל מה שבתוך הגרעין מיקרי בריה דהרי אכל מה שראוי לאכול ממנו. מ״א סק״ד. א״ר אות ו׳ סו״ב אות ו׳:

יט **יט) שם אם לקח הגרעין וכו׳** ובדבר שאין דרך לאכול הגרעין כגון זית ואכל הגרעין י״א דלא מקרי בריה וי״א דמקרי בריה כל שהביאו לפניו שלם אפילו לא אכל הגרעין כיון שאין דרכו לאכול הגרעין מקרי בריה ומור״ם ז״ל בהגה מיירי בענבים ורמונים דדרך לאכול הגרעין ולפיכך אם לקח הגרעין ממנו לא מקרי בריה. מ״א שם וא״א אות ד׳ ועיין מאמ״ר אות ה׳ ודוק:

כ **ך) שם בהגה אם לקח הגרעין וכו׳** וה״ה אם חתך ממנו כל שהוא ג״כ לא מקרי בריה עו״ת אות א׳ מיהו אם נפל ממנו קצת ע״י בישול כמו שרגילות להתפרפר מקרי בריה. מ״א שם. א״ר שם. ולכן הרוצה לאכיל בריה פחות מכזית יסיר ממנה קצת כדי להסתלק מספק:

כא **כא) שם לכן טוב ליזהר שלא לשתות אלא פחות מכזית וכו׳** וכ״כ בש״ע לעיל סימן ק״ץ סעיף ג׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

כב **כב) [סעיף ב׳] הטועם את התבשיל וכו׳** לידע אם צריך מלח או תבלין רש״י משמע דאם אוכל קצת ממנו אחר הבישול לידע אם הוא טוב מיקרי אכילה וצריך לברך והעיקר תלוי בכוונת הלב. מיהו ברוקח משמע אפילו כוונתו לאכילה א״צ ברכה. מ״א סק״ו. ולכן כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם בעיקר הדין יש פלוגתא די״א אם הוא בולע צריך ברכה ולא פטרו אלא א״כ פולט ע״כ הטועם קודם גמר הבישול לראות אם חסר איזה דבר יש להרהר הברכה בלבו אבל אם טועם אחר גמר בישול יש לכוין לשם אכילה ולברך ועיין לקמן אות כ״ט:

כג **כג) שם הטועם את התבשיל וכו׳** והטועם את התבשיל בערב שבת משום טועמיה חיים זכו לא נכנס בסוג זה דהא ודאי מכוין לאכול וכיון שמכוין לאכול אפי׳ על כל שהוא חייב לברך. י״א בהגה״ט. ועיין לקמן סי׳ ר״ן כי שם נכתוב בענין טועמיה בס״ד:

כד **כד) שם. א״צ לברך.** זהו לשון הטור ומשמע מזה דאם רוצה לברך רשאי וע״כ הגיה הב״ח לאמר אין לברך ופי׳ דאסור לברך עליו דכיון דאינה טעונה ברכה הויא ברכה לבטלה יעו״ש. מיהו השכנה״ג בהגה״ט כתב דהוא דוחק גדול למחוק כל הספרים ומ״מ לענין דינא הסכים כהב״ח דאין לברך יעו״ש. וכן הסכים א״ר אות ד׳ ער״ה אות ו׳ מאמ״ר אות י״ד:

כה **כה) שם עד רביעית.** ואפילו לטעום הרבה קדרות שרי. ומיהו אם כוונתו לאכול מעט אסור לעשות הרבה פעמים דהוי״ל אכילה מעלייתא. מ״א סק״ז. ולענין דינא כתבנו לעיל אות כ״ב:

כו **כו) שם עד רביעית.** והאוכל משום טעימה שיעורו בכזית כמו במשקין ברביעית. עו״ת אות ו׳ א״ר אות ג׳ א״א אות ו׳:

כז **כז) שם טעון ברכה ואפילו בכל שהוא.** טור וב״י. מ״א סק״ח. ואפילו טועם לידע אם צריך מלח או שאר דברים. א״א אות ח׳:

כח **כח) שם כשחוזר ופולט וכו׳** משום דלא מקרי הנאה אלא בתוך מעיו וכיון דלא בלע כלל אינו מברך. ב״י מ״א סק״ט וכתב דה״ה ללועס ופולט:

כט **כט) שם כשחוזר ופולט וכו׳** ונכון שלא לפלוט משום בל תשחית. מי״ט. א״ר אות ה׳ אלא יעשה כמ״ש לעיל אות כ״ב יעו״ש:

ל **ל) שם ואז אפילו על הרבה וכו׳** אבל בסמ״ג משמע דאפילו פולט עד רביעית. ער״ה אות ז׳:

לא **לא) שם הגה. וספק ברכות להקל.** לפיכך בפחות מרביעית אפילו אם בולעו א״צ לברך ואם היא פולטו אפילו ביותר מרביעית אינו מברך. לבוש. עט״ז אות ב׳ מיהו המ״א סק״י כתב על דברי מור״ם הנז׳ דאין כאן ספק כלל דלא מצינו שום פוסק שכתב בהדיא דבולע פטור ולכן פסק דיש לברך אם בולע אפילו מעט יעו״ש. אבל הא״ר אות ה׳ כתב דמצינו מפורש במדרש בולע פטור יעו״ש. וכן המאמ״ר אות י״ד השיג על דברי המ״א הנז׳ וכתב דיפה כיון מור״ם ז״ל שכתב בזה סב״ל וכ״ה דעת מרן ז״ל יעו״ש וע״כ לענין דינא יש לעשות כמ״ש לעיל אות כ״ב יעו״ש:

לב **לב) וכתב** המ״א סק״ט צ״ע באותם שנותנין עשב שקורין טוב״ק לתוך השפופרת ומדליקין אותו ושואבין העשן לתוך פיהם וחוזרין ופולטין אותו אי דמי לטועם ופולט שא״צ ברכה או דילמא דומה לריח שצריך לברך וק״ו כאן שגם הגוף נהנה ממנו כמו שהרבה שבעים ממנו כמו שאכל ושתה וצ״ע עכ״ל. אמנם המט״י אות ב׳ כתב דאין כאן ספק כלל שהרי לית ביה שום דבר שיש בו ממש כדי שיקרא אוכל דאין זה אלא עשן בעלמא וגם אין לו דין ריח כלל דהא בענין ריח טוב וליכא עכ״ל וכן כתב המו״ק דדבר פשוט הוא שאין לברך יעו״ש. וכן כתב א״א אות ט׳ מחב״ר אות ד׳ מאמ״ר אות י״ב. יפ״ל אות ב׳ שע״ת אות ט׳:

לג **לג) באבק** טובק הנשאף בנחירים שיש שמערבין בו בשמים או מי אזהאר וכדומה הלק״ט ח״א סימן ק״א צדד שלא לברך והרב המני״ח שם כתב דראה מי שהיה נזהר לברך על איזה ריח טוב שחייב לברך ושוב שואף ועלה עשן באפו יעו״ש והב״ד המחב״ר אות ו׳ וכתב דהמנהג שלא לברך יעו״ש:

לד **לד) להדליק** עשב הנז׳ בנר של חלב יש מתירין ויש אוסרין והפר״ח ביו״ד סימן ק״ח אות כ״ג התיר להדליק מראש השלהבת והרב לקט הקמח בא״ח דנ״ב כתב חלום נפלא שספר לו מהר״ר דוד גרשון שהיו מנדין אותו בשמים על שהיה מדליק הפיפ״א מנר של חלב והב״ד המחב״ר אות ח׳ יעו״ש. שע״ת שם. וע״כ אם אי אפשר יש להדליק ע״י אמצעי דהיינו שמדליק איזה דבר מנר החלב ואחר כך מדליק הפיפ״א מאותו דבר:

לה **לה) מותר** לשתות הפיפא ביו״ט ובתענית לבד מט״ב דנהגינן איסורא. מו״ק והביאו מחב״ר בזה הסימן אות יו״ד ובסימן תקי״א אות א׳ יעו״ש וכ״כ בברכ״י סימן תקי״א אות ב׳ ובסימן תקס״ז. מיהו במחב״ר אות י״ג כתב דהראו לאחד בחלום שהשותה ביו״ט משמתין אותו ובט״ב מקללין אותו וכן לשותה תחת חופת חתנים יעו״ש ובאות י״ד כתב הנזהר שלא לשתות ביו״ט היינו ביו״ט ראשון אבל ביו״ט שני שותין וכתב שכן ראה נוהגין רבנן קדישי רבים בתורה וכך הוא היה נוהג יעו״ש. ועיין שע״ת אות ט׳ שכתב שמדברי המש״ז סימן תקי״א משמע שהיה נוהג להתיר אף ביו״ט ראשון יעו״ש. ומ״מ נראה הא דמותר לשתות ביו״ט ה״ד למי שהורגל בו ונצרך אליו אבל למי שלא הורגל בו ולא נצרך אליו אסור לשתות אפילו ביו״ט שני דהא לדידיה אינו צורך אוכל נפש ואיך יעשה כיבוי והבערה על שלא להועיל ואינו צורך יו״ט:

לו **לו) מותר** לשאוף בחוטם אבק הטאבק״ו בשבת. ברכ״י סימן שכ״ח אות י״ד ובמחב״ר בזה הסימן אות ז׳ יעו״ש:

לז **לז) וכן** מותר לשאוף הטוב״ק דרך הנחירים בט״ב וביוה״כ. לקט הקמח שם מיהו בסוף הספר בהשמטה כתב דמי שנוהג אוסור קאי באיסורו ואין להתיר לו יעו״ש. מחב״ר אות י״ב. שע״ת שם:

לח **לח) משקה** מבושם הנעשה משמרי יין ומיני עשבי בשמים וצורפין אותו העכו״ם בערי אדום מותר לזלפו על הטאבק״ו ולשאפו בחוטם. שו״ת זרע יעקב סימן ט׳ מחב״ר אות ט״ו שע״ת שם:

לט **לט) יש** מפקפקין על השואפין עפר הטאבק״ו הלוקחים מן העכו״ם שאומרים דזמנין מזלפין עליו סתם יינם אך הרב שער המלך פ״א דמאכלות אסורות ארי עלה והתיר בפשיטות להלכה ולמעשה יעוש״ב מחב״ר בק״א אות ב׳ שע״ת שם:

סימן ריא

א) **[סעיף א'] אם ברכותיהם שוות וכו'** כגון זיתים ותפוחים דתרווייהו בפה"ע ובא לפטור את שתיהם בברכה אחת. רש"י ברכות מ"א ע"א. ב"י:

ב) **שם מקדים מין ז' וכו'** דכיון שברכותיהם שוות ואחד נפטר ברכת חבירו מין ז' עדיף. טור. והטעם כיון דנשתבחה בהן א"י ראוי להקדימו בברכה. לבוש. עו"ת אות א' והא דצריך להקדים מין ז' דוקא אם רוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם מברך על אותו שרוצה לאכול ואפילו מין ז' מונח לפניו כמ"ש לקמן בהגה סעיף ה' יעו"ש:

ג) **שם מקדים מין ז' וכו'** אפילו הוא חצי פרי והשני הוא פרי שלם. ואם שניהם מין ז' או שניהם אינן מין ז' אז מקדים השלם. ואם אחד שלם ואחד חביב שלם עדיף. מ"א סק"א. א"ר אות א'. י"א בהגה"ט. סו"ב אות א' ח"א כלל נ"ז אות ה' והא דמצוה לברך על השלם ה"ד בשעת ברכה אבל אח"כ אם אינו רוצה לאכול כזית יש לחתוך ממנו מעט כדי שלא לאכול בריה שלמה ויכנס בספק ברכה כמ"ש לעיל סימן ר"י סעיף א' יעו"ש:

ד) **שם ואם אין בניהם מעין ז' וכו'** כגון אתרוג ותפוח מקדים החביב וזהו לכ"ע בין לר"י ובין לרבנן. ב"י:

ה) **שם מקדים החביב.** והא דחביב קודם או מוקדם בפסוק כששניהם לפניו ואין קפידא לאכול זה קודם זה. אבל אם דרך אכילתם ע"פ הרפואה או ממנהג בני אדם להקדים זה לזה כגון לאכול פירות ולשתות אחריהם אין שם דין קדימה. הלק"ט ח"ב סימן קנ"ה:

ו) **שם איזה שירצה יקדים וכו'** אמנם הא"ר אות ב' כתב דגם אם אין ברכותיהם שוות יקדים מין ז' ואם אין בהם מז' מינים פה"ע קודם לפה"א ולא אזלינן בתר החביב יעו"ש. וכ"מ לקמן סוף סעי' ג' שכתב די"א פה"ע קודם ומשמע דאפילו פה"א חביב אפ"ה פה"ע קדים יעו"ש. וכן נוהגין העולם להקדים פה"ע לפה"א ואפילו פה"א חביב ונראה לי הטעם משום דלסתם מרן כאן כשאין ברכותיהם שוות דהיינו פה"ע ופה"א איזה שירצה יקדים ולא אזלינן בתר חביב וכיון דאיכא עוד סברה אחרתי דפה"ע קדים ע"כ נהגו להקדים פה"ע כדי לקיים גם סברת י"א שבסעי' ג' יעו"ש:

ז) **[סעיף ב'] ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב וכו'** ממ"ש הש"ע סברה זו באחרונה וסברה האחרת בראשונה וסתמא משמע דדעתו לפסוק כסברה ראשונה משום דרבים נינהו כמ"ש בב"י דכן פסקו בה"ג והר' יונה והתו' והראב"ד והרשב"א והמרדכי וסמ"ג והרא"ש והטור יעו"ש. וכן כתב בן א"ח פ' מטות אות ב' וכ"ה מנהג העולם כשיש לפניהם מיני פירות ובהם מין ז' מקדימין מין ז' ולא החביב ורק כשאין בהם מין ז' אז מקדימין החביב אם ברכותיהם שוות אבל אם אין ברכותיהם שוות מקדימים פה"ע כמ"ש באות הקודם ונראה לי עוד כשברכותיהם שוות ואין בהם מין ז' אם יש בהם ממין שנשתבחו בהם ישראל כגון אגוזים תפחים כמ"ש אל גנת אגוז ירדתי כתפוח בעצי היער וכו' יש להקדימם. ואם יש לפניו פירות שנשתבחו בהם ישראל וחביב נראה דבזה הדבר שקיל ואיזה שירצה יקדים:

ח) **שם החביב לו אז באותה שעה וזה פליג אמ"ש לעיל סעיף א' דהחביב נקרא מה שרגיל להיות חביב עליו ברוב פעמים.** וכ"פ הפר"ח דהחביב נקרא מה שחביב עליו באותה שעה. וכן כתוב בס' החינוך פ' עקב והביאו א"ר אות ה':

ט) **ובכל** מקום שמברך על האחד מפני חשיבותו או מפני חביבותו יאכל ממנו קצת ואם רצה אח"כ לאכול מן השני הרשות בידו בין אם נפטר בברכה ראשונה (כגון שברכותיהם שוות) בין שאינו נפטר בברכה ראשונה (כגון שאין ברכותיהם שוות) וצריך לברך שנית ע"ז ואוכלו אח"כ חוזר ואוכל מן הראשון בלא ברכה שאין הברכה השנייה הפסק. לבוש:

י) **[סעיף ג'] הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע וכו'** ואפי' היה השני מן ז' כגון קמח של חטים דמברכין עליו שהכל ואותו שברכתו בפה"ע אינו מין ז' בפה"ע קודמת. וכן בפה"א ושהכל בפה"א קודמת לפי שברכות אלו מבוררים יותר משהכל. ב"ח:

יא) **שם בפה"ע קודמת וכו'** ואעפ"י שאותו המין שיש לברך עליו שהכל חביב עליו. ב"י עו"ת אות ג' מ"א סק"ג ולכן מי שיש לו יין שרף ומרקחת מפה"ע או האדמה אסור לו לברך תחלה על היין שרף אף שהיין שרף חביב עליו: אלא מברך על המרקחת תחלה. אבל אם המרקחת מברכת שהכל מברך על היין שרף ופוטר למרקחת כ"כ בשל"ה וסיים דלא כהמונים שמברכין לעולם תחלה על היין שרף. והביאו א"ר אות ו' וכתב אפשר ללמד עליהם זכות שאין טוב ומועיל המרקחת אם אינו שותה תחלה יין שרף ודמי קצת למי שאין רוצה לאכול משניהם בסעיף ה' יעו"ש:

יב) **שם איזה מהם שירצה יקדים.** ואפילו אם יש בהם מז' המינין והוא חביב עליו יוכל להקדים לו השני. טור. וכן כתב בש"ע לעיל סעיף א' ואין לומר אם יברך בפה"א מקודם יפטר פה"ע דכיון שאינו מכוין לפטור כ"א לפה"א לא נפטר פה"ע וכ"כ לעיל סימן ר"ו אות יו"ד יעו"ש ועיין לקמן אות י"ד:

יג יג) שם וי״א שפה״ע קודם זהו דעת בה״ג ושאר פו׳ ומבואר בדברי א״ח דל״ח ע״א ובכלבו דף ט״ז ע״ג דלבה״ג מקדים פה״ע לפה״א אפילו אם פה״א חביב לו יותר יעו״ש. וכ״כ מאמ״ר אות ה׳:

יד יד) שם פה״ע קודם. מיהו בכל בו שם כתב בשם הר׳ דוד בן לוי ז״ל דאם היו לפניו פירות האילן ופירות האדמה ואין שם מז׳ המינין וגם אין שם חביב יותר מברך על פירות האילן שחשובין יותר וחשובה ברכתן יעו״ש. משמע דדוקא אם אין שם חביב אז מקדים פירות האילן לפה״א אבל אם פר״א חביב מקדים פה״א. וכ״כ הט״ז סק״ב. וכ״נ מדברי מ״א סק״ד מיהו כבר כתבני לעיל אות ו׳ דמנהג העולם להקדים פה״ע לפה״א אפילו אם פה״א חביב לו יותר והטעם נ״ל משום דלסתם מרן ז״ל סעיף א׳ אם אין ברכותיהן שוות כגון פה״ע ופה״א מקדים לאיזה שירצה ואפילו אינו חביב ולס׳ בה״ג פה״ע קודם ולכן נהגו להקדים פה״ע כדי לקיים ג״כ ס׳ בה״ג והגם דאם היו נוהגין להקדים החביב היו מקיימין ג״כ סברת י״א שהביא בסעיף א׳ י״ל משום דלהקדים פה״ע יש בזה ג״כ טעם בסוד דעץ רומז אל הת״ת והאדמה אל המלכות כידוע ולכן מקדימים העץ. ועוד נ״ל טעם אחר דאין מקדימין פה״א אפילו חביב כדי שלא יפטר פה״ע בברכת פה״א ואע״ג דאם אינו מכוין אינו נפטר כמ״ש לעיל אות י״ב מ״מ היכא דאפשר עבדינן על צד היותר טוב. ועיין לקמן אות ך׳:

טו טו) [סעיף ד׳] כל הקודם בפסוק וכו׳ ואפילו אם המאוחר חביב עליו יותר טוב. וזהו לדברי הפו׳ כרבי והודה אבל לדברי הרמב״ם הא דכל הקודם בפסוק וכו׳ איירי בשניהם חביבים בשוה אבל אם היה אחד מהם חביב מחבירו מקדים החביב. ב״י. מ״א סק״ה ועיין בדברינו לעיל אות ז׳ שכתבנו דאנן ק״ל כדברי הפו׳ כרבי יהודה יעו״ש. והא דצריך להקדים כל הקודם בפסוק דוקא כשנגמר הפרי אבל קודם שנגמר לא יש שום קדימה דלא משתבח קרא במדי דלא חזי. מ״א סק״ח. ח״א כלל נ״ז אות ט׳ קיצור ש״ע סימן נ״ה אות ג׳ בן א״ח פ׳ מטות אות ב׳:

טז טז) שם וארץ בתרא הפסיק הענין וכו׳ היינו ארץ זית שמן ודבש. נמצא דסדרן הוא כך חטים שעורים זיתים תמרים ענבים תאנים רמונים. והא דחטה ושעורה קודמת כגון שעשה מהם תבשיל אי פת כמ״ש סעיף ה׳ יעו״ש. ובאות שאח״ז:

יז טוב) שם הלכך תמרים קודמים וכו׳ והא דלא נקט זית קידם לשעורה משום דס״ל להרב״י דשעורה דקרא איירי במעשה קדרה כמ״ש סעיף ה׳ וא״כ היא קודמת לכל כמ״ש סעיף ו׳ מ״א סק״ו. מיהו בטור כתב וז״ל הלכך זית קודם לשעורה שהוא ראשון לארץ בתרא ושעורה שנית לארץ קמא עכ״ל והביאו הט״ז סק״ד וכתב דזה מיירי בתבשיל הנעשה משעורים דברכתו במ״מ ואפ״ה זית קודם יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״ח דברמזים משמע דמעשה קדרה דשעורים וזית זית קודם וכ״כ בהדיא בהגהות סמ״ק יעו״ש. וכך היה נראה דעת השואל בהגהות הלבוש והביאו מ״א שם. ועפ״ז נסתפק המ״א בססי׳ זה באם היו לפניו יין ותבשיל שעורים וזית מה יעשה דהא יין קודם לזית ושעורים קודמין ליין. וזית קודם לשעורים והניח בצ״ע יעו״ש. אמנם דעת הלבוש שם בהגה במה שהשיב לשואל דדוקא בכוסס שעורים שברכתו בפה״א זית קודם אבל אם עשה מהם תבשיל שברכתם במ״מ השעורים קודמים יעו״ש וכ״כ הל״ח בפ׳ כ״מ או׳ ע״ח יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ וכ״ה דעת מרן ז״ל כנז׳ וא״כ לפי דעת מרן ז״ל והלבוש והל״ח דברכת במ״מ קודמת לזית לא יש צ״ע שכתב המ״א אלא יברך תחלה על השעורים במ״מ ואח״כ על היין ואח״כ על הזית. וכן הסכים א״ר אות י״ב. וכ״פ באה״ע והשיג על הט״ז ומ״א יעו״ש וכן פסק דה״ח אות כ״ז:

יח חי) שם בהגה. בפה״ג חשובה והיא קודמת וכו׳ ואפילו לזית שהוא ראשון לארץ בתרא כיון שברכת היין חשובה וקודמת בין בברכה ראשונה בין בברכה אחרונה שצריך להזכיר תחלה עה״ג ואח״כ עה״ע. טור. לבוש. עט״ז אות א׳:

יט יט) שם בהגה. מה׳ מיני דגן היא חשובה ביותר וכו׳ לפי שברכתן במ״מ שהיא ג״כ חשובה שמבוררת וגם קודמין ליין בפסוק. טור. לבוש. מ״א סק״ז:

כ ך) [סעיף ה׳] בפה״א אינה קודמת לברכת פה״ע זהו דעת בה״ג שהביא הטור ומדסתם כאן בש״ע משמע שדעתו מסכמת כסברת י״א שהביא לעיל בסעיף ג׳ יעו״ש וכ״כ היפ״ל אות ב׳ ועיין בדברינו לעיל אות י״ד:

כא כא) שם הגה. ברכת המוציא קודם לברכת במ״מ וכו׳ ואפילו ברכת המוציא הוא ממין שעורין וברכת במ״מ הוא ממין חטין. עו״ת אות ו׳ סי״ב אות ו׳ ואף המוציא דשבולת שועל קודמת למעשה קדרה דחטים א״א אות א׳ בכללי סדר המעלות:

כב כב) שם בהגה. ברכת המוציא קודם וכו׳ פי׳ כגון שיש שלחן ערוך לפניו לאכול פת יברך תחלה על הפת. של״ה. והביאו מ״א סק״ט וכתב נראה דמיירי בלחמניות (ר״ל לחמניות שבלילתן רכה שמברכין עליהן במ״מ בתוך הסעודה אם אוכלן לתענוג כמ״ש לעיל סימן קס״ח סעיף ח׳ יעו״ש) דאם הוא תבשיל ממיני דגן בלאו הכי צריך לברך על הפת תחלה כדי שיפטור התבשיל דאסור לגרום ברכה שא״צ כמ״ש ססי׳ רט״ו יעו״ש מיהו הער״ה אות

ג׳ כתב דליכא איסור מרבה בברכות אלא בחנם כגון מי שלא אכל כל צורכו ומברך בהמ״ז ואח״כ מברך המוציא כדי להרבות בברכות אבל כל שיכול לפטור עצמו בברכה א׳ ומברך על כל א׳ בפ״ע ליכא איסור יעו״ש. ועיין לקמן ססי׳ רט״ו:

כג **כג) שם. בהגה. אבל אם אינו רוצה וכו׳** ואפי׳ רוצה לאכול משניהם אך שלא הביאו החביב א״צ להמתין עליו. ב״י מ״א סק״י ח״א כלל נ״ז אות ג׳ וה״ה דא״צ להמתין למין ז׳ כ״כ האחרונים:

כד **כד) שם בהגה. ובלבד שיהיה דעתו ג״כ עליו וכו׳** משמע דאפילו אם היו שניהם לפניו בעינן שיתכוין עליו בפירוש לפוטרו ואם לאו אינו נפטר וכ״כ ב״י בשם הרשב״א דאינו בדין שיפטור מי שאינו חשוב את החשוב דרך גררא אלא דרך כונה יעו״ש והביאו מ״א ס״ק י״א. מיהו כבר כתבנו לעיל סימן ר״ו אות ט״ל דלדעת מרן ז״ל וס״ח משמע דכל שיש עוד מאותו המין שבירך עליו לפניו ואח״כ הביאו לו עוד אפילו לא נתכוון עליו ולא היה לפניו וגם הוא חשוב א״צ לחזור ולברך עליו יעו״ש:

כה **כה) שם בהגה.** שיהיה דעתו ג״כ עליו וכו׳ ואם אוכל אצל בעה״ב כיון דאתכא דבעה״ב סמוך הוי כאלו דעתו בפי׳ לפטור כל מה שיביאו לו. גו״ר כלל א׳ סימן ז׳ הגרע״א:

כו **כו) [סעיף ו׳] ואיהו לאו ממין ז׳ וכו׳** פי׳ שאינו מפרשו בקרא. עו״ת אות ה׳ מ״א ס״ק י״ב:

כז **כז) שם כיון דחשיבי וכו׳** פי׳ וגם הם בכלל חטה ושעורה דקרא כמ״ש הטור סימן ר״ח. מ״א ס״ק י״ג. משמע הא במ״מ דלא חשיב דאינו בכלל חטה ושעירה דקרא כגון אורז אין לו קדימה. וכ״כ א״א אות ב׳ בסדר המעלות יעו״ש. ומיהו מ״ש שם המ״א בשבולת שועל ושיפון דהוי מן שעורין זית קודם זהו לפי סברתו אבל לפי סברת מרן ז״ל ודעמיה גם השעורין קודמין לזית אם עשה מהן תבשיל כמ״ש לעיל אות טו״ב יעו״ש:

כח **כח) וזה** כלל סדר המעלות שיצא לנו מסימן זה. המוציא במ״מ. ושל חטין קודמין לשעורין. בפה״ג. זית תמרים. ענבים. תאנה. רמון. בפה״ע. בפה״א. שהכל. ואם יש לפניו שני מיני פירות שאינם מן ז׳ או שני מיני פה״א חביב קודם ונקרא חביב אותו שחביב עליו רוב פעמים כמ״ש סעי׳ א׳ ואם שניהם חביבים ברוב פעמים אז יש לילך בתר דחביב ליה השתא כמ״ש סעיף ב׳ וברכת אכילה ושתיה קודמת לברכת הריח כמ״ש לקמן סימן רי״ו אות א׳ יעו״ש:

סימן ריב

א **א) [סעיף א׳] כל שהוא עיקר וכו׳** וכל שהוא הרוב היא העיקר כמ״ש סימן ר״ח סעיף יו״ד וכל שיש בו מה׳ מינין אזלינן בתרייהו כמ״ש שם סעיף ב׳ ובלבד שיהא בהם ממש אבל אם ערבו במים עד שהוא רך מברך שהכל כמ״ש שם סעיף ו׳ מ״א סק״א. א״ר אות א׳ י״א בהגה״ט. ח״א כלל נ״ו אות א׳ ועיין לעיל סימן ר״ד אות ס׳:

ב **ב) שם מברך את העיקר ופוטר את הטפילה** משמע דהיינו דוקא אם היה דעתו בשעת ברכה לאכול את הטפל וכיון לפטור אותו אבל אם לא היה בדעתו בשעת ברכה שהיה סבור שלא יצטרך אליו ואח״כ הוצרך אליו צריך לברך. מאמ״ר אות א׳ חס״ל אות ד׳ ועיין לקמן אות ו׳ וכן אם בירך על הטפל תחלה ולא נתכוין לפטור את העיקר צריך לחזור ולברך על העיקר אם אין ברכותיהם שוות אבל אם ברכותיהם שוות א״צ לחזור ולברך כל שיש מן הטפל לפניו כמ״ש לעיל סימן רי״א אות כ״ד יעו״ש ועיין מש״ז אות א׳ ודוק:
ב) שם בין מברכה שלאחריה. ואם אכל העיקר פחות מכשיעור והטפל אכל כשיעור אם צריך לברך ברכה אחרונה עיין בתשו׳ משיבת נפש סימן ה׳ דמסיק דהפת מצטרף להדג והוי כאכל מן הדג כשיעור ומברך בנ״ר יעו״ש. ועיין לעיל סימן ר״י אות ג׳:

ג **ג) שם ואפילו פת שהוא חשוב וכו׳** כלומר לא מיבעיא כגון צנון וזית והצנון עיקר שבשבילו התחיל האכולה ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של צנון דהו״ל זית טפל אלא איפלו פת שהוא חשוב מכל נמי אם הוא טפל א״צ לברך עליו. ב״ח. ואם אכל מן הפת כדי שביעה מברך בהמ״ז. הלק״ט ח״ב סימן נ״ט. י״א בהגה״ט ולענין אם צריך נט״י כשאוכל פת למתק עיין לקמן אות ט׳:

ד **ד) שם כדי שלא יזיקנו וכו׳** ומיירי דוקא כשיש לו חשק לאכול דג המליח אלא שמתיירא שלא יזיקנו בגרונו וע״כ אוכל מעט פת עמו אבל אם אוכל דג מליח שקורין הערינ״ג עם פת ודאי הפת עיקר דזה עיקר סעודתו והערינ״ג אינו אלא ללפת בו את הפת. ט״ז סק״ב. א״ר אות ב׳:

ה ה) **שם הגה. וי״א אם הטפל חביב וכו׳** ומ״מ משום ספק ברכות להקל יש להקל ולברך לעולם על העיקר. ואם ברכותיהם שוות נראה דלכ״ע אף שהטפל חביב עליו יברך על העיקר. א״ר אות ג׳:

ו ו) **שם בהגה. הא דמברכין על העיקר ופוטר הטפילה וכו׳** דעת הנ״ץ דוקא כשהיה הטפל לפניו כשאוכל העיקר אבל כשאינו לפניו אף שדעתו לאכול הטפל לא נפטר הטפל. אבל בעמק ברכה ושל״ה פסק דאף כשאין הטפל לפניו אם דעתו לאכול הטפל או שדרך לאכול הטפל אחריו פוטר הטפל. א״ר אות ד׳ וכתב שכ״מ מב״ח וט״ז ומ״א יעו״ש וכן כתב מאמ״ר אות ב׳ ח״א כלל נ״ו אות א׳ קיצור שלחן ערוך סימן נ״ד אות ב׳ ועיין לעיל אות ב׳:

ז ז) **מי** ששורה אחר אכילתו מעט פת ביין שרף ואוכלי לעכל המאכל נראה לברך על היין שרף שאין כוונתו לאכול לחם רק כוונתו על היין שרף אלא מפני שחזק לו לשתותו שורה בו פת. ומ״מ אם אוכל קודם אכילתו פת שרוי ביין שרף ודאי כוונתו ג״כ לסעוד הלב והו״ל פת עיקר ומברך המוציא. מ״א סק״ג. א״ר אות ה׳ וכתב שם הא״ר ונראה כשהוא אחר אכילה ישתה תחלה מעט יין שרף קודם ששורה בו הפת ויברך עליו:

ח ח) **כתב** בשל״ה דמדת חסידות שלא לאכול בשעת השתיה כלל אם לא בתוך הסעודה דלא בקיאין עכשיו שפיר מתי אוכלין משום מתק השתיה או משום מילוי כרס עכ״ל. והביאו העו״ת אות ב׳ א״ר שם וע״כ נהגו דכשיש אורחים אצל בעה״ב ומביא לפניהם שלחן מלא פירות ויין שרף דמברכין על הפירות תחלה כדי שלא יכנסו אח״כ בספק אם אוכלין אותם כדי למתק השתיה:

ט ט) **וכתב** שם השל״ה דכשאוכל פת למתק השתיה יטיל ידיו בלא ברכה. מיהו בתשו׳ רמ״א כתב דא״צ נטילה. וכן כתב מט״מ סימן שס״ד בשם רש״ל אבל הוא ז״ל חלק וכתב דצריך נטילה יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ג וי״א בהגה״ט. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סימן קנ״ח אות כ״ב דיטול בלא ברכה יעו״ש:

י י) **שם בהגה מברך על האוכל תחלה וכו׳** דאין יתכן שיפטרנו העיקר אח״כ בברכתו למפרע וכבר נהנה בלא ברכה. ב״י בשם תה״ד:

יא יא) **שם בהגה. ואינו מברך עליו רק שהכל וכו׳** כ״כ בתה״ד אבל מרן ז״ל בב״י חלק עליו וכתב דבשביל שבא למתק השתיה לא תשתנה ברכתו יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח לברך עליו ברכתו וה״נ דעת המ״א סק״ד אבל דעת הט״ז סק״ז כדברי מור״ם ז״ל לברך עליו שהכל וכן כתב א״ר אות ו׳ דכל האחרונים הסכימו לרמ״א וכן עיקר עכ״ל. וכתבו האחרונים כדי לצאת מספיקא ישתה תחלה קצת מן העיקר ויברך עליו ויכוין לפטור את הטפל. דה״ח אות י״ט. קיצור ש״ע שם אות ג׳:

יב יב) **שם בהגה ואינו מברך עליו רק שהכל וכו׳** ומיהו אם הטפל חביב צריך לברך עליו ברכה המיוחדת לו. ט״ז סוף סק״ז. א״ר שם:

יג יג) **וכל** טפילה הנאכלת אחר אכילת העיקר אינה נפטרת בברכתו אא״כ אוכלה במקום שאכל העיקר ולא שינה מקומו בנתיים מחדר לחדר כמו שלא נפטרת אם לא היתה טפילה. מפני שעמידתו ממקומו הוא גמר סעודתו ומה שאוכל אח״כ סעודה אחרת היא כמ״ש סימן קע״ח אא״כ היא טפילה לדבר הטעון ברכה לאחריו במקומו שאז אין עמידתו גמר סעודתו כל שלא בירך ברכה אחרונה כמ״ש שם. ר״ז אות י״א. ח״א כלל נ״ו אות א׳ דה״ח אות י״ט. חס״ל אות ד׳ קיצור ש״ע סימן נ״ד אות ב׳:

יד יד) **[סעיף ב׳] אותם רקיקין הוי טפילה וכו׳** נראה דזה דוקא אם אוכל הרקיקין עם המרקחת אבל אם אוכל המרקחת מלמעלה והשאיר הרקיקין ואוכלן בפני עצמן צריכין ברכה הראויה להם דאז עשה מהם ג״כ עיקר. ט״ז סק״ח. א״ר אות ז׳ סו״ב אות א׳ י״א בהגב״י:

טו טו) **שם שאין מתכוונים לאכול לחם.** רק שבאים לדבק המרקחת עליהם שלא יטנפו הידים בדבש. ב״י מ״א סק״ו:

טז טז) **שם שאין מתכוונים וכו׳** אבל במדינות אלו שמניחין המרקחת על הדובשנין שטובין למאכל א״כ כוונתו ג״כ לאכילת הדובשנין ומברך עליהם. מ״א סק״ה סו״ב שם. י״א שם. ומ״מ צריך לברך ג״כ על המרקחת וצריך לברך תחלה על הדובשנין שברכתן במ״מ שקודמת לברכה אחרת כמ״ש סימן ריי״א אם לא שהדובשנים עיקר שאז א״צ לברך על המרקחת. מחה״ש. וכן אם כוונתו לאכול המרקחת ואגב אוכל הדובשנים מברך על המרקחת ופוטר הדובשנים. א״ר שם:

סימן ריג

א א) **[סעיף א׳] אחד פוטר את חבירו וכו׳** פי׳ כשאחד מברך וחבירו שומע ומתכוין לצאת י״ח והמברך ג״כ כיון להוציאו והוא שומע הברכה מתחלה ועד סוף אז פטור ויוצא בברכת חבירו. עו״ת אות א׳ והוא ממ״ש לקמן סעיף ג׳:

ב ב) **שם ומיהו ישיבה בעי.** היינו בשלחן אחד או במפה אחת כמ״ש לעיל סימן קס״ז סעיף י״א. וכ״כ מ״א סק״ב. ר״ז אות א׳ ח״א כלל ה׳ אות י״ט אבל בלא שלחן אחד אף קביעות מקום לא מהני. א״א אות ב׳:

ג ג) **שם ומיהו ישיבה בעי.** ובמוגמר אפילו ישיבה לא בעי. מ״א סק״א ר״ז אות ה׳ וכן בברכת השבח והמצות א״צ קביעות. א״א אות א׳ וכן בבהמ״ז אפילו לא קבעו ולא הסבו אחד מברך לכלם. ברכ״י בשיו״ב אות ב׳ ומחב״ר אות ג׳ מיהו הער״ה אות ג׳ הביא כמה פו׳ דס״ל דהא דאחד מברך לכלם בבהמ״ז דוקא קבעו יעו״ש:

ד ד) **שם ודוקא פת ויין בעי הסיבה.** משום דחשיבי טור ר״ז שם:

ה ה) **שם ולדידן הוי ישיבה וכו׳** מיהו בסמ״ג כתב אם בני אדם ישבו או היסיבו עתה על היין כל אחד צריך לברך שאין אנו רגילין לקבוע עצמינו כבימיהם עכ״ל והביאו הטור. והגם דכתב עליו הטור שאין חילוק בין האידנא למעיקרא וכ״פ הש״ע דישיבה דידן כמו הסיבה לדידהו מ״מ כתב הב״ח דיש לנהוג להוציא עצמו מן הספק דאף בקובעין עצמן לשתות יין דהמברך יכוין שלא להוציא אחרים כדי שיתחייב כל אחד לברך לעצמו ובשאר דברים המנהג פשוט דכ״א מברך לעצמו עכ״ד. והביאו העט״ז אות א׳:

ו ו) **שם חוץ מן הפת** היינו לדידהו דכמו הסיבה לפת ויין אבל לדידן אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים כמ״ש בש״ע:

ז ז) **שם וכל אחד מברך לעצמו וכו׳** היינו לכתחלה אבל בדיעבד בכל ברכה שהן של אכילה ושתיה כל שבירך האחד ושמעו האחרים בין ברכה שבתחלה בין ברכה שבסוף יצא דשומע כעונה. ב״י בשם הרשב״א. והביאו הט״ז סק״א ומ״א סק״ד. וכ״פ בש״ע לעיל סימן קס״ז סעיף י״ג. וכ״כ המט״י בזה הסימן אות א׳ מאמ״ר אות ב׳ וכ״כ לעיל סימן קצ״ז אות צ״ה יעו״ש. וכתב שם הט״ז דהאידנא שמזלזלים מאד בברכה האחרונה יש לסמוך על דיעה זו ויברך בקול רם הברכה האחרונה ויהיו האחרים יוצאים על ידו עכ״ל. ונראה דה״ד למקום שמזלזלים (וה״ה לבור שאינו יודע לברך מט״י שם) אבל למקום שאין מזלזלים אפילו בברכה ראשונה כל אחד יברך לעצמו. וכ״ה המנהג כמ״ש מור״ם ז״ל וכ״כ לעיל אות ה׳ בשם הב״ח יעו״ש. ועיין לעיל סימן קצ״ג אות ב׳ ודוק:

ח ח) **מי** מי שאכל מעט פת הבאה בכסנין ונסתפק אם אכל שיעור לברך מעין ג׳ או לא וחבירו אכל כסנין ופירות מעין ז׳ כשיעור ומברך מעין ג׳ לכלול שתיהם אם אין בידו לתקן יכול לצאת בברכת חבירו ואעפ״י שחבירו כולל שתיהן והוא א״צ אלא לאחת ברכ״י אות א׳ ועי״ש. והביאו שע״ח אות ג׳ וכ״כ בס׳ ירך אברהם סימן ז׳ והביאו דב״מ בהגה״ט אות א׳ וכ״כ החס״ל אות ב׳:

ט ט) **מי** שאכל פירות שאינם ממין ז׳ ואחד שתה משקה נראה פשוט דהשותה יכול לפטור בברכת בנ״ר לאוכל פירות, ברכ״י אות ב׳. שע״ת שם. מאמ״ר אות ד׳ וכתב דה״ד בדיעבד אבל לכתחלה צריך כל אחד לברך לעצמו משום דאין זימון לפירות יעו״ש:

י י) **מי** שיוצא בברכת חבירו דבעי לכווני מתחלת הברכה ועד סופה כגון קידוש והמוציא וכיוצא בהן לא יענה ברוך הוא וב״ש משום הפסק. דב״ש סימן רצ״ה. מיהו הרב שושנים לדוד פ״ח דברכות הביא מי שחולק ע״ז אלא שהיא דחה ראיותיו וקיים הוראת הדב״ש יעו״ש. והב״ד הברכ״י אות ג׳. וכתב דנכון ליזהר אך אין למחות במי שעונה יעו״ש והביאו שע״ת שם. וכ״כ לע״ל סימן קכ״ד אות כ״ו ויש שם חסרון וכצ״ל אבל אם הוא מחוייב באותה ברכה אינו יכול לענות וכו׳ יעו״ש:

יא יא) **שם דאין זימון לפירות.** ואין זימון אפילו לז׳ המינים אלא לפת. ער״ה אות ד׳:

יב יב) **שם דאין זימון לפירות.** כתב מרן ז״ל בכ״מ פ״א בשם הרמ״ך דגם ברכה אחרוכה אחד מברך לכלם אם היו ג׳ משום ברוב עם והך דפ׳ כ״ה דבירך כל אחד נעצמו בב׳ דוקא יעו״ש. וכ״מ מהרמב״ם שסתם וכ״כ בהדיא הריא״ז אבל ר״י הזקן והראב״ד והתו׳ והרשב״א והרא״ש ס״ל דאפי׳ היו שלשה מברך כל אחד לעצמו יעו״ש. ער״ה אות ה׳ וכ״ה דעת מרן ז״ל כאן בש״ע דאפילו אם היו ג׳ או יותר צריך כל אחד לברך לעצמו וה״ד לכתחלה אבל בדיעבד אם כוונו יצאו כמ״ש לעיל אות ז׳ יעו״ש:

יג יג) **וכתב** מהריק״ש דיש מי שכתב דבפירות הבאים אחר הסעודה אחד מברך לכלם ברכה אחרונה כי היכי דמברך על הסעודה יעו״ש. וכן כתב הרשב״א בשם הראב״ד. והב״ד הער״ה שם. ועיין לקמן אות ט״ו:

יד יד) **שם. הגה. וי״א דבכל הדברים וכו׳** כתב העו״ת דכן יש לנהוג בשתיית שאר משקין כמו ביין שרף וכיוצא בהן שאין אחד יפטור בברכת חבירו והעולם אינן נוהגין כן וטעות הוא בידם עכ״ל אבל הט״ז סק״ב כתב דעכשיו הוי שכר וכ״ש מי דבש שקורין מע״ד בכלל פת ויין ומהני ישיבה לדידן

כמו פת ויין שאחד מברך לכלם יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ו א״ר אות ג׳. מיהו הב״ח כתב דגם ביין יש לנהוג שכל אחד יברך לעצמו והב״ד לעיל אות ה׳ יעו״ש. וכ״כ המש״ז אות ב׳ דהאידנא נהגו שכל אחד מברך לעצמו:

טו **טו) שם בהגה לא מהני הסיבה וכו׳** ואם באו בתוך הסעודה האחד מברך לכלם דמגו דמהני הסיבה לפת מהני נמי לשאר דברים. מ״א סק״ה. א״ר שם. מש״ז שם ח״א כלל ה׳ אות י״ט:

טז **טז) שם בהגה. ולכן נהגו עכשיו בפירות וכו׳** וה״ה בשאר דברים חוץ מפת ויין מ״א סק״ו:

יז **טוב) [סעיף ב׳] אין המברך מוציא אחרים וכו׳** בין בברכה ראשונה ובין בברכה אחרונה. ר״ז אות ג׳ ועיין הטעם בדברינו לעיל סימן קס״ז אות קכ״ז:

יח **חי) שם ואז יוצאין וכו׳** משמע דאם אינו אוכל ושותה עמהם אפילו בדיעבד לא יצא בשמיעתו דהא הו״ל ברכתו לבטלה. וכ״ה בב״י וכ״כ מבי״ט ח״א סי׳ ק״ט דלא כדעת בה״ג מ״א סק״ז ר״ז שם ח״א כלל ה׳ אות ח״י וכן כתב לעיל סימן קס״ז אות קכ״ז יעו״ש ואסור לענות אמן ואפילו ענה לא יצא. א״א אות ז׳ ר״ז שם. ח״א שם ועיין לקמן סימן רי״ט ס״ד בהגה ובדברנו לשם בס״ד:

יט **יט) ואם** שומע מקטן בר חנוך יראה דיוצא משום דברכות דרבנן. א״א שם. ועיין לעיל סי׳ קפ״ו אות ו׳ ואות ח׳ ודוק:

כ **ך) שם שמכוונים אליו וכו׳** וגם הוא צריך שיכוין להוציאם כמ״ש בסעיף שאח״ז:

כא **כא) שם אפילו לא יענו אמן.** ומ״מ צריך ליזהר לענות אמן בברכה שיוצא בה דהא אמרינן פ״ג שאכלו דף מ״ז אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים ופרש״י דאף עניית אמן מן הברכה ואתמר בירושלמי ריש פ״ג שאכלו כמה דאנא יהב דעתי מפקא ותוך ידי חובתא בברכתא כך הב דעתך מפקא ידי חובתי באמן ברכ״י אות ה׳ ובשיו״ב אות ג׳ יעו״ש. וכ״כ הרב שושנים לדוד בפ״ח דברכות דמי שיוצא י״ח בברכת חבירו צריך לענות אמן ולא חשיב כעונה אמן אחר ברכותיו וגם לא הוי הפסק כמו ברוך הוא וב״ש. יעו״ש. והביאו הזכ״ל אות א׳:

כב **כב) עשרה** שעושין עשר מצות כל אחד מברך לעצמו ואם עושין כולם מצוה אחת אחד מברך לכולם. ב״י בשם הג״מ פי״ח. ור״ל למצוה מן המובחר ראוי שאחד יברך לכולם ולא יברך כל אחד ואחד מבי״ט ח״א סימן קי״ז וק״פ. ושם בסימן ק״פ הביא דעת מי שחולק וסובר דרשות קתני אם ירצו אחד מברך לכולם. כנה״ג בהגב״י:

כג **כג) [סעיף ג׳] ונתכוון לצאת וכו׳** ואפילו למ״ד מצות א״צ כוונה ה״מ בדבר שיש בו מעשה אבל במצות שתלויות באמירה בלבד צריך כוונה דאמירה בלב הוא. ב״י סימן תקפ״ט והביאו א״ר סימן זה אות ה׳ יעו״ש. ועיין ער״ה אות ז׳ ובדברינו לעיל סימן ס׳ אות ז׳ יעו״ש:

כד **כד) שם ונתכוון לצאת וכו׳** משמע דלא יצא בדיעבד בלא כוונה וחוזר ומברך שנית ולא חיישינן לאיסור ברכה שאינה צריכה ואע״ג דאיכא מ״ד אינו צריך כוונה ודלא כמ״א סימן תפ״ט סק״ח וכ״נ מדבריו סימן. תרנ״א ס״ק י״ב דלא חיישינן לכך אלא לכתחלה אבל בדיעבד אם לא נתכוון לצאת מותר לברך שנית יעו״ש. ער״ה שם:

כה **כה) שם והמברך נתכוין ג״כ וכו׳** משמע דאם לא נתכוין המברך אעפ״י שנתכוון הוא ועונה אמן לא יצא. מיהו הער״ה אות ח׳ כתב בשם ס׳ קרבן העדה על ירושלמי פ״ג דסוכה דהעונה אמן הו״ל כאילו מוציא ברכה מפיו ואעפ״י שלא כיון המברך יצא יעו״ש אמנם אנן ק״ל כדעת מרן ז״ל דאם לא כיון המברך אעפ״י שענה השומע אמן לא יצא ומ״ש לדקדק מסימן רי״ט יש לדחות כאשר יראה המעיין ודוק:

סימן ריד

א **א) [סעיף א׳] כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות וכו׳** וברכה ראשונה של י״ח כיון דאית בה האל הגדול חשוב כמו מלכות. וי״א לפי שאומר אלהי אברהם חשוב כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו. וברכה ראשונה מעין ז׳ אעפ״י שאין בה מלכות האל הקדוש שאין כמוהו חשיב מלכות. ב״י בשם התו׳ והרא״ש. והרוקח סימן שס״ג כתב בכל הברכות שהם הודאות להקב״ה יש בהם הזכרת השם ומלכות אבל בתפלת י״ח שאינה הודאה על שם הנאה ומצוה אלא על תביעת צרכיו של אדם ולעולם יסדיר אדם שבחו של הקב״ה ואח״כ יתפלל הלכך לא תיקנו בה מלכות עכ״ל והביאו ב״י וברכת אלהי נשמה לדעת האומרים שאינה סמוכה לברכת אשר יצר ואין בה מלכות נראה דכיון שמזכיר בה שהקב״ה בורא הנשמות ונופחם בגופות ואח״כ נוטלם מהם ואח״כ מחזירם להם אין לך הזכרת מלכות גדולה מזה. ב״י. לבוש. ועיין עוד לעיל סי׳ מ״ו אות ג׳ וסי׳ קי״ג אות א׳:

ב ב) **שם שאין בה הזכרת שם וכו'** ואם אמר ברוך אתה השם וכו' ולא אמר ברוך אתה ה' לא יצא וצריך לחזור ולברך. שד"ח באס"ד מע' ברכות סימן א' אות י"ג א"ח אות א':

ג ג) **שם ואפילו לא דילג אלא תיבת העולם וכו'** כ"כ ב"י בשם התו' מיהו באה"ע תמה על הש"ע דפסק כן ודעתו נוטה לומר דאם לא אמר תיבת העולם בדיעבד יצא יעו"ש. וכ"כ הלק"ט ח"א סימן רס"ח דאם אמר בא"י אלהינו ולא הזכיר מלכות דיצא יעו"ש אמנם השד"ח באס"ד מע' ברכות סימן א' אות ל"ז כתב על דברי הלק"ט הנז' דדבריו תמוהים דמתבאר מדברי כל הפו' דאף דאומר אלהינו כל שלא הזכיר מלכות לא מהני והביא כמה פוסקים אשר השיגו על הלק"ט הנז' וכתב ודאי להלכה ולמעשה נקטינן דאם לא אמר מלך העולם לא יצא י"ח ברכה וחוזר ואומר כתקנה יעו"ש. וכ"פ הלבוש כדברי מרן ז"ל דאם דילג שם או מלכות או אפילו תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך וכ"פ האחרונים. ר"ז. ח"א כלל ה' אות ג' חס"ל אות א' בן א"ח פ' בלק אות ב' וכ"מ מדברי האר"י ז"ל בשער הכוו' דף ג' ע"א ובס' פרע"ח שער הברכות פ"ב שכתב טעם בסוד לכל תיבה ותיבה שבנוסח הברכה ובפרט בתיבות מלך העולם שיש בהם כמה סודות כמבואר בדברי הרש"ש ז"ל בס' נה"ש די"ז ע"א יעו"ש וא"כ מוכח מדברי האר"י ז"ל שאם דילג אפי' תיבת מלך או העולם או איזו תיבה שתהיה מברכות הקצרות שלא יצא וצריך לחזור ולברך וכבר כתבנו בכ"מ דכנגד האר"י ז"ל לא אמרינן סב"ל וכן המנהג להורות כדברי מרן ז"ל שאם דילג שם או מלכות או אפילו תיבת העולם שחוזר ומברך. ומ"מ י"ל ברוך שם וכו' על שהזכיר ש"ש לבטלה ואח"כ חוזר ומברך. ועיין לעיל סימן טו"ב או' ב':

ד ד) **שם ואפילו לא דילג וכו'** עיין בדברינו לעיל סימן ה' אות ב' ואות ה' וסימן ר"ב אות א' שכמה צריך האדם ליזהר באומרו הברכות שלא ידלג מהם שום אות ובפרט בכוונת השמות יעו"ש:

ה ה) **כתב** הרמב"ם פי"א מברכות העושה מצוה ולא בירך אם הוא מצוה שעדיין עשייתה קיימת כגון ציצית תפילין סוכה מברך אחר שנתעטף וכו' אבל אם שחט או כסה או מל בלא ברכה אינו חוזר ומברך אחר עשייה וכן כל כיוצא בזה יעו"ש. מ"א סק"א. ואם נטל לולב ושכח ולא בירך קודם לקיחה יברך קודם הנענוע מ"א סימן תרנ"א ס"ק י"א ולב"ש שם. וכן כתב א"א בסימן זה:

סימן רטו

א א) **[סעיף א'] אלא אחר שתי ברכות וכו'** לפ"ז יש לענות אמן אחר ברכותיו על הפטרה. וכן נוהגין קצת. ברכ"י אות א' וכ"כ בספרו לד"א סימן ך' אות י"ט. ש"ץ דפ"ח ע"א. אמנם הזכ"ל אות א' כתב דאין מנהג זה בינינו. וכן עתה בזמנינו לא ראינו מי שנוהג כן:

ב ב) **שם אלא אחר שתי ברכות וכו'** כתב מהרש"ל לפ"ז צ"ע בברכת התורה שחרית שיש בה ב' ברכות אם לענות אמן אחר ברכת עצמו עכ"ל והביאו הב"ח וכתב דלא נהגו לענות אמן אחר ברכת התורה. והטעם הוא דלא אמר הרמב"ם אלא בב' ברכות וג' דדומין לבונה ירושלם שכל ברכה ניתקנה על דבר בפ"ע כגון בהמ"ז אחד ברכת הזן ב' ברכת הארץ ג' בונה ירושלם אבל ב' ברכות התורה חשובה כאחת לפי ששניהם על התורה עכ"ד:

ג ג) **שם ונהגו לענות אמן אחר יהללוך וכו'** לפי שאסור להפסיק באמצע הלל ובפסוקי דזמרה. והו"ל כאילו ברכה ראשונה ואחרונה סמוכות זו לזה. משא"כ בברכת הפירות. ובברכת התורה נמי תקנת הקדמונים היתה שהראשון מברך לפניה והאחרון לאחריה ולא הו"ל סמוכות. מ"א סק"א:

ד ד) **שם ונהגו לענות אמן אחר יהללוך וכו'** וכן נוהגין לענות אמן אחר סיום י"ח. אבל אחר גאל ישראל של שחרית לא נהגו לענות משום דע"פ הזוהר הוי הפסק ב"י. ועיין לעיל סי' ס"ו סעיף ז' וכן אחר סיום ברכתו בנ"ר אין לענות אמן ב"י:

ה ה) **שם ואחר ישתבח.** וכן כתב בשער הכוונות דף נ"א ע"ב והב"ד לעיל סימן נ"א אות ו':

ו ו) **שם הגה וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלם וכו'** להפסיק בין ברכות דאורייתא לברכות דרבנן. ב"י ט"ז סק"א. מ"א סק"ב. ועיין לעיל סימן קפ"ח סעיף א"ב ובדברינו לשם בס"ד:

ז ז) **שם רק אחר ברכת בונה ירושלם וכו'** מיהו אם סיים ברכת ישתבח או יהללוך או שומר ישראל לעד בשוה עם הש"ץ עונין אמן גם לפי סברה זו. ח"א כלל ו' אות ב' קיצור שלחן ערוך סימן ו' אות י"א:

ח ח) **שם בהגה. יענה ג"כ אחר ברכת שומר וכו'** וכן אחר הפורס סוכת שלום של ערבית בשבת. ב"י. עט"ז אות א' ועיין לקמן סימן רל"ו סעיף ד':

ט ט) [סעיף ב׳] **חייב לענות אחריו אמן.** זהו לשון הרמב״ם ולאפוקי ממ״ש הטור תחלה קודם שהביא לשון הרמב״ם דאין חיוב לענות יעו״ש. וכן כתב הט״ז סק״ב ועיין א״א אות ו׳ שכתב דעניית אמן אחר הברכות י״א דאורייתא יעו״ש ועיין בזו״ח מדרש רות דצ״ז ע״א שכתב מדור השלישי שם נידונין מי שאינו עונה אמן אחר המברך יעו״ש. ועיין עוד מדיני אמן לעיל סי׳ קכ״ד ובדברינו לשם בס״ד:

י י) **שם חייב לענות אחריו אמן מי שעוסק בפסוקים ומגיע לדבר רע בשעת שמיעת הברכה פטור מלענות אמן דהוי כמקלל כמ״ש ספ״ד דשבועות.** ס׳ מאורי אור בחלק באר שבע די״ג ע״א. א״ח אות ג׳. ומ״מ אם אפשר יש להקדים או לאחר כדי שלא לבטל עניית אמן

יא יא) **איתא** במדרש כששומע אחד מתפלל דבר או מברך לישראל אפילו בלא הזכרת השם חייב לענות אמן ולכן עונין אמן אחר הרחמן בבהמ״ז. מ״א בזה הסימן סק״ג ולעיל סימן קפ״ט סק״א חס״ל אות ד׳. וכ״כ לעיל סימן קפ״ז אות ד׳. ואם בירך גוי את ישראל בשם אין עונין אחריו אמן דמסתמא לבו לע״ז אבל אם ברכו בלא שם יענה אחריו אמן ולא יפסיק בעניית אמן בין ברכה לאכילה או לקיום המצוה עד שחיך יטעם ועד שיעשה המצוה חס״ל שם:

יב יב) **שם או כותי.** ואע״ג דבגמרא אמרינן שבכותי נמי עונין אם שמע כל הברכה היינו קודם הגזרה אבל אח״ז גזרו עליהן להיות כעו״ג גמורין. ב״י. מ״א סק״ג:

יג יג) **שם או גדול ושינה ממטבע הברכה וכו׳** ולפ״ז ה״ה אם גמגם בלשונו ודילג שם או מלכות דאין לענות אחריו אמן כיון דאינה ברכה כמ״ש בסי׳ הקודם:

יד יד) **שם הגה. ועונין אמן אחר עכו״ם וכו׳** מיהו בכ״מ כתב דדעת הרמב״ם דאף בעכו״ם אין עונין אפילו שמע כל הברכה ודלא כירושלמי. וכ״כ הב״ח. מ״א סק״ג. וכ״כ המט״י מדהשמיט הש״ע דין העכו״ם מוכח דדינו ככותי. ומור״ם ז״ל בהגה ודאי חולק והו״ל לכתוב וי״א אלא דכן דרכו בכמה מקומות לכתוב כמה דינים בסתם אעפ״י שהש״ע חולק עליו ודלא כלבוש שהשווה אותם יעו״ש. וכ״כ הא״א שם דלדעת הש״ע כותי ועכו״ם אפילו שמע מהם כל הברכה אין עונים אחריהם אמן יעו״ש ואף לדעת הסוברים עונים אחר עכו״ם אינו אלא רשות ט״ז סק״ג מש״ז אות ב׳:

טו טו) **ואם** שומע הברכה כתיקון ז״ל מפי ישמעאל אעפ״י שאומרה בלשון ערבי עונה אחריו שכוונתו לשי״ת ולא לע״ז כלל. מהריק״ש ז״ל. י״א בהגה״ט:

טז טז) [סעיף ג׳] **שמותר ללמד לתינוקות וכו׳** אבל גדול בשעה שלומד הברכות בש״ס אומר בלא הזכרת השם מ״א סק״ה. א״ר אות ד׳ מיהו בשאילת יעבץ סימן פ״א כתב דאם יש הזכרה באמצע מטבע הברכה הכתובה בש״ס יכול לאומרה והביאו הברכ״י אות ד׳ וכתב דאין דבריו מוכרחים ומנהג רבנן קשישאי בארץ הצבי שלא להזכיר השם בקריאתו עכ״ל. וכ״כ במחב״ר אות א׳ שמצא למהר״ם בתשב״ץ סימן תכ״ב דאינו קורא שם של ד׳ אותיות בתלמוד כ״א השם יעו״ש. והביאי שע״ת אות ד׳ חס״ל אות ז׳:

יז טוב) **כשקורא** בש״ס ובשאר דברי רז״ל ובכלל דבריהם כתובים הבאים קורא כדרכו במקרא האזכרות כקריאתן. הרב שאילת יעבץ בתשו׳ הנז׳ משם הגאון מר אביו זלה״ה. ברכ״י אות ה׳ שע״ת שם. וכ״כ א״א אות ה׳ דכשלומד פסוקים בתלמוד ודורשן רשאי לאומרם כמו שהם כתובים עם הזכרת השם עכ״ד. וכן כתב החס״ל שם:

יח חי) **שם שמותר ללמד לתינוקות וכו׳** משמע שגם המלמד יכול להוציא השם מפיו בשעה שמלמד הברכות וכ״מ מדברי הלבוש ומ״מ אם אפשר יש ליזהר:

יט יט) **שם כיון דבני חנוך הם וכו׳** משמע הא אם עדיין לא הגיע לחינוך אעפ״י שמברכין לפטור עצמם אין עונים אחריהם אמן:

כ ך) **שם עונים אחריהם אמן.** אבל מ״מ אין יוצאין בו. ידי חובת אותה ברכה כיון שהתינוק אינו חייב באותה ברכה אלא כדי להתחנך. לבוש. וכ״כ העט״ז בשם לחם רב. ועיין לעיל סימן קפ״ו סעיף ב׳ ובדברינו לשם אות ח׳ ודוק:

כא כא) **שם וכן בשעה שאומרים ההפטרה וכו׳** דקטן יוכל להפטיר כמ״ש לקמן סי׳ רפ״ד סעי׳ ד׳ יעו״ש:

כב כב) [סעיף ד׳] **הרי זה נושא שם שמים לשוא וכו׳** ועובר משום לא תשא. ברכות ל״ג ע״א. ואם הוא מדאורייתא או מדרבנן כתב המ״א סק״ו דלדעת התו׳ סוף ר״ה והרא״ש פ״ק דקדישין אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ולדעת הרמב״ם מדאורייתא יעו״ש. אבל הא״ר אות ה׳ כתב שהוא

מדרבנן וכתב דכן יש לפרש דעת הרמב"ם ודלא כמ"א יעו"ש וכן העלה בשו"ת זר"א סימן א' דברכה שא"צ אין איסורה אלא מדרבנן יעו"ש והביאו המחב"ר אות ב' וכ"כ הפר"ח ססי' ס"ז. עולת שמואל סי' ך' נ"א כלל ה' אות א' ר"ז אות ג':

כג **כג) ומוכח** מדברי הריב"ש סימן ת"ח דלאו דוקא כמזכיר שם בן ד' דה"ה נמי אלהינו אסור לאומרו יעו"ש. משנה למלך ה' ברכות פ"א דין ט"ו וע"כ המסייעים למברך בניגון ובפרט בסדר הברכות כגון בברכת תחנים וכדומה יש ליזהר שלא יסייעו בתיבת אלהינו. מזבח אדמה ד"א חס"ל אות ח':

כד **כד) ומעשה** בחסיד אחד שהיה יושב בבית החופה ושמע אחד מן המשוררים במחולות שהיה מזכיר את השם בשירו ואז היה אותו חסיד מנדהו על כל פעם ופעם. ס"ח סימן ד'. והביאו היפ"ל אות ה' וכתב דאם משורר פסוקים יכול לשורר כדרכו המקרא והאזכרות כקריאתן. וכ"כ בס' חיים שאל ח"ב סימן ל"ח אות ע' בשם ס' מעשה ה' להגאון מהר"א אשכנזי דמותר לנגן בתיבת ה' וע"ז נאמר רננו צדיקים בה' יעו"ש. והביאו היפ"ל שם. ונראה דה"ד אם מוציא ה' באימה וביראה אבל בדרך שחוק ודאי אסור ואפילו אם מוציאו אגב המקרא ולא תעשה כזאת בישראל:

כה **כה) וכתב** בשל"ה בשם הרמב"ן המזכירו לבטלה אף כי לא נידוהו שום אדם הוא יחלוץ מנעליו וישב על הקרקע בנידוי ויבקש מג' שיתירו לו ואז בהכנעתו ונסלח לו. ואם לאו עליו איתמר אם לא תשמר וכו' ליראה את ה' וכו' והפלא ה' וכו' וכתב עוד ואם הוא שוגג שלא ידע שזה אסור מזהירו ומתרה בו שלא יחזור ע"כ. והביאו א"ר אות ה'. ועיין בנ"י נדרים ט' ע"ב שכתב דהא דשומע לחבירו שמזכיר ש"ש לבטלה מחוייב לנדותו היינו בלה"ק דוקא אבל בלשון לע"ז גוערין בו ואין מנדין אותו יעו"ש. ועוד עיין תוס' קדושין כ"ח ע"א ד"ה הקורא ודוק:

כו **כו) וכתב** בס"ח סימן תתרצ"ד אם אדם שמזכיר ה' כגון שר"ל ה' עשה לי כך וכך וכיוצא בו אל תכנס בתוך דבריו כשהזכיר ה' שהרי ישתוק לשמוע דבריך ונמצא שאתה גורם שמוציא שם שמים לבטלה כשאמר הקב"ה אבל אם הזכיר את ה' כדי לקלל אז תפסיק דבריו כי יחטא כשמקלל עכ"ל. והביאו א"ר שם:

כז **כז) שם** נושא שם שמים לשוא וכו' ואפילו אם אומר ברכה שא"צ בלשון לע"ז עובר בל"ת שו"ת רבי עקיבא איגר סימן כ"ה. וכן בלשון תרגום או בלשון חול איכא איסור משום הזכרת ה' לבטלה. פ"ת ביו"ד סימן שכ"ח אות א':

כח **כח) שם שם שמים לשוא וכו'** ואסור לגרום ברכה אחרת כשיכול לפטור בברכה אחת. מ"א סק"ו. ר"ז אות ד':

כט **כט) וכתב** ב"ש דף נ"ח בשם הרבה פו' דבכל הברכות אמרינן כן דלא כהרמ"ע בתשו' סימן כ"ט דכתב דדוקא בברכת התורה אמרינן כן דלא נתקנה אלא מפני כבוד צבור דליתא. מ"א שם:

ל **ל) וכתב** בשל"ה דבשבת אם הביאו לו פירות תוך הסעודה יכול להניחם עד אחר הסעודה כדי לברך עליהם ברכה אחרונה דבשבת מותר לגרום ברכה כדי להשלים ק' ברכות. מיהו המ"א שם השיג עליו וכתב דגם בשבת אסור לגרום ברכה שא"צ יעו"ש. וכ"כ הר"ז אות ד' חס"ל או' ו' ומהר"ם גלאנטי בתשו' סימן ל"ח כתב דבשבת יכול לצוות לבני ביתו שלא להביא כל הפירות לפניו בבת א' אבל בכנה"ג סימן מ"ו בהגב"י כתב ס' הזכרונות דאפי' מצוה שלא יביאם לפניו בבת א' אסור להרבות בברכות יעו"ש והביאו מ"א שם. וכן הסכים הברכ"י סימן מ"ו אות ו' לדברי ס' הזכרונות יעוש"ב. חס"ל שם:

לא **לא) שם שם שמים לשוא וכו'** מי שנדר נדר גמור להתענות ושכח ובירך והכניס האוכל לתוך פיו ובעידו לועס נזכר מן הנדר צריך שיפליט הכל מפיו ולא יבלע כלום ואין לחוש לאיסור ברכה לבטלה. ודלא כהרב נחפה בכסף חא"ח סימן ו'. טל אורות דף ד' ע"ד חס"ל אות ו'. ומ"מ י"ל ברוך שם וכו' על שהוציא ש"ש לבטלה וכמ"ש לעיל סימן ר"ו סעיף ו' יעו"ש:

לב **לב) שם שם שמים לשוא וכו'** וכל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו עושין אותו בלא ברכה. הרמב"ם פי"א מה"ב דין ט"ו. והטעם כתב שם הכ"מ משום דהוי ספק עובר על בל תשא יעו"ש. והביאו א"א אות ו':

לג **לג) וכתב** החס"ל אות ט' לפי חומר איסור ברכה לבטלה נקוט כללא בידך ספק ברכות להקל וכל מידי דתליא בפלוגתא אפילו אם דעת מרן ורוב פו' ס"ל לברך חיישינן למיעוטא ושוא"ת עדיף חוץ מאם פשט המנהג לברך הלך אחר המנהג והטוב והישר אם יוכל לתקן כדי לצאת כל הדיעות יעו"ש. וכ"כ אנן לעיל סימן ח"י אות ז' וסימן טו"ב אות ב' יעו"ש:

לד **לד) וכתב** בשל"ה דף קכ"ח מה שנמצא כתוב בסידורים שלנו הבקשה המסודרת אחר ע"ב פסוקים חתימה בברכה בא"י שומע תפלה. וכן חתומין ג"כ קצת שאר תחינות ובקשות הנדפסים במקומות אחרים טעות הוא כי ברכה זו לא הוזכר בש"ס ופו' והמברכה מברך ברכה לבטלה. אלא כך יאמר

ברוך שומע תפלה בלא הזכרת שם. א״ר סימן א׳ אות ז׳ חס״ל בזה הסימן אות ו׳:

לה **לה) ומעין** דוגמא לאיסור ברכה שא״צ אומר אני דה״נ צריך ליזהר שלא להוציא שמות יתירים בתפילות ותחנונים כל דסגי בלאו הכי וכל אשר יכול למעט בהזכרת שם ה׳ ימעט והרי זה בכלל מצות ליראה את ה׳ הנכבד והנורא. חס״ל אות ט׳:

לו **לו) וכן** ש״צ או יחיד הקורא בתורה וטעה בנגינה בתיבת ה׳ לא יחזור לימר תיבת ה׳ משום דהוי כמזכיר ש״ש לבטלה אלא חוזר לתחלת הפסוק או לאמצעיות. חס״ל שם. ועיין ח״א כלל ה׳ אות ב׳:

סימן רטז

א **א) [סעיף א׳] אסור להנות מריח טוב עד שיברך וכו׳** שנאמר כל הנשמה תהלל יה. איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו היי אומר זה הריח. ברכות מ״ג ע״ב. ב״י ולבוש:

ב **ב) שם עד שיברך קודם שיריח.** הביאו לו יין ושמן טוב להריח בו מברך על היין תחלה. טור ססי׳ רי״ב והביאו מ״א רסי׳ זה וכתב הטעם משום דברכת הנאה קודמת והא דברכת הנאה קודמת היינו אם היו ב׳ לפניו אבל אם הביאו הריח לפניו מקודם א״צ להמתין עד שיביאו דבר ההנאה וכמ״ש לעיל סימן רי״א אות כ״ג יעו״ש:

ג **ג) שם עד שיברך וכו׳** ואם מסופק בעשב אם מריח מותר לנסות קודם ברכה. ס׳ אדני פז בסימן זה. חס״ל אות א׳ רו״ח אות ג׳ וכן אם מסופק בעצמו אם יכול להריח יכול לנסות קודם ברכה. בן א״ח פ׳ ואתחנן אות ב׳:

ד **ד) אסור** להריח בורד או שושנה או בשמים של הקדש ואף אם תמצי לומר שאין בו מעילה איסורא איכא. הרדב״ז ח״ג סימן תרכ״א שנדפסו מחדש באשכנז. מחב״ר אות א׳ ועיין באות שאח״ז:

ה **ה) מותר** להריח בפרחי האילנות של ערלה אעפ״י שיש בהם עיקר פרי אבל אסור להריח בפרי אם גדל קצת כיון שהוא ערלה. הרדב״ז בחדשות סי׳ מ״ד. מיהו בשו״ת זרע יעקב סי׳ ז׳ העלה דפירות הקדש או קונם מותר להריח בהם ולא יברך עליהם יעוש״ב. והביאו מחב״ר אות ח׳ ונראה כיון דיש פלוגתא בזה ואסור להנות מן העולם בלא ברכה שב וא״ת עדיף ולא יריח בדבר האסור בהנאה אפילו בלא ברכה. ועיין ש״ע יו״ד סי׳ ק״ח סעי׳ ז׳:

ו **ו) דבר** שאסור באכילה ולא בהנאה מותר להריח בו אפילו לכתחלה. שו״ת אמונת שמואל סי׳ מ״ה פר״ח בי״ד סימן ק״ח אות כ״א ואות כ״ה. מאמ״ר בזה הסימן אות ד׳ והשיג על שכנה״ג בהגה״ט אות ח׳ שכתב דדבר שאסור לאכול אסור להריח בו יעו״ש וכן הסכים הר׳ זרע יעקב סימן ז׳ ער״ה אות ד׳ ועיין לקמן אות כ״ב:

ז **ז) ורד** והדס שנתלשו ביו״ט מותר להריח בהם בלי שיטלטלם. שו״ת זרע יעקב סי׳ ח׳ מחב״ר אות ט׳ וכ״פ בשלחן ערוך לקמן סימן של״ו סעי׳ יו״ד דאף בהדס מחובר מותר להריח יעו״ש וכ״כ הער״ה אות ח׳:

ח **ח) שושנים** שמונחים על הרימונים של ס״ת יכול לברך עליהם פר״ח יו״ד סימן קי״ו אות ז׳ זכ״ל אות ב׳:

ט **ט) שם עד שיברך וכו׳** כתב בס׳ בני חיים בשם מהר״ח אלפאנדרי הזקן דמסתברא דעל חצי פרי מברכין ולא על קליפת הפרי ומיהו נאמר שם בשם מהר״י בן הרב הנז׳ דמברכין על קליפת הפרי יעו״ש. אבל המחב״ר אות ד׳ השיג עליו וכתב דאין לברך הנותן ריח טוב בפירות על הקליפין אלא יברך בורא מיני בשמים יעו״ש. וכ״כ הבי״מ אות א׳ חס״ל אות ו׳:

י **י) שם אבל לאחריו א״צ לברך.** והטעם כתב רש״י בנדה ריש דף נ״ב משום דהנאה מועטת היא והביאו הב״ח. וכתב דר״ל דמיד לאחר שהריח נפסקה ההנאה ודמי לאוכל ונתעכל המזון שבמעיו דאינו מברך לאחריו עכ״ל. וכ״כ הט״ז סק״א וכ״כ המ״ח סק״א בשם הכלבו והעו״ת אות א׳ כתב עוד טעם אחר משום דלא כלה דבר המריח מחמת שמריחין בו יעו״ש ולי נראה לתת עוד טעם אחר דאין מברכין ברכה אחרונה אלא בדבר דשייך ביה שביעה לא כן בריח דאף אם יריח יומם ולילה לא ישבע וע״כ אין מברכין עליה ברכה אחרונה ומכל הני טעמי משמע דאם לא בירך קודם שהריח או בשעה שמריח לא יוכל לברך אח״כ וכ״כ א״ר אות ג׳ א״א אות א׳:

יא **יא) שם אבל לאחריו א״צ לברך** ולענין שהחיינו כתב הרדב״ז ח״ב סימן ד׳ ובחדשות סימן רצ״ז דעל הריח טוב המתחדש משנה לשנה כגון דימי״ר הינד״י והיאסמי״ן והבארגאס והורד וכיוצא בהם אני רגיל לברך עליהם זמן בשעה שאני נהנה מן הפרי יעו״ש. והביאו כנה״ג בהגה״ט סימן רכ״ה

ומ״א שם ס״ק י״ב. וכן כתב שבות יעקב ח״ב סימן ל״ח והביאו השע״ת שם אות י״א. אבל הל״ח פ׳ כ״מ אות ק״ך כתב דאין מברכין שהחיינו על הריח יעו״ש והביאו מ״א בזה הסימן סק״א. וכן כתב שכנה״ג בזה הסימן בהגה״ט אות ב׳ יעו״ש ועיין ברכ״י אות א׳ מ״ש בזה וסיים דלענין הלכה אין לברך כיון דבמחלוקת שנוייה וכתב דכן עמא דבר יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר אות ג׳ והביאו שע״ת אות ב׳ וכן על ורדים המרוקחים בדבש אין לברך שהחיינו על אכילתם כיון דאינם ראויים לאכילה בפ״ע. וכן והמעש״ר פ״ט מה״ב דין א׳ כתב הטעם משים דלא נטעי ליה. אינשי אדעתא דהכי לרקחם בדבש אלא לריחא וע״כ לא תקנו לברך שהחיינו גם על אכילתם יעו״ש:

יב יב) כתב המרדכי פ׳ א״ד דאין מברכין אלא על דבר שהגוף נהנה ממנו ולכן אין מברכין על האש אלא במ״ש הואיל ותחלת ברייתו הוא והביאו ד״מ אות א׳ וכתב דמה״ט אין מברכין על קול ערב. עכ״ד. ובמט״מ כתב הטעם משום דאין בו ממ״ש יעו״ש. והא דאין מברכין על רחיצה וסיכה כיון דאין נכנסין לגוף. מ״א סק״א:

יג יג) על ריח מינט״ה הנקרא בערבי נענ״ה ובלשון משנה פ״ז דשביעית דנדנה ופ״ק דעוקצין מינתא. ואמיתא בשבת קכ״ח כתב הגו״ר חא״ח כלל א׳ סימן מ״א דאין מברכין עליו. והרב פרח שושן כלל סי׳ י״ג חלק עליו וכתב דמברכין עליו הנותן ריח טוב בפירות וכן כתב הלק״ט ח״ב סימן קט״ו אלא שכתב דהעולם נוהגין לברך עליו עשבי ולא ידע למה יעו״ש י״א בהגה״ט. אבל השה״ל ססי׳ מ״ד כתב וז״ל והפיגם רוטא והאמיתה מינטה וכל שהן עשב שריחן נודף מברך עליהם עשבי בשמים עכ״ד. והביאו הברכ״י אות ב׳ וכן עמא דבר לברך על המינט״ה הנקרא בערבי נענ״ה עשבי בשמים כמ״ש השה״ל והלק״ט:

יד יד) על עשב שקורין בערבי ריחא״ן מברכין עשבי לכ״ע בן א״ח פ׳ ואתחנן אות ח׳:

טו טו) הרודא הוא מין עשב כמ״ש בפ״א דכלאים משנה ח׳ דפיגם הוא מין ירק ופירש הרמב״ם והרע״ב שם הנקרא בלע״ז רוד״א וכן פרש״י ז״ל בעירובין ל״ד ע״ב יעו״ש וא״כ ברכתו עשבי בשמים וכ״כ לעיל באות הקודם בשם השה״ל יעו״ש. ומיהו עיין זכ״ל ח״א וח״ג אות ב׳ ובק״א שבסוף ח״ג שהביא פלוגתא בזה שי״א לברך על הרוד״א עצי בשמים יעו״ש. ומ״מ כיון דלדעת רש״י והרמב״ם והרע״ב שהפיגם הוא רוד״א והמשנה קראה אותו ירק נראה לענין דינא דאין לברך עליו כ״א עשבי בשמים. וכ״כ הברכ״י בשיו״ב אות ג׳ ועי״ש הטעם בשם מהר״ש נאוי דזה שקראה אותו המשנה ירק אע״ג דמתקיים ימים רבים משום דלא נטעי ליה אלא לירק והעץ שלו אינו שוה לכלום יעו״ש. וכן כתב החס״ל אות ד׳ דעל הרוד״א עשבי בשמים. וכ״פ הבי״מ אות ב׳ דעל הרוד״א במקום שריחו טוב ונהנין ממנו מברך עשבי בשמים אבל במקום שאין נהנין מריחו אין לברך עליו כלים יעו״ש. ומיהו הרוצה להחמיר יש לברך מיני בשמים:

טז טז) בכל פעם שתריח איזה ריח טוב בכל זמן מהזמנים תכוין כונה זו ואף אם הוא מיני בשמים אחרים שאינם מין הדס והיסוד של כוונה זו מיוסד על ארבעה תיבות ריח ניחח אשה לה׳. שער הכוו׳ דף ע״ב ע״ד. ועי״ש הכוונות שכתב בד׳. תיבות הללו וע״כ בכל פעם שמניח האדם בין עצי בין עשבי בין מיני בשמים בין בחול בין בשבת בין ביו״ט יש לכוין בד׳ תיבות הללו כיון שכל כוונת הריח תלויה בהם:

יז טוב) [סעיף ב׳] אם זה שיוצא ממנו הריח עץ וכו׳ כל בשמים שהקלח קשה כקלחים של פשתן בורא עצי בשמים וכל שקלח שלהם רך כירק מברכין בורא עשבי בשמים. ריא״ז והב״ד בשה״ג פ׳ כ״מ. כנה״ג בהגה״ט מ״א סק״ט. מיהו בא״ח כתב בשם הירושלמי דכל שהוא אילן לענין אכילה לברך עליו פה״ע הוי עץ לענין ריח וכל שאינו עץ לענין אכילה ומברך פה״א מברך על ריחו עשבי וסימן אחד לשתיהם יעו״ש. וכה״ג כתב הרד״א בשם הירושלמי והב״ד המאמ״ר אות ג׳ ותמה על מ״א שהביא דברי השה״ג וכתב דנראה שהוא חלוק על הא״ח והרד״א וש״פ בשם הירושלמי יעו״ש וסימן אילן שמברכין על פירותיו פה״ע עיין לעיל סימן ר״ג סעיף ב׳ בהגה ובדברנו לשם אות ז׳ וא״כ ה״ה לכאן שמברכין עליו עצי בשמים מיהי דבר שיש בו פלוגתא או ספק מברך עליו מיני בשמים כמ״ש לקמן סעי׳ זה:

יח חי) שם או מין עץ וכו׳ אפילו אינו עיקר הפרי כמ״ש לקמן סעיף ג׳ מ״א סק״ב. ור״ל כמו מי הורד הכתוב לקמן סעיף ג׳ שמברכין עליו עצי בשמים. וכ״כ א״א אות ב׳:

יט יט) שם בורא עצי בשמים. מי שיש לפניי עצי ועשבי בשמים יש שנהגו לברך על שתיהם ברכה אחת בנוסח זה בא״י אמ״ה בורא עצי ועשבי בשמים ולא לברך בפרטות על כל אחת וראיה כמו שמברכין על תרומות ומעשרות ברכה אחת והובא ביו״ד סימן של״א סעיף ע״ח יעו״ש מחב״ר אות ה׳ ועי״ש. מיהו בק״א שם במחב״ר כתב ע״ז דאינו מוכרח יעו״ש. והביאו השע״ת אות ו׳ וע״כ נראה דלכתחלה יש לברך על כל אחד בפ״ע וכן הוא המנהג עכשיו בינינו רק אם בדיעבד כללם בברכה אחת או שבירך עליהם בורא מיני בשמים יצא:

כ כ) **שם בורא עצי בשמים ואם בירך על עצי בשמים עשבי בשמים או על עשבי עצי לא יצא.** ב״ח וכ״כ הלבוש סעיף יו״ד והב״ד מ״א ס״ק ט״ז. וכ״כ הלק״ט ח״ב סימן כ״ד. ג״ה סימן צ״ט והב״ד י״א בהגב״י. וכ״כ הברכ״י אות ט״ו שע״ת אות יו״ד. חס״ל אות ה׳ ח״א כלל ס״א אות ט׳ מיהו דבר שיש בו פלוגתא כגון שלא נשאר לשנה האחרת כ״א דוקא השורש תחת הארץ כמ״ש לעיל סימן ר״ג אות ז׳ שצריך לברך עליו מיני בשמים אם טעה ובירך עצי או עשבי יצא דכיון דאיכא דס״ל הכי אמרינן סב״ל ובדיעבד יצא. וכן על דבר שיש בו ספק אם לברך עליו עצי או עשבי שצריך לברך עליו מיני אם טעה ובירך עצי או עשבי בדיעבד יצא. וכ״כ החס״ל אות ו׳:

כא כא) **שם כמו המוסק וכו׳** בברכות מ״ג ע״א אמרו המוסק מין חיה הוא ופירש״י ז״ל מן הרעי של חיה. והטור כתב י״א שהוא זיעת חיה. והנכון בעיני שחיה ידוע היא ויש לה כמין חטוטרות בצוארה ומתקבץ שם תחלה כמין דם ואח״כ מתייבש ונעשה ממנו המור והרמ״ה היה אוסר לאכלו משום חשש דם והר׳ יונה כתב שאפשר ליתן בו טעם להתירו דפירשא בעלמא הוא אע״ג דתחלתו היה דם בתר השתא אזלינן והרא״ש כתב על דבריו דאפילו ראייתו צריכה ראייה יעו״ש. וכתב הב״ח דהרא״ש מודה אם נעשה פירשא מותר אלא דמי הוא הנביא שהגיד שנעשה פירשא דשמא האיסור נותן טעם לשבח בהיתר וטעם כעיקר דאורייתא עכ״ל. מיהו דעת הט״ז סק״ב להתיר וכן דעת הפר״ח בשו״ת מים חיים סימן יו״ד להתיר אם נתייבש ונעשה כעפר יעו״ש: וכ״כ השה״ג פ׳ השוכר את הפועל דמותר לאכלו. והביאו כנה״ג בהגה״ט וכתב וכן עמא דבר. וכ״כ בשכנה״ג הגה״ט אות ז׳ דמעשים בכל יום להשליכו תוך המרקחת לריח טוב יעו״ש. והביאו הרב ב״ד חא״ח סימן צ״א אלא שכתב שמצא למרן ז״ל בבד״ה בתחלת הגהותיו על יו״ד שכתב דאסור באכילה יעו״ש. וכ״כ העט״ז אות א׳ המוסק שקורין בל״א פיזם אסור לאכלו משום דם. וכן מסיק הפר״ת ביו״ד סימן פ״א:

כב כב) **אמנם** הראב״ד בהשגות פ״א מה׳ כלי בהמ״ק והרמב״ן בפי׳ התורה פ׳ כי תשא כתבו שהמר הוא מין עשב או אילן וריחו נודף. ורבי׳ בחיי פ׳ כי תשא כתב בשם הרמב״ן שהוא סם הנקרא בלשון ארמי לאמה ובלשון רומי מירא ובלשון פרסי אמרנון. וכתב ע״ז ומן הנראה שאין זה הכרח כי מר שבכאן אפשר שיהיה המוסק כדעת הגאונים וצרור המר שבמקדש יהיה זה הנקרא מירא ויהיה זה וזה ראש לכל הבשמים זה ראש למיני בשמים של קטורת לעלות ע״ג האור וזה ראש לכל בשמים להיות מריח בלי אור. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳ יעו״ש וכן כתב הפרישה אות ג׳ בשם רבי׳ יונה דאין זה מה שנקרא מר בתורה שאותו מעשבי בשמים הוא כמ״ש אריתי מורי עם בשמי יעו״ש:

כג כג) **כתב** השכנה״ג בהגה״ט אות ח׳ האלגאליא שהיא זיעת חתול נראה בעיני דלכ״ע אסורה באכילה דלא שייך לומר שנתייבשה דבלחותה עומדת ולפ״ז צריך ליזהר שלא לאכול האלגאליא או ליתנה תוך המאכלים והוא הדין דאסור להריח בה ולברך כמ״ש השה״ג שהבאתי לעיל שכל דבר שיש איסור באכילתו אין מריחין ומברכין בו יעו״ש. אמנם מ״ש דאין מריחין ומברכין עליו כבר כתבנו לעיל אות ו׳ דאין כן דעת הפוסקים אלא אפילו אם הוא אסור באכילה מותר לברך ולהריח בו יעו״ש. וכ״נ ממ״ש לעיל אות ד׳ בענין המוסק דאף לדברי הפוסקים דאסור באכילה מותר לברך ולהריח בו יעו״ש:

כד כד) **שם כמו המוסק וכו׳** וכן על שוועמליך יבשים שיש להם ריח טוב אם מריח בהם מברך מיני בשמים. קיצור ש״ע סימן נ״ח אות ה׳:

כה כה) **שם ואם היה פרי וכו׳** והמריח פרחי הפירות קודם שילדלו כמו הזה״ר של נארגא״ס ולימיני״ש מברך עצי בשמים דעדיין לא פרי. י״א בהגה״ט בשם מהריק״ש וכ״כ הברכ״י אות ג׳ ובספרו מחב״ר אות ז׳ בשם הנז׳ ובשם מהר״י צמח יעו״ש. חס״ל אות ג׳ בן א״ח פ׳ ואתחנן אות ז׳:

כו כו) **ומכאן** ראיה דעל פרי שלא נגמר בישולו כגון על הנארגא״ס שהם קטנים שמברך הנותן ריח טוב בפירות אע״ג דעדיין לאו פרי ראוי לאכול הוא. י״א שם:

כז כז) **שם מברך הנותן ריח טוב בפירות.** וכן הוא הנוסח בטור ובלבוש. מיהו בש״ס ברכות מ״ג ע״ב הנוסח שנתן ריח טוב בפירות. וכן הנוסח ברי״ף וברמב״ם פ״ט מה״ב ובהרא״ש פ׳ כ״מ ולקמן בהגה סעיף י״ד. וי״א אשר נתן עין א״ר אות ה׳ וכ״כ ח״א כלל ס״א אות ב׳ וע״כ כיון דאיכא שינוי בנוסח הברכה בדברי הפו׳ יש נמנעים מלהריח בפירות אמנם הרב דה״ח אות ד׳ כתב כנוסח הטור והש״ע הנותן ריח וכו׳ וכ״כ הבי״מ אות ג׳ חס״ל אות ב׳ יפ״ל אות ג׳ וכתב שכן המנהג יעו״ש:

כח כח) **שם או לאכלו ולהריח בו.** כתב העו״ת אות ב׳ ואז מברך שתים אחת על האכילה ואחת על הריח ומברך תחלה על האכילה ואח״כ על הריח וכמ״ש הטור בססי׳ רי״ב דברכת שתיה קודמת לברכת הריח וה״ה ברכת אכילה ואין בזה הפסק כמו המוציא ואכילת מצה יעו״ש אבל הא״ר אות ו׳ כתב על דברי העו״ת הנז׳ דאינו נכון דשם שתי ברכות חיובא משום אכילה אבל כאן הריח אינו תלוי באכילה אלא יברך תחלה על הריח ויריח ואח״כ יברך ויאכל יעו״ש. וכן הסכים המאמ״ר אות ה׳ והשיג על העו״ת יעו״ש:

כט **כט) שם ולא נתכוון להריח וכו'** אינו מברך דלאו לריחא עבידא. מ"א סק"ה. ונראה דה"ה דאם בה"ב ניתן לפני האורחים פירות לאכילה דאין לברך עליהם ברכת הריח דכיון דדעת בעל הפירות בנתינה זו לאכילה ולא לריחה הי"ל דלא לריחה עבידא ואין יכול האחד לברך:

ל **ל) שם ועל כולם וכו'** ואפילו המריח בפרי אם אמר בורא מיני בשמים יצא. ב"י. ט"ז סק"ג. א"ר אות ח' וא"כ אם יש לפניו פרי לברך עליו הנותן ריח וכו' וכן אם יש לפניו עצי ועשבי ומיני מברך תחלה עצי ואח"כ עשבי ואח"כ מיני. והטעם כיון דברכת מיני כוללת הכל כמו שהכל צריך להניחה לבסוף וכמ"ש לעיל סימן רי"א סעיף ג' ובדברינו לשם בס"ד ולקמן אות ע"א יעו"ש וז"ש אם יש לפניו עצי ועשבי ומיני דמברך גם על המיני ה"ד אם זה המיני לא מין עץ ולא מין עשב כמו המוס"ק וכדומם אבל אם ברכת המיני הוא מפני הספק אם הוא מין עץ או מין עשב לא יברך עליו אלא מכוין בברכת עצי וברכת עשבי עליו ונפטר ממה נפשך:

לא **לא) ואם** יש לפניו רק עצי ומיני שהיא ספק או עשבי ומיני שהיא ספק אז לא יוכל לברך על שניהם עצי ומיני או עשבי ומיני דאם יברך עצי קודם שמא זהוא ג"כ עצי ונפטר וכן אם יברך עשבי קודם שמא זהוא ג"כ עשבי ונפטר ואיך יכול לחזור ולברך על הפסק. ואם יברך מיני קודם כיון שהוא מכוין בברכה זו לפטור את ספק מין עץ או מין עשבי איך יכול לחזור ולברך עצי או עשבי אלא או יברך עצי או עשבי ולא יריח במיני משום ספק או יברך מיני ויכוין לפטור גם את העצי או העשבי ודרך הראשון נ"ל עיקר ועיין לקמן אות ע"א:

לב **לב) שם על כל דבר שהוא מסופק מברך בורא מיני וכו'** וי"א שמברך שהכל דעל הכל אם אמר שהכל יצא. תו' ברכות מ"ג ע"א ומרדכי פ' הנז' והב"ד ב"י וע"כ כיון דאיכא דסברי הכי וק"ל סב"ל אם בדיעבד בירך שהכל על דבר שהוא מסופק בו או אפילו על עצי או עשבי אם טעה ובירך שהכל יצא. וכ"פ העי"ת אות ב' א"א אות י"ט בן א"ח פ' ואתחנן אות ט' ועיין לעיל סימן ר"ו סעי' א' ובדברינו לשם אות ה':

לג **לג) האוכל** לימוניש חמוצים ממותקות בצוקר ובירך עליהם שהכל וכיון לפטור באותה ברכה הריח יצא. זכ"ל בה"ב אות ר':

לד **לד) שם על אגוז מוסקאט"ה וכו'** אגוז מוסקאט"ה היא עיקר פרי. והקניל"ה שהוא צמרינ"ד וקלאו"ו שהוא נעגליך אף שהוא אינו עיקר הפרי מ"מ עיקרו עומד לאכילה ע"כ שם פרי עליו לריחו. ט"ז סק"ד וכן כתב העו"ת אות ב' אבל הב"ח כתב בשם ברכות מהר"ם דעל נעגליך מברך בורא עצי בשמים יעו"ש. והא"ר אות ט' כתב דמספיקא יש לברך על נעגלי"ך בורא מיני בשמים והביאו הברכ"י אות ה' יעו"ש וכן כתב שו"ת דב"ש סימן שס"ה וכ"כ ח"א סימן ס"א אות ד' דה"ח אות ה' בי"מ אות א' חס"ל אות ו' וי"א גם על צמרינ"ד יש לברך בורא מיני בשמים. א"ר שם. ח"א שם אות ג' וכ"פ דה"ח שם. חס"ל שם. ועיין לעיל סימן ר"ב סעיף ט"ז וי"ז ובדברנו לשם אות ק"ט וקי"א ודוק:

לה **לה) ועל** מי הקלאו"ו שכותשין אותו ומערבין אותו במים מברך הנותן ריח טוב בפירות. פה"א ח"א דכ"ט ע"ג ועי"ש שהסכים מהר"ם מזרחי ז"ל וכתב דאם לאחר שקלט המים הריח הסירו הקלא"ו לא יברך עליהם כלל. וכן הסכים בס' סמא דחיי חא"ח סימן ד' י"א מ"ב בהגב"י אות ו' אמנם לפי מ"ש באות הקודם שדעת האחרונים לברך על הקלאו"ו בורא מיני בשמים א"כ ה"ה למימיהם. ועיין לקמן אות ג"ן:

לו **לו) המים** שמביאין מצפת תובב"א שריחם כריח הקלאו"ו והם מין עשב שכל זמן שהוא עשב אין בו ריח כלל וכשמוציאין אותו באלנבי"ק ריחו כריח הקלאו"ו על המים אלו מברך בורא עשבי בשמים. מהר"ם מזרחי שם. י"א שם אות ו' ועיין לקמן אות ל"ח:

לז **לז) שם הנותן ריח טוב בפירות.** וכתב שם העו"ת דעל צמרינד שברכתו פה"א יש לברך אשר נתן ריח טוב בפירות האדמה דיש לברך בפי' על מין האדמה ועל מין עץ כמ"ש ב"י בשם הרא"ש רק במקום שאין יודע אם הוא של עץ או של אדמה מברך סתם אשר נתן ריח טוב בפירות יעי"ש אבל הא"ר אות ט' כתב דהרא"ש לא דוקא קאמר וכן מצא בהגהת סמ"ק וש"ג שכתבו בשם הרא"ש דמברך סתם יעו"ש וכן כתב המאמ"ר אות ו' דמ"ש הרא"ש לא דוקא והביא ראיה מן הש"ס ומכמה פו' ראשונים ואחרונים דאף אם הוא מין עץ או אדמה אינו מברך אלא סתם וכתב שכן המנהג פשוט יעו"ש. וכ"מ בהדיא מדברי הטור והש"ע והלבוש דאף אם הוא יודע שזהו מין עץ או אדמה איני מברך אלא סתם הנותן ריח טוב בפירות. וכן הוא דעת האחרונים וכן עמא דבר:

לח **לח) [סעיף ג'] על הורד וכו'** שהרי יוצא מן האילן ואינו פרי שעיקרו אינו עומד לאכילה. ט"ז סק"ה. אבל שושנים הגדילים בקרקע מברך עשבי בשמים. ב"י ששם המרדכי והגמ"י. וא"כ ה"ה של מימיהם של אלו ורדים הגדילים בקרקע מברך עשבי בשמים וכ"כ לעיל אות ל"ו יעו"ש:

לט **טל) שם על הורד וכו'** ועל הורד שקורין רוז"ש אעפ"י שראוי לאכילה ע"י מרקחת מ"מ אין עיקרו עומד לאכילה אלא להריח ומברך עצי בשמים. מ"א סק"ו. אבל הטור כתב בשם גאון לברך עליו הנותן ריח טוב בפירות והטעם כתב ב"י בשם הרשב"א דכיון שנאכלין במרקחת הרי הן כאתרוגין

עכ״ל. ונראה כיון דיש בו פלוגתא יש לברך על הורד שעושין ממנו מרקחת בורא מיני בשמים וכמ״ש בסעי׳ הקודם דכל דבר שיש בו ספק או פלוגתא יש לברך מיני בשמים לפי שכוללת הכל כמו שהכל ועיין לעיל סימן ר״ד סעיף י״א ובדברינו לשם אות ז״ן:

מ מ) שם ועל הקנמון שהוא עוד הנדי וכו׳ ר״ל עץ הבא מערי הנדיי״א כי עוד הוא עץ בלשון ערבי והינדי ר״ל שהיא מהינדיי״א כי שם גידוליו ובטורק״י קורין אותו אוד אגאש״י ובלע״ז ספרדי קורין לו עץ אלואי״ס כמ״ש הרמב״ם בפי׳ המשנה. מחב״ר אות ו׳ ועי״ש מה שהשיג על הפו׳ שלא פירשו כן וכתב דאין ספק שמברכין עליו עצי וכן עמא דבר יעו״ש. והביאו שע״ת אות ב׳:

מא מא) שם ועל מי הורד וכו׳ פי׳ כיון דהורד כלה בבישולו ועיקרו יוצא ויש לי טעם ורד ממש א״כ אינו זיעה בעלמא כמו שאר פירות כדלעיל סימן ר״ב סעיף יו״ד. ב״ח. מ״א סק״ז. מיהו הראב״ד חלוק בדבר דס״ל דעל מי הורד והלבונה והמצטכי אינו מברך אלא בורא מיני בשמים והביאו ב״י ובכ״מ פ״ט מה״ב דין ו׳ יעו״ש. אמנם מהרימ״ט בתשו׳ ח״ב חי״ד סימן ל״ד כתב ראינו אבותינו ורבותינו מברכין על ורדים ועל מי ורדים בורא עצי בשמים והקבלה והמעשה עמודי ההוראה יעו״ש. והביאו כנה״ג בהגב״י י״א בהגב״י וכ״כ ח״א כלל ס״א אות ה׳:

מב מב) שם ועל מי הורד וכו׳ וכן על מי אזהא״ר שמוציאין באלנבי״ק מפרחי נאראנגא״ש יברך עצי בשמים וכ״ש הוא ממי הורד שכתב מרן ז״ל. ב״ד א״ח סימן צ״א. וכן כתב נאמן שמואל סימן ד׳ מחב״ר אות ז׳ חס״ל אות ג׳:

מג מג) שם ועל הלבונה. שהוא קטף היוצא מן האילן. טור. לבוש. וכ״כ הב״ח בסימן קל״ג בשם הרד״ק יעו״ש:

מד מד) שם ועל המצטכי. פרש״י ז״ל פ׳ המביא דהוא שרף של עץ שעושין ממנו זפת וכ״כ הר״ן פ״ח שרצים. ב״ח מ״א סק״ח. וכתב בס׳ נתיב חיים דע״כ אינו ר״ל זפת ממש דמסריח אלא ר״ל מה שאנו קורין מאסטיק. מחה״ש:

מה מה) [סעיף ד׳] על שמן אפרסמון וכו׳ דלפי שחשוב הוא שהיה גדל ביריחו וע״ש הריח היתה נקראת יריחו קבעו לו ברכה בפני עצמו. רש״י ברכות מ״ג ע״א וב״ח:

מו מו) שם שמן אפרסמון וכו׳ והוא צרי בלשון המקרא וחותכין העץ ומקלפין אותו ונוטף שמן ממנו ומוזכר בש״ס (כריתות ו׳ ע״א) הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. ערוך ואו״ז ורא״ה מ״ב אות כ״ב:

מז מז) שם מברך בורא שמן ערב. ועל עץ אפרסמון עצמו מברך עצי בשמים. שם בגמרא. וע״כ נראה אם בירך על שמן אפרסמון עצי בשמים יצא. ב״ח. עו״ת אות ד׳ וכתב א״ר אות י״א דאף שכתב הב״ח יש חולקין מ״מ משמע דעתו דיצא וביורושלמי פ׳ כ״מ איכא פלוגתא יעו״ש, וא״כ כיון דק״ל סב״ל י״ל בדיעבד יצא:

מח מח) [סעיף ה׳] שמן זית שכתשו וכו׳ דוקא שמן זית מפני שגדל על העץ. מ״א ס״ק י״א י״א בהגה״ט. אבל שאר שמנים שאינם גדילין על עץ אי טחנן וכתשן ומריחין מברך מיני בשמים א״א אות י״א:

מט מט) שם שמן זית שכתשו וכו׳ פי׳ כגון שכתשו וע״י כתישה חוזר ריחו נודף ולית ביה תערובת משאר דברים ולפיכך מברך עצי בשמים. עו״ת אות ה׳ והא דאין מברך הנותן ריח טוב בפירות כמו אתרוג וכדומה נ״ הטעם לפי שאין הריח בפרי אלא במה שיוצא ממנו ולכך חזרה הברכה על עיקר המוציא שהוא האילן ועיין לבוש ומה שהשיג עליו הא״ר ובמ״ש א״ש:

נ נ) [סעיף ו׳] שמן שבשמו כמו שמן המשחה וכו׳ העושה שמן המשחה במעשה ובמשקל האמור בתורה חייב כרת ובשוגג חייב חטאת. והיא שיעשה אותו להמשח אבל אם עשה להתלמד או ליתנו לאחרים פטור. הרמב״ם פ״א מה׳ כלי המקדש. והעושה קטורת מי״א סימנים המוזכרים לפי משקולת אלו אפילו לא עשה אלא חציו או שלישיתו הואיל ועשה לפי משקולת אלו חייב כרת. עשה להתלמד בה או למסרה לצבור פטור. הרמב״ם שם פ״ב. מ״א ס״ק י״ב:

נא נא) שם מברך מיני בשמים. משום דמיני בשמים כולל את הכל. טור. לבוש:

נב נב) שם דהוי ריח שאין לו עיקר. כיון שאינו מגופו של שמן. טור:

נג נג) שם דהוי ריח שאין לו עיקר. ולא דמי למי ורד הכתוב בסעיף ג׳ שמברך עצי בשמים דהתם מיירי כגון שסחטו הורדים והוציאו מימיהם או שבשלו אותם במים עד שנימוחו ונתערב עיקר הפרי במים וכמ״ש לעיל אות מ״א והוי ריח שיש לו עיקר משא״כ הכא דאין בו אלא קליטא בעלמא:

נד **שם ריח שאין לו עיקר.** ולכן הטאבק״ו ששואפין אותו בחוטם אם יש בתוכו ריח טוב אין לברך עליו משום דהוי ריח שאין לו עיקר. וכמ״ש לעיל סימן ר״י אות ל״ג יעו״ש:

נה **שם ריח שאין לו עיקר.** ומשום הכי נוהגין המדקדקין שלא לברך במ״ש ברכת הריח על כלי עץ שטוחנין בו בשמים דהוי נמי ריח שאין לו עיקר רש״ל. עט״ז אות ב׳ וכ״כ הע״ז סימן רי״ז סק״ב דאין שייך כלל ברכה ע״ז יעו״ש. ובדברינו לשם אות ט״ו:

נו **שם וכיון שספק הוא נכון ליזהר מלהריח בו.** ה״ד כשאין לו רק שמן זה אבל אם יש לו מיני בשמים אחרים מברך עליהם ומכוין להוציא ג״כ את זה. עו״ת אות ו׳ וכ״כ הלבוש. והיינו אם קלט ריח עצי פוטרו בעצי ואם עשבי פוטרו בעשבי ואם קלט עצי ועשבי פוטרו במיני דלא עדיף מאם היה בו מעיקר הריח שמברך עליו כמו אותו הריח. וה״ה דיכול לפוטרו במיני ואפילו אם הריח שקלט הוא עצי לבדו או עשבי לבדו משום דמיני פוטר הכל:

נז **שם נכון ליזהר מלהריח בו.** וכן יש ליזהר מלהריח בפלפלין וזנגביל משום די״א דאין מברכין עליהם כמ״ש בא״ר סימן רצ״ז אות א׳ יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ס״א אות ה׳ קיצור ש״ע סימן נ״ח אות ג׳:

נח **[סעיף ז׳] סימלק וחלפי דימא וכו׳** ואע״ג דאית בהו מאי דרכיך לא איכפת לן אלא כיון דמוציא עלין מעצו מברכין עצי בשמים. ב״י בשם הרשב״א. מ״א ס״ק י״ד:

נט **שם ויש מפרשין יאסמין.** רש״י בברכות מ״ג ע״ב ועיין לקמן אות ס״ג:

ס **שם ויש מפרשים שהוא עשב וכו׳** רש״י שם. וגם לפי פירוש זה ברכתו עצי שהרי מפרש מ״ש הגמ׳ סימלק עצי ולפי פרש״י עשב שיש לו וכו׳ ויאסמין הוא אחד ואצ״ל יש מפרשין ויש מפרשין כיעו״ש ודוק:

סא **שם שקורין אשפי״ק ועשוי כעין גבעולי פשתן רש״י שם.** (ועיין גיטין ס״ח ע״ב שפי׳ בענין אחר) והיינו שפיגנריד״א בלשון פולין שעושין מזה לריח טוב ובעלי בתים רגילים לשפוך זה למים שהכהנים נוטלים ידיהם לדוכן וצריכין העומדים לברך בורא עצי בשמים כמו במי ורד סעי׳ ג׳ ט״ז סק״ט. א״ר אות י״ד ולענין אם מותר ליתן אותו ביו״ע עיין בדברינו לעיל סימן קכ״ח אות מ״ד יעו״ש:

סב **סב) מנטור** וקלאביאינ״ה בורא עצי בשמים. ברכ״י אות ז׳ מיהו הזכ״ל כתב בשם הרב מעם לועז פ׳ תולדות דעל הקלאביאינ״ה מברך מיני יעו״ש. ועיין בן א״ח פ׳ ואתחנן אות ו׳ שכתב שנוהגין בעיר בגדאד יע״א לברך עצי משום שהגדל שם הקלח שלו קשה ואין העלין יוצאין משרשיו וגם נשאר משנה לשנה יעו״ש ועיין עו״ש אות ז׳ שכתב דעל הורד שקורין בערבי ראסק״י יברך עצי יעו״ש:

סג **סג) [סעיף ח׳] סיגלי והם ויאיל״ש וכו׳** כן פרש״י בגמ׳ שם אבל בחומש פ׳ ויצא פרש״י ז״ל ובלשון ישמעאל יסמי״ן יעו״ש ולכאורה נראה שהוא היפך מ״ש בגמ׳ על סמלק שהוא יסמין שברכתו עצי וע״כ כתב הפר״ח דראוי ליזהר שלא להריח ביסמי״ן מפני הספק יעו״ש אבל האחרונים תמהו עליו דלמה לא יריח יברך מיני ויריח שהרי מיני פוטר את הכל יעו״ש בדבריהם. ונראה ליישב פרש״י ז״ל דשניהם סמלק וסיגלי קורין בלשון יסמין וע״כ כשפרש״י ז״ל בגמ׳ על סמלק יסמי״ן נתן בו סי׳ שהוא עשב שיש לו וכו׳ לרמוז שיש עוד מין אחר ג״כ שקורין יסמי״ן אלא שהוא תואר אחר. ומ״מ לענין דינא בענין היסמי״ן אם ידוע שמתקיים משנה לשנה ומוציא עליו מעצו מברכין עליו עצי ואם ידוע שהוא עשב ואינו מתקיים מברכין עליו עשבי ואם ספק מיני:

סד **סד) שם והם ויאול״ש וכו׳** בא״ת ה׳ ברכות אות ע״ל כתב בויאול״ש עצי ופי׳ דהיינו סמלק ברכ״י אות ה׳ וע״כ לצאת ידי ספק יש לברך מיני:

סה **סה) שם והם ויאול״ש וכו׳** ואותו סגלי שגדל בבית מגזע אחד בלי שינוי ותמורה ואינו כמו אותו שגדל בשדה יש להסתפק בברכתו ויברך מיני לצאת ידי ספק. דב״ש סימן ב׳ י״א בהגה״ט:

סו **סו) על** נופארא״ס מברך עשבי בשמים. ברכ״י אות ט׳ בי״מ אות ב׳:

סז **סז) על** שושן הנקרא בהא״ר מברך עשבי. שו״ת בית יהודה חא״ח סימן ס״ב בשם רבו מהר״ש צרוד וכתב שכן נוהגין. ברכ״י אות יו״ד. בי״מ שם חס״ל אות ד׳ וכתב שם החס״ל דאם בירך עצי יצא יעו״ש:

סח **סח) [סעיף ט׳] נרגיס והוא חבצלת השרון.** וי״א שהיא ליריי״ו ויש בכל אחד ששה עלים לבנים. ב״י בשם הר״י:

סט **סט) שם אם גדל בגנה וכו׳** וטעמא דמפליגי בין גינוניתא לדדברא בברכה משום דגינוניתא נעבד ומשקין אותו וגדל ומתקיים אעפ״י שעצו מתייבש אבל דדברא מתייבש כעשב והולך לו. ב״י בשם הרשב״א ט״ז סק״י. מ״א ס״ק ט״ו:

ע **ע) שם אם גדל בגנה מברך בורא עצי וכו׳** כתב הברכ״י אות י״א שמהר״ש הבדלה ז״ל בתשו׳ כ״י האריך להוכיח דאין זה מה שקורין בערבי היום נרגיס ובטורק״י זירנ״י קאד״י שעל אלו יש לברך עשבי וראיתי מדקדקים שמברכים עליהם מיני בשמים עכ״ל. וכ״כ בשיו״ב אות ב׳ בשם הרב הנז׳ שהירא את דבר ה׳ לא יסמוך על המנהג אלא יברך על נרגיס בין דגנה בין דשדה ועל הזינבולי״ס ומישקירומי״ס וכיוצא שעץ שלהם רך עשבי. ועל ליריי״ו ובויאולאס ובאלחאבק״א וכיוצא מיני מספק יעו״ש. וכ״כ הזכ״ל וכן על מינקש״י שקורין בערב״י בנפש״ה יברך מיני מספק. בן א״ח פ׳ ואתחנן אות ה׳:

עא **עא) [סעיף יוד׳] היו לפניו עצי בשמים ועשבי וכו׳** ולכתחלה יש לו לברך על עצי בשמים לפי שאינה כוללת אלא מה שהוא עץ. ואח״כ עשבי בשמים שהוא כולל כל מה שהוא נקרא עשב ואח״כ על מיני בשמים שהוא כולל כל מה שהיא בושם. אלא שאם בירך בתחלה על מיני בשמים ונתכוון לפטור גם את עצי ועשבי בשמים פטר הכל שהכל מיני בשמים. ב״ח ואם בירך בתחלה מיני בשמים ולא כיון לפטור עצי ועשבי יוכל לברך עליהם אח״כ כמ״ש לעיל סי׳ ר״ו אות יו״ד וסי׳ רי״א אות י״ב יעו״ש וכ״כ הט״ז בזה הסימן ס״ק י״א והא דאמרינן דאם בירך תחלה מיני יוכל לברך אח״כ עצי ועשבי היינו כגון דזה המיני הוא מין בפ״ע כגון מוס״ק וכדומה אבל אם זה המיני הוא משום ספק עצי או עשבי לא יוכל לברך אח״כ כמ״ש לעיל אות ל׳ ואות ל״א יעו״ש:

עא) סדר המעלות אפרסמון בורא שמן ערב. ב׳ עצי בשמים. ג׳ הנותן ריח טוב בפירות. כי היא כוללת יותר דגם פה״א יש בו ריח טוב. ד׳ עשבי בשמים. דכוללת יותר אף שאינו פרי. ה׳ בורא מיני בשמים. ועל כולם אם אמר מיני בשמים יצא כמו שהכל. א״א אות י״ט. ח״א כלל ס״א אות ח׳ וכן אם אמר על כולם שהכל יצא כמ״ש לעיל אות ל״ב יעו״ש:

עב **עב) כתב** הכלבו ושאר פו׳ דאם נתערבו עצי בשמים ועשבי בשמים מברכין מיני בשמים ע״כ. והב״ד א״ר אות ט״ז וכתב דמזה יש ללמוד באגודה שקשורה עצי עם עשבי דיברך מיני וכ״כ בא״ח ושמעתי שזקני הגאון ז״ל היה מקטם מין אחד תחלה וברך ואח״כ ברך על המין האחר באגודה עכ״ל. וכן אם יכול להריח, באגודה עצמה כל אחד בפ״ע יברך תחלה עצי ויריח עצי ואח״כ עשבי ויריח עשבי ואח״כ יריח שניהם בב״א אם ירצה:

עג **עג) [סעיף יא׳] הביאו לפניו הדס ושמן להריח וכו׳** דאילו להעביר הזוהמא אין מברכין עליו וכמ״ש סימן רי״ז ססעי׳ ב׳ יע״ש. מ״ח ס״ק י״ז:

עד **עד) שם אם ברכותיהם שוות וכו׳** כגון שמן שבשמו בעצי בשמים דברכתו עצי כמו ההדס. טור. וכ״כ העו״ת אות ח׳:

עה **עה) שם מברך על ההדס וכו׳** ונוטלו בימינו כמ״ש סימן ר״ו סעי׳ ד׳ מ״א ס״ק ח״י:

עו **עו) שם ואם אינם שוות וכו׳** בטור כתב כגון שמן אפרסמון וכ״כ העו״ת אות ח׳ והקשה המ״א ס״ק י״ט דהו״ל לאקדומי לאפרסמון בלבד וכתב דצ״ל דההדס חשיבי טפי יעו״ש ונ״ל הטעם דההדס קדים משום דהוא העץ בעצמו לא כן באפרסמון דאינו אלא דבר היוצא מן העץ וכמ״ש לעיל אות מ״ו יעו״ש:

עז **עז) [סעיף יב׳] קודם שיגיע לו הריח.** ואעפ״י שעדיין אינו מריח כיון שמוכן לעלות הריח יכול לברך כמו שמברכין על אכילת לחם וכדומה אעפ״י שעדיין לא אכל. ב״י. עו״ת אות ח׳ ואם לא בירך קודם יכול לברך אח״כ כ״ז שעדיין הוא מריח:

עח **עח) שם אבל לא יברך קודם וכו׳** דבעינן סמוך לעשייתו כמ״ש סימן כ״ה סעי׳ ח׳ מ״א סק״ך. ואם בירך קודם בדיעבד יצא כל שלא הפסיק בדיבור בין הברכה לריח כמ״ש לעיל סימן ר״ו אות ט״ז יעו״ש:

עט **עט) [סעיף יג׳] בורא עשבי וכו׳** שמעתי מהמדקדקים שאין לומר העי״ן של עשבי בניקוד שב״א ופת״ח אלא י״ל בחירק ומצינו כן באיוב עשבי הרים. ט״ז ס״ק י״ב. א״ר אות כ״ג. מיהו המש״ז אות י״ב כתב דלא נמצא באיוב אלא במשלי כ״ז יש עשבות הרים יעו״ש ומ״מ המנהג כהט״ז וכ״כ האחרונים:

פ **פ) [סעיף יד׳] וי״א שאינו מברך וכו׳** וכ״כ בשלחן ערוך לקמן סימן תרנ״ג. והטעם כתב הט״ז בסימן זה ס״ק י״ד לפי שהוא עשוי לאכילה ולזה הוקצה לו כל ז׳ וע״כ לאו לריחא קאי דבשאר ימות השנה קאי לאכילה ולהריח אבל בסוכות כיון דלאו לאכילה קאי אלא למצוה בטל ממנו גם מעלת הריח עכ״ל:

פא פא) מצאתי כתוב בשם רש"ל דדוקא בשעת נטילתו לשם מצוה אבל קודם לכן ואח"כ מברך מ"א ס"ק כ"א וכ"כ לקמן סימן תרנ"ג אבל הא"ר אות כ"ב כתב דכל ימי החג אין לברך עליו יעו"ש וכ"כ א"א אות כ"א ומ"ש שם הא"ר בשם א"ח דביום הו"ר אחר זמן מצותו יוכל לברך לכ"ע כתב המש"ז אות י"ד דלהט"ז אסור אף בשמיני עצרת דכל זמן שהוא אסור באכילה ניטל ממנו מעלת הריח ג"כ יעו"ש:

פב פב) שם לכן נכון שלא להריח בו. ואם הריח בו כתב הב"ח דמברך עליו אבל המ"א ס"ק כ"ב כתב דיש ליזהר מספק ברכות ולא לברך עליו יעו"ש:

פג פג) שם לכן נכין שלא להריח בו. אבל על הדס של מצוה אסור להריח בו שהוא מיוחד לריח והוקצה למצוה ואם התנה עליו ועל ההדס להריח בהם התנאי מועיל. ברכ"י אות י"ג בשם ס' צרור החיים לתלמיד הרשב"א. אבל הער"ה אות ט' תמה על הברכ"י שהביא דברי צרור החיים הנז' כיון דבזה"ז אין להתנות כמ"ש בסי' תרל"ח גבי נוי סוכה יעו"ש:

פד פד) הממשמש באתרוג ונשאר הריח בידו או בבגד אינו מברך על אותו הריח כלל שאין לו עיקר. ברכ"י אות י"ד משם ס' הנז' שע"ת אות ך':

פה פה) שם הגה. י"א דהמריח בפת חם וכו' בא"ח משמע דאיכא מאן דאמר דאף על פת צונן יברך. וכ"מ בב"י סי' רצ"ז ברכ"י אות ט"ו. ונ"מ לדידן דאף בפת צונן יש ליזהר מלהריח בו:

פו פו) שם בהגה. י"א דהמריח בפת חם וכו' וכן המריח בקאו"י כתושה והיא חמה שריחה נודף ואדם נהנה מאותו הריח י"א שצריך לברך י"א בהגה"ט. ולפי מ"ש ב"י בסימן רצ"ז דאין לברך על ריח הפת נראה דה"ה דאין לברך על ריח הקאו"י ולכן יש ליזהר מלהריח בה וכמ"ש מור"ם ז"ל לגבי הפת:

פז פז) שם בהגה. לכן אין להריח. ואם הריח אין לברך. מ"א ס"ק כ"ב:

סימן ריז

א א) [סעיף א'] הנכנס לחנותו של בשם וכו' דלריחא נמי הוא דעבידא כי היכי דנירחו אינשי וניתו ונזבון מיניה. ברכות נ"ג ע"א. וא"כ כשמונח בחדר ואינו בחנות אינו מברך אפילו כוונתו להריח כיון שהבשמים לא נעשו שם להריח. מ"א סק"א ולפ"ז ה"ה הנכנס לפרדס שיוצא משם ריח בשמים דאין לברך אפילו כוונתו להריח כיון שאינו עשוי שם להריח. ומ"מ נראה לי דיותר טוב ליקח בידו מן הבשמים אשר שם בחדר או בפרדס בתחלת כניסתו לשם ולברך עליהם ולכוין לפטור את הריח העולה מאליו כדי שלא להנות מן עוה"ז בלא ברכה:

ב ב) שם מברך בורא מיני וכו' ואין חיוב בברכה זו אלא בנכנס ונתכוון להריח אבל אם הריח אתי ממילא אין חייב דכך לי באינו מתכוין כמו בדבר שאינו עשוי להריח. ומשום הכי ניחא דלא אמר המוכר בשמים חייב לברך כל פעם שעוסק בהם אלא ודאי דפטור כיון שלא נתכוון להריח. ט"ז סק"א. ומשמע מדבריו דתרתי בעינן עשוי להריח וגם נתכוין להריח אבל מדברי הב"ח משמע כיון שעשוי להריח אף אם אינו מכוין להריח חייב לברך יעו"ש. וכ"כ א"ר אות א' נה"ש אות א' מש"ז אות א' וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה יש לכוין בדעתו שרוצה להריח ומברך:

ג ג) שם מברך בורא מיני וכו' ואין להקשות מסימן רט"ז סעיף יו"ד דמברך על כל מין ומין ברכה הראויה לו דהתם מביאין לפניו ג' מינין ונוטל בידיו מכל מין לברך עליו משא"כ הכא שאינו נוטל בידו שום בושם אלא מריח מן כמה מיני בשמים כאחת. פרישה שם אות כ"ד. א"ר בזה הסימן אות ב':

ד ד) שם אבל אם היה דעתו לחזור וכו' ודוקא שהיה דעתו לחזור לאלתר. מ"א סק"ב. מיהו עיין בט"ז סימן תרל"ט סק"ך שכתב כל שדעתו לחזור ולא אסח דעתיה אפילו שהה זמן מרובה א"צ לחזור ולברך יעו"ש. אמנם הא"ר אות ג' כתב בשם התשב"ץ וברכת אברהם דף ע"ח כדברי המ"א דבעינן לאלתר וגם לא אסח דעתיה יעו"ש. וכן דעת המש"ז אות א':

ה ה) שם לא יברך. והא דבסימן קע"ח מודו כ"ע דבדברים שאין טעונים ברכה אחרונה אם שינה מקומו צריך לברך ואפי' היה דעתו לחזור צ"ל דשאני הכא דלבסוף הוא מריח אותם בשמים שהריח מקודם ולכן א"צ לברך דדמי ליצא ממסובתו ע"ד לחזור משא"כ באכילה דאוכל דבר אחר ולכן צריך לברך. ולפ"ז אם כשחוזר מריח בבשמים אחרים צריך לברך. ועוד י"ל דהכא אינו מחוסר מעשה אלא כשנכנס מריח ממילא ולכן מהני דעתו. מ"א סק"ג. והמאמ"ר אות א' תירץ דהכי מיירי ביוצא לפתח החנות דוקא ורואה מקומו הראשון דזה מהני כמבואר לעיל סימן קע"ח ולקמן סימן רע"ג והשיג על הדרישה שכתב דמיירי בהניח מקצת חברים דהכא לא מהני יעו"ש:

ו ו) **שם לא יברך.** ואם יצא מחנותו של בשם זו ונכנס בחנות אחרת של בשם אפילו היה דעתו מתחלה ללכת ממקום למקום צריך לחזור ולברך. ברכת אברהם ח״ד סי׳ קי״ד. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ א״ר אות ג׳ א״א אות ג׳:

ז ז) **[סעיף ב׳] אלא א״כ נעשה להריח.** מאן דנקיט צרור בשמים דעבידי לרוחא והשתא לקוחים בידו להעביר ריח רע שנזדמן באקראי אין זה מברך. ברכ״י בשיו״ב:

ח ח) **שם לכבוד החיים הם עשויים.** כלומר כדי שיריחו החיים. עו״ת אות ב׳:

ט ט) **שם של בהכ״ס.** שמוליך איסטניס לבה״כ להעביר הריח. רש״י ברכות נ״ג ע״א. מ״א סק״ד. ונראה דה״ה כשעושין מוגמר לגמר בהכ״ס להעביר הריח או איזה מקום מזוהם שאין מברכין עליו אפילו קודם שגמרו בו המקום ההוא כיון שמתחלתו אינו עשוי אלא להעביר הזוהמא ולא להריח:

י י) **שם להעביר את הזוהמא.** כגון לסוך בו את הידים אחר האכילה ואם שמן אפרסמון הוא מברך בורא שמן ערב. רש״י שם. והב״ד המ״א סק״ה וכתב דמסתמיות הפוסקים משמע דגם על שמן אפרסמון לא יברך יעו״ש:

יא יא) **וכתב** הב״ח סימן רט״ז דמיירי בשמן העשוי מתחלה להעביר הזוהמא דכיון דלאו לריחא עבידא אין לברך עליו אבל בשמן שנעשה מתחלה להריח אעפ״י דעכשיו לפי שעה הביאוהו לסעודה לסוך בו ידיו צריך לברך עליו והכי נקטינן. אלא שכתב שמלשון הטור משמע דצריך שלא תהא ההבאה כדי לסוך בהן ידיו דאם הביאו לסוך בהן ידיו אפילו היה עשוי מתחלה להריח אין מברכין עליו יעו״ש. וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה אם מביאין שמן כדי לסוך את הידים שנעשה מתחלתו להריח יש להביא בשני כלים אחד כדי להריח ואחד כדי לסוך ולברך על אותו שהובא להריח ולפטור את שהובא לסוך:

יב יב) **[סעיף ג׳] מוגמר שמגמרין בו את הכלים וכו׳** וכן אם עושים מוגמר מבשמים לרפואה אין מברכין עליו. חס״ל אות י״ב:

יג יג) **שם אין מברכין עליו וכו׳** ואפילו אם הוא מריח בע״כ א״צ לברך כיון שאין כוונתו להריח אלא לגמר הכלים. עו״ת אות ג׳. ומשמע מדבריו דדוקא אם מריח בע״כ א״צ לברך אבל אם מכוין להריח מברך. מיהו בקיצור ש״ע סימן נ״ח אות י״א כתב דאעפ״י שמכוין להריח אינו מברך יעו״ש. וכ״מ ממ״ש לעיל אות א׳ יעו״ש:

יד יד) **שם לפי שלא נעשה להריח וכו׳** ואם נעשה להריח ולגמר נראה דיש לברך עליו כמ״ש לעיל סימן רט״ז סעי׳ ב׳ לענין פרי דאם נטלו לאכלו ולהריח בו מברך יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ה׳:

טו טו) **שם וכן המריח בכלים וכו׳** זהו דעת הרמב״ם והטור חולק וס״ל דיש לברך אבל הב״ח כתב דלא ק״ל בהא כהטור אלא כהרמב״ם יעו״ש. וכן דעת הט״ז סק״ב. וכ״כ האחרונים. וכתב שם הט״ז דמה שיש קצת בעלי בתים כשאין להם בשמים להבדלה רק הכלי שדיכין בו בשמים שיש לו ריח ומברכין עליו הם עושין ברכה לבטלה לכל הדיעות ואפילו לדעת הטור יעו״ש. והביאו י״א בהגה״ט. וכ״כ לעיל סי׳ רט״ז אות ה״ן:

טז טז) **[סעיף ד׳] בשמים של ערוה וכו׳** אפשר דדוקא של ערוה אבל של פנויה מברכין. מ״א סק״ו אבל המו״ק תמה על המ״א דשרי בפנויה והסכים להחמיר יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ז׳ ברכ״י אות ב׳ מחב״ר אות א׳ מאמ״ר אות ב׳ שע״ת אות ה׳:

יז טוב) **יש** מי שכתב דאסור להריח אף בבשמים של אשתו נדה דהגם דעל יחוד אשתו נדה לא גזרו והתורה העידה סוגה בשושנים וכו׳ מ״מ יש להתרחק דלבו גס בה ושמא יבא לידי קירוב. ונראין דבריו. וסימן לדבר סוגה בשושנים דצריך סייג גם בשושנים דייקא. ברכ״י אות ג׳ שע״ת שם. ולפ״ז בבשמים של בתו מותר להריח כיון דליכא איסור יחוד וגם אין לבו גס בה ומ״מ יש להחמיר דיש להתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו:

יח חי) **שם תלוי בצוארה וכו׳** ואפילו אם הסירה משם ומונח אסור לברך עליהם דהא עשויים לדבר ערוה. ותו דעי״ז יבוא לידי הרהור ביודעה ומכירה. ט״ז סק״ג. מיהו בשכנה״ג הגב״י אות ג׳ כתב דאם בלא הגעת עצמו אל האשה הבשמים נתנו ריח מברך על הריח יעו״ש משמע דכ״ש דאם הסירה ומונח דמותר לברך. אבל הברכ״י אות ד׳ כתב הגם דשכנה״ג מקל בזה יש להחמיר כהט״ז. וכן המאמ״ר אות ג׳ הרבה להשיג על השכנה״ג יעו״ש. וכ״נ דעת האחרונים להחמיר כדעת הט״ז. סו״ב אות ד׳ שע״ת אות ו׳ ח״א כלל ס״א אות י״ד:

יט יט) **וכן** יש ליזהר מלשאוף טובא״ק מכלי המיוחד לאשה שנושאה אצלה עם עשב הטוב״ק וכן בדי בשמים קשורים זה בזה מיוחדים להריח אם מיוחד לאשה דינו כך מחה״ש סק״ו:

כ כ) **[סעיף ה׳] לפי שאסור להריח בהם.** כלומר כיון שעושה איסור אינו מברך עו״ת אות ד׳:

כא **כא) [סעיף ו'] מסיבה של עכו"ם וכו'** לאכילה לסעודה רש"י ברכות נ"ב ע"ב:

כב **כב) שם אין מברכין וכו'** ודוקא במסיבה אסור אבל שלא במסיבה שרי. מ"א סק"ז. וכ"כ הט"ז סימן רצ"ז סק"ג יעו"ש:

כג **כג) [סעיף ז'] אינו מברך.** דמסתמא הם ממסיבה שדרך להריח למרחוק. מ"א שם:

כד **כד) שם ואם רוב ישראל מברך.** והברכה ודאי על מה שיריח עוד ברצונו ויהנה מזה דעל מה שהריח כבר אין לברך ואם לא נתכוון להנות בריח א"צ לברך. ט"ז סק"ד. ועיין לעיל אות ב' שכתבנו די"א דכל שהוא עשוי להריח אף אם מכוין להריח צריך לברך יעו"ש ודוק:

כה **כה) [סעיף ח'] הולכין אחר הרוב** דין זה אפילו בבשמים של ע"א דבריח אזלינן בתר רובא הרב שושנים לדוד פ"ח דברכות. ברכ"י אות ה' מאמ"ר אות ד':

כו **כו) שם אחר הרוב וה"ה** אחר הקרוב. צדה לדרך דף ס"א. א"ר אות ט':

כז **כז) שם אחר הרוב** ואם הוא מחצה על מחצה עיין א"ר שם שהביא פלוגתא בזה יעו"ש וע"כ יש להחמיר משום ספק ברכות ובעינן דוקא רוב כלשון הרמב"ם והטור והש"ע והלבוש:

כח **כח) שם אחר הרוב.** ועל שמן ורד שקורין יו"ל ייאג"י שהוא מן שושנה אדומה אף שמערבין בתוכו שמנים אחרים לפי שדמיו יקרים עכ"ז מברכין עליו ברכתו הראויה לו דמפני חשיבותו כל המעורב בתוכו בטל כנגדו והיו כלא היו כאשר ריחו מוכיח עליו. יפ"ל אות א' ונראה דעכ"פ בעינן נמי רובו וגם ריחו אבל אם נשתנה ריחו אפילו במיעוט אין לברך עליו ברכתו אלא בורא מיני בשמים. ועיין לעיל סימן ר"ב אות כ"א ודוק:

סימן ריח

א **א) [סעיף א'] הרואה מקום שנעשו בו נסים וכו'** משמע דדוקא כגון הנך שניכר הנס מתוך המקום אבל בלאו הכי כגון סביב ירושלם שנפלה מחנה סנחריב אין מברכין וכמ"ש התו' והמרדכי. מיהו על נס שלו אפי' אינו ניכר מתוך המקום מברך. מ"א סק"א ועיין בס' פדה את אברהם מע' מ"ם אות ך' שכתב בשם ס' קומץ מנחה דהעובר במקומות דאלה מסעי בנ"י חייב לברך ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה יעו"ש. א"ח אות א':

ב **ב) שם כגון מעברות הים וכו'** מקום שעברו ישראל בים סוף ומעברות הירדן בימי יהושע. רש"י ברכות נ"ד ע"א:

ג **ג) שם ומעברות נחלי ארנון וכו'** מבואר שם בגמרא שהיה מקום ידוע עומק שבין שני הרים שהיו ישראל צריכים לעבור שם ואמוריים היו נחבאים שם ורצו להורגם ונעשה נס שנדבקו הרים זה בזה ונהרגו כולם. ונס של אבני אלגביש שהושלכו מן השמים אבנים גדולים. ונס של אבן שבקש עוג וכו' אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואשדי עלייהו ואקטלינהו אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על ראשיה. ואייתי קב"ה עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה היה בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב שני רשעים שברת וכו' וחומת יריחו שנבלע במקומו יעו"ש. עו"ת אות א':

ד **ד) ואין** המברך מברך עד שיראה בפרט מקום הנס. כמו שהרואה ים סוף לא יברך אם לא ראה מקום שעברו. וכן הרואה הירדן עד שיראה מקום שעברו והכתוב אומר והעם עברו נגד יריחו. וכן נחל ארנון. ומיהו בכל מקום שיראה חלק מן הים ומן הירדן ומן הנחל ראוי להזכיר חסדי השי"ת והשגחתו עלינו ויודה וישבח כפי כוחו וכן בראותו בהר הכרמל מקום שעשה אליהו ז"ל המזבח. ובראותו בשונם מקום עליית אלישע ע"ה וכיוצא בהם. ואנחנו הורגלנו לומר כראותינו הירדן כך. על יד הירדן אברך אהלל אשבח ואודה שמך. בעד עמך בקעת ים סוף. גבול ארצך שפתו והסוף הסוף לאליהו חציתו ובו אלישע היה חלוף חשוף זרוע קדשך קדוש ישראל להושיע עם אביון הטיבה ברצונך את ציון. כפתור ופרח פ"ז ונראה דאם אינו יודע המקום בבירור י"ל ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה בלתי הזכרת שם ומלכות:

ה **ה) שם וכולם בהזכרת שם ומלכות.** לאפוקי מהראב"ד שסובר דאע"ג דבשאר ברכות בעינן שם ומלכות בברכות הראיה כיון שאינם אלא שבח והודאה בעלמא א"צ שם ומלכות. טור וב"י. ועיין ברכ"י אות א' שהביא סמך לדברי הראב"ד יעו"ש אבל התו' והר"י והרא"ש והרשב"א והמרדכי פ' הרואה כולם הסכימו לדעת הרמב"ם דבברכות הראיה נמי בעינן שם ומלכות וכתבו דבהדיא אמרו כן בירושלמי וכ"כ הרא"ש בתשו' דכל רבותינו כתבו כן וגם נוהגין כן להזכיר שם ומלכות ואין לחוש לדברי הראב"ד בדברים הללו ע"כ והביא כ"ז בב"י יעו"ש. וכן הוא דעת האחרונים לברך בשם ומלכות. ועיין. לעיל סימן י"ז אות ב' ודוק:

ו ו) **[סעיף ב'] על נס שנעשה לקצת ישראל וכו'** משמע בשבת דף ל"ג ע"ב דכשנעשה לאדם נס יתקן איזהו צרכי רבים בעיר. מ"א סק"ב והטעם נראה ע"פ מ"ש ס"ח מה שנעשה לפעמים לאדם נס שלא כדרך הטבע הוא שגלוי לפניו ית"ש שיבוא על ידו איזו זכייה לרבים. סו"ב אות ב' וכתב הרו"ח בשם ס' אמת ליעקב דה"ה לחבר ולהדפיס ספר בדבר שהוא צורך רבים להאיר עיניהם ועי"ש שכתב דכמה מעלות טובות איכא להמחבר וגם למקדיש להוציאו לאורה יעו"ש. ועוד עיין מזה בסה"ק חקי חיים דרוש י"ג לקניית ס"ת:

ז ז) **שם לקצת ישראל וכו'** בירושלמי איכא פלוגתא דלמ"ד שבט אחד איקרי קהל מברכין על הנס שנעשה לשבט אחד ולמ"ד דדוקא כל השבטים איקרי קהל אין מברכין אלא על הנס שנעשה לכל השבטים. והביאו הטור ופסק ב"י דאין לברך מספק יעו"ש וכך הם דבריו כאן בש"ע. וע"כ נראה דעל נס שנעשה לשבט א' יש לברך בלא שם ומלכות. ועיין לקמן אות ט"ו:

ח ח) **ודע** שהצלה שמציל הקב"ה איזה אדם מהצרה הוא ע"י נשמות הצדיקים כמ"ש בזוה"ק פ' מצורע דנ"ה ע"ב בתוספתא במ"ש אצל יעקב ויפגעו בו מלאכי אלהים שאברהם ויצחק הוו דערעי ליעקב כד אשתזיב מלבן ולא דא בלחודוי אלא לכל צדיקייא נשמתהון דצדיקייא מערעין קדמוהי לשיזבותיה ואינון מלאכיא קדישי עילאי יעו"ש. סו"ב אות ב':

ט ט) **ונתפשט** המנהג וכ"ה בשל"ה שכמה גדולי ישראל שהיו בצרה וניצולו שבכל שנה ושנה באותו היום מתבודדים עצמם בתפילות ושבחות להאל ית"ש על התשועה שהיה להם ע"פ הנס ואח"כ לשמוח קצת עם אוהביו ורעיו כפי השגת ידו והיא לפרסומי ניסא והוא מנהג נכון כי מי יודע אם יזדמן לו להיות באותו המקום שנעשה לו הנס ולברך שם. סו"ב שם. ואני ראיתי בסוף שיטת ר"ה להרמב"ם כ"י שאומר שם שהרמב"ם קיבל עליו להתבודד ביום הצרה בכל שנה וביום שאחריו לשמוח ולשון זה הביאו ס' חרדים יעו"ש. מחב"ר אות ד' שע"ת אות ה' ויש נוהגים שאין ליפול על פניהם באותו היום שנעשה להם הנס. וכן הוא מנהג עי"ת בגדאד יע"א שנעשה להם נס ממצור של טמץ מלך פרס ביום י"א אב וט"ז טבת שאין נופלין על פניהם באותם הימים. ועיין עוד לקמן אות ט"ל:

י י) **שם לכל ישראל או רובן וכו'** משמע הא קצת השבטים אף שהם רוב שבטים שבעה כל שאין רוב ישראל לא הוה נס דרבים. א"א אות ג':

יא יא) **שם אין מברכין עליו.** היינו אחרים שלא היו באותו הנס אבל אותם שנעשה להם הנס מברכין וכמ"ש לקמן סעי' ד':

יב יב) **[סעיף ג'] כשרואה אותם משלושים וכו'** ואפשר דבעינן שיהיו שלושים יום חוץ מיום שראה בו ויום שעומד בו כגון אם ראה ביום א' בעינן שיראה ביום ד' וכ"מ בלבוש. מ"א סק"ד וכ"כ האחרונים:

יג יג) **שם לשלושים יום.** וא"ת ברעמים וזועות וריח בושם למה מברך בכל פעם י"ל דהתם אינו רואה אותו הדבר בעצמו. וריח בושם אעפ"י שהוא אותו הדבר מ"מ כיון שהנאתו דומה לאכילה מברך כל פעם. והראב"ן כתב כי ריח אינו הדבר בעצמו כי הריח מוסיף והולך. וכ"כ. הרד"א סוף שער ח' מ"א סק"ה:

יד יד) **שם ואז הם חובה וכו'** אבל קודם שלושים הוי ברכה לבטלה. וכתב הב"ח דבלא שם ומלכות גם בתוך שלושים יכול לברך וזה פשוט. עו"ת אות ג':

טו טו) **[סעיף ד'] הרואה מקום שנעשה נס ליחיד וכו'** וכל שלא נעשה לרוב ישראל נקרא ניסא דיחיד. ב"י בשם הר"י. וכ"כ בסעי' ב' ועיין לעיל או' ז':

טז טז) **שם מברך שעשה לי נס וכו'** וטוב שישתטח ויפול על פניו באותו מקום ויאמר ברוך שעשה לי נס וכו' חס"ל אות ב' וכ"ה בברכ"י בשיו"ב אות א':

יז טוב) **שם מברך שעשה לי נס וכו'** מי שנעשה לו נס בעלייה והוא דר למטה ואינו עולה בעלייה אם אחר ל' יום עולה לעלייה צריך לברך דמקום מיוחד בעינן אף שגוף העלייה הייה רואה בהיותו דר למטה. מהריט"ץ בתשו' סימן פ"ז. א"ר אות ד' ברכ"י אות ג' שע"ת אות ד':

יח חי) **מי** שנפל מן הסולם ובשרו עליו יכאב לא יברך הגומל ולא שעשה לי נס אלא בלי שם ומלכות. הרדב"ז ח"ג סימן תקע"ב. מחב"ר אות ב' שע"ת שם:

יט יט) **שם וכל יוצאי יריכו וכו'** והטעם כתב ב"י בשם הרשב"א משום דכל יוצאי יריכו שותפים באותו הנס עכ"ל משמע הא אותם שנולדו לו קודם הנס אין מברכין וכ"כ העו"ת אות ד' וכן הסכים י"א בהגב"י אבל המ"א סק"ו כתב דאפילו אותן שנולדו קודם לכן מברכין, וכ"ה דעת הברכ"י אות ד'

והא״ר אות ד׳ לחלק יצא דאותם שנולדו אח״כ מברכין כל יוצאי יריכו אבל מה שנולדו מקודם דוקא בריה ובר בריה יעו״ש. והב״ד שע״ת אות ה׳ וכ״כ א״א אות ו׳ וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בנולדו קודם הנס יש להם לברך בלא שם ומלכות משום ספק ברכות. ועיין לעיל סימן ח״י אות ז׳ ודוק:

כ **כ) שם שעשה נס לאבי וכו׳** היינו אם הוא לבדו אבל אם היו שם רבים יוצאי יריכו שרואים את המקום ההוא משמע מדברי הלבוש שיאמרו שעשה נס לאבותינו. וכ״כ העט״ז אות א׳ מיהו הל״ח כתב שאפילו הם רבים אינם יכולין לומר אלא לאבינו יעו״ש וכ״כ העו״ת אות ד׳ והא״ר אות ה׳ כתב דגם הלבוש מודה בזה אלא דמיירי כשיש בני אנשים רבים שאירעו להם נס. וכתב עו״ש הא״ר אם הם שני בני בנים מזקן אחד יכולין לומר לאבותינו כי אביהם הוא בכלל הנס של אבי אביהם כיון שיש בו שותפות. ולפ״ז בן הבן לחוד יכול לומר לאבותי יעו״ש. וכ״כ א״א אות ז׳ ובכלבו סימן. פ״ז כתב דבן הבן יאמר לזקני. והביאו א״ר שם:

כא **כא) [סעיף ה׳] צריך להזכיר כל המקומות וכו׳** אבל יוצאי יריכו א״צ להזכיר שאר המקומות. מ״א סק״ז. והא״ר אות ו׳ כתב דבנו ובן בנו יזכיר כולם. וכן תלמיד לרב. והביאו א״א אות ז׳ וכתב דאין כאן חשש ברכה לבטלה כיון דכוללם בברכה אחת יעו״ש:

כב **כב) שם צריך להזכיר כל המקומות וכו׳** ואם הלך באותו יום למקים האחר שאירע לו הנס עיין עו״ת אות ה׳ שנסתפק בזה וכתב דאין לחזור ולברך משים ספק ברכה. והביאו א״ר אות ו׳ וכתב דלדבריו כל ל׳ יום לא יברך בכל המקומות. אלא שהוא חלק עליו וכתב דאפילו באותו יום מברך כיון שלא ראה אותו מקום תוך ל׳ יום יעו״ש. וכן המאמ״ר אות ד׳ חלק על דברי עו״ת הנז׳ אלא שכתב דאפשר דגם העו״ת לא אמר דאין לברך אלא דוקא באותו היום אבל אחר אותו היום פשיטא דיברך יעו״ש:

כג **כג) שם צריך להזכיר כל המקומות וכו׳** וצריך להזכיר הנס של אותו מקום תחלה ואח״כ של שאר מקומות. ברכות נ״ד ע״א ויאמר בא״י וכו׳ שעשה לי נס במקום הזה ובמקום פלוני ובמקום פלוני:

כד **כד) שם צריך להזכיר כל המקומות וכו׳** אבל המברך על נס של רבים א״צ לכלול עמו כל הנסים שנעשו לרבים. מ״א סק״ז ומחה״ש:

כה **כה) [סעיף ו׳] על נס של רבו וכו׳** והיינו ברבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו דכמו שצריך לכבדו בכל הדברים הכתובים ביו״ד סימן רמ״ב כן צריך לברך על נסו אבל אם אינו רבו מובהק אין מברך על נסו. ועי״ש ביו״ד סעיף ל׳ ודוק. ונוסחא ברוך וכו׳ שעשה נס לרבי במקום הזה:

כו **כו) שם צריך לברך וכו׳** אבל בניו אין מברכין כלל. א״ר אות ז׳:

כז **כז) שם הגה. י״א דה״ה אם רואה האדם וכו׳** הא דכתב זה בשם י״א לאו משום דאיכא פלוגתא אלא משום דהיא סברה יחידית דסברה זו כתבה בד״מ רק משם הרד״א יעו״ש. וכן הסכימו האחרונים:

כח **כח) שם אם רואה האדם וכו׳** כגון אם הוא אדם מסויים או רבו או אביו וכיוצא בהן. וזהו ג״כ אם רואה אותם מל׳ יום לל׳ יים. לבוש ועיין לעיל אות י״ב:

כט **כט) שם אם רואה האדם וכו׳** וה״ה אם רואה הרבים כ״ה בד״מ. וכ״כ מ״א סק״ח. והיינו אם הם רוב ישראל שחייב לברך אניסם וכמ״ש בסעי׳ א׳ יעו״ש: ונוסחא ברוך וכו׳ שעשה נס לאבי. ואם הוא רבו יאמר לרבי. ואם הוא אדם מסויים יאמר לך ואם הם רבים יאמר לכם:

ל **ל) [סעיף ז׳] על נס של אדם מסויים וכו׳** אפילו אינו רבו. ב״י. וכ״כ הלבוש. ומ״ש המ״א סק״ט דבעינן תרווייהו עיין מה שתמה עליו הא״ר אות ח׳ והביא כמה פוסקים דס״ל דמברכין על אדם מסויים אפילו אינו רבו יעו״ש. וכן השיג עליו המאמ״ר אות ו׳ יעו״ש:

לא **לא) שם כיואב בן צרויה וכו׳** והא דלעיל סעיף ב׳ פסק דכל נס שלא נעשה לרוב ישראל אין מברכין אפשר לומר דשאני יואב דהיא הלך בשליחות כל ישראל והרי הוא כמו שהורע לכל ישראל. עו״ת אות ו׳ וכ״כ המ״א שם דבעינן דיקא כיואב שיצא טבעו בכל העולם ובעו״ה אין לנו עתה כיוצא בו עכ״ד. וכ״כ א״ר שם דבעינן דוקא אדם מסויים ביותר:

לב **לב) שם הרואה גוב אריות של דניאל וכו׳** מיהו רש״ל כתב לברך על כל גוב אריות. והביאו הב״ח אלא שכתב דנקטינן כפסק הש״ע שלא לברך על שאר גוב ושאר כבשן דסב״ל יעו״ש. וכן הסכים שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ וכתב וכן עמא דבר. והא״ר אות ט׳ כתב דיש לברך בשאר גוב אריות בלא שם ומלכות יעו״ש:

לג **לג) שם שעשה נס וכו׳** ובאדם מסויים יאמר שעשה נס לפלוני במקום הזה:

לד **לד) [סעיף ח'] הרואה אשתו של לוט וכו'** משום דהוי כמו נס שהוא שלא כמנהג העולם מ"א סק"י:

לה **לה) שם מברך שתים וכו'** ואעפ"י שלא ראה את לוט אלא את אשתו בלבד מברך שתי ברכות. ב"י והטעם כתב בלבוש דאגב שרואה אותה יזכור גם בעלה וכיון שזוכרו יברך עליו, וכ"כ הט"ז סק"ב:

לו **לו) שם זוכר הצדיקים.** ומשמע שם בגמרא ברכות נ"ד ע"ב דזוכר הצדיקים חוזר על אברהם שניצול לוט בזכותו. וכן פרש"י שם זוכר הצדיקים שזכר את אברהם יעו"ש. וכ"כ פרישה אות י"א מיהו הלבוש כתב ואגב שרואה אותה יזכור גם בעלה שהיה צדיק וכו' עכ"ל משמע דזוכר הצדיקים חוזר על לוט ועיין מ"ש עליו הא"ר אות י"א. וכן הי"א בהגה"ט השיג על דברי הלבוש הנז' יעו"ש:

לז **לז) [סעיף ט'] שהוא יוצא ממנהג העולם וכו'** כגון שנפל עליו אריה או גמלא פריצא כדאיתא בברכות נ"ד ע"א. מ"א ס"ק י"א א"ר אות י"ב:

לח **לח) שם אינו חייב לברך.** מיהו ברכת הגומל חייב לברך. ב"ח. וכ"כ הט"ז סק"ג:

לח) והא דמברכים שעשה נסים בפורים התם נמי יצא ממנהג העילם חדא שביטל כתב המלך והוא היפך דת פרס ומדי ועוד שהרג קרוב לשמונים אלף בשביל אהבת אשה א' א"ר שם בשם הרד"א:

לט **טל) וכתב** בזוה"ק פ' בא רמ"א ע"א וז"ל חובה איהו על בר נש לאשתעי תדיר קמי קב"ה ולפרסומי ניסא בכל אינון נסין דעבד ואי תימא אמאי איהו חובתא והא קב"ה ידע כולא כל מה דהיה ויהוי לבתר דנא ואמאי פרסומא דא קמיה על מה דאיהו עבד ואיהו ידע. אלא ודאי איצטריך בר נש לפרסומי ניסא ולאשתעי קמיה בכל מה דאיהו עבד בגין דאינון מלין סלקין וכל פמליא דלעילא מתכנשין וחמאן לון ואודן כלהו לקב"ה. ואסתלק יקריה עלייהו עילה ותתא עכ"ל. וכתבו האחרוניה מי שנעשה לו נס יש להפריש לצדקה כפי השגת ידו ויחלק ללומדי תורה ויאמר הרני נותן זה לצדקה ויהי רצון שתחשב לי במקום קרבן תודה שהייתי חייב להקריב אלו היה בהמ"ק קיים ואח"כ יאמר פ' תודה:

מ **מ) שם אינו חייב לברך.** מיהו ברכת הגומל חייב לברך. ב"ח. וכן כתב הט"ז סק"ג. אמנם עיין לקמן בש"ע ססי' רי"ט שהביא פלוגתא בזה וכתב דיש לברך בלא שם ומלכות יעו"ש. והכי ק"ל משום ספק ברכות להקל:

סימן ריט

א **א) [סעיף א'] ארבעה צריכים להודות וכו'** ומי שנתחייב ארבעתן אינו מברך כ"א ברכה אחת לכולם. פרי הארץ חא"ח סימן ז'. י"א בהגה"ט. וכן מי שהיה חבוש בבית האסורים פעמים ושלש די בברכה אחת. קול בן לוי סימן א', וכ"כ הגו"ר כלל ח' סימן מ"ח:

ב **ב) קטן** פחות מבן י"ג אינו מברך ברכת הודאה דלא שייך לומר לחייבים טובות דהא לאו בר עונשין הוא ואם יאמר על אביו לחייבים זה אסור. ואם ידלג מילת חייבים אין לשנות מטבע שטבעו חכמים. ואם נאמר דחייבים קאי עליו דמצד הגלגול באים עליו יסורין מנא ידע דלמא הוא בחטא אביו וע"כ אין לברך. מהר"מ מינץ סימן י"ד. כנה"ג בהגה"ט. מ"א ריש הסי'. מיהו בתשו' לחמי תודה סימן ה' חולק והסכים דאף קטן מברך. והביאו הברכ"י אות א' וכתב דכן המנהג בגלילותם דקטן מברך יעו"ש. אמנם השע"ת אות א' כתב דבמדינתם נוהגים כמהר"ם מינץ דקטן אינו מברך יעו"ש. וכן בגלילותינו בכל ארץ הצבי לא שמענו ולא ראינו דקטן מברך וע"כ בכל מקום דליכא מנהג אין לברך משום דק"ל סב"ל. ומשמע מכל הפוסקים הנז' דלאחר י"ג לכ"ע מברך. וכ"כ א"א ריש הסי' יעו"ש ועיין עוד לקמן אות כ"ט:

ג **ג) נשים** חייבות בברכת הגומל ואי משום שצריך לאדויי בפני עשרה ואין כבודה של אשה לעמוד בפני האנשים אפשר לה לעמוד בבהכ"נ של נשים ולברך וישמעו האנשים בבהכ"נ שלהם ולפחות תברך בפני איש אחד או נשים כנה"ג בהגה"ט יעו"ש. י"א בהגה"ט ברכ"י אות ב' וכתב שכן הסכים הרב החסיד מהר"י מולכו בתשו' כ"י סימן קמ"א. אמנם מ"ש הכנה"ג דיכולה לברך בפני איש אחד או נשים היינו לסברת האומרים דאם בירך בפחות מעשרה יצא כמ"ש לקמן בסעי' ג' אבל לס' האומרים דלא יצא הויא ברכה לבטלה וא"כ לדידן דחיישינן לספק ברכות אין לאשה לברך אלא בפני עשרה כמו האיש ומשום דאין כבודה של אשה לעמוד בפני אנשים יש לה לברך בבהכ"נ נשים וישמעו עשרה אנשים בבהכ"נ שלהם או בפני עשרה אנשים מקרוביה ומיודעיה ואם לאו תברך בלא שם ומלכות:

ד **ד) שם יורדי הים כשעלו ממנה.** כלומר אפילו אתרחיש ליה ניסא במקום אחד שהיה במקום סכנה וניצול המנה א"צ לברך מיד אלא ממתין עד שיעלה מן הים וה"ה אם הולך בספינה ולפעמים באים לנמל ומתעכבים שם יום או יומים א"צ לברך כיון שהולך בדרך ודעתו לחזור מיד לים. מיהו אם מעכב הרבה צ"ע אם יברך. כ"כ העו"ת אות א' והביאו א"ר אות א' וכתב שמצא כתוב שאין לברך עד שיצא מהצרה לגמרי יעו"ש. וכ"כ העט"ז אות ב' ולפ"ז

משמע אף אם מתעכב הרבה אין לברך עד שיגיע למחוז חפצו. וכ״כ הברכ״י אות ג׳ ובמחב״ר אות ה׳ בשם שו״ת קול יעקב סימן ג׳ דההולך ממקום למקום ודרך הלוכו עובר בעיירות גדולות ונח שם יום או יומים לא יברך שם הגומל עד שילך למחוז חפצו יעו״ש. והביאו בספרו לד״א סימן כ״ג אות ה׳ שע״ת אות א׳ וכ״כ המאמ״ר אות א׳ לב חיים ח״ג סימן נ״ד:

ה **ה) וכתב** שם המאמ״ר דשלוחי א״י נוהגין שבכל מקום שהולכין מברכין ברכת הגומל וכתב הטעם שמתוך שהם מתעכבים שם הרבה נוהגין כן. וכתב עוד שראה נוהגין כשהולכין ממקום למקום שמברכין הגומל בהגיעם למחוז חפצם וחוזרים לברך הגומל בשובם לביתם לשלום יעו״ש. והביאו השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סימן ב׳ אות י״א וכתב שם בשם מוהר״י אבולאלפייא דההולכין להשתטח על קברי הצדיקים המנהג לברך בכל מקום והטעם משום דהיוצאין לילך על קברי הצדיקים חפצם ורצונם אל כל אתר ואתר ואדעתא דהכי נפקי וכתב דגם הוא ז״ל עשה מעשה לברך יעו״ש. ונראה דה״ז אם דעתו להתעכב ולנוח שם איזה ימים אבל אם דעתו רק להשתטח ולשוב תיכף ביום ההוא או למחרתו אין לברך עד שיגיע למקום שרוצה לנוח שם איזה ימים או עד שישוב לביתו לשלום. וכן עשינו מעשה בש׳ התרס״ח כשהלכנו מירושת״ו לחברון להשתטח על קברי אבות ולא היה רצוננו להתעכב שם אלא לשוב ביום השני ולא ברכנו שם הגומל עד שובנו לירושת״ו:

ו **ו) שם כשעלו ממנה וכו׳** מי שהלך דרך אניה בלב ים או ביבשה ולא אירע לו שום פגע רע כתב בס׳ עמודי אש סימן ב׳ אות כ״ג שפשוט בעיניו שצריך לברך ושכן משמעות הש״ס והפו׳ והכי נהוג עלמא יעו״ש. והסכים לדבריו השד״ח באס״ד מע׳ ה׳ אות ל״ח יעו״ש:

ז **ז) שם ומי שהיה חולה וכו׳** ואינו מברך עד שילך על בריו. עט״ז אות ב׳ א״ר אות א׳ מאמ״ר אות א׳ לד״א סימן כ״ג אות ה׳. ולפ״ז יולדת אינה מברכת הגומל עד לאחר ז׳ כי אז נתרפת לגמרי והרי היא כשאר כל אדם כמ״ש לקמן סימן תרי״ז סעיף ד׳ יעו״ש ועיין לקמן אות כ״ז:

ח **ח) שם ומי שהיה חולה וכו׳** חולה שנתרפא מחליו ואמדוהו הרופאים שמחמת החולי שסבל נעשה טרפה באברים הפנימיים נסתפק בזה הפתה״ד אות ג׳ והעלה דיברך בלא שם ומלכות יעו״ש:

ט **ט) חולה** שנתרפא בימי אבלו יש לו לברך גומל בפני עשרה ואינו עולה לתורה. שו״ת מהרא״פ ח״ג סימן תע״ט. כר״ש יפ״ל אות ה׳ שד״ח אס״ד מע׳ אבילות אות נ״ב ונראה דאם נשאר לו מאבלו פחות מג׳ ימים יש להמתין עד שישלים ימי אבילו ואח״כ יברך. ועיין לקמן סעי׳ ו׳. ומיהו שעשה לי נס לא יברך בימי אבלו. שד״ח שם בשם ס׳ חיים ביד סימן קכ״ב יעו״ש:

י **י) אם** נתחב לו עצם בגרונו וניצול אם צריך לברך הגומל נשאל ע״ז בשו״ת דברי נחמיה וסיים דלמעשה צ״ע יעו״ש. והביאו השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סימן ב׳ אות י״ד. וע״כ יש לברך בלא שו״מ. וכן מי שנפל מן הסולם והיה חושש מצד כאב האיברים ולא נפל למשכב ולא חלה וברך בלא הזכרת שו״מ הריב״ש סימן של״ו והרדב״ז ח״ג סימן תקע״ב עיקרי הד״ט סימן יו״ד אות נ״ב:

יא **יא) שם ומי שהיה חבוש וכו׳** כתב המ״א סק״א דהיינו על עסקי נפשות. אבל הא״ר אות ב׳ כתב בשם המבי״ט דמלשון הר״י משמע אפילו משום ממון. וכן כתב המאמ״ר אות ב׳ וכתב שכן נוהגין. וכ״כ הברכ״י אות ד׳ שמדברי רבי׳ יונה בשם רב האי גאון ומדברי הערוך ערך ארבעה מבואר דאף על עסקי ממון מברך. וכתב עוד בשם הערוך דאפילו אכרגא וטסקא. וכ״כ בשם מהר״י ן׳ מיגש דאפי׳ מי שנחבש על חוב או על מס הקצוב על כל איש ואיש מברך. וסיים דכן הוא המנהג פשוט דכל מין חבוש ביציאתו מברך יעו״ש. וכ״כ בשיו״ב אות ב׳ ובספרו מחב״ר אות ד׳ יעו״ש והביאו שע״ת אות ב׳ וכ״פ בספרו לד״א סימן כ״ג אות ז׳ בן א״ח פ׳ עקב אות ט׳ ומיהו עיין בס׳ חקקי לב ח״ב דכ״א ע״ג שכתב לחלק דאם מכניסין אותו בבית הסוהר של כבוד בעבור חוב אין לברך אבל כשמכניסין אותו בבית הסוהר הבזויה אפי׳ על עסקי ממון מברכין יעו״ש אמנם לפי הטעם שכתב מהר״י בן מיגאש לפי כשהיה בבית הסוהר לא היה מושל בנפשו ועתה יצא מאותו מצב נראה דאין לחלק ואפילו אם היה בבית הסוהר של כבוד צריך לברך וכן מנהג העולם שאין לחלק וכבר כתבנו לעיל סימן י״ז אות ב׳ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל יעו״ש:

יב **יב) ומי** שהיה לו יכולת לפרעון המס או החוב ונמנע לפרוע לסבת היותו מורד או שהיה מקום שיוותרו לו דבר ממה שעליו ולא הועיל לו זה שחבישתו היתה בזה ממה שסבב אותה לעצמו שאם רצה לא היה נחבש ולא בא לו מחבישתו זו תועלת. דעת מהר״י בן מיגאש שהביא הברכ״י שם לברך וכ״כ בן א״ח שם אבל השע״ת שם כתב דיש לברך בלא שו״מ יעו״ש:

יג **יג) שם ומי שהיה חבוש וכו׳** יש מי שכתב דאף אם ברח ואפשר שירדפוהו ויענישוהו אפ״ה יברך. ולי נראה שלא יברך. ולא דמי למצא מציאה דלקמן סימן רכ״ב. ברכ״י בשיו״ב אות א׳ וע״כ יש לברך בלא שו״מ:

יד יד) [סעיף ב'] ומה מברך וכו' וטוב שיאמר קודם הברכה שני פסוקים אלו הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. הללויה אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה. ואח"כ מברך. ולכתחלה יש לברך ביום כי הוא נתקן במקום זבח תודה ותודה אינה אלא ביום ורק אם מפני איזה צורך בירך בלילה יצא. עיין ח"ס חא"ח סימן נ"א:

טו טו) וכתב הרמב"ם פ"י מה"ב דין ח' וכיצד מברך עומד ביניהם ומברך ע"כ. והביאו הב"ח וכתב אע"ג דהטור והש"ע השמיטו מיהו מנהג כל ישראל לברך מעומד ואין לשנות והכי משמעי לישנא דקרא וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו אלמא דהזקנים בישיבה מכלל דהמהללים אינם בישיבה אלא בעמידה עכ"ל. וכ"כ העו"ת אות ג' מ"א סק"ב. א"ר אות ג' אלא שכתב טעם אחר משום דדמי להלל והלל בעמידה כמ"ש לקמן סימן תכ"ב יעו"ש. ברכ"י אות ו' ובשיו"ב אות ג' ומ"מ בדיעבד יצא אף מיושב. א"א אות ב':

טז טז) שם הגומל לחייבים טובות וכו' כך היא גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש ואעפ"י שהנוסחא בגמרא בספרים שלנו היא ברוך גומל חסדים טובים גירסת הני רבוותא עיקר. ב"י. ברכ"י אות ה' וכתב דכן המנהג ודלא כנוסח הלבוש. חס"ל אות ז' קיצור ש"ע סימן ס"א אות א' בן א"ח פ' עקב אות א'. וצ"ל הוא"ו של תיבת טוב בחול"ם מפני שהיא סוף ברכה ואינה סמוכה לתיבה שאחריה:

יז טוב) שם הגומל לחייבים טובות וכו' ופי' הברכה כלומר אפי' לאותם שהם חייבים דהיינו שהם רשעים דתרגום רשע חייבא עכ"ז גומל להם טובות וגם אני כאחד מהם שאעפ"י שאיני הגון גמלני כל טוב. ב"י. ואין זה בכלל מ"ש פ"ה דב"ק כל האומר הקב"ה ותרן יותרו לו חייו כי י"ל מכח הבהלה שהיה עליו בשעת הסכנה עציבותיה מסייע ליה וגם מסתמא הרהר תשובה בלבו וע"כ גומל לו הקב"ה הטוב אף שהיה מחוייב וכ"ש ביסורי חולה שהם ממרקין כל גופו של אדם. עיון יעקב ד"ט ע"ד. יפ"ל אות ב' ועיין פרישה שתירץ בענין אחר והביאו א"ר אות ד':

יח חי) שם והשומעים אומרים וכו' ואם לא אמרו אינו מעכב. מ"א סק"ב:

יט יט) [סעיף ג'] צריך לברך ברכה זו בפני עשרה וכו' עשרה עם בעל הנס. הלק"ט ח"א סימן רמ"א וכ"כ בס' מקראי קידש דף נ"ג ע"ב בשם מהר"ג ברזילי אבל משם מהרנ"ח כתב דבעינן עשרה חוץ מן בעלי הנס יעו"ש. והב"ד י"א בהגה"ט וכ"כ ח"א כלל ס"ה אות ו' וקיצור ש"ע סימן ס"א אות ב' דבעינן עשרה חוץ ממנו:

כ כ) שם בפני עשרה וכו' וא"צ שיהיו כל העשרה בפניו פנים כנגד פנים אלא רק שיהיו שם עשרה והוא עומד ביניהם. כ"מ מדברי הרמב"ם שהבאנו לעיל אות ט"ו וכ"כ היפ"ל אות ג':

כא כא) שם ותרי מנייהו רבנן וכו' והתו' סוברים דבעינן עשרה ועוד תרי רבנן דהוה להו תריסר. וכ"נ שהוא דעת הרא"ש. ב"י. וכתב העו"ת אות ג' דלכתחלה יש ליזהר כדי לצאת אליבא דכ"ע. וכ"כ א"ר אות ה' סו"ב אות ג':

כב כב) שם ותרי מנייהו רבנן וכו' וצ"ל דתנו הלכתא מדכתיב ובמושב זקנים וזקן היינו שקנה חכמה שהוא ראוי להוראה. מ"א סק"ג ומחה"ש:

כג כג) שם ואם לא שכיחי רבנן וכו' כי ת"ח למצוה מן המובחר כמבואר בדברי מהר"ר עראמה על הרמב"ם פ"י מה"ב יעו"ש. יפ"ל אות ד':

כד כד) שם ונהגו לברך אחר קה"ת וכו' והיינו אם ירצה לעלות לקרות בתורה ואם אינו רוצה מברך בהולכת ס"ת לתיבה או בחזרתו להיכל. כנה"ג בהגב"י. לד"א סימן כ"ג אות ב':

כה כה) ואם א מן הדרך ביום ב' שאין ס"ת עד יום ה' יברך בפני עשרה בתוך הג' ימים ולא להמתין עד יום ה' כנה"ג שם. מ"א סק"ו. לד"א שם וכ"כ האחרונים:

כו כו) שם י"א שיצא. זהו דעת הטור משום דמשמע ליה דלשון וצריך לאודויי באנפי עשרה משמע דוקא לכתחלה וכ"פ הב"ח ובס' באר שבע דף ק'. אבל הלבוש פסק כדעת הש"ע דחוזר ומברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות. וכ"פ א"ר אות ח' חס"ל אות ח' וכתב דהמברך בלחש הו"ל כאילו בירך שלא בפני עשרה. וכ"כ בן א"ח פ' עקב אות ב':

כז כז) [סעיף ד'] אם בירך אחר וכו' כתב ב"י הא דאחר מברך דוקא על רפואת רבו אבל למי שאינו רבו אעפ"י שהוא חביב עליו כגופו כגון אשתו שילדה וכדומה אינו מברך על רפואתו ואם בירך גוערין בו דדילמא ברכה לבטלה היא יעו"ש מיהו הד"מ אות א' כתב בשם הריא"ז שאם רצה אדם לברך הגומל על אוהבו ועל קרובו שהיא כואב עליו הרשות בידו. וכן משמע מדבריו כאן בהגה. וכ"פ הב"ח. אמנם הא"ר אות י"א הביא כמה פו' דסברי כדעת מרן ז"ל דאין אחר מברך אלא דוקא אאביו או רבו יעו"ש. ועיין לקמן אות ל"ג. וע"כ כיון דברכה זו אינה חיוב על האחר לדברי הכל

כמ״ש בב״י וגם ק״ל סב״ל אין לאחר לברך אלא דוקא על אביו או רבו. ומיהו גם על אביו ורבו לא שמענו ולא ראינו מי שבירך ונראה לי הטעם משום דלא יש חיוב לברך וגם משום דיש פלוגתא בנוסח הברכה כמ״ש לקמן וע״כ לא נהגו לברך:

כח **כח) ונוסח** הברכה כתב הטור בא״י אמ״ה אשר גמלך כל טוב. והט״ז סק״ג נסתפק אם לא יאמר לחייבים משום דפוגם בכבוד אביו או רבו או יאמר וחוזר לחייבים על עצמו יעו״ש. והמאמ״ר אות ו׳ כתב שיברך כנוסח ברכת החולה שגמלני כל טוב יעו״ש. ונראה דמטעם זה לא נהגו לברך אחרים גם על אביו או רבו:

כט **כט) ואם** נעשה נם לבנו קטן שנתרפא מחליו כתב מהר״ש דורן ז״ל בס׳ התשב״ץ ח״ד סימן ד׳ שאביו מברך עליו ברכת ההודאה וכן הסכים מהרי״ע בס׳ בית יהודה ח״א חא״ח סימן ו׳ אבל הא״ר אות י״א כתב בשם הרד״א ובשם ס׳ תורת האדם דף ט״ו דברכת רפואה עליה דידיה רמיא ולא אאביו ורבו יעו״ש. וכ״כ הברכ״י אות ז׳ דאנן בדידן נקטינן שהאב לא יברך על בנו וכתב שכן הסכים מהר״א אזולאי וא״ר יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר אות ו׳ אלא שכתב שם במחב״ר דיש לברך בלא הזכרת שו״מ. ועיין לעיל אות ב׳:

ל **ל) שם אם בירך אחר וכו׳** והאחר רשאי לברך אפילו בפחות מיו״ד ואם החולה יצא בברכתו בפחות מיו״ד יש פלוגתא כמ״ש סעיף ג׳ מ״א סק״ד. א״ר אות ו׳ מש״ז אות ב׳:

לא **לא) שם וענה אמן יצא.** הא דצריך לענות אמן ואינו יוצא בכיון לברכת חבירו לבד כמ״ש סימן ריי״ג סעיף ב׳ שאני התם דמיירי דהמברך חייב בברכה אבל הכא כיון דלא נתחייב בברכה זו אין חבירו יוצא אא״כ ענה אמן. ונראה דבעינן ג״כ שיכוין לצאת בה ושמעה מתחלתה ועד סופה והמברך נתכוין ג״כ להוציא השומע כמבואר לעיל סימן ריי״ג סעיף ג׳ עו״ת אות ד׳ מיהו הער״ה אות ד׳ כתב דאפילו לא נתכוון המברך להוציאו יצא יעו״ש. וכ״נ דעת א״ר אות ט׳ והמש״ז אות ב׳ יעו״ש:

לב **לב) שם בריך רחמנא מלכא וכו׳** ובר׳ יונה כתוב בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא וכו׳ יעו״ש. והביאו הט״ז סק״ב. ועיין לעיל סימן קס״ז אות ע״ג:

לג **לג) שם הגה ואין זה ברכה לבטלה וכו׳** כלומר דאם הוי ברכה לבטלה לא יצא חבירו בברכתו כמ״ש סימן ריי״ג סעיף ב׳ מ״א סק״ה. והש״ע שהשמיט זה כתב הא״ר אות י״א דאזיל לטעמיה שפסק בב״י דאם בירך גוערין בו דדילמא ברכה לבטלה אם לא באביו או רבו יעו״ש. ודלא כמו שכתב ממ״ש סתם בש״ע חזר בו ממ״ש בב״י אלא כי כן דרכו לפעמים בדבר שהוא סתם מעתיק לשון הטור בש״ע וסומך על מה שגילה דעתו בב״י ודוק יעיין לעיל אות כ״ז:

לד **לד) שם בהגה. על טובת חבירו ששמח בה** משמע דוקא ששמח בלבו על שזה נתרפא או ניצול אבל אם אינו שמח בלבו כ״כ אלא שאומר כן מפני השלום אין לומר בשם ומלכות דהוי ברכה לבטלה אלא יאמר בריך רחמנא דיהבך לן. ט״ז סק״ג. ועיין לעיל אות כ״ז שכתבנו דגם על אביו ורבו אין נוהגין עכשיו לברך אלא דנ״מ אם יוכל לומר בריך רחמנא דיהבך לן מפני השלום או מפני הכבוד. ועיין מש״ז אות ג׳ שנסתפק בזה אם יש איסור משום הזכרת השם וסיים דדוקא לומר בריך רחמנא לבד אין קפידא אבל לומר מלכא דעלמא ג״כ אסור יעו״ש וע״כ נראה דהיותר נכון לומר ברוך השם דיהבך לן:

לה **לה) [סעיף ה׳] יצא אפילו בלא עניית אמן.** וכ״כ לעיל סימן ריי״ג סעיף ב׳ יעו״ש:

לו **לו) [סעיף ו׳] אם איחר יש לו תשלומין וכו׳** זהו סברת הטור אבל בא״ח כתוב בשם רמב״ן עד ג׳ ימים וברשב״א כתוב שקבל מהר״י עד ה׳ ימים יכול לברך והב״ד ב״י וע״כ כתב בש״ע דנכון שלא לאחר ג׳ ימים ור״ל כדי לצאת אליבא דכ״ע:

לז **לז) שם יש לו תשלומין וכו׳** וכ״כ בס׳ צל״ד ד״ט ע״ב וכתב הטעם לפי שברכה זו נתקנה כנגד קרבן תודה ותודה יכול להביא כל זמן שירצה יעו״ש והביאו היפ״ל אות ו׳ וכתב ולכן ראוי שיקרא פ׳ תודה יעו״ש. וכ״כ לעיל סימן ריי״ח סוף אות ט״ל יעו״ש:

לח **לח) שם יש לו תשלומין וכו׳** וכ״כ הלבוש. לד״א סימן כ״ג אות ג׳ ח״א כלל ס״ה אות ו׳ קיצור ש״ע סימן ס״א אות ב׳ שע״א שער ד׳ אות כ״ז. וכן עמא דבר והגם דיש פלוגתא בזה שי״א עד ג׳ וי״א עד ה׳ כמ״ש לעיל אות ל״ו מ״מ כבר כתבנו לעיל סימן טו״ב אות ב׳ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל אלא רק לכתחלה יש ליזהר שלא לאחר ג׳ ימים וכמ״ש לעיל אות ל״ו יעו״ש:

לט **לט) [סעיף ז'] באשכנז וצרפת אין מברכין וכו'** והא דאיתא בירושלמי כל הדרכים בחזקת סכנה לא אמרו אלא לענין תפלת הדרך שבכל הדרכים צריך אדם לבקש על עצמו אבל ברכת הגומל במקום תודה איתקן. טור. ועיין לעיל סימן ק"י סעיף ז' ובדברינו לשם בס"ד:

מ **מ) שם ובספרד נוהגין לברך וכו'** הגו כשהולכין בים מהעיר לכפרים שלא לברך וכן נהגו שלא לברך אם הולכים ביבשה אם המקום קרוב אף שהוא יותר מפרסה. כנה"ג בהגב"י. לד"א סימן כ"ג אות ט' בי"מ אות י"ט:

מא **מא) שם ומיהו בפחות מפרסה אינו מברך וכו'** ואם הולך דרך יבשה במסלת הברזל שנתחדש מקרוב פחות מפרסה ואלו היה רכוב היה לו הדרך ההוא יותר מפרסה ואיכא סכנה חייב לברך. פתה"ד ח"ג דף שי"ג ע"ג והב"ד השד"ח באס"ד מע' ברכות סימן ב' אות ט"ו א"ח אות ט'.

מב **מב) שם אפילו פחות מפרסה** ובזה צ"ל תפלת הדרך ג"כ. ט"ז סק"ד. וכ"כ לעיל סימן ק"י אות נ"ו בשם כמה פו' יעו"ש:

מג **מג) [סעיף ח'] בכל חולי צריך לברך וכו'** מי שיש לו קדחת שלישית או רביעית שכאשר אליו תבא והיה בכל יחם שוכב על ערש וזמנין דהוא מסוכן ואח"כ בא לו זיעה ומתרפא ועומד על רגליו כבריא וחוזר חלילה עד שמתרפא לגמרי אין לברך בין קדחת לקדחת עד אשר ינצל שהחום ההוא לא יבא עוד ויגרשהו וילך. מחב"ר אות ה' לד"א סימן כ"ג אות ז' ועיין בשו"ת שדה הארץ ח"ג סימן ז' שכתב דלא יברך עד שיעברו עליו ג' עונות יעי"ש והביאו עיקרי הד"ע סימן יו"ד אות כ"א ואפי' היה לו בקדחת יותר מג' פעמים די שיעברו ג' עונות כמו בנדה ביו"ד סימן קפ"ט פ"ת והב"ד א"ח אות יו"ד:

מד **מד) שם כל שעלה למטה וכו'** ודוקא חולה שנפל למטה אבל חש בראשו או במעיו א"צ לברך. טור בשם הר' יוסף. אבל בשם הערוך כתב אפילו חש בעיניו או בראשו צריך לברך יעו"ש. ומדברי הש"ע נראה דפסק כהר' יוסף דדוקא נפל למטה אבל חש בעיניו או בראשו אינו מברך וכ"כ המאמ"ר אות ט' יעו"ש וכ"כ שדה הארץ ח"ג סי' יו"ד והביאו עיקרי הד"ט סי יו"ד או' כ"ד. וכן עמא דבר:

מה **מה) שם ובא מזמן לזמן וכו'** דאפילו בא מזמן לזמן בכל פעם שהולך ממנו החולי צריך לברך: ואעפ"י שיודע שיחזור וגם הרבה פעמים ניצל מחולי זה אפ"ה צריך לברך. עו"ת אות ה' מ"א סק"ז. א"א אות ז':

מו **מו) שם בהגה. כגון מכה של חלל.** וה"ה בחולה שמוטל במטה יותר מג' ימים. ט"ז סק"ה. וזהו לסברת מור"ם ז"ל דבעי חולי שיש בו סכנה אבל לסברת מרן ז"ל א"צ ג' ימים אלא כל שעלה למטה מחמת חולי וירד ממנה צריך לברך. ועיין באות שאח"ז:

מז **מז) שם בהגה. וכן נוהגין באשכנז.** אבל הב"ח פסק כסברא ראשונה. והביאו מ"א סק"ח וכתב דכן נוהגין קצת וכן הסכים א"ר אות י"ג וכ"כ א"א אות ח' דכן נוהגין:

מח **מח) מי** ששתה סם המות ונסתכן והשתדלו עמו הרופאים הרבה מאד ועלתה לו ארוכה ועמד על בריו חייב לברך הגומל כשהבריא לגמרי. לב חיים ח"ג סימן כ"ג. א"ח אות יו"ד:

מט **מט) [סעיף ט'] כולן צריכין לברך הגומל.** וכשיגיע למקום שנעשה בו הנס מברך שעשה לי נס במקום הזה מ"א סק"ט:

נ **נ) שם וי"א שאין מברכין הגומל וכו'** ואם נעשה לו נס מברך רק בהגיע לאותו מקום ברוך שעשה לי נס כמ"ש ססי' רי"ח. מ"א סק"י:

נא **נא) ומי** שהלך בדרך אפילו שלא במקום סכנה ובאו עליו לסטים להרגו וניצול מברך הגומל. מ"א שם:

נב **נב) שם וי"א שאין מברכין הגומל וכו'** הלבוש לא הביא י"א זה משמע דס"ל כסברה ראשונה דיש לברך הגומל וכ"כ הע"ז סק"ז דהרבה נוהגין כס' ראשונה יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"י. א"ר אות ט"ו. א"א אות יו"ד. אבל הברכ"י אות ח' כתב דאנו אין לנו אלא דברי מרן ז"ל שהסכים לברך בלא שם ומלכות. וכ"כ בספרו מחב"ר אות ו' ובלד"א סימן כ"ג אות ו' והביאו שע"ת אות י"ב. בי"ע אות י"ד. זכ"ל מע' ברכות אות ה' וכ"כ החס"ל אות י"ב. בן א"ח פ' עקב אות יו"ד. וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה במקים דאיכא מנהג לברך יברכו דהא במקום מנהג לא אמרינן סב"ל כמ"ש לעיל סימן טו"ב אות ב' אבל במקום דליכא מנהג אין לברך אלא בלא שם ומלכות כמ"ש מרן ז"ל:

סימן רכ

א **[סעיף א'] הרואה חלום וכו'** כתב הדרישה אות ג' דזמן הטבה הוא בסוף היום אחר יציאת בהכ"נ יעו"ש. אבל השל"ה דף ר' ע"ב כתב דהמנהג להיטיב החלום בשחרית ואי משום שזכות התענית מסייע כיון שהתחיל להתענות חשוב תענית יעו"ש. והביאו מ"א סק"ב א"ר אוח א' וכ"כ העט"ז אות א' וכ"נ לפי דברי המקו' דחצי ראשון של היום הוא יותר רחמים מחצי האחרון משום דבחצי ראשון של היום שולט מ"ה דמ"ה ובחצי האחרון מ"ה דב"ן. וידוע דמ"ה הוא חסד וב"ן גבורה והתפלה מקובלת יותר כשהוא בשעת רחמים כידוע:

ב **ב) שם יטיבנו באפי תלתא וכו'** ויזכור החלום במחשבתו בשעת הטבה. ברכות רמ"מ. מ"א סק"א. חס"ל אות א':

ג **ג) שם באפי תלתא וכו'** לכתחלה יש לחזר אחר ג' גדולים ואם הם חכמים יותר טוב ואם לא אפשר בג' גדולים יש לצרף עמהם קטנים אם מבינים פי' המילות של הטבה:

ד **ד) מצוה** להמצא שם עם הג' להטיב מפני שמשיב נפש המתענה. א"ר אות ב':

ה **ה) שם באפי תלתא וכו'** יש שכתבו דאם לא נמצא ג' אפשר בשנים או אחד ולי נראה כיון שהוא לחש אפשר דסגולתו בכך ואין מועיל בפחות מג':

ו **ו) כשהולך** לישן מתוך שמחה מראין לו חלום טוב שבת דף ל' ע"ב מ"א סק"א. ואם רואה חלום טוב ראוי לזוכרו ולכתבו. והפותר אותו יאמר תחלה הלא לאלהים פתרוכים. מ"ח מס' תענית חלום אות ח':

ז **ז) הא** דאמרינן כל החלומות הולכים אחר הפה היינו כשהחולם קבל פתרונו ונתיישב הפתרון בדעתו א"נ שפתרו לו ועמד בפתרון זה אבל אם אחד פתר ובא חבירו ודחה פתרונו בענין אחר אז הפתרון השני מתקיים. הרב חומ"א פ' מקץ אות ב' והביאו היפ"ל אות ה':

ח **ח) מותר** לעשות הטבת חלום בשבת. כנה"ג בהגה"ט סימן רפ"ח בשם סדה"י. א"ר בזה הסימן אות א' א"א אות ב' חס"ל אות ג' ומ"ש הפתה"ד אות ב' שמעולם לא ראינו מי שהיטיב חלומו בשבת כתב עליו היפ"ל אות ד' דאין לא ראינו ראיה ובעינינו ראינו אבותינו ורבותינו וחסידים ואנשי מעשה שנוהגים לעשות הטבת חלום בשבת ויו"ט יעו"ש:

ט **ט) שם דרחימו ליה** דאי לא רחימו ליה חיישינן שמא בלבו יפרש לו החלום ללא טוב ואע"ג דדברים שבלב אינן דברים מ"מ למיחש מיהא בעי א"נ חיישינן שמא ילך אצל אחרים ויאמר בפניהם פלוני ראה חלום שאינו טוב:

י **י) שם ולימא באפייהו חלמא וכו'** וכתבו התו' שבע זימנין ליגזרו עליה כך הוא הלחש. וי"מ דשבע זימנין צ"ל חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו רק ג"פ עכ"ל. והב"ד ב"י וכתב דהעולם נהגו לאומרו ז"פ. וכ"כ ב"ח:

יא **יא) כתב** הכלבו ואח"כ אומרים לו לך אכול בשמחה לחמך והר"מ כתב בשם ר"י החסיד שאין לאומרו לפי שיש בר"ת אבל אלא אומרים לו לך בשמחה אכול לחמך עכ"ל. והב"ד ב"י. ברכ"י אות א' אלא שכתב שם הברכ"י שראה להרב החסיד מהר"י צמח בהגהותיו כ"י שכתב ע"ד הכלבו דכפי דרך הרב אין בכך כלום וצ"ל הפסוק כסדר דאדרבא מה שהוא לאב"ל בר"ת נהפך בשמחה ביושר בפסוק. וס"ת לך אכול בשמחה כל"ה דעתה הוא שמחת כלה עכ"ל. וכן הוא המנהג לאומרו ביושר:

יב **יב) וזהו** סדר הטבת חלום ע"פ מ"ש מהרח"ו ז"ל בס' פע"ח שער חזרת העמידה פ"ז ונתן בה טעם בסוד יעו"ש. וכ"כ מ"ח במס' תענית חלוה וסו"ב. (יאמר החולם) חלמא טבא חזאי. חלמא טבא חזאי. חלמא טבא חזאי (והם עונים) חלמא טבא חזיתא. חלמא טבא חזיתא. חלמא טבא חזיתא. חלמא דידך טבא הוא וטבא להוי. רחמנא לשויה לטב. שבע זימנין יגזרון עליה מן שמיא די יהוי טבא טבא הוא וטבא להוי (וכך אומריה ז"פ) ובכל פעם שאומרים לו חלמא טבא חזיתא וכו' יאמר בלחש חטאתי עויתי פשעתי במ"ע ול"ת התלוים במדת החסד. ובפעם שנייה יאמר התלוים במדת הגבורה. ובפעם ג' ת"ת. ובד' נצח. ובה' הוד. ובו' יסוד ז' מלכות. (ג' הפוכות)

יב) (יאמר החולם פ"א לבד) הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: (והם עונים) אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם. ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך: (ג' פדויות) (יאמר החולם פ"א) פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי: (והם עונים) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה חי ה' אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת: (ט' שלומות) (יאמר החולם פ"א) בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב

אמר ה׳ ורפאתיו: (והם עונים) ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד ועמך בן ישי שלים שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דוד ויתנם בראשי הגדוד: ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום. ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום: (יאמר החולם ג״פ) ה׳ שמעתי שמעך יראתי (והם עונים) ה׳ פעלך בקרב שנים חייהו בקרב שנים תודיע ברוגז רחם תזכור:

יב) (יאמר החולם ג״פ) שיר למעלות אשא עיני וכו׳ עד עושה שמים וארץ. (והם עונים על כל פעם) אל יתן למוט רגלך וכו׳ עד סוף המזמור. (והם כנגד חג״ת)

יב) (יאמר החולה ג״פ) תודיעני אורח חיים (והם עונים) שובע שמחות וכו׳ (והם כנגד נה״י)

יב) (יאמר החולם פ״א) וידבר ה׳ אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו וכו׳ עד אמור להם. (והם עינים יברכך וכו׳ עד וישם לך שלום. (והם כנגד מלכות) ואח״כ אומרים לו לך אכול בשמחה לחמך וכו׳ ואף אם אינו מתענה צ״ל לו פסוק זה משום דהרב נתן טעם בסוד שצ״ל פסוק זה באחרונה יעו״ש והגם דמשמע שם בפע״ח דג׳ הפוכות וג׳ פדויית וכו׳ יאמר כולם החולם וכ״כ בהדיא מ״ח שם מ״מ בגמ׳ משמע דיאמרו כולם המטיבים וכ״מ מדברי הטור אמנם הסו״ב וסידור בי״ע והחס״ל אות ב׳ סידרו לומר פסוק ראשון החולם והשאר המטיבים כמ״ש ואפשר כי כן יש לפרש דברי הגמ׳ וכן עמא דבר:

יג יג) וכשעושין הטבת חלום לנשים או למי שאינו יודע ללמוד המנהג לומר החולם חלמא טבא חזאי בלשון שמבין ואח״כ אומרים לו חלמא טבא חזיתא וכו׳ על כל פעם עד שיהיו ז״פ ואח״כ כל סדר הנז׳ אומרים אותו המטיבים לבדם. אמנם אם אפשר ללמדו לומר חלמא טבא חזאי בלשון תרגום כלשון הגמרא יותר טוב מפני שיש בלשון זה טעם בסוד כמ״ש בס׳ פע״ח שם:

יד יד) יתן איזה דבר לצדקם ויאמרו לו המטיבין תשובה תפלה וצדקה מעבירין רוע הגזרה ושלום לך ולנו ולכל ישראל אמן ס׳ ע״ש. פת״ע אות ג׳:

טו טו) [סעיף ב׳] יפה תענית לחלום וכו׳. ומ״מ אין מחוייב להתענות דהא שמואל אמר החלומות שוא ידברו וכיון שהם שוא ודאי דלא היה מתענה אלמא דלית חובה אלא רשות ומאן דבעי ומתירא יתענה רשב״א סימן קנ״ב עו״ת אות ב׳ מ״א סק״ג וע״כ למי שאינו מתירא יש להקל בעת הצורך לפדותו בממון כגון אם הוא כחוש או בשבת:

טז טז) שם יפה תענית וכו׳ אם מראין לראובן קשה על שמעון בחלום צריך ראובן להתענות שהרי שמעון נזוף לכך לא הראוהו לו והראו לראובן לומר שהוא יתענה ויתפלל על שמעון ואם לא יתענה טוב להגיד לו כדי שהוא יתפלל על עצמו. ס״ח סימן תמ״ד. ועיין שכנה״ג סימן רפ״ח בהגב״י אות ד׳ שכתב דלא יתענה בשבת ויו״ט וכו׳ אלא דוקא על חלום שחלם הוא בעצמו אבל לא על חלום שחלמו לו אחרים יעו״ש. וא״כ נראה דכ״ש דלא יתענה היא בשבת על חלום שחלם לאחרים. ואח״כ ראיתי שכ״כ א״ר בסימן רפ״ח אות ה׳ יעו״ש:

יז טוב) יש חלום שאדם רואה ראובן מת ויהיה שמעון אחיו או בן ראובן או אדם ששמו כשמו או תוארו שוין או יחלה וקול יוצא שהוא מסוכן או מאבד ממונו או שום דבר שמצטער לכך מועיל לו התענית כדי שיהפך לקל שבהם. ס״ח שם. מאן דחמי בחלמיה דיהבין ליה סנדלין לרגלוי ודאי חיין אתמסרן ליה ומאן דחמי דאעדן מניה סנדלא בדינא דס״א יתמסר אי לא יתוב. תו׳ הזוהר דש״ח ע״ב:

יח חי) מעשה באחד שאמר לו המת בחלום שימות ופעם אחת א״ל התודה מהרה תמות ועל כל חלום היה מתענה ובתוך החלום היה אומר אליך ה׳ וכו׳ ואח״כ היה אומר הוידוי כלו בבכיה וחלה למות וראה כנגדו כמו ענן בדמות אדם שהוא נושא משא גדול ובידו זהוב ודמות אדם אחר שהיה מתעטף בטלית ואמר הזכות שאתה בחור ואתה מתעטף בציצית שהתחלת מחדש והזהוב שנתת לת״ח העני פדאוך ממות ותחיה מיד הזיע ונתרפא. ס״ח סימן תמ״ו:

יט יט) מעשה בנכרי אחד שהיה יושב ועצב א״ל חבירו למה פניך זועפים א״ל שראה בחלום שהיה רוכב על סוס אדום והסוס אצל בהמה טמאה. א״ל חבירו זהו שימות מהרה במטה. אמר הפותר אם יתן לי לשתות יקנה חלומו ממנו. א״ל ע״מ כן אני נותן לך שיהא חלומי מכור לך. וקבל עליו ונתן לו לשתות ומת הפותר החלום ביום שני. ואחד היה חולה עד מות והיה אחד מתלוצץ א״ל אקנה לי החולי שלך ותן לי כך וכך א״ל אתן לך מיד עמד החולה וזה חלה ומת. ס״ח סימן תמ״ה:

כ כ) אם בחלום אמרו בשורה טובה לאדם או אמר אליהו או מלאך לא יגלה לאשתו שמא תגיד לאחרים ואין רגילות לעשות נסים בגלוי. ס״ח סימן תמ״ז:

כא כא) שם כאש לנעורת. פי׳ כאשר האש מבטל בקלות הנעורת ומוציאן מן העולם כן התענית מבטל החלום. דרישה אות ב׳:

כב **כב) שם הגה. ודוקא בו ביום וכו'** וכ״כ בזוה״ק פ׳ אמור דק״ה ע״ב וז״ל ומאן דשרי בתעניתא דחלמא בההוא יומא לא סליק ההוא יומא עד דקרע דיניה וכו׳ בג״כ בההוא יומא ממש ולא ביומא אחרא דלית רשו ליומא על יומא אחרא. כל יומא מה דאירע ביומיה עביד דלא אירע ביומיה לא עביד וע״ד לא לבעי ליה לאינש לסלקא ליה מיומא דא ליומא אחרא עכ״ל:

כג **כג) שם בהגה. ואפילו בשבת.** וכ״כ בזוה״ק שם. וכתב שם בזוה״ק דמועיל תענית חלום בשבת יותר מבחול וקורעין לו דינו של שבעים שנה יעו״ש:

כד **כד) שם ואפילו בשבת.** וצריך להתענות ביום ראשון כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת כמ״ש לקמן סימן רפ״ח סעיף ד׳ יעו״ש. והטור בסימן זה ובסי׳ רפ״ח כתב דא״צ שיהא התענית מיד ביום ראשון אבל בהגהת אשירי משם הא״ז פסק דוקא ביום ראשון וכן הסכים רש״ל והב״ד הב״ח בסימן זה יעו״ש. וכ״כ בזוה״ק פ׳ ויקהל דר״ז ע״ב דצריך להתענות דוקא ביום ראשון ונתן טעם בסוד יעו״ש. והביאו ב״י סימן רפ״ח. ועיין לקמן סימן תקס״א סעיף ה׳ על איזו ימים צריך למיתב תעניתא לתעניתיה יעו״ש:

כה **כה) ואם** חל ר״ח או יו״ט בשבת והתענה אם צריך להתענות ב׳ ימים בשביל ב׳ הקדושות או די להתענות יום א׳ עיין רב פעלים ח״א סימן כ״ט שהביא פלוגתא בזה והוא ז״ל הסכים להתענות ב׳ ימים יעו״ש:

כו **כו) והמתענה** בשבת אומר עננו באלהי נצור בלא חתימה כמ״ש לקמן סימן רפ״ח סעיף ו׳ והיינו שקודם יהיו לרצון אמרי פי וכו׳ יאמר עננו ואח״כ יהיו לרצון וכו׳ מיהו בס״ח סימן רכ״ט כתב דהמתענה בשבת לא יאמר עננו יעו״ש. והביאו כנה״ג בהגה״ט אלא שכתב דמנהג העולם כבה״ג לומר עננו בשבת:

כז **כז) עשרה** שחלמו חלום שראוי להתענות עליו בשבת ורוצים להתפלל תפלת מנחה בחזרה ולומר ענינו בחזרה כתב שכנה״ג בהגה״ט אות ה׳ דלא מצא מקום לאסור ועפ״ז התיר לבכורות ערב פסח כשיש עשרה מתענין שיחזרו תפלת מנחה ויאמר הש״צ ענינו בחזרה בשומע תפלה יעו״ש. אבל העו״ת אות ב׳ כתב על דברי השכנה״ג הנז׳ דאין נכון לעשות כן לומר ענינו בחזרה בשבת וגם בענין עשרה בכורות המתענים בערב פסח לומר ענינו בחזרה כתב עליו דלא נהירא משום דהוי כמו תענית צבור ובניסן אין גוזרין תענית צבור יעו״ש. והביאו מ״א סק״ד. וכן עמא דבר כדברי העו״ת משום דשב וא״ת עדיף ובפרט לדעת ס״ח דס״ל דאין לומר כלל ענינו בשבת כנז׳ באות הקודם:

כח **כח) עוברות** ומניקות שחלמו חלום אם חייבות להתענות עיין שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ שכתב דהדבר שקול לכאן ולכאן אפשר דאין מתענות מק״ו דת״צ שאינו יוה״כ וט״ב ואפשר לומר בהיפך דמה לת״צ שהשבת דוחהו לא כן תענית חלום שאין השבת דוחהו ומ״מ הסכים שלא יתענו מפני הסכנה וספק נפשות להקל וכתב שכן הוא מורה ובא יעו״ש. והעו״ת אות ב׳ כתב דאם מתיראים לנפשם יש להם להתענות. והא״ר אות ג׳ כתב דאם הם בריאות מתענות יעו״ש. והחס״ל אות ד׳ כתב דאם באו לשאול יתן הבחירה בידם ויעשו מה שלבן חפץ יעו״ש וכ״כ הרב לקט הקמח דל״א יעו״ש. והביאו הזכ״ל אות ת׳ אבל הא״א אות ג׳ כתב דאין להורות להם להתענות רק יפדו בממון עכ״ל. וכ״כ ישי״ע יעו״ש. וכן מנהגינו להורות:

סימן רכא

א **א) [סעיף א׳] אם היו בצער מחמת עצרת גשמים וכו'** משמע מדברי מרן ז״ל שאין חילוק בין א״י לשאר ארצות כל ששנים כסדרן אין מברכין וכל שנעצרין וירדן מברכין מיהו בהרמב״ם פ״י מה״ב לא כתב כשהיו בצער וכו׳ יעו״ש. מש״ז אות א׳ אמנם דעת האחרונים כמרן ז״ל דאין מברכין אלא א״כ היו בצער לבוש. מאמ״ר אות א׳ ח״א כלל ס״ה אות ז׳ חס״ל אות א׳ קיצור ש״ע סימן ס״א אות ט׳:

ב **ב) שם אעפ״י שלא ירדו כדי רביעה וכו'** ואם היו בתענית על הגשמים וירדו שיעור שיצא חתן לקראת כלה ולא ירדו שיעור להפסיק התענית יברכו ברכת הודאה ויתענו סדר תעניות עד שיענו. ברכ״י אות א׳ וכתב שכ״כ מהר״ם ן׳ חביב בתשו׳ כ״י סימן ה׳ ועיין לקמן סימן תקע״ה סעי׳ י״א:

ג **ג) ואם** היו מתענים על גשמי בורות אין לברך ברכת הודאה אם ירדו שיעור שיצא חתן לקראת כלה אלא עד שירדו גשמים שיעור הרבה כדי לשתות מהם לחדש אחד אף שלא נתמלאו הבורות. ברכ״י סימן תקע״ה אות יו״ד בשם הנז׳:

ד **ד) הרואה** נילוס בזמן שהוא חסר ורואה אותו בזמן שהוא גדל ושמח בראותו מברך שהחיינו אפילו אין לו קרקע אבל מי שרואה אותו בכל יום לא יברך שהרי מה שגדל בכל יום הוא מתבטל אצל מה שראה אתמול ומה שראה אתמול כבר עברה ברכתו הרדב״ז ח״א סימן ק״ל. כנה״ג. מ״א ריש הסימן א״ר אות א׳:

ה ה) **הרואה** מים שבכלי״ג אם כבר ראה את המים בנילוס אין לו לברך על ראיית הכלי״ג אבל אם לא ראה את המים המתברכים בשנה זו אלא עתה בכלי״ג מברך שהחיינו. הרדב״ז שם. כנה״ג שם. מ״א שם. א״ר שם:

ו ו) **שם בהגה. דבמדינות אלו תדירים בגשמים וכו׳** וכתב העו״ת אות א׳ דאפילו אם אירע פעם אחת שהיו מצערים על הגשמים וירדו הגשמים אינם מברכין ודלא כדמשמע מדברי המחבר וכן המנהג במדינות אשכנז שאין מברכין לעולם על הגשמים אפילו נעצרו הרבה עכ״ל. וכ״כ הנ״ץ. אבל בב״י כתב הא ודאי פשיטא שאפי׳ באותם ארצות שרגילים במטר אם נעצרו הגשמים והיה העולם בצער ואח״כ ירד גשמים שצריך לברך עכ״ל. והביאו הט״ז סק״א ומשמע דהכי ס״ל. וכ״כ דעת הלבוש. וכ״כ א״ר אות א׳ וכ״כ המאמ״ר אות ג׳ דגם מור״ם ז״ל כמרן ז״ל ס״ל ודלא כהעו״ת יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ס״ה אות ז׳ קיצור ש״ע סימן ס״א אות ט׳ מ״ב אות ב׳ מיהו מי שמברך בלא שם ומלכות במדינות אלו (ר״ל באשכנז) כשהיו שרוים בצער אין גוערין בו. מש״ז אות א׳:

ז ז) **[סעיף ב׳] ומה מברך וכו׳** ואם אירע ירידת גשמים בשבת בשחרית כשעומדים בבהכ״נ ומתפללין והגיעו באותה שעה לומר נשמת כל חי יוצאין ידי חובתן דאגב חדא תרתי. רו״ח אות ד׳:

ח ח) **שם עד הן הם יודו וכו׳** לא דוקא אלא שאם רוצה להשלים עד אתה אל ואח״כ יסיים ברוב ההודאות וכן אני נוהג ומתחיל מנשמת כל חי ואומר מזמור ס״ה לך דומיה תהלה והללויה כי טוב זמרה ובשוב ה׳ את שיבת ציון וקדיש בקהל רב. הלק״ט ח״א סימן קצ״ב. וכתב שם המני״ח שכן היה נוהג מהר״ם גאלאנטי י״א בהגה״ט:

ט ט) **שם אל רוב ההודאות.** בגמרא פריך רוב ההודאות ולא כל ההודאות אמר רבא אימא האל ההודאות א״ר פפא הלכך נימרינהו לתרווייהו רוב ההודאות והאל ההודאות ע״כ. וכ״כ הטור אלא שבב״י כתב בשם הר״ן לומר אל רוב ההודאות שכולל שניהם או לומר מלך רוב ההודאות ואל ההודאות יעו״ש ולכן פסק בש״ע לומר אל רוב ההודאות משום דכן הוא נמי לשון הרמב״ם כמ״ש באות שאח״ז. וכ״נ דעת הא״ר אות ב׳ וכ״כ המאמ״ר אות ד׳ יעו״ש ח״א כלל ס״ה אות ז׳ חס״ל אות א׳:

י י) **שם אל רוב ההודאות** מיהו בהרמב״ם פ״י מה״ב כתב וחותם בא״י אל רוב ההודאות והתשבחות וכתב עליו ב״י דתוספת זה דוהתשבחות לא ידעתי למה עכ״ד. אבל בסמ״ג כתב כלשון הרמב״ם והביאו היפ״ל אות א׳ וכתב דאין בזה משום אין חותמין בשתים דשירות תישבחות והודאות כחד חשיבא יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע סימן ס״א אות יו״ד:

יא יא) **שם ואם יש לו שדה בשותפות וכו׳** כתב המ״א סק״א בשם הש״כ דאם יש לו אשה ובנים חשוב שותפות ומברך הטוב והמטיב יעו״ש וכן דעת א״ר אות ג׳ אבל המ״א שם חלק על דברי הש״כ הנז׳ וכתב דאשה ובנים לא חשיב שותפות יעו״ש. וכ״כ הלק״ט ח״א סימן קצ״ו דלא סגי בשותפות אשתו ובניו יעו״ש. וכן כתב נה״ש סימן רכ״ב אות א׳ וכ״פ קיצור ש״ע שם. (ומ״ש הבאה״ט בשם הלק״ט הוא טעות) וכן אם כותי שותף בשדהו אינו מברך הטוב והמטיב כ״א שהחיינו דטובת כותי אינה טובה מ״א בסוף הסי׳ י״א בהגה״ט א״ר שם. ח״א שם:

יב יב) **שם מברך הטוב והמטיב וכו׳** ויש להסתפק בברכות אלו של הטוב והמטיב ושהחיינו אם דוקא בעצירת גשמים מברך או אפילו בלא עצירה מברך כיון שיש לו שמחה ועוד יש להסתפק במי שיש לו שדה אם די בברכת הטוב והמטיב או שהחיינו בלבד או צריך לברך ברכת מודים ג״כ כמו שאר אדם שאין להם שדות ואח״כ יברך על שדהו המטיב או שהחיינו ומיהו מפשט דברי הש״ע משמע דגם שהחיינו והמטיב אין לברך אלא א״כ היה עצירת גשמים וגם משמע דמי שיש לו שדה מברך רק שהחיינו או המטיב ואין לברך ברכת מודים וכ״מ בהדיא בלבוש יעו״ש:

יג יג) **שם יאם אין לו שותף בשדה מברך שהחיינו.** ואע״ג דמ״מ כל העולם שותפין עמו באותה טובה שהרבה אנשיה יש להם שדות מ״מ בעינן שיהיו שותפין בטובה מה שאין כן הכא שכל אחד יש לו שדה בפ״ע. מ״א סק״א ח״א שם:

יד יד) **שם הגה. וי״א דהשומע וכו׳** והיינו דוקא אם שמע מאדם נאמן. עו״ת אות ב׳ וכ״כ לקמן רסי׳ רכ״ב:

טו טו) **שם בהגה. וי״א דהשומע וכו׳** פי׳ היכא דשמע ולא חזא ואית ליה שדה בשותפות אינו מברך מודים וכו׳ אלא הטוב והמטיב אבל אם יש לי שדה לבדו מברך שהחיינו דאין לו שותף באותה טובה דבזה אין חילוק בין רואה לשומע וברכת מודים לא נתקנה אלא ברואה. מ״א סק״ב. וכ״כ המאמ״ר אות ו׳ ותמה על הא״ר שכתב דשומע מברך הטוב והמטיב אע״ג דלית ליה ארעא יעו״ש. וכ״כ ח״א שם דאם אין לו שדה אין מברך כלום. קיצור ש״ע שם. מיהו בשטה מקובצת מסיק דגם שומע מברך ברכת מודים יעו״ש. אמנם אנן ק״ל סב״ל וע״כ אם שמע ולא ראה אין לברך מודים כדעת המ״א והאחרונים:

סימן רכב

א **א) [סעיף א'] על שמועות וכו'** ודוקא ששמע מפי אדם נאמן שראה הדבר. ס"ח סימן תתמ"א. מט"מ סימן שס"ט. מ"א סק"א. ואפילו אם שמע מפי נאמן כגון ראובן שגזל ממנו ושמע שנתפס הגזלן וישוב הכל אל יברך עד שישיב לו. ס"ח שם מט"מ שם. עו"ת ססי' רכ"א. א"ר אות א':

ב **ב) מי** שהוכרח מחמת עניות לקחת אשה עשירה שלא בחפצו מברך הטוב והמטיב ודיין האמת. ס"ח סימן שפ"ב. מ"א שם. א"ר שם. מיהו עיין א"א אות א' שכתב דהיום ממעטין בברכות אלו כמ"ש סימן רכ"ג בהגה סעיף א' יעו"ש וע"כ נראה דיש לברך בלא שו"מ:

ג **ג) שם על שמועות וכו'** הא דנקט שמועות טובות ובשורות לשון רבים אפשר דאפילו באו לו הרבה בבת אחת או בזה אח"ז סגי בברכה אחת. הלק"ט ח"א סימן קצ"ט י"א בהגה"ט. וכ"כ לעיל ריש סימן ריי"ט יעו"ש:

ד **ד) שם ואם הם טובות לו ולאחרים וכו'** היינו דוקא כשהם שותפים באותה טובה עצמה כיון ילדה אשתו זכר דסי' רכ"ג וכגון שירש את אביו ויש לו אחים כמבואר שם אבל אם אינם שותפים באותה טובה אעפ"י שאלו השמועות הם טובות לו ולאחרים אינו מברך אלא שהחיינו מאמ"ר אות א':

ה **ה) [סעיף ב'] על שמועות רעות וכו'** ואין חילוק בין לו לבדו ובין אם הרעה גם לאחרים. עו"ת אות א':

ו **ו) שם על שמועות רעות וכו'** ודוקא כשמצטער על על אותו שמועה. ח"א כלל ס"ג אות י"ב:

ז **ז) שם דיין האמת.** על עשב בקמה ונקבה בבניו אין לו לברך דיין האמת כי לא נהפכו החטים לעשבים והבן לא נהפך לנקבה שאם לא רצה הבורא לתת לו הכל חטים והכל זכרים אין לו לברך על מה שלא נתן לו הבורא כ"א על מה שנתן לו ונתקלקל או נאבד. א"ר אות א' בשם הרד"א:

ח **ח) [סעיף ג'] כדרך שמברך בשמחה וכו'** שיחשוב כי הכל כפרת עוונותיו. תר"י. א"ר אות ב':

ט **ט) [סעיף ד'] מברך על הטובה וכו'** יהא אדם זהיר כשבא לו בשורה טובה לומר בזריזות הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. וכתב השל"ה אע"ג שהוא הנאה מועטת יהיה בעיניו כמרובה וישבח לה' עליו. מנחת יוסף דף מ"ח ע"א משם אזהרת הקודש. יפ"ל אות ב':

י **י) מי** שבא להגיד בשורה טובה לחבירו אם מצאו במרחץ או במקום הטנופת ויודע שאם יגיד לו מיד יברך ואינו חושש על הזכרת השם במקום הטנופת ימתין עד שיצא וירחץ ידיו ויאמר לו. ואם הוא צדיק יאמר לו מיד כשיבא וכשיצא יברך. ס"ח סימן תתמ"ה. א"ר רסי' רכ"ג. ואם היא בשורה טובה הרבה יאם יאמר לו מיד אפשר שמרוב שמחתו יבעת ויכנס בסכנה יש לומר לו אותה בשורה מעט מעט במדרגות עד שתתישב דעתו:

יא **יא) שם אעפ"י שירא וכו'** והטעם בפי' המשניות להרמב"ם לפי שעתידות ההם אפשר שיהיו או שלא יהיו. א"ר אות ד':

יב **יב) שם כגון שמצא מציאה וכו'** וכגון דאיכא אחרים עמו באותה מציאה דאם לא כן שהחיינו בעי לברוכי כמ"ש, בריש הסימן וכ"כ בהדיא הרד"א והביאו ד"מ בהגה"ט אות א' יעו"ש:

סימן רכג

א) [סעיף א'] **ילדה אשתו זכר מברך הטוב וכו'** הטעם משום דאיכא אשתו בהדיה דניחא לה ג"כ בזכר. ב"י. עו"ת אות א' ואין חילוק בין אם מעצמו ראה או שמע שילדה אשתו זכר. עו"ת שם. מ"א סק"א. ואפילו אם הבעל בעיר אחרת. ב"י א"ר אות א' וכשיבא ויראה הולד מברך שהחיינו: הלק"ט ח"א סימן ר"א. י"א בהגב"י ועיין לקמן אות ו':

ב) **שם מברך הטוב וכו'** וישתחוה נגד מזרח ויברך. מ"א סק"ב והביאו א"ר שם וכתב דה"ה בכל ברכות אלו עכ"ל וכ"כ א"א אות ב' יפ"ל אות ב' ונראה דה"ד למתפללין לצד מזרח אבל למתפללין לצד מערב ישתחוה נגד מערב והוא פשוט וכשמשתחוה יאמר הודו לה' כי טוב וכו' ואח"כ יזקוף ויברך ועיין לעיל סימן רכ"ב אות ט':

ג) **שם מברך הטוב וכו'** וה"ה אם נולד לבנו בן או לבתו או לצדיק והוא אוהבו מפני צדקותיו מברך ס"ח סימן תתמ"ג. א"ר שם ונראה דמי שחושש למקילים בברכות אלו שכתב מור"ם ז"ל יש לברך בלא שם ומלכות. וכ"כ החיד"א שם בפי' על ס"ח. ועיין לקמן אות ו':

ד) **מי** שבאה לו בשורה טובה שנולד לו בן לא יחזיק טובה למבשרו עד שיברך תחלה. ס"ח סי' תתמ"ד א"ר שם. ועיין לעיל סי' רכ"ב אות יו"ד:

ה) **שם מברך הטוב וכו'** וכתב א"א אות ב' דכאן כ"ע מודים אף לאחר כ"ד יוכל לברך דעדיין הטובה בעולה יעו"ש. ונראה ה"ד אם עדיין תוקף השמחה בלבו אבל אח"כ יברך בלא שם ומלכות:

ו) **שם מברך הטוב וכו'** וכתב החס"ל אות ד' דאין נוהגין לברך רק שהחיינו בשעת המילה. או בשעה שבא אבי הבן מן הדרך מברך אבי הבן שהחיינו עכ"ל וכ"כ היפ"ל אות א' ומיהו מ"ש דאין נוהגין לברך הוא ע"פ מ"ש מור"ם ז"ל בסוף סעיף זה שרבים מקילים באלו הברכות. ומ"ש רק שהחיינו בשעת המילה הוא ע"פ מ"ש בש"ע יו"ד סימן רס"ה ס"ז דיש נוהגין לברך שהחיינו בשעת המילה יעו"ש ור"ל דבברכת שהחיינו שעל המילה יכוין לפטור בה גם שהחיינו שעל הולד. ומ"ש או בשעה שבא אבי הבן מן הדרך מברך שהחיינו הוא ע"פ מ"ש לעיל סוף אות א' בשם הלק"ט אבל לפי מ"ש מור"ם ז"ל שנהגו להקל בברכה זו נראה דגם בבא מן הדרך אין ראוי לברך אלא במקום שנהגו לברך. וכן כתב בן א"ח ז"ל פ' ראה אות ח' דאם לא היה אבי הבן בשעת המילה ובא אח"כ מן הדרך אין לברך שהחיינו אלא א"כ ברור לו שבאותו מקום נוהגין לברך אבל אם אין המנהג ברור יברך על פרי חדש או על מלבוש ויכוין לפטור שהיינו של הולד יעו"ש. ונראה כי כן יש לעשות בנולד בן לבנו או לבתו לפטור אותו בפרי חדש או במלבוש חדש:

ז) **שם הגה. ואם מתה אשתו בנדתה מברך שהחיינו וכו'** מיהו בב"י כתב דאפילו מתה אשתו מברך הטוב והמטיב דהא מ"מ טובה היתה לה בעת שילדתו עכ"ל וכן הסכים הט"ז סק"א אלא שכתב טעם אחר דיש לה טובה שהשאירה זכר בעולם יעו"ש. וכ"ה דעת הא"ר אות ב' אבל הלבוש פסק כדברי מור"ם ז"ל וכן הסכים הל"ח פ' הרואה אות נ"ב והשכנה"ג בהגב"י אות ו' כתב דלא פליגי דב"י מיירי שמתה אחר לידה קודם שידע האב בלידת הבן ורמ"א מיירי שמתה בשעת לידה וכ"כ המאמ"ר אות ב' יעו"ש ומ"מ כיון דאיכא פלוגתא בזה וק"ל סב"ל ובפרט לפי מ"ש מור"ם ז"ל שרבים מקילים באלו הברכות וע"כ אין לברך הטוב והמטיב במתה אשתו. וכ"פ ח"א כלל ס"ב אות א' קיצור ש"ע סימן נ"ט אות ה' וגם ברכת שהחיינו יש לכוין לפטור אותה בברכת שהחיינו שעל המילה ובמקום שאין מברכין שהחיינו על המילה וגם על הולד אין נוהגין לברך יש לברך על פרי חדש או בגד חדש ויכוין לפטור הולד כמו שכתב באות הקודם:

ח) **שם בהגה. ויש שכתבו שנהגו להקל בברכה זו וכו'** פי' בברכת שהחיינו משום דאיתא בגמרא שהיא רשות. ולכן מקילין רבים בכל הברכות כיוצא באלו ואינו נכון דמאי דאתמר אתמר. מ"א סק"ג. וכ"כ העו"ת אות א' דאין להקל בשאר ברכות. וכ"כ א"ר אות ב' סו"ב אות ב' חס"ל אות ד' ועיין לקמן סי' רכ"ה אות כ"ב:

ט) [סעיף ב'] **מת אביו וכו'** וה"ה שאר אדם כשר שמצטער עליו ומכ"ש ת"ח דהוי בכלל שמועות רעות. והעולם נהגו לאומרו בלא שם ומלכות ואינו נכון. ב"ח. מ"א סק"ד. ועיין יו"ד סימן ש"מ סעי' ו' איזה נקרא אדם כשר יעו"ש:

י) **שם היה לו ממון שיורשו וכו'** היינו כשלא היה יודע בו מתחלה שהיו לו נכסים אבל אם היה יודע שהיו לו נכסים אין לו לברך דמסתמא נכסיו שלו לאחר מותו. הכי דייק הלק"ט ח"ב סימן קס"ב מלשון רש"י והרמב"ם יעו"ש. והביאו י"א בהגה"ט. וכ"כ הנה"ש אות ב' מיהו המאמ"ר אות ג' כתב על דברי הלק"ט הנז' דאינו מוכרח ואעפ"י שהיה יודע בנכסי אביו מברך דמתחלה לא הוה ברשותיה והשתא ברשותיה יעו"ש:

יא יא) שם מברך ג״כ שהחיינו וכו׳ פי׳ בתחלה אומר ברוך דיין האמת ולבסוף הוא אומר שהחיינו או הטוב והמטיב. ברכות נ״ט ע״ב. וכ״כ הב״ח והט״ז סק״ב. והטעם משום דלא תבא לו הירושה כ״א לאחר מיתת אביו וע״כ צריך להקדים דיין האמת. ומ״ש הלק״ט ח״א סימן ר״ה דאם בשרוהו בירושה קודם או שני אדם בבת אחת יקדים הטוב והמטיב דבריו צ״ע דאיך אפשר שיבשרוהו לירש אם לא יאמרו לו מת אביו וא״כ כיון דלא אפשר לחול הירושה בלא מיתת האב ע״כ בשורת האב חיילה ברישא. ונראה דע״כ פסיק ותני בגמרא אומר בתחלה ברוך דיין האמת משום דלא אפשר בענין אחר ודוק:

יב יב) שם מברך ג״כ שהחיינו וכו׳ ואפילו אם היה בעיר אחרת כשמת אביו מברך. הלק״ט ח״א סי׳ ר״ד י״א בהגה״ט ועיין לעיל אות א׳ וזהו דוקא במת אביו אבל במת בנו ונפלה ירושה לאביו אין האב מברך שהחיינו כיון דהוי פורענות גמור כמ״ש התו׳ פ׳ יש נוחלין. הגרע״א בשם לוית חן פ׳ בא:

יג יג) שם במקום שהחיינו מברך הטוב והמטיב. ולא צריך לברך שהחיינו דבכלל הטוב והמטיב היא. ב״ח. ואע״ג דהט״ז סק״ב כתב על שם הרשב״א דמברך תרווייהו מ״מ אנן ק״ל כדעת מרן ז״ל ודעמיה דאינו מברך אלא אחת משום סב״ל:

יד יד) שם בהגה. אא״כ יש לו שותפות וכו׳ ואם יש לו אשה ובנים עיין לעיל סימן רכ״א אות י״א שהבאנו פלוגתא בזה אי חשיבי שותפות וק״ל סב״ל:

טו טו) [סעיף ג׳] בנה בית חדש וכו׳ וה״ה קנה. ח״א כלל ס״ב אות ב׳ קיצור ש״ע סימן נ״ט אות ז׳ ואם בנו בהכ״נ חדש אין מברכין לא שהחיינו ולא הטוב והמטיב משום דאיכא פלוגתא בזה אלא חזן הכנסת מברך שהחיינו בקול רם על מלבוש חדש או פרי חדש ויכוין לפטור בהכ״נ ויכוונו עליו כל הקהל כמ״ש לעיל סי׳ ק״ן אות ט״ו יעו״ש. ואם בנה אותה יחיד מכיסו לתת אותה לצבור הוא יברך על פרי חדש וכו׳ ויכוין לפטור הצבור והם ג״כ יכוונו לפטר בברכתו:

טז טז) שם בנה בית חדש וכו׳ מי שנפל לו ביתו או שנשרף ואח״כ חזר ובנאו על מכונו צריך לברך שהחיינו. ס׳ הקובץ על הרמב״ם פ״י מה״ב דין א׳ והביא ראיה מהש״ס יעו״ש. אבל אם סתר ביתו ובנאו א״צ לברך ואם רוצה להחמיר ללבוש בגד חדש ולברך ולכוין לצאת תע״ב. שמלת בנימין סימן יו״ד דף נ״א יעו״ש. א״ח אות ג׳:

יז טוב) דירה חדשה בשותפות אפילו חדר אחד ודרים ביחד יש ג״כ לברך. כי מ״מ לכל אחד ואחד הוא דירה וכאלו כולה שלו. ובדרים שנה לזה ושנה לזה זה אחר זה י״ל שמברכין כל אחד ואחד בשעת הקנין. גם רשאי אחד אשר דירתו אחר שנה להמתין לברך כשיקבע דירתו שם א״ח שם בשם א״א מהגה״ק. מיהו עיין בן א״ח פ׳ ראה אות ו׳ שכתב דעכשיו נהגו שלא לברך שהחיינו על הבית אלא עושין לו חינוך בסעודה להודות לה׳ וילבשו בגד חדש בתוך הסעודה ויברכו שהחיינו לפטור הבית יעו״ש. וא״כ כ״ש בכה״ג דאין לברך אלא מברך על בגד חדש או פרי חדש ויכוין לפטור והא דלא נהגו לברך על הבית אלא פוטרין אותו בדבר אחר נראה שחוששין לדברי הרשב״א סימן רמ״ה שהביא ב״י שכתב דלא נהגו לברך יעו״ש. ועיין לקמן אות י״ט:

יח חי) מי שקנה בית וכלי בית או בגדים ותכשיטין בהקפה שלא היה יכולת בידו לפרוע הממון לבעליו הסברא מחייבת שלא לברך לא זמן ולא הטוה״מ ואפילו אם בקרב הימים פרע מ״מ כיון דבאותה שעה לא קנאם פטור מלברך לב חיים ח״ג סימן נ״ב יעו״ש. א״ח אות ד׳ ומ״מ נ״ל כדי שלא יהנה מן עוה״ז בלא ברכה יש לברך על פרי חדש בשעת דירה או בשעת לבישה ולפטור הבית או המלבוש:

יט יט) וסעודת חנוך הבית אי הוי סעודת מצוה עיין בישׁ״ש לב״ק פ״ז סימן ל״ז שכתב דמי שרוצה לחנך ביתו בתורה ובמצות ולא הניח מתחלה לשתות בביתו ולשחוק בו ולנהוג קלות ראש אלא מתחלה עשה סעודה לחנכו ולומר בו ד״ת ולדרוש בו מעין המאורע שפיר הוי סעודת מצוה יעו״ש. מאן דבני בנין כד שרי למבני בעי לאדכרא בפומיה דהא לפולחנא דקב״ה היא בני בגין דכתיב הוי בונה ביתו בלא צדק וכו׳ וכדין סייעתא דשמיא שארי עלוי וכו׳ ואי לא שריא ביה ההוא מסאבא ולא נפק ההוא ב״נ מעלמא עד דאתעניש בההוא ביתא וכו׳ זוהר פ׳ תזריע דף ן׳ ע״א יעו״ש ועיין יו״ד סימן קע״ט סעיף ד׳:

כ כ) שם או קנה כלים חדשים וכו׳ לא ראיתי נזהרים בזה ואפשר דסומכין על מ״ש התו׳ בסוכה דף מ״ו ע״א בשם רב שרירא גאון דאין מברכין כיון שאינו בא מזמן לזמן יעו״ש ומ״מ אין להקל. מ״א סק״ה וכ״כ ב״י דאין לחוש לדברי רב שרירא במקום הרי״ף והרמב״ם והרא״ש ושאר פו׳ שסתמו בההיא דפ׳ הרואה יעו״ש. ומ״מ המנהג להקל כמ״ש ב״י בשם הרשב״א יעו״ש. והא דנוהגין להקל דוקא בתכשיטין של כלי כסף וזהב או בכלים של תשמישי הבית אבל על בגדים המנהג לברך. ונראה דגם בתכשיטי כסף וזהב או בכלי תשמישי הבית דנוהגין להקל מ״מ אם אפשר יש לפוטרם בדבר אחר או לברך בלא שו״מ. ועיין בדברינו לעיל סימן כ״ב אות ו׳ ולקמן אות ל״ו:

כא **כא) שם או קנה כלים חדשים וכו׳** דוקא כלי תשמיש אבל על ספרים חדשים אינו מברך דמצות לא ליהנות ניתנו ואין מברכין רק על מצות הבאים מזמן לזמן. אבל בברכת רמ״מ כתב לברך על ספרים. מ״א סק״ה. וכ״כ המו״ק לברך על הספרים ותמה על המ״א שכתב שאין לברך יעו״ש וכ״כ הרדב״ז ח״ג סימן תי״ב וכ״כ בית יהודה ח״א חי״ד סימן כ״ג דיש נוהגין דהקונה ס״ת מברך שהחיינו ובעת עלותו לס״ת גומר בלבו להקנותו לצבור ומברך הטוב והמטיב יעו״ש אמנם הברכ״י בשיו״ב אות א׳ כתב דהמנהג כמ״א דאין לברך על הספרים והקונה ס״ת המנהג ללבוש בגד חדש ולברך שהחיינו ולפטור הס״ת וכ״כ ביו״ד סימן ע״ר אות ח׳ יעו״ש ועיין עוד מזה בסה״ק קול יעקב על יו״ד סימן ע״ר אות יו״ד:

כב **כב) שם או קנה כלים חדשים וכו׳** ואם היה עשיר גדול וקנה כלים חשובים וכאפס ותהו נחשבו לו ואינו שמח בהם כלל לא יברך. הרדב״ז ח״ב סי׳ מ״ו כנה״ג בהגב״י מ״א סק״י. ונראה דה״ה לכל אדם אם לפי ערכו כלים שקנה אינם חשובים אצלו ואינו שמח בהם אינו מברך:

כג **כג) שם או קנה וחזר וקנה וכו׳** היינו דוקא בשכבר בירך על קנייה ראשונה אבל אם עדיין לא בירך וחזר וקנה אינו מברך אלא ברכה אחת. עו״ת אות ב׳ א״ר אות ב׳ ומיהו עיין ברמב״ם פ״י מה״ב דין א׳ שלא כתב לברך בקנה וחזר וקנה ועיין הטעם בכ״מ שם. וכ״כ הלק״ט ח״א סי׳ ר״ו דקנה וחזר וקנה מברך בלא שו״מ והרשב״א סי׳ רמ״ה כתב דמשום פלוגתא בקנה כיוצא בהן או בהיו לו כיוצא בהן שאין אומרים זמן ואם בא לומר מונעין אותו יעו״ש והביאו כנה״ג בהגב״י:

כד **כד) שם לאפוקי אם מכרן וחזר וקנאן** פי׳ אפי׳ אם מכרן בשעדיין לא השתמש בהם וחזר וקנאן אעפ״י כן אינו מברך דלאו חידוש כ״כ בעיניו כיון שהכלים היו שלו פעם אחת. ב״י. עו״ת שם א״ר אות ה׳ ועיין הלק״ט ח״א סימן ר״ח וח״ב סימן קע״ט שכתב לברך יעו״ש. מיהו אכן ק״ל דאין לברך כדברי ב״י ודעמיה משום סב״ל:

כה **כה) על** האשה אם הגונה היא וחביבה לו כתב המו״ק דאפילו כשנגמרו השדוכין ראוי לברך שהחיינו ואצ״ל על האירוסין וגם האשה תברך יעו״ש. והביאו מחב״ר אות ה׳ אלא שכתב שם המחב״ר לברך בלא שו״מ יעו״ש ועיין בסה״ק חקי חיים דרוש ב׳ לנשואין שכתבנו שם דגם אבי החתן ואבי הכלה יש להם לברך משום דמקיימי פסוק קחו נשים לבניכם וכו׳ אלא דאם אפשר יש לברך שהחיינו החתן והכלה ואבי החתן ואבי הכלה על בגד חדש או פרי חדש ולפטור הנשואין ואם א״א יברכו בלא שו״מ יעו״ש:

כו **כו) הגומר** ספר שחבר בחדושי תורה לש״ש בכתיבה וכ״ש בהדפסה יברך. מו״ק והביאו מחב״ר אות ז׳ אלא שכתב לברך בלא שו״מ יעו״ש והביאו שע״ת אות יו״ד ואם אפשר יש לפוטרו בבגד חדש או בפר״ח כמ״ש באות הקודם. ונראה דה״ה מי שזכהו ה׳ להדפיס מממונו ספר חדושי תורה של אחרים יש לו לברך שהחיינו על בגד חדש או פר״ח ולפוטרו או לברך בלא שו״מ דלא גרע מקנה ספרים וזה לו ולכל העולם שמזכה רבים בתורה:

כז **כז) אם** עלה לגדולה ונתמנה פרנס או רב וכיוצא גם בזה נראה דיברך בלא שו״מ מחב״ר אות ח׳ שע״ת שם ויש לברך על פרי חדש ולפטור כמ״ש באות הקודם ונראה דה״ה מי שזכה לעלות לא״י יש לברך שהחיינו על פרי חדש ולפטור:

כח **כח) כשיגיע** האדם למלאת שבעים שנה לימי חייו יברך שהחיינו. חו״י סימן ע׳ והביאו הברכ״י בשיו״ב אות ב׳ וכתב שיברך בלא שו״מ מאחר שלא כתבוהו הראשונים עכ״ד. וכבר כתבנו דאם אפשר טוב יותר לברך על פר״ח ולפטור. וכן על כל דבר שיש בו ספק או פלוגתא בברכת שהחיינו יברך על פר״ח ויכוין לפטור אותו דבר:

כט **כט) רב** יוסף כי הוה בר שיתין עבד להו יומא טבא לרבנן אמר נפקי לי מכרת. מו״ק דף כ״ח ע״א וגם בזה יש לברך שהחיינו על פר״ח ויכוין לפטור שניצול מכרת:

ל **ל) [סעיף ד׳] בשעת הקנין יש לו לברך וכו׳** היינו משעה שקנה הבגד ואעפ״י שצריך ליתן אותו לחייט לעשות ממנו מלבוש. ט״ז סק״ג והמ״א סק״ו כתב דוקא כשקנה כלי כמו שהוא אבל אם קנה כסף ונתן לאומן לעשות כלי אינו מברך אלא כשישתמש בו יעו״ש. אמנם המאמ״ר אות ה׳ כתב דאין המנהג כן אלא מברכין דוקא בשעת לבישה וכתב הטעם שדימו זה להההיא דלקמן סי׳ רכ״ה ס״ג גבי פרי חדש דנהי דמדינא היה לו לברך בשעת ראייה מ״מ נהגו העולם לברך בשעת אכילה משום דהוי עיקר ההנאה יעו״ש. וכ״כ החס״ל אות ו׳ דנהגו לברך בשעת לבישה. וכ״כ היפ״ל אות ו׳ בן א״ח פ׳ ראה אות א׳ וכן כתבנו לעיל סימן כ״ב אות ו׳ ועי״ש הטעם. מיהו אם קנה ב׳ או ג׳ מלבושים ביחד אעפ״י שאינו לובש עתה כ״א אחד ומברך עליו נראה דנפטרו כולם כיון דלפום דינא הברכה היא בשעת קנייה וכבר קנה אלא דלכתחלה יש לכוין על כולם בברכה שמברך עתה ואם שכח לכוין על כולם יש לברך אח״כ כשלובש בלא שו״מ:

לא **לא) ואם** שכח לברך בשעת לבישה יוכל לברך אחר לבישה כל זמן שעודנו בתוקף שמחתו ובלבישה ראשונה כמ״ש לעיל אות ה׳ אבל אח״כ יברך בלא שו״מ:

לב **לב) שם מברך מלביש ערומים.** מיהו היפ״ל שם כתב דלא נהגו עכשיו לברך מלביש ערומים משום דברכת מלביש ערומים דשחרית פוטרו ולא בעי לברוכי כ״א שהחיינו יעו״ש ועוד יש לתת טעם דלא נהגו לברך מלביש ערומים על בגד חדש משום דמלביש ערומים משמע ערום לגמרי לא כן בלובש מלבושים וזהו דוקא בגד עליון או גלימא וע״כ לא נהגו לברך כ״א רק שהחיינו. וכ״כ בן א״ח שם דלא נהגו לברך מ״ע על בגד חדש משום דיש חולקים אלא שכתב דטוב ללובשם פעם הראשון בשחרית ויכוין לפטרם במ״ע של ברה״ש ואם מוכרח ללובשם בערבית יברך ברכת הנז׳ בלא שו״מ יעו״ש:

לג **לג) שם מלביש ערומים.** ואם קנה כובע או אבנט חדש יברך בכובע עוטר ישראל. ובאבנט אוזר ישראל הלק״ט ח״א סימן ה׳ מיהו המני״ח שם כתב דיברך בשתיהן בלא שו״מ. והביאו י״א בהגה״ט. וכ״כ היפ״ל שם דלא נהגו לברך על כובע חדש עוטר ישראל ובאבנט אוזר ישראל יעו״ש. וכ״כ בן א״ח שם דאם אפשר טוב ללובשם בבקר ולפוטרם בברה״ש ואם לאו יברך בלא שו״מ:

לד **לד) כתב** שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ דהמנהג פשוט כשושין הלבשה משנה לשנה לתינוקות של בית רבן הלומדים בת״ת ואין לאל ידי אביהן להלבישם בשעה שמלבישים אותם מברך הנער מלביש ערומים ושהחיינו והרב מהר״ש אלגזי רצה להנהיג לברך גם הטוב והמטיב יעו״ש. מיהו הרב פרח שושן חא״ח כלל א׳ כתב דלהלבשה אין מברכין הטוב והמטיב והביאו י״א בהגב״י יעו״ש ובענין ברכת מ״ע כבר כתבנו לעיל דעכשיו לא נהגו לברך משום די״א ברכת מ״ע של ברה״ש פוטרת כל מה שלובש באותו היום וע״כ גם בהלבשה אין לברך כ״א דוקא שהחיינו ומ״ע בלא שו״מ כמו שאר אדם:

לה **לה) זקן** אחד שקנה תכריכין לעצמו ואמר שהוא שמח בהם נסתפק בזה הפ״ת והמעשה היה קרוב ליוה״כ וכתב שילבשנו בליל יוה״כ ויכוין לפוטרו בשהחיינו דליל יוה״כ יעו״ש. מיהו בס׳ מאורי אור בחלק באר שבע די״ז ע״ב כתב דאינו מברך שהחיינו כיון דאפילו לובשו לפעמים בחייו פטור מציצית כ״ש שאין שייכות בו שמחה יעו״ש. והבד״א ח״ח אות ה׳:

לו **לו) [סעיף ה׳] הוא ובני ביתו וכו׳** אבל אם קנה כלים לו וכלים לבני ביתו מברך על שלו שהחיינו ועל של בני ביתו מברך הטוב והמטיב. ב״ח. מ״א סק״ז. וכתב שם המ״א דבני ביתו ר״ל בניו אבל לעבדו ולשפחתו הו״ל כאלו מכרן להם דשכיר הוא בא בשכרו. א״ר אות ח׳ י״א בהגה״ט. ומיהו עיין בדברינו לעיל אות ך׳ שכתבנו דאין המנהג לברך על כלי תשמיש של בית אלא דוקא על הבגדים ואם קנה בגדים לאנשי ביתו המנהג לברך דוקא הם שהחיינו והוא אינו מברך כלום ומ״מ נראה דיש לברך הטוב והמטיב בלא שו״מ. וכן הקונה כלי תשמיש לו ולבני ביתו יש לברך הטוב והמטיב בלא שו״מ:

לז **לז) שם אם נתנו לו במתנה מברך הטוב וכו׳** כ״כ הטור בשם הירושלמי אבל הרב פרח שושן כלל א׳ סימן י״ב הכריח לומר דלא ק״ל כהך ירושלמי שפסק מרן ז״ל כיון שהרי״פ והרמב״ם והתו׳ לא ק״ל כהירושלמי ושכן ס״ל להכלבו הא״ח ושכ״כ הכנה״ג בתשו׳ בס״ס שמע שלמה יעו״ש. והב״ד י״א בהגב״י והרו״ח אות א׳ וכתב שם הרו״ח ולכן אין לברך כ״א ברכת שהחיינו ולצאת י״ח ס׳ מרן בשם הירושלמי אחר ברכת שהחיינו בשו״מ יברך הטוב והמטיב בלתי שו״מ יעו״ש:

לח **לח) שם מברך הטוב וכו׳** וכן המחליף כלים שניהם יברכו הטוב והמטיב. הלק״ט ח״א סימן ר״ז. י״א בהגה״ט. ולפי מ״ש באות הקודם בענין המתנה דאין לברך כ״א שהחיינו והטוב והמטיב בלתי שם ומלכות נראה דה״ה בחליפין:

לט **לט) שם מברך הטוב וכו׳** וכן על ממון שמכנסת לו אשתו מנכסי מלוג יברך הטוב והמטיב. מו״ק מחב״ר אות ד׳ ולפי מ״ש לעיל סימן רכ״ב אות ב׳ נראה דיש לברך בלתי שו״מ:

מ **מ) הקונה** שדה קטנה כשיעור הנז׳ סימן רכ״א יברך שהחיינו ואם בשותפות הטוב מו״ק. מחב״ר אות ו׳ ולכי מ״ש לעיל אות ט״ב דאין המנהג לברך על קניית הבית אלא פוטרין אותו בבגד חדש או בפר״ח נראה דה״ה בקניית שדה:

מא **מא) אשה** הנשאת לא תברך שהחיינו בהדלקת נר של שבת ראשונה כר״ש בשם הרא״פ. והביאו הרו״ח אות ב׳ וכתב דיש לברך שהחיינו על בגד חדש או פר״ח ותכוין גם לזה:

מב מב) עני המקבל מעות מהצדקה אינו מברך דמתבייש משא״כ במלביש דאינו מתבייש כ״כ. א״ר או׳ ט׳ בשם שדה יהושע. מיהו בת״ח המקבלים חיזוק מעשירים כדי שיכולים ללמוד או אם נתנו להם מתנה הראויה להתכבד יש להסתפק אם דומה לצדקה או למלבוש וע״כ יש לברך בלתי שו״מ ויברך הטוב והמטיב משום דאיכא הטבה ננותן ג״כ שעי״ז זוכה לעוה״ב כמ״ש בסוף מס׳ כתובות יעו״ש. ועוד עיין בזוה״ק פ׳ וישלח דקמ״א ע״א כמה עונש מגיע למי שאינו מחזיק ביד ת״ח ושבח המחזיק עיין בסה״ק חקי חיים דרוש י״ט יעו״ש:

מג מג) [סעיף ו׳] כל דבר שאינו חשוב וכו׳ אבל כלים חשובים קצת כגון מלבושים של בגד צמר דמי לדבר הבא מזמן לזמן דסתם בני אדם לפרקים מועטים מתחדשים ולכ״ע מברכין. ב״י בשם תה״ד פרישה אות ט׳:

מד מד) שם כגון חלוק וכו׳ וכ״ש מכנסיים דפשיטא דאין לברך עליו יפ״ל אות ז׳ וה״ה על כל דבר שאינו חשוב אין לברך עליו. אבל על חצי בגד שקורין בערבי יל״ק או על מה שקורין צדרי״ר אם הם חשובים ושמח בהם יברך. בן א״ח פ׳ ראה אות ג׳ ועיין לעיל אות כ״ב:

מה מה) שם הגה. וי״א דאפילו עני אינו מברך וכו׳ אבל הרדב״ז ח״ב סימן מ״ו כתב שהתו׳ והרא״ש לא פליגי שהתו׳ מדברים בעשיר אבל בעני שהוא שמח בו מודו להרא״ש שמברך יעו״ש. והביאו כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״י. ומ״מ המנהג כמור״ם ז״ל דאפילו עני אינו מברך:

מו מו) שם בהגה. הנעשים מעורות וכו׳ וכ״ש שאין לומר כך על התפילין שאין זה כבוד למצוה. ונראה דאפילו על טלית חדש וכדומה מדבר מצוה אין לומר כך משום כבוד המצוה שמצפה לראות בכל״ה את הקודש. יפ״ל אות ח׳:

מז מז) שם בהגה. מעורות של בהמה וכו׳ ואפילו טמאה כגון פי״א בל״א ואפילו הוא ממין אחר רק שתפור תחתיו מעורות בהמה. מ״א ס״ק י״א. א״ר אות יו״ד. ואפילו בגד העליון יותר חשוב מתחתון התפור בו אפ״ה אין לומר כן. א״א אות י״א:

מח מח) מיהו אם קנה בגד מעורות שועלים ופי״א וכיוצא מברך שהחיינו ול״ד ליו״ד סימן כ״ח ס״ב על השחיטה לא יברך שהחיינו דמזיק לברייה בידים משא״כ כאן. ול״ד למ״ש בהגה דאין לומר תבלה ותחדש שיצטרכו להרוג עוד משא״כ כאן. מש״ז ססי׳ כ״ב וכן הסכים השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סימן ב׳ אות ך׳ וכתב ודלא כמ״ש בס׳ מור ואהלות באהל ברכות והודאות סימן כ״ד דאין לברך שהחיינו כמו שאין אומרים תבלה ותחדש וכו׳ יעו״ש:

סימן רכד

א א) [סעיף א׳] הרואה מרקוליס. ואין שם הע״ז מרקוליס אלא קוליס והא דקרי ליה מרקוליס היינו חילוף קילוס דהם קורין קילוס לשון שבח וחכמים החליפו לגנאי לשון לעג וקלס משום דאסור להזכיר שם ע״ז ומר הוא לשון חילוף. תו׳ מציעא כ״ה ע״ב ד״ה כאבני ותו׳ ע״ז ך׳ ע״א ד״ה אבני ועיין מ״א ס״א. ומרקוליס הוא שמניחין אבן אחת ע״ג שתים וזורקין עליו אבנים. רש״י ע״ז צ״ט ע״ב:

ב ב) שם הרואה מרקוליס וכו׳ ואם ראה דבר שמברכין על ראיתו בעד החלון והוא מכוסה בזכוכית לבנה הנקרא ג׳ אם יכול לברך ברכת הראיה ומילתא דפשיטא טובה היא ברכ״י אות א׳ ועי״ש שע״ת אות ג׳ חס״ל אות י״ד:

ג ג) שם או שאר עכו״ם. הב״י כתב אפילו בית ע״ז אבל הב״ח כתב דוקא כשראה אותה בגלוי יעו״ש. מ״א סק״ב. וכ״כ א״ר אות ז׳ דוקא כשראה אותה בגלוי יעו״ש. אמנם בהרמב״ם פ״י מה״ב דין יו״ד משמע כדברי ב״י יעו״ש. וכ״כ הלק״ט ח״ב סימן קע״ז דגם על הבית יש לברך ודלא כב״ח יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

ד ד) שם הגה. והאדנא אין מברכין זאת הברכה. והטעם כתבו התוס׳ לפי שאנו רואים אותה בכל יום וכל הנך הרואים הוי משלשים יום לשלשים יום עכ״ל משמע דאם אירע שלא ראה הע״ז ל׳ יום צריך לברך. עו״ת אות א׳ אבל הא״ר אות א׳ כתב דאף מי שלא ראה בתוך ל׳ אינו מברך כיון שיש רוב העולם שרואין ודלא כהעו״ת יעו״ע. והשכנה״ג בהגה״ט אות א׳ כתב הטעם שאין מברכין אותה עכשיו מפני שסומכין על המפ׳ שסוברין דוקא מרקוליס והאדנא אין ע״ז זו מצויה עכ״ל. ונראה כיון דיש פלוגתא בזה וגם כי רבים מקילים בברכות אלו כמ״ש לעיל סימן רכ״ג סעי׳ א׳ בהגה וע״כ אין לברך ברכה זו אלא בלא שו״מ בין שרואה הע״ז בעצמה או בית ע״ז ואפילו שלא ראה אותו מקום או אותה הע״ז מימיו:

ה ה) וכי יקרה בעירך קניגאות של עו״ג כגון טורלנג״א וטורניר״א השמר לך פן תראה וה״ה מחולתם או שים דבר שמחשם כי אז תזכה ותחזה קניגיי״ן של לויתן והשור. וכי תשמע קול המון עו״ג מחנגין ומחללים בחלילים ושמחים האנח ותאמר רבון העולמים עמך אשר הוצאת ממצרים חטאו בכפלים

ולקו בכפליים וכו' יה"ר מלפניך שתבנה ירושלים עיר קדשך בב"א. ב"ח בשם ס' האשכול. עט"ז ובפ"ק דע"ז דף י"ח ע"ב איתא דאפילו ההולך לקניגאות של ישראל הר"ז בכלל מושב לצים. מ"א סק"ג. ח"א כלל ס"ג אות י"ז:

ו ו) **[סעיף ב'] הרואה מקום שנעקרה וכו'** והעוקר ע"ז בא"י צריך לברך אקב"ו לעקור ע"ז מארצנו כברכת כל המצות. מהרש"א בח"א נ"ז ע"ב:

ז ז) **שם אם הוא בא"י וכו'** כתב המרדכי דאף כשנעקרה בא"י אין אומרים ברוך שעקר ע"ז מארצנו אלא דוקא כשנעקר מכל א"י אבל ממקום אחד לבד יברך ברוך שעקר ע"ז ממקום הזה והביאו ד"מ אות א' וכ"מ ממ"ש התו' ר"פ הרואה בשם הירו' והא דלא כתבו כאן בהגהת הש"ע כתב היפ"ל אות א' משום דמשמעות תלמודא דידן אפילו נעקרה ממקום אחד וכמ"ש הב"ח יעו"ש. ועיין נה"ש אות ג':

ח ח) **שם והשב לב עובדיהם וכו'** מפני שעתידין להתגייר שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה. ברכות נ"ז ע"ב והביאו ב"י:

ט ט) **שם הגה. ועל מקום שנתנוה וכו'** נראה שזה כתב לדעת הש"ע אבל הוא ז"ל ס"ל דהאדנא אין מברכין זאת הברכה כמ"ש לעיל בהגה ססעי' א' ועיין א"א אות ג' ובדברינו לעיל אות ה' ודוק:

י י) **[סעיף ג'] הרואה בבל הרשעה וכו'** והוא כשעוברין מעי"ת בגאדאד יע"א היושבת על נהר חדקל ללכת לעיר חלה היושבת על נהר פרת בעוד כמו שתי שעות לביאם לעיר חלה פוגעין במקום אחד מדבר שמם ויש בו חורבות וקורין אותו בבל הישנה וזוכרני כשהייתי כמו בן עשרה שנים כשהלכנו להשתטח על מצבת יחזקאל הנביא ע"ה שעל נהר כבר אשר יש כמו ו' שעות מעיר חלה לנהר כבר ראינו את המקום ההוא של בבל ואמרו לנו שזאת בבל הישנה:

יא יא) **שם שהחריב בבל וכו'** ע"ש שהחריבה את ארצנו. מהרש"א בח"א:

יב יב) **שם ראה גוב אריות וכו'** עיין לעיל סימן ריי"ח אות ל"ב:

יג יג) **שם או כבשן האש.** היינו חפירה שהוסק בה כבשנם של חנניה מישאל ועזריה. רש"י ברכות נ"ז ע"ב:

יד יד) **[סעיף ד'] ברוך אומר ועושה ברוך גוזר ומקיים** פי' אומר ברוך אתה ה' אומר ועושה וגוזר ומקיים. א"נ או קאמר בא"י אומר ועושה או בא"י גוזר ומקיים איזה מהם שירצה. לבוש. וכתב שכנה"ג בהגה"ט אות ב' שהרב מעדני מלך הסכים לדברי הלבוש האחרונים וכ"כ העי"ת אות ד' אמנם בגמרא שם איתא כפי' ראשון ברוך אומר ועושה גוזר ומקיים. וכ"כ הא"ר אות ד' בשם כמה פוסקים וכתב דכן עיקר יעו"ש:

טו טו) **[סעיף ה'] הרואה ששים רבוא וכו'** מדברי הרמב"ם נראה שאינו מברך על אכלוסי ישראל אא"כ הם בא"י וכתב הרב מנוח שלמד כן מדאיתא שם בגמרא בן זומא ראה אכלוסי בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים משמע דוקא בא"י עכ"ל והביאו ב"י וכתב דאין משם ראיה דמעשה שהיה כך היה יעו"ש. וכ"מ מסתמיות דבריו כאן בש"ע דגם בחו"ל מברך. וכ"כ העו"ת אות ה' אמנם הא"ר אות ה' כתב דדוקא בא"י מברך אששים רבוא יעו"ש וכ"נ משום דק"ל סב"ל ובחו"ל יברך בלתי שו"מ:

טז טז) **שם חכם הרזים.** שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומין זה לזה. גמרא ברכות נ"ח ע"א ופרש"י ז"ל חכם הרזים היודע מה שבלב כל אלו ע"כ. והביאו ב"י. וכ"כ הלבוש:

יז טוב) **[סעיף ו'] הרואה חכמי ישראל וכו'** ואם רואה אפי' אחד שהוא מופלג בחכמה יברך חכם הרזים וי"א שאין בזה"ז מי שראוי לברך עליו כך. טור. וכן הרמב"ם לא כתב זה. וכתב הב"ח דלענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דסב"ל ואין לברך ברכת חכם הרזים אפילו מופלג בחכמה וכן נראה מהש"ע שהשמיט ברכה זו עכ"ל וכ"כ העו"ת אות ד' מאמ"ר אות ב' וע"כ נראה דיש לברך בלי שו"מ:

יח חי) **שם הרואה חכמי ישראל וכו'** פי' הרבה חכמים אפילו אינם מופלגים דלענין ברכת חכם הרזים בעינן שיהא דוקא מופלג אבל לענין ברכה זו לא בעי מופלגים. עו"ת אות ה':

יט יט) **שם שחלק וכו'** שישראל הם חלק אלוה ודבקים בו ולכן אומר שחלק. מ"א סק"ד. וכ"כ הט"ז סק"א. מיהו הרמב"ם פ"י מה"ב דין י"א כתב הרואה חכמי אוה"ע אומר שנתן מחכמתו לב"ו חכמי ישראל מברך שנתן מחכמתו ליראיו. וכ"כ הסמ"ג והא"ח והכלבו ולא חילקו בין חלק לנתן וגם שינו מלשון הגמרא בחכמי אוה"ע דבגמרא תני לבריותיו. וע"כ נראה כיון שיש פלוגתא בנוסח הברכה אין לברך שתי ברכות אלו של חכמי ישראל וחכמי אוה"ע כ"א בלתי שו"מ. ואח"כ ראיתי בחס"ל אות י"ב שכתב טעם אחר לברך על חכמי ישראל בלא שו"מ משום דאין דין ת"ח בזה"ז יעו"ש. וכ"כ בן א"ח פ' עקב אות י"ג לברך על חכמי ישראל בלא שם ומלכות:

כ כ) **[סעיף ז'] הרואה חכמי אוה"ע וכו'** ואם אינם חכמים אלא בדתם אינו מברך עליהם. מ"א סק"ה. סו"ב אות ב' מאמ"ר אות ג':

כא כא) **שם שחכמים בחכמת העולם** ודוקא שחכמים בשבע חכמות א"א אות ה':

כב כב) **[סעיף ח'] על מלכי ישראל וכו'** ומשמע בגמרא (ברכות נ"ח א') דאפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך. מ"א סק"ו. וכן הסכים המחב"ר אות א' והשיג על הא"ר יעו"ש. ומיהו הא"א אות ו' כתב דראוי שסומא יברך בלא שו"מ יעו"ש. וכ"כ קיצור ש"ע סימן ט' אות יו"ד ובברכות שמברך על הכושי והגיחור וכדומה סומא ודאי לא יברך. נה"ש אות ו' וכ"כ השע"ת אות ה':

כג כג) **שם שחלק מכבודו וכו'** והרמב"ם פ"י מה"ב דין י"א כתב שנתן מכבודו ומגבורתו ליראיו. ועיין לעיל אות י"ט ועיין חגיגה ט"ז א' דהמסתכל בנשיא עיניו כהות והא דלא הביאו זה הפו' משום שזהו דוקא במלכי ישראל כמבואר שם בגמרא וזה לא שכיח בזה"ז והוא פשוט ובזה נסתלק תמיהת היפ"ל אות ה' יעו"ש ועוד עיין מגילה כ"ח א' ודוק:

כד כד) **שם ועל מלכי אוה"ע וכו'** הרואה המלך בים בספינה קטנה והיא מכוסה ובל יראה המלך עצמו אך יודעים בבירור שהמלך שם יכול לברך וראיה מרב ששת דהוה סגי נהיר ואפ"ה בירך. מהר"ר אברהם יצחקי בתשו' כ"י. ברכ"י אות ג' שע"ת שם. ואפשר לומר דשאני הכא דכל העולם רואים את כבודו. הרב בתי כנסיות. דב"מ בהגה"ט אות ה' וע"כ יש לברך בלא שו"מ:

כה כה) **השלטונים** שבעריהם ואין עול מלך עליהם לשנות את דבריהם מהן ללאו ודן והורג במשפט מברך עליהם שחלק מכבודו לב"ו. הרדב"ז ח"ב סימן ג' כנה"ג בהגה"ט מ"א סק"ה. א"ר אות ו' סו"ב אות ג':

כו כו) **על** השרים ועל הביגליר באש"י שממנה המלך בכל עיר ועיר הטוב והישר לברך בלא שו"מ. ועל השופט הגדול שהיא הקאד"י לא מסתברא לברך כלל. הרדב"ז שם כנה"ג שם מ"א שם. א"ר שם. סו"ב שם:

כז כז) **לא** כל שעה ושעה או כל יום ויום שרואה למלך ולשלטונים ולחכמים מברך עליהם אלא אחת לשלושים יום כמו ברכת הים הגדול שהיא מל' יום לשלושים יום וה"מ כשראה תוך ל' למלך זה בעצמו אבל אם הוא מלך אחר או שלטון אחר או חכם אחר אפילו רואים מאה מלכים ומאה שלטונים ומאה חכמים בכל יום מברך על כולם. הרדב"ז שם כנה"ג שם א"ר שם:

כח כח) **אם** המלך בא ברב חיל ובתפארת והנה הצדיק שהלך לקראה המלך פעם אחת לא ילך פעם אחרת ולא יבטל מלימודו כדי ללכת לקראת המלך. ואם שמע שהמלך יבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר הרי ילך ואם לאו לא ילך ס"ח סימן תתק"ן מ"א סק"ז א"ר שם ותוך א"ר אות יו"ד שלושים אפילו בא בכבוד יותר אינו מברך:

כט כט) **הרואה** מלך רשע כירבעם ואחאב פשוט דיברך לב חיים ח"ג סימן נ"ה א"ח אות א' ואם מלכי ישראל הם כירבעם ואחאב פשיטא שאין לומר ליראיו כ"א לב"ו כמ"ש על מלכי אוה"ע יפ"ל אות ד':

ל ל) **מי** שראה את המלך ולא הכירו שוב לא בעי ברוכי. יהודה יעלה סימן כ"ח. א"ח אות ב' וכן מי שראה את המלך ובירך ואח"כ בא אחר שאינו יודע לברך וראה את המלך אינו יכיל לחזור ולברך בשבילו. ט"ז סימן תפ"ד סק"ג יפ"ל שם:

לא לא) **מלך** שהוא חכם מברך שתים. שי"ת מהרא"פ ח"ב סימן רל"ז כר"ש:

לב לב) **ואחרי** הברכה שמברך בשם ומלכות כשרואה מלכי אוה"ע יאמר יה"ר מלפניך ה' או"א שתזכנו לראות פני מלך ישראל משיח צדקנו ולברך את שמך מלכנו אשר חלק מכבודו ליראיו ובימיו ובימינו תושע יהודה וכו' ויש לרמוז בזה ש'נתן מ'כבודו ל'בשר ו'דם ר"ת הם אותיות שלום על שם מה דתנן והוה מתפלל בשלומה של מלכות. רו"ח אות ב':

לג לג) **[סעיף ט'] מצוה להשתדל וכו'** אפילו מלכי עכו"ם ומפרש טעמא בגמרא שאם יזכה יבחין בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם ופרש"י שם שאם יזכה לעוה"ב ויראה בכבוד מלך המשיח יבחין כמה יתר כבוד נוחלי שכר מצוה יותר ממה שהיה כבוד האומות בעוה"ז עכ"ל. והביאו ב"י והרב קרבן מנחה סי' ש"ט כתב הטעם בזה שמתוך שיראה בכבוד ב"ו יכיר קצת מגדולתו של הקב"ה ויחול עליו אימתו כדאמר ר' שילא לך ה' הגדולה וכו' יפ"ל אות ה' ומכל זה הטעמים נראה דאם רואה את המלך בשנותו שלא יכירוהו דאינו מברך כיון דלא יש כאן כבוד וגדולה. ואח"כ ראיתי שכ"כ הזכ"ל מע' ברכות אות ר' יעו"ש. וכ"כ החס"ל סוף אות י"א:

לד **לד) שם מצוה להשתדל וכו'** ואע"ג דבגמרא (ברכות י"ט ע"ב) אמרינן דכהנים מדלגין ע"ג ארונות כדי לילך לקראת מלכים מפני שרוב ארונות יש בהם פותח טפח והלכך לית בהו אלא איסורא דרבנן ובמקום מצוה לא גזרו כתב הטור ביו"ד סימן שע"ב שזהו דוקא בימיהם שהיו קוברין בענין שיש ביציאת הקבר פותח טפח אבל האדנא שכולה סתום אפילו יש בו אויר טפח כל כנגדו טמא מן התורה. וכ"כ התו' שס. ב"י. ולפ"ז להלך בתוך ד' אמות של קבר מותר גם האידנא דהילוך בתוך ד' אמות אינו אסור אלא מדרבנן ופשוט הוא עו"ת אות ח' ודוקא בטומאת בית הפרס או בארונות דאית בהו חלל טפח דאשכחן בהדיא דהיקלו בה מקילין אבל לעבור בנהר בשבת וכדומה אסור. נה"ש אות ז' וכ"כ ח"א כלל ס"ג אות ו' דאסור לעבור או לבטל אפילו מצוה דרבנן בשביל זה יעו"ש ובנ"א אות ב' ועיין מ"א סק"ז ומה שתמה עליו הנה"ש שם:

לה **לה) [סעיף יוד'] הרואה בתי ישראל וכו'** הרי"פ פי' בתי כנסיות ולפ"ז צ"ל מ"ש אח"כ הרואה בתי עו"ג היינו בתי גלולים שלהם או בתים שמתכנסים בהם לדון בערכאות או להתיעץ ואהנהו אומר בית גאים יסח ה' ויותר נראה לומר דבתי ישראל בישובן היינו בתי עשירי ישראל ובעלי צדקות בתוקפן ובגבורתן ואפשר שאעפ"י שישראל מיושבין בתוקף וגבורה בקצת מקומות אין מברכין עליהם אלא א"כ היו בא"י ובזמן הבית. ב"י ועי"ש. וזהו שכתב בש"ע כגון בישוב בית שני לאפוקי אם רואה האדנא באיזה מקום שישראל מיושבים בתוקפם ובגבורתם שאינו מברך. וכ"כ העו"ת אות ט' וכ"כ מהרש"א ז"ל בח"א דהשתא בגלות לא שייך זה אבל בית גאים ודאי שייך יעו"ש. מיהו רש"ל כתב דלא נהגו כן אלא דוקא בבתי כנסיות ואיפכא בבתי גילולים שלהם. והביאו ב"ח וכ"כ א"ר אות ז' דעיקר כהרי"פ דדוקא בבתי כנסיות וכן בבית כותים מיירי בהכי יעו"ש. וע"כ נראה כיון דיש פלוגתא בזה יש לברך בזה"ז אפילו בחו"ל על בתי כנסיות ובתי עשירים בלתי שו"מ. וכ"כ המש"ז אות ב' ועיין באות שאח"ז:

לו **לו) [סעיף יא'] הרואה בתי כותים וכו'** לדברי ב"י היינו בתי כותים שיושבים בשלום והשקט ועושר ולדברי הרי"פ היינו בתי ע"ז כמ"ש באות הקודם. ועל בתי ע"ז כבר כתבנו לעיל אות ג' ואות ד' דיברך שנתן ארך אפים וכו' בלא שו"מ משום פלוגתא יעו"ש. ועל בתי כותים היושבים בשלוה וכו' י"ל בית גאים וכו' כיון דלא יש ברכה בזה כדי שנחוש לסב"ל:

לז **לז) [סעיף יב'] הרואה קברי ישראל וכו'** ואם בעד החלון ביתו ורואה הקברים צדד פרי הארץ ח"א סי' ז' כל שיש ל' יום שלא הלך לבה"ק עצמו כשילך יברך אבל הרב צרור הכסף סימן א' השיגו וכתב עליו דאין הנידון דומה לראיה יעו"ש. והב"ד הברכ"י אות ד' שע"ת אות ט' וכ"נ משו"ת עמודי אור סימן ד' שאין לברך והביאו השד"ח באס"ד מע' ברכות סי' ב' אות י"ז יעו"ש וע"כ כל שראה תוך ל' יום אפי' בעד החלון אין לברך:

לז) אונן שבא לקברות ואח"כ נסתם הקבר אעפ"י שיצא מאנינות אחר שנסתם אינו מברך כיון דבתחלת ביאתו היה פטור ואין הברכה חלה אח"כ כיון שכבר ראה א"ח אות ד' בשם א"א מהגה"ט:

לח **לח) אם** ראה קברות ובתוך ל' יום ראה אחרות מברך הלק"ט ח"א סימן ריי"ב וכן הסכים הברכ"י אות ו' והביאו שע"ת אות ט' אבל המט"י אות ב' כתב דלא יברך דשם קברי ישראל חד הוא ולא דמי למ"ש המ"א סק"י משם הרדב"ז דברואה מלך אחר צריך לברך דשאני מלך דכל אחד יש לו כבוד חלוק בפ"ע יעו"ש. וכן מסיק הפתה"ד אות י"ב שלא לברך או לברך בלא שו"מ יעו"ש ועיין לקמן אות מ"ט:

לט **לט) הרואה** קברי ישראל וכו' אפשר דלא נתקנה על יחיד דשמא לא הגיע זמנו דומיא דמרים מגדלא והוי אינו בדין. הלק"ט שם. אלא שכתב דהרדב"ז כתב דעל קבר א' נמי מברך והקשה עליו מתיבת אתכם שאומרים בברכה שהיא לנוכח ולשון רבים יעו"ש. מיהו הברכ"י אות ה' הביא תשו' הרדב"ז הנז' שהיא בכ"י וכתוב שם שאם ח"ו נתחדש בו קבר ונתוסף צריך לברך כי על אותו הנוסף לא בירך וישב מ"ש והוא יודע מספר כולכם בלשון רבים יעו"ש וכתב דגם בא"ח אות מ"ו כתב כהרדב"ז יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר אות ד' דמנהג העולם דאי אתרע מילתא אפילו תוך ל' חוזר הש"ץ ומברך אותם כפעם בפעם וכתב הטעם משום דעל מת זה מברך וקבר לא דוקא אלא אפי' אינו קבור ודלא כהלה"ק יעו"ש:

מ **מ) ואם** ראה קבר אביו אחר ל' יום חוזר ומברך דיין האמת דומיא דבתי ישראל בחרבנן הלק"ט שם אבל בח"ב סימן קע"ח חזר בו וכתב דאינו מברך ולא דמי לרואה בתי ישראל וכו' יעו"ש. וכן עמא דבר שלא לברך:

מא **מא) כתב** בדרשות מהר"ש כשהיה מהלך על קבר היה אומר יה"ר שתהא מנוחתו של פלוני הקבור שם בכבוד וזכותו יעמוד לי עוד כתב מה שתולשין עשב מקבר או נוטלין צרור ומשימין על המצבה אינו אלא משום כבוד המת להראותו שהיה על קברו. א"ר אות ז':

מב **מב) כשישים** ידו על הקבר יאמר פסוק ונחך ה' וכו' תשכב בשלום עד בא מנחם משמיע שלום. וכשישים ידו יכוין בפסוק ונחך שיש בו ט"ו תיבות כמנין קשרי היד. ושמעתי שישים יד שמאלו דוקא ולא יד ימינו. ברכ"י אות ז' בשם מהר"א אזולאי. שע"ת אות ח' מיהו הרב קמח סולת דכ"ג ע"ג הקשה על דברי הרב הנז' דלפי החשבון הם טו"ב תיבות ולא ט"ו כאשר ימנה המונה והרב עתרת החיים סימן ל"ד אות ב' כתב דאפשר כוונת הרב הוא

שדקדק בלשונו לומר שיש ט״ו תיבות לרמוז דלא פחות ומנין קשרי היד עם הדפק יעו״ש. והב״ד היפ״ל אות ו׳ וכתב דהיותר נראה דט״ס נפל וצ״ל פסוק יחיו מיתך וכו׳ בישעיה כ״ו דבזה הפסוק יש ט״ו תיבות בדקדוק יעו״ש:

מג **מג) ענין** ההשכבות שאומרים על נפשות הנפטרים כמנהג שלוחי צבור קהלות ספרד מנוחה נכונה וכו׳ האר״י ז״ל היה מלעיג עליהם מאד והיה אומר שלא היו מעלין נשמת המת אבל לפעמים היו מורידין אם אין נפש המת ההוא ראוי לכך. שה״מ פ׳ ויחי וע״כ אין לומר כ״א דוקא המרחם הוא ירחם על נר״ן של פלוני ויניחהו בג״ע. ועיין בזוה״ק פ׳ ויחי דף רי״ז ע״ב מה שצוה רבי יצחק לעשות לו אחר פטירתו יעו״ש:

מד **מד) אין** לילך על קבר אחד ב׳ פעמים ביום אחד אלא יבקש כל רצונו ולא ישוב עד למחר. צוואת ר״י החסיד אות י״ב. א״ר אות ז׳ כשנושאין המת מן הבית יש ליזהר שלא יצא אדם ראשון ר׳ יהודה החסיד שם אות ח׳:

מה **מה) המנהג** שאין עומדין מצבה עד אחר י״ב חדש משום דהמצבה נראה לחשיבותא וביי״ב חדש יש לו צער א״נ דהטעם דהמצבה שלא ישכחו אתו מלב והמת אינו נשכח עד לאחר י״ב חדש. א״ר שם אמנם בשה״מ שם כתב דאין לבנות ציון על הקבר עד תשלים ז׳ ימי אבילות משום דבכל ז׳ הימים הולכים ז׳ מקיפי הנפש מהבית לקבר ומקבר לבית ובכל יום נשאר מקיף א׳ על הקבר ובתשלום ז׳ הימים נשארים כל הז׳ מקיפין חונים על הקבר ואז אדרבא מצוה הוא לבנות ציון על הקבר תכף אחר האבילות כדי להכין כסא ומושב אל האור המקיף יעו״ש:

מו **מו) נוהגין** שלא ליקח דבר קטן וגדול מבית אבל כל משך ז׳ ימי אבילות משום שרוח הטומאה שורה ז׳ ימים שם א״ר שם:

מז **מז) הקדמונים** החרימו שלא ליטול מן הנהר אחר הלווייה המת כי פ״א ביקשו הכותים עלילה והרגו כמה יהודים. מקפידים שלא ליקח המרא או החיצינה מיד חבירו כשקוברין אלא זורקין לארץ ואח״כ לוקחים. א״ר שם. ועיין עוד מזה בדברינו לעיל סי׳ ב׳ או ג׳ וסי׳ ד׳ מאות ע״ו עד אות פ״א יעו״ש:

מח **מח) שם אשר יצר אתכם וכו׳** ובענין נוסח ברכה זו עיין בטור וב״י ועוד עיין בס׳ ב״ד חא״ח סימן צ״ג שאסף וקבץ את כל הנוסחאות וזו הנוסחא אשר העלה בא״י אמ״ה אשר יצר אתכם בדין וזן אתכם בדין וכלכל אתכם בדין והחיה אתכם בדין ואסף אתכם בדין ויודע מספר כלכם ועתיד להחיותכם ולהקימכם בדין לחיי העוה״ב. בא״י מחיה המתים יחיו מתיך וכו׳ עכ״ל. ועיין בפתה״ד שכתב דברכה זו יכול לברך גם בשבת אי איתרעי ליה לראות קברי ישראל ואין זה בסוג צדוק הדין כלל יעו״ש. והביאו השד״ח באס״ד מע׳ ברכות סי׳ ב׳ אות י״ז א״ח אות ו׳:

מט **מט) [סעיף יג׳] אם חזר וראה וכו׳** ודוקא כשראה אותו מלך אבל אם ראה מלך אחר צריך לברך. מ״א סק״י בשם הרדב״ז וכ״כ לעיל אות כ״ז יעו״ש ודוקא במלך אם ראה אחר מברך משום דכל מלך יש לו כבוד בפ״ע כמ״ש לעיל אות ל״ח אבל הרואה הכושי והגיחור וכדומה הכתוב לקמן סי׳ רכ״ה כל שראה כמותו בתוך ל׳ אינו מברך כמ״ש המ״א לקמן סימן רכ״ה ס״ק י״ט יעו״ש. וכ״כ המט״י בזה הסימן אות ב׳ יעו״ש:

נ **נ) שם בתוך ל׳ יום וכו׳** ועיין לעיל סימן רי״ח אות י״ב:

סימן רכה

א **א) [סעיף א׳] הרואה את חבירו וכו׳** וכ״ש אם ראה גדול ממנו או אביו או רבו וזכר לדבר מדכתיב ומשלוח מנות איש לרעהו ואמרו פ״ק דמגילה קיימת בנו רבינו וכו׳ ומילתה דפשיטא היא דמידי הוא טעמא אלא שנהנה ושמח בראייתו א״כ לא שנא גדול או קטן ממנו ברכ״י אות א׳ שע״ת אות א׳:

ב **ב) שם הרואה את חבירו וכו׳** ואין חילוק בין זכרים לנקבות. ב״י בשם הרשב״א ופשוט דאיש מברך על אשה ואשה מברכת על איש. ברכ״י אות ב׳ וכ״כ א״ר אות ג׳ ונראה ה״ד אם היא קרובתו שלבו גס בה אבל אינה קרובתו לא יברך דאיכא למיחש שמא יבא לידי הרהור ואח״כ ראיתי שכ״כ הלק״ט ח״א סימן רי״ג יעו״ש ועיין יפ״ל ח״ב בקי״א אות א׳ שכתב דאין לאדם נכבד לברך על אשתו ואפי׳ על בתו לא נהגו לברך יעו״ש:

ג **ג) שם אומר שהחיינו** ואעפ״י שאחרים ג״כ נהנין בראייתו אין מברך אלא שהחיינו ולא הטוב והמטיב ב״י בשם הרשב״א מ״א סק״א:

ד **ד) שם מברך מחיה המתים.** וכיון שמברך מחיה המתים אין לברך שהחיינו דבכלל מחיה מתים היא. ב״ח וכתב שכ״כ רש״ל יעי״ש. מ״א סק״ב ברכ״י אות ג׳ והא דמברך מחיה המתים דוקא כשלא קבל ממנו מכתב ואינו יודע משלומו אבל אם קבל ממנו מכתב או יודע משלומו אינו מברך מחיה מתים כ״א שהחיינו הלק״ט ח״א סימן ר״ך וכ״כ הברכ״י שם בשם מהר״א אזולאי:

ה ה) **ואם** הוא חכם בישראל בין ראה אותו לאחר ל׳ יום שמברך שהחיינו בין לאחר י״ב חדש שמברך מחיה המתים מברך נמי ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. ב״ח מיהו כבר כתבנו לעיל סי׳ רכ״ד אות י״ט דאין לברך על חכמי ישראל כ״א בלתי שו״מ יעו״ש:

ו ו) **שם מברך מחיה המתים.** פי׳ ברכה שלמה בשם ומלכות ודלא כהרב פמ״א ח״א סימן ס״ו. וכ״כ בפי׳ בס׳ הפדדס כ״י. ברכ״י בשיו״ב אות א׳ וכ״נ דעת הער״ה אות א׳ שהשיג על הפמ״א יעו״ש ומיהו עיין בן א״ח פ׳ עקב אות י״ג שכתב דלא נהגו לברך ברכה זו אפילו בלא שו״מ וכתב הטעם משום דאנינא דעתייהו דאינשי דמברכי עלייהו הכי ושם באות י״ד כתב דגם ברכת שהחיינו לא נהגו לברך על חבירו יעו״ש וע״כ במקום דליכא מנהג לברך יש לברך שהחיינו בלתי שו״מ וברכת מחיה מתים בלבו. וכן בענין מי שהיה במדינת הים וילדה אשתו זכר שכתבנו לעיל סימן רכ״ג אות ו׳ במקום דליכא מנהג לברך יברך על פר״ח ויכוין לפטור את הבן יעו״ש. וא״כ ה״ה אם שהה ל׳ יום או יותר שלא ראהו יברך על פר״ח ויפטור הכל:

ז ז) **שם והוא שחביב עליו וכו׳** אברכת שהחיינו נמי קאי כן מבואר בתו׳ ברכות נ״ח ע״ב. וכ״כ הב״ח. עו״ת אות א׳:

ח ח) **ומסתברא** דכל ברכת שבח והודאה אחד מוציא חבירו ודוקא כשנתחייבו שניהם הא לאו הכי לא. א״א אות א׳ ואם לברך ברכת הראייה על ממזר ובר נדה עיין לקמן אות ה״ו. ועל אדם רשע פשיטא דאין לברך כיון דאסור להסתכל בפניו כמ״ש במס׳ מגילה כ״ח א׳ ואיך יברך על ראייתו ולא דמי למלך רשע ועכו״ם דמברך עליהם כמ״ש בסי׳ הקודם דהתם על ראיית הכבוד והכא על ראיית הפנים:

ט ט) [**סעיף ב׳**] **מי שלא ראה וכו׳** דכיון דלא ראהו אינו אוהבו כ״כ. מ״א סק״ג. ור״ל דאעפ״י שהיה רגיל להריץ אגרות וכתבים מזה לזה מ״מ כיון שלא נתחבר עמו פנים אל פנים אין מעולה האהבה כ״כ עד שיהיה נהנה ושמח בראייתו. שע״ת אות ג׳:

י י) **שם הגה. י״א מי שנעשה בנו בר מצוה וכו׳** היינו כשנעשה בן י״ג ויום אחד. מ״א סק״ד והיינו תחלת שנת י״ד יום שנולד בו וכמ״ש מ״א לעיל סימן נ״ג ס״ק י״ב. מחה״ש ועיין בדברינו לשם אות ג״ן ועכשיו נהגו לברך בשעה שהנער מתפלל או קורא בשבת ראשונה שאז נודע לרבים שהוא בר מצוה. ל״ח מ״א שם. ומבואר דאסור לקרות קודם בן י״ג שלימות וכן מבואר בסי׳ נ״ג ואע״ג דקטן עולה למנין ז׳ כמ״ש סימן רפ״ב מ״מ אסור לקרות להוציא רבים. א״ר אות ה׳:

יא יא) **כתב** בי״ח בליקוטים סימן כ״ט מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה ומשמע דהיינו ביום שנכנס לשנת י״ד. וביש״ש פ״ז דב״ק כתב דאם הנער דורש הוי סעודת מצוה אפילו אינו באותו יום. יעו״ש מ״א שם. והטעם שמצוה לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כתב המחה״ש מדאמרינן במס׳ ב״ק דפ״ז ע״א ובקידושין דף ל״א אמר רב יוסף השתא דשמענא להא דרבי חנינא גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה מ״ד אין הלכה כר״י עבידנא יומא טבא לרבנן מ״ט דכי מפקידנא אית לי אגרא טפי. א״כ כשנעשה הבן גדול והוא עכשיו מצוה ועושה יש לעשות סעודה כמו רב יוסף יעויין שם. וכ״כ בזו״ח פ׳ בראשית דף י״ד ע״א דביום שנכנס רבי אלעזר לשנת י״ד רשב״י זמין למארי מתניתא למיכל בסעודתא רבא דעביד להו וכו׳ יעו״ש. וכ״כ בזוה״ק פ׳ משפטים דצ״ח ע״א כל ההוא דזכי לתליסר שנין ולהלאה אקרי בן לכ״י וכל מאן דאיהו מבן עשרים שנין ולעילא וזכי בהו אקרי בן לקב״ה ודאי בנים אתם לה׳ אלהיכם יעו״ש. והטעם משום דבהתחלת שנת י״ד זוכה לבחינת נשמה כידוע וע״כ נוהגין לדרוש ולעשות סעודה ביום שנכנס לבר מצוה כדי שע״י עסק התורה ומצות סעודה שעושין לכבוד הכנסו למצוה יזכה לבחינת הרוח היותר גדולה במעלה וקדושה ואם אינו יודע הבן לדרוש דורשין לפניו ואם אביו יודע לדרוש הוא יותר טוב משאר אדם. ועיין בסה״ק חקי חיים שסדרתי שם קצת דרושים השייכים לבר מצוה ולהלבשת תפילין קחנו משם:

יב יב) **וטוב** ללבוש בגד חדש או לאכול פר״ח באותו היום ולכוין בברכת שהחיינו על שנכנס בעול מצות וגם הבת תעשה כן בהכנסה לש׳ י״ג לברך שהחיינו על בגד חדש או פר״ח ואעפ״י שאין עושין לה סעודה: וכ״כ בן א״ח פ׳ ראה אות י״ז ואם יודעת ללמוד יש לה ללמוד באותו היום יותר משאר ימים וכן הבן יעשה כן ושלא יפסיק מלימוד באותו יום לא ביום ולא בלילה. וטוב ללמוד משנה באותו יום מפני שהוא אותיות נשמה או כס׳ הזוה״ק:

יג יג) **שם בהגה. שפטרני מעונשו וכו׳** פי׳ דעד עכשיו נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חנכו. ובלבוש פי׳ איפכא דעד עתה הבן נענש בעון האב יעו״ש. מ״א סק״ה וכפי פי׳ השני מ״ש ברוך שפטרני ר״ל משום שהבנים קטנים מתים בעון אביהם והאב נענש עליהם מפני שהוא גרם מיתתן דבזה מוסיף על חטאתו פשע ולכך מברך ברוך שפטרני. מט״י אות א׳ ועי״ש מ״ש על הלבוש. וכ״כ המחה״ש סק״ה:

יד יד) **וגם** האשה חייבת לחנך את בנה לייסרו ואם לא יסרתו היא ג״כ נענשת על כך ממ״ש רז״ל במס׳ גיהנם פ״ה והביאו הר״ח שער היראה פי״ב וז״ל הה׳ מכה את אביו ואת אמו ואומר להם מפני מה לא הדרכתם את בניכם ללמוד תורה ומע״ט כדי שיעשה מצות ומע״ט ויפרוש ממעשים רעים מיד נותנים לו רשות להכות את אביו. ואת אמו ואם קרא ולא קיים מלקין אותו בפניהם עכ״ל. רו״ח אות ב׳:

טו טו) שם שפטרני מענשו וכו' והא שאין מברכין על הנקבה בהגיעה לתחלת י"ג נ"ל הטעם משום דדרך העולם הבת ניזונת מבית אביה עד הנישואין וא"כ כיון שהיא תחת ממשלתו לזונה ולהשיאה יכול להוכיחה ג"כ וא"כ לא נפטר עד הנישואין עד אשר תהיה תחת ממשלת בעלה ואז הוא חייב להוכיחה ולטעם השני של הלבוש משום שהיא נענשת בחטאו נראה בבת שיש לה ג"כ מזל של בעלה שבת פלוני לפלוני אפשר שיגביר מזל הבעל ולא תענש בחטא האב וע"כ לא תקנו לברך:

טז טז) שם בהגה. וטוב לברך בלא שו"מ והטעם כתב בד"מ אות א' משים דלא נזכרה ברכה זו בגמ' רק בב"ר ריש תולדות יצחק הזכיר דין זה וע"כ פסק לברך בלא שו"מ מיהו דעת הגר"א לברך בשו"מ וכ"כ ח"א כלל ס"ה אות ג' קיצור ש"ע סימן ס"א אות ח'. אמנם אנן חיישינן לספק ברכות כמ"ש לעיל סימן ח"י אור. ז' וע"כ אין לברך כ"א בלתי שו"מ כפסק מור"ם ז"ל. וכ"פ החס"ל אות ט"ז. בן א"ח פ' ראה אות י"ז וכ"ה דעת ריעב"ץ והביאו עה"ש על קיצור הש"ע שם אות ה' וכתב שכן נוהגין:

יז טוב) [סעיף ג'] הרואה פרי חדש וכו'. ואין חילוק בין פרי הנאכל חי כאבטיחים וקשואים לפרי שאינו נאכל כ"א מבושל וכמ"ש אקרא חדתא אמינא זמן. ברכ"י אות ד' חס"ל אות י"ז:

יח חי) מי שהיה לפניו ב' מיני פירות שצריך לברך עליהם שהחיינו ברכה אחת לשתיהם די משפטים ישרים סימן מ"ה. והביאו י"א בהגב"י והסכים לדבריו יעו"ש. שע"ת אות י"ב. ונראה דה"ה לדידן דמברכין בשעת האכילה אם היה מברך שהחיינו על פרי אחד שרוצה לאכול והיה לפניו מין פרי אחר שצריך לברך עליו שהחיינו אעפ"י שאינו רוצה לאוכלו עכשיו נפטר באותה ברכה משום דלפום דינא הברכה על הראייה וכיון שהיה נראה בשעת ברכה נפטר. וכן אם היו לפניו פה"ע ופה"א או פרי ומלבוש או פרי ומצוה שצריך לברך עליה שהחיינו כיון שהיו לפניו כולם בשעת ברכה נפטרין בברכה אחת ואע"ג דצריך לברך פה"א אחר אכילת פה"ע לא חשיבא הפסק לענין שהחיינו כיון דלפום דינא היא על הראייה וכבר ראה בשעת הברכה:

יט יט) מי שהביא לי חבירו פר"ח אחר שמברך ברכת שהחיינו מברך לחבירו בלשון הזה יה"ר שתשנה ותתן לי לשנה הבאה. מדרש תנחומא ס' תבא ובילקוט שם ע"פ השקיפה ממעון וכו' יעו"ש. ואני נוהגין לומר למברך שהחיינו אחר הברכה והאכילה תזל"ר ניט"א והוא משיב תזכה ותחיה ותאריך ימים. והיינו אומרם כל המברך מתברך. רו"ח אות ד' ויש להשתדל להביא פירות חדשים לת"ח לברך שהחיינו כדי שיהא נחשב לו כאלי הקריב בכורים ע"ד מ"ש רז"ל במס' כתובות ק"ה ע"ב כל המביא דורון לת"ח כאלו מקריב בכורים יעו"ש. וא"כ כ"ש אם מביא בכורים בעצמם. וי"ל קודם הבאתם הרני מוליך פירות אלו דורון לת"ח ויה"ר מלפניך ה' או"א שתחשב לי מצוה זו כאלו הבאתי בכורים לבהמ"ק ונתתים לכהן וקיימתי מצוה זו בשלימות וכמ"ש רז"ל כל המביא דורון לת"ח כאלו מקריב בכורים. ויהי נועם וכו':

כ כ) שם הרואה פרי חדש וכו' אבל על הריח המתחדש משנה לשנה אין לברך שהחיינו משום דיש בו פלוגתא וכ"ה מנהג העולם שאין לברך כמ"ש לעיל סימן רט"ז אות י"א יעו"ש:

כא כא) ואם יש לברך שהחיינו על מי גשמים של שנה חדשה וכן על מי נילוס שבמצרים נשאל ע"ז הרדב"ז סימן תש"ם והשיב דצריך לברך יעו"ש אבל הרב כס"א אות א' כתב דיש לגמגם בזה ממ"ש הפוסקים דאין לברך שהחיינו על לחם חדש וכתב שכן שמע ג"כ שלא נהגו במצרים לברך שהחיינו על מי נילוס יעו"ש. וכן אני הדרים בירושת"ו ששותים מי גשמים לא שמענו ולא ראיני מי שבירך שהחיינו על מי גשמים של שנה חדשה. וע"כ אין לזוז ממנהג העולם שנהגו שלא לברך. ועיין לקמן אות מ"ו:

כב כב) שם מברך שהחיינו. ואינו אלא רשות. ב"י בסימן זה ובסימן רכ"ג בשם הרשב"א. וכ"כ בכ"מ פ"י מה"ב דין ב' וכ"פ הב"ח. עו"ת אות ה' מ"א סק"ו. וכ"כ הער"ה אות ב' בשם כמה פו' אלא דבשם הראב"ד בס' תמ"ד ססי' ר"ם כתב דנראה קצת דרשות שאמרו ר"ל דרשות בידו שלא לראות יעו"ש. וכ"כ א"ר אות ו' בשם הגהות סמ"ק דאפילו למ"ד רשות היינו על ראייתן אבל על אכילתן כ"ע מודים דחובה וע"כ כתב דראוי ליזהר שלא לבעלו יעו"ה. וכ"כ הברכ"י בשיו"ב אות ב' דכשאוכל חובה לומר זמן יעו"ש:

כג כג) איתא בירושלמי דפ' עשרה יוחסין ישמעו ענוים וישמחו. א"ר בון עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שלא אכל מיני מגדים. ורבי אלעזר חש להאי שמעתא והוי מצמצם פריטי למיכל בהון מכל מיני חדש בשתא. וכתב הטעם בתשב"ץ סימן ש"ך כדי להרבות בברכות יעי"ש. והב"ד א"ר שם וכתב דמשמע דלהרבות בברכות שהחיינו קאמר עכ"ד:

כד כד) שם מברך שהחיינו ולמה ג"פ שהחיינו וקיימנו והגיענו כנגד הללי נפשי את ה' אהללה ה' בחיי אזמרה לאלהי בעודי. רוקח סימן שנ"א א"ר אות י' ויברך תחלה ברכת הפרי ואח"כ שהחיינו. הלק"ט ח"א סימן רל"ו. י"א בהגה"ט וכ"כ החיד"א בס' יוסף אומץ סימן נ"ו ובמחב"ר לעיל סימן כ"ב

אות ג׳ שנוהגים באכילת פר״ח לברך ברכת הפרי ואח״כ שהחיינו יעו״ש וכ״כ פה״א ח״א ריש פ״י דברכות וכ״כ הבי״מ אות ז׳ דה״ח אות א׳ חס״ל אות י״ז יפ״ל אות ד׳ ומיהו י״א לברך שהחיינו קודם עיין א״א אות ז׳ ומאמ״ר אות א׳ וכתונת יוסף אות ח״י. אבל המנהג כסברא ראשונה לברך ברכת הפרי קודם. וכ״כ לעיל סימן כ״ב אות ז׳ יעו״ש:

כה **כה) שם מברך שהחיינו** עכשיו שנוהגים לברך בשעת אכילה גם הסומא שפיר מצי לברך אבל על הראייה לא יברך ודלא כשבות יעקב ח״ב סימן ל״ח. י״א בהגה״ט בי״מ אות ד׳:

כו **כו) על** פירות המורכבים מין בשאינו מינו כיון שנעשו נגד רצון הבורא מסתברא דאין לברך עליהם ברכת הראייה. הלק״ט ח״א סימן ס׳ והב״ד הרב בירך את אברהם דף צ״ז ע״ב וכתב וז״ל יוצא מדבריו דאם יש לאדם אהוב וחשוב והוא ממזר לא יברך על ראייתו. וכן אם הוא בן הנידה שכל שנולד באיסור איך יברך עליו יעו״ש. אבל הרב שאלת יעב״ץ סימן ס״ג כתב דפרי מורכב מין בשאינו מינו מברך עליו שהחיינו דלא יהא אלא כרואה בריות נאות עכו״ם דמברך אעפ״י שעמידתו בעולם נגד רצון הבורא ואף על ראיית הממזר יברך ודלא כהלק״ט יעו״ש והביאו עיקרי הד״ט סימן יו״ד אות ל׳ ומיהו עיין חס״ל אות י״ז ויפ״ל אות י״ב מ״ש להשיב על דברי שאלת יעב״ץ הנז׳ ומ״ש שם החס״ל דבעס״ק ירושת״ו נהוג עלמא לברך שהחיינו על פרי מורכב הנקרא מישקיולי וכן על פורטוקאל יעו״ש בזמנינו זה לא שמענו ולא ראינו מי שבירך וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה שב וא״ת עדיף ואין לברך:

כז **כז) שם מברך שהחיינו.** וכן על פרי שקורין בערבי סברא״ס מברכין שהחיינו כמ״ש לעיל סי׳ ר״ב אות ו׳ יעו״ש:

כח **כח) שם ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה.** והטעם כתב ב״י בשם הרא״ש כמו שהחיינו דעשיית לולב וסוכה שקובעין בשעת קידוש היום עכ״ל. והלבוש כתב הטעם משום דבראייה לבדה לפעמים אדם רואה ולאו אדעתיה משא״כ בשעת אכילה עכ״ד:

כט **כט) שם הגה. ומי שבירך בשעת ראייה לא הפסיד** ר״ל כיון דלפום דינא הברכה על הראייה אלא שנהגו לברך בשעת האכילה אם בדיעבד בירך על הראייה יצא וא״צ לחזור ולברך בשעת האכילה. וכ״כ הלבוש:

ל **ל) שם בהגה ואין לברך עד שנגמר וכו׳** דין זה כתבו הש״ע לקמן סעי׳ ז׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

לא **לא) שם בהגה. ואם לא בירך בראייה ראשונה יכול לברך בראייה שנייה.** וכן אם לא בירך באכילה ראשונה יכול לברך בשנייה או אימתי שיזכור. לבוש אבל הר׳ מנוח והאגור בשם הסמ״ק כתבו שאם שכח ולא בירך בראייה ראשונה אינו מברך בראייה שנייה. והב״ד ב״י. וכתב הרדב״ז ח״א סימן ק״ל דה״ה לדידן דנהגינן לברך בשעת אכילה אם אכל ושכח ולא בירך אינו חוזר ומברך אפילו יחזור לאכול מאותו פרי. וכ״ש אם בא לברך באותה אכילה עצמה כל עוד שלא נתעכל במיעיו שלא יברך עכ״ל והביאו כנה״ג בהגב״י מ״א סק״ט. וכ״פ הלק״ט ח״א סימן ר״ל. וכ״פ שכנה״ג בהגב״י אות א׳ וכתב שכן הוא דעת מרן ז״ל משום סב״ל אלא שכתב דלאפוקי נפשין מפלוגתא יביא פר״ח אחר ויהיו שניהם לפניו ויברך שהחיינו על פר״ח ויכוין לפטור את זה יעו״ש. וכ״כ א״א אות יו״ד בן א״ח פ׳ ראה אות ט״ו. ואם א״א לו בפר״ח נראה דיברך שהחיינו בלבו או לברך שהחיינו בלתי שו״מ קודם ברכת פה״ע כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה לאכילה. וכן יעשה בכל מקום שיש ספק אם יברך שהחיינו:

לב **לב) אין** לברך שהחיינו על גרעין פרי חדש אעפ״י שהוא מתוק כשם שאין מברכין עליו פה״א אלא שהכל אבל יכול לברך אפילו על חצי פרי. יוסף אומץ סימן כ״ד. עיקרי הד״ט סימן יו״ד אות נ״ד:

לג **לג) מברך** זמן על פירות שהקדים בשולן בתוך בתי החורף אעפ״י שאין זמנן להתבשל לאחרים דמ״מ יש שמחה לכל מי שיהיה שהגיע לזה״ז בין בעל הפירות בין אחרים עמק בנימין סימן ד׳ הד״ט שם אות מ״ד:

לד **לד) [סעיף ד׳] אם בירך שהחיינו וכו׳** וכן תאנים לבנות ותאנים שחורות תרי מיני נינהו לענין העלאת תרומה וה״ה לענין זמן. ב״י בשם תה״ד סימן ל״ג. וכ״כ הלבוש דאם אינם חלוקים בשמם אלא במראיהן ובטעמם כמו תאנים לבנים ותאנים שחורים מברך שהחיינו על כל מין ומין מהם וכן כל כיוצא בהן עכ״ל. וכ״כ מהרי״ל סימן קל״ה דאפילו ב׳ מיני אגסים או תפוחים או אגוזים מברכין ובס״ח סימן תתמ״ח כתב דאם אכל שחורות ואח״כ אדומות יברך שהחיינו ואעפ״י שטעמם שיה יעו״ש. והב״ד מ״א סק״י. אמנם הרב פמ״א ח״א סימן ו׳ תמה על דברי התה״ד הנז׳ מסתם מתני׳ דפ״ב דתרומית דתאנים שחורות ולבנות מין אחד הם וכ״פ הרמב״ם פ״ה תה״ת יע״ש. וכ״כ הלק״ט ח״א סימן רל״א ורל״ב דכל אלו הם מין אחד ואם בירך שהחיינו על מין אחד אין לחזור ולברך על השני יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ וכ״נ דעת הגר״א וכ״כ הברכ״י אות ה׳ דמה שהשמיט הש״ע דברי התה״ד אפשר דסבר שאינם שני מינין לענין זמן וכבר פשט המנהג שאינו חוזר ומברך כשאוכל ענבים שחורים ותאנים ותותים עכ״ל. וכ״כ

המאמ״ר אות ד׳ חס״ל אות ח״י ומ״מ לצאת מפלוגתא יש נוהגין כשמברכין על פירות שיש בהם שני מינים לבנים ושחורים כגון תמרים וענבים ותאנים ותותים וכיוצא להניח משניהם לפניו בשעת ברכת שהחיינו ומברך על אחד ומכוון לפטור גם את השני ואם לא נמצא משניהם ביחד בשעת ברכה מברכין על האחד ואחר כך פוטרין השני בשהחיינו של פרי אחר ואם אינו יכול לפוטרו בפרי אחר יש לברך בלבו אי בלתי שו״מ קודם ברכת הפרי כמ״ש לעיל אות ל״א יעו״ש:

לה לה) פירות הדומים כמין אחד והם מתבשלים בזמנים שונים זה בתחלת הקיץ וזה בסופו גם להחולקים על התה״ד בדין תאנים שחורות ולבנות מודו בזה לברך שהחיינו ברכ״י אות ו׳ וכ״כ החס״ל שם ולכן אוהם תותים האדומים והם כמעט חמוצים הגדלים בסוף הקיץ יש לברך עליהם שהחיינו כיון שזמניהם שונים וגם בטעמם הם משונים וכ״כ בן א״ח פ׳ ראה אות י״ג:

לו לו) וכן על המלפפין שקורין בערבי כייאר ועל הקשואין לכאורה נראה דיש לברך שהחיינו על כל אחד בפ״ע כיון שהם חלוקין בשם ומראה ובטעם. וכ״כ בן א״ח שם אות י״ב. אמנם עיין בהרמב״ם פ״ה מה״ת דין ג׳ וביו״ד סימן של״א סעיף נ״ג שכתבו לענין תרומה שהם מין א׳ כמו מיני התאנים וא״כ לדברי החולקים על התה״ד בתאנים נראה דה״ה במלפפות וקישות ומעט השינוי שיש בטעם ובמראה לא חשיב שינוי וע״כ נראה דהוי דינם כמו תאנים שחורות ולבנות ומיני אגסים ותפוחים שכתבנו לעיל אות ל״ד דיברך על שניהם כאחד ולפוטרם יעו״ש:

לז לז) שם אם בירך שהחיינו על שיריזא״ש וכו׳ עיין בהלק״ט ח״א סי׳ רל״א שכתב דשיריזא״ש וגינדא״ש הם מין א׳ ואם בירך שהחיינו על מין אחד לא יברך על השני יעו״ש. מיהו הזכ״ל ח״ג אות כ״ד כתב דמנהג לברך שהחיינו בשיריזא״ש ובוישנא״ש כמרן ז״ל ואין לערער על המנהג דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל עכ״ל והב״ד החס״ל אות ח״י. וכ״כ המאמ״ר אות ד׳ דמנהגם בזה כמרן ז״ל לברך ע״כ אחד ואחד יעו״ש. ועיין לעיל סימן טו״ב אות ב׳:

לח לח) [סעיף ה׳] אינו חוזר ומברך ומיהו התה״ד סימן ל״ג והרדב״ז ח״א סימן נ״ג כתבו דמברך שהחיינו פעם אחרת על היין יעו״ש אלא דמרן ז״ל פסק לקולה דאינו חוזר ומברך משום סב״ל. וכ״כ הלבוש וכ״פ המט״י אות ב׳ כדעת מרן ז״ל וכתב ודלא כהפר״ח יעו״ש וכ״פ המאמ״ר אות ו׳ וכתב שם המט״י דהרוצה לצאת ידי שמים יביא עצמו לידי חיוב שהחיינו או לא יאכל ענבים עד שיביא תירוש לפניו ויכוין לפטור שניהם וכ״כ השל״ה ומט״מ סימן ש״ס. והב״ד מ״א ס״ק י״א וכתב שם המ״א ומ״מ משמע דוקא כששותה תירוש אבל כשהוא יין אעפ״י שיודע שהוא חדש א״צ לברך משום דאין ניכר בין חדש לישן עכ״ד. וכ״כ הסו״ב אות ה׳ קיצור ש״ע סימן ס׳ אות ט״ו והמאמ״ר שם כתב דמי שחושש לדברי המצריכים לברך ופוטרו בפר״ח גם ביין גמור יש לחוש יעו״ש ומיהו במט״מ שם משמע דאין לחיש אלא דוקא בתירוש כדברי המ״א יעו״ש:

לט טל) שם אינו חוזר ומברך. משמע דה״ה אם בירך שהחיינו על יין חדש דאינו חוזר ומברך על הענבים. וכ״כ העו״ת אות ד׳ סו״ב שם מיהו לא שמענו ולא ראינו מי שבירך שהחיינו על יין חדש אלא דוקא על הענבים ואפשר לומר הטעם משום דאינו ניכר בין ישן לחדש ועוד י״ל הטעם משום דאין בו שמחה כ״כ כיון שיין ישן הוא יותר טוב מחדש כידוע. ומ״מ נ״מ דיש ליזהר מלשתות יין חדש עד אשר יברך תחלה שהחיינו על הענבם כדי שלא יכנס בספק. ואם שתה ולא ידע יש לברך שהחיינו על פרי אחר ויכוין לפטור הענבים:

מ מ) מי שאכל פרי חדש בין המצרים ושכח מלומר שהחיינו לא יאכל עוד מאותו פרי עד לאחר בין המצרים ואז יברך שהחיינו על פרי אחר ויכוין לפטור את זה. שכנה״ג בהגב״י אות ד׳. עו״ת אות ה׳. סו״ב שם:

מא מא) [סעיף ו׳] פרי שאינו מתחדש וכו׳ פי׳ דבר שאינו גדולי קרקע כגון עופות ודגים אינו מברך דאעפ״י שהוא לא אכל ממנו ימים רבים אחרים אכלו ממנו. מ״א ס״ק י״ב. ועוד י״ל שאינו מתחדש משנה לשנה ר״ל אלא שהוא מצוי תמיד בכל זמן אינו מברך שהחיינו משום דלית ביה שמחה:

מב מב) שם הגה. פרי שמתחדש ב״פ בשנה וכו׳ בב״י כתב דפרי המתחדש פעמיים בשנה אפשר דבא מזמן לזמן מיקרי ומברכין עליו בכל פעם שהחיינו אבל מדברי הרמב״ם והטור שכתבו פרי המתחדש משנה לשנה משמע חדש פעמיים בשנה אינו מברך עליו שהחיינו כלל ומיהו אפשר דמשנה לשנה לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקטו ואה״נ דפרי המתחדש פעמיים בשנה מברך עליו בכל פעם שהחיינו עכ״ל. ומה שלא הזכיר מור״ם ז״ל בהגה לברך עליו שני פעמים כמ״ש בב״י אפשר שדעתו לעשות פשרה ואין לברך כ״א דוקא פעם אחת וכ״נ מדברי הלבוש שלא הזכיר לברך שני פעמים. וכ״ה מנהג העולם שאין לברך כ״א פעם אחת דוקא בפעם הראשון:

מג מג) שם בהגה. אבל שאין לו זמן קבוע וכו׳ והטעם כתב ב״י בשם הר׳ מנוח מפני שפעמים יכול להתקיים כל השנה יעו״ש. ועפ״ז כתב הלק״ט ח״א סימן רל״ג דאתרוג שהוא דר באילנו משנה לשנה אין לברך עליו שהחיינו יעו״ש מיהו בתשו׳ שע״א סימן ל״ה משמע דמברכין שהחיינו על האתרוג

יעו״ש. וכן העיד הרב פה״א ח״א דנ״ו שנוהגין לברך עליו שהחיינו בעה״ק ירושת״ו שאוכלים אותו בליל שני של ר״ה במקום פרי חדש יעו״ש. והב״ד החס״ל אות י״ז ובן א״ח פ׳ ראה אות י״א וכתב שם הבן א״ח שגם הם נוהגין לברך עליו שהחיינו קודם יו״ט אבל מי שלא בירך קודם יו״ע לא יברך עוד מפני שנפטר בברכת שהחיינו שעל הלולב יעו״ש. ועיין לעיל אות כ״ט ובסימן ר״ב אות ה״ן:

מד מד) שם בהגה. לכן אין מברכין שהחיינו על ירק וכו׳ והטעם כתב בד״מ אות ב׳ בשם מהרי״ו משום דעומד על הקרקע כל השנה ואין ניכר בין חדש לישן עכ״ד. ור״ל מפני שתמיד נמצאים על הקרקע מחמת שזורעין מהם תמיד כמו הכרפס והכרתי והסלקא וכדומה אבל ירקות שאין זורעין מהם תמיד אלא מזמן לזמן כמו הלפת והכרוב והחזרת והקרא והפולין וכדומה המנהג לברך שהחיינו. וכ״כ בן א״ח פ׳ ראה אות י״ב:

מה מה) על הצנון כתב פרישה אות ה׳ ששמע מרש״ל שאין מברכין עליו שהחיינו אבל הוא ז״ל דעתו לברך יעו״ש והעולם נוהגין שלא לברך כרש״ל:

מו מו) על הדגן וקטניות כתב מי״ט דיש זמן לגדולן ויברך עליהם ואם לא בירך על עצמן של קטניות או דגן או קליות יברך על הלחם או תבשיל אבל בעמק ברכה ושל״ה כתבו שאין לברך על הלחם חדש מפני שאין ניכר בין חדש לישן כמו שאין מברכין על הירק והב״ד א״ר אות י״ג וכתב דטוב לאכול דגן חדש או הריפות מדגן חדש דאז א״צ לברך אלחם עכ״ד. וכ״כ מ״א ס״ק י״ד. אמנם המו״ק חולק ע״ז וכתב דאין לברך גם על דגן או הריפות מדגן חדש כיון שאין חלוקים בטעמם יעו״ש. וכן מנהג העולם שלא לברך לא על דגן חדש ולא על לחם חדש:

מז מז) על פירות שאין בהם היכר בין ישנים לחדשים כגון אגוזים ושקדים אעפ״י שהם מתחדשים משנה לשנה ויודע באלו שמברך עליהם שהם חדשים של השנה ההיא אפ״ה לא יברך שהחיינו מאחר שאין בגופם היכר בין חדשים לישנים. בן א״ח שם אות יו״ד:

מח מח) על כמהין ופטריות אין לברך שהחיינו שהרי אין קבע לגידולן ועוד שמאויר גדלין. א״ר אות י״ג. א״א אות י״ב:

מט מט) [סעיף ז׳] אינו מברך שהחיינו על הבוסר וכו׳ ואם בירך משמע מדברי הרשב״א שהביא ב״י דחוזר ומברך על הענבים אבל הרדב״ז ח״א סימן מ״ג כתב דמשהגיע לפול הלבן מברך עליו שהחיינו. והביאו כנה״ג בהגה״ט מ״א סק״ח. וכתב א״א אות ח׳ דאם בירך כפול הלבן תו לא יברך אח״כ דספק ברכות לקולא עכ״ל וע״כ יש ליזהר מלאכול שום פרי קודם גמר בישולו לא חי ולא מבושל כדי שלא יכנס בספק ברכות כיון דלהרדב״ז צריך לברך עליו שהחיינו ולהרשב״א אין לברך ואם שכח ואכל פרי קודם גמר בישולו בין חי בין מבושל אח״כ כשיגמר בישולו יש לפוטרו בשהחיינו של פרי אחר. וכ״כ החס״ל אות י״ז ועיין לעיל אות נ״א:

נ נ) [סעיף ח׳] הרואה כושי וכו׳ נראה דהיינו שנולד כושי ואביו ואמו לבנים אבל על בני כושיים אין לברך ואם הם כושיים וילדו לבן אפשר לומר ברוך הטוב. הלק״ט ח״א סימן ר״מ. י״א בהגה״ט:

נא נא) שם הרואה כושי וכו׳ ודוקא כשראה אותם אחד לשלשים יום. ומיהו אם רואה הרבה כושיים או גיחוריים או לווקנים ביום אחד מברך על כולם. הרדב״ז ח״ב סימן ג׳ כנה״ג בהגה״ט. אמנם מ״ש דמברך אחת לשלשים יום זהו לדעת הטור ומור״ם ז״ל לקמן סעיף ט׳ אבל לדעת הראב״ד והש״ע שם אין לברך כ״א בפעם הראשונה וגם לדעת מור״ם ז״ל דמברך אחת לשלשים יום כתב המ״א ס״ק י״ט היינו שלא ראה אח״כ כיוצא בו תוך ל׳ יום אבל אם ראה אחר כיוצא בו אינו מברך יעו״ש באופן שדין זה של הרדב״ז בפלוגתא שניא ואנן ק״ל סב״ל:

נב נב) שם והקפח דהיינו שבטנו גדול וכו׳ כ״כ הטור וכן פי׳ רש״י בברכות נ״ח ע״ב בלשון אחר אבל בבכורות מ״ה ע״ב משמע דקפח היינו דאריך וקטין וכן פי׳ רש״י שם ובערוך כדאיתא בגליון הש״ס שם. והמ״א ס״ק ט״ו הקשה על רש״י ברכות שפי׳ ב׳ פירושים מגמ׳ בכורות דמשמע דקפח הוא דוקא אריך וקטין אבל הא״ר אות ט״ו כתב דגם בבכורות יתפרש כשני פירושי רש״י יעו״ש:

נג נג) שם והננס אבל על הבעל קומה שהוא גבוה מכל אדם אם גופי עב כפי קומתו ואינו אריך וקטין משמע שאין לברך עליו משנה הבריות משום שנשתנה למעליותא כדאיתא בבכורות שם מנין שהקב״ה משתבח בבעלי קומה וכו׳ ועיין יפ״ל אות ט׳ שכתב דיש לברך עליו ברוך שככה לו בעולמו יעו״ש. ונראה כיון שלא נזכר זה בש״ס יש לברך בלא שו״מ:

נד נד) שם והדרקונה דהיינו מי שהוא מלא יבלת כ״כ הטור אבל רש״י פי׳ פיו עקום וכן פי׳ ר׳ ירוחם וס׳ הזכרון ובערוך פי׳ מי שקומתו ארוכה יותר משאר בני אדם. וכ״כ רד״א בשם רב שרידאי א״ר אות ט״ז וצ״ל לפי׳ הערוך כגון ארוך ודק דאם היא ארוך ועב אין לברך משנה הבריות כמ״ש באות הקודם:

נה נה) שם שכל שערותיו דבוקות וכו׳ וצ״ל שנברא כן ממעי אמו דאם נעשה אח״כ מברך דיין האמת כמ״ש לקמן סעיף ט׳:

נו נו) **שם ופתויי הראש שכל שערותיו דבוקות וכו׳** וי״מ רחב הראש מלמעלה דמשונה משאר בני אדם שהם סגלגל ופתויי לשון פותיא דמתרגמין רחב רד״א. וכ״כ ר״קח. א״ר אות י״ז:

נז נז) **שם ואת הקוף.** בגמ׳ וריף ורא״ש איתא גם הקיפוף. ג׳ מיני קיפוף הם שנים בעופות האחד תנשמת. והשני ינשוף. והשלישי מין חיה. מעיו״ט בשם תו׳ פא״ט. פת״ע אות ך׳:

נח נח) **[סעיף ט׳] הרואה את החיגר וכו׳** הרד״א פי׳ חיגר מרגלו אחת וקיטע שנקטעו שוקיו או שיבשו והולך על ברכיו. ורש״י פי׳ חיגר מרגלו וקוטע מידיו ואת הסומא פי׳ משתי עיניו. א״ר אות ח״י. א״א אות י״ז:

נט נט) **שם בנקודות דקות** בבכורות דמ״ה ע״ב משמע שהם נקודות לבנות יעו״ש. מ״א ס״ק י״ז והביאו א״ר אות י״ט וכתב אבל לא משמע שם שיהא משונה מבריות בזה ועוד דרש״י בברכות פי׳ ליטליש כעדשים וכ״כ בכ״מ פ״י מה״ב. משמע שהם אדומים מיהו ברוקח סימן שמ״ג כתב נקודים בלובן כתיישין עכ״ד ועיין מחה״ש ס״ק י״ז שכתב דבהקנין ר״ל עדשים שיש להם נקודות כעדשים אדומים קצת אלא שבין עדשה לעדשה יש לובן צח וע״ש אותו הלובן נקרא בהקנן יעו״ש:

ס ס) **שם אם הם ממעי אמם.** צ״ל דלא קאי אקיטע דבקיטע אין שייך לומר אם הוא ממעי אמו אלא קאי אשארא החיגר והסומא וכו׳ ב״ח וכן פי׳ רש״י ז״ל דקיטע בתר דאתיליד הוא. מיהו הא״א אות ט״ז כתב דיכול להיות הקיטע מברייתו:

סא סא) **שם על מי שמצטער וכו׳** זה קאי על ברכת דיין האמת דאינו שייך אלא למי שמצטער ומצדיק הדין אבל ברכת משנה הבריות לא שייך לומר במצטער דוקא. ט״ז סק״א. וכ״כ הב״ח ומ״א ס״ק ח״י:

סב סב) **שם אבל על עכו״ם אינו מברך** מיהו הרד״א כתב בשם הראב״ד שאפילו על עכו״ם מברך. והביאו ב״י. וכ״כ הלבוש. אלא דמרן ז״ל לא פסק הכי ולא קשיא מרואה בריות טובות דמברך אפילו על עכו״ם כמ״ש בסעיף שאח״ז כיון דנהנה בראייתן. כנה״ג בהגה״ט יפ״ל אות י״א:

סג סג) **שם ואינו מברך אלא פעם ראשונה וכו׳** זה קאי על משנה הבריות. ט״ז סק״א מש״ז אות א׳:

סד סד) **שם אלא פעם ראשונה וכו׳** פי׳ אפילו רואה אדם אחר שבו אלו הדברים הנז׳ אינו מברך. ולא דמי לסימן ריח סעיף ג׳ דפסק המחבר דמברך מל׳ לשלשים יום דשאני הכא דמברך על שינוי הבריאה די לו בפעם ראשונה שהשינוי גדול מאד בעיניו עו״ת אות ו׳:

סה סה) **שם הגה. וי״א משלשים יום וכו׳** פי׳ שלא ראה אחר כיוצא בו תוך ל׳ יום. מ״א ס״ק י״ט. אבל לאחר ל׳ יום אפילו רואה אותו אדם עצמו מברך וכ״ש אם רואה אחרים בדוגמתו שמברך. עו״ת שם. וזהו לדעת מור״ם ז״ל אבל לדעת מרן ז״ל אין לברך כ״א פעם ראשונה לבד ולפי מה דק״ל סב״ל היה ראוי לפסוק כדעת מרן ז״ל לברך בפעם ראשונה. אמנם כתב הח״א כלל ס״ג אות א׳ דאין אנו נוהגין לברך על אילנות טובות ובריות טובות וכן על כושי וננס משום דאין מברכין אלא בפעם ראשון שהשינוי גדול עליו וכיון שאנו רגילין תמיד בזה אין לנו שינוי גדול יעו״ש. ומ״מ נ״ל דיש לברך בלא שו״מ:

סו סו) **[סעיף יוד׳] אפילו עכו״ם וכו׳** והא דאמרינן במגילה כ״ח א׳ דאסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע הכא מיירי שרואהו. ומ״מ נראה דדוקא להסתכל בו ביותר ולהתבונן בצלמו ודמותו אסור אבל ראייה בעלמא מותר. וכמ״ש לקמן ריש סימן רכ״ט גבי קשת וה״ה כאן לגבי עכו״ם מ״א סק״ך וא״א אות ך׳ ואסור לומר כמה נאה עכו״ם זה. ע״ז ך׳ ע״א. והביאו מ״א שם:

סז סז) **שם או בהמה כגון פרה נאה וחמור נאה.** ב״י בשם הירושלמי אבל על פרדה נאה אין לברך דמאיסי. הלק״ט ח״א סימן רס״ה. י״א בהגה״ט. ועוד י״ל הטעם משום דהם מורכבים מין על שאינו מינו והם נגד רצונו ית׳ ואיך יברך עליהם ברוך שככה לו בעולמו. ועיין לעיל אות כ״ו:

סח סח) **שם אלא פעם ראשונה וכו׳** י״א דהכא כ״ע מודו וי״א דגם הכא לדעת הטור ומור״ם ז״ל יש לברך מל׳ יום לשלשים יום. עיין עו״ת אות ז׳ וא״ר אות כ״ג ומיהו עיין לעיל סוף אות ס״ה שכתבנו שנוהגין שלא לברך אפילו פעם ראשונה אלא רק דיש לברך בלא שו״מ יעו״ש:

סימן רכו

א א) **[סעיף א׳] היוצא בימי ניסן וכו׳** משמע מדברי הטור והש״ע דנקטו בימי ניסן דדוקא בימי ניסן ראוי לברך ברכה זו ולא קודם לכן ולא אח״כ וכ״מ מלשון הגמ׳ דקאמר האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי וכ״כ הלק״ט ח״ב סימן כ״ח מדאמרו היוצא ביומי ניסן משמע דעל פרחי

השקדים שממהרין הרבה קודם ניסן אין לברך יעו״ש. ומיהו י״א דיימי ניסן לא דוקא דה״ה בחודש אחר. א״ר אות א׳ בשם ס׳ צל״ד וכ״כ המחה״ש ושאר מן האחרונים. אבל הברכ״י אות ב׳ כתב דברכה זו על דרך האמת שייכא דוקא לימי ניסן עכ״ל. וכ״כ בספרו מורה באצבע אות קצ״ח דהמדקדקים מקפידים שיהא בניסן דוקא ויהיה שתי אילנות ויוצאין לשדה לברך עכ״ל. וכ״כ בס׳ מועד לכל חי סימן א׳ אות ט׳ וכן מסיק הפתה״ד אות ב׳ ודחה דברי מי שכתב בשם ליקוטי האר״י דיכול לברך גם אחר ניסן יעו״ש. וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה וכ״מ מלשון הגמ׳ דדוקא בניסן וגם ק״ל ס״ב להקל אין לברך אלא דוקא בניסן. וכן עמא דבר מיהו מי שאיחר ולא בירך בניסן נראה דיכול לברך אח״כ בלא שו״מ:

ב **ב) ואין** לברך אלא על אילני מאכל הלק״ט שם. מל״ח שם. אבל א״צ להיות שני מינים אלא כיון שיש שתי אילנות אפילו הם מין אחד ומוציאין פרח מברך כ״מ מלשון הגמ׳ דקאמר וחזי אילני דקא מלבלבי ומיעוט רבים שנים ומיהו לכתחלה יש לחזר על מקום שיש בו ריבוי אילנות ועשבים ולברך שם כדי להעלות ע״י ברכתו ניצוצי קדושה מכל מה שיש שם. ועיין לקמן אות י״א:

ג **ג) ואם** יכול לברך על אילנות הנטועות בחצירו עיין פה״א סוף דפ״ט שכתב דיכול לברך יעו״ש. והביאו הזכ״ל ח״ג אות כ״ז. אבל בס׳ מל״ח שם אות ז׳ כתב דבספר לב חיים ח״ב השיב על דברי פה״א הנז׳ דצריך לצאת מקיר העיר וחוצה כדי לברך ברכה זו אלא שסיים דלזקן מופלג אי חלוש המזג דקשה לי היציאה רחוק מן העיר אז יכול לברך בחצר גנת יעו״ש. וכ״כ בספרו רו״ח:

ד **ד) בשבת** ויו״ט אין לברך ברכת האילנות שמא יטלטל האילנות או יקח בידו הפרחים להריח בהם או שמא יתלוש. מל״ח שם אות ט׳ ונראה לדברי המקו׳ שכתבו שע״י ברכה זו מברר ניצוצי הקדושה מן הצומח יש עוד איסור נוסף דבורר וע״כ אסור לברך ברכה זו בשבת ויו״ט. וכן עמא דבר:

ה **ה) בנוסח** הברכה יזהר לומר בריות טובות כלישנא דאומר בב״ש ברוך מרחם על הבריות וגם בברכת השחר משנאת הבריות מל״ח שם אות יו״ד:

ו **ו) מאד** יתעצם בכוונתו בברכה זו שהיא לתיקון הנשמות שהם מגולגלות בעצי השדה והעשבים בזה״ז ויבקש עליהם רחמים. מורה באצבע אות קצ״ט חס״ל אות כ״ג והנזהר בברכה זו עליו נאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה׳ ויתן לך וכו׳ א״ר אות א׳ בשם ס״ב:

ז **ז) טוב** שיצטרפו כנסיה לש״ש לברכת האילנות ויפרישו אחר הברכה שיעור לצדקה בין כולם כמנין מ״ה ולא יפחתו כל אחד מג׳ פרוטות נגד נר״ן ויאמרו קדיש והיא עילוי גדול לנשמות שנתגלגלו בדצח״ה. מל״ח שם אות ו׳:

ח **ח) וזהו** סדר ברכת האילנות תחלה יאמר ויהי נועם וכו׳ ואח״כ יאמר הללויה הללו את ה׳ מן השמים וכו׳ עד סופו:

ח) ואח״כ יאמר לשם יחד קבה״ו. בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו. ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים (והוה יאהדונהי) בשם כל ישראל ובשם כל נפש רוח נשמה חיה יחידה המתיחסים אל שורשי נפשנו רוחנו נשמתנו חייתנו יחידתנו ומלבושיהם והקרובים אליהם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה הרי אנחנו באים לקיים מצות ברכה שתקנו רז״ל על ראיית אילני דמלבלבי ויעלה לפניך כאלו כוונתי בכל הכוונות הראויות לכוין בברכה הזאת וסודותיה. ותהא חשובה לפניך ברכה זו לברר ולהעלות על ידה כל ניצוצי הקדושה המעורבים בצומח וגם כל הנפשות רוחות ונשמות המגולגלים בו. וברוב רחמיך וברוב חסדיך תאיר להם ותשלים בירורם ותיקונם. נ״א ג׳בור ד׳ורשי י׳חודך כ׳בבת ש׳מרם. (נג״ד יכ״ש) ב׳רכם ט׳הרם ר׳חמי צ׳דקתך ת׳מיד ג׳מלם (בט״ר צת״ג).

ח) ויהי רצון מלפניך ה׳ או״א שע״י ברכה זו שאברך יקויים בו מ״ש ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה׳ ויתן לך וכו׳ יהיו לרצון אמרי פי וכו׳ ויהי נועם וכו׳:

ח) ויגביה קולו ויברך בכונה. בא״י אמ״ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם:

ח) ואח״כ מפריש ג׳ פרוטות לצדקה כנגד נר״ן לעילוי נשמות ישראל ויאמר לשם יחוד והכוונה של הצדקה ע״ד שכתבנו לעיל סימן קל״ב סוף אות ו׳ יעו״ש. ואח״כ שיר המעלות בשוב ה׳ את שיבת ציון וכו׳ או״א מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב וכו׳ עד ונעשה לפניך תמידים כסדרן. ומוספים כהלכתן:

ח) ויהי רצון מלפניך ה׳ או״א שתרחם עלינו ותעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נקיים מצות הפרשת תרומות ומעשרות כתיקונם וגם כל מצות התלויות בארץ כדינן וכמשפטן בשמחה ובטוב לבב. שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי וכו׳. פתח אליהו הנביא וכו׳ רבי חנניא בן עקשיא וכו׳ קדיש על ישראל:

ט **ט) שם ואם איחר לברך וכו׳** דעת מרן ז״ל דבין שראה אותם בתחלה ולא בירך בין שלא ראה אותם כלל עד אחר שגדלו אינו מברך מדמשוי פלוגתא בב״י בין הטור והמרדכי אבל הא״ר מסיק דאם לא ראה אותם כלל יברך דאפשר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ואפילו תימא דהטור איירי

בכל גוונא הוא יחיד לגבי מרדכי והגמ״י והרד״א. ודברי טעם הם אמנם אנן בדידן דקבלנו הוראות מרן ז״ל בכל גוונא אין לברך ומה גם דסב״ל. ברכ״י אות א׳ וכ״כ המאמ״ר אות א׳ דכל שגדלו הפירות ולא בירך בכל גוונא אין לו לברך עוד יעו״ש ומשמע בלבוש דזהו שגדלו לא יברך עוד היינו כשהיו ראויים לאכילה ולברך עליהם עץ או שהחיינו אבל קודם לכן יכול לברך יעו״ש. אמנם מנהג העולם שאין לברך אלא דוקא בעודם פרח דהיינו כשיש בראשם כעין שושנה כפשט דברי הגמ׳ אבל אח״כ אין מברכין עליהם ומ״מ נראה דאם איחר מלברך ואינו מוצא עוד אילנות שיש בהם פרח יש לברך בלא שו״מ:

י **י) שם אחר שגדלו וכו׳** אבל קודם שגדלו הפירות יוכל לברך ואפילו לא בירך בשעת ראייה ראשונה. והיינו לדעת רמ״א בסימן רכ״ה סעיף ג׳ אבל לדעת החולקים שם וכמ״ש מ״א שם סק״ט ה״ה כאן דאין לברך אם לא בירך בראייה ראשונה. מחה״ש. מיהו במט״מ סימן שס״א משמע דבברכת האילנות לכ״ע אם לא בירך בפעם הראשונה יכול לברך בשניה יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר שם:

יא **יא) על** פרחי אילנות המורכבים ותוך שני ערלה וכן על אילני סרק אין לברך. כ״כ האחרונים ועיין לעיל סימן רכ״ה אות נ״ו:

סימן רכז

א **א) [סעיף א׳] על הזיקים והוא כמין כוכב וכו׳** לא ראינו מברכין בכוכב הרץ ממקום למקום אבל כיון שהוא מבואר בפו׳ צריך לברך ואין לא ראינו ראיה. מהר״ם ן׳ חביב בעל גט פשוט בתשו׳ כ״י סימן ג׳ ברכ״י אות א׳ ומיהו מנהג העולם לברך על כל הנז׳ בסימן זה ובסימן שלאחריו בלתי שו״מ ואפשר שנתפשט מנהג זה ע״פ מ״ש מור״ם ז״ל בהגה לעיל סימן רע״ג סעיף א׳ יעו״ש:

ב **ב) גם** על כוכב שיש לו זנב ושבט מלא אורה והוא פי׳ השני של הרמב״ם ורב האי והערוך צריך לברך ויותר ניכרת בו גבורת הבורא ית׳ להיותו דבר נפלא ובלתי מצוי כ״א לעתים רחוקות. מהר״ם ן׳ חביב שם. ברכ״י אות ב׳ שע״ת שם. חס״ל אות כ״ד. קיצור ש״ע סימן ס׳ אות ב׳:

ג **ג) ולענין** זיקים. בכוכב הרץ לא יברך אלא פעם אחת בכל הלילה ואפילו שראה כוכב אחר רץ לא יברך באותו הלילה פעם אחרת. ועל כוכב שיש לו זנב אם אינו רואה כוכב אח״כ אלא הוא שרואה אותו בכל לילה אם רואה אותי בתוך ל׳ א״צ לחזור ולברך. ולענין זוועות אם עבר זמן מה בין רעש לרעש דאסח דעתיה מיניה צריך לחזור ולברך אפילו הוא תוך ל׳ ואם לאו א״צ לחזור ולברך. וה״ה לענין רוחות. מהר״ם ן׳ חביב שם. ברכ״י אות ג׳ שע״ת שם. חס״ל שם. קיצור ש״ע שם. ועיין לקמן אות י״ד:

ד **ד) שם ועל הרעמים וכו׳** בקצת ספרי הטור כתוב ועל הרעמים ועל קול הברה וכו׳ וכ״כ הרמב״ם פ״י מה״ב ופי׳ תרתי מילי נינהו רעמים הוא קול המיית עננים שבא מתקיפת הברד. וקול הברה הם קולות גדולות הנשמעים כעין רחיים גדולים. ב״ח וכ״כ מהר״ם ן׳ חביב בתשו׳ הנז׳ דגם על קול הברה שתשמע בארץ כמו קול ריחיים גדולים שהוא פי׳ הרמב״ם מסתבר דאם הוא קול הנשמע למרחוק וניכרת גדולת הבורא שיברך עכ״ד. והביאו הברכ״י אות ג׳ ועל הבליצין שהם בלא רעם כלל רק מחמת חום שמעתי שאין זה ברקים הנז׳ בגמ׳ ואין מברכין עליהם. ח״א כלל ס״ג אות ז׳ קיצור ש״ע שם אות ג׳:

ה **ה) שם ועל הרעמים וכו׳** ואם בירך על הברק וכיון לפטור את הרעם הבא אחריו יצא. ברכ״י אות ד׳ שע״ת שם:

ו **ו) ואם** שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת בריך עושה מעשה בראשית. מ״א סק״א. והא״ר אות ד׳ כתב דיכול לברך על שניהם על אחד שכחו ועל אחד עושה מ״ב יעו״ש. אבל הא״א אות א׳ כתב למעט בברכות עדיף. וזהו דוקא לברך בשו״מ אבל לפי מנהג העולם שמברכין בלא שו״מ כמש״ל אות א׳ פשיטה דיכול לברך שניהם:

ז **ז) שם ועל רוחות שנשבו בזעף.** כתב העו״ת אות א׳ נאפיקי אם באים בנחת דאינו מברך כלל אבל התו׳ כתבו בשם הירושלמי דכשבאין בנחת מברך עושה מ״ב ולמעשה צ״ע עכ״ל. אבל הנ״ץ פסק בסתם כתו׳ דבזעף מברך שכחו ובנחת עושה מ״ב. וכ״פ הרוקח ומרדכי ואגודה. והב״ד א״ר אות ב׳ יעו״ש. וכ״פ מהר״ם ן׳ חביב בתשי׳ הנז׳ והביאו הברכ״י אות ה׳. וכתב מ״א סק״א וצ״ל דמ״מ הוא רוח גדול רק מה שאינו נושב בזעף שלא נשמע בכל העולם עכ״ל. מיהו הא״א שם כתב דאין אנו יודעים לכן לא יברך כ״א בזעף עכ״ד. ולפי מנהג העולם שמברכין בלא שו״מ פשיטא דיכול לברך שניהם בזעף ברוך שכחו ובנחת עושה מ״ב כמ״ש באות הקודם:

ח **ח) אמרינן** בגמ׳ דזעף אינו מתחיל בלילה ואינו מנשב ב׳ שעות כאחד אא״כ הפסיק בנתיים. מ״א שם:

ט ט) **שם אומר ברוך וכו׳** ומי שהטיל מים או עשה צרכיו ונטל ידיו לברך אשר יצר וראה ברקים או שמע קול רעם מברך תחלה. על הברק או על הרעם ואח״כ אשר יצר ול״ד למ״ש רש״ל דמי שאכל פרי ושכח ולא בירך ברכה אחרונה והטיל מים שיברך אשר יצר קודם משום שהיא תדירית דשאני הכא דעוברת משא״כ שם ואעפ״י שנתחייב תחלה בברכת אשר יצר נראה דיש להקדים ברכת הזעם. מאמ״ר אות א׳ וכ״כ א״ר אות ו׳ ועיין לעיל סימן ז׳ אות א׳:

י י) **שם ואם ירצה יאמר ברוך שכחו וכו׳** והמנהג לומר על הרעמים שכחו וגבורתו ועל הברקים עושה מ״ב. ואינו יודע טעם לזה ואולי שרעמים מראים כח משא״כ בברקים. ט״ז סק״א. והא״ר אות ד׳ כתב הטעם כיון שבריה בידם רוצים לברך שניהם:

יא יא) **שם שכחו וגבורתו וכו׳** פי׳ ברוך הנותן כח לטבע להראות כוחו של יוצר בראשית כדי שייראו מלפניו. א״ר שם בשם הרד״א:

יב יב) [**סעיף ב׳**] **כל זמן שלא נתפזרו העבים וכו׳** וכל שעבר הלילה אעפ״י שלא נתפזרו העננים כלל אפילו הכי בעי ברוכי למחרתו. מאמ״ר סוף אות ג׳:

יג יג) **שם נתפזרו וכו׳** היינו שנתפזרו העבים אחת הנה ואחת הנה ושמים זכו בעיניו שזרח השמש או הלבנה או שנראו הכוכבים מחמת פיזור העבים:

יד יד) **שם לחזור ולברך.** ול״ד להני דלעיל דאינו מברך אלא מל׳ לשלשים דעל אותו דבר עצמו ודאי דאין לברך אלא לאחר ל׳ יום אבל הכא כל ברק וברק בפ״ע הוא ואינו הברק הראשון ולכך צריך לברך כשנתפזרו דהוי היסח הדעת. ב״ח. עו״ת אות א׳ ועיין לעיל אות ג׳:

טו טו) [**סעיף ג׳**] **היה יושב בבה״כ וכו׳** וכן אם היא בבית המרחץ או בבית שמקצבין שם בשר דינו כבה״כ א״ר אות ו׳ ואם היה ישן על מטתו ושמע קול רעם או ראה ברק ואינו יכול לקום ליטול ידיו ולברך יש להרהר הברכה בלבו כמ״ש לעיל סימן ד׳ אות ק״ח יעו״ש אמנם לפי מנהג העולם שנוהגים לברך בלא שו״מ יכול להוציאה מפיו ג״כ קודם הנטילם כיון דאינו מזכיר שו״מ וכמ״ש לעיל סימן א׳ אות ד׳ יעו״ש:

טז טז) **שם תוך כדי דיבור וכו׳** ונראה דאין השיעור של הברכה תוך כדי דיבור ואחר שיעור זה לא יברך אלא דכאן אמר לענין חיוב עליו לצאת משם ולמהר לברך בזה חילקו אם הוא תוך כדי דיבור או לא. ט״ז סק״ב. אבל העו״ת אות ב׳ כתב בשם הרא״ש דכללא נקטינן דכל תוך כדי דיבור כדיבור דמי ולא דוקא ברק ורעם אלא דה״ה כל הני דחשיב בסעי׳ א׳ דוקא תוך כדי דיבור וכתב שכ״כ ברכת אברהם ח״ד סימן קצ״א עכ״ל וכ״כ א״ר אות ו׳ דבר״ן ספ״ק דפסחים ובברכת אברהם שם מבואר דאחר כדי דיבור אין מברך כלל יעו״ש. וכן כתב הנה״ש אות ד׳ מאמ״ר אות ה׳ מחה״ש סק״ב. ח״א כלל ס״ג אות ט׳:

יז טוב) **שם תוך כדי דיבור וכו׳** וכגון שלא נגע עדיין במקום הטינופת ולא עשה צרכיו עדיין או שיכול ליטול ידיו. מ״א סק״ב. וכתב הא״א אות ב׳ דאע״ג דהיוצא מבה״כ אעפ״י שלא נגע יטול ידיו מ״מ משום הברכה יכול לברך בלא נט״י כי אין הנטילה רק משום ר״ר עכ״ל ועיין לעיל סי׳ ז׳ אות ג׳ ולפי מ״ש לעיל סימן ד׳ אות ק״ז דע״פ הזוה״ק גם לר״ר אסור לברך עד שיטול ידיו יעו״ש א״כ הכא נמי כיון שנכנס לבה״כ אעפ״י שלא נגע בטינופת ולא עשה צרכיו אסור לברך עד שיטול ידיו וא״כ אם עבר כדי דיבור לא יוכל לברך עוד כמ״ש באות הקודם:

יח חי) **שם יצא וכו׳** סי׳ שצריך לצאת משם ולברך דכיון שאפשר לו לעשות כראוי ולברך בסמוך יעשה כן ואם א״א לו לצאת ולברך כ״כ בסמוך א״צ לצאת בשביל הברכה. ט״ז סק״ב. וא״כ לפי מ״ש לעיל דצריך ליטול ידיו וגם צריך כדי דיבור א״א להשיג וא״צ לצאת:

יט יט) **שם יצא.** כתב א״ח כשנכנס לעשות צרכיו ושמע ברק קודם שעשה צרכיו אסור לברך את השם כשהוא בבטן המלאה וצריך לנקביו עכ״ד. והביאו א״ר אות ו׳ וכתב דכדי שלא לבטל הברכה דינו כדין נתעורר לו תאוה באמצע ק״ש ותפלה לעיל סימן צ״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש מיהו המחה״ש סק״ב כתב דהמ״א שם סק״ב לא סמך ארשב״א אלא משום דאסור להפסיק בתפלת יעו״ש. משמע אבל בכאן דאינו באמצע התפלה אין לברך באם יש לו תאוה. אמנם לפי מה שנוהגין לברך בלא שם ומלכות ליכא למיחש:

סימן רכח

א א) [**סעיף א׳**] **על ימים ונהרות וכו׳** ולא לבד בפעם א׳ צריך לברך כן אלא כל שלשים יום. טור עט״ז עו״ת אות א׳ ומה שלא כתבו הש״ע כתב הא״ר אות א׳ שסמך על סימן רי״ח ורסי׳ רכ״ד יעו״ש. וכן כתב המאמ״ר אות ג׳:

ב ב) **שם על ימים ונהרות וכו׳** וימים דנקט פי׳ שאר ימים שאינו ים אקינוס או שלוליות שנפרדים מן הים אקינוס הנקרא ים הגדול. עו״ת שם:

ג ג) **שם עושה מעשה בראשית.** סי׳ כיון שיסדן מאז שבחו של מקום הוא כשמכירין היום דבר שאנו יודעין שהמקום בראו בששת ימי בראשית ועדיין הוא קיים ק״ו לעושיהו שהוא קיים. א״ר אות א׳:

ד ד) **שם עושה מעשה בראשית.** וכאן אין שייך לברך שכחו וגבורתו מלא עולם שאינם כמו זיקין ורוחות וכו׳ דהתם נראים ונשמעים בכל העולם אבל ימים והרים וכו׳ אינם אלא במקום אחד כל אחד במקומו. רש״י ולבוש והר׳ יונה כתב הטעם כיון שאין משתנין אלא עומדים כן מבריאת העולה אינו מברך אלא עושה מ״ב פרישה אות ב׳ א״ר אות ב׳:

ה ה) **שם** ועל הים הגדול וכו׳ ומיהו בל״ח אות ל״ז הוכיח שאין זה ים הגדול ומברכין עליו כמו על שאר נהרות וים הגדול הוא ים אקינוס שמקיף העולם יעו״ש. מ״א סק״א. מיהו עיין ב״ד לפי׳ המשניות שנתן טעם לדברי מרן ז״ל ומ״מ כיון דאיכא פלוגתא יש לברך עושה מ״ב דבזה יוצא אליבא דכ״ע:

ו ו) **שם עושה הים הגדול.** וכ״כ הטור והלבוש. אבל בש״ס ורי״פ ורמב״ם ואבודרהם שעשה את הים הגדול. מי״ט וכ״ה בבה״ג וסמ״ג והרא״ש וכל הפוסקים א״ר אות ה׳:

ז ז) **שם עושה הים הגדול.** שמפני גדלו שהוא הים שאמר עליו שלמה הע״ה כל הנחלים הולכים אל הים וכו׳ קובע לו ברכה לעצמו. לבוש:

ח ח) **[סעיף ב׳] כמו חדקל ופרת.** וה״ה על כל נהרות שהן גדולות כאלו שנבראו משאת ימי בראשית מברך. מ״א סקי״ג. א״ר אות ו׳ סו״ב אות א׳ א״א אות ג׳:

ט ט) **שם במקום שלא נשתנה וכו׳** פי דבעינן שיודעים בודאי שלא נשתנה מהלכם. עו״ת אות ב׳ אבל במקום שחפרו ושינו מהלכם אין מברכין מ״א סק״ד. ומחמת ספק אין לברך. עו״ת שם. א״ר שם. וכ״ה לענין ימים אם המשיכו בני אדם מאחד לחבירו ועשוהו לאחד אין מברכין על אותו מקום אלא דבימים אין לחוש מן הסתם מ״ב אות ו׳:

סימן רכט

א א) **[סעיף א׳] הרואה הקשת וכו׳** ואין להגיד לחבירו שיש קשת משום מוציא דבה. ח״א כלל ס״ג פ״ת א״ח אות א׳:

ב ב) **שם הרואה הקשת וכו׳** המברך על הקשת וחזר וראה בתוך שלשים חוזר ומברך כן הוכיח המחב״ר אות א׳ ודחה דברי האומר דאינו מברך בתוך שלשים יעו״ש. שע״ת אות א׳:

ג ג) **שם נאמן בבריתו וכו׳** וכ״ה הנוסחא בלבוש נאמן בלא וא״ו וכ״כ הגר״א סק״א אבל הנוסחא בגמ׳ ונאמן בוא״ו וכ״ה בטור וכ״כ הכנה״ג דהנסחא הנכונה בגמ׳ זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. ומה שהמון העם מהפכין הגירסא טעות הוא יעו״ש. וכ״כ קיצור של״ה דף כ״ז. והביאו י״א מ״ב בהגה״ט אות א׳:

ד ד) **שם נאמן בבריתו וכו׳** ולפי דעת הגאון מהר״י ז״ל בי״ד דיש תרי גווני קשת א״כ צריך לברך בלי שו״מ דאין אתנו יודע מיהו אין דבריו הנז׳ האמורים בדרך דרש כדאי לעקור מנהג ישראל לברך בשו״מ ובפרט כי כל גדולי הפו׳ סתמו מלייהו בזה מיהו הרוצה להתחסד ולברך בלי שו״מ ויהרהר שו״מ בלבו אין מזניחין אותו. בן א״ח פ׳ עקב אות י״ז:

ה ה) **שם ואסור להסתכל וכו׳** והמסתכל בו ביותר עיניו כהות. חגיגה ט״ז ע״א. עו״ת אות א׳ מ״א סק״ב. אבל לראות בו מעט בשעת הברכה מותר. וכ״כ הרא״ש בתשו׳ עו״ת שם:

ו ו) **[סעיף ב׳] הרואה חמה בתקופתה וכו׳** ואעפ״י דלא שייך ברכה זו אלא לחשבון מר שמואל והאדנא סמכינן אחשבון רב אדא אפ״ה יש לברך ברכה זו ולא הוו תרתי דסתרן אהדדי דהא לענין השנים ק״ל כר״א דאמר בתשרי נברא העולם ולענין חשבון התקופות ק״ל כר״י דאמר בניסן נברא העולם משאת בנימין סי׳ ק״א יעוש״ב. והביאו מחב״ר אות ג׳ וכ״כ הברכ״י אות א׳ דהעיקר כפסק מרן ז״ל שהוא דעת הרמב״ם וא״ח והרד״א וסיעתם וכ״כ הרב דבר משה ח״א חא״ח סימן ח״י יעו״ש ועיין לעיל סימן קי״ז אות ג׳:

ז ז) **שם הרואה חמה וכו׳** עיין בשכנה״ג שנתן טעם למה שאין מברכין ברכה זו אבל בס׳ דבר משה שם גמגם על דבריו ולענין הלכה פסק שחייב לברך וגם מר אביו מהרש״א ז״ל עשה מעשה עם בני ישיבתו שאמרה בכנופייא ביציאתם מהישיבה וכתב שכן עשו מעשה ג״כ. וכן עשו מעשה בירושת״ו

שנת התקי״ז. פרי האדמה ח״ד דף ג׳ י״א מ״ב בהגה״ט אות ב׳ וכן המאמ״ר אות ב׳ השיג על השכנה״ג וכתב דהמנהג לברך יעו״ש וכ״כ הרו״ח אות׳ ד׳ שעשו מעשה בשנת התקע״ג ובשנת התר״א לברך בשו״מ יעו״ש וכ״כ היפ״ל אות ב׳ יעו״ש וכן אנן עשינו מעשה נברך בכנופייא בשנת התרנ״ז ביום חמשה לחודש ניסן ברביעי בשבת בבקר השכם בעת הנץ החמה וה׳ יתׄ׳ יזכנו לברך עוד בשנת תפר״ה ותרבה הישועה לנו ולכל ישראל בבנין ירושלים עה״ק ובהמ״ק בב״א כיר״א׃

ח **ח) שם הרואה חמה וכו׳** וסומא לא יברך ברכה זו. מחב״ר אות ו׳ ומ״מ יש לברך בלא שי״מ או ישמע הברכה מאחרים ויתכוין לצאת וכ״כ הרו״ח אות ז׳ והנשים נסתפק בהם הרב ח״ס חא״ח אם יברכו אם לאו יעו״ש והפתה״ד כתב בשם ס׳ מאורי אור דיברכו הנשים יעו״ש וע״כ יש להם לשמוע הברכה מאחרים ויתכוונו לצאת או לברך בלתי שו״מ. ואונן כתב הרו״ח או ח׳ נראה שהוא פטור. ועיין לעיל סימן ע״א ובדברינו לשם סוף אות ד׳ אבל האבל מברך׃

ט **ט) אם** העננים מכסים השמש מדינא יכול לברך בשו״מ אך על צד היותר טוב בלא שו״מ. הרב פמ״א ח״ב סימן ל״ח ברכ״י אות ג׳ ועיין לקמן אות ט״ז׃

י **י) שם והוא מכח וכו׳** של תקופת ניסן שבתחלת כ״ח כשחוזר מחזור גדול של חמה להיות תקופה נופלת בשעת תליית המאורות בשבתאי והוא שעה תחלת ליל רביעי. רש״י ברכות נ״ט ע״ב׃

יא **יא) שם ביום רביעי בבקר וכו׳** משמע מיד בהנץ החמה. מ״א סק״ה. וכ״כ הרמ״ע בס׳ אלפסי זוטא. וכ״כ האחרונים. והנכון לברך במקום שרואה גלגל החמה. מחב״ר אות ד׳ והמנהג לעלות על הגגין או מחוץ לעיר במקום שנראה גלגל החמה תכף בהנץ החמה ולברך׃

יב **יב) מהרי״ל** צוה להכריז בלילה שלמחר כל אדם כשרואה הנץ החמה יברך כמ״ש בליקוטים. מ״א שם. וכן ראב״ן בספרו כתב כל אחד מישראל יברך. ופשוט דברכת הראיה כל יחיד צריך לברך. מחב״ר אות ה׳׃

יג **יג) כתב** הרב משאת בנימין סימן ק״א דנהגו לברך ברכה זו אגב אסיפ״ה בצאת ישראל מפרק תפלת השחר וכ״כ הרב דבר משה ח״א סימן י״ח יעו״ש. וגם מהר״ר יעב״ץ בסוף פי׳ לסדר עולם כתב שכך יפה לנהוג משום ברוב עם הדרת מלך וכמו שנהגו גם בברכת הלבנה כ״ש ברכה זו החביבה כבר נש דאתי לקצין עכ״ד. והב״ד המחב״ר אות ז׳ וכתב דהזריז לברך כשרואה הנץ החמה ש״ד לברך ביחיד מלאחר עד אחר התפלה ונברכה בעשרה דאין זה אלא מנהג שרצו לנהוג רבנן בתראי משום ברוב עם וכו׳ ואין זה דבר שטעון עשרה עכ״ל. וכ״כ הרו״ח אות ג׳ דהעיקר לברך מיד בהנץ החמה קודם תפלה יעו״ש. מיהו יש נוהגין להקדים באותו יום להתחיל בתפלה מעלות השחר כדי לגמור התפלה קודם הנץ ומיד בהנץ אחר התפלה מברכין בכנופייא׃

יד **יד) ומוכח** בש״ס ר״ה ל״ב ע״ב דטעם זריזין מקדימין דחי לטעם ברוב עם וכו׳ מחב״ר שם. רו״ח שם׃

טו **טו) אפי׳** אם חל התקופה ביו״ט מברכין ברכה זו. רו״ח אות ה׳׃

טז **טז) שם ביום רביעי בבוקר וכו׳** שאז היא עומדת בנקודה שהיתה עומדת בתחלת התלותה ברקיע במעשה בראשית והוא בכמו ג׳ שעות של היום ההוא. לבוש. ואם לא בירך עד אחר ג׳ שעות לא יברך שכבר עברה ממקום הזה. מ״א סק״ה. מיהו המי״ט כתב דיכול לברך כל היום ולפחות עד חצות וכ״מ בס׳ צל״ד. א״ר אות ב׳ ברכ״י אות ב׳ וכ״כ המו״ק אבל הרב ח״ס חא״ח סימן נ״ו כתב דאין לברך עד שלשה שעות זמניות ואם עברו ג׳ שעות זמניות יברך בלי שו״מ עד חצות היום יעו״ש וכ״פ דה״ח אות ו׳ בן א״ח פ׳ עקב אות י״ט. ולכן אם היה עננים על השמש יש להמתין עד ג׳ שעות זמניות ואם לא עברו אז יש לברך בלא שו״מ משים דק״ל סב״ל׃

יז **טוב) שם ברוך עושה בראשית.** אגב שטפא נקט הכי או ט״ס הוא וצ״ל עושה מעשה בראשית. מחב״ר אות י״ב׃

יח **חי) אין** לומר עלינו לשבח לפי מ״ש בס׳ מורה באצבע סימן ו׳ אות ק״ץ אך יאמרו אל אדון על כל המעשים מיוצר דשבת ויו״ט ועיין זוה״ק פ׳ ויקהל מאי דאיתא בהאי שבחא יעו״ש. רו״ח אות ט׳׃

חי) וזה הסדר של ברכה זו. תחלה יאמר מזמור השמים מספרים כולו. ואח״כ יאמר הללויה הללו את ה׳ מן השמים וכו׳ עד חק נתן ולא יעבור. ואח״כ פ׳ ויאמר אלהים יהי מאורות ברקיע השמים וכו׳ עד סופה. ואח״כ לשם יחוד וכו׳ הרני בא לקיים מצות ברכת החמה שתקנו רז״ל לברך בזמן הזה לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון ויהי נועם וכו׳ בא״י אמ״ה עושה מעשה בראשית. ואח״כ יאמר אל אדון על כל המעשים וכו׳ עד שרפים וחיות ואופני

הקודש. ת״ר הרואה חמה בתקופתה לבנה בגבורתה וכוכבים במסילותם ומזלות כסדרם אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ואימת הוי אמר אביי כל כ״ח שנים והדר מחזור ונפלה תקופת ניסן בשבתאי באורתא דתלת נגהי ארבע. רבי חנניא בן עקשיא וכו׳ קדיש על ישראל ועל רבנן וכו׳:

חי) יה״ר מלפניך ה׳ או״א כמו שהחייתנו וקיימתנו והגעתנו לזה״ז לברך ברכת החמה כן תחיינו ותקיימנו ותזכנו לברך בתקופות החמה אשר תהיינה בשנים הבאים עלינו לחיים טובים ולשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודת מקדשך ותזכנו לראות פני משיחך ויתקיים בימינו מקרא שכתוב והיה אור הלבנה כאור החמה וכו׳ יהיו לרצון אמרי פי וכו׳:

יט יט) שם וכן מברך ג״כ כשרואה הלבנה וכו׳ ועיין בשו״ת בית אפרים סימן ז׳ הטעם שאין מברכין רק על תקופת החמה ולא על הלבנה וכוכבים ומזלות המבואר בש״ע יעו״ש. שע״ת אות ג׳:

כ כ) שם דהיינו כשתחזור הלבנה וכו׳ הוא מחזור קטן של לבנה מד׳ שנים האחד והוא לבדו מברכין עליו. ויש לה מחזור שני של י״ט שנה להשוות בו הליכותיה עם החמה בז׳ שנים מתוך י״ט שהם המעוברות גו״ח אדז״ט (סי׳ שנים המעוברות שבתוך המחזור שהם שנת ג׳ וששית וח׳ וי״א וי״ד וי״ז וי״ט) ויש לירח ג״כ מחזור שלישי של כ״א שנה להשוות המילדות מעצמה אל עצמה שהן חוזרין לחשבון ראשון ולעולם תהיה שנת כ״ב חוזרת לסימן השנה הראשונה ובלבד שלא תהיינה באותן שנים רק ז׳ מעוברות אך אם נמצאו ח׳ שנים עוברות תוסיף על המנין יום א׳ י״ב שעות תשצ״ג חלקים שהם מועט יותר משתי ידות שעה. ברכ״י בשיו״ב אות א׳ בשם הרמ״ע כ״י ויעו״ש:

כא כא) שם מחמשה הנשארים. הם שבתי צדק מאדים נוגה כוכב. מ״א סק״ה. והם ז׳ כוכבי לכת עם חמה ולבנה. א״א אות ו׳ ועיין רש״י עירובין נ״ו ע״א ורש״י שבת קנ״ו ע״א:

סימן רל

א א) [סעיף א׳] ושמע קול צוחה וכו׳ אין ראוי לאדם להרגיל עצמו בפחד שנאמר כי פחד פחדתי ויאתייני ואומר פחדו בציון חטאים ולא אמר אשרי אדם מפחד תמיד אלא לדברי תורה שיהא מפחד ויזהר תמיד עליהם שלא ישכחם. ריא״ז בפסקי הלכות על מס׳ ברכות פ׳ הרואה. יפ״ל אות א׳ והוא מגמ׳ ברכות ס׳ ע״א יעו״ש:

א) אין לאדם לבקש דבר שאין נעשה כפי הטבע כגון אם אשתו הפילה לח׳ שיחיה. וכן אסור להתפלל שיעשה לי הקב״ה נס בשינוי העולם כגון שאם יש לו אילן שיוציא פירות קודם זמנו. ס״ח סימן תשצ״ד. וכ״כ בכ״ש על מס׳ שבת כ״א ע״ב יעו״ש:

ב ב) שם אחר ארבעים יום וכו׳ אבל תוך ארבעים יום יכולה תפלתו להועיל שעדיין לא נגמר יצירת הולד עד ארבעים יום. לבוש והא דמועיל תפלה תוך ארבעים אם שניהם הזריעו בבת אחת אבל אם הזריע הוא תחלה יולדת נקבה ואין מועיל תפלתו ואם הזריעה היא תחלה יולדת זכר בלא תפלתו. א״ר אות א׳ והוא מגמ׳ שם. ומשמע מסתמיות הפו׳ דלעולם תוך מ׳ יום מצי להתפלל דשמא הזריעו שניהם כא׳ מאמ״ר אות א׳:

ג ג) ואפי׳ אחר ארבעים יום יוכל להתפלל שיהא הוולד הזה זרע חייא וקיימא עוסק בתורה ומצות ומע״ט א״ר שם בשם ס״ב. ועיין בש׳ הגלגולים והקדמה יו״ד שכתב דהכל תלוי בשעת הזווג במחשבת האיש והאשה והוא שמהאיש נמשך אור מקיף ומהאשה אור פנימי ואם היו שניהם מחשבתם לטובה יצא הולד צדיק גמור בין בבחי׳ אור פנימי בין בבחי׳ אור מקיף ואם שניהם מחשבתם לרעה יצא הולד רשע בין בבחי׳ אור פנימי בין בבחינת אור מקיף ואם האב מחשבתו לטובה והאם לרעה אז יהיה המקיף טוב והפנימי רע ובהמשך הזמן יכוף המקיף לפנימי ומהפכו לזכות יעו״ש. וע״כ כל אדם צריך לצוות גם לאשתו שיהיה לה מחשבה טובה באותה שעה דהיינו שיתכוונו שניהם לדבר מצוה כדי שיצא הולד צדיק באור פנימי ואור מקיף:

ד ד) שם הנכנס לברך וכו׳ ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות. רש״י ברכות נ״ד ע״א מ״א סק״ב:

ה ה) ואע״ג דבגמרא אוקימנא לה בלשון ראשון בכרך שאין דנין והורגין בו הא אמרינן התם בלישנא בתרא דמיירי אפילו בכרך שדנין והורגין בו והלכה כלישנא בתרא ומה גם בברכה שאין בה הזכרת שו״מ ואינה אלא בתפלה והודאה וכ״כ הראב״ד ז״ל בהשגותיו על בעל המאור ז״ל בסוף מס׳ ברכות והובאו בס׳ תמים דעים סימן ר״מ. כנה״ג בהגה״ט א״ר אות ב׳ והטעם אמרו שם בגמרא זימנין דלא מתרמי ליה אינש דיליף ליה זכותא וע״כ צריך להתפלל לפני המקום. ובירושלמי שם איתא אפילו במדורות ישראלים. א״ר שם ובח״א כלל ס״ד אות ד׳ כתב דהוא הדין אם יש חשש הפסד ממון צריך להתפלל:

ו ו) **שם לברך הזה לשלום וכו׳** בכולם גרסינן לשלום בש״ס ובגדולי הפוסקים וכ״כ בסדר רב עמרם כ״י ודלא כמאן דגרס במקצת בשלום וכמו׳ שהאריך הא״ר ברכ״י אות א׳:

ז ז) **שם בקש לצאת וכו׳** ואם אין משתהא בכרך רק שעובר דרך הכרך יכלול הכל בשני תפילות דהיינו קודם שיכנס אומר יה״ר מלפניך ה׳ או״א שתכניסני ותוציאני מכרך זה לשלום וכשיצא אומר מודה וכו׳ שהכנסתני והוצאתני מכרך זה לשלום. ח״א כלל ס״ד אות ד׳:

ח ח) **שם עד בא״י שומע תפלה.** היינו כשדר בכרך ויצא משם תחלת דרכו או שלן שם הוא דאומר תפלה זו בחתימא דכיון דמחויב גם בתפלה כוללה בזה אבל אם דר בעיר שאינו כרך ואין שם מורא לצאת רק שאמר תפלת הדרך כדינה וביום כשהולך הולך דרך כרך ואינו לן שם אז אומר יה״ר וכו׳ ומודה וכו׳ עד ואורב בדרך בלא חתימה. כן מבואר בב״ח ובט״ז. וכ״כ רי״ו והרד״א ופו׳ להדיא. א״ר אות ד׳ אמנם המש״ז אות א׳ כתב דתפלת הדרך דוקא באורח שאין מכירין בו ויעלילו עליו משא״כ בדר בו ומש״ה אמרו הנכנס לכרך יעו״ש. וכ״כ ח״א שם ומ״ש שם הא״ר ודלא כמ״א עיין מחה״ש סק״ג שהליץ בעד המ״א יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

ט ט) **שם וזו היא תפלת הדרך וכו׳** משמע דאף דיצא מהכרך לא יאמר עד שיחזיק בדרך ודלא כהעו״ת מ״א סק״ד. אבל הא״ר שם כתב על דברי מ״א הנז׳ דאינו נכון דתפלת יציאה מכרך אומר מיד כשיצא מעיר וכיון דחייב בזה מסיים אגב בברכה שיוצא גם ידי תפלת הדרך דהא בדיעבד יוצא לכ״ע יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סימן ק״י אות מ״ט:

י י) **ודוקא** כרך גדול אבל בעיר א״צ לתפלות האלו ומ״מ נראה דהכל לפי הענין שאם יש מקום שיוכל להעליל עליו אפי׳ בכפר יתפלל תפילות אלו. ח״א שם:

יא יא) **[סעיף ב׳] הנכנס למוד גרנו וכו׳** וכן הנכנס לחשוב סחורתו אומר יהר״מ שתשלח ברכה בסחורה של חנות הזה ח״א כלל ס״ה אות ב׳:

יב יב) **שם אומר ברוך השולח וכו׳** בלא הזכרת שו״מ. לבוש. והל״ח אות נ״ט כתב שהיא בשו״מ. והביאו שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ וכתב דהדין עמו אלא שאין העולם נזהרין בזה ואולי סומכין על מ״ש הרב בכ״מ בשם הריטב״א שלא חייבו ברכה זו אלא בהולך להפריש תרומות ומעשרות יעו״ש. וכ״פ הא״ר אות ז׳ לומר בלא שו״מ יעו״ש וכ״כ הברכ״י אות ד׳ ח״א שם:

יג יג) **שם מדר ואח״כ בירך וכו׳** והא דשרי להתפלל עד שלא מדד ה״ד בלשון הזה יה״ר שתשלח ברכה בכרי הזה אבל לומר יה״ר שיהיו עשריה כור בכרי דאמדוהו שיש בו עשרה כורים לא אריך לומר כן. ברכ״י אות ה׳:

יד יד) **שם אלא בדבר הסמוי מן העין** והא דאמר במס׳ חולין ק״ה ע״ב דבדבר המנוי ומדוד לית להו רשות למזיקין למשקל מיניה ומשמע דבדבר הסמוי אית להו רשות וא״כ משמע דאין ברכה בדבר הסמוי כיון שלוקחין ממנו המזיקין תירצו התוס׳ במס׳ תענית ח׳ ע״ב דהא דלוקחין המזיקין מדבר הסמוי היינו מטעם דהברכה מצויה בדבר הסמוי ומה שמתרבה בשביל הברכה אית להו רשות למשקל בסמוי דהיינו כמו הפקר שאין לשום אדם זכות בו. ועוד תירצו שם תירוץ אחר יעו״ש. והב״ד פרישה אות ד׳ יעו״ש:

טו טו) **[סעיף ג׳] הנכנס למרחץ וכו׳** ועכשיו לא נהגו לומר כן. והטעם כתב הב״ח משום דלא נתקנה אלא בימיהם שהיו מסיקים האש מלמטה בחפירה ורוחצין באמבטי מלמעלה אבל בזה״ז התנור עומד בזוית וליכא סכנה יעי״ש. ט״ז סק״ב מ״א סק״ה:

טז טז) **[סעיף ד׳] נכנס להקיז וכו׳** נראה דה״ה בכל מידי דרפואה יאמר זה. מ״א סק״ו. אבל ברד״א משמע דוקא הקזה שהיא סכנה שמא יחתוך ורידי הדם וימות יעו״ש. א״ר אות יו״ד. ולא ראיתי נוהגין אפי׳ בהקזה שיאמרו בשו״מ. א״א אות ו׳ ונ״ל הטעם משום דאין נוהגין עכשיו בהקזה כמו זמן חככי הש״ש שלא היו משיירין בגוף כ״א רביעית דם הנפש:

יז **טוב) מי** שמקיז דם אם ישקוט שלא יעשה מלאכה ושלא ילמוד אח״כ יהיה לו כח יותר שיהא עוסק. ס״ח סימן תתר״ו. א״ר שם:

יח **חי) שם כי רופא חנם אתה וכו׳** משא״כ בשר ודם דאסיא דמגן מגן שויא מהרש״א בס׳ גופי הלכות. ברכ״י בשיו״ב אות ד׳:

יט **יט) שם ברוך רופא חולים.** פשוט שצריך שי״מ כמו כל הברכות שאמרו לעיל דהכלל בהם כן ט״ז סק״ג. וכ״כ ב״י והלבוש:

כ **כ) מי** שמתעטש וחבירו אומר לו אסותא יאמר לו ברוך תהיה ואח״כ יאמר לישועתך קויתי ה׳ דהמתפלל על חבירו הוא נענה תחלה. יש״ש ב״ק פ״ח סימן ס״ד. מ״א סק״ו. מיהו יש חסדים שאין אומרים לישועתך קויתי ה׳ כשמתעטשים משום שחוששין שמא לא יכוונו בהזכרת ה׳ היטב מחמת

שטרודים בעיטוש ומי שאינו מכוין כשמזכיר השם איסורו חמור כמ״ש לעיל סימן ה׳ אות ה׳ יעו״ש. ומיהו אם אינו מזכיר שם הוי״ה רק אומר לישועתך קויתי השם ש״ד:

כא **כא) [סעיף ה׳] לעולם יהא אדם רגיל וכו׳** וכשם שאמרו על נחום איש גם זו כדאיתא במס׳ תענית דכ״א ע״א יעו״ש וזהו אלשעבר ועל העתיד רגל לשונך לומר והטוב בעיניך עשה כמ״ש מרן בכ״מ משם רבינו מנוח. רו״ח אות א׳:

סימן רלא

א **א) [סעיף א׳] הגה. וכשנעור משנתו א״צ לברך אלהי נשמה.** האגור בסי׳ ג׳ כתב בשם ר״י משפירא שכאשר נעור משנתו של שינת היום צריך לברך אלהי נשמה וכ״כ בשה״ל בשם רבינו שמחה והר׳ אביגדור הכהן אלא שהב״י כתב דלא נהגו כן. וכ״פ הב״ח דא״צ לברך אלהי נשמה א״א אות א׳ וכ״נ לפי דברי המקו׳ שאין מקום לברכה זו ביום. וכן ברכת המפיל לפי דברי המקו׳ אין לה מקום לברכה ביום וכאשר יבואר לקמן סי׳ רל״ט אות ח׳ יעו״ש:

ב **ב) שם א״ל לברך אלהי נשמה.** וכן א״צ לברך ברה״ת אפילו ישן על מטתו. ב״ח עט״ז א״א שם ועיין לעיל סימן מ״ה סעי׳ י״א ובדברינו לשם בס״ד ואי צריך נט״י עיין לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ ט״ו ובדברינו לשם בס״ד:

ג **ג) שם בהגה. וי״א שיקרא קודם שישן ויהי נועם.** משום סכנת המזיקין. מ״א סק״א ולא נהגו כן. לבוש. שכנה״ג א״א שם. והרו״ח אות א׳ כתב דיאמר פ׳ ראשונה של ק״ש יעו״ש. וכ״כ היפ״ל אות ב׳ ואין נוהגין כן ומיהו טוב לומר ויהי נועם וכו׳:

ד **ד) ולא** יישן אחר אכילה מיד כמ״ש לעיל סימן ק״ע אות ע״ב יעו״ש. ולא יישן על מטה קצרה שמביאו לידי פודאגרא. כלבו סימן קי״ח. יפ״ל ח״ב בק״א אות א׳:

ה **ה) שם שאסור לישן ביום וכו׳** כי השינה בלילה היא טובה ומוכרחת והשינה בימי החול טובה אל הרשעים ורעה אל הצדיקים זולתי אם יהיה איזה צדיק גמור גדול שבדורו וכו׳ אבל השינה ביום השבת היא טובה אל הצדיקים כי אין דבר רע שולט ביום השבת ואין חשש שיפסיד איזה עיבור נשמת צדיק ע״י השינה ואדרבא אפשר שירויח וימשיך עמו איזה עיבור נשמת צדיק ולכן נכון הדבר לישן ביום השבת אחר האכילה וכך היה נוהג האר״י ז״ל לישן ביום שבת אחר האכילה שיעור ב׳ וג׳ שעות כי אדרבא זהו מכלל עונג שבת. שער הכוו׳ דף ע״ד והטעם יותר מבואר בשה״מ פ׳ ואתחנן ובפע״ח שער ט״ז פ״א יעו״ש:

ו **ו) שם שאסור לישן ביום וכו׳** דוקא כשישן בלילה כל צרכו אבל הניעור בלילה ועוסק בתורה מותר לישן ביום מעט והכל לפי מה שהוא אדם ומזג טבע הבריאות. וכן אם רוצה להיות נעור בלילה ועוסק בתורה ולישן ביום שקודם לו כדי שתהא דעתו צלולה לעסוק בתורה. בנין עולם בתשו׳ סימן א׳ יעו״ש ולכאורה דוגמא לזה הא דאיתא בעירובין ס״ה רב אחא בר יעקב יזיף ביממא ופרע בלילה יעו״ש. פ״ת א״ח אות ב׳ והגם שכתבנו באות הקודם כי ע״י השינה ביום מסתלקת נשמת הצדיק המעוברת בו אפשר לומר כיון שהוא יישן לכבוד עסק התורה לא תסתלק ועוד אפשר לומר כיון שהוא יישן לכבוד עסק התורה זכות התורה תגין עליו והו״ל כמו היישן בשבת ואדרבא תתעבר בו נשמת הצדיק כדי לסייעו במצות:

ז **ז) שם לעבודת השי״ת.** וקודם שיישן יאמר הרני מוכן ליישן כדי שתהא דעתי צלולה ומיושבת עלי לעבודת השי״ת. ובשבת יוסיף ומשום עונג שבת כמאמר רז״ל שינה בשבת תענוג ויה״ר מלפניך שתזכני שארויח בשינתי ולא אפסיד בה וברחמיך הרבים תחפוץ בנו ותרצנו ויהי נועם וכו׳ אך יאנוס עצמו שלא יישן כאשר יוכל דאית יומי דנינום טובה ויפה שעה אחת של תורה ומע״ט בעוה״ז מכל חיי העוה״ב וזה כלל גדול בתורה. חס״ל אות ב׳:

ח **ח) שם כל מעשיך יהיו לשם שמים וכו׳** פי׳ לא מיבעיא חפצי שמים אלא אפילו. מעשיך יהיו לשם יחוד קב״ה ושכינתיה וזהו לשם כמש״ה ויעש דוד שם וכתיב ואתה תשמע השמים. ברכ״י אות ב׳ וצריך שיאמר דבר זה או מצוה זו אני עושה לשם יחוד קב״ה ושכינתיה ואפילו בדברי העולם יאמר לשם ה׳ כדי שלא תשרה סט״א בשום מעשה ממעשיו הגשמיים ומועיל להצלחה באותו דבר שיעשה באומרו זה. סו״ב אות ג׳ ועי״ש שהאריך בענין זה. והב״ד מחב״ר אות א:

ט **ט) גם** עיקר כל המדות טובות הוא שיתנהג האדם בשפלות ובענוה וביראת חטא על פניו בתכלית האחרון בג׳ מדות הנז׳ וגם יתרחק בתכלית האחרון מן הגאוה והכעס והקפדה וליצנות ולשה״ר ואפילו אם יש לו סיבה גדולה להקפיד לא יקפיד. שער רוה״ק דף ט׳ ע״ב ועיין להרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש דף י״ז ע״ד שכתב דהמלבוש דכתנות אור נחלק לשנים חציו הפנימי טוב כלול מתרי״ג איברים ובהם תלוים כל פרטי מדות הטובות הנכללים בד׳ שרשים והם הענוה והשתיקה והמיאוס בתענוגי הגוף והשמחה התמידית בחלקו. ואלו הם הד׳ שרשים אלא שנפרטים בכל התרי״ג איברים. וחציו החיצון כלול

מתרי״ג איברים שבהם תלויים כל פרטי מדות הרעות הנכללים בד׳ שרשים ד׳ אבות נזיקין והם הגאוה ושיחה בטילה ותאות התענוגים והעצבות ואלו הם ד׳ שרשים אלא שנפרטים בכל התרי״ג איברים יעו״ש:

י **י) שם שאפילו דברים של רשות וכו׳** ואף אם יצטרך אדם לעבור על דעת קונו לצורך שעה כגון יעל עם סיסרא יכוין לעשות רצון אביו שבשמים וזה נקרא עבירה לשמה. ברכ״י אות ג׳ בשם הרשב״ץ בס׳ מגן אבות דף ל״א יעו״ש:

יא **יא) שם יהיו כולם לעבודת בוראך וכו׳** ואם טוב לאדם לעסוק בתורה ולהרבות גבולו בתלמידים כל ימי השבוע וליהנות מאחרים או ליהנות מיגיע כפיו ולעסוק בתורה רק ביום השבת עיין שו״ת דב״ש סימן קל״ח שהעלה דיותר טוב לעסוק בתורה כל ימי השבוע וליהנות מאחרים מלעסוק רק ביום שבת וליהנות מיגיע כפיו יעו״ש. וכ״כ הרח״פ בס׳ נשמת כל חי ח״א סימן נ״ו אלא שכתב דה״ד היכא שאינו שואל בפיו יעו״ש והביאו בספרו רו״ח חי״ד סימן רמ״ו אות ג׳ יעו״ש:

יב **יב) שם בסוד ישרים וכו׳** אינו משובח. ומ״מ טוב הוא דמתוך כך בא לשמה. מ״א סק״ב:

יג **יג) שם שיהיו לו בנים לעבודת וכו׳** היינו שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות כמ״ש לקמן סיטן ר״מ סעיף א׳ יעו״ש. ועיין לעיל סימן ר״ל אות ג׳:

יד **יד) שם וכן בשיחה וכו׳** והשח שיחת חולין עובר בעשה אבל בעסקיו מותר. הר״י פ׳ היה קורא. ליקוטי פר״ח בסימן זה:

טו **טו) שם וכן בשיחה וכו׳** וצריך האדם ליזהר בדיבורו כמו במעשיו. וגם אל יוציא דבר מגונה מפיו. יש״ש ב״ק פ״ד סימן י״א. כנה״ג. א״ר אות ב׳:

סימן רלב

א **א) [סעיף א׳] אם השעה דחוקה וכו׳** ומאד צריך ליזהר בה דא״ר חלבו א״ר הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו וכו׳ ברכות ו׳ ע״ב. והטעם כתב הטור מפני שתפלת השחר זמנה ידוע בבקר בקומו ממטתו ויתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו. וכן של ערב בלילה זמנה ידוע בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה ואם עשה כן שכרו הרבה מאד עכ״ד:

ב **ב) ועיקר** התפלה היא הכוונה כי עי״ז נמשך לו שפע וברכה כמ״ש בזוה״ק פ׳ פקודי דרל״ח וז״ל כל מאן דצלי צלותא וקשיר יחודא מסתכלין ביה אי איהו צלותא וקשורא כדקא יאות. ואי ההיא צלותא וההוא קשורא כדקא יאות כדין איתברך איהו בקדמיתא מאתר דכל ברכאן נפקין הה״ד והנה עשו אותה וגו׳ מיד ויברך אותם משה עכ״ל. ועוד עיין בזוה״ק פ׳ ויחי דף ר״ל ע״א שכתב וז״ל דבעי ב״נ לכוונה דעתיה בצלותא דמנחא בכולהו צלותא בעי ב״נ לכוונא דעתיה ובהאי צלותא יתיר מכולהו בגין דדינא שריא בעלמא ועל דא צלותא דמנחה יצחק תקין לה עכ״ל:

ג **ג) ומנהג** האר״י ז״ל לתת צדקה גם במנחה קודם שיתחיל להתפלל והיה נותן ג׳ פרוטות כמ״ש בשער הכוו׳ דף נ״ב ע״א יעו״ש ויש ליתנה קודם הכנסו לבהכ״נ כדי שתעלה לו לשתים קודם הכנסו לבהכ״נ וקודם תפלה ע״ד שכתבנו לעיל סי׳ נ״א אות מ״ד יעו״ש ואם אינו מוצא באותה שעה עניים או גבאי מפרישה ומניחה אצלו ע״ד מ״ש בסימן הנז׳ אות מ״ה ועי״ש עוד מ״ש לכוין בעת נתינת הצדקה ובסימן קל״ב סוף אות ו׳ יעו״ש:

ד **ד) ומה** שצריך לנהוג בעת הכנסו לבהכ״נ כבר כתבנו אותם לעיל סימן כ״ה אות כ״ג ואות כ״ד ואות כ״ה קחנו משם. וצריך להזהר במנחה ומעריב ג״כ להיות מיו״ד ראשונים בבהכ״נ ועכ״פ מי שלא יוכל להזהר בזה בשחרית יזהר במנחה. ש״ץ דקנ״ח ע״ג. ועיין לעיל סי׳ כ״ה אות ח״י:

ה **ה) גם** היה האר״י ז״ל נזהר מאד להתפלל מנחה בטלית ותפילין ובראשונה היה נוהג להניח במנחה תפילין כס׳ ר״ת ואח״כ עשה זוג תפילין ע״ד שימושא רבא והיה מניחם בתפלת המנחה והיה נזהר מאד שלא להיות מעוטף בטלית ותפילין אחר שקיעת החמה ותיכף היה מסירם מעל ראשו. שער הכוו׳ שם. והב״ד לעיל סימן ל״ז אות יו״ד וסי׳ ח״י אות י״ב יעו״ש. גם צריך ליזהר שבעת העמידה של תפלת המנחה בלבד שתאסור ותחבק בידיך זו ע״ג זו יד ימנית על השמאלית וגם צריך שתעצים עיניך ותסגירם בעת עמידת תפלת מנחה בלבד. שער הכוו׳ שם. ועיין בדברינו לעיל סימן צ״ה אות ט׳ ואות יו״ד ודוק:

ו **ו) ותחלה** יאמר למנצח על הגיתית לבני קורח מזמור עד סופו. ואח״כ פ׳ התמיד ופיטום הקט׳ מן אתה הוא וכו׳ עד וכשנים קדמוניות אשרי יושבי ביתך וכו׳ תהלה לדוד וכו׳ כמ״ש בסידורים. ואח״כ לשם יחוד וכו׳ הרני בא להתפלל תפלת מנחה שתיקן יצחק אע״ה לתקן את שורשה במקום עליון.

ויהי נועם וכו׳ קדיש עמידה. חזרה. וידוי. נפ״א. קדיש תתק׳ למנצח בנגינות וכו׳ קדיש. יהא שלמא עלינו לשבח וכו׳ על כן נקוה לך וכו׳ עד אחד ושמו אחד. ואח״כ אומרים פסוק ויאמר אם שמוע וכו׳ ואל ישנה מזה הסדר ואפי׳ אם היה הזמן דחוק כי מעשה באחד ירא שמים שהיה פעם אחד הזמן דחוק ולא אמר למנצח ופ׳ התמיד וכו׳ אלא רק התחיל לומר לשם יחוד וכו׳ והתפלל י״ח ובאותה הלילה הוכיחו אותו בחלום לאמר מדוע העולם מתפללים תפלה שלמה ואתה חסרה וע״כ כל אדם יש ליזהר בזה. ועיין לקמן סימן רל״ד אות ג׳ ולעיל סימן קל״ב אות י״א ואות י״ג ואות י״ד ודע הסדר שכתבנו כאן:

ז **ז) מצוה** להתפלל עם דמדומי חמה שנאמר ייראוך עם שמש ולפני יריח וכו׳ ברכות נ״ט ע״ב. והגם דאמרו שם בגמרא לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה דלמא מיטרפא ליה שעתא כתב ב״י בשם הגמ״י ה״מ מאן דמאחר טפי אבל קודם ביאת השמש מעט ש״ד והביא ראייה מירושלמי יעו״ש וכ״כ בשער הכוו׳ שם שהאר״י ז״ל היה נזהר מאד שלא לאומרה אלא סמוך לשקיעת החמה כנז׳ בגמ׳ על פסוק יראוך עם שמש עכ״ד:

ח **ח) שם אם השעה דחוקה יתפללו בלחש וכו׳** דלית ליה לש״ץ למיחת ולאפיקנהו י״ח בקול רם לפי שמצות תפלה בלחש ולא נפקי י״ח בין יחיד בין צבור אלא בלחש ב״י בשם שה״ל. מ״א סק״א. והא דבסימן קכ״ד סעיף ב׳ משמע דיוצא ש״צ בתפלתו שבקול רם כתב המ״א דצ״ל דהתם א״א בענין אחר יעו״ש ועיין בדברינו לשם אות ח׳ ודוק:

ט **ט) שם אם השעה דחוקה יתפללו בלחש וכו׳** והאר״י ז״ל היה נזהר מאד בתכלית שלא לאומרה בלא חזרה אלא בתחלה בלחש ואח״כ בקול רם כמו בתפלת שחרית ואף אם היה סמוך לשקיעת החמה מעט. ולא עוד אלא אפי׳ אם היה בע״ש קודם לשקיעת החמה היה אומרה בלחש ואח״כ בקול רם. שער הכוו׳ שם:

י **י) שם** ואח״כ יאמר ש״ץ מגן ומחיה וכו׳ מיהו לפי דברי האר״י ז״ל שצריך להתפלל לחש וחזרה וידוע דתפלת לחש הוא בבחי׳ הבינה וחזרה בבחי׳ חכמה ולא יבא זה הבחי׳ כ״א ע״י י״ח ברכות לא אפשר להתפלל ג׳ ראשונות בלבד ואפשר דהוי ג״כ קרוב לברכה לבטלה לפי דברי המקו׳ אם לא יתפללו כל הי״ח ברכות בשלימות אלא אם לא נשאר זמן לומר חזרה יתחילו להתפלל הקהל והש״ץ ביחד והש״ץ יגביה קולו בג׳ ראשונות לבד כדי לומר קדושה ואח״כ יסיימו כולם בלחש הש״ץ עם הקהל וכמ״ש לעיל סימן קכ״ד אות ט׳ ואות יו״ד יעו״ש. ועד אימתי זמן תפלת המנחה יתבאר לקמן סימן רל״ג בס״ד:

יא **יא) סמוך** לזמן התפלה לא יקח אדם ילד בחיקו שמא יטנף את בגדיו וא״ת יכבסם במים אעפ״כ לא ינקם כבתחלה ועיד שמא בעוד שיחפש אחר המים תעבור שעת התפלה או בין כך ובין כך יאמרו קדיש ולא יוכל לענות אמן או שמא יבכה הילד כאשר ירצה להניחו ויחמול עליו ולא יחוש על כבוד קונו ולא ילך כלל לבהכ״נ ס״ח סימן ח״י. והביאו מ״א סק״ג וא״ר אות א׳ וכתב שם הא״ר דסמוך היינו חצי שעה קודם זמן מנחה כדבסעיף ב׳ יעו״ש ועיין לקמן אות ט״ז:

יב **יב) ומנהג** האר״י ז״ל שלא להתפלל תפלת מנחה עד שפורע שכר שכיר וכאשר לא היה בידו מעות לפרוע היה מתעכב להתפלל עד שלוקל בהלואה ופורע ואח״כ מתפלל והיה אומר איך אתפלל לפני השי״ת תפלת מנתה ובאה לידי מצוה גדולה כזאת ולא קיימתיה שעה״מ פ׳ כי תצא ועיין בזוה״ק פ׳ קדושים דפ״ד ע״ב שהחמיר מאד בזה יעו״ש וכן צריך ליזהר לשלם לכובסת חס״ל אות ד׳:

יג **יג) [סעיף ב׳] לא ישב אדם וכו׳** הכי איתא במתני׳ שבת ט׳ ע״ב ואמרו שם בגמ׳ הי׳ סמוך למנחה אילימא למנחה גדולה אמאי לא האיכא שהות ביום טובא וכו׳ לעולם סמוך למנחה גדולה ובתספורת בן אלעשה. ולא למרחץ לכולא מילתא דמרחץ ולא לבורסקי לבורסקי גדולה. ולא לאכול בסעידה גדולה ולא לדין בתחלת דין רב אחא בר יעקב אמר לעולם בתספורת דידן לכתחלה אמאי לא ישב גזירה שמא ישבר הזוג ולא למרחץ להזיע בעלמא ולכתחלה לא שמא יתעלף ולא לבורסקי לעייני בעלמא ולכתחלה לא דילמא חזי פסידא בזביניה ומטריד ולא לאכול בסעודה קטנה. ולכתחלה לא דלמא אתי לאמשוכי. ולא לדין בגמר דין. ולכתחלה לא דילמא חזי טעמא וסתר דינא ע״כ. ופסק רי״פ ורמב״ם כלישנא בתרא דהוא רב אחא בר יעקב והיינו דיעה שמביא כאן הש״ע והייני לחומרא. והתו׳ בשם ר״ת פסקו לקולא כתי׳ ראשון והיינו הוא שמביא רמ״א ט״ז סק״א:

יד **יד) שם לא ישב אדם להסתפר וכו׳** שמא ישבר הזוג ויחזור אחר אחרת ויעבור המנחה. ואפשר שאם יש לו ב׳ או ג׳ זוגים שרי מ״א סק״ג מיהו הא״ר אות ג׳ כתב נראה דלא פליג רבנן וכ״כ א״א אות ג׳ נה״ש אות ב׳ אבל הברכ״י אות ד׳ כתב דיש להקל כס׳ מ״א יעו״ש:

טו טו) שם להסתפר וכו' והאר"י ז"ל היה נזהר מאד שלא לגלח ראשו אחר שעת המנחה גדולה ואפילו בע"ש לא היה מגלח אלא קודם חצות היום דוקא שעה"מ פ' קדושים וכתב מהר"י צמח בהגהו' כי מכאן משמע שאם יש לאדם סיבה לגלח בתוך השבוע שאינו חייב להמתין עד ע"ש והביאו הברכ"י אות ג' וכשאדם מסתפר יכוין לקיים מצות לא תקיפו פאת ראשיכם ולא תשחית וכו' והם שתי מצות בפאת הראש אחת מכאן ואחת מכאן וה' מצות בפאת הזקן כמ"ש בגמ' שחייב על כל אחת ואחת. וגם יכוין שהוא מספר שער ראשו להיותן דינין תקיפין. שעה"מ שם וכשהוא נותן שכר המגלח יכוין שהוא מקיים מצות ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש וכו' וכשהוא ע"ש או יו"ט יכוין שהוא מסתפר לכבוד שבת או יו"ט נמצא המגלח מקיים י"ד מצות ז' מצות ל"ת בפאות כנז' ועוד יש שנים שכתב בעל החינוך והם בחקותיהם לא תלכו ולא ילבש גבר וכו' הרי ט' ועשה ביומו תתן שכרו וב' ל"ת לא תבא עליו השמש ולא תלין כשנותן שכר המגלח ואם הוא עני יש עוד לאו אחד ולא יקרא עליך וכו' הרי ד' וט' הרי י"ג ומצות עשה דרבנן כשהוא מגלח לכבוד שבת או יו"ט הרי י"ד מצות:

טז טז) שם סמוך למנחה היינו חצי שעה קודם זמן המנחה. ב"י מ"א סק"ד:

יז טוב) שם עד שיתפלל וכו' כתב מהרי"ל ה' פסח ונ"ל דה"ה מי שלא התפלל ערבית עם הצבור אסור במלאכה ובלימוד עד שיתפלל כדאמרינן פ"ק דברכות ואוכל קימעא וכו' אבל בשחרית כיון שהצבור מתפללין לא חיישינן שמא יפשע ומה"ט נהגו לאכול אחר זמן מנחה קטנה. ועוד דהשמש מזכיר וקורא לבהכ"נ אבל במקום שאין מנין אסור ללמוד בשחרית קודם שיתפלל עכ"ל וכ"ה לעיל סימן ע"ט סעיף ו' ודלא כמו שפי' הב"ח בסימן תל"א דברי מהרי"ו דדוקא מי שמתפלל בבהכ"נ ופעם אחת לא התפלל ערבית בבהכ"נ אז אסור ללמוד אבל מי שמתפלל לעולם בביתו מותר ללמוד דליתא. והא דאמרינן בברכות שלא יאמר אדם אוכל ואשתה תחלה ואח"כ אקרא ק"ש אלא נכנס לבה"מ וקורא ק"ש מיירי קודם זמנה דהיינו חצי שעה קודם הזמן דאסור באכילה ומותר בלימוד כדי שלא יהא יושב ובטל חצי שעה. וכ"כ תר"י ושל"א. אבל כשהגיע הזמן אסור ללמוד דק"ל כרש"י וכמ"ש סימן פ"ט סעיף ו' אא"כ במקום שיש צבור. מ"א סק"ח. ועיין לקמן סימן רל"ה סעיף ב':

טוב) וכתב הש"ץ דקכ"ט ע"ג דהת"ח שתורתם אומנתם ג"כ צריכין ליזהר חצי שעה קודם זמן תפלת המנחה שלא לעסוק בפלפול שלא יהא לבם טרוד בו אלא מתוך הלכה פסוקה ומיהו אם עסקו בפלפול והתחילו הצבור להתפלל יתפללו עמהם יעו"ש:

יח חי) שם ולא לבורסקי. וה"ה לכל מלאכה או חשבון כיוצא בזה. מ"א סק"ו. ברכ"י בשיו"ב אות ב' חס"ל אות ז' וקצת מפרשים כתבו שלא נאסרה מלאכה בחול מזמן הסמוך למנחה גדולה אלא במלאכות שאין רגילות עשייתן לחצאין כגון תספורת וכו' אבל תפירה וכתיבה ושאר דברים שאדם רגיל להסתלק מהם לחצי שיעור מתחיל וכשיגיע זמן תפלה מפסיק. מאירי:

יט יט) שם ואם התחיל וכו' אפילו אחר מנחה גדולה אין מפסיקין ואפילו כשיגיע זמן מנחה קטנה אבל אם התחילו סמוך למנחה קטנה מפסיקין אפילו יש שהות. מ"א סק"ט:

כ כ) שם ואם התחיל באחת מכל אנו וכו' פי' אפילו בתספורת בן אלעשה. וה"ה בסעודה גדולה ותחלת דין. וכולה מילתא דמרחץ אלא דבסעודה גדולה נראה דאפילו התחיל מפסיק מטעם שכרות והיינו כשיגיע זמן מנחה קטנה ואעפ"י שיש שהות ביום אח"כ להתפלל ט"ז סק"ב. מיהו הא"ר אות ג' כתב דאפילו בסעודה גדולה אין מפסיקין יעו"ש. והברכ"י אות ז' בשם הרשב"א כתב דבסעודה גדולה אף אם התיר חגורו מפסיק דשכיחא שכרות אבל אם התחיל לאכול בין למנחה בין לתפלת ערבית אינו מפסיק אבל לק"ש דאורייתא מפסיק יעו"ש ועיין לקמן אות כ"ח וסימן רל"ה סעיף ב':

כא כא) שם אינו מפסיק וכו' וכל הפטור ומפסיק נקרא הדיוט מ"א סק"ט ועיין לקמן סימן תרל"ט סעיף ז' בהגה וכל היכא דאמרינן שא"צ להפסיק כל שיש שהות היינו אפילו אם לא התפלל אח"כ אלא ביחיד ושלא בשעה שהצבור מתפללין א"ר אות ה':

כב כב) שם אבל אם אין שהות וכו' אפילו התחיל בהיתר מפסיק. מ"א סק"י. א"א אות יו"ד:

כג כג) שם צריך להפסיק מיד אפילו עוד היום גדול כל שיודע שתמשך סעודתו עד שתחשך צריך להפסיק מיד. מ"א ס"ק י"א חס"ל אות ח' והיינו בהגיע זמן מנחה קטנה חס"ל שם ועיין לקמן אות

כד כד) שם משיטול ידיו. ומי שרגיל להתיר איזורו בשעת אכילה משיתיר איזורו אפילו קודם נטילה. טור מ"א ס"ק י"ב:

כה כה) שם הגה. ויש חולקין וכו' הוא דעת ר"ת דפסק כלישנא קמא שכתבנו לעיל אות י"ג יעו"ש. ולדידהו תספורת דידן נמי שרי. ומרחץ דוקא כולה מילתא דמרחץ אבל להזיע בעלמא שרי. ובורסקי דוקא בורסקי גדולה. ודין דוקא תחלת דין אסור. ומ"מ הם מודים דאם התחילו סמוך למנחה קטנה מפסיקין אפילו סעודה קטנה. מ"א ס"ק י"ג:

כו **כו) שם בהגה. נישואין וכו׳** וה״ה סעודת אירוסין דבכל מקום שאוכלין שם קובץ מרבים נקרא סעודה גדולה. עו״ת אות ב׳:

כז **כז) שם בהגה. וי״א דאפילו בסעודה גדולה וכו׳** ולדידהו סמוך למנחה קטנה אסור אפילו סעודה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין אפילו מסעודה גדולה. מ״א ס״ק ט״ו:

כח **כח) שם בהגה. ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ומ״מ כשהגיע מ״ק מודה דאסור.** מיהו במרדכי מיקל גם בזה וכתב דאין איסור אלא בסעודה גדולה וסעודה גדולה סמוך למנחה קטנה דהיינו שעה עשירית לכ״ע אסור ואין להקל בזה. וכ״כ הב״ח. וכ״ה באגודה דאין לסמוך בסעודה גדולה על קריאת בהכ״נ. ומ״מ בתחלת דין ואינך מילי סומכין על קריאת בהכ״נ דלא ממשכי כולי האי ועוד דאמרינן בגמ׳ לא שכיחי שכרות א״כ פשיטא דבסעודה דשכיח שכרות אסור להתחיל דבשכור לא מהני קריאת בהכ״נ. מ״א ס״ק ט״ו. ועיין לקמן אות ל׳:

כט **כט) כתב** מהרי״ל ריש ה׳ שבת הא דאנו נוהגין בע״ש דרוחצין ומגלחין סמוך למנחה סמכינן על מה שיש לנו שעה קבועה לתפלת המנחה בכל יום ע״כ. ויראה פירושו שיש שעה קבועה למנחה סמוך לערבית ולא יפשע אבל הב״ח פי׳ דיש לנו שעה קבועה שקורין העם לבהכ״נ ולא חיישינן שמא יפשע כדרך שכתב מהרי״ל שכנה״ג בהגב״י אות ד׳:

ל **ל) וכתב** עוד מהרי״ל נהגו התר לסעודה לאחר שהגיע זמן מנחה קטנה. ונראה דר״ל ביחיד הסועד ומותר דכיון דאיכא שמש קבוע לצבור שהשמש קורא לבהכ״נ לא חיישינן שמא יפשע אבל רבים שנכנסו לסעודת ברית מילה וכיוצא בו אפילו סמוך למנחה איסור עבדי כ״ש כשהגיע זמן מנחה קטנה ואעפ״י שר״ש בר ברוך מקל בזה יחיד הוא נגד כל הגדולים האוסרים ומנהג גרועים הוא שמקילים בזה. ב״ח. וכן המנהג להתפלל מנחה כשהגיע זמן מנחה קטנה קודם שישבו לאכול סעודת ברית מילה או נישואין וכיוצא בה. וכתב בס׳ באר שבע דקכ״א סימן י״א דזה מנהג נכון שכנה״ג שם אות ה׳. אמנם הא״ר אות ד׳ תמה על דברי שכנה״ג הנז׳ דמוכח מב״ש הנז׳ דאף סמוך למנחה גדולה אסור וכתב שכ״פ בתשו׳ ראב״ח סימן מ״ח. וכן נהג זקנו הגאון יעו״ש. וכ״פ החס״ל אות ז׳ דאפילו סמוך למנחה גדולה אסור לאכול בסעודה גדולה יעו״ש. וכן המנהג פה עה״ק ירושת״ו שאין יושבין לאכול בסעודה גדולה כגון של נישואין וכדומה אפילו סמוך למנחה גדולה עד שמתפללין מנחה קודם:

לא **לא) ואם** המסובין כבר התפללו מנחה ולא הצבור אין להתפלל ביחיד כדי לילך בסעודת מצוה כמ״ש לעיל סימן ץ׳ אות ס״ז יעו״ש:

לב **לב) וכתב** שם ב״ש כשיש חתונה בשבת ולא יצאו מבהכ״נ עד אחר חצות יתפללו מנחה בצבור ואח״כ יאכלו דסעודת נישואין הוי ס״ג אבל סעודת שבת בביתו לא מיקרי ס״ג. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר אות ד׳ אמנם לפי דברי האר״י ז״ל שסעודת שחרית של שבת זמנה דוקא קודם חצות וסעודה שלישית אחר תפלת מנחה צריך להזדרז ולגמור מוסף קודם בכדי שיקיימו גם סעודת שחרית קודם חצות כדי לקיים מצות סעודות שבת כתקנן:

לג **לג) שם בהגה. והשעה עוברת וכו׳** משמע דאם יש שהות להתפלל אח״כ אין מפסיקין. וכ״פ הב״ח ותשו׳ ראב״ח שם אבל הט״ז סק״ד ומ״א ס״ק ט״ז פירשו דברי מור״ם ז״ל דאפילו עוד היום גדול צריך להפסיק אם יודע שתמשוך סעודתו עד שתחשך יעו״ש. א״ר אות ו׳:

לד **לד) [סעיף ג׳] לאכול פת כביצה וכו׳** דוקא ולא יותר. ונראה דלשתיה נמי יותר מכביצה אסור. מ״א ס״ק י״ז. ועיין בכ״מ פ״ו מה״ת סוף דין ד׳ שכתב לדעת הרמב״ם דאכילת פירות כביצה הוי טעימה אבל יותר מכביצה או כזית מפת אכילת עראי מיקרי ואסור יעו״ש. אמנם מנהג העולם כדברי מור״ם ז״ל דאפילו סעודה קטנה עושין סמוך למנחה קטנה מפני שסומכין על מה שיש זמן קבוע לתפלת מנחה להלוך לבהכ״נ ולא חיישינן דלמא יפשע ולא ילך להתפלל. ומ״מ המחמיר כדעת הש״ע תע״ב:

סימן רלג

א **א) [סעיף א׳] מי שהתפלל תפלת המנחה וכו׳** משמע דדוקא בדיעבד יצא אם התפלל משש שעות ומחצה ולמעלה אבל לכתחלה אין להתפלל אלא מתשע שעות ומחצה ולמעלה. וזהו דעת הרמב״ם פ״ג מה״ת. וכתב שם הטעם משום דתפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל יום בתשע שעות ומחצה תקנו זמנה מט׳ שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה. ולפי שבערב פסח שחל להיות בע״ש היו שוחטין התמיד בשש שעות ומחצה אמרו שהמתפלל מאחר שש שעות ומחצה יצא. ומשהגיע זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה גדולה עכ״ל ומביאו ב״י יעו״ש. ומיהו כתב ב״י דמדברי הטור והרא״ש נראה דזמן מנחה לכתחלה הוא מו׳ שעות ומחצה ולמעלה יעו״ש וע״כ יש נוהגין להקל בעת הצורך להתפלל לכתחלה מו׳ שעות ומחצה ולמעלה אבל בלא צורך אין להתפלל כ״א דוקא אחר תשעה שעות ומחצה כדעת הרמב״ם ומרן ז״ל. ועיין לקמן אות ג׳:

ב ב) **שם ולמעלה יצא משמע דקודם לכן לא יצא ואע"ג דבאמת זמנה אחר שש שעות כדאיתא ביומא דכ"ח מ"מ כיון דאין אנו בקיאין לא יצא.** מ"א סק"א. וכן מסיק הפר"ח בליקוטים בסימן זה. וכן הוכיח המט"י וכתב דצריך לחזור ולהתפלל בזמנה יעו"ש. וכ"פ הברכ"י אות ג' וכתב ודלא כהרב בית יעקב סימן צ"א דפסק דיצא יעו"ש. והביאו שע"ת אות א' וכ"פ הער"ה אות א' אמנם דעת הא"א אות ב' כס' בית יעקב דזמן תפלת מנחה מתחלת שבע יעו"ש. וכ"ה דעת זכרון יוסף בדף ק' ע"א והביאו מחב"ר אות א' וכתב דהכי משמע בירושלמי פ' תה"ש יעו"ש. וכתב עו"ש המחב"ר בק"א דכ"מ נמי מתשו' הרי"ף סימן ש"ך ומדברי ר"ת בס' הישר יעו"ש. וכ"כ הנה"ש סימן רפ"ו אות ה' יעו"ש. וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה וק"ל בדרבנן סב"ל ורוב הפו' ס"ל תפלה דרבנן וגם להסוברים דאורייתא אין מנין התפילות מן התורה ולא נוסח התפלה כמ"ש לעיל סימן ק"ו אות ז' יעו"ש א"כ אם טעה והתפלל מנחה מהתחלת שעה שביעית י"ל דא"צ לחזור ולהתפלל:

ג ג) **שם ועיקר זמנה מט' שעות וכו'** מפלג המנחה עדיף טפי מתחלת זמן מנחה קטנה כ"כ רבינו חננאל וכ"ש מנחה גדולה שאין להתפלל אותה אלא מתוך הדוחק הרדב"ז סימן רע"ו. ברכ"י אות ד' שע"ת אות א' ועיין לעיל סימן רל"ב אות ז' ולקמן אות יו"ד ודוק:

ד ד) **שם ולמעלה עד הלילה וכו'** איכא מרבנן קשישי דמפרשי עד הערב עד שתחשך ומשמע דס"ל להנהו רבוותא דזמן תפלת המנחה עד צאת הכוכבים ולאו מילתא דכיון דכנגד תמידים תקנום א"א לעיקר עבודת התמיד אחר שקיעת החמה. שה"ג אשר סביב המרדכי פ' תה"ש. כנה"ג בהגה"ט. מיהו הרב שאגת אריה סימן י"ז האריך בזה והעלה דזמן תפלת מנחה עד צאת הכוכבים יעו"ש. וכ"כ מור"ם ז"ל לקמן בהגהה סוף סעיף זה יעו"ש:

ה ה) **ושיעור** זמן בין השמשות כבר נתחבטו בו קמאי ובתראי כמ"ש הברכ"י רסי' רס"א וכתב שם בשם הגו"ר תשו' כ"י שהעולם נהגו בכל גלילות ישראל כס' הגאונים ובמוצאי שבת בכדי שהות שנים שלשה מילין מדליקין יעו"ש. וכ"כ בספרו מחב"ר סימן רס"א אות ז' בשם ס' גט מקושר שמנהג העולם ע"פ סברת הגאונים ותכף אחר השקיעה מתחיל זמן בין השמשות שהוא ג' רבעי מיל יעו"ש. וכ"כ בברכ"י סימן של"א אות ז' ובמחב"ר שם אות ה' לגבי מילה שכל שיש שמש נראית במקום גבוה אפילו משהו חשבינן מאותו יום וכשאין נראית כלל מונין להבא וכתב שכן מנהג ירושת"ו וחברון ת"ו יעו"ש. וכ"כ במחב"ר סימן תנ"ה אות ב' לגבי זמן שאיבת מים ללישת המצות יעו"ש. ולפ"ז יהיה זמן תפלת המנחה לרבנן עד אחר זמן בין השמשות דהיינו עד שיעבור זמן ג' רבעי מיל שהוא י"ג דקים וחצי אחר שאין השמש נראית כלל על הארץ אפילו על מקום גבוה. וא"כ אם יכול להתפלל ולגמור קודם לכן או בזמן בין השמשות שהוא י"ג דקים וחצי אחר שאין השמש נראית על הארץ יתפלל מנחה ואם לאו ימתין עד שיעבור זמן בין השמשות ויתפלל ערבית שתים. ומנהג עה"ק ירושת"ו וחברון ת"ו כיון שהגיע זמן קריאת המגרב שהא אחר עשרה דקים שאין השמש נראית על הארץ אין מתפללין עוד מנחה. וכ"כ רב פעלים ח"ב סימן י"ט יעו"ש:

ו ו) **וזמן** התחלת תפלת מנחה הוא חצי שעה אחר שתהיה החמה בראש כל אדם שאז הוא חצי היום ודאי בכ"מ בג"ע ובכל האקלימים בין בקיץ בין בחורף וכמ"ש לעיל סימן א' אות ז' יעו"ש:

ז ז) **שם הגה. ומשערינן שעות אלו וכו'.** בתה"ד סימן א' משמע שמשערין מע"ה עד צ"ה וכמ"ש סימן תמ"ג יעו"ש. אבל בלבוש ול"ח פ' תה"ש אות י"ד כתבו דמשערין מהנץ החמה עד שקיעתה. וכ"כ בשה"ג פ' תה"ש. ומ"ש הלבוש עד שקיעתה היינו תחלת שקיעתה כשאין השמש נראית עוד על הארץ כמבואר בל"ח שם ובדברי הלבוש סימן רס"ז יעו"ש וכ"כ הא"ר אות א' וכתב ולאפוקי ממ"א שפי' דברי הלבוש בסוף השקיעה דלא דק יעו"ש. והמנהג לענין תפלה להקל ולחשוב שעות אלו כדברי הלבוש דהיינו אם היום י"ב שעות מזריחת השמש עד שאין השמש נראית על הארץ שתי שעות ומחצה קודם שאין השמש נראית על הארץ הוי זמן מנחה קטנה ושעה ורביע פלג המנחה. ואם היום ארוך מקדימין לפי חשבון גודל השעות ואם היום קצר מאחרין לפי חשבון קטנות השעות:

ח ח) **שם בהגה ואף אם היום ארוך משערינן לי"ב שעות וכו'** ר"ל אם היום ארוך ט"ו שעות חושבין כל שעה ורביע לשעה ואם היום קצר ט' שעות חושבין כל שלשה רבעי שעה לשעה וכן על זה הדרך מוספין וגורעין לפי גודל היום:

ט ט) **שם כחד מינייהו וכו'** פי' שלא ינהוג פעם כך ופעם כך ומכ"ש שלא יתפלל ביום אחד מנחה אחר פלג המנחה וערבית קודם צ"ה. מ"א סק"ה. אבל המאירי בפסקיו כ"י פ' תה"ש כתב ביום א' אין ראוי להתפלל בו מנחה וערבית אבל מיום ליום אין לחוש כלל ואין כאן משום תרתי דסתרן אהדדי דבדרבנן לא חיישינן כלל יעו"ש. והביאו המחב"ר אות ב' ובאשה אין מדקדקין עליה שלא לעשות תרתי דסתרי דכיון דטרודה בעסקי הבית חשיב לדידה שעת הדחק כדין הנז' לקמן אות י"ב ויכולה להתפלל מנחה וערבית ביחד אחר פלג המנחה אם יזדמן לה כך בן א"ח פ' ויקהל אות ז':

י **י) שם כחד מינייהו וכו׳** ומאן דבעי למהוי חסידא ולצאת ידי שניהם יתפלל מנחה קודם פלג המנחה וערבית לאחר צ״ה. עו״ת אות א׳ ומיהו עיין לעיל אות ג׳ שכתבנו דטוב יותר להתפלל מנחה אחר פלג המנחה:

יא **יא) שם ואם בדיעבד התפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה יצא.** משמע דוקא מפלג המנחה ולמעלה אבל קודם לכן אינו יוצא אליבא דכ״ע. עו״ת אות א׳ מ״א סק״ו. ופלג המנחה חושבין לפי ערך היום כמ״ש לעיל אות ז׳ ואות ח׳ יעו״ש:

יב **יב) שם ובשעת הדחק וכו׳** ועכשיו נהגו העולם להקל בכך שאעפ״י שמתפללין תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית ג״כ באותה שעה ואע״ג דהוו תרי קולי דסתרן אהדדי ואפשר שסומכין על מ״ש הרא״ש לדעת ר״ת ולענין תפלה הקילו. ב״י יעו״ש וכ״כ הב״ח. וכ״כ המ״א סק״ז דעכשיו נוהגין להתפלל מנחה ומעריב סמוכין זה לזה כי סוברין כרבנן ומה שמתפללין ערבית קודם הלילה היינו מפני הדוחק שטורח הוא לאסוף הצבור שנית וכ״ה בטור סימן רל״ה אבל יחיד שלא התפלל בבהכ״נ ימתין עד הלילה עכ״ל. וכ״כ דה״ח אות ב׳ חס״ל אות ב׳ ועיין ש״ץ דק״ס ע״ב שכתב דכן נראה דעת האר״י שהרי (כמ״ש לעיל סימן רל״ב אות ז׳) היה נזהר מאד שלא להתפלל מנחה אלא עם שקיעת החמה והוא עצמו כתב בענין ג׳ משמרות הוי הלילה דיש להתפלל ערבית בעת שהוא קרוב ליום ממה שהוא קרוב ללילה כי כל הג׳ תפילות צ״ל ביום וק״ש יקרא אח״כ בצ״ה. וכן הוא בפי׳ בז״ח פ׳ בראשית (דף כ״ג ע״א ושם כתוב דזמן תפלת ערבית משקיעת החמה עד צאת ב׳ כוכבים יעו״ש) ואיך היה עושה תרתי דסתרי אלא ע״כ לומר דסמך אדעת ר״ת דבתפלה הקלו יעו״ש. והביאו שע״ת לקמן סימן רל״ה:

יג **יג) [סעיף ב׳] אם יש לו מים וכו׳** דסתם ידים פסולות לתפלה משום היסח הדעת. ב״י. והפרישה אות ו׳ כתב הטעם משום דתפלה במקום התמיד והכהנים היו צריכין לקדש ידיהם קודם. וא״כ ה״ה לתפלת ערבית שאם הסיח דעתו בין מנחה לערבית צריך ליטול:

יד **יד) שם בהגה ואפילו עומד מלימודו וכו׳** וראיה מדאמרינן בב״מ דפ״ה ע״ב באבות העולם דמשו ידייהו (הגמ״נ) פי׳ ואעפ״י שבמתים אין שייך לומר שנגעו במקום מטונף אעפ״י כן צריך ליטול מ״א סק״ח אבל מהר״ש פי׳ דמיתה שלהן אינו אלא כשינה והישן על מטתו צריך נט״י לתפלה יעו״ש. א״ר אות ז׳ ועיין בדברינו לעיל סימן צ״ב אות כ״ו:

טו **טו) ומ״מ** נראה אם נטל ידיו לתפלה אעפ״י שהפסיק אח״כ בלימודו כגון בזמן שדורשין א״צ ליטול שנית. אבל בשבת שמפסיקין במכירת המצות נראה שצריך ליטול שנית לתפלת מוסף אלא א״כ לא הסיח דעתו. מ״א שם. אבל הא״ר שם חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דכל זמן שהוא בבהכ״נ אף שמפסיקין במכירת המצות א״צ ליטול עוד דמסתמא לא הסיח דעתו עכ״ד:

טז **טז) ואם** נטל ידיו לאכילה ואכל מ״מ צריך ליטול לתפלה כיון שלא נטל לתפלה משא״כ ברחץ ידיו שחרית דהוי נטילה לתפלה. מ״א שם. א״ר שם. וה״ד כשלא הסיח דעתו כשרחץ שחרית א״צ ליטול לתפלה אבל הסיח צריך ליטול כמ״ש לעיל סימן צ״ב סעיף ה׳ יעו״ש. וכ״כ א״ר שם:

יז **יז טוב) שם א״צ ליטול.** ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור. טור. ועיין לעיל סימן צ״ב סעיף ד׳ ובדברינו לשם אות כ״ב וכ״ג ודוק:

סימן רלד

א **א) [סעיף א׳] אבל אינו מכוין וכו׳** וכבר כתבנו לעיל סימן ק״ז אות ך׳ דבזה״ז אסור להתפלל נדבה יעו״ש:

ב **ב) שם הגה אין לומר אשרי וכו׳** והטעם כתב הט״ז סק״א משום שלא להפסיק לכתחלה בין אשרי להקדיש אבל אין הטעם משום דאין לומר קדיש על מה שאמר בלא מנין עכ״ל אבל המ״א סק״א כתב דאם אמר אשרי בלא מנין ואח״כ באו למנין יאמרו מזמור אחר ואח״כ יאמר קדיש. וכתב דה״ה כשלומדים בבהכ״נ וליכא מנין ואח״כ קורין עשרה לומר קדיש לא יאות עבדי דהא טעם הקדיש על הלימוד משום דנתקדש השם וא״כ בעינן עשרה בשעת הלימוד כדילפינן מונקדשתי בתוך בני ישראל עכ״ד. וכבר כתבנו לעיל סימן נ״ה אות מ״א דאם אמרו אשרי בלא מנין ואח״כ בא מנין שיאמר החזן איזה פסוקים ואח״כ יאמר קדיש יעו״ש. והמנהג לומר תיכון תפלתי קטורת וכו׳ או לשם יחוד וכו׳ ואח״כ אומר קדיש:

ג **ג) שם בהגה. ויש שכתבו שנוהגין לומר פ׳ התמיד וכו׳** וגם נוהגין לומר ג״כ מזמור מה ידידות משכנותיך. ב״י. וכן נוהגין לומר ג״כ פטום הקטורת אחר פ׳ התמיד ומנהג נכון הוא. וכ״כ הרד״א בשם הר״י ז״ל כנה״ג בהגה״ט אות ד׳ וכ״כ מ״א סק״ב. וכ״כ לעיל סימן מ״ח בשם שער הכוונות דגם במנחה אומרים סדר פיטום הקטורת כולו יעו״ש. ואל ישנה מזה הסדר כמ״ש לעיל סימן רל״ב אות ו׳ יעו״ש:

ד ד) **שם בהגה. קודם אשרי.** עיין ט״ז ומ״א סק״ב שכתבו לומר פ׳ התמיד אחר אשרי אבל המנהג פשוט לאומרו קודם אשרי כמ״ש מור״ם ז״ל בשם הרד״א והר״י וב״י וכ״כ רש״י ז״ל בברכות ל״א ע״א יעו״ש ואין לשנות:

ה ה) **סדר** תפלת המנחה בצבור אומר אשרי וקדיש ומתפללין י״ח וש״ץ מחזיר התפלה כדרך שעושין בשחרית ונופלין על פניהם ואומרים ואנחנו לא נדע וכו׳ טור. וכ״כ הרמב״ם בפ״ט מה״ת. וכן נוהגין האשכנזים. וכ״כ הכלבו שצריך להחזיר התפלה כמו בשחרית אם לא ע״י הדחק. אבל הספרדים אין נוהגין לחזור ש״ץ התפלה במנחה אלא מתפלל ש״ץ עם הציבור בקול רם ואימר קדושה וברכת אתה קדוש ואח״כ אומר האמצעיות בלחש עם הצבור ומתחיל רצה בקו״ר וגומר תפלתו בקו״ר. ומנהג האשכנזים הוא הנכון וכן הנהגונו חכמים שבדור שלפנינו בצפת תוב״ב וגזרו לעובר על תקנתם. ב״י. וכן היכי נוהג האר״י ז״ל כמ״ש לעיל סימן רל״ב אות ט׳ וכן נתפשט המנהג עכשיו גם בין הספרדים לומר לחש ואח״כ חזרה כמ״ש לעיל סימן קכ״ד אות ט׳ יעו״ש:

ו ו) **מי** שנתעכב ולא התפלל מנחה וקרוב הדבר שעוברת השעה מוטב שלא יאמר תהלה לדוד ויתפלל י״ח כדי שלא תעבור השעה ואח״כ יאמר תהלה לדוד. ס״ח סימן תת״ט. וכ״כ מע״מ סימן שע״ד בשם הר״ם. שכנה״ג בהגה״ט אות ה׳ מיהו עיין לעיל סימן ק״ח אות ך׳ שכתבנו דלפי הזוה״ק והמקו׳ שאין לומר תהלה לדוד אחר תפלת מנחה יעו״ש. וע״כ אם אפשר יש לדחוק עצמו לאומרה מקודם:

ז ז) **כתב** בפסקי מהרא״י סימן נ״ט אפילו אם מקצת ציבור התפללו בעונתו ונמשכו עד הלילה אין לומר קדוש כיון שנתחדש יום אחר שהפסיקו מלהתפלל עכ״ל וא״כ ה״ה אם נמשכו באמירת א״מ וכיוצא בו שאין לומר קדיש תתקבל וצריך ליזהר שלא יבא לידי כך שיאמרו הקדיש קודם צ״ה מ״א סק״א אבל הא״ר אות א׳ תמה על המ״א דאיך העתיק דברי מהרא״י בטעות דשם לא כתב ונמשכו עד הלילה וע״כ כתב נראה פשוט דכוונת מהרא״י להיפך דדוקא כיין שהפסיקו מלהתפלל קודם שנתחדש יום אבל אה נמשכה עד הלילה אומרים קדיש יעו״ש:

ח ח) **[סעיף ב׳] ואומר אשרי וכו׳** עיין מ״ש על זה לעיל סימן ק״ח אות ך׳ יעו״ש:

סימן רלה

א א) **[סעיף א׳] ג׳ כוכבים קטנים ומן הדין סגי בבינונים** כמ״ש סימן תקס״ב אלא משום שאין אנו בקיאין לכן בעינן קטנים אבל גדולים לא מהני שנראים גם ביום. ב״י ומ״א בשם תר״י. והא דבסימן תקס״ב לענין תענית כתב רמ״א בינונים כתב הט״ז סק״א צ״ל דבתענית לא הטריחו כולי האי עכ״ל. א״נ י״ל משום דק״ש דאורייתא החמירו בה ביותר מעט מתענית דהוי מדרבנן. מט״י אות א׳ ויתבאר עוד מזה לקמן בסימן תקס״ב בס״ד:

ב ב) **שם ואם קראה קודם לכן וכו׳** ואפילו קראה תוך בה״ש שהוא ספק יום ספק לינה חוזר וקורא אותה. טור בשם הירושלמי:

ג ג) **תפלת** ערבית איננה כתפלת המנחה כי תפלת המנחה היא דינא קשיא ולכן עיקרה היא העמידה אשר היא בעולם האצילית. אבל תפלת ערבית היא דינא רפיא ולכן אנו אומרים בה יחיד ק״ש עם ברכותיה אשר הם סוד היכלי עולם הבריאה כנודע. שער הכוו׳ דף נ״ב ע״ב. פע״ח שער ט״ו פ״ה:

ד ד) **ובענין** הצדקה א״צ לתת קודם תפלת ערבית כמו בשחרית יען שעתה הוא זמן דינים קשים שע״י הכוונות שם. ועיין ברכ״י אות א׳ שכתב דהיינו שאין כוונתה כמו בשחרית אבל מ״מ מועלת ומגינה מן המזיקים ואפילו אם נותן בלילה והביא ראיה מהירושלמי יעו״ש:

ה ה) **המזמורים** שנהגו לומר קודם תפלת ערבית לא היה נוהג האר״י ז״ל לומר שום מזמור כלל זולתי ג׳ פסוקים אלו והם ה׳ צבאות עמנו וכו׳ ה׳ צבאות אשרי אדם וכו׳ ה׳ הושיעה וכו׳ ואח״כ אומר קדיש וברכו ותפלת ערבית. וכן בליל מ״ש לא היה נוהג לומר אלפא ביתא ואותם המזמורים כלל. שער הכוו׳ שם. ופע״ח שער ט״ו פ״ג. וכתב שם בפע״ח שי״ל קודם תפלת ערבית פסוק והוא רחום וכו׳ שיש בו י״ג תיבין נגד י״ג מכילן דא״א לאכפייא כולה דינין ולמתק בהם ד׳ פרצופים דקלי׳ המתחילים להתעורר בערבית והם משחית עון אף וחמה יעו״ש. וכ״ה בתיקונים תיקון ל״ז ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ שבעיר קדשנו ירושת״ו לומר תחלה לשם יחוד וכו׳ ואח״כ ג׳ פסוקים הנז׳ ואח״כ קדיש. ואח״כ והוא רחום וכו׳ ואח״כ ברכו. ומתחילין ערבית. וכ״כ לעיל סימן נ״ד אות ט״ז יעו״ש ועיין לקמן אות ז׳ וסימן רל״ז אות א׳ ואות ב׳:

ו ו) **גם** ענין הנז׳ בתפלת המנחה והוא ליזהר לאסור ולחבק שתי ידיו זו ע״ג זו וכן לסגור ולעצום עיניו בעת התפלה כ״ז צריך לעשותו גם בתפלת ערבית אבל כאן יש יתרון אחר והוא כי עתה בתפלת ערבית צריך לעשות ב׳ דברים אלו משעה שמתחיל אשר בדברו מעריב ערבים וכו׳ עד תשלום כל העמידה כולה. שער הכוונות שם. פע״ח שם. ועיין לעיל סימן צ״ה אות יו״ד שכתבנו שאם מתפלל מתוך הספר שפיר דמי יעו״ש. וכ״ז בחול אבל בשבת ויו״ט א״צ לסגור עיניו בק״ש וברכותיה. וכ״כ הש״ץ דקס״ח ע״ב:

ז ז) **וצריך** האדם לכוין היטב בתפלת ערבית כדי להתיש כח הקלי׳ שלא יבא לידי קרי וביותר בגלות המר הזה. קב הישר פ״ט וכ״מ בזוה״ק פ׳ תרומה דק״ל ע״א שכתב וז״ל צלותא דא איהו למגנא עלן מגו פחד בלילות מגו פחד דכמה סטרין דגיהנם דהא בההיא שעתא טרדי לחייביא בגיהנם על חד תרין מביממא. ובג״כ מקדמי ישראל למימר והוא רחום דאיהו בגין פחד דגיהנם ובשבת דלא אשתכח פחד דינא דגיהנם ולא דינא אחרא אסיר לאתערא ליה יעו״ש. והב״ד היפ״ל אות ב׳ יעו״ש. וכתב בן א״ח פ׳ פקודי אות א׳ דה״ה בליל יוה״כ אין אומרים והוא רחום ואפילו כשחל בחול יעו״ש:

ח ח) **שם חוזר וקורא אותה וכו׳** משמע דחוזר וקורא אותה תיכף בצ״ה חוץ מק״ש שעל המטה וכ״כ המ״א סק״ב דלא יסמוך על ק״ש שעל מטתו חדא מפני שקורא אותה אחר אכילה ושתיה וק״ש של חובה צריך לקרותה לכתחלה לפני אכילה ועוד שאינו מכוין לצאת בה. והגם שיש מקילין לומר דיוצא בק״ש שעל המטה כמ״ש המ״א שם. והט״ז סק״ב מ״מ הותיקין נוהגין לקרות מיד בצ״ה כמ״ש המ״א שם וכן העלה הרב שאגת אריה סימן ג׳ דראוי ליזהר כל יר״ש לקרות אחר צ״ה כל ג״פ של ק״ש ואעפ״י שכבר קרא בבה״כ מפלג המנחה ולמעלה יעו״ש. והביאו מחב״ר אות א׳ ואין לשנות, וכן הסכים המט״י אות ב׳ והשיג על הט״ז שכתב דיש לסמוך על ק״ש שעל המטה יעו״ש. וכן הסכים המאמ״ר אות ג׳ והשיג על הט״ז יעו״ש:

ט ט) **שם ואם הצבור מקדימין וכו׳** ודוקא מפלג המנחה ולמעלה יכולין להקדים אבל לא קודם לכן וכמ״ש לעיל סימן רל״ג אות י״א יעו״ש. כתב מ״א סק״ג דמי שרגיל לקרות ק״ש ולהתפלל מעריב בצבור בלילה וטעה והתחיל בברכת ק״ש עם הצבור מבע״י יגמור אותו כדי שלא יברך לבטלה ובלילה יקרא ק״ש בלא ברכותיה ויתפלל ואעפ״י שאינו סומך גאולה לתפלה הכי עדיף טפי כדי שיתפלל בזמנה יעו״ש ולי נראה כיון דיש מתירין להתפלל מבע״י כמ״ש לעיל סימן רל״ג אות י״ב יותר טוב לגמור עם הצבור ולהתפלל על סדר שתקנו רז״ל ואח״כ בצ״ה יקרא ק״ש בלא ברכות וכמ״ש מרן ז״ל:

י י) **ואם** הוא מתפלל ביחיד כגון שהוא חולה או בדרך וכיוצא צריך להתפלל תפלת ערבית בזמן ק״ש אחר צ״ה. הגהות יש נוחלין מחב״ר אות ב׳ וכ״כ לעיל סימן רל״ג אות י״ב. דדוקא צבור יכילין להקדים ולא יחיד יעו״ש. וכ״כ הש״ץ דקס״ד ע״ב:

יא יא) **שם בהגה. מה שחוזר ומתפלל.** כבר כתבנו לעיל סימן ק״ז אות ך׳ דבזה״ז אסור להתפלל נדבה יעו״ש אלא אם התפלל מבעוד יום עם הצבור חוזר וקורא דוקא ג׳ פרשיות של ק״ש בצ״ה בלא ברכות כדעת הש״ע וכמ״ש לעיל אות ז׳ יעו״ש וכן עמא דבר:

יא) ואשרי למי שמתפלל ערבית בצבור בלילה ובין מנחה למעריב עוסק בתורה לחבר הלילה עם היום בתורה שהוא ענין גדול. קיצור ש״ע סימן ע׳ אות א׳:

יב יב) **[סעיף ב׳] אסור לאכול וכו׳** בטור כתב אסור לקבוע סעודה ומשמע הא טעימה בעלמא שרי וכ״כ בש״ע לעיל סימן רל״ב סעיף ג׳ גבי תפלת מנחה יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ג. מ״א סק״ד. א״ר אות ו׳:

יג יג) **שם אסור להתחיל לאכול וכו׳** נראה דדין זה אינו שייך אלא לזמן שהוא עיקר ק״ש במה שהוא קורא לחיוב לצאת דהיינו שקורא עם ברכותיה אבל מה שקורא לרווחא דמלתא דהיינו מ״ש בסעיף א׳ וכשיגיע זמן קורא ק״ש בלא ברכות בזה אין איסור לאכול. ט״ז שם. מ״א שם. ומ״מ טוב ליזהר. א״ר שם:

יד יד) **שם אסור להתחיל לאכול וכו׳** וה״ה כל אינך דחשיב המחבר לעיל בסימן רל״ב סעיף ב׳ יעו״ש. לבוש. עו״ת אות ב׳ אמנם הא״ר שם כתב אפשר דיש להקל בשאר מלאכות בסמוך ואינו אסור אלא עד שיגיע זמנה יעו״ש אבל ללמוד לכ״ע שרי ואינו אסור אלא עד שיגיע זמנה כמ״ש לעיל סימן רל״ב אות טו״ב יעו״ש ועיין לקמן אות כ״ג:

טו טו) **שם חצי שעה וכו׳** הט״ז סוף סק״ג כתב דא״צ חצי שעה אלא סגי בסמוך שיעור קטן לפני הזמן יעו״ש. אבל הא״ר אות ז׳ והמאמ״ר אות ב׳ השיגו על הט״ז והסכימו לדברי הש״ע יעו״ש. וכ״פ הלבוש. מיהו אם ביקש מאחד שיזכירנו כתבו האחרונים דמותר לאכול סמוך לזמנה:

טז טז) **שם ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה וכו** נראה פשוט דל״ד התתיל אחר שהגיע זמנה אלא ה״ה כל שהתחיל תוך חצי שעה התחיל באיסור מיקרי וצריך להפסיק לק״ש. מאמ״ר אות ה׳:

יז טוב) **שם מפסיק וקורא ק״ש וכו׳** כיון דק״ש דאורייתא היא. ב״י. מ״א סק״ה. אבל אם התחיל בהיתר אינו פוסק א״א אות ה׳:

יח חי) **שם הגה. אבל א״צ להפסיק לתפלה וכו׳** זהו דעת רבי יונה והרשב״א והר״ן וזהו דעת מרן ומור״ם ז״ל וכן עיקר ודלא כהפר״ח בליקוטים שפסק כרי״ו והעלה שאם לאחר זמן איסורו התחיל לאכול מפסיק ומתפלל ערבית. ברכ״י אות ד׳ מאמ״ר אות ו׳:

יט **יט) שם בהגה אעפ״י שנטל ידיו וכו׳** ואין להקשות מדלעיל סימן רל״ב גבי מנחה דהתרת חגורה למי שרגיל להתירה ונט״י לכ״ע הוי התחלה וא״צ להפסיק שכבר תירצו בש״ס דהתם לא שכיח שכרות הכא בלילה שכיח שכרות. א״נ מנחה כיון דקביע זמניה מרתת ולא אתי למפשע ערבית כיון דכולא ליליא זמניה לא מירתת ואתי למפשע מאמ״ר שם:

כ **כ) שם בהגה. אטפ״י שנטל ידיו וכו׳** נראה ה״ד אם נטל ידיו ועדיין לא בירך ענט״י שאח״כ אחר התפלה חוזר ונוטל ומברך ענט״י אבל אם נטל ידיו ובירך ענט״י יש לאכול כזית פת כדי שלא תהיה ברכת ענט״י לבטלה ואח״כ מפסיק ומתפלל דתפלה לא הוי הפסק בתוך הסעודה כמ״ש לעיל סימן קע״ח סעיף ו׳ יעו״ש. ואח״כ ראיתי שכ״כ א״ר אות ח׳ בשם פסקי התו׳ שאם בירך ענט״י צריך לאכול מיד המוציא ואח״כ מפסיק ומתפלל וכתב הטעם משום דאכילת המוציא לא הוי לדידיה התחלת אכילה יעו״ש. וכ״פ המאמ״ר אות ז׳:

כא **כא) שם בהגה ואם אין שהות להתפלל וכו׳** ואעפ״י דתפלת ערבית רשות מ״מ כיון דעכשיו קבעהו חובה פוסק ומתפלל אם אין שהות. עו״ת סוף אות ב׳:

כב **כב) שם בהגה. ואם אין שהות להתפלל וכו׳** וצריך ליזהר בימות הקיץ שלא לאכול בסעודה גדולה שיודע שתמשך עד הלילה רק יקרא ק״ש ויתפלל קודם. ואפילו התחיל מבע״י צריך להפסיק. מ״א סק״ח. וכל שיודע שתמשך סעודתו עד הלילה אפילו התפלל מנחה והתחיל לאכול קודם חצי שעה לצ״ה דהוה התחיל בהיתר מפסיק מיד דהוה התחיל באיסור שתמשך עד תוך הלילה. א״א אות ח׳:

כג **כג) [סעיף ג׳] לכתחלה צריך לקרות ק״ש מיד וכו׳** דזריזין מקדימין למצוה. לבוש. מיהו אם מלמד לאחרים באותה שעה אינו פוסק עד שיגמרו לימודם ואח״כ קורא ק״ש ומתפלל כמ״ש לעיל סימן פ״ט סעיף ו׳ יעו״ש וכ״כ א״ר אות יו״ד בשם הל״ח יעו״ש ונראה ה״ד בהתחיל ללמד קודם שהגיע זמנה אבל בהגיע זמנה קורא ק״ש ומתפלל ואח״כ מלמד:

כד **כד) שם ואם עבר ואיחר וכו׳** ואפילו אם עבר ואיחר במזיד ולא קרא עד חצות רשאי לקרותה אח״כ. כ״מ בב״י וכ״כ מ״א סק״י:

כה **כה) שם יצא ידי חובתו.** ומ״מ נקרא עבריין שעבר על דברי חכמים שאמרו עד חצות. עו״ת אות ג׳ א״ר אות י״א:

כו **כו) [סעיף ד׳] כגון שכור או חולה וכו׳** כתב הט״ז סק״ד דאם נשתכר אדם אחר התחלת זמן ק״ש לא מקרי אונס ואין לו שיעור לקרות רק עד שיעלה ע״ה ותו לא יעו״ש וכ״כ הנה״ש אות ג׳ אבל הא״ר אות י״ב והמאמ״ר אות ט׳ כתבו על דברי הט״ז הנז׳ דאינו מוכרח יעו״ש. וע״כ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה אם נשתכר אחר שהגיע זמנה ולא קרא ק״ש עד שעלה ע״ה קורא קודם הנץ בלא ברכות משום דק״ל סב״ל ואח״כ ראיתי שכ״פ המש״ז אות ד׳ ועוד נ״ל דאף מי שלא היה אנוס ולא קרא קודם ע״ה שכתב הש״ע דלא יצא י״ח מ״מ יש לו לקרות קודם הנץ בלא ברכות דאפשר דמועיל קצת כיון דמהני לאנוס ומי שקורא ק״ש של ערבית קודם הנץ לא יקרא באותו זמן ק״ש של שחרית כמ״ש לעיל סימן נ״ח סעיף ה׳ יעו״ש:

כז **כז) שם לא יאמר השכיבנו וכו׳** אבל קודם שעלה ע״ה זמן שכיבה הוא ויכול לומר השכיבנו דלא כרש״י וכן הסכים רי״ו נתיב ג׳ ח״ב יעו״ש. ער״ה אות ו׳:

כח **כח) שם אינו זמן שכיבה.** ומה שקורא ק״ש משום דאיכא אינשי דגנו. ב״י. לבוש:

כט **כט) שם בהגה. עד השכיבנו אומר.** הרי״ץ גיאות כתב דצ״ל שתים לפניה ושתים לאחריה אלא דלא יאמר נוסח הברכה כמו שהיא אלא יתחיל ותקננו בעצה טובה מלפניך אלא שהרא״ש ז״ל חלק עליו וכתב שלא יאמר ברכת השכיבנו כל עיקר כמ״ש בטור וב״י יעו״ש. וזהו שכתב מור״ם ז״ל עד השכיבנו אומר ר״ל אבל השכיבנו אינו אומר כלל. וכ״מ מסתמיות דברי מרן ז״ל דכל ברכת השכיבנו אינו אומר כלל. וכ״פ הלבוש א״ר אות י״ג. ער״ה אות ז׳:

ל **ל) שם בהגה. עד השכיבנו אומר.** ודוקא ק״ש יכול לומר אחר ע״ה אבל תפלת י״ח של ערבית אינו יכול להתפלל אחר ע״ה כמ״ש הרמב״ם פ״ג מה״ת דין ו׳ אלא מתפלל שחרית שתים כיון דהיה אנוס וכמ״ש בסימן ק״ח יעו״ש:

לא **לא) אם** היה קרוב לע״ה ועדיין לא קרא ק״ש ולא התפלל ערבית ואין שהות לקרות ק״ש ולהתפלל יש להתפלל קודם ע״ה וק״ש יקרא אח״כ משום דתפלה לא אפשר להתפלל אחר ע״ה אבל ק״ש יכול לקרות כנז״ל:

לב **לב) כשקורא** ק״ש של ערבית אחר ע״ה אחר זמן משיכיר חבירו צריך להניח תפילין תחלה. מראה הכהן על מס׳ ברכות. והביאו פת״ע אות י״ז:

סימן רלו

א **[סעיף א'] בערב מברך שתים וכו'** ירושלמי ר' יוסי בר בון בשם ריב"ל ע"ש שבע ביום הללתיך (כלומר שבשחר מברך ב' לפניה וא' לאחריה ובערב ב' לפניה וב' לאחריה הרי ז'. ב"י) ר"נ בשם רבי מנא אומר כל המקיים שבע ביום הללתיך כאלו קיים והגית בו יומם ולילה. טור. ט"ז סק"א. והטעם שנתנו את היתירה בערבית עיין בדברינו לעיל רסי' נ"ח:

ב **שם בעדב מברך שתים וכו'** הראשונה אשר בדברו מעריב ערבים וכו' וחותמה ומבדיל בין יום ובין לילה בא"י המעריב ערבים. וזוהי נוסח ספרד. ונוסח אשכנז ומבדיל בין יום ובין לילה ה' צבאות שמו אל חי וקיים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד בא"י המעריב ערבים וכתב הר' יחיאל ז"ל ויותר נכון נוסח ספרד כי אין זה מעין חתימה סמוך לחתימה וליישב המנהג היה אומר הרא"ש ז"ל שאנו מתפללין ה' ימלוך לעולם ועד ויקויים הפסוק והיה לעת ערב יהיה אור ויאיר לנו והוי קצת מעין חתימה סמוך לחתימה טור. והביאו הט"ז סק"א ומ"א ריש הסימן וכן הב"ח כתב טעם ליישב המנהג יעו"ש ה' צבאות שמו הוא ג"כ מעין חתימה דכתיב (עמוס ד':י"ג) עושה שחר עיפה ה' צבאות שמו. א"ר אות ג' ועכשיו בני ספרד נוהגים לומר אחר מבדיל בין יום ובין לילה ה' צבאות שמו בא"י המעריב ערבים משום שנזכר בשער הכוונות דף נ"ב ע"ב ונתן טעם בסוד יעו"ש:

ג **בברכה** ראשונה אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים בתבונה כצ"ל. ויאמר מעריב ערבים בחכמה ויפסיק ואח"כ יאמר פותח שערים בתבונה ויפסיק ואח"כ יאמר משנה עתים וכו' שער הכוו' דף נ"א ע"ד. והב"ד לעיל סימן מ"ח יעו"ש:

ד **ויש** להפסיק בין ברקיע כרצונו ובין בורא יומם ולילה. עמק ברכה. מ"א ריש הסימן:

ה **כתב** ב"ח מה שאנו חותמין בא"י מלך צור ישראל וגואלו כשאומרים מערבית אינו נכון אבל המ"א שם נתן טעם למנהג וע"כ כתב דאין לזוז מן המנהג יעו"ש:

ו **שנייה** אהבת עולם ואינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה שלישית והיא אחר ק"ש היא אמת ואמונה והיא ג"כ אינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה דק"ש לא הוי הפסק וחותם בא"י גאל ישראל בלשון עבר ולא גואל שנתקנה על הגאולה שעברה טור ולבוש. ולענין עניית אמן בין הברכות הללו עיין לעיל סימן נ"ט סעיף ד' ובדברינו לשם אות כ"ו יעו"ש:

ז **יש** מוסיפין קודם ברכת גאל ישראל ומעולם אתה גואל ואין חשש בין בחול בין בשבת. הרמ"ע מפאנו סימן ק"ב. שכנה"ג אות ב':

ח **ברכה** רביעית השכיבנו. וחותם שומר את עמו ישראל לעד מפני שלילה צריכה שימור מן המזיקין ואע"ג דק"ל כרבי יוחנן דאמר שצריך לסמוך גם גאולה של ערבית לתפלת ערבית השכיבנו לא הוי הפסק דכיון דתקינו להו רבנן כגאולה אריכתא דמיא כמו בשחרית שתיקנו להפסיק בה' שפתי תפתח ואפ"ה לא חשיב הפסק כיון דתקינו לממריה. טור. והטעם כתב הר"י דהשכיבנו כגאולה אריכתא דמיא מפני שכשעבר השם לנגוף את מצרים היו מפחדים ומתפללים לשם ית' שיקיים דברו שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תיקנו לומר השכיבנו הילכך מעין גאולה הוי. ב"י ולבוש. ואינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לאמת ואמונה. הרשב"א בתשו' סימן י"ד. כנה"ג בהגה"ט:

ט **ברכת** השכיבנו היא בהיכל ק"ק דמלכות דבריאה ולכן אין בה עמידה כי כל ענייני המלכות הם מיושב כנז' בזוה"ק. שער הכוונות דף נ"ב ע"ג:

י **הר"י** החסיד ז"ל לא היה אומר בנוסח השכיבנו אויב כ"א דבר וחרב דאויב הוא בכלל חרב רש"ל בתשו' סימן ס"ד. והביאו כנה"ג בהגה"ט וכתב דמנהגינו לאומרו. ונ"ל הטעם משום דאויב יש לו כמה מיני נזיקין וע"כ נהגו לאומרו וכן עמא דבר:

יא **[סעיף ב'] אין לספר וכו'** כבר כתבנו לעיל אות ח' הטעם משום דאנן ק"ל כר"י דאמר איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית יעו"ש. ובס' יערת דבש ח"א דס"ב כתב דסמיכות גאולה לתפלה היא סגולה שלא יהא ניזוק בשעה שהקב"ה כועס ואל זועם בהנץ החמה ובשקיעת החמה יעו"ש. והביאו הרו"ח סימן רל"ה אות ב:

יב **שם ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים וכו'** לפי שבימים ראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית ותיקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות שיש בתפילת ערבית ונפטרין בקדיש ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון ומ"מ אין להפסיק בדברים אחרים. ויש מן הגדולים שנהגו שלא לאומרם. טור. וכתב ב"י דגם הרשב"א כתב בשם התו' שרבי' שמואל לא היה אומרם כל עיקר יעו"ש וכ"כ הכנה"ג בהגב"י דמנהג הספרדים בקושטא ותירי"א שאין לאומרם לא בחול ולא בשבת יעו"ש. וכ"נ מדברי האר"י ז"ל שאין לאומרם:

יג יג) **מי** שבא לבהכ״נ אחר שהתחילו הצבור להתפלל והתפלל ביחידות מנחה וקרא ק״ש וברכותיה עד שומר עמו ישראל לעד והצבור מתחילין להתפלל ערבית יוכל תכף להתפלל עמהה ופסוקים דברוך ה׳ לעולם אמן ויראו עינינו יאמר אח״כ דכיון דגדולים נהגו שלא לאומרם כלל יכול בזה לסמוך עליהם ולדלגם כדי להתפלל עם הצבור ולומר חותם אח״כ. ט״ז סק״ב. וכ״כ המ״א סק״ג. ונראה דהאומרם אח״כ לא יאמר הברכה של אחריהם בהזכרת השם כיון דלא נתקנו כ״א קודם התפלה וגם כי רבים מן הגדולים נהגו שלא לאומרם כנז׳ באות הקודם:

יד יד) **יש** נוהגין שלא לאומרם אפילו במקום שנוהגין לאומרם אך כשמתפללין בצבור נקטי סוגיא דעלמא שלא להיות מן המתמיהין. א״ח דמ״ג ע״ב. ומ״ש כשמתפללין בצבור נראה שהכונה כשהם יורדים לפני התיבה שאז מוכרחין לאומרם אבל כשהם מתפללים בבהכ״נ עם הצבור ואינם ש״ץ שמתפללין בינם לבין עצמם ומצו להשתמט שלא ירגישו בהם אין אומרים אותם וכן ראיתי למהר״ש בן הרשב״ץ שכתב שזה היה מנהג מהר״ם מרוטנבורק יעו״ש סימן רנ״ה וסימן שכ״ט. ברכ״י אות ד׳:

טו טו) **שם אין להפסיק וכו׳** וע״כ נראה דאותם הפסוקים שרגילין לומר כהש״ץ אומר קדיש כגון ועתה יגדל נא וכו׳ וכיוצא בזה שאין לאומרם בקדיש תפלת ערבית לפי שאין לנו להפסיק אלא מה שקבעו חכמים. ב״ח בשם רש״ל. ועיין מ״ש בזה לעיל סימן נ״ו אות כ״ח יעו״ש:

טז טז) **שם ומיהו מה שמכריז ש״ץ ר״ח וכו׳** כ״כ ב״י בשם תשו׳ הרשב״א סימן רצ״ג וכתוב עי״ש הטעם משום דתפלת ערבית רשות יעו״ש. ומיהו רש״ל כתב על דברי הרשב״א הנז׳ דלא נהירא חדא שהרי קבעוה חובה ועוד אפילו הוא רשות מ״מ כל היכא שעתה מתפלל אותה צריך ליזהר שלא להפסיק כמו בשאר תפילות כדאיתא להדיא בסמ״ג ולכן כתב שהשמש יקדים תפלתו שיוכל להגיע ליעלה ויבא קודם הקהל ויכריז בתפלתו עכ״ל. אבל הב״ח הסכים לדברי הרשב״א וכתב וכן נוהגין ואין לשנות יעו״ש וכ״פ הלבוש. ועיין באות שאח״ז:

יז טוב) **שם כיון שהוא צורך תפלה.** ומ״מ אפשר דוקא בר״ח שהוא דאורייתא או בותן טל ומטר שמחזירין אותו אם לא אמרו משא״כ בחנוכה ופורים שאין מחזירין אותו אם לא אמרו אפשר שאין מכריזין ומ״מ המנהג להכריז על הכל וכ״פ הרד״א. מ״א סק״א. וכתב המאמ״ר אות ב׳ דמנהגם שאין להכריז כ״א בר״ח או בותן טל ומטר ואפשר שהוא מטעם שכתב המ״א יעו״ש. ופה עה״ק ירושת״ו המנהג שאין להכריז על הכל ואפשר שחוששין לדברי הרש״ל שכתבנו באות הקודם ומ״מ בהגיע הש״ץ לתיבות יעלה ויבא או לעל הנסים יש להגביה קולו כדי להזכיר הצבור שלא ישכחו:

יח חי) **שם כיון שהוא לצורך תפלה.** ונראה דבין הפרקים דינן כמו בשחרית דדוקא בין גאולה לתפלה יש מקילין משום דתפלת ערבית רשות אבל בין ק״ש וברכותיה חובה לכ״ע. מ״א שם. וכ״כ א״ר סימן תכ״ב סוף אות א׳:

יט יט) **שם בהגה. ראיתי מדקדקים נהגו לעמוד וכו׳** ובמ״ע כתב דצריך לישב וכ״כ מט״מ בשם מהרי״ל ורש״ל וכתב שי״ל הושיענו אלהי ישענו וכו׳ שלא יהא יותר מי״ח אזכרות. מ״א סק״ב. וכ״כ הט״ז סק״ג. א״ר אות ו׳ וסיים שם הא״ר ועכ״פ שלא לעמוד ופניו אל הקיר כמו בתפלת י״ח יעו״ש:

כ כ) **מ״כ** בשם מהרנ״ש שכשהתפלל עם הצבור וקרא אח״כ ק״ש וברכותיה אז אומר ברוך ה׳ וכו׳ מעומד. מ״א שם. א״ר שם. ועיין לקמן אות נ״ב:

כא כא) **שם בהגה. כמו בתפלה.** וגם אין להפסיק ולדבר בהם כמו בתפלה. לבוש. שכנה״ג אות ד׳ והגם שכתב הש״ע דאין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה אתא לאשמעינן דגם בין פסוק לפסוק לא יפסיק דאינם כמו פסוקים דעלמא אלא כמו פסוקים של תפלה. ודוקא בדיבור אסור להפסיק ביניהם אבל לענות קדיש וקדושה וברכו ואמן פשיטא דשרי דלא עדיף מק״ש וברכותיה:

כב כב) [**סעיף ג׳**] **יתפלל עמהם ואח״כ יקרא ק״ש וכו׳** כן הוכיח בב״י מדברי הפו׳ וכתב הטעם משום דמוטב שיתפלל עם הצבור ולא יסמוך גאולה לתפלה משיסמוך ויתפלל ביחיד כיון דתפלת ערבית רשות יעו״ש. אמנם לפי דברי המקו׳ צ״ל דוקא ק״ש קודם תפלה משום דהתחלת המשכת המוחין הם בק״ש והגמר בתפלת י״ח כדמוכח בשער הכוונות דף נ״ב ע״ג ובדרושי ק״ש יעו״ש. והגם דאין אנו מכוונים בספירות מ״מ צריך להתפלל עד סדר הכוונה והשי״ת ברחמיו הוא יסדר וע״ז אנו אומרים קודם כל תפלה ולימוד ויהי נועם וכו׳ שמבקשים מהשי״ת שהוא יסדר הלימוד והתפלה כפי בחינתם במקום עליון. וע״כ נראה לפי דברי המקו׳ דיותר טוב להתפלל ביחיד מלהתפלל קודם ק״ש:

כג כג) **שם יתפלל עמהם וכו׳** ואעפ״י שהם מתפללים מבע״י מ״מ תפלת הצבור עדיפא ממסמך גאולה לתפלת ערבית. ואם בא לבהכ״נ בשעה שמתחילין ברכו והוא לא התפלל מנחה יתפלל מנחה בעוד שהם קורין ק״ש וברכותיה ואח״כ יתפלל ערבית עם הצבור ואח״כ יקרא ק״ש וברכותיה בלילה אבל לא ימתין להתפלל מנחה בשעה שיתפללו ערבית ולהתפלל אח״כ ערבית בלילה דזה לא מיקרי בשעה שהצבור מתפללין. מ״א סק״ג וכ״כ הט״ז סק״ד. ומיהו הא״ר אות ז׳ כתב שאם אפשר לו להתפלל מעריב בלילה עם הצבור ימתין במנחה. וכן כשאין שהות שיוכל להתחיל אחר מנחה תפלת מעריב עם הקהל ימתין במנחה עד שיתחילו הקהל תפלת מעריב דעכ״פ יש מעלה בזה שמתפלל כשמתפללין הצבור. ועוד דיש לחלק דוקא

בשעה שהצבור מתפללין הוי כתפלה אחרת אבל כשמתפלל ממש עמהם הוי כמתפלל עם הצבור יעו״ש. אמנם כבר כתבנו באות הקודם דלדעת המקו׳ יותר טוב להתפלל אפילו ביחיד מלהתפלל קודם ק״ש יעו״ש:

כד **כד) [סעיף ד׳] אחר שומר עמו ישראל אומר אמן וכו׳** עיין לעיל סימן רט״ו סעיף א׳ ובדברינו לשם אות ז׳ ואות ח׳:

כה **כה) שם ולא יענה אמן אחר ברכת המלך וכו׳** משום דסיום הברכות הוא בשומר את עמו ישראל דומיא דעונה אמן אחר בונה ירושלים אעפ״י שיש אחריה ברכת הטוב והמטיב. וכיון שענה אמן אחר שומר את עמו ישראל כבר הפסיק הענין ונמצאת ברכת המלך בכבודו שהיא ברכה בפני עצמה ואין כאן אלא ברכה אחת ואינו עונה אחריה אמן ב״י ועי״ש:

כו **כו) שם המלך בכבודו.** בס׳ עמק המלך קורא תגר על האומרים המולך בכבודו וכו׳ רק י״ל המלך וכו׳ אבל בנוסח הרמב״ם כתב המולך וכו׳ וכתבו הג״מ שאין לומר ימליך לשון בקשה שאין תפלה בחתימת הברכה אלא צ״ל פי׳ לשון שבח שהקב״ה ימלוך לעולם ועד. וכתב בעמק המלך שיקרא מלת תמיד למטה תמיד ימלוך וכו׳ מ״א סק״ד. א״ר אות ג׳ מאמ״ר אות ה׳ וכתב ודלא כפרישה יעו״ש. וגאלו מיד חזק ממנו. הנון מלאפום ודגושה. ואפשר שטוב יותר לומר עמנו בחולם לבאר היטב. א״א אות ד׳:

סימן רלז

א **א) [סעיף א׳] סדר** תפלת ערבית אומר והוא רחום. ותיקנו לאומרו לפי שבשחרית ומנחה יש תמידין שמכפרין אבל ערבית שאין תמיד לכפר תיקנו לומר והוא רחום. וי״א לפי שנהגו ללקות ערבית לאחר שחטאו כל היום ובמלקות מתכפר להם לכך נהגו לומר אחר המלקות והוא רחום. וגם הטעם מפני שאומרים אותו ג״פ בשעת המלקות כי יש בו י״ג תיבות וג״פ ט״ל תיבות כמנין המלקות ולכן בתפלת ערבית שהיא אחר המלקות תיקנו לאומרו. טור וב״י. והכלבו כתב הטעם משום דאמרינן בתנחומא לעולם לא לן אדם בירושלם ובידו עון שתמיד הבקר מכפר עונות הלילה ותמיד הערב מכפר עונות היום ולכך תיקנו ערבית ושחרית לחלות פני המקום שיכפר עונותינו יומם ולילה שחרית בסדר קדושה. ותיקנו נמי בפסוקי דזמרה בשביל ליל שבת שאין אומרים אותו לפי שאין איברי תמיד הערב קריבין בליל שבת דכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת וכן ביו״ט וכו׳ יעו״ש. והביאו ב״י. ועוד עיין הטעם לעיל סימן רל״ה אות ה׳ ואות ז׳ יעו״ש:

ב **ב) ואומר** ש״ץ ברכו ועונין ברוך ה׳ המבורך וקורין ק״ש וברכותיה ויראו עינינו וקדיש ומתפללין הצבור בלחש ואין הש״ץ מחזיר התפלה וכתב הרמב״ם הטעם לפי שאינה חובה ואומר קדיש ונפטרין לבתיהם לשלום. טור. ובשער הכוונות דף נ׳ ע״א כתב דצ״ל ב׳ פעמים ברכו אחד קודם תפלה ואחד אחר תפלה ונתן טעם בסוד לכל אחד והבאנו דבריו לעיל סימן קל״ג יעו״ש. וגם כתב שם בשער הכוו׳ דצ״ל עלינו לשבח ועל כן נקוה אחר כל ג׳ התפלות יעו״ש. והמנהג לומר אחר תפלת לחש קדיש תתקבל ואח״כ שיר למעלות אשא עיני וקדיש יהא שלמא וברכו ועלינו לשבח ועל כן נקוה לך:

ג **ג) וכתב** השכנה״ג בהגה״ט אות א׳ דמוכח מלשון הטור הנז׳ דאין אומרים קדיש קודם והוא רחום וכ״נ מדברי כל המחברים והמנהג הפשוט עכשיו לומר קדיש קודם והוא רחום ונראה שנהגו כן מפני שאומרים מזמורים קודם ערבית אבל בליל כפור ובליל מוצאי יוה״כ נוהגין שלא לומר קדיש קודם והיא ראיה והטעם מפני שאין אומרים מזמורים והמון העם אפילו שאין אומרים מזמורים קודם ערבית אומרים קדיש וטעות הוא בידם עכ״ל. ומיהו כבר כתבנו לעיל סימן רל״ה אות ה׳ דמנהג האר״י ז״ל שלא לומר שום מזמור קודם תפלת ערבית אלא רק ג׳ פסוקים הללו ה׳ צבאות עמנו וכו׳ ואח״כ אומר קדיש וברכו ותפלת ערבית יעו״ש. ולפי דברי האר״י ז״ל קדיש דקודם ק״ש של ערבית נמי הוא חובה ויש לו טעם בסוד שהוא בבחי׳ עולם היצירה כידוע וע״כ אין לבטלו בשום זמן. ובליל שבת מנהג חסידי בית אל יכב״ץ לומר לשם יחוד וכו׳ ואח״כ אומרים שועתינו קבל ושמע צעקתינו יודע תעלומות. ואח״כ אומרים קדיש וברכו ומתחילין ערבית:

ד **ד) וכתב** בזוה״ק פ׳ תרומה דקל״ג ע״א זכאה ב״נ דשוי ברעותיה לאשלמא לגבי מאריה בכל יומא ולאתקנא סדורא דתקונא שכינתא עלית קיר בד׳ תקונין מטה שלחן כסא ומנורה בסדורא דצלותא דערבית ובתקונא דיליה הא מטה. בסדורא דאינון קרבנין ועלוון דאנן מסדרין בצפרא ואינון שירין ותשבחן הא שלחן בסדורא דצלותא דמיושב ובתקונא דק״ש בההיא דאנן מתקנין הא כסא. בההוא סדורא דצלותא דמעומד ובאינון קדישאן ותוספת קדושה וברכאן דאנן מסדרין הא מנורה יעו״ש. ואשרי אדם אשר לו שם לבו לכוין לבו לשמים ויקם את המשכן. מחב״ר אות ד׳:

ה **ה) וכפי** מה שיכוין האדם בתפלתי בשחרית יהיה לו סיוע ועזר כל היום. וכפי מה שיכוין בערבית יהיה עלייתו בלילה למעלה. פע״ח שער ט״ז פי״א:

ו ו) **אין** ש״ץ חוזר התפלה וכו׳. דאם הוא בקי אין הש״ץ מוציאו ואם אינו בקי תפלת ערבית רשות ואיהו אכתי לא שוייה אנפשיה חובה דלא ידע לצלויי. ב״י בשם הרשב״א. והמקו׳ אומרים שעל דרך האמת חזרה בערבית אין לה מקום. ברכ״י אות א׳. ועיין בטור שכתב דאחר תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטורת מיהו לפי דברי המקו׳ יש פחד מהחיצונים לומר פטום הקטורת בלילה וכמ״ש לעיל סימן קל״ב אות ך׳ יעו״ש:

ז ז) **שם הגה.** ואין נופלין על פניהם וכ״כ האגור ויש בו טעם ע״פ הקבלה. ד״מ אות ב׳ ב״ח מ״א סק״א. וכ״כ בפע״ח שער ט״ו פ״ה ינתן טעם בסוד יעו״ש. ואפילו התפללו ערבית מבע״י אין נופלין דהא כבר שויא לילה וכן תשלומין מנחה בערבית אין ליפול לאחר ערבית. א״א אות א׳ ועיין לעיל סימן קל״א סעיף ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ח ח) **ודע** כי בחצות לילה הראשונה אין ראוי לומר כלל שום סליחות ולא להזכיר י״ג מדות דויעביר זולתי בליל יוה״כ. גם אין ראוי לומר שום קונה ולא לעורר שום בכיה על חרבן הבית רק אחר חצות כנז׳ בזוהר פעמים רבות פ׳ ויקהל כי בחצות הלילה אז מתעוררת הבכיה למעלה על חרבן בהמ״ק ואז זמנה האמיתית. גם צריך ליזהר מאד האדם שלא להזכיר בפיו שם סמאל וז״ס ושם אלהים אחרים לא תזכירו ובפרט בלילה שאז הוא זמן שליטתו וממשלתו. ולא עוד אלא שגם הוא אסור להזכיר מעין דברים אלו כגון אלו בני אדם הרגילים לומר בל׳ לעז איל דיאבלו וכיוצא בדברים אלו אין להזכירה כלל לפי שגם השדים בחלקו ומתגבר כח כשמזכירין אותם. שער הכוונות דף נ״ב ע״ד. ועיין לעיל סימן קל״א אות כ״ו:

ט ט) **ועוד** דע דבשאר לילי השבוע אין ראוי לקרא מקרא לפי שהמקרא הוא בעשייה והלילה עצמה הוא בחי׳ עשיה והכל הוא דינין ואין ראוי לעורר הדינין חוץ מליל ששי דיקרא כ״ו פסוקים של הפ׳ של אותו שבוע כמבואר בשה״מ פ׳ ואתחנן יעו״ש. והב״ד לעיל סימן קל״א סוף אות ב״ן וסימן קל״ב אות ו׳ יעו״ש ומשמע שם בשה״מ דבליל שבת ויו״ט אין לחוש יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ פקודי אות ז׳ אבל בלילי ר״ח נראה דדינו כמו לילי חול. וכ״כ בן א״ח שם. אמנם בענין אמירת תהלים המנהג לומר אחר חצות ואפילו בלילי חול ונראה הטעם משום שהוא שירות והודאות וכתיב חצות לילה אקום להודות לך וכו׳ ועיין ברכות ג׳ ע״ב ודוק:

סימן רלח

א א) [**סעיף א׳**] **צריך ליזהר בלימוד הלילה וכו׳** כמ״ש חז״ל (במד״ר שיר השירים ה׳ על פסוק קווצותיו תלתלים) אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה. וגרסינן בעירובין דס״ה ע״א אמר ר״ל לא איברא ליליא אלא לגירסא. וגרסינן שם בעירובין די״ח ע״ב א״ר ירמיה בן אלעזר כל בית שנשמעין בו ד״ת בלילה אינו חרב. הלכך כיון ששעות הלילה נוחין ורצויין נלמוד המבטלן עונשו מרובה. טור. וכ״כ בהקדמת הזוה״ק די״א ע״א. ת״ח כמה הוא חילא תקיפא דאורייתא וכמה הוא עלאה על כולא דכל מאן דאשתדל באורייתא לא דחיל מעילאי ומתתאי ולא דחיל ממרעין בישין דעלמא בגין דאיהו אחיד באילנא דחיי ויליף מיניה בכל יומא. דאורייתא תוליף לב״נ למיזל בארח קשוט. תיליף ליה עיטא היך יתוב קמיה מריה לבטלא ההיא גזרה. דאפילו אתגזר עליה דלא יתבטל האי גזרה מיד אתבטל ואסתלק מניה ולא שריא עליה דב״נ בהאי עלמא. ובג״כ בעי ליה לב״נ לאשתדלא באורייתא יממא ולילי ולא יתעדי מינה הה״ד והגית בו יומם ולילה. ואי אתעדי מינה דאורייתא אי אתפרש מינה כאלו אתפרש מאילנא דחיי עכ״ל:

ב ב) **וכשלומד** בתורם צריך להוציא הלימוד בפיו ולא ילמוד רק בלבו כדאיתא בעירובין דף ד״ן ע״א יעו״ש. וכ״כ בהקדמת הזוה״ק דף ד׳ ע״א וז״ל כמה אית ליה לב״נ דאשתדלא באורייתא יממא וליליא בגין דקב״ה ציית לקליהון דאינון דמתעסקי באורייתא וכ״כ בפ׳ בראשית דף מ״ז ע״א. ות״ח ברוחא עביד קב״ה עלמא וברוחא מתקיימא רוחא דאינון דלעאן באורייתא וכ״ש רוחא דהבל דרביי דבי רב עכ״ל. וכ״כ בפ׳ קדושים דפ״ה ע״א וז״ל ההיא מלה דאורייתא דאפיק מפומיה אזלא ושאטא בעלמא וסלקא לעילא. וכמה עלאין קדישין מתחבראן בההיא מלה וסלקא בארח מישר ואתעטר בעטרא קדישא ואסתחי בנהרא דעלמא דאתי דנגיד ונפיק מעדן ואתקבל ביה ואשתאב בגויה ואתנטע סוחרניה דההוא נהרא אילנא עילאה וכדין נגיד ונפיק נהירא עילאה ואתעטר ביה בההוא ב״נ כל יומא עכ״ל. וכן אמר לי המגיד למרן ז״ל כי אלו היה ניתן רשות לעין לראות היית רואה מלא עיניך לכל צד כולו מלא חיילות מהם הנבראים מהבל פיך כשאתה עוסק במשנה כמ״ש במגיד מישרים פ׳ בא יעו״ש:

ג ג) **ועיקר** הלימוד צריך לקבוע מאחר חצות הלילה ואילך כמ״ש בזוה״ק פ׳ לך לך דצ״ב ע״א וז״ל בפלגות ליליא כד צפורין מתערין סטרא דצפון אתער ברוחא וקם בקיומיה שרביטא דבסטר דרום יבטש בההוא ריחא ושכיך ואתבסם כדין אתער קב״ה בנמוסיי לאשתעשע עם צדיקיא בגנתא דעדן בההוא שעתא זכאה חולקיה דב״נ דקאים לאשתעשע באורייתא דהא קב״ה וכל צדיקייא דבגנתא דעדן כלהו צייתין לקליה הה״ד היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעיני. ולא עוד אלא דקב״ה משיך עליה חד חוטא דחסד למהוי נטיר בעלמא דהא עלאין ותחתין נטרין ליה הה״ד יומם יצוה ה׳ חסדו ובלילה שירה עמי א״ר חזקיה כל מאן דאשתדל בהאי שעתא באורייתא ודאי אית ליה חולקא תדיר בעלמא דאתי. א״ר יוסי מ״ט תדיר א״ל הכי

אוליפנא דכל פלגות ליליא כד קב״ה אתער בגנתא דעדן כל אינון נטיען דגינתא אתשקיין יתיר מההוא נחלא דאקרי נחל קדומים נחל עדנים דלא פסקו מימיו לעלמין כביכול ההוא דקאים ואשתדל באורייתא כאלו ההיא נחלא אתרק על רישיה ואשקי ליה בגו אינון נטיען דבגינת דעדן. ולא עוד אלא היאיל יכלהו צדיקייא דבגו גינתא דעדן צייתין ליה חילקא שויין ליה בההוא שקיו דנחלא. אשתכח דאית ליה חולקא תדיר בעלמא דאתי עכ״ל ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ א׳ או׳ ז׳ ח׳ יו״ד ודוק:

ד ד) **והגם** דעיקר הלימוד הוא אחר חצות מ״מ גם בתחלת הלילה צריך ללמוד כדי לישן מתוך ד״ת וכמ״ש במגיד ישרים פ׳ בהר שאמר לו המגיד למרן ז״ל קודם השינה תקרא עשרה פרקים ובזה יתעלה נשמתך מעלה מעלה וישיג כמה מדרגות וכמה מעלות טובות בהרהור אותם המשניות שקרית קודם השינה ואחר זה תשתדל לקום בחצי הלילה ולרחוץ בנקיות ולברך ברכת התורה ולעסוק במשניות עד עלות השחר יעו״ש. וכן אז״ל במס׳ ברכות די״ד ע״א כל המשביע עצמו מד״ת ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע ע״כ:

ה ה) **כתב** הב״ח דהאחרונים קבלו לומר משכבי עד קומי שכבי. ומקומי עד שכבי קומי. דמחג שבועות שאומרים מגלת רות שכתוב בה שכבי עד הבקר עד ט׳ באב שאומרים מגלת איכה שכתוב בה קומי רוני בלילה לראש אשמורות שכבי דא״צ לקום קודם אור הבקר כדי ללמוד תורה כיון דהלילות קצרים אבל מט׳ באב שאומרים קומי עד חג השבועות שאומרים שכבי קומי שחייב לקום קודם אור הבוקר בראש אשמורת ללמוד כיון דהלילות ארוכים עכ״ל. אמנם מדברי הזוה״ק הנז׳ משמע דאין חילוק בין לילות ארוכים ללילות קצרים אלא בכל לילה ולילה חייב ללמוד ולא עוד אלא אפילו אם בלילה אחד נשתהא מלקום בחצות מתדבקים בו החיצונים כמ״ש לעיל סימן א׳ אות ז׳ יעו״ש. וע״כ בלילות הקצרים יש ללמוד מעט בתחלת הלילה כפי יכלתו ואח״כ יקום בחצות לומר ברה״ש ותיקון חצות וללמוד ואם אינו יכול להיות ניעור עד הבוקר חוזר לישן ואח״כ חוזר לקום מעט קודם עלות השחר לעסוק בתורה כדי לחבר לילה ויום בתורה וכמ״ש לעיל סימן א׳ אות יו״ד יעו״ש:

ו ו) **[סעיף ב׳] אם יש לו חק קבוע וכו׳** ישלימנו בלילה מיד. דהוי נדר ולכן יתנה בתחלה שלא יהיה עליו נדר. מ״א סק״א. א״ר אות ב׳ ועיין ביו״ד סימן רי״ג סעי׳ ב׳ וסימן ר״ג סעיף ד׳:

ז ז) **שם ישלימנו בלילה מיד.** ואפילו בלילות הקצרים מחויב להיות ניעור בלילה כדי להשלים חוקו. עו״ת אות א׳ ואם לא השלים בלילה מעוות לא יוכל לתקון כי ביום שלאחריו מחיוב בפ״ע. א״א אות א׳:

ח ח) **שם ישלימנו בלילה וכו׳** ונראה לי הטעם משום דהתורה מכפרת כמו הקרבנות וכמ״ש רז״ל ע״פ זאת התורה לעולה וכו׳ ובקרבנות הלילה משלים ליום שלפניו וע״כ גם בעסק התורה הלילה משלים ליום שלפניו:

ט ט) **ודע** כי טוב הוא לזהר שלא יישן האדם תיכף אחר תפלת ערבית אלא ישהא עד שיעברו ג׳ שעות מן הלילה ואח״כ יישן. שער הכוונות דף ג״ן ע״ג ויעו״ש טעם בסוד. וכ״כ בפע״ח שער י״ז פ״א. ונ״ל דאלו ג׳ שעות א״צ להיות שלימות אלא שעה שהתפלל בה ערבית אפי׳ נשאר בה קצת תחשב לאחת ושעה שניה שלימה ושעה שלישית מקצתה ככולה. ועיין ברכ״י אות ג׳ שכתב בשם מהר״י צמח דבאלו הג׳ שעות צריך לעסוק בתורה:

י י) **וכתב** שם בשער הכוו׳ צריך לכוין לעבוד את בוראו ע״ד בכל דרכיך דעהו יעו״ש. ועיין לעיל סימן רל״א אות ה׳:

יא יא) **הנה** בתחלת הלילה ישכב על צד שמאל כנז׳ בהרמב״ם ז״ל ואחר חצות לילה אם ירצה לישן יתהפך על צד ימינו ומועיל מאד לבטל כחות החיצונים. וכן צריך לזהר שלא להסיר מעליו טלית קטן לא ביום ולא בלילה וישכב עמו בלילה ויועיל מאד לבטל כחות החיצונים. שער הכוונות דף נ״ב ע״ד. ויזהר ג״כ שלא יהיה עליו או תחת מראשותיו ברזל כשישן כדי שלא יתאחזו בו החיצונים:

יב יב) **לא** ישכב כשהוא שבע ביותר ויהרהר בתורה ובמצות עד שישן ואל ירבה באכילה גסה שהוא מרבה שינה. של״ה. ד״מ סימן רל״ט בהגה״ט אות ד׳ ועיין לעיל סימן רל״א אות ד׳:

סימן רלט

א א) **[סעיף א׳] קורא על מטתו פ׳ ראשונה וכו׳** ורי״ו כתב ע״פ המדרש לומר כל ק״ש שהיא רמ״ח תיבות לשמור רמ״ח איבריו. מ״א סק״א. וכ״כ בשער הכוונות דף נ״ג ע״א דדוקא חסידים הראשונים לא היו צריכים לומר רק פסוק ראשון אבל עתה אנחנו דורות האחרונים הלואי שנפרט כל פרעי הכוונות והיחוד כדי שנוכל לגרום זווג עליון וע״כ אנחנו אומרים כל סדר ק״ש יעו״ש:

ב **ב) קודם** ק״ש יאמר רבש״ע הריני מוחל וסולח לכל מי שהכעיס והקניט אותי או שחטא כנגדי. בין באונס בין ברצון. בין בשוגג בין במזיד. בין בגלגול זה בין בגלגול אחר. ולא יענש שום אדם בסיבתי לא למעלה ולא למטה לא בעוה״ז ולא בעוה״ב. ויה״ר מלפניך ה׳ או״א שתסייעיני שלא אחטא עוד ומה שחטאתי לפניך מחוק ברחמיך הרבים אבל לא ע״י יסורין וחולאים רעים. יהיו לרצון אמרי פי וכו׳ סו״ב בסימן רל״ח. והוא ע״ד מ״ש במגילה כ״ח א׳ דמר זוטרא כי הוה סליק לפורייה אמר שרי ליה לכל מאן דצערן ואח״כ יאמר השכיבנו אבינו לשלום וכו׳ עד והגן בעדינו. ובשבת ויו״ט לא יאמר רבש״ע ויה״ר רק יתחיל השכיבינו:

ב) והנני מסדר בס״ד סדר הק״ש שעל המטה ע״פ מ״ש הרב ז״ל בשער הכיו׳ ובסידור הרש״ש ז״ל:

ב) תחלה יאמר לשם יחוד וכו׳ הרני בא לקיים מצות ק״ש שעל המטה לתקן את שרשה במקום עליון ויהי נועם וכו׳:

ב) ויהי רצון מלפניך ה׳ או״א שבכח סגולת ברכת המפיל וק״ש והפסוקים שאומר וכל פרטיהן והכוונה שאכוין בהן שיעלו כל הנפשות והרוחות והנשמות של נינוצי הקרי והזרע שיצאו ממני ומכל עמך ישראל שלא במקום מצוה ויעלו מתוך הקלי׳ אל יסוד מלכות דאצילות ולהוריד שפע גדול עם ג׳ הויו״ת דמילוי יודין העולים רי״ו מדעת דעתיק אל מזל השמיני דא״א ומשם לדעת דאבא ומשם ליסודו ומשם דיסוד דאימא לכונן ולתקן את הכלי דמ״ן דילה. ולהמשיך מיסוד דז״א ליסוד דמלכות רבוע הוי״ה פשוטה ורבוע הוי״ה דמילוין ההי״ן לכונן ולתקן הכלי דמ״ן דילה. ולהמשיך שפע והארה גדולה מהרי״ו העליון שהוא ג׳ הויו״ת דמילוי יודי״ן שהם בגי׳ תרכ״ו שביסוד דאימא אל תלת מוחין דמלכות ואל יסוד שבה להשמיד ולהרוג את החרב העליון דקלי׳ החותך וקוצץ את הנשמות הקדושות. ולהוריד הארה מהרי״ו התחתון שהוא רבוע הוי״ה פשוטה ורבוע הוי״ה דמילוי ההי״ן להרוג את הכלב שבקלי׳ שכנגד יסוד דמלכות קדישא דז״א. ולהוריד הארה גדולה מהב׳ רי״ו עליון ותחתון להשמיד ולהרוג ולאבד אח כל הגופים הטמאים של הקלי׳ והמשחיתים ילדי פשע זרע שקר אשר בחטאינו בנים גדלנו ורוממנו הן בהשחית זרע ארצה הן אשר לא שהינו על הבטן. אנא ה׳ חגור חרבך וכאריה תשאג לעומתם ותוציא בילעם מפיהם והשיג תשיג והצל תציל ולא ידח ממנו נדח והגופות ההם תזרם ורוח תשאם והיו כלא היו. יהיו כמוץ לפני רוח ומלאך ה׳ רודפם. וכל הטיפות וניצוצי הקדושה שבהם יעלו עם שורשי נפשי רוחי ונשמתי אל תוך יסוד מלכות קדישא דז״א ולהעלות שם מ״ן ולהתעבר מהם ולהביאם אל עוה״ז. ובסגולת רמ״ח תיבות שבק״ש שאקרא יתוקנו רמ״ח איברי תפארת ומלכות ויתוקנו ויעשו רמ״ח איברים לכל נשמה מהנשמות הקרי ושז״ל שיצאו ממני ומכל עמך בית ישראל ושיעלי לתוך **ם׳** דלעולם ועד שבתוך יסוד דמלכות קדישא. ויהי נועם וכו׳ ועיין לקמן אות ד׳:

ב) ואח״כ יאמר בא״י אמ״ה המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר לאישון בת עין. ואח״כ יאמר ג׳ פרשיות של ק״ש בכוונה גדולה וחוזר ה׳ אלהיכם אמת כדי להשלים רמ״ח תיבות כנגד רמ״ח איבריו של אדם. ואח״כ יאמר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם. רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואח״כ יאמר הנה מטתי שלשלמה וכו׳ כולם אחוזי חרב וכו׳ מפחד בלילות. ויחזור אותם ג״פ (ויש בהם עשרים תיבות וג״פ שיאמר יהא ששים תיבות והטעם בסוד) ואח״כ יאמר ג׳ פסוקים של ברכת כהנים. יברכך וכו׳ יאר וכו׳ ישא וכו׳ שיש בהם ששים אותיות. ואח״כ יאמר יושב בסתר עליון וכו׳ עד כי אתה ה׳ מחסי. שיש בהם ששים תיבות. (ואם היא בחול יאמר כאן וידוי על סדר א״ב. ואח״כ יאמר ויה״ר מלפניך ה׳ או״א שאם חטאתי לפניך באות יו״ד של הוי״ה ובאות אלף של אדנ״י יהיה נחשב לפניך כאלו נסקלתי בב״ד ע״י אות אלף של אדנ״י. ואם חטאתי לפניך באות ה׳ ראשונה של הוי״ה ובאות ד׳ של אדנ״י יהיה נחשב לפניך כאלו נשרפתי בב״ד ע״י אות ד׳ של אדנ״י. ואם חטאתי לפניך באות ו׳ של הוי״ה ובאות נ׳ של אדנ״י יהיה נחשב לפניך כאלו נהרגתי בב״ד ע״י אות נ׳ של אדנ״י. ואם חטאתי לפניך באות ה׳ האחרונה של הוי״ה ובאות נ׳ של אדנ״י יהיה נחשב לפניך כאלו נהרגתי בב״ד ע״י אות נ׳ של אדנ״י. ואם חטאתי לפניך באות ה׳ האחרונה של הוי״ה ובאות יו״ד של אדנ״י יהיה נחשב לפניך כאלו נחנקתי בב״ד ע״י אות יו״ד של אדנ״י ותרצני ברחמיך הרבים) ואח״כ יאמר אנא בכח כולו. וקודם שיאמר ברוך וכו׳ אם הוא בליל ראשון של השבוע יחזור לומר פסוק אנא בכח ג״פ. ואם הוא בליל ב׳ יחזור קבל רנת וכו׳ ג״פ. ואם הוא בליל ג׳ נא גבור וכו׳ ובליל שבת שועתינו קבל וכו׳ ואח״כ יאמר ברוך שם (וזה שאומרים ג״פ בפעם ראשונה יכוין להעלות בחי׳ הנפש מן העשיה ליצירה ובפעם שניה יכוין להעלות בחי׳ הנפש והרוח מן היצירה לבריאה. ובפעם ג׳ יכוין להעלות בחי׳ הנפש והרוח והנשמה מן הבריאה לאצילות. וגם יכוין בכל פעם שאומר הפסוק כי בשתי אותיות יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף דהיינו בפעם הראשונה יעופף הנפש מן העשיה ליצירה. ובשניה הנפש והרוח מן היצירה לבריאה וכו׳) ואח״כ יאמר פסוק בידך אפקיד רוחי וכו׳ ואח״כ חוזר לומר ק׳בל ר׳נת ע׳מך ש׳גבנו ט׳הרנו נ׳ורא. ויכוין ר״ת השם בניקוד שוא כזה. קרע שטן ויכוין כי בשם זה קורע כח השטן שלא יביאנו לידי קרי. ואח״כ יכוין שם אלוה ישמרני. וחוזר לכוין בשם אב״ג יתץ עד שישן:

ג **ג) כתבו** ספרי המוסר שגם הנשים צריך ליזהר בק״ש שעל המטה בכוונה ודקדוק התיבות. א״ר אות ד׳ ומ״ש המ״א סוף סק״ב דמה שלא נהגו לאומרה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא בלילה כתב עליו הא״ר שם דאינו נכון דאטו גברי בעי שמירה ונשי לא דהא ק״ש משום שמירה יעו״ש

וכ״כ א״א אות ב׳ דנהגו הנשים האדנא לאומרה וכ״כ בס׳ יסוד יוסף שגם הנשים יקראו ק״ש על מטותיהם כדשם שלילין נוקבין מטמאין האנשים בלילה כך יש שדים זכרים המטמאים הנשים בלילה בשינה יעו״ש. והביאו היפ״ל ח״ב אות א׳ וכ״כ בשער הכוונות דף נ״ו ע״ג כי כמו שיוצאין המזיקין האלו מן האדם המוציא שז״ל להיותו בלא אשה כך האשה בוראה מזיקין בלא איש וזה נרמז בפסוק לא תאונה אליך רעה ר״ל לא תאונה אליך שאתה זכר הרעה שהיא לילית אשת זנונים ונגע לא יקרב וכו׳ ר״ל נגע שהוא סמא״ל דכורא לא יקרב באהליך שהיא אשתך כמ״ש שובו לכם לאהליכם עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער ט״ז פ״ה. והוא מזוהר פ׳ פקודי דף רס״ד ע״א יעו״ש. והביא היפ״ל שם:

ד **ד) וכתב** שם בשער הכוונות דצריך האדם לכוין בכל ק״ש שאומר על מטתו לכוין בתיקון עון זה ולהמית כל אותם הגופות של מזיקין הנז׳ ויש אדם שגדול כח כוותו עד שיוכל להמית בכל לילה אלף וקכ״ה כנז׳ בפ׳ בלק דרי״א ע״ב ויש אדם שלא יוכל להמית אלא דבר יום ביומו וכמספר הימים שחטא כך צריך ימים אחרים כנגדם לתקן עון זה וכו׳ ונמצא כי עיקר התיקון הוא שיכוין להמית ע״י הק״ש של מטתו אותם הגופים של המזיקים ועי״כ יוכל האיש הזה להעלות עם נפשו אותם הנשמות למעלה אל הקדושה לתקנם בכל לילה וענין כוונת מיתת גופות הנז׳ הוא בכוונת שמות העולים בגי׳ כמנין וחר״ב פיפיות בידם יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שם. ור״ל שריבוע הוי״ה הפשוט וריבוע המלא בההי״ן עולה גי׳ חרב״ו כזה. י יה יהו יהוה. יוד יוד הה יוד הה וו יוד הה וו הה. וכן ג׳ ע״ב גי׳ חרבו כזה. יוד הי ויו הי. יוד הי ויו הי. יוד הי ויו הי:

ה **ה) צריך** לבדוק נקביו קודם שינה. ס׳ התשב״ץ סימן רס״א. וכן המנהג. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ א״ר אות א׳ ונראה דהיינו קודם שיקרא ק״ש כדי שלא יהא הפסק בין ק״ש לשינה ויותר טוב אם יבדוק קודם הלימוד של הלילה כדי שלא יהא הפסק בין הלימוד לק״ש ונכון ג״כ שלא יפסיק בדיבור שאין בו צורך בין הלימוד לק״ש אלא תיכף כשיפסיק מן הלימוד יקרא ק״ש:

ו **ו) שם ומברך המפיל וכו׳** משמע מדברי הטור והש״ע דברכת המפיל יאמר אחר שמע אבל הרמב״ם פ״ז מה״ת כתב ברכת המפיל קודם. וכתב הנה״ש אפשר שזו היתה גרסתו בגמרא יעו״ש. וכ״כ בשער הכוונות דף נ״ד ע״ד דיאמר תחלה ברכת המפיל ואח״כ ג״פ של ק״ש יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער ט״ז פ״ז. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט אות ד׳ דמנהגינו עכשיו לומר המפיל קודם שמע וכ״כ הכלבו סימן י״ט עכ״ד וכ״כ המאמ״ר אות א׳ וכ״כ היפ״ל אות ג׳ בשם כמה ספרי המקו׳ שיאמר. המפיל קודם יעו״ש וכן עמא דבר:

ז **ז) שם ומברך המפיל וכו׳** הנה בגמ׳ ובכל הפו׳ ראשונים ואחרונים הביאו ברכה זו בהזכרת השם וראיתי אנשים שנוהגים לברך בלא הזכרת השם וכן ראיתי בסידור שכתבו שם ויש נוהגים לברך בלא הזכרת השם אבל לא ראיתי בפי׳ מי שיאמר כן וכיון שכן חזרנו לכלל דהא דאמר׳ פוק חזי מאי עמא דבר היינו דוקא היכא שהלכה רופפת בידך אבל כשידעינן דהלכה לברך אין לא ראינו ראיה. וכי תימא שמא לא ישן והוי ברכה לבטלה כאשר ראיתי אומרים הא דחה זה הרב שכנה״ג דליתא לטעם זה משום דברכת המפיל היא על טבע השינה ועל מנהגו של עולם כברכת הנותן לשכוי בינה שמברך על מנהגו של עולם אפי׳ שלא שמע קול תרנגול וא״כ נקטינן לברך. בירך את אברהם דף ק״ב ע״א וע״ב, והביאו היפ״ל או׳ ב׳ וכתב דמנהגו היה בתחלה לברך בלתי הזכרת השם אבל אחר שראה דברי בירך את אברהם הנז׳ נהג כדבריו והשיג על סידור בי״ע ועו״ש. וכן ראוי לנהוג דכיון שנזכר בגמ׳ ובדברי האר״י ז״ל אין לחוש לספק ברכות. אמנם בעשי״ת נסתפק הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש אם לברך וע״כ נראה דיש לברך בלי שו״מ. וכן בימי העומר ובליל שבת נראה ג״כ לברך בלי שו״מ כיון שאין מסתלקין המוחין כידוע. מיהו המברך גם באלו הימים אין מזניחין אותו כיון דע״פ הפשט יש לברך כמו שמברך המעביר ודוק:

ח **ח) שם ומברך המפיל וכו׳** יש מי שרצה לומר דע״פ הסוד אין לברך המפיל אם היה ער עד אחר חצות ואז הולך לשכב ואין כן האמת אלא צריך לברכה בכל זמן שהולך בלילה לישן. ברכ״י או׳ ב׳ בשם לחמי תודה. והביאו השע״ת או׳ ב׳ אמנם הרואה יראה בשער הכוונות בדרושי הלילה דהעיקר הוא כיש מי שרצה לומר דע״פ הסוד אין לברך המפיל אלא דוקא הישן בחצות לילה הראשון דבאותו זמן הוא הפלת הדורימיטא אבל אחר חצות שחוזרין המוחין להמשך אין מקום לברכת המפיל ועוד דכיון דמטא זמן המעביר איך יברך המפיל ועיין בדברינו לעיל סי׳ מ״ו או׳ מ״ט ודוק. וכ״כ החס״ל או׳ יו״ד דפה עה״ק ירושת״ו מנהג החסידים הבאים בסוד ה׳ ע״פ האר״י ז״ל שלא לאומרה כל שעבר עליו חצות עכ״ד. והלומדים בלילה עד חצות וקורין ק״ש קודם חצות כדי לעשות התיקון הנעשה ע״י ק״ש שעל המטה נראה דיש לברך המפיל בלי שו״מ:

ט **ט) שם הגה ויקרא ק״ש סמוך למטתו וכו׳** וכתב בסדה״י שלא יקרא ק״ש כשיכנס לישן אלא כשרואה שהשינה באה עליו אבל הכנה״ג השיג עליו וכתב שיש לקרות מיד שמא תחטפנו שינה אח״כ ולא יקרא ואין לחוש משום הפסק אלא כשעושה ד״א בנתיים יעו״ש. והביאו מ״א סק״ג. עוד נראה לי הטעם דאי מאחר עד שיבא לו שינה לא יוכל לכוין בק״ש כפי הצורך וע״כ צריך להקדים:

י) **שם בהגה אלא ישן מיד ואם צריך לשמש מטתו יטול ידיו ואח"כ יקרא ק"ש אחר התשמיש.** של"ה וכ"כ הכנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ד. ומיהו עיין ביפ"ל או' ד' שכתב דיכול ג"כ לשמש אחר שיקרא ק"ש ויברך יעו"ש ונראה דהכל לפי מה שהוא אדם. והגם דאין לשמש מתחלת הלילה כמ"ש לקמן סי' ר"מ סעי' ז' נראה דהכא מיירי כגון שיצרו תוקפו או כדי להנצל מהרהור שלא יבא לידי שז"ל:

יא) **שם בהגה אם מותר לקרות כשהוא שוכב וכו'** והיינו דוקא בק"ש של חובה אבל אם כבר קראה אחר צ"ה וקוראה ע"מ לשמירה מותר לקרותה שוכב דהא ר"ז קרי וחזר וקרי עד דמשתקע בשינתיה. מ"א סק"ה. אמנם מדברי המק"ו נראה שהיא חובה אעפ"י שקרא ק"ש בצ"ה וצריך לקרותה כולה מיושב ובכונה עצומה ומ"ש על ר"ז שהיה קורא וחיזר וקורא היינו לאחר שקרא בפעם הראשונה בכונה גדולה היה חוזר לקרות איזה פסוקים כדי לישן מתוך ד"ת:

יב) **שם בהגה חוזר וקורא וכו'** ונראה דה"ה אם מהרהר בד"ת ש"ד. מ"א סק"ו. וכבר כתבנו לעיל דלפי דברי האר"י ז"ל יש להרהר בפסוק אנא בכח עד שישן מפני שמועיל לעליית הנשמה:

יג) **שם בהגה ואין מברכין על ק"ש וכו'** פי' שאין לברך על ק"ש שלפני מטתו אקב"ו על ק"ש עו"ת. עט"ז. מאמ"ר או' ג' ואפי' למאן דקרי מבע"י ויוצא בשל מטתו לק"ש אפ"ה אין מברכין אקב"ו לקרות את שמע. והטעם אפשר דנכלל באקב"ו על ד"ת כי ק"ש בכלל ד"ת הוי. מש"ז או' ב':

יד) **שם ואומר יושב בסתר וכו'** ואע"ג דאסור להתרפאות בד"ת להגן שאני שלא יבא עליו ח"ו דבר רע. עו"ת. מ"א סק"ז. ועיין ביו"ד סי' קע"ט סעיף יו"ד:

טו) **שם ואומר ה' מה רבו צרי וכו'** כבר כתבנו הסדר לעיל ע"פ דברי האר"י ז"ל ועליהם אין להוסיף כי הם בנוים ע"פ הסוד:

טז) **שם יש נוהגין לומר וידוי** ש"מ קודם השינה ואינו נראה דלא יפתח פיו לשטן אלא רק יפשפש במעשיו שעשה כל היום ואם ימצא שעשה עבירה יתודה עליו ויקבל עליו שלא לעשותו ובפרט עבירות שמצויים כגון חניפות שקרים ליצנות לשה"ר צריכים בדיקה ביותר מ"א סק"ז:

יז) **טוב) אסור** לישן בבית יחידי וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית. שבת קנ"א ע"ב. ובית היינו חדר. מהרי"ל מ"א שם. וביום לית לן בה. מחה"ש. מיהו בזוה"ק פ' תזריע דמ"ה ע"א כתב וז"ל מאן דאשתכח בלחודוי בביתא בליליא או ביממא בביתא מיחדא וכ"ש בליליא מאי מיחדא משאר בתין או מאן דאזיל בלחודוי בליליא יכיל לאתזקא עכ"ל משמע דאם הבית מיוחד שאין אצלו דיורין של בני אדם אפי' ביום ניזוק אם הוא לבדו אבל אם יש אצלו דיורין של בני אדם דוקא בלילה ניזוק אם הוא לבדו. ואם יש לו נר בבית או אור הלבנה נראה דאין פחד אם יש אצלו דיורין של בני אדם דהו"ל כמו ביום. ואין חילוק בזה בין איש לאשה כי גן באשה מתדבקים החיצונים אם היא לבדה ומזיקים אותה כמ"ש לעיל או' ג' יעו"ש. ואפי' בחדר שיש בו מזוזה או שיש עמו ספרים בבית ג"כ יש לחוש:

יח) **חי) אלו** צריכים שימור מהמזיקין חולה. חיה. חתן. כלה אבל. ות"ח בלילה. ברכות נ"ד ע"ב. מ"א שם:

סימן רמ

א) **[סעיף א'] אם היה נשוי וכו'** בענין הזיווג בחדשי העיבור והיניקה בודאי כי גם בזמנים האלה חייב אדם לקיים מצות עונה ואין לומר כי אדרבא נראה ח"ו לבטלה. אמנם באלו הימים אם האיש רוצה למנוע עצמו ממנו מותר ובתנאי שגם אשתו לא תקפיד בדבר הזה ותמחול לו על ככה אבל אם היא מקפדת בדבר צריך לקיים עונתו. אמנם בזיווג שהוא להוליד נשמות אינו יכול להפטר כלל אף אם אשתו מוחלת בדבר. שעה"מ פ' בראשית ומשמע שם דמי שאשתו עקרה או פסקה מלדת דינה כמו בחדשי העיבור ויניקה יעו"ש:

ב) **ב) מי** שאינו ת"ח מותר לשמש מטתו בלילי חול ולא ביום ואף בלילה אינו מותר לו אלא אחר חצות לילה. והת"ח אסורים לשמש מטתם בימי החול ולא הותר להם אלא בליל שבת וגם זה צריך אחר חצות דוקא אבל קודם חצות דליל שבת הוא כמו אחר חצות דלילי החול ממש אלא שהוא מבושם בליל שבת עתה יותר מבשל החול ועכ"ז לא הותר אלא לע"ה בלבד. וגם בליל יו"ט ור"ח דינם כלילי שבתות ואף הת"ח מותרים בהם אחר חצות לילה אע"פ שאין כ"כ בהם קדושה כמו בליל שבת. וכן בליל טבילת מצוה אע"פ שהוא בלילי חול. שעה"ה שם ויעו"ש טעם בסוד. וכ"כ בשער הכוו' דף ע"ג ע"א. פע"ח שער ט"ז פי"א ושער י"ח פי"ח. ופשוט דכ"ז הוא למי שמסתתר עם קונו ואינו בא לידי הרהור אם מתעכב לזמנים הנז' אבל מי שיצרו תוקפו ובא לידי הרהור ח"ו ובפרט אם הוא בזמן העיבור ויניקה כיון דלא יש המשכת נשמה לולד וכמ"ש באו' שאח"ז. וכ"כ החס"ל אות ד':

ג ג) **יש** שכתבו דכל הזהירות הנז׳ הוא דוקא למי שמשמש לשם הריון וע״כ צריך להמתין עד ליל שבת וגם אחר חצות כדי להמשיך נשמה קדושה לולד אבל בזמן העיבור ויניקה כיון דלא יש המשכת נשמה לולד א״צ ליזהר ויש אומרים דלא פלוג דגם בזמן העיבור ויניקה צריך ליזהר ואין לת״ח לשמש כ״א דוקא בלילי שבת ואחר חצות כמבואר בהגהת שעה״מ שם ובא״ר אות ב׳ יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דבעת הצורך יש להקל יעו״ש:

ד ד) **וכתב** שם בשה״מ ושמעתי כי מורי ז״ל היה נוהג בכל ליל טבילת מצוה להיות ניעור עד חצי הלילה ועוסק בתורה ואח״כ משמש מטתו ואח״כ קורא ק״ש ויישן. וטעמו של דבר כדי שלא יבא לידי הרהור כלל על מטתו ואולי יבא לידי קרי ח״ו עכ״ל. ופשוט דמ״ש ואח״כ קורא ק״ש ויישן היינו כדי לישן מתוך ד״ת אבל ודאי כי קרא ק״ש שעל המטה בזמנה קודם חצות כדי לכוין בה ולהעשות התיקון הנעשה ע״י ק״ש שעל המטה בנקודת חצות וכ״כ בהגהות שעל שה״מ שם. ועוד נ״ל כי ג״כ אחר חצות אמר בה״ש ותיקון חצות ולמד מעט ואח״כ שמש מטתו ואח״כ קרא ק״ש וישן כדי שלא יטעום טעמא דמותא וכמבואר בדברינו לעיל סי׳ א׳ או׳ ז׳ ואות יו״ד:

ה ה) **בליל** ראשון של פסח אסור הזיווג. שער הכוו׳ דף פ״א ע״ג. וכן בליל שבועות. שם דף פ״ט ע״א. וכן בלילי ר״ה. שם דף ץ׳ ע״ד וכן בליל שמחת התורה. שם דף ק״ג ע״ד. אבל בליל שביעי של פסח מותר הזיווג. שם דף פ״ו ע״ג. ודע דבליל פסח ושבועות ושה״ת בחוצה לארץ שעושין ב׳ ימים בשניהם אסור הזיווג. כן נראה מדברי המקו׳ אמנם כבר כתבנו לעיל אות ב׳ דזהו דוקא למי שאינו בא לידי הרהור אבל מי שיצרו תוקפו יותר טוב לשמש מלבא לידי הרהור. וכן אם אירע לו טבילת מצוה באלו הימים מותר דלא גרע מימי החול שמותר כמ״ש לעיל או׳ ב׳ וכ״כ מ״א סק״ג. חס״ל אות ג׳ ועיין בשכנה״ג בהגה״ט אות א׳ שהוסיף עוד איזה ימים לפרוש מאשתו אבל הנראה כיון דלא נזכרו בדברי האר״י ז״ל דאין לחוש להם וכ״כ העו״ת אות ד׳:

ו ו) **ודע** שבכל עבירות שבתורה אפי׳ החמורות אין בהם מי שמוליד מזיקין ממש כמו המוציא שז״ל. הלא תראה מה שהפליגו בזוהר במקומות רבים ובפרט בפ׳ ויחי (רי״ט ע״ב) שאמרו שכל העבירות תלין בתיובתא לבד ממוציא שז״ל דלית תיובתא בר בטורח סגי ויתיר ולא חזי אפי מלכא לעלמין וכו׳ יעו״ש. ונמצא שהמוציא שז״ל גורם שאותם טפות של הנשמות שעתידות לצאת ממנו בבחי׳ בנים שיתערבו בס״א ושם יתלבשו בגופות הנעשות מסטרא דנחש אשת זנונים ונמצא שהפך והחזיר הקדושה אל הטמאה והטוב אל הרע, וגם יש עון אחר דומה לזה והוא מי שמשמש מטתו ואינו שיהא עד שיצאו כל הטפין לגמרי כי אותם שיורי הטיפות היוצאות לבטלה אעפ״י שאינם ראוים להוליד עכ״ז נבראים מהם ג״כ בחי׳ מזיקים ומשחיתים רעים ע״ד הנ״ז כמבואר בשער הכוו׳ דף נ״ו ע״ב יעו״ש. וכ״כ בפח״ע שער ט״ז פ״ה. שה״מ פ׳ נח. והתיקון לזה כתב בשער רוה״ק תקון כ״ז שיתענה פ״ד ימים רצופים וימי השובבי״ם הם מסוגלים יותר משאר ימות השנה לעון זה מפני שנזכר בהם גלות מצרים בחומר ובלבנים שהיו לתיקון קרי של אדה״ר יעו״ש. ועוד עי״ש בשער רוה״ק דף ו׳ שכתב דהמתענה ג׳ ימים רצופים לילה ויום עולים לארבעים יום וב׳ ימים רצופים לז״ך יום יעו״ש:

ו) **ועל** כן יש הרבה חסידים ואנשי מעשה שמתענים פ״ד בכל שנה בימי שובבים כדי לכפר על עון הנ״ז והיינו שביום א׳ של פ׳ שמות מפסיקין לאכול מבע״י ומתענין ליל שני ויום שני וליל שלישי ויום שלישי שני ימים ושני לילות רצופים כדי שיהיו נחשבים לז״ך תעניות. ואוכלים בליל רביעי אחר צ״ה. ויום רביעי מתענים מעלות השחר עד מנחה קטנה כדי שיהיו רצופים. ובמנחה קטנה מתחילין לאכול עד קודם שתשקע החמה כדי להפסיק מבע״י. ומתענין ליל חמישי ויום חמישי וליל ששי ויום ששי עד צ״ה הרי ז״ך תעניות אחרים ועם ז״ך הראשונים הרי נ״ד תעניות. וחוזרים להתענות ביום ראשון של פ׳ וארא מע״ה עד מנחה קטנה. ואז מתחילין לאכול עד קודם שתשקע החמה. ומפסיקין מבע״י ומתענין ליל שני ויום שני וליל שלישי ויום שלישי עד צ״ה. הרי ז״ך תעניות אחרים ועם נ״ד הראשונים הרי פ״א. וחוזרים להתענות ביום רביעי מע״ה עד צ״ה. וכן ביום ה׳ וכן ביום ו׳ הרי ג׳ ימים נפרדים ועם פ״א הראשונים הרי פ״ד:

ו) **ומי** שאינו יכול לעשות תיקון התענית הנ״ז מפני שהוא כחוש יש להתענות שני וחמישי בפ׳ שמות מפני ששא נזכר עיקר השעבוד ויפדה הפ״ד תעניות בממון מפני שי״א שמועיל פדיון לתענית למי שאינו יכול כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש. והיינו שביום התענית בשעת מנחה יתן דמי פ״ד סעודות לעניים כמספר פ״ד ימים דמי סעודה אחת לכל יום וכמפריש המעות יאמר בפיו הריני נותן כך וכך מעות עבור כך וכך ימים שאני חייב להתענות על עון פלוני וכרוב רחמיך וחסדיך תחשוב לי כאלו התענתי כך וכך ימים בשלימות ותכפר לי על כל מה שחטאתי לפניך בעון פלוני ותרצני ברחמיך הרבים יהיו לרצון וכו׳ ואם גם זאת אינו יכול לעשות שהוא כחוש שאינו יכול להתענות פ״ד ימים הנ״ז וגם שהוא עני שאינו יכול לפדות תעניתו אז לפחות יש להתענות שני וחמישי בכל ימי השובבי״ם או יום חמישי בלבד אה לא יכול להתענות שני ימים בשבוע:

ו) **ודע** שמי שמתענה עבור כפרת עון צריך שיאמר בקבלת התענית אחר תפלת מנחה קודם עושה שלום רבש״ע הריני לפניך למחר בתענית כדי שתכפר לי כרוב רחמיך וחסדיך על עון פלוני ותרצני ברחמיך הרבים יהיו לרצון וכו׳ וביום התענית אחר סיום תפלת מנחה בלחש קודם עושה שלום וכו׳ י״ל נוסח זה:

ו) **רבון** העולמים ואדוני האדונים. מלך מלא רחמים. גלוי וידוע לפניך שאנחנו כחושים ואין לנו כח להתענות פ״ד ימים כדי לכפר במה שחטאנו לפניך בעון שז״ל ובמה שפגמנו באות ברית קודש. וע״כ יה״ר מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו. שע״י התענית שהתעניתי היום. והקרבתי לפניך חלבי ודמי בתעניתי. והרתחתי אותם בחמימות חולשת גופי (ואם פדה התענית יאמר וע״י פדיון שעשיתי לפ״ד ימי תענית) כרוב רחמיך וכרוב חסדיך יעלה לפניך כאלו התעניתי פ״ד ימים בשלימות ותכפר לי על כל מה שחטאתי לפניך בעון שז״ל ופגמתי במדות העליונים הן ע״י מחשבה שהגיע הפגם עד חכמה ובינה הן במעשה שפגמתי בתפארת ומלכות. ויה״ר מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו אב הרחמים והסליחות שיתוקן הפגם ההוא. בין שפגמתי במיין דוכרין ומיין נוקבין דחכמה ובינה שהם חמשה חסדים וחמשה גבורות. או בחיך וגרון. או באהי״ה פעמים אהי״ה אשר יש בהם פ״ד אותיות. ויעלם הכל אל שורשם העליון. וגם להעלות ד׳ אותיות אחה״ע שהם ג״כ גי׳ פ״ד אל שורשם העליון. ולהמשיך ג׳ בחי׳ מילוי המילוי דשם ע״ב ודס״ג ודמ״ה (כזה. יוד ויו דלת הי יוד ויו יוד ויו הי יוד. יוד ויו דלת הי יוד ואו אלף ואו הי יוד. יוד ואו דלת הא אלף ואו אלף ואו הא אלף) שכל אחד יש בו כ״ח אותיות ושלשתם גי׳ פ״ד אותיות אל בחי׳ שם הוי״ה דב״ן (יוד הה וו הה) שבמלכות:

ו) **אנא** ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו עשה שמך הגדול ולמען רחמיך וחסדיך המרובים. שתמחול ותסלח ותכפר לכל מה שחטאתי ועויתי ופשעתי לפניך. ותתקן אשר עוותתי. ותלקט כל ניצוצי הקדושה אשר פזרתי בין הקליפות ח״ל ב׳לע ו׳יקיאנו וישוב הכל לאיתנו הראשון ולא ידח ממנו נדח. והאר כל שמות הקודש אשר פגמתי בהם. בשם קר״ע שט״ן. נ״א ג׳בור ד׳ורשי י׳חודך כ׳בבת ש׳מרם. אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. יהיו לרצון וכו׳ ועיין שער רוה״ק תיקון כ״ז ובדברינו לעיל סי׳ קי״ט או׳ ט״ו ומ״ש הברכ״י בסי׳ תרפ״ה או׳ א׳ ודוק. מסורת היא שהרואה קרי וטובל ביום ההוא דוקא ומתודה כראוי נמחה המזיק של קרי. צפורן שמיר או׳ ק״ד. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ו או׳ כ״א ובסי׳ פ״ח או׳ ה׳ ודוק:

ז ז) **שם לא יהא רגיל יותר וכו׳** כדאמרינן בברכות כ״ב ע״א שלא יהיו ת״ח מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים ולא דוקא ת״ח אלא ה״ה נמי כל אדם ונקט ת״ח שהפרישות מצויה בהם טור:

ח ח) **שם הטיילים וכו׳** בני אדם הבריאים והמעונגים. רמב״ם. ומשמע בגמ׳ אפי׳ הם בני תורה. מ״א סק״א. ומ״מ אינם ת״ח. א״ר או׳ ב׳ ומ״ש בגמ׳ כגון רב שמואל בר שילת לדוגמא בעלמא נקטי. מחב״ר או׳ ג׳ וכ״כ ב״ש באה״ע סי׳ ע״ו סק״א:

ט ט) **ואם** הוא מלמד תנוקות מקרא משנה ואינו ת״ח נראה דדינו כפועל. מחב״ר או׳ ד׳:

י י) **שם ועונת ת״ח מליל שבת וכו׳** סי׳ לדבר ושמרו בני ישראל את השבת ר״ת ביאה. בנימין זאב סי׳ רמ״ה כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ ב׳ וכ״כ בפע״ח שער י״ח פי״ח:

י) **העונה** בליל שבת משובחת היא לת״ח והסוד הוא כבר נודע שיש הפרש בענין הנשמות כי אין נשמות חדשות רק בע״ש א״כ אין לשמש מטתו רק בחצי הלילה. ונלע״ד חיים כי אלו הנשמות הם ממש היורדים בליל שבת והנה אם אדם בלילה ההוא ישמש מטתו ונשארה אשתו מעוברת בביאה ההיא ודאי אותה נשמה תשרה על אותה טפה ההיא וכיון שהיא נשמה חדשה ולא ענישה לזה אמר שאותם הבנים יהיו חסידים קדושי עליון. פע״ח שער ט״ז פי״א:

יא יא) **שם ועונת ת״ח מליל שבת וכו׳** היינו הבריאים אבל החלישי כח אינם חייבים רק כפי כחן. עו״ת או׳ א׳ וה״ה בכל דיני עונות אם אינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדים אותו שיכול לקיים א״ר שם. ואל יאמר אדם אעשה עצמי כת״ח כי כתיב ועונתה לא יגרע. ס׳ הקנה. מ״א סק״ג. והיינו שלא ברשותה אבל ברשותה תע״ב א״א או׳ ג׳:

יב יב) **שם מליל שבת וכו׳** ואם ע״פ סבה עבר ליל שבת ולא קיים עונה א״צ לקיים כ״א כשבא שבת אחרת. כן הוכיח העו״ת שם אבל הא״ר או׳ ג׳ כתב עליו דאין זה הוכחה ואפשר דצריך לקיים יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ אמנם המחב״ר או׳ ז׳ הסכים לדברי העו״ת אלא שסיים דהכל לפי מה שהוא אדם יעו״ש:

יג יג) **שם בליל טבילתה.** לא יניח אדם מלזקוק עם אשתו לילה שטבלה בה. צוואת ר״י החסיד סי׳ מ״א. ונוהגות הנשים לשטוח עליהן בגד מבעלה כשאירע לו אונס שלא יוכל לקרב אליה רו״ח או׳ א׳:

יד יד) **אשה** לא תטבול כשאין בעלה בעיר משום חשש דיבוק רוח ואם טבלה בדיעבד תניח אצלה תינוק או תניח סכין תחת הכר. שבו״י ח״ג חי״ד סי׳ ע״ח או תפרוש עליה בגד מבעלה כמ״ש באו׳ הקודם:

טו טו) סכנה לאשה כשבאה מטבילה לילך בלילה לבדה וק״ו שלא תלך לשאוב מים לבדה. זבחי צדק על יו״ד סי׳ קט״ז או׳ קכ״ה משם ס׳ נ״ח מאמר ג׳ פ״י כל אשה שטבלה ופגע בה כלב ושמשה עם בעלה בניה מכוערין. פגעה בחמור יהיו טפשין. פגעה בע״ה בניה ע״ה פגעה בסוס טוב לולד. רוקח סי׳ שי״ז:

טז טז) אשה המאחרת טבילתה לצער בעלה עבירה גדולה בידה וגורמת כמה רעות בעולם בר אי איהו לא חייש ולא אשגח לדא. זוהר פ׳ משפטים דקי״א ע״א יעו״ש. והביאו העו״ת או׳ ח׳:

יז טוב) שם ובשעה שיוצא לדרך. והא דבסעי׳ ט״ו כתב ולא ביום יציאה לדרך נראה דבסעי׳ ט״ו מיירי בהולך ברגליו לדרך שצריך כח יותר וכאן מיירי בהולך על עגלה. ולבוש כתב דכאן מיירי בלילה שלפניו ואין לשון בשעה משמע כן ותו דשם בסע״י ט״ו כתב ולא לפניהם. ט״ז סק״א. והמ״א ס״ק כ״ט תירץ דהרמב״ם קאמר מדרך הרפואה ובגמ׳ אמרו מצד הדין וע״כ כתב דאם יכול לפייס עד שתמחול ש״ד יעו״ש. וע״כ נראה דאם הולך בספינה או בעגלה או רוכב יש לקיים המצוה בליל יציאתו לדרך ואם הולך ברגליו שצריך כח יפייס בדברים. וכן באשתו נדה יפייס בדברים:

יח חי) שם ובשעת שיוצא לדרך. וכן כשבא מן הדרך חייב לפקוד את אשתו כמו בליל טבילה. זוה״ק פ׳ בראשית דפ ן׳ ע״א והפליג בשכרו מאד יעו״ש:

יט יט) שם אם אינו הולך לדבר מצוה. אבל בהולך לדבר מצוה כגון לפדיון שבוים וכיוצא בו אינו חייב לפוקדה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה ועוד כדי שיהא זריז ומהיר להתעסק במצות ולילך לדרכו וכשיפקוד אשתו איכא חששא שמא יתרשל בעסק המצות. ב״ח. אבל ההולך למשא ומתן אע״ג דנקרא ג״כ דבר מצוה כמ״ש לקמן סי׳ רמ״ח סעי׳ ד׳ בהגה חייב לפוקדה. עו״ת או׳ א׳ וכ״כ הב״ח וא״ר או׳ ד׳:

כ ך) שם חייב לפקדה. אפי׳ שלא בשעת עונתה. מ״א סק״ד. וה״ה ביוצא לדרך אעפ״י שאין עונתה ומיהו ביוצא לדרך מהני מחילה דידה. א״א או׳ ד׳:

כא כא) שם שיהיו לו בנים וכו׳ וז״ל הזוה״ק פ׳ קדושים דף ע״א. זכאין אינון צדיקייא דמשתדלי באורייתא וידעין ארחוי דקב״ה ומקדשי גרמייהו בקדושה דמלכא ואשתכחו קדישין בכלא. ובג״כ משלפי רוחא דקדושה מלעילא ובגייהו כלהו זכאי קשוט ואקרון בני מלכא בנין קדישין. ווי להון לרשיעייא דכלהו חציפין ועובדייהו חציפין בג״כ ירתין בנייהו נפשא חציפא מסטרא דמסאבא עכ״ל. וכ״כ בפ׳ חיי שרה דף ק״ל ע״ב וכל אינון דידיעין לאתקדשא בהאי עלמא כדקא יאות כד אולידו בר משכין עליה רוח קדישא מאתר דכל קדישי נפקין מיניה וחלין אקרון בנין לקב״ה בגין דגופא אתעביד בקדושה כדקא יאות ה״נ יהבין ליה רוחא מאתר עילאה קדישא כדקא חזי עכ״ל. ועיין עוד לעיל סי׳ ר״ל או׳ ג׳ ודוק:

כב כב) שם שבששה חדשים אחרונים וכו׳ ובג׳ הראשונים קשה לאשה וקשה לולד ובג׳ אמצעיים יפה לולד וקשה לאשה. והמשמש מטתו ליום תשעים כאילו שופך דמים. נדה ל״א ע״א. וכ״כ בפע״ח שער ט״ז פי״א. אלא שבגמ׳ שם אמרו משמש והולך ושומר פתאים ה׳ אבל בפע״ח שם כתב דצריך לזהר שלא לשמש ליל תשעים יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ה:

כג כג) שם משביעו רעב. פי׳ מרבה תאותו. וכן פרש״י בחלק דף ק״ז אבל בסוכה דנ״ב פרש״י רעב גופו חסר כח ורע לעת זקנה. א״ר או׳ ה׳ וכ״כ הרמב״ם פ״ד מה׳ דיעות דין י״ט והביאו הש״ע לקמן סע״י י״ד יעו״ש:

כד כד) שם יהא בנדוי. פי׳ התו׳ פי׳ כל היד דאינו מנודה לעצמו אלא ראוי לנדותו. וכ״כ הרשב״א והרמב״ן ור״י. ובאה״ע סי׳ כ״ג שכתבו ש״ע ולבוש בנדוי הוא יושב דמשמע הוא מנודה מעצמו י״ל דהתם כשהוציא זרע מיירי אבל הכא כשהתקשה לדעת כל שאין מוציא זרע אינו מנודה מעצמו אלא ראוי לנדותו. א״ר או׳ ו׳ ותשובתו עיין לעיל או׳ ו׳:

כה כה) ועיין בשל״ה דצ״ט שהזהיר שלא ישכבו שני בנים זכרים במטה א׳ ולא אצל בחור זר. וכ״כ חלקת מחוקק סי׳ כ״ד. עוד הזהיר בשל״ה להשיא נשים לבנים בבחרותם קודם שיבואו לידי הרהורים ואח״כ ילמדו בטהרה. עוד הזהיר שלא ישב החתן אצל הכלה. ועוד כתב שלא ישכב החתן אצל הכלה עד הלילה שרוצה לבעול. ועוד כתב ראיתי מאדם כשר שהיה נוהג לטבול ביום שטבלה אשתו כדי להמשיך קדושה למעלה בעת הזיווג. א״ר שם:

כו כו) כשהאדם מתעורר משנתו ומצא אותו אבר בקושי אז יזהר מאד שלא יבעול ח״ו ע״י קושי ההוא כי יצאו בנים פגומים. ואם היא מעוברת ג״כ מוליד שדין ורוחין. פע״ח שער ט״ז פי״א. א״ר או׳ א׳ ואם ח״ו נזדמן לו קושי אבר פתאום או בחלום ר״ל ונתעורר משנתו ישען תכף ומיד על עשר אצבעות ידיו ורגליו בקרקע או במטה שהוא שוכב עליה ופניו למעה לצד הארץ והיא סגולה נפלאה להמית האבר. פת״ע או מ״א:

כז כז) **הבא** מבית הכסא אל ישמש מטתו עד שישהה שיעור חצי מיל מפני ששד בה״כ מלוה עמו ואם שימש הוויין לו בנים נכפין. גיטין ע׳ ע״א. וכתב בסדה״י שזה הטעם בבה״כ קבוע שיש לו שם מקום ומושב אבל מקום אחר שהוא דרך עראי לא. והביאו כנה״ג בהגה״ט. א״ר שם. מ״א ס״ק כ״ט:

כח כח) **אין** מברכין ברכת אשר יצר אחר תשמיש אך אם יכול להביא את עצמו לידי כך דהיינו להשתין אחר תשמיש ויכוין לפטור גם התשמיש טוב מאד. הלק״ט ח״א סי׳ קל״ז. י״א בהגה״ט:

כט כט) **[סעיף ב׳] ויתן עיניו בכוס אחר וכו׳** פי׳ שיתן מחשבתו בשעת תשמיש על האחרת. מ״א סק״ו:

ל ל) **[סעיף ג׳] בני אנוסה** אפי׳ אינה אנוסה רק שאינה מרוצה לכן יפייס ואח״כ יבעול. מ״א סק״ז:

לא לא) **שם בני שנואה.** בשעת תשמיש אבל אם היא רצויה בשעת תשמיש אעפ״י שהיא שנואה שרי. טור. מ״א סק״ח. והא דכתיב וירא ה׳ כי שנואה לאה היינו לגבי רחל שאינו אוהבה כמו רחל אבל מ״מ היה אוהבה כמ״ש ויאהב גם את רחל מלאה משמע שגם את לאה היה אוהב אלא שאינה כמו רחל:

לב לב) **שם בני נידוי.** פי׳ שהאיש או האשה הם בנידוי או מפי ב״ד או מת״ח שנידה לכבודו. עו״ת אות ב׳ והגם דמנודה מותר בתשמיש כמ״ש בטי״ד סי׳ של״ד י״ל דמיירי שהחמירו עליהם בשעת נידוי לאוסרם בתה״מ דיש כח ביד ב״ד להחמיר. ברכ״י או׳ ג׳ בשם מהר״ר נסים מזיליו יעו״ש:

לג לג) **שם בני תמורה.** ואפי׳ שניהם נשיו וכגון שנתכוון לזו ונזדמנה לו האחרת. טור. מ״א סק״ט. ומה שהחליף לבן לאה ברחל עיין מ״ש המ״א שם. ולי נראה לתרץ דיעקב אע״ה היה יודע שלבן רצונו להחליף ומפני זה מסר סימנים לרחל אלא שאעפ״י שמסר לה סימנים עדיין היה חושש שמא תמסור הסימנים ללאה שלא תתבייש מפני דהיה יודע שרחל צדקת היתה ואינה רוצה שיבא על ידה צער לאחרים וע״כ גמר בלבו בשעת ביאה תהיה מה שתהיה ואפי׳ אם היא לאה כדי שלא יהיו בני תמורה שהיה יודע שתתעבר באותו הלילה כמ״ש ראובן בכורי אתה כחי וכו׳:

לד לד) **שם בני תמורה.** והמהרהר באשה אחרת או בבת אל נכר גם היא לבה גס בו ומהרהרת בו בהזדווגה עם בעלה הערל ויש בה כח להחליף הנשמות ויצא ממנו איש כופר באלהי ישראל והבן הנולד מהגויה יתגייר ואלו נקראין בני תמורה. וכן אם יטמא בריתו בבת אל נכר כל הבנים הנולדים ממנו עם בת ישראלית יהיו רשעים ואין לך דבר שגורם פגם וקלקול למעלה כמו מחשבת הזיווג. סו״ב אות ו׳ בשם עמק המלך ויעו״ש. ועיין בזוה״ק פ׳ בהר דקי״א ע״א ובשער רוה״ק תיקון ך׳ עונש הבא אל בת נכר ותשובה שלו יעו״ש:

לה לה) **שם בני מורדת.** דאמרה לא בעינא לך ואעפ״כ הוא משמש עמה. ואע״פ שרצויה בשעת תשמיש מ״א סק״י:

לו לו) **שם בני שכרות.** הוא או היא שכורה. מ״א ס״ק י״א ודוקא שכור שנתבלבל דעתו א״א או׳ י״א:

לז לז) **שם בגי גרושת הלב.** שבדעתו לגרשה אעפ״י שהוא אוהבה כגון מאותן שכופין להוציא מ״א ס״ק י״ב וכן אסור לבוא על אשתו כשהיא ישינה. א״ר אות ט׳ א״א אות י״ב:

לח לח) **שם בני ערבוביא.** כגון שנתן דעתו על אחרת כמ״ש סעי׳ ב׳ מ״א ס״ק י״ג. וכן אם היא נתנה דעתה באחר. וכתב הרוקח סי׳ שי״ז דאם חשבה באחר בתשמישה בניה חרשים יפ״ל או׳ ח׳:

לט טל) **שם בני חצופה.** שתבעתו בפה והרי היא כזונה ואסור לקיימה אבל מי שאשתו מרצה אותו ומקשטת עצמה שיתן דעתו עליה הוי לה בנים מהוגנים. מ״א ס״ק י״ד ועיין באה״ע סי׳ קט״ו סעי׳ ד׳ וכל אלו דברים האסורים אפי׳ מעוברת וזקנה אסור לעשות כן ובנים פגומים ג״כ א״א או׳ י״ג:

מ מ) **[סעיף ד׳] אסור להסתכל באותו מקום וכו׳.** א״ר יוחנן בן דהבאי ד׳ דברים סחו לי מה״ש חגרים מפני מה הוין מפני שהופכין את שולחנם. אילמים מפני מה הויין מפני שמנשקין על אותו מקום. חרשים מפני מה הויין מפני שמספרים בשעת תשמיש. סומין מפנו מה הויין מפני שמסתכלין באותו מקום. נדרים ך׳ ע״א טור:

מא מא) **[סעיף ו׳] אסור לשמש מטתו בפני כל אדם וכו׳** וכל הישן בחדר שאיש ואשתו שרויין בה עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. ואפי׳ באשה נדה ערובין ס״ג ע״ב:

מב מב) **שם אם הוא ניעור.** לאפוקי ישן אפי׳ הוא גדול מותר ואם הוא ניעור אפי׳ אינו משגיח ולא ידע שזה משמש מטתו אסור. עו״ת או׳ ג׳ א״ר או׳ י״ג מיהו בחכ״א כלל קכ״ח או׳ ה׳ כתב דאם הוא בענין שאינם מרגישים כלל מותר ע״י הפסק מחיצה:

מג **מג) שם שאינו יודע לדבר מותר.** דכיון שאינו יודע לדבר כבהמה דמי. אבל אם יודע לדבר אלא שחלישותו גרם לו שאינו יכול לדבר אסור. ובחרש יש להסתפק דנראה דדומה לבהמה ומותר. וכ״ז הוא מדינא אבל ממדת חסידות יש לזהר גם לפני הבהמה וכן אמרינן התם באביי דהוה מפריח גם הזבובים מהמטה ועוד הרבה חכמים שהיו נזהרים גם מלפני עכברים. עו״ת שם. א״ר שם. ופשוט דכ״ז מיירי אפי׳ בלילה או במקום אפל. א״ר שם:

מד **מד) שם בפניו מחיצה.** פי׳ מחיצה גבוה עשרה. ונראה דהאי מחיצה לאו דוקא של בנין אלא אפי׳ ע״י וילון בעלמא מותר. עו״ת שם. א״ר או׳ י״ד. ורוחב המחיצה צ״ל ד׳ אמות. מיצל מאש ח״ב סי׳ מ״ה. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ ב׳ ואם אפשר שיבא רוח ויניד המחיצה צריך לקשרה:

מה **מה) ואם** יש נקבים וחלונות כענין סריגה אעפ״י דלענין טומאה חשיבי כמחיצה כדאיתא באהלות פי״ג הכא אסור עד שיהיו הספרים מכוסים מן העין שאין נראין וממ״ש רס״י שט״ו משמע קצת דשרי. מ״א ס״ק ט״ו. ונראה הא דאסר במחיצה שיש בה נקבים וחלונות היינו דוקא אם הנקבים גדולים ונראים הספרים מתוך הנקבים מרחיק אבל אם הנקבים דקים ואינם נראים הספרים עד שיניח עיניו סמוך לנקבים לכ״ע שרי:

מו **מו) שם ואם יש לו בית.** פי׳ חדר. מ״א ס״ק ט״ז:

מז **מז) שם או ספרים.** בית שיש בו ספרים ובאותו בית קבוע הנאמוסיא שעושין ד׳ יריעות לד׳ רוחות ויריעה על גביהן וכולן חוברות אשה אל אחותה ופורשין אותה תלויה מד׳ רוחותיה ונכנסין לישן בתוכה מפני היתושין מותר לשמש מטתו שם. דב״מ ח״א חא״ח סי׳ י״ט י״א מ״ב בהגה״ט או׳ ג׳ ברכ״י או׳ ח׳:

מח **מח) שם אפי׳ של גמ׳** כלומר אע״ג דתלמוד לא ניתן ליכתב בזמניהם כיון דבזה״ז ניתן ליכתב הו״ל כשאר ספרים. מ״א ס״ק ח״י:

מט **מט) שם אפי׳ של גמ׳** פי׳ אפי׳ אם הם עשוים בגלילה מותר ע״י כלי בתוך כלי דדוקא בחומשים אם הם עשוים בגלילה בעינן מחיצה אבל לא ספרים. עו״ת או׳ ג׳ ומשמע דדוקא חומשים העשוים בגלילה בעינן מחיצה או חדר אחר אבל שאר ספרים אפי׳ הם מכ״ד ספרי הקודש די להם בכלי תוך כלי מיהו בחכ״א כלל קכו״ח או׳ יוד כתב דה״ה שאר ספרים מכ״ד ספרי קודש כגון מגלת אסתר צריך מחיצה או חדר אחר יעו״ש אבל אין נראה כן מדברי הפו׳ כנז׳ דלא חמירי מתפילין שדי בכלי תוך כלי. ועוד עיין ביו״ד סי׳ רפ״ב סעי׳ ח׳ שאף בס״ת יש מתירין בכלי תוך כלי וע״כ די בחומרת הס״ת וחומשין שנזכרו בפי׳ ואין להוסיף עוד חומרות מדעתנו וכ״ה מנהג העולם שאין מחמירין במגילה יותר מתפילין:

נ **נ) שם עד שיתנם בכלי וכו׳.** וכתב בס״ח אסור להזכיר השם וכל דבר שבקדושה כשעדיין שכבת זרע עליו רק ישטף מים על מקומות שטינף עצמו. וכתב בדמ״א דשכ״ו המשמש מטתו ואינו רוחץ ידיו מקולקלין אורחותיו פי׳ הזרע מקולקל. וה״ה מי שאינו רוחץ אחר תשמיש אותו מקום א״ר או׳ ט״ו ועיין לעיל סי׳ ע״ו סעי׳ ד׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

נא **נא) שם ואם פירש טלית ע״ג ארגז וכו׳.** ואם הארגז גדול שמחזיק מ׳ סאה והוא אמה על אמה ברום ג׳ אמות חולקת רשות לעצמו וצ״ע. רמ״א בתשו׳ סי׳ ל״ד והביאו מ״א ס״ק י״ט וכתב ונראה להקל דאפי׳ לענין טומאה דאורייתא מקלינן יעו״ש. אבל המש״ז או׳ ב׳ כתב דלפי מ״ש הט״ז ביו״ד סי׳ רפ״ב או׳ ד׳ דאסור לישב על תיבה שיש בה ספרים אפי מחזקת מ׳ סאה א״כ ה״ה לכאן לתשמיש המטה דלא מהני תיבה גדולה כל שאין כלי תוך כלי יעו״ש. ומ״מ נראה דבספרים המכורכים יש להקל ולחשוב הכריכה לכלי א׳ והארגז לכלי שני דכיון די״א דהכריכה חשוב כחד כסוי כמ״ש לעיל סי׳ מ׳ או׳ י״ד בכה״ג דאיכא עוד פלגותא יש להקל אבל בספרים שאינם מכורכים יש לכסותם בכלי אחד ולחשוב הארגז לכלי שני:

נב **נב) שם ואם פירש טלית ע״ג ארגז וכו׳** וה״ה אם פירש עליהם טלית והניחם בתוך הארגז חשוב ככלי בתוך כלי. וה״ה אם עשה מחיצה לפני הספרים גבוה יו״ד ורוחב ד״א שרי ואפי׳ אם הספרים עגולים דלא עדיפי מס״ת וחומשים. ועיין לעיל או׳ מ״ד:

נג **נג) ואם** כופל סדין א׳ וכורך בו ב״פ זה ט״ג זה דעת הא״א מהגה״ק דהוי כב׳ כלים אמנם אם היה תפור להסדין עוד סדין תחתיו וכנהוג בבגדים התחתון בטל למה שעל גבו ואין כאן ב׳ כלים כלל יעו״ש והביאו א״ח או׳ ח׳ ודע דכל הדינים השייכים לסעי׳ זה כבר כתבנו אותם בס״ד לעיל סי׳ מ׳ סעי׳ ב׳ קחם משם:

נד **נד) [סעיף ז׳] לא ישמש בתחלת הלילה וכו׳** כדי שלא ישמע וכו׳ ועוד י״ל הטעם ע״פ מ״ש לקמן סעי׳ ט״ו לא יבעול והוא שבע או רעב וכו׳ דבתחלת הלילה הוא שבע ובסופה רעב:

נה **נה) שם כדי שלא ישמע וכו׳** וכתב ביש״ש בב״ק פ״ז סי׳ מ״ג ואין זה אלא לפרושים או למי שלבו נוקפו שיהרהר באחרת עכ״ל ומיהו המקו׳ כתבו סודות נוראות דדוקא אחר חצות ומ״מ יראה שלא יבוא ח״ו לידי קרי עי״כ. מ״א סק״ך. וכ״כ לעיל או׳ ב׳ יעו״ש:

נו ונ) שם אלא באמצע הלילה. ואם חלם לו חלום שמתענים עליו יפרוש מאשתו אחר החלום עד גמר התענית. אור הישר ד"ך ע"א. וכ"כ מ"א לקמן סי' תקס"ד סק"א בשם השל"ה יעו"ש. והיינו אם אינו ליל טבילה. וכמו כן אם היה בליל שבת וס"ל כשל"ה שלא יתענה בשבת אלא יקבל עליו להתענות שני ימים בחול, כמ"ש המ"א סי' רפ"ח סק"ז יעו"ש. יפ"ל או' י"ב. ונראה דה"ה אם אינו חושש לחלומות להתענות עליהם בשבת מותר לשמש אחר שראה החלום:

נז זנ) [סעיף ח'] וישמש באימה ויראה וכו' וכתב השל"ה כשירצה אדם להזדווג עם אשתו יזכיר הקדושים אשר בארץ המה כדי שימשך זה הזרע אחריהן ויאמרו אדם וחוה. משותלח נח. אברהם עם שרה. יצחק עם רבקה. יעקב עם רחל ולאה בלהה וזלפה. ראובן ושמעון לוי ויהודה עם אפרים ומנשה ועד בכלל. ויתפלל שימשך זה הזרע אחריהן. ואם הוא משבט לוי טוב שיאמר זיווג בתי אבות הלוים הנזכרים בריש פ' וארא מן ואלה שמות בני לוי עד אלה ראשי אבות הלוים למשפחותם. ויראו האיש ואשתו שיהיו ידיהם נקים ותמיד יהיה אצל המטה כלי של מים ויטלו ידיהם קודם תשמיש ואחר תשמיש עכ"ד. והביאו העו"ת או' ח' א"ר או ט"ז. ועיין עוד לקמן או' ס"ד וס"ה:

נח חנ) וישמש באימה וכו' וכתב בס' מדרש תלפיות דז"ן ע"ב ודקמ"ג. ע"ב דבשעת הזיווג יצייר נגד עיניו צורת האותיות התורה וכו' והביאו הרו"ח או' ד' וכתב דאע"ג דאסור לדבר בד"ת באותה שעה שהוא בלי נט"י וידיו אינם מטוהרות מ"מ בהרהור מותר יעו"ש. וכ"כ ובשבט מוסר פכ"ד דצריכה האשה בשעה שמזדווגת עם בעלה שתחשוב באיזה חסיד כדי שיהיה לה בנים חכמים וחסידים יעו"ש. והביאו פת"ע או' כ"ז. והיינו שתחשוב שחסיד פלוני כך עושה מצות ומעשים טובים וכך לומד ביום ובלילה ומי יתן והיה שירבו כמותו בישראל:

נט נט) שם מקצר בתשמיש. והגם שאמרו בשכר שמשהין עצמן על הבטן הו"ל בנים זכרים תירץ הראב"ד כל המעשים שהם לש"ש טובים הם מי שיודע בעצמו שיאריך ולא תכנס בו מחשבה אחרת ומשהה עצמו כדי שתהנה האשה ממנו והזרע תחלה הקב"ה משלם לו בנים זכרים ומי שאינו בוטח בעצמו וממהר כדי לינצל מן החטא גם הוא עושה מצוה והקב"ה נותן לו בנים זכרים. טור. מ"א ס"ק כ"א. ומ"מ בסוף צריך לשהות על הבטן עד שיכלו כל הניצוצות כדי שלא יכשל בעון שז"ל כמ"ש לעיל או' ו' יעו"ש:

ס ס) שם היה מצריכה לחוגרו וכו' והא דאיתא באה"ע סס"י ע"ו האומר אי אפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה יוציא ויתן כתובה דבעינן דוקא קירוב בשר ובס"ח סי' תק"ע איתא דחסיד אחד היה משמש ערום מה"ט וגם שלא ידבק זרע בבגד י"ל דסינר שאני דאינה כ"כ מכוסה. ועוד י"ל בשניהם מרוצים הוי מדת צניעות. וכ"כ הת"ו בנדה י"ז בשם ויקרא רבה דהקב"ה שונא המשמש ערום. מ"א ס"ק כ"ב. א"ר או' ט"ז. מיהו בס' התקונים תיקון כ"ח כתב שצריך דוקא שיהיו שניהם ערומים ולא יהיה חוצץ ביניהם שום דבר יעו"ש. וכ"כ בס' ר"ח בשער הקדושה פט"ז ומפרש דמה שהקב"ה שונא למשמש ערום היינו ערום בלא כיסוי יעו"ש. אמנם ממ"ש בשער הכוו' דנ"ב עד שאין זמן שיהיה פטור מן הציצית קטן אלא דוקא במרחץ משמע דאין לשמש ערום דהא צריך שיהיה עליו טלית קטן גם בשעת תשמיש יעו"ש. ועיין לעיל סי' כ"א או' ט"ז ודוק.

סא סא) שם וכולהו פירושי איתנהו וכו' אבל לפי' הזוהר והאר"י ז"ל אין נראה אלא פי' ראשון וכל אינך יש קצת איסור. נזירות שמשון. א"ח או' י"א:

סב סב) [סעיף ט'] לא יספר וכו' אבל מענייני תשמיש שרי כדי להרבות תאותו. טור. מ"א ס"ק כ"ג. והמדבר בתשמיש דברים מכוערים בניו אלמים. רוקח סי' שי"ז. ועיין לעיל או' מ':

סג סג) ישכב תמיד במטה מיוחדת בפני עצמו. ואם צריך לשמש לשם מצות פ"ו אחר גמר השימוש כמו חצי שעה יקום וישוב למטתו המיוחד לו. אור צדיקים סי' כ"ז או' ג':

סד סד) וצריך לטהר המחשבה והדבור ומעשה. המחשבה יחשוב לקיים מצות עונה ודיבור שיאמר לשם יחוד קב"ה הרני מקיים מצות עונה. ועונתה לא יגרע. ולכוון להמשיך נשמה קדושה. ומי שאינו מכוין כן עליו נאמר ופושעים יכשלו בם. וע"י הדיבור שאומר מבריח הס"א מהם. ובמעשה שצריך לכוין ולעשות כל הדינין הנאמרים בסי' זה ובאה"ע סי' ע"ו, אור צדיקים שם או' י"ד:

סד) קודם תשמיש תאחז האשה בוהן רגל ימין של בעלה ואח"כ בוהן ידו הימנית ואח"כ תנוך אזנו הימנית ובשעה שמחזקת תכוין שיסתלקו מעליו הג' שדים המעוררים התאוה שלא לשם שמים. וזהו הסימנים שמסר יעקב לרחל חס"ל נהר ס"א. פת"ע או מ"א:

סה סה) טוב לומר קודם הזיווג מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר וכו' כי הזיווג ואכילה בחי' אחת ועי"ז מגרש הקלי' וימשוך נשמה קדושה לבניו. אור צדיקים שם או' ך':

סו **סו) יש** לאדם לדבר עמה או יבדוק אם יש לה שערות ראשה. פת״ע או׳ כ״ח בשם חקי דרך. אנחה קשה לתשמיש. הגהות יעב״ץ כתובות ס״ב ע״א. פת״ע שם:

סז **סז) צריך** ליזהר לאחר הזיווג לשפוך מים מעט לפני מטתו והוא סגולה לולד הנוצר. אור צדיקים שם או׳ ט״ז. והוא מן זוהר ויקרא די״ט ע״א:

סח **סח) [סעיף יוד׳] ויכול לספר עמה וכו׳** ובענין זה הוא רשאי לדבר עמה ולרצותה בכל ענייני רצוי. ב״י בשם הראב״ד:

סט **סט) [סעיף יא׳] אסור לשמש לאור הנר.** והמשמש מטתו לאור הנר היין לו בנים נכפין. פסחים קי״ב ע״ב. וכתב הרב בשה״מ פ׳ בראשית וז״ל ואינו בדיוק׳ בזיווג הא׳ אשר ממנו נוצר טיפת הולד ההוא אלא אף גם אם שמש מטתו לאור הנר בתוך ימי העיבור גם בזה הויין בניו נכפין וצריך ליזהר. גם אינו מספיק בנתינת מחיצות סדינים של בגד פשתן סביב למטה אלא צריך שלא יהיה אור הנר מאיר בתוך המטה כלל ועיקר. ומי שלא יעשה כך ודאי יהיו בניו נכפין בקטנותם ואם לא יהיו נכפין בקטנותם ודאי שבזקנותם יבואו לידי כפייה אם יאריכו ימים ויגיעו עד הזקנה ורוב הילדים שמתים בקטנותם מחולי הכפייה הוא לסיבה הנ״ז ואמר לי מורי ז״ל כי ראה בהקיץ לחכם גדול קדמון מימים ראשונים שהיה מגולגל בבהמה א׳ ואותה הבהמה היתה עז א׳ על עון הנז׳ לפי שגרם כפייה ומיתה לבניו עכ״ל. וכ״כ בשער הגלגולים הקדמה כ״ב דכ״א ע״ב בסופו יעו״ש. והמשמש לאור הנר יתענה ן׳ יום. יפ״ל ח״ב בת״א או׳ ח״י:

ע **ע) שם אסור לשמש לאור הנר.** ואם הנר בבית אחד וחלון או פתח מאותו הבית לבית זה והאור נכנסת. אם האור נכנס להדיא דרך ישר ודאי אסור אבל אם האור אינו נכנס ובא בדרך ישר להאיר היטב אלא שמכח הארת אור הנכנס מאיר אל עבר הבית מצד אחר והאורה מועטת נ״ל דמותר. סדה״י. כנה״ג בהגה״ט:

עא **עא) שם אעפ״י שמאפיל בטלתו.** כתב העו״ת או׳ ה׳ נראה לת״ח מותר בהאפלת טלית דלא גרע מביום דמבואר בסמוך דמותר לת״ח במאפיל בטליתו עכ״ל. מיהו הא״ר או׳ י״ח כתב בשם סדה״י ושל״ה דלאור הנר אפי׳ לת״ח לא מהני האפלת טלית דלילה גרע מהיום יעו״ש. וכ״ה הברכ״י או׳ ט״ז בשם הרשב״ץ יעו״ש. אמנם בהקדמת הזוהר די״ד ע״ב משמע דאם מאפיל בטליתו ליכא חששא יעו״ש וע״כ נראה דהיכא דלא אפשר כגון בליל שבת דאינו יכול לכבות הנר ולא לעשות מחיצה דיש להקל ולהתיר בהאפלת טלית ובפרט אם אינו משמש לשם הריון וגם אין אשתו מעוברת. והיינו דצריך לכסות כל גופם ממעלה לראשם ולתחת רגליהם באופן שלא יתראה מהם שום דבר וגם הטלית צ״ל עבה באופן שלא יתראה מתוכו שום ניצוץ של אורה:

עב **עב) שם הגה. אעפ״י שהאור נראה וכו׳** וה״ה אם האור נראה מלמעלה מהמחיצה שרי ומ״מ צריך האפלת טלית דמאחר שהחדר מלא אור לא גרע מהיום. יש״ש ביצה פ״ב סי׳ ל׳ מ״א ס״ק כ״ד, וכ״כ הט״ז סק״ב. א״ר או׳ י״ט:

עג **עג) והישן** בכילה אם היריעות עבות ומחשיכות אפי׳ אין מחשיכות לגמרי שרי. סדה״י. כנה״ג בהגה״ט, מ״א שם, א״ר שם:

עד **עד) אבל** אם אינו ישן בכילה אעפ״י שפי הנר מהופך לצד אחר ואינו מאיר כ״כ או שהוא עומד בתוך העששית אסור לו לשמש, סדה״י, כנה״ג שם ונראה דה״ה כשדולק נר של שעוה בתוך השפופרת אסור לשמש, מ״א שם:

עה **עה) ולענין** אור הלבנה נ״ל דאסור ג״כ אם האור בא להדיא אבל אם נכנס כאור דרך החלון ומאיר לבית אין חשש לפי שאין אור הלבנה כ״כ מבהיק למי שאין עומד תחתיה ממש אבל אם עומד תחת אויר השמים אעפ״י שאין אור הלבנה עליו ממש אלא יושב בצלה אפ״ה אסור. סדה״י. ולי נראה שאם אור הלבנה נכנס דרך החלון שהוא שוכב כנגדה אסור. כנה״ג שם. והביאו מ״א שם. א״ר שם:

עו **עו) ולענין** אור הכוכבים נ״ל דמותר דלאו אור אקרי. ואפ״י לאור כוכב נוגה שמאיר יותר משאר כוכבים ויוצא קרוב לבקר לא חיישינן ליה. ואפשר שאם האור מאיר עליהם היטב שיש להמנע. סדה״י. כנה״ג שם. מ״א שם. א״ר שם. ומ״מ כל היכא דלא אפשר מותר לשמש באור הלבנה ואור הכוכבים ע״י האפלת טלית דלא עדיף מאור היום והוא שיהיה באופן שכתבנו לעיל סוף או׳ ע״א יעו״ש:

עז **עז) המשמש** לאור השמש כנגד השמש בניה לוקין בבהרת. כנגד הירח בניה לוקין בבוהק ולבסוף בצרעת. כנגד הכוכבים בניה לוקין בלשונם בלגלוג. רוקח סי׳ שי״ז. והיינו אם שימש בלא האפלת טלית כנז׳:

עח **עח) שם בהגה, דשרי כשכופה כלי על הנר.** וכ״פ הלבוש. וכ״כ בהגמ״י פ״ג דהלכות יו״ט. רש״ל פ״ג דביצה סי׳ ל׳ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ ונראה דאם האור נראה מן הצדדין צריך האפלת טלית כמ״ש לעיל או׳ ע״ב לגבי מחיצה:

עט עט) **שם. וכן אסור לשמש ביום.** שנאמר ואהבת לרעך כמוך ושמא יראה בה דבר מגונה ומתגנה עליו. ורב הונא אמר ישראל קדושים הם ואין משמשין מטותיהם ביום. נדה י״ז ע״א. והמשמש מטתו ביום אינו לוקח כ״א מנשמות המגולגלים. פע״ח שער ט״ז פי״א:

פ פ) **שם הגה. ות״ח מאפיל בטליתו ושרי.** שהוא צנוע בדרכיו ולא יסתכל. מ״א ס״ק כ״ה. ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צורך גדול. הרמב״ם פכ״א מהא״ב. ב״ח. ופי׳ לצורך גדול היינו כשיצרו מתגבר עליו. מ״א ס״ק כ״ו. ומ״ש שם המ״א דבס״פ אע״פ משמע דבבית אפל מותר לכתחלה כתב עליו הברכ״י או׳ טו״ב דאין משם כ״כ ראיה יעו״ש, ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם בשם האר״י ז״ל דהמשמש ביום מושך נשמות מגולגלים ובזה לא יש חלוק בין ת״ח לע״ה ובין בית אפל למאפיל בטלית:

פא פא) **[סעיף יב׳] אסור לשמש מטתו בשני רעבון וכו׳** וכל שהוקר השער הרגיל ונכפל הוי רעב ואעפ״י שלהנאסר יש לו תבואה אסור משום צער דאחרים, בית יהודה סי׳ מ׳ מיהו כשהמזונות מצויים רק שהם ביוקר גדול אין רעבון וא״צ למנוע מתשמיש, ברכ״י בסי׳ תקע״ד או׳ כ׳ בשם מר אביו ז״ל וכתב שהסכימו עמו רבני ירושת״ו:

פב פב) **שם. בשני רעבון וכו׳** חוץ מליל טבילה דמותר כ״כ בש״ע לקמן סי׳ תקע״ד סעי׳ ד׳ מיהו המ״א שם פליג וכתב דאין להתיר אלא דוקא לחשוכי בנים יעו״ש. אמנם עיין בא״ר שם או׳ ח׳ שכתב בשם ס׳ דברי דוד פ׳ מקץ דהאי איסור תשמיש לאו לגמרי הוא אלא תשמיש שהוא לתענוג בעלמא אסור אבל לקיים המין או דיצרו תקיף עליו ויש חשש השחתת זרעו אין איסור יעו״ש.

פג פג) **שם. אלא לחשוכי בנים.** היינו שלא קיימו פ״ו כמ״ש רש״י בתענית י״א ע״א ומשמע דאע״ג דיש לו שני בנים אם אין לו בת מותר כוון שעדיין לא קיים פ״ו. והיינו שצריך לכוין בכל תשמיש ותשמיש לשם מצוה פ״ו ואחר שתתעבר אסור. וה״ד למי שאין יצרו תוקפו אבל למי שהוא עדיין בבחרותו ויצרו תוקפו שיש חשש לשז״ל ודאי מותר לשמש ואעפ״י שקיים פ״ו כמ״ש באו׳ הקודם וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ו׳ שאין לך איסור כמו איסור המוציא שז״ל יעו״ש:

פד פד) **שם. לחשוכי בנים.** ומי שקיים פ״ו מאשתו ראשונה אך מהשניה לא זכה להבנות ורוצה אשה חוטרא לידא וכו׳ אינו בכלל זה ואסור. ברכ״י בסי׳ תקע״ד או׳ ד׳ בשם מר אביו ז״ל:

פה פה) **שם הגה. וה״ה בשאר צרות שהם כרעבין.** כגון על הירקון ועל השדפון ועל החסיל והארבה והמזונות שכל אלו דמו לרעבון אבל בצרות אחרות כדבר וכיוצא בהן דלא דמו לרעבון לא נאסר תשמיש המטה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ אבל העו״ת או׳ ו׳ פי׳ כגון אלו שכתב בש״ע לקמן סי׳ תקע״ו שגוזרין עליהן תענית יעו״ש. וכ״כ הרב ב״ד סי׳ צ״ה. מיהו סיים שם השכנה״ג דמסתיין שננהוג כן בשני רעבון שמצינו איסורו מפורש בתלמוד דידן אבל בשאר צרות שלא מצינו איסורו מפורש בתלמוד שלנו אעפ״י שנמצא כן בירושלמי אנן אתלמודא דידן סמכינן יעו״ש. וכ״פ הרב ב״ד שם:

פו פו) **[סעיף יג׳] ואם יחדו לו ולאשתו בית מותר.** נראה דה״ד ביחוד דקביעות דאז הוי כמו שוכר והוא שכן שם בחצר ולא סגי בלינת לילה א׳ בבית לבדם ואפי׳ מדעת הבה״ב. וכ״ש אם מעצמו הלך בעה״ב לבית אחר לשכב האכסנאי הוא ואשתו בבית דגם הוא נכלל בדין הא דאכסנאי אסור. מט״י או׳ א׳ יעו״ש:

פז פז) **שם בטליתו של בעה״ב.** שמא יראה קרי עליו. מ״א ס״ק כ״ח:

פח חפ) **[סעיף טו׳] לא יבעול והוא שבע או רעב וכו׳** דכשהוא שבע היולד יהיה נוצר מזרע הבא ממותרים עבים ויהיה עב השכל ואטום הלב. וכשהוא רעב יהיה הוולד חלוש ביותר. כ״מ כ״ה מה׳ דיעות. א״ר או׳ כ״ב:

פט טפ) **מי** שחלה ונתרפא יזהר מלשמש מטתו עד שיתחזק גופו כי יכאיבהו ויחליאהו ולא ידע כי בנפשו הוא. ס׳ צד״ל. א״ר שם:

צ צ) **שם ולא ביום יציאה לדרך וכו׳** עיין מ״ש ע״ז לעיל או׳ טו״ב יעו״ש:

צא צא) **[סעיף טז׳] המשמש מטתו על מטה שתינוק וכו׳** מאן דינקא לרביא לא תזדווג לבר נש אלא בשעתא דרביא נאים. ולבתר לא תניק ליה עד שעתה חדא כתרין מילין או חד מיל אי לא יכלה בגין צערא דרביא בזמנא דאיהו בכי. זוהר פ׳ ויקרא די״ט ע״א:

צב צב) **שם על מטה שתינוק ישן וכו׳** משמע אפי׳ התינוק ישן ומשמע נמי דאם התינוק שוכב להדי ראשיה וכו׳ אפי׳ הוא ניעור לית לן בה. מיהו מדברי הזוהר הנז׳ משמע דאסור בשעתא דתינוק ניעור. עו״ת או׳ ז׳ מיהו הא״ר או׳ כ״ד כתב דבאגודה פ׳ ע״פ מבואר דאם ניעור התינוק אפי׳ להדי כרעיה מותר ומשמע דס״ל דש״ס יפו׳ דוקא ישן קאמרי ומשמעות הזוהר שכתב העו״ת אפשר דממידת חסידות קאמר יעו״ש:

צג צג) **כתב** השל״ה יזהר אב ואם שלא יעשו מורא לתינוק בדבר טמא כגון לומר חתול או כלב תקח זה התינוק כי ברית כרותה לשפתים ובר מינן תיכף הקלי׳ אשר להם שמות הטומאם ההם מצויים ויש חשש היזק לתינוק בעוה״ז וגם פוגם נשמתו לעוה״ב עכ״ד. והביאו העו״ת או׳ ח׳:

צד צד) **אסור** לשום ספרים על מטה שישן עליו עם אשתו כי ש״ז עליו והוא כצואה. וכן כשאדם משמש עם אשתו אסור להזכיר השם וכל דבר שבקדושה בשעדיין הש״ז עליו אפי׳ כחרדל רק ישטוף במים על מקומות שטינף את עצמו בש״ז ואח״כ יאמר דברים שבקדושה. ס״ח סי׳ קנ״ז. עו״ת שם:

צה צה) [סעיף יז׳] **מטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה וכו׳** אבל בשה״מ פ׳ בראשית כתב צריך שתהיה דוגמת אדה״ר כשנברא וכדוגמא שיעור קומה העליונה ראשו למזרח כנגד הדעת ורגליו למערב יסוד ומלכות. וידו הימנית בדרום שהוא החסד ויד השמאלית בצפון שהוא הגבורה עכ״ד. וכ״כ הרמ״ע סי׳ ג׳ והביאו כנה״ג בהגב״י. וכ״כ אנן לעיל סי׳ ג׳ או׳ ט״ז יעו״ש:

סימן רמא

א א) [סעיף א׳] **המשתין בפני מטתו ערום.** לא דוקא אלא אורחא דמלתא נקט מתוך שהוא ערום אינו יוצא לחוץ להשתין. רש״י. ב״י. מ״א סק״א:

ב ב) **שם בפני מטתו וכו׳** ומכ״ש במקומות אחרים כגון לפני שלחנו וכיוצא בו. מהרש״א. א״ר או׳ א׳:

ג ג) **כתב התשב״ץ מי שמטיל מים בלילה צריך להרחיק ד״א משם וליטול ידיו ולחגור עצמו כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה לברך אשר יצר עכ״ד.** והביאו א״ר או׳ ד׳ וכתב דאם יש לו עביט של מי רגלים של מתכות או זכוכית ויטיל רביעית מים בכל פעם שישתין א״צ להרחיק:

ד ד) **לא** ילכו בלילה. דרך חצר הבית בלא נר שמא ח״ו יפיחו בו רוחות רעות ובכלל הזה שלא ילך בשדה יחידי בלילה. ליקוטי מהרי״ל. א״ר שם. ועיין לעיל סי׳ רט״ל או׳ טו״ב:

ה ה) **שם מביא לידי עניות.** דשרא דעניותא נביל שמיה ושרי במקום מיאוס. רש״י. ב״י. מ״א סק״ב. ומשמע מזה דאם משתין בכלי מנוקב נמי מביא לידי עניות כיון דשותת בארץ והוי מיאוס. ומשמע נמי דאם מטיל לתוכו תיכף רביעית מים לית לן בה כיון דנתבטל המיאוס:

ו ו) **שם אבל לבראי לית לן בה.** שהקלוח הולך וניתז למרחוק, רש״י, ב״י, משמע דבאשה אסור, מ״א סק״ג, א״ר או׳ ג׳:

ז ז) **שם אבל במנא לית לן בה,** ומ״מ ת״ח צריך שיכפה עליו כלי כמ״ש בסי׳ פ״ז דא״א לו בלא הרהור תורה, מ״א סק״ד, וה״ה דיכול ליתן לתוכו רביעית מים אם הוא כלי מתכות או זכוכית כדי לבטלו ויוכל ללמוד כנגדו כמ״ש לעיל או׳ ג׳ ונראה דת״ח לא דוקא אלא כל שהוא רגיל ללמוד צריך ליזהר בזה ובפרט לפי מ״ש לעיל סו׳ רל״ח דיש חיוב על כל אדם ללמוד בלילה וכמה טובות מגיע לו עי״ז ושכרו מרובה וכל המרבה בחסידות מאריך חיים:

סימן רמב

א א) [סעיף א׳] **אפי׳ מי שצריך לאחרים וכו׳** צריך לזרז עצמו לכבד את השבת. דהכי איתא במס׳ שבת ד׳ קי״ח ע״א. א״ר יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלא מצרים. רב נחמן בר יצחק אמר אף ניצול משעבוד מלכיות. אמר רב יהודה אמר רב כל המענג שבת נותנין משאלות לבו. טור. וכתב מהרי״א ז״ל דנותנין לו נחלה בלא מצרים הוא מדה כנגד מדה שכשם שהוא מפזר מעות בלא שיעור לצורך שבת כן יתנו לו נחלה בלא שיעור. וכן מה שאמרו ניצול משעבוד מלכיות לפי שמקבל עליו עול שבת מעבירין ממנו עול מלכיות. וכן נותנין לו משאלות לבו כדי שיוכל למלא חפצו מכל עונג שירצה ב״י. וגם הנשים חייבות בעונג שבת. פרישה סי׳ ר״פ ומש״ז שם. ועונג שבת הוא אכילת בשר שמן ביותר ודגים ומשקה מבושם ושתיית יין. ב״ח. ועיין לקמן או׳ יו״ד.

ב ב) **וכתב** בזוה״ק פ׳ פקודי דרנ״ב ע״ב וז״ל כד עייל שבתא מתסדראן תמן כל פתורי דבני עלמא דאקרו בני היכלא דמלכא ואלף אלפין ורבוא רבוין ממנן קיימי על אינון פתורי האי חיויתא עילאה על אלין ארבע שרפים עאל בההוא אתר וחמא כל אינון פתורי ואשגח בכל פתורא ופתורא והיך מענגי ליה לכל פתורא ופתורא וקיימא ובריך ליה להוא פתורא וכל אינון אלף אלפין ורבוא רבויין כלהו פתחי ואמרי אמן. ומה ברכה היא דבריך על האי פתורא דמתסדר ואתענגא כדקא יאות אז תתענג על ה׳ וכו׳ כי פי ה׳ דבר. וכולהו אמרי אז תקרא וה׳ יענה וכו׳ רוחא עלאה דאקרי זכותא״ל כד ההוא

פתורא אתענג בכולהו סעודתי. בסעודתא בתראה תליתאה מסיים ואמר על כל אינון קדמאי ואמר אז יבקע כשחר אורך וכו' כבוד ה' יאספך. וכל אינון שבעין נהורין אחרנין בכל סטרין פתחי ואמרי הנה כי כן יבורך גבר ירא ה' עכ"ל. וע"כ כיון דמלאכי עליון רואין השלחן צריך ליזהר שלא להניח עליו דבר בזוי וגם כשמניח פירות על השלחן צריך להניח בעין יפה ואפי' אם הוא לבדו יושב על השלחן:

ג ג) **שם. אפי' מי שצריך לאחרים וכו'** והא דאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות היינו בדלא אפשר ליה אבל אפשר ליה צריך לכבדו כדי יכלתו. דגרסינן בשבת קי"ט ע"א עשירים שבכל הארצות במה הם זוכי' במה שמכבדין את השבת והא דא' ר חייא בר אשי אמר רב אפי' דבר מועט ועשאו לכבוד שבת הוי עונג וא"ר פפא אפי' בכסא דהרסנה היינו למי שהשעה דחוקה לו. טור והביאו הט"ז סק"א וכתב דג' חלוקות יש אם הוא איש אמוד וראוי לו לצמצם במזונות כדי שלא יהיה עני מ"מ בשבת לא נאמר כן ויכבד לפי יכלתו. ואם הוא איש שיש לו מעט משלו וצריך לאחרים הוא בכלל חיוב עונג והיינו ההיא שאמרו אפי' בדבר מועט לכבוד שבת כגון כסא דהרסנא וכ"ש שחייב בג' סעודות אבל אם השעה דחוקה לו ביותר דהיינו שאין לו כלום משלו ומוטל הכל על הצדקה אז אינו בכלל חיוב ענג ואין חייב אלא בשני סעודות והיינו דר"ע עשה שבתך חול וכו' יעו"ש. ועוד עיין לקמן או' ט"ז:

ד ד) **שם. צריך לזרז עצמו וכו'** ואל יאמר היאך אחסר פרנסתי כי אדרבא אם יוסיף יוסיפו לו כדקתני תחליפא אחוה דרבנאי חזואה כל פרנסתו של אדם קצובה לו מר"ה לר"ה חוץ מהוצאת שבת ויו"ט והוצאת בניו לת"ת אם מוסיף יוסיפו לו. ואמרינן נמי גבי הוצאת שבת ויו"ט אומר הקב"ה בני לוו עלי ואני פורע. וכיון שכן הוא אל ידאג כי נאמן הוא בעל חובו לפרוע לו חובו. טור:

ה ה) **גרסינן** בפסחים דס"ה ע"ב אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג. פי' משום דבחד קרא כתיב עצרת תהיה לכם ובקרא אחרינא כתיב עצרת לה' אלהיך ופליגי בה רבי אליעזר ורבי יהושע רבי אליעזר סבר או כולו לכם או כולו לה' פי' לאכול ולשתות ולשמוח בו או כולו לה' פי' ללמוד ולשנות. ורבי יהושע סבר חלקהו וחציו לה' חציו לכם. וקאמר דבשבת כ"ע מודו דבעינן לכם. טור. והביאו מ"א סק"א וכתב ודלא כעו"ש שכתב דבשבת אם רוצה לעשות הכל לכם עושה ובלבד שלא יבטל זמן התפלה יעו"ש. וכן מבואר בשער הכוו' דף ע' ע"ג דיש תיקון נעשה ע"י תפלה ויש תיקון נעשה ע"י אכילה ויעו"ש טעם הסוד:

ה) **וכתב** בתיקונים תיקון ע' ד"ה פקודא דברית מילה וכו' וז"ל וכל מאן דנטיר שבת ואוקיר ליה ומענג ליה בגין יקרא דקב"ה. הכי קב"ה יהיב ליה אתר לעילא בנייחא דלא טרח ביה ונח תמן מכל טרחא דהאי עלמא דטרח בכמה גלגולי ועובדין עכ"ל ומ"מ אע"ג דאכילה ושתיה בשבת מצוה משום עונג שבת צריך ליזהר שלא יאכל הרבה וכמו שצוה המגיד למרן ז"ל למעט באכילה ושתיה אפי' בשבתות ויו"ט וכמ"ש במגיד משרים פ' כ"א יעו"ש ורק שיעשה הכל לכם יחוד וכו' ועיין עוד לקמן סי' רצ"ח או' ו':

ו ו) **וכתב** הרמב"ם ר"פ ל' דשבת דכבוד ועונג שבת מד"ס הוא אבל להתענות בשבת נראה מדבריו בפ"א דשבועות דאסור מה"ת כמ"ש הרשב"א והרדב"ז. ומדברי הטור סי' תקנ"ב משמע דאין חובה על האדם לאכול בשר ולשתות יין בשבת ודוקא אם נמנע משום אבל הוא דאסור. וכ"ה בהדיא בתר"י פ' מ"ש יעו"ש. ודלא כהרב בית יעקב סי' ע"ג יעו"ש. ער"ה או' ג'. ולענין ג' סעודות אי הוה מה"ת או אסמכתא בלבוש סי' רצ"א משמע דהוה מה"ת אבל הא"ר שם או' א' ובסי' קס"ז או' כ"ח כתב דהוה מדרבנן וקרא אסמכתא יעו"ש. מש"ז או' א':

ז ז) **שם. צריך לזרז עצמו וכו'** אבל אינו חייב להצר עצמו לשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת. הרמב"ם פ"ל ב"י. וכ"כ בסדה"י והביאו כנה"ג בהגב"י. וכ"כ העו"ת או' א' דאם אין בידו גם דבר מועט דלא מחייב לשאול על הפתחים בשביל כבוד שבת יעו"ש:

ח ח) **וכתב בס"ח סי' תתס"ג טוב ארוחת ירק בשבת ואהבה עם אשתו ובני ביתו.** וכבדתו שיכבד השבת שלא יריב עם אשתו ובני ביתו. וכתב בזוהר הכועס בשבת כאילו אוקיד נורא דגיהנם. עוד בזוהר פ' צו ת"ח אתקריאו שבת וחייבין לענגא להו בכל מיני מאכל ומשתה ובלבושין שפירין כגוונא דשבת והמבזה ת"ח כאילו מבזה שבת שהוא אצלו עובד כוכבים. א"ר או' א':

ט ט) **שם. לכבד את השבת.** ולא יפחות משני תבשילין. זוהר פ' בראשית דמ"ח ע"ב. מ"א סק"א. ונראה דה"ד אם אוכל בימות החול א' סגי בשבת בשנים משא"כ אם כבר אוכל בימות החול ב' צריך להוסיף בשבת ולאכול ג' וכן ע"ז הדרך אם אוכל בחול ג' יוסיף עוד בשבת ד' כדי שלא יהא מאכלו של חול כמאכלו בשבת וכ"נ מלשון התיקונים תיקון כ"א וז"ל ובכלא צריך למעבד בשבת תוספת דאם הוה רגיל למיכל ביומא דחולא נהמא וחמרא יוסיף בשבת בשרא ההי"ד ששת ימים תעבוד וכו' יעו"ש. ובר"ח שח"ל בשבת צריך להוסיף עוד תבשיל משאר שבתות לכבוד ר"ח ואהני ליה שלא ישכח מלומר יעלה ויבא ויותר טוב אמר עם הספר. רו"ח או' ב':

ט) אע״ג דבכל סעודה אפי׳ סעודת מצוה צריך לחסר מין מאכל אחד הראוי להיות או להניח מקום פנוי בשלחן בלי קערה מן הקערות הראויות לתת שם לזכור החרבן כמבואר בש״ע סי׳ תק״ס בסעודת שבת ויו״ט מותר ואיסורא נמי איכא אם מקומו ניכר שפנוי משום כך. נזר ישראל סי׳ ל״ד או׳ ט״ז:

י ובתיקוני שבת כתב שיאכל בכל סעודה מג׳ סעודות דגים יעו״ש והביאו מ״א סק״א וכתב דצ״ל דכל אחד לפי טבעו כמ״ש סי׳ רכ״ח עכ״ל. מיהו בשער הכוו׳ לא נזכר בהדיה שצריך לאכול דגים בשבת רק ממ״ש בדף ע״ב ע״ג בפזמון של ליל שבת ונונין עם רחשין משמע שהאר״י ז״ל היה אוכל דגים בליל שבת אמנם בפע״ח שער י״ח פ׳ כ״ב כתב בהדיא דיש לעשות סעודה ג׳ בדגים כי הדג עינו פקיחא ואז הארה מא״א לז״א וכו׳ יעו״ש, וא״כ משמע משער הכוו׳ ומפע״ח דבליל שבת אכילת הדגים הוא רק לתענוג כמו שמוסיפין שאר פירות אבל בסעודת מנחה צריך לקבוע סעודתו עליהם ושאר מינים הוא רק לתענוג וכן יש לנהוג מי שאפשר לו לכבד השבת. ויש להקדים אכילת דגים קודם לבשר כמ״ש לעיל סי׳ זק״ן או׳ ל״ח יעו״ש:

יא יא) ואם הוא איש עני והדגים ביוקר ואינו יכול לקנות כ״א דבר מועט לכבוד שבת ורוצה לאכול ממנו מעט בליל שבת לתענוג והשאר לקבוע עליו סעודת מנחה לקיים מאמרי האר״י ז״ל יש להניח כל הדגים לפניו בליל שבת לאכול ממנו מעט ואח״כ יצניע הנשאר לסעודת מנחה אבל לא יניח דבר מועט על השלחן מה שצריך לאכול ?מק בלילה כי אין כבוד להניח דבר מועט על השלחן כ״א בעין יפה כמ״ש לעיל או׳ ב׳ יעו״ש:

יב יב) ואם העכו״ם מיקרין שער הדגים לפי שרואין שהיהודים קונים לכבוד שבת נכון לתקן שלא יקנו דגים, וראיה ממשנה ספ״א דכריתות צ״צ סי׳ כ״ח. מ״א סק״א. וכ״פ הפר״ח במנהגי איסור ס״ק ט״ו. י״א בהגה״ט. וכתב בית הלל ליו״ד סי׳ רי״ח דדוקא אם נתיקר יותר משליש שהיה מקודם כמו בהידור מצוה עד שליש אבל בפחות משליש או שליש אין לעשות תקנה ומחוייבים לקנות יעו״ש. אמנם הא״ר או׳ א׳ והתו״ש חלקו עליו וכתבו דאין לחלק משום דאיכא עניים דאינם יכולין לקנות ביוקר יעו״ש. ונראה דבזה הולכין אחר ראות עיני הדיין וכפי המקום וכפי השעה:

יג יג) ואם נתייקרו הדגים מחמת עצמם ולא מחמת הסוחרים אז אין לעשות תקנה שלא לקנות. גור אריה יהודה סי׳ ז׳:

יד יד) קהל שראו שהעכו״ם מוכרי דגים מיקרים השער ביותר ובשביל זה עשו רובם הסכמה בחרם שלא יקנה מהם שום יהודי אסור לקנות מהם גם ע״י עכו״ם אמצעי. וגם אם נתנו לו במתנה אסור דמתנה כמכר. בית יהודה חי״ד סי׳ ל״ב יעו״ש. אמנם מ״ש דגם אם נתנו במתנה אסור הער״ה או׳ ג׳ חלק עליו וכתב דליתא דכיון דעיקר התקנה היא משום יוקר השער מתנה אינו בכלל קנין לענין זה אא״כ אמרו כן בפירוש יעו״ש. וכ״כ בשו״ת שאילת שלום סי׳ ע״ז:

טו טו) ונראה דמי דיש לו דגים מקודם התקנה מותר לאכלם אם לא שהתנו בתקנה בפי׳ ודלא כמשמע בס׳ בית הלל שם. דהא כוונת התקנה משום יקרות וזה כבר יש לו. א״ר שם. ער״ה שם. וכן מי שהיה בעיר אחרת ולא ידע מהתקנה וקנה שם דגים לככיד שבת והביא עמו לביתו מותר לאכלם. כר״ש:

טז טז) שם שהשעה דחוקה לו וכו׳ היינו מי שיש לו מזון י״ד סעודות לאכול כל ימות השבוע בכל יום ב׳ סעודות לא יטול מן הצדקה לאכול סעודה ג׳ וברמב״ם בפי׳ המשנה כתב דלא יאכל במ״ש כלום ויאכל סעודה ג׳ בשבת. ומ״מ אם אין לו אלא ב׳ סעודות לא יטול מן הצדקה לאכול סעודה ג׳ מ״א סק״ב. ור״ל דדוקא ביש לו י״ד סעודות בזה ס״ל לרמב״ם דיקדים סעודת מ״ש לאוכלה לערב ביום שבת כדי לקיים מצות ג׳ סעודת בשבת אבל באין לו רק ב׳ סעודות ליום שבת בזה גם הרמב״ם מודה דאינו אוכל כ״א ב׳ סעודות ולא יטול מן הצדקה לאכול סעודה ג׳ וכ״כ א״א או׳ ב׳ ומיירי כגון שבמו״ש יהיה לו מה לאכול כגון שיתנו לו וכה״ג ולא יצטרך ליקח מן הצדקה אבל אם במו״ש יצטרך ליקח מן הצדקה מוטב שיקחנו בשבת ויהיה לו ג׳ סעודות ולא יאכל במו״ש. לב״ש סק״ב. ועיין ביו״ד סי׳ רנ״ג ורנ״ו סעי׳ א׳ ודע דמי שאין לו משלו כלום ולוקח מהצדקה צריך ליתן לו הגבאי ג׳ סעודות בשבת כמ״ש ביו״ד סי׳ ר״ן סעי׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ תו״ש או׳ א׳ ועי״ש מ״ש על הט״ז. ומ״מ טוב ונכון לכל אדם לזרז עצמו להכין לו גם סעודה רביעית לליל מ״ש מפני שמצותה גדולה כמ״ש במקומו בס״ד:

יז טוב) לוין ברבית לצורך סעודת שבת או סעודת מצוה. מ״א שם בשם הירושלמי. יש מפרשין לוין מעכו״ם או מישראל דרך התר. ויש מפרשין ברבית דרבנן. ויש מפרשין אפי׳ בריבית קצוצה. עיין מחב״ר או׳ ו׳ שהאריך בזה. וע״כ שומר נפשו ירחק מזה ואין להתיר אלא מעכו״ם או מישראל דרך התר. ואם יש עליו לפרוע שכר שכיר הוא קודם לעונג שבת שלא לעבור על כמה לאוין ועשה אלא רק אם אפשר שלאחר שנותן לו יבקש ממנו שילוה לו:

יח חי) אם שלחו לו דבר מאכל לאוכלו בשבת אסור לאוכלו בחול. ס״ח סי׳ תתס״ו. ואם שלחו לו לאכול בשבת ולא היה צריך לו אם יודע שאם אוכלו בחול מקפידים לא יוכל לאוכלו בחול אלא מצניעו לשבת הבאה ואם הוא דבר שאינו יכול להצניע יאכל בחול שלא יהא לאבוד. ס״ח סי׳ תתס״ז:

יט **יט) שם. מפני כבוד השבת.** כלומר שלא יכבסו בע״ש שיהיו פנוים לכבוד שבת. מ״א סק״ג. וכ״כ המחב״ר או׳ ז׳ בשם כמה פו׳ דהטעם הוא כדי שיניחו ע״ש כולו לצרכי הכנת שבת. וכתב וכן נהגו לכבס ביום אחד משבוע חוץ מע״ש ודלא כהרב ידי אליהו תיקון כ״א שתפס דדוקא ביום ה׳ יכבס ולא קודם יעו״ש. ומ״מ אם אפשר יותר טוב לכבס ביום ה׳ או ביום ד׳ משום דמיום ד׳ ואילך הוא מכלל שבת הבאה כמ״ש לעיל סי׳ קל״ב או׳ ו׳ דביום ד׳ מקבלין הארת הנפש משבת הבאה וביום ה׳ מקבלין הארת הרוח וביום ו׳ הארת הנשמה יעו״ש. וא״כ כיון שבהם מקבלין הארת שבת הבאה טוב לכבס בהם בגדי שבת הבאה כדי שיהא מכין לשבת בימים שמקבלין בהם הארת שבת. ודע דדוקא לענין כיבוס בגדים מקדימים ליום ה׳ וד׳ אבל לענין סעודת שבת צריך להכין דוקא בע״ש וכמ״ש לקמן סי׳ ר״ן יעו״ש:

כ **כ) שם. מפני כבוד השבת.** ואם היה שם אונס ולא כיבסו בה מותרין לכבס בע״ש. מט״י או׳ ד׳:

כא **כא) התקנה** לא היתה אלא שאם ירצו לכבס יכבסו ביום ה׳ ולא שעכ״פ יכבסו. ידי אליהו שם. ופשוט דכל שיש לו בגדים מכובסים ונקיים א״צ לכבס בכל שבוע וכן נהגו. מחב״ר או׳ ח׳:

כב **כב) שם הגה.** נוהגין ללוש כדי שיעור חלה וכו׳ וראיה לזה מתענית דכ״ד דביתהו דרבי חנינא כל ע״ש היתה מסקת התנור שיהיו סבורים שאפתה פת. ומ״מ מוכח מדברי רמ״א שהטעם שצריך לאכול פת כשר וא״כ צריך לאכול החלות בשבת ולא פת אחר. מ״א סק״ד. ור״ל דבתענית משמע דאופין בעש״ק רק משום כבוד שבת אבל מדברי רמ״א משמע גם כדי לאכול פת כשר. ולכן כתב ח״א כלל א׳ או׳ ד׳ ולכן הנוהגין לאכול פת פלטר של גוי בחול מ״מ יש ליזהר שבשבת יאכל דוקא פת ישראל. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ע״ב או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ שכ״ה סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כג **כג) שם בהגה.** כדי שיעור חלה וכו׳ וגם כדי לקים מצות חלה לפי שאבדה חלתו של עולם כדאיתא בירושלמי דשבת פ״ב מ״א שם. וכ״כ רש״י ז״ל בשבת ל״ב ע״א בשם בראשית רבה יעו״ש. ור״ל לפי שאבדה חלתו של עולם כמ״ש לכך צריכה האשה להפריש חלה בע״ש לתקן אותו הפגם:

כד **כד) ודע כי אעפ״י** שבזה״ז החלה נשרפת עכ״ז אין ראוי לסמוך על דברי המקילין להפריש כל שהוא אבל צריך ליזהר להפרישה כשיעורה האמתי ע״פ הסוד אחד ממ״ח חלקים. שה״מ פ׳ שלח לך ויעו״ש הסוד, ועיין בש״ע יו״ד סי׳ שכ״ב סעי׳ א׳ ובהגה שם שבסוף הסי׳ ודו״ק. ונראה דאף מי שסומך על המקילין לכל הפחות כשהאיש רוצה ליקח רשות מאשתו כדי לקיים מ״ע של החלה יש להפריש אחד ממ״ח כדי לקיים המצוה בשלימות ע״פ הסוד שכתב האר״י ז״ל. וגם האשה יש לה לעשות כן לפחות באיזה ימים כגון בימים נוראים וכדומה כדי לקיים המצוה בשלימות:

כה **כה) גם** צריך ליזהר כאשר עושין העיסה רכה מאד וכשעורכין אותה על הלוח עורכין אותה עם מעט קמח כדי שלא תתדבק העיסה בלוח ובידים צריך לכוון כשמפריש החלה שתהיה דעתו גם על הקמח ההוא הנדבק בעיסה וכמ״ש הר״ן זלה״ה במס׳ קידושין פ׳ האומר. באופן שיותר טוב שלא יפריש החלה עד שיערוך הלחם על הלוח ואח״כ ישרוף החלה כ״א הפרישה מקודם ושרפה אינה מועילה אל הקמח. שה״מ שם:

כו **כו) גם** טוב ליזהר כשאוכל פת של מי שאינו מוחזק בכשרות שיפריש ממנו חלה קודם שיאכלנו ובפרט בפת פלטר שרוב פעמים אינם זהירין להפריש חלה שה״מ שם:

כז **כז) גם** צריך ליזהר כשעושין עיסה לצורך פת הבאה בכסנין שהם כעין כיסין וממלאין אותם מדבש ואגוזים וכיוצא וכן כשעושין מן העיסה צפיחית בדבש או מיני לביבות המתבשלות במים וכן כל כיוצא בזה צריך להפריש מהם חלה לפי שתחלת בלילתן היתה קשה ולא רכה כעין תבשיל. שה״מ שם. ומיהו עיין ביו״ד סי׳ שכ״ט ובש״כ שם שיש פלוגתא בזה וע״כ אם יש לו עיסה אחרת יש להניח זו אצלה ולהוציא מאותה העיסה ולכוין לפטור את זה ואם אין לו אחרת יש להפריש מזו חלה בלא ברכה רק קודם שיפריש יאמר הרני בא לקיים מצות הפרשת חלה מן העיסה לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ויפריש חלה ואח״כ יאמר הרי זו חלה תרומה:

כח **כח) שם בהגה. לעשות מהם לחמים וכו׳** וכתב העו״ת בשם ס׳ הכוו׳ דיש לעשות החלות אחת גדולה ואחת קטנה ואמצעית ובליל שבת יבצע על האמצעית וביום שבת על הגדולה ובסעודה ג׳ על הקטנה עכ״ל אמנם בשער הכוו׳ שהוא מדברי האר״י ז״ל לא נזכר מזה כלום וע״כ לא ראיתי מי שנזהר בזה:

כט **כט) שם בהגה. והוא מכבוד שבת ויו״ט.** אמרו עליו על שמאי הזקן כל יום היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה, אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר ברוך ה׳ יום יום, תניא נמי הכי ב״ש אומרים מחד שביך לשבתיך וב״ה אומרים ב״ה יום יום, ביצה ט״ז ע״א. טור. וכתב הב״ח דמדברי הרמב״ן מבואר דהלכה כבית הלל אבל הא״ז כתב אע״ג דמדה אחרת היתה בהלל הזקן אפ״ה מודה הלל דמדת שמאי עדיפא טפי, וכ״מ במעשה דההוא קצב (שבת קי״ט ע״א) שאמר וכל בהמה נאה

שמצאתי אמרתי זו לכבוד שבת וכו' וכן עיקר עכ"ל. והביאו הט"ז בסוף סי' זה. וכ"כ בפרישה או' י"ד. מ"א סי' ר"ן מיהו במ"מ מחלק בין חפצים נאים וכלים חדשים שאינם מצויים תמיד הלכה כשמאי אבל במאכלים הלכה כב"ה. והביאו פרישה שם. א"ר או' ט' ונראה דגם במאכלים דבר שאינו נמצא בטוב בע"ש וש להזמינו מקודם וכמ"ש לקמן סי' ר"ן בס"ד:

ל **ל) מצות** עונג שבת גמרא גמירי לה עד דאתא ישעיהו ואסמכה אקרא דכתיב וקראת לשבת עונג וכו' וכשם שיש עונג באכילה כך יש עונג בהנאת הגוף ומצוה על האדם לענג א"ע בהנאת גופו שגם היא נקראת עונג דכתיב אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג. ס' יראים סי' צ"ט. והביאו הב"ח וכתב משמע שיש ליזהר שלא ילך יחף בשבת. ומיהו עיין לעיל סי' ב' סעי' ו' בהגה ובדברינו לשם או' כ"ג דשם כתוב אפי' בחול לא ילך יחף יעו"ש, וי"ל דכאן יש איסור נוסף דעובר ג"כ משום עונג שבת:

סימן רמג

א **א) [סעיף א'] לא ישכיר אדם מרחץ וכו'** פי' דמדינא שרי להשכירו לעכו"ם שיתן לו כך וכך בין יסיק בו העכו"ם או לא יסיקנו. או שיתן לכותי חלק בריוח המרחץ וא"כ כותי אדעתא דנפשיה עביד כמ"ש גבי שדה וזהו אריסות אלא שאסור מפני שנקראת על שמו אבל להשכירם לעכו"ם לימים שיתן לו העכו"ם כל יום ויום כך וכך אסור מדינא דהוי כשכר שבת. מ"א סק"א. א"ר או' ב' ודבר פשוט הוא שאם משכיר לגוי על מנת שלא יעשה מלאכה בשבת וציית ולא עביד מלאכה בשבת מותר. ב"ד סי' צ"ז. זכ"ל ה' שבת או' ש':

ב **ב) שם. מפני שנקרא על שמו וכו'** ולפ"ז בחוץ לתחום נראה דשרי לכ"ע כדלקמן סי' רמ"ד סעי' א' א"ר שם. ומ"ש העו"ש דלהראב"ד יש להחמיר כתב עליו הא"ר שם דליתא אלא גם להראב"ד הכא שרי יעו"ש. וכן הסכים המט"י או' א' וכתב דכ"ה דעת הש"ע אלא שסמך על מ"ש בסי' רמ"ד יעו"ש. וכ"כ א"א או' א':

ג **ג) שם. מפני שנקרא על שמו וכו'** אבל אם לא ישב בו ולא נקרא שמו עליו מעולם אלא מעכו"ם קנאו ולעכו"ם השכירו אין בו איסור. ב"י בשם תשו' הגאונים. וכ"פ מ"א סק"ג. א"ר או' ז' א"א או' ג' ר"ז או' ט"ו. ח"א כלל ג' או' י"ג. ועיין לקמן או' כ':

ד **ד) ומשמע** מזה דאם הישראל בנאו נקרא על שמו אפי' שלא ישב בו אבל ממ"ש בב"י בשם הגאונים שנקראת על שמו אינו אלא בישראל שבנה לעצמו וישב הוא בעצמו בהם וכו' משמע דאפי' בבנה בעינן ישב. נה"ש או' א' וכ"כ בתשובת משיבת נפש סי' ו' והביאו פ"ת:

ה **ה) שם. דסתם מרחץ וכו'** מתוך שהוצאותיו מרובה ושכרו מועט ב"י בשם הר"ן. עו"ש. א"ר או' ג' ר"ז או' ו'. ואם השכיר גם דירה שבמרחץ לעכו"ם והוא דר שם ליכא חשש מראית עין ושרי. ראב"ן סי' רצ"ב. א"ח או' א':

ו **ו) שם. אבל שדה מותר וכו'** דע דהש"ע לא התיר בשדה אלא בשני אופנים או בתורת שכירות שהעכו"ם שוכר השדה ונוטל כל הריוח לעצמו דבנפשיה קטרח או בתורת אריסות שהוא למחצה ולשליש ולרביע שאעפ"י שיש לישראל הנאה בחלק המגיע לו בשדה כשעובד העכו"ם בשבת מ"מ כיון שיש לעכו"ם חלק בשדה מיקרי דעביד אדעתא דידיה ומותר בין מן הדין בין מפני מראית העין כיון דשדה קיימא לאריסותא. אבל באופן ג' שהוא בקבלנות דהיינו שמשכירה לעכו"ם בדבר ידוע לשנה או לחודש כדי שיקבל עליו העכו"ם כל המלאכה הצריכה לעבודת קרקע והישראל יטול כל הריוח אע"ג דמן הדין מותר דה"נ שייך טעמא דעכו"ם בדנפשיה קעביד מ"מ אסור משום מראית העין דכיון שרואין שהישראל יטול כל הריוח יבואו לחשוב שהעכו"ם הוא שכיר יום והוי שלוחו של ישראל דלא שייך לומר דארעא לאריסותא קיימא אלא כשהאמת כן הוא שאם יחקרו הדבר ימצאו שכן הוא האמת משא"כ בקבלנות אפי' אם יתברר להם האמת שהוא בקבלנות מיחזי להו לאינשי כשכיר יום ולכך כיון שאין איסור זה מן הדין אלא מפני מראית העין לא נאסר אם הוא חוץ לתחום כמ"ש לקמן סי' רמ"ד סעי' א' יעו"ש. מט"י או' א' וכ"כ הט"ז ס"ק א. ר"ז או' ח':

ז **ז) שם. אבל שדה מותר וכו'** ר"ל בין בשכירות בין באריסות דבמקום האסור אסור גם שכירות ובמקום המותר מותר גם אריסות וכמ"ש ההגה ואעפ"י שלא לקחה רק לשליש וכו' מט"י או' ב':

ח **ח) שם. אבל שדה מותר וכו'** פי' אפי' בתוך התחום. עו"ת. א"ר או' ה' ומיירי דוקא בחוצה לארץ אבל בא"י בלאו הכי אסור להשכיר להם שדות וכמ"ש ביו"ד סי' קנ"א. עו"ת שם:

ט **ט) שם. ולעצמו הוא עובד.** כתב התו"ש או' י"ב דאם שוכר העכו"ם בקבלנות לשנה ולא קצב לו שכר קבוע כמה יתן לו דגם זה מקרי קצץ דגוי אדעתא דנפשיה קעביד וכו' יעו"ש אבל הפתה"ד או' ג' חלק עליו והביא כמה ראיות דזה אסור לגבי שבת יעו"ש:

י י) **שם. ותנור דינו כמרחץ וכו׳** ואין חילוק אם לוקחין פת מן התנור וקמח מן הריחים או אם לוקחין מעות כן הוא דעת מרן ז״ל בב״י יעו״ש:

י) שם. ותנור דינו כמרחץ וכו׳ היינו לפי מנהגם באותם הזמנים אבל אם הם נוהגים בריחים בפועלים ובתנור בשכירות יתהפך הדין וכדמוכח סעי׳ ב׳ וכמ״ש הרב המגיד בשם המפ׳ וז״ל שאין דין זה תלוי בדין הדברים אלא לפי המקומות יש שדרכן להשכיר פורני וישן שאין דרכן וכן במרחץ אלא שדברו חכמים בהווה לפי מנהג ארצם עכ״ל. מט״י או׳ ג׳:

יא יא) **שם. ותנור דינו כמרחץ וכו׳** אבל פונדק מותר להשכיר לעכו״ם דדוקא מרחץ נקרא על שם ישראל ולא פונדק פסקי רקנטי סי׳ ק״ו א״ח או׳ א׳:

יב יב) **[סעיף ב׳] אפי׳ מרחץ או תנור אם השכירם שנה אחר שנה וכו׳** וכגון שהתנה עמו בתחלה שלא יעשה בו מלאכה בשבת ויו״ט. לבוש פרישה או׳ ה׳ ט״ז ס״ק ב׳ מט״י או׳ ד׳ וכשיעברו הג׳ שנים שנתפרסם הדבר אז מותר להשכיר גם לשבת. מט״י שם. ור״ל שאחר שנתפרסם הדבר מותר להשכיר גם השבת עם החול בהבלעה לשנים וחדשים אבל להשכיר השבת לחוד בכל גווני אסור וכמ״ש הט״ז שם ועיין לקמן או׳ ט״ז:

יג יג) **שם. אם השכירם שנה אחר שנה וכו׳** ועוד כתב ב״י פי׳ אחר בשם מהרי״א שהשכירו לשנים מרובות כלומר לג׳ או לד׳ שנים שכיון שהשכירו לכל כך שנים דמי למכר ואית ליה קלא ותו ליכא למיחש למראית העין עכ״ל. וכ״כ ב״ח וכן פי׳ המט״י שם דברי הש״ע דלא מיבעיא אם השכירו בבת אחת לשנים מרובות דהיינו לג׳ או לד׳ דודאי שרי אלא אפי׳ לא השכירו אלא לשנה אחר שנה מותר מכח הפרסום וכתב דבחלוקה א׳ מותר מיד להשכיר שבת עם החול כיון דאית ליה קלא משא״כ בחלוקה ב׳ שצריך להשכיר לחול לבד עד שיתפרסם יעו״ש. מיהו הזכ״ל כתב דלא ס״ל להב״י פי׳ מהרי״א וע״כ לא כתבו בש״ע יעו״ש. וע״כ נראה היכא דעינינו רואות דנתפרסם הדבר בשכרו לעכו״ם לג׳ שנים בבת אחת ויצא קלא יש להקל אבל אם לא יצא קלא יש להתנות עם העכו״ם שלא יתעסק בו בשבת ויו״ט עד שיתפרסם הדבר:

יד יד) **שם. וכן אם מנהג וכו׳** ר״ל בין ליחיד שהוא לבדו משכיר ונתפרסם עי״כ בין אפי׳ לא נתפרסם אלא שכך נהגו אנשי אותו המקום מותר בכל ענין כיון דטעם האיסור אינו מן הדין אלא מפני החשד כל שיהיה באופן שיסתלק החשד בין מצד פרסום המשכיר בין מצד מנהג המקום מותר וחזר דינו להיות כשדה. ומיהו לא מהני היתר זה דמנהג או דפרסום אלה בשכירות או אריסות כמרחץ ותנור אבל בקבלנות דבית ושדה דלקמן סי׳ רמ״ד אסורין לעולם בתוך התחום ואעפ״י שנהגו אנשי המקום שלא לשכור פועלים ליום יום אלא רגילים בקבלנות לא מהני כיון דבקבלנות כל הריוח הוא לישראל מיחלף להו קבלנות בשכירות פועלים. ועוד דבקבלנות מיחזי להו לאינשי כשכיר יום, וכ״כ הט״ז סק״ב בד״ה הכלל העולה דבקבלנות אסור אפי׳ במפורסם יעו״ש מט״י או׳ ה׳:

טו טו) **שם. ואם מנהג המקום וכו׳** ואם רוב אנשי העיר דרכם להשכיר בכו״ך ליום אי שרי לישראל להשכיר לשנה או לחדש מפני הרואם שיאמרו שנוטל שכר שבת עיין פתה״ד או׳ ו׳ מה שהאריך בזה ונוטה דעתו לאסור יעו״ש. וע״כ יש להחמיר ואין להתיר אלא א״כ יתנה חוץ משבת ויו״ט עד אשר יתפרסם הדבר וכמ״ש לעיל או׳ י״ב יעו״ש:

טז טז) **שם. מותר להשכירם וכו׳** והיינו דוקא אם משכירם לאחד לשנה או לחדשים בדבר ידוע ושיטול החוכר כל הריוח שיבא ממנו אבל אם היה משכירו לימים אסור ליקח שכר שבת ויו״ט. טור. ואם לקח שכרו אסור. פרישא או׳ ח׳ ועיין לקמן או׳ כ״ה:

יז **טוב) בעיר** שנוהגים שהעכו״ם צדין הדגים בכל יום בחול ובשבת וישראל קנה עם העכו״ם מחיר הדגים מהמלך בשותפות והעכו״ם הוא הצד בחול ובשבת שרי שהכל יודעים שהוא באריסות ואפי׳ שהרשת היא מישראל. רו״ח או׳ ב׳:

יח **חי) ואם** קנה ישראל מהמלך כל צידת הדגים והשכיר עכו״ם בקבלנות כו״ך לחודש שיתעסק במלאכת הצידה וכל הריוח לישראל אז אם הוא חוץ לתחום מותר להתעסק העכו״ם אף בשבת אבל אם הוא בתוך התחום אסור להתעסק בשבת ויו״ט כמ״ש לעיל או׳ ו׳ אבל אם קנה רק המכס של הדגים מהמלך דהיינו כל מי שיצוד כו״ך דגים נותן כו״ך מכס דגים או מעות זה נכלל במ״ש לקמן סי׳ רמ״ד סעי׳ ו׳ יעו״ש, ועיין עוד לקמן סי׳ רמ״ד או. ז״ן:

יט יט) **שם. מותר להשכירם וכו׳** ואף במקום שמותר להשכיר לגוי מרחץ תנור וכירים לא ישכירם לו בע״ש אלא קודם לכן כמ״ש רס״י רמ״ו ויעו״ש הטעם, ר״ז או׳ י״ד:

כ כ) **שם בהגה רק שכרם מעכו״ם וכו׳** וה״ה אם קנאם מעכו״ם ולא ישב בה ישראל ולא נקרא שמו עליו מותר להשכירם כמ״ש ב״י בשם תשו׳ הגאונים וכ״פ מ״א סק״ג וכ״נ דעת הט״ז סק״ב, וכ״כ המט״י או׳ ו׳ וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל או׳ ג׳ והא דנקט הגה שכרם כ׳ שם המט״י לרבותא נקט דאעפ״י שאינה שלו בעינן שלא ישב בה בעצמו קצת חדשים דאם ישב בה קצת חדשים חשובה כשלו יעו״ש, מיהו הא״ר או׳ ז׳ כתב דבקנה בעינן דוקא שלא ישב בה ולא נקרא שמו עליו אבל בשכרם אף שישב בה אם חזר והשכירם אין שמו נקרא עליו כיון שאינה שלו יעו״ש, וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ וכ פ

ח״א כלל ג׳ או׳ י״ג. אבל הא״א או׳ ג׳ כתב דדעת הט״ז והמ״א דשכרם וקנאם חדא היא ובעינן שלא ישב בה הא ישב בה אפי׳ בשכרן מעכו״ם אסור וכתב דאין להקל לנגד הט״ז והמ״א יעו״ש: וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ והשיג על הא״ר יעו״ש:

כא כא) ומשמע מדברי תשובת הגאונים הנז׳ דכל שקנה ולא ישב בה אעפ״י שקנה בפרהסיא מותר להשכיר אבל מדברי התו״ש או׳ ג׳ משמע כשקונה וכותב ומעלה בערכאות שלהם ומתפרסם מיד אסור יעו״ש והביאו ח״ס סי׳ נ״ז וכתב דהתקנה לזה כשגם הקבלנות נכתב בערכאות שלהם ומתפרסם לכל דקבלן הוא שרי יעו״ש ונראה דא״צ דוקא בערכאות דיש מקומות שאין כותבין השכירות בערכאות אלא כל שקנה ולא ישב בה ועשה החכירות או האריסות לפני עשרה מישראל ונתפרסם הדבר שרי:

כב כב) שם בהגה. ואין רוחצין במרחץ רק אותן שבביתו וכו׳ והב״ח כתב דהמרדכי פ׳ כל כתבי בשם ר״ח כתב אפכא דדוקא כשהמרחץ הוא ברשות אחר בפ״ע ומכירין בו שכיניו שמושכר הוא לעכו״ם ממש אין לחוש עכ״ל והב״ד מ״א סק״ד וכתב דתרוייהו בעינן עומד ברשות אחר ושלא יהיו רוחצין בו אלא שכיניו יעו״ש והביאו י״א בהגב״י, וכ״כ התו״ש או׳ ד׳ והשיג על הא״ר מ״ש על מ״א יעו״ש, וכ״פ ר״ז או׳ ט״ז ח״א כלל ג׳ או׳ י״ג ועיי״ש בתו״ש מ״ש על קשיית הט״ז יעו״ש:

כג כג) שם בהגה. והם יודעים ששכרו העכו״ם שרי. ונ״מ למקום שאין נוהגין להשכיר מרחץ ואפ״ה בכה״ג שרי משום דמאחר שאין רוחצין בו אלא שכיני הדירה כבר ידוע להם שהשכירו לעכו״ם. ב״י. וכגון שהשכירו לעכו״ם ע״ד שכתבנו לעיל דהיינו שנותן דבר קצוב לישראל לחודש או לשנה והעכו״ם יקח כל הריוח או שנותן לו שליש או רביע מן הריוח אבל ליקח הישראל כל הריוח וליתן לעכו״ם דבר קצוב לחודש או לשנה אסור וכמ״ש לעיל או׳ ו׳ יעו״ש:

כד כד) ראובן יש לו בית בתוך העיר לצורך מלאכת העבדנין והם שכירי חודש אין ראוי להקל ואפי׳ בקבלנות דהיינו שיתן לעכו״ם לעבד כו״כ עורות בשכר ידוע ואימתי שירצה יעשה אין היתר בביתו של ישראל אך אם הישראל אינו דר שם ואין שם בני בית שיחשדוהו אם יעשה בצנעה ובדלת סגור באופן שהעוברים בשוק לא ירגישו שהפועלים עושים שם מלאכה יש להתיר. דברי יוסף סי׳ ט׳ יעו״ש. אבל בשו״ת מים רבים סי׳ ט״ו ט״ז י״ז חלק על דברי יוסף הנז׳ וכתב דכיון דהוא בתוך ביתו של ישראל אין חילוק בין איכא רואים לליכא רואים יעו״ש. והב״ד שע״ת או׳ ג׳ וכן המט״י בסי׳ רמ״ד או׳ ג׳ חלק עליו והסכים לאסור וכתב דאפי׳ אם היתה החצר של עכו״ם אין להתיר כיון שהכל יודעים שהם פועלים לישראל שהעורות והכלים כולם של ישראל הוו יעו״ש. ומשמע הא אם החצר וגם הכלים של עכו״ם ורק לוקחים עורות בקבלנות מישראל שרי כיון שאין המלאכה נקראת ע״ש ישראל וכ״ש אם לוקחים לעבד גם מכותים דשרי:

כה כה) שם בהגה. עבר והשכירו במקום האסור י״א ששכרו מותר וי״א שאסור וכו׳ והב״ח כתב דלא פליגי דבמקום דמותר מדינא כגון שהשכירו לעכו״ם לשנה דאינו אסור אלא משום מראית העין בדיעבד שכרו מותר אבל אם הביא שכר שבת לבדו אסור כמ״ש סס״י רמ״ה יעו״ש. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ י״ג. ח״א כלל ג׳ או׳ י״ט. אבל המט״י או׳ ח׳ כתב דדעת הש״ע לאסור בכל גוונא והכי נקטינן יעו״ש ועיין לקמן סי׳ רמ״ה או׳ ל״ב:

כו כו) שם בהגה. וי״א שאסור וכו׳ בלבוש כתב וי״א שקונסין אותו לאסור אפי׳ שכרו וכן עיקר עכ״ל והביאו א״א או׳ ה׳ וכתב לכאורה קנס לא קנסו בנו אחריו או לאחרים ומותר ליתן לצדקה אבל י״ל זה במראית עין משא״כ היכא דמדינא אסור כההיא דסי׳ רמ״ה לא קנס הוה יעו״ש:

כז כז) ומלאכה ע״י כותים לישראל דהיינו שנתן ישראל לכותי בשבת לעשות לו מלאכה כתב ב״י בסי׳ רמ״ד בשם סמ״ג דהיא דאורייתא יעו״ש. והביאו הט״ז סס״י זה, אבל התו״ש רס״י זה כתב דבש״ס ובפו׳ איתא להדיא דאינו אלא מדרבנן וכתב דכן הלכה רווחת בישראל דלא כהמיכלתא יעו״ש וכ״כ המש״ז או׳ ג׳ דכל הפו׳ כתבו דהוה דרבנן אלא שכתב דאסמכתא כי האי חשוב כד״ת ועוד כתב דהיכא דעכו״ם עושה דברים של ישראל מה״ת אסור וכשל עצמו לצורך ישראל מדרבנן יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ רע״ו סעי׳ ב׳ בהגה ובדברנו לשם בס״ד:

סימן רמד

א א) [סעיף א׳] וקוצב דמים וכו׳ פי׳ שקוצב לו סך ידוע עבור המלאכה והעכו״ם אימתי שירצה יעשה וכיון דאין קפידא לישראל באיזה זמן שיעשה לכן מותר לעשות אפי׳ בשבת כיון שאין הישראל נהנה במלאכת השבת ועכו״ם אדעתא דנפשיה עביד:

ב ב) שם. וקוצב דמים וכו׳ וה״ה אם התנה עמו כו״כ לק׳ מהמלאכה שעושה ששכרו ישנו בעולה ויורד לפי פעולתו המעט הוא אם רב גם זה מיקרי קצב ושרי. שמן המשחה דף ח״י פתה״ד או׳ א׳:

ג ג) **שם. בד"א בצנעה שאין מכירין הכל וכו'** לאו דוקא הכל אלא ה"ה אם מקצת יודעים אסור שהרי אפי' לבני ביתו מסיק הגה דיש לחוש ולא כתב בלשין פלוגתא. עו"ש או' א' מיהו המ"א סק"ב כתב אע"ג שקצת יודעים שהיא מלאכת ישראל שרי ובהגה מיירי במלאכת מחובר ותוך התחום ושם חיישינן אפי' לאורחים ולבני ביתו ודלא כעו"ש יעו"ש. אבל המאמ"ר או' א' כתב דניראין דברי העו"ש עיקר דאין הפרש בין תלוש למחובר יעו"ש. כ"כ המט"י או' ב' דהדבר פשוט כיון דתליא מילתא בצינעא ופרהסיא אין חילוק בין מלאכה בתלוש למחובר דהרי מחובר חוץ לתחום מותר דהוי צינעא ומטלטלין בביתו של ישראל אסור דהוי פרהסיא דכל מה שיעשה בבית ישראל אפי' יעשה במקום צנוע בבית מיקרי פרהסיא דשכיחי טובא נכנסין ויוצאין וגם איכא חשדא דשכנים ואפי' דבני בית וכמ"ש בהגה יעו"ש. אמנם מ"ש שם המט"י דבבית העכו"ם אפי' בגדים הידועים למלבושי ישראל שרי ואפי' בחנות יעו"ש הרו"ח או' א' כתב שהנותנים בגדים לצמרים לתופרם שיש היכר בין מלבושי ישראל לעכו"ם אפ' בקבלנות אסור יעו"ש. וע"כ נראה דיש להחמיר כדברי העו"ש והרו"ח ובעינן דוקא שתהיה המלאכה בבית העכו"ם ואינה מפורסמת של ישראל. מיהו אם דרך העכו"ם לעשות מכיסו בגדי ישראל ולמכור מותר ליתן לו לתפור ג"כ בקבולת או לקנות ממנו שיעשה לו בגד כמדתו והעכו"ם יעשה בכל זמן שירצה ואפי' בשבת ואפי' בחנות משום שהרואה אומר דבשלו מתעסק כדי למכור. ועיין לקמן סי' רנ"ב סעי' ג':

ג) **ודוקא** בכלים המטלטלים שייך בהו חילוק זה להתיר בקבלנות בבית הגוי כשאינו מפורסם שהוא של ישראל אבל בבונה בנין בבית ישראל או בחנות של ישראל אפי' שיהיה ברחוב העכו"ם ואינה ניכרת לישראל הדרים בעיר עכ"ז לא שייך להתיר בבית החנות מה"ט שאינו מפורסם שהוא של ישראל כי כיון שהוא בתוך המדינה או בתוך התחום א"א שלא יהיה ידיעה לאיזה אחד מישראל וחברך חברא אית ליה ובכל אופן אסור וזה ברור. רו"ח שם. ועיין מ"א סק"ד.

ד ד) **שם. בד"א בצנעה וכו'** האי צנעה היינו דלא חזו ליה ישראל לאותו גוי בעידנא דעביד במלאכת ישראל אבל מאי דחזו ליה עכו"ם דעייל בבית עכו"ם בשבת לא חשיב פרהסיה הרב מהר"ד הלוי בס' שמן השמחה דטו"ב ע"ב והסכים עמו המחבר שם ד"ך ע"א. פתה"ד או' ד':

ה ה) **שם. שהרואה את העכו"ם וכו'** משמע דאם היו יודעים שפסק כגון במקום שנהגו לבנות בקבלנות יהיה מותר וליתא שהרי כתב בב"י אבל כה"ג שהבעלים נוטלין כל הפירות מיחזי להו לאינשי כשכיר יום יע"וש מט"י או' ג' ועיין לעיל סי' רמ"ג או' ו':

ו ו) **שם. ואומר שפלוני וכו'** כלומר ששכרו לימים וזה אסור מדינא. מ"א סק"ג:

ז ז) **שם. או לקצור שדהו וכו'** ואע"ג דדרך שדה לאריסות וא"כ יסברו שלקחה באריסות כמ"ש סי' רמ"ג י"ל דשאני התם כשיחקרו יוודע להם האמת שקיבלו באריסות אבל הכא שיראו בעת הקציר שאין העכו"ם נוטל בריוח ידעו דלא אריס הוא ויחשידוהו ששכיר יום הוא. מ"א סק"ה. א"ר או' ד' תו"ש או' ד':

ח ח) **שם. במדינה.** היינו בתוך העיר שקרוי מדינה לפעמים, תו"ש או' ה':

ט ט) **שם. מפני הרואים וכו'** ואפי' אם יעשו הכרזה שיעבירו קול במחנה העברים שבנין פלוני הוא בקבלנות ג"כ איכא חשדא ואסור. פתה"ד או' ב' ויעוש"ב:

י י) **חצר** של ישראל בארץ הקדושה ת"ו שהיה חרב ושמם וע"י פיזור ממון לאלי הארץ ניתן רשות לבנותו מותר להניח לפועלים לעשות מלאכה אפי' בשבת בכל גוונא ואפי' בפרהסיה דחיישינן שמא יחזרו בהם וישאר חרב ומשום ישוב א"י מוסכם מכל הפו' ז"ל להתיר דעיקר איסור מלאכה אינו אלא משום אמירה לגוי והותר משום ישוב א"י וכן עשו מעשה רב בעה"ק ירושת"ו. הרב מים שאל ז"ל ד"א ע"א. פתה"ד או' ג'

יא יא) **בתי** החזקות שלנו בבתי הגוים והיהודי מקדים לו מעות בשכירות ושוכר פועלים לבנות הלק"ט ח"א סי' רצ"ה הורה פנים להתר ואח"כ כתב שראה בירושלם לכל הרבנים שהיו מחמירים ומונעים לבעל החזקה לעשות כן. י"א בהגה"ט מט"י או' ד' שע"ת או' ט':

יב יב) **גוי** שהוא סרסור למכירת פוליסא מפלוריני"ס אי שרי לישראל לצוות לו קודם שבת שיקנה לו בשבת סך מה מפלוריניס שנוטל הגוי סרסרו כו"כ לק' מהסכום שיקנה מי נימא אדעתא נפשיה עביד. ואיכא בהא איסור כתיבה בשבת דהמנהג לאחר שיגמרו לתת הפוליסא בשער שקצבו ביניהם נוטלים מיד הסרסור כת"י כנקרא נוט"ה ולפעמים כותב בה שם הקונה. וגם המוכר כותב פוליסא ביום השבת ע"ש ישראל הקונה. ואת"ל דלצוות להדיא שיקנה בשבת אסור מהו הדין אם מותר לומר לו סתם בע"ש לקנות לו סך כו"כ פלוריני"ס. עיין להרב מהר"ד הלוי בס' שמן המשחה דף טו"ב דהגם שנתן כמה טעמים להתיר מ"מ לענין מעשה נטה דטתו להחמיר והרב המחבר שם בתשו' שאחריה החליט לאסור מכמה טעמים יעו"ש. פתה"ד או' ח':

יג יג) **שם. מפני הרואים וכו'** מותר לישראל להניח לעבדו ולשפחתו (היינו כגון שהם שכורים אצלו לחדש או לשנה) לעשות מלאכה שאינה שייכא לישראל בביתו של ישראל ולא עבר על למען ינוח עבדך ואמתך כ"א בעבד כנעני שישנו במצוות סה"ת. אמנם רבי שמחה כתב לאסור לעשות בבית ישראל הגמ"י פ"ו מה"ש יעו"ש. והביאו הט"ז סק"א. וכתב דהטעם מפני הרואים שלא יאמרו מלאכה של ישראל הוא עושה וכ"פ החס"ל או' ג' קיצור ש"ע סי' ע"ג או' ח' ואף אם יעשו מלאכה הניכרת שהיא שלהם כגון לתקן מלבושיהם וכדומה יש לאסור מפני הרואים שיאמרו שישראל צוה להם לעשות בשבת כדי שיהיו פנויים במו"ש לעשות במלאכתו. ועיין לקמן רס"י ד"ש:

יד יד) **בית** שהוא עומד ליפול מותר לשכור עכו"ם בע"ש בקבולת שיסמוך המפולת ע"י קורות אך לא ישכור בפי' אלא יאמר כל המתקן אינו מפסיד. וכן בחבית שנסדקה יוכל לעשות כן. שבו"י ח"ג יעו"ש. שע"ת או' ג':

טו טו) **שם בהגה. יש לחוש לאורחים או לבני ביתו וכו'** ולא דמי למ"ש סס"י רמ"ג דליכא חששא משום אנשי ביתו דהתם יודעים שהעכו"ם נוטל הריוח מן המרחץ אבל הכא יחשדוהו ששכר העכו"ם לימים ואומר ששכרו בקבלנות. מ"א סק"ז. א"ר או' ה' תו"ש או' ו' וכתב ודלא כהט"ז שנתקשה בזה בסס"י רמ"ג יעו"ש:

טז טז) **שם בהגה. או לבני ביתו וכו'** וה"ה למלאכת תלוש בביתו של ישראל יש לחוש שיחשדוהו בני ביתו. והא לא פליג עם מהר"י אבוהב שהביא ב"י סי' רמ"ג. דברי יוסף סי' ט' בפ"י או' ב' ועיין לעיל או' ג':

יז טוב) **שם. ואם היתה המלאכה חוץ לתחום וכו'** דתו אין חשש רואים דליכא אינשי דנפקי להתם בשבת. וע"י עירוב אינו שכיח כ"כ כי אין מערבין אלא לדבר מצוה. וגם אין לחוש לאורחים הבאים לשם כי אין דרך אורחים לשבות אצל יהודים. תו"ש או' ז':

יח חי) **שם. חוץ לתחום וכו'** ומשמע מסתימת לשון הש"ס והפו' דחוץ לתחום שרי מיד ואפי' בסמוך ונראה לסוף התחום וליכא למיחש לאנשים שיצאו עד סוף התחום ויראו משם את העכו"ם שעושה מלאכת ישראל דזה לא שכיח. תו"ש שם:

יט יט) **כתב** מ"א סק"ח דבעירו נוהגין היתר לשכר עכו"ם בקבלנות ליקח הזבל מן הרחוב והעכו"ם עושים המלאכה בשבת ואע"ג דמלאכה דאו' כדאמרינן בשבת דע"ג ע"ב היתה לו גבשושית ונטלה חייב משום בונה דמתקן הרחוב וצ"ל דגדול אחד הורה להם כך משום דבשל רבים ליכא חשדא כמ"ש ביו"ד סי' קמ"א ס"ד אבל בשכיר יום פשיטא דאסור. וא"כ היה נראה להתיר לבנות בהכ"נ בשבת בקבלנות ומ"מ ראיתי שהגדולים לא רצו להתיר כי בזה"ז אין העכו"ם מניחין לשום אדם לעשות מלאכה בפרהסיא ביום חגם ואם נניח אנחנו לעשות איכא חילול ה' אבל תיקון הרחוב אין נקרא ע"ש הישראל כ"כ ומ"מ במקום שאין נוהגים היתר ברחוב אין להקל עכ"ל והביאו א"ר או' ה' וכתב דהטעם משם חלול ה' הוא דחוק ויותר נראה שלא רצו להתירו משום דיש לחלק דדוקא לענין ע"ז לא חשידי רבים משא"כ באיסור דרבנן כזה יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' ז' דראייתי מע"ז יש לדחות דשאני ע"ז דחמירא טפי יעו"ש. וכ"כ המט"י או' ד' אלא שבפינוי הזבל כתב להתיר משום דאינו אלא מוקצה בעלמא ואי משום נטילת גבשושית כתב דאין בו חיוב יעו"ש הטעם אבל הר"ז או' ח' כתב כדברי המ"א דבמקום שאין מנהג אין להקל. וכ"נ דעת ח"א כלל ג' או' ח' מיהו בחו"ה יש להקל לצורך רבים אף במקום שאין מנהג שד"ח באס"ד מע' חו"ה או' ג' יעו"ש. ועיין לקמן או' כ"ב:

כ ך) **ואם** ח"ו יש חשש שיתבטל הבה"כ מלבנות שרי בקבלנות באה"ט סק"ה. תו"ש שם. וכ"כ הר"ז או' ח' וכ"כ בשו"ת שו"מ מה"ק ח"ג סי' קכ"ד. ועיין א"א סי' רע"ו או' ח' שמצדד להקל אף בשכירות יעו"ש:

כא כא) **קהל** שבונים בהכ"נ בקבלנות ע"י עכו"ם והעכו"ם רוצה לבנות בשבת ואם לא יניחוהו אפשר שיתבטל הבנין ועכ"פ הפסד יותר משני מאות ר"ט שיצטרכו לשלם לו בחנם בכדי להכשיר נזקו משכירות פועליו כתב בשו"ת תפארת צבי סי' יו"ד שאף שאין זה ברור שיתבטל אם יפסידו מ"מ יש לחוש שלא יתנו נדבה יותר וא"כ ממילא יתבטל וגם יש צד היתר שקנו קרקע מעכו"ם ועדיין לא נקרא שם ישראל עליו לכן יש היתר שימכרו הכל הקרקע והצריך לבנין לעכו"ם עד שיגמרו הכתלים רק אחר שיגמרו הכתלים והגג אז יחזרו ויקנו ולא יעשו מאז ואילך בשבת משום דהכתלים והגג אין היכר שהן לבהכ"נ אבל בבנין התקרה ושאר ענינים שניכר שאין עושין בו בבנין הדיוט רק לבנין בהכ"נ אין להתיר ע"י הערמת המכירה כיון שהוא ניכר לכל ולכן אחר גמר הכתלים והגג לא יעשו בשבת יעו"ש. והביאו השע"ת או' ה':

כב כב) **אחד** שהיה דחוק לבנות הגג בחו"ה סוכות שאח"כ יקחו הפועלים למבצר ולא ישיג בעלי מלאכה ויצטרך לישב בלי מחסה מזרם וממטר בימות הגשמים כתב הנוב"י ח"א סי' י"ב שיש לצדד להתיר בקבלנות אף בשבת ויו"ט כיון שבק"ק פראג רוב בנינים שבונים היהודים הוא בקבלנות ובפרט כסוי הגגים ולכן אין בזה חשדא מבני העיר רק מאורחים ואינהו לא ידעו כלל אם הוא מלאכת ישראל משום דהבית הנז' הוא עומד על המצר בין רחוב

היהודים והנכרים וכל סביבותיו בתי נכרים ואע״פ כן לא התיר כ״א בחו״ה בצירוף שהוא שעת הדחק כמבואר וגם כתב שלא יעמד שם משגיח יהודי על הבעלי מלאכה ואם א״א בלא זה יקח עני שאין לו מה יאכל במועד יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ג׳:

כג **כג) שם. וגם אין עיר אחרת וכו׳** היינו של יהודים דעיקר חששא אינו אלא מפני יהודים הרואים. תו״ש או׳ ח׳ וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ ונראה דלא דוקא עיר אחרת אלא היה אם דרים שם יחידים ישראלים בתוך התחום שעושין המלאכה אסור לעשות בשבת:

כד **כד) סעי׳** ב׳ לפסול האבנים וכו׳ היינו אפי׳ בקצץ עם העכו״ם ועכו״ם אדעתא דנפשיה עביד אסור משום דכל שהוא לצורך מחובר חשיב פרהסיא ובפרהסיא לא מהני קצץ כמ״ש בסעי׳ הקודם:

כה **כה) שם. בביתו של עכו״ם אסור וכו׳** כ״כ התו׳ והרא״ש ושאר פו׳ ע״פ הירושלמי וכתב מרן ז״ל בב״י דמשמע מדבריהם דמדינא אסור ולא משום חומרא בעלמא ודלא כמשמעות ריי״ו שכתב יש מהגדולים שהחמירו על עצמם וכו׳ יעו״ש מיהו הב״ח כתב דאינו אלא חומרא בעלמא וע״כ כתב דאם בנו עכו״ם ביתו בקבלנות וכ״ש סיתות אבנים בביתו של עכו״ם יש להתיר לדור בו וכן לשקע הקורות בבנין יעו״ש אמנם המאמ״ר או׳ ד׳ השיג על הב״ח והסכים כדברי מרן ז״ל דמדינא אסור יעו״ש. וכן הסכים המט״י או׳ ה׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״א ואו׳ ל״ג:

כו **כו) שם. לא ישקעם בבנין.** אלא יש למוכרם ולקנות אחרים. ועיין לקמן או׳ ל״ה:

כז **כז) שם. אפי׳ בביתו של עכו״ם וכו׳** נראה דאיסור זה הוא כשהאבנים והקורות הם של ישראל ונתנם לאומן גוי לסתתם ולתקנם אבל אם הגוי מסתת אבנים שלו ומתקן קורות שלו והישראל עשה עמו קיבולת על הכל והבריה עוד ביד גוי לסתת אבנים אחרים ולהחזיר אבנים אלו לעצמו אפי׳ עושה האומן לצורך ישראל אם אינו בביתו של ישראל אפי׳ מפורסם שעושה זה לצורך ישראל אפ״ה מותר שזה עדיין לא נקרא מלאכת ישראל. כ״כ הדג״מ והביאו שע״ת. וכבר קדמו הרדב״ז ח״ה סי׳ שני אלפים נ״ו אלא שסיום שם דאם היה העכו״ם מסתת אותם בשבת סמוך לבנין אין נכון הדבר משום מראית העין שלא יאמרו שכירו הוא יעו״ש. ונראה דה״ה אם הבחירה ביד הישראל להחליף מה שלא ייטב בעיניו מותר כיון שעדיין לא נקראת המלאכת ע״ש ישראל. וה״ד שלא משך הישראל אלא רק עשה עמו קבולת על כו״ך אבנים או קורות והעכו״ם מתי שירצה יעשה ואז אם עשה בשבת מותר דאדעתא דנפשיה עביד. אבל בדבר שא״א להחליף כגון שכותב עליהם שם ישראל או שעושה בהם ציורים וכיורים שאין עושים אותם אלא לישראל צריך להתנות עמו שלא יעשה בשבת. ומיהו אם דרך העכ״ם לעשות ג״כ מאלו מכיסו ולמכור מותר וא״צ להתנות כמ״ש לעיל או׳ ג׳ יעו״ש:

כח **כח) שם הגה. וי״א דאם אינו מפורסם וכו׳** וטעם מחלוקתם דלסברה א׳ כל שהוא לצורך מחובר מן הסתם חשיב מפורסם ולסברת י״א אינו אסור אלא א״כ ניכר ומפורסם שהוא של ישראל אבל אם אינו מפורסם שרי. וכתב א״ר או׳ ו׳ דמלבוש משמע דאף להיש מתירין לא נאמרו אלה דמותר לשקען בבנין אבל להניחו לסתת אסור אפי׳ בלא נתפרסם. ומרמ״א משמע דמותר אפי׳ לסתת יעו״ש מיהו הר״ז בק״א או׳ ד׳ כתב דגם הרמ״א לא הביא הכלבו אלא לסמוך עליו בדיעבד במקום הפסד מרובה ושעת הדחק יעו״ש:

כט **כט) שם** בהגה וי״א דאם אינו מפורסם וכו׳ ומשמע דהאי י״א אינו חולק אלא על סיתות אבנים וכיוצא אבל במחובר לא משום דמסתמא הוא ידוע. מאמ״ר או׳ ה׳ ועי״ש מה שתמה על העו״ש שלא פי׳ כן וגם על הא״ר כתב דאין דבריו מוכרחים יעו״ש. וכ״מ בתו״ש או׳ יוד דגם להי״א לא שרי אלא לצורך מחובר אבל מחובר ממש לא יעו״ש. ומיהו עיין בא״א או׳ י״ג דמצדד בזה יעו״ש:

ל **ל) אותן** בני אדם המקילין שהגוי מוליך העפר מלפני הבנין ופסולת האבנים ואומרים שהוא בקבלנות וכיון שכן בשלו הוא עושה ראוי לגעור בהן ולמנוע אותם שלא יוליכו עפר או פסולת מלפני הבתים בשבת שהרואה אומר שכיר הוא וישראל אמר לו להוליך בשבת. ואם הבית של גוי וישראל דר בה מותר שהמלאכה של גוי ולא של ישראל ואם הדבר מוטל על הדר בבית אסור. הרדב״ז ח״ה שני אלפים נ״ו. פתה״ד או׳ ז׳ ומיהו עיין בס׳ נדיב לב ח״א סי׳ י״ב שכתב דאם שכר עכו״ם בקבלנות שיפנה העפר כלו בדבר קצוב ובא העכו״ם לפנות בשבת דא״צ למחות בידו אעפ״י שהכל יודעים שזה העפר של ישראל משום דהכל יודעים שאין דרכם לפנות עפר כזה בשכירות אלא בקבלנות יעו״ש. והביאו בן א״ח פ׳ תרומה או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ י״ט:

לא **לא) [סעיף ג׳] אם בנו עכו״ם וכו׳** והא דכתב בסעי׳ ב׳ דלפסול האבנים אפי׳ בדיעבד לא ישקעם בבנין היינו משום דזה מיקרי לכתחלה לשקעם בבנין אבל אחר שכבר בנה שוב אין בו אלא חומרא בעלמא. תו״ש או׳ י״א. וכ״כ המט״י או׳ ו׳:

לב **לב) שם. אם בנו עכו״ם וכו׳** אפי׳ חוץ לתחום אם נטלו מישראל לצורך בנין אבל היכא דנבנה בהיתר (ר״ל בקבולת וחוץ לתחום ולא נטלו מישראל לצורך בנין) אפי׳ אדם חשוב מותר ליכנס בו דק״ל כלישנא בתרא. וכן דעת הראב״ד והביאו ריי״ו חי״ב. עו״ת א״ו ג׳ וכ״כ המט״י שם דאם נבנה בהיתר כגון בשבת חוץ לתחום ליכא חומרא כלל ואפי׳ לאדם חשוב יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר סי׳ תקמ״ג ועי״ש שהשיג על הב״ח במ״ש שם על מרן ב״י יעו״ש:

לג **לג) שם. נכון להחמיר וכו'** והב"ח כתב דבקבלנות יש לסמוך על ר"ת ומותר בדיעבד וה"ה כשתקן האבנים דמותר לשקעם בבנין יעו"ש. וכ"פ הט"ז סק"ד. מ"א סק"י. תו"ש או' י"א ר"ז או' ז' ח"א כלל ג' או' ז אבל הא"ר או' ח' כתב דגם הב"ח מודה לש"ע דנכון להחמיר אלא דמדינא קאמר דמותר יעו"ש:

לד **לד) ואם** היה הבנין בשכיר יום משמע מב"ח דמדינא אסור ליכנס בו. וכ"מ במ"א ס"ק י"א. וכ"כ ח"א שם דאם היו שכירי יום דזה אסור מדינא אסור להשתמש באותו בית לו לעולם ולאחרים בכדי שיעשו מדינא ונכון להחמיר לעולם אפי' לאחרים אלא שימכור לנכרים עכ"ל. אבל מדברי הט"ז סק"ד משמע דאף אם היה הבנין בשכיר יום מדינא מותר ליכנס בו אלא שנכון להחמיר יעו"ש. וכ"נ דעת הא"ר או' ח' יעו"ש. וכ"כ המט"י או' ו' דמסתמיות דברי הש"ע משמע דבכל איסור מיירי בין באיסור דקבלנות דתוך התחום דאינו אסור מדינא אלא מפני מראית העין בין איסור דאסור מדינא כגון שכירות פועלים שכיר יום בכל ענין אין לאסור מן הדין שלא יכנסו בו דאיסורא דעבוד עבוד ואין המניעה אלא מצד חומרא לבד יעו"ש. וכ"מ מדברי המאמ"ר סי' תקע"ג יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ז':

לה **לה) שם. שלא יכנסו בו.** אפי' אחרים. כ"מ בגמרא. מ"א ס"ק י"א. א"ר שם. מט"י או' ז' ומ"מ מותר ליהנות ממנו למכרו לכותים דלא כמשמע קצת מלבוש. א"ר שם. ומיהו בשו"ת שו"מ מהד"ב ח"ב סי' י"ב הוכיח לומר דמותר אפי' לישראל לקנות ממנו דלא קנסו במכירה וה"ה בנו של הבונה מותר לדור בו שלא קנסו בנו בזה יעו"ש:

לו **לו) ואם** התרו בו שלא יבנה בשבת ולא רצה לשמוע אזי אסור לאותו ישראל לדור בו ואחרים מותרים. ש"ות אמרי אש סי' י"ד:

לז **לז) מעשה** באחד שהשכיר נכרי לבנות ביתו בקבלנות והיה הנכרי בונה בשבת ויו"ט והיו מתרעמים עליו ולא חשש בו כי אמר הנכרי קבל בקבלנות. ובשלו עושה ולא היו ימים מועטים שלא נשאר הקרקע לא לו ולא לזרעו. ס"ח סי' שמ"ח:

לח **לח) ומעשה** בעשיר אחד ירא ה' שבנה בתים ופיזר ממון הרבה כדי שלא להניח לגוי לבנות בשבת ויהי היום שהיתה שרפה גדולה בעיר ר"ל ובהגיע האש סמוך לביתו ויהפוך ה' רוח וניצול ביתו זהו שכרו בעוה"ז ובעוה"ב עאכ"ו. חס"ל או' ב':

לט **טל) שם הגה. מיהו אם התנה וכו'** ואם עשאה לטובת ישראל אפי' מעצמו אסור. מ"א ס"ק י"ב. תו"ש או' י"ב. ר"ז או' ז' מיהו הא"ר או' ט' כתב דאין חילוק בין עשאה כותי לטובתו למהר להשלים למלאכתו או לטובת ישראל ורמ"א שכתב הכא למהר להשלים מלאכתו אורחא דמילתא נקט. וכתב דראיית המ"א יש לדחות יעו"ש. וכ"כ המט"י או' ח' ומ"ש שם המ"א דבקצץ בקבלנות שרי בדיעבד כמש"ל היינו לפי מ"ש בסק"י בשם הב"ח והבאנו דבריו לעיל או' ל"ג אבל לדעת הש"ע אף בקבולת נכון להחמיר ואפשר דבכה"ג דהתנה אף לדעת הש"ע מותר ובפרט לדעת הא"ר והמט"י דפליגי על המ"א ומתירין בכ"ג בהתנה:

מ **מ) שם בהגה. אין לחוש.** ובכה"ג אפי' חומרא ליכא דמאי הו"ל לישראל למיעבד טפי מהתנאי. מט"י שם. ומשמע דא"צ ליתן מעות לכותים כדי שיפסקו כיון שכבר התנה. וכ"כ א"ר שם. ומ"מ אם רוצה לעשות חסידות וליתן מעות אף בכה"ג שהתנה כדי שיפסקו תע"ב וכמש"ל או' ל"ח:

מא **מא) [סעיף ד'] כגון ספינה וכו'** דרגילות לעשותה בפרהסיא. מ"א ס"ק י"ג. א"ר או' יו"ד. ועיין לקמן סי' רנ"ב סעי' ג':

מב **מב) [סעיף ה'] אם שכר עכו"ם לשנה וכו'** זהו דעת הרמב"ם ונראה כוונתו כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד שבכל עת שצריך השר לכתוב מחויב לו לכתוב ובעת שא"צ יושב בטל ולכן מותר לכתוב או לארוג בשבת שהוא עושה בכל עת שירצה שהרי הישראל אינו אומר לו לעשות בשבת ואם רצה עושה למחר ואין הישראל מרויח במה שעושה בשבת. מ"א ס"ק י"ד. אבל אם מקפיד עליו שלא ישב איזה יום בטל ודאי אסור לכ"ע. ט"ז סק"ה. א"ר או' י"ב. תו"ש או' י"ד. מט"י או' יו"ד. ר"ז או' יו"ד. לפיכך צריך הוא לומר לו שלא יעשה בשבת ואם אעפ"כ הוא עושה א"צ למחות בידו שלדעת עצמו הוא עושה. ר"ז שם:

מג **מג) וכתב** שם הט"ז דאם שכרו לגמור ספר או בגד קוך אותו זמן הוי כמקפיד אבל הא"ר שם כתב דהרמב"ם מתיר גם בזה דאף שעליו לגמור מ"מ אפשר שיעשה בחול. וכ"כ המט"י שם. ומשמע דאם א"א לגמור בחול לכ"ע אסור דהוה כאומר לו עשה בשבת. וכ"כ הת"ש שם מש"ז או' ה' ואם התנה עמו שיגמור הספר תוך הזמן ואם לאו ינכה לו משכרו אפשר דמותר גם לס' הראב"ד דהא לא משתרשא ליה. מט"י שם:

מד **מד) שם. שיכתוב לו.** ועיין בתשו' נוב"י מה"ת סי' ל"ג שנשאל מגביר א' היושב באמ"ט אם יוכל לעשות חותם לדפוס בו חתימתו ממש כמו שחותם בכתב ידו בכדי שבכל שבת כשהוא יושב עם השרים לצוות לעכו"ם שיקבע דפוס החותם בכתבים שצריך הוא לחתום והשיב לו דאסור יעו"ש. והביאו

שע״ת או׳ ז׳ ועיין עוד מזה בדברינו לקמן סי׳ ש״ו על סעי׳ י״א בהגה יעו״ש:

מה מה) שם. והוא שלא יחשוב עמו יום יום. ואפי׳ אינו מחשב עמו אלא על ימות החול מ״מ כיון דקפיד על מספר הימים מיחזי דהוא נהנה מיום שבת כיון דנחית לדקדק כל כך. מט״י שם:

מו מו) שם. ויש מי שאוסר וכו׳ הוא הראב״ד משום דס״ל דהישראל מרויח במה שעושה בשבת דשמא יצטרך גם למחר לכתוב ולא יוכל לעשות שניהם כאחד. מ״א ס״ק ט״ו וכתב הא״ר או׳ י״ב דמדברי המרדכי וסיעתו נראה שמסכימים לדברי הרמב״ם וכ״נ דעת הש״ע מדכתב סברא ראשונה בסתם יעו״ש. וכ״כ הר״ז בק״א או ו׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ י״ג אד ז׳:

מז מז) שם בהגה. אבל כששכרו לכל המלאכות וכו׳ דקרוב הדבר לודאי שיצטרך למחר מלאכה אחרת וא״כ מרויח הישראל במלאכת העכו״ם בשבת. מ״א ס״ק ט״ז:

מח מח) וה״ה אם שכרו לארוג לו תמיד או לכתוב לו תמיד דזה פשיטא דאסור לו לכתוב בשבת. מ״א שם. י״א בהגב״י:

מט מט) ועכו״ם המושכר לשנה לכבות דליקא יש להתיר דבדליקה התירו. מש״ז או׳ ה׳:

נ נ) [סעיף ו׳] יהודי הקונה מכס וכו׳ ישראל שקנה המלח מאת השר מותר לו להשכיר פועלים נכרים בקבולת לבשל אותו המלח בדבר הידוע שאם יעשה לו כו״ך מלח יתן לו כך וכך. רש״ל בתשו׳ סי׳ ק׳ כנה״ג בהגב״י. עו״ת או׳ ה׳ מ״א ס״ק י״ז תו״ש או׳ ט״ז ובלבד שלא יביאו עצים מרשות הישראל בשבת שכל קבלנות אינה מותרת אא״כ מסר לו מע״ש כל מה שרולה למסור לו לצורך המלאכה. ר״ז או׳ כ׳:

נא נא) מי שיש לו אוצר של חומץ ואינו יכול לסוגרו בשבת מפני השר שמכריחו. בע״ש אחר חצות יאמר לעכו״ם כל אשר תמכור מסך כדים אלו אשר אני לותן לך בסך פלוני מהיום אני נותן לך שכר פלוני אם תרצה מכור אותם מהיום ואם ביום א, יותיר מסך הכדים הנז׳ ימכרם העכו״ם ביום א׳ ויטול שכרו משלם. ח״ר שלמה סאלאמי בתשו׳ הובאה בשו״ת שערי ישועה כ״י א״ח שער ד׳ סי׳ ו׳ אבל הרב מהר״י זיין שם סי׳ יו״ד חלק עליו וכתב דאין לו תקנה אא״כ ירויח לו זמן או קודם שבת או אחר שבת שיוכל העכו״ם למוכרם באותו זמן וכיון שהרויח לו זמן מותר הישראל ליקח ממנו מה שנשאר בידו אחר השבת. ברכ״י או׳ ה׳ והביאו שע״ת לקמן סי׳ רמ״ה או׳ ה׳:

נב נב) מלאכת השיחאנה והוא מלאכת הזכוכית ומוכרחים לעשות מלאכה בשבת ע״י גוים מותר כיון שהוא בקבולת. נחלת יהושע סי׳ י״ג. וכ״פ בס׳ דת ודין סי׳ ו׳ והב״ד י״א בהגב״י. א״א שבגליון הש״ע סי׳ רמ״ג. אמנם בתשו׳ פמ״א ח״א סי׳ ל״ח נשאל על אודות עיר אחת שמחזיקים הישראל אורכדי ששוכרים מן השר המקום לחפור בהרים ולהוציא העפר שעושים הברזל ממנו ושורפים וצורפים העפר באור יום ולילה לא ישבותו וכן עושים זכוכיות איך יתנהגו בשבת. וכתב בסוף התשו׳ וז״ל חזרנו על כל הצדדין ולא מצאנו היתר ברור אלא בענין זה לענין חפירת הקרקע כיון שלפעמים הפועלים בטלים יש היתר שישכור פועלים בקבלנות דהיינו מעשרה עגלות עפר אתן לכם כו״כ ואין הישר מרויח במה שהעכו״ם עושה בשבת שהיה יכול להשלים המלאכה בלילה ובדידיה קטרח אבל בהתכת העפר ששורפין וצורפין יום ולילה אש לא תכבה אין היתר אא״כ שימכור לעכו״ם קודם שבת כל החתיכות הגדולות של ברזל והעכו״ם יעשה לנפשו החתיכות הקטנות בשבת ובדידיה קטרח ואין כאן משום מראית העין דהורמנא בעלמא מכר לו מה שיש לו רשות מן השר ורשות ביד ישראל ליקח אח״כ בפרעון חובו אותן חתיכות הקטנות שראויין למכור בשוק. וכן בהיתוך זכוכית בהו״ט ימכור קודם שבת כל מה שיש בהו״ט ועכו״ם בדידיה קטרח וישראל יקבל בדמי המכר הזכוכית שהעכו״ם עושה דעכו״ם בדידיה קטרח עכ״ל. והביאו המט״י או׳ ד׳ ושע״ת או׳ ט׳ וכתב שם המט״י דלדידי מסתברא דגם היתירים האלו אינם ברורים להתיר כיון דאלו המלאכות דרכן ליעשות בפרהסייא וקלא אית להו דלזכות ישראל הם נעשים לפי שהכל יודעים הקונה מן שר העיר מי הוא ואי זה הוא וע״ש ישראל נקראין לכך אין להניחם בשום צד לעשות בשבת ואשרי איש ירא את ה׳ לעשות גדר וסייג ומשמרת למשמרת לשבת הקדוש עכ״ד. וכן הרו״ח או׳ ב׳ כתב לאסור בעשיית הזכוכית ביום השבת ע״י עכו״ם בשום אופן ואפי׳ בשותפות עם העכו״ם מפני שהמלאכה נקראת ע״ש ישראל והביא מעשה נורא ע״ז שאחד היה לו תנור של עשיית הזכוכית מאבות אבותיו והיו מרויחין ריוח גדול ואח״כ נאבד כל הריוח ההוא וגם התנור בא לו שריפה ליל ש״ק ר״ל ואמר לו הרב הנז׳ כי זה הוא משום חילול שבת שהיו עושין מלאכה בתנור וע״כ נתן לו עצה שיפנה למלאכה אחרת יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ רמ״ו או׳ ע״ה:

נג נג) המסבאנ״ס שעושין בצידון דהיינו מקום שעושין הבורית והוא דבר מפורסם שהוא מלאכת ישראל כתב מהריט״ץ סי׳ ס״ו דכיון שהוא מטלטלין והוא בביתו של גוי ובקבולת מותר יעו״ש. והביאו י״א כהגב״י ואע״ג דהשיג על ראיותיו מ״מ השכים עמו לדינא יעו״ש. אבל המט״י או׳ יו״ד דחה

ראיותיו והסכים לאסור אפי׳ בביתו של עכו״ם אם זאת המסבאנ״ס דרכה להיות בפרסום וידועה שהיא של ישראל כדין קרקע וכדין ספינה יעו״ש. וכן הזר״א סי׳ ל״א פליג אמהריט״ץ והביאו הפתה״ד או׳ ח׳ יעו״ש:

נד **דנ) הלוקחים** הגארקי״ס מאת מורשה המלך בעד סך קצוב לשנה ומנהג בין היהודים בעלי הגארקי״ס שכל אחד יש לי גוי מושכר אצלו בדבר ידוע לשנה או לחודש כדי שיקבל עליו לעשות כל מלאכה הצריכה להם מיתר לעשות בשבת ויו״ט. מהר״י די בוטון ז״ל הב״ד בס׳ בית שלמה דק״ס ע״א. י״א בהגה״י. מט״י או׳ ד׳:

נה **הנ) מי** שקונה הגבי״ה מותר ליקח גבי״ה משחיטת יו״ט ולא מיחזי כנוטל שכר שבת. משנה למלך פ״ו מה״ש דין י״ז. והביאו המט״י שם. וכתב הטעם משום דלא מיקרי שכר שבת אלא כגון הך דשוכר את הפועל לשמור את הפרה שנתבאר סי׳ ש״ו דאם היה שכיר יום אסור דעיקר השכר הוא על מאי דנחית הפועל לשמור בשבת ובשביל השמירה לחודה הוא נוטל שכר משא״כ ביו״ט כי ישחט שור וכבש ועז אינו אלא בשביל שמחת יו״ט לאכול בסעודה ושכר הגבי״לה קאתי ממילא וכו׳ ועוד דהגאבי״ה הוא בהבלעה שהוא מחשב כמה בהמות נשחטו בחודש או בשבת ובכללם יו״ט וכל מידי דהוי בהבלעה אין בו משום שכר שבת יעו״ש:

נו **ונ) מי** שיש לו בנין פילאטוי״ו דהיינו חבור כלים וגלגלים שהאומנים טווין ושוזרין. בו המשי והבית קנין כספו של ישראל אם מותר להניח גוים שכירי ישראל לעשות בו מלאכה בשבת. עיין בדב״ש סי׳ קל״ב שכתב דאליבא דכ״ע כגון זה אסור גמור הוא. וסיים וז״ל דהתיקון היותר מועיל בזה להשכיר לגוים לכ״כ שנים הבית עם כל הבנין וכל תשמישי הפילאטוי״ו ההוא ושיתנו לו בשכירותו כ״כ ליטרין של משי לשנה והסכום הנז׳ יהיה כפי אומד הדעת מה שאפשר להעשות ולגמור כימים שאינם אסורים לנו ולהם. ובכך יוכלו להתנות עם הסוחרים ע״מ שלא יתעסקו בשבתות ויו״ט בעבודת המשי של ישראל המשכיר ולא ראוי להקפיד אם המשכיר ירויח קצת בהבלעה כשער הזול של תיקון המשי שלו בשביל הימים שישאיר לשוכרים הגוים ריוח בין הדבקים להתעסק בם לאחרים אם ירצו ולהתנאות מהם ובלבד שלא יהיה הבנין ההוא באותה העיר בדבר ששם ישראל בעליו קרוי עליו ואין דרך רוב אנשי אותו מקום להשכירו שאז כפי הרמב״ם והפו׳ ז״ל יהיה נדון כדין איסור השכרת התנור והמרחץ עכ״ל. והביאו המט״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ ט׳:

נז **זנ) מה** שנוהגין לצוד דגים בסירות דוגה קרוב לחוף הים במקום רואים וכל כעל מצודה פורש מצודתו כל איש יומו ויש יהודים שיש להם מצודות ושוכרים עכו״ם לפרוש אותם ולפעמים תבוא משמרתו לפרוש מצודתו ביום השבת והמנהג במצודות ההם שהמנהיג הדוגית ההיא הפורש המצודה נוטל רביע ממה שתעלה המצודה והוא מטפל בדוגית להכניס בים ובמצודה לפורסה ולשוטחה כדי לנגבה. אבל אין הוצאה אחרת מוטלת עליו כ״א על בעל המצודה וגם אין לו קביעות כי הרשות ביד בעל המצודה לסלקו בכל עת שירצה וגם הרשות בידו להסתלק. כתב בתש״ו הרשב״ץ ח״ב סי׳ נ״ד זה היתר גמור הוא דע״כ לא אסרו במרחץ משום טעמא דנקראת ע״ש ישראל אלא לפי שהם קרקעות ושם בעליהן עליהן אבל בספינה המטלטלת ליכא למימר שנקראת על שמו וכ״ש במצודה ומשום שביתת כלים ליכא דק״ל כב״ה. ואי משום דקמתנהי ממלאכת שבת הא ק״ל כב״ה דפורסין מצודות עם השמש אעפ״י שניצודין בשבת. ואי משום שהעכו״ם פורס אותה בשבת וק״ל אמירה לעכו״ם שבות אפי׳ א״ל קודם. שבת הא נמי ליתא כיון שקצץ עמו דמים כדק״ל דנותנין עורות וכו׳ וכלים וכו׳ אעפ״י שעושה מלאכתו בשבת ואעפ״י שמכבסן בנהר במקום רואים דלא פליג רבנן שכל שאינו עושה בביתו של ישראל מיקרי בצנעא ואפי׳ בקבלנות ומשום דלא ליתחזי כשכר שבת וכו׳ טוב לעשותו ע״י הבלעה וכו׳ יעו״ש. והביאו המט״י או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ רמ״ג או׳ טו״ב ואו׳ ח״י ולקמן או׳ ע׳:

נח **חנ) ישראל** שיש לו פאברי״ק של קארטו״ן וכל כלי המלאכה השייך. לזה הוא של ישראל וגם הבית ששם עושים המלאכה של ישראל אלא שאין הישראל דר שם וגם הוא ברחוב הכותים והפועלים כותים ואינם שכירי יום רק מקבלים המלאכה בקבלנות. כתב בתשו׳ נוב״י מה״ת סי׳ ל״ח כיון שמפורסם הדבר לכל שדרך הפאברי״ק תמיד הוא בקבולת ועומד ברחוב הכותים וליכא חשש אורחים מותר לכותים לעשות בו מלאכה בשבת ובפרט שהביטול בעסק זה הוא הפסד רב כי הבעלי מלאכות לא ירצו לבטל מלאכתם ויצטרך הישראל לשלם להם שכרם בחנם ואמנם יזהר הישראל שלא לבא שם בשבת יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ט׳:

נט **נט) מי** שיש לו חנות שמתעסק במלאכת הספרות ודרך ליקח לו מסייע ולוקח בעל החנות החצי שעה שמשתכר זה מותר דהוי כאריסות. ואפי׳ אם אח״כ התנו שזה יתן כ״כ שכר לבעל החנות והמותר הכל לעצמו מותר ואעפ״י שהחנות עד היום בחזקת ישראל הוא והוא מתעסק בה בחול מ״מ ליכא חשדא כיון שדרך ליתן החצי ובנותן החצי גופא שרי וא״כ פשיטא דגם זה שרי. בני דוד ה׳ שבת יעו״ש. שע״ת שם:

ס **ס) שם. אם הוא בקבולת וכו׳** אבל בשכירות אסור. ב״י בשם המרדכי. ר״ז או׳ י״ב:

סא **סא) שם. אם הוא בקבולת וכו'** ואע"ג דאסור לקבוע לו מלאכתו בשבת מ"מ הכי שרד משום פסידא דאי לא שרית ליה אתי לידי איסורא דאורייתא שיבוא לקבל המכס מעצמו ויכתוב כדאיתא סי' רס"ו ומה"ט שרינן הכא אע"ג דהוי פרהסיא. ב"י. והביאו מ"א ס"ק י"ז וכתב וא"כ משמע דבמכס שאין כותבין כגון אותם שלוקחין ממיני מאכל אסור. ומ"מ נראה דשרי משום פסידא שלא יפסיד ואע"ג די"א דאסור שבות דשבות במקום פסידא וכמ"ש סי' ש"ז ס"ה וסי"ט מ"מ הכא שרי דהוי כמציל מידם כלומר שלא ישתקע המעות ביד עכו"ם עכ"ד. א"ר או' יו"ד. תו"ש או' כ"ח. מיהו בעצמו אסור לקבל המכס אף שלא הובא מחוץ לתחום ואין בו חשש צידה ומחובר משום ממצוא חפצך כמ"ש סי' ש"ו. מ"א סק"ך י"א בהגב"י א"ר שם. ר"ז או' י"ב:

סב **סב) שם. דהיינו שאומר לו וכו'** ואפי' לא אמר לכותי מבעוד יום לקבל המכס יכול לומר גם משחשכה כדלקמן גבי כיס סי' רס"ו. מיהו למעשה צ"ע. עו"ש או' ה' ומדברי מהריק"ש נראה דס"ל דאם עבר ולא א"ל מע"ש שיקבל המכס שמותר לומר אף משתחשך יעו"ש י"א בהגב"י:

סג **סג) שם. דהיינו שאומר לו וכו'** ולפי מ"ש רמ"א בסי' רמ"ה סס"א דכה"ג מיקרי שכר שבת א"כ צריך להתחיל כאן קצת מבע"י כדי שיהיה קצת בהבלעה וכ"מ מדברי המ"א ס"ק י"ח יעו"ש. מיהו אפשר דמשום פסידא שרי בכל גווני. תו"ש או' ט"ז:

סד **סד) שם. דהיינו שאומר לו וכו'** ונראה דאין ההיתר אלא במי שכבר קנה המכס וצריך לעשות תקלה שלא יפסיד ממונו א"נ במי שחייב לו השר מעות וקונה המכס כדי להציל החוב מידו אבל לקנות מכס להדיא לא שרינן ליה אשים הרוחה ומיהו אפשר דבשעת קנייה שרי דהא לא עביד איסורא ולכי מטי שבת כיון דכבר קנוי הוא שרי להשכיר לגוי בקבולת לקבל לו המכס משום פסידא. ב"י:

סה **סה) שם בהגה. וישראל הממונה על המטבע וכו'** הא שכתב מור"ם ז"ל דין זה בסתם דדינו כדין הממונה על המכס דמשמע דתרי גווני דהיתרא דמכס ה"נ במטבע ליתא דלא שמעינן שריותא במטבע אלא באופן שיהיה כל הריוח לעכו"ם ולא קאי מור"ם ז"ל אלא אדסמיך ליה שנזכר בדבריו ולא אשריותא דנזכרה בש"ע. ומאי דמשמע מדברי המ"א ס"ק י"ח דשריותא דמכס דבש"ע בקבולת הה"נ במטבע ליתא לדעת מרן ב"י ואנו אין לנו אלא דעת מרן ז"ל. מט"י או' י"א יעו"ש:

סו **סו) שם בהגה. דינו כדין הממונה וכו'** ומותר ליתן כסף לעכו"ם לתקן לו מעות כיון שאין כאן שמיעת קול שהוא של ישראל ואין לחוש כיון שהעכו"ם עביד בשכרו. הג"מ. מ"א ס"ק י"ט. א"א או' י"ט. ר"ז או' י"ט. וה"ד שנתן הכסף קודם שבת. א"א שם. וכ"כ לעיל או' נ' יעו"ש:

סז **סז) שם בהגה. ויזהר שלא ישב וכו'** לא מבעיא כשהמכס הוא לישראל אלא אפי' השכירו לעכו"ם לשבתות ואין לו עסק בכך אפ"ה אסור שלא יאמרו לצרכו הוא עושה. מ"א סק"כ. י"א בהגב"י:

סח **סח) שם בהגה. שלא ישב וכו'** פי' אותו ישראל שהשכיר לו או שלוחו. ויליף לה במרדכי ממה דאיתא ס"פ בכל מערבין לא יהלך אדם בתוך שדהו לידע מה היא צריכה וכו' ט"ז סק"ז. א"ר או' ט"ו. אבל הי"א שם כתב דאם הוא שלוחו מותר דהא הכא הטעם הוא שאם ישב אצל הגוי יאמרו שהוא שכירו ואז ודאי אסור אבל אם הוא שלוחו שאינם יודעים שזה המכס הוא של ישראל זה אז ודאי מותר עכ"ד:

סט **סט) שם. לא ישב וכו'** היינו כדי לידע מהו ההתעסקות שעושה הכותי וכדי לקבל ממנו חשבון ע"ז למחר אבל אם אינו יושב שם אלא כדי לשמור את הכותי שלא יגנוב אלא יניח לתיבת המכס מה שיקבל מותר. ובזה ניחא מה שנהגו מחזיקי רחיים מהשר להושיב שם ישראל אפי' בשבת רק יזהרו שלא ידברו כלום בהעסק. ט"ז שם. תו"ש או' י"ט. ר"ז או' י"ז ח"א כלל ג' או' י"ז. וכ"כ המש"ז או' ז' דהעולם נוהגין היתר כט"ז יעו"ש. אבל הא"ר או' ט"ו כתב דמדברי הלבוש נראה דגם ביושב שלא יגנוב אסור יעו"ש. וכן הי"א שם והמט"י או' י"ב והנה"ש או' ה' השיגו על הט"ז והסכימו לאסור אפי' ביושב לשמור שלא יגנוב יעו"ש. ולכן כתב שם המט"י דאין להקל באלו שנהגו להושיב ישראל לגבי רחיים ועוד דא"א להם ליזהר שלא ידברו כלום מהעסק וכל היושב שם פרצה קוראה לגנב ומדבר דיבור של חול דלא ניתנה תורה למה"ש עכ"ד:

ע **ע) שם. כשעוסק במלאכתו וכו'** פורשי מכמורת של דגים שהמצודה פרוסה מע"ש ומתמלאת בשבת ואם תעמוד כך עד בוקרו של יום ראשון יגנבו הרבה וגם יש פסידא אם לא יריקו שאם יריקו יפלו שמה אחרים יש להתיר אך שלא לאמר בפירוש להעוסקים במלאכה ביום שבת ולצוות להם שיריקו המצודה רק לאמר מדוע לא עשית כן בשבת שעברה או כל המריק לא יפסיד שכרו כיון שיש כאן פסידא שקשה להפקיד שומרים כל היום וכל הלילה לפי שהוא רחוק משפת הנהר והיזקו מצוי. וגם מותר שישב ישראל ויראה בשעת הורקת המצודה שלא יגנוב וכמ"ש במשבצות שנהגו כהט"ז אך להרחיק מן הכיעור וכדומה טוב שיעמוד מרחוק ויראה את מעשיו. שו"ת בית אפרים סי' כ' יעו"ש. והביאו שע"ת או' י"א. ועיין לעיל או' נ"ז:

עא **עא) גבינות** לחות שמביאים במצרים ביום ראשון על השוק למכור והוא ידוע ומפורסם שמלאכת ישראל הוא ע"י שכירות אף שעושה בקבולת אסור משום חשדא. אך כיון שהדבר צורך לרבים יעשה ישראל תנאי עם העכו"ם בעל החלב שלא יקנה ממנו אא"כ יעשנו גבינות וא"כ יד ישראל לא אגידא

במלאכה וכיון שהוא דרך מקח וממכר אין אנו אחראין לטועים שיסברו שהוא דרך שכירות. גו"ר כלל ג' סי' כ"א יעו"ש. שע"ת שם:

סימן רמה

א **א) [סעיף א'] ישראל וכותי שיש להם שדה או תנור וכו'** אעפ"י שאין חלק הישראל משביח בחול בתנור כשעושה הכותי בשבת כמו בשדה אפ"ה אסור כיון שהוא מחויב לעשות גם בשבת. וכשאומר לו עשה אתה בשבת ואני בחול הוי כאלו מעמיד פועל לעשות בידים. תו' ע"ז כ"ב ע"א. וא"כ אם בעלי התנור אין עושים כלום רק שעכו"ם בעל העסה מסיק התנור ואופין בו ונותנין שכירות אע"ג דהישראל אסור לקבל השכירות משום שכר שבת מ"מ רשאי לחלוק סתם בהבלעה כמ"ש ב"י סס"י זה בשם הריב"ש יע"וש. ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה כיון שיש לעכו"ם חלק בו דאם לא כן אפי' התנו ליתסר. וכ"כ הר"ן וכמ"ש בהגה. מ"א ומחה"ש סק"א. ר"ז או' ז':

ב **ב) שם. אם התנו בתחלה וכו'** משום דכיון דמעיקרא התנו הו"ל כאלו אין לישראל חלק בשדה כלל ביום השבת אלא כולו של עכו"ם בשבת וכולו של ישראל ביום החול ונמצא שלא הוטלה מלאכת שבת על ישראל כלל מאחר שאין השדה שלו ביום ההוא. ב"י וגבי שדה צריך שיאמר לו תעמול לזרוע ולחרוש בשבת ותטול בשעת קצירה כנגד עמלך בשבת ואני אעמול בחול ואטול כנגדו. ב"י בשם סה"ת. מ"א סק"ב. תו"ש או' ב' ונ"מ דאם א' מהם לא עשה כל היום לא יטול בשעת קצירה אלא מה שעשה פרישה או' א' ומ"מ אם אח"כ נותר לו לחלק בשוה מותר כמ"ש סעי' ב' יעו"ש:

ג **ג) שם. אם התנו בתחלה וכו'** וכן גר ועכו"ם שירשו את אביהם אם התנו בתחלה מותר. הר"ש פ"ו דדמאי משנה י"ד:

ד **ד) ב'** יהודים שהיו שותפים עם עכו"ם בבהמות ולטחון בריחיים אם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו לומר לעכו"ם טול אתה לעצמך יום השבת ואנחנו יום אחר כנגדו מותר וכיון שהתנו מתחלה בשעת קניית הבהמות הרי הוא כאלו הבהמות קנויות לעכו"ם ביום השבת ואין לישראלים חלק בהם וביום החול כנגדו הבהמות לישראלים ואין לעכו"ם חלק בהם וגם יש טעם להתיר לפי שהעכו"ם לא ימנע מעשות מלאכה בבהמות כיון שיש לו חלק בהם ואין הישראל נוטל שכר שבת כיון שכבר התנו מתחלה אבל אם לא התנו מתחלה אסור. ב"י בשם תשו' הריב"ש סי' קנ"א יעו"ש:

ד) ישראל שהוא שותף עם העכו"ם לקנות חטים ומרקדין אותם בכברה ובטבלה לנקותו מקש ותבן ושוב שולחין אותם חוץ לעיר לריחיים של מים לטוחנן ומוכרין הקמח בחנותן. והעכו"ם פותח החנות ביש"ק ועושה מלאכתו בפרהסיא בהרקדת החטים ובמכירת הקמח אלא דבמעיקרא כשנשתתף עם העכו"ם פיחת מחלקו ח' למאה והוסיף אותם על חלק העכו"ם ופירש לו שאלו הח' למאה יהיו לך לבדך משלי בשביל הריוח המתהוה ממלאכת שבת עיין פתה"ד או' ב' שהאריך בזה והעלה דזה היתר גמור יעו"ש:

ה **ה) שם. אם מעט ואם הרבה וכו'** אבל אסור לחשוב עמו ולומר אתה נטלת בשבת מרובה ואני מועט נחלק המותר כמ"ש הראב"ד וב"י בשם תשו' הגאונים וב"ח. מ"א סק"ב. מיהו בב"י כתב בשם מהרי"א היכא דהתנו בכל גוונא שרי יעו"ש וכ"כ המט"י או' ג' דלדעת מהרי"א והש"ע סעי' ב' התירו לגמרי ההמצאה של הראב"ד מטעם דס"ל דלעולם בהתנו מעיקרא ליכא שום איסור ולענין דינא אין לנו אלא פסק הש"ע דהתיר בכל ענין בהתנו ודלא כהמ"א סק"ב יעו"ש וכן פי' הט"ז סק"ב דברי הש"ע יעו"ש אמנם הא"ר או' ב' כתב דגם הב"י מודה דאם הזכיר מלא לי אסור דניכר דמה שהתנו מעיקרא הוי כמערים ומ"ש ב"י בשם מהרי"א היכא דהתנו שרי בכל גוונא היינו בין שבא לחשבון ואמר כמה ימי שבת נטלת אתה ואני בחול הן רב או מעט בין שחולקין בשוה ושלא הזכירו מלא לי ממה שהיה בשבת מרובה יעו"ש וכ"כ הלב"ש על מ"א סק"ב וא"א או' ב' אלא שכתב שם הא"ר לענין דינא אפשר דיש להקל יעו"ש אבל הט"ז ביו"ד סי' רצ"ד סק"ך כתב דאף אם התנו בתחילה אם באו אח"כ לחשבון אסור וכ"כ הש"ך שם ס"ק כ"ז יעו"ש וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם בדעת מרן ז"ל סעי' ב' נוכל לפרש כמ"ש הא"ר ודעמיה דלא התיר אלא דוקא לחלוק בשוה בסתם אבל לומר לו בהדיא מלא לי ממה שלקחת בשבת מרובה אסור הכי נקטינן:

ו **ו) שם. אם מעטו אם הרבה וכו'** ואם לא נודע כמה השכירו בשבת כגון בחנות רשאין לחלוק בשוה ר"ל חביב סי' ק"ו. מ"א סק"ב. ר"ז או' ה':

ז **ז) ואם** גוף התנור של ישראל והאופה המסיקו נוטל חלקו בתנור והיהודי נוטל כך וכך ימים והאופה נוטל כו"ך ימים כתבו התו' (ע"ז כ"ב ע"א) בשם הר' אלחנן דאפי' התנו מתחלה לא יועיל כיון שכל התנור של ישראל והו"ל כמשכיר תנורו בשבת ואומר לעכו"ם טול שכר תנורי בשבת כשתסיקו לי בחול ולא דמי לישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות שיש לעכו"ם חלק בגוף הקרקע יעו"ש. וכ"כ בהג"א והב"ד ב"י. וכן הר"ס ח"א סי' פ"ג ס"ל כה"ר אלחנן והג"א והביאו כנה"ג בהגב"י. מיהו בב"י כתב שמדברי התו' שם נראה דלא ס"ל כהר' אלחנן אלא בכל ענין שרי כשהתנו ולכן הרא"ש ושאר פו' לא הזכירו דין זה יעו"ש. אבל המ"א סק"ג כתב דגם הרא"ש ורי"ו ס"ל דבאופה לא מהני התנו ומ"מ כתב דגם התו' והג"א לא אסרו אלא

כשא״ל טול אתה בשבת אבל לומר לאופה טול אתה ב׳ וג׳ ימים ואני ב׳ וג׳ שרי דהו״ל שכר שבת בהבלעה וכ״ז במקום שמותר להשכיר תנור כמ״ש סי׳ רמ״ג יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ חס״ל או׳ ב׳ ומיהו במקום שאסור להשכיר תנור צריך להיות לאופה חלק בגוף התנור דהיינו שיהיה שותף עמו ולהתנות בתחלת השותפות כמ״ש בסעי׳ זה:

ח **ח) שם. ושכר יום א׳ וכו׳** נראה פשוט דוקא במקיים תנאו שהיה ישראל עובד יום א׳ כנגד יום שבת שעבד העכו״ם משא״כ כשאינו מקיים תנאו ואף במקיים במקצת ומבטל במקצת אין להתיר דהרי נהנה משכר שבת ומיהו במקיים תנאו לא בעינן יום א׳ הסמוך לשבת וכן לא בעינן יום קבוע מיוחד לכל שבוע וסגי בביטול יום אחד בכל שבוע ואין קפידא אם לפעמים יקדים ולפעמים יאחר מט״י או׳ ד׳ יעו״ש:

ט **ט) שם. ואם לא התנו וכו׳** זהו מיבעיא דלא אפשיטא וכתב הטור בשם אביו הרא״ש ז״ל כיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא וא״צ להניח לעכו״ם ליטול כל השבתות וכ״פ רי״ו בחי״ב והביאו ב״י וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה ויש מתירין השכר וכו׳ אמנם הטור אחר שהביא דברי הרא״ש כתב אבל מדברי הרמב״ם יראה לחומרא וכתב השכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ דנראה מדברי הטור דמיחש חייש לס׳ הרמב״ם דנקטינן לחומרא יעו״ש וכ״כ מרן ז״ל בב״י לענין הלכה כיון דהריף והרמב״ם מסכימים לאסור הכי נקטינן יעו״ש וכך הם דבריו כאן בש״ע שהעתיק לשון הרמב״ם וכתב השכנה״ג שם או׳ ה׳ דאנו אין לנו אלא דברי הש״ע יעו״ש וכ״כ המט״י או׳ ו׳ דאין לנו לפסוק אלא כדעת הש״ע שאוסר בכל ענין ואין שום היתר רק שיטול העכו״ם שכר השבתות לבדו והשאר חולקים. ועיין לקמן או׳ י״א:

י **י) שם. ואם לא התנו וכו׳** ואף שרוצים לחשוב סתם ולא יזכירו משבתות ואף שרוצה הישראל ליטול כנגדו יום בחול הן רב הן מעט ולא יזכיר שהוא כנגד השבת אסור כיון שלא התנו. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ התו״ש או׳ ג׳ דלדעת הרמב״ם אם לא התנו אין לו היתר כלל רק שיקח העכו״ם שכר השבתות לבדו יעו״ש:

יא **יא) שם הגה. ויש מתירין השכר וכו׳** ודע דגם להרא״ש ז״ל דמתיר בסתם ה״ד יום כנגד יום אבל לחלוק הכל בשוה חלקים שוים דלפעמים ריוח העכו״ם בשבת הוה מרובה לכ״ע אסור ולא היתר אלא בהתנו דסעי׳ ב׳ מט״י או׳ ו׳ ומ״מ טוב להחמיר ויתנה מתחלה עם הגוי לצאת י״ח כיון דספיקא דאיסורא הוא וכ״ש בזה״ז שאם באת להתיר יבואו לידי איסור תורה. הרא״ה ז״ל בס׳ זקן אהרן סי׳ קכ״ו. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ א׳ וכ״כ לעיל או׳ ט דדעת מרן ז״ל והאחרונים להחמיר יעו״ש:

יב **יב) שם בהגה. שכל אחד עוסק ביומו.** דכיון דהישראל עושה נגד מה שעשה העכו״ם בשבת הו״ל העכו״ם שלוחו בשבת. וה״ה כשהישראל מחויב לעסוק הכל והעכו״ם מתעסק בשבת. מ״א סק״ד:

יג **יג) שם בהגה. אבל כששניהם עוסקים ביחד וכו׳** כ״כ ב״י בשם הר״ן אלא שכתב שאין נראה שיהיה כן דעת הרמב״ם אלא אפי׳ אם בחול שניהם עושים מלאכה או סחורה ובשבת עושה העכו״ם לבדו צריך שיטול העכו״ם שכר השבתות כולם. ומ״מ כתב ליישב דברי הרמב״ם לדעת הר״ן אפשר לומר דלהרמב״ם נמי מיירי בשאין שניהם מתעסקים תמיד יחד במלאכה או בסחורה אלא העכו״ם מתעסק יום שבת וזה מתעסק יום אחד כנגדו ומש״ה אסור לישראל ליטול חלק בריוח השבת אבל אם היו שניהם יחד מתעסקים תמיד במלאכה או בסחורה ובשבת מתעסק בה העכו״ם לבדו שרי לישראל ליטול חלקו מריוח שבת יעו״ש. וכתב הנה״ש או׳ ג׳ ומ״מ בש״ע לא סמך ע״ז אלא העתיק לשון הרמב״ם סתם דמשמע מניה שאף אם עוסקים שניהם כל ימי החול והעכו״ם בשבת אסור יעו״ש וכ״כ המט״י או׳ ה׳ וכתב וכ״נ עיקר דאע״ג דמור״ם ז״ל בהגה כתב חילוק הר״ן בשם י״א אין לתפוס אלא דברי הש״ע דבתריה גררינן יעו״ש:

יד **יד) השוכרים** הפאצ״ט וסוסים ועגלות שלהם עם עגלון עכו״ם ומוכרחים לנסוע בשבת ויו״ט עם שרים בעת שלוקח הפאצ״ט. יקחנו עם עכו״ם שיהיה לעכו״ם מחצה בסוסים ובעגלות וכל השייך ויתנו שיטול העכו״ם ימי השבתות ויו״ט בחלקו וכל הנוסעים אז יהיה שייך לו וביום א׳ ב׳ ג׳ יהיו הסוסים קנוים לו וגם כל השכירות שייך לו וכו׳ ואף אם כבר לקח הפאצ״ט על שמו לבד יש תקוה ע״י שימכרנו ליהודי אחר או לעכו״ם ושוב יחזור הוא והעכו״ם ויקנאהו מהלוקח בשותפות על דרך שנתבאר וכו׳ תשו׳ צ״צ א״ח סי׳ ל״ד יעו״ש:

טו **טו) [סעיף ב׳] היכא שהתנו בתחלה וכו׳** הטעם דהכל תלוי בהתנה דכיון דהתנה מתחלה באופן שכקנה להעכו״ם לבד תו לא אכפת לן במה שחולקין אח״כ בשוה. ומ״מ אסור לחשוב עמו אח״כ ולומר לו אתה נטלת בשבת מרובה ואני מועט. תו״ש או׳ ו׳ וכן אם העכו״ם אומר לישראל אתה נטלת באחד בשבת מרובה ואני לקחתי בשבת מועט אסור כמ״ש ב״ז בשם תשו׳ הגאונים יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ה׳:

טז טז) [סעיף ג'] היכא שלא התנו בתחלה יש תיקון וכו' עיין בח"מ סי' קפ"ט שצריך קנין חדש וע"ש סי' קצ"ד לענין קנין עכו"ם יעו"ש. מ"א סק"ז. ונראה דצריך שיהיה ביטול השותפות באופן המועיל ע"פ הדין דהיינו בחזרת הקרקע שצריך קנין סודר וקריעת שטר המכר הראשון עם חזרת הדמים. וכן בביטול השותפות שבחנות צריכין לירד לחשבון על מה שהרויחו כבר ויטול כל אחד חלקו לביתו ורשותו שיעשה בו קנין משיכה ויקרעו ג"כ שטר שותפות הראשון. וכן כשקבלו קרקע השותפות אופן ביטול השיתוף הוא כשיטול כל א' כלי האומנות שלו שהניח לאותה מלאכה ויחשבו מה שעשו באותה מלאכה והעכו"ם יטול שכר השבתות ויחלקו השאר בשוה באופן שלא נשאר לאחד על חבירו שום שעבוד ויחזרו להתנות כשירצו להשתתף פעם שנית. מט"י או' ז' וכתב שכ"נ דעת המ"א:

יז יז) שם הגה. ואם ירצה להשכיר לעכו"ם וכו' נראה דר"ל באלו שלא התנו ולא יכלו לעשות התיקון המוזכר בסעי' זה יש תיקון אחר והוא זה שישכיר לעכו"ם חלקו דהיינו שיקח העכו"ם כל הריוח של השבתות לבדו ויתן שכר לישראל. וה"ה נמי בקבלנות שיאמר ישראל לעכו"ם לכשתרויח ק' דינרין אתן לך כו"כ דבכה"ג בעלמא אינו אסור אלא משום מראית העין שיאמרו שהעכו"ם הוא שכיר יום והוי שלוחו של ישראל בכה"ג דיש לעכו"ם חלק בשדה או בתנור ליכא משום מראית העין ועכו"ם כי קטרח בדידיה קטרח. מט"י או' ח' יעו"ש. מיהו הט"ז סק"ג חולק על דברי מור"ם הנז' וכתב דהיתר זה לא מצינו רק במכס דלעיל מטעם פסידא אבל לא בשותפות וע"כ כתב שאין לסמוך על היתר זה להשכיר לו שבתות לחוד אלא בהבלעה יעו"ש. והמ"א סק"ח כתב דגם למורם ז"ל מותר להשכירו לעכו"ם בהבלעה וה"ה לשכרו בקבולת ולא ייחד לו שבת יעו"ש. והגם דהמט"י שם השיג על הט"ז מ"מ נראה דיש להחמיר. וכ"נ דעת הא"ר או' ד' והתו"ש או' ח' דצריך להשכיר בהבלעה יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' יו"ד:

יח יח) רופא ישראל שיבא לבקר החולה ואינו עושה שום דבר כ"א למשש הדפק וגם לסדר לו סדר המאכל והמשתה וכיוצא בכה"ג לא אסרו שכר שבת וכעין הא דאמרינן בעלמא במקום חולי או במקום צערא לא גזרו רבנן ובאופן שלא יטול שכר שבת בפ"ע אלא שיבליענו בנעימה בכלל יום ו' או יום א' דהוי שכר שבת בהבלעה ומותר. מט"י שם. ועיין לקמן סי' ש"ו סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

יט יט) [סעיף ד'] יכול ישראל וכו' ובזה שרי אפי' לא קצץ עמו שכר אחר דכיון שנוטל חלק בריוח הוי כאריס ואדעתא דנפשיה קעביד. וגם הרמב"ם והש"ע דבסעי' א' מודים בהא כיון דהמלאכה לא הוטל מעולם על ישראל. תו"ש או' ט' ועיין לקמן או' כ"ט:

כ כ) שם. יכול ישראל ליתן לעכו"ם מעות וכו' ואם העכו"ם נותן מעות לישראל להתעסק בהם ועוסק העכו"ם בשבת ודאי אסור דכיון דמלאכה זו של שבת היתה מוטלת על ישראל לעשותה הרי זה העכו"ם שליחותיה קא עביד. שכנה"ג או' ב' עדת או' ג' א"ר או' י"א. מט"י או' י"א. תו"ש או' י"ב:

כ) מיהו עכו"ם שנתן סך מעות בסחורה לישראל שימכור וישא ויתן וכל הריוח שירויחו יחלקו לחצאין ורק בשמונת ימי הפסח לוקח העכו"ם המפתחות מישראל לראות הסחורה אם יתר או חסר ואגב מוכר ונושא ונותן ומאותו הריוח שהרויח נתן מחצה לישראל מותר. ומ"מ טוב הדבר שקודם שיגיעו הימים הללו ימחלו התנאים שביניהם ויחזרו להשתתף מחדש ויתנו קודם השיתוף שהעכו"ם יקח ריוח ימי הפסח בין רב למעט והישראל יקח ריוח כנגדם מימי החול בין רב למעט. שכנה"ג שם או' ג' יעו"ש. עו"ת שם. א"ר שם. מט"י שם:

כא כא) מי שיש לו חנות פתוחה ברחוב העכו"ם ועכו"ם שכיר לו לישב בחנות למכור ונותנים לו שכירות ידוע לשבוע או לשנה אסור למכור בשבת כיון שכל מה שמוכר בשבת הוא לטובת ישראל ואעפ"י שמקח וממקר גופיה אינו אלא משום שבות אפ"ה אסור אף ע"י נכרי רק אם יש חשש הפסד צריך שהחנות שיושיבו בו את הנכרי ישכירו אותו לנכרי עצמו ואז הנכרי כי מעייל הסחורה לביתו מעייל דשכירות ליומא ממכר הוא וגם יעשו עמו שחוץ משכרו יקח מכל אלף או מכל ככר פרוטה או כפי רצונם והנכרי ישב לבדו בחנות ואפי' בימות החול לא ישב שום יהודי עמו לסייע לו במכירה ואז מותר. נוב"י מה"ת סי' כ"ט. והביאו שע"ת או' ה' יעו"ש:

כב כב) שם. יכול ישראל ליתן לעכו"ם מעות וכו' ומכאן שמותר להלוות לנכרי לקנות בהמה ולחלוק עמו. הרלנ"ח ז"ל סו' ק"ו. כנה"ג בהגה"ט:

כג כג) שם. להתעסק בהם וכו' הא דמתעסק בסעי' זה מיירי בלי קביעות מקום אבל בקבוע בחנות אפי' העכו"ם יושב לבדו דינו כמו שניהם מתעסקים. זקן אהרן סי' רכ"ו יעוש"ב:

כד כד) שם. מפני שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל וכו' וכן אין העסק ניכר ממי הוא. טעמים אלו כתב ב"י בשם הרב המגיד וכתב עוד טעם אחר בשם הכלבו לפי שאין אותו שכר מעותיו והוא כשכירות כלים שאין לנו שביתת כלים עכ"ל וא"כ משמע לפי טעם הכלבו ולפי טעם הראשון שכתב הרב המגיד דאעפ"י שניכר העסק שהוא של ישראל מותר אבל לפי טעם שני שכתב הרב המגיד משמע דאם ניכר העסק שהוא של ישראל אסור. ומיהו דעת המט"י או' יו"ד להתיר אפי' אם ניכר העסק שהוא של ישראל פלוני יעו"ש. אמנם לע"ד נראה כיון דטעם זה דאין העסק ניכר ממי הוא כתבו מרן ז"ל

בש״ע ומשמע דהכי ס״ל לענין דינא יש להחמיר וע״כ אם ניכר העסק שהוא של ישראל יש לקצוץ עם העכו״ם כמו הנותן סחורה כמ״ש לקמן סעי׳ ה׳ יעו״ש:

כה **כה) שם הגה. ודוקא בכה״ג וכו׳** אע״ג דזה נלמד ממ״ש הש״ע סעי׳ א׳ או שהם שותפים בחנות בסחורה שאני התם שהממון הוא של שניהם אבל כאן אעפ״י שהממון כולו של ישראל הוה קס״ד להתיר אף בששניהם עוסקים ביחד קמ״ל דדינם שוה. מט״י או׳ י״א:

כו **כו) שם בהגה. אסור.** וצריך להתנות קודם שישתתפו כמ״ש סעי׳ א׳:

כז **כז) [סעיף ה׳] אם קצץ לו שכר וכו׳** פי׳ שקוצץ לו שכר ידוע והעכו״ם אימתי שירצה ימכור או שיתן לו הסחורה בסך ידוע וכל מה שירויח יהיה לעכו״ם לבדו:

כח **כח) שם. אם קצץ לו שכר וכו׳** משמע דבלא קצץ אסור אפי׳ בנותן לו הסחורה ביום א׳ ואם קצץ מותר אפי׳ בנותן לו הסחורה בע״ש. מט״י או׳ י״ב יעו״ש:

כט **כט) שם. ובלבד שלא יאמר וכו׳** וה״ה בסעי׳ ד׳ נמי לא יאמר לו להתעסק בשבת. תו״ש או׳ י״ב:

ל **ל) שם. תנור שלקחו ישראל משכון וכו׳** כתב המט״י או׳ י״ג דמשמע מלשון התו׳ והרא״ש דצריך ג׳ דברים אחד לאפוקי אם היה ברשות ישראל ונתעסק בו קצת ירחין אעפ״י שהחזירו לנכרי והנכרי הוא האופה והוא המסיק ונותן לישראל שכר התנור ברבית מעותיו אסור דהוה כשל ישראל. ב׳ שיטול הישראל כל שכר התנור לאפוקי אם היה חלק לעכו״ם באותו ריוח שליש או רביע דהוי כמו שותף. ג׳ שאין לישראל חלק בגוף התנור לאפוקי אם היה לו בו חלק והעכו״ם השאר שלו ונטל הישראל אותו השאר בתוכו והעכו״ם מתעסק בו בשבת אסור משום שכר של אותו החלק שהוא שלו. אלא שהקשה על חלוקה האמצעית דמה בכך אם יטול העכו״ם חלק באותו ריוח דאדרבא כ״ש הוא דמותר טפי דקטרח בנפשיה חד משום הנאה דידיה וחד בשביל לקיים תנאו שפורע הרבית שהוא חייב. וכתב דכ״נ דעת הש״ע שהוא מותר יע״ש:

לא **לא) [סעיף ו׳] ונתנו לו פת וכו׳** ל״ד דה״ה אם נתנו לו מעות אסור. א״ר או׳ ז׳:

לב **לב) שם. אסור להנות ממנו.** רבותא אשמעינן אפי׳ שהיה בע״כ השכר אסור בדיעבד וכ״ש אם היה ברצונו מהטעם שכתב המרדכי שכל שכר שבת וחלופי שבת אסור אפי׳ בדיעבד ולאפוקי מדעת רב נטוראי ז״ל שמתיר בדיעבד בכל ענין דאיסורא דעבד עבד כמ״ש בב״י יעו״ש. מט״י או׳ י״ד. ועיין לעיל סי׳ רמ״ג או׳ כ״ה:

לג **לג) שם. אסור להנות ממנו.** ואסור בהנאה מדרבנן. לבוש. ואסור להנות ממנו עולמית בין לו בין לאחרים מפני שהוא שכר שבת. ר״ז או׳ י״ט:

לד **לד) שם. אסור להנות ממנו.** נראה דוקא בהך עובדא דנתנו לו שכר אפייה בעד יום השבת בלבדו אבל אם אפו בו הרבה ימים כיון שהיה בע״כ דלא מיחזי כשלוחו משום שכר שבת נמי ליכא כיון דהוי בהבלעת שאר ימי השבת. ב״ח סי׳ רמ״ג. א״א שם או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ רמ״ג או׳ כ״ה וכ״ו:

סימן רמו

א **א) [סעיף א׳] מותר להשאיל ולהשכיר כליו וכו׳** פי׳ דלסתם מרן אין חילוק ובין כלים שאין עושין בהם מלאכה ובין כלים שעושין בהם מלאכה מותר להשאיל ולהשכיר אפי׳ בע״ש ולסברת י״א כלים שעושים בהם מלאכה אסור להשכיר בע״ש משום דמחזי כשלוחו אבל כלים שאין עושין בהם מלאכה מותר אמנם לענין שצריך להשכיר בהבלעה זהו אפי׳ בכלים שאין עושים בהם מלאכה וזהו לכ״ע כמ״ש בב״י יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ח׳:

ב **ב) שם. ולהשכיר כליו וכו׳** ואם הוא מפורסם שהוא של ישראל ובמקום מפורסם אסור להשכיר היכא דלא קיימא לאריסות כבסי׳ רמ״ג מ״א וא״א או׳ א׳:

ג **ג) שם. וי״א דכלים שעושין בהם מלאכה וכו׳** וי״א דגם כלים שאין עושין בהם מלאכה כגון חלוק וטלית אסור להשכיר לעכו״ם בע״ש כמ״ש ב״י בשם התו׳ והר״ן יעו״ש. והגם דדעת מרן ז״ל והפו׳ להתיר בזה מ״מ היכא דאפשר יש להחמיר דיר״ש יצא את כולם:

ד **ד) שם כגון מחרישה וכו׳** ל״ד ה״ה גיגית שעושין בה שכר רק חלוק וטלית שרי. מש״ז או׳ א׳ ועיין שבת י״ח ע״ב:

ה ה) **שם. אסור להשכירי לעכו״ם בע״ש.** אבל לישראל מותר להשכיר אפי׳ כלים שעושים בהם מלאכה אפי׳ בע״ש ובלבד בהבלעה. עו״ת או׳ א׳ והא דצריך הבלעה בישראל אע״ג דודאי לא יעשה מלאכה בשבת מ״מ עושה בו דבר שאינו מלאכה. א״ר או׳ ב׳:

ו ו) **שם. אסור להשכיר לעכו״ם בע״ש.** דמחזי כשלוחו אבל בחנם לא מיחזי כשלוחו. מ״א סק״ב. ואע״ג שכתב לקמן סי׳ רנ״ב סעי ב׳ דמותר ליתן עורות לעבדן סמוך לחשיכה אם קצץ שאני התם דאין לישראל ריוח במה שהעכו״ם עושה מלאכתו בשבת אבל הכא אם ישכיר לו חוץ משבת לא יתן לו ריוח כ״כ וא״כ כיון דיש ריוח לישראל במה שהכלים נשכרים אצל העכו״ם בשבת הוי כשלוחו. ב״י ט״ז סק״א. עו״ת שם. תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳:

ז ז) **וביום ה׳ מותר וכו׳** משום דכיון שהוא מופלג מן השבת אינו נראה כשלוחו של ישראל ובלבד בהבלעה. עו״ת שם. תו״ש שם:

ח ח) **שם. אלא בהבלעה וכו׳** אבל ליטול שכר שבת לחוד אפי׳ בכלי שאין עושין בו מלאכה ואפי׳ בחדר לדור בו אסור. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ג׳ או׳ כ״ב. חס״ל או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ ע״ג או׳ י״א. מיהו המט״י או׳ א׳ כתב דלדעת הרמב״ם א״צ הבלעה אבל הוא ז״ל דעתו כדעת הפו׳ דבלא הבלעה אסור אפי׳ בחלוק וכיוצא בו כמ״ש באו׳ ג׳ יעו״ש. ולדבר מצוה כגון להוליך אתרוגים ואין העכו״ם רוצה לשכור רק ליום שבת שרי. א״א או׳ ג׳:

ט ט) **שם. ולהשאיל לו מותר וכו׳** דכיון דאין לו שכר מזה לאו בשליחותו הוא עושה. פרישה או׳ ג׳ א״ר א׳ ג׳ ר״ז או׳ ג׳:

י י) **שם ולהשאיל לו מותר וכו׳** אפי׳ כלים שעושים בהם מלאכה. לבוש. מ״א סק״ד. תו״ש או׳ א׳ ר״ז שם. ח״א שם. קיצור ש״ע שם או׳ יו״ד. מיהו ברוקח סי׳ מ״א כתב בשם הירושלמי דהא דנותנין כלים לנכרי בע״ש דוקא כלים שאין עושים בהם מלאכה כגון טבלאות ותיבות אבל כלים שעושים בהם מלאכה כגון מדה ומחרישה וקרדום אדם מוזהר על שביתתה ואפי׳ השאילם באמצע השבת צריך ללקחם בע״ש יעו״ש. אלא שמרן ז״ל בב״י כתב על דברי רוקח הנז׳ דההוא פסקא אתי כב״ש דס״ל אדם מצוה על שביתת כליו אבל אנן ק״ל כב״ה דאמרי אין אדם מצוה על שביתת כליו יעו״ש אבל הב״ח כתב ליישב דברי הרוקח וסיים וז״ל ולענין הלכה אעפ״י דמשמע מדעת רוב הפו׳ דשביתת כלים שרי אפי׳ בכלים דקא עביד מעשה היינו שלא להורות איסור לאחרים כנגד רוב הפו׳ אבל כל יר״ש יחמיר לעצמו כמ״ש הרוקח יעו״ש. והביאו א״ר או׳ א׳:

יא יא) **שם הגה. דנהו עיקר כס׳ האחרונה.** ודע דסברה ראשונה היא דעת הרי״ף והרמב״ם וסברה האחרונה היא דעת הר״י ושאר פו׳ שהזכיר בב״י ופסק מרן ז״ל בב״י להלכה כדעת הרי״ף והרמב״ם ולכן כתב מרן ז״ל בש״ע סברת הרי״ף והרמב״ם בסתם לומר שכן הלכה אבל סברת הר״י ושאר פו׳ כתבה בשם י״א לומר שיש לחוש לזה רק לכתחלה כידוע. אבל מור״ם ז״ל בד״מ או׳ א׳ כתב על דברי מרן ב״י שאין דבריו נראין לדחות כל הני רבוותא קמאי ובתראי מקמי הרי״ף והרמב״ם ולכן כתב כאן בהגה דכן עיקר כסברה האחרונה. וכן הרב יחיאל קאשטילאץ בתשו׳ כ״י השיג על מרן ז״ל בזה שהניח שנים עשר פו׳ שהזכירם בב״י ופסק כהרי״ף והרמב״ם יעו״ש והביאו הברכ״י או׳ ב׳ וכתב וגם הרמב״ן במלחמות והרשב״א בחידושיו דחו דברי הרי״ף בזה הילכך יש לחוש לס׳ רוב הפו׳ קמאי ובתראי דפליגי על הרי״ף והרמב״ם בזה עכ״ל. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ ח״א שם. קיצור ש״ע שם:

יב יב) **שם בהגה. שהעכו״ם יחזיר וישאיל לו וכו׳** ר״ל כלי אחר כנגד הכלי שהשאיל לו הישראל שאעפ״י שאינו משאילו חנם מותר וסיים מרן בב״י כיון דלא הוי בדרך שכירות ממש לומר אתן לך כך כדי שתשאלני כלי שלך שרי ע״כ ור״ל שאם אמר לו מתחלה שאני נותן לך כלי זה בשאלה כדי שגם אתה תשאילני כלי שלך חשיב שכירות דכיון שישראל הוא המתחיל חשיב שכירות דמה לי אם לוקח מעות בשכירות הכלי או אם יקח כלי אחר ואין היתר אלא כשהעכו״ם בא בתורת שאלה ואח״כ חוזר הישראל ומתנה עם העכו״ם שגם הוא ישאילנו. מט״י או׳ ד׳:

יג יג) **שם בהגה. שהעכו״ם יחזור וישאיל לו וכו׳** ואפי׳ אם הכותי נותן לו יותר מיום אחד נגד יום השבת ג״כ מותר. עו״ת או׳ א׳ א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ד׳ א״א או׳ ד׳:

יד יד) **[סעיף ב׳] אסור להשאיל שום כלי וכו׳** פי׳ אפי׳ כלים שאין עושים בהם מלאכה. עו״ת או׳ ב׳:

טו טו) **שם. אסור להשאיל וכו׳** וה״ה למכור או להלוות או ליתן במתנה. שבת ח״י ע״ב. הרמב״ם ס״ו מה״ש דין י״ט. א״ר או׳ ז׳:

טז טז) **שם. אסור להשאיל שום כלי וכו׳** והטעם מפורש בסמ״ג והתרומה לפי שהרואה סבור שישראל צוה לעכו״ם להוליכו חוץ לבית בר״ה ולא ידעו שהעכו״ם נושאו לצורך עצמו. ב״י. ולפ״ז לדידן שאין לנו ר״ה שרי להשאילו מיהו נראה דלאו דוקא נקט ר״ה דאף באיסור דרבנן ק״ל אמירה לעכו״ם שבות כמ״ש ב״י לקמן סי׳ שכ״ה. ועוד דאע״ג דעיקר האיסור משום חששא דאיסור דאורייתא בר״ה מ״מ כשנאסר לגמרי נאסר דלא חילקו. ב״ח. וכ״כ הט״ז סק״ג. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ שכ״ה סעי׳ א׳:

יז **טוב) ואם** העיר מוקפת חומה דמותר לטלטל בכולה כתבו הט״ז והמ״א שם דשרי להשאילו. אמנם הרמב״ם שם בפ״ו כתב וכשיצא העכו״ם מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו יראה כמי שהלוהו לעכו״ם או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת עכ״ל וא״כ משמע לפי טעם זה דיראה כמי שהלוהו וכו׳ דאפי׳ בעיר שמותר לטלטל בכולה אסור להשאיל לעכו״ם. וכ״כ הרשב״ץ ח״ב סי׳ קס״ז כטעם הרמב״ם. וכ״כ בא״ח והכלבו. והב״ד הער״ה או׳ ב׳ וכתב דכן יש להחמיר כהרמב״ם וא״ח והכלבו והרשב״ץ דאפי׳ במקום שמותר לטלטל אסור יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ מיהו המ״א שם הביא דברי הרמב״ם הנ״ז וכתב דיש להקל בעת הצורך. והביאו א״א או׳ ו׳ וכתב ה״ד בשאלה אבל לא בשכירות כמ״ש המ״א סי׳ רנ״ב סק״ד יעו״ש. וכ״כ. הר״ז או׳ ה׳ דבשאלה יש להקל בעת הצורך כס׳ הראשונה אבל אם מכר לו אפי׳ בע״ש או שהלוהו לזמן מרובה יותר מל׳ יום או שנתנו לו למשכון או שנתנו לעשות בו מלאכה צריך שיצא מפתח ביתו מבע״י אפי׳ בעיר המעורבת יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ג׳ או׳ כ״ב. ועיין לקמן סי׳ רנ״ב ססע״י א׳ ובדברינו לשם או׳ ט״ז:

יח **חי) ומיהו** אם ידוע וניכר שיוציא העכו״ם חוץ לתחום כמו מחרישה וכיוצא אסור אפי׳ במוקף חומה. מש״ז או׳ ג׳ ועיין ט״ז לקמן סי׳ תמ״ד סק״ה. ומשמע מזה היכא דמותר להשאיל כגון בעיר המעורבת מותר להשאיל אפי׳ כלים שעושים בהם מלאכה אבל מדברי הט״ז סק״ג משמע דאין מותר להשאיל אפי׳ היכא דשרי אלא דוקא כלים שאין עושים בהם מלאכה כגון חלוק וטלית יעו״ש. וכ״מ מדברי הר״ז שכתבנו באו׳ הקודם:

יט **יט) ואם** העכו״ם דר חוץ לעיר כתב המחה״ש סק״ו אפשר דגם המ״א מודה דאסור אפי׳ בעיר המוקפת חומה דשמא יראה הישראל שהוציא העכו״ם מבית ישראל ומכיר העכו״ם שדר חוץ לעיר ויש בו משום מראית העין יעו״ש. ואם החפצים של עכו״ם עיין לקמן סי׳ שכ״ה ססע״י א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כ **ך) לשלוח** ביד הנכרי ממקום למקום כליו וחפציו נוהגין בכל תפוצות הגולה להתיר אפי׳ ביום ששי ואין מפקפק בדבר. הר״ם אלשקאר סי׳ מ״א. כנה״ג בהגה״ט. מ״א רס״י רמ״ז. ועיין בדברינו לשם או׳ א׳ ואו׳ ב׳ יעו״ש:

כא **כא) שם. קודם חשיכה.** ר״ל קודם ספק חשיכה. מט״י סוף או׳ ה׳ וכ״מ במ״מ על הרמב״ם פ״ו דין י״ט יעו״ש:

כב **כב) [סעיף ג׳] אסור להשכיר וכו׳** אפי׳ ביום ראשון. טור. וכתב ב״י פשוט הוא דכיון דטעמא משום שביתת בהמתו כי השכירה מיום ראשון מאי הוי וכ״כ בסמ״ג וסמ״ק התרומה בהדיא עכ״ד. וכ״כ הלבוש. עו״ת או׳ ג׳ תו״ש או׳ ו׳ מט״י או׳ ו׳ וכן אפי׳ בהבלעה אסור מטעם הנז׳ עו״ת שם. מט״י שם:

כג **כג) שם. אסור להשכיר וכו׳** וזהו איסור דאורייתא משום דק״ל דשכירות לא קניא אלא דוקא לגבי אונאה דכתיב ממכר מיוחד אבל בשאר מקומות אמרינן דשכירות לא קניא כמ״ש התו׳ בע״ז ט״ו ע״א יעו״ש. וכ״כ הב״ח. מ״א סק״ח. ר״ז או׳ ז׳ ומיהו עיין בנה״ש או׳ ד׳ שהאריך בענין זה אם שכירות לא קניא מדאורייתא או מדרבנן יעו״ש:

כד **כד) ואם** ישראל שכר בהמה מעכו״ם מצווה על שביתתה דשכירות קניא לחומרא. מ״א סק״ח בשם הג״א. וכתב עליו התו״ש או׳ ו׳ דלא העתיק יפה דשם בהג״א פ״ק דע״ז לא כתב אלא דטוב ליזהר וכ״כ רמ״א ביו״ד על שמו בסי׳ קנ״א לענין ע״ז יעו״ש. ומיהו עיין מחב״ר או׳ א׳ מ״ש ע״ז ועל דברי התו״ש הנז׳ וסיים ודאי דיש להחמיר בזה ולא משום זהירות לבד כמ״ש הג״א יעו״ש:

כה **כה) ואם** שכרה מעכו״ם וחזר והשכירה לעכו״ם שרי ממה נפשך. מ״א שם. תו״ש שם. ר״ז או׳ ח׳ אבל אם שאלה מעכו״ם ונתחייב בכל אונסין והשכיר לעכו״ם ליכא ממ״נ ועבר על שביתת בהמתו. א״א או׳ ח׳ ודוקא כששכר החמור אבל אם שכר העכו״ם שיוליכנו למקום פלוני א״כ לא שכר החמור דהרי העכו״ם חייב במזונות ובאחריות החמור ולא שכר דוקא חמור זה מן העכו״ם וא״כ פשיטא דאינו מצווה על שביתתו. מ״א רס״י רס״ו. ח״א כלל נ״ז או׳ ט״ו:

כו **כו) שם. אסור להשכיר או להשאיל בהמתו וכו׳** דוקא בהמתו אבל על בהמת חבירו אינו מצוה. וישראל השוכר בהמה מישראל חבירו השוכר והמשכיר שניהם מצווין על שביתתה. וכן הקונה בהמה מישראל חבירו לפירות המוכר והלוקח מצווין על שביתתה דלכל חד מנייהו קרינן בהמתך. בי״ע בקו׳ אותיות שלו כ״י מעי׳ אלף. פתה״ד או׳ ו׳ וכן המוכר לחבירו גוף עבדו או בהמתו לזמן קצוב בתוך זמן זה גם המוכר מצווה על שביתתה. הרב הנז׳ שם. פתה״ד או׳ ז׳:

כז **כז) ישראל** שהקנה לו חבירו בהמה בקנין דנחלקו קמאי אי הוה קנין דמים ובא זה ותפס הבהמה לרשותו דק״ל דזכה מטעם קים לי מצווה על שביתתה. פתה״ד או׳ ח׳ יעו״ש:

כח **כח) ראובן** שקנה בהמה משמעון ונתן ראובן הלוקח המעות בעד הבהמה לשמעון המוכר ולא משך או שמשך ראובן הבהמה ולא נתן המעות. עיין פתה"ד או' ב' שהביא פלוגתא בזה וכתב וכיון דאיסור תורה הוא נראה למיזל לחומרא שיזהרו בין הלוקח ובין המוכר להשבית הבהמה ממלאכה דמספיקא רמינן האי עשה אתרוייהו אהאי מדרבנן ואהאי מדאו' יעו"ש:

כט **כט) מתנה** ע"מ לתחזיר מיקרי מתנה לענין זה שאם נתן העכו"ם בהמה לישראל לזמן קצוב ובתוך הזמן השאילה לעכו"ם מצווה על שביתתה. מיהו איכא תקנתה להנצל מאיסור דאו' דהיינו שיחליט בדעתו שלא להחזירו לעכו"ם בזמן הקצוב ועי"כ נתבטלה המתנה מעיקרא ממילא כמ"ש בח"מ סי' רמ"א. תו"ש או' ח' ועיין לקמן או' ל"ד וסי' תמ"א לענין חמץ בפסח:

ל **ל) גם** אם ישראל נתן בהמה לעכו"ם לל' יום או מכר לו לל' יום ג"כ מצווה על שביתתה כיון דק"ל דגם בתוך ל' יום מיקרי עליה שומר חנם וחייב בפשיעה כמ"ש בח"מ סס"י שמ"ו ש"מ דגם בתוך הזמן מיקרי שלו ומצווה עליה. מיהו לפי מ"ש הש"כ שם סי' ר"מ בשם תשו' הרא"ש דהנותן מתנה ע"מ להחזיר יכול ליתן לו דמיה א"כ אפשר דמיקרי לגמרי של עכו"ם ואין עובר עליה אך הביא שם שהריב"ש חולק ע"ז יעו"ש תו"ש שם:

לא **לא) המוכר** בהמתו לעכו"ם וקצב לו דמים ומסר לו הבהמה לנסותה שאם ימצא בה מום יחזירנה לו ואם ירצה בה יחזיק במקחו כל זמן שלא גילה הלוקח דעתו שאינו חפץ בה הוי בחזקת הלוקח ולית בה משום שביתת בהמתו הגרע"א בשם הר"ן פ"ק דע"ג. מיהו בס' תוספת ירושלים הקשה ע"ז מירושלמי יעו"ש. וע"כ יש להחמיר:

לב **לב) ואם** קנה בהמה מעכו"ם או מכר לעכו"ם במשיכה או בכסף הוי ספיקה דדינא. אי קנה בכסף לחוד או במשיכה לחוד ואזנינן לחומרא כמבואר ביו"ד סי' ש"ך. ולפ"ז נראה אי קנה מעכו"ם בכסף או במשיכה וחזר ומכרה לעכו"ם באופן זה שרי ממ"נ ואף דבסמ"ע סי' קצ"ד משמע דס"ל דישראל מעכו"ם ודאי קונה בכסף לחוד כבר השיג עליו הש"כ שם וכתב דגם זה הוי ספיקה דדינא ואזלינן לחומרא יעו"ש וא"כ כה"ג ודאי שרי ממ"נ. תו"ש שם:

לג **לג) ואם** העכו"ם קנה בכסף ושלח שליח עכו"ם ומשך לא קנה דאין שליחות לעכו"ם. מ"א סי' תמ"ח וב"ש באה"ע סס"י ה' ודלא כמ"ב ונו"ב בח"מ סי' רמ"ג שנמשך אחריו יעו"ש תו"ש שם:

לד **לד) ליתן** במתנה לעכו"ם ע"מ להחזיר כתב הרדב"ז סי' י"ג אע"ג דהוי מתנה מ"מ חיישינן שמא לא יחזיר ונמצאת המתנה בטלה למפרע ועבר על שביתת בהמתו יעו"ש. ער"ה או' ה' ועיין לעיל או' כ"ט:

לה **לה) שם. אסור להשכיר וכו'** אפי' סוס ודלא כמי שרצה לפרש דהא דתנן בע"ז בן בתירא מתיר בסוס אפי' בשאילה ושכירות וכבר הכו על קדקד סברה זו. רלנ"ח סי' כ"ח וגדול אחד בתשו' כ"י. כנה"ג בהגה"ט. עו"ת או' ג' והא דאסור דוקא שאלה ושכירות אבל מכירה מותר אפי' בהמה גסה כמ"ש ביו"ד סי' קנ"א. עו"ת שם:

לו **לו) שם. כדי שיעשה בה מלאכה בשבת.** לאו דוקא דא"כ בל"ה אסור משום שכר שבת אלא מירי ששכרה לו בהבלעה לחודש או לשבת ואפ"ה כיון שלא התנה עם העכו"ם שיחזור לו בהמתו בכל שבת אסור. עו"ת שם:

לז **לז) שם. ומצווה על שביתת בהמתו** וה"ה על חיות ועופות שלו ואפי' על מינים שבים ג"כ מצווה על שביתתו. ב"ק נ"ד ע"ב ותו' שם דנ"ה ע"א ד"ה המנהיג. הגר"א:

לח **לח) שם הגה. אבל יכול להשכירה וכו'** היינו ג' ימים קודם השבת. כלבו בשם ר"פ. ב"י. וכ"כ הב"ח. וג' ימים קודם שבת היינו ביום אב"ג כמ"ש לקמן סי' רמ"ח סעי' ד' יעו"ש:

לט **לט) שם. כי אין העכו"ם נאמן וכו'** דכיון שהוא ברשותו ולא נתפש עליו כגנב לא מירתת אבל במסר לרועה ודאי מירתת להשתמש בה. ט"ז סק"ד. ועיין לקמן סי' ש"ה סעי' כ"ג ובדברנו לשם או' ק"ב:

מ **מ) שם. ואם השאילה או השכירה וכו'** משמע דוקא אם השאילה או השכירה והתנה יכול להפקירה אח"כ אבל לכתחלה אסור להשכירה ע"ד שיפקירנה אח"כ. והגם שבב"י כתב דאם מפקירה בפני ג' אפשר דשרי להשכירה לכתחלה מ"מ כיון דלא מצא לזה היתר ברור כמבואר בב"י לא סמך ע"ז וע"כ לא כתבה בש"ע וכ"כ הט"ז סק"ד יעו"ש. וכ"כ הלבוש דדוקא בכה"ג התירו לו שיפקירנה כיון שהתנה בתחלה אבל להשכירה לכתחלה בלא תנאי ולהפקירה בפני ג' לא התירו ואפי' בהבלעה יעו"ש. וכ"כ העט"ז או' ב' מ"א סק"ט. מט"י או' ז'. מיהו הב"ח כתב דאם הפקירה בפני ג' שרי אפי'

לכתחלה וה״ה אם הפקירה בפני אחר ונתפרסם לרבים שהפקירה נמי שרי יעו״ש. אמנם לענין דינא אנן ק״ל כדעת הש״ע ודעמיה לכתחלה אסור להשכירה עד שיפקירנה אחר כך. וכ״פ החס״ל או׳ ג׳ קיצור ש״ע סי׳ פ״ז או׳ יו״ד:

מא מא) שם. ואם השאילה או השכירה וכו׳ וגם מכרה אין היתר אלא כשמוכר כל ימי השבת ולא בשבת לחוד. שו״ת צ״צ סי׳ ל״ה מ״א שם. תו״ש או׳ ז׳:

מב מב) שם. יפקירנה בינו לבין עצמו וכו׳ משום דמדאורייתא בכך הפקר מעליא הוא רק חכמים חייבוהו להפקיר לפני ג׳ כדי שאחד מהם יכול לזכות בו ושנים יהיו עדים בדבר ודוקא לענין מעשר הצריכו חכמים כך מפני הרמאים שלא יפקיעו את עצמם ממעשר אבל לא לענין שבת. וכן מבואר בתו׳ והרא״ש ס״פ אין בין המודר. עו״ת או׳ ג׳ מ״א סק״ט:

מג מג) שם. יפקירנה בינו לבין עצמו וכו׳ וכ״כ האחרונים. מיהו בב״י כתב בשם הרא״ש ס״פ המודר דטוב הוא שיפקירה בפני אשתו או אחד מבני ביתו יעו״ש. והלבוש כתב דאם יפקירנה בפני ג׳ בני אדם כדין כל הפקר הוא טוב יותר להקל האיסור מעליו. ולפי הטעם שכתבנו באו׳ והקודם הא דצריך ג׳ כדי שיהיה אחד זוכה ושנים מעידים א״כ צריך שלא יהיו אלו הג׳ קרובים או פסולי עדות. וכ״כ בס׳ מנחת פתים דף מ״ז ע״א יעו״ש:

מד מד) שם. יפקירנה וכו׳ ודוקא הוא בעצמו אבל ע״י שליח לא מצי להפקיר בהמתו. פתה ד׳ או׳ ג׳ יעוש״ב:

מה מה) שם. יפקירנה וכו׳ ובהמת מלוג צריך שיפקירנה הבעל והאשה ולא סגי זה בלא זה כמ״ש באה״ע סי׳ צ׳. תו״ש או׳ ז׳ ובהמת חרש ששומע ואינו מדבר דאין יכול להפקיע בפה ובלב אין מהני. ואף חרש שנתחרש אח״כ ולא ממעי אמו. וכל שאין מדבר ולא שומע כלום כשוטה יחשב. מש״ז או׳ ו׳:

מו מו) שם. יפקירנה וכו׳ ועיין בתשו׳ ח״ס סי׳ ס״ג במ״צ אחד שהתיר למוכרי טובאק לעשות עכו״ם שיפקיר הטובאק בע״ש. וכתב עליו שלא טוב הורה חדא שלא הוזכר היתר ההפקר אלא לענין שביתת בהמתו ולא להתיר לעכו״ם לעשות מלאכתו. שנית דאין לסמוך על הפקר כזה אלא חוץ לרשותו של ישראל אבל לא ברשותו. ועוד עכ״פ איכא משום מראית העין יעו״ש. והביאו פ״ת:

מז מז) שם. קודם השבת וכו׳ משמע דוקא קודם השבת אבל בשבת עצמו אינו יכול להפקיר. וכ״כ הפר״ח סי׳ תל״ד דבשבת ויו״ט אסור להפקיר וכההיא דתנן אין מקדישין ואין מחרימין וכו׳ יעו״ש. וכ״כ המו״ק בסי׳ זה על מ״ש הש״ע או יאמר בהמתי קנויה וכו׳ וז״ל נראה פשוט דבשבת אסור לעשות כן משום דאסור להקנות בשבת אפי׳ לצורך מצוה כדמוכח מהלין דכנסין ארמלן וכו׳ יעו״ש. אמנם הפתה״ד או׳ ה׳ כתב דמ״ש הש״ע קודם השבת ארחא דמלתא נקט ואין ה״נ אם לא הקנה לעכו״ם בע״ש מצי להקנותה בשבת והרבה להשיג על דברי המו״ק הנז׳ והוכיח במישור דשרי לומר בשבת בהמתי קנויה להוציא׳ מרשותו שלא יפגע באיסור יעו״ש. וכ״פ בשו״ת תשובה מאהב״ה סי׳ רל״ח דבדיעבד יכול להפקיר אפי׳ בשבת יעו״ש. וכ״כ הברכ״י בסי׳ זה או׳ ד׳ על דברי הפר״ח הנז׳ ששמע שמקשים עליו מכמה סוגיות יעו״ש. וע״כ לכתחלה יש להזהר להפקיר או להקנות קודם שבת כפשט דברי הש״ע אבל אם לא הפקיר או הקנה קודם שבת יוכל להפקיר או להקנות בשבת כדי להנצל מאסורא. ועיין לקמן סי׳ ש״פ סעי׳ א׳:

מח מח) שם. או יאמר בהמתי קנויה לעכו״ם וכו׳ וכ״כ הלבוש ומשמע דאפי׳ אינו אומר בפני העכו״ם מהני. מיהו המ״א סק״י כתב דצ״ל לעכו״ם דוקא בפניו כדי שיתכוין לקנות יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ח׳ ר״ז או׳ יו״ד. אבל המט״י או׳ יו״ד כתב דהא דבעינן שתתקיים ההקנאה ע״י זיכוי אחר ה״ד כשהחפץ הוא עדיין ברשות הנותן אבל אם היה ברשות המקבל מהני אפי׳ שלא בפניו יעו״ש. והא״ר או׳ י״א כתב דס״ל להש״ע דהא דצריך לומר לעכו״ם היינו לכתחלה אבל כשהתנה ועבר עכו״ם אף שאין העכו״ם כאן מותר לומר בינו לבין עצמו בהמתי קנויה לעכו״ם יעו״ש:

מט מט) שם. בהמתי קנויה לעכו״ם וכו׳ אבל ליתן במתנה לעכו״ם ע״מ להחזיר חיישינן שמא לא יחזיר ונמצאת המתנה בטלה למפרע ועבר על שביתת בהמתו כמ״ש לעיל או׳ ל״ד יעו״ש:

נ נ) שם הגה. ואם רוצה וכו׳ ר״ל ואם רוצה להחמיר יכול להפקירה לפני ג׳ בני אדם כדין שאר הפקר ואפ״ה אין שום אדם יכול לזכות בה וכו׳:

נא נא) שם בהגה. ואפ״ה אין שום אדם יכול לזכות בה וכו׳ משמע דאף דאין שום אדם זוכה בה הוי הפקר. וכ״כ הברכ״י או׳ ה׳ ומאי דמשמע מדברי הרב משנה למלך פ״ב דתרומות והב״ח בסי׳ תל״ד דלא הוי הפקר אא״כ זכו בו כבר השיג עליהם הברכ״י שם בסי׳ תל״ד והסכים דהוי הפקר יעו״ש:

נב נב) שם בהגה. כדי להפקיע מעליו איסור שבת. ולכך צריך שיפרש שאינו מפקירה אלא ביום השבת וכיון דביום השבת רשות העכו״ם עליה שהיא מושכרת או שאולה לו אין אחר יכול לזכות בה ולכי נפיק שבתא הו״ל כאלו חזר וזכה בה שלא הפקירה אלא בשבת לבד ואעפ״י שאינו מפקירה לגמרי הוי הפקר כלומר אעפ״י שאינו מפקירה אלא ליום שבת שפיר הוי הפקר כדאיתא בס״פ אין בין המודר. ב״י והביאו הט״ז סק״ה. ומשמע דליום השבת

מיהא צריך להפקירה הפקר גמור אלא שאין אחר יכול לזכות בה משום שהיא תחת רשות העכו״ם ור״ל זה שאין אחר יכול לזכות בה משום שאין העכו״ם נותנה לו כיון שהוא לא מסרה לידו וכ״ת העו״ת או׳ ג׳ יעו״ש. מיהו המ״א ס״ק י״א כתב דאפי׳ בשבת אין אדם יכול לזכות בה ומ״מ אינו עובר עליו כיון שהפקירה ודלא כהעו״ת יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ט׳ והר״ז או׳ ט׳ והטעם כתב שם הר״ז משום דאינו מפקירה אלא בשעת מלאכה ובשעה שאינו עושה בה כלום חוזרת להיות שלו ולכך אין שום אדם יכול לזכות בה יעו״ש. אבל המאמ״ר או׳ ד׳ השיג על דברי המ״א הנז׳ והסכים לדברי העו״ת יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא דלדעת הב״י והט״ז והעו״ת והמאמ״ר צריך להפקירה הפקר גמור לכל יום השבת בענין שיכול אחר לזכות בה ולדעת המ״א א״צ להפקירה הפקר גמור בענין שיכול אחר לזכות בה אלא דוקא בשעת מלאכה וכדי להנצל מאסורא. וע״כ כיון דדבר זה במחלוקת שנוי צריך להפקיר הפקר גמור לכל יום שבת כולו בענין שאם יבא אחר יכול לזכות בו כדי להנצל מאיסורא אליבא דכ״ע:

נג) ודבר פשוט דאין אדם יכול לזכות בשום דבר הפקר אם לא בדרכי הקנייה בכל דבר ודבר כדינו זה בהגבהה וזה במשיכה וזה בחזקה וכיוצא וכן מתבאר בח״מ סי׳ רע״ג יעו״ש. מאמ״ר שם. ועיין בח״מ סי׳ קצ״ז וקצ״ח:

נד) שם בהגה. אבל ביו״ט אין אדם מצווה וכו׳ וכ״כ הלבוש בסס״י זה. ב״ח בסי׳ תצ״ה. ט״ז שם סק״ג. א״ר בזה הסי׳ או׳ י״ח. פר״ח שם סק״ג אלא רק במחמר כתב שם הפר״ח דאסור ביו״ט כמו בשבת יעו״ש. אמנם מהרש״ל ביש״ש פ״ה דביצה חולק ע״ז ומביא בשם הירושלמי דגם ביו״ט איכא איסור משום שביתת בהמתו יעו״ש. וכן בב״י סי׳ תצ״ה הביא יש אוסרין ויש מתירין והסכימה דעתו כדעת האוסרין יעו״ש. והב״ד מ״א ס״ק י״ב וכחב וכן יש להחמיר יעו״ש. וכ״נ דעת התו״ש או׳ יו״ד וכן הסכים המט״י בסי׳ תצ״ה ובסי׳ זה או׳ י״א והשיג על הפר״ח יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ו׳ דכן הוא דעת מרן ז״ל והאחרונים ודלא כהא״ר יעו״ש. וכן המחב״ר או׳ ג׳ האריך בענין זה והביא כמה פו׳ דסברי דיו״ט שוה לשבת בענין איסור שביתת בהמתו ומסיק דכן ראוי להחמיר ועד אחרן הביא קונטריס ישן נושן ג״כ מרבני עה״ק ירושת״ו דאסרי משום שביתת בהמתו גם ביו״ט שני יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ח׳ וכ״פ הר״ז או׳ י״ט. ישי״ע או׳ ח׳ ביאור הגר״א. קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ ד״ש או׳ יו״ד:

נה) [סעיף ד׳] יש מתירין אם קבל עליו העכו״ם אחריות וכו׳ דאז נקרא בהמת עכו״ם. תו״ש או׳ י״ב. ואע״ג דק״ל דהשואל חייב באונסין ואעפ״י כן אמרינן לעיל דישראל המשאיל עובר משום שביתת בהמתו שאני הכא דמקבל עליו כל מיני אחריות ואפי׳ אחריות דמתה מחמת מלאכה וגם אחריות דיוקרא וזולא. מט״י או׳ י״ב:

נו) שם. יש מתירין אם קבל וכו׳ וי״א דכיון שאין העכו״ם וכו׳ ולפי הכלל המסור בידינו דכשהש״ע מביא ב׳ סברות בשם י״א וי״א דדעתו כסברה שנית א״כ כאן דעתו לפסוק כיש אוסרין ואעפ״י כן פוסק בסעי׳ ה׳ כיש מתירין בתרא ולא סתרן אהדדי משום דהתם שאני שהזהיר העכו״ם שלא לעשות בשבת והזקיקו אחריות מפני כן. מט״י שם. ועיין לקמן או׳ ע״ב:

נז) שם. נקראת בהמת ישראל. וא״כ צריך להתנות שיחזירם קודם שבת ואם עיכבם בשבת יפקירם כמ״ש בסעי׳ הקודם:

נח) שם. נקראת בהמת ישראל. ישראל שיש לו סוס ובא המושל המכירו להשאילו או להשכירו והוא אינו יכול למאן נגדו מפני איבה ימכרנו לו בדבר מועט ואז יוכל המושל לעשות בו כרצונו ואם אח״כ יחזור ויתן לו הסוס וגם השכירות מתנה בעלמא יהיב. שבות יעקב ח״ב סי׳ ט״ל יעו״ש. מיהו הי״א בהגב״י כתב שאם יכול העכו״ם למכרו אף שמכרו לו בדבר מועט מותר ואם אינו יכול למוכרו אסור שנקראת בהמת ישראל יעו״ש וכ״נ מדברי מרן ז״ל דהכל תלוי באם יכול למוכרו שאז נקראת בהמת עכו״ם ואם אינו יכול למוכרו נקראת בהמת ישראל וע״כ אם אינו יכול למכרו צריך להתנות שיחזור קודם שבת ואם עיכבה בשבת יפקירנה כמ״ש באו׳ הקודם:

נט) מיהו אם העכו״ם אלם ולוקח בהמתו של ישראל בעל כרחו לעשות בה מלאכה ואינו יכול להתנות עמו שיחזירנה קודם שבת אז די שיפקירנה קודם שבת כדי שלא לעבור על שביתת בהמתו כיון דמדאורייתא מהני כמ״ש לעיל או׳ מ״ב וא״א לו בענין אחר. ואע״ג דאנוס רחמנא פטריה מ״מ היכא דאפשר יש לתקן:

ס) בהמה של ישראל והחלב מחצה לנכרי ומחצה לישראל יפקירנה או יתנה עמו שיתחייב באחריותה כל שבת ושבת ואז מותר להניח לחלוב בשבת. פנים חדשות בשם הרמ״ע סי׳ קי״ב. והביאו כנה״ג בהגה״ט ועו״ת או׳ ד׳ אמנם המ״א סק״ז כתב דדברי העו״ת שכתב בשם הרמ״ע צ״ע וכן הא״ר סי׳ ש״ה או׳ י״ט הקשה על תשו׳ הרמ״ע הנז׳ מדברי הש״ע דשם סעי׳ ך׳ דמתיר לחלוב הבהמה משום צער בעלי חיים ואפי׳ באין אריס וכתב אפשר דמיירי הרמ״ע באין החלב מצערה והניח בצ״ע יעו״ש. וכן המאמ״ר או׳ ו׳ כתב על דברי הרמ״ע הנז׳ דדבריו תמוהים מאד דאין טעם לזה כלל דאטו

התם הבהמה עושה מלאכה העכו״ם הוא שחולב ובדידיה קא קטרח מאחר שהוא למחצה ואין כאן ענין לשביתת בהמה יעו״ש וכן המחב״ר או׳ ב׳ האריך בדברי הרמ״ע הנז׳ ומסיק דהמקיל לא הפסיד ובלבד שלא יהנה מחלבה או יקנהו לפחות בדבר מועט כמ״ש סי׳ ש״ה סעי׳ ך׳ יעו״ש:

סא **סא) ואם** אין החלב מצערה אלא רוצים לחלוב הבהמות כדי לעשות גבינות או יגורטי כדי להשתכר וכמו שעושין אלו הקונים צאן ומניחין בשדות אצל הערביים אז אם הם בשותפות צריך להתנות כמ״ש רס״י רמ״ה גבי שדה ותנור שהם בשותפות יעו״ש ואם הם כולם של ישראל צריך לקצוץ עם העכו״ם ליתן לו כך וכך לכל ליטרא וליטרא כמ״ש רס״י רמ״ד כדי שיהא בדידיה קטרח:

סב **סב) [סעיף ה׳] ע״י שיתנה וכו׳** ואפי׳ אם תמות הבהמה ביום השבת או ביום שנוטל היהודי האחריות על שניהם מותר. הרלנ״ח סי׳ ק״ו. כנה״ג בהגב״י סי׳ רמ״ה. עו״ת או׳ ה׳ מ״א ס״ק י״ג. תו״ש או׳ י״ב:

סג **סג) שם. ע״י שיתנה וכו׳** ואם ביום השבת הרויח העכו״ם יותר מיום שנטל הישראל לעצמו יוכל הישראל לקחת החלק מהריוח שהתנו ביניהם ולא יקרא נוטל שכר שבת. הרלנ״ח שם. כנה״ג שם. וכן הוא לעיל בש״ע סי׳ רמ״ה סעי׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ מ״א שם. תו״ש שם ומ״ש העו״ת שם על דברי הרלנ״ח הנז׳ דצ״ע למעשה כבר תמה עליו המאמ״ר או ז׳ וכתב דדברי הרלנ״ח הם ברורים ואין כאן מקום עיון יעו״ש:

סד **סד) שם. ואם לא התנו מתחלה אסור וכו׳** דהא חצי הבהמה היא של ישראל ומצווה על שביתת חלקו. לבוש משמע דגם בבהמת השותפות עם העכו״ם ישראל מצווה על שביתת חלקו. מיהו בב״י סי׳ רמ״ה כתב בשם הריב״ש דאין כאן משום שביתת בהמתו מאחר שיש לעכו״ם חלק בבהמות אלא האיסור משום שלוקח שכר שבת. שלא בהבלעה יום א׳ כנגד יום השבת וגם שעשה איסור בתחלה להשתתף עם העכו״ם בלא תנאי והעכו״ם יעשה בה מלאכה בעל כרחו יעו״ש. והביאו מ״א והתו״ש שם. אמנם המט״י או׳ י״ד כתב דהא דהשמיט הש״ע טעם הריב״ש וכתב אסור סתמא משום דס״ל דאסור משום שביתת בהמתו ועשה כמו פשרה בין שני הדיעות הריב״ש והריצב״א שהביא בב״י יעו״ש. וכן הפתה״ד או׳ ט״ו האריך הרבה בענין זה ומסיק כדברי הלבוש דגם בבהמת השותפות עם העכו״ם מצווה על שביתת חלקו יעו״ש. ומ״ש שם המ״א דבהפסד גדול שרי לחלוק סתם וכמ״ש מור״ם ז״ל לעיל סי׳ רמ״ה סעי׳ א׳ בהגה כבר כתבנו שם או׳ ט׳ דדעת מרן ז״ל והאחרונים להחמיר יעו״ש:

סה **סה) שם. ואם לא התנו מתחלה אסור** אע״ג שהתנו אח״כ. ונראה הא דלא מהני להתנות אח״כ היינו בעוד שהבהמה בשותפות אבלאם מוכרים הבהמה לאחר וקודם שחוזרים לקנות מתנים מהני תנאה וכמ״ש לעיל סי׳ רמ״ה סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ ט״ז יעו״ש:

סו **סו) שם. ויש מתירין אפי׳ לא יהא רשות וכו׳** משום דבכל זאת עדיין הבהמה ברשות הכותי. עו״ת או׳ ה׳:

סז **סז) שם. או יהרהנם אצלו וכו׳** פי׳ אעפ״י שיניחם ביד הישראל למשכון והעכו״ם נוטל אותם ועובד בהם שרי דכיון דלא אמר לו מעכשיו לא קנאם כמ״ש סס״י תמ״א יעו״ש ואפי׳ אמר לו אם לא אתן לך המעות לזמן פלוני יהיו שלך. מ״א ס״ק י״ד. וכ״כ העו״ת שם. אלא שהקשה ע״ז דמכאן ולהבא זוכה בבהמה והתו״ש או׳ י״ג תירץ משום דק״ל ישראל מעכו״ם ועכו״ם מישראל לא קנה משכון יעו״ש. וע״כ נ״ל דיותר טוב שלא להניח זמן אלא יאמר לו כל זמן שתרצה המעות שלך ואיני נותן לך תקח הבהמה. וישראל ומומר לעכו״ם שיש להם בהמה בשותפות אסור להניחם במשכון דאעפ״י שחטא ישראל הוא. א״א או׳ י״ד:

סח **סח) שם. ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו.** שאם יאמר לו מעכשיו כשמחזירה לו הוי למפרע בהמת ישראל. לבוש. עו״ת שם:

סט **סט) שם. ויש מתירין ע״י שיזהיר וכו׳** בב״י סי׳ רמ״ה כתב תהיה אחריות שבת עליו דמשמע אפי׳ לא קבל אחריות כל הימים עליו אלא של יום שבת לבד סגי בהכי ומיהו הש״ע דהשמיט תיבת שבת משמע דס״ל דבעינן אחריות כל הימים. מט״י או׳ י״ז:

ע **ע) שם. אפי׳ מאונסים וכו׳** והא דכתב לעיל סעי׳ ד׳ דבעינן ג״כ יוקרא וזולא התם מיירי בבהמה דכולה של ישראל היא משום הכי בעינן ג״כ יוקרא וזולא אבל הכא דגוי ג״כ משותף בבהמה סגי באונסין לבד. עו״ת שם:

עא **עא) שם. ויכתוב כן בערכותיהם וכו׳** והא דסגי בסעי׳ ג׳ להפקיר בינו בין עצמו דוקא בדיעבד אבל להתיר לכתחלה בעי פרסום. א״ר או׳ ט״ז יעו״ש, וכ״כ התו״ש או׳ ט״ז. א״א או׳ ט״ז:

עב **עב) שם הגה. וכל צדדי היתרים אלו הלכתא נינהו וכו׳** וכ״כ הלבוש. וכתב מ״א ס״ק ט״ז דדעת הרב ב״י דאם היא כולה שלו לא מהני שיקבל העכו״ם אחריות כמ״ש סעי׳ ד׳ ורמ״א הכריע להקל עכ״ל. וכ״כ התו״ש או׳ ט״ז דדעת הש״ע בסעי׳ ד׳ כס׳ שהביא באחרונה ורמ״א מקיל בכל ענין יעו״ש. וכן הוא דעת המט״י כמ״ש לעיל או׳ נ״ו יעו״ש. אבל המאמ״ר או׳ ח׳ כתב דאין לחלק בזה בין שותפות לכולה של ישראל ומרן כאן הביא כל

הדרכים הללו אעפ״י שקצתם חולקים על קצתם או עכ״ל. אין מכוונים משום דס״ל לדינא דיש להקל כדברי כולם וכמ״ש רמ״א ואעפ״י שבסעי׳ ד׳ כתב יש מתירין ויש אוסרים וכפי הכלל דעתו כהאוסרים שאני הכא שאח״כ בסעי׳ ה׳ הביא התירות אחרות שלא במחלוקת שהם ע״פ דעת המתירין דלעיל סעי׳ ד׳ יעו״ש. ומ״מ נראה לענין דינא כיון דדעת המ״א והתו״ש והמט״י דדעת מרן ז״ל בבהמה דכולה של ישראל דסעי׳ ד׳ כדעת האוסרין יש להחמיר היכא דאפשר:

עג עג) שם בהגה וכל צדדי היתרים וכו׳ ועיין ברדב״ז ח״א סעי׳ י״ג שעשה עוד צדדים כדי להפקיע האיסור יעו״ש. אמנם מ״ש שם דהפקר בפני ג׳ מועיל אפי׳ לכתחלה כבר כתבנו לעיל או׳ מ׳ דיש פלוגתא בזה ודעת מרן להחמיר יעו״ש:

עד עד) שם. ואפי׳ אם הבהמה וכו׳ ואם השוטים של ישראל וגם העכו״ם הוא עבדו ומוליך סחורתו אין היתר במכירה דהרי אסור להניח לו לעשות מלאכתו אלא א״כ הוא מושכר לו רק ליסע עם הסוסים אז שרי כמ״ש סי׳ רמ״ד סעי׳ ה׳ ועכ״פ אסור לומר לו לך בשבת כמ״ש סי׳ רנ״ב. מ״א ס״ק ט״ז. משמע הא אם העכו״ם מושכר לו רק ליסע עם הסוסים מותר למכור לו הסוסים באיזה צד של היתר ומותר להוליך לו סחורתו גם בשבת רק שלא יאמר לו לך בשבת. אמנם בתשו׳ צ״צ סי׳ ל״ה כתב דאלו שיש להם סוסים ועגלות ומוליכין משאות בשכר ומוכרין בכוונה לכותי כדי להפקיע איסור שבת עוברים על דברי חכמים וראוי לקנוס עכ״ל והביאו א״ר או׳ י״ז ותמה על מ״א שלא הזכיר מתשו׳ צ״צ הנז׳ שהאריך לאסור וכתב דכן יש להחמיר יעו״ש. מיהו לדבר מצוה כגון להוליך אתרוגים מותר. צ״צ שם. א״ר שם. שע״ת או׳ י״ב:

עה עה) הו״ט של זכוכית שנתן בשטר מכירה שהרשות ביד כותי לעשות מה שירצה ובע״ש נותן לו צעטי״ל איזה מין זכוכית יעשה וגם לפעמים מוכר השמעלציקע״ס לסוחר אחר אף שכבר מכרו יש להתיר כיון דבאמת הוא שותף ומותר מן הדין וסגי כל שנותן שטר מכירה. שו״ת שואל ומשיב ח״ב סי׳ ל״א ועיין עו״ש סי׳ ס״ו וס״ט וע״ג וקע״ח בענינים אלו יעו״ש. פ״ת. ועיין עוד מזה בדברינו לעיל סי׳ רמ״ד או׳ ב״ן:

עו עו) שם בהגה. שעשה דרך היתר. וכתבו האחרונים שאין לסמוך על היתירים הללו אלא דוקא בשעת הדחק ומי שמקיים הפסוק למען ינוח שורך וכו׳ כפשטיה ואינו עושה שום תחבולה כדי לעשות בהמתו מלאכה בשבת ודאי שיצליח בששת ימי המעשה והבוטח בה׳ חסד יסובבנו:

סימן רמז

א א) [סעיף א׳] שולח אדם אגרת וכו׳ הא דנקט אגרת לאשמעינן רבותא דאעפ״י דכתב יד ישראל ניכר ביד עכו״ם שרי בקצץ. ב״ח. עו״ת או׳ א׳ והמ״א סק״א כתב דה״ה בכל מלאכות בעינן קצץ כמ״ש סי׳ רנ״ב ומה שנקט אגרת לאשמעינן דאי לא קביע בי דואר אסור לשלוח אפי׳ מיום ראשון יעו״ש. ודוקא אגרת אם לא קצץ ולא קביע בי דואר אסור לשלוח אפי׳ מיום ראשון משום דניכר כתיבת ישראל אבל שאר כלים וחפצים שאין ניכרים מותר לשלוח אפי׳ בע״ש ואפי׳ בלא קצץ כל שיכול להגיע לשה בע״ש. א״א או׳ א׳ ואו׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ ועיין א״ר או׳ א׳ ואו׳ ג׳ ובדברינו לעיל סי׳ רמ״ו או׳ כ׳:

ב ב) שם שולח אדם אגרת וכו׳ וכן מותר לשלוח שאר חפצים וכלים ביד גוי אפי׳ בע״ש סמוך לחשיכה כל שיוצא מפתח ביתו של ישראל מבע״י אם קצץ לו דמים בשכר הליכתו שאז אינו עושה בשביל ישראל אלא בשביל עצמו לקבל השכר שקצץ לו ואינו נראה כשלוחו של ישראל. ובלבד שלא יאמר לו שילך גם בשבת שאמירה לגוי שבות אף שאומר לו קודם השבת. וכן לא יאמר לו ראה שתהא שם באחד בשבת או בשני וכיוצא בזה אם ידוע לו שא״א לו להיות שם אם לא שילך גם בשבת שהרי זה כאומר לו לך בשבת. ר״ז או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ ז׳:

ג ג) שם. שולח אדם אגרת וכו׳ נראה דאם חולה בע״ש תקיף ליה עלמא טובא ואחיו או קרובו בכפר ולעתותי ערב סמוך לכניסת שבת שהכביד עליו החולי אמר לאשר על ביתו שישלחו להביא לאחיו שרוצה שימצא אצלו שזהו נח״ר לו וכדי לצוות על בניו וכיוצא. נראה דשרי לשלוח לו אגרת אפי׳ בכתב ישראל ואפי׳ בלא קצץ והגם שברור הדבר שהגוי לא יגיע לכפר קודם השבת אפ״ה יש להקל כדי שלא תטרף דעתו של חולה ואיכא משום פיקוח נפש דגדולה מזו התיר מרן ז״ל לקמן סי׳ ש״ו סעי׳ ט׳ בשבת גופיה יעו״ש. פתה״ד או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ד ד) בזמן דבר ומגפה וחולי רע. דהעולם שרוי בצער התרתי לכתוב אגרת בע״ש סמוך לחשיכה ולשולחה ע״י גוי אפי׳ בשבת ובפרט לצורך החולה לידע מהם בכל כה״ג יש להקל ופשוט ואפי׳ ע״י גוי לכתוב בשבת עצמו דהכל לפי העת והזמן רו״ח:

ה ה) שם. והוא שקצץ וכו׳ דאז בדידיה קטרח ולא בשביל ישראל. ט״ז סק״א:

ו ו) שם. שלא יאמר לו לילך בשבת. אבל אם הגוי אומר בעצמו שרוצה לילך בשבת א״צ למחות. ב״י עו״ת או׳ א׳ מש״ז או׳ א׳:

ז ז) **שם. שלא יאמר לו לילך בשבת.** וגם צריך שיצא בה מפתח ביתו של ישראל קודם השבת. רמב״ם פ״ו דין ך׳ ובס׳ א״ז דף פ״ב כתב בעוד שהשמש זורח. והביאו א״ר או׳ ב׳ וכן שלא לומר לו ראה שתהא שם ביום א׳ או ביום ב׳ וכיוצא בזה וידוע שא״א לו להיות שם אלא א״כ ילך בשבת דהוי כאלו אומר לו לך בשבת ואפי׳ קצץ אסור. מ״א סק״ב. א״ר שם:

ח ח) **שם. שלא יאמר לו לילך בשבת.** ונראה דאסור ליתן אגרת לגוי המכירו אפי׳ בקצץ שהוא יתן האגרת בשבת על הפאס״ט שהרי מייחד מלאכתו בשבת ואפי׳ במקום שיש עירוב ומ״מ נראה דבהפסד יש להתיר בכה״ג דהוי שבות דשבות במקום פסידא דמותר. ח״א כלל ג׳ או י״א יעו״ש:

ט ט) **שם. אי לא קביע בי דואר וכו׳** פי׳ שפעמים יושב ופעמים אינו יושב שהולך למקום אחר או שלא יש בי דואר כלל. ובי דואר פרש״י שלטון העיר ולו רגילין לשלוח אגרות. והטור כתב איש ידוע שכל כתב שמביאין לעיר נותנין אותו לידו והוא מגיעו למי שנשתלח לו עכ״ל והטעם דאי לא קביע בי דואר אסור כתב הב״ח דשמא לא יהיה בעיר אותו שנשתלח לו האגרת ויהא צריך השליח לילך אחריו בשבת אבל כשיש שם אדם ידוע לא חיישינן שמא לא יהא בביתו דכל מי שממונה לקבל האגרות קבוע הוא בעירו תמיד או מעמיד איש במקומו עכ״ל. וכ״כ הט״ז ומ״א סק״ב. ונראה שזהו מה שקורין עכשיו. פאס״ט מיישט״ר. ט״ז שם:

י י) **שם. אי לא קביע בי דואר וכו׳** מיהו אם אמר לעכו״ם שילך לשם וימסור לבני ביתו אם לא ימצא האיש בביתו ודאי שרי כל שיכול להגיע לבית הסמוך לחומה ראשון שהאיש שם. מש״ז או׳ ב׳:

יא יא) **שם. אי לא קביע בי דואר וכו׳** ואע״ג דשאר כלים שרי ליתן לעכו״ם כל שיכול לעשותו מבע״י אפי׳ לא קצץ ואפי׳ שהוא עושה אח״כ בשבת שרי כמ״ש סי׳ רנ״ב סעי׳ ב׳ שאני הכא כיון שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל יאמרו בשבת נתן לו להוליך וא״כ בכתב של עכו״ם שרי. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ב׳ וכן החותם שנחתם בו האגרת צ״ל חותם של עכו״ם. מחה״ש. והא דשרי כתב עכו״ם אפי׳ בלא קצץ היינו בשיכול להגיע לשם בע״ש קודם חשיכה וכמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש וכ״כ הר״ז או׳ ו׳:

יא) **אסרו** עליו על ר׳ יוסי הכהן ואמרי לה על רבי יוסי החסיד שלא נמצא כתב ידו ביד נכרי לעולם. שבת י״ט ע״א. ולפ״ז יש להזהר כל השנה לכתוב ע״ג הכתב בלשון לעז וכן שמעתי מגדול אחד. כר״ש:

יב יב) **שם. לבית הסמוך לחומה.** פרש״י לבית הסמוך לחומת העיר שנשתלח שם. וכ״כ הטור. והיינו בית ראשון הסמוך לחומה מבפנים. אבל בב״י כתב שמדברי הרמב״ם פ״ו נראה שהוא מפרש שהבי דואר קבוע בעיר שממנו שולחין הכתב וצריך שהות ביום כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה שהוא הבית היותר רחוק שבעיר קודם שבת שמא ביתו הוא שם עכ״ל וכן פירש מהר״י בירב והב״ד בס׳ תומת ישרים סי׳ קנ״ו. ועיין בכ״מ פ״ו מה״ש דין ך׳ שכתב פי׳ אחר בדברי הרמב״ם יעו״ש. מיהו הרלב״ח סי׳ ק״ה כתב דאפי׳ לדברי הרמב״ם הפי׳ הוא כדברי רש״י והטור יעו״ש. והביאו הב״ח וכתב דהכי נקטינן יעו״ש. אבל הרדב״ז ח״א בלשונות הרמב״ם סי׳ כ״ב הסכים כפי׳ מהר״י בירב יעו״ש. וכ״נ מדברי השה״ג פ״ק דשבת יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגה״ט. ומיהו בזה״ז ליכא חששא בענין המכתבים משום דאיכא קצץ דהיינו שיש חוק קבוע ליקח מכל מכתב לפי המקום שנשלח לשם וגם איכא בי דואר שהוא מקום הפאס״ט בכל מקום ומקום מקום שמשתלח משם ומקום שנשלח לשם אלא רק צריך ליתן המכתב לפאס״ט בעוד שהשמש זורחת אך יזדמן באיזה מקום שלא יש מקום הפאס״ט או שיש לו דבר נחוץ שאינו יכול להמתין עד שילך הפאס״ט ורוצה לשלוח מכתב לבדו צ״ל קצץ וליתן המכתב קודם חשיכה כדי להנצל מחששות:

יג יג) **שם הגה. ויש מתירין אפי׳ לא קצץ וכו׳** ואפי׳ ידוע שלא יוכל להגיע לשם קודם שבת. מ״א סק״ד. ר״ז או׳ ה׳ ולדעת המתירין גם בכל המלאכות שרי בד׳ וה׳ אפי׳ בלא קצץ. ודעה הראשונה ס״ל דבלא קצץ אדעתא דישראל קעביד ואהור אפי׳ בד׳ וה׳ תו״ש או׳ ד׳:

יג) **ונראה** דאף לסברא הראשונה אם הוא דרך קרוב כגון מהלך יום א׳ ומשלחו ביום ב׳ או׳ ג׳ שרי שאף שלא ימצאנו בביתו יש לו שהות הרבה ללכת. מ״א שם. ומיהו עיין בס׳ ברכת המים דף ו׳ ע״ג דלא הסכים לדברי המ״א הנז׳ יעו״ש אבל דעת האחרונים כהמ״א. א״ר או׳ ז׳ תו״ש שם. א״א או׳ ד׳ ר״ז או׳ ג׳ ואם שרי לאחוז או לקרות אגרת שבא בשבת עיין לקמן סי׳ ש״ז סעי׳ י״ד ובדברנו לשם בס״ד:

יד יד) **[סעיף ב׳] אעפ״י שלא פירש וכו׳** מתשו׳ הרשב״א שהביא ב״י שכתב דכל שהזכיר לו שיתן לו שכרו שרי ובטור שכתב אם פסק בסכום ידוע יש לומר ידוע במקום ההוא קצת קצבה כמה נותנין מש״ה סמכא דעתיה דעכו״ם אבל אם אינו יודע כלל אפשר אף בהזכיר לו שיתן שכר אסור. מש״ז או׳ א׳ וכ״כ התו״ש או׳ ה׳ דכיון שקצץ עמו צריך ליתן לו כמנהג הפועלים וסמכה דעתו ע״ז עכ״ל משמע דאם ליכא מנהג פועלים לא סמכה דעתיה ואסור. וא״כ אי ליכא מנהג ידוע כמה נותנים צריך לפרש לו בהדיא כמה נותן לו כדי שתסמוך דעתו דעכו״ם ובדידיה קטרח לקבל שכרו:

טו **טו) שם. אעפ״י שיש בדעתו וכו׳** משמע פשיטא כשאינו מצפה לתשלום שכר כלל דאסור אלא אעפ״י שמצפה לשכר אסור כיון שהישראל לא הבטיחו עדיין. מ״א סק״ה:

טז **טז) [סעיף ג׳] אם הוא בע״ש אסור וכו׳** היינו בדלא קבוע בי דואר במתא. עו״ת או׳ ב׳ ולדעת הרמ״א לעיל סעי׳ א׳ בהגה אפי׳ לא קצץ כלל בה׳ מותר. מ״א סק״ו:

יז **טוב) [סעיף ד׳] אם העכו״ם מוליך הכתב בחנם וכו׳** פי׳ דישראל ביקש ליתן לו שכר ואינו רוצה לקבל ממנו דאז ודאי משום הטובה שעשה לו ישראל פעם אחרת והוי כקצץ. ולעיל בסעי׳ ב׳ דכתב אעפ״י שיש בדעתו וכו׳ אסיר מיירי דאם יתן שכר לכותי נוטל ממנו ולפיכך כשאינו יודע הכותי שיתן לו שכר עושה על דעת ישראל ואסור. עו״ת או׳ ג׳:

יח **חי) שם. שהרי העכו״ם מאליו וכו׳** משמע דדוקא כשהעכו״ם אומר מאליו לישראל להוליך לו הכתב אבל כשישראל אמר לו לילך אסור אפי׳ בחנם וכ״מ ממ״ש סעי׳ ב׳ אבל מדברי רמ״א בהגה משמע שהרב״י ס״ל דהכל שרי וכ״מ סי׳ רמ״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש. מ״א סק״ז:

יט **יט) שם הגה. ויש חולקין וכו׳** דעת הט״ז סק״ג להתיר כס׳ ראשונה אבל הלבוש סתם לאסור אלא א״כ שהעכו״ם מתחיל לומר לישראל שילך לו בחנם. וכ״פ הא״ר או׳ ח׳ וע״כ הנכון לקצוץ לו איזה דבר כדי לצאת מפלוגתא:

כ **כ) שם בהגה. דכל שעושה בחנם אסור.** משום דעל דעת ישראל הוא עושה. עו״ת או׳ ג׳:

כא **כא) [סעיף ה׳] אם העכו״ם הולך מעצמו וכו׳** קמל״ן דלא חיישינן שמא ירבה הדרך בשביל ישראל. עו״ת או׳ ד׳:

כב **כב) שם. מותר בכל גוונא.** אפי׳ בחנם שאינו מקוה לשכר פעלו. לבוש. והמ״א סק״ח פי׳ בכל גוונא היינו אפי׳ לא קביע בי דואר במתא דאף אם לא ימצאנו בביתו לא ילך העכו״ם אחריו דהא הישראל לא שלחו יעו״ש. ונ״מ דלדעת הלבוש שכתב אפי׳ בחנם ר״ל ואפי׳ בע״ש וכמו בסעי׳ הקודם דמיירי בחנם ומותר אפי׳ בע״ש אלא דהחילוק הוא דשם מיירי העכו״ם מתחיל לומר לישראל והכא אפי׳ הישראל מתחיל לומר לעכו״ם שרי משום דהולך מעצמו. אבל לדעת המ״א דהכא מיירי בשדעתו ליתן לו שכר אלא שלא קצץ ובעלמא היכא דלא קצץ ולא קביע בי דואר אסור אפי׳ מגיע לשם בע״ש קודם חשיכה כמ״ש בסעי׳ א׳ אבל הכא שרי אם מגיע לשם קודם חשיכה כיון דהולך מעצמו אבל אם אינו מגיע לשם קודם חשיכה אסור וכמ״ש המ״א שם. וכ״פ א״ר או׳ ט׳ א״א או׳ ח׳ ר״ז או׳ י״ב:

כג **כג) [סעיף ו׳] אסור לשלחו ע״ש באגרת.** כ״כ ב״י בשם מהרי״א. והטעם כתוב שם במהרי״א משום דהישראל נהנה מזה הנאה גמורה שיעשה זה בשבת ובימים אחרים יתעסק במלאכה אחרת עכ״ד וכתב עליו ב״י ולפי טעם זה נראה דאפי׳ בד׳ וה׳ אסור. וכ״כ הלבוש. אלא שכתב ב״ד לפי מ״ש הרמב״ם פ״ו שהשוכר את העכו״ם לימים הרבה מותר לעשות לו מלאכה בשבת אפשר דכה״ג שרי ואפשר דלא שרי אלא בשוכר את העכו״ם לעשות לו מלאכה מיוחדת כגון כתיבת ספר וכיוצא יעו״ש. וע״כ כיון שנסתפק בדעת הרמב״ם פסק כמהרי״א לאסור בע״ש ולהתיר בד׳ וה׳ משום דבלאו הכי יש מתירין בד׳ וה׳ אפי׳ לא קצץ ואפי׳ לא קביע בי דואר כע״ש בסעי׳ א׳ בהגה יעו״ש. וכ״כ העו״ת או׳ ה״ט וכ״פ המ״א סק״ט דבד׳ וה׳ מותר. א״ר או׳ יו״ד. א״א או׳ ט׳ ר״ז או׳ יו״ד:

כד **כד) שם הגה. רק לשליחות אגרת יש מתירין וכו׳** אפי׳ בע״ש שהעכו״ם בדידיה קטרח. ולפי הי״א דאסרי לעיל בסי׳ רמ״ד סעי׳ ה׳ זה ג״כ אסור. לבוש. ומיהו עיין בדברינו לשם או׳ מ״ו שכתבנו שדעת מרן ז״ל והאחרונים להתיר כס׳ הראשונה יעוש. וא״כ ה״ה לכאן:

סימן רמח

א **א) [סעיף א׳] מותר להפליג בספינה וכו׳** פי׳ להפריש מן היבשה לים ולשון מפליג ע״ש שמפליג עצמו מן הישוב. פרישה או׳ א׳:

ב **ב) שם. אפי׳ בע״ש וכו׳** אבל בשבת אסור דהא לא יוכל לפסוק עמו שישבות מ״א סק״א. והטעם כתב המחה״ש כיון שנכנס לתוכה בשבת ע״מ להפליג מיד. מיהו דעת הא״ר או׳ ד׳ ואו׳ ה׳ להתיר לדבר מצוה להפליג אפי׳ בשבת יעו״ש. אבל דעת הרב י״א בהגה״ט כדעת מ״א דבשבת עצמו אסור אפי׳ לדבר מצוה. וכ״כ א״א או׳ א׳ ח״א כלל ד׳ או׳ א׳ ועיין לקמן סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ ט״ל ובסי׳ תרי״ג סעי׳ ו׳:

ג **ג) שם. אם הולך לדבר מצוה.** ואיזה דבר נקרא של מצוה עיין לקמן בהגה סס״י זה ובדברינו לשם בס״ד:

ד ד) **שם. ופוסק עמו שישבות וכו'** זו סברת הרמב"ם וסיעתו דפסקו כרבי בשבת י"ט ע"א אבל הטור ודעמיה פסקו כרשב"ג דאמר דא"צ לפסוק כמבואר בטור וב"י יעו"ש. וכ"פ הלבוש כדעת הש"ע דצריך לפסוק. ר"ז או' א' ח"א כלל ד' או' א' ומ"מ היכא דלא אפשר להתנות כגון באנייה ההולכת בקיטור שיש לה עת קבוע להלוך מפני הסחורות שיש בה ואינה ממתנת ליחידים או בספינה שרובה עכו"ם ובודאי לא ישמעו לו לשבות ואם יאחר לספינה אחרת אפשר שיתבטל מן המצוה יש להקל וכ"כ א"א או' א' ר"ז שם. וה"ד בענין שלא יצטרך אח"כ לעשות איסור בשבת אבל אם יצטרך אח"כ לעשות אסור בשבת צריך דוקה לפסוק וכמ"ש לקמן סעי' ד' ואפי' אם יתבטל המצוה. וכ"כ המש"ז או' ג':

ד **וכתב** הב"ת דמבואר ברמב"ם דהך פלוגתא דרבי ורשב"ג ליתא אלא בהולך בע"ש לדבר מצוה אבל במפליג ג' ימים קודם שבת אפי' לרבי א"צ שיפסוק עמו לשבות כיון דלא עביד איסורא אבל משאר מפרשים משמע דפליגי נמי אמאי דמפליגין ג' ימים קודם שבת דלרבי צריך לפסוק ולרשב"ג א"צ לפסוק והכי משמע מדברי הטור יעו"ש. וכ"כ י"א בהגה"ט שדעת הרמב"ם והסמ"ג דוקא במפליג בע"ש לדבר מצוה צריך לפסוק אבל במפליג קודם ג' ימים א"צ להפסיק אבל לדעת הרא"ש והטור משמע אפי' במפליג קודם ג' ימים צריך לפסוק אלא שכתב שדעת הש"ע משמע דפוסק כהרמב"ם והסמ"ג דדוקא בע"ש לדבר מצוה צריך שיפסוק אבל במפליג קודם ג' ימים א"צ שיפסוק יעו"ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שליא וע"כ לכתחלה אפי במפליג ג' ימים קודם השבת אם אפשר יש לפסוק עם העכו"ם שישבות ביום שבת ואם לא אפשר יש להקל:

ה ה) **שם ופוסק עמו שישבות וכו'** לא קאי דוקא על ע"ש אלא אפי' קודם ע"ש תוך ג' ימים צריך לפסוק. ט"ז סק"א. א"ר או' ה' מש"ז או' א':

ו ו) **שם. אבל לדבר הרשות אין מפליגין וכו'** והטעם עיין לקמן בסעי' ב' ובדברינו לשם או' טו"ב בס"ד:

ז ז) **שם. פחות מג' ימים וכו'** ומשמע דג' ימים גמורים קודם שבת בעינן כלומר דמיום ד' אסור להפליג ויום ד' בכלל האיסור אלא שמדברי הרא"ש נראה דיום ד' מותר. ב"י וכ"ה דעת העו"ת או' א דמותר להפליג ברביעי בשבת יעו"ש. ועיין י"א בהגה"ט מה שהאריך בענין זה והביא מחלוקת הפו' יעו"ש. אבל מדברי מור"ם ז"ל בהגה משמע דבד' עצמו אסור. וכ"כ מ"א סק"ב. תו"ש או' ג' א"א או' ב' ר"ז או' א' ח"א כלל ד' או' א' נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע"כ לכתחלה היכא דאפשר יש ליזהר שלא להפליג בד' והכא דלא אפשר יש להקל. וה"ד במפליג בים שבודאי הספינה הולכת למעלה מעשרה טפחים וגם בודאי שלא יצטרך לעשות איסור בשבת אבל אם יש חשש לעשות איסור בשבת כגון איסור תחומין וכיוצא לכ"ע אין להפליג כ"א דוקא קודם יום ד' כמבואר לקמן סעי' ד' יעו"ש:

ח ח) **שם. קודם השבת.** וה"ה קודם יו"ט דאין חילוק בין שבת ליו"ט א' וליו"ט ב' י"א בהגה"ט סוף הסי' בשם כמה פו' יעו"ש. חס"ל או' ב' ועיין לקמן או' ט"ל:

ט ט) **שם הגה. אבל קודם ג' ימים וכו'** היינו ביום ג' וכמ"ש סעי' ד' ודלא כעו"ת. מ"א סק"ג. וכבר כתבנו בזה לעיל או' ז' יעו"ש:

י י) **שם בהגה.** שמושכין אותה ע"י בהמות וכו' ועיין לקמן בהגה סוף סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

יא יא) **שם בהגה.** ואפי' אין המים יו"ד טפחים וכו' דהוי אמינא יש איסור תחומין קמ"ל דלא והטעם כיון שהתחיל בהיתר אבל תוך ג' ימים אסור מטעם שכתב אח"ז. ט"ז סק"ב. ועיין באו' שאח"ז:

יב יב) **שם בהגה.** ואפי' במקום שיצטרך וכו' והטעם דג' ימים קודם השבת שייכים לשבת הבא וקודם לזה שייכים לשבת שעבר כדאמרינן בגיטין ע"ז ע"א ובפסחים ק"ו ע"א (וכ"ה ע"פ קבלת האר"י ז"ל כמ"ש לעיל סי' קל"ב או' ו' ד"ה ועוד דע ואו' כ"ו יעו"ש) דעד יום ד' מקרי אחר שבתא ואח"כ מקרי קמי שבתא וכיון שיצא בהיתר אין לו להמנע מחמת שבת הבא שאז אם יארע לו סכנה ויצטרך לחללו מחמת פקוח נפש אין כאן חילול. ט"ז סק"ג:

יג יג) **שם בהגה. ואפי' במקום שיצטרך וכו'** וגם הש"ע ס"ל כן כמ"ש סעי' ד' ודלא כהעו"ת. מ"א סק"ד:

יד יד) **שם. ואם הוא דרך מועט כמו מצור לצידון וכו'** ולפ"ז במהלך שני ימים נמי שרי בה' וכ"כ בסה"ת סי' רכ"ה. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' ב' א"ר או' ב':

טו טו) **שם. מפני שאפשר שיגיע וכו'** ואעפ"י שלפעמים מתאחרים יותר מיום אחד אם כשיש רוח טוב הולכים ביום אחד שרי להפליג בע"ש. ב"י. ור"ל אעפ"י שעכשיו אין רוח טוב מ"מ אם כשיש רוח טוב הולכין ביום א' שרי להפליג בע"ש. וכ"כ המ"א סק"ה. א"ר שם. תו"ש או' ו' מאמ"ר או' ב':

טז טז) שם. מפני שאפשר שיגיע וכו' וה"מ כשיש שהות מעת שהספינה מפלגת להגיע שם קודם הלילה ע"י רוח טוב אבל אם הוא מהלך יום אחד ע"י רוח טוב ושהה שעה אחת או שתים אסור לו להפליג שהרי א"א להגיע שם קודם הלילה אפי' ע"י רוח טוב. ב"י. מיהו ברש"י משמע דמצור לצידן לא היה מהלך יום שלם. תו"ש שם. ונראה דהכל לפי הענין דאם אפשר שיגיע ע"י רוח טוב שרי כמ"ש באו' הקודם ואם לאו אסור:

יז טוב) [סעיף ב'] הא דאין מפליגין וכו' הטעם משום עונג שבת וכו' ויש מפרשין הטעם משום איסור תחומין ולכך מתירין בספינה גדולה שהולכת למעלה מעשרה ועוד יש מפרשין הטעם משום שט שהספינה הולכת על פני המים וגזרינן שמא יעשה חבית של שייטין ונ"מ דלטעם הראשון אם הספינה הולכת למעלה מי"ט אפי' בימים המלוחים שרי להפליג תוך ג' ימים קודם לשבת ולעעם השני אפי' בנהרות שלא יש צער ובלבול וגם שהולכת הספינה למעלה מעשרה אסור להפליג תוך ג' ימים קודם השבת אלא צריך להפליג קודם ג' ימים לשבת אלא שמרן ז"ל פסק כהרמב"ם ז"ל ודעמיה שכתבו הטעם משום עונג שבת וס"ל דתחומין למעלה מעשרה כיון דהיא בעיא דלא אפשיטא דוקא ביבשה דאיכא בי"ב מיל תחומין דאורייתא אזלינן לחומרא אבל בים דליכא תחומין דאו' אזלינן לקולא ואמרינן אין תחומין למעלה מעשרה ולכך אפי' בספק הולכת למעלה מעשרה פסק להקל משום דבדרבנן אזלינן לקולא כמבואר כ"ז בטור וב"י יעו"ש וכ"פ הלבוש כדברי הש"ע דהטעם משום עונג שבת ובנהרות מותר להפליג אפי' בע"ש. ר"ז או' ג' ח"א כלל ד' או' א' וכ"ה דעת האחרונים. ועיין לקמן סי' ת"ד:

יח חי) שם. משום עונג שבת וכו' לפי טעם זה יוצא לנו התר דמי שהורגל לילך דרך אניה בלב ים וכן הספנים שאמנותם בכך ואינם מרגישים שום צער ולא בלבול ואוכלים בשעת אכילה שרי להו להפליג ג' ימים קודם שבת שאינם מתבטלים מעונג שבת. מאירי פ"ק דשבת יעו"ש. וכ"נ מדברי המו"ק. פתה"ד או' ו':

יט יט) שם. שכל ג' ימים וכו' נקט הכי לאפוקי אם לא יהיה צער רק ב' ימים אז היה שרי אף תוך ג' ימים אבל באמת אף אם היה נמשך הצער יותר מג' ימים. אפ"ה שרי קודם ג' ימים דלא גרע מחילול ממש דשרי קודם ג' ימים. תו"ש או' ז':

כ ך) שם. שכל ג' ימים הראשונים יש להם צער וכו' והיינו טעמא שלכל דבר מצוה שרי משום דפטירי ממצות עונג שבת דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ב"י מ"א סק"ו:

כא כא) שם. אפי' בע"ש. והיינו אם הספינה הולכת בשביל עכו"ם. ר"ז או' ג':

כב כב) שם. שמקרקע הספינה וכו' פי' אע"ג דהמים עמוקים יותר מי"ט מה שמשוקע מהספינה במים לא חשבינן ליה דבעינן מקרקע הספינה עד קרקע הנהר י"ט ואי ליכא י"ט אסור לצאת. ומשמע דאפי' אם הוא יושב למעלה מי"ט אסור. וכ"כ המ"א סק"ז. מיהו הב"ח כתב דאם יש במים יותר מי"ט אפי' אם אין מקרקע הספינה לקרקע הנהר י"ט שרי יעו"ש אלא שהמ"א שם השיג עליו וכתב דאין לזוז מפסק הש"ע יעו"ש. וכן הסכים א"ר או' ו' אלא שכתב דאם הוא יושב למעלה מי"ט מותר יעו"ש. אבל הר"ז או' ג' כתב דכשהוא יושב למעלה מי"ט ואין רגליו תלויות לתוך מטה מי"ט אם הספינה מהלכת למעלה מג"ט יש לסמוך ע"ז דוקא כשצריך לכך יעו"ש:

כב) ומיהו בהולך בספינה שהולכת מעצמה והגיע למקום שאין בעמקה י"ט אפי' אותו המקום הוא מהלך רב ואפי' נזדמן לו יבשה א"צ לירד דלא פלוג רבנן בספינה. עו"ש או' ב':

כג כג) שם. אסור לצאת חוץ לתחום. אבל תוך התחום שרי ולא גזרינן שמא יצא חוץ לתחום. מ"א סק"ח:

כד כד) שם הגה. וכן בספינה שיצטרך הישראל וכו' ומיירי אפי' שהמלחים והחובלים הכל ישראלים. ב"י בשם הריב"ש. עו"ש סוף או' א' ונראה דוקא אם בשבת הוא סכנה אם יעמד במקום אחד אז מותר במלחים ישראל אבל בדליכא סכנה אסור אם מלחים ישראלים וזה פשוט. עו"ש שם. ונראה היכא שידוע שודאי יצטרך ישראל לעשות מלאכה בשבח אסור להביא עצמו לידי כך להיות מלח ואעפ"י שהולך קודם ג' ימים קודם לשבת כיון שאפשר להתעסק במלאכה אחרת ולמה לו בזאת המלאכה שיבא בה לידי חילול שבת ומדברי האר"י ז"ל משמע דאף מי שעושה מאונס ואנוס רחמנא פטריה מ"מ יש לו איזה עונש וצריך כפרה והחי יתן אל לבו. ועיין לקמן או' מ"ב:

כה כה) שם בהגה. אסור ליכנס בה ג' ימים קודם שבת וכו' פי' תוך ג' ימים קודם שבת אבל קודם ג' ימים שרי כמבואר בסעיף א' מאמ"ר או' ד' וכ"כ הר"ז או' ה' ח"א כלל ד' או' א':

כו כו) שם בהגה. ולא דמי להליכת בקרון וכו' והטעם דהליכה בקרון אסור בסי' ש"ה שמא ירד מן הקרון (כ"כ התו' עירובין מ"ז ע"א ד"ה הלכה בסופו) וילך באיסור וזה אין שייך כאן. ט"ז סק"ד. והמ"א סק"ט כתב דהליכה בקרון שאסור משום שמא יחתוך זמורה אבל הכא שהבהמות הולכים

ברחוק ממנו ליכא למיחש להכי יעו״ש. וכ״כ או׳ או׳ ח׳ והתו״ש או׳ י״א יעו״ש. אמנם העו״ש או׳ ב׳ כתב דגם בספינות הנמשכות ע״י בהמות יש בהם איסור משום משתמש בבעלי חיים ואסור ליכנס בהם בע״ש יעו״ש. וכ״כ בס׳ קרבן נתנאל על הרא״ש פ״ה דביצא או׳ ו׳ ובספרו נתיב חיים יעו״ש. ולפ״ז אין להפליג בהם אלא דוקא קודם ג׳ ימים לשבת וכמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ש״ה סעי׳ ח״י בהגה ובדברנו לשם. בס״ד:

כז כז) [סעיף ג׳] היכא דמותר להפליג מע״ש. כגון לדבר מצוה או בנהרות שאין צער בהפלגתן כמ״ש בסעי׳ א׳ וב׳:

כח כח) שם. וקנה שם שביתה וכו׳ ואפי׳ חל יו״ט ע״ש שרי לקנות שביתה כמ״ש סי׳ תט״ז סעי׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק י״א. ר״ז או׳ יו״ד:

כט כט) שם. והוא שלא יצא וכו׳ דאסור ליכנס בשבת בספינה משום שט כמ״ש ב״י סס״י של״ט מ״א סק״י. א״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ ט׳ אבל קודם שבת אין איסור בספינה משום שט ודלא כר״י שאוסר קודם שבת. א״א או׳ יו״ד ר״ז שם. ועיין בדברינו לסס״י של״ט בס״ד:

ל ל) שם. והוא שלא יצא וכו׳ כלומר שילך לביתו וללין שם ולחזור לספינה ולהפליג בשבת דאין בזה תועלת כיון דאין הספינה זזה משם עד למחר ואז הם נכנסין בה הרי הם כמפליגים בשבת ומשמע מדברי המחבר דאפי׳ יושב בספינה כל בין השמשות אין להתיר בשחזר ולן בביתו. עו״ש או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ל״ח:

לא לא) שם הגה. וי״א אפי׳ יצא וכו׳ דמאחר שקנה שביתה הו״ל כביתו ומותר ליכנס בה בשבת ועכ״פ כשמגיע ליבשה אסור לזוז מד׳ אמות כמ״ש סס״י ת״ד אבל אם לא יצא מותר. מ״א ס״ק י״א. ור״ל אבל אם לא יצא מהספינה משקנה בה שביתה בה״ש עד שהגיע ליבשה אז יכול לילך ביבשה עד אלפים אמה. ועיין עוד מזה בסי׳ ת״ד ובדברינו לשם בס״ד:

לא) והא דמותר ליכנס לספינה בשבת ולהפליג אם קנה בה שביתה בה״ש דוקא אם הולכת בשביל עכו״ם. ר״ז או׳ י״א. קיצור ש״ע סי׳ ע״ד או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ ל״ט:

לב לב) ובספינה מהלך כולה. מ״א שם. ור״ל אפי׳ יצא אחר שקנה שביתה בספינה מ״מ כל הספינה נחשב לו כד״א כיון ששבת בה״ש באויר מחיצת הספינה כמ״ש סי׳ ת״ה סעי׳ ז׳ מחה״ש. ומיהו אם קנה שביתה בספינה זו אסור לכנוס לספינה אחרת. מ״א סי׳ של״ט ס״ק י״ג. ר״ז בזה הסי׳ או׳ ט׳ ח״א כלל ד׳ או׳ ג׳ וזהו דוקא אם יצא ממנה אחר שקנה בה שביתה אבל אם לא יצא ממנה מותר לצאת מספינה לספינה ר״ז סק״א או׳ ד׳ יעו״ש:

לב) ואם עבר ונכנס לספינה בשבת והפליגה אומר ר״ת דלא שרינן בדיר וסהר להלוך את כולה אלא כשהכניסוהו גוים אבל זה שבאיסור נכנס ע״מ להפליג נראה דאין לו אלא ד״א דמה לי שנכנס בתוך התחום במזיד או לתוך הבית או לתוך הספינה עכ״ל. הג״א. עו״ש או׳ ב׳ מ״א ומחה״ש שם:

לג לג) שם בהגה. דמאחר שקנה בה שביתה וכו׳ דא״א לקנות שביתה בשום ענין אלא שיכנס בה בעצמו קודם בה״ש וישב שם בה״ש. הג״א בשם מהרי״ח. עו״ש שם. ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל ד׳ או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ ל״ז:

לד לד) שם בהגה. דמאחר שקנה בה שביתה וכו׳ ולא שייך זה רק בספינה שיש בה מחיצות דהוי כמו בית ובזה הוי כמו חוזר לביתו אבל מעבורת שהוא רק רפסודות עצים מחוברים זה לזה אינו חדר ובית ולא שייך זה. תשו׳ רע״א סס״י י״ג וכ״כ א״ח או׳ ה׳ בשם א״ז ה׳ ע״ש סי׳ ג׳ יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ת״ה סעי׳ ז׳:

לה לה) שם בהגה. דמאחר שקנה שביתה וכו׳ שני ישובים והנהר מפסיק ביניהם ורוצים לעבור בספינה ביום שבת מצד זה לצד השני להשלים מנין כדי להתפלל בעשרה עיין בס׳ נתיב חיים שכתב להתיר אם קנו שם שביתה בספינה בה״ש ואין יוצאים חוץ לתחום וכתב דאע״ג דאין יוצאים חוץ לתחום צריך לקנות שביתה. ויש שכתבו שצריך ג״כ להיות הספינה מהלכת בשביל עכו״ם ולא בשביל ישראל יעו״ש. והביאו המחב״ר או׳ ג׳ וכתב דלפי מ״ש בברכ״י סס״י של״ט בשם האחרונים נראה דהאחרונים הנז׳ ויותר מהמה חששו להחמיר יעו״ש. ועיין שע״ת או׳ ט׳ ובדברינו לסס״י של״ט בס״ד:

לו לו) שם בהגה. וי״א שעושין קידוש וכו׳ לשון הרא״ש מתקן סעודתו בספינה מע״ש ומדלית בה נרות לקנות שם שביתה משמע דלא סגי בקידוש בלבד אלא שיאכל שם סעודתו ולהדליק שם נרות. עו״ש שם. ומיהו אם לא יוכלו לעשות שם קידוש אינו מעכב. ח״א כלל ד׳ או׳ ג׳:

לז לז) שם בהגה. וי״א שעושין קידוש וכו׳ לפרסומי מילתא. ונראה דבעי דוקא שישב שם בה״ש וכ״מ בכל הפו׳ דלא כלבוש. מ״א ס״ק י״ב. תו״ש או׳ ט״ו. וכ״כ העו״ש שם דגם למקילין לא יקילו כ״א שידליקו שם נרות ויאכלו שם סעודתם וישבו שם עד אחר בה״ש עכ״ל. ומיהו מ״ש דבעי נמי שידליקו שם נרות ויאכלו סעודתם זהו לפי מ״ש לעיל באו׳ הקודם בשם הרא״ש אבל אם א״א בזה אינו מעכב כיון דאינו אלא לפרסומי מילתא כנז׳:

לח **לח) שם בהגה. ואין למחות.** וכ״כ מרן ז״ל בב״י דלענין הלכה במקום שנהגו היתר אין מוחין בידם כיון שיש להם על מה שיסמוכו עכ״ל וא״כ גם למנהג ק״ק הספרדים שקבלו הוראות מרן ז״ל ולסברת מרן ז״ל אף שקנו שביתה בספינה בה״ש אין להתיר כשחזר ולן בביתו כמ״ש לעיל או׳ ל׳ מ״מ אם יש מקום שנהגו להקל לאחר שקנו שביתה בה״ש חוזרין ללון בביתם ואח״כ מפליגין בשבת אין למחות בידם מאחר שכ״פ מרן ז״ל בב״י. מיהו כל ירא ה׳ יש להחמיר על עצמו אם אפשר ולעשות דבר דשרי לכ״ע:

לט **לט) שם בהגה. ואין למחות.** וכבר נתפשט המנהג להפליג בספינה אפי׳ בשבת. רלב״ח סי׳ כ״ח. (והיינו אף בלא קניית שביתה. ר״ז בק״א או׳ ה׳) אבל בעל משפט צדק ח״א סי׳ ל׳ כתב דאין להתיר בזה נגד רוב הפו׳ וכ״ש כשהספינה הולכת בשבילו דלכ״ע אסור ואסור זה בין בשבת בין ביו״ט א׳ בין ביו״ט שני ואפי׳ בצנעה. וכ״כ מהר״א חסון שם. סי׳ ל״א וסי׳ ל״ב יעו״ש. כנה״ג בהגב״י. עו״ש שם. מ״א ס״ק י״ט. ועיין לעיל או׳ ב׳ ואו׳ ח׳:

מ **מ) ועיין** פתה״ד או׳ ג׳ שכתב דצריך דוקא המפליג בעצמו לקנות שם שביתה ולא מהני ע״י אחר ואעפ״י שאותו אחר ג״כ מפליג למחר וגם לא מהני להניח שם פת מזון ב׳ סעודות במקום שביתה כמו עירובי תחומין וכן לא סגי ליה שיעמוד על שפת הים ויראה הספינה עצמה שיפליג בתוכה למחר והיא בתוך התחום ויאמר שביתתי תהא בתוך הספינה כמו מי שהיה בא בדרך ומכיר אילן או גדר וכו׳ הכתוב לקמן סי׳ ת״ט סעי׳ י״א יעו״ש:

מא **מא) [סעיף ד׳] היוצאין בשיירא וכו׳** שהם צריכים לחלל שבת וכו׳ אפי׳ באיסור דרבנן. ריב״ש סי׳ י״ח. מ״א ס״ק י״ג. ר״ל תוך ג׳ ימים אף איסור דרבנן אסור וקודם ג׳ ימים אף איסור דבר תורה שרי וכן לדבר מצוה בע״ש פוסק וא״צ לשבות אם לא ירצו אח״כ. א״א או׳ י״ג:

מב **מב) שם. וביום אב״ג מותר וכו׳** אבל מהריב״ל ח״ב סי׳ נ״ג כתב דלא שרינן אלא דוקא במפרש בספינה אעפ״י שהמלחים יהודים שהוא ספק אם יבואו לידי חילול שבת אבל ביוצא בשיירא במדבר שעכ״פ הם צריכים לחלל שבת אסור. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ ע״ז וק״ה. ועפ״י זה סומכין עכשיו שמסכנין בעצמם כדי שלא לחלל שבת. כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ ט״ז. מיהו הא״ר או׳ י״ב כתב דעיין שם ברדב״ז וראה שכל ראיותיו דחויים וע״כ כתב דאין לזוז מפסק הש״ע יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ד:

מג **מג) שם. ואם אח״כ יארע לו סכנה וכו׳** ומי שלא היה יודע הדין ואירע שיצא תוך ג׳ ימים מותר לחלל שבת מפני הסכנה. מהר״ם גאלאנט״י סי׳ ק״י. כנה״ג שם ועיין לקמן או׳ מ״ט:

מד **מד) יהודים** שהיו באים בשיירא והוצרכו לחלל שבת מפני הסכנה עדיף טפי לילך ברגליהם מלרכוב על הגמל ואם במה שהולך על רגליו יש בו סכנה כגון שהוא עייף עד שהוא מסוכן או שהולכת השיירא מהרה והוא אינו יכול להשיגם ונשאר יחידי ירכב על הגמל. הרדב״ז ח״א סי׳ פ״א. כנה״ג שם א״ר או׳ ט״ז. וכ״כ בבד״ה סי׳ רס״ו בשם הרשב״ץ מה שהתירו לילך בשבת במקום סכנה דוקא על רגליו אם יכול ולא לרכוב דרכוב כמהלך ויש יותר איסור ברכיבה עכ״ד.

מה **מה) שם. והעולה לא״י וכו׳** ודוקא ע״ד להתיישב. וי״א אפי׳ ע״מ לחזור כיון דאפי׳ מהלך ד״א בא״י מצוה הוא. כנה״ג שם. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ י״ז והא״ר או׳ י״ג כתב דגם לס׳ ראשונה להתיישב לאו דוקא אלא דהעלייה בעצמה מצוה היא יעו״ש. ומיהו עיין פתה״ד או׳ י״ג מה שהאריך בזה והביא פלוגתא באינו עולה להתיישב שם אי חשיבא מצוה וכתב שדעת הרמב״ם ז״ל מן הסוברים דעולה שלא להתיישב נמי חשיבא מצוה משום כל ההולך ד״א בא״י מובטח לו שהוא בן עוה״ב יעו״ש. ישיבת א״י קצת אחרונים כתבו שהיא מצוה דרבנן והרמב״ן מנאה למ״ע. ובספרי אמרו ישיבת א״י שקולה ככל המצות אפי׳ בחרבנה. עין זוכר מ״ע יו״ד או׳ ה׳ צפת יש לה יתרון על כל שאר ערי ישראל. ילקוט ראובני בשם טוב הארץ. ועיין בתשו׳ ח״ס סי׳ רל״ג ורל״ד שכתב דצפת במעלה נגד שאר ערי ישראל אבל ירושלים גדולה במעלה מצפת יעו״ש. פת״ע או׳ י״ח. ועיין פ״ת ביו״ד סי׳ רנ״א או׳ ד׳:

מו **מו) שם. ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות וכו׳** מיהו אם אפשר להתפשר עם בעלי השיירא בממון כדי שישבתו עמו ולא יחלל שבת צריך להתפשר עמהם. וכן היוצא בשיירא קודם ג׳ ימים לשבת אעפ״י דמותר לחלל שבת מפני פקוח נפש אם אפשר צריך להתפשר עמהם בממון כדי שלא לחלל את השבת. ועיין ביו״ד סי קנ״ז סעי׳ א׳ בהגה ראשונה ודוק:

מז **מז) שם. יכול ללכת עמהם וכו׳** ואם מתיירא להתעכב במדבר שמא יפגעו בו לסטים ויגזלו ממנו הבהמה ולא יוכל ללכת ברגליו או אם יקחו ממונו לא יוכל לחיות עוד או אם יקחו מלבושיו בזמן הקור במעט ימות בקרירות כל אחד מאלו מקרי פקוח נפש ומותר לילך עמהם מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ י״ד. תו״ש או׳ ח״י. ר״ז או׳ י״ג:

מח **מח) שם. חוץ לתחום.** ואפי׳ להרי״ף והרמב״ם דתחום ג׳ פרסאות דאורייתא מותר לפי שאין דבר שעומד בפט פקוח נפש. ב״י:

מט מט) **שם. ואם נכנס לעיר וכו׳** ונראה דדוקא כשהלך לשם מצוה ולא לסחורה. מ״א ס״ק י״ז ור״ל הא דשרי למפליג בתוך ג׳ ימים לשבת ליכנס לעיר בשבת אם הניחוהו מחוץ לעיר ויש לו אלפים אמה לכל רוח ה״ד כשהולך למצוה ממש אבל לא כיוצא לסחורה שאין הכל מודים דחשיב דבר מצוה ואע״ג שכתב מור״ם ז״ל לקמן דאין למחות ביד הנוהגין להקל ה״ד לענין הפלגה בתוך ג׳ ימים אבל לענין ליכנס לעיר ולהיות לו אלפים אמה לכל רוח אין להקל:

נ ג) **שם. דכיון דלדבר מצוה נפק וכו׳** ואם יצא קודם ג׳ ימים אפי׳ יצא לדבר הרשות נמי כיון דהשתא היה צריך לצאת מפני פקוח נפש יש לו אלפים אמה לכל רוח כמ״ש סי׳ ת״ז. ונראה דאה הלך תוך ג׳ ימים מפני שסובר שמותר לילך תוך ג׳ ימים הו״ל שוגג ויש לו אלפים אמה לכל רוח כמ״ש הט״ז ביו״ד סי׳ צ״ט דאומר מותר שוגג הוא. מ״א ס״ק ח״י. א״ר או׳ ט״ו. תו״ש או׳ י״ט ר״ז או׳ י״ד. ומיהו עיין במאמ״ר או׳ ח׳ מ״ש לפקפק בדברי המ״א הנ״ז וס״ל דבכה״ג דאומר מותר אין לו אלא ד״א אמנם מ״ש לדחות גם דברי הט״ז מדברי הרמב״ם. פ״ה דתרומות דאומר מותר מזיד הוא עיין פתה״ד סי׳ ק״ד או׳ ג׳ שכתב דיש לחלק בין תרומה לדבר אחר יעו״ש. ומ״מ היכא דאפשר יש להחמיר כדברי המאמ״ר:

נא נא) **שם. יש לו אלפים אמה וכו׳** וה״ה בסעי׳ ג׳ נמי יש לו אלפים אמה לדבר מצוה. תו״ש שם.

נב נב) **שם הגה. י״א שכל מקום שאם הולך לסחורה וכו׳** כ״כ הטור בשם ר״ת אבל הב״י כתב שאין כל הפו׳ מודים לר״ת בזה. וכתב שכ״מ מדברי הרי״ף והרא״ש דלא ס״ל בזה כר״ת יעו״ש:

נג נג) **ואפי׳** לר״ת דוקא במפליג בע״ש לא בשבת עצמו. ריב״ש סי׳ ק״א. וכתב בעל משפט צדק ח״א סי׳ א׳ וסי׳ ל׳ דה״ה יו״ט ואפי׳ ביו״ט שני. וכ״מ מדברי הר״י הלוי סי׳ ל״ב. כנה״ג בהגה״ט ועיין לעיל או׳ ט״ל.

נד נד) **שם בהגה. שאם הולך לסחורה וכו׳** אפי׳ יש לו מזונות והולך לסחורה להרוחה. מ״א ס״ק י״ט. א״ר או׳ ט״ז. תו״ש או׳ ך׳ ר״ז או׳ י״ב:

נה נה) **לילך** לגבות מעות מנכרי שהוא חולה כל עוד שאינו גוסס לא מיקרי פסידא ודאית. משפט צדק ח״א סי׳ ל׳ הר״י הלוי סי׳ ל״ב כנהג שם. מ״א שם. מיהו הא״ר שם כתב דלא גרע זה מהולך לסחורה. וכ״כ המאמ״ר או׳ ט׳ יעו״ש:

נו נו) **שם בהגה. והליכת שיירא וכו׳** ונראה דבשיירא אין להקל. מ״א סק״ך. ולדידיה אפשר דגם בספינה אין להקל רק בביטול עונג שבת ולא בחוץ לתחום מיהו אפשר דשם יש להקל טפי כיון שאין בימים שום תחום דאורייתא ובזה ודאי יש לסמוך על רמ״א. תו״ש או׳ כ״א.

נז נז) **שם בהגה. ואין למחות בידם וכו׳** משמע דבמקום שאין מנהג אין להקל כי רבים חולקים דלענין זה לא מקרי הליכות לסחורה מצוה וכמ״ש ראב״ן סי׳ ס׳ יעו״ש. א״ר או׳ י״ז. ועיין לעיל או׳ ב״ן:

סימן רמט

א א) **[סעיף א׳] אין הולכין בע״ש יותר מג׳ פרסאות וכו׳** מהתחלת היום. הרמב״ם פ״ל דין י״א. וא״כ לפי מה דק״ל מהלך אדם בינוני עשר פרסאות ביום יהיה זמן ההליכה מן הבוקר עד קרוב לשליש היום ושני שלישי היום יהיה להכין צרכי סעודה. ולפ״ז משמע דגם ההולך בעגלה או רוכב סוס לא יהלך יותר מזה השיעור כדישישאר זמן להכנת הסעודה. מיהו הב״ח כתב נראה דדין זה דוקא בהולך ברגליו אבל בהולך בעגלה או רוכב סוס נהגו העולם להקל והנח להם מוטב שיהיו שוגגין ולא יהיו מזידין. ומ״מ צריך ליזהר שלא להלך עד עת ערב אפי׳ ממהר כדי לבא לעירו ולביתו כי הרבה פעמים נכשלים שמחללים שבת שאינם באים לעיר עד הלילה אלא ישבות פרסה או שתים רחוק מן העיר בכפר ולא יחלל שבת עכ״ל והביאו עט״ז או׳ א׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ ה׳:

ב ב) **שם יותר מ״ג פרסאות וכו׳** ואם במקום שילך עד ג׳ פרסאות לא יוכל להכין ויצטרך גילך יותר לא ילך א״ר או׳ א׳:

ג ג) **שם. ויוכל להכין וכו׳** ובמדינות האלו רוב בני אדם מכינים בריוח ולכן אין נזהרים בזה. אגודה סוף סוכה. מ״א סק״ב. מיהו הא״ר או׳ ג׳ כתב שלא ראה שום אחד מגדולי הפו׳ ראשונים שהזכירו זה עכ״ד ונראה שר״ל שדעתו להחמיר כדעת הש״ע ואין לסמוך על מה שמכינים יותר:

ד ד) **שם. כדי שיגיע לביתו וכו׳** כי כמה מכשולים בא עי״ז שבעל אושפיזא או אפי׳ בביתו כשבא סמוך לשבת מוסיפין לבשל בשבילו ומחללין שבת ומכ״ש שכמה פעמים יכשל להתאחר בדרך עד שהחשיכה ממש וכמה חילול שבת יש בהוצאה והכנסה ויציאה מחוץ לתחום ושביתת בהמתו ולכן כ״ז ישים האדם ללבו ולא יסיתנו היצר לאמר עוד היום גדול והדרך טוב. ח״א כלל א׳ או׳ ז׳:

ה ה) **שם. ויוכל להכין צרכי סעודה וכו'** ונראה כיון דהטעם משום צרכי סעודה אם יוכל ליקח עמו דבר מוכן וצרכי סעודת שבת יוכל להלך יותר. ואח"כ ראיתי שכ"כ דרישה או' ב' אלא שכ' דמ"מ לא יהלך עד עת ערב דשמא לא יגיע למלון מבעוד יום וילך יותר מדי עכ"ד. ואם אירע שהלך עד חשיכה אם הוא סמוך לתחום העיר ילך לעיר דק"ל בסי' ת' דנכנס לתוכה ומהלך את כולה מיהד עכ"פ אסור לישב על העגלה או על הסוס, א"ר או' ב' ועיין סי' רס"ו:

ו ו) **שם. וה"מ כשהוא ביישוב וכו'** ר"ל מקום שהוא שם בע"ש בבקר קודם שנוסע כן נראה לשון הש"ע אבל הלבוש כתב מקום שיבא לשם ועיין מ"ש עליו הא"ר והברכ"י או' א' יעו"ש:

ז ז) **שם או שאינו מקום יישוב וכו'** ר"ל אעפ"י שיש לו שם צרכי שבת אלא שאינו מקום יישוב שיש פחד מן הלסטים או מן חיות רעות מותר לילו אפי' כמה פרסאות ב"י:

ח ח) **שם. ואם שלח להודיעם וכו'** וכן אם צוה קודם לביתו להכין לו אין זה מן הכלל. ב"י וכן במקום שמוכרין דברים המבושלים כל היום יש להתיר. דב"מ בהגה"ט או' ג':

ט ט) **[סעיף ב'] אסור לקבוע בע"ש סעודה וכו'** כדאיתא בגיטין ל"ח ב' שתי משפחות היו בירושלם אחת קבעה סעודתה בע"ש ואחת בשבת (פי' בשעת בה"מ) ושתיהן נעקרו טור וב"י, וה"ה דאסור לקבוע בעיו"ט סעודה שאינו רגיל אף בשחרית דיו"ט ושבת מצוה אחת. היא לענגו ולכבדו. מש"ז או' א' א"א או' ג' ואף פעם אחת כל ימי חייו אם קובע סעודה שאינו רגיל אסור. א"א או' ד' ולשתות בקביעות אסור כל היום דע"י שישתכר יבטל משבת לגמרי כ"כ האחרונים:

י י) **שם ואפי' היא סעודת אירוסין וכו'** היינו אם אירס קודם ע"ש אבל אם אירס בע"ש מותר לעשות סעוד' דזמנה הוא ומותר ולעשות סעודה בע"ש משום שמא יקדמנו אחר. וסעודת נישואין לארס נמי שזמנה בע"ש שרי. ומ"ש בירושלמי פ"ק דכתיבות דאסור לישא בע"ש משום כבוד שבת יעו"ש חולק על תלמוד שלנו כן סי' המ"א סק"ג יעו"ש. וכן הסכים התו"ש או' ב' ר"ז או' ו' אבל הא"ר או' ד' כתב דאין עושין סעודת נישואין בע"ש משום דהיה אפשר לעשות ביום אחר ואף באירס בע"ש כתב אם אפשר לדחות למחר או ליום אחר חסור לעשות בע"ש יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל א' או' ח' אפי' סעודת מצוה אסור לעשות בע"ש אם אפשר לעשות ביום אחר. וכן המנהג פה עיה"ק ירושת"ו אעפ"י שעושין הארוסין והנשואין בפ"א בע"ש אין עושין הסעודה כ"א בליל שבת. ועיין באה"ע סי' ס"ד סעי' ג':

י) **ודע** דכ"ז בסעודת אירוסין אבל סעודת שידוכין לא הוי מצוה וכמ"ש המש ז סי' תמ"ד או' ח' וא"א או' ט' וע"כ אסור לעשותה בע"ש אבל מה שאוכלין מיני מתיקה אחר כתיבת התנאים פשיטא דשרי דלא מקרי סעודה:

יא יא) **שם. שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול.** ועוד ט"א כתב המ"א סק"ד בשם ר"ת שמתוך טרדת הסעודה לא יתעסקו בצרכי שבת עכ"ל. ונ"מ בין שני הטעמים דלטעם ר"ת אם יש לו מי שיתעסק בצרכי שבת מותר אבל לדעת הש"ע אסור:

יב יב) **שם בהגה. או פדיון הבן וכו'** ופדיון הבן שעבר זמנו אסור לעשותו בע"ש אבל מילה אעפ"י שעבר זמנה כגון שהיה חולה בשמיני מקרי זמנו קבוע דכל שעתא ושעתא זמניה היא דאסור להניחו ערל. ומיהו עיין ביו"ד סס"י רס"ו בש"כ וט"ז בסי' רס"ב סק"ג דיש אוסרים למול מילה שלא בזמנה בע"ש יעו"ש. מ"א סק"ה. וכ"ה המנהג שאין מלין מילה שלא בזמנה בה' וששי כדעת האוסרים והגם דיש מתירין משום דשב וא"ת עדיף. אמנם מ"ש המ"א לענין פדיון הבן שעבר זמנו דאסור לעשותו בע"ש המו"ק חולק עליו וכתב דמותר לעשותו בע"ש דכל שעתא זמניה כמו מילה ואסור להחמיץ המצוה יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל א' או' ח' אלא שכתב דנכון להקדימה בבקר כדי שיוכל לאכול סעודת שבת לתאבון יעו"ש. וע"כ נראה היכא דא"א לעשותו בקרוב כגון שרוצה האב לנסוע או הכהן בע"ש או במו"ש ולא יוכלו להתעכב מחמת איזה סיבה ואח"כ אפשר שישאר הבן בלא פדיון זמן הרבה נראה דמותר לעשותו בע"ש ולעשות ג"כ סעודה כדי שלא להחמיץ המצוה:

יג יג) **וכן** אם שכח וסבור שמותר לעשות סעודת פדיון הבן שלא בזמנו בע"ש והכין צרכי סעודה אפשר להתיר דאנוס הוא ולא מזלזל בכבוד שבת מקרי ויעשו בשחרית. א"א או' ה' והגם שכתב שם וצ"ע היינו לדעת המ"א אבל לפי מ"ש לעיל באו' הקודם דיש חולקים נראה בכה"ג יש להתיר בשופי:

יד יד) **שם בהגה.** מותר וכו' אם אפשר לקיים שתיהן מוטב ואם לאו תדחה סעודת שבת. לבוש. והב"ח כתב דמצוה להתחיל קודם שעה עשירית. מ"א סק"ו. ויש נוהגין לעשותה קודם חצות כדי שאח"כ יהיה להם תיאבון לסעודת שבת. והחכם עיניו בראשו שלא יאכל כל שבעו מפני כבוד שבת. ונראה

דהכל לפי מה שהוא אדם רק יש ליזהר לקיים שניהם ולא יחסר ממנו שום מצוה. ועיין בס׳ פרי צדיק ח״ב פ׳ בא דף כ״ט ע״א שכתב דהאוכל סעודת פדיון הבן חשוב כאלו התענה פ״ד יום יעו״ש:

טו טו) וכתב העט״ז או׳ ב׳ נראה שלא לאכול בע״ש בסעודה גדולה אפי׳ בסעודת מצוה רק הקרובים ושושבינים השייכים יותר לאותה סעודה וגם הם לא ירבו בסעודה ג״כ כדי שביעה וכ״ש אכילה גסה עכ״ל. והביאו י״א בהגב״י וכתב אבל מדברי הפר״ח סי׳ תמ״ד סעי׳ ו׳ שכתב חתן לא דוקא אלא ה״ה אחר משמע דאין דעתו לחלק בכך יעו״ש. וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ דכל שהוא קרוי לסעודה מותר לו לאכולי:

טז טז) כתב בשל״ה דף קל״א ע״א מורי מהר״ש היה סנדק בע״ש ולא רצה לילך על הסעודה מאחר שהיה מנין בלעדו ולמד כן ממילא מר״ח אב עד ט״ב שנוהגין שאין אוכלים בשר כ״א מנין עכ״ד. והביאו א״ר או׳ ז׳ וכתב דיש לחלק דשאני התם דודאי עובר לאכול בשר אבל הכא אפשר לקיים שניהם ואולי מהר״ש הנ״ל לא היה אפשר לו. ועוד כתב לחלק דהתם בשעת אכילת בשר קעביד איסור אבל הכא בשעת אכילת מילה אין איסור רק שיאכל אח״כ לתיאבון ומצוה קודמת קודם יעו״ש:

יז טוב) שם. ולאכול ולשתות בלי קביעות וכו׳ ה״ד לצורך שעה אבל לעשות כן תמיד לא דמחזי כמזלזל בכבוד שבת. ב״י בשם הרב המגיד. עט״ז או׳ ג׳:

יח חי) שם. מט׳ שעות וכו׳ ר״ל מסוף ט׳ שהוא תחלת עשר כמ״ש רס״י תע״א. ער״ה או׳ ב׳ ומשערין בשעות זמניות כמ״ש א״א בסי׳ תע״א או׳ א׳ דהיינו רביע היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים כמ״ש בסי׳ תמ״ג יעו״ש. ומ״מ החכם עיניו בראשו וכל שיודע בעצמו אם יאכל בעת ההיא לא יהיה לו תאוה לאכול סעודת שבת יש להמנע ואפי׳ קודם ט׳:

יט יט) שם. מט׳ שעות וכו׳ מיהו אנשי מעשה נוהגין דאף קודם מנחה אינם קובעין בסעודה הרגיל בה בימות החול אלא מפחית ממנה הרבה כגון פת לחם עם צינון וכיוצא בו בלחוד למאן דאפשר. ב״ח. א״ר או׳ ו׳ ויש נמנעין מחצות ואילך שאין אוכלין כ״א מיני מזונות או פירות. והסועד בע״ש משהתחיל שעה ה׳ ואילך לא יאמר בסעודה ההיא על נהרות בבל כ״א שיר המעלות בשוב ה׳ משום דמשעה ה׳ ואילך מתגלית הארת שבת כמ״ש בש׳ הכוונות דף ס״ב ע״א יעו״ש ועיין בדברינו לעיל סי׳ זק״ן סוף או׳ ח״י:

כ כ) שם. מט׳ שעות ולמעלה. ואם התחילו קודם ט׳ א״צ להפסיק. פסחים ק׳ ע״ב ופרשב״ם שם. וכ״כ א״א בסי׳ תע״א או׳ א׳ לענין ע״פ יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ רע״א סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כא כא) [סעיף ג׳] דרך אנשי מעשה להתענות וכו׳ כדי שיכנס לשבת כשהם תאבים. ב״י. מיהו הרב החסיד בעל דעת חכמה בשער השבת פ״ד כתב דתענית ע״ש טעמו לפשפש במעשיו כדי שתשרה בו תוספת נשמה כמ״ש הרב הקדוש בראשית חכמה והיינו דתלי בבי רב כי ע״י התורה והרהור תשובה זוכה לנשמה יתירה יעו״ש, והביאו מחב״ר או׳ ב׳ וכתב דדבריו חיים וקיימים:

כב כב) אמנם ברוקח סי׳ ל״ו כתב דאין להתענות לכתחלה בע״ש דאמרי׳ בשלהי מגלת תענית הנשבע להתענות בע״ש הרי זה שבועת שוא שמקצת ע״ש כשבת עכ״ל. והביאו הב״ח בסי׳ זה. וכ״פ הב״ח סס״י תרפ״ו יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ז בשם כמה פו׳ דאסור להתענות בע״ש כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה אם לא כשהוא איסטניס ואם אוכל ביום לא יאכל בלילה לתיאבון וכמ״ש סי׳ ת״ע יעו״ש. וכ״מ בשער הכוו׳ דף ס׳ ע״ג שכתב וז״ל וביום ו׳ יכוון להכין עצמו שיהיה ראוי ומוכן לקבל תוספת נשמה משבת הבא גם לסבה זו לא היו אנשי משמר מתענים ביום ו׳ מפני כבוד השבת פי׳ כדי לקבל תוספת נשמת השבת עכ״ל משמע כי כיון שביום ו׳ מקבל תוספת נשמה אין ראוי להתענות. וה״מ ממ״ש בשער הכוו׳ דף ס״ב ע״א כי ביום ו׳ מהתחלת שעה ה׳ נכנסת הארת שבת יעו״ש. וא״כ כיון שמקודם חצות נכנסת הארת שבת הרי רוב היום בהארת שבת ורובו ככולו וע״כ אין ראוי להתענות בו מפני כבוד הארת שבת:

כג כג) [סעיף ד׳] צריך להתענות עד צה״כ. פי׳ אפי׳ תענית יחיד וכ״כ התו׳ בהדיא בפ׳ בכל מערבין בשם הירושלמי. עו״ש או׳ ד׳:

כד כד) שם. אם לא שפירש וכו׳ ואף אם לא פירש אם הרהר כן בלבו סגי. מהר״י זיין בתשו׳ שערי ישועה כ״י שער סי׳ א׳ ברכ״י או׳ ג׳:

כה כה) שם. אם לא שפירש וכו׳ ואז מותר לאכול אפי׳ בעוד היום גדול. עו״ש שם. ואם אומר ענינו האוכל מבעוד יום עיין לקמן סי׳ תקס״ב סעי׳ א׳:

כו כו) שם הגה. וי״א דלא ישלים אלא מיד שיוצאים בבהכ״נ וכו׳ זהו דעת הר״מ שהביא הטור דס״ל דזה מקרי השלמה שמתענה עד אחר קבלת שבת ומשמע דאפי׳ בתענית צבור וכ״ש בתענית יחיד. וכ״כ העו״ש או׳ ד׳ והוי יודע דאחר קבלת שבת הוי השלמה ה״ד מפלג המנחה ואילך מט׳ ומחצה

שעות זמניות אבל קודם לזה אף שקבל שבת קודם תפלת ערבית אחר מנחה לא מהני. א"א או' ח':

כז **כז) שם בהגה. וי"א דלא ישלים וכו'** ודוקא בע"ש אבל בחול לא מקרי השלמה עד צאת הכוכבים. כ"כ מ"א סק"ח בשם מהרי"ל. וכ"כ התו"ש או' ח':

כח **כח) שם בהגה. וטוב לפרש כן בשעת וכו'** ולדעת הש"ע דוקא צריך לפרש ואם לא פירש צריך להשלים אפי' בתענית יחיד כמ"ש לעיל או' כ"ג יעו"ש וכן הוא המנהג להחמיר כדעת הש"ע דאם לא פירש משלים עד צה"כ:

כט **כט) ולענין** תענית יא"ר צי"ט כתב רש"ל בתשו' סי' ט' דנהגו להשלים בע"ש רק שהוא היה מקובל באם אירע יא"ר צי"ט הראשון בע"ש אז המנהג שלא להשלים אבל אם חל בחול חייב להשלים גם בע"ש יעו"ש. אבל דעת הט"ז סק"ג להקל דאף אם חל פעם הראשון בחול כשיחול אח"כ בע"ש א"צ להשלים יעו"ש. מיהו מדברי הש"ע משמע דאין חילוק דאף בפעם הראשון אם חל בע"ש צריך להתנות ואם לא התנה צריך להשלים כמ"ש באו' הקודם וכ"נ דעת הב"ח וכן הוא המנהג להחמיר ולהתנות גם בפעם הראשון ואם לא התנה משלים ואם חל פעם ראשון בחול ואח"כ חל בע"ש ורוצה שלא להשלים כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה יש לעשות התרה. וכן הדין בכל תענית יחיד כגון בעי"ת וכדומה אבל תענית צבור ותענית חלום המנהג להשלים עד צה"כ וכמ"ש לקמן:

ל **ל) ואם** חל יא"ר צי"ט פעם ראשון בחול והתנה בפירוש כשיחול בע"ש לא ישלים פשיטא דראוי שלא להשלים לכ"ע. מש"ז או' ג' ועיין שע"ת או' ח':

לא **לא) שם בהגה. ובת"צ ישלים.** עד צה"כ ולא מהני תנאי דלאו בדידיה תליא מלתא. מ"א סק"ח. א"ר או' יו"ד. תו"ש או' ט' ר"ז או' י"ב. אבל תענית צבור מחדש מהני תנאי. א"ר שם. א"א או' ח':

לב **לב) שם. ואם הוא תענית חלום וכו'** כיון שיכול להתענות אפי' בשבת כ"ש שמשלים עד הלילה. טור. והטעם כתב בהגהות פ"א מה' תענית כיון שהוא מפני הסכנה לבטל ולבער חלום רע אין להקל בו שמא לא יועיל לבטלו אם לא יתענה עד הלילה יעו"ש אבל בהג"א פ"ק דתענית כתב בשם א"ז דא"צ להמתין עד שקיעת החמה אלא מיד בצאתו מבהכ"נ ערבית מותר לאכול. והב"ד ב"י. אלא שבכאן בש"ע פסק כדברי הטור. וכ"כ בד"מ או' ג' דהמנהג כדברי הטור. מ"א שם. א"ר שם. ר"ז שם. ואף אם פירש קודם שישן אם יחלום חלום שצריך להתענות שלא ישלים לא מהני תנאו וצריך להשלים. כר"ש:

סימן רנ

א **א) [סעיף א'] ישכים בבקר ביום הששי וכו' ו** זה סוד והיה ביום הששי והכינו וכו' רמז בזה כי ביום הששי מכין לשבת לפי שיום ו' הוא כנגד היסוד המכין לצורך המלכות שהוא שבת אספקלריה דלית לה מגרמה אלא מה דיהיב לה יסוד לכן צריך שתכוין להכין הכנה זו מע"ש כדי שיבא יום השבת וימצאהו מוכן ואותה קב"ש תהיה על נכון וכראוי. שער הכוו' דף ס"א ע"ד:

ב **ב) צריך** האדם ליזהר לקנות כל צרכי שבת ביום ו' ולא ביום ה' וכל מה שיקנה יאמר לכבוד שבת והרי זה ענין הכנה במעשה. שער הכוו' שם פע"ח שער י"ח פ"א ופ"ב. מ"א סק"א ברכ"י או' ב' והטעם שע"י הדיבור יחול קדושת שבת על אותו דבר כי הדיבור לא דבר רק הוא. מחה"ש. ונ"ל די"ל גם בהליכתו הרני הולך לקנות לכבוד שבת כדי לקיים מצות והיה ביום הששי והכינו וכו' לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון ויהי נועם וכו' ואם הוא ביום ה' יאמר רק הנני הולך לקנות לכבוד שבת לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון ויהי נועם וכו':

ג **ג) ואם** הוא דבר שאולי לא ימצא ביום הששי והדבר לצורך עונג שבת יותר טוב לקנותו ביום ה' מלבטל המצוה כמו הבשר בעה"ק ירושת"ו וכיוצא. ברכ"י שם. שע"ת או' א' וה"ה דבר שצריך הכנה מרובה או דבר שאינו נמצא בטוב ביום ה' כמו ביום ו' יש ללוקחו ביום ה'. וכ"כ לעיל סי' רמ"ב או' כ"ט יעו"ש. ועוד עיין בדברינו לעיל סי' פ"ט או' ב"ה בענין אם מותר לקנות צרכי שבת ויו"ט קודם תפלת שחרית בדבר שאינו נמצא בטוב אחר תפלה יעו"ש:

ד **ד) שם. ישכים בבקר ביום ששי וכו'** ואעפ"י שהכין בהשכמה מצוה הוא שיוסיף גם בה"ש שנאמר והיה משנה וכו' ב"י בשם שה"ל. מ"א שם:

ה ה) **הזיעה** שאדם מזיע בצרכי שבת בה מוחק הקב״ה כל העונות כמו הדמעות ולכן צריך לטרוח הרבה בשביל כבוד שבת. ס׳ כוו׳ האר״י זצ״ל הישן. מחב״ר או׳ א׳ שע״ת או׳ ב׳:

ו ו) **שם. להכין בעצמו וכו׳** וה״ה בכל מצות דמצוה בו יותר מבשלוחו. מ״א סק״ב. והוא מש״ס קידושין מ״א ע״א ופרש״י שם דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי עכ״ל. וכן אמרו בכריתות ט״ו ע״א שהלכו רבן גמליאל ורבי יהושע ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ט׳ וסי׳ רנ״א סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **שם. ולא יאמר לא אפגום כבודי וכו׳** ולפחות אם הוא גדול בתורה ואינו בא מידו יכין הקערות של שבת וגם לקיחת הדסים יהיה על ידו ואם יצא לשוק לפחות יבדקם להדסים אחת לאחת משום שלא יהיו יתירות ופסולות וכן אני נוהג ואגב להביא בידי בסודרי איזה פרי לכבוד שבת ובפרט בזמן התפוחים דטוב לאכול תפוח בליל שבת כמ״ש המקובלים ז״ל. רו״ח או׳ ג׳. ואם לא נסה גם בזה לקנות או להכין הקערות לפחות יש לו לתקן הנרות של שבת כמ״ש לקמן או׳ ט׳ וגם בזה כשמכין בתוך הבית יאמר הרני בא לקיים מצות והיה ביום הששי והכינו וכו׳ כמ״ש לעיל או׳ ב׳ יעו״ש. ובענין לקיחת התפוחים יש להשתדל הרבה כדי להיות מוכן על שלחנו תפוחים ובפרט בסעודת הלילה שרומזת לבחי׳ המלכות הנקראת חלק תפוחים קדישין כידוע:

ח ח) **נהגו** אנשי מעשה לטעום התבשילין בע״ש כדי לתקנם כהוגן ויהיו נאכלים לתאוה וכן מצאתי בשם הירושלמי טועמיה חיים זכו מצוה לטעום קודם השבת תבשילין של שבת לכבוד השבת. מט״מ סי׳ ש״ח. שכנה״ג או׳ ב׳ וכ״כ בשער הכוו׳ דס״ב ע״א. פע״ח שער י״ח פ״ג. מ״א סק״א:

ט ט) **גם** תזהר בתיקון הנרות של שבת אמנם הדלקת הנר היא מצוה על האשה בעלת הבית כנודע וגם זה הוא ענין מעשה. ובענין הדיבור והלימוד בתורה כבר בארנו בסדר המקרא שנוהג בכל יום ויום שצריך לקרות בכל ליל ששי כ״ו פסוקים מפ׳ השבוע וביום ששי עצמו צריך לקרות כל הפ׳ כולה במקרא ותרגום. שער הכוו׳ דס״א ע״ד. פע״ח שם. ועיין בדברינו לעיל ס׳ קל״ב או׳ ו׳ וגם עי״ש שכתבנו דמנהג האר״י ז״ל לקרות השמו״ת תיכף בסיומו תפלת שחרית והיה אומר כי זהו סוד והיה ביום הששי וכו׳ יעו״ש. וא״כ מי שלא ניסה לקנות כדי להכין לצורכי שבת׳ או שהוא חכם מופלג ותורתו אומנותו שתמיד עוסק בתורה ואינו מתעסק כלל בדברים אחרים יש לכוין לקיים מנות הכנת שבת בבקר ע״י הדיבור שיקרא שמו״ת והכנת המעשה בערב ע״י תיקון הנרות. וכן היכא דלא אפשר לקנות צרכי שבת כ״א ביום ה׳ יכוין בזה ביום ו׳ כדי לקיים מצות והיה ביום הששי וכו׳ ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ רג״א סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש:

י י) **כתב** בעל ר״ח בס׳ תוצאות חיים וז״ל מורי נ״ע כתב שיפנה קורי עכביש מהבית לסוד הרמז. והביאו השל״ה דף ק״ל ע״ב וכתב דהסוד הוא כי מלכות נקראת בית ועליה נאמר כשושנה בין החוחים שסביב רשעים יתהלכון והוא סוד הקליפות שרצונם למנוע שלום בית והם המה העכביש שצריך לפנותם מהבית שהוא סוד להעביר גלולים מן הארץ שהיא הארץ העליונה ובפרט ביום שבת קודש שהוא סוד מדת המלכות ע״כ נקרא שבת מלכתא יעו״ש. ויש ליזהר לפנותו קודם שעה ה׳ משום דמשעה ה׳ ואילך נכנסת הארת שבת כמ״ש בשער הכוו׳ דס״ב ע״א וכדי לכשתכנס הארת שבת הוא כבר מופנה מן העכביש הרומז לבחי׳ הקליפות כנז׳:

יא יא) **שם הגה. ויש להשחיז הסכין בע״ש וכו׳** כתבו ספרי מוסר יהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו בכל ע״ש. א״ר או׳ ו׳ ונ״ל הטעם משום דהשבת מכפר אם משמרין אותו כהלכתו כמ״ש רז״ל אפי׳ עובד ע״ז כדור אנוש מוחלין לו והוא ע״י התשובה כמ״ש הט״ז רס״י רמ״ב וע״כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשו׳ בכל ע״ש כדי שיתכפר ע״י שמירת השבת. ועוד י״ל הטעם כדי שיוכל לקבל בחי׳ נשמה יתירה ממקום גבוה:

יב יב) **אסור** להזכיר שבת במקום שאסור לדבר ד״ת וידעתי שהמדקדקים במעשיהם שנזהרו להזכיר שם שבת ללא צורך והוא נכון. בני יששכר מאמר השבתות מאמר א׳ או׳ א׳ וכ״מ בזוה״ק פ׳ יתרו דפ״ח ע״ב שאמר מהו שבת שמא דקב״ה שמא דאיהו שלים מכל סטרוי יעו״ש ולפיכך כיון דאיהו שמא דקוב״ה אסור להזכירו במקום שאין מזכירין בו ד״ת:

יג יג) **ס״ב. ירבה בבשר וכו׳** כבר כתבנו בזה לעיל סי׳ רמ״ב קחנו משם:

יד יד) **שם. ירבה בבשר וכו׳** ראוי לענג השבת בכל מיני בשמים כפי מסת ידו. מעבר יבק שפת אמת מאמר ב׳ פ׳ ח״י. ה״ע. כת״ע או׳ ג׳. ולפי דברי האר״י ז״ל צריך להכין שתי אגודות של הדס משולש וכל אגודה יהיה בת ג׳ הדסין כדי להריח ולהקיף בהן השלחן וכאשר יבואר במקומו בס״ד:

טו טו) **שם. ויין ומגדנות וכו׳** וטוב שיקח פירות שנרמזה בהן כנסת ישראל כגון תמרים קומתך דמתה לתמר וכו׳ רמונים כפלח הרמון רקתך. אל גנז אגוז ירדתי. כתפוח בעצי היער וכו׳:

סימן רנא

א **[סעיף א'] העושה מלאכה בע"ש וכו'** וה"ה בערב יו"ט כדאיתא בפסחים נ' ע"ב יעו"ש:

ב **שם. העושה מלאכה בע"ש וכו'** אבל פרקמטיא שרי. מ"א סק"א. מיהו הא"ר או' א' תמה על דברי המ"א הנז' ודעתו לומר דמלאכה ופרקמטיא שוין הן לענין זה יעו"ש. וכ"נ דעת המחב"ר והנה"ש או' א' יעו"ש. אבל התו"ש והר"ז חו' ג' הסכימו לדברי המ"א דפרקמטיא מותרת יעו"ש. וכ"כ שכנה"ג סי' תרצ"ו בהגב"י או' ה' דמעשים בכל יום שנושאין ונותנין בסחורה ע"ש וערב יו"ט עד בא השמש ואין פוצה פה ומצפצף יעו"ש. ומ"מ נראה דאף להמתירין יש לפסוק מבע"י בכדי שיוכל להכין צרכי שבת הצריך להכין בערב ולרחוץ ולטבול ולהחליף בגדיו כדי שיוכל לקבל שבת מבע"י בטהרה ובגדים נאים דאם אמרו יש למעט בלימודו בע"ש כדי שיכין צרכי שבת כמ"ש לקמן סוף סעי' ב' בהגה כ"ש דיש למעט בפרקמטיא לכבוד שבת והבוטח בה' חסד יסובבנו. ועוד עיין לקמן סי' רנ"ו ובדברינו לשם בס"ד:

ג **שם. העושה מלאכה בע"ש וכו'** כתב הרב הקדוש ר"ח שער הקדושה פ"ז דלפי דברי הזוה"ק פ' ויקהל די"ד נראה כי אחר שיטבול אסור לו לעסוק בעשיית מלאכה אלא בתיקון צרכי שבת והנכון שאחר הטבילה יעסוק בתורה עד שיקבל שבת כי הטבילה הוא כמעט הקבלת שבת יעו"ש. רו"ח או' א':

ד **מעשה** באשה אחת שהיתה טווה בע"ש ולא היתה עוסקת בצרכי שבת כראוי ומתה ראה אחד בחלום שהיו שורפים עיניה וידיה בנעורת של פשתן שאל למה. דינה בכך השיבו לו מפני שהיתה עוסקת בע"ש בפשתן ולא היתה עוסקת בצרכי שבת. ס"ח סי' קכ"ב. והביאו כנה"ג בהגה"ט וכתב אע"ג דאיסור מלאכה בע"ש הוא מן המנחה ולמעלה היינו במי שכבר הכין צרכי שבת אבל האשה הזאת בשביל המלאכה לא היתה מכנת צרכי שבת כתקנם ולכן נענשה אף מפני המלאכה שהיתה עושה קודם חצות יעו"ש:

ה **שם. מן המנחה ולמעלה וכו'** ומונעין אותו אבל אין עונשין אותו לא נידוי ולא מכת מרדות סמ"ג. מ"א סק"ב. ר"ז או' א'. ואע"ג דכתב בש"ע לקמן סי' תס"ח דהעושה מלאכה בע"פ מחצות ולמעלה דמשמתין אותו לא חמיר ע"ש כערב פסח דשם משום ביטול קרבן הוא. עו"ת או' א' ועיין א"ר או' ב':

ו **שם. מן המנחה ולמעלה וכו'** ואפי' שא"צ כלל להתעסק בצרכי שבת אסור לו לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה לפי שלא רצו חכמים לחלוק בגזירתם. ר"ז או' ג' ובמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה כלל אפי' משחרית עיין בא"ר או' ג' שהביא פלוגתא בזה די"א חשוב מנהג לאסור וי"א דאף שנהגו אינו כלום יעו"ש וע"כ מי שנהג שלא לעשות משחרית ורוצה לחזור מאיזה סיבה צריך התרה כדי לצאת דעת המחמירים:

ז **שם. אינו רואה סי' ברכה.** מאותה מלאכה והיינו אף אם יהיה לו איזה ריווח לפי שעה יצא שכרו בהפסידו שיפסיד במקום אחר. תו"ש או' ב' ר"ז שם. וכ"כ הפר"ח סי' תצ"ו סוף או' ח"י יעו"ש. ועיין מ"א סי' תרצ"ו סק"ג ואי איכא איסורא נמי או דוקא אינו רואה סי' ברכה ועיין שכנה"ג סי' תס"ח בהגב"י או' א' ופר"ח שם סי' תצ"ו או' ח"י וברכ"י סי' תקפ"ה או' יו"ד. ומש"ז בזה הסי' או' א' שהביאו פלוגתא בזה אמנם דעת השכנה"ג והפר"ח והמש"ז דאיסורא נמי איכא יעו"ש:

ח **שם. י"מ מנחה גדולה וכו'** שיעור מנחה גדולה היינו משש ומחצה כע"ש הטור אבל בשיעור מנחה קטנה בב"י הביא פלוגתא שיש מפרשים מט' שעות וי"מ מט' ומחצה יעו"ש אבל מסתמיות דברי מרן ז"ל כאן בש"ע שכתב מנחה קטנה ולא כתב מט' שעות משמע שדעתו לומר מט' ומחצה כמו זמן תפלת מנחה הכתוב בסי' רל"ג יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' בי ושעות אלו חשבינן זמניות כ"כ אחרונים. והיינו חשבינן היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים כמ"ש סי' תמ"ג יעו"ש:

ט **שם. י"מ מנחה גדולה וכו'** הב"ח הסכים כס' הראשונה שהוא דעת הטור דממנחה גדולה אסור. וכ"כ העט"ז או' א' עו"ש או' א' תו"ש או' ג' אבל המ"א סק"ד פסק כס' שנייה שהוא דעת רש"י דאינו אסור אלא ממנחה קטנה יעו"ש. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' א' על דברי הב"ח הנז' דאין המנהג כן יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"א דהמקיל כסברה שנייה לא הפסיד יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ד' ר"ז או' ב' וכ"כ האחרונים:

י **שם בהגה. אבל אם עושה אותה דרך עראי וכו'** ואפי' ליטול שכר מותר במלאכת עראי כ"מ בר"מ או' ב' וכ"כ העו"ת או' א' תו"ש או' ד':

יא **וכל** זה למי שעושה מלאכה ברשותו אבל מי שהוא מושכר אצל בה"ב עיין בח"מ סי' של"א סעי' א' בהגה שכתב דבמקום שאין מנהג בעיר או שאמר להם אני שוכר אתכם כדין תורה שחייבין להשכים ולהעריב בע"ש מקדים עצמו לביתו שיוכל למלאות לו חבית של מים ולצלות לו דג קטן ולהדליק את הנר יעו"ש. אמנם לכתחלה יש ליזהר אם אפשר שלא להשכיר עצמו בע"ש כ"א עד זמן המנחה:

יב יב) **שם בהגה. ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכו'** וכן יש להתיר אפי' כתיבת אגרת של פרקמטיא ואפי' שאינו דבר האבד. וכן יש להתיר לכתוב חשבונותיו ולחשוב הוצאותיו כדין חו"ה בסי' תקמ"ה סעי' ד' וכ"ש הוא מיהו חשבון הכתוב אצלו בפנקס היומי ורוצה לסדרו בפנקס אחר אסור כמ"ש המ"א שם ס"ק י"א וכן אם בא לו חשבון מחבירו מעיר אחרת ורוצה להעתיקו בפנקסו אסור דאין זה דבר האבד דאפשר להעתיק אחר שבת. בן א"ח פ' לך לך או' ך' ועיין לקמן או':

יג יג) [**סעיף ב'**] **לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת וכו'** אבל אם אינו עושה לצורך שבת אפי' אם אינו עושה להשתכר אסור. טור. וכתב ב"י דתרתי בעינן שהיא מלאכה שאינה להשתכר ושתהיה לצורך שבת:

יד יד) **שם הגה. וה"ה בגדי חבירו וכו'** פי' אפי' קובע עצמו על המלאכה. עו"ש או' ב' א"ר או' ו':

טו טו) **שם בהגה. ואינו נוטל עליו שכר.** ואם הוא עני ורוצה להוציא השכר שיטול לצורך שבת מותר דהא אפי' בחו"ה מותרים כל המלאכות עד"ז כמ"ש סי' תקמ"ב. ט"ז סק"ב. א"ר או' ז' תו"ש או' ה' ר"ז או' ה' ואפי' יש לו לחם ומים כל שאין לו לענגו בבשר ודגים כפי הראוי לו שרי. מש"ז או' ב' וכן אם הכין בבקר בהלואה בשביל עונג שבת על סמך השכר שיהיה לו בע"ש במלאכתו שיעסוק כל היום שרי ליה לעסוק כל היום. בן א"ח פ' לך לך או' כ':

טז טז) **שם. וה"ה למי שכותב ספרים וכו'** פי' אפי' קובע עצמו על מלאכה ואפי' אינו צורך שבת מותר. עו"ש או' ב' והטעם כתב ב"י משום שהוא דבר מצוה. וכ"כ הלבוש:

יז טוב) **שם. שכותב ספרים לעצמו וכו'** וכ"כ א"ח בה' שבת או' ג' דמותר לכתוב דברי הלכה שאדם כותב לעצמו לאחר חצי היום לפי שהיא מלאכת שמים אבל סופרים שכותבים בשכר אין להם רשות לכתוב אחר חצי היום יעו"ש. והביאו בס"א או' ב' והיינו כדעת המפרשים מנחה גדולה אבל לדעת המפרשים מנחה קטנה גם כאן מותר עד מנחה קטנה. ועיין לעיל או' ח' ואו' ט' ודו"ק:

יח חי) **שם בהגה. ומסתפרים כל היום וכו'** אם חל ר"ח ביום ששי ראיתי רבים שנוהגים להסתפר ביום ה' ואין מסתפרים בע"ש כשחל בו ר"ח משום צואת רבי יהודה החסיד ז"ל שלא להסתפר בר"ח. כס"א או' ג' וכ"כ המחב"ר או' ה':

יט יט) **שם בהגה. ומסתפרים כל היום וכו'** ומיהו האר"י ז"ל היה נזהר מאד שלא לגלח ראשו אחר שעת מנחה גדולה ואפי' בע"ש לא היה מגלח אלא קודם חצות היום דוקא כמ"ש לעיל סי' רל"ב או ט"ו וע"ש מ"ש כי המגלח ונותן שכר שכיר ביומו ולכבוד שבת או יו"ט יכוין לקיים י"ד מצות וחשבנו ג' לוין במצות שכיר ועתה ראיתי בבבא מציעא קי"א ע"א שחשב ה' לאוין ועשה והביאה ב"י בח"מ סי' של"ט ובש"ע שם יעו"ש וא"כ הו"ל ט"ז מצות שיכוין לקיימם:

כ כ) **שם. אפי' מספר ישראל.** הכלבו כתב דוקא מעשה הדיוט אבל מרן בב"י כתב דהעולם נהגו היתר אף במעשה אומן. והטעם כתב מ"א סק"ה משום דשאני תספורת דניכר לכל שהוא צורך שבת ולכך אפי' נוטל שכר שרי יעו"ש:

כא כא) **ולספר** לעכו"ם ממנחה ולמעלה כתב המ"א שם אפשר דשרי. אבל הא"ר אוי יו"ד כתב דאסור. וכ"כ הר"ז או' ד':

כב כב) **שם בהגה. יש לאדם למעט קצת בלימודו וכו'** ונראה דדוקא מי שאין לו שיכין צרכי שבת אבל מי שיש לו שיכין לו צרכי שבת ע"י משרת א"צ למעט מלימודו ונכון הדבר שיצוה למשרת שיכין לו צרכי שבת. שכנה"ג סי' ר"ן או' א" ומ"מ צריך לתקן איזה דבר לכבוד שבת ואפי' יש לו כמה עבדים כמ"ש סי' ר"ן. תו"ש או' ט' ועיין בדברינו לסי' ר"ן או' ט':

כג כג) **שם בהגה. למעט קצת מלימודו וכו'** אם רגיל ללמד ענין שיש לו קצבה או אם יש לו לימוד עם רבים לא יבטלנו. סדה"י. כנה"ג סי' ר"ן בהגה"ט. מ"א בזה הסי' או' ו':

כד כד) **לימוד** שאינו של רבים או שאין לו קצבה לא יקרא קודם שיכין צרכי שבת. סדה"י. נהגו בקושטנדינא שלא לקבוע ישיבה בע"ש והטעם כתב שם הכנה"ג דאפי' הוא לימוד של רבים מ"מ הו"ל לימוד שאין לו קצבה דשמא ע"י הפלפול והמשא והמתן ימשך הלימוד ולא יקנו צרכי שבת. ובתרי"א נהגו ללמוד פירוש רש"י על פ' השבוע והטעם כתב שם הכנה"ג דכיון דאין עושין משא ומתן בדבריו לא אתו למסרך:

כה כה) **אם** דרך אנשי אותו המקום למכור צרכי האכילה מיד בבקר ואחר שעלה השמש לא ימצא דבר ראוי לקנות אין ראוי לקבוע שום למוד אלא ילך להכין צרכי שבת מיד ואח"כ יחזר ללימודו. סדה"י. כנה"ג שם. מ"א שם. ואם מותר לקנות קודם תפלה דבר שאינו נמצא בטוב אחר תפלה כבר כתבנו

זה לעיל סי׳ פ״ט או׳ כ״ה יעו״ש.

כו כן) אם הכין צרכי שבת מיום ה׳ ולא נשאר לו מה יכין ביום הששי יכול לישב וללמוד כרצונו אבל נראה דכיון דקפיד קרא דהכנה ביום הששי נראה דעיקר המצוה צריך להיות ביום הששי והמכין מיום ה׳ לא קיים מצות הכנה כראוי. כנה״ג שם. וכבר כתבנו מזה לעיל סי׳ ר״ן קחנו משם:

סימן רנב

א) [סעיף א'] **מותר להתחיל במלאכה בע"ש וכו'** כל זה הוא לסברת ב"ה דשרו. ועיקר טעמא משום דלית להו לב"ה שביתת כלים ולית להו נמי גזירה ע"ש עם חשיכה אטו חשיכה. ב"ח:

ב) **שם. כגון לשרות דיו וכו'** ובשבת אסור משום מגבל. עו"ש או' א' תו"ש או' א':

ג) **שם. ולתת אונין של פשתן וכו'** ג' פירושים נאמרו בו רש"י פירוש אגודות של פשתן ונותנין אותן בקדירה תוך התנור כדי שיתחממו ויתלבנו. ובהגמ"ר כתוב בשם ריב"א פשתן שהעלו מן המשרה ונתנו לאור ליבשו ויש בו משום בישול. ובערוך פירש אוני מטוה. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' א':

ד) **שם.** ולתת אונין של פשתן לתנור וכו' ולא גזרינן שמא יחתה דכיון דהרוח קשה להם לא יגלה התנור. גמ' מ"א סק"א:

ה) **שם. והיא טוחה בטיט וכו'** דכולי האי לא טרח ומידכר. ב"ח. אבל רי"ו רס"ד כתב שטחוי בענין דליכא למיגזר שמא יגיס וכ"מ בתו' שבת דף ח"י. א"ר או' ב':

ו) **שם. שמא יגיס בה וכו'** ואפי' נתבשלו הסממנים ועדיין לא קלט הצמר את הצבע אפ"ה אסור להגיס משום צובע והש"ע דנקט משום מבשל מיירי בשעדיין לא נתבשלו הסממנין. עו"ש או' א':

ז) **שם. אפי' אינה על האש חייב וכו'** דכלי ראשון אפי' לאחר שהעבירוהו מעל האש מבשל כל זמן שהיד סולדת בו כמ"ש לקמן סי' שי"ח סעי' ט' יעו"ש:

ח) **שם. ומותר לפרוס מצודות וכו'** ולא מיבעיא בלחי וקוקרי והם מצודות שאינם עושים שום מעשה שאין הכלי זז ממקומו פשיטא דמותר אלא אפי' היכא דהכלי עושה מעשה של צידה מותר דאין אנו מצווים על שביתת כלים. עו"ש או' א' וכן לפרוש מצודה לעכברים מע"ש שרי. פסקי תו' שבת י"ז ע"ב:

ט) **שם. והם ניצודים בשבת וכו'** פי' כשהוא פורס במקום דלא שכיחי חיות שיבואו למצודות מיד מבעוד יום כגון בשדות ומש"כ ביער דמצויים חיות ותלינן שיבואו לשם מבעוד יום. עו"ש שם:

י) **שם. והם ניצודים בשבת וכו'** ובשבת אסור משום גזרה דאיכא למגזר דפעמים אתי לידי חיוב חטאת כגון שבשעת פריסתי ילכוד מיד. עו"ש שם. תו"ש או' ה':

יא) **שם. ובלבד שיצא מפתח ביתו וכו'** והטעם כתב הרמב"ם פ"ו דכשיוצא הכותי מביתו בשבת וחפץ ישראל בידו יראה כמו שהלוהו לכותי או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת. ט"ז סק"ב:

יב) **שם בהגה. אם ייחד לו הכותי מקום וכו'** דאז הוי כחפצו של כותי. מ"א סק"ג:

יג) **שם בהגה. ויש להחמיר.** דהא מ"מ הרואה סובר שישראל צוהו להוציא. מ"א סק"ד. וכתב הרא"ש דבאשכנז ראיתי מורין לאיסור אף בחפץ של כותים והביאו הב"ח וכתב דכן יש להחמיר ועיין לקמן סי, שכ"ה סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

יד) **שם בהגה. ויש להחמיר.** ואם השכיר החדר לכותי בפרוטה במשך יום השבת כתב העו"ש או' א' דאין להחמיר כלל אבל הא"ר או' ד' כתב דהשכיר החדר דינו כיחוד מקום וכתב דכ"מ בב"ח ובאחרונים ודלא כהעו"ש יע"ש:

טו) **שם בהגה. ויש להחמיר.** ובכותי אלם יש להקל כשיחד לו מקום. מ"א סק"ד. אבל הט"ז סק"ג כתב דבכותי אלם יש להתיר אפי' בלא ייחד לו מקום יעו"ש. ולצורך גדול והפסד יש להקל אפי' באינו אלם. א"ר או' ד':

טז) **שם בהגה. ויש להחמיר.** ובשאלה יש להקל בעיר המוקפת חומה אבל במכירה יש להחמיר אפי' בעיר המוקפת חומה והכותי דר בעיר דהא כשיודע שהוא מוכרו לו יאמרו שמכרו לו בשבת משא"כ בשאלה ובפרט בסחורות כגון בגד פשתן וכיוצא בו דאין דרך להשאילם כלל פשיטא דאסור. מ"א סק"ד. ועיין עוד בדברינו לעיל סי' רמ"ו או' טו"ב:

יז **טוב) מקום** שנהגו גדולי העיר לאצור בביתם בעת האסיף תבואת הערבים ובעת זריעה מוציאין אותם לזריעה ומשתתפין בהם בזרע לזרוע בתורת הלואה ומכר או שותפות ופעמים מודדים אותם באמתחותיהם מע"ש מה שצריכין ומוציאין אותם ביום השבת יש לצדד להתיר כיון שאין האיסור רק משום חשד שלא יראה כמוכר או מודד בשבת וכיון שהדבר כ"כ מורגל וכל העם יודעים שלא עשה הישראל שום איסור בשבת ה"ז דומה למשכיר שדהו לעכו"ם כדאיתא בב"ק דע"ז. תשב"ץ ח"א סי' קס"ג. עיקרי הד"ט סי' י"ד או' פ"א:

יח **חי) [סעיף ב'] אם קצץ לו דמים וכו'** וטעמא דבעינן קצץ משום דכשלא קצץ מיחזי כאלו הוא שלוחו של ישראל וכשנותנו לו ע"ש נראה כנותנו לו על מנת שיעשה לו מלאכה בשבת וכי קצץ העכו"ם כי עביד בדנפשיה קא עביד ליטול שכרו ולא מיחזי כשלוחו של ישראל. ב"י. ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום כמ"ש בסעי' הקודם:

יט **יט) שם. אם קצץ לו דמים וכו'** וה"ה אם התנה עמו שיתן לו שכרו נמי שרי אף שלא היה אומר לו כמה יתן כדלעיל סי' רמ"ו סעי' ב' עט"ז או' א' ועיין בדברינו לשם או' י"ד:

כ **כ) שם. אם קצץ וכו'** נראה דבזה"ז כלים לכובס מסתמא היינו קציצה דקצבתו ידוע דאטו בכל פעם יקצוץ עמו ולכן המנהג פשוט ליתנם ע"ש סמוך לחשיכה. מ"א סק"ו. א"ר או' ה' ר"ז או' ו':

כא **כא) שם. אם קצץ וכו'** אבל אם לא קצץ אסור אלא א"כ ביום ד' או ביום ה' טור. אבל הב"י כתב דאין דעת הרי"ף והרמב"ם כן אלא דאפי' בד' ובה' בעינן קצץ יעו"ש. ומיהו אם יכול לגומרה קודם השבת לכ"ע שרי. מ"א סק"ח:

כב **כב) שם. בטובת הנאה וכו'** אבל אם מצפה לתשלום שכר ולא התנה עמו אסור דאדעתא דישראל קעביד כמ"ש סי' רמ"ז. מ"א סק"ז. ועיין בדברינו לשם או' ט"ר:

כג **כג) שם. והוא שלא יאמר לו וכו'** פי' אפי' בקצץ ומכ"ש כשאינו עושה רק בשביל טובת הנאה. עו"ש או' ב' ואם נותן הכלים סמוך לשבת ואמר לו ראה שאני צריך להם במו"ש הו"ל כאומר בפי' שיכבס בשבת. ט"ז סי' ש"ז סק"ג. ר"ז או' ד' ח"א כלל ג' או' א וכ"כ בתשו' פמ"א סי' ל"ח. וכ"כ לעיל סי' רמ"ז או' ז' יעו"ש:

כד **כד) שם. וגם שיעשה העכו"ם וכו'** אבל בבית ישראל והוא בתוך התחום אסור מפני הרואין שיאמרו שהפועלים שכירי יום נינהו ונותן שכר לעשות מלאכתו בשבת. עו"ש שם. ואפי' בדברים שידוע שמנהג כל בני העיר ליתן בקבלנות אפ"ה בביתו של ישראל הכל אסור. ח"א שם או' יו"ד. ועיין לעיל סי' רמ"ד או' ג':

כה **כה) שם הגה. ואם לא קצץ אסור בע"ש.** משמע אבל בד' וה' מותר. וזהו דעת הטור אבל דעת מרן ז"ל בב"י להחמיר כמ"ש לעיל או' כא יעו"ש:

כו **כו) שם בהגה. ועיין לעיל סי' רמ"ז דיש חולקין וכו'** ר"ל דשם בסי' רמ"ז סעי' ד' בהגה כתב דיש חולקין וסבירא להו דכל שהוא עושה בחנם אסור אלא א"כ שהעכו"ם מתחיל לומר לישראל שיעשה לו בחנם יעו"ש ובדברינו לשם או' י"ט:

כז **כז) שם. אם היה עושה בטובת וכו'** לאפוקי אם העכו"ם עושה מלאכתו בקבלנות דא"צ למחות בידו אבל אם הוא שכיר יום ודאי דצריך למחות בידו מלעשות מלאכתו אפי' עושה העכו"ם בביתו בצנעה. עו"ש או' ב':

כח **כח) שם. אם היה עושה בטובת וכו'** ואם עושה בשכר אפי' לא קצץ א"צ למחות כ"כ המ"א סק"ט בשם ב"י וב"ח אלא שהוא ז"ל הקשה על דבריהם וכתב דדוקא בקצץ א"צ למחות. יעו"ש. אבל התו"ש או' י"ג כתב דכוונת ב"י וב"ח היינו דהתנה לתת לו שכר אלא שלא פי' כמה יתן לו דזה דינו כקצץ כמ"ש סי' רמ"ז סעי' ב' יעו"ש:

כט **כט) שם. צריך לומר שלא יעשה וכו'** ודוקא כה"ג שנותן בגדים לכובס אבל כשצוה לעכו"ם לעשות לו מנעלים וראהו עושה בשבת א"צ למחות בידו דהא עדין לא נקרא שם הישראל עליו ואי בעי עכו"ם מזבין אותם המנעלים לאחר ויעשה לו אחרים. מ"א סק"ט. א"ר או' ז' תו"ש או' יג. ר"ז או' ט' ח"א כלל ג' או' יו"ד:

ל **ל) וכתב** עו"ש המ"א בשם הגמר' דאפי' בקצץ לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד אלא בעכו"ם העושה מלאכה בשלו וא"צ ליקח איזה דבר בשבת משל ישראל אבל כשנוטל בשבת עצים מישראל לצורך המלאכה דזה ודאי צריך ליטול רשות מבעל העצים וכשרואה בעל העצים שנוטל העכו"ם

ושותק ודאי ניחא ליה בהכי וא״כ אדעתא דישראל קעביר ואפי׳ כשעושה העכו״ם המלאכה כולה לצורך עצמו נמי אסור ואם העכו״ם עושה בעל כרחו חייב לגרשו מביתו. תו״ש שם:

לא **לא) [סעיף ג׳] ואם היתה מלאכה מפורסמת וכו׳** וכל שידעו בדבר ג׳ בני אדם זה נקרא מפורסם כמ״ש רש״י בשבועות כ״ה ע״ב ד״ה והוא שנכר. נשמת אדם כלל ג׳ או׳ ג׳:

לב **לב) שם. טוב להחמיר וכו׳** פי׳ שאם רואהו עושה בשבת צריך למחות בידו אפי׳ קצץ אבל לכתחלה רשאי ליתן לו ולא חיישינן פיעשה בשבת. מ״א סק״י. א״ר או׳ ח׳:

לג **לג) שם. טוב להחמיר וכו׳** וא״כ הני חלוקים שידועים שהם של ישראל והעכו״ם מכבסן ע״ג הנהר צריך למחות בידו כשרואהו עושה בשבת. מ״א שם. וכ״כ בס׳ נתיב חיים דנכון להחמיר שלא ללבוש הני חלוקים שידועים שהם של ישראל אם כבשם הנכרי בשבת בפרהסיא. והביאו מחב״ר או׳ א׳ שע״ת או׳ ה׳ אבל התו״ש או׳ י״ד כתב על דברי המ״א הנז׳ דיש לחלק דאף שידועים שהם של ישראל מ״מ לא נודע של מי הם ולא שייך חשדא בזה ע״כ. וכ״כ נשמת אדם כלל ג׳ או׳ ג׳ יעו״ש. מיהו בתשו׳ משיבת נפש סי׳ ו׳ חלק על המ״א ומתיר׳ בחלוקים מטעם אחר משום שידוע לכל שנותנים אותם בקבלנות יעו״ש. והביאו פ״ת. ועיין לקמן או׳ לה׳:

לד **לד) שם טוב להחמיר וכו׳** ודוקא בדבר שאין שם הישראל נקרא עליה רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל כמ״ש סס״י תרס״ד אבל בדבר ששם ישראל נקרא עליה מדינא אסור כמ״ש סי׳ רמ״ד סעי׳ ד׳ יעו״ש. מ״א שם. תו״ש שם:

לה **לה) שם. טוב להחמיר וכו׳** ואמנם נראה דבדברים שידוע שמנהג כל בני העיר ליתן בקבלנות כמו כלים לכובס וכלי עגלה וכיוצא בו אעפ״י שהוא ידוע שהוא של ישראל והעכו״ם עושה במקום מפורסם כגון ברחוב מותר. ח״א כלל ג׳ או׳ יו״ד:

לו **לו) שם. טוב להחמיר וכו׳** ואפי׳ נתנו לו כמה ימים לפני השבת כדי שלא יאמרו ששלוחו הוא וצוהו לעשותו בשבת. לבוש:

לז **לז) [סעיף ד׳] כל שקצץ אעפ״י שיעשה העכו״ם מלאכה בשבת מותר וכו׳** זהו דעת הר״ן שהביא בב״י וכתב ב״י דלדעת הר״ן מותר להביא הכלים נמי מבית האומן בשבת דלצורך שבת ויו״ט שרי ולא חיישינן למראית העין יעו״ש. אבל הב״ח חלק עליו וכתב דהר״ן לא התיר אלא ללובשן בשבת משום דעכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד כיון שקצץ אבל להביאו מבית האומן בשבת פשיטא דאסור אפי׳ נגמרו מערב יו״ט ושבת מפני מראית העין וגם מפני עובדין דחול אלא מיירי דשיגרן עכו״ם לביתו של ישראל והתיר הר״ן ללובשן בשבת יעו״ש. וכ״כ הא״ר או׳ י״ב בשם אגודה פ״ק דביצה ותמה על מרן ב״י יעו״ש. וכ״כ חמד משה או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ מ״ד.

לח **לח) שם הגה. ויש אוסרין ללובשו וכו׳** וכ״כ הלבוש, ר״ז או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ מ״ב:

לט **טל) שם שם בהגה. כל שידוע שהעכו״ם גמרו בשבת.** משמע דסתמא שיש ספק ואפשר שהיה נגמר בע״ש מותר וכמ״ש אח״כ בהגה ואם יש לתלות שנגמר בע״ש מותר בכל ענין ודלא כמו שאסר הרוקח בסתם. ט״ז סק״ד. וכ״פ הב״ח. וכ״כ העו״ת או׳ ג׳ ר״ז שם:

מ **מ) שם בהגה. וצריך להמתין במו״ש בכדי שיעשה.** דהיינו כשיעור שהות ששהה הגוי בעסק עשית הכלי בשבת ר״ז שם:

מא **מא) שם בהגה. בכדי שיעשה.** כדי שלא יהנה ממלאכת שבת ב״ח. וא״כ בב׳ יו״ט של גליות אם נעשה בראשון מותר בשני בכדי שיעשו ואין חילוק בין מי שנעשה בשבילו בין לאחרים. מ״א ס״ק י״ב. תו״ש או׳ ט״ז. ר״ז שם. מיהו הא״ר או׳ יו״ד כתב דיש להקל לאחרים בקצץ יעו״ש:

מב **מב) שם בהגה. אם לא שצריך אליו בשבת** והיינו שצריך אליו ביותר שאין לו אחרת. חמד משה או׳ ד׳ אבל הב״ח כתב דאפי׳ לצורך שבת נמי אסור כיון שנגמרה בשבת ועו״ש. מיהו הכנה״ג בהגב״י כתב דהעולם נוהגין היתר אפי׳ בשתפרו בשבת שסומכין אהר״ן ואאגור ז״ל שמתירין וכ״כ בשכנה ג׳ הגב״י או׳ ה׳ יעו״ש. וע״כ נראה כיון דיש פלוגתא בזה לענין דינא יש לפסוק כדברי מור״ם ז״ל דאין להקל כ״א שצריך אליו בשבת והמחמיר כהב״ח תע״ב:

מג **מג) שם בהגה. ואם יש לתלות וכו׳** דהא יש מתירין בכל ענין. ונראה דאם היה המנעל מתיקן מע״ש רק שתקנו והחליקו בשבת שרי דהא יכול ללובשו בלאו הכי. מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ י״ז. ר״ז שם. וה״ה כלי פשתן שנחן הנכרי תחת המכבש בשבת שרי דהא יכול ללבשו בלא זה. הרב נתיב חיים. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת או׳ ו׳ ומשמע הא אם אין דרך ללובשו בכך וגמרו העכו״ם בשבת אסור. וכ״כ א״א או׳ י״ג דאם אין הולכין בלא זה דביוש הוא הוה מלאכה דבר תורה עכ״ל מיהו אם צריך לו בשבת שאין לו אחר יש להקל כמ״ש מור״ם ז״ל:

מד **מד) שם בהגה. אבל אסור ליקח כלים וכו'** אפי' שצריך להם בשבת. עי"ש או' ג' מ"א ס"ק י"ד. תו"ש או' ח"י. ר"ז או' י"ג. ואפי' אם נגמרו מע"ש אסור. א"א או' י"ד. ר"ז שם. ומשמע שם מדברי העו"ש דע"י נכרי מותר להביאם. וכ"כ חמד משה סוף או' ד' וכ"נ דעת הא"ר או' י"ב. אבל המ"א שם כתב אפשר דאפי' ע"י נכרי אסור להביאם ודלא כהעו"ש יעו"ש. וכ"כ התו"ש שם. ר"ז שם. ונראה כיון דיש פלוגתא בזה אם נגמרו בע"ש וצריך להם בשבת יש להקל לומר לעכו"ם שהם אצלו שהוא ישלחם לו ע"י עכו"ם:

מה **מה) שם בהגה. אבל אסור ליקח כלים וכו'** ואפי' אם ילבשנו בבית האומן וילך בו כך לבוש לביתו אסור. לבוש:

מו **מו) שם בהגה. אבל עכו"ם שעושה מנעלים על המקח וכו'** ואע"ג דאין מביאין כלים מבית האומן ביו"ט י"ל דשאני מנעלים דאין דרך בני אדם לתת לו מלאכה לעשות אלא הוא עושה משלו ומוכר הילכך אפי' עשאם ביו"ט לית לן בה דבדידיה קטרח. כ"כ ב"י ועפ"ז כתב מור"ם ז"ל בהגה להתיר. אבל המ"א ס"ק ט"ו פליג וכתב דבעכו"ם שעושה על המקח דוקא אם הוא הביא לישראל שרי ליהנות אפי' עשאו בשבת דהא לה עשאו אדעתא דישראל ובעיר שרובה עכו"ם מותר (כצ"ל) אבל לכתחלה אסור לילך וליקח ממנו אם לא בעכו"ם חנוני שאינו אומן כלל אפשר דמותר יעו"ש. והתו"ש או' י"ט כתב דגם בחנוני יש לאסור משום עובדא דחול יעו"ש. וכ"כ א"א או' ט"ו. מיהו דעת הא"ר או' י"ג נראה להתיר כדברי מור"ם ז"ל אפי' לקחת מן האומן וכ"נ דעת החמד משה או' ה' יעו"ש. אבל הר"ז או' י"ג פסק כדברי המ"א. וכ"כ החס"ל או' ג' קיצור ש"ע סי' ע"ג או' ט':

מז **מז) ודע** דהא דלא אסרינן משום נולד היינו משום דעשה אותו מעור שלו והוי גמרו בידי אדם אבל כשעשאה מעור של ישראל איכא משום נולד. תו"ש שם. אבל הא"א שם כתב דאף אם נתן ישראל עור שלו לעכו"ם לפני שבת וקצץ. ועשה בשבת לא מוקצה מדעתו דיודע דעכו"ם יכול לעשות בשבת יעו"ש. ומיהו בעיקר דין זה עיין סי' שכ"ה סעי' ד' ובמ"א שם דיש פלוגתא אם יש מוקצה ונולד בדבר שגמרו בידי אדם וכתב א"א שם למאן דאוסר משום נולד גם כאן ראוי להחמיר אם לא כשכבר היו כלים רק נגמרו עתה דלאו נולד רק מקצה שלא היה באפשר ללבוש כך שרי יעו"ש. ועיין מ"א סי' תקפ"ו ס"ק כ"ה. ועוד עיין בדברינו לסי' ש"ח או' נ"ט ואו' ס' ודוק:

מח **מח) שם בהגה. ובלבד שלא יקצץ וכו'** היינו שלא יזכיר לו סכום דמים משום דהוי בכלל מקח וממכר:

מט **מט) [סעיף ה'] ומותר לפתוח מים לגנה וכו'** פי' עושין נגר קטן משפת המעיין לגנה. רש"י וב"ח והיינו בע"ש סמוך לחשיכה. ומשמע דאפי' המום הולכין דרך רשות הרבים מותר. עו"ש או' ד':

נ **נ) שם. ולהניח קילור עבה על העין אעפ"י שאסור להניח בשבת.** משום ממרח. אבל קילור רך וצלול אפי' בשבת מותר להניחה ע"ג העין. טור. כללא דמלתא בעבה בשבת אסור אפי' לא עביד אלא לתענוג. ותחת העין משום ממרח וא"צ לומר ע"ג העין או בתוך העין לרפואה דאסור ג"כ משום שחיקת סממנים אבל בע"ש שרי אפי' בעבה ואפי' בתוך העין ואפי' לרפואה. אבל בצלול לדעת הפו' שרי ע"ג העין בדלא עמיץ ופתח אפי' בשבת ואפי' עביד לרפואה ולדעת הת"ו אסור אי עביד לרפואה והדעת מכרעת כדעת הפו' המתירין וכ"פ בש"ע סי' שכ"ח סעי' ד' אלא שאינו מתיר אלא ע"י שרייה מע"ש יעו"ש. ב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' ח' עו"ש שם:

נא **אנ) שם. ולתת מוגמר וכו'** לא שנא אם הם בעצים או בפחמים. הרדב"ז ח"ב סי' תרל"ז. י"א מ"ב בהגה"ט או' א' ברכ"י או' ב':

נב **בנ) שם. ולתת מוגמר תחת הכלים וכו'** פי' דהבגדים הם תלוייה ביתד או על כלונסאות וקולטין ריח טוב של בשמים שהם למטה על הגחלים מע"ש ומתגמרין והולכין כל השבת מאליהן. ואעפ"י דאי עביד הכי בשבת חייב משום מבעיר. ולא חיישינן נמי שמא יחתה בגחלים דאי מחתה סליק בהו קוטרא ומשחיר הבגדים ומפסיד להו. ב"ח.

נג **גנ) שם. דאין אדם מצווה וכו'** אפי' מדרבנן ואפי' הכלי עושה מעשה ב"י לבוש וב"ח. אבל למ"ד דמצוה אסור. מ"א ס"ק ט"ז. א"ר או' ט"ו ועי"ש:

נד **דנ) וכן** מותר לתת גחלים בכלי והם דולקים והולכין כל השבת או כגון נר הדולק שאעפ"י דמשתמש בכלי מותר דק"ל שביתת כלים לאו דאוריתא ואפי' אם הכלי עושה מעשה בשבת. טור וב"ח:

נה **הנ) שם. ולתת שעורים בגיגית וכו'** פי' גינית שהשכר בתוכו וא"א לשופכו לארץ והשעורים נשורין כל השבת ואף יותר מח' ימים והשבת בכלל שאעפ"י שמשתמש בגיגית מותר. ב"ח:

נו **ונ) שם. ולתת שעורים בגיגית וכו'** ושרייתן מיקרי גיבול דהוי לישא כמ"ש סי' שכ"א. תו"ש או' כ"א. ונראה דהיינו אם הם כתושים אבל אם הם שלימים חייב משום זורע כמ"ש לקמן סי' של"ו סעי' י"א יעו"ש:

נז **זנ) שם. בגיגית לשרותן.** ולתת צימוקים במים ולעשות שירב"ט בשבת עצמו מהריט"ץ סי' ס"ט התיר והרב נסים רוזליו אסר והב"ד בס' בני חיי סי' זה ושקיל וטרי לענין דינא והסכים כמהריט"ץ יעו"ש. אך המו"ק סי' ש"ך אסר כוותיה דהרב נסים רוזליו ולא מטעמיה יעו"ש. והב"ד המחב"ר סי' ש"ך או' א' וע"כ יש להחמיר ולשרותן מע"ש. ולענין ברכה עיין לעיל סי' ר"ב סעי' י"א ובדברינו לשם בס"ד. ולענין הסינון בשבת עיין לקמן סי' שי"ט ובדברינו לשם בס"ד:

נח **נח) שם. וטוענין בקורת בית הבד והגת וכו'** מקום שמוציאין שמן זית קרוי בד ומקום שמוציאין יין קרוי גת:

נט **נט) שם. מבעוד יום וכו'** ודוקא כשטמן מבעוד היום גדול דנתרסקו הענבים קודם שבת בטעינת הקורה וא"כ אפי' סחיט להו בידים אח"כ ליכא חיוב חטאת ולכן המשקין היוצאין מהם מותרין אבל באמת מותר להטעינו סמוך לחשיכה אך המשקים היוצאים מהם אסורין דגזרינן שמא יסחוט. מ"א ס"ק ח"י. א"א או' ח"י ר"ז או' י"ד. וכ"כ הט"ז סק"ו לדעת הש"ע דדי אם נתרסקו בטעינת הקורה אבל לדעת הטור כתב דאין היתר להיין והשמן היוצא מהן אלא בנתרסקו תחלה ואח"כ הטעינם בקורה בע"ש עד שנדוכו היטב יעו"ש. וכ"כ הער"ה או' ד' יעו"ש:

ס **ס) שם. והשמן והיין היוצא מהן מותר.** פי' אף מה שיוצא בשבת. ט"ז שם. ועיין לקמן סי' ש"כ סעי' ב':

סא **סא) שם. וכן בוסר ומלילות וכו'** ומלילות שבלים שלא נתבשלו כל צרכן. רש"י. פרישה או' ח' ואם לא נתרסקו מבעוד יום אסורים המשקין היוצאים מהם גזרה שמה יסחוט ויתחייב חטאת. תו"ש או' כ"ג:

סב **סב) שם. שריסקן מבעוד יום וכו'** קדירה של דייסא שמשהין אותה ע"ג כירה בשבת למחר כשמורידין אותה מותר להכניס בה עץ הפרור ולהגיס בה הרבה ולערב אותה ולהכות בעץ הפרור על צדדי הקדירה או בתוך הקדירה עד שיתערב הבשר והמים ותסמך ותיעשה כולה גוף אחד. אגרות הרמב"ם סי' ח"י. כנה"ג בהגה"ט. א"ר סס"י רנ"ג ונראה דהיינו דוקא לאחר שתתקרר בענין שאין היד סולדת בו אבל קודם לכן אסור משום דאיכא למ"ד דהמגיס בקדירה רותחת ואפי' בתבשיל שנתבשל כל צרכו אסור כמו שיתבאר בדברינו לקמן על סי' שי"ח סעי' ח"י יעו"ש:

סג **סג) שם. ומותר לתת חטים וכו'** סמוך לחשיכה. ובענין יורה שמוציאין ממנה מי ורדים על האש בע"ש מבע"י נתעכב סמוך לחשיכה ולא נגמרה מעשה דידה עיין בס' זכור ליצחק סי' ע"ג שכתב דאיכא איסורא בזה אליבא דכ"ע משום גזירה שמא יחתה כיון דהאש מגולה ומדינא צריך להורידה מעל האש אבל אם אירע האי מילתא בערב יו"ט א"צ להורידה מאחר דאין איסורא אלא משום. שמא יחתה וביו"ט ליכא יעו"ש:

סד **סד) ובענין** שורפי י"ש מתבואה וסמוך לשבת לא נגמר הי"ש אי חייב לעקור הכסוי מהיורה ולהפסיד ממונו או כיון שהי"ש הולך ממילא ואינו עושה שום מעשה אין כאן חשש איסור כתב בתשו' פמ"א ח"א סי' פ' דאין כאן חשש איסור שמא מגיס דהא הכסוי של יורה טוחה בבצק ולשמא יחתה בגחלים נמי ליכא דהא אין האור מגולה כלל דפי התנור סותמין אותו ושורקין אותו בטיט היטב כידוע לעושי מלאכת הי"ש ועוד אי פותחין סתימת פי התנור מקלקל הי"ש וא"כ לכ"ע שרי יעו"ש. והביאו זכור ליצחק שם. שע"ת או' א' ועיין בתשו' ח"ס סי' ס"ד שכתב שלא התיר הפמ"א אלא דוקא בטעה בשיעורו שסבר שיגמור בישולו קודם שבת יעו"ש. והביאו פ"ת וא"ח או' א':

סה **סה) ובענין** עושי שכר כתב שם בזכור ליצחק דאסור משום דהאור מגולה וחיישינן שמא יחתה דמעשה שכר לחוד וי"ש לחוד יעו"ש:

סו **סו) שם הגה. ויש אוסרים ברחיים וכו'** וכ"פ ר"י הזק והכלבו והרוקח סי' מ"ב. והרמב"ן במלחמות כתב דהרי"פ חשש לזה. וכ"כ בה"ג והראב"ד יעו"ש. וכ"כ ריי"ד דהרי"פ פסק כרבה יעו"ש. ער"ה או' ה' ועיין לקמן או' ס"ט:

סז **סז) שם בהגה. ויש אוסרים ברחיים ובכ"מ שיש לחוש להשמעת קול וכו'** דאיכא זילותא דשבתא. ואם הרחיים של עכו"ם פשיטא דשרי ליתן לתוכה מבע"י אם הישראל נותן לעכו"ם החטים מע"ש ואפי' העכו"ם טוחנן בשבת שרי כמ"ש סעי' ב' ובלבד שלא יעמוד הישראל אצלו דאז מיחזי כשלוחו וכמ"ש סס"י ש"ז. אבל אם השעה צריכה לכך כגון סמוך לפסח רשאי הישראל לשמור הרחיים שלא יתחמץ. מ"א סק"כ. ר"ז או' ט"ו. ח"א כלל ג' או' כ"ו. חס"ל או' ר' נזר ישראל סי' מ' או' ט' ועיין עוד מזה בענין חטי דפסחא בשו"ת אהל יוסף סי' ד' ומ"ש הפתה"ד בסי' זה או' ב' יעו"ש. ומיהו מ"ש הא"ר או' ח"י וא"א סוף. או' כ' בשם הט"ז דמותר לשמור בשבת אף שלא במקום מצוה כבר כתבנו לעיל בסי' רמ"ד או' ס"ט דיש להחמיר יעו"ש:

סח **סח) שם בהגה. והכי נהוג לכתחלה.** ובשל בהמה לכ"ע אסור שהרי אדם מצווה על שביתת בהמתו. ב"י ולבוש:

סט **סט) שם בהגה. מיהו במקום פסידה וכו'** וכ"כ הלבוש דבמקום פסידא יש להקל. וכ"כ האחרונים. אבל העו"ש כתב דאפי' אי איכא הפסד מרובה יש להחמיר יעו"ש, ועיין לעיל או' ס"ו:

ע ע) **שם בהגה. יש להקל. או להשכירה לעכו״ם.** מ״א ס״ק כ״ב. ועיין לעיל סי׳ רמ״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ יו״ד:

עא עא) **שם בהגה. ומותר להעמיד כלי המשקולת וכו׳** ולא דמי לקול הרחים כי לשם יסברו שנתנו החטים לריחים בשבת אבל בכלי המשקולת הכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום על יום שלאחריו וביום שהוא מקשקש ומשמיע אין מתקנין אותי ד״מ או׳ ז׳ ומשמע דלהעמידו בשבת אסור אבל בטלטול מותר וכן אותן זכוכית שמניח בתוכו חול וקורין שעה מותר להפכו בשבת להוריק מזה לזה דלאו מידי עביד ומקצה לא הוי דיחדו לכך והוי כלי לצורך גופו ומקומו מש״ז או׳ ז׳ ומיהו עיין לקמן סי׳ ש״ח או׳ רע״א שכתבנו שם דעת האוסרים בזה יעו״ש:

עב עב) **שם בהגה. ומותר להעמיד וכו׳** ואם מותר לומר לעכו״ם להעמיד בשבת אפשר דיש בו מלאכה דאורייתא ודוחא שבות דשבות התירו במקום מצוה לידע זמן ק״ש ותפלה אבל לא איסור תורה. ואם תיקן איתו עכו״ם בשבת בשביל ישראל אפשר דאסור ליהנות לשמוע ולידע השעה כמו נר שהודלק בשביל ישראל אע״ג דלית ממש בשמיעת קול. מש״ז שם. ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ ש״ח סעי׳ נ״א וסי׳ של״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש:

עג עג) **נתחדשו** מעשה ידי אומן זייגר שקורין ווועקאוהר שנעשה באופן שקול דופק לעורר השחר ומדליק ג״כ מעצמו נר להאיר לכתחלה אסור בע״ש להעמידו שידליק בשבת דאם מעמידו בשבת חייב חטאת. תשו׳ בן יהודה סי׳ קנ״א, פת״ע או׳ ל״ג:

עד עד) **[סעיף ו׳] לא יצא אדם ע״ש סמוך לחשיכה וכו׳** אבל עם חשיכה גזרו אף גזירה לגזירה. ביאור הגר״א ועיין לקמן או׳ פ״ה:

עה עה) **שם. במחטו בידו וכו׳** אבל בבגדו שרי ואין חילוק בין חייט לכל אדם דאפי׳ חייט שרי לצאת אם תחובה בבגדו דכיון דאפי׳ אי נפיק בה הכי בשבת לא מחייב חטאת כמ״ש לקמן סי׳ ש״א סעי׳ י״ב לא גזרינן בה ע״ש דגזירה לגזירה לא גזרינן. ב״י וכ״ה הסכמת הפו׳ כמ״ש א״ר או׳ י״ט. וכ״כ האחרונים מיהו הב״ח כתב דלמצוה מן המובחר לא יצא אפי׳ אם תחובה בבגדו ע״ש סמוך לחשיכה יעו״ש. ועוד עיין סי׳ ש״א סעי׳ ח׳ וסעי׳ י״ב ובדברינו לשם בס״ד דיש פעמים שהוא חייב בשבת אפי׳ תחובה בבגדו והוא אם הוציא כדרך המוציאין יעו״ש וא״כ ה״ה ע״ש סמוך לחשיכה דאין לצאת כה״ג:

עו עו) **שם. במחטו בידו וכו׳** לא אסרו אלא לרה״ר דאי לכרמלית אפי׳ בידו מותר לצאת דכיון דאיסור כרמלית אינו אלא גזירה גזירה לגזירה לא גזרינן. שה״ג פ״ק דשבת. כנה״ג בהגב״י. א״ר או׳ כ״ג:

עז עז) **כתב** מ״א ס״ק כ״ג האידנא ליכא רה״ר ושרי סמוך לחשיכה אבל התו״ש או׳ כ״ו כתב דלדעת הרבה פו׳ והמחבר עמהם גם בזה״ז איכא רה״ר כמ״ש סי׳ שמ״ה יעו״ש:

עח עח) **שם. במחטו בידו וכו׳** ואם צרורה בידו י״א דאינו חייב חטאת אם יצא בה בשבת. א״ר או׳ ך׳ ולפ״ז בע״ש סמוך לחשיכה מותר לצאת כה״ג:

עט עט) **שם. אבל מותר לצאת בתפילין וכו׳** ובכיס של מעות אסור לצאת עם חשיכה דלא דמי לתפילין. הלק״ט ח״א סי׳ פ״א. י״א בהגה״ט:

פ פ) **שם. אבל מותר לצאת בתפילין וכו׳** משמע דאפי׳ בידו מותר לצאת וכ״כ בב״י. אבל האחרונים חלקו על מרן ז״ל בזה וכתבו דאם נקיט להו בכיסו בידיה אסור ולא שרי אלא א״כ לביש להו בראשיה. ב״ח ט״ז סק״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ד. מ״א ס״ק כ״ד א״ר או׳ כ״ב. ר״ז או י״ט. ער״ה או׳ ז׳:

פא פא) **ואם** צרורין בכנף בגדו שרי לצאת עם חשיכה. ב״ח. שכנה״ג שם:

פב פב) **שם. לפי שאינו שוכחן.** ואע״ג דלא מקרי היסח הדעת אלא קלות ראש כמ״ש סי׳ א״ד מ״מ הואיל ואסור לנהוג בין קלות ראש מדכר דכיר ומסלקן קודם שבת. ד״מ או׳ ט׳ מ״א ס״ק כ״ה. ועיין בדברינו לסי׳ מ״ד או׳ ג׳:

פג פג) **[סעיף ז׳] מצוה למשמש וכו׳** ואין חילוק בין איש לאשה וכ״כ הרוקח סי׳ ט״ל צריך אדם למשמש בכיסו או בחגורו פן יהיה תלוי בו כיס או סכין או בחגור שבמכנסים והאשה בכיסה או בבתי זרועותיה או בכפה שבראשה עכ״ל. ב״ח. א״ר או׳ כ״ד:

פד פד) **שם. מצוה למשמש וכו׳** ונראה דאפי׳ לדידן דליכא רה ר מצוה למשמש דשמא יש אצלו דבר המוקצה. מ״א ס״ק כ״ו. א״ר שם. ולפ״ז דגם בעיר שמערבין ומשתפין אותה מצוה למשמש בע״ש בבגדיו ובבית יד שבבגדיו דשמא יש בהם דבר מקצה שאסור לטלטל בשבת. וה״ה ביום שבת כשרוצה לצאת חוץ לעירוב צריך לעיין בבגדיו שמא יש בהם איזה דבר ואפי׳ אה הוא מותר בטלטול משום דאסור לצאת בו חוץ לעירוב. ומיהו מ״ש המ״א לדידן ליכא רה״ר כבר כתבנו ע״ז לעיל או׳ ע״ז יעו״ש:

פה **פה) שם. סמוך לחשיכה וכו׳** ונראה דבמתני׳ דלא יצא החייט דוקא גרסי׳ סמוך לחשיכה דהיינו חצי שעה קודם כמו סמוך למנחה דהכי תקנו רבנן אבל בהא דחייב למשמש א״צ אלא עם כניסת שבת ממש. וכן בההיא דמותר לצאת בתפילין עם חשיכה עד שתחשך מותר ומשתחשך אסור. נה״ש או׳ ו׳:

סימן רנג

א **א) [סעיף א׳] כירה שהיא עשויה כקדירה וכו׳** ופירוש כירה וכופח ותנור שבזמן התלמוד הוא זה. דהכירה והכופח עשוי מחרס כעין קדירה של חרס שפיהן למעלה ואינו מחובר בקרקע אלא מיטלטל. אלא שהכירה פיה ארוך שיעור שפיתת ב׳ קדירות על פיה ממש או על כסוי שעל חללה או על שפתה, וכופח אינו אלא מקום שפיתת קדרה אחת על פיהו ולכן נפיש הבליה טפי מכירה וזוטר מתנור. ותנור הוא ג״כ מחרס אלא שהוא מחובר בקרקע ופיהו ג״כ למעלה אלא שהוא קצר למעלה ורחב למטה דמתוך כך נקלט חומו לתוכו טפי מכירה וכופח שאינם רחבים למטה יותר מלמעלה. ותנור זה קרוי תנור של נחתומין שהיו מדביקין הפת בדופני התנור. וכתב הר״ן שר״ח פירש דתנורים שלנו שפיהן מן הצד דינן ממש כדין כירה. ב״ח. וכ״כ ב״י. ט״ז ס״ק ט״ז. ר״ז או׳ ז׳ ועיין לקמן או׳ ח״י:

א) שם. ושופתין על פיה וכו׳ וה״ה בתוכה מותר להשהות. שבת ל״ז ע״א ופרש״י שם:

ב **ב) שם. שהיא פסולת של זיתים.** וכ״ה לשון הטור. ומשמע הא אם הוסקה בפסולת של שומשמין מותר ליתן עליה תבשיל להשהותו עד הלילה אפי׳ מצטמק ויפה לו. וכ״ה התו״ש או׳ א׳ וכתב הטעם משום דהגזרה היא שמא יחתה וזה לא שייך אלא בדבר שעושה גחלים ושל שומשמין אינו עושה גחלים אלא שכתב דיש חולקין בזה ואוסרין גם בפסולת שומשמין יעו״ש. ועיין לקמן או׳ י״ג:

ג **ג) שם. להשהותו עליה.** בטור כתב להשהותו עליה לצורך הלילה. וכ״כ הלבוש. ומשמע הא לצורך היום בכל גוונא שרי משום דאסח דעתיה מניה ולא חיישינן שמא יחתה. אלא שבב״י נסתפק בזה ומדלא העתיק בש״ע לצורך הלילה משמע דדעתו לפסוק דאין לחלק בין לצורך הלילה או היום. וכ״פ הב״ח. וכ״כ א״ר או׳ א׳ דלדינא מסתבר דאסור אף שמשהה לצורך מחר דכיון שאפשר לגמור בלילה ע״י חיתוי חיישינן שימלך לאכול בלילה וצורך לילה קרינן ביה יעו״ש:

ד **ד) שם. והוא מצטמק וכו׳** כלומר נתמעט והוא מלשון שדים צומקים. פרישה או׳ א׳. ועיין בתשו׳ גו״ר חא״ח כלל ג׳ סס״י ד׳ שכתב דתבשיל קאפ״ע הוא מצטמק ורע לו יעו״ש. ונראה דה״ד לאחר שנתבשל כל צרכו אם ישהנו עוד יהיה מצטמק ורע לו. ולענין אם מותר להחזיר הקאוי על האש בשבת עיין לקמן או׳ י״א:

ה **ה) שם. והוא מצטמק ורע לו וכו׳** ודע דכל מה דשרי לשהוי ע״ג כירה שאינה גרופה וקטומה שרי נמי לשהוי ע״ג כופח או תנור אפי׳ אינו גרוף וקטום ואפי׳ אם התנור מוקף דנפיש הבליה ואפי׳ אם הקדרה סמוך לגחלים שרי והוא שלא תהא נוגעת בגחלים ב״י. ועיין לקמן או׳ טו״ב:

ו **ו) שם. או שהוא חי וכו׳** פי׳ ואי שרי ליתנו סמוך לחשיכה ממש אבל אם נתנו מבעוד יום אסור דכבר נתבשל קצת קודם שבת וצריך לסלקו משחשיכה אלא א״כ נתבשל כל צרכו קודם שבת. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ נה״ש או׳ א׳ וגם בעינן שיהיה מצטמק ורע לו כמ״ש בש״ע מחה״ש. א״א או׳ ב׳:

ז **ז) שם. שלא נתבשל כלל וכו׳** דאילו נתבשל אפי קצת חיישינן שמא יחתה ואפי׳ לא הגיע לשליש בישולו. ט״ז סק״א (ועי״ש שהשיג על הב״ח שכתב דאם לא הגיע לשליש בישולו חי מיקרי יעו״ש) וכ״פ א״ר שם. נה״ש או׳ א׳ וכ״כ תתו״ש או׳ ג׳ דדעת האחרונים דלא כב״ח יעו״ש:

ח **ח) שם. ובכל הלילה יכול להתבשל וכו׳** אבל אם לא יכול להתבשל כל הלילה בלא חיתוי אסור שמא יחתה כדי שיוכל לאכול ממנו למחר עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ד׳:

ט **ט) שם. דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים.** זהו דעת הרמב״ם ולאפוקי מהר״ן דפסק כהרז״ה דהיינו שגורף כל הגחלים לצד אחד אבל אם גרף כל הגחלים אף בתנור מותר דליתא אלא אפי׳ בהוציא נמי בתנור אסור. עו״ש שם. תו״ש או׳ ה׳ וכ״פ הב״ח דלא שרי בכירה אלא בגרף כל הגחלים לחוץ ובחנור אסור אפי גרפם כולם לחוץ יעו״ש. והיינו בתנור שבימי חכמי הגמ׳ אבל בתנור שלנו שפתחו מן הצד דינו ככירה כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ט״ו:

י **י) שם. דהיינו שכסה הגחלים בעפר וכו׳** וא״צ לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל רק בקטימה כל שהוא סגי. ב״י. ואפי׳ הובערה אח״כ שרי. ואפי׳ גחלים של רותם. שבת ל״ז ע״ב. והטעם דכיון דגילה דעתו דלא בעי לגחלים סגי. מ״א סק״ג. ומיהו צריך שיתן עפר על כל הגחלים. א״ר או׳ ד׳ תו״ש

או׳ ו׳:

יא יא) שם שכסה הגחלים באפר וכו׳ וכן אם עממו הגחלים או שנתן עליה נעורת של פשתן דקה הרי היא כקטומה שבת ל״ז ע״א. הרמב״ם פ״ג דין ד׳ ר״ז או׳ א׳. ונראה דה״ה אם נתן דבר המפסיק בין הגחלים ובין הקדירה כגון שהניח חתיכת ברזל ע״ג כל הגחלים ונתכסה מותר להניח הקדירה ע״ג אותה חתיכת הברזל דחשיב אותה כירה כקטומה. כמ״ש לקמן או׳ ס״ז יעו״ש. ולכן המשהין קאוי על האש אם נתנו חתיכת ברזל על האש בענין שנתכסה כל האש ונתן כלי הקאוי על אותה חתיכה מותר להחזיר כלי הקאוי בשבת אחר שנטלו משם בשבת על אותה חתיכה ע״פ התנאים הכתובים בסעי׳ ב׳ דהיינו בעודה רותחת ולא הניחה ע״ג קרקע כיעו״ש. אלא שכתבנו שם באו׳ ל״ח שיש מחמירין שלא להחזיר כלל ועי״ש הטעם. ובענין הקאוי נוהגין לעשות ברזה כדי לשפוך ממנה בעת הצורך ולא יסירו הכלי מע״ג האש. ועיין לקמן סי׳ רנ״ד או׳ ס״ט:

יב יב) שם. חתיכה חיה וכו׳ דוקא חתיכת בשר שא״א להתבשל לצורך הלילה אבל ירקות לא מהני. ב״י. מ״א סק״ד. וכ״פ הט״ז סק״ב. א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ז׳ וה״ה נמי כשכל הקדרה חי לא מהני כך בבשר וכיוצא בו שא״א להתבשל כל הלילה. והא דסמכו דבריהם אחתיכה חיה משום דחתיכה חיה עדיף טפי דכיון דנתן לתוכו חתיכה חיה וגלה דעתו דהסיח דעתו ממנו דמי קצת לקטומה דסגי בכל שהוא תו״ש שם:

יג יג) שם. ואם הוסקה בקש וכו׳ משום דלא שייך בהו חיתוי שאין עושין גחלים. וכתב הרמב״ם פ״ג שאם הוסקה בגללי בהמה דקה דינו כהסיק בקש ובגבבא משמע דגללי בהמה גסה הרי הם כעצים. ב״י. תו״ש או׳ ט׳ וכן אם הוסקה בפחמים הרי הם כעצים. כלבו. חס״ל או׳ א׳:

יד יד) שם. ותנור וכו׳ מתוך שקצר למעלה ורחב למטה נקלט חומו לתוכו טפי מכירה רש״י. מ״א ס״ק ז׳, ועיין לעיל או׳ א׳:

טו טו) שם. אפי׳ אם הוא גרוף וכו׳ מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה. וא״א לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחת ומפני שהבלו חם יש לחוש שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות בתנור. הרמב״ם פ״ג דין ו׳ ר״ז או׳ ה׳:

טז טז) שם הגה. כל זמן שהיד סולדת בו. אבל אם אין היד סולדת בו מותר ליתן אפי׳ על גבו ואפי׳ בשבת ואפשר דאפי׳ אין גרוף וקטום שרי מיהו מסעי׳ ה׳ משמע דאסור לתת לתוכו עי״ש בהגה. מ״א סק״ט. תו״ש או׳ י״ב:

יז טוב) שם. וכ״מ שאסור להשהות וכו׳ ודוקא תבשיל שלא בישל כל צרכו או מצטמק ויפה לו אבל מצטמק ורע לו מותר וה״ה אם התבשיל חי לגמרי או שנתן לתוכו אבר חי דמותר להשהות אפי׳ בתנור שאינו גרוף וקטום והוסק בעצים. עו״ש או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ ה׳:

יח חי) שם הגה. ותנורים שלנו דינם ככירה. מאחר שרחבים יותר משפיתת קדירה דינם ככירה. כלבו. ובר״ן משמע דאפי׳ בזמן התלמוד לא נאסר אלא תנור של נחתומין יעו״ש. מ״א סק״י. ומיהו מהרש״ק בחידושיו על הפו׳ כתב בשם רש״ל דאין חילוק בין תנור שלנו לשל זמן התלמוד. ובכופח לכ״ע אין חילוק בין זמנם לזמנינו. תו״ש או׳ י״ג. אמנם דעת רוב הפו׳ כדברי מור״ם ז״ל דתנורים שלנו שפתחיהם מן הצד דינם ככירה כמ״ש לעיל סוף או׳ א׳ יעו״ש:

יט יט) שם. אפי׳ הוא מצטמק וכו׳ והטעם משום דלא נהנה ממנו כל כך כיון דבלאו הכי היה ראוי לאכילה כיון שנתבשל כל צרכו אבל אם לא נתבשל כל צרכו דנהנה ממנו אסור עד מו״ש בכדי שיעשו. תו״ש או׳ י״ד. וכ״כ א״ר או׳ י״ב דאסור עד מו״ש בכדי שיעשו כמו בעבר ושהה. וכ״כ א״א או׳ י״א. ועיין לקמן סי׳ שי״ח סעי׳ א׳:

כ כ) שם. אסור עד מו״ש. מדכתב סתם ש״מ דאסור לכל כמ״ש הטור. וכ״פ בד״מ. ולבני ביתו פשיטא דאסור דהו״ל כמו שנתבשל בשבילו. מ״א ס״ק י״א. א״ר שם. תו״ש שם. מיהו הב״ח פסק דלאחרני שרי וה״ה לבני ביתו נמי שרי יעו״ש. אבל דעת האחרונים להחמיר אפי׳ לאחרים עד מו״ש בכדי שיעשו כמ״ש המ״א. א״ר או׳ י״ב. תו״ש או׳ י״ד. ער״ה או׳ ג׳ ר״ז או׳ י״ב.:

כא כא) שם. ואם עבר ושהה וכו׳ ודוקא עבר במזיד אבל אם עבר בשוגג כלומר שסבר שמותר להשהות ע״ג כירה דינו כמו שכח. עו״ש או׳ א׳ וכ״כ הט״ז ביו״ד סי׳ צ״ט סק״ט. והביאו מ״א סי׳ ק״ד סק״ו. וכ״כ הפתה״ד סי׳ ק״ד או׳ ג׳ אבל הער״ה סי׳ שי״ח או׳ ג׳ כתב דזה תלוי בפלוגתא וק״ל דהוי כמזיד יעו״ש. ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ שי״ח סעי׳ א׳ יעו״ש:

כב כב) שם. ואם עבר ושהה וכו׳ ול״ד למבשל בשבת במזיד דאסור לו לעולם כדאיתא רס״י שי״ח שאני התם דעבר אדאורייתא אבל הכא אינו אלא מדרבנן כ״כ הלבוש בסי׳ רנ״ד סעי׳ ה׳ יעו״ש תו״ש או׳ ט״ו:

כג כג) **שם. אסור בשניהם.** אבל הב״ח פסק דאם מצטמק ויפה לו מותר אפי׳ אם עבר ושהה יעו״ש. מיהו לענין דינא המנהג להקל כיש אומרים שכתב אח״כ ש״ע שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי משהין אפי׳ לכתחלה וכמ״ש בהגה דנהגו להקל כסברה האחרונה יעו״ש:

כד כד) **שם בהגה. ואם החזירם נכרי לצורך ישראל.** והתבשיל מצטמק ויפה לו מותר שאין הישראל נהנה כל כך כיון שכבר היה ראוי לאכול. ט״ז סק״ח ומ״א ס״ק י״ב וי״ג. תו״ש או׳ ט״ז. ובלבוש כתב בלי ידיעת ישראל הא אמר ישראל לעכו״ם במזיד אסור כאלו הוא בעצמו עשה כן. א״א או׳ י״ב:

כה כה) **שם בהגה. ואם החזירם ישראל בשבת וכו׳** אפי׳ בשוגג דינו כעבר ושהה ואסור אם מצטמק ויפה לו. ונראה בזה דלאחרים שרי. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ י״ז. אבל הא״ר או׳ י״ד כתב דדוקא לסברת י״א שכתב אח״כ בש״ע לאחרים שרי אבל לסברה זו פשיטא דאסור במצטמק ויפה לו יעו״ש:

כו כו) **שם וי״א כל שנתבשל וכו׳** זהו דעת רש״י והרא״ש והטור שפסקו כחנניה דכשהוא מבושל כמאכל בן דרוסאי תו ליכא למיחש שמא יחתה דכיון שראוי לאכילה למה יחתה בחנם ולכך שרי אפי׳ באינה גרופה וקטומה וא״צ גרופה וקטועה אלא כשעדיין לא הגיע למב״ד או כשבא להחזיר בשבת כמ״ש סעי׳ ב׳ דבשעת חזרה יש לחוש טפי לחיתוי. תו״ש או׳ ח״י:

כז כז) **שם. וי״א שכל וכו׳** ובחי לגמרי שרי לכ״ע וא״כ מוטב להושיב הקדירות בתנור סמוך לחשיכה רק הפשטידא צריך ליתנם מבע״י כמ״ש סי׳ רנ״ד סעי׳ ה׳ יעו״ש. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ י״ט. ועיין לעיל או׳ י״ב:

כח כח) **שם. כמאכל בן דרוסאי.** לסטים היה ומבשל בישולו שליש רש״י שבת ד׳ ע״א. וכן כתב הטור שהוא שליש בישולו. וכן בהגמ״י פ״ג וריי״ו וריא״ז בשה״ג ומ״מ וברטנורה פ״א ובס׳ צד״ל ורש״ל בביאורו פסקו כרש״י והטור שהוא שליש בישולו. והב״ד א״ר או׳ ט״ו יעו״ש. אבל מדברי הרמב״ם פ״ט נראה שהוא חצי בישולו. ב״י. וכ״כ לקמן בש״ע סי׳ רנ״ד סעי׳ ב׳ וכ״פ הלבוש בסי׳ זה ובסי׳ רנ״ד. והגם דביו״ד סי׳ קי״ג סעי׳ ח׳ פסק שהוא שליש בישולו כתב המ״א בסי׳ רנ״ד סק״ח דהכא פסק לחומרא משום חומרא דשבת. וכ״כ י״א בסי׳ זה. תו״ש או׳ ח״י. ולענין הלכה כתב הר״ז או׳ י״ג דלכתחלה צריך ליזהר שיתבשל חצי בישולו מבע״י אבל בדיעבד יש להתיר התבשיל בכל ענין אם נתבשל שליש בישולו מבע״י יעו״ש. ונראה דלדידן שאין בקיאין איזה נקרא כמב״ד יש לשער כל שנאכל התבשיל ע״י הדחק מחמת בישול זה יש להתיר:

כט כט) **שם. ובא׳ להחזירה וכו׳** עיין לקמן סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ל ל) **שם ולא הגיע למאכל וכו׳** ומ״מ אם החזירו ישראל בשוגג כל שמצטמק ויפה לו אף שהגיע למאכל בן דרוסאי אסור. א״ר או׳ ט״ז:

ל) **שם** אסור וכו׳ היינו אפי׳ לאחרים עד מו״ש כמ״ש לעיל או׳ ך׳ יעו״ש:

לא לא) **שם הגה. ונהגו להקל וכו׳** וכ״כ הלבוש. מש״ז או׳ א׳ ר״ז או׳ ט׳ חס״ל או א׳ בדיני הן אומר והן דברים וכו׳:

לב לב) **שם אבל הטמנה ע״ג גחלים וכו׳** הכי ס״ל להמחבר דאם שולי הקדרה נוגעים בגחלים מקרי הטמנא. תו״ש או׳ ך׳ ועיין לקמן סי׳ רנ״ז או׳ מ״ב:

לג לג) **שם בהגה. כל זמן שהיא מגולה וכו׳** פי׳ שאין הקדרה מכוסה בבגדים ואף שהתנור סתום שרי. א״ר או׳ י״ז. ועיין לקמן בהגה לססי׳ רנ״ז ובדברינו לשם בס״ד:

לד לד) **שם בהגה. ומצאו ע״ג האש וכו׳** משמע דוקא ע״ג האש אבל בתוך האש שמצא הגחלים סביב הקדרה שא״א שיקח הקדרה ולא ינענע הגחלים כתב המרדכי פ׳ במה טומנים דאסור אפי׳ למימר לגוי לסלקו דשבות דאית ביה מעשה הוא מפני שמחתה ומבעיר העליונות ומכבה התחתונות אבל אין לאסור התבשיל בסילק הגוי דאפי׳ בישראל הוא מלאכה שאין צריכה לגופא ואין כאן אלא איסורא דרבנן אליבא דר״ש עכ״ד. והביאו ב״י סס״י רנ״ט והעו״ש או׳ א׳ בסי׳ זה. ומ״ש המ״א ס״ק ח״י בשם הגהת מרדכי פ״ו דמותר לסלקו ע״י גוי השיג עליו הא״ר או׳ ח״י וכתב בשם כמה פו׳ דאסור לומר לגוי לסלקו אלא רק אם סלקו מעצמו יש להתיר יעו״ש. אבל התו״ש או׳ כ״א כתב להתיר לסלקו ע״י עכו״ם כמ״ש המ״א. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד ויעו״ש הטעם. וכ״כ ח״א כלל ב׳ או׳ ד׳ קיצור ש״ע סי׳ ע״ב או׳ י״ז. נזר ישראל סי׳ ו׳ ח״ג או׳ ו׳:

לה לה) **לפתוח** התנור בליל שבת והעכו״ם חוזר וסותם עיין בתשו׳ רמ״א סי׳ ק״ב שכתב להתיר אם נתבשל המאכל כמב״ד אבל לומר לו לטוח בטיט אסור יעו״ש. והביאו הט״ז סק״י. ועיין לקמן בהגה ס״סי רנ״ט ובדברינו לשם בס״ד:

לו לו) **כתב** בדרשות מהרי״ל פעם אחת הטמינו בתנור לצורך שבת ונכבה האש וקראו לגוי בליל שבת והוציא הקדרות והדליק האש והטמין שנית והתיר מהרי״ל ז״ל החמי לאותו שבת והזהיר מלעשות עוד דאיסורא קעביד עכ״ל והביאו שכנה״ג או׳ כ״א והעו״ש סוף או׳ א׳ וכתב שם העו״ש ונראה דמיירי בשכבר נתבשלו הקדרות כמב״ד דאפ״ה נראה שמפריז על מדותיו להקל יותר מדאי עכ״ד:

לז **לז) [סעיף ב'] כירה שהיא גרופה וכו'** אבל אם אינה גרופה וקטומה ונטל התבשיל מעליה בשבת אסור להחזיר לכ"ע אפי' בעודה רותחת ולא הניחה ע"ג קרקע וכו' ואפי' מצטמק ורע לו. וע"כ המשהין קאוי ע"ג האש אם נטלו משם בשבת אסור להחזירו. ועיין לעיל או' י"א:

לז) שם. אפי' בשבת וכו' פרש"י דהיינו אפי' ביום השבת דלא תימא דדוקא בלילה מותר להחזירה דמוכחא מלתא דשקיל לה אדעתא להדורי לצורך מחר אבל ביום השבת דלא מוכחא מלתא דדעתיה לאהדורי א"כ בטלה לה הטמנה ראשונה והרי הוא כמושיב לכתחלה בשבת קמ"ל דאפ"ה שרי. תו"ש או' כ"ב:

לח **לח) שם. כ"ז שהיא רותחת וכו'** אבל כשאינו רותחת אע"ג שהיא חמה ואין בה משום מבשל בשבת אסור להחזירה משום דהו"ל כאלו עכשיו מניח הקדרה בתחלה על הכירה בשבת. ב"ח. וכ"כ העו"ש או' ב' וכ"נ מסתמיות דברי הש"ע והגם דכתב בב"י בשם ריו"ו דמוכח מגמ' שאם לא נצטנן אפי' שנח מרתיחתו קצת מותר להחזיר נראה דלא סמך ע"ז לענין דינא. וכן מ"ש בב"י סי' שי"ח שכל שהיד סולדת בו מיקרי רותח נראה דלא סמך ע"ז לענין חזרה אלא רק לענין להניחו בשבת ע"ג קדירה הטמונה כדי שישמר חומו כמ"ש סי' שי"ח סעי' ו' יעו"ש. ומ"ש המ"א ס"ק י"ט דנהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי כמ"ש סי' שי"ח סעי' ט"ו ודלא כב"ח כבר כתב עליו הא"ר או' י"ט דאינו נכון דבסי' שי"ח מיירי להדיא לסמוך אבל ע"ג כירה אפי' לא נצטנן לגמרי אסור יעו"ש. וע"כ רבים מיראי ה' ואנשי מעשה לא נהיגי בחזרה כלל חדא משום שמא תיכף ינוח מרתיחתו ולא אדעתייהו ועוד משום המון העם הרואים שמא ילמדו מהם להחזיר ולא ידעי לחלק בפרטי הדינים הצריכים לזה:

לט **לט) מי** שנוהג שלא להחזיר לתנור בשבת וסועד אצל אחרים עיין להרב זכור לאברהם אביגדור סי' ל"א שכתב דלא ינהוג חומרא זו אצל אחרים יעו"ש והביאו הרו"ח וכתב דאם באנו למוסר ודעת של הרב בינות דשא ז"ל דהרבה מטעמים שלא לסעוד אצל אחרים בשבת גם סיבה זו יקחנה לעצמו אך אם הוא מוכרח אז ודאי משום יוהרא ולא תתגודדו בשלחן צריך למיכל מהתבשיל ככל המסובין אכן בקאפ"י יכול לאשתמוטי ולומר אין לי חפץ עתה בקאפ"י יעו"ש:

מ **מ) שם. הגה. ועודה בידו.** ואפי' לא הניחה ע"ג קרקע אלא שתלאה במקל או שהניחה ע"ג מטה או שפינהו ממיחם למיחם אסור. טור. וכתב מ"א סק"כ דהרב ב"י ס"ל דוקא כשהניחה ע"ג קרקע אסור אבל הניחה ע"ג מטה או ספסל או שפינן ממיחם למיחם שרי אבל רמ"א ס"ל דבכל אלו אסור דהו"ל כמושיב בשבת לכתחלה עכ"ד. וכ"כ התו"ש או' כ"ד. מיהו בסה"ת והמרדכי וריא"ז פסקו לקולא דאפי' הניחה ע"ג הקרקע אם דעתו להחזירה שרי. וכ"כ א"א והכלבו בשם הרא"ה יעו"ש. ער"ה או' ה' אמנם כבר כתבנו לעיל או' ל"ח דיש נוהגין להחמיר שלא להחזיר כלל יעו"ש:

מא **מא) שם הגה. ודעתו להחזירה.** והרב ב"י ס"ל דאפי' אין דעתו להחזירה שרי כמ"ש הרמב"ם. מא ס"ק כ"א. תו"ש או' כ"ה. והיינו דוקא כ"ז שהיא רותחת ולא הניחה ע"ג קרקע כמ"ש בש"ע:

מב **מב) שם. הגה. ודעתו להחזירה.** ואם דעתו להחזיר אחר שיצטנן אף שחוזר כשהוא רותח אסור. א"ר או' כ"א:

מג **מג) שם. ודוקא על גבה וכו'** מדסתם הרב ב"י ש"מ דס"ל דאפי' תלה הקדירה לתוך אויר הכירה שרי דלא מיקרי תוכה אלא כשיושב למטה בקרקעית הכירה. וכ"כ הב"ח. וכתב בשה"ג ובכירות שלנו שהן פשוטות תוכה ועל גבה אחת הן ומותר. מ"א ס"ק כ"ב. תו"ש או' כ"ו. ואם יש אש על הכירה עיין סי' שי"ח סעי' ט"ו:

מד **מד) שם. אבל לתוכה אסור.** דכשהוא בתוכה שייך למיגזר טפי שמא יחתה גחלים בחזירתו לתוכה ואף שהיא גרופה וקטומה מ"מ א"א שלא יהא שם קצת גחלים. ובכל זה אסור אף במצטמק ורע לו כמ"ש הר"ן דבשעת חזרה איכא חשש טפי. תו"ש שם:

מה **מה) שם הגה. ודוקא שהתבשיל מבושל כ"צ וכו'** זה קאי אירישא דאמר אפי' בשבת מותר להחזירה היינו במבושל כ"צ ולא נצטנן דאז אין שייך אחריו עוד בישול אבל אם לא נתבשל כ"צ שייך אחריו עוד בישול. ט"ז סק"י:

מו **מו) שם בהגה. אפי' לכירה אחרת.** ואפי' מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה אבל לא מכירה לטמינה ולא מטמינה לכירה. הרמב"ם פ"ג דין י"א. והביאו מ"א ס"ק כ"ג והתו"ש או' כ"ח. וכ"כ הר"ז או' י"ד מיהו מרן ז"ל בש"ע השמיט היתר זה להחזיר לכירה אחרת וגם מהריק"ש בהגהותיו כתב ולהחזיר מכירה לכירה אחרת יש מתירין ויש אוסרין ומכירה לטמינה ומטמינה לכירה דברי הכל אסור עכ"ל והביאו הברכ"י או' ג' וכתב משמע שנטה לדעת האוסרין אבל דעת הברכ"י שם נראה דנוטה לדעת הרמב"ם שמתיר יעו"ש:

מז **מז) שם בהגה. אבל אם לא נתבשל כל צורכו וכו'** ואעפ"י שנתבשל כמאכל בן דרוסאי אסור להחזיר כל שיש עדיין חום בכירה שהקדירה רותחת מחמתה. ב"י:

מח **מח) שם בהגה. רק כשנטלו מן הכירה מבע״י וכו׳** נראה הטעם דאז בטלה הטמנה הראשונה והוי כמטמין לכתחלה בשבת. ט״ז ס״ק י״א:

מט **מט) שם בהגה. וטוב להחמיר.** כי הר״ן כתב קולא זו והתו׳ והרא״ש והנמשכים אחריהם לא ס״ל כן. ט״ז ס״ק י״ב. אבל המנהג להקל כמ״ש הרב בהגה. מש״ז או׳ י״ב:

נ **נ) שם. בהגה. מיהו אם נצטנן לכ״ע אסור.** דשייך בו אח״כ בישול חדש. ט״ז ס״ק י״ג. תו״ש או׳ ל״א. ועיין לעיל או׳ ל״ח:

נא **נא) ובמקום** דמותר להחזיר כאן מותר אפי׳ לסתום פי התנור בדף אחר החזרה דסתימת הדף לא מיקרי הטמנה. ט״ז שם. א״ר או׳ כ״ו. וכ״ז הוא באין גחלים בוערות בתנור אבל יש גחלים בוערות זה פשוט במשנה דבאינו גרוף וקטום אפי׳ לבית הלל אסור להחזיר ואפי׳ בתנור דידן דדמי לכירה אסור להחזיר בכל גווני. ט״ז שם:

נב **נב) שם בהגה. אסור להניחו בכרים וכו׳** דאע״ג דכרים וכסתות אינם מוסיפין הבל מ״מ אסור בשבת כנזכר סי׳ רנ״ז סעי׳ ב׳ ואע״ג דבחזרה שרי כמ״ש בסמוך אפו׳ בכירה אחרת היינו במקום שאינו דרך הטמנה אבל כאן שהוא דרך הטמנה אסור. ט״ז ס״ק י״ד. מיהו הא״ר או׳ ל״ד כתב בשם מי״ט ובשם ר״א דשרי להושיב החמין כשהוציאו מן התנור בכרים וכסתות יעו״ש. ומ״מ נראה דיש להחמיר כמ״ש מור״ם ז״ל. וכ״כ האחרונים:

נג **נג) שם בהגה. אסור להניחו בכרים וכו׳** ואם הוא פתוח למעלה שרי. ט״ז שם. תו״ש או׳ ל״ב. ר״ז או׳ י״ד. אבל הא״ר שם כתב דלא משמע קצת הכי מר״מ ומשמע דאפי׳ אם עדיין חם אסור עכ״ד. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳:

נד **נד) קאפ״י** שנתבשל כ״צ מע״ש וצריכין לחממו בשבת אם השפחה עשתה מדורת אש ומחממת אותה אם משימים אותה ע״ג האש ממש אפי׳ אם היא עושה מעצמה אסור לישראל לשתותו וכ״ש אם הישראל אומר לה לחממו ואם אינה משימה אותה ע״ג האש ממש אלא כנגד המדורה אפי׳ לעשות הישראל עצמו שרי. וע״ג האישטריבד״י אם רגלי האישטריבד״י נוגעות באש אסור ואם אינם נוגעות שרי. הרב החביב בתשו׳ ח״ב סי׳ י״ז. י״א מ״ב או׳ יו״ד. ומיהו יש אוסרין ע״י ישראל אף שנתבשל כ״צ מע״ש משום דיש בישול אחר בישול בדבר לח כמ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ד׳ ולערות הקאוי מכלי ראשון על הצוקאר שבכוסות לא טוב אלא לערות הקאוי קודם ואח״כ לתת בו הצוקאר. יפ״ל או׳ ט״ז. ועיין לקמן או׳ צ״א:

נה **נה) שם בהגה. י״א דכל שהוא סמוך לחשיכה וכו׳** היינו לאחר שנגמר כל בישול הקדירה ומניחה לעמוד על הכירה עד הערב לשמור חומה אם נטלה מן הכירה אסור לו להחזירה אפי׳ בעודה רותחת אם הוא כ״כ ערב שאין שהות ביום להרתיח אם היתה קרה דגזרינן אטו היכא שנטל בשבת דאי שרית להחזירה מבע״י אתי נמי להחזירה כשנטלה בשבת אבל כל זמן שלא נתבשלה או אפי׳ נתבשלה ויש שהות ביום להרתיחה אילו נתקררה מותר להחזירה. טור. אבל בסה״ת וסמ״ג וסמ״ק והגמ״י כולם כתבו דאף בלא נתבשלה אלא כמב״ד אסור להחזירה מבע״י על הכירה שאינו גרוף וקטום אם אין שהות ביום להרתיחה אילו נתקררה. והב״ד הב״ח וכתב מיהו בתבשיל חי או נתן בה חתיכה אחת חיה מותר להחזירה מבע״י לדברי הכל דאין לגזור בזה אטו חזרה דשבת יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק כ״ז. א״א או׳ כ״ז. ועיין לקמן או׳ נ״ח:

נו **נו) שם בהגה. או סמוך לברכו וכו׳** כתב מ״א ס״ק כ״ו דלפי מ״ש רש״י והר״ן ס״פ ב״מ שמותר להדביק פת בתנור סמוך לברכו אם יש שהות ביום שיקרמו פניה קודם שתחשך כ״ש דיש להקל הכא יעו״ש. אבל הא״ר או׳ כ״ח והתו״ש או׳ ל״ד השיגו עליו וכתבו דאין ראייה משם לענין חזרה יעו״ש:

נז **נז) שם בהגה. שהוא קבלת שבת לדידן.** עיין לקמן סי׳ רס״א סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נח **נח) שם בהגה. דינו כמו בשבת עצמו.** פי׳ לענין דאסור להחזיר אם הניח ע״ג קרקע וכל החילוקים שנתבארו בסעי׳ ב׳ עו״ש או׳ ב׳ וכ״כ בתו״ש או׳ ל״ה. אלא שבשם הרא״ש כתב דמבע״י אין בו איסור רק לענין גרופה וקטומה אבל כל הני חילוקים דע״ג ובתוכה או שהניחה ע״ג קרחא שרי מבע״י יעו״ש:

נח) ודע שכתבו התו׳ דלא אסרינן חזרה מבע״י אלא היכא שנטלה מע״ג כירה שעתיד להשהות עליה ולהחזירה עליה לשם שהייה ומשום שאם אתה מתיר להחזירה מבע״י אתי להחזיר בשבת אבל אם החזירה לשם הטמנה שרי ע״כ. והרב ז״ל השמיט כל החילוקים הללו לפי שהמנהג להקל כדעת הרמב״ם ז״ל וסיעתו. עו״ש שם:

נט **נט) שם בהגה. אך טוב להחמיר וכו׳** ואין ליטול הקדירה מהכירה וליתנו ע״ג התנור שאינו גרוף וקטום סמוך לחשיכה. מ״א ס״ק כ״ח. תו״ש או׳ ל״ו. ר״ז או׳ כ״ב:

ס **ס) שם בהגה. במקום שהיד סולדת וכו׳** דאי אין היד סולדת בו אפי׳ בשבת שרי. ב״י.

סא סא) **שם בהגה. אפי׳ סמוך לחשיכה.** ואפי׳ נצטנן לגמרי דאל״כ אפי׳ בשבת שרי כמ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ט״ו. מ״א ס״ק כ״ט. תו״ש או׳ ל״ז:

סב סב) **שם בהגה. אפי׳ סמוך לחשיכה.** פי׳ שאין שהות כ״כ שאם היה צונן שיכול להתחמם. עו״ש או׳ ב׳:

סג סג) **שם בהגה. ובתנור אין חילוק וכו׳** היינו בתנור של זמן התלמוד אבל תנורים שלנו שפתוחים מן הצד הם ככירה. ט״ז ס״ק ט״ז. תו״ש או׳ ל״ח. ועיין לעיל או׳ ח״י:

סד סד) **שם בהגה. ובתנור אין חילוק וכו׳** וכתב הרב המגיד דאפי׳ מצטמק ורע לו דמותר להשהותו או אם נתן לתוכו אבר חי בתנור אסור יעו״ש. עו״ש או׳ ב׳:

סה סה) **[סעיף ג׳] ולהניח קדירה ישנה וכו׳** אבל חדשה אסור דמלבנה. ואף שהרב ב״י פסק להקל בסס״י תק״ב היינו כשיש בה תבשיל אבל בריקנית אפשר דמודה דאסור. מ״א סק״ל. וכ״כ התו״ש או׳ ל״ט. ובקדירות שלנו שכבר נגמרה בתנור של יוצרים בזה ודאי פשיטא דשרי. תו״ש שם:

סו סו) **שם. ריקנית וכו׳** דאם יהיה בה תבשיל אסור להשימה על הכירה מחמת גופא. הגר״א:

סז סז) **שם. ע״פ הכירה וכו׳** דאז הו״ל הכירה כגרופה וקטומה שהרי הקדירה סותמת את פי הכירה. ב״י בשם הגמ״ר פ״ג. ולפ״ז י״ל שע״ג תנורים שלנו שרי ליתן (ר״ל להחזיר אבל תחלת שהייה בשבת ודאי אסור. מחה״ש) אפי׳ האש בתוך התנור כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש. אכן במהרי״ל איתא דצריך להפסיק שם בלוח אחת להיכרא וישים אח״כ התבשיל ע״ג הלוח. וכ״ז כשהתבשיל חם דליכא משום בישול. מ״א ס״ק ל״א. א״ר או׳ ל״א. תו״ש או׳ מ׳ ועיין לעיל או׳ י״א:

סח סח) **שם הגה. וכבר נתבאר שנוהגין להקל וכו׳** ומיהו כבר כתב ג״כ לעיל סעי׳ ב׳ בהגה דטוב להחמיר יעו״ש:

סט סט) **[סעיף ד׳] יש למחות ביד הנוהגין וכו׳** והטעם משום דפעמים שהאחת אין היד סולדת בו והאחת היד סולדת בו ומתבשלין זה עם זה ונמצאו מבשלין בשבת ואעפ״י שהן רותחין אם פסק כח רתיחתן יש בהן משום בישול. ב״י. ועיין לקמן סי׳ שי״ח סעי׳ ד׳ שיש חילוק בין דבר יבש לדבר לח יעו״ש:

ע ע) **שם. יש למחות ביד הנוהגין וכו׳** כתב המ״א ס״ק ל״ב דלפי מ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ט״ו דאם לא נצטנן לגמרי אין בו משום בישול א״כ גם כאן שרי יעו״ש. וזהו דוקא לדעת המקילין שכתב שם בהגה אבל לדעת הש״ע אסור יעו״ש:

עא עא) **[סעיף ה׳] כגון פנאדי״ש וכו׳** ואעפ״י שהיד סולדת בו לפי שאין דרך בישול בכך ואעפ״י שהקדירה נתונה על האש. ומיהו לדברי האומרים שיש צלייה אחר צלייה כמ״ש הטור בסי׳ שי״ח איכא למימר דבשר הפנאדי״ש (פנאדי״ש יש בו לחם אפוי ובשר בתוכו צלוי. א״א או׳ ל״ד) הוי צלי שהרי אינו מתבשל ע״י משקין ואסור לחממה במקום שהיד סולדת. ב״י. ועיין לקמן סי׳ שי״ח סעי׳ ו׳ ובדבריו לשם בס״ד:

עב עב) **שם. כגון פנאדי״ש וכו׳** דכיון שאין בו רוטב אין בו בישול כמ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ט״ו. ומשום חיתוי נמי ליכא למיגזר שאין דרך בישול בכך לפי שהקדירה מפסקת. מ״מ פכ״ב. ואם יש בה שומן אסור כמ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ט״ז. מ״א ס״ק ל״ג. תו״ש או׳ מ״ב. והיינו להיש מחמירין שכתוב שם בהגה אבל לדעת הש״ע מותר אף אם יש בה שומן כיעו״ש. ועיין בתשו׳ כתונת יוסף סי׳ י״ב שהתיר לשום לתוך התנור שהוסק מאתמול התבשיל או פשטידא שנתבשל מע״ש כל צרכו אעפ״י שהשומן צף על התבשיל ונקרש ובשומו לתנור ע״י הבל שנשאר שם מע״ש נימוח והמס ימס אך לתת ע״ג אש בשבת אסור לאכול התבשיל אפי׳ למ״ש יעו״ש. והביאו פ״ת וא״ח או׳ י״ד:

עג עג) **שם. אבל להטמין תחת הבגדים וכו׳** שהרי אסור להטמין משחשיכה אפי׳ תבשיל שנתבשל כ״צ ואפי׳ בדבר שאינו מוסיף הבל. ב״י. והטעם משום דהוי כמטמין בתחלה בשבת. עו״ש או׳ ד׳:

עד עד) **שם הגה. וה״ה שאסור להניחו וכו׳** והנחה לכתחלה בשבת אסור אפי׳ הוא עדיין רותח ומצטמק ורע לו. הגר״א:

עה עה) **שם בהגה. וה״ה שאסור להניחו וכו׳** והר״ן כתב אפשר דבר שאין דרכו לאפות ע״ג כירה מותר לחממו ע״ג כירה כשמצטמק ורע לו שהדבר מוכיח שאינו עושה אלא בשביל שיתחמם עכ״ל אבל דעת הרב ב״י משמע לאסור. מ״א ס״ק ל״ד:

עו עו) **שם בהגה. דלא התירו אלא חזרה וכו׳** וכאן דמושיב לכתחלה יש לחוש שמא יחתה בשעה שמושיב אותה כי כן רגילים לעשות. תו״ש או׳ מ״ג:

עז עז) **שם בהגה. ויש מתירין ליתן לתוך התנור שאפו וכו'** והטעם שהרי אין בזה חשש חיתוי כלל שהרי גרפו התנור מבע"י ואפי' לא קטמו אותו מ"מ הרי כבר נתאכלו וכבו כל הגחלים שבתוכה וא"צ ליזהר שלא ישאר שם גחלת כלל כיון שאין שם אלא הבל מעט מה שנשאר מאתמול הוי כגרופה וקטומה. כ"כ הכלבו ומיירי בחזרה. תו"ש או' מ"ד. ועיין בב"י:

עח עח) **שם בהגה. ואין לחוש לבישול.** אין כוונתו לאיסור בישול דהא מיירי כשלא נצטנן לגמרי כדמסיק אלא דר"ל דלא חיישינן שמא יחתה לבשלו. תו"ש או' מ"ה:

עט עט) **שם בהגה. ובלבד שלא נצטנן וכו'** ואפי' בדבר שאין בו מרק דלית ביה משום בישול אסור אם נצטנן דהו"ל כמניח לכירה לכתחלה בשבת דאסור דלא התירו אלא חזרה. מ"א או' ל"ו. א"ר או' ל"ו:

פ פ) **שם בהגה. ויש מחמירין וכו'** הטעם בב"י דאף דק"ל בסעי' ב' כדעת הר"ן דאם נטלו משחשיכה מקרי חזרה אף שהניחה ע"ג קרקע וא"כ ה"ה נמי כאן כיון דנטל מע"ג משחשיכה ראוי להתיר אף שהניחה ע"ג קרקע כיון דדינו כגרופה וקטומה מ"מ הכא יש להחמיר דהאי התירא דנטילת חשיכה לא מהני אלא לענין הנחה ע"ג קרקע אבל לא לענין היתר תוכה. תו"ש או' מ"ז. והיינו לפי מ"ש בהגה סעי' ב' דנהגו להקל אבל לדעת מרן אסור אם הניחו ע"ג קרקע כמ"ש שם בש"ע יעו"ש. ועיין בדברינו לשם או' ל"ח:

פ) **שם בהגה. שהיד סולדת וכו'** דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צינן היה יכול להתחמם שם כ"כ עד שהיד סולדת בו ר"ז או' כ"א:

פא פא) **שם בהגה. ולכן אסור לומר לעכו"ם להחם וכו'** נראה דלאו דוקא לומר לעכו"ם אסור אלא אפי' אם העכו"ם עושה מדעת עצמו בשביל ישראל אסור להנות ממנו בשבת וכמ"ש לקמן לענין נר שהדליק בשביל ישראל ודוקא דאתעביד בתבשיל איסורא שלא היה מבושל כבר כ"צ אבל אי לא אתעביד בתבשיל איסורא רק שנתחמם ע"י גוי והתבשיל מבושל כבר כ"צ אין לאסור רק כשאומר לגוי לעשות בשבת אבל אם הגוי עושה מדעת עצמו אין לאסור התבשיל לישראל לאכלו בשבת. עו"ש או' ד':

פב פב) **שם בהגה. ואם עשה כן וכו'** פי' שציווה לכותי לעשותה לכך אסור אפי' נצטנן משום קנס כמ"ש הרשב"א משא"כ אם עשאו הכותי מעצמו אין לאסור כשנצטנן. ואפילו כשעדיין חם יש להתיר לסברת רמ"א סי' שי"ח סעי' ד' בהגה כשנתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו. א"ר או' ל"ז. וא"כ משמע דלדעת מרן שם אסור לאוכלו חם אפי' אם עשה הכותי מעצמו ומצטמק ורע לו יעו"ש:

פג פג) **שם בהגה. ואם עשה כן אסור וכו'** אפי בדיעבד כמ"ש סעי' א' בדין החזיר עכו"ם ע"ג כירה ומיהו י"ל דאם לא חממו העכו"ם ע"ג האש או הכירה ממש דיש להקל. מ"א ס"ק ל"ג. תו"ש או' מ"ט:

פד פד) **שם בהגה. אמנם אם לא נצטנן וכו'** ובאגודה כתוב שמעשה היה שהטמינה שפחה חמין משחשיכה ואסרו התבשיל שהיה צונן והתירו הבשר שהיה ראוי לאכול צונן. מ"א ס"ק ט"ל. תו"ש או' נ"א. ועיין בס' מנחת פתים דף מ"ו ע"ב שכתב דמיירי שראה ישראל הבה"ב ושתק לכך אסרו התבשיל כיון שא"א לאוכלו צונן והתירו הבשר אבל אם עשתה בלא דעת ישראל גם התבשיל מותר וכ"כ בש"ע הרב סעי' פ"ה שמפרש כן ודלא כמחה"ש. א"ח או' י"א:

פה פה) **שם בהגה. אם חממו אותו העכו"ם וכו'** והיינו דוקא כשחממו כותי מעצמו אבל במצוה ישראל לחמם יש לאסור לאכול משום קנס. והיינו נמי כשמצטמק וטוב לו. עו"ש או' ד':

פו פו) **שם בהגה. לכן נוהגין שהעכו"ם מוציאין וכו'** פי' כיון דאסור אמירה לעכו"ם להחם א"כ אסור לומר לעכו"ם להעמיד תבשיל שנתקרר ע"ג התנור שהוסק ולכן נוהגין שהעכו"ם נותנין התבשיל שנתקרר לגמרי על התנור קודם שהוסק. מ"א סק"מ. תו"ש או' נ"ב:

פז פז) **שם בהגה. לכן נוהגין שהעכו"ם מוציאין וכו'** עיין ט"ז ס"ק ח"י מה שהאריך לחלוק על היתר זה אבל הא"ר או' ט"ל כתב דיש לסמוך על רמ"א וראיות הט"ז יש לדחות וכן התו"ש או' נ"ב כתב ליישב קושיית הט"ז יעו"ש:

פח פח) **שם בהגה. ומבערת אח"כ התנור וכו'** פי' דמותר לומר לגוי להחם התנור משום צנה כמ"ש לקמן סס"י רע"ו ונהי דע"י נרתחים החמין מ"מ כיון דבשעה שמושיבת אין שום אש בתנור ועיקר הבערה משום הצנה הוא ואף כי פסיק רישא הוא לענין החמין מ"מ יש חילוק בשבות דרבנן בין מתכוין גמור בפסיק רישיה ואפי' נצטנן לגמרי מותר בכה"ג. וכ"כ בתה"ד סי' ס"ו. עו"ש או' ד' מ"א ס "ק מ"א. תו"ש או' נ"ב:

פט פט) שם בהגה. אבל ע״י ישראל אסור וכו׳ אפי׳ קודם שהובער התנור ואפי׳ התבשיל עדיין חם והיינו משום דתנן אחד נותן הקדירה ואחד הצית את האור דהראשון פטור אבל אסור. וכ״כ בתה״ד שם. עו״ש שם. מ״א שם. תו״ש או׳ נ״ג. ומיירי בתבשיל דמצטמק ויפה לו והוא תבשיל שיש בו מרק אבל אם אין בו מרק אין לאסור ע״י ישראל אם לא אפשר ע״י כותי כדלקמן סי׳ שי״ח ואפי׳ הוא צונן ומשמע מהכא דאם התנור כבר מחומם אין להתיר אפי׳ ע״י כותים ובתבשיל צלי שאין שם מרק יש להקל משום כבוד שבת אם א״א ע״י כותים גם לאחר שהובער התנור. עו״ש שם. אבל במ״א סי׳ שי״ח ס״ק י״ז כתב דאסיר ליתן דבר שנתבשל אצל האש בלא רוטב. דיש צלי אחר בישול ודבר שנצלה מותר ליתנו אצל האש אפי׳ נצטנן דאין צלי אחר צלי וה״ה האפוי יעו״ש. א״ר או׳ מ״א. ועיין לעיל או׳ ע״א שכתבנו שיש מחמירים גם בצלי אחר צלי יעו״ש:

צ צ) וכתב שם המ״א דאם נותן העכו״ם לתוך הקדירה של נחושת הקבוע בתנור אזי שרי להתנות ממנו אפי׳ נותנו אחר שהסיק דהא אין עיקר הכוונה לחמם את המים רק שלא יתקלקל הקדירה מחמת האש כשהיא ריקנית אבל ישראל אסור ליתן מים בתוכה אפי׳ קודם היסק משום פסיק רישיה וכשהכלים מלוכלכים בשומן אסור לשפוך עליהם רותחין דהשומן נימס ע״י החמין ואסור משום מוליד כמ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ט״ז וסי׳ ש״כ סעי׳ י״ד רק יניח הכלים בתוך המים דאז נימס ממילא כמ״ש שם אבל כשהוא שופך עליהם אז הוא עושה מעשה בידים יעו״ש. תו״ש שם:

צא צא) קאו״י מבושלת צוננת שהעמידה המשרתת ישראל בשבת על תנור בית החורף קודם שהוסק מותר לשתותה רק שיזהיר על להבא שלא יעשו כן. שו״ת בית אפרים סי׳ כ״א יעו״ש. שע״ת או׳ כ״ד. ומה שיש עושין בשבת שמערין חם מכלי ראשון ויד סולדת בו על ט״ע וקאו״י שכבר עירו עליהם מע״ש כתב הטעם בא״א או׳ מ״ה משום דביבש אין בישול אחר בישול ואף שנשאר בהם קצת מים קרים הולכין אחר הרוב רק צריך ליזהר שלא להפך הקאו״י או הט״ע מלמעלה למטה משום מבשל ואעפ״י שקולין הקאו״י י״ל שלא נתבשל ממש עדיין גם יש לחוש למ״ד יש בישול אחר צלייה ואפייה כמ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ה׳ וא״כ ה״ה אחר קלייה יעו״ש. ונראה דה״ד אם רק עירו עליהם רותחים מע״ש אבל אם בישלו אותם ממש מע״ש במים ובשבת מערין עליהם מים מכ״ר מותר אף להפך כיון דאין בישול אחר בישול בדבר יבש כמ״ש סי׳ שי״ח סעי׳ ד׳ יעו״ש אמנם אם בא ליתן קאו״י קלוי ביום שבת לתוך מים חמין צריך ליתן המים חמין לתוך כלי שני ואח״כ ליתן הקאו״י בתוכו משום דיש לחוש למ״ד יש בישול אחר קלייה ולפי מה שי״א דיש צביעה במשקין כמ״ש לקמן סי׳ ש״כ סעי׳ י״ט א״כ צריך ליתן מעט קלוי מיום ששי לצבוע המים חמין ואח״כ יוסיף עליו ביום שבת. ועיין לעיל או׳ נ״ד:

צב צב) שם בהגה. מותר להעמידן וכו׳ אפי׳ ע״י ישראל. עו״ש או׳ ד׳ מ״א ס״ק מ״ב. תו״ש או׳ נ״ד:

צג צג) שם בהגה. אצל התנור וכו׳ אבל עליו אסור כיון שאינו גרוף וקטום. ומשמע מלשון רמ״א דאפי׳ ליתן עליו קודם היסק אסור כיון דלבסוף יהיה בתוכו אש גזרינן שמא יחתה בגחלים ומיהו העולם נוהגין היתר בזה דיש להם על מה שיסמוכו. מ״א ס״ק מ״ג. והטעם כתב בתרש או׳ נ״ה משום דהמעזיבה מפסקת בין האש ובין הקדירה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ס״ז:

צד צד) שם בהגה. דתנורים שלנו וכו׳ עיין לעיל או׳ ח״י:

צה צה) שם בהגה. ומבושל כל צרכו. והיינו אם מצטמק ויפה לו והוא תבשיל שיש בו מרק אבל אם מצטמק ורע לו אפי׳ אין הקדירה חם יש להתיר כדלקמן סי׳ שי״ח סעי׳ ד׳ עו״ש או׳ ד׳ והיינו לפי יש אומרים שכתב בהגה שם אבל לדעת הש״ע אסור אפי׳ אם מצטמק ורע לו כיעו״ש:

צו צו) שם בהגה. וכן המנהג וכו׳ פי׳ אפי׳ להעמיד הקדירה סמוך לתנור מאד ודופן הקדירה נוגע בדופן התנור יש להתיר. עו״ש שם. ועיין בשו״ת גור אריה יהודה סי׳ ע׳ שכתב דמותר ליתן שמן זית בחורף שנקרש אצל התנור כדי להפשירו לאכלו משום דמעיקרא היה אוכל והשתא אוכל יעו״ש. והביאו א״ח סוף או׳ י״ב. ועיין מ״א סי׳ קכ״ח סק״ז ודוק:

צז צז) ודע דכל ההיתר הנז׳ דוקא בחורף בשעת הקור שעושין אש בבית ע״י כותי בלאו הכי מטעם דהכל חולים אצל הצינה כמ״ש סס״י רמ״ו אבל באופן אחר לעשות אש בבית בשביל שיתחמם התבשיל זהו ודאי איסור גמור וראוי לקנוס אותו לאוסרו אפי׳ בצונן. ומ״מ מי שאינו מוכרח גדול לחמם התבשיל אפי׳ באופן ההיתר שכתבו יש ליזהר. א״ח שם:

צח צח) ונקוט האי כללא בידך דכל הנך שריותא המוזכרים בסי׳ זה אינו אלא בתבשיל חם אבל בתבשיל קר או שאר דברים קרים עיין סי׳ שי״ח איזו אסור משום בישול דאורייתא יעו״ש. מ״א סוף סי׳ זה:

סימן רנד

א) [סעיף א'] **אעפ"י שבשר חי מותר להשהותו ה"מ בקדירה** שאינה ממהרת להתבשל והסיח דעתו ממנה עד למחר ולא חיישינן שמא יחתה. טור ולבוש:

ב) **שם. אבל בצלי שאצל האש וכו'** משמע דבצלי קדר שרי. מ"א סק"א. א"ר או' א' תו"ש או' ב' א"א או' א' ר"ז או' א':

ג) **שם. אסור להניחו סמוך לחשיכה וכו'** אלא א"כ נצלה מבע"י כל צרכו ומצטמק ורע לו כמ"ש סי' רנ"ג סעי' א' וכ"כ בב"י והא דסגי בסעי' ב' כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי היינו דוקא התם משום דהניחו ע"ג גחלים אבל הכא שאינו ע"ג גחלים ממש אלא אצל האש לא מהני כמב"ד וכמ"ש לקמן או' ה' וכ"כ מ"א סק"י. מט"י או' ב' וה"ד לסברה ראשונה שכתוב שם בסי' רנ"ג סעי' א' אבל לפי סברת יש אומרים שכתב שם דכל שנתבשל כמב"ד וכו' מותר להשהותו ה"נ בצלי שאצל האש כל שנתנבשל כמב"ד מותר להניחו אצל האש סמוך לחשיכה וכמ"ש ב"י יעו"ש:

ד) **שם. שתמהר להתבשל וכו'** וה"ה לכל מיני קטניות שממהרין להתבשל. רי"ו. מ"א סק"ב. א"א או' ב' ועיין לקמן סעי' ח':

ה) **שם. אבל בשר גדי ועוף וכו' מותר.** פי' אפי' לא הגיע למבב"ד כיון דלא חיישינן לחתוי. והא דאסר בסעי' ב' קודם מאכל בן דרוסאי ומשמע אפי' בשר גדי היינו ע"ג האש דחזינן דלא חייש לחירוך הבשר כיון דמניחו על הגחלים וע"כ חיישינן שם שמא יחתה למהר הצלייה אבל אחר מב"ד שרי אפי' בשר שור מאחר שראוי לאכילה למה יחתה להפסידו אבל אצל האש יש חילוק בין גדי לשאר בשר כמ"ש בש"ע וזהו דעת הרמב"ם לפי פי' המגיד אבל הטור אינו מחלק בין ע"ג האש לאצל האש אלא בין בישול לצלי לחוד דבצלי שאצל האש או על האש יש בו קולא וחומרא נגד הבישול. דהיינו חומרא שקודם מב"ד אסור לכ"ע שמא יחתה ואפי' בחי לגמרי. וקולא דבבישול יש איסור להשהותו להרי"ף ורמב"ם בסי' רנ"ג אפילו במצטמק ויפה לו וכאן מותר אפי' אחר מב"ד לחוד. ט"ז סק"א יעו"ש. ונ"מ דלדעת הטור לא יש חילוק בין בשר שור לגדי אם הם מונחים על האש או אצל האש ובשניהם אם נתבשלו כמב"ד מותר להשהותם אצל האש סמוך לחשיכה ואם לא נתבשלו כמב"ד אסור אבל לדעת הש"ע אם הם ע"ג האש לא יש חילוק כמ"ש סעי' ב' דכל שנתבשלו כמב"ד מותר להשהותו אבל אם הם אצל האש אם הוא בשר שור אסור להשהותם אלא א"כ נתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו כמ"ש לעיל או' ג' ואם הוא בשר גדי מותר אפי' לא הגיע למב"ד והיינו לס' ראשונה שבסי' רנ"ג סעי' א' אבל לס' הי"א שכתב שם אפי' בשר שור אם נתבשל כמב"ד שרי להשהותו אצל האש סמוך לחשיכה כמ"ש לעיל או' ג' יעו"ש. כבר כתבנו שם או' ל"א דנהגו להקל כסי' הי"א יעו"ש. וכ"כ הר"ז בזה הסי' או' ב':

ה) **שם. שהם מנותחים וכו'** אבל אם הם שלמים דינם כבשר שור ועז כמ"ש לקמן או' ט"ו. וכ"כ הר"ז או' ב':

ו) **שם. שאם יחתה וכו'** ומהאי טעמא שרי אפי' אין פי התנור מכוסה כלל דאם יחתה יתחרך הבשר. ב"י. עו"ש או' א':

ז) **שם. שאם בא לפתוח וכו'** דכיון דשריק נפיש הבליה וכי פתח ליה נשיב ביה זיקא ומצטנן התנור. ב"י עו"ש שם:

ח) **שם. ויתקשה הבשר וכו'** משמע דאם הוא בקדירה לא מהני טוח בטיט דהא לא יתקשה. ועיין לקמן בהגה. מ"א סק"ג. ור"ל דלדעת ההגה דס"ל כשיטת רש"י א"כ אם הוא טח בטיט אפי' בקדירה שרי. מחה"ש. ועיין לקמן או' י"ג.

ט) **שם. ויתקשה הבשר וכו'** והאי קרא חייא כיון דקשי ליה זיקא כבשרא דגדיא דמי. שבת ח"י ע"ב והביאו ב"י. אלא שהתו"ש או' ט' כתב דזהו דוקא לשיטת הרא"ש ורי"ו דס"ל דעיקר הטעם בגדי משום דקשיא ליה זיקא אבל להרמב"ם דס"ל דבגדי אין הטעם משום דקשיא ליה זיקא אלא משום חירוך א"כ הך גירסא אינה נכונה ולכן השמיט הרמב"ם הך מלתא יעו"ש ולפ"ז גם להש"ע שהעתיק טעם הרמב"ם משום חירוך לית ליה הך מלתא אלא הרי הוא כשאר פירות ולכן לא כתב זה בש"ע. ועיין לקמן או' ח"י:

י) **שם בהגה. או שנתבשל קצת.** ולא הגיע למב"ד שרי. והיכי דאסור אז דינו כתבשיל ותליא בפלוגתא דרס"י רנ"ג ואם הגדי בקדירה תליא נמי בפלוגתא זו. מ"א סק"ד. תו"ש או' ה' ור"ל לסברא א' אפי' הגיע למב"ד אסור להשהותו אלא א"כ מצטמק ורע לו ולסברת שנייה אם הגיע למב"ד שרי וכמ"ש לעיל או' ה' יעו"ש:

יא) **שם בהגה. שחלל הגוף שלם וכו'** דלא שלטא ביה אוירא כולי האי דצלעותיה מגינות עליה. הגמ"ר. ד"מ או' א' תו"ש או' ו':

יב) **שם בהגה. ויש מחמירין וכו'** ואע"ג דלענין טוח בטיט יש קולא מ"מ בצלי דאנן קיימינן ביה הוא מחמיר. נתיב חיים ועיי"ש מה שמיישב קושיית הט"ז בסק"א. והביאו מחב"ר או' א':

יג יג) **שם בהגה. טוח בטיט הכל שרי.** אפי׳ בקדירה כיון שאינו מוכן לחתות שהרי סתום הוא. מ״א סק״ה. ואפי׳ נתבשל קצת. א״ר או׳ ב׳ והוא דעת רש״י וסיעתו. תו״ש או׳ ז׳ אבל לדעת הש״ע לא מהני בקדירה טוח בטיט כמ״ש לעיל או׳ ח׳ יעו״ש:

יד יד) **שם בהגה. שהוא מגולה וכו׳** משמע אפי׳ הוא בתנור כל שאינו מכוסה כלל אסור ולאפוקי מסברא א׳ שסוברת שבשר גדי שרי. ומיהו כשנצלה כמב״ד שרי אפי׳ להאוסרין ברס״י רנ״ג בקדירה. ומיהו משמע במאור דאף לס׳ שנייה דוקא בתנורים שלהם שהיו קטנים והיו חוששין שמא יתחרך אבל בתנורים שלנו אין היתר לצלי כמב״ד להאוסרים בקדירה בסי׳ רנ״ג. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ח׳ וכתב שם הא״ר ואפשר דיש לסמוך בזה על המתירין:

טו טו) **שם בהגה. ובתנור שפיו מכוסה וכו׳** אז יש לחלק בין גדי ועוף ושאר בשר וכו׳ היינו דבגדי יעוף שהם מנותחים שהרוח קשה להם אז ליכא למיחש שמא יגלה התנור ויחתה בגחלים אעפ״י שאינו טוח אבל בשאר בשר ואפי׳ בגדי ועוף כשהם שלימים אין הרוח מזיק להם ואסור בתנור שאינו טוח בטיט אעפ״י שהוא מכוסה דחיישינן שמא יגלהו ויחתה בגחלים. לבוש.

טז טז) **שם. אז יש לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר וכו׳** מיהו אם עבר או שכח ושהה בתנור מכוסה אף שאינו טוח בטיט מותר מאחר דיש מתירין לכתחלה וה״ה לכל כיוצא בזה. ב״ח והאחרונים. א״ר או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ כ״ה:

יז טוב) **[סעיף ב׳] אין צולין בשר וכו׳** ואעפ״י שאינו צולה אלא לצורך מחר מאחר שראוי לאכול בלילה אתי לחתויי. ב״י:

יח יח) **שם. אין צולין בשר בצל וכו׳** ואע״ג דבצל ראוייה לאכול חי איננה טובה לאוכלה חיה וכבשר חי דמיא. לבוש. וכ״כ מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ ה׳ וה״ה לכל דבר שאין טוב לאכלו חי דאסור. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. ועיין לקמן או׳ כ״ט:

יט יט) **שם. ע״ג גחלים וכו׳** סמוך לגחלים ולא ע״ג גחלים ממש דהיאך יקח הבשר מעל הגחלים בשבת דאולי לא נכבו עדיין. מרדכי. ולהרמב״ם צ״ל דאה״נ שממתין עד שיכבו. מ״א סק״ז. וא״כ לדעת הש״ע שהוא כדעת הרמב״ם דס״ל על הגחלים ממש כמ״ש לעיל או׳ ה׳ צריך להמתין שלא יקח הבשר מעל האש בשבת עד שיכבו הגחלים או שיניח איזה דבר על הגחלים ויתחוב הבשר בשפוד ויניח ראש השפוד על אותו דבר באופן שלא יגע הבשר ממש בגחלים כדי שיוכל להסיר אותו קודם שיכבו הגחלים. ועיין לעיל סי׳ רנ״ג ססע״י א׳:

כ ך) **שם. כמאכל בן דרוסאי וכו׳** עיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ כ״ח מה שכתבנו בזה יעו״ש.

כא כא) **שם. אפי׳ הוא בשר גדי וכו׳** דהיינו אפי׳ הוא מנותח דמקלינן לעיל סעי׳ א׳ הכא ע״ג הגחלים שאני כדמפרש הטעם דחיישינן שמא יחתה:

כב כב) **שם. אפי׳ הוא בשר גדי וכו׳** ואפי׳ שריק אסור להרב ב״י בסעי׳ א׳ (דס״ל כיון במונח על הגחלים אף שיפתח התנור לא יצטנן ויתקשה. דג״מ) משא״כ לרמ״א שם שרי בשריק מ״א סק״ח. תו״ש או׳ י״ד:

כג כג) **שם. אבל כשנצלה כמב״ד וכו׳** וזהו לכ״ע שרי כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש:

כד כד) **שם. למה יחתה להפסידו.** אבל כשאינו מונח על הגחלים ממש לא מהני כמב״ד להרב ב״י דהרי אינו מפסידו בחיתוי וכמ״ש סעי׳ א׳ מ״א סק״י. והיינו דוקא לבשר שור לא מהני כמב״ד לצלי שאצל האש אבל לבשר גדי מנותח אפי׳ כמב״ד א״צ להרב ב״י. והיינו דוקא לדעת הש״ע אבל לדעת הטור אין חילוק בצלי בין ע״ג הגחלים לאצל האש ובין בשר שור ובין בשר גדי דכל שנתבשל כמב״ד מותר להשהותו כמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש:

כה כה) **[סעיף ג׳] אם עבר ושכח וכו׳** ודוקא כשנתן ע״ג האש שהוא מגולה אבל כשנתן לתוך התנור מכוסה אפי׳ בשר עז שרי בדיעבד מאחר דיש מתירין לכתחלה. ב״ח. מ״א ס״ק י״א תו״ש או׳ ט״ז. ר״ז או׳ ג׳. ועיין לעיל או׳ ט״ז:

כו כו) **שם. אסור. בין לו בין לאחרים עד מו״ש בכדי שיעשו.** ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ ך׳:

כז כז) **[סעיף ד׳] שנאכלין חיים וכו׳** אבל אם אינם נאכלין חיים דינם כבשר ואינו מותר להשהותם על הגחלים אלא א״כ נתבשלו מבע״י כמב״ד כמ״ש לעיל או׳ ח״י יעו״ש:

כח כח) **שם. מותר ליתנם סביב הקדירה וכו׳** פי׳ סמוך לגחלים דאם לא כן אסור להרי״ף וסיעתו כמ״ש הרב ב״י בסי׳ רנ״ג וסס״י רנ״ז. מ״א ס״ק י״ב. וכתב המחה״ש דסמוך לגחלים לא דוקא אלא ע״ג הגחלים ממש יעו״ש. ור״ל לפי דעת הרב ב״י שמחלק בין אצל האש לע״ג הגחלים דאצל האש אינו מתיר כ״א בנתבשל כ״צ ומצטמק ורע לו וע״ג הגחלים די כשנתבשל כמב״ד כמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש. א״כ הכא בפירות שנאכלין חיים שדינם כמו

שנתבשל כמב״ד באו׳ שאח״ז א״כ צ״ל מונחים ע״ג הגחלים ממש. אמנם פירות שאינם נאכלים חיים או בצל וביצה שדינם כבשר אז אם הם מונחים ע״ג הגחלים ממש אז די להם כשנתבשלו מבע״י כמב״ד כמ״ש סעי׳ ב׳ ואם אינם ע״ג הגחלים ממש אלא אצל האש צ״ל מבושלים כ״צ ומצטמק ורע לו וה״ה אם הם מבושלים בקדירה אלא דהחילוק הוא בין צלי לקדירה דבקדירה יכול להניח סמוך לחשיכה כשהוא חי לגמרי משא״כ בצלי וע״כ מה שנוהגין ליתן סמוך לחשיכה ביצים חיים או פירות שאינם נאכלים חיים ע״ג הקדירה או ע״ג אבנים שסביב לקדירה ש״ד כיון שהקדירה מפסקת ואינם ע״ג הגחלים ממש ולא אצל האש וליכא למיחש לחתוי. ומיהו זה שכתבנו דלצלי שאצל האש ומבושל בקדירה צריך שיתבשל כ״צ ומצטמק ורע לו זהו דוקא לדעת הש״ע ולסברה א׳ שבסי׳ רנ״ג אבל לסברה שנייה די כשנתבשל כמב״ד. וכבר כתבנו שם ולעיל או׳ ה׳ דנהגו להקל כסברה שנייה יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ י״ב ודוק׃

כח) שם סביב הקדירה וכו׳ וכגון שהקדירה יושבת על כסא של ברזל או ע״ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים כמ״ש סי׳ רנ״ב סעי׳ א׳ והתבשיל שבה נתבשל כ״צ ומצטמק ורע לו לסברה א׳ אשר שם ולסברה שנייה די כשנתבשל כמב״ד כיעו״ש׃

כט כט) שם. אעפ״י שאי אפשר וכו׳ דכיון שנאכלין חיין חשיב כמב״ד. טור סי׳ רנ״ז. ולא דמי לבשר בצל וביצה דאסרינן אלא כדי שיצולו מבע״י דביצה אין דרך לגוממה ובצל אעפ״י שלפעמים אוכלים אותו חי מ״מ אין טוב לאוכלו חי כמו תפוחים. ב״י שם. מ״א בזה הסי׳ או׳ י״ג. א״ר או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ ח׳׃

ל ל) שם. אעפ״י שאי אפשר וכו׳ כתב התו״ש או׳ י״ז. דיש לדמות דין זה לבשולי גוים דאזלינן בתר רובא דעלמא דאם רוב העולם אוכלים אותו חי אף דאנשי מקום אחר אין אוכלים אותו כשהוא חי לא חל עלייהו גזירת חיתוי ואם רובא דעלמא אין אוכלין אותו כשהוא חי אף שאנשי מקום אחר אוכלין אותו כשהוא חי גם עליהם חל גזירת חיתוי. מיהו אם במקום אחד אוכלין אותו ומקום אחד אין אוכלים אותו ולא ברירא מלתא הי מנייהו הויין רובא דעלמא אזלינן בזה כל מקום ומקום לפי מנהגו יעו״ש והביאו מחב״ר או׳ ב׳ יעו״ש. ער״ה או׳ ד׳ רו״ח׃

לא לא) שם. אע״י שאי אפשר וכו׳ עיין סי׳ שי״ח סעי׳ י״ד בהגה ובדברינו לשם בס״ד׃

לב לב) שם. מפני שממהר וכו׳ וכ״ש שאסור להניחם בשבת סמוך לתנור ואפי׳ קודם שהוסק. מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ י״ט. ר״ז או׳ ד׳. ואף ע״י עכו״ם אסור. א״א או׳ י״ד. ועיין סי׳ רנ״ג סעי׳ ה׳ בהגה׃

לג לג) [סעיף ה׳] פת לתנור וכו׳ לתנור שהיה בימיהם אעפ״י שהוא גרוף וקטום ולתנור שלנו שאינו גרוף וקטום. ר״ז או׳ ו׳ ועיין סי׳ רנ״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ א׳ ודוק׃

לד לד) שם. אלא כדי שיקרמו וכו׳ דכל שנתנה בכדי שיקרמו פניה לא חיישינן שמא יחתה משום דמפסיד ליה. הרמב״ם פ״ג ומביאו ב״י׃

לה לה) שם. אלא כדי שיקרמו וכו׳ ונראה בעיני שלא נאמר כן אלא באופה פת מועטת לצורך השבת אבל באופה פת מרובה לצורך חול אסור להניחו בתנור אחר חשיכה ואם שכחו בתנור מציל ממנו ג׳ סעודות בלבד. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ״ק דשבת. כנה״ג׃

לו לו) שם. כדי שיקרמו וכו׳ שהוא סי׳ דכל העוגה נאפה כמב״ד. ב״ח. וא״כ בפת עבה לא סגי בקרימת פנים אלא צריך לשער שנתבשל כל עובי הפת כמב״ד׃

לז לז) שם. פניו המדובקים בתנור וכו׳ משמע בב״י דדעתי להחמיר ודוקא כדי שיקרמו פניו המדובקים בתנור יעו״ש. ומ״ש המ״א ס״ק ט״ו דדעת הש״ע להקל ובאיזה צד שמתקרם סגי כבר השיג עליו התו״ש או׳ כ״א יעו״ש. וכ״כ להשיג המחה״ש אלא שאח״כ כתב ליישב קצת יעו״ש. מיהו הא״ר או׳ י״ב כתב דדעת מיו״ט וכל האחרונים דאיזה צד שהקרים בין שכנגד האש בין המדובק בתנור מותר. אבל הב״ח כתב דאין להקל וצריך שיקרמו גם פניה שאינן מדובקים בתנור יעו״ש. וכ״פ הסמ״ג ורי״ו דבעינן שיקרמו ב׳ פנים. וכ״כ בא״ח דחררה אין נותנים אלא כדי שיקרמו פניה עליון ותחתון יעו״ש. וכ״כ הרוקח סי׳ ל״ח. והב״ד הער״ה או׳ ה׳ וכתב וכ״נ דעת הטור ודלא כמ״א יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ו׳ אלא שכתב דבדיעבד אם עבר ונתן פת לתנור סמוך לחשיכה. או חררה ע״ג גחלים ולא קרם אלא צד אחד מותר לאכלה בשבת יעו״ש׃

לח לח) ופשוט דבכל זה אפי׳ נתנן חי סמוך לחשיכה אסור דממהר להתבשל כמ״ש רס״י זה. ופשוט דבכירה גרופה וקטומה הכל שרי כמ״ש סי׳ רנ״ג. ועוגה או מיני בצק שאופין בקדרה דינן כפת ובלבד שאינן ממולאין. מ״א ס״ק ט״ז. ר״ז שם. דאי ממולאין גם המילוי צריך שיתבשל כמב״ד כמ״ש רמ״א. מחה״ש׃

לט לט) שם בהגה. ופשטיד״א פלאדי״ן צריך שיקרום פניו למעלה ולמטה וכו׳ והא דבפת סגי מצד אחד והפשטיד״א משני צדדין משום דפשטיד״א חלק העליון מן הפשטיד״א וחלק התחתון אינו גוש אחד דהרי המולייתא שבתוכה מפריד ביניהם והוי כשני עוגות וכל אחד צריך קרימת פנים וז״ש רמ״א למעלה ולמטה קאי אחלק העליון שלמעלה מן המולייתא והחלק התחתון שתחת המולייתא וזה פשוט. דג״מ. וכ״כ בס׳ חמד משה או׳ י״ג:

מ מ) שם בהגה. ויתבשל מה שכתובה כמב״ד. הרב אזיל לשטתו לעיל סי׳ רנ״ג סעי׳ א׳ דנוהגין כסברה אחרונה אמנם לסברא ראשונה בעינן דוקא מצטמק ורע לו. עו״ש או׳ ב׳ וכ״כ התו״ש או׳ כ״ב. וכתב דהכי ק״ל ור״ל כסברה אחרונה. ועיין בדברינו לשם או׳ ל״א:

מא מא) שם. אם במזיד אסור עד מ״ש בכדי שיעשו. בין לו לאחרים. ר״ז או ו׳ ועיין סי׳ רנ״ג או׳ כ׳ ולא דמי למבשל בשבת ברס״י שי״ח דק״ל דאסור לו לעולם דשאני התם דהוא איסור דאורייתא. לבוש. תו״ש או׳ כ״ג:

מב מב) שם. ואם בשוגג וכו׳ ואע״ג דבעסיות ותרמוסין משמע דאפי׳ בשוגג אסורין עד מ״ש הכא משום כבוד שבת לא קנסו לגבי ג׳ סעודות בשוגג. ב״י. וא״כ משמע דאפי׳ בתנורין שלנו (ר״ל בפורנ״י שאין בהם דין רדייה) אסור יותר מג׳ סעודות. ובב״ח משמע דבתנורים שלנו שרי יותר מג׳ סעודות ול״נ להחמיר. מ״א ס״ק י״ז. וכ״כ התו״ש או׳ כ״ד. ואפי׳ טלטול בעלמא אסור לצורך חול ואף שרוצה לאכול מהם בשבת מ״מ גזרינן כיון דדי לו בג׳ סעודות ואין בו כ״כ צורך שבת. תו״ש שם:

מג מג) שם. אם אין לו מה יאכל וכו׳ ואם יש לו חתיכת פת גדולה מספקת לג׳ סעודות אסור לו לאכול בשבת מפת זו שנאפית באיסור כדי לברך על לחם משנה שלמים כיון שעיקר מצות ג׳ סעודות בשבת יכול לקיים בלא פת זו. ר״ז או׳ ח׳:

מד מד) שם. מותר לו לרדות ממנו מזון ג׳ סעודות וכו׳ וכן מותר לומר לעכו״ם לאפות סמוך לחשיכה אפי׳ בפחות מקרימת פנים דאע״ג דלישראל אסור במזיד כיון דאינו אלא שבות גזירה שמא יחתה בגחלים לעכו״ם שרי דהוי שבות דשבות ובמקום מצוה לא גזרו רבנן ומותר לומר לו לרדות נמי כדרכו מה״ט וה״ד לצורך מזון ג׳ סעודות אבל ביותר מג׳ סעודות אסור. וכן אם מביא לו הישראל מבע״י הפת לעכו״ם והעכו״ם מתעצל או מתכוין להכעיס ואינו נותנו בתנור עד שחשיכה נראה ודאי דמותר כיון דאין הישראל אומר לו כלום ועכו״ם אדעתא דנפשיה עביד כיון דקצץ לו דמים ומיהו אם הישראל עצמו מוליכו מהתנור לביתו אסור משום מוציא מרה״י לכרמלית אם לא ע״י נער עכו״ם כמנהג. בית יהודה סי׳ כ״ח. ברכ״י או׳ ד׳ שע״ת:

מה מה) וכתב עו״ש הב״י דאע״ג דאסור לומר לעכו״ם סמוך לחשיכה לאפות יותר מג׳ סעודות מ״מ אם עבר ואמר לו לא מחמרינן כ״כ לאסור הפת אף בדיעבד כיון דהוא שבות דשבות יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ז׳:

מו מו) שם. וצורך שבת הוא וכו׳ היינו נמי מזון ג׳ סעודות אבל יותר מג׳ סעודות אסור אפי׳ בשינוי והה״מ מקיל בהדביק בהיתר לרדות בשינוי אפי׳ יותר מג׳ סעודות והיינו דאם רוצה לאכול מהן בשבת. תו״ש או׳ כ״ה:

מז מז) שם. אפי׳ בשינוי. משום דרדיה שבות היא. מ״א ס״ק ח״י. תו״ש או׳ כ״ו:

מח מח) שם בהגה. אבל אם הוא טוח בטיט וכו׳ דאז לא שייך למגזר שמא יחתה דטורח לסתור הטיחה של פי התנור. תו״ש או׳ כ״ז. מיהו להרב ב״י אסור כמ״ש סעי׳ א׳ דהכא לא שייך שיתקשה. מ״א ס״ק י״ט. תו״ש שם. מיהו בס׳ אמד משה או׳ י״ד כתב דאין זה מוכרח ואפשר דגם הרב ב״י מודה בפת יעו״ש:

מט מט) שם בהגה. רק למו״ש וכו׳ פי׳ שיש לו מזון ג׳ סעודות וא״כ אסור לרדותו בשבת רק למ״ש ולכן שרי. וא״כ בתנורים שלנו אסור אעפ״י שהוא אופה למו״ש כי היכי דאסרינן בכל התבשילין ולא מחלקין בין רוצים לשבת או למו״ש דגזרינן שמא ימלך לאוכלה בשבת ויחתה היה בפת. מ״א סק״כ. תו״ש או׳ כ״ח. ר״ז או׳ י״א:

נ נ) שם בהגה. דיש לו זמן לאפותו מותר וכו׳ פי׳ אפי׳ לא נתנו כדי שיקרמו פניה מבע״י. עו״ש או׳ ב׳:

נא נא) שם בהגה. דיש לו זמן לאפותו וכו׳ ול״נ דודאי לכתחלה אסור ליתן לצורך מו״ש. א״ז. פת״ע או׳ כ״ג:

נב נב) [סעיף ו׳] ואם נתנו בשבת אפי׳ במזיד וכו׳ דהוה אמינא דבמזיד אהור דהלעיטהו לרשע וימות קמ״ל דשרי כדי שלא לבא לידי איסור סקילה. תו״ש או׳ כ״ט. אבל המ״מ פ״ט כתב דשוגג הוי רבותא טפי דהא כיון שנזכר א״כ ליכא חיוב חטאת דבעינן שיהא תחלתן וסופן שגגה ואפ״ה שרי לרדות קודם שיבא לידי איסור חטאת. יעו״ש. מ״א ס״ק כ״א. תו״ש שם:

נג גג) שם. מותר לו לרדות וכו' משמע אפי' כדרכו. ומ"מ אם אפשר לעשות בשינוי יעשה. מ"מ פ"ה. מ"א שם. ר"ז או' י"ב. והיינו אם לא יצטרך עי"ז להשהות כדי קרימת פנים ויתחייב. מ"ב או' מ"א:

נד דנ) שם. מותר לו לרדות וכו' ודוקא לו התירו לרדות במרדה ולעבור איסור דרבנן שלא יבא לידי איסור חמור אבל אחרים אסורים דאין אומרים לו לאדם שיעשה איסור קל כדי שלא יעשה חבירו איסור חמור כיון שאין נעשה על ידו וגם חבירו היה פושע כגון הכא שהדביק פת במזיד בשבת ב"ח. מ"א שם. ר"ז שם. ואפי' שוגג דלא פשע מקרי פשיעה דהיה לו להזהר. א"א או' כ"א. ועיין לקמן סי' ש"ו סעי' י"ד ובדברינו לשם בס"ד:

נה הנ) וכתב א"ר או' י"ז דלכאורה נראה בתנורים שלנו שאין איסור רידוי מותר גם לאחר אך מצאתי בראב"ן סי' שמ"ו דפי' האיסור משום דבצק הוא ואינו ראוי לטלטל משום מקצה וא"כ ודאי דה"ה בתנורים שלנו אסור לאחר יעו"ש. והביאו התו"ש או' כ"ט וכתב ולפ"ז אף שהתירו לרדות צריכים להזהירו שיהא דעתו להאכילם לכלבים לתקן איסור מוקצה אבל מסתימת לשון הש"ס והפו' לא משמע הכי יעו"ש. וכ"ז לענין אפייה אבל לענין בישול פשוט הוא דאם אחד שכח או עבר והניח קדירה סמוך להאש צריך גם אחר לסלקו כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור דבסילוק הקדירה אין כאן איסור כלל וממילא יש כאן מצוה לאפרושי מאיסורא. מ"ב או' מ':

נו ונ) שם. קודם שיאפה וכו' כתב התו"ש או' צ' דלפי מה שנתבאר לעיל דלדעת הטור מקרי אפייה קודם קרימת פנים דהיינו בשליש בישול א"כ לפ"ז יש לומר דאם נתנו בשבת סמוך למו"ש באופן שיוכל להגיע קודם חשיכה עד שליש אפי' אין שהות שיקרמו פניה בשבת ג"כ מותר לרדות בשבת שלא לבא לידי איסור סקילה ואף דק"ל כהרמב"ם דשיעורא כמב"ד הוא עד חצי בישולו כמ"ש סעי ב' היינו חומרא דשבת אבל הכא מסתברא למימר אפכא דדילמא ק"ל כהטור וראוי להתיר לו להצילו מאיסור סקילה יעו"ש:

נז זנ) שם. איסור סקילה. נראה דאם הדביק פת בתנור בזמן תוספת שבת ועדיין יש שהות שיאפה קודם בה"ש בכה"ג לא התירו לרדות כיון שאין בו אלא עשה לחוד כמ"ש סי' רס"א. תו"ש או' ל"א יעו"ש. והא"א או' כ"א כתב דדוקא אם הדביק בשבת הא בה"ש דלית סקילה וחטאת אין מתירין לרדותה אם יתבשל בה"ש ממש כולו כמב"ד יעו"ש:

נח חנ) [סעיף ז'] בתנורים שלנו וכו' ומיירי שנתן הפת לתנור מבע"י וקדש עליו היום. ב"י משום ריי"ו. ור"ל שנתן הפת לתנור בבע"י בכדי שיקרמו פניו קודם בה"ש וכמ"ש סעי' ה' יעו"ש. וכ"כ מ"א ס"ק כ"ג א"ר או' י"ח. תו"ש או' ל"ב. א"א או' כ"ג:

נט נט) שם. מותר להוציא יותר מג' סעודות וכו' דלא גרע מחררה שטמנה בגחלים דשרי. ב"י בשם ריי"ו מ"א שם. ומשמע דחררה אעפ"י שאינה לצורך שבת אפ"ה נוטל מע"ג גחלים בשבת כדי לאכול הימנה בשבת. א"א שם.

ס ס) שם. מותר להוציא יותר מג' סעודות וכו' ונראה דוקא כשרוצה לאכול ממנו בשבת אבל אסור לרדות לצורך חול דאפי' טלטול בעלמא אסור כמ"ש בהגמ"נ ה' פסח דאסור להביא יין בשבת לצורך מו"ש. מ"א שם. אבל הא"ר שם דחה דבריו וכחב דהכא שרי משום פסידא שלא יפסד הלחם בשהייתו עד מו"ש כמו בדליקה בסי' של"ד דאינו אסור אלא משום שמה יכבה יעו"ש. והדין עמו בזה מיהו במקום שאין פסידה הדין עם המ"א דלא גרע מטלטול בעלמא דאסור לצורך חול. תו"ש שם:

סא סא) ונראה דדוקא בפת התירו מזון ג' סעודות דחייב בשבת לאכול פת אבל שאר תבשילין אם נתן באיסור אפי' בשוגג אסור עד מו"ש כמ"ש רס"י רנ"ג ומיהו אם אין לו כלל מה יאכל שרי כיון דאסור להתענות בשבת כמ"ש סי' רפ"ח. ואם יש לו פת אחת מזון ג' סעודות אסור להציל ואע"ג דצריך לכל סעודה ככר שלם ולחה משנה מ"מ אינה חובה כ"כ. מ"א שם. א"ר שם. תו"ש שם. ועיין סי' של"ד סעי' א':

סב סב) שם. ומ"מ לא יוציא ברחת וכו' ואפי' לצורך ג' סעודות אסור. ב"י. עו"ש או' ד' ונראה דע"י עכו"ם שרי:

סג סג) [סעיף ח'] לא ימלא אדם קדירה עסיסות ותורמסין וכו' ואע"ג דבפ' אין צדין איתא דתורמסין צריכין לבשלו ז' פעמים עד שראוי לאכול בקינוח סעודה כתב הב"ח דהכא מיירי שמבשל אותו בפעם הז' ולכך א"צ בישול רב. תו"ש או' ל"ג. מיהו עכשיו המנהג לשרות אותו במים עד שיתמתק ואין שולקין אותו רק פעם א' ואפשר שזה ג"כ טעם הרמב"ם שהוא דין המובא כאן בש"ע דמיירי כגון שכבר שרו אותם במים וא"כ די להם בבישול פעם אחת:

סד סד) שם. ויתן לתוך התנור. אפי' גרוף וקטום כמ"ש סי' רנ"ג ומיהו בטוח פיו בטיט שרי לרמ"א כמ"ש סעי' ה' מ"א ס"ק כ"ד. תו"ש או' ל"ד. והיינו אפי' אינו גרוף משום דאית ליה היכירא. מחה"ש:

סה **סה) שם הגה. כשאינן גרופין וכו׳** ומיהו בכופח אם הוסק בעצים לא מהני גריפה ואם הוסק בקש לא בעינן גריפה ורמ״א קאי אכירה לחוד ונקט לשון רבים דקאי אכירות דעלמא. מ״א ס״ק כ״ה. תו״ש או׳ ל״ה:

סו **סו) שם בהגה. כשאינן גרופין וכו׳** וה״ה בתנור דידן דדינם ככירה שרי בגרוף וקטום. כ״כ האחרונים. ועיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ ח״י:

סז **סז) שם. אפי׳ בשוגג אסורין וכו׳** דקנסו שוגג אטו מזיד. ב״י. תו״ש או׳ ל״ו:

סח **סח) שם. אפי׳ בשוגג אסורין וכו׳** היינו אם לא נתבשלו כמב״ד מבע״י. ר״ז או׳ י״ג. והיינו לפי סברה שנייה שבסי רנ״ג סעי׳ א׳ אבל לסברה ראשונה עד שיתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו ומיהו כבר כתבנו שם דהמנהג כסברה שנייה יעו״ש:

סט **סט) כתב** בפמ״א ח״א סס״י פ״ד שיש שנותנים הסיר של ט״ע סמוך לחשיכה על כלי הברזל ונותנין תחתיו משקה חריף שקורין שפירטו״ס ונותנין בו פתילה ודולק כל הלילה עד למחרתו וביום השבת לוקחים ע״י עכו״ם הקדירה מעל האש וזה איסור גמור הוא ככירה וכופח שאינו גרוף וקטום ודמי להא דלא ימלא וכו׳ ואין לומר דלא שייך חיתוי שאין כאן גחלים אלא משקה הדולק דהא חזינן דכשממרסין בתוך המשקה הלהב עולה יותר ויש לחוש לחיתוי לכן חייבין חכמי הדור למחות בידם יעו״ש. והביאו שע״ת. ועיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ י״א:

ע **ע) [סעיף ט׳] לא ימלא חבית של מים וכו׳** אע״ג דמים ראוין לשתות חיים מ״מ אינם טובים כ״כ כפירות כמ״ש סעי׳ ד׳ או י״ל דהכא מיירי דקא בעי ליה להדחה ואז צריכין להיות חמין ולפ״ז אסור ליתן מים לתוך הקדירות שבתנורים ואע״ג דמתכוין שלא יבקע הקדירה מ״מ הא קבעי ליה להדחה וחיישינן שמא יחתה לכן צריך ליתנן מבע״י. מ״א ס״ק כ״ו. תו״ש או׳ ל״ז. אבל הא״ר או׳ כ״ב כתב דמשמע להדיא ברמב״ם פ״ג דצריך לאכילה וא״כ להדחה לא חיישינן שיחתה וכ״מ מהרא״ש ומגיד ור״י ולכן נראה דאם לא נתן מבע״י דמותר ליתן עם חשיכה לקדירות שבתנורים ושגם יש פסידא יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ צ׳:

עא **עא) שם. ואם עשה כן אסורין וכו׳** היינו אפי׳ בשוגג כמ״ש בסעי׳ הקודם. והיינו אם לא נתבשל מבע״י כמב״ד כמ״ש או׳ ס״ח יעו״ש:

עב **עב) יש** נוהגין להטמין קיתון של מים בתנור כשטומנין החמין כדי לשתות מהם למחר בזמן הקור והרב ב״ד סי׳ ק״א כתב דשרי והקשה על הלבוש יעו״ש. ברכ״י או ו׳:

סימן רנה

א **א) [סעיף א׳] אין עושין מדורה מעצים וכו׳** נראה דה״ה בתנור של בית החורף נמי דינא הכי אלא א״כ טוח בטיט אז שרי לדעת רמ״א לרסי׳ רנ״ד בהגה. תו״ש או׳ א׳ ועיין בס׳ מנוה״ט שכתב דגם ע״י עכו״ם אסור דמ״מ חיישינן לחיתוי ודוקא בשבת הוא דשרינן משים דהכל חולים אצל הצינה משא״כ בע״ש דהיה אפשר לעשות בהיתר יעו״ש. א״ח או׳ ב׳:

ב **ב) שם. עד שיצית בהן האור וכו׳** דאי לאו הכי חיישינן שמא יחתה בה בשבת ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת האחרונים:

ג **ג) שם. בלי סיוע עצים אחרים.** היינו שלא יהא צריך לומר הבא עצים דקים ונניח תחתיהם להבעיר את אלו אלא שתהא השלהבת עולה מאליה. ב״ח:

ד **ד) שם. ברוב עביו וברוב הקיפו.** פרש״י רוב עביו שיכנס האור בתוך עביו עד רובו. רוב היקפו מבחוץ. והביאו ב״י. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. והטעם כתב התו״ש או׳ ב׳ משום דלפעמים האש תופס רוב עביו של העץ ועדיין לא נתפשט ברוב הקיפו ולפעמים הוא להפך וכתב ודלא כהעו״ש יעו״ש:

ה **ה) שם. אסור ליהנות בה וכו׳** אפי׳ אם הודלקה אח״כ לגמרי. מ״א סק״ב. א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳

ו **ו) שם. וכשהודלקה כשיעור.** פי׳ קודם השבת מ״א ס״ק ג:

ו) שם. יכול להתחמם וכו׳ כתב הט״ז סי׳ רע״ה סק״ז דמ״מ אין לישב סמוך לזנבות האודים לפי שיש לחוש שמא יגע בהם לקרבם אל המדורה דמה״ט אסרינן לקרות לאור המדורה וכו׳ יעו״ש אבל התו״ש בסי׳ זה או׳ ד׳ השיג עליו וכתב דדוקא בלימוד גזרו אבל בחימום לא גזרו יעו״ש:

ז **ז) שם. ולהשתמש לאורה וכו׳** ובלבד שלא יקרא בספר לאורה. חדושי הר״ן. פת״ע או׳ ג׳ ובס׳ בני חיי רצה להוכיח דבמקום נר שבת אם רוצה לעשות מדורה יצא ודלא כמ״ש מור״ם בסי׳ תרע״א יעו״ש. אמנם בס׳ יצחק ירנן דמ״ה ע״א דחה דבריו וכתב דאין מכאן ראיה ולעולם אינו יוצא יעו״ש. וכ״כ מעש״ר בפ״ג מה׳ שבת דין י״ט יעו״ש:

ח ח) **ובערי** אורומילי משנים קדמוניות הגם דבשאר לילות משימין נרות של חלב הנה בליל שבת משימין עששית של שמן זית לכבוד שבת דמצוה בשמן זית. וגם עתה בזמנינו שיצא שמן גאז דאורה רב עכ״ז בליל שבת נזהרין להדליק שמן זית אפי׳ מי שאין ידו משגת אשריהם ישראל רו״ח:

ט ט) **שם. ואפי׳ היא מדברים וכו׳** דבמדורה מתוך שההיסק גדול כל אחד מבעיר את חבירו. רש״י שבת כ״א ע״א:

י י) **יש** מי שעושה מערכת עצים ומדליק מרחוק חבל ארוך וכשמגיע האש אצל המערכה בוערת בעצים. וכתב הברכ״י או׳ א׳ בשם מהר״י מולכו דמותר ליקח מהם ולהוסיף בשבת ואין כאן לא משום מכבה ולא משום מבעיר וכ״כ הטור סי׳ תק״ב מדורה העשויה מעצים דקים מותר להסיר מהם כל זמן שלא אחז בהן האור ועיין בב״י שם וה״ה הכא. ובודאי מיירי בענין דליכא משום מקצה עכ״ד. והביאו שע״ת. ועיין פתה״ד מה שהאריך בזה והעלה ג״כ להתיר יעו״ש:

יא יא) **[סעיף ב׳] י״א שבפחמים וכו׳** זהו דעת הטור דמשמע ליה דמ״ש במשנה ר׳ יהודה אומר בפחמים כל שהוא אינו חולק על ת״ק אלא מוסיף על דבריו ות״ק מודה לו וכך הם דברי רי״ו בח״ג אבל מדבכי הרמב״ם בפי׳ המשנה נראה דר׳ יהודה פליג את״ק שכתב ואין הלכה כר׳ יהודה וכ״נ מדבריו בפ״ג ג״כ שלא חילק בין פחמים לעצים עכ״ל ב״י. וע״כ כתב דין זה בש״ע בשם י״א משום דאין כן דעת הרמב״ם ז״ל. וכתב התו״ש או׳ ה׳ דמה שהשמיט הש״ע דעת הרמב״ם משום דמלתא דרבנן היא ופסק לקולא כהטור. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳:

יב יב) **[סעיף ג׳] מדורה של זפת וכו׳** ורי״ו י׳ ס״ח כתב גם שעוה ושומן וכל דבר הניתך. וברוקח סי׳ מ״ג רפ״ב כתב או גבינה א״ר או׳ ג׳:

יג יג) **שם. ושל קש וגבבא.** קש. זנבי שבלים. גבבא. קש שגובבין משדה אחר קצירה. רי״ו שם. א״ר או׳ ד׳:

יד יד) **שם. כשהם מפוזרים.** הטעם דשוב הן דולקין מאליהן והוא דעת הרי״פ. וי״א הוא דעת רש״י דכשהם אגודים א״צ רוב ומחלוקתן תלוי בחילוף הגירסא בש״ס. תו״ש או׳ ו׳ וכתב הר״ז בקו״א דדעת הש״ע כסברא ראשונה שהביא בסתם יעו״ש:

סימן רנו

א א) **[סעיף א׳] כשהיו ישראל בישובן היו תוקעין בע״ש וכו׳** ונראה דאם רוצה עתה בזה״ז לנהוג בעירו לתקוע כדי להבדיל את העם ממלאכה רשאי לעשות אלא דמה שנתבטל היינו מפני פחד הגוים ועתה דאינו כשנים שעברו יכולין בכל עיר ועיר לעשות כתקנה קדומה דהא אף בחו״ל היה כן כמ״ש המעש״ר פ״ה מה״ש דין ח״י יעו״ש. והן בעון שאר אומות יש להם שלשלת גדולה דמקיש בקנה שקורין קאנפאנה זוג דמקשקש דנשמע למרחוק ולמה יגרעו ישראל מהם שלא לתקן כדי להבדיל העם ממלאכה בשבתות ויו״ט ולזמן ג׳ תפילות וכיוצא כמו שהיה במקדש. רו״ח או׳ א׳:

ב ב) **שם בהגה. סמוך נשבת כחצי שעה וכו׳** וכן ראוי לנהוג לשלח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתן שתי שעות ומחצה קודם הלילה. וגם ראוי לבטל החניות שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת כי ראיתי גודל המכשלה שלפעמים בא שר אחד ונמשכה המשא ומתן עד שחשיכה ממש ואשמם בראשיכם כתיב וגם רוב העולם יש להם היתר כל עוד שלא אמרו ברכו אעפ״י שהוא לילה ממש עושין כל הצריך להם וזה ראיתי בעיני לכן יש להקדים אמירת ברכו ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא אם הוא סמוך לחשיכה כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו והחכם עיניו בראשו. מ״א. א״ר. ר״ז:

ג ג) **וכתב** הפתה״ד או׳ א׳ דמנהג עירו שהרב המרביץ תורה בעצת ממוני הקהל ממנין ת״ח קבוע ונוטל פרס מהכולל ומחזר בכל ע״ש בשעה י״א ורביע מהיום להזהיר לכל בעלי החניות מוכרי מחיה וכל מידי דמיכל שיסגרו חנותן וילכו לבתיהם לקבל שבת והאיש אשר לא ישמע לקולו נותן לו רשות מב״ד הצדק יב״ץ מתחי׳ מינויו לגזור עליו בכח התורה שחייב לסגור חנותו וכיוצא לזה כתב הב״ח לקמן סי׳ רס״א דמחוייבים לבטל חילול ה׳ ולהעמיד שוטרים ולהעניש הסרבנים המאחרים לקבל שבת יעו״ש:

ד ד) **וכתב** עו״ש הפתה״ד דמצוה להודיעם דאותו ריוח שירויחו בעת ההיא לא יראו סי׳ ברכה לעולם מק״ו דהעושה מלאכה מן המנחהולמעלה כדלעיל סי׳ רנ״א ועו״ש:

ה ה) **שם בהגה. כחצי שעה וכו׳** ומנהגינו פה עיה״ק ירושת״ו להכריז השמש בכל מבואות ישראל חצי שעה קודם שאין השמש נראית על הארץ דהיינו באחד עשר ושליש מן היום להכין עצמם להדלקה ולהטמנת חמין ואחר עשרה דקים דהיינו בי״א וחצי חוזר ומכריז שידליקו וממילא גם בעלי החנויות סוגרין חנותן תיכף כששומעין קול הכרוז:

סימן רנז

א **[סעיף א'] אין טומנין בשבת וכו'** ר"ל לאחר שנתבשל התבשיל רוצה להטמינו בדבר שישמור חומו כמ"ש סי' ב' בהגה. מ"א סק"א. תו"ש או' א' ר"ז או' א':

ב **שם. אפי' בדבר שאינו מוסיף הבל.** והטעם שמא ימצא קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה וירתיחנה תחלה ונמצא מבשל בשבת. ב"י בשם רש"י. ואפי' למ"ד דאין חייב משום מבשל (ר"ל דס"ל דאין בישול אחר בישול אפי' נצטנן לגמרי כמ"ש סי' שי"ח סעי' ט"ו) מ"מ איכא למיגזר שמא יחממה ע"ג האש ויחתה. מ"א שם בשם הרא"ש. תו"ש שם:

ג **שם. אבל בספק חשיכה טומנין בו.** משום דסתם קדירות בה"ש רותחות הן וליכא למיחש לשמא נצטננה וירתיחנה. ב"י. ט"ז סק"א. מ"א סק"ב:

ד **שם. אפי' מבע"י.** גזירה שמא יטמין באפר שיש בו גחלים ויחתה בשבת. ב"י ט"ז שם. מ"א סק"ג:

ה **שם. התבשיל אסור וכו'** אף שכבר נתבשל כ"צ. א"ר או' א' ועיין סעי' ב', ואפי' בקדירה חייתא. תו' שבת ט"ל ע"ב ד"ה ממעשה:

ו **שם. התבשיל אסור וכו'** ואפי' בשוגג עו"ש או' א' וכ"כ מ"א סק"ד. תו"ש. או' ד'. א"א או' ד' ר"ז או' א' וכ"פ הער"ה או' ג' וכתב ודלא כהא"ר יעו"ש ואעפ"י דבשכח ושהא מתיר בסי' רנ"ג מ"מ בהטמנה מחמירין טפי. מ"א שם. תו"ש שם. א"א שם ר"ז שם:

ז **שם. התבשיל אסור וכו'** בין לו בין לאחרים עד למו"ש. ר"ז שם. אך הבשר שהיה ראוי לאכול שרי. פסקי תו' שבת או' קנ"ה:

ח **שם. או שנצטמק וכו'** ודוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור אפי' מצטמק ורע לו כמ"ש סעי' ז' ודלא כעו"ש. מ"א סק"ה. א"ר או' ב' תו"ש או' ה' א"א או' ה' ר"ז שם:

ט **שם. אבל בעומד בחמימותו וכו'** וה"ה המטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל דשרי דהא אינו אלא עומד בחמימותו. מ"א סק"ו. א"ר או' ג' תו"ש או' ו' א"א או' ו' ר"ז שם:

י **שם הגה. י"א דאם שכח והטמין וכו'** כתב הט"ז סק"ב דמבואר שם בהגמ"ר דהיינו היכא שמצא שם מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה ועיקר הטמנה היתה בדשן או כר וכסת או דבר אחר של היתר מותר בדיעבד אבל אם עיקר ההטמנה היתה בדבר המוסיף הבל אסור אפי' דיעבד ולפ"ז אין כאן מחלוקת על דיעה קמייתא יעו"ש. אבל הא"ר או' ד' והתו"ש או' ז' כתבו עליו דלא דק שהרי סיים בהגמ"ר פ' כירה דאפי' טמן בעיקר מוסיף הבל נמי מותר בשוגג יעו"ש:

יא **יא) שם בהגה. שרי לאכול.** ודוקא תבשיל שנתבשל כ"צ אבל אם נגמר בשולו בשבת אסור דודאי לא עדיף משהייה. מ"א סק"ז. וכתב התו"ש או' ח' דהיינו לדעת הגמ"ר דס"ל כדעה א' ברסי' רנ"ג דגם בשהייה אסור אם לא נתבשל כ"צ אבל לדידן דק"ל כהי"א דשרי בנתבשל כמב"ד קודם שבת לא שייך לומר כן עכ"ל. אבל המחה"ש כתב דאפי' לדידן דק"ל כי"א בסי' רנ"ג מ"מ הכא בעינן שנתבשל כ"צ דהטמנה חמירא יע"וש. וכ"כ א"א או' ז' ועיין לקמן סעי' ז' בהגה ובדברינו לשם או' ט"ל:

יב **יב) שם בהגה. כשעושה לצורך הלילה וכו'** דס"ל דכל שנתבשל כמב"ד שרי כמ"ש סעי' ז' וכשמטמין לצורך מחר אפי' לא נתבשל כמב"ד שרי דלא יחתה דבלאו הכי יתבשל עד למחר. מ"א סק"ח. א"א או' ח' ר"ז או' א':

יג **יג) שם בהגה. ובלבד שלא יהא רגיל וכו'** משמע דאם הוא רגיל אף בדיעבד אסור והטעם משום דהעיקר כסתם מרן ז"ל דאין חילוק בין מטמין לצורך הלילה או היום:

יד **יד) [סעיף ב'] אסור להטמין בשבת וכו'** ובדיעבד שרי. כמ"ש לעיל או' ט':

טו **טו) שם. לשום כלים וכו'** היינו אפי' בגדים שמעמידין את החום של הקדירה שלא יצטנן אפ"ה שרי כיון שאינו מכיון לזה. מ"ב או' י"ד. ועיין לעיל סי' רנ"ג או' ב"ן:

טז **טז) [סעיף ג'] פסולת של זיתים וכו'** קופה של צמר שטמן בה אסור לו להניחו ע"ג גפת של זיתים שמעלה הבל אבל להניחו ע"ג גפת של שומשמין שרי. גמ' ב"י מ"א סק"ט:

טז) שם. פסולת של זיתים וכו' מסתמיות לשון זה משמע דאין לחלק בין חדשה לישנה שהיה לה י"ב חדש. וכ"כ הפתה"ד או' ד' וכתב ודלא כהרב

קרבן העדה והביאו המש"ז סי' רנ"ט או' א' יעו"ש:

טז) שם. ומלח בין שחופרין בין ממים וחול דקרירו מקרר דחמים מחמם ובחול שהוחם בחמה אף דקרירו מחמם מש"ז או' ב' ועי"ן לקמן או' ל"ה:

יז טוב) שם. ותבן. היינו בין ארוך בין נחתך לחתיכות דקות. מש"ז שם. וזגין היינו פסולת של ענבים לאחר שהוציאו יינם. רש"י שבת מ"ז ע"ב. רי"ז או' ה':

יח חי) שם. ומוכין. כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן (שקורין בערבי קוטי"ן) ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלויים. רש"י שם. ב"י. ר"ז שם:

יט יט) שם. ותבן וזגין וכו' בזמן ששלשתן לחין. צ"ל דחשיב לתבן וזגין כחדא. מ"א סק"י. ול"נ דחשיב לתבן ועשבים כחדא משום דתבן הוא בכלל עשבים. והעו"ש או' ב' כתב דהנוסחא הנכונה בזמן שארבעה. וכו' יעו"ש. ולי נראה מה שכתבתי עיקר:

כ ך) שם. בזמן ששלשתן לחין. עיין בב"י שהביא פלוגתא אי בעינן דוקא לחין מחמת עצמן או אם גם אם נתלחלחו מחמת דבר אחר אסור ומסתמיות דבריו כאן בש"ע משמע דאין הפרש דגם אם נתלחלחו מחמת דבר אחר אסור. וכ"כ העו"ש או' ב' מ"א סק"י. וכ"פ הב"ח. ר"ז או' ה' ער"ה או' ד' וכתב דכן דעת כל האחרונים ודלא כהא"ר יעו"ש:

כא כא) שם. בזמן ששלשתם לחין. אבל יבשים טומנין בהם. טור:

כב כב) שם. כסות ופירות וכו' שאלו אין מוסיפין הבל אלא מעמידין הבל. פרישה או' ז' ועיין לקמן או כ"ז:

כג כג) שם. כסות ופירות וכו' בין לחים בין יבשים. ב"ח וכתב שכ"מ מסתמיות דברי הש"ע יעו"ש:

כד כד) שם. ונעורת של פשתן דקה (ר"ל אפי' דקה) ועורות בין עבודין בין שאינם עבודין. וגיזי צמר כל אלו אינן מוסיפין הבל בכל ענין. ר"ז או' ה':

כה כה) שם הגה. י"א דמותר להטמין בסלעים וכו' אבנים שאש יוצא מהן תו' ב"ב י"ט ע"א. ובאגודה שם שכן המנהג. א"ר א"ר יו"ד:

כו כו) שם בהגה. להטמין בסלעים וכו' דלא שכיח כלל שיטמין בסלעים משום שמשברין הקדירה או שמקלקלין המאכל אבל דבר שלפעמים טומנין בהם אע"ג דלא שכיח גזרו בהו רבנן. תו' שם. מ"א ס"ק י"א. א"ר או' י"א ועוד טעם אחר שם בתו' שאין הסלעים מוסיפין הבל. וכ"ה בירושלמי פ' במה טומנין. א"ר שם:

כז כז) עוד בירושלמי שם אין טומנין בסלעים של כסף אבל טומנין בשל זהב ושל נחשת. טומנין בכסות ופירות וכנפי יונה הדא דתימר כשלא רבתא רקביבותן אבל רבתא רקביבותן אסור לטמון בהן. ע"כ א"ר שם:

כח כח) כתב רש"ל בתו' ס" ס' אפר חם דבר שאין מוסיף הבל הוא ושרי לטמון בו אלא א"כ מעורב בגחלים יעו"ש. וכתב בסה"ת שאף אם מצא למחר בתוכו קצת גחלים שרי דיעבד. מ"א פ"ק י"ט ר"ז או' ו' ועיין לעיל סעי' א' ובדברינו לשם או' יו"ד:

כט כט) [סעיף ד'] ונתגלה משחשיכה מותר וכו' משמע אבל אם נתגלה מבע"י אסור לכסותו בשבת דהו"ל כמטמין לכתחלה. מיהו בטור כתב אבל אם גלהו מבע"י אדעתה שלא לכסותו אסור לכסותו משתחשך ע"כ. משמע הא אם היה דעתו לכסותו משתחשך מותר לכסותו בשבת. וכתב ב"י דהוא ממ"ש התו' והרא"ש וכ"כ ריו"ו בח"ג דלעולם מותר לכסותו משתחשך אלא א"כ גלהו מבע"י על דעת שלא לכסותו משתחשך אבל סמ"ג וסמ"ק והתרומה כתבו דכל שנתגלה מבעי אסור לכסותו משתחשך והכי איתא בירושלמי וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"ד וכיון שרוב הפו' לחומרא והרמב"ם מכללם והירושלמי מסייעם ראוי לחוש ולאסור עכ"ד. וכך הם דבריו כאן בש"ע שסתם לחומרא דמשמע דוקא אם נתגלה משחשיכה מותר לכסותו בשבת אבל אם נתגלה מבעי אסור. אמנם הב"ח כתב דאם גילהו מבע"י אדעתא לכסותו מבע"י ושכח דיש להקל ומותר לכסותו משתחשך יעו"ש. וכ"ה דעת הא"ר או' י"ג: אבל דעת הלבוש נראה להחמיר כדעת הש"ע וכ"נ דעת הגר"א. וכ"פ הר"ז או' ח' והכי ק"ל כדעת הש"ע ודעמיה. ומוכח שם בהגר"א דאפי' אם גילהו בה"ש אסור לכסותו בשבת יעו"ש:

ל ל) שם. ונתגלה משחשיכה וכו' ואם מותר לגלותו לכתחלה משחשיכה ולחזור ולכסותו או דוקא דיעבד אם נתגלה מותר לכסותו עיין ב"י שהביא פלוגתא בזה וכאן בש"ע לא גלה דעתו ומ"ש ונתגלה משחשיכה וכו' לשון דיעבד כתב הט"ז סק"ד דלאו למידק דאסור לכתחלה בשבת אלא למידק דאם נתגלה מבע"י לא יכסנו משתחשך וכמ"ש בב"י יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ח' דאפי' לכתחלה יכול לגלותו ולחזור ולכסותו:

לא **לא) שם. אפי' להוסיף על הכסוי וכו'** ואפי' נתבשל כבר כמב"ד וכדכתב בסי' שי"ח דבכה"ג שייך בישול. עו"ש או' ג':

לב **לב) שם. גורם לה להתבשל.** פשוט דכשטמונה בדבר שאין גורם בישול כלל אלא מיירי בדרך שכתב בסעי' ח' עי"ש. מ"א ס"ק י"ג. א"ר או' י"ב. תו"ש או' ח"י. ר"ז או' ח' ור"ל דמיירי בקדרה טמונה בבגדים ועומדת ע"ג כירה שיש בה גחלים דאע"ג דהגחלים מוסיפין הבל מ"מ לא מיקרי הטמנה בדבר המוסיף הבל אם אין הבגדים נוגעין בקדרה כיעו"ש ובכה"ג משכחת לה שתוספת גורם בישול. וכ"כ המחה"ש. אבל הנה"ש או' ה' כתב דלשון הטור והש"ע לא משמע הכי אלא גם בדבר שאין מוסיף הבל אסור להוסיף אם לא נתבשל כל צרכו יעו"ש:

לג **לג) [סעיף ה'] מותר להטמינו וכו'** מפני שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל אבל אם פינהו מותר כמו שהתירו להטמין את הצונן הרמב"ם פ"ד. ב"י. ט"ז סק"ה. מ"א ס"ק י"ד. ומטעם זה נראה דאפי' החזירו לכלי ראשון נמי שרי דכבר אין לו דין כלי ראשון. ואפשר דאפי' בכלי ראשון אם נתקרר קצת שרי להטמינו. מ"א שם. א"ר או' י"ד. תו"ש או' י"ט. ר"ז או' ט' וכתב דנתקרר קצת היינו עד שאין היד סולדת בו יעו"ש. וכ"כ א"א או' י"ד:

לד **לד) [סעיף ו'] מותר להטמין וכו'** ואפי' אדם חשוב שרי כנה"ג בהגה"ט. מ"א ס"ק ט"ו. מיהו במאירי כתב ומ"מ אדם חשוב ראוי לו שיחמיר אף במותר לו בכל מה שהבריות סבורות עליו שהוא קולא שכל שרואים אותו מיקל למדין הימנו דבר מתוך דבר ונמצא גורם תקלה עכ"ד. והביאו פת"ע או' כ"א:

לה **לה) שם. אבל בדבר המוסיף הבל וכו'** מסתמיות לשון זה משמע ודאי דהיינו בכל הדברים הנזכרים בסעי' ג' דמוסיפין הבל אסור להטמין אפי' צונן אבל התו"ש או' כ"א כתב דחול לא מקרי דבר המוסיף נגד צונן אלא נגד חמין יעו"ש. ועיין לעיל או' ט"ז:

לו **לו) [סעיף ז'] אפי' בקדרה מבושלת וכו'** דסתם הטמנה לצורך מחר וצריך חיתוי טפי שלא יתקרר ומעט תיתוי מהני להחזיק החום כיון שהוא טמון. טור וב"י. אבל בשהייה אפי' כשעושה לצורך מחר שרי דלא מהני מעט חיתוי. מ"א ס"ק ט"ז. תו"ש או' כ"ב:

לז **לז) שם. ואפי' מצטמק ורע לו.** ומיהו בדיעבד מותר כשמצטמק ורע לו לכ"ע כמ"ש לעיל סעי' א':

לח **לח) שם הגה. וכן עיקר.** כתב העו"ש או' ה' דלפי מ"ש הרב לעיל סעי' א' בהגה די"א כשמטמין לצורך מחר מותר ובדיעבד יש לסמוך ע"ז צ"ל דמ"ש כאן וכן עיקר קאי אלעשות כן לכתחלה אבל בדיעבד יש לסמוך אמקילין יעו"ש:

לט **לט) שם בהגה. או שנתבשל כל צרכו וכו'** ולדעת י"א אפי' נתבשל כמב"ד כמ"ש סי' רנ"ג. מ"א ס"ק י"ז. אבל הא"ר או' ט"ז השיג עליו וכתב דגם לרמ"א ס"ל דהכא בהטמנה מודים דאסור כמב"ד יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' כ"ג דלדעת רמ"א כמב"ד אסור אלא שכתב דמ"ש המ"א דלדעת י"א אפי' נתבשל כמב"ד שרי דעתא דנפשיה קאמר ונ"מ דבדיעבד ובשוגג יש להמוך ע"ז להקל וכמ"ש רמ"א סעי' א' בהגה יעו"ש. אמנם הא"א או' י"ז כתב דלשון רמ"א שכתב כמו בשיהוי משמע דלגמרי מדמי להו יעו"ש. ועיין לעיל או' י"א:

מ **מ) שם בהגה. מותר בהטמנה כמו בשיהוי וכו'** פי' ומותר להטמין מבע"י דבר שהוא חי לגמרי וכו' אפי' בדבר המוסיף הבל. עו"ש או' ה' אבל בשבת אפי' באין מוסיף הבל לכ"ע אסור ואפי' מבושל כ"צ ומצטמק ורע לו. א"א או' ט"ז והגר"א:

מא **מא) [סעיף ח'] אם הוא מכוסה בבגדים וכו'** ולכן גם להמקילין בהטמנה כמו בשיהוי כמ"ש בסעי' הקודם בהגה אם היתה הקדירה ע"ג כירה שיש בה גחלים ומכוסה בבגדים אסור להוסיף על הבגדים משחשיכה דהו"ל כמטמין בשבת בדבר המוסיף הבל כיון דהבגדים מוסיפין הבל מחמת האש שתחתיהן וזה אסור לכ"ע:

מא) שם מחמת אש שתחתיהם וכו' ואפי' אם כסה הגחלים באפר לא מהני דקטום לא מהני בהטמנה. א"א או' ח"י:

מב **מב) שם. נוגעים בגחלים וכו'** ולדברי רמ"א בסי' רנ"ג סעי' א' אפי' נוגעים בגחלים שרי כיון שאין טמון בבגדים. מ"א ס"ק ח"י. תו"ש או' כ"ד. וכ"ה דעת הב"ח:

מג **מג) יש** מקומות שבמקום שמסיקין האור ובשלו כל הקדרות ביום לעת ערב מסלק האש וגורפין הרמץ ונותנין הקדרה לצורך מחר ומכסין אותה באפר צונן ואין לאסור משום הטמנה מפני דבמקום שבשלו הקדרה כל היום תחלת נתינת הקדירה שם לא היתה לשם הטמנה וגם אין ראוי להטמין בתוך הקרקע הילכך ליכא למיחש למידי. ב"י בשם הרא"ש. מ"א שם:

מד מד) שם הגה. והטמנה שעושין וכו׳ נראה דצריך ליזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור דאז נראה כהטמנה דהא עיקר ההיתר שיש הפסק אויר בין הקדירה לדופן וגם הדף הסותם בתנור לא יגע בקדרה מטעם זה. ט״ז סק״י. אבל הא״ר או׳ ח״י כתב דא״צ ליזהר דכיון דטוח בטיט לא שייך חשש דיחתה כלל כדלעיל סי׳ רנ״ד סעי׳ א׳ וכ״כ התו״ש או׳ כ״ו:

מה מה) שם בהגה. וטחין פי התנור וכו׳ היינו דוקא בפשטי״ד או במיני קטניות שממהרין להתבשל כמ״ש סי׳ רנ״ד אבל בבשר חי א״צ לטיחה. ובמקומות שלא נהגו לטוח בטיט אסור לתת מיני קטניות או מיני בצק אלא כדי שיתבשלו כמב״ד מבע״י אלא א״כ כסה הגחלים באפר כמ״ש סי׳ רנ״ג. מ״א ס״ק י״ט:

מו מו) שם בהגה. וטחין פני תנור וכו׳ ומיהו לדעת הש״ע לא מהני טיחה כמ״ש סי׳ רנ״ד. מ״א שם. תו״ש שם. ולענין סתירת הטיחה בשבת עיין לקמן סס״י רנ״ט:

מז מז) שם בהגה. שרי לכ״ע. בכל ענין בין גרוף בין אינו גרוף. ד״מ או׳ ז׳ אמנם רש״ל בתשובה סי׳ ס׳ כתב דאה כבדי התנור היטב ואח״כ הטמיני הקדרות על אותו מקום ונשארו גחלים בתנור חוץ למקום הטמנה והתניר סתום אינו ישר בעיני ימ״מ אם אינו ברור שישמעו מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין מאחר שיש להם במה לתלות אבל במקצת מקומות שמטמינין ומושיבין הקדרות ע״ג גחלים בתנור שרוק וחתום ראוי למחות בידם ולנדותם על כך עד שישמעו יעו״ש. והביאו כנה״ג בהגה״ט:

מח מח) שם בהגה. ומצוה להטמין לשבת וכו׳ והרוצה להחמיר כדעת הר׳ יונה ז״ל אינם מטמינים למעלה בבגדים אלא מכסים אותם בחצי חבית וזה אינו קרוי הטמנה שהרי האויר מפסיק בין הקדרה לגחלים. ולמעלה אינה מטמנת בבגדים אלא מכוסה בחצי חבית ואין זה קרוי הטמנה וכן אני נוהג. הרשב״ץ ח״ב סי׳ ק״ל והביאו י״א מ״ב בהגב״י או׳ ה׳:

מט מט) שם בהגה. וכל מי שאינו מאמין וכו׳ אבל מי שאינו אוכלו מחמת שכאב לו אכילת חמין והעונג שלו הוא לאכול צונן קרוב הוא בעיני דאסור לאכול חמין דהא מצער ליה במה שאוכל. מט״מ סי׳ ת״ע. והביאו מ״א סק״ך וא״ר או׳ י״ט. ועיין לקמן סי׳ רפ״ת סעי׳ ב׳:

סימן רנח

א א) [סעיף א׳] מותר להניח מבע״י כלי שיש בו דבר קר וכו׳ אבל אם יש בו דבר חם שהיד סולדת בי מותר להניחו אפי׳ בשבת כמ״ש לקמן סי׳ שי״ח סעי׳ ו׳ יעו״ש:

ב ב) שם. ע״ג קדרה חמה וכו׳ והטעם כתב ב״י משום שאין הקדרה חמה מוספת הבל אלא אדרבא חומה מתמעט והולך עכ״ל. והביאו הט״ז סק״א וכתב ונראה לי שאין בכלל זה אלא מה שרוצה להטמין לשעות הרבה שאשפר שמתקרר הקדרה קודם כלות הזמן ההוא אבל אם רוצה להטמין לשעה מועטת ולוקחו משם בעוד הקדרה חמה אסור דהוי דבר המוסיף הבל על כל פנים וע״כ לא יפה עושים שבימות החורף לוקחים כלי ובתוכו משקה ותוחבין אותו בשבת לתוך כלי מלא מים חמים שיפיג צנתו בתוכו ואח״כ שותין המשקה שזהו דרך הטמנה ממש כיון שכולו טמון בתוכו והטמנה אסורה אפי׳ לזמן מועט ועיקר טעם ההיתר כאן כיון שאינו טמון בתיכו ממש רק מונח עליו עכ״ל. וכתב המש״ז דאפי׳ בכלי שני שהיד סולדת בו אסור יעו״ש. משמע הא אם מניחו בכלי שני שאין היד סולדת בו שרי להניח אפי׳ לזמן מועט משים דלא הוי הטמנה בדבר המוסיף הבל. וכ״כ הפתה״ד או׳ ג׳ וכתב דבזה מתורץ קושיית הא״ר על הט״ז יעו״ש:

ג ג) שם. ע״ג קדרה חמה וכו׳ אם הקדרה התחתונה עומדת ע״ג האש יש לה דין שיהוי. מ״א סק״א. ור״ל אם מניח כלי שיש בו דבר קר מבע״י ע״ג קדרה חמה העומדת ע״ג האש גם הוא יש לו דין שהוי ואם אינו מכוסה בבגדים ואינו טמון כולו בתוך הקדרה החמה שרי. וכ״כ א״א או׳ א׳ וזהו לדעת האוסרים הטמנה מבע״י אבל לדעת המקילין כמ״ש לעיל סי׳ רנ״ז סעי׳ ז׳ בהגה הכא נמי שרי אפי׳ טמון כולו בתוך החדרה החמה ומכוסה בבגדים ומיהו אין זה אלא דוקא למקום שנהגו להקל וכמ״ש שם בהגה יעו״ש:

סימן רנט

א א) [סעיף א׳] מוכין שטמן בהם דרך מקרה אסור לטלטלן וכו׳ דמוקצין הם למלאכה ואסור לטלטלן. ב״י. מ״א סק״א. אבל הא״ר או׳ א׳ כתב דאין חילוק בין מוכין לגיזי צמר וכל שלא נתנן לאוצר אם טמן בהם מותר לטלטלם יעו״ש וכ״כ הער״ה או׳ א׳ בשם כמה פו׳ דאין חילוק בין מוכין לגיזי

צמר וכיון שטמן בהם פעם אחת מותר לטלטלן יעו״ש. והב״ח כתב דמוכין שטמן בהן דרך מקרה לא בעינן יחדן לכך אלא בשבת ראשון שטמן בהן דרך מקרה דאסור לטלטלן אם לא יחדן לכך קודם שבת אבל אם חזר וטמן בהן לשבת אחרת מותר לטלטלן דכיון שחזר וטמן בהם לשבת אחרת חשבינן ליה כאלו יחדן בפירוש להטמנה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ה׳:

ב **ב) שם. אלא מנער הכסוי וכו׳** שהכסוי יש עליה תירת כלי. תו״ש או׳ ג׳:

ג **ג) שם. וכגון שמקצתן מגולה וכו׳.** שאוחז בכסוי במקום המגולה ונוטלו והן נופלות מאליהן שאין זה אלא טלטול מן הצד שהתירו אפי׳ במקצה. לבוש:

ג) שם. וכגון שמקצתן מגולה וכו׳ ואם אין מגולה אם יכול לתחוב כיש ולנער שרי כמ״ש לקמן סי׳ שי״א סעי׳ ט׳ מ״א סק״ה. א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ז׳ וכן היכא דיכול לנער את הכסוי והן נופלות אפי׳ בכולו מכוסה שרי. אלא דהטור והש״ע איירי באינו יכול לנעור אלא א״כ מקצתו מגולה. נה״ש או׳ א׳:

ד **ד) שם. ואם יחדן לכך וכו׳** והטעם כתב רש״י ז״ל דכיון דיחדן להטמנה תורת כלי עליהן ומותר לטלטלן בשבת. תו״ש או׳ א׳ והך יחדן משמע שאומר בפי׳ בפיו ולא במחשבה. א״א או׳ ב׳ אבל המ״ב או׳ ה׳ כתב דדי במחשבה יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ש״ח סעי׳ ך׳:

ה **ה) שם. ואם יחדן לכך וכו׳** כתב המ״א סק״ב דהיינו שיחדן לכך לעולם אבל המאמ״ר או׳ ב׳ כתב מדלא קאמר הכא לעולם כמו בסעי׳ ב׳ משמע דהכא לא בעי לעולם דאינם מוקצין כמו אבנים והכי מוכח מדקדוק מרן ב״י וכ״מ מלבוש ודלא כמ״א יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ב׳ דבלבוש סעי׳ ב׳ ונ״ץ או׳ ב׳ מבואר דמוכין סגי ביחדן לשבת זו בלבד מע״ש די יעו״ש. וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם כמה פו׳ ס״ל דבהטמנה אחת סגי ושרי לטלטלם כמו בגיזי צמר כמ״ש לעיל או׳ א׳ וע״כ לענין דינא נראה דיש להקל וכל שהזמינם להטמנה אפי׳ אינה לעולם כ״א לשבת אחת מותר לטלטלם:

ו **ו) שם. אבל אם טמן בגיזי צמר וכו׳** דוקא אם טמן אבל אם לא טמן בהם אסורין בטלטול משום מוקצה. עו״ש או׳ א׳:

ז **ז) שם. אבל אם טמן בגיזי צמר וכו׳** משום דאין חשובין כ״כ כמו מוכין. ב״י ומ״א סק״ג. וזהו לדעת מרן ז״ל ודעימיה אבל לדעת כמה פו׳ הם שוים כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש:

ח **ח) שם. מותר לטלטלן וכו׳** וכל שטמן בהם פעם אחת מותר לטלטלן לעולם. א״ר או׳ ה׳:

ט **ט) שם. אבל אם נתנם לאוצר וכו׳** ודוקא כשמקפיד עליהם כמ״ש סי׳ ש״ח ססע״י א׳ מ״א סק״ד. אבל הא״ר או׳ ו׳ כתב דיש לחלק דדוקא בכלים בעינן הקפדה. וכן בס׳ אה״ע חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דאפי׳ אין מקפיד עליהם אסור כאן וזה פשוט יעו״ש:

י **י) שם. צריכין יחוד.** נראה מדלא קאמר לעולם כמו סעי׳ ב׳ דסגי ביחיד שבת אחת וכמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ד׳ אפשר דכאן גם המ״א מודה דיחדן בפי׳ לשבת אחת סגי או אף במחשבה שיחשוב עליהם מקודם הטמנה יעו״ש:

יא **יא) שם. שנוטל כסוי הקדרה וכו׳** וכגון שמקצתן מגולה ואם אינה מגולה אם יכול לתחוב כוש ולנער שרי. מ״א סק״ה. וכ״כ לעיל או׳ ג׳ יעו״ש:

יב **יב) שם. דלא נעשית בסיס להן.** דהא אין הכסוי תשמיש לצמר אלא אדרבא הצמר משמש להקדרה לחממו מ״א סק״ו. תו״ש או ח׳:

יג **יג) [סעיף ב׳] הנותנים אבנים וכו׳** וה״ה עצים העומדים להסקה אסור לסתום בהם פי התנור דלא יוכל לטלטלם בשבת. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ח׳ תו״ש או׳ ט׳ ולכן צריך ליחדם לכך לעולם. ר״ז או׳ ה׳ ועיין סי׳ ש״ח סעי׳ כ״ב:

יד **יד) ונראה** דהאבנים המונחים ע״ג כירה שרי לטלטלנהו דמיוחדין לתשמיש. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם. ר״ז שם:

טו **טו) שם. צריך שיחדם לכך לעולם וכו׳** אבל אם לא יחד אלא לאותו שבת גם לאותו שבת אסור דאבנים יותר מוקצה הם מגיזי צמר. עו״ש או׳ ב׳:

טז **טז) שם. צריך שיחדם לכך לעולם וכו׳** ובמרדכי סוף פ׳ כל הכלים משמע דאסורים לטלטלם בשבת אם לא שתיקנם לכך אבל מדברי הטור משמע כדברי האגור דביחוד סגי. ד״מ או׳ א׳ אמנם התו״ש או ט׳ כתב דאף לדעת המרדכי ביחוד שרי. וכ״כ המ״א בסי׳ ש״ח ס״ק מ״ד והתו״ש שם או׳ ס״ז בשם המרדכי דבאבנים של הטמנה סגי ביחוד לעולם וא״צ תיקון יעו״ש. וא״כ צ״ע על הד״מ מ״ש ע״ש המרדכי דצריכין תיקון ודוק. ועוד עיין בדברינו לשם או׳ קנ״ז:

יז **טוב) שם. צריך שיחדם לכך לעולם וכו׳** ואפי׳ טמן בהם הרבה שבתות זו אחר זו אסור לטלטלן אם לא שיחדן בפירוש לכך. ב״ח שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳.

יח חי) [סעיף ג'] **צמר** שאסור לטלטל דהיינו בצמר העומד לסחורה כנז' בסעי' א':

יט יט) **שם. ואם נתקלקלה וכו'** כלומר שנפלו הגיזין למקום מושב הקדרה. ב"י:

כ ך) **שם. לא יחזירנה.** והטעם פרש"י לפי שמזיז הגזין לכאן ולכאן ומשמע הא אם היא מלאה שברים שמותר לטלטל אה נתקלקלה הגומא יכול להחזיר. ב"י:

כא כא) **שם. לא יחזירנה.** דהכא גרע טפי מטלטול מן הצד דשרי כמ"ש סס"י שי"א דהכא צריך לטלטל אילך ואילך כשרוצה להטמין. תו' מ"א סק"ח. והרא"ש כתב בודאי יטלטל הגיזין בידו דיתיירא לעשות כן ע"י הקדרה פן ישפך התבשיל על הגזין. תו"ש או' י"ב. מחה"ש:

כב כב) **שם. ולא חיישינן שמא יחזירה וכו'** והטעם דאף אם יחזירנה לא עביד אלא איסור טלטול דרבנן והוי גזרה לגזירה. לבוש. תו"ש או' י"ג:

כג כג) **שם. וי"א שאפי' טמן וכו'** זהו דעת הרמב"ם בפי' המשנה ודעה ראשונה היא דעת רש"י והרא"ש והטור וריו"ו בח"ג דס"ל דעיקר האיסור אינו אלא בשביל טלטול ולא משום הטמנה כמ"ש בב"י יעו"ש:

כד כד) [סעיף ד'] **טמן בדבר שאינו ניטל וכו'** ואם טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל מפנה סביבותיה ואוחז בקדרה ומוציאה דלא נעשית בסיס להן כמ"ש ססע"י א' ר"ן. מ"א סק"ט. תו"ש או' ט"ו וכ"כ העו"ש או' ג' וכתב הא"ר באות ט' ואו' יו"ד דכן הוא הסכמת הפו' יעו"ש:

כה כה) [סעיף ה'] **ואם לאו אינו נוטל.** משום דהקדרה נעשית בסיס לדבר האסור ואע"ג דבסעיף א', פסק דלא נעשה כסוי הקדירה בסיס שאני התם דהכסוי לא נעשה בסיס אלא כדי לכסות הקדירה הכא דהקדירה אין לה כסוי והניח עליה דבר שאינו ניטל נעשה בסיס. מט"י או' א' מיהו ממ"ש לעיל באו' הקודם משמע דלא הוי בסיס ואם אפשר לנער מן הצד וליקח הקדרה שרי וכ"כ הערה סס"י זה וכתב ודלא כהמט"י יעו"ש:

כו כו) [סעיף ו'] **יש מי שאוסר להטמין באבנים וכו'** היינו אפי' אם יחדם לכך לעולם דאם לא יחדם בל"ה אסור כמ"ש סעי' ב':

כז כז) **שם. להטמין באבנים וכו'** ואם מותר לסתום פי התנור בטיט ביו"ט עיין לקמן סי' תק"ז סעי' ז' ובדברינו לשם בס"ד:

כח כח) **שם. ויש מתירין.** דמשום כבוד שבת לא גזרו וכמ"ש סס"י שי"ב. ואם אפשר להטמין בענין אחר אסור. מ"א סק"י. תו"ש או' ט"ז. ר"ז או' ו' אבל הא"ר או' י"א כתב דהמנהג כמתירין. ועיין בדברינו לעיל סי' י"ג או' ז' ודוק.

כט כט) [סעיף ז'] **מותר לסתור וכו'** והטעם כתב ב"י בשם המרדכי דדוקא אם היה עושה לקיום שלא להסירם בשבת היה אסור משום סתירה אבל דף זה אינו עשוי לקיום יעו"ש. והביאו הט"ז סק"ג:

ל ל) **שם. מותר ע"י עכו"ם.** אבל ע"י ישראל אסור דהוי פסיק רישיה. ומשמע בתה"ד דה"ה לפותחו אסור אם ידוע שיש בו גחלים לוחשות דהרוח מבעיר הגחלים וכמ"ש סי' רמ"ז סעי' ב' מ"א ס"ק י"א. תו"ש או' ח"י. ר"ז או ז':

לא לא) **ואם** סותמו ומניח פתוח הרבה הוי כאלו פתוח כולו ושרי אבל אם מניח פתוח מעט אז הרוח מפיח יותר ואסור. וכ"כ המ"א לאסור בזה. ואם האש בוער בתוכה פשיטא דאסור לכ"ע דגורם כבוי נחש שנכבה עי"כ ול"ד למ"ש סי' רמ"ז סעי' ב' דהתם יש אויר הרבה בבית ואינו גורם כיבוי מהרה משא"כ בתנור. מ"א שם. תו"ש שם. ר"ז שם:

לב לב) **שם הגה. ויש מחמירין שלא לסתור וכו'** משום דס"ל דיש סתירה ובנין אפי' בדבר שאינו עשוי לקיום אלא להתירן בשבת. מט"י או' ג':

לג לג) **שם בהגה. דגורם בישול וכו'** ואפי' בדיעבד התבשיל אסור. תשובת רמ"א סי' ק"ב. וע"י גוי יש להקל ולהתיר בדיעבד מאחר דבלאו הכי נמי היה מתבשל שם (ר"ל בלא סתימת התנור) מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' ט"ו. תו"ש או' י"ט. ר"ז או' ח' וכ"ז מיירי אף שאין גחלים לוחשות. א"ר שם ומיהו לומר לעכו"ם לסתום בטיט בשבת אף בשנתבשל כל צרכו אסור דהוי ממרח אב מלאכה כמ"ש לעיל סי' רנ"ג או' ל"ה בשם תשו' הרמ"א הנ"ו וכ"כ א"א בזה הסי' או' י"ב:

לד לד) **וכתב** בשל"ה ואם עדיין לא חשכה אע"ג דמדינא מותר לומר לעכו"ם מ"מ יש ליזהר משום דלא פלוג יעו"ש. מ"א שם. תו"ש שם. והיינו אחר קבלת שבת וכגון שהקדירות עדיין לא נתבשלו כל צרכן. ר"ז שם:

סימן רס

א א) [סעיף א'] **מצוה לרחוץ.** דכך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי ע"ש מביאין לו עריבה מלאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינים המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות. שבת כ"ה ע"ב. וכ"כ בשער הכוו' דף ס"ב ע"ד דכך היה מנהג האר"י ז"ל שאחר שהיה חותך וקוצץ צפרניו לכבוד שבת מידיו ומרגליו היו מביאין לפניו עריבת מים חמין ורוחץ בהם תחלה פניו ואח"כ ידיו והיה מנגב אותם במטפחת ואח"כ רוחץ רגליו במים חמין הנז' ומנגב אותם:

א) **וכתב** שם בשער הכוו' דסוד ענין קציצת הצפרנים בע"ש ולרחוץ אח"כ הרגלים במים חמין להורות על ההוא שלהובא דאשא הנמשלת במים החמין כי היא המגרשת והדוחה את הקליפה ואת הזוהמא מן הרגלים העליונים ומורודין אותם בתהום. ואמנם צריך לכוין כי כל זה הוא בעולם העשיה כי שם התדבקות ואחיזת הקלי' ולכן צריך לרחוץ גם את הפנים והידים כי כל מקומות אלו הם מקום אחיזת הקלי' בקדושה דעשיה ולכן בתחלה צריך לרחוץ הפנים העליונים ונדחין משם ואח"כ רוחצין הידים ונדחין משם ג"כ ואח"כ רוחצין הרגלים שהם מטה ואז נגמרו להפריד ולהסתלק לגמרי משם. והנה נתבאר כי המים חמין הם בסוד שלהובא דאשא הנז' בזוהר (ויקהל ר"ג ע"ב) המגרשת הקלי' ולכן צריך שבשעת רחיצתך במים החמין תכוין בסוד כוונת שלהבת יה ר"ל כי זו השלהבת יוצאת משם יה כדי לגרש ולהפיל הקלי' למטה עכ"ל. וא"כ מתבאר מדברי האר"י ז"ל לפי סודם של דברים צריך להיות דוקא במים חמין ואפי' בימי הקיץ וגם צריך להיות דוקא כסדר תחלה פניו ואח"כ ידיו ואח"כ רגליו. וגם צריך לרחוץ יד ימין תחלה ואח"כ של שמאל וכן ברגל ימין תחלה ואח"כ שמאל כידוע. ולא ירחץ רגליו זו ע"ג זו שזהו מדברים שמשכחים הלימוד כדאיתא בהוריות י"ג ע"ב וכתב בס' כ"מ שלא ירחץ רגליו במים שרחץ פניו וידיו אלא ישפכם ויביא מים חדשים. והביאו כן א"ח פ' לך לך או' ט"ו:

ב ב) **שם. מצוה לרחוץ וכו'** אחד אנשים ואחד נשים. עט"ז:

ג ג) **שם הגה. כל גופו וכו'** משמע שמצוה לרחוץ כל גופו בחמין בע"ש. ועיין הרמב"ם הלכות דעות פ"ד הלכה ט"ז שכתב דרך הרחיצה שיכנס האדם למרחץ מז' ימים לז' ימים וכו' ורוחץ כל גופו בחמין שאין הגוף נכוה מהם וראשו בלבד שהגוף נכוה בהם ואח"כ ירחץ כל גופו בפושרין ואח"כ בפושרין מן הפושרין עד שירחץ בצונן וכו' יעו"ש. נמצא דעל פי הרפואה ג"כ דיש לרחוץ גופו בחמין פעם אחת לז' ימים וע"כ יש לרחוץ בע"ש כדי לכוין לשם מצוה והרפואה ממילא באה:

ג) **איתא** בפסחים דקי"א ע"ב שלא ינעול מנעליו בעוד שרגליו לחות ממי הרחיצה שהיא סכנה לעיוריתא דעינא. והעולם אין מקפידים בכך ושומר פתאים ה':

ד ד) **וכתב** שם בשער הכוו' דמנהג האר"י ז"ל לטבול בכל ע"ש כנז' בזוהר פ' תרומה דף קל"ו ע"ב דרב המנונא סבא ע"ה הוה סליק מנהרא בכל ע"ש וכו'. יעו"ש. וכתב עו"ש בשער הכוו' דצריך האדם לטבול ב' טבילות זו אחר זו והראשונה היא להפשיט בגדי החיל של הנפש והב' היא לכבוד שבת לקבל התוס' וברא שונה תכוין לשם אהי"ה דמילוי ההי"ן שהוא בגי' מקוה. ובשנית תכוין לב' שמות אהי"ה יה"ו ולז' שמות היוצאין מז' אותיותיהם שהם אלו. יהו"ה. יהו"ה בניקוד אלהים. מצפץ. יה אדני. אל. מצפץ. אלהים. כי כל אלו השמות הם סוד קדושת השבת. ותכוין כי באלו השמות יש ה' יודי"ן הרי חמשים וב' השמות של אהי"ה יה"ו העיקרים הם בגי' מ"ב הרי הכל בגי' במים. ובהעלותך מהטבילה הב' תכוין אל ד' הויו"ת עסמ"ב ולג' אהי"ה דיודי"ן דההי"ן ודאלפין כי כולם בגי' תרפ"ז ותוסיף עליהם שם י"ה והרי הכל בגי' שבת עכ"ל. וא"כ לפי סודם של דברים צריך תחלה לרחוץ פניו ידיו ורגליו כדי להעביר מהם הקלי' כנז"ל ואח"כ לטבול כדי לקבל הארת שבת. וכ"כ בהדיא בפע"ח שער השבת פ"ג:

ה ה) **וכתב** בפע"ח שם פ"ד ששמע מר"י ארז"ן ששמע מהאר"י זלה"ה שאם הוא בעל קרי צריך שיטבול ג' אחד להסיר הטמאה ב' להסיר בגדי חול ג' לקבל תוספת שבת עכ"ל. ומיהו יש חסידים שנוהגין לטבול בע"ש י"ג טבילות דהיינו תחלה טובלין אחת כדי לטהר מטמאתן שמא הוא טמא. ולכוין כי הוא טובל במקו"ה טהרה העולה קנ"א כמנין אהי"ה דמילוי ההי"ן כדי לטהר מטמאתו. והב' לתיקון הכעס ולכוין כי כע"ם עם הכולל גי' מקו"ה וגם אהי"ה במילוי ההי"ן. והג' לטהר מה שפגם בשם ע"ב. והד' מה שפגם בשם ס"ג. וה' מה שפגם בשם מ"ה. והו' בשם ב"ן. והז' כדי להפשיט בגדי החול של הנפש. והח' לכבוד שבת כנז"ל (אלא שמ"ש הרב לכוין בעלותו מהטבילה אל ד' הויו"ת עסמ"ב וכו' נוהגין לכוין אותם בטבילה ח' בעוד כל גופו טמון במים וכן כוונת כל טבילה וטבילה מהנז' נוהגין לכוין אותם בעוד כל גופו טמון במים משום דבבית המקוה אשר כאן בירושת"ו רוחצין בו בני אדם ודינו כמרחץ שאסור להרהר בו ד"ת כמ"ש במקום אחר) ועוד טובלין ה' טבילות כנגד נרנח"י דנר"ן שמקבלין בליל שבת ע"י התפלה כנז' במקומו הרי י"ג כענין אח"ד ביום ההוא יהיה ה' אחד וכו':

ו ו) **ועוד** כתב הרב בשער הכוו׳ דף ע״ג ע״א בענין הטבילה דשחרית דשבת. הנה אם נטמא בקרי או בתשמיש המטה א״צ להזכיר כי הטבילה אז מוכרחת אבל אף אם לא הוצרך לטבול לסבה הנז׳ צריך לטבול בבוקר ביום שבת. והוא כי כדמיון מה שביארנו לעיל שצריך לטבול בכל ע״ש להפריש מן החול לשבת כן צריך עתה טבילה אחרת כי הפרש גדול יש בין קדושת ליל שבת לקדושת יום שבת שהוא קדושה יתירה. אבל החילוק הוא כי בע״ש הוצרך לב׳ טבילות הא׳ להפשיט בגדי החול מעל נפשו והב׳ להתדבק ולהמשיך בו קדושת שבת אבל עתה בבקר יום שבת די לו בטבילה אחת להמשיך עליו קדושה עליונה של יום השבת ואיננו מפשיט מעליו ח״ו קדושת ליל שבת. והנה שם בע״ש ביארנו כוונת ב׳ טבילות אבל עתה שאין שם רק טבילה א׳ אל תכוין רק אל הכוונה הנז׳ שם שהוא שתכוין אל ד׳ הויו״ת עסמ״ב ולג׳ שמות אהיה הא׳ ביודי״ן והב׳ באלפי״ן והג׳ בההי״ן וז׳ שמות אלו בגי׳ תרפ״ז ותוסיף עליהם שם י״ה ויהיה הכל בגי׳ שבת וכו׳ ואעפ״י שכוונה זו צריך לכוין אותה בטבילת ע״ש בעלייתך מן הטבילה עתה בטבילה זו תכוין אותה קודם שתטבול ותכוף ראשך במים עכ״ל. מיהו כבר כתבנו לעיל דיש לכוין אותה בעוד שכל גופו טמון במים מטעם הנז׳ וה״ה לכאן. ויש נוהגין לטבול עוד ה׳ טבילות כנגד נרחנ״י דנר״ן שמקבל ע״י תפילות היום כנז׳ במקומו ויהיה הכל ז׳ טבילות כנגד ז׳ עולים וגם רומזים לשבת שהוא שביעי. ונראה דמי דאין לו עונה בליל שבת וגם אינו יכול לטבול בבקר מפני הצנה או דבר אחר יש לכוין בע״ש בה׳ טבילות האחרונות שהם כנגד נרנח״י דנר״ן דליל שבת וכנגד נרנח״י דנר״ן דיום שבת:

ז ז) **וכתב.** בשער הכוו׳ דף ס״ב ע״א כי כיון שכבר קרא הפרשה שמו״ת יש באדם כח לקבל תוס׳ קדושת השבת ולכן האר״י ז״ל לא היה טובל קודם שיקרא הפ׳ זולתי דרך מקרה ואף גם מקרה זה לא היה טובל רק אחר שהתחיל שעה ה׳ מיום ו׳ והיה אומר כי תוס׳ שבת ניכר ומתגלה במצח האדם תיכף אחר הטבילה יעו״ש:

ח ח) **וכתב** עו״ש ע״ב וכשתעלה מהטבילה אל תנגב עצמך במטפחת כי מימי שבת צריך הגוף שישאוב אותם עכ״ד. ונראה דה״ד אם טובל רק ב׳ טבילות הנז׳ בשער הכוו׳ אבל להטובלים אח״כ ה׳ טבילות כנגד נרנח״י כנז׳ א״צ ליזהר בזה דכבר הלך אותו המים ע״י טבילות היתירות ומ״מ טוב ליזהר משום דגם אותם הטבילות הם לכבוד שבת:

ט ט) **שם. ולגלח הצפרנים וכו׳** עיין בע״ח שער ל״א פ״ב שכתב כי הצפרנים הם שורש קליפות אלא שהיא זכה בתכלית הזכות והיא יונקת ממקום בקיעת הבשר בסוף האצבעות ומה שהוא כנגד הבשר הוא בתכלית הזכות אבל מה שעודף מן הצפורן ויוצא לחוץ מכנגד הבשר של האצבע זה צריך לחתוך אותה כי שם נתלים החיצונים ויונקים בתכלית וז״ש בזוהר (ויקהל דר״ח ע״ב) ובג״ד לא בעא ליה לאינש לרבאה לאינון טופרין וכו׳ והוא השיעור שהוא חוצץ בענין הנטילה של הידים כנז׳ לרז״ל והוא מה שעודף מכנגד הבשר לכן ענשו של המגדל צפרנים קשה מאד יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קס״א סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ ד׳:

י י) **בענין** קציצת הצפרנים אמר מורי ז״ל כי בחול יש להם הארה מצד הקלי׳ אך בע״ש אחר הטבילה הם מאירים מצד הקדושה ונכרים בהם דברים רבים ובע״ש חוזרין לכמות שהיו. פע״ח שם פ״ג:

יא יא) **ג׳** דברים נאמרו בצפרנים שורפן חסיד קוברן צדיק זורקן רשע. ופרש״י ז״ל חסיד עדיף מצדיק כשקוברן איכא למיחש דהדרי ומגלו ע״כ. נדה י״ז ע״א. וטעמא שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל ובמקום דלא שכיחי נשים מותר לזורקן. ואי אשתנו מההוא דוכתא דהוו מעיקרא תו לא מזקי. מו״ק דח״י ע״א. ולא יקוץ על בגדיו ולא ילקטם שם כי גורם רעה לעצמו. רו״ח או׳ א׳ ונראה דלפי דעת האר״י ז״ל שלא היה חושש מלקוץ אותם ביום אחד גם בזה אין לחוש:

יב יב) **שם הגה. ואם היו שערות ראשו וכו׳** לא יגלח אדם בר״ח וכן לא יטול הצפרנים בר״ח. צוואת ר״י החסיד או׳ ר״ו ונ״ז. וכתב הכנה״ג בהגב״י דאפי׳ ביום ו׳ אם חל בו ר״ח אין להסתפר יעו״ש. אלא יסתפר ביום ה׳ ויכוין לכבוד שבת. וכ״כ האחרונים וכן אם חל המולד בע״ש יסתפר ויקוץ צפרניו קודם המולד. יפ״ל או׳ ה׳ ימ״מ נראה דאם צפרניו גדולים ועודפים על הבשר יש להקל ולקוץ אותם בר״ח שחל בע״ש משום דאסורייהו חמיר כמ״ש לעיל או׳ ט׳ ולא יתן שום שער משערו על האש לשרוף כי גורם לקבור בניו ב״מ. רו״ח או׳ ב׳ ולא ראיתי נזהרין בזה ושומר פתיים ה׳:

יג יג) **והאר״י** ז״ל היה נזהר מאד שלא לגלח ראשו אחר שעת מנחה גדולה ואפי׳ בע״ש לא היה מגלח אלא קודם חצות היום דוקא. שה״מ פ׳ קדושים. וכתב מהר״י צמח בהגה כ״י משמע מכאן דאם יש לאדם סיבה יכול לגלח בתוך השבוע וא״צ להמתין עד ע״ש יעו״ש. והבאנו דבריו לעיל סי׳ רל״ב או׳ ט״ו ועי״ש שכתבנו כמה מצות יש לאדם לקיים בזמן התגלחת יעו״ש:

יג) וטוב שלא לגלח ע״י עכו״ם שלא לאתערבא צולמא דידיה בצולמא דעכו״ם וכן לא ירחץ על ידו אלא ירחץ ויגלח על ידי ישראל. מ״ח פ״ה או׳ ב׳:

יד **יד) מצוה** לספר לכבוד שבת ויו״ט ואפי׳ מצפרא דע״ש מינכרא דליקרא דשבתא קעביד אבל ביום ה׳ דשבתא לא הוה יקרא דשבתא ואף דגרסינן במרובה מעשר תקנות שמכבסין בגדים בה׳ בשבת לכבוד שבת שאני התם דטרידי לכבס בע״ש ותו דאין לובשין אותם בע״ש מיהו היכא דלא אפשר לרחוץ ולספר בע״ש כמה דאפשר למקרב לשבת טפי מעליא. ב״ח. ט״ז סק״א. וה״ד רחיצת גופו אבל רחיצת פניו ידיו ורגליו לפי סודם של דברים אינו מועיל אלא דוקא בע״ש וגם צ״ל דוקא אחר שעה חמישית כנז״ל:

טו **טו) וכתב** שם הט״ז על מ״ש רש״ל דיש שאין נוטלין צפרנים ביום ה׳ דהטעם הוא משום דדרך השערות והצפרנים המגולחים להתחיל לצמוח ביום ג׳ שאחר הנטילה וע״כ אין לעשות שיהיה זה בשבת יעו״ש. אמנם הי״א בהגב״י הקשה ע״ז מאנשי משמר שהיו מסתפרים ביום ה׳ ובפרט למ״ש רש״י שדרך רוב בני אדם לספר בה׳ ולא בע״ש. ועוד אם איתא שאינו מתחיל לצמוח השערות כ״א מיום ג׳ א״כ אמאי המלך מסתפר בכל יום הא לא יש לו שער כלל יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ג׳ על דברי הט״ז הנז׳ החוש מכחישו דבאמת מתחילין לצמוח תיכף ומיד אחר הגילוח יעו״ש. וכן הוא סוגיין דעלמא דאין חוששין לזה וכשיש איזה סיבה מלגלח ביום ו׳ מגלחין ביום ה׳:

טז **טז) איתא** במדרש שפעם אחת נפטר רב א׳ ונתראה לתלמיד בחלום וראה התלמיד שהיה לו כתם על מצחו א״ל מפני מה אירע לך כך א״ל מפני שלא היה נזהר מלדבר בברכה א׳ מעין שבע וכשהחזן אומר קדיש ושלא היה נזהר לגלח צפרניו בע״ש עכ״ל. מט״מ סי׳ תי״א. שכנה״ג או׳ ב׳ ונראה דה״ד אם הם גבוהין למעלה מן הבשר כמ״ש לעיל או׳ ט׳ בשם האר״י ז״ל אבל אם אינם גבוהים ליכא עונש אם אינו נוטלם בע״ש. ולענין ליטול צפרנים בע״ש שחל בחו״ה עיין לקמן סי׳ תקל״ב ובדברינו לשם בס״ד:

יז **טוב) שם בהגה. וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן וכו׳** מיהו התשב״ץ סי׳ תקס״א כתב שמהר״ם ז״ל אינו חושש ליטול צפרניו כסדר. והביאו מט״מ שם וט״ז סק״ב. וכ״כ בשער הכו׳ דף ס״ב ע״ד דהאר״י ז״ל היה חותך וקוצץ צפרניו לכבוד שבת מידיו ומרגליו והיה קוצצן כסדרן ולא היה חושש ולא מקפיד אל אותו הסדר הנז׳ בס׳ אבודדהם בענין קציצת הצפרנים עכ״ל. וכתב המחב״ר או׳ ד׳ דהגם דהמ״א הביא משם ס׳ מגיד מישרים שאין לקוץ צפרני ידים ורגלים ביום אחד ונמשכו אחריו א״ר והתו״ש וכ״כ העו״ש דיש סכנה מי שנוטל של ידיו ורגליו ביום אחד מאחר דבשער הכוו׳ כתב שהאר״י ז״ל לא היה חושש לזה ליכא למיחש למידי יעו״ש. וכ״כ בספרו ברכ״י או׳ ה׳ וכתב שכן פשט המנהג ואין גם אחד נזהר בזה כלל יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ב׳:

יח **חי) נהגו** קצת לחתוך איזה דבר אחר נטילתן משום חומרא תו״ש או׳ ב׳ ואין טעם למנהג זה ובמקומינו אין גם אחד נוהג כן. מחב״ר או׳ ה׳:

יט **יט) [סעיף ב׳] כשיהיה סמוך לחשיכה וכו׳** ר״ל קודם בה״ש בעוד ודאי יום. לב״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״א:

כ **ך) שם. סמוך לחשיכה וכו׳** שאם ימהר להזהירם מבע״י יפשעו ויאמרו עדיין יש שהות. רש״י. ב״י:

כא **כא) שם ישאל לאנשי ביתו וכו׳** בלשון שאלה שמא כבר עשו אבל נר דבר הנראה לעין הוא שלא הדליקו עדיין רש״י. פרישה או׳ ד׳ וכתב הט״ז סק״ג דאם הוא בחדר מיוחד והולך משם לבהכ״נ ואינו יודע אם הודלק בית דירה גם בנר שפיר לומר בלשון שאלה:

כב **כב) שם. בלשון רפה.** וטעמא כי היכי דלקבלינהו מיניה. (שבת ל״ד ע״א. ב״י) פי׳ שאם לא עשו יעשו עוד. אבל אם אומר בלשון אימה יתירה דילמא מכח מורא יאמרו עשינו ולא עשו. פרישה א׳ ה׳ וכתב המתה״ש דזהו ג״כ כוונת המ״א סק״ב ודלא כהתו״ש יעו״ש:

כג **כג) שם. עשרתם ערבתם וכו׳** והר״מ מרוטנבורק לא היה אומר עשרתם שאין מעשר האידנא אלא היה אומר להם הפרשתם חלה. וגם ערבתם לא היה אומר להם כי היה מערב הוא בעצמו. טור. וכ״כ הב״ח דעכשיו שאין נוהגין לערב ערובי חצירות כ״א בע״פ על כל השנה א״צ לומר ערבתם וכן עשרתם אין אנו נוהגין במעשר אבל אומר הפרשתם חלה כמו שעשה הר״מ עכ״ל. מיהו הדר בא״י שנוהגין במעשרות צ״ל עשרתם רק אם הוא רגיל לעשר בעצמו ואינו סומך על אחרים אין צ״ל עשרתם וכמ״ש בשם הר״מ. והאר״י ז״ל היה נזהר לקים מצות עירוב בכל ע״ש והיה מערב שנ׳ ערובין עירובי חצירות על לחם אחד ושיתופי מבואות על לחם שני ובסעודת ליל שבת היה אומר המוציא בפת של שיתופי מבואות ובסעודת שחרית על של עירובי חצירות כמ״ש בשער הכוו׳ דף ס״ב ע״ד יעו״ש:

כד **כד) שם. הדליקו את הנר.** והיה שיזהירם שיפסקו מלעשות מלאכה. מ״א סק״ג. ר״ז או׳ ה׳:

כה **כה) שם. הדליקו את הנר.** ולמ״ד הדלקת הנר ביו״ט חובה כמ״ש סי׳. רס״ג סעי׳ ה׳ א״כ ביו״ט נמי יאמר עם חשיכה הדליקו את הנר דודאי מצוה שיהיה דלוק לכבוד יו״ט קודם ביה״ש. מש״ז או׳ ג׳:

כו כו) **שם. הדליקו את הנר.** ואם אינו בביתו כשמגיע סמוך לחשיכה אלא בבהכ״נ או במקום אחר צריך לשלוח שליח לביתו להזכירם על דברים אלו. ר״ז או׳ ה׳ פתה״ד או׳ י״א:

כז כז) **מנהגן** של ישראל מתקנת הקדמונים ז״ל לקרות בכל ע״ש שיר השירים כולו כמ״ש הפתה״ד או׳ ח׳ ועי״ש שכתב כמה טעמים לזה יעו״ש. ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ שבעיר קודשנו ירושת״ו לקרות אותו בין מנחה לערבית אחר שעושין קבלת שבת דהיינו לארר שאומרים מזמור שיר ליום השבת וה׳ מלך גאות לבש. ואחר שיר השירים אומרים קדיש ואח״כ אומרים קדיש של ערבית וברכו וכו׳ וכן יש כמה קהלות בירושת״ו שעושין כן. ומ״מ מי שאין קהלתו עושה כן יש לקרותו בביתו קודם סעודה דהיינו לאחר שאימר שלום עליכם ואשת חיל ומקיף השלחן כנז׳ במקומו אומר שיר השירים ואח״כ אומר הזוהר ואתקינו סעודתא ויהא רעווא ומקדש כמ״ש בסידורים:

כח כח) **הדבר** פשוט שיש ליזהר שלא להפסיק בדיבור בקריאת שיר השירים בשום אופן ואפי׳ בלה״ק שלא יגרום ח״ו שום קיצוץ ופירור במילין קדישין דרזי דרזין חלילה ואפי׳ בשאר לימודים כתיב הקוטפים מלוח וכו׳ כ״ש וק״ו בש״ה ק״ק. פתה״ד או׳ ט׳:

סימן רסא

א א) **[סעיף א׳] ספק חשיכה והיא ביה״ש וכו׳.** בשיעור ביה״ש נתחבטו בו קמאי ובתראי והגו״ר בתשו׳ כ״י כתב שהעולם נהגו בכל גלילות ישראל כס׳ הגאונים (והם רבי׳ שרירא גאון ורב האי גאון ורבי׳ נסים גאון כמ״ש בשו״ת מהר״ם אלשקר סי׳ צ״ו) ובמו״ש בכדי שהות שנים שלשה מילין מדליקין. ומהר״ל ז׳ חביב פ״ב דקידוש החדש ייחס דעה זו להרי״ף והרמב״ם והרא״ש וגם דברי הנגיד רבינו אברהם בן הרמב״ם כסברה זו כמ״ש מהר״ם אלשקר בתשו׳ סי׳ צ״ו. ברכ״י או׳ א׳ וכתב ומשמע דק״ל כס׳ הגאונים ואפי׳ תימא דהמחלוקת שקול אין בידינו לבטל המנהג עכ״ל. וכ״כ הרב גט מקושר בביאורו לתוספ׳ הרא״ם סוף הלכות כפור דק״ח ע״ב שמנהג העולם ע״פ ס׳ הגאונים שתכף אחר השקיעה מתחיל זמן ביה״ש שהוא ג׳ רבעי מיל וסברה זו קרובה לדעת ומנהגן של ישראל תורה היא ויש להם על מה שיסמוכו ומי שירצה להחמיר כר״ת (היינו במו״ש) תע״ב אך אין למחות ביד המקילין וכו׳ יעו״ש. והביאו המחב״ר או׳ ז׳ וכ״כ בשו״ת בתי כהונה ח״ב סי׳ ד׳ והביאו מחב״ר בק״א או׳ ב׳ יעו״ש. וכן הגר״א האריך והביא כמה ראיות לזה דביה״ש מתחיל מתחלת השקיעה דהיינו תיכף אחר שאין השמש נראית על הארץ יעו״ש. והמנהג עכשיו בינינו כס׳ הגאונים דוקא להחמיר דהיינו בהכנסת שבת ויוה״כ וכדומה דהיינו לאחר התחלת שקיעת החמה שאין השמש נראית עוד על הארץ חושבין אותו לביה״ש ואחר ג׳ רבעי מיל לזמן זה חושבין אותו ללינה אבל לענין מו״ש ויוה״כ ואכילת מצה בליל פסח וכדומה לכל דבר שצריך לילה ודאי אין חושבין אותו ללילה ודאי אלא עד אחר צאת ג׳ כוכבים בינונים והיינו כל מקום לפי מקומו ובמקומות הללו כמו א״י וסוריא וארץ שנער זמנו הוא כמו שני שלישי שעה אחר שאין השמש נראית עוד על הארץ. ועיין עוד לקמן סי׳ רצ״ג או׳ ה׳ וסי׳ של״א או׳:

ב ב) **שם. והוא ביה״ש וכו׳** ואם נסתפק אם הוא בה״ש אסור. ב״ח. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳:

ג ג) **שם. אין מעשרין את הודאי.** דתיקון מעליא הוא ואע״ג דק״ל כמ״ד כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו ביה״ש כמ״ש בסי׳ שמ״ב כתב ב״י היינו דוקא לדבר מצוה או שהיה טרוד וע״כ כתב דמותר לומר לעכו״ם ביה״ש לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה יעו״ש. והביאו הט״ז סק״א וכתב ולפ״ז דגם בטבילת כלי באם הוא צריך לו לשבת ואין לו אחר דיכול להטביל ביה״ש אלא דיש היתר אחר דהיינו ליתנו לעכו״ם במתנה כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ך סעי׳ ט״ז וא״כ לא נתיר השבות אפי׳ ביה״ש עכ״ד. וכ״כ א״ר או׳ א׳ וה״ה דיכול להטבילו ע״י הערמה כגון ששואב בו מים לשתות או לאיזו צורך כמ״ש לקמן סי׳ שכ״ג סעי׳ ז׳ יעו״ש. ואם הוא סכין ומלוכלך מותר להטביל שידיח הסכין דהוי נמי הערמה ושרי. א״א או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ יו״ד:

ד ד) **שם. אין מעשרין את הודאי אפי׳ מעשר דרבנן.** א״א או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ ש״ז או׳ קמ״ט. אבל יכול להפריש חלה בחו״ל ביה״ש דהויא דרבנן בלי סמך מהכתוב כדי שלא תשתכח תורת חלה. ב״ד סי׳ ק״ג. ברכ״י או׳ ג׳ אבל העו״ש או׳ א׳ כתב דאין להפריש חלה ביה״ש אם שכח להפריש מבע״י משום דאפשר שישייר מעט כדאמרינן חו״ל חו״ל אוכל והולך ומשייר ואח״כ מפריש. וכ״כ מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ב׳ וא״כ שבת ע״פ דא״א מותר ביה״ש. וכן חלת א״י באין לו מה יאכל בשבת שרי ביה״ש דשבות מצוה לא גזרו ביה״ש. א״א שם. ועיין לקמן סי׳ תק״ו סעי׳ ג׳ בהגה:

ה ה) **שם. ואין מערבין ערובי תחומין.** ואם עירב הוי עירוב. כמ״ש לקמן סי׳ תט״ו סעי׳ ב׳:

ו ו) **שם. אבל מעשרין את הדמאי.** דאין בו ודאי תיקון דרוב ע״ה מעשרין הן. לבוש. אבל בודאי חשיכה אין מעשרין הדמאי. ב״ד סי׳ ק״ג. פמ״א ח״א סי׳ ל׳ ער״ה או׳ ב׳:

ז ז) **שם. וטומנין את החמין.** בדבר שאינו מוסיף הבל כמ״ש רס״י רנ״ז אבל לשאר דברים דין ביה״ש כמו בשבת עצמה. מ״א סק״ה. תו״ש או׳ ו׳:

ח ח) **שם. ומערבין ערובי חצירות.** וה״ה שיתופי מבואות כמ״ש לקמן סי׳ שצ״ג סעי׳ ב׳ יעו״ש. וכן ערובי תבשילין. א״ר או׳ ז׳ בשם המרדכי:

ט ט) **שם. ומערבין ערובי חצירות.** בכ״מ פכ״ד כתב דערובי חצירות לא הוי מצוה אלא שאם נטרד ונחפז ולא עשה מבע״י מותר ביה״ש יעו״ש. והביאו מ״א סק״ו. אבל הער״ה בזה הסי׳ או׳ ג׳ ובסי׳ שמ״ב או׳ ב׳ כתב דאפי׳ אם לא היה טרוד ונחפז מבע״י מותר ביה״ש משום דע״ח נמי מצוה היא יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ שס״ו סעי׳ י״ג:

י י) **שם. ומותר לומר לעכו״ם וכו׳** דאמירה לעכו״ם שבות ולא גזרו על שבות ביה״ש לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז כמ״ש סי׳ שמ״ב ומה דאסור לעשר ולהטביל משום דלא מיקרי מצוה דאם לא יאכל ולא ישתמש בכלי ליכא חיוב ומה דלא הוי נחפז משום שיש לו מאכלים וכלים אחרים משא״כ בשאין לו י״ל דשרי. לב״ש. ובשאין לו אחר ומטביל ביה״ש יברך ג״כ. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ ג׳ דאם אפשר ליתנו מתנה לעכו״ם או להטבילו ע״י הערמה אין להטביל ביה״ש אפי׳ אין לו כלי אחר יעו״ש:

יא יא) **שם. להדליק נר לצורך שבת.** והיינו אפי׳ לאחר אכילה דבשבת עצמה אסור לכ״ע כמ״ש סי׳ רע״ו סעי׳ ב׳ ביה״ש שרי כיון דאיכא מצוה משום שלום בית כמ״ש סי׳ רס״ג תו״ש או׳ ח׳ וכשמדליק עכו״ם כתב הר״ז בסוף סי׳ זה שתברך עליהם אבל בסדה״י כתב שלא תברך עליהם. ונראה כיון דיש פלוגתא בזה יש להרהר הברכה בלבה:

יב יב) **שם. להדליק נר וכו׳** וכן מותר לומר לעכו״ם ביה״ש להדליק נר ביום שמת בו אביו דמאחר שהעולם נזהרין בו חשבינן ליה כלצורך גדול. רש״ל בתשו׳ סי׳ מ״ו. ט״ז סוף סי׳ זה. מ״א סק״ו. י״ל דהותר אפי׳ להרבות נרות דהא מיקרי צורך שבת ובפרט להדליק ב׳ נרות דהעולם נזהרין שלא לפחות מב׳ נרות אחד נגד זכור ואחד נגד שמור י״ל דהוי כמו נר יא״צ. הגרע״א:

יג יג) **שם. שהיא לצורך מצוה וכו׳** וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר ג״כ לצורך אורחים כמ״ש לקמן סי׳ של״ג סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש:

יד יד) **שם. או שהוא טרוד וכו׳** פי׳ דבר שאם לא יעשה אותו יהיה מצטער בשבת ודוקא מעניני אכילה ונר ומלבושים לשבת אף שיכול להיות זולתם אבל אם הוא עסק גמור לחול שאין בו שום צורך שבת לא התירו אם לא לצורך גדול והפסד מרובה. רש״ל בתשו׳ שם. א״ר או׳ ה׳:

טו טו) **שם הגה. וכן מי שקבל עליו שבת וכו׳** יכול לומר להדליק וכו׳ פי׳ אפי׳ נר של רשות וכל דבר שהוא של רשות אבל נר של מצוה אפי׳ כבר קיבל עליו שבת יכול לומר ביה״ש לעכו״ם להדליק עו״ש או׳ א׳ וכ״כ מ״א סק״ז:

טז טז) **[סעיף ב׳] יש אומרים שצריך להוסיף וכו׳** זהו סברת הרי״ף והרא״ש ורוב הפו׳ המפורסמים אכן הרמב״ם סבר דאין תוספת לשבת כלל ואפי׳ מדרבנן ליכא כמבואר בב״י ומשו״ה כתב זה בש״ע בלשון יש אומרים. מיהו הרדב״ז בשו״ת ללשונות הרמב״ם סי׳ קי״ג וסי׳ רס״ח כתב דגם דעת הרמב״ם שיש תוספת לשבת והאריך בזה יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ ו׳ ותוספת זה דרבנן וי״מ שהוא דאורייתא לבוש. אבל הא״ר או׳ י״ב כתב לכ״ע דאורייתא יעו״ש. ולדעת הסוברים דצריך להוסיף מחול על הקודש גם ביו״ט יש תוספת מן התורה לדעתם וכ״ה דעת התו׳ בכתובות דף מ״ז ע״א ד״ה דמסר יעו״ש. כס״א או׳ א׳ וכ״כ התו״ש או׳ יו״ד. וגם הנשים חייבות בתוספת שבת ויו״ט. כ״כ התו׳ שם. וכ״כ המש״ז סי׳ תר״ח או׳ א׳ יעו״ש:

יז טוב) **שם. שצריך להוסיף וכו׳** וכתב הרב המגיד דתוספת שבת הוא בעשה ואינו בלאו וכרת יעו״ש. עו״ש או׳ ב׳ וכ״כ התו״ש שם:

יח חי) **שם וזמן תוספת זה מתחילה השקיעה שאין השמש נראית וכו׳** כלומר שאינו נראה בכחו כמאז מפני שהתחיל לכנס ברקיע. עו״ש שם. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ א׳ דבשיעור ביה״ש משעה שאין השמש נראית עוד על הארץ יעו״ש. וא״כ התוספת צריך להיות בזמן שעוד שהשמש נראית על הארץ וכן עמא דבר:

יט יט) **שם. וזמן תוספת זה וכו׳** ועיין בתפארת ישראל ברכות משנה ב׳ אחד מאנשי איראפא שנסע לאמריקא או להיפוך וידוע שב׳ מדינות הללו אחת מונחת על פני כדור הארץ מצד א׳ והאחרת ממולה ממש מתחתיה וא״כ כשמקדשין שבת באיראפא הוא תחלת עש״ק באמריקא. ובא א׳ לנארדפאל שנקודת מקומו הוא בין ב׳ המדינות האלו היאך להתנהג לענין שבת ולענין ק״ש ותפלה יעו״ש. ועיין בכעין זה בשו״ת אבן יקר״ה סי׳ י״א והעיקר בזה שיקדשו ב״י את השבת כפי המקומות אשר הם בו ואולי ע״ז רמזה תורתנו הקדושה בכ״מ שנאמר אצל מועד ושבת בכל מושבותיכם. א״ח או׳ ו׳ וכ״כ

הרדב״ז ח״א סי׳ ע״ו בענין השבת שיש חילוק גדול בין שוכנים במזרח העולם לשוכנים במערב ונמצא מה שהוא לאלו שבת לאלו חול מונה כל אחד במקום שהוא יעו״ש. וכ״כ בשו״ת שו״מ מ״ד ח״ב סי׳ קנ״ד יעו״ש. ועיין עוד מזה בדברינו לסי׳ דש״מ בס״ד:

כ ך) שם בהגה. מפלג המנחה ואילך וכו׳ דהיינו שעה ורביע זמניות קודם הלילה כמ״ש לעיל סי׳ רל״ג סעי׳ א׳ בהגה. ועי״ן בדברינו לשם או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ ודוק:

כא כא) שם בהגה. מפלג המנחה ואילך וכו׳ ואם קבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום. רי״ו ה׳ יוה״כ. ומיהו כיון די״א דחשבינן מתחלת השקיעה לכתחלה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה. מ״א סק״י. תו״ש או׳ י״ב ור״ל כיון דאיכא דסברי דביה״ש מתחיל מתחלת השקיעה דהיינו משעה שאין השמש נראית על הארץ אם קיבל משעה ורביע זמניות קודם שאין השמש נראית על הארץ יש להחמיר שלא לעשות מלאכה אבל בקיבל קודם לזה משמע אפי׳ משום חומרא ליכא. ועיין לקמן סי׳ רס״ג סעי׳ ד׳:

כב כב) ודע שכתב הלבוש בסי׳ רס״ג בהגה דמי שקיבל עליו שבת קודם חשיכה דיכול לעשות התרה שהרי איסור זה אינו עליו אלא משום נדר בעלמא יעו״ש. והביאו המש״ז שם או׳ ג׳ וכתב דהיינו אם קבלו מפלג המנחה עד התחלת השקיעה דהוי מדרבנן אבל מתחלת השקיעה דהוי ד״ת איני יכול להתיר יעו״ש. מיהו הא״ר שם או׳ ל״ח כתב על דברי הלבוש הנז׳ דצ״ע לדינא אי מהני התרה יעו״ש. וכ״כ המש״ז שס דצ״ע. וכ״נ מדברי המ״א שם ס״ק ל״א דלא מהני התרה יעו״ש. וכ״נ לפי דברי האר״י ז״ל דקבלת שבת היא באמירת באי כלה דשם הוא קבלת נרנח״י דנפש כמ״ש לקמן או׳ כ״ז וא״כ כיון שנעשה מעשה בגופו שקבל קדושת שבת אינו יכול להתיר אבל אם לא קבל באמירת באי כלה אלא רק בפה לחוד שאמר הרי הוא מקבל שבת נראה שיכול להתיר:

כג כג) [סעיף ג׳] ומי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד שהשמש וכו׳ והנכון להדליק שליש שעה קודם שקיעת החמה דהיינו במקום שהחמה שוקעת עשרה דקים פחות מהי״ב שעות יש להדליק בי״א וחצי ובמקום ששוקעת פחות שליש מהי״ב צריך להדליק בי״א ושליש. רו״ח או׳ ב׳ וכ״כ הפתה״ד או׳ ג׳:

כד כד) שם. ואם הוא יום המעונן וכו׳ וה״ה כשיש לו מורה שעות שהולך בטוב ויודע עי״ז אימתי שהוא זמן השקיעה יכול לסמוך עליו אבל אם הוא מקדים או מאחר לא ידליק אלא א״כ יודע בודאי שעדיין השמש על הארץ ואם ספק ידליק ע״י עכו״ם:

כה כה) [סעיף ד׳] אין מערבין וכו׳ משמע אפי׳ לדבר מצוה אסור דהא טמונה לצורך מצוה היא ואסור דגרע מביה״ש. מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ ט׳ ודוקא שבות ע״י עצמו חמור בקבלת שבת יותר מביה״ש בלא קבלו אבל אמירה לעכו״ם במקום מצוה אפי׳ קבלו שבת מותר. א״א או׳ י״ב. ומיהו עיין לקמן סי׳ שצ״ג סעי׳ ב׳ דשם סתם הש״ע להתיר שבות ביה״ש אפי׳ בקבל שבת יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט״ו:

כו כו) שם. ואין טומנין וכו׳ וה״ה דאסור ליכנס למרחץ אפי׳ להזיע. ברכות כ״ז ע״ב. מ״א שם. א״ר שם:

כז כז) שם. ולדידן הוי אמירת מזמור וכו׳ ובמדינות אלו (ר״ל במדינות אשכנז) אין נוהגין לומר מזמור בכניסת השבת לכן עניית ברכו הוי קבלת שבש. ד״מ או׳ ב׳ ועתה נוהגין לומר מזמור שיר וכו׳ ואפ״ה אין מקבלין שבת ועושין כל מלאכות עד ברכו דמעיקרא הכי קבלו עלייהו וכ״מ בב״ח סי׳ רנ״ז. מ״א ס״ק י״ג. אבל הא״א או׳ י״ג כתב דהמנהג עתה מיד שאומר מזמור שיר קבלו שבת עלייהו הצבור ואסורין בכל המלאכות אעפ״י שעדיין יום גדול הוא. וכ״כ הלב״ש. אמנם לפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ שכתב דבאמירת באי כלה מקבל תוספת הנפש מבחי׳ קדושת הלילה הוי קבלת שבת באמירת באי כלה וא״כ משאמר באי כלה אפי׳ שעדיין היום גדול נאסר בעשיית מלאכה וגם אסור לטעים כלום עד שיקדש כמ״ש לקמן סי׳ רע״א סעי׳ ד׳ יעו״ש:

כח כח) שם ולדידן הוי אמירת מזמור שיר וכו׳ ולפי דברי האר״י ז״ל בשער הכיו׳ צ״ל תחלה מזמור לדוד הבו לה׳ וכו׳ שיש בו ג״פ הבו וז״פ קולות. וג״פ הבו הם כנגד חב״ד דעולם העשיה העולים עתה בנה״י דיצירה ובג׳ קולות הראשונים עולים חג״ת דעשיה במקום חב״ד דעשיה. ובג׳ קולות אחרים עולים נה״י דעשיה במקים חג״ת דעשיה ובקיל האחרון עולה מלכות דעשיה במקום הנה״י. ואח״כ אומר ג״פ באי כלה. באי כלה שבת מלכתא. והוא להעלות חב״ד דיצירה לנה״י דבריאה. וצ״ל ב״פ באי כלה הראשונים בקול רם לפי שהם כנגד חכמה ובינה דיצירה העולים. אבל בבאי כלה שבת מלכתא צריך לאומרה בלחש ולא בקו״ר לפי שהוה כנגד הדעת דיצירה שאינו מכלל העשר ספירות כנודע. ועתה באמרך ג״פ באי כלה תכוין לקבל תוספת קדושת הנפש. כ״כ בשער הכוו׳ ובסי׳ הרש״ש ז״ל ביאר הדברים דהיינו בפעם ג׳ כשאומר באי כלה שבת מלכתא יכוין לקבל תוספת קדושת נרנח״י דנפש. (ובאמירת באי כלה הא׳ יטה עצמו לצד ימין מפני שהוא כנגד החכמה שהוא לצד ימין. ובב׳ לצד שמאל. ובג׳ כנגד פניו) ואח״כ אומר

מזמור שיר ליום השבת. והוא להעלות עולם הבריאה אל האצילות. וגם הוא ר״ת למשה כי בכל ע״ש חוזר מרע״ה לקחת אותם הארות של אלף חלקים שלו שנאבדו ממנו בעון העגל שעשו ישראל ולוקחם בסוד תוספת קדושת שבת ומחזיר לישראל אותם הארות שלקח מחלקם ואלו האורות נתנים לישראל בכל ע״ש בסיד תוספת קדושת שבת. וז״ס ישמח משה במתנת חלקו וכו׳ וגם תכוין באותיות למשה כי מרע״ה משתדל בכל ע״ש להעלות כל ניצוצי הנשמות הניתנים בעמקי הקלי׳ ואי נם יכולין לעלות משם וכן הנשמות של בני אדם התחתונים שאין בידם מעט״ו הראוים לעלות בסוד תוספת שבת יורד מרע״ה וכמה רבבות נשמות צדיקים עמו אשר בעוה״ב כל א׳ לפי בחינתו ומעלה את הנשמות של המתים ושל החיים כל אותם שאינם יכולות לעלות מעצמם:

כח) ואח״כ אומר ה׳ מלך גאות לבש וכו׳ ובסידור הרש״ש ז״ל כתוב לאמר קודם ק״ש לשם יחוד בנוסח זה. לשם יחוד קבה״ו בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין קדישין. ואח״כ מתחיל מזמור לדוד הבו לה׳ וכו׳ ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ שאחר שאמרו כל סדר הנז׳ חוזרין לאומרו פ״ב ולהקיף התיבה שבבהכ״נ והוא כי מ״ש בשער הכוו׳ לחזור כל סדר הנז׳ ולאומרו בבית ולהקיף השלחן שמסודר עם הלחם לסעודת שבת וכו׳ הם חוזרים לאומרו בבהכ״נ ולהקיף התיבה. והוא כי באמירה הראשונה היה בבחי׳ אור פנימי ובאמירה שנית נגד אור מקיף וע״כ צריך לחזור ולאומרו בהקפה. ועיין עוד לקמן סי׳ רס״ב או׳ ל״א סדר קב״ש:

כח) ואח״כ בעניית ברוך ה׳ המבורך וכו׳ יכוין לקבל תוספת קדושת הרוח שיש בו חמשה תיבות כנגד ה׳ בחי׳ נרנח״י דרוח. וצריך לענות אותו מעומד כמ״ש לעיל סי׳ נ״ו או׳ כ״ג יעו״ש. ואח״כ באמירת ופרוס עלינו וכו׳ יכוין לקבל תוספת נשמה וגם צריך לאומרו מעומד כמ״ש לעיל או׳ הנז׳ וכ״ז מבחי׳ קדושת הלילה וביום באמירת נשמת כל חי יכוין לקבל תוספת הנפש. ואחר אמירת אדני שפתי וכו׳ קודם שיתחיל ברוך יכוין לקבל תוספת הרוח. ובתיבת איה שאומרים בכתר בחזרת מוסף יכוין לקבל תוספת נשמה כמבואר כ״ז בשער הכוו׳ יעו״ש:

כח) ודע דבענין תוספת הנר״ן שמקבלין ישראל בשבת כל אחד מקבל לפי בחינתו דאם הוא חכם המחכים לכל אדם מחכמה. ואם הוא מבין דבר מתוך דבר בתורה מבינה. ואם הוא חסיד מחסד. ואם הוא גבור ירא חטא מגבורה. ואם הוא איש תם מת״ת וכו׳ כמבואר בזוה״ק פ׳ פנחס דף רמ״ב ע״ב יעו״ש:

סימן רסב

א א) [סעיף א׳] יסדר שלחנו. והאר״י ז״ל היה מקפיד מאד וזהיר לאכול בשלחן של ד׳ רגלים כדוגמת שלחן של בהמ״ק כמ״ש בשאר הכוו׳ דף ע״ב ע״א. וכ״כ בס׳ התיקונים תיקון מ״ז וז״ל ושבת צריך לתקנא ביה פתורא בארבע רגלין כגוונא דפתורא דלעילא דאתמר ביה זה השלחן וכו׳ ובג״ד תיקנו מארי מתני׳ שלחן בצפון ונר דלוק לימינא כגוונא דלעילא דאתמר ביה מנורה בדרום. מטה באמצעיתא מסטרא דעמודא דאמצעיתא יעו״ש. ובההוא ביתא דאשתכח דירא דא מתקנא בסידורא דא מנרתא בדרום ושלחן בצפון ומטה בין צפון לדרום אמרין אלין מלאכין דקא נחתין עם שכינתא דאיהי נשמה יתירה לית דין אחר הדיוט דע״ה אלהין אתר דרעוא ביה מן קדם ה׳ תיקונים תיקון כ״ד:

ב ב) וגם צריך לסדר על השלחן יב לחמים בכל אחד מג׳ סעודות שבת כמ״ש בס׳ התיקונים שם. וכ״כ בשער הכוו׳ שם דצריך ליזהר לשום בכל סעודה י״ב לחמים על השלחן כנגד י״ב חלות לחם הפנים. ותסדרם כסדר זה ו׳ לחמים מצד ימין השלחן וו׳ מצד שמאל השלחן. והו׳ הימנים יהיו ג׳ ע״ג ג׳ כעין סוגל וכן בצד שמאל. וזה סדרן בצד ימין ד׳ לחמים ב׳ ע״ג ב׳ וכן בצד שמאל ובאמצען יש ד׳ לחמים אחרים ב׳ ע״ג שנים. אלא שהשנים מופסקים מן השנים האחרים וריוח ואויר ביניהם כי אלו קרובים לד׳ הימנים ואלו קרובים אל ד׳ השמאלים. כזה :• •: והי״ב לחמים דליל שבת הם כנגד י״ב נימין. וביום שבת כנגד י״ב חוורתי. ובמנחת שבת כנגד י״ב תיקוני דקנא. ותכוין שד׳ לחמים שמצד ימין שהם ב׳ ע״ג ב׳ הם כנגד ד׳ אותיות הוי״ה אחת. ושני לחמים התחתונים הם שני ההי״ן שהם הנקבות ושני לחמים העליונים הם ב׳ אותיות י״ו שהם הזכרים וכעד״ז ד׳ לחמים השמאלים הם הוי״ה אחרת שנית עד״ז ממש. ושני לחמים האמצעים הסמוכים לצד ימין הם סוד ב׳ אותיות י״ה י׳ ע״ג ה׳ ושנים האמצעים הסמוכים לצד שמאל הם ב׳ אותיות ו״ה ו׳ ע״ג ה׳ וברצותך לומר ברכת המוציא אז תקח ב׳ לחמים העליונים שבד׳ אמצעים ותחבר שניהם בב׳ ידיך ושני שולי הלחמים יהיו דבוקים זה בזה וב׳ פנים מב׳ צדדין שלהם פן זה מצד ימין ופן זה מצד שמאל ואז יתראו כאלו הב׳ הלחמים נעשו לחם אחד ובו ב׳ פנים מב׳ צדדיו ויהיה כדמיון לחם הפנים שבמקדש. ותכוין כי הלחם שביד ימינך הוא אות י׳ של הוי״ה והלחם שביד שמאלך אות ו׳ (והוא להמשיך השפע מאות י׳ אל ה׳ ראשונה שתחתיה ומאות ו׳ אל ה׳ האחרונה שתחתיה) ותברך אז המוציא ובה׳ של המוציא תכוין אל בינה עילאה ובה׳ של הארץ תכוין במלכות ובמלת לחם תכוין בת״ת (ור״ל להמשיך הארה מן בינה אל ת״ת ומלכות גם במלת לחם תכוין אל הלחם הנז׳ שהוא בחי׳ י״ג נימין (ור״ל כי הלחם הוא בחי׳ ג׳ הויו״ת שיש בהם י״ב אותיות והכולל הם י״ג וזהו בלילה אבל ביום יכוין אל י״ג חיורתי בבקר ובמנחה אל י״ג תיקוני דיקנא כנז׳) ואח״כ תבצע

מן הלחם הימני שהוא כנגד או׳ י׳ של הוי״ה שיעור כזית ותאכלנו אתה ותכוין שהכזית הזה הוא כנגד אות י׳ של הוי״ה ואח״כ תבצע בציעה שנית כביצה ותתן לאשתך ותכוין שהיא כנגד אות י׳ אחרונה של אדנ״י ותכוין שיתחברו ויעשו שם יאהדונה״י ואח״כ תבצע ותתן לשאר בני הסעודה היושבים שם כמבואר כ״ז בשער הכוו׳ שם ויעו״ש. ואפי׳ נמצא גדול שמסב על השלחן לא יתן לו קודם אשתו שלא לעשות פירוד בין הב׳ יודין שהוא בינו לבינה כידוע לי״ח. אספקלריא המאירה דף ק״ז ע״א. כף החיים סי׳ ל״ו או׳ מ״ח. וכוונת המוציא כבר כתבנו אותה לעיל סי׳ קס״ז או׳ כ״ב ואו׳ ל״ב וכונת האכילה בסי׳ זק״ן או׳ ך יעו״ש. וגם ביו״ט שחל בשבת צריך לסדר י״ב לחמים ולעשות הסדר כשאר שבתות:

ג **ג) ומי** שא״א לו בי״ב לחמים לא יפחות מד כמ״ש בזוה״ק פ׳ פנחס דף רמ״ה ע״א יעו״ש ויניחם ב׳ ע״ג ב׳ ויכוין שהם כנגד ד׳ אותיות הוי״ה י׳ ע״ג ה׳ ו׳ ע״ג ה׳ ויבצע ויכוין ככל הנז׳ ואם אין לו אלא שלשה לא יניח כ״א שנים. וכן אם יש לו חמשה או ששה לא יניח כ״א ארבעה:

ד **ד) ואמר** מהרש״ו ז״ל שאביו היה נוהג כשהיה עושה המוציא לקח ב׳ ככרות העליונים והיה מדביק אותם אב״א ולא היה נוגע בב׳ ככרות התחתונים. פע״ח שער ח״י סוף פט״ז ומי שאין לו רק שני ככרות יכוין בעליון שהוא כנגד אות יו״ד ואות וי״ו של הויה ובתחתון כנגד שני ההי״ן וכשיבצע יגביה העליון מעט מן התחתון ויכוין להמשיך השפע מאות יוד אל אות ה׳ ראשונה של הוי״ה ומאות ו׳ אל ה׳ אחרונה כנז׳:

ה **ה) גם** צריך להזמין ב׳ אגודות של הדס וכל אגודה יהיה בה ג׳ בדים ויהיה ההדס משולש וב׳ האגודות הם כנגד זכור ושמור ע״ד מ״ש רז״ל במס׳ שבת פ׳ במה מדליקין על ההוא גברא דרהיט ובידיה תרין מדאני אסא וראהו רשב״י ור״א בנו בצאתם מן המערה ואמרו חזי כמה ישראל זהירין במצות וכו׳ כנז׳ בשער הכוו׳ דף ע׳ ע״ד יעו״ש. וכוו׳ הריח כבר כתבנו אותה לעיל סי׳ קט״ז או׳ ט״ז קחנו משם:

ו **ו) ובכניסתך** לבית תאמר בקו״ר ובשמחה יתירה שבת שלום כי הוא כחתן המקבל הכלה בשמחה גדולה. ואם אמך קיימת בחיים תנשק ידיה. שער הכוו׳ דף ע״א ע״ב. ועיין לקמן או׳ טו״ב:

ז **ז) ותסתכל** בב׳ נרות (וגם אם מדליק ז׳) ותכוין כי אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. וגם תכוין כי אחד נגד ה׳ ראשונה של הוי״ה בינה והשנית נגד ה׳ האחרונה מלכות. (ור״ל להמשיך הארה מן בינה למלכות) ואח״כ תכוין בג׳ זיווגים שעולין בגי׳ נ״ר כזה. יאהויה״ה יאהלוהה״ם יאהדונה״י. כנז׳ בשער הכוו׳ דף ס״ז ע״א וע״ב יעו״ש:

ח **ח) ואח״כ** תאמר דא היא סעודתא דחקל תפוחין קדישין ותקיף השלחן דרך ימין. ואח״כ תקח בידך שני אגודות של הדס ותברך עצי בשמים ותריח ותכוין כוונת הריח ותכף אחר שתריח תחברם יחד ותאמר זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. ותחזור להקיף השלחן עם ההדס בשתיקה כמ״ש בשער הכוו׳ דף ע׳ ע״ג וע״ד. ואף אם אין לך הדס ג״כ תחזור להקיף משום שיש סוד בזה להמשיך אור מקיף לבחי׳ המלכות. ואח״כ תאמר שלום עליכם מה״ש וכו׳ אשת חיל וכו׳ וזוהר פ׳ יתרו דף פ״ח ע״א המדבר מכבוד סעודת שבת. זכור את יום השבת לקדשו. רבי יצחק אמר וכו׳ עד ולמיכל סעודא דמטרונותא. ואח״כ תאמר אתקינו סעודתא מהמנותא וכו׳ אזמר בשבחין למיעל גו פתחין וכו׳ ויהא רעוא מן קדם עתיקא וכו׳ כך הוא מסודר בסי׳ הרש״ש ז״ל והגם דבשער הכוו׳ דף ע״ב מ״ב כתב דהאר״י ז״ל היה נזהר לומר פזמון אזמר בשבחין וכו׳ אחר האכילה בסי׳ הרש״ש ז״ל סידר לאומרו מקודם כנז׳ ובענין ויהא רעוא וכו׳ עיין יוסף אומץ סי׳ מ״ד שכתב דיש מפקפקין ואין אומרים הסיום רק ברעותא וחדוא עלינו ועל כל ישראל ותו לא מטעם דלא ישאל אדם צרכיו בשבת והביאו הזכ״ל ח״ג או׳ ש׳ יעו״ש:

ט **ט) תקבל הכוס מזולתך משתי ידיו אל שתי ידיך ותגביהנו נגד החזה.** ואח״כ ישאר ביד ימין לבד כע״ח שער ח״י פט״ו שער הכוו׳ דף ע׳ ע״ד ודף ע״א ע״א:

י **י) ואח״כ** תאמר לשם יחוד וכו׳ הרי אנחנו באים לקיים מ״ע דאו׳ לקדש השבת בדברים כמ״ש זכור את יום השבת לקדשו ומ״ע דרבנן לקדש על היין לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון ויהי נעם וכו׳ מזמור לדוד ה׳ רועי וכו׳ יום הששי ויכולו השמים וכו׳ והקידוש יהיה מעומד ואח״כ תשתה הכוס מיושב פע״ח שם פי״ד יום הששי ויכולו השמים ר״ת הוי״ה ויכוין אותה בשם ע״ב שהוא הוי״ה במילוי יודי״ן וכן ויכולו גי׳ ע״ב ויכוין אותה בשם הוי״ה דמילוי יודין. וע״ב שיש בקידוש הרי ג״פ ע״ב. שער הכוו׳ דף ע״א ע״ג:

יא **יא) אח״כ** תטול ידך וצריך שבעת שתנגב ידך ובשעה שתברך ענ״י תגביה ב׳ ידיך זקופות למעלה כנגד ראשך מב׳ צדדי ראשך גם יהיה כ״ז מעומד וכן בכל נטילה מג׳ סעודות דשבת צריך לקיים ב׳ דברים הנז׳ שיהיה מעומד ושיגביה ידיו עד כנגד ראשו. שער הכוו׳ דף ע״ב ע״א. וכוו׳ הנטילה והשפשוף כבר כתבנו אותה לעיל סי׳ קס״ב או׳ ב׳ יעו״ש ובענין הגבהת הידים שכשיגביה ידיו יכוין ביד ימין. הוי״ה אלהינו הוי״ה שהם בגי׳ י״ד וביד

שמאל כוז״ו במוכס״ז כוז״ו שהם ג״כ בג״י י״ד. ועוד יכוין ג״כ בידא דאמצעיתא שהיא הוי״ה פשיטא ושם מ״ה שהם ג״כ י״ד אותיות בגי׳ י״ד כמבואר בשער הכוו׳ דף ב׳ ע״א יעו״ש וזו הכוונה בין בחול בין בשבת בין בנט״י שחרית בין לאכילה כידוע ומבואר בסי׳ הרש״ש ז״ל:

יב יב) ואחר האכילה תאמר ד׳ פרקין הא׳ ממס׳ שבת ואח״כ תטול מים אחרונים ותברך בהמ״ז ע״ד מ״ש לעיל סי׳ זקן מאו׳ כ״א עד אות כ״ו יעו״ש. ואחר בהמ״ז תחזור לברך על ההדס וקודם שתברך תאמר זכור ושמור וכו׳ ותאמר ד׳ פרקים שניים ממס׳ שבת כדי שיהיו ח׳ פרקים ובג׳ סעודות כ״ד פרקים כדי להשלים כ״ד קשוטי כלה עיין שער הכוו׳ דע״ב ע״ג. וטוב לומר בליל שבת כל מסכת עירובין בסוד ע״ב רי״ו. פע״ח שער ח״י פי״ז ואם א״א יש לומר איזה פרקים והשאר ישלים ביום:

יג יג) מנהג האר״י ז״ל להניח השלחן במקומו בליל שבת והמפה פרוסה על השלחן וכוס של בהמ״ז מונח עליו והיה מניח כל שהוא טיפות יין בכוס ההוא כדי להשאיר שם ברכה ליל שבת בסוד אסוך שמן הנז׳ באלישע כנז׳ בזוהר. וגם היה משייר בשלחן תחת המפה הפרושה קצת פתיתין של פת לסיבה הנז׳ אבל לא לחם שלם משום העורכים לגד שלחן ולא אקרי הכי אלא בלחם שלם. שער הכוו׳ דף ע״ב ע״ד:

יד יד) שם. יסדר שלחנו וכו׳ רש״ל היה לו שני מפות על השלחן מלבד העליונה משום דכמשנערין המפה נמצא השלחן מגולה. ועוד דהמפה תלויה מעל השלחן טפח וכשפורשה עושה אוהל ולכן הניח התחתונה תמיד ואחרת עליה. והביא המ״א סק״א. וכתב עיין מ״ש סי׳ שט״ו סי׳ י״א דזה לא הוי אוהל ר״ל משום דאינו עשוי לצל כיעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ב׳ וא״כ לא נשאר כ״א הטעם שלא ישאר השלחן מגולה משום כבוד שבת. וכ״כ המחה״ש:

טו טו) שם. ויציע המטות וכו׳ דא״ר יוסי ב״ר יהודה שני מה״ש מלוין לו לאדם בע״ש מבהכ״נ לביתו אחד טוב ואחד רע וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת מלאך טוב אומר יה״ר שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו ואם לאו מלאך רע אומר יה״ר שתהא לשבת אחרת כך ומלאך טוב עונה אמן בע״כ. שבת קי״ט ע״ב. טור:

טז טז) בס׳ תו״ש הביא כאן מגדול אחד שמחק בנוסח שנדפס בתקון שבת לומר בבואו לבית שלום עליכם מה״ש וכו׳ חלוקת צאתכם לשלום וכתב שהדין עמו יעו״ש. והביאו המחב״ר או׳ ב׳ וכתב כי בנסחתנו כתוב לאמר בצאתכם לשלום והכונה שנמשך אחר מ״ש ברכוני לשלום ור״ל שיברכוהו בזמן צאתם ולא שדוחה אותם וכתב וכן נהגו בכל תפוצות ישראל לומר זה ואין למחוק דבר שנהגו רוב ישראל יעו״ש ומנהגינו לומר אחר ברכוני לשלום וכו׳ בשבתכם לשלום וכו׳ ואח״כ חוזרים לומר ברכוני לשלום וכו׳ ואח״כ אומרים בצאתכם לשלום וכו׳ וחוזרים לומר ברכונו לשלום וכו׳ ור״ל ברכוני בעת בואכם ובעת שבתכם ובעת צאתכם ור״ל בשעה שאתם יוצאים באיזה שעה שרוצים לצאת:

יז טוב) וכתב הרב יעב״ץ ז״ל בסידורו הנקרא עמודי שמים דף שד״ם ע״א או׳ ה׳ מנהגן ש״י לברך הילדים בליל שבת א׳ האבות וא׳ הרבנים אחר התפלה או בכניסה לבית שאז חל השפע וראוי להמשיכו על הילדים ביחוד שאין בכוחם להמשיך שפע במעשיהם אבל ע״י גדול אמצעי משובח הוא ויורד וחל ונאחז ביותר הקטנים שעדיין לא טעמו ט״ח ועל ידיהם הוא מתפשט יותר אבל גם הבנים הגדולים מקבלים ברכה מאבותיהם ונכון הוא עכ״ד. וכ״כ הרב מעבר יבק מעבר ג׳ פמ״ג יעו״ש. והב״ד הפתה״ד או׳ ד׳ וכתב דלא יפה עושים הבאים לנשק את ידי הגדולים בעוד שאומרים עלינו לשבח או פיוט יגדל או סדר שלום עליכם וכיוצא דכיון דמרחשן שפוותייהו בלימוד ואינם פוסקים מה בצע בנשיקה זו כי אינם מקבלים שום ברכה. והגם דנשיקת יד של הגדולים בתורה פשיטא ודאי דישיג בזה תועלת גדול לפי הקדושה רבה שיש בהם דמלכי רבנן מחדשים בכל יום הלכות וכותבין בימין ושמאל מסייע לימין שיש באצבעותיהן קדושת התורה כתובה באצבע אלהים מ״מ טפי עדיף לנשק ידיהם בעת שיכולין לברך עכ״ל. ואם צריך לנשק ולברך בב׳ ידים או סגי בא׳ עי״ש בפתה״ד שהעלה שאין לנשק רק יד ימין משום דה׳ גבורות של יד שמאל הם כלולים בה׳ חסדים שביד ימין וכשמנשק יד ימין הם מתמתקים ומקבל שפע מי״ס יעו״ש. ועוד עי״ש שכתב שקודם שמנשק ידי אמו יאמר לשם יחוד הרני בא לקים מצות כיבוד או״א לנשק ידי אמי יעו״ש. ונראה דה״ה שקודם שמנשק ידי ת״ח יאמר ג״כ לשם יחוד וכו׳ הרני בא לקים מצות כיבוד ת״ח ולנשק את ידם לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון ויהי נועם וכו׳:

יח חי) שם. ויציע המטות. מטה לישב בה ומטה לישן בה. ב״ח. במקום שלא נהגו לכבד הבית בליל השבת אין לזרוק דבר חוץ לשלחן מפני שיהיה מנוול ויצא המלאך הטוב המלוה. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ ק״ף:

יט יט) שם. ויתקן כל ענייני הבית וכו׳ וכל מה שעושה יאמר לכבוד שבת ולקיים מצות והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו כמ״ש לעיל סי׳ ר״ן או׳ ב׳ יעו״ש:

כ כ) **שם. ויתקן כל ענייני הבית וכו'** הנכון לתקן הבית סמוך לערב ולא כאשר נהגו מציעי"ן מצועו"ת הבקר אור יום הששי. שכנה"ג. וכן נכון שלא לאחר תיקון הבית והמצעות עד יום שבת כאשר נהגו רבות בנות כי העיקר לתקן הכל יום הששי מפלג המנחה מעלה מטה לכבוד שבת ולילו כיומו. ברכ"י או' א':

כא **כא) יש** מי שאומר שצריך שהבעה"ב יסדר את השלחן משום הכנה דמצוה בו. חס"ל או' ב' אמנם בתיקונים תיקון כ"ד משמע דצריך שהאשה תסדר ויש טעם בסוד יעו"ש. וכ"כ הרב בן א"ח פ' וירא או' י"ז. וכתב שם הרב בן א"ח דאחר שתניח מפה העליונה על הלחם תניח שתי ידיה על השלחן ותאמר פסוק וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' וע"י דבר זה תעשה קדושה על השלחן יעו"ש. ונראה דמי שיודע שאין אשתו נזהרת לומר זה יאמר הוא בעצמו בבואו מבהכ"נ ואעפ"י שכבר השלחן מסודר. ויאמר זה קודם שיאמר דא היא סעודתא דחקל וכו' ועיין לעיל או' ח':

כב **כב) שם הגה. ויהיה שלחנו ערוך וכו'** דהיינו שכל השבת יהיה השלחן מכוסה במטפחת כמ"ש בד"מ. וכתב הא"ר או' ג' נ"ל מהגמ"נ שכתב שאין לכסות שלחן בבית החורף כל ימי סוכות דה"ה דא"צ לכסות בשבת בשאר החדרים רק במקום שהוא אוכל יעו"ש. וכ"נ ממ"ש לעיל או' י"ג דא"צ לכסות רק השלחן שאוכל עליו דהטעם הוא כדי שתשרה שם הברכה והברכה אינה שורה אלא במקום שאוכל ומברך:

כג **כג) [סעיף ב'] ישתדל שיהיו לו בגדים נאים וכו'** דכתיב וכבדתו ודרשינן שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. שבת קי"ג ע"א. טור. והטעם בסוד כתוב בתיקונים תיקון כ"ד משום דבשבת מלכתא אתפשטת ואתלבשת בלבושין שפיראן וכן צריכין ישראל לתתא לאתחדשא בשבת בלבושין שפיראן יעו"ש:

כד **כד) צריך** ליזהר ששום מלבוש מכל מה שלבש האדם בחול אין ראוי ללובשו ביום שבת ואפי' החלוק של שבת אין ראוי ללובשו בימי החול כלל. ובעת שילבש החלוק של שבת בע"ש יכוין בשם זהריא"ל וכונה זו מועילה מאד אל האדם כדי שימשיך את הקדושה אליו. גם צריך האדם ללבוש בגדי לבן ולא של צבעים אחרים וקבלתי ממורי זלה"ה שכפי הצבע וגוון המלבושים שלובש האדם ביום שבת בעוה"ז כן ממש יתלבש האדם בעוה"ב אחר פטירתו תמיד ביום שבת. וא"ל כי בקבלת שבת פ"א נתגלה אליו נשמת חכם אחד שנפטר בימיו וראהו לובש שחורים וא"ל לפי שבעוה"ז היה לובש שחורים ביום שבת שלכך היו מענישין אותו שם להלבישו אחר פטירתו בגדים שחורים גם ביום שבת. ודע כי אין לפחות מן ד' בגדי לבן והם המלבוש העליון והתחתון והאזור אשר על לבושו התחתון והחלוק אשר על בשרו. והאר"י ז"ל בימי החורף ביום שבת היה לובש מפני הצנה מלבוש א' של בגדי ארגמן תחת המלבוש הלבן העליון ולא היה חושש רק לשיהיו לו ד' בגדי לבן כנז' ומספר ד' בגדים אלו הם כנגד ד' אותיות הוי"ה. ואלו הם סוד בגדי עולם הבריאה והם בחי' אור המקיף מבחוץ כנז' בברכת מלביש ערומים יעו"ש. שער הכוו' דף ס"ג ע"א. פע"ח שער ח"י פ"ד:

כה **כה) ואם** צריך להחליף גם הסנדל עיין רב פעלים ח"ד סי' י"ג שכתב דא"צ להחליף והביא ראיה מירושלמי דשבת פ"ו הי"ב שכתב דלאו אורחיה דבר נש מיהוי תרין סנדלין חד לחולא וחד לשבתא יעו"ש. מיהו נראה היינו לפום דינא אבל ממדת חסידות נכון להחליף וכ"כ החס"ל או' ג' דאפי' מכנסיים ומנעלים והכובע ששוכב בו וכדומה הכל כאשר לכל יהיה מיוחד לו לשבת אם אפשר יעו"ש:

כו **כו) מקום** שרובם לובשים שחורים בשבת אין ללבוש לבנים בפרהסיא הרב פמ"א ח"ב סי' קנ"ב. והא"ר הוכיח מהש"ס דשבת דף קמ"ז ע"א דרבנן דפומבדיתא הוו לבשי גלימא אוכמא יעו"ש. ברכ"י או' ג' אבל השע"ת או' ד' כתב אפשר דיש לדחות דהנך רבנן לא היה להם רק עטיפת חול יעו"ש. ועיין באחרונים שכתבו דאם לובש לבנים במקום שאין לובשים לבנים או בפני מי שגדול ממנו שאינו לובש לבנים דאיכא יוהרא אמנם מדברי האר"י ז"ל שכתב דדוגמת אותם הבגדים שלובש בשבת יתלבש בעוה"ב נראה דליכא בזה יוהרא כיון שחושש אל בחי' מלבוש נפשו בעוה"ב והכתוב אומר וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו:

כז **כז) ולענין** אבל אם צריך להחליף וללבוש בגדי שבת ממ"ש בשה"מ פ' ויחי דהאר"י ז"ל נהג שלא לשנות מקומו בשבת משום דהוי דברים שבפרהסיא משמע דה"ה דצריך להחליף בגדיו דאם לא יחליף נראה כנוהג אבילות בשבת וכ"כ מ"א בסי' זה או' ב' וכ"כ הברכ"י ביו"ד סי' ת' או' ב' דהאבל צריך להחליף בגדי חול וילבש בגדי שבת דהוי פרהסיא בגלילותינו שאין שום עני בישראל שאין לו בגד לשבת טוב מהחול יעו"ש:

כח **כח) שם. שיהיו לו בגדים נאים וכו'** וטוב שיהיה לו טלית אחר. י"נ. ובאגודה סי' קמ"ו כתב שילך בבגדי שבת עד מו"ש אחר הבדלה. מ"א סק"ב והנכון שישארו עליו עד אחר סעודה רביעית:

כט **כט) שם. שיהיו לו בגדים נאים וכו'** ואפי' הוא בדרך לבדו ובבית גוי ילבש בגדי שבת כי אין המלבושים לכבוד הרואים כ"א לכבוד שבת. ח"א כלל ה' או' ז' וכן צריך שיזהרו בני העיר ההולכים לכפרים שילבשו עצמם בשבת במלבושים היותר נאים הנמצאים אצלם כמו שהיו לובשים בהיותם בעיר

ברוב עם. פתה״ד או׳ ה׳ ולפי מ״ש לעיל או׳ כ״ד בשם האר״י ז״ל זהו פשוט:

ל **ל) שם. ישלשל פי׳ ישלשלם כלפי מטה וכו׳** ור״י כתב בח״א ישלשל בגדיו למטה כלומר שלא יגביהם למעלה ולא יקפלם על כתפו. והכלבו כתב ישלשל בגדיו פי׳ יתירם כדי שלא ילבשם כדרך שלובשים בחול מקופלים בחגורו כדי שלא יתלכלכו בטיט החוצות או שלא יכבדו עליו במרוצת הילוכו בחול ולשון שלשול הוא מלשון המשלשל דפנות. ב״י:

לא **לא) [סעיף ג׳] ילבש בגדים הנאים וכו׳** לאפוקי עשירי עם ההולכים אור שבת בבהכ״נ במלבושי חול וכך יושבים על שלחנם באור שבת. ויהי בבקר לובשים בגדי שבת. ואשר נגע אלהים בלבו ילבש בערב לכבוד שבת לקבל שבת בבגדים נאים. ברכ״י או׳ ד׳ וה״ה אשה המדלקת נרות שבת צ״ל בבגדים נאים משום כי אז מקבלת שבת כמ״ש לקמן סי׳ רס״ג סעי׳ יו״ד בהגה:

לב **לב) שם. כיוצא לקראת המלך וכו׳** וכתב בשער הכוו׳ דף ס״ד ע״ג וז״ל סדר קב״ש הוא שתצא לשדה ותאמר בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין קדישין ותעמוד מעומד במקום אחד בשדה ואם יהיה ע״ג הר א׳ גבוה הוא יותר טוב ויהיה המקום נקי כפי מה שצריך מלפניו כמלא עיניו ומאחריו ד׳ אמות וכו׳ ותחזור פניך כנגד רוח מערב ששם החמה שוקעת ובעת שקיעתה ממש אז תסגור עיניך ותשים ידך השמאלית על החזה ויד ימינו ע״ג שמאל ותכיון באימה וביראה כעומד לפני המלך לקבל תוספ׳ קדושת שבת ותתחיל ותאמר מזמור לדוד הבו לה׳ בני אילים וכו׳ כולו בנעימה ואח״כ תאמר ג״פ באי כלה באי כלה שבת מלכתא. ואח״כ תאמר מזמור שיר ליום השבת כולו. ואח״כ תאמר ה׳ מלך גאות לבש וכו׳ עד לאורך ימים ואז תפקח עיניך ותבא לביתך עכ״ל. ואפי׳ למה שנהגו להתפלל ערבית בלילה צריך להקדים קב״ש מבע״י סמוך לשקיעת החמה כדי לקבל תוספת קדושת שבת בזמנה ואח״כ ימתין להתפלל ערבית וכן מנהג כמה קהלות קדושות בעה״ק ירושת״ו שאומרים קב״ש סמוך לשקיעת החמה ואח״כ אומרים שיר השירים עד שיהיה לילה ואח״כ מתפללים ערבית. ועיין עוד לעיל סי׳ רס״א או׳ כח בענין קב״ש:

לג **לג) שם. כיוצא לקראת המלך וכו׳.** וקצת מקומות נוהגין לצאת אל העזרה שהוא מקום פנוי ומגולה או אל החצר או הגן. כנה״ג. ונראה דאף לנוהגין שלא לצאת משום דקשה להם היציאה לפחות יחזיר פניו כנגד רוח מערב כנז׳ באו׳ הקודם:

לד **לד) שם. כיוצא לקראת המלך וכו׳** ואם חל יו״ט בשבת יש לו לקבל את השבח ככל שבתות השנה ואח״כ לומר מזמור של יו״ט וכן בסדר הקידוש אומר כל סדר עד יהא רעוא עד שמשלים סדר השבת ומתחיל יום הששי ואח״כ קידוש יו״ט ומזכיר של שבת בתוכו. רו״ח או׳ ג׳:

לה **לה) נהגו** שלא לקבל את השבת ביוה״כ שחל להיות בשבת ואולי נהגו כן ע״פ הקבלה ששמעתי אומרים שהכלה היא נפש יתירה ובכפור כיון דאין כאן נשמה יתירה מפני התענית שמפני זה הטעם אין אנו מברכין על הבשמים במוצאי יוה״כ אפי׳ שחל להיות בשבת אין כאן קב״ש כיון שאין כאן נשמה יתירה. שכנה״ג או׳ ד׳ עו״ת. וכ״כ א״ר או׳ ה׳ אבל מזמור שיר ליום השבת יש לאמרו. שכנה״ג בהגה״ט סי׳ תרי״ט או׳ ח׳ וכ״כ בסי׳ רס״ז או׳ ב׳ דיש לאומרו קודם שמע קולי:

לו **לו) שם. כיוצא לפני המלך וכו׳** וכל המרבה לכבדו הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ושתיה הר״ז משובח. ובזוהר ומקו׳ הזהירו מאד שלא יהיה שום מחלוקת בשבת ח״ו ובפרט בין איש לאשתו וכ״מ בגיטין דנ״ב ע״א גבי הנהו בי תרי דהוו מנצו בהדי אהדדי וכו׳ יעו״ש. תו״ש או׳ ד׳:

לז **לז) שם בהגה. סמוך לערב וכו׳** ועוד כדי שתבא ההנאה בשבת עצמו דרחיצה הנאה שלאחר שעה הוא. א״ר או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ ר״ס או׳ י״ד:

סימן רסג

א **א) [סעיף א׳] יהא זהיר לעשות נר יפה.** דא״ר הונא הרגיל בנר שבת להשתדל בו לעשותו יפה הויין ליה בנים ת״ח שבת כ״ג ע״ב. טור. ונ״ל הטעם משום דהשבת בחי׳ חכמה. ועוד ע״ד מש״ה כי נר מצוה ותורה אור. וע״כ הזהיר בנר מצוה יהיה לו תורה אור. וכן פרש״י ז״ל. וע״כ ראוי לאשה להתפלל אחר שתדליק שיתן לה השי״ת בנים זכרים מאירים בתורה. ועיין לקמן או׳ לד:

ב **ב) שם. יהא זהיר וכו׳** וידליק בכל החדרים שהולך שם שלא יכשל בעץ או באבן מט״מ ורש״ל. מ״א סק״א תו״ש או׳ א׳ מיהו עיקר הברכה על הנרות שמדליקין במקום אכילה:

ג **ג) שם. ויש מכוונים לעשות ב׳ פתילות וכו׳** פי׳ בנר שקורין קרויזי״ל ידליק ב׳ פתילות ויברך על שתיהן להדליק נר של שבת. וכן בנר של שעוה. ושל שומן לוקחין שתי נרות. ב״ח:

ד ד) **שם. אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור.** וכ״כ בשער הכוו׳ דף ס״ז ע״א בסופו. וי״א נגד איש ואשה כי נ״ר נ״ר כמנין איברים שבאיש ואשה. כי באשה יש ד׳ איברים יותר מרמ״ח שבאיש ב׳ צירים וב׳ דלתות. עוד טעם רמז לב׳ נשמות הכרוכים יחד בגוף האדם. א״ר או׳ ב׳ ועוד נ״ל הטעם כי הם כנגד ב׳ תוספת נר״ן שמקבל האדם בשבת אחד מבחי׳ הלילה ואחד מבחי׳ היום כמ״ש לעיל סס״י רס״א יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רס״ב או׳ ז׳:

ה ה) **שם. אחד כנגד זכור וכו׳** ולא ידבק ב׳ נרות ביחד דהוי כמדורה. כ״כ מור״ם ז״ל בסי׳ תרע״א סעי׳ ד׳ בהגה והב״ח כתב נוהגין להביא לבהכ״נ ב׳ נרות של שעוה כרוכים ביחד זכר לזכור ושמור בדבור א׳ נאמרו ומנהג הגון הוא מהגדולים הקדמונים יעו״ש ונראה דלא פליג זה אמ״ש בהגה דהתם הוי בנר ביתו דאם הם כרוכים ביחד הוי כמדורה והכא מיירי שמביאו לבהכ״נ זכר שמר וזכור ומשום מדורה לא חיישינן כיון דכבר יוצא בנר ביתו, אי נמי דהכא מביאן כרוכין ובשעת הדלקה מפרידן ולא נהירא. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ וכ״כ המט״י או׳ א׳ דצריך להדליק ב׳ פתילות בשני נרות להכירא אחד כנגד זכור וא׳ כנגד שמור ודלא כמ״ד להדליק ב׳ פתילות בנר א׳ ומ״ש מ״א בסק״א אחר המחי׳ ליתא יעו״ש:

ו ו) **ואם** מילא קערה שמן והקיפה פתילות והרחיקם זה מזה עד כאצבע אינו נעשה כמדורה. כ״כ הטור בסי׳ תרע״א בשם הרא״ש לענין נרות חנוכה. וכתב שם ב״י דשיעור הרחקת אצבע בפתילות בינוניות ולפי אותו הערך צריך להוסיף ריחוק בגסות ולמעט ריחוק בדקות יעו״ש. וא״כ ה״ה לשבת וע״כ אותם המדליקין בשבת בעששית שמניחין בה מים ושמן ופתילות צריך להרחיק הפתילות זה מזה עד כאצבע אם הם בינוניות כנז׳ ורוחב אצבע הנז׳ בכ״מ הוא רוחב גודל של אדם בינוני כידוע:

ז ז) **נרות** שעוה שהם של ע״ז אעפ״י שהוא בענין שמותרים להדיוט ליהנות מהן מ״מ אסורים לנר שבת וה״ה לכל מילי דמצוה משום דמאיסי כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ד סעי׳ י״א וביו״ד קל״ט סעי׳ י״ג יעו״ש. וה״ה שאסור לעשות נרות של שבת משעוה הנוטף מנרות בבית עכו״ם ודלא כמי שהתיר כמ״ש בדברינו לעיל סי׳ קנ״ד או׳ ע״ט יעו״ש. וה״ה עכבר שנמצא בשמן אסור להדליקו לנרות שבת ואפי׳ אם יש ששים כנגד העכבר כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ד סעי׳ י״ב ובדברינו לשם או׳ ט״פ ואו׳ ץ׳ יעו״ש וכ״כ התו״ש בזה הסי׳ סוף או׳ א׳ ובס׳ זב״צ על יוד סי׳ ק״ד או׳ ו׳ ואו׳ ז׳ וכן שמן שנתנו תחת המטה שאסור באכילה משים רו״ר השורה עליו כמש ביו״ד סו׳ קט״ז סעי׳ ה׳ ובברכ״י שם או׳ יו״ד ה״ה דאסור להדליקו לנר שבת ולכל נרות של מצוה משום הקריבהו לפחתך וכ״כ בן א״ח פ׳ נח או׳ י״ז. אבל שמן מר שאינו ראוי לאכילה אין שורה עליו רו״ר ומותר להדליקו לנר שבת ונר חנוכה. בן א״ת שם. ונראה דכ״ז אם אפשר באחר אבל אם לא אפשר באחר ידליק בהם רק שלא יברך:

ח ח) **אין** להדליק בנר ישן של חרס על השלחן. תשו׳ רש״ל סי׳ פ״ו. א״ר או׳ א׳ ובאיש עני שאין לו ודאי מותר. מש״ז בסוף הסי׳ ואם הסיקו באור או אם הוא של זכוכית או של חרס מצופה שרי כמ״ש לקמן סי׳ תרע״ג ס״ג וטוב לאשה יראת ה׳ שלא תדליק בקנסא רק יהיה לה נר של שעוה מיוחד להדליק מידי שבת בשבת. פענח רזא. עט״ז א״ר שם. ועיין לקמן או׳ י״ד:

ט ט) **שם הגה. ויכולין להוסיף וכו׳** ויש נוהגין להדליק ז׳ נרות וי״א עשרה. של״ה. מ״א סק״ב. וחסידים ואנשי מעשה נוהגין להדליק דוקא ז׳ שהם כנגד ז׳ עולים. וגם כי הם כנגד ז׳ ימי השבוע. ועוד כי השבת היא בחי׳ המלכות שהיא שביעית אל ספירות הבנין כידוע וע״כ מדליקין ז׳ לרמז אל בחי׳ הנז׳ וביוה״כ נוהגין להדליק ו׳ וביו״ט ה׳ ובר״ח ד׳ כנגד מנין העולים שיש להם טעם בסוד כמ״ש לעיל סי׳ קל״ה או׳ י״ט יעו״ש. וכ״כ הפתה״ד סוף או׳ א׳ חס״ל או׳ א׳:

י י) **שם בהגה. האשה ששכחה פעם אחת וכו׳** ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף בכל פעם כי הדבר משום הכירא שתהיה זהירא מכאן ולהבא בכבוד שבת. ב״ח. ומה״ט נ״ל דאם נאנסה ולא הדליקה כגון שהיתה בבית האסורים וכיוצא דא״צ להוסיף. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ח׳ תו״ש או׳ ג׳ ונראה דה״ה אם לא הדליקה מחמת עוני שלא היה לה כסף לקנות דא״צ להוסיף:

יא יא) **וה״ה** אם מתחלה היה דרכה להדליק ג׳ נרות בכל פעם אם שכחה צריך להוסיף נר אחד ותדליק כל פעם ד׳ וכן עד״ז לעולם. מחה״ש. וכן אם דרכה להדליק ב׳ נרות ופ״א הדליקה רק א׳ צריך להוסיף. וכן אם מדלקת הרבה ושכחה פ״א וחסר א׳ תדליק יותר שתהא זהירא. א״א או׳ ג׳ ודבר פשוט הוא שצריך להוסיף שמן ותדליק הנוסף אבל לא בשמן שהיתה מדלקת בו ב׳ נרות תדליק בו ג׳ דאדרבא בזה מגרעות נתן דנכבין מהרה וממעטת יותר בכבוד שבת:

יב יב) **שם בהגה. מדלקת כל ימיה וכו׳** להוסיף על כל נר של מצוה יותר ממה שהיתה רגילה. מט״מ ומהרי״ל. שמעינן מהא תלת. א׳ דאף שרגילה בג׳ תדליק יותר. ב׳ אפי׳ נר מצוה אחר שאינה של שבת. ג׳ משמע דרק הוספה בעינן כגון שתדליק נר גדול יותר או ליתן מעט שמן יותר אבל א״צ להדליק עוד נר לתוספת דלא כהבנת רמ״א ולבוש ונראה להקל בזה לאשה עניה. א״ר או׳ ט׳ מחה״ש. א״א שם:

יג יג) שם בהגה. ג' נרות. ויותר טוב שתספיק לעניה אחת כ"כ שמן כדי שתדליק. מהר"ש שער אריה בהגהו' כ"י. ברכ"י בשיו"ב או' א' והביאו השע"ת או' ג' וכתב אבל המנהג להוסיף נר כדברי מהרי"ל עכ"ל אמנם לפי מ"ש באו' הקודם דמהרי"ל לא כתב בהדיא להוסיף נר דיותר טוב להספיק לענים אם אפשר:

יד יד) שם בהגה. ג' נרות. ואם מותר להדליק נר שבת מנר שבת ע"י אמצעי עיין לקמן סי' תרע"ד שכתב דיש מתירין אם הוא בענין שאין לחוש שיכבה האמצעי קודם שידליק נר שבת אבל לסתם מרן גם זה אסור אלא א"כ מדליק נר מנר יעו"ש. ועיין במ"א שם שכתב בשם המרדכי דנהגו להחמיר שאין להדליק נרות מצוה זה מזה וכתב הא"א שם אפשר דהיינו ע"י אמצעי אבל בלא אמצעי גם מצד המנהג ליכא אלא שסיים דיותר טוב להדליק נרות שבת ע"י שמש יעו"ש. ועיין לעיל או' ח' ולקמן או' צ"א:

טו טו) [סעיף ב'] אחד האנשים ואחד הנשים וכו' וחייב כל אדם כשאוכל סעודת הלילה לאוכלה אצל אור הנר שזה בכלל עונג שבת הוא. ועיקר מצות הדלקת נרות הוא נר זה שאוכל אצלו. ר"ז או' א' ועיין לקמן סעי' יו"ד בהגה:

טז טז) ואעפ"י שאוכל ומקדש על הגג שאור הלבנה זורח על שלחנו מבערב עכ"ז מדליקין נר שבת בברכה יען דנר שבת מלבד טעם הפשטי של שלום הבית יש בו חיוב ע"פ הסוד. בן א"ח פ' נח או ד' וטעם בסוד עיין בזוה"ק פ' בראשית דמ א ע"ב ולקמן או' ך':

יז טוב) שם. אפי' אין לו מה יאכל וכו' פי' וצריך לקנות במעות שבידו לאכול דבודאי אכילתו קודם לנר שבת ומיהו אם יש לו לחם לאכול דיו, ונר קודם ליקח משאר מאכלים. מ"א סק"ד. תו"ש או' ד' ומשמע לחם כדי שביעה בעינן ולא בכזית א"א או' ד' ומשמע דוקא לחם לאכול אבל ללחם משנה ודאי דנר קודם:

יח חי) שם. שואל על הפתחים וכו' דהוא עיקר סעודת שבת ואין זה בכלל עשה שבתך חול וכו' מ"א סק"ה. תו"ש או' ה':

יט יט) שם. שואל על הפתחים וכו' ועיין סי' תרע"א סעי' א' דשם כתב או מוכר כסותו יעו"ש. וא"כ לפי מ"ש בסעי' ג' דנר שבת קודם לנר חנוכה כ"ש דצריך למכור מלבושו לצורך נר שבת. מחה"ש. וה"ד לצורך נר אחד שהוא מן הדין אבל אינו מחויב לשאול על הפתחים או למכור כסותו כדי להדליק שתי נרות והוא פשוט:

כ כ) [סעיף ג'] הנשים מוזהרות וכו' כדאיתא במדרש מפני שכבתה נרו של עולם פי' שגרמה מיתה לאדה"ר. טור. מ"א סק"ז. וכ"כ בזוה"ק פ' בראשית דמ"ח ע"ב וז"ל ואתתא בעיא בחדוה דלבא ורעותא דאדלקא בוצינא דשבת דהא יקרא עילאה הוא לה וזכו רב לגרמה למזכי לבנין קדישין דיהון בוצינא דעלמא באורייתא ובדחלתא ויסגון שלמא בארעא ויהיבת לבעלה אורכא דחיין בג"כ בעיא לאזדהרא בה עכ"ל. וכ"כ בתיקונים תיקון כ"ד וצריך אתתא לתקנא שרגא בליל שבת לימינא ואתחשיב לה כאלו תקנה מנרתא בדרום ופתורא בצפון וכו' יעו"ש. ועיין לעיל סי' רס"ב סוף או' א':

כא כא) שם. הנשים מוזהרות וכו' אבל תיקון הנרות של שבת צריך ליזהר לעשותם האיש בעצמו כמ"ש בשער הכוו' דף ס"א ע"ד. מ"א שם:

כב כב) שם. הנשים מוזהרות וכו' ואפי' אם ירצה הבעל להדליק בעצמו האשה קודמת. ב"ח. מ"א סק"ו. מחב"ר או' ב' מיהו אם קדם האיש והדליק אין לאשתו עליו אלא תרעומת אבל אינו חייב לשלם כחוטף מצוה עשרה זהובים כיון דהמצוה מוטלת עליו נמי והבית והנר שלו. מחב"ר או' ג' יעו"ש. ומ"מ אם ירצה הבעל להדליק במקום שינה הרשות בידו רק שלא יברך אלא האשה תברך על הנר שמדלקת אצל השלחן. כ"כ האחרונים:

כג כג) ומי שאין לו אשה ידליק בעצמו. ואשה היולדת בשבת א' מדליק הבעל את הנרות ומברך. מט"מ סי' תכ"ג. שכנה"ג בהגה"ט או' יו"ד. מ"א שם. וכתב שם השכנה"ג דמנהגינו להביא נר ליולדת והיא מדלקת ומנהג יפה הוא עכ"ל אבל הרב מהר"י לוי וואלי בהגהו' כ"י כתב עליו דלדעת הרמב"ם ומור"ם לקמן דין יו"ד דהדלקה במקומה בעינן אינו מנהג יפה. והביאו הברכ"י בשיו"ב או' ב' שע"ת או' ג' ועיין לקמן או' ע"א. ומשמע דבימי נדותה האשה מברכת בעצמה. מ"א שם. וכ"כ האחרונים ועיין לעיל סי' ח"פ בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

כד כד) שם. הנשים מוזהרות וכו' וכשיש נשים רבות מחלקות המצוה ביניהם. ואם עומדות כולם זו אצל זו אפשר שיוצאות בברכה שמברכת אחת מהן. וכשאין נשים בבית מצוה על האנשים להדליק ולברך. שה"ג פ' ב"מ. כנה"ג בהגהט:

כה כה) שם. נר שבת קודם. ואע"ג דקדוש דאורייתא מ"מ על היין דרבנן כמ"ש רסי' רע"א. מ"א סק"ח. תו"ש או' ח' ר"ז או' ד':

כו כו) שם. נר שבת קודם וכו' וה"ה דקודם ליין של הבדלה מק"ו דהא נר חנוכה קודם ליין של הבדלה כדלקמן סי' רצ"ו וסי' תרע"ח. עו"ש או' א' א"ר או' י"ב:

כז כז) **שם. משום שלום בית וכו׳** ולכן אם יש לו נר א׳ סגי ויקנה אח״כ לקידוש או לנר חנוכה ומ״מ גם בחנוכה בנר א׳ סגי. מ״א סק״ט. א״ר או׳ י״ב. תו״ש או׳ ט׳ ר״ז או׳ ד׳:

כח כח) **סומא** ג״כ תברך דהא נהנית ג״כ ממאורות וכמ״ש סי׳ ס״ט וק״ו הוא מנר חנוכה כמ״ש סס״י תרע״ה יעו״ש. ומ״מ אם יש לה בעל פקח יברך הבעל. מיהו אם אוכלת בשלחן אחד עם אחרים לא תברך דהא ליכא שמחה גבה. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם. ר״ז או׳ י״ב. ואם היא עקרת הבית תדליק היא תחלה ותברך ואחרות מדליקין אח״כ ומברכין. א״א א׳ ט׳ ועיין לקמן סעי׳ ק׳:

כט כט) **שם. משום שלום בית וכו׳** ואפשר אף מי שאוכל בחצר כבסי׳ רע״ג אפ״ה נר ביתו עדיף משום שלום בית א״א או׳ ד׳ ואו׳ ט׳:

ל ל) **[סעיף ד׳] לא יקדים למהר וכו׳** ומכאן סמכו הקדמונים שמשגרין התינוקות לבתיהם קודם ברכו שיצוו להדליק ולא ידליק קודם מנחה. הגמ״ר ושה״ג אשר סביב המרדכי פ״ב דשבת בשם צפנת פענח. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ מ״א סק״י:

לא לא) **שם. לא יקדים למהר וכו׳** צריכין להדליק בקיץ הנרות ארוכות לכבוד שבת שידלקו עד הלילה דאם לא כן לא הוי לכבוד שבת. מהרי״ו סי׳ כ״ב וחדושי אגודה שהביאו שם כנה״ג בהגה״ט:

לא) ויש ליתן שמן כדי שיאיר כל הלילה דדבר שמצותו בלילה כל הלילה מצותו. ואם עני הוא יתן שמן לנר כשיעור סעודה. הלק״ט ח״א סי׳ רמ״ז. י״א בהגה״ט:

לב לב) **שם. ובלבד שיהא מפלג המנחה וכו׳** עיין בדברינו לעיל סי׳ רל״ג או׳ ז׳ דהיינו בשעות זמניות י״ב שעות. ואפי׳ ביום ארוך וכדלעיל סי׳ רל״ג בהגה. באה״ג. וכ״כ האחרונים. ועיין בדברינו שם או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ ואם קבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום. כמ״ש לעיל סי׳ רס״א או׳ כ״א. וע״כ המקדימין להתפלל ערבית בליל שבת מפלג המנחה צ״ל גם קבלת שבת אחר פלג המנחה דקודם לכן אינה כלום:

לג לג) **שם הגה. ואם היה הנר דולק וכו׳** פי׳ כגון שהדליק קודם פלג המנחה ואפי׳ הדליקו בשביל נר שבת. ואם הדליק אחר פלג המנחה שלא לשם שבת צריך לכבות ולהדליק לצורך שבת. עו״ש או׳ ב׳:

לד לד) **[סעיף ה׳] כשידליק יברך וכו׳** ראוי לאשה שתתפלל בשעת הדלקת נר של שבת שיתן לה ה׳ בנים מאירים בתורה כי בשעת עשיית המצוה התפלה יותר נשמעת ובזכות נר שבת שהוא אור תזכי לבנים בעלי תורה שנקראת אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור רבי בחיי ז״ל פ׳ יתרו והובא בס׳ מט״מ סי׳ תי״ז. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ מ״א ס״ק י״א. וטוב שתתן מקודם פרוטה לצדקה. ואשה קשת רוח בגידול בנים או שאין לה כלל סגולה שתאמר לאחר הדלקת הנרות ההפטרה של יום א׳ דר״ה. וטוב שתבין מה שהיא אומרת ותאמר בכוונה. קיצור ש״ע סי׳ ע״ה או׳ ב׳ וטוב ליתן ג׳ פרוטות לצדקה משום שיש להם נועם בסוד כמ״ש לעיל סי׳ נ״א או׳ מ״ד ואו׳ מ״ה וסי׳ קל״ב או׳ ו׳ ד״ה ועוד עיין וכו׳ יעו״ש:

לד) נמצא דסדר הדלקה כך הוא. תחילה תאמר לשם יחוד וכו׳ הרני בא לקיים מ״ע של הצדקה והרני נותנת ב׳ פרוטות לצדקה ועוד הרני נותנת פרוטה אחת לצדקה לתקן את שורש מצוה זו וכל תרי״ג מצות הכלולות בם במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ תאמר לשם יחוד וכו׳ הרני בא לקיים מ״ע דרבנן להדליק ב׳ נרות לכבוד שבת אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור (ואם מדלקת ז׳ תאמר ועוד הרני מדלקת ה׳ כדי שיהיה סך הכל ז׳ שהם כנגד ז׳ עולים לס״ת) לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ תדליק ואחר שתדליק תניח הפתילה בארץ ותשים ידיה כנגד שלהבת הנר באופן שלא תראה אותה או תעצום עיניה אם הם נרות רבים שלא יתכסו בכל היד ותברך להדליק נר של שבת ואח״כ תראה הנרות ותתפלל שיתן לה השי״ת בנים מאירים בתורה. וזהוא נוסח התפלה. יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שתחוס ותרחם עלי ותגדיל חסדך עמדי לתת לי זרע אנשים עושי רצונך ועוסקים בתורתך לשמה ויהיו מאירים בתורה בזכות נרות השבת הללו כמ״ש כי נר מצוה ותורה אור. וגם תחוס ותרחם על בעלי פלוני בן פלוני ותתן לו אורך ימים ושנות חיים עם ברכה והצלחה ותסייעהו לעשות רצונך בשלימות כיר״א ויהי נועם וכו׳ יהיו לרצון וכו׳:

לה לה) **נוהגות** הנשים שקודם הדלקת הנרות רוחצות ולובשות בגדי שבת ואשרי להם. וצריכין להתפלל מנחה תחלה כי בהדלקת הנרות היא מקבלת שבת על עצמה ואינה יכולה להתפלל אח״כ מנחה של חול. ואשה שנתאחרה בעסקיה ובאה לביתה קרוב לחצי שעה קודם שבת שאם תרחץ ותלבש תוכל לבא לידי ספק חילול שבת מצוה יותר שתדליק כמות שהיא משתבא ח״ו לידי ספק חילול שבת. ואם הבעל רואה שהיא מתאחרת מלבא. מצוה גדולה שידליק הוא ואל ישגיח ברוגזה. קיצור ש״ע סי׳ ע״ה או׳ ו׳ בן א״ח פ׳ נח או׳ ט׳ ואם נתאחרה מלהתפלל מנחה ולא יש שהות להתפלל ואח״כ תדליק נראה שתתנה קודם שתדליק שאינה מקבלת שבת בהדלקה כ״א באמירת בואי כלה ומזמור שיר ליום השבת כמו האנשים כדי שתוכל להתפלל מנחה אח״כ:

לו לו) **שם. כשידליק יברך וכו'** ואם שכחה מלברך ולא נזכרה עד שיצאה מן הקהל לא תברך כלל. מהר"י ברונא בתשו' כ"י ומוכח מדבריו שם דאם נזכרת קודם זמן איסור הדלקה שמברכת. שכנה"ג בהגה"ט או' י"א. והמ"א ס"ק י"א כתב דאם שכחה מלברך עד שחשיכה יש לסמוך אמהר"ש שתברך אבל הא"ר או' יו"ד כתב עליו דלא נהירא דדוקא בזמן היתר הדלקה מותרת לברך ולא בזמן האיסור כמ"ש מהר"י מרונא יעו"ש. וכ"כ א"א או' י"א. חס"ל או' ב' ואם נסתפקה אם ברכה על הדלקת הנר אז לא תברך בלתי ש"ומ משום דק"ל סב"ל:

לז לז) **אשה** שהגיע זמן טבילתה בליל שבת אם הולכת לבית הטבילה אחר פלג המנחה תדליק ותברך אלא שתתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה אם רוצה לעשות שם איזה דברים כגון חפיפה וכדומה אבל אם רוצה להלוך לשם קודם פלג המנחה ואינה יכולה לבא לבית אחר פלג המנחה בין חפיפה לטבילה כדי להדליק אז בהגיע זמן הדלקה בעלה מדליק ומברך. כ"ה הסכמת האחרונים. ומיהו טוב לעשותו שליח שתאמר לבעלה קודם הליכה אתה מדליק במקומי:

לח לח) **שם. להדליק נר של שבת.** וגם אם מדליק ב' או' ד' יברך להדליק נר וכו' משום דלפום דינא לא יש חיוב כ"א נר אחד ועוד דתיבת נר יש לה טעם בסוד כמ"ש לעיל סי' רס"ב או' ז' יעו"ש. ומיהו בדיעבד אם בירך להדליק נרות של שבת יצא ואפי' אם אינו מדליק כ"א נר אחד:

לט טל) **שם. גם ביו"ט צריך לברך וכו'** ואם חל בשבת מברכין להדליק של שבת ושל יו"ט וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה לקמן בסי' תר"י סעי' א' יעו"ש ולא מחזי דה"ן חותמין בשתים דיוה"כ ויו"ט נמי מקרי שבת. יפ"ל או' ט' חס"ל או' ה' ועיין בדברינו לעיל סי' נ"א או' מ"ט וסי' ר"ח או' ע':

מ מ) **שם. גם ביו"ט צריך לברך וכו'** יש מקומות שהנשים נהגו לברך זמן בהדלקת נר יו"ט ואין לזה יסוד מיהו אין למחות בהן בחזקת היד. שאלת יעבץ סי' ק"ז. ברכ"י או' א' שע"ת או' יו"ד וכ"כ החס"ל שם דאין לברך זמן על הדלקת הנרות של יו"ט. ואשר מדלקת פעם ראשונה אם צריכה לברך שהחיינו עיין מ"ש לעיל סי' כ"ב או' ב' לענין תפילין וה"ה לכאן יעו"ש ועוד עיין בדברינו לעיל סי' רנ"ג או' מ"א:

מא מא) **שם. להדליק נר של יו"ט.** משמע דאין חילוק בין מצות ושבועות וסוכות לר"ה דבכולם יש לברך להדליק נר של יו"ט חוץ משבת ויוה"כ דאשתנו למעליותא וצריך להזכיר בהדיא של שבת או של יוה"כ כמ"ש בסי' זה ובסי' תר"י סעי' א' יעו"ש:

מב מב) **שם. וביוה"כ בלא שבת וכו'** והטעם דכיון שאין אוכלין ושותין בו ליכא משום שלום בית. מיהו המנהג לברך כמ"ש רמ"א בסי' תר"י. תו"ש או' י"ג. א"א או' י"ג:

מג מג) **שם בהגה. ויש מי שאומר שמברך אחר הדלקה וכו'** והטעם דס"ל מיד כשבירך קבל עליו את השבת ואסור לו להדליק אח"כ וע"כ מדליק ואח"כ מברך. ונראה דפלוגתא זו לא שייך אלא בשבת אבל ביו"ט דמותר להדליק נר גם אחר הדלקה בהא כ"ע מודים דבעינן עובר לעשייתן כמו בכל המצוות ויברך קודם הדלקה. עו"ש או' ב' וכ"כ בן הרב דרישה בהקדמה הנדפסת בטור יו"ד בשם אמו אלא שהמ"א ס"ק י"ב כתב דאין חכמה לאשה ולא חילקו חכמים יעו"ש. אבל הדג"מ השיג על המ"א וכתב דהדין עם אשתו של דרישה דביו"ט תברך ואח"כ תדליק יעו"ש. וכן הסכים המחבר או' ד' והב"ד השע"ת או' יו"ד וכ"כ האחרונים. ומאחר דביו"ט מברכת ואח"כ מדלקת צריכה ליזהר שלא תשיח עד אחר גמר כל הנרות שמברכת עליהם ואם שחה שלא מענין ההדלקה אם עדין לא הדליקה אפי' נר א' תחזור ותברך אבל אם הדליקה נר אחד מאלו הנרות שברכה עליהם לא תחזור ותברך. בן א"ח פ' נח או' יו"ד והוא מהברכ"י בשיו"ב או' ה' יעו"ש:

מד מד) **שם בהגה. לא יהנה ממנו וכו'** משמע שלא יהנה ממנו כלל עד אחר הברכה כדי שתהא הברכה עובר לעשייתו. תו"ש או' ט"ד:

מה מה) **שם בהגה. ומשימין היד לפני הנר וכו'** ואם הנרות רבים שאין די בהשמת היד תעצום עיניה ותברך ואח"כ תפתח עיניה ותהנה מן האור כדי שיהא עובר לעשייתן:

מו מו) **[סעיף ו'] צריכים להדליק נר שבת וכו'** וכתב מהרי"ו סי' כ"ג הבחורים כשהם מדליקין בביתם צריכין ב' פתילות. כנה"ג בהגב"י. עי"ש או' ג' א"ר או' ט"ו. וצריכין שיהיו הנרות דולקות עד שיבואו לביתם בלילה ויהנו מאורם דאם לא כן לא הועילו כלום והוי ברכה לבטלה:

מז מז) **שם. ולברך עליו.** דהדלקת נר חובה משום שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן. מרדכי. מ"א ס"ק י"ג. ור"ל אעפ"י שאין אוכלין שם. לב"ש מחה"ש:

מח מח) **שם. א"צ להדליק בחדרו ולברך וכו'** משמע אבל להדליק צריך אלא שאין לברך עליו. וכ"כ המ"א ס"ק י"ד והתו"ש או' ח"י. מיהו ובתשב"ץ לא כתבו אלא א"צ להדליק משמע דא"צ אפי' להדליק כיון שהוא אצל אשתו ומדלקת בבית שאוכל ומ"ש המרדכי ולברך ר"ל אף שרוצה להחמיר

ולהדליק לא יברך א״ר או׳ ט״ו:

מט מט) [סעיף ז׳] **אורח שאין לו חדר מיוחד וכו׳** אבל אם יש לו חדר מיוחד במקום שמתארח שם אינו נפטר בברכת אשתו. ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל ה׳ או׳ יו״ד. קיצור ש״ע סי׳ ע״ה או׳ ט׳:

נ נ) **שם. צריך להשתתף בפריטי.** וה״ד כשאוכל בפ״ע אבל אם סומך על שלחן בה״ב הרי הוא בכלל בני ביתו וא״צ להשתתף בפריטי כמ״ש המ״א רס״י תרע״ד בשם תשו׳ רש״ל יעו״ש. תו״ש או׳ י״ט. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ קיצור ש״ע שם:

נא נא) **שם. צריך להשתתף בפריטי.** וה״ה אם בה״ב מקנה לו חלק בשמן במתנה כמ״ש המ״א סי׳ תרע״ז סק״א לענין נר חנוכה. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳:

נב נב) [סעיף ח׳] **שכל אחד מברך וכו׳** דכל מה דמתוסף אורה יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית וזוית. מ״א ס״ק ט״ו:

נג נג) **שם. שכל אחד מברך וכו׳** ומ״מ לא יברכו שנים במנורה א׳ שיש לה קנים הרבה. של״ה. מ״א שם. מיהו בא״ר או׳ ח״י התיר לברך אפי׳ שנים במנורה א׳ יעו״ש. ונראה דלכ״ע כלה וחמותה אמה ובתה ואשה רעותה הסומכות על שלחן א׳ והשמן והפיות כולם נדלקים לעולם אז הברכה אחת היא. ואם כל אחת מדלקת ופיה פתחה בברכה היא ברכה לבטלה. וכן ראיתי שכתב מהרי״ל וואלי בהגהו׳ כ״י. אך אם שני בני אדם חלוקים בעסתם ואם אחד מברך הוא נותן שמן ומדליק ב׳ פיות ואם השני מברך מוסיף שמן ומדליק שתי פיות אחרות לדעת מהרי״ל נראין דברי הא״ר דמצי כל אחד לברך. ואפשר דבנידון זה גם השל״ה מודה. ולדידן בכל גוונא נקטינן כדברי מרן ז״ל הן לו יהי שתי מנורות וחלוקים בעסתם יהי שלחנם לפניהם אל מול פני המנורה שלו עם כל זה ברכה אחת לכלם. ברכ״י בשיו״ב או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ נ״ו:

נד נד) **שם. ולא יברך אלא אחד.** ונכון שיעמדו אצל המברך ויכוונו לברכתו שיוציאם י״ח וגם המברך יכוין להוציאם ואז יוצאין לכ״ע. עו״ש או׳ ד׳ ומיהו בן הנשוי שאוכל על שלחן אביו ואמו מדלקת שם אם יש לו חדר מיוחד לשינה תדליק אשתו בחדר המיוחד לשינה ותברך. ואם רוצה להדליק גם אצל השלחן תדליק מקודם ואח״כ תדליק בחדר השינה ותברך אך צריך ליזהר שיהיו הנרות דולקות עד בואם לישן כדי להנות מאורה. וה״ה איש ואחיו האוכלים על שלחן אחד אחת מברכת על נר שאצל השלחן והשנית על נר שבחדר המיוחד לה. וזהו הנכון ליזהר לכתחלה אבל המנהג לברך כל אחד על מנורה שלו ואעפ״י שאוכלין במקום אחד כמ״ש באו׳ שאח״ז:

נה נה) **וכן** בירידים שכמה בעלי בתים דרים בחדר א׳ יברך אחד והאחרים יענו אחריו אמן ויכוין להוציאם י״ח והם יכוונו לצאת בברכתו. עו״ש שם. ומיירי שכל הדרים בחדר א׳ המה אורחים. א״ר או׳ ט״ז. אבל כשהם אצל בעה״ב א״צ דנשיהם מדליקין בביתם. א״א או׳ י״ד:

נו נו) **שם הגה. אבל אנו אין נוהגין כן.** הדבר מבואר דכוונת רמ״א לומר דאין נוהגין כמרן ז״ל אלא מנהגם לברך כל א׳ כדעת מהרי״ל וכ״פ העו״ש וכ״נ מדברי הא״ר. ברכ״י בשיו״ב או׳ ד׳ יעו״ש. וכן יש נוהגין בספרד לברך כל א׳ על מנורה שלו ואע״פ שאוכלין במקום אחד. וכ״כ היפ״ל או׳ יו״ד. וכבר כתבנו בכ״מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל:

נז נז) [סעיף ט׳] **המדליקין בזוית הבית ואוכלין בחצר וכו׳** פי׳ דוקא אותן שיש להם עונג לאכול בחצר מותרין כדלקמן סס״י רע״ג ומ״א כתב שם דוקא כשמצטער הרבה כשאין אוכל בחצר מותר. ובמט״מ כתב דעכ״פ יקדש במקום נר דהא צריך לראות בנר בשעת קידוש כדלקמן סי׳ רע״א סעי׳ יו״ד יעו״ש. א״ר או׳ י״ט. ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ רע״ג סעי׳ ז׳ יעו״ש:

נח נח) **שם. ואוכלים בחצר וכו׳.** משמע דאם אוכל בבית אפי׳ אין דולקות עד הלילה שרי (דכיון דאוכל שם נהנה מהאור מיד כשהשמש באה. לב״ש) ומיהו מצוה לעשות נרות ארוכות שידלקו עד הלילה כדאיתא במהרי״ל. מ״א ס״ק ט״ז. תו״ש או׳ כ״א א״א או׳ ט״ז. ועיין לעיל או׳ ל״א:

נט נט) **שם. שדולקות עד הלילה וכו׳** שיהיה שלום בית כשיבואו אחר האכילה מחצר לבית לב״ש:

ס ס) **שם. הוי ברכה לבטלה.** ואפשר דאם באותו מקום היה קצת חשך ומשתמש שום דבר לאור הנר ליכא איסורא. מהרי״ל סי׳ כ״ג. מ״א ס״ק י״ז. תו״ש או׳ כ״ב:

סא סא) [סעיף י׳] **לבה״ג כיון שהדליק נר וכו׳** וא״ת כיון דברדלקת הנר חל עליו שבת א״כ כיון שהדליק נר אחד חל עליו שבת ואיך יוכל להדליק את השאר וי״ל כיון דכולם לכבוד שבת כחד חשיבי ולא חל עליו שבת עד שידליק וכמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳:

סב סב) **שם. לאחר שברכו והדליקו כו׳** נראה דל״ד לאחר שברכו דהא כתבנו לעיל או׳ מ״ג דבברכה מקבלת שבת וא״כ איך תקבל השבת והפתילה בידה אלא מיד אחר ההדלקה תניח הפתילה בארץ ואח״כ תברך:

סב) שם. שכיון שאמר החזן ברכו וכו' מי שלא הכין מאכלו בע"ש ורוצים לומר ברכו אם עדיין יש שהות ביום ויש שעה גדולה יכול לעכב החזן לומר ברכו אבל אם הוא סמוך לבה"ש אל יעכבהו דמוטב שיאכל לחם יבש ואל יחלל שבת. ס"ת סי' רס"ב. כנה"ג בהגב"י. מ"א סק"ל:

סג סג) שם. ולדידן כיון שהתחילו מזמור וכו' אמנם לפי דברי האר"י ז"ל קבלת שבת הוי באמירת באי כלה כמ"ש לעיל סי' רס"א או' כ"א יעו"ש:

סד סד) שם הגה. והמנהג שאותה אשה וכו' ואם האיש מדליק ליכא מנהגא ומותר במלאכה. ומ"מ טוב להתנות. ב"ח מ"א ס"ק ח"י. מיהו הט"ז בסי' תרע"ט כתב דגם באיש אסור אבל הלבוש והמ"א שם כתבו דבאיש מותר יעו"ש. וכ"כ האחרונים דהאיש מותר במלאכה אחר הדלקה אלא רק לכתחלה טוב להתנות. וא"כ כיון שהאיש אינו מקבל שבת בהדלקה יש לברך קודם הדלקה כמו שאר מצות דמברך עליהן עובר לעשייתן וכמו נר יו"ט דמברך קודם כמ"ש לעיל או' מ"ג יעו"ש:

סה סה) שם בהגה. מקבלת שבת בהדלקה וכו' ותתפלל מנחה תחלה. מ"ב. מ"א סק י"ט. דאם תדליק תחלה כבר קבלה שבת ואיך תתפלל מנחה של חול אלא תהא צריכה להתפלל ערבית שתים כמ"ש סעי' ט"ו. מחה"ש. ועיין לעיל או' ל"ה:

סה) ולענין הטמנה אף דלכתחלה צריכה להקדים הטמנה להדלקה מ"מ בדיעבד אי הדליקה קודם לא נאסרה אלא במלאכה שאסור ביה"ש אבל הטמנה לא נאסרה בדיעבד. ח"ס סי' ס"ה יעו"ש. פ"ת:

סו סו) שם בהגה. אם לא שתתנה תחלה. ומ"מ אין להתנות כ"א לצורך מאחר שיש חולקין דאם לא כן תברך תחלה ותתנה. מ"א סק"ך. א"ר או' כ"ב. ר"ז או' ז':

סז סז) שם בהגה. ועיקר ההדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן וכו' היינו כשמדליק גם על השלחן אבל כשאין מדליקין על השלחן כלל כגון שיש הרבה נשים בחדר אחד מברך. ואפי' הוא בחדר שאין אוכל כלל כדלעיל סעי' ו' א"ר או' כ"ג. ולכן מי שמדליק בחדר וגם על השלחן מדליק תחלה בחדר ואינו מברך ואח"כ מדליק על השלחן ומברך. ואם אינו מדליק על השלחן מחמת שאוכל עם אחרים והמה מדליקים מדליק בחדר המיוחד לו:

סח סח) שם בהגה. שמדליקין על השלחן וכו' משמע שמדליקין על השלחן בעצמו וכן ראיתי קצת שנוהגין כן. אמנם לפי הזוה"ק והאר"י ז"ל צריך להדליק נגד השלחן דהיינו מנורה בדרום ושלחן בצפון והמטה באמצע כמ"ש לעיל רס"י רס"ב יעו"ש. ואף אם אינו יכול לעשות כסדר הזה מ"מ לפי סודם של דברים כיון שזה בחי' בפ"ע וזה בחי' בפ"ע אין נכון לערבם ביחד כידוע:

סט סט) שם בהגה. אבל לא בשאר הנרות וכו' ומ"מ מברכין עליהם ואפי' אם מדליק בחדרים שאין משתמש לצורך אכילה דלא גרע מיוה"כ ומיהו ה"ד כשלא בירך עדיין על נר אחר ויש לו חדר מיוחד כמ"ש בסעי' ו' אבל אותן המדליקין באכסדרה אין מברכין אפי' לא בירך על נר אחר כיון שאין משתמש שם לצורך אכילה וגם אין מצוה זו מוטלת עליו אבל במקום שמשתמשים לצורך אכילה אפי' אכל במקום אחר רשאי לברך כמ"ש סעי' ט' וטוב ליזהר להדליק במקום אכילה מיהו סגי בנר א' מ"א ס"ק כ"א. תו"ש או' כ"ה. אמנם לפי דברי האר"י ז"ל צריך להדליק ב' במקום שלחן א' כנגד זכור וא' כנגד שמור ויש להם טעם בסוד כמ"ש לעיל סי' רס"ב או' ז' יעו"ש:

ע ע) שם בהגה. וצריך להניח הנרות וכו' גם בנר שבת ויו"ט הדלקה במקומה בעינן. מרדכי ואגודה פ' ב"מ וכתב הב"ח בסי' תרע"א שכן דעת הרמב"ם ז"ל. שכנה"ג בהגה"ט או' ב':

עא עא) שם בהגה. ולא להדליק במקום זה וכו' שאינו ניכר שמדליק לכבוד שבת. לבוש. לכן נ"ל דאם עמד שעה מועטת על מקומו רשאי אח"כ להניחה במקום אחר. וה"ה דמותר ליטלו ממקומו ולהניחה במנורה גבוהה התלויה דהא ניכר שעושה לכבוד שבת. ואין אסור אלא כשמדליקין במקום שאין משתמשין בו ומניחו אח"כ במקום שמשתמשין בו דק"ל הדלקה עושה מצוה כמ"ש הטור. ומיהו באגודה כתב דאין להדליק נר חנוכה שבת ויו"ט ולהשימם במקומם אחרי הדלקה אך תחלה ישימם במקומם ואח"כ ידליקם. מ"א ס"ק כ"ג. תו"ש או' כ"ו. ואפי' אם האשה חולה צריכה להדליק נרות שבת במקום הנחתם. בן א"ח פ' נח או' יו"ד. ועיין לעיל או' כ"ג. ועוד עיין לקמן ססע"י י"ד ובדברינו לשם בס"ד:

עב עב) שם בהגה. ולא להדליק במקום זה וכו' אבל בנרות בהכ"נ אין לדקדק להדליקם במקומן דהא אין מברכין עליהן ולאפוקי מתשו' בית יעקב סי' נ"ג. א"ר או' כ"ג:

עג עג) [סעיף יא'] אם קדם היחיד והתפלל וכו' והיינו אם הוא מפלג המנחה ולמעלה כמ"ש לעיל סעי' ד' ובסי' רס"א סעי' ב' בהגה יעו"ש:

עד **עד) שם. ואסור בעשיית מלאכה.** משמע דוקא לעשות מלאכה בידים אסור אבל יכול לומר לעשות מלאכתו למי שלא קבל עדיין שבת וכמ״ש סעי׳ י״ז עו״ש או׳ ז׳:

עה **עה) שם. ואפי׳ אם אומר שאינו רוצה וכו׳** משום דבתפלה אינו מועיל תנאי כמו בהדלקה ודין זה אתיא אליבא דכ״ע. עו״ש שם. תו״ש או׳ כ״ז. ומשמע דוקא בתפלה אינו מועיל תנאי אבל באמירת ברכו מועיל ומ״מ לכתחלה יש להחמיר. ועיין א״ר או׳ כ״ה. ומיהו אם עדיין לא התפלל מנחה או אפי׳ אם התפלל מנחה אלא שנצרך לו לעשות עוד מלאכה ושמע קהל שאומרים ברכו אם באותו מקום יש בהכ״נ הרבה שאין אחת נמשכת אחר חברתה כמ״ש אח״ז עונה ברכו ומכוין שאינו מקבל שבת. ואם לא התנה מיד כשענה ברכו או שאמר באי כלה קבל עליו שבת ואסור במלאכה:

עו **עו) [סעיף יב׳] אם רוב הקהל קבלו וכו׳** ואם רוב הקהל לא היו בבהכ״נ אין נמשכין אחר המיעוט. וכן בעיר שיש בהכ״נ הרבה אין אחר נמשכת אחת חברתה. כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק כיד. תו״ש או׳ ס״ח. ואפי׳ אם יש בבהכ״נ אחת רוב אין האחרת נמשכת אחריה. א״א או׳ כ״ד. אבל אם יש מנין בבית אצל היחיד אף שהוא קבוע נגרר אחר הרוב. דה״ח או׳ א׳:

עז **עז) שם. אם רוב הקהל וכו׳** ולכאורה היה נראה דה״ה במו״ש אם רוב הקהל לא התפללו עדיין ערבית אין רשות ליחיד להקדים עצמו להתפלל ערבית ולעשות מלאכה דנמשך אחר הרוב בע״כ אך כמדומה שנוהגין להתיר בזה. תו״ש, שם. וכ״כ המש״ז או׳ ג׳ דבמו״ש אין היחיד נגרר אחר הרוב ומותר להקדים להבדיל ולעשות מלאכה יעו״ש:

עח **עח) שם. אם רוב הקהל קבלו וכו׳** היינו שאמרו ברכו כמ״ש בסי׳ רס״א. תו״ש או׳ כ״ט. ולפי דברי האר״י ז״ל היינו שאמרו באי כלה כמ״ש שם בסי׳ רס״א או׳ כ״ז יעו״ש:

עט **עט) שם. המיעוט נמשכים אחריהם וכו׳** י״א דוקא במלאכה גמורה אבל לא טלטול ושאר שבותים וי״א דאפי׳ בטלטול ושאר שבותים נאסרו וה״ד במי שענה ברכו עם הקהל הא לא ענה כגון שלא היה בקהל מותר בכל השבותים. כנה״ג בהגב״י. ועיין לקמן או׳ פ״א:

פ **פ) ויחיד** שלא היה בבהכ״נ שקבלו בה שבת אעפ״י שהוא רגיל להתפלל תמיד באותו בהכ״נ אם רוב העיר לא קבלו עדיין שבת אפשר להתירו במלאכה. ר״ז או׳ י״ט:

פא **פא) [סעיף יג׳] מניחו ליפול.** משמע דאפי׳ בטלטול אסור אם קבלו רוב הקהל שבת אבל בכנה״ג כתב להתיר בשם קצת גדולים יעו״ש ויש לסמוך עליהם בשעת הדחק עו״ש כיון שעוד היום גדול. עו״ש או׳ ח׳ א״ר או׳ כ״ז:

פב **פב) שם. מניחו ליפול.** פי׳ שהולך לחדר ושם מניחו ליפול מ״א ס״ק כ״ה. א״ר שם. ועיין לקמן סי׳ רס״ו סעי׳ י״ב ובדברינו לשם בס״ד:

פג **פג) [סעיף יד׳] א״צ לחזור להתפלל ערבית וכו׳** אבל קודם פלג המנחה אפי׳ צבור נמי מחזירין כיון דלאו זמן תפלת ערבית כלל. ב״י. לבוש:

פד **פד) שם. ואם יחיד הוא שטעה בכך וכו׳** והטעם בש״ס דצבור לא מטריחינן להו. וה״ה בחול נמי דינא הכי. ואע״ג דאנן ק״ל בדיעבד כר׳ יהודה דאחר פלג המנחה הוי זמן תפלת ערבית כמ״ש סי׳ רל״ג הכא שאני שהתפלל ע״ד שהוא לילה ממש ואלולי כן לא היה רוצה להתפלל לכך יחיד צריך לחזור ולהתפלל אבל בסי׳ רל״ג מיירי שהוא יודע שהוא יום אלא שסבר כר״י דזמנה הוא מפלג מנחה ולמעלה ולכן בדיעבד אינו צריך ולהתפלל דקל דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. תו״ש או׳ ל״א. לב״ש. ונראה דה״ד למי שאין דרכו להתפלל ערבית מפלג המנחה ובפעם הזאת טעה והתפלל אבל למי שדרכו להתפלל ערבית מפלג המנחה אע״ג דעכשיו טעה וסבור שהוא לילה דא״צ לחזור ולהתפלל כיון דאינו מקפיד בכך. ועיין בדברינו לעיל סו׳ רל״ג או׳ י״ב ודוק:

פה **פה) שם. צריך לחזור ולהתפלל וכו׳** ונראה דאם טעה או נאנס ולא התפלל שנית א״צ להתפלל שחרית שתים דלא גרע דעבד ליחיד מלכתחילה לרבים. תו״ש או׳ ל״א. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דמי שדרכו להתפלל ערבית אחר פלג המנחה אע״ג דעכשיו טעה דא״ל לחזור ולהתפלל כלל:

פו **פו) שם. ולענין עשיית מלאכה בין צבור בין יחיד מותרים וכו׳** כ״כ ב״י בשם הרא״ש והרשב״א ז״ל אבל הא״ר או׳ ל׳ הביא כמה פו׳ שחולקים על הרא״ש והרשב״א בזה וס״ל דקבלת צבור אפי׳ בטעות הוי קבלה וסיים דאין לסמוך בזה על הש״ע ולבוש אלא דאסורין במלאכה אחר תפלה אלא רק המיעוט שלא התפללו מותרין במלאכה ואין נמשכין בזה אחר הרוב כיון שהוא בטעות יעו״ש. וכ״כ המ״א ס״ק כ״ו. תו״ש או׳ ל״ב. א״א או׳ כ״ו. דה״ח או׳ ג׳:

פז פז) שם. וי״א שאותם שהדליקו וכו׳ והטעם כתב ב״י משום דס״ל דעדיפא קבלת שבת ע״י הדלקת נר שהוא מעשה מקבלה בתפלה יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם ודיש חולקים בזה וס״ל דלא יש חילוק דגם קבלה ע״י התפלה בטעות הוי קבלה. וה״ה אם התפללו מפלג המנחה ולמעלה אבל אם התפללו קודם לזה לכ״ע לא הוי קבלה כיון דצריך לחזור ולהתפלל אפי׳ אם היו צבור כמ״ש לעיל או׳ פ״ג יעו״ש. וה״ה בהדלקה אם הדליקו קודם פלג המנחה לא הוי קבלה כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ יעו״ש:

פח חפ) שם. וי״א שאותם שהדליקו וכו׳ נראה דוקא כשהצבור הדליקו בטעות אבל יחיד שהדליק בטעות מותר כמו בתפלה. א״ר או׳ ל״א. ומיהו לפי מ״ש לעיל או׳ כ״ד דגם יחיד אינו חוזר אם התפלל בטעות מפלג המנחה ולמעלה א״כ ה״ה בהדלקה אם היתה מפלג המנחה ולמעלה אפי׳ בטעות הוי קבלה. וה״ד אם קבלו בפי׳ שבת בהדלקה אבל בסתם לא הוי קבלה לאיש בהדלקה כמ״ש לעיל סעי׳ יו״ד בהגה ובדברינו לשם או׳ ס״ד:

פט טפ) שם. וי״א שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו וכו׳ בב״י כתב ע״ז ואיני יודע טעם למה המותרין במלאכה לא יהיו מותרין ליגע בנר שהודלק לשם שבת עכ״ל והלבוש השמיט י״א זה וכתב הל״ח פ׳ תה״ש או׳ כ״א דיפה עשה. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ וכ״כ הט״ז סק״א דלא ק״ל כי״א זה. מט״י או׳ ג׳ ואני אומר דחלילה לדחות כי ראיתי שפסקו כן שה״ל ורוקח ואגור ופסקי ראקנאטי סי׳ פ״ח בשם הגאונים. גם ראיתי בדרישה שכתב על ב״י וז״ל נ״ל טעם ברור בזה כדי שיהא היכר לאותן שהדליקו שחל שבת עליהם ואשורים במלאכה עכ״ד. ונראה דוקא כשהיה בצבור בטעות אז צריך היכר אבל יחיד שהדליק בקבלה שלא בטעות א״צ היכר דמהיכא תיתא יטעה לעשות מלאכה. א״ר או׳ ל״ב. ומיהו עיין לקמן או׳ ל״א דמשמע דאין חילוק אלא דכל שהודלק לכבוד שבת הוקצה למצותו ואסור להשתמש בו יעו״ש:

צ צ) שם. אסור ליגע בו וכו׳ כתב א״ז אפי׳ אחר שלא הדליק עדיין ולא קבל שבת מ״מ אסור ליגע בו ולטלטלו עד מו״ש כיון שהודלק לשבת ע״כ. והביאו מ״א ס״ק כ״ז וכתב דא״ז לשיטתיה אזיל דקבלה בטעות שמה קבלה וא״כ הוקצה למצותו וכיון שהוקצה לבעלים הוקצה לכל יעו״ש. תו״ש או׳ ל״ג:

צא צא) שם. אסור ליגע בו וכו׳ והא דאסור ליגע בו גזרינן שמא ישתמש בו. והא שכתב בסי׳ תרע״ד דמותר להדליק מנר שבת כיון ששניהם של מצוה הם. א״נ י״ל שלהבת אין בו ממש כדאיתא סוף ביצה גבי שלהבת של הקדש. מ״א שם. אבל להשתמש בגוף הנר של שבת תשמיש חול אסור וא״כ מי שהדליק נר שבת בעוד יום גדול והתנה שלא לקבל שבת אפ״ה הוקצה הנר למצותה ואסור להשתמש בו תשמיש חול וה״ה אחרים אסורים דמוקצה לבעלים אסור לכל בפרט במידי דמצוה. א״א או׳ כ״ז. ועיין לעיל או׳ י״ד:

צב צב) [סעיף טו׳] עד שקבלו הקהל שבת וכו׳ דהיינו אמירת ברכו לדידן כמ״ש סס״י רס״א. מ״א ס״ק כ״א. ומיהו כבר כתבנו שם בסי׳ רס״א דלפי דברי האר״י ז״ל קבלת שבת הוי באמירת באי כלה יעו״ש:

צג צג) שם. לא יתפלל מנחה וכו׳ ונראה דה״ה אם עדיין לא התפללו הקהל מנחה באותו בהכ״נ דלא יקדים היחיד לקבל שם שבת:

צד צד) שם. לא יתפלל מנחה וכו׳ פי׳ אף שנכנס אחר ברכו לבהכ״נ צריך לצאת מבהכ״נ לחוץ ויתפלל. וכ״מ בהג״מ א״ר או׳ ל״ד. וה״ה בעזרה מתפלל חול. א״א או׳ כ״ח:

צה צה) שם. אבל אם ענה וקבל שבת וכו׳ היינו שענה ברכו ועשהו קדש בעניית ברכו ומשו״ה לית ליה תקנתא. ב״י. תו״ש או׳ ל״ה. ומשמע הא אם ענה וכיון שלא לקבל עתה שבת בענייתו יכול להתפלל מנחה. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ע״ה דיכול לענות ולהתנות שלא לקבל שבת וע״כ מי שבא לבהכ״נ קודם שהתפלל מנחה ושמע שאומרים ברכו עונה עמהם ומכוין שאינו מקבל שבת בזו העניה כדי שיוכל אח״כ להתפלל מנחה:

צו צו) שם. אבל אם ענה וקבל שבת וכו׳ מי שהתפלל מנחה ביחיד בע״ש חו״ה בעוד היום גדול וקבל שבת ביחיד באמירת לכה דודי ומזמור שיר ליום השבת ואח״כ נזכר שלא אמר יעלה ויבא במנחה יחזור ויתפלל מנחה של חול ויזכיר בה יעלה ויבא. זר״א ח״ג חא״ח סי׳ ז״ך יעו״ש. פתה״ד או׳ י״א:

צז צז) שם. אינו יכול להתפלל תפלת חול וכו׳ ואם התפלל נראה דיצא וא״צ להתפלל ערבית שתים:

צח צח) שם. יתפלל ערבית שתים. היינו מתחלה לשם שבת ואח״כ השנייה לתשלומי מנחה ואם היפך אפשר דיצא הואיל ועדיין יום הוא וזמן מנחה. א״א או׳ כ״ח. ועיין לעיל סי׳ ק״ח או׳ ג׳ ואו׳ ל״ח:

צט צט) [סעיף טז׳] מתחיל להתפלל מנחה וכו׳ משמע אף שיודע שאינו יכול לגמור תפלתו קודם שיקבלו הקהל שבת אין בכך כלום כיון שהתחיל בהיתר ואינו אלא חומרא בעלמא. וכ״מ מדברי מ״א ס״ק כ״ט. וכ״נ דעת הא״ר או׳ ל״ז. וכ״כ התו״ש או׳ ל״ז וכתב ודלא כהט״ז. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳

והשיג על הט״ז יעו״ש. מש״ז או׳ ב׳ וכ״פ הר״ז או׳ כ״ד. חס״ל או׳ י״ב. ומ״מ אם אפשר יותר טוב להתפלל במקום אחר:

ק ק) **[סעיף יז׳] י״א שמי שקבל וכו׳** הא דכתב הש״ע זה בשם י״א משום דזהו כתב הרשב״א בשם התו׳ אבל הר״ן חלק עליו כמבואר בב״י אמנם דעת הב״י נראה כהרשב״א וכן הסכים הב״ח. וכ״פ הר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל ה׳ או׳ ו׳ דה״ח או׳ ה׳ והיינו כגון בעיר שיש בהכ״נ הרבה שאין אחת נמשכת אחר חברתה או כגון שלא קבלו רוב הקהל אבל אם לא יש כ״א בהכ״נ אחת וקבלו רוב הקהל גם חבירו נאסר אעפ״י שלא קבל כמ״ש לעיל סעי׳ י״ב ובדברינו לשם או׳ ע״ו:

קא קא) **שם. מותר לומר לישראל וכו׳** דהא אי בעי לא היה מקבל שבת עליו וכל שיש לו היתר מותר אמירה כמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ ח׳ מ״א סק״ל. תו״ש או׳ ל״ח מיהו הט״ז סק״ג כתב הטעם כיון דלחבירו מותר ואין עליו איסור שבת מותר לזה האמירה דלא נאסר אמירה אלא בדבר שהוא שוה לכל ישראל יעו״ש:

קב קב) **שם בהגה. וכ״ש במו״ש וכו׳** פי׳ דהא בע״ש כבר קבל שבת וא״א לחזור אפ״ה שרי מטעם דאי בעי לא היה מקבלו כ״ש במו״ש דכל שעה ושעה אם רוצה מתפלל ומבדיל דמותר לומר. ד״מ או׳ ח׳ מ״א ס״ק ל״א. מיהו הלבוש חלק על רבו רמ״א בדין זה וכתב דלא דמי עיולי שבת לאפוקי שבת יעו״ש אבל הב״ח והט״ז סק״ג השיגו על דברי הלבוש והסכימו לדברי רמ״א יעו״ש. וכ״פ העו״ש או׳ יו״ד וכתב דהכי נוהגין. א״ר או׳ מ׳ ברכ״י או׳ ג׳ ר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל ט׳ או׳ יו״ד. ומיהו עיין בתשו׳ ב״ח סי׳ ק״י שכתב דהמיקל כרמ״א שהוא כהרשב״א לא הפסיד והמחמיר כהר״ן קדוש יאמר לו ותע״ב וגם הר״ן לא נחלק אלא באמירה אבל אם חבירו עשה מעצמו מותר לאותו שמשהה סעודתו להנות ממנו אליבא דכ״ע יעו״ש והביאו שע״ת או׳ כ״ג:

קג קג) **שם בהגה. שכבר התפלל והבדיל וכו׳** היינו שהבדיל בתפלה כמ״ש סי׳ רצ״ט סעי׳ יו״ד שכיון שהבדיל בתפלה מותר לעשות מלאכה אעפ״י שעדיין לא הבדיל על הכוס יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק ל״ב:

קד קד) **שם בהגה. ומותר ליהנות וכו׳** ואעפ״י שעדיין לא בירך בהמ״ז. וכ״פ הב״ח דלא כלבוש דאוסר אלא א״כ בירך והסיח דעתו משבת. ופשוט דאם אמר המבדיל וכו׳ אע״ג דעדיין לא בירך ולא התפלל הכל שרי כמ״ש סס״י רצ״ט אך צ״ע אם יכול אח״כ לומר רצה בבהמ״ז די״ל דוקא כשהתפלל תפלת חול לא יאמר רצה אבל כשאמר המבדיל לחוד רשאי לומר רצה. מ״א ס״ק ל״ג. תו״ש או׳ מ׳ ועיין לעיל סס״י קפ״ח ובדברינו לשם בס״ד:

קה קה) **ומי** שהדליק הנר בע״ש אחר שקיעת החמה וכן מי שבא בשבת לעיר מחוץ לתחום עיין בענין התיקון שלו בב״י סוף סי׳ זה ובזכ״ל ה׳ שבת או׳ ח׳ ופתה״ד בזה הסי׳

סימן רסד

א א) **[סעיף א׳] אין עושין פתילה וכו׳** והטעם בפסול פתילות ושמנים שאין מאירין יפה דחיישינן שמא יטה הכלי שיבא השמן שבתוכו אל הפתילה וידלק יפה. ט״ז סק״א:

ב ב) **שם. בין כל נר שמדליק בבית וכו׳** לאפוקי ממ״ש הגמ״ר בשם מהר״ס דכל שיש במקום אחד נר כשר עי״ז יזכור ולא יטה שאר הנרות שבחצר ושבבית וכן לאפוקי ממ״ש בשם השר מקוצי שדבר שיוכל לעשות בלא נר כגון להוציא יין מן החבית מיתר להשתמש לאור אלו הנרות. משום דכמה פו׳ פליגי על זה כמ״ש בב״י וכתב שכ״ה דעת הטור יעו״ש. וכ״נ דעת הב״ח. ועיין לקמן או׳ ז׳:

ג ג) **שם. וקנביס וכו׳** נראה דטוב להחמיר בזה כי ראיתי בס׳ יריאים ושה״ל ופסקי רקאנטי ורוקח סי׳ מ״ד אוסרים בקנבוס אף שהתירו בצמר גפן. א״ר או׳ ב׳:

ד ד) **שם הגה. ואם הדליק בדברים האסורין אסור וכו׳** ולפ״ז אם אין לו אלא אותו חדר צריך להניחה ולצאת אכן מדברי הרמב״ם משמע שאם עבר והדליק אינו מחויב לצאת וכ״מ ברוקח סי׳ מ״ה שכתב שמותר להשתמש לאורה למי שעבר והדליק. נה״ש או א׳ וכ״כ א״ר או׳ ג׳:

ה ה) **שם בהנה. אסור להשתמש לאורו.** אפי׳ תשמיש שא״צ עיון מ״א סק״א א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ב׳ דאלו בדבר שצריך עיון אסור לעשות בשבת לאור הנר אפי׳ בנר יפה כבסי׳ ער״ה. לב״ש:

ו ו) **שם בהגה. אסור להשתמש לאורו.** וכן אסור ללמוד לאורו אפי׳ ביש אחר עמו להזכירו לא מהני. ט״ז סי׳ תרע״ג סק״ד. א״ר בזה הסי׳ או׳ ג׳ מחה״ש סק״א. וכן בכל מה שהתירו בסי׳ ער״ה כגון אדם חשוב וכדומה בכאן אסור. ואפי׳ אין לו פתילות ושמנים כשרים כ״א אלו אסור להדליק בהם. כ״כ האחרונים:

ז ז) **שם בהגה. וי״א דאם יש נר אחד מדברים המותרין וכו׳** הוא מדברי הגמ״ר שהביא ב״י דכל שיש במקום אחד נר כשר עי״ז יזכור ולא יטה שאר נרות שבחצר ושבבית יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל או׳ ב׳ דרוב הפו׳ חולקין ע״ז וכ״ה דעת הטור והש״ע יעו״ש. וכן הלבוש השמיט את זה משום דרבו האוסרין וכ״פ הב״ח והנ״ק כדעת האוסרין כמ״ש בא״ר

ח ח) **שם בהגה. וכן דבר שאפשר בלא נר וכו׳** כגון למשוך יין מן המרתף. מ״א סק״ג. והוא מדברי הגמ״ר בשם שר מקוצי שהביא ב״י והבאנו אותו לעיל או׳ ב׳:

ט ט) **שם בהגה. יש להקל בדיעבד.** ונראה דאם יש נר א׳ כשר ועומד אצלו נר פסול מותר להשתמש דלא יהא אלא נר אחד בלבד וכמ״ש סי׳ רע״ו ס״ד ואע״ג דהב״ח מחמיר בזה לטעמיה אזיל שכתב בסי׳ תרע״ג דאין היתר בשמש אצל נרות חנוכה עי״ש אבל לדידן פשיטא דשרי. מ״א סק״ד. אמנם הא״ר או׳ א׳ כתב דיש לחלק דהכא יש חשש שמא יטה אף שיוכל לראות בנר הכשר דאם רוצה דשכל ב׳ נרות ידלקו יפה משא״כ התם דבהנאה תליא מילתא וכיון שיוכל להשתמש אצל אחד לא חשיבא הנאה עכ״ל וע״כ נראה דאם יש נר כשר אצל הפסול יש להקל להשתמש באותו חדר דבר שאפשר בלא נר אבל דבר שא״א בלא נר אסור ודוק. ועיין לקמן סי׳ ער״ה או׳ י״ב:

י י) **[סעיף ב׳] ואם נתכוין להקשות וכו׳** ואפי׳ מדליק שניהם יחד דכשמתכוין להקשות לא גזרינן שמא יטה. מ״א סק״ה:

יא יא) **שם. על גבי גמי או קש וכו׳** המרדכי והתרומה נסתפקו בגמ׳ אם אסור לעשות פתילה ממנו אלא שהרשב״א פשיטא ליה דמותר וכ״כ בסמ״ק אלא רק בקש גם המרדכי מתיר כמ״ש בב״י וע״כ כתב בש״ע הטעם משום כדי להקשות מותר כדי שיבא אליבא דכ״ע ומ״ש המ״א סק״ו דבב״י כתב זה לכ״ע שרי וא״כ אפי׳ נתכוין להעבות הפתילה שרי כבר השיגו א״ר או׳ ה׳ והברכ״י או׳ ג׳ יעו״ש. ומיהו עיין מחה״ש וא״א מ״ש ליישב דברי מ״א ומ״מ בגמי כיון דיש מסתפקין בו אין להתיר כ״א דוקא להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת אבל לא כדי להעבות הפתילה להרבות אורה:

יב יב) **שם הגה. נותנין גרגיר של מלח וכו׳** לפי שהמלח צולל את השמן וימשך אחר הפתילה כן פרש״י בשבת ס״ז ע״ב ודלא כלבוש שכתב להניח הפתילה עליו שיהא דולק יפה בשבת דליתא. תו״ש או׳ ט׳ וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ ועיין בטור יו״ד סי׳ ע״ו ובש״כ שם ס״ק כ״ה:

יג יג) **[סעיף ג׳] אין מדליקין נר לשבת אלא משמן הנמשך וכו׳** והטעם שמא יטה כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש:

יד יד) **שם. אין מדליקין בזפת וכו׳** פי׳ שלא יתן זפת או שעוה קרוש או מהותך לתוך הנר ויתן הפתילה בתוכה וידליק אבל אם כרך הזפת או השעוה סביב הפתילה מותר כמ״ש סעי׳ ז׳ וכ״כ מ״א סק״ז ומחה״ש. וכ״כ הרע״ב בפי׳ המשנה:

טו טו) **שם. ולא בשמן העשוי מצמר גפן.** במשנה איתא ולא בשמן קיק. ואמרו בגמ׳ מאי שמן קיק ואמר שמואל שאילתינהו לכל נחותי ימא ואמרו לי עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו. רב יצחק בריה דרב יהודה אמר משחא דקאזא. ר״ל קיקיון דיונה. ופרש״י ז״ל בשמן קיק. שמן של עוף אחד נותנין בנר ודולק. משחא דקאזא. שמן שעושין מגרעיני צמר גפן שקורין קוטו״ן. קיקיון. בעין אותה של יונה עכ״ל. והרע״ב בפי׳ המשנה כתב קיקיון דיונה הוא עשב שעליו גדולים ונקרא בערבי כרוו״ע והשמן היוצא ממנו עב ביותר עכ״ד. וכתב הכנה״ג בהגה״ט דנקטינן ככלהו אמוראי דאין מדליקן לא בשמן עוף דנקרא קיק. ולא בשמן גרעיני צמר גפן. ולא בשמן גרעיני קיקיון דיונה. וכן הרי״ף והרא״ש ורי״ו הביאו ג׳ הסברות לאסור שלשתן וגם הרמב״ם בפ״ה מה״ש והסמ״ג בלאוין ס״ה שכתבו סתמא ולא בשמן קיק כלשון המשנה דעתם לאסור כל הנכלל בשמן קיק לכולהו אמוראי וכ״נ מדברי הה״מ ז״ל יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳:

טז טז) **ונראה** בעיני שאף שמרי שמן זית הואיל והן עבין ואינם נמשכין אחר הפתילה אין מדליקין בהם בשבת שלא התירו אלא שמן ולא שמרים שהרי אין הנר דולקת בהן יפה ויבא להטות. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ ב״מ. כנה״ג שם. מ״א סק״ז. וה״ה דאסור להדליק בשמן עכור דהנר הולך ואפל וגורם ברכתו לבטלה ולישב באפילה וגם חיישינן לשמא יטה:

יז טוב) **שם. וכן אין מדליקין בעטרן וכו׳** אעפ״י שנמשך אחר הפתילה. טור. ועטרן הוא פסולת דזפת שבתחלה זב הזפת עב ואח״כ צלול והוא נקרא עטרן וכיון שהוא צלול נמשך אחר הפתילה. ר״ן. פרישה או׳ ה׳:

יח **חי) שם. ויניחנו ויצא.** והדלקת נר בשבת חובה לאכול לאור הנר. ב״י. ב״ח. מ״א סק״ט. ולפ״ז באין לו כ״א עיטרן שרי דאין ספק מוציא מידי ודאי. א״א או׳ ט׳:

יט **יט) שם. ולא בצרי וכו׳** והוא שמן אפרסמון כמ״ש לעיל סי׳ רט״ז או׳ מ״ו יעו״ש:

כ **ך) שם. מפני שריחו נודף וכו׳** ועוד יש ט״א בגמ׳ בצרי מפני שהוא עף ופרש״י שהוא עף ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית. והא דלא כתבו הטור כתב הב״י והב״ח משום דטעם זה דעף אפי׳ בחול אסור. וכתב ב״י ומפני כך לא כתב ג״כ הטור הא דתניא התם (שבת כ״ו ע״א) אין מדליקין בנפט לבן בחול ואצ״ל בשבת מפני שהוא עף ואעפ״י שכתבוהו הרי״ף והרא״ש והרמב״ם בפ״ה יעו״ש. ונראה דעכשיו שמדליקין בנפט לבן בחול משום שעשו לו מיני כלים להדלקה באופן שלא יהיה עף ה״ה בשבת דמותר אך העולם נזהרין בנרות שאצל השלחן שהם העיקר לכבוד שבת להדליקן בשמן זית או בשמן שומשמין ולברך עליהם ושאר נרות שבבית או שבחצר כשנצרכין מדליקין בנפט לבן:

כא **כא) שמן** ערלה וכדומה אסור לנר שבת דלא שייך מצות לא ליהנות ניתנו דעיקר המצוה משום עונג הוא ודמי לישיבת סוכה וכ״ש הוא. ואפי׳ שני בעלי בתים בחדר א׳ ואחד נר מותר ואחד נר איסור הנאה מ״מ אין יוצא בו כלל. ומיהו אדם א׳ ויש לו נר מותר ורוצה להרבות אורה למצוה עם איסור הנאה ג״כ אפשר דאסור מש״ז או׳ א׳:

כב **כב) נסתפקתי** בחלב המעורב עם חמאה. או שומן עוף עם חמאה. דבב״ח כזה דרבנן הוא דהוי טיגון או עוף דרבנן. ולמאן דמחמיר בזה לאסור בהנאה מדרבנן כבסי׳ פ״ז ביו״ד בט״ז וש״כ א״ב אי דחי לה נר שבת ומיהו ק״ל להלכה דבב״ח מדרבנן שרי בהנאה. ושמן ערלה בחו״ל ביו״ד רצ״ד ס״ח ק״ל הלמ״מ בוודאי ואסור מ״ה בהנאה. ובט״ז שם ג׳ שכתב מאחר דערלה דרבנן צ״ע קצת. מש״ז שם:

כג **כג) עץ** זית שנטעו להדליק מהשמן היוצא ממנו נר שבת. אם יאסר להדליק בשמן זה בתוך שני ערלה די״ל דעד כאן לא אמרי׳ דשמן ערלה אסור לנר שבת אלא בנטעו לצרכו אבל אילן זה שנטעו מתחלה לשם מצות הדלקה לשמן היוצא ממנו אפשר דמפקיע ממנו חובת ערלה. עיין פתה״ד או׳ ג׳ שכתב דזה מפורש בירוש׳ פ״ק דערלה אתרוג שנטעו למצוותו חייב בערלה וכו׳ וא״כ מתבאר מהירוש׳ דאפי׳ נטעו לשם מצוה אסור יעו״ש:

כד **כד) עששית** הדולקת בשמן של ערלה נראה ודאי דאסור ליהנות הימנה. והגם דהפתילה הוייה של היתר ועששית עצמה הוי גורם דהתר וא״א לשמן להיות דולק אלא ע״י הפתילה לא אמרינן בהא דלישתרי למאי דק״ל כמ״ד זה וזה גורם מותר אלא אסור בפשיטות. פתה״ד או׳ ד׳ ויעוש״ב:

כה **כה) אם** גנב שמן מעכו״ם אם אין לו שמן אחר שרי להדליק בו נר לשבת והגם דיוצא בו ודמים בעלמא הוא דמחייב לגוי אינו מברך כיון דמעיקרא בגזל אתא לידיה. פתה״ד או׳ ז׳:

כו **כו) [סעיף ד׳] אפי׳ נתן מעט שמן וכו׳** משום גזרא שמא לא יתן בהן שמן. טור. ט״ז סק״ג. מ״א סק״י. ומיהו לדעת הרמב״ם אסור בתערובת מדינא וכ״כ במ״מ ובל״מ ודלא כרש״י והטור וסיעתם דס״ל דהטעם הוא משום גזרה ולא הביאו דעת הרמב״ם החולק עליהם בזה. תו״ש או׳ י״ד:

כז **כז) שם. ואפי׳ נתן מעט שמן וכו׳** משמע דוקא מעט שמן הא עירבן בשמנים כשרים ברוב שרי דבתר רובא אזלינן. מש״ז או׳ ג׳:

כח **כח) שם. אפי׳ נתן מעט שמן וכו׳** וחמאה ושומן אינו בכלל אליה וחלב ועכ״פ יתן מעט שמן בתוכו. א״ר או׳ ח׳:

כט **כט) [סעיף ה׳] חלב מהותך וכו׳** והא דשרי הכא בתערובת שמן כל דהו טפי משאר שמנים שאסרו חכמים משום דחלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו אפי׳ בעינייהו נמי ממשכי אלא דרבנן גזרו בהן אטו חלב שאינו מהותך וקרבי דגים שלא נמוחו ואי אסרינן להו ע״י תערובת נמי הו״ל גזירה לגזירה. ב״י ט״ז סק״ד:

ל **ל) שם. חלב מהותך וכו׳** וכתב הר״ן חלב מהותך פרש״י דהיינו חלב מבושל ולא מסתבר דהא במתניתא אסרינן חלב מבושל דומיא דשארא כלומר אפי׳ ע״י תערובת אלא חלב מהותך היינו מחוי (ר״ל ממעי הבהמה) שלא נקרש עדיין עכ״ד. ב״י וכתב מ״א ס״ק י״א מדהתם כאן בש״ע משמע דס״ל דהיינו חלב מבושל כמ״ש רש״י ורמב״ם דלא כר״ן עכ״ל אבל הברכ״י או׳ ז׳ כתב להפך דמאי דשרי הוא דוקא במהותך כדעת הרשב״א והר״ן ואדרבא אי ס״ל כרש״י הו״ל לפרש יעו״ש. וכ״כ הלבוש כדעת הר״ן וכן הסכים א״ר או׳ י״א:

לא **לא) שם. חלב מהותך וכו׳** ובנר כשר אצל חלב מהותך אפשר שרי אף להב״ח. וה״ה בנתן מעט שמן כשר לפסול ונר כשר אצלו י״ל דמותר להב״ח כה״ג ולהרמב״ם אסור. מש״ז או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ ט׳ ואו׳ כ״ו ודוק:

לב) **שם. חלב מהותך וכו׳** ולע״ד לאסור להדליק על השלחן שאוכלין בו נר של חלב אפי׳ בחול שמא יהיה מנטף על האכולים שהרי הפו׳ החמירו בנר של חמאה להדליק על השלחן שמא ינטף על מאכלי בשר וכ״ש בנר של חלב שאיסורו יותר חמור ואם בחול יש ליזהר כ״ש בשבת כי לפעמים הוא מתיז וזורק טיפות וגם ניצוצות דקות שאינו ניכר כ״א ע״י טביעות עינא יפה ובשבת א״א ליגע בו ולהסירו ולפעמים יהיה חשש שרפה שיפול איזה דבר מטלטל בנסרים ובמפות וישרף ויבא ח״ו לידי חילול שבת לכן שומר נפשו לא ידליק בשבת בנר של חלב על השלחן ואפי׳ שלא במקום שלחן כשידליק בנר של חלב יהיה במקום בטוח שאם יפול ממנו ניצוץ לא יזיק ולא יבא ח״ו לידי חילול שבת. רו״ח יעו״ש:

לג) **שם. וקרבי דגים.** היינו קרבי דגים שנמוח ואינו צלול אבל כשמסננין אותו ומוציאין הצלול שרי. ב״י. א״ר או׳ ט׳:

לד) **שמן** צלול שעושין מגלגל העין או מבשר הדג מותר. סה״ת ורי״ו. ב״י. א״ר שם:

לה) **[סעיף ו׳] ומ״מ שמן זית מצוה וכו׳** מעשה באחד שהאריך ימים ולא מצאו לו שום זכות אלא שלא היה מדליק בע״ש אלא בשמן זית. ס״ח סי׳ ער״ב. כנה״ג בהגה״ט:

לו) **שם. ומ״מ שמן זית מצוה וכו׳** ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשאר שמנים והם קודמין לשעוה כיון דיש אוסרין בשעוה (עיין ב״י) ומ״מ נר שעוה קודם לנר חלב עיין סי׳ תרע״ג. מט״מ ושל״ה. וב״ח כתב דאף הגאונים לא החמירו אלא בשעוה עם הפסולת אבל בשעוה שלנו לא דהא עיניני רואות שאורן צלול יעו״ש. מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ יו״ד תו״ש או׳ י״ז:

לז) **שם. שמן זית מצוה וכו׳** ושמן שומשמין הזך הוא קרוב לשמן זית וע״כ במקום שאין שמן זית מצוי הוא קודם לכל:

לח) **שם. שמן זית מצוה וכו׳** ובמקום שמצוי שמן זית צריך ליזהר בו דהרגיל בנר הויין לו בנים רבנן ולכן צריך ליזהר בשמן זית כדי לזכות לבנים המאירים בתורה שנמשלה לשמן זית. מחב״ר או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רס״ג או׳ א׳:

לט) **בס׳** תניא סי׳ י״ב כתב וז״ל ודוקא היכא דאיכא שמן זית אסור להדליק בשאר שמנים אבל היכא דליכא שמן זית מדליקין בכולן עכ״ל ואינו מכוון דהלכה כחכמים דמתירין בכל השמנים בר מהנהו דפסילי ואה״נ דמצוה בשמן זית מן המובחר אבל איסורא להדליק בשאר שמנים ליכא אלא דלא עביד מצוה מן המובחר. מחב״ר או׳ ג׳:

מ) **[סעיף ז׳] כרך זפת וכו׳** דלא אסרו אלא אם הזפת או שעוה מהותכים בכלי שאין נמשכים אחר הפתילה אבל בזה נמשך שפיר עם הפתילה שבתוכו. ט״ז סק״ה:

מא) **שם. כרך זפת וכו׳** יש מתירין אפי׳ שמן פסול ופתילה פסולה שכרכן יחד ועשה מהן נר אבל ר״ת אסרו. טור. וכתב ב״י נראה דהרא״ש הסכים לר״ת וכ״כ בסה״ת וכ״כ רי״ו בח״ב שרוב הפו׳ לאיסור עכ״ד. וכ״כ המ״א ס״ק י״ג. ואפי׳ כורך שמן כשר על הפתילה פסול אסור. דרישה או׳ ה׳ א״ר או׳ י״ג. מש״ז או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״א:

מב) **שם. כרך זפת וכו׳** ועטרן וצרי אם יצוייר בכריכה אסור שריחו רע ויסתפק והוא פשוט. א״א או׳ י״ג.

מג) **[סעיף ח׳] המדליק צריך להדליק רוב וכו׳** וה״ה בנר של שעוה צריך להדליק רוב היוצא. ש״ג. מ״א ס״ק י״ד. וה״ה בנר חלב ושאר הכרוכים וחדא נקט. לב״ש. והטעם כדי שיהא הלהב עולה יפה מיד שיסלק ידו כמו בהדלקת המנורה. לבוש:

מד) **יו״ט** שחל להיות ע״ש אין מדליקין בחתיכות בגד שהיא ג׳ אצבעות על ג׳ אצבעות מצומצמות דכיון דאדליק בה פורתא הו״ל שבר כלי ואסור להדליק בה כמ״ש סי׳ תק״ב ס״ז אלא א״כ גדל הפתילה מערב יו״ט דנתבטל מתורת כלי. גמ׳ מ״א שם. ר״ז או׳ ט״ו:

מה) **[סעיף ט׳] א״צ להבהב וכו׳** דר״א הוא דסבר דצריך להבהב וק״ל דאין הלכה כר״א דשמותי הוא. טור וב״י. ועיין ב״י שכתב בשם רי״ו שבחירוך שמשפשפה באור דרך העברה דכ״ע מודו דצריך לעשותו אבל הבהוב גמור להדליק ולכבות א״צ לעשותו בע״ש אבל הוא פסק כדעת האומרים דגם מ״ז: חירוך א״צ יעו״ש. ועיין לקמן או׳

מו) **שם. א״צ להבהב וכו׳** מדקאמר א״צ שמע מנה דאי בעי להבהב הרשות בידו ואע״ג דזו סברת ר״א ואמרו בירוש׳ שכל דברי ר״א כבית שמאי ואמרו דהעושה כב״ש חייב מיתה לאו מילתא היא. מחב״ר או׳ ד׳ יעו״ש:

מז **שם הגה. ומ״מ נהגו להדליק וכו׳** ואף בנר הכרוך עושין כן. מ״א ס״ק ט״ו. א״ר או׳ ט״ו. ומיהו בשבת שלאחר יו״ט מדליקין בפתילה שאינה מחורכת דביו״ט א״א להבהב הפתילה אבל בשה״ג פ׳ ב״מ כתב דמערב יו״ט יתקן בנר ע״כ ומי יוכל לכוין זה. כנה״ג בהגב״י וכבר כתבנו לעיל או׳ מ״ה דלדעת מרן אפי׳ חירוך א״צ וע״כ אפי׳ במקום שנהגו להבהב היכא דלא אפשר יש להקל:

מח **מח) [סעיף יוד׳] אין מדליקין בסמרטוטין וכו׳** צ״ל דהיינו בלאי בגד פשתן הגסים דאלו בגד צמר אין מדליקין בו כלל כמ״ש סעי׳ א׳ ובלאי בגד פשתן מדליקין בו כדאיתא ריש פ׳ ב״מ בגמ׳ גבי בגדי כהונה אלא צ״ל כמ״ש. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ ט״ז. ר״ז או׳ ט״ו. מיהו הנה״ש או׳ ג׳ כתב דלכתחלה אין להדליק בסמרטוטין של כלי פשתן אחד הגסין ואחד הדקין משום דאין אורם מבהיק יעו״ש. וכ״כ בס׳ חמד משה או׳ ב׳ דבדקין נמי אין מדליקין בסמרטוטין של פשתן כמות שהן ומ״ש מבלאי מכנסי כהנים וכו׳ היינו שהיו מנפצין אותם ואח״כ עושין פתילות דכמות שהן ודאי א״א שידליקו יפה יעו״ש. ועיין מ״ש עליו מחה״ש ומ״מ יש להחמיר:

סימן רסה

א **א) [סעיף א׳] אין נותנין כלי וכו׳** וטעמא דאיסורא משום דכיון שהקצהו לנר אם מסתפק ממנו חייב משום מכבה. וכשחברו ליכא למיחש דמשום איסור שבת בדיל מיניה. רש״י ב״י:

ב **ב) שם. ויתחייב משום מכבה.** היינו להרמב״ם שפסק כר״י דאמר מלאכה שא״צ לגופה חייב עליה ומ״מ אף לר״ש אסור. מ״א סק״א. ועיין לקמן סי׳ רע״ח וס׳ שט״ז סעי׳ ח׳ וסי׳ של״ד סעי׳ כ״ז ובדברינו לשם בס״ד:

ג **ג) שם. ויתחייב משום מכבה.** אם יש חתיכות קטנות של חלב בנר הדולק ונוטל אחת מן החתיכות אם נוטל הרחוקה מן הפתילה אינו חייב ומיהו לכתחלה ודאי אסור בין בשבת בין ביו״ט וכן לחתוך מן הנר בשעה שהוא דולק. ב״ח בשם א״ז. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ עו״ש או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ תקי״ד סעי׳ ג׳:

ד **ד) שם. ואם חברו לו בסיד וכו׳** פי׳ אפי׳ חברה בעה״ב בסיד או בחרסית ונעשית חזקה כשל יוצר מותרת. ב״י. א״ר או׳ ב׳:

ה **ה) [סעיף ב׳] לא ימלא קערה שמן וכו׳** ואם חברו בסיד או בחרסית מותר כדלעיל. וכ״מ ברמב״ם פ״ה. א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ ד׳:

ו **ו) שם. ויתן ראש הפתילה וכו׳** היינו ראש השני של פתילה. פרישה או׳ ב׳:

ז **ז) שם. גזרה שמא יסתפק ממנו.** ואפי׳ כבתה הנר ואפי׳ נטף מן הנר אסור להנות בשבת מן השמן ההוא מפני שהוא מוקצה מחמת איסור. הרמב״ם פ״ה מה״ש דין י״ב:

ח **ח) [סעיף ג׳] אין נותנין כלי בשבת תחת הנר וכו׳** שקודם לזה היה הכלי ראוי לטלטלו ועכשיו בשבת עושהו מוקצה. ט״ז סק״א. וכאלו משברו בשבת דמי. לבוש:

ט **ט) שם. לקבל שמן הנוטף וכו׳** אבל לתת כלי תחת נר של שעוה מותר דכיון דאפשר לנער האיסור מתוך הכלי לא חשיב מבטל כלי מהיכנו. ב״י בשם הג״א וכתב עליו ב״י דזהו כדעת הי״א בסי׳ ש״ט סעי׳ ד׳ אבל לסברה ראשונה הוי בסיס לדבר האסור ואסור לנער יעו״ש. מיהו המ״א סק״ב הסכים להתיר כדברי הג״א יעו״ש. וכ״נ דעת הא״ר או׳ ה׳ וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ ואף אם לא ניער האיסור משם אם נטלו עכו״ם משם או שנפל משם חזר להתירו הראשון. ד״מ או׳ ד׳ א״ר או׳ ו׳:

י **י) וכתב** עוד ב״י בשם הג״א דה״ה אם יש בכלי דבר היתר דלא אפשר לנערו אם לא יתקלקל דמותר לתת אותו כלי תחת הנר לקבל השמן או נר עצמו שיפול דהא יכול לטלטלו לכשיכבה לכל הפחות אגב התירא כמו כנונא אגב קטמיה. והביאו מ״א שם. תו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ג׳ חס״ל או׳ א׳:

יא **יא) וכתב** עוד ב״י בשם תשו׳ אשכנזית (והיא תשו׳ מהרי״ל) שמותר לשום כלי מבע״י תחת השלחן וכשתלך לישן תסיר השלחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר ואע״ג דגורם לבטל כלי מהיכנו נראה דשרי יעו״ש. וכן הסכים מ״א שם. תו״ש שם. ר״ז או׳ ד׳:

יב **יב) שם. לקבל שמן הנוטף וכו׳** ואם נותן בגד בלוי שיבולע בתוכו שמן הנוטף ש״ד ולא שייך בכי הא בסיס. נה״ש או׳ ב׳ חס״ל או׳ א׳:

יג יג) שם. ומותר ליתנו מבע״י וכו׳ ופשיט דלכ״ע אסור לטלטל הכלי אחר שנפל בתוכו ודין כלי זה הוא כמו נר שהדליקו באותו שבת בסי׳ רע״ט. א״ר או׳ ו׳:

יד יד) שם. ומותר ליתנו מבע״י וכו׳ ואם לא נטף בו שמן מבע״י לא נאסר הכלי במחשבה בעלמא. שה״ג מ״א סק״ג. א״ר שם. אבל נטף מבע״י שמן אף דמותר הוא מ״מ הוה מחשבה ומעשה וככלי שמלאכתו לאיסור. א״ר שם. א״א או׳ ג׳ ואם לא נטף מבע״י אעפ״י שנטף משחשיכה לא נאסר הכלי לטלטל כשמנער הנצוצות ממנה. לבו״ש:

טו טו) שם הגה. ואסור ליגע בנר דולק וכו׳ מי שכבה נר בשבת בשוגג אסור להתענות בשבת אלא יתענה בחול שני וחמישי ויתן לצדקה שיעור דמי חטאת. ברכ״י סי׳ של״ד או׳ ו׳ ושיעור דמי חטאת היינו עז קטנה בת ח׳ ימים כמה שוה באותו מקום ובאותו זמן:

טז טז) שם בהגה. פן יתנדנד קצת וכו׳ מי שנענע בראשו או באחד מאבריו בעששית דולקת בשבת בלא כוונה ונשפך מעט שמן והנר לא כבתה אי חשיב מחלל שבת ובעי כפרה במקום קרבן חטאת עיין בס׳ הפרד״ס דשו״ט בהא טובא ובדף ף׳ ע״ג כתב דזה לא נכנס בסוג שוגג להתחייב בזמן הבית קרבן חטאת דלהתחייב בקרבן בעינן או דלא ידע ששבת היום או שסבור מלאכה זו מותרת ברם הכא שיודע שהיום שבת ואסור לכבות אלא דדרך העברה בבלי דעת נענע הנר אין זה שוגג אלא אנוס ולא חייבתו התורה כמבואר בב״ק כ״ו ע״ב ובתו׳ פ״ק דשבת י״א ע״א ד״ה שמא יעו״ש ומסיק בדף פ״ב ע״ג דאין לחייבו אפי׳ תענית לפום דינא ומ״מ ראוי הוא שיתענה ויתפלל שלא יחטא עוד אפי׳ באונס. וה״ה אם כבה הנר בפתיחת הדלת ברוח באויר המתהוה ע״י הפתיחה דפטור לגמרי ואם רצה להחמיר בתענית או צדקה תע״ב יעו״ש. פתה״ד או׳ ג׳:

יז טוב) ומי שעבר על איסור דרבנן אפי׳ בשוגג יתענה יום אחד:

יח יח) שם בהגה. ויטה. השמן אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר או כאשר ירחיקהו יתחייב משום מכבה אבל בנר של שעוה לא חיישינן לזה כמ״ש לקמן סי׳ רע״ז סעי׳ ג׳ יעו״ש:

יט יט) [סעיף ד׳] נותנים כלי תחת הנר וכו׳ ולתת כלי תחת הנר לקבל פחם שבראש הפתילה יש מתירין דמדמי ליה לנצוצות ויש אוסרין לפי שיש ביטול כלי מהיכנו לפי שיש בהם ממש. ב״י בשם הכלבו. וכ״כ מהרי״ל סי׳ ל״ב דליתן כלי תחת הנר ליפול לתוכו פחמים אסור דאינם כלים כשיכבו יעו״ש ואע״ג דאפשר לנערם כשיכבו מ״מ חשיב ביטול כלי כיון שא״א לנערם מיד. מ״א סק״ז. ר״ז או׳ ז׳ ומיהו התו״ש או׳ ט׳ כתב דלהפסד מרובה כגון שיש לחוש לדליקה מותר לבטל כלי מהיכנו יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם:

כ ך) שם. מפני שאין בהם ממש וכו׳ ומש״ה אם נפלו לתוכו מותר ליטלו משכבו. ב״י. וכתב המ״א שם דהיינו הכלי מותר ליטלו אבל האפר של נצוצות אסור לטלטלן כמ״ש סי׳ תצ״ח סעי׳ ט״ו יעו״ש. ור״ל דצריך לנער מן הכלי ואח״כ ליטלו ומיהו נראה דה״ד אם נעשה בהם ממש אסור לטלטלן וכמבואר שם בסי׳ תצ״ח אבל אם אין בהם ממש כ״א דוקא אבק משהו נדבק בכלי מותר לטלטלן עם הכלי דבטלי אגב הכלי ונראה דזהו ג״כ כוונת רש״י שכתב ומותר ליטלן. ועיין א״ר או׳ ז׳ ודוק:

כא כא) שם. אפי׳ מבע״י וכו׳ ואע״ג דשאר מלאכות מותר להתחיל מבע״י כמ״ש רס״י רנ״ב הכא גזרינן שמא יעשה כן בשבת שיסבור שאין בו איסור כ״כ. מ״א סק״ז:

כב כב) שם. מפני שמקרב זמן כיבוי וכו׳ ואע״ג דגרם כיבוי שרי כמ״ש סי׳ של״ד סעי׳ כ״ב גבי טלית שאני הכא שאין שום דבר מפסיק בין הנצוצות והמים אלא האויר לחוד והמים הם תחת הנצוצות ממש אבל גבי טלית אין המים תחת האש אלא מן הצד ואין האש נופלת לתוך המים להדיא. מ״א סק״ח. תו״ש או׳ י״א:

כג כג) שם. כיון שאינו מתכוין לכיבוי וכו׳ וא״כ לא גזרינן שיעשה כן בשבת. תו׳ מ״א סק״ט:

כד כד) שם הגה. וי״א אפי׳ מתכוין לכיבוי שרי וכו׳ פי׳ שמתכוין שאחר שיכלה השמן יכלה תיכף ולא יקלקל הכלי. ט״ד סק״ג. ומדברי כולם למדנו דאסור ליתן מים לתוך הקנה שעומד בו נר שעוה כדי שיכבה כשיבא עד המים דהא מתכוין לכיבוי והאש נופל לתוכו ממש והמים בעין והם תחת האש אך בד״מ כתב בשם א״ז כיון שנותן המים קודם שמדליק השמן שרי דליכא למגזר שיעשה כן בשבת וכמ״ש לעיל בשם התו׳ אך כיון שהשמיטו רמ״א בש״ע אפשר דלא ס״ל הכי מאחר שכל הפו׳ נתנו טעמים אחרים גבי שמן ש״מ דלא ס״ל הכי ובהרא״ש כתב דבשמן אין כיבוי כלל דאפי׳ לא יתן לתוכו מים כשיכלה השמן תכבה הפתילה ואין נתינת מים ממהרין הכיבוי עכ״ל וא״כ אפי׳ בשבת שרי כשעכו״ם מדליקו לצורך חולה. מ״א סק״י. מיהו הא״ר

או׳ ט׳ כתב דאין לסמוך על זה חדא דלשאר פו׳ ודאי אסור ועוד אפשר דגם הרא״ש מידה בשבת גופיה דחיישינן שישפוך המים אחר שהודלק השמן ויבא לכיבוי ממש עכ״ל והביאו מחב״ר או׳ ב׳ וכתב דבמקומות שהמנהג להדליק בעששית ונותנים מים תחלה ואח״כ שמן אין לפקפק כלל אפי׳ בשבת ע״י גוי לחולה דהוא מעצמו עושה כמנהג העיר וכ״ע מודו וכן ראיתי מעשה בארץ הצבי יעו״ש. והביאו שע״ת:

כה **כה) מותר** לתחוב הנר לתוך החול וכיוצא בענין כשיגיע האור לשם ימנעהו מלשרוף יותר ויכבה מאליו שגרם כיבוי הוא ואפי׳ משחשיכה מותר לעשות כן כגון ביו״ט כמ״ש בסי׳ תקי״ד. ר״ז או׳ ט׳ ועיין סי׳ תקי״ד סעי׳ ג׳:

כו **כו) כתב** או״ה כלל נ״ט סי׳ מ״ה מותר ליתן כלי מלא מים תחת הנר שלא יפול על הטבלא והא דאסור היינו כשחושש רק מפני המפה וכה״ג אבל במקום סכנה שרי. א״ר או׳ יו״ד. ולדבריו אם רואה נר שנכפף ויפול על השלחן רשאי ליתן תחתיו כלי מים. מש״ז או׳ ג׳ נזר ישראל סי׳ י״א או׳ ז׳ ומ״מ אם אפשר בלתי מים יתן רק כלי ריקם:

סימן רסו

א **א) [סעיף א׳] ויש לו חמורו.** אבל אם החמור של עכו״ם יניחנו עליו דאין מצוה על שביתתו. מ״א סק״א. ואע״ג דבסק״ה כתב המ״א בשם הר״ן דגם בבהמה שאינה שלו חייב. משום מחמר כתב הא״ר או׳ א׳ דנראה מכל הפו׳ דפליגי על הר״ן דדוקא בבהמה שלו חייב משום מחמר יעו״ש. אבל הער״ה או׳ א׳ כתב דכיון דיש עמו גוי ודאי הוא מחמר אחר בהמתו דידע לקליה ולא קשה קושיית הא״ר יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ב׳ וכ״ה דעת האחרונים דגם בבהמת חבירו חייב משום מחמר כמ״ש לקמן או׳ י״ג יעו״ש:

ב **ב) ומיהו** אם שכרו מעכו״ם י״א דמצוה על שביתתו כמ״ש סי׳ רמ״ו ס״ג (ועיין בדברינו לשם או׳ כ״ד) ודוקא כששכר החמור אבל אם שכר העכו״ם שיוליכנו למקום פלוני א״כ לא שכר החמור דהרי העכו״ם חייב במזונות ובאחריות החמור ולא שכר דוקא חמור זה מן העכו״ם וא״כ פשיטא דאינו מצוה על שביתתו. מ״א שם. תו״ש שם:

ג **ג) שם. נותן כיסו לעכו״ם וכו׳** משום דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואי לא שרית ליה אתא לאתויי ד׳ אמות ברה״ר וה״ד בממונו כיון דע״י טורח הוא משתכר חייס עליה. ט״ז סק״א. לאפוקי מציאה אם עדיין לא אתי לידיה. אבל באתי לידיה מבע״י כיון דכממוניה הוא וכל ממון בא ע״י טורח אע״ג דבהאי לא טרח שרי. לב״ש:

ד **ד) שם. נותן כיסו לעכו״ם וכו׳** ואם הוא משא כבד יתן החמור להעכו״ם או יפקירנו וכמ״ש סי׳ רע״ו סעי׳ ג׳ ובלבד שלא יהא מחמר. מ״א סק״ב. משום דאפי׳ בבהמת חברו חייב משום מחמר כמ״ש מ״א סק״ה. לב״ש ועיין לקמן או׳ י״ג ונראה דבזה א״צ לעשות כמ״ש סעי׳ ב׳ ליטול מהחמור ולהחזיר עליה כיון שהוא משא כבד והוא טורח גדול וסומך על ההפקר לחוד ועל העכו״ם שהוא יחמר והוא ירחיק עצמו מהחמור כדי שלא יחמר אחריה ותדע דאם לא כן למה לו להפקירו דהא בסעי׳ ב׳ א״צ להפקירה אלא ע״כ דבזה א״צ ליטול ולהחזיר תו״ש או׳ ב׳ ובענין דין הפקר בהמתו או ליתנה במתנה לגוי עיין סי׳ רמ״ו סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם וה״ה לכאן:

ה **ה) שם. נותן כיסו לעכו״ם וכו׳** ולתפור זהובים באבנט ולהוליכם בשבת מחמת שמתיירא למוסרם לעכו״ם בדרך יש אוסרין אבל בשם הר״י טרוס״ט מצאתי שהתיר הואיל והוא מכוסה מכל צד אין נראה כמטלטל דבר מקצה. ב״ח ועיין לקמן סי׳ ש״א סעי׳ ל״ג:

ו **ו) שם. ואפי׳ לא נתן לו שכר וכו׳** אבל ברוקח סי׳ קל״ו כתב דאם לא החשיך נותן שכר וכ״מ בהרא״ש. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ המש״ז או׳ א׳ אבל לא יזכיר לו בפירוש שיוליך בשבת. א״א או׳ ג׳:

ז **ז) שם. ואעפ״י שנתנו לו משחשיכה וכו׳** ואעפ״י שהמעות מוקצים במקום פסידא לא גזרו לאסור טלטול מקצה ומפני כך התירו לטלטל הכיס פחות מד׳ אמות כדלקמן סעי׳ ז׳ ב״י ומ״מ לכתחלה יש לו ליתנו לו מבע״י ולא לטלטל מקצה בשבת. ר״ז או׳ א׳:

ח **ח) שם. ואעפ״י שנתנו לו משחשיכה וכו׳** דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לאתויי ד״א בר״ה. ועיין מ״ש סי׳ של״ד סעי׳ ב׳ די״א דבזה״ז דליכא ר״ה אסור. מ״א סק״ג. ור״ל דהא דהתירו לו לטלטל מקצה בשבת הוא מחשש דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואתי לאתויי ד״א בר״ה אבל בזה״ז דליכא ר״ה אסור לטלטל מקצה דאף אם אינו מעמיד עצמו ומטלטל ד״א בר״ה ליכא איסורא דאורייתא דאינו ר״ה גמור לעבור עליו מדאורייתא (ופלוגתא זו אי איכא ר״ה בזה״ז היא שמ״ה בסי׳ סעי׳ ז׳ ולסתם הש״ע גם בזה״ז איתא כיעו״ש) אמנם בעיקר דברי המ״א הנז׳ כתב עליו

הא״ר או׳ ד׳ דלא דמי לסי׳ של״ד סעי׳ ב׳ דשם טלטול איסור דרבנן והולכת ר״ה דידן דרבנן משא״כ הכא יותר יש להתיר אמירה לכותי להוליך דרבנן דהוי שבות דשבות משבות והיינו שסתם הכא להתיר עכ״ד:

ט **ט) שם. אבל אם מצא מציאה וכו׳** והטעם דלא בהול כ״כ עליה כיון דלא טרח בה. תו״ש או׳ ג׳:

י **י) שם. אינו יכול ליתנה לעכו״ם וכו׳** ומיהו נראה דמותר לומר לעכו״ם כיסי נפל ואיני יודע מה אעשה. תפארת ישראל. פת״ע או׳ ו׳ ונראה דה״ה דמותר לומר לו הייטב בעיניך להוליכה לביתי כיון דאינו אומר לו בלשון ציווי כ״א בדרך אפשר ועיין לקמן או׳ ל״ז ואו׳ ס״ה:

יא **יא) [סעיף ב׳] אם אין עמו עכו״ם וכו׳** וה״ה אם אינו מאמין לעכו״ם מניחו על חמורו. סה״ת סי׳ רכ״ו מ״א סק״ד. ר״ז או׳ ג׳:

יב **יב) שם. וכדי שלא יהא חייב משום מחמר וכו׳** פי׳ מנהיג חמור טעונה וחייב אי עביד עקירה והנחה. ט״ז סק״ב:

יג **יג) שם. וכדי שלא יהא חייב משום מחמר וכו׳** והא דלא קאמר משום שביתת בהמתו משום דאתא לאשמעינן אפי׳ אין הבהמה שלו צריך ליזהר בכך וכ״ש אם הבהמה שלו דאיכא תרתי מחמר ושביתת בהמתו ר״ן וכ״כ הריב״ש סי׳ כ״ד מ״א סק״ה. וכ״כ התו״ט בפ׳ מ״ש יעו״ש. תו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל נ״ח או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ א׳:

יד **יד) שם. מניחו לאחר שעקרה וכו׳** ואע״ג דהשתא ליכא שביתת בהמתו מ״מ אי איכא עכו״ם יתננה לעכו״ם כיון דאיכא שביתה אם לא יזהר בכך. ר״ן. מ״א סק״ו ועוד יש לחוש כי שמא בעת שיבוא להניחו עליה תעמוד הבהמה ואח״כ תלך וא״כ הו״ל עקירה וכשתעמוד אח״כ הו״ל הנחה וע״כ היותר טוב ליתנה לעכו״ם אם אפשר או להפקירה ויתרחק ממנה כדי שלא יהא מחמר:

טו **טו) שם. לאחר שעקרה יד ורגל וכו׳** ובלבוש כתב שכבר עקר רגליו משמע שמניחו לאחר שעקר שתי רגליו. וכתב הא״ר או׳ ו׳ וכ״נ עיקר והביאו התו״ש או׳ ו׳:

טז **טז) שם. וכשהיא עומדת נוטלו הימנה.** משמע דלאחר שתעמוד ממש נוטלו הימנה ואע״ג דהא איכא הנחה כשעמדה מ״מ כל שבחבירו פטור אבל אסור דהא הנחה בלא עקירה היא בחמורו מותר לכתחלה כדמשמע שם בגמ׳ שבת קנ״ג ע״ב. וכ״כ הרשב״א בחדושיו ומהרש״א שם. אבל הרמב״ם פ״ך דין ו׳ כתב וכשתרצה לעמוד נוטלו מעליה כדי שלא תעמוד והוא עליה וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה עה״ד. וכ״כ הלבוש. וע״כ לכתחלה צריך ליזהר ליטלו ממנה לכשתרצה לעמוד כדי לצאת אליבא דכ״ע. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳:

יז **טוב) שם. וי״א שצריך ליזהר וכו׳** וכ״כ הרמב״ם בפ״ך דין ו׳ אלא שהרשב״א כתב עליו דאינו מחוור דכיון שאינו מניח עליה אלא עד שתהא מהלכת אינו מחמר עוד אבל הרב המגיד הסכים לדברי הרמב״ם כיעו״ש והב״ד ב״י וע״כ כתב בש״ע דין זה בשם י״א:

יח **יח) שם הגה. והוא לא ירכוב על החמור וכו׳** כתב בהגמ״ר הרוכב על סוס והחשיך לו בדרך מוטב לו לרכוב ולבא דאז אינו עובר אלא משום שבות אם הוא בתוך התחום דחי נושא את עצמו ואי משום האוכף שעל הסוס הואיל ופטור על רכיבתו פטור על האוכף שהיא טפילה לו אבל אם ירד יעבור על שביתת בהמתו שנושא האוכף וכמו כן מחמר אחריה ולהר״מ נראה דלא ירכוב ויזרוק האוכף דמשום הפסד מועט דאוכף לא נתיר לו לעבור על גזירת חכמים דאין רוכבין ע״ג בהמה עכ״ל. ב״י. מ״א סק״ז. ונראה דה״ד באין עמו עכו״ם אבל אם יש עמו עכו״ם יותר טוב ליתנה לעכו״ם במתנה או להפקירה והעכו״ם יחמר אחריה ובפרט אם יש לו עוד חפצים מונחים על הסוס וחס עליהם מלזורקם. ועיין לקמן או׳ כ״ג:

יט **יט) ואם** צריך לילך חוץ לתחום מפני הסכנה י״א כיון דאיבעיא לן אי יש תחומין למעלה מעשרה יותר טוב לרכוב ולעבור על איסור דרבנן להשתמש בבעלי חיים מלילך ברגליו ולעבור על איסור תחומין דאורייתא. וי״א דברוכב ע״ג בהמה נמי איכא איסור תחומין משום דכארעא סמיכתא דמיא כמבואר בב״י יעו״ש. וא״כ לפ״ז יותר טוב לילך ברגליו דאם ירכוב תחלה עושה איסור דרבנן להשתמש בבעלי חיים ואח״כ כשיצא חוץ לתחום עובר נמי באיסור דאורייתא לצאת חוץ לתחום. אמנם דעת מרן בב״י נראה כס׳ ראשונה אבל המ״א סק״ז הוכיח כס׳ האחרונה יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ הרשב״ץ מה שהתירו לילך בשבת במקום סכנה דוקא על רגליו אם יכול ולא לרכוב דרכוב כמהלך ויש יותר איסור ברכיבה עכ״ל. והביאו ב״י בבד״ה. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ פ״ג ובחדשות דפוס אשכנז סי׳ תק״ס יעו״ש. וכ״נ דעת הנה״ש או׳ ג׳ יעו״ש. וכן הסכים המט״י או׳ ב׳ והער״ה סוף או׳ ח׳ ר״ז או׳ ז׳ חס״ל או׳ א׳. ח״א כלל נ״ח או׳ ט׳ ואם רגליו תלויות למטה מעשרה פשיטה דאיכא איסור תחומין. מ״א שם:

כ **כ) ואם** הולך בקרון כל שהוא רחב ד׳ אעפ״י שהוא גבוה עשרה או יותר כארעא סמיכתא היא ואית ביה איסור תחומין לכ״ע אם יוצא חוץ לתחום הילכך כיון דאיכא תרי איסורי איסור תחומין ואיסור משתמש בב״ח ירד וילך על רגליו. ב״י. מ״א שם. ר״ז שם. וכ״ה בסי׳ ת״ד יעו״ש. ואם העכו״ם

מוליך הקרון עיין סי׳ ש״ה סעי׳ ח״י בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

כא **כא) ואם** העגלה גבוה עשרה ורחבה ד׳ בלא הגלגלים הוה רה״י גמור ואסור להוציא מתוכה ולא להניח לתוכה. וא״כ אם חשכה לו על העגלה צריך להוציא חפציו ולהניחם על העגלה קודם שירד. ובעגלה ליכא משום שביתת בהמתו כיון שאינו עושה עקירה שהיא נתגלגלת אבל אם היא עומדת ואח״כ עוקרה הוי מלאכה דאורייתא. ואם הוא על הארץ אסור להניח על העגלה שום דבר אלא יתננו לעכו״ם או יניחנו על החמור. ואם אין העגלה גבוה עשרה בעצמה אינה רה״י אעפ״י שגבוה עשרה עם הגלגלים דהו״ל מחיצה שהגדיים בוקעים בה אם גבוה ג״ט מן הארץ וכרמלית נמי לא הוי דאין כרמלית בכלים דכיון דלא קביעי בטל לגבי רה״ר ואפשר דעגלה מקרי קביע ומ״מ גם רה״ר שלנו הוי כרמלית (והיינו לס׳ י״א שכתב בש״ע סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ אבל לסתם הש״ע גם בזה״ז יש רה״ר כיעו״ש) ומותר לטלטל מכרמלית לכרמלית. ותחת העגלה הוי רה״ר אם העגלה אינה מקורה מלמטה ויש במקום הפתוח ג״ט. אבל אם היא מקורה פטור שאינה דומה לדגלי מדבר. ואם העגלה בעצמה גבוה ז׳ ומשהו והיא פחות מג׳ סמוך לארץ עיין סי׳ תק״ב סעי׳ א׳ אי אמרינן לבוד בכלים. ואם אין העגלה רחבה ד׳ הוי מקום פטור אפי׳ גבוה עשרה. ואם היא מלמעלה רחבה ד׳ אעפ״י שלמטה אינה רחבה ד׳ הוי רה״י מיהו בגבוה עשרה לא מחייב כדאיתא בשבת דף ח׳ לענין כוורת. מ״א שם. תו״ש או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ח׳:

כב **כב) יש** ליזהר כשעומד בשבת ברה״ר עגלה עם סוסים ריקנית שלא להגביה קול ויהיה כמחמר אפי׳ בהמת אחרים וכ״ש עגלות נמוכון בימי חורף שקורין שליטי״ן דאין גבהן עשרה. א״א או׳ ז׳:

כג **כג) ומי** שהחשיך לו בדרך עם עגלה וסוסים שלו אין לו תקנה רק שירד מהעגלה והסוסים ירוצו בלי הנחה מע״ש עד בואם לביתו והקנה שמחזיק בידו להכות הסוסים צריך להניח בכל פחות מד״א ואם הסוסים עמדו בשבת אין לו תקנה רק להוליך הסוסים בפחות פחות מד״א. ואם הוא רוכב והאוכף הוא הפ״מ ישב על הסוס בכדי שיהיה האוכף בטל להרוכב. ואם יש עמו גם מטלטלין לא מהני להגביה המטלטלין מעל החמור בשעה שהיא עומדת ולהניח עליו כשמתחיל לילך דמה שמחזיק המטלטלין בידו חשוב עקירת החמור ואין לו תקנה רק לרוץ בלא הנחה או לילך פחות פחות מד״א. מ״ח. פת״ע או׳ י״ב:

כד **כד) שם בהגה. יכול לישב על החמור וכו׳** ולהניח עליו האוכף שאין דבר עומד בפני פיקוח נפש. לבוש:

כה **כה) מי** שבא בדרך רחוק מביתו ואינו יכול לילך ברגליו ואם יתעכב בשבת העגלה ההולכת עם הגוים תעבור ולא יכול לבא אל מקום שיש לו מכירין והוא בפס דמים ויצטרך להטיל עצמו על הבריות וליטול צדקה מותר לילך בעגלה או לרכוב או לילך חוץ לתחום כדי למהר אל ביתו. תשו׳ בשמים ראש סי׳ שע״ה. פת״ע או׳ י״ד:

כו **כו) [סעיף ג׳] ולא יתננו לאחד מאלו.** כיון שהם אדם כמותו. טור:

כז **כז) [סעיף ד׳] יתננו לשוטה וכו׳** אבל חרש יש לו מיהא דעת קלישא. תו״ש או׳ י״ב. ודע דסתם חרש שדברו בו חכמים שאינו לא שומע ולא מדבר כמ״ש במס׳ תרומות פ״א אבל אם הוא שומע או מדבר דינו כפקח:

כח **כח) [סעיף ה׳] יתננו למי שירצה.** דכל חד יש לו מעלה יתירה על חבירו חרש יש לו עכשיו דעת קלישא. וקטן אין לו עתה שום דעה כלל מיהו יבא לכלל דעת גמורה ועדיף מחרש לכך יוכלו לתת למי שירצה. תו״ש או׳ י״ג. מיהו הריא״ז הב״ד בשה״ג כתב בשם זקנו הרב ז״ל שנותנו לקטן ולא יאמר לו להוליכו. כנה״ג בהגה״ט. ויכול ליתנו לקטן אפי׳ הגיע לחנוך והוא בנו שחייב לחנכו במצות מ״מ חנוך זה אינו אלא מד״ס והתירו לו חכמים כדי שלא יבא לעשות בעצמו. ר״ז או׳ יו״ד:

כט **כט) [סעיף ו׳] י״א שכשנותנו לאחד מאלו וכו׳** כ״כ הרב המגיד בפ״ך בשם הרמב״ן והרשב״א ושאר מפ׳ אלא שבדעת הרמב״ם נסתפק יעו״ש והביאו ב״י וע״כ כתב דין זה בש״ע בשם י״א:

ל **ל) שם בהגה.** אבל כשנותן להם מבע״י מותר וכו׳ עיין מ״א סק״ח שכתב דזהו כתב הרב המגיד מדסתם הרמב״ם אבל להרמב״ן והרשב״א ושאר מפ׳ דאפי׳ נתן להם מע״ש צריך לעשות כן וא״כ צ״ע למה הקיל רמ״א מאחר שדברי הגאונים מפורשים לאיסור ודברי הרמב״ם סתומים יעו״ש. אבל הא״ר או׳ י״א כתב דגם לרמב״ן ורשב״א י״ל דמיירי דוקא בנותן משחשיכה וזה נראה דעת רמ״א אבל לרמב״ם משמע ליה למגיד דמיירי אף שנתן להם משחשיכה א״צ לעשות כן יעו״ש. ונראה כיון דיש פלוגתא בזה אע״ג דיש מן האחרונים שכתבו להחמיר כדברי מ״א מ״מ המקיל כדברי רמ״א אין מזניחין אותו:

לא **לא) [סעיף ז'] אם אין עמו וכו'** משום דבקושי התירו חז"ל דבר זה דאם לא נתיר חיישינן דילמא אתי לאייתויי ד"א בר"ה וע"כ לא התירו אלא דוקא אם אין עמו אחד מכל אלו כמ"ש בב"י יעו"ש:

לב **לב) שם. יטלטלנו פחות מד"א.** דבר פשוט שזה אין מועיל אלא טלטול ברה"ר או כרמלית שהאיסור הוא משום טלטול ד"א על כן מהני זה אבל מרה"י לכרמלית וכ"ש לרה"ר דהאיסור משום הוצאה מרשות לרשות דאסור אפי' בחצי אמה לא מועיל זה. וכ"כ רש"ל בתשו' סי' נ"א. ט"ז סק"ד. וא"כ שכשיגיע לביתו צריך לזרקן כלאחר יד כמ"ש לקמן סעי' י"א יעו"ש. וע"כ לא יפה עושים אותם שנושאים תינוק למול בפחות פחות מד"א דמ"מ יש איסור במה שמוציאין מרה"י לרחוב שהוא כרמלית אלא יוציאנו ע"י עכו"ם מרשות לרשות ואח"כ יטלטלנו בפחות מד"א. ט"ז שם. וה"ה יכניסנו לבהכ"נ ע"י עכו"ם וברחוב כשמוליכין פחות מד"א היינו ע"י הרבה בני אדם ול"ד הרבה כ"א ב' בנ"א יכולין לעשות זה. מש"ז או' ד' מיהו לדעת המ"א סי' של"א סק"ה אין לעשות כן דהא יכולין למולו בבית יעו"ש. ועיין לקמן סי' ש"א או' ק"י:

לג **לג) שם. פחות פחות מד"א.** כתב רי"ו בח"ו מוליכו פחות פחות מד"א שאמרו חז"ל בכל מקום צריך לישב בכל פחות מד"א שאם לא ישב אעפ"י שעמד ולא הלך בכל פחות מד"א חייב שאעפ"י שעמד הליכה אחת היא ואפי' בכרמלית או בשדה חייב מלקות מדרבנן עכ"ל. וכ"כ בכלבו. ב"י. ט"ז סק"ד. מיהו לקמן סי' שמ"ח משמע בטור דעמידה מפסקת. ובהלכות רשיות כתב הכלבו דכל שעומד לפוש הוי כישיבה וכל שעומד לתקן המשוי הוי כהליכה. ד"מ או' א' וכ"כ רש"י בע"ז דף ע' ע"א דבעומד לפוש סגי. והב"ד מ"א סק"ט. וכ"כ א"ר או' י"ד בשם כמה פו' וכן דעת התו"ש או' ט"ז. והלבוש כתב שילך פחות מד"א ויניחנו על הקרקע ויחזור ויגביהנו או ישב בעצמו ויחזור ויעמוד ואם לא עשה כן אלא עמד וחזר והלך י"א שמלקין אותו מדרבנן ולא מה"ת שאין זה נקרא הנחה גמורה יעו"ש. וע"כ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה יש ליזהר במקום שאפשר. וכ"כ הר"ז או' י"א:

לד **לד) ונראה** דזהו אם אחד נושא לבד אז צריך לישב אבל אם אחד נותן לחבירו בפחות מד"א א"צ לישב שום אחד דבכל אחד הוה מעשה חדש. ט"ז סק"ד. ונראה דה"ה דא"צ עומד לפוש. א"ר או' י"ד. מש"ז או' ד':

לה **לה) ואם** היו חברים הרבה וכולם שותפים בכיס זה אזי נותן זה לחבירו וחבירו לחבירו דזה שרי טפי. תו' תו"ש או' ט"ז. ועיין סי' שמ"ט סעי' ג' ועוד עיין לקמן סי' ש"א סעי' ל"ג בהגה שיש מתירין במקום פסידא לצאת במעות התפורים בבגדו יעו"ש. וא"כ היכא דלא אפשר בהליכת פחות מד"א כגון שהולך בשיירא ואם ילך פחות מד"א תלך השיירא ומתיירא לילך לבדו יש לתפרם בבגדו מע"ש: ועיין ח"א כלל נ"ד או' ה' ודוק:

לו **לו) שם. שבאה לידו.** היינו מבע"י כמ"ש סעי' א':

לז **לז) שם. אבל אם לא באה לידו לא.** והרמב"ם פ"כ מתיר גם בזה אלא שחלקו עליו כל המפ' ואמרו שכשם שאסור לתתה לגוי כך אסור להוליכה כמ"ש בב"י יעו"ש. וכ"כ הרשב"א ח"ב סי' רכ"א וסי' נ' והב"ד י"א מ"ב בהגב"י או' ה' וכ"כ א"ר או' ט' יעו"ש. ונראה שאם הוא אדם שידוע לנו שלא ישמע לאיסור ויבא לידי איסור הטמנה בארץ אפשר דיש לסמוך על הרמב"ם דמתיר אפי' במציאה לטלטל פחות מד"א. נ"א כלל נ"ד או' ג' יעו"ש:

לח **לח) [סעיף ח'] י"א דוקא מי שהחשיך וכו'** כ"כ רי"ו ח"א בשם י"מ והביאו ב"י ולא הביא פלוגתא על זה ומ"ש בש"ע דין זה בשם י"א משום שכן דרך מרן ז"ל ב"י כשיהיה סברה יחידית כותב אותה נמי בשם י"א כידוע. מיהו בא"ר או' כ' כתב דמסתבר לי דלרשב"א מותר גם ביצא סמוך לחשיכה יעו"ש:

לט **לט) שם. סמוך לחשיכה וכו'** אבל מבע"י שרי. מ"א סק"י. ומ"ש עו"ש המ"א דהתם מירירי בשוכח והכא במזיד עיין מ"ש עליו הא"ר שם והדג"מ:

מ **מ) [סעיף ט'] הגיע לחצר החיצונה וכו'** צ"ע דכי קאי פורתא לפני הפתח מעייל מרה"ר לרה"י וכמ"ש סעי' י"א וצ"ל דגבי בהמתו לא החמירו כ"כ. מ"א ס"ק י"א. אבל מהרש"א כתב דגם בזה צריך ליזהר ליטול מהבהמה ולא יניח עליה עד אחר שעקרה רגליה ליכנס לחצר ואף שאח"כ עומדת בחצר והוי הנחה לית לן בה דכל דבר שבחבירו פטור אבל אסור בבהמתו מותר לכתחלה כמ"ש סעי' ב' מיהו הרמב"ם בפי' המשנה כתב דגם בבהמה צריך לעשות כמ"ש סעי' י"א דהיינו לזורקה כלאחר יד. תו"ש או' ח"י:

מא **מא) שם. נוטל מעל החמור וכו'** ואפי' הם יותר מט"ו סאה שרי משום צער ב"ח משא"כ בעגלה דאסור לפנותה כלל כמ"ש סס"י של"ג. מ"א ס"ק י"ב. תו"ש או' י"ט:

מב **מב) שם. לפי שהם מאוסים וכו'** ואסור לשתות מתוכם דעבר על בל תשקצו כמ"ש ביו"ד סי' קט"ז סעי' ו' ואם הם חדשים איכא ספיקא. ב"ח:

מג מג) **שם. לפי שהם מאוסים וכו׳** ואע״ג דמוקצה מחמת מיאוס מותר היינו היכא דחזי לכסויי ביה מנא אבל הכא לא חזי לכסות שאם יפלו ישתברו. ר״ן. מ״א ס״ק י״ג. תו״ש או׳ ך׳.

מד מד) **שם. שיכול לשמטן וכו׳** ולא נאסרו מטעם בסיס לדבר האסור כיון שלא היו עליהן בה״ש ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא ע״ד לשמטן (המאור) אבל הר״ן כתב דאפי׳ לבטל כלי מהיכנו לפי שעה אסור והכא שרו משום הפסד מרובה אבל אם הם חתיכות זכוכית רחביות לחלונות דאיכא הפסד מועט בשבירתן אסור להניח כרים תחתיהן משום שמבטלן לשעתן וכ״כ הרמב״ם פכ״א וריי״ו ני״ב ח״י. ולבטל כלי לכל השבת לדעת הר״ן אסור אפי׳ במקום הפ״מ ולדעת המ״מ שרי. וכ״כ בשה״ג בשם ריא״ז. וכ״מ ברש״י ד״ה והא איכא צער ב״ח. כללא דמלתא בשליפי זוטרתי שיכול לשמטן דאינו מבטל הכלי אלא לפי שעה עדיף מפריקה בנחת דעכ״פ מטלטלן קצת כמ״ש המ״מ. ופריקה בנחת עדיף מביטול כלי לכל השבת כמ״ש המ״מ ואפי׳ ביטול כלי מהיכנו הכל שרי במקום הפ״מ. מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ ח״י. תו״ש או׳ כ״א:

מה מה) **שם. אלא פורקן בנחת וכו׳** ועכ״פ אסור לסמוך עליה כשפורק דהוי משתמש בב״ח. והתו׳ כתבו כששני שקין מונחין על החמור א׳ מימין וא׳ משמאל ומקושרין יחד והקשר מונח על גבו של חמור וא״כ א״א להתיר הקשר אלא א״כ יגביה השקים ונסמכין שתי השקים בכריסו של חמור הו״ל צדדים ואסור עכ״ל. מ״א שם. א״ר או׳ י״ט. תו״ש שם:

מו מו) **שם. אלא פורקן בנחת וכו׳** ר״ל באופן הנז׳ בש״ע לקמן סי׳ ש״ה סעי׳ ח״י דמכניס ראשו תחת המשוי ומסלקו לצד אחד והוא נופל מאליו דהתם מיירי ביש משוי דבר המוקצה והיה בענין שאם יתיר החבלים והשק נופל ישבר מה שבתוך המשוי או יפסד לכך התרת חבלים לא מהנייא והנחת כרים וכסתות אסור משום ביטול כלי מהיכנו ואע״ג דבכה״ג דמכניס ראשו תחת המשוי הויא טלטול מן הצד דק״ל שמיה טלטול כבר כתב הר״ן דמשום צער ב״ח התירו ולכך צריך לפרוק מעליה ולא יניחנה עד מו״ש דאיכא צער ב״ח. מט״י או׳ ד׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ס״ח:

מז מז) **[סעיף יוד׳] מניח ידו עליהם וכו׳** שלא יראום וחכמים התירו לו להכניסם לעיר דרך מלבוש משום בזיון. רש״י. ב״י. מ״א ס״ק ט״ו. ועיין לעיל סי׳ ל׳ סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם או׳ י״ד:

מח מח) **[סעיף יא׳] היתה חבילתו מונחת על כתיפו.** מבע״י וקדש עליו היום. ב״י בשם רש״י:

מט מט) **שם. רץ תחתיה וכו׳** דוקא כשאין עמו כותי ולא בהמה ולא חש״ו. (עבודת הקודש) ודוקא במקום שאין יכול להוליכו פחות פחות מד״א כגון שמתיירא מלסטים או שיש מים רחב ד״א או כשיש חמור וכשיניחנו ויטלנו יבאו לסטים אזי שרי לרוץ. סה״ת וסמ״ג. ומ״א כתב זה בכיס משמע דבחבילה מותר בכל וכ״מ בשה״ג מתוך מה שפי׳ דברי רמב״ן וליתא. א״ר או׳ כ״א. ועיין לקמן או׳ ה״ן:

נ נ) **שם. רץ תחתיה וכו׳** ואז אינו עביד עקירה והנחה. תו״ש או׳ כ״ג:

נא נא) **שם. דזמנין קאי וכו׳** ואם עמד לתקן המשאוי פטור. רמב״ם פי״ג וכ״מ מל׳ רש״י. מ״א ס״ק ט״ז. ועיין לעיל או׳ ל״ג:

נב נב) **שם. אבל רץ אית ליה היכרא.** דעביד שינוי בהליכתו וע״י כן יזכור שבת ולא יעמוד. תו״ש או׳ כ״ה.

נג נג) **שם. זריק לה כלאחר יד וכו׳** דהיינו שמהפך אחוריו כלפי החצר וזורקו מכתפיו. כ״ה ברוקח. וכלאחר יד ליכא איסורא דאורייתא ומשום הפסד חבילתו התירו לו דבר זה. כ״כ מהרש״א. ומ״מ יזהר שלא יעמוד אפי׳ מעט לפוש. תו״ש או׳ כ״ו:

נד נד) **[סעיף יב׳] אבל לא בכיסו.** דכיון דאינו כבד לית ליה הכירא בריצה. מ״א ס״ק י״ז תו״ש או׳ כ״ז:

נה הנ) **שם. וי״א דה״ה לכיסו.** היינו במקום שאין יכול להוליכה פחות פחות מד״א כגון שמתיירא מלסטים וה״ה אם יש עמו חמור ומתיירא כשיניחנה ויטלנה כמ״ש בסעי׳ ב׳ יגזלוהו הלסטים דשרי לרוץ. מ״א ס״ק י״ח בשם סה״ת. משמע דדוקא בכיס אין להתיר לרוץ כ״א בכה״ג אבל בחבילה בל״ה מותר לרוץ מיהו כבר כתבנו לעיל או׳ מ״ט דגם בחבילה אין להתיר לרוץ כ״א בכה״ג יעו״ש. ולדידן דאין לנו רה״ר גמורה אפשר לכ״ע שרי בכל ענין. שה״ג. מ״א שם. א״א או׳ ח״י. ור״ל לדידן שאין לנו רה״ר אלא כרמלית יש להתיר אף אם מתחיל לרוץ משחשיכה רק שקודם שיעמוד לפני פתח ביתו יזרקנו כלאחר יד שנמצא שאין כאן אלא עקירה בלא הנחה. ר״ז או׳ י״ג:

נו ונ) **שם. וי״א דה״ה לכיסו.** וכיון דמילי דרבנן נינהו הסומך להקל לא הפסיד. ט״ז סק״ו. וכן עיקר בפו׳ וכ״פ הנ״ץ. א״ר או׳ כ״ד:

נז נז) **כתב** הנ״ץ דבמציאה כשלא בא לידו אין להקל והוא פשוט וכ״כ בסמ״ק. א״ר שם:

נח **חנ) שם הגה.** ומי ששכח כיסו עליו בשבת וכו' דלעיל מיירי כשהיה כיסו עליו מבע"י וקדש עליו היום כמ"ש לעיל או' מ"ח וע"כ התירו לו לרוץ תחתיו עד ביתו אבל הכא ששכחו עליו בשבת לא התירו לו לרוץ אם הוא בשוק כמ"ש לעיל סעי' ח' יעו"ש וע"כ לא קשה קושיית הט"ז בסק"ו יעו"ש:

נט **טנ) שם בהגה. יכול לילך עמו וכו'** דכיון שהוא בידו יכול להניחו בכל מקום שירצה כמ"ש סי' ש"ח סעי' ג' מ"א ס"ק י"ט. ר"ז או' י"ט:

ס **ס) שם בהגה. ואם הוא בשוק וכו'** או במקום שאין עירוב מ"א סק"ך. תו"ש או' ל':

סא **סא) שם בהגה. ואם הוא בשוק אסור וכו'** ונראה דאם מתירא דהעכו"ם יקחוהו בשוק רשאי לרוץ. מ"א שם. תו"ש שם ר"ז או' י"ז. וכן מותר לומר לגוי שיביאנו לביתו. כיון דסוגיין דעלמא כדעת הפו' דבזה"ז אין לנו רה"ר והוי שבות דשבות במקום פסידא. ונראה דיותר טוב לומר לגוי מלטלטל ע"י התירים דלעיל. ח"א כלל נ"ד או' ד':

סב **סב) כתוב** בתשבץ שאם יש לאדם כיס מתוקן בקוט"א שלו כמו שעושין בצרפת הן מעור הן מבגד או אפי' מן המלבוש עצמו אסור ללובשו בשבת עכ"ל. ונראה דה"ד בשיש בתוכו מעות דהמלבוש טפל אל המעות אבל אם אין בו מעות הכיס הוא טפל אל המלבוש ומותר ללובשו וכן נוהגין. ב"ח. ועיין לקמן סי' ש"י סעי' ז' בהגה:

סג **סג) שק** שיש בו כיס מלא מעות מותר לטלטלו בשבת כמו כנונא אגב קטמא אבל להניחו בשק ביום השבת כדי לטלטל ביום השבת אסור ואפי' מפני הדליקה או מפני הגנבים. סה"ת סי' רכ"ו. ב"ח:

סד **סד) [סעיף יג'] מצא ארנקי בשבת אסור ליטלו וכו'** ואפי' במקום שאין בו משום מעביר ד"א ברה"ר מ"מ אסור משום מוקצה דלא בהול עליה כ"כ כמ"ש סעי' א' כיון דלא טרח ביה. הרא"ש. תו"ש או' ל"א. ר"ז או' ך':

סה **סה) שם. אסור ליטלו.** ואסור לומר לעכו"ם ליטלו כמ"ש סעי' א' מ"א ס"ק כ"א. מיהו הא"ר או' כ"ו כתב דיש לדחות דבסעי' א' מיירי שעבר ישראל והגביהו או שהיה דבר שמיתר לטלטל לכך אסור אבל הכא דלא זכה ישראל ואי בעי כותי זכה לנפשיה הוי כאומר לכותי שיטול שלו ומה שחזר ונתנו לישראל הוי כמתנה בעלמא ועוד הא הרמב"ם מתיר לגמרי עכ"ל אבל התו"ש שם חלק על דברי א"ר הנז' ומ"מ כתב דלצורך הרבה שרי. ועיין לעיל או' ל"ז ואו' יו"ד:

סו **סו) שם. אסור ליטלו.** ואם שכח ארנקי בחצר נמי אסור לטלטלו כיון דאפשר לישב שם ולשמרו. תו"ש שם:

סז **סז) שם. אסור ליטלו.** ומ"מ מותר לישב אצלו ולשערו עד למו"ש שמותר לשמור המוקצה בשבת כמ"ש סי' ש"ז וכ"ש שמותר לומר לנכרי לשמרו ואם מביאו מעצמו א"צ לומר לו כלום. ר"ז או' ך':

סימן רסז

א **א) [סעיף א'] בתפלת מנחה וכו'** וכתבו גורי האר"י שאין להניח תפילין אף אם נוהג להניחם בכל יום במנחה. מחב"ר או' א' שע"ת או' א' וכ"כ לעיל סי' כ"ה או' ק' יעו"ש. ואפי' אירע בו ת"ץ ואפי' מתפללין מנחה גדולה בע"ש אין להניחם. כף החיים סי' י"ט או' ה' פתה"ד או' א':

ב **ב) שם. אין נופלים על פניהם.** ואפי' אם מתפללין מנחה גדולה אין נופלים על פניהם משום דתוספת קדושת שבת מתחיל להתגלות בע"ש תיכף אחר שעה חמישית מן היום כמ"ש בשער הכוו' דף ס"ב ע"א יעו"ש. וע"כ האוכל פת ביום ו' משעה חמישית ולמעלה אין לומר על נהרות בבל כ"א שיר המעלות בשוב וכו' ועיין לעיל סי' זק"ן או' י"ט:

ג **ג) [סעיף ב'] מקדימין להתפלל ערבית וכו'** ובסי' רצ"ג כתב הטור בשם ריי"ץ גיאות שכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בע"ש ולא של מו"ש בשבת ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום בין יין מצוי בין אינו מצוי דהא אפשר בפת עכ"ל והביאו ב"י בסי' זה אלא שכתב ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימין לדעת אחת הכי נקטינן ודלא כריי"ץ גיאות עכ"ד. ולכן פסק בש"ע מקדימין להתפלל ערבית וכו' דהיינו כדעת הרמב"ם והרא"ש והטור ושאר מפ' שהביא בב"י יעו"ש. מיהו ממ"ש בשער הכוו' דקבלת שבת תהיה בעת שקיעת החמה ממש משמע דתפלת ערבית תהיה בלילה והב"ד לעיל סי' רס"ב או' ל"ב יעו"ש. וע"כ דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד:

ד **ד) ונוהגין** בספרד לומר והוא רחום כבשאר הימים ובאשכנז אין נוהגין לאומרה. טור. וכ"כ בזוה"ק פ' תרומה דף קל"ה ע"ב וז"ל ואסיר לעמא קדישא למפתח לגבה בפסוקא דדינא כגון והוא רחום וגו' בגין דהא אתפרשת מרזא דס"א וכו' ומאן דאתער האי לתתא גרים להתערא הכי לעילא וכו'

יעו״ש וע״כ גם בספרד אין נוהגין עתה לאומרו כיון דבזוה״ק אוסר ונותן טעם בסוד. ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ שבעיר קודשנו ירושת״ו לומר קודם ערבית של שבת לשם יחוד וכו׳ ואח״כ פסוק שועתינו קבל וכו׳ ואח״כ קדיש וברכו את ה׳ וכו׳ ואח״כ מתחילין ברכות ק״ש של ערבית:

ה **ה) הרב** יעב״ץ בסידורו כתב שאין לומר פסוק והוא רחום בשבת ויו״ט בפסוקי דזמרא ובסדר קדושה אבל המחב״ר או׳ ג׳ השיג עליו וכתב שאין לבטל מנהג העולם רובו ככולו האומרים אותו בשבת ויו״ט בפסוקי דזמרא ובסדר קדושה וכן נהגו בעה״ק ירושת״ו ובחברון ת״ו וכן בכל מלכות מצרים וערי איטאליא וכל המקומות אשר דרכה רגלו בשליחות מצוה ראה שאומרים אותו אף בשבת ויו״ט בפד״ז וסדר קדושה יעו״ש. וכ״כ בספרו הבהיר חיים שאל ח״ב סי׳ יו״ד יעו״ש. וכ״כ כס״א או׳ א׳ וכ״כ לעיל סי׳ נ״א או׳ י״ד יעו״ש. וכן יה״ר שתמחול לנו וכו׳ שקודם פ׳ התמיד כל העולם אומרים אותו כמ״ש המחב״ר שם וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ ט״ו בשם כמה פו׳ יעו״ש וכן הוא המנהג ודלא כהשע״ת או׳ ב׳ ועיין הלק״ט ח״ב סי׳ קע״ב ודוק:

ו **ו) שם. ולאכול מיד.** אבל בס״ח סי׳ רס״ט כתב מי שאכל מבע״י בע״ש כגון שיצאו מבהכ״נ ולא נראו ג׳ כוכבים יאכל לאחר צ״ה שיעור שיברך ברהמ״ז כדי לקיים מצות ג׳ סעודות בשבת ע״כ. וכ״כ בשל״ה בשם הנז׳ וכ״כ הב״ח סי׳ תע״ב בשם ר״ל מפראג אבל בתו׳ והרא״ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבע״י וכ״כ התה״ד סי׳ א׳ וכ״מ ברי״ו ח״א וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה ומ״מ טוב להחמיר. מ״א סק״א. והט״ז סי׳ רצ״א סק״ז כתב כיון דתוספת מחול על הקודש הוא דאורייתא ע״כ יצא שפיר אפי׳ גומר קודם הלילה עכ״ל. ומיהו עיין לעיל סי׳ רס״א או׳ ט״ז שכתבנו די״א תוספת שבת דרבנן וי״א דאפי׳ מדרבנן לא יש תוספת לשבת יעו״ש וע״כ שפיר כתב המ״א דטוב להחמיר:

ז **ז) שם. ולאכול מיד.** ואף דלא יצא עדיין בק״ש שקרא ביום מ״מ רשאי לאכול קודם הק״ש שיקרא בזמנו כיון דמיהו קרא כבר ק״ש אחר פלג המנחה כ״כ הב״י כאן ומ״א בסי׳ רל״ה ומ״ש המ״א כאן דאותן הנוהגין להתפלל ערבית ביום אסורין לאכול חצי שעה קודם זמן ק״ש צ״ל דקאי לאותן הנוהגין להתפלל ערבית בעוד היום גדול ואפי׳ קודם פלג המנחה כמ״ש רמ״א בסי׳ רל״ה אבל אותן המתפללין אחר פלג המנחה רשאין לאכול קודם זמן ק״ש יעו״ש. תו״ש או׳ ד׳ וכ״כ א״ר או׳ ב׳:

ח **ח) [סעיף ג׳] בברכת השכיבנו אינו חותם שומר וכו׳** כדאיתא במדרש שבשבת א״צ שמירה שהשבת שומר. טור. וכ״כ בזוה״ק פ׳ ויקהל דף ר״ה ע״א וז״ל כיון דהאי רוחא שרי על עלמא כל רוחין בישין וכל מקטרגין בישין אסתלקו מעלמא ולא בעינן לצלאה על נטורא בגין דישראל אינון נטורין בההוא רוחא וסכת שלום פריסת גדפהא עלייהו ואינון נטירין מכלא יעו״ש:

ט **ט) שם. אינו חותם שומר וכו׳** ואם חותם שומר עמו ישראל לעד אין מחזירין אותו. כלבו סי׳ ל״ה. א״ר או׳ ז׳ ומ״מ י״ל אח״כ ופרוש סוכת שלום וכו׳ בלתי שם ומלכות משום שיש לזה טעם בסוד כמבואר בשער הכוו׳ דף ס״ט ע״א יעו״ש:

י **י) שם. אלא כיון שהגיע לובצל כנפיך וכו׳** והמנהג לסיים עד והגן בעדנו. ותיכף אומרים ופרוש עלינו סוכת וכו׳ ואין אומרים והסר מעלינו מכת אויב וכו׳ משום דכל מקטרגין בישין כבר נסתלקו מעלמא כמ״ש באו׳ הקודם. ואח״כ ראיתי שכ״כ הש״ץ דף קצ״ג ע״ד בשם הרד״א יעו״ש. וכ״כ בס׳ פע״ח שער י״ח פי״א:

יא **יא) כשאומר** ופרוש סוכת שלום כתב מהרח״ו ז״ל שצריך לקום לקבל תוספת נשמה יתירה מבחי׳ הלילה. כ״מ בסידור מהר״י סרוק ז״ל. ש״ץ דף קצ״ד ע״א. שע״ת או׳ ב׳ ומ״ש כ״מ בסידור מהרי״ס היינו לענין שצריך לאומרה מעומד אבל לענין לקבל תוספת נשמה כ״כ בהדיא בשער הכוו׳ דף ס״ט ע״א ובס׳ פע״ח שער ח״י פי״ב יעו״ש:

יב **יב) וכתב** שם בס׳ פע״ח פי״א כי יש לנו קבלה שבשעה שישראל למטה אומרים ברכו בליל שבת אז בת קול הולכת בפמליא של מעלה לומר אשריכם ע״ק שאתם מברכים למטה כדי שיתברכו למעלה כמה מתנות קדושים אשריכם בעוה״ז ואשריכם בעוה״ב ואין ישראל מתברכין עד שיתעטרו בנפש יתירה עכ״ל. וכבר כתבנו לעיל סס״י רס״א דתוספת הנפש מקבל באמירת באי כלה ותוספת הרוח באמירת ברוך ה׳ המבורך וכו׳ ותוספת הנשמה באמירת ופרוש עלינו סוכת שלום יעו״ש. ואם שכחת לקבל תוספת חלק הרוח דקדושת שבת בברכו הא׳ או אם לא שמעת אותו תכוין בברכו האחרון לקבל ביחד תוס׳ הרוח ותוס׳ הנשמה לפי שאם לא קבלת תוס׳ הרוח בברכו הא׳ א״א שתקבל תוס׳ הנשמה בופרוש סוכת שלום ולכן עתה תכוין לקבל ב׳ ביחד תוס׳ הרוח והנשמה. שער הכוו׳ דף ע׳ ע״ב:

יג **יג) שם. אומר ופרוש סוכת שלום וכו׳** ואין לומר ופרוס סוכת רחמים ולא לחתום הפורש סוכת רחמים ושלום. הרדב״ז בס׳ מגן דוד דף ל׳ וכן מרן בדין זה כתב הנוסח סוכת שלום וכו׳ הפורס סוכת שלום. ברכ״י בשיו״ב או׳ ב׳ אבל בס׳ מ״ח והח״י העתיקו בפתיחה ופרוס סוכת רחמים יעו״ש. ש״ץ

דף קצ״ד ע״ב. אמנם בשער הכוו׳ דף ס״ט ע״א הנוסח כמ״ש בש״ע יעו״ש:

יד יד) צריך לומר ופרוס סוכת שלום עלינו ועל ירושלם וחותם עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. ובסידורים לא הדפיסו על ירושלים בפתיחה והוא טעות. ש״ץ דף קצ״ד ע״א. וכתב שם הרב המגיה נראה שהסידורים נגררו אחר הרד״א שלא העתיק על ירושלים כ״א בחתימה וכ״כ הלבוש ז״ל אבל הטור ומרן ז״ל בש״ע העתיקו על ירושלם בפתיחה ג״כ ואולם במאי דגריס הרב המחבר ז״ל עלינו ועל כל וכו׳ הטור והרד״א ומרן ז״ל לא כתבו תיבת כל אלא עלינו ועל עמו וכו׳ אבל הלבוש העתיק מלת כל וכן גריס בס׳ מ״ח ע״פ הסוד וכן כתב בס׳ ח״י שכן צ״ל והביא סמוכות מדברי הזוהר יעו״ש עכ״ל:

טו טו) שם. ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. ואם יש לענות אמן עיין לעיל סי׳ רט״ו סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או ח׳:

טז טז) ונוהגין לומר פסוק ושמרו בני ישראל וכו׳ לומר שאם ישמרו ישראל שבת א״צ שמירה והוא ג״כ מעין גאלה כדכתיבנא לעיל שאם ישמרו ישראל ב׳ שבתות מיד נגאלין טור. וכ״כ בשער הכוו׳ דף ס״ט ע״ד פסוק ושמרו ב״י שנוהגין לומר קודם הקדיש הוא לפי שהלילה הוא בחי׳ שמור:

יז טוב) ובליל יו״ט אומרים פסוק אלה מועדי. ובליל ר״ה וביום שמחתכם ובליל יוה״כ כי ביום הזה יכפר. וכשם שכתב הטור על פ׳ ושמרו דלא הוי הפסק לפי שאם ישמרו שבת נגאלין והוי מעין גאלה כך י״ל בהני קראי דהווין מעין גאלה שאם ישמרו ויקיימו את המועדות וכן אם יעשו תשובה ויתכפר להם העונות הרי נגאלין מיד דגדולה תשובה שמקרבת את הגאלה. ש״ץ דף קצ״ד ע״ג. ועיין בלבוש סי׳ תקפ״ב שכתב דביו״ט אומרים וידבר משה את מועדי וכו׳ ובר״ה תקעו בחדש שופר וכו׳ וביוה״כ כי ביום הזה וכו׳ והביאו המש״ז בסי׳ זה יעו״ש. ונראה דבזה אזלינן בתר מנהגא וכל אחד יעשה כפי מנהגו:

יח חי) ועיין בש״ץ שם ע״ד ובדף קס״ח ע״ב שכתב שנראה מדברי האר״י ז״ל שבערבית של שבת אין לסגור עיניו יעו״ש. ועיין בשער הכוו׳ דף נ״ב שמשמע שם דה״ר בק״ש וברכותיה דבערבית דחול צריך להסגיר ובשבת ויו״ט א״צ להסגיר משום דיש להם בחי׳ אחרת אבל בתפלת י״ח גם בשבת ויו״ט צריך להסגיר או להתפלל מתוך הספר והוא מהטעם שכתבנו לעיל סי׳ צ״ה או׳ ט׳ יעו״ש:

סימן רסח

א א) [סעיף א׳] אומר ויכלו וכו׳ דאמר רב המנונא כל המתפלל ואומר ויכלו כאלו נעשה שותף להקב ה במעשה בראשית אל תיקרי ויכולו אלא ויכלו פי׳ הקב״ה והוא. שבת קי״ט ע״ב טור. ט״ז סק״א:

א) ועוד אמרו שם בגמ׳ כל המתפלל בע״ש ואומר ויכולו שני מה״ש המלוין לו לאדם מניחין ידיהם על ראשו ואומרין לו וסר עונך וחטאתך תכופר ע״כ. וע״כ יש להרהר בתשובה קודם שאומר ויכולו כי הכפרה בא ע״י התשובה כידוע:

ב ב) שם. אומר ויכלו בתפלת ערבית. הרב שיירי כתב שהמנהג לומר בערבית וינוחו בה ובשחרית בו ובמנחה בם והביאוהו האחרונים. והמו״ק כתב דבכתבי האר״י זצ״ל אין הפרש ביום ואף במנחה אומרים בו עכ״ד. ובס׳ הכוו׳ שבידינו לא הוזכר זה כלל ולא דבר בפרט זה. אך גורי האר״י ז״ל קיימו המנהג וכתבו סוד בדבר כמ״ש במ״ח וכן הוא מנהג מארי דרזין ההולכים בדרך האר״י ז״ל דוקא. ואין לשנות המנהג ובפרט שבדברי הרב שיירי מוכח שכך הוא מנהג פשוט. שוב נמצא בהגהות הרמ״ז לס׳ הכוו׳ שכתב שכבר ידעת שהגירסא הנכונה לומר בערבית בה ובשחרית בו ובמנחה בם וכותב סוד הדבר יעו״ש. מחב״ר או׳ ז׳ ש״ץ דף קצ״ה ע״ב. אמנם חסידי בית אל יכב״ץ שבעה״ק ירושתו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל נוהגים לומר בערבית בה וביום בו ואפי׳ במנחה וכ״כ הש״ש בס׳ פת״ע בסדר מנחת שבת יעו״ש. וכן ברצה והחליצנו שבבהמ״ז בלילה אומרים בה וביום בו. וע״כ נראה כיון דלא נזכר זה בהדיא בדברי האר״י ז״ל נהרא נהרא ופשטיה. ומיהו הנוהגין לומר במנחה וינוחו בם י״ל ג״כ במנחה והנחילנו ה׳ אלקינו באהבה וברצון שבתות קודשך בלשון רבים כמו שאומר וינוחו בם שהוא לשון רבים וכמ״ש הפתה״ד סי׳ רצ״ב או׳ ד׳ יעו״ש:

ג ג) שם. אומרים ויכלו וכו׳ יש מקומות שאין אומרים אותו בתוך התפלה אלא לאחריה. ולכל המנהגים יש סמך דהאומרים אותו יש סמך בזוהר ובתקונים. ומי שאין אומר אותו יש סמך בתוספתא פ״ג דברכות. מהר״ש שער אריה בהגהו׳ כ״י ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ אמנם הרב בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ע ודף ע״א ע״ג נתן טעם בסוד לג״פ ויכלו שתיקנו לומר אחד בתוך העמידה ואחד אחר העמידה ואחד על השלחן בסדר הקידוש יעו״ש. וע״כ עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע:

ד **שם. אומרים ויכלו וכו'** ומ"מ אם לא אמרו בתפלה אין מחזירין אותו וכ"ש לדידן דאומרים בקידוש ויכלו. מש"ז או' א' ודוקא שכבר סיים ברכת מקדש השבת אבל קודם לזה חוזר לויכלו. ח"א כלל כ"ח או' א' ול"נ אם נזכר קודם שהתחיל רצה אומרה שם דכיון שהיא ממטבע התפלה לא חשיבה הפסק ואם התחיל רצה יאמר אותה אחר העמידה ב' פעמים כדי שלא יחסר מג"פ משום שיש להם טעם בסוד כמ"ש באו' הקודם:

ה **[סעיף ב'] גומר אותה ברכה וכו'** דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח בשבת אפי' במוסף אלא משום כבוד שבת לא אטרחו רבנן וכיון שהתחיל גומר. וי"א ס"ל דבמוסף לא בעי צלויי י"ח מדינא. מ"א סק"א:

ו **שם. גומר אותה ברכה וכו'** ומי שאירע לו כן ידאג כל השבוע דהוא סי' רע ויפשפש במעשיו ויהרהר בתשובה. של"ה דף קצ"ג ע"א. א"ר או' ב' ש"ץ דף קצ"ט ע"א:

ז **שם. גומר אותה ברכה וכו'** עיין בס' חק"ל סי' ב"ן שעלה ונסתפק אם התחיל של חול והתפלל כדרכו ונזכר בשומע תפלה אם גומר אותה ברכה או פוסק שי"ל י"ח תיקון י"ט לא תיקון ומסיק לדינא דגומרה יעו"ש. והביאו הש"ץ שם וכתב דאין מקום להסתפק בזה דזה פשוט בש"ס ובפו' דאין חילוק דאפי' לא נזכר כ"א בשומע תפלה גומר אותה ואח"כ מתחיל של שבת יעו"ש:

ח **עוד** שם סי' ג"ן עלה ונסתפק בש"ץ שטעה והתחיל בשל חול אם גומר אותה ברכה או לא דיש לחוש לטורח צבור ומסיק דמצד הסברה נראה יותר דאינו גומרה והדבר צריך ישוב יעו"ש והביאו הש"ץ שם וכתב דלדידיה הדבר פשוט בחזרת תפלתו של ש"ץ שהוא א"צ לתפלה זו שכבר התפלל בלחש שא"צ לגמור אותה ברכה יעו"ש והיפ"ל או' א' כתב דאפי' אם הוא צריך לאותה תפילה כגון שלא התפלל בלחש ובא לצאת בחזרת תפלת צבור כמ"ש סי' קכ"ד סעי' ב' אם טעה והתחיל בתפלת חול אינו גומר אותה ברכה יעו"ש:

ט **שם. בין בשחרית מוסף וכו'** זו אחת מהלכות שמרן חזר בו בש"ע ממ"ש בב"י שהרי בב"י כתב דנקטינן כהרמב"ם וסיעתו דבמוסף פוסק באמצע הברכה והכא סתם כדעת הראב"ד והרא"ש וסיעתם. ולענין הלכה נקטינן כדברי מרן בב"י דספק ברכות להקל וכ"פ הב"ח וכן מטין דברי הא"ר וכ"פ הרמ"ע ז"ל בס' אלפסי זוטא כ"י. מחב"ר או' ב' וכ"פ הש"ץ דקצ"ח ע"ד. א"א או' ב' ר"ז או' ג' וכן הסכימו האחרונים:

י **שם. וי"א דבמוסף פוסק וכו'** וכן בר"ח. כלבו. וממילא דה"ה ליו"ט. מט"מ. ואפי' יו"ט שני. וכן בכל דינים שבסי' זה שבת ויו"ט שוין. א"ר או' ג' מאמ"ר או' א' ועיין לקמן או' ח"י:

יא **שם. אפי' באמצע ברכה.** ואפי' באתה חונן דלא כשה"ג. כנה"ג סי' רס"ז בהגב"י, מ"א סק"ב:

יב **[סעיף ג'] אם היה סבור שהוא חול והתחיל וכו'** ואפי' אי קאי באתה קדשת או באתה אחד נראה דמיקרי התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה. ב"י בשם תה"ד סי' י"ד. וכ"כ הלבוש. מיהו המ"א סק"ג כתב דלפי מ"ש לעיל סי' ר"ט דאפי' כיון לדבר אחר אין הברכה נפסדת א"כ אם אמר בערבית ומנחה אתה וסבור שהוא חול אומר אתה קדשת או אתה אחד דלא מקרי התחלה בשל חול אלא בשחרית שדיבר ג"כ שלא כהוגן וכמ"ש סי' ר"ט יעו"ש. וכ"פ הפר"ת בליקוטים. א"א או' ג' ר"ז או' ד' ח"א כלל כ"ח או' ב' קיצור ש"ע סי' ע"ו או' י"ז. והגם דהא"ר או' ה' והתו"ש או' ד' השיגו על דברי המ"א הנז' וכתבו דדעת הש"ע כהתה"ד דאפי' בערבית ומנחה אם אמר תיבת אתה וסבור שהוא חול גומר אותה ברכה כבר כתבנו לעיל סי' ח"י או' ז' דלענין ספק ברכות אזלינן לקולא אפי' כנגד מרן ז"ל ואפי' כנגד הרוב יעו"ש. וע"כ בערבית ומנחה אם אמר תיבת אתה לחוד אעפ"י שהיה סבור שהוא חול ונזכר א"צ לגמור אותה הברכה אלא מסיים אתה קדשת או אתה אחד אבל אם אמר אתה חונן אפי' בערבית ומנחה צריך לגמור אותה הברכה ואח"כ חוזר לומר אתה קדשת או אתה אחד:

יג **ומי** שאמר אתה חונן ולא גמר הברכה רק תיכף אמר ברכה אמצעות של שבת וכשגמר ברכת שבת נזכר שהדין הוא שכשאמר אתה חונן יגמור הברכה לא יחזור לומר ברכת אתה חונן קודם רצה כיון שכבר אמר ברכה של שבת שתקנו במקום ברכות אמצעיות של חול. מחב"ר או' ג':

יד **מי** שנמשך בתפלת שבת והתחיל באתה חונן וסיים בברכת השנים ואז נזכר שהוא שבת ונתן דעתו והיה ימות החמה ושאל גשמים. כתב הלק"ט ח"ב סי' צ"א דיחזור עד שיאמר ברכת השנים כתקנה ואח"כ הולך לשל שבת יעו"ש. אבל הח"א כלל כ"ח או' ז' כתב דאם עדיין לא סיים ברכת השנים כיון שהתחיל בה צריך לומר כתקנה וחוזר לשל שבת אבל אם כבר סיים הברכה א"צ לחזור לתחלת הברכה אלא מתחיל בשל שבת ודלא כהלק"ט יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' קי"ז או' ז"ך יעו"ש:

טו טו) וכן אם בימות החמה טעה והתפלל של חול בשבת והזכיר גשם ובברכת השנים הזכיר ג״כ גשם ולאחר שסיים הברכה נזכר שהוא שבת חוזר לראש וא״צ להזכיר עכשיו הברכות של חול שהתפלל. ח״א שם:

טז טז) מי שטעה והתפלל של שבת בתפלת יו״ט ובאמצע ברכת שבת נזכר יפסוק ויאמר תפלת יו״ט ולא הפסיד ג׳ ראשונות וכן אם בשבת במקום תפלת שבת התחיל לומר אתה בחרתנו וכו׳ שהוא תפלת יו״ט פוסק ואומר תפלת שבת ולא הפסיד ג׳ ראשונות. מחב״ר או׳ ד׳:

יז טוב) שם. ואפי׳ אם הוא בתפלת שחרית וכו׳ ומ״מ אינו גומר לא אתה קדשת ולא אתה אחד אלא יאמר ישמח משה ושפיר קאמר אתה הקב״ה ישמח משה במתנת חלקו. ל״ח או׳ מ״ו. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ משמע מזה דאם התחיל בשחרית אתה קדשת גומר וכן בערבית כשהתחיל ישמח משה גומר. ולא נהירא אלא צריך להפסיק ולהתחיל ברכה הראויה ובסעי׳ ו׳ לא קאמר אלא אינו חוזר והיינו אם כבר גמר הברכה אבל כל שלא גמר מפסיק א״ר או׳ ו׳ א״א או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ כ״ח:

יח חי) [סעיף ד׳] ולא הזכיר של שבת לא יצא. וה״ה ביו״ט וה״ה ביו״ט שני. תמים דעים סי׳ ק״ך. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ד. וכ״כ האחרונים:

חי) שם ואם הזכיר של שבת וכו׳ ונראה דה״ה אם היה שבת וחו״ה דהיה צריך להתפלל של שבת ולהזכיר יו״ט ביעלה ויבא והוא התפלל של יו״ט והזכיר שבת באמצע כדרך כמתפללין כשחל יו״ט בשבת דיצא כיון שהזכיר שבת. וה״ה נמי כשחל יו״ט בשבת דהיה צריך להתפלל של יו״ט ולהזכיר שבת באמצע והוא התפלל של שבת והזכיר יו״ט בעבודה ביעלה ויבא כדרך שמתפללין בשבת שחל בחו״ה דיצא:

יט יט) ואם ספק לו אם הזכיר שבת או לא עיין בכלבו סי׳ י״א שנסתפק בזה וכתב דאפשר דבשבת ויו״ט אין שייך ספק לפי שהיא ברכה בפ״ע יעו״ש וכ״כ הרמ״ע ז״ל באלפסי זוטא פ״ק דברכות שבת ויו״ט חומרו של יום גורם דרמי אנפשיה באותה שעה ומדכר לפיכך אם נסתפק אם התפלל של שבת או של חול אינו חוזר על הספק. והביאו מחב״ר או׳ ה׳ בי״מ או׳ ז׳ וכתב וכן עיקר. וכ״פ החס״ל או׳ ח׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תכ״ב סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

כ ך) שם הגה. ובמוסף אפי׳ לא אמר וכו׳ ר״ל אפי׳ שהתפלל י״ח וחידש בה דבר מועט שאמר ונעשה לפניך וכו׳ יצא. כ״כ ב״י בסי׳ זה ובסי׳ רפ״ו יעו״ש:

כא כא) שם הגה. ובמוסף אפי׳ לא אמר וכו׳ לכאורה נראה גם להי״א בסעי׳ א׳ דבתפילת מוסף פוסק אפי׳ באמצע ברכה אפ״ה ס״ל אם הזכיר של מוסף ואמר ונעשה לפניך וכו׳ יצא. ובלבוש כתב דלי״א דלעיל ה״נ לא יצא ואינו נכון. עו״ש או׳ ד׳ וכ״כ הנה״ש או׳ ד׳ א״ר או׳ ח׳:

כב כב) שם הגה. ובמוסף אפי׳ לא אמר וכו׳ ואם טעה ולא הזכיר של מוסף בקדושת היום אזי יאמר בעבודה כשיאמר והשב את העבודה יאמר ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף דכיון שא״צ לקבוע ברכה בפ״ע אע״ג דלכתחלה צריך להזכיר בקדושת היום מ״מ בדיעבד שסיים ברכה א״צ לחזור אלא יזכיר בעבודה. אבל אם נזכר קודם שעקר רגליו צריך לחזור לקדושת היום ויזכיר מוספין במקומו. ואם נזכר קודם שמתחיל רצה יאמר ונעשה לפניך קרבן מוסף כדין וככל דברים שחייב לחזור קודם שהתחיל בברכה אומרה. ח״א כלל כ״ח או׳ ד׳:

כג כג) [סעיף ה׳] ולא הזכיר של שבת וכו׳ ואם לא הזכיר בשל שחרית של שבת ונזכר אחר שהתפלל מוסף אינו חוזר. תו״ש או׳ ט׳ והביאו הבי״מ או׳ ד׳ וכתב דזהו כס׳ הרמ״ע והכנה״ג ומ״א בסי׳ קכ״ו שכתבו כן לענין יחיד ששכח ר״ח בשחרית ונזכר אחר מוסף אך לפי מ״ש שם החיד״א בשם תשו׳ הרשב״א דיתפלל מנחה שתים ה״ה לכאן יעו״ש. ועיין בדברינו לסי׳ ק״ח או׳ ט״ו ודוק:

כד כד) שם. ואם לא עקר רגליו וכו׳ ומיירי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתי. מ״א סק״ו. ועיין לעיל סי׳ קי״ז סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם או׳ מ׳ ולקמן סי׳ תכ״ב סעי׳ א׳ ומותר להתפלל אלהי נצור בשבת אעפ״י שהיא בקשה. ד״מ או׳ ב׳:

כה כה) שם. ואם לא עקר רגליו וכו׳ ואפי׳ נזכר קודם מודים לא מהני שיאמר יעלה ויבא ויזכיר קדושת היום דלכתחלה א״צ ברכה לקדושת היום ומ״מ בדיעבד שהזכיר קדושת היום בעבודה יצא כיון דמן הדין גם בשבת ויו״ט ראוי לי״ח אלא דלא אטרחוהו רבנן ולכן בדיעבד יצא. ח״א כלל כ״ח או׳ ו׳:

כו כו) [סעיף ו׳] הטועה בתפלת שבת וכו׳ אבל המחליף ומשנה לכתחלה עליו אני קורא ופורץ גדר ישכנו נחש. שה״ל סי׳ ל״ד. א״ר או״ יו״ד.

כז כז) שם. הטועה בתפלת שבת והחליף וכו׳ לפי שעיקר ברכה רביעית היא רצה נא במנוחתינו. וי״א ס״ל במוסף א״נ לומר כן שאין דרך למוסף כשאר תפילות ולא לשאר תפילות כמוסף. ב״י בשם שה״ל. ט״ז סק״ד:

כח כח) **שם. אינו חוזר.** ואם נזכר באמצע ברכה פוסק ומתחיל האחרת. תה״ד סי׳ י״ד. מ״א סק״ז. והטעם כתב הלב״ש דדוקא בהתחיל ברכה של חול אינו פוסק משום דבדין הוא בעי לצלויי י״ח בשבת אבל בהא לא שייך האי טעמא. ועיין לעיל או׳ טו״ב:

כט כט) **שם. וי״א שאם החליף של מוסף וכו׳** רבים תמהו על דברי מרן הללו שהרי בב״י הביא דין זה בשם שה״ל ושם כתוב דאם החליף ערבית שחרית ומנחה שא״צ לחזור ולהתפלל אבל בתפלת מוסף א״נ לומר כן יעו״ש וא״צ משמע דאם החליף מוסף באחרת ליכא פלוגתא ולכ״ע חוזר וא״כ למה כתב דין זה בש״ע בשם י״א מאחר שלא הביא פלוגתא בזה בב״י. ומיהו עיין במחב״ר או׳ ה׳ שהאריך בזה והוכיח לומר שהרמב״ם הוא דפליג על השה״ל וס״ל דאם במקום מוסף התפלל שחרית וכיוצא יצא אבל אם התפלל של מוסף בשחרית וכיוצא לא יצא ומסיק דהכי נקטינן כסתם הש״ע יעו״ש. והביאו הש״ץ דף ר׳ ע״א וכתב דאם במקום מוסף התפלל שחרית מ״מ הנכון והישר הוא שיכוין עם הש״ץ בחזרת העמידה מלה במלה כדי לצאת י״ח מסברת החולקים דס״ל דצריך לחזור יעו״ש. אמנם הרב חק״ל חא״ח סי׳ נ״ד חלק על דברי הרב חיד״א הנז׳ וכתב דהעיקר לדינא לא יצא וצריך לחזור ולהתפלל מוסף משום דרוב הפו׳ ס״ל דכל שלא הזכיר בתפלת מוסף פסוקי מוסף אפי׳ בקיצור דהיינו שלא אמר אפי׳ נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף לא יצא י״ח מוסף וא״כ כיון דלרוב הפו׳ לא יצא הכי נקטינן וצריך לחזור ולהתפלל מוסף והאריך להביא כל הראשונים דס״ל כן ושמ״ש מרן ס׳ האומרים דיצא בסתם אינו מוכרח דדעתו כן יעו״ש. והב״ד הבי״מ בדיני מוסף או׳ ב׳ וכתב וכ״נ עיקר לדינא דלא יצא וצריך לחזור ולהתפלל מוסף ומיהו אם מתפלל בצבור טוב שיכוין מלה במלה עם הש״ץ בחזרה ויוצא ולא יצטרך לחזור ולהתפלל עכ״ד. וכ״פ הר״ז או׳ י״א. ח״א כלל כ״ח או׳ ד׳ קיצור ש״ע סי׳ ע״ו או׳ כ״ב:

ל ל) **ואם** במקום שחרית התפלל מוסף כתב שם הש״ן דלכתחלה ודאי טוב שיכוין לחזרת ש״ץ לצאת מידי כל פקפוק מיהו היכא דא״א בהכי צריך לחזור ולהתפלל של שחרית שהרי דעת השה״ל והיא סברת י״א שהביא הש״ע דצ״ל ולהתפלל וכ״פ המ״א (סק״ט) וכן דעת הרמ״ע זיל וכ״נ שהוא דעת הר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ ס״ג יעו״ש. וכ״פ הר״ז שם. קיצור ש״ע שם. ועיין לקמן סי׳ רפ״ו סעי׳ א׳ בהגה ודוק:

לא לא) **מי** שהתפלל מוסף עם הצבור ואחר שהתפלל נסתפר אם תפלת שחרית אמר בתפלתו שהתפלל או תפלת מוסף היתה אמירתו לא יחזור להתפלל מוסף. ואפי׳ בתורת נדבה לא יחזיר כיון דתפלת מוסף אינה באה בתורת נדבה. ועוד דכיון דפתח תפלתו על דעת מוסף מסתמא התפלל מוסף. שו״ת תורת נתנאל סי׳ יו״ד. יוסף אומץ סי׳ י״ט. בי״ם שם. או׳ ג׳:

לב לב) **ספק** התפלל מוסף או לא התפלל אינו חוזר ומתפלל אפי׳ בתורת נדבה דאין מוסף בא בנדבה ועוד דאין מתפללין נדבה בשבת ויו״ט. מחב״ר או׳ ו׳ בי״מ שם או׳ ט:

לג לג) **[סעיף ז׳] חוזרין לומר ויכלו משום יו״ט וכו׳** וכבר כתבנו לעיל או׳ ג׳ דלפי דברי האר״י ז״ל יש טעם בסיד לג״פ אמירת ויכלו יעו״ש וא״כ בלתי טעם זה ג״כ צריך לאומרו:

לד לד) **שם. חוזרין לומר ויכלו וכו׳** ובמדרש אמר ג״פ אשר בויכלו כמו בפ׳ פרה אדמה להורות שהאומר ג״פ ויכלו מתכפר. ובצרור המור ט״א על ג״פ נגד ג׳ עולמות עולם עליון ואמצעי ותחתון לומר שהקב״ה ברא כולם. וריי״ו דף ק״ב לפי שיש חיזוק בג״פ אומרו ג״פ בתפלה ואחר תפלה ובקדוש. א״ר או׳ י״ב:

לה לה) **שם. ואומרים אותו בקול רם ומעומד.** משום שהוא עדות להקב״ה על מעשה בראשית וכתיב ועמדו ב׳ האנשים ודרשינן (שבועות ל׳) אלו העדים שצריכין להעיד ביחד ומעומד ולכן צריך שיעמדו ויאמרו אותו ביחד. טור. וע״כ נראה דיחיד המתפלל אין חוזר לומר ויכלו דאין עדות ליחיד ועדה שלמה בעינן להעיד להקב״ה דהיינו עשרה ואם ירצה יחיד לאומרה לא יתכוון לשם עדות אלא כקורא בתורה. ט״ז סק״ה. אבל הא״ר או׳ י״ד כתב דגם היחיד צריך לאומרה יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ יו״ד. וכ״ה לפי דברי האר״י ז״ל שנתן טעם בסוד לאמירת ג״פ ויכלו כמ״ש לעיל או׳ ג׳ דגם היחיד צריך לאומרו:

לו לו) **ולענין** אם צריך היחיד לאומרו מעומד הא״ר שם כתב דאין חיוב על היחיד לאומרו מעומד. וכ״כ המש״ז או׳ ה׳ אבל מדברי התו״ש שם נראה דגם היחיד צריך לאומרו מעומד. וכ״כ הר״ז בק״א או׳ ב׳ וז״ל לפי מ״ש הט״ז היחיד א״צ לעמוד שהרי אין לו להתכוין לשם עדות אבל אין כן דעת המט״מ (סי׳ תכ״ט) והמ״א כאן והש״ע סי׳ רע״א שהצריכוהו לעמוד וכ״מ בב״י שם בשם א״ח שלא הקפידו כ״כ וכו׳ משמע שמהראוי היה להקפיד לעמוד דוקא אעפ״י שאין שם עדה שלימה והכי נהוג עלמא עכ״ד. וכ״כ הפתה״ד או׳ ז׳ וכתב שם דגם הנשים יאמרו אותו לשם עדות ודלא כהבי״מ או׳ ג׳ יעו״ש:

לז **לז) אין** לומר יום הששי ויכלו בערבית כמו בקידוש כן נראה מדברי הטור ושאר פו׳ דדוקא בקידוש אמרינן ליה כדי להשלים לע״ב תיבות כמ״ש הפו׳ אבל בערבית לא אמרו אדם מעולם אלא יתחיל ויאמר כמו בעמידה ויכלו השמים וכו׳ בלבד. ש״ך דקצ״ו ע״ד. וכן הסכים הרב המגיה שם בדף קצ״ז ע״א. כף החיים סי׳ כ״ח או׳ טו״ב:

לח **לח) [סעיף ח׳] ואומר ש״ץ ברכה אחת וכו׳** נתקנה משום סכנת מזיקין שבתי כנסיות שלהם היו בשדות ותקנו אותה בשביל בני אדם שמאחרין לבא לבהכ״נ שיסיימו תפלתם בעוד שהש״ץ מאריך כדאיתא בשבת כ״ד ע״ב. טור. ט״ז סק״ז. וזהו טעם פשט. אבל ידוע שכל דברי רז״ל הם ע״פ הסוד ויש בהם סודות עמוקים אלא שאעפ״י כן מלבישים אותם בדרך פשט כידוע. והרב ז״ל בשער הכוו׳ דף ע׳ ע״ב נתן טעם בסוד לברכת מעין ז׳ והיא כמו חזרת העמידה יעו״ש:

לט **לט) שם. מעין שבע.** כיצד מגן אבות בדברו נגד מגן אברהם. מחיה מתים במאמרו נגד מחיה המתים. האל הקדוש שאין כמוהו נגד האל הקדוש המניח לעמו וכו׳ נגד רצה נא במנוחתינו. לפניו נעבוד ביראה כנגד רצה שהוא עבודה. ונודה לשמו כנגד מודים. לאדון השלום כנגד שים שלום. רד״א. ומה״ט צריכין לעמוד כשאומרים אותה שהרי היא במקום שבע דומיא דברוך ה׳ לעולם אמן. א״ר או׳ ט״ר. מש״ז או׳ ז׳:

מ **מ) שם. ואין היחיד אומר אותה.** כ״כ הטור בשם אבי העזרי. וכ״כ המרדכי בפ״ב דשבת וסמ״ג בסי׳ י״ט בשם ר״י שיחיד האומרה עושה ברכה לבטלה ודלא כהגמ״ר שכתב שם בשם הגאונים דבין יחיד בין ש״ץ צ״ל ברכת מגן. ב״י:

מא **מא) שם הגה. מיהו אם היחיד רוצה להחמיר וכו׳** ונראה דטוב ונכון לעשות כן כדי לצאת י״ח קצת ממ״ש הגמ״ר בשם הגאונים דס״ל דבין יחיד בין ש״ץ צ״ל מעין ז׳ כמ״ש ב״י. הרב המגיה בש״ך דקצ״ז ע״א. והש״ך שם ע״ב כתב הטעם דאולי נהגו כך כדי שלא להסיח דעתם ולא יבואו לידי מכשול לדבר דבר:

מב **מב) שם בהגה. בלא פתיחה וכו׳** אלא מתחיל מגן אבות בדברו עד זכר למעשה בראשית. ד״מ או׳ ג׳ ע״א ס״ק י״א. א״ר או׳ י״ז:

מג **מג) שם בהגה. בלא פתיחה וכו׳** ואפי׳ לא אמרה הש״ץ לאותה ברכה כגון שהוא בדרך שאין שם בהכ״נ אפ״ה אין יחיד אומרה בפתיחה וחתימה. עו״ש או׳ ז׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

מד **מד) שם בהגה. בלא פתיחה וכו׳** ומשמע קצת מרמ״א ולבוש שכתב עם הש״ץ דיחיד המתפלל שלא בצבור אינו אומר כלל ומעו״ש משמע שאומרו וע״ע לאו חיובא הוא. א״ר שם:

מה **מה) [סעיף ט׳] יו״ט שחל להיות בשבת וכו׳** וטעמא משום דבדין הוא דאפי׳ בשבת לא בעי למימריה ורבנן הוא דתיקון משום סכנה מאי דתקון תקון ומאי דלא תקון לא תקון טור. ט״ז סק״ז. וגם לפי מ״ש לעיל או׳ ל״ח דיש לה טעם בסוד ה״ד לגבי שבת אבל לגבי יו״ט לא שייך וע״כ גם לפי סודם של דברים לא שייך להזכיר בה של יו״ט:

מו **מו) שם. יו״ט שחל להיות בשבת וכו׳** ובענין ליל יו״ט א׳ של פסח שחל להיות בשבת יתבאר לקמן בסי׳ תפ״ז בס״ד ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ שבעיר קודשינו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל נוהגין לאומרה גם בליל יו״ט א׳ של פסח שחל להיות בשבת משום שכ״ה דעת הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש דף כ״ה ע״ב יעו״ש:

מז **מז) [סעיף יוד׳] אין אומרים ברכה מעין ז׳ בבית חתנים וכו׳** וה״ד כשמתפללים בבית החתן אבל אם בא החתן לבהכ״נ כיון שבאים בני אדם אחרים שאינם שייכים לחתונה י״ל אותה. ואפי׳ אם היתה החתונה בבהכ״נ דהיינו בחדר הסמוך לבהכ״נ באותן המקומות שיש להם ס״ת בביתם בחדר אחד ובחדר אחר הם ישינים אפ״ה כיון דיש בני אדם אחרים צ״ל ברכה מעין ז׳ והוא ברור. רו״ח או׳ ד׳:

מח **מח) שם. בבית חתנים וכו׳** אבל בבה״מ מקום שמתקבצים שם התלמידים אומרים אותה. רדב״ז ח״א סי׳ ח״י. כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק י״ג:

מט **מט) שם. בבית חתנים וכו׳** ובמקום שנוהגין לאומרה אין למחות בידם. כנה״ג שם. מ״א ס״ק י״ד:

נ **נ) שם. בבית חתנים וכו׳** וכן עשרה שפירשו מן הצבור והתפללו במקום שאינו בהכ״נ קבוע בס״ת אין אומרים אותה. שכנה״ג בהגב״י או׳ ט׳ וכ״כ המט״י או׳ א׳ דכל שאין מתפללין בבהכ״נ קבוע אין אומרין אותה ודלא כהט״ז סק״ח יעו״ש. וכן הבורחים מן העיר לכפרים מדבר באופל ומתפללים בכפר אין אומרים אותה. ב״ד סי׳ תקל״ז. ברכ״י או׳ ד׳ אמנם כ״ז הוא לפי הפשט אבל כבר כתבנו לעיל או׳ (ג׳)[ל״ח] דכל דברי רז״ל שבגמ׳ הם מסודרים ע״פ הסוד וגם האר״י ז״ל בשער הכוו׳ נתן טעם בסוד לברכה מעין ז׳ ושצריך לאומרה אחר תפלת ערבית של שבת כמו שאומרים חזרה אחר

תפלת שחרית ומנחה יעו״ש וא״כ לפ״ז לא יש חילוק בין בית חתנים ובין בית אבלים ובין בית שאינו בהכ״נ קבוע ואין בו ס״ת אלא כל שיש עשרה מתפללין ביחד בכל מקום שיהיה צריך לומר אותה וכ״כ בסידור חס״ל למהר״א טובייאנה דק״ג ע״א דלפי סודן של דברים אין למנוע מלאומרה בכ״מ שמתפללין יעו״ש. וכ״כ הש״ץ דקצ״ח ע״ב. בן א״ח פ׳ וארא או׳ יו״ד. וכבר כתבנו כמה פעמים דכנגד דברי האר״י ז״ל שנותן טעם בסוד לא חיישינן לספק ברכות:

נא נא) [סעיף יא׳] אף בשבת וכו׳ לאפוקי מספר השלחן שכתב שבשבת שאחר יו״ט אין אומרים אותה כמ״ש בב״י:

נב בנ) [סעיף יב׳] אין לדבר וכו׳ כ״כ הטור בשם ס״ח סי׳ נ״ח שחסיד אחד ראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות א״ל למה פניך מוריקות א״ל מפני שהייתי מדבר בויכלו בשעה שהצבור היו אומרים אותו ובברכת מעין ז׳ וביתגדל יעו״ש. וכתב בכלבו על מעשה זה שאם נאמר כך על ברכה מעין ז׳ ק״ל לתפלה שהיא קבועה. ש״ץ דקצ״ז ע״ב:

נג גנ) [סעיף יג׳] ושמע מש״ץ וכו׳ פי׳ אם מכוין לצאת בה משום תפלת שבת. ואע״ג דק״ל דאין הש״ץ מוציא מי שהוא בקי היינו בשאר תפילות אבל תפלת ערבית שהיא רשות הקלו. עי״ש או׳ י״א:

נד דנ) שם. ושמע מש״ץ וכו׳ וטוב לאומרה עם הש״ץ. ל״ח. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ ט״ו ר״ז או׳ ח״י אבל הא״ר או׳ ח״י כתב בשם השה״ל והתניא דדוקא אם אומר עם הש״ץ מלה במלה ומכוין דעתו יוצא י״ח אבל אם אינו אומר עמו אינו יוצא יעו״ש ומ״מ נראה דבדיעבד אם כיון לחוד לצאת ולא אמר עם הש״ץ דיצא. והוא שכיון מלה במלה מתחלה ועד סוף וגם הש״ץ כיון להוציאו:

נה הנ) שם. ושמע מש״ץ וכו׳ ואם כבר אמרה הש״ץ צריך הוא להתפלל ז׳ ברכות דיחיד אסור לאומרה ואם אמרה ביחיד יצא וא״צ להתפלל ז׳ ל״ח. מ״א שם. תו״ש שם ר״ז שם. מיהו הא״ר שם כתב דאפי׳ בדיעבד אם אמרה ביחיד לא יצא יעו״ש. ולענין דינא נראה דיצא בדיעבד משוה דק״ל סב״ל:

נו ונ) שם. ושמע מש״ץ וכו׳ וכשחל יו״ט בשבת אין תקנת כלל במעין ז׳ שהרי אין הש״ץ מזכיר של יו״ט. א״ר שם. ח״א כלל כ״ח או׳ י״ד. וכן אם היה שבת וחו״ה ושכח לומר יעלה ויבא אינו יוצא בברכת מעין ז׳ כיון שאין מזכיר פה יו״ט וצריך לחזור ולהתפלל:

נז זנ) ואם היה ליל שבת ויו״ט ושכח והתפלל תפלת יו״ט לבד ולא הזכיר שבת ושמע ברכה מעין ז׳ מהש״ץ כולה נראה דיצא. מחב״ר או׳ ט׳. אבל המאמ״ר כתב דאינו יוצא בשמיעת ברכת מעין ז׳ מהש״ץ וצריך לחזור ולהתפלל. וכן הסכים הרב המגיה בש״ץ דש״ו ע״ד. והב״ד הבי״מ או׳ יו״ד וכתב דהעיקר לדינא דיצא כס׳ המחב״ר:

נח חנ) שם. מראש ועד סוף יצא. ואח״כ יאמר עושה שלום ופוסע ג׳ פסיעות. ח״א שם:

סימן רסט

א א) [סעיף א׳] נוהגין לקדש וכו׳ מהרי״ל ז״ל היה נוהג לקנות המציה הזאת לתת יין קדוש והבדלה שבבהכ״נ דרשות מהרי״ל ז״ל. שכנה״ג בהגה״ט. ועיין סי׳ רצ״ה:

ב ב) שם. אלא מטעימו לקטן. ואע״ג דאסור להאכיל לקטן איסור בידים כמ״ש סי׳ שמ״ג היינו בדבר שיש בו לאו אבל קידוש אינו אלא עשה. הג״מ בשם מהר״ם. ולפי מ״ש בסי׳ שמ״ג דאפי׳ איסור דרבנן לא ספינן ליה בידים אפ״ל כיון די״א דאפי׳ גדול מותר לשתות דיוצא בקידוש זה אע״ג דלא ק״ל הכי מ״מ לקטנים שרי. א״נ כיון דא״א בע״א שרי ב״י. והב״ח כתב דה״ד בהגיע לחינוך אבל בלא הגיע לחינוך לית ביה איסורא. מיהו בתשו׳ הר״ן סי׳ פ״ב כתב בשם הרשב״א דאי יהיב לקטן כזה הוי ברכה לבטלה דהא לא הגיע לחנכו בברכה אלא צריך ליתן לקטן שהגיע לחינוך. דהב״ד מ״א סק״א יעו״ש. א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ א׳ וה״ה דאין ליתנו לשוטה וחרש דלאו בני חינוך נינהו. א״א או׳ א׳ ויש להעמיד הקטן שהגיע לחינוך אצל המקדש ולאמר לו שיכוין לברכת המקדש לצאת ידי קידוש ולשתות אח״כ שיעור רביעית כדי שיהיה קידוש במקום סעודה. ועיין סי׳ רע״ג סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ג ג) שם. אלא מטעימו לקטן. ואם אין קטן יטעום המקדש. דרשות מהר״ש ומי״ט. ומ״א שם כתב בשם הג״מ דנותנים לגדול לשתות. ואולי לאו דוקא דודאי עדיף שישתה בעצמו. א״ר שם:

ד ד) **וכתב** שם המ״א דכששותה גדול ישתה כשיעור שיהא חשוב במקום סעודה כמ״ש סי׳ רע״ג סעי׳ ה׳ וכ״כ הב״ח. והמקדש יהיה בדעתו לצאת בביתו בקידוש זה דהא י״א שיוצא בזה ואפ ה יכול לקדש שנית להוציא בני ביתו וכמ״ש סי׳ רע״ג סעי׳ ד׳ עכ״ד. והביאו התו״ש שם. ר״ז או׳ ג׳:

ה ה) **שם. אלא מטעימו לקטן.** והנוהגים שלא להטעימו אלא מוליכו לביתו ושותהו טוב הדבר להניחם כמנהגם ולא ישנוהו שיש להם על מה שיסמוכו וכ״ש אם יש בדבר חשש מחלוקת. תשב״ץ ח״ד סי׳ ל״ב. י״א מ״ב או׳ ד׳:

ו ו) **שם. אלא מטעימו לקטן.** עיין בטור וב״י לענין אם מותר להעביר היין של קידוש ליל שבת על עיניו יעו״ש. ועיין תו׳ פסחים ק׳ ע״ב שכתבו בשם ר׳ נטוראי שהרפואה שנותן ממנו לתוך עיניו וכ״כ במרדכי פ׳ אלו קשרים יש מפרשים ליתן ע״ג עיניו ויש לעשות לצאת ידי שניהם יעו״ש. מיהו רש״י פי׳ בברכות מ״ג ע״ב ובשבת קי״ג ע״ב והרא״ש שם שהרפואה שישתה מכוס של קידוש יעו״ש. וכ״כ בשו״ת הגאונים שבסוף ס׳ נהרות דמשק סי׳ קי״ב דלא שמענו מי שמשים את הכוס של הקידוש בליל שבת ע״ג עיניו אלא בשתיה יעו״ש. והביאו הרו״ח:

ז ז) **שם. דאכלי ושתי וכו׳** היינו בבית הסמוך לבהכ״נ כמ״ש סי׳ רמ״ג סעי׳ ו׳ (ר״ל דשם כתב דאם שמע שכינו הקידוש יצא יעו״ש). דבבהכ״נ אסור לאכול כמ שסי׳ קנ״א. מ״א סק״ב. ומיהו עיין בדברינו לסי׳ קנ״א או י״ב דשם כתוב דיש מתירין לאורחים לאכול בבהכ״נ וכתבנו שם דבשעת הדחק יש לסמוך על המתירין יעו״ש:

ח ח) **שם. אבל יותר טוב וכו׳** וכ״כ הטור ואי איישר חילי אבטליניה. אבל הרשב״א בתשו׳ סי ל״ז כתב ובכלל זה ודאי אני מדמה גם שמחזירין אחר יין שכבר נתקנה תקנה לקדש ואז מותר באמת שתקנה קבועה היא וצריכין לחזר עליה. והב״ד מ״א סק״ג וכתב וגם במדינתם נוהגין לקנות בדמים המצוה מי שיתן היין לבהכ״נ ואין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו כמ״ש הרשב״א וכ״מ בתענית דף כ״ד עכ״ד. וכ״כ התו״ש או׳ ג׳. ר״ז או׳ ב׳:

ט ט) **מקום** שלא נהגו לקדש בבהכ״נ ואחר שבנו בהכ״נ חדשה עשו מעצמם וקדשו ונהגו בכך זמן מה העלה בתשו׳ שב יעקב סי׳ י״ד שאין למחות בידם כי הוא מנהג ותיקין ע״פ הדין והוכיח כן מש״ס יעו״ש:

י י) **שם הגה. ונהגו לעמוד וכו׳** בלבוש כתב והמקדש בבהכ״נ צריך לעמוד מפני כבוד הציבור. משמע דהצבור א״צ לעמוד אבל מדברי רמ״א שכתב ונהגו לעמוד וכו׳ משמע דכל הצבור יעמדו. וכ״כ הכלבו סי׳ ל״ח בהדיא וסיים דמעלי לעייפות הברכים. וכ״כ ס׳ המנהיג. א״ר או׳ ב׳ וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ ובשיו״ב או׳ א׳:

סימן רע

א א) **[סעיף א׳] נוהגין לומר פ׳ במה מדליקן. לפי שיש בו דין הדלקה וג׳** דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו ע״ש עם חשיכה. כ״כ הטור וכתב ב״י נראה מדבריו שהיו נוהגין לאומרו אחר תפלת ערבית וכן נוהגין אשכנזים והמוסתרעב ויותר נכון לאומרו קודם כמנה״ג בני ספרד שע״י קריאת פ׳ זה יזכור הג׳ דברים שצ״ל בתוך ביתו ויזהיר עליהם אבל אחר תפלת ערבית מה תועלת יש לו שיזכור הרי אין בידו לתקן מעתה עכ״ל. מיהו הב״ח כתב דאין טעם אמירת במה מדליק הוא כדי להזכירו הג׳ דברים ולהזהיר לבני ביתו אלא לפי שמקדימין להתפלל ערבית מפלג המנחה ואחר יציאת בהכ״נ עדיין יום הוא ולא ישב לסעוד ולומר קידוש עד שחשכה ע״כ נהגו ללמוד בשעה שהוא פנוי ולא ראו ללמוד פ׳ יציאות השבת או פ׳ אחר אלא פ׳ ב״מ דמדבר בדין הדלקה ובג׳ דברים השייך לליל שבת כדי להזכירו אגב לימודו שאם הדליק בשמנים ופתילות האסורות להדליק בהם שאסור להשתמש לאורן. וכן אם לא הפרישו מעשר שלא יאכלו אותם פירות. ואם לא עירבו ע״ח שאסור לטלטל בחצר וכן בע״ת שלא ילך חוץ לתחום עכ״ד. וכתב עוד הב״ח דצריך לאומרו לאחר קידוש בהכ״נ דעיולי יומא מקדימין ליה. והביאו מ״א סק״א. אבל רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה כתב שראוי לאומרו קודם קידוש יעו״ש. והביאו כנה״ג בהגב״י. ומיהו הא״ר או׳ א׳ הסכים כהב״ח וגם כתב דאין המנהג כרש״ל יעו״ש. ומ״מ נראה דכיון דאינו אלא מנהג בעלמא ואין לו טעם בסוד נהרא נהרא ופשטיה:

ב ב) **שם. במה מדליקין וכו׳** אמרו הגאונים דתקנו לאומרו כדי להמתין מאן דלא מצלי משום סכנתא דבי שמשי דשכיחי מזיקין. א״ח דף ס״ב ע״א. ברכ״י או׳ א׳:

ג ג) **שם. קודם תפלת ערבית וכו׳** וכ״כ הרד״א. וכ״כ בביאור הגר״א דהוא הנכון. וגם הגאון מהר״ר יעב״ץ ז״ל במחזור שלו עמודי שמים דשל״ח ע״ב קאי בשיטת מרן ז״ל ואודי למנהג ספרדים יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ל״ד או׳ י״ב דמנהג בכל ישראל שאו׳ אחר קב״ש קודם תפלת ערבית פ׳ ב״מ והטעם עיין בש״ע סי׳ ע״ר עכ״ל. ומיהו כבר כתבנו לעיל כיון דאין לו טעם בסוד נהרא נהרא ופשטיה:

ד ד) **שם. קודם תפלת ערבית וכו'** ולא נתבאר בדברי מרן ז"ל באיזה מקום או' אותו ויש נוהגין לאומרו קודם קב"ש ויש אומרים אותו אחר קב"ש אבל בין מזמור לדוד הבו לה' ובין מזמור שיר ליום השבת לא יפסיק שם לאומרו כי לפי סודם של דברים צ"ל מזמור לדוד הבו ובאי כלה ומזמור שיר ליום השבת וה' מלך גאות תיכף זה אחר זה כמ"ש לעיל סי' רס"א או' כ"ח וסי' רס"ב או' ל"ב יעו"ש. מיהו מה שמפסיקין לומר פיוט לכה דודי בין מזמור לדוד הבו ובין באי כלה אעפ"י שלא נזכר פיוט זה בדברי האר"י ז"ל ואין לו טעם בסוד מ"מ נראה כיון שהוא מדבר בענין קב"ש דלא הוי הפסק. אמנם חסידי בית אל יכב"ץ ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל אין נוהגין לאומרו:

ה ה) **וכתב** ב"ד סי' רס"ד יו"ט שחל בשבת שמעתי שאין אומרים לכה דודי משום דנראה כביוש ליו"ט שאומרים פני שבת נקבלה דמשמע ולא פני יו"ט ונראה דאין להקפיד דשבת א"צ קידוש ב"ר וממילא קא אתי הילכך צריך לצאת לקראתו לקבלו כיון שהוא בא אלינו מעצמו אבל יו"ט שבא אלינו ע"י קידוש ב"ד נמצא שאנו מביאין אותו וא"כ אין שום ביוש בזה דהא עדיף ההבאה של יו"ט מקב"ש ועוד הביא ראיה שם דלא חיישינן לביוש יו"ט יעו"ש. ומ"מ בליל יוה"כ אין לאומרו וכ"כ לעיל סי' רס"ב שאין מקבלין שבת בליל יוה"כ יעו"ש. שע"ת או' ב':

ו ו) **שם. קודם תפלת ערבית וכו'** ובשער הכוו' דף ס"ו ע"ד כתב דאחר קב"ש יקרא ד' פרקים ראשונים של מסכת שבת ויכוין כי הם כנגד ד' אותיות הוי"ה, להאיר אל ד' אותיות אדני) כי הם סוד תכשיטי הכלה העליונה עכ"ד. ואם אינו יכול לאומרם שם יאמר אותם בתוך הסעודה כמ"ש לעיל סי' רס"ב או' י"ב:

ז ז) **[סעיף ב'] יש שאין אומרים אותו ביו"ט וכו'** והטעם כתב בטור מפני שאין יכולין לומר עשרתם. וכתב ב"י ואעפ"י שאין טעם זה כדאי אפשר דטעמא דידן משום דביו"ט אין טרודים בשום דבר כ"א בבישול והדלקה הילכך מבע"י עבדו להו וא"צ להזהירם כמו בשאר ע"ש עכ"ד:

ח ח) **שם. יש שאין אימרים אותו ביו"ט וכו'** והרד"א בסדר ערבית של ליל שבת כתב שגם בצרפת נהגו שלא לאמרו אבל בספרד נהגו לאמרו וכתב שכן נראה בעיני יעו"ש. וכ"כ הב"ח בשם רש"ל שיש לאמרו לעולם יעו"ש. וכבר כתבנו דבדבר זה נהרא נהרא ופשטיה:

ט ט) **שם. ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה.** כ"כ מהרי"א ז"ל בסוף הל' חנוכה בשם א"ח. וכתב שם הטעם לפי שמזכיר שם פיסול שמנים שאסור להדליק בהם בשבת משא"כ בחנוכה ע"כ. והביאו ב"י וכתב ולא ראיתי שנמנעין מלאומרו יעו"ש. והאידנא נהוג עלמא בארץ הצבי שלא לאמרו. והרב ברכת הזבח בספרו תפארת שמואל בהגהות על הרא"ש דמ"ז ע"ב כתב שהוכיח בראיות ברורות לאומרו בכל פעם עכ"ד ונהרא נהרא ופשטיה. ברכ"י או' ב':

י י) **ביוה"כ** שחל להיות בשבת המנהג שלא לאומרו. שכנה"ג בהגב"י או' ב' עו"ש או' ב' א"ר או' ג' ש"ץ דקצ"ב ע"ד:

יא יא) **בבית** האבל אין אומרין אותה. ב"י ביו"ד סי' שצ"ג בשם הכלבו. תו"ש או' א' מיהו הפתה"ד או' ג' כתב מדלא העתיק מרן ז"ל זה כאן בש"ע דדעתו לאומרו יעו"ש:

יב יב) **שם הגה. ובשבת של חו"ה אין אומרין אותו וכו'** והטעם כתב בלבוש משום לא פלוג. מיהו השכנה"ג בהגב"י או' א' כתב דבשבת של חו"ה הם נוהגין לאמרו וכן ביו"ט שחל להיות בשבת נוהגין לאמרו יעו"ש. והביאו הרו"ח וכתב דמזה נמשך בק"ק פורטוגל יב"ץ דאומרים במה מדליקין וקדיש דרבנן אחר סיום פרקא ומה שאין נוהגין בשאר ב"כ ולא בבתים שמתפללין כ"א מעט מזער משום דעל הרוב חפצים בקצרה ולמהר לצאת יעו"ש. ונהרא נהרא ופשטיה:

סימן רעא

א א) **[סעיף א'] כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד.** דתניא זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו. פסחים ק"ו ע"א. טור. וכתב ב"י דהיינו לומר שתיכף שנכנס צריך לקדשו על היין וכ"כ הרא"ש בפ' תה"ש ובר"פ ע"פ דבשבתות ויו"ט יכול להוסיף מחול על הקדש ולאכול קודם שתחשך ומותר לאכול בשבת ע"י קידוש זה עכ"ד. ועיין לעיל סי' רס"ז או' ו':

ב ב) **וכתב** בתיקוני שבת שיקדש קודם לילה כי בתחלת ליל שבת הוא מזל מאדים (ועיין מחה"ש שכתב דדברי תיקוני שבת אינם אמורים אלא בזמן שהיום והלילה שוים תו"ש) ובסוף יום ו' הוא מזל צדק ולכן יקדש בצדק. וכ"כ בתשו' ר"ל סי' קס"ג. ובתשו' מ"ע סי' ב' כתב שאם אינו תאב לאכול יכול להמתין שכבר זכר אותו בכניסתו בבהכ"נ יעו"ש. מ"א סק"א. ומיהו בב"ח סי' ע"ר משמע שנהגו שלא לקדש בבית עד חשיכה וכ"כ בש"ג פ' ע"פ דלא שפיר עבדי לקדש מבע"י דאין כניסתו אלא בצ"ה. א"ר או' א' ועיין י"א בהגב"י מה שהשיג על דברי ש"ג הנז' דבש"ס מוכח דמותר לקדש מבע"י

יעו״ש. ומ״מ כשרוצה להמתין צריך תיכף בואו מבהכ״נ לומר שבת שלום ולהסתכל בנרות ולומר שלום עליכם ואשת חיל וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ רס״ב או׳ וז״ח ואח״כ ישב ללמוד עד זמן שרוצה לאכול ואח״כ אומר אתקינו סעודתא וכו׳ ויהא רעוה וכו׳ על סדר שכתבנו לעיל סי׳ רס״ב או׳ ח׳ כדי שלא יפסיק בין התפלה לקידוש בדברים אחרים משום דהקידוש והסעודה הם גמר התיקון מה שנעשה בתפלה. ויש שנזהרים מלדבר שום דיבור חול מצאתו מבהכ״נ עד שישן וכל הנזהר בזה קדוש יאמר לו׃

ג **ג) כתב** הרמב״ם פכ״ט קידוש היום דאורייתא בלא יין ורבנן תקנו על היין וכ״כ התו׳ בסוכה דף ל״ח ע״א. והב״ד מ״א סק״א וכתב דמדאורייתא בקידוש שאמר בתפלה סגי דקרא כתיב זכור את יום השבת והרי זכר אותו וקידוש במקום סעודה רבנן תקנוהו כמ״ש ב״י סי׳ רס״ט יעו״ש. וכ״כ התו׳ בפסחים ק״ו ע״א אלא שכתבו אח״כ דמצינו למימר דקידוש על היין ד״ת יעו״ש. וכן הסכים בשו״ת שאגת אריה סי׳ ס׳ דקידוש על היין לאו דאורייתא יעוש״ב. וכ״כ הפר״ח סי׳ תרע״ח וכ״כ ר׳ ישעיה הראשון בס׳ המכריע סי׳ ע״א דנפיק אדם י״ח בקדושה דתפלה שמברך מקדש השבת שאינו מן התורה כ״א בתפלה בלבד וע״ז אמרינן דנשים חייבות בקידוש היום ד״ת אבל הקידוש שבסעודה הוא תיקון חכמים יעו״ש. והב״ד הברכ״י בשיו״ב סי׳ ער״ב יעו״ש. וכ״כ הרשב״א בתשו׳ כ״י דמדאורייתא יוצא י״ח קידוש באמירת ויכלו או ושמרו או לזכור בפיו שבת והשאר הכל מדבריהם יעו״ש. והביאו המחב״ר בסי׳ זה או׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל ו׳ או׳ ד׳ קיצור ש״ע סי׳ ע״ז או׳ א׳ פתה״ד או׳ ב׳ ונראה דה״ה אם הוא ע״ה שאינו יודע להתפלל ורק כיון על ברכה א׳ מעין ז׳ שאומר הש״ץ דיוצא מה״ת ועוין לקמן סוף או׳ ט׳׃

ד **ד) ומיהו** כשהתפלל תפלת חול והזכיר שבת בלא ברכה דיצא ידי תפלה כבסי׳ רס״ח ס״ד אפשר ידי קידוש לא יצא אף מה״ת. מש״ז או׳ א׳ אמנם לפי מ״ש לעיל בשם הרשב״א דאפי׳ הזכיר בפיו שבת יצא נראה דהכא נמי יצא וכ״כ הפתה״ד שם. ונ״מ דאם אח״כ נפל לו איזה ספק דא״צ לחזור ולקדש דספיקא דרבנן לקולא׃

ה **ה) וגם** הבדלה י״א דאורייתא היא וכמ״ש המ״מ פכ״ט ואפ״ה אמרינן בגמ׳ (ברכות ל״ג ע״א) דבתחלה קבעוהו בתפלה וכו׳ יעו״ש. וכ״מ ל׳ הרמב״ם דכ״מ בתו׳ פ׳ ע״פ בשם הירושלמי יעו״ש. מ״א שם׃

ו **ו) ודע** שאין קידוש יו״ט ד״ת. מ״מ פכ״ט דין ח״י. מ״א שם. תו״ש או׳ א׳ ברכ״י או׳ ב׳ מחב״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ע״ט או׳ ג׳ בן א״ח פ׳ בראשית או׳ י״א. (ועיין א״א סי׳ רצ״ו או׳ י״א מ״ש על דברי מ״א הנז׳ וי״ל דאנן לא ק״ל כרב אסי כיעו״ש בגמ׳ ודוק) ומ״מ יש לו כל דין קידוש של שבת ואם אין לו אלא כוס א׳ של שבת קודם. מ״א שם. תו״ש שם. ר״ז שם. ור״ל שאם חל יו״ט ע״ש ואין לו אלא כוס אחד מניחו לשבת שהוא מה״ת (ר״ל עיקר הקידוש מה ת אבל על היין מדרבנן כנז׳ באו׳ הקודם) ואע״ג דיש סברא לומר דמצות דרבנן דהאידנא עדיפא מ״מ כיון דאפשר לקדש על הפת עדיף טפי לעשות המצוה דאורייתא. לב״ש׃

ז **ז) [סעיף ב׳] נשים חייבות וכו׳** ואם האיש התפלל שאינו חייב בקידוש אלא מדרבנן דמה״ת יצא בתפלה כנז״ל והאשה לא התפללה שחייבת מה״ת אפ״ה האיש מוציאה דק״ל בענין קידוש היום דאפי׳ יצא מוציא כמ״ש לעיל סס״י קס״ז ולקמן סי׳ רע״ג סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד. ואח״כ ראיתי שכ״כ בתשו׳ רע״א סי׳ ז׳ והשיג על הדג״מ שנסתפק בזה יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ ועיין עוד לעיל סי׳ קצ״ג או׳ ב׳ בענין אם יוצאין הנשים בשמיעה אם אינם מבינים הלשון וכתבנו שם דהמנהג כרש״י שיוצאין יעו״ש׃

ח **ח) שם. ומוציאות את האנשים וכו׳** אבל הב״ח כתב בשם רש״ל דאין מוציאות לאנשים וכן הסכים הוא ז״ל והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ וכתב וכן הוא המנהג. וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה אין להאנשים לצאת בקידוש הנשים אלא א״כ הוא שעת הדחק שאינו יודע לקדש וגם אינו מוצא איש שיקדש לו שאז יש לסמוך על המתירין׃

ט **ט) שם. ומוציאות את האנשים וכו׳** ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה ואפי׳ בן י״ג שנה דחיישינן שמא לא הביא ב׳ שערות דבמילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה שהביא ב׳ שערות עד שיתמלא זקנו כמ״ש בח״מ סי׳ ל״ה לכן תקדש האשה לעצמה. מ״א סק״ב. ואם אינה יודעת תאמר עם הקטן מלה במלה. ר״ז או׳ ז׳ מיהו אשה שהתפללה מעריב מוציא דכבר אזלא חיובא דאורייתא. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ הדג״מ. וכתב שם הדג״מ ולפ״ז אפי׳ קטן פחות מבן י״ג מוציא האשה אם התפללה ערבית דאתי דרבנן ומפיק דרבנן. ואין חילוק בזה בין איש לאשה דגם איש אם התפלל ערבית יכול הקטן להוציאו אם הקטן עדיין לא התפלל יעו״ש. וכ״כ רע״א בתשו׳ סי׳ ז׳ יעו״ש. ואם גם הקטן התפלל ערבית והיה הקטן תרתי דרבנן והאשה חדא דרבנן כתב בתשו׳ רע״א שם דג״כ מוציא אחרים שכבר התפללו יעו״ש. אמנם עיין בדברינו סי׳ קפ״ו או׳ ח׳ שהבאנו פלוגתא בזה וכתבנו שם דדוקא בדיעבד מוציא יעו״ש. ומיהו היכא דאפשר אין לגדול לצאת י״ח קידוש מן הקטן ואעפ״י שהגדול התפלל והקטן לא התפלל משום דלכתחלה יש לחוש לס׳ האומרים קידוש על היין דאורייתא עיין מש״ז וא״א או׳ א׳ ורק לענין דיצא כתבנו לעיל או׳ ג׳ דיוצא י״ח קידוש מה״ת במה שהזכיר שבת בתפלה. וזה

שכתבנו דמה״ת יוצא י״ח קידוש במה שהזכיר שבת בתוך התפלה הגם דק״ל דמצות צריכות כוונה כמ״ש לעיל סי׳ ס׳ סעי׳ ד׳ ובתפלה לא כיון לשם קידוש כיון דכוונתו היתה לשם תפלת שבת ובתפלת שבת צריך להזכיר בה שבת ממילא יוצא נמי ידי כוונת קידוש. ואח״כ ראיתי שכ״כ המחה״ש סק״ב:

י **י) אם** הרהר בקידוש אי מהני או צריך דוקא לזכור בפה מדכתיב זכור את יום השבת. עיין מגילה י״ח ע״א זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמיר הא מה אני מקיים זכור בפה. והנה בשבת כתיב רק זכור י״ל דיוצא בהרהור. ובא״א או׳ ב׳ נתכוון לזה ברמז יעו״ש. כר״ש:

יא **יא) כתב** בדרשות מהר״ש שאין ב׳ בעלי בתים יקדשו כאחד דתרי קלי לא משתמע עכ״ל כלומר שבני הבית. לא יצאו י״ח. (מי״ט) ול״ד למגילה סי׳ תר״ץ סעי׳ ב׳ והלל בסי׳ תפ״ח דשם יהבי דעתייהו משום זכרון הנס וצ״ע. ולפ״ז גם קצת מהמסובין לא יאמרו בקול רם עם בה״ב. א״ר או׳ ב׳ מש״ז או׳ ב׳:

יב **יב) שנים** שמברכין על כוס של קידוש יחד ודרכם להמתין שאחד מברך בפה״ג וחבירו עונה אמן. ושוב מברך השני בפה״ג אין לראשון לענית אמן דהוי הפסק בין ברכה לטעימה ואסור לעשות כן. פמ״א ח״ב סי׳ ה׳ והביאו שע״ת סס״י זה. ואם שגג וענה אינו חוזר לברך כמ״ש לעיל סי׳ קס״ז או׳ ס״א יעו״ש:

יג **יג) [סעיף ג׳] אם אין ידו משגת לקנות יין וכו׳** מי שאין לו יין לקדש בליל ש״ק בין השמשות ושכנו הקרוב אליו רוצה ליתן לו וכרמלית מפסקת בניהם. יש היתר להעבירו ע״י ב׳ בני אדם זה עוקר וזה מניח יען שהוא לדבר מצוה לקדש על היין דעכ״פ מצוה מד״ס היא ולדעת רבוותא בכרמלית לא גזרו זה עוקר וזה מניח ועוד דהוא בה״ש ולדעת הט״ז בסי׳ שמ״ט בתרתי לטיבותא בה״ש וכרמלית דהוו תרי דרבנן לא החמירו. אות היא לעולם מע׳ הה״א או׳ ע״א יעו״ש. פתה״ד או׳ ו׳:

יד **יד) שם. ולהכין צרכי סעודה וכו׳** ודוקא כשיש לו פת אבל אם אין לו פת מוטב שיקנה פת ויקדש עליו דהא אין קידוש אלא במקום סעודה ועוד דחייב לאכול פת כמ״ש בסי׳ קפ״ח. מ״א סק״ג. וכ״כ העו״ש או׳ ג׳ א״ר או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. תו״ש או׳ ד׳ וכזית סגי והמותר יקנה יין. א״א או׳ ג׳ ונראה דה״ד אם די לו בכזית אבל אם אינו די אינו מחוייב לצער עצמו כיון דאפשר לקדש על הפת:

טו **טו) ואם** יש לו קידוש ללילה ואין לו לקידוש היום ולכבוד היום אפשר דכבוד היום עדיף דהא כתב הר״ן דרבנן תיקנו קידוש היום משום דכבוד היום עדיף מכבוד לילה ומ״מ אפשר דדי בפת והמותר יקנה בו יין. מ״א שם. א״ר שם. ואפשר דדי לו בפת אחד והמותר יקנה לו יין לקידוש היום דלחם משנה אינו חובה כל כך כמ״ש המ״א סי׳ רנ״ד יעו״ש. תו״ש שם:

טז **טז) שם. והא דתניא כבוד היום קודם וכו׳** וכתב רש״ל ביש״ש דגיטין פ״ד סי׳ נ״א שקורא תגר על שאין נזהרין בזה ואדרבא מוסיפין בליל שבת וכו׳ ואני גדרתי בעצמי שלא לאכול דגים בליל שבת שהוא דבר חשוב ומסיים ואז אפי׳ יעשו בליל שבת כמה מעדנים לא ישוו לסעודת שחרית שיש בה דגים עכ״ל. והביאו מחבר או׳ ד׳ ושע״ת וכתב השע״ת. ועיין לקמן סי׳ תקפ״ג שרש״ל לא אכל דגים בר״ה שהיו חביבין עליו יעו״ש וא״כ מי שחביב עליו מין מאכל אחר יש לו להניחו על סעודת שחרית עכ״ל. וכ״ה דלפי דברי האר״י ז״ל שצריך לאכול דגים בליל שבת אלא יכבד סעודת שחרית באיזה מין מאכל שחביב עליו או ירבה באיזה מין שלא אכל ממנו בסעודת הלילה:

יז **יז טוב) שם. אבל אם אין לו אלא כוס וכו׳** ואע״ג דיכול לקדש על הפת כיון דעיקר המצוה על היין דחינן לכבוד יום וכה״ג כתב הרא״ש בפ׳ ע״פ סי׳ י״ז גבי נר וקידוש היום יעו״ש. ער״ה או׳ א׳:

יח **יח) שם. כבוד לילה קודם לכבוד יום.** היינו בין לצרכי סעודה דיום ובין לקידוש שעושין ביום קידוש לילה קודם כנז׳:

יט **יט) [סעיף ד׳] אסור לטעום כלום וכו׳** כ״כ ז״ל כמ״ש מרן ז״ל בב״י והכי משמע מדברי ר׳ אחאי גאון בשאלתות פ׳ יתרו שכתוב שם ואסור לאיניש למטעם מדעם מקמי דמקדיש. והכי מוכח בירושלמי ריש ערבי פסחים ר׳ יודן נשיאה צחא שאל לר׳ מונא בגין דאנא צחי מהו נשתה א״ל תני ר׳ חייא אסור לאדם לטעום כלום עד שתחשך. ברכ״י או׳ ג׳:

כ **ך) שם. אסור לטעום כלום וכו׳** פירש אסור מדרבנן. עו״ש או׳ ד׳ ונראה דשרי לרחוץ פיו כיון דאינו מכוין להנאת טעימה. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ו׳:

כא **כא) שם. אסור לטעום כלום וכו'** ומשחשיכה אפי' לא קבל שבת. ואם קבל שבת אפי' מבע"י אסור לטעום. ב"ח. מ"א שם. א"ר שם. תו"ש או' ה' ח"א כלל ו' או' כ"ד. ומשהגיע בה"ש דהיינו שאין השמש נראית עוד על הארץ אעפ"י שעדיין לא קבל שבת אסור לטעום:

כב **כב) ונראה** דאם רוצה לקבל שבת מבע"י ולקדש ולאכול ולהתפלל ערבית בלילה רשאי. מ"א שם. א"ר שם. י"א בהגה"ט. ונראה דמירי חצי שעה קודם לזמן מעריב כדלעיל סי' רל"ה סעי' ב' וכ"מ מט"ז סוף סק"ד שכתב דהפורס מפה ומקדש א"צ להתפלל ערבית כיון דהתחיל לאכול בהיתר יעו"ש. א"ר שם. מיהו לפי דברי האר"י ז"ל בשער הכוו' לא נכון לעשות כן שכתב דסדר עליית העולמות והמשכת המוחין הוא מתחיל מקבלת שבת ואח"כ באמירת ברכו ובק"ש ובעמידה ובויכלו ובברכת מעין ז' ואח"כ התשלום הוא באמירת ויכלו שעל הכוס ובברכת הקידוש כיעו"ש וא"כ אם יבא לקדש ולאכול קודם תפלת ערבית הרי הוא מהפך הסדר הנעשה בליל שבת:

כג **כג) שם קודם שיקדש.** וכתוב בש"ל דאפי' אין לו אלא כוס אחד יקדש עליו ויברך בהמ"ז בלא כוס. מ"א שם. תו"ש שם:

כד **כד) שם. ואפי' אם התחיל מבע"י וכו'** פי' והוא עומד באמצע סעודה דעדיין לא גמרה. ב"ח:

כה **כה) שם. צריך להפסיק וכו'** ואע"ג דבסי' תרנ"ב גבי לולב אינו פוסק כשהתחיל בהתר שאני הכי דקידוש מקמי סעודה אתקין ובמקום סעודה. מ"א סק"ו. תו"ש או' ז':

כו **כו) שם. שפורס מפה וכו'** לכסות השלחן ואח"כ מגלין אותו כי היכי דתיתי סעודה ביקרא דשבתא. מ"א סק"ז. ועוד שצריך לכסות הפת כדי שלא יראה בושתו שאין מקדשין אלא על היין. תו"ש או' ח' ועיין לקמן סעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד. ופשוט דא"צ להתפלל ערבית אם הוא פורס מפה ומקדש כיון שהתחיל לאכול בהתר ממש כדין כל תפלת ערבית. ט"ז סק"ד. ומיהו כבר כתבנו לעיל דלפי דברי האר"י ז"ל צריך להתפלל ואח"כ לקדש וא"כ היותר נכון להפסיק סעודתו קודם שיגיע זמן קידוש היום ולברך בהמ"ז על מה שאכל ואח"כ יתפלל ואח"כ יעשה סדר הקידוש והסעודה על נכון לכבוד שבת:

כז **כז) שם. ואם היו שותין תחלה וכו'** ר"ל שהיו שותין יין ג"כ תחלה עם אכילת הפת:

כח **כח) שם. בלא ברכת היין.** דכיון דכבר בירך עליו אין הקידוש מפסיק לומר שיברך שנית. ט"ז סק"ד. וה"ה דא"צ לברך על היין שבתוך המזון דהא אחר שתיית כוס של קידוש לא הוי היסח הדעת לבין שתייה שאחריו. מ"א סק"ח. תו"ש או' ט':

כט **כט) שם. ואח"כ מברך המוציא.** לפי שהקידוש הוי הפסק לפיכך צריך לברך שנית. מ"א סק"ט. אמנם לענין הלכה האחרונים הסכימו כי"א שא"צ לברך המוציא שנית משום דספק ברכות להקל ב"ח. ט"ז סק"ד. א"ר או' ח' מש"ז או' ד' ר"ז או' י"א. ועיין לעיל סי' ח"י או' ז':

ל **ל) ואם** כבר נטל ידיו במים אחרונים או שאמר הב לן ונברך לכ"ע צריך לברך המוציא וגם בפה"ג. ח"א כלל ו' או' כ"ד. ומיהו עיין לעיל סי' קע"ט סעי' א' דבאכילה יש פלוגתא אם לא נטל ידיו רק שאמר הב לן ונברך וכתבנו שם או' ב' שאין לברך משום דק"ל סב"ל יעו"ש. והגם דהכא איכא ס"ס ספק שמא הלכה כמ"ד הב לן הוי היסח הדעת וצריך לברך וא"ת לומר הלכה כמ"ד דלא הוי היסח הדעת וא"צ לברך שמא הלכה כמ"ד הקידוש הוי הפסק וצריך לברך אפ"ה נראה דאין לברך דהא י"א דאפי' במקום דאיכא ס"ס אמרינן ספק ברכות להקל ואין לברך כמ"ש לעיל סי' ח"י או' ז' יעו"ש:

לא **לא) [סעיף ה'] שנים שהיו שותים וכו'** ל"ד וה"ה אכלו סעודה ואמרו בואו ונקדש יומא אסור למשתי מבע"י. א"א או' יו"ד:

לב **לב) שם. שנים שהיו שותין ואמרו וכו'** ואע"ג דלעיל ס"ד פסק דאפי' בלא אמירה אסור התם מיירי עם חשיכה והכא מיירי מבע"י. מ"א סק"י. א"ר או' י"א. תו"ש או' י"א. ר"ז או' י"ד. והטעם כתב שם המ"א דצריכין לחזור ולברך משום דהוי כאלו אמר הב לן ונברך אבל כשאמרו נתפלל אפי' הוא סמוך לחשיכה וצריכין להפסיק א"צ לברך שנית יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' י"ב:

לג **לג) שם. צריכין לחזור ולברך תחלה בפה"ג וכו'** והיה כשרוצין לאכול נמי צריכין לברך המוציא. ואפשר דאפי' לדעת הר"ן דס"ל ברס"י קע"ט דאפי' אמר הב לן ונברך א"צ: לברך המוציא יעו"ש מ"מ הכא גרע טפי כיון דאיסור הוא מחמת קידוש. תו"ש שם:

לד **לד) שם. צריכין לחזור ולברך וכו'** ומ"מ על כוס של קידוש א"צ לברך דהא לא אסחו דעתייהו מיניה אפי' אמרו הב ונקדש. מ"א שם. אבל העו"ש או' ה' כתב כיון דאמרו הב ונקדש הוי הסח הדעת וצריך לברך גם על כוס של קידוש יעו"ש. וכ"נ דעת הט"ז סק"ה. אכן המ"א שם הקשה על העו"ש יעו"ש. וכ"נ דעת התו"ש שם כהמ"א. וכ"כ ר"ז שם. ח"א כלל ו' או' כ"ה. ומ"מ כתב שם המ"א דבעל נפש יזהר שלא יבוא לידי כך כי יש דעות שונות בדינין אלו יעו"ש:

לה לה) **שם הגה. יקדש על הפת ואח״כ יאכל וכו׳** פי׳ יקדש על הפת קודם שיאכל פרוסת המוציא אבל בהבדלה שאינו על הפת יאכל כדי שלא יהא ברכה לבטלה דהא לא יוכל להבדיל על הפת ולכן אוכל תחלה ומבדיל אח״כ. ד״מ או׳ ג׳:

לו לו) **שם בהגה. יקדש על הפת וכו׳** ר״ל שיאמר ברכת אשר קדשנו ולא יאמר עתה ויכלו רק בתוך הסעודה. אחרונים:

לז לז) **שם בהגה. ואח״כ יאכל וכו׳** ומ״מ צריך להביא לפניו לחם משנה ולא הוי הפסק כמ״ש סי׳ קס״ז סעי׳ ו׳ מ״א ס״ק י״א. ר״ז או׳ ט״ו:

לח לח) **שם בהגה. ואח״כ יאכל וכו׳** נראה פשוט דגם לאחר שאכל קצת הוי כן שיקדש ולא יצטרך לברך שנית המוציא. ט״ז סק״ז. ר״ז שם. ואם יש לו יין צריך לקדש על היין כיון שכבר אכל פת ולא הוי ברכת המוציא לבטלה. ועיין לקמן סעי׳ ז׳:

לט לט) **שם בהגה. אבל בהבדלה יאכל תחלה וכו׳** ואעפ״י דאסור לאכול שום דבר עד שיבדיל כמ״ש סי׳ רצ״ט סעי׳ א׳ כאן דשכח ובירך ברכת המוציא תחלה הו״ל כמו שטעה ואכל קודם שהבדיל דיכול להבדיל אח״כ כמ״ש שם בסעי׳ ה׳ שהרי כיון שבירך הו״ל כמו שאכל שצריך לאכול מיד אחר ברכתו שלא תהיה לבטלה. יפ״ל או׳ ד׳ והגם דכתב מ״א ס״ק י״ב בשם הריצב״א דיבדיל ואח״כ יברך שנית המוציא ויאכל משום דאסור לאכול קודם שיבדיל יעו״ש מ״מ אנן ק״ל כדברי מור״ם ז״ל ודעמיה דיאכל מעט ואח״כ יבדיל כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה משום דברכה לבטלה חמיר לן שיש בה איסור דלא תשא. ואח״כ ראיתי שכ״כ א״ר או׳ י״ד יעו״ש:

מ מ) **[סעיף ו׳] אם גמר סעודתו וקדש היום וכו׳** ודוקא כשהתחיל ליטול מים אחרונים אבל אם לא נטל עדיין כ״ע מודו דפורס מפה ומקדש ואפשר דאפי׳ אמר הב לן ונברך. מ״א ס״ק י״ג. תו״ש או׳ ט״ו. מיהו לדעת הא״ר או׳ ט׳ אם אמר הב לן ונברך מברך תחלה. אמנם לענין ברכת בפה״ג לכ״ע צריך לברך אפי׳ לא אמר כ״א הב לן ונברך כמ״ש לעיל סי׳ קע״ט סעי׳ א׳ אבל לענין ברכת המוציא אם נטל ידיו לכ״ע צריך לחזור ולברך אבל אם רק אמר הב לן ונברך בזה איכא פלוגתא וכתבנו שם שאין לברך משום סב״ל יעו״ש:

מא מא) **שם. מברך בהמ״ז על כוס וכו׳** וה״ד אם הם ג׳ מברכין בהמ״ז על הכוס אבל פחות מג׳ לא יברכו על הכוס כמ״ש סי׳ קפ״ב או׳ א׳ יעו״ש:

מב מב) **שם. ואח״כ אומר קידוש וכו׳** לפי שאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד. מ״ט לפי שאין עושין מצות חבילות. פסחים ק״ב ע״ב ומביאו ב״י:

מג מג) **שם הגה. וי״א דאינו מזכיר וכו׳** אע״ג דבתוספתא בברכות קתני בהדיא מזכיר שאני התם שאכל ג״כ משחשיכה אבל הכא שגמר סעודתו מבע״י לא. וא״כ אם אכל משחשיכה לכ״ע צריך להזכיר. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ י״ז:

מד מד) **שם בהגה ויש מחלוקת אם יטעום וכו׳** ונראה דמי שיטעום מברך בפה״ג עליו ואינו מברך בפה״ג על כוס קידוש ולמ״ד שלא יטעום אינו מברך בפה״ג על כוס בהמ״ז ואינו שותה ממנו עד לאחר קידוש. מ״א ס״ק ט״ז. תו״ש או׳ ח״י:

מה מה) **שם בהגה. גם אם צריך לאכול וכו׳** די״א כיון שאכל בתחלה הוי קידוש במקום סעודה. ב״י. מ״א ס״ק י״ז:

מו מו) **שם. ומברך המוציא וכו׳** וכן צריך לברך בפה״ג על הכוס דכיון דנטל ידיו או אמר הב לן ונברך אסור לשתות עד שיברך בפה״ג אבל ברכת המוציא אם נטל ידיו צריך לברך ואם לא נטל רק אמר הב לן ונברך אינו מברך כמ״ש לעיל או׳ מ׳ יעו״ש:

מז מז) **שם. ואוכל מעט.** היינו כזית דפחות מזה לא יצא ידי קידוש כמ״ש הרשב״א בתשו׳ סי׳ תשל״ד והביאו כנה״ג בהגה״ט סי׳ זה. וכ״כ מ״א סי׳ רע״ג סק״י וברכ״י בשיו״ב סי׳ רע״ב. וכ״כ א״א סי׳ זה או׳ י״ז. ואז לכ״ע צריך להזכיר שבת בבהמ״ז כמ״ש לעיל או׳ מ״ג יעו״ש. מיהו אם אפשר יש לאכול כביצה כדי שתהא אכילת קבע לכבוד שבת. ועיין לקמן סי׳ רצ״א סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מח מח) **[סעיף ז׳] אם טעם מקדש.** פי׳ כל אימת שנזכר אפי׳ בלילה. ט״ז סק״י ומ״א ס״ק י״ט. וכתבו ודלא כהב״ח יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט״ו. תו״ש או׳ כ״א. מש״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל ו׳ או׳ כ״ו. חס״ל או׳ ח׳:

מט מט) **שם. אם טעם מקדש.** ואפי׳ אכל סעודה גמורה צריך לקדש מיד שנזכר ואסור לו לטעום כלום משנזכר עד שיקדש. ר״ז או׳ ט״ו. בן א״ח פ׳ בראשית או׳ י״ט. וצריך לאכול כזית פת אחר קידוש כדי שיהיה קידוש במקום סעודה כמ״ש לעיל או׳ מ״ז יעו״ש:

נ נ) **[סעיף ח׳] אם לא קדש בלילה וכו׳** וכן הדין בליל יו״ט כשלא קידש בלילה שמקדש ביום. מ״א סי׳ רצ״א סק״ב. א״ר בזה הסי׳ או׳ ט״ו. וצריך לכוין דיוצא בזה קידוש דלילה ודיום:

נא **נא) שם הגה.** מלבד ויכלו. לפי שבלילה היתה גמר מלאכת השי״ת. ב״י. ט״ז ס״ק י״א. ובלילה אף בסופה אומר ויכלו. ואם לא קידש כל היום ונזכר בה״ש למ״ש א״צ תו דספק דרבנן לקולא. ואפשר יארור בלי פתיחה וחתימה. מש״ז או׳ י״א:

נב **נב) [סעיף ט׳] ומפה אחרת וכו׳** שאם היה מגולה צריך להקדימו כמ״ש סי׳ רצ״ט סעי׳ ט׳ דקודם ליין ולכן מכסהו. ולפ״ז מיד כשיברך בפה״ג רשאי לגלותו אבל לפי הטעם דתיתי הסעודה ביקרא דשבתא לא יגלהו עד אחר הקידוש. מ״א סק״ך:

נג **גג) שם. ומפה אחרת וכו׳** בטור בשם ירושלמי שלא יראה הפת בושתו שאין מקדשין עליו אלא על היין ולפ״ז אם מקדש על הפת א״צ לכסות עליו מפה אבל לטעם אחר שכתב הטור לעשות זכר למן שהיה מונח בקופסא טל למעלה וטל למטה ממילא גם במקדש על הפת צריך לכסות במפה וכן אנו נוהגין. ט״ז ס״ק י״ב. ואע״ג כשמקדש על הפת צריך להניח ידיו עליו בשעת קידוש כמ״ש לקמן סי׳ תפ״ג נראה דהיינו תחלה קודם קידוש מכסהו ואומר ויכולו ואח״כ מגלהו ומניח ב׳ ידיו עליו ומברך המוציא וברכת הקידוש ובוצע:

נד **דג) שם. ומפה אחרת וכו׳** וכן בסעודת שחרית ומנחה יניח מפה תחת הפת ומפה על גביו. האחרונים:

נה **הנ) [סעיף יוד׳] מקדש על כוס מלא יין וכו׳** עיין שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ מ״ש בשם מהר״א שאנג״י שהיה נוהג לקדש על אשישת יין שהיה בה שיעור לג׳ קדושין קדוש הלילה והיום ואבדלתא יעו״ש. והביאו מ״א סק״ה. אבל הא״א או׳ ח״י השיג עליו דהא טעמו פגמו והגם דמתקנו אח״כ הא כוס צריך שיהא מלא וכתב דטוב יותר לחלק לג׳ כוסות יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״ו. וכ״נ לפי דברי האר״י ז״ל שצריך שיהיה כל כוס בפ״ע משום דכל אחד יש לו בחי׳ אחרת:

נו **ונ) שם. שלא יהיה פגום.** דוקא בדאפשר אבל בך לא אפשר מברך על כוס פגום כמ״ש לעיל סס״י קפ״ב יעו״ש. וכ״כ העו״ש בזה הסי׳ או׳ ח׳ א״ר או׳ ח״י. ברכ״י או׳ ד׳ וכן אם אינו מלא מותר לקדש בו בדיעבד כל שיש בו רביעית כמ״ש לקמן סעי׳ י״א:

נז **זנ) שם. וטעון כל מה שטעון כוס של בהמ״ז.** כיצד הוא עושה לוקח כוס שהוא מחזיק רביעית או יותר ומדיחו מבפנים ושוטפו מבחוץ וממלאה יין ואוחז בימינו ומגביהו מן הקרקע טפח או יותר ולא יסייע בשמאל. הרמב״ם פכ״ט דין ז׳ ב״י. ועיין לעיל סי׳ קפ״ב וקפ״ג ובדברינו לשם בס״ד:

נח **חנ) בתחלה** תקבל הכוס מזולתך בשתי ידיך. משתי ידיו אל שתי ידיך. ותחזיקהו בתחלה בשתי ידיך כנגד החזה. ואח״כ תחזיק הכוס בידיך ימנית לבדה מבלי סיוע ידיך השמלאת. שער הכוו׳ דף ע׳ ע״א ודף ע״ד ע״א. פע״ח שער ח״י פט״ו:

חנ) צריך למזוג הכוס קודם שתאמר הקידוש. פע״ח שם סוף פי״ד. וכתב בסידור הרש״ש ז״ל דהיינו לאחר שיאחזנו כנגד החזה ויכוין כי הכו״ס גי׳ אלהי״ם ע״ה. והיי״ן גי׳ שבעים כנגד שבעים אותיות שיש בז׳ שמות ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן קס״א קמ״ג קנ״א ע״ה. ויכוין למתקו במי״ם שהם הט׳ יודי״ן שיש בשם ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן העולים במספר מים. ואח״כ יתן עיניו בכוס ויכוין כי עין ימין הוא ה׳ ההויו״ת העולים כמספר עי״ן ובעין שמאל יכוין כי עי״ן גי׳ ב״פ אדנ״י יעו״ש. וכשיתן המים בכוס למוזגו יש לחלקו לג״פ כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ג או׳ ו׳ יעו״ש:

נט **נט) שם. ואומר ויכלו וכו׳** והטעם בטור אעפ״י שאמרו בתפלה חוזר ואומר אותו להוציא בניו ובני ביתו ע״כ. אבל בשער הכוו׳ דף ע׳ ע״א ודף ע״א ע״ג נתן טעם בסוד שצריך לומר ג״פ ויכלו אחד בעמידה ואחד קודם ברכת מעין ז׳ ואחד בקידוש יעו״ש:

ס **ס) שם. ואומר ויכלו וכו׳** ואם שכח לאומרו אומרו תוך הסעודה על הכוס. מ״א ס״ק כ״א. ואם רגיל לשתות יין בתוך הסעודה דנפטר בברכת פה״ג של הקידוש אין לברך על הכוס אלא רק אומר ויכלו אבל אם אין רגיל לשתות בתוך הסעודה צריך לברך על הכוס ג״כ כמ״ש לעיל סי׳ קע״ד או׳ י״א יעו״ש. ואם אין לו כוס יכול לאמרו בתוך הסעודה בלא כוס:

סא **סא) שם. ואומר ויכלו מעומד.** שהוא עדות על בריאת שמים וארץ ועדים צריכין להעיד מעומד. תו״ש או׳ כ״ה. וכ״כ לעיל סי׳ רס״ח או׳ ל״ה יעו״ש:

סב **סב) שם הגה. ויכול לעמוד בשעת הקידוש וכו׳** ובשער הכיו׳ דף ע׳ ע״ד כתב דצריך לעמוד בשעת הקידוש. וכ״כ בפע״ח שער ח״י פי״ד מורי ז״ל היה נוהג לומר כל הקידושין מעומד בשבת ויו״ט ואח״כ יושב וטועם מן הכוס של קידוש עכ״ל. ועיין לקמן או׳ ס״ד:

סג **סג) קודם** הקידוש צ״ל מזמור לדוד ה׳ רועי וכו׳ בין בלילה בין ביום בשחרית ובין בסעודת מנחה. ובר״ת אך טוב וחסד ירדפוני יכוין שהם כמנין כ״ו כמנין שם הוי״ה. וגם בס״ת אך טוב וחסד יכוין שהם כ״ו והם בג״י שם הוי״ה. אלא שבסעודת הלילה יכוין בהוי״ה דיודי״ן ובשל שחרית בההי״ן ובשל מנחה באלפי״ן. וכשתאמר סברי מרנן. תכוין כי ס״ר דסברי הם בגי׳ עשר הויו״ת פשוטות ה׳ דחסדים וה׳ דגבורות. והב׳ דסברי הם ב׳ כוללים

דחסדים וגבורות. והיו"ד דסברי היא עשרה כוללים שלהם דחסדים וגבורות. מרנן הוא בגי' רפ"ח ב"ן ור"ל רפ"ח ניצוצין העולים מבי"ע אל מלכות דאצילות הנקראת שם ב"ן העומדת בהק"ק דבריאה. שער הכוו' דף ע"א ע"ד:

סג) ואחר מזמור לדוד ה' רועי וכו' תאמר לשם יחוד קבה"ו וכו' הרני בא לקיים מ"ע דאורייתא לקדש השבת בדברים כמ"ש זכור את יום השבת לקדשו. ומ"ע דרבנן לקדש על היין. ומצות סעודת ליל שבת. לתקן את שורש מצות אלו במקום עליון. ויהי נועם וכו':

סג) וזה סדר הקידוש. תחלה תאמר יום הששי ויכלו השמים וכו' ואח"כ תאמר סברי מרנן בא"י אמ"ה בפה"ג. ואח"כ תאמר נוסח הקידוש הזה. בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו ורצה בנו ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים ושבת קודשך באהבה וברצון הנחלתנו בא"י מקדש השבת. ובס' הזוה"ק פ' בראשית נתבאר בפי' כי יש ע' תיבות בסדר ויכלו ובסדר החידוש. ל"ה תיבין בויכלו ול"ה תיבין בקידוש. ולכן אותם הנוהגין לומר אחר תיבת זכר ליציאת מצרים כי בנו בחרת ואותני קדשת מכל העמים ושבת קודשך וכו' הם טועים טעות גמור כי מוסיפין בחשבון התיבות ואין לומר סדר גירסא זו אלא בקידוש של יו"ט בלבד והטועים העתיקוהו משם בסדר הקידוש של שבת. וטעם מה שמקדימין לומר ב" תיבות יום הששי קודם ויכולו כבר נודע כי נרמזו ד' אותיות הוי"ה בר"ת יום הששי ווכלו השמים. שער הכוו' דף ע"א ע"ב. פע"ח שער ח"י פט"ו:

סג) ויכוין בקידוש ג"פ ע"ב ר"ל הויה במילוי יודי"ן. ויכל"ו גי' ע"ב. יום הששי ויכלו השמים ר"ת הוי"ה יכוין אותה בשם ע"ב הרי ע"ב שני. ליה תיבות של ויכלו חוץ מברכת היין וליה תיבות של ברכת הקידוש וב' תיבות של יום הששי הרי ע"ב תיבות יכוין אותם בשם ע"ב הרי ע"ב שלישי:

סד סד) שם הגה. ויכול לעמוד בשעת הקידוש וכו' ואף לדידן שמקדשין מעומד נכון שלא לטעום עד שישב. והטעם דאין ראוי לת"ח לאכיל ולשתות מעומד וכמ"ש מט"מ סי' תק"ט לענין הבדלה יעו"ש. שכנה"ג בהגב"י או' ד' וכ"כ לעיל או' ס"ב ע"ש האר"י ז"ל יעו"ש. ועוד עיין לעיל סי' קנ"ה או' כ"ה ולקמן סי' רצ"ו או' מ"ב:

סה סה) מה שאין אומרין זמן בקידוש של שבת משום דלא אמרינן זמן מפחות מל' יום. הרד"א בתחלת ספרו בשער הג' וביאור דבריו שאין אומרים זמן על מין אחד בפחות מל' יום אבל על מין אחר אומרים ולזה ביום שמיני חג עצרת אומרים זמן אעפ"י שאמרו בליל סוכות משום דשמיני חג עצרת רגל בפ"ע והיה ליה כמין אחר והיינו דוקא בזמן התלוי בקידוש הימים אבל בזמן שאינו תלוי בקידוש הימים אומר זמן אפי' בתוך ל' יום כגון אם נולד לו בן עכשיו מאשה אחת ותוך ל' יום מאשה אחרת פשיטא דאומר שהחיינו אף על השני וכן קנה כלים חדשים והקובע מזוזה או מעקה בביתו וכיוצא בהן. כנה"ג בהגה"ט:

סו סו) שם בהגה. כי מתחילין יום הששי וכו' והגם דכל פסוקא דלא פסקיה מרע"ה לא פסקינן הטעם כתב הפתה"ד או' יו"ד ה"ד בדרך קריאת פסוקים אסור לחלק פסוק לשנים אבל בדרך תפלה מותר יעו"ש:

סז סז) שם בהגה. וכשמתחילין יתן עיניו בנרות וכו' כי ב' פעמים נר עולה ת"ק והוא רפואה לפסיעה גסה שנוטל אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם. ד"מ או' ח' בשם מהרי"ל. ובטור סי' רס"ט משמע שנותנים על העינים מהכוס והוי רפואה יעו"ש. ועיין סי' שכ"ח דמבואר שם דאסור לעשות כן בשבת יעו"ש. ומיהו ברש"י ובר"ן פט"ו דשבת כתבו ששתיית הכוס הוי רפואה. מ"א ס"ק כ"ד. תו"ש או' כ"ח. ועיין לעיל סי' רס"ט או' ו'.

סח סח) שם בהגה. יתן עיניו בנרות וכו' וכוונת הנרות כבר כתבנו אותם לעיל סי' רס"ב או' ז' קחנו משם:

סט סט) [סעיף יא'] אלא שופך ממנו לכוס אחר וכו' אבל התוספות בפסחים סוף דף ק"ה כתבו דכוס של חובה צריך לטעום מכוס שיש בו רביעית וכ"כ האגודה וא"כ הכא טועם מהכוס הראשון ואח"כ מוסיף עליו מהכוס השני וכמ"ש סי' קפ"ב סעי' ו' וכ"מ ברא"ש פ"ח דברכות יעו"ש. ובודאי אלו ראה הרב"י דברי התו' היה פוסק כוותייהו. מ"א ס"ק כ"ד. ר"ז או' ך' ומיהו עיין באחרונים מ"ש על דברי מ"א הנז' ומ"מ נראה דלפי סודם של דברים צריך לשתות מכוס שיקדש עליו בעצמו ולא ע"י כוס אחר וע"כ יש לעשות כדברי המ"א דהיינו תחלה אחר שיקדש ישפוך ממנו מעט לכוס אחר ואח"כ יטעום מכוס שיקדש עליו בעצמו ואח"כ חוזר ליתן אותו המעט ששפך לכוס אחר לכוס ששתה ממנו לתקן הפגימה. ואם אפשר יש להשאיר מעט בקנקן קידם שיקדש ואחר שיקדש ויטעום או כשרוצה לקדש בשחרית יתן אותו מעט שבקנקן לתוך כוס ששתה ממנו לתקן הפגימה:

ע ע) שם. ולמחר מקדש במה שנשאר וכו' משמע דמקדש בכוס זה עצמו אעפ"י שאינו מלא ואע"ג דלעיל סעי' יו"ד כתב דצריך לקדש על הכוס מלא ה"ד למצוה מן המובחר אבל אינו מעכב. ומ"מ אם אפשר גם הכא יש ליתנו בכוס קטן מן הלילה כדי שיהיה מלא:

עא עא) שם. ואם לא היה בו אלא רביעית וכו' ואע"ג דצריך לשתות כמלא לוגמיו כמ"ש לקמן סעי' י"ג י"ל דהכא מיירי כגון שלאחר שישתה ממנו כמלא לוגמיו ימזוג הנשאר עד שיהיה רביעית ויהיה ראוי לשתיה. א"נ י"ל דלא אמרו שצריך לשתות מלא לוגמיו אלא כשאינו צריך לשייר ממנו למחר אבל כשצריך לשייר ממנו לקדוש היום בטעימא כל דהו סגי דטפי עדיף שיטעום כל שהוא ויקדש ביין ביום השבת אעפ"י שאפשר לקדש בפת משישתה מלא לוגמיו ולא ישייר לקדוש היום והכי משמע בירוש' דקאמר ר' מונה טעים ליה ומתקן דמשמע טעימה כל דהו. שכנה"ג בהגב"י או' ז' וכ"כ א"ר או' כ"ד. א"א או' כ"ד.

עב עב) שם. אלא רביעית מצומצם וכו' ל"ד אלא היה אם יש לו יותר מזה אלא דאחר טעימת מלא לוגמיו לא ישאר לו כשיעור רביעית אלא דנקט הכי לרבותא דאפי' בזה יש לו תקנה. תו"ש או' ל' וזהו כפי' ראשון שכתבנו באו' הקודם שצריך לשתות כמלא לוגמיו אבל לפי' שני כל שיש בו מעט משיעור רביעית ישתה המעט ויניח רביעית לקידוש היום:

עג עג) שם. מוזגו למחר וכו' ובלבד שיהא ראוי לשתיה אחר מזיגה. רי"ו. ונראה דבזה א"צ לשפוך ממנו לכוס אחר אלא נשאר כולו בכוס ראשון ושותה ממנו. ואפשר כל מה דאפשר לתקן מתקנינן. א"ר או' כ"ה:

עד עד) שם. מוטב שיניחנה להבדלה וכו' ואם אפשר שיטעום ממנו בלילה וביום והנשאר ימזגנו ויעמוד על רביעית שראוי לשתיה יעשה כן ואל יבטל מצות קידוש על היין:

עה עה) שם. מוטב שיניחנה להבדלה וכו' התו' פ' ע"פ והאגודה חולקין ע"ז וסוברין דקידוש עדיף. וכ"כ הנ"ץ בשם רש"א. ונראה דאפי' לדעת הרב"י אם יש לו שכר להבדלה מוטב לקדש על היין דהא לכ"ע מבדילין אשיכרא. מיהו בבהכ"נ עדיף טפי להניחו להבדלה. מ"א ס"ק כ"ה. א"ר או' כ"ו. תו"ש או' ל"א. א"א או' כ"ה. ר"ז או' כ"א:

עו עו) [סעיף יב'] אחר שקידש על כוס נוטל ידיו וכו' וכן הוא לפי דברי האר"י ז"ל שהקידוש צ"ל קודם נטילה משום דהקידוש הוא גמר מה שנעשה בתפלת ערבית אבל הנטילה היא בחי' אחרת מה שצריך לצורך סעודה כמבואר הטעם בשער הכוו' דף ע"א ע"ג ודף ע"ב ע"א יעו"ש. וכוונת הנטילה עיין לעיל סי' רס"ב או' י"א:

עז עז) שם. ואם נטל ידיו וכו' והיינו שבירך ג"כ ענט"י וכמ"ש הב"ח אבל אם לא בירך ענט"י מקדש על הכוס ואח"כ חוזר ליטול ולברך ענט"י. וכ"נ לפי סודם של דברים שאין לבטל הקידוש מעל כוס היין משום שיש טעם בסוד בלקיחת הכוס והיין והשתיה כמבואר בשער הכוו' שם אלא אם כבר בירך. נאמר שיעשה מה שכתוב בש"ע ויקדש על הפת. והיותר נ"ל דאפי' אה כבר בירך ענט"י יש לקדש על הכוס כיון דיש מתירין אפי' לכתחלה ליטול קודם ולקדש על היין כמ"ש בהגה ובכה"ג שכבר נטל יש לסמוך עלייהו ואע"ג דלפי סודם של דברים הנטילה צ"ל אח"כ מ"מ לא נאמר משום שעשה אחת שלא כסדר יחסר מבחי' הסדר הנעשה בליל שבת שיש לו שורש למעלה:

עח עח) שם הגה. וי"א דלכתחלה יש ליטול ידיו וכו' דס"ל דאין הקידוש מיקרי הפסק כיון דצורך סעודה הוא ולכ"ע אסור למזוג הכוס בחמין בין נטילה להמוציא כמ"ש סי' קס"ו. ולמ"ד שם דאסור להפסיק בין נטילה להמוציא אפי' לשפוך מהקנקן לכוס אסור אחר נטילה. מ"א ס"ק כ"ז. תו"ש או' ל"ד. ועיין סי' קס"ו ובדברינו לשם בס"ד:

עט עט) שם בהגה. ואין לשנות. אמנם הט"ז ס"ק י"ד כתב דאעפ"י שכתב ואין לשנות מ"מ מי שחרד לדבר ורוצה לעשות כדיעה ראשונה וליטול ידיו אחר הקידוש אין לומר עליו כל המשנה ידו על התחתונה ח"ו אלא יכול לומר אעשה כדברי הכל ושפיר עבד יעו"ש. וכ"כ הב"ח דלכתחלה יקדש תחלה ואח"כ יטול ידיו אלא דאם שכח ונטל ידיו וברך ענט"י יקדש על היין א"צ לחזור וליטול ידיו יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל ו' או' י"ב. וכ"כ לעיל או' ע"ו דלפי סודם של דברים צריך לקדש קודם ענט"י יעו"ש. ומיהו מ"ש שם הב"ח דבני ביתו לא ישנו כלל ויטלו ידיהם קודם קידוש לפי סודם של דברים אין חילוק וגם הנשים יטלו אח"כ:

פ פ) שם בהגה. רק בליל פסח וכו' משום שמפסיקין הרבה באגדה. מ"א ס"ק כ"ח:

פא פא) שם בהגה. רק בליל פסח וכו' פי' ליטול ב' ידיו אבל ידו אחת נוטל קודם קידוש. אפי' בע"פ וכמ"ש בתשו' להרמב"ן ז"ל סי' ר"ב בסדר פסח. כנה"ג בהגב"י:

פב פב) [סעיף יג'] צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו. ואם שתה פחות לא יצא. טור. והוא מגמ' פסחים ק"ז ע"א. וכתב ב"י דהיינו לומר דלא יצא ידי מצוה כתקנה יעו"ש. ומ"ש הלבוש דאם לא שתה מלא לוגמיו הוי ברכה לבטלה כבר הקשו עליו האחרונים דהא ברכה ראשונה הויא על משהו ותקנת חכמים הוא לשתות כמלא לוגמיו אלא שלא קיים המצוה כתקנה:

פג פג) שם. והוא רובו של רביעית. ומצוה מן המובחר לשתות כל רביעית. ס' המנהיג. ובגדול מדינא בעינן רביעית דדוקא באדם בינוני סגי ברוב. א"ר או' כ"ח. ודע דשיעור זה צריך שלא ישהה מתחלת שתייה עד סוף שתייה כדי שתיית רביעית ולפחות כדי אכילת פרס כמ"ש סס"י תרי"ב. תו"ש או' ל"ז:

פד פד) שם. והיא רובו של רביעית. ולפי מ"ש לעיל סי' ק"ץ או' ט"ז דשיעור רביעית הוי ז"ך דרה"ם רובו של רביעית יהיה י"ד דרה"ם ואה שתה שיעור זה יצא. והגם דבסי' ק"ץ סעי' ג' כתב דצריך לשתות רביעית התם משום ספק ברכה אחרונה משא"כ הכא בכוס של קידוש בהמ"ז פוטרתו כבסי' ער"ב סעי' יו"ד וסי' קע"ד סעי' ז' יעו"ש וע"כ די ברוב רביעית. מש"ז או' ט"ז:

פה פה) שם. והוא רובו של רביעית. ושיעור זה מספיק אפי' אם יהיה בכוס כמה רביעיות. ואפי' להמחמירין דלקמן סי' תע"ב ס"ט הכא השיעור מלא לוגמיו ולא לפי הכוס. כן מוכח בהדיא בהר"ן פ' ע"פ ד"ה אם טעם יעו"ש. וכ"כ א"א או' ל' מ"ב או' ס"ז:

פו פו) [סעיף יד'] אם לא טעם המקדש וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו יצא. בב"י כתב שמצא כתוב במרדכי ישן בשם אבי"ה שהמברך א"צ לשתות מלא לוגמיו אלא קימעא שיעור גרונו וילך סביבות לוגמיו יעו"ש. ואע"ג דלא ק"ל הכי כמ"ש בב"י מ"מ נ"מ למי שהוא שונא את היין או מזיקו ואינו יכול לשתות מלא לוגמיו ומוכרח הוא לקדש כגון שהוא בעה"ב יש לשתות מעט כדי לצאת י"ח סברה זו ואח"כ יתן לאחד מהמסובין לשתות כמלא לוגמיו:

פז פז) שם. וטעם אחד מהמסובין וכו' וצריך המקדש ליתן דעתו להוציא המסובין בברכת היין ובברכת הקידוש וכן המסובין צריך לתת דעתם לצאת בברכתו של בעה"ב של פה"ג ושל הקידוש כמ"ש לעיל סי' רי"ג סעי' ג' יעו"ש:

פח חפ) שם. ואין שתיית שנים מצטרפת וכו' דלא מיקרי שתייה של הנאה בפחות ממלא לוגמיו. טור:

פט טפ) שם. שיטעמו כולם. אבל א"צ להם מלא לוגמיו. ב"י בשם הרב המגיד פ' כ"ט. ט"ז ס"ק י"ז. א"ר או' כ"ט. תו"ש או' ל"ח. ר"ז או' כ"ה. וכ"כ הער"ה או' ו' דמין הדין א"צ בני חבורה לשתות כלל כמ"ש התו' בפסחים ק"ו ע"א ומצוה מן המובחר שיטעמו כולם היינו כל דהו ודלא כהמט"י יעו"ש:

צ צ) שם. שיטעמו כולם. ומיהו מי שיש לו יין מעט מוטב שיטעום אחד כשיעור ויניח השאר למחר לקידוש או להבדלה. ואע"ג די"א דשתיית ב' מצטרפין היינו בדיעבד אבל לכתחלה צריך שיטעום המקדש כשיעור. מ"א ס"ק ל' תו"ש שם. ר"ז שם:

צא צא) שם. שיטעמו כולם. וצריך לאכול כזית ואם לאו לא יצא ידי קידוש. הרשב"א בתשו' סי' תשל"ד. וכ"כ הר"ן בראש פ' ע"פ ורש"י ורשב"ם שם ורבינו ב"י סס"י רע"ג כנה"ג ושכנה"ג בהגה"ט או' ז' ועיין לקמן סי' רע"ג סעי' ה':

צב צב) שם. ויש לחוש לדבריהם. והב"ח כתב דדברי הגאונים עיקר יעו"ש. וע"כ יש ליזהר לשתות דוקא המקדש בעצמו כמלא לוגמיו אלא דוקא בהיכא דא"א כגון שהוא שונא את היין אי מזיקו ומוכרח הוא לקדש כגון שהוא בעה"ב דאז יש לסמוך על סברא ראשונה וליתן לאחר לשתות כמלא לוגמיו וגם הוא יש לטעום מעט כמ"ש לעיל או' פ"ו עו"ש:

צג צג) שם. ודוקא בקידוש וכו' נראה הטעם דבקידוש אסמכוה אדאורייתא לקדש על היין. ט"ז ס"ק ח"י. תו"ש או' ט"ל:

צד צד) [סעיף טו'] קידש וקודם שיטעום הפסיק בדיבור וכו' ואם הפסיק במידי דשייך לסעודה אע"ג דאינו שייך לקידוש לא הוי הפסק דקידוש נמי צורך סעודה הוא. מ"א ס"ק ל"א. א"ר או' ל"ב. תו"ש או' מ ומשמע דאם הפסיק לצורך קידוש פשיטא דא"צ לחזור ולברך. וכ"כ ח"א כלל ו' או' ט"ו:

צה צה) שם. חוזר ומברך בפה"ג וא"צ לחזור ולקדש. והטעם מבואר דדיבור הוי הפסק בין ברכת הנהנין לטעימה. אבל לענין הקידוש לא הוי הפסק דכיון דכבר הזכיר קדושת היום על כוס יצא. ב"י:

צה) וגם המסובין לא יפסיקו בדיבור עד שיטעמו ואם הפסיקו בדיבור ההעדר טוב שלא יטעמו פן יכוין המברך שלא לפטור בברכת פה"ג את המשיחין. ואם ירצו לטעום יחזרו לברך פה"ג חס"ל או' י"ב. ועיין בדברינו לעיל סי' קס"ז או' ח"ן ודוק:

צו צו) **שם. וה״ה אם נשפך הכוס וכו׳** מעשה באחד שנטל כוס לקדש ואמר סברי מרנן בפה״ג ושתאו ששכח שהיה מקדש וסבר שלקחו לשתות בעלמא. ונראה פשוט שיביא כוס אחר ויברך פה״ג ויקדש. ברכ״י או׳ ה׳ ונראה דה״ד אם שתה הכוס כולו וגם לא היה לפניו יין לשתות עוד אבל אם עדיין לא גמר השתייה ותיכף שטעם נזכר שצריך לקדש או שהיה יין לפניו לשתות עוד א״צ לחזור ולברך פה״ג אלא רק יאמר ברכת הקידוש דכיון דדעתו לשתות עוד לא נסתלק מברכה ראשונה:

צז צז) **שם. וה״ה אם נשפך הכוס וכו׳** קידש על חומץ או על המים כסבור שהוא יין חוזר ומקדש. הרדב״ז סי׳ תל״ז. והביאו מהריק״ש בהגהו׳ לסי׳ זה. מחב״ר או׳ ז׳ כס״א או׳ ב׳ שע״ת או׳ כ״ג. וכ״כ בפסקי מהרא״י סי׳ קט״ו והביאו הט״ז ס״ק י״ט ומ״א ס״ק ל״ב. וכתב שם הט״ז דאם היה בשעת הקידוש יין על השלחן או על הספסל אצלו מוכן לשתות אז ודאי א״צ לא לפה״ג ולא לקידוש שנית אלא ישתה המוכן לפניו וכמ״ש סי׳ ר״ט סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ח. ח״א כלל ו׳ או׳ י״ז. חס״ל או׳ י״ג. קיצור ש״ע סי׳ ע״ז או׳ י״ב. והגם דהער״ה או׳ ז׳ פליג אט״ז וכתב דצריך לחזור ולקדש יעו״ש מ״מ אנן ק״ל כדעת הט״ז והאחרונים דכיון דקידוש על היין דרבנן הולכין בספיקו להקל:

צח צח) **ואם** היה דעתו לשתות יין יותר אעפ״י שאינו עומד על השולחן א״צ לברך שנית פה״ג רק לקדש ובלבד שלא יפסיק בדיבור. ח״א שם. וכ״כ הר״ז שם. קיצור ש״ע שם. ונראה שאם היה שכר לפניו אם הוא במקום ההוא חמר מדינא א״צ לקדש שנית אלא יברך שהכל וישתה. וכן במקומות שנוהגין לקדש אחר נט״י קודם בציעת הפת ג״כ א״צ לחזור ולקדש אלא מברך המוציא והוי כאלו קידש על הפת. ח״א שם. קיצור ש״ע שם:

צט צט) **שם.** יביא כוס אחר ויברך עליו וכו׳ הלבוש כתב דאיני יודע טעם לזה כיון שנשפך הכוס שקידש עליו ובירך כבר למה צריך להביא כוס אחר שהרי ידי קידוש כבר יצא והברכה ראשונה כבר נפסדה ואמרו בפ׳ בכל מערבין דשתיה לא מעכבא וא״כ כוס שני למה צריך וע״כ כתב דאם אינו רוצה להביא כוס אחר הרשות בידו יעו״ש. אמנם המ״א ס״ק ל״ב השיג עליו וכתב דמ״ש דשתיה לא מעכבא היינו דדי אם טעם אחד מהם אבל אם לא טעם אחד מהם לא יצאו יעו״ש. וכן השיג עליו א״ר או׳ ל״ג והמט״י או׳ ב׳ וכתב שם המט״י דלהלכה ולמעשה נקטינן כדעת הש״ע יעו״ש:

ק ק) **שם. יביא כוס אחר ויברך עליו וכו׳** ואם היה דעתו לשתות יין עוד אחר הקידוש א״צ לברך שנית פה״ג. מ״א ס״ק ל״ב. ר״ז או׳ כ״ז. ח״א כלל ו׳ או׳ ט״ז. ואם יש יין לפני המסובין שכיון להוציאם אפי׳ כוס אחר א״צ להביא אלא שותה אחד מהם כמלא לוגמיו ויצאו כולם כמ״ש בסעי׳ הקודם דאם לא טעם המקדש וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו יצא. יעו״ש:

קא קא) **שם. וא״צ לחזור ולקדש.** ודוקא שלא הסיח דעתו בנתיים אבל אם כבר יצא ממקומו בנתיים קודם שטעם מכוס אחר צריך לחזור ולקדש. א״ר שם. ח״א שם. ר״ז שם. ופשוט דביו״ט א״צ לחזור רק היין והקידוש אבל לא שהחיינו וברכת הסוכה דסגי בלא כוס. פ״ת:

קב קב) **ואם** קדש בשחרית על השכר ונשפך הכוס א״צ להביא אחר דהא י״א דדי בפת כמ״ש סי׳ ער״ב סעי׳ ט׳ מ״א ס״ק ל״ב. ודוקא בשחרית ודוקא על שכר דאם יש לו יין וקידש עליו ונשפך אפי׳ בשחרית צריך להביא אחר דדוקא נגד שכר די בפת ולא נגד יין. לב״ש. א״א או׳ ל״ב. ומ״ש בשחרית היינו משום דבלילה אין מקדשין על שכר אלא או ביין או בפת כדלקמן סי׳ ער״ב סעי׳ ט׳ יעו״ש. א״ר או׳ ל״ד. א״א שם:

קג קג) **[סעיף טז׳] לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש וכו׳** ואם המקדש היין הוא מר בפיו יכול להטעימו לאחר. הר״ש בן הרשב״ץ סי׳ שפ״ה. ברכ״י או׳ ו׳ וכ״כ לעיל או׳ פ״ו יעו״ש:

קד קד) **שם. אבל אם היו להם כוסות וכו׳** מקצת בני אדם כשיושבים במסיבה אחת וכל אחד כוסו לפניו לקדש וממתינים בברכת היין עד שיברכו כולם. מי שקידש ובירך לא יענה אמן אחר ברכת חבירו דהוי הפסק בין ברכה לטעימה. פמ״א ח״ב סי׳ ה׳ והביאו השע״ת. מיהו בדיעבד אם שגג וענה אמן אינו חוזר ומברך כמ״ש לעיל סי׳ קס״ז או׳ ס״א יעו״ש:

קה קה) **שם. או פגומים.** ועיין לעיל סי׳ קפ״ב סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קו קו) **[סעיף יז׳] שאז צריך לשפך וכו׳** היינו קודם שישתה והם צריכין להמתין עד שישתה הוא כמ״ש בסעי׳ הקודם תו״ש או׳ מ״ג:

קז קז) **שם. כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום.** ואע״ג דשתיית כל המסובין לא מעכבא כמ״ש לעיל סעי׳ י״ד מ״מ לכתחלה מצוה מן המובחר שישתו כולם מכוס שאינו פגום:

סימן רעב

א) [סעיף א'] **אין מקדשין על יין שריחו רע וכו'** דאין מקדשין אלא על יין הראוי לנסך על גבי המזבח למעוטי ריחו רע שמסריח קצת ולמעוטי מגולה. טור. וכתב הפרישה או' א' דוקא למעוטי הכי דקחשיב אתא האי כללא אבל לא למידן מכלל זה למעט כל דבר שאין מנסכין ע"ג המזבח דהא מסיק הטור דיין של צמוקים ויין מבושל מקדשין עליו יעו"ש. ומיהו זהו דוקא לדעת הטור והש"ע אבל הרמב"ם פכ"ט דין י"ד פסק למעוטי כל דבר שאין מנסכין ע"ג המזבח יעו"ש. אמנם אנן ק"ל כדעת הטור והש"ע למעוטי הני דוקא:

ב) **שם. אין מקדשין על יין שריחו רע וכו'** ופירש רשב"ם דאעפ"י שמברכין עליו פה"ג דריחיה חמרא וטעמיה חמרא אלא שמסריח קצת משום דמונח בכלי מאוס אפי' הכי פסול לקידוש דכיון דפסולין לנסך ע"ג המזבח משום הקריבהו נא לפתחך פסולין נמי לקידוש מה"ט גופיה עכ"ד. והביאו הב"ח:

ג) **אם** הוא בערב שבת במקום שיש בו יין ויודע שבשבת לא יהיה לו יין כגון שאינו יכול להוליכו לביתו) יקדש מבע"י על היין וישתה ואסור אח"כ לעשות מלאכה. שה"ל בשם גאון. מ"א רס"י זה. ומשמע דמיירי דמקדש קודם תפלת ערבית דמותר לעשות כן וכמ"ש לעיל סי' ער"א או' כ"ב אמנם כבר כתבנו שם דלפי דברי האר"י ז"ל צריך להתפלל ערבית קודם ואח"כ לקדש יעו"ש וע"כ נראה דלפי דברי האר"י ז"ל יותר טוב לקדש על הפת ואחר תפלת ערבית מלקדש על היין וקודם תפלה. ומיהו אם התפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה ורוצה לקדש אח"כ מבע"י גם דלפי דברי האר"י ז"ל אין בכך כלום:

ד) **שם. אין מקדשין על יין שריחו רע וכו'** ואפי' שאין יין אחר מצוי רק יין זה שריחו רע ומסריח קצת אין מקדשין עליו. שו"ת שע"א סי' ח"י. בי"מ או' א' ומיהו אם עירבו ביין אחר ונתקן שהלך ריח רע שרי לקדש עליו. פתה"ד או' א':

ה) **וכן** יין שמסריח קצת אחר החביות אין מקדשין עליו. שו"ת שע"א שם. תו"ש או' ב' מש"ז או' ב' ואם שגג בדיעבד וקידש על יין שריחו רע י"ל דיצא וא"צ לחזור ולקדש כיון דק"ל קידוש על היין דרבנן:

ו) **ולענין** הבדלה אם מבדילין על יין שריחו רע עי"ש בשע"א שמצדד בזה אבל הער"ה או' א' פשיטא ליה דאין מבדילין עליו וכתב ודלא כהשע"א יעו"ש. ועיין לקמן או' ח':

ז) **שם. ולא על יין מגולה וכו'** ואפשר דאם עמד שעה מועטת מגולה אין קפידא. וגם הפחות והסגנים לא קפדי בדיעבד אלא א"כ נמר ריחו וטעמו. מ"א סק"א. א"ר או' ג' ר"ז או' א' ח"א כלל ו' או' ז' חס"ל או' א' וכ"כ הרב בית יהודה סי' מ"ג דאינו נפסל אלא א"כ נשתהה כ"כ עד שנמר ריחו וטעמו או שעברה עליו לילה אחת מגולה יעו"ש ומשמע הא עבר עליו לילה אחת אעפ"י שלא נמר ריחו וטעמו נפסל לקידוש. וכ"כ בן א"ח פ' בראשית או' כ"ה. מיהו התו"ש או' א' כתב דאפי' אם עמד מגולה שעה מועטת יש להקפיד יעו"ש. וע"כ לכתחלה יש ליזהר מלהניחו מגולה אפי' שעה מועטת ובדיעבד אין לפסול כ"א בנמר ריחו וטעמו או שעבר עליו לילה אחת:

ח) **וכתב** שם הרב בית יהודה דדבר פשוט הוא דאין חילוק בין קידוש להבדלה בענין זה ול"מ להרמב"ם דס"ל ריש פכ"ט דגם הבדלה מדאו' אלא אפי' למ"ד דהוי מר"ס מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאו' תקון יעו"ש. והביאו הברכ"י או' א':

ט) **שם. ולא על יין מגולה וכו'** ונראה דאם הכלי של יין מונח בתוך שידה תיבה ומגדל אעפ"י שהכלי מגולה אם הם סגורין אינו נפסל בכך אלא א"כ נמר ריחו וטעמו:

י) **שם. ולא על יין מגולה וכו'** ואם קידש בדיעבד על יין מגולה עיין ברכ"י או' א' שמצדד בזה ונראה דעתו שצריך לחזור ולקדש יעו"ש. וכן העלה הרב מחנה יהודה סי' ר"ל דלא יצא וצריך לחזור ולקדש יעו"ש. והביאו הפתה"ד או' ג' ומיהו לע"ד נראה הדבר קשה לומר לו לחזור ולקדש מאחר דק"ל קידוש על היין דרבנן ובפרט בזה"ז דלא קפדינן אגילוי ורוב בני אדם שותין אותו אלא די"ל מאחר שנעשה המעשה וכבר קידש דיצא בדיעבד וא"צ לחזור ולקדש:

יא) **שם. ולא על יין מגולה וכו'** ובכוס דז' ברכות צריך להזהר ביותר דהשטן מקטרג יותר בעת השמחה כדילפינן מאברהם אע"ה וגם אגב טירדייהו שכיחי להניח הצלוחיות מגולות מלבד איסור והמיאוס של היתושים וזבובים והוא פשוט. רו"ח:

יב) **משקה** דעביד טיף טיף דאין בו משום גילוי כמ"ש בטור יו"ד סי' קט"ז אם נאסר לקדש עליו דאפשר הפחות והסגנים לא קפדי כ"א ביש חששא גם האידנא משא"כ זה. מש"ז או' א' וכן הסכים הפתה"ד או' ד' להתיר יעו"ש.

יג יג) **כתב** באר עשק סי׳ ק״ט דמותר לברך ולקדש ולהבדיל על סתם יינם אבל הלק״ט ח״א סי׳ יו״ד כתב דאין זה מברך אלא מנאץ ויקדש על הפת יעו״ש. וכ״כ בשאלת יעב״ץ סי׳ מ״ה דחלילה לסמוך עליו בזה יעו״ש. וכן בתשו׳ בית יהודה חלק יו״ד סי׳ כ״ב השיג עליו יעו״ש. וכ״כ בשו״ת בשמים ראש החדש סי׳ ד׳ דפשוט דאסור לקדש עליו, וכן בס׳ מאורי אור בחלק עוד למועד דקס״ח ע״ב השיג על הבאר עשק וכתב דנכון יותר לקדש על הפת וגם הבדלה יוצא בדיעבד בתפלה ועדיף יותר מלטמא כריסו באיסור יעו״ש. וכ״כ בשו״ת מהרי״א אסאד חא״ח סי׳ ק״ס בחולה שנתרפא וצוו עליו הרופאים שישתה יין ישן ואין שם בנמצא רקי״ג והיה קודם פסח וכתב שם שאינו יוצא ידי חובת ד׳ כוסות ואין רשאי לברך עליו והביא שם כמה תשובות לזה יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ קצ״ו או׳ ה׳:

יד יד) **יין** שלא הותר אלא בהפ״מ מותר לחדש עליו שו״ת חת״ס סי׳ ס״ה. אבל יין שנעשה בו מלאכה כגון שמדדו בו איזה מדידה או שרו בו איזה דבר אסור לקדש עליו. לב חיים ח״ג סי׳ ק״ח:

טו טו) **שם הגה. וטעמיה חלא.** היינו כל שבני אדם נמנעים לשתותו משום חמיצותו וכמ״ש לעיל סי׳ ר״ד סעי׳ ד׳ דאפי׳ פה״ג אין מברכין עליו ומשרה לא כתבו הרב״י דסמך אדלעיל. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ב׳:

טז טז) **[סעיף ב׳] יין מגתו מקדשין עליו ומ״מ מצוה ביין ישן.** מ״א סק״ג. והיינו בן ארבעים יום. א״א או׳ ג׳ מיהו הא״ר או׳ ד׳ כתב דדוקא כשיש לי ישן ורוצה לשתות ממנו הוא מוקדם משא״כ כשאין לו ישן אין מחויב לקנות משום קידוש יעו״ש. והביאו הברכ״י או׳ ב׳ וכתב ופשוט דאינו מחויב אבל אם רוצה לקיים מצוה מן המובחר יקנה ישן:

יז טוב) **שם. וסוחט אדם אשכול וכו׳** ולסוחטו בשבת אסור. כנה״ג בתשו׳ סי׳ א׳ ובס׳ א״ח דף ס״ד ע״א כתב וסוחט אדם אשכול פי׳ מערב שבת ומקדשין עליו בשעתו. וי״א דה״ה בשבת בתוך האוכל דמשקה הבא על האוכל כאוכל דמי ומקדשין עליו קידוש היום. ברכ״י או׳ ג׳:

יח חי) **הטילו** הקהל חרם שלא ימצא יין לא שפיר דמי לסחוט אשכול ענבים והנכון ליקח צמוקים. כנה״ג בתשו׳ הנז׳ ברכ״י או׳ ה׳:

יט יט) **השוביט** שמשימים עפר ידוע למתקו אינו ראוי לקידוש ולהבדלה. כנה״ג בתשו׳ הנז׳ ברכ״י או׳ ה׳:

כ כ) **[סעיף ג׳] מקדשין על היין שבפי החבית וכו׳** היינו יין גמור דריחיה חמרא וטעמיה חמרא ובפי החבית בלחוד יש בו קמחין. אבל אם יש עליו קרום לבן שקורין קאני״ק אין מקדשין עליו. ב״ח. מ״א סק״ד. תו״ש או׳ ד׳ מיהו הט״ז סי׳ ר״ד סק״א הכשיר לקידוש בהך שעלה עליו קרום שקורין קאני״ק אם מסננין אותו יעו״ש. והביאו הא״א בסי׳ זה או׳ ד׳ וכ״כ א״ר או׳ ו׳ ונראה דזה תליא בחוש הראות דאם אנו רואין שנתחמץ לכ״ע אין מקדשין עליו ואין מברכין עליו פה״ג כמ״ש סי׳ ר״ד סעי׳ ד׳ ואם טעמיה חמרא מסננין אותו והוא כשר:

כא כא) **יין** שהתליע וירם תולעים הרבה אלא שלא נשתנה לא במראה ולא בטעם והתולעים עוברים במסננת מותר לקדש עליו. לב חיים ח״ג סי׳ י״א. ואם מותר לסנן בשבת עיין לקמן סי׳ שי״ט סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד:

כב כב) **שם. ועל יין מתוק.** היינו אם הוא מתוק מחמת עצמו אבל אם נתן בו דבר אחר כדי למתקו כגון צוקר וכדומה לדיעה שנייה בסעי׳ ח׳ אין מקדשין עליו יעו״ש וכ״כ המש״ז או׳ ג׳:

כג כג) **שם. ומ״מ מצוה לברור וכו׳** ולא יקח מסתם יין שבמרתף. ט״ז סק״ה. א״ר או׳ ז׳ מש״ז או׳ ה׳ ר״ז או׳ ג׳:

כד כד) **[סעיף ד׳] מקדשין על יין לבן וכו׳** בש״ס מיבעיא חמר חוורין מהו ופשיט מדכתיב אל תרא יין כי יתאדם ש״מ דאין קרוי יין אלא אדום ודיעה הראשונה הוא דעת הרמב״ם והטור דהאיבעיא הוא על נסכים אבל לקידוש כשר אפי׳ לכתחלה ודיעה השנייה הוא להרמב״ן דס״ל דהאיבעיא קאי גם אקידוש אבל להבדלה כשר דלא גרע משכרא. תו״ש או׳ ו׳:

כה כה) **שם. מקדשין על יין לבן וכו׳** פי׳ לבן ביותר והוא לגריעותא. טור:

כו כו) **שם. והרמב״ן פוסלו לקידוש אפי׳ בדיעבד.** אלא א״כ יש בו מראה יין שאז כשר בדיעבד לדיעה זו. כמ״ש בב״י:

כז כז) **שם. אבל מבדילין עליו.** דלא גרע משכרא. ולפ״ז בקידוש דשחרית מותר לקדש. ואפשר דכל הני דפסולין בסי׳ זה הוא כן דלא גרע משכרא. הגרע״א:

כח כח) **שם. ומנהג העולם כסברא ראשונה.** ויש לירא שמים לעשות כמ״ש הר״ן פ׳ המוכר פירות שלא לקדש על יין לבן אלא בשעת הדחק שאין לו אדום יעו״ש וזה דוקא בלבן יותר מדאי כמ״ש התו׳ ב״ב דף צ״ד. א״ר או׳ ח׳:

כט כט) [**סעיף ה׳**] **יין חי אפי׳ אם הוא חזק דדרי על חד וכו׳** דזהו יין המשובח כדאמרינן (בשבת ע״ז ע״א) דכל חמרא דלא דארי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא. אבל יין חזק שאינו ראוי לשתיה ודאי אין מקדשין עליו עד שיתן לתוכו מים. ב״י. תו״ש או׳ ז׳:

ל ל) **שם. ומ״מ יותר טוב למזגו.** כדי שיהא ערב וטוב לשתיה. ב״י. תוש או׳ ח׳:

לא לא) **שם. ומ״מ יותר טוב למזגו.** וכן הוא לפי דברי האר״י ז״ל שצריך למזגו ונתן טעם בסוד כמ״ש לעיל סי׳ ער״א או׳ כ״ח יעו״ש. וע״כ הגם שכתב מור״ם ז״ל בהגה דיינות שלנו יותר טובים הם בלא מזיגה מ״מ יש למזוג אותם מעט דהיינו שיתן רק ג׳ טיפין מים כדי לקיים מצות המזיגה וסוד הנרמז בה:

לב לב) **שם. ובלבד שיהא מזוג כראוי.** ר״ל שלא יחלישנו יותר מדאי. ועיין לקמן או׳ ל״ה:

לג לג) [**סעיף ו׳**] **יין צמוקין וכו׳** לא שנא מכמשי בגפנייהו ולא שנא נצטמקו ע״י חמה או ע״י תולדות האור כגון שהכניסן בחמין למהר צמוקן או שתלאן בעשן. טור:

לד לד) **שם. יין צמוקין מקדשין עליו.** דוקא אם משך היין מהצמוקין אבל כ״ז שלא משך היין מהצמוקין אינו חשוב יין כמ״ש לעיל סי׳ ר״ב או׳ פ״ד יעו״ש. ושיעור שריית הצמוקין שיקרא יין י״א עד שישתהו הצמוקין במים ג׳ ימים וי״א דאם נשתהו במים מעת לעת הוי דינם כיין כמ״ש לעיל סי׳ הנז׳ או׳ פ״ה יעו״ש. וכמה שיעור המים שיתן בצמוקין עיין בדברינו לעיל סי׳ ר״ד או׳ ל״ג שכתבנו שם שלא יתן יותר מכנגד הצימוקין אחר שנתגדלו יעו״ש ואם הם יבשים לא יתן יותר מכפליים דהיינו שליש צמוקין ושני שלישי מים:

לה לה) **שם. יין צמוקין מקדשין עליו.** ואפי׳ לא רמי תלתא ואתא ארבעה אלא כל שיש בו טעם יין ומראה יין מקדשין עליו. כנה״ג בהגב״י. עו״ש או׳ ב׳ וכ״כ לעיל סי׳ ר״ב או׳ פ״ו יעו״ש. והמברכין על יין צמוקין שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים מברכין לבטלה ואין יוצאין ידי קידוש. ח״א כלל ו׳ או׳ ז׳:

לו לו) **שם הגה. והוא שיש בהם לחלוחית וכו׳** שאם ידרוך אותם יצא מהם דבשן. ב״י בשם הרמב״ם פכ״ט. וכ״כ לעיל בש״ע סי׳ ר״ב סעי׳ י״א. אבל אם הם יבשים לגמרי שאפי׳ ע״י דריכה ועצים לא יצא מהם לחלוחית כלל פסולין. ריב״ש סי׳ ט׳ מ״א סק״ה. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ר״ב או׳ פ״ז:

לז לז) [**סעיף ז׳**] **שמרי יין או חרצנים וכו׳** עיין לעיל סי׳ ר״ד סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ ובדבריני לשם בס״ד דשם מבואר איזה שמרי יין וחרצנים שמברכין עליהם פה״ג יעו״ש:

לח לח) [**סעיף ח׳**] **מקדשין על יין מבושל וכו׳** טעם דעה זו דס״ל דאישתני למעליותא ודעה שניה ס״ל דאישתני לגריעותא מברכין עליו שהכל כמבואר בב״י יעו״ש ועיין בדברינו לעיל סי׳ ר״ב או׳ י״ב שכתבנו דהעיקר כסברה ראשונה דמברכין עליו פה״ג ולא אמרינן בזה ספק ברכות יעו״ש:

לט טל) **שם. מקדשין על יין מבושל וכו׳** ולכן מותר לבשל הצמוקים ולסנן היין ולקדש עליוי ח״א כלל ו׳ או׳ ז׳ וכ״כ בא״ח או׳ ה׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש:

מ מ) **מצאתי** בכתבי בעל דע״ק דצמוקים קטנים שאין בהם גרעינים הם בכלל ענבים שבתורה כמ״ש ברד״ק ישעיה ה׳ ויטעהו שורק שהם ענבים המשובחים שאין בהם גרעינים. א״ח שם:

מא מא) **שם. ועל יין שיש בו דבש וכו׳** וכתב הרשב״ץ סי׳ פ״ד דאפי׳ נשתנה טעמו בענין שאין בו משום יין נסך כגון שיש בו שליש דבש כשר לקידוש וכ״ש להבדלה כל שיש לו טעם ומראה יין יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳:

מב מב) **שם. וי״א שאין מקדשין עליהם.** ואפי׳ אם נתערב בו דבש או שאור כטפת חרדל בחבית גדולה אין מקדשין עליו כיון שפסול לנסך ע״ג המזבח. טור בשם הרמב״ם פכ״ט. וכ״כ הלבוש:

מג מג) **אם** היין אשר ימזוג בו יין מבושל הרוב מן היין שאינו מבושל מקדשין ומברכין עליו פה״ג אבל אם הרוב מן היין המבושל אין מקדשין עליו ומברכין עליו שהכל. שו״ת הגאונים שבסוף ס׳ נהרות דמשק סי׳ ד׳ יפ״ל או׳ ו׳:

מד **מד) שם הגה. והמנהג לקדש עליו וכו'** וכ״כ הב״ח. ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל ו׳ או׳ ז׳ מיהו קיצור הש״ע סי׳ ע״ז או׳ ו׳ כתב אם אפשר יש להדר אחר יין אחר. וכן נראה כדי לצאת אליבא דכ״ע:

מה **מה) שם הגה. רק שאינו טוב וכו'** והא״ר או׳ י״א כתב דוקא כשאינו טוב כלל אבל כשהוא טוב אף שאינו טוב כמו המבושל מברך על שאינו מבושל יעו״ש. ויין מעושן לתו׳ ב״ב ח״י ד״ה לא יפתח פסול לקידוש ולרמב״ן כשר כמו מבושל. הגרע״א פת״ע או׳ י״ד:

מו **מו) [סעיף ט׳] במקום שאין יין מצוי וכו'** דכיון שאין יין מצוי שם הוי שאר משקין חמר מדינה. ופרש״בם שנקרא חמר מדינה כשאין יין בכל העיר (פי׳ שבכל השנה אין יין שם. מ״א סק״ו) ויש מפרשין דלא הוי חמר מדינה אלא א״כ שלא יהא יין גדל מהלך יום כל סביב העיר. טור. וכתב התו״ש דק״ל כדעת היש מפרשין שהוא לקולא. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד ועיין לעיל סי׳ קפ״ב או׳ ו׳:

מז **מז) שם. במקום שאין יין מצוי.** אבל אם נמצא יין באותו מקום אעפ״י שהוא ביוקר אין לו לקדש אריפתא ולא להבדיל אשיכרא. ב״י בשם הגמ״י פכ״ט. מ״א שם:

מח **מח) וכתב** המרדכי שאם לקו הכרמים ואין יין מצוי אעפ״י שבשאר שנים מצוי רוב יין לשנה זו מיהא הוי השכר חמר מדינה. ונראה דכל היכא שאין יין ישראל מצוי אעפ״י שנמצא שם יין עכו״ם הרבה שפיר הוי שכר חמר מדינה ב״י. מ״א שם:

מט **מט) וכתב** שם המ״א דאין מקדשין על יין שרף אלא א״כ במדינות שרוב שתית ההמון הוא יין שרף בכל יום וכמ״ש סי׳ קפ״ב יעו״ש. והביאו א״ר או׳ י״ג וכתב דלענין דינא אף שהוא חמר מדינא דוקא כשיכול לשתות בהרבה פעמים שלא בהפסק בנתיים מלא לוגמיו הוא דמקדש יעו״ש. ובדיעבד או בשעת הדחק שאין יכול לשתות מלא לוגמיו ואין לו יין או שאר משקין אחרים י״ל דשתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו כמ״ש לעיל סי׳ רע״א סעי׳ י״ד יעו״ש:

נ **נ) שם. וי״א שאין מקדשין.** ואפי׳ אם חמר מדינא. ב״י. וא״כ לפי מה דק״ל דבכל דוכתא שכותב הש״ע י״א וי״א הלכה כי״א בתרא א״כ הכא נמי יש לפסוק דבמקום שאין יין מצוי אין לקדש על שאר משקין אפי׳ אם הם חמר מדינא אלא יש יפסוק כדעת הרא״ש דבלילה יקדש על הפת ובבקר על השכר. ומיהו אם אין לו בלילה לא יין ולא פת נראה דיותר טוב לקדש על שאר משקין אם הם חמר מדינא שיתבטל מצות קידוש לגמרי:

נא **אנ) ומי** שאין לו לחם ויין וממתין שיבא לו למחר יש להסתפק אי ליל שבת לא לטעום מידי וימתין עד עת בא לו יין או לחם ויקדש כדק״ל גבי הבדלה או דילמא ליכול וליחדי בקטניות ופירות אשר לו. עיין ברכ״י או׳ ט׳ שהעלה דיש להמתין עד למחר ויעשה ג׳ סעודות ביום אך אם הוא מצטער וקשה עליו הדבר דלא לטעם מידי בלילה לית לן בה יעו״ש ועיין לקמן סי׳ רפ״ט סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ כ״ג בס״ד:

נב **בנ) שם. וי״א שאין מקדשין.** אבל מותר להבדיל עליו הואיל והוא חמר מדינה. טור בשם הרמב״ם פכ״ט דין י״ז. ועיין לקמן סי׳ רצ״ו סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נג **גנ) שם. אלא על הפת וכו'** כיון שהפת בא לכבוד שבת. והוי שינוי בין שבת לחול כיון שאומר עליו נוסח הקידוש של לילה אבל בשחרית אם יקדש על הפת לא יהיה שום שינוי בין שבת לחול. תו״ש או׳ י״ג. ור״ל דבלילה כיון שאומר ברכת אשר בחר בנו אחר ברכת המוציא הוי שינוי בין שבת לחול אבל ביום דאין אומרים ברכת אשר בחר בנו כ״א רק ברכת המוציא לא הוי שינוי בין שבת לחול וע״כ יותר טוב לקדש על השכר:

נד **דנ) שם. אלא על הפת וכו'** וסדר קידוש שעל הפת. תחלה נוטל ידיו ומברך על נט״י ואח״כ מניח ידיו על הפת ואומר יום הששי ויכולו השמים וכו׳ עד אשר ברא אלהים לעשות. ואח״כ מברך המוציא ואינו בוצע. ואח״כ אומר ברכת אשר בחר בנו וכו׳ עד מקדש השבת ואח״כ בוצע הפת. ועיין הרמב״ם פכ״ט דין ט׳ ובטור סי׳ זה ומ״א סק״ז ולעיל סי׳ רע״א סעי׳ יו״ד בהגה ודוק:

נה **הנ) שם. ובבקר יותר טוב לקדש על השכר וכו'** אבל במקום שיין מצוי ודאי יברך על היין אפי׳ ביום אלא דמ״מ אם היין ביוקר כגון במדינות אלו אין מהדרין אחר יין דכיון שאין חיוב גמור כמו שיש חיוב בלילה סגי בכך ומשום הכי לא נהגו אפי׳ הגדולים במדינתינו לברך על היין ביום ומי שמברך גם ביום על היין ודאי עושה מן המובחר ט״ז סק״ו. מיהו המט״י סי׳ רפ״ט או׳ ה׳ כתב דלדעת הש״ע אם היין מצוי לקנות אעפ״י שהוא ביוקר אין לקדש על השכר ודלא כהט״ז יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ רפ״ט או׳ כ״ב:

נו **ונ) שם בהגה. ואם יין בעיר לא יקדש על הפת.** דר״ת סובר דאין מקדשין אריפתא. מ״א סק״ז:

נז **זנ) שם בהגה. לא יקדש על הפת.** ומכ״ש על השכר והיינו בקידוש דלילה ולענין קידוש היום עיין סי׳ רפ״ט סעי׳ ב׳ תו״ש או׳ י״ד:

נח חנ) שם בהגה. יכול לקדש עליו וישתו אחרים וכו' מיהו המ"א סק"ט כתב דאסור לקדש על היין שישתו אחרים כיון שהאחרים יודעים בעצמם לברך בפה"ג וכמ"ש סי' ער"ג סעי' ד' רק הם יקדשו ודברי רמ"א צ"ע עכ"ל. אבל הא"ר או' י"ז כתב דיש לחלק דהתם אינו אוכל עמהם אבל כשאוכל רק שאינו טועם מיין יכול לקדש. ועוד י"ל דגם רמ"א מיירי כשאינן יודעים יעו"ש. אמנם בשו"ת יעב"ץ ח"ב סי' ס"ד כתב דמי שאסר על עצמו לשתות יין אינו יכול לקדש עליו ולברך להוציא אחרים י"ח בקידוש וזימון יעו"ש:

נט טנ) מי שצוו לו הרופאים שלא לשתות יין צריך לקדש על היין כיון דסגי בטעימה כל דהוא וכל שכן הוא מד' כוסות דליל פסח דחייבוהו אעפ"י ששתייתן מרובה. אבל אם חביב ליה ריפתא מחמרא פשיטא שיקדש על הפת. עיקרי הד"ט סי' י"ג או' כ"ה בשם פחד יצחק או' ק' בי"מ או' י"ז:

ס ס) נדר שלא לשתות יין רביעית יוכל לקדש עליו ולשתות פחות מרביעית. ישי"ע:

סא סא) [סעיף יוד'] פוטרת יין שבתוך הסעודה וכו' פי' אפי' אם מקדש קודם הנטילה וכמ"ש לעיל סי' קע"ד סעי' ד' והטעם דכיון דבעינן קידוש במקום סעודה הוא ופוטר כל היין בתוך הסעודה. עו"ש או' י"ד וכ"כ המש"ז בסי' זה או' ז' ובסי' ער"א או' ט"ז יעו"ש. ועוד עיין בדברינו לסי' קע"ד סעי' ד' יעו"ש:

סב סב) שם ואין טעון ברכה לאחריו וכו' וה"ה שתה יין לפני נט"י לפתוח בני מעים דאין מברך ברכה אחרונה עליו דבהמ"ז פוטרתו. מש"ז או' ז':

סג סג) שם. ואינו טעון ברכה לאחריו וכו' ואם שתה עוד קודם הסעודה מלבד כוס הקידוש אם הוא יין א"צ לברך אחריו ואם הוא שאר משקה צריך לברך אחריו אלא א"כ יברך ברכה אחרונה אחר כוס בהמ"ז. ר"ז או' י"ג:

סימן רעג

א א) [סעיף א'] אין קידוש אלא במקום סעודה. בין בקידוש הלילה בין בקידוש היום. וכמ"ש לקמן ר"ס רפ"ט. וטעמא משום דכתיב וקראת לשבת ענג במקום קריאה שם תהא עונג ב"י ט"ז סק"א. ולפי טעם זה אף מקדש על הפת צריך שיהא במקום סעודה. וקידוש במקום סעודה להמקדש ג"כ בעינן כבסעיף ד' דאעפ"י שמקדש לעצמו ולאחרים והם אוכלים שם ולא הוא הם יצאו והוא לא יצאו. מש"ז או' א' ומשמע דה"ה איפכא דאם קידש לו ולאחרים והוא אכל שם והם לא אכלו הוא יצא והם לא יצאו. ועיין לקמן או' ד':

ב ב) שם. אין קידוש אלא במקום סעודה. ואם קידש במקום אחד ולא אכל כלום אלא הלך למקום אחר לאכול אסור לו לאכול עד שיחזור ויקדש. ב"ח. והיינו בשלא היה בדעתו בשעת קידוש לאכול במקום אחר אבל אם היה בדעתו עיין לקמן די"א דיצא:

ג ג) שם. אין קידוש אלא במקום סעודה. וזוהי סברת שמואל ואע"ג דרב ור"י פלגי עליה ק"ל כוותיה דשמואל כמבואר בטור וב"י יעו"ש. וכתב הגו"ר כלל ג' סי' י"ב וא"כ בקידוש היום דקיל טובא המיקל כרב ור"י לא הפסיד. ולא באנו לומר לסמוך ע"ז לכתחלה רק שבשעת הדחק ובשביל כבוד הרבים יש לסמוך על טעם זה להקל ואין למחות בידי הרבים העושים כן. והביאו הברכ"י או' א' יעו"ש:

ד ד) שם. אין קידוש אלא במקום סעודה. אבל היכא דליכא סעודה לא מחייב בקידוש ומשו"ה לא מקדשינן ביוה"כ ואעפ"י שחל בשבת ברכ"י סי' ער"ב בשיו"ב בשם ס' המכריע וס' הבתים יעו"ש. וכ"כ בשו"ת הגאונים שבס"ס נהרות דמשק סי' ק"ה שאם לא נזדמן לו לאכול בליל שבת או שאינו יכול לאכול לא יקדש עד למחר בסעודה יעו"ש ושם בסי' ק"ו כתב אבל ויכלו אומר אעפ"י שאין שם סעודה משום שני המלאכים המלוים לו לאדם בשעה ששומעים עדות זה מפיו ומניחים ידיהם על ראשו ואומרים וסר עונך וכו' והביאו היפ"ל או' א' וכתב ולולי טעם זה היה ראוי לאומרו ביוה"כ שחל בשבת כל אחד בביתו יעו"ש. והגם שכתב שם היפ"ל שלא ראה נוהגים כן מ"מ כל אחד יש לנהוג כן לאומרה בביתו דלא יש הפסד בדבר כ"א אמירת פסוקים ועיין לעיל סי' רס"ח או' ג' ודו"ק:

ה ה) וכתב הברכ"י או' ב' מדברי הגו"ר הנז' מוכח דלא הקל בשעת הדחק בקידוש היום ולכבוד רבים אלא שלא למחות בידם אמנם ודאי דאמר נגע אלהים בלבו אם ימצא ביום שבת בעידנא דעיילינשי לכבוד חתן או אבי הבן וכיוצא ומקדשין ואח"כ מביאין מיני מתיקה וכיוצא ואין שם פת הבאה בכסנין אלא מגדים וקאפי לא לטעום מידי שם כלל. ולא סגי במה שהמקדש ישתה כל הכוס דלדעת הגאונים חשיב מקום סעודה. דלא אהני אלא לשותה הכוס עצמו דחשיב כאלו קידש במקום סעודה. אבל לאחרים לאו מקום סעודה ואסור לטעום. וזה פשוט ימבואר בש"ס ופוסקים ולא הוצרכתי לזה אלא לאפוקי הטועים שראיתי שטעו בזה עכ"ד. וכ"כ החס"ל או' ד' דלא מהני שתיית המקדש רביעית לדידהו ודלא כמ"ש הרב מעם לועז פ' יתרו

יעו״ש. וכ״כ לעיל או א׳ יעו״ש. וכתב שם החס״ל מ״מ אף אם שתה רביעית יין או אפי׳ אכל כזית פת כסנין בבקר טוב לחזור ולקדש על שלחנו שיהא קידוש במקום סעודה העיקרית ומנהג אנשי מעשה שתכף בצאתן מבה״כ זריזין מקדימין:

ו ו) **שם. אין קידוש אלא במקום סעודה.** ואם אחר שקידש וסעד סעודה הגונה כדת וכהלכה ויקם וילך ותיכף הקיאו אם יכול לסעוד במקום אחר בלתי קידוש. עיין פתה״ד או׳ א׳ דשקיל וטרי בהאי עניינא ומסיק שלא לחזור ולקדש במקום סעודה שניה וכ״ש דאיכא צד דהויא ברכה לבטלה רק אם אפשר לשמוע קידוש מאחר שמקדש לעצמו ויכוין שומע ומשמיע הוא הנכון יעו״ש:

ז ז) **ואם** קידש ואכל שם ספק איסור תורה. כתב המש״ז ביו״ד סי׳ קי״ט סוף או׳ א׳ דלמ״ד מ״ה אסור לא יצא ידי קידוש כשלא אכל שם כ״א זה ולמ״ד דרבנן י״ל דא״צ לחזור ונקדש יעו״ש. אבל הפתה״ד או׳ ה׳ כתב דסגי בהניית גרונו דאם בשעה שאכל אותו ספק איסור תורה לא נודע לו ואח״כ כאשר ירדו חדרי בטן קודם העיכול נודע לו דא״צ לחזור ולקדש כיון דבשעת אכילה והנאת גרון היה סבור דהיתר קא אכיל ואיכא עונג בעת ההיא ע״י הנאת גרונו יעו״ש:

ח ח) **שם. שאם קידש לאכול בפנה וכו׳** אבל לכתחלה לא יעשה כן דהא יש אוסרין. מ״א סק״א. תו״ש או׳ ב׳ א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳ בן א״ח פ׳ בראשית או׳ ג׳ והגם דבחידושי רע״א כתב דאף לכתחלה יכול לעשות כן ק״ל כדעת רוב הפו׳:

ט ט) **שם. ונמלך לאכול בפנה אחרת וכו׳** וכ״ש בלא נמלך אלא מתחלה כשקדש היה דעתו לאכול בפנה אחרת דשפיר דמי:

י י) **שם הגה. ומבית לסוכה וכו׳** או מסוכה לבית כשגשמים יורדים כמפנה לפנה דמי שכן דרך לפנות בעת הגשמים ועדיף מתנאי. לבוש. עו״ת או׳ א׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

יא יא) **שם בהגה. חשוב כמפנה לפנה.** דכיון שאין המחיצה עשויה לתשמיש אלא לשם מצות סוכה חשוב כמו מפנה בלא מחיצות (מרדכי) וא״כ אפי׳ לא היה דעתו לכך א״צ לקדש שנית. ודוקא כשאין שם מחיצה אחרת רק מחיצות הסוכה כגון שהסוכה בתוך הבית (ר״ל שהסיר איזה רעפים מגג הבית בכדי מקום ישיבתו והניח שם סכך) אבל אם מחיצות הבית מפסיקות (כגון כשעשאה בחצר או ברחוב) הו״ל כמחדר לחדר. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ב׳ אמנם מדברי הלבוש והעו״ת שכתבנו באו׳ הקודם משמע דגם אם מחיצות הבית מפסיקות דהו״ל כמחדר לחדר ולא היה דעתו לכך בשעת שקדש א״צ לקדש שנית. וכ״כ א״א או׳ ב׳ דמדברי הלבוש משמע הטעם דהוה כמתנה בפירוש לאכול במקום אחר יעו״ש. וע״כ כיון דיש פלוגתא בזה אם אפשר יש לשמוע קידוש מאחר או ליתן דעתו מתחלה בשעה שמקדש אם ירדו גשמים יעשה סעודה בבית ואם לא אפשר לשמוע קידוש מאחר וגם לא נתן דעתו בשעם שקידש מ״מ א״צ לחזור ולקדש דיש לסמוך על המקילים משום דקידוש במקום סעודה אינו אלא דרבנן וספק ברכות להקל:

יב יב) **שם. וי״א שכל שרואה מקומו וכו׳** אפי׳ דרך חלון ואפי׳ רואה מקצת מקומו. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל ו׳ או׳ ך׳:

יג יג) **שם. אפי׳ מבית לחצר וכו׳** וכן אפי׳ מבית לבית אם רואה מקומו ואין שביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק ביניהם א״צ לקדש פעם אחרת וכמ״ש לעיל סי׳ קצ״ה סעי׳ א׳ ובט״ז שם סק״ב לגבי זימון יעו״ש:

יד יד) **שם. א״צ לחזור ולקדש.** ויש לסמוך על סברה זו בשעת הדחק. ר״ז או׳ ב׳ בן א״ח פ׳ בראשית או׳ א׳:

טו טו) **שם. וי״א שאם קידש במקום וכו׳** כתב בס׳ הבתים כ״י דהרב בעל השלמה כתב אם קידש במקום אחד ודעתו לאכול בבית אחר קרוב משם שהיה יכול לשמוע משם דברי המקדש באותו מקום שקדש הרי זה מקום סעודה אעפ״י שאינו עומד במקום סעודתו בשעת הקידוש. והביאו מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת או׳ ב׳. וכתב השע״ת לפ״ז צ״ל דמ״ש בש״ע דצריך שיהיו שני המקומות בבית אחד היינו שאם הוא בבית אחד אפי׳ במקום שרוצה לאכול רחוק ממקום הקידוש שאפי׳ באותו בית לא היה יכול לשמוע עכ״ד מיהו לכתחלה לא יעשה כן וכמ״ש באו׳ שאח״ז:

טז טז) **שם. וי״א שאם קידוש במקום אחד וכו׳** זהו סברת הר״ן וטעמא כתב הרא״ש משום דבגמ׳ דידן משמע דאין תנאי מועיל לקדש בבית זה על דעת לאכול במקום אחר ובירוש׳ קאמר דמועיל ולפיכך חילקו דבגמ׳ דידן מיירי מבית לבית ומשו״ה לא מהני תנאה אבל בירוש׳ מיירי כששני המקומות בבית אחד ואיכא למ״ד דאין לחלק בזה וירוש׳ פליגא ואנן כגמ׳ דידן נקטינן כמבואר בב״י יעו״ש. וע״כ כתב דין זה בשם י״א וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה לכתחלה יש ליזהר. וכ״כ האחרונים:

יז טוב) **שם. והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד וכו׳** דהיינו תחת גג אחד ואע״פ שאין רואה מקומו. כ״כ האחרונים:

יח **חי) שם. כגון מחדר לחדר וכו'** אבל מבית לבית או מבית לחצר אינו מועיל מה שהיה בדעתו מתחלה על כך וצריך לחזור ולקדש. ר"ז או' ב' ח"א כלל ו' או' ך' מיהו הא"ז הלכות ע"ש כתב דיש להקל גם מבית לבית אם התנה כן מתחלה לאכול בבית אחר יעו"ש. והביאו א"ח או' ב' וכתב ולפ"ז צ"ע אם כבר עשה מעשה אם יכול לחזור ולקדש בבית האחר דשמא יש חשש ברכה לבטלה ונכון לשמוע קידוש מאחר עכ"ד. ואם אי אפשר לשמוע קידוש מאחר כבר כתבנו לעיל סוף או' י"א דאין לחזור ולקדש משום סב"ל יעו"ש:

יט **יט) [סעיף ב'] אם קידש בבית אחד וכו'** ואח"כ נמלך וכו' פי' שלא אכל כאן כלל אבל אם אכל כאן מעט אפי' כזית יצא כדסעי' ה' מ"א ס"ד ולב"ש. וכ"כ התו"ש או' ה':

כ **כ) שם. במקום אחר וכו'** היינו אפי' בחדר אחר שבאותו בית כיון שלא היה דעתו לזה מתחלה וכמ"ש בסעי' א':

כא **כא) שם. צריך לחזור ולקדש במקום שרוצה לאכול שם.** משמע הא אם חזר בו אחר שנמלך ואכל במקום שקידש א"צ לחזור ולקדש:

כב **כב) [סעיף ג'] אם קידש ולא סעד וכו'** קמ"ל דלא תימא דוקא אם רוצה לאכול במקום אחר הוא דלא יצא אבל אם אינו רוצה לאכול כלל יצא קמ"ל. תו"ש או' ו':

כג **כג) שם הגה. וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר.** כ"כ ד"מ או' א' בשם מהר"י מולין דאפי' באותו מקום שקידש אם א"ן דעתו לאכול שם לאלתר מיקרי שלא במקום סעודה ואין חילוק בין זמן קצר לזמן ארוך. אבל אם היה דעתו לאכול שם מ"ד אפי' שהה בדרך זמן גדול עד שמגיע לשם חשוב במקום סעודה דאפי' בטרקלין גדולים חשובים מפינה לפינה במקום סעודה עכ"ל. והביאו מ"א סק"ה:

כד **כד) שם בהגה. או שיהיה בדעתו לאכול שם מיד.** ואעפ"י שנמשך אח"כ מעט לית לן בה. לבוש. והמ"א סק"ה פי' כגון שהולך מפנה לפנה ודעתו לאכול שם מיד עכ"ד. והנ"מ בין הטעמים דלמ"א דוקא אם העיכוב לצורך סעודה מותר ולדברי הלבוש אפי' אם נתעכב שלא לצורך סעודה מותר:

כה **כה) שם בהגה. אבל בלא"ה וכו'** פי' אם לא היה בדעתו לאכול מיד כגון שדעתו להפסיק בדברים אחרים והפסיק אפי' אכל לאחר זמן במקום קידוש אינו יוצא. ואם היה דעתו לאכול מיד וארעו אונס שלא אכל אלא לאחר זמן א"צ לחזור ולקדש אך אם יצא ממקומו בנתיים צריך לקדש שנית. מ"א סק"ה. והנה מ"ש המ"א דאם יצא ממקומו בנתיים צריך לקדש שנית. משמע מדברי הר"ז או' ה' דמפרש דברי המ"א כפשטן דהיינו שיצא לחוץ ואפי' חוזר לאכול במקומו צריך לקדש שנית. וכ"מ מדברי ח"א כלל ו' או' כ"א. אבל התו"ש או' ח' כתב בכוונת דברי המ"א דיצא ממקומו בנתיים היינו אם יצא לאכול במקום אחר כגון מחדר לחדר ולא היה דעתו מתחלה לכך וכ"מ מדברי המחה"ש יעו"ש. משמע הא אם יצא רק לחוץ וחזר לאכול במקומו לית לן בזה. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' ט' יעו"ש. וא"כ כיין דאיכא פלוגתא בזה יש ליזהר לכתחלה אמנם אם יצא לחוץ כדי לעשות נט"י לסעודה או לעשות צרכיו נראה דלכ"ע ליכא למיחש כיון שזה לצורך סעודה:

כו **כו) שם בהגה. ואם היה בדעתו שלא לאכול שם מיד וכו'** פי' שהיה דעתו לאכול בבית אחר ונמלך ואכל במקומו יצא. כ"ה בהדיא בב"י. מ"א סק"ו. תו"ש או' ט':

כז **כז) כתב** הלבוש דאם היה בדעתו שלא לאכול כלל לא במקום קידוש ולא במקום אחר אעפ"י שנמלך אח"כ ואכל שם י"א שלא יצא ידי קידוש. מיהו המש"ז או' ב' כתב דמדברי מורים בהגה י"ל אף שלא היה בדעתו לאכול כלל ונמלך יצא יעו"ש. וכ"כ דה"ח או' ג':

כח **כח) שונה** בין קידוש לסעודה אולי עי"ז אינו קידוש במקום סעודה והגם שלא שינה מקומו. אך שינת עראי נמנום נראה שאין בה חשש. א"ח או' ה' בשם א"א מהגה"ק יעו"ש:

כט **כט) ואותם** בני אדם שבליל שני של יו"ט או יו"ט שלאחר שבת להיותם שבעים מסעודת היום אינם יכולין לאכול מיד אחר ערבית ומקדשין בבואם מבהכ"נ ומניחין האכילה לאחר שעה או שעות ואח"כ אוכלין לא יפה הם עושים דכיון דאינם אוכלים לאלתר וגם אין בדעתם לאכול לאלתר לא יצאו ידי קידוש. ומנהגי לקדש על היין ולברך ברכת המוציא ולבצוע ולאכול כזית ואח"כ אני ממתין לאכיל כל מה שאני רוצה. שכנה"ג בהגב"י או' יו"ד. אבל מהריק"ש כתב דדוקא אם השהיה היא בכדי שיתעכל המזון אז צריך לקדש שנית. וכתב מהר"י לוי ואלי בהגהותי וכ"י דמכאן יש סמך למה שנוהגין בליל יו"ט שגי או יו"ט אחר שבת ששבעים מסעודת היום שמקדשים ואוכלין אחר שעה או שתים ותכל מעליהם תלונת השכנה"ג עכ"ד. והב"ד הברכ"י בשיו"ב או' א' וכתב ואני אומר דזהו אם היה בדעתו לאכול מיד לא כן אלו הן הנשבעין דאתו ממולאי בכרס מלאה ועמדו וקדשו אדעתא למיסק אפתורא אחר שתי שעות זוהי שקשה דלא עבידי שפיר דהו"ל לאחר הקידוש עכ"ל. אבל הער"ה או' ב' כתב על דברי השיו"ב הנז' דלא

עיין במהריק״ש דשם קאי בקידש ע״מ לאכול שם לאחר זמן יעו״ש. ועיין להגו״ר כלל ג׳ סי׳ ך׳ דמסיק דודאי לכתחלה יזהר לאכול מיד אבל אם בדיעבד קידש ע״ד לאכול לאחר זמן אפי׳ אם עבר זמן הרבה א״צ לחזור ולקדש והמקדש הויא ברכתו לבטלה ודלא כהגה ומהריק״ש ז״ל יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ב׳ והיותר נכון דמי שרוצה לקדש בליל יו״ט ולהמתין לעשות סעודה אחר זמן יש לאכול כל אחד מבני הב״ת תיכף אחר קידוש כזית פת כסנין או לשתות רביעית וכמ״ש לעיל סוף או׳ ד׳ יעו״ש:

ל ל) [סעיף ד׳] ואע״ג דברכת היין אינו יכול להוציא אחרים וכ׳ דק״ל כל ברכת הנהנין אין אדם מוציא חבירו אם אינו נהנה רק בדבר שהוא חוב כגון קידוש וכיוצא בו אדם מוציא חבירו. ט״ז סק״ג:

לא לא) שם. כיון דהאי בפה״ג היא חובה לקידוש וכו׳ ובקידוש שהוא חובה עליהם יכול להוציאם מדין ערבות שכל ישראל ערבים זה לזה ומוציא זה את זה בדבר שהוא חובה עליו. לבוש:

לב לב) וכתב הלבוש שאפי׳ ברכת המוציא של פת שאחר הקידוש יכול ג״כ להוציאן אעפ״י שאינו רוצה ליהנות עמהם דכוון דק״ל אין קידוש אלא במקום סעודה הוי הסעודה חובה עליהם ויכול להוציאן מדין ערבות יעו״ש. אבל הב״ח כתב בשם המרדכי דברכת המוציא פשיטא דאסור כיון דכבר יצאו ידי חובת קידוש בלא ברכת המוציא אבל כשמקדש על הפת שפיר דמי כיון דהפת הוי במקום יין. וכ״כ הט״ז סק״ג והשיג טל הלבוש יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק י״ג. תו״ש או׳ י״ז. וכ״כ האחרונים. ודבר פשוט הוא כשמקדש על הפת להוציא אחרים שצריך לכוין על ברכת המוציא של המקדש לצאת כמו ברכת הקידוש ולא יברכו הם אח״כ כיון שהיא במקום ברכת היין שאומרים עליה קידוש:

לג לג) ואם. אין לו יין בשחרית שמברך המוציא ואוכל אין מוציא אחרים בהמוציא דלא הוי קידוש בזה בשחרית דפה״ג ניכר הוא לקידוש היום כבסי׳ רע״ב סעי׳ ט׳ ובסי׳ רפ״ט במ״א סק״ד וצ״ע. מש״ז או׳ ג׳:

לד לד) שם הגה. ואפי׳ בקידוש של יום מיהו במרדכי פ׳ ע״פ כתב דבקידוש דשחרית אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם אבל מרן ז״ל בב״י פסק דלא כהמרדכי דגם בקידוש היום יכול להוציא אחרים אפי׳ אינו נהנה וכדברי מור״ם ז״ל וכן פסק לעיל בש״ע סי׳ קס״ז סעי׳ כ׳ יעו״ש יעיין בדברינו לשם כס״ד וכן הוא דעת האחרונים:

לה לה) שם. והוא שאינם יודעים. אבל אם יודעים לקדש אינו מקדש להם. טור וב״י. ואין חילוק בזה בין גדולים לקטנים. שאם אינם יודעים מוציא אותם אפי׳ הם גדולים. ואם יודעים אפי׳ לקטנים אינו מוציא אותם כיון שהם יכולין לקדש בעצמם. מיהו בברכת המוציא יש חילוק בין גדולום לקטנים דלקטנים יכול לברך אפי׳ אינו אוכל עמהם כדי לחנכם במצות כמ״ש סי׳ קס״ז אבל לגדול אינו יכול לברך בכל ענין אם אינו אוכל עמהם דכיון דאינו חובה לא ליתהני ולא ליברך, מ״א בתוספת קצת ביאור או׳ יו״ד. ועיין בדברינו לעיל סי׳ קצ״ג או׳ ב׳:

לו לו) שם. והוא שאינם יודעים. ואם יודעים רק ברכת פה״ג נסתפק בזה החס״ל או׳ ז׳ אם המקדש אינו טועם אם יכול לברך גם ברכת היין או יצטרכו הם לברך לעצמם ברכת היין והוא יברך להם ברכת הקידוש לחוד וכתב דמסתברא שאחד אומר כל הקידוש והיותר טוב שישתה שם רביעית עכ״ד. והא דהצריך רביעית היינו אם עדיין לא קידש לעצמו וכדי שיהיה עולה לו הקידוש במקום סעודה אבל אם כבר קידש וסעד ואח״כ בא לקדש לאלו שיודעים ברכת היין לחוד די לו בטעימת כל שהוא דהא הספק הוא משום ברכת היין וקמ״ל דברכה ראשונה נאמרת על כל שהוא והו״ל נהנה ומוציא אחרים אעפ״י שיודעים לברך. אמנם לפי שיש מחלוקת בזה אם די בשתיית רביעית להיות במקום סעודה כמ״ש בסעי׳ שאח״ז ע״כ היותר נכון לקדש לעצמו תחלה ולעשות סעודה ואח״כ לקדש לאלו שיודעים ברכת היין לחוד ויטעום מן היין כל שהוא:

לז לז) [סעיף ה׳] אפי׳ אכל דבר מועט. ר״ל כזית דמ״ש שמחייב עליו ברכה אחרונה קאי גם על אכל דבר מועט. פרישה או׳ ג׳ מ״א סק״י. וכ״כ א״ר או׳ ח׳ בשם הרוקח סי׳ נ״ב וצל״ד וכתב שם הא״ר דהעו״ת שכתב דמשמע אפי׳ פחות מכזית אשתמטתיה פי׳ הנ״ל עכ״ד תו״ש או׳ י״ד. וכ״כ האחרונים:

לח לח) שם. או שתה כוס של יין וכו׳ מדברי מרן ז״ל בב״י ומדברי מור״ם ז״ל בהגה שכתבו דמותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית אם שותין כשיעור משמע דסגי במה ששותה רביעית מכוס של קידוש בעצמו אבל הלבוש כתב דצריך לשתות רביעית חוץ ממה ששותה מלא לוגמיו מכוס של קידוש ולכן כתב דאסור למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית אפי׳ אם ירצו לשתות כשיעור דהא אין להם שם מקום סעודה וגם אין להם שם כוס אחר לשתות ומה שנוהגין שלא לשתות הוא מדינא ולא משום מנהג יעו״ש. וכ״כ הב״ח. ט״ז סק״ד פרישה או׳ ג׳ א״ר או׳ ח׳ י״א בהגה״ט ר״ז או׳ ז׳ אבל דעת המט״י או׳ בנראה דסגי בשתית רביעית כדעת מרן ומור״ם ז״ל. וכ״ה דעת הער״ה או׳ ז׳ וכ״פ באבן העוזר. וכ״פ הגו״ר כלל ג׳ סי׳ ך׳ ח״א כלל ו׳ או׳ כ״ב. וכתב הרב פה״א ח״א דף ל״ג ע״א שכן נהגין בירושלים ביום שיש בו ברית מילה יעו״ש. והברכ״י בשיו״ב

או׳ ב׳ כתב דאנן בדידן אין לנו אלא דברי מרן וכן הסכים בס׳ אבן העוזר והראיות דמייתי בס׳ א״ר להיפך אינם מכריעות כמבואר למעיין. ומיהו בקידוש הלילה יש לחוש לדעת האחרונים ולהחמיר עכ״ד. וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה יש להחמיר ואין להקל אלא בשעת הדחק:

לח) ודע דכ״ז הוא דוקא למקדש דכיון דצריך לשתות מלא לוגמיו מכוס של קידוש כמ״ש לעיל סי׳ רע״א סעי׳ י״ג לא חשבינן ההיא שתייה למקום סעודה וצריך לשתות רביעית חוץ ממנה אבל להשומעים כיון דלא יש חיוב לשתות מלוא לוגמיו מכוס של קידוש די להם בשתיית רביעית לכ״ע. וכן במקדש על הפת לא שייך האי דינא ויוצא בכזית פת של המוציא ידי חובת קידוש במקום סעודה לכ״ע. עו״ת או׳ ד׳ וכ״כ המש״ז או׳ א׳:

לט טל) שם. שחייב עליו ברכה. פי׳ ששתה רביעית שחייב ברכה אחרונה. מ״א סק״ח. ואם שתה שיעור כזית ישמע הקידוש מאחרים במקום סעודה ולא יחזור ויקדש בעצמו כיון שיש ספק בשיעור ברכה אחרונה אי סגיא בכזית או בעינן רביעית כמבואר בסי׳ ק״צ א״כ אפשר דיצא כבר בקידוש במקום סעודה. תו״ש או׳ י״ב. ונראה דהיינו דוקא בקידוש הלילה דאיכא ברכת הקידוש חוץ מברכת בפה״ג וחיישינן לספק ברכות אבל ביום דליכא כ״א ברכות בפה״ג יכול לחזור ולקדש בעצמו במקום סעודה דהא יכול אדם לברך כמה פעמים ביום ולשתות אם יש הפסק בנתיים:

מ מ) שם. וגומר סעודתו במקום אחר. ואם אכל לחם צריך לברך בהמ״ז להכב ב״י ולרמ״א א״צ לברך. מ״א סק״ט. ור״ל דאם אכל כזית פת במקום שקידש ורוצה לגמור סעודתו במקום אחר צריך לברך בהמ״ז במקום שאכל הכזית ואח״כ הולך לגמור סעודתו במקום אחר וחוזר לברך המוציא לסברת ב״י ולרמ״א א״צ לברך כמבואר לעיל סי׳ קע״ח סעי׳ א׳ וב׳ יעו״ש ועיין בדברינו לשם או׳ א׳ שפסקנו כדעת רמ״א שא״צ לברך לא בהמ״ז על מה שאכל ולא ברכת המוציא על מה שחוזר לאכול אלא גומר סעודתו במקום אחר ושם מברך בהמ״ז לפטור הכל יעו״ש:

מא מא) שם. אבל אכל פירות לא. בש״ג כתב דאף בפירות דיו דכל סעודת שבת נחשבת קבע יעו״ש. אבל דעת הטור והש״ע עיקר. ומ״מ נראה דבאוכל מיני תרגימא מחמשה מינים יצא דהא עכ״פ חשיבי טפי לסעודת שבת מיין כמ״ש סס״י רצ״א ושכר אע״ג דהוי חמר מדינה לא יצא בו במקום סעודה דלא סעיד כמו יין. מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ ז׳ תו״ש או׳ ט״ו. וכ״כ הברכ״י או׳ ו׳ דפת כסנין יצא קידוש במקום סעודה וכן פשט המנהג ברוב המקומות ביום שבת דמקדשין ואוכלין מעט כסנין ומברכין מעין שלש ואחר זמן סועדין. וכ״כ האחרונים דכסנין שפיר דמי עכ״ד וע״כ ההולכין לשמוע קידוש מאחרים בבית אחר יש ליקח בידם מעט כסנין ולאכול שם במקום קידוש ולברך מעין שלש ואח״כ חוזרים לביתם לעשות סעודה:

מב מב) שם. אבל אכל פירות לא. וגם תמרי נמי לא סעיד אלא דזייני. תו״ש שם. מיהו הא״א או׳ י״א כתב דלפי מ״ש מ״א סי׳ ר״ח ס״ק כ״ה דתמרי סעדי וזייני י״ל דהוי קידוש במקום סעודה. אבל התו״ש שם כתב דמ״ש מ״א בסי׳ ר״ח דתמרי סעדי הוא ט״ס דלא מצינו זה בשום מקום יעו״ש. וכ״מ לשון הש״ע שכתב אבל פירות לא משמע דכל מיני פירות לא חשיבי במקום סעודה וע״כ יש להחמיר:

מג מג) [סעיף ו׳] ואם קידש בביתו ושמע שכינו וכו׳ ואפי׳ לכתחלה יכול לקדש בביתו כדי שישמעו ואפי׳ הוא אינו אוכל וכמ״ש סי׳ רס״ט מ״א ס״ק י״ג וצריך שלא יפסיק בין המקדש להשומעים צואה או ע״ז. דהא מבואר בסי׳ נ״ה סעי׳ ד׳ די״א כה״ג אם שומע קדיש או קדושה אינו יכול לענות עמהם. ואיך נאמר שיצא השומע דשומע כעונה. מחה״ש. והוא פשוט:

מג) ונראה דמ״ש המ״א דאפי׳ אינו אוכל יכול להוציא השומע היינו אם אינו יודע לקדש אבל אם יודע לקדש צריך לקדש הוא בעצמו כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ יעו״ש רק אם אוכל יכול להוציא גם היודע וכ״כ א״ר או׳ ט׳:

מד מד) שם. ושמע שכינו וכו׳ משמע אפי׳ יודע לקדש יוצא כשחברו מכוין להוציאו. מיהו נראה דעדיף יותר לקדש בפיו כשיודע דהכי אמרינן בכל המצות מצוה בו יותר משלוחו. עו״ת או׳ ה׳ א״ר שם. מיהו התו״ש או׳ יו״ד כתב על דברי העו״ת הנ״ז דליתא דהא אפי׳ בהמ״ז מבטלין משום דברוב עם הדרת מלך כמ״ש סי׳ רצ״ח סעי׳ י״ד מכ״ש הא וכה״ג כתב מ״א ברס״י קס״ח ולא שייך בזה לומר מצוה בו וכו׳ דכוון דק״ל שומע כעונה מקרי בו ממש. והעולם נוהגין לקדש כל אחד ואחד בפ״ע עכ״ד, אמנם מ״ש שם העו״ת וכן כשמסובין בשלחן בעה״ב יאמרו עמו נוסח הקידוש מלה במלה ויכוונו לסיים קודם המקדש מעט כדי שיוכלו לענות אמן על ברכת המקדש עכ״ל דמשמע דיוכלו לומר ברכת הקידוש אע״פ שאין הכוס בידם אלא ביד בעה״ב עיין ברכ״י סי׳ רצ״ה או׳ ד׳ ואו׳ ה׳ שכתב דלכתחלה אין לעשות כן יעו״ש. אך מי שאזניו כבדות ואינו יכול לשמוע או שבעה״ב זקן ומגמגם בלשונו וא״א להם לקדש בפ״ע מכמה סיבות הכרחיות זה האדם יכול ליתן עיניו בכוס שביד בעה״ב שמקדש עליו ויאמר בלחש ברכת הקידוש כולה בשעה שבעה״ב מקדש בן א״ח פ׳ בראשית או׳ ט״ו. ועיין לקמן סי׳ רצ״ה או׳ טו״ב:

מה מה) שם. וכגון שנתכוין השומע וכו׳ אבל הש״צ א״צ להתכוין ביחוד להוציא את זה דש״צ אכ״ע מכוין. ובזמן הזה שהש״צ אינו מקדש אלא משום מנהג (כמ״ש סי׳ רס״ט) לא יצא השומע אלא א״כ נתכוין הש״ץ להוציאו. ב״י. מ״א ס״ק י״ד. ואף לפעמים שיש אורח בבהכ״נ וסועד מיד צריך לומר לש״ץ שיוציא אותו או שכינו הקרוב לבהכ״נ. א״א או׳ י״ד

מו מו) [סעיף ז'] וי"א שאין הקידוש תלוי בנר וכו' כ"כ מהר"ם וכמה גדולים וכן נהגו בארץ אשכנז אבל מפרש"י ותו' ושאר גדולים משמע דהויא ברכה לבטלה מה שמברך על הנר אם אינו מקדש ואוכל סעודתו אצל הנר וע"כ יש להחמיר. ב"ח נראה פשוט דדוקא בבית אחר אבל באותו הבית אין קפידא אם הנר במקום שאוכל או במקום אחר מאחר שמאיר לו. שכנה"ג בהגב"י או' ה' ועיין לעיל סי' רע"א סעי' יו"ד בהגה ובדברינו לסי' רס"ב או' א' ואו' ז' שכתבנו שם טעם בס"ד להיות נרות דולקות לפניו בשעה שמקדש יעו"ש:

מז מז) שם. שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער. והיינו במצטער הרבה הא לאו הכי צריך לאכול במקום נר. מ"א ס"ק ט"ז. תו"ש או' ך' ואפשר אם מקדש במקום נר ואוכל שם מעט או שותה רביעית ואח"כ הולך לחצר לאכול עדיף טפי כי היה הקידוש במקום נר. א"א או' ט"ו. אמנם מדברי הזוה"ק והאר"י ז"ל שכתבנו לעיל משמע שצריך לאכול כל הסעודה במקום נר וע"כ הרוצה לקדש בחצר או על הגג מאיזה סיבה יש לתקן שם מקום לנרות ולהניח בפניהם עששית כדי שלא יכבה אותה הרוח וגם שיהיו נראים לפניו:

מח מח) שם. והכי מסתברא. אע"ג דמסורת בידנו דכשמרן כותב י"א וי"א דעתו כי"א בתרא ולפ"ז יקשה אמאי אצטריך לומר והכי מסתברא הא מודעת זאת דבתריתא עדיפא ליה. מ"מ הא דמכריע מרן להלכה על הרוב הוא מצד שהדעת ההוא הוא דעת גדולי הפו' או רובם. ולא מצד שדעתו מכרעת הכי מסברא או מראיות כנו דע. ולכן בזה גילה דעתו שמלבד דהלכה כי"א בתרא שהוא דעת רוב הפו' עוד בה דיש להכריע הכי משברא. ברכ"י או' ח' ועיין לעיל סי' י"ג או' ז'

סימן רעד

א א) [סעיף א'] בוצע שתי ככרות וכו' דכתיב לקטו לחם משנה. שבת דף קי"ז ע"ב. טור. וסידור הלחם על השלחן וכמה ככרות צריך להניח וסדר הבציעה על פי דברי האר"י ז"ל כבר כתבנו לעיל סי' רס"ב או' ב' קחנו משם ומינה לא תזוז:

ב ב) שם. יבצע התחתונה. כתב הב"ח ואני תמה היאך יהיו עוברין על דין התלמוד דאין מעבירין על המצות לכן נראה עיקר כדעת הגדולים שלעולם מברכין על העליון דאין עוברין על דין התלמוד מפני שהוא כן ע"פ הקבלה יעו"ש. וכבר כתבנו לעיל דגם ע"פ הקבלה של רבנו האר"י ז"ל צריך לבצוע העליון ולא יש חילוק בין סעודת היום לסעודת הלילה ואנו אין לנו אלא קבלת האר"י ז"ל שקבל מאליהו הנביא ז"ל. וע"כ גם מי שאין לו י"ב ככרות ולא ארבעה כ"א שנים צריך לבצוע מן העליון. ועיין לעיל סי' רס"ב או' ד' ודוק:

ג ג) שם. ובוצע שתי ככרות וכו' כתב הרד"א דגם הנשים חייבות לבצוע על שתי ככרות. וכ"כ הר"ן והמרדכי בפ' כל כתבי בשם ר"ת. ב"י סי' רצ"א. כנה"ג. עו"ת או' א' א"ר או' ב':

ד ד) שם. ככרות שלימות. ולחם שנשרף ממנו קצת עד שאינו ראוי לאכילה אם מקרי שלם עיין בדברינו לעיל סי' קס"ז או' ח' וכן לחם שניטל ממנו שיעור חלה אם נקרא שלם עיין בדברינו לעיל סי' קס"ח או' יו"ד שיש פלוגתא בזה ונראה דאם אין לו אחר ודאי דיותר נכון להניחו ללחם משנה מלברך על ככר אחד. ואם יש לאדם שני חצאי לחם ואין לו לחם שלם יחברם בעץ שאינו מקצה או בשום דבר שלא יהה נראה ואז יהיה דינו כדין שלם כמ"ש לעיל סי' קס"ח סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

ה ה) ואם. נחסר הככר קצת ע"י ניקור העכברים בהא ודאי אין יוצאין בה ללחם משנה שהכל יודעים שלא ניטלה לשם חלה וגם הוא מאוס ואפי' אם הסיר ממנו עוד קצת באופן שאין ניכר ניקור העכברים לא מהני הואיל ואתא מכח פסול. תו"ש או' ב':

ו ו) ואם. עושה חלתו מעיסה הנלושה בשומן יוצא בה ואף שהשומן הוא הרוב ונקרא פת הבאה בכיסנין כמ"ש סי' קס"ח מ"מ כיון דאם קבע סעודתו עליה מברך המוציא לחם מן הארץ א"כ הרי נקרא לחם. ומ"ש הט"ז (סי קס"ח סק"ז) דבעיסה כזו לא יצא ידי לחם משנה היינו אם רק הניחה ללחם משנה דכיון שאינו בוצע ממנה אינו יוצא בה דמסתמא לא מקרי לחם כיון שאין דרך לקבוע סעודה עליה אבל כשבוצע עליה ורוצה לאכול ממנה עם שאר דברים הבאים בתוך הסעודה שפיר מיקרי קבע עליה ויצא בה. תו"ש או' א' ונראה דהא דאין להניח פת הבאה בכסנין ללחם משנה אם אינו קובע עליה סעודה היינו באפשר באחר אבל אם לא אפשר באחר יותר טוב להניחו מלברך על ככר אחד דאם לא יועיל לא יזיק. וכן אם אין לו י"ב לחמים יוכל להשלים עליהם פת הבאה בכסנין היכא דלא אפשר בלחם גמור:

ז ז) איתא. במנחות (דף ע"ח) גבי לחמי תודה דקודם קרימת פנים בתנור אינו נקרא לחם ואם שחט עליה הזבח לא נתקדשו. וא"כ יש ללמוד מזה דה"ה נמי דאין יוצאין בלחם שלא נתקרמו פניה בתנור ידי חובת לחם משנה בשבת תו"ש או' ו' בי"מ או' ט':

ח **ח) לחם.** קטן בציר מכזית אם יוצאין בו ידי חובת לחם משנה. עיין בי״מ או׳ י״ב שכתב דשפיר מקרי לחם לענין לחם משנה בשבת יעו״ש. אבל הרב כף החיים סי׳ ל״ו או׳ מ״ד חלק עליו וכתב דלא יקח זה ללחם משנה ואפי׳ לי״ב לחמים. יעו״ש. וכן מסיק הפתה״ד או׳ ד׳:

ט **ט) שני.** לחם הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן האחת והשניה נשארה שלימה טוב להפריד החתיכה מהשלימה כדי שתהא נראית שלימה כמ״ש לעיל סי׳ קס״ח סעי׳ ג׳ גבי ברכת המוציא וה״ה לענין לחם משנה. תו״ש או׳ ב׳:

י **י) לחם.** חתוך וכשאוחז הפרוסה עולה הככר עמו חשיב לחם שלם לענין לחם משנה. אבל אם הוא חתוך יותר באופן כשאוחז בפרוסה אין הככר עולה עמה לחם פרוס מקרי ואין יוצאין בו י״ח לחם משנה. מ״א סי׳ קס״ז סק״ה. והבאנו דבריו לעיל סי׳ קס״ז או׳ ט״ז יעו״ש:

יא **יא) המדקדקים** נוהגים לרשום בסכין קודם ברכה. מ״א סק״א והטעם משום דברס״י קס״ז מבואר שיחתוך מעט קודם המוציא ובשבת א״א משום לחם שלם לכן רושמין דכל מה דאפשר למעט בהפסקה בין ברכה לאכילת המוציא עדיף דע״י הרשימה א״צ להפסיק אחר הברכה באיזה מקום ועד כמה יבצע כי כבר רשם קודם הברכה. לב״ש ומחה״ש. אמנם הגאון צל״ח לחי׳ מס׳ ברכות דף ט״ל ע״ב כתב אין נכון לרשום בסכין המקום ששם יבצע יעו״ש. והביאו הבי״מ או׳ ח״י וכתב דדבריו נכונים ושב ואל תעשה עדיף:

יב **יב) שם. שאוחז שתיהם בידו ובוצע.** משמעות הלשון בפשיטות שגם בשעת בציעה יהיו שתי הככרות בידו ובצע חדא ולא כאותם הנוהגין שמברכין על שתיהן ואחר הברכה מניחין ככר האחד על השלחן ובוצעין על האחד לבדו דלאו שפיר עבדי. הרב תפארת אדם ז״ל בזכרונות שבסוף הספר מע׳ הב׳ או׳ ט׳ פתה״ד או׳ ב׳ מיהו הר״ז או׳ ב׳ כתב דרשאי להשמיט השניה מידו בשעת הבציעה ודי במה שאחז שתיהן בשעת ברכה. אבל מדברי האר״י ז״ל שהבאנו לעיל סי׳ רס״ב או׳ ב׳ משמע שגם בשעת בציעה יהיו השתים בידיו יעו״ש וכ״כ בן א״ח פ׳ וירא שגם כשיבצע כביצה של אשתו צריך שיהיו שתי הככרות בידיו יעו״ש:

יג **יג) וכשאוכלין.** כל בני הבית יחד חייבין לצאת בברכתו של בעה״ב כדי שיקיימו מצות לבצוע על לחם משנה. ואם אירע שלא הגיע לצאת ידי חובתו עם ברכת בעה״ב יברך לעצמו על לחם משנה. ואין להתחיל לבצוע הלחם עד שיסיים ברכת המוציא כדי שתהיה הברכה על שתי ככרות שלימות חס״ל או׳ א׳:

יד **יד) ואפי׳.** אוכל הרבה פעמים צריך לבצוע על שתי ככרות שלמות מורים בהגהה סי׳ רצ״ח סעי׳ ד׳ ח״א כלל ז׳ או׳ ב׳ וכן כשמקדש ביום בשחרית קודם הסעודה הקבועה ואוכל פת כיסנין יש לקחת שתים שלמות. קיצור ש״ע סי׳ ע״ז או׳ י״ז. וי״א דבסעודת מנחה סגי בפת אחת אם אין לו. טור סי׳ רצ״א ומורים שם בהגה סעי׳ ד׳ א״ר או׳ א׳ ח״א שם. ומ״מ אם אין לו פת שלימה אינו מעכב ויכול לקדש אפי׳ על כזית פת. ח״א שם:

יד) ומי שאינו אוכל פת כותים ואין לו לחם משנה כ״א אחת פת כשר ואחת פת עכו״ם אפשר יניח שניה זכר למן. ופשיטא שאם אין לו פת ישראל כ״א פת עכו״ם בשבת שיאכל ממנו אפי׳ נזהר בו. מש״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ קס״ח סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ו ודוק:

טו **טו) [סעיף ב׳] מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה וכו׳** מפני שנראה כמחבב סעודת שבת שחפץ לאכול בה הרבה ולא מיחזי כרעבתונא כיון שאינו עושה כן בחול. טור ט״ז סק״ב. וזה יעשה אחר שחתך כזית לו וכביצה לאשתו כמ״ש לעיל סי׳ רס״ב או׳ ב׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ק״ע או׳ ל״ז:

טז **טז) שם. פרוסה גדולה וכו׳** וזהו לפי פרש״י ז״ל אבל הרשב״א פי׳ בצע על כל הככרות המונחים לפניו לאכול. וכן פירש רבינו האי. וכן ראוי לנהוג כשני הפירושים לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה וגם לבצוע שתי הככרות של לחם משנה לחתיכות שיאכלו כל המסובין מהם. ועכ״פ יהא נוהג כך בסעודת בקר דכבוד יום קודם לכבוד לילה. ב״ח מ״א סק״ב:

יז **יז טוב) ואם** יש קצת אונס יכול לדחות הסעודה עד למחר (ויעשה ג׳ סעודות ביום) ובלבד שיקדש היום וישתה רביעית יין או יאכל כזית פת הבא בכיסנין כדי לקיים מצות קידוש במקום סעודה כמ״ש סי׳ רע״ג סעי׳ ה׳ מ״א שם. א״ר או׳ ז׳ תו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ח׳ ועיין לקמן סי׳ רצ״א סעי׳ א׳ בהגה. אמנם בזוה״ק (פ׳ יתרו דף פ״ח) החמיר מאד בענין ג׳ סעודות של שבת שצריך לקיים אותם כל אחד בזמנה שכתב וז״ל ועל דא בעי ב״נ לאתענגא תלת זמנין אלין דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובזעיר אנפין ובחקלא דתפוחין וכו׳ ומאן דגרע סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ועונשיה דההוא ב״נ סגי וכד׳ יעו״ש. וע״כ צריך להשתדל מאד בכל מה דאפשר לקיים כל אחת בזמנה:

יח **יח) [סעיף ג׳] אין המסובין רשאין לטעום וכו׳** ואעפ״י שנתן הבוצע לפני כל אחד ואחד חלקו כמ״ש לעיל סי׳ קס״ז סעי׳ ט״ו יעו״ש:

יט **יט) שם. ואם יש לפני כל אחד לחם משנה וכו'** ואעפ"י שכל אחר ככרו שיאכל ממנו הוא לפניו אין רשאין לטעום קודם הבוצע אלא א"כ יהיה לכל אחד לחם משנה שאם אין בפני כל אחד לחם משנה כולם צריכין לסמוך על הבוצע שיש לפניו לחם משנה ואינם רשאין לטעום קודם לו. לבוש סי' קס"ז סעי' ט"ו:

כ **ך) שם. יכולין לטעום וכו'** ואעפ"י שיוצאין בברכתו. כ"כ האחרונים:

כא **כא) [סעיף ד'] סעודה זו ושל שחרית וכו'** דבאותו פסוק ויאמר משה אכלוהו היום וכו' דילפינן מיניה לאכול ג' סעודות כתיב לחם דכתיב הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה. ב"י ולבוש:

כב **כב) ואם** מצות אכילת פת בשבת מדאורייתא או מדרבנן עיין בתשו' הרשב"א סי' תרי"ד שכתב דבשבת צריך לאכול פת מדאורייתא יעו"ש. וכ"כ הט"ז סי' תרע"ח סק"ב ומ"א סס"י רנ"א והמט"י סי' קס"ז יעו"ש. אבל הכלבו בסי' נ"ח כתב דאינם אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא יעו"ש. וכ"כ הרד"א דף ז' בשם ר"ת וא"ח דף ס"ג. וכ"כ א"ר סי' רצ"א או' א' וסס"י קס"ז בשם מהרי"ל ומי"ט יעו"ש. וכ"כ ר' ישעיה הא' כ"י ר"פ ע"פ והב"ד הער"ה או' ג' יעו"ש:

כג **כג) אם** נשבע שלא לאכול פת בשבת השבועה חלה עליו דאף להרשב"א בתשו' סי' תרי"ד דמחויב לאכול פת מן התורה בשבת מ"מ אין מפורש בתורה ועל מדרש חז"ל שבועה חלה עליו כמבואר ביו"ד סי' רל"ט סעי' ו' יעו"ש. מש"ז או' ב':

כד **כד) שם. אי אפשר לעשותם בלא פת.** ואם יוצא י"ח בפת הבאה בכיסנין עיין עיקרי הד"ט סי' י"ג או' ב' שכתב דבשות"א דינוקא סי' ס"ח הוכיח דיוצא י"ח בפת הבב"כ אף בסעודה ראשונה ושניה ואף אם יאכל ממנו פחות מאכילת פרס ויברך עליו במ"מ וברכה אחת מעין ג' אבל הרב יוסף אומץ סי' מ"ח כתב דאין אדם יוצא י"ח סעודה ראשונה ושניה אם לא קבע סעודתו עליו ויברך עליו במ"מ וברכה מעין ג' יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' קס"ח או' מ"ח יעו"ש:

כה **כה) שם. א"א לעשותם בלא פת.** וכיון שאכל יותר מעט מכביצה יצא י"ח וכמ"ש לקמן רס"י רצ"א יעו"ש:

סימן רעה

א **א) [סעיף א'] אין פולין וכו'** ומפרש טעמא בגמ' שמא יטה כלומר שמא יטה השמן לראש הפתילה שידליק יפה ונמצא מבעיר בשבת. ב"י:

ב **ב) שם. אין פולין וכו'** וגם פליית הראש אסור. א"ח או' א' בשם ס' מנורה הטהורה:

ג **ג) שם. ואין קורין וכו'** וה"ה שאין בודקין הציצית. מט"מ ורש"ל. מ"א סק"א. וכל דבר הצריך עיון קצת אין עושין לאור הנר של שמן ואף אם הוא משמנים הכשרים. ובשמנים הפסולין אין משתמשין כלל ואף אם הוא דבר שא"צ עיון כלל אסור. א"א או' א':

ד **ד) שם. ואין קורין וכו'** ואם הוא עדיין יום שיוכל לקרות אף בלא נר שרי לקרות. תו"ש או' א' בשם הגמ"י:

ה **ה) בית** שיש בו אור היום ובמקום אפל יש שם נר אסור לקרות כנגדו. וה"ה היכא דיש נר מותר ונר אסור שלא יקרא לאור האסור. הלק"ט ח"ב סי' כ"ז. ועיין לקמן או' י"ב:

ו **ו) שם. אפי' הוא בעששית ואם הוא בעששית וסגור במפתח אין לאסור.** וכ"כ מהר"ש ששמע שתלמידי מהר"ם ז"ל היו נותנין נר בעששית בליל שבת וסגרו במפתח ואז קראו לאורו. וכן עשה מהר"א שטיין. אמנם הב"ח חולק וכתב דנקטינן לחימרא ודלא כתלמידי מהר"ם ומהר"א שטיין יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"א. וכ"כ העו"ת או' א' דאפי' אם סוגר העששית במסגרת ומוסר המפתח לאדם אחר שאינו בבית אסור דלא פלוג רבנן אבל הא"ר או' ב' כתב דבנותן מפתח לאחר שפיר דמי. וכ"כ בס' יד יוסף להתיר כדעת הא"ר וכ"כ בשו"ת נחלה לישראל סי' ח"י יעו"ש. והמחב"ר או' א' כתב דיש להחמיר גם בזה. וכ"כ בס' שלחן עצי שטים בדין מכבה סי' ג' סעי' ב' לאסור אף אם סגור הנר במפתח ואין להקל רק לצורך גדול משום לא פלוג יעו"ש:

ז **ז) וכתב** המחה"ש סק"א דע"י קשר משונה שרי כמי ע"י מפתח לדעת המתירים דהא דברים שמשלחין ע"י גוי וצריכין חותם קשר משונה עדיף ממפתח כדאיתא ביו"ד סי' קי"ח וסי' ק"ל יעו"ש. והביאו הפתה"ד או' ב' יעו"ש:

ח ח) **אם** יש חלון או חור בכותל שבינו לבין חבירו ונר בבית חבירו הולך ואור דרך החלון או החור ההוא ויהי אור בביתו נגד החלון או החור ההוא נראה דשרי ליה לזה בביתו לקרות כנגד החלון או החור ההוא וליכא למגזר שילך לבית חבירו ויטה נרו. אבל אם יש לאדם אחד שני חדרים ויש בחדר אחד נר ועובר האור דרך חלון או חור לחדר השני אסור לו לקרות אפי׳ בהחדר האחר שאין שם נר דלוק כנגד החלון או החור שאור הנר של החדר האחר עובר שם. בי״מ או׳ ב׳:

ט ט) **וכן** אם הגוי שכינו הדליק נר בביתו לעשות מלאכתו והנר מאיר בבית ישראל דרך החלון בכדי שיוכל לקרות לאורו בשופי יוכל לקרות יחידי ולא חיישינן לשמא ילך לבית הגוי להטות. תה״ד או׳ ג׳:

י י) **וכן** מותר לקרות בכתבי הקודש בע״ש עד חשיכה ולא חיישינן דילמא ממשיך ליה תלמודא ואתי למקרי כשתחשך לאור הנר דכיון דבלילה גופיה לא אסרינן אלא משום גזירה אי אסרינן עד חשיכה הו״ל גזירה לגזירה. הרב מהרד״פ ז״ל בס׳ חסדי דוד פ״ק דשבת דף נ״א סע״ב. בי״מ או׳ ד׳:

יא יא) **שם. וכן בנר של שעוה.** וב״ח כתב בשם רש״ל דנהוג להקל לבדוק כלים וציצית ולקרות ההגדה בנר של שעוה דליכא למיחש שמא יטה. והביאו מ״א סק״ג. וכ״כ הט״ז בסי׳ רע״ח להתיר לקרות לאור הנר של שעוה ושל חלב יעו״ש וכתב שם המ״א ואע״ג דאיכא למיחש שמא ימחוט או יחתוך ראש הפתילה כמ״ש הב״י י״ל דהא אין איסור דאורייתא בזה ומיהו שלא לצורך יש להחמיר דהא י״א דכיבוי הוי מלאכה דאורייתא כמ״ש סס״י של״ד יעו״ש. וכתב עוד שם המ״א דראב״ן מיקל בנר של חלב כיון דמאיס. והביאו התו״ש או׳ ד׳ וכתב המחה״ש דלדעת הרי״ף והרא״ש שכתבו שני טעמים בנר של נפט חדא מפני שאורה רב ועוד דמאיס מוכח דלא כראב״ן יעו״ש נמצא דנר של שעוה ונר של חלב אם מותר לקרות כנגדו בפלוגתא שניא וכתב הר״ז או׳ א׳ דלעת הצורך יש לסמוך על המתירין. וכ״כ בספר נתיב חיים דדי לנו להקל לענין ללמוד אצל נר של שעוה אבל שאר דברים אסור להשתמש יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ נח או׳ ח״י בשם האחרונים דאין למתות ביד המקילין בגר שעוה הכרוך סביב הפתילה דיש להם על מה שיסמוכו וע״כ יש להתיר בכה״ג לצורך מצוה דהיינו ללמוד תורה וא״א לו להניח שומר עליו לשומרו אבל אם אפשר לו להניח שומר אין לסמוך להתיר אפי׳ בנר שעוה או חלב הכרוך סביב לפתילה. וכתב עוד ודע שיש נרות חלב כרוכין סביב הפתילה שאינם מעשה אומן ואלו צריכין למחוט תמיד כל זמן דליקתן וכאשר אנחנו רואין בחוש והנה באלו אין להתיר (וכן יש נרות שעוה שאינם עשויין בטוב וצריכין מחיטה ובאלו אין להתיר כלל) וכן נרות זכוכית שמניחין בהם מים ושמן על המים והפתילה דולקת באמצע הנר. ואע״ג דבאלו לא שייך הטייה יש בהם מחיטה ולכן גם אלו אסורין. ואע״ג דאמרנו דיש לסמוך על המתירין בנר שעוה או חלב הכרוך על הפתילה דאין דרך למחוט אותם בהיכא דא״א לו להניח שומר עכ״ז יר״ש אם אפשר לו להניח נר שעוה הנז׳ בתוך כלי זכוכית שיש בו פתח וסוגר הפתח מע״ש במנעל ברזל וימסור המפתח ביד אחר או שיסגור הפתח בקשר משונה יעשה כך כדי לקיים גזרת חז״ל בלי פקפוק עכ״ד:

יב יב) **ופשוט** דאף אם עומדים נר של שעוה ונר של שמן סמוכין זה לזה אסור לקרות כנגדם. ואין לדמות דין זה למ״ש בסי׳ רס״ד בשם המ״א דאם עומד נר כשר אצל נר פסול דשרי להשתמש כנגדם דשאני התם דמיירי בשאר תשמישים שאינם צריכין עיון רב ודי לו בנר הכשר לחוד לכך ליכא למיחש שמא יטה נר הפסול כיון דסגי ליה בנר הכשר אבל הכא דמיירי בתשמישים צריכין עיון דגם בשמן כשר יש חששא דהטייה אלא דבנר של שעוה אין לחוש לכך א״כ בכה״ג ודאי איכא למיחש שמא יטה את הנר של שמן וזה פשוט מאד. תו״ש או׳ ד׳ וכ״כ המש״ז או׳ ח׳ מיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דגם בנר של שעוה עצמו יש להחמיר היכא דאפשר. ועיין לעיל סי׳ רס״ד או׳ ק׳:

יג יג) **בתשו׳** מקו״ח מתיר ללמוד לאור הלאמפין שלנו עם נפט. שאורם זך וצלול ואין בזה שום חשש דשמא יטה. ואדרבא אם ימשיך למעלה יעלה עשן ותבקע הזכוכית ובכה״ג ל״ג רבנן. וכבר פשט הדבר להיתר בכל תפוצות ישראל באין פוצה פה ומצפצף. מסגרת זהב על קיצור ש״ע סי׳ ף׳ או׳ א׳. ולע״ד נראה דיש להחמיר דהא חזינן דלפעמים מורידין הפתילה כשנתרבה אורה ופעמים מעלין כשאורה מועט וע״כ אין להתיר כ״א יתן אותה בכלי זכוכית שיש בו פתח וסוגר הפתח במנעול מבע״י ויתן המפתח ביד אחר או שיסגור הפתח בקשר משונה כמ״ש באו׳ הקודם:

יד יד) **ועכשיו** נהגו היתר לקרות לאור נר שבת אפי׳ יחיד משום דיש היכר בנר שבת שהוא משונה משאר נרות הדולקות בחול. הר״ש שער אריה בהגהו׳ כ״י וכתב עליו הרב מהרי״ל וואלי בהגהותיו כ״י אף דמילי דסברא נינהו יש לגמגם בהם ממ״ש הב״ח עי״ש עכ״ד. ואני אומר דישתקע הדבר ולא יאמר והמנהג טעות הוא. ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳.

טו טו) **[סעיף ב׳] ודוקא אחד אבל שנים קורין וכו׳** משמע דלענין פולין אין חילוק דאפי׳ בשנים אסור דכל אחד שהוא מפלה ובודק אחר כנים הוא בודק במקים אחר והו״ל כמו לענין קריאה בשני ענינים אם לא שאחד מפלה והשני משמרו שזה ודאי מותר. ט״ז סק״ג. ואפי׳ אם יסכימו ביניהם שיזכיר האחד את חבירו אסור שהמפלה כלים וכיוצא בזה עינו לפלות הבגד ואינו משגיח במה שעושה חבירו אבל אם אחד עולה עליהם לשמרם

מותר. ברכ״י בשיו״ב או׳ ג׳ בשם ס׳ הבתים. וכתב ומכאן תשו׳ למ״ש המ״א שלא התירו לדבר הרשות אלא בקריאה שהיא מצוה יעו״ש. ור״ל דמכאן מוכח דאפי׳ לדבר הרשות מותר להשתמש לאור הנר אם אחד עומד עליו לשומרו ודלא כמ״ש המ״א שלא התירו לדבר מצוה:

טז טז) שם בהגה. ולכן אסור לומר פיוטים וכו׳ בבהכ״נ. פי׳ אפי׳ שם דיש בה רבים וכ״ש יחיד בביתו דאסור. ומשמע דשאר התפלה מותר לקרות בסידור לאור הנר והטעם שהתפלה מצוייה בפי הכל וא״צ עיון רב והוי כמו ראשי פרשיות בסעי׳ יו״ד. ט״ז סק״ד. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ ה׳:

יז טוב) שם. בבהכ״נ. וה״ה הזמירות שאומרים בבית אם לא מי שרגיל קצת כמ״ש סעי׳ ט׳. מ״א סק״ו א״ר שם. תו״ש שם:

יח חי) שם. בבהכ״נ. ואנו נוהגין קצת להקל בנר קנדי״לא (ר״ל נר של שעוה או חלב) כמ״ש הט״ז או׳ ב׳ ואפ״ה אין אומרים מערבית כשחל יו״ט בשבת משום לא פלוג דלפעמים יהיה נרות שמן ואיכא חשש איסור שמא יטה. מש״ז או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ יצא:

יט יט) [סעיף ג׳] אם יש אחר עמו אפי׳ אינו קורא וכו׳ ויש אוסרים באחר או באשתו אם אינם יודעים לקרות ויש אוסרים באשתו אפי׳ יודעת לקרות משום דדעתה קרובה אצל בעלה ואינה משמרתו כמ״ש בטור וב״י יעו״ש וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר באחר אבל לפום דינא מותר כפסק הש״ע:

כ כ) שם. ואומר לו תן דעתך וכו׳ דוקא אם אומר לו תן דעתך וכו׳ אבל מן הסתם אין לסמוך אפי׳ יש בני בית הרבה שמא לא ישגיחו עליו ויבא להטות. עו״ת או׳ ב׳:

כא כא) שם. וה״ה אם אומר כן לאשתו. כלומר שלא תאמר דאשה כיון דאימת בעלה עליה לא תאמר לבעלה כלום שיבא להטות קמשמע לן דאפ״ה מותר דכיון שאמר לה תן דעתך תשגיח עליו שלא יטה. עו״ת שם:

כב כב) [סעיף ד׳] אדם חשוב וכו׳ פי׳ שברור הוא שאין דרכו להטות אבל מסתמא לא אמרינן כן דיש גם באדם חשוב שדרכו להטות בחול. ט״ז סק״ה. מיהו הב״ח כתב דאין לנו לחלק בין חשוב לאינו חשוב דלא בקיאינן מי הוא אדם חשוב לענין זה שלא יטה את הנר בשקוד בלימודו יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ וכתב דהכי נקטינן, וכ״כ העו״ת או׳ ג׳ אלא שכתב דנראה להקל בנר שעוה או חלב. וכ״כ המש״ז או׳ ה׳ דעכשיו אין להתיר באדם חשוב כי כמה פעמים ראינו שמתוך עיון שוכחים ומטים ומוחטים:

כג כג) [סעיף ה׳] במדורה אפי׳ עשרה וכו׳ פי׳ דאיכא למימר דמידכרי אהדדי אפ״ה אסור:

כד כד) שם. ויושבים רחוקים וכו׳ ולפ״ז משמע הא אם היא מדורה קטנה שיושבים קרובים זה לזה מותר אבל הב״ח כתב דאפי׳ במדורה קטנה שיושבים קרוב זה לזה נמי אסור יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ו. דרישה או׳ ג׳:

כה כה) שם. ועוד שזנבות האודים וכו׳ פי׳ ואז אפי׳ יושבים קרובים זה לזה אסור. ונראה דאם אמר לאחד תן דעתך שלא יבעיר ולא יחתה מותר אפי׳ במדורה. עו״ת או׳ ד׳ אבל התו״ש או׳ יו״ד כתב דגבי מדורה אפשר דלא מהני היתר זה יעו״ש:

כו כו) שם. ועוד שזנבות האודים וכו׳ דין זה היינו במדורת עצים וזנבות אודים שמשתמשים לאורה ובהא הוא דאמרינן דאפי׳ עשרה אין קורין משום דחיישינן גם ברבים שמא יטה אחד מהם. אמנם במדורת פחמים שאנחנו רגילין להבעיר בימות החורף כדי להתחמם כנגדה נסתפק הרב שבת של מי בקו׳ יעקב לח״ק לימוד ט״ו אי שרי ליה לאיניש ביום ש״ק לישב יחידי ולקרות אצל האש של פחמים או לא ומסיק לאסור דחיישינן שמא יחתה והגם דהחתוי תלוי בכלי לא מהני להצניע הצבת במקום אחר כדי שלא יבוא לחתות דלא פלוג רבנן יעו״ש והסכים לדבריו הפתה״ד או׳ ח׳ יעו״ש:

כז כז) שם. להבעיר ולחתות. ונראה דמטעם זה דאעפ״י שמותר להתחמם נגד המדורה כדאיתא בסי׳ רע״ו מ״מ אין לישב בסמוך אצל זנבות האודים כי יש לחוש שיגע בהם כדי שיבעירו היטב כדרך שעושין במדורה שמהפכין בזנבות האודים כדי שלא תכבה המדורה. ט״ז סק״ו. מיהו הא״ר או׳ ט׳ והתו״ש או׳ יו״ד חלקו עליו בזה והתירו להתחמם מסמוך. יעו״ש:

כח כח) [סעיף ו׳] תינוקות של בית רבן וכו׳ בטור והרמב״ם כתוב לפני רבן אלא דהרב המגיד כתב בשם רשב״א אפי׳ שלא לפני רבן ומשמע כאן דפסק כרשב״א. ט״ז סק״ז. וכ״כ מ״א סק״ז. וכ״פ הב״ח כדעת הש״ע להקל אפי׳ שלא בפני רבן יעו״ש מיהו בלבוש כתב דוקא בפני רבן וכ״פ א״ר או׳ יו״ד אבל דעת האחרונים להקל כדעת הש״ע. ר״ז או׳ ז׳ בי״מ או׳ ט׳ נז״ר סי׳ מ״ו או׳ ז׳:

כח) [סעיף ח׳] נוהגין לקרות בליל יוה״כ וכו׳ משמע בין יחיד בין ש״ץ מותר ודלא כדמשמע מדברי הרא״ם ז״ל בס׳ יראים עמוד זמנים דלש״ק לבד הוא דמותר. ועוד משמע דוקא סדר התפלה הוא דמותר אבל סדר למוד משנה או תהלים וכיוצא אסור דאימת יוה״כ שייך באמרו סדר תפלות וסליחות משא״כ בשאר לימוד וע״כ נלע״ד דטוב ליזהר מלקרא יחידי היכא דאפשר והמיקל לא הפסיד הרב שם חדש ז״ל עמוד זמנים דף ע״ב ע״ב. והביאו

הפתה״ד או׳ יו״ד וכתב ואני אומר דהמקיל הפסיד דהוה עובדא באחד שהיה לומד תהלים בבהכ״נ אחר שיצאו הקהל בליל יוה״כ והטה הנר בשוגג יעו״ש. ונראה שזה שהטה מפני שלא היה רגיל באמירת תהלים אבל למי שרגיל באמירת תהלים שרי כמ״ש לקמן או׳ ל״ב אך בלימוד המשנה או לימוד אחר יש להחמיר חוץ מלימוד משנת יוה״כ אם רגיל בה יש להתיר ועוד כיון שמזכיר בה יוה״כ לא חיישינן שמא ישכח ויטה וכנז׳ בסעי׳ הקודם:

כט **כט) [סעיף ט׳] ליל פסח שחל להיית בשבת מותר לקרות ההגדה וכו׳** משמע אפי׳ ביחיד ואפי׳ בנר של שמן. שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ עו״ת או׳ ה׳ ובלבוש כתב ועוד דהא אשתו ובניו עמו וישגיחו עליו וכו׳ ומשמע מדבריו דאם קורא בחדר שהוא לבדו אסור ולא נהירא אלא דבכל ענין מותר. עו״ת שם:

ל **ל) ואם** אין לו כ״א נר של שמן ואין הגדה שגורה בפיו כי לא למד מעולם יצריך סידור אפ״ה יש לאומרה דמן התורה הוא. מש״ז או׳ ח׳ ונראה דזה מיירי בדלא אפשר אבל אם אפשר י״ל לאחר תן דעתך או לאשתו:

לא **לא) שם. משום דהוי כעין ראשי פרקין.** ואף כשקורא הולה בספר מותר כיון שא״צ לזה. ר״ז או׳ יו״ד. והגם דבקי״א או׳ ג׳ הביא פלוגתא בזה והניח בצ״ע מ״מ המנהג להקל כדעת המתירין לומר כולה מתוך הספר:

לב **לב) שם. שגורה בפיו קצת.** מטעם זה יש להתיר למשכים בשבת לבהכ״נ ומתפלל לאור הנר הדולק שם מבע״י לפי שהתפלה ושאר דברים שהוא אומר ודאי שגורים בפיו יותר מן ההגדה בפסח אבל ללמוד שם אסור כיון שצריך לעיין היטב. ט״ז סק״ח. וכ״כ החיד״א בס׳ מו״ב סי׳ ד׳ או׳ קמ״ח דבתהלים יש להקל למי שרגיל בהם. וכ״כ בן א״ח פ׳ נח או׳ ך׳ דבקריאה שאדם רגיל בה הרבה כגון מזמורי תהלים לאדם הרגיל בהם וכ״ש מזמורי שבת וכן קריאה שקורין קודם קידוש שהורגל בה בכל ליל שבת וכן ד׳ פרקים של משנה דשבת הראשונים שרגיל לאומרם על השלחן בכל ליל שבת וא״צ בכל אלו לעיין בספר אלא ראשי פרקין ה״ז מותר לקרות לבדו לאור הנר כיון דא״צ לעיין בהם כ״כ לאור הנר שיהיה יפה כדי שיטה ואפי׳ באור קל סגי ליה. וה״ה לשיר השירים למי שרגיל בהם. ומה שהתיר הגאון יעב״ץ ז״ל בי״ח פרקי משנה להרגיל בהם לא מודינא ליה בזה עכ״ד:

לג **לג) [סעיף יא׳] וצריך עיון להבחין וכו׳** בהרמב״ם פ״ה כתב וצריך עיון רב וכ״כ הר״ז או׳ י״א יע״כ נראה דבאין צריך עיון רב יש להקל לבדוק לאור נר של שעוה או חלב. ועיין לעיל או׳ י״א:

לד **לד) שם. בין בגדיו לבגדי אשתו וכו׳** וה״ה בין בגדיו לבגדי חבירו. ויש ליזהר בלילי שבת כשהולכין הבחורים מביתם לבית המשתה או כשהולכין לישן שלא יראו. חדושי אגודה למס׳ שבת והובאו בסוף תשו׳ מהרי״ו. כנה״ג בהגה״ט:

לה **לה) [סעיף יב׳] מפני שאינו מכירן וכו׳** מלשון זה משמע שהוא בודק איזה כלים יניח על השלחן. אבל הר״ן כתב שבודקן אם הם נקיים. וצ״ל דשמש קבוע מפני שהוא בקי בהם יודע איזה כלי יש בו סדק או אינו נקי כל כך. מ״א סק״ח:

לו **לו) שם הגה. ויש מתירין בשל נפט וכו׳** היינו משום דמאיס ג״כ. מ״א סק״ט. ור״ל דלהטייה לא חיישינן לפי שאורו רב ולשמא מסתפק לא חיישינן משום דמאיס. לב״ש. ולעת הצורך יש לסמוך על סברא זו כי כן דעת הרבה פו׳ כמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״כ בס׳ שלחן עצי שטים:

לז **לז) שם בהגה. ויש מתירין בשל נפט וכו׳** ומה שנהגו האידנא להקל אף במשחה לפי שסוברים הגדולים דאין איסור אלא בנר שקורין קרייזל אבל בנרות קנדילא שלנו אין לחוש שמא יטה ומהאי טעמא נהגו להקל ולבדוק הציצית בהשכמה לאור הנר דקנדילא. ב״ח בשם רש״ל. עט״ז:

לח **לח) שם. שא״צ עיון וכו׳** ואע״ג דאפי׳ להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אסור הכא התירו משום נקיות. ר״ן. מ״א סק״י. ומותר להסתכל מה שבכוס ומה שבקערה ואינו חושש. י״א מפני שהוא לשעה וליכא למיחש שיטה. וי״א מפני הנקיות ומפני הסכנה. ולטעם השני מותר לקנב חוזרין פי׳ ללקוט ירק כמ״ש סי׳ תרי״א מ״א שם בשם ירושלמי:

לט **לט) שם. אין מורין לו וכו׳** ובשל נפט מורין לו דליכא למיחש לשמא יסתפק ממנו משום שהוא מסריח ומאיס. לבוש. משמע הא שאר שמנים אף שאין שמן זית אם הוא דבר שדרכו להסתפק ממנו אסור. א״א או׳ י״א:

מ **מ) שם. גזרה שמא יסתפק ממנו.** היינו משום שהוא מקרב ידיו לנר ביותר משא״כ בשאר תשמישים. ב״י מ״א ס״ק י״א:

מא **מא) שם בהגה. שלא יהיו ערומים בפני הנרות וכו׳** וכן בפני כל נר של מצוה. לבוש. ולדעת מהרש״ל גם נרשל הבדלה קודם שהבדיל דמקרי של מצוה. תו״ש או׳ ט״ז הקשה הפרישה הא בנ״ה אסור לעמוד בפני הנר ערום מפני הסכנה דאתי לידי נכפה כדאיתא בפסחים קי״ב ע״ב. והביאו א״ר או״י״ד וכתב ונראה לחלק בין קטן לגדול דש״ס משמע בגדול יעו״ש. והתו״ש שם כתב דאין זה קושיא דכבר איתא בכמה דוכתי דעכשיו נשתנו הסגולות

והטבעים שהיו בזמן הש״ס וגם הכל לפי טבע הארצות כמ״ש המ״א בסי׳ קע״ג לענין אכילת בשר אחר דגים ולהכי קמ״ל היכא דמ״מ אסיר משום ביזוי מצוה יעו״ש. ועוד י״ל דהסגולה היא אם יהיה ערום לגמרי אבל הכא אפי׳ אינו ערום לגמרי צריך לכסות משום ביזו מצוה ולהכי נקט קטנים משום לפי שדרכם להיות מגולים שאין מקפידים על עצמם ואפ״ה משום ביזוי מצוה צריך לכסותם. ועיין לעיל סי׳ קע״ג או׳ ט׳:

מב מב) שם בהגה. שלא יהיו ערומים וכו׳ וכ״ש שלא להשתין או לעשות צרכיו או להניח דבר מטונף בפני הנרות משום ביזוי מצוה:

סימן רעו

א **[סעיף א'] עכו"ם שהדליק את הנר בשביל ישראל אסיר אסור וכו'** ולא דמי למה שהובא בשבילו מחוץ לתחום רמותר לאחר דתחומין דרבנן. ועוד דאפי' באיסור דרבנן אפשר דלא מקילנן אלא באיסור תחומין שאינו שוה בכל דמה שהוא חוץ לתחומו של זה הוא תוך תחומו של זה אבל בשאר איסור דרבנן לא. ב"י. מ"א סק"א. אבל הא"ר או' א' כתב דרי"ו דחה טעם זה והסכים דבכל איסור דרבנן מותר לישראל אחר יעו"ש. וכ"כ המט"י או' א' אמנם עיין להער"ה או' א' שהביא פליגתא בזה מחלוקת ראשונים וע"כ לחלק יצא דכל חיסור דרבנן הנעשה בשביל ישראל ע"י גוי מותר לאחרים דק"ל בסי' שכ"ה כרוב הפו' דגוי שמילא מים לבהמת ישראל מבור רה"י לכרמלית מותר לאחרים אבל באיסור דרבנן הנעשה ע"י ישראל אסור גם לאחרים יעו"ש:

ב **שם. בשביל ישראל וכו'** נראה פשוט דאם הדליק לצורך מומר נמי אסור לכל ישראל דאעפ"י שחטא ישראל הוא. גם אם הדליק לבן מומרת שילדה מעכו"ם נמי דינא הכי כיון דוולדה כמוה כמ"ש בא"ה סי' מ"ג. מיהו אם הדליק לצורך כותי יש להסתפק. תו"ש או' א' מיהו בס' זכרון יצחק סי' י"ט הביא דברי התו"ש הנ"ז ומסיק דאין בידינו להקל לענין אסורי שבת בדבר שלא נמצא מפורש להקל. וכתב דה"ה אם היה מחצה נכרים ומחצה כותים ונדלקה הנר במקומם אסור ג"כ לישראל ליהנות מאורו יעו"ש. והביאו א"ח או' ב' ועיין מש"ז או' ו' שמצדד להקל בהדליק לצורך מומר יעו"ש ומ"מ לענין דינא נראה דיש להחמיר כדעת התו"ש:

ג **שם. אסור לכל וכו'** והא דלא כתב כאן הש"ע בהדלקת הנר דאסור לערב גם לישראל אחר בכדי שיעשו סמך על מ"ש לקמן סי' שכ"ה גבי עכו"ם שעשה ארון וכו' יעו"ש וכן הדין במילא מים לצורך ישראל וכן בעשה עכו"ם כבש לירד בו ישראל דאסורין למו"ש בכדי שיעשו וכדמוכח ממ"ש הרמב"ם ז"ל ברפ"ו והוא פשוט. מט"י או" א':

ד **שם. אסור לכל וכו'** עכו"ם שהדליק נר בשביל חבירו ובאמת חבירו לצורך ישראל כוונתו י"ל להקל דאין נראה כשלוחו של ישראל מש"ז שם:

ה **שם. אסור לכל וכו'** מדרבנן דאם יהא מותר ליהנות יאמר לו להדליק. חי' רשב"א. והר"ן כתב הטעם שמא ירגילנו בכך לשבת אחרת. והב"ד המש"ז שם וכתב ומשמע דחד טעמא הוא כחי' רשב"א יעו"ש:

ו **שם. אפי' למי שלא הודלק בשבילו.** שהחמירו בזה חכמים הואיל ונעשית מלאכה גמורה של תורה בשביל ישראל בשבת. ר"ז או' א':

ז **שם הגה. ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר וכו'** או שעשאו בקבלנות וכו' ר"ל דהאי קצב לו שכר אין חילוק בין אם קצב בתורת קבלנות שהיא בכל זמן שיצטרך להדליק לו את הנר הין אם קצב בתורת שכיר יום ותנא והדר מפרש וטעם האיסור הוא דלא דמי לשלוח אגרת דשרי בקצץ דהתם אין גוף ישראל נהנה מגוף השליחית אבל הכא גוף הישראל נהנה ממלאכה שבת הנעשית בשבילו והוא נהנה בה בשבת עצמה. מט"י או ב' א"א או' ב' ומ"ש בביאור רש"ל לסמ"ג דאין לאיסור זה הכרח מש"ס וגם הרבה חולקים ואמרו שאם קצץ מותר ועל זה נהגו העם היתר בקצץ כבר תמה עליו א"ר או' ב' וכתב הא המרדכי והאגודה פ"ק דשבת והג"מ וכלבו קיימי כשיטת סמ"ג וסה"ת לאסור גם בקצץ יעו"ש. וכן הוא דעת האחרונים כדעת מור"ם ז"ל לאסור גה בקצץ. תו"ש או' ב' ר"ז או' א' ח"א כלל ס"ג או' ו':

ח **ובענין** מקום שנהגו לכבות בביהכ"נ הנרות בליל ש"ק אחר תפלת ערביה ע"י עכו"ם ויחזור וידליקם בעלות השחר לצורך הקהל שיתפללו בסידורים ולחזור ולכבותם אחר שחרית ולהדליקם קודם ערבית של מו"ש. וכן עושים משבת ליו"ט וכן ביוה"כ. עיין בשו"ת רב פועלים ח"ב סי' מ"ג שהמציא להם התר עבור שהוא דבר מצוה וגם מצוות לא ליהנות טתנו וגם באופן שיהיה העכו"ם לנפשיה קטרח דהיינו שישכרו לו כך וכך הדלקות בכך וכך מעות בין בחול בין בשבת כדי שיבוא מעצמו להדליק גם בשבת כדי להרבות סכום הדלקות ולקבל שכר יותר וגם צריך שיהיה נר אחד בבהכ"נ שלא יכבה שיכולין לקרות לאורו מעט כדי שיהא העכו"ם מוסיף על האורה יעו"ש. ועיין עוד לקמן סי' ש"ז או' ל"ח ואו' ט"ל:

ט **שם בהגה. או שעשאו בקבלנות וכו'** והיינו אף במלון של עכו"ם ועכו"ם עושה ע"ד ישראל בקבולת אסור אבל בבית ישראל בל"ה לא מהני קבולת. א"א או' ב' לב"ש:

י **שם בהגה. דהואיל והישראל נהנה וכו'** וסמכוה אקרא דכתיב כל מלאכה לא יעשה לכם בציר"י אפי' ע"י אחרים משמע. לבוש:

יא **שם בהגה. אסור בכל ענין** ואפי' הדליק בביתו לצורך ישראל והביאו לישראל אסור. ח"א כלל ס"ג או' ו':

יב **שם. אבל אם הדליקו לצרכו וכו'** ואם רגיל להערים אסור. פסקי תו' פ' כל כתבי. א"ר או' ג':

יג **יג) שם. או לצורך חולה וכו'** והטעם אעפ"י שהודלק לצורך ישראל כיון שהודלק בהיתר דק"ל דצרכי חולה שאין בו סכנה נעשין ע"י עכו"ם כדלקמן סי' שכ"ח סעי' י"ז יעו"ש. ב"י. מט"י או' ג':

יד **יד) שם הגה. או לצורך קטנים וכו'** המט"י או' ד' כתב דצ"ע בדין זה כיון דהדלקת הנר אין בו הנאת הגוף כ"כ ולא דמי למדורה וגם לא דמי נמי דהך דסי' שכ"ח דמיירי בתינוק שאין לו מה לאכול וא"כ למה נתיר וע"כ כתב דאין להתיר בסתם כ"א בתינוק שהורגל בראיית הנר בלילה ואם לא היה הנר דלוק יצטער ויבכה יעו"ש:

טו **טו) שם. מותר לכל ישראל וכו'** דלא שייך למגזר שמא ירבה בשבילו דנר לאחד נר למאה וא"צ להרבות בשבילו. ואף דבתרי נפיש נהורא טפי מ"מ לא חיישינן להאי. תו"ש או' ג' והעו"ת כתב דאפי' הוסיף נרות בשביל שאר ישראר מותר להשתמש בהם כיון דאיכא נר שהודלק לחולה ונר לאחד נר למאה. וכתב עו"ש העו"ת דה"ה במקומות שעושים מדורות בתנור בית החורף ומאותה מדורה נתחמם כל החדר דלא חיישינן שמא ירבה בשביל הבריאים דכיון דצריך לחמם כל החדר בשביל החולה דומה לנר הוא והמחבר שאוסר במדורה מיירי במנהג שאר מקומות שעושים מדורה ויושבים בני אדם סביב וכשבני אדם מרובים אז צריך להוסיף עצים ולעשות מדורה גדולה עכ"ד. וכ"כ המ"א סק"ג א"ר או' ה' א"א או' ג' ר"ז או' י"ג:

טז **טז) שם. להשתמש לאורו.** ואפי' הוא מכירו דנר לאחד נר למאה. שבת קס"ב ע"א. ובכל זה אין חילוק בין אם העכו"ם הדליק הנר בביתו או בבית ישראל. אחרונים:

יז **טוב) שם. וה"ה לעושה מדורה לצרכו וכו'** דמותר לישראל להתחמם משום דמדורה קטנה נמי מחממת להרבה אנשים והוי כמו נר. והי"א ס"ל דבמדורה גזרינן שמא ירבה ולא דמי לנר משום דברבוי אנשים צריך להוסיף במדורה. לב"ש. ומאן דמתיר במדירה אפי' במכירו דהוי כמו נר. מש"ז או' א':

יח **חי) שם. ויש אוסרים במדורה וכו'** והוא דעת הטור דס"ל דיש אש שמספקת לכמה בני אדם ויש אש שאינו מספיק רק לאחד או לשנים ואיכא למיגזר שטא ירבה בשבילו ואעפ"י שאינו מכירו לישראל זה מעולם עכשיו שיושב אצל אש שלו הו"ל כמכירו ואיכא למיחש שמא יבעיר עצים או יחתה בגחלים עבור ישראל. כ"כ ב"י. אבל הב"ח כתב דגם הכא אינו אסור אלא במכירו והא דסתם דבריו משום דמסתמא אין העכו"ם מניח לשום אדם להתחמם מאש שלו אלא א"כ כשהוא מכירו כבר עכ"ד. ולפ"ז כתב המ"א סק"ג דאם ידוע שאינו מכירו שרי. וכ"כ א"ר או' ה' בשם התשב"ץ וכלבו והנ"ץ וכתב וכן עיקר. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בדעת הטור ולסתם מרן שרי במדורה כמו בנר יש להקל באינו מכירו לעת הצורך ואם מרגיש שרוצה להרבות בשבילו יש לאסור וצריך לקום תיכף מאצלו:

יט **יט) שם הגה. מיהו אם עשה עכו"ם בבית ישראל וכו'** וזהו דוקא בפעם ראשונה (ומיירי שלא ראה בפעם הראשון עד אחר הדלקה. א"ר או' ט"ז) אבל מחויב למחות בידו מכאן ולהבא דכיון שהעצים של ישראל והוא ראה ושתק אדעתא דישראל קעביד ואם העכו"ם עושה בע"כ חייב לגרש העכו"ם מביתו. ואפי' בקבולת כגון ששכרו לכל השנה אסור דהו"ל קבולת בביתו של ישראל כמ"ש סי' רנ"ב סעי' ב' הגמ"מ מ"א סק"ד. ר"ז או' ג' ח"א כלל ס"ג או' ו' אבל אם הנר או העצים של הנכרי א"צ למחות בו כשעושה מדעת עצמו אעפ"י שלא קצץ לו שכר ואפי' בתוך בית ישראל דאין חוששין למראית העין כשהמלאכה נעשית בחפצים של נכרי. ר"ז או' ד' רק שאסור להשתמש לאורה כיון שעשה לצירך הישראל. נז"י סי' מ"ז או' ג':

כ **כ) שם שם בהגה, מדעתו.** שלא צוהו הישראל ואעפ"י שעושה הנכרי בשביל ישראל לא הטרחוהו לצאת מהבית ואעפ"י שבע"כ הוא נהנה רק שאסור להשתמש לאורו. לב"ש ואם צוהו צריך לילך חוץ דמ"מ נהנה הוא מאור א"א או' ד':

כא **כא) שם בהגה. אין הישראל צריך לצאת וכו'** וה"ה שא"צ להפוך פניו אלא א"כ שרוצה לעשות מדת חסידות. ב"י. רק שאסור להשתמש לאורי. מ"א סק"ה. א"ר או ו' תו"ש או' ז' א"א או' ה' ר"ז או" ב':

כב **כב) שם בהגה. אין הישראל צריך לצאת וכו'** וה"ה כשקובע דירתו באותו שבת בבית כותי. א"ר שם. א"א שם. ר"ז שם:

כג **כג) שם בהגה. אעפ"י שנהנה וכו'** אש שכותי עושה אם יושב הישראל במקום שרגיל לישב שם מותר ובלבד שלא יושיט ידיו יותר משהיה עושה בשלא היה במקום אש. וכן אם הביא נר בחדר של ישראל ששוכב שם תשמיש שהיה עושה ישראל בלא נר מותר להשתמש תשמיש שלא היה עושה בלא נר אסור כיון שבשביל ישראל מדליק. א"ר שם:

כד כד) [סעיף ב׳] **אם רוב עכו״ם מותר וכו׳** שלצורך הרוב הוא מדליק. ואפי׳ במכירו לישראל מותר. קרבן נתנאל. ונראה דאם קצב לו שכר להדליק לו את הנר בכל פעם שיצטרך ודאי אסור אפי ברוב עכו״ם דודאי הדליק גם לצורך ישראל. תו״ש או׳ ח׳:

כה כה) **שם. או אפי׳ מחנה וכו׳** ואע״ג דספיקא דרבנן הוא דאפי׳ מדליק הגוי בבירור בשביל ישראל אינו אסור אלא משום שבות וק״ל בכל דוכתא דכל שהוא ספיקא דרבנן אזלינן ביה לקולא משום חומרא דשבת החמירו ואסרו מספק. עו״ת או׳ ב׳:

כו כו) **שם. ואם יש הוכחה וכו׳** וכן אם יש הוכחה שמדליק בשביל נכרי אחר. ר״ז או׳ ז׳ אבל אם עשה לצורך שניהם אסור כמ״ש סי׳ תקט״ו סעי׳ ו׳ מ״א סק״ו. א״ר או׳ ז׳ תו״ש או׳ יו״ד ער״ה או׳ ג׳ ר״ז שם. וכן אם עשה בצווי ישראל אף ברוב עכו״ם אסור. מש״ז בסוף הסי׳:

כז כז) **שם. ואם יש הוכחה וכו׳** ואם העכו״ם משתמש לאורה דבר שא״צ נר כגון שמושך יין מהחבית וכדומה אי מיקרי הוכחה עיין תו״ש או׳ י״א שמסתפק בזה ולי נראה דכיון שהדליקה להשתמש בה לדבר זה לצרכו שפיר הוי הוכחה:

כח כח) **שם. כגון שאנו רואים וכו׳** שמיד שמדליקה משתמש לאורה. לבוש. משמע הא כשמשתמש בה אח״כ לא הוי א״א או׳ ו׳ ומשמע שאין חילוק בין הסיבו בבית ישראל או בבית עכו״ם ובין לוקח נר שלו או נר של ישראל הולכין אחר הרוב או כשיש הוכחה. א״א שם. מיהו ממ״ש לעיל או׳ י״ט נראה דאם הנר של ישראל צריך למחות בידו יעו״ש:

כט כט) **שם הנה. י״א דמותר לומר לעכו״ם להדליק לו נר לסעודת שבת וכו׳** פי׳ שיושב בחושך ואין יכול לאכול סעודת שבת אבל אם כבר אכל פשיטא דאסור. וה״ה אם יש לו נר אחד אסור לומר לעכו״ם להדליק דכשאומר לעכו״ם לעשות מלאכה הוי שבות שלא במקום מצוה אבל אם הדליק מותר ליהנות דלא מיקרי הנאה כמ״ש סעי׳ ד׳ ודלא כהעו״ת שכתב אם יש לו נר דלוק מותר לכתחלה לומר לעכו״ם להדליק עוד יעו״ש. מ״א סק״ז. וכ״כ א״ר או׳ י״א על דברי העו״ת הנז׳ דלא דק דלא שרי ליהנות ממנו אלא בעבר והדליק או שעשה מעצמו אבל אם צוה לכותי להדליק אסור ליהנות אף שהיה לו נר מקדם יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ י״ב. ר״ז או׳ ח׳:

ל ל) **שם בהגה.** במקום מצוה. ודוקא שגופו נהנה ממנו אבל לומר לעכו״ם שיבנה בהכ״נ אסור דלא התירו שבות רחוקה. מ״א סק״ח. תו״ש או׳ י״ג. ור״ל שהתירו שבות לצורך דבר קרוב שיהנה בו לצורך שבת אבל לא לצורך דבר רחוק. לב״ש. ועיין לעיל סי׳ רמ״ד או׳ י״ט ואו׳ ך׳:

לא לא) **שם בהגה. ואין מוחה בידם.** ומוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין ב״ח. מ״א סק״ט. וה״ד באיסור דרבנן או ד״ת ואינו מפורש בתירה אבל אם מפורש בתורה מוחין כמ״ש לקמן סי׳ תר״ח סעי׳ ב׳ יעו״ש:

לב לב) **שם בהגה. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול וכו׳** ושל״ה דף ק״ל החמיר אף לצורך גדול ושכן ראה נוהגין בקהלות חשובות שיושבין בחשיכה במו״ש אפי׳ בחתונה עד שיאמרו הקהל ברכו. וכן נהג זקינו הגאון ז״ל כשהיו סועדין אצלו סעודה שלישית. א״ר או׳ י״ב. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ דאין להתיר אפי׳ לצורך גדול. וכ״כ המט״י או׳ ט׳ דחלילה לנו לסמוך על סברה זו דאע״ג דמרן ב״י סי׳ ש״ז הזכיר סברה זו בשם בעל העיטור מ״מ היא סברה יחידית נגד דעת רוב הפו׳ ז״ל וכמ״ש האחרונים הב״ח והט״ז. וכן הפר״ת ביו״ד סי׳ קי״ח קרא ערעור על מי שיסמוך על סברה זו ואסר לקרוע הניירות הדבוקים ע״פ התנור ע״י עכו״ם כדי להוציא החמין משום דקריעת הנייר באופן זה וכן פתיחת האגרות בקריעת נייר לא מיקרי קלקול אלא תיקון והו״ל מלאכה גמורה יעו״ש. מיהו בענין פתיחת האגרות ע״י עכו״ם יש מתירין כמ״ש לקמן סי׳ ש״ז סעי׳ ד׳ יעו״ש:

לג לג) **שם בהגה. ויש להחמיר וכו׳** ובמו״ש ביה״ש אין להחמיר. א״א או׳ ט׳ וכ״ש בע״ש ביה״ש ועיין לקמן סי׳ שמ״ב ובדברינו לשם בס״ד:

לד לד) **שם בהגה. ויש להחמיר וכו׳** אם גילו החוזים בכוכבים שביום ש״ק הבא ילקה השמש ויחשך העולם ולא יראו איש את אחיו אי שרי לומר לגוי בחול שביום ש״ק שעה אחת לפני אימת החשיכה שידליק נרות בבית ישראל כיון שיש להם פחד גדול וצער ב״ח ובמקום צער לא גזרו רבנן ומה גם צער קטנים וחשש גניבה. עיין להרב שבת של מי בקו׳ יעקב לחק לימוד דעת שנשאל בזה והתיר וכתב דלא דמי לדין זה של הרב של״ה ז״ל דהכא איכא הרבה פחד והדמיון פועל יעו״ש. פתה״ד או׳ ז׳:

לה לה) [סעיף ג׳] **אם אומר אדם לעבדו וכו׳** נראה דוקא עבדו ומשרתו אבל עכו״ם דעלמא שאינו תלוי בדעת אחרים יהיה הולך לדרכו והדליק נר מותר לישראל לילך עמו ואם אינו הולך אלא בשביל ישראל הו״ל כמו עבדו דהכל תלוי בעיקר ההליכה בשביל מי היתה ונקט עבדו משום דמסתמא אינו הולך אלא לצורך רבו. מט״י או׳ יו״ד:

לו לו) **שם. אעפ״י שגם הם צריכין לו.** ואיכא הוכחה גמורה כמ״ש סעי׳ ב׳ תו״ש או׳ ט״ו:

לז **לז) שם. אין זה לצורך העכו״ם וכו׳** ואותו נר שמדלקת השפחה כדי שתדיח כלי אכילה שאכלו לא מיקרי לצורך ישראל דכיון שאין גוף הישראל נהנה ממנו אלא כלים שלו מודחים והיא חייבת להדיחם לצרכה היא מדלקת. ט״ז סוף הסי׳ א״ר או׳ ט״ז. י״א בהגה״ט. ואז מותר לישראל להשתמש לאור נר זה אף צרכי גופו. מש״ז או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״ב. ת״א כלל ס״ג או׳ ח׳:

לח **לח) שם הגה. ומותר לומר לעכו״ם לילך עמו ליטול נר דלוק וכו׳** היינו שהודלק מבע״י או לצורך עכום אבל אם הודלק בשביל ישראל אסור גם לישראל זה כמ״ש סעי׳ א׳:

לט **טל) שם בהגה. נר דלוק וכו׳** ונראה דוקא בנר של שעוה וכיוצא בו דליכא למיחש שיטה ויבעיר. עו״ת או׳ ג׳ וכ״כ בס׳ הזכרונות דבנר של שמן אין להקל כלל דבקל מתקרב השמן או מתרחק ויש בו חשש איסור תורה. והביאו מ״א סק״י וכתב אבל בפו׳ משמע דשרי דהא כל הדלקתן היתה בשמן ועוד דרא דבר שאין מתכוין הוא כמ״ש רס״י רע״ז. וכ״כ א״ר או׳ י״ג והשיג על דברי העו״ת יעו״ש. וכ״כ המט״י או׳ י״א א״א או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ט׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

מ **מ) שם בהגה. ליטול נר דלוק וכו׳** ואין להתיר אלא לבני תורה דילמא אתי למיסרך. רדב״ז ח״א סי׳ ס״ד מ״א סק״י. וכ״כ הרב ראשון לציון ביו״ד סי׳ רמ״ב אע״ג דהדין הוא ברור להתיר כיון שרבים טעו להטיב את הנר ולהחזיר הקדרה על האש דהכל אחד אין לעשות כן אלא דוקא בצנעא וכי הא מילתא וכיוצא בה אם יראה החכם היתר המופלא בעיני שאר העם אין להתיר יעו״ש. וכ״כ הגמ״י ה׳ ת״ת ופסקי מהרי״א סי׳ נ״ב דאסור להתיר דבר התמוה לרבים יעו״ש. ער״ה או׳ ד׳ אמנם עיין בשו״ת מהר״ר יעקב ממרויש ז״ל סי׳ ד׳ (והובאו בסוף הרדב״ז ח״ה) שהיה שואל ומשיבין לו מן השמים שנשאל ע״ז והשיבו לו דאסור לעשות כן לומר לגוי לטלטל נר הדולק בשבת ממקום למקום יעו״ש:

מא **מא) [סעיף ד׳] אם יש נר בבית ישראל וכו׳** והיה נמי אם יש אש דולקת והרבה עליה העכו״ם מותר ליהנות ממנו כיון שמתחלה היה יכול ליהנות קצת אבל לדעת היש אוסרים במדורה בסעי׳ א׳ אסור. כ״כ ב״י אבל הב״ח כתב דגם להיש אוסרים בסעי׳ א׳ דוקא לאחר שכלו הראשונים אבל קודם שכלו מותר ליהנות יעו״ש. והב״ד מ״א ס״ק י״ב והתו״ש או׳ ח״י אמנם הא״ר או׳ י״ד כתב דלדעת האוסרים במדורה אסור גם קודם שכבה הראשון ודלא כהב״ח יעו״ש. וכ״נ דעת האחרונים. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ ח״י כיון דאיכא פלוגתא בזה יש להקל דוקא לעת הצורך יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן יש להקל דוקא לעת הצורך. וכ״כ הר״ז סוף או׳ י״ג:

מב **מב) ואם** הוסיף עכו״ם עצים לצורך החולה מותר להתחמם כנגדן אפי׳ לאחר שכלו העצים הראשונים וכן בהוסיף נרות על הנר שדלק כבר מע״ש או הוסיף שמן בנר שדלק מע״ש בשביל החולה מותר לבריא אפי׳ לאחר שכבה הנר הראשון ולאחר שכלה השמן הראשון. ב״ח. מ״א שם. וכ״כ הט״ז סוף סק״ג:

מג **מג) שם. אבל לאחר שיכבה הראשון אסור וכו׳** כתב הט״ז סק״ג דלדעת המתירין במדורה בסעי׳ א׳ מותר גם כאן אחר שיכבה הראשון דבתר התחלה אזלינן אלא דהטור ושאר האוסרים לא אזלי בתר התחלה וס״ל שיש איסור לפנינו אחר הריבוי וממילא כאן אין היתר אלא כל זמן שהראשון דולק והקשה על הש״ע דבסעי׳ א׳ הביא פלוגתא וכאן סתם כהאוסרין וסיים אעפ״י שק״ל כהאוסרים כמ״ש הש״ע כאן מ״מ לצורך גדול דהיינו שעונג שבת תלוי בזה בנרות המקיל בנרות אפי׳ אחר כיבוי הראשון ובמדורה ג״כ יש לו על מה לסמוך יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ד. ח״א כלל ס״ג או׳ ו׳ מיהו הא״ר או׳ ט״ו והמט״י או׳ י״ב והח״מ או׳ ה׳ והמאמ״ר השיגו בזה על הט״ז יעו״ש. וע״כ יש להחמיר להשתמש לאור הנר או לאור המדורה אחר שכלה אור הראשון ואפי׳ לצורך גדול. וכ״כ בן א״ח פ׳ תרומה או׳ ז׳:

מד **מד) שם. וכן אם נתן שמן בנר וכו׳** עכו״ם שרצה לתקן נר של ישראל ונכבה בידו וחזר והדליקו מותר להשתמש בו דזה הוי כמו לצרכו כיון שכבה בידו וראיה מתו׳ שבת קכ״ב דגזרינן שמא יאמר לו ולא שייך כאן. א״ר או׳ י״ז. א״א או׳ י״ג. כר״ש. נז״י סי׳ מ״ז או׳ ח׳:

מה **מה) שם הגה. ומותר למחות בעכו״ם וכו׳** ונראה דאתא לאשמעינן דלא תימא שאסור לדבר בענין הדלקה כלל קמשמע לן דמותר. ב״י. ט״ז סק״ה. וב״ח כתב דהאי יכול למחות דקאמר כלומר יכול למחות וכשמיחה בו יכול להשתמש לאורו יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק י״ג וכתב ובלבד שלא יערים. וכ״כ התו״ש או׳ י״ט. ר״ז או׳ ה׳ אמנם הא״ר או׳ ט״ו השיג על דברי הב״ח הנ״ז וכתב דלא משמע הכי בפו׳ ובטור. וכ״כ המט״י או׳ י״ג דכשמדליק לצורך ישראל אפי׳ אחר מחאה אסור לישראל להשתמש לאורו דהוף סוף הרי המלאכה נעשית בשבילו והשיג על הב״ח יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ס״ג או׳ ו׳:

מו מו) שם בהגה. ומותר למחות בעכו״ם וכו׳ דוקא כשהנר של עכו״ם אבל כשהנר של ישראל צריך למחות. מ״א ס״ק י״ד. דאם לא ימחה בידו מחזי דניחה ליה ואדעתא דישראל עביד. תו״ש או׳ י״ט. ר״ז או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ י״ט:

מז מז) [סעיף ה׳] בארצות קרות וכו׳ ואף כשהקור גדול לאו שפיר עבדי הני אינשי לאחר מנחה שאומרים לעכו״ם שיחזור ויחמם כי הלא כבר נתחמם הבית החורף ממה שהסיקו התנור בבקר ואעפ״י שנתקרר לעת ערב אינו כ״כ שיהא האדם חשוב כחולה אצל קרירת זה ולכן חייבין למחות שלא להסיק עוד את התנור עד צאת הכוכבים וכן קבלתי ממורי הרב ז״ל. ב״ח. עט״ז ונראה דהכל לפי הקור ולפי בית החורף אם ממשיך ביה החום זמן מרובה והחכם עיניו בראשו ויעשה הכל לפי הצורך לו. עו״ת או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ז:

מח מח) שם. בשביל הקטנים וכו׳ אבל אם נעשה בשביל שניהם אסור. כמ״ש לקמן סי׳ שכ״ה סעי׳ ו׳:

מט מט) שם. ולא כאותם שנוהגין היתר וכו׳ ואפי׳ עושה העכו״ם מדעתו צריך למחות בו כמ״ש סעי׳ א׳ מ״א ס״ק ט״ו. והלבוש כתב הטעם להנוהגין עכשיו להקל אעפ״י שאין הקור כ״כ גדול משום דעכשיו לא ניסו לשבת בקור ומחמת ההרגל הוו להו כחולים לענין זה יעו״ש. והמ״א שם כתב ואפשר דהעולם סומכין על הג״מ שכתב שאפי׳ במצטער שרי שבות כמ״ש סי׳ שכ״ח סעי׳ ל״ג אבל בסי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ פסק להחמיר ודוקא שבות דשבות שרי. ועכ״פ יזהרו שלא לומר לו בשבת להסיק או לעשות מלאכה. ואפשר לומר ג״כ כיון ששוכר העכו״ם להסיק כל ימות החורף אף אם העכו״ם מסיק כשאין הקור גדול הו״ל כאלו עשה מדעתו וא״צ לצאת מביתו כמ״ש סעי׳ א׳ עכ״ד. אלא שלכתחלה צריך למחות בו. ר״ז או׳ ט״ז:

נ נ) ולומר לעכו״ם בפירוש שיסיק כל שהקור גדול יש להתיר באפשר א״א א״ו ט״ו:

נא נא) ואם לא חימם בבוקר אף שיסיק התנור סמוך ללילה ולא יהא חם רק במו״ש מ״מ אצל חולה מותר וכל מה דמקדים פיקוח נפש הוא. א״א שם:

נב נב) ואם נשבר התנור אסור לומר לעכו״ם לתקנו אעפ״י שהקור גדול דיכול לילך לבית חבירו, כר״ש, ונוהגין העולם שאין מבערין אש בשבת בתנור בית החורף אם לא היו מבערין ג״כ אש בתנור בימי החול מקודם. קצור של״ה. ודע דכל הני שריותא שכתב הלבוש ומ״א שנהגו להקל בחמימות בית החורף הוא דוקא בארצות אשכנז שיש להם קור גדול אבל בשאר ארצות שאין להם קרירות כ״כ גדול חלילה להקל וכל המחמיר בענינים האלו לכבד את השבת יאריכו ימיו ושנותיו:

סימן רעז

א א) [סעיף א׳] נר שמונח אחורי הדלת וכו׳ ר״ל דהנרות קבועות בכותל כנגד הדלת ממש דהדלת במערב והנרות כנגדו במזרח וכשפותח הדלת איכא לחוש שיכבנו הרוח וז״ש אחורי הדלח להורות דאינו אסור אלא בחדר קטן שהנרות אינו רחוקות מהדלת וכאלו הם אחוריו דהוי פסיק רישיה אבל בחדר גדול אינו אלא דבר שאין מתכוין ושרי וכמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ גבי מדורה. ב״ח. מ״א סק״ב:

ב ב) שם. אסור לפתוח הדלת. ואפי׳ אין שם רוח כלל אסור דשמא יהיה שם רוח. תו״ש או׳ ב׳ וכ״כ מ״א סי׳ תקי״ד סק״י. ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל מ״ו או׳ י״ב. ומשמע דאפי׳ בנחת אסור לפתיח ועיין באו׳ שאח״ז:

ג ג) שם הגה. כדרכו. כתב מ״א סק״א דט״ס הוא דאעפ״י שפותח בנחת מ״מ הרוח מנשב ואסור והגה זו צ״ל בסוף הסעי׳ כשקבוע בדלת עצמה וכו׳ אסור לפתחו ולנעלו כדרכו אבל בנחת שרי יעו״ש. וזה נראה דעת הלבוש והר״ז שלא העתיקו תיבת כדרכו. וכ״נ דעת ח״א שם. אבל הא״ר או׳ א׳ והתו״ש או׳ ג׳ ונתיב חיים והמט״י או׳ א׳ כתבו לישב תיבת כדרכו ולפי דבריהם אם פותח בנחת שרי ומ״מ כיון דאיכא פלוגתה בזה יש להחמיר ורק בשעת הדחק יש להקל:

ד ד) הפותח. דלת החדר שהנר דלוק בתוכו ומתנועת הפתיחה כבה הנר שלא בכונה אין זה נקרא מחלל שבת בשוגג הא למה זה דומה לנועל את ביתו לשמרו ונמצא צבי שמור בתוכו ומ״מ טוב להרהר בתשו׳ ע״י תענית או צדקה על אשר גרם הכיבוי בבלי דעת כיון דלכתחלה לא היה רשאי לפתוח הדלת עד אשר עיניו יחזו שלא יגרום כיבוי בפתיחתו וכדינא דקמן, פתה״ד או׳ ב׳ ומ״ש ע״י תענית או צדקה ר״ל שיתענה יום אחד ואם אינו יכול להתענות יכול לפדותו בממון שיתן דמי סעודתו לצדקה וכמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ יעו״ש:

ה ה) שם הגה. אבל לנעול הדלת כנגדו מותר. ואפי׳ להאוסרים לסתום התנור כמ״ש ססי׳ רנ״ט הכא שרי דזה לא שייך בנר שאין הרוח מבעיר אותו. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ה׳ ור״ל דלמעלה מפי התנור דרך להיות נקב קטן וע״י סתימת פי התנור ולא נשאר פתוח כ״א הנקב הקטן דומה למפוח ומבעיר

יותר אבל בנר ליכא למימר דמבעיר הרוח את הנר. מחה״ש:

ו ו) **שם בהגה. וה״ה בחלון וכו׳** דמותר לנועלו ואסור לפותחו אם הנר קרוב אליו קצת. ר״ז או׳ א׳ ומיהו עששית שקורין לאנטירנ״א מלאכתו לאיסור ואפי׳ דלת הקבוע בו אסור לפותחו ולנועלו בשבת א״א או ג׳ ועיין לקמן או׳ כ״ה:

ז ז) **שם. אסור לפתוח הדלת ולנעלו וכו׳** פי׳ כשפותח הדלת נוגע בנר שאחוריה. מ״א סק״ה בשם הריב״ש. והט״ו סק״א כתב שאם יפתח הדלת בחוזק תחזור הדלת על הכותל מאחוריה ותנקש בה מחמת חוזק הפתיחה ותתנדנד הכותל ששם הנר וכן אם ינעול בחוזק כשתבוא הדלת אל הכותל מצד שלפניה תנקש בה ותתנדנד כל. הכותל אפי׳ מצד השני שהיא אחוריה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ד׳ וכתב דבזה מסולק תמיהת האחרונים:

ח ח) **שם. מקרב השמן לנר.** והוי כמבעיר או מרחיקו והוי כמכבה. לב״ש:

ט ט) **שם. אשור לפתחו ולנעלו.** משמע דבזה לא מהני פתיחה ונעילה בנחת דכיון שהוא בדלת עצמה בקלות ינדנד קצת ויקרב או ירחיק השמן. וכ״כ המט״י או׳ א׳ אבל המ״א סק״א כתב דבנחת שרי וכ״כ א״ר או׳ ו׳ והתו״ש או׳ ח׳ והשיגו על הט״ז יערש. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳:

י י) **שם הגה. ובנר של שעוה וכו׳** נראה פשוט דאם הוא בענין שיש לחוש שיכבה לגמרי אפי׳ של שעוה אסור. ט״ז סק״ג. אבל אם יש חשש שיפול הנר לארץ ע״י כן אין בכך כלום. אר או׳ ז׳ ר״ז או׳ ג׳:

יא יא) **שם בהגה. אעפ״י שהוא קבוע בדלת.** וליכא לאוסרו משום טלטול הנר דנעילת הדלת ופתיחתו לא חשיב טלטול כיון שהוא מחובר לבית. וגם לא נעשית בסיס לנר שהוא דבר האסור דחשיבא היא לגבי הנר ולא בטלה גביה רק לגבי בית היא חשובה ובטיל לגבי הבית לבוש:

יב יב) **[סעיף ב׳] ואפי׳ אין שם אלא רוח מצויה.** גזירה אטו שאינו מצויה דהוי פסיק רישיה. ב״י. אבל כשאין שם רוח כלל שרי דהוי גזירה לגזירה תו״ש או׳ יו״ד:

יג יג) **שם. מותר לסגרו וכו׳** ואפי׳ להאוסרין בסס״י רנ״ט הכא שרי דבבית יש אויר הרבה ולא דמי למפוח. מ״א סק״ו. תו״ש או׳ י״א:

יד יד) **[סעיף ג׳] שכח נר על הטבלא וכו׳** מבע״י שלא מדעת. ואפי׳ אם הניחה על הטבלא בכונה בחול אלא שלא היה דעתו שישאר שם בשבת ואח״כ שכחה שם מיקרי שוכח. מ״א סי׳ ש״ט סק״ו:

טו טו) **שם. מנער את הטבלא וכו׳** כשצריך לטבלא. ואע״ג דאפשר שיכבה הנר ע״י הנפילה אפ״ה מותר דלא הוי פסיק רישיה וק״ל כר״ש דדבר שאין מתכוין מותר. שבת ק״ך ע״ב וב״י. וכתב המאירי דדוקא אם הוא מנערו בנחת (דהיינו שמטה הטבלא ויורד בנחת לארץ) דאי לאו הכי פסיק רישיה. וכ״מ במהרי״ל והביאו א״ר או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ י״ט:

טז טז) **שם הגה. וטוב לעשות ע״י עכו״ם וכו׳** כתב הב״ח ולענין הלכה נהגינן כשנופל נר של שעוה או של חלב ושומן כעין קנדילא על השלחן והמפה אם אפשר ע״י עכו״ם שהוא מזומן לפנינו לא ינער ישראל אבל אם אין העכו״ם מזומן וצריך להשתדל אחריו ינער ישראל כיון דאינו פסיק רישיה בודאי אלא דבר שאין מתכוין הוא ואם ככה כבה דלא הוי בסיס לדבר האסור אלא כשדעתו להניח שם כל השבת אבל נרות שמדליקין על השלחן דדעתינו ליטלו למחר ע״י עכו״ם דינו כשכח שלא נעשה בסיס לדבר האסור ובפרט היכא דאיכא נמי פסידא טובה דמטפחת דאין להחמיר כלל עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ וכתב אבל בש״ע פסק דאם הניחה מדעת אסור ובסי׳ ש״ט כתב מחלוקת בהניח מדעת עכ״ד. ור״ל דדעת הש״ע אפי׳ בהניח מדעת שישאר שם קצת ביום השבת הוי בסיס לדבר האסור ואסור לנערו וכן סתם בסי׳ ש״ט סעי׳ ד׳ אלא שכתב שם בשם י״א דלא הוי בסיס אלא א״כ במניחם על דעת שישארו שם כל השבת יעו״ש. וא״כ לדידן דק״ל דכל היכא שסותם מרן להחמיר ואח״כ כותב בשם י״א להקל דהלכה כסתם ואין להקל אלא בשעת הדחק או בהפסד מרובה כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ א״כ הכא נמי אם הניחו מדעת שישאר שם בכניסת שבת אע״ג דדעתו להסירו אח״כ ע״י עכו״ם ולא ישאר שם כל השבת נעשה השלחן בסיס לדבר האסור ואסור לנערו אלא א״כ הוא בענין שיש הפסד מרובה או שעת הדחק שאז יש לסמוך על המתירין וכן במקום שנהגו להקל אין למחות בידם מאחר שיש להם על מה לסמוך:

יז טוב) **ואם** היה מונח על השלחן גם ככרות ושאר דברים פשיטא דהם חשובים יותר מהנר ושרי לטלטלו כמ״ש סי׳ ש״י סעי׳ ח׳ ואפי׳ כשהוא דולק שרי וא״כ כשצריך למקום השלחן רשאי לטלטלו וכן היכא דא״א לנער כגון דאיכא פסידא רשאי לטלטלו. מ״א סק״ח. וכ״כ הפרישה או׳ ד׳ דמותר לטלטל השלחן אף שנר של שעוה או חלב עומד על המנורה על השלחן דהשלחן לא הוה בסים לנר ובפרט שיש דברים אחרים של היתר ע״ג השלחן דהוי כטלטול מנא בקיטמא עכ״ל והביאו א״ר או ח׳ ועיין תו״ש או׳ י״ג מ״ש להשיג על דברי המ״א ומ״מ כתב דבשלחן יש להקל כמ״ש הא״ר בשם

הפרישה יעו״ש. והיינו כגון שיהיה מונח על השלחן בכניסת שבת דהיינו בביה״ש הלחם או שאר דברים וגם שיהיו הלחם או שאר הדברים חשובים יותר מן דליקת הנר דהיינו מן השלהבת שהנר נעשה בסיס אלוה. שאז לא נעשה השלחן בסיס לדבר האסור כ״א לדבר ההיתר ולדבר האיסור ומותר לנערו או לטלטלו ואף לאחר שסלקו הלחם ממנו לא נעשה בסיס לדבר האיסור כיון שהיה מונח עליו בכניסת שבת. ר״ז או׳ ו׳:

יח **יח) שם בהגה. וטוב לעשות ע״י עכו״ם וכו׳** ואפי׳ בשל שמן שרי כמ״ש סס״י רנ״ג דפסיק רישיה שרי ע״י עכו״ם. מ״א סק״ז. א״ר או׳ יו״ד. תו״ש או׳ י״ב. ר״ז או׳ ה׳:

יט **יט) שם. ובלבד שיהא נר של שעוה וכו׳** ואז ליכא משום כיבוי דהוי דבר שאין מתכוין ומשום איסור טלטול הנר ליכא דהוי טלטול מן הצד ע״י דבר אחר לצורך דבר היתר דשרי כמ״ש סי׳ שי״א והטבלא לא הוי בסיס לנר כיון דמיירי בשכח אבל הניח עליו״. מדעת הוי הטבלא בסיס ואסור לנערה. תו״ש או׳ י״ג. ובאיזה ענין מיקרי הניח מדעת ואסור לנער כבר כתבנו לעיל או׳ ט״ז יעו״ש:

כ **ך) שם. ואם הניחו עליה מדעת וכו׳** ואם נפל ניצוץ מן הנר שלנו על המטפחת או אפי׳ הנר עצמה מותר לכ״ע לנער המקום ההוא דהא ודאי שם לא שייך לומר הניחו מדעת דהא בשבת נפל שם. ט״ז סק״ה. א״ר או׳ י״א:

כא **כא) שם בהגה. וה״ה דמותר ליגע במנורה וכו׳** היינו בקבועה על מקום אחד אבל אם היא תלויה אפי׳ ליגע בה אסור שבקל ינענע. ט״ז סק״ו. מט״י או׳ ז׳ וכן אם היה במקום עמידתו בתפלה נר דולק יש ליזהר מלנענע עצמו בשעת התפלה משום דע״י נענוע הגוף והבל הפה בכח אפשר לבא לידי כיבוי או הבערה:

כב **כב) [סעיף ד׳] דליכא למיחש וכו׳** דהא ק״ל דנר שהדליקו בו באותו שבת אסור לטלטלו אפי׳ לאחר שכבה כדלקמן רס״י רע״ט. ואם נוהג להתנות מתחלת השנה לטלטל נר שכבה כמ״ש לקמן סי׳ רע״ט אסור להניח הנר ע״ג אילן. ברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ המש״ז או׳ ז׳ ומ״ש שם המש״ז ולדידן שרי היינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל בהגה סי׳ רע״ט סעי ד׳ דכן נוהגין במדינות אלו (ר״ל בערי אשכנז) שאין להתנות וא״כ כיון שאין נוהגין להתנות ליכא למיחש לכשיכבה לשקליה מיניה ונמצא משתמש במחובר אבל במקומות שנוהגין להתנות אסור להניח הנר ע״ג אילן דאיכא למיחש שמא יטלנו אחר שיכבה ונמצא משתמש במחובר:

כג **כג) שם. אבל אין מניחין נר של יו״ט וכו׳** ר״ל אפי׳ אם מניחו מערב יו״ט אסור כיון דמותר לטלטלו ביו״ט גופיה וכדשקיל ליה ביו״ט הרי הוא משתמש באילן. מט״י או׳ ט׳ ועיין לקמן סי׳ תקי״ד סעי׳ ו׳:

כד **כד) [סעיף ה׳] מותר לכפות קערה וכו׳** וקמ״ל דכלי ניטל לצורך הקורה שאינה ניטלת. רש״י ס״פ כ״כ. והתו׳ דמ״ג כתבו דקמ״ל דלא חיישינן שמא יכבה וכ״מ דעת המחבר ולכך כתב דין זה כאן ולא בסס״י של״ד כמ״ש הטור. תו״ש או׳ ח״י:

כה **כה) ואותן** כלי זכוכית שקורין לאנטערי״ן שנותן נר בתוכו ל״מ אם הוא תלוש דאסור לטלטל דהוה כלי שמלאכתו לאיסור אלא דאפי׳ קבוע במסמרים על העמוד יראה דאסור לסגור הדלת קטן שבו דמ״מ כלי שמלאכתו לאיסור הוה בזה. מש״ז או׳ ח׳:

כו **כו) שם. מותר לכפות קערה וכו׳** וצריך שיניח מעט אויר תחתיה דאם לא כן יכבה הנר. מ״א סק״ט. וכ״כ האחרונים. ובנר של חלב יש ליזהר משום הזיעה שעולה למעלה אל הקערה כדאיתא ביו״ד סי׳ ק״ה בהגה ססע״י ג׳ תו״ש או׳ ח״י:

כז **כז) שם. כדי שלא יאחוז האור בקורה.** לאו דוקא בשביל הסכנה דה״ה נמי אם מכסה הנר מפני דבר אחר או מפני החמימות וכיוצא דהא ק״ל כלי ניטל אפי׳ לדבר שאינו ניטל כדלקמן סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ד וכ״כ הט״ז והוא פשוט. מט״י או׳ י״א:

כח **כח) שם. שלא יאחרו האור בקורה.** וה״ה דמותר לכפות כלי על הנר כדי לשמש מטתו בין בשבת בין ביו״ט. רש״ל פ״ב דביצה. ט״ז סק״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ עו״ת או׳ ה׳ א״ר או׳ י״ד:

סימן רעח

א **א) [סעיף א׳] מותר לכבות הנר וכו׳** כתב ב״י דהטור פסק כר״ש דמלאכה שא״צ לגופה פטור עליה וכ״ה דעת הרמב״ן והר״ן והרשב״א וכ״כ ה״ה בפ״א שכן הוא דעת האחרונים אבל הרמב״ם פסק שם כר׳ יהודה יעו״ש. וכן סתם לקמן בש״ע סי׳ שט״ז סעי׳ ח׳ כר״ש דמלאכה שא״צ לגופה פטור

עליה אלא שהביא ג״כ דעת הרמב״ם כמו י״א יעו״ש. ונ״מ למי שעבר בשוגג או במזיד ועשה מלאכה שא״צ לגופה ובא לשאול לעשות תיקון מה שפגם שאין מחמירין עליו כמו העושה מלאכה שצריכה לגופה כיון שרוב הפו׳ הכי ס״ל כר״ש:

ב **ב) שם. מותר לכבות הנר וכו׳** ואם כבהו מפני שחס על הנר או על השמן או על הפתילה פטור. ואם כבהו כדי להבהב הפתילה חייב חטאת. טור. והא דמחייב בפתילה דוקא כשצריך להבהבה כלומר שלא הובהבה מבע״י דכיבוי זה צריך לגופו שיהא הלהב נוח לאחוז בה כשיבא להדליקה. ב״י. וכ״כ הט״ז והמ״א סק״א דכיבוי לא הוי מלאכה שצריכה לגופה אלא א״כ עושה להבהב הפתילה או לעשות פחמים יעו״ש:

ג **ג) וההפרש** שיש בין פסיק רישיה ולא ימות למלאכה שא״צ לגופה הוא דפסיק רישיה הוא אינו מתכוין למלאכה כל עיקר אלא שהיא נעשית בהכרח כגון מי שסגר פתח ביתו והיה שם צבי שהוא לא כיון לצידת הצבי אלא שהצידה נעשית בהכרח אבל מלאכה ש״צ לגופה הוא מתכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מתכוין לתכליתה. מיסוד רבי׳ אברהם החסיד בשם אביו הרמב״ם ז״ל הר״ם אלשקר סי׳ ק״ד. כנה״ג בהגה״ט סי׳ של״ז. מ״א בזה הסי׳ סק״א. ואם א״צ לאותו הענין שהיו צריכין במשכן מיקרי א״צ לגופה. מ״א שם בשם התו׳. אר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ב׳:

ד **ד) שם. מותר לכבות וכו׳** ואם הדליק נר ביום שבת אם פטור משום דשרגא בטיהרא מה מהנייא עיין בס׳ טל אורות דצ״ב ע״ג שכתב וז״ל ולפ״ז נראה דאם הדליק נר ביום שלא לצורך כלל דשרגא בטיהרא מה מהנייא ואינו נהנה ממנו בין לר״י בין לר״ש פטור דהו״ל מבעיר דרך השחתה שהוא מקלקל וכו׳ ושוב הביא דברי הרב חו״י סי׳ קפ״ח דנראה דחייב והשיב עליו יעו״ש. ומעשה שהיה באחד שהיה לו בתוך ביתו נר מונח בזוית הבית שמדליקה לעילוי נשמת מר אביו והדליקה בע״ש וכבתה ביום השבת ובאור הבוקר כשקם ממטתו שכח שהוא יום שבת והדליקה בשוגג גמור נראה דחייב כפרה כמחלל בשוגג דהגם דאינו נהנה מן האור דשרגא בטיהרא מה מהנייא מ״מ אינו דרך השחתה שהרי הוא מכוין לעי״נ אביו. רו״ח:

ה **ה) שם. מותר לכבות הנר וכו׳** ובתנאי שאי אפשר להוציאו למקום אחר או להסתיר האור ממנו. הרמב״ם בפי׳ המשניות במשנת המכבה את הנר וכו׳ מט״י או׳ א׳ ואם אפשר להוציא הנר ע״י עכו״ם יוציאנו העכו״ם ואל יכבה אותה. כ״כ בס׳ פרשת דרכים ודלא כהרלב״ג. תו״ש או׳ א׳:

ו **ו) שם. שיש בו סכנה.** ואפי׳ ספק סכנה כבסי׳ שכ״ט תו״ש או׳ ב׳ מש״ז או׳ א׳ אבל לחולה שאין בו סכנה אסור אף לר״ש דמלאכה שאין צריך לגופה פטור כדתניא בהדיא בפ׳ ב״מ וכ״כ הטור יעו״ש. ואע״ג דאיכא מאן דמתיר סי׳ שכ״ח שבות ע״י ישראל לצורך חולה שאין בו סכנה י״ל דהחמירו בכיבוי כיון דאם היה צריך לגוף הכיבוי אסור מן התורה ואין הכל בקיאין בין מלאכה דצריך לגופה לשא״צ לגופה ואמירה לגוי בכיבוי אסור מה״ט. ער״ה. וכ״כ המש״ז שם:

ז **ז) שם. שיש בו סכנה.** וא״כ הא דאמרינן בשביל עכו״ם או לסטים דאינו מותר לכתחלה היינו דוקא באין סכנה אבל יש סכנה הוה כחולה ומותר וזהו פשוט. ט״ז סק״א. מש״ז שם:

סימן רעט

א **א) [סעיף א׳] נר שהדליקו בו וכו׳** מי שחש בעיניו ויגדל הכאב ואור הנר מזיק לו אסור לו לטלטלו ולהוליכו לבית אחר. הרב אדמת קודש ח״ב סי׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳ מיהו עיין בשו״ת שדה הארץ ח״ג סי׳ ט״ו דמתיר ע״י שינוי אפי׳ ישראל גופיה יעו״ש. והביאו הזכ״ל ה״ש או׳ ו׳:

ב **ב) שם. אעפ״י שכבה אסור לטלטלו.** משום דמגו דאיתקצאי ביה״ש אתקצאי לכולא יומא אפי׳ לאחר שכבה. ואע״ג דר״ש מתיר דלית ליה אפי׳ במוקצה מחמת איסור מגו דאתקצאי לא ק״ל כר״ש בהא. ב״י. וכתב שכ״כ הרי״ף והרא״ש והרמב״ם יעו״ש. וכ״כ הטור בסי׳ ש״י:

ג **ג) שם. אסור לטלטל.** ואם יש אימת עכו״ם מותר לטלטלו אחר שכבה. ש״ג. אבל מפי׳ רש״י משמע דבשלא במקום סכנה אסור. מ״א סק״א. מיהו התו״ש או׳ א׳ כתב דלאו סכנה ממש קאמר דא״כ אפי׳ הוא דולק שרי ואפי׳ בספק סכנה כמ״ש סי׳ רע״ח אלא דקצת הוא קרוב לסכנה יעו״ש. וכ״כ המחה״ש והא״א או׳ א׳ כתב דסכנה לאו דוקא סכנת נפשות אלא כל שיכה אותו או הפסד ממון וכדומה:

ד **ד) שם. וכן מותר השמן שבנר וכו׳** והטעם משום דבשעת שהוא דולק אסור להסתפק ממנו משום מכבה ומגו דאיתקצאי לביה״ש אתקצאי לכולי יומא. ב״י בשם הר״ן. וא״כ בנר של שעוה ביו״ט שרי להשתמש בנותר כמ״ש סי׳ תקי״ד סעי׳ ג׳ (במ״א סק״ז) ומיהו בגמ׳ איכא עוד טעם אחר הואיל והוקצה למצותו כמ״ש סי׳ תרל ח׳ גבי נוי סוכה וא״כ נר של מצוה שהודלק לשם יו״ט וככה אסור להשתמש בו תשמיש אחר כגון אם הוא של שומן אסור לאכלו. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ב׳ אבל לטלטלו מותר. מחה״ש:

ה ה) **שם. וכן מותר השמן וכו'** וכן הפתילה נעשית ג״כ בסיס לשלהבת ואסור לטלטל מה שנשתייר ממנה כל אותה שבת. ר״ז או׳ ב׳:

ו ו) **שם. אסור לטלטלו ולהסתפק ממנו באותו שבת.** משמע דלאחר שבת מותר להסתפק ממותר השמן ודומיא דעצי סוכה ונויה שמותרין לאחר החג כמ״ש סי׳ תרל״ח. וא״ח ומאי שנא ממותר שמן של חנוכה דשורפו משום דהוקצה למצות׳ כמ״ש סי׳ תרע״ז תירצו התו׳ בשבת דף ע״ד ע״א דנר חנוכה עיקרו לאו להנאתו בא אלא לפרסומי ניסא ומשום חביבותא דנס אינו מצפה שיכבה ומקצהו לגמרי למצוה משא״כ בנר שבת דלהנאתו הוא בא ויושב ומצפה שיכבה ולכך מותר. וכ״כ הר״ן ז״ל בפ׳ ב״מ ריש ה׳ חנוכה יעו״ש. מט״י או׳ ב׳:

ז ז) **[סעיף ב׳] אפי׳ לצורך גופו וכו'** והטעם כיון דבעודו דולק פשיטא דאסור לטלטלו בכל גוונא נעשה בסיס לדבר האיסור הלכך איתקצאי בכה״ג לכולא יומא. ב״י סוף הסי׳ חו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ א׳ ומ״ש הט״ז סק״ב דיש היתר לדידן שאנו מכוונים שלא יהיה הנר על השלחן רק בלילה לא נעשה בסיס ומותר לטלטלו אחר שכבה לצורך גופו ומקומו יעו״ש. עיין מה שהשיג עליו התו״ש או״ ד׳ והסכים לאסור יעו״ש. וכן השיג עליו המט״י או ג׳ וכתב דאין לזוז מדברי הש״ע יעו״ש. וכ״כ הט״ז בעצמו סי׳ ש״ט סק״א שאי אפשר לנו להקל בזה כיון שהב״י וש״ע פוסקים לאיסור יעו״ש. ודלא כמהריק״ש בשו״ת אהלי יעקב סי׳ ק״ג. מיהו במקום היזק לכ״ע מותר לטלטלו בכל גוונא וכמ״ש הרשב״ץ ח״א סי׳ קל״ז ומהריק״ש שם. ער״ה בק״א או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ י״ט:

ח ח) **שם הגה. וי״א דמי שהוא אסטניס וכו'** והב״ח כתב דאפי׳ אינו איסטניס מותר להוציאו אם הנר מאוס עליו יעו״ש. והביאו מ״א סק״ג. אבל דעת הב״י בסי׳ ש״ט לאסור יעו״ש. וכ״כ המט״י או׳ ד׳ דאין לנו אלא דברי מור״ם ז״ל שהלך בשיטת המרדכי דאסר לכל אדם ולא התיר אלא לאסטניס וגם האסטניס אם ירצה להחמיר אינו נחשב להדיוטות אעפ״י שמצטער יעו ש. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳:

ט ט) **שם בהגה. והנר מאיס עליו וכו'** והיינו נר חרס כלקמן סעי׳ ו׳ וכ״מ בב״ח:

י י) **שם. בהגה. מותר להוציאו וכו'** לאחר שכבה. ר״ז או׳ ג׳ והיינו כשהוא מונח במקום ישיבתו שרי להוציאו משם אבל אם הוא מונח במקום אחר גם האיסטניס אסור לטלטלו ממקום למקום לכו״ע. כ״כ האחרונים:

יא יא) **שם בהגא. והמחמיר לא הפסיד.** הב״ח הגיה לומר כדברי המרדכי והמחמיר יחמיר והמקל לא הפסיד אבל הא״ר או ז׳ קיים הגרסא וכתב דה״ק לא הפסיד מצות עונג שבת אף שמאוס עליו:

יב יב) **[סעיף ג׳] לטלטל נר ע״י שנותנין עליו לחם וכו'** משום דלא התירו חז״ל לטלטל ע״י ככר או תינוק אלא למת בלבד. ב״י:

יג יג) **שם. ע״י שנותנין עליו לחם בשבת אסור.** הטעם דהא מ״מ כבר אתקצאי ביה״ש דעדיין לא היה בו לחם ומגו דאתקצאי בביה״ש וכו׳ תו״ש או׳ ו׳:

יד יד) **שם. יש שמתיר לטלטלו וכו׳.** משום דהנר הוה בסיס גם לדבר ההיתר. ומ״ש דאין לסמוך עליו לפי שהשמן שבנר חשוב לו לעולם יותר מדבר המותר שנותן בו לפי שהוא צריך לו עתה בעוד שהוא דולק וא״כ אף לאחר שכבה אסור מגו דאתקצאי. ב״י. ט״ז סק״ד. ואפי׳ אם מניח דבר חשוב מאד אין עיקרה כ״א בסיס לשלהבת שלכך עשויה. א״א או׳ ה׳:

טו טו) **[סעיף ד׳] אם התנה וכו'** כן אנחנו נוהגין (הוא מנהג בני ספרד אבל מנהג בני אשכנז כמ״ש בהגה) וצריך לעשות התנאי סמוך לביה״ש ושמעתי שיועיל התנאי לכל השנה כולה. ברכ״י או׳ ג׳ בשם מוהר״א אזולאי. ועיין לקמן או׳ טו״ב:

טז טז) **שם. מותר לטלטלו וכו'** מותר לגופו או מקומו ואפי׳ לצורך עצמו ע״י תנאי. הרשב״ץ ח״א סי׳ קל״ז ומהר״ש דוראן בדרשו׳ שבסוף התשב״ץ סי׳ ז׳ ברכ״י או׳ ד׳:

יז טוב) **המטלטל** ע״י תנאי אחד לכל השנה יש לו על מה לסמוך. מהר״ש דוראן בתשו׳ הנז״ ברכ״י או׳ ה׳:

יח חי) **אפשר** שאפי׳ לא התנה כלל שרי טלטל מאחר שהכל נהגו לטלטל הוי כאילו התנה שעל מנת כן הם מדליקין. מהר״ש דוראן בתשו׳ הנז׳ ברכ״י או׳ ו׳:

יט יט) **אם** הנר עומד במקום שיזיקו בני הבית שיש בו מותר שמן ופתילות ומים מטונפים שמזיקים הבגדים מותר לטלטל אף בלא תנאי. מהר״ש דוראן בתשו׳ הנז׳ וכ״כ הרשב״ץ בתשו׳ הנז׳ ברכ״י או׳ ז׳ ועיין לעיל סוף או׳ ז׳:

כ ך) **שם. מותר לטלטלו וכו'** דכיון שעשוי לכבות מהני בו תנאי. מ"מ פכ"ה. אבל בשאר בסיס לדבר האסור לא מהני תנאי. מ"א סק"ו. תו"ש או' ח' משמע הא נר גדול שיש בו שמן לכל שבת לא מהני תנאי כיון שאינו עשוי לכבות. וכ"מ לקמן או' כ"ו יעו"ש:

כא כא) **שם הגה. וי"א דלא מהני תנאי.** ואפי' למ"ד דמהני תנאי בסוכה היינו משום שעשויה מקודם ועתה ביה"ש יושב ומצפה אימתי תפול משא"כ הכא עיקר הקצאתו ביה"ש ודחיה בידים לצורך שבת. תו' דף מ"ד מ"א סק"ז. וא"כ אם הדליק עכו"ם בע"ש בשל ישראל וכ"ש בע"כ שלא מדעתו י"ל אף התו' מודים דמהני תנאי כה"ג. א"א או' ו' ואו' ז':

כב כב) **שם** בהגה. וי"א דלא מהני תנאי. ויש צד לומר דגם מחלוקת זה שייך בכלי שנותנין תחת הנר לקבל שמן הנוטף ממנו. ואם לא נטף בו שמן מבע"י לא אסרו במחשבה בעלמא. שה"ג פ' כירה. כגה"ג בהגב"י. עו"ת או' ה':

כג כג) **שם בהגה. ודין התנאי עיין סי' תרל"ח.** ר"ל דשם נתבאר שיעשהו קודם ביה"ש אבל הכא אינו יכול לומר איני בודל כל ביה"ש דהא ביה"ש הוא דולק וע"כ אסור לטלטלו. מ"א סק"ח:

כד כד) **שם בהגה. ואין בזה משום איסור אמירה לעכו"ם וכו'** ואע"ג דבסי' רע"ו סעי' ג' מתיר לומר לעכו"ם היינו דוקא לצורך גופו שרי משום דהא אי בעי ישראל הוה מטלטל ליה טלטול מן הצד אבל הכא מיירי שאינו עושה אלא לצורך הנר שלא יגנב הנר וזה אסור אפי' בטלטול מן הצד כמ"ש סי' שי"א סעי' א' וסעי' ה' ויש בו איסור אמירה. מ"א סק"ט. ור"ל ולכך בעינן היתר תנאי. תו"ש או' יו"ד:

כה כה) **שם בהגה. הוי כאילו התנה וכו'** והב"ח כתב דדעת רחוקה היא לומר שהמנהג הו"ל כאילו התנה עליו ולכן צריך כל אדם להתנות על זה סמוך לביה"ש שאינו בודל מהנר ומהשמן אלא כל זמן שהוא דולק וה"ה בנרות קנדילא שלנו צריך להתנות ואז מותר לומר לעכו"ם לסלקו מן השלחן אחר שכבה עכ"ד. והעולם נוהגין כהרב בהגה מסתמא כאלו התנה. א"א או' ו':

כו כו) **שם בהגה. הוי כאלו התנה וכו'** ואם העמיד עששית על השולחן ע"ד להיות דולק כל יום שבת (כמו יא"צ וכדומה) וכבה י"ל כה"ג לא שייך תנאי דדעתו ודאי שידלק כל יום השבת ואף אמירה לעכ"ם אסור כה"ג. א"א או' ו' ואו' ט' והיינו דוקא כדי שלא יגנב אבל לצורך גופו ומקומו שרי ע"י עכו"ם בכל גוונא. כ"כ האחרונים. ואם עומד על השולחן שאוכל שם יש להתיר דהוה כגרף של רעי אף לכל אדם. א"א או' ט':

כז כז) **[סעיף ה'] מותר לטלטלו וכו'** דאין מוקצה לחצי שבת אלא א"כ היה מוקצה ביה"ש. ב"י מ"א סק"י. ועיין סי' ש"י סעי' ג' ואם יש בה שברי פתילה צריך לנער אותן. תו"ש או' י"א:

כח כח) **שם. מותר לטלטלו וכו'** לצורך גופו ומקומו. ואפי' אם הדליקו מבע"י אם היה מותר לטלטלו בביה"ש כגון נר של חיה ושל חולה שיש בו סכנה אעפ"י שנאסר אח"כ בטלטול כגון שילדה החיה וא"צ לנר ונתרפא החולה מ"מ כשיכבה הנר מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו הואיל ולא היה אסור בטלטול בביה"ש. ר"ז או' ו' אבל אם הדליקו מבע"י לחולה שאין בו סכנה לא התירו שבות כזה בשבת לטלטל אחר שכבה. א"א או' יו"ד:

כט כט) **שם. וה"ה למדליק בשבת בשוגג וכו'** נקט בשוגג דלא איירי ברכיעא ובאמת אפי' במזיד שרי דלא מיקרי דחייה בידיה אלא א"כ הדליקו מע"ש. מ"א סקי"א. תו"ש או' י"ב. מיהו העו"ת או' ה' אוסר במזיד:

ל ל) **[סעיף ו'] אפי' הוא של חרס וכו'** מותר לטלטלו וכו' דוקא לצורך גופו או מקומו כמ"ש סי' ש"ח סעי' ג' מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ג מט"י או' יו"ד. וכתב דאפי' נר של מתכת נמי אין מותר לטלטל אלא דוקא לצורך גופו ומקומו יעו"ש:

לא לא) **שם. מחמת מאוס מותר.** ודוקא כשיש תורת כלי עליו. רשב"א סי' תר"ו. מ"א ס"ק י"ג. א"ר או' י"ב. ואם הוא מאוס כ"כ שאינו ראוי אף לכסות בו מנא אסור. תו"ש או' י"ד. ועיין לקמן סי' תקי"ח סעי' ג':

לב לב) **שם. מחמת מיאוס מותר.** כתב הנ"ץ דהעולם נזהרין שלא לטלטל אפי' הנר שהקצה מחמת מיאוס ואפשר טעמייהו כדי שלא יבואו לטלטל הנר שהוקצה מחמת איסור דלאו כ"ע דינא גמירי ע"כ. א"ר או' י"ג:

לג לג) **שם. מחמת מיאוס מותר.** ונר חדש נראה דהוי ככלי שמלאכתו להיתר דמותר מחמה לצל דהזמנה לאו מילתא. א"ר שם:

לד לד) **[סעיף ז'] מנורה בין גדולה וכו'** ואם דרכה להיות רפוי שרי כמ"ש סי' שי"ג סעי' ו' מ"א ס"ק י"ד. א"ר או' י"ד. מט"י או' י"א. וכתב הר"ן ריש פ' הבונה דכל זה הוא דוקא באין הדיוט יכול להחזירה. וכתב עוד דאם החזירה חייב חטאת אבל הרמב"ם פכ"ב כתב דפטור משום דאין בנין בכלים אלא לכתחלה אסור משום דנראה כבונה. תו"ש או' ט"ז. וכ"מ מדברי הש"ע בסי' שי"ג ססי' ו' שכתב אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת

משמע דדוקא אם תקע חייב חטאת אבל אם החזירה או הדקה אינו אלא איסור דרבנן. וכ״כ המט״י באו הנז׳ וכ״כ התו״ש שם בסי׳ שי״ג או׳ י״ז יעו״ש. ודין כוס של פרקים עי״ש בסי׳ שי״ג סעי׳ ו׳:

לה **לה) שם. אם היא של פרקים וכו׳** ואם אינה של פרקים ולית בה חריצים אפי׳ היא גדולה מותר לטלטלה. ב״י ב״ח. מט״י שם:

לו **לו) שם. דחיישינן שמא תפול וכו׳** קשה דהאיך משתמשים אנו בכוסות של כסף בשבת שרובן של פרקים ולא חיישינן לזה ולפי מ״ש הטור בסי׳ שי״ג. דבכוס אין דרך להדקו בחוזק ושרי ניחא. ט״ז סק״ה. ועיין בדברנו לשם בס״ד:

לז **לז) שם. ונמצא עושה כלי.** ואע״ג דח״ל דאין בנין וסתירה בכלים ה״מ בנין כל דהוא אבל בנין חזק וגמור אסור אפי׳ בכלים כמ״ש בסי׳ שי״ג ושי״ד והכא נמי כשתתפרק יהדקנה בחוזק יחשוב ליה בנין גמור. ב״ח. ומ״ש הט״ז סק״ו דהוי כעושה כלי מחדש עי״ש במט״י שכתב דכוונתו היא על עיקר הגזרה דגזרו חזרה שמא יתקע וכשיתקע נמצא עושה כלי ור״ל דהוי כעושה כלי מחדש ולא קאי אחזרה יעו״ש:

לח **לח) שם. אלא שיש בה חריצים וכו׳** גזרה אטו של פרקים ב״י ולבוש:

סימן רפ

א **א) [סעיף א׳] תשמיש המטה מתענוגי שבת היא.** ומצוה לאכול שום בע״ש או בלילי שבת. יש״ש ב״ק פ״ז וסמ״ג. וה״ה שאר דברים המרבים זרע עיין סס״י תר״ח. מ״א. ודוקא שומים מבושלים מרבים הזרע אבל חיים אדרבא מבטלים התאוה. ס״ח סי׳ ש״ן. ועוד עי״ש שכתב דכל דברים מלוחים ממעטים וקטניות ועדשים כשאין מלוחים מרבים יעו״ש. ונראה ה״ד למי שיש לו אשה אבל אם הוא פנוי או שאין אשתו טהורה וכדומה אין לאכול מדברים המרבים זרע שלא יארע לו מקרה בלילה ח״ו. ועיין מחב״ר או א׳ שכתב על הרמב״ם שהשמיט תקנה הלזו של אכילת שום בליל שבת משום שאין מנהג המקומות והזמנים שוים ומיהו כתב דאיכא דוכתא עד האדינא דנהוג כתקנה זו יעו״ש:

ב **ב) שם. מתענוגי שבת הוא.** וכתב הרא״ש בס״פ מרובה רמז לעונה דליל שבת דכתיב ושמרו בני ישראל את השבת ר״ת ביאה עכ״ל. ור״ל ושמרו ע״ד ואביו שמר את הדבר שלא יבוא אל אשתו עד ליל שבת. וע״ז ג״כ אמר הכתוב כה אמר ה׳ לסריסים אשר ישמרו את שבתותי כדאיתה התם. ב״ח מכאן שגם הנשים ישנן בכלל ציווי עונת שבת שגם המה בכלל שמירת שבת. הג״א. פרישה או׳ א׳:

ג **ג) וצריך** ליזהר שקודם שיגיע הלילה חייב להראות חיבה יתירה ואהבה עם אשתו ואין צריך לומר שלא ירגיל שום קטטה בע״ש. ב״ח עט״ז:

ד **ד) שם. לפיכך עונת ת״ח וכו׳** כתב הר״ן בפ׳ אעפ״י דהא שלא נזכר במשנה דין עונת ת״ח בין שאר עונות לפי דהא דעונת ת״ח משבת לשבת היינו כשאינו מתחדש להם בלימודם אבל אם מתחדש להם בלימודם אם הם צריכין לנדד שינה מעיניהם ואז גם העונה שלהם משתנה כפי מה שהם צריכים בענין לימודם וכיון שהוא דבר שאינו מצוי שלא יתחדש להם בלימודם לכך לא נזכר עונה זו במשנה עכ״ד. אמנם המחב״ר או׳ ד׳ כתב דלא ק״ל בהא כהר״ן אלא חיובא רמיא על הת״ח כשהוא בעיר מע״ש לע״ש אם הוא בריא וזמן תורה לחוד וכן משמעות כל הפו׳ וזהו מצד הדין. וק״ו דלדברי הזוה״ק חיובא רמיא על הת״ח אשר פריו יתן בעתו עת דודים עליונים למעלה עכ״ל. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ ר״מ או׳ ב׳ ומאו׳ יו״ד עד או׳ י״ג יעו״ש:

ה **ה) כתב. הטור וקורא ק״ש כבשאר הלילות ע״כ.** וכ״ה לפי דברי האר״י ז״ל והמקו׳ דצ״ל כל סדר ק״ש שעל המטה וכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת ויו״ט דכולו רמז אל אורות עליונים חוץ מאמירת הוידוי שאין לומר בשבת ויו״ט וככל הימים שאין אומרים בהם תחנה. וכן המסיק הפתה״ד או׳ א׳ יעו״ש וכבר כתבנו הסדר לעיל בסי׳ רל״ט קחנו משם. ועוד עי״ש בפתה״ד או׳ ב׳ מ״ש לאסור לעשות תיקון כרת בליל שבת ולצער עצמו בנדידת השינה יעו״ש:

ו **ו) [סעיף ב׳] מותר לבעול לכתחלה בתולה בשבת וכו׳** כתב הב״ח דבמלכותינו נתפשט המנהג דאין בועלים בתחלה בשבת ואומר אני בזה דברים המותרים ואחרים נוהגין בו איסור אי אתה רשאי להתיר בפניהם ואין להורות לבטל המנהג עכ״ל. אמנם הט״ז סק״ב כתב על דברי הב״ח הנז׳ חלילה לעשות מנהג איסור בזה ובבירור שמעתי שהחסידים גאוני עולם נהגו בעצמם היתר בזה וע״כ אין כאן חשש חומרא כלל ואין ראיה ממה שנוהגין שלא לבעול בשבת שהוא מפני הבושה דבזיזה עדיין עמו ואכי׳ בע״ש רוב פעמים שאין בועלים אלא ודאי שאין למדים ממנהג זה שום איסור והמחמיר הוא מן המתמיהין עכ״ל. וכ״כ העו״ת או׳ ב׳ על דברי הב״ח הנז׳ דהאי חומרא אתא לידי קולא ומאיסורא זוטא לאיסורא רבא לידי הוצאות שז״ל יעו״ש.

וכ״כ התוש או׳ ג׳ ועיין בילקוט חדש ערך שבת סי׳ מ״ז שכתב וז״ל בערב שבת בכניסת כלה אז היה משתה לבן לנשואי לאה שנזדווג עמה יעקב ליל שבת וסי׳ לדבר משת״ה בגי׳ שבת גדול וכו׳ יעו״ש. וכן המנהג פה עה״ק ירושת״ו שעושין נשואין בע״ש ולבעול בליל שבת:

ז ז) שם. מותר לבעול וכו׳ ובשל״ה דף ק׳ הזהיר שלא ישכב החתן אצל הכלה עד הלילה שרוצה לבעול. א״ר או׳ ב׳:

ח ח) שם. מותר לבעול וכו׳ מיהו החופה צריך לעשות מבע״י לפי שע״י החופה זוכה הבעל במציאתה ובמעשה ידיה והו״ל כקונה קנין בשבת לפיכך צריך לעשותה קודם כניסת השבת. ואלמנה אין החופה קונה בה אלא ע״י יחוד הראוי לביאה לפיכך צריך להתיחד עמה קודם שבת כדי שלא יהא כקונה בשבת כמ״ש בא״ה סי׳ ס״ד סעי׳ ה׳ יעו״ש. ועיין במ״א סי׳ של״ט ס״ק י״א שכתב בשם מהר״ל דהבא אל האלמנה ביאה ראשונה בשבת יש בה סכנת מיתה ר״ל יעו״ש:

סימן רפא

א א) [סעיף א׳] אין לשחות בולך אנחנו מודים וכו׳ נראה דוקא במודים שאינו לשון שחייה. וה״ה בכל קומה לפניך תשתחוה שאינו אלא דרך סיפור בעלמא אבל בואנחנו כורעים ומשתחוים וכו׳ בעלינו לשבח יש לשחות דמדאומר ואנחנו כורעים ומשתחוים וכו׳ אם לא יכרע וישתחוה אז מיחזי כשיקרא. דרישה. וכן אין להשתחות בליל ש״ק בעת שאומר השתחוו לה׳ בהדרת קודש. א״ח או א׳:

ב ב) כתב מ״א בשם הכנה״ג סי׳ רל״ז דיש מקומות שאין אומרים והוא רחים וכו׳ בפסוקי דזמרה מלבד ביוה״כ שאומרים אותו עכ״ל אמנם כבר כתבנו לעיל בסי׳ רס״ז או׳ ה׳ דמנהג העולם רובו ככולו אומרים אותו בשבת ויו״ט בפסוקי דזמרה ובסדר קדושה וכן נהגו בעה״ק ירושת״ו ובחברון ת״ו יעו״ש:

ג ג) שם בהגה. ונוהגין שבשבת מאחרין וכו׳ אבל מ״מ ממהרין לבא יותר מביו״ט כדי לקרות ק״ש בזמנה. מ״א סק״א. והרדב״ז בתשובות החדשות סי׳ תרי״ד כתב אף דיש לישב דברי המרדכי מ״מ מנהג בלתי הגון הוא אלא הטוב והישר להשכים לתפלה בשבת כמעשהו בחול יעו״ש. מחב״ר או׳ ב׳:

ד ד) שם בהגה. ונוהגין להרבות בזמירות וכו׳ ועיין בלבוש שכתב טעם לכל המזמורים שאנו מוסיפים ביום השבת שמדברים ממעשה בראשית שכלו ביום שבת או ממתן תורה שנתנה בשבת ואומרים שיר של פגעים שהוא יושב בסתר עליון להציל מן המזיקין המצויין בליל שבת יעו״ש. ועוד עיין בזוה ק פ׳ תרומה דף קל״ז ע״ב שנתן טעם בסוד למזמורים שמוסיפין בשבת וגם בענין נשמת כל חי שאומרים בשבת יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ז׳:

ה ה) כתב הטור דבאשכנז אין אומרים מזמור לתודה בשבת לפי שאין תודה קריבה בשבת ע״כ. וכן הוא מנהג ספרד שאין אומרים אותו לא בשבת ולא ביו״ט. וכ״כ ב״י דמנהגינו לומר מזמור לתודה בחול ולא בשבת:

ו ו) וכשאומר ואתה מושל בכל שבויברך דוד יכוין כי. כל רומז אל בחי׳ היסוד כידוע שהיסוד נקרא כל. ותיבת בכל גי׳ ב״ן הרומז אל בחי׳ שם ב״ן שבמלכות ור״ל שתחילה יכוין להמשיך הארה אל בחי׳ היסוד הנקרא כל ואח״כ יכוין להמשיך הארה מן היסוד אל בחי׳ המלכות הנרמזת בתיבת בכל שהוא גי׳ שם ב״ן וכמו שמכוין בחול קודם נתינת הצדקה אשר בתיבת בכל. ועיין לעיל סי׳ נ״א או׳ מ״ד ובסי׳ קל״ב סוף או׳ ו׳:

ז ז) ואחר השירה מוסיפין נשמת שיש בו מענין יציאת מצרים לכך סמכוהו אצל השירה. טור. ועוד מפני הנשמה היתירה שיש לאדם בשבת. לבוש. ואם שכח לומר נשמת ואמר ישתבח כחול יאמר נשמת אחר ישתבח ולא אחר התפלה ואם לא נזכר עד אחר ברכו אינו חוזר לאומרה אחר התפלה הרב מכתם לדוד א״ח סי׳ י״ג מיהו הרב בן א״ח פ׳ תולדות או׳ ב׳ כתב הגם דענה ברוך ה׳ המבורך כל עוד שלא התחיל בברכת יוצר יאמר נשמת כדי לקבל בה תוספת הנפש יעו״ש. ובש״ח כתוב שאם איתר לבא לביה״כ ידלג נשמת ולא מפסוקי דזמרה. רק לענין המזמורים שמוסיפין בשבת אעפ״י שגם הם שגבו למעלה מ״מ נשמת עדיף יעו״ש. שע״ת או׳ א׳ וכבר כתבנו במ״א שצריך האדם להשתדל מאד שלא יחסר שום דבר מסדר התפלה כי כולם נסדרו על סדר רזין עילאין:

ח ח) נשמת כל חי תכוין ר״ת נכ״ח שהם כענין ג׳ הויות שהם ג׳ מוחין חב״ד. כל חי גי׳ ס״ח אהיה הויה אהיה והם בגי׳ חיים והם סוד התפילין הנקרא חיי המלך והכונה היא כי זה הוא תמורת התפילין שבימי החול. ותכוין כי עתה באמרך נשמת כל חי לקבל חלק תוספת הנפש (ר״ל נרנח״י דנפש) דכורא שבך מבחי׳ יום שבת דכורא. שער הכוו׳ דף ע״ג ע״א. והבא לומר ק״ש בשבת מבלי הקדים נשמת כל חי דומה קצת לפי סודו לקורא ק״ש בלא תפילין. מכתם לדוד סי׳ י״ג בי״מ או׳ א׳ בסדר נשמת כל חי אומרים במקהלות רבבות והמון העם קורין במקהלות המ״ם בפתח והה״א בצירי וכן נדפס בסידורים והמדקדקים קורין במקהלות המים בחירק והה״א בשב״א פת״ח וכ״כ הרד״א. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ וכ״כ ש״ץ בש״ח דף ר״ה ע״ג. הנסחא

העיקרית לומר וה׳ אלהים אמת לא ינום ולא יישן. בן א״ח פ׳ תולדות או׳ ד׳ ובריותיו הבית דגושה ובשבא והריש בחירק. ומ״ש בסידורים וישוררו נכון לדלגו. ואין לומר ובשובע רק ובשבע השין והבית קמוצים. ש״ץ בש״ח דף ר״ד ע״ג יעו״ש. ועיין ביא״ף שהנוהגין לומר וכל עין לך תצפה התיו בשבא והצדיק בפתח הוא טעות וצ״ל התיו בחירק והצדיק בשבא שאינו מלשון אערך לך ואצפה שהוא ענין תוחלת ותקוה רק מלשון הבטה כמו עיניו בגוים תצפנה וכה״ג טובא יעו״ש. שע״ת או׳ א׳ והלבבות יראוך והקרב והכליות יזמרו לשמך כצ״ל חס״ל או׳ ד׳ קבלה בידינו מר״י החסיד ששבח נשמת כל חי מסוגל על כל צרה שלא תבוא לקבל האדם על עצמו כשיהיה ניצול ממנה לומר נשמת כל חי בתודה וקול זמרה בפני עשרה ובו נצולו רבים. חס״ל שם:

ח) ובכן ישתבח. כתוב בסדה״י ר״ל הטעם למה שהוסיפו בשבת מילת ובכן יותר מבימי החול מפני שזה השבח נתקן על שירת הים ובשירת הים יש בה רמז לשם בן ע״ב ועליו אנו אומרים ישתבח שמך שהוא בכחו רגע הים והוא רמוז בפסוק ויסע ויבא ויט ובשבת שסמכנו לשירה שבח אחר והוא נשמת כל חי הוסיפו מילת ובכן והוא רמז לשם בן ע״ב של ישתבח שמך עכ״ל. ש״ץ בש״ח דף ר״ה ע״ג:

ח) בנוסח יוצר דשבת אומרים א״ב אל אדון על כל המעשים במקום אל ברוך דחול וסודו כתוב בזוה״ק פ׳ תרומה דקל״ב ע״א ופ׳ ויקהל דר״ה ע״ב יעו״ש. וע״כ ראוי ליזהר לאומרו מלה במלה ובכונה שלימה:

ח) אל אדון צריך לדעת כי חרוזות הראשונים בני ה׳ תיבות והשאר בני ד׳ תיבות ושנים אחרונות בני ו׳ תיבות כמ״ש בזוה״ק שם והרב זלה״ה וצריך לדקדק ולומר ברוך ומבורך ולא יאמר ברוך הוא ומבורך מפני שצריך להיות ה׳ תיבות כנז׳ וכ״כ בכנה״ג בשם רש״ל. ש״ץ שם ע״ד. ויאמר דעת ותבונה סובבים הודו ולא אותו. ויאמר שרפים וחיות ואופני הקודש שהם ג׳ עולמית. בריאה שרפים. יצירה חיות. אופנים עשיה. מהר״י צמח בס׳ פע״ח שער השבת פי״ט. וכ״כ הגו״ר בס׳ גן המלך סי׳ נ״ב:

ט ט) שם בהגה. אם לא אמר לאל אשר שבת וכו׳ מחזירין אותו כתוב בהגמ״נ ותמה אני דהא בטלטולא אין אומרים אותו עכ״ל ול״נ דלא קאמר דיחזור ליוצר אור דהא לא נזכר בתלמוד ועוד דאינו אלא מנהג אלא כוונתו שיאמרו עדיין אחר התפלה משא״כ בשאר זמירות שאינן אלא רשות ואם רצה אין אומרם כלל. מ״א סק״ג. וכ״כ הרב בר יוחאי ז״ל שער ז׳ דף קמ״א ע״א דאם לא אמרו אין מחזירין אותו כיון שלא הוזכר בש״ס יעו״ש. והביאו הפתה״ד או׳ ו׳:

ט) ואם נזכר בתוך התפלה אפי׳ קודם שסיים ברכת יוצר לא יחזור לראש הברכה בשבילו הואיל ואינו אלא מנהג בעלמא. וה״ה שלא יאמר אותו לבדו במקום שנזכר כיון שאינו שייך שם. ר״ז או׳ ב׳:

י י) קרא לשמש ויזרח אור וכו׳ פי׳ כשקרא לשמש להאיר וראה שיבואו העולם לטעות אחריו לעבדו אז התקין צורת הלבנה כדי שימנעו מלטעות אחריו כאשר יראו כי הם שנים וצריכה הלבנה לעזור את השמש בלילה להודיע שלא יספיק לעולם בשמש לבד. וי״מ ראה והקטין ומפרשין אותו על הקטרוג. טור. ומ״ש הב״ח עיין מה שתירץ הא״ר או׳ י״א והמט״י רס״י זה והובא בש״ץ דף ר״ו ע״ב יעו״ש:

י) וביום השביעי נתעלה וישב על כסא כבודו. פי׳ שהיצירה נתעלה אל מקום הבריאה הנקרא כסא כידוע. ועיין שער הכוו׳ דף ע״ג ע״ב:

יא יא) שם בהגה. ויש להאריך וכו׳ דוקא בניגון שיש בו נעימה כעין שעושין בפסוקי דזמרה. וכבר הפליגו הקדמונים בגנות המשוררים המאריכים ומפרידים אות מחברתה ותיבה מחברת. מ״א סק״ד:

יב יב) שם בהגה. ואין למחות במאריך וכו׳ ומ״מ יזהרו לקרות ולהתפלל בזמנו. מ״א סק״ה:

יג יג) שם בהגה. אעפ״י שהמוחה מכוין משום ביטול תורה וכו׳ רב גדול ומובהק היה גומר בבהכ״נ לפי שהיו מאריכין בברכות שהיה דעתו ללמוד ונענש על זה. ס׳ הגן דף ה׳ מחב״ר או׳ ד׳:

יד יד) איש אחד מאן דהו זכה לג״ע שהיה אומר הברכות בקול נעים בבהכ״נ ואף מהיה אדם קל בזכות זה הביאוהו לג״ע ומכבדין אותו. כך סיפר הוא אחר פטירתו לשמש בהכ״נ. ס׳ הגן שם. מחב״ר או׳ ה׳:

טו טו) ישמח משה. פי׳ כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השעבוד שהכבידו עליהם בקש מפרעה שיתן להם יום אחד בשבוע שינוחו בו ונתנו לו ובחר ביום השביעי וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו וזהו ישמח משה במתנת חלקו. וי״מ משום הא דכתיב לדעת כי אני ה׳ מקדשכם א״ל הקב״ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם וע״כ תיקנו ישמח משה באותה מתנה. טור. ובשער הכוו׳ דף ס״ו ע״א כתב כי כשעלה מרע״ה אל הר סיני לקבל התורה נתנו לו אלף חלקי אורה הנרמזים באלף רבתי דאדם שת אנוש בד״ה. וכשחטאו ישראל בעגל נסתלקו ממנו בעון ישראל ולא נשתייר בו רק חלק אחד מן האלף והיא סוד האלף זעירא דויקרא אל משה. ולפי שמשה לא

אבדם ע״י חטא עצמו אלא בעוון ישראל לכן הקב״ה משלים אליו אלו האלף חלקים מחלקם של ישראל שהם בחי׳ אותם האורות והעטרות והעדיים שקבלו ישראל בהר סיני ואח״כ נתנצלו ונתפרקו מהם כמש״ה ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב. ומשם נטלם ונשלם מחלקם של ישראל. והנה בכל ע״ש בבוא ליל שבת חוזר מרע״ה לקחת אותם האורות של אלף חלקים שלו עצמם שנאבדו ממני ולוקחם בסוד תוספת שבת וכיון שלוקחם משלו הוא מחזיר לישראל אותם ההארות שלקח מחלקם ואלו האורות נתנים לישראל בכל ע״ש בסוד תוספת שבת. וז״ס ישמח משה במתנת חלקו פי׳ כי משה הוא שמח עתה ביום השבת במתנת חלקו עצמו הראשון שנאבדו ממנו ועתה נתנו לו במתנה ביום השבת. והכוונה לומר ולהגיד מעלת מרע״ה כי אעפ״י שניתנו לו בתחי׳ האורות והכתרים מחלקם של ישראל הנה הוא שמח בחלקי ודי לו בזה ותיכף מחזיר הארותיהם של ישראל להם ואינו נוטלם לעצמו כי חפץ הוא לזכות את הרבים ואינו אומר כיון שאני לא חטאתי והם חטאו בעגל ובעבורם אבדתי שלי א״כ גם עתה אעכב את שלהם בידי אמנם הוא שמח במתנת חלקו ואז מחזיר להם חלקם. ונמצא כי בזה ניכרת מע׳ מרע״ה כי עבד נאמן קראת לו כי אעפ״י שהפקיד השי״ת בידו פקדון חלקם של ישראל הנה עתה ביום השבת הוא עבד נאמן להחזיר הפקדון לבעליו והם ישראל. וביאר מה ענין מתנת חלקו הנז׳ ואמר כי היא כליל תפארת אשר בראשו נתתה בעמדו לפניך על הר סיני ונאבדה ממנו ועתה חוזר השי״ת ליתנה לו במתנה עכ״ל:

טז טז) כתוב בסידורים ובשביעי רצית בו ולפי גירסא זו מלת בו מיותרת דכיון דכתיב בשביעי א״צ לומר בו ובהרד״א הביא הנוסח והשביעי רצית בו. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ וכתב הרב זלה״ה כי אין לומר זכר למעשה בראשית בשחרית כ״א בערבית ובמוסף. ש״ץ דף ר״ח ע״ד. שע״ת:

יז טוב) ומנהג בספרד לומר אתה הראת קודם ס״ת לפי שנאמר על קבלת התורה והיא ניתנה בשבת. טור:

סימן רפב

א א) [סעיף א׳] מוציאין ס״ת וכו׳ האר״י ז״ל היה נזהר בכל יום שבת בשחרית בעת הוצאת ס״ת מן ההיכל לומר אותו הנוסח הכתוב בזוה״ק פ׳ ויקהל והוא בריך שמיה דמאריה עלמא וכו׳ וביום שבועות היה עולה לקרות עשרת הדברות בפיו בקו״ר כדרך שנוהגים חכמי הקהלות כמנהג ספרד. וכן בפ׳ בחוקותי היה עולה ביום שבת ההוא לקרות בפיו בקו״ר הקללות של פ׳ בחקותי כחכמי הקהלות ספרד. גם בכל ימי שבת לא היה עולה לס״ת אלא ששי כמ״ש בזוה״ק פ׳ שלך לך על ר׳ כרוספדאי חמיד לבא דמימוי לא סליק בשבת לס״ת אלא שתיתאה דאיהו צדיק ועליה אתמר מגדל עוז שם ה׳ בו ירוץ צדיק ונשגב. שער הכוו׳ דף ע״ג ע״ג. ובענין כוונת פתיחת ההיכל ופתיחת ס״ת כבר כתבנו לעיל סי׳ קל״ד או׳ יו״ד קחנו משם:

ב ב) ואם לא אמר בריך שמיה בשעת הוצאת ס״ת יאמר אותו כשפותחין אותו לפני העם כמ״ש לעיל סי׳ קל״ד או׳ י״ב:

ג ג) שם. וקורין בו שבעה. הנה ענין הז׳ אינו אלא תקנתא דרבנן דתקנת מרע״ה לא היתה אלא בסתם ואפי׳ חד גברא. מט״י או׳ ב׳ והטעם כתב בשה״ל בשם הגאונים דלמה קורין שבעה בתורה שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבהכ״נ כל ז׳ ימי השבוע ולא שמע ברכו יאזין מפי הקורין ז״פ ברכו ויצא י״ח עכ״ל. והביאו ב״י. ואין זה מעיקר הטעם אלא לתוספת טעם דהא בזמן חכמי המשנה לא היו מברכין אלא הפותח והחותם ולא נתקנה ברכה לכל העולין אלא בזמן חכמי התלמוד כדאיתא ריש פ׳ הקורא. מט״י שם. ואמנם האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דף ע״ג ע״ד נתן טעם בסוד כי מספר העולים בס״ת ביום שבת הם ז׳ כנגד ז׳ ספירות והם כהן בחסד לוי בגבורה ישראל בת״ת ד׳ בנצח ה׳ בהוד ו׳ ביסוד ז׳ במלכות. והנה אין בחי׳ גילוי גמורה אלא בשני שלישים תחתונים דת״ת וכל היסוד. ונמצא כי המעולה שבכולם הוא היסוד כי כולו מגולה ולכן ר׳ כרוספדאי לא הוה סליק לס״ת אלא שתיתאה שהוא כנגד היסוד המגולה ומקבל האור כולו בגילוי גמור ואחריו במדרגה הוא השלישי שהוא כנגד הת״ת שאורו מגולה ברובו בשני שלישיו התחתונים ושאר העולים כולם הם אורות סתומים ולכן אינם במדרגת אלו השנים הנז׳ אלא פחותים מהם אבל בהם עצמם יהיו מדריגות כי החסד גדול מהגבורה ואחריו הגבורה ואחריו הנצח ואחריו ההוד אבל הגרוע מכולם הוא הז׳ כי הוא כנגד העטרה שביסוד ואין שם אלא הארה מועטת בתכלית. וזהו טעם מ״ש בגמ׳ הכל עולים למנין ז׳ אפי אשה ועבד וקטן וכמו שנז׳ בדברי הפו׳ וטעמו של דבר מפורש עם האמור כי הז׳ גרוע מכולם כי הוא סוד העטרה ובו יצדק שם אשה ועבד וקטן עכ״ד. ועוד עיין מזה מ״ש לעיל סי׳ קל״ה או׳ י״ט ואו׳ ך׳ וסי׳ קל״ו או׳ ד׳ יעו״ש:

ד ד) שם. וקורין בו שבעה. והא דלא גזרו שמא ילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ד״א בר״ה י״ל דקריאת התורה דליתא אלא בצבור לכ״ע ליכא למיגזר משא״כ לולב ושופר ומגילה שהם ביד כל אחד ואחד וכ״כ בהדיא מהרלנ״ח סי׳ ל״ב יעו״ש. ער״ה או׳ א׳ ומה שנוהגין להביא ספרים לבהכ״נ ולא גזרו כמו בשופר כתב הרשב״ץ ח״ב סי׳ קצ״ז כי גודל המצוה מחייב שלא לעשות כן דאדם טרוד בהם ויבא להעביר אבל בשאר ספרים שאין בהם קיום מצוה לא ישכח יעו״ש והביאו הער״ה או׳ ב׳:

ה ה) **שם. וקורין בו שבעה.** כל שקראו מנין הקורים כל מה שהוא חובת היום יצאו בין שקרא הראשון רוב הפרשה והשבעה קראו מיעוטא בין שהשלים אחד הפרשה וחזר השני הפרשה מתחלתה ועד סופה וכן כולם. מהרמ״ט ח״א סי׳ רכ״ד. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לעיל סי׳ קל״ז סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם ודוק:

ו ו) **מנהגינו** בשבת שיש בו חתן או ברית מילה שמוסיפין יותר מז׳ ולפעמים החזן קורא לשני מה שכבר קרא לראשון וכן ביום שמחת התורה. וכתב בעל תיקון ישכר בדף נ״ו דאפי׳ לכתחלה כשר למעבד הכי. כנה״ג שם:

ז ז) **מנהג** פשוט בהרבה מקומות שבשמחת תורה קורין ד׳ או ה׳ ילדים בס״ת אחד ואחד מברך לכולם רק עמו עומדים והכל משום שמחת תורה. וכן ראיתי שעשו בירושלים בפני מורי הרלנ״ח ז״ל. תיקון ישכר שם. כנה״ג שם:

ח ח) **מנהגינו** בשבת שיש שירה או עשרת הדברות או תוכחות או קללות שבמשנה תורה עולה החכם המרביץ תורה בקהל ואם אין מרביץ בקהל קוראין ליותר גדול שבקהל והמנהג שהחכם או אותו גדול קורא חותם. וכתוב בס״ת סי׳ תשס״ו שהראשונים היו קוראין ע״ה לתוכחה שלא יהיה אדם חשוב ויתקיימו דבריו והוא אומר ומקללך אאור ואעפ״י כן לא יתכן לכל מי שיקרא ש״ץ שיענה מלעמוד שנאמר ואל תקוץ בתוכחתו עכ״ד. ולפי דרכו נ״ל שאין לקרות חכם בתוכחות וקללות משום דק״ל קללת חכם אפי׳ ע״ת היא באה. כנה״ג שם. והמנהג עכשיו לקרות החזן התוכחות והוא יהיה ג״כ העולה:

ט ט) **יזהר** החזן שלא יקרא מי שעינו אחת עורת או שבור או מי שבראשו נתק לקרותו בפ׳ נתקים והתגלח ואת הנתק וכו׳ מפני שמביישו. ולא יקרא למי שהוא חשוד על העריות בפ׳ עריות וכן על כל דבר ודבר שאדם חשוד לא לא יתכן שיקרא אותו החזן. וכן כשקורא החזן הברכות הכתובים לפני התוכחות אין לקורא לחשוב לברך את חבירו. וכשהוא קורא קללות אין לחשוב בשעת קריאה על אותם נכרים. ס״ח סי׳ תש״ע. ונראה מ״ש שאין לקרות למי שחשוד על עריות בפ׳ עריות ה״ד כשהוא חשוד אבל אין הדבר ברור דאם הדבר ברור נראה דאדרבא שראוי לקראו כדי שיתבייש ויפרוש מהם וכן כדי שידע ענשה ויפרוש מהם דמהאי טעמא קרינן פ׳ עריות במנחת יוה״כ ומיהו דוקא אם עדיין הוא רועה זונות אבל אם פירש ועשה תשו אין ראוי לקרותו. כנה״ג שם:

י י) **שם. ואם רצה להוסיף וכו׳** ומשמע מכל הפו׳ שאפי׳ האידנא שכולן מברכין מותר להוסיף שהרי גם בזמן התלמוד היה כל אחד מברך ואפ״ה כתבו כל הפו׳ שמותר להוסיף. מ״א סק״א. אמנם בהגהות הרי״ף ז״ל כתב בשם הרשב״ץ (והוא בתשב״ץ ח״ב סי׳ ע׳) שעתה שכל הקוראין מברכין אין להוסיף יותר מז׳ אפי׳ בשבת כדי שלא נוסיף בברכות שאינן צריכות ע״כ. והביאו כנה״ג בסוף הגה״ט וכתב ומנהג פשוט בינינו כשיש חתונה או אבי הבן או בעל ברית בקהל להוסיף על שבעה ונראה דה״ד כשיש חתן או אבי הבן או בעל ברית בקהל אבל בלתי סבה ראוי לחוש לדברי הרשב״ץ עכ״ל. והביאו מ״א שם. א״ר או׳ ג׳ וכתב דהמקילין לא הפסידו דמכל שאר פו׳ משמע היתר. וזקיני הגאון ז״ל תיקן בפראג שלא לקרות יותר מעשרה חוץ ממפטיר מפני טורח צבור והוספתי על דבריו שלא יוסיפו אפי׳ בימים נוראים יותר מעשרה דא״כ יהיו קדושים יותר משבת עכ״ד:

יא יא) **ונראה** דגם מי שקיבל עליו סברת הרשב״ץ אם נמצא במקום שמוסיפין אחר קריאת החמישי וחוזרין וקורין לכל הנוספין ממה שכבר קרא החמישי ולבסוף קורין עוד שנים וקורין אותם סמוך ומשלים כמו שכן נוהגין בארצות מצרים מותר לו לעלות לסמוך או למשלים דכיון שאין קורין לנוספין אלא ממה שקרא כבר החמישי אינם עולין מן המנין כמ״ש הרא״ש פ׳ הקורא עומד גבי מפטיר עולה למנין ז׳ יעו״ש. וכ״כ מרן ז״ל לעיל סי׳ קל״ז דין ו׳ יעו״ש. נמצא דהסמוך והמשלים שקורין דבר חדש הם המשלימין מנין ז׳ כס״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ה או׳ ר׳ ודוק:

יב יב) **שם הגה. וה״ה ביו״ט מותר להוסיף וכו׳** וכן הוא דעת הש״ע דלא אמרו שאין מוסיפין אלא בחול ור״ח וחש״מ ולכן מדלא הזכיר הש״ע איסור התוספת אלא בהנך משמע דס״ל דיו״ט ויוה״כ דינן כשבת כשיטת רוב הפו׳ ודלא כס׳ יש מפרשים שהביא הר״ן ז״ל דס״ל דלא קאי היתר תוספת דמתני׳ אלא בשבת. אבל ביו״ט ויוה״כ אין מוסיפין שלא להעלותן לקדושת יום שבת דפשטה דמתני׳ היא כדעת הרמב״ם ורש״י והרא״ש והטור וכ״נ דעת התו׳ דף כ״ג בד״ה חד אמר עולה וכו׳ יעו״ש. מט״י או׳ ג׳ וסיים ומ״מ במקום שאין נוהגין להוסיף ראוי לחוש למ״ש הרשב״ץ יעו״ש:

יג יג) **וכתב** הראנ״ח ז״ל בח״ב סי׳ ס״ח דיכולין להוסיף כפי המנהג ביו״ט על חמשה הקוראין בתורה מחמת איזה שמחה שיש בקהל. כנה״ג בהגב״י. וכתב שכ״ה מנהגם:

יד יד) **שם בהגה. וי״א דביו״ט אין להוסיף וכו׳** ומ״מ המפטיר אינו ממנין הקרואין בכל יו״ט כמ״ש לקמן סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש:

טו טו) שם בהגה. וי"א ביו"ט אין להוסיף וכו' אבל כשחל בשבת לכ"ע מותר להוסיף. לבוש. ט"ז סק"א. מ"א סק"ב. ושמעתי שקצת גדולים הורו שלא להוסיף ביוה"כ אפי' כשחל בשבת משום שראשי הפרשיות מכוונים שמסיימים במילי דכפרה ולכן טוב שלא לשנותם. מ"א שם. ר"ז או' ב':

טז טז) וכתב הלבוש ראיתי קצת מן החזנים כששתי פרשיות דבוקות והם במקום שמוסיפין על ז' הם מדקדקי' שלא לקרות בפרשה הא' רק ג' וברביעי קורין סוף הראשונה וקצת מן השנייה כדי לחלק אותם שתי פרשיות עם הז' הראשונים שדרך לקרות בשאר קהלות. ונ"ל שזה דקדוק עניות הדעת הוא שכיון שמנהגם בזה המקום להוסיף על ז' למה לא יקראו חצי הקרואין בפ' הראשונה וחצי השני בפ' השניה כמו שעושין כן מטעם זה במקום שקורין ז' כדי להשוותן והכא נראה אדרבא כשאין קורין רק ד' בראשונה הרי עושין השנייה עיקר שקורין בה רוב הקרואין כמנהגם לכן נ"ל דמנהג של שטות הוא לעשות כן אלא יקראו מניין חצי הקרואין בפ' ראשונה ומניין חצי השני בפ' שנייה עכ"ל. ומשמע הא אם אין מוסיפין אין לקרות כ"א ג' בפרשה הא' והרביעי קצת מן הראשונה וקצת מן השנייה וג' האחרונים בפ' שנייה. וכ"כ הבית יהודה סי' ל"ב וכתב דאפי' אין שום איסור בזה אין אדם יכול לשנות המנהג דכל המשנה אין רוח חכמים נוחה הימנו יעו"ש. וכ"כ המחב"ר או' ז' אמנם דעת הט"ז סק"א דגם אם מוסיפין שפיר דמי לקרות הרביעי קצת מן פ' הראשונה וקצת מן השנייה דאין קפידה אלא במה שהיא חיוב מן הדין אבל לא במה שמוסיפון עיין יא"פ. וכ"כ התו"ש או' ב' וכתב שכ"כ התו' והתשב"ץ סי' רמ"ג. וכ"כ בס' לחם רב והביאו המחב"ר או' ח' וכן הסכים המחב"ר שם דחצי העולים העקרים יקראו בראשונה והרביעי יקראו בראשונה ובשנייה וחציין עם הנוספין יקראו בשנייה ונתן טעם בסוד יעו"ש. וכ כ החס"ל או' ג' וכתב המש"ז או' א' שכ"ה מנהגם. וכן הוא המנהג עתה דגם אם מוסיפין קורין ג' בראשונה והרביעי בראשונה ובשנייה וג' אחרונים עם הנוספין כולם בפ' שנייה:

טז) קהל אחד שסברו כי מטות ומסעי מחוברים וקראו ג' גברי בפ' מטות וד' מפ' מסעי ואחר צאתם מבהכ"נ נודע להם שאינם מחוברות א"צ לחזור דעיקר תקנה היתה שיקראו בתורה ז' גברי באיזה מקום שיהיה. שו"ת פרי הארץ סי' ו' יעו"ש. פת:

יז טוב) שם בהגה. וכן נהגו במדינות אלו וכו' לא בכל מקום. מבי"ט. וכן בפראג נוהגין להוסיף ביו"ט וביוה"כ. א"ר או' ה' ועי"ש:

יח ח') [סעיף ב'] מותר לקרות עולים הרבה אפע"י שקרא זה וכו' שהרי בימי חנוכה ובחש"מ דסוכות קורא זה מה שקרא זה. ב"י בשם הריב"ש. ומ"מ אינו עולה למנין ז' כח"ש סס"י קל"ז יעו"ש. מ"א סק"ג. תו"ש או' ג':

יט יט) שם. אעפ"י שקרא זה וכו' זהו דעת הריב"ש בתשו' וראיותיו אינם מכריעות והרשב"ץ ח"ב סי' ע' וקצת אחרונים חולקים בדין זה כאשר יראה הרואה בספרי האחרונים ואף דנהוג הכי בכמה מקומות כהוראת הריב"ש ומרן ואין למחית בידם מ"מ יר"ש היכול ליזהר לא יעלה כשאין קוראין לו מחדש. ואיש על העדה שדבריו נשמעין בקהל עדתו ינהיג שיקראו העולים כולם מחדש איזה פסוקים נוספים. ומטעם זה נהגו בכמה מקומות בר"ח טבת שחל בשבת ויש עולים הרבה לחלק הפרשה כפי העולים והסמוך שהוא במקום הששי הוא גומר הפרשה והמשלים בשל ר"ח ודלא כמ"ש הלק"ט בח"ב סי' ר"ח. ברכ"י או' ג':

כ ך) שם. אעפ"י שקרא זה וכו' והגו"ר בכלל ב' סי' כ"ב קרא תגר על המנהג שבשמחת תורה באים לכבוד החתן וקורין בפסקא דולאשר אמר עד ובגאותו שחקים ויוצאים מבהכ"נ זו לשאר בתי כנסיות וחוזרין ועולין ומנהג זה אין לו משענת ואין לדחות כבוד שמים באיסור ברכות יעו"ש. י"א בהגב"י:

כא כא) שם הגה. חוץ מבשמחת תורה שנהגו להרבות וכו' ואפי' בחתונה או כשיש חיובים הרבה לא נהגו להקל. ובמ"ב כתוב ראיתי מקילין גם בחתונה. מ"א סק"ד. תו"ש או' ד':

כב כב) [סעיף ג'] הכל עולים למנין ז' אפי' אשה וקטן וכו' דוקא למנין ז' עולין אבל ביו"ט ובשאר ימים שעולין פחות מז' אין אשה וקטן מצטרפין. וכן הסכימו כל האחרונים. עו"ת או' ג' וכ"ה לפי דברי האר"י ז"ל שהבאנו לעיל או ג' שאינו עולה הקטן והאשה אלא לשביעי דוקא יעו"ש. וכ"כ הברכ"י או' ה' והגם דיש מקילין כמ"ש בברכ"י שם אנו אין לנו אלא דברי האר"י ז"ל שנותן טעם בסוד. ונראה דבדיעבד אם כבר קראו לקטן ולא הרגישו עד שבירך דיש לסמוך על המתירין:

כג כג) שם. אפי' אשה וקטן וכו' דוקא למנין שבעה מצטרף אבל להיות הוא מקרא אינו יכול עד שיהיה בן י"ג ויביא שתי שערות. הר"ם מלמד בתשו' כ"י סי' מ"ג. כנה"ג בהגה"ט. עו"ת שם. מ"א סק"ו. תו"ש או' ז' ר"ז או' ה' ועיין מש"ז או' ג' שכתב להתיר אמנם לענין דינא נראה דיש להחמיר כדעת הרבים ועיין לעיל סי' נ"ה סעי' ה' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

כד כד) **שם. אפי' אשה וקטן וכו'** והאידנא לא נהיגי לקרות קטן אלא למפטיר. מ"א שם. א"ר או' ו' תו"ש שם. רז או' ז' ומיהו משמע דלאחר שנשלם המנין הקרואין מותר לקרותו ואין נוהגין כן. מ"א שם. וכ"כ המט"י או' ו' דרבים נוהגין שלא להעלות הקטן כלל בין בשבת בין בשאר ימים ויש מקומות שתקנו שאפי' גדול ועדיין הוא בחור שלא נשא אשה שאינו עולה בשבת שחרית והזכיר מנהג זה הרשב"ץ ח"ב סי' רס"א וכתב שציבור שהסכימו ותיקנו שלא יעלה בחור בתורה תקנתם תקנה ואם עשו חרם החרם חל לפי שקריאת התורה בציבור אינה אלא דרבנן יעו"ש. ועיין לעיל סי' קל"ה או' ח"י:

כה כה) **שם. אפי' אשה וקטן וכו'** משמע מכאן דאשה חייבת לשמוע קריאת התורה וכ"כ במ"ס. מ"א שם. תו"ש או' ו' והרב המאירי בפסקיו כתב יש מי שמפרש שלא נאמרו הדברים אלא בזמן שהיו קוראים אמצעיים בלא ברכה ואשה יכולה לקרות באמצע אבל עכשיו שכולן מברכין אין אשה קוראה כלל וכן הדין נותן שהרי היאך תברך והיא פטורה ומיהו קטן מברך הואיל ויש לו שייכות בת"ת וגם אחרים מצווים ללמדו עכ"ל. ברכ"י או' ז':

כו כו) **שם בהגה. אבל אם אמו מישראל וכו'** דאז הו"ל ישראל מעליא דק"ל נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. מ"א ומחה"ש סק"ז.

כז כז) **שם בהגה. ואסור לקרות בראש מגולה** אעפ"י שאינו מוציא אזכרה מפיו וקורא בחדר שחוץ לבהכ"נ דאי מוציא אזכרה מפיו או יושב בבהכ"נ בל"ה אסור כמ"ש לעיל סי' צ"א סעי' ג' ועוד י"ל דהאי גילוי הראש דהכא אינו כהתם אלא דאפי' בכובע הדק אסור משום כבוד צביר אלא שצריך להיות מכוסה גם בכובע הגדול כעומד בפני הגדולים. וכ"כ המט"י או' יו"ד:

כח כח) **שם בהגה. ואין איסור לקרות עם הארץ וכו'** וה"ד בשירה וכיוצא בשאר עליות גדולות אבל בעשרת הדברות אין לקרות ע"ה בשגם הוא נכבד ועשיר וגדול הדור לפני ת"ח וכן המנהג. יפ"ל או' ה':

כט כט) **שם בהגה. וממזר מיתר לעלות וכו'** אבל אין לקרות לו פ' לא יבא ממזר וכו' שלא יתבייש. ואם עבר ונשא ישראלית מדברי הכנה"ג בהגה"ט נראה דאדרבא ראוי לקראו בפ' כי תצא ולקרא לו פסוק לא יבא ממזר כדי שיתבייש ויפרוש ממנה אבל מדברו הרב ספר חיים סי' י"א או' כ"ו נראה דלא ויש לחלק. ומעשה היה בממזר שנשא ישראלית בהחבא באנשי דלא מעלי אנשים ריקים, וענשו אותו שלא לקרותו לס"ת ושלא ליכנס לביהכ"נ יען לא יוכלו לכופו לגרשה כי נסתייע מצד המינים כנידע. יפ"ל או' ו' ועיין לעיל או' ט':

ל ל) **שם בהגה. וממזר מותר לעלות וכו'** ואם הוא כהן או לוי אסור לעלות לכהן או לוי משום דנתחלל מקדושת כהן או לוי ואף אם אינו כהן אין מעלין אותו ראשון במקום כהן. ב"ד סי' ק"ה. ברכ"י או' ח' ועיין לעיל סי' קל"ה או' כ"ה ונראה דאם הוא ת"ח ואין ת"ח אחר באותו ציבור יכול לעלות ראשון במקום שאין שם כהן וכמ"ש ז"ל בסוף מס' הוריות ממזר ת"ח קודם לכ"ג עם הארץ. ועיין לעיל סי קל"ה סעי' ד' ודוק:

לא לא) **ומי** שהמיר ושב בתשו' מותר לעלות ואם לא שב אסור דכתיב ולרשע אמר אלהים וכו' חכם צבי סי' י"ג. דב"מ בהגה"ט או' ז':

לב לב) **[סעיף ד'] נוהגין לקרות שבעה וכו'** מה שנהגו למכור ששי בפני עצמו יש קצת סמך מהזוהר שלח לך עמוד שי"ב. מ"א סק"ט. ואחרון מוכרים בפ"ע דאחרון חביב שמסיים הספר. א"א או' ט':

לג לג) **שם. ואומר קדיש וכו'** טעם הקדיש לפי שצ"ל קדיש אחר קריאת הפסוקים ואין לומר קדיש באמצע הקריאה ומה שאין קורין קדיש אחר קריאת המפטיר לפי שאין קריאתו בתורה על צד החיוב אלא מפני כבוד התורה לכך לא חשיבא קריאתו קריאה ולכך אמרינן נמי דחוזר וקורא מה שקרא שביעי. וכל זה המנהג נתקן אחר שנסתם התלמוד דאלו בזמן התלמוד לא היו נוהגין לומר קדיש בין ז' למפטיר ולא היה חוזר מה שקרא הז' אלא הז' הוא המפטיר דהא הלכתא כמ"ד מפטיר עולה למנין שבעה ולכך כיון שלא נגמר ענין השבעה ולא נגמרה קריאת סדר היום אין לומר קדיש עד גמר הסדר והענין. כ"כ התו' והרא"ש ז"ל. מט"י או י"א:

לד לד) **ואם** אירע טעות מחודש כגון סוף פ' שופטים דכתיב כי תצא והיה סבור הש"ץ דשם הוא גמר הסידרא והעלה ז' וקרא קדיש והזכירוהו כשעולה המפטיר וקורא שאר הפרשה צריך לחזור לומר קדיש פעם אחרת כיון דבקדיש א' לא נגמר הסדר אעפ"י שנגמר המנין ולא דמי לגמר הסדר (סעי' ו') ולא נגמר המנין דאיכא תרתי לטיבותא דנגמר הסדר וגם שחוזר המפטיר וכופל מה שקרא הששי אבל בנדון כזה דלא נגמר הסדר וגם קורא קריאה חדשה מה שלא קרא שלפניו הויא קריאה חשובה ולא יספיק קדיש א' וצריך לחזור ולומר קדיש פעם אחרת. מט"י שם:

לה לה) **שם. וחוזר וקורא עם המפטיר וכו'** ואם נמצא טעות בס"ת כשקורא העולה השביעי וכבר קרא ג' פסוקים הורה הכנה"ג דא"צ להוציא ס"ת אחר אלא השביעי ישלים הפרשה ולא יברך אחריה והוא יפטיר בברכות יעו"ש. וכבר כתבנו על זה לעיל סי' קמ"ג או' כ"ב ואו' כ"ג קחנו משם. ועוד עיין

לקמן או׳ נ״ז:

לו **לו) שם. וחוזר וקורא עם המפטיר וכו׳** ואם קרא המפטיר ב׳ פסוקים לבד ובירך ברכה אחרונה יקרא פסוק ג׳ בלי ברכה. שו״ת זר״א סי׳ ט״ו. מחב״ר או׳ י״ט. והגם דיש חולקים כתב בס׳ אות אמת ד״י ע״ב לענין הלכה נראה דנקטינן כמאן דמיקל משום חומרא דברכות יעו״ש. והב״ד הפתה״ד או׳ טו״ב יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ כ״ג ודוק:

לז **לז) שם הגה. וכן נוהגין ביו״ט שאין מפטיר וכו׳** מפני שי״א שמותר להוסיף מ״א סק״י:

לח **לח) שם בהגה. אבל בחול שאסור להוסיף וכו׳** וכן נוהגין ביוה״כ במנחה ובט׳ באב שהשלישי מפטיר כיון שעולה למנין ואין יכולין להוסיף על שלושה. טור:

לט **טל) שם בהגה. וביום שמוציאין ב׳ ספרים או׳ ג׳ וכו׳** כגון ר״ח טבת שחל בשבת שצריך לקרות פ׳ השבוע ופ׳ ר״ח וענין חנוכה או בש״ת שצריך לקרות פ׳ וזאת הברכה ופ׳ בראשית ופ׳ מוספין בכל זה המפטיר בלבד קורא באחרונה ובין שמשלימין המנין או מוסיפין על המנין הכל עולין בשני ספרים הראשונים. ועיין לקמן סי׳ תרפ״ד סעי׳ ג׳:

מ **מ) שם בהגה. וקטן יכול לקרות בפ׳ המוספין וכו׳** אעפ״י שיש חולקין וכו׳ פי׳ דס״ל דקטן לא יוכל לקרות בפ׳ זכור שהוא דאורייתא מ״מ אנו נוהגין לקרותו דהא עולה אפי׳ למנין ז׳. ט״ז סק״ג. וכ״כ המש״ז או׳ ג׳ אלא שכתב דלא יקרא הוא לעצמו דהא י״א דקריאת פ׳ זכור כמו מן התורה ואין יוצאין בקריאת קטן ובא״ר או׳ ח׳ כתב להחמיר גם בד׳ פרשיות שלא יעלה קטן יעו״ש. וכן העלה בתשו׳ פרח שושן כלל א׳ סי׳ ח׳ דהקטן לא יעלה בד׳ פרשיות יעו״ש והביאו בחידושי רע״א. אמנם עיין בברכ״י סי׳ רפ״ד או׳ ב׳ מה שהאריך בזה וסיים וז״ל נראה לענין הלכה שנוהגים שקטן מפטיר וקורא בפ׳ המוספין אין למחות בידם ולערער עליהם וינהגו כמנהגם דהכי מוכח מהרא״ש והמרדכי ומהר״ם וכן הסכימו רבנן בתרא מהרש״ל ומור״ם והב״ח והט״ז סי׳ תרפ״ה והכנה״ג והגו״ר כלל א׳ סי׳ ל״ו ומהרי״ל נמי בתשו׳ סי׳ קס״ז כתב רבותינו התירו כיון דהכל עולין למנין ז׳ וקצת נראה דדעת מרן הכי הוי מדסתם וכתב בש״ע (סי׳ רפ״ד סעי׳ ד׳) קטן יכול להפטיר ולא חילק אף שיש לדחות אמנם בפ׳ זכור ראוי שיפטיר גדול כיון שמהרי״ל גמגם ומהרש״ל והכנה״ג אפיקו לפ׳ זכור מכללא אבל אם עלה קטן אף בפ׳ זכור לא ירד כדמוכח מהרא״ש וכסברת מור״ם והב״ח והט״ז יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תרפ״ה סעי׳ ז׳:

מא **מא) ומאי** דנהיגי בעיר קדשינו ירושת״ו בק״ק תלמוד תורה מנהג זה נמי מיוסד על אדני פז. וכמו שהנהיג מהרלנ״ח מאריה דארעא ואחריו החזיק מהר״י בנימין וכסברת הלק״ט ומהריק״ש והוא דעת הריב״ש. וכן הוא מנהג באיטליה כמ״ש בהגהות גור אריה. ברכ״י שם או׳ ג׳ וע״ש:

מב **מב) אתרא** דנהיגי כמנהג המקומות שכתב הריב״ש דגדול קורא וקטן מפטיר אם מפסיקין בקדיש אחר קריאת שביעי אין למנוע מנהגם מאחר שמרן אשר כל עדתנו עליו יסמוכו כתב בב״י דשפיר עבדי ונפלאו דברי הריב״ש בעיניו וגם מהריק״ש הביאו ודלא כמ״ש הרב אמת ליעקב בקריאת המפטיר בס״ת או׳ ח׳ דף קכ״ב. ברכ״י שם או׳ ד׳ ועי״ש:

מג **מג) במקום** שנוהגים שגדול קורא בספר שני בחובת היום ואח״כ עולה קטן וחוזר וקורא בתורה ומפטיר א״צ הקטן לקרוא כל פ׳ חובת היום שקרא הגדול רק חוזר ג׳ פסוקים אחרונים ודיו. מהר״ם פרובינצא״ל בתשו׳ כ״י סי׳ כ״א והסכים עמו מהר״ח פינצי. וכ״כ בפסקי הרב המאירי ז״ל למגילה דף כ״ו ע״ב. וכ״כ מהריק״ש סי׳ רפ״ב. וכ״כ התו׳ במגילה סוף דף כ״ג ע״א. והם דברים פשוטים ברכ״י שם או׳ ה׳:

מד **מד) שם בהגה. או בארבעה פרשיות וכו׳** וראיתי נוהגין שאין קטן מפטיר במרכבה ביום א׳ של שבועות ולא בז׳ של פסח. ומט״מ כתב שאין להפטיר בשבת שובה. מ״א ס״ק י״ב. וה״ה בשבת פ׳ יתרו דמפטירין במרכבה דישעיה. א״ח או׳ ט׳. ונראה לי דכל זה בקטן שהגיע לחינוך שיודע לחתוך האותיות בטוב ודלא כאותם שמניחים קטנים הרבה לומר ההפטרה. מ״א שם. וכ״כ הט״ז סס״י תרפ״ה דבקטן היודע למי מברכין קאמר יעו״ש:

מה **מה) שם בהגה. ואומרים קדיש קודם וכו׳** כדי שיהא הפרש בין הקרואים לחובה ובין הקורא להפטיר. ומזה הטעם כשמוציאין שלשה ס״ת אין אומרים קדיש אחר קריאת ס״ת ראשון מפני שעדיין לא נשלם חובת היום שאין קורין בו אלא ששה. עו״ת או׳ ד׳:

מו **מו) שם בהגה. ואומרים קדיש קודם וכו׳** היינו בשבת אבל בחול שהמפטיר ממנין (וכגון בט״ב) אומרים קדיש אחר המפטיר דא״א קדיש עד שנשלם המנין ויש מנהגין אחרים בענינים אלו עיין בריב״ש ולכן אין לשנות שום מנהג. מ״א ס״ק י״ג:

מז מז) שם בהגה. ואומרים קדיש קודם וכו' פי' לאפוקי מדעת הר' ישעיה שמביא ב"י שמחלק בזה בין ס"ת אחד לב' אלא בכל פעם הקדיש קודם המפטיר דוקא. ט"ז סק"ד. ועוד עיין מ"ש בזה לעיל סי' קמ"ז או' מ"ד ואו' מ"ה קחנו משם:

מח מח) ואם טעה הש"ץ בשמחת תורה ואמר קדיש אחר ספר ראשון צ"ל קדיש פ"ב אחר ספר שני. שו"ת אמרי אש סי' נ"א ועי"ש טעמו. וכ"כ א"ר סי' תרס"ט או' י"א. ונראה שזהוא דוקא למנהג בני אשכנז שאומרים רק קדיש אחד אבל למנהג בני ספרד שאומרים ב' קדישים אחד אחר ספר שני ואחד אחר קריאת המפטיר כמ"ש בב"י והב"ד לעיל סי' קמ"ז או' מ"ד אם טעה הש"ץ ואמר קדיש אחר ספר ראשון א"צ לחזור לומר אחר ספר שני כיון שעתידין לומר אחר ספר שלישי ועולה לכאן ולכאן:

מט מט) מעשה בשבת שקלים שנאבד המפתח של שני היכלות ובאו ושאלו את פי ואמרתי שיביאו עכו"ם וישבר הפותחות כיון דמקלקל אינו אלא איסור דרבנן והוי שבות דשבות במקום מצוה דלא גזור רבנן. וכשהלכו לקרוא לעכו"ם נפתח היכל אחד במפתח של בית אחר ואותו ההיכל אין בו אלא ספר שני שהכינו לפ' שקלים אבל ספר שהכינו מע"ש בסדר היום היה בהיכל אחר ולכך הוצרך הש"ץ לגלול ס"ת האחר בעוד שהקהל עסוקין בזמירות התפלה ואחר שהכינוהו והחזירוהו למקומו נמצאו המפתחות ונפתח ההיכל הסגור ונסתפקו איזה מהס"ת יוציאו אם הישן או החדש והסכימה דעתם להוציא החדש ואמר מורי ז"ל שיפה עשו. מהרי"ע בסוף ס' בית יהודה דף ק"י ע"א סי י"ד:

נ נ) [סעיף ה'] אם לא נמצא מי שיודע להפטיר וכו' וה"ה בשבת של חזון אפי' נמצא מי שיודע להפטיר רק שלא ידע לקונן כנהוג דינא הכי. כ"מ בריב"ש שם. מ"א ס"ק י"ד. ובמקום שנוהגין שהרב עולה להפטיר ולקונן בשבת חזון לא יעלה הרב לשלישי באותו שבת. כ"כ מ"א שם. וביום שמוציאין שני ס"ת וקראו ז' בראשונה ושניה למפטיר ואין נמצא שם מי שיודע להפטיר אסור לקרוא לשביעי לס"ת שניה משום פגמו של ראשון אבל אותם הקודמים י"ל דשרי. א"א או' י"ד:

נ) במקום שאין ישראל יודע להפטיר יכול לעלות כהן או לוי להפטיר ויאמר הש"ץ אעפ"י שהוא כהן או לוי כמו שנהגו כשעולה באמצע. לד"א סי' י"ט או' ו':

נא נא) שם. זה שרוצה להפטיר וכו' ומשום כדי שלא תהא כבוד הנביא שוה לכבוד התורה התקינו שיהא המפטיר קורא בתורה תחלה. וביום שיש בו מוסף הניחו לו לקרות פ' מוסף והקהל יוצאין עמו. עו"ת או' ה':

נב נב) שם. זה שרוצה להפטיר וכו' מפני כבוד התורה יקרא ויברך דאיכא למיגזר משום הנכנסין שלא ראוהו קורא בתורה כבר בברכה אבל אם לא אמר קדיש ומפטיר מי שעלה לשביעי לא חיישינן משום הנכנסין שאין זמן מרובה בין הברכה שבירך על קריאתו בסמוך. ט"ז סק"ה:

נג נג) שם. צריך לחזור ולקרות וכו' מדסתם משמע דאפי' השביעי רוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות דכיון שהפסיקו בקדיש הנכנסים לא ידעו שזה קרא בתורה ואיכא בזיון לתורה כדאמרינן בסוטה דף ט"ל דהמפטיר צריך שיקרא בתורה תחלה. מ"א ס"ק ט"ו:

נד דנ) אם קראוהו בביהכ"נ אחרת ונזדמנה לו אותה הפרשה שקרא צריך לחזור ולברך. מ"כ. מ"א שם. ר"ז או' י"ז:

נה הנ) שם בהגה. יפטור מי שעלה לשביעי וכו' ואל יאמר קדיש אחריו. כ"כ בד"מ ומ"מ נ"ל דיאמר קדיש אחר ההפטרה דהא הקדיש קאי על קריאת התורה וההפטרה לא חשיבא הפסק דשייכא לקריאה כמ"ש בהגמ"נ. מ"א ס"ק ט"ז. א"ר או' י"ב ר"ז או' ח"י וה"ד אם שכח לומר קדיש אחר ז' ונזכר קודם הפטרה לא יאמר אז קדיש עד אחר ההפטרה הגרע"א:

נו ונ) שם בהגה. יפטיר מי שעלה לשביעי וכו' ואם השביעי אינו יודע להפטיר בנביא אז יאמר הש"ץ קדיש אחר השביעי ויעלה להפטיר היודע ממי שעלה לקרות בתורה קודם ר"ז שם:

נז זנ) ושנמצא טעות במשלים אחר שקראו ג' פסוקים לנוהגין שלא להוציא ס"ת אחר כמ"ש לעיל או' ל"ה אם יאמר הקדיש אחר גמר הפרשה או אחר ההפטרה עיין בשו"ת מימר חיים סי' י"ג שהעלה דיאמר הקדיש אחר גמר הפרשה ויפטיר המשלים בברכות יעו"ש. א"ח או' י"ב:

נח חנ) שם בהגה. לא יפטיר מי שעלה כבר וכו' רב שעלה שלישי ואחד קנה מפטיר לקרוא להרב אם מיתר להרב לעלות למפטיר ביש אחר היודע להפטיר עיין בשו"ת אבני צדק חא"ח סי' כ"ז שכתב דאם יש אחר היודע להפטיר אינו רשאי לעלות יעו"ש. א"ח או' י"ג:

נט נט) ואם אחד קנה מפטיר וקראוהו למנין ז' לא יעלה כיון שמזומן להפטיר כן נראה לי להלכה אע"ג דיש מתירין עיין בא"ח שם:

ס ס) [סעיף ו'] **אם טעה ש"ץ וכו'** משמע הא לכתחלה כגון שאין שם רק ז' שיכולין לברך ולקרות אין גומר הפרשה עם הששי וכן נוטה דעת נ"ש סי' כ"ו. א"ר או' ט"ו. אלא יקרא שבעה והשביעי יפטיר ויאמר קדיש אחר הפטרה. א"א או' י"ז:

סא סא) **שם. ואמר קדיש וכו'** אבל אם לא אמר קדיש עדיין יקרא עוד שביעי מלבד המפטיר כדי לצאת אף להאומרים שהמפטיר אינו עולה למנין שבעה כמו שנוהגין לצאת לד"ה. ר"ז או' י"ט. אבל הברכ"י או' ט"ו ובספרו לד"א סי' ט' או' כ"א כתב דאף אם אמרו קדיש אחר הששי צריך שיקרא אחר לבד המפעיר יעו"ש. והב"ד לעיל סי' קל"ז או' מ"א יעו"ש:

סב סב) **שם. אלא יקרא עם המפטיר וכו'** והא דבסי' קל"ז דאינו עולה צ"ל דהתם באפשר דהיינו שלא סיימו. א"ר או' ט"ז:

סג סג) **שם. אלא יקרא עם המפטיר וכו'** ואם יש ספר שני ישלים המנין בספר שני. שו"ת זר"א סוף סי' ט"ז. מחב"ר או' ך' וכ"כ בספרו לד"א סי' ט' או' כ"א והב"ד לעיל סי' קל"ז או' מ"א יעו"ש:

סד סד) **ביום** שמוציאין ג' ספרים שמעתי מפי זקן שראה להגאון מהרי"ק שהיה מקפיד שהקורא ר"ל החזן יהיה אחד כי כל התורה נתנה ע"י סרסור אחד מרע"ה. קובץ כ"י ישן נושן לקוטי הגאון מהר"ר מרדכי ממודינא. מחב"ר או' כ"א:

סה סה) **ס"ת** שני שקורא בו המפטיר שנפסל צריך להוציא אחר אך אם נפסל במפטיר שבת דעלמא יש להסתפק. מרן בב"י משם הרשב"ץ והוא בתשו' ח"א סי' קל"א. ברכ"י או' ט"ז. ועיין בדברינו לעיל סי' קמ"ג או' כ"ה שכתבנו דלדעת מרן צריך להוציא אחר ולדעת אחרונים אין להוציא אחר יעו"ש:

סו סו) **שם. אלא יקרא עם המפטיר וכו'** ואין צריך לומר קדיש פעם שנית. לבוש. וכ"כ המט"י או' יו"ד:

סז סז) **שם. אלא יקרא עם המפטיר וכו'** ואם קראו לששה כל הפרשה והכניסו הס"ת לארה"ק יש להוציאו שנית ולקרוא שנית פ' האחרונה לשביעי ולא בפ' שאחריה. שו"ת כתר כהונה סי' ג' יעוש"ב. א"ח או' ב':

סח סח) **ש"ץ** שקרא בס"ת בשבת עם הששי מה שכבר קרא לחמישי ולא חידש כלל וקרא לשביעי והשלים עמו הסדר ואמר קדיש ומפטיר ואשרי והתחיל ימלוך וכו' כדי להחזיר ס"ת למקומו ונזכרו טעותם א"צ לחזור. נאמן שמואל סי' ד' עיקרי הד"ט סי' ו' או' ח':

סט סט) **יו"ט** שחל להיות בשבת שטעה הש"ץ והשלים הפ' עם חמישי כסבור שהוא יו"ט בלבד ואמר קדיש ושוב הרגישו בטעותם יקראו שנים בס' השני והשני יפטיר ואם יחזור לומר קדיש זה תלוי בפלוגתא ושב וא"ת עדיף. עיקרי הד"ט שם או' ט"ז. ונראה שזהו דוקא לבני אשכנז שאין אומרים אלא קדיש אחד לשני ספרים אבל לבני ספרד שאומרים שני קדישים לשני ספרים כמ"ש לעיל סי' קמ"ז או' מ"ד ואו' מ"ה גם בענין זה י"ל קדיש אחר ספר שני:

ע ע) [סעיף ז'] **קרא הפרשה בתפלת שחרית בשבת וכו'** אבל במנחה בשבת או בשני וחמישי וקרא עשרה פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר ואם לאו חוזר כמ"ש לעיל סי' קל"ז סעי' ג' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

עא עא) **שם. ודילג פסוק אחד וכו'** משמע שאם לא דילג פסוק אחר שא"צ לחזור והיינו דוקא אם כבר גמר מלקרות אבל אם עדיין הס"ת לפניו יש לחזור ולקרות הפסוק ההוא. עו"ת או' ו' אבל המ"א ס"ק י"ח כתב דה"ה תיבה אחת אלא שדברו בהווה. וכ"כ א"ר או' י"ז. וכ"ה דעת האחרונים כמ"ש לעיל סי' קל"ז או' ז' יעו"ש. ונראה דה"ה אם דילג אות אחת וכ"כ הר"ז או' ך' וכן אם היפך אות אחת כגון אל את או ער עת וכדומה דכיון דנשתנית ענין התיבה הויא כאלו חסרה. ועיין בילקוט ראובני פ' תולדות דמ"ח ע"ב שכתב בשם התיקונים תיקון ב' וז"ל ש"ץ כד קרא בס"ת צריך דיתכוונון מלין ולא יעיל ליה בהלעטה כגוונא דעשו דאתמר ביה הלעיטני נא וכו' יעו"ש. יפ"ל אר ז':

עב עב) **שם. חוזר וקורא וכו'** וצריך לברך לפניה ולאחריה כמ"ש לעיל סי' קל"ז או' ח' יעו"ש. ובענין מנהגי החיובים עיין מ"א בסוף הסי' וכבר כתבנו מזה לעיל סי' קל"ה או' כ"א ואו' כ"ב ובסי' קל"ו או' ט' ובסי' קמ"ז יעו"ש. ונהגו להזכיר נשמות ולברך העוסקים בצרכי צבור באמונה. והטעם כתוב בשה"ל לפי שהשבת יום מנוחה דוגמא לעת"ל והוא יום שהמתים אינם נידונים בגיהנם ראוי הוא להזכירם למנוחה ולהתפלל עליהם. ונוהגים לפסוק צדקה בשעה שמזכיר נשמות כי יועיל למתים מה שנודרים החיים בעד המתים ומתפללים עליהם כמ"ש רז"ל כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מגיד שהמתים צריכין כפרה. ב"ח בזה הסי' ב"י סי' רפ"ד. יעיין לקמן סס"י רפ"ד בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

סימן רפג

א א) [סעיף א'] **מפני שאין בה אלא שני פסוקים.** ועוד טעם אחר דאיתא במס' תענית (כ"ז ע"ב) אמר הקב"ה לאברהם תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקורין אותם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ומוחל אני על כל עוונותם ובמוסף שבת אין קרבן לכפר שכולם עולות טור. ועוד כתבו התו' טעם אחר לפי שצריך להפטיר בכל שבת מענינו של יום ואי קרינן בשל שבת א"כ יהא צריך להפטיר בדסליק מיניה והיינו בשבת וא"כ יהיו כל ההפטרות מענין אחד. ב"י. ועיין לקמן סי' תכ"ה סעי' א':

סימן רפד

א א) [סעיף א'] **מפטירין בנביא מענינה של פרשה וכו'** והטעם מפו' דפ"א גזרו שמד שלא לקרות בתורה ותיקנו לקרות בנביאים מענינה של פרשה והיו קורין בנביאים כ"א פסוקים כמו אילו היו קורין בתורה כ"א פסוקים ג' לכל אחד מהשבעה שקורין בתורה וגם היו מברכין אנביאים שבעה ברכות כמו אילו היו קורין בתורה דהיו מברכין ז' וע"כ גם לאח"כ שנתבטל השמד וקורין בתורה מ"מ תיקנו שהמפטיר יהא קורא בנביאים כ"א פסוקים ויהא קורא בתורה תחלה מפני כבוד תורה שאם לא היה קורא בתורה אלא בנביא ומברך על קריאתו יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה ע"כ צריך שיהא זה שמפטיר בנביא קורא בתורה תחלה ואח"כ בנביא דכמה שמקדים לקרוא בתורה אנו רואים דגדולה היא התורה מהנביא ולכן יברך המפטיר ג"כ ז' ברכות כנגד ז' שקראו בתורה. ב"ח. ט"ז סק"א:

ב ב) **ותיקנו** למפטיר ז' ברכות כנגד ז' שקראו בתורה. ג' לפני ההפטרה וד' לאחריה ג' שלפניה שנים מהם על קריאת התורה ואחת שלפני ההפטרה אשר בחר בנביאים טובים וכו' ופותחת וחותמת בברוך. וד' לאחריה הראשונה פותחת בברוך וחותמת בברוך ומה שמפסיקין כשמגיעין לכל דבריו אמת וצדק לא מפני שהוא סיום ברכה שהרי לא תיקנו אלא ז' ואם הוא סוף ברכה א"כ הוה להו ח' אלא כדאיתא במ"ס שהיו נוהגין לומר שם דברי שבח וריצוי. שנייה רחם והיא חותמת בברוך ואינה פותחת בברוך כדין ברכה הסמוכה לחברתה. וכן השלישית שהיא שמחנו וחותם בא"י מגן דוד כדאיתא בפ' ערבי פסחים (פסחים קי"ז ע"ב) דבצלותא מצמיח קרן ישועה דאפטרתא מגן דוד. הרביעית על התורה וחותם בא"י מקדש השבת. טור. והביאו הט"ז סק"א וכתב וע"כ אין לענות אמן אחר אמת וצדק כיון שאינו סוף ברכה יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ב. וכן בברכה שקודם ההפטרה אין לענות אמן אחר הנאמרים באמת כיון שאינה סוף ברכה אלא רק אחר ובנביאי האמת והצדק. וכ"כ הלבוש ומהריט"צ סי' ע"ג והב"ד המט"י או' ג' וכ"כ החס"ל או' א':

ג ג) **כתב** הלבוש תמהתי כל ימי שלא ראיתי נוהגין באחד מן המקומות לכתיב ההפטרות כדין ספר כמו שכותבין המגילה כי היה נ"ל שאין יוצאין בצבור כלל בקריאת ההפטרות שקורין בחומשין שנדפסין כיון שאין נכתבין בכל הלכות ס"ת או מגילה עכ"ל. וכ"כ בהגהת י"נ. ואני אומר שמנהג קדמונים הוא עיקר שכתוב בב"י סי' קמ"ד בשם ת"ה מה שמדלגון עתה מנביא לנביא היינו לפי שהפטרות שלנו כתובים בקונטריסים ואפשר לסמן למצוא מהר וכו' יעו"ש. ואיתא בגיטין (דף ס') שאסור לכתוב ההפטרה משום מ"ש ביו"ד סי' רפ"ג סעי' ב' אלא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך כלומר שאין יכולת ביד הצבור לקנות להם נביאים שלימים וא"כ השתא שתגלנה מלאכת הדפוס והספרים ת"ל בזול אסור לכתוב ההפטרות דהא ק"ל דפוס כתיבה מעליתא היא כמ"ש מ"ע סי' צ"ו ומ"ב ול"ח. ואי משום שכתובין בנייר הא כתב בש"ג רפ"יו דשאר ספרים נכתבים בכל מיני צבעונים ולא בעי דיו וא"כ ה"ה דנכתבים על הנייר כמ"ש התו' שם וה"ה שא"צ גלילה. וכ"מ בתשו' הרשב"א סי' תפ"ז דדוקא בס"ת אסור לברך כשכתובה בקונטרסים אבל על הפטרות לא קפדינן יעו"ש. מ"א ריש הסי' וכ"כ הט"ז סק"ב עו"ת או' א'. ר"ז או' ד' ומיהו הא"ר או' ג' כתב דקצת פו' ודאי ס"ל דוקא קלף בעינן וכמ"ש בתשו' רמ"א סי' קל"ד ועוד דודאי עדיף כתיבה מדפוס ועוד שלא נדפסו השמות לקדושה כמו כתיבה. וסיים ומ"מ אותם שאין להם הפטרה כתובה בקלף לא יקראו מחומשין הנדפסין בהפטרות לחוד דכיון דחשיב להו כמו נכתבין א"כ עדיף שיקראו מספר נביאים שלם הנדפסים כיון דאפשר לכל ציבור וציבור יעו"ש. אמנם המנהג להקל לקרות ההפטרות בחומשין הנדפסים וכמ"ש המט"י סוף או' ב' אמנם יש מקומות שנוהגין לכתוב ההפטרות על הקלף או על הגויל בגלילה כמו ס"ת ונהרא נהרא ופשטיה:

ד ד) **ואם** בהפטרה זו הנדפסת או הכתובה יש בה חסרון הרבה תיבות קורא החסרון בעל פה אם הוא בענין שאין בו איסור משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. ר"ז או' ד' ועיין לעיל סי' מ"ט ובדברינו לשם בס"ד:

ה ה) **ואפי'** שאינן נדפסין כדינא בקרי וכתיב שכתוב הקרי בפנים והכתיב הציג למטה בגליון שרי ואף שאין לעשות כן לכתחלה. כתב סופר סי' נ"א. פ"ת:

ו ו) **שם. מפטירין בנביא וכו'** אז"ל באגדה שמת אחד אומר דאינו ניצול מעונשו הקשה עד שבנו יאמר קדיש או יפטיר בנביא. וכתב הריב"ש בתשו' סי' קט"ו דמזה פשט המנהג לומר בנו של מת קדיש בתרא כל י"ב חודש וגם להפטיר בנביא עכ"ד הריב"ש. ועתה נתפשט עוד באיזה מקומות דבהגיע תור זמן פטירת אב ואם בכל שנה הבן מפטיר בשבת הקודם. ברכ"י או' א' ועיין ביו"ד סי' שע"ו סעי' ד' בהגה ואם יש יאר צייט לשני אנשים בתוך השבוע מי שקודם זכה ר"ל אם אחד ביום א' ואחד ביום ב' מי שיש לו ביום א' הוא זוכה לעלות מפטיר ביום שבת הקודם. ואם שניהם ביום א' אב קודם לאם. ואם לשניהם אב או לשניהם אם ת"ח קודם. ואם שניהם ת"ח המופלג בחכמה קודם. ואם שניהם שוים יעשו פשרה אבל לא להתקוטט ח"ו בעבור זה כי מלה בסלע משתיקה בתרין דעי"ז השתיקה יהיה יותר נ"ר לאביו מאשר ידבר ויעלה למפטיר:

ז ז) **שם. ואין פוחתין מכ"א פסוקים וכו'** ואי איכא תורגמן אפי' לא קרא אלא עשרה פסוקים שפיר דמי שכל אחד חשוב כשנים הוא ותרגומו והאחרון חשוב כשלושה לפי שאחר שתרגמו המתרגם חוזר וקורא אותו פעם שנית. טור. ועיין לקמן או' כ"ט:

ח ח) **שם בהגה. אבל ביו"ט שקורין ה' וכו'** ולפ"ז בחול שקורין ג' ומפטירין כגון בט"ב וצום גדליה במנחה וכן ביוה"כ במנחה די בתשעה פסוקים כנגד ג' עולים. שכנה"ג בהגה"ט או' א' עו"ת או' א':

ט ט) **שם בהגה. ולא נתקנה ההפטרה רק בצבור אחר שקראו בתורה וכו'** ר"ל דבעינן תרתי צבור לאפוקי בפחות מעשרה. ואחר שקראו בתורה ר"ל לאפוקי אם לא היה להם ס"ת אלא שאירע להם אונס ולא קראו ה"נ אין קורין ההפטרה בברכה. וזה מוכח מתשו' הרמב"ן ז"ל שהעתיק מרן בב"י. מט"י או' ב':

י י) **ואם** קראו בס"ת פסול כתב ב"י דקורין ההפטרה בברכה יעו"ש. וכתב בהגב"י בסי' רפ"ב ובסי' זה לענין הלכה דברי מרן ב"י עיקר יעו"ש. וכן הסכים המט"י או' ב' מש"ז או' א' מיהו בתשו' חנוך בית יהודה חא"ח סי' ו' כתב דאם נמצא הס"ת פסול באמצע הקריאה ולא יש ס"ת אחר וקראו עד גמר הפ' בס"ת פסול לא יקראו ההפטרה בברכותיה יעו"ש והביאו מחב"ר או' ה' ועיין אמת ליעקב דף קכ"א ע"א שכתב ולענין הלכה סב"ל וכל שקרא המפטיר או המשלים בס"ת פסול אחר שכבר קרא חובתו ג' פסוקים והוא המפטיר כמו שפשטה הוראת הכנה"ג בקצת מקומות נכון הדבר שלא יברך המפטיר ברכות ההפטרה ויקראנה בלא ברכה עכ"ל. אבל החיד"א בסי' לד"א סי' י"ט או' ד' כתב דאם נמצא ס"ת פסול בד' וכיוצא ואין ס"ת אחר והשלימו הפ' יקראו ההפטרה בלי ברכות כמ"ש הרב לקט הקמח ודלא כהמט"י אך אם קראו ז' עולים בחזקת כשרות ונמצא הטעות בז' ונוהגים שהוא המפטיר כמ"ש הכנה"ג יברך ברכות הפטרה וכן אם נמצא טעות בקריאת המפטיר יברך ברכות הפטרה עכ"ד. ועיין בדברינו לעיל סי' קמ"ג או' כ"ב ואו' כ"ג ודוק:

יא יא) **שם בהגה. אחר שקראו בתורה.** ואם קראו בתורה ואח"כ נטלוה אומרים הפטרה אחריה. א"ר או' ב' ועיין לקמן או' י"ד:

יב יב) **ואם** התחילו בעשרה ויצאו מקצתן גומר בברכות והיינו התחילו קריאת התורה בעשרה ויצאו מקצתן גומר קריאת ס"ת והפטרה אומר בלא ברכות ואם התחילו ההפטרה ויצאו מקצתן גומר ההפטרה בברכות. מש"ז או' א' ועיין לעיל סי' קמ"ג סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

יג יג) **שם בהגה. אבל בלא ברכה שרי.** ונכון לקרותה. מ"א סק"ב. ור"ל אעפ"י שאין להם ס"ת נכון לקרות ההפטרה בלא ברכות כדי שלא יתבטלו מקריאה. ועיין בדברינו לעיל סי' קמ"ג או' י"א ואו' י"ד:

יד יד) **אם** אין עירוב שיכולין להביא חומש בביה"כ הולכין עשרה ומפטירין בבית ששם החומש. (ר"ל אחר שקראו בתורה הולכין לשם ויפטיר המפטיר מי שקרא בתורה תחלה בביהכ"נ) וגם יכולין לקרות ההפטרה בע"פ אם א"א בענין אחר כדאשכחן בכ"ג ביוה"כ. מרדכי פ"ו דעירובין. ראנ"ח ח"ב סי' ע"ג. מיהו במ"ס פי"א כתב דאין קורין ע"פ אלא כ"ג ביוה"כ. מ"א סק"ו. ועיין לעיל סי' מ"ט ובדברינו לשם בס"ד:

טו טו) **המנהג** כשיש חתן בקהל להפטיר הפטרת השבוע ולומר אח"כ שוש אשיש בה' עד ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך ואח"כ מברכין ברכות האחרונות של הפטרה. כנה"ג בהגה"ט. יד אהרן מ"ב בהגה"ט או' ד' ועיין לקמן סס"י רפ"ה בהגה:

טז טז) **[סעיף ב'] אם חל ר"ח בשבת אין המפטיר מזכיר של ר"ח כלל.** והטעם מבואר בגמ' שאלמלא שבת אין נביא בר"ח ואע"ג דהרמב"ם ז"ל בפי"ב מה"ת סובר כסברא ב' נהגו העולם כס' התו' שהיא סברא א' כמ"ש הש"ע. מט"י או' ג' וכ"כ הר"ז או' ו':

יז טוב) **[סעיף ג'] צריך לכוין לברכת הקוראים בתורה וכו'** וע"כ מצוה על העולים שיברכו בקול רם כדי שכל הקהל ישמעו ויוכלו לענות אמן. והאומרים הברכות בלחש עליהם נאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. חס"ל או' א':

יח **חי) [סעיף ד'] קטן יכול להפטיר.** מנהגינו שקטן מפטיר בנביא ובסדה"י קורא תגר על מנהג זה וכתב שהוא היה נוהג להפטיר בכל שבת. כנה"ג בהגה"ט ועיין בדברינו לעיל סי' רפ"ב מאו' מ' עד או' מ"ד:

יט **יט) שם הגה. ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע וכו'** וכוונת מור"ם ז"ל בהגה זו נראה דר"ל דבשעה שקראו למפטיר זה היו סבורין שהוא יודע ואחר שקרא בתורה ובירך כשבא לקרות ההפטרה לא ידע לקרות יכול אחר לעלות ולקרות ההפטרה במקומו בין קודם שבירך ברכה א' שלפני ההפטרה בין אחר שבירך וסומך השני על ברכתו של ראשון שבירך בתורה ומפטיר כדין תוקע דסי' תקפ"ה סעי' ג' יעו"ש. מט"י או' ה':

כ **ך) שם בהגה. מי שאינו יודע וכו'** ואם טעה ואמר לפניה ברכה שלאחריה הראשונה אין חשש ויאמר לאחריה ברכה שלפניה כמו בברכות שלפני קה"ת. וכן אם אמר רק כמה תיבות ממנה וחזר והתחיל אחר כדי דיבור ברכה שלפניה אשר בחר בנביאים וכו' אין חשש ואין בזה צד מזכיר מאורע אחר. כ"כ א"ח או' ג' בשם א"א מהגה"ק. אבל לע"ד נראה דאין זה דומה לברכות התורה דשם הם דוגמה אחת ולפיכך אם החליף זה בזה יצא אבל הכא אינו דומה ברכה שלפני ההפטרה לברכה שאחר ההפטרה וי"ל ברכה שלפני הפטרה צ"ל דוקא לפני הפטרה משום דמזכיר בה מענין התורה שכבר קרא ומענין הנביאים שרוצה לקרות וע"כ אם טעה ואמר ברכה שלאחר הפטרה לפניה אם לא סיים בא"י האל הנאמן וכו' יאמר אשר בחר בנביאים וכו' ואחר הפטרה חוזר לומר בא"י אמ"ה צור כל העולמים וכו' ואם לא נזכר עד שאמר בא"י האל הנאמן וכו' יאמר ג"כ לפני הפטרה ברכת אשר בחר בנביאים וכו' אלא שאין חוזר אח"כ לומר ברכת צור כל העולמים משום שכבר אמר אותה קודם הפטרה:

כא **כא) שם בהגה. יכול אחר לאומרה וכו'** ולא דמי לסי' רפ"ב סעי' ה' דצריך לקרות בתורה שנית אעפ"י שקרא כבר שאני הכא כיון שהפסיקו בקדיש מוכחא מילתא שקרא בעד המפטיר. אבל אין לעשות כן לכתחלה. וכתב ב"י סי' רפ"ב דיש מקומות נוהגין לכתחלה כשקטן מפטיר אז גדול קורא בתורה תחלה דזהו כבודה שנאמר שאין קטן ראוי לקרות בתורה יעו"ש. אבל הריב"ש חולק ע"ז לכן כתב רמ"א דאין לעשות כן לכתחלה. מ"א סק"ג. תו"ש או' ג':

כב **כב) שם בהגה. יכול אחר לאומרה וכו'** משמע דאחד מברך הברכות והפטרה כי איך יברך אחד והב' יאמר הפטרה והגם דבס"ת מברך העולה וקורא החזן מ"מ צריך שיקרא בלחש ואם שיש לישב זה מ"מ נראה כן. ומיהו טוב יותר אם יכול לומר מלה במלה שמקרין אותו ויאמר הפטרה מי שקרא בתורה דכבוד תורה עדיף. ואם השביעי א"י להפטיר בהכרח אומרים קדיש ועולה א' מהקודמים. א"א או' ג':

כג **כג) שם בהגה. אבל לכתחלה לא.** והט' דלכתחלה לא יעשה מאחר שהריב"ש פליג וכמ"ש המ"א. וכן הסכים הרב אמת ליעקב במשפט קריאת המפטיר או' ח' דף קכ"ב. והמקומות שנהגו כן אין למונעם אבל בשאר מקומות לכתחלה ראוי לחוש לדעת הריב"ש וכדברי מור"ם ז"ל. ברכ"י או' ו':

כד **כד) לקרות** למפטיר כהן ולוי היכא שעולה למנין דלא מפסיק בקדיש אינו נכון משום פגם. מהר"ש ן' הרשב"ץ בתשו' סוף סי' תכ"ט ועיין מ"ש מרן ב"י בסי' זה משם תשו' אשכנזית ומה דכתב עלה. ברכ"י או' ז' ור"ל דמרן בב"י כתב להתיר כי סומכין על מה שש"ץ אומר בעת שקורהו לעלות אעפ"י שהוא כהן או על פי שהוא לוי יעו"ש. וכתב מור"ם ז"ל בד"מ או' ב' דאין לחוש לפגם אלא דוקא כשקוראים אותו בשמו אבל כשקוראים אותו מפטיר סתם אין לחוש וכן המנהג יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' קל"ה סעי' יו"ד בהגה יעו"ש.

כה **כה) [סעיף ה'] לא יתחיל ממקום שפסק הראשון.** אלא צריך לחזור ולברך ולהתחיל ממקום שהתחיל הראשון כמו בס"ת (ריש סי' ק"מ) ולא דמי לש"ץ שנשתתק באמצע התפלה שמתחיל מתחלת ברכה שטעה זה דהתם כבר יצאו הציבור י"ח מאותם ברכות שקרא הראשון משא"כ בהפטרה שצריך לברך לפניה ולאחריה. כ"כ בי בשם הריב"ש. ומה שהשמיט בש"ע הברכה משום דסמך על מ"ש בריש סי' ק"מ גבי קה"ת שהביא שם ב' סברות דלהרמב"ם א"צ לברך ולסתם הש"ע צריך לחזור ולברך וא"כ ה"ה בהפטרה דצריך לחזור ולברך ולהתחיל ממקום שהתחיל הראשון. וכן פסק החיד"א בס' לד"א סי' ך' או' י"ז. מיהו נראה שזהו דוקא למנהגם שהיה המפטיר קורא לבדו והציבור שומעים מפיו כמו קה"ת וא"כ הברכה נמי הויא כמו ברה"ת שמכוין להוציא עצמו ולא לאחרים כמש בב"י סי' ק"ס אבל לדידן שנוהגין כדברי האר"י ז"ל שכתב בשה"מ פ' ואתחנן שכל אדם צריך לקרות ההפטרה בפיו ולא לסמוך על המפטיר זולתי אל הברכות שצריך לכוין לשומעם ולענות אחריהם אמן והב"ד לעיל סי' קל"ב או' ו' יעו"ש א"כ לפ"ז הויא ברכות ההפטרה להוציא עצמו ולהוציא אחרים ג"כ והויא כמו ברכת השופר בסי' תקפ"ה דאם התחיל ולא יכול להשלים ישלים האחר על סמך ברכת הראשון אם היה שם בשעת ברכה ונתכוון לה יעו"ש. ובל"ה עיין א"א או' ד' שכתב דספק ברכות לקולא ולא יברך האחרון לפניו יעו"ש:

כו **כו) ואם** נשתתק אחר שקרא ההפטרה מיד יעמוד ש"ץ או אחר ויברך ברכות שלאחר הפטרה. מהר"ש בן הרשב"ץ בתשו' סי' רע"א. ברכ"י או' ח' וכ"פ בספרו לד"א סי' ך' או' י"ז:

כז **כז) מפטיר** שבירך ברכת הפטרה לקרוא הפטרת פ׳ השבוע והזכירו שצ״ל הפטרה אחרת א״צ לברך פעם אחרת. דבר משה א״ח סי׳ כ״ה. ברכ״י או׳ ט׳:

כח **כח) אם** אין המפטיר יודע לקרות הכ״א פסוקים מתוך הכתב הברכות לבטלה והצבור לא יצאו ידי קריאה. מהר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ תכ״ח. ברכ״י או׳ יו״ד. לד״א שם:

כט **כט) יש** מקומות שנהגו לתרגם ההפטרה באיזה לשון והמפטיר עצמו יכול לתרגם. הרשב״ץ ח״ג סי׳ קכ״א. וכ״כ הרב בנו בתשו׳ סי׳ זר״ע. ברכ״י או׳ י״א. מיהו בס׳ לד״א שם או׳ ך׳ כתב דאין נכון שהמפטיר יתרגם אלא המפטיר מברך וקורא הפסוק בלה״ק ואחר מתרגם וכן בכל פסוק ובסוף חוזר המפטיר לקרות פסוק אחרון בלה״ק ומברך יעו״ש:

ל **ל) מנהג** שנוהגין בקצת מקומות בהפטרת יונה במנחת יוה״כ לקרוא ג׳ פסוקים בלבד ולתרגם אח״כ כל הנביא בלע״ז ולדלג אח״כ לקרוא במיכה ג׳ פסוקים ולתרגם אותם יש סמך למנהג הזה. הר״ם מפדווה ז״ל סי׳ ע״ח. ועיין בהראנ״ח ז״ל ח״ב סי׳ ע״ג. כנה״ג בהגה״ט:

לא **לא) שם הגה. ושנים לא יאמרו ההפטרה וכו׳** וכ״ש שלא יברכו שנים וכן שלא יתרגם הברכה ואם יתרגם אותה לא יזכיר בה שם. הריב״ש סי׳ ל״ו. כנהג בהגה״ט. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ד׳:

לב **לב) שם בהגה. ושנים לא יאמרו ההפטרה וכו׳** ובכתבי האר״י ז״ל כתב דאין די בשמיעת ההפטרות אלא צריך לקרות מתוך הספר והברכות ישמע מהקורא ע״כ. וצ״ל דבגמ׳ מיירי שלא יקראו שנים בקול רם מפני שמי שאינו בקי לא יוכל לשמוע וגם הבקי צ״ל בנחת. מ״א שם:

לב) וכתב מהריק״ש שלא יפטירו ב׳ כל אחד פסוק אחד אלא אחד יקרא כל ההפטרה. והביאו אמל״י במשפט ברכות ההפטרה או׳ י״ד. וכתב וראיתי את רבותי גוערין באותם המסייעים למפטיר בקריאת ההפטרה מטעם דתרי קלי לא משתמעי יעו״ש. והביאו הלד״א סי׳ ך׳ או׳ י״ד. ומה שנוהגין המון עם שאומרים ההפטרה עם זה שקורין אותו למפטיר בקול רם עיין בחת״ס סי׳ ס״ח שכתב להניח מנהגם כי יש מעלה בזה שלא לבייש למי שאינו יכול לומר ההפטרה אף שהוא מנוקד וע״כ מוטב שיהיו שוגגין וכו׳ יעו״ש. א״ח או׳ ד׳:

לג **לג) [סעיף ו׳] אין המפטיר מפטיר וכו׳** כדי שגם הגולל יבין אל המפטיר. ב״י. עו״ת או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ קמ״ז סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לד **לד) שם. עד שיגמור הגולל וכו׳** וכשמברך אחר ההפטרה אינו רשאי לסלק ספר הנביאים כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר. כ״כ בשה״ל בשם הגאונים והביאו ב״י וכתב שאין מוצא לו טעם. אבל גם בס׳ תניא כ״כ. וכ״כ מט״מ והגמ״ר דהא בס״ת ג״כ אסור ליטול הס״ת עד אחר הברכה. מ״א סק״ו. ומשמע במ״א דסוגר או גולל הספר רק שלא יסלקנו כמו בס״ת. א״ר או יו״ד:

לה **לה) [סעיף ז׳] מפטירין בהפטרת פ׳ שניה.** שהרי בה אנו מפסיקין ובה קורא המפטיר. ב״י בשם שה״ל.

לו **לו) שם בהגה. ונהגו להזכיר וכו׳** וגם הבן בעצמו יכול להזכיר נשמת אביו בשבת ואי משום צער מאי נפ״מ אם צוה לש״ץ להזכיר או שמזכיר בעצמו ואדרבא יותר טוב דברא מזכא אבא. שו״ת בנין עולם חי״ד סי׳ ס״ב. פ״ת. א״ח או׳ ה׳:

לז **לז) שם הגה. ונהגו להזכיר אחר קה״ת נשמות וכו׳** נוהגין לומר השכבה לאנשים בלה״ק ושל נשים בלשון תרגום. והטעם כתב הר״י הלוי ז״ל בסי׳ פ״ב מפני שהשכבת הנשים מסתמא אינה נעשית אלא בין הנשים ואינן מבינות אלא בלשון תרגום. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ז. ומה שמזכירין בהשכבה שם האם שאומרים פלוני בן פלונית ואין אומרים בן פלוני עיין הטעם בזוה״ק פ׳ לך לך דף פ״ד ע״א יעו״ש. וה״ה בברכה כשמברך את חבירו צריך להזכירו בשם אמו כ״מ בזוה״ק שם:

לח **לח) שם בהגה. נשמות המתים וכו׳** והטעם שמזכירין אותם בשבת כבר כתבנו לעיל סס״י רפ״ב קחנו משם. ומשמע מדברי מור״ם ז״ל שלא היה מנהגם להזכיר באמצע הקריאה בין גברא לגברא כדי שלא להפסיק בקריאה. וכ״כ בסידור חסד לאברהם יעו״ש. ועתה נוהגין לכל עולה אחר קריאתו מפסיק עליו הש״ץ לומר השכבה ומי שבירך. יפ״ל או׳ ג׳:

לט **טל) שם בהגה. ואין בזה משום איסור תחנה בשבת.** מי שבירך שאומר הש״ץ לעולים או לאחרים אין בזה משום תחנה הואיל ואינו מסדר תפלה חדשה וע״ד שאמרו בירושלמי מהו מימר אבינו רועינו וכו׳ והביאו הטור סי׳ קפ״ח. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ק״ט. ברכ״י או׳ י״ד:

מ **מ) יש** נוהגין לומר ההשכבות וההכרזות וכיוצא אחר אשרי וכתב השכנה״ג דאינו נכון דהקדיש שאומרים קודם מוסף הוא על אשרי ואין להפסיק בינתיים והב״ד המ״א והא״ר והאמל״י ולי נראה עיקר כמ״ש הי״א דאין לחוש לאומרם אחר אשרי מאחר שאח״כ בהחזרת ס״ת אומרים מזמור לדוד

וכמה פסוקים אחרים ועליהם אומרים קדיש וכתב כן משם מהר"ש ן' עזרא ג"כ והדברים ברורים. ברכ"י או' ט"ו:

מא מא) אין אדם רשאי ללמוד ולשנות בין תפלת יוצר לתפלת מוסף. כ"כ הגאון ר"י ן' גיאת בהלכותיו. וכתב מהר"א ן' טוואה בתשו' שבסוף התשב"ץ דיש לחוש לדבריו שלא נמצא חולק ונ"ט לדבר וכתב שם דמותר לדרוש קודם מוסף עי"ש סי' כ"ג. ברכ"י או' ט"ז:

מב מב) כתב הרד"א ז"ל שבת שקודם ר"ח אחר קה"ת קודם אשרי מכריז הש"ץ לקהל באיזה יום יחול ר"ח. וכ"כ בעל תיקון ישכור. וכן הוא המנהג זולת ר"ח תשרי שאין מכריזין משום דכתיב בכסא ליום חגנו ופירשו בו בא' מן הפירושים שאין מכריזין אותו. ושבת שלפני ר"ח אב כתב בתיקון ישכור דף נ"ז יש מקומית שאין מכריזין אותו ויש מקומות שמכריזין אותו ואומרים יהפכהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה במקום יחדשהו וכו' כנה"ג בהגה"ט:

מג מג) ר"ה שחל בשבת אומר המכריז בשבת שלפניו שסימן טוב יהא לנו ר"ח פלוני יום שבת ובשנה מעוברת אומר אדר ראשון אדר שני. מהרי"ל ז"ל הלכות ר"ה. שכנה"ג בהגב"י או' ד':

מד מד) כתב הכלבו מקום שנהגו לעשות שני חזנים א' יוצר וא' מוסף הראשון יקרא ויאמר אשרי ויהללו ומחזיר הס"ת למקומו ואח"כ יעמוד השני ויאמר קדיש ויתפלל מוסף. א"ר או' י"ד:

מה מה) שם בהגה. והולכים בכל זה אחר המנהג. וכל זה הוא מנהג אשכנז שבספרד אין אומרים כלום. שכנה"ג בהגב"י או' ב' ולפי שזה תלוי במנהג לא הארכנו בו כי כל אחד יעשה כמנהגו:

מו מו) ונוהגין לומר בספרד מזמור הבו לה' בני אלים כשמחזירין הספר מפני שנאמר על מתן תורה וגם ז' ברכות של שבת נתקנו כנגד שבעה קולות שנאמרו בו. טור. ומשמע דדוקא בשבת דאיכא תרתי טעמי ולכן מה שנהגו העולם לומר אותו בכל פעם בשני ובחמישי ובר"ח ובתעניות וביו"ט וחש"מ הוא מנהג בורות כי לא נתקן אלא דוקא בשבת קודם מוסף. ב"ח ועי"ש. ועוד עיין לעיל סי' קל"ד או' כ"ח:

סימן רפה

א א) [סעיף א'] לקרות לעצמו וכו' דאמר רב הונא בר יהודה א"ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפי' עטרות ודיבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו. ברכות ח' ע"א. טור. ואלה שמות ר"ת וחייב אדם להשלים הפרשה שניים מקרא ואחד תרגום. מש"ז או' א':

ב ב) שם. חייב לקרות לעצמו וכו' פי' שלא נחשוב מה ששמע מן הש"ץ בשביל פ"א מקרא ונוסף עליו עוד פ"א מקרא ותרגום מש"ה קמש"ל דצריך לקרות לעצמו שמו"ת וכך הוא לשון הרמב"ם ז"ל ובל"ח כתב שלא כתב כן אלא לכתחלה ואינו נראה אלא דינא קאמרי וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' ג' יעו"ש. עו"ת או' א' וכ"כ מהר"י מברונא סי' ק"ג ששמע משם מהרי"ו דהשומע מהש"ך קה"ת דאינו יוצא בזה י"ח מקריאת פ"א מקרא וצריך לקרות מחדש שמו"ת יעו"ש:

ג ג) שם. שנים מקרא וכו' כתב של"ה שיקרא כל פרשה ב"פ ואח"כ התרגום עליה. וכ"כ רש"ל וכ"מ במגילה דף ד' אבל הל"ח סי' מ"א פסק דיקרא כל פסוק ב"פ והתרגום עליו. וכ"כ בהגהת י"נ בשם האר"י וסד"ה. וכ"כ בכתבים. וכ"מ סי' קמ"ה שהיו נוהגין כן בזמן שהיו מתרגמין. והפסוק האחרון אומרו גם אחר התרגום כדי לסיים בתורה. מ"א סק"א. וכ"כ בשער הכוו' דף י"ב ע"א דמנהג האר"י ז"ל תיכף בסיימו תפלת שחרית דיום ו' היה הולך לבהכ"נ או לבית מדרשו ואם היה שם ס"ת כשר היה מוציאו וקורא בו הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום והוא היה קורא המקרא מתוך הס"ת והיה לו תלמיד אחד שהיה קורא לו התרגום מתוך ספר התרגום והוא אומר אחריו וכן היה עושה בכל פסוק ופסוק עד שמשלים הפרשה ולא היה עושה כמו שיש מתייהרים לקרוא כל הפרשה כולה מקרא פ"א ולשנותה מקרא פ"ב ואח"כ קורים כולה יחד תרגום פ"ג אלא כל פסוק ופסוק בפ"ע היה קורא שמו"ת והיה דוחק עצמו לקרותה ביום ו' והיה אומר כי זה סוד והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו זולת אם אירע לו שום אונס גדול מאד שאז היה קורא הפ' שמו"ת אחר סיום תפלת שחרית דיום שבת קודם סעודת שחרית כמו שצוה רבינו הקדוש לבנו ולא כמו אותם הקורים אותה באמצע תפלת שחרית דשבת עכ"ל. ועיין לקמן או' ז' ואו' כ"ה:

ד ד) וכתב בס' מגיד מישרים למרן הקדוש ז"ל בישעיה סי' ס"ו שאמר לו המגיד למרן הקדוש ז"ל וז"ל והטוב בעיניך שאתה קורא הפ' שנים מקרא ואחד תרגום ברהיטא כחותה על הגחלים לפרוק עול מעליך והלא יש לך לזכור מאמר רשב"א אל תעש תפלתך קבע וכו' אבל צריך לקרות הפרשה

בנחת ולהרגיש בדקדוקיה ולתרץ אותם ומה שלא תוכל לתרץ עיין במפרשים עכ״ל:

ד) וכתב בס״ח סי׳ ש״א דיקרא האדם שמו״ת לשם מי שאמר למען תהיה תורת ה׳ בפיך וכתיב בפיך ובלבבך לעשותו וכו׳ וכתיב ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ומ״מ הקב״ה יאריך ימיו ושנותיו ואל יסמוך על תנאי שנאמר והן לא ידיע להוי לך מלכא די לצלמך לית אנחנא פלחין וכתיב תמים תהיה עם ה׳ אלהיך ע״כ. וע״כ קודם שיקרא הפ׳ שמו״ת י״ל לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקרות הפ׳ של השבוע שמו״ת לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳. ועיין עוד בדברינו לעיל סי׳ קל״ב או׳ ו׳ בענין היחוד שצריך לכוין קודם קריאת הפסוקים שבכל יום וה״ה שצריך לכוין אותו ביום ו׳ קודם קריאת הפ׳ שמו״ת יעו״ש:

ה ה) בקריאת עשרת הדברות צריך ליזהר לקרותם שמו״ת כפי הטעמים של סדר הפסוקים כפי מ״ש הרב משאת בנימין סי׳ ו׳ ובב׳ ידות ז״ל וכדי שלא יטעה יעיין בתרגום שבמקרא גדולה שאין שם רק הטעמים של קריאת סדר הפסוקים שהוא תיקון קריאת היחיד. אמנם לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה צריך ליזהר לקרותם שנים מקרא בבת אחת ואח״כ אחד תרגום בב״א לפי שכולם פסוק אחד כמ״ש הרב מ״ב שם ואין לקרות פסוק אחד פסקי פסקי שמו״ת אלא צריך לקרות כל הפסוק שלם תחלה שנים מקרא ואח״כ אחד תרגום. ב״ד סי׳ קי״א עי״ש:

ו ו) לא יקרא אחד מקרא ואח״כ תרגום ואח״כ מקרא אלא שנים מקרא וא׳ תרגום. ל״ח או׳ מ״א. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳. וכ״כ השל״ה דף קל״א שצ״ל התרגום בסוף אחר שנים מקרא ולא באמצע דכן משמעות לשון הגמ׳ דקאמר שמו״ת וכן מוכח בזוהר ובדברי המקובלים יעו״ש. והביאו המט״י או׳ א׳:

ז ז) מי שיש לו ס״ת בתוך ביתו ויש לו חומש. אם הוא בקי בקריאת ס״ת בנקוד וטעמים וסוף פסוק יקרא השנים מקרא בס״ת שיש בו קדושה יתירה וזה עיקר מצות ס״ת לקרות בו. ואם אינו בקי יותר טוב שיקרא בחומש שמו״ת ממה שיקרא בס״ת קריאה משובשת וסר״ת טע״ם. הרדב״ז בתשו׳ החדשות הנדפסות בפיורדא סי׳ תקכ״ט והזכירה הכנה״ג. מחב״ר או׳ ב׳ ואף אם הוא בקי וקורא בס״ת אין לברך בה״ת שלא נתקנה אלא בצבור וכמ״ש לעיל סי׳ קל״ט סעי׳ ח׳ יעו״ש:

ח ח) אם שמע שמו״ת מאחר אפי׳ בלא אונס יצא ובלבד שיכוין לשמוע מלה במלה. הרדב״ז שם סי׳ תכ״ה. מחב״ר או׳ ג׳. אמנם כבר כתבנו במקום אחר דיותר טוב לאדם להוציא הוא עצמו ולא לסמוך לצאת ע״י אחרים:

ט ט) חולה וחש בעיניו פטורים וא״צ לשמוע מאחר. הרדב״ז שם. מחב״ר או׳ ד׳. ומ״מ נראה דיש להשלימה אחר שיתרפא כדי שלא תהא תורתו של שמו״ת עולה לרקיע חסירה בשנה ההיא:

י י) סומא פטור מחיוב זה דדברים שבכתב א״א לאומרם ע״פ וא״צ לשמוע מאחר דלא מצינו דבר שיהיה פטור ע״י עצמו משום דלא שייך ביה ויתחייב ע״י אחרים. הרדב״ז שם. מחב״ר או׳ ה׳. וזהו לפום דינא אמנם המחמיר לשמוע מאחרים תע״ב וכן נכון לעשות:

יא יא) מי שאינו יודע לקרות פטור מחיוב זה וא״צ לשמוע מאחר. הרדב״ז שם. מחב״ר או׳ ו׳:

יב יב) התרגום א״צ לקרות בטעמים. כ״כ רבינו מהרח״ו ז״ל שקבל מרבינו האר״י ז״ל. ובס׳ קרבן שבת פ״ה דף י״ד ביאר הטעם עד״ה ושם מפורש דהתרגום צריך לקרותו בלא טעמים דוקא ויש קפידא בזה יעו״ש. מחב״ר או׳ ז׳:

יג יג) כל קבל דנא צריך ליזהר בקריאת המקרא בנגינת הטעמים בשלם שבפנים וכך שמענו שהיה מזהיר מאד הרב החסיד הקדוש מהר״ר משה הכהן ז״ל מעיר פי״ס לתלמידיו שיזהרו בקריאת שמו״ת לקרות המקרא כל שישנו בנותן טעם לשבח. מחב״ר או׳ ח׳ וכ״כ לעיל סי׳ קל״ב או׳ ו׳ ד״ה גם בשם מהרח״ו ז״ל יעו״ש:

יד יד) אין לקרות הפ׳ שמו״ת באשמורת אור הששי קודם שיאיר היום כ״י כתבו גורי האר״י ז״ל שאין לקרות תרגום בלילה. מחב״ר או׳ ט׳ שע״ת או׳ א׳. ואשרי מי שעושה כל דבר בזמנו ובמקום הראוי לו ולא יחוש על הזמן נגד עבודתו ית׳ כי לכך נוצר:

טו טו) וכתבו חכמי המקובלים שלא להפסיק בקריאת שמו״ת בשום דבר רק יקרא הכל בפעם אחת במעמד אחד ויש טעם נכון וכמוס בדבר זה. עו״ת או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳. מיהו אם הוא צמא למים הרבה מותר להפסיק בתוך הפרשה לשתות ולברך תחלה וסוף. לב חיים ח״ג סי׳ כ״ג. ועוד עיין לקמן או׳ ל״ב. ולא יקרא פסוק מאוחר קודם המוקדם אלא כסדר. א״ר סוף או׳ א׳ וא״כ אם טעה ודילג פסוק אחר וקרא איזה פסוקים ואח״כ נזכר צריך לחזור ולקרות פסוק המדולג וגם מה שקרא אחריו כדי שיהיו כסדר:

טז טז) כתב בסדה״י אם אין בידו חומש עם תרגום יקרא שנים מקרא וכשיגיע לישוב יקרא התרגום. והביאו מ״א סק״ד. א״ר או׳ א׳. מיהו העו״ת או׳ ב׳ כתב דיותר טוב לקרות הכל בפעם אחת עכ״ל. ול״נ דכדי להשלים פרשיותיו עם הצבור יש לקרות ג״פ מקרא כמו הפסוקים שאין להם תרגום כיון דלא אפשר ליה בענין אחר ואח״כ כשיגיע לישוב אם אפשר חוזר לקרות שמו״ת כדי להשלים פרשיותיו של כל השנה בשמו״ת. ועיין לקמן או׳ כ״ב:

יז טוב) שם. אפי׳ עטרות ודיבון. כתב הטור פרש״י אעפ״י שאין בו תרגום ולפ״ז אפי׳ ראובן ושמעון וכיוצא בזה צריך לקרותו ג״פ. ויש מפרשים דנקט עטרות ודיבון לפי שיש ספרים שכתוב בהן תרגום ירושלמי ונקט עטרות ודיבון אעפ״י שא״צ תרגום כ״כ ולפז ראובן ושמעון א״צ לקרותו ג״פ ומ״מ נהגו. להחמיר כפרש״י עכ״ל. והביאו הט״ז סק״א וכתב וצריך לתרץ לפרש״י למה לא נקט בגמ׳ באמת ראובן ושמעון. ונראה דיש רבותא בזה דלא מיבעיא ראובן ושמעון שהם שמות השבטים ויש בהם ודאי קדושה בטעם שמות אלו אלא אפי׳ עטרות ודיבון שהם שמות ערי א״י ואפשר שקראו אותם העכו״ם אפ״ה צריך לקרותם ג״פ עכ״ד. ורבינו בחיי כתב לפי שיש באלו העיירות שמות של ע״ז ושלא תאמר כיון שהתרגום הוא פי׳ הכתב אין לנו לתרגם הכתוב הזה כי יש בו זכרון ע״ז וע״כ באו חכמים לומר שאף הפסוק הזה ראוי לתרגמו ושלא להקל בו. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ ועוד עיין בברכ״י או׳ א׳ ובמחב״ר ק״א או׳ א׳ מ״ש בזה יעו״ש:

יח חי) וכתב השל״ה דף קל״א ע״א וז״ל נראה בעיני לקרות פסוקים יברכך ה׳ וכו׳ יאר ה׳ ג״פ ואח״כ התרגום לאותם הנוהגים להחמיר לקרות ראובן ושמעון ג״פ כי אלו הפסוקים עם פסוקי ראובן ושמעון וכו׳ שוים הם וכדמשמע ברבינו יונה וכו׳ ואע״ג דאית להו תרגום כמ״ש בחומשין שלנו אפשר שזה התרגום אינו מקובל מסיני וכו׳. יעו״ש. והב״ר המט״י או׳ א׳ ומחה״ש סק״ב. וכתב שם המחה״ש וא״כ ה״ה בעטרות ודיבון לדעת של״ה יש לקרות המקרא ג״פ כפרש״י וגם לקרות התרגום שלהם יעו״ש. אמנם הפתה״ד או׳ ג׳ הקשה על דברי הפו׳ הנ״ז מדשנינו בפ׳ הקורא עומד (דכ״ה ע״א) ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון נקראים ולא מתרגמין וכו׳ ומדתנן ולא מתרגמין ש״מ דיש תרגום בברכת כהנים מקובל לחכמי המשנה עד הל״מ וכו׳ יעו״ש. וא״כ משמע לפי דבריו דא״צ לקרות ברכת כהנים כ״א שמו״ת כשאר הפסוקים וכן הוא מנהג העולם שאין קורין ג״פ מקרא רק לפסוק שאין בו תרגום כלל כמו ראובן ושמעון וכדומה אבל לפסוק שיש בו תרגום כגון ברכת כהנים ועטרות ודיבון אין קורין כ״א שמו״ת לבד:

יט יט) [סעיף ב׳] אם למד הפ׳ בפרש״י וכו׳ פי׳ שצריך לקרות שנים מקרא ואחד פירוש אבל בפירוש לחודיה לא סגי. ופסוקים שאין להם פירוש צריך לקרותם ג״פ מקרא כמו פסוקים שאין להם תרגום. הר״ם מינץ סי׳ פ״ז. כנה״ג בהגה״ט. ?וככ״ז או׳ ב׳ כתב דיקרא ב״פ מקרא ובפעם ג׳ חוזר ולומד כל הפרשה עם פרש״י:

כ כ) שם. בפי רש״י וכו׳ שהוא עיקר שהוא בנוי על יסוד התלמוד. מ״א סק״ג. אבל אם קורא בשאר לעז לא. טור. והטעם כתב בדרישה או׳ ד׳ משום דהרבה דברים שאין להבין מתוך המקראות אלא מתרגום ומפרש״י משא״כ בשאר לעז עכ״ל. והיינו מי שיכול להבין בפרש״י כראוי פי׳ המקרא אבל מי שאינו בר הכי ודאי ראוי לקרות בפי׳ התורה שיש בלשון אשכנז בזמנינו כגון ספר צאינה וראינה וכיוצא בו כדי שיבין ענין הפרשה. ט״ז סק״ב. מיהו לפי חכמי המקו׳ משמע דוקא תרגום לסוד הכמוס כדי להכניס קליפת נוגה למקום הקדושה ביום השבת והבין. עו״ת או׳ ב׳ ור״ל הטוב שבנוגה כידוע ליח״ן:

כא כא) שם. ויר״ש יקרא תרגום וגם פרש״י. כי התרגום יש לו מעלה שניתן בסיני ופרש״י יש לו מעלה שהוא מפרש יותר המקרא ממה שמפרש התרגום המקרא. ט״ז סק״ב:

כב כב) שם. יקרא תרגום וגם פרש״י. כן הזהיר הרא״ש בהגהו׳ וכ״כ רש״ל ביש״ש (קדושין פ״ב סי׳ י״ד) וכתב דאם אינו יכול ללמוד שניהם יקרא פרש״י ולא תרגום יעו״ש. אבל לפי מ״ש חכמי האמת יש קפידא בתרגום ולכן אם אין לו שהות ללמוד שניהם ילמוד תרגום. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ ג׳ ומיהו אם הולך בדרך ואין לו כ״א מקרא ורש״י אז יש לסמוך על המתירין ויקרא ב״פ מקרא ואחד פרש״י. ועיין לעיל או׳ י״ט:

כג כג) שם. יקרא תרגום וגם פרש״י. ונראה דאפי׳ אם לא הותר לקרות הפרשה שמו״ת בליל הששי יכול לקרות פרש״י בליל ו׳ כדי לצאת י״ח וירא שמים יצא ידי שתיהם תרגום ורש״י. רו״ח או׳ ג׳:

כד כד) [סעיף ג׳] מיום ראשון ואילך וכו׳ כיון שמתחילין הפרשה ביום שבת במנחה. טור. ומשמע במרדכי בפ״ק דברכות ופ״ק דחולין דאף משעה שהתחילו לקרות הפ׳ במנחה בשבת וכ״ה בהגמ״י פי״ג דתפלה. ובכלבו דלא יצא אז מאחר שקראו אותו היום פרשה שעברה. ד״מ או׳ א׳ ושל״ה כתב שיקרא אותה ביום י׳ אחר חצות דוקא והביאו מ״א סק״ה. אמנם המחב״ר בק״א או׳ ב׳ כתב יש שכתבו שעיקר קריאתה היינו יום ששי אחר חצות ומטו בה משום גורי האר״י ז״ל ואין האמת כן כי בס׳ הכוו׳ שסידר מהר״ש ויטל מכ״י מהרח״ו ז״ל כתוב שרבינו האר״י ז״ל יום הששי תכף ומיד אחר תפלת

שחרית היה הולך למקום שיש ס״ת וקורא שמו״ת יעו״ש עכ״ל. והביאו השע״ת או׳ א׳ וכ״כ לעיל או׳ ג׳ יעו״ש. ומנהג החסידים ואנשי מעשה לקרות אותה בבוקר אחר סיום תפלת שחרית בעודנו מעוטף בציצית ותפילין ואם חל ר״ח ביום ו׳ לא יחזור ללבוש תפילין כמ״ש לעיל סי׳ כ״ה או׳ צ״ו אלא יקרא אותה מעוטף בטלית בלבד:

כה כה) [סעיף ד׳] מצוה מן המובחר וכו׳ כ״כ התו׳ (ברכות ח׳ ע״ב) והרא״ש מדאמרינן במדרש (מכילתא פ׳ בא) שצוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. ומשמע מדבריהם שלא צוה אלא שלא יאחרו מלקרותה עד אחר אכילה אבל אם הקדימו וקראוה קודם השבת בכלל מצוה מן המובחר נמי הוא. ב״י. וכ״כ לעיל או׳ ג׳ בשם האר״י ז״ל דלכתחלה היה דוחק עצמו לקרותה ביום ו׳ זולת אם אירע לו אונס גדול מאד שאז היה קורא אותה אחר סיום תפלת שחרית קודם סעודת שחרית יעו״ש:

כו כו) שם. עד המנחה. אבל משם ואילך כיון שמתחילין אחרת עבר זמנה של זאת טור. ומשמע לפי סברה זאת דיש ג׳ חלוקות מצוה מן המובחר קודם אכילה ובדיעבד גם אחר אכילה מהני קודם מנחה אבל אחר מנחה לא מהני וכן דעת הש״ע שסתם כן כסברה א׳ ולסברה ב׳ עד יום ד׳ בדיעבד משלים ומיום ד׳ ואילך לא מהני כדין הבדלה. וכן סברה ג׳ קאי על דין דיעבד. ונראה ברור דגם לסברה ג׳ אינו מועיל אלא יום ש״ע אבל יום ש״ת שהתחילו פ׳ בראשית לא מהני לכ״ע. ומ״ש מור״ם ז״ל בהגה דהיינו בש״ת וכו׳ לא בא להוסיף יום ש״ת מלבד ש״ע אלא בא להודיענו הטעם והוא שאז משלימין הצבור ור״ל יקרא עם הצבור ואנה״נ דביום ש״ת לא מהני אלא קודם קריאת פ׳ בראשית. מט״י או׳ ד׳ ועי״ש:

כז כז) שם. וי״א עד רביעי בשבת. דעד רביעי מקרי בתר שבת שעבר כמ״ש סי׳ רמ״ח. וראיתי בס׳ בה״י ביו״ד סי׳ ת אתא דאיתא שם דאבל יכול לחזור הפרשה בשבת שתוך ז׳ וכתב שם דהיינו דוקא כשלא יכלו ז׳ ימים קודם יום ג׳ אבל אם יכלו קודם יום ג׳ אז לדעת י״א קמא צריך להמתין עד יום ג׳ עכ״ל מיהו אין דבריו מוכרחים דכיון דעיקר המצוה לקרות בשבת אלא דבדיעבד יכול לקרות עד יום ג׳ שפ״ר מקרי חובת היום. תו״ש או׳ ה׳ ועי״ש. והביאו א״א או׳ ו׳. וכתב ואפשר אם חל ז׳ שלו בשבת דמקצת היום ככולו ימתין אחר יציאת מבהכ״נ וישלים קודם אכילה מאחר דהטעם דמחוייב להשלים פרשיותיו וכו׳ וכל שיש לתקן וכו׳ עכ״ד:

כח כח) שם. וי״א עד שמיני עצרת. פי׳ שיש לקרות אז שמו״ת ודלא כאותם שקורין המקרא לחוד. ב״י מ״א סק״ז. ובאבודרהם כתב דטוב להשלימה שמו״ת בעשרת ימי תשובה. ד״מ או׳ ג׳ והיינו אם לא השלים ביום ג׳ דיעבד יש להשלימה כל השנה עד שמיני עצרת בא״י ולדידן בשמחת תורה מיקרי שפיר משלים עם הצבור ומכאן ואילך עבר זמנו. א״א או׳ ז׳ יעו״ש:

כט כט) ביום הו״ר יקרא פ׳ וזאת הברכה שמו״ת. האר״י ז״ל וגם בחו״ל שעושים ב׳ יו״ט יקראנה ביום הו״ר ומ״מ אם קראה ביום ש״ע לא הפסיד מהר״ם זכותו בתשו׳ כ״י. ברכ״י או׳ ד׳ שע״ת או׳ ח׳. ועיין לעיל סי׳ קל״ב או׳ ו׳ ד״ה ואח״כ בסופו. וכל עוד שלא גמרו הצבור וזאת הברכה מיקרי זמנה כמ״ש לעיל או׳ כ״ו. וכ״כ הרו״ח או׳ ד׳:

ל ל) [סעיף ה׳] יכול לקרוא הפרשה וכו׳ ואם שמע הפרשה אחד מש״ץ וקרא פ״א יצא אבל אין לסמוך לכתחלה על השמיעה כמ״ש סי׳ נ״ט. ל״ח. מ״א סק״ח. מיהו עיין מ״ש לעיל או׳ ב׳ די״א דגם בדיעבד אינו יוצא בשמיעת הש״ץ אלא צריך שיקרא שמו״ת חוץ ממה ששומע מש״ץ יעו״ש:

לא לא) שם. בשעת קריאת התורה. ובקשל״ה דף פ״א ע״ב כתב דהעושים כן לא יפה עושין כי מן הראוי לשמוע מן הש״ץ והוא ישתוק ומ״ש רז״ל שישלים עם הצבור כלומר כל זמן שהסדרה זו היא עם הצבור דהיינו מן המנחה בשבת ואילך עד מנחה של שבת הבאה. וכ״כ בסדור חס״ל למהר״א טובייאנה דקי״ו ע״א בדיני קס״ת בצבור ומצוה מן המובחר שיהיה ביד כל אחר חומש ויבינו בו כל מה שיוציא מפיו הש״ץ ואין לעסוק אפי׳ בד״ת באותה שעה ומי שלא קרא שמו״ת אינו רשאי לקרות בשעה זו ע״כ. והכי נקטינן ודלא כמ״ש בב״י ובד״מ. יפ״ל או׳ ז׳ ועיין עוד מ״ש בזה לעיל סי׳ קמ״ו או׳ ט״ז יעו״ש:

לב לב) [סעיף ו׳] מלמדי תינוקות א״צ וכו׳ מפני שהם חוזרים הרבה פעמים עם התינוקות מיהא תרגום צריכים לקרות. וכ״כ הל״ח. עו״ת או׳ ג׳ וכ״כ הלב״ש ומחה״ש סק״ט להגיה בדברי המ״א ומ״מ די שיקרא עוד פ״א תרגום יעו״ש. מיהו עיין מט״י או׳ ט׳ מ״ש בשם המקו׳ כי ע״י קריאת שמו״ת יזכה האדם להכנת תוספת נשמה יתירה ונקרא אדם שהוא שם משובח ומפואר מכל הכינויים איש אנוש כמבואר בזוהר כי זה כל האדם וסימניך ויקרא האדם שמו״ת וימשיך עליו רוח טהרה מלמעלה וכו׳ וע״כ יזהרו שלא להפסיק בעת קריאת הפרשה בשום שיחה ואפי׳ בד״ת ואני שמעתי שבכח סגולת קריאת הפ׳ שמו״ת נברא מלאך אחד והמפסיק בינתיים מערב במלאך ההוא ח״ו הקליפה וכן מרגלא בפומייהו דתלמידי בי רבי ע״כ. וא״כ לפ״ז גם

מלמדי תינוקות אע״ג דלומדים כמה פעמים עם התינוקות צריך לקרות חוץ מזה שמו״ת כדי שיהיו תיכף בלתי הפסק בינתיים וגם כדי שילמדו כל פסוק ופסוק בפ״ע שמו״ת כדי לצאת ד״ה:

לג **לג) אחר** שגמר כל הפ׳ שמו״ת יקרא פסוק אחרון פ״ג מקרא לבד כדי להשלים במקרא. כ״כ במ״א סק״ח בשם האר״י ז״ל וכ״כ השל״ה דקל״א ע״א משם מהרמ״ק ז״ל דמשלים תמיד במקרא לא בלע״ז ולא בתרגום לחזור ולחבר השמאל בימין ע״כ. ולשון תמיד היינו בין בתורה בין בנביאים שכתב שם לתרגם ההפטרה ג״כ. וכ״כ הרב דרך חכמה ז״ל נתיב כו׳ לשבת די״ט ע״ב דכך היה מנהגו של האר״י ז״ל דאחר ששמע התרגום של פסוק אחרון היה חיזר וקורא הפסוק ההוא מקרא יעו״ש. והרב חיד״א במו״ב סי׳ ד׳ או׳ קל״א כתב דיקראנו ב״פ. פתה״ד או׳ ז׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ב או׳ ו׳ ד״ה גם:

לד **לד) [סעיף ז׳] א״צ לקרות פרשת יו״ט.** דהא כבר קרא כל התורה מידי שבת בשבתו. ת״ה. מ״א סק״י:

לה **לה) שם. פרשת יו״ט.** וה״ה פרשת של חו״ה א״צ להשלים. כנה״ג בהגב״י. וכללא נקטינן בכל מקום שקוראין מה שכבר קראו בסדר הפרשיות א״צ לחזור ולקרות. וכ״כ האחרונים ז״ל. עו״ת או׳ ד׳ תו״ש או׳ יו״ד:

לו **לו) שם. בהגה. וכן א״צ לקרות ההפטרות.** ומ״מ נהגו לקרות ההפטרות וכו׳ ואני נוהג בשבת שיש הפטרה מחודשת כגון הפטרת שבת של ר״ח או שבת שלפני ר״ח או של חנוכה ושל ד׳ פרשיות לחזור עם הפרשה הפטרת השבוע וביום שבת לקרוא המחודשת עם המפטיר. כנה״ג בהגב״י. והטעם כתב בשכנה״ג הגב״י או׳ ד׳ שהפטרות הללו המחודשות נתקנו דוקא בציבור בשביל הפרשיות שקוראין מחובת היום ומפטירין מענין פרשת הללו אבל ביום ו׳ מה חיוב יש מן הפרשיות והפטרות הללו ואין חיוב של קורא אלא פרשת השבוע שמו״ת ומה ענין ד׳ פרשיות הללו ודכוותייהו לענין חיוב הפרשה שמו״ת ומה גם שאין אנו קוראין ביום ו׳ הפרשיות הללו כדי שנקרא ג״כ ההפטרות שלהם. ואיעקרא דדינא דהפטרת השבוע אין חיוב לחזור ההפטרה עם הפרשה כמ״ש המרדכי אלא שנהגו לחזור ההפטרה עם הפרשה ודי לנו במה שנהגו הפטרת השבוע ולא נוסיף עוד של המנהג יעו״ש. תו״ש או׳ י״א (וכתב שם התוש דמ״ש המ״א ס״ק י״ב דלא ידע טעמו של כנה״ג משום שלא ראה דבריו בשכנה״ג) וכ״פ החיד״א בס׳ מו״ב סי׳ ד׳ או׳ קל״ב. וכ״כ היפ״ל או׳ יו״ד בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכן הסכים הפתה״ד או׳ ח׳ וכתב דהכי נהיגי ג״כ בארץ הצבי תובב״א יעו״ש. וכ״פ בס׳ בן א״ח פ׳ לך לך או׳ י״א. וכן עמא דבר:

לז **לז) ובענין** תלתא דפורענותא וז׳ דנחמתא כתב שם היפ״ל דיקרא ביום ו׳ אחר שמו״ת הפטרת השבוע חוץ מפ׳ אלא הדברים דיקרא הפטרת חזון אבל הפתה״ד שם הוכיח לומר שיחיד הקורא שמו״ת בע״ש בג׳ דפורענותא וז׳ דנחמתא ותרי דתיובתא אין לו לשנות ולקרות ההפטרה מס׳ האיטלייא אלא ההפטרה שקורא המפטיר למחר בס״ת וכתב שכן המנהג פשוט וגם שכן הסכים הרב לב חיים ח״ב סי׳ קס״ו בשם כמה פו׳ יעו״ש:

לח **לח) שם. ומ״מ נהגו לקרות ההפטרה.** פעם מקרא וא׳ תרגום ואח״כ מזמור מכתובים משיר של יום א׳ מקרא וא׳ תרגום או לעז אחר ואח״כ משנה א׳ של״ה בשם מהרמ״ק. מ״א ס״ק י״א. אמנם המט״י או׳ ח׳ כתב דנהגו לקרות הפטרה של כל שבוע פ״א מקרא לבד ודלא כמ״ש המ״א פ״א וא׳ תרגום דלא נהגו בתרגום ולכך נדפסו ההפטרות בחומשין מקרא לבד. עוד נהגו לומר אחר ההפטרות מזמור של יום כגון בששי ה׳ מלך גאות לבש ואח״כ משנה א׳ ממס׳ שבת עכ״ל. וכ״כ החיד״א במו״ב סי׳ ד׳ או׳ קל״ג אח״כ יאמר ה׳ מלך גאות לבש ומשנת במה מדליקין ויאמר א״ר הונא בריה דרב יהודא א״ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שמו״ת וכו׳ וילמוד מאמר קטן מזוהר ונמצא שקרא מקרה תנ״ך משנה גמ׳ זוהר. ועתה הן נסדר בחק לישראל המחודש משנה וגמ׳ מסדר טהרות וזוהר ליום הששי והוא ענין גדול עכ״ל. והיפ״ל או׳ י״א כתב דאף אם הוא בע״ש יאמר מזמור שיר ליום השבת וילוה אליו מזמור ה׳ מלך גאות לבש יעו״ש. וע״כ אחר קריאת שמו״ת יאמר הפטרה של השבוע ואח״כ מזמור שיר ליום השבת וה׳ מלך גאות לבש וסדר חק לישראל המסודר ליום ו׳ משנה גמ׳ זוהר הלכות ואח״כ א״ר הונא בריה דרב יהודה א״ר אמי לעולם ישלים אדם פרשיותיו וכו׳ רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב״ה לזכות את ישראל וכו׳ ונמצא קרא תנ״ך משנה גמ קבלה. ובענין קציצת הצפרנים והטבילה וכוונתה כבר כתבנו לעיל סי׳ ר״ס קחנו משם:

לט **טל) שם בהגה. ולא שוש אשיש.** המ״א ס״ק י״ב כתב דיחזור אותה אך אם יש הרבה תחינות זו אחר זו שוב א״צ וזהו לפי הטעם שכתבנו שחזרת ההפטרה כדי לידע מה מפטירין למחר אבל לפי הטעם שכתבנו לעיל או׳ ל״ו בשם הכנה״ג גם בשבת חתונה אין לקרות ביום ו׳ אחר השמו״ת רק הפטרת השבוע ויעו״ש ודו״ק. ועיין לעיל סי׳ רפ״ד או׳ ט״ו:

סימן רפו

א) [סעיף א'] **זמן תפלת מוסף וכו'** ונוהגין בספרד לומר למשה צוית ובאשכנז נוהגין לומר תכנת שבת מיוסדת על אלפא ביתא של תשר"ק על שם הגאלה דכתיב אשרקה להם ואקבצם ויש בה כ"א תיבות עד אז מסיני כנגד וביום השבת ועולת שבת שיש בה כ"א תיבות. טור. וכ"כ בשער הכוו' דף עג ע"ד דצריך לומר כמנהג אשכנז שהוא סדר תכנת שבת וכו' ובאחרונה מוסיפין ה' אותיות מנצפ"ך והם מסיני נצטוי צווי פעליה כראוי. יהרמ"י או"א שתעלינו וכו' והם סוד הארת כ"ב אתוון במוחא עילאה ממטה למעלה בסוד מ"ש באדרת נשא וז"ל תי"ו רשים רשימו לעת"י דלית דכוותא כמבואר אצלנו במקומו עכ"ל. וכן נוהגין עתה גם בספרד לומר תכנת משום דכן הזהיר האר"י ז"ל ונתן טעם בסוד. והגם דבס' פע"ח שער י"ח פ"ך כתב צ"ל תקנת בק' אנחנו אין לנו אלא מ"ש בשער הכוו' שסידר מהרש"ו ז"ל משם אביו מהרח"ו ז"ל ושם כתוב תכנת בכף כנ"ז וכן עמא דבר:

ב) **כתב** בשה"ל תכנת לשון סדור כמו ותוכן לבות. רצית קרבנותיה י"מ בכל הקרבנות כתיב ושעיר לכפר ובקרבן של שבת לא כתיב שעיר לכך סדרו לומר רצית קרבנותיה שהם הקרבנות ואינם צריכין כפרה. וי"מ רצית קרבנותיה לא רצית קרבן אלא א"כ עבר עליו שבת דכתיב ומיום הח' והלאה ירצה ואין ז' בלא שבת. צוית פירושיה עם סדורי נסכיה י"מ ע"ש צו את בני ישראל ששם מפורש קרבן שבת צוית קרבנותיה המפורשים בה עם מערכות של לחם הפנים. שש המערכת תרגום שית סדרין. נסכיה לשון קשות הנסך אשר יוסך. מענגיה לעולם כבוד ינחלו ע"ש האגדה דפסיקתא דבאתי לגני בזכות ג' דברים ישראל מתענגים לפני הקב"ה בזכות שבת בזכות מעשר בזכות שבת דכתיב אז תתענג על ה' טועמיה חיים זכו המכבדים אותה במיני מאכל ומטעמים ויש סומכים לטעום תבשילו מע"ש עכ"ל. ב"י והא דאומרים בשחרית ולא נתתו ולא הנחלתו לשון זכר משום דקאי על מה שסיים וביום השביעי ויום הוא לשון זכר אבל במוסף דקאי על תכנת שבת ושבת לשון נקבה אומרים קרבנותיה פירושיה. א"ר או' ב':

ג) **שם. מיד אחר תפלת השחר.** שזמנה מתחיל בבקר שהוא כנגד קרבן מוסף שזמנו מיד בבקר וכיון שזמנו בבקר טוב הוא להקדימה מיד אחר תפלת שחרית. טור:

ד) **מאן** דחליש לביה ורוצה למיטעם מידי בצפרא דשבתא כדי לסעוד הלב טוב ויפה שיתפלל בביתו במנין עשרה שחרית ומוסף זה אחר זה ויקדש ויאכל סעודתו ואח"כ ילך לבהכ"נ לשמוע הס"ת וקריאת ההפטרה ואין קפידה בזה שמתפלל מוסף קודם הס"ת כמ"ש הגאון בס' חקקי לב ח"א סי' ה' יעו"ש דכל דמצי למסמך תפלת שחרית ומוסף אהדדי לאומרם זה אחר זה שפיר דמי כמו שמתבאר מכאן שיש להתפלל מוסף מיד אחר שחרית. יפ"ל או' א' אמנם עיין בשער הכוו' דף ע"ג ע"ג וע"ד ודף ע"ד ע"ב שנתן טעם בסוד לקס"ת שצריך להיות אחר חזרת תפלת שחרית וקודם לחש דמוסף יעו"ש וא"כ אם אין הכרח גדול אין לאחר קס"ת אחר תפלת מוסף:

ה) **מי** שהיה תפלת מוסף לפניו בצבור וקראו לו למול וטורח צבור להמתין לו אין לדחותה מהצבור לגבי מילה אם לא באופן אם יש חשש למילה לידחות מזמנה. מהרי"ע בס' בית יהודה חא"ח סי' מ"ח. י"א מ"ב בהגה"ט או' ג' ברכ"י או' ח' שע"ת או' ה' וכתב שם השע"ת ונראה דבמקום שמלין בבהכ"נ ורבים ממתינין עד אחר המילה אין לו לעשות כן מפני טרחא דצבורא שאין זה כבודם שיהיו יושבים וממתינין עליו עד שיגמור התפלה בצבור:

ו) **שם. מיד אחר תפלת השחר.** ואין אדם רשאי ללמוד ולשנות בין תפלת יוצר לתפלת מוסף. הגאון ר"י בן גיאת ז"ל בהלכותיו והב"ד מהר"א בן טאווה ז"ל בס' התשב"ץ ח"ד סי' כ"ג ועי"ש שנתן טעם לדבריו וכתב דמה שנוהגין היורד לדרוש בין תפלת שחרית למוסף דמאחר שהוא דורש לרבים אין הרבים מניחין להאריך יותר מדאי מה שאין כן בסליחות שכולם עסוקים בהם. י"א שם או' ד':

ז) **שם. מיד אחר תפלת השחר.** ואם הנשים חייבות בתפלת מוסף עיין צל"ח ברכות כ"ו ע"א שכתב דמדינא נשים פטורות ממוסף אלא דמותרים להתפלל יעו"ש. וכ"ה בשו"ת בשמים ראש סי' פ"ט ושו"ת רע"א סי' ט' אבל בתשו' שו"מ תנינא ח"ב סי' נ"ה חולק ע"ד הצל"ח וכתב דנשים חייבות להתפלל מוסף יעו"ש וכן הוא המנהג דנשים מתפללים מוסף כמו שמתפללים שחרית:

ח) **הוקשה** לו לר"ת למה אנו אומרים אשרי בקול רם על הס"ת בשבת יותר מבשאר ימים וענתה לו בת קול ואמרה לו משום ר"ת שבו והם אלו. אשר"י אחר ששת ראשונים ימים. ישב"י יום שביעי בחר י"ה. בתי"ך ברכת י"ה תמלא יין כוס. עו"ד עופות ובשר דגים. יהללו"ך ישלש הסעודות לבוש לבנים וחלף כסותך. סל"ה סליקא לעשות הבדלה. וכל זה לשבת וה"ה ליו"ט שנקרא ג"כ שבתון ע"כ. ויהיה ר"ת ישב"י יום שבתון בחר י"ה. לבוש:

ט) **שם. ואין לאחרה יותר וכו'** דהיינו שעה אחר חצות. ר"ז או' ב' ומיהו אם התחיל קודם שבע י"ל אע"ג שנמשך עד אחר שבע רשאי וצ"ע. איא סי' תר"ך:

י) **שם. נקרא פושע וכו'** ר"ל אע"ג דק"ל כרבנן דאמרי כל היום היינו לענין דיעבד דיצא י"ח ולאפוקי מרבי יהודה דס"ל לאחר ז' לא יצא אבל לכתחלה מודו רבנן דלאחר ז' נקרא פושע. מט"י או' ג':

יא יא) **שם אין לה תשלומין.** והטעם משום דדוקא בתפלת י"ח שהיא של רחמים יש לה תשלומין שאין זמן בקשת רחמים עובר. ואפי' בשבת שאינה אלא שבח מ"מ כיון שהיא כנגד חפלה של כל יום שהיא של רחמים יש לה תשלומין כמותה אבל מוסף כיון שמזכיר בתפלה קרבן המוסף אינו ראוי להתפלל אלא בזמן הקרבת המוסף ואעפ"י ששאר תפלות כנגד קרבנות תקנום מ"מ אינו מזכיר בהם קרבנות. כ"כ ב"י בשם התו' והרא"ש יעו"ש:

יב יב) **שם הגה. ואם התפלל אותה קודם תפלת שחרית יצא.** כיון דזמנה בבקר כמ"ש לעיל או' ג' יעו"ש. והיינו דוקא בדיעבד אם כבר טעה והתפלל. אבל לכתחלה לא יעשה כן כמבואר סודם בשער הכוו' בענין סדר עליית העולמות ע"י התפלות שצ"ל דוקא שחרית קודם מוסף יעו"ש. וגם לפי הפשט שתפילות כנגד תמידים תיקנום ותמידין קודמין למוספין צ"ל דוקא שחרית קודם מוסף:

יג יג) [**סעיף ב'**] **הגה. ואח"כ חוזר הש"ץ התפלה וכו'** וכן הוא לפי סודם של דברים שצריך לחזור הש"ץ תפלת מוסף כמו שאר התפילות ומעלתה יותר גדולה מן הלחש כמבואר בשער הכוו' דף ע"ד ע"א יעו"ש:

יד יד) **שם בהגה. חוזר הש"ץ התפלה וכו'** כתב בא"ז במוסף אומרים בקדושה נעריצך וכו' ובשחרית אומרים נקדש וכו' ד"מ או' א' אמנם לפי דברי האר"י ז"ל צ"ל בשחרית נקדישך ובמוסף כתר כמ' שלעיל סי' קכ"ה או' א' יעו"ש. ובאמרך תיבת איה תכוין לקבל תוספת נשמה מבחי' היום כמ"ש בשער הכוו' דף ע"ג ע"א ודף ע"ד ע"א יעו"ש:

טו טו) **שם בהגה. חוזר הש"ץ התפלה וכו'** ואומר קדושת כתר ובשבת יאמר עם עמך ישראל וכן ביו"ט וברו"ח יאמר ועמך ישראל. מהר"ד גרשון הביאו בס' גן המלך סי' קל"ד. וכ"כ א"ח וכלבו דיאמר עם עמך ישראל דישראל הם עיקר. ברכ"י או' ג' ובסי' תכ"ג או' ג' שע"ת. ועיין מט"י או' א' מ"ש בזה באורך יעו"ש:

טז טז) **ועיין** מ"א ריש הסי' שכתב דנוהגים לומר ב"פ אחד. אמנם הברכ"י סי' תכ"ג או' ד כתב בשם מהר"א אזולאי ז"ל דיש מדקדקין בנוסח מוסף שאין אומרים ב"פ אחד דהיינו ה' אחד. אחד הוא אלהינו דהוי כאומר שמע שמע וכו' עכ"ל. וכ"כ בס' פע"ח שער ח"י פ"ך דאין לומר ב"פ אחד כמו שנוהגין. כי טעות הוא בידם אלא יאמר ה' אחד הוא אלהינו וכו' יעו"ש:

יז טוב) **יש** נוהגין שאומרים הצבור קק"ק ואח"כ הש"ץ אומר קק"ק בניגון דיש להם על מה שיסמוכו. מהרי"ע בשו"ת בית יהודה חיב סי' ג' ברכ"י או' ג':

יח חי) **יש** ש"ץ שנהג להמתין עד שיאמרו הצבור להעריצו וחוזר לומר בניגון כבודו מלא וכו' עד להעריצו. והעלה הרב מהר"י אירגאז בשו"ת דברי יוסף סי' י"ג דאין בזה קפידא ויוכל עשוהו רק אם נמשך מזה שהצבור קצת מהמון העם מפסיקין בשיחה בטלה ראוי לבטלו יעוש"ב ובשו"ת מים רבים סי' כ"ג וכ"ד. ברכ"י או' ד':

יט יט) **יש מי שנוהג שכשאומר שמע ישראל בסוף סדר קדושת כתר לומר ברוך שם כבוד וכו'** כמו שאנו אומרים בק"ש ויש קצת מקום לאומרו אבל היותר נכון שלא לאומרו. אבל במוסף ר"ה כשאומרים ובתורתך כתוב לאמר שמע וכו' לומר שם בשכמל"ו אין לו שום יסוד. כנה"ג בשו"ת הנדפסות סי' מ"ו. ברכ"י או' ה' וכ"מ ממ"ש לעיל או' ט"ז דאין לומר בשכמל"ו אחר פסוק שמע שבקדושת כתר יעו"ש וכן עמא דבר:

כ ך) **והטעם** שנהגו לומר פסוק שמע בקדושת כתר כתב ב"י סס"י תכ"ג בשם תשו' הגאונים לפי שבימי רב גזר יוזגדר מלך פרס שלא יקראו ק"ש מה עשו חכמים שבאותו הדור תקנו להבליעו בין הקדושות רישא שמע ישראל וסיפא אני ה' אלהיכם ולמה תיקנו לומר בהבלעה כך כדי שלא תשתכח ק"ש מפי התינוקות ובקשו רחמים מן השמים ובטלה הגזירה אמרו חכמים שבאותו הדור לא נבטל שלא לאומרו בקדושה כלל כדי שיתפרסם הנס לדורות אלא נקבע אותה בתפלת המוספין ובתפלת נעילה שאין שם ק"ש כלל וכן מנהג בשתי ישיבות עכ"ל. ועיין בשער הכוו' דף ע"ד ע"א שכתב טעם בסוד למה שתקנו לומר פסוק שמע בקדושה שבחזרת מוסף וגם כתב שם דיש לכוין למסור עצמו על קדושת השם באמירת אחד יעו"ש:

כא כא) **תמידים** כסדרן ציל תמידים במ"ם בסוף כי כך הוא בלשון זכר וברוב הספרים נדפס בנו"ן והוא טעות. וצ"ל ואת מוסף בוא"ו בתחלה כי כן הוא בסידורים מדוייקים וכ"כ האחרונים. ש"ץ דף רי"ב ע"ב. וכ"כ רש"ל בתשו' סי' ס"ד דבכל תפלת מוסף אומר ואת מוסף והביאו מ"א ריש סי' זה. מיהו

הכנה״ג סי׳ תכ״ד בהגה״ט כתב בנסחתינו כתוב את מוסף בלא וא״ו וכן הביא הנסחא הרד״א במוסף שבת יעו״ש. וכתב הפר״ח בסי׳ תכ״ג דכן עיקר כנסחת הרד״א דהא מוסף ר״ח נמי נכלל בכלל ומוספין כהלכתן וא״כ לא שייך למימר ואת מוסף ר״ח עכ״ד:

כב **כב) אם** לא אמר וביום השבת י״ל דאינו חוזר הואיל ואמר נעשה ונקריב לפניך קרבן מוסף רק אם נזכר באמצע ברכת אלהינו ואלהי אבותינו כ״ז שלא אמר עדיין בא״י צריך לחזור ולומר וביום השבת אבל אם הזכיר השם הוי כסיים ברכה. סדה״י. פת״ע או׳ א׳:

כג **כג) שם בהגה. חוזר הש״ץ התפלה וכו׳** וגומר ש״ץ חזרת התפלה ואומר קדיש תתקבל. ונוהגים ברוב המקומות בספרד לומר משנת פרק אחד בכל שבת ושבת וכן ביו״ט מענין כל מועד ומועד. ואח״כ אומרים א״ר יהודה אשרי מי שעמלו בתורה וכו׳ רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב״ה לזכות את ישראל וכו׳ אין כאלהינו וכו׳ תנא דבי אליהו כל השונה הלכות וכו׳ א״ר אלעזר א״ר חנינא ת״ח מרבים שלום בעולם וכו׳ ואומר קדיש על ישראל ונפטרין לבתיהם לשלום. הרד״א. ולפי דברי האר״י ז״ל צ״ל ג״כ פטום הקטורת ועלינו לשבח כמ״ש לעיל סי׳ קל״ב או׳ י״א ואו׳ י״ג ואו׳ י״ט יעו״ש. והמנהג לומר פטום הקטורת אחר אין כאלהינו ועלינו לשבח אחר קדיש על ישראל כמו בחול:

כד **כד) [סעיף ג׳] מותר לטעום וכו׳** והיינו כשמקדש תחלה אבל לטעום קודם קדוש ודאי אסור כמ״ש לקמן סי רפ״ט יעו״ש. וכ״כ הב״ח. עו״ת או׳ ג׳ א״ר או׳ ט׳ תו״ש או ד׳ ר״ז או׳ ד׳:

כה **כה) שם. דהיינו אכילת פירות.** ואע״ג דאסור לאכול קודם קידוש ואין קידוש אלא במקום סעודה י״ל דדי כשישתה כוס יין אחריו כמ״ש סי׳ רע״ג סעי׳ ה׳ או שיטעום פירות ויתפלל במקומו ויאכל אח״כ הפת. מ״א סק״א. א״ר שם:

כו **כו) שם. או אפי׳ פת מועט וכו׳** אפי׳ כביצה. כמ״ש סס״י רל״ב. מ״א סק״ב. א״ר שם. תו״ש או׳ ה׳ מט״י או׳ ז׳ מחב״ר או׳ ב׳ ודלא כהעו״ת שכתב פחות מכזית וכ״ש אם אוכל מיני תרגמא מה׳ המינים דשרי ומקרי שפיר קידוש במקום סעודה כמ״ש לעיל סי׳ רע״ג או׳ מ״א יעו״ש:

כו) וכהן ביו״ט שנושא כפיו וחלוש ליביה קודם מוסף יכול לקדש ולאכול כזיה פת אחריו ויכול לישא כפיו מש״ז או׳ ב׳:

כז **כז) הרוצה** לטעום קודם מוסף יקדש מקודם ואם ירצה יקדש ויאכל כזית פת או פירות קודם מוסף ואחר מוסף יחזור ויקדש ונפיק אליבא דכ״ע מהר״י זיין בשו״ת שערי ישועה כ״י א״ח שער ה׳ סי׳ ג׳ וסי׳ ה׳ ברכי או׳ ז׳:

כח **כח) ונראה** דבשעת הדחק שאין לו יין ופת רק פירות וחלש ליביה מותר לטעום בלא קידוש דיש לסמוך בזה על הראב״ד בהשגות פכ״ט דשבת דמותר לטעום קודם קידוש של יום. ועוד דבזה יש לסמוך על הכ״ז שכתב בסי׳ רפ״ט דלא חל קידוש קודם מוסף ואף דשם לא שרי אלא מים היינו קודם תפלת שחרית. א״ר או׳ מ׳ והביאו הברכ״י או׳ ז׳ שע״ת או׳ א׳ וכ״כ העט״ז לעיל סי׳ פ״ט בשם רש״ל בהגהות דקודם תפלת מוסף לא הגיע עדיין זמן הקידוש יעו״ש והגם דלא ק״ל הכי כיון דרבו האוסרים כמ״ש לעיל מ״מ יש לסמוך ע״ז בשעת הדחק וכמ״ש הא״ר ז״ל. ועיין לקמן סי׳ רפ״ט סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כט **כט) ואם** נכון בברית מילה שמלין קודם מוסף לאכול מסעודת הברית ואח״כ להתפלל מוסף עיין בשו״ת חת״ס סי׳ ס״ט שכתב דאם אין אוכלין רק סעודה קטנה דהיינו מאכלי חלב אפי׳ עם בהמ״ז ואינם שותין שום משקה כדי להשתכר וגם אח״כ קורין זא״ז לתפלת מוסף יש להתיר דהוי רק כמו סעודת עראי יעו״ש. א״ח או ה׳:

ל **ל) ונראה** לפי מ״ש המ״א סי׳ ק״ו סק״ב דהנשים יוצאות באיזה בקשה שאומרות מיד אחר הנטילה בכל לשון שירצו ורשאין לאכול מיד א״כ לדידהו אסורין גם לשתות מים קודם תפלת שחרית דחל עלייהו חובת קידוש. תו״ש או׳ ד׳ והיינו אם אמרו קצת בקשה אחר נטילתן שחרית דיוצאות בכך ידי תפלה וכמ״ש התו״ש לקמן סי׳ רפ״ט או׳ ג׳ אבל אם עדיין לא אמרו בקשה מותרין לשתות. ונראה דהיינו דוקא אם כוונו באותה בקשה לצאת י״ח תפלה וכמ״ש המ״א שם ולכן נהגו רוב הנשים שאין מתפללות בתמידות משום דאומרים מיד בבקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בכך יעו״ש אבל אם קובעים עצמם להתפלל ואין אומרים בקשה כ״א דרך שבח ותחנונים כמו האנשים שאומרים תהלים בבוקר עד שיתקבצו הקהל להתפלל מותרים הנשים לשתות קודם תפלת שחרית דהא גם האנשים מדאורייתא יוצאין י״ח תפלה באיזה בקשה כמ״ש המ״א שם ולמה מותרין לשתות קודם תפלת שחרית אלא על כרחך משום דקובעין עצמן להתפלל ואין דעתם לצאת בבקשה וא״כ ה״ה לנשים הקובעין עצמן להתפלל ואין דעתם לצאת בבקשה מותרים לשתות קודם תפלת שחרית כמו האנשים ודוק. ואח״כ ראיתי שכ״כ א״א בסי׳ רפ״ט או׳ ד. יעו״ש:

לא **לא) שם. אבל סעודה אסורה.** והב״ח חולק וכתב דמדינא אפי׳ סעודה שרי אלא דנהגו להחמיר ונ״מ דמאן רחליש ליביה וקשה עליו טובא להתפלל מוספין מקמי אכילה שרי ליה לאכול מקמי תפלה דבהא מילתא מצי איניש להקל כנגד המנהג יעו״ש. וכ״נ דעת המ״א סק״א. אבל הט״ז סק״ב כתב

דחלילה להקל בסעודה קודם המוספין יעו״ש. וכן העו״ת או׳ ג׳ כתב להשיג על דברי הב״ח יעו״ש. וכ״כ המט״י או׳ ז׳ דאנו אין לנו אלא דברי מרן ז״ל. וכ״פ בתשו׳ שאגת אריה סי׳ ח״י וכתב דאפי׳ אם התחיל ואפי׳ בסעודה קטנה פוסק דחיישינן לפשיעא יעו״ש. וכ״כ הערה או׳ ב׳ ומ״מ נראה דאם הוא חלוש המזג ואם לא יאכל יותר מכביצה פת לא יוכל להתפלל בכוונה יש להקל וכמ״ש לעיל סי׳ פ״ח סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לב לב) [סעיף ד׳] צריך להתפלל של מנחה תחלה וכו׳ משום דמנחה היא תדירה בזה״ז ותדיר קודם. לבוש ואע״ג דפסק בסי׳ רל״ב דאין להתפלל לכתחלה מנחה גדולה י״ל דהכא כיון שצריך להתפלל מוסף צריך להקדים מנחה תחלה דעכ״פ זמנה הוא וכמ״ש שם. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ו׳:

לג לג) שם בהגה. ומיהו אם הקדים של מוסף יצא. דהא מוסף זמנה כל היום. לבוש:

לד לד) שם. וי״א דהיינו דוקא וכו׳ כגון שרוצה לאכול וכו׳ ר״ל דלהש״ע סי רל״ב אפי׳ סעודה קטנה ולמור״ם ז״ל שם פי׳ לאכול דהכא הוא סעודה גדולה. ונראה דאפי׳ למאן דמיקל שם אפי׳ בסעודה גדולה הכא מיירי באינו רוצה להקל א״נ כיון דיש תפלת מוספין עם תפלת מנחה לכ״ע אסור לו סעודה גדולה עד שיתפלל שתיהן דאיכא למיחש טפי לאמשוכי. מט״י או׳ ט׳ וסעודת שבת לא מקרי סעודה גדולה כ״א של ברית מילה או של נשואין כ״כ האחרונים:

לה לה) שם. כגון שרוצה לאכול וכו׳ וא״כ האידנא דסומכין על קריאה לבהכ״נ א״צ להתפלל עתה מנחה. מ״א סק״ג. תו״ש או יו׳ א״א או׳ ג׳ וזה אינו אלא לסברת י״א דאלו לסברה ראשונה לא עדיף מיוה״כ דכתבו התו׳ שיקדימו תפלת המנחה והוא פשוט. מט״י שם. ועיין באו׳ שאח״ז שכתבנו דיש לסמוך על סברת י״א:

לו לו) שם. ויש מי שהורה שאין עושין כן בצבור וכו׳ דוקא בצבור אבל במתפלל יחידי לעולם יקדים תפלת מנחה כסברה ראשונה וכן מוכח מדברי מרן כ״מ ספ״ג מה״ת יעו״ש מט״י או׳ יו״ד. ולי נראה כיון דלפי דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ שנתן טעם בסוד תפלת מוסף קודם מנחה יש לפסוק כסברה שנייה ואפי׳ יחיד אם אינו רוצה לאכול קודם מוסף. ואם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן יתפלל מוסף. דמנחה יש לה תשלומין בערבית כמ״ש סי׳ ק״ח. מ״א סק״ג. א״ר או׳ י״ב תו״ש או׳ ו׳ חס״ל או׳ ב:

לז לז) שם. ויש מי שהורה וכו׳ ולענין הלכה ודאי צריך כל מורה להזהיר שימהרו בתפלת שחרית ולא יאריכו בנגונים כדי להתחיל מוסף מקמי שיגיע ו׳ שעות ומחצה לאפוקי נפשיה מפלוגתא דרבוותא אבל אם כבר הגיע ו׳ שעות ומחצא סומכין על דעת י״א כיון שא״צ ביוה״כ להתפלל תפלת מנחה מקדים של מוסף גם סומכים אדברי הרמב״ם שאין עושין כן בצבור שלא יטעו ואפי׳ הגיע מנחה קטנה מקדים של מוסף. ב״ח:

לח לח) שם. שאין עושין בצבור וכו׳ פי׳ אפי׳ סמוך למנחה קטנה. עו״ת או׳ ד׳ א״ר או׳ י״ד וכת׳ שכן נוהגין. תו״ש או׳ ז׳ ר״ז או׳ ה:

לט טל) שם. כדי שלא יטעו. פי׳ בשאר ימים להתפלל מנחה קודם מוסף אף קודם חצות. א״ר או׳ י״ד:

מ מ) [סעיף ה׳] בשבת ויו״ט אין חומרים ברכו וכו׳ ובארץ הצבי וארץ מנרים המנהג לומר ברכו גם בשבת ויו״ט אחר קדיש בתרא. מחב״ר או׳ ד׳ וכ״כ לעיל סי׳ קל״ג בשם האר״י ז״ל יכמה אחרונים דגם בשבת ויו״ט צ״ל ברכו אחר קדיש בתרא יעו״ש:

סימן רפז

א א) [סעיף א׳] יכולין לנחם וכו׳ אמרינן בגמ׳ בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת פי׳ שחששו שמא יבא לזעוק. ודלא כאותן שכל ימות השבוע אין הולכין רק בשבת. מ״א. א״ר או׳ א׳ מחב״ר או׳ ג׳:

ב ב) יש מקומות שבשבת האבלים יושבים במקום מיוחד וחשובי הקהל מבקרים אותם שהולכים אצלם ויושבים מעט פמליות פמליות ויש סמך למנהג מדברי רבותינו באגדה. מחב״ר או׳ ד׳:

ג ג) שם. יכולין לנחם אבלים בשבת. אם התירו בשבת כ״ש בחול המועד. מחב״ר או׳ ב׳:

ד ד) שם. ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול וכו׳ לכאורה נראה דהא דלא יאמר לו כדרך שהוא אומר בחול לא קאי אלא לחולה לבקרו אבל לאבל יכול לנחמו כמו שהוא מנחם בחול אבל ראיתי למהרש״ל שכתב דכשמנחם אבלים אומרים ביציאתו שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבא ושבתו בשלום עכ״ל. ב״ח וכתב דהכי מסתברא יעו״ש. אבל בטור יו״ד סי׳ שצ״ג איתא דרשאי לומר המקום ינחמך ועי״ש בדרישה שנתן טעם לדבר. מ״א. ובשכנה״ג

או׳ ב׳ כתב דהמנהג עכשיו לומר בבקור חולים שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ולא יותר אבל בניחום אבלים אומרים שבתו בשלום ולא יותר יעו״ש. וכ״כ המט״י. או׳ א׳ דיש מקומות שאין מזכירין שום נחמה בשבת אלא נכנסין ויושבים מעט ותו לא מידי והוא מנהג יפה עכ״ד:

ה ה) **ונראה** לומר כי כמו שהזכיר בס״ח סי׳ ק״י דבשבת אל ידבר מאוהביו שמתו או שהן בצער כדי שלא יצטער וכו׳ יעו״ש. בכלל הצער הוא אם חולה שע״י שנזכר הוא מיצר וק״ו שאם לא ידע האדם שיש איזה קרוב לו או אהובו בצער או חולה או שמת ב״מ שלא יודיענו בתחלה בשבת כדי שלא יצטער והוא ברור. רו״ח:

ו ו) **כתבו** חכמי המוסר דעיקר ביקור חולים לעניים לראות אם צריכים איזה דבר ומי שיש ספק בידו לא יפה עושה לבקר בשבת ואם בעל נפש הוא ילך בחול לבקר עניים החולים ויראה צרכם ועניים וירחם עליהם כפי אשר תשיג ידו והיא מצות ביקור חולים כתקנה אשר לו מלא כפו די מחסורו בה יעשה לבקרו. ועיקרן של בקורין בשבת האיש הירא לנפשו לא יבצר מהם כי יצאו עוררין על המנהג כמו שתראה להרב החסיד בעל דעת חכמה פי״א שהפליא לדבר בזה בטוב טעם ודעת יעו״ש. ומה טוב מנהג עה״ק ירושת״ו כ״א בקורת תהיה לכבוד חתן או אבי הבן הוא כמו רגע כניסה ויציאה דוקא והמישרים ארחתם משום כבוד הבריות הלך הלכו האישי״ם ויודעים להזהר. מחב״ר או׳ ה׳ ונראה מי שבימות החול טרוד במילי דשמיא או דעלמא ובשבת שיש לו פנאי הולך לחולה אוהבו שיודע בו שיש לו נחת מזה שהוא בא אליו לבקרו מצוה קעביד ואין לו למנוע מללכת בשבת ויו״ט. ומי שהוא רך הלבב ומיצר על יסורי החולה אין לו לילך בשבת לבקר דלעונג ניתן ולא לצער. שע״ת:

ז ז) **שם הגה. וי״א דא״צ לומר ורחמיו וכו׳** משום דהוא לשון תחנה ואין אומרים לשון תחנה בשבת. וה״ה בניחום אבלים אין לומר ורחמיו מרובים רק יאמר נחמה קרובה לבא ושבתו בשלום ויש במקצת מקומות שאין אומרים רק שבתו בשלוה. עו״ת. וכ״כ לעיל סוף או׳ ד׳:

ח ח) **וענין** שינוי המקום נהג האר״י ז״ל שלא לשנות מקומו בשבת משום דהוי דברים שבפרהסיא אבל לא היה יוצא לשדה להקביל שבת לפי שאז עדיין אינו שבת ממש ואפי׳ דברים שבפרהסיא נוהגין. שה״מ פ׳ ויחי:

סימן רפח

א א) **[סעיף א׳] אסור להתענות בשבת וכו׳** ולשם תענית אפי׳ שעה אחת אסור. מהרי״ל הלכות תענית וכ״כ רש״י בעירובין דף מ״א. וא״כ שלא כדין עושין מקצת קהלות שמתענין בשבת עד חצות על הגזירות. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ א׳ ואפי׳ תענית מבשר ויין אעפ״י שאין חיוב לאכלם אסור. בי״מ או׳ ב׳:

ב ב) **שם. עד ו׳ שעות.** פי׳ ועד בכלל. עו״ת או׳ א׳ מט״י או׳ א׳ וכ״כ לעיל סי׳ זק״ן או׳ ג׳ יעו״ש. ואם טעים מידי קודם תפלת מוסף כבסי׳ רפ״ז סעי׳ ג׳ שרי להתאחר יותר משש שעות. א״א או׳ א׳:

ג ג) **שם. עד ו׳ שעות** ואע״ג דאפי׳ בחול נמי ימהר לאכול קודם ששה שעות דמכאן ואילך כזורק אבן לחמת כדלעיל בסי׳ קנ״א מיהו בחול ליכא איסורא אבל בשבת אסור להתענות עד אחר ששה שעות ולכן לאו שפיר עבדי הני ש״ץ בשבתות דמנגנין ואין יוצאין מבהכ״נ עד אחר ו׳ שעות בפרט בחורף ומכ״ש ביו״ט מלבד בר״ה אין למנוע דהא י״א דיש להתענות בר״ה אע״ג דלא נהגינן הכי מ״מ ראוי להאריך אף לאחר ו׳ שעות ואין למנעם. ב״ח. וכ״כ ביש״ש פ״ב דביצה סי׳ ד׳ אלא שמסיים דכשחל ר״ה בשבת אסור. ומ״א בסי׳ זק״ן כתב ליישב מה שמאריכין בשבת ויו״ט לפעמים דחשבינן ו׳ שעות משעה שקמים ממטתם ע״כ. ואני אומר דסמכינן על ראבי״ה שכתב הב״י בשם המרדכי בתחלה דמותר כשלומד או מתפלל. א״ר או׳ ב׳ ועי״ש:

ד ד) **שם. אסור להתענות בשבת וכו׳** עיין בתשו׳ הרשב״א ח״ד סי׳ רס״ב שכתב בשם ר״י בן גאות דאיסור תענית בשבת ויו״ט הוא מה״ת וכ״ה בתנחומא בראשית ועי״ש דכבוד שבת עדיף מאלף תענית ומה״ט דוחה לתענית אסתר דרבנן. א״ח או׳ א׳:

ה ה) **ואפי׳** אם מתענה כל השנה על עונותיו אסור להתענות בשבת. כנה״ג בהגה״ט. ומיירי בשאין אכילה מזיק לו מפני שינוי וסת. עו״ת או׳ א׳:

ו ו) **גרסינן** בירושלמי ר׳ חגי אמר לא ניתנו שבתות ויו״ט אלא לאכילה ושתיה ר׳ ברכיה אמר לא ניתנו אלא לעסוק בהם ד״ת. ובתנחומא מפרש לא פליגין מה דא״ר ברכיה לת״ת אלו הפועלים שהם עסוקים במלאכתן כל ימות השבוע ובשבת הם באים ומתעסקים בת״ת ומה דא״ר חגי להתענג אלו ת״ח שהם יגיעים בתורה כל ימות השבוע ובשבת הם מתענגים. והא דאמר רבא הכל מודים בשבת דבעינן לכם כמ״ש בסי׳ רמ״ב י״ל התם לר״א ור׳ יהושע קאמר א״נ התם בעונג קצת והכא לעסוק כל היום בתענוג. ב״י. והביאו מור״ם לקמן סי׳ ר״ץ סעי׳ ב׳ בהגה. ועיין ב״ח סי׳ רמ״ב מה שהאריך

בזה וסיים והכי נקטינן ביו״ט חציו לה׳ וחציו לכם ובשבת רוב היום לה׳ ומקצת לכם יעו״ש. וכ״כ בסי׳ זה דלעיל בסי׳ רמ״ב העליתי במסקנה דאף לת״ח די במקצת לכם ורובו בתורה עכ״ל. ועיין עוד בדברינו לעיל סי׳ רמ״ב או׳ ה׳ ואו׳ ו׳ יעו״ש:

ז **ז) [סעיף ב׳] י״א שאדם שמזיק לו האכילה וכו׳** והיינו אם גם כביצה או כזית מזיק לו אבל יוכל לאכול כביצה או כזית צריך לקיים סעודת שבת וכמ״ש לקמן ר׳ סי׳ צ״א יעו״ש. אסטניס שצריך להתענות בע״פ כדי שיוכל לאכול מצה בלילה לתאבון. אם חל ע״פ בשבת אסור לו להתענות בשבת רק ישמור עצמו מלאכול שיעור אכילתו כדי שיוכל לאכול בלילת מצה לתיאבון. שו״ת שדה הארץ ח״ג סי׳ כ״ד. בי״מ או׳ ה׳:

ח **ח) שם. דאז עונג הוא לו וכו׳** וכמעט שאסור לו לאכול שלא יצטער בשבת. ר״ז או׳ ב׳ מש״ז או׳ ב׳ ומי שמזיק לו האכילה א״צ תענית לתעניתו וה״ה מי שדרכו להתענות בכל יום אצ תענית לתעניתו. מש״ז שם:

ט **ט) שם הגה. וכן מי שיש לו עונג אם יבכה וכו׳** דאיתא באגדה שמצאו תלמידיו של ר״ע שהיה בוכה בשבת ואמר עונג יש לי׳ ונ״ל דהיינו שמרוב דבקותו בהקב״ה זולגין עיניו דמעות שכן מצינו בר״ע בזוהר חדש שהיה בוכה מאד באומרו שיר השירים באשר ידע היכן הדברים מגיעים וכ״ה מצוי במתפללין בכוונה. אבל כדי שיצא הצער ממנו שזכר רמ״א הוא תמוה דא״כ כל מי שמצטער ח״ו יבכה בשבת ט״ז סק״ב. אכן מתשו׳ ר״ע שהשיב עונג הוא לו משמע דבכל ענין שמתענג מכח בכיתו נמי שרי. גם הא מצינו שהיה אח״כ הלוך ובוכה על מיתת ר״א רבו הגדול כדאיתא במדרש הנעלם פ׳ וירא ושם איתא נמי שהיה בוכה בשביל קללת רבו שימות במיתה משונה על דבר אשר לא קידם עצמו לבא אליו לשמשו. גם מצאתי בשם הירושלמי שהיה בוכה על מיתת בנו הגדול ואמר שזה עונג לו עי״ש והוא כדברי רמ״א. תו״ש או׳ ג׳ וכ״כ המט״י או׳ ג׳ דבהיתר הבכי אפי׳ שעושה כדי שילך הצער מלבו כדברי ההג״ה מותר דכיון שאם אינו בוכה ישאר כל היום בצער מותר לבכות שעה א׳ ולא יצטער כל היום ודלא כהט״ז. ומה שהקשה דא״כ כל מי שמצטער יבכה בשבת ליתא דלא לכל אדם התירו אלא דוקא לאדם דקים ליה בגויה דיש לו עונג כשיבכה ודוק עכ״ד. וכ״כ א״ר או׳ ג׳:

י **י) שם בהגה. לבכות בשבת.** ועיין בזה בספר שד״ח באסיפת דינים מע׳ אנינות או׳ כ״ד מ״ש בזה. ועיין עו״ש בשם שו״ת עמודי אור סי׳ ע״ו באונן ביו״ט אם מותר לבכות על מיתו בין מיתה לקבורה דכיון שהוא פטור מכל המצות מסתמא פטור ממצות שמחה ג״כ דמ״ש משאר מ״ע ואיסור בכי הוא שלא למנוע שמחת יו״ט ויש כח ביד חז״ל לפטור האונן משמחת יו״ט בשב ואל תעשה דאין נראה לומר דהבכי חשוב קום ועשה וסמכתי על ס׳ הפו׳ דמי שהבכי הוא תענוג לו מותר לו לבכות וראיתי כי זו״ז הייתי משומם יותר. ומ״מ אחר הקבורה כוונתי דעתי לקיים במקצת היום שמחת יו״ט בשמחה שבלב עכ״ד יעו״ש. א״ח או׳ א׳:

יא **יא) [סעיף ג׳] ואכילה בשבת צער וכו׳** אבל כשאין לו צער אפילו שמתענה על עונות ומחמת תשו׳ אסור. ב״י ושכנה״ג. וכ״ש שאין לבעל תשו׳ לבכות מחמת תשו׳ של״ה. א״ר או׳ ד׳:

יב **יב) שם. ואכילה בשבת צער וכו׳** אבל הרב החסיד חסד לאברהם טיבייניה דקי״ט ע״א כתב וז״ל ואם מתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת לא מפני כך יסמוך על הרב יאודה חסיד להתענות בשבת שמצוה על האדה להרבות באכילה ושתיה בשבת הגם שיהיה לו שינוי וסת אח״כ לא מפני כך יתבטל מעונג שבת ויתענה כי ענוש יענש ע״י המלאך סנגרי״א אם אינו על חלומו יעו״ש. יפ״ל או׳ ד׳ וכ״כ החס״ל סי׳ רע״ד או׳ ה׳ יעו״ש. ועיין בדברינו לשם או׳ טו״ב:

יג **יג) [סעיף ד׳] מותר להתענות בו תענית חלום וכו׳** לפי שנפשו עגומה על חלומו שראה וחושב שיתבטל בשכר התענית א״כ התענית הוא עונג לו. טור. ט״ז סק״ג. וכל שנפשו עגומה אפשר דשרי להתענות אף אם אומר לו חבירו שחלם עליו חלום רע. א״א או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ח״י:

יד **יד) שם. מותר להתענות בו ת״ח וכו׳** משום דאיתא בפ״ק דשבת יפה תענית לחלום כאש לנעורת וא״ר חסדא ובו ביום. ואיתא נמי בברכות פ׳ אין עומדים אר״א משום ר׳ יוסי בן זמרא כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של ע׳ שנה ואפע״י כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת. מאי תקנתיה א״ר נחמן בר יצחק ליתיב תענית לתעניתא. וכתבו שם התו׳ פירש ר״ח בתענית חלום וכן איתא במדרש תילים ע״כ. וכ״כ הרי״פ והרא״ש ז״ל. ופרש״י ז״ל של ע׳ שנה כלומר אפי׳ נגזר עליו מנעוריו לפי שתענית קשה בשבת לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה. תענית לתעניתא יתענה למחר עכ״ל. וכוונת ע׳ שנה כלומר מתחלת הוייתו שבא לעולם ונקט ע׳ שנה לפי שימי שנתינו ע׳ שנה כמ״ש הב״ח. מט״י או׳ ד׳ ועיין עוד מ״ש בזה בסי׳ ר״ך יעו״ש:

טו **טו) שם. מותר להתענות ת״ח וכו׳** יש מחלוקת אם חובה להתענות ת״ח או מותר ולכן אין להתענות אלא דוקא בג׳ חלומות שנהגו בהם העולם שזכר הש״ע וגם אם הוא מקפיד אבל אם אינו מקפיד או שאינו מג׳ תעניות אפי׳ מקפיד אין להתענות. מט״י או׳ ד׳ יעוש״ב. והביאו מחב״ר או׳ ב׳ ועיין לקמן

או׳ נ״א:

טז טז) שם. מותר להתענות בו ת״ח וכו׳ ואם הוא ת״ח ישב כל היום וילמוד בתענית ויתכפר לו. ב״י בשם הג״א פ״ק דתענית. ועיין לקמן או׳ ך׳:

טז) המהרהר ביום ובא לו בחלום אח״כ אין כאן שייכות לומר מן השמים הראוהו אלא ההרהור גרם לו וכמעשה דפ׳ הרואה בשבור מלכא וע״כ לא יתענה בשבת בזה. ט״ז סק״ג. ר״ז או׳ ז׳ ועיין בס׳ חנוך בית יהודה סי״ג ובס׳ שבו״י ח״ב סי׳ ל׳ שכתב דדוקא הרהר באותו היום וחלם באותו הלילה אבל אם הרהר ביום א׳ וחלם ביום אחר צריך להתענות. י״א בהגה״ט. ומזה למדתי דאדם שהיה כואב בשיניו וחלם שנפלו לו שיניו דאין להתענות דאתי במכ״ש מהרהור שמהרהר ביום דאין לו אלה מחשבה וכ״ש זה שהוא בפועל דחושש בשיניו דרעיונה על משכביה סליקו ואין חילוק בין אם חלם שנפל לו השן הכואב עצמו בין שחלם שנפל זולתו ובן הוריתי למעשה כמה פעמים. מט״י או׳ ד׳ מחב״ר או׳ י״ד:

יז טוב) שמעתי אומרים שבימים הקרובים ליוה״כ אם ראה בחלום יוה״כ לא יתענה מפני שאז עוסקים בהלכות יוה״כ ומהרהרים בו. גם שמעתי משמיה דהרב כמהר׳ אהרן בן נחמיאש ז״ל שבליל ר״ה היה חוזר הלכות יוה״כ כדי שאם יראה בלילה בחלום יוה״כ לא יצטרך להתענות אמנם מעשה אירע לה״ה כמהריק״ו נר״ו בחו״ה של חג הסוכות שראה יוה״כ בחלום והסכים להתענות בו חדא דהא דאומרים שקרוב ליוה״כ אין להתענות לא נמצא כתוב בשום ספר ועוד דהשתא כבר עבר יוה״כ והוקצה מן הדעת. שוב ראיתי בקיצור של״ה דף ס״ז בשם מגן דוד דבכל גווני שהרהר ביום ובא לו חלום אח״כ אין שייך כאן לומר מן השמים הראוהו אלא הרהור גרם לו כמעשה דפ׳ הרואה כנלע״ד עיקר למעשה עכ״ל. ב״ד סי׳ קי״ח. מט״י שם:

יח חי) מי שחלמו לו אחרים חלום שראוי להתענות עליו בשבת ויו״ט ר״ח חנוכה ופורים הוריתי הלכה למעשה שלא יתענה זולת אם הוא בחול. שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ עו״ת או׳ ג׳ מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ד׳ ר״ז או׳ ו׳ מיהו הרב ב״ד סי׳ קי״ט כתב שיותר חייב להתענות על חלום של אחריה מעל חלום של עצמו יעו״ש. וכ״כ י״א מ״ב בהגב״י או׳ ה׳ בשם תשו׳ הרשב״ץ ותשו׳ זקן אהרן יעו״ש. וכ״כ המט״י או׳ ט׳ אמנם נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה יש להקל משום כבוד שבת ולא יתענה. וכן אם ראה חלום על אחרים לא יתענה עליהם בשבת כמ״ש לעיל סי׳ ר״ך או׳ ט״ז יעו״ש. ועיין בשו״ת אהל יוסף א״ח סי׳ ג׳ שכתב דאם חלם בשבת על חבירו לא יאמר לו יעוש״ב. וכן נראה לי. מחב״ר או׳ י״ג. ועיין לקמן או׳ מ״ח:

יט יט) כתב בס״ח לא יתענה אדם בשבת על שרואה בחלום הפסד ממון אלא על מה שיכול לחלל עליו שבת עי״ש סי׳ תתס״ח ומשמע מדבריו דבחול יש להתענות גם על הפסד ממון אם ירצה. עו״ת או׳ ב׳:

כ ך) כתב בסדה״י מי שיושב בתעינת בשבת מותר לומר עויתי פשעתי. ומשמע משל״ה דף קל״א דמותר לבכות א״ר או׳ ו׳ וראיתי מאמ״ז החסיד מהר״ר יצחק כשהיה מתענה ת״ח בשבת שלא היה יוצא מבהכ״נ כל היום והיה יושב ולומד שם עד הערב. מהרש״ל בביאורי סמ״ג דף נ״ד ע״ד. מחביר או׳ י״ב:

ך) ועוד כתב בסדה״י דמותר לעשות הטבת חלום בשבת. והביאו כנה״ג בהגה״ט. עו״ת או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ ר״ך או׳ ח׳:

כא כא) שם. וצריך להתענות ביום ראשון וכו׳ וכן המתענה ת״ח ביו״ט או בחולו של מועד וכו׳ צריך למיתב תענית לתעניתיה כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש. ונראת דגם המתענה ביו״ט שני של גליות כגון שני של חג השבועות או יו״ט אחרון של פסח צריך למיתב תענית לתעניתיה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ עו״ת או׳ ג׳:

כב כב) המתענה בניסן ובתשרי אחר כיפור א״צ למיתב תענית לתעניתיה ומינה דהמתענה ת״ח בשבת צריך למיתב תענית לתעניתיה ביומי ניסן בין בימים שאחר הפסח בין בימים שקודם הפסח. וכ״כ הר״ש הלוי בתשו׳ חא״ח סי׳ ד׳ וה״ה ליומי תשרי שאחר הכפור. כנה״ג בגה״ט. וכן ביומי סיון ואסרו חג יש להתענות בהם. עו״ת או׳ ד׳ אמנם הפרישה או׳ ו׳ כתב בשם רמ״א ורש״ל שאם יום א׳ הוא יום שאין אומרים בו תחנון אין מתענין בו. וכן הסכים א״ר או׳ ט׳ וכ״כ החס״ל או׳ ג׳ וכן נוהגין להורות. ועיין לקמן או׳ ל״ד:

כג כג) חתן שחלם חלום רע בימי חופתו אם אין נפשו עגומה עליו אל יתענה כי ימי החופה כיו״ט לגבי דידיה אך אם נפשו עגומה ורוצה להתענות יתענה מידי דהוה אשבת ויו״ט. פתה״ד או׳ ה׳ בשם ס׳ חינא וחסדא ח״א בהשמטות סי׳ י״ט. ובדין עוברות ומניקות עיין לעיל סי׳ ר״ך או׳ כ״ח:

כד כד) שם. וצריך להתענות ביום ראשון וכו׳ המתענה תענית חלום בשבת ולמחרתו הוי י״ז בתמוז נראה דאינו עולה לו לכאן ולכאן. פנים חדשות בשם משאת בנימין סי׳ צ״ג. והביאו כנה״ג בהגה״ט וכתב דה״ה לכל תענית צבור דאינו עולה לכאן ולכאן יעו״ש. מיהו בשה״ג פ׳ שבועות שתים בתרא כתב דאם ביום המחרת שהתענו ת״ח בשבת הוא תענית בל״ה הוא עולה לתענית וא״צ להתענות עוד יום אחר. והביאו כנה״ג שם וכתב ונראה לי שראוי לתפוס כדברי שה״ג יעו״ש. וכ״פ הט״ז סק״ג. אבל העו״ת או׳ ב׳ פסק כדברי מ״ב דאינו עולה לכאן ולכאן יעו״ש וכן הסכים מ״ה סק״ג. א״ר

או׳ ז׳ מט״י או׳ ה׳ וכתב ודלא כמ״ש י״א יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ דהעיקר כסברה הא׳ וכן יש להורות אם הוא איש בריא שאין התענית מזיק לו אבל מי שקשה עליו התענית אם סומך על המקילין לא הפסיד עכ״ד. ומ״מ נראה דיש לפדות תעניתו בממון וכמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש:

כה **כה) והא** דאין משלימין בתענית אחר היינו דוקא באלו הימים שחייב להתענות בהם או מד״ת או מד״ס אבל במה שאדם מעצמו מקבל עליו לכוף כאגמון ראשו ולענות נפשו יכול להשלים בהם התענית שחייב למיתב ביה על מה שעבר וביטל עונג שבת. ולפ״ז בעשרת ימי תשו׳ אינו חייב למיתב תענית לתעניתו זולת ימים האלה. עו״ת או׳ ב׳ אבל המ״א סק״ג כתב דאם יום ראשון הוא יום ראשון של סליחות עולה לו אם אינו רגיל להתענות כל שנה דהא אינו חובה כמ״ש סי׳ תקפ״א אבל מי שיש לו מנהג להתענות בו צריך להתענות ביום אחר ודלא כעו״ת. וכ״כ א״ר אוי ז׳ ר״ז או׳ ד׳ מיהו המט״י או׳ ה׳ פסק כהעו״ת. וכבר כתבנו לעיל באו׳ הקודם כיון דאיכא פלוגתא בזה דלברי יש להורות להתענות יום אחר אבל מי שקשה עליו התענית וסומך על המקילין לא הפסיד. אמנם צריך לכוין בתענית זה שהוא לכפר גם על מה שביטל עונג שבת. ואם לא כיון אם הוא תענית צבור נראה דאינו עולה אף לכחוש ובשאר תענית י״ל דעולה לכחוש:

כו **כו) ואם** לא אירע התענית ביום א׳ אלא ביום אחר וזה ממתין להתענות ליום שחל בו תענית כדי לצאת ידי חובת תעניתו אינו מועיל. שה״ג פ׳ שבועות שתים בתרא. כנה״ג בהגה״ט:

כז **כז) ואם** חלם לו חלום רע בתענית צבור פסק העו״ת שם דעולה לו וא״צ להתענות יום אחר. והביאו א״ר שם. וכן אם ליל מו״ש חלם עוד חלום אחר שמתענה עליו א״צ להתענות יום אחר. מט״י או׳ ה׳:

כח **כח) שם. וצריך להתענות ביום א׳ וכו׳** אם התענה ת״ח בשבת ולא התענה תענית לתעניתיה ובשבת שאחריו התענה עוד על חלום אחר אם די לו בתענית אחד על שתי שבתות עיין ב״ד סי׳ קי״ב שנסתפק בזה וכתב דאם תמצי לומר דבזה צריך שתי תעניות לפי שהיו שתי שבתות נפרדים היכא דהתענה תרי יומי בלא הפסק בנתיים כגון בשני ימים של חנוכה או בשני יו״ט של גליות או ביו״ט ושבת הסמוכים זה לזה אם די בתענית אחד לשניהם או לא וסיים דכל זה יתבאר במ״ש משאת בנימין סי׳ צ״ג בטעם המתענה ת״ח בשבת ולמחרתו תענית צבור שאין עולה לו אותו תענית במקום תענית לתעניתיה כמו שאין קרבן א׳ מכפר ב׳ חטאות יעו״ש. והביאו המט״י או ה וכתב דבספיקות אלו נראה להקל אלא שאח״כ כתב בשם השה״ג אשר סביב המרדכי פ״ק דשבת דהמתענה ב׳ שבתות צריך ב׳ תעניות יעו״ש. והביאו הער״ה או׳ ב׳ וכתב דכן מי שהתענה ת״ח ב׳ ימים בחנוכה בהפסק ימים בנתיים דצריך נמי להתענות ב׳ ימים אבל מי שהתענה בשבת ויו״ט הסמוך לו תענית א׳ עולה לשניהם יעו״ש. וכן מי שהתענה ביו״ט שחל להיות בשבת די בתענית יום אחד. וכ״כ רוח יעקב סי׳ ך׳ והביאו הזכ״ל ה׳ שבת או׳ ת׳ מש״ז או׳ ג׳ וכ״כ הרב לקט הקמח הלכות שבת דף ט״ל ע״א. והביאו התו״ש או׳ ו׳ אמנם מסיק שם התו״ש באפשר לומר דביום אחד אינו עולה לב׳ קדושות של שבת ויו״ט יעו״ש. וכן העלה הרב ריי״ח טוב ז״ל בשו״ת רב פעלים ח״א סי׳ כ״ט יעו״ש:

כט **כט) ואם** חלם ליל שבת קודם אכילה שאסור לאכול אחר שחלם כמ״ש מ״א סי׳ תקס״ד אפ״ה די לו למיתב תענית לתעטתיה יום אחד וא״צ להתענות לילה ויום כן מסיק התו״ש או׳ ו׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ״ז:

ל **ל) מי** ששכח ליל שבת וכחס על השמן וכבה אותו בחשבו שהוא חול אין להתענות בשבת. ב״ד חא״ח סי׳ קכ״ג. י״א מ״ב בהגב״י או׳ ו׳:

לא **לא) שם. וצריך להתענות ביום א׳ וכו׳** וכ״כ בזוה״ק פ׳ ויקהל דר״ז ע״ב ונתן טעם בסוד יעו״ש והביאו ב״י. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ר״ך או׳ כ״ד:

לב **לב) שם. וצריך להתענות ביום א׳ וכו׳** שלא יתאחר מבקשת רחמים והסליחה. רשב״א. ובפסקי ראקנטי סי׳ קע״ח כתב דמצוה מן המובחר ביום א׳ שאז נראה וניכר של כבוד שבת בתענית:

לג **לג) שם. ואם תשש כוחו וכו׳** לא יתענה ביום א׳ וכו׳ אבל לפי ספרי הקבלה כמו התולעת יעקב וכיוצא בזה צריך דוקא למיתב תענית לתעניתיה ביום א׳ דלאחר שבת אע״ג דהתענית צער הוא לו עי״ש הטעם. קשל״ה דפ״ט ע״ב. יפ״ל או׳ ח׳:

לד **לד) שם הגה. וכ״ש אם היה ביום א׳ חנוכה וכו׳** ואם ביום ראשון הוא ר״ח ניסן יתענה כמ״ש סי׳ תקע״ג. וה״ה לר״ח אב עיין סי׳ תק״פ ור״ל מפני שהם תענית צדיקים כמ״ש סי תק״ג וה״ה בערב פסח. מ״א סק״ד. מיהו לפי מ״ש המ״א שם (בסי׳ תק״פ) דמי שאין רגיל להתענות תענית צדיקים ואירע לו איזה צרה ר״ל אסור לו להתענות בר״ח ניסן א״כ גם כה״ג אסור להתענות גם מ״ש עוד המ״א דה״ה נמי ר״ח אב וע״פ דאם חלו ביום ראשון מתענה כדי נסבה דהא אינם יכולין לחיל ביום ראשון כלל דהא לא בד״ו פסח. תו״ש או׳ ח׳ ונראה דודאי לא נעלם זה ממ״א אלא כוותו למי שתש כוחו

שכתב הש״ע דיתענה אח״כ וע״ז כתב המ״א אם אירע ביום ב׳ ר״ח אב או ע״פ דיכול להתענות ואח״כ ראיתי שכ״כ המחה״ש. יעו״ש. ומ״מ כשמתענין ת״ח בר״ח ניסן או אב א״צ למיתב תענית לתעניתו. א״ר או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ כ״ב:

לה **לה) שם בהגה. י״א מי שישן שנת הצהרים וכו׳** יתענה מחצי היום וכו׳ ואינו מתפלל ענינו כמ״ש סי׳ תקס״ב סעי׳ י״א מ״א סק״ה:

לו **לו) שם בהגה. יתענה מחצי היום עד חצי הלילה וכו׳** בדרשות מהר״ש לא כתב אלא עד הלילה וכתב דצריך להתענות יום אחד דאיכא מ״ד דבעי למיתב תענית מי משלים בע״ש עד הלילה. מי״ט. ונראה לסמוך עליו ביו״ט ראשון או בשבת שחל יו״ט אח״כ ביום א׳ או ביו״ט שני שחל ביום ו׳ דא״צ להתענות אלא עד הלילה. גם נראה לי הכי במי שדרכו להתענות אף בשבת וחלם לו בצהרים אף שאפשר דמי שמתענה כבר אינו עולה. בזה נ״ל דאין חיוב למיתב תענית לתעניתו דהא לא ביטל עונג שבת כיון שדרכו להתענות. א״ר או׳ יו״ד. ועיין באו׳ שאח ז׳:

לז **לז) המתענה** ת״ח בע״ש ומשלים תעניתו הגם דתענית שעה אסור בשבת א״צ למיתב תענית לתעניתו. אחרונים. מחב״ר או׳ ג׳:

לח **לח) שם בהגה. יתענה מחצי היום עד חצי הלילה וכו׳** ואם חל יו״ט במו״ש אז צריך להתענות בכה״ג שני ימים לכפרה אחד בשביל שבת ואחד בשביל יו״ט אכן נראה דאם עדיין לא התפלל ערבית של יו״ט אעפ״י שהקהל התפללו סגי ליה בחד יומא נגד שבת. תו״ש או׳ ט׳ מחב״ר או׳ ד׳:

לט **טל) ואם** חלם בצהרים הסמוך ליו״ט שני של גליות בכל ענין יש להקל דסגי בחד יומא. תו״ש שם. מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת:

מ **מ) בחול** אין להתענות על חלום שחלם ביום. הרב החסיד בעל קנה חכמה דף מ״ב והרב יד אליהו בתשו׳ סי׳ ל״ב הביא לו קצת ראיה. מחב״ר או׳ ו׳ ונראה דאם יודע שחלומותיו אמיתיים מה שרואה ביום יש להתענות. ועיין עט״ז סי׳, ר״ך:

מא **מא) אם** חלם בצהרים בשבת והיה ערב פסח בליל התקדש חג יקיים מצות הלילה אחר ערבית ואין לבטל מפני חלום שום מצוה ואם ממתין עד חצות יבטל המצות. יד אליאו שם. מחב״ר או׳ ז׳ שע״ת:

מב **מב) אין** לדחות שום מצוה בזמנה מפני התענית ודוקא לענין אכילה התירו דהתענית תענוג יותר או שוה לאכילה אבל בל״ה דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. יד אליהו שם. מקב״ר או׳ ח׳:

מג **מג) מי** שחלם בצהרים ביום א׳ שלור״ה יתענה מחצי יום עד חצי לילה ואח״כ יקדש ויסעוד ויתענה יום שני תענית שלם וכן יעשה כל ימיו למי שלבו נוקפו. הרב דבר משה בראשון א״ח סי׳ מ״ב מחב״ר או ט׳ שע״ת:

מד **מד) שם בהגה. וביום הראשון יתענה וכו׳** הא דפסיקא ליה למור״ם ז״ל וסיעתו למיתב תעניתא על המתענה מחצי יום שבת הוקשה הדבר להרב שכנ״ג בהגה״ט או׳ ב׳ ומסיק דהואיל ונפק מפומייהו דרבנן כן יש לעשות ומ״מ מי שאינו רוצה בכה״ג למיתב תענית לתעניתו אין מחייבין אותו יעו״ש. אמנם המ״א סק״ו כתב הטעם דאע״ג דאי בעי שלא לאכול אחר חצות הרשות בידו אם יצא ידי סעודה מ״מ כיון שהתענה לשם תענית עבירה היא בידו עכ״ל. והביאו א״ר או׳ י״א וכתב עוד טעם אחר משום דחיוב סעודה שלישית אחר חצות כדלקמן סי׳ רצ״א. ואף למ״ד שאפי׳ קודם חצות מ״מ זה לא חשב שיחלום לו ודאי לא קיימה יעו״ש:

מה **מה) וכתב** עו״ש השכנה״ג דאפי׳ דדעת מור״ם ז״ל וסיעתו לא הצריכו תענית לתעניתו אלא כשהתענה תיכף באותו היום חצי היום וחצי הלילה אבל מי שחשב שהיה חייב להתענות למחר ולא התענה מחצי היום ולמעלה מחיוב תענית אלא שלא אכל בשביל שהיה שבע וגה לא התענה עד חצי הלילה ואח״כ אמרו לו שלא יתענה ביום שלמחרת א״צ תענית למה שלא אכל חצי היום והוא פשוט עכ״ל:

מו **מו) ואם** לא התענה מחצי היום ואילך עד חצות הלילה לא יתענה למחרתו דאין ת״ח אלא בו ביום שחלם הלילה וכל שעבר אותו היום אינו מחויב ותענית שחלם ביום הקודם לא מקרי בו ביום ואם ירצה להתענות אם הוא שבת או יו״ט ואפי״ יו״ט שני אסור לבטל עונג יו״ט כיון דלא אהניא ליה ולמה יבטל עונג שבת או יו״ט ללא הועיל. שכנה״ג שם או׳ ג׳:

מז **מז) כתב** של״ה דף ר׳ מי שחלם לו אפי׳ באמצע לילה לא יטעום מאומה ולא די כשיתחיל להתענות כשיאיר היום כמו בשאר תעניתים וראיה מהא דישן שנת הצהרים דמתחיל תיכף להתענות. גם נ״ל שיפרוש מאשתו ואפי׳ בשבת שהוא זמן עונה דאם הותר להתענות ולבטל עונג שבת ק״ו זה עכ״ד וכ״כ מ״א סי׳ תקס״ד. ולענ״ד אפשר לחלק בין דישן שינת צהרים דיום להא דלילה וקצת ראיה מאותן שמתענין ת״ח בר״ה גם בשני ואין מתענין בלילה. וכתב מ״א בסי׳ תקצ״ו דבחלום לא הראוהו אלא ביום ולא בלילה עי״ש. גם נ״ל דאפשר לחלק בין תענית שהוא לדידיה למצות עונה שמחוייב לאשתו. א״ר או׳ יו״ד. ולי נראה לחלק עוד דהא דמתחיל להתענות משנת הצהרים משום דיפה ת״ח ביומו כאש לנעורת ואם לא יתענה באותו היום

יעבור זמנו כמ״ש באות הקודם ולא יועיל עוד לא כן החולם באמצע הלילה דיש עוד היום לפניו המועיל לת״ח וע״כ נראה המיקל לכבוד מצוה כגון שעדיין לא עשה סעודת שבת או לקיים מצות עונה לא הפסיד ודוק:

מח **מח) [סעיף ה׳] י״א שאין להתענות ת״ח בשבת. וכו׳** ועיין בס׳ הברית מאמר טו״ב פי״ג שכתב וז״ל אם רואה אדם בחלומו על איש יהודי שימות או שיחלה או שאר צרה יתפלל עליו ויתן צדקה בעדו ויתענה אם אפשר ואם לאו יאמר לו ברמז דת שצריך רחמי שמים ויעשה תשו׳ ותפלה וצדקה אבל לא יאמר לו בפירוש שחלם עליו שימות וכדומה מפני שמחמת רוב הפחד יכול הוא שימות בלא עתו ויש נספה מחמת אימה וכבר קרה מעשה כזאת בעולם ומת האדם מפחד עכ״ל והביאו הפתה״ד או׳ ז׳ וכתב וזה אפי׳ בחול ק״ו בשבת. ועיין לעיל או׳ ח״י:

מט **מט) שם. שראוהו תלת זמני.** והטעם נראה פשוט דבתלתא הוי חזקה. פתה״ד או׳ ו׳ והא דלא סגי בתרי דמקרא מלא דבר הכתוב ועל השנות החלום אל פרעה וכו׳ כתב שם הפתה״ד דהא מילתא תליא בפלוגתא דרבי ורשב״ג דאפליגו ביבמות דס״ד ע״ב דלרבי בתרי זימני הויא חזקה ולרשב ג בעי תלתא יעו״ש:

נ **נ) שם. שעל ג׳ חלומות וכו׳** וכ״כ במגיד מישרים פ׳ ויקהל דאמר לו המגיד למרן הקדוש ז״ל יפה הורית שלא להתענות בשבת אלא על אותם ג׳ בלבד. ויפה הורית שלא להתענות בשבת על שחלם שנפל ס״ת מידו שאין להתענות אלא על אותם בלבד ואעפ״י שיש מחלוקת באחת מהן גם בו מתענים דג׳ שהם ארבע הם ועוד תדע סודם עכ״ל. והביאו מ״א סק״ז. וכתב הלב״ש דמ״ש שיש מחלוקת באחת מהם וכו׳ ר״ל יוה״כ די״א בשעת נעילה וי״א שאפי׳ שלא בשעת נעילה וכ״כ המט״י או׳ ו׳ יעו״ש. א״א או׳ ז׳:

נא **נא) שם. שעל ג׳ חלומות וכו׳** כתב בשל״ה דף קל״ה שאף באלו הג׳ אסור להתענות בשבת אלא א״כ התענית עונג לו כגון שנפשו עגומה עליו וכשיתענה ימצא נ״ר ואני רגיל לפסוק שיקבל עליו להתענות ב׳ ימים בחול עכ״ל. וכ״כ הריב״ש סי׳ תקי״ג דאם הוא גברא דלא קפיד בחלום רע או שהתענית רע לו ומצטער הרבה יותר ממה שמצטער בפחד החלום אסור להתענות בשבת ואפי׳ בחול אינה מצוה עכ״ל. מיהו הב״ח כתב דאם נפשו עגומה עליו יש להתענות בכל החלומות ובאלו הג׳ יתענה אפי׳ אין נפשו עגומה יעו״ש וכ״כ הט״ז סק״ג. אמנם המ״א סק״ז כתב דיש להקל שלא להתעלות דהא איסור דאורייתא הוא להתענות בשבת כמ״ש הרב״י בשם הרשב״א עכ״ל. וכ״כ המחב״ר או׳ י״ד שיש להקל אף בג׳ חלומות אם לא שנפשו עגומה עליו. וכ״כ לעיל או׳ ט״ו יעו״ש ועיין לקמן או׳ ס״ג:

נב **נב) שם. הרואה ס״ת וכו׳** וה״ה תפילין. מ״א סק״ח. א״ר או׳ י״ד. תו״ש או׳ י״א. ר״ז או׳ ז׳ משמע הא נביאים וכתובים לא. א״א או׳ ח׳:

נג **נג) שם. הרואה ס״ת וכו׳** טעם לרואה ס״ת שנשרף שמראים. לו כאלו עבר בכל התורה או היה סיבת שריפת התורה. ויוה״כ בעת נעילה הראו לו שצריך כפרה. קורת ביתו ראוי למות דהקורת פי׳ לסתירה והבית סמוכה עליו כמו בקורת. ונפילת השינים כאלו לא יאכל עוד. וקורא בס״ת שעולה לבימה לדון. או שאינו עוסק כראוי. ונושא אשה הראו לו שצריך מחילה ואם לא יתענה יומת בעונו. ראש יוסף סי׳ תקס״ח הביאו א״ר או׳ י״ד:

נד **דנ) שם. או יוה״כ בשעת נעילה.** אבל הרואה שהוא ליל יוה״כ אין לו להתענות בשבת דלילה אינו מכפר. ב״ד חא״ח סי׳ קי״ג. ועיין לעיל או׳ טו״ב:

נה **הנ) שם. או קורות ביתו וכו׳** וברבה פ׳ מקץ איתא שפתרו לאשה שתלד זכר וכן הוה לה. מ״א סק״ט. מיהו הא״ר או׳ י״ד כתב כיון דתלמידיה פתרו שם לרעה אלמא מסתמא לרעה הוא אלא שר״א פתרו לטובה כדי שיהא חלום הולך אחר הפה. ועיין מט״י או׳ ט׳ שכתב מעוברת שאני דשייך נפילה ממה שיוצא ממנה והם ז״ל לא אמרו אלא באנשים ובנשים שאינן מעוברות יעו״ש:

נו **ונ) שם. או שיניו שנפלו.** ואם היה לו כאב שינים לא יתענה כמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש:

נז **זנ) שם. וי״א הרואה יוה״כ וכו׳** הרב ב״ד סי׳ קי״ח כתב חילוקי דעות בזה דמהרש״א ז״ל ס״ל דהקפידא היא ברואה יוה״כ על שהוא מתענה ואם ראה יוה״כ ולא היה מתענה פטור וכן אם ראה עצמו מתענה אפי׳ בלא יוה״כ צריך להתענות. ויש חולקין דהכל תלוי בראיית יוה״כ ואפי׳ ברואה עצמו שאינו מתענה בו חייב להתענות וכן לאידך גיסא אם רואה עצמו כמתענה בלא יוה״כ אינו מתענה וע״כ כתב המט״י או׳ ז׳ דנקטינן מילתא מציעתא ובעינן תרתי יוה״כ וגם יראה עצמו שהוא מתענה יעו״ש:

נח **חנ) שם. וי״א הרואה יוה״כ וכו׳** הרב מהר״י חאגי״ז בס׳ קרבן מנחה סי׳ שפ״ו קורא תגר על זה ואומר דלאו מר בריה דרבינא חתים עלה ודברי נשים הם אלו שאומרות דנושא רמז שילך וינשא עם העפר ואני כשרואה אחד מאלו עושה יו״ט שהרי אמרו העינה איש״ר בחלום מובטח לו שהוא בן עוה״ב א״כ כשרואה יוה״כ רמז שמתכפרין לו עונותיו וכ״ש בשעת נעילה והקורא בתורה עולמו רואה בחייו והמתענה על אלו בשבת נראה דלא סגי ליה בחד

תעניתא שביטל עונג שבת בשביל זה ואם רואה תיבת הספד בחלום חסו עליו משמיא כ״ש אלו עכ״ל. והביאו י״א בהגב״י. אמנם המט״י שם כתב דאין לסמוך על דברי מהר״י חאגי״ז הנז׳ דכיון דהפו׳ ומרן ז״ל כתבום בפסקיהם חשובים כמו דברים המקובלים וכיון שהם קבלה נקבל חפי׳ לא משכחינן טעמא וכתב דהכי נקטינן וכן עמא דבר יעו״ש:

נט טנ) שם. וי״א הרואה שקורא בתורה. ר״ל שמראין לו שיש לו עונות ונפרעין ממנו וצריך הוא לקרות בתורה אולי עסק התורה יועיל לבטל הפורענות ומיהו דוקא כשאינו רואה אלא הקריאה בלבד אבל אם רואה שקראוהו לעלות וקרא אין לחוש דהעלייה אדרבא סי׳ יפה לו שיעלה לגדולה וכן הורתי כמה פעמים להקל בעלייה אפי׳ למי שחושש לסברה זו. וכן בנושא אשה ה״ד בנישואין לבדן אבל מי שרואה שמחות וגיל וריקודין ומחולות הנעשין בחתונה אין כאן בית מיחוש. מט״י או׳ ח׳:

ס ס) שם. וי״א הרואה שקורא בתורה. ואם רואה בחלום שקורא החזן בתורה ולא הוא עצמו יש לצדד להקל שלא להתענות בשבת. שו״ת מגן שאול סי׳ ס׳ וכן אם הוא חזן וראה בחלום שקורא בתורה נראה שאין להתענות די״ל זה בא לו מחמת הרהור שתמיד קורא בתורה וכמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש. וכן מי שראה בחלום שקורא בתורה וביום ההוא קראו לו לקרות בתורה נראה דאין להתענות די״ל הראוהו בחלום מה שעתיד לקרות ביום:

סא סא) שם. וי״א הרואה שקורא וכו׳ וי״א מי שרואה בחלום שמת מנשקו. מט״מ. א״ר או׳ ט״ו:

סב סב) שם. יוה״כ וכו׳ שקורא בתורה וכו׳ שנושא אשה וכו׳ האחרונים נחלקו שאין להתענות באלו וכן אני בעניותי מורה ובא זולת אם נפשו עגומה. ברכ״י או׳ ג׳ וכ״כ היפ״ל או׳ י״ד וכתב שם דיש לפרש כולם לטובה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט״ו ואו׳ נ״א:

סג סג) וכתב בס׳ אגדת אליהו בפ״ד דמעשר שני סי׳ א׳ וז״ל ובהיות שראיתי כמה חילוקים בענין תענית שבת יען שאין עתה בקיאין בחלומות ויש חלומות שנראים רעים ואדרבא הם טובים והדבר בהופכו כמ״ש לעיל ואם אז״ל להתענות ת״ח בשבת הוא בזמנם שהיו בקיאין בחלומות. והחלומות שהזכיר מרן ז״ל שנמצא בספרי קדמונים להתענות עליהם בשבת כיון שאינם דברי תלמוד וזוהר או מדרש יש מונעים מלהתענות עליהם בשבת כנז׳ ולכן כל הבא אלי לשאול ממני על ת״ח בשבת אני אומר לו שלא יתענה אלא יתענג בשבת באכילה ושתיה ובתנאי שלא ידבר כל היום עם שום אדם בעולם כי ברוב דברים לא יחדל פשע וישב ויקרא כל ס׳ תהלים מתחלה ועד סוף ולמחר יתענה אם ירצה דמה שאמרו ובו ביום זהו כשהיו בקיאין בחלומות כדפי׳ גם יתן צדקה כפי השגת ידו וזה כדי שאם החלום טוב שיתקיים ואם רע ח״ו כדאי שבזכות כל זה שעושה יתבטל יעו״ש. והביאו הרו״ח או׳ א׳ וכ״כ בספרו כף החיים סי׳ ל״ו או׳ ח״ן דהשואל עצה מחבירו אם יתענה או לא טוב שישיא לו עצה שיפדה התענית ולא יתענה בשבת והפדיון הוא לפי כחו יעו״ש. וכעין זה כתב החס״ל או׳ ד׳ יעו״ש:

סד סד) שם. אבל הרואה לחייו וכו׳ מדלא קאמר אלא לחייו ש״מ דגם השיניים הגדולים הנקראים בלשון תלמוד ככי הם בכלל שיניו מפני שהנפילה מורה סי׳ מיתה שיפול האדם מחיים למות ומה לי גדולים ומה לי קטנים ועוד דסתם לחייו אין קבועים בהם אלא שיניים הגדולים שבצדדים של פה ואעפ״י כן דוקא בנפלו עם הלחיים הוא דאמרינן חלום טוב. מט״י או׳ ט׳ וכ״כ א״ר או׳ ט״ז. ער״ה או׳ ג׳:

סה סה) שם. שהחלומות שאמרו בפ׳ הרואה וכו׳ אבל י״א שנשתנו פתרוני החלומות מזמן חכמי הגמ׳ לזמנינו כמו שנשתנו הרפואות שבזמניהם. א״ר או׳ י״ב. ר״ז או׳ ז׳:

סו סו) אם כשישן ישים ידו על גיד הנשה יבהלוהו חלומות רעים. ר׳ אפרים עה״ת כ״י פ׳ וישלח. ונראה דאם חלם חלום רע וידע שידו היתה על גיד הנשה א״צ להתענות. ואגב אומר כי ידעתי מאדם גדול שלא היה מקפיד בחלומות ואמר שראה ת״ח אחד שעל הרוב היה מתענה ת״ח בשבת ואמר לו בשבת אחד שלא יתענה ושוב לא חלם. דבש לפי מע׳ ג׳ או׳ טו״ב:

סז סז) ומי שחביב עליו עונג שבת עד שבטוח בלבו שכדאי מצוה זו להצילו ואינו מתענה בשבת שפיר עביד וכן דרכי להורות לאחרים. ישי״ע:

סח סח) [סעיף ו׳] המתענה בשבת אומר ענינו וכו׳ ומותר לומר בשבת אלהי עד שלא נוצרתי וכו׳ דאינו אסור שאלת צרכיו אלא כשמבקש על חולי או פרנסה ודומה לו שיש צער לפניו אבל חרטת עונות טוב לומר בכל יום. מ״א ס״ק י״א. תו״ש או׳ י״ד. ר״ז או׳ ח׳:

סט סט) שם. וכוללו באלהי נצור. דהיינו שקודם שיאמר יהיו לרצון אמרי פי וכו׳ יאמר ענינו ואח״כ יהיו לרצון וכו׳ כמ״ש לע״ל סי׳ ר״ך או׳ כ״ו ועי״ש מ״ש משם ס״ח דס״ל דלא יאמר ענינו בשבת אבל מנהג העולם לאומרו יעו״ש. ואם יש עשרה מתענין ת״ח בשבת אם יאמרו ענינו בחזרה דמנחה עיין בדברינו לשם או׳ כ״ז:

ע ע) **שם הגה. ויאמר אחר תפלתו רבון העולמים וכו'** היינו תפלת רב ששת הכתובה במס' ברכות דף י"ז ע"א יעו"ש:

עא עא) **[סעיף ז'] הגה. להקדים או לאחר.** פי' שעה מועטת כדי שלא יצטער. מ"א ס"ק י"ב. והפרישה או' ט' כתב דלא היו רגילין להקדים מכח שהיו רעבים אלא מחמת שלא היה להם פנאי או כדומה לזה. א"ר או' י"ז:

עב עב) **[סעיף ח'] אין מתענין על שום צרה וכו'** כשיש מאורע וצריך אדם לרחמים מותר לבקש ולפול על פניו ביחיד דהא אפי' תענית שרי בשביל חלום. תשו' מהר"ם סי' תר"ג. מ"א ס"ק י"ג. אמנם התו"ש או' ט"ז כתב דאין הנידון דומה לראייה די"ל דשאני תענית שהוא יפה לחלום כאש לנעורת יעו"ש. והר"ז או' ט' כתב כגון שאירע מאורע בשבת שצריך לבקש עליו רחמים מיד ועי"ש בק"א או' ב':

עג עג) **שם. אין מתענין על שום צרה וכו'** ר"ל אפי' לאלה שנתבארו בסמוך סעי' ט' דזועקין ומתחננין עליהם בשבת מ"מ התענית לא הותר ולאפוקי מגירסא אחת דיש בהרמב"ם ז"ל פ"א מה' תענית דגורם מתענין בהם וכבר תמה הרב המגיד ע"ז יעו"ש. מט"י או' י"ב:

עד עד) **[סעיף ט'] אין צועקין ולא מתריעין וכו'** ר"ל תרועה בפה דאלו תרועה בשופרות ליכא כלל בשבת כמ"ש מרן בשם הר"ן ז"ל בסי' תקע"ו ובסוף סעי' זה אבל אין תוקעין. מט"י או' י"ג ועי"ש:

עה עה) **שם. או רוח רעה וכו'** פי' הר"ן ז"ל מפני רוח רעה שנכנסה בו רוח שד ורץ והולך שמא יטבע בנהר או יפול וימות או שהוא חולי ממיני החולאים ע"כ. ולפ"ז אם היה זה שנכנס בו שד עומד ונח במקומו אין לזעוק בשבילו בשבת ומ"מ אפי' ביושב במקומו אם רואין שיש בו סכנת היום מותר לזעוק ולהתחנן בשבילו דלא גרע משאר חולין שיש בו סכנת היום דבסמוך סעי' יו"ד יעו"ש. מט"י או' י"ד:

עו עו) **[סעיף י'] וכן נהגו לומר מצלאין וכו'** וכ"כ תומת ישרים בסי' ל"א ובעל המפה ובעל הלבושים בסי' זה אבל מהרי"ו בתשו' סי' קט"ו ובליקוטיו סי' ח' הרבה להביא ראיות לאסור ואמר שהודו לו רבים מהגדולים. כנה"ג בהגב"י והב"ח כתב דלא אסר מהרי"ו אלא בחולה שאין מסוכן ביומו. והביאו שכנה"ג בהגב"י או' ה' מ"א ס"ק יו"ד. אבל הא"ר או' ך' כתב דמהרי"ו פליג וס"ל דאפי' מסוכן בו ביום אסור יעו"ש. אמנם בל"ה אנן ק"ל כדעת הש"ע ודעימיה דמסוכן בו ביום מותר:

עז עז) **שם. על חולים המסוכנים וכו'** חולה השולח להתנדב בבהכ"נ בשבת רשאי הש"ץ לעשות לו מי שבירך אפי' שאינו מסוכן ולהתפלל על רפואתו דאינו מעורר צער ובכי. שו"ת אבקת רוכל סי' י"א וי"ב ועי"ש עוד בסי' י"ג וי"ד שהביא מחלוקת בזה יעו"ש. פ"ת:

עח עח) **שם הגה. וכן מותר לברך החולה המסוכן וכו'** והא דנהגו האדנא שאומר החזן מי שבירך לחולה שאינו מסוכן ואומר המקום ישלח לו רפואה שלימה וכו' אפשר שסומכין על הרמב"ן שסובר דמותר לומר המקום ירחם עליו בתוך שאר חולי עמו ישראל אבל לומר יותר מזה לכ"ע אסור. ויש להנהיג לומר בתוך המי שבירך שבת היא מלזעוק וכו' וכן ראיתי לחזן אחד שהיה נוהג כן. מ"א ס"ק י"ד. ועיין בשערי אפרים שער יו"ד סעי' מ"ד ובפתחי שערים שם שכתב די"ל שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא וברחמיו המרובים ירחם עליו השתא בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן יעו"ש. שע"ת או' י"ג:

עט עט) **ועיין** בשו"ת נחלת שבעה סי' ט"ל שעשה מעשה לברך החולה בשבת בבהכ"נ אעפ"י שהחולה לא היה שם בעיר רק בישוב שהיה רחוק מהלך שעה ויותר ודלא כליקוטי מהרי"ל שכתב שאין לברך כשאינו בעיר דשמא מת או הבריא וע"ש מגיטין דאפי' הניחו זקן או חולה נותנו לה בחזקת שהוא קיים. וגדול אחד כתב להעמיד דברי מהרי"ל והוא חזר והשיב לו עי"ש מסי' ע"ז עד סי' פ"א יעו"ש. שע"ת שם:

פ פ) **שם בהגה. וכן מותר לברך החולה המסוכן וכו'** ולברך המקשה לילד לכ"ע מותר שהתינוק הוא צדיק ויכריע כל העולם לכף זכות. מהר"י בביאורי סמ"ג. והביאו מ"א ס"ק י"ד וכתב עליו ול"נ דקטנים אינם נכנסים למנין דהא אינן בני עונשין עכ"ל. ונראה דמ"ש המ"א דקטנים אינם נכנסים למנין וכו' אינו אלא רק לחלוק על הטעם שכתב מהר"י שהתינוק הוא צדיק ויכריע וכו' ולזה כתב המ"א דאינו כן דקטנים אינם נכנסים למנין צדיקים ורשעים כדי להכריע אבל לענין לברך המקשה לילד לא פליג דהא היא בחזקת סכנה ולכ"ע מותר:

פא פא) **כתב** מט"מ נוהגין בשעה שמברכין החולה לקרוא שם דשינוי השם קורע גזר דין. וכתב בס"ח אם נגזר על פלוני ששמו כך וקורא לו שם שינוי וחי כמו יולד בן לנעמי. והוא כן כגון ראובן שיש לו בן ונוטה למות יבא שמעון ויאמר לאביו ולאמו פלוני בן פלוני הא לכם שקל הא לכם ככר ובשר ויין ואני פודה את בנכם ושיהא בני ויחיה. וכן עושין למי שאין מתקיימין לו בנים ואין בו משום ניחוש. א"ר או' ך':

סימן רפט

א א) [סעיף א'] **יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה.** פי' לפי שהיה דרכן לישב על המטה. פרישה או' א' ובאר שבע דף קי"ט כתב דמיירי במוצעת מע"ש או שישן בה בשבת אבל בל"ה אסור אלא יפרוס סדין על המטה ולא יזיז הכסתות יעו"ש. ומ"א סי' ש"ב כתב דעומדת בחדר שדר ואיכא בזיון מותר להציע דלצורך שבת הוא ע"כ. ולכאורה כיון דאפשר בפריסת סדין ליכא בזיון כ"כ מיהו ברוקח סי' נ"ה כתב מציעין עשר מצעות שאם יצטרך ישב על אחת מהן יעו"ש. א"ר או' א' וכ"כ המט"י או' ו' דכל שעושה לכבוד היום שרי ואינו אסור אלא א"כ עושה למו"ש יעו"ש. ועיין עוד לקמן סי' ש"ב או' כ"ג:

ב ב) **שם. ומפה פרוסה.** על הפת. טור. ועיין לעיל סי' רע"א סעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד:

ג ג) **שם. כמו בסעודת הלילה.** וכבוד יום עדיף מכבוד לילה כמ"ש לעיל סי' רע"א סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

ד ד) **שם. ויברך על היין וכו'** ונבאר הסדר שתעשה הנה תבא ותעמוד לפני השלחן במקום שאתה עתיד לישב בו ותקיף השלחן דרך ימין פ"א ותכוין להמשיך עתה בחי' אור מקיף של ג"ת דאבא אשר שם עלה ז"א בתפלת העמידה דלחש דשחרית אלא שאז היה בבחי' אור פנימי שלהם ועתה הוא באור מקיף אשר להם. ואח"כ קח בידך ב' אגודות ההדס ותחזור להקיף השלחן פ"ב ותכוין להמשיך עתה בחי' המקיף של ג' אמצעיות דאבא אשר שם עלה ז"א בחזרת קו"ר דתפילת העמידה דשחרית אלא שאז היה בבחי' אור פנימי שלהם ועתה הוא באור מקיף ולפי שעתה הוא בבחי' ג' אמצעיות חג"ת לכן צריך להקיף בהדס כנודע כי הדס רומז לג' אבות. ואחר הקפה הב' תשב מיושב במקומך ותקבל הכוס בב' ידיך ע"ד מה שנת' לעיל בקידוש דליל שבת ממש. ואח"כ תאמר מזמור לדוד ה' רועי וכו' ותכוין בר"ת ה' לאורך ימים אל שם יל"י ותכוין ג"כ ס"ת ה' לאורך ימים הם בגי' ס"ה כמנין אדנ"י. ואח"כ תאמר ושמרו בני ישראל את השבת עד וביום השביעי שבת וינפש. ותכוין לכלול מדת לילה שהוא שמור עם מדת יום שהוא זכור. ואח"כ תאמר פסוק אז תתענג על ה' וכו' כנודע כי בזה הפסוק נרמזו ג' סעודות דשבת כנז' בס' הזוהר פ' בשלח ופ' אמור. ואח"כ תאמר בקו"ר דא היא סעודתא דעתיקא קדישא. ואח"כ תאמר ברכת בפה"ג. ואח"כ תיטול ידיך מעומד כנו' בסעודת הלילה יעו"ש. שער הכוו' דף ע"ד. פע"ח שער ח"י פ' ך' ופ' כ"א:

ד) **וזה** הסדר לקידוש יום שבת. תחלה תקיף השלחן פ"א. ואח"כ תקח ב' אגודות של הדס בידך ותברך עליהם ותריח ואחר שתריח תאמר שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו. ואח"כ תניחם בין שני ידיך ותקיף בהם השלחן פעם שנית ואף אם אין לך הדס ג"כ תקיף פ"ב כדי לעשות כוונת הנז' וכמ"ש לעיל סי' רס"ב או' ח' יעו"ש. ואח"כ תשב במקומך ותאמר משנת עשר קדושות הם עד סופה. ואח"כ תאמר מאמר הזוהר ביומא דשבתא בסעודתא תנינא וכו' כמ"ש בסידורים. ואח"כ תאמר אתקינו סעודתא וכו' דא היא סעודתא דעתיקא קדישא. אסדר לסעודתא בצפרא דשבתא וכו' ואע"ג דבשער הכוו' שם כתב דהאר"י היה נוהג לאומרה בתוך הסעודה בסידור הרש"ש ז"ל סידר לאומרה קודם כמ"ש לעיל סי' רס"ב או' ח' יעו"ש. ואח"כ תאמר ויהא רעוה מן קודם עתיקא קדישא וכו' ואח"כ תאמר מזמור לדוד ה' רועי וכו' לשם יחוד קבה"ו וכו' הרני בא לקיים מצות קידוש של יום השבת קידושא רבא וסעודת שחרית של שבת לתקן את שורשה במקון עליון. ויהי נועם וכו' ושמרו בני ישראל וכו' אז תתענג על ה' וכו' סברי מרנן בא"י אמ"ה בפה"ג. וא"צ לחזור לומר דא היא סעודתא דע"ק קודם ברכת בפה"ג מפני שכבר אמרה מקודם כנז' ועיין בדברינו לעיל סי' רס"ב או' י"א ואו' י"ב מ"ש בענין הנטילה וסדר הלימוד אחר האכילה של סעודת הלילה וה"ה לסעודת היום יעו"ש. ובענין סדר י"ב לחמים וברכת המוציא כבר כתבנו אותם לעיל סי' רס"ב או' ב' קחנו משם. ופשוט דסידור הלחם על השלחן צ"ל קודם שיקיף:

ה ה) **מדברי** ס' הכוו' שסדר מהרש"ו מוכח דקידוש היום הרב היה אומרו מיושב וכן נהגו רבנן קדישי בעה"ק ירושת"ו. ברכ"י או' ב' שע"ת או' ג':

ו ו) **שם. ויברך על היין וכו'** הא"ר או' ב' מייתי מן הכלבו די"א אחר קידוש זה ברוך מקדש השבת בלא שם ומלכות. אבל מצאתי בס' הבתים כ"י בית ד' בית מנוחה שכתב שאין לומר ברוך מקדש השבת ולא ברוך שנתן שבתות למנוחה ולא שום דבר שהוא הפסק בין ברכה לשתיה עכ"ד. ודבריו ברורים וכן עיקר. ברכ"י בשיו"ב או' א' וכ"כ האחרונים. וכן עמא דבר:

ז ז) **שם. והוא נקרא קידושא רבא.** אע"ג דזוטר שיעוריה קראוהו כן בכינוי ע"ד שקורין לסומא סגי נהור כמ"ש הר"ן והרב המגיד יעו"ש. א"נ כמ"ש רש"י ז"ל דקרו ליה קידושא רבא לפי דבכולהו קידושא אמרינן ליה. ויש מי שכתב משום דילפינן ליה מריבוי דאת יום השבת ואע"ג דאינו אלא אסמכתא מט"י או' ב' ועיין בשער הכוו' דף ע"ד ע"ב שכתב טעם בסוד יעו"ש. וע"כ כתבנו לעיל שיזכיר בלשם יחוד קידושא רבא מפני הסוד שנרמז בו:

ח ח) **שם. קידושא רבה.** וכן ביו״ט מקדש קידושא רבא כדרך שמקדש בשבת. הרמב״ם פכ״ט דין כ״א:

ט ט) **שם. קידושא רבה.** וזה הקידוש אינו כלל דאורייתא. הרמב״ם פכ״ט. מ״א סק״א. ואם לא קדש בלילה שמקדש כל היום כולו כמ״ש לעיל סי׳ רע״א סעי׳ ח׳ אז הוי ד״ת ומיהו בהתפלל דעת המ״א סי׳ רע״א דהוי דרבנן יעו״ש. א״א או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ג׳:

ט) דע קידוש היום דרבנן ואפ״ה נשים חייבות בו וכמ״ש המ״א סי׳ רצ״א ס״ק י״א כל מילי דשבת איש ואשה שוין אף בדרבנן דכל שישנו בשמירה דרבנן מקצה ושבותין ישנו בזכירה דקידוש היום. מש״ז או׳ א׳ ולענין להוציא אחרים פה״ג בשחרית אם אינו שותה עיין סי׳ רמ״ג סעי׳ ד׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

י י) **ואם** אין לו יין בשחרית כ״א פת דאסור לו לאכול דברים אחרים קודם המוציא כמ״ש המ״א סק״ד י״ל דיכול להוציא אחרים בהמוציא אעפ״י שאינו אוכל עמהם עיין סי׳ רע״ג ט״ז ג׳ ומ״א קס״ז מ״א אבל להט״ז שם י״ז אינו מוציא דליכא שינוי. מש״ז או׳ א׳ וכ״כ המש״ז לעיל סי׳ רע״ג או׳ ג׳ דאינו מוציא והבאנו דבריו לעיל סי׳ קס״ז סוף או׳ קל״ה יעו״ש:

יא יא) **שם. ויבצע על לחם משנה וכו׳** ולפי דברי האר״י ז״ל צ״ל י״ב לחמים על השלחן בכל אחד מג׳ סעודות כמ״ש לעיל סי׳ רס״ב או׳ ב׳ יעו״ש:

יב יב) **שם. ויסעוד.** נוהגין לאכול בסעודת שחרית ביצים מבושלים שלימים בקליפיהן שהטמינו אותם בתנור מבע״י ושמעתי הטעם מפני אבלו של משה רבנו ע״ה שמת בשבת ונכון הוא ומן המהדרין אוכלים אותם גם בסעודה ג׳ שכנה״ג בהגה״ט סי׳ רפ״ח או׳ ח׳ מיהו היפ״ל או׳ ד׳ כתב דהא שנוהגים לאכול בשבת בשחרית ביצים מבושלים בקליפיהם אינו מטעם אבל משה שהרי לא מת משה בבקר כ״א בערב בשעת מנחה כמ״ש הטור וב״י ולבוש לקמן סי׳ רצ״ב יעו״ש וכדברי הזוהר אלא נהגו מפני עונג שבת אבל בערב אחר מנחה בסעודה ג׳ נהגו מן המהדרין לאכול ביצים כנ״ז מטעם אבלו של משה יעו״ש:

יג יג) **שם. וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה.** עיין לעיל סי׳ רע״ג ובדברינו לשם בס״ד ואף אם אוכל אחריו פת כסנין חשוב במקום סעודה יעו״ש:

יד יד) **שם. ושלא יטעום קודם לו כלום וכו׳** ר״ל אפי׳ מים כדין קידוש של לילה כמ״ש לעיל סי׳ רע״א סעי׳ ד׳ יעו״ש:

טו טו) **שם. ומיהו לשתות מים וכו׳** כתב בתשו׳ פרי הארץ חא״ח סי׳ ח׳ דהרעב והצמא שמותרים לאכול קודם תפלה צריך לקדש בתחלה דדוקא לשותה מים שרי שלא נתחייב בקידוש משום דאין קידוש אלא במקום סעודה ולבריא אסור לאכול קודם תפלה אמנם בנ״ד שמותר לאכול לחם ג״כ דהוי כחולים חייב לקדש ג״כ קודם תפלתו יעו״ש. והביאו הפ״ת וכתב דצ״ע בזה כי כמו דבריא פטור מקידוש משום דאסור לו לאכול כן לחולה שלא הוצרך ליין אסור לשתות יין מכוס של קידוש כמ״ש לעיל סי׳ פ״ט דלא ניתר אלא מים דלא שייך בהו גאוה עכ״ל. ולא ידענא מה צ״ע שייך בזה דמה שלא הותר אלא מים היינו לבריא אבל לחולה מגו שהותר ללחם הותר ג״כ ליין של קידוש ודוק. ומ״מ בעיקר הדין שכתב הרב פרי הארץ יש מקילין כמ״ש בעיקרי הד״ט סי׳ י״ג או׳ ג׳ וכ״כ לעיל סי׳ רפ״ו או׳ כ״ח יעו״ש וע״כ נראה דהמקדש כדי לאכול קודם תפלה יש לקדש ג״כ אחר התפלה כדי לצאת אליבא דכ״ע:

טז טז) **מי** ששותה חלב קודם תפלה בכל בקר ובקר לרפואה דשרי כמבואר לעיל סי׳ פ״ט סעי׳ ג׳ שרי לשתות כדרכו גם בשבת מחלב שנחלב מע״ש אף קודם תפלה ואין כאן שום חשש איסור שתייה קודם קידוש דקודם תפלה עדיין לא חל עליו חובת קידוש דמה״ט שרי לשתות מים וה״ה חלב דמאי שנא. זכ״ל או׳ ו׳ יעו״ש. ולפ״ז ה״ה לבריאים הנוהגים לשתות קאוי או ט״ע קודם תפלה ליישב דעתם דמותר כמ״ש לעיל סי׳ פ״ט או׳ ל׳ ואו׳ ל״א מותר לשתות גם בשבת קודם תפלה בלא קידוש. וכן המנהג פעה״ק ירושת״ו:

יז יז טוב) **שם. ומיהו לשתות מים וכו׳** ולענין הנשים אם מותרות לשתות מים קודם תפלה עיין לעיל סי׳ רפ״ו או׳ ל׳ יעו״ש:

יח יח) **שם. ומיהו לשתות מים וכו׳** ואם לא קידש בליל שבת אסור לשתות מים בבקר עד שיקדש. שנות חיים סי׳ ג׳:

יט יט) **שם. שעדיין לא חל עליו חובת קידוש.** עד לאחר התפלה. טור. לבוש:

כ ך) [**סעיף ב׳**] **במקום שאין יין מצוי הוי שכר וכו׳** הא דסתם המחבר כאן משום דאפי׳ למ״ד בסי׳ ער״ב סעי׳ ט׳ דאין מקדשין עליו גבי קידוש שחרית סמכינן אמ״ד דמקדשין עליו. מ״א סק״ב. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

כא **כא) שם. הוי שכר וכו׳** ונראה הא דכיילי הפו׳ שאר משקין בהדי שכר לאו למימרא דבשאין יין מצוי והיה דרך רוב בני העיר לשתות שכר אעפ״י כן אם ירצה לברך על שאר משקין רשאי משום דאין לתת מעלה וקדימה אלא ליין. דליתא לסברה זו אלא לעולם מה שרגילין בו הוא קודם למשקה שאין רגילין בו דהא קראוהו חמר מדינה וא״כ צריך לתת לו מעלה לענין קדימה וכדמוכח ממ״ש המ״א סי׳ קפ״ב סק״ב יעו״ש והוא פשוט. מט״י או׳ ה׳:

כב **כב) שם. הוי שכר וכו׳** ורשאי לאכול אחר שקידש על השכר אפי׳ לא בירך על הפת עיין סי׳ רע״ג סעי׳ ה׳. מ״א שם. ור״ל דכמו שאם קידש על היין מותר לאכול אחר שקידש מיני תרגמא מה׳ המינים דחשיב קידוש במקום סעודה ואח״כ גומר סעודתו במקום אחר כמ״ש סי׳ רע״ג סעי׳ ה׳ ה״ה במקדש על השכר מותר לאכול אחר שקידש מיני תרגמא כדי שיהא קידוש במקום סעודה ואח״כ גומר סעודתו במקום אחר ולא בעינן שיאכל דוקא פת אחר שקידש מפני שלא קידש על היין אלא כיון דהותר לקדש על השכר הוו״ל כמו שקידש על היין ועיין בדברינו לסי׳ רע״ג סעי׳ ה׳ יעו״ש:

כג **כג) שם. חמר מדינה וכו׳** משמע אבל היכא דלא הוי חמר מדינה לא. ובב״י כתב דבטור משמע אפי׳ במקום שאינו חמר מדינה אם אין לו יין מקדש על שאר משקין אחרים משום היכר כמ״ש סי׳ ער״ב סעי׳ ט׳ מ״א סק״ג תו״ש או׳ ד׳ מיהו בפרישה או׳ ג׳ כתב על דברי ב״י הנ״ז דאינו מוכרח יעו״ש. וכ״ה דעת מרן ז״ל בש״ע דבעינן דוקא חמר מדינה. וכ״כ האחרונים, ועיין, בדברינו לעיל סי׳ ער״ב סעי׳ ט׳ ששם נתבארו כל הדינין הנצרכים לסעי׳ זה יעו״ש:

כד **כד) שם. אוכל בלא קידוש.** דאין לו לבטל עונג שבת בשביל שאינו יוכל לקדש. ב״י:

כה **כה) שם. אוכל בלא קידוש,** פי׳ כשיש לו פת אומר המוציא על הפת ואסור לאכול דבר אחר קודם לכן ואם אין לו פת אוכל דבר אחר בלא קידוש. ומשמע בהרא״ש ובתו׳ פ׳ ע״פ דה״ה בקידוש הלילה אם אין לו פת אוכל בלא קידוש דכתבו מקום שאין יין ובבהכ״נ א״א לקדש בפת לאורחים ש״ץ אומר ברכה מעין ז׳ ויוצאים בזה. וא״כ כל אדם נמי יוצא במה שמקדש בתפלה וכמ״ש רס״י ער״א, וכ״מ בהגמ״י פכ״ט שכתב ולא אמרו בת טוות (לן בתענית) אלא להבדלה דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא. ומ״מ נ״ל דאם מצפה שיביאו לו ימתין עכ״פ עד חצות לילה אבל בקידוש היום א״צ דהא י״א שמותר לאכול קודם וכדאי הם לסמוך עליהם בשעת הדחק. מ״א סק״ד. מיהו אם הוא מצפה שיביאו לו יין ודאי גם ביום לא יאכל עד שיביאו לו היין. ואם אינו ברור לו שיביאו או אפי׳ הוא בספק אם יביאו אין להמתין גם בלילה דאין להתענות בשבת עד חצות הלילה על הספק וזה נראה פשוט. מט״י או׳ ו׳ ועיין במחב״ר או׳ ג׳ שכתב דהגם כי בסי׳ ער״ב בברכ״י צדד שאפי׳ מצטער בליל שבת אם ידע שלמחר יביאו לו לחם ויין לא יאכל מ״מ לדינא נראה שאם מצטער הגם שידע דלמחר ודאי יהיה לו פת ויין יכול לאכול בלילה שלא להצטער בשבת. וכל זה הוא כשהוא ודאי אצלו שלמחר יבא לו אבל אם הוא ספק יאכל תכף בלילה וביום מאשר הוא אתו ולא יתענה וכ״כ המט״י עכ״ד. ועיין לעיל סי׳ ער״ב או׳ נ״א:

כו **כו) ובאשכנז** מניחין השלחן ערוך כל השבת לכבוד שבת. טור ולבוש:

סימן רצ

א **א) [סעיף א׳] ירבה פירות וכו׳** ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה כיון דבכל פעם חוזר ונהנה ואסור לו ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה וא״כ ברכה שצריכה היא. ב״ח.

ב **ב) ואם** הפירות ברכותיהם שוות יצוה שיביאום לפניו בזה אחר זה. מהר״ם גאלנטי סי ל״ח. מיהו הכנה״ג לעיל סי׳ מ״ו הביא משם ס׳ הזכרונות שחולק וסובר דאסור לעשות כן דהוי ברכה שא״צ. וכן בס׳ אור חדש תמה על הרמ״ג. והב״ד הברכ״י או׳ א׳ וכתב דהעיקר כדברי ס׳ הזכרונות וסיעתו יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ רט״ו או׳ ל׳ יעו״ש:

ג **ג) ואין** למנוע לאכול קטניות בשבת ורובא דעלמא אכלי וכמ״ש התו״ש. מחב״ר או׳ א׳:

ד **ד) שם. כדי להשלים מנין מאה ברכות,** שחסרים לתפלת י״ח טור. והטעם שצריך להשלים מאה ברכות כתבנו לעיל סי׳ מ״ו או׳ ל׳ קחנו משם, וכתב בא״ח כל האומר מאה ברכות בכל יום מובטח שהוא בן עוה״ב ומשתכר אלף זהובים כדאמרינן פ׳ כיסוי הדם כוס של ברכה שוה מ׳ זהובים יעוש״ב שהביא כמה רמזים בענין זה. והביאו הברכ״י סי׳ מ״ו או׳ ה׳:

ה **ה) שם. כדי להשלים וכו׳** והא דלעיל סי׳ רפ״ד סעי׳ ג׳ כתב דיוצא בשמיעת ברכות התורה וכו׳ ז״ל דכשמברך בעצמו עדיף. והמ״א סי׳ ע״ו סק״ח מסיק דאינו יוצא בשמיעה אלא מי שאין לו פירות יעו״ש. ומ״מ צריך לכוין ובשמוע. א״ר או׳ א׳

ו ו) **שם הגה. ואם רגיל בשינת הצהרים וכו׳** ואף אם אינו רגיל לישן בחול יש לישן בשבת כי כן כ׳ בשער הכוו׳ דף ע״ד ע״ד וז״ל והשינה בימי החול טובה אל הרשעים ורעה אל הצדיקים זולתי אם יהיה איזה צדיק גמור גדול שבדורו וכו׳ אבל השינה ביום השבת היא טובה אל הצדיקים כי אין דבר רע שולט ביום שבת ואין חשש שיפסיד איזה עיבור נשמת איזה צדיק ע״י השינה ואדרבא אפשר שירויח וימשיך עמו איזה עיבור נשמת צדיק ולכן נכון הדבר לישן ביום השבת אחר האכילה וכך היה נוהג מורי (האר״י) ז״ל לישון ביום השבת אחר האכילה שיעור ב׳ וג׳ שעות כי אדרבא זהו מכלל עונג שבת עכ״ל. ועיין לעיל רס״י רל״א ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **שם בהגה. ואם רגיל בשינת הצהרים וכו׳** ולא יאמר נישן כדי שנעשה מלאכתנו במו״ש שאסור לומר למחר אעשה כך ואפי׳ חפץ לכתוב תורה מפני שמראה מה שישן ונח בשבת שעושה בשביל החול אלא יאמר ננוח כי שבת היום. ס״ח סי׳ רס״ו והביאו מ״א סק״א:

ח ח) **שם בהגה. אל יבטלנו וכו׳** בלבד לא ירבה בו יותר מדאי שלא יביאנו לידי ביטול תורה. א״ר או׳ ב׳ וכ״כ אחרונים:

ט ט) **[סעיף ב׳] אחר סעודת שחרית קובעים מדרש וכו׳** כדאיתא במדרש אמרה תורה לפני הקב״ה רבש״ע כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לשדהו ואני מה תהא עלי אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו שהם בטלים ממלאכתם ויכולים לעסוק בך ע״כ צריך שיקבעו מדרש להודיע לעם את חוקי האלהים ואח תורתיו ואסור לקבוע סעודה בזמן בה״מ כדאיתא בגיטין פ׳ השולח (גיטין ל״ח ע״ב) אמר רבה בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסייהו וחד מינייהו דקבעי סעודתא בשבתא בעידן בי מדרשא. טור. וכתב הב״ח נראה דדעת רבינו לבאר דקביעות מדרש אינו לדרוש באגדה אלא לדרוש דינין והלכות והכי משמע בילקוט ר״פ ויקהל דאמר הקב״ה למשה עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת וכו׳ להורות לישראל איסור והיתר וכו׳ הלכות פסח בפסח וכו׳ והכי משמע פ׳ אלו נאמרים בעובדא דר׳ אבהו דדרש באגדתא ר׳ חייא בר אבא דרש בשמעתתא וכו׳ ולא אפייס דעתא דר׳ חייא משום דעבד ר׳ אבהו שלא כתיקון מרע״ה לדרוש דינין והלכות ומקרוב נתפשט לדרוש כל הדרשות באגדות ולא בדינין והלכות כל עיקר נגד דת תורתינו דעיקר הדרשה צריך שתהיה ללמד את חקי אלהים ואת תורותיו להורות הלכות שבת והאסור ומותר לפי מה שקורין בשבת בס״ת וגם להמשיך את לב השומעים באגדה המדריכים ליראת השם למנעם מחטוא לפניו י״ת ובתשובה ולא יכוין להראות את עצמו שהוא חכם ויודע לדרוש פסוק או מאמר בכמה פנים עכ״ל. וכ״כ בשכנה״ג. ועיין עוד לקמן או׳ י״ב:

י י) **וכתב** בזוה״ק פ׳ שלך לך (דף קע״ג ע״ה) וז״ל ת״ח כד עייל שבתא נשמתין נחתין לשריא על עמא קדישא. ונשמתין דצדיקייא סלקין לעילא. וכד נפיק שבתא נשמתין סלקין אינון דשרו עלייהו דישראל. ונשמתין נחתין אינון נשמתין דצדיקייא. וכיון דסלקין כולהו נשמתין דשרו עלייהו דישראל. סלקי וקיימין בדיוקנא קמי מלכא קדישא. וקבה״ו שאיל לכולהו מאי חדושא הוה לכו בההוא עלמא באורייתא זכאה איהו מאן דחידושא דאורייתא אמרת קמיה. כמה חדוה עביד קבה״ו. כניס למפליא דיליה. ואמר שמעו חדושא דאורייתא דאמרת נשמתא דא דפלוני. וכולהו מוקמי ההיא מלה בתרי מתיבתי אינון לתתא וקבה״ו לעילא חתים להההיא מלה ת״ח כד מלה אתחדש באורייתא ונשמתא דנחתא בשבתא אתעסק באינון מלין חדתין וסלקי לעילא. כל פמליא דלעילא צייתין להההיא מלה. וחיות הקודש מתרבן בגדפין ומתלבשן בגדפין. וכד שאיל לון קבה״ו ולא תבין ושתקין. כדין חיות הקודש מה כתיב בעמדם תרפינה כנפיהן וכו׳ ובסוף דף קע״ג כתב וז״ל תו שמענא מבוצינא קדישא דכמה יקר על יקר ועטרה על עטרה מעטרין לאבוה דההוא ב״נ תמן. בשעתא דאמר קבה״ו אתכנשו למשמע חדושא ומלין חדתין דאורייתא משמיה דפלוני בר פלוני. כמה אינון דנשקין על רישיה. כמה צדיקייא מעטרין ליה כד נחתן. זכאה חולקהון דכל אינון דמשתדלין באורייתא יומא דשבתא משאר יומין עכ״ל. וכ״כ הרב בשה״פ פ׳ יתרו (ע״פ זכור את יום השבת) כשהאדם מחדש ד״ת בעוה״ז ביום השבת מעטרין לאביו כמה עטרות בעוה״ב יעו״ש. ומי שאינו יודע לחדש ד״ת ילמוד דברים שלא למד עד הנה. מחבר או׳ ה׳ וכ״כ האחרונים:

יא יא) **וכתב** שם האי״ן בגליון הזוה״ק מכאן נראה דגם לת״ח לימוד שבת מוכרח. בו ירוץ צדיק ונשגב הלימוד מהחול ומי שאפשר לו יעסוק בסתרי תורה כמ״ש רבינו האר״י ז״ל עכ״ד. וכבר כתבנו במ״א שמי שאין לו יד בקבלה ילמוד בס׳ הזוה״ק והתיקונים. ועיין לקמן או׳ ט״ו:

יב יב) **שם. קובעים מדרש וכו׳** הגם שצריך הדורש לדרוש קצת דברי חכמה וכמ״ש הרב קנה חכמה בספריו הקדושים וסמוכות שלו מדברי רבינו מהר״ם אלשיך בפסוק אך איש אל ירב יעוש״ב. מ״מ עיקר הדרוש יהיה להזהיר להמון ישראל את כל תוקף פרטי. העבירות שאדם דש בעקביו וענשן וכמה דינים שנכשלים בהם וכמו שכבר כתבו רבוותא בתראי על זה איש איש ממקומו. והא״ר הליץ קצת על הדרשנים דהבעלי בתים כבר יש להם ספרים שמתוכם ילמדו דינים ומוסר וא״צ לדרוש להגיד להם. ועם האדון הסליחה כי מה דעות יערוך קורא מן הספר ללשונותם לאיש על העדה המוכיח ומזהיר מה שעוברים עליו ואף זומן התוכחות שלא למדו ספר או אינם מקיימים וגבה טורא בינייהו ללמוד בלעז מספר לשמוע מפי הרב דברים היוצאים מן הלב מוקפין חומה טעמים ועונשין אשר לא כתוב בספר הלעז וחוזר על הדבר כמה פעמים מדי שבת בשבתו:

יב) והן כל יקר ראה עיני ספר חזיונות כתובים באצבע מטהרת יד הקודש רבינו מהרח״ו ז״ל בכתב ידו ממש ושם נאמר דרבינו האר״י ז״ל היה מזהירו תמיד ובחלום ידבר בו מכי סליק ר״ב לבי קברי שירבה דרושיו להוכיח לעם ולהחזירם בתשו׳ ובזה תלויה הגאולה. ומתנאי הדרוש המועיל להיות הדרשן פרוש שלא ימצאו ההמון לדבר עליו ויקשט עצמו לפני הדיבור ובמוסר״ם יחתום ובזה יקבלו דבריו. ואין קץ לשכרו וכמו שהפליגו בזוה״ק בשבת המגיע למזכי לחייבא זה״ לא ימנע טוב להולכים בתמים. מחב״ר או׳ ג׳: וע׳ יביע אומר ח״ב סי׳ יח.

יג יג) שם. לקרות בנביאים. דאיתא בתנחומא ויקהל משה אמר להם הקב״ה לישראל אם אתם נקהלים בכל שבת ושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקורין בתורה ובנביאים מעלה אני עליכם כאלו המלכתם אותי בעולמי שכן ישעיהו הנביא מפרש ואתם עדי נאם ה׳ ואני אל אתם מעידים עלי שאני אלוה בעולם ע״כ. ב״י. וע״כ נוהגין לחלק הנביאים והכתובים כמנין הפרשיות ולקרות בכל שבת חלק השייך לאותה פרשה ולסיימם בשמחת התורה עם הפרשיות:

יד יד) שם. ואסור לקבוע סעודה וכו׳ היינו שלא ירגיל לאכול סעודה ג׳ באותו שעה אבל כשקובע לו סעודה ג׳ בזמן אחר אלא שעתה נמשך הדרשה כ״כ אין לבטל ג׳ סעודות משום זה. א״ר או׳ ו׳ א״א:

טו טו) שם בהגה. והת״ח ימשיכו יותר בעונג וכו׳ ויש מן הראשונים שכתבו דהת״ח מוזהרים יותר לעסוק בתורה בשבת כמ״ש הרב בעל ס׳ הבתים כ״י. מחב״ר או׳ ד׳ וכ״כ לעיל או׳ י״א יעו״ש. ומ״ש הרב יעב״ץ בסידורו שת״ח העוסק בעיון בשבת מחלל השבת וכו׳ עיין מ״ש עליו המחבר או׳ ו׳ וכתב דבעיר גדולה קושטנדינה רבתי בזמן גדולי הדור היו באיזה מקומות קובעים ישיבה בש״ס ומפלפלים ביום ש״ק קודם חצות כמה ת״ח שבכפר ההוא ושמענו כי הן עוד היום כה יעשו. וכן בעה״ק ירושת״ו לימים ראשונים בישיבת הפר״ח אבותינו ספרו לו שהיו מפלפלין בעומקא דדינא בערב. וכן ראיתי שנהגו אחריו ראשי ישיבה הנז׳ הרבנים ז״ל וסיעתם שהיו מפלפלים בספיקא דדינא כפעם בפעם יעו״ש. והן עתה יש אנשים יראי השם סוחרים ובעלי מלאכות שאינם יכולים לעסוק בש״ס בימות החול מתאספים ביום השבת לישב בישיבות עם ת״ח לעסוק בש״ס ויש אשר לומדים גם בליל ששי ובליל ערב ר״ח אשרי חלקם:

סימן רצא

א א) [סעיף א׳] יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית. דאר״י בן פזי ת״ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים ג׳ סעודות ניצול מג׳ פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג. וא״ר יוסי יהי חלקי עם מקיימי ג׳ סעודות בשבת. טור. וכ״כ בזוה״ק פ׳ יתרו דף פ״ח ע״א וז״ל ועוד בעי ב״נ לאתענגא תלת זמנין אילי דהא בהא תליא מהימנותא דלעילא בעתיקא קדישא ובז״א ובחלקא דתפוחין. ובעי ב״נ לאתענגא בהו ולמחדי בהו. ומאן דגרע חד סעודתא מנייהו אחזי פגימותא לעילא ועונשי דההוא ב״נ סגי וכו׳ ר״ש אמר האי מאן דאשלים תלת סעודתי בשבתא קלא נפיק ומכרזא עליה אז תתענג על ה׳ דא סעודתא חדא לקבל ע״ק דכל קדישין. והרכבתיך על במותי ארץ דא סעודתא תניינא לקבל חקלא דתפוחין קדישין. והאכלתיך נחלת יעקב אביך דא הוא שלימו דאשתלים בז״א ולקבלייהו בעי לאשלמא סעודתיה וכו׳ יעו״ש. נמצא דבכל סעודה מג׳ סעודות יש לה שורש למעלה וטעם בסוד והמבטל אחת מהם עונשו מרובה והמקיימם שכרו מרובה. וע יין לעיל סי׳ רמ״ב או׳ ב׳:

ב ב) ומי שיש לו מזון ב׳ סעודות ואם יחלקם לג׳ סעודות לא יהיה לו לכל סעודה לשבע מוטב שיאכל ב׳ סעודות לשבעה. ס״ח סי׳ תתס״א. וכ״מ בשבת דף קי״ח דאמר עשה שבתך חול וכמ״ש סי׳ רמ״ב. מ״א רס״י זה. אמנם לפי מ״ש לעיל בשם הזוה״ק דכל סעודה מג׳ סעודות יש לה שורש למעלה והמבטל אחת מהם עושה פגם בעולמות העליונים וענשו מרובה נראה דאדרבא יותר טוב שיחלקם לג׳ סעודות מיאכל ב׳ לשבעה ודוק. ועיין לעיל סי׳ רמ״ב או׳ ט״ז. ומ״ש המ״א דאפי׳ קודם חצות יחלקם לשנים דהא י״א דיוצא בזה יעו״ש. אין כן דעת הטור והש״ע כמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ וכן׳ לפי דברי הזוה״ק והאר״י ז״ל לא יבוא זה אלא צריך להיות כל אחד בזמנה ראשונה בלילה ושנייה בשחרית ושלישית אחר תפלת מנחה דבההיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא כנודע. ועיין שער הכוו׳ דף ע״ה ע״ד: וכ״כ בשו״ת מן השמים סי׳ י״ד והיא בסוף הרדב״ז ח״ה יעו״ש:

ג ג) שם. יהיה זהיר מאד וכו׳ והטעם שכתב יהא זהיר מאד לפי דבשחרית אדם תאב לאכול ולשתות ומתענג במאכלים הרבה ובפירות ומיני מגדים הרבה כדי להשלים מנין מאה ברכות עד שימלא כריסו כ״כ דכשיגיע זמן סעודה ג׳ עדיין לא נתעכל לו סעודת שחרית וע״כ אמר צריך שיהא נזהר מאד שיהא עיניו בראשו שלא למלאות כריסו כ״כ בשיעור שיהא תאב לאכול סעודה ג׳ בזמנה. ב״ח. והמחב״ר או׳ א׳ כתב אפשר דהכוונה דצריך זהירות לפי שבסעודה זו ניכר כבוד שבת שהוא דבר שאינו עושה בחול דעיקר האכילה דבר יום ביומו בלילה פ״א וביום פ״א ובסעודה ג׳ מגדיל כבוד שבת

לעשות בו סעודה מחודשת והזהיר לקיימה הנה שכרו גם על סעודת הלילה וסעודת שניה כאילו עשאה לכבוד שבת דוקא. אך אם יתרשל לקיים סעודה ג׳ מורה דהשני סעודות לא עשה לכבוד שבת יעו״ש:

ד **ד) שם. יהא זהיר מאד וכו׳** אם לפי הפשט כתבו הפו׳ הנהו זהרור״י הן מזהירין מן הדין לקיים סעודה ג׳ יותר ויותר יש ליזהר עשר ידות לדברי בעלי סודות שמדבר בה נכבדות והדברים עתיקי״ן ועת רצון מילתא היא. ופוק חזי רשב״י ביומא דהלולא הוה חדי דמיומוי לא בטיל תלת סעודתי ומזה ישכיל אנוש יקר תפארת גדולת סעודה זו ותוקף חיובה בסוד קדושה רבה ויפקח עינא וליבא לקיימה כהלכתה ועלז בה. ברכ״י או׳ א׳:

ה **ה) שם. כביצה.** לאו דוקא אלא יותר מעט מכביצה דכביצה מיקרי אכילת עראי כמ״ש סס״י רל״ב. מ״א סק״א. ועיין מ״ש עליו האחרונים ומ״מ אם אפשר יש להחמיר לאכול יותר מכביצה אבל אם לא אפשר די אפי׳ בכזית וכמ״ש הא״ר או׳ ג׳ בשם המט״י יעו״ש. ועוד דכיון שחייב לברך אחריו בהמ״ז כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ד סעי׳ ו׳ יוצא בדיעבד י״ח סעודה ג׳ ועיין לעיל סי׳ ער״ד סוף או׳ י״ד:

ו **ו) שם הגה. ומי שלא אכל בליל שבת וכו׳** וה״ה מי שלא אכל בליל יו״ט יאכל ב׳ סעודות ביום. וה״ה שאומר הקידוש של לילה. מ״א סק״ב. ור״ל דלעיל סי׳ רע״א סעי׳ ח׳ כתוב דאם לא קידש בלילה יקדש ביום רק שאינו אומר ויכלו יעו״ש ולזה כתב המ״א דכמו דשוה יו״ט לשבת לענין השלמת סעודה ביום כן הוא לענין השלמת קידוש של לילה ביום ביו״ט כמו בשבת. מחה״ש:

ז **ז) שם בהגה. יאכל שלש סעודות ביום וכו׳** כ״כ התו׳ והרא״ש פ׳ ערבי פסחים. וכ״כ רי״ו נתיב י״ב ח״א. וכ״מ מדברי שאר פו׳ כמ״ש לעיל סי׳ ער״ב. ברכ״י או׳ ד׳ ועיין מ״א סי׳ ער״ד סק״ב ובדברינו לשם או׳ טו״ב:

ח **ח) יש** להסתפק למאי דק״ל סי׳ קפ״ח דאם לא הזכיר של שבת בלילה ויום חוזר חוץ מסעודה ג׳ אם זה שלא אכל בלילה ומקיים ג׳ סעודות ביום א׳ אמרינן דבשני סעודות של יום חוזר. וכן מחוייב לקיים השתי סעודות בפת. או דילמא דדוקא סעודה א׳ מחייב בפת אבל שתי סעודות אחרות למ״ד דסעודה ג׳ לא בעי פת ה״ה שתים זו. וכן אם טעה בהן אינו חוזר. ונראה דהשתי סעודות בעי לקיימם בפת לכ״ע כיון דחדא לתשלומי סעודת לילה מסתברא דטעונה לחם וכן מוכח מדברי הפו׳ אבל אם טעה בשניה דאתיא לתשלומי לילה ולא הזכיר של שבת יש מקום לומר דאינו חוזר. ברכ״י או׳ ח׳ יעו״ש. וכן הסכים בספרו מחב״ר או׳ ד׳ לדינא יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ א׳ וכן הסועד סעודה יתירה בשבת ושכח ולא הזכיר שבת א״צ לחזור ולברך. ג״ה סי׳ ל״ח. שע״ת:

ט **ט) ואם** בסעודת שחרית שחייב לאכיל פת לא אכל פת ובסעודה ג׳ שא״צ לחזור אחר הפת נזדמן לו פת וטעה בבה״מ ולא הזכיר רצה והחליצנו לא אמרינן הכא דכיון דבסעודה ב׳ לא אכל פת הו״ל סעודה ג׳ סעודה ב׳ וחייב לחזור אלא חשבינן לה מ״מ לסעודה ג׳ ואינו חייב לחזור דברי דוד סו׳ פ״ו. עיקרי הד״ט סי׳ י״ג או׳ י״ד. חס״ל או׳ א׳ ועיין לקמן סעי׳ ה׳:

י **י) [סעיף ב׳] דהיינו משש שעות ומחצה וכו׳** ואם התחיל קודם חצות ואכל עד אחר חצות יצא דהא עכ״פ אכל אחר חצות. מ״א סק״ג. אמנם הא״ר או׳ ד׳ כתב על דברי המ״א הנ״ד דלא נהירא דכל שהתחיל קודם חצות הוי כחולק סעודת שחרית וגם ק״ל סי׳ רפ״ח דהכל הולך אחר התחלת הסעודה רק אם התחיל מיד אחר שש נראה דיוצא יעו״ש והיינו אם נמשכה עד לאחר שש ומחצה ואכל כביצה אחר שש ומחצה:

יא **יא) שם. ואם עשאה קודם לכן לא קיים וכו׳** דעדיין זמן סעודת שחרית הוא. לבוש:

יב **יב) שם. לא קיים וכו׳** והגם דיש מתירין אנן ק״ל כדעת הש״ע והטור דגם בדיעבד לא יצא י״ח. מט״י או׳ ג׳ וכן הוא דעת האחרונים:

יג **יג) שם הגה. י״א דאסור לשתות מים וכו׳** איסור זה אעפ״י שכתבוהו התו׳ בפ׳ ע״פ דף ק״ה וכן הרא״ש ז״ל מכח המדרש כיון דהש״ע השמיטו משמע דלא קים ליה. וכן מוכח דעת הרמב״ם שכתב וז״ל וכך היה מנהג הצדיקים הראשונים מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבהכ״נ ויבא לביתו ויסעוד סעודה שניה. וילך לבה״מ יקרא וישנה עד המנחה ויתפלל מנחה ואח״כ יקבע סעודה ג׳ על היין ויאכל וישתה עד מו״ש ע״כ. אלמא דעד הלילה יכול לאכול ולשתות וכ״כ שם הגמ״י לדעת רבינו דהרי כשהגיע זמן המנחה אסור לקבוע סעודה יעו״ש. וכן נוהגין ברוב ארצות המזרח והמערב שלא לקבוע סעודה ג׳ עד לאחר תפלת המנחה. ואפי׳ לנוהגין איסור שלא לאכול בין מנחה לערבית מודו דאם התחילו אין מפסיקין עד הלילה כמבואר שם בתו׳ יעו״ש. מט״י או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ ט״ו:

יד **יד) שם בהגה. וי״א דיותר טוב להתפלל וכו׳** משום דאסור לאכול קודם מנחה. ודעה הראשונה ס״ל דסעודה קטנה שרי כמ״ש סי׳ רל״ב תו״ת או׳ ו׳:

טו **טו) שם בהגה. וכן נוהגין לכתחלה וכו'** וכן נוהגין לכתחלה בכל מדינות אלו וכן הוא מנהג כל ערי ספרד שהרי אין לאכול אפי' סעודה קטנה סמוך למנחה כמ"ש מרן גופיה לעיל סי' רל"ב סעי' ב' ועיין בשו"ת מן השמים שבסוף שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' ט"ל שכתב שמותר לאכול בין תפלת מנחה לתפלת ערבית אפי' בחול כיעו"ש וכ"ש בשבת שהוא סעודת מצוה. יפ"ל או' ב' וכ"כ לעיל או' י"ג. וכ"כ לעיל או' ב' בשם הזוה"ק והאר"י ז"ל שסעודה ג' צ"ל אחר תפלת מנחה יעו"ש:

טז **טז) שם בהגה. ומ"מ אין לשתות מים מן הנהרות וכו'** משום דהמתים הנידונין בחול מתקררים בהם והוי גוזל את המתים לב"ש. תו"ש או' ז' ולפי מנהגינו שאנו אוכלים בין מנחה למעריב יש לנו ליזהר שלא לשתות אז מים שנשאבו אז מהנהר אלא מים שבבית שנשאבו קודם לכן מהנהר או שאר משקים. ר"ז או' ב':

יז **טוב) שם בהגה. אינו רק בערב שבת.** דס"ל דבשעה שיוצאין מגיהנם מתקררין בהם. תו"ש או' ח' לב"ש. ונראה כיון דחשש סכנה הוא יש ליזהר בשניהם. ב"ח ר"ז שם. ועיין בס' פע"ח שער ח"י פ' כ"ד שכתב וז"ל מורי זלה"ה הזהירני מאד שלא אשתה מים קודם הבדלה וא"ל כי השותה מים בין השמשות של מו"ש ימות באסכרה אבל אם היה אוכל בשלחן בסעודה ג' ונמשכה סעודתו שראוי לומר הבדלה יכול לשתות בתוך הסעודה קודם הבדלה ואין בכך כלום עכ"ל וכתב שם מהר"י צמח מכאן נראה שמ"ש בגמ' כל מאן דשתי מיא בין שמשיא ימות באסכרה י"א בין השמשות דליל שבת וי"א בין השמשות דמו"ש וכן הלכתא דבליל שבת אסור מן הדין מפני הקידוש של לילה ובה"ש דמו"ש אסור מפני האסכרה עכ"ד. נמצא דלפי דברי האר"י ז"ל אינו אסור לשתות מים כ"א רק בה"ש ותו לא מידי וכן עמא דבר:

יח **חי) [סעיף ג'] יפסיק הסעודה וכו'** כן היה נוהג הרא"ש ז"ל ואעפ"י שהתו' כתבו שר"י אומר שאין להפסיק באמצע סעודה משום איסור ברכה שאינה צריכה תירץ הוא ז"ל. דכיון שהוא מפסיק לכבוד שבת אין כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך. ב"י. ובמרדכי כתב שטוב להפסיק מעט ביניהם שלא ליטול ידיו מיד אחר בהמ"ז וכן ראיתי נוהגין להפסיק מעט בד"ת או בטיול קצת ע"כ. ב"ח בשם מהרש"ל. עט"ז. ואותם שנשארים במקומם לא יצאו י"ח דהוי בסעודה אחת. מהרי"ל ה' סוכה. מ"א סק"ו תו"ש או' ט' ר"ז או' ג':

יט **יט) שם. יפסיק הסעודה וכו'** ואין לדרוש כן בצבור דכיון שאם אוכל קודם חצות אינו יכול להפסיק אין הצבור בקיאין בזה. ב"י בשם הרא"ש. מ"א שם תו"ש שם ר"ז שם:

כ **כ) שם. לא היה יכול לאכול אח"כ וכו'** אבל בשעת אכילה האצטומכא פתוחה. מ"א סק"ז, תו"ש או' יו"ד:

כא **כא) שם הגה. אבל מי שיודע שאפשר לאכול וכו'** ואפי' חל יו"ט במו"ש אם יודע שיכול לחזור ולאכול קודם שעה עשירית לא יחלק סעודת שחרית לשתים דהא י"א דאסור לעשות משום ברכה שאינה צריכה. מ"א סק"ח. משמע דבעינן דוקא פת אף במיו"ט וכ"מ סוף סעי' ה' וכ"כ בתשו' מהרי"ל סי' צ"ט ומשמע דאין הפרש בין קודם תפלת מנחה או אח"כ אלא בשעה עשירות תליא מלתא. א"ר או' ו':

כב **כב) [סעיף ד'] א"צ לקדש בסעודה ג' וכו'** משום דאיתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום נמי בחד זימנא. טור. ט"ז סק"ג. ומ"ש הרמב"ם ז"ל דין ט' דצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין מדברי הטור משמע דסבר דדעת הרמב"ם צריך לקדש גם בסעודה ג' אבל בב"י כתב שאין לשון הרמב"ם מבואר שצריך לקדש בסעודה ג' דקובע על היין שכתב איכא לפרושי דהיינו לומר שישתה יין בסעודתו ומ"מ המקדש לא הפסיד ואין מוחין בידו יעו"ש. ומיהו עיין בשער הכוו' דף ע"ה ע"ד שכתב דאין בחי' קידוש על היין בסעודה זו כמו בסעודת הלילה ובשחרית שלא כדברי הרמב"ם ז"ל שפסק לקדש על היין בכל השלש סעודות וכו' אמנם עכ"ז באמצע אכילת הסעודה הזו צריך לשתות יין ולברך עליו בפה"ג אבל לא לקדש עליו בקידוש היום בתחילת הסעודה כבשאר הסעודות ויעו"ש טעם בסוד:

כג **כג) שם. אבל צריך לבצוע על שתי ככרות.** ולפי דברי האר"י ז"ל צריך להיות על השלחן י"ב ככרות כמו סעודת הלילה וסעודת שחרית אין הפרש כמ"ש לעיל סי' רס"ב או' ב' ויעו"ש טעם בסוד:

כד **כד) שם בהגה. פחות מככר אחד שלם.** משום דביום ו' ירד לכל אחד שני עומרים ומכל עומר עשו שתי ככרות הרי ד' לשני עומרים אכל אחד בע"ש ואחד בליל שבת ואחד בבקר הרי נשאר לו אחד שלם לסעודה ג' טור בשם המכילתא. ט"ז סק"ד. אבל ברוב הפו' ס"ל דגם בסעודה ג' לריך שתי ככרות כמ"ש בב"י ולכן סתם בש"ע דצריך לבצוע על שתי ככרות. וכ"כ מור"ם ז"ל בהגה דיש להחמיר ליקח שנים. וכ"כ א"ר או' י"ב מזקנו הגאון ז"ל היה מהדר דוקא על לחם משנה. וכ"כ המש"ז או' ד' דהמנהג לחם משנה אף בסעודה ג' כמ"ש הרב בהגה:

כה כה) **שם בהגה. פחות מכזר אחד שלם.** ואם לא אפשר בכזר אחד שלם די בפרוסה כי כל זה שכתבנו דצריך י״ב לחמים כפי הסוד ושתי כזרות ע״פ הפשט או כזר שלם אינו אלא באם אפשר אבל אם לא אפשר לא יבטל סעודה ג׳ מפני זה אלא אפי׳ בפרוסה כביצה יוצא בדלא אפשר והוא פשוט. ועיין לעיל או׳ ה׳:

כו כו) **שם בהגה. אבל יש להחמיר ליקח שנים.** ואם אין לחם משנה לכל אחד מהמסובין נכון לנהוג שזה הבולע יכוין לפטור בברכת המוציא לכל המסובין וגם יאמר להמסובין שיכוונו שיצאו בברכתו כדי שכולם יצאו בלחם משנה. וכשמוציא אחרים אז יאמר ברשות רבותי אעפ״י שהוא הבעה״ב או הגדול והוא מדרך ענוה. ח״א כלל ז׳ או׳ ב׳:

כז כז) **אדם** הרגיל לאכול ג׳ סעודות שבת למצוה ונתארח אצל בני אדם שאינם מחזיקים באותה מצוה אל יניח המצוה מפני הבושה כי אוי לה לאותה בושה וכו׳ יסוד התשו׳ לר״י פת״ע או׳ יו״ד:

כח כח) **[סעיף ה׳] צריך לעשותה בפת.** כיון דילפינן ג׳ סעודות מג״פ היום דכתיבי גבי מן צריך לעשותה בפת. טור ט״ז סק״ה:

כט כט) **כתב** בס׳ פע״ח שער ח״י פכ״ב דיש לעשות סעודה ג׳ בדגים כי הדג עינו פקיחה ואז הארה מא״א לז״א בלי שום מסך כלל יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רמ״ב או׳ יו״ד. ועוד עיין לעיל סי׳ רפ״ט או׳ י״ב שכתבנו שנהגו המהדרין לאכול ביצים בסעודה ג׳ מפני אבלו של משה רבע״ה יעו״ש:

ל ל) **שם. צריך לעשותה בפת.** ואפי׳ בערב יו״ט שחל להיות בשבת צריך לאכול מעט פת. מהרי״ל בתשו׳ סי׳ צ״ט. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לעיל או׳ כ״א:

לא לא) **שם. מה׳ מיני דגן.** נראה דוקא כשמברכין עליהם במ״מ. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״ג:

לב לב) **שם. בבשר ודגים וכו׳** ועיין בס׳ מגיד מישרים פ׳ צו דף ל׳ ע״ג שכתב וסעודתא תליתאה היא רמזה לת״ת וכו׳ ומשו״ה מסתייא בכזית דהא תמן לית אכילה ושתייה ומ״מ מיבעי דהא כזית יהא מתבשילא יעו״ש. והגם דאנן ק״ל כסתם הש״ע וכדברי האר״י ז״ל דבעי פת מ״מ נ״מ דיש לאכול תבשיל ג״כ עם הפת כגון דגים או ביצים או תבשיל אחר עם א״א לו בדגים וביצים כדי לקיים גם דברי המגיד:

לג לג) **שם.** וי״א דאפי׳ בפירות וכו׳ והר׳ יהודה בעי מיני פירות של שבעה מינים. ב״י:

לד לד) **שם. וסברה אי עיקר שצריך לעשותה בפת וכו׳** וכן הוא לפי דברי האר״י ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ רס״ב או׳ ב׳ ויכסה הפת משום זכר למן. ואח״כ יאמר מאמר מהזוה״ק פ׳ יתרו דף פ״ח ע״ב. ת״ח בכל שתא יומי דשבתא וכו׳ עד אשתמע דמאן דנטיר שבת כמאן דנטיר אורייתא כולה. ואח״כ יאמר אתקינו סעודתא וכו׳ דהא היא סעודתא דזעיר אנפין (ופזמון בני היכלא דכסיפין וכו׳ יש שאין אומרים אותו מפני שמתפחדין להתגרות בחיצונים עבור שכתוב בו הני כלבין דחציפין וכו׳ והאר״י ז״ל שהיה נוהג לאומרו נפיש חיליה אבל לא אנחנו) ואח״כ יאמר מזמור לדוד ה׳ רועי וכו׳ כולו. ואח״כ יאמר לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות סעודה ג׳ של מנחת שבת קודש לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ נט״י והמוציא ע״ד שכתבנו בסעודת הלילה וסעודת שחרית. ואם אפשר יש לשתות יין בתוך הסעודה. וכן להריח בשתי אגודות של הדס. ואח״כ ילמוד ד׳ פרקי משנה ממס׳ שבת. ואת״כ שיר המעלות לדוד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים וכו׳ עד סופו. ואחר ברה״מ ישלים ד׳ פרקי משנה האחרונים ממס׳ שבת ויכוין שכ״ד פרקים של מס׳ שבת הם כנגד כ״ד קישוטי כלה שהיא בחי׳ המלכות:

לה לה) **שם בהגה. כגון בע״פ שחל להיות בשבת וכו׳** עיין סי׳ תמ״ד סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

לו לו) **[סעיף ו׳] נשים חייבות וכו׳** וכן נמי לבצוע על שתי כזרות שאף הם היו בנס המן. מרדכי בשם ר״ח והר״ן כתב הטעם משום שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין. וכ״כ בשה״ל דנשים חייבות משום דעל כולם הוא אומר אכלוהו היום ובין אנשים ובין נשים נתרבו באכילה זו. ב״י:

סימן רצב

א א) **[סעיף א׳] במנחה אומרים אשרי וכו׳** והמנהג לומר תחלה מזמור למנצח על הגיתית לבני קורח מזמור וכו׳ ופ׳ התמיד וסדר פטום הקטורת כמו בחול ואח״כ אשרי ובא לציון וקדושה דסדרא:

ב **ב) שם ובא לציון.** שהוא במקום סדר קדושה שאומרים בכל יום בבקר אלא שבשבת ויו״ט שמאריכין בתפלת שחרית ויוצר ומוסף הניחוה עד מנחה. לבוש. ובשער הכוו׳ דף ע״ד נתן טעם בסוד לפי שהארת ס״ת במנחת שבת היא לתועלת עולם הבריאה ולכן אנו מקדימין קודם הוצאת ס״ת לומר קדושת ובא לציון אשר ענינה הוא המשכת אור אל עולם הבריאה בתחלה טרם מתקבל אור הס״ת כדי שע״י המשכת האור הזה נוכל אח״כ לקבל הארה העליונה של ס״ת יעו״ש. והא דבחול מוציאין ס״ת קודם ובא לציון לפי שאז הוצאת ס״ת היא בבחי׳ אחרת כמ״ש בשער וההוו׳ דף מ״ח ע״ד יעו״ש:

ג **ג) שם. ובא לציון.** ואחר ובא לציון אומרים קדיש כמ״ש הטור. ובשער הכוו׳ שם כתב דזמן עטיפת ציצית בתפלת מנחה הוא אחר קדיש דקדושת ובא לציון קודם שיאמר הש״ץ פסוק ואני תפלתי כדי שתתעטף בציצית בעת רצון עכ״ל. וכתב מהר״י צמח בס׳ פע״ח שער ח״י פכ״ב דאין אנו מכסים הפנים בטלית במנחת שבת לרמוז כי אז מתגלה המצח וג״כ אנו מגלין מצח שלנו מעם הטלית עכ״ד. והביאו שע״ת או׳ א׳:

ד **ד) שם. ואני תפלתי וכו׳** ע״פ המדרש ישיחו בו יושבי שער ונגינות שותי שכר. וכתיב בתריה ואני תפלתי וכו׳ אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע אעפ״י ששתינו ואני תפלתי לך ה׳ טור. ועיין בשער הכוו׳ דף ע״ה ע״א שנתן טעם בסוד לאמירת ואני תפלתי במנחת שבת קודם הוצאת ס״ת יעו״ש:

ה **ה) וכתב** הטור דבספרד נוהגין לכופלו ואין נוהגין כן באשכנז ובצרפת ע״כ. ועיין בסידור הרש״ש ז״ל שכתב ג״כ לכופלו ונתן טעם בסוד לכל פעם יעו״ש. וע״כ יש לנהוג לכופלו בכל מקום:

ו **ו) שם. ואני תפלתי וכו׳** ולא נהגו לאומרו ביו״ט מפני שלא תיקן עזרא לקרות בתורה במנחה של יו״ט. ב״י בשם שה״ל. וכתב המ״א סק״א וא״כ אפשר דבמקום שאין ס״ת אין אומרים אותו. מיהו הי״א בהגב״י כתב דמנהגנו כשמתפללים מנחה בבית שאין ס״ת אומרים אותו. וכ״כ המט״י או׳ ב׳ ש״ץ דף רי״ג ע״ג. א״א או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ שע״ת ב״י או׳ ב׳:

ז **ז) יוה״כ שחל להיות בשבת אין אומרים ואני תפלתי.** הגהות מהר״י צמח בס׳ פע״ח שער ח״י פכ״ב. ועי״ש שכתב טעם בסוד:

ח **ח) נהגו** באשבילייא שלא לאומרו בבית האבל. הרד״א ז״ל. כנה״ג בהגה״ט:

ט **ט) שם. ואני תפלתי וכו׳** נהגו לקום באמירת פ׳ זה והרב עמק ברכה דף ס״ז ע״א חקר ע״ז והאריך בטעם הדבר והגאון בנו בהגה שם ע״ב הביא דברי הזוהר וסיים נשמע מזה המאמר הקדוש כי ואני תפלתי הוא ענין גדול ונורא דהיינו ענין היחוד ומעורר הרחמים והרצון וע״כ ודאי מן הראוי ומן החיוב הוא לעמוד בו עכ״ל. מחב״ר או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳ ועיין בשער הכוו׳ דף ע״ה ע״א הסודות שכתב בפסוק זה:

י **י) שם. ומוציאין ס״ת וכו׳** ואם נמצא טעות בס״ת במנחת שבת מוציאין אחרת וה״ה בשני וה׳ מהריק״ש בהגהותיו לעיל סי׳ קמ״ג. וכ״כ הרב ב״ד א״ח פי׳ ק״ו. ועיין בשו״ת דב״מ בראשון א״ח סי׳ י״ב. ולדידן דמוציאין ס״ת בדיבוק בעלמא ה״ה במנחה וב׳ וה׳ מחב״ר או׳ ג׳ שע״ת או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ קמ״ג או׳ ח״י:

יא **יא) פעם** א׳ איחר מהר״י סגל ז״ל לבא לבהכ״נ עד שסיימו קה״ת והתפלל עם הצבור ואח״כ קרא הפרשה. דרשות מהרי״ל שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ א״ר או׳ ו׳:

יב **יב) שם. וקורין ג׳ אנשים וכו׳** ואין אומרים קדיש על התורה שאין כאן במה להפסיק בין קדיש זה לקדיש שקודם י״ח ואפי׳ במנחה דתענית שמפטירין אין כאן הפסק דהפטרה שייכא אל הקריאה. הגמ״נ. וכ״כ בליקוטי פרד״ס שהקדיש שלפני י״ח קאי אקריאה ואעפ״י שמפסיקין בין הקריאה לקדוש עד שיגלול ס״ת לא חשיב הפסק דסיומא אריכתא היא עכ״ל. וכ״מ בלבוש. מ״א סק״ב. ועיין יפ״ל או׳ ב׳ שכתב בשגם במקומינו נהגו לומר מזמור שיר ליום השבת אחר קה״ת במנחה וככתוב בסידורים וכן במקומות אשכנז כמ״ש בסידור עמודי שמים מ״מ לא נהגו לומר קדיש על קה״ת והטעם כתב שם הרב יעב״ץ ז״ל אולי משום טורח צבור נגעו בה יעו״ש. והיפ״ל שם כתב הטעם דדוקא באמירת אשרי יושבי ביתך דאשרי יושבי משמע לשון שהייה ועיכוב כמ״ש ז״ל חסידים הראשונים וכו׳ צריך לומר קדיש על קה״ת משא״כ כשאומרים מזמור אחר לא הוי הפסק ודי בקדיש אחד שאומר קודם התפלה והוא עולה לב׳ על קה״ת ועל התפלה שאומר סמוך לה יעו״ש:

יג **יג) וכתב** הריב״ש סי׳ שנ״א דבמקום שאין ס״ת א״א קדיש שלפני י״ח (דהא כבר אמרו קדיש אחר ובא לציון) ונ״ל שלא יאמרו ג״כ ואני תפלתי כמ״ש לעיל וגם שלא להפסיק בין קדיש שאחר ובא לציון לתפלת י״ח ואין לומר שיאמרו ואני תפלתי ויאמרו קדיש עליו דפסוק אחד לא חשיב מידי דהוי איהללו או יאמרוהו קודם קדיש. וכ״כ בסידור מהרר״ה שלעולם לא יתחילו י״ח בלא קדיש שלפניו. מ״א סק״ב. אמנם מ״ש המ״א שלא יאמרו

ג״כ ואני תפלתי כבר כתבנו לעיל או׳ ו׳ שנוהגין לאומרו. ולפי מ״ש לעיל באו׳ הקודם שנוהגין לומר מזמור שיר ליום השבת אחר קה״ת במנחה א״כ במקום שאין ס״ת י״ל אחר ובא לציון ואני תפלתי ומזמור של״ה ואח״כ קדיש כדי שיעלה הקדיש לאמירת ובא לציון וגם לתפלת י״ח.

יד יד) ובענין אמירת בריך שמיה דמריה עלמא בעת הוצאת ס״ת עיין מ״ש לעיל רסי׳ רפ״ב שהאר״י ז״ל היה נוהג לאומרו בשבת בשחרית יעו״ש. וכתכ הש״ץ דף רי״ד ע״א נראה דלא אתא הרב לאפוקי מנחת שבת וכזה ראה באגדות הרמ״ה דף יו״ד שכתב דעיקר אמירת בריך שמיה לאומרו במנחת שבת יעו״ש ולחכמי המדע הדבר מבואר דעיקרו במנחת שבת יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ א׳ וכ״כ לעיל סי׳ קל״ד או׳ י״א יעו״ש:

יד) איתא במדרש ג׳ מעידין זה על זה. הקב״ה ישראל ושבת. הקב״ה וישראל מעידין על השבת שהוא יום מנוחה. ישראל ושבת מעידין על הקב״ה שהוא אחד. הקב״ה ושבת מעידין על ישראל שהן יחידין באומות. ועל פי זה נתקן אתה אחד. ומה שתיקנו בשבת ג׳ ענייני תפלות אתה קדשת אתה ישמח משה אתה אחד. וביו״ט לא תיקנו אלא אחת אתה בחרתנו מפני שאלו ג׳ תפלות תקנום כנגד ג׳ שבתות. אתה קדשת כנגד שבת בראשית כמו שמוכיח מתוכו. ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה דלכ״ע בשבת ניתנה תורה. ואתה אחד כנגד שבת של עתיד. טור. ולפי שאבות שמרו משמרת השבת שאפי׳ עירובי תבשילין שמר אברהם אבינו וכן צוה את בניו ואת ביתו זה יעקב לכן אנו מזכירין אותם בתפלה. גילה באברהם בב״ר גיל יגיל אבי צדיק זה אברהם בשעה שנתבשר לא יירשך זה וכו׳ בא שמחה וגיל בלבו שנאמר ויפול אברהם על פניו ויצחק. וכיון שנדרש גיל יגיל אבי צדיק על אברהם נמצא שיצחק הוא הצדיק ומצינו רנה אצל צדיקים דכתיב רננו צדיקים בה׳ ועוד כשאמר אברהם השה לעולה בני מיד רנן יצחק ואמר שירה. ומה שירה אמר שיר של קרבן. יעקב ובניו ינוחו בו דכתיב ביה ויחן את פני העיר ואמרו בב״ר שקבע תחומין מבע״י הדא אמרה ששמר יעקב שבת. יעקב ובניו ולא אברהם ובניו ולא יצחק ובניו שהרי בני ישמעאל ובני עשיו אינם נוחים בו. מנוחת אהבה ונדבה מוסב על האמור למעלה יום מנוחה וקדושה לעמך נתת. ב״י. ועיין בשער הכוו׳ דף ע״ה ע״ג שנתן טעם בסוד לכל זה יעו״ש:

יד) כי מאתך היא מנוחתם. מלת מאתך היא מאת ך׳ והוא הכתר שמשם נמשך להם מנוחתם עתה בשעה זו. ובאמרך ועל מנוחתם יקדישו את שמך תכיין למסור עצמך על ק״ה ולהעלות מ״ן אל או״א ולזווגם. שער הכוו׳ שם. והטעם שאין אומרים ישמחו במלכותך בתפלת המנחה עיין שער הכוו׳ דף ע׳ ע״א. וכפי הפשט שנפטר אז מרע״ה ובטלו המדרשות מן התורה המשמחת הלב. יפ״ל או׳ ג׳ ומי כעמך כישראל כצ״ל בכ״פ ע״פ הסוד ולא כעמך ישראל. ש״ץ דף רי״ד ע״ב. וכ״ה בס׳ פע״ח שער ח״י פכ״ג ואעפ״י שיש שם ט״ס הוא מובן ואם י״ל במנחה וינוחו בם או וינוחו בו עיין לעיל סי׳ רס״ח או׳ ב׳

טו טו) [סעיף ב׳] אומרים צדקתך. והטעם שתקנו לומר צדוק הדין על שמת משה רבינו באותה שעה, טור בשם רב שלום. ויש מדרשים מוכיחים שלא מת באותה שעה ומ״ש צדקתך בשביל הרשעים שחוזרים לגיהנם במ״ש. טור, ועיין ב״ח שהרבה להוכיח דבע״ש מת משה אלא שנקבר בשבת בעת מנחה יעו״ש ועיין בזוהר פ׳ תרומה דקנ״א ע״א שכ׳ דגם יוסף ודוד מתו באותה שעה יעו״ש. וכתב עו״ש בזוהר וז״ל בג״כ תלת צדוקי דיני הכא. חד איהו דיוסף זכאה קדים לכל הני ודא איהו צדקתך כהררי אל וכו׳ דא יוסף דאיהו בלחודוי כהררי אל ככולהו טורין עלאין. וחד משה נביאה מהימנא ודא איהו דכתיב וצדקתך אלהים עד מרום וכו׳ בגין דאיהו נטיל לכל סטרין ימינא ושמאלא. וחד איהו דוד מלכא ודא איהו דכתיב צדקתך צדק לעולם וכו׳ יעו״ש. ועיין בטור שכתב דמנהג בני אשכנז להפכם אלא שכתב דמנהג ספרד יותר נכון שבזה הסדר כתובות בס׳ תהלים יעו״ש. וכ״כ בשער הכוו׳ דף ע״ה ע״ד כי סדרם הם כמנהג ספרד. צדקתך כהררי אל וכו׳ וצדקתך אלהים עד מרום. וכו׳ צדקתך צדק וכו׳ ושלא כמנהג בני איטלייא שמהפכים אותם למפרע ממטה למעלה ויעו״ש טעם בסוד:

טו) וכתב בס׳ התניא מנהגינו לאומרו מעומד לפי שהוא במקום צדוק הדין. א״ר או׳ י״ז. מש ז או׳ ב׳:

טז טז) שם. ואם חל בו יום שאלו היה חול לא היו אומרים וכו׳ פי׳ בין שיום השבת הוא ר״ח בין שיום א׳ הוא ר״ח וא״כ א״א במנחה נפילת אפים ולכן א״א צדקתך. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ה׳:

יז טוב) שם. במנחה נפילת אפים וכו׳ שכבר חל יום שלאחריו כמ״ש סי׳ תרס״ו. וגם האבל זוקף המטות בע״ש מן המנחה ולמעלה. מ״א סק״ד. ור״ל דבסי׳ תרס״ו כתוב מוציא את הכלים מן המנחה ולמעלה. וגם האבל זוקף המטות בע״ש מן המנחה ולמעלה א״כ מכל זה משמע דמן המנחה ולמעלה חל יום שלאחריו ולכן א״א צדקתך. ואף אם מתפלל מנחה גדולה חל יום שלאחריו א״א או׳ ד׳:

יח חי) שם. שאין אומרים צדקתך. ויש מקומות שאין אומרים אותו בבית אבל. אבודרהם. וכתב התו״ש או׳ ה׳ ולפ״ז צ״ל דהיינו ביחיד אבל בצבור צריך לאומרו דהוי פרהסיא ואין אבילות פרהסיא בשבת כמבואר ביו״ד סי׳ ת׳ עכ״ל. אמנם המנהג שלא לאומרו בבית אבל אפי׳ כשמתפללין שם צבור

ונ״ל הטעם דלא אמרו שאין אבילות בפרהסיא בשבת אלא בדבר שהוא דוקא משום אבילות אבל בענין אמירת צדקתך שגם בבית החתן או בבית תינוק הנימול אין אומרים אותו וכן ביום שאין אומרים תחנון א״א אותו זה לא חשיב פרהסיא משום אבילות וע״כ המנהג שלא לאומרו אפי׳ בצבור׃

יט **יט) שם הגה. ונהגו שלא לקבוע מדרש וכו׳** משום חכם שמת כל בתי מדרשות בטילים. טור. ור״ל לפי שמת משה באותה שעה כמ״ש לעיל או׳ ט״ו ומי לנו גדול ממשה שהוא אבי התעודה וע״כ נהגו שלא לקבוע מדרש וכו׳׃

כ **ך) שם בהגה. ונהגו שלא לקבוע מדרש וכו׳** ובמרדכי כתוב שלא ללמוד וכוונתו שלא ללמוד בחברותה אבל שנים שנים לומדים בבתיהם כמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״ד סי״ח. ולכן המנהג לדרוש קודם מנחה ואם נמשכה עד סמוך לחשיכה שלא יכלו לקיים סעודה ג׳ אז לא יאמרו פרקים או שיר המעלות. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ח״י. תו״ש או׳ ו׳ ר״ז או׳ ו׳ ור״ל לא יאמרו פרקים וכו׳ כדי שיוכלו לקיים סעודה ג׳ קודם שתחשך. ועיין לעיל סי׳ ר״ץ או׳ י״ד׃

כא **כא) שם בהגה. שלא לקבוע מדרש וכו׳** ועיין בא״ר או׳ י״ד שכתב דמהר״ר ליווא מפראג היה דורש בין מנחה למעריב יעו״ש. וכתבו האחרונים וע״כ בזמנינו זה אין למנוע דיותר טוב לשמוע דברי מוסר ולא יבואו לידי שיחה בטילה׃

כב **כב) שם בהגה. אבל אומרים פרקי אבות בקיץ וכו׳** הטעם מאשר שהעת ההיא זמן תענוגות בני אדם לזאת תקנו דברי מוסר ויראת ה׳ להשיב לב האדם לעבודת הבורא ית׳ א״ח או׳ ה׳ בכלבו דף מ״א כתב אחר הפרקים אומרים קדיש על ישראל וכו׳ ע״כ. ולא ידעתי למה אין נוהגין כן אלא אומרים קדיש יתום ואולי הטעם כיון שכל הקהל אומרים. א״ר או׳ ח״י׃

כג **כג) שם בהגה. אבל אומרים פרקי אבות וכו׳** ובספרד אומרים אותו בשחרית. טור. ועתה נוהגין לומר אותו בשבתות שבין פסח לעצרת כל שבת פרק א׳ כמ״ש הרמ״ע מאמר חיקור דין ח״א פי״ט יעו״ש׃

כד **כד) שם בהגה. אומרים פרקי אבות וכו׳** ואבל תוך ז׳ לא יאמר פרקי אבות דלא שייך לסדר היום כמ״ש רמ״א סס״י תקנ״ג יעו״ש. תו״ש או׳ ו׳ מש״ז או׳ ב׳׃

כה **כה) שם בהגה. ושיר המעלות בחורף וכו׳** מיהו בשער הכוו׳ דף נ״א ע״ד כתב וז״ל עניין האלפא ביתא ושיר המעלות שנוהגים לאומרם במו״ש מורי ז״ל לא היה נוהג לאומרם כלל ועיקר עכ״ל. וכ״כ בדף ס׳ ע״א יעו״ש׃

סימן רצג

א **א) [סעיף א׳] מאחרין תפלת ערבית וכו׳** דאומר ר״י (שבת קי״ח) יהא חלקי עם מוציאי שבת בציפורי שהיא יושבת בהר והיה נראה להם יום גדול עד צ״ה ולכך היו מאחרין במו״ש. טור. ובענין המזמורים שנהגו לאמרם במו״ש כבר כתבנו לעיל בסס׳ שלפני זה דמנהג האר״י ז״ל שלא לאומרם יעו״ש׃

ב **ב) שם. מאחרין תפלת ערבית וכו׳** עיין ברו״ח שכתב אזהרה גדולה לכל בר ישראל שלא יוכלו להתחיל תפלת ערבית במו״ש ולומר ברכו קודם חצי שעה אחר י״ב שעות מהיום יעו״ש. ועכ״פ אין רשאין לפחות משליש שעה. בן א״ח פ׳ ויצא או׳ א׳׃

ג **ג) [סעיף ב׳] עד שיראו ג׳ כוכבים קטנים** דכיון שאין הכל בקיאין בין גדולים לבינונים צריך ליזהר שלא לעשות שום מלאכה עד שיראו ג׳ כוכבים קטנים. ב״י בשם הר׳ יונה׃

ד **ד) שם. ולא יהיו מפוזרים וכו׳** היינו משום תוספת שבת אבל לילה מיקרי אפי׳ הם מפוזרים. ב״י. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ א׳ ועיין בדג״מ שכתב דאף כשרואה ג׳ כוכבים שאינם רצופים וממתין מעט אחרי כן מותר לעשות מלאכה דעיקר טעם רצופים משום תוספת מחול על הקדש וכיון שממתין הרי הוסיף יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ א׳ ובשו״ת ריב״ם שנייטוך סי׳ ל״א כתב דצריך להמתין במו״ש עד שיהיה השמים מלא כל הכוכבים המזהירים. ובזה יוצאים לכל הדיעות יעו״ש. א״ח או׳ ב׳׃

ה **ה) שם. אלא רצופים.** והוא קרוב לחצי שעה אחר י״ב שעות. חס״ל או׳ ב׳ מיהו בס׳ כף החיים למהרח״פ סי׳ ל״א או׳ ו׳ כתב דיזהר שלא להדליק וכיוצא משאר מלאכות עד שיהיה שעה ורביע מהלילה ויש מחמירין עד שעה ומחצה כדי להבדיל והביאו היפ״ל או א׳ יעו״ש. ועיין מט״י או׳ א׳ ובדברינו לעיל רס״י רס״א ודוק׃

ו **ו) יש** מקומות שנוהגין כשחל יו״ט לאחר השבת שהבחורים מקדימים להתפלל ערבית כשחשיכה. ודאי קודם שיתפללו הקהל כדי להדליק המאורות לכבוד יו״ט ויש מפקפקין בדבר דלאו שפיר עבדי אבל. הר׳ באר עשק בסי׳ ל״ח כתב דשפיר עבדי ויחזיקו במנהגם כי טוב הוא. י״א בהגה״ט׃

ז ז) **שם. אלא רצופים.** ומיד שנראים ג׳ כוכבים רצופים מותר להבדיל ולעשות מלאכה אעפ״י שעדיין לא התפלל ערבית. ר״ז או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ רצ״ט סעי׳ יו״ד. אמנם בהקדמת הזוה״ק דף י״ד ע״ב כתב תלתא אנון גרמין בישא לגרמייהו חד מאן דלייט גרמיה וכו׳ תלתא מאן דאוקיד שרגא במפקא דשבתא עד לא מטו ישראל לקדושא דסדרא וכו׳ בגין דלא יאות הוא לאדלקא נורא כד נפיק שבתא עד דמבדילי ישראל בצלותא ומבדילי על כסא בגין דעד ההוא זמנא שבת הוא וקדושת שבת שליט עלנא יעו״ש:

ח ח) [סעיף ג׳] **כגון שצריך להחשיך וכו׳** פי׳ ויצטרך להתפלל מהלך לכן יתפלל בכאן. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ד׳ וה״ה אם היה לו איזה אונס אחר יכול להתפלל מבע״י. תו״ש שם. ומיהו כתב הב״ח בשם מהרש״ל דנהוג שלא לעשות כן דהוא דבר התמוה לרבים לעשות שבת חול ואיכא למיחש נמי שמא יבא להקל אף במלאכה יעו״ש והביאו מ״א סק״ד. א״ר או׳ ג׳ תו״ש שם:

ט ט) **שם. מפלג המנחה ולמעלה.** וזמן פלג המנחה עיין לעיל סי׳ רל״ג או׳ ז׳ יעו״ש:

י י) **שם. ולהבדיל מיד וכו׳** ומ״מ ימתין מלקרות ק״ש עד צ״ה אעפ״י שאינו סומך גאולה לתפלה. טור. אמנם מור״ם ז״ל בד״מ או׳ ב׳ כתב דלדידן דמתפללין וקורין ק״ש של ערבית קודם הלילה בשאר ימות החול (כמ״ש רסי׳ רל״ה) א״כ גם כאן א״צ להמתין וקורא קודם הלילה כמו בשאר ימות החול עכ״ל. וכה לפי דברי האר״י ז״ל שצריך לקרות ק״ש ואח״כ להתפלל כמ״ש לעיל סי׳ רל״ו או׳ כ״ב יעו״ש. וא״כ ה״נ אם הוא אנוס ונצרך לכך יקרא ק״ש ויתפלל ואח״כ כשיגיע זמן ק״ש חוזר לקרות ק״ש בלתי ברכות כמ״ש רסי׳ רל״ה יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ רצ״ז או׳ כ״ג:

יא יא) **שם הגה. וברכו באריכות נועם וכו׳** ראיתי מטהרת יד הקדש מהרח״ו זצ״ל בשם רבינו האיי גאון ז״ל שכתב וז״ל קבלה דמנסי שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באומרו ברוך ה׳ המבורך באפוקי שבתא עכ״ד. ואחר זמן מצאתי בה״ג סיף ה׳ ציצית דף מ״ח ע״ב שכתב ומבעי ליה לאיניש לאגודי בברוך ה׳ המבורך באפוקי שבתא דניתנצל מהיזקא דההיא שבתא. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת:

יב יב) **שם בהגה. באריכות נועם וכו׳** ועוד דכל שמושך (ר״ל בתפלת ערבית) אין הנשמות חוזרים לגיהנם. רוקח. א״ר או׳ א׳ וכ״מ בהקדמת הזוה״ק דף י״ד ע״ב דאין הרשעים חוזרים לגיהנם עד שמבדילין ישראל על הכוס יעו״ש. ורתב החס״ל או׳ א׳ נראה שכל זמן שלא גמרו כל ישראל מהניח קדושת שבת אין הדין חוזר עליהם בכל תוקף וכל אחד שמתאחר פועל טוב ופעולתו לפניו יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ רצ״ה או׳ ד׳:

סימן רצד

א א) [סעיף א׳] **אומרים הבדלה בחונן הדעת.** מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה. מ״א סק״א. ועוד שאם אין בינה אין יודע להבדיל. תו״ש או׳ א׳:

ב ב) **שם. בחונן הדעת.** המנהג להתחיל אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה. ואח״כ אומרים אתה חוננתנו. ואח״כ מסיים וחננו מאתך וכו׳ ב״ח. ועי״ש מה שהשיג על הלבוש. וה״ה הט״ז סק״א. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ ב׳. ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳:

ג ג) **שם. ואם טעה ולא הבדיל וכו׳** נאנס ולא התפלל במו״ש מתפלל ביום שתי תפלות א׳ לחובה וא׳ לתשלומין ולא יאמר אתה חוננתנו אעפ״י שלא הבדיל. הרדב״ז ח״א סי׳ קע״ו (ובחדשות סי׳ שס״א) כנה״ג בהגה״ט. עו״ת או׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳ והגם דהמ״א והא״ר פקפקו בדברי הרדב״ז הנ״ז ודעתם שצ״ל אתה חוננתנו בתפלת התשלומין וכן הסכים המט״י או׳ ב׳, מ״מ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה שב ואל תעשה עדיף כדי שלא להפסיק בתפלה דלמ״ד א״צ לאומרו אם יאמר אותו הוי הפסק. וה״ד כשיש תקנה על הכוס כגון שהבדיל במו״ש על הכוס או שיש לו כוס להבדיל ביום א׳ אבל אם אין לו כוס כסעי׳ ב׳ צ״ל ההבדלה בתפלת התשלומין אף להרדב״ז. מט״י שם. ועיין לעיל סי׳ ק״ח או׳ ו׳:

ד ד) **ש״ץ** שלא התפלל במו״ש יתפלל שחרית בלחש לחובה שחרית ושניה בקו״ר לתשלומין ולהוציא שאינו בקי. הרדב״ז בתשו׳ הנ״ז והמ״א פקפק מטעם אתה חוננתנו וכבר ביאר הרדב״ז דבריו בתשו׳ הנ״ז יעו״ש. ברכ״י או׳ ב׳:

ה ה) **אונן** במו״ש שאינו חייב בתפלה ביום ראשון אחר הקבורה כשמתפלל שחרית לא יאמר אתה חוננתנו בתפלתו. הרב מהר״ם אמארלייו בשו״ת דב״מ ח״ג יו״ד סי׳ ט״ו. ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת או׳ א׳:

ו ו) **שם. ואינו חוזר וכו׳** ועכ״פ אסור במלאכה עד שיאמר המבדיל כמ״ש סס״י רצ״ט. מי״א סק״ב. תו״ש או׳ ב׳:

ז ז) **שם. מפני שצריך להבדיל על הכוס.** דק״ל המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס והמבדיל על הכוס שצריך שיבדיל בתפלה. טור. וב״י:

ח ח) **שם. ואם טעם קודם שהבדיל וכו'** או שעשה מלאכה קודם שהבדיל חידושי רשב"א פ' אין עומדין) מיהו אם אמר המבדיל וכו' כמ"ש סס"י רצ"ט א"צ לחזור ולהבדיל בתפלה. א"ר או' ה' מש"ז או ב' ר"ז או' ג' אמנם בקוב"ץ על הרמב"ם הלכות תפלה פ"י כתב מדלא הזכירוהו הפו' משמע דלא ס"ל ובזה יש לסמוך על הרמב"ם שהשמיט הך דינא יעו"ש. ולע"ד יש לתת טעם לזה דמלאכה לא שייך קצת לברכה דיכול לומר המבדיל בלא ברכה ולעשות מלאכה כלקמן סי' רצ"ט משא"כ באכילה. פ"ת:

ט ט) **שם. צריך לחזור ולהבדיל בתפלה.** פי' לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה. ואע"ג דק"ל טעם מבדיל (כמ"ש לקמן סי' רצ"ט סעי' ה') פי' שיכול להבדיל על כוס אחר שאכל מ"מ כיון שאכל באיסור קרינן ביה טעה וצריך לחזור ולהתפלל. טור ב"י. לבוש. ט"ז סק"ב. מט"י או' ב' תו"ש או' ג':

י י) **שם. צריך לחזור ולהבדיל בתפלה.** ואם לא התפלל בלילה ומתפלל תשלומין למחר צ"ל אתה חוננתנו בתפלת התשלומין. מט"י או' ב' וכ"כ לעיל סי' ק"ח או' ו' יעו"ש:

יא יא) **שם. ולהבדיל בתפלה.** וגם צריך להבדיל על כוס כמ"ש רש"י ור"י וב"ח ול"ח. א"ר או' ו' ר"ז או' ג' ואם טעה והבדיל על הכוס קודם שחזר להבדיל בתפלה כתב המש"ז שם אפשר שא"צ לחזור ולהתפלל יעו"ש:

יב יב) **מנהגינו** לומר באתה חוננתנו ובין יום השביעי לששת ימי המעשה. וכתב הב"ח וכך הוא משמעות כל הפסוקים ואין לשנות. שכנה"ג בהגב"י או' ב':

יג יג) **בנוסח** אתה חוננתנו אמרינן כך אתה חוננתנו ה' אלהינו מדע והשכל. וכ"כ בסידורים. ונכון ליזהר פה לומר והשכל בסין סיבולת שלא יהא נשמע ל' שיכול בנים ח"ו. פתה"ד או' ב':

יד יד) **[סעיף ב'] וסביר שאף למחר וכו'** לאו דוקא אלא ה"ה משם ולהלאה עד רביעי בשבת אלא משום דאסור לאכול עד שיבדיל ואין דרכו של אדם להיות מתענה כ"כ זמן. פרישה או' ו' והא"ר או' ז' כתב דבאמת א"צ כלל להתענות רק יום מחר ולכן צריך להתפלל. ומי"ט כתב אילי דכולי האי איכא למיחש דלמא לא יהיה לו אף דעכשיו יודע שיהיה לו. והביאו א"ר שם. ועיין לקמן סי' רצ"ט סעי' ו' ודוק:

טו טו) **שם. וסבור שאף למחר וכו'** נראה דלאו דוקא מחר ביום דאם יהיה לו בלילה ג"כ כיון דבט"ב שחל בח' בשבת אינו חוזר מפני שסומך על ההבדלה דליל ב' ה"נ בסבור שלמחר בליל ב' יהיה לו אינו חוזר. מט"י או' ג:

טז טז) **שם. צריך לחזור וכו'** ואם נזכר קודם ש"ת יאמרנה בש"ת דבזה יש לסמוך על הטור והגמ"נ בשם מהרי"ל אבל כשיש לו כוס לא יאמרו בש"ת כמ"ש הרב"י. מ"א סק"ג. וכן הסכים א"ר או' ד' וכ"כ התו"ש או' ד' ר"ז או' ה' וכתב הטעם שלא ליכנס לספק ברכות שאינם צריכים יעו"ש. בן א"ח פ' ויצא או' ג' ואם שכח לומר גם בש"ת אם עקר רגליו או שסיים התחנונים שרגיל לומר אחר תפלתו דהוי כעקר כמ"ש ססי' קי"ז צריך לחזור לראש ואם לא עקר חוזר לאתה חונן. ר"ז שם:

יז טוב) **[סעיף ד'] מיד כשסיים הברכה אין לו לחזור וכו'** ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם אפי' נזכר בין אתה להשם חוזר כמ"ש לקמן סי' תרפ"ב סעי' א' יעו"ש. ואם נזכר קודם שהתחיל ברכה שאחריה אעפ"י שסיים הברכה אומרה שם בין ברכה לברכה ולא הוי הפסק שהרי מעין הברכה היא. כ"כ הרדב"ז ח"א סי' תקס"א והביאו כנה"ג בהגה"ט. וכ"כ היפ"ל בשם הא"ז סק"ד. אמנם הברכ"י סי' תכ"ב או' א' כתב מדפסק מרן בסעי' זה דמיד שסיים הברכה אין לו לחזור משמע דאינו מזכיר כלל וכתב דכן עיקר וכן הסכים א"ר סי' קי"ד או ז' יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' קי"ד או' ו' יעו"ש. ומ"מ יש לאומרה באלהי נצור קודם יהיו לרצון וכו':

יח יח) **שם. אין לו לחזור וכו'** והא דאינו חוזר אין ר"ל בתורת חיוב בלבד אלא אפי' אם ירצה לחזור אינו רשאי כל שהוא באמצע תפלתו וכמבואר בסמוך סעי' ה' ואם יחזור הוי ברכה לבטלה. מט"י או' ד':

יט יט) **שם. אין לו לחזור וכו'** דהוי הפסק בתפלה. וה"ה בכל מקום שאין חייב לחזור לראש מיד כשסיים הברכה לא יחזור דהוי הפסק. תו"ש או' ה':

כ ך) **[סעיף ה'] ואם סיים תפלתו רשאי.** בתורת נדבה. מ"א סק"ד. תו"ש או' ו' ר"ז או' ז' ולפי מ"ש לעיל סס"י ק"ז דבזה"ז אין להתפלל נדבה א"כ אף שסיים תפלתו אין לחזור ולהתפלל:

כא כא) **שם. אינו רשאי לחזור.** דהוי הפסק. טור:

סימן רצה

א **[סעיף א'] הגה. ואומרים ויהי נועם.** לפי שהוא מזמור של ברכה שבו בירך משה לישראל בשעה שסיימו מלאכת המשכן. ונוהגין לכפול פסוק אורך ימים אשביעהו שע"י כן נשלם השם היוצא ממנו. טור. ועיין מ"א. ובתשב"ץ כתב שיש בו ק"ל תיבות כמנין הכהני"ם שכהני חשמונאי אומרים אותו ז"פ במלחמה ונוצחין ולכך נעלם זי"ן בויהי נועם שכל האומרו ז"פ ניצול מכלי זי"ן. א"ר או' ב'. ובשער הכוו' דף ס' כתב מה שנוהגין לומר בכל מו"ש ויהי נועם הוא כדי להמשיך תוספת קדושת שבת לכל ימי השבוע הבאה עד שבת האחרת. ומזמור זה של ויהי נועם צריך לאומרו כולו מעומד ועל הפחות תאמר פסוק זה מעומד ואח"כ תשב והטעם הוא כי הכוונה עתה לקבל אור החוזר מן הבינה הנקראת נועם ה' מסוד תוספת שבת ולכן צריך שיהיה מעומד ועי"ש. מה שהאריך בכוונת הפסוק הזה יעו"ש. ועיין עוד לקמן סי' ש' או' ב':

ב **ב) שם. ואומרים ויהי נועם וכו'** עיין ש"ץ דף רי"ז ע"ד שכתב שלא ראה סמך למה שנהגו להתחיל משובה ה' עד מתי וכו' ואדרבא לפי הרמזים שכתבו בזה היה ראוי שלא להוסיף יותר וסיים ודאי שמנהגן של ישראל תורה היא יעו"ש. ומיהו עיין יפ"ל או' א' שכתב טעם לזה יעו"ש:

ג **ג) שם. ואומרים ויהי נועם.** יש מקומות שנהגו שלא לומר בבית האבל לא ויהי נועם ולא יושב בסתר עליון אלא מאורך ימים אשביעהו. כנה"ג בהגה"ט בשם הרד"א. וכתב כמדומה בקושטא נוהגין לאומרו והוא הנהיג בתיריא לומר יושב בסתר עליון לבד בלתי ויהי נועם יעו"ש. אמנם לפי מ"ש לעיל בשם שער הכוו' נראה דגם פסוק ויהי נועם צריך לאומרו וגם כי הוא העיקר:

ד **ד) שם. וסדר קדושה וכו'** ומתחילין ואתה קדוש לפי שאין גאולה בלילה וגם אני זאת בריתי אין אומרים דכיון דאלו ב' פסוקים ובא לציון ואני זאת בריתי הם סמוכים ביחד בס' ישעיה כל שאין אומרים האחד גם השני אין אומרים. ט"ז סק"א:

ה **ה) שם. וסדר קדושה באריכות וכו'** לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם ששבתו בשבת וע"כ נוהגין במקצת מקומות להאריך הרבה בויהי נועם וסדר קדושה. טור:

ה) ובשער הכוו' דף ס' ע"ב כתב הטעם שנהגו לומר בליל מו"ש קדושת ובא לציון הוא כדי להמשיך הארת עולם האצילות אשר בסוד תוספת שבת אל עולם הבריאה כי שם בחי' קדושת ובא לציון גואל. וכוונתינו היא להמשיך תוס' הקדושה ההיא בבריאה כדי שתתקיים כל ששת ימי החול עד שבת האחרת ולכן אין קדושה זו נאמרת בלילה אחרת זולת זו כי אין בידינו כח להמשיך הארת האצילות בבריאה אלא בלילה הזו ולא בשאר ימי החול עכ"ד:

ו **ו) שם. ובזמן שא"א ויהי נועם וכו'** שכן כתב הטור בשם רב שר שלום אין אומרים ויהי נועם אלא ממו"ש. לחול לא במוצאי י"ט ואפי' חל יו"ט באמצע שבת או צום כפור דליכא ששת ימי המעשה אין לומר ויהי נועם במו"ש דכיון דאומר ומעשה ידינו תרי זמני בעינן שיתא יומי כולא דחול עכ"ד. וכ"כ הט"ז סק"ב דאפי' חל יו"ט ביום ו' א"א ויהי נועם דבעינן ו' ימים שלמים למלאכה:

ז **ז) ואם** חל פסח בשבת א"א ויהי נועם במו"ש שלפניו אך כשחל יו"ט אחר בשבת אף אם הוא כיפור י"ל ויהי נועם במו"ש שלפניו. והנוהגין שלא לומר ויהי נועם כשחל יו"ט בשבת בכל יו"ט יש להם סמך. שו"ת שאלת יעב"ץ סי' י"ט. ברכ"י או' ב' שע"ת או' ב' בשבת חו"ה ודאי אין אומרים ויהי נועם. מש"ז או ג' ועיין לקמן או' ט':

ח **ח) מי** שאינו אומר ויהי נועם במו"ש זכור מפני שחל פורים בשבוע טועה בפשיטות. כנה"ג בתשובות הנדפסות סי' נ"ה. ברכ"י או" ג' שע"ת שם:

ט **ט) שם. ובזמן שאין אומרים ויהי נועם וכו'** ראיתי לקצת גדולי הדור שאף שלא היו אומרים הצבור ויהי נועם במו"ש כשחל יו"ט באותו שבוע הם היו אומרים בלחש ויהי נועם כדרך שאומרים כל מו"ש ואמור רבנן בטעמא כי על דרך האמת מוכרח אמירת ויהי נועם בכל מו"ש שהוא חול אף שיהיה יו"ט באותו שבוע. ברכ"י או' א' והביאו שע"ת או' ב' וכ"כ הברכ"י סי' תצ"א או' ב' שעל דרך האמת שמעתי וראיתי שנהגו לומר ויהי נועם בכל מו"ש אף בחו"ה וכ"ש אם חל יו"ט באמצע השבוע. יעו"ש. וכ"כ הש"ץ דף רי"ח ע"ג. חס"ל או' ג' בן א"ח פ' ויצא או' ו' וכ"מ ממ"ש לעיל או' א' יעו"ש ודוק:

י **י) שם. אין אומרים סדר קדושה.** דויהי נועם שייך למלאכת המשכן וע"י שרתה שכינה וזהו ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. ט"ז סק"ג:

יא **יא) שם. א"א סדר קדושה.** כ"כ הטור דנוהגין בני אשכנז כשאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יו"ט באמצע השבוע. אז אין אומרים ג"כ סדר קדושה אלא שכתב דאין נוהגין כן בספרד אלא מתחילין פסוק אורך ימים אשביעהו וכו' ואתה קדיש עכ"ל. וכ"כ לעיל או' ה' בשם שער הכוו' דצריך לאומרו

במו״ש כדי להמשיך הארה מעולם האצילות לבריאה יעו״ש. וא״כ לפ״ז אין חילוק אם חל יו״ט באמצע שבוע או כולו חול. וגם לפי דברי האר״י ז״ל צ״ל בכל מו״ש ויהי נועם כמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש. וא״כ נמצא דלפי דברי האר״י ז״ל צ״ל בכל מו״ש ויהי נועם וגם אתה קדוש ואפי׳ אם חל יו״ט באותו שבוע כיון שיש טעם בסוד:

יב יב) שם. אבל אומרים ויתן לו. וכתב בשער הכוו׳ דף ס׳ ע״ב אותם הפסו׳ של ויתן לך האלהים וכו׳ הכתוב במחזורים במו״ש בסדר ההבדלה היה נוהג מורי ז״ל לאומרם בכל מו״ש בעת שמבדיל על הכוס בביתו והנה נזכר בזוהר בהקד׳ דפ׳ בראשית ענין זה וע״ש עכ״ל. והיינו שהיה נוהג לאומרם אחר הבדלה כמ״ש בס׳ פע״ח שער ח״י סוף פכ״ד יעו״ש. וכ״כ החיד״א בס׳ מו״ב או׳ קס״ג. כף החיים סי׳ ל״א או׳ מ״ט. ועיין א״ר או׳ ו׳:

יג יג) שם. מבדיל ש״ץ וכו׳ וכ״כ בשער הכוו׳ דף ס׳ ע״ב מה שמבדילין בבהכ״נ מנהג טוב הוא ומורי ז״ל נתן ד׳ זהובים לצדקה כדי שיניחוהו אנשי הקהל להוציא יין משלו להבדיל עליו בבהכ״נ עכ״ל. וכ״כ בס׳ פע״ח שער ח״י פכ״ד. וכ״כ בשו״ת מן השמים סי׳ כ״ה יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ רצ״ט או׳ ה׳:

יד יד) שם. כדי להוציא וכו׳ דאעפ״י שמבדילין בתפלה צריך להבדיל על הכוס. טור. ועיין לעיל סי׳ רצ״ד או׳ ז׳:

טו טו) שם. כדי להוציא מי שאין לו יין. שאם יש לו יין יותר טוב להבדיל בביתו כדי להוציא את כל בני ביתו כמ״ש לקמן סי׳ רצ״ו:

טז טז) שם. כדי להוציא וכו׳ וצריך שיכוין השומע והמשמיע כמ״ש ססי׳ ריי״ג:

יז טוב) שם. כדי להוציא וכו׳ מי שכיון בברכת ש״ץ בורא פה״ג של הבדלה ושאר ברכות אמר בפיו ולא רצה לצאת בברכת ש״ץ בדיעבד יצא אבל לכתחלה לא אריך למיעבד הכי דצריך לאחוז הכוס בידו הרב מהר״י זיין בתשו׳ שערי ישועה כ״י א״ח שער ה׳ סי׳ י״א. ברכ״י או׳ ד׳ ועי״ש מ״ש באו׳ ה׳ ונראה דמי שאזניו כבידות שאינו יכול לשמוע הבדלה מש״ץ וגם אין לו יין להבדיל עליו יכול ליתן עיניו בכוס שביד הש״ץ ולומר בפיו ברכת הבדלה דזה כדיעבד דמי וכ״כ בן א״ח פ׳ ויצא או׳ י״ז. ועיין לעיל סי׳ רע״ג או׳ מ״ד:

יח חי) אם השומעים נתאחרו ע״י ברכת הבושם והנר עד אמצע ברכת המבדיל. נראה בדיעבד שאין קפידא שיאמרו ברכת המבדיל ובפרט שכשיוכלו למהר אמירתם קודם הש״ץ ויענו אמן כיון שמה שיוצאין י״ח הוא ע״י שומע כעונה ויכולין גם לענות לכ״ע כידוע. א״ח או׳ ג׳:

יט יט) שם. ולהזכיר אליהו הנביא וכו׳ שאין אליהו הנביא בא בע״ש (שלא לבטל ישראל מצרכי שבת) ולא מבע״י דלמא הלכה יש תחומין למעלה מעשרה ולא יבא בשבת לכך אומרים במו״ש. מ״א סק״א. ר״ז או׳ ה׳ והא דאין מזכירין במוצאי יו״ט משום דכבר הזכירו במו״ש ועוד מפני שאנו עושין שני ימים והואיל ונדחם נדחה. א״ר או׳ י״ד. ובא״י שעושין יום א׳ כיון דבר״ה עושין ב׳ ימים ובליל ב׳ א״א לאומרו מחמת הספק לא חילקו בין יו״ט ליו״ט. ובא״ר או׳ ט׳ כתב עוד טעם אחר הא דמזכירין אליהו הנביא במו״ש משום דבכל מו״ש נכנס אליהו לגן ויושב תחת עץ החיים וכותב זכותן של ישראל עכ״ד. והיינו שכותב זכיות של שומרי שבת כמ״ש כף החיים סי׳ ל״א או׳ כ״כ בשם התוספתא דשבת יעו״ש:

כ ך) שם. ולהזכיר אליהו הנביא וכו׳ וטוב לומר אליהו הנביא ק״ל פעמים כמנין אליהו הנביא עם עשר אותיותיו. א״ר או׳ ז׳ מיהו מ״ש שם הא״ר לומר אח״כ יברכך ה׳ וכו׳ שיר למעלות אשא עיני וכו׳ לפי דברי האר״י ז״ל אין ראוי לאומרם כמ״ש לעיל סי׳ רל״ז או׳ ט׳ יעו״ש:

כא כא) מ״כ שבכל פעם שיאמר אליהו יכוין שם אגל״א (והוא ר״ת של אתה גבור לעולם אדני) ואם עושה זה לפני מטתו בכל לילה יראה אליהו בחלום וישאל שאלותיו. פת״ע או׳ ז׳ ועיין במגיד מישרים סוף פ׳ בראשית מ״ש לכוין כדי שיראה אליהו בחלום יעו״ש:

סימן רצו

א א) [סעיף א׳] סדר הבדלה וכו׳ הרמב״ם פכ״ט כתב דהבדלה היא דאורייתא כמו קידוש. וי״א שהיא מדרבנן. מ״מ שם. מ״א רס״י זה. ואם הבדיל בתפלה לכ״ע הבדלה על הכוס דרבנן. עיין ברכות ל״ג ע״א ולעיל סי׳ ער״א או׳ ג׳ ואו׳ ה׳ ודוק. ועוד עיין לקמן או׳ ד״ן:

ב ב) ר׳ צדוק אומר כל מי שאינו מבדיל על היין במו״ש או שאינו שומע מאחרים שמבדילין אינו רואה סי׳ ברכה לעולם אבל המבדיל על היין או שומע מאחרים שמבדילין הקב״ה קוראו קדוש ועושהו סגולה שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים ואומר ואבדיל אתכם מן העמים. וא״ר יוחנן ג׳ מנוחלי העוה״ב הדר בא״י והמגדל בניו לת״ת והמבדיל על היין במו״ש. והוא דשייר מקידושא לאבדלתא. הלכך מאן דאית ליה חד כסא ולית ביה שיעור קידושא ואבדלתא שבק ליה לאבדלתא וקידושא ארפתא דכי תקינו רבנן אבדלתא אחמרא תיקנו. טור. ופסקו הש״ע לקמן סעי׳ ד׳ יעו״ש:

ב) **ואיתא** נמי בפ״ב דשבועות א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן כל המבדיל על היין במו״ש הויין לו בנים זכרים דכתיב להבדיל בין הקודש ובין החול וכתיב התם להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה אשה כי תזריע. ריב״ל אמר בנים ראויין להוראה דכתיב להבדיל ולהורות ע״כ. וממימרא זו מביא הרב המגיד ריש פכ״ט סיוע להרמב״ם ז״ל דהבדלה היא ג״כ דבר תורה כמו הקידוש יעו״ש. והביאו המט״י רס״י זה:

ג ג) **שם. סדר הבדלה יין בשמים וכו׳** וטעם לסדר זה כתב המט״י או׳ א׳ בשם הרשב״ץ בס׳ מאמר חמץ. יין תחלה לפי שחוש הטעם הוא יותר עב שבשאר החושים שאינו משיג אלא בפגישה אל המוחש. וחוש הריח יותר דק ממנו כי מרחוק יריח. וחוש הראות יותר דק שהוא משיג עד לשמים יגיע בהשגת הכוכבים. והבדלה היא חכמה להבדיל בין הקודש ובין החול וע״כ קבעוה בחונן הדעת. והשכל הוא יותר דק משאר החושים שהוא משיג המלאכים והשגת המלאכים היא מהקל תחלה ואח״כ אל העומק. וכן הם מסודרים החושים הלשון הטועם תחתון. והחוטם המריח למעלה ממנו. והעינים לראות למעלה ממנו. והמוח המשכיל למעלה מכולם יעו״ש. נמצא דסדר הבדלה היא ממטה למעלה. תחלה ברכת היין שהיא בפה. ואח״כ ברכת הריח שהיא בחוטם. ואח״כ ברכת הנר שהיא בעינים לראות. ואח״כ ברכת הבדלה שהיא במוח השכל:

ג) **ומה** שתיקנו חז״ל לומר ארבעה הבדלות שהם בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים ובין יום השביעי לששת ימי המעשה כנגד ד׳ קליפות הרמוזים בפסוק והנה רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב, מדרש תלפיות ענף הבדלה דקי״ח ע״ד ועי״ש. ור״ל אומרים כנגדם ד׳ הבדלות כדי להכניעם. ועיין יפ״ל או׳ א׳:

ד ד) **שם. שלא יהא הכוס פגום.** ואע״ג דבגמ׳ לא אמרו אלא כוס של ברכה קידוש והבדלה בכלל כוס של ברכה הם. ב״י. ועיין בדברינו לסי׳ קפ״ב סעי׳ ג׳ ששם נתבאר כל דיני כוס פגום ובסי׳ קפ״ג סעי׳ ג׳ ששם נתבאר כל דיני כוס שלם יעו״ש:

ה ה) **שם. שלא יהא הכוס פגום.** וה״ה נמי לענין שיהי׳ שלם דהיינו שלא יהיה הכוס שבור כמ״ש הטור. וה״ה נמי לענין שאר דברים הצריכין בכוס של בהמ״ז כמ״ש מרן ב״י בכום של קידוש לעיל סי׳ רע״א וז״ל וכתב עוד הרמב״ם שם שיש לו כל דיני כוס של בהמ״ז שטעון הדחה ושטיפה. מלא ואוחזו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח או יותר ולא יסייע בשמאל עכ״ל. וכן פסק בש״ע שם סי׳ רע״א סעי׳ יו״ד יעו״ש וזה פשוט. מט״י או׳ ב:

ו ו) **שם. שלא יהא הכוס פגום.** ומיהו יכול לתקן כוס פגום ע״י שיוסיפו מעט יין או מים. וכן בשעת הדחק שאין לו אחר יכול להבדיל על כוס פגום כמ״ש סס״י קפ״ב ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **וכתב** בשער הכוו׳ כי אין להטיל מים בכוס של הבדלה בשום אופן. וכ״כ בס׳ פע״ח שער ח״י פכ״ד. ונראה דה״ד בדאפשר אבל בדלא אפשר כגון שאין לו כ״א פחות מרביעית וצריך להטיל בו מים כדי להשלימו לרביעית לא יבטל ההבדלה משום זה:

ח ח) **שם בהגה. ובשעת הבדלה יתנו עיניהם וכו׳** פי׳ העונים אמן. טור סי׳ רצ״ט. מ״א סק״א. והלבוש כתב יתן עיניו בכוס ובנר וכן כל השומעים יתנו בהן עיניהם כיון שעליהם הברכה עכ״ל. משמע דגם המבדיל עצמו צריך ליתן עיניו בכוס ובנר:

ט ט) **שם בהגה. כדי שלא יהא הכוס פגום.** פי׳ שיש פגם וביזוי לכוס של ברכה כששופך ממנו קודם שישתה כמ״ש בהגמ״נ בשם ס״ח סי קי״א ושלכך שופכין קודם סיום הברכה. מ״א סק״ב. והט״ז סק״א כתב דאין מנהג זה יפה לברך ברכה ולשפוך על הארץ דאין לך בזיון גדול מזה אלא נראה לנהוג כמו שמצאתי בס׳ י״נ שבשעה שממלאין הכוס של ברכה להבדלה ימלאנו על כל גדותיו וישפוך עוד בענין שישפוך על הארץ מחמת שהכוס מלא מאד וזהו לסי׳ יין שנשפך כמים ואח״כ לא ישפוך כלום וזהו נכון מאד וכן נהגתי מעודי יעו״ש. ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

י י) **שם בהגה. וטעם השפיכה וכו׳** ובמט״מ כתב טעם לשפיכה ע״פ הקבלה יעו״ש. ומ״מ כתב דלא ישפוך בשעת ברכה אלא בשעה שמוזג ישפכנו מלא על כל גדותיו שישפך על הארץ וכ״כ בשל״ה והגהת י״נ בשם מהרו״ך ורש״ל וב״ש כתב לבטל השפיכה לגמרי משום ביזוי משקה וכמ״ש סי׳ קע״א. ולדידן צ״ל דדבר מועט אין קפידא. מ״א סק״ג וכ״כ א״ר או׳ ב׳ דבשפיכת מעט יין ליכא ביזוי יעו״ש:

יא יא) **שם בהגה. וטעם השפיכה וכו׳** וכנה״ג בהגה״ט סי׳ רצ״ט כתב ששמע בשם האר״י ז״ל שאסור לשפוך ומ״מ הוא נוהג לשפוך מן היין על פתח הבית שכן נהגו גדולים יעו״ש והביאו מ״א סק״ב. מיהו בס׳ עבודת הגפן דף י״א ע״ג כתב דהגם דיש הרבה טעמים לשפיכה ראוי לחוש לטעם המקו׳ ושלא לשפוך על הקרקע יעו״ש. ועתה בדורינו בהרבה מקומות כמעט נתבטל מנהג זה לשפוך דיצאו עליו עוררין. מחב״ר או׳ ב׳ וכ״כ היפ״ל או׳ ז׳ דלא ראה להרב אביו ולא לרבנים שבזמנינו שנוהגין לשפוך יעו״ש:

יב יב) **שם בהגה. דאמרינן כל בית שלא נשפך בו יין וכו׳** והפי׳ של אומרים כל בית שלא נשפך בו יין כמים וכו׳ לא נ״ל דצוו חכמים לשפוך יין דאדרבא יש איסור בזה וכמ״ש סי׳ קע״א ממשיכין יין בצינורות לפני חתן והוא שיקבלנו בכלי בפי הצינור אלא נ״ל דכוונת רז״ל בנשפך יין כמים הוא

בדרך זה די״ל למה אמר ל׳ דיעבד דהיינו נשפך ולא אמר כל בית שאין שופכין בו וכו׳ אלא דנתכוונו לומר שלא יתרגז אדם בביתו אפי׳ אם יארע לו היזק דהיינו שכבר נשפך יין בשוגג ע״י שום א׳ מבני הבית ודרכן של בני אדם להתרגז בשביל זה ע״כ אמר כל בית שאין היין הנשפך בשוגג נחשב לו כאלו הוא מים אלא אדרבה מתרגז אז אין בו סי׳ ברכה דאמרינן בפ״ק דסוטה בכל בית שיש שם רוגז הוא סי׳ עניות ח״ו. וא״כ אין ראיה מכאן לשפוך יין לאיבוד אע״ג שמתכוין לסי׳ ברכה דהא גם בחתן מתכוין כן. וע״כ נראה דיש למעט בחלק הנשפך במו״ש בכוס הבדלה משום הפסד משקין. ט״ז סק״א. וכן פי׳ מהרש״א ז״ל בח״א על עירובין ס״ה ע״א דנשפך ממילא קאמר יעו״ש:

יג יג) שם בהגה. גם שופכין מן הכוס וכו׳ היינו לאחר שתיה משום הפסק. מ״א סק״ד. תו״ש או׳ ה׳ מיהו כבר כתבנו לעיל או׳ ט׳ משם הט״ז דס״ל דלאחר שנשפך כשמילא את הכוס לא ישפוך אח״כ כלום יעו״ש. ולא ישתה עד שישב מ״א שם תו״ש שם:

יד יד) ונהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה. מ״א שם בשם השל״ה. א״ר או׳ ד׳ והטעם כתב בשל״ה משום דעץ הדעת גפן היה וע״י החטא ניתנה לה דם נידות להבדילה מן האדם יעו״ש. והביאו התו״ש שם:

טו טו) כתב בשה״ל בה׳ קידוש כוס של הבדלה רגיל המבדיל לשתות כולו ואין משקה ממנו בני הבית. מ״א שם תו״ש שם. מיהו במט״מ סי׳ תק״ט כתב שותה מלא לוגמיו ומטעים בני ביתו משמע דס״ל דאין לנהוג כרב סעדיה ושה״ל וכ״כ הטור סי׳ רצ״ט בשם ר״ע. א״ר שם:

טז טז) וצריך לשתות מלא לוגמיו כמ״ש לעיל סי׳ ק״ץ סעי׳ ג׳ דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות מלא לוגמיו ומפני שיש ספק בברכה אחרונה של יין צריך לשתות רביעית שלם ולברך ברכה אחרונה כדי להסתלק מן הספק יעו״ש. ואם המבדיל איני יכול לשתות יכול ליתן לאחר הכוס לשתות שכיון על ברכתו כמ״ש שם בסי׳ ק״ץ סעי׳ ד׳ יעו״ש. ואם טעה ולא שתה מלא לוגמיו א״צ להבדיל שנית כיון די״א דהבדלה דרבנן וק״ל ספיקא דרבנן לקולא וגם להאומרים דאורייתא מ״מ על הכוס היא מדרבנן כמ״ש לעיל או׳ א׳ וע״כ א״צ להבדיל שנית:

יז טוב) שם בהגה. ומכבין בו הנר. כדי שיהא נראה לכל שלא הודלק נר זה אלא למצוה לנר של הבדלה לברך עליו. לבוש. לפיכך אם מבדיל על נר שבבית שלא הודלק בשביל כך א״צ לכבותו. ר״ז או׳ ה׳:

יח חי) שם בהגה. משום חבוב המצוה. בפרקי ר״א פ״ך איתא ר״א אומר לאחר ששתה אדם כוס ההבדלה מצוה להטיל מעט מים בכוס ושותה כדי לחבב המצות ומה שישאר בכוס מן המים מעבירו ע״ג עיניו למה משום שאמרו חכמים שיורי מצוה וכו׳ ברכ״י או׳ ב׳:

יט יט) [סעיף ב׳] אין מבדילין על הפת. ולא דמי לקידוש משום דכיון דאין קידוש אלא במקום סעודה פת מענינא דקידוש הוא אבל אינו מענין הבדלה. ב״י ט״ז סק״ב:

יט) שם. אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה. עיין לעיל סי׳ ער״ב או׳ מ״ו ואו׳ מ״ט:

כ ך) שם. וה״ה לשאר משקין חוץ מן המים. רבים הבינו מלשון זה דמצי להבדיל על החלב ועל השמן. והוא טעות דהא דקאמר וה״ה לשאר משקין היינו כשהמשקה הוא חמר מדינה וקאי אמאי דסמיך משכתב על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וע״ז כ׳ וה״ה בשאר משקין דהיינו כשהמשקה הוא חמר מדינה. ומ״ש חוץ מן המים ר״ל אם שאין שותין במקום ההוא אלא מים לבד וס״ד אמינא שיהא דין המים כחמר מדינה. וכל זה פשוט ומבואר בב״י סי׳ זה וסי׳ ער״ב ויען ראיתי טועים ועבדי עובדא הוזקקתי לבאר המבואר. ברכ״י או׳ ג׳. והביאו השע״ת:

כא כא) שם. וה״ה לשאר משקין וכו׳ מי שבירך כל ברכות ההבדלה על הכוס וכשטעמו נמצא חומץ מביא כוס יין אחר ומברך בפה״ג ומבדיל ובורא מארי האש יצא י״ח וא״צ לחזור ולברך. הרב חיד״א בס׳ חיים שאל ח״א סי׳ ע״ד או׳ מ״ג אמנם לפי מ״ש הטור בשם פרקי ר״א דמי שאין לו יין יכול לומר ברכת ההבדלה בלא כוס נראה בכה״ג דיצא בדיעבד וא״צ להביא עוד כוס אחר ואע״ג דכתב הטור וב״י דלא ק״ל כההיא דפרקי ר״א י״ל היינו לכתחלה אבל אם כבר בירך י״ל דיצא. ועוד כיון דהבדלה דרבנן ואפי׳ למ״ד דאורייתא לכ״ע על הכוס היא מדרבנן כמ״ש או׳ א׳ זה שכבר בירך אעפ״י שהכוס היה חומץ מדאורייתא יצא כיון שמה״ת א״צ כוס וא״כ אם יביא כוס אחר ולחזור ולברך חיישינן לברכה לבטלה ושב וא״ת עדיף:

כב כב) שם. וה״ה לשאר משקין וכו׳ יין שריחו רע ומסריח קצת אם מבדילין עליו עיין בשו״ת שע״א סי׳ ח״י שמצדד בזה אבל הער״ה בסי׳ ער״ב או׳ א׳ פשיטא ליה דאין מבדילין עליו וכתב ודלא כהשע״א יעו״ש. והבאנו דבריו לעיל סי׳ ער״ב או׳ ו׳ יעו״ש:

כג כג) שם. וה״ה לשאר משקין וכו׳ אין מבדילין על משקה לקרי״ץ וואסי״ר וכדומה לו. שו״ת חינוך בית יהודה סי׳ ט׳ מחב״ר או׳ ג׳ שע״ת או׳ ז׳ וכן אין מבדילין על קאווס או בארשט כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ב או׳ ט׳ יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לשם או׳ ז׳:

כד כד) **שם הגה. וטוב יותר להבדיל על כוס פגום וכו'** עיין מ"א סק"ה שכתב דשכר יותר טוב מכוס פגום של יין ורמ"א מיירי במקום דלא הוי שכר חמר מדינה יעו"ש. אבל הא"ר או' ה' כתב על דבר מ"א הנ"ז דלא משמע הכי מרמ"א ולבוש דהא קאי על חמר מדינה שהיכירו מקודם יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' ז' על דברי מ"א הנז' דאין דבריו מוכרחין יעו"ש. וכן הסכים הבי"מ או' ה' יעו"ש והגם דיש מן האחרונים שפסקו כדברי מ"א מ"מ נראה לפי סודם של דברים דיין פגום יותר טוב מהשכר דלא על חנם קבעו רז"ל הבדלה על יין והוא משום דיין רומז אל בחי' הדין כידוע ובעי לאכפייא יתיה ע"י הברכה במו"ש שהוא התחלת ממשלתם ועוד יין גי' שבעים כנגד שבעים שרים ובעי לאכפייא יתהון תחות שכינתא. וכ"ז אם היין מזוג ואי אפשר להוסיף לו מעט מים אבל אם אפשר יתן בו מעט מים ותתקן הפגימה כמ"ש בססי' קפ"ב יעו"ש:

כה כה) **שם בהגה. ונהגו להבדיל במוצאי פסח על שכר וכו'** דוקא במקום דהוי שכר חמר מדינה אבל בארץ אשכנז אסור דהא אפי' אין לו יין כלל אסור להבדיל על השכר כ"ש היכא שיש לו ואינו חביב עליו. מ"א סק"ז. וכ"כ א"ר או' ו' מיהו התו"ש או' ח' כתב ראיתי נוהגין כן גם באשכנז להבדיל עליו במוצאי פסח הואיל וחביב ביותר ע"כ. ועיין באו' שאח"ז:

כו כו) **שם בהגה. ונהגו להבדיל במוצאי פסח על שכר וכו'** ואין כן מנהגינו שכנה"ג בהגה"ט או' א' וכן הוא לפי סודם של דברים שצריך להבדיל דוקא על היין כמ"ש לעיל או' כ"ד אלא דוקא היכא דלא אפשר אז יש להתיר בשאר משקין אם הם חמר מדינה:

כז כז) **שם. וי"א שיותר טוב וכו'** דעת הש"ע בזה כיש אומרים בתרא כפי הכללים המסורים בידנו דכשאינו מביא סברא א' בסתם אלא בשם י"א דעתו כי"א בתרא והיינו כמ"ש מרן בב"י דהתו' והרא"ש דחו סברת הגאונים שהיא סברא ראשונה וכתב שכן היא סברת הרא"ש יעו"ש. מט"י או' ה' וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' ב' דהמנהג פשוט בינינו כדברי הרא"ש. וכ"כ בשו"ת חנוך בית יהודה סי' ט' כי כן עיקר לומר יקנה"ז על השכר והביאו מחב"ר או' ד' וכ"כ הבי"מ או' ב' ועיין באו' שאח"ז:

כח כח) **שם הגה. וסברה ראשונה עיקר.** עיין לבוש שכתב דבש"ע שנדפס ראשון היה כתוב וסברה האחרונה עיקר אלא דבש"ע שנדפס בש' ש"מ כתוב וסברה ראשונה עיקר וכן הוא דעתו ז"ל יעו"ש. וכן הוא דעת הא"ר או' ז' אבל הפרישה או' יו"ד כתב דדעת רמ"א לפסיק כסברה אחרונה יעוש. וכ"כ הברכ"י או' ה' דהעיקר נראה כדברי הפרישה ודלא כהא"ר וצ"ל בהגה וסברא האחרונה עיקר יעו"ש. וכבר כתבנו באו' הקודם דכן הוא נמי דעת הש"ע כסברא האחרונה יעו"ש.

כט כט) [**סעיף ג'] י"א שמותר לו לאכול דדי לו בהבדלה שבתפלה.** מ"א סק"ז. תו"ש או' ט' ועיין רס"י זה. ומ"ש המ"א בשם תשו' מהר"ם שיאמר המבדיל בלא כוס משמע דאפי' בשם ומלכות יכול לאומרה בלא כוס. ומיהו כבר כתב הטור וב"י דאנן לא ק"ל הכי ואין יכול לומר ברכת המבדיל בלא כוס יעו"ש. וכ"כ א"א או' ז' דלדינא נראה דאין לברך בשם ומלכות:

ל ל) **שם. וי"א שאם מצפה וכו'** וכן נ"ל עיקר בש"ס וכ"פ הריא"ז בש"ג. א"ר או' ט' וכן נראה לענין דינא לפי מה דק"ל דכל היכא שכותב הש"ע י"א וי"א הלכה כי"א בתרא. וכ"כ הר"ז או' י"ב לענין הלכה יש להחמיר כסברה האחרונה אלא א"כ הוא אדם חלש שקשה לו להתענות עד שיביאו לו כוס למחר אזי יכול לסמוך על סברה הראשונה להקל בד"ס עכ"ל. ועיין בדברינו לעיל סי' י"ג או ז' ודוק:

לא לא) **שם. שהיה לו למחר וכו'** אבל אם אינו מצפה שיהיה לו למחר ביום אין מחייבין אותו להתענות עד ההבדלה לפיכך מותר לו לאכול אף במו"ש מיד. ר"ז שם:

לב לב) **שם. לא יאכל עד למחר וכו'** ואפי' במו"ש ליו"ט. מ"א סק"ח בשם הרי"ף. ורי"ף לטעמיה דס"ל דאין מבדילין על הפת כסברה שנייה דסעי' ב' וכמ"ש ב"י יעו"ש. והכי נמי לסברה ראשונה דסעי' ב' דמבדילין על הפת במו"ש ליו"ט אם אין לו פת ומצפה שיהיה לו למחר לא יאכל כלום עד למחר שיבדיל ואז יעשה ב' סעודות ביום של הלילה ושל היום כמ"ש לעיל סי' רצ"א על הגה דסעי' א' יעו"ש. אמנם כבר כתבנו לעיל בסעי' ב' דסברה שנייה עיקר:

לג לג) **שם. ואיני מצפה וכו'** ואם מצפה שיהיה לו למחר יבדיל עכשיו משום דחביבא מצוה בשעתא ובאכילה ימתין עד למחר. מ"א סק"ט. וזהו לדעת הש"ע ברסי' קפ"ב אבל המ"א שם פסק דא"צ להמתין. לב"ש. ועיין בדברינו לשם או' ג':

לד לד) **שם. ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס וכו'** והכי ק"ל דביחיד אינה טעונה כוס כלל ובג' רק למצוה מן המובחר כמ"ש לעיל סי' קפ"ב או' ד' יעו"ש. וא"כ אם אין לו אלא כוס אחד אפי' בג' לא יאכל עד שיבדיל דמצות הבדלה שהיא חובה קודמת למצוה מן המובחר של בהמ"ז:

לה **לה) שם. אלא רביעית בצמצום וכו׳** דאם היה יותר מרביעית ישתה מעט ע״י כלי אחר או בידו כדלעיל סי׳ קפ״ב סעי׳ ג׳ יעו״ש. ואף שאין לו תיקון מותר לשתות ממנו ולברך אח״כ על כוס פגום. א״ר או׳ י״ב. וכ״כ התו״ש או׳ י״ב דזהו לדעת רשב״ם דבדיעבד שרי לברך על כוס פגום. ועיין לעיל סי׳ ער״א או׳ נ״ו ואו׳ ס״ט ודוק:

לו **לו) שם. אלא רביעית בצמצום וכו׳** לא דוקא דה״ה אם יש בו ביותר רק שאחר טעימת מלא לוגמיו לא ישאר בו רביעית. תו״ש או׳ י״ב. וכ״כ א״ר או׳ י״ג דמ״ש הש״ע ושותה ממנו מעט היינו מלא לוגמיו וישתייר רביעית יעו״ש. ועוד י״ל דשותה ממנו מעט שכתב הש״ע אפי׳ אינו מלא לוגמיו ואע״ג דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות מלא לוגמיו כמ״ש לעיל או׳ ט״ז שאני הכא כיון שצריך לשייר ממנו לבהמ״ז סגי בטעימה כל שהוא וכמ״ש לעיל סי׳ ער״א או׳ ע״א יעו״ש. וכ״ז לדברי האומרים ברהמ״ז טעונה כוס אבל כבר כתבנו לעיל או׳ ל״ד דאנן ק״ל כדברי האו׳ דאינה טעונה כוס יעו״ש:

לז **לז) [סעיף ד׳] מי שאין ידו משגת וכו׳** עיין לעיל סי׳ רע״א סעי׳ י״א ובדברינו לשם או׳ ע״ה:

לח **לה) [סעיף ח׳] נר חנוכה קודם.** משום דפרסומי ניסא עדיף. והבדלה אפשר לאומרה בתפלה. טור וב״י. ולפ״ז ה״ה בקידוש היום אף שאין לו פת אפשר בתפלה. וודאי פת עדיף די״א דהוה ד״ת לאכול פת בשבת וגם אפשר דהוי עונג שבת ובאין לו פת כ״א מיני לפתן וכדומה קודם לנר חנוכה שזה דברי קבלה שלא להתענות בשבת גם י״א דאסור להתענות בשבת ד״ת ממה שיקנה נר חנוכה אלא מיירי יין קידוש ונר חנוכה הוא דנר חנוכה קודם. מש״ז או׳ ד׳:

לט **טל) [סעיף ו׳] אומר הבדלה מיושב.** כ״כ התו׳ דהיאך אנו פוטרין זה את זה מיין והבדלה מאחר שאין אנו לא יושבין ולא מסובין וכו׳ לכך נאה וטוב למבדיל וגם לשומעים שישבו בשעת הבדלה שאז יהיה נראה כקבע ופוטר אותן ע״כ. וכ״כ המרדכי. וכ״פ ב״י כדעת התו׳ וכך הם דבריו כאן בש״ע אלא שהאגור כתב בשם אגודה שא״צ לישב דכיון שקובעים עצמם לצאת ידי הבדלה קובעים נמי לברכת פה״ג וכן נוהגין באשכנז לעמוד עכ״ל ומביאו ב״י וזהו שכתב מור״ם ז״ל כאן בהגה וכן נוהגין במדינות אלו ר״ל בארץ אשכנז וכמ״ש האגור בשם האגודה:

מ **מ) שם. אומר הבדלה מיושב.** עיין פתה״ד או׳ ה׳ שכתב דלפי מ״ש הטור בסי׳ רצ״ט בשם ר׳ סעדיא דהמבדיל שותה כל הכוס כולו (והביאו דבריו לעיל או׳ ט״ו) אם י״ל דכ״ע מודו דמבדיל מעומד יעו״ש. ונראה דכיון דתקינו רבנן הבדלה על היין אע״ג דשותה אותו המבדיל כולו הו״ל כאלו כולם שותים כיון שהוא שליח בעדם ובברכתו מוציאם וצריך כולם לישב לדיעה זו שהיא דעת התו׳ והסכמת הש״ע:

מא **מא) שם הגה. וי״א מעומד.** לכבוד המלך שאנו מלוים אותו ודרך לויה מעומד. ב״י בשם הכלבו. ואף שאין קביעות אלא מיושב לפטור את כולם מברכת היין כמ״ש סי׳ ריי״ג מ״מ מתוך שקובעין את עצמן לצאת ידי הבדלה קובעין נמי איין. תו״ש או׳ ט״ז. וזהו דעת האגור והאגודה כמ״ש לעיל או׳ ט״ל יעו״ש:

מב **מב) שם בהגה. וי״א מעומד.** מהרי״ל ז״ל לא שתה עד שישב משום דת״ח לא יאכלו ולא ישתו מעומד. וכן נכון לעשות מע״מ סי׳ תק״ט. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ והא״ר או׳ י״ד כתב דאפי׳ אינו ת״ח קודם שישתה ישב וכן בעלמא לא יאכל ולא ישתה מעומד אפי׳ מעט עכ״ד. ועיין לעיל סי׳ ער״א או׳ ס״ב ואו׳ ס״ד:

מג **מג) שם. ואוחז היין בימין וכו׳** דכל דבר שמברכין עליו צריך לאחוז בימין כמ״ש סי׳ ר״ו סעי׳ ד׳:

מד **מד) שם. ואוחז היין בימין וכו׳** הוה עובדא בא׳ שנטל את הכוס כדי להבדיל ובירך בפה״ג ושתה את הכוס ע״י שכחה קודם שבירך על הבשמים ומאור והבדלה וכיון שעדיין לא הבדיל הביא לו כוס אחר אם צריך לחזור לברך בפה״ג עיין פתה״ד או׳ ו׳ שכתב דכיון דבהבדלה אין דרך לשתות אחריו עוד יין וגם דבשעת ברכה לא היה דעתו כ״א על אותו כוס הוי נמלך גמור ובודאי דחוזר ומברך יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רע״א או׳ צ״ו:

מד **מד) וכתב** עו״ש הפתה״ד דאי גברא דנא שבא להבדיל על הכוס טעה בתפלת ערבית ולא הזכיר הבדלה בתפלה דק״ל דאינו חוזר כיון שצריך להבדיל על הכוס כדלעיל סי׳ רצ״ד סעי׳ א׳ השתא דאשתלי ושתה הכוס קודם שהבדיל צריך שיחזור ויתפלל י״ח ויבדיל בתפלה ושוב יבדיל על הכוס כדפסק שם מרן ז״ל דאם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה יעו״ש ופשוט עכ״ל. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

מה **מה) שם ושוב נוטל ההדס בימין וכו׳** ואח״כ יניח הבשמים מימינו ורואה בצפרניים ומברך בורא מאורי האש שכל ברכת השבח מברך הברכה אח״כ. מש״ז או׳ ו׳:

מו **מו) שם. והיין בשמאל וכו׳** ומברך על הנר בעוד שעדיין הכוס בשמאלו. ואח״כ חוזר ונוטל הכוס בימין ומברך המבדיל וכו׳ ואינו חוזר ונוטל הבשמים ואפי׳ בשמאלו. פסקי תו׳ א״ר או׳ ט״ו ר״ז או׳ ט״ז. ועיין לקמן סי׳ רח״ץ סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

מז מז) [סעיף ז'] אם נתכוונו שלא לצאת וכו' ואם נתכוונו [לצאת] בברכת הבדלה אעפ"י שלא נתכוונו בברכת היין יצאו. מ"א סק"י. תו"ש או' ח"י. א"א או' יו"ד. ר"ז או' ח"י. אלא שאינו יכול לשתות יין על סמך ברכת היין שבירך המבדיל כל שלא נתכוין בשמיעת ברכת היין לפטור בה היין שישתה הוא. ר"ז שם. וכ"כ א"א שם. אמנם הלב"ש כתב דיש למחוק מדברי מ"א תיבת יצאו וכתב דר"ל דאם נתכוינו בברכת המבדיל שלא לצאת אעפ"י שבשאר הברכות לא נתכוונו מבדילין בבית דברכת המבדיל היא העיקר דהא ברכת היין היא ברכת הנהנין ומברך ושותה אעפ"י שאינו חייב וה"ה בברכת הריח. אכן ברכת האש נראה דאינו כברכת המבדיל ואם לא כוונו בברכת האש שלא לצאת יבדיל בביתו בלא ברכת האש עכ"ל. ונראה דלענין דינא לא נפקא מידי דהכל תלוי בברכת המבדיל דאם כיון בברכת המבדיל לצאת אעפ"י שלא כיון בברכת היין שוב אינו יכול להבדיל. ואם לא כיון בברכת המבדיל לצאת אעפ"י שכיון בברכת היין ובברכת הריח חוזר ומבדיל ואומר גם ברכת היין וברכת הריח דכיון דאלו ברכת הנהנין חוזר ומברך ונהנה. ועוד דכיון דלא שתה ולא הריח ולא כיון בהמבדיל הרי כוונתו על היין ועל הריח לא הועילה כלום ועל כן חוזר ומברך גם על היין ועל הריח. אבל אם כיון לצאת בברכת האש אעפ"י שלא כיון לצאת בברכת המבדיל וצריך לחזור ולהבדיל אינו חוזר לומר ברכת האש כיון שכבר יצא. ועיין לקמן סי' רצ"ז או' ך':

מח מח) שם. אם נתכוונו שלא לצאת וכו' ות"ח אין סומכין על הבדלה שבבהכ"נ סמ"ע בח"מ סי' רצ"א. ומיירי כשיש לו בני בית. מ"א סק"י. תו"ש או' ח"י. וכן ראוי לנהוג כל אדם כדי להוציא בני ביתו וגם כדי לקיים המצוה בעצמו כי מצוה בו יותר משלוחו:

מט מט) שם. אם נתכוונו שלא לצאת וכו' ואפי' חזן שברך בבהכ"נ יכול לברך פעם שנית בביתו אם נתכוין שלא לצאת. מט"מ סי' תק"י. א"ר או' ט"ז. ר"ז או' י"ז:

נ נ) שם. אם נתכוונו שלא לצאת וכו' לפיכך נהגו העולם שכל אחד חוזר ומבדיל בביתו אף אם כל בני בית היו בבהכ"נ לפי שאין דעתם כלל לצאת י"ח בהבדלה שבבהכ"נ. ר"ז שם:

נא נא) ש"ץ המבדיל בבהכ"נ אף שנתכוין לצאת י"ח וכן אחרים ששמעו ונתכוונו לצאת י"ח יכולין לחזור ולהבדיל בבתיהם להוציא בני ביתם הקטנים שלא היו בבהכ"נ אבל הגדולים שלא היו בבהכ"נ הואיל והם יכולין להבדיל בעצמם אין למי שיצא כבר י"ח להבדיל להם אלא יבדילו בעצמם. ר"ז שם. ועיין לעיל סי' רע"ג או' ל"ה. ולענין מי שיצא אם יכול להוציא נשים עיין לקמן או' ד"ן:

נב נב) ומי שכיון לברכות הש"ץ רק בפה"ג ושאר הברכות רוצה לאומרה בפיו ולסמוך על הכוס שביד הש"ץ עיין לעיל הי' רצ"ה או' טו"ב:

נג נג) [סעיף ח'] נשם חייבות בהבדלה וכו' הבדלה אף היא בכלל קידוש וגדולי המחברים מנאוה מ"ע עם הקידוש ובכלל זכירה ולדעת זה הבדלה מן התירה כקידוש ונשים חייבות בה כקידוש ויש מפרשים שאין חיוב ההבדלה אלא מד"ס אף לאנשים ומ"מ נשים חייבות בה מד"ס כאנשים שתקנת חז"ל בהבדלה כמצות התורה בקידוש. הרב המאירי בפסקיו כ"י. מחב"ר או' ה' ועיין באות שאח"ז:

נד דנ) שם. נשים חייבות בהבדלה וכו' כ"כ ב"י בשם מהר"י. וכ"כ הרמב"ם ריש פכ"ט מה"ש וז"ל מ"ע מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו וכו' וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה עכ"ל. משמע דגם הנשים חייבות בהבדלה מה"ת כמו קידוש. וכ"כ הרמ"מ שם. וכתב עו"ש הרמ"מ וי"א דהבדלה אינה אלא מד"ס אבל לד"ה אחד אנשים ואחד נשים חייבין יעו"ש. (ומה שלא הביא ב"י דברי הרמב"ם כבר תמהו האחרונים בזה) ומ"ש בש"ע ויש מי שחולק היא סברת האו"ח שהביא בב"י שכתב נשים אין מבדילות לעצמן דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת אלא רבנן אסמכוה אקרא עכ"ל. וזהו שכתב מור"ם ז"ל כאן בהגה ע"כ לא יבדילו לעצמו רק ישמעו הבדלה מן האנשים. וכתב מ"א ס"ק י"א דאם כבר הבדילו האנשים אסור להבדיל לנשים וכ"כ א"ר או' ת"י. וכן ס"ל להרב תורת חסד בתשו' שבמפתחות והרב ב"ד סי' תצ"א יעו"ש. מיהו הפר"ח בליקוטים סי' רח"ץ הסכים דלא כס' או"ח ומור"ם ז"ל אלא הגם דהבדלה דרבנן נשים חייבות דרבנן ויכולות להבדיל לעצמן יעו"ש. (וכן ס"ל להב"ח כמ"ש באות שאח"ז) וכן הסכים הרב מהר"ר יעב"ץ בס' לשון למודים הנד"מ יעויש. והב"ד הברכ"י או' ז' וכתב וז"ל ואנן בדידן אין לנו אלא דברי הרמב"ם ומרן דהני נשי חייבות דבר תורה דאף דבב"י לא זכר ס' הרמב"ם הרי כתב הכא בש"ע דנשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש ובסי' רע"א פסק דחייבות מה"ת בקידוש ומשמע דסבר דה"נ חייבות בהבדלה מדאורייתא כיון דהשוה אותם וכס' הרמב"ם וכן דעת הרב החינוך סס"י כ"ו וכן דעת הסמ"ג. והאשה יכולה להבדיל לעצמה. ומי שהבדיל יכול להבדיל לה. וכ"כ באו"ח דף ס"ג ע"ב משם הרב אשר והרי"ץ גיאת דאף שהבדיל לעצמו יכול להבדיל לאשה. וכ"מ קצת מהר"ן ס"פ ראוהו ב"ד עכ"ל. אמנם הזכ"ל או' ה' אחר שהביא דברי הברכ"י הנ"ז כתב דמידי פלוגתא לא יצאנו במילי דברכות יעו"ש. משמע דס"ל כיון דהפלוגתא היא במילי דברכות יש לחוש למיעוטא וכמ"ש לעיל

סי׳ ח״י או׳ ז׳ דסב״ל אפי׳ כנגד מרן ז״ל ואפי׳ כנגד הרוב יעו״ש. וע״כ נוהגין אנשי מעשה לכוון שלא לצאת בהבדלה של בהכ״נ כדי לבא אח״כ ולהבדיל בבית להוציא הנשים:

נה **הנ) שם הגה. על כן לא יבדילו לעצמן וכו׳** והב״ח כתב דאפי׳ למ״ד שפטורות מ״מ יכולין להבדיל לעצמן כמו בשופר ולולב ואפי׳ יש שם אנשים שיכולה לשמוע מפיהם רשאה להבדיל לעצמה יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק י״א וכתב ואפשר דדעת רמ״א במצוה שיש בה עשיה רשאין לעשות ולברך אבל בדבר שאין בה אלא הברכה כגון כאן אין רשאין ואפשר דמה״ט לא נהגו לקדש הלבנה יעו״ש. והט״ז סק״ז כתב דלא דמי ללולב ושופר דמברכות דשאני התם דהחיוב אצל אנשים הוא דאורייתא משא״כ כאן (ר״ל לס׳ יש מי שחולק שכתב הש״ע) יש תרתי לפטור שהוא מדרבנן אפי׳ לאנשים והיא מ״ע שהז״ג יעו״ש. ועיין תו״ש או׳ ך׳ מ״ש להשיב על דברי הט״ז הנ״ז ומ״ש ליישב דברי מור״ם ז״ל יעו״ש. ומ״מ מידי פלוגתא לא יצאנו ואנן חיישינן לסב״ל כמ״ש באו׳ הקודם וע״כ צריכות הנשים ליזהר לשמוע הבדלה מאחרים שלא יצאו עדיין ואם לא נמצא מי שלא יצא כדי להוציאם יש להם לברך לעצמם ברכת הבשמים וברכת האש בשם ומלכות כיון שיכולין לאומרה בלא כוס כמ״ש לקמן סי׳ רצ״ח סעי׳ א׳ בהגה ברכת הבשמים כיון שהיא ברכת הנהנין וברכת האש כיון שהיא משום תחלת ברייתו ואינה תלויה בברכת המבדיל אבל ברכת המבדיל יאמרו בלתי שם ומלכות:

סימן רצז

א **א) [סעיף א׳] מברך על הבשמים וכו׳** והטעם דמברכים אבשמים במו״ש כתבו התו׳ במס׳ ביצה דף ל״ג ע״ב משום נשמה יתירה וביו״ט ליכא נשמה יתירה. והא דאין מברכין אבשמים כשחל יו״ט להיות במו״ש כיון דיש לו מאכלים חשובים וטובים מישב דעתו ממילא בלא ריח בשמים עכ״ד. והב״ח כתב דלא תיקנו לברך על הבשמים אלא בדאיכא תרתי אבידת הנפש וגם התחלת אש של גיהנם דשורף ומסריח דהשתא כיון דחלשא דעתא דאדם דאבדה לו הנפש בקל יגיע לידי חולשא מסרחון אשו של גיהנם אבל כשאין כאן אבידת נפש אין לחוש לסרחון כי היכי דאין חוששין כל ימות החול ולכן אין מברכין במוצאי יו״ט אעפ״י דאיכא סרחון כיון דאין שם אבדת נפש וכן אין מברכין ביו״ט שחל להיות במו״ש אע״פי דדדיכא אבידת נפש כיון שאין כאן סרחון וכן נראה נכון ע״כ:

ב **ב) שם. מברך על הבשמים וכו׳** ובענין עצי בשמים תכוין בהם בסוד הריח הכוונה שנתבארה אצלינו בענין ריח ההדס בליל שבת עצמו יעו״ש. ואמנם מן אותם ב׳ אגודות הדס שיש לך מוכנים מן שבת כנודע תזהר כאשר תקנה אותם שיהיו בתוכם ג׳ הדסים משולשים כשרים ועתה בליל מו״ש בעת ברכת עצי בשמים תקח ג׳ הדסים הנ״ז בידך הם לבדם ותריח בהם ויהיו ג׳ הדסים אלו קשורים קשר א׳ ואגודה א׳ ותכוין כי ג׳ הדסים הם כנגד נר״ן ותכוין להשאיר לך כח מן תוספת נר״ן שנתוספו לך בשבת וזה נעשה לך עתה ע״י ג׳ הדסים האלו והריחך בהם וכבר נודע כי כל פעולות ליל מו״ש הם כדי להשאיר חלק מן תוספת קדושת שבת לימי החול הבאים. שער הכוו׳ דף ס׳ ע״ב. ויש להריח בהדס ג״פ נגד נר״ן. פע״ח שער ח״י פכ״ד ונראה דגם במקום שאין נמצא הדס ומברכין על בשמים אחרים יש ליקח ג׳ בדים מאותם בשמים כדי לכוין בהם שהם כנגד נר״ן כנ״ז ועיין לעיל סי׳ רט״ז או׳ ט״ז מ״ש בענין כוונת הריח יעו״ש:

ג **ג) מי** שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים משא״כ ביוה״כ. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ מ״א ריש הסי׳ א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ב׳ וכן הסכים הגו״ר כלל א׳ סי׳ ח׳ יעו״ש מחב״ר או׳ א׳:

ד **ד) שם. מברך על הבשמים וכו׳** וכשמברך בורא עצי בשמים במו״ש יטול אותם דרך גדילתם. מ״א שם בשם מהרי״ו אבל אם מברך עשבי או מיני בשמים דאינו מזכיר לשון עצי א״צ ליטול דרך גדילתן. מחה״ש. ומ״מ הנכון דגם אם הוא אינו מין עצי יש ליטול דרך גדילתו בשעת ברכה:

ה **ה) שם. מברך על הבשמים וכו׳** כתב הט״ז ביו״ד סי׳ ק״ח סק״י דפלפל מותר להבדלה ולא כמו שמצאתי כתוב דאין לעשות במו״ש הבדלה על הפלפלין יעו״ש. וכ״כ בסי׳ זה סק״ה וכ״נ דעת המ״א ריש הסי׳ וכ״כ השכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ דמברכין על פלפל כתוש יעו״ש אכן מדברי הט״ז הנ״ז נראה אפי׳ אינו כתוש. וכתב העו״ת או׳ א׳ דהנכון כדברי כנה״ג דוקא על כתוש שמריח טפי וה״ה זנגביל שקורין בל״א אימביר יכול לברך עליו אם הוא כתוש יעו״ש. אבל הרב נה״כ שם ביו״ד השיג על דברי הט״ז הנ״ז וכתב דאין לברך על הפלפלין בורא מיני בשמים ועוד דספק ברכות להקל יעו״ש. וכ״כ א״ר בזה הסי׳ או׳ א׳ דאין לברך על הפלפלין ולא על הזנגביל משום דנקראו תבלין ולא בשמים אלא שאח״כ כתב לדינא אפשר דמבדילין ומברכין עליהם ומ״מ סיים דאין בידי להקל בספק ברכות יעו״ש. והא״א כתב לברך על הפלפלין הנותן ריח טוב בפירות למ״ד שאין נקרא בשמים ואפשר נמי אם מברך מיני בשמים אין קפידא יעו״ש. אמנם עיין מחב״ר או׳ ה׳ מ״ש בזה וסיים דלענין דינא נראה דבפלפל כתוש מקרוב יכול לברך בהבדלה שכן מוכח ומפורש מתשו׳ הרשב״א ומדברי מרן בש״ע יו״ד סי׳ ק״ח ולקמן דין ג׳ ומכלבו ואו״ח ומט״מ וסיעתם אך יברך מיני בשמים הואיל

דאיכא פלוגתא כמ״ש האו״ח וכ״כ מהר״י זיין בתשו׳ בס׳ פרח שושן כלל א׳ סי׳ י״ג יעו״ש עכ״ד. ובק״א שם במחב״ר כתב דבשעת הדחק דאינו יכול לכתוש הפלפילן יש לסמוך על כל הגאונים הנ״ז ולברך על הפלפלין כמו שהן אך יברך מיני בשמים יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ א׳ ועיין שד״ח באסיפת דינים מע׳ ה׳ או׳ י״ג שכתב דנראה דעתו כהמחב״ר דבשעת הדחק לצורך הבדלה מותר יעו״ש:

ו **ו) וודאי** כל מי שיש לו בשמים טובים מפלפלין מברך על הטובים יותר. ט״ז סק״ה. ועיין לעיל סי׳ רט״ו או׳ נ״ז:

ז **ז) וכתב** עו״ש הט״ז דלעיל סי׳ רי״ז כתבתי שאין לברך על הריח שיש בכלי שנבלע כבר מבשמים שהיו שם עכ״ל. וכ״כ הנ״ץ לא שפיר עבדי מקצת אנשים דמברכין בהבדלה על הכלי שהיה בו בשמים כבר אף שאין בו בשמים הואיל דאינו מריח כלום ואף שמריח מריח הבשמים שהיו בו כבר מ״מ הלא מבואר סי׳ רי״ז שהמריח בכלים מוגמרים אינו מברך לפי שאין עיקר אלא ריח בלא עיקר עכ״ל. וכ״כ הרב עמק ברכה דף ט״ו דאין לברך על מכתשת שכותשין בו בשמים בין של עץ בין של מתכת או כלי המיוחד לכך שמצניעין בו בשמים בהבדלה דריח שאין לו עיקר הוא יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ד׳ וכתב ובודאי דמיירי בדליכא אבק של בשמים כלל אמנם באיכא אבק בשמים כל שהוא מודו הנ״ץ והרב עמק ברכה דיברך מיהו מן הסתם לא יברך עד שיראה ולפי ראות עיניו יעשה יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ א׳:

ז) אם נתנו הבשמים לתוך בגד צרור ומריחין מחוץ לצרור אין זה בכלל ריח שאין לו עיקר ומ״מ אם אפשר בנקל לפתוח הצרור יותר נכון או״ח או׳ א׳ בשם א״א מהגה״ק:

ח **ח) האבל** אינו מברך על הבשמים. הרד״א. כנה״ג בהגה״ט. והטעם כתב א״א או׳ ה׳ אפשר שאין זוכה לנשמה יתירה בשבת שמעצבות אין השכינה שורה או יאמר נפש יתירה כשמענג בתענוגי שבת ואבל אין מענג יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ בשם מהר״י פאראגי שאין האבל מברך על הבשמים במו״ש אלא שכתב עליו דאינו מוכרח ופוק חזי מאי עמא דבר. וכ״כ א״א שם דמ״מ אין איסור לאבל להריח ולברך דהוי כמו שאר ברכת הנהנין ע״כ. והגם דבשיו״ב או׳ א׳ הביא דברי הרד״א. ודברי מהר״י לוי וואלי כדברי מהר״י פאראגי דאינו מברך ונראה כמסכים לדבריהם אמנם בספרו מראית העין בליקוטים סי׳ ז׳ או׳ ד׳ כתב וז״ל עיין מ״ש בככר לאדן דף קנ״ה ושם נאמר דמנהג העולם שהאבל מברך במו״ש בהבדלה על הבשמים וכן הוא מנהג פשוט בעה״ק ירושת״ו וכן ראוי להורות עכ״ל והביאו הזכ״ל ח״ד חי״ד או׳ ה׳:

ט **ט) מי** שהיה בדעתו לברך מאורי האש או שאמר בורא מאורי האש ונזכר וסיים על הבשמים יצא י״ח וא״צ לחזור ולברך על הבשמים ומיהו צריך לחזור ולברך בורא מאורי האש. משפט צדק ח״ב סי׳ ס״ב. כנה״ג בהגה״ט. ולי נראה דאם אחר שאמר בורא מאורי האש סיים על הבשמים אינו חוזר לברך בורא מאורי האש דכיון שהוא צריך לשניהם אם הזכירם בברכה אחת יצא ידי שניהם וכמ״ש ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ ע״ח יעו״ש אלא דאם טעה ובירך מאורי האש קודם הבשמים לא יסיים על הבשמים אלא יסתכל בצפרניו כמו שנוהגין כמ״ש סי׳ רח״ץ סעי׳ ג׳ ואח״כ חוזר לברך על הבשמים והגם דברכת הבשמים צ״ל קודם היינו לכתחלה אבל אם כבר הקדים לה ברכת מאורי האש מה שעשה עשוי. וכ״כ לעיל סי׳ ר״ט או׳ ה׳ יעו״ש:

י **י) שם. מברך על הבשמים וכו׳** מה שנוהגין קצת כשמריחין על ההדס בהבדלה תולשין קצת עלין מההדס אין נכון לעשות כן כי לפעמים אחר גמר ההבדלה יבא אדם אחר או שכינו שעדיין לא הבדיל ויבקש ממנו שיתן ההדס לברך עליה וימצאנה פסולה וכה״ג בלולב ומיניו שהם ראוים לברכה שלא יפסלם ביום הו״ר אחר שבירך הוא דאפשר כי עד הערב יבא איזה איש שעדיין לא בירך ויבקש ממנו שיתן לו לולב ואתרוג לברך ולא ימצאם כשר כי כן יניחם כמות שהם והוא ברור רו״ח או׳ א׳:

יא **יא) וכתב** בס׳ תורה לשמה ההדס של שבת לא יזרקנו אחר מו״ש שיהיה עם הזבל לאשפה אלא יצניענו עד שיתייבש וינחנו בהסקת התנור של לחמי שבת. בן א״ח פ׳ ויצא או׳ יו״ד. ונראה כי כן יש ליזהר בכל דבר שנעשה בו מצוה או שבירך עליו שלא יזריקנו לאשפה אלא יצניענו עד שיתייבש ויסקנו דרך כבוד:

יב **יב) נכון** ליתן כלי בכוס של הבדלה כדי שיהא ממלא ע״כ גדותיו המחזיק כלי ברכה ומי יתן והיה משום זה אלי ואנוהו להכין קערות כסף להבדלה כמו שעושה במזוזה ומגלה ונרות חנוכה למי שחננו ה׳ בעושר ומ״מ יזהר שלא ליקח הכלי בידו כ״א כוס ישועות אשא דהרי אסמכוהו ויתן את הכוס על כף פרעה. ועוד דלקיחה ע״י דבר אחר אי שמא לקיחה במחלוקת הוא שנוי ולא דמי אפי׳ ללקיחה דלולב שפקפקו הפו׳ ע״י איסטריקה כנודע ופשוט. רו״ח או׳ ג׳:

יג **יג) שם. א״צ לחזור אחריהם.** שאין מברכין עליהם אלא להשיב הנפש שהיא כואבת מיציאת שבת. טור ולבוש. ט״ז סק״א. אמנם לפי דברי האר״י ז״ל שכתבנו לעיל או׳ ב׳ משמע דנכון לחזור אחריהם:

יד יד) [סעיף ב׳] אין מברכין על הבשמים של בה״כ וכו׳ דלאו לריחא עבידא אלא לעבורי ריח הסרחון. טור וב״י. ט״ז סק״ה:

טו טו) שם. אין מברכין על הבשמים של בה״כ וכו׳ אע״ג דכבר כתבו בסי׳ רי״ז דאין מברכין עליהן י״ל דקמ״ל הכא אף שאין לו דבר אחר מבטלין המצוה ושאם בירך לא יצא וכדמסיים. א״ר או׳ ג׳ והא דלא כתב עוד בשמים של ערוה וכדומה י״ל משום דסמך על סי׳ רי״ז והא דחזר וכתב הך דבשמים של מתים וכו׳ משום דבש״ס נזכרו דינים אלו גבי הבדלה לכך חזר לשנותם במקומם. ועיין ב״י ותו״ש או׳ ט׳ ודוק:

טז טז) שם. הנתונים למעלה ממטתו וכו׳ אבל הנתונים למטה מברכין שאני אומר לכבוד חיים הם נעשים. טור בשם הירושלמי. וכ״כ בש״ע לעיל סי׳ רי״ז סעי׳ ב׳:

יז טוב) שם. שבמסיבת עכו״ם וכו׳ משמע אבל שלא במסיבה שרי וכ״כ ב״י. ט״ז סק״ג. מ״א סי׳ רי״ז סק״ז. אכן הט״ז בסי׳ רח״ץ סק״ה כתב דלמעשה אין להקל כ״א בתגר כדי לחוש לדברי הר״י יעו״ש. והביאו א״ר בזה הסי׳ או׳ ד׳ וכ״ה דעת הב״ח בסי׳ זה יעו״ש:

יח יח) שם. שבמסיבת עכו״ם וכו׳ יגם אסור להריח בהם. תו״ש או׳ ד׳ וכל הני דאין מברכין על בשמים אפי׳ בלא הבדלה נמי אין מברכין עליהן כמבואר בסי׳ רי״ז. ב״י. ועי״ש בסי׳ רי״ז ובדברינו לשם עוד פרטי דיני הנוגעין לענין זה יעו״ש:

יט יט) שם הגה. ואם בירך על בשמים אלו לא יצא. כתב המי״ט תמיה לי מ״ש משופר ולולב. והביאו א״ר או׳ ה׳ וכתב דלק״מ דשם טעמא משום מצות לא ליהנות ניתנו כדלקמן סי׳ תקפ״ו אבל הכא טעם המצוה משום הנאה:

כ ך) שם בהגה. וצריך לחזור ולברך וכו׳ כתב הט״ז אע״ג דנהנה כבר וליכא צער נפש לא הוי ברכה לבטלה כשיחזור ויברך דהא מותר לברך כמה פעמים ביום יעו״ש. וכ״כ מהרא״י סי׳ כ״ד בש״ץ דמברך על הבשמים בבהכ״נ וחוזר ומברך להוציא בני ביתו דברכת הנהנין היא ומי מעכב ע״י אם ירצה לברך אפי׳ בחול. וכ״כ המ״מ ס״פ כ״ט דשבת יעו״ש. מיהו הריטב״א הביאו הברכ״י סי׳ רצ״ו כתב דאף שחוזר ומריח נראה כאוכל לבטלה כדי שיברך אלא רק להוציא בני ביתו דהנאה חשובה היא לו בגרם מצוה שמוציא אחרים יעו״ש. וכ״כ שו״ת יכין ובועז ח״א סי׳ ל״ה בשם הרא״ה יעו״ש. ועוד דהא הו״ל הפסק בין ברכת היין לשתייתו כיון דא״צ וכ״כ הט״ז עצמו סי׳ תרכ״ד יעו״ש. ער״ה או׳ א׳ אמנם הא״ר או׳ ו׳ תירץ לקשיית הט״ז הנ״ז הא דצריך לחזור ולברך אע״ג דנהנה כבר וליכא צער נפש משום דדמי למ״ש הסמ״ע בסי׳ רל״ד במוכר דבר איסור ואכלו דמחזיר לו דמיו משום דאין אכילתו הנאה אלא אדרבא צער הוא לו עכ״ל. וכ״כ התו״ש או׳ ה׳ מש״ז או׳ ד׳:

כא כא) המודר הנאה מחבירו אסור להריח מבשמיו ואין מברך על נרו דלאו מצוה הויין לומר דלא נתנו להנות. מש״ז או׳ ג׳:

כב כב) אתרוג של מצוה מותר להריח בו הדס אסור אף להבדלה דלאו מצוה הוא ואם התנה ביה בזה״ז אין להתנות. מש״ז שם. ועיין סי׳ תרנ״ג ובדברינו לשם בס״ד:

כג כג) אם הבדיל מפלג המנחה ומבדיל אז אבשמים כבסי׳ רצ״ג י״ל אם במו״ש יהיה לו בשמים מוכנים יברך עוד להשיב הנפש ואין כאן ברכה לבטלה. מש״ז שם:

כד כד) [סעיף ג׳] שקים מלאים בשמים וכו׳ שמשימים שק פלפלין וזנגביל בתוך קנקני היין לתת טעם ביין. ב״י בשם הרשב״א:

כה כה) שם. אעפ״י שמותר להריח בהם. שאין היין נותן בהם טעם אלא אדרבא הם נותנין טעם ביין. ט״ז סק״ו:

כו כו) שם. אין מבדילין עליהן. משום הקריבהו נא לפחתך ועוד דכל שיש בו איסור מעורב אפשר דמימאיס למצוה. ב״י בשם הנ״ז ולפ״ז בשמים של ע״ז שנתערבו עם רוב היתר אף שמברכין עליו כבסי׳ רי״ז ס״ח אפשר בהבדלה אין מברכין דכל שיש תערובת איסור ממאיס לגבוה אף דלהדיוט שרי. מש״ז או׳ ו׳:

כז כז) שם. אין מבדילין עליהן. ובדיעבד מותר להבדלה. א״ר או׳ ז׳ מש״ז שם:

כח כח) [סעיף ד׳] נהגו לברך על ההדס וכו׳ וסמך לדבר כל שומר שבת מחללו וסמיך ליה תחת הספרד יעלה הדס. ויש נותנין טעם לדבר כיון דאתעביד ביה חדא מצוה של הלולב ניעביד ביה מצוה אחריתי. טור. ובעלי הקבלה אומרים שיש סוד בהדס לברך עליו במו״ש. ב״י. וכ״כ בזוה״ק פ׳ ויקהל דף ר״ח ע״ב. וכ״כ לעיל או׳ ב׳ יעו״ש:

כט כט) שם. כל היכא דאפשר. ר״ל אבל היכא דלא אפשר בהדס יש לברך על בשמים אחרים:

ל **ל) שם בהגה. דיש להניח גם הדס וכו'** ואע"ג דבסי' רי"ו סעי' יו"ד כתב דצריך לברך על כל מין לבדו הכא שאני דההדס הוא יבש ואינו מריח לכן אין לברך רק במ"ב אתרווייהו. מ"א סק"ג:

לא **לא) ואם** אין לו בשמים יברך על עשבים אפי' יבישים אם מריחים או על פירות המריחים ואף דמברכין על פירות וכרכום ונעגליך שנתן ריח טוב בפירות מ"מ בהבדלה מברכין לעולם במ"ב משום דאין הכל בקיאין בברכות הריח תיקנו ברכת במ"ב שיוצא בדיעבד בכל ענין וכן משמעות הפו' א"ר או' ח' וזהו לפי מנהג בני אשכנז אבל מנהג בני ספרד גם בהבדלה מברכין לכל מין ברכה הראויה לו וכמ"ש בסי' רי"ו:

לב **לב) נהגו** המדקדקין להיות להם כלי מיוחד עם הבשמים וקורין אותו הדס ע"ש שהיו מניחים [בדורות הראשונים] שם הדס. ח"ר שם. והוא מהט"ז סק"ז שכתב דיכול לברך על בשמים שמחזיקים בבית לצורך תבשיל כל שנוטלם בידו ורק מן המובחר שיחד אותם מתחלה לשם ריח מצוה וכך נוהגין רוב העולם שמייחדים כלי לזה וקורין אותו הדם וכו' יעו"ש. והיינו באתרא דלא שכיחה הדס אבל במקום דשכיח הדס מצוה מן המובחר לברך על ההדס כנ"ז:

לג **לג) ואם** יש לברך על ריח הפת עיין ב"י שהביא פלוגתא בענין הברכה אבל הוא ז"ל דעתו דאין לברך על ריח הפת כלל יעו"ש. וכתב בהגה לסוף סי' רט"ז לכן אין להריח בו יעו"ש:

לד **לד) [סעיף ה'] מי שאינו מריח וכו'** וכן מי שיש לו נזילה אינו מברך שהרי מחמת האוטם אינו עולה הריח למוח. הלק"ט ח"ב סי' קפ"ג. וכ"נ דעת החיד"א בספרו יוסף אומץ סי' טו"ב יעו"ש:

לה **לה) מי** שלפעמים מריח ולפעמים אינו מריח יכול לברך ולהבדיל להוציא בני ביתו כיון דעל הרוב הוא מריח ואם עתה הוא ספק יש לסמוך על הרא"ש והטור דסבירי דלהוציא בני ביתו שרי ומצוה. יוסף אומץ שם סוף הסי' עיקרי הד"ט סי' י"ג או' ל"ד:

לו **לו) שם. אינו מברך על הבשמים.** רק בני ביתו יברכו על הבשמים. חס"ל או' ג' ויש להריח גם הוא על סמך ברכתם ואעפ"י שאינו מריח אפשר שנהנית הנשמה:

לז **לז) שם. או להוציא מי שאינו יודע.** מיהו הט"ז סק"ח חולק וכתב דאינו יכול לברך רק להוציא בני ביתו הקטנים וכו' אבל לא יוכל לברך כדי להוציא מי שאינו יודע כיון דלא הוי כשאר מצות שצריך לחזר אחריהם אלא מנהג בעלמא יעו"ש. וכ"נ דעת המ"א סק"ה. וכתב הברכ"י או' ג' דכן מוכח מדברי הרדב"ז דסבר כסברת הט"ז והמ"א יעו"ש. וכ"ה דעת הא"ר או' יו"ד. תו"ש או' יו"ד. ר"ז או' ז':

לח **לח) ומיהו** מי שהבדיל כבר ובא להבדיל לאחרים [שאין יודעים] יריח הוא בעצמו פעם אחרת ובזה יוצא ידי הספק. מ"א שם. א"ר שם. תו"ש שם. א"א או' ה' ר"ז או' ח' ועיין לעיל או' ך' ולענין ברכת האש אם יכול לחזור לברך לאחרים עיין לקמן סי' רח"ץ או' ב':

סימן רצח

א **א) [סעיף א'] מברך על הנר וכו'** משום דתחלת ברייתו הוי במו"ש כדאיתא במס' פסחים (דף נ"ד ע"א) במו"ש נתן הקב"ה דיעה באדה"ר והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור יעו"ש. ועיין ב"ח מ"ש עוד בשם הירוש' ומד"ר יעו"ש. והא דלא מברכין על שאר דברים כשנבראו דשאני נר דנאסר בשבת והוי כאלו נתחדש עתה. הרשב"א סי' קנ"ט. מ"א סק"א:

ב **ב) שם. בורא מאורי האש וכו'** מי שכבר בירך בורא מאורי האש יכול לחזור ולברך להוציא בני ביתו. ברכ"י או' א' בשם מהר"י פראג"י. והביאו השע"ת וכן מסיק הרב ב"ד סי' תצ"א. וכ"כ הרב תורת חסד. והב"ד הער"ה או' א' אמנם הר"ז בסי' רצ"ז או' ט' הביא פלוגתא בזה וכתב דיש לחוש לדברי החולקים שלא ליכנס בספק ברכה לבטלה יעו"ש. וע"כ מי שהבדיל כבר ובא להבדיל לאחרים שאין יודעים אינו חוזר לברך ברכת האש אלא יברכי הם בעצמם וכמ"ש לעיל סי' רצ"ז או' ל"ו בענין ברכת הריח אם אינו יכול לברך יעו"ש. וכ"כ הרב בן א"ח פ' ויצא או' ט"ו:

ג **ג) שם. בורא מאורי האש וכו'** כבית הלל דהרבה מאורות יש באש שלהבת אדומה לבנה וירקרקת כדאיתא בברכות נ"ד ע"ב. ואם בירך מאורי האש אפי' בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך. ב"ח א"ר או' א' וכתב ודלא כמ"א יעו"ש. אבל אם בירך שברא מאורי האש יצא. גמ' שם. ב"ח. וכן אם אמר ברא בלא שין יצא. א"א א' ג' ועוד עיין הטעם בזוה"ק פ' ווקהל דף ר"ת ע"א למה מברכין בורא מאורי האש ולא מאיר מאורי האש יעו"ש:

ד ד) **שם. בורא מאורי האש וכו'** תמצא שאנחנו מזכירין במו"ש ג' בריאות בורא פה"ג בורא ע"ב בורא מ"ה והם כנגד ג' בריאות שבפסוק ויברא אלהים את האדם בצלמו. בצלם אלהים ברא אותו. זכר ונקבה ברא אותם. הרד"א. יפ"ל או' א' ובסי' פע"ח שער ח"י פכ"ד כתב ד' ברכות של הבדלה נגד אבי"ע וכנגד ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ויכוין בהמבדיל הוא הבדלת הקלי' והחול מהקודש יעו"ש:

ה ה) **שם. ואף לחזור אחריו.** והטעם כתב הרא"ש משום דברכה זו אינו אלא לזכר בעלמא שנברא האור במו"ש דאי משום הנאת האור מברך היה צריך לברך בכל פעם ופעם כשנהנה מן האור ע"כ. והביאו ב"י. וא"ת היא גופא קשיא ולמה לא תיקנו לברך על האור בכל פעם שנהנה ממנו כמו שתיקנו בשאר הנאות משום דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה תירצו התו' (פסחים נ"ג) דלא תיקנו אלא כשגופו נהנה אבל שאר הנאה לא. ואע"ג דמברכין על אור השמש בכל יום היינו משום שמתחדש בכל יום ע"כ. ב"ח:

ו ו) **ואם** מותר ליהנות מן האור קודם ברכת מ"ה זהו תלוי בפלוגתא כמ"ש בסי' תרצ"ג וכבר כתבתי בתשו' בסה"ק באר מים חיים דדעת מרן ג"כ להתיר ואפי' אם עדיין לא אמרו אשה חוננתנו יעו"ש:

ז ז) **שם. וא"צ לחזור אחריו.** מיהו לפי דברי הזוה"ק פ' ויקהל דף ר"ח ע"א שנתן טעם בסוד לברכת האור במו"ש נראה דטוב ונכון לחזור אחריו יעו"ש:

ח ח) **שם. אבל במוצאי יוה"כ י"א שמחזר אחריו.** היינו להורות שיום זה קדוש משאר יו"ט שנאסר להבעיר אור. מ"א סק"ב. תו"ש או' ג' ר"ז או' ב':

ט ט) **שם הגה. מי שאין לו כוס להבדיל כשרואה האש מברך וכו'** משום דעיקר הכוס נתקן משום ברכת הבדלה כמו שתיקנו כוס לברכת הקידוש ואגב ברכת הבדלה מסדר גם ברכת האש והבשמים על הכוס הילכך מי שאין לו כוס להבדיל כשרואה האש מברך עליו כיון שאין ברכה זו נוגעת לברכת הבדלה אלא משום דתתלת ברייתו היה במו"ש כמ"ש באו' א' וברכת הבשמים להשיב הנפש והיא ברכת הנהנין הילכך יכול לאומרם בלא כוס:

י י) **שם בהגה. וכן הבשמים.** הלבוש השמיטו וגם בטור ליתא ואפשר דפשוט הוא כדי להשיב נפש ועוד דברכת הנהנין הוא. א"ר או' ד':

יא יא) **[סעיף ב'] מצוה מן המובחר לברך על האבוקה.** ופי' אבוקה כמו חבוקה שיש בה עצים הרבה ומאורות הרבה. ב"י בשם הרב המגיד פכ"ט. ובכלבו כתב כיון דמברכין מאורי לשון רבים לכך צריך אבוקה שנראין בה מאורות הרבה. א"ר או' ה' ומ"מ אף כשמברך על הנר יברך מאורי האש. שהרבה גווניו יש באור שלהבת אדומה לבנה וירקרקת. ר"ז או' ד' ועיין לעיל או' ג':

יב יב) **שם. לברך על האבוקה.** והאר"י ז"ל היה מדליק נר של שעוה ומברך עליו בורא מאורי האש ולא היה מבדיל על הנר שבבית רק באבוקה מיוחדת. שער הכוו' דף ס' ע"ב. ועיין בס' פע"ח שער ח"י פכ"ד שנתן טעם בסוד לנר שעוה יעו"ש:

יד יד) **שם. לברך על האבוקה.** ולא יקח עצי דמשחן שקורין קי"ן בל"א משום שריחו רע. מ"א סק"ג א"ר או' ה' ר"ז או' ד' וכתב שש הר"ז אם אפשר בע"א משמע הא אם לא אפשר בע"א מותר. וכ"כ א"א או' ג' ומש"ז או' ב':

טו טו) **שם. חוץ מהנר המיוחד וכו'** משמע דלא יצרף נר זה עם נר המיוחד בבית לעשותן אבוקה אלא מבדילין על נר יחידי זה לבד. וכ"כ פסקי תו' אבל במ"א משמע דצריך לדבקן. א"ר או' ו' וכ"ז רק למצוה מן המובחר ולא לעיכובא כמ"ש בריש הסעי':

טז טז) **שם הגה. ונר שיש לו שתי פתילות וכו'** ובנר של שעוה אם שני הנרות קלועים יחד חשובים אבוקה אבל כל אחד בפ"ע לא חשיב אבוקה. מ"א סק"ד. וה"ה דבוקים יחד אפי' אינם קלועים וכמ"ש מ"א סס"ק זה ובסי' תל"ג. מחה"ש. א"א או' ד':

יז טוב) **ונר** של שמן שיש בה פתילות הרבה דולקות ה"ז אבוקה ואף אם אין שם אלא שני עצים דולקים יחד וכן ב' פתילות בנר אחד אם אינן בשתי פיות הנר אלא בפה אחד ה"ז אבוקה. וכן אם ב' נרות של שמן או של שעוה וחלב מקורבים זה לזה עד שאורותיהם מדובקים יחד ה"ז אבוקה שהרי יש כאן ריבוי מאורות ביחד אבל אם אין אורותיהם מדובקים יחד הרי כל נר נחשב בפ"ע אעפ"י שהם מקורבים זה לזה אלא א"כ קלע ב' נרות של שעוה זה ע"ג זה ועשאן נר אחד שאז דינם כאבוקה אף אם אין אורותיהם מדובקים יחד כיון שעשאן כעין גוף א' אין כל אחד נחשב בפ"ע. ר"ז או' ד' מיהו המש"ז או' ב' כתב דב' פתילות מונחים זה אצל זה בלי הפסק לא הוי אבוקה וב' פיות אפי' אין מדובקים יחד הוי כאבוקה ובנר חלב שעושין מב' או' ג' נרות קנדילא כל שיש חלב הפסק בין פתילה לפתילה הוי אבוקה ואם לאו לא הוי אבוקה יעו"ש. וכ"כ הלב"ש על ט"ז סק"ב. והתב"ש ביו"ד סי' י"א או' ח' כתב צריך שהפתילות במקום האור יהיו פרודות והשלהבת נוגעים להדדי יעו"ש:

יח חי) [סעיף ג'] **נוהגין להסתכל בכפות הידים ובצפרנים.** מפני מה בצפרנים יותר משאר איברים שבגוף או שאר דברים. אחד הוא מ"ש רבינו האי ומביאו הטור שנהגו הראשונים להביט בשרטוטי הכפות וכו' ושמענו מזקנים שאומרים שיש בשרטוטי היד סי' להתברך בו. ועוד מנהג אצלנו להביט בצפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורבות לעולם. וז"ל הר' יונה וי"א מפני שגדלים והגידול הוא סי' ברכה נהגו להסתכל בהן לסי' טוב בהכנסת השבוע. ב' הוא מ"ש המרדכי (וכ"ה בהקדמת התיקונים רכ"ה) ביומא ומביאו בי' שזוכרין על צפרניו של אה"ר לפי שהיו מאירין ביותר דעקבו מכהה גלגל חמה שאר גופו לא כ"ש. ועוד שהוא זכר לכתנות עור שאמרו באגדה חלקים כצפורן היו ומדובקין על עורו ומאירין כאור וכדאיתא בב"ר בתורתו של ר"מ היה כתוב כתנות אור באל"ף. ב"ח. וכ"כ בהקדמת התיקונים ובגין דא תקינו לאחזאה צפרניה בהבדלה דהוה אדם מלובש בכתנות צפרנים דהוו נהרין כענני כבוד ואיהו בהבדלה מנייהו דכתיב וידעו כי ערומים הם מנייהו. גופא ונשמתא ורוחא ונפשא ערומים מכתנות עור דאינון מאורי האש עכ"ל:

יט יט) **שם. בכפות הידים וצפרנים.** והאר"י ז"ל היה נוהג לכפול ראש אצבעותיו הימנים אל תוך כפו הימנית והגדול מכוסה תחתיהם ויהיו נכפפים כנגד פניו של האדם המברך וגם יהיו נכפפים לפני הנר והיותם ד' אצבעות הוא בלא אצבע הגדול הנקרא גודל ונקרא בוהן ושלא כדברי הנוהגין להסתכל באחורי האצבעות בהיותם פשוטים בלתי כפופים. גם שלא כאותם הנוהגין לשום פני האצבעות זקופות כנגד הנר ואח"כ כופפיים אותם כנגד הנר. גם שלא כאותם הנוהגים לכוף אותם כנ"ז אלא שמהפכין פני הכף כלפי מטה כלפי הקרקע ואחורי האצבעות שהוא מקום הצפרנים כפלי מעלה לשמים. אלא צריך לזקוף ידיך הימנים ואצבעותיך כלפי מעלה ופני האצבעות כנגד פניך ואח"כ תכפוף ראשי אצבעותיך אל תוך הכף ותשאיר אחורי אצבעותיך כנגד מעלה נגד הנר אמנם פני אצבעותיך יהיו כפופות למטה ע"ג הגודל כנ"ז ויסתכל בצפרניו בלבד ולא בתוך פני האצבעות וכנ"ז בזוה"ק פ' ויקהל (דף ר"ח ע"א) ובפ' בראשית דף כ"א ע"א יעו"ש. שער הכוו' דף ס' ע"ב. ועיין בס' פע"ח שער ח"י פכ"ד מ"ש טעם בסוד יעו"ש. ומה שהביא הרב ב"ד סי' ק"ך שתי שמועות דסתרי משם תלמדי האר"י ז"ל וכתב דראוי לצאת ידי שניהם יעו"ש הביאו המחב"ר או' ב' וכתב דאנו אין לנו אלא דברי שער הכוו' מכתיבת מהרש"ו ז"ל שהעתיק מכ"י מור אביו מהרח"ו ז"ל יעו"ש:

כ ך) **שם. נוהגין להסתכל וכו'** ראוי לגעור בקצת המון העם דכשמבדילין על הכוס ומסיימין ברכת מאורי האש ומסתכלים בצפרנים אומרים בפה מלא סי' ברכה והצלחה בכל מעשה ידינו אמן. וראוי להזהירם שלא יעשו עוד כן משום דהוי הפסק שהרי בירך על היין בפה"ג ועדיין לא טעם ממנו דברכות אלו דוקא שנתקנו לסדרם על הכוס לא הוי הפסק אבל מלי אחרני הוי הפסק. פתה"ד או' ב' ובאו' ג' כתב דגם להשומעים איכא איסורא בזה אי מפסקו יעו"ש:

כא כא) **שם בהגה. ולאחוז הכוס ביד שמאל.** אבל מדברי המרדכי שהביא רבינו המחבר ז"ל נראה דברכת מאורי האש אומרה והכוס בימין ואפשר דלא פליגי דבשעת הברכה יהיה הכוס בימין ובשעת הבטה יהיה הכוס ביד שמאל וכן הוא מנהגי. שכנה"ג בהגה"ט או' ג' אמנם לעיל בסי' רצ"ו או' מ"ו כתבנו שגם בשעת ברכת מאורי האש יהיה הכוס ביד שמאל יעו"ש. וכן עמא דבר:

כב כב) [סעיף ד'] **אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכו'** ואם עבר ובירך רחוק משיעור זה שיאותו לאורו נראה דאינו חיזר ומברך כיון דברכה זו אינה משום הנאת האור אלא לזכר בעלמא כמ"ש לעיל או' ה' ועוד שהרי א"צ לחזור עליו כמ"ש סעי' א' וע"כ נראה כיון שכבר בירך אפי' בריחוק מקום יצא בדיעבד מיהו אם אפשר יש לשמוע ברכה מאחרים ויכוין לצאת:

כג כג) **שם. דהיינו שיהיה סמוך לו וכו'** ואפי' אם הוא עומד חוץ לבית כל שהאור גדול שיוכל להכיר במקום שעומד יכול לברך. ברכות נ"ג ע"ב:

כד כד) **שם. דהיינו שיהיה סמוך לו וכו'** פי' שצריך לעמוד בסמוך שאם היה בידו שתי מטבעות אלו יכיר בין זו לזו. ב"י ועיין בסוף הסי' שכתב דאין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה יעו"ש:

כה כה) [סעיף ה'] **אין מברכין על הנר שלא שבת וכו'** ואפי' בדיעבד לא יצא כמ"ש סי' רצ"ז סעי' ב' מ"א סק"ו. ור"ל דשם כתוב דאם בירך על הבשמים של בה"כ או מתים או ע"ז אפי' בדיעבד לא יצא וה"ה הכא. ומיהו יש לחלק דהתם שאני כיון דליכא ברכה לבטלה אם חוזר לברך דכיון דברכת הנהנין היא חוזר ומברך ונהנה וכמ"ש הט"ז שם סק"ד אבל הכא כיון דאינה ברכת הנהנין אלא זכר לתחלת ברייתו כמ"ש לעיל או' ה' י"ל שאם כבר בירך יצא ואם חוזר לברך יש לחוש לספק ברכה לבטלה והגם דהא"ר או' ט' והתו"ש או' ח' כתבו כהמ"א דלא יצא מ"מ כיון דאיכא עוד צד אחר להקל משום שאינה חובה כמ"ש בסעי' א' דא"צ לחזור אחריו י"ל דשב וא"ת עדיף שלא ליכנס בספק ברכה לבטלה וכן בכל הני דאיתא לקמן דלא יברך עליהם אם כבר בירך י"ל דאינו חוזר ומברך:

כו כו) **שם. שלא שבת ממלאכת עבירה דכיון שנעשה בו איסור אין מברכין עליו.** תו״ש או׳ ט׳:

כז כז) **שם. לחיה.** ולחולה. אם אין בהם סכנה דוקא ע״י עכו״ם ואם יש בהם סכנה אפי׳ ע״י ישראל. מ״א סק״ז. וכ״כ הט״ז סק״ה וכ״מ בתשו׳ הרמ״ע סי׳ ח״י. ומ״ש הא״ר או׳ יו״ד להשיג על דברי המ״א הנז׳ וכתב לאסור אם הודלק ע״י עכו״ם לחולה שאין בו סכנה כבר ישב השגתו התו״ש או׳ יו״ד והסכים להתיר כדברי הפו׳ הנ״ז יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ח׳ או׳ ל״א:

כח כח) **וכתב** שם הרמ״ע דאם הדליק כותי ממדורה שלו לחיה או לחולה אין מברכין עליו דהא אפי׳ הדליקו במו״ש גזרו עליו משום כותי ראשון ועמוד ראשון עכ״ד. והביאו מ״א סק״י אמנם א״ר שם חלק עליו וכתב נראה דמברכין עליו דלא גזרו עליו אלא כשהוא במו״ש ביד כותי יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ י״ד על דברי הרמ״ע הנ״ז דהש״ע בסעי׳ ה׳ אין מחלק בכך. וכן הסכים המאמ״ר ודה״ח:

כט כט) **שם. שלא הודלק לעבירה וכו׳** וכן עששית שהיתה דילקת והולכת מע״ש עד מ״וש מברכין עליה במו״ש שאין זו מלאכת עבירה מה שדלקה בשבת הואיל והודלקה בהיתר מע״ש. ר״ז או׳ ז׳:

ל ל) **שם. אבל אם הדליקו עכו״ם בשבת וכו׳** פי׳ אפי׳ לצורך עצמו. עו״ת ב׳:

לא לא) **שם. אין מברכין על אור של ע״א.** ואע״ג שלא הודלק רק במו״ש והוה שבת שלא בעבירה וזהו פשוט. ט״ז סק״ד. תו״ש או׳ י״א. ר״ז או׳ ח׳:

לב לב) **שם. אור של ע״א.** דוקא כשהשלהבת קשורה בגחלת של ע״א אבל אם ישראל הדליק נר מנר של ע״א שרי דשלהבת אין בו ממש. יש״ש סוף ביצה. וכ״ה בב״י בשם הרא״ש. מ״א סק״ח. תו״ש שם. אבל הר׳ ראשון לציון דכ״א בברכות חלק על רש״ל ואסר מנר של ע״ז עצמו אבל מנר מסבה שרי יעד״ש. ובש״מ כתב בשם רבו דאין מברכין על השלהבת אע״ג דמותר משום דמאיסא לגבוה יעו״ש וא״כ אפי׳ אינה קשורה בגחלת וכן מדליק נר מנר אין ראוי לברך מה״ט. ער״ה או׳ ב׳:

לג לג) **[סעיף ו׳] עכו״ם שהדליק במו״ש מישראל וכו׳** לא זו אף זו נקט לא מיבעיא עכו״ם מישראל משחשיכה במו״ש דהא פשיטא היא דשרי מדינא ולא גזרינן עכו״ם מישראל אטו עכום בלא ישראל אלא אפי׳ ישראל מעכו״ם דהנר של עכו״ם מדינא אסורה אפ״ה כיון שאינו מברך על העמוד שביד העכו״ם אלא אתוספתא דהיתירא קא מברך שרי לברך אבל עכו״ם מעכו״ם אעפ״י שגם לשם אתוספתא דהיתירא קא מברך אסור גזירה משום עכו״ם ראשון ועמוד ראשון. וכתבו התו׳ דחדא גזירה היא דגזרו חכמים על כל אש עכו״ם שביד עכו״ם דאי לא הא לא קיימא הא אבל עכו״ם מישראל וישראל מעכו״ם מברכין עליו והכי ק״ל. ב״ח. ועיין לקמן או׳ ל״ז:

לד לד) **שם. עכו״ם שהדליק במו״ש וכו׳** דוקא כשאין העכו״ם במסבה אבל אם הוא במסבה אסור מפני שהיא לע״ג. ב״י. וכן הסכים הב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ תו״ש או׳ י״ג אבל ישראל שהדליק מעכו.״ם אז אפי׳ הוא במסבה נמי שרי לברך על תוספת דהיתרא. כ״כ האחרונים. תו״ש שם. ומ״ש הע״ז סק״ו כבר תמה עליו א״ר או׳ י״א והתו״ש שם:

לה לה) **מסיבה** שעכו״ם וישראל יושבים שם והדליקו נר אם הוא של ישראל אף רוב עכו״ם מברך דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ומיהו כשהדליק עכו״ם י״ל דהנה עושה מעשה ואם הנר של עכו״ם אם הרוב ישראל אסור ומחצה נמי אסור ועוד דספק תורה לחומרא אבל רוב ישראל יש לעיין בזה. מש״ז או׳ ה׳:

לו לו) **שם. או ישראל מעכו״ם וכו׳** ואעפ״י שהנר של עכו״ם הודלק בשבת אפ״ה מברך על תוספת אור מה שנתוסף בנר שהדליק מעכו״ם. עו״ת או׳ ג׳ תו״ש או׳ י״ב:

לז לז) **ועששית** שהיתה דולקת מע״ש בבית עכו״ם אין מברכין עליו. מש״ז או׳ ד׳:

לח לח) **שם. אבל עכו״ם שהדליק מעכו״ם וכו׳** וכן אם הוציא הנכרי האש מן העצים ומן האבנים אפי׳ במו״ש אין מברכין עליו אבל אם הדליק נכרי ממנו את הנר אחר שהוציאו מן האבנים מברכין עליו. הרמ״ע סי׳ ח״י. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״י. וי״א בהיפך שהאש שהוציא הנכרי מעצים ואבנים מברכין עליו אבל אם הדליק הנכרי ממנו נר אחר אין לברך עליו. א״ר או׳ ח״י ויש לחוש לדברי שניהם שידליק ישראל נר מאור זה או מנר זה ויברך עליו לד״ה. ר״ז או׳ יו״ד:

לט לט) **שם. אבל עכו״ם שהדליק מעכו״ם וכו׳** הטעם משום גזרה משום עכו״ם ראשון ועמוד ראשון פי׳ דאי שרית ליה בעכו״ם שני אתי לברך נמי בעכו״ם ראשון ובאותו אור עצמו מה שהדליק מבע״י קודם שניתוסף עליו אור דהיתר כגון שיברך עליו מיד סמוך לחשיכה וכולה חדא גזירה היא דאי

לא הא לא קיימא הא אבל בעכו"ם שהדליק מישראל אפי' הדליק הישראל באיסור שרי דעל תוספת דהיתרא קמברך ולא גזרינן שמא יברך ע"י ישראל דמילתא דלא שכיחא הוא שידליק הישראל באיסור. וכתב ב"י דלפ"ז יכול לברך גם על של ישראל שהדליק באיסור על מה שניתוסף עליו משחשיכה כיון דהיא מילתא דלא שכיחא. תו"ש או י"ג:

מ מ) שם. אין מברכין עליו. ובדיעבד יצא בזה כיון שאינו אלא גזירה מ"א ס"ק י"א א"ר או' י"א תו"ש או' ט'. ר"ז או' י"א. וה"ה בנר שהודלק בשבת אם בירך עליו במו"ש לאחר שנתוסף בו אור של היתר שאין איסורו אלא משום גזירה ר"ז שם. ועיין לעיל או' כ"ה:

מא מא) שם. ובמוצאי יוה"כ אין מברכין וכו' משום דלא שייך ביה למימר שעל תוספת אור מברך דהוי"ל כאש היוצא מן העצים והאבנים שאין מברכין עליו דבעינן דוקא נר ששבת. עו"ת או' ג' ט"ז או' ז' תו"ש או' ט"ו:

מב מב) שם. ובמוצאי יוה"כ אין מברכין וכו' ושבת ויוה"כ מברכין. מש"ז או' ז' ועיין לקמן או' מ"ו:

מג מג) [סעיף ז'] היה הולך חוץ לכרך וראה אור וכו' ויכול להשתמש לאורו כמ"ש סעי' ד' מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' ט"ז. תו"ש או' ט"ז:

מד מד) שם. או אפי' מחצה ובו' משום דספקא דרבנן אזלינן ביה לקולא. עו"ת או' ג' ועיון א"א או' י"ג שכתב דאף למ"ד ספק ברכה לבטלה הוי ד"ת מברכין יעו"ש:

מה מה) [סעיף ח'] אור היוצא מהעצים וכו' והטעם דכיון דברכת האור במו"ש אינו אלא לזכר תחלת ברייתו במו"ש ע"י שני אבנים שהכן אדה"ר זו בזו ויצא מהן אור כמ"ש בתחלת סי' זה א"כ באור היוצא מן העצים ומן האבנים איכא רמז נכון אבל ביוה"כ שמברכין על האור לפי שכל יוה"כ היינו אסורים להשתמש בו ועכשיו אנחנו מותרים הילכך צריך לברך על האור שהיה בעולם ביוה"כ שהיינו אסורים להשתמש בו ולא על היוצא מן העצים ומן האבנים שלא היה בעולם. ב"ח. ועיין לקמן סי' תרכ"ד:

מו מו) שם. אבל במוצאי יוה"כ אין מברכין עליו. ודוקא ביוה"כ גרידא אבל אם היא שבת ויוה"כ מברכין עליו. הרמ"ע מפאנו סי' ח"י. כנה"ג בהגה"ט. עו"ת או' ד' א"ר או' י"ט. אמנם המ"א לקמן סי' תרכ"ד סק"ז כתב דאפי' אם חל יוה"כ בשבת אין לברך על איר היוצא מן העצים יעו"ש. וכ"כ א"ר שם או' ה' ע"ש הלבוש. ר"ז שם או' ד' וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה יש ליזהר לכתחלה. ועיין בש"ע שם סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד:

מז מז) אור שהוציאו לחולה דידן ביוה"כ עצמו בין ע"י נכרי בין ע"י ישראל האי כדיניה והאי כדיניה מברכין עליו. הרמ"ע שם. כנה"ג שם. עו"ת שם:

מח מח) [סעיף ט'] והוא שעשוים להאיר. ויכול להשתמש לאורן. תו"ש או' י"ט:

מט מט) שם. והוא שעשוים להאיר. אבל אם עשוים כדי להתחמם כנגדן אין מברכין עליהם שאפי' על הנר אין מברכין אם אינו עשוי להאיר כמ"ש לקמן סעי' י"א. ר"ז או' ט"ו:

נ נ) [סעיף יוד'] אור של כבשן בתחלה שריפת האבנים וכו' שאז אינו עשוי להאיר אלא לעשות הסיד אבל בסוף מדליקין כדי לראות אם מתוקן הסיד כתיקונו. פרישה או, י"א:

נא נא) [סעיף יא'] נר בהכ"נ אם יש אדם חשוב וכו' דאז נעשה להאיר לו ואם אין שם אדם חשוב לא נעשה להאיר אלא לכבוד השכינה. וי"א ס"ל דאם יש אדם חשוב לא נעשית אלא לכבודו ולא להאיר. טור. ט"ז סק"ט:

נב נב) שם. אם יש שם אדם חשוב וכו' וה"ה אם עשוי בבית לכבוד אדם חשוב לפיכך נהגו ליחד נר לצורך הבדלה. ראב"ן סי' קפ"ט, א"ר או ה"א. א"א או' ט"ו:

נג נג) שם. מברכין עליו. והרא"ש מסיק דהאידנא אין מברכין עליו כיון דביום מדליקין בבהכ"נ ג"כ וכ"כ מע"מ.

נד נד) וכ"כ רי"ו דף ק"ב. ומהר"י פ' א"ד וכן נראה עיקר. א"ר שם א"א שם, מש"ז או' ט' ועיין לקמן או' ס':

נד נד) שם. ואם לאו אין מברכין עליו. ואה יכבנו וידליקנו שנית [לצורך הבדלה] יכול לברך עליו. חדושי אגודה למס' יומא והב"ד בסוף תשו' מהרי"ו. כנה"ג בהגה"ט. עו"ת או' ה' א"ר שם:

נה הנ) שם. אין מברכין עליו. וכן אין לברך במו"ש על נר מצוה כגון נר של חנוכה. רוקח סי' שנ"ו בשם הירושלמי. וכ"ה בפסקי מהר"ם רקנטי סי' קל"ו:

נו **ונ) שם. אין מברכין עליו.** ואם מותר להדליק מנר בהכ״נ עיין לעיל סי׳ קצ״ד סעי׳ י״ד ובדברינו לשם בס״ד:

נז **זנ) שם. ואם יש שמש שאוכל שם וכו׳** פי׳ בבית הסמוך לבהכ״נ כמ״ש סי׳ רס״ט וצ״ל דהחלונות פתוחות לבהכ״נ. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ כ״א:

נח **חנ) שם. מברכין עליו. שעשוי להאיר.** תו״ש או׳ כ״ב:

נט **נט) שם. והוא שלא תהא לבנה וכו׳** דא״כ א״ל לאורה ולא נעשה רק לכבוד השכינה. תו״ש או׳ כ״ג. א״א או׳ ט״ו:

ס **ס) שם. ואם יש שמש אוכל וכו׳** ועכשיו שאין לנו אורחים בבהכ״נ ולא שמש האוכל שם אין מברכין על נר שבבהכ״נ. ועוד שעכשיו דרכנו להדליק בבהכ״נ אפי׳ ביום בשביל כבוד השכינה לפיכך אפי׳ אם מדליקין בלילה גם בשביל להאיר אין מברכין עליו הואיל ואף ביום היו מדליקין אותו. אבל אם מרבין בנרות בלילה יותר מביום בשביל להאיר מברכין עליהם. ר״ז או׳ י״ז:

סא **סא) וה״ה** נר שמדליקין בבהכ״נ לעילוי נשמת המתים אין מברכין עליו כיון שמדליקין אותו לכבוד השכינה וגם מדליקין אותו גם ביום. כלל העולם כל שעשוי להאיר בין בבהכ״נ בין בבה״מ בין בבית מברכין עליו וכל שאינו עשוי להאיר או לכבוד אין מברכין עליו:

סב **סב) [סעיף יב׳] אין מברכין על נר של מתים וכו׳** וכן הנוהגין להדליק נר כל שבעה במקום שנפטר שם המת דין אחד הוא. סע״ש. פת״ע או׳ כ״ב:

סג **סג) שם. על נר של מתים וכו׳** וה״ה נר של חתנים. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ כ״ב. תו״ש או׳ כ״ד. דכל שעשוי לכבוד אין מברכין. וכן אם עשוי לכבוד ולהאיר אין מברכין. א״א או׳ ט״ז:

סד **סד) שם. על נר של מתים וכו׳** וכן כיוצא בזה שמדליקין נר ביום לכבוד אין מבדילין על אותו נר בלילה חס״ל או׳ ח׳:

סה **סה) ואותן** נרות של שעוה שמדליקין בבית האבל בשעת תפלת שחרית וערבית שאינן עשוין להאיר אלא לכבוד המת שהרי מדליקין אותן ביום בתפלת השחר ובתפלת ערבית שמתפללין בבית האבל מבע״י גדול ודמי להדלקת נר במת שמוציאין אותו ביום אפ״ה במו״ש שאין מדליקין אותן רק אחר ערבית בעת שמשכיבין אותו אם נשארו דולקות אח״כ ורוצים לברך לאורם בורא מ״ה מותר שהרי באותה שעה שמברכין עליו כבר עבר זמן כבוד המת שהמנהג הוא דכשמסיים אמירת ההשכבה מכבין אותן שכבר חלף עבר שעת כבוד המת ובאותה שעה עשוי להאיר הוא ושרי לברך עליו אפי׳ בלא כביה. פתה״ד או׳ ו׳ יעו״ש:

סו **סו) שם. אין מברכין עליו.** אבל כל שאין מוליכין לפניו ביום אם הוציאוהו בלילה בנר מברכין עליו שאותו הוא להאיר. טור. ר״ז או׳ ח״י:

סז **סז) [סעיף יג׳] סומא אינו מברך.** דהא אין מברכין עליו עד שיאותו לאורו כמ״ש סעי׳ ד׳ טור. מ״א ס״ק י״ז. ולא דמי דלעיל סס״י ס״ט דסומא מברך יוצר המאורות דהתם נהנה כשאחרים רואין אבל הכא בעינן שיאותו לאורו. ב״י. עט״ז. עו״ת או׳ ו׳:

סח **סח) וכתב** הרשב״א בתשו׳ בשם הגאונים סומא א״צ שיבדיל ובתפלה לבד די לו עכ״ל והביאו ב״י וכתב הטעם דכיון דאינו יכול לברך בורא מ״ה א״צ להבדיל וכיון שהבדיל בתפלה דיו. ע״כ. מיהו המ״א ס״ק י״ז כתב דמשמע פה דדוקא על הנר אינו מברך אבל שאר הבדלה אומר וכ״מ בטור ובמרדכי דלא כהרשב״א עכ״ד. וכ״כ א״ר או׳ כ״ד. תו״ש או׳ כ״ה. ר״ז או׳ י״ט. אמנם היפ״ל או׳ יו״ד כתב דטוב שישמע מאחרים משום סב״ל:

סט **סט) שם. סומא אונו מברך.** ודין מברך לאחרים נראה דינו כדין מי שאינו מריח בסס״י דלעיל וצ״ע. א״ר או׳ כ״ג. ור״ל דאעפ״י שאינו יכול לברך בורא מ״ה לעצמו יכול לברך כדי להוציא בני ביתו הקטנים וכו׳ כמ״ש סס״י רצ״ז יעו״ש. אמנם דעת הא״א או׳ י״ז נראה דאינו יכול להוציא אחרים בברכת מאורי האש וגם להוציא אחרים בכוס אינו יכול משום דהוא פטור אף מדרבנן יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דגם לעצמו טוב שישמע הבדלה מאחרים יעו״ש:

ע **ע) [סעיף יד׳] היו יושבים בבה״מ וכו׳** ואע״ג דצריכין כון לשתוק ולשמוע והוי ביטול בה״מ מ״מ הא עדיפא משום ברוב עם הדרת מלך. מ״א ס״ק ח״י. מיהו בפסקי הלכות ריא״ז פסק דכל אחד מברך לעצמו מפני ביטול בה״מ. פת״ע או׳ כ״ד:

עא **עא) [סעיף טו׳] נר בתוך חיקו או בתוך פנס או בתוך אספיקלריא וכו׳** כ״כ ב״י בשם הירושלמי. וז״ל א״ח המברך על העששית ועל הפנס צריך להוציא האור משם עד שיראה השלהבת וכתב הרשב״א דעששית הוא כרואה השלהבת אבל פנס אינו רואה את השלהבת עכ״ל א״ח. והביאו ב״י וכתב ותמהני דא״כ פליג הרשב״א על הירושלמי דהא אספיקלריא משמע דהיינו עששית. ע״כ. נמצא דדעת מרן ז״ל לפי דברי הירושלמי דאין לברך על הנר שבתוך עששית מיהו המ״א סק״ך הביא דברי הרשב״א הנ״ז וכתב דס״ל הירושלמי מילי מילי קתני דלא כהרב״י. וכ״כ א״ר או׳ כ״ה. דאספקלריא של

זכוכית מיקרי רואה שלהבת ומשתמש לאורה. וכ״כ ח״א כלל ח׳ או׳ ל״ד אמנם בד״מ הארוך העתיק דברי הרב״י לאסור וכ״כ בשיטה מקובצת לברכות דמהירושלמי. משמע דלא כהרשב״א יעו״ש. וכ״כ הרב בן א״ח פ׳ ויצא או׳ י״ד דנר בתוך כלי זכוכית אין מברכין עליו עד שיראה גוף השלהבת משש בלי הפסק עכ״ל. וע״כ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה יש להחמיר משום ספק ברכות:

עב עב) שם. רואה את השלהבת וכו׳ כגון שעומד מרחוק. מ״א ס״ק י״ט:

עג עג) שם משתמש לאורה וכו׳ כגון שעומד מן הצד. מ״א סק״ך:

עד עד) ראיתי מהמדקדקים שמדליקין נרות בבית במקום אפל במו״ש ונכון הוא שכשם שמדליקין נרות בשבת בכניסתו כך יש להדליק ביציאתו ללוותו. מט״מ סי תקי״ב. שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ וכתב בס׳ צדה לדרך דיש לכל אדם במו״ש להדליק נר יותר משאר לילות החול. והביאו א״ר סס״י רצ״ט:

סימן רצט

א א) [סעיף א׳] אסיר לאכול וכו׳ ובענין הפסוקין ושאר דברים שנוהגין לומר בעת הבדלה עיין בטור וגם הלא הם כתובים בסידורים:

ב ב) שם. אסור לאכול וכו׳ וכל הטועם כלום קודם שיבדיל מיתתו באסכרא. פסחים ק״ה ע״א והביאו ב״י. ואפי׳ לטעום מעט אסור. ר״ז או׳ א׳:

ג ג) שם. או אפי׳ לשתות וכו׳ ונראה בעיני שלא אסרו לשתות אלא אחר חשיכה אבל בין השמשות מותר לשתות. ריא״ז הב״ד בשה״ג פי׳ אעפ״י כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הט״ז סק״א דלסברת זו שרי (אבל לסברת י״א שהביא הש״ע אסור) להתחיל בסעודה בספק חשיכה אבל המתחיל בודאי חשיכה ודאי דיש למחות בידו יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ זכור ליצחק סי׳ פ״ב. אבל הב״ח כתב דהמתחיל לאכול בספק חשיכה זה איסור גמור יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״א וסק״ג. וכתב המחה״ש דהיינו אפי׳ לסברה א׳ של הש״ע שהיא דעת הרא״ש יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ א׳ א״א או׳ א׳ ח״א כלל ח׳ או׳ ט״ז. מאמ״ר או׳ ב׳ וכן הסכים הפתה״ד או׳ ב׳ בן א״ח פ׳ ויצא או׳ ח״י. וספק חשיכה היינו משעה שאין השמש נראית עוד על הארץ עד צאת ג׳ כוכבים בינונים כמ״ש לעיל רס״י רס״א יעו״ש:

ד ד) ואם התפלל ערבית מבע״י אסור לאכול עד שיבדיל. מ״א סק״א. א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ רצ״ג סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד ומיהו לאחר הבדלה בעוד יום שרי לאכול אף שאין אומרים מאורי אש ובשמים עד הלילה דעיקר הבדלה. א״א או׳ א׳:

ה ה) שם. עד שיבדיל. כתב הרב ילקוט ראובני עה״ת בק״א דף ו׳ ע״א בשם ס׳ המגיד וז״ל יאות לאבדולי תכף דנפיק ב״נ מבי כנישתא לאבדולי נפשן מהנך סטרי עד לא יתו אינהו לשלטאה עלן ובאתרי דמבדלי בבי כנישתא עדיפי טפי דלא יהבי להון דוכתא לשלטאה עלן ובג״ד אמרו רבנן דמאן דטעים קמי הבדלה מיתתו באסכרה כלומר דע״י ההיא אכילה מתדבקי ביה הנהו סטרי דמפקי נפשיה באסכרה עכ״ד. והיינו דוקא כשמאחרין ת״ע עד שיראו ג׳ כוכבים אבל להמתפללין במקום שמקדימין מאיזה סיבה שיהיה נאותה להם יותר לאחר הבדלה. יפ״ל או׳ א׳ ויש לומר הפיוטים המסודרים למו״ש עד שיגיע זמן ההבדלה כדי להבריח החיצונים מעליו. רו״ת או׳ ב׳:

ו ו) שם. חוץ ממים. מיהו לפ״ד הגאונים בשע״ת שבסוף ס׳ נהרות דמשק סי׳ ף׳ דף ו׳ סע״ג מתבאר דאפי׳ מים אין לשתות קודם הבדלה על הכוס יעו״ש. וכ״כ הרב מדרש תלפיות או׳ ד׳ ענף הבדלה דקי״ח ע״ד וז״ל אסור לשתות מים קודם הבדלה ואם שותה ימות באסכרה. וה״ה בין השמשות של מו״ש. ואם היה אוכל על שלחנו בסעודה ג׳ ונמשכה סעודתו עד זמן הראוי לומר הבדלה אזי יכול לשתות עכ״ל. וכ״כ לעיל סי׳ רצ״א או׳ טו״ב בשם האר״י ז״ל יעו״ש:

ז ז) שם. א״צ להפסיק. ואפשר דאם התפלל בתוך הסעודה חל עליו חובת הבדלה ואסור לאכול עד שיבדיל מ״א סק״ב. א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳:

ח ח) שם א״צ להפסיק וכתב הבחיי בס׳ שלחן ארבע וז״ל שאם היה מפסיק נראה כמגרש המלך ודומה לזה דרשו במכילתא זכור ושמור שמריהו ביציאתו כאדם שאינו רוצה שילך אוהבו מאצלו כל זמן שיכול ובהגת י״נ כתב מהרש״א הפסיק בסעודת נישואין והלך לבהכ״נ ואח״כ חזר ואפשר לסעודה דס״ל כדעת הי״א. מ״א שם:

ט **ט) שם. א״צ להפסיק.** ומשמע בתו׳ בשבת דף ט׳ דאם תחיל באיסור מפסיק וכ״מ סי׳ ער״א סעי׳ ה׳ בהגה וצ״ל דס״ל הבדלה דאורייתא ולמד הבדלה דרבנן אם נטל ידיו מבדיל קודם אכילה דכיון דכוליה לילא זמניה הוא חיישינן דילמא פשע וכמ״ש סי׳ רל״ה סעי׳ ב׳ אבל אם התחיל לאכול אינו פוסק יעו״ש. מ״א שם. מיהו הער״ה או׳ א׳ כתב דלא חיישינן לפשיעה בה״ג וכתב שכן דעת הפר״ח אלא שכתב בל״ה אנן ק״ל כמ״ד הבדלה מן התורה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ה׳ דאם התחיל באיסור פוסק. ולא נקרא התחיל באיסור אלא כשהגיע זמנה להב״ח אפי׳ בספק חשיכה ולהט״ז דוקא בודאי חשיכה. אך משום ק״ש של ערבית צריך להפסיק אם התחיל באיסור דהיינו חצי שעה קודם צ״הכ כיון שהוא דאורייתא ואין סמיכה על השמש כיון שיש הרבה שאין הולכין לבהכ״נ במו״ש. תו״ש או׳ ב׳ וכ״כ המחה״ש. ח״א כלל ח׳ או׳ ח״י׃

ט) ואם נזכר לאחר שבירך המוציא קודם שטעם פרוסת המוציא יטעמנה מיד ואח״כ יבדיל כדי שלא תהא ברכתו לבטלה. ר״ז או׳ ב׳׃

י **י) שם. ואם היה יושב ושותה וכו׳** דשתיה לאו קביעות הוא וצריך להפסיק. תו״ש או׳ ג׳ ואפי׳ נעשה רק ספק חשיכה צריך להפסיק. ח״י רע״א. ח״א שם או׳ י״ז׃

יא **יא) שם. וי״א דה״מ בספק חשיכה וכו׳** ולפ״ז אסור להתחיל אפי׳ בספק חשיכה. ט״ז סק״ב. וזהו לפי סברתו בסק״א אבל לסברת הב״ח והמ״א גם לדיעה ראשונה שהביא הש״ע אסור להתחיל בספק חשיכה כמ״ש לעיל או׳ ג׳ יע״וש׃

יב **יב) שם וי״א דה״מ בספק חשיכה וכו׳** ר״ל דלדיעה א׳ אם התחיל מבע״י אפי׳ אם נעשה ודאי לילה א״צ להפסיק עד שיגמור סעודתו אבל לדיעה זו אפי׳ התחיל מבע״י בספק חשיכה א״צ להפסיק אבל בודאי חשיכה צריך להפסיק. מיהו אנן ק״ל כדיעה א׳ שהיא סתם דברי הש״ע וכמ״ש מור״ם ז״ל בהגה. וכ״מ מדברי האר״י ז״ל שהבאנו לעיל סי׳ רצ״א או׳ טו״ב׃

יג **יג) [סעיף ב׳] היו שותים ואמרו באו ונבדיל וכו׳** היינו שהיו שותים בלא אכילה כ״כ בב״י. וכ״כ מ״א סק״ד ואעפ״י שצריך להפסיק משחשיכה אם היו קבועים לשתיה לבד כמ״ש סעי׳ א׳ מ״מ לא חמיר כ״כ כמו קידוש שאפי׳ אם היו אוכלים צריכין להפסיק והלכך כי אמרו הב לן ונבדיל לא הוי הפסק כ״כ שיצריכם ברכה והיש מי שחולק ס״ל דאפי׳ בהבדלה צריך לחזור ולברך פה״ג. כ״כ ב״י. וכ״כ הלבוש, אבל בכ״מ פי׳ דמיירי כשיושבים ואוכלים ואפי אמרו באו ונבדיל א״צ לחזור ולברך יעו״ש. והביאו מ״א סק״ה. וכן פי׳ הט״ז סק״ג. והיש מי שחולק סובר אע״ג דא״צ להפסיק כיון שאמרו באו ונבדיל סליקו נפשייהו משתייהו ובעי ברוכי אבל כשיושבים ושותים לכ״ע בעי ברוכי וכמ״ש סי׳ ער״א סעי׳ ה׳. מ״א סק״ה׃

יד **יד) שם. ויש מי שחולק בדבר.** וסברה ראשונה עיקר וכ״מ בש״ע ואחרונים הן כשאוכלין הן כששותין. א״ר או׳ ז׳ ור״ל משום דק״ל דכל היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב י״א הלכה כסתם ועוד משום דק״ל סב״ל׃

טו **טו) [סעיף ג׳] כשמפסיק להבדיל וכו׳** ואם לא אמרו באו ונבדיל א״צ לברך פה״ג כמו בקידוש סי׳ רע״א סעי׳ ד׳ וכשאמרו תליא בפלוגתא הט״ז והמ״א שם לענין כוס של קידוש וה״ה בכוס של הבדלה. תו״ש או׳ ה״ ועיין בדברינו לשם או׳ ל״ד׃

טז **טז) שם. א״צ לברך וכו׳** דאין הבדלה הפסק. והוא דעת הרא״ש והטור בסי׳ רע״א אבל הי״א שצריך היא מהרי״ק שמביא ב״י דס״ל כיון דחשיכה ודאי היה צריך להפסיק הוה סילוק ולפי מ״ש בסעי׳ א׳ דהמנהג פשוט כסברה א׳ וא״כ אפי׳ בודאי חשיכה אין חיוב להפסיק בשביל הבדלה ממילא כשמפסיק להבדיל א״צ לברך דלא חשיב הפסק. ט״ז סק״ד. ועיין בא שאח״ז׃

יז **טוב) שם. וי״א שצריך.** דס״ל דכוס של הבדלה גרע טפי מקידוש שאין שייך לסעודה ולכן צריך לברך ולדידהו גם מבדיל על השכר באמצע הסעודה נמי צריך לברך דברכת המציא אינה פוטרתו מברכה ראשונה כי היכי דבהמ״ז אין פוטרתו מברכה אחרונה כמ״ש סעי׳ ח׳. מ״א סק״ו. תו״ש או׳ ו׳ וכתב הב״ח הלכה למעשה דא״צ כלל לא יברך על היין ולא לחזור ולברך המוציא לא לגבי קידוש ולא לגבי הבדלה וכדקבעינן הלכתא סס״י קמ״ח לענין הפסק תפלה באמצע סעודה יעו״ש. והמ״א שם כתב דיש ליזהר שלא להבדיל באמצע סעודה כי גם יש מחלוקת אם יברך אח״כ המוציא כמ״ש סי׳ ער״א סעי׳ ד׳ וכ״כ א״ר או׳ ח׳ תו״ש שם. מיהו אם לא היה קבוע אלא לשתיה בלבד שהוא חייב להפסיק ולהבדיל כמ״ש סעי׳ א׳ לא יברך על כוס של הבדלה כדיעה א׳ שהיא עיקר. ר״ז או׳ ד׳ וכן אם יש לו צורך להבדיל מ״מ לא יברך. ח״א כלל ח׳ או׳ י״ט. וכ״ז אם שתה כבר יין אבל אם לא שתה יין יבדיל על היין ויברך עליו לכ״ע. ח״א שם׃

יח **יח) [סעיף ד׳] ומברך בהמ״ז על הכוס וכו׳** היינו למ״ד בהמ״ז טעונה כוס וכמ״ש לעיל רס״י קפ״ב יעו״ש. ואינו טועמו עד אחר הבדלה כדי שלא יפגמנו. מאמ״ר׃

יט יט) **שם. ואח"כ מבדיל עליו.** ושותה ואח"כ מתפלל. וכשיש לו ב' כוסות מברך בהמ"ז על א' ושותה ואח"כ מתפלל ואח"כ מבדיל. א"ר או' ו' והר"ז או' ז' כתב דאם יש לו עוד יין לכוס הבדלה יש לו להבדיל מיד על כוס יין השני ולא יברך פה"ג על כוס ראשון של בהמ"ז אלא על כוס שני של הבדלה ומיד אחר שתיית כוס הבדלה ישתה ג"כ כוס בהמ"ז למצוה מן המובחר עכ"ל ומיהו נראה דיותר טוב לעשות כדברי הא"ר לשתות כוס בהמ"ז ולהתפלל ואח"כ להבדיל על כוס שני כדי שיבואו על הסדר תפלה ואח"כ הבדלה וגם כדי לשתות הכוסות כסדרן תחלה כוס בהמ"ז ואח"כ כוס הבדלה:

כ ך) **שם. ואם יש לו שני כוסות מברך בהמ"ז על א' וכו'** ומותר לשתות מכוס של בהמ"ז. מ"א סק"ז. ור"ל אע"ג שהוא קודם הבדלה. מחה"ש. ונראה דמי שאינו נזהר בכל השנה לברך על כוס דס"ל כמ"ד דאין טעון כוס גם עתה אסור לשתות ממנו. מ"א שם. מיהו הא"ר או' ו' כתב על דברי מ"א הנ"ז דאינו מוכרח. וכ"כ התו"ש או' ז' וכ"כ בס' מאורי אור בחלק באר שבע דף ק"ו ע"ב דהא"ר מקיל לשתות אף שאינו רגיל תמיד בכוס ומסתברא כוותיה יעו"ש. והביאו א"ח או' ג' ונ"מ לדידן שכתבנו לעיל רס"י קפ"ב לענין דינא שהעיקר הוא כדברי המקו' דדוקא בג' ברהמ"ז טעונה כוס אבל לא ביחיד יעו"ש וא"כ אם היו האוכלים ג' ויש להם כוס א' יברכו עליו בהמ"ז ויבדילו וישתו ואח"כ יתפללו. ואם היה להם ב' כוסות יברכו על א' בהמ"ז וישתהו המברך ואח"כ יתפללו ואח"כ יבדילו על השני אבל אם היה האוכל א' או שנים בין שהיה להם כוס אחד או שנים לא יברכו בהמ"ז על הכוס אלא יברכו בהמ"ז בלא כוס ואח"כ יתפללו ויבדילו על הכוס:

כא כא) **[סעיף ה'] טעה ואכל קודם שהבדיל וכו'** וה"ה אם הזיד ואכל קודם שהבדיל שיכול להבדיל אח"כ. הרמב"ם פכ"ט דין ה' וכ"כ הר"ז או' ח' וצריך להפסיק מיד ולהבדיל כמו אם התחיל לאכול בלילה. ר"ז שם:

כב כב) **שם. טעה ואכל קודם שהבדיל וכו'** ואם לא הבדיל בתפלה צריך לחזור ולהתפלל ואח"כ יבדיל כמ"ש לעיל סי' רצ"ד סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

כג כג) **[סעיף ו'] שכח ולא הבדיל במו"ש וכו'** וה"ה אם הזיד. ר"ז או' ח' מיהו בתשו' ח"ס סי' י"ז כתב דוקא שכח אבל הזיד לית ליה תשלומין ושאני הבדלה מקידוש יעו"ש:

כד כד) **שם. שכח ולא הבדיל במו"ש וכו'** ואם שכח להבדיל במוצאי יו"ט כתב מהרי"ע בשו"ת בית יהודה ח"ב סי' כ"ח דיכול להבדיל כל השבוע יעו"ש. אבל הברכ"י בסי' תצ"א או' א' כתב עליו דאין ראיתו מכרעת. וכ"כ המחב"ר שם או' א'. בשם אחד מגדולי הדור דאין לסמוך על דברי מהרי"ע הנ"ז לעשות מעשה יעו"ש. וכ"כ האס"ל בסי' זה או' ב' דאם לא הבדיל במוצאי יו"ט י"א שאין לו תשלומין. וכ"כ הרב בן א"ח פ' ויצא או' כ"ג:

כה כה) **שם. מבדיל עד סוף יום שלישי.** דכל ג' ימים בתר שבת מיקרי ומכלל השבת שעבר נחשבו. לבוש:

כו כו) **שם. עד סוף יום ג' וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון וכו'** ולפי מה שאנחנו נוהגין להחמיר בספק ברכות אפי' כנגד מרן ז"ל ואפי' כנגד הרוב כמ"ש לעיל סי' ח"י או' ז' א"כ אם שכח ולא הבדיל במו"ש אינו יכול להבדיל כ"א דוקא כל יום ראשון ולא יותר ואם עבר כל יום ראשון ולא הבדיל יאמר אח"כ ברכת המבדיל בלתי שם ומלכות. וכ"ז אם עדיין לא טעם מידי עד שהבדיל אבל אם טעם אינו יכול להבדיל כ"א דיקא בליל מו"ש וכמ"ש אח"כ בש"ע ואם לא הבדיל בליל מו"ש יאמר אח"כ ברכת המבדיל בלתי שם ומלכות. וכ"פ הרב בן א"ח פ' ויצא או' כ"ג:

כז כז) **שם. אלא כל יום ראשון וכו'** דכיון דמצות הבדלה בתחלת ליל א' יש לו זמן עד סוף כל היום דהיום הולך אחר הלילה. תו"ש או' ט' והא דמבדילין בליל שני כשחל ט"ב להיות בא' בשבת שאני התם משום דלא אפשר וכמ"ש מ"א סי' תקנ"ו סק"ב יעו"ש:

כח כח) **שם. אבל על נר ובשמים אינו מברך אלא דוקא במו"ש.** משום דהני לא שייכי כ"א דוקא בליל מו"ש ברכת הנר משום דתחלת בריאתו היה בליל מו"ש. וברכת בשמים להשיב נפש הכואבת בליל מו"ש וכמ"ש לעיל סי' רצ"ז ורח"ץ יעו"ש:

כט כט) **שם. דהא דק"ל טעם מבדיל וכו'** ודוקא אם הבדיל בתפלה אבל אם לא הבדיל בתפלה צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה ואח"כ יבדיל על הכוס כמ"ש רס"י רצ"ד ועיין בדברינו לשם בס"ד:

ל ל) **שם בהגה. ומי שמתענה ג' ימים וכו'** מי שמתענה ג' ימים וליליהן אסור להפסיק מבע"י דאסור להתענות בשבת אפי' שעה אלא יפסיק בין השמשות ודלא כהרב לויית חן. תו"ש או' יו"ד. מחב"ר או' א':

לא **לא) שם בהגה. ישמע הבדלה מאחרים.** כ״כ ת״ה סי׳ קנ״ד ומביאו ב״י דהמובחר שבכל הדרכים שאם יש אצלו במו״ש מי שמבדיל יכוין לצאת עמו בברכה ויענה אמן ויוצא שפיר אפי׳ שאינו טועם עכ״ל:

לב **לב) שם. ישמע הבדלה מאחרים.** עיין סי׳ ער״ב סעי׳ ט׳ וסי׳ תקנ״א סעי׳ יו״ד דמותר ליתן לאחרים לשתות. מ״א סק״ח. ור״ל דיש עוד תקנה אחרת שיקדש הוא בעצמו ויתן לשתות לאחרים. מחה״ש. ואפשר דוקא לתינוקות או לאחרים שאינם יודעים לברך. א״ר או׳ י״א:

לג **לג) שם בהגה. יכול להבדיל בשבת מבע״י וכו׳** וליכא למימר כיון דאבדיל שוייה חול ואיתסר ליה למישתי דכיון דמנפשיה קביל עליה הנך תעניות לא שייך למימר דע״כ חל עליו כדאמרינן גבי ט״ב ואי משום חובת הנדר הא ק״ל בנדרים הלך אחר לשון בני אדם ובלשון בני אדם לאו לילה מיקרי גבי הבדלה. ת״ה סי׳ קנ״ד והביאו ב״י. ומשמע דמתפלל מעריב קודם שיבדיל ואעפ״י כן מותר לאכול אח״כ. מ״א סק״ט. ומיהו כתב בסי׳ רצ״ג סעי׳ ג׳ דאין להתפלל ערבית מבע״י כ״א מי שהוא אנוס יעו״ש וע״כ היותר נכון לשמוע הבדלה מאחרים במו״ש וכמ״ש לעיל או׳ ל״א יעו״ש. ומ״ש שם המ״א בשם השל״ה במי שמתענה ב׳ ימים וב׳ לילות וכו׳ כבר כתבנו לעיל או׳ כ״ו דאנחנו נוהגין להחמיר בספק ברכות ואין להבדיל בשם ומלכות כ״א דוקא עד סוף יום ראשון יעו״ש:

לד **לד) שם בהגה. ולקבל אח״כ התענית עליו.** אין הכוונה שיקבל התענית ממש דהא כבר קיבל עליו היום במנחה כדרך כל תענית שצריך קבלה במנחה של יום שלפניו אלא ר״ל שיקבל אח״כ בדעתו שיתחיל התענית. א״ר או׳ י״ג.

לה **לה) ומי** שנדר מיין והתנה חוץ משבת ויו״ט אסור ביין הבדלה. מהרי״ל בתשו׳ והביאו ש״כ ביו״ד סי׳ ר״ך ס״ק ח״י. וכ״מ סי׳ תקנ״א סעי׳ יו״ד. תו״ש או׳ יו״ד. ולפ״ז יתן לאחרים לשתות או ישמע מאחרים ואם אין עמו אחר אפשר דמבדיל בשבת מבע״י מפלג המנחה ואילך ושותה כמ״ש סי׳ רצ״ג סעי׳ ג׳ ואפשר דיכול להבדיל על שכר אם הוא חמר מדינה ולא יבדיל מבע״י כי בקושי התירו להבדיל מבע״י אם לא אנוס או מתענה ג׳ ימים ואין אחרים עמו. א״א או׳ י״ז:

לה) ואותן שנזהרים משתיית שכר משום חדש כמבואר ביו״ד סי׳ רצ״ד ובא״ח סי׳ תפ״ט סעי׳ יו״ד צ״ע כשאין לו יין כ״א שכר איך יבדיל עליו ויברך שהנ״ב דלדעתיה אסור הוא ואיך יברך עליו דליתן לאחרים לשתות והוא אסור לדעתו ע״כ ישמע הבדלה מאחרים. ומי שנדר מיין בחול ויש לו שכר זה ונזהר מחדש ואין אחר עמו אפשר יבדיל על הכוס מבע״י בשבת על היין וישתה בשבת ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם ממה שיתבטל לגמרי מהבדלה על הכוס וצ״ע. א״א שם:

לו **לו) [סעיף ז׳] המבדיל על היין על שולחנו וכו׳** נראה פשוט דלא בא למעט אלא בחדר אחר דשם הוי הבדלה מידי אחרינא כל שהבדיל קודם הנטילה אבל באותו חדר שרגילין להתפלל במו״ש ואח״כ מבדילין באותו חדר פשיטא דחשיב על שלחנו דהא בדעתם לשתות אח״כ בסעודה שיאכלו אחר זה. ט״ז סק״ח. תו״ש או׳ י״א:

לז **לז) שם. פוטר היין שבתוך המזון וכו׳** והיינו דוקא אם היה בדעתו בשעת ברכה לשתות בתוך הסעודה או אם הוא רגיל לשתות בתוך הסעודה דמסתמא אמרינן דעתיה עילויה אבל אם לא נתכוין בשעת ברכה וגם אינו רגיל לשתות בתוך המזון אם רוצה אח״כ לשתות בתוך המזון צריך לחזור ולברך משוס דהו״ל נמלך וכמ״ש לעיל סי׳ קמ״ד או׳ י״א יעו״ש:

לח **לח) שם. פוטר היין שבתוך המזון וכו׳** ה״ה דפוטר גם יין שלאחר המזון כמ״ש לעיל סי׳ קמ״ד או׳ ט״ז. יעו״ש. ועיין עוד בדברינו לשם או׳ י״ג:

לט **לט) שם. שא״צ לברך עליו.** וגם ברכה אחרונה על כוס של הבדלה א״צ לברך וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז:

מ **מ) שם. וי״א דלא פטר וכו׳** משום דכיון שלא נטל ידיו תחלה אין לו ענין עם הסעודה וע״כ אינו פוטר יין שבתוך הסעודה. עו״ש או׳ ג׳:

מא **מא) שם. אלא א״כ נטל ידיו וכו׳** וה״ה אם קבע עצמו לסעודה אפי׳ קודם שנטל ידיו. כ״כ מ״א סי׳ קמ״ד סק״ו והביאו התו״ש בזה הסי׳ או׳ י״ב. אבל הא״ר שם או׳ ז׳ חלק עליו וכתב אפשר קבע לא מהני אם לא נטל ידיו יעו״ש:

מב **מב) שם. קודם שהבדיל.** ולא הוי הפסק בין נטילה להמוציא כיון שדעתו לאכול. מ״א שם בשם הגמ״ר. תו״ש בזה הסי׳ או׳ י״ג. ועיין בדברינו לשם או ך׳:

מג **מג) שם בהגה. ואם הבדיל תחלה צריך לברך וכו׳** הגה זו הוא סיום דעת הי״א שהביא הש״ע ור״ל דאם הבדיל קודם נטילה צריך לברך ברכה אחרונה על כוס הבדלה קודם אכילה ואעפ״י שדעתו לשתות בתוך הסעודה מיהו לענין הלכה כתב הט״ז סק״ו ודאי יש לפסוק סב״ל ויין קידוש שלפני

הסעודה ואפי׳ שתה באקראי קודם הסעודה פטור מברכה אחרונה ובתוך הסעודה פטור לברך כדעת הרא״ש שהיא דיעה ראשונה. עכ״ל. וכ״כ המ״א סק״י דלדעת המאור דא״צ לברך ברכה אחרונה. ועיין מה שסיים בזה הש״ע בסי׳ קמ״ד סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מד מד) [סעיף ח׳] א״צ לברך ברכה אחרונה וכו׳ משום דברכה אחרונה שמברך על כוס בהמ״ז פוטר גם של הבדלה. עו״ש או׳ ד׳:

מה מה) שם. וסבור שיביאו לו יין יותר וכו׳ פי׳ דאילו לא סבר היה צריך להניחו עד ברהמ״ז שיהיה מברך ומבדיל יחד למ״ד בהמ״ז צריך כוס. פרישה או׳ י״א. אבל למ״ד בהמ״ז א״צ כוס לא יאכל עד שיבדיל כמ״ש לעיל סי׳ רצ״ו סעי׳ ג׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

מו מו) שם. שצריך לברך ברכה אחרונה וכו׳ כתב הטור ואפי׳ לס׳ א״א ז״ל שכתבתי למעלה גבי קידוש שא״צ לברך ברכה אחרונה הבדלה שאני שאינה צורך סעודה עכ״ל. ט״ז סק״ז:

מז מז) שם שצריך לברך וכו׳ משמע בראש פ׳ ע״פ דאם היה לו יין בתוך המזון אעפ י שבירך בלא כוס מ״מ א״צ לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה דבהמ״ז פוטרתו דכולה שתייה אחת היא. מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ ט״ז תו״ש או׳ ט״ו. א״א או׳ י״א:

מז) וכתב הלבוש דהיכא שאין לו כוס בהמ״ז אפי׳ הבדיל לאחר שנטל ידיו מברך ברכה אחרונה ואין בהמ״ז פוטרתו יעו״ש. וצ״ע ומכ״ש אם הבדיל באמצע סעודה ממש אפשר גם הלבוש מודה דבהמ״ז פוטרתו מברכה אחרונה וצ״ע. א״א שם. וכ״ז שכתבנו הוא לסברת יש מי שאומר שכתב בש״ע אבל לענין דינא אעפ״י שבירך בהמ״ז בלא כוס אין לברך עוד ברכה אחרונה על כוס של הבדלה דבדיעבד בהמ״ז פוטרת ברכת מעין ג׳ של יין כמ״ש סי׳ ר״ח סעי׳ י״ז וכ״כ לעיל בדברינו לסי׳ קמ״ד או׳ ל״ז יעו״ש:

מח מח) [סעיף ט׳] אם רוצה לסעוד תיכף וכו׳. אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד כיון דאין מבדילין על הפת לא שייך ביה דין קדימה לענין הבדלה וא״צ לכסותו ב״י. לבוש. עו״ש או׳ ה׳ תו״ש או׳ ט״ז. ר״ז או׳ י״ד:

מט מט) שם. וצריך להקדימו וכו׳ ואע״ג דאסור לאכול קודם הבדלה מ״מ הדין נותן בעלמא להקדימו וא״כ הוי ביזוי לפת שיקדים לו דבר אחר לכן יש לכסותו. מ״א ס״ק י״ב:

נ נ) [סעיף יוד׳] אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל. ואפי׳ חפצים האסורים מד״ס ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ שואל. כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ י״ז:

נא נא) בשם שאסור לעשות חפציו קודם שיבדיל כך אסור לתבוע חפציו קודם שיבדיל. הרשב״א בתשו׳ סי׳ תשל״ט. כנה״ג שם. ועיין לעיל או׳ ה׳:

נב נב) שם. אסור לעשות שום מלאכה וכו׳ נתכוון במ״ש שום לשלול דעת ריי״ו ז״ל שהעתיק ההג״ה דמחלק בין כותב ואורג להדלקת הנר וכיוצא דסברה זו דחאה מרן ז״ל בב״י מהך דסלית סליתי (פי׳ חוטבין עצים) ודברי הט״ז סק״ט דמביא ראיה לקיים דברי ריי״ו מהך דסלית סילתי אחר המחילה ליתא לע״ד והעיקר כדעת מרן ב״י ז״ל וגם ההג״ה לא כתב דעת ריי״ו אלא כדי לתת טעם למנהג שנהגו להקל ומודה הוא לענין דינא דאין חילוק במלאכות וכמו שסיים דהעיקר כסברא א׳ וכן העלה המ״א ס״ק י״ז יעו״ש ודוק. מט״י או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ס״ג:

נג נג) שם. אסור לעשות שום מלאכה וכו׳ ועיין בשו״ת יכין ובועז ח״ב סי׳ י״א שמלמד זכות ע״מ שמדליקין בבהכ״נ קודם הבדלה לפי שהוא לצורך הבדלה לברך בורא מאורי האש יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ ג׳ א״ח או׳ יו״ד. ועיין מ״ש לעיל סי׳ רצ״ג או׳ ז׳ בשם הקדמת הזוה״ק דף י״ד ע״ב דתלתא אינון גרמין בישא לגרמייהו וכו׳ מאן דאוקיד שרגא במפקא דשבתא עד לא מטו ישראל לקדושא דסדרא וכו׳ יעו״ש:

נד דנ) שם. ואם הבדיל בתפלה מותר וכו׳ ומ״מ אין לעשות שום מלאכה עד אחר שאומרים הקהל ברכו וכן כשאומר ברוך המבדיל וכו׳ צריך להמתין. פסקי תו׳ א״ר או׳ ח״י:

נה הנ) שם. אומר הבדיל בין הקודש וכו׳ ובלבוש כתב אומר ברוך המבדיל בין קודש לחול. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז:

נו ונ) שם. אומר המבדיל בין הקודש לחול וכו׳ ר״ל בתיבות אלו לבד יספיק אע״ג דלא סיים סדר שאר הבדלה וגם סגי בלא הזכרת שם ולא מלכות דאע״ג דהרי״פ והרא״ש ובה״ג ז״ל ס״ל דצריך הזכרת שם ומלכות כתב מרן ב״י דסומכין על דברי רש״י ז״ל שאומר המבדיל בלא הזכרת שם כיון דמידי דרבנן הוא וגם ספק הזכרת שם שמים לבטלה יעו״ש ודוק. מט״י או׳ ג׳ ואם שכח ואמר בא״י בשם ומלכות בלא כוס אפ״ה צריך לחזור ולהבדיל על הכוס כשיש לו. א״א או׳ י״ג:

נז זנ) שם. אומר המבדיל וכו׳ ומ״מ אסור לאכול עד שיבדיל על הכוס. מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ ח״י תו״ש או׳ י״ז. ר״ז או׳ ט״ז. תס״ל או׳ ג׳. וה״ה במו״ש ליו״ט אעפ״י שאמר ותודיענו בתפלה אסור לאכול עד שיקדש ויבדיל על הכוס:

נח **חנ) שם. אומר המבדיל וכו׳** וביו״ט שחל במו״ש אומר המבדיל בין קודש לקודש. מהרי״ו ה׳ פסח. מ״א שם. מיהו הא״ר או׳ י״ט כתב בשם פסקי תו׳ דיש לחוש ולומר ברוך המבדיל בין קודש לחול וכו׳ בין קדושת שבת לקדושת יו״ט הבדלת וכו׳ ברוך המבדיל בין קודש לקודש ולא סגי בזה לומר המבדיל בין קודש לקודש לחוד אכן כתב דבתשב״ץ סי׳ פ״ה כתב כמהרי״ו יעו״ש. וכ״מ מדברי מרן ז״ל שכתב לומר במו״ש לחול רק המבדיל בין הקודש לחול משמע דה״ה במו״ש ליו״ט די לומר המבדיל בין קודש לקודש. וכ״פ התו״ש או׳ י״ז ר״ז או׳ י״ז. חס״ל או׳ ג׳:

נט **טנ) שם. אומר המבדיל וכו׳** וי״א שאף שהבדיל בתפלה צ״ל המבדיל בין קודש לחול קודם שיעשה מלאכה. וטוב ליזהר למי שיכול שלא לעשות שום מלאכה עד אחר הבדלה. חס״ל שם:

ס **ס) שם. ועושה מלאכה.** ואפי׳ מלאכה גמורה שרי. ודלא כהא״ר או׳ ך׳ ער״ה או׳ ה׳:

סא **סא) שם הגה. וכן נשים שאינם מבדילות בתפלה יש ללמדם וכו׳** ואע״ג דבסוף סי׳ רצ״ו פסק רמ״א דנשים לא יבדילו בעצמן היינו בשם ומלכות אבל בלא שם ומלכות לית לן בה. תו״ש או׳ ח״י. וכל זה הוא כדי להתיר להם לעשות מלאכת עראי אבל מ״מ מחוייבות אח״כ לשמוע סדר הבדלה מהאנשים כתקנה במטבע שטבעו ח״זל וכע״ש סס״י רצ״ו יעו״ש:

סב **סב) שם הגה. וכן נשים שאינם מבדילין בתפלה וכו׳** ואע״ג דחייבות בתפלה כמ״ש סי׳ ק״ו מ״מ רובן לא נהגו להתפלל במו״ש. ואפשר לומר כיון דתפלת ערבית רשות אלא דקבלו עלייהו כחובה הנשים לא קבלוהו עלייהו במו״ש. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ כ״א. ולפי מ״ש המ״א סי׳ ק״ו דהנשים יוצאות באיזה תחנה שאומרות אחר נטילתן בבוקר ובזה די להם בפעם א׳ אין צורך לזה. תו״ש או׳ ח״י. ומ״מ נוהגות עכשיו הנשים היודעים להתפלל שמתפללים שחרית מנחה ערבית והיה מעשהו בשבת כמעשהו בחול:

סג **סג) שם הגה. וי״א דכל זה במלאכה גמורה וכו׳** אבל הדלקת נר בעלמא וכו׳ הם דברי רי״ו הובאו בב״י וחלק עליו ואולי כוונת רי״ו שכל שאין בו טירחא מותר בלא הבדלה וכההיא דאמרינן בנדרים דף ל״ח ומ״מ אין לדבריו טעם ליקוטי פר״ח. וכ״כ הלבוש על המנהג שכתב מור״ם ז״ל שנהגו להקל דמנהג של שיטות הוא ואין להם על מה שיסמוכו כי מנין לנו לחלק בין אבות מלאכות להקל דהא הדלקת הנר והוצאה מרשות לרשות הם אבות מלאכות כמו כותב ואורג ואין חילוק ביניהם מה״ת עכ״ל. ועיין לעיל או׳ ב״ן:

סד **סד) וכתב** המ״א ס״ק י״ז דיש לדרוש ברבים שילמדו בנותיהם לומר המבדיל ומכ״ש אותן שמבערין עצים ואש ומחממים מים דהוי מלאכות גמורות ובעל נפש יעשה כמ״ש בשם ד״מ והזוהר שלא להדליק עד אחר סדר קדושה אבל טלטול הנר פשיטא דשרי אחר שהבדיל בתפלה עכ״ל. והביאו א״ר או׳ כ״ב וכתב אבל חזן הכנסת מותר אחר שהבדיל בתפלה או אמר ברוך המבדיל וכו׳ וטעמא כמ״ש הראב״ן משום כבוד צבור שיושבין בחושך וטילטול הנר מותר לכ״ע ולהביא יין מיו״ט לחבירו כיון שאמרו הקהל ברכו מתיר פסקי תו׳ כיון שאין אסור אלא משום הכנה ואף שלא התפלל וגם אז ודאי לא אמר בא״י המבדיל עכ״ל. ומ״מ אם אפשר גם השמש של בהכ״נ לא ידליק עד אחר תפלה וקדושה דסדרא משום דהזוהר החמיר מאד בזה וכמ״ש לעיל או׳ ג״ן יעו״ש:

סה **סה) כתב** בתשו׳ גו״ר כלל ג׳ סי׳ כ״ה דמותר לשתות טיטו״ן קודם הבדלה דלאו מלאכה הוא יעו״ש. וכ״כ בס׳ עיון תפלה בתפלת ש״ע לשלש רגלים דמותר לעשן טיטו״ן קודם הבדלה רק באופן אם הבדיל בתפלה היינו שאמר ותודיענו והביא ראיה מש״ס יעו״ש. וכ״כ הזכ״ל ח״ג ערך הבדלה דבשתי׳ הטיטו״ן ליכא איסור משום נהנה מן האור ושרי קודם ברכת מאורי האש יעו״ש. אמנם עיין בס׳ כף החיים להרת״פ ז״ל סי׳ ל״א או׳ ז׳ שכתב דאין למחות ביד המקילין מאחר שיש להם ע״מ שיסמוכו ובעל נפש יחוש לעצמו שלא לשתות טיטו״ן עד שיבדיל ג״כ על הכוס יעו״ש:

סו **סו) גרסינן** בפ׳ מקום שנהגו העושה מלאכה במוצאי שבת ויו״ט אינו רואה סי׳ ברכה. ודוקא קודם הבדלה קאמר כדאיתא בירושלמי הני נשי דנהיגי דלא למעבד עבידתא בריש ירחא מנהגא באפוקי שבתא לא מנהגא. עד דתתפני סדרא (פי׳ עד שישלימו סדר התפלה) מנהגא. טור. ועיין מ״א ס״ק ט״ו מ״ש בשם הרד״א ומ״ש עליו נתיב חיים בשם הירוש׳ והם דברי הטור שכתב בשם הירושלמי באפוקי שבתא לא מנהגא ודוק:

סז **סז) מהרי״ל** היה לו טלית של שבת והיה קופלו בכל מו״ש כדי להתעסק במצוה מיד מ״א סי׳ ש׳ א״ר או׳ כ״ה. ואם שכח ולא קיפלו ועבר עליו הלילה אז כשילבשנו למחר ינערנו תחלה כמ״ש לעיל סי׳ י״ד או׳ כ״ו יעו״ש:

סימן ש

א **א) [סעיף א'] לעולם יסדר אדם שלחנו במו"ש וכו'** משל שמלווין את המלך ביציאתו כשם שמלווין אותו בכניסתו, ובסדורים מפרש אבר יש באדם ונסכוי שמו ואינו נהנה באכילה אלא במו"ש. ב"י בשם שה"ל, ונ"ל טעמא דמילתא כי ידועה שאותו עצם לוז שמיה והוא עצומו ועיקרו ושרשו וממנו נתהווה האדם בעצם הטיפה, וכאשר ימות האדם העצם ההוא אינו נימוח ואינו נפחת ואילו יכניסו אותו באש אינו נשרף ברחיים אינו נטחן בפטיש אינו מתפוצץ והוא העצם שיש בו קיום נצחי וממנו יחיה האדם לעת התחייה והוא המקבל עונש ועונג אחר מיתת אדם ועצם הזה שרשו ועיקרו מעצם השמים, מט"מ סי' תקי"ג ועי"ש מ"ש עוד בזה, והביאו א"ר או' ב' ומ"ש דאינו נהנה באכילה אלא במו"ש א"כ לא נהנה מעץ הדעת ולכך אינו נפסד, א"ר או' ג' ועיון בזוה"ק פ' פנחס דף רכ"ב ע"א ומדרש הנעלם פ' תולדות דף קל"ז ע"א שכתב דקראן להההוא גרמא דשדרה בתואל רמאה וכו' ולית סביל טעמא דמזונא דבני נשא כשאר גרמי וכו' יעו"ש, ומ"ש ולית סביל טעמא דמזונא וכו' י"ל דאינו נהנה מן המזון בכל עת כמו שאר עצמות אלא דוקא במו"ש וכמ"ש השה"ל ודוק:

ב **ב) וכתב** בשער הכוו' דף ס' ע"ג וז"ל דע כי ב' מיני תוס' קדושת שבת נתוסף ביום שבת הא' היא ע"י כוונת התפלה והב' היא ע"י כוונת הסעודות וכנגד המשכת תוס' קדושת שבת לימי החול מבחי' הסעודות אנו עושים סעודה ד' במו"ש וכוונתה היא לכוין להמשיך אור קדושת סעודות שבת לכל סעודות ימי החול. וכנגד המשכת תוס' קדושת שבת מבחי' התפלות אנו אומרים מזמור זה של ויהי נועם ועי"ז אנחנו ממשיכין אותו נועם העליון בכל תפלות השבוע עכ"ל, וכתב מהרח"ו ז"ל שם כי נודע שהסעודות והמזון הוא חיצונית העולמות והתפלות הוא פנימיות העולמות עכ"ד, ור"ל כי ע"י סעודה ד' יכוין להמשיך הארה מחיצונית העולמות שנתקנו ע"י סעידות שבת לסעודות החול וע"י אמירת ויהי נועם וכו' יכוין להמשיך הארה מפנימיות העולמות שנתקנו ע"י תפלות שבת לתפלות החול:

ב) ועיין בס' ילקוט ראובני פ' בשלח על פסוק והיה ביום הששי וכו' שכתב משם האר"י ז"ל דבסעודת ליל שבת ותפלתו מתברכין יום א' וב' ודשחרית יום ג"ד ודמנחה יום ה"ו כי כנגד ש"ק ב' ימים ראשונים ונגד ו"צ ב' אמצעים ונגד י"ת ב' אחרונים יעו"ש והביאו שמן ששון ח"ג בהקדמה לשער הכוו' דף ה' ע"ג או' ד' יעו"ש, ומכל הנז' משמע דגם הנשים חייבות בסעודה ד' של מו"ש והוה כדי להמשיך הארה לסעודות החול וכ"מ מטעמים שכתבנו באו' הקודם כדי ללוות את המלך וגם כדי להנות האבר שאינו נהנה אלא במו"ש יעו"ש וכ"כ הא"א דלפי טעם הנז' ראוי גם הנשים לקיים סעודה זו יעו"ש, וכ"מ לפי הטעם שנכתוב לקמן או' ה' ואו' ו' יעו"ש:

ג **ג) שם. לעולם יסדר אדם שלחנו וכו'** פי' יסדר שלחנו בפריסת מפה על השלחן ושאר ענינים הנוהגים אצלו לעריכת השלחן וע"ז אמר אפי' מי שאינו רגיל כ"א בכזית הן מצד עניותו הן מחמת שביעתו מ"מ באותו כזית יעשה לו הכנה ויפרום המפה משום כבוד שבת, ט"ז ס"ק א':

ד **ד) ואף** שהוא שבע ונפשו קצה באכילה ושתיה מ"מ ידחוק את עצמו ובזה ינצל שלא יצטרך לאכול מאכלים ומשקים מי המרים לרפואה, ארחות יושר פ"י דף קנ"ה ע"א יפ"ל או' א:

ד) וכתב בס' דברי יצחק או' ס"א ששמע בשם הרב אלימלך ז"ל שסגולה לנשים שלא יתקשו בלידתן הוא שיאכלו בכל מ"ש קודש איזה דבר לשם מצות סעודת מלוה מלכה ועי"ז ילדו בנקל בע"ה ית' עכ"ל, והביאו א"ח או' ב':

ה **ה) אחר** הבדלה מו"ש יסדר ב' ככרות ולא ינקוט בידים אלא אחת ויאמר דא היא סעודתא דדוד מלכא ובזכותה ניצול מחיבוט הקבר. פע"ח שער ח"י פי"ז ויש לומר קודם הסעודה מזמור לדוד ה' רועי וכו' ואח"כ דא היא סעודתא דדוד מלכא, ואח"כ לשם יחוד וכו' הרני בא לקיים מצות סעודה ד' של מו"ש קודש כדי להמשיך הארה מסעודות שבת לסעודות החול ולתקן את שורש מצוה זו במקום עליון, ויהי נועם וכו' ואח"כ אחר האכילה קודם בהמ"ז מנהגינו לומר פתיחת אליהו הנביא ז"ל מפני שהשעה צריכה לכך לפי שהוא יושב באותו עת בג"ע תחת עץ החיים וכותב זכיות ישראל כמ"ש לעיל סי' רצ"ה או י"ט וי"ל שמועה מפיו:

ו **ו) וכתב** בס' פע"ח שם שער ח"י פכ"ד דנפש יתירה אינה הולכת לגמרי עד אחר סעודת מו"ש ולכן אין ראוי להתעסק במלאכה שאינו אוכל נפש או בתורה עד אחר סעודה דמו"ש עכ"ל. והביאו מחב"ר או' ב' שע"ת או' א' ומטעם זה נוהגין שאין להחליף בגדי שבת עד אחר סעודה ד' וגם כדי ללוות את המלך בבגדי פאר, ועיין לקמן או י"ד:

ז **ז) ולמי** שאי אפשר לו לאכול פת לפחות יאכל פת הבאה בכסנין ויכוון ללוות השבת. מחב"ר או' א' שע"ת או א' והמ"א כתב דיכול לקיימה ג"כ בפירות. והטעם כתב הלב"ש דלא עדיף מסעודה ג' בסי' רצ"א סעי' ה' דיכול לקיימה בה' מיני דגן יעו"ש:

ח ח) **אמרינן** בפ׳ כל כתבי (שבת דף קי״ט) ר׳ אבהו עבדי ליה עגלא תלתא באפוקי שבתא והוה אכיל כוליתא כי גדל אבימי בריה אמר לאבוה למה לך לאפסודי כולי האי נשבוך כולייתא ממעלי שבתא שבקוה אתא אריה אכליה. וכתב הרמ״ע באלפסי זוטא כ״י ואיהו נמ׳ לזרוזי לבריה הוא דעבד עכ״ל ומכאן נלמוד דמאן דאפשר ליה טוב לעשות דבר מחודש למו״ש דבעי סעודה באנפי נפשה ולא משיריים וכ״כ מהרש״א באגדתיה. מחב״ר או׳ ד׳ שע״ת שם, והמ״א כתב דנכון לבשל בשר במו״ש או דבר אחר. ובפסקי תו׳ כתב יהדר לאכול מין מאכל שתאב אליו יותר אעפ״י שהוא ביוקר ואם הוא תאב לאכול הרבה מינים יהדר אחריהם כפי יכולתו ולא יקח בצמצום אלא בריוח וכן יעשה בכל ג׳ סעודות שבת. א״ר או׳ א׳:

ט ט) **מי** שאינו עושה כבוד לסעודה רביעית של מו״ש קודש לא יהיה בה כח להאיר בסעודות החול, מ״כ:

י י) **וכתבו** התו׳ בשבת דף קי״ח ע״א דעני המוטל על הצדקה נותנים לו גם לסעודת מו״ש. תו״ש או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ רמ״ב או׳ ט״ז:

יא יא) **וכתב** הא״ר או׳ א׳ שאם נמשך סעודה ג׳ עד אחר חשיכה א״צ לאכול עוד סעודה רביעית במו״ש ע״כ, מיהו לפי דברי האר״י ז״ל נראה שצריך לעשות סעודה אחרת משום שזה בחי׳ בפ״ע וזה בחי׳ בפ״ע וגם שצריך להמשיך על ידי סעודה ד׳ מסעודות שבת שהם ג׳ לסעודות החול ואיך יהיה זה בסעודה אחת וגם צריך שתהיה סעודה ד׳ אחר הבדלה כמ״ש לעיל או׳ ד׳ וסעודה ג׳ היא מהיום ואיך יתערבו יחד יומם ולילה אלא מוכרח שצריך לעשות אחרת לשם מצות סעודת רביעית:

יב יב) **חמין** במו״ש (לשתות ולרחוץ, רש״י) מלוגמא. פת חמה במ״ש מלוגמא, שבת קי״ט ע״ב, והא דאמרינן פת חמה במו״ש מלוגמא ופירש״י רפואה אינה חמה ממש אלא למעוטי קיבר שהרי איתא בחופת אלייהו רבא שבסוף ס׳ ר״ח שער יו״ד עשרה דברים ממעטים כח בני אדם וחד מנייהו פת חמה כיעו״ש ויותר נראה דהתם בחופ״א מירי בפת חמה היוצא תכף מן התנור שנאפה בו אבל אם אחר שכבר נתקרר מחום האפיה ועבר זמן מה ורוצה לחממו מחדש בתנור או כירה ש״ד שהוא מצטמק ויפה לו, יפ״ל או׳ א׳ ועוד י״ל חמה לאפוקי קרה אבל לא חמה כ״כ שמתשת כוחו של אדם, והטעם שפת חמה במו״ש מלוגמא כתב בס׳ דברי יצחק או׳ ד׳ שהוא רפואה שלא יהיה לו עצבות והוא מרומז בפסוק ומחב״ש לעצבותם כי כן מחב״ש ר״ת חמין במוצאי שבת מלוגמא. וסמיך ליה לעצבותם לומר שהוא רפואה לעצבות יעו״ש, והביאו א״ח או׳ ב׳:

יג יג) **במו״ש** עולה הנשמה יתירה למעלה ושואל לה הקב״ה מה מאכל שמו לפניך ומה חידוש תורה שמעת ומוקים לה במתיבתא דרקיעא. זוה״ק וש״ך ס׳ אמור ול״ש או׳ א׳ כף החיים להרח״פ סי׳ ל״א או׳ כ״ו:

יד יד) **כתב** בס׳ ח״י דלא יסיר בגדי שבת כ״א אחר סעודה ד׳ וזמנה עד ד׳ שעות ויאמר בבהמ״ז מגדול יעו״ש. והביאו כף החיים שם או׳ נ״ט. בן א״ח פ׳ ויצא או׳ כ״ז ומ״ש החס״ל או׳ א׳ דכל הלילה זמנה הוא השיג עליו כף החיים שם דהא בפירושא אתמר דאחר ד׳ שעות לא עשה ולא כלום יעו״ש. אמנם הרב בן א״ח שם כתב דמ״ש עד ד׳ שעות היינו למצוה מן המובחר אבל אם נאנס יכול לקיימה עד חצות הלילה יעו״ש. וכ״מ ממ״ש לקמן או׳ ח״י דזמנה עד חצות לילה יעו״ש:

טו טו) **איתא** בזוה״ק מי שאינו מקיים סעודה ד׳ נחשב לו כאלו לא קיים סעודה ג׳ וכן הביא החס״ל או׳ א׳ וא״כ אפי׳ כשעושה פ״ד תעניות או הפסקה גדולה יזהר שלא לבטל סעודה ד׳. כף החיים שם או׳ ס״א. בן א״ח שם. וכ״כ בספרו רב פעלים ח״ג סי׳ ל״ה וכתב שם דגם התיקון שכתב הרב אמת ליעקב בקו׳ שפת אמת דף קי״ז ע״ג לעשות בשנת העיבור בחודש שיהיה המולד עשר שעות קודם ר״ח לא יבטל סעודה רביעית מפני זה יעו״ש:

טז טז) **ואם** היה האדם אנוס מחמת חולי ר״ל ואינו יכול לקיים סעודה ד׳ עכ״ז יסדר שלחנו במזונות ופירות ויאכלו בני ביתו והוא ג״כ יטעום עמהם מן השלחן כפי יכלתו. בן א״ח שם:

יז טוב) **כתב** של״ה מי שמתענה במו״ש כגון שמפסיק מבע״י אזי יטריח להכין סעודה זו לאחרים וילמוד המאמרים ודינים המוזכרים בסעודה ע״כ. והביאו א״ר או׳ א׳ והשע״ת אמנם כבר כתבנו לעיל או׳ ט״ו דאין לבטל סעודה ד׳ משום הפסקה יעו״ש:

יח חי) **אסור** לומר וידוי במו״ש עד שיעבור חצות לילה שעדיין יש קדושת שבת שכך קבלנו משם האר״י זצ״ל. הרב מהר״ם זכות בתשו׳ סי׳ ל׳. מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת:

יט יט) **שם כדי ללוות את השבת וכו׳** נהגו לומר פיוטים וזמירות ללוות השבת כדרך שמלוין את המלך בכניסתו וביציאתו. ב״י בשם שה״ל. והביאו הט״ז סק״א וכתב דאעפ״י שנוהגין לומר זמירות קודם הבדלה נכון לומר אותה אחר הבדלה דבזה שייך לווי דהיינו אחר שיצא המלך ותו דהוא כמו בכניסה:

סימן שא

א א) **[סעיף א'] אין לרוץ בשבת.** דכתיב אם תשיב משבת רגלך ודרשו חז"ל שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. טור. והגם דהש"ס מפיק ליה מעשות דרכיך י"ל דהטור נקט רישא דקרא וכוונתו לסוף המקרא. וכ"כ התו"ש או' א' יעו"ש. ואף פסיעות קצרות פחות מאמה כל שהוא בריצה אסור בשבת א"א או' א':

ב ב) **שם. אין לרוץ בשבת.** ואף בחול אסור פסיעה גסה דנוטלת אחת מת"ק ממאור עיניו. מ"א סק"א. וכתב מהרש"א בח"א דף קי"ג א"כ מה בין שבת לחול. ותירץ דבחול ליכא איסורא אלא הזיקא לעינים ונוסף בשבת דאיכא איסורא. גם י"ל נ"מ בסומא דאפ"ה בשבת אסור. מחה"ש. מיהו עיין בתו"ש או' ג' שכתב דאיכא מאן דפליג בהא דפסיעה גסה נוטלת וכו' וק"ל כוותייהו ורק בשבת הוא דאסור יעו"ש:

ג ג) **שם. אלא א"כ הוא לדבר מצוה וכו'** דכתיב אחרי ה' ילכו כאריה ישאג משמע כמו שדרך לרוץ מפני הארי כן ירוץ אחר מצות ה' ית' תו"ש או' ב':

ד ד) **שם הגה. ואסור לפסוע וכו'** וה"ה שאסור לדלג. הרמב"ם פכ"ד דין ד':

ה ה) **שם בהגה. ואסור לפסוע יותר מאמה וכו'** פי' שיהא חצי אמה בין רגל לרגל וכף הרגל הוא ג"כ חצי אמה כמ"ש סי' שצ"ז סעי' ב' בשם מהרי"ו. מ"א סק"ב. ור"ל דשם כתב דהאמה היינו אורך ב' מנעלים על אחד מקום מצב הרגל ומנעל הוי בין רגל לרגל יעו"ש וא"כ מ"ש כאן דכף הרגל הוא חצי אמה היינו עם המנעל. ובאגודה כתב בשם התו' פ"ק דתענית שלא יעקור רגלו השנית קודם שיניח הראשונה, מ"א שם, וכ"כ הראב"ן סי' ש"ס והביאו א"ר או' ד':

ו ו) **שם בהגה. ואסור לפסוע יותר מאמה וכו'** ואף בחול אסור אלא דשם סכנה לחוד ויש תקנה בקידושא ואבדלתא משא"כ בשבת. א"א או' א' מיהו כבר כתבנו לעיל סוף או' ב' דאיכא מאן דפליג וס"ל דבחול ליכא חששא יעו"ש:

ז ז) **שם בהגה. ואסור לפסוע יותר מאמה וכו'** כתב בא"א מהגה"ק דמותר לפסוע פסיעה גסה בשבת לדבר מצוה ואצ"ל אם א"א לו בענין אחר אך אם גם עי"ז יעשה המצוה יותר בזריזות ומהירות אולי מותר יעו"ש. א"ח או ב':

ח ח) **שם בהגה. אם אפשר וכו'** אבל אם לא אפשר מבואר בסעי' ג' דשרי:

ט ט) **[סעיף ב'] בחורים המתענגים בקפיצתם וכו'** פי' נערים המשחקים יחד, אגודה, והביאו א"ר או ה':

י י) **שם. ומרוצתם מותר.** כתב הב"ח דלא התירו אלא דיעבד כיון שכבר נהגו בריצה וקפיצה לשם תענוג בשבת ואם אנחנו מוחין בהן מבטלין אותם מתענוג שבת שלהם אבל לכתחלה אם בא לשאול אין להתיר להם יעו"ש. אבל המ"א סק"ג כתב דאפי' לכתחלה מותר ודלא כב"ח שנדחק:

יא יא) **בשמחת** תורה מותר לרקד וכן בשמחת נישואין לכבוד חתן וכלה. ש"ס פ"ה דביצה. א"ר או' ה':

יב יב) **שם. וכן לראות כל דבר וכו'** כלומר וכן מותר לרוץ או לדלג כדי לראות דבר שמתענגין בו. ב"ח. וכן פי' העו"ש או' ג' מיהו הט"ז סק"א כתב דאסור לרוץ כדי לראות אלא רק בא להתיר הראיה לחוד ור"ל שמותר לראות בשבת דבר שמתענגין בו יעו"ש. וכן פי' המ"א סק"ד דאעפ"י שאסור לראות דיוקנאות כמ"ש סי' ש"ז סעי' ט"ו מ"מ אם הראיה עונג לו מותר לראות. אמנה הא"ר או' ו' פי' כדברי הב"ח. וכ"כ ח"מ או' ב' והמאמ"ר. וכ"נ דעת האחרונים:

יג יג) **שם הגה. וכן מותר לטייל וכו'** פי' כוונתו להתעמל ולהתחמם בכך אבל אסור לרוץ כדי להתחמם אם עושה לרפואה. מ"א סק"ה. מיהו הא"ר או' ו' כתב מלבוש משמע אף שהולך ואינו רץ אם כוונתו להתעמל אסור וכתב דנראין דברי הלבוש דכ"מ מתוספתא וכ"מ מרמ"א יעו"ש אמנם הא"א או' ה' כתב דאין מוכרח כדברי הלבוש וי"ל כדברי המ"א יעו"ש וכן הפתה"ד או' ג' כתב להשיג על דברי הא"ר הנ"ז והסכים לדברי המ"א יעו"ש. וכ"נ דעת התו"ש או' ה':

יד יד) **שם. בהגה וכן מותר לטייל וכו'** כתב בתשו' שבסוף ס' חזה התנופה לטייל בשבת במבוי שיש בו עירוב בלי כיסוי הראש ובלי סרבל תלוי במנהג ואם נהגו שלא לטייל מנהג יפה הוא ואין להקל בו וראיה מפ' מקום שנהגו (פסחים דף ן' ע"ב) עכ"ל. ב"י. ואני בעניי באו לידי תשו' הללו כ"י וס' חזה

התנופה הוא קיצור תשו׳ הרא״ש ובסוף הס׳ יש קיצור תשו׳ הרא״ש שלא נדפסו והתשו׳ הזו היא בסי׳ נ״ה ויש שם שינוי ותוספת וז״ל ואם נהגו לטייל מנהג יפה ואין להקל בו כי מנהג כשר הוא ולשנות עטיפת שבת מעטיפה של חול ומנהג אבותינו תורה וראיה מפ׳ מ״ש עכ״ל. מחב״ר או׳ ב׳:

טו טו) [סעיף ג׳] יכול לדלג ולקפוץ וכו׳ דילוג מיקרי שמפסיק רגליו ברחבה וקפיצה הוא היכי שקופץ שתי רגליו בב״א. הגר״א:

טז טז) שם. ואסור לעבור בה וכו׳ ואם אי אפשר לו להקיף וגם אי אפשר לו לדלג אלא לעבור במים אסור כיון שאינו הולך לדבר מצוה. ב״ח. וכ״כ א״ר או׳ ח׳ מיהו מדברי המ״א סק״ו משמע דאם אי אפשר בדילוג ובהקף מותר לעבור במים. וכ״כ א״א או׳ ו׳ אמנם דעת האחרונים כהב״ח. ונראה דבשעת הדחק יש להקל:

יז טוב) שם. של יבא לידי סחיטה. והגם דבל״ה אסור דשרייתו זהו כיבוסו תירצו התו׳ (שבת דף קי״א) דלא אמרינן הכי אלא היכא דאיכא טינוף בבגד. ועוד י״ל דלא אמרינן זיהו כיבוסו בדבר שאינה נראית ליכלוך. אבל מצאתי בס׳ יראים דף ט״ל ופסקי רקנטי סי׳ קי״ג שתירצו דהכא מיירי בבגדים של עור וצ״ע. א״ר או׳ ח׳ ועיין לקמן סי׳ ש״ב סעי׳ ט׳:

יח חי) [סעיף ד׳] כגון להקביל פני רבו. שחייב להקביל פניו ברגל אבל בשבת וחודש ליכא חיובא אבל מצוה איכא. ואשה שוה לאיש בזה כדילפינן משונמית. מ״א סק״ז. ועיין סי׳ תקנ״ד סעי׳ י״ב דשם כתב המ״א דגם בחול איכא מצוה יעו״ש, ומיהו עיין בשו״ת נוב״י מה״ת סי׳ צ״ד שכתב בשאינו הולך ללמוד מרבו ברגל רק להקביל פניו אין חיוב בזה״ז ורק נכון לעשות כן יעו״ש:

יט יט) שם. כגון להקביל פני רבו. וה״ה פני אביו, גמרא, ורב אצל תלמיד בעיא ולא אפשיטא ונקטינן לחומרא דאסור. ב״י:

כ כ) שם. או פני מי שגדול וכו׳ ואם הולך אצל תלמידו שצריך לו רבו הוה דינו כגדול ממנו בזה, ט״ז סק״ב:

כא כא) שם. יכול לעבור בה. היינו כשאין הבגד מלוכלך אבל אם מלוכלך בטיט וכדומה לתירוץ א׳ ברא״ש (יומא דף ע״ז) אסור דשרייתו היינו כבוסו ולתירוץ ב׳ שם מותר, פת״ע או׳ ח׳. ועיין עש״ז או׳ ג׳ ולעיל או׳ טו״ב:

כב כב) שם. כדי שיזכור וכו׳ אבל רש״י פירש שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו להגביה שפת חלוקו על זרועו דאינו נראה כמלבוש אלא כנושאה על כתיפו ואמר מר היוצא בטלית מקופלת על כתיפו בשבת חייב, ב״י:

כג כג) שם הנה. ועיין לקמן סי׳ תרי״ג סעי׳ ה׳ ובסעי׳ ח׳ בהגה, ור״ל דשם כתב מור״ם ז״ל בהגה דכל מקום שמותר לעבור במים אפי׳ היה לו דרך שיוכל להקיף ביבשה מותר לעבור דלמעט בהילוך עדיף טפי עכ״ל, אמנם הט״ז והמ״א שם כתבו דיש להחמיר ואין לעבור במים אם אפשר בהליכה ואעפ״י שמרבה בהילוך יעו ש. וכ״פ הר״ז שם או׳ י״ג:

כד כד) שם. ואסור לעבור בסנדלו וכו׳ והחילוק בין מנעל לסנדל פירש״י דסנדל אינו יכול להדקו ולקשרו יפה ברגלו כמו מנעל, ב״י:

כה כה) [סעיף ה׳] כדי שלא תהא מכשילו וכו׳ פי׳ שפעם אחרת לא ילך לדבר מצוה אם לא תתיר לו לעבור ולחזור. רש״י:

כו כו) [סעיף ו׳] ההולך לשמור פירותיו וכו׳ דשמירת ממונו נמי קצת מצוה הוא, מ״א סק״ח, תו״ש או׳ י״א, ולא מצוה גמורה ומשו״ה לא התירו סופן משום תחלתן א״א או׳ א׳:

כז כז) שם. מותר לו לעבור וכו׳ ובלבד שלא יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו כמ״ש לעיל סעי׳ ר׳ גמרא:

כח כח) שם. אבל לא בחזרה, דהא לא שייך למימר ביה כדי שלא תהא מכשילן לעת״ל, ב״י, ט״ז סק״ג, וכתב עו״ש הט״ז טעם אחר דכאן בשביל שאדם בהול על ממונו לא ימנע עצמו ללכת שם לעת״ל משא״כ בעשיית מצוה:

כט כט) [סעיף ז׳] ואינו דרך מלבוש וכו׳ ולא חשבינן דרך מלבוש אלא מה שהוא דרך ללובשו בחול, מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ טו״ב, ברכ״י או׳ א׳ שע״ת:

ל ל) שם. חייב. דע דכל מקים שנאמר חייב אם עשה במזיד חייב כרת (ואם התרו בו חייב סקילה. מחה״ש) ובשוגג דהיינו ששכח שהוא שבת או שידע שהוא שבת ולא ידע שמלאכה זו אסורה חייב חטאת. אבל אם ע״י מלאכה שלא במתכוין כגון ששכח דבר אצלו ויצא עמו לר״ה פטור. מ״א סק״ט, ומ״ש פטור ר״ל אפי׳ מחטאת דמלאכת מחשבת אסרה תורה והוא לא נתכוון כלל למלאכה, מחה״ש. ודין ר״ה עיין לקמן סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לא **לא) שם. וכל תכשיט שהוא רפוי וכו׳** דלמא נפיל ואתי לאתויי ד״א בר״ה:

לב **לב) שם. שדרכה לשלפם וכו׳** דחיישינן דילמא בתוך כך אתיא לאתויינהו ד״א בר״ה:

לג **לג) שם. לא בסייף.** ואפי׳ חגור במתניו חייב שדרך הוצאה בכך בחול. ב״י. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״ב:

לד **לד) שם. ולא באלה.** פי׳ כמו מקל של ברזל באורך אמה וחצי ובראשו כדור ארוך. באר הגולה. א״ר שם:

לה **לה) שם. ולא בשריון.** כמו ושריון קשקשים הוא לבוש (שמואל א י״ז:ה׳) ופי׳ שם מצודת ציון דהוא מין מלבוש להגן ממכת חרב עשויה טבעות טבעות מברזל ולסתום נקבי הטבעות עשוי כעין קשקשים של דג כמו וילבש צדקה כשריק עכ״ד:

לו **לו) שם. ולא בקסדא ולא במגפיים.** קסדא הוא כובע ברזל ומגפיים הם אנפילאות של ברזל למלחמה. ב״י. מ״א ס״ק י״א:

לז **לז) שם. ואם יצא פטור וכו׳** אבל אסור מד״ס. רי״ז או׳ ג׳ ולכתחלה לא דנראה כיוצא למלחמה כמ״ש הר״ן ואשתמיטתיה לרבינו בעל הלבוש. ס׳ רגל ישרה דף ג״ן. מחב״ר או׳ ד׳ ועיין תו״ש או׳ י״ד שכ״כ בשם רש״י וכתב דאפי׳ בחדרי חדרים אסור כמ״ש סעי׳ מ״ה יעו״ש. עיר שיש מחק המלכות שישראל וגוים יבואו לצבא המלחמה ובכל לילה איזה מהם עפ״י הגורל יחייבו לעמוד על המשמר ולסבוב את העיר בשווקים וברחובות כולם אחוזי חרב מפני הגנבים וכיוצא ולפעמים יקרה שבליל ש״ק יפול הגורל על איזה יהודי לשמור פקודתו ואין פוטר אותו ויצטרך לשאת החרב ומשא בכתף קנה השריפה. נשאל ע״ז הזר״א ח״ג סי׳ ל״ב והעלה דאית להו למיעבד כל טצדיקי לאשתמוטי נפשייהו ולהחליף ליל שבת מאחד מלילי החול שלא יעשה איסור טלטול מוקצה דמחזי כמאן דאזיל לערוך מלחמה ואפי׳ יצטרכו להוציא ממון ע״ז ואין להתיר משום איבה אך אם הגזרה קשה שיש סכנה בדבר בהא ודאי אין איסור מוקצה יעו״ש. פתה״ד או׳ ה׳:

לח **לח) שם. מפני שצריך להסירם וכו׳** וחיישינן דלמא אתי לאתויי בר״ה. גמרא. ב״י. ועיין לעיל סי׳ ל״א ולקמן סי׳ ש״ח סעי׳ ד׳ בהגה:

לט **טל) שם. ולא יצא קטן וכו׳** פי׳ אדם קטן במנעל שהוא גדול לו. רש״י. ר״ז או׳ ג׳:

מ **מ) שם. ולא יצא קטן וכו׳** ובזה אין חילוק בין איש לאשה אבל במנעל חדש ובמנעל מרופט (פי׳ קרוע) איכא חילוק בין איש לאשה כמ״ש סי׳ ש״ג סעי׳ י״ג. ב״ח. ועיין ב״י שכתב שמדברי רי״ו בח״ב נראה שגם אל יצא קטן במנעל גדול קאי על אשה דוקא אבל דעת הסמ״ק והסמ״ג נראה כדעת הטור דאל יצא קטן במנעל גדול אין חילוק בין איש לאשה יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים:

מא **מא) שם. יוצא באותו שאין בו מכה.** דהשתא ליכא למיחש דלמא מחייכי עליה שרואין בו שאינו יכול לנעול המנעל השני מפני מכתו. טור.

מב **מב) שם. יוצא באותו שאין בו מכה.** אבל דאותו שיש בו מכה אינו רשאי לצאת דלמא כאיב ליה מכה ומשלפי ואתי לאתוי ד״א בר״ה. ונראה דמיירי במכה שיוכל להלוך ג״כ בלא מנעל ולפיכך אינו יכול לצאת במנעל באותו רגל שיש בו מכה אבל אם המכה כאיב כ״כ שאינו יכול להלוך בלתי מנעל ודאי דאין לחוש דלמא אתי לאתויי כיון דמצטער ואינו יכול להלוך בלתי מנעל כלל ודאי לא ישלפנו וכ״מ מדברי רש״י יעו״ש. עו״ש או׳ יו״ד:

מג **מג) שם. יוצא באותו שאין בו מכה.** וזו הפסק כחייא בר רב אבל בהגהות מהרש״ל הביא תשו׳ מהר״ם דפסק כרב הונא דנפיק באותה שיש בה מכה. וכתב הב״ח ולכן נראה להחמיר בפלוגתא דרבוותא שלא יצא במנעל אחד לא באותו שיש לו מכה ולא באותו שאין בו מכה. והביאו הט״ז סק״ד. וכ״פ א״ר או׳ י״ז. וכ״נ דעת התו״ש או׳ ט״ז. והיינו שילך יחף לגמרי כשיש מכה ברגל אחד. ואף למאן דאוסר כשאין ברגלו מכה ללכת יחף כבסעי׳ י״ז כשיש מכה א״א בענין אחר. מש״ז או׳ ד׳ דמ״מ לדידן שאין לנו ר״ה גמורה לדעת הרבה פו׳ מסתברא שאין להחמיר יותר מפסק הש״ע וכ״נ דעת המש״ז שם:

מד **מד) לצאת** בשבת בסנדל המסומר הנקרא בערבי קבק״ב שאינו אותו הנ״ז בפ׳ במה אשה וכו׳ מ״מ יש לאסור לפי שהוא משאוי או משום דלמא משתלפי ואתי לאתויי ויש תקנה בדבר לעשותו באופן שלא ישמט מרגלו וכעין הסנדלים שבארץ אדום שגבם מכוסה פטור ואז הם מנעל ולא משתלפי ואינם משאוי. ועיין להרדב״ז ח״ג דפוס פירדא סי׳ י״א דפסק דמנעל של עץ שאינו מחופה עור הנקרא סואיקו״ם (ובלשון ערב קבק״ב) אסור לצאת בו בשבת אף למבוי שאינו מעורב כי העור שנותנין בראשן כמה פעמים נשמט ושוב אינו יכול לנועלו וחששא קרובה היא שיביאנו בידו. עיקרי הד״ט סי׳ ט״ו או׳ ג׳ ומיהו עיין ברכ״י או׳ יו ד שכתב בשם מהריק״ש שיש מתירין אבל במחב״ר או׳ ז הביא כמה פו׳ שאוסרים כס׳ הרדב״ז יעו״ש. ועוד עיין לקמן סעי׳ ט״ז בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

מה **מה) [סעיף ח'] לא יצא במחט וכו'** כאן לא מיירי באומן ודין אומן יתבאר בסמוך סעי' י"ב. ב"י. וכ"כ העו"ש או' י"א. ודין אשה עיין לקמן סי' ש"ג סעי' ט':

מו **מו) שם. התחובה לו בבגדו וכו'** אבל בידו מחוייבים בכל ענין האיש והאשה בנקובה ובשאינה נקובה. מ"א ס"ק י"ד. א"ר אי ח"י. תו"ש או' י"ז. וכ"כ האחרונים:

מז **מז) שם. התחובה לו בבגדו וכו'** צ"ע אם המחט תחובה לחבר שפתי חלוקו ומלבושיו אם מותר לאיש ועיין לקמן סי' ש"ג דין ט' ודין ח"י דמשמע משם דדוקא באשה מותר. ועיין בב"י סי' זה במ"ש בענין מעות התפורים שאינו מכוין להוציא המטבע אלא לפרוף כסותו הלכך בטל המטבע לגבי כסות. מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י. ברכ"י או' ב' ומיהו עיין ר"ז או' ד' ואו' ה' שכתב דאפי' אם המחט תחוב לצורך לבישה אם נקובה חייב חטאת ובשאינה נקובה פטור אבל אסור וכ"ז באיש אבל באשהית' סי' ש"ג יעו"ש:

מח **מח) שם. בין נקובה וכו'** בב"י יש כאן ט"ס אבל בש"ע הוא כתוב כהוגן. מ"א ס"ק ט"ו. ועיין ט"ז סק"ה מ"ש להגיה וליישב דברי ב"י יעו"ש. ומ"ש הב"ח דמ"מ ליכא למ"ד דבאיש חייב בנקובה כתב עליו המ"א שם דאינו מוכרח. וכ"כ הט"ז שם דבחנם כתב הב"ח ז"ל שדברי ב"י וש"ע כאן הם דברי תלמיד טועה אלא הכל ניחא רק שצריך להגיה (ר"ל בב"י) יעו"ש. והכלל הכל לפי הזמן אם דרכן לצאת כך בחול ולא הוי תכשיט הוי דרך הוצאתו בכך וחייב. ואם אין דרך הוצאתו בכך בחול פטור אבל אסור משום דאינו תכשיט. אלא שנחלקו באיזה מחט הוי דרך הוצאתו בזמן התלמוד. ואם רוב העולם אין דרכן להוציא בכך אעפ"י שאנשי מקום אחד מוציאין בכך פטור דבטלה דעתן אצל כל אדם כדאי' בגמרא דף נ"ב מ"א שם. א"ר או' י"ט. תו"ש או' יז:

מח) וכתב שם התו"ש מיהו אם יש להם טעם בדבר למה נהגו כך ואפשר שאם היה שייך טעם זה לרוב העולם גם הם היו נוהגין כן בכה"ג לא אמרינן דבטלה דעתן אצל כל אדם יעו ש. ועיין לקמן סי' ש"ך סעי' א':

מט **מט) שם. וי"א בהיפך.** ולדעת הרא"ש בין בנקובה בין בשאינה נקובה אם יצא פטור משום דהוצאה כלאחר יד היא כלומר מאחר שאין דרכו לצאת במחט הוי מוציא שלא כדרך המוציאין ופטור כמ"ש בטור וב"י יעו"ש. מיהו מ"ש הפרישה או ז' דאפי' כשהיא בידו אם הוציא פטור אין כן דעת הפו' כמ"ש לעיל או' מ"ו:

נ **נ) [סעיף ט'] ואם יצא חייב.** שלפעמים נותנת אשה לבעלה להוליכה לאומן ומניחה בידו עד שמגיע שם וא"כ אף בחול הוי דרך הוצאתו בכך וחייב דהרי אינו תכשיט לאיש. מ"א ס"ק ט"ז. וכ"כ העו"ש או' י"ד וכ"ש בידו ממש דרך הוצאה בכך. א"א או' ט"ז. וכ"כ העו"ש שם. ועיין לעיל או' מ"ו:

נא **נא) שם. ואם יצא חייב.** ומיהו עיין לקמן סי' ש"ג סעי' ח"י שכתב שבזה"ז שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם הרי זה להם כתכשיט ושרי יעו"ש. ועיין לעיל או' מ"ח שכתבנו שהכל לפי הזמן וע"כ כתב הא"א או' ט"ז דעכ"פ באנשים אין מוחין בהם עתה ומטעמים המוזכרים בסי' ש"ג סעי' ח"י וכ"ש שר"ת והרמב"ם מתירין באיש (ר"ל משום דלא שליף ומחוי) יעו"ש. ועיין לקמן או' גן:

נב **נב) שם. לרש"י פטור וכו'** פי' פטור אבל אסור מדרבנן. אבל לר"ת והרמב"ם מותר אפי' לכתחלה. עו"ש או' ט"ו:

נג **נג) שם. דאינו תכשיט אלא לאיש.** דכל דבר שהוא תכשיט לאיש לא שייך ביה דילמא שליף ומחוי ליה. טור. ומיהו כתב הרמב"ם פי"ט דין ד' דנהגו כל העם שלא לצאת בטבעת כלל. וכ"כ בחדושי רע"א סי' ש"ג דבעל נפש יחוש לעצמו שלא לצאת בטבעת כלל יעו"ש. ועיין לקמן או' ח"ן:

נד **נד) שם. אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולאשה אסור וכו'** פי' דכיון דבאשה אסור דלמא שלפה ומחויא לא פלוג חכמים בין איש לאשה. ב"ח. עו"ש או' ט"ז. תו"ש או' ח"י:

נה **הנ) שם. אסור גם לאיש.** ואם עשוי לרפואה מותר שאין אדם עשוי להזיזו כלל. מאירי. פת"ע או' כ"ד. ועיין באו' שאח"ז:

נו **ונ) [סעיף יוד'] טבעת שקבוע בה אבן וכו'** טבעות שכותבין בהם אותיות לרפואה ואין בהם חותם נראה דאסור להוליכן בשבת אם לא נתמחו היטב כקמיע מומחה. ב"י בשם שה"ל. עו"ש או' י"ז. א"ר או' כ"א. ועיין לקמן סעי' כ"ה:

נז **נז) שם. טבעת שקבוע בה אבן וכו'** וכן הטבעות שקובעין בהן אבנים טובות הן באמת טבעות שאין עליהן חותם ותכשיט שלה הן (ר"ל לנשים) אך האנשים שיוצאין בטבעות שיש בהן אבן טובה כיון שאין עליה חותם היה ראוי שלא לצאת כלל אך אלה הענינים משתנים לפי הזמנים ולפי המקומות וסומכין על מה שנהגו עכשיו לעשות תכשיט בחול ולהביאם לנוי או לרפואה והמחמיר תע"ב. כלבו סי' ל"א. ועיין לעיל או' נ"א:

נח חנ) בני אדם שנושאין טבעות בידיהן ויוצאין בהן בשבת לר״ה וסומכין על מה ששנינו יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל וכו׳ משום רפואה ורוצים לומר כי גם הזהב נושאין אותי לרפואה ושאלתי אם יש ממש בדבריהם או אם יש עליה חיוב חטאת כפשט המשנה טבעת שאין עליה חותם הוא משאוי לאיש וחייבין עליה חטאת. והשיבו לא תגע בו יד כי סקול יסקל. ועוד השיבו הקול קול יעקב והידים ידי עשו. והנה הדבר מבואר שאסור לצאת בהם. שו״ת מן השמים סי׳ כ״ט. והובאו בסוף הרדב״ז ח״ה:

נט נט) שם. אלא א״כ חקוקין בה אותיות וכו׳ ואין חילוק בין טבעת שהחותם בולט ובין שוקע הכל נקרא טבעת שיש עליה חותם. ב״י. עו״ש או׳ י״ז. ר״ז או׳ ז׳:

ס ס) שם. או צורות. כתב מ״א ס״ק י״ז עיין ביו״ד סי׳ קמ״א סעי׳ ה׳ דבולטת אפי׳ בחול אסור להניחה ולהרב ב״י אשתמיטתיה כאן דין זה עכ״ל אמנם הא״ר או׳ כ״ב כתב על דברי המ״א הנ״ז דליתא דהתם דווקא בצורת אדם שלם מיירי אבל צורת פרצוף או גוף לבד מותר וכן צורת בהמה חיה ועופות מותר לגמרי יעו״ש. ור״ל דמ״ש בש״ע או׳ צורות ובב״י כתב אין חילוק בין בולטת בין שוקעת דמשמע דאפי׳ אם הצורה בולטת מותר הוא ע״פ מה שמותר לפום דינא דיש צורות מותרות וא״כ אין קושיא להרב ב״י ודוק:

סא סא) [סעיף יא׳] כגון מפתחות נאות של כסף וכו׳ וה״ה נדן של כסף דרגילין להתקשט בו. מ״ב. ואם יש בו סכין פשיטא דאסור. מ״א ס״ק י״ז. ור״ל דנדן של סכין דינו כמו תיק של בתי עינים אם הוא של כסף שהביא ב״י דאם הבתי עינים בתוכו אסור וכמ״ש רמ״א ז״ל בהגה. ולא אמרינן דהבתי עינים בטילים לגבי תיק דאדרבא הבתי עינים הם עיקר דאין אומרים נעשה בתי עינים לתיק אלא נעשה תיק לבתי עינים כמ״ש בב״י וה״ה נדן של סכין אם הסכין בתוכו מה״ט אסור:

סב סב) שם. ויש מתירין אם הוא של כסף. דכיון דעיקרו כסף ואין דרך לעשות מפתחות מכסף הרי עיקרו נעשה לתכשיט. ואעפ״י שגם משתמשין בו לפתוח עיקרו לתכשיט עשוי ומותר לצאת בו. ומיירי שהוא קבוע בחגורה או בשלשלת שבצואר במקום שאין האשה יכולה לשלפו ולמחוי דאם לא כן הו״ל תכשיט לאיש ולאשה ואסור לצאת בו אף לאיש, לבוש. וכ״כ הב״ח דכ״ז שהתירו בשל כסף מבואר בסה״ת וסמ״ג דוקא כשהוא בענין דליכא למיחש לדילמא שלפא ומחויא דאי איכא למיחש לשלפא ומחויא אף לאיש אסור עכ״ד. וכ״כ העו״ש או׳ י״ז. ומשמע שנוהגין כמתירין. א״ר או׳ כ״ה. ומיהו עיין בסי׳ מאורי אור בחלק באר שבע דף ק״י ע״א שכתב דמסתברא לאסור עתה דחזינן שאינו תכשיט לאיש וגם לאשה אין להתיר רק לצורך:

סג סג) שם הגה. ומ״מ אסור לצאת בתיק וכו׳ היינו. תיק של כסף וקבוע בשלשלת כסף ולתלות עליו לתכשיט כ״ה בב״י דאלו שיוצאין בידו בלאו הכי אסור. לב״ש. ועיין לעיל או׳ מ״ו:

סד סד) שם בהגה. דהבתי עינים בעצמם הם משוי. והטעם כבר כתבנו לעיל או׳ ס״א קחנו משם:

סה סה) שם. בהגה. שהבתי עינים בעצמם וכו׳ ואם מותר לצאת בבתי עינים במקום שאין עירוב עיין בס׳ מאורי אור בחלק בן נון דף קנ״ה ע״א שכתב דמשמע להדיא בב״י דבבתי ענים לחוד שקבועים סביב בכסף מותר לצאת כשהם על החוטם וקשורים מאחוריו דוקא שהוא דרך מלביש ותכשיט לכל אדם יעו״ש. ועיין בשו״ת אבני צדק סי׳ כ״ט בזקן שבחול אינו הולך בבתי עינים בשוק אם מותר לילך בשבת במקום שאין עירוב וכתב לאסיר יעו״ש, וכ״כ ח״א כלל נ״ו או׳ ג׳ דלשאת הברילין (בתי עינים) על החוטם במקום שאין עירוב אסור דילמא נפיל ודומה ממש לחיגר שבסעיף י״ז יעו״ש. ומיהו בשו״ת בנין ציון החדשות סי׳ ל״ז כתב בדין הברילין שאינו אומר לא איסור ולא היתר וסיים שם אבל מ״מ העולם נהגו היתר ואין לתפוס למי שסומך על ההיתר לישא הברילין קשורין מאוזן לאוזן יעו״ש. וא״כ כיון דדבר זה בפלוגתא שנייא כל יר״ש יחמיר לעצמו:

סו סו) ואם מותר לצאת בברילין הירוקים להגן על העינים הכואבים מפני החמה במקום שאין עירוב עיין בשו״ת שו״מ מה״ג ח״א סי׳ ק״ט שכתב כיון שהוא לרפואה הסומך על המתירין אין מזניחין אותו יעו״ש. וכ״כ רב פעלים ח״ב סי׳ מ״ח להתיר לצאת בבתי עינים למי שמזיק לו האויר ואינו יכול לילך מבלעדם יעו״ש:

סז סז) ואם מותר לצאת במורה השעות במקום שאין עירוב עיין בשו״ת שו״מ מה״ק ח״ג סי׳ ל״א בסופו שכתב וז״ל וע״ד הזייגיר (מורה השעות) עם רביד של זהב לדעתי הוא מותר לשאת ואף שמע״ל כתב שהח״צ ז״ל לא נשא רק במקום שיש עירוב וכ״כ האחרונים לפע״ד כל שהוא לבוש בבגדיו ובפרט שהוא עם רביד זהב ודאי מותר אף במקום שאין עירוב דהוה תכשיט ולא משא עכ״ל אמנם בשו״ת דברי חיים ח״ב סי׳ ל״ג אוסר לישא אצלו בשבת כלי שעות אפי׳ עם שלשלת זהב או כסף במקום שאין שם עירוב וכתב שם דהנושא אותו ברה״ר בודאי חייב חטאת והביא שם מדברי ב״י שבהג״ה כאן דאין הבתי עינים טפלים לתיק כסף שאין אומרים נעשה בתי עינים לתיק וה״נ בזה הזייגיר עיקר יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל נ״ו או׳ ב׳ לאסור

משום דאין זה דרך מלבוש. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ פ״ד או׳ ב׳ ובלחם הפנים שם משם כמה גדולים והסכים גם הוא לאסור יע״ש. ולענין טלטול המורה שעות או אם מותר להפך בשלשלת יתבאר לקמן סי׳ ש״ת סעי׳ נ״א בס״ד:

סח **סח) שם בהגה. ואם המפתח של נחשת וברזל וכו׳** כתב הט״ז סק״ז דאם הוא תלוי בשלשלת של כסף שרי דהמפתח בטל לשלשלת והביא ראיה מדברי הרא״ש אבל התו״ש או׳ כ״ה השיג עליו וכתב דהא גם גבי מפתח אין אומרים נעשה מפתח לשלשלת וודאי דהרא״ש מיירי שגם המפתח הוא של זהב יעו״ש:

סט **סט) שם בהגה. ויש שכתבו שנוהגים בזה להתיר.** דוקא כשקבוע בראש החגורה ועשוי כעין זענק״ל לחגור בו אבל כשקבוע באמצע חגורו אסור. מ״א ס״ק ח״י. וכ״כ הט״ז סק״ז. תו״ש או׳ כ״ו. וכתב ב״י דאנחנו לא ראינו מי שנהג היתר בדבר זה והכי נקטינן עכ״ד. והביאו העו״ש או׳ ך׳ וכתב דכל יר״ש ישמע לדבריו כי כל האחרונים מסכימים לאסור ע״כ. ונראה דכל מה שאמרנו בכאן דכל שהוא תכשיט מותר לצאת בו היינו דוקא שאינו רפוי ואין לחוש שמא יפול אבל אם יש לחוש שמא יפול ואתי לאתוי ד״א בר״ה אסור אעפ״י שהוא תכשיט וזה מבואר בדברי הרמב״ם ז״ל פי״ט דין ב׳ יעו״ש. עו״ש שם:

ע **ע) [סעיף יב׳] לא יצא החייט וכו׳** כל אלו הם שנותנים בני האומנות לסימן מאיזה אומנות הם בצאתם לשוק כדי שיכירום. ט״ז סק״ח:

עא **עא) שם. ולא נגר בקיסם וכו׳** בל״א ווירי״א והנגר תולה באזנו בצאתו בשוק להראות בו מהו אומנתו כי בו משרטטין הנסרין ליישרן כעין שעושין עתה הנגרין. פרישה או׳ יו״ד:

עב **עב) שם. ואם יצא פטור.** אעפ״י שהוא דרך אומנתו כיון שלא הוציא כדרך המוציאין. הרמב״ם פי״ט דין כ״א. ומיירי שתחובה בבגדו במקום שאין דרך הוצאתו לגמרי בכך רק שעשה להראות שהוא אומן אבל במקום שדרך לתחוב בו בחול לפרקים חייב כמ״ש סעי׳ ח׳ וסי׳ ש״ג סעי׳ ט׳ מ״א ס״ק י״ט. תו״ש או׳ כ״ז. ור״ל דלא גרע אומן מהדיוט. מחה״ש. ואם הוציא בידו פשיטא דחייב וכמ״ש לעיל או׳ מ״ו:

עג **עג) שם. ואם יצא פטור.** וכן כל שאר אומנים שנותנים דבר מאומנתם לסימן לא יצאו בהם בשבת ואם יצאו פטורין שאין זו הוצאה כדרכה כיון ששאר כל אדם אינן מוציאין כן ואף האומנים אין דרכם להוציא בענין זה אלא בשעה שרוצים להכריז על עצמם שהם אומנים ולא בשאר פעמים. ר״ז או׳ ט׳:

עד **עד) [סעיף יג׳] לא יצא הזב וכו׳** ואמרינן בגמ׳ דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא ולר׳ יהודה חייב ולר״מ פטור וכבר כתבתי בסי׳ רמ״ח מחלוקת הפו׳ בזה. ב״י. ועיין בדברינו לשם או׳ א׳ וכתב הא״א או׳ ך׳ דאף לדידן שי״א דאין לנו ר״ה אפ״ה אסור בזב ובנדה ואע״ג דמלאכה שא״צ י״א דרבנן יעו״ש:

עה **עה) שם. לא יצא הזב וכו׳** ולכן אסור לקשור מטלית בפתילין של כובע כדי לקנח בה עיניו. ריא״ז. והב״ד בשה״ג פ׳ במה אשה. כנה״ג בהגה״ט מ״א ס״ק ל״ד. ועיין לקמן סעי׳ כ״ג בהגה:

עו **עו) מותר** לצאת בקאפיצ״ו שעושין להם קאפיצ״ו מאחריהם אם הם תפורין. שה״ג שם. כנה״ג שם. מ״א שם:

עז **עז) שם. שעושה להצילו וכו׳** וה״ה אם עושה הכיס כדי לידע כמה ראיות רואה כדי שידע אם יתחייב בקרבן אם לאו כדתנן בעל ג׳ ראיות מביא קרבן. או אם לובש משום בדיקה כדי שידע שהימים היו נקיים כגון שהוא צריך לספור ז׳ נקיים. עו״ש או׳ כ״ג:

עח **עח) שם. שלא יטנף בה.** דק״ל כל אצולי טינוף משוי הוא ולא שרי אלא אם הוא דרך מלבוש כבסעי׳ שאח״ז. לב״ש. תו״ש או׳ כ״ח:

עט **עט) שם. וכן אשה נדה שקושרת וכו׳** לרבותה נקט דאפי׳ היכא דליכא למיחש דילמא נפיל ואתי לאתוי אפ״ה אסורה לצאת והטעם משום דהבגד עצמו הוא משא. עו״ש או׳ כ״ד:

פ **פ) שם. אם לא יהא סינר וכו׳** מלפניה ומלאחריה שזה תקנת עזרא. אבל מאחריה בלבד וקושרתו ברצועה לפניה אינו מלבוש ואסור. מרדכי והגמ״י. מ״א סק״ך. א״ר או׳ ל׳:

פא **פא) שם. אבל אם קושרתו וכו׳** דבלא קשירה לא מתקיים כלל כיון שתלוי לפניה ודלא כהעו״ש. מ״א ס״ק כ״א. תו״ש או׳ ל׳. ועיין סי׳ ש״ג סעי׳ ט״ו דמבואר שם דבמוך שהתקינה לנדתה שרי אף בלא קשירה והטעם כתב כאן המחה״ש משום דהתם דחוק באותו מקום ואפשר להתקיים בלא קשירא עו״ש. וא״כ ה״נ אם היה אפשר להתקיים בלא קשירה מותר. א״א או׳ כ״א:

פב **פב) שם. כדי שלא יכאב לה הדם וכו'** היינו שלא יפול על בשרה ויתיבש עליה ונמצא מצערה. ב"י. מ"א ס"ק כ"ב. וכיון שכוונתה בשביל צער אפי' ניצלת עי"ז מטינוף שרי. וכ"כ מ"א ס"ק כ"ג. לב"ש ועיין לקמן או' ה':

פג **פג) [סעיף יד'] דבר שהוא דרך מלבוש וכו'** ואפי' אינו מכוין אלא להציל את בגדיו שרי כיון דדרך מלבוש הוא מתעטף בהם. והא דאסר בהגמ"ר לנשים לישא מכסה על ראשם היינו שלא כדרך מלבוש דוקא אבל אם הוא דרך מלבוש שרי אעפ"י שאינם מכוונות אלא לאצולי טינוף. ועפ"ז אפשר שפשט המנהג באלו הארצות לשום האנשים כובע גדול של לבד על גב המצנפת מפני הגשמים ואין לאסור אותו משום דילמא נפיל ואתי לאתויי דמאחר שהוא עמוק ונכנס במצנפת ליכא למיחש להכי. ב"י סוף הסי' ועיין סעי' כ"א ובדברינו לשם בס"ד:

פד **פד) שם הגה. ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים וכו'** וה"ה קאלאשין על המנעלים. ס' מנחת פתים דף מ"ז ע"ב. א"ח או' ט':

פה **פה) שם בהגה. אבל אסור לאשה ליתן בגד וכו'** היינו אם מונח עליה ואין מתעטפת בו אבל כל שמתעטפת בו כדרך מלבוש אפי' חתיכות בגד פשתן שרי. מ"א ס"ק כ"ג. תו"ש או' ל"ג. והט"ז סק"י כתב היינו אם מונח על הצעיף לחוד אבל אם מכסה גם הגוף הוה דרך מלבוש ושרי יעו"ש. וכתב המש"ז או' יו"ד דכ"כ המ"א. ונראה דר"ל דגם מ"ש המ"א דאם מתעטפת בו כדרך מלבוש שרי היינו אם מכסה ג"כ קצת הגוף יעו"ש. והר"ז או' י"א כתב דצ"ל מעוטף בו רוב גופה. וכל דחזי לעניות כגון בגד פשתן חזי גם לעשירות כל שמתעטפת בו כדרך מלבוש. מ"א שם. ואם כוונתה שלא יצערו אותה הגשמים שרי בכל ענין ואפי' ניצלת עי"ז מטינוף. מ"א שם:

פו **פו) [סעיף טו'] וכיון דאינו צורך הלוכו אסור.** דחיישינן דלמא שלפי ואתי לאתויי ד"א בר"ה. תו' שבת ס"ה ע"ב. תו"ש או' לד:

פז **פז) ומיהו** אם הקב הזה מחופה עור כעין שעושין לאותם שקורין בטינ"ש מותר לצאת בו. ב"י בשם תשו' הריב"ש. לבוש. והטעם כתב שם הלבוש משום דנראה לו כמנעל שקורין בל"א שטיב"ל ואיני לו משאוי אלא לדידיה הוה תכשיט וגם עשוי באופן שאין דרכו ליפול וליכא למיחש ביה למידי ומותר:

פח **חפ) [סעיף טז'] קטע שאינו יכול לילך וכו'** פרש"י יש קטע שיבשו וכווצו גידי שוקיו ואפי' על ארכובותיו אינו יכול לילך ועושין כעין כסא נמוך ויושב עליו וכשהוא מהלך נסמך על ידיו בספסלים קטנים ועוקר גופו מן הארץ ונדחף לפניו וחוזר ונח על אחריו והכסא קשור לו מאחוריו ע"כ. והביאו ב"י:

פט **טפ) שם. אבל בכסא וספסלים וכו'** דהו"ל כמו מקל דשרי בסמוך כיון דצורך הילוכו הם. ב"י:

צ **צ) שם. יצא בהם בשבת.** דתכשיט דידיה הוא. ב"י בשם רש"י ז"ל:

צא **צא) שם הגה.** וכן מותר לצאת במנעל של עץ וכו' פי' אעפ"י שבפ' במה אשה נראה דאסור לצאת בסנדל של עץ התם מיירי בקשור ברגל דאיכא למיחש שמא יפול מרגליו ואתי לאתויי אבל במנעל שהרגל נכנס בו מותר עכ"ל רי"ו. עו"ש או' ל"ב. ועיין לעיל או' מ"ד:

צב **צב) אין** יוצאין בסנדל המסומר ל"ש שבת ול"ש יו"ט. ובגמ' מפרש צורתו וכמה מסמרים יש לו ואין מצוי לנו ולכן אלו הסנדלים שלנו המסומרים אינן בכלל זה ומותר לצאת בהם ומ"מ נהגו בהם איסור ואין לפרוץ גדר. טור. וכתב הב"ח דהכי נקטינן דמדינא אין איסור בסנדלים המסומרים שלנו אלא שאין לפרוץ גדר במקום שנהגו. וכתב רש"ל דלא נהגו איסור אלא בסנדלים שדומין קצת לסנדל המסומר דגזרו עליו חכמים אבל מנעלים מסומרים כדי שלא תאכל הקרקע את המנעל פשיטא דשרי וכן ראיתי הלכה למעשה מאמ"ז עכ"ל. וכ"נ מסקנת ב"י ולכן השמיט בש"ע דין סנדל המסומר ולא כתבו כלל עכ"ל הב"ח:

צג **צג) שם הגה. וכן בפנטני"ש וכו'** שקורין בלשוננו פאנטאפי"ל. לב"ש. ור"ל בלשון אשכנז:

צד **צד) שם הגה. וכן בפנטני"ש דמשתלפי וכו'** דכיון דמחופה עור מהודק ולא מישתמיט. רשב"א. מ"א ס"ק כ"ד. והא דאמר דמשתלפי במהרה וממילא היינו חליצה בידים בלא התרת קשר. נתיב חיים:

צה **צה) שם בהגה. ויש מחמירין וכו'** וכ"כ בהג"מ פי"ט דבמלכות רומי נהגו בהן איסור. מ"א ס"ק כ"ה. וטעם המחמירין ס"ל דבזה חיישינן דלמא משתליף ואתי לאתויי ד"א בר"ה וע"כ כתב הט"ז ס"ק כ"ז דמותר לצאת בפנטי"ש בשבת משום דאין דרך לילך יחף בר"ה ולא כשיש מחמירין שמביא רמ"א יעו"ש. מיהו התו"ש או' ל"ה כתב על דברי הט"ז הנ"ז דאין דבריו מכריעים ומ"מ סיים אפשר דבזה"ז אמרינן דבטלה דעתם אצל כל אדם כיון דעתה אין דרך לילך יחף יעו"ש. וכ"כ הכנה"ג בהגה"ט דהמנהג להקל כהרשב"א. וע"כ נראה כיון דאיכא בזה מנהגים חלוקים נהרא נהרא ופשטיה:

צו **צו) שם בהגה. ויש מחמירין וכו'** ומ"מ אם שכח ויצא בהן לר"ה א"צ להסירן. מ"א שם. א"ר או' ל"ה. תו"ש שם. ר"ז או' י"ב. וכן הדין בכל איסורין משום דאתי לאתויי אם שכח ויצא בהן לר"ה א"צ להסירן אלא מהלך בהן עד שיגיע לביתו. א"ר שם. וה"ה בתכשיט דלמא אתי לאתויי אם יצאה א"צ להסירן. א"א או כ"ה:

צז **צז) כתב** ריו"ו סנדל של שעם מותר לכ"ע כיון שהרועים יוצאין בו. א"ר שם. מש"ז או' י"א:

צח **צח) שם בהגה. ולא ילך אדם יחף בשבת וכו'** וה"ה ביו"ט שאין לילך יחף דעונג שבת ויו"ט שוים כבסי' תקכ"ט. א"א או' כ"ו:

צט **צט) שם בהגה. במקום שאין דרך לילך יחף.** ואפי' דרכם לילך בחול יחף ילבש בשבת מנעליה כדי שיזכור שהוא שבת. כ"מ בד"מ ובכלבו. ועיין סס"י ב' דמדת צניעות שלא ילך כלל יחף. מ"א ס"ק כ"ו. והב"ח (סי' רמ"ב) כתב טעם אחר בשם ספר יריאים שלא לילך בשבת יחף כלל משום דכתיב אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ מהתענג ומכיון שזה קרוי עונג מחוייב לענגו בכך דכשם שיש עונג באכילה ושתייה כך יש עונג בהנאת הגוף ע"כ. מיהו לפ"ז אדם שיש לו צער כשלא ילך יחף ודאי שרי דלא עדיף מאכילה דק"ל ברס"י רפ"ח דאדם שמזיק לו האכילה מותר להתענית בשבת. ולטעם רמ"א אפשר דגם בכה"ג אסור. תו"ש או' ל"ו:

ק **ק) ולעולם** ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו (שבת קר"ט ע"א) וז' כמנודים למקום ואחד מהם ההולך יחף. פסחים קי"ג ע"ב. מחה"ש או כ"ו. ועיין בדברינו לסי' ב' או' כ"ג:

קא **קא) [סעיף יז'] חיגר שאינו יכול לילך וכו'** דכיון דאינו יכול לילך כלל בלא מקל הו"ל כמנעל וידים. הרא"ש ביצה דף כ"ה. לב"ש:

קב **קב) שם. אפי' אינו קשור בו.** דלא חיישינן דלמא אתי לאתויי כיון דא"א לו להיות מבלעדו. תו"ש או' ל"ז. ולענין מקל שיש בראשו מסמר שודאי עושה גימא בהליכתו והוה פסיק רישיה אלא דלא ניחא ליה בכך צ"ע אם הולך במקום שאין רצפה. מש"ז או' י"ב. וע"כ יש ליזהר בזה:

קג **קג) שם. אבל אם אפשר לו וכו'** כגון זקן ההולך בביתו בלא מקל וכשיוצא לחוץ נשען על מקלו מחמת תשות כח אסור. הרא"ש. ואעפ"י שמנענע גופו אסור. סמ"ק. וכ"כ המ"מ דדוקא שא"א לו לילך כלל בלא מקל מותר. מ"א ס"ק כ"ז. תו"ש או' ל"ח. ואם הזקין כ"כ שא"א לו לילך בלא מקל מותר. רשד"ם א"ר או' ל"ו:

קד **קד) מה** שנהגו החשובים לילך במקל שבידם אסורים לצאת בהם בשבת אבל במקום שיש עירוב נראה דמותר לצאת דאינו נושאו אלא לכבוד אבל איש בעלמא שאינו נושא לכבוד אפי' במקום שיש עירוב אסור דאיכא זילותא דשבת. מ"א ס"ק כ"ז. וכ"כ התו"ש או' ל"ח. ומיהו מ"ש המ"א לאסור לחשובים לילך במקל במקום שאין עירוב עיין א"ר או' ל"ו מ"ש להשיג עליו ונראה שדעתו להתיר יעו"ש. אמנם המחב"ר או' ו' אפי' על מקום שיש עירוב שהתיר המ"א כתב דיש מי שפקפק בהתר זה דאפשר דלא מיקרי תכשיט ותו דאי לא שרית לכ"ע מיחזי כי חוכא להתיר זה ולאסור לזה וכ"ע לאו דינא גמירי ואם כה יאמר המורה זה נכבד וזה אינו ירהבו הנקלה בנכבד וכל אחד בעצמו שיער שהוא מכובד יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז:

קה **קה) שם. להחזיק עצמו אסור.** כתב הט"ז ס"ק י"ב נראה דאם הולך במקום שיש חשש שיפול כגון מחמת שירדו גשמים והמקום משופע וכיוצא בו שהולך בחורף על מים הנולדים שקורין אי"ז מותר לצאת במקל משום דבעית לילך שם יעו"ש. מיהו הא"ר או' ל"ו כתב על דברי הט"ז הנ"ז דאינו מוכרח ובתשו' נוב"י מה"ת סי' כ"ח כתב דברחוב שיש קצת אי"ז אם אין המקום משופע אין מבואר בט"ז להתיר וגם על גוף דברי הט"ז כתב הא"ר שאין דבריו מוכרחים ומ"מ העושה כזאת אין לקרותו מחלל שבת. ואם היא עיר מעורבת והאדם הנושא אותו דרכו בכך מותר ולא מיבעיא אם הוא מקל תפארה אלא אפי' מקל של עץ פשוט דלא שייך ביה תכשיט שרי יעו"ש. והביאו השע"ת או' י"ז. אמנם הרדב"ז בתשו' סי' שני אלפים קס"ב. כתב דמקצת בני אדם היוצאים במקל כשטיט בדרכים אסורים בשבתות ויו"ט לצאת במקל אפי' בחצר המעורבת משום עובדין דחול וזה הכלל כל מי שא"א לילך בלי מקל ומשענת מותר וכל שאפשר לילך בלתו אסור לילך בו יעו"ש. והביאו הברכ"י או' ג':

קו **קו) שם הגה. וחולה שעמד מחליו וכו'** ונראה דהיינו דוקא כשאינו יכול להלך כלל בלא מקל דאם לא כן אסור דדמי לסומא דלתרוצי סוגיא עביד. ב"י סי' תקכ"ב וכתב שכנה"ג בהגב"י או' יו"ד מדלא הביאו המחבר כאן בה"ש ובספר המפה הביאו נראה דס"ל לרבינו המחבר דלא התיר הרוקח בחולה אלא דוקא ביו"ט דלא מיתסרא הוצאה אלא מדרבנן יעו"ש:

קז **קז) כתב** הטור אין יוצאין בכסא פי' שיושב בכסא ובני אדם נושאין אותו אחד האיש ואחד האשה. ואם רבים צריכין לו מותר ובלבד שלא יכתף שלא ישים כל אחד ידו על כתף חבירו והכסא על זרועותיהם ע"כ. מיהו הב"י הקשה על הטור שהביא דין זה בה"ש יעו"ש. ונראה דמשום זה השמיטו בש"ע

דס״ל כיון שהרי״ף והרמב״ם והרא״ש לא כתבוה אלא ביו ט אין להתיר כ״א ביו״ט משום דהוצאה דידיה מדרבנן ולצורך רבים לא גזרו. וכ״כ הב״ח לדעת הב״י אבל לדעתו ז״ל כתב דאין ספק בהיתר זה וכמ״ש הטור אלא מה שכתבוהו הרי״ף והרמב״ם והרא״ש גבי יו״ט משום דעיקר דין זה בגמ׳ איתיה גבי יו״ט יעו״ש. והמ״א ס״ק כ״ז כתב דמ״ש הטור דאם רבים צריכים לו מותר מירי במקום שיש עירוב יעו״ש. וכתב הנוב״י בתשו׳ סי׳ י״א דלא כתב כן המ״א אלא לתרץ דברי הטור מקושיית ב״י אבל דעת הרי״ף והרמב״ם שלא הביאו דין זה לענין שבת משמע דבשבת לא שייך דין זה דאם לא עירבו אפי׳ בלי טעם עובדא דחול אסור ובמקום שעירבו אפי׳ אין רבים צריכין לו מותר יעו״ש והביאו שע״ת או׳ ח״י. נמצא דג׳ מחלוקות בדבר דלדעת הב״ח אם רבים צריכים לו אפי׳ בלא ערבו שרי. ולדעת המ״א דווקא ברבים צריכים לו ועירבו. ולדעת הנוב״י אין חילוק דבלא עירבו הכל אסור ובעירבו הכל שרי אפי׳ אין צריכין לו. וע״כ יש להחמיר ואין להתיר אלא למי שנצרך לזה ובמקום שעירבו:

קח **קח) יש** מי שרצה לומר דהא דרבים צריכין לו אינו אלא בת״ח אבל מדברי הטור שכתב אחד האיש ואחד האשה משמע אפי׳ אינו ת״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ב:

קט **קט) ואף** ע״י עכו״ם ברה״ר אסור ומיהו למאן דמתיר שבות דשבות במקום מצוה י״ל רבים צריכין לת״ח שרי כי החי נושא א״ע וכו׳ ואף ברה״ר שרי ע״י עכו״ם בכה״ג. מש״ז או י״ב:

קי **קי) ומה** שנוהגין בקצת מקומות להושיב הסנדקות עם תינוק בכסא ולשאת אותם לבהכ״נ בשבת ע״י ישראל ודאי אסור אף בכרמלית דאין התינוק טפילה לסנדקות וחייב עליה חטאת ברה״ר וע״י עכו״ם שרי והיינו למ״ד רה״ר דידן כרמלית הוה. מש״ז שם. ועיין לעיל סי׳ רס״ו או׳ ל״ב:

קיא **קיא) [סעיף חי׳] סומא אסור לו וכו׳** משום דאפשר לו בלא מקל. ב״י. מ״א ס״ק כ״ח. והוה משאוי או דלמא אתי לאתויי ד״א ברה״ר. א״א או׳ כ״ח. ולפי מ״ש לעיל או׳ ק״ה בשם הרדב״ז נראה דאפי׳ במקום שיש עירוב אסור:

קיב **קיב) [סעיף יט׳] מי שהוא אסור וכבליים וכו׳** דהוי כמו מלבוש. מרדכי. מ״א ס״ק כ״ט. ולמשלף נמי לא חיישינן לפי שהם תקועים יפה. טור:

קיג **קיג) [סעיף ך׳] אין יוצאין באנקטמין וכו׳** כתב הלבוש דכל אלו משאוי הם ואינם תכשיטין מיהו הא״ר או׳ ל״ז כתב על דברי הלבוש הנ״ז דליתא דהא כתב הרמב״ם פי״ט דין ט״ו דאם יצא פטור אמנם הא״א או׳ כ״ט כתב לתרץ קושיית הא״ר על הלבוש מהרמב״ם דהא דפטר הרמב״ם משום שלא הוציא כדרך המוציאין ומ״מ משאוי הוה ופטור אבל אסור יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז:

קיד **קיד) רצועה** הקשורה בשערו אסור לצאת בה בשבת דחיישינן דלמא נפיל ואתי לאתויי. תשו׳ ר״י בן הרא״ש סי׳ ל״א. פת״ע או׳ מ״ט. ומשמע הא אם קלועה בשערו יפה באופן דליכא למיחש דלמא נפיל שרי וכמ״ש לעיל או׳ קי״ב. ועוד עיין לקמן רס״י ש״ג:

קטו **קטו) [סעיף כא׳] אין יוצאין בתיבה וכו׳** דהני לאו דרך מלבוש הוא אלא משאוי. ב״י. לב״ש. ואפי׳ מפני הגשמים ואפי׳ שנתלבש בהם כמו מלבוש שכיון שאין דרך להתלבש בהם לעולם הרי הן משאוי. ר״ז או׳ י״ז:

קטז **קטז) שם. אבל יוצאין בשק וכו׳** מפני שדרך לצאת בהם מפני הגשמים וה״ה בלא גשמים נמי שרי. ב״י בשם הרא״ש וכתב ודלא כדמשמע מדברי הרוקח דלא שרי לצאת בשק אלא מפני הגשמים ע״כ. וכתב העו״ש או׳ ל״ו דהמחבר כתב סתמא אבל יוצאין וכו׳ דמשמע דפסק כדעת הרא״ש דאפי׳ בלא גשמים מותר. ולענין דינא נראה להחמיר כדעת הרמב״ם ז״ל דדוקא מפני גשמים מותר עכ״ל. והביאו א״ר או׳ ל״ח. אבל דעת המ״א סק״ל נראה לפסוק כדעת הרא״ש. וכ״כ דעת התו״ש או׳ מ׳ וכ״כ הר״ז או׳ י״ז:

קיז **קיז) שם. אבל יוצאין בשק וכו׳** דרך מלבוש. ר״ז שם:

קיח **קיח) [סעיף כב׳] יוצאין במוך וכו׳** היינו שנתנן מבעוד יום וכמ״ש לקמן:

קיט **קיט) שם. או באספלנית וכו׳** מטלית של בגד שמושחין אותו במשיחה ומשימין אותו ע״ג המכה. הר״ן על הרי״ף סוף פ׳ במה אשה:

קכ **קך) שם. לא יחזירנה.** משום דהוי כמו נתינה לכתחלה דאסרו חז״ל לעשות רפואה בשבת וכדלקמן סי׳ שכ״ח ועי״ש סעי׳ כ״ה:

קכא **קכא) שם. אבל אסור לכרוך חוט וכו׳** כתב הב״ח דדוקא חוט או משיחה גרידא בלא מוך וספוג הוא דאסור משום דאין מרפאין והוי משאוי אבל אם הניח מוך וספוג ואח״כ כרך עליהן חוט או משיחה שלא תפול שרי יעו״ש. אבל המ״א ס״ק ל״א כתב דמדברי הרמב״ם והרי״ף והתוספתא משמע שאפי׳ על הספוג אסור לכרוך חוט ודלא כהב״ח וטעמא משום דחוט או משיחה חשובים ואינם בטילים לספוג כמו אגד שהוא של סמרטוטין וכשמתירו משליכו יעו״ש. וכ״נ דעת הא״ר או׳ ט״ל והתו״ש או׳ מ״ב. וכ״כ הר״ז או׳ ך׳ מיהו הרב נתיב חיים לחלק יצא דהטור בספוג שאינו מדובק

למכה אם לא ע״י כריכת המשיחה ובהא מודה הרמב״ם דשרי אבל הרמב״ם מיירי בענין שהמוך והספוג בל״ה מדובקים על המכה ומשו״ה אין החוט והמשיחה חשובים אצלו עכ״ד. ובביאור הגר״א כתב דלדעת הרמב״ם אינו אסור בחוט ובמשיחה כ״א כשכורכו על המוך וספוג לצאת בו אבל על המכה ממש אפי׳ היה כרוך חוט ומשיחה או שאר דבר חשוב מותר לצאת בו דאף דאינו מרפא מ״מ הרי מועיל שלא יסרט המכה וע״כ לא הוי משאוי והביא ראיה מלשון התוספתא ומשמע שהוא סובר כן להלכה יעו״ש. וכן מצדד הנה״ש או״ ט״ו לדעת הרמב״ם יעו״ש. אמנם לדעת הש״ע שכתב לפי שהן מרפאין משמע כל שאינו מרפא הוי משאוי ואפי׳ אם עשאו להגן. ועוד עיין בדברינו לקמן על סעי׳ כ״ח ודוק:

קכב **קכב) שם. וקושרו ומתירו.** ויכול להתירו ברה״ר ולחזור ולקשרו שם ואין חוששין כשמתירו בידו ברה״ר שמא ישכח ויביאנו בידו מטעם שיתבאר בסי׳ ש״ג. ר״ז או׳ ך׳:

קכג **קכג) [סעיף כג׳] הבנים יוצאין בזגין הארוגין וכו׳** וה״ה תפורין. לבוש. ואפי׳ אם הם זגין של כסף או זהב. רש״י ז״ל על המשנה דף ס״ו ע״ב ות״ו דף נ״ח ע״א ד״ה מאי שנא. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א:

קכד **קכד) שם אבל אם אינם ארוגים לא.** ואע״ג דהכא מיירי בקטן דאפי׳ מייתי ליה בידים ליכא איסור י״ל דגזרינן דלמא מחייכי עליה בני מלכים כל שעה וא״א שלא ישמע אביו ויטלום ואתי לאתויי מ״א ס״ק ל״ב בשם התו׳ וכ״כ א״ר או׳ מ׳ בשם התו׳ דאפי׳ בנים קטנים אסור. וכ״כ הר״ז שם:

קכה **קכה) שם. אבל אם אינם ארוגים לא.** ואפי׳ הוא תלוי בשלשלת דליכא למיחש שמא יפסק מעצמו מ״מ יש חשש דלמא מחייכי ואתי לאתויי אבל כשהוא ארוג שרי דנוי הוא לבגד וגם ליכא חששא דשמא מפסק. תו״ש או׳ מ״ד:

קכו **קכו) שם. אבל אם אינם ארוגין לא.** ואפי׳ לבני מלכים אסור. ב״ח. וכתב שם התו״ש דגם לבני מלכים לא שרי אלא בארוג בכסותו דוקא אבל לא תלוי בשלשלת של כסף משום לא פלוג יעו״ש. ועוד עי״ש מ״ש להשיג על העו״ש יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ל״ב:

קכז **קכז) שם הגה. ולא מהני הא דמחובר לכסות וכו׳** ר״ל זגין הארוגין בכסות ודומיהן. לב״ש:

קכח **קכח) שם בהגה. רק בדבר שדרכו וכו׳** בכל הבגדים לנוי דלא אטרחוהו חכמים לפסוק ולהתגנות. מ״א ס״ק ל״ג:

קכט **קכט) שם בהגה. רק מחובר קצת.** דודאי לא ישלפנו מפחד המלכות. לבוש:

קל **קל) שם בהגה. אם מחובר לכסות.** והטעם בשה״ג בשם סמ״ג דכל דבר המחובר לכסות הוא ככסות. וליכא למיחש דלמא נפיל ואתי לאתויי דחשיבי להנהו תפירות כאלו הוא אריג ואע״ג דהני פוצילי״ט לא הוי מלבוש ולא תכשיט מ״מ כיון דאינו חשוב בטל הוא לגבי כסות עכ״ל. והביאו הב״ח והט״ז ס״ק י״ד. וכתב שם הב״ח דאין להתיר אלא כשמחובר לכסות בתפירה דהכסות הוא מלבוש וחשוב והפציל״ט הוא בטל לגבי הכסות אבל מה שנוהגין להקל לחבר הפציל״ט בחגור בענין שעשוי להסירו מן החגור בשבת איסור גמור הוא דמאן לימא לן דהפציל״ט בטל לגבי החגור וכו׳ יעו״ש. וכ״כ באר שבע דף ק״ך דאפי׳ שקושרים המטפחת בחגורה שני קשרים אינו מועיל יעו״ש והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ אמנם הט״ז שם כתב מי שרוצה להיות הפציל״ט עמו אין לו היתר שיעשה ממנו כעין חגורה שזה אסור כיון שיש לו חגורה בל״ה אלא יחבר ראש הפציל״ט בראש החגורה בקשר שאינו של קיום ויהיה כמו חגורה ארוכה ויחגור עצמו כל זמן שהולך על הרחוב עכ״ל והביאו התו״ש או׳ מ״ז וכתב מיהו אין היתר שיתלה הפציל״ט לפניו קצת רק צריך לחגור בכל הפציל״ט שלא יתלה ממנה כלום. וכתב עוד דמ״ש הט״ז שיקשור בקשר שאינו של קיימא לא ידענא מנליה הא דמהני ואפשר שט״ס הוא וצ״ל בקשר של קיימא עכ״ד. והמש״ז או׳ י״ד כתב דהכא די בקשר שאינו של קיימא יעו״ש אבל הר״ז או׳ כ״ג כתב כהתו״ש דצריך שיקשרנה מע״ש בקשר של קיימא שאז נעשית כחגורה אחת ארוכה ויחגור א״ע בכולה כ״ז שהולך ברחוב:

קלא **קלא) ומת** שנוהגים הבחורים להקל שכורכים הפציל״ט סביב רגליהם כדי להלך חוץ לעירוב בחשבם שזה דרך מלבוש כמו הקישורים סביב בתי שוקיים הנקראים בל״א הוז״ן בענד״ל נראה שהוא אסור ואפשר שאם הפציל״ט ארוך וקצר ברוחב שדומא קצת להוז״ן בענד״ל דמותר יותר ומוטב שיהיו שוגגין וכו׳ א״ר או׳ מ״ג יעו״ש:

קלב **קלב) ואלו** שכורכין הפציל״ט תחת הבגדים על המכנסיים אפשר שיש להתיר דכיון דלפעמים כשהחוט המחבר ומהדק המכנסיים רפוי קושרין אותו לפי שעה אף בפציל״ט א״כ לא יחשדו אותו שכוונתו להערים ולהוציאו ומ״מ גם בזה אני חוכך מאד דכיון דאין דרך מלבוש בכך ואין דרך לחוגרו כלל א״כ אסור להוציאו. ואותן הכורכין הפציל״ט סביב צוארן במדינות שאין מנהג לכרוך סביב הצואר נראה שאין זה דרך מלבוש ומ״מ כיון שלפעמים כורכין בשביל הקור אפשר שאין למחות אם כורכין אותו בדרך מלבוש. אבל מה שכורכין פעם א׳ והקצוות תלויין למטה נראה דאיסיר גמור

הוא אך בכל זה כיון שידוע שאין שומעין ונעשה להם כהיתר מוטב שיהיו שוגגין ועכ״פ יודיע להם שיכרכו סביב הצואר כדרך מלבוש או על המכנסיים תחת בגדיו אבל על החגורה אין ספק שאסור. ח״א כלל נ״ו או׳ י״א. ועיין קיצור ש״ע סי׳ פ״ד או׳ י״ד שכתב כשקושר המטפחת על המכנסיים יזהר שלא לעשות בו שני קשרים זעג״ז וירא שמים אם הוא נוהג לישא רצועות המחזיקות את המכנסיים יסירם בשבת כדי שתהא המטפחת לצורך. וכתב עוד לכורכו סביב הרגל או היד ולצאת בו אסור יעו״ש. ועיין עוד לקמן סעי׳ ל״ו ול״ז:

קלג **קלג) שם בהגה. ואין משמיעין קול.** ומיירי דוקא בקטנים דקבעי ליה לקול של שיר וכמ״ש סי׳ של״ט סעי׳ ג׳ ואע״ג דהקטן עושה זאת מ״מ הוי כמאכילו איסור בידים. מ״א ס״ק ל״ה. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א וכתב דאפי׳ בבית אסור ללבשם בשבת אם משמיעין קול:

קלד **קלד) [סעיף כד׳] יוצאין במיני עשבים וכו׳** שאינם משאוי לאדם הואיל והם לרפואה אלא כתכשיט לו דמי. לבוש:

קלה **קלה) שם יוצאין במיני עשבים וכו׳** ואם מותר לצאת בעשב הרודא הנושאים אותם אנשים ונשים גדולים וקטנים משום רפואה מעין הרע וכישוף. עיון להרב ככר לאדן בפ׳ למס׳ ד״א זוטא פ״י דף רפ״א ע״א שכתב וז״ל עשב הנקרא רודא מועיל לעיה״ר ולבטל הכישוף ושמעתי מרבני עיה״ק מעשה נורא ע״ז ויש שם קדוש רוטא ויכוין הנושא עשב הנ״ז בשם זה וטוב לו. ובל׳ משנה נקרא עשב זה פיגם וידוע כי אות יוד על המחשבה והוא בחי׳ עליונה ואפשר לרמוז כי בא אות היוד תוך פיגם לבטל פגם הס״א וגם מועיל למגפה כמ״ש הרב ז״ל יעו״ש. רו״ח או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ ש״ג סעי׳ ט״ו:

קלו **קלו) [סעיף כה׳] אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה וכו׳** ואם יצא בקמיע שאינו מומחה פטור מפני שהוא דרך מלבוש וכן אם יצא בתפילין. הרמב״ם פי״ט. ולדידן דלית לן ר״ה מותר לצאת בו כיון שאין בו חיוב חטאת כדלקמן סי׳ ש״ג סעי׳ ח״י וכ״פ רש״ל בתשו׳ סי׳ מ״ז ודלא כמ״א שם. א״ר או׳ מ״ד. ותשו׳ רש״ל הנז׳ הביאה ג״כ הכנה״ג בהגה״ט והזכ״ל ה׳ שבת או׳ ך׳ וכתיב שם הגם דלא אתמחי גברא ולא אתמחי קמיעא שרי לצאת בהן לכרמלית יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ש״ח או׳ רי״ג:

קלז **קלז) ועיין** פתה״ד או׳ ט׳ שכתב דבשנת התקע״ט נחלה באדמימות העין הנק׳ פולפו דרגילין העולם לתרופת חולי זה לתלות ע״ג אותו העין אבן עגולה אדמדמם עשויה כתבנית עין ותהיה תלויה שם קצת ימים עד יעבור אותו אודם לגמרי והוא בדוק ומנוסה כידוע לכל. ויען כי לא נמצא בעת ההיא האבן הזאת תלה על עיניו טבעת זהב שקבוע בה אבן אדומה שיש עליה חותם שאמרו שגם היא אפ׳ שמרפאה אלא שאינה בדוקה כאבן הפולפו וע״כ נסתפק אי שרי לצאת בה בשבת. ואסף שם איש טהור באומרי״ם הנוגעים בענין זה באורך וברוחב והעלה דשרי למיפק במבואות שלנו בעיר ובכפרים אשר סביבותיה דלית בהו רוחב ט״ז אמה כשאין ס׳ רבוא בוקעים בה יעו״ש:

קלח **קלח) מעשה** באיש אחד שמצא סגולה אחת בס׳ כ״י מאדם גדול מהראשונים למי ששתה סם המות לכתוב לו ותיכף מקיא האדם וחוזר לבריאותו ואירע כמה פעמים שאיזה נער או מר נפש בכעסו שתה סם המות וזה האיש כתב קמיעא זו ועשה והצליח שהקיאו אותו והבריאו. ויהי היום ליל ש״ק אירע שנערה ישראלית ששתתה סם המות והתחילו לה דבקי מיתה ובאו אצל האיש הזה בליל שבת וקם וכתב הקמיעא לנערה ותיכף הקיאה ועמדה על בוריה אי שפיר עבד. עיין ברכ״י או׳ ו׳ מה שהאריך בזה וסיים כיון דכוונתו היה להציל נפש וע״י הסגולה הוייא הצלה נראה דלית ביה סרך איסור אפי׳ מדרבנן ולמפרע מצוה גדולה עשה יעו״ש. ועיין להזר״א ח״ג יו״ד סי׳ קכ״ג מאי דשו״ט בדברי הברכ״י הנז׳ ומה שהוסיף להביא ראייה לדבריו יעו״ש. והב״ד הפתה״ד או׳ ט׳ וכתב דאם אין הרפואה בדוקה נראה פשוט דאין להתיר איסור דאורייתא יעו״ש:

קלט **קלט) שם. ואם הוא מומחה וכו׳** ואם הוא מומחה לקמיע ואפי׳ אינו יודע כלום ברפואה יש לו כל דין מומחה הנאמרים מותר לצאת בקמיע מומחה. לבוש:

קמ **קמ) שם. יוצאין בו.** ודוקא כשהוא מוציאו דרך מלבוש דאז שרי משום דתכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו אבל לא יאחזנו בידו ויעבירנו ד״א. גמרא:

קמא **קמא) שם. ורפאו שלשתם ג׳ בני אדם.** כל אחת לאדם אחד פעם אחת. לבוש:

קמב **קמב) שם. וגם אין הקמיע מומחה וכו׳** ואם אבד זה האיש מעלתו דהיינו שכתבו ללחש זה אח״כ ג״פ ולא הועיל אסור לצאת אפי׳ באותו כתב עצמו שהועיל כבר ג״פ לג׳ בני אדם דכיון שלא ריפא כל כתב רק פעם אחד היתה מעלת גברא ולא מעלת קמיעא ועתה נאבד מעלת הגברא ט״ז ס״ק ט״ו. וכ״כ העו״ש או׳ מ״א:

קמג **קמג) שם. מומחה לכל אדם.** פי׳ שכל אדם (ר״ל שיש לו אותו חולי. לב״ש) מותר לישא אותה אגרת אף שלא ריפאתה אלא לאדם אחד ג״פ. אבל אם יכתוב אגרת אחר אסור. מ״א ס״ק ל״ו ור״ל אפי׳ אותו רופא הראשון אם יכתוב עוד הפעם לחש הראשון אסור לצאת בו. מחה״ש. וכ״כ העו״ש או׳ מ״ב:

קמד **קמד) שם. מומחה לכל אדם.** וה״ה אם אבד זה האיש מעלתו מותר לצאת בקמיע זו מחמת הקמיע שרפא ג״פ. ט״ז שם. עו״ש שם:

קמה **קמה) שם. אתמחי גברא ללחש זה וכו׳ ואתמחו אגרות הללו וכו׳** ואפ״ה לא מהני רק ללחש זה ולאיש זה אבל לא שיכתוב אדם אחר. ט״ז שם:

קמו **קמו) שם. ואתמחו אגרות הללו וכו׳** ואפי׳ אם אבד גברא המחאתו אפ״ה יוצאין באגרות הללו. עו״ש או׳ מ״ג:

קמז **קמז) ומומחה** לבהמה אינו מומחה לאדם שהבהמה מתוך גסות חומרה רפואתה קרובה. מאירי. פת״ע או׳ ס״ז:

קמח **קמח) שם הגה. ודוקא שבאו שני המחאות ביחד.** כגון שכתב אגרת וריפא לראובן ועוד אגרת לשמעון ועוד אגרת וריפא לשמעון ב״פ ועדיין לא אתמחי גברא לפי שלא ריפא ג׳ אנשים ולא קמיע ואח״כ ריפא באותה אגרת (ר״ל אגרת שלישית שכבר ריפא לשמעון ב״פ. לב״ש) ללוי ונמצא באו ב׳ המחאות ביחד. מ״א ס״ק ל״ז. ור״ל המחאת גברא שריפא ג׳ גברי ראובן שמעון לוי והמחאת קמיע שריפא ג״פ שנים לשמעון ואחד ללוי באו ביחד ע״י לוי:

קמט **קמט) שם בהגה. לא תלינן בהמחאת הקמיע וכו׳** ונ״מ שאם הפסיד הרופא המחאתו כגון שכתב ג׳ אגרות ולא הועילו אז גם הקמיע אסור לצאת בה משא״כ כשבאו שניהם ביחד או שבא המחאת הקמיעא תחלה אז אעפ״י שהפסיד הרופא המחאתו המחאת הקמיע במקומה עומדת. מ״א ס״ק ל״ח:

קנ **קנ) שם. אבל אם כתב ג׳ קמיעים וכו׳** היינו ג׳ אגרות אף שהם לחש אחד:

קנא **קנא) שם. לא אתמחי לא גברא ולא קמיע.** לא גברי משום דלא ריפא ג׳ גברי. ולא קמיע משום דלא ריפא קמיע אחד ג״פ. ומה שרפאו אמרינן מזלא דחולה גרים:

קנב **קנב) שם. ולא קמיע.** כתב מ״א ס״ק ט״ל דאף הוא עצמו (ר״ל החולה שנתרפא בו) אסור לצאת בו עכ״ל. והטעם כתב א״א משום די״ל דאיתרע מזליה השתא אלא שכתב דצ״ע קצת. וכן הלב״ש הקשה על דברי מ״א הנז׳ והניח בצ״ע יעו״ש. והמחה״ש כתב דגם המ״א מודה בזה דהחולה בעצמו יכול לצאת בו אלא שיש חסרון בדפוס. וכצ״ל ואם גברא אבד המחאתו אז אפי׳ החולה ההוא אסור לצאת בו דשמא לא תלינן בחולה אלא בגברא וכיון דהשתא אבד ההמחאה גם אותו החולה אסור לצאת בו עכ״ד. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא ומ״מ כבר כתבנו לעיל או׳ קל״ו דבכרמלית מותר לצאת אפי׳ בקמיע שאינו מומחה יעו״ש וא״כ כ״ש בזה:

קנג **קנג) שם. לא שנא הוא של כתב.** כתב בהג״א דכל קמיע שאסור ליכנס בה לבה״כ אסור לצאת בה בשבת דכי עייל לבה״כ שרי ליה ואתי לאתויי ד״א בר״ה ואם הוא מכוסה בעור מותר ליכנס בה לבה״כ אע״ג דכתוב בה שמות עכ״ל וכתב עוד דאם יש בו חולי שיש בו סכנה א״צ להסיר אעפ״י שאינו מחופה עור. ד״מ או׳ ט׳ עו״ש או׳ מ״ו. מ״א ס״ק מ׳ אמנם הער״ה או׳ ו׳ כתב דהרמב״ם פ״י דס״ת ומרן ביו״ד סי׳ רפ״ב סתמו ונראה דס״ל דלמאי דמוקי לה בגמ׳ במחופה עור. אף לחולה שיש בו סכנה לא שרי ליכנס בו לביה״כ כשאינו מחופה עור. כיון דאפשר בל״ה בחפוי עור וא״כ אסור לצאת בו דלמא אתי לאתויי יעו״ש:

קנד **קנד) שם. או של עיקרין.** פרש״י של שרשי סמנין וקרוי נמי קמיע. ב״י:

קנה **קנה) שם וקושרו ומתירו וכו׳** אם אינו קשר של קיימא. ר״ז או׳ ל״א:

קנו **קנו) [סעיף כו׳] נאמן לומר הרופא וכו׳** ירושלמי בפ׳ במה אשה נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה ריפיתי בו ושניתי ושלשתי. ב״י. והטעם כתב הלבוש דלא מחזקינן ליה לרשע לעבור על לפני עור וכו׳:

קנז **זקנ) [סעיף כז׳] יוצאין בביצת החרגול.** פי׳ מין חגב ששמו חרגול ותולין אותו באזנו לכאב האזן. גמר׳ ופרש״י שם. ר״ז או׳ ל״ג. והרמב״ם על המשנה כתב דזה יועיל לחולשת עצבי הירכים. והביאו א״ר או׳ מ״ט:

קנח **קנח) שם. ובשן של שועל.** שן של שועל חי תולין למי שישן יותר מדאי שיקיץ משינתו. ושן של שועל מת תולין למי שאינו יכול לישן שישן. גמר׳ שם. ר״ז שם א״ר שם:

קנט קנט) **שם. ובמסמר הצלוב.** מעץ שצלבו עליו שמרפאין בו נפח של מכת ברזל. גמר׳ ופרש״י שם. ר״ז שם. והרמב״ם שם כתב דזה יועיל לתלות אותו על גרגרת למי שיש קדחת שלישית. והביאו א״ר שם:

קס קס) **שם. ואין ניכר בו משום רפואה וכו׳** פי׳ שאין ניכר שדבר זה יהיה מרפא לאותו חולי שאין רפואתו מצד הסברא. אבל כל לחש מותר אע״ג שאין ניכר ג״כ שיהיה מרפא מ״מ הרי אנחנו יודעין שהלחש מרפא והוי כאלו ניכר הרפואה ואפי׳ לחשות שעדיין לא אתמחו ואין אנחנו יודעין שמרפאין אפ״ה מותר דכיון שידעינן שיש לחשים שמרפאין אמרינן שמא גם בזה ירפא והוי קצת כמו ניכר כיון שרגילות שהלחשין ירפאו ואין אסור אלא באותם שידענו שאין מועילין. ויש מי שחושש בכל קמיע דלא אתמחי ואסור אפי׳ בחול ובביתו משום דס״ל דבעינן ניכר ממש שידוע שהוא מרפא אבל כל שלא נודע לא מיקרי ניכר. ולפ״ז (ר״ל לסי׳ היש מי שחושש) צ״ל הא דאסרינן קמיע שאינו מומחה בשבת לומר דבשבת יש גם איסור שבת על הקמיע נוסף על איסור דרכי האמרי. לב״ש:

קסא קסא) **שם. ואין ניכר בו משום רפואה וכו׳** ומה שיוצאין הבנים באלמוגים לעיה״ר אף שאינו מומחה מכוונים לתכשיט ושרי. הרדב״ז ח״ב סי׳ רי״ג. ברכ״י או׳ ו׳:

קסב קסב) **שם. אבל כל לחש מותר.** היינו בחול דלית ביה איסור משום דרכי האמרי אבל בשבת אסור לצאת בקמיע שאינו מומחה כמ״ש בסעי׳ הקודם:

קסג קסג) **שם. ויש מי שחושש וכו׳** פי׳ אפי׳ בבית. ט״ז ס״ק י״ז. וכן אף בחול אסור. תו״ש או׳ נ״ד. מש״ז או׳ י״ז. וכ״כ לעיל או׳ ק״ס בשם הלב״ש:

קסד קסד) **שם. ויש מי שחושש וכו׳** וכל בעל נפש יחוש לדבריו במקום שאין שם צורך כ״כ. ר״ז או׳ ל״ג. וכ״ה לפי הכלל שבידינו שכל מקום שסותם הש״ע ואח״כ כותב יש מי שאומר שדעתו לחוש לס׳ היש מי שאומר לכתחלה היכא דאפשר כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ יעו״ש:

קסה קסה) **[סעיף כח׳] וגם הוא מרפא וכו׳** שלחלוחית היוצא מן הכסף יפה למכה וגם צורת המטבע יפה לה לרפואה ולכך קושר לה דוקא מטבע. גמר׳ דף ס״ה ע״א. פרישה או׳ ל״ה:

קסו קסו) **שם. וגם הוא מרפא וכו׳** משמע דאם אינו מרפא אלא שעושה כדי שלא ינגף אסור וכדלעיל סעי׳ כ״ב. מ״א ס״ק מ״א. וכ״כ הב״ח. אמנם הא״ר או׳ נ״א כתב להוכיח מגמ׳ ומכמה פו׳ דאפי׳ אם אינו מרפא אלא שעושה כדי להגין מצער לחוד שרי יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ נ״ה בשם מהרש״ק. וכתב ח״א כלל נ״ו או׳ ח׳ דדוקא דבר שאינו חשוב אבל דבר חשוב כמו פאטשיילע נראה דלכ״ע אסור דלא בטיל לגבי מכה והוי משאוי ע״כ. ועיין לעיל או׳ קכ״א ומ״מ נראה דבכרמלית יש להקל כדעת הא״ר ומהרש״ק ז״ל:

קסז קסז) **וכתב** עו״ש התו״ש בשם מהרש״ק וכן אם חתך באצבעו בשבת מותר לכרוך חתיכת בגד עליה ע״כ. וכתב עליו התו״ש מיהו צריך לרחוץ מקודם הדם שבאצבעו שלא יצבע הבגד כמ״ש סס״י שכ״ח:

קסח קסח) **ואותם** שיש להם על היד אפטור וכורכין סמרטוטין שרי אבל לשום עליהם טס נחושת וכ״ש כסף י״ל דאסור לצאת לרה״ר בהם כי חשוב הוא ולא בטיל. א״א או׳ מ״א:

קסט קסט) **שם. וגם הוא מרפא וכו׳** מיהו הא ודאי דסגי במרפא לחוד אלא דאורחא דמלתא נקט דמסתמא מניח עליה מטבע דאית ביה תרתי לטיבותא. ועיין סי׳ ש״ג דבעינן שיקשרנו מע״ש כמו בפורפת שם יעו״ש. תו״ש או׳ נ״ה. ומיהו אם קשר פ״א בחול קושר בשבת לכתחלה. א״א שם. והיינו בקשר שאינו של קיימא כמ״ש לעיל או׳ קנ״ה:

קע קע) **[סעיף כט׳] היוצא בטלית מקופלת וכו׳** היינו שכל הטלית מקופל רק על כתפיו ואין ממנו על גופו אפי׳ מעט אבל אם מעט ממנו משולשל על גופו למטה מכתיפיו הוי דרך מלבוש. לב״ש. וכ״כ א״ר או׳ נ״ב. אבל הר״ז או׳ ל״ה ול״ו כתב דצריך שתהיה מכסה רוב גופו יעו״ש. וכ״מ מדברי הט״ז ס״ק כ״ד:

קעא קעא) **שם. מגביה שוליה על כתפיו וכו׳** דאין זה דרך מלבוש והו״ל משאוי. ט״ז ס״ק ח״י:

קעב קעב) **שם. ועפ״ז מותר להתעטף בטליתו תחת הגלימא וכו׳** והיינו כיון שעכ״פ מעוטף הוא עד למטה מכתיפיו ואע״ג שמגביה שוליו מלמטה ומקפלו. ט״ז שם. וגם בכאן כתב הר״ז דצ״ל מכסה רוב גופו. וכ״כ הט״ז ס״ק כ״ד:

קעג **קעג) שם. ולהביאו לבהכ״נ.** כתב באה״ג שכאן שייך הגה של אחר סעי׳ זה וכן הוא בב״י עכ״ל. וכ״מ בעו״ש או׳ מ״ט. אבל בלבוש סעי׳ ל׳ ובר״ז או׳ ל״ז משמע דהגה במקומה עומדת וכמ״ש באו׳ שאח״ז. וכ״כ בהדיא בציון הר״ז:

קעד **קעד) [סעיף ל׳] סביב הצואר.** משום שנהגו לצאת כן אפי׳ בבתיהם ודרך מלבוש הוא להם. מ״א ס״ק מ״ג אבל אם אין הולכין כן בבתיהם אלא כשיוצאין לחוץ מקפלין הטלית על כתפיהן תחת הגלימא להביאה לבהכ״נ אסור לצאת כן בשבת ואם יצא חייב מ״מ מותר לקפל צד הימין ולהניחה על כתף שמאל כדרך שמתעטפין בטליתות של מצוה ולצאת כן לרה״ר הואיל וכך הוא דרך לבישתה אף בבית. ר״ז או׳ ל״ז ועיין לקמן או׳ קצ״ה:

קעה **קעה) שם. סביב הצואר.** ראיתי נוהגין לכרוך הטלית כמין אזור ולאגדו ע״ג אזורו ולצאת בו בשבת לר״ה או לכרמלית ויש נוהגין לתלותו בצוארו וכנפי הטלית משתלשלין מלפניו. ויראה דלתלותו בצוארו זהו מה שהתיר הרשב״א ז״ל אבל לחגרו כעין אזור ע״ג חגורו לא אריך למעבד הכי דרוב הפו׳ סוברים דשתים זו על זו אסור ואע״ג דרבינו המחבר ז״ל כתב לפנינו להתיר ראוי לחוש לדברי האוסרים כמ״ש בס׳ המפה. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ט:

קעו **קעו) והיוצא** בשבת בטלית עם ציצית מקופל על כתפיו ב׳ ציציות מימין וב׳ משמאל אפשר אף במקום שדרכם לצאת כן בחול אסור בשבת דנהי משאוי לא הוי שדרכן במקום ההוא בחול כן מ״מ לענין ציצית אין יוצא בכה״ג דבעינן אשר תכסה בה גופו וכל שאין מכסה גופו אפשר אף במקום שמכסין לפעמים כך לא מהני בציצית וחייב חטאת משום ציצית התלויין בה ואין בטילין. א״א או׳ מ״ג. ועיין שכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ו ולעיל סי׳ י״ג סעי׳ ב׳ בהגה ודבברינו לשם או׳ ה׳ בס״ד:

קעז **קעז) אם** אין בה ציצית כלל מותר לצאת בה אע״ג דלאו שפיר עביד לצאת בה בלא ציצית מ״מ לבושו הוא ואין בו משום איסור שבת. שכנה״ג שם או׳ ט״ז:

קעח **קעח) [סעיף לא׳] וקפילה מכאן ומכאן בידו וכו׳** היינו שנטל קצוות הטלית של צד ימין וקפילם והניחם על ידו הימנית או על כתיפו וכן של צד שמאל על יד שמאל או על כתף שמאל ונשאר אמצעות הטלית על מתניו ולא דמי לסעי׳ נ״ט דשם קפל כל הטלית והניחו על כתפיו ולא נשאר אמצעיתו על מתניו ומשו״ה התם חיובא והכא איסורא וגם תלוי בכוונתו:

קעט **קעט) שם. אבל מלבושים דידן וכו׳** הטעם משום דגוף הבגד נשאר עליו בדרך מלבוש:

קפ **קפ) שם ומוציא ידיו מתוכה וכו׳** משמע דאם אין מוציא ידי מתוכה כמו שמתעטפים הנשים או האשכנזים אסורו להגביהם. ובמהרי״ל משמע דלא ס״ל לחלק בין דרך מלבוש או לא אלא במגביה קצת הוי דרך מלבוש אבל להגביה לגמרי אסור. וכ״מ בב״י. מ״א ס״ק מ״ד. א״ר או׳ נ״ד תו״ש או׳ נ״ח. ומ״ש וכמ בב״י ר״ל רק על מ״ש להגביה לגמרי אסור. ומה שהקשה הט״ז על הש״ע כבר יישבו הא״ר שם והנה״ש או׳ י״ז יעו״ש:

קפא **קפא) שם ומוציא ידיו מתוכה וכו׳** וכשאין מוציא ידיו אף להגביה קצת אפשר דאסור. א״א או׳ מ״ד. והיינו אם כדי שלא יתלכלכו אבל אם כדי להתנאות שרי כמ״ש בריש סעי׳ זה. ולדעת מהרי״ל שאינו מחלק כמ״ש באו׳ הקודם אע״ג שאינו מוציא ידיו מתוכה וגם כדי שלא יתלכלכו מותר להגביה קצת. ואפשר דבכרמלית יש להקל:

קפב **קפב) [סעיף לב׳] היוצא במעות הצרורין וכו׳** חייב. שהרי דרך הוצאתם בכך לעוברי דרכים. לבוש. מיהו בשבת דף קמ״ז משמע קצת טעם אחר משום דדרך חנוני לצאת בכך. א״ר או׳ נ״ו:

קפג **קפג) שם הגה. אבל בבית מותר וכו׳** פי׳ שאין שם רק איסור מוקצה וכיון שאין נושא אותם בהדיא אלא אגב הבגד מותר. ואם הם מנוקבים פי׳ זהובים אדומים. וה״ה מעבע כסף ששייך שיתלה אותם על צווארי בתו לתכשיט. ט״ז ס״ק כ״ב:

קפד **קפד) שם בהגה. אבל בבית מותר אם צריך לו.** פי׳ אם צריך לו שצריך לסדין. א״ר או׳ נ״ז. וכ״כ הלב״ש דפי׳ אם צריך לו היינו ללבוש הסדין בביתו. אבל על שם הלבוש כתב הא״ר שם אם צריך לו היינו שירא שיגזלו ממנו יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ נ״ט וכתב עו״ש התו״ש דאפי׳ אין מחפשין אחריו מ״מ שרי אם הם צרורין בסדינו ואפי׳ אם אינם מנוקבין ג״כ מותר בכה״ג כיון שאין בזה אלא איסור מוקצה עכ״ל. ונ״מ דלדעת התו״ש לא שרי לטלטלו אלא מחשש שמא יגזלו מעותיו אבל אם בשביל ללבוש הסדין אפי׳ בבית אסור לטלטלו ולדעת הא״ר והלב״ש אפי׳ אם צריך ללבוש הסדין מותר לטלטלו בבית וכ״ש אם יש חשש שיגנבו מעותיו דמותר לטלטלו בבית. ומיהו עיין סי׳ ש״י סעי׳ ז׳ דמשמע שם דאם בשביל ללבוש הבגד אסור לטלטלו דנעשה בסיס לדבר האסור יעו״ש:

קפה **קפה) שם בהגה. רק שהן מנוקבין.** ואם הם מנוקבין שאז ראויים הם לתלותן בצוואר בתו ואינן מוקצה כ״כ אז הם מותרין אפי׳ אם אינן צרורין רק שנושאן אצלו בין של כסף ובין של זהב ודוקא בשעת הדחק כנ״ל (ר״ל מחשש שיגנבו) ולטלטלן בידו ודאי אסור אף במנוקבין כיון שלא יחדן לכך לתלותן בצוואר בתי וכמ״ש סי׳ ש״ג סעי׳ כ״ב. תו״ש שם. ועיין באו׳ שאח״ז:

קפו **קפו) שם בהגה. רק שהם מנוקבים.** מהרי״ל ז״ל התיר לשאת אצלו בשבת מטבעות מנוקבים כל שהוא בשעת הסכנה אך לא יוציאם חוץ לעירוב. וי״א שהתיר בכה״ג (ר״ל בשעת הסכנה) גם בשאין מנוקבין. ואם מתירא מגזילה כגון שמחפשין עבדי המושל מותר להוציא חוץ לעירוב כמ״ש סי׳ של״ד (סעי׳ ב׳) עכ״ל. וא״כ מ״ש בתחלה שלא יוציאם חוץ לעירוב מיירי שלא בא שום אדם לגזול וא״כ לא שייך לומר שהוא בהול רק שהוא שעת הסכנה ואם ירגישו העכו״ם במעותיו יגזלוהו אז יסתכן כמ״ש או״ה יעו״ש. ומ״מ משמע מדבריו דלשאת אותו בידיו אסור רק לשאת אצלו דהוי טלטול כלאחר יד וכ״כ ב״י בשם האגור ומהרי״ל ומ״ש סי׳ ש״ג סעי׳ כ״ב דמותר לצאת (ר״ל במטבע) היינו משום שיחדו לתשמיש ובטל לגבי הבגד אבל נקיבה בעלמא אינו מועיל אלא א״כ נקבה לתלותה בצוואר בתו אם לא בשעת הסכנה. מ״א ס״ק מ״ה. תו״ש שם. ויתבאר עוד מזה בסעי׳ שאח״ז ובסי׳ של״ד סעי׳ ב׳ יעו״ש:

קפז **קפז) שם בהגה. רק שהם מנוקבים.** ומטבע נקובה שאינה יוצאה בשופי במו״מ לא הוי מוקצה ומותר לטלטלה בבית. לבוש. ולי נראה דכיון דמנוקב דרך לתלותו בצואר לתכשיט ולא הוי מוקצה. מי״ט. והביאו א״ר או׳ ס׳ וכתב ולפ״ז משמע דאפי׳ יוצא בשופי מותר לטלטלו יעו״ש. אמנם כבר כתבנו לעיל בשם המ״א והתו״ש דאפי׳ הוא מנוקב ודרך לתלותו אם לא ייחדו לתלותו הוי מוקצה ואסור לטלטלו בידו יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ל. והכי נקטינן:

קפח **קפח) [סעיף לג׳] אסור לצאת בשבת במעות וכו׳** דברי הש״ע בדרך לא זו אף זו דבסעי׳ הקודם השמיענו היוצא במעות הצרורים לו בסדינו חייב ובסעי׳ זה קמ״ל דגם בתפורים אסור לצאת אלא דליכא חיובא כ״א איסורא. ומיין לב״ש:

קפט **קפט) שם הגה. ויש מתירין במקום פסידא וכו׳** כיון שהוא הוצאה כלאחר יד וגם בזה״ז דלית לן ר״ה דאורייתא ב״י בשם האגור. מ״א ס״ק מ״ו:

קצ **קצ) שם בהגה. ויש מתירין במקום פסידא וכו׳** כתב הט״ז ס״ק כ״ג דלדיעה זאת אפי׳ באינם תפורין דהא תפורין לא מהני מידי כמ״ש ב״י אח״כ בשם תשו׳ מהר״ם אלא דהנך יש מתירין ס״ל משום פסידא הקילו וא״כ במחזיק המעות בין בגדו לבשרו ה״נ שרי עכ״ל. מיהו המ״א שם כתב דאם אינם תפורין אסור. וכ״כ התו״ש או׳ ס׳ אלא שכתב דזהו אם אין מחפשין אחריו אבל אם מחפשין אחריו שרי אף אם אינם תפורין יעו״ש. והא״א או׳ מ״ו כתב אף לדידן דלית לן ר״ה דוקא תפורין או לשאת בין בשרו לבגדו דהוה הוצאה כלאחר יד הא צרורין בסדין וכ״ש בידו אסור ואף במקום פסידא וכרמלית אפ״ה אסור עכ״ל משמע דמפרש דברי המ״א שכתב דאם אינם תפורין אסור לאפוקי צרורין בסדין אבל בין בגדו לבשרו שרי כמו הט״ז וכ״כ בהדיא במש״ז או׳ כ״ג אלא שכתב שם דמ״מ יותר טוב לתפור יעו״ש והא״ר או׳ נ״ט כתב דמשמע במהרי״ל דאפי׳ ביד מותר אם א״א בענין אחר כיון דלית לן ר״ה דאורייתא ואדם בהול על ממונו ואם לא נתיר לו אתא להצניע בקרקע ולעבור איסור דאורייתא ולפ״ז כ״ש דמתירין בצרור בסדינו כשא״א בענין אחר יעו״ש. והביאו הא״א או׳ מ״ה אלא דמשמע דלא ס״ל כוותיה:

קצא **קצא) שם בהגה. ויש מתירין במקום פסידא וכו׳** ואע״ג דבסי׳ רס״ו דמותר משום פסידא הצריכו לטלטל דוקא פחות פחות מד״א שאני התם שמוליכם לביתו אבל הכא שצריך לנושאם אצלו כל היום א״א בכך. ט״ז ס״ק כ״ג. ועיין לעיל סי׳ רס״ו סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קצב **קצב) שם בהגה.** וכן נוהגין להקל אם צריך לצאת. והיינו בשעת הדחק. תו״ש או׳ ס׳ ומהרש״ק כתב דאין מוחין ביד מי שסומך על המתירין במקום הפסד רב וא א לשמרה באופן אחר דמוטב שיהיו שוגגין וכו׳ ער״ה או׳ ז׳:

קצג **קצג) שם בהגה. לא יצא.** ר״ל שלא ילבש הבגד שיש בו המעות ויצא חוץ לעירוב:

קצד **קצד) שם בהגה. יש להחמיר.** היינו שלא ילבש הבגד שיש בו המעות אפי׳ בבית ועיין סי׳ ש״י סעי׳ ז׳:

קצה **קצה) [סעיף לד׳] יוצא אדם בסודר המקופל וכו׳** ולא דמי לטלית דשאני סודר שדרך לבישתו בכך. ב״י. עו״ש או׳ נ״ב. מ״א ס״ק מ״ז. והכל לפי הזמן והמקום אם דרך לבישתו בכך שרי (א״א או׳ מ״ז) אבל במקומות שאין כך דרך לבישתו אם רוצה להוציא סודר צריך לכסות בו ראשו ורובו דרך מלבוש גמור. ר״ז או׳ ל״ז. ועיין לעיל או׳ קע״ד. ומה שהקשה הט״ז או׳ כ״ד על דברי הש״ע עיין א״ר או׳ נ״ג וגם האחרונים לא חשו לקשיות הנז׳ ופסקו כהש״ע כנז׳:

קצו **קצו) שם יוצא אדם בסודר וכו'** החכמים שתולין הסודר על כתפיהן לתכשיט ת"ח אסור לצאת בה בשבת כך מ"כ למהר"ר דוד בן מהר"ר מיסיר ליאון וכתב שמהר"ם קאפסלי ז"ל גזר ע"ז בקושט' ואני ראיתי בקושט' שאינם נזהרין בזה אבל ראיתי שהמדקדקים שהיו תוחבין ראשי הסודר באזוריהם ואולי רצו להנצל מן האיסור בזה דהשתא ליכא למימר דילמא משתליף ליה. ונראה לי שלא הועילו בזה כלום אם לא שיקשרו ראשי הסודר באזור. כנה"ג בהגה"ט. והביאו מ"א ס"ק מ"ב. והטעם כתב הלב"ש דכיון שהוא תכשיט לת"ח לא הוי משאוי כמ"ש סעי' ל"א אלא דחיישינן דלמא משתליף ואתי לאתויי ד"א בר"ה משו"ה כשקושרו באזור שרי. וכ"כ א"א או' מ"ב:

קצז **קצז) שם. ואם אין הסודר חופה ראשו ורובו וכו'** שכל שהיא רחבה אעפ"י שלא כיסה ראשו ורובו שרי. ב"י:

קצח **קצח) שם. אסור לצאת בו.** משום דאינו דרך מלבוש. ב"י. והלבוש כתב שכיון שהוא קטן כ"כ דרכו ליפול אם אינו קשור. וע"כ כתב דה"ה אם הוה גדול עד שמתוך גדלו דרכו ניפול אם אינו קשור אסור לצאת בו אם לא יקשרנו.

קצט **קצט) שם. ואם אין הסודר חופה ראשו ורובו וכו'** ונראה דבסודרין דידן א"צ להיות בו לכסות ראשו ורובו אלא כדי לכסות רובו לבדו מותר שאין סודרין דידן עשויין לכסות בו הראש. לבוש. וע"כ נראה דהכל לפי מנהג המקום אם דרכם לכסות ראשם וגופם צריך להיות בו כשיעור לכסות בו ראשו ורובו ואם אין דרכם לכסות ראשם סגי בשיעור רוב גופם:

ר **ר) שם. אלא א"כ קשר שני ראשיו וכו'** שאז נמצאת כמו אבנט ומותר לצאת בה. ב"י:

רא **רא) [סעיף ה'] לבדים הקשים וכו'** שקורין פלשטר"ש ועשוין לקפלן תחתיו במקום הכר או הכסת אם הם קשים אסור להביאם דרך מלבוש אפי' לכרמלית וכ"ש לריה ואפי' כשהוא מעוטף בהם דכיון דקשין הן אין עליהם שם מלבוש אלא משאוי הם אבל אם הם בינונים לא רכים ולא קשים וכ"ש אם הם רכים דדרכן להתחמם בהם מלבוש הם ושרי להביאם אפי' דרך ר"ה דרך מלבוש ומכ"ש דשרי בכרמלית. ב"ח. וה"ה נמי אם הם מונחים על ראשו דרך מלבוש שרי. תו"ש או' ס"ג:

רב **רב) הכר** והכסת אם היו רכין ודקין כמו הבגדים מותר להוציאן מונחין על ראשו בשבת דרך מלבוש ואם היו קשין הרי הם כמשאוי ואסורין. הרמב"ם פי"ט. עו"ש או' נ"ה. מ"א ס"ק מ"ח:

רג **רג) שם. ואם אינם קשים הרבה מותר.** ובלבד שיתעטף בהם ראשו ורובו אבל אם לא כסה בהם ראשו אלא כל גופו בלבד לא נעשו מלבוש עי"כ ואסור להוציאם אפי' אם צריך להתכסות בהם גופו. וכן הדין בכל דבר שאינו מלבוש ורוצה להוציאו ע"י שיתעטף בו בדרך מלבוש כגון סדין וכדומה צריך שיתעטף בו ראשו ורובו ר"ז או' מ"א. ועיין לעיל או' פ"ה:

רד **רד) [סעיף ו'] מותר לצאת בשבת בשני מלבושים וכו'** והנה נשי שיש להם כתנות ובהם המיינות תפורין לחגור בהם ואח"כ חוגרת עוד חגורה של משי או כסף טוב שלא תחגורנה המייני הכתונת ומ"מ אין חשובין כמשאוי כיון שהם מחוברין בכתונת בטלי לגבייהו. ב"י בשם שה"ל. מ"א ס"ק מ"ט ולפ"ז אותן שלא"פ מנטי"ל שתפור בו המיינו אם רוצה לחגור חגורה על השלא"פ מנטי"ל יתיר המיינו התפור בו ולא הוה משאוי כי בטל הוא לבגד משא"כ אם יחגור בשניהם הוה החגורה משאוי וזה פשוט. א"א או' מ"ט:

רה **רה) שם. בין לצורך חבירו.** ודלא כיש אוסרים (כמ"ש בד"מ או' י"ג וב"ח) לצורך חבירו. תו"ש או' ס"ד:

רו **רו) שם. בין שהם שני חלוקים.** וגם בזה יש אוסרים (כמ"ש בטור וב"י) והמחבר פסק להקל ולא אמרינן דהוי משאוי דמה הנאה יש לו בהם. תו"ש או' ס"ה:

רז **רז) שם הגה. ויש אוסרים שני חגורות וכו'** משום דליכא הנאת חימום יותר בשתי חגורות מבאחת וא"כ משאוי הוא משא"כ בשני מלבושים שדרכן של בני אדם ללובש: מפני הקיר. ב"ח. וכתב העו"ש או' נ"ז דאם מנהג בני המקום לחגור בשתי חגורות אין בהם איסור. אבל הא"ר או' ס"ד כתב עליו דאינו מוכרח די"ל בטלה דעתם כיון שאין צורך בו. וכ"כ התו"ש או' ס"ו אלא שכתב דאם לא אתברר לן איזה מהם הוי רובא דעלמא אז אית לן למיזל בתר מנהג המקום באותו מקום שנהגו כן יעוש. ועיין לעיל סי' רנ"ד או' ל':

רח **רח) שם בהגה. ויש אוסרין שני חגורות וכו'** ומה שנוהגין הנשים לחגור בחגורה ואח"כ מגביהין קצת הבגד וחוגרין שנית למטה יש צורך לאלו שני חגורות ותו דגם בזה שייך לומר המלבוש מפסיק ביניהן אלא דחוששני בזה דהוה כמרזב דאסרינן לעיל וה"נ כן הוא שאותו חלק המכופל ונכפל הוא כמרזב וככיסי בבלייתא הנז' בגמ וע"ז יש לנו לומר הנח להם שיהיו שוגגים וכו' ט"ז ס"ק כ"ה. אמנם הא"ר או' ס"ג כתב על דברי הט"ז הנז' דיש

לחלק וגם נראה להתיר ממ״ש השה״ל דאפי׳ למ״ד דאסר שני חגורות אם בגדיו ארוכין וצריך לחגור חגורה בין כל בגד ובגד שלובש הרשות בידו משמע דמיירי בענין זה שמגביהין קצת וחוגרין שלא יהא ארוך כ״כ עכ״ל. וכ״נ דעת התו״ש או׳ ס״ו. והיכא שנוהגין לחגור אונטר גרטי״ל ואובר גרטי״ל דהיינו אחד אין נאה והשני נאה ועושין כן שיהא טוב לחגור בשני על הראשון או שהשני קצר ודאי שרי. מש״ז או׳ כ״ה:

רט **רט) וכתב** ב״י בשם השה״ל אלו ש״ש להם ב׳ אבנטים במכנסיהם האבנט האחד שבו שנצים והאחד שמחברים אותו למעלה במתניהם נראה שמותר אם תפירות המכנסים חלוק לשני אבנטים אבל אם אין תפירתן חלוקה נראה שאסור דהוה כמו שני המייני זע״ז עכ״ל. והביאו הט״ז ס״ק כ״ה וכתב עליו ולא ידעתי איסור בזה דהא עיקר טעם האיסור בשני חגורות הוא מטעם שא״צ להם וכאן ודאי צריך להם:

רי **רי) שם בהגה. וכן ראוי לנהוג.** וכן הב״ח אוסר שתי חגורות ושני חלוקין ושני מקטורין ומתיר בשני לבושין. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ב:

ריא **ריא) לכל** הלשונות חגור אחד על חלוק וחגור אחד על הקוטא מותר שכן דרך בני אדם אפי׳ בחול וכ״ש דמותר ללבוש שני סרבלין בשבת דליכא מאן דאסר והכי נקטינן. ב״ח. שכנה״ג שם או׳ כ״ג:

ריב **ריב) בשבת** כשהולך ברה״ר אם לא ידביק איזורו במתניו הרי הוא שלא לצורך עליו. ס״ח סס״י תשע״ג:

ריג **ריג) שם בהגה. ומותר ללבוש שני כובעים וכו׳** והטעם כתוב בא״ז משום שכן דרכו בחול לשום כובע גדול על כובע קטן. ד״מ או׳ י״ד. ונראה דר״ל כובע על מיצ״ל או מה שקורין שלאפ״ל דגם זה קרי הא״ז כובע קטן ולכן התיר שכן דרכו בחול אבל שני כובעים ממש זע״ז ודאי אסור דאין דרך כך בחול. מחה״ש ס״ק מ״ט:

ריד **ריד) מה** שקורין מיציל שאינו רק מחוטין לבנים. או יש פס צבוע ג״כ. נראה דהו״ל כמלבש ממש והגם שמתישבים לצאת בו לשוק מ״מ תחת כובע אין בושה בכך ורוב הולכי דרכים הולכים כך ומותר לכ״ע כ״ה בא״א מהגה״ק. א״ח ו׳ ך׳:

רטו **רטו) מצנפת** קטנה שלובשים תחת הכובע מפני הזיעה מותר לצאה בה. מהרי״ל סי׳ קס״ח. כנה״ג בהגה ט:

רטז **רטז) שם בהגה. ומותר ללבוש שני כבעים וכו׳** ולדעת רש״י שבסעי׳ מ״א צ״ל דהיינו שהוא הודק. תו״ש או׳ ס״ז. וכ״כ הר״ז או מ״ג:

ריז **ריז) [סעיף לז׳] מותר לצאת בשבת בבתי ידים וכו׳** והטעם מפני שהם כמלבוש להגין מפני הצנה והיש מי שמחמיר משום דלפעמים צריך למשמש בידיו להסיר ממנו כנה או פרעוש וצריך להוציאם מידו וחיישינן שמא ישכח ויביאם ד״א בר״ה. ב״י בשם שה״ל:

ריח **ריח) שם. הנקראים גואנט״ש.** ובלשונינו הענדשי״ך. ונראה דדוקא בהנדשי״ך יש חשש זה שמא יוציאם מידו ויביאם ד״א בר״ה אבל בערבי״ל שלנו ששני הידים מתחממים בערבי״ל אחד ואף אם יצטרך להוציא ידו אחת הרי הערבי״ל לבוש לידו השנית עדיין בתוכה אין כאן חשש כלל. ט״ז ס״ק כ״ו. והביאו התו״ש או׳ ס״ט וכתב דדבריו נכונים. אמנם עיין א״ר או׳ ס״ה שכתב בשם מי״ט להיפך דבערבי״ל יותר יש לחוש שיפול ואתי לאתויי ד״א משא״כ בהנדשי״ך יעו״ש. והביאו המש״ז או׳ כ״ו וכתב דראוי לחוש בשתיהן. וכ״כ האחרונים:

ריט **ריט) שם. להצריך שיתפרם וכו׳** ואם יש בבתי ידים קרסים ומחברם בבתי זרועותיו ג״כ מותר להוליכם. א״ר או׳ ס״ז בשם ס׳ התניא. וכן אם יש תקנה שילבש הערבי״ל תחת בגדיו על זרוע היד ממש בשוק וכשיבוא לבה״כנ יוציאו ויחמם ידיו בו מותר והוא פשוט. ולומר לעכו״ם לישא הערב״יל על ידיו אחריו לבהכ״נ י״ל דמותר כבסי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ שבות דשבות במקום שיש קצת חולי וצער וכן לבהכ״נ האדנא למ״ד לית לן רה״ר. מש״ז שם:

רכ **רך) שם. או שיקשרם בהם וכו׳** דתו ליכא למיחש שמא יוציאם בידיו. ב״י:

רכא **רכא) שם. בקשר של קיימא וכו׳** והב״ח כתב דבקשר אחד ועניבה על גביו נמי שרי וא״צ קשר של קיימא אמנם הא״ר או׳ ס״ח כתב דבאין של קיימא לא בטיל לגבי בגד והיינו שכל הפו׳ כתבו קשר של קיימא יעו״ש. וכ״ה הסכמת האחרונים כדעת הש״ע. וקשר של קיימא צ״ל מע״ש כמ״ש לעיל סו׳ או׳ ק״ל יעו״ש:

רכב **רכב) שם. וראוי לחוש לדבריו.** ועכשיו נהגו להקל כיון שאין לנו רה״ר וטוב להחמיר. ב״ח. מ״א סק״ן. וכ״כ האחרונים דאע״ג דאין למחות ביד המקילין מ״מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו:

רכג **רכג) [סעיף לח׳] שאינה מצוייצת וכו׳** דכיין דדרך לילך כך הוי דרך הוצאה בכך וחייב כיון דהציצית הם חשובים ואין בטילין לגבי בגד. תו״ש או׳ ע׳:

רכד **רכד) שם. אעפ״י שאין בה תכלת וכו׳** דק״ל תכלת אין מעכב את הלבן. לבוש:

רכה **רכה) שם. מותר לצאת בשבת.** וכן אם אין בה ציצית כלל מותר לצאת בה אע״ג דלאו שפיר עביד ללכת בלא ציצית מ״מ לבושו הוא ואין בו משום איסור שבת. לבוש. ושאר כל פרטי דינים השייכים לזה כבר בארנו לעיל סי׳ י״ג וא״צ לכפול הדברים קחנו משם. ולענין אשה אם יצאה בטלית מצוייצת יתבאר לקמן סעי׳ מ״ב בס״ד יעו״ש:

רכו **רכו) [סעיף טל׳] כילה שיש בה רצועות וכו׳** והיא כעין טלית ומתעטפין בה ויש בה רצועות תלויות בה וע״י הרצועות מותחין אותה כאוהל ולא אמרינן הך רצועות לאו צורך עיטוף נינהו והוי משאוי בשעה שמתעטף בה. לב״ש.

רכז **רכז) שם. אעפ״י שאין המנעלים קשורים וכו׳** שדרכן היה לקשור ראש הרצועה האחת במנעלים ולמתוח אותן למעלה וראש השני היה קושר באבנטו ופעמים שהולך בלא מנעלים כגון ביום יוה״כ או מפני רוב החום ונשאר הרצועה תלויה באבנט. שה״ל:

רכח **רכח) שם. אבל אם הם של משי וכו׳** ואותן חוטין התלויים בשפת החגורה מוזהבים נוי החגורה הוא ושרי. מש״ז סוף או׳ כ״ו:

רכט **רכט) שם. אם אין המנעלים קשורים וכו׳** דאם היו קשורים בהם הוו בכלל תשמיש לבגד ומותר בכל גוונא:

רל **רל) שם. כגון לולאות וכו׳** ואם נפסק רצועת סרבלו או לולאות שמכניס בהן ראשו אם הם מוזהבות או חשובות וראויות עוד לשומם בסרבל לא בטלי. ס׳ תניא. א״ר או׳ ע׳:

רלא **רלא) שם. ואינו חשוב מותר וכו׳** משמע דאעפ״י שדעתו להשלים עליו בטל הוא לגבי בגד ומותר לצאת בו. אבל ח״א כלל נ״ו או׳ י״ד ובנ״א שם או׳ ג׳ כתב דאם דעתו להשלים עליו לא בטל ואסור לצאת בו וכמ״ש בסעי׳ ל״ח יעו״ש וע״כ כתב צריך אדם ליזהר כשנפסק לו רצועה מרצועת בגדיו שקושר בו ב׳ הצדדים ומצד א׳ נשאר הרצועה וכן זוג קרסים שנפסק קרס א׳ אפי׳ שהן משיחה או חוט ברזל בעלמא ואין חשוב כלל אצלו הרצועה והקרס מ״מ אסור לצאת באותו בגד כיון שדעתו להשלים ולתקן צד שנפסק וזה ישאר במקומו וא״כ חשוב הוא אצלו ואינו בטל לבגד. אבל אם אינו דבר חשוב וגם אין דעתו להשלים עליו אזי בטל לגבי בגד ומותר לצאת בו יעו״ש:

רלב **רלב) שם. ואם חשוב היא וכו׳** דלא בטל ומשאוי הוה. לבוש.

רלג **רלג) שם. אסור לצאת בו.** מדרבנן דהוי הוצאה כלאחר יד. תו״ש חו׳ ע״ב:

רלד **רלד) [סעיף מ׳] כובע שהוא מתפשט להלן מראשי טפח וכו׳** זהו דעת ר״ת ודעמיה דס״ל דאפי׳ אם הכובע מהדק בראשו וליכא חששא שיגביהנו הרוח ואתי לאתויי ד״א ברה״ר אפ״ה אם יוצא להלן מראשו טפח אסור להניחו בראשו משום אהל אבל לדעת רש״י ז״ל ודעמיה כל דמהדק בראשו וליכא חששא שיגביהנו הרוח אפי׳ אם הוא מתפשט להלן מראשו טפח מותר להניחו בראשו ולצאת בו כמבואר בטור וב״י יעו״ש אלא שמרן ז״ל בש״ע פסק כחמרת שניהם כמ״ש העו״ש או׳ ס״ב. ומשו״ה בסעי׳ זה כתב סברת ר״ת ובסעי׳ שאח״ז כתב סברת רש״י יעו״ש. ועיין לקמן או׳ רל״ח:

רלה **רלה) שם. כובע שהוא מתפשט וכו׳** וז״ל הרמב״ם פכ״ב דין ל״א. כובע שעושין על הראש ויש לו שפה מקפת שהיא עושה צל כמו אהל על לבושו מותר ללבשו ואם הוציא מן הבגד סביב לראשו או כנגד פניו כמו אהל והיה מהודק על ראשו והיה השפה שהוציאה קשה ביותר כמו גג אסור מפני שהוא עושה אוהל עראי עכ״ל. וכן פירש הרא״ש בשם ר״ת דאינו אסור אלא בבולט טפח והוא קשה אבל היכא דנכפף למטה מותר. והב״ד העו״ש או׳ ס״א וכתב דמזה יש ללמוד דהיתר גמור לילך באותו כובע שקורין בל״א בריטלי״ך ואעפ״י שמתפשט להלן מן הראש טפח מ״מ כיון שאינו קשה ונכפף למטה אין בו חשש איסור והיינו כשאין בו נייר קשה ודלא כב״ח דפסק דאין אנו בקיאין בזה דודאי אנו בקיאין בדבר שהוא נראה לעינים עכ״ל. וכ״כ מ״א ס״ק נ״א בשם הג״מ דכובעים שלנו דמשופעים והולכים כלפי מטה שרי. וכתב עו״ש המ״א שאם הכובע קשה ביותר יניחנו בשיפוע:

רלו **רלו) ויש** כובעים ששפתם קשה ובפרט כשבלו שחוזרין ומתקנין ומקשין אותם ויש ליזהר בזה להניחם תחלה בתוך השבוע כדי שתהא השפה נכפפת. ס׳ הזכרונות דף נ״ה. כנה״ג בהגה״ט:

רלז **רלז) וכתב** בשער הכוו׳ דף ע״ד ע״ד שהאר״י ז״ל לא היה משים על ראשו ביום שבת אותו הכובע של לבדים הנקרא קאפילייו שרגילים ליתנו על הראש מפני הגשמים והטעם הוא כי יש בחללו בין החלל לראש עצמו אוהל שיעור טפח ובפרט חוץ למדינה לא היה יוצא בו משום שהוא משא עכ״ד:

רלח **רלח) שם. אסור להניחו בראשו וכו׳** והב״ח כתב לענין הלכה היכא דנהוג היתר כרש״י נהוג כמ״ש הסמ״ג ודלא כמ״ש בש״ע בסתם דאפי׳ בבית אסור משום אהל מיהו היכא דלא נהוג היתר בבית אין להתיר להם כשהוא מיהדק ואינו נכפף עכ״ל. והביאו מ״א ס״ק נ״א וכתב שכ״כ במהרי״ל

להתיר. וכ״כ א״ר או׳ ע״א בשם כמה פו׳ להתיר. וכ״כ התו״ש או׳ ע״ג דעכשיו נוהגין להתיר כרש״י ומעט הם שנזהרין להניחו בשיפוע קצת. והט״ז ס״ק כ״ז כתב להתיר מטעם אחר משום דאינו מכוין לאהל רק לכסות ראשו וע״כ כתב דמי שמצערין אותו זבובים בשבת והוא אינו לבוש בבריט״ל ולוקח הבריט״ל כדי להגן מפני הזבובים דבזה ודאי יש איסור גמור יעו״ש. ומ״מ אנן ק״ל כפסק הש״ע לאסור רק אם כבר נהגו באיזה מקום להקל אין למחות בידם מאחר שיש מתירים:

רלט **רלט) וכתב** שם הט״ז דהעושה טלית ממין הקשה כגון מה שקורין בל״א גרא״ב גרי״ן שהוא אינו נכפל אלא מונח בשוה אסור להוציא טפח חוץ לראשו דהוי כמו כובע לר״ת עכ״ל. ועוד יש שנזהרו להניח טלית על ראשיהם שלא יהא כעין דפנות מכאן ומכאן ואין טעם לזה דהא כיון שמונח על הבריט״ל אין בזה משום אהל כיון שאין חלל בין הטלית והבריט״ל. תו״ש או׳ ע״ג והוא ממ״א ס״ק נ״א. מיהו המחה״ש ס״ק נ״א כתב ליישב מנהגם יעו״ש. ובעניין איסור נשיאת פאראס״ל (ובלשון ערב קורין שמסיי״א) בשבת שהוא עשוי לצל להגן על האדם מפני החמה והגשמים ית׳ לקמן סי׳ שט״ו סעי׳ א׳ בס״ד:

רמ **רמ) [סעיף מא׳] לצאת בשבת בכובע וכו׳** והכא מיירי בענין שאין בו אוהל כגין שנכפף ומ״מ אית ביה איסורא דשמא יפלנו הרוח מראשו. תו״ש או׳ ע״ג. או כגון שאין בו שפה טפח. מ״א ס״ק נ״ב. והט״ז ס״ק כ״ז כתב דהכא מיירי כשנכנס שבת הכובע כבר היה בראשו קודם שבת ואז יש לחלק בחשש שמא יפול אם ירצה לצאת יעו״ש. ועיין לעיל או׳ רל״ד:

רמא **רמא) שם. משום דחיישינן שיגביהנו הרוח וכו׳** ונראה דלרש״י נמי לא אסיר כי לא מיהדק אלא בסיאנא שאינו עשוי אלא להגין מפני השמש אבל כובע שאדם מכסה בו ראשו אפי׳. כי לא מיהדק שרי דאע״ג דנפיל לא אתי לאתויי שאין דרך בני אדם לילך בגילוי הראש. ב״י. והביאו הט״ז ס״ק כ״ז וכתב דמי שיש לו כובע קטן תחת הבריט״ל כנהוג בינינו לא יצא בבריט״ל חוץ לעירוב דהא בזה ודאי חיישינן דלמא נפיל ואתי לאתויי כיון שלא יהיה בגילוי הראש. וכ״כ א״ר או׳ ע״ב אלא שכתב מיהו במקום שאין דרך בני אדם לכסות ולילך ברחוב בלא בריט״ל שרי כמ״ש מ״ב ומ״א עכ״ל. ועיין באו׳ שאח״ז:

רמב **רמב) שם. משום דחיישינן שיגביהנו הרוח וכו׳** ובמקום שאין דרך בני אדם לילך ברחוב בלא כובע זה שרי דודאי לא ישאנו בידו. מ״ב. מ״א ס״ק נ״ב. והביאו התו״ש או׳ ע״ה. וכתב ומיהו אפשר דמ״מ אסור משום לא פלוג אבל בזה״ז ודאי יש להקל כיון דלית לן רה״ר יעו״ש:

רמג **רמג) שם. או שהוא קשור ברצועה וכו׳** ואם מותר האיש לצאת ביום שבת ברצועה קשורה בשערו. עיין בשו״ת זכרון יהודה לר״י בן הרא״ש סי׳ ל״א שנשאל ע״ז והשיב לאסור דלמא נפיל ואתי לאתויי. והביאו א״ח או׳ כ״ה:

רמד **רמד) [סעיף מב׳] מכסן והולך לו.** דא״א להולוכן פחות מד״א שירא ולכן מכסן בתבן או קש ולמחר יכניסם בכלים אבל בסיפא דסכנת ליסטים אין חשש אלא בלילה. כ״כ ר׳ יהונתן ר״פ המוציא. א״ר או׳ ע״ג:

רמה **רמה) שם. אם יש בהם רצועות וכו׳** דאי אין בהם רצועות אמרינן שמא קמיעין הן דטרח איניש לעשות קמיע כעין תפלין ב״י. מ״א ס״ק נ״ג. ונ״מ דא״צ לשמרן ולהחשיך עליהן. מיהו עיין בלבוש שכתב שאין דרך כלל לעשות קמיעין כמו תפלין בזה״ז יעו״ש. וכ״כ מ״א רס״י י״א. ולפ״ז בזה״ז אם מצא תפלין אפי׳ בלא רצועות צריך לשמרן ולהחשיך עליהן ואם ירא מלסטים יוליכם פחות מד״א וכמ״ש בסוף הסעיף וכ״כ האחרונים:

רמו **רמו) שם. והן קשורות וכו׳** ואם אין קשורות כהלכתן אין מביאן אלא מחשיך עליהן. ואם יודע לקשרן בעניבה כעין קשר שלהן קושרן בעניבה ומכניסן. שה״ג. והביאו א״ר או׳ ע״ד אלא שכתב עליו צ״ע לפי שמצא בביאורי מהרש״ל לסמ״ג דעניבה פסולה בתפילין יעו״ש. וכ״כ המחה״ש ס״ק נ״ג דאסור להכניסן בקשר של עניבה כ״א כשהן תפילין גמורים יעו״ש. וה״ה אם רצועה אין מעובד לשמן או אין שחורות כל שפסול תו לא הוה מלבוש. א״א או׳ נ״ג:

רמז **רמז) שם. מכניסן זוג זוג וכו׳** אחד בראש ואחד בזרוע והיינו זוג כדרך שלובשן בחול. רש״י. והקשה בתי״ט כיון דק״ל דשבת לא זמן תפילין א״כ יכניס ב׳ זוגות בבת א׳ דלא עבר על בל תוסיף כיון דלאו זמניה הוא כדאיתא בגמ׳ עכ״ל וצ״ל כיון דאנן לא בקיאין לכוין המקום כמ״ש סי׳ ל״ד ואם יניח שלא במקומו יהיה משאוי לכן לא יניח אלא זוג אחד. ורש״א כתב דאפי׳ למ״ד שבת לאו זמן תפילין הוא אסור ללבוש יותר מזוג א׳ דלא שרי ליה יותר ממלבושו בחול כדאיתא בגמ׳ וכ״כ הר״ן. מ״א סק נ״ד. ועיין באחרונים שכתבו עוד תירוצים אחרים:

רמח **רמח) שם. מכניסן זוג זוג וכו׳** אבל אשה אסורה להכניסם. מ״א שם. אלא תשב ותשמרם עד הלילה. ר״ז או׳ נ״ב. והטעם כתב מחה״ש כיון דלדידן הוי מ״ע שהזמן גרמא ונשים פטורות הוי משא לגבייהו. ולכן נראה אם יצאה בטלית המצוייצת חייבת חטאת. אבל דבר שהוא מלבוש גמור לאיש

מותרת אשה לצאת בו. מ״א שם. ונראה דוקא טלית שלובשין בבהכ״נ אבל טלית קטן הוי כמלבוש גמור. א״ר או׳ ע״ה. מיהו התו״ש או׳ ע״ז תמה על דברי הא״ר הנז׳ דהא מ״מ הציצית מקרי משאוי לגבה יעו״ש. וכן הא״א או׳ נ״ד הניח בצ״ע. וטמטום ואדרוגנוס אסורים לצאת בשבת בטלית מצוייצת דהציצית חשובים ואין בטילים ושמא נקבה הם ופטורים והוי משאוי. א״א שם. וכתב שם הא״א דכ״ז למ״ד יש לנו רה״ר ולמ״ד לית לן רה״ר י״ל דשרי אף לאשה להכניס תפילין משום בזיון. ובאשה אפי׳ טובא נמי י״ל דשרי להכניס משום דלגבי אשה הוי הוצאה כלאחר יד והוצאה כלאחר יד אפי׳ טובא שרי יעו״ש:

רמט רמט) שם. מכניסן זוג זוג וכו׳ ובתפילין דר״ת יש לספק למ״ד יש רה״ר האדנא כיון שיש בו ספק ואין מברכין עליהם כ״א אתפילין דרש״י. א״א או׳ נ״ג. ונראה דהיינו דוקא לפי הפשט דתפילין דר״ת מניחין אותו מפני הספק כמ״ש סי׳ ל״ד אבל לפי דברי האר״י ז״ל דתפילין דר״ת יש חיוב להניחו כמו תפילין דרש״י ואדרבה גדלה מעלתו יותר מרש״י כמ״ש בשער הכוו׳ דף י״א ע״א א״כ לא יש חילוק בין תפילין דרש״י לר״ת:

רנ רנ) שם. עד שיגיע לחצר החיצונה. וכשיגיע לפני החצר ההוא יושיט אותם לחבירו העומד בחצר וחבירו טול מידו בשעה שהוא הולך שנמצא הוא עושה עקירה מרה״ר וחבירו עושה הנחה ברה״י. או יכניס אותן זוג זוג דרך לבישה אם יש שהות ביום להכניס כולן אבל לא יזרקם לחצר כלאחר יד כמ״ש בסי׳ רס״ו מפני בזיון תפילין כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ב. ר״ז או׳ נ״ב:

רנא רנא) [סעיף מג׳] ואם היו גשמים יורדים וכו׳ שמתקלקל הספר אם יהיה כאן עד הלילה יתעטף בהספר כעין מלבוש וחוזר ומכסה עליו בבגדיו ומביאו לביתו מיד שאף שאינו דרך מלבוש גמור התירו לו מפני כבוד התורה. ר״ז או׳ נ״ד:

רנב רנב) [סעיף מד׳] לובש כל מה שיכול וכו׳ ומשמע דאפי׳ לרה״ר שרי אלא שהר״ן כתב דאפשר דלא שרי ת״ק אלא במציל לרה״י אבל היכא דנפיק לרה״ר מודי דאסור משום משאוי. ב״י. וכתב הפרישה או׳ מ״ג דלא ק״ל כוותיה דהר״ן יעו״ש. ויתבאר עיד מזה לקמן סי׳ של״ד סעי׳ ח׳ וסעי׳ יו״ד יעו״ש:

רנג רנג) שם. וחוזר ולובש ומוציא. דאי לא שרית ליה אתי לכבויי. לבוש. הא לאו הכי הוה אסור דהוי הערמה גדולה ומחזי לכל שמכוין להוציאם. ודרך הוצאה בכך שכן דרך מיכרי כסות שלובשים כך בשביל להראותם לקונים. תו״ש או׳ פ׳:

רנד רנד) [סעיף מה׳] מי שנשרו כליו במים וכו׳ פרש״י שנפלו למים בשבת. וכן פירשו שם התו׳ אבל בדף ס״ד ע״א פרש״י שנשרו כליו בדרך במי גשמים יעו״ש:

רנד) וכתב הב״ח אפשר דהטור נמי מפרש שנשרו לשון נפילה ונראה דכשפירושו לשון נפילה אשמעינן רבותא דאעפ״י דקודם לבישה נפלו למים יכול ללבשן והולך בהן ואינו חושש לסחיטה ואצ״ל אם כבר לבוש כליו וירדו עליו גשמים דאינו חושש לסחיטה עכ״ד. וכ״כ המאירי, וכ״כ א״א או׳ נ״ה מיהו הר״ז או׳ נ״ו כתב מי שנשרו בגדיו בגשמים הרבה שירדו עליהם א״צ לפושטן מיד אלא יכול להלך בהן עכ״ל. וכ״כ ח״א כלל כ״ב או׳ ו׳ משמע דדוקא אם כבר נשרו במים כשהם עליו מותר לישאר עליו ולהנך בהן אבל אם נשרו במים כשאינם עליו אסור ללובשם ולהלך בהן. ונראה דחששו לפרש״י שבדף ס״ה משום דבתו׳ ביצה דף ל״ה ע״ב ד״ה מי כתבו ליישבו יעו״ש:

רנה רנה) שם. הולך בהן ואינו חושש וכו׳ שאין אדם סוחט כ״כ כשהן עליו. לבוש. והתי״ט כתב שלא רצו לאסור על האדם הבגדים שלבוש בהם משום גזרת סחיטה:

רנו רנו) שם. שמא יבא לידי סחיטה. וכן אסור לנערם כמ״ש לקמן סי׳ ש״ב סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש:

רנז רנז) שם ולא ישטחם לנגבם וכו׳ משמע דוקא בנשרו במים אבל אם נפלו מים מועטים מותר לשטחן דבמים מועטים כאלו ליכא למיחש לכיבוס וכ״מ קצת בס׳ יראים. אך בסעי׳ מ״ז משמע קצת דאסור דהא אפי׳ בזיעה אסור. מ״א ס״ק נ״ה. וכן הסכים א״ר או׳ ע״ו דאפי׳ אם נשרו במעט מים אסור לשטחם. ועיין לקמן או׳ רע״ג:

רנח רנח) שם. ולא ישטחם לנגבם וכו׳ ונראה דבגדים המלפפין בהן תינוקות מותר לשטחן בביתו שיתנגבו ואפי׳ בחמה בחצר דכיון דיש עליהם גם צואת הקטן א״כ מוכח שלא כבסן. ואפשר אפי׳ אין עליהם צואה אם לא נשרה כולו במים דהכל יודעין שדרך התנוקות להשתין וצ״ע. ובלבד שלא ישטחם נגד התנור במקום שהיד סולדת בו. ח״א כלל כ״ב או׳ ז׳ בן א״ח פ׳ ויחי או׳ ב׳. וכתב שם הרב בן א״ח דהגם דהרב ח״א כתב צ״ע בהיכא דאין בהם לכלוך צואה הנה כתבנו טעם מספיק למנהג ואין למחות ביד המקילין והמחמיר תע״ב עכ״ד:

רנט **רנט) מטפחות** הידים שנתלחלחו הרבה מרוב הניגוב שניגבו הידים בהם מותר לשטחן אם ניכר בהם קצת זוהמא. וכן ה״ה במטפחת שמקנחין בה החוטם דאם ניכר בה לכלוך של צואת החוטם מותר לשטחה ודמי לדין בגדים שמלפפין בהם הקטנים שיש בהם לכלוך דמותר לשטחן. בן א״ח שם או׳ ג׳:

רס **רס) שם. ולא ישטחם לנגבם וכו׳** ואם עבר ושטח בגדיו בשבת אעפ״י שעשה איסור אין מחייבין אותו לסלקם כי הגזרה היתה על השטיחה וכבר עשה האיסור ולמאי נ״מ אם יסירם דהא השטוחים מע״ש אינו חייב להסירם מפני החשד. בן א״ח שם או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ רס״ב:

רסא **רסא) שם. ואפי׳ בחדרי חדרים וכו׳** זה אמרינן דוקא במקום שיש חשש איסור דאורייתא כגון כאן בכיבוס. ט״ז ס״ק כ״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ז. מ״א ס״ק נ״ו. נתיב חיים. תו״ש או׳ כ״ג. ברכ״י או׳ ט״ו. ר״ז או׳ נ״ו. אבל באיסור דרבנן בחדרי חדרים היכא דאין שייך מראית העין לא גזרו. מש״ז או׳ כ״ח. מיהו לפני בני ביתו אסור. מש״ז סי׳ ת״ק או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ ש״ג או׳ ע״ד:

רסב **רסב) שם. אבל אם שטח מע״ש וכו׳** דעיקר החשד אינו אלא בשעת שטיחה. תו״ש או׳ פ״ד:

רסג **רסג) [סעיף מו׳] אסור לנגבם סמוך לאש.** משום מבשל או מלבן. וא״כ אפי׳ בשרייה מועטת אסור. ומיהו במקום שאין היד סולדת בו ליכא משום בישול. מ״א ס״ק נ״ז. תו״ש או׳ פ״ה. ר״ז או׳ נ״ח:

רסד **רסד) שם. אסור לנגבם סמוך לאש.** אע״ג דאפי׳ בחמה אסור כמ״ש בסעי׳ הקודם התם משום מראית העין לחוד הוא וקמ״ל הכא דנגד האש יש איסור תורה. לב״ש:

רסה **רסה) שם. אסור לנגבם סמוך לאש.** ואפי׳ אם לבוש בהם דליכא מראית העין אסור לעמוד נגד האש במקום שהיס״ב דשייך בו בישול וליבון אבל במקום שאין היס״ב מותר לעמוד שם כשהוא לבוש בהם. ר״ז או׳ נ״ח. ח״א כלל כ״ב או׳ ו׳ בן א״ח פ׳ ויחי או׳ ה׳:

רסו **רסו) שם. אסור לנגבם סמוך לאש.** ונראה שאם אדם עמד שם לחמם עצמו הוי כדבר שאין מתכוין וצ״ע דהוי פסיק רישיה. א״ר או׳ ע״ט. ואם אין לו להחליף כתב היפ״ל או׳ ב׳ דמותר לנגבם באש ע״י גוי ואם לא יסירם מעליו והוא בזמן הקור דיושב כדרכו אצל האש דבאופן זה יכול להערים ולנגב נגד המדורה כאלו בא להתחמם וכמו כן בחמה אך בדרך שיטוח לא יעו״ש:

רסז **רסז) שם. אסור לנגבם סמוך לאש.** וכן מפה שנשרה במים אסור לשטוח על התנור קאכלי״ן במקום שיס״ב לנגבה לשטוח על השלחן בשבת דהוה בישול בתולדת האור וליבון וה״ה ווינדלי״ן של תינוק שמלוכלכין במ״ר אסיר לנגבם אצל התנור במקום שיס״ב בקאכלי״ן משום ליבון. ואם נשרה המפה במשקין שכר ומי דבש תליא בפלוגתא סי שי״ח סעי׳ ל״ח אי יש בישול אחר בישול. ואפשר אף במשקין צבועין שייך ליבון. ודע בגדים הכל במשמע אף צמר. מש״ז או׳ פ״ט:

רסח **רסח) שם בהגה. ואסור לטלטלם וכו׳** ועשרה בני אדם מותרין לטלטלם דמדכרי אהדדי. ב״י. מ״א ס״ק נ״ח. תו״ש או׳ פ״ו. ובישי״ע אוסר אבל הרב בן א״ח פ׳ ויחי או׳ ד׳ פסק כהמתירין ולכן כתב אם נזדמן בגד שנפל למקוה ונשרה במים וחם עליו שישאר במים עד מו״ש שיתקלקל יבואו עשרה בני אדם ויטלוהו ויניחוהו במקום אחר:

רסט **רסט) שם בהגה. והוא שמקפיד על מימיו.** אבל אם הוא דבר שאין אדם מקפיד על מימיו כגון דבר שעשוי להיות שרוי במים לעולם לא גזרינן. ס׳ יריאים. א״ר או׳ פ״א. מש״ז או פ״ט. לב״ש. וכן אם אין בו אלא שרייה מועטת שאין דרך להקפיד עליה לסוחטם. ר״ז או׳ נ״ט. בן א״ח שם:

רע **רע) ואם** נשרו בשכר או ביין אדום או בשאר משקין שאין מלבנים מותר לטלטלו אעפ״י שנשרו הרבה ואף לכתחלה מותר להשרותו בהם כגון לסננם עליו כמ״ש סי׳ שי״ט ושכ״ז. ר״ז שם. בן א״ח שם או׳ ו׳:

רעא **רעא) שם בהגה. ואסור לילך בשבת במקום שיוכל להחליק וכו׳** משמע הא ערום מותר אבל הרי״ף פי׳ טעם אחר שמא יטבע במים ואפי׳ ערום אסור. קרבן נתנאל סוף פ׳ כ״ב דשבת. פת״ע או׳ קכ״ג:

רעב **רעב) שם בהגה. וליפול במים וכו׳** ואם הלך ונפל ונשרו בגדיו במים א״צ לפשטן מיד אלא יכול להלך בהן ואין חוששין שמא ישכח ויסחטם בהליכתו. ר״ז או׳ נ״ו:

רעג **רעג) [סעיף מז׳] אפי׳ מן הזיעה.** הא דאמרו מן הזיעה הוא אורחא דמילתא דאין דרך לשטוח אלא א״כ יש בהם לחלוחית מים או זיעה אבל לענין דינא אפי׳ יבשים אסור לשטחן כדרך ששוטחין בגדים המכובסין מפני החשד אבל לתלותן על החבל בלתי שטיחה לית לן בה. בן א״ח פ׳ ויחי או׳ א׳:

רעד **רעד) [סעיף מח'] מסתפג אדם באלונטית וכו'** כגון שרחץ פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו מאתמול או כל גופו בחמי טבריה או בצונן כמ"ש לקמן רס"י שכ"ו יעו"ש. וכ"כ הר"ז בסי' זה או' ס':

רעה **רעה) שם. ומביאה בידו וכו'** מבית המרחץ לביתו אם יש שם עירוב. ר"ז שם. ואחר שהביאה לביתו אם היא שרייא מועטת או דבר שאין מקפיד על מימיו שרי לטלטלו כמ"ש לעיל או' רס"ט ואם לאו אסור כמ"ש לעיל סעי' מ"ג בהגה:

רעו **רעו) שם. ולא חיישינן שמא יבוא לסחוט.** והטעם כתב ב"י בשם הר"ן שכיון שכל הרוחצין מסתפגין אם אתה אוסר עליו להסתפג אף אתה אוסר ברחיצה ואי אפשר שאין הדבר עומד וכדאיתא בפ' וירא עכ"ל. וכתב המ"א ס"ק נ"ח דלכאורה משמע דבזה"ז דאפשר בלא רחיצה (ר"ל רחיצת כל גופו) אסור להסתפג ומיהו י"ל כיון דלא גזרו חכמים שרי ומ"מ טוב להסתפג בדבר שאין מקפיד על מימיו. וכ"כ הר"ז שם:

רעו) [סעיף מט'] ובלבד שלא יוציאם וכו' היינו בכרמלית. מ"א ס"ק נ"ט. ור"ל לפי שהנהר הוא כרמלית ושפת הנהר הוא ג"כ כרמלית ומותר להוציא מכרמלית לכרמלית בפחות מדיא. ר"ז או' ס"א. וכ"כ המחה"ש. אבל ברה"ר אסור לכתחלה לרחוץ גזירה שמא יוציא ד"א. נתיב חיים. וכ"כ התו"ש או' פ"ט. ועיין לקמן סי' שכ"ו סעי' ז':

רעז **רעז) [סעיף נ'] שבראשי בעלי חטטין.** דהיינו פאה נכרית שעושה איש קרח לכסות את ראשו כמי שיש לו שיער. ב"י. מ"א ס"ק ס' ר"ז או' ס"ב. ומ"ש הלבוש כבר השיג עליו התו"ש יעו"ש:

רעט **רעט) שם. או שיצא בהם וכו'** לאו דוקא יצא דה"ה ישב בהם בביתו. ב"י עו"ש או' ע"א. א"ר או' פ"ד. א"א או' ס"א:

רפ **רפ) שם. או שיצא בהם וכו'** דאם לא כן אף לטלטלן אסור מ"א ס"ק ס"א. ועיין לקמן סי' ש"ח סעי' כ"ד:

רפא **רפא) [סעיף נא'] למי שיש לו מכה וכו'** והיינו אם יצא בהן שעה אחת מבע"י דידעי דלהכי הכינו לבוש. וכ"כ הט"ז ס"ק כ"ט. אבל המ"א ס"ק ס"ב כתב דאפי' לא יצא בהן שעה א' מבע"י שרי. והביאו א"ר או' פ"ו וכתב דכ"מ בשה"ג. מיהו התו"ש כתב דלא כמ"א יעו"ש. אמנם מסתמיות הש"ע דלא כתב שיצא בהן שעה א' מבע"י כמ"ש בסעי' הקודם משמע כהמ"א. ומ"מ כיון דאיכא פלוגתא בזה צריך ליזהר לכתחלה:

רפב **רפב) שם. בראשו או בזרועו.** ט"ס הוא וצ"ל בידו או בזרועו כן הוא בהדיא בב"י. וכ"ה בלבוש. וכ"ה בש"ע הנדפס עם העו"ש ועם התו"ש יעו"ש:

רפג **רפג) שם. או בזרועו.** ותולין בו הזרוע שיש בו מכה. תו"ש או' צ"א:

רפד **רפד) שם. הכרוכים על היד.** וה"ה בכרוכים על המכה ממש כמ"ש סעי' כ"ב. מ"א ס"ק ס"ב. וכתבו האחרונים דעל המכה ל"ד דכיון שאינו מרפא אסור אלא ר"ל על רטיה שעל גבי המכה כמ"ש סעי' כ"ב. מחה"ש. ועיין בדברינו לשם או' קכ"א:

רפה **רפה) שם. או על האצבע שיש בו מכה והיינו דוקא כשצריך לסמרטוט.** עו"ש או' ע"ב:

רפו **רפו) כתב** בתשו' דב"ש סי' מ"ח דאסור לצאת בשבת באותם כלים שמשימים ברגליהם רוכבי סוסים שיש בתחתיהם כמין גלגל קטן ובו חדודי ברזל שמכים בהם הסוס אבל באותם שאין להם אלו החדודים אלא כמין קשת של ברזל שמשתמשים בהם לנוי ולחבר בהם בתי שוקיים של עור לבלתי יחלצו מרגליהם מותר לצאת יעו"ש:

סימן שב

א **א) [סעיף א'] המנער טלית חדשה וכו'** היינו שלא נשתמש בה כ"כ אלא עדיין היא בחידושה כמו בשעה שהאומנין מתקנין אותה. ב"י בשם הרמב"ם. מ"א סק"א. וכתב הב"ח דאפי' נתכבסה כיון דלא נשתמשו בה כ"כ עדיין מיקרי חדשה והניעור מייפה אותה יעו"ש. והביאו א"ר או' א' ומחה"ש. וכ"כ הא"א או' א' דהכא לא תלי בריחוץ דאם לא שמשו בה כ"כ אף רוחץ אסור ואם שמשו בה הרבה אף לא רוחץ שרי יעו"ש. וכ"כ הלב"ש. ועיין בס' מנחת פתים דף מ"ז ע"ב שכתב בשם יערות דבש דלדידן אסור בכל גווני דאין אנחנו בקיאין עד מתי נקרא חדש יעו"ש. והביאו א"ח או' א'. ח"א כלל כ"ב או' ט' בן א"ח פ' ויחי או' ז':

ב **ב) שם. מן הטל שעליה חייב.** ודוקא בחדשה ושחורה שהניעור יפה לה כמו כיבוס והוא שמקפיד עליו שלא ללובשו בלא ניעור אבל אי חסר חד מהני שרי. טור. תו' או' ב':

ג ג) **שם. מן הטל שעליה וכו'** וה"ה שלג. א"ר שם בשם אגודה. ח"א כלל כ"ב או' ט':

ד ד) **שם. והוא שמקפיד עליה וכו'** והטעם כתב הרשב"א בחידושיו דלמאן דקפיד הוי פסיק רישיה ולמאן דלא קפיד הוי דבר שאין מתכוין שאינו כיבוס גמור עכ"ל. עו"ש או' ב':

ה ה) **שם הגה. ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו.** לפי שמתקצר במים. ב"י סי' ש"א בשם הכלבו. משמע דסתם חדש מקפיד עליו ואע"ג דגבי טל אמרינן בגמ' והוא דקפיד וכו' מים שאני שמתקצר. ובס' הזכרונות אסר בכל הבגדים. מ"א סק"ב. ור"ל בין בבגד שחור ובין בבגד לבן ומכל מראה שיהיה. כ"כ כנה"ג בהגה"ט בשם ס' הזכרונות. וכתב הלב"ש דכן הסכמת האחרונים משום דבמקור הדין בכלבו כתב הטעם משום סחיטה וא"כ אין חילוק עכ"ד. ועיין פתה"ד או' ג':

ו ו) **שם בהגה. ודוקא בבגד חדש וכו'** משמע דאם נתכבס כבר אין לחוש. וכ"כ א"ר או' ב' וכ"כ הא"א או' ב' דאם רוחץ ואין מקפיד לא הוי סיחוט משום דאין מתכוין יעו"ש. וכ"מ מ"ש באו' הקודם בשם המא שכתב דסתם חדש מקפיד עליו משמע דדוקא חדש מסתמא מקפיד עליו אבל אם נתכבס תלוי בכוונתו אם מקפיד עליו אסור ואם אינו מקפיד שרי. וכתבו האחרונים דאפי' במקום שמותר לנער כגון בבגד ישן וכדומה צריך ליזהר מלנערו מן המים בחוזק בענין שיבא לידי סחיטה באותו ניעור כידוע שאם הבגד בלוע ממים הוא נסחט ע"י ניעור וע"כ צריך להיות הניעור דוקא בנחת:

ז ז) **שם בהגה. י"א דאסור לנער בגד מן האבק וכו'** היינו דוקא בשחור וחדש כמש"ל. מ"א סק"ג. ור"ל כמ"ש בראש הסעי' והוא משום דבגמ' אמר המנער טליתו בשבת חייב חטאת ופרש"י מן העפר ור"ח פי' מן הטל ואתמר עלה שם בגמ' דוקא בחדתי ואוכמי וקפיד עלייהו אבל בחיורי וסומקי לית לן בה ע"כ. וא"כ בין לפי המפ' מן הטל ובין לפי המפ' מן העפר דוקא בבגד שחור וחדש ומקפיד עליו ולכן כתב כאן המ"א דוקא בשחור וחדש כמ"ש בראש הסעי':

ח ח) **שם בהגה. וטוב לחוש לדבריו.** וכ"כ הב"ח דלכתחלה יש ליזהר שלא לנער בין מן העפר בין מן המים יעו"ש. מיהו הא"ר או' ג' כתב דמדינא יש לאסור יעו"ש. וכ"כ האחרונים דאסור לנער גם מן האבק. ח"א כלל כ"ב או' ט' בן א"ח פי' ויחי או' ח' קיצור ש"ע סי' פ' או' ט' ועיין לעיל או' א' ואו' ב' וה"ה לכאן לגבי אבק. ועיין פתה"ד או' ד' שכתב דאם סמך עצמו לכותל ונדבק מהסיד בבגדו דשרי להכות עליו באצבע צרדה עד שיצא מהבגד אבל אם נדבק עליו סיד עבה עודה לחה ונתייבשה יש להחמיר כדלקמן סעי' ז' גבי טיט יבש יעו"ש:

ט ט) **וכתב** המרדכי ס"פ חבית דאנן לא קפדינן ללבשו עם העפר והטל ושרי. והביאו כנה"ג בהגה"ט. אמנם מדברי הטור והש"ע והאחרונים שכתבו דין זה משמע דלא ק"ל בזה כהמרדכי וגם לדידן אסור לנער:

י י) **שם בהגה. אבל מותר להסיר הנוצות וכו'** מפני שאין הנוצות דבוקות בבגד כמו אבק ועפר וכגון שבאו אלו הנוצות מכר וכסת שאינם מוקצות. ר"ז או' ג' בן א"ח פ' ויחי או' ח':

יא יא) **שם בהגה. אבל מותר להסיר הנוצות וכו'** ובס' הזכרונות דף נ"ג חשש לאיסור. כנה"ג שם. א"א סק"ד. א"ר או' ד' תו"ש או' ה' ולכן נכין ליזהר שלא להסיר שום נוצה מבגד השחור ולא שום דבר הנתלה בו. בן א"ח שם:

יב יב) **ומי** שנסתבכו לו בגדיו בקוצים מפרישן בצנעה ומתמהמה כדי שלא יקרעו ואם נקרעו אינו חייב שהרי לא נתכוין. מ"א שם. א"ר שם. תו"ש שם:

יג יג) **[סעיף ב'] הלוקט יבולת וכו'** לשון יבלת שפירושו גבשושית. לב"ש. ואף בלוקט יבולת אחד ונשארו הרבה עדיין אפשר דחייב. מש"ז או' ב':

יד יד) **שם. הלוקט יבולת וכו'** זהו לשון הרמב"ם פ"י דין ח"י. ורש"י פירש ראשי חוטין התלויין ביריעה במקום קשורן כשניתק בה חוט וקשרוהו וכן קשין וקסמים דקין שנארגו בה בלא מתכוין ונוטלין אותם ממנה לאחר אריגה גמר מלאכה הוא וחייב משום מכה בפטיש עכ"ל והביאו ב"י. וכ"כ הטור וכתב העו"ש או' ה' דיש להחמיר כדברי שניהם. מיהו אם נתחב איזה קיסם בבגד אחר גמר עשייתו והוציאו נראה דאין בזה משום מכה בפטיש. א"ח או' ד':

טו טו) **שם. משום מכה בפטיש.** כל גמר מלאכה נקרא מכה בפטיש. ט"ז ס"ק"א. ר"ז או' ה':

טז טז) **שם. והוא שיקפיד עליהם.** הטור מפרש שמקפיד עליהם שלא ללובשם עד שיטלם ומשמע מדבריו דאפי' הסירם דרך עסק אם מקפיד עליהם שלא ללובשם כך חייב. עו"ש או' ו' והב"י פי' כדברי הרמב"ם שהוא לשון הש"ע והוא דקפיד עלייהו כלומר שלא יסירם בכוונה כדי ליפות הדבר אלא

כמתעסק אבל כל שמסירם בכוונה אעפ״י שלא היה נמנע מללבשו אם לא היה מסירם חייב עכ״ל ולפ״ז אינו פטור אלא א״כ הסירם בלתי כוונה וגם אינו מקפיד שלא ללובשם כך. ומ״ש הט״ז סק״ב דבחנם חילק ב״י ביניהם עיין תו״ש או׳ ח׳ שכתב דדברי ב״י מוכרחים יעו״ש:

יז **טוב) שם. והוא שיקפיד עליהם.** ואפי׳ אינו מקפיד עליו פטור אבל אסור. ס׳ הזכרונות דף נ״ו. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ה. איא או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ ך׳:

יח **חי) הנוטל** שלל שעושיין החייטין (דהיינו שמחברים תחלה החתיכות שרוצין לתפור בתפירה גסה ואח״כ תופרין תפירה דקה ומסירין הגסה. מחה״ש) שקורין אינבשטאר שגם הוא הוי גמר מלאכה ויש להסתפק אי חייב ולבי חוכך להחמיר אי קפיד עלייהו. שה״ג, כנה״ג בהגה״ט שם מ״א בזה הסי׳ סק״ה. א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ט׳ א״א או׳ ה׳:

יט **יט) ישב** לו זרע פשתן או תבשיל על כסותו מותר לקלפו. ה״ג. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם. ויש מחמירין אם הוא בגד חדש ושחור ומקפיד עליו כמו בטל ואבק דסעי׳ הקודם. עיין מ״ב או׳ י״א:

כ **ך) שם. דרך עסק פטור.** אבל אסור. תו״ש או׳ ט׳ ר״ז או׳ ו׳, וכ״כ לעיל או׳ טו״ב:

כא **כא) [סעיף ג׳] מקפלים כלים בשבת וכו׳** מפני שמתרככין מכיבוסם ומתקמטין כשאינן מקופלין. רש״י. ב״ח. לב״ש:

כב **כב) שם. ללבשם בו ביום.** וכתבו התו׳ מכאן למדנו דאסור לקפל טליתות של בהכ״נ לפי שהם צורך מחר. ב״י. וכ״כ השה״ל והביאו מ״א סק״ו. וכתב בליקוטי פר״ח דוקא במנחה אבל בשחרית מותר לקפלו למנחה יעו״ש. והביאו הברכ״י או׳ א׳ והרבה לתמוה עליו דזה פשוט בש״ס ופו׳ וגם מדברי התו׳ מוכח דדוקא לצורך מחר אסור הא למנחה שרי יעו״ש. ועיין לקמן או ל״ב:

כג **כג) אין** מציעין את המטות משבת למו״ש, וכתב שם המ״א דמטה העומדת בבית והוא דבר מגונה ובזיון לשבת שיעמוד כך מותר להציע בשבת דמקרי צורך שבת ודלא כהרב באר שבע שאוסר עכ״ד. וה״ה אם חדר המטות הוא בין שני בתים ובאים מבית אחת שהם אוכלים בו לבית שיושבים בו שרי להציע המטות בחדר שעוברים דרך שם לכבוד שבת. אבל אס חדר המטות הוא נפרד ואין דרכם לעבור משם לא יציעו המטות בשבת. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת או׳ ו׳ ומציעין המטות מלילי שבת לשבת ומ״מ טוב יותר להציעו מע״ש. אגודה. מ״א שם. ועיין לעיל סי׳ רפ״ט או׳ א׳:

כד **כד) שם. ללבשם בו ביום.** ואפי׳ אינו יודע שצריך עוד לשבת שרי דלעתות בצדים אין לו שיעור. א״ר או׳ ו׳:

כה **כה) שם. ודוקא באדם אחד,** אבל אם שני בני אדם מקפלין אסור דהוי תיקון טפי. לב״ש. והמקפל על הספסל הוי כשני בני אדם. ירושלמי. א״ר או׳ ח׳ תו״ש או׳ י״א ברכ״י או׳ ב׳:

כו **כו) שם. ובחדשים וכו׳** כתב רש״ל דפסק מהר״ש דטליתות חדשים שרי לקפל ביו״ט שחל להיות בע״ש כשעושה עירובי תבשילין וכ״ש בחש״מ אבל בישנים לא דממהרין לקמוט והקיפיל הוא תיקון להם ע״כ. והביאו פרישא או׳ ה׳ א״ר או ח׳ תו״ש או׳ י״א. מיהו בחידושי רע״א כתב להוכיח דאפי׳ בלא הניח עירובי תבשילין שרי אם היא סמוכה לשבת יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״ב:

כז **כז) שם. ובחדשים וכו׳** שאין הקיפול מועיל כ״כ אבל כשנתכבסו דמכח הכיבוס אז נתקמטו כשאינם מקופלין אז הקיפול מועיל להם והוי מתקן מנא ואסור. תו״ש או׳ י״ב:

כח **כח) שם. ולבנים.** דלבנים אין הקיפול מתקנו כ״כ. לב״ש. מחה״ש סק״ו:

כט **כט) שם. ואין לו להחליף.** מסתימת לשון זה משמע דאפי׳ אם אינם יפים כמוהו [נקרא יש לו להחליף] וכ״כ בא״ז ודלא כעו״ש שהביא דברי התו׳ בשם ר״י שנסתפק בהכי דמלתא דמיבעיא ליה לר״י פשיטא להו להפי׳ דאסור. תו״ש או׳ י״ג. מחה״ש שם:

ל **ל) שם. מותר בכל ענין וכו׳** אפי׳ ישנים ואפי׳ בשני בני אדם. וכ״כ מרדכי ואגודה וכן עיקר. ומשמע אפי׳ א״צ לבו ביום. א״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ ט׳ וכ״ה במרדכי בהדיא כמ״ש לעיל סי׳ י״ד או׳ כ״ד יעו״ש ודוקא בגדים שלבש בשבת אבל כשלא לבש בהו בשבת בכל עין אסור כיון שהיה אפשר מע״ש. א״ר שם:

לא **לא) שם. מותר בכל ענין וכו׳** עיין פתה״ד או׳ ה׳ מה שהאריך בזה להוכיח שכן הוח דעת מרן ז״ל לפסוק כס׳ זו יעו״ש וכבר כתבנו עז לעיל סי׳ י״ד או׳ כ״ג ואו׳ כ״ד קחנו משם:

לב לב) שם. שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין וכו' ומרן בב"י הביא משם הכלבו דיש נוהגין לקפל אף כסדר קפולו דקפול דידן לא דמי לקפול דידהו דהוו קפלי טובא. וכ"כ בא"ח, ברכ"י או' ג' וכ"כ היפ"ל או' א' וכתב דכ"ש בטלית של מצוה שמניחו משבת לשבת שמותר לקפלו בשבת דהקיפול הוא ג"כ הידור מצוה שאם לא יקפלנו מיד מתקלקל הטלית ואם בכל שבת ישנה מהקיפול שהיה בו תיקונו הוא קלקולו דמיחזי כמנומר ומתקלקל הידור הטלית וכתיב זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במנות טלית נאה וכו' והרבה להביא סמוכות לזה מש"ס ופו' וסיים וכן המנהג פשוט וכן סוגיין דעלמא אזלא לקפל הטלית בשבת בשחרית ובמנחה בפני גדולים ואין פוצה פה יעו"ש. ועין מ"ש לעיל סי' י"ד או' כ"ה דצריך ליזהר לקפלא שלא כדרך קפולו הראשון כמ"ש מרן ז"ל יעו"ע ונראה דהכל לפי הטלית דאם מתקלקל הדורו אם ישנה קיפולו הראשון יש להתיר כמ"ש היפ"ל ואם אינו מתקלקל הידורו יש להחמיר ולקפלו שלא כדרך קפולו הראשון:

לג לג) וכתב בשו"ת לב חיים ח"ג סי' ס"ו דאסור בשבת ויו"ט לקלוע המצנפת ע"ג הכובה שכורכין המצנפת סביב הכובע הנקרא בוניטה או קאוק. וכתב עו"ש דהעולם נוהגים היתר בחוה"מ ולדידי צריכה רבה אם לא כשאין לו להחליף יעו"ש. וכ"כ בספרי כף החיים סי' ל' או' ק"ו. אמנם עיין בשות רב פעלים ח"א סי' כ"ו דלחלק יצא דמצנפת שמתקנים אותה על איזה דבר ואת"כ מניחין אותה בראש זהו דוקא ואסור לעשות בשבת משום תיקוני מנא אבל מצנפת שמתקנים אותה על הראש בעצמו מותר יעו"ש:

לד לד) מחט שנתעקמה אפי' מעט אין לפשטה להשיבה. ישרה ס' הזכרונות דף נ"ו. כנה"ג בהגב"י ח"א כלל מ"ד או' ח':

לה לה) [סעיף ד'] של בעל הבית מתירין אותו וכו' והטעם משום דמכבש של בעל הבית אין עשוי בחזקה כ"כ ואין שייך בהתרתו סתירת כלים ולכך מותר להתירו וליטול ממנו הבגדים לצורך שבת אבל אין כובשין בתוכו בשבת שזהו צורך חול. לבוש:

לו לו) שם. ושל אומן אסור וכו' אבל אם היה מותר והוא מכיר כליו שבי שומטן מתוכו. טור. וכ"פ הלבוש כדעת הטור. וכתב ב"י דמשמע ליה לרבינו הטור דת"ק לא פליג אהא דר' יהודה דכיון שהוא מותר מע"ש לא מיחזי כסתירה. וכ"כ ריו"ו בחי"ג. אבל הרמב"ם בפי' המשנה כתב דאין הלכה כר' יהודה נראה דס"ל דר' יהודה פליג את"ק ולא ק"ל כוותיה וכ"נ מדבריו פכ"ו מה"ש שהשמיט סברת ר' יהודה עכ"ל ב"י. ונראה שכן דעת ב"י לפסוק כהרמב"ם מדהשמיט דברי הטור ולא כתבה בש"ע. וכ"נ דעת מ"א סק"ז. וכ"פ הר"ז או' י"א. ח"א כלל מ"ד או' ז' אלא שכתב שם ח"א באם היה מותר מע"ש לצורך הרבה מותר:

לז לז) [סעיף ה'] חלוק לאחר כביסה וכו' רש"י פירש כתונת של פשתן. וכן פירשו ר"ח והר"ן. וכתב המט"י או' א' דכן הוא דעת הש"ע וגם כ"ה דעת מור"ם ז"ל בהגה להתיר בחלוק של פשתן ומ"ש בהגה בשם שה"ל דשאר כלי פשתן דינן כסודר ואסור לשפשפן היינו חוץ מחלוק ומכנסיים הנלבשים על הבשר שאינו מקפיד עליהם והגם דדברי מור"ם ז"ל בהגה המה לקוחים משה"ל והשה"ל אוסר גם בחלוק ומכנסיים ס"ל למור"ם ז"ל כוותיה ולא מטעמיה יעו"ש. וכ"כ א"ר או' י"ג דהמי"ט פי' דאף חלוק של פשתן שרי כיון שהוא מלבוש תחתון ואינו נראה מבחוץ וסבר כהשה"ל בחדא ופליג בחדא עכ"ל. מיהו התו"ש או' י"ז כתב דחלוק דנקט הש"ע לא מירי בשל פשתן. וכ"כ א"ר שם בשם הנץ. וכ"כ הלב"ש. וכתב עו"ש התו"ש דלפי מה שהביא במגדל עוז (על הרמב"ם פכ"ב) בשם הר"ח דפי' כתניתא היינו דוקא של פשתן הוא דשרי עי"ש לפ"ז ראוי לן להחמיר בכל הבגדים כיון דלדעת ר"ח לא שרי אלא בשל פשתן ולדעת השה"ל אסור של פשתן וא"כ נפל הך היתירא בבירא עכ"ל. ור"ל כיון דאיכא פלוגתא באיזה בגד מותר לשפשף יש להחמיר בכל הבגדים ואין לשפשף בין בגד פשתן בין בגד של שאר מינים. וכ"ז בבגד תחתון כגון חלוק ומכנסיים וכ"ש בבגד עליון:

לח לח) שם. והוי כמלבן. ומלבן ממש לא הוי דאין נותן שם מים. לב"ש:

לט טל) שם הגה. וכובעים ושאר כלי פשתן וכו' מפני שהם קשים לאחר רחיצתן וריכוכן זה ליבונן. שה"ל. מ"א סק"ח. תו"ש או' ח"י:

מ מ) שם בהגה. דינם כסודר. וכ"כ ב"י דנכון להחמיר כיון דדבר שאין בו צורך כ"כ הוא. והמ"א שם כתב דמנהג העולם לכסכסן בידים אבל הא"ר או' י"ד כתב שראה בש"הל גופיה שכתב מנהג העולם לכסכסן בידים מעט ואסור לעשות כן וכ"כ בספר התניא עכ"ד. וכבר כתבנו לעיל או' ל"ז דיש פלוגתא בזה ונכון להחמיר שאין לשפשף בכל מיני בגדים בין של פשתן בין של מין אחר כיון דדבר שאין בו צורך כ"כ הוא:

מא מא) וכתב שם המ"א נראה דאסור להעמיד הענק על עצים העשוים לכך כמ"ש סי' תקמ"א סעי' ג' והביאו א"ר או' י"ד. ר"ז או' י"ג. ועיין סס"י תקי"ט. ואפי' מעשה הדיוט אסור. שלחן עצי שטים. פת"ע או' ך':

מב מב) [סעיף ו'] הגה. או על מנעלו. בב"י כתב דמהרי"א ז"ל נסתפק בזה אבל הוא ז"ל הביא סמוכות להתיר וכתב שכ"כ ריו"ו בחי"ג נמי להתיר יעו"ש. וזה שכתב מור"ם ז"ל בהגה או על מנעלו שהשווה מנעלו לרגלו דשרי לקנח. מיהו הב"ח חלק וכתב דאסור לקנח מנעלו וכתב ודלא כהגהת

ש״ע שהתיר יעו״ש. והביאו מ״א סק״ט. וכ״כ הברכ״י סוף או׳ ד׳ דראוי להחמיר כהב״ח יעו״ש. אבל העו״ש או׳ י״ד כתב על הב״ח דאין דבריו מוכרחים. וכ״ה דעת המט״י או׳ ב׳ וכ״כ א״ר או׳ ט״ו בשם כמה פו׳ להתיר יעו״ש. וע״כ נראה דלכתחלה יש ליזהר דהיינו אם לא נתלכלך כ״כ אבל אם נתלכלך כ״כ עד שמצטער להלוך בו יש לקנחו בנחת בקורה או במעט חרס הראוי לטלטל כמ״ש לקמן או׳ מ״ד ואו׳ מ״ו ואו׳ מ״ז יעו״ש:

מג מג) שם. דלמא אתי לאשוויי גומות. ואע״ג דק״ל דבר שאין מתכוין מותר אפ״ה גזרינן הכא דלמא כשיהא עסוק לקנח את רגלו ישכח שבת ויתכוין לאשוויי גומות. כ״כ התו׳ עו״ש או׳ ט״ז. מ״א סק״י:

מד מד) שם. ויש מי שאוסר אף בכותל. דדמי לבנין ולדידיה אין מקנחין אלא בקורה. ט״ז סק״ד. ונ״ל דבכותל של עץ שרי כמו בקורה. מ״א ס״ק י״א. ומיהו במקומות אלו שנוהגין להטיח הכותלים של עץ בטיט ודאי גם בכותל של עץ אסור. ומיהו אפשר לומר דמ״מ שרי כיון דלא גזרו חז״ל על זה בזמניהם תו לא חלקו בין זמן לזמן וכה״ג כתב ב״י סי׳ י״ג מיהו אינו מוכרח. תו״ש או׳ כ״א. וכ״כ הא״א או׳ י״א להחמיר בכותל עץ הטוח בטיט יותר מכותל של אבנים יעו״ש:

מה מה) שם הגה. ויש מי שמתיר בשניהם. דבנין חקלאה הוא. מ״א ס״ק י״ב. והוא לשון הש״ס ור״ל בנין גרוע שאין דרך לבנות בכך. לב״ש. ועיין ט״ז סק״ג שכתב כיון דמידי דרבנן הוא יש לסמוך על המקילין יעו״ש והביאו אותו קצת מן האחרונים. אמנם הב״ח כתב דאפי׳ ברגלו יחף יש להחמיר בכותל ובקרקע ולא שרי אלא בקורה או בחרס ודלא כהגה״ת ש״ע דמיקל יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ מ״א שם. וכן הסכים א״ר או׳ י״ז וכתב שכ״כ במרדכי וברמב״ן סי׳ שע״ו ואגודה ורוקח סי׳ קכ״ב לאסור בשניהם ומ״מ סיים כשהולך לבהכ״נ יש להקל לקנח בכותל משום צורך מצוה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ״ז:

מו מו) שם בהגה. וה״ה דמותר להסירו במעט חרס וכו׳ הלשון אינו מכוון דמשמע דה״ה למי שמתיר בשניהם וזה אינו כי זה שרי לכ״ע והו״ל לפרש. ברכ״י או׳ ו׳ וכ״כ מ״א ס״ק י״ג דזה שרי לכ״ע:

מז מז) שם בהגה. הראוי לטלטל. היינו שישבו כדי לסתום פי שום כלי. ב״י. ט״ז סק״ה. ונראה דה״ה דמותר להסירו בכל דבר המטלטל והא דנקט מעט חרס משום דאינו מקפיד בלכלוכו אבל ה״ה בדבר אחר המיטלטל אם אינו מקפיד בלכלוכו מותר לקנח בו. וה״ד טיט שברגלו אבל טיט שבמנעלו אסור לקנחו בדבר שפיו חד כמו סכין וכדומה משום ממחק כמ״ש לקמן סעי׳ ח׳ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ מ״ב. ובשעת הדחק כגון שצואה על רגלו או על מנעליו ואין לו דבר שמותר לטלטלו יכול לקנח בכותל ואם אין כותל יקנח בקרקע ואם יש לו מים יכול לרחוץ המנעל גם במים אם הוא של עור. קיצור ש״ע סי׳ ף׳ או׳ מ׳ ומ״ש דיכול לרחוץ המנעל גם במים עיין לקמן סעי׳ ט׳:

מח מח) [סעיף ז׳] טיט שעל בגדו משפשפו מבפנים וכו׳ דהיינו שלוקח הבגד בפנים ומשפשפו זה בזה והוא נופל. טור ולבו״ש. ונראה דאם הבגד שחור וחדש ומקפיד עליו יש לאסור כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ גבי אבק דמאי שנא אבל אם אינו נגרד לגמרי ונשאר הרושם י״ל דשנא מן האבק דהתם חזר למראיתו הראשון אבל הכא כיון שנשאר בו הרושם לא הוי כמלבן:

מט מט) שם. משפשפו מבפנים וכו׳ דעת מרן נראה כס׳ זו שסתם דאין חילוק בין לח ליבש כידוע דדרכו בש״ע הכי. וכן ראיתי בק״ו כ״י ישן נושן מחידושי דינים מרבני ירושת״ו הקדמונים מזמן הנגיד שכתב וז״ל מהר״י משפש טיט יבש מבגדו בשבת וכן הגידו שהיה מושה הרב מהר״י אבוהב עכ״ל.. מחב״ר או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו דכל היכא שסותם מרן ז״ל ואח״כ מביא יש אוסרים הגם דדעתו לפסוק כסתם אבל מ״מ חושש לסברת האוסרים לכתחלה יעו״ש. וא״כ אם אפשר יעשה ע״י גוי או ישאר כך כמו שהוא עד מו״ש:

נ נ) שם. לאתחזויי כמלבן. אבל מלבן ממש לא הוי דאין נותן שם מים. ב״י:

נא נא) שם. אבל לא בחרס דמי למלבן. וכתב ב״י בשם השה״ל פירש ר״ת דאשל פשתן קאי דמחזי כמלבן אבל של צמר או של משי מותר עכ״ל. אמנם מדלא כתב סברה זו בש״ע משמע דלא ס״ל הכי ואין לחלק בין פשתן לצמר ומשי והכל אסור לשפשף מבחוץ. וכ״כ המ״א ס״ק ט״ז א״א או׳ ט״ז. והגם דהא״ר או׳ ח״י נראה דעתו להקל כפי׳ ר״ת מ״מ אנן ק״ל כסתם הש״ע דאין לחלק. וכ״נ דעת האחרונים שלא כתבו חילוק זה של ר״ת:

נב נב) שם ומגרדו בצפורן. וה״ה בסכין אפי׳ בחודו. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ כ״ד. ואפי׳ בחוץ. א״ר או׳ י״ט:

נג נג) שם. אבל יבש אסור וכו׳ ופשיטא דבין מכסכסו מבפנים ובין מגרדו מבחוץ או בצפורן או בסכין לעולם איכא משום טוחן ואסור. ב״ח. שכגה״ג בהגב״י או׳ ג׳ א״ר או׳ ך׳ וכ״ז לסברת היש מפרשים לאסור ביבש וכבר כתבנו ע״ז לעיל או׳ ע״ט יעו״ש:

נד **דנ) שם. דהוי טוחן.** ואעפ״י דמלאכה שא״צ לגופה היא איסורא מיהא איכא. מ״א ס״ק ט״ז. תו״ש או׳ כ״ו. וכתב אבל אין לומר הטעם כמ״ש הט״ז משום דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה יעו״ש:

נה **הנ) שם. דהוי טוחן.** נראה דזה דוקא ביש ממשות טיט על הבגד וכשהוא מגרד שם אז נופלין פירורי הטיט וזה דומה לטוחן אבל אם אין שם אלא מראה הטיט והוא מגרד שם לבטל המראה אין זה דומה לטוחן. ומטעם זה יש היתר למי שחלוק שלו מטונף קצת ואין שם ממשות צואה והוא יבש יוכל לגרד בצפורן (או לשפשפו מבפנים אבל לא מבחוץ) ולהסיר המראה כדי שיתפלל בנקיות. ט״ז סק״ו. א״ר או׳ ך׳ תו״ש או׳ כ״ו. ר״ז או׳ ת״י. ח״א כלל כ״ב או׳ ח׳:

נו **ונ) ועיין** בשו״ת שו״מ מהד״ד ח״ב סי׳ פ״ו באחד שנכנס בליל יוה״כ לבה״כ עם הקיטל ונטנף הקיטל בצואה והתיר שם לכבס הקיטל ביוה״כ ע״י נכרי במקום הטינופת מטעם גדול כבוד הבריות שדוחה ל״ת שבתורה ומכ״ש בזה שאינו רק שבות יעו״ש:

נז **זנ) [סעיף ח׳] אין מגרדין וכו׳** לא טוב עושין המחזירין מחט במצנפת של הכובע דהו״ל מנקב במצנפת בשבת ובל״ה אינו טוב לגוף לא לחצוץ שיניו ולא לנקות אזניו ויותר טוב מעץ ויוכל להניחו תוך המצנפת בלתי ניקוב כלל. רו״ח או׳ כ׳ ועיין לקמן סי׳ ש״ג סעי׳ י״ט. ובענין כריכת המצנפת עיין לעיל או׳ ל״ג:

נח **חנ) שם. אין מגרדין בסכין וכו׳** אבל בכותל שרי כמ״ש סעי׳ ו׳ מ״א ס״ק י״ז. והיינו לסתם הש״ע שם אבל ליש מי שאוסר שכתב שם הש״ע אף בכותל אסור ולא שרי אלא בקורה או במעט חרס הראוי לטלטל ולדעת הב״ח אסור לגרד מנעל כלל אפי׳ בקורה וחרס וכבר כתבנו ע״ז לעיל או׳ מ״ב קחנו משם:

נט **נט) שם. אין מגרדין בסכין וכו׳** ומהרי״ל היה מקנח מנעליו בברזל העשוי לפני בהכ״נ לגרד בו השוליים מהטיט ונ״ל דהיה עב ורחב בראשו ולא היה לו חוד דאם הוא חד בראשו דמי לסכין שקולף העור ומ״מ יש להחמיר דהא אפי׳ בגב הסכין אסור. מ״א שם. והרב קרבן נתנאל על הרא״ש פ׳ ך׳ דשבת סי׳ י״ג או׳ ך׳ כתב דמהרי״ל היה מקנח השוליים של מנעל וטיט לח והשולים וטיט לח שרי לכל הדעות יעו״ש וכ״כ בספרו נתיב חיים שבגליון הש״ע. והיא״פ כתב דדוקא לגרד אסור ומהרי״ל עשה קנוח בנחת שלא יבא מלוכלך ברפש וטיט לביהכ״נ עכ״ל. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דהב״ח אוסר לקנח המנעל כלל אפי׳ בקורה וחרס וא״כ כ״ש בברזל ומ״מ לפי מ״ש לעיל או׳ מ״ב דיש להקל לקנח המנעל לצורך הרבה נראה דאם הראש של הברזל רחב ועב ומקנח בנחת וטיט לח וגם רק השוליים של המנעל אפשר דיש להקל לכבוד בהכ״נ או אם נכנס לבית אדם גדול בהצטרפות כל אילין שריותא:

ס **ס) שם. אין מגרדין בסכין וכו׳** אפי׳ טיט לח. ב״י. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ עו״ש או׳ י״ט וכתב דכן מוכח לדעת י״א דלעיל סעי׳ ז׳ דאי בטיט יבש בל״ה אסור משום טוחן עכ״ל. וטיט יבש ע״ג מנעל למ״ש סעי׳ ז׳ דהוי כטוחן אסור במנעל אפי׳ ליטול בידיו וע״ג רגלו טיט יבש שרי וה״ה דמותר לרחוץ טיט יבש שע״ג רגלו מש״ז או׳ ג׳ ועי״ש הטעם:

סא **סא) שם. אין מגרדין בסכין וכו׳** ואפי׳ בגב הסכין. ב״י. מ״א ס״ק י״ז. תו״ש או׳ כ״ז. ר״ז או׳ ט״ו. ועיין א״ר או׳ כ״ב שמצדד להתיר לגרד מנעל ישן בגב הסכין וכל שלבשו יום א׳ הוי ישן יעו״ש. אבל דעת הש״ע ושאר פו׳ אינו כן דלא יש חילוק בין חדש לישן ודוק:

סב **סב) [סעיף ט׳] מותר ליתן מים ע״ג מנעל לשכשכו.** ר״ל כשיש על מנעל איזה דבר לכלוך נותן עליו מים עד שיכלה הליכלוך וזה נקרא שכשוך. לב״ש:

סג **סג) שם. ע״ג מנעל וכו׳** וכן שאר כלי עור שנתלכלכו מותר ליתן עליהם מים להעביר הלכלוך או לשכשכו במים עד שיעבור ואין בזה משום כבוס שאין כבוס בעור בשכשוך לבדו. ר״ז או׳ י״ט:

סד **סד) שם. אבל לכבסו וכו׳** שזהו כבוס גמור ואסור גם בעור מד״ס. ר״ז שם:

סה **סה) שם. אבל בגד שיש עליו לכלוך.** כגון טפת דם או רוק וכ״ש טיט או צואה. ר״ז או׳ ך׳:

סו **סו) שם. אסור לשכשכו וכו׳** סי׳ שאסור ליתן עליו מים כלל. מ״א ס״ק י״ח. וה״ה שאר משקה המלבן ואפי׳ כל שהוא חייב אעפ״י שלא שכשך כלל לפי ששריית בגד זהו כבוסו ואפי׳ שאר משקין שאינם מלבנים אלא מלכלכים אעפ״י כן אסור ליתנם על מקום הלכלוך להעבירו. ר״ז שם. ומשמע אפי׳ צמר וכל הבגדים שרייתו זהו כיבוסו ואפי׳ צבועים ודלא כהר״מ מרוטנבורג שסובר דוקא פשתן וכו׳ א״א או׳ י״ח. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א. ועיין בטור:

סז **סז) שם. אלא מקנחו בסמרטוט וכו׳** ונראה דיותר טוב להעביר עליו ידו או רגלו ובפרט כשבגד קשה דליכא משום סחיטה. רו״ח או׳ ג׳:

סח **סח) שם. פן יסחוט.** פי׳ לכלוך הבלוע בבגד שיש איסור בסחיטתו מד״ס כמ״ש בסי׳ ש״ך. ר״ז שם:

סט **סט) שם הגה. ובגד שאין עליו לכלוך מותר וכו׳** דדוקא היכא דאיכא טיפת דם או טינוף אמרינן שרייתו זהו כיבוסו אבל אם אין עליו טינוף אפי׳ הושחר הבגד מחמת לבישה או תשמיש לא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. כ״כ ב״י בשם התו׳ והרא״ש. אלא שי״א דאעפ״י שאין בבגד שום טינוף. כל שאינו דרך לכלוך אמרינן שרייתו זהו כיבוסו והוא דעת רשב״ם והטור וכ״כ בהגהות פכ״ב בשם הרא״ם ובה״ג כמ״ש בב״י יעו״ש וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה ויש אוסרים בכל ענין. וכתב העו״ש או׳ כ״א דלענין דינא אם יש עליו טינוף שלאסור אפי׳ דרך לכלוך ואם אין עליו טינוף אין להתיר כ״א כששרייתו הוא דרך לכלוך כגון הני שהולכין לדבר מצוה במים עם הבגדים (כמ״ש סי׳ ש״א סעי׳ ד׳) או כשמסתפג באלונתית עכ״ד. ועיין לקמן או׳ ע״ב וע״ג:

ע **ע) שם בהגה. ולא מרובים וכו׳** ונראה דבדבר שאין מקפיד על מימיו שרי כמ״ש סי׳ ש״א סעי׳ מ״ו. מ״א ס״ק י״ט. א״ר או׳ כ״ד. תו״ש או׳ ל׳ ועיין בדברינו לשם או׳ רס״ט:

עא **עא) שם בהגה. שמא יסחוט.** פי׳ משום ליבון ליכא כיון שאין עליו טינוף אבל משום סחיטה איכא למיחש ודוקא בהרבה מים אבל במעט אין לחוש עו״ש או׳ כ״ב:

עב **עב) שם בהגה. ויש אוסרין בכל ענין.** כלומר אפי׳ אין בו טינוף כלל ואפי׳ במעט מים שייך משום ליבון. מיהו היכא שהוא דרך לכלוך מותר. עו״ש או׳ כ״ג. וכ״כ המ״א סק״ך דלסברה זו דרך לכלוך שרי כמ״ש סעי׳ יו״ד בהגה. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א:

עג **עג) שם בהגה. ויש אוסרין וכו׳** ולענין דינא עיין בביאור הגר״א שכתב דהנכון כדעה ראשונה אם אינו מתכוין לכביסה וכן בא״ר או׳ כ״ה הביא כמה ראשונים דס״ל כדיעה ראשונה אבל מ״מ כיון דאיכא נמי כמה ראשונים דמחמירין בזה וכ״ה דעת הטור בסי׳ שי״ט ושל״ד כמ״ש בב״י יעו״ש בודאי יש לחוש ולהחמיר באיסור תורה. וכ״כ הר״ז שם. וכ״כ לעיל סוף או׳ ס״ט בשם העו״ש שכתב להחמיר יעו״ש וכ״נ דעת האחרונים:

עד **עד) [סעיף יוד׳] הרוחץ ידיו טוב לנגבם וכו׳** אבל מדינא שרי כיון שאין בו לכלוך כמ״ש הרב ב״י סעי׳ ט׳ מ״א ס״ק כ״א. ור״ל דס״ל להש״ע כס׳ ראשונה דסעי׳ ט׳ דאם אין בו לכלוך לא יש בו איסור משום כיבוס ולכן כתב טוב לנגבם וכו׳ ולא כתב אסור אם אינו מנגבם וכו׳ אבל התו״ש או׳ ל״א תמה על דברי המ״א הנז׳ והוכיח לומר דהש״ע ס״ל כדעת יש אוסרים דסעי׳ ט׳ דאף כשאין בו לכלוך נמי אסור משום כיבוס וע״כ כתב הטעם דמ״ש הש״ע טוב לנגבם היינו משום דס״ל לדינא כמ״ש רמ״א דמקרי דרך לכלוך אלא דטוב לנגבם לצאת ידי כולם יעו״ש. ועיין מחה״ש מ״ש ליישב דברי המ״א יעו״ש:

עה **עה) שם. טוב לנגבם וכו׳** ונראה כי אחר שינגב ידיו טוב להזהר נמי כשיקנח במפה שלא לקנח במקום אחד דוקא אלא יחליף להעביר המפה מצד לצד באופן שלא יהיו המים נגובים במקום אחד ויבא לידי סחיטה וגם להזהר במפה שבל״ה היא שרויה במים שלא ינגב עליה דודאי יבא לידי סחיטה אלא ינגב במקום היבש ולא במקום הלח. רו״ח או׳ ו׳:

עו **עו) שם בהגה. דאין זה רק דרך לכלוך.** כיון דידיו מלוכלכות ומטנף בהם את המפה. תו״ש או׳ ל״ב. וא״כ אף כשיש איזו לכלוך על המטפחת שרי לנגב בה ידיו כיון שהניגוב הוא דרך לכלוך וגם אם ידיו נקיות מ״מ אינו דעתו לנקות המטפחת כ״א לנגב ידיו וגם א״א שלא תתלכלך קצת וע״כ כל ניגוב חשוב לכלוך:

עז **עז) שם בהגה. רק דרך לכלוך.** ומ״מ נ״ל דבדבר שמקפיד על מימיו אסור שמא יבא לידי סחיטה וכמ״ש סי׳ ש״א סעי׳ ג׳ וסעי׳ מ״ו. מ״א ס״ק כ״ב. אבל הא״ר או׳ כ״ו כתב דלא גזרו כלל בסיפוג לחשש סחיטה יעו״ש. וכ״כ התו״ש שם. ר״ז או׳ כ״ג:

עח **עח) שם בהגה. ולכן מותר לנגב ידיו בבגד וכו׳** שנוטל ידיו במים ומנגבם בבגד. לב״ש:

עט **עט) שם בהגה. שהטיל בו תינוק וכו׳** ואל יקח אדם ילד בחיקו בשבת עד שישים תחלה כר בחיקו פן יטנף את בגדיו. ס״ח סי׳ רס״ז. והרוחץ את התינוק בשבת לא ישים את הבגד במים מפני סחיטה. ס״ח סי׳ רס״ד. מ״א ס״ק כ״ג:

פ **פ) שם בהגה. מי רגלים וכו׳** אבל כשיש עליו צואה אסור להעבירו בניגוב הידים וכמ״ש סעי׳ ט׳ מ״א ס״ק כ״ד. וכ״כ העו״ש או׳ כ״ה. תו״ש או׳ ל״ג. ר״ז או׳ כ״א. ומיהו מותר לקנח הצואה ואינו אסור לתת עליו מים. א״ר או׳ כ״ח:

פא פא) שם בהגה. מי רגלים כדי לבטלם וכו' ובפסקי הר"ם ריקאנטי ז"ל סי' קי"ב כתב יטול ידיו ויקנח משום ניצוצות ושוב יטול ידיו ויקנח בטהרה. שכנה"ג בהגב"י או' ה' יפ"ל או' ב':

פב פב) שם בהגה. מי רגלים וכו' מי שנפלו לו מי רגלים וטינף מקום מושבו על הכרים והכסתות ביום ש"ק ואינו יכול לסבול מפני ריח רע ואין לו מקום אחר ללמוד ולסעוד ולברך ולענג שבת מותר להחליף המכסאות של הכרים וכסתות שלדבר מצוה לא חיישינן לטרחא יתירא בשבת. לב חיים ח"ג סי' ס"ה יעו"ש:

פג פג) שם בהגה. כדי לבטלם וכו' דכיון דדבר מועט הוא בטלים בניגוב הידים. ב"י. וצ"ע דבסי' ע"ז כתבתי בשמו (ר"ל בשם כ"מ) דאין חילוק בין רב למעט דלעולם בעינן רביעית וצ"ל דהכא שאני דאינם בעין רק שהם טופח להטפיח וכשמנגב בהן ידיו הוי טופח מכח המים ושרי. מ"א ס"ק כ"ה. ור"ל דיש חילוק בין מי רגלים בעין כל שהוא בעי רביעית ובין בלועים בבגד די במים שיהא במים טופח ע"מ להטפיח מבטל טופח ע"מ להטפיח מי רגלים. א"א או' כ"ה: בשו"ת חכם צבי סי' ק"ג כתב דאם אין במי רגלים רביעית סגי לבטלן ברוב וא"צ לרביעית יעו"ש. והביאו התו"ש או' ל"ג. אבל אין כן דעת הפו' כמ"ש לעיל סי' ע"ז או' ה' ועיין עוד בדברינו לשם או' ד':

פד פד) שם בהגה. אבל אסור ליתן מים וכו' ואפי' ליטול ידיו עליהם אסור וזהו כיבוסו. ב"י. מ"א ס"ק כ"ו. ויש מתירין לרחוץ האשה ידיה על מי רגלים של תינוק להעבירם כדי שיוכלו להתפלל ונ"ל שטוב לעשות כן ע"י עכו"ם לחוש לדברי האוסרים. הרב מהריק"ש בהגה תיו. והביאו הברכ"י או' ח' וזה דוקא על הבגד אבל מ"ר על הארץ נוהגין היתר לשפוך מים לכתחלה. שע"ת או' ט"ז ועי"ש:

פה פה) שם. בהגה. אבל אסור ליתן מים וכו' ואפשר מים עכורים שאין חזיין לכיבוס שרי. א"א או' כ"ו ועיין א"ר או' ל':

פו פו) שם בהגה. אבל אסור ליתן מים וכו' אבל יכול ליתן יין או משקה אחר דלא הוי מלבן בכך. פסקי הרב מוהר"ם ריקאנטי ז"ל סי' קי"ב. יפ"ל או' ג':

פז פז) שם בהגה. אבל אסור ליתן מים וכו' ובס' מלבושי יו"ט על הלבוש הביא מדרשות מהר"ש סי' ק' כשהשתין לו תינוק על מלבושו של שבת היה מטפיח ידו במים ומטפיח על ההשתנה. והביאו א"ר או' ל' א"ח או' י"ד:

פח פח) שם בהגה. אבל אסור ליתן מים וכו' ולכן כשנשפך מים על השלחן וכיוצא בו אסור לקנחו בבגד שמקפיד עליו דאע"ג דהוא ג"כ דרך לכלוך מ"מ אם יש עליו מים מרובים חיישינן שמא יסחוט. ח"א כלל כ"ב או' ג' ועיין לקמן או' צ"ג:

פט פט) [סעיף יא'] מקנחה בזנב הסוס וכו' היינו שאינם מחוברים בבהמה דאל"כ הא ק"ל דאסור לטלטל בעל חי אפי' מקצת. תו"ש או' ל"ד. ולי נראה דמ"ש בזנב הסוס וכו' היינו בכלים העשויים משער זנב הסוס וכו' וכמו שעושין איזה כלים משערות ולצורך גופן מותר לטלטלן:

צ צ) שם. אבל לא במפה וכו' כ"א עד שירחצם היטב ואח"כ מותר לנגבם במפה:

צא צא) שם. אבל לא במפה וכו' ובסמרטוט אפשר דשרי. מש"ז או' ג' והיינו אם אינו מקפיד עליו אם יתלכלך. וה"ה דיכול לקנחה בקורה או במעט חרס המטלטל כמ"ש לעיל או' מ"ה ואו' מ"ז יעו"ש דלא גרע ידו מרגלו ומנעלו והיינו דוקא באין לו מים או כגון שאינו רוצה לטבול ידו במים מחמת קרירות או דבר אחר אבל אם אפשר יותר טוב שירחצם במים היטב ואח"כ ינגבם במפה:

צב צב) [סעיף יב'] אסור לנגב כוס וכו' ולא דמי למה שמנגב ידיו במפה או בחלוק לפי שידיו מלוכלכות. ב"י בשם מהר"ם. והביאו מ"א ס"ק כ"ז וכתב נראה דכונתו כיון דמנגבן מלוכלכות הוי דרך לכלוך וע"כ כתב דבסמרטוט המיוחד לכך שאינו מקפיד על מימיו שרי לנגב בה הכוס דלא גזרינן שמא יסחוט וכמ"ש בסי' ש"א סעי' מ"ו. וכתב עוד שם המ"א תירוץ שני די"ל דה"ק כיון דהכוס צר א"א דלא אתי לידי סחיטה והוי פסיק רישיה וא"כ אפי' בדבר שאין מקפיד על מימיו אסור יעו"ש. והביאו א"ר או' ל"א וכתב דהעיקר כתירוץ שני. וכ"כ התו"ש או' ל"ה. ר"ז או' כ"ג:

צג צג) וכתב עו"ש המ"א אבל ספסל מותר לקנח דליכא פסיק רישיה ודוקא בדבר שאין מקפיד על מימיו עכ"ד. והביאו א"ר או' ל"ב וכתב דאינו מוכרת אבל הר"ז שם פסק כהמ"א. וכ"נ דעת ח"א כמ"ש לעיל או' פ"ח. וכ"נ בס' כלכלת שבת:

צד צד) ועיין בשו"ת לב חיים ח"ג סי' פ"ג שהוכיח מכאן דלהעביר זיעת החלונות של זכוכית בשבת ביד מותר ובסמרטוט לפ"ד המ"א כיון שהוא רחב כמו ספסל ואינו מקפיד על מימיו שרי ולפ"ד הא"ר קפידא הוי יעו"ש. והביאו א"ח או' ט"ו:

צה צה) **ואם** נשפך שכר או שאר משקה על המפה שעל השלחן ורוצה לגררם בכף או בסכין לנקות המפה יזהר שלא לגררם בכח שלא יבא לידי סחיטה ורק המשקה הצף מלמעלה יסיר. ואם המשקים צבועים יזהר שלא יצבע שאר מקומות המפה ע״י גרירתו וכ״ש כשנשפך מים שיזהר שלא ילכלך המקום שהיה יבש מתחלה. עמודי השלחן סי׳ ף׳ או׳ נ״ד:

צו צו) **שם. אסור לנגב כוס וכו׳** והעולם אין נזהרים בזה ויש ללמד זכות דמדינא אין לחוש אבל אם קרוב שיבא לידי סחיטה ראוי לגעור שלא יעשו. הרדב״ז בתשובות החדשות סי׳ רי״ג. ברכ״י או׳ ט׳:

צז צז) **שם. ויבא לכבס המפה.** ואם נתלכלך בגדו או מטפחתו וכבס בשבת במזיד אסור לו לעולם כמ״ש לקמן רס״י שי״ח גבי מבשל וה״ה לכל מלאכות שבת יעו״ש. וכתב הרב פעלים ח״ג סי׳ ט״ז דאפי׳ אם יחזור בחול ללכלכה ולכבסה דלא אתהני ממלאכת שבת אפ״ה עדיין באיסורא עומדת יעו״ש ומיהו מ״ש בספרו בן א״ח סוף פ׳ ויחי היפך מזה הוא תמוה ונראה דאגב שטפיה לא דק:

צח צח) **[סעיף יג׳] שהיא חריפה וכו׳** ואינו נ״ל אלא אפי׳ אינה חריפה ולא חילקו במין אחד כמו שלא התירו בקבוע הואיל ושל מתכת היא. מי״ט. והביאו א״ר או׳ ל״ד וכתב ואפשר לכוין כן דעת הלבוש והש״ע ולא באו אלא ליתן טעם האיסור משום שיש בהם פעמים חריפה עכ״ד. תו״ש או׳ ל״ו:

צט צט) **שם. שהיא חריפה וכו׳** וגם הנשים אסורות להסתכל במראה זו מפני שדרכן בחול להשיר בה שערות לבנות מתוך שחורות. ר״ז או׳ כ״ד:

ק ק) **שם. ואפי׳ אם הוא קבוע בכותל וכו׳** וגם אפי׳ אם הוא גבוה הרבה. תו״ש או׳ ל״ז. ועיין רס״י ער״ה:

קא קא) **שם. אבל מותר להסתכל במראה וכו׳** אם הוא באופן שמותר להסתכל במראה ע״ד שנתבאר ביו״ד סי׳ קנ״ו יעו״ש. כ״כ האחרונים. ועיין בזוה״ק פ׳ פקודי דף רס״ז שהחמיר מאד בראיית המראה וכתב דזימנין דההוא חיזו דמראה דהוא מסתכל ביה גרים דאתזק בחולי הנופל ב״מ ובכל ריש ירחא אתער ההוא רוחא דחיזו בישא ויפול לארעא או ימות ב״מ יעו״ש:

סימן שג

א א) **[סעיף א׳] לא תצא אשה בחוטי צמר וכו׳** ודוקא בדברים קטנים כאלו יש לחוש שתוליכם ד״א בר״ה שאף בחול לפעמים נושאה בידה מה שאין כן בדברים שהן עיקר מלבושים ליכא למיגזר. תו׳ מ״א סק״ה. א״ר או׳ א׳ תו״ש הו׳ ב׳:

ב ב) **שם. לא תצא אשה בחוטי צמר וכו׳** וה״ה בין השמשות ותוספת שבת אין יוצאה בהם. ואף שפחה כנענית אסורה לצאת בחוטין וצריכה שתרפם בטבילה. מש״ז או׳ א׳:

ג ג) **שם. מפני שצריכה להסירם בשעת טבילה וכו׳** ואף בנשים זקנות שאין להם וסת כלל נמי אסור משום דלא פלוג. ט״ז סק״ב. תו״ש שם. ר״ז או׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳ אלא שכתב שם הברכ״י בשם א״ח (דף נ״ב ע״ד) דאיכא מאן דאמר ה״מ היכא שטובלות בנהר אבל במקומות שטובלות במקואות שבתוך הבתים לית לן בה עכ״ל אמנם מסתמיות דברי הפו׳ משמע דאין לחלק ובכל ענין אסור:

ד ד) **שם. ואם הם קלועות בשערה מותר.** דהא אסור לסתור קלועות שערה כמ״ש סעי׳ כ״ו. ט״ז סק״א. מ״א סק״ב:

ה ה) **שם. ויש מי שאוסר.** זהו דעת רש״י ז״ל וכתב הב״ח משום דס״ל דחיישינן שמא תרפא קצת באופן שתוכל להוציא את החושין משם ואז יכולה לטבול וחיישינן דלמא אתא לאתויינהו לחוטי דקליעה ד״א בר״ה יעו״ש. והט״ז שם כתב הטעם משום דחיישינן דכי מתרמי לה טבילה תאמר לעכו״ם לסתור קליעתה דהוי שבות דשבות ושרי במקום מצוה יעו״ש. אמנם התו״ש או׳ ב׳ השיג בזה על הט״ז וכתב דלא אמרינן שבות דשבות שרי אלא היכא דלא אפשר בע״א אבל הכא אפשר לסתור קליעתה מבע״י יעו״ש. ומ״מ לענין דינא פסק הב״ח שיש להחמיר כדעת רש״י והביאוהו האחרונים. וגם כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דהגם כשסותם מרן בש״ע ואח״כ כותב דעת החולקים דדעתו לפסוק כסתם מ״מ כשהוא דעת החולקים להחמיר חושש להם לכתחלה יעו״ש. וא״כ הכא נמי דעת מרן ז״ל לחוש לדברי יש מי שאוסר לכתחלה:

ו ו) **שם. ואם הם מעשה אריגה מותר וכו׳** דהני לא מהדקי שפיר ולא חייצי. לב״ש. והא דביו״ד סי׳ קצ״ח סעי׳ ג׳ כתב דדוקא חלולין אין חוצצין יעו״ש תירץ התו״ש או׳ ג׳ כיון דזה אינו אלא חומרא בעלמא דלדינא ק״ל כהרמב״ם ורש״י דלא בעינן חלולין די לן להחמיר בזה בחול ולא בשבת יעו״ש וכה״ג כתב הנה״ש או׳ ב׳ אלא שכתב דמהד״מ משמע דגם כאן בעינן שיהיו חלולין. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳:

ז ז) **שם. מעשה אריגה מותר וכו׳** אף שאינן קלועין בתוך שערה. ר״ז שם:

ח ח) **שם הגה. ובלבד שלא יהיו מטונפות וכו'** וכ״כ ביו״ד סי׳ קצ״ח סעי׳ ד׳ בהגה. והא דלא כתב זה בש״ע משום דבב״י פסק כהרמב״ם וכלישנא קמא דגמ׳ דכל שהוא ארוג לא גזרו ולא מפליג בין טניפן ללא טניפן יעו״ש. אמנם אנן ק״ל להחמיר כדעת מור״ם ז״ל משום דכן הוא דעת האחרונים וגם נראה כי כן נוטה דעת מרן ז״ל בב״י יו״ד ס״ק קצ״ח יעו״ש:

ט ט) **שם בהגה. ובלבד שלא יהיו מטונפות וכו'** פרש״י מפני שהמים ממחין הטיט ומלכלך בשרן בעלייתן מן הטבילה ואע״ג דחציצה לא הוי דהא עיילי בהו מיא מיהו כיון דשקלי לה משום טינוף אתי לאתיינהו ואסור לצאת בהן עכ״ל. והטור כתב שאז צריכה להסירם מפני הטיט שחוצץ אלא שהב״ח תמה עליו דחציצה לא הוי כיון דעיילי ביה מיא וע״כ פי׳ הב״ח ביו״ד סי׳ קצ״ח דברי הטור דהכי קאמר דכיון שצריך להסירם מפני הטיט ומקפדת להסיר החוט חוצץ החוט אם אינה מסירו יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ד׳ ועי׳ ט״ז סק״ב מ״ש לפרש עוד בדעת הטור:

י י) **שם בהגה. כדי שלא יתנפו וכו'** זהו טעם על מוזהבין. ט״ז סק״ג. וכ״ה בטור אבל המ״א גורס יטנפו וקאי ארישא נמי. לב״ש. ומ״מ כיון שצריך להסירם בשעת טבילה אסור לצאת בהם בשבת דחיישינן שמא תוליכם ד״א ברה״ר:

יא יא) **ולצאת** אשה בקמיע מומחה בתולה שאין בו סכנה י״ל דאסורה דצריכה להסירה במים אף תפורה בעור דדרך להסירה שלא יתלכלך במים ויטשטשו האותיות אבל באיש לא שייך טבילת מצוה כי לא שכיח בזמן התלמוד כ״ש האדנא אם לא מי שטובל לקריו תמיד. מש״ז או׳ ב׳:

יב יב) **וכל** מה שאסרו חז״ל לצאת לאשה מפני חציצה אפשר אף אנדרוגינוס דשכיחא ביה טבילה דמטמא באודם כאשה אבל טמטום ספק זכר ונקבה וי״ל בדרבנן ספיקו לקולא ועל זכר לא גזרו אף במידי דחייץ כי לא שכיחא ביה לטבילת מצוה כ״כ אף בזמן התלמוד שהיו אוכלין חוליהן בטהרה אבל אשה אף זקינה ובתולה לא תצא כמ״ש הט״ז או׳ ב׳ כ״ש בתולה מפני טבילה לחולין ולקדשים כדאמרן כאן. מש״ז או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ ג׳:

יג יג) **[סעיף ב׳] שהם רפוים וכו'** והא דלא אסרי כאן דלמא שלפא ומחוי דזה אינו אלא בתכשיט שהוא חידוש. ט״ז סק״ד. ואם החוטין צבועין בצוארה אסור דמחויא. מש״ז או׳ ד׳ ועיין לקמן סעי׳ ך׳:

יד יד) **שם. אבל בקטלא שבצוארה אסור וכו'** כאן הטעם משום חציצה דזה הוה חציצה. ופי׳ קטלא מפורש בסעי׳ ז׳ אלא דשם יש איסור מחמת דלמא שלפא ומחוי לחברתה כאן שהוא חשוב. והא דכתב כאן הטעם משום חציצה פי׳ התו׳ דכיון שהיא מהדקה כדי שתראה בעלת בשר ממילא לא תשלפא כי אז לא תראה בעלת בשר אבל לקמן מירי כשהקטלא רפוייה סביב צוארה ואין שם חציצה אלא אסור מכח דלמא שלפא ומחוי. ט״ז סק״ה:

טו טו) **שם. אבל בקטלא שבצורה אסור וכו'** והחילוק שבין חוטין לקטלא אמרינן בגמ׳ שהחוטין לא מיהדקא בחוזק כי אינה חונקת עצמה משא״כ בקטלא שהיא רחבה ואינה חונקת. ט״ז שם:

טז טז) **שם. אבל אם תפורים וכו'** והטעם משום דלא תגלה ראשה להסירה. ד״מ א׳ או׳ בשם א״ז. עו״ש א׳ ה׳:

יז טוב) **[סעיף ג׳] כשיעור ציץ.** והוא תכשיט וחיישינן דלמא שלפא ומחוי. לב״ש:

יח חי) **שם. ולא באיצטימא וכו'** וכיון שאינה לא תכשיט ולא מלבוש הו״ל משוי. ב״ח:

יט יט) **שם. להפריח ממנה הזבובים.** שאם יעמוד לה זבוב על פניה היא מתביישת לטורדו. טור:

כ ך) **[סעיף ד׳] שהוא תכשיט עגול וכו'** ואף שאין דרך לילך בה אלא אשה חשובה מ״מ חיישינן דלמא אתי לאתויי כיון דחשוב טפי מכלילא דלקמן. תו״ש או׳ ט׳:

כא כא) **שם. שמחברין אותו וכו'** ואינו חיבור גמור ויכולין לשלפה וכיון שהוא תכשיט חיישינן דלמא שלפה ומחוי וטעם זה הוא גם לפי׳ ר״ת. לב״ש:

כב כב) **[סעיף ה׳] כלילא והוא תכשיט וכו'** אין דרך לצאת בה אלא אשה חשובה ולא שלפה ומחוי אבל תכשיטין שכל הנשים רגילין בהו אף חשובה אסורה דלא פלוג. שה״ג. מ״א סק״ו. תו״ש או׳ יו״ד:

כג כג) **שם. חרוזות בחוט.** מיהו להרא״ש אם חרוזות בחוט אסור והביאו הטור אלא דהש״ע פסק כהרי״ף והרמב״ם דמתירין אף בחרוזות בחוט כמבו׳ בב״י כי כן דרכו כשחולקין ג׳ עמודי הוראה שהם הרי״ף והרמב״ם והרא״ש הולך אחר הרוב כידוע. וכן הוא דעת האחרונים להתיר כפסק הש״ע:

כד כד) **[סעיף ו׳] דמהדק שרי** ולא חיישינן דלמא מישרא קיטרי ואתי לאתויינהו טור:

כה כה) **שם. ואם אין לו רצועות אסור.** שמא תפול מעליה ותשכח ותביאנו בידה. ר״ז או׳ ט׳:

כו כו) [סעיף ז'] **לא תצא בקטלה וכו'** משום דלמא שלפה ומחוי כמ"ש לעיל או' י"ד יעו"ש:

כז כז) **שם. והבגד תלוי על לבה.** שלא יפול מה שהיא אוכלת על בגדיה. טור:

כח כח) [סעיף ח'] **לא תצא בנזמי האף.** דלמא שלפה ומחוי ואתי לחתויי ד"א בר"ה:

כט כט) **שם. אבל יוצאת בנזמי האוזן.** לכתחלה דטריחא לה מילתא למשלף ואתויי מפני שאזניה מכוסות בקשוריה. ב"י ט"ז סק"ו:

ל ל) **שם בהגה. ובמקום שנהגו לגלות האזנים אסור וכו'** מדכתב ובמקום שנהגו וכו משמע דאין חילוק בין נשואות בין בתולות דבשניהם יש מקומות שמגלות אסור ויש מקומות שמכסין מותר מיהו במ"א ס"ק ט"ז משמע דבכל מקום אסור בבתולות וכ"מ בלחם משנה פ' במה אשה. א"ר או' יו"ד. וכ"כ הר"ז או' יו"ד דהבתולות שאזניהם מגולות אסורות לצאת בנזמים:

לא לא) [סעיף ט'] **ואם יצאת חייבת.** אפי' מעמדת בה קישוריה דאין דרך להעמידה בנקובה והוי משוי. ב"י והב"ח כתב דפטורה דאין דרך הוצאתו בכך. ולא דק אלא דברי הב"י עיקר. מ"א סק"ז. וכ"כ הט"ז סק"ז. תו"ש או' ט"ו. ר"ז או' י"א. וכ"כ האחרונים. ולענין איש עיין לעיל סי' ש"א סעי' ח':

לב לב) **שם. אם מעמדת בה קשוריה וכו'** דהיינו קשורי צעיפה או שסוגרת בה מפתחי חלוקה וכיוצא בה. ב"י. ר"ז או' י"א:

לג לג) **שם. אם מעמדת בה קשוריה מותר.** משמע כל שמעמדת בה קשוריה מותר ואפי' אינו תכשיט מיהו הב"ח כתב דדוקא במחט העשויה להתקשט בה דטס של זהב יש לה על ראשה ומעמדת בה קשוריה מותר אבל כשאינה תכשיט אעפ"י שמעמדת בה קשוריה אסורה לצאת בה יעו"ש. אמנם הט"ז סק"ז והמ"א סק"ח השיגו עליו וכתבו דדוקא במחט שאינה תכשיט ומעמדת בה קשוריה מותר לצאת אבל במחט שהיא תכשיט אעפ"י שמעמדת בה קשוריה אסורה לצאת דלמא שלפה ומחוי יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' ט"ז. ומיהו הא"ר או' י"ג והא"א או' ח' כתבו דדעת הש"ע להתיר להעמיד קישוריה אף במחט שהיא תכשיט יעו"ש. ומ"מ דעת האחרונים להחמיר. ומחט שאינה נקובה אלא שראשו האחד עב כעין מחטין שלנו כתב שם המ"א דזה אינו עשוי כמין תכשיט ולכן נהגו להקל. וכ"כ הר"ז או' י"א. וכ"כ האחרונים. והוא שמעמדת בה קשוריה כנז' ונראה דה"ד באלו המחטין הבאין מערי ארופ"א שאינן נקובין וראשן אחד עב שכולן שוין ונמצאין אצל כל אדם דלא שייך בהו שלפה ומחוי אבל אם הלכה האשה אצל הצורף ועשתה כעין זה מכסף או זהב כיון דדבר חידוש הוא חיישינן לשלפה ומחוי ואסור לצאת בה בשבת אעפ"י שמעמדת בה קשוריה והיינו לדעת האוסרים כנז':

לד לד) **שם. מותר.** אבל יש ליזהר שלא תוציא אלא המחט הצריכה לזה שאם תוציא יותר מזה אסור. ב"י. ועיין סוף סעי' ח"י:

לה לה) **שם. ואם אינה מעמדת וכו'** וכן אסורה לצאת במחט שמחלקת בו שערה אפי' אם עשוי להתקשט בו. טור. ואם אינו עשוי לתכשיט חייבת חטאת. ב"ח. וכ"כ הט"ז סק"ז וסק"ח. ר"ז או' כ"א. וכ"נ דעת האחרונים. ועיין לעיל סי' ש"א או' מ"ו:

לו לו) **שם. אסור.** והט"ז סק"ח כתב דחיובא נמי איכא כיון דמיירי הכא במחט שאינו תכשיט יעו"ש. מיהו לדעת הא"ר והא"א שהבאנו לעיל או' ל"ג שכתבו לדעת הש"ע מותר להעמיד קשוריה במחט שהיא תכשיט שפיר קאמר הש"ע תיבת אסור משום דכיון שהוא תכשיט אף שאינה מעמדת בו קישוריה ליכא חיוב חטאת ומ"מ לענין דינא לא נ"מ מידי דאם אינו תכשיט ואינה מעמדת בו קישוריה לכ"ע (ר"ל רוב הפו') חיובא איכא. ולענין אם מותר לצאת בו לחצר אם הוא תכשיט עיין לקמן סט"י ח"י:

לז לז) [סעיף יוד'] **לא תצא בטבעת וכו'** דאין דרך אשה לשאת עליה טבעת שיש עליה חותם וע"כ לא הוי תכשיט אלא משאוי גמור:

לח לח) **שם. ואם יצאת חייבת.** ואין זו הוצאה שלא כדרכא כיון דלפעמים בחול כשנותן לה הבעל טבעת להניח בתיבה מניחתה באצבעה עד שמוליכתה לשם הוי דרך הוצאה בכך. גמ' מ"א סק"ט:

לט טל) **שם. וכשאין עליה חותם לא תצא וכו'** דלמא שלפה ובדיעבד פטורה לפי שהוא תכשיט. תו"ש או' ח"י. ועיין עוד מזה בדברינו לעיל סי' ש"א סעי' ט' וסעי' יו"ד:

מ מ) [סעיף יא'] **לא תצא בכולייאר.** משמע דאם יצאה פטורה כמו בכובלת ובמשנה איתא בהדיא דאם יצאה חייבת ועיין א"ר או' ט"ו שהניח בצ"ע ולי נראה כיון דהרבה פירושים יש בכולייאר כמ"ש בטור על כן לא כתב בש"ע לשון חיובא דלא פסיקא:

מא מא) **שם. שקושרת בו מפתחי חלוקה.** פי' דרכה לכך אבל עתה אינה יוצאה בו אלא כדי להתקשט אבל אם גם עתה מניחתו שם כדי לסגור ומבלעדו לא היה מסוגר מותר. וכ"כ המרדכי וכ"נ בב"י בד"ה לא תצא במחט יעו"ש. פרישה או' ט"ז. וכ"כ ד"מ או' ג' בשם המרדכי:

מב **מב) שם. ולא בכובלת וכו׳** תכשיט הוא הילכך אם יצתה טהורה ומיהו לכתחלה לא תצא דלמא שלפה ומחויא. ב״י. ר״ז או׳ י״ג:

מג **מג) שם. ולא בכובלת וכו׳** וה״ה בצלוחית של פלייטון. גמ׳:

מד **מד) שם. קשור בה בושם וכו׳** אבל אם אין בו בושם חייבת. גמ׳ א״ר או׳ ט״ז:

מה **מה) שם. שקשור בה בושם וכו׳** ואשה שריחה רע טוענתו עליה. ב״י בשם רש״י. ר״ז או׳ י״ג:

מו **מו) [סעיף יב׳] אבל של כסף וכו׳** וה״ה של עץ. ס׳ צד״ל. אבל הר״ן כתב בשם הירושלמי דעץ דינו כשל זהב. וכ״פ בס׳ זכרון להגאון ריבי״ן. א״ר או׳ י״ז. וכ״כ בחידושי הריטב״א ובחידושי הרשב״א. פת״ע או׳ כ״ה:

מז **מז) [סעיף יג׳] ולא במנעל חדש וכו׳ או דחוק.** מאירי פת״ע או׳ כ״ו:

מח **מח) שם. שמא לא יבא וכו׳** ושלפא ליה ואתיא לאתויי ד״א בר״ה:

מט **מט) שם. ללכת בו מאתמול וכו׳** אפי׳ שעה אחת. גמ׳:

נ **נ) שם. אבל איש מותר וכו׳** בין במנעל קרוע בין במנעל חדש. ב״ח סי׳ ש״א. ר״ז או׳ ט״ו:

נא **נא) שם. אבל איש מותר וכו׳** ואע״ג דבסי׳ ש״א סעי׳ ד׳ מבואר דדבר הראוי לאיש ולאשה אסרו בו משום לא פלוג שאני הכא דמנעל של איש אינו דומה למנעל של אשה ולהכי שפיר יש לחלק בין איש לאשה. תו״ש או׳ כ״א.

נב **בנ) שם הגה. ובשאר מלבושים וכו׳** שהם קרועים או חדשים אף האשה מותרת לצאת בהם לפי שבדברים גדולים שהם עיקר המלבוש אין חוששין בה שתשלפם מעליה. ר״ז או׳ ט״ו. ועיין לעיל או׳ א׳:

נג **גנ) [סעיף יד׳] יוצאת בחוטי שער וכו׳** מפני שהמים באים בהם ואינם חוצצין בטבילה עד שנגזור שמא תביאם לר״ה. הרמב״ם פי״ט. א״ר או׳ חיי. תו״ש או׳ כ״ב:

נד **דנ) וכתב** המש״ז או׳ ט׳ דמ״ש הש״ע יוצאת בחוטי שער וכו׳ היינו באין קלועים תוך שערותיה ובקלועים אף חוטי צמר שרי כמ״ש סעי׳ א׳ עכ״ל והיינו לסתם הש״ע אבל כבר כתב שם בש״ע יש מי שאוסר וכתבנו שם כי כן יש להחמיר יעו״ש:

נה **הנ) כתב** בשה״ג דמותר לאשה נשואה לגלות פאה נכרית שלה לא שנא אם היא עשויה משערותיה או משער חבירתה דאין שער באשה ערוה אלא דוקא שערותיה המדובקים בבשרה אבל לא בתלושים ועשוים לכסות שערותיה האחרות ואע״ג דעבדה לקישוט שתהא נראית בעלת שער עכ״ל. ד״מ או׳ ו׳ ולא דמי לחוטי צמר שבראש הסי׳ ואף דהני שערות מחוברין בדבר ויש בו משום חציצה דשאני הכא דהך פאה נכרית הוא כמלבוש דאינה הולכת זולתה א״נ בשעת טבילה מניחתן בביתה. פרישה או׳ י״ט א״ר שם. ומיהו עיין לקמן סעי׳ ח״י שאוסר לצאת בפאה נכרית ואפשר שיש לחלק ועיין לקמן או׳ ח״ן ודוק. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ ע״ה או׳ י״ט לענין דינא שכתבנו דמותר לקרות נגד פאה נכרית יעו״ש:

נו **ונ) שם. או משער חברתה.** שאינו דומה במראיתו לשער שלה. ר״ז או׳ ט״ז. ואפי׳ משער בהמה. ולא אמרינן דמאיס ואתי למשלפא ואתויי ד״א בר״ה. גמ״.

נז **זנ) שם. ולא ילדה בשל זקנה.** דמחכו עלה ואתיא לשלופיה. ט״ז סק״ט. והמש״ז או׳ ט׳ כתב דתרווייהו טעמא משום דמחכו עלה לפי׳ ב״י דגם זקנה בילדה מחכי עלה שאין ראויות לה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז. וכ״כ האחרונים:

נח **חנ) לא** תצא בפאה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנו בידה. ר״ז שם. והוא מגמ׳ ועיין לעיל או׳ ה״ן ודוק:

נט **טנ) [סעיף טו׳] לרפואת קיטוף עה״ר וכו׳** דהוי כקמיע מומחה ולא שייך בו שלפי ומחוי שאילו דבר על נוי. תו״ש או׳ כ״ד:

ס **ס) שם. ומהודק באזנה.** שנותנת לבלוע ליחה של צואת האוזן רש״י לב״ש:

סא **סא) שם. ובמוך שבסנדלה.** שמניחתו לתענוג. רש״י:

סב **סב) שם. הקשור בסנדלה.** וא״צ שיהא הקשר מהודק. הרא״ש. תו״ש או׳ כ״ה:

סג סג) **שם. הקשור בסנדלה.** או בעקבה. מפני שמוך זה הוא לה כמו תכשיט ומלבוש שהרי הוא משמש להנאת גופה כמו שאר מלבושים. ר״ז או י״ז.

סד סד) **שם. הסתומים מכל צד.** אבל אם הם פתוחים אפי׳ מצד אחד איכא למיחש דלמא נפיל ואתי לאתויי. ב״י. וצריך לקשרו שם. ר״ז שם:

סה סה) **שם. אפי׳ אינו קשור וכו׳** דתו אין לחוש דלמא נפיל ואתי לאתויי. תו״ש או׳ כ״ו:

סו סו) **שם. אפי׳ אינו קשור מותר.** ומותר ליתנו לכתחלה בשבת. טור. וכתב בסה״ת להתיר במנעל שלנו לצאת בתבן שבתוכו כמו במוך ואפי׳ בשבת יכול ליתנו לתבן או למוך בתוך המנעל ואינו מסופק בזה דלא כהגהת סמ״ק שכתב צ״ע אם ה״הקש. ב״ח והביאו העו״ת או׳ ט׳ וכתב ויש להקל לצורך קצת. אבל הר״ז או׳ י״ט כתב להתיר בפשיטות כדעת הסה״ת וכתב דאינו כמו המוך דאם המנעל סתום מכל צד מותר בלא קשירה ואם אינו סתום צריך קשירה:

סז סז) **שם הגה. שלא יפול דם וכו׳** אבל אם מכוונת כדי שיבלע בו הדם ולא יפול הדם על בגדיה ויטנפם הוה אצולי טינוף ואסור כמ״ש סי׳ ש״א סעי׳ י״ג ב״י ט״ז סק״י:

סח סח) **שם. אפי׳ יש לו בית יד.** דאיכא למיחש שמא תטלנו ע״י בית יד מ״מ שרי דגם הבית יד מאיס. תו״ש או׳ כ״ח:

סט סט) **שם. בפלפל ובגרגיר מלח וכו׳** פלפל ארוך נותנת אשה בפיה שריחה רע וגרגיר מלח לרפואת חולי שנים. רש״י ר״ז או׳ י״ט:

ע ע) **שם. ובלבד שלא תתן לכתחלה וכו׳** דמחזי כאלו מערמת להוציאו לר״ה שאין הכל יודעין שנותנת שם לריח הפה. תו״ש או׳ ל׳ לב״ש:

עא עא) **שם. ובלבד שלא תתן לכתחלה בשבת,** לפי מ״ש התו׳ קאי גם אמוך שבאזנה ושבסנדלה ושהתקינה לנדתה אבל אין נראה כן מדברי הרמב״ם בפי״ט ומדברי רי״ו בחלק י״א. ב״י. וכ״כ הב״ח בשם סמ״ג וסמ״ק דהא דקתני ובלבד שלא תתן לכתחלה בשבת לא קאי אלא אסיפא ובגרגיר מלחו בכל דבר שתתן לתוך פיה אבל אמוך בתוך הסנדל דברישא פשיטה דיכולה ליתן לכתחלה בשבת וכתב דכן הוא דעת הטור יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״ג בשם כמה פו׳ דבמוך שבאזנה ושבסנדלה שרי לכתחלה ליתן בשבת וכתב שכ״מ בב״י וש״ע יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ל׳, וכ״כ הר ז או׳ י״ט דמוך שבאזנה ושבסנדלה מותרת לקשרו שם בתחלה בשבת ולצאת בו מפני שניכר הדבר למה היא נותנת שם המוך והכל יודעים שהיא צריכה לו ואינו מערמת כלל עב״ד:

עב עב) **ומיהו.** כתב בטור וב״י דבפלפל נסתפקו הסמ״ג והסמ״ק אי שרי ליתנו לכתחלה בפה בשבת ולצאת בו מי שיש לו ריח הפה יעו״ש והטעם כתב הב״ח דנסתפקו בפלפל משום די״ל דלא קאי ובלבד שלא תתן לכתחלה בשבת אלא דוקא אגרגיר מלח ובכל דבר שתתן בתוך פיה אבל לא על הפלפל יעו״ש. וכתב התו״ש או׳ ל׳ וספיקא לחומרא וכ״מ מדברי הרמב״ם פי״ט דהאי ובלבד שלא תתן וכו׳ קאי גם אפלפל וכ״נ דעת הש״ע. וכ״ה דעת האחרונים:

עג עג) **שם. ואם נפל לא תחזיר.** ואפי׳ נפל ע״ג כלי אסור להחזיר. מ״א ס״ק י״א. א״א או׳ י״א. וכן הסכים המח״ש כהמ״א ודלא כהתו״ש שהשיג על המ״א יעו״ש:

עד עד) **שם. ואם נפל לא תחזיר.** ונראה דלפי טעם זה שאינו אסור אלא משום מראית העין א״כ במקום שאין רואין שרי ואף דק״ל כל מקום שאסרו חז״ל משום מראית העין אפ׳ בחדרי חדרים אסור הא כבר נתבאר בכמה דוכתי דה״ד היכא שיש חשד איסור דאורייתא אבל הוצאה בפה אינו אלא איסור דרבנן תו״ש או׳ ל״א. ועיין לעיל סי׳ ש״א או׳ רס״א:

עה עה) **שם. שקשורים במשיחה וכו׳** ואפי׳ אם המשיחה דבר נוי נמי מותר דלא שלפא שמא יפלו בתי שוקיים. כ״כ האחרונים:

עו עו) **שם. שאין המשיחה קשורה בהם.** אלא עליהם ר״ז או׳ ך׳:

עז עז) **שם. ולא חיישינן שמא ישתלשלו למטה.** עם המשיחה שעליהם ויפלו ותביאם בידה. ר״ז שם:

עח עח) **שם. ויוצאה באצעדה וכו׳** ואע״ג שהוא תכשיט כתוב שם הטעם בהרמב״ם פי״ט דין ה׳ דכל דבר שהוא תכשיט ואינו נופל ואין דרכה להראותו הרי זה מותר לצאת בו עכ״ל. וכתבו האחרונים כגון שהוא דבוק על בשרה תחת הכתונת ולא חיישינן דילמא שלפא ומחוי שלא יתגלה זרועה. וזהו הטעם נמי ע״ג שוקה. והי״א ס״ל דדוקא בשוק מקלינן מה״ט ולא בזרוע כמ״ש באו׳ שאח״ז:

עט עט) **שם. ויש מי שאוסר בשל זרוע.** הוא דעת רש״י גבי בירית דלא התירו אלא בשוק דלא מגליא שוקה. ט״ז ס״ק י״א. א״ר או׳ כ״ה. ועיין לעיל סוף או׳ ה׳:

פ פ) **[סעיף טז׳] יכולה להתירו בר״ה וכו׳** משום דליכא למיחש למידי דאם יהא זכור לשבת בשעת התרה לא אתי לאתויי ואם לא יהא זכור לשבת אפי׳ נאסור להתיר ולהסיר לא יועיל. תו׳ ר״פ במה אשה. ב״ח. תו״ש או׳ ל״ג (והשיג על הלבוש שכתב טעם אחר יעו״ש) לב״ש:

פא פא) **[סעיף יז׳] יש אוסרים להביא מפתח וכו׳** היינו לי״א בסעי׳ ח״י שאוסרים לצאת בתכשיטים שאסרו חכמים אפי׳ לחצר המעורבת ואפי׳ בבית דרך מלבוש שמא ישכח ויצא בהם. ב״י. והר״ה מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ כ״ז. אבל להמתירים תכשיטים תוך הבית ולא גזרו בית אטו ר״ה ה״ה במפתח אין לגזור. אלא לי״א אפי׳ בבית בתכשיטים ה״ה במפתח ואפי׳ המפתח כעין תכשיט משא״כ כשנושא המפתח בידו אפי׳ אינו תכשיט מותר תוך הבית דכיון שהוא בידו יזכור ולא יצא עם המפתח לר״ה. מחה״ש:

פב פב) **[סעיף חי׳] אסור לצאת בו לחצר וכו׳** היינו מבית לחצר:

פג פג) **שם. לחצר שאינה מעורבת.** אבל לחצר המעורבת שרי. הרה״מ פי״ט דין ח׳:

פד פד) **שם. חוץ מכבול וכו׳** היינו כפה של צמר שבסעי׳ ג׳ ופאה נכרית פרש״י קליעת שער תלושה וצוברתה על שערה עם קליעתה שתראה בעלת שער עכ״ל. ב״ח. ומ״ש בש״ע שקלעה בתוך שערה הוא ל״ד לפי מ״ש בסעי׳ א׳ לסברה א׳ דאפי׳ בחוטי צמר ופשתן מותר לצאת לר״ה אם הם קלועות ויעו״ש הטעם וכ״מ במש״ז או׳ י״ב יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ח״ן:

פה פה) **שם. חוץ מכבול וכו׳** שמותרת לצאת בהן לחצר שאינה מעורבת כדי שלא תתגנה על בעלה. הרמב״ם פי״ט דין ח׳:

פו פו) **שם. נשי דידן נהגו לצאת וכו׳** פי׳ שנהגו לצאת לר״ה שלנו שהוא כרמלית שהרי אין מבואות שלנו רחבים ט״ז אמה וגם אין ס׳ רבוא בוקעים בהם והרי כחצר שאינה מעורבת ומותר. כ״כ התו׳ מיהו מאן דאית ליה אע״ג דאין ס׳ רבוא בוקעים בו נקרא ר״ה אסורים לצאת לר״ה גמורה. עו״ש או׳ ט״ו. ועיין לקמן או׳ פ״ח:

פז פז) **שם. נהגו לצאת בכל תכשיטין.** היינו האסורים מטעמא דדלמא שלפה ומחוי. א״ר או׳ ל׳ אבל תכשיטין שאסרו מחשש שמא יפלו או מחשש טבילה או שמא ישחקו עליה ותטלם בידה אין לנו לומר אלא שסומכות על דברי המקילין. אבל כל הדברים שאסור לצאת בהם מן התורה מפני שהם משא גמור אסור לר״ה לצאת בהם אפי׳ לכרמלית. ר״ז או׳ כ״ג:

פח חפ) **שם. כל ר״ה שלנו כרמלית ודינו כחצר וכו׳** וכתבו התו׳ ואע״ג דכרמלית חמיר מחצר שאינה מעורבת כדאי׳ בפ׳ כל כתבי ה״ד בזמניהם שהיה ר״ה ושייך למגזר כרמלית אטו ר״ה ואז הוי כרמלית חמיר מחצר שאינה מעורבת אבל עכשיו דליכא ר״ה אין שום חומרא בכרמלית יותר מחצר שאינה מעורבת עכ ל׳ אכן התו׳ בכתובות כתבו בפשיטות לחלק בין כרמלית לחצר שאינה מעורבת גם בזה״ז ולא הביאו תירוצם דלעיל כלל וגם הרא״ש לא הזכיר מזה וכ״מ מדברי הטור שבסי׳ של״ד מחלק בין חצר שאינה מעורבת לכרמלית ואף דס״ל דכזה״ז ליכא ר״ה. והש״ע בסי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ סתם שם כדיעה ראשונה דגם בזה״ז איכא ר״ה וכ״כ שם הכנה״ג והעו״ש דדעת הש״ע הוא כן. ולפ״ז צ״ל דהא דכתב הש״ע דיעה זו דבזה״ז אין לחלק בין כרמלית לחצר שאינה מעורבת משמיה די״א הוא דכתב כן וליה לא ס״ל. והמ״א בסי׳ י״ג וסי׳ שמ״ה כתב בשם הש״ע שפסק כן דבזה״ז ליכא ר״ה וליתא. תו״ש או׳ ל״ו. וכ״כ לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ בשם כמה פו׳ דדעת מרן ז״ל כסתם דסי׳ שמ״ה דגם בזה״ז איכא ר״ה יעו״ש וא״כ כיון דלדעת מרן ז״ל גם בזה״ז איכא ר״ה ה״ה ג״כ דיש לחלק בין כרמלית לחצר שאינה מעורבת כנז׳ ולפ״ז לסברה האחרונה דהיינו י״א שנית שכתב בש״ע לא שרי אלא דוקא בחצר שאינה מעורבת אבל לכרמלית אסור ולסתם הש״ע לא שרי אלא דוקא בחצר המעורבת ואנן ק״ל כסתם הש״ע רק במקום שנהגו להקל לא נוכל למחות בידם מאחר שיש להם על מה לסמוך אבל כל יר״ש יש לחוש לעצמו אפי׳ במקום שנהגו להקל ואין לזוז מדעת הש״ע. ובל״ה יש אוסרים לאשה שתצא לחוץ בתכשיטין אפי׳ בחול מפני הרואין ואשה יראת ה׳ היא תתהלל:

פט טפ) **שם בהגה. ויוצאין בהם אף בחול וכו׳** דכל התכשיטין הרגילין ללובשן נמי בחול שרי בין לאיש בין לאשה. שה״ג אשר סביב המרדכי פ׳ במה אשה. ובשם הר״ר דוד כתב שהזהב הוא כמו קמיע מומחה שטוב לרפואה שהוא משמח. עו״ש או׳ ט״ז. וכ״ז הוא לדעת המקילין וכבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת מרן להחמיר. ועוד עיין לעיל סי׳ ש״א או׳ ח״ן:

צ צ) **שם. אף בכרמלית אסור וכו׳ ו** ה״ה דאפי׳ בחצר אסור הגר״א

צא צא) **שם. שנהגו האנשים לצאת בטבעת וכו'** היינו לדעת הי"א דס"ל דר"ה שלנו דינו כחצר שאינה מעורבת אבל לדידן דלא ס"ל הכי ודאי אסורים גם לאיש ואף דבאיש לא שייך שלפי ומחוי לפי שאין דרכו בכך להתפאר בתכשיטין כמ"ש סי' ש"א סעי' ט' מ"ט אסור כיון דהוי תכשיט גם לאשה כמ"ש שם. וכ"כ ב"י בשם רי"ו בסי' ש"א. תו"ש או' ט"ל. ועיין לעיל סי' ש"א או' ג'ן:

צב צב) **שם. ולפ"ז אפשר דכיון שנהגו עכשיו הנשים וכו'** הא דמספקא ליה בהכי ולא כתב בפשיטות דה"ה נמי גבי נשים יש להתיר בזה היינו משום דיש לחלק ולומר דדוקא באיש יש להתיר כיין דלא שייך גביה שלפי ומחוי שפיר יש להתיר בזה"ז אבל באשה דודאי איכא למיחש בה דלמא שלפא ומחוי אפשר דאין להקל כולי האי למימר דבזה"ז מיקרי טבעת שיש עליה חותם תכשיט גם לאשה וגם לסמוך אי"א דס"ל דר"ה שלנו דינו כחצר שאינו מעורבת ושרי ולכך כתב הש"ע לישנא דאפשר משום דמספקא ליה בהכי. והלבוש כתב בפשיטות לדעת י"א דאין חילוק בזה"ז בין איש לאשה בין יש עליה חותם לאין עליה חותם דשניהם מותרים בשניהם אבל מלשון הש"ע לא נראה כן כמ"ש. תו"ש או' מ':

צג צג) **שם. בטבעת שיש עליה חותם וכו'** היינו לדעת הי"א דר"ה שלנו דינו כחצר שאינו מעורבת ולדידן אסור. תו"ש או' מ"א:

צד צד) **שם. ולא יותר וכו'** ר"ל מה שהתיר בסעי' ט' מחט להעמדת קישוטין לא יהיה יותר מחטין בצעיפה מכדי הצורך להעמדת קשורין. לב"ש ועיין לעיל או' ל"ד:

צה צה) **[סעיף יט'] צריך להזהיר לנשים וכו'** ל"ד לנשים וה"ה לאנשים אלא שדבר בהווה. ס' הזכרונות דצ"ו. כנה"ג בהגב"י:

צה) **שם. שניטל חודה או עוקצה וכו'** מיירי במחט שאינה נקובה שיש עליה קשר עב בראשה והוא נקרא עוקץ וע"י שניטל ממנה זה העוקץ או שניטל חודה נתבטל שם כלי מעליה ואסור לטלטלה. אמנם עיין במ"א ס"ק ט"ו שחילק על הש"ע וס"ל דנהי דבמחט נקובה נתבטל שם כלי ע"י שניטל חודה או חורה וכדלקמן בסי ש"ח סעי' י"א במחט שאינה נקובה לא נתבטל שם כלי מעליה עד שינטלו שניהם דהיינו חודה ועוקצה וכמ"ש הא"א או' ט"ו בכוונת מ"א יעו"ש. ומ"מ לענין יחוד מע"ש לכו"ע מהני אפי' במחט נקובה וניטלו שניהם. וכ"כ הר"ז או' כ"ד:

צו צו) **שם. ויחדה לשם כך.** שע"י יחוד זה שמבע"י נעשית כלי לענין זה. ר"ז שם:

צז צז) **[סעיף ך'] מותר לצאת בהם.** דאורחא בהכי ולאו משוי הוא. רש"י:

צח צח) **שם. אבל אם הם צבועים אסור.** דחיישינן דלמא שלפא ומחוי. ב"ח. ואע"ג דנזמים מותר כמ"ש סעי' ח' שאני חוטין דקל יותר ליטלם מנזמי האוזן. תו' (שבת נ"ט ע"ב) ולפי מ"ש שם בהגה י"ל דהכא מיירי בבתולה דוקא. מ"א ס"ק ט"ז. ור"ל הא דכתב בש"ע הבנות קטנות לאו אורחה דמלתא נקט אלא דוקא בנות דדרכן לגלות אזניהם משא"כ נשואות דאין דרכם לגלות אזניהם אפי' צבועים מותר. מחה"ש. אמנם לטעם התו' שכתבו בחוטין נקל יותר מנזמי האוזן אף נשואות אסור. א"א או' ט"ז. וכ"כ קצת מאחרונים דיש להחמיר בצבועים אף בנשואות:

צט צט) **[סעיף כא'] חוץ מהפנים.** כך הוא ל' הטור אבל ברש"י והר"ן חוץ מהעינים. א"ר או' ל"ג. באה"ג. וכן הסכים הגר"א:

ק ק) **[סעיף כב'] פורפת וכו'** והוא שמתעטפת בטלית שיש בראשו האחת רצועה וקושרת אגוז או אבן שיחדה אותה לכך בראשה השני וכורכת הרצועה באגוז או באבן כדי שלא יפול הטלית. טור. ולשון פורפת כמו קרסים דמתרגמינן פורפין כל המחבר בגד לחבירו קרי פריפה. רש"י לב"ש:

קא קא) **שם. פורפת וכו'** ולא מחזי כמכוין להוצאה דהכא הכל יודעין שצריכה לדברים הללו משא"כ בנותנת לתוך פיה כמ"ש סעי' ט"ו. תו' מ"א ס"ק י"ז:

קב קב) **שם. ועל האבן שיחדתו לכך וכו'** והיינו כשהאבן עגולה דאורחא בהכי ולכך מהני בה יחוד אף לשבת אחת אבל אם אינה עגולה לא מהני בה יחוד לשבת אחת כמ"ש בסי' ש"ח סעי' כ"ב ומ"א שם ס"ק מ"ג. תו"ש בזה הסי' או' מ"ו:

קג קג) **שם. ולא מהני בה יחוד.** ונראה דדוקא ביחוד לשבת אחת לא מהני אבל ביחדה לכך לעולם ודאי מועיל דלא גרע מאבן שעל פי החבית כדאיתא בסי' ש"ח סעי' כ"ב וכ"כ שם הר"ן בהדיא דיחוד לעולם מהני כמעשה. אכן לדעת המרדכי דלשם לא מהני גם יחוד לעולם אלא בעינן דוקא מעשה מיהו לא ק"ל שם כוותיה כמ"ש רמ"א שם. תו"ש או' מ"ז, וכ"כ הגרע"א, ועיין בדברינו לשם בס"ד:

קד קד) **שם. ואם פרפה עליו מע"ש וכו'** דמעשה מועיל. מ"א ס"ק ח"י, א"ר או' ל"ה. וכתב רי"ו דכן הדין באיש. א"ר שם:

קה קה) **שם. מותר לצאת בו בשבת.** ר"ל אעפ"י שהסירה הבגד מותר לפרוף בשבת כיון שפרפה פעם אחת מע"ש דמעשה מועיל ונעשה המטבע כמו כלי או מלבוש, לב"ש:

קו קו) [סעיף כג'] **אם היתה צריכה להוציא אגוז וכו'** בעיא דלא אפשיטא וכתבו הרי"ף והרא"ש וק"ל כל תיקו דאורייתא לחומרא ודרבנן לקולא ולפיכך לר"ה דהוי דאורייתא אסור ולכרמלית דהוי דרבנן שרי ב"י עו"ש או' ח", ועיין לקמן סי' שמ"ה סעי' ז' ובדברינו לשם בס"ד:

קז קז) **שם. ופרפה עליו כדי להוציאו וכו'** נ"ל דאפי' פרופה מאתמול אם כוונתה להוציא לבנה אסור. מי"ט א"ר או' ל"ז:

קח קח) [סעיף כד'] **יוצאה באבן תקומה וכו'** וקורין לה קוטנ"א בלע"ז ורש"י וט"ז כתבו שקורין שטערי"ן שו"ס ובביאור רש"ל לסמ"ג כתב המעתיק שהוא אבן חצץ שיש בו חלל ואבן קטן בתוכו כענבל בזוג וכן נברא. א"ר או' ל"ח. והביאו מחה"ש ס"ק י"ב:

קט קט) **שם. ובמשקל ששקלו כנגדו וכו'** היינו שנזדמן לו איזה חפץ שמכוון במשקל אבן תקומה ולא שחיסרו ממנו או הותירו עליו לכוונו במשקל אבן תקומה ויש בו סגולה שלא תפיל ולדה. תו"ש או' מ"ט. והטעם בכל זה להתיר משום דהוי כקמיע מומחה:

קי קי) **שם. ובמשקל ששקלו כנגדו וכו'** ובמשקל דמשקל בעיא דלא אפשיטא ולכאורה בכרמלית תיקו בדרבנן לקולא אבל במ"א סי' ש"ח ס"ק נ"ז משמע דאסור בכרמלית בקמיע שאינו מומחה וה"ה אבן תקומה לרפואה דהוה כקמיע מומחה כמ"ש בע"ץ הא משקל דמשקל הוה כקמיע שאינו מומחה ואסיר בר"ה וה"ה בכרמלית. מש"ז און י"ג:

קיא קיא) **שם. ואפי' לא נתעברה עדיין.** אלא שחוששת שמא תתעבר ותפיל. גמ' משמע הא אם לא יש חשש עיבור אסור:

קיב קיב) **והוי** יודע ביו"ט מותר בקישוטין ואף באותן דמחייכי ושלפא וילדה בשל זקנה דלאו גנאי ממש הוא דלמה יוצאה ומיהו מחט נקובה או אינה נקובה ויותר מצרכו י"ל דהוי כטלטול אבנים. מש"ז שם:

קיג קיג) [סעיף כה'] **סרק על פניה.** והוא צבע אדום. רש"י. ב"י. לב"ש. ונראה דה"ה צבע לבן:

קיד קיד) **שם. משום צובע.** כיון שדרכה בכך מקרי צובע משא"כ באיש כמ"ש סס"י ש"ך. מ"א ס"ק י"ט. תו"ש או' ן' אבל לכחול העין אסור אף באיש שדרכו בכך. ר"ז סי' ש"ך או' כ"ז.

קטו קטו) **שם. משום צובע.** ופליגי ר"א וחכמים אי מחייבת חטאת והלכה כחכמים דפטרי וכ"פ הרמב"ם פכ"ב אבל מדברי סמ"ג נראה שחייבת חטאת. ב"י. וכתב הא"ר או' מ' על מ"ש הש"ע אסור לאשה וכו' משמע מדרבנן כמ"ש ב"י בשם הרמב"ם דהלכה כרבנן ודלא כסמ"ג שפסק דחייבת כר"א אך ראיתי שגם ראב"ן סי' שנ"ד ור"ן פ' המצניע פסקו כסמ"ג. וכ"מ קצת מסה"ת וסמ"ק ומרדכי ר"פ במה אשה גבי חוטי צמר קלועות דגודלת דסעי' כ"ו חייבת וה"ה בסרק וכוחלת. ודוקא לעצמה אבל לחברתה לכ"ע חייבת גמ' ס"פ המצניע. וכ"כ ריא"ז בשה"ג גבי גודלת עכ"ל. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא אם יש חיוב דאורייתא או מדרבנן אכן מדברי הטור והש"ע והלבוש שלא כתבו אלא לשון איסור משמע דס"ל דאינו אלא מדרבנן. וכ"כ העו"ש או' י"ט. מ"א ס"ק י"ט. א"ר או' ך' מ"ב או' ע"ט. ומ"ש הא"ר דלחברתה לכ"ע חייבת כתב עליו הרב מ"ב שם בבה"ל דזה אינו אלא לר"א כדמוכח שם בסוף דברי רשב"א וכ"ה בהדיא בתוספתא פ"י דרשב"א משמיה דר"א קאמר לה אבל אנן דק"ל כרבנן דפטרי בודאי דאף לחברתה פטורה יעו"ש. וכ"מ מדברי הפו' שלא הזכירו דין זה דאין חילוק בין לה לחברתה. ונ"מ מכל זה לענין מי שעבר ועשה איסור ומבקש תיקון לעשות תשו' אם צריך תיקון לאיסור דרבנן או לחיוב דאורייתא ונראה דבאדם כחוש שאינו יכול להתענות כ"כ וגם הוא עני שאינו יכול לפדות תעניתו בממון דיש להקל עליו ולדונו באיסור דרבנן. ועיין לקמן סוף סי' של"ד כי שם יבואר קצת תיקון לאיסורי שבת בס"ד:

קטז קטז) **שם לטוח על פניה וכו'** ויש נוהגין דבר איסור להחליק שערותיהם בחלב מהותך ומעורב במיני בשמים שקורין פומאד"ה וחוששני להם מחטאת דנראה שיש בזה משום ממרח וראוי להזהיר בני ביתו ע"ז. מאמ"ר:

קיז קיז) [סעיף כו'] **אסור לקלוע וכו'** דדמי לבנין וכן היתר קליעתה דמיא לסתירה. תו"ש או' נ"א. ואיסור זה מדרבנן דק"ל כחכמים ולא מן התורה. וה"ה להתיר קליעתה אסור מדרבנן דדמי לסתירה. א"א או' ך' והיינו לדעת הרמב"ם ולדעמיה אבל להפו' כר"א איכא חיוב חטאת וכמ"ש לעיל או' קט"ו יעו"ש:

קיח קיח) **שם. אסור לקלוע וכו'** דדמי לבנין. אבל הקולע נימין בתלוש חייב משום אורג כמ"ש הרמב"ם והכא בשער לא חשיב אריגה. ועוד דאין סופה להתקיים שעומדת לסתירה. תו' מ"א סק"ך:

קיט קיט) **לא** יפשפש אדם בפצילי"ן או בעורות שלו כנים באצבעותיו מפני כשהוא מוציא באצבעותיו הכנים מנתק מן הצמר באצבעותיו חלא אם הכנים במקום שהוא בלא צמר אבל מראשו לא, שמא ינתק שער ראשו. ס"ח סי' רס"ח:

קכ **קך) שם. אבל יכולה לחלוק וכו'** דאינה מתכוין לתלוש השער. מ"א ס"ק כ"א:

קכא **קכא) שם בהגה. לאסור לעשות ע"י כלי.** שגם היא תולשת שערות. לבוש סעי' כ"ד:

קכב **קכב) [סעיף כז'] אסור לסרוק וכו'** משום תלישת שער הגוף וחייב משום תולדה דגוזז. הריב"ש סי' שצ"ד יעו"ש. וכ"כ בחידושי הר"ן שבת צ"ד בשם הרא"ה. אבל התו' שם ד"ה אבל בכלי ס"ל דתליא בפלוגתא יעו"ש. וכתב שם חדש ז"ל עמוד זמנים דס"א ע"ד שר"ל נמי שיש בה חיוב משום מלאכה יעו"ש:

קכג **קכג) שם. ואפי' אותו שעושין משער חזיר וכו'** וכתב שם הריב"ש והבחורות מתקנות מעט שער הראש בכלי העשוי משער חזיר והדבר ידוע שאין בו משום השרת שער אבל במסרק אסור יעו"ש. והביאו מ"א ס"ק כ"ה. וכ"כ המ"א בסי' שכ"ז דנהגו הבתולות להיות להם כלי משער חזיר המיוחד לשבת. וכתב שם המחה"ש ואע"ג דלעיל סס"י ש"ג כתב דאפי' מסרק של שער חזיר אסור היינו דוקא מסרק אבל לתקן השער על ראשן מותר בכלי העשוי משער חזיר וכמ"ש המ"א שם בשם הריב"ש ואעפ"י כן המנהג ליחדו לשבת דוקא עכ"ל:

קכד **קכד) שם. ואפי' אותו שעושין משער חזיר.** ששיניה רכות אסורה. לבוש:

קכה **קכה) שם. שא"א שלא יעקרו שערות.** פירוש והוה פסיק רישיה ואסור אפי' לר"ש דסבר דבר שאינו מתכוין מותר דא"א שלא יעקרו השערות ואפי' למ"ד לקמן סי' ש"ך סעי' ח"י דלא מודה ר"ש אלא בפ"ר דניחא ליה אבל היכא דלא ניחא ליה לא מ"מ כיון שהוא רוצה להשוות שערו שיהא חלק ויפה וא"א להשוותו אלא א"כ ישיר שערות הוה פ"ר דניחא ליה ואסור. ב"י. עו"ש או' כ"ב:

קכו **קכו) שם הגה. אבל מותר לחוף ולפספס ביד.** פרש"י (שבת ז' ע"ב) חופף שערו בנתר וחול ומפספס מנפץ שערו. ובנזיר (מ"ב ע"א) פרש"י חופף לשון מגרד. ומפספס פרש"י ותו' שם שמפריד שערותיו זו מזו. והרמב"ם בפי' המשנה שם כתב חופף חוכך שערו בידו ומפספס חוכך בצפרניו או בכלי יעו"ש. ופשוט דאסור לחוף בדבר שבודאי משיר השער (בנזיר בחול ובכל אדם בשבת. רש"י שם) כדאמרינן בנזיר. מ"א ס"ק כ"ג. ואפי' קרוב לודאי אסור משום פ"ר. תו"ש או' נ"ה. ועיין לקמן סי' שכ"ו סעי' ט' ויו"ד ובדברינו לשם בס"ד:

קכז **קכז) שם בהגה. אבל מותר לחוף וכו'** פי' ולא חיישינן שמא יעקור שערו ואם יעקור הוה דבר שאין מתכוין ומותר כיון שאפשר שלא יעקור. עו"ש או' כ"ג. ומיהו בשער הזקן שעלול להתלש וידים עסקניות הן כתבו האחרונים שיש ליזהר מאד שלא יושיט ידיו לזקנו כלל בשבת והאר"י ז"ל החמיר מאד אפי' בחול שלא ישים ידו בזקנו למשמש בה כדי שלא יעקור ויתלוש איזה שער והיה אומר שאיסור גדול מאד הוא לעקור או לתלוש בידו אפי' שער אחד בלבד בכל מקום זקנו כי הם צנורות השפע כמבואר בשה"מ פ' קדושים יעו"ש. וא"כ כ"ש בשבת דיש עוד איסור מוסיף. ועיין לקמן רס"י ש"מ:

קכח **קכח) איתא** בש"ס פוסקת אסור ופרש"י מתקנת שערה במסרק ובידיה. וכתב הריב"ש אפשר שהוא מה שרוחצין המסרק בשמן טרוף במים ומעבירין המסרק על ראשן להדביק השערות זו בזו ולהשכיבן על הראש וזה דומה לבנין עכ"ל והב"ד מ"א ס"ק כ"ג וכתב משמע דבל"ה שרי וכתב המחה"ש דר"ל במסרק יבש בלי שמן ומים עכ"ל והגם דכתב המא בס"ק הקודם בשם הריב"ש דבמסרק אסור י"ל דדוקא לסרוק אסור משום השרת נימין אבל אם כבר הוא סרוק וליכא השרת נימין מעבירתו על ראשה כדי להשכיב השערות אפשר דשרי. ומיהו דעת הפו' נראה דאין לחלק ובכל גוונא אסור להעביר מסרק על השער ובפרט דגם הריב"ש והמ"א לא כתבו אלא בדרך אפשר ומי יוכל להקל באיסורי שבת החמור:

סימן שד

א **א) [סעיף א'] אדם מצווה על שביתת עבדו וכו'** כשסם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת כך הוא מצווה על עבדו ואמתו ואעפ"י שהן בני דעת ולדעת עצמן עושין מצוה עלינו לשמרם ולמנען מעשיית מלאכה בשבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר. הרמב"ם פ"ך דין י"ד. וגם העבד בעצמו אסור לעשות מלאכה אפי' לעצמו דהא חייב בכל מה שהאשה חייבת אלא דקמ"ל דגם רבו מצווה עליו למנעו כמו שמצווה על שביתת כל בני ביתו. לב"ש. ועיין באו' שאח"ז:

ב **ב) ודע** שיש ג' מיני עבדים חוץ מעבד עברי שהוא כישראל לכל דבריו לבד שיש צד שמותר בשפחה כנענית. הא' הוא עבד שמל וטבל לשם עבדות והוא חייב בכל מצות ל"ת כדין ישראל גמור ובכל מ"ע שהנשים חייבות לפי שדינו כדין אשה. הב' עבד ערל שהתנה שלא ימול אלא ישמור ז' מצות שנצטוו בני נח וזה נקרא עבד תושב ונקרא בקצת מקומות עבד ערל ודינו כגר תושב. והג' הוא עבד ערל שעובד עכו"ם שלו. מ"מ שם:

ג ג) **שם. אדם מצווה על שביתת עבדו וכו'** וכשעושה העבד מלאכה הרב עובר כמו על שביתת בהמתו מ"מ שם. מ"א סק"א. תו"ש או' א' ואף דעובר בלאו מ"מ אין בו מלקות כיון שאין עושה בעצמו. ס' החינוך סי' ל"ג וכ"מ ברמב"ם דהא בשביתת בהמה ליכא מלקות א"ר או' א' ומיהו מותר להשכיר עבדו לא"י בימי החול אם מתנה עמו שלא יעשה בו מלאכה בשבת ולא דמי לבהמתו דמבואר לעיל בסי' רמ"ו סעי' ג' דאסור להשכירה לא"י בכה"ג דאין הא"י נאמן על כך דהא הא"י לא יעשה מלאכה בע"כ של עבד ויש לעבד נאמנות ע"ז. א"א או' א' מ"ב או' ב':

ד ד) **שם. לעצמו,** היינו תפירת בגדיו ותיקון מנעליו או עושה להרויח מזונותיו, ב"י בשם הכלבו. מ"א סק"ב, והיינו כשרבו נותן לו מזונות אלא שרוצה להרויח להעדפה אבל אין הכוונה שאז לא יתן לו הרב מזונות דדין זה מבואר בסעי' ב' דדוקא אם התנה מבע"י לעצמו יעו"ש, לב"ש:

ה ה) **שם. אבל לא לרבו,** משום דכתיב וינפש בן אמתך והגר זה גר תושב והיינו שנתגדל בביתו דהוי כשכירו ולקיטו. תו"ש או' ב' וגר תושב מקרי כל שקיבל עליו ז' מצות בני נח ושלא לעבוד ע"ז אפי' בשיתוף, א"א או' ו':

ו ו) **שם. אבל לא לרבו.** ואפי' מלאכה דרבנן, הרדב"ז ח"א סי' ד' מ"א סק"ג. א"ר או' ב' תו"ש שם. ואפי' אם עושה מעצמו שלא אמר לו רבו לעשות אפ"ה אסור. עו"ש או' ב' ואם העבד עושה מלכה לצרכו לבד שלא היה בדעתו שיהנה ישראל ממנה מותר לרבו ליהנות ממנה דומיה דמתני' משקה אחריו ישראל, פתה"ד או' א' יעו"ש:

ז ז) **שם. ואסור לכל ישראל וכו'** היינו מדאורייתא וכדמסיים דכיון דמלאכת העבד אסור מן התורה וכ"ה בהדיא בב"י בשם המ"מ והעו"ש לא דק. מ"א סק"ד. א"ר או' ב' תו"ש או' ג':

ח ח) **שם. ואסור לכל ישראל וכו'** ופשוט דמומר דינו כישראל ואסור לומר לו לעשות מלאכה. מ"א סק"ח. וכן בן המומרת. תו"ש שם. ואסור לומר לצדוקי לעשות מלאכה אפי' ביו"ט. מ"א שם. תו"ש שם. הקראים דינם כגר תושב. ט"ז ביו"ד סי' קכ"ד סק"ב. א"ר או' ה' ועיין ביו"ד סי' קנ"ט. ואף אם היה למומר עבד עכי"ם אסור לומר לעבדו שיעשה מלאכה לישראל. לב חיים ח"ג סי' פ' יעו"ש. ועיין א"א או' ח' שנסתפק במומר לכל התורה או ע"ז ושבת דדינו כעכו"ם ואומר לו ישראל לחלל שבת אי חייב המשלח יעו"ש והביאו הפתה"ד או' ג' ותמה עליו דהו"ל למפשט מתו' ע"ז ד"ו ע"ב ומתשו' הרשב"ץ שהביא ב"י בח"מ סס"י שפ"ח דמיחייב השולחו יעו"ש:

ט ט) **שם. אלא עדיין הוא עכו"ם וכו'** דהיינו בן אמתיך ואיתקש לגר מה גר רבו ושאר כל אדם שוים לאיסור אף בן אמתך רבו ושאר כל אדם שוים לאיסור. תו"ש או' ד':

י י) **שם. וכן מת ביו"ט ראשון וכו'** זו סברת בה"ג הביאה מר"ן ז"ל בב"י לקמן סי' תקכ"ו וסבר דאין חילוק בין יו"ט לשבת לענין שביתת עבד והרמב"ן חלק עליו כמ"ש שם בב"י והרשב"א בסוף עבודת הקודש נראה שסבר דשביתת עבד איתא ביו"ט כס' בה"ג. ונראה דמחלוקת זה הוא גם בשביתת בהמתו ביו"ט דלדעת בה"ג יו"ט ושבת לענין זה שקולים וכ"כ התו"ש. מחב"ר או' א' דר"ל כיון שסתם מרן ז"ל כאן בעבד כבה"ג דשבת ויו"ט שוין וק"ל היכא שסותם מרן ואח"כ מביא יש חולקים דדעתו לפסוק כסתם א"כ ה"ה לגבי שביתת בהמתו לדעת מרן ז"ל שבת ויו"ט שוין. ועיין לעיל סי' מ"ו או' ד"ן:

יא יא) **שם. ויש חולקין וכו'** הב"ח והרדב"ז וס' מ"ב החמירו כס' ראשונה ובתשו' רשב"א סי' נ"ט כתב הטעם דלא גרע משורו וחמורו יעו"ש. א"ר או' ג' וכ"כ לעיל סי' י"ג או' ז' בשם כמה פו' דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ מביא יש חולקים דדעתו לפסוק כסתם יעו"ש:

יב יב) **שם. ויש חולקים וכו'** היינו בשלא קבל עליו שום מצוה דלסברה ראשונה אסור אפי' לאחרים לומר לו לעשות מלאכה לצורך חולה שאין בו סכנה וכו' להיש חולקים מותר לאחרים לומר לו אבל לא רבו ולי"א שכתב אח"כ בש"ע מותר אפי' לרבו לומר לו לעשות מלאכה לצורך חולה שאין בו סכנה. וכ"כ העו"ש או' ה' ואו' ט' נה"ש או' א' והגם דהמ"א סק"ה והתו"ש או' ה' פקפקו בזה והתו"ש תירץ תירוץ אחר מ"מ כן הסכים הגר"א למ"ש העו"ש יעו"ש. וכ"ה דעת האחרונים:

יג יג) **שם. וא"צ להפרישו.** דלא עדיף מקטן שא"צ להפרישו כמ"ש סי' שמ"ג. מ"א סק"ו. תו"ש או' ו':

יד יד) **שם הגה. אפי' קבל עליו וכו'** אבל עבד שמל וטבל רבו מצווה על שביתתו ואפי' עושה מדעת עצמו כמ"ש בריש הסעי' או' א':

טו טו) **שם. אפי' עושה לדעת ישראל מותר וכו'** ועיין סי' רנ"ב סעי' ב' דלפעמים צריך למחות. מ"א סק"ז:

טז טז) שם. כל שאין שם אמירת ישראל. דאינו עושה אלא על דעת עצמו כיון שאינו כבוש תחת ידו. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א. וה״ה בגר תושב שאינו כבוש תחת ידי. עו״ש או׳ ז׳ ואפי׳ לישראל שהוא אצלו שכירו ולקיטו. תו״ש או׳ ז׳:

יז טוב) שם. ובלבד שלא יהנה וכו׳ היינו מדרבנן כמ״ש רס״י רע״ו. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ח׳:

יח חי) שם. ובלבד שלא יהנה וכו׳ כתב העו״ש או׳ ח׳ ללא צורך כתב המחבר כן דאפי׳ בגוי דעלמא כל שהוא עושה לצורך ישראל אסור לישראל ליהנות ממנו בשבת כמ״ש לקמן סי׳ ש״ח עכ״ל. ונראה דאין זה תימה כי כן דרך הש״ע לחזיר ולכתוב הדברים בכל מקום השייכים ליכתב וכן דרך התנא לחזור ולשנות בשנים ושלושה מקומות במקום השייכים לשנות כידוע. ועיין פ״א דמגילה בענין אין בין וכו׳ ופ״א דחולין החייב בשקדים וכו׳ ופ״ו דנדה כל שיש לו וכו׳ שכולם כפולים במ״א וכאלה רבות וכ״ה דרך הגמ׳ וא״צ להאריך בדבר פשוט וע״כ אין תימה על הש״ע שחוזר וכותב שזהו דרך הלימוד:

יט יט) שם הגה. וכל עבד שמצווה על שביתתו וכו׳ משמע דקאי גם על עבד שלא מל וטבל לדיעה ראשונה וכ״כ הלבוש בהדיא אבל התו״ש או׳ ט׳ כתב דקאי רק על עבד שמל וטבל ומ״ש בהגה שמצווה על שביתתו לא קאי על הרב אלא על העבד שמצווה על שביתת עצמו ודלא כלבוש יעו״ש. מיהו המש״ז או׳ ב׳ כתב כדברי הלבוש יעו״ש:

כ ך) שם בהגה. אסור לצאת בחותם וכו׳ ובענין מנהגא דמלכא יר״ה דיהיב מתנה לכל אחד מגדולי העיר מבני ישראל כעין נסכא של כסף עגול ונקרא בלשונם נישאן שזה סי׳ אשר המלך חפץ ביקרו ומחוקי המלכות שהמקבלו תולהו על מלבושו העליון כנגד החזה להראותו לרבים ולהתכבד להיות עבד המלך ויקר עול מלכותו עליו ובעת שהולך לקבל פני המלך וביום שמחת לבו חייב מצד חק המלכים לתלות הנישא״ן הלז עליו ואי לא עביד הכי איכא קפידא טובא עליו מצד המלכות ואי איתרמי ליה ביום ש״ק שמוכרח לצאת לקבל פני המלך יר״ה אי אשתרי לתלות הנישא״ן הנ״ז עליו ולמיפק לר״ה עיין פתה״ד או׳ ב׳ מה שהאריך בזה ומסיק דכשיהיה מוכרח לצאת עם הנשואין שלו תלוי על בגדו כמנהג ביום השבת מותר גמור הוא במבואות שלנו דליכא רה״ר יעו״ש:

כא כא) שם בהגה. אסור לצאת בחותם וכו׳ דוקא לר״ה אסור אבל לחצר מותר. ב״ח. ועיין א״ר או׳ ח׳ מה שהשיג על הב״ח ומ״מ סיים לענין דינא אפשר לסמוך על המתירין יעו״ש. ועיין מש״ז או׳ א׳:

כב כב) שם בהגה. ואם הוא של טיט מותר לצאת בו כשתלוי בצוארו וכו׳ ולא חיישינן שמא יטלנו מצוארו וישאנו בידו שירא ליטלו מצוארו כיון שרבו עשאו לו לסי׳ עבדו. ולהא ליכא למיחש שמא יפסק מעצמו ויטלם בידו דכיון שהוא של טיט ואיט שוה כלום ישליך אותו שם. אבל כשהחותם בכסותו שפיר איכא למיחש שמא יפסק מעצמו ומחמת יראתו מרבו שלא יאמר שפסקו בידיו יקפל כסותו שלא יראנה רבו ויניחו על כתיפו ויתחייב חטאת כמ״ש סי׳ ש״א סעי׳ כ״ט. וכתבו התו׳ דאעפ״י שהוא ארוג בכסותו נמי אסור דגזרינן אטו שאינו אריג. תו״ש או׳ יו״ד. ובענין שפחה אם מותרת לצאת בחותם טיט שבצוארה עיין מש״ז או׳ ג׳ שמצדד בזה ואפשר שיש להתיר במבואות שלנו שאין בהם ר״ה:

כג כג) שם בהגה. ובשל מתכת בכל ענין אסור. כיון שהוא חשוב חיישינן דלמא נפיל ואתי לאתויי. ט״ז סק״ב:

כד כד) שם בהגה. ואם העבד עשה וכו׳ בכל ענין אסור. דחיישינן שמא יביאה בידו דלא מתירא מרבו כיון שהוא עשה לעצמו: מ״א ס״ק י״א. ובלבוש כתב הטעם משום משוי אלא שהשיגו עליו הא״ר או׳ יו״ד והתו״ש או׳ י״א יעו״ש:

כה כה) בזמנינו שהמלך יר״ה גזר שלא יקנה יהודי עבד א״כ העבדים יכולין לעשות מלאכה בשבת דהוי כשכיר. רשד״ם ביו״ד סי׳ קצ״ה וכ״כ ריב״ל ס״א וס״ג. אבל יש חולקים וס״ל דאף עתה גופן קנוי. ועכשיו שפירעין כרגא בעד העבדים אפי׳ לרשד״ם גופן קנוי ואסור להבעיר אש בשבת. כנה״ג בהגב״י. מ״א שם:

כו כו) וכתב ב״י בשם מהרי״א דצ״ע באלו העבדים הישמעאלים אעפ״י שקנויים קנין עולם הואיל ויש להם רשות להמיר דתם ובזה הם מפקיעים עצמם מתחת יד אדוניהם אפשר שאינם כעבד ערל יעו״ש. והביאו הט״ז סק״ג ומ״א בסוף הסי׳ וכתב שם הט״ז ולפיכך כל בעל נפש יזהר מזה וכ״ש אם הוא במקום שאין לו רשות לפי דיניהם להפקיע עצמו בהמרת דתו שבזה ודאי איסור גמור הוא שיעשה מלאכה בשבת לישראל עכ״ד. ועיין לקמן או׳ ל״ה:

כז כז) [סעיף ב׳] אם אמר לו האדון וכו׳ שאם ירצה שלא לזונו ושיחזור העבד על הפתחים הרשות בידו וא״כ עושה העבד לעצמו. לבוש:

כח כח) **שם. כיון שהתנה עמו מבע"י וכו'** משמע הא להתנות בשבת אסור. ואם לא אמר לו רבו כלל אלא העבד עושה מעצמו ורוצה לזון ממנו עיין בא"ר או' ז' שכתב בשם מ"ב להתיר אבל ממ"ש לעיל או' ד' בשם הלב"ש משמע דאין להקל יעו"ש:

כט כט) **שם. עושה הוא וכו'** אפי' בבית רבו כיון שהוא בצנעה. כ"מ בביאור הגר"א בשם הגמ"ר יעו"ש:

ל ל) **שם. לצרכי מזונותיו.** אבל לא יעשה לצורך ישראל אחר אפי' בצנעה דהא מ"מ עבד ישראל הוא וכמ"ש בסעי' הקודם:

לא לא) **שם. ובלבד בצנעה וכו'** ולא אמרינן דכל מה שאסרו משום מראית עין אפי' בחדרי חדרים אסור כיון שאינו אלא חומרא בעלמא. תו"ש או' י"ב:

לב לב) **[סעיף ג'] עכו"ם גמור שהוא שכיר וכו'** הטעם שלא נקרא עבד בשביל ששכיר אצל ישראל לזמן מה. עו"ש או' יו"ד. ועיין לעיל סי' רמ"ד:

לג לג) **שם. עכו"ם גמור וכו'** ואפי' עושה מלאכת רבו אין איסור מדאורייתא כיון שאינו קנוי קנין עולם. ואם קבל עליו מצות הנהוגות בעבד והוא שכיר נ"ל דאין רבו מצווה על שביתתי כשעושה לעצמו דלא הזהירה תורה אלא על עבד הקנוי קנין עולם אבל העבד אסור לעשות מלאכה אפי' לעצמו דהא קבל עליו מצות הנוהגות באשה. מ"א ס"ק י"ב א"ר או' ו' תו"ש או' י"ג:

לד לד) **ומשמע** ברמב"ם שאין מקבלין עבד וגר תושב בזה"ז יעו"ש ס"פ כ"ב. מ"א שם. ור"ל עבד שיקבל עליו רק ז' מצות כגר תושב אבל כשמל וטבל נוהג אף בזה"ז גם בגר תושב. א"ר שם. מחה"ש:

לה לה) **שם. עכו"ם גמור שהוא שכיר וכו'** משמע דדוקא בשכיר אבל אם אינו שכיר אף אם יכול להמיר אסור ואף דמהרי"א נסתפק בזה והביאו מרן ב"י מ"מ הוא לא החליט ויש להחמיר. וכ"כ כנה"ג בתשו' סי' ל"ב והרב בית יהודה א"ח סי' י"ג. ברכ"י או' ה' ועיין לעיל או' כ"ו:

לו לו) **מי** שיש לו עכו"ם קנוי מהשבאי ועושה לו מלאכה להחם התבשיל וכיוצא הוא איסור גמור ואף ישראל אחר אסור לאכול בביתם חמין. בית יהודה שם. ברכ"י או' ו':

לז לז) **אסור** לשלוח עבדו בשיירא בשבת או בתוך ג' בשבת שמוכרח ללכת בשבת כנה"ג בתשו' הנז' ועיין עו"ש בסוף התשו' ברכ"י או' ז':

סימן שה

א א) **[סעיף א'] בהמה יוצאה וכו'** לפי שאדם מצווה מן התורה על שביתת בהמתו שנאמר למען ינוח שורך וחמורך וכו' ואחד שור וחמור ואחד כל בהמה וחיה ועוף מצווה על שביתתם. וק"ל דמידי דמינטרא ביה בהמה הוי תכשיט ואורחה ולא הוי משוי ומידי דלא מינטרא הוי משוי. ב"י בשם רש"י ועו"ש או' א':

ב ב) **שם. אבל אם אינה משתמרת בו.** כלומר דאינה משתמרת מזה דאנח עליה אלא דמשתמרת בלאו הכי. עו"ש או' ב':

ג ג) **שם. אז הוי נטירותא יתירתא וכו'** לאפוקי שאם היה דבר שיש בו שמירה בינונית אפי' אם היתה נשמרת בדבר מועט מזה מותר דאינו יכול לכוין השמירה ולצמצמה שלא להוסיף מעט. ב"י. ט"ז סק"א. עו"ש או' ג' א"ר או' ב' תו"ש או' ב':

ד ד) **שם. וכן כל דבר שהוא לנוי וכו'** היינו במידי דלאו אורחיה אבל בנוי הרגיל בחול שרי. ב"י בשם רש"י והר"ן. אבל הב"ח פסק כהתו' דכל לנוי אסור. והביאו המ"א סק"א:

ה ה) **שם. הילכך נאקה וכו'** נאקה הוא גמל נקבה. ערוך. וחמרא לובא חמור הבא ממדינת לוב. רש"י. והתו' פירשו לוב היינו מצרים יעו"ש:

ו ו) **שם. וסוס יוצא ברסן וכו'** כצ"ל וכן הוא בטור אבל חמור אסור לצאת ברסן שהוא פרומביא כמ"ש סעי' ג' ב"ח. מ"א סק"ב. והכי פירושא גמל באפסר ופרד וחמור ג"כ באפסר הא רסן פרומבייא לא וכבסעי' ג' וסוס יוצא ברסן שהיא פרומבייא או באפסר. א"א או' ב' ועיין לקמן או' י"ב. אבל מ"ש הב"ח להתיר גמל בפרומביא אינו מוכרח. מ"א שם. וה"ה הט"ז סק"ב דגמל אסור בפרומביא. תו"ש או' ג' ער"ה או' א' ועי"ש שהשיג על הא"ר או' ג' במ"ש להוכיח כהב"ח יעו"ש וכ"מ מדברי הש"ע דגמל דוקא באפסר מותר אבל בפרומביא אסור:

ז ז) **שם. אבל לא בשניהם.** ואם עסקיה רעים מותר לצאת בשניהם יחד והכל לפי הענין. ב"י בשם המרדכי. ועיין לקמן סעי' ד':

ח ח) **שם. ומותר לטלטל האפסר וכו'** ואין בו משום איסור טלטול שמוכן הוא לבהמה. טור:

ט ט) **שם. ובלבד שלא ישען עליה.** והטעם הוא כדי שלא ישתמש בבעלי חיים. ב״י:

י י) **[סעיף ב׳] לפי שאינו משתמר בו.** דנשמט הוא מפיו ול״ד לאפסר שקשור בו ואינו נשמט. ב״י. ט״ז סק״ג:

יא יא) **[סעיף ג׳] לצאת חמור בפרומביא וכו׳** נתבאר בסעי׳ א׳ דדוקא חמרא לובא מותר בו. ט״ז סק״ד:

יב יב) **[סעיף ד׳] כל בהמה שעסקיה רעים וכו׳** וכתב הרשב״א והר״ן בחי׳ כ״י דסוס ופרד בזה״ז כיון דדרכן לצאת בחול בפרומביא אפי׳ בשבת אינו משוי לכ״ע יעו״ש. ער״ה או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ ו׳:

יג יג) **שם. והיא צריכה וכו׳** וע״כ אפי׳ פרה שסתמה אינה צריכה שמירה וכדלקמן סוף סעי׳ י״ז אם היא מורדת מותרת לצאת בחבל סביב צוארה גמ׳ וכ״כ האחרונים:

יד יד) **[סעיף ה׳] בעלי השיר כגון כלבים וכו׳** וה״ה סוס יוצא בשיר. משנה שם. וכ״כ הרמב״ם פ״ך דין ח׳:

טו טו) **שם. וחיות קטנות וכו׳** היינו אלו דארחייהו בהכי בחול אבל אם אין אורחייהו בהכי כמו חתול בסורג אסור משום דסגי לה בחבל קטן בעלמא וזה הוא לה נטירותא יתירתא והוי משוי. הרמב״ם שם:

טז טז) **[סעיף ו׳] והוא שקושרין ראשי דדיהן.** כל אלו אע״ג שאין נעשין להם לשמירה שלא לברוח מ״מ כיון שנעשים לשמירת גופן לשומרן מפני הצער או צמרן ובריאותם וטובתם היו להו כמלבוש של אדם ולא למשא הוא להם ומותרין לצאת בהן. לבוש:

יז יז) **שם. ודוקא כשקושרין אותם וכו׳** ואפי׳ אם קושר כיס בשביל זה על דדיהן שרי אם הוא מהדק. גמ׳:

יח יח) **[סעיף ז׳] חמור יוצא במרדעת.** דמצטער בצנה כדאמרינן בגמ׳ חמור אפי׳ בתקופת תמוז קרירא ליה. ט״ז סק״ה:

יט יט) **שם הגה. פי׳ כמין אוכף קטן וכו׳** והפרישה או׳ י״א כתב דהוא כמין מלבוש לחמם אותה. והלב״ש כתב נראה שצ״ל אוכף גדול ור״ל שמונח על כל הגוף עכ״ד. ולי נראה הא דאמר כמין אוכף קטן אע״ג שהוא על כל הגוף משום דאינו עב כ״כ כמו זה שמניחין בשעת משא ורכיבה. ועיין לקמן או׳ כ״ב:

כ ך) **שם. והוא שתהא קשורה לו מע״ש.** דבאינה קשורה מע״ש לא גלי מאתמול שתהא צריכה לכך שיהא לה למלבוש. רש״י. אבל הרא״ש כתב הטעם בשם הירושלמי משום דכשקושר משתמש בבעלי חיים ולפ״ז אם עבר וקשרו או אם עשה עכו״ם שרי לצאת בו אבל לטעם הראשון אסור. וכתב הפרישה או׳ י״ב דכ״ה דעת הטור לאסור וגם הרא״ש ס״ל הכי יעו״ש. וכ״ה דעת הא״ר או׳ ו׳ כהאוסרים וכתב דגם הש״ע ס״ל הכי מדכתב טעם הירוש׳ בסעי׳ ח׳ ולא הכא דדוקא לחומרא אמרינן טעם הירוש׳ ולא להקל כגון הכא וכתב עוד דכ״מ נמי ברמב״ם פי׳ המשנה וברטנורה יעו״ש. וכ״ה דעת התו״ש או׳ ז׳ וכתב ודלא כלבוש יעו״ש. וכ״ה דעת המש״ז או׳ ה׳:

כא כא) **שם. ושאר כל הבהמות אסורות.** לפי שאין הצנה קשה להן וא״כ הוי המרדעת משוי. תו״ש או׳ ח׳:

כב כב) **שם. ולא יצא באוכף וכו׳** דאין האוכף מועיל לו והוי משוי. תו״ש או׳ ט׳ דדוקא מרדעת מועיל כי מונח על גופה ומחממה אבל אוכף אינו מחמם אלא למקום שמונח עליו משו״ה לא הוי מלבוש אלא משוי. לב״ש:

כג כג) **[סעיף ח׳] מותר ליתן מרדעת וכו׳** דוקא להלך בה בחצר אבל לא לצאת בה לר״ה דאין החמור יוצא במרדעת אלא א״כ קשורה לו מע״ש. ב״י:

כד כד) **שם. מותר ל תן מרדעת וכו׳** ולא חיישינן לטרחא דשבת כיון דאיכא צערא דצנה לחמור. ב״ח:

כה כה) **שם. בלבד שלא יקשרנו וכו׳.** היינו אפי׳ בקשר שאינו של קיימא דבקשר של קיימא בל״ה אסור כידוע:

כו כו) **שם. דלית ליה צער צנה אסור וכו׳** דמחזי כמטעינו משוי. מ״א סק״ג. ונראה דבשעת שהקור גדול ואנו רואים שמזיק לסוס וכן בימות החמה שהזבובים רבים מצערין להסוס דמותר להניח מרדעת עליו דמידי הוא טעמא גבי חמור משום צנה ובזה הוא ג״כ צער מרובה ובלבד שיהיה נזהר שלא יסמוך עצמו על הבהמה בשעת הכיסוי. ט״ז סק״ו. תו״ש או׳ יו״ד:

כז כז) **שם. ולהסיר מרדעת וכו׳** דהוי טרחא שלא לצורך. מ״א סק״ד. תו״ש או׳ י״א:

כח כח) **שם. ואוכף אסור וכו׳** דאוכף אינו מועיל כלל והוי נמי טרחא שלא לצורך. חויש או׳ י״ב:

כט כט) [סעיף ט'] **לא יטלנו בידו וכו'** אעפ"י שיש לו קצת צער מחימום המשוי של האוכף עליו מ"מ מאליו יצטנן כשינוח. כן אמרינן בגמ' ט"ז סק"ז. ומ"מ לצורך גופו כגון לישב עליו אין פקפוק בהתרתו. מאירי:

ל ל) **שם. לא יטלנו בידו וכו'** ואם יודע שבעל העגלה לא יציית מוטב שלא ימחה בידו דמוטב שיהיו שוגגין וכו' וטוב לעשות ע"י גוי. ח"א כלל נ"ז או' ב':

לא לא) [סעיף יוד'] **אין תולין לחמור וכו'** וכ"ש לשאר בהמה. ב"ח. דתענוג לבהמה אסור לעשות בשבת משום טרחא שלא לצורך. תו"ש או' י"ד. ומיהו עיין בשו"ת בית יהודה סי' ג' מה שנתן טעם ליישב מנהג העולם שנוהגין לתלות טרסקל לכל הבהמות יעו"ש:

לב לב) **שם. אבל אין יוצאין ב'.** אפי' אם היה תלוי עליהן מבעו"י דהוי משוי. תו' שם:

לג לג) [סעיף יא'] **לא יצא הסוס בזנב שועל וכו'** בכל אלו הטעם לפי שא"צ להם כ"כ והוי משוי ובסנדל הטעם דלמא נפיל ואתי לאתויי. תו"ש או' ט"ו. לב"ש:

לד לד) **שם. ולא בזהורית וכו'** פי' שני תולעת. פרישה או' י"ז:

לה לה) **שם. ולא עזים בכיס וכו'** נרא' דהוא משום דלא מהדק שפיר וחיישינן דלמא נפיל ואתי לאתויי וכמ"ש לעיל סעי' ו'. ולטעם התו"ש שכתבנו לעיל או' ל"ג נראה שהוא משים דא"צ להם כ"כ:

לו לו) **שם. ולא בסנדל וכו'** ואין בכלל זה הברזל שקובעין ברגלי הסוס מלמטה דכיון שקבוע במסמרין לא חיישינן דלמא נפיל. שה"ל:

לז לז) **שם. ופוקק זוג שבצוארה וכו'** אבל כשאינו פקוק אפי' בחצר לא תצא מפני שהענבל שבתוכו מקשקש ומוליד קול. ב"י בשם רש"י ועי' מ"א סק"ה:

לח לח) **שם. אבל לא תצא בו לר"ה וכו'** משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא. גמ' ופרש"י למכור בשוק ותולין לו זוג להנאותו עכ"ל. אבל משום משוי ליכא שבטל אגב אפסר ומשום דלמא נפיל נמי ליכא למיחש דהכא מיירי באריג. תו' ולפ"ז נראה דבתרנגולים וכלבים וחתולים ועופות דליכא טעמא דמחזי דאזיל לחינגא דאין דרכן בכך וגם ליכא משום משוי דבטילי גבי רצועה שבצואריהן וגם ליכא משום דלמא נפיל דאריגי ביה א"כ כי פקקן מע"ש מותרין לצאת בהן. אבל סמ"ג כתב טעם האיסור משום משוי ולדידיה גם כלבים וחתולים ועופות אסורין לצאת בהן. ויש צד לומר דכל אחד יודה לחבירו. שה"ג פ' במה בהמה. ונראה פירושו די"ל דהסמ"ג מיירי כשאין קשור באפסר כמ"ש מ"א דבזה מודו התו' ולע"ד משמע בסה"ת סי' רל"ז ובמרדכי דגם בתרנגולים שייך טעם דאזיל לחינגא יעו"ש. מיהו הכל לפי המקום. א"ר או' ט':

לט טל) **ונראה** דכל הנך דאמרינן בבהמה דאסורה לצאת בו לר"ה דהוי משוי מ"מ בחצר שרי ונראה דאפי' בכרמלית שרי. מ"א סק"ו בשם התו' אבל התו"ש או' כ"ז כתב דהסמ"ג כתב בהדיא דבכרמלית אסור יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' כ"ב ומיהו בדבר שאינו ארוג בכסותה אף לדעת התו' אסור דחיישינן דלמא נפיל ואתי לאתויי. מ"א שם. ועיין א"א או' ו'. שכתב שהתו' לשיטתם אבל לרש"י אין הכרע וי"ל כל שיש איסור תורה ברה"ר גזרו אף בחצר יעו"ש אמנם דעת האחרונים להתיר בחצר שאינה מעורבת כדעת המ"א משום דיש כמה מהראשונים סוברים כדעת התו' דבחצר שרי:

מ מ) **וכתב** עו"ש המ"א דבדבר דמחזי כמאן דאזיל לחינגא אפי' במבוי המעורבת אסור יעו"ש ומיהו הא"א שם מפקפק בזה יעו"ש:

מא מא) **שם. בין אם הוא בכסותה.** עושים לסוסים מעילים שלא יטנפו רש"י:

מב מב) [סעיף יב'] **לא תצא בחותם וכו'** גזרה שמא יפסק ויפול ויביאנו בידו ואפי' הוא ארוג בכסתיה שלא חילקו חכמים. ר"ז או' ט"ו:

מג מג) [סעיף יג'] **אפי היא קשורה וכו'** דשמא נפיל ואתי לאתויי אבל כשקשורה בשניהם מיהדק שפיר ולא נפל וכן בשליתה כיון דכאיב לה לא מנתחא ליה. רש"י. לב"ש:

מד מד) **שם. ובחוטרתו.** חלדרובא שיש לכל הגמלים על גביהם. רש"י. ב"י:

מה מה) [סעיף יד'] **לא עקור וכו'** אפשר דטעמא משום דהוי משוי ויותר נראה דהוי נטירתא ואינו משוי אלא הטעם דלמא נפיל החבל ואתי לאתויי. לב"ש:

מו מו) **שם. שקושר ידה אחת וכו׳** אבל אם קושר שתי ידיה ביחד כגון סוסים הרועים בשדה וקושרין ב׳ ידיו יחד כדי שלא תוכל לברוח מותר דכל מה שעושה לשמירה הו״ל כמו מלבוש. ח״א כלל נ״ז או׳ ח׳ וכ״כ קרבן נתנאל או׳ ך׳:

מז מז) **[סעיף טו׳] לא יקשור גמלים וכו׳** משום דמחזי כמאן דאזיל לחינגא. גמ׳. ואפי׳ אם היו קשורין מע״ש אינן נמשכין בשבת. הרמב״ם פ״ך דין ט׳ א״ר או׳ י״ב. ואפי׳ אינם אלא שנים ואפי׳ היא עיר מעורבת. ר״ז או׳ ח״י. אבל בחצרו מותר למושכם. א״ז:

מח מח) **שם. ויש מי שאוסר גם בזה וכו׳** דהא איכא למיחש בהא נמי דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא. ב״י. ועיין א״ר או׳ י״ג שכתב דזו סברה יחידאה היא נגד כל הפו׳ ונראה דעתו דאין לחוש לה יעו״ש:

מט מט) **[סעיף טז׳] מתחת ידו טפח וכו׳** היינו דלמעשה צריך ליזהר שלא תצא מתחת ידו טפח אבל איסורא ליכא עד שתצא טפחיים. ב״י בשם הגמ׳:

נ נ) **שם. שלא יגיע בטפח וכו׳** היינו משום דמיתחזי כמשוי בעלמא. תו״ש או׳ כ״ד:

נא נא) **[סעיף יז׳] שאינה קשורה לו מע״ש.** כבר נתבאר הטעם לעיל או׳ ך׳ כיון דלא גלי דעתיה מאתמול שיהא לה למלבוש יעו״ש:

נב נב) **שם. ולא בזוג וכו׳** גם זה נתבאר הטעם לעיל או׳ ל״ח משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא יעו״ש:

נג נג) **שם. ולא בסולם שבצוארו וכו׳** וטעמא דכולהו משום דחייס עלייהו ואי נפיל אתי לאתויי. רש״י. לב״ש:

נד דנ) **שם. שלא תכה זו בזו.** וי״מ כשנבקעה פרסה של רגל הבהמה קושרין אותה ברצועה כדי שתחלים ותחזור כמות שהיתה. רי״ף:

נה הנ) **שם. כדי שלא ישברו וכו׳** אבל אם קושרין רגליה כדי שלא תוכל לברוח מותר דכל מה שעושה לשמירה הו״ל כמו מלבוש. ח״א כלל נ״ז או׳ ח׳ וכ״כ נזר ישראל סי׳ יו״ד ח״א בליקוטי רימ״א או׳ ח׳ בשם שו״ת מאמ״ר סי׳ י״ב. ועיין לעיל או׳ מ״ו:

נו ונ) **שם. ואין העזים יוצאות וכו׳** כתב הרמב״ם פ״ך דין י״א עז שחקק לה בקרניה יוצאה באפסר הקשור בחקק בשבת ואם תחבו בזקנה אסור. והכנה״ג תמה על הרי״ף והרא״ש שהשמיטו דין זה יעו״ש. ואפשר דס״ל כמ״ש הרשב״א בחי׳ בשם הראב״ד דעז באפסר ודאי נטירותא היא ואתיא כשמואל יעו״ש וא״כ לדידן דק״ל כרב אסור אבל הרמב״ם ס״ל כהרשב״א דכ״ע מודו בעז דמנתח יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳ וכ״כ התו״ש או׳ כ״ו דטעמא דהרא״ש והטור שהשמיטו זה משום דהוי נטירותא יתירתא ואנן קיל כרב דנטירותא יתירתא אסור יעו״ש:

נז נז) **שם. ולא העגל בעול וכו׳** וכן הפרה או חמור או סוס. מרדכי:

נח חנ) **שם. בין אם היא לשימור וכו׳** דהוי נטירותא יתירתא והוי משוי. תו״ש שם. לב״ש:

נט טנ) **שם. לפי שא״צ שמירה.** והוי משוי. מיהו אם היא מורדת מותר לצאת בחבל שבצוארה וכמ״ש לעיל או׳ י״ג יעו״ש:

ס ס) **שם. אבל עגלים מותרים וכו׳** אפי׳ החבל כרוך סביב צוארן כדי שיוכל לתפשם בהחבל אם יברחו וכמ״ש לעיל סוף סעי׳ א׳:

סא סא) **שם בהגה. אעפ״י שהוא מומחה לאדם.** דמומחה לאדם לא הוי מומחה לבהמה דאדם אית מזל ומסייע ליה. שבת נ״ג ע״ב:

סב סב) **[סעיף חי׳] אין רוכבין ע״ג בהמה וכו׳** והטעם כתוב בגמ׳ גזירה שמא יחתוך זמורה. מיהו בירוש׳ קאמר מפני שהוא מצווה על שביתת בהמתו וכתב ב״י אע״ג דק״ל דחי נושא את עצמו י״ל כיון שהבהמה מצטערת ברכיבתו עובר על שביתת בהמתו יעו״ש אבל לא ק״ל הכי כמ״ש סעי׳ כ״ב. וכ״כ האחרונים:

סג סג) **שם. אין רוכבין ע״ג בהמה וכו׳** ואין חילוק בין אחד לשנים כמ״ש המ״א לעיל סי״ ער״ה סק״ה. וכ״כ התו״ש שם או׳ ה׳ ועיין בעו״ש סי׳ תקכ״ד שכתב דלמאן דס״ל תחומין דאורייתא אפי׳ קיטע בב׳ ידיו אסור לרכוב ע״ג בהמה בשבת משמע הא לטעם שמא יחתוך זמורה מותר דכיון שידיו קטועות ליכא למיחש למידי אלא שהתו״ש בזה הסי׳ או׳ כ״ח כתב עליו דאינו מוכרח דאפשר דלא חילקו חז״ל בזה יעו״ש:

סד סד) **שם. ולא נתלים עליה וכו׳** דכולה חדא גזירה היא דאסרו להשתמש בב״ח גזירה שמא יחתוך זמורה. מ״א סק״י. ר״ז או׳ כ״ג:

סה סה) **שם. אפי׳ בצדה אסור וכו׳** כגון לשפשף התינוק בצדי גבה כדי לשעשעו וכן להסמך בצדה. ר״ז שם:

סו סו) **שם. והוא משתמש בו וכו׳** פי׳ בצדי אותו דבר אבל ע״ג אותו דבר אסור כמ״ש בהגה. מ״א סק״ח:

סז **סז) שם. אפי' במזיד ירד וכו'** זהו לשון הרמב"ם וכתב כן לאפוקי ממ"ש שם ברישא עלה באילן בשבת במזיד אסור לירד עד מו"ש קמ"ל דבבהמה ירד משום צער ב"ח. ט"ז סק"י. ועיין לקמן רס"י של"ו:

סח **סח) שם. מכניס ראשו וכו'** ומיירי אפי' כשהמשוי הוא מקצה כמ"ש בב"י ואע"ג דמקצת טלטול אסור כמ"ש סי' שי"א סעי' ז' מ"מ משום צער ב"ח שרי. וזהו לשיטת הר"ן דס"ל דאין חילוק בין טלטול ביד לטלטול בגופו ולכן כתב הטעם משום צער ב"ח אבל בסי' שי"א סעי' ח' כתב בש"ע דטלטול בגופו שרי אפי' לצורך דבר האסור יעו"ש. מ"א סק"ט. ועיין לעיל סי' רס"ו סעי' ט':

סט **סט) שם. מכניס ראשו וכו'** ומ"מ לא רצו להקל מטעם צער ב"ח לסלקו בידים כיון דאפשר לסלקו שלא בידים. אחרונים:

ע **ע) שם הגה. ואסור לישב על קרון וכו'** ואפי' ישב עליו מע"ש נקרא משתמש בבהמה ואסור ואעפ"י שהעכו"ם מנהיגו שהרי הבהמה מושכת הקרון ולא העכי"ם. לבוש:

עא **עא) שם בהגה. שהעכו"ם מנהיגו וכו'** שאם ישראל מנהיגו בל"ה יש איסור תורה משום מחמר. ואם הבהמה היא שלו עובר ג"כ משום שביתת בהמתו ע"י הקרון. ואפי' היא רק שכורה לו איכא דס"ל דשכירות קניא לחומרא כמ"ש לעיל סי' רמ ו או' כ"ד יעו"ש:

עב **עב) שם בהגה. משום שמשתמש בבהמה.** ואע"ג דהו"ל צידי צדדין (דהא העגלה קשורה בצדדי הבהמה וא"כ הוי עגלה צידי צדדין. לב"ש) שאני התם דאין משתמש בבהמה כלום אבל הכא משתמש בבהמה שהבהמה מוליכתו. ובס' ט"א כתוב שהדף היוצא מהעגלה הוי צידי צדדין. ולא נהירא דא"כ נימא ג"כ העץ הארוך הוי צדדין והעגלה הוי צידי לדדין אלא ע"כ התו' והרא"ש וסמ"ג ס"ל דהכל כלי אחד הוא ומיקרי צדדין. מ"א סק"י. תו"ש או' ל"א. ר"ז או' כ"ג:

עג **עג) וכתב** עו"ש המ"א דמשמע בתו' והרא"ש דאין איסור במה שהעכו"ם מוליכו חוץ לתחום דאיהו לא עביד מידי. וכ"כ מהרי"ק שורש מ"ו. אבל ר"ל ן' חביב סי' כ"ח כתב שהרא"ש כתב כן לחלוק על הרשב"ם אף בתוך התחום אבל באמת חוץ לתחום אסור משום תחומין וראייה מספינה דאסור וכמ"ש סי' רמ"ח סעי' ב' עכ"ל. וכ"כ הכנה"ג בהגב"י בשם תשו' רלנ"ח הנז' ובשם תשו' כ"י לאחד קדוש יעו"ש. וכ"כ התו"ש שם. ועיין לעיל סי' רס"ו על סעי' ב' מ"ש שם עוד באלו הענינים קחנו משם:

עד **עד) יהודים** מאנשי העצה ואתרמי יום שמחה למלך בשבת וכל אנשי העצה הולכין בקרון למקום הוועד שלהם לכבוד ולתפארת לא יהיו היהודים באותה עצה ולא ילכו בשבת וליכא למיחש לאיבה דמלכי חסד הם ורוצים שכל אחד ישמור תורת אבותיו והגם דרז"ל התירו כמה מילי משום כבוד מלכות אין לדמות מלתא למלתא וישיבת הקרון אית ביה תרי איסורי א' שמא ישכח ויצא ואין לו אלא ד"א ועוד איסור תחומין והדור פרוץ ובהתרא ניח"ל אין לפרוץ להתיר. זר"א ח"ג סי' ג"ל. פתה"ד או' ה':

עה **עה) [סעיף יט'] אם המים המים עמוקים וכו'** שאם אין המים עמוקים והוא יכול לפרנסה שם מפרנסה שם. ב"י:

עו **עו) שם. מביא כרים וכסתות וכו'** ואם עלתה עלתה אבל אסור להעלותה בידים. הרמב"ם סוף פכ"ה. ט"ז ס"ק י"א:

עז **עז) שם. מביא כרים וכסות וכו'** ואם אי אפשר ע"י כרים וכסתות מותר להעלותה בידים שגם זה אינו אלא איסור דרבנן. שה"ג וריא"ז. וכ"מ בב"ח סס"י ש"ח. א"ר או' ח"י. מיהו המ"א ס"ק י"א כתב דמדברי הרמב"ם הנ"ל משמע דאע"ג דאיכא צער ב"ח אסור להעלותה בידים. וכ"כ התו"ש או' ל"ג והשיג על הא"ר שכתב דגם לדברי הרמב"ם דאם א"א בכרים וכסתות מותר להעלותה בידים יעו"ש. ופשוט דמותר לומר לעכו"ם להעלותה כמ"ש סעי' ך' מ"א שם. תו"ש שם ונראה דלומר לעכו"ם להעלותה מותר יותר מהנחת כרים. א"ר שם:

עח **עח) שם. משום צער בעלי חיים וכו'** דהוא דאורייתא ודחי ביטול כלי מהיכנו דהוא דרבנן. מ"א ס"ק י"א:

עט **עט) שם. שמבטל כלי מהיכנו.** דדילמא לא תעלה. רשב"א. והרמב"ם ס"ל דהכא כיון דאינן ראויים להשתמש בהן בעוד המים עליהם מיקרי ביטול כלי מהיכנו אף לכשתעלה הבהמה. מ"מ פכ"ה. ונ"ל דוקא בכרים וכסתות אבל בגדי מלבוש ראויים להשתמש כ"מ סי' ש"א סעי' מ"ה. מ"א שם. ונראה דמדמה לסי' ש"א סעי' מ"ה דמי שנשרו כליו במים הולך בהן וכו' ולא דמי דהתם כשאין לו אחר ומשום כבוד הבריות. גם הכא דמשימן כוונה במים אפשר דגרע. א"ר או' י"ז:

פ **פ) שם הגה. דין קירוד הבהמה בשבת כמו ביו"ט.** כ"כ המרדכי בשם רשב"א. וכ"כ ריו"ו נתיב ב' ח"י דף פ"ג יעו"ש אבל התו' בשבת דף נ"ג כתבו לחד תירוצא דלא שרי אלא ביו"ט אבל בשבת אסור יעו"ש. ער"ה או' ז':

פא **פא) שם בהגה. דין קירוד בהמה וכו'** אסור לשפוך מים קרים ע"ג בהמה בשבת אף שאינו רוחץ גבה וכריסה אלא לתענוג. שו"ת בית יהודה סי' ג' ברכ"י או' ד':

פב **פב) [סעיף ך'] מותר לומר לעכו"ם לחלוב וכו'** החולב לתוך האוכל או היונק בפיו פטור ואינו חייב עד שיחלוב לתוך הכלי. הרמב"ם פ"ח דין י"וד. והחלב אסור אפי' חולב לתוך אוכל דכיון דהבהמה אינה ראוי לאכילה הוי מקצה, מ"א ס"ק י"ב. תו"ש או' ל"ד. ועיין סי' תק"ה:

פג **פג) שם. מותר לומר לעכו"ם לחלוב וכו'** ואע"ג דהוי מפרק כשאינו חולב לתוך האוכל וגם יש בו משום בורר אוכל מפסולת דהבהמה מקרי פסולת כיון שא"א לשחטה בשבת ואינה ראויה לאכילה מ"מ שרי משום צער ב"ח. תו"ש שם:

פד **פד) שם. מותר לומר לעכו"ם וכו'** וה"ה דמותר לומר לעכו"ם להמרות האווזות פעם א' ביום משום צער ב"ח דאין יכולין לאכול. תשו' רמ"א סי' ע"ט. ומשמע שם דאי ליכא עכו"ם שרי ע"י ישראל משום צער ב"ח וטוב לעשות ע"י קטן. מ"א ס"ק י"ב. מיהו הרב נתיב חיים כתב על דברי מ"א הנז' שלא ראה דברי מהרש"ל וגם הרמ"א בתשו' חוזר בו להתיר ע"י ישראל יעו"ש. ועיין לקמן סי' שכ"ד סעי' ט' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

פה **פה) שם. משום צער ב"ח וכו'** אבל אם יש לה עגל שינק חלבה דליכא משום צער ב"ח שהחלב מנערה אסור לומר לגוי לחלוב בהמתו בשבת. חס"ל או' ח':

פו **פו) שם. והחלב אסור בו ביום.** משום משקין שזבו ולמו"ש מותר. טור. וא"צ להמתין בכדי שיעשו הואיל ובהתר נחלב בשבת. מהרל"ח בהגהת ב"י:

פז **פז) שם. וי"א שצריך לקנותו וכו'** ר"ל שאומר תחלה שיחלוב הבהמה והחלב יהיה של גוי ואחר החליבה קונה ישראל ממנו החלב. מחה"ש ס"ק י"ג. והיינו שאחר החליבה יאמר הישראל לעכו"ם תניח החלב אצלי שאפשר שאקח אותו ממך ולמו"ש יקנה אותו ממנו בדבר מועט. ויותר טוב שיאמר לו מע"ש למחר תבא לחלוב הבהמה ולמו"ש אקנה אותו ממך באיזה דבר:

פח **פח) שם. וי"א שצריך לקנותו וכו'** נראה דוקא בעכו"ם מן השוק אבל בשפחות שנשכרות לכל השנה א"צ לומר לו טול החלב לעצמך או לקנותו ממנו דכל מה שעושה עכו"ם בבית ישראל אדעתא דנפשיה קעביד לקבל שכרו דאדעתא דהכי נשכר בתחלה. ב"ח סי' ש"ך. וצ"ע דאדרבא כששכרו לשנה גרע טפי כמ"ש סי' רמ"ד סעי' ה' ועוד קשה דבביתו של ישראל אפי' קצץ אסור כמ"ש סי' רנ"ב סעי' ב' מ"א ס"ק י"ג. מיהו התו"ש או' ל"ה תירץ לקושיות הנז' דשאני התם דהמלאכה עצמה היא מלאכת איסור משא"כ הכא דהחליבה שרי משום צער ב"ח אך דכשאומר לעכו"ם נראה כעושה לצורך ישראל אבל שפחה הנשכרת שעושה מעצמה אין בה מיחוש יעו"ש. ומ"מ העולם נוהגין כס' ראשונה דמשום צער ב"ח שרי אמירה לעכו"ם. ומ"מ טוב לחלוב תוך האוכל (משום דאיסורו מדרבנן כמ"ש לעיל או' פ"ב וכשאומר לעכו"ם הוי שבות דשבות) כדי שיהיה שבות דשבות. מ"א שם. תו"ש שם:

פט **פט) שם. וי"א שצריך לקנותו וכו'** ודוקא כשאומר לו בשבת לחלוב אבל אם עושה מעצמו אינו צריך. לבוש. ר"ז או' ל':

צ **צ) שם. בדבר מועט וכו'** והרוקח סי' צ"א כתב דלא ימכור הגוי לישראל בדבר מועט דהוי הערמה יעו"ש. והביאו הער"ה או' ח' אמנם כבר כתבנו לעיל או' פ"ח דהעולם נוהגין להקל כס' ראשונה וא"כ די בחומרת י"א שכתב בש"ע ורק המחמיר תע"ב:

צא **צא) שם. בדבר מועט וכו'** ואפי' בתפוח או באיזה דבר שירצה אפי' אינו שוה פרוטה. תשב"ץ סי' מ"א. א"ר או' כ"א:

צב **צב) שם. כחולב לצורך ישראל.** ובענין בהמה שחצי חלבה לישראל וחצי לעכו"ם כבר כתבנו לעיל סי' רמ"ו או' ס' ואו' ס"א קחנו משם. ועיין בתשו' זר"א סי' מ"ה שמתיר לחלוב ע"י עכו"ם עז בשבת לחולה חולי האזמ"א שצוו הרופאים לשתותו תיכף וסמוך לחליבתו מן העז יעו"ש:

צג **צג) [סעיף כא'] גבינות שעושות השפחות וכו'** צ"ע דבהגמ"י פ"ו כתב וז"ל כל הני דאמרינן אם בשביל עכו"ם מותר היינו כשהעכו"ם עושה מלאכה בשלו אבל בשל ישראל אפי' בבית עכו"ם אסור כ"ש בבית ישראל ואפי' הכל בשביל עכו"ם וחייב לגרשו מביתו עכ"ל ועיין סי' רע"ו סעי' א' וצ"ע. ואם עושה בחנם פשיטה דצריך למחות כמ"ש סי' רנ"ב סעי' ב'. מ"א ס"ק י"ד. מיהו בלבוש הוסיף תיבת שלפעמים והביאו א"ר או' כ"ב וכתב להורות דאם רגיל לעשות צריך למחות ובזה מיושב מה שהניח מ"א בצ"ע ועוד דהכא אמרינן שהיתר גבינות אחר השבת עכ"ד. והביאו א"א או' י"ד:

צד **צד) שם. מותר כיון שאינו אומר וכו'** והיינו דוקא לאחר השבת אבל בשבת עצמו אסור שהרי המגבן הוא ממלאכות האסורות מדאורייתא. עו"ש או' ח"י:

צה **צה) [סעיף כב'] א"צ למנעו וכו'** דהא אפי' הישראל עצמו אינו אסור לרכוב עליה אלא מדרבנן ובעכו"ם לא גזרו. לבוש:

צו **צו) שם. שלא יתן עליה וכו׳** אבל באוכף ליכא קפידא אם נותן עליה העכו״ם אפי׳ לסמ״ג דאוסר לישראל. רש״ל. עט״ז. א״ר או׳ כ״ג. וה״ה כשאין לו אוכף ומניח בגדיו תחתיו תמורת אוכף כדרך הכפרים ג״כ אפשר דא״צ למחות דהבגדים בטלים לגבי הרוכב כמו אוכף דהא הבגדים משמשים מעשה אוכף. מחה״ש ס״ק ט״ו:

צז **צז) שם. שלא יתן עליה וכו׳** והא דאיסור שביתת בהמה חל על האדם היינו דוקא שהוא לא יוציאנה אבל אם היא תלך בעצמה בלתי סיוע הישראל כלל אין לנו. הרלנ״ח סי׳ כ״ח. כנה״ג בהגב״י. ומ״א העתיק בשם הנז׳ שאם יצאה מעצמה לחוץ ומשאה עליה אין הבעל צריך למנעה והוא מהעו״ש או׳ ך׳ ולכן היקשה לו דבשלהי פ׳ במה בהמה יוצאאה משמע דגם אם יצאה מעצמה אסור יעו״ש אבל הא״ר או׳ כ״ג כתב דעיין ברלנ״ח גופיה ולא כתב שם דמשא עליה אלא מיירי ביוצאה היא גופה בלא משא ובזה ודאי א״צ למנעה אדרבא גדולה מזה קאמר בגמ׳ דף נ״ג קורא לה והיא באה ופרש״י דלא הוזהר הוא על תחום בהמתו ובלבד שלא יביאנה ממש בידיו עכ״ל אבל כשמשא עליה ודאי צריך למנעה כשיוצאת לר״ה יעו״ש. והביאו א״א או׳ ט״ז:

צח **צח) שם. שלא יתן עליה בגדיו וכו׳** היינו בגדים מקופלים שאין לבוש בהם. א״א שם:

צט **צט) [סעיף כג׳] מותר למסור סוס וכו׳** משמע אפי׳ בשבת ואין לחוש אם העכו״ם מוציאה חוץ לתחום. וכ״מ מדברי מורים ז״ל בהגה שהביא דברי הגמ״ר על דברי הש״ע ובהגמ״ר כתוב בהדיא אפי׳ בשבת כמ״ש בב״י ובד״מ או׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ כ״א. אמנם הר״ם אלשקאר סי׳ מ״א כתב דאסור למסור בשבת אבל קודם לכן אפי׳ ביום ששי שרי ובסי׳ מ״ב דחה ראיות הגמ״ר דקדושין שהתיר אפי׳ בשבת יעו״ש. וגם הרלנ״ח בסי׳ כ״ח הביא דעת מי שרצה להתיר אפי׳ בשבת עצמו והוא ורב אחר הכו על קדקד סברתו וגם דחה ראיות הגמ״ר דקידושין יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגב״י. עו״ש או׳ כ״א. וכתב שם העו״ש וכ״נ להחמיר שלא למסור בהמה לרועה בשבת עצמו. ונראה שלא נכנס בזה מה שנותנין שכר לרועה חודש בחודש והוא יבא ליקח הבהמות ביום שבת מאליו כיון שהוא בא מאליו לקחת להנאת עצמו וגם כי עשו השכירות קודם שבת והוי כמו שמסר בהמתו לרועה קודם שבת ועוד כי מסתמא אלו רועי מתא אין הולכין לדרך מרחוק ולצאת חוץ לתחום:

ק **ק) במקום** שנהגו איסור למימסר חיותא לרועה נכרי ביום ו׳ אם נהגו כן על צד החומרא ופרישות אסור להתיר להם אבל אם היו טועים בדין והיו חושבין שהדבר המותר אסור מתירין להם ומודיעין שהיו טועים בדבר. הר״ם הלשקאר סי׳ מ״ב. כנה״ג שם. עו״ש שם:

קא **קא) הוצאת** כלים ע״י נכרי בשבת יש מי שהתיר אותה והרלנ״ח ז״ל בסי׳ כ״ח נראה שהוא מפקפק בדבר וכתב דבמאמר ישראל לכ״ע אסור. כנה״ג שם ועיין לעיל סי׳ רמ״ו סעי׳ כ׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קב **קב) שם. ואינו ממתין שכירות וכו׳** ולכך מותר למסור לו לכתחלה דהרועה מרתת להשתמש בה שלא יענש ע״ז בדיניהם כיון שלא מסרה לו למלאכה אבל להשכיר לעכו״ם אסור אפי׳ אם מתנה עמו שתנוח בשבת כי אין העכו״ם נאמן על כך כמ״ש סי׳ רמ״ו סעי׳ ג׳ יעו״ש. והטעם דכיון שהשכיר את בהמתו למלאכה אז אף אם מתנה שתנוח בשבת מ״מ אין העכו״ם מרתת כ״כ כי יאמר בלבו בעד יום השבת אראה להוסיף לו לפי ערך המגיע ליום משא״כ כשאין מוסרה למלאכה כלל אלא לרעות אותה אז העכו״ם מרתת לעשות בה מלאכה כלל אף שרוצה לשלם לו כיון שאינה עומדת לכך. כ״כ האחרונים וכ״ה כוונת מ״א ודלא כהא״ר. תו״ש או׳ ל״ח. ואפי׳ להשאיל לו אסור דיעשה לו טובה כנגדו. מ״א ס״ק י״ז. ור״ל דאפי׳ אם ישאיל לעכו״ם ויתנה עמו שלא יעשה בה מלאכה בשבת אסור משום דהעכו״ם אינו מרתת כיון שהיא שאולה לו למלאכה שיאמר בלבו אני משלם לו טובה עבור מה שעשיתי בה מלאכה בשבת משא״כ כשאין מוסרה לו למלאכה כלל אלא לרעות דמרתת כנז׳:

קג **קג) שם בהגה. דהא תחומין דרבנן.** ואע״ג שאסור להביאה בידו מ״מ מה שהעכו״ם מוליכה הו״ל כאלו ישראל קורא לה דשרי כמ״ש סי׳ ש״ו סעי׳ ב׳. מ״א ס״ק ח״י. ומ״מ אם אומר בפי׳ לעכו״ם צ״ע דהוי שבות כל שהוא אסור לעשות והא דמותר שעכו״ם מעצמו מוליכה וא״כ ראוי למכור או להפקיר. א״א או׳ ח״י:

קד **קד) שם בהגה. דהא תחומין דרבנן.** וא״צ למחות בידו כיון דתחומין דאלפים אמה אפי׳ באדם הוא דרבנן אבל כשיודע שהעכו״ם יוליכה חוץ לג׳ פרסאות שהוא תחום דאורייתא אליבא דר״ע נראה שצריך למחות בידו. לבוש. עט״ז:

קה **קה) וכתב** שם הלבוש דצ״ע במה שנוהגין עכשיו מוכרי השוורים למסור השוורים לעכו״ם להוליכן בדרך למכור אותם ולפעמים מוליכין אותם יותר מג׳ פרסאות על מה יסמוכו ואפשר דס״ל כרש״י ורמב״ם (ט״ס דהרמב״ם ס״ל י״ב מיל דאורייתא. תו״ש) ורשב״א דס״ל אפי׳ י״ב מיל דרבנן עכ״ל. ובד״מ או׳ ה׳ כתוב בשם הגמ״ר דאפי׳ למ״ד תחומין דאורייתא שרי דכיון דליכא ביה כרת וסקילה לא עבר על שביתת בהמתו יעו״ש. והב״ד

מ״א ס״ק ח״י והתו״ש או׳ ט״ל. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ צ״ט דהר״ם אלשקאר והרלנ״ח פליגי על הגמ״ר ומצריכין למסור לרועה דוקא קודם שבת אבל בשבת עצמו אסור יעו״ש:

סימן שו

א **א) [סעיף א׳] אפי׳ בדבר שאינו עושה שם מלאכה.** ונכרי המראה בשבת לישראל זהב אחד שיודיע לו אם הוא טוב או רע או אם חסר או שלם וכמה שויו עובר לסותר אסור להודיע לו בשבת דזה נקרא דרך מו״מ ונאסר בשבת. לב חיים ח״ג סי׳ ע׳ יעו״ש. א״ח או׳ א׳:

ב **ב) שם. כגון שמעיין נכסיו וכו׳** ודוקא היכא דמנכרא מלתא כמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ ט׳ יעו״ש. מ״א סק״א. תו״ש או׳ א׳. מיהו בנ״א כלל ס׳ כתב דעשיית תפליו ממש כגון לעיין נכסיו אפי׳ בתוך התחום ולא מנכר אסור וכתב שכ״ה דעת התו׳ והרמב״ם וסמ״ג וטור וש״ע יעו״ש. אבל אם אינו ניכר כלל וגם אינו משלים חפצו בשבת רק שמזמין עצמו שיהיה מוכן למו״ש מותר. ח״א שם או׳ א׳:

ג **ג) לפיכך** אסור לאדם להלוך בתוך שדותיו וגנותיו לראות מה הן צריכין ואיך הן פירותיהן וכן ושאר נכסיו שהרי זה עוסק בחפציו בשבת ואעפ״י שאינו ניכר כלל אסור. ח״א שם או׳ ב׳:

ד **ד) שם. או לילך לפתח המדינה וכו׳** לפי שהמרחצאות הם חוץ לחומה כדאיתא פ״ק דמגילה דף ו׳ ע״ב יעו״ש. ב״ח. פרישה או׳ א׳:

ה **ה) שם. או לילך לפתח המדינה וכו׳** אפי׳ בתוך התחום והטעם כתבו התו׳ שם משום דמנכר מילתא דאינו מטייל אלא כדי ליכנס למרחץ אחר השבת שעל פתח המדינה רגילין להיות מרחצאות אבל אינך כגון לשכור פועלין ולהביא פירות דוקא על התחום אסור אבל בתוך התחום מותר. עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳:

ו **ו) שם. וכן אין מחשיכין וכו׳** כלומר לקרב עצמו בשבת עד סוף התחום ולהחשיך שם שיהיה קרוב למקום הפועלים אבל על דבר המותר בשבת כגון להביא בהמתו מותר להחשיך אע״ג דהבהמה היא חוץ לתחום ואסור להביאה בשבת מ״מ הא יש היתר לקרות לה כסעי׳ ב׳ ואפי׳ אם הבהמה רחוקה מהתחום שאינה שומעת קולו מ״מ כיון שיש צד היתר בעולם אם היה בורגנין שרי להחשיך אע״ג דליכא בורגנין ודין זה נתבאר באורך בסס״י ר״ג בט״ז יעו״ש. לב״ש. ואם יש נהר מפסיק י״ל אלו היה שם גשר. מש״ז או׳ א׳ ועיין סי׳ של״ט סעי׳ ז׳:

ז **ז) שם. להביא בהמתו.** לפי שיש בל״ה היתר שאם יש שם בורגנין הולך ומביאה. ט״ז סק״א. מ״א סק״ב. וכיון שיש לה תקנתא ע״י בורגנין לכך שרי להחשיך אף בלא בורגנין. תו״ש או׳ ג׳. אבל טלה דאינו יכול להביא אפי׳ אם היו מחיצות ממש שהרי בהמה אסור בטלטול לפיכך אסור להחשיך עליו. עו״ש או׳ ג׳ ודין בורגנין עיין לקמן סי׳ שצ״ח סעי׳ ו:

ח **ח) שם. וי״א שאם אין הבהמה וכו׳** הלבוש לא כתב זה בשם י״א כ״א בסתם וכתב עליו הא״ר או׳ ד׳ דיפה כיון דנראה דכ״ע ס״ל הכי יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ד׳ ואף שלא נמצא חולק ע״ז מ״מ כן דרך הש״ע לכתוב דין שלא נמצא בשאר פו׳ בשם יש אומרים כמ״ש הסמ״ע בח״מ סי׳ ט״ז יעו״ש. וכ״כ המחב״ר או׳ ד׳ יעו״ש. מש״ז או׳ א׳ מאמ״ר:

ט **ט) שם. הגה. וה״ה דאסור לטייל וכו׳** משמע דאפי׳ בתוך התחום אסור אבל מדברי התו׳ שכתבתי בסמוך (לעיל או׳ ה׳) דבמקום דלא מנכרא מילתא מותר בתוך התחום אפשר להתיר לטייל לצורך סוס וכו׳. עו״ש או׳ ב׳ וכ״כ המ״א סק״ג דאינו אסור אלא דוקא היכא דמנכרא מלתא. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ דוקא סוף התחום או היכא דמנכרא מלתא. וכ״כ התו״ש או׳ ב׳. מיהו הרב ח״א כלל ס׳ או׳ ב׳ כתב דזה נקרא עוסק בחפציו בשבת ואעפ״י שאינו ניכר כלל אסור. וכ״כ בנ״א שם יעו״ש:

י **י) שם בהגה. וה״ה דאסור לטייל וכו׳** הנוהגין שלא לטייל במקום קבוץ הסוחרים בכל יום שפיר עבדי ויש סמך בפסחים דף נ״א אין יושבין על ספסלי עכו״ם בעכו. שו״ת שאלת יעבץ סי׳ קס״ז. ברכ״י או׳ א׳:

יא **יא) ומי** שהלך לשם לבקש ב״ח עכו״ם ולחצו להעמיד ערב או בטחון יש ללמד עליו זכות. הרב הנז׳ ברכ״י או׳ ב׳:

יב **יב) אם** מחמת מעשה הנז׳ יצא תקלה וקצת חילול ה׳ אף דלא עביד איסורא רשאין לקנסו. הרב הנז׳ ברכ״י או׳ ג׳:

יג **יג) להבטיח** על ספינה שיש לו בה הון עתק אף ע״י עכו״ם אסור. הרב הנז׳ שם. ברכ״י או׳ ד׳:

יד יד) בשו"ת ר' עקיבא איגר סי' קנ"ט נסתפק בעושה קנין בע"ש על תנאי אי מותר לקיים התנאי בשבת דהוי כעושה מעשה הקנין בשבת והביאו נכדו בתשו' כתב סופר סי' מ"ו ומסיק בעצמו דאפי' לעשות הקנין בע"ש שיחול מאליו בשבת אסור וכ"ש לעשות קנין ע"מ שיקיים התנאי שאסור לקיים התנאי בשבת יעוש"ב. ובתשו' שאילת שמואל סי' כ"ו מחלק אם אמר בע"ש בתנאי מעכשיו מותר לקיים התנאי בשבת דחל המכר למפרע מע"ש אבל אם אמר באם בסתם דנגמר הקנין בשעת קיום התנאי אסור לקיים התנאי בשבת לקיים המכירה וגם פשיטא דהוי כענין ממצוא חפציך יעו"ש. ולפ"ז נראה הא דבמעכשיו מותר הוא דוקא בדלא מנכרא מלתא דבלא זה אסור משום ממצוא חפצך. פ"ת:

טו טו) [סעיף ב'] היתה בהמתו עומדת חוץ לתחום וכו' אפי' חוץ לתחום שלו ושלה דאין אדם מוזהר על תחום בהמתו וכמ"ש סס"י ש"ה אבל אסור להביאה בידו אם היא חוץ לתחום שלה דאין לה אלא ד"א. מ"א סק"ד. תו"ש או' ה' הבהמה והכלים כרגלי הבעלים ואסור לישראל אחר להוליכן הא ממילא ואף ע"י עכו"ם אין מוזהר עליה. א"א או' ד' ועיין לעיל סי' ש"ה או' ק"ג:

טז טז) שם. יכול לקרות לה וכו' ודוקא דרך קריאה אבל לילך מעבר לבהמה ולרודפה לעיר לא אפי' תוך תחום שלו כיון שהיא חוץ לתחום שלה וכ"ש דאסור להביאה בידו. א"ר או' ה':

יז טוב) שם. יכול לקרות לה וכו' ומירי כשאינה טעונה שום דבר דלא הוי מחמר. מי"ט. א"ר או' ו' א"א או' א' ועיין סי' רס"ו סעי' ב':

יח חי) [סעיף ג'] מחשיכין על התחום וכו' ר"ל אע"ג דליכא תקנתא בבורגנין ובמחיצות דהא מיירי בתכריכין למיגר ליה גלימא כדאיתא בגמ' דף קנ"א וכן גבי כלה למיגז לה אסא כדאיתא התם דף ק"ן ע"ב. וכל שאין לו תקנה בשבת אסור לומר לחבירו שיביא לו למחר וכל שאינו רשאי באמירתו אינו רשאי להחשיך עליו כדלקמן סי' ש"ז סעי' ח' יעו"ש מ"מ הכא לצורך מצוה התירו בין להחשיך כדי להביא בין לומר לחבירו בשבת שילך למקום פלוני למחר כדי להביא ארון ותכריכין. מט"י או' א':

יט יט) שם. לעשות צרכי כלה וכו' דאלו לאו בכלל חפציך הם אלא חפצי מצוה הם. לבוש:

כ ך) שם. ויכול לומר לך למקום פלוני למחר וכו' בעו"ש או' ד' תמה על הש"ע מאי אריא לצורך מצוה אפי לדבר הרשות מותר כמ"ש בסי' ש"ז סעי' ח' דמותר לומר לכרך פלוני וכו' ולא קשה מידי דהכא מיירי שאומר לו שיביא לו איזה דבר ולקמן מיירי בהליכה גרידא. א"ר או' ז' מט"י או' א' וכך הם דברי המ"א סק"ה כמ"ש הלב"ש:

כא כא) שם. לך למקום פלוני למחר וכו' אבל בשבת עצמו אפי' ע"י כותי לא התירו ואפי' אמרו לו מע"ש לעשות בשבת. ב"י בשם הר"ן. ואם עשה בשבת אסורין. וכ"כ ראב"ן סי' שפ"ח. א"ר או' ח':

כב כב) שם. שלא יאמר לו סך ידוע וכו' לפי שאין באמירה ההיא שום מצוה אלא הצלת ממונו ולכך אסור. ב"י בשם המ"מ:

כג כג) שם. לא יאמר תן לי עוד וכו' ר"ל שלא יאמר לו ע"י השליח הזה שיתן לו צרכי המצוה הזו עוד בשנים ויהיה חייב לו בסך הכל עשרה לפי שצירוף סך זה אין בו צורך למצוה כנז"ל וכמ"ש לקמן או' כ"ה:

כד כד) שם הגה. ואם א"א לו וכו' ולדעת הש"ע סכום מקח אסור בכל ענין אפי' בדבר מצוה ודלא כהגמ"ר. מט"י או' ב' מיהו מ"ש שם המט"י דזוהי סברת מור"ם ז"ל כתב עליו המחבר או' ו' דאינו כן שהרי אח"כ כתב מור"ם ז"ל ס' האוסרים וכתב וכן עיקר אלמא דעתו לאסור אלא נראה שלא דקדק מור"ם ז"ל בלשונו לכתוב סברה זו בשם יש אומרים יעו"ש:

כה כה) שם בהגה. ויש אוסרים בכל ענין וכו' פי' אפי' א"א בע"א אסור להזכיר סכום מקח. מ"א סק"ו. והטעם כתב הה"מ לפי שאין בקציצה שום מצוה רק הצלת ממונו ולכך אסור. תו"ש או' ח' ועיין לעיל או' כ"ב:

כו כו) [סעיף ד'] השוכר את הפועל וכו' לשלם לו שכירות של כל יום ויום. לבוש:

כז כז) שם. אינו נותן לו שכר שבת. דשכר שבת אסור כמ"ש רס"י רמ"ג ורמ"ו. תו"ש או' ט' לב"ש:

כח כח) שם. אינו נותן לו שכר שבת. וכן הוא אסור ליקח שכר שבת. טור ולבוש. אלא א"כ דרך מתנה ולא שכר שבת. מש"ז או' ד':

כט כט) שם. אין אחריות שבת עליו. אם אירע בהן קלקול בשבת אין חייב לשלם. רש"י מציעא נ"ח ע"א. והר"ן פ' שואל כתב אם נגנבו או נאבדו. משמע בפשיעה חייב כשומר חנם. א"ר או' י"ב:

ל ל) **שם. היה שכיר שבת.** פי׳ שבוע. שכיר שבוע. פי׳ שמיטה שלימה. רש״י שם:

לא **לא) שם. נותן לו שכר שבת.** דהוי שכר שבת בהבלעה. תו״ש או׳ יו״ד:

לב **לב) שם בהגה. מקרי שכיר יום.** שהרי יוכל לחזור באמצע החודש ולכן לא מקרי שכר חודש. ד״מ או׳ ב׳ בשם הר״ן. מיהו הא״ר או׳ י״ד כתב דיש לדמות דין זה לאומר י״ב דינר בשנה דינר בכל חודש בח״מ סי׳ שי״ב סעי׳ ט״ו דמספקינן אי אזלינן אחר לשון ראשון לענין חודש העיבור וה״ה הכא וכתב דגם בתשו׳ הר׳ ששון סי׳ ע״ג מסתפק בזה יעו״ש. ובשו״ת שבו״י כתב דהר״ן לא כ״כ אלא גבי מורד משא״כ בשכיר מסתמא לא יחזור בו באמצע השבוע והוי כשכיר שבת יעו״ש. והביאו התו״ש או׳ י״א:

לג **לג) שם בהגה. מקרי שכיר יום.** וה״ה במשכיר חדר לחיברו וה״ה המלוים ברבית (ר״ל לעכו״ם) צריכים להלוות בענין שאם יפרע באמצע שבוע יפרעו מכל השבוע כולה או לא יפרעו כלל ולא יחשוב לימים. מ״א סק״ז. מיהו הא״ר או׳ י״ד כתב במלוים ברבית ודאי כיון שלא אמרו מתחלה לשלם כל יום רק לשבוע אף שאין משלם לו אח״כ מכל השבוע מחילה הוי גביה יעו״ש:

לד **לד) שם. או יאמר לו וכו׳** ומה שנוהגין הסוחרים לשכור יהודי בע״ש לשמור העגלות מן גניבה הדבר קשה איך השוכר עובר על לפני עור כיון שיודע שודאי יקבל שכר שבת ולכן ראוי שיתנה עמו שישמור גם ביום ע״ש ובמו״ש איזו שעות דאז הוי כשכר שבת בהבלעה ומ״מ אם מנכה לו כשלא ישמור לא הוי בהבלעה. ח״א כלל ס׳ או׳ ח׳ ונראה דה״ה שכר הפונדקות שלוקחים ללינת לילה צריך להיות בהבלעה דהייני במה שיושבים שם במקום צינה בע״ש ובמו״ש:

לה **לה) [סעיף ה׳] אסור להשכיר חזנים וכו׳** משום שכר שבת. טור סי׳ תקפ״ה. אבל לקמן בסי׳ תקפ״ה כתב ב״י בארוכה ובטוב טעם דמותר והכי נהוג עלמא להקל, ב״ח. וכן העיד הח״ר יוז״ל שמהרי״ל השכיר חזן להתפלל בשבת. מהר״י מברונא בתשו׳ כ״י (סי׳ קי״ד) וכן נראה דעתו ז״ל שם. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳:

לו **לו) שכר** המילדת בשבת מותר. מהר״י מברונא שם. שכנה״ג שם או׳ ג׳ והטעם דהוה שכר מצוה פיקוח נפש. ועיין סי׳ תקפ״ה בב״י שם מבואר דבשבת ויו״ט ודאי אסור לשכור ש״ץ או תוקע רק מע״ש וערב יו״ט לא גזרו וכן מילדת לא ישכור בשבת ולא יזכיר סכום המעות. מש״ז או ד׳ וכן שכר הרופא מותר בשבת. פתה״ד או׳ ז׳:

לז **לז) שם. ויש מי שמתיר.** שדבר זה אינו אסור אלא מדרבנן ובמקום מצוה לא העמידו דבריהם. ב״י. לבוש. ולפ״ז כל שהוא משום מצוה שרי כגון שכר הדרשנים ולומדי תהלים במקום שנוטלין שכר וכיוצא בזה:

לח **לח) שם. ויש מי שמתיר.** ומ״מ אינו רואה סי׳ ברכה כמו מתרגמים. מ״א סק״ח. ועיין לקמן סי׳ תקפ״ה סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לט **טל) שם הגה. ואם שכרו לשנה וכו׳** פי׳ שיתפלל גם בימות החול ומשלם לו לחודש בבת אחת וה״ה לשבוע. מ״א סק״ט:

מ **מ) [סעיף ו׳] כגון חשבונות של מצוה.** ומותר לחשוב מה שצריך לסעודת מצוה. כתובות דף ה׳ מ״א סק״י. א״א או׳ יו״ד:

מא **מא) שם ולפסוק צדקה.** ואע״ג דאין מקדישין כמ״ש סי׳ של״ט סעי׳ ד׳ כתב הר״ן פ׳ שואל בשם ר״ח שלא אסרו אלא להקדיש כלי ידוע משום דמחזי כמקח וממכר אבל לא אסרו לחייב עצמו בדיבורו לגבוה. והכלבו כתב׳ בסי׳ כ״ח דדוקא הקדש מזבח או דבדק הבית אסור שיוצא מרשותו לרשות גבוה ודומה למקח וממכר אבל עכשיו שנודרין להקדשות ס״ת או עטרה או שטן למאור וכיוצא בהם מותר לפי שעדיין אין מיחדין שום דבר שיוצא מרשותן ואינו דומה למקח וממכר עכ״ל והב״ד ב״י ומ״א ס״ק י״א. וכתב שם המ״א דנראה כוונתו דהקדשות דידן חולין נינהו כמ״ש בח״מ סי׳ צ״ה ויש לכל ישראל חלק בהן א״כ לא יצא מרשותו דיש למקדיש ג״כ חלק בו ודלא כהרב״י עכ״ל ור״ל דהב״י מפרש דברי הכלבו כדברי הר״ן לפי שאין מייחד דבר ידוע אלא שנודר ומחייב עצמו ליתן ס״ת או עטרה ולדבריו אסור להקדיש טס ידוע בשבת משא״כ לפי׳ מ״א שרי כיון שעדיין יש גם לו חלק בו. לב״ש. וע״ז סומכין הנותנין ס״ת בשבת לבהכ״נ אבל לפי׳ ראשון צריך שיקדיש בפה בלבד בחול (וכ״כ הט״ז סק״ב) והא דנודרין לחזן אף שחזן לבד זוכה בה וא״כ יוצא מרשותו לרשות החזן צ״ל דסמכינן על פי׳ ראשון כיון שאינו אלא דיבור מותר. א״ר או׳ י״ט. ועיין לקמן או׳ ה״ן ואו׳ נ״ו:

מב **מב) שם. ולפסוק צדקה.** אבל הכרזת השמש בפיסוק דמים מי שיתן יותר יהיה המצוה שלו כגון הוצאת ס״ת מן ההיכל ודומה לו שהוא כעין מקח וממכר אסור אם לא שנאמר שאין שייך מקח וממכר בדבר מצוה כ״א בחפץ הנקנה וכו׳ וכ״ז אינו אלא ליישב המנהג בדוחק. ודוקא קניית המצוה אבל

קניית מקומות בהכ״נ שהוא דבר שיש בו ממש וכן קניית אתרוגים אחר גמר מצותן מן הקהל אין לו היתר אבל המחוור בעיני כמו שנהגו חסידי אוסטרייך מה שאדם מוציא מפיו אפי׳ לא גמר קניינו והשני שהוסיף בדמים נשארה המצוה עליו אפ״ה נותן לצדקה מה שכבר הוציא והיה בדעתו ליתן וא״כ הוי כקציצת דמים לצורך מצוה ולא דמי מקח וממכר וכה״ג שרי אפי׳ קניית מקומות ובתים מהצדקה וכל יר״ש יזהר בזה. רש״ל מס׳ יו״ט פ״ה סי׳ ח׳ ומנהג פשוט עכשיו להכריז השמש המצות ולומר כמה נותן בעד מצוה זו ומי שמעלה אותה בדמים נשאר לו המצוה והאחר אינו נותן כלום והנח להם לישראל. שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ וכ״כ א״ר או׳ י״ט דבמקום שנוהגין להקל יש להם על מה לסמוך יעו״ש. וכ״כ המט״י בסוף הסי׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ד או׳ כ״ט:

מג מג) שם. ולפסוק צדקה. ודע דהאי פסיקת צדקה פשיטא דהיא בקציצת דמים שאומר גרוש אחד לצדקה ואינו דומה זה להא דבסמוך דלשכור לו א׳ ללמד בנו תורה או אומנות דאסור להזכיר לו סכום מקח דהתם כיון דאיכא תובע כנגדו דמי השכירות הוה כעין מו״מ דהא שכר פעולתו הוא נוטל משא״כ בכל פסיקת צדקה לעניים אפי׳ לעני ידוע אין כאן תביעת שום שכר פעולה ולכך נראה פשוט דהעולה לס״ת ונודר כך וכך לבהכ״נ לצורך שמן המאיר או שמתנדב לחזן לכבוד התורה כך וכך אין בזה בית מחוש והוי כעין פסיקת צדקה לעניים דמותר וכמ״ש מור״ם ז״ל בהגה דהמנהג להקל ואיני יודע טעם נכון להאוסרין שהביא ההגה ואין לנו לערער על המנהג דמנהגם של ישראל תורה היא מט״י שם. והביאו המחב״ר או׳ ז׳:

מד מד) כתב ב״י סי׳ תקכ״ז דהמרדכי סובר דאסור ליתן דבר במתנה לחבירו ביו״ט ושבת אלא לצורך מצוה עכ״ל ופשוט דלצורך שבת שרי. מ״א ס״ק ט״ו. א״ר או׳ י״ט. תו״ש או׳ ך׳:

מה מה) וכן אסור ליתן משכון לחבירו ואפי׳ אינו משכון גמור רק שיסמוך דעתו עליו אלא א״כ לצורך שבת או לצורך מצוה ומשכון גמור אסור אף לצורך מצוה דהוי כאלו קונה קנין בשבת אא״כ השעה דחוקה ביותר דהיינו לצורך כתובה כדאיתא באה״ע רס״י ס״ו. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם:

מו מו) וכתב עוד שם המ״א דצ״ע מה שנוהגין ליתן במתנה כלים לחתן הדורש בשבת. ומה שקצת מחייבים ליתן לו כך וכך מעות אפשר דשרי. והביאו התו״ש שם. והא״ר שם כתב הטעם מה שנוהגין ליתן כלים לחתן הדורש משום דחשבי ליה צורך מצוה להגדיל כבוד התורה ולשמח חתן וכלה ולפעמים הם עניים יעו״ש:

מז מז) ומה שנוהגין ליתן מתת דרשה להרב בשבת כלי כסף או כלי זהב עיין בשו״ת מהרי״א אסאד חא״ח סי׳ פ״ג מה שהאריך בזה וכתב שהרב לא יתכוין לקנותם עד מו״ש ואז מותר לכ״ע יעו״ש. והביאו א״ח או׳ ו׳:

מח מח) ועיין בשו״ת כתב סופר חא״ח סי׳ נ״ט באחד ששכח למכור פרתו שלא ביכרה ובשבת נראה כי תקריב ללדת אם רשאי ליתן לעכו״ם במתנה כדי להפקיע ממנה קדושת בכור וכתב דהמיקל לא הפסיד ואין מזניחין אותו יעו״ש. א״ח שם:

מט מט) מקח וממכר אחד בפה ואחד במסירה אסור גזירה שמא יכתוב הרמב״ם פכ״ג דין י״ג. מ״א ס״ק ט״ו:

נ נ) שם. ולפקח על עסקי רבים. פי׳ לעיין ולחקור. א״ר או׳ י״ז. וכתב המ״מ פכ״ד דלא הותר אמירה לעכו״ם ולא שבות אחר בשביל עסקי רבים לבד הפיקוח והתעסקות בדברים בלא מלאכה דאסור בצרכי יחיד משום ודבר דבר זה הותר לדבר מצוה או לצורך רבים וזה מוכרח בגמ׳ עכ״ל. וכ״מ סי׳ של״ט סעי׳ ד׳ מ״א ס״ק י״ב:

נ) שם. ולשדך התינוק וכו׳ ויש ליזהר שלא לקנות בקנין סודר כ״א תקיעת כף לבד וכן המנהג פתה״ד או׳ י״ב. מיהו מ״ש שם להתיר להבחורים שלא קיימו פו״ר להזכיר סכום מעות אין ראיותיו מכריעות ולדעת מרן אסור אלא מה שכתב שנהגו להקל אפשר שסמכו על המתירין כמ״ש לקמן או׳ ב״ן וע״כ יש ליזהר היכא דאפשר:

נא נא) שם. או אומנות. דהא נמי מצוה דאם אין לו אומנות עוסק בגזל. מ״א ס״ק י״ג. ועיין סוף קדושין איזה אומנות מצוה ללמד לבנו. תו״ש או׳ י״ז. וצריך ליזהר ללמדו אצל אומן יר״ש כדי שלא ילמוד ממעשיו:

נב בנ) שם אבל לשכורו ולהזכיר לו סכום מעות אסור. כ״כ הרמב״ן ומהר״ם והטור והר״ן והה״מ ודלא כהגמ״ר כמבואר בב״י. ברכ״י או׳ ח׳ וע״ש מה שתמה על הרדב״ז סי׳ ריי״ג שהתיר בפשיטות להזכיר סכום מעות יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ח״י בשם פו׳ להתיר אכן דעתו נראה כס׳ האוסרין יעו״ש וכ״פ הב״ח. והכי נקטינן לאסור כדעת הש״ע:

נג גנ) שם. סכום מעות אסור. פי׳ סך ידוע כדרך השוכרים אסור. תו״ש או׳ ח״י:

נד **דנ) שם בהגה.** כמה יתן. אלא יאמר סתם עשה לי מי שבירך. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ י״ט. וכבר כתבנו לעיל או׳ מ״ג דעת המתירין יעו״ש. וכ״כ הא״א או׳ י״ד דהמנהג להקל:

נה **הנ) שם בהגה. דהא מותר לפסוק צדקה.** והגם דהחזן עשיר כיון שנותנין לו זה כדי שיתפלל הוי צורך מצוה. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ ך׳ ועיין לעיל סוף או׳ מ״א:

נו **ונ) וכתב** הט״ז סק״ב דהמביא ס״ת בשבת לבהכ״נ צריך להקדישה מאתמול אבל אם בא לו בלבו ביום השבת ולא קודם לכן לא יקדישה בשבת וכן אסור להביא חפץ בבהכ״נ להקדישו אם לא חשב עליה קודם לכן יעו״ש. אבל לומר סתם אני נודר ס״ת אף שיש לו בביתו כיון שאין מיחדו שרי ואי יחד בשבת אינו חוזר בו דכולם אם עשו עשוי כמ״ש סי׳ של״ט סי׳ ד׳ מש״ז או׳ ב׳:

ונ) ועיין מ״ש לעיל או׳ מ״א דיש מתירין ומ״מ יש לזהר לכתחלה להקדישו מע״ש:

נז **זנ) מה** שנהגו להכריז בית וחנות למכור ולהשכיר ופורעים לשמש המכריז. יש ללמד זכות עליהם. שו״ת כנה״ג סי׳ ט״ז. ברכ״י או׳ יו״ד. שע״ת או׳ י״ז. ועיין לקמן או׳ צ״ו:

נח **חנ) לקרות** גאזיטא״ס יש להחמיר שיש בהן ידיעה ממשא ומתן. שאלת יעבץ סי׳ קס״ב. ברכ״י או׳ י״א. שע״ת:

נט **נט) מה** שנהגו העולם להתנדב בפני ס״ת פתוח בשמחת נישואין ואבי הבן מיחידי בהכ״נ אחרות קרוביהן ויודעיו של בעל השמחה ואין פורעין אם איישר חילי אבטליניה מחמת האריכות לצאת מבהכ״נ טירחא דציבורא על מגן וחטאת הוא להם ג״כ להתנדב בבהכ״נ ובפני הס״ת ולא לפרוע. משא חיים בחלק המנהגים מע׳ ס׳ או׳ קס״ז. ועיין בספרו לב חיים ח״ג סי׳ ס״ד במי שמבקש לשלוח מעות לא״י לעניים ואירע שביום שבת מצא אחד שקנה שביתה מאתמול והולך היום לא״י דמותר לומר לו תתן בעדי כו״כ מעות לבני א״י ועלי לשלם יעו״ש:

ס **ס) הנשבע** לפרוע ליום פלוני ואירע אותו יום בשבת אם מותר לפרעו בשבת עיין בתשו׳ הרשב״א סי׳ תשמ״א. וכתב הרדב״ז ח״א סי׳ רפ״א דלמ״ד שחייב לפרוע לו בשבת דאם א״א להתיר לו שבועתו או להאריך לו זמן או אינו רוצה לומר הריני כאלו התקבלתי ואין המלוה בעיר או אינו מתרצה במשכון מניח המעות בבית המלוה או ברשותו ובלבד שלא יעבירם דרך רה״ר ולא יחלל שבת באיסור של תורה ואם אפשר להתיר לו שבועתו אין לך צורך שבת גדול מזה ועי״ש באורך. כנה״ג בהגה״ט. ומיהו אם אפשר יעשה ע״י עכו״ם שהוא יתן המעות ברשות המלוה וכמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ וכן אם מתרצה במשכון ורוצה לשומו יעשו שומא ע״י עכו״ם. ועיין ח״מ סי׳ ע״ג סעי׳ ז׳ ומ״א כאן ס״ק ט״ז:

סא **סא) [סעיף ז׳] מותר למדוד וכו׳** וה״ה למדוד חור אם יש בו פותח טפח והטומאה נכנסת שם (מהחדר שהמת בו לחדר הסמוך לו) ואע״ג דיכול לצאת מהבית מ״מ כיון שמודד שיעורי תורה לא הוי עובדא דחול. וכתבו התו׳ ספי״ז דדוקא מדידה דלא הוי איסור כ״כ אלא משום דהוי כעובדא דחול ולהכי שרי במקום מצוה אבל מילי אחרינא לא. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ ך׳ תו״ש או׳ כ״א:

סב **סב) שם. מותר למדוד וכו׳** כתב בית יהודה סי׳ כ״ט דהשערת האיסורים באומד הדעת מותר ואין לאסור מטעם דהוי מתקן אבל אם אינו יכול לשער באומד הדעת ורוצה למדוד בכלי שיש בי שיעור ס׳ אסור דהא עביד מעשה בידים יעו״ש. אמנם הער״ה או׳ ב׳ השיג עליו וכתב להוכיח מכמה פו׳ דאף למדוד בכלי לשער ס׳ מותר יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ט״ז. והיינו אם לא נודע לו תערובת האיסור עד השבת כמ״ש ת״ה סי׳ נ״ד והביאו מ״א סי׳ שכ״ג ס״ק י״ד. א״א שם:

סג **סג) שם. מותר למדוד וכו׳** עיין פתה״ד או׳ ט״ו שכתב דה״ה דמותר לשקול לצורך מצוה כגון שאירע יום א׳ של פסח בשבת ואם יאכל מאומד שיעור גדול עד שיצא הספק מלבו שמא לא יאכל לאכול להשלים הסדר על נכון או כגון שלא יש לו מצה הרבה שיספיק לשיעור גדול וע״כ התיר לשקול כנגד דבר שאין בו מקצה כגון מזלג וכדומה או פירות ששקל אותם מערב יו״ט שיש בהם כזית שהם ט׳ דרהם לשקול כנגדם כזית בלילה יעו״ש. אמנם לבי מהסס בזה מכמה טעמים וראיתי שנוהגין לעשות האצטניסים או חולים שאינם יכולין להרבות באכילת מצה לשקול הזית מצה בערב יו״ט ובלילה יניח אותה בעה״ב המחלק אצלו ויתן להם כמדתה מאומד הדעת בלבד ובהוספה מעט אם יוסיף על השיעור השקול ומונח אצלו כדי לצאת ידי ספק אינו מזיק וזוהי דרך הישר:

סד **סד) שם. מותר למדוד וכו׳** ואף לדבר הרשות אין איסור למדוד אלא כשמתכוין למדוד לאיזו צורך אבל אם מודד שלא לצורך כלל אלא כמתעסק בעלמא מותר. ר״ז או׳ י״ט:

סה סה) **שם. ולמדוד אזור וכו'** והוא על כאב ראש שלוקחיו אזורו ומודדין בו ג' אמות ג"פ ואומר הלחש על המדידה. טור. ואפי' באין סכנה מותר. א"ר או' כ"א:

סו סו) **שם. וללחוש עליו וכו'** ולפ"ז ה"ה שמותר ללחוש לחש עין הרע בשבת וכמ"ש הכלבו דף ל"ב ע"א בשם הר"מ ודלא כר"י דסרי כיעו"ש. יפ"ל או' ב' וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ג סי' פ"ח דמותר לומר לחולה לחש ממהרח"ו ז"ל לעיה"ר והביאו ראיה מדברי המרדכי בשבת פ' ח' שרצים סי' שפ"ה יעו"ש. א"ח או' י"א:

סז סז) **[סעיף ח'] הרהור בעסקיו מותר.** דכתיב ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר. ב"י בשם הגמ' במילת דבר שהיא מיותרת קא מפיק ליה. מהרי"ל בתשו' סי' רכ"ט כנה"ג בהג"ט:

סח סח) **שם בעסקיו מותר.** ומטעם זה מותר לעיין במלאכה אסורה בשבת הנעשות ע"י עכו"ם להתלמד לעשותה כמעשהו ממנו ובאופן שלא יהיה טורח בעיון זה כ"א ראות עינו ומילתא דאתיא בקל מהר"ם פרובנצא"ל בתשו' כ"י סי' מ"ח. ברכ"י או' י"ב:

סט סט) **אשר** נמצא את ידו בחכמת הרפואה ללכת בשבת למקום הנתוח יש כמה מלאכות ומוקצה. שו"ת שאלת יעבץ סי' מ"א יעוש"ב. ברכ"י או' י"ד. שע"ת:

ע ע) **הרהור** מתוך הכתב אסור. שאלת יעבץ סי' קס"ב. ברכ"י או' י"ג. שע"ת:

עא עא) **שם. הרהור בעסקיו מותר.** אבל אם יש לו מתוך ההרהור טרדת הלב או נדנוד דאגה אסור. ר"י באגרת התשו' ב"י. עט"ז. וכן אם יזרע שמתוך ההרהור ימשך טרדת הלב אסור ולא שרו רבנן אלא הרהור דלא אתי לידי טירדא ונדנוד דאגה. פתה"ד או' ט"ז:

עב עב) **שם. ומ"מ משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב וכו'** כדי שלא יטריד לבו ויבא לבטל עונג שבת. לבוש. ואם המחשבה עונג לו כגון שיחשוב בהוצאת חופת בנו או בתו אפי' ר"י מודה מפני ששמחה היא לו אם כביר מצאה ידו כי בירך ה' חילו וגם חפצי שמים הם וק"ל הדברים ממ"ש לעיל סעי' ו' דאם דיבור מותר כ"ש הרהור וזה ברור. יפ"ל או' ד':

עג עג) **שם. כאלו כל מלאכתו עשויה.** וז"ש ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואין אדם יכול לעשות כל מלאתו בשבוע אחד אלא יראה אדם בכל שבת כאלו מלאכתו עשויה ואין לך עונג גדול מזה. טור:

עד עד) **[סעיף ט'] אסור לומר לעכו"ם וכו'** דדוקא לומר לעשות אחר השבת מותר כמ"ש סעי' ג' אבל לעשות בשבת אפי' א"ל מע"ש לעשות בשבת אסור ואפי' לצורך כלה או מת. הר"ן. מ"א ס"ק י"ז. תו"ש או' ס"ד. ועיין לקמן סי' ש"ז סעי' ה':

עה עה) **שם. שישלחו אחר קרוביו וכו'** אפי' להשכיר (עכו"ם רץ שירוץ כמה פרסאות בשבת להביא קרוביו במו"ש. ר"ז או' כ"ב) כדי שלא תטרף דעתו עליו כמ"ש בח"מ סס"י רנ"ד. מ"א ס"ק ח"י. תו"ש או' כ"ה. דכל פיקוח נפש שרי אף בד"ת כ"ש במידי דרבנן. א"א או' ח"י:

עו עו) **וכתב** בס' המנורה הטהורה דאי ליכא עכו"ם שרי לישראל לילך בשבת אחר הקרוב שיבא להחולה אולם ענין זה מסור להמורה להורות כפי צורך השעה שלא להקל בדבר למען לא יזלזלו ההמון בקדושת שבת ח"ו. א"ח או' י"ג:

עז עז) **וכתב** הפתה"ד או' טו"ב מעשה שאירע בזמן המגפה ש' התקע"ד שניגף ראו' ביום ש"ק בתוך העיר ושמעון אחיו היה בכפר והחולה היה מצטער הרבה על שלא נמצא אחיו אצלו ואין לו ידיעה מחליו שרצונו היה שיתפלל על רפואתו וגם היה רוצה לצוות על בניו הקטנים הי"ו וכראות גיסו של הניגף צרת נפשו קרא לסופר תוגר וצוהו שיכתוב כתב בל' תוגרמא לשמעון הנז' העומד בכפר להודיעו כי נשבה אחיו וניגף ושיעשה נו שם בכפר איזה לימוד והתפלה והצעקה מבטלין הגזרה וכן עשה התוגר והגיע הכתב בשבת ליד שמעון. וכתב שם הפתה"ד דאין בזה נדנוד איסור יעו"ש ומה שהביא סמוכות לזה:

עח עח) **וכתב** בשו"ת שו"מ מהד"ג ח"ב סי' ק"פ באמצע התשו' באחד שבא לו ידיעה שאשתו תקיף לה עלמא והתיר לבעלה לרכוב על סוס בש"ק לשם וצוה עליו אשר בעת רכבו לא ילבש בדרך שיכירו בו שהוא יהודי כדי שלא יהיה ח"ה יעו"ש טעמו. אמנם בשו"ת הרי בשמים מה"ת סי' קפ"ט האריך להשיג עליו יעו"ש. ועי"ש בשו"ת הרי בשמים שהתיר לאוהבו של החולה שיב"ס שיסע עם הבאהן כשהחולה מבקש יעו"ש. א"ח או' י"ג:

עט עט) **וכתב** בשו"ת מגדל השן סי' ב' חולה שיש בו סכנה ששלח לעיר אחרת שישלחו לו רופא עכו"ם דמותר לישראל ליסע בשבת עם הרופא דחיישינן שמא יארע לו איזה עסק בדרך ויתעכב מלבא. וגם בשולח מעיר לעיר ליקח הרפואות באפטיק ושולח עכו"ם מותר לישראל לישב ומחויב

הוא. ועפ״ז התיר שם למי שהיה מסוכן ושלח אל האפטיק רחוק ב׳ פרסאות ושם היה דר אביו ושלח שאביו יבא ג״כ תיכף והתיר משום שהשליח היה עכו״ם ויש לחוש שמא לא ימהר להביא הרפואות ולכן התיר גם לאביו לבא עם הרפואות יעו״ש. א״ח שם. וכבר כתבנו לעיל או׳ ע״ו דבענינים אלו מסור למורה להורות כפי צורך השעה ולא להקל בדבר שלא יצא זלזול שבת ח״ו:

פ **פ) [סעיף יוד׳] להחליף משכון לעכו״ם וכו׳** וגם בישראל מותר בענין זה אם הישראל צריך ללבשו. ב״י. וכ״כ בש״ע לקמן סי׳ שכ״ה סעי׳ ג׳ יעו״ש:

פא **פא) [סעיף יא׳] מותר לקנות בית וכו׳** ובמ״ץ ח״א סי׳ ל״א כתב בשם הריב״ש והר״א חסון ז״ל דאסור לקנות בשבת אלא כשקנה מע״ש אז מותר לומר לעכו״ם לכתוב בשבת. כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק י״ט. אמנם הא״ר או׳ כ״ב כתב שהוא תלמוד ערוך בירושלמי והובא תמים דעים סי׳ קע״ה דאפי׳ לקנות מותר בשבת יעו״ש. וכ״כ הברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ דדעת מרן עיקר יעו״ש:

פב **פב) שם. לקנות בית בא״י וכו׳** וסוריא כא״י לדבר זה. הרמב״ם פ״ו דין י״א. ואיזו היא סוריא מא״י ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובא וכל יד פרת עד בבל כגון דמשק ואחלב וחרן ומגבב וכיוצא בהן עד שנער וצהר הרי היא כסוריא. אבל עכו חו״ל כאשקלון והם תחומי א״י. הרמב״ם פ״א דתרומות דין ט׳ והביאו מ״א סק״ך:

פג **פג) וכתב** בהג״א פ״ב רמ״ק בשם א״ז כיצד הוא עושה מראה לו כיסים של דינרים והעכו״ם חותם ומעלה לערכאות עכ״ל משמע דאסו׳ ליתן מעות. מ״א שם. וכתב הר״ז או׳ כ״ד אם הנכרי הולך לדרכו בשבת משמע הא אם אינו הולך אסור לומר לו לכתוב בשבת אבל מסתמיות דברי הפו׳ משמע דגם אם אינו הולך מותר דחיישינן שמא יחזור בו:

פד **פד) שם. ומעלה בערכאות.** מה שהתירו לומר לעכו״ם לכתוב כתב בשבת על מה שהיו מבקשים מהיהודים חמשים דינרים וכתבו הקהל לשלטון ע״י עכו״ם שמא יניח להם הממון ההוא או יתפשר בדבר מועט לא יפה עשו ואיסורא קעבדי דאמירה לעכו״ם שבות. רבינו ישעיה הא׳ בתשו׳ כ״י סי׳ צ״ח והאריך מאד לדחות ראיות המתירין ולהוכיח האיסור. ברכ״י או׳ ט״ו:

פה **פה) שם הגה. בכתב שלהם דאינו אסור אלא מדרבנן וכו׳** דלא שרי אלא בכתיבה של עכו״ם דאינה אסורה אלא מדרבנן אבל בכתיבה שלנו שהוא דאורייתא אסור. ד״מ או׳ ה׳ וכ״כ מ״א סי׳ ש״מ סק״י בשם הגמ״י פ״א דס״ת דכתיבת עכו״ם אינה אסורה אלא מדרבנן. אלא שתמה עליו מדברי הרמב״ם פי״א דין יו״ד שכתב דהכותב בכל כתב ובכל ובכל לשון חייב וכ״כ הרב״י באה״ע סי׳ קכ״ו לענין גט וגם בתו׳ גיטין דף ח׳ וס״פ מרובה איתא בהדיא דהוי דאורייתא וכתב אפשר דהגמ״י פליג על הרמב״ם יעו״ש. וכ״כ הברכ״י בשיו״ב או׳ ב׳ והער״ה או׳ ה׳ בשם כמה פו׳ דגם בכתב שלהם הוי מלאכה דאורייתא יעו״ש. וכ״כ בי״ש באה״ע רס״י קכ״ו יעו״ש. ובענין כתיבה דקה שלנו כתב שם המ״א אפשר דהוי מדרבנן ופטור אמנם בב״י שם באה״ע הביא דיש מתירין לכתוב הגט בכתיבה דקה שלנו הנקרא אצל הספרדים משק״י יעו״ש וא״כ לדעתם משמע דהוי דאורייתא. ועיין בס׳ מאורי אור בחלק באר שבע דף קי״ג ע״ב שהאריך בענין זה וסיים דעכ״פ כ״ע מודים דמאן דס״ל כתב משיט״א וגלחות מדרבנן יחידא הוא לגבי כל הפו׳ ראשונים ואחרונים יעו״ש. והביאו א״ח סי׳ ש״מ או׳ ח׳. ולפ״ז דגם בכתיבת עכו״ם יש חיוב דאורייתא ולא יש הפרש אם כותב לו העכו״ם בכתיבה שלנו או בכתיבת עכו״ם אבל ההיתר הוא משום דאמירה לעכו״ם שבות ומשום ישוב א״י לא גזרו:

פו **פו) שם בהגה. ומשום ישוב א״י לא גזרו.** ודע שאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים ואין לך בם להתיר אלא מה שאמרו חכמים דלגבי מילה לא התירו שבות כמ״ש סי׳ של״א סעי׳ ו׳ וגבי לוקח בית בא״י מותר. המ״מ פ״ו. והביאו מ״א סי׳ ש״ז סק״ז:

פז **פז) ובשעת** פקוח נפש וסכנה יחתום בשמאל דהוי כלאחר יד דרבנן כמ״ש בב״י סי׳ ל״ב וכ״מ להדיא בשבת ק״ג ומצי לשמוטי נפשיה שהוא אטר או חש בימינו. כ״כ בס׳ מאורי אור בחלק באר שבע דף ק״י ע״א. ובשו״ת בן יהודה סי׳ י״ד מסתפק אם כתב בשמאל כתיבה יפה ומהודרת אי הוי כתב וחייב יעוש״ב. א״ח או׳ י״ד:

פח **חפ) מה** שנותנים החותם לעכו״ם לחתום על החביות של יי״ש הטוב לפני האלהים ימלט נפשו מזה אך אם מוסר החותם מע״ש לחתום בשבת בעת כשיצטרך והעכו״ם הוי בקבולת היה מקום להקל במקום פסידא טובא. תשו׳ ברית יעקב חא״ח סי׳ ט׳:

פט **טפ) [סעיף יב׳] מותר להכריז בשבת וכו׳** משום דהשבת אבידה מצוה ולומר למי שיודע ממנה שישיבנה חפצי שמים הוא ושרי. ב״י. ט״ז סק״ג. ונהגו עכשיו להכריז אבידת עכו״ם בשבת מפני דרכי שלום ולא ידענא היכא רמיזא אבל במקום שיש חשש סכנה בדבר פשיטא דשרי. מ״א ס״ק כ״א. תו״ש או׳ כ״ח:

צ צ) שם. על אבידה. וה״ה גניבה. מי״ט. א״ר או׳ כ״ה. מחה״ש ס״ק כ״א:

צא צא) שם הגה. ומותר להתיר חרמי צבור וכו׳ ומי שנידוהו בחלום מותר להתיר לו בשבת משום דצרכי שבת הוא. שכנה״ג בהגב״י או׳ ט׳ עו״ש או׳ ט״ז. מ״א ס״ק כ״ב. א״ר או׳ כ״ז:

צב צב) שם בהגה, הוי כעסקי רבים וכו׳ משמע דאם הוא לצורך יחיד אסור אבל ממ״ש בבד״ה הטעם בשם רי״ו משום דבחול לא יוכל לקבץ הקהל בקל שיתירו לו הוי כמו נדרי אשתו דשרי כמ״ש סי׳ שמ״א מטעם זה שרי אף לצורך יחיד. מ״א ס״ק כ״ג. תו״ש או׳ כ״ט. ולטעם זה היכא דאיכא נמי כנופיא בחול אסור להתיר אבל לטעם צרכי רבים היה מותר. א״ר שם:

צג צג) כתב הב״ח סס״י ש״ז מה שנהגו בירידים שהשמש קורא מתוך הכתב מי שהוא מוחרם ע״פ ב״ד משום חובותיו יש לישב המנהג משום פסידא דצריך להכריז בשבת שמתאספין כולם ויודעין לכופו בעירו לשלם ולולי זה היו נפסדין החובות וכל משא ומתן ועוד דנוגע לרבים והוי עסקי רבים וע״כ אין כח לשום מורה לבטל מנהג זה שנהגו להקל לפני כמה גדולים עכ״ל. מ״א שם. תו״ש או׳ ל׳:

צד צד) שם בהגה. שהוא לצורך שבת. דומה להיתר נדרים. מ״מ ומשמע דה״ה דצבור שרי כמש״ל בשם רי״ו. מ״א ס״ק כ״ד. ור״ל אפי׳ אין בו צורך שבת מותרים להחרים כיון שצריך לזה קיבוץ הצבור דא״א בחול כיון דמדמה ליה להתרת נדרים ובהתרת נדרים הותר כה״ג כדמצינו בהפרת הבעל וכמ״ש מ״א ס״ק כ״ג. מחה״ש. וכ״כ בהדיא (ר״ל כדברי מ״א) הרשב״ש סי׳ רל״ג בשם ס׳ העתים יעו״ש. ער״ה או׳ ו׳:

צה צה) כתב בס׳ דברי ריבות סי׳ ש״ח דחכם רשאי לנדות בשבת לכבודו ורשד״ם סי׳ ח׳ כתב דמותר לנדות למי שחלל שבת. וכ״כ בס״ח סי׳ ת״ט. מ״א שם. ותמה עליו הא״ר דס״ח כתב להיפך דאין גוזרין חרם בשבת דכתיב בו ברכה עכ״ד. ולק״מ דכוונת המ״א הוא דמהרשד״ם אוסר לנדות אלא למי שחילל שבת וכ״כ ס״ח דאסור והיינו לאפוקי מדברי ריבות שכתב משמע בסמוך דחכם רשאי לנדות לכבודו על זה כתב ורשד״ם התיר לנדות למי שחילל וכו׳ כלומר הא לאו הכי אסור וכ״כ ס״ח כדעת מהרשד״ם דאסור לנדות היפך דברי ריבות. ולצורך מי שחילל שבת יודה ס״ח למהרשד״ם דהוא תלמוד ערוך פ׳ הדר (עירובין דף ס״ג) דרבינא שמתיה להההוא דחילל שבת אף שיש לחלק דאפרושי מאיסורא לפי שעה שאני וכמ״ש מהרשד״ם. ברכ״י או׳ ט״ז ועי״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ שמ״א:

צו צו) [סעיף יג׳] להכריז בשבת על קרקע הנמכר וכו׳ בקושטא נוהגין להכריז מי שרוצה להשכיר בית או לקנות. ובתשו׳ הגאונים אוסר זה. כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק כ״ה. א״ר או׳ כ״ט. ועיין לעיל או׳ ז״ן:

צז צז) שם. ואם לאו יאבד וכו׳ דוקא בכה״ג אסור דהוי כדן את הדין אבל אם מכריז סתם כל מי שיש לו זכות יבא ויגיד אעפ״י שיש תקנה בעיר שאם לא מגיד בטלה זכותו מ״מ אינו כדן את הדין ואי איכא דוכתא דנהיגי כך לא מחינן בהו ומ״מ לכתחלה אין לנהוג כן דהוי דיבורא דחול. ריב״ש סי׳ ש״ץ. כנה״ג שם. מ״א ס״ק כ״ו. א״ר או׳ כ״ט. תו״ש או׳ ל״א:

צח צח) שם הגה. וכן אסור להכריז יין וכו׳ ורש״ל פ״ה דיו״ט סי׳ ח׳ כתב ואני מורה להכריז קודם ברכו ואם שכח מלהכריז עד אחר ברכו אז מכריז שיש לפלוני יין לקידוש מי שרוצה יבא ויקח ואל יזכיר סכום דמים ומכאן סמכו בקושטא יע״א להכריז בשבת שקודם ר״ח ניסן שלפלוני יש יין לבן למצה מי שרוצה ילך ויקח. שכגה״ג בהגב״י או׳ יו״ד. וכ״כ הט״ז סק״ד דאם אינו מזכיר סכום דמים שרי. ובלבוש כתב אבל ראיתי שבכל המקומות מכריזין יין אפי׳ בסכום מקח ואפשר לומר דחשבינן ליה חפצי שמים להודיע לקנות יין קידוש עכ״ל. והביאו הט״ז שם וכתב ומ״מ דהנשאל ע״ז לא יורה להיתר בסכום מקח עכ״ד. ובמהרי״ל כתב דאפי׳ להודיע מי הוא המוכר אסור. ונ״ל כיון דבמקומו היה שכיח יין טובא לא הוי צורך מצוה. ושאר משקין פשיטא דאסור. מ״א ס״ק כ״ז. מיהו הא״ר או׳ ל״א כתב דנראה לו מדברי מהרי״ל דוקא כשאפשר להגיד קודם ברכו אבל בשכח מודה דמותר ואפי׳ בשאר משקין נראה להתיר דאף שא״צ לקידוש מ״מ צורך שבת וצורך רבים הוא עכ״ד. אמנם הא״א או׳ כ״ז כתב כדברי המ״א דהיכא דאין שכיח יין שרי להכריז שידעו לקנות לצורך קידוש ואל יזכיר סכום מקח והיכא דשכיח הוי דברי חול. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ח:

צט צט) וכתב שם הא״א ואפשר אם יש לאחד בזול יותר משאר מוכרים רשאי להכריז בסתם לסעודת שבת דהוי מצוה ושרי עכ״ד. ור״ל אף במקום שהיין מצוי שרי בכה״ג:

ק ק) כתב המרדכי בפ״ק דשבת שפסק רבינו גרשום בא׳ שקנה סוס בשבת דצריך ללקות מכת מרדות ואם יעלה דמי מכירת הסוס על דמי לקיחתו שקלינן ויהבינן לעניים שלא יהא חוטא נשכר ואם אותו מקום פרוץ לענין שבת לפי מה שיראו יחמירו בו יותר. ב״י. עו״ש או׳ ט״ז:

קא **קא) כתב** ריי"ו בחלק ח"י ראובן ששכר גוי וחמור מע"ש להוליך לו סחורה למקום פלוני והסחורה היתה בבית יהודי ובא הגוי בשבת ולקח מבית היהודי והוליכה ודאי אמור דע"כ לא שרו ב"ה אלא עם השמש אבל בשבת לא והעובר ראוי להענישו בממון לפי עשרו או במלקות אם אין ממון. כ"כ קצת מפ'. וכ"כ הרא"ש בתשו' ס"ט עכ"ל. ב"י בדפוס ישן. ודוקא שעשו הדבר במזיד אבל בשוגג אין להענישם ואם הם מכחישים ואומרים שבשוגג עשו ואין עדים בדבר וגם אין שם אמתלאות אין ספק שהם נאמנים ועל הדיין מוטל לחקור אם לעקל אם לעקלקלות. הר"א ששון ז"ל סי' קנ"ו. כנה"ג בהגב"י. עו"ש שם:

קב **קב) יש** מגדולי המורים שהורו שדין ריי"ו ז"ל דוקא בשכירות יום ליום אבל בקציצת דמים אפי' אם באו בתוך השבת ולקח המשאות אין קפידא בדבר. והר"א ששון ז"ל בסי' קס"ו כתב ועל כל זה לבי נקפי. כנה"ג שם. עו"ש שם ועיין לקמן סי' ש"ז סעי' ד' בהגה ובדברנו לשם או' ל"ה:

קג **קג) כתב** בא"ז כשם שאסור אמירה לעכו"ם כך אסור רמיזה לעכו"ם ודוקא לענין שיעשה לו מלאכה בשבת אבל שעשה לו מלאכה לאחר שבת מותר ע"י רמיזה. ד"מ או' ז' והביאו לקמן בהגה סס"י ש"ז:

קד **קד) [סעיף יד'] מי ששלחו לו שהוציאו בתו וכו'** לקמן סי' שכ"ח סעי' יוד פסק (מור"ם ז"ל בהגה) דבשביל שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו השבת כדי להצילו ורמ"א כתב כאן ועיין סי' שכ"ח סעי' יו"ד ולכאורה סותרין אהדדי ופלוגתא היא בב"י בין הרשב"א לתו' וצ"ל דשאני הכא שרוצין להמירה ותשאר מומרת לעולם אח"כ בזה הכריע כהתו' דיש להצילה בחילול שבת דזה עדיף מפיקוח נפש משא"כ לקמן שיעשה פעם אחת באונס כיון דאונס רחמנא פטריה ואח"כ אין חשש לא יחלל שבת על הצלה זו כנ"ל נכון. ט"ז סק"ה וכ"כ מ"א ס"ק כ"ט וכ"כ שבט יהודה על יו"ד סי' של"ד דף ב' ע"ד:

קה **קה) שם. מי ששלחו לו שהוציאו בתו וכו'** דוקא דהיא לא פשעה אבל אם בנו הלך להמיר דהוא פושע לא ודלא כמ"ש בשו"ת נחלת שבעה סי' פ"ג וכבר מחו לה אמוחא השבו"י ח"א סי' ט"ז והא"ר. אך הא"ר כתב דיש להקל באיסור דרבנן. ברכ"י או' טו"ב. שע"ת או' י"ט:

קו **קו) שם. שהוציאו בתו וכו'** או קרובו. לבוש. והמי"ט והעו"ש או' י"ז כתבו דאפי' אינו קרובו דינא הכי וכן מסתבר א"ר או' ל"ב. וכ"כ הר"ז או' כ"ט. ומשמע דכייפינן נמי אבל המש"ז או' ה' כתב דדוקא על בתו כייפינן יעו"ש:

קז **קז) מי** שרוצה למסור ליחידי סגולה ואם ילך הפרנס תיכף השג ישיג והצל יציל ליחידים שלא יפסידו ממון ולזה שרוצה למסור שלא יעשה עבירה גדולה כזו יש מי שהורה שמותר לחלל שבת בשביל זה והשבו"י ח"א סי' ט"ז הוכיח דטעה בהוראה זו ואיסור גמור הוא לחלל שבת בעבור זה. ברכ"י או' ח"י. ועיין שע"ת או' י"ט מ"ש להקל ואינו מוכרח:

קח **קח) שם. שהוציאו בתו וכו'** ואם הבת קטנה צ"ע אם יעשה הגדול חטא בשביל הקטן דהא אין מצוין להפרישו או דלמא מידי דהוי אפקוח נפש שמחללין על הקטן דאומרים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה והכא נמי כן וצ"ע. מ"א ס"ק כ"ט. אבל הא"ר או' ל"ג כתב נראה פשוט דמותר דהא גם בגדלה תשאר באיסורין יעו"ש וכ"כ הר"ז או' כ"ט:

קט **קט) ללכת** חוץ לתחום בשבת לנקום נקמת אביו שרי. נימוקי הרמ"ה דיני בושת סי' כ"א. כנה"ג בהגב"י. אמנם המ"א ס"ק כ"ט כתב עליו צ"ע דהא לא עדיף מצורך מצוה דאסור לילך חוץ לתחום:

קי **קי) שם. מצוה לשום לדרך פעמיו וכו'** ואפי' אם הוא ספק אם ישיבנה. לבוש. ר"ז או' כ"ט:

קיא **קיא) שם. ויוצא אפי' לשלש פרסאות.** אפי' למ"ד דהוי דאורייתא שרי דלגבי שלא תמיר ותעביד כל ימיה חילול שבת הוי זה איסורא זוטא דמוטב לחלל שבת א' כדי שתשמור שבתות הרבה. ב"י. וא"כ אם רוצים לאנסה לעבירה אחרת אפי' לעבוד ע"ז פעם אחת אין מחללין עליה שבת במלאכה דאורייתא דמחלל שבת כעובד ע"ז כדאיתא בעירובין דף ס"ט. מ"א ס"ק כ"ט. אמנם הער"ה או' ח' כתב דיש לחלל שבת משום ע"ז יעו"ש. וכ"מ בלבוש שכתב דעל ג' עבירות דדינם יהרג ואל יעבור מחללין. וכתב א"ר או' ל"ג דדברי הלבוש נכונים יעו"ש וכ"ז לילך ג' פרסאות של חילול שבת באיסור דאורייתא אבל לחלל באיסור דרבנן בכל העבירות כשאין בפשיעה מחללין ואפי' הם באונס דרחמנא פטריה מ"מ זכייה היא לו כשאינו עובר. א"ר שם. וסיים דאפי' בפשיעה יש להקל באיסור דרבנן יעו"ש. ועיין ר"ז סוף או' כ"ט שכתב דדוקא על מצות לא תעשה מחללין איסור דרבנן אבל על מ"ע אין דוחין שבות יעו"ש:

קיב **קיב) למצוה דרבים חוטאים כדי שיזכו.** תו' גיטין מ"א ע"ב. וכן אם מזכה גם לעצמו. א"ר שם, וכ"כ העו"ש או' י"ט:

קיג קיג) **שם. ואי לא בעי כייפינן ליה.** כדאשכחן במי שחציו עבד שכופין את רבו כדי שלא יתבטל ממצות פ״ו כי רבה היא. ב״י. עו״ש שם:

סימן שז

א א) [**סעיף א׳**] **ודבר דבר שלא יהא דיבורך של שבת וכו׳** מוז״ל היה נזהר מאד שלא לדבר בלשון לעז ביום שבת לא בלילה ולא ביום זולתי כשהיה אומר לנו איזה דרוש והיה צריך לאומרו בלשון לעז כדי שיבינוהו העם השומעים. גם היה נזהר שלא לדבר שיחה בטילה או דיבור של חול אפי׳ בלשון הקודש וכן היה נוהג בכל היו״ט כמו בשבת. שער הכוו׳ דף ע״ד ע״ד. פע״ח שער ח״י סוף פ׳ כ״א:

ב ב) **שם. ודבר דבר וכו׳** אמיה דרשב״י כד הוה משתעיא מותר מילין בשבתא הוה אמר לה שבתא היא והות שתקא. ויקרא רבא סוף פ׳ בהר. ובירושלמי אמרינן בטורח התירו בשאילת שלום בשבת תו׳ שבת קי״ג ע״ב:

ג ג) **שם. דבר פלוני אעשה למחר וכו׳** ואם הוא דבר מצוה מותר דלא כמ״ש האחרונים כאשר הוכיח במישור הא״ר או׳ א׳ ודחה ראייתם מס״ח סי׳ רס״ו יעו״ש. ברכ״י או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳:

ד ד) **וכן** אסור לקרות בס׳ בשבת כדי להכיר מקום הצריך הגהה להגיה אותו למחר אבל אם הוא מכוין לקרות ואם ימצא טעות יגיה למחר מותר. הרדב״ז בתשו׳ סי׳ תר״ן. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת שם:

ה ה) **לעכב** נכסי ראובן ביד שמעון אסור. רשד״ם ח׳ ח״מ סי׳ ק״ה. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״א. א״ר א ו׳ ב׳:

ו ו) **לישב** בחנות של גוי בשבת אסור ואפי׳ אינו שותפו. זקן אהרן בתשו׳ סי׳ ל״ג. רו״ח או׳ א׳:

ז ז) **לספר** בשבת מאוהביו שמתו או שהן בצער אסור. ס״ח סי׳ ק״י. כנה״ג בהגה״ט. מ״א א״ר או׳ א׳:

ח ח) **אל** ידור אדם במקום שהשוק של נכרים בשבת כי א״א שלא יחטא בדבריו או בשום דבר. ס״ח סי׳ רס״ב. והיינו דוקא כשהשוק בשכונות היהודים. כנה״ג שם. מ״א סק״ג. א״ר שם:

ט ט) **אסור** לעכב העכו״ם בשבת בשביל החוב אבל יוכל לומר בחול לשופט מדוע לא עכבת העכו״ם בשבת. אגודה. מ״א סק״א. ובתשו׳ ב״ח סי׳ קמ״ו מתיר מי שיש לו חוב אצל האנס ובשבת נודע לו שהאנס ילך מן העיר ואפשר שלא ישוב עוד מותר לילך בשבת לקבול עליו אצל השר שיפרענו יעו״ש. והביאו א״ר סוף סי׳ זה. ח״א כלל ס״א או׳ ג׳ ומ״מ אם אפשר יעשה ע״י גוי:

י י) **אסור** לאדם להלך בחפציו בשבת ואפי׳ לדבר בהן כגון שידבר עם שותפו מה ימכור למחר או מה יקנה או האיך יבנה בית זה ובאיזה סחורה ילך למקום פלוני כל זה וכיוצא בו אסור. הרמב״ם פכ״ד דין א׳ וכ״כ בסמ״ג. והב״ד א״ר או׳ ב׳ וכתב דשותפו דנקט אורחא דמילתא וה״ה לאחר כמ״ש רמ״א סעי׳ ח׳ וכן בכלבו השמיט שותפו ונראה נמי אפי׳ לא אמר לאחר כלל אלא בפני עצמו כדמשמע מסתימת הש״ע ולבוש ומהר״ש וכלבו אלא דמסתמא אומר לאחר דמה ליה לדבר בפני עצמו יעו״ש:

יא יא) **שם בהגה. מותר לספרם בשבת וכו׳** לא משנת חסידים היא והנשמר מלדבר דברי חול קדוש יאמר לו ואנשי מעשה נזהרין בזה שלא לדבר אפי׳ הכרחיים כ״א בלשון הקודש וקבלתי אדם המבקר לחבירו בשבת בשחרית לא יאמר לו כדרך שאומר בחול צפרא טבא רק יאמר לו שבת טבא לקיים זכיר את יום השבת לקדשו. של״ה. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ המחב״ר או׳ א׳ דהוראה זו עיילוה למערתא דחסידי ולא קבלוה הגאון החסיד בעל של״ה ואחריו נמשך הרב החסיד בעל דעת חכמה פי״א דף י״ב ע״ב ואמור רבנן קדישי הנ״ז דלפי׳ ר״ת ופסקו הש״ע דאפי׳ שיחת חולין אסור להרבות גם זה אסור (וכצ״ל בש״ע ולא כמ״ש בדפוס ואפי׳ בשיחת דברים בטלים שהוא ט״ס אלא צ״ל ואפי׳ בשיחת חולין אסור להרבות) ומפורש בדברי הזוה״ק שהוא מחלל שבת כמ״ש הרב דעת חכמה שם בטוב טעם ודעת וכ״ש דמזה ימשך ודאי לדיבור אסור ובעל נפש יגדור גדר שלא יהיה בסוג מחלל שבת ח״ו. וריב לו להרב בעל דעת חכמה על מנהג שנהגו לבקר כתות כתות בש״ק לאוהביהם וכו׳ יעו״ש באורך דברי הקדושים חיים וקיימים עכ״ל ועיין לעיל או׳ א׳ שכ״כ בשם האר״י ז״ל:

יב יב) [**סעיף ב׳**] **אסור לשכור פועלים וכו׳** דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר לשכור פועלים. ריא״ז עי״ש. ער״ה או׳ ב׳ מיהו ח״א כלל ס״א או׳ ב׳ כתב דגם לדבר מצוה אסור לשכור יעו״ש:

יג יג) שם. ולא לומר לעכו״ם לשכור וכו׳ דוקא בדבר שלכל הפחות יש בו משום שבות אבל בדבר שאינו אלא חומרא בעלמא לא גזרו. הרד״ך בית כ״ב חדר ז׳ כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ג׳:

יד יד) שם. ולא לומר לעכו״ם לשכור וכו׳ ואפי׳ לומר לו בשבת שישכור פועלים לאחר שבת אסור. ח״א כלל ס״ב או׳ א׳ ופשיטא דאסור לומר לעכו״ם שיעשה לו מלאכה למחר. הרדב״ז בתשו׳ סי׳ תרפ״ד. ברכ״י או׳ ד׳:

טו טו) אסור לומר לעכו״ם שיאמר לחבירו עכו״ם לעשות מלאכה. מהר״ר גרשון אשכנזי בתשו׳ הובאה בשו״ת חו״י סי׳ מ״ט ונ״ג. וכן הסכים מהרי״ע בס׳ בני יהודה דף ס״ז ע״ב. ברכ״י או׳ ה׳ וכ״כ בס׳ שלחן עצי שטים סי׳ א׳ דישראל שאומר לעכו״ם. ועכו״ם לעכו״ם אחר הוי רק שבות אחד. וכ״כ בשו״ת שנות חיים סי׳ ל״ח וסי׳ קע״ה. אמנם בתפא״י על המשניות בכלכלת שבת בדמי אמירה לנכרי סי׳ ה׳ כתב דהוי שבות דשבות יעו״ש. ונ״מ לענין מ״ש לקמן סעי׳ ה׳ דשבות דשבות במקום מצוה או לצורך הרבה מותר יעו״ש. וא״כ כיון דרובא דרבוותא חשבה לה אמירת עכו״ם לחבירו לשבות אחת הכי נקטינן ורק אם יש עוד איזה צדדין להקל אפשר דיש לסמוך על המתירין ועיין שד״ח כללים מע׳ א׳ או׳ קע״ד:

טז טז) והנה בענין עיקר אמירה לעכו״ם בשבת. אם איסורו דאורייתא או מדרבנן עיין שד״ח כללים מע׳ א׳ או׳ קס״ד שהביא פלוגתא בזה יעו״ש:

יז טוב) שם. ואפי׳ לומר קודם השבת וכו׳ משמע דאפי׳ לשכור לו פועלים לבנות בחול דהוי שבות אסור. וכן דעת ר׳ סעדיה ור״ש בר ברוך והסמ״ג והטור דאמירה לגוי בע״ש אפי׳ בשבות אסור יעו״ש. אבל מדברי הרשב״א סי׳ תתע״ה משמע דשרי לומר לעכו״ם בע״ש לשכור לו פועלים בשבת לבנות בחול. וכ״כ הרוקח סי׳ פ״ח והריב״ש סי׳ שפ״ז דף רצ״ז. וכ״כ הרי״א ששון סי׳ קנ״ו שכ״נ מלשון הרמב״ם יעו״ש. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ קל״ב דלא אסרינן אמירה לגוי בע״ש אלא כשאומר לו לעשות מלאכה יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳ ועי״ש:

יח חי) וראיתי להרשב״ץ ח״ב סי׳ רפ״א דאסר לומר לגוי להביא חפצים מבית לבית בלא עירוב אפי׳ לדבר מצוה ואפי׳ א״ל כן קודם השבת יעו״ש. והוא אזיל לטעמיה דס״ל דלא התירו שבות דשבות אלא במילה שדוחה שבת כמ״ש סי׳ קצ״ז דאין הכל מודים להרמב״ם יעו״ש אבל לדידן דשרינן שבות דשבות במקום מצוה מותר וכ״ש כשאומר לו כן קודם השבת דאיכא מאן דמתיר אפי׳ שלא במקום מצוה, וכ״כ הרדב״ז דמותר מן הדין לומר לגוי בע״ש שיבא לנגן למחר דלא אסרינן אמירה לגוי מע״ש אלא במלאכה אבל הכה ישראל עצמו אינו אסור אלא משום גזירה ואיכא נמי מאן דמתיר לומר לגוי לנגן בשבת והבו דלא להוסיף עלה יעו״ש. ואע״ג דהרא״ש הביאו ב״י סי׳ תקי״ז אסר כה״ג גבי יונים לצורך ישראל ע״ש מ״מ סמכינן על הנך רבוותא להתיר בפשיטות מע״ש לצורך מצוה ואפי׳ מאן דמחמיר בשבות דשבות אפי׳ במקום מצוה לא יחמיר כ״כ מע״ש וכ״ש בכה״ג דהרי הגמ״ר כתב דבל״ה בר״ה שרינן אמורה לגוי משום דיכול להביא ע״י מחיצות בני אדם יעו״ש. ועיין מ״ש סי׳ תרנ״ה בשם ר״י וריטב״א דלא אסרו אמירה לגוי בשבות שאין בו מעשה בגוף הדבר כגון הוצאה מרשות לרשות יעו״ש. ער״ה שם:

יט יט) שם. אבל מותר לומר לו אחר השבת למה לא עשית וכו׳ שרצונו שיעשנו בשבת הבאה. כ״כ בסה״ת והסמ״ג והגמ״י פ״י ודברים כפשטן הם תמוהים דמשנה שלימה שנינו פ׳ כל כתבי דאם הדליק העכו״ם מעצמו אסור לישראל ליהנות ממנו וכיוצא וכמ״ש לקמן סי׳ שכ״ה וכמו שתמה הגו״ר כלל ג׳ סי׳ כ״א ואחריו בס׳ י״א יעוש״ב. והרי תני בתוספתא פי״ד דבעכו״ם המכירו שעשה לעצמו אסור ליהנות מפני שמרגילו ועושה לשבת אחרת וא״כ איך הותר זה. ולכן נראה דאין להקל בזה אלא בדבר שאין גוף הישראל נהנה ממנו וכמ״ש הגו״ר. או שכבר יש נר ואש ועכו״ם מוסיף כמ״ש י״א. ברכ״י או׳ ו׳ ומ״ש הט״ז או׳ ב׳ על הטור ונטה דעתו להקל כבר פקפק עליו המש״ז או׳ ב׳ יעו״ש. ולפ״ז בכל הני שריותא נמי דכתב הב״ח לומר לעכו״ם שיקנח חוטמו והוא יבין שיקנח הפחם שבראש הנר וכן מ״ש שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ לומר הנר אינו מאיר והשפחה מבינה וחותכת ראש הפתילה או כשרוצה איזה ספר במקום שאין שם נר אומר לשפחה שתביא לו איזה דבר משם והיא תדליק את הנר וילך אחריה ונוטל הספר בכל זה אין להקל. וכ״כ עיקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ ק׳ בשם המו״ק יעו״ש וכ״כ כנה״ג בהגה״ט בשם שה״ג פ׳ שואל דהרמיזה בשבת עצמו לצורך השבת עצמו לכ״ע אסור. וכ״כ המ״א ס״ק ל״א דלא כהב״ח יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ס״ד. ומיהו רק באומר הבית חשוך והשפחה תבין מאליה להסיר הפחם יש מתירין כמ״ש לקמן או׳ ה״ן:

כ ך) [סעיף ג׳] אסור ליתן לעכו״ם מעות מע״ש לקנות לו בשבת. וה״ה אם נותן לו מעות בשאר ימי החול לקנות לו בשבת אסור. לבו״ש. ואפי׳ קצץ לו מכר לא מהני כיון שמזכיר לו לקנות בשבת וכמ״ש רס״י רמ״ז. ועיין לקמן או׳ כ״ה:

כא כא) שם. לקנות לו בשבת. ישראל ועכו״ם שותפים לקנות דבר מהמלך והמכירה בשבת אסור לצוות לעכו״ם לקנותו. בית יהודה סי׳ מ״ד. ברכ״י או׳ ד׳:

כב כב) **שם. אבל יכול לומר לו קנה לעצמך וכו'** ודוקא אומר קנה לעצמך הא לקנות לצורך ישראל אסור אף בלא נתינת מעות. א"א או' ג':

כג כג) **שם. ואם אצטרך אקנה ממך וכו'** בב"י כתב שזה נלמד מחמץ סי' תמ"ח סעי' ד' יעו"ש. וכתב בס' דברי צבי דף ל"ב דלפי מ"ש במ"א שם שמותר להבטיחו שוודאי יקנה ממנו וכ"כ במקו"ח שם. וט"ז כתב שם שיוכל לומר לו אתן לך ריוח וכ"כ הח"י שם א"כ ה"נ בשבת שרי לומר כן. א"ח או' ה':

כד כד) **[סעיף ד'] מותר לתת לעכו"ם מע"ש לקנות לו וכו'** ואם יום השוק בשבת אפי' אינו מזכיר בפי' שיקנה בשבת אלא נותן לו מעות שיקנה לו סתם ובאותו מקום אינו מצוי לקנות אלא בשבת שהוא יומא דשוקא כמו שרגיל בעיירות קטנות הו"ל כמזכיר יום השבת בפי' ובמקום שמצוי קצת גם בשאר ימים אין איסור אלא א"כ מזכיר בפי' יום השבת. ט"ז סק"ג. וכ"כ העו"ש או' א' מ"א סק"ג. א"ר או' ט' תו"ש או' ה' מחב"ר או" ג':

כה כה) **וה"ה** כשיום השוק בשבת אסור ליתן לו דבר למכור מ"א שם. אמנם מ"ש שם המא בשם מ"ב דבד' וה' מותר כבר הקשה עליו הא"ר שם וכתב הא ודאי אסור אפי' מיום ראשון לומר לעכו"ם שיעשה בשבת וכתב להוכיח כן מכמה פו' יעו"ש. וכן הסכים הלב"ש:

כו כו) **ונראה** דאפי' בהנהו דמתירין ב"ה עם השמש כגון נותנין כלי לכובס עכו"ם יש איסור אם נותן לו הכלים סמוך לשבת ואומר לו ראה שאני צריך להם בעו"ש דהו"ל כאומר בפי' שיכבסם בשבת. וכן לענין אם נותן לו מעות בע"ש לקנות ואומר לו (ר"ל שהיהודי רוצה לילך משם במו"ש א"כ מצוהו שיקנה בשבת. לב"ש) שילך לדרכו במו"ש. ט"ז שם. והביאו א"ר שם וכתב שהוא פשוט. וכ"כ הרב ב"ד חא"ח סי' צ"ט שאסור לצוות לגוי בע"ש לילך למקום רחוק לקצוץ הדס ללולב ולהתנות עמו להביאם בא' בשבת קודם חשיכה דוקא דהגם שקצץ עמו מ"מ כיון דהגוי ילך חוץ לתחום ויעקור מן המחובר לצורך ישראל לא שייך לומר בדידיה קא טרח. והביאו הפתה"ד או' ד' יעו"ש. ועיין לקמן או' מ"ה:

כז כז) **וכתב** עו"ש הט"ז דמה שהתירו אם לא זכר לו שיקנה בשבת מ"מ לא יהנה ישראל ממנו באותו שבת דעכ"פ עשה בשביל ישראל וזה דומה לעכו"ם שהדליק נר בשביל ישראל ואפי' אם קוצץ לו שכר ע"ז לא מהני דמ"מ עושה המלאכה שהביל ישראל עכ"ל. ומיהו הא"ר והתו"ש שם הקשו על דברי בט"ז הנז' ונראה שדעתם להתיר להנות ממנו אף באותו שבת יעו"ש. אמנם עיין בס' חקר הלכה שכתב להליץ בעד הט"ז והביאו א"ח או' ז' וכ"נ דעת המש"ז להחמיר כהט"ז וגם נראה מדבריו שצריך להמתין לערב בכדי שיעשו יעו"ש:

כח כח) **עיר** שרוב משא ומתן הוא במיני דגן והשר לא התיר להוציא החוצה אלא ביום השוק שעושים בכפר ובו ביום הותר להוציא סך דגן בפרוע פרעות ולקבל פתקא מבית המכס אי שרי לישראל למסור דגן בא' מימי השבוע לעכו"ם והוא יוציאנו מהכפר ביום השוק שהוא בשבת תמיד והעכו"ם הוא עושה הכל ויקח הפתקא מהמכס ולא יזכיר שם ישראל והעכו"ם בא בשכרו על דבר זה האריך הזר"א חא"ח סי' ל"ה וצדד בכמה צדדין ובצירוף כל צדדי ההיתר ושהוא במקום פסידא הסכים עם רב א' להתיר יעוש"ב. מחב"ר או' ד':

כט כט) **שם. מותר לתת לעכו"ם מע"ש לקנות לו וכו'** וכל זה מיירי בקצץ דבל"ה אסור בכל גווני כמ"ש סי' רמ"ה סעי' ה' והט"ז והעו"ש כתבו דין זה ממשמעות דברי סמ"ק ולא זכרו דברי המחבר בסי' רמ"ה. תו"ש או' ה':

ל ל) **שם הגה. וכן מותר ליתן לו בגדים וכו'** והיינו בקצץ כמ"ש סי' רמ"ה סעי' ה' להדיא. תו"ש או' ז':

לא לא) **שם בהגה. ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת.** ועיין בשו"ת בית היוצר בא' ששולח סחורה לעיר אחרת לשפידיטער שם למכור שם בעת שיקרה קונה והשפידיטער הוא ישראל אך לא מיראי ה' ומוכר גם בשבת אם יש איסור על המשלח בזה. והעלה דמהיות טוב שיתנה המשלח בפירוש שלא ימכור בשבת ואם הוא באופן שא"א להתנות יש להקל יעו"ש. א"ח או' ח':

לב לב) **שם בהגה. מי ששכר עכו"ם וכו'** מע"ש או בחול. לבוש:

לג לג) **שם בהגה. ולקחה מבית ישראל וכו'** דע"כ לא שרי אלא מבע"י קצת אבל בשבת אסור. מ"א סק"ה. תו"ש או' ח' ואפי' קצץ לא שרי אלא מבע"י לא בשבת. א"א או' ה':

לד לד) **שם בהגה. וראוי לענוש העושה.** בממון לפי עשרו או במלקות אם אין לו. ב"י סי' ש"ו בשם רי"ו לבוש. מ"א סק"ו ועיין לעיל סי' ש"ו או' ק"א:

לה לה) **שם בהגה. וראוי לענוש העושה.** וכתב ר"א ששון סי' קנ"ו דאם טעה שסבר שמותר אין עונשין אותו ונאמן לומר שעשה בשוגג. וי"א דהכא מיירי בשכיר יום אבל בקציצת דמים מותר והביא ראיות לדבר ועם כל זה לבי נוקפי עכ"ל. ומיהו בסי' רנ"ב משמע דאפי' קצץ אסור כיון שעושה

בשבת. ונראה דאפי׳ ייחד לו מקום אסור כיון שהסחורה של ישראל ומיהו אם העכו״ם לקחה מבית ישראל קודם השבת אעפ״י שמפליג בשבת שרי. מ״א סק״ו. תו״ש או׳ ט׳ והיינו בקצץ הא בלא קצץ אף זה אסור. א״א או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ו או׳ ק״א ואו׳ ק״ב:

לו לו) [סעיף ה׳] אלא משום שבות וכו׳ אבל דבר שאיסורו מה״ת אסור ע״י עכו״ם אפי׳ לדבר מצוה כלקמן סי׳ של״א סעי׳ ו׳ וע״כ אסור לומר לעכו״ם להדליק נר כדי ללמוד ולהתפלל. וכ״כ ח״א כלל ס״ב או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ ל״ט:

לז לז) שם. מותר לישראל לומר לעכו״ם וכו׳ דהוי שבות דשבות דאמירה לעכו״ם אינו אסור אלא משום שבות וגם המלאכה בעצמה אינה אלא איסור דרבנן דהוי נמי שבות. ח״א שם:

לח לח) שם. מותר לישראל לומר לעכו״ם וכו׳ ומטעם זה למד זכות בתשו׳ שב יעקב סי׳ ט״ו על מה שנהגו שהעכו״ם בא לבהכ״נ ומכבה הנרות ליל שבת ויו״ט ויש עוד שם טעמים אחרים יעו״ש. והביאו הברכ״י בסי׳ של״ד או׳ ד׳, ובמחב״ר סי׳ תקי״ד או׳ א׳ ובשע״ת שם:

לט טל) ומה שנהגו באיזה קהלות לצוות לעכו״ם להדליק נרות בבהכ״נ משבת ליו״ט וכן ביוה״כ קודם נעילה. כתב הברכ״י בסי׳ תקי״ד או׳ ג׳ אי איישר חילי אבטליניה דרוב הפו׳ סוברים דלא הותר במקום מצוה אמירה לגוי אלא כשאינו מלאכה גמורה והחמירו האחרונים ובאלו אמרו שלא לסמוך על המקילין אפי׳ לצורך גדול כמבואר בסי׳ רע״ו בהגה ובדברי האחרונים וכ״ש לדידן דקבלנו הוראת מרן ומוכח שדעתו כמ״ד להתיר אמירה לעכו״ם במקום מצוה או חולי קצת בשבותין דוקא כמבואר סי׳ ש״ז. והביא שם דברי המלמד זכות על המנהג ודחה דבריו בטוב טעם יעו״ש. וכן הנוב״י בחא״ח סי׳ ל״ג קרא ערער על זה וביטל המנהג בקהלותיו יעו״ש. והביאו המחב״ר שם או׳ ג׳ יעו״ש. ומיהו עיין רב פעלים ח״ב סי׳ מ״ג שעשה איזה צדדים כדי להתיר להדליק עכו״ם נרות בבהכ״נ ולכבות והבאנו דבריו לעיל סי׳ רע״ו או׳ ח׳ יעו״ש:

מ מ) שם. והוא שיהיה שם מקצת חולי וכו׳ דאלו בחולה ממש הכולל כל הגוף או שיש בו סכנת אבר אפי׳ ישראל עושה שבות לחד מ״ד כמ״ש סי׳ שכ״ח סעי׳ י״ז ושבות שלא כדרכה אפי׳ במצטער שרי כמ״ש שם סעי׳ ל״ג. מ״א סק״ז. א״ר או׳ י״ג:

מא מא) שם. מקצת חולי וכו׳ ונראה לי דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות ע״י עכו״ם אפי׳ כדרכו ושבות ע״י ישראל שלא כדרכו אבל בל״ה אין להקל כלל. מ״א שם. תו״ש או׳ י״ב. מחב״ר או׳ ה׳ ער״ה או׳ ד׳ וכתב ודלא כהא״ר יעו״ש. ר״ז או׳ י״ב. ודוקא הפסד הבא פתאום אבל לא בהפסד שאין בא פתאום ומכ״ש אם היה יודע לפני השבת. א״א או׳ ז׳:

מב מב) בשבות דרבנן יש חילוק בין היכא דקא עביד מעשה להיכא דלא עביד מעשה. ת״ה סי׳ ס״ג. כנה״ג בהגה״ט:

מג מג) בשבות דרבנן יש חילוק בין מתכוין גמור ללא מתכוין בפסיק רישיה. מרדכי דשבת פ׳ הזורק ות״ה סי׳ ס״ז. כנה״ג שם:

מד מד) שם. או מפני מצוה. ה״ד לדבר מצוה לבו ביום לא למחר. נוב״י בתשו׳ ח״ב חא״ח סי׳ מ״ד יעו״ש. אבל הרב גזע ישי במע׳ א׳ או׳ קפ״א דקנ״ב ע״א חלק עליו וס״ל דאפי׳ למצוה דמחר שרי יעו״ש. רו״ח או׳ ה׳:

מה מה) שם. או מפני מצוה. ביום א׳ של סוכות הביא גוי אתרוג חוץ מתחום ע״פ צוואת ק״ק א׳ באשר שנפסל אתרוג שלהם עיין תשו׳ ד״מ סי׳ ל״ו דמחלק בין הובא חוץ לי״ב מיל או לא ומסיק עכ״פ דאמירה לגוי להביאו ודאי שרי יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ו ולקמן סי׳ תרנ״ה ודוק:

מו מו) שם. או מפני מצוה. אין לומר לנכרי להביא חמין או שכר בשבת מבית שנטמן החמין לבית שאוכלין שם. מהרי״ל בתשו׳ סי׳ קי״ו. כנה״ג בהגה״ט. ונראה דאם הוא דרך רשות היחיד או כרמלית מותר לדעת הש״ע משום דהו שבות דשבות מפני מצוה כדי לאכול סעודת שבת. ועיין לעיל או׳ ח״י ולקמן או׳ מ״ט:

מז מז) שם. אומר ישראל לעכו״ם בשבת לעלות באילן להביא שופר וכו׳ זהו לשון הרמב״ם פ״ו דין י׳ ומ״ש אומר ישראל לעכו״ם בשבת וכו׳ משום דלשטתיה אזיל שכתב בפ״ב דשופר דבזה״ז שחרב בהמ״ק כל מקום שיש ב״ד קבוע וסמוך בא״י תוקעין בו בשבת וכו׳ יעו״ש. אבל הטור לא כתב תיבת בשבת משום דפסק בסי׳ תקפ״ח שבת לאו זמן תקיעה הוא והגם דהרי״ף היה תוקע וסמך לו על מה דתנן משחרב בהמ״ק התקין ריב״ז שיהו תוקעין בכ״מ שיש בו ב״ד ורוצה לפרש אפי׳ ב״ד של ג׳ כתב עליו הטור שם דלא נהגו כן ושכל המפ׳ פירשו ב״ד של כ״ג שהן סנהדרי קטנה יעו״ש. אמנם על הש״ע יש לתמוה כיון דפסק בסס״י תקפ״ח כהטור דבזה״ז אין תוקעין בשבת א״כ למה הזכיר כאן תיבת שבת ועיין מחה״ש שכתב דמיירי שחל ר״ה יום שבת ויום א׳ ומביאו לצורך יום א׳ יעו״ש. ועוד י״ל דהש״ע כתב ל׳ הרמב״ם כמו שהוא לדוגמא בעלמא ללמוד ממנו כמו אלו הענינים ולענין דינא דשופר בשבת סמך על מה שיכתוב בסי׳ תקפ״ח כי שם עיקר מקומו:

מח מח) שם. ויש אוסרין. דס״ל דדוקא משום מילה שהיא גופה דחיא שבת התירו אמירה לעכו״ם בדבר שאין בו אלא משום איסור שבות אבל משום מצוה אחרת אסור לומר לעכו״ם לעשותו ב״י. אמנם דעת הש״ע כסברה ראשונה כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב יש אומרים דדעתו לפסוק כסתם יעו״ש. וכ״כ בסתם לקמן סי׳ תקפ״ו סעי׳ כ״א. וכ״ה דעת מור״ם ז״ל בהגה. וכן סתם הלבוש לקמן סי׳ תקפ״ו. וכ״כ הב״ח דנהגו להקל כהרמב״ם. וכ״ה דעת האחרונים:

מט מט) ומכאן סמכו בעיר הזאת בשמחות וגיל או בגמילות חסד לחולים ולאבלים שולחים מתנות לבית החופה או מאכל לגמילות חסדים ע״י גוי דלכבוד חתן וכלה מצוה הוי. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳:

נ נ) וכל זה דוקא אמירה לגוי אבל לעשות ע״י עצמו וה״ה מה שגומלים חסד לחולים ולאבלים בהביאם בידיהם מאכל וכדם על שכמם לכ״ע אסור אפי׳ לדעת הרמב״ם וסיעתו ולא ניתן ליכתב לרוב פשיטותו. מהר״ם די בוטון סי׳ כ״א. שכגה״ג שם או׳ ד׳:

נא נא) העוברים ע״ז אם לא התרה בהם חכם שדבר זה אסור אין ראוי לנדותם שהם שוגגין שחושבים אין איסור בדבר ומ״מ ראוי לעשות להם על מה שעברו על דרך מ״ש בפסקים וכתבים סי׳ נ״ה. ואם אחר ההתראה שהתרו בהם שהוא אסור חזרו ושגו באולתם מנדין אותם. מהר״ם די בוטון שם. שכנה״ג שם או׳ ה׳:

נב נב) הא דשבות בדרבנן במקום מצוה התירו י״ל ע״י עכו״ם אבל ישראל שבות דשבות היכא דגזרו י״ל דאסור אפי׳ במקום מצוה. אורחים הוה מצוה והיינו הכניסם משדה לביתו. אבל הזמין אורחים מעירו י״ל לאו מצוה הוה ויש מקילין. סעודת שבת הוה מצוה. וכן לשמוח חתן וכלה. וא״כ לומר לעכו״ם למחוט הנר לסעודת שבת ביד ולא בכלי הוה שבות דשבות ובכלי י״ל הוה דבר תורה א״א או׳ ז׳ ועיין לקמן או׳ ק״ן:

נג נג) ועיין בשו״ת זר״א סי׳ ל״א שצידד להתיר לשלוח עכו״ם לילך לפני היועצים בשבת להשתדל לגבות חוב מבע״ח גוי אם הוא הפסד מרובה דהגם שהעש״ג יכתבו בכתב שלהם הוא שבות ואם לא יעשה זה בשבת יפסיד יעו״ש. ובשו״ת שאלת יעבץ ח״ב סי׳ קל״ט צידד להתיר למסור לעכו״ם בע״ש פאקי״ט מרגליות והעכו״ם השליח ימסור בשבת לפוסט״א אף שהשליח צריך לכתוב יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ו׳ ואו׳ ז׳ והשע״ת. ועי״ש בגוף התשו׳ שכתב דדוקא במקום הפ״מ וגם יש לקצוץ עם העכו״ם ולפסוק דמי טרחתו ואי איכא טובת הנאה לעכו״ם א״צ יותר דאדעתא דנפשיה קעביד ודוקא אם אין הדבר ניכר ומפורסם שהוא של ישראל אבל בדבר מפורסם וניכר שהוא של ישראל אסור משום חשדא ובמקום שיש ספק הפסד המיקל לא הפסיד. ועי״ש ח״א סי׳ קס״ז שפסק לאסור להבטיח ספינה מטורפת בים ביום ש״ק אפי׳ במקום הפ״מ דגוף החיוב והשעבוד הוא קנין גמור והוי מו״מ בשבת יעו״ש. א״ח או׳ ט׳:

נד נד) מי שמסר סחורה ביד עכו״ם מע״ש להוליכה בים או ביבשה ולא לקח כתב מוכסין מע״ש שפרע המכס אסור ליקח בשבת כתב מהמכס. לב חיים ח״ג סי׳ ס״א יעו״ש. ועיין עו״ש סי׳ ע״ט שכתב דמותר לישראל לילך בשבת אצל המושל לחבוש עכו״ם החשוד שהוא הבא במחתרת בליל ש״ק וגנב סך עצום ורב יעו״ש. א״ח סוף או יו״ד:

נה נה) ומי ששכח בע״ש כיס של תפילין בבית העכו״ם והוא חוץ לתחום מותר לשלוח עכו״ם להביאם בשבת משום חשש שמא יעשה העכו״ם בזיון בהתפילין שישליכם למקום אשפה וכיוצא. לב חיים ח״ג סי׳ צ״ג יעו״ש. א״ח או׳ י״ב:

נו ונ) שם בהגה. דיש מקילין וכו׳ והיינו בעל העיטור. וכבר כתב רמ״א לעיל דיש להחמיר וכן עיקר כי הוא יחיד נגד רבים וכן מסיק מו״ח ז״ל. ט״ז סק״ד. וכ״כ לעיל סי׳ רע״ו או׳ ל״ב יעו״ש:

נז זז) [סעיף ו׳] אסור לחשוב וכו׳ דוקא ע״י דיבור אסור אבל ע״י הרהור מותר כדלעיל בסי׳ ש״ו סעי׳ ח׳ ליקוטי פר״ח:

נח חנ) שם. ודוקא שעדיין שכר הפועלים אצלו. שנמצא שצריך הוא לאותו חשבון לידע כמה הוא צריך ליתן להם. טור:

נט נט) שם ודוקא שעדיין שכר הפועלים אצלו. נראה פשוט דלא בעינן ודאי אצלו אלא גם אם הוא מסופק אם יש עדיין אצלו וע״כ בא לחשבון ואע״ג שלפי החשבון אין להם כלום אצלו אסור כיון דהחשבון היה לצורך אצלו משא״כ אם קודם החשבון ברור לו שאין להם אצלו נמצא דהחשבון ללא תועלת ובזה דוקא שרי דנקרא חשבון של מה בכך ומ״מ יש למנוע מזה מצד שיחה בטילה בשבת. ומבואר ברש״י שאם יש צורך בחשבון לאחר ג״כ אסור. ט״ז סק״ה. ועיין א״ר או׳ ח״י שמצדד להתיר ביש צורך בחשבון לאחר ומ״מ מסיים משום שיחה בטילה אסור להרבות יעו״ש. והביאו המש״ז או׳ ה׳ ומיהו עיין תו״ש או׳ ט״ו מ״ש על דברי הא״ר הנ״ז והסכים כהט״ז יעו״ש:

ס ס) **שם. אם פורעם כבר מותר.** דחשבונות שא״צ מותר לחשבם בשבת. מ״א סק״ט. וכבר כתבנו לעיל דמשום שיחה אסור ואפי׳ בחול יש ליזהר:

סא סא) **[סעיף ז׳] מותר לומר לחבירו הנראה בעיניך וכו׳** דכיון דלא מפרש בהדיא שרי כדמפרש טעמא לקמן דיבור אסור הרהור מותר ב״י:

סב סב) **שם. מותר לומר לחבירו וכו׳** אבל לעכו״ם אסור לפי שהוא רוצה לדעת אותה מלאכה. הג״א פ״ק דע״א. ד״מ או׳ ד׳ אבל בתו׳ בשבת דף ק״ן דוחין זה דטעמא דשרי משום דהרהור מותר ל״ש עכו״ם ל״ש ישראל. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״ט. תו״ש או׳ י״ז. ער״ה או׳ ו׳:

סג סג) **שם. מותר לומר לחבירו וכו׳** ובשאלתות דרב אחא משבחא פ׳ בראשית ורי״ו בסוף ח״ז אוסרין לומר לחבירו הנראה וכו׳ והב״ד הברכ״י או׳ ט׳ יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת האחרונים להתיר אפי׳ לומר לעכו״ם ורק אם אפשר יש ליזהר לצאת אליבא דכ״ע:

סד סד) **שם. אעפ״י שמתוך כך מבין וכו׳** דרמיזה מותר. ודוקא לרמוז למלאכה הנעשית במו״ש אבל אין חילוק בין אמירה לרמיזה למלאכה הנעשית בשבת. הרדב״ז ח״א סי׳ קל״ב יעו״ש. ער״ה או׳ ז׳ וכ״כ א״ר או׳ ך׳:

סה סה) **שם. אבל לא יאמר לו וכו׳** אם לא לדבר מצוה כגון לבהכ״נ או׳ לביה״מ כלבו דף ל״ד. א״ר או׳ כ״א:

סו סו) **שם. היה נכון וכו׳** דהוי דיבור ממש ואסור תו״ש או׳ י״ת:

סז סז) **[סעיף ח׳] אני הולך לאחר.** נראה דוקא בלשון זה מותר אבל אסור לומר שילך בקרון שקורין בל״א פארי״ן דהא היום אין מועיל בורגנין לזה והעולם אינם מרגישים בחילוק זה והוא פשוט. ט״ז סק״ו. וכ״כ המ״א ס״ק י״א דאסור לומר אני ארכוב למחר רק יאמר אני הולך וכן כששואל את חבירו ישאל אוחו אם ילך למחר עכ״ד. וכ״כ האחרונים:

סח סח) **שם. וכן מותר לומר לו וכו׳** וכן מותר להחשיך בסוף התחום ולילך בלילה שם כיון שיש בו צד היתר לעשותו היום ע״י בורגנין. עט״ז:

סט סט) **שם. ע״י בורגנין.** ואפי׳ אין שם בורגנין אלא כיון שנוכל למצוא היתר אם היה שם בורגנין. ב״י. ט״ז סק״ז:

ע ע) **שם. ע״י בורגנין.** פירוש סוכות שומרים שכל אחת מובלעת בתוך שבעים אמה וארבעה טפחים של חבירתה שע״י כן יכולין לילך כמה פרסאות כמ״ש בעה״י. טור. ט״ז שם. ועיין לקמן סי׳ שצ״ח סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳:

עא עא) **שם. שיש בו צד היתר וכו׳** היינו ע״י מחיצות. תו״ש או׳ כ״א. ור״ל דמותר לומר לחבירו הבא לי דבר זה למחר שאם היה מחיצות היה מביא היום וכמ״ש במ״א ס״ק י״ב. ופשיטא דאפי׳ דבר שיש בו היתר בשבת לומר לחבירו או לנכרי לעשותו למחר אסור לומר לעכו״ם לעשותו בשבת ואפי׳ בדיעבד אסור. מ״א שם ולב״ש:

עב עב) **שם. חוץ לתחום פירות מוקצים וכו׳** ה״ה תוך התחום אלא משום סיפא דלהחשיך נקט הכי. ט״ז סק״ח. מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ כ״ד. תו״ש או׳ כ״ב:

עג עג) **שם. פירות מוקצים וכו׳** מיהו אם אומר לו סתם להביא לו פירות למחר שרי אף שידוע לכל שכוונתו על פירות המוקצים מ״מ כיון שדיבורו משמע נמי דבר המותר בשבת מיקרי רק הרהור ושרי. תו״ש שם:

עד עד) **שם. פירות מוקצים וכו׳** ונראה דבזה אסור אפי׳ אם צריך להם לצורך גופו או מקומו. תו״ש שם:

עה עה) **שם. פירות מוקצים וכו׳** ופירות שאינם מוקצים אפי׳ הם חוץ לתחום ודאי שרי לומר לעכו״ם שיביאם לו כיון שיש היתר ע״י מחיצות כמ״ש לעיל (או׳ ע״א) ופשוט דאפי׳ הם רחיקים ממנו הרבה בענין שלא היה אפשר להביאם בשבת לית לן בה כיון שאין איסור שבת גרם לו. תו״ש שם:

עו עו) **שם הגה. וכן לא יאמר אעשה דבר פלוני למחר.** כ״כ הרא״ש וקמ״ל דלא נימא דדוקא כשמדבר עם חבירו בדרך עצה הוא דאסור כיון שיש לו צורך בדיבורו אבל לדבר בינו לבין עצמו שאין לו צורך בכך שרי קמ״ל. תו״ש או׳ כ״ג. ועיין לעיל או׳ ג׳:

עז עז) **[סעיף ט׳] מותר להחשיך לתלוש וכו׳** ומירי שאינו עומד אצל הגינה דאי לאו הכי הא מינכר מילתא ע״י עמידתו שם שרוצה לעשות בה איזה דבר במו״ש וכדלעיל סי׳ ש״ו סעי׳ א׳ יעו״ש:

עח עח) **שם. משום דמינכרא מילתא.** אבל בתוך התחום לא מנכרא. ולא דמי דלעיל סי׳ ש״ו סעי׳ א׳ דאסור לעיין בנכסיו ואפי׳ הם בתוך התחום התם נמי מינכרא מילתא. ב״י. עט״ז:

עט עט) [סעיף יוד׳] **מותר לומר לחבירו שמור לי וכו׳** כיון שאין בשמירה שום צד איסור ומשום חוץ לתחום נמי אין איסור כיון שיש היתר ע״י בורגנין כמ״ש לעיל. תו״ש או׳ כ״ה:

פ פ) [סעיף יא׳] **דמשמע לזמן מרובה וכו׳** דסתם הלואה ל׳ יום אבל שאלה זמנו לאלתר וא״כ במקום שנוהגין שסתם הלואה רשאי לתובעו לאלתר רשאי לומר הלוני. מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ כ״ו. ר״ז או׳ י״ט. ועיין ח״מ רס״י ע״ג:

פא פא) **שם. ואיכא למיחש שמא יכתוב.** וכתב הא״א או׳ י״ד בשם חי׳ הרשב״א ר״פ שואל דבהלואה אף אם אומר שיחזיר לאלתר אסור משום דלא פלוג רבנן. וכתב עו״ש הא״א דאף לצורך מצוה כגון סידור וספרים ג״כ לא יאמר בלשוו הלואה יעו״ש:

פב פב) **שם. אלא יאמר לו השאילני.** ואם שאל לזמן מרובה עיין תו״ש או׳ כ״ו שמצדד להתיר אבל הא״א שם כתב אפשר דאסור יעו״ש וע״כ יש ליזהר שלא להזכיר בשאלה לזמן מרובה:

פג פג) **שם. ובלשון לעז שאין חילוק וכו׳** כ״כ הגהת סמ״ק והטעם כיון דמשמע נמי לזמן מרובה ואיכא למיחש שמא יכתוב לכך צריך לשנות דאז אית ליה היכרא. תו״ש או׳ כ״ז:

פג) שם. ובלשון לע״ז שאין חילוק וכו׳ וכן נשים שאין מכירות בין הלויני להשאילני צריכות לומר תן לי וכיוצא בזה מלשונות שאין משמע לשון הלואה. חי׳ הרשב״א. פת״ע או׳ ל״א:

פד פד) **שם. תן לי.** נראה דמותר ג״כ לסיים ואחזיר ואתן לך דעיקר הטעם שמא יכתוב ולא חשו בזה אלא בלשון הלויני שהוא לזמן מרובה. ט״ז סק״ט. א״ר או׳ כ״ז. ר״ז או׳ ח״י:

פה פה) **שם בהגה. יניח משכון וכו׳** ומשמע בגמ׳ דוקא יין ושמן ודבר שהוא צורך שבת אבל דבר שאינו צורך שבת אסור להניח משכון. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ כ״ח. ר״ז או׳ ך׳:

פה) שם בהגה. אבל לא יאמר לו הילך משכון וכו׳ אלא מניחו אצלו סתם. ב״י. לבוש:

פו פו) **שם בהגה. כך אין פורעין בשבת.** דאסור לומר לשון הלואה ופריעה אלא לשון שאלה וחזרה. תו׳ דב״מ דף ע״ה ע״א. ודוקא בדבר שהוא מאכל וצורך שבת אבל בל״ה אסור בכל לשון. מ״א ס״ק ט״ו. א״ר או׳ כ״ח. תו״ש או׳ כ״ט:

פז פז) **שם בהגה. כך אין פורעין בשבת.** והטעם שמא ימחוק כתוב מן הפנקס. לבוש. תו״ש שם. ואין חשש אלא אם מזכיר לשון פריעה אבל אם מזכיר לשון חזרה מידכר ולא אתי למחוק. לב״ש. וכ״כ א״ר שם:

פח חפ) **וכתב** הריב״ש אסור לפדות הבן דלא יהא אלא פורע חובו שאסור כדאמרינן (ב״מ ע״ה ע״א) משום לוין ופורעין ביו״ט עכ״ל והביאו מ״א ס״ק ט״ו. ועיין יו״ד סי׳ ש״ה סעי׳ י״א ובש״כ שם ס״ק י״ב:

פט טפ) [סעיף יב׳] **זמן אורחים וכו׳** ומה שנוהגים עכשיו בשמחות וגיל שכותבין מע״ש הקרואים מי ומי יבואו למחר וביום השבת נותנים הכתב ההוא לאיש אחד שיקראם והאיש קורא מן הכתב ומזמינם. וכן כותבין מע״ש מה שיתנדבו למחר בכתב וביום השבת נותנים אותו לש״ץ והש״ץ רואה אותו מתוך הכתב וקורא. וכן מה שנוהגין לכתוב מתים שמתו תוך שנה לומר להם השכבות והש״ץ קורא מתוך הכתב ואומר השכבות. וכן מה שנוהגין שכותבין המדליקין של השנה מי יהיה מדליק בשבוע זאת ומי יהיה בשבת אחרת והשמש או גזבר הקהל או הש״ץ רואה מתוך הכתב ההוא מי הוא מדליק באותה שבוע. וכן מה שנוהגין שעושין הסכמות וכותבין אותם בכתב מע״ש והשמש או הש״ץ מכריז ביום השבת מתוך הכתב שכל זה אסור גמור הוא. ובשלמא מה שמכריזין ההסכמות על פי הכתב איכא למימר דכיון דצרכי רבים הם התירו כדרך שהתירו להכריז קרקע בשבת וכמ״ש הריב״ש בתשו׳ אבל הנך אחריני איסור גמור הוא. וכ״מ בב״ח שקרא תיגר על השמש שקורא לסעודה מתוך הכתב וכבר ערערתי על כל זה פה אזמיר ובטלתיו ותקנתי שהמדליק ים יכריזו אותם יום ששי. שכנה״ג בהגב״י או׳ ח׳ מיהו מ״ש בשם הב״ח שקרא תגר על השמש שקורא לסעודה בתוך הכתב. כתב המ״א ס״ק ט״ז ואני אומר מנהג ישראל תורה היא דהא חשבונות של מצוה שרי כמ״ש סי׳ ש״ו סעי׳ ו׳ ולא גזרינן אטו חשבונות שאינן של מצוה כ״ש הכא דהיא גופא גזירה אטו שטרי חשבונות דשרי כשל מצוה ועי״ש סעי׳ י״ב דצרכי רבים שרי עכ״ל. והביאו התו״ש או׳ ל״ד וכתב דלדידיה צ״ל מה שאסר בש״ס היינו סעודה מרעים שאינה של מצוה יעו״ש. והט״ז ס״ק י״א כתב דאין לאסור האידנא לשמש שקורא בכתב המזומנים לסעודה כי יש לנו לסמוך על מה שכתב הרשב״א במי שקורא באגרת שלום בשבת שאין לגעור בו כיון שסומך על הרמב״ן עכ ל והשע״ת או׳ ט״ז הביא ליישב המנהג משום דמעיקרא על השמש לא גזרו ואפי׳ לסעודת הרשות יעו״ש. ועיין להרב ב״ד סי׳ קכ״ח שכתב דיש ללמוד זכות על מה שנוהגין לכתוב

שמות אנשי ההדלקה והש״ץ רואה ומכריז בשבת למי שמגיע לו הדלקה באותו שבוע דאע״ג דאסור לקרות כתב בשבת היינו ביחיד אבל בצבור לית לן בה משום דברבים ליכא חשדא יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ג ואו׳ כ״ד להתיר בכל מה שאסר השכנה״ג יעו״ש הטעם. ועיין עוד לקמן או׳ צ״ה ולעיל סי׳ ש״ו או׳ צ״ג ודוק:

צ צ) שם. שמא יקרא וכו׳ והא דלא קאמר הטעם משום דלא פלוג כמ״ש סי׳ ער״ה גבי נר משום דטעם זה עדיף טפי דטעמא דמחיקה אינו אלא משום לא פלוג וטעמא דקריאה שייכי אף בגבוה הרבה. תו״ש או׳ ל׳:

צא צא) שם. דהיינו שטרי חובות וכו׳ דאסור משום ממצוא חפציך לבוש. ועיין לקמן או׳ צ״ה:

צב צב) שם הגה. דאפי׳ לעיין בהם וכו׳ והטעם דא״א שלא ישא ויתן בענין ההוא. תו״ש או׳ ל״ב:

צג צג) שם. אבל אם חקק וכו׳ פי׳ דא״ז משום מחיקה ליכא למיחש ומשום שטרי הדיוטות נמי ליכא דגודא בשטרי לא מיחלף. עו״ש או׳ י״ג. אבל טבלא ופנקס שהם מטלטלין מחלף בשטרי הדיוטות. ט״ז סק״י. מ״א ס״ק ח״י. תו״ש או׳ ל״ד:

צד צד) שם. חקיקה שוקעת וכו׳ אבל בולטת אסור שמא ימחוק ואפי׳ גבוה הרבה דלא פלוג כמ״ש סי׳ ער״ה. מ״א ס״ק י״ז. תו״ש או״ ל״ג:

צה צה) [סעיף יג׳] שטרי הדיוטות וכו׳ וטעם האיסור כתב הלבוש משום ממצוא חפציך. אבל הרמב״ם פכ״ג כתב משום שמא ימחוק:

צו צו) שם. ואגרות של שאלת שלום וכו׳ וכתב הרשב״א בתשו׳ לקרות אגרת שלום בשבת כבר ראיתה דעתי שהוא אסור ומ״מ מי שדעתו נוטה לדעת הרמב״ן אין בידינו לדתות אותו. והביאו ב״י והט״ז ס״ק י״א. ומיירי בשכבר קרא אותם אבל אם עדיין לא קרא אותם מבואר בסעי׳ שאח״ז:

צז צז) שם. ואפי׳ לעיין בהם וכו׳ ואע״ג דדוקא דבור אסור אבל הרהור מותר כמ״ש סעי׳ ז׳ אפ״ה אמרינן א״א כשמהרהר ומעיין בהם שלא ישא ויתן בעניני השטרות ואסור משום ממצוא חפציך. הגהת הלבוש לב״ש:

צח צח) [סעיף יד׳] אם אינו יודע וכו׳ דשמא כתוב בו דבר שצריך לו ולא מקרי שטרי הדיוטות. ב״י בשם רי״ו. מ״א ס״ק י״ט. אבל אגרת של משא ומתן ודאי אסור ואף הרהור אסור בהם דא״א שלא ישא ויתן בהם והוה ממצוא חפציך א״א או׳ י״ט:

צט צט) שם. אם אינו יודע וכו׳ אבל כשנשתלחה לו קודם לכן שכב רוידע מה שכתוב בה וה״ה אפי׳ כשנשתלחה לו בשבת אם קראה כבר כיון שיודע מה שבתוכה אסור לקרותה משום שטרי הדיוטות. ב״י:

ק ק) שם. ולא יקרא בפיו וכו׳ כדי לחוש לדברי האוסרים בקריאה ולכן יעיין בו דהרהור מותר. והלבוש כתב דנוהגין היתר לקרות. דשמא יש בו איזה דבר נחוץ:

קא קא) שם. אלא יעיין בה. ואם היה בה פסקים ודינים ופי׳ התורה מותר לקרות בה לכ״ע אפי׳ אם הובא מע״ש ד״מ או׳ ז׳ בשם הגהת אלפסי עו״ש או׳ ט״ז:

קב קב) שם. טוב ליזהר שלא יגע בו. ולא ראיתי נוהגים כן אלא גם מי שנשתלח לו מטלטלו וקורא אותו. לבוש וכ״כ הרב״י שמנהג פשוט ליגע בו. מ״א סק״ך. והטעם כתב שם הלבוש משום שראוי לו לצור ע״פ צלוחיתו. ועיין לקמן או׳ ק״ה:

קג קג) וכתב מהר״ם מינץ סי׳ קט״ז עכו״ם המביא כתב חוץ לעירוב יש דעות חלוקות א״ז אוסר ומהר״ם ואראבי״ה מתירין. ובאגודה כתב אני נהגתי לומר לאחר לקבלו ולקרותו אולי יש בו צורך נפש ואם הוא חתום או קשור אני אומר לעכו״ם איני יכול לקרותו כל זמן שאינו פתוח עכ״ל אגודה (משמע דאסור לומר לפותחה וכ״כ בס׳ הזכרונות דף נ״ה) וכן נהגו עלמא כמהר״ם ואראבי״ה דהם בתראי. ועתה באתי לפרש טעם האוסרים דחיישינן שמא טרם שעומד השליח לפוש יקח היהודי הכתב מידו לכן צריך להניחו על הארץ או על השלחן כדי שיעשה העכו״ם הנחה. וכן כששולח עכו״ם להביא שכר חוץ לעירוב לא יתננה בידו ולא יקחנה מידו עכ״ל מהר״ם מינץ. והביאו מ״א שם והט״ז ס״ק י״ב. ומיהו כתב שם הט״ז דאין זה נ״ל דבר״ה דאורייתא אמרינן ריש שבת דאסור מדרבנן אעפ״י שאין עושה אלא עקירה לחוד או הנחה לחוד אבל בכרמלית אין איסור בזה עכ״ד אבל הא״ר או׳ ל״ג כתב כדברי מהר״ם מינץ דהמנהג כותי מניחו על הארץ או על השלחן. וכ״כ התו״ש או׳ ל״ז. ר״ז. או׳ כ״ז:

קד קד) ובעניין אם מותר לומר לעכו״ם לפתוח האגרת אם הוא חתום או קשור הפר״ח ביו״ד סי׳ קי״ח או׳ ח״י כתב דקלקול הנייר כדי לפתוח הוי מתקן ולא שרינן אמירה לגוי באיסור דאורייתא אפי׳ לדבר מצוה יעו״ש. אבל הרב חכם צבי בתשו׳ סי׳ ט״ל חולק עליו וכתב דאסר את המותר וגם נשא ונתן

עם הפר״ח פא״פ ולא מצא מענה יעו״ש. וכ״כ בשאלת יעבץ סי׳ ק״מ להתיר לפתוח אגרת חתומה וכתב שכך קבל ג״כ מהגאון אביו ז״ל יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ י״ז. וכ״מ בס׳ צל״ד דמותר לומר לו שיפתח כיון שאינו יודע מה כתוב בו ושמא יש הצלת נפשות. ובמהרי״ל הלכות יו״ט מתיר אפי׳ לישראל עצמו. והב״ד א״ר או׳ ל״ב והער״ה או׳ ט׳ יעו״ש. ועיין סי׳ תקי״ח במ״א סק״ד וטז סוף סק״ה מ״ש על דברי מהרי״ל הנ״ז יעו״ש. ולענין דינא נראה דלכתחלה יש לומר לגוי דאינו יכול לקרותו אם אינו פתוח כדי שיבין מאליו ויפתח וכמ״ש באו׳ הקודם אבל אם לא הבין אז יאמר לו שיפתח:

קה קה) ואם מקפיד על איגרת לצור ע״פ צלוחיתו אסור לטלטלו הרא״ש רפ״ח דגיטין. מ״א שם. והיינו שמקפיד שלא יתלכלך וכדומה אבל אם מקפיד לצור בו משום שכתוב בו דבר סתר מותר לטלטלו דהא מ״מ אפשר לצור בו ויניח הכלי והאגרת שעליו במקום מוצנע שלא תשורנו עין שם. מחה״ש:

קו קו) [סעיף טו׳] כותל או וילון וכו׳ ברש״י ור״ן לא נזכר אלא כותל. ובתניא כתוב כתיבה שע״ג צורה או בכלי כסף וזהב ע״כ. ואיכא בינייהו דכותל כשחוקקה שוקעת מותר דלא מחליף כותל בשטרא כדלעיל אבל בווילון או בכלי כסף אסור כמו טבלא ופנקס. א״ר או׳ ל״ו. ועיין לקמן או, ק״ט:

קז קז) שם. כותל או וילון וכו׳ ואפי׳ יצחק ועקידתו אסור. עו״ש או׳ ח״י. א״ר שם:

קח קח) שם. אסור לקרות וכו׳ ואפי׳ לעיין בהם אסור. פרישה או׳ ח׳ עו״ש או׳ י״ט. ר״ז או׳ כ״ט:

קט קט) שם. אסור לקרות בשבת. וטעמא משום שטרי הדיוטת ב״י ולבוש. ובסמ״ק ור״ן כתבו הטעם שמא ימחוק ולפ״ז בחקיקה שוקעת אף בווילון מותר. א״ר או׳ ל״ז. ועיין לעיל או ק״ו. אבל לדעת הש״ע שהשוה כותל לווילון וכתב הטעם משום שטרי הדיוטות אפי׳ חקוקים אסור. ועיין א״א או׳ כ״א:

קי קי) שם. אסור לקרות בשבת. אבל בחול מותר דכיון דדבר מועט הוא ליכא למיחש לאמשוכי. מהרש״א מ״א ס״ק כ״א. א״ר או׳ ל׳ תו״ש או׳ ל״ח. ועי׳ לעיל סי׳ ש״א או׳ י״ב:

קיא קיא) [סעיף טז׳] מליצות ומשלים וכו׳ ס׳ יוחסין ח״א וצמח דוד ח״א הם נחשבים כספרי הקודש. וכן ס׳ יוסיפון העברי חלקיו הראשונים מעניני ישראל ונסים שנעשו להם מותרים לקרות אף בשבת ולא בקבע מפני ביטול בית המדרש. הרב מו״ק. מחב״ר בק״א או׳ א׳:

קיב קיב) ס׳ ששי של יוסיפון מצוה לקרותו בין המצרים אך לא בשבת וכן יש לאסור קריאת ס׳ שבט יהודה בשבת אבל בחול נכון וראוי לקרותו. מו״ק שם. מחב״ר שם. והגם דהעו״ש או׳ ך׳ כתב להתיר אפי׳ בשבת נראה עיקר כדברי האוסרים:

קיג קיג) ס׳ דברי הימים של ר׳ יוסף הכהן הב״ח והעו״ש שם כתבו להתיר אפי׳ בשבת אבל המו״ק שם כתב דרובו ככולו אסור הקריאה בו וח״ב של יוחסין וח״ב של צמח דוד אלא לעת הטיול דחליש ליביה מגרסא מו״ק שם מחב״ר שם:

קיד קיד) שם. וכן ספרי מלחמות וכו׳ היינו סיפורי מלחמות שהיו בזמנים הקודמים אבל אם הוא זמן מלחמה נהגו להקל לקרות סיפורי מלחמה שהוא עתה דלפעמים יש צורך לידע את כל הנעשה. שב״י ח״ג סי׳ כ״ג. וכ״כ בשאלת יעבץ ח״א סי׳ קס״ב והוסיף דאפ׳ בלא צורך יש להקל שיש צער למנוע וגם מתענג בקריאתו. אבל כיון שבסופן נדפסין עניני המסחר דזה ודאי אסור לקרות בשבת דגם הרהור דמותר היינו באינו מהרהר מתוך הכתב וא״א ליזהר לקרות רק קצתו ולא השאר ובפרט לסוחרים שכל קריאתם רק לצורך זה לכן נכון לאסור לגמרי יעו״ש. וא״כ למי שאינו עוסק במסחרים הנדפסים שם יש לצדד להקל והמחמיר תע״ב. א״ח או׳ י״ט:

קטו קטו) שם. משום מושב לצים וכו׳ וה״ה ההולך לטרטיאות וקרקיסאות והם מיני שחוק כדאיתא בע״ז דף ח״י ומיני תחבולות. ולא ידענא מי התיר להם בפורים ואפשר שנמשך להם משחוק שעושים לאחשורוש. מ״א ס״ק כ״ב. א״ר או׳ ל״ח. תו״ש או׳ ט״ל. ובפורים רק שחוק שעושין לאחשורוש שרי אבל לילך אסור אף בפורים. א״א ס״ק כ״ב:

קטז קטז) שם. ועובר משום אל תפנו וכו׳ התו׳ והרא״ש כתבו (שבת קמ״ט) דדוקא בדיוקנא העשויה לשם ע״ז עובר יעו״ש אבל בע״ז (דף ן׳) כתבו התו׳ דאפי׳ בכל דיוקנא אסור אלא בצורתה דזוזא שרי שרגיל לראות בה תדיר ולא שייך הפנאה והעולם נוהגים כס׳ ראשונה ונ״ל דראיה בעלמא שרי לכ״ע. מ״א ס״ק כ״ג. תו״ש או׳ מ׳. ועיין לעיל רסי׳ רכ״ט ובדברינו לשם או׳ ה׳:

קיז קיז) שם בהגה. אבל בלה״ק שרי וכו׳ דהלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו דברי תורה וגם לטלטל מותר ד״מ או׳ ח׳ וכ״כ בס׳ מט״מ. ולדעת רמ״א אפי׳ אגרת שלום הכתובה בלה״ק שרי לקרות דיש ללמוד מתוכו הלשון וגם כתובים בו כמה פסוקים של תורה. מ״א ס״ק כ״ד. אבל שטרי הדיוטות של חובות וחשבונות אפ׳ בלה״ק אסור שמא ימחוק. א״א או׳ כ״ד. אמנם בעיקר ההיתר שכתב מור״ם ז״ל השל״ה אוסר וכ״מ באגודה. וכ״כ

הב״ח על דברי מור״ם הנ״ז דלשון הפו׳ לא משמע הכי אלא כל שטרי הדיוטות ומלחמות אפי׳ כתובים בלה״ק אסור לקרות בהן וכתב דהכי נקטינן ודלא כהרב בהגהת ש״ע יע״ש. וכן הסכים הט״ז ס״ק י״ג. וכ״כ המי״ט. וכ״כ פנים חדשות בשם באר שבע דף קי״ט. וכן המו״ק תמה על מור״ם ז״ל מאד וכתב דהתו׳ אסרום אף בחול והאריך בזה יעו״ש. מיהו דעת הב״ח להתיר בחול אם כתובים בלה״ק והביאו המש״ז או׳ י״ג. ובדברי חשק שמגרה בו יצה״ר לכ״ע אסור אפי׳ בלה״ק ואפי׳ בחול. אחרונים:

קיח **קיח) ונראה** פשוט שכל שאסור לקרות בו אסור לטלטלו בשבת כמ״ש ב״י סס״י ש״ח בשם הרשב״א גבי אצטרלו״ב. ט״ז שם:

קיט **קיט) וגט** מותר לטלטלו אעפ״י שכתוב בלע״ז דיכול ללמוד ממנו דיני גט. ד״מ או׳ א׳. מ״א ס״ק כ״ד. והא״א או׳ כ״ד כתב דאם אין מקפיד לצור על פי צלוחיתו שרי לטלטל ואף למ״ד גט יש בו משום קדושה י״א דמותר לכסות צלוחית בספר דמה לי שמונח בכאן או בכאן עכ״ל. ועיין בא״ה סס״י קל״ו דאיכא פלוגתא בזה דלדעת הש״ע אסור ולדעת מור״ם ז״ל בהגה מותר וע״כ הכריע לומר דאם אין מקפיד לצור ע״פ צלוחיתו מותר ועיין עוד לקמן סי׳ ש״ח או׳ מ״ט ודוק:

קכ **קך) [סעיף יז׳] אסור ללמוד בשבת ויו״ט זולת בד״ת.** טוב ללמוד בשבת קבלה כמו שהיו נוהגין הקדמונים והטעם הוא כי הקבלה בעולם האצילות אשר הוא משפיע בתחתונים ביום השבת. והנה עולם האצילות הוא קודש גמור אשר אין שם קליפה כלל וזה רמוז בפסוק השתחוו לה׳ בהדרת קודש ר״ת קבלה והוא באצילות הנקרא קודש וכן השבת נקרא קודש והוא עולה עתה באצילות הנקרא קודש גמור אשר שם הוא סוד השתחויה לכן ירמוז בתיבות אלו קבלה. פע״ח שער ח״י פכ״א. ומ׳ שאינו יודע קבלה ילמוד זוהר או אדרא או תיקונים כידוע כי הקבלה היא מן הזוהר:

קכא **קכא) שם. ואפי׳ בספרי חכמות אסור.** פי׳ מה שאינו נוגע לפי׳ תורתינו אבל ספרים שלנו הם בכלל פירושי התורה ומותר אליבא דכ״ע. עו״ש או׳ כ״ב. וכן מותר ללמוד בשבת אף בדברים שאינו רגיל בהם ואין אומרים שצער הוא לו ד״מ או׳ ט׳:

קכב **קכב) שם. ויש מי שמתיר.** מפני שחכמה היא ולא דמי לשטרי הדיוטות. ב״י בשם האגור:

קכג **קכג) שם. ויש מי שמתיר.** וכן נוהגין. לבוש וכ״כ הר״ז או׳ ל״א. אבל הא ר או׳ מ״א (מצויין בטעות וצ״ל על הלבוש על סעי׳ זה) כתב דירא שמים יחמיר כי הרמב״ם ור״ן אוסרין וכ״מ בס׳ צל״ד ואולי הרמב״ן שהתיר לטעמיה אזיל דמתיר נמי באגרת כדלעיל (או׳ ט״פ) ודוק עכ״ל וכבר כתבנו לעיל סי י״ג או׳ ז׳ דהיכא שסותה הש״ע ואח״כ כותב י״א דדעתו לפסוק כסתם יעו״ש ואנן ק״ל כדעת הש״ע. ועיין לעיל או׳ קי״ח:

קכד **קכד) שם. באצטרול״ב.** היינו כלי של החוזים בכוכבים. מ״א ס״ק כ״ה. ועיין לקמן סי׳ ש״ח סעי׳ ן׳:

קכה **קכה) [סעיף חי׳] לשאול מן השד וכו׳** משום רפואה. ב״י. לבוש. מ״א ס״ק כ״ו. ר״ז או׳ ל״ב. ועיין ביו״ד סי׳ קמ״ט סעי׳ ט״ז מה שמותר אפי׳ שלא לרפואה מ״מ בשבת אסור משום ממצוא חפציך. א״ר או׳ מ״ב:

קכו **קכו) שם. מה שמותר בחול וכו׳** ר״ל שיש דברים שאסורים מפני הסכנה לדעת ר׳ יוסי כדאיתא בסנהדרין ק״א ע״א וע״כ אמר דדברים המותרים בחול מותר אף בשבת והיינו משום רפואה כמ״ש באו׳ הקודם:

קכז **קכז) [סעיף יט׳] מותר לקרות עכו״ם וכו׳** אעפ״י שיודע שבודאי יתקן הנכרי מעצמו את ההפסד במלאכה רק שיזהר שלא לומר לו שום רמז צווי לתקן. ר״ז או׳ ל״ג:

קכח **קכח) שם. כל המציל וכו׳** כל המציל הפסד זה אינו מפסיד שכר טרחו. ר״ז שם:

קכט **קכט) שם. כל המציל אינו מפסיד וכו׳** אבל לומר ליחיד אם תציל לא תפסיד לכ״ע אסור אבל בדליקה מותר א״ר או׳ מ״ג:

קל **קל) שם. ויש מי שאומר וכו׳** והמיקל לא הפסיד לבוש. מ״א ס״ק כ״ז. וכ״מ דעת המחבר שכתב סברה א׳ בסתם. א״א או׳ ב׳ ועיין לעיל סוף או׳ קכ״ג. ונראה לי דלקרות לגוי והוא יציל מעצמו מותר אליבא דכ״ע דלא פליגי אלא שאסור לומר כל המציל אינו מפסיד. עו״ש או׳ כ״ה. א״ר שם:

קלא **קלא) שם. בדליקה דוקא.** עכו״ם החייב לישראל ונגמר דינו להריגה בשבת אם מותר לדבר עם עכו״ם אחר שידבר עמו בשביל הודאה של חובו עיין בית יהודה סי׳ י״ב שמתיר ותהיה באופן שלא יזכור לו חובו להדיא אלא ידבר על לבו שיודה אם הוא חייב לאחרים יעו״ש:

קלב **קלב) שם הגה.** ועיין לקמן סי׳ של״ד. סעי׳ כ״ו ששם סתם המחבר כסברה א׳:

קלג קלג) [סעיף ך'] **ישראל שאמר לעכו"ם וכו'** וז"ל הרמב"ם פ"ו דין ח' ישראל שאמר לעכו"ם לעשות לו מלאכה זו בשבת אעפ"י שעבר ומכין אותו מכת מרדות מותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שתעשה. ולא אסרו בכ"מ שימתין בכדי שיעשו אלא מפני דבר זה שא"ת יהא מותר מיד שמא יאמר לעכו"ם לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו לא יאמר לעשות לו שהרי אינו משתכר כלום מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה הנעשה בשבת עכ"ל. וה"ה אם עשה העכו"ם מלאכה מעצמו בשבת בשביל ישראל אסור ליהנות באותה מלאכה עד מו"ש וימתין בכדי שתעשה. הרמב"ם שם דין ב':

קלד קלד) **שם. בכדי שיעשו.** ובלבד שלא יהא דבר של פרהסיא כמ"ש סי' שכ"ה סעי' י"ד וסס"י תרס"ד. הרמב"ם שם. מ"א ס"ק כ"ח:

קלה קלה) **שם. בכדי שיעשו.** ונראה דאם אמר לעכו"ם לבשל לו הרבה חתיכות בשר בקדירה אחת אז צריך להמתין במו"ש עד כדי שיוכל לבשל ג"כ הרבה חתיכות כיוצא בהם אף שא"צ רק לחתיכה א' כדי שלא יהנה מאיסור שבת שהתבשיל משובח יותר כשיש הרבה בקדרה כמ"ש סי' תק"ג יעו"ש:

קלו קלו) [סעיף כא'] **אסור לומר לעכו"ם וכו'** והטעם בזה דהא כיון שנותן לו לבשל א"כ הרי ניחא ליה בהכי והוי כשלוחו אף שאין מזונותיו עליו. תו"ש או' רדז. ר"ז או' ל"ה:

קלז קלז) **שם. אסור לומר לעכו"ם בשבת וכו'** ואף במ"ש אסור ליתן לכותי ולומר לו שיבשל בשבת לעצמו. א"ר או מ"ז:

קלה) **שם. הילך בשר זה ובשל וכו'** ולאו דוקא במושיט הבשר ואומר בשל אותו לצרכיך בשעת הושטה אלא אפי' אם מראה לו מקום ואומר לי קח בשר שלי המונח במקום פלוני ובשל אותו לצרכיך איכא איסור אמירה לגוי מט"י או' דו והרופאים ההולכים לחולי עכו"ם אם אינו עושה ביד לעשות אפקטוזין לאצבעו או לסוך וכיוצא רק מצוהו לעשות לעצמו שמן ומרקחת או סעלתא מותר אך דוקא אם מצוהו לעשות בשלו אבל אם הישראל צריך ליתן לו ימכור לו קידם שבת במכירה גמורה השמן וכו' ואח"כ יצוה לעשות לעצמו או ע"י עבדו. שו"ת ב"ח החדשות סי' ב' יעו"ש. ועיין בק"א שם שכ"ב בשם הריטבא בשם הרמב"ן. והביאו שע"ת:

קלט קלט) **שם הגה. אבל מותר לומר וכו'** פי' שמותר לומר לו עשה מלאכתך. וכ"כ בהגמ"ר. עו"ש או' כ"ז.

קמ קמ) **שם בהגה. אבל מותר לומר וכו'** במי"ט האריך לאסור גם בזה וכתב שכ"מ בתו' פ' הפועלים דף צ' ע"א והרא"ש שם אבל בס' מ"ב פי' שגם התו' והרא"ש מודים כל שאינו של ישראל מו' וכ"מ בש"כ ליו"ד סי' רצ"ז סק"ד. א"ר או" מ"ז:

קמא קמא) **שם בהגה. אבל מותר לומר וכו'** דכיון שאין הישראל נהנה מזה לא מחזי כשלוחו. וה"ה אם העכו"ם עושה איזה מלאכת ישראל בקציצה יכול איש אחר לומר לעכו"ם זה עשה מלאכתך דכיון שאין לו הנאה ממלאכה זו' דמיא למלאכת עכו"ם ממש. מיהו אם הוא שלא בקציצה אסור משום דהוי כמסייע ידי עוברי עבירה. תו"ש או' מ"ח:

קמב קמב) **אסור** ליתן בשר וחלב לעכו"ם בחול ולומר בשל לך וכן בקדירה חולבת בת יומה דלדידיה אסור. א"א או' כ"ט:

קמג קמג) **כלי** שמלאכתו לאיסור לטלטל ע"י גוי מחמה לצל ושלא יגנוב י"ל דשרי דאי בעי ישראל מטלטל בהיתר לצורך גופו. א"א שם ועיין לקמן סי' ש"ח סעי' ג':

קמד קמד) **שם בהגה. לעשות מלאכה לעצמו.** או לצורך נכרי אחר. ואפי' אם מגיע לישראל הנאה מזה כגון שאומר לנכרי כבה דליקתך וכוונתו שלא תעבור הדליקה מבית הנכרי לבית ישראל וכל כיוצא בזה, ואפי' אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל א"צ למחות בו כשרואהו בד"א כשהנכרי עושה כן מעצמו אבל אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת ואפי' אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו. ר"ז או' ל"ה:

קמה קמה) **עכו"ם** שהביא חפציו בשבת והכניסן לבית ישראל מותר ואפי' אמר לו הניחן בזוית זו מותר הרמב"ם פ"ד דין כ"א. וכתב שם המ"מ נראה מלשונו דחפצים אלו הוא מפקידן אצל ישראל ואין בזה שום איסור ואפי' יביאם לישראל ויהיו דברים אסורים בטלטול כיון שהם ביד העכו"ם רשאי לומר לו לפניתן לאיזה מקום שירצה ואין כאן שבות דשבות כיון שהם ביד העכו"ם עכ"ד. והב"ד מ"א ס"ק כ"ט. ר"ז או' ל"ו:

קמו קמו) [סעיף כב'] **כל שבות דרבנן מותר בה"ש וכו'** ואם במו"ש בה"ש נמי לא גזור משום שבות עיין לקמן סי' שמ"ב:

קמז קמז) **שם כגון לומר לעכו"ם להדליק לו נר וכו'** עיין לעיל סי' רס"א סעי' א' ובדברינו שם בס"ד:

קמח קמח) **שם. והוצרך לעשר וכו'** ר"ל יעשר בעצמו כיון דאינו רק שבות. לב"ש. וכ"כ הא"ר או' מ"ח ועיין ביו"ר סי' של"א סעי' ל':

קמט **קמט) שם. והוצרך לעשר וכו'** כ״כ הטור בסי׳ שמ״ב וכתב עליו ב״י שם דדבריו סתומים שכתב או שהיה טרוד והוצרך לעשר פירות בה״ש ואי מוקמת לה בודאי קשיא מתני׳ דס״פ ב״מ דקתני ספק חשיכה אין מעשרין את הודאי ואי מוקמת ליה בדמאי קשה דלמה כתב או שהיה טרוד אפי׳ אינו טרוד נמי שרי דהא מתני׳ סתמא קתני מעשרין את הדמאי, ואפשר שהוא סובר דמתני׳ דקתני אין מעשרין את הודאי אבל מעשרין את הדמאי ע״כ לא במעשר לצורך השבת עסקינן דא״כ אפי׳ ודאי הוה שרי לעשורי דודאי כל לצורך השבת דבר מצוה הוא וכיון דבשלא לצורך השבת עסקינן לא הוה לן למשרי לעשר אפי׳ דמאי אם לא מפני הדוחק ולכן כתב או שהיה טרוד והוצרך לעשר פירות כלומר דמפני הטירדא דוקא שרי הא אם אינו טרוד לא ולפ״ז לא התיר כאן לעשר אלא דמאי דוקא. ויותר נראה לומר דאפי׳ ודאי שרי לעשר ואפי׳ שלא לצורך השבת אם הוא טרוד ונחפז לדידן דק״ל דלא גזרו על שבות בה״ש בשעת הדחק והא דתנן אין מעשרין את הודאי אתיא כמאן דאמר גזרו על שבות בה״ש וכמו שפירש״י שם עכ״ל. מיהו הב״ח שם כתב על דברי ב״י הנז׳ דאין נראין דבריו ואין מעשרין את הודאי אפי׳ לצורך שבת אלא א״כ היה טרוד ונחפז לאותו דבר בשבת יעו״ש והביאו הט״ז שם. אבל הוא פירש דמ״ש הטור והוצרך לעשר הוה כמו או הוצרך ומיירי בדמאי ומ״ש או שהיה טרוד קאי אשאר מילי יעו״ש. והמ״א כאן סק״ל כתב לפרש דברי הטור כדאיתא במשנה פ״ו דדמאי דאם שכח לעשר עד בה״ש יכול לקרות שם וכתב דדוקא במעשר פירות דרבנן או בחו״ל אבל בדגן ויין ושמן דהוי דאורייתא ק״ל דאין ברירה ולא מהני קריאת שם יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע״כ נראה דיש לתפוש סברא מציעתא ואין להתיר לעשר בה״ש אלא א״כ היה טרוד ולא יכול לעשר קודם וגם נצרך לאותו דבר בשבת כדי שיהיה שבות דשבות במקום מצוה דהיינו בה״ש שבות ומעשר בזה״ז הוא דרבנן כמ״ש ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ ב׳ הו״ל שבות דשבות ולצורך שבת הו״ל שבות דשבות במקום מצוה:

קנ **קנ) שם בהגה. אסור לרמוז לו וכו'** וה״ה שאסור לומר לו דבר שיבין בתוך כך שיעשה מלאכה. פסקי רקנטי סי׳ צ״ט. וא״כ אסור לומר לעכו״ם שיקנח חוטמו כדי שיבין שיסיר הפחם שבראש הנר דדוקא לומר לו דבר שיבין שיעשה אחר השבת מותר כמ״ש סעי׳ י״ז אבל כשעושה בשבת אסור להנות ממנו כמ״ש סי׳ שכ״ה כ״ש לרמוז לו ודלא כהב״ח. מ״א ס״ק ל״א. א״ר או׳ ך׳ תו״ש או׳ ן׳ מאמ״ר ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ס״ב או׳ ב׳ מיהו אם עשה כן הגוי מאליו ודאי שרי להנות ממנו דלא מיקרי הנאה כ״כ כיון דבל״ה היה יכול להנות ממנו. מ״ש שם. וכן מותר לומר לו שלא בלשון ציווי כגון שאומר הבית חושך והוא יבין ויסיר הפחם. ח״א שם. וכ״כ א״א או׳ ל״א. ועיין לעיל סיף או׳ ב״ן ואו׳ י״ט:

קנא **קנא) שם בהגה. עכו״ם המביאים תבואה וכו'** גוי שהביא על עגלותיו סחורה לישראל ורוצה לפנות ולילך לו עם עגלותיו ולא ימתין עד מו״ש אם יכול הישראל לפתוח לו חדר ולשים שם הגוי הסחורות שאם לא יפתח ישליך הגוי הסחורה באמצע השוק שאינו משתמר מגנבים. על דבר זה נשאל הרב מהר״י אשכנזי ז״ל בעל ס׳ בי״ע בתשו׳ כ״י ודייק מדברי מור״ם הלזו לאסור דדוקא התם דהגוי מודד ומונה בשלו ולא בשל ישראל הוא דשרי הא אם הסחורה כבר היא של ישראל אסור משום אמירה לגוי הוי שבות דשבות וכמ״ש המ״א ס״ק ל״ב והגם שהיה מקום לומר דכיון דאיכא חשש גנבי שרי כדמוכח משני משניות דמו״ק אין נראה להתיר כיון דסתמא בידיה להושיב שומרים אצל הסחורה עד הלילה וכמ״ש הרב ס׳ התרומה סי׳ רכ״ו יעוש״ב. פתה״ד או׳ יו״ד. משמע כי לא אפשר בשומרים יש להתיר משום הפסד מרובה. ועיין לעיל או׳ מ״א:

קנב **קנב) שם בהגה. במלאכת עצמו עוסק וכו'** אבל אם התבואה של ישראל אסור לומר לעכו״ם לפנותו וה״ה בכל דבר המוקצה דהו״ל שבות דשבות מ״א ס״ק ל״ב. א״ר או׳ מ״ט. תו״ש או נ״א. ואפי׳ אם הם מעצמם באים לפנות לתוך אוצרו צריך למחות בידם שכיון שהתבואה שלו אם יראה וישתוק לדעתו הם עושים כמ״ש בסי׳ רנ״ב. ר״ז או׳ ל״ז:

קנג **קנג) שם בהגה. וכן עכו״ם העושים גבינות וכו'** פי׳ דבכאן מותר אפי׳ ישראל אומר לגוי לעשות בשבת והטעם דהרי הוא כאומר לו עשה מלאכתך דמותר כיון שעדיין לאו ברשות ישראל הם אבל אם הגוי מעצמו עושה הגבינות אפי׳ הם של ישראל מותר כמ״ש לעיל סי׳ ש״ה סעי׳ כ״א יעו״ש. עו״ש או׳ כ״ח:

קנד **קנד) שם בהגה. וכן עכו״ם העושים גבינות וכו'** ובעל שה״ג ספ״ק דע״ז הוסיף דאפי׳ מוסר לו קיבה להקפיא הגבינה ואפי׳ בפרהסיא מותר וא״צ לומר אם הישראל מקבל אלו הגבינות בחובו דשרי לשמרם בשעת עשיתן ואפי׳ אין הנכרי עושה הגבינה זולת בשבת. ובחי׳ אגודה למס׳ שבת והובא בסוף תשו׳ מהרי״ו כתוב התירו הגדולים אדם הקונה עשרה גבינים או סכום אחר והנכרי מתקנם בשבת וישראל רואה ושומר ואינו מדבר אך דבר מכוער הוא. כנ״הג בהגב״י עו״ש שם. מ״א ס״ק ל״ג:

קנה **קנה) שם בהגה. וישראל רואה וכו'** את החליבה והגיבון כדי שיהיה מותר לישראל לאכלן ויוכל לקנותן אחר השבת לאכילה. ר״ז או׳ ל״ח ועיין ביו״ד סי׳ קט״ו סעי׳ ב׳ בהגה ובש״כ שם סק״ך שחולק על רמ״א שמתיר באכילה אבל הנוב״י מה״ת חא״ח סי׳ ל״ז הכריע כדעת הרמ״א. וכן הורה המנ״י כלל פ״א והפר״ת וכתב שכן פשט המנהג יעו״ש והש״ד הפ״ת שם או׳ ו׳:

קנו **קנו) שם בהגה. ואע"פ שהישראל עומד בעדר וכו'** ולא דמי למ"ש ססי' רמ"ד דהתם כבר נקרא ע"ש ישראל והוי כמהלך לתוך שדהו לראות מה צריכה אבל הכא עדיין הגבינות אינן של ישראל, מ"א שם:

קנז **קנז) שם בהגה. עומד בעדר וכו'** והשוכרים שוואג וקונים גם הגבינות הנעשים בשבת מותר גם מחמת איסור הגביגות ואעפ"י שהכותי נותן הקיבה בתוך החלב בשבת ואין הישראל עושה כלום. ומ"מ אלו השוכרים שדעתם לקנות הגבינות הם מביאים קיבה משלהם וכיון שיש לישראל חלק קצת בגבינות אין קפידה מחמת איסור גבינות עכו"ם ואעפ"י שהעכו"ם עושים אותה. שו"ת נדב"י מה"ת חא"ח סי' ל"ז יעו"ש. שע"ת או' כ"ו:

קנח **קנח) שם בהגה. ואדעתא למכרם לישראל קא עביד ושרי.** ובאגודה פ' השואל מסיק דמבואר הדבר עכו"ם שהיה תפוס אצל שופט ליהודי שהיה חייב לו יכול לומר לשופט שיקבל ערבות מעכו"ם ויניח התפוס לצאת אבל לא יאמר שיכתבו הערבות. דרשות מהרי"ל ומי"ט. א"ר או' ן' ומזה למד בשו"ת לב חיים ח"ג ס' ק"ז במי שהוא אסור בבית האסורים ואין מוציאין אותו כ"א ע"י ערב דישראל חבירו יכול להיות ערב בעדו בשבת ואם מבקשים ממנו ערב בעד המעות שחייב לו מותר להיות ג"כ ערב בעד המעות יעו"ש. א"ח או' כ"ז. ובדין משכון עיין לקמן סי' שכ"ה סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

קנט **קנט) שם בהגה. ואדעתא למכרם לישראל וכו'** ומי שדרכו לקנות חלב הרבה מעכו"ם ולפעמים מביאים לו החלב בשבת ונוסעים להמשקל ושוקלין שם ומודדין ואח"כ הביאום לבית היהודי הקונה והוא אינו עושה כלום רק נותן מפתח מאוצרו להניחם שם עיין בשו"ת שו"מ מהד"ג ח"ב סי' ק"ף שכתב להתיר יעו"ש, א"ח או' כ"ח:

סימן שח

א **א) [סעיף א'] כל הכלים נטלים בשבת וכו'** בסי' זה והבאים אחריו עד סוף סי שי"ב נתבארו דיני המוקצה. וטעם איסור טלטול מוקצה כתב הרמב"ם בס"פ כ"ד שהוא כדי שלא יהא טלטול שבת כטלטול של חול והראב"ד כתב שם הטעם דטלטול מוקצה אסור משום הוצאה עכ"ל בקוצר ועיין ב"י שהביא דבריהם באורך. וכתב הב"ח נראה דאפי' הרמב"ם מודה דאיסור מוקצה משום הוצאה אלא כדי ליתן טעם לסמיכות דין איסור מוקצה לדין איסור הילוך כתב דכי היכא דהזהיר הנביא שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול ה"נ לא יהא טלטול של שבת כטלטול של חול יעו"ש:

ב **ב) והנה** כלל הדברים המוקצים שאסורים לטלטל מתחלקים לששה חלקים. הא' כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס דהיינו כלי שאדם מקפיד עליו שלא יפגם כגון סכין של שחיטה ומילה ושל ספרים. הב' כלי שמלאכתו לאיסור. הג' כל דבר שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון אבנים ומעות וקנים ועצים וקורות ועפר וחול ומת ובעלי חיים וגרוגרות וצמוקים שהם מונחים במקום שמיבשים אותם וכל כיוצא בדברים אלו דלא חזו וזהו מוקצה מחמת גופו. הד' כלי שמלאכתו להיתר ומונח עליו אחד מהדברים המוקצים מחמת גופם כגון חבית שיש עליה אבן וכר שיש עליו מעות ואפי' הוסרו אח"כ כיון שהיו עליהם בה"ש מגו דאתקצו לבה"ש אתקצו לכולי יומא. הה' דבר שהיה בה"ש מחובר או מחוסר צידה הו' מוקצה מחמת מצותו כגון עצי סוכה ונויה. ב"י לב"ש ומיהו יש באיזה חלקים מאלו איזה צדדי היתר כאשר יבואר כל אחד במקומו:

ג **ג) שם. כל הכלים נטלים וכו'** פי' אפי' כלי גדול וכבד הרבה כמ"ש סעי' ב' ואפי' כלי שמלאכתו לאיסור אם הוא לצורך גופו ומקומו כמ"ש סעי' ג' וכאשר יבואר דינם לקמן לאיזה צורך נטלים אבל שלא לצורך כלל אפי' כלי שמלאכתו להיתר אסור לטלטל כמ"ש לקמן סעי' ד' יעו"ש:

ד **ד) שם. חול ממוקצה מחמת חסרון כיס וכו'** דכיון שמקפיד עליהם קובע להם מקום שלא יזיזם ממקומם. תו"ש או' ב':

ה **ה) שם. כגון סכין של שחיטה וכו'** וכן כלי מנוקב שמעשנין בו הכלים ומזלפין בו המים וכן סכינא דאשכבתא וחצינא דנגרא. ר"י א"ר או' ב' וכ"ה בב"י:

ו **ו) שם. או על מילה,** כשאינו צריך לו למול מיירי אבל כשהוא מטלטלו לצורך המילה אינו מוקצה ובעוד שהוא בידו יכול לרחצו ומיהו איסורא איכא כיון שאינו לצורך השבת. הר"מ מטראני ח"ג סי' פ"ד ופ"ט. כנה"ג בהגב"י, מ"א סי' של"א סק"ה:

ז **ז) וכתב** רי"ו בשם הרמב"ם נ"א ח"ב מותר לטלטל הכלי ולהחזירו לאחר המילה דמאחר שטלטל הכלי בהיתר מחזירו לאיזה מקום שירצה אעפ"י שאין לו תינוק אחר למול עכ"ל. והביאו ב"י ביו"ד סי' רס"ו וכתב בד"מ שם, ובמהרי"ל מחמיר דמיד אחר מילה יזרוק האזמל מידו משום מוקצה וה"ה כל צרכי מילה וכן ביו"ט. ולי נראה דברי רי"ו דמאחר שלא הוקצה בה"ש יוכל לטלטלה לאיזה מקום שירצה יעו"ש. וכ"פ בהגהת ש"ע שם סעי' ב' וכ"כ רש"ל בתשו' סי' מ' דשרי לטלטל האיזמל ולהצניעו דכל שהיה מוכן בה"ש אפי' עבר אח"כ היתרו לית ביה איסור מוקצה יעו"ש. מיהו הט"ז שם

בסי׳ רס״ו סק״א הקשה על דברי מור״ם ורש״ל הנז׳ וכתב דאין לטלטל האיזמל אחר המילה אם לא להצניעו באותו חדר שמל בו ותו לא ואפי׳ לפני המילה אין לטלטלו בחנם כל שאינו לצורך המילה יעו״ש. וכ״כ בא״ח סי׳ ש״י סק״ג. והמ״א סי׳ של״א סק״ה כתב דיש להחמיר שלא יניחנו מידו עד שיוליכנו לביתו להצניעו יעו״ש. והביאו א״ר שם או׳ ה׳ וכתב ולפ״ז כשיש מוהל אחד וע״כ צריך להניח הסכין כדי שיפרע אסור לטלטלו לכן טוב שיתן ליד אדם אחר יעו״ש. אמנם בנה״כ שם בסי׳ רס״ו ישב קושיית הט״ז ונראה שדעתו לפסוק כמור״ם ורש״ל ז״ל ומ״מ כתב דמשמע מדברי מור״ם דלא התיר אלא כדי להצניעו בחצר המעורב אבל לטלטלו בחנם לא יעו״ש. וכן הא״ר שם דחה קושיית הט״ז ומ״א ומסיק להקל כדעת מור״ם ונה״כ יעו״ש וכ״פ בתשו׳ רב פעלים ח״ג סי׳ ח״י כדעת ריי״ו יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ נ״ה:

ח **ח) לא** הותר לטלטל צרכי מילה ואיזמל לאחרים רק למוהל כשחלה מילה ביום ש״ק דלדידיה מיקרי דלא אתקצאי ונדמ יש להקל במסייעי מילה דהיינו כפי מנהג איזה קהלות שמוכרים בהכרזה צרכי מילה דהיינו שא׳ בידו טס של כסף עם כל כלי המילה ומושיט למוהל את אשר צריך לו דנוכל לומר דגם לו לא אתקצאי וגם אפשר לומר דדוקא למוהל הוי האיזמל מוקצה מחמת חסרון כיס ואין לו לטלטלו אחר שעשה מצותו אבל לאחרים אינו אלא כשאר סכינים דעלמא. והגם דהרב״י בא חסי׳ ש״ח כתב בשם הר״ן דמוקצה לעשירים הוי מוקצה לעניים הא איכא תו׳ פ׳ מפנין ד״ה כיון דחזייה לכהן כתבו דמוקצה לעשירים לא הוי מוקצה לעניים ואפי׳ לעשירים בבית עניים. עיקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ נ״ב בשם פחד יצחק או׳ ש׳:

ט **ט) שם. ואפי׳ לצורך מקומו או לצורך גופו.** וכ״כ בתא״ו ני״ב ח״ג ודלא כמרדכי ס״פ כירה דמתיר, ד״מ או׳ א׳ ובס׳ נזירות שמשון כתב דיש להתיר עכ״פ לצורך מקומי יעו״ש. והביאו א״ח או׳ א׳ אמנם אנן ק״ל כדעת מר״ן ומור״ם ז״ל דבין לצורך גופו ובין לצורך מקומו אסור ומיהו נ״ל דאם גילה דעתו בחול שאין מקפיד עליהם כגון שעושה בהם לפעמים ג״כ מלאכה אחרת לכשיצטרך כגון לחתוך פירות וכדומה דמותר לטלטלן בשבת לצורך גופו ומקומו. ואח״כ ראיתי שכ״כ בא״ר או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ י״ד:

י **י) שם. ואפי׳ לצורך מקומו וכו׳** מיהו ודאי ע״י טלטול מן הצד שרי. תו״ש או׳ ג׳:

יא **יא) שם בהגה. אסור לטלטלו.** פי׳ אותו הסכין של סופרים אסור לטלטלו דה״א הואיל ותחוב עם שאר סכינים לא קפיד עליה קמ״ל דאסור אבל הנדן עם הסכינים שרי לטלטל דהא נעשה בסוס לאיסור ולהתר כמ״ש ססי׳ ש״י יעו״ש. מ״א סק״א:

יב **יב) שם בהגה.** אסור לטלטלו. כמו שהוא אלא צריך לנער את האיסור לבד ואם הוא חשוב יותר מסכינים דהיתרא אסור גם בניעור כדין דבר הבסיס לאיסור ולהיתר בסי׳ ש״י יעו״ש. תו״ש או״ ד׳:

יג **יג) שם. לקורנס של בשמים וכו׳** אבל של זהבים שרי כמ״ש סעי׳ ג׳. תו״ש או׳ ה׳:

יד **יד) שם. שמקפידין עליו וכו׳** אבל במקום שאין מקפידין עליו שרי כמ״ש סעי׳ ג׳. מ״א סק״ב. ואפשר דלשון במקום שאין מקפידין שכתב מ״א הוא ל״ד דאפי׳ מקפידין באותו מקום אותו אדם שאינו מקפיד עליו מותר. מחה״ש. וכ״מ בא״א או׳ ב׳:

טו **טו) שם בהגה. ומקפיד עליהם.** אבל אם אינו מקפיד עליהם אעפ״י שהם מוקצים לסחורה מותר לטלטלם ב״י. לבוש מ״א סק״ג. ובכל דבר שדמיו יקרים אסור אפי׳ לא נתנן לאוצר ובדבר שאין דמיו יקרים דוקא אם נתנן לאוצר אסור והוא שמקפיד עליו. מ״א שם ומחה״ש. תו״ש או׳ ו׳:

טז **טז) שם בהגה. ומקפיד עליהם.** ואפי׳ כלי סעודה כגון קערות וכלי זכוכית וסכינים ונ״ל דדוקא בחנוני שאין דרכו להשאיל כלים אבל מי שדרכו להשאיל כלים חדשים אין בהם מוקצה אעפ״י שנתנן לאוצר שהרי אינו מקפיד עליהם. ח״א כלל ס״ה או׳ ג׳ ד״ה פן ז׳:

יז **טוב) [סעיף ב׳] כל כלי אפי׳ הוא גדול וכו׳** וה״ה אבן גדולה או קורה גדולה אעפ״י שהיא ניטלת בעשרה בני אדם אם יש תורת כלי עליה (ודהיינו שיחדה לתשמיש) מטלטלים אותה, הרמב״ם פכ״ה דין ו׳ מ״א סק״ד. ועיין ב״י שהביא מהגמ׳ דהוה מדלו לה בי עשרה ושדו לה אדשא יעו״ש:

יח **יח) שם. וכבד הרבה וכו׳** ואפי׳ אין דרכו כלל לטלטל בחול. א״ר או׳ ה׳ א״א או׳ ד׳:

יט **יט) [סעיף ג׳] כלי שמלאכתו לאיסור.** כלומר שמייחדת לדבר שאסור לעשות בשבת מ״א סק״ה. ואם לא עשה עדיין בה המלאכה כ״א חדשה והזמינה ועומדת לכך כגון מדוכה חדשה אע״ג דהזמנה לאו מלתא היא מ״מ אינה עומדת כ״א למלאכת אסור. ומלאכתו לאיסור אף דרבנן והעד שופר. א״א או׳ ה׳ ועי״ש עוד לענין קנא״ק האל״ץ בית קיבול ועץ תקוע ע״י שרויף ונותנים שם אגוזים כדי לשברם שהאריך בזה ולבסוף צידד להקל יעו״ש:

כ **כ) שם. מותר לטלטלו.** אבל דבר שאינו כלי כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהם אסור לטלטלן ואפי׳ לצורך גופן ומקומן. ב״י. ר״ז או׳ ח׳:

כא כא) **שם. מותר לטלטלו.** ואפי׳ מוקצה מחמת מיאוס יכול מותר לטלטלו לצורך גופו ולצורך מקומו. הרשב״א בתשו׳ סי׳ תנ״ו. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לקמן סעי׳ ל״ד ול״ה ולעיל סי׳ רע״ט סעי׳ ו׳:

כב כב) **כלי** שמלאכתו לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו מחמה לצל. שה״ג פ׳ כל הכלים. כנה״ג שם. עו״ש או׳ ו׳ אבל אם ראוי למלאכת היתר אבל אינו מיוחד לכך מלאכתו לאיסור קרוי. עו״ש שם. ואם אפשר באחר אין לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו. כ״כ האחרונים:

כג כג) **שם הגה. ואם נשתמש לאיסור בבה״ש וכו׳** פי׳ שהיה מונח עליו דבר האסור דנעשה בסיס לדבר האסור אבל אם עשה מלאכת איסור בקורנס בה״ש פשיטא דמותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו. מ״א סק״ו וא״א:

כד כד) **שם בהגה. ועיין לעיל סי׳ רע״ט** ובדברינו לשם בס״ד:

כה כה) **שם. כגון קורנס של זהבים או של נפחים.** זו וא״צ לומר זו קתני. עו״ש או׳ ז׳ ובטור כתב איפכא וכ״ה לשון הרא״ש:

כו כו) **שם. ולהניחו באיזה מקום וכו׳** דכיון שהוא בידו רשאי לטלטלו יותר. ונ״ל דאפי׳ שכח ונטלה בידו רשאי לטלטלו יותר מ״א סק״ז. מיהו התו״ש או׳ י״א כתב על דברי המ״א הנ״ז דאינו מוכרח יעו״ש. ועיין באה״ע סי׳ רס״ו שכ׳ דדוקא בכלי שמלאכתו לאיסור שתורת כלי עליו ורשאי עכ״פ לטלטלו לצורך מקומו לכן כשבאו לידו יכול לטלטלו לאיזה מקום שירצה אבל במוקצה גמור אפי׳ בא לידו מע״ש ושכח כשהגיע שבת צריך להניחו מיד יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ו׳ וכ״כ הר״ז או׳ י״ג דיש מי שאוסר במוקצה גמור וראוי לחוש לדבריו אלא א״כ במקום הפסד עכ״ד:

כז כז) **ונראה** פשוט דאף דרשאי להחזיק מוקצה בידו כל זמן שירצה מ״מ אסור להניחו מידו האחת לידו השנית דהוי טלטול חדש. תו״ש בהקדמת הסי׳:

כח כח) **שם. באיזה מקום שירצה.** משמע אפי׳ מחדר לחדר וכ״כ בא״א או׳ ז׳ בשם התו׳ והרא״ש אבל בשם רש״י ור״ן כתב משמע דוקא באותו חדר יעו״ש ואיתא בשבת פ׳ מפנין דאם יש לו לאדם תבואה המוקצה מותר לעשות שביל ברגליו בכניסתו וביציאתו דהוי טלטול כלאחר יד לצורך דבר המותר דהיינו לצורך הליכתו. תו״ש או׳ י״א וכתב דלדעת הרא״ש דס״ל דטלטול ע״י גופו עדיף משאר טלטול מן הצד ושרי אף לצורך המוקצה צ״ל הא דנקט בכניסתו וביציאתו אורחא דמלתא נקט דמסתמא עושה בשביל הילוכו וה״ה נמי לצורך המוקצה נמי שרי יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ שי״א סעי׳ ת׳ ולפ״ז אם מונח איזה דבר מוקצה על הארץ מותר לדחפו ברגליו כדי שלא יבא להפסד. מ״ב או׳ י״ג:

כט כט) **שם. אבל מחמה לצל וכו׳** וכשמחשב עליו לתשמיש מותר לטלטלו אפי׳ עיקר כונתו מחמה לצל מ״א סק״ח בשם ירושלמי פ״ה דביצה. ר״ז או׳ י״ב:

ל ל) **שם בהגה. אבל בנגיעה בעלמא וכו׳** הרב אזיל לשיטתיה שכתב ברס״י תקי״ג דמוקצה אינו אסור בנגיעה אפי׳ כשהנגיעה היא לצורך דבר המוקצה אבל לדעת המחבר בסי׳ ש״י סעי׳ ו׳ לא שרי אלא דוקא כשהנגיעה היא לצורך היא דבר ההיתר. תו״ש או׳ י״ג:

לא לא) **שם בהגה. במנורה של בהכנ״ס וכו׳** ואם המנורה תלוייה אסור לדעת רמ״א ברסי׳ תקי״ג דשמא יתנדנד מחמת נגיעתו ונמצא מטלטלה אבל לדעת הב״י בסי׳ ש״י אפשר דשרי בכה״ג דלא חיישינן להכי מיהו אם איזה דבר היתר מונח עליה ודאי שרי ליטול משם דאף אם יתנדנד קצת הוי טלטול מן הצד לצורך דבר היתר אבל אם נר של שמן דולק עליו אסור דשמא יתנדנד מנגיעתו ויטה כמ״ש סי׳ רס״ה יעו״ש. תו״ש או׳ י״ד:

לב לב) **שם בהגה. וכן מותר ליקח וכו׳** אף שיתנדנד קצת כמ״ש בסמוך. תו״ש או׳ ט״ו:

לג לג) **שם בהגה. ע״י נפוח וכו׳** דדמי לטלטול ע״י גופו כדמשמע במהרי״ל שהביא בב״י ססי׳ זה יעו״ש תו״ש או׳ ט״ז ועיין לקמן או׳ רנ״ג:

לד לד) **שם בהגה. ע״י נפוח וכו׳** והפרחת נוצה בהבל פיו נראה דלכ״ע אין בזה משום מוקצה כי גרע מטלטול דכלאחר יד ואינו טלטול כלל, א״ח או׳ ג׳ בשם א״א מהגה״ק:

לה לה) **[סעיף ד׳] כלי שמלאכתו להיתר וכו׳** פי׳ שמיוחד למלאכת היתר אעפ״י שראוי ג״כ למלאכת איסור. עו״ש או׳ ט׳ וה״ה שמלאכתו לאיסור ולהיתר. מ״א סק״ט בשם שה״ג וכבר כתבנו אותו לעיל או׳ כ״ב יעו״ש, ואם הרוב לאיסור אזלינן בתריה ע״ד כל הכלים הולכין אחר רוב תשמישן. א״א או׳ ט׳ וקדירה שמלאכתה לבישול ורק לפעמים משתמשין בה למים ולפירות היא בכלל כלי שמלאכתה לאיסור אם לא כשיש בה תבשיל א״א שם בשם חידושי הרשב״א. ומ״מ נראה דאף כשפנה מהתבשיל ועומדת בבית מותר לטלטלה ולסלקה לחוץ דהוי כגרף שלרעי ועיין שבת קכ״ד לענין קערה. וכ״מ במאירי ב״ה:

לו **לו) קסת** הסופר והוא כלי שיש בו בית קיבול דיו ובית קיבול נייר ולכתבים יש מי שרצה לומר שהוא כלי שמלאכתו לאיסור והרדב״ז בתשו׳ החדשות ח״ב סי׳ תרע״ד כתב שאין זה כלי שמלאכתי לאיסור כ״א כלי שנעשה בס״ס להיתר ולאיסור וכפ״ז פהק בציבור שנתקבצו לפקח על עסקי רבים והיו כתבים שהיו צריכים לקרא בהם והיו מונחים בקסת הסופר שמותר לטלטל הכלי ולהביאו לפניו ולהוציא הכתבים יעו״ש. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ ש״י סעי׳ ח׳ ודוק:

לז **לז) שם. מותר לטלטלו וכו׳** מטעם זה מתיר בתשו׳ בית יהודה סי׳ ר״ז להכניס בשבת את המים הנשאבים ללישת המצות ומ״מ מסיק דיותר טוב לשתות ממנו מעט בשבת או יניחנו במקום שא״צ לטלטלו דלמעט בטירחא טפי עדיף יעו״ש

לח **לח) שם. אבל שלא לצורך וכו׳** בשל״ה דף קל״ו הזהיר כי אף היראים לא שמים עיניהם ע״ז א״ר או׳ ט׳:

לט **טל) שם. אבל שלא לצורך וכו׳** ונראה דלא אסרו בזה אלא שלא לצורך כל היום אבל אם ישתמש בו היום והוא נושא אצלו כדי שיהא מוכן לו בשעתו שרי. ט״ז סק״ב. ולפ״ז אחר מנחה שאין דרך שוב לאכול היה אסור וכמ״ש סי׳ שכ״ג סעי׳ ו׳ לענין הדחת כלים אמנם אם נושאן אצלו שלא יגנבו בלא״ה שרי מחה״ש סק״ט:

מ **מ) שם. וכתבי קודש וכו׳** פי׳ ספרים שמותר לקרות בהם דלא כעו״ש מ״א סק״י. תו״ש או׳ י״ט ר״ז או׳ י״ז

מא **מא) וכתב** בשה״ג פ״ח דנייר חלק הוי מוקצה מחמת חסרון כיס דכיון דעומד לכתיבה קפיד עלייהו. מ״א שם. א״ר או׳ ח׳ תו״ש שם. א״א או׳ יוד מחב״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ו׳:

מב **מב) מצת** מצוה בע״פ שבת אין לו דין אוכלין. א״א שם. וכ״כ ברס״י תמ״ד דמצת מצוה אסור לטלטל בשבת ע״פ דאסור באכילה מדרבנן בע״פ והוה מוקצה ושאר מצה יכול ליתן לעופות או לעכו״ם משא״כ זו אין רוצה וכו׳ עכ״ל והביאו הפתה״ד בסי׳ זה או׳ ד׳ וכתב דלפ״ז לא יפה הם עושים המשלחים בשבת זה שמורות שעושים לצורך אחרים לסדר הלילה דמטלטלין מוקצה בשבת יעו״ש. מיהו מ״ש דמדברי מרדכי משמע דגם שאר מצות הוו מוקצה כיון דלא חזו למיכל לאותו שבת וכו׳ יעו״ש נראה דחזו למיכל לתינוקות שאין יודעין מה שמספרים בלילה וכו׳ כמ״ש סי׳ תע״א סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש וא״כ כיון דחזו למיכל התינוקות לא הוי מוקצה אבל מצת מצוה כיון דבעי להו לסדר הלילה וחס עליהם מליתן לתינוק הוו מוקצה. וע״כ נראה דה״ה במצת מצוה אם יש לו הרבה ממה שצריך לסדר הלילה ואינו חס עליהם מליתן מהם לתינוק דלא הוו מוקצה:

מג **מג) וה״ה** אוכלי בהמה אין להם דין אוכלין. א״א שם. ונראה דר״ל דאין להם דין אוכלין כמו אוכלי אדם דשרי לטלטלם אפי׳ שלא לצורך כלל אבל לצורך מותר לטלטלם כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ח וכ״ט יעו״ש:

מד **מד) שם. וכתבי הקודש וכו׳** וכן כוסות וקערות וצלוחות ומקצוע של דבילה וזוהמא לסטירן של קדירה וסכין קטן שע״ג השלחן. שה״ג. ומיהו מהרמב״ם פי׳ המשנה פ׳ כל הכלים משמע קצת דכוסות וקערות ככתבי הקודש. וכ״מ בכלבו דף ל״ג. אבל בתו׳ דף קכ״ג משמע כשה״ג וצ״ע. א״ר או׳ יו״ד. והר״ז או׳ ט״ז ואו׳ י״ז כתב כדעת הרמב״ם והכלבו דכוסות וקערות וסכין אינן ככתבי הקודש אלא ככלי שמלאכתו להיתר ואינן ניטלין אלא לצורך עצמן אבל לא שלא לצורך כלל יעו״ש וכ״פ כן א״ח פ׳ מקץ או׳ א׳ ולכן כתב דאדם היושב על השלחן שעליו כוסות וקערות וסכין ומזלג אסור לטלטל א׳ מכלים אלו מכאן לכאן בלא צורך כ״א מפני שידים עסקניות יעו״ש:

מה **מה) שם. ואוכלים וכו׳** ואוכלים המוקצים כגון טבל ומחובר וכה״ג אפי׳ לצורך גופו ומקומו אסור כמ״ש הה״מ בפ״ד דעירובין תו״ש או׳ ך׳:

מו **מו) שם הגה. ותפילין אין לטלטלם כ״א לצורך.** ר״ל לאיזה צורך שיהיה ואפי׳ אין צורך גופו ומקומו כמו כלי שמלאכתו להיתר וכמ״ש בב״י מיהו בב״י הביא משם ס׳ הנקרא מקדש דאין לטלטלו כ״א לצורך גופו ומקומו יעו״ש. וכ״נ דעת המ״א ס״ק י״א. וכ״כ א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ כ״א. ר״ז או׳ י״ט. חס״ל או׳ ג׳ וכתב דיש ליזהר לכתחלה להסיר הטלית מן הכיס מע״ש שלא יהא עם התפילין ואם שכח להוציא מע״ש ובא ביום שבת להוציא הטלית ויצא עמו התפילין יטלנו ע״מ לישב במקומו וישב במקומו דלצורך מקומו. מותר כנ״ז:

מז **מז) וכתב** המש״ז או׳ ג׳ דלפי מ״ש בסי׳ ש״א סעי׳ מ״ב במקום שאין משתמרין מכניסן זוג זוג אלמא דליכא איסור תורה עכ״פ במניח תפילין בשבת והתירו משום בזיון תפילין ה״ה כאן דשלא יגנבו הוי כבזיון ושרי מדרבנן הטלטול עכ״ד. וכ״מ מהר״ז שם דבגנבי עכו״ם דאיכא בזיון שרי ומותר להצניען שלא יגנבו:

מח מח) ואם מותר לטלטל המגילה בשבת. השכנה״ג בהגב״י בסי זה או׳ ד׳ ובסי׳ תרפ״ח הגהבי״ט או׳ ב׳ נסתפק בזה יעו״ש. והא״ר בסי׳ זה או׳ יוד כתב בפשיטות דמותר דהוא כמו כתבי הקודש. והפר״ח בסי׳ תרפ״ח או׳ ו׳ כתב לאסור אמנם המט״י כתב על דברי הפר״ח הנ״ז וז״ל ונראה דלסברתו אין איסור זה אלא באותו שבת שחל ט״ו להיות בו דיש בו חובת הקריאה אבל בשאר שבתות השנה דליכא שום חיוב לא שייכא גזירה דרבה ולמה יאסר לקרות בה ולא יהיה דינו כקורא בתורה שהרי ניתנה ליכתב וכיון דליכא איסור בקריאה כ״ש בטלטול דאין סברה לומר בשביל שבת א׳ שנאסר בה קריאה יהיו נאסרין כל השבתות וכו׳ ושוב ראיתי להשכנה״ג שדעתו נוטה להכשיר וכ״נ מנהג העולם להקל וכו׳ יעו״ש. והביאו הש״ץ בש״ח דף שכ״ו ע״א. שע״ת סי׳ תרצ״ג או׳ ב׳ וכתב שם השע״ת אמנם לענין הבאה לבהכ״נ קודם הלילה הייתי מונע מזה משום הכנה משבת לחול ע״ד שנתבאר סי׳ תרס״ח ויש להחמיר שלא להביאה ע״י קטן אלא ימתין עד שתחשך או יביאנה בצנעה מבע״י לבהכ״נ ומעיין בה קצת שם דרך לימור דאז לא מיחזי כ״כ כהכנה יעו״ש:

מט מט) ולענין אם מותר הגט בטלטול עיין בא״ה סס״י קל״ו. מיהו בפסקי רקנאט״י סי׳ צ״ה ושה״ג בשם סמ״ג פסקו להתיר גט בטלטול מפני דיש ללמוד ממנו כמה דינים, ומהרש ל פ״ה סי׳ ו׳ פסק לאסור הגט בטלטול. ונראה להקל לצורך מאחר דמלתא דרבנן היא ומסתברא דעת המתירין. וכל זה מיירי בגט שעדיין לא נתן לאשה ומזומן ליתן שאינו ראוי לצור ע״פ צלוחיתו אבל אם כבר קבלה האשה את הגט שראוי לצור ע״פ צלוחית מותר בטלטול, וכ״כ הרשב״א בחידושי גיטין. עו״ש או׳ י״ג, ועיין לעיל סי׳ ש״ז או׳ קי״ט ודוק:

נ נ) שם בהגה. ושופר אסור לטלטלו וכו׳ והטעם מבואר בהג״א משום דשופר מלאכתו לאיסור הוא. וכתב בא״ז דוקא שופר דכלי הוא ולפיכך מותר לצורך גופו ומקומו אכל חצוצרות דלאו כלי הם אפי׳ לצורך גופו ומקימו אסור. עו״ש או׳ י״ג. ול״נ דזהו לר״י אבל לדידן דק״ל כר״ש שרי. מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ כ״ב. א״א או׳ י״ב. ר״ז או׳ ך׳ וה״ה שאר כלי שיר אסור לטלטלם כ״א לצורך גופם או מקומם כדין כלי שמלאכתו לאיסור שאסר לתקוע או לזמר בכלי שיר בשבת כמ״ש סי׳ תקפ״ח ושל״ט. ר״ז שם. ועיין עוד בססי׳ תקפ״ח ובדברינו לשם בס״ד:

נא נא) שם בהגה. כי אם לצורך גופו וכו׳ וה״ה נמי דשרי לטלטל הלולב לצורך גופו או מקומו. ט״ז סי׳ תרנ״ח סק״ג. א״ר שם או׳ א׳ אמנם התו״ש בסי׳ זה או׳ כ״ב תמה על דברי הט״ז הנ״ז דאיך כתב כן בפשיטות ולא שת לבו לדברי רמ״א שם שכתב דהוי כאבן והוא מדברי הר״ן וההי״ע ומשמע דאסור לטלטלו גם לצורך גופו כמו אבן וטעמו של דבר נראה בפשיטות משום דהו״ל כמוקצה מחמת חסרון כיס דמסתמא מקפידין עליו שלא להשתמש בו שום תשמיש כדי שלא יפסל מחמת תשמישו וליכא לדמויי לשופר כלל עכ״ל. וכן הרב חמד משה שם או׳ ב׳ כתב על דברי הט״ז הנ״ז דלא דק והסכים לדבריו המחה״ש שם סק״ב יעו״ש. וכן השיג עליו המש״ז שם או׳ ג׳ ער״ה שם או׳ ב׳ ח״א כלל ס״ו או׳ י״ג. וכ״ה הסכמת האחרונים דלולב אסור לטלטל בשבת אפי׳ לצורך גופו ומקומו משום דאין עליו תורת כלי כלל ולענין אתרוג עיש בסי׳ תרנ״ח סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

נב נב) [סעיף ה׳] יש מתירין וכו׳ הא דכתב יש מתירין משום דיש אוסרין כמ״ש בב״י יעו״ש. וע״כ כתב הט״ז סק״ד נראה דאין להקל בזה. וכ״כ הגר״א. ומ״מ במקום הפ״מ יש לסמוך ענ המתירין ר״ז או׳ כ״ב. וכ״ז דוקא אם יניח בתוך הכלי שאר דבר שאינו מיוחד לה אבל אם מונח שם דבר המיוחד לה כמו שום במדוכא ששוחקין בה או קצת תבשיל בקדירה לכ״ע מותר לטלטל הכלי אגב האוכל אפי׳ מחמה לצל כ״מ בב״י:

נג גנ) שם. ע״י ככר וכו׳ ואע״ג דק״ל דלא התירו ככר או תינוק אלא למת בלבד לא אתי למעוטי אלא הנך דברים הדומים למת שהם מוקצים מחמת גופם כמת כגון מעות ואבנים הדומים להם אבל כלים כיון דיש להם בל״ה היתר טלטול לצורך גופו ומקומו לכך מהני להו ככר או תינוק להתיר אף מחמה לצל. תו״ש או׳ כ״ג. לב״ש. וכ״ה בב״י. וכ״כ הט״ז בסי׳ שי״א סק״ה יעו״ש:

נד דנ) שם. ע״י ככר וכו׳ דה״ה אם נתן בה דבר אחר המותר לטלטלו. מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ י״ג:

נה הנ) שם. ע״י ככר וכו׳ ועיין מש״ז או׳ ד׳ שנסתפק במוקצה מחמת חסרון כיס אם מותר לטלטל ע״י ככר או תינוק למאן דמתיר. ובתשו׳ רע״א סי׳ כ״ב כתב לאסור ורק באיזמל כיון דיש לו היתר לטלטל לצורך מילה כתב דיש להתיר אחר מילה לטלטל ע״י ככר או תינוק משום דדמי לכלי שמלאכתו לאיסור והיינו דוקא לטלטל האיזמל ע״י דבר שמותר בטלטול אבל לשומו בתיק המיוחד לסכין ולטלטלו אח״כ ע״י התיק ההוא אינו נראה דהא גם התיק עצמו מוקצה דהוי בסיס לדבר האסור יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ז׳:

נו ונ) [סעיף ו׳] כל הכלים שנשברו וכו׳ במשנה איתא כל הכלים שנשברו שבריהן ניטלין אם עושין מעין מלאכה אפי׳ אינו מעין מלאכתן הראשונה כגון שברי עריבה לכסות פי חבית וכו׳ ור׳ יהודה פליג וס״ל דבעינן דוקא מעין מלאכתן הראשונה כגון שברי עריבה לצוק לתוכה מקפה וכו׳ ופסקו

הרי״פ והרא״ש והרמב״ם כת״ק כמ״ש בב״י וזהו פסק הש״ע. אבל אם אינם ראויים לכיסוי פי חבית אעפ״י שראויים לכסוי פי כלי קטן מחבית אין תורת כלי עליהם כלל. ר״ז או׳ כ״ט:

נז זן) ונראה דלהכי נקט המשנה כל הכלים הניטלין בשבת לאפוקי כלים שאינם ניטלין כגון שהם מוקצה מחמת חסרון כיס דאסור לטלטל שבריהם אפי׳ לצורך גופן ומקומן. וה״ה דאם מתחלה היו הכלים מלאכתן לאיסור ועכשיו הם ראוים למלאכת היתר אפ״ה אין בהם היתר טלטול אלא לצורך גופו ומקומו. וה״ה אפכא דאם מתחלה היה מלאכתו להיתר ועכשיו אינו ראוי אלא למלאכת איסור אסורים השברים לטלטל מחמה לצל אלא רק לצורך גופו ומקומו עו״ש או׳ י״ד א״ר או׳ י״ד:

נח נח) שם. אפי׳ בשבת וכו׳ וכ״ש כשנשברו מע״ש דאז כבר הוכנו למלאכה אחרת מבע״י ובזה גם ר׳ יהודה מודה דשרי דלא מקרי נולד. תו״ש או׳ כ״ה. וכ״ה בב״י:

נט נט) שם. מותר לטלטל וכו׳ ועיין בסי׳ תצ״ה בהגה די״א דנולד בשבת אסור אמנם אנן ק״ל כמ״ד נולד בשבת מותר כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ז אבל ביו״ט ק״ל להחמיר בנולד כמ״ש שם בסי׳ תצ״ה בהגה יעו״ש וכ״כ הר״ז או׳ כ״ג מיהו לפעמים אסרו איזו נולד גם בשבת:

ס ס) שם. עריבה לכסות בה. ולמ״ד נולד אסור בעינן שיהא ראוי למלאכתו ראשונה כגון שברי עריבה לצוק לתוכה מקפה ושל זכוכית לצוק לתוכה שמן. וה״ה אם עכו״ם עושה כלי בשבת אסור לטלטלו לדעה זו. מ״א ס״ק ט״ו, מיהו הא״ר או׳ ט״ו והתו״ש או׳ כ״ו השיגו על דברי המ״א הנז׳ וכתבו דלת״ק דק״ל כוותיה לא מקרי נולד כיון דראוי לשום מלאכה יעו״ש אבל המחה״ש מיישב דברי המ״א וכ״פ הר״ז או׳ כ״ד כהמ״א וע״כ כתב דשברי עריבה לכסות פי חבית וכו׳ הרי זה נולד וביו״ט אסור אלא א״כ נשברו בעיו״ט יעו״ש. מיהו במ״ש המ״א לענין עכו״ם שעשה כלי בשבת וכו׳ גם הא״ר מודה לו דהוי נולד והתו״ש שם כתב ע״ז דהיינו אם עשה העכו״ם מקב של ישראל ואז אפי׳ אם התחיל מע״ש וגמרו מקרי נולד כיון שנגמר ע״י אדם יעו״ש. ומ״מ לדידן בשבת מותר וביו״ט אסור. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ג. ועיין לעיל סי׳ רנ״ב או׳ מ״ז ודוק:

סא סא) שם. ושברי זכוכית לכסות וכו׳ אפי׳ מונחין במקום שאין לחוש שיזוק אדם בהם, פרישה או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ ס״ג:

סב סב) שם. אבל אם אינם ראויים וכו׳ נראה דהיינו דוקא לטלטלן לצורך גופן שלא יגנבו אבל לצורך גופו או למקומו מותר הואיל דאתי מתורת כלי כמ״ש הרא״ש בקליפי אגוזים שמותר לצורך מקומו. פרישה או׳ ו׳ והביאו א״ר או׳ ט״ז וכתב שכ״מ מלבוש:

סג סג) שם בהגה. ואם נשברו במקום שיכולין להזיק וכו׳ אעפ״י שאינם ראויים למלאכה כלל ניטלים מידי דהוה אקון בכרמלית. ב״י בשם א״ח. ועיין לקמן סעי׳ ח״י.

סד סד) שם בהגה. מותר לטלטל וכו׳ ונראה דאם יכולין לטלטל בטלטול מן הצד יטלטלם ולא יטלטלם בהדיא. עו״ש או׳ ט״ו:

סה סה) שם בהגה. שלא יזוקו בהם. אבל אם הוא של חרס אסור לפנותן ואעפ״י שדורס עליהן ברגלים ומשבר מ״מ דבר שאין מתכוין הוא וכמ״ש סי׳ של״ו סעי׳ ג׳ מ״א ס״ק ט״ז. ובכלבו ובא״ח מקור דין זה משמע לכאורה דגם בשל חרס מותר דלפעמים נתקל בה. א״ר או׳ י״ז. א״א או׳ ט״ז. וכ״ז לפנותן בידים אבל לדחותם ברגליו לכ״ע מותר כדלקמן סי׳ שי״א סעי׳ ח׳ דטלטול מוקצה בגופו מותר יעו״ש:

סו סו) [סעיף ז׳] חתיכת חרס שנשברה בחול וכו׳ זהו לשון הטור והא דלא קאמר אפי׳ נשברה בשבת כבסעי׳ הקודם. כתב ב״י דהתם בכלים שנשברו והכא בכלי שנשבר ממנו חתיכה וכיון שהכלי עדיין משמש תשמישו הראשון וחתיכה זו שנשבר ממנו לא היתה ראויה לשמש בפ״ע הוי נולד עכ״ל. וא״כ לפי דבריו דוקא אם נשבר בחול מותר לטלטלו אבל אם נשבר בשבת אסור לטלטלו משום דהוי נולד גמור ולא דמי לסעי׳ הקודם. וכ״כ הלבוש דיש להחמיר כדברי הב״י. וכן הסכים הי״א בהגב״י כדברי מרן ז״ל יעו״ש. אמנם מורים ז״ל בד״מ או׳ ד׳ כתב על דברי הטור הנ״ז דהא דנקט נשברה בחול לאו דוקא אלא נקט משום סיפא דבעינן זרקה לאשפה מבע״י אבל אם לא זרקה עד שחשכה מאחר שבקידוש היום הוי מוכן לא פקעה מיניה תו שם כלי יעו״ש. וכ״כ הב״ח. מ״א ס״ק י״ז. א״ר או׳ י״ט. תו״ש או׳ כ״ח. ר״ז או׳ כ״ט הגר״א. חס״ל או׳ ה׳ ומ״מ נראה דיש ליזהר לכתחלה לחוש לדעת האוסרים או לדחותה ברגליו אם אפשר כמ״ש באו׳ הקודם:

סו) וכתב שם הב״ח דדוקא אם נשבר בחצר מותר לטלטלה אפי׳ נשבר בשבת כיון דחזי לכסות בה מנא אבל אם נשבר בר״ה אין לטלטלו אלא א״כ נשבר מבע״י יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ח״י. תו״ש שם. אבל המ״א שם כתב דאפי׳ נשבר בשבת בר״ה שרי לטלטל יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ט. והיינו לטלטלה בר״ה פחות מד״א. ר״ז שם:

סז **סז) שם חתיכת חרס שנשברה וכו'** אפי' היא קטנה דדרך הוא לפעמים לייחדה לכיסוי פי כלי קטן לפיכך יש תורת כלי עליה אעפ"י שלא יחדה עדיין. ר"ז או' כ"ט:

סח **סח) שם. כיון שבטלה וכו'** פי' ואז הוי דינו כמו עפר וצרורות ואעפ"י שראויין לכסות בהם כלים אסורים לטלטלם. עו"ש או' י"ז:

סט **סט) שם בהגה. דמוקצה לעשיר וכו'** מסתימת לשון הרב משמע אפי' שאינם בבית העשירים. אבל הב"ח פסק דוקא לעניים שהם בבית העשירים אבל לעניים שאינן בבית העשירים לא הוי מוקצה יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' ק"ג ואו' רפ"ב:

ע **ע) שם. אבל דבר שאין בו שייכות כלי וכו'** כגון עששית של ברזל וטבלה וכן בקעת. אבל פתילה מקרי כלי כמ"ש הב"י סי' תקי"ד בשם ת"ה וכ"כ התו' בשבת דף מ"ז דפתילה שלימה מקרי כלי ושברי פתילה מקרי צרורות וא"כ מותר לטלטל פתילה שלימה לצורך גופו ומקומו. וכמ"ש סעי' ג' מ"א ס"ק ח"י. והתו"ש או' כ"ט כתב דמוכח מת"ה סי' פ"א דאפי' הודלק קצת ממנה מקרי כלי וכ"מ מתו' וסי' תק"א יעו"ש. וכ"כ המחה"ש. וכתב עו"ש המ"א ונ"ל דמכאן מרגלא בפומיה דאינשי דמותר לטלטל נר שלם של חלב או של שעוה ומ"מ טועין הן דאינו מותר אלא כשצריך לו לדבר היתר כמ"ש סעי' ג' עכ"ל. והמו"ק כתב כיון דלא חזי למאכל ותשמיש הו"ל כאבנים וצרורות ואפי' לצורך גופו ומקומו אסור. יעו"ש. והביאו שע"ת או' ט"ז. אמנם דעת האחרונים כהמ"א והתו"ש דלצורך גופו ומקומו שרי:

עא **עא) וכתב** ב"י כתב בנו של הרשב"ץ על מקום שנוהגין שפעם ראשונה שמכניס אדם בנו לבהכ"נ מביא נר שעוה בידו אפי' בשבת אין בו איסור טלטול כיון שמע"ש חשבו להביאו דמחשבה מתרת לטלטל המוקצה כמ"ש סעי' ך' ע"כ. ול"נ דאין הנידון דומה לראיה דהתם ראויה להשתמש בהן בשבת משא"כ בנר של שעוה עכ"ל. ונ"ל טעם המקומות כיון שהקטן נוטלו בידו ליכא איסורא ומ"מ יש להחמיר. מ"א שם. ובשו"ת אדרת אליהו קובו ח"ב סי' ו' כתב דאין בדבר איסור לא מצד טלטול השעוה ולא מצד המקדיש בשבת ויו"ט יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט סי' י"ד או' כ"ד. ועיין לקמן סי' ש"ט סעי' א':

עב **עב) שם. כגון צרורות או אבנים וכו'** פשוט דה"ה חתיכת עץ שאינו כלי שאסור לטלטלו אפי' לצורך גופו כגון לתקוע אותו במקום בריח לדלת כמ"ש סי' שי"ג אם לא שעשה בו קצת מעשה תיקון קודם שבת כמ"ש המרדכי ס"פ כל הכלים וכ"כ בסי' זה סעי' כ"ב. וה"ה אם רוצה לסמוך בו איזה דף שישכב עליו. ורבים נכשלים בזה אבל ע"י עכו"ם שרי בכל אסור טלטול מוקצה כמ"ש סי' רע"ו סעי' ג' לענין טלטול נר. ט"ז סק"ז. מיהו הא"ר או' ך' כתב על דברי הט"ז הנ"ז דאינו נכון אלא גם ע"י עכו"ם אסור יעו"ש. והמש"ז או' ז' כתב דכוונת הט"ז להתיר לצורך העכו"ם או טלטול מן הצד יעו"ש. ועיין לעיל סי' ש"ז סעי' ה':

עג **עג) וכתב** השה"ג פ' נוטל דאם המעות או אבנים בכלי עם דבר ההיתר אעפ"י שאינו בטל לגבי היתר מותר לטלטל הכלי לצורך מקומו. א"ר שם. ועיין סס"י ש"י:

עד **עד) [סעיף ח'] כל הכלים הנטלים בשבת דלתותיהן וכו'** אבל דלתות הבית אעפ"י שהן כלים לא הוכנו לטלטל לפיכך אם נתפרקו אפי' בשבת אין מטלטלין אותן. הרמב"ם פכ"ה דין ו' ומזה יש ללמוד דה"ה כלים המוקצים שנשברו בשבת אע"ג דעכשיו אין מוקצין (ר"ל שראויים לתשמיש אחר והוי כלים) אסורין. מ"א ס"ק י"ט. ומבואר באגודה דדלתות של לול של תרנגולים דינו כדלתות של בית גם בזה. א"ר או' כ"א. ועיין בסעי' שאח"ז:

עה **עה) שם. דלתותיהן שנתפרקו וכו'** בין שהדלת הוא מן הצד בין שהוא כיסוי ע"ג הכלים. ר"ז או' ל"ד:

עו **עו) שם. בין נתפרקו בחול וכו'** פי' ולא מבעיא נתפרקו בשבת דמותר דמוכנים הן אגב אביהן כי עייל שבת אלא אפי' בחול מותר. ולא דמי להא דשברי כלים בסמוך דשרי טפי בנשבר בע"ש מבשבת דהכא אכתי כלי הוא שראוי להתחבר עם הכלי משא"כ בשברי כלים שאינן כלי אלא מחמת שראוי למלאכה אחרת דאז גרע טפי כשנשברה בשבת דהו"ל נולד. כ"כ התו' ר"פ כל הכלים. ט"ז סק"ח:

עז **עז) בין** נתפרקו בחול וכו' ואפי' מחמה לצל מותר לטלטלן. מש"ז או' ח':

עח **עח) [סעיף ט'] דלת של שידה וכו'** שיכולין ליטלה הימנה ולהחזירה שאינה מחברת להם כשלנו. לבוש ור"ל שאינם תקועים בהם בחוזק כמ"ש באו' שאח"ז:

עט **עט) שם. יכולין ליטלה מהם.** דאין בנין וסתירה בכלים. ב"י. לבוש. עו"ש או' ך' מ"א סק"ך. ועיין לקמן רס"י שי"ד. והיינו אם אינם תקועים בהם בחוזק אבל אם הם תקועין בחוזק יש בפריקתן משום סותר. ר"ז בסי' שי"ג או' ט"ז:

פ **פ) שם. ואסור להחזירה גזירה שמא יתקע.** רש״י פירש אין מחזירן מדרבנן גזירה שמא יתקע בחזקה בסכין ויתדות והו״ל גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש. אבל הרמב״ם פכ״ב דין כ״ה כתב דתוקע חייב משום בונה וכמ״ש בב״י יעו״ש. וכתב העו״ש או׳ כ״א דדברי הש״ע הם ע״פ פרש״י וכן משמעות הסוגיא דהתם יעו״ש. אבל המ״א ס״ק כ״א כתב על דברי הש״ע דאפי׳ בכלי שייך בנין גמור אם יתקע ודלא כהעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ל״ב. ומשמע דמפרשים דברי הש״ע כדעת הרמב״ם דאע״ג דאין בנין וסתירה בכלים היכא שתוקע בחוזק חייב משום בונה. ועיין עוד לקמן סי׳ שי״ג סעי׳ ה׳:

פא **פא) שם ושל לול של תרנגולים וכו׳** וצ״ל דלול דהכא מיירי כגון שבנאה מתחלה במחובר לקרקע דאם היתה מתחלה כלי בפ״ע אלא שחברה אח״כ לקרקע דינו כמ״ש לקמן סעי׳ יו״ד בכלי המתובר לקרקע בטיט יעו״ש. תו״ש או׳ ל״ג. אמנם המש״ז או׳ יו״ד כתב דשאני התם דהוא כיסוי בעלמא ומשו״ה מהני ניה בית אחיזה אבל הכא דיש ציר להדלת חמיר טפי ואפי׳ כשיש בית אחיזה להדלת אסור יעו״ש:

פב **פב) שם. דכיון דמחובר לקרקע וכו׳** ומחייב משום בונה. הרמב״ם פ״י ומ״מ פכ״ב. מ״א ס״ק כ״ב. תו״ש או׳ ל״ג:

פג **פג) שם. דכיון דמחובר לקרקע וכו׳** ומה שנוהגין בסעודות גדולות כדי להכניס אויר נוטלין בשבת ע״י נכרי סתימת העששית מן החלון נראה דאסור דדמי ללול של תרנגולים דאיכא משום בנין וסתירה כיון דמחברי בארעא דעיקר הוא כדעת רוב הפו׳ דכל מחברי בארעא איכא הכא משום בנין וסתירה אע״ג דאינו תוקע, ב״ח, וכ״כ ט״ז סי׳ שי״ג סק״ה מ״א בזה הסי׳ ס״ק כ״ב. א״ר או׳ כ״ב, תו״ש או׳ ל״ג. ומיהו עיין בשו״ת גוא״י אא״ח סי׳ קל״ה שהאריך להוכיח דליכא בזה חיוב חטאת אלא דאיכא משום שמה יתקע אם אינו רגיל בכך בכל יום אבל ברגיל בכך בכל יום גם איסור דרבנן ליכא ויש להקל לצורך גדול ובפרט ע״י עכו״ם. ועיין בס׳ החיים בדין התריסין שקורין לאדען דיש להתיר להסירן ולהחזירן אבל בכתבי הדע״ק השיג עליו ומ״מ אם עשה כן כמה פעמים קודם שבת יש להקל וכן בנטילת החלונות והחזרתן. א״ח או׳ יו״ד. ונראה דהטעם שכתב להקל אם עשה כמה פעמים קודם שבת הוא מפני שנעשה רפוי וליכא למיחש עוד לשמא יתקע. ומ״מ נראה דיש להחמיר משום דאין אנו בקיאין איזה נקרא רפוי ועוד מפני הרואין דאינם יודעין לחלק בזה. ועיין עוד באו׳ שאח״ז ולקמן בסי׳ שי״ג או׳ נ״ט ודוק:

פד **פד) דלתות** החלונות הם כדלתות הבית שהרי מחוברות לקרקע והוא שידות הדלת נכנסת בנקב המשקוף העליון והתחתון שהם מחוברים לקרקע ואף הדלתות שאין להם ציר מתוך עצמם אלא רצועה של ברזל תחובה בהן ונקובה בראשה ליכנס דרך בה ציר של ברזל הואיל ואף ציר זה תחוב בכותל מחובר לקרקע הוא ואסור אף ברפויין ויש מקילין שלא לדין את זו כמחובר לקרקע ומ״מ אף לדעת זה בדלתות הבית הגדולות העשויות בדרך זה אסור שכבדן קובעתן. מאירי. פת״ע או׳ כ״ו:

פה **פה) [סעיף יוד׳] כסוי בור ודות.** בור בחפירה דות בבנין בתוך הקרקע. רש״י עירובין ק״ב ע״ב, וכ״מ בגמ׳ ב״ב דף ש״ד ע״א. וכן פי׳ רשב״ם שם. אבל הרמב״ם בפי׳ המשנה לשם פירש דות בנוי על הקרקע. וכן פי׳ הרע״מ שם בפי׳ המשנה. אמנם הרמב״ם בחיבורו לה׳ מכירה פכ״ה משמע שחזר כפי׳ רשב״ם יעו״ש. וכ״כ התיו״ט שם בפי׳ המשנה יעו״ש. ונראה שלכך חזר משום דלשון הגמ׳ משמע כפי׳ רש״י ורשב״ם. ועיין עוד לקמן רס״י תקפ״ז בס״ד:

פו **פו) שם. כסוי בור ודות וכו׳** ר״ל שאינו מחובר כלל אלא מונח בלי חיבור כדי לכסות וכשנוטלו אין שייך בנין וסתירה ואפ״ה כיון שהם כסוי קרקעות מיחזי כבונה למראית עין משא״כ כשיש להם בית אחיזה מוכחא מילתא דלמשקל ואהדורי עביד ולא מחזי כבונה. לב״ש:

פז **פז) שם. אין בטלין וכו׳** משמט דוקא ליטול הכסוי מבור ודות אסור באין בית אחיזה דהוי כסותר ובונה הא אם מונחים במקום אחר שרי לטלטל אף באין בית אחיזה דלאו מקצין הם. מש״ז או׳ יוד. והיינו אם ייחדן או הכינם לכך כמ״ש בא״א או׳ כ״ג. אבל הר״ז או׳ ל״ז כתב דאף אם ייחדם או הכינים אם אין לו בית אחיזה אסור לטלטלו ומשמע דאפי׳ אינו על הבור אסור לטלטלו כל שאין בו בית אחיזה כיון שמיוחד לבור ודות יעו״ש. וכ״כ הלב״ש:

פח **פח) שם. דאז מוכח שהוא כלי.** ומשמע לכאורה ס״פ כל הכלים דאפי׳ שיש לו בית אחיזה אין היתר אלא בתיקנו לכך וכ״מ ברמב״ם אלא דמש״ע ולבוש לא משמע הכי אלא דוקא בכיסוי של כלים שאין להם בית אחיזה צריך תיקנו לכך וצ״ע. א״ר או׳ כ״ג:

פט **פט) שם. אפי׳ הם מחוברים בטיט.** פי׳ הכלי מחובר לקרקע בטיט מלמטה. ט״ז סק״י. א״ר או׳ כ״ד תו״ש או׳ ל״ה. והיינו שהיה מתחלה כלי ואח״כ חיברו בטיט דאלו מחובר מתחלתו אסור לב״ש:

צ **צ) שם. והוא שתקנו וכו׳** דהיינו שיתקנו בענין שיהא נראה עומד לכך. עו״ש או׳ כ״ד:

צא) **שם. שתקנו ועשה בהם מעשה וכו'** ולא דמי לחרס בסעיף ז' משום דהתם היה מתחלה תורת כלי עליו קודם שנשבר משא"כ בזה ולהכי בעינן שתקנו או שנשתמש בהם מבע"י דומיא דחריות בסעי' ך' וכ"ש חשב דמהני דעדיף טפי מנשתמש כמבואר בסעי' ך' והא דנקט ועשה בהם מעשה תיקון מעליא נקט. תו"ש או' ל"ו:

צב) **שם. הקבורות בקרקע לגמרי וכו'** פי' שאינו מגולה ממנה אלא פיה וגזרו בה משום דאיכא למיחלף בכסוי בור ודות. עו"ש או' כ"ו, תו"ש או' ל"ז, ר"ז או' ל"ז.

צג) **שם. צריכות בית אחיזה.** וכן תנורים שלנו הבנויים ע"ג קרקע דין כיסויים ככסוי הדות שצריך בית אחיזה. ר"ז שם:

צד) **[סעיף יא'] מחט שלימה מותר לטלטלה וכו'** לצורך גופה או מקומה כדין דבר שמלאכתו לאיסור. וליטול את הקוץ לצורך גופה מקרי. כ"מ בסה"ת סי' רנ"ז וג"מ, הא"ר או' כ"ו, לב"ש. וכ"ש שמותר לטלטלה אם מונחת במקום שיכולין להזיק ובזה אפי' אם ניטל חודה או חורה שבטלה מתורת כלי מותר וכמ"ש לעיל סעי' ו' בהגה:

צה) **שם. ליטול בה את הקוץ.** אבל מחמה לצל אסור מפני שמחט מלאכתה לאיסור. עו"ש או' כ"ז ועיין לעיל סעי' ג':

צו) **שם. ליטול בה את הקוץ.** ובלבד שיזהר שלא יוציא דם דעביד חבורה כדאיתא ריש פ"י דסנהדרין. מ"א סי', שכ"ח ס"ק ל"ב. והיינו היכא דאפשר ליזהר אבל אם א"א להזהר מ"מ מותר כיון דעכ"פ ליכא כ"א איסור דרבנן ובמקום צער מותר. מחה"ש שם:

צז) **שם ניטל חודה וכו'** דשברי מתכות אדם זורקה לבין שברי מתכות ובטל שם כלי מעליה. ב"י בשם רש"י. לבוש, ט"ז סק י"א. ונראה דאם יחדה מבע"י לאיזה תשמיש דהוי כלי. ט"ז שם. והביאו א"ר או' כ"ז וכתב וכבר נשמע זה להדיא מדברי הש"ע ולבוש סי' ש"ג סעי' י"ט יעו"ש:

צח) **שם. ניטול חודה וכו'** ובנשבר חודה או חורה ויחדה לתשמיש אחר שרי לטלטלה אפי' מחמה לצל כדין כלי שמלאכתו להיתר. מש"ז או' י"א. ועיין לעיל סעי' ד':

צט) **שם. וחדשה שלא ניקבה וכו'** דזימנין דמימלך עלה ולא נקיב לה ומשוי לה מנא כמו שהוא ולנטילת קוץ ב"י, לבוש ט"ז שם:

ק) **[סעיף יב'] שיירי מחצלות וכו'** מדברי הרמב"ם פכ"ו משמע דאפי' אין בהם שלש על שלש שרי במחצלות דלא בעינן שלש על שלש אלא במטלניות. עו"ש או' כ"ט, א"ר או' כ"ח' תו"ש או' מ' מש"ז או' י"א. ואפי' מחמה לצל מותר לטלטלם. מש"ז שם:

קא) **שם. מותר לטלטלם וכו'** דמחצלת גופא למאי חזיא לכסויי ביה עפרא הני נמי חזיין לכסויי בהו טינופת. שבת קכ"ה ע"א. תו"ש שם:

קב) **שם. ואם זרקם לאשפה מבע"י וכו'** דהו"ל כצרורות שבחצר ודמיא לשברי חבית שזרקן לאשפה מבע"י דאסירי. הה"מ פכ"ו בשם הרמב"ן ב"י. ולפ"ז נראה דמחצלת שלימה אפי' זרקה מבע"י לאשפה מותר לטלטלה כיון דעדיין שם כלי עליה:

קג) **[סעיף יג'] אם יש בהם ג' אצבעות וכו'** דחזיא לעניים. והיינו בביתעניים ואפי' לעשירים שבבית עניים לא הוו מוקצה שהכל נמשך אחר דעתו של בעל הבית וכ"כ התו' להדיא פ' מפנין (שבת דף קכ"ז ע"ב) ד"ה כיון דחיזא לכהן. ב"ח א"ר או' כ"ט. ואם הוא ג"ט על ג"ט אף לעשירים בביתם מותר א"ר שם. תו"ש או' מ"א ר"ז או' מ"א. והא דמותר לטלטלם היינו כ"ז שלא זרקם לאשפה מבע"י וכמ"ש בסעי' הקודם:

קד) **שם. ואם לאו אסור.** דכיון שאין בהם ג' על ג' לא חזיין לא לעניים ולא לעשירים ב"ח. והו"ל כאלו זרקה לאשפה ובטלה מהיות עוד כלי. תו"ש או' מ"ב. ומשמע דאפי' לצורך גופם ומקומם אסור לטלטלם וכ"כ המש"ז או' י"ב. אבל באו' י"א דקדק מלשון הרמב"ה דדוקא מחמה לצל אסור אבל לצורך גופו ומקומו שרי הואיל והוה שם כלי עליו ולא דמי לאבן וצרור יעו"ש. ועיין לעיל או' ס"ב:

קה) **שם. ויש מתירין וכו'** משום דחזו לקינוח ולא גרעי מחרס קטן. ב"י. לבוש. מ"א ס"ק כ"ו ומשמע אפי' מחמה לצל שרי. א"א או' כ"ו ומש"ז או' י"ב. והעיקר כסברה ראשונה אלא א"כ יחדם לכך שרי. ר"ז או' מ"א. ועיין לעיל סי' י"ג או' ז':

קו) **שם. טליתות של מצוה.** לפי שאדם בודל מהם מלהשתמש תשמיש מגונה כגון קינוח ומבטלם בדעתו שלא להשתמש בהם כלל והרי בטל תורת כלי מעליהם ואסור לטלטלם לבוש. והיינו בפחות מג' על ג' אבל ג' על ג' ראויה למידי דחשוב והיינו לעניים כדלעיל. א"ר או' ל'. וכ"מ בר"ז או' מ"א:

קז) **שברי** התנור מותר לטלטלם והרי הם ככל הכלים שמלאכתן להיתר. הרמב"ם פכ"ו דין ו' והיינו בנשברו בע"ש דאע"ג דהתנור מלאכתו לאיסור: השברים מלאכתו להיתר אבל נשברו בשבת הוו מוקצה. מש"ז או' י"א:

קח קח) [סעיף יד'] **מנעל חדש וכו'** הא דנקט חדש לאשמעינן רבותא דאפי' מנעל חדש שע"ג הדפוס ואינו רפוי דאיכא למימר לאו גמר כלי הוא כל זמן שמחוסר הוצאה ולענין שבת אסור לטלטלו וכר"א קמ"ל דליכא איסורא אפי' בחדש ואצ"ל בישן' שע"ג הדפוס דכבר היה כלי מקמי שניתן הדפוס בתוכו דפשיטא דשרי. ב"ח. ט"ז ס"ק י"ג:

קט קט) **שם. מותר לשמטו וכו'** וה"ה דמותר ליקח הדפוס מתוכו כיון שהוא כלי וכמ"ש בסמוך לגבי חלוק. ב"ח. ט"ז שם. מיהו הא"ר או' ל"ב כתב דאם אפשר ליקח המנעל מעל הדפוס אסור ליקח הדפוס מתוך המנעל יעו"ש. וכן התו"ש או' מ"ו פקפק בדברי הב"ח והט"ז הנ"ז ומ"מ לענין דינא מסכים עמהם וכ"פ הר"ז או' מ"ב. מש"ז או' י"ג. ח"א כלל ס"ו או' ה':

קי קי) **שם. כיון דשם כלי עליו וכו'** פי' הדפוס הוא כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו לצורך מקומו כלומר לצורך המנעל שהדפוס נתון לתוכו. ב"י. ב"ח. ט"ז שם:

קיא קיא) [סעיף טו'] **סנדל שנפסק רצועה הפנימית וכו'** פרש"י שהסנדל יש לו שני מקומות שקבועים בו הרצועות אחד מבחוץ ואחד מבפנים לבין הרגלים כעין שיש למנעלים שלנו וכשנפסק הפנימי ראוי הוא לתקנו ואעפ"י שתיקונו ניכר וגנאי הוא מ"מ לצד פנים לא מתחזי וכשנפסק החיצונה אינו הגון שוב לתקנו עכ"ל. ונראה מ"ש כעין שיש למנעלים שלנו הם המה שאין להם עור ע"ג הרגל רק רצועה א' מחברם זה לזה והרצועה חוגרן מע"ג הרגל יחד בחגור שמחובר בראש אחד מן הרצועה ונקראין בל"א פאנטאפ"ל וכן פרש"י בהדיא אסנדל פ' אלו קשרים (שבת דף קי"ב ע"א) יעו"ש. פרישה או' י"ב ועיין באו' שאח"ז:

קיב קיב) **שם. בטל מתורת כלי וכו'** דגנאי הוא לתקנו כיון שניכר מבחוץ. ונראה דבמנעלים שלנו אעפ"י שנפסקה הרצועה עדיין חזי ללבישה ותורת כלי עליו דדוקא מנעלים שלהם שהיו פתוחים לגמרי מלמעלה וצדדיו של עץ או של עור קשה והרצועה נקשרת ע"ג הרגל כמ"ש רש"י ואם נפסקה לא היה יכול לנועלו משא"כ שלנו, מ"א ס"ק כ"ח. א"ר או' ל"ה תו"ש או' מ"ז. ר"ז או' מ"ה:

קיג קיג) **שם. לכרוך עליו גמי לח וכו'** ונראה דבחוט או משיחה אסור דלמא מבטיל ליה והוי קשר של קיימא. מ"א ס"ק כ"ט. תו"ש או' מ"ח. ר"ז או' מ"ד. והיינו דוקא בקשירה אבל בעניבה מותר. א"א או' כ"ט:

קיד קיד) **שם. שלא יפול מרגלו.** דבכרמלית לא מינטר התירו זאת שלא יאבד. לב"ש:

קטו קטו) **שם. ובחצר שהוא נשאר שם אסור,** ונראה דאם רבים שם וגנאי לו לילך בלא מנעל שרי משום כבוד הבריות. מ"א סק"ל. א"ר או ל"ו תו"ש או' מ"ט:

קטז קטז) [סעיף טז'] **יכול לשומטו מעל הקנה.** ואף שמטלטל את הקנה ע"י טלטול מן הצד שרי כיון שהוא לצורך החלוק שהוא דבר המותר כמ"ש סי' שי"א סעי' ח' תו"ש או' ן' והגם דלעיל סעי' י"ד אסור לשמוט המנעל אם לא דדפוס כלי הוא והכא קנה לאו כלי הוא י"ל דהתם איכא טלטול מעליא מפני שהוא מהודק ולפיכך אם לא היה תורת כלי על הדפוס היה לנו לאסור אבל הכא שהוא רפוי הרבה לא יש כי אם קצת טלטול מן הצד ולצורך דבר המותר שרי כנ"ז:

קיז קיז) **שם. אבל ליקח הקנה וכו'** וא"ת כיון שנשתמש בו מבע"י לשתרי כמ"ש סעי' ך' וי"ל דאינהו לא הוה ארחייהו ליחודי קנים לכתונת. ר"ן. וא"כ בקנים שלנו המיוחדין לתלות עליו שרי. מ"א ס"ק ל"א. וכ"כ האחרונים:

קיח קיח) **שם. לפי שאינו כלי.** והוי מוקצה מחמת גופו דאסור אף לצורך מקומו. לב"ש:

קיט קיט) **שם. אפי' הוא מלאכתו לאיסור.** כגון קנה של אורגים דחשיב מלאכתו לאיסור כמ"ש הרמב"ם ריש פכ"ו וכן הסכים הה"מ שם ולצורך מקומו שרי וכמו במנעל לעיל סעי' י"ד:

קכ קך) **שם. כירה שנשמטה וכו'** גזירה שמא יתקע. גמ' ופרש"י והוי בונה. וכ כ העו"ש או' ל"ד. מ"א ס"ק ל"ב. ר"ז או' מ"ז:

קכא קכא) **שם. אפי' אחת מירכותיה וכו'** וכ"ש אם נשמטו שתים טור. ופרש"י ירכותיה. פטפוטים שלה כעין רגלים:

קכב קכב) **שם הגה. וכן ספסל ארוך שנשמט וכו'** ונראה דדוקא בנשמט קאסר דבזה אפשר לחברו ואין בו איסור רק אם יתקע וע"כ אסרו אפי בלא תקע דשמא יתקע אבל אם נשבר רגל אחד דלא שייך בזה שמא יתקע אלא צריך לעשות רגל אחר לזה לא חיישינן. ורמ"א דנקט כאן אפי' אם נשברה מבע"י לאו דוקא הוא אלא נשמטה קאמר. ותו נ"ל דאם נשמט הרגל כבר ואין כאן אותו רגל כלל אלא הספסל עומד כך בלא רגל ההוא אין איסור לסמוך אותו

על ספסל אחר דכאן אין שייך שמא יתקע ובפרט במקום שהוא צורך בית המשתה בשבת דיש להקל. ט״ז ס״ק י״ד. א״ר או׳ מ״א. תו״ש או נ״ו. ולכן נ״ל דמותר להניח דף על ספסלים או על חתיכת עץ שהכינם מע״ש לכך דל״ש בזה שמא יתקע. ח״א כלל מ״ד או׳ ו׳:

קכג קכג) שם בהגה. אלא א״כ ישב עליה וכו׳ דלא גרע מחריות של דקל כמ״ש סעי׳ ך׳ דימ סס״י שי״ג. והטעם כיון דישב עליה כך מבע״י שוב לא חיישינן שמא יתקע. עו״ש או׳ ל״ו. מ״א ס״ק ל״ג, א״ר או׳ מ״ב וכתב ודלא כהמי״ט תו״ש או׳ נ״ה. ר״ז או׳ מ״ז:

קכד קכד) שם בהגה. גם אסור להכניס וכו׳ פי׳ אפי׳ שלא בחוזק משום חשש בנין אם יתקע. ט״ז ס״ק ע״י. והיינו אף שישב עליו בע״ש בסמיכה דמותר לטלטלו אפי״ה אסור להכניס הרגל כך ברפוי גזירה שמא יתקע. מש״ז או׳ ט״ו. ואם הוא לעולם רפוי שרי כמ״ש סי׳ ש״ג סעי׳ ו׳ מ״א ס״ק ל״ד תו״ש או׳ נ״ו ר״ז שם ועיין עוד לקמן סי׳ שי״ג סעיף ח׳:

קכה קכה) [סעיף יז׳] לבנים שנשארו מן הבנין וכו׳ משמע דמסתמא עומד לכך וא״צ מחשבה לזה אבל בתשו׳ הרא״ש כלל כ״ב כתב דבעינן מחשבה לזה. א״ר או מ״ג. וכ״כ התו״ש או׳ נ״ז:

קכו קכו) שם. אלא למזגא עלייהו. והוי תורת כלי עליהם. ב״י בשם רש״י. מ״א ס״ק ל״ה ומותר אף מחמה לצל. א״א או׳ ל״ו. ומשמע דאם נשברו כל שראוי למידי הוה כדין שברי כלים בסעי׳ ו׳ וסעי׳ ז׳ יעו״ש א״א או׳ ל״ה:

קכז קכז) שם. אלא למזגא עלייהו. ומיהו אי לא הוי חזו למזגא עלייהו היה צריך לעשות מעשה כבסע״י ך׳ תו״ש או׳ נ״ז:

קכח קכח) שם. ואסור לטלטלם. ואפי׳ לצורך גופו כגון לכסות בו הפך אסור דאינו דומה לשברי כלים דאתיא מכלים וכ״ש לצורך מקומי. פרישה או׳ י״ז, ולא מהני מחשבה. א״ר או׳ מ״ג. א״א או׳ ל״ו. ודינייהו כדין אבנים דסעי׳ כ״א וסעי׳ כ״ב:

קכט קכט) [סעיף חי׳] קרן המונח בר״ה וכו׳ ודין גחלת המונח בר״ה הלא כתוב בסס״י של״ד:

קל קל) שם. קיץ המונח בר״ה וכו׳ כתב הריב״ש סי׳ ת״א דוקא קרן דק שאינו ניכר הוא דהתירו חז״ל משום הזיקא אבל קרן גדול ודאי לא התירו בזה כיון דניכר לכל וממילא ישמרו את עצמם ממנו והביא ראיה מהא דכתב בה״ג דאף בגחלת של מתכת נמי שייך איסור דאורייתא משום מצרף כמ״ש הר״ן (ועיין לקמן סס׳ של״ד) אלא דמשום סכנה התירו בזה כיון דאין חומה ניכרת כ״כ דאף בתר דאזיל סומקא יש בו כח לשרוף ולכך שרי אבל בשל עץ דכל זמן שהוא שורף הוא אדום וניכר לכל לכך אינו מותר אלא לר״ש דס״ל שאינו אלא מדרבנן וכו׳ וה״ה לדידן נמי דלא ס״ל כבה״ג יש לחלק בהכי בין ניכר לאינו ניכר עכ״ד. והסכים לדבריו התו״ש או׳ נ״ט וכתב דהמ״א הביא הדברים בקיצור ותמה עליו ועי״ש מה שתירץ לכל קושיות המ״א יעו״ש. ומיהו הרשב״ץ בתשו׳ ח״א סי׳ קל״ז כתב דזה החילוק בין דברים הנראים לשאינן נראים אינו נכון לאסור שבות במקום היזק דהא אמרינן פ׳ המניח שאין דרכן של בני אדם להתבונן בדרכים ומוצאין ממון כ״ש שנדחה שבות יעו״ש והביאו ברכ״י או׳ א׳ אמנם הער״ה או׳ ח׳ כתב דבחי׳ הרשב״א מוכח בהדיא כהריב״ש דאפי׳ שבות דרבנן אסור יעו״ש:

קלא קלא) שם מותר לטלטלו וכו׳ וצ״ע אם יש להתיר באבן כי נראה דלא התירו אלא בדבר שלא יהא מונח שם מע״ש דלא הו״ל לסלקו מאתמול דאם לא כן היה מותר לסקל אבנים בשבת אלא כדאמרן. מ״א ס״ק ל״ז. ולא נהירא דקרן משמע דמונח מע״ש וגם מפרש״י ריש דף מ״ב משמע הכי בגחלת של מתכת. א״ר או׳ מ״ה. ומ״מ דעת האחרונים כהמ״א ולאו מטעמיה אלא משום דלא התירו אלא דבר שיש. בו היזק כמו קרן ולא באבן:

קלב קלב) שם. מותר לטלטלו וכו׳ ואם יש נכרי עדיף לטלטלו ע״י נכרי. פרישה או׳ ח״י:

קלג קלג) שם. פחות מד׳ אמות. עד שיסלקנו לצידי ר״ה. רש״י שם, ר״ז או׳ מ״ט:

קלד קלד) [סעיף יט׳] אסור לטלטלו. שאין עליו תורת כלי. רמב״ם פכ״ו דין ז׳ ונ״ל דטעמא דהוי כאחד מדלתות הבית וכמ״ש סעי׳ ח׳ מ״א ס״ק ל״ח, תו״ש א׳ ס״א. ומשמע אף לצורך גופו ומקומו אסור ושל שובך לצירך גופו מותר. א״א או׳ ל״ח:

קלה קלה) שם. מותר לנטותו וכו׳ וסולם שהיה מחובר לקרקע ונפרד ביום שבת אסור לטלטלו כמ״ש לעיל או׳ ע״ד לגבי דלתות הבית יעו״ש:

קלו קלו) שם. מותר לנטותו וכו׳ וה״ה דמותר להוליכו ממקום למקום אלא רק משובך לשובך אסור שמא יבא לידי צידה. פרישה או׳ ו׳ וא״כ משמע כ״ש סולמות קטנים העשויים ליטלטל בבית מזוית לזוית דמותר לטלטלם:

קלו **קלו) [סעיף ך'] חריות של דקל שקצצם לשרפה וכו'** משמע הא קצצם בסתמא לא אסירי משום דאיכא דקיימו לישיבה ואיכא דקיימו לעצים וכשקצצם לעצים נאסרו אבל בסתם לא נאסרו. כ"מ בהה"מ פכ"ה דין כ"א. וכ"כ מ"א ס"ק ט"ל. א"ר או' מ"ז. תו"ש או' ס"ב. ומיהו בעצים שלנו שאין עומדים לישיבה כתב מ"א סק"מ דמעשה בעינן כמו בסעי' כ"ב א"ר שם, תו"ש שם:

קלח **קלח) זמורה** שיש בראשה עקמומית כעין מזלג שראוי לתלות בו דלי ולמלאות בו אעפ"י שחושב עליו מע"ש למלאות בו אסור למלאות בו בשבת אלא א"כ היא קשורה בדלי מע"ש דחיישינן שמא תהיה ארוכה ויקטמנה מתוך שהיא רכה ונוחה לקטום ונמצא עושה כלי וחייב משום מכה בפטיש. הרמב"ם פכ"ג ובגמ' ד' קכ"ה. מ"א שם. ומשמע דאם היא קשה דליכא חשש שמא יקטום סגי אם יחדה לכך מבע"י ומותר לטלטלה. ומשמע שם בגמ' דמחובר לקרקע אפי' למטה מג' אסור להשתמש ממנה אלא א"כ קשר ולא מהני מחשבה. מ"א שם. ור"ל דמבואר בסי' של"ו דמותר להשתמש במחובר שהוא פחות מג' והיינו כגון לישב עליו אבל להשתמש ממנה אסור משום מוקצה אלא א"כ קשורה בדלי לב"ש. וכגון לשאוב מן המעין שאינו עמוק. א"ר או' ג"ן. וכן פרש"י שם בגמ':

קלט **קלט) שם. ואסור לטלטלם.** היינו טלטול ממש אבל לישב עליהם כשאין מזיזן ממקומן ודאי שרי. כ"כ המאירי, ואפי' כשמזיזן ע"י ישיבתו מצדד המ"א ס"ק מ"א להקל משום דטלטול מן הצד הוא כל זמן שאין מזיזם בידים וכן הסכים המאירי רק שכתב דבמקום שאין צורך ראוי לפרוש מזה. וכ"כ מ"ב או' פ"ב. ועיין לקמן או' קמ"ה:

קמ **קמ) שם. מותר לישב עליהם וכו'** היינו אפילו לטלטלם כדי לישב עליהם. ר"ז או' נ"א:

קמא **קמא) שם. או אם חשב וכו'** אכ"ש דלעיל קאי לומר דגם אם חשב עליהם הוי נמי כ"ש דשרי דאם ישב מהני כ"ש חשב ולא זו אף זו קתני דלא זו דקשרן הוי כ"ש דשרי אלא אפי' חשב הוי כ"ש דשרי דחשב עדיף מושב. תו"ש או' ס"ג. ואע"ג דהזמנה לאו מילתא היא שאני הכא דאיסורא משום מוקצה ובמחשב עליה גלי דעתיה דלא מקצי דעתיה מיניה. פרישה או' כ"א:

קמב **קמב) שם. אפי' בחול.** פי' שחשב עליהם שישב עליהם בחול ולא חשב שישב עליהם בשבת. פרישה או' כ"ב מיהו בא"ר או' מ"ח כתב בשם כמה פו' דבמחשבה לחול לא מהני אלא א"כ חשב לישב עליהם בשבת יעו"ש:

קמג **קמג) [סעיף כא'] אבל נדבך של אבנים וכו'** שאין מחשבה מועיל לאבן לעשותה כלי. ט"ז ס"ק ט"ז ומיהו אם יחדה לכך לעולם מועיל כמ"ש לקמן סעי' כ"ב ובדברינו לשם או' קנ"ב:

קמד **קמד) שם. אסור לישב עליהם וכו'** דבשלמא חריות איכא דקיימו לישיבה ואיכא דקיימו לעצים וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבה שקצצן לשריפה ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבת שריפה אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה לפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה. ב"י בשם הה"מ פכ"ה. מ"א סק"מ:

קמה **קמה) שם. אסור לישב עליהם וכו'** דהיינו לטלטלם כדי לישב עליהם דישיבה לחודה ודאי שרי בכל עניין דטלטול ע"י גופו לא שמיה טלטול כמ"ש סי' שי"א סעי' ח'. מ"א ס"ק מ"א, תו"ש או' ס"ד, ר"ז או' נ"ב:

קמו **קמו) שם. אלא א"כ למדום.** ואין מעשה הסידור מועיל אלא לטלטול של צורך הישיבה אבל לצורך מקומו או לצורך אחר אסור. ר"ז שם:

קמז **קמז) שם הגה. ויש אומרים וכו'** הוא דעת המרדכי דס"ל כבה"ג דנדבך דמיא לחריות דגם נדבך איכא דקאי לישיבה ולא דמי לאבן בסעי' כ"ב. תו"ש או' ס"ה:

קמח **קמח) שם בהגה. דדין אבנים וכו'** פירוש דמועיל מחשבה כמו שמועיל בחריות. עו"ש או' מ"ג:

קמט **קמט) שם בהגה. וי"א דדין אבנים וכו'.** הלבוש לא העתיק דברי הגה זו כדרכו הנהוג להעתיק דברי רבו וכן הר"ז לא הביא דברי מור"ם ז"ל ומשמע דדעתם לפסוק כהרמ"ם שהם סתם הש"ע דיש לחלק בין אבנים לחריות. וכ"נ דעת מ"א ס"ק מ"א. וכ"נ דעת האחרונים:

קנ **קנ) [סעיף כב'] אסור לכסות פי החביות וכו'** ר"ל אסור לטלטל אבן או בקעת עץ לכסות בהם פי החבית או לסגור וכו' ר"ז או' ג"ן:

קנא **קנא) שם. אעפ"י שחשב וכו'** ואף אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול וגם חשב עליהם מבע"י להשתמש בהם תשמיש זה בשבת אין זה מועיל כלום אלא א"כ יחדם לכך לעולם שאז ירד עליהם תורת כלי ע"י שנתיחדו לתשמיש זה לעולם. ר"ז שם:

קנב **קנב) שם. אלא א״כ יחדה לכך לעולם.** ודע דגם בנדבך סגי ביחוד לעולם אף לדעת הרמב״ם והמחבר כמו באבן על פי החביות לדעת הרשב״א והר״ן והא דכתב דצריך מעשה אורחא דמלתא נקט לפי שאין דרך לייחדה לכך לעולם אבל באמת סגי ג״כ ביחוד לעולם. תו״ש או׳ ס״ו:

קנג **קנג) שם. אבל יחדה לשבת זו בלבד לא.** אלא א״כ עשה מעשה וכמ״ש סעי׳ כ״א. מ״א ס״ק מ״ב. ואז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו אבל לא לצורך אחר. ר״ז או׳ נ״ג:

קנד **קנד) שם. ביחוד לשבת אחת סגי.** ולא דמי לסעי׳ כ״א דשאני התם שאין האבן עשויה לישב עליה משא״כ הכא דאורחא בהכי. וכ״מ סי׳ ש״ג סעי׳ כ״ב דמיירי נמי באבן עגולה דאורחא בהכי ולהכי מהני יחוד. מ״א ס״ק מ״ג ומותר לטלטלה גם לכל צרכיו. ר״ז שם:

קנה **קנה) שם. ביחוד לשבת אחת סגי,** וכן אם נשתמש בה כבר תשמיש זה מבע״י אפי׳ פעם אחת. בלבד הוכנה לכך אעפ״י שלא חשב עליה לשבת זו. ר״ז שם:

קנו **קנו) שם. ויש מי שאומר דלא שנא.** ר״ל דבשניהם בעינן יחוד לעולם. והי״א מוסיפים באבן דכיסוי דבעינן מעשה. לב״ש וכ״כ התו״ש או׳ ס״ו יעו״ש:

קנז **קנז) שם הגה. ועיין לעיל סי׳ רנ״ט דביחוד סגי.** היינו מ״ש שם סעי׳ א׳ גבי מוכין דסגי ביחוד לעולם. ולפי דעת המרדכי (היא סברת י״א שהביא הש״ע שצריך מעשה של תיקון) צ״ל דהא דסגי שם ביחוד והוא ש״ס ערוך היינו דוקא יחוד ע״י מעשה. תו״ש או׳ ס״ז. ומיהו מ״ש התו״ש דצריך יחוד לעולם כבר כתבנו לשם או׳ ה׳ דא״צ לעולם יעו״ש. ובענין אותם אבנים שמטמינים בהם אפי׳ לדעת המרדכי א״צ תיקון של מעשה אלא ביחוד לעולם סני כמ״ש המ״א ס״ק מ״ד. יעו״ש וכ״כ התו״ש שם. וכ״פ הש״ע בסי׳ רנ״ט סעי׳ ב׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ט״ז:

קנח **קנח) [סעיף כג׳] להבריח הזבובים.** ובלבד שיזהר שלא יהרוג הזבובים. כלבו. עו״ש או׳ ן׳ א״ר או׳ נ״ג. ועיין לקמן סי׳ שט״ז או׳ ל״א:

קנט **קנט) שם. להבריח הזבובים.** וה״ה לאיים על התינוקות שיכם בהם. ט״ז ס״ק י״ז. א״ר או׳ נ״ד. ובהא סגי ביחוד לשבת אחת דאורחיה בכך ואם אין אורחיה בכך צריך יחוד לעולם. תו״ש או׳ ס״ח אבל אסור לומר לעכו״ם שיתלוש לו ענף מן המכבדות שמכבדין הבית (להכות בו התינוקות) אלא א״כ הוציאו מן המכבדות ויחדו לכך מע״ש. ט״ז שם. א״ר או׳ נ״ד. ר״ז או׳ נ״ה ומ״ש שם התו״ש על דברי הט״ז הנ״ז עיין מה שמיישב המש״ז:

קס **קס) שם. כיון דלצורך חתכו וכו׳** והיינו כיון דיחדו לכך וכמ״ש סעי׳ כ״ב. מ״א ס״ק מ״ה. ור״ל דלאו דוקא חתכו מדקל לשם זה דעשה מעשה אלא דה״ה אם היה מונח ענף מדקל ויחדה לכך שרי כבסעי׳ כ״ב ואף אם קצצן לשריפה ויחד לזבובים אח״כ מהני כבסעי׳ ך׳ חריות וכו׳ הואיל וראוי לכך מהני ביחוד לשבת א׳ ולי״א לעולם יעו״ש. א״א או׳ מ״ה. וכ״כ הלב״ש:

קסא **קסא) שם. עשאו כלי גמור.** ומותר לטלטלו כשאר כל הכלים ר״ז או׳ נ״ה:

קסב **קסב) [סעיף כד׳] אם חשב עליהם וכו׳** והטעם כיון שחשב עליהם הוסר מהם איסור מוקצה וכמ״ש לעיל או׳ קמ״א גבי חריות יעו״ש. ולענין אם מותר לצאת בהם לר״ה עיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ ן׳:

קסג **קסג) שם. או שצבען בשמן וכו׳** היינו שטבלן. דתרגום וטבל וצבע. רש״ל. תו״ש או׳ ס״ט. לב״ש:

קסד **קסד) שם. ליתנם על המכה בשבת.** ולפי מה שכתוב לעיל סעי׳ ך׳ נראה דה״ה אם חשב ליתנם על המכה בחול ועיין בדברינו לשם או׳ קמ״ב:

קסה **קסה) שם. ומשום רפואה נמי ליכא וכו׳** ואם מותר ליתן קורי עכביש על המכה בשבת עיין לקמן סי׳ שכ״ח סעי׳ מ״ח ובדברינו לשם בס״ד:

קסו **קסו) שם הגה. במכה.** וכ״ה בטור:

קסז **קסז) שם. וי״א דלא סגי במחשבה לחוד.** ומ״ש המ״א ס״ק מ״ו צ״ע על הש״ע ודעתו לומר דלכ״ע סגי במחשבה כמו חריות בסעי׳ ה׳ יעו״ש עיין תו״ש או׳ ס״ט ונ״ח מה שיישבו יעו״ש:

קסח **קסח) [סעיף כה׳] עורות יבישים וכו׳** זהו דעת ר״ת דאינו מחלק בין גסה לדקה אלא רק בין יבישים ללחים וסברה שנייה היא דעת רש״י דמחלק בין גסה לדקה כמבואר בב״י ולדעת רש״י אפי׳ בלחין שרי כמ״ש המ״א ס״ק מ״ז וכתב הב״ח לענין הלכה לא שריא אלא בעור בהמה גסה וביבישה אבל דקה אפי׳ יבישה או לחה אפי׳ גסה אסור דיש להחמיר כשני הפירושים דרש״י ודר״ת דשקולין הם בגדולתן עכ״ל. אמנם הא״ר או׳ נ״ו כתב

דסברה ראשונה עיקר שכן הסכים אגודה והר"ן וא"כ אפי' בדקה מותר ביבישין עכ"ל וכ"ה דעת התו"ש או' ע' וכתב ודלא כהב"ח יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' נ"ח:

קסט קסט) שם. עורות יבישים וכו' בין עבודין בין שאינן עבודין מותר לטלטלם מפני שראויים להסמך ולשבת עליהם ויש תורת כלי עליהם. ר"ז שם:

קע קע) שם. עורות יבישים וכו' ועורות של עכו"ם מבהמה ששחט בשבת אסור לטלטלן משום נולד למ"ד נולד אסור. תו"ש סוף או' מ"א. ועיין לעיל או' כ"ט ואו' ס' ודוק:

קעא קעא) שם. בין של אומן. דקפיד עלייהו אפ"ה מותר לטלטלן שאין הקפדתו מבטלן מהיות כלי שסתמן עימדין להכי לבוש. עו"ש או' נ"א:

קעב קעב) שם הגה. אלא א"כ חשב וכו' דכיון דחשב עליהם מבע"י חל עליהם תורת כלים ומותר לטלטלם. ונראה דבלחים לא מהני מחשבה דבטלה דעתו אצל כל אדם דאין דרך למזגא עלייהו כשהן לחין. עו"ש או' נ"ב. אמנם התו"ש או' ע"ג השיג על דברי העו"ש הנ"ז וכתב דלכ"ע בין לרש"י ובין לר"ת מהני מחשבה גם בלחין יעו"ש. וכ"כ הלב"ש דמהני מחשבה גם בלחין:

קעג קעג) שם בהגה. אלא א"כ חשב וכו' וה"ה אם ישב עליהם מעט מבע"י כמ"ש לעיל סעי' ך':

קעד קעד) שם בהגה. אלא א"כ חשב וכו' ואם נתנן לאוצר לסחורה צריכין יחוד וכמ"ש רסי' רנ"ט. מ"א ס"ק מ"ח. תו"ש או' ע"ג:

קעה קעה) [סעיף כו'] נסרים של בעה"ב וכו' דסתמן להשתמש בהן הן עומדים ותורת כלי עליהן. אבל של אומן אסור שהקצן למלאכתו, לבוש, ובש"ס שם הטעם משום דקפיד עלייהו האומן שלא יתקלקלו. א"ר או' נ"ט. וא"כ נסרים של סוחרים שנתנום לאוצר צ"ע אם מותר לטלטל בשבת דקפיד עלייהו שלא יתקלקלו ויתעקמו כמו אומן אע"ג דלא החליקן ברהיטני וכו' א"א או' מ"ח:

קעו קעו) [סעיף כז'] עצמות שראויים לכלבים וכו' שנתפרקו בשבת. וכן אם נתפרקו בע"ש כמ"ש בב"י וכ"ה לקמן סעי' כ"ט בהגה יעו"ש:

קעז קעז) שם. מותר להעבירם מעל השלחן. היינו למ"ד נולד שרי. מ"א ס"ק מ"ט. א"ר או' ס' תו"ש או' ע"ה ר"ז או' ס' אבל ביו"ט יש להחמיר בנולד ולהזהר שלא להעבירן מעל השולחן אלא כמו שיתבאר (ר"ל בקליפין שאין ראויין לאכילה) לקמן. ר"ז שם. ועיין לעיל או' נ"ט:

קעח קעח) שם. מותר לטלטלם וכו' אפי' בידים ב"י בשם רש"י. לבוש:

קעט קעט) שם. אבל אם אין הקליפים ראויים וכו' כגון קליפי אגוזים וכל כיוצא בהם. לבוש, ובשה"ג פ' נוטל כתב דמנהג העולם לטלטל קליפי אגוזים ושקדים וכו' שאינם ראויים לאכילה כלל לא לאדם ולא לבהמה כי סומכים על רש"י יעו"ש והביאו כנה"ג בהגה"ט. מיהו הב"ח כתב דגם רש"י מודה למסקנה דאסור. א"ר או' ס"א. ואם נשאר מעט בשר בעצמות או מעט פרי בקליפות אף לר' יהודה מותר לטלטלם ואפי' ביו"ט, מאירי, פת"ע:

קפ קפ) שם. אבל אם אין הקליפים ראויים וכו' מכאן נראה דאסור לטלטל קליפות הביצה שאוכלין ביום השבת דלא חזו למאכל בהמה ונראה שמכאן נתפשט המנהג לרוב בני אדם לשבר הבצים תוך הכלי ונופלים שם קליפתן שכנה"ג בהג"ט או' ו' עו"ש או' נ"ו א"ר שם:

קפא קפא) שם. מנער את הטבלה וכו' דק"ל דטלטול מן הצד שרי לצורך דבר המותר ומכ"ש ניעור דגרע מטלטול מן הצד כמ"ש התו' ריש נוטל. תו"ש או' ע"ו, לב"ש:

קפב קפב) שם. מנער את הטבלה וכו' והא דלא הוי הטבלה בסיס לדבר האסור כתבו התו' ריש ביצה משום דלא הוי דעתו להניחו שם כל היום. א"נ כיון דהוו שם אוכלין הוי בסיס לאיסור ולהיתר. ועוד דאין זה מניח בכוונה דאינו חושש היכן יפלו עכ"ל. וכ"כ התו' בשבת דף מ"ד ע"ב דאפי' מניח בשבת אסור לנער ולפי מ"ש סי' רס"ו סעי' ט' לא הוי בסיס אלא א"כ היו עליו בה"ש יעו"ש ומ"מ אף התו' מודו דאם נטלו המוקצה משם מותר לטלטלו דלא הוי בסיס כיון שלא היו עליו בה"ש (דאין מקצה לחצי שבת) וכ"ה בהדיא בגמ' מ"א סק"ן, תו"ש שם. ועיין לקמן סי' ש"ט סעי' ד' וסי' ש"י סעי' ג' ודוק:

קפג קפג) שם. מנער את הטבלה וכו' או אוכל את האוכל וזורק את הפסולת בלשונו לאחריו כמ"ש הרמב"ם פכ"ו דין ט"ז. והביאו מ"א שם. תו"ש שם:

קפד קפד) שם. מנער את הטבלה וכו' נראה דה"ה אם מעבירם ע"י ד"א כגון שהוא מגרר אותם ע"י סכין מן המפה דמותר כיון דלא נגע בהם והו"ל טלטול מן הצד ומותר כמ"ש סי' ש"י. ט"ז ס"ק ח"י. וכ"כ ב"י סי' של"ז דאפי' יש בבית קליפי אגוזים דמוקצים מותר לכבדם דהו"ל ליה כגרף של רעי יעו"ש. והביאו מ"א שם סק"ד. והא דכתב הט"ז בסי' שי"א סק"ב דאסור לדחוף ע"י קנה דבר שהוא מוקצה התם מירי בשאינו מונח לפניו וא"כ לא

הו״ל כגרף של רעי ולכך אסר. א״נ התם מיירי כשאינו נצרך למקומו והכא מיירי בנצרך למקומו וטלטול מן הצד לצורך דבר המותר שרי כמ״ש בסי׳ שי״א סע״י ח׳ וכ״כ האחרונים:

קפה **קפה) שם. שהם בטילים אגב הפת.** כלומר אע״ג דבכל מקום דהוי בסיס לאיסור ולהיתר אם יכול לנער צריך לנער כמ״ש סי׳ ש״ט סעי׳ ג׳ ולא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד כמ״ש סי׳ שי״א ססעי׳ ה׳ שאני הני שהם בטילים לגבי פת אבל כל מידי דלא בטיל לגבי פת ולא הוי עליה תורת כלי אין מטלטלין אגב פת. כ״כ הרא״ש בתשו׳ ורי״ו חי״ג. ומשמע מזה דמותר להניח אצלם ככר או תינוק דומיא דמת. אבל בפסקיו פ״ב די״ט כתב דוקא לזורקו בפיו כשאוכלה לתוך הסל שהלחם בו אבל להניח לחם עליהם כדי לטלטל אסור דלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד. והרמב״ן במלחמות והר״ן כתבו דהא דאסור בשאר מילי בככר היינו כשמטלטל האיסור ממש אבל כשמטלטל ההיתר והאיסור מונח עליו מטלטלו עמו וא״ת ליהוי הריפתא והסל בסיס לדבר אסור ולתסרי י״ל כיון שכל עצמו אינו עושה כן אלא לזורקן לא הוה בסיס עכ״ל. מ״ח ס״ק נ״א: וכה״ג כתב הט״ז סי׳ ש״י סק״ח דאם בה״ש לא הוה בסיס רק בשבת שרי להניח היתר אצלו והוי בסיס להיתר ולאיסור ולטלטלם דאין מוקצה לחצי שבת יעו״ש. ולתו׳ ריש ביצה דלא הוה בסיס הואיל ואין מקפיד היכן נפלו אף שהיו בה״ש על השלחן שרי (להניח דבר היתר אצלם ולטלטלם) דלא הוי בסיס. א״א או׳ נ״א:

קפו **קפו) שם. ואם היה צריך למקום השולחן וכו׳** שלא יספיק לו הניעור דשמא יפלו למקום שצריך לו. תו״ש או׳ ע״ח ועיין סס״י ש״ט:

קפז **קפז) שם. מותר להגביה וכו׳** דלא הוי בסיס לדבר אסור וכמ״ש לעיל (או׳ קפ״ב) בשם התו׳ והמאור. מ״א ס״ק נ״ב:

קפח **קפח) [סעיף כח׳] חבילי עצים וקש וכו׳** וכתבו התו׳ ריש כירה דקש נקרא היינו מה שנשאר בשדה אחר הקצירה וכ״כ בפ׳ ניטל ובב״מ פ׳ המקבל. אבל מה שקוצרין עם התבואה נקרא תבן ותבן תליא במנהג מקומות יש מקומות שעומדין לשכיבה או למאכל בהמה ויש מקומות שעומדות להסקה. תו״ש או׳ ע״ט ור״ל דבמקום שעומדים להסקה צריך הזמנה כדי שיוכל לטלטלן בשבת:

קפט **קפט) שם. שהתקינן למאכל בהמה וכו׳** והיינו. שחישב עליהם מע״ש כמ״ש סס״י שי״א וכן פירש״י שהתקינן שהזמינן אבל סתמא עומדין להסקה. תו״ש שם ודע דלדעת הש״ע אין חילוק בין קשים לרכים כמבואר בב״י וא״כ אף ברכים צריך הזמנה והגם דהב״ח מיקל ברכים אנן ק״ל להחמיר כדעת הש״ע וכ״ה דעת האחרונים:

קצ **קצ) שם. שהתקינן וכו׳** אבל בלא התקינן סתמן קיימי להסקה ולא למאכל בהמה. ב״י בשם הה״מ. ט״ז ס״ק י״ט מ״א ס״ק נ״ג וקש שלנו סתמא עומד לשכיבה או למאכל בהמה מ״א שם. ור״ל דמותר לטלטלו בלא הזמנה. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דהכל תלוי במנהג המקומות ואם לא יש מנהג שמיוחד לשכיבה או למאכל בהמה צריך הזמנה:

קצא **קצא) [סעיף כט׳] כל שהוא ראוי למאכל חיה וכו׳** כיצד מטלטלין התורמים היבש מפני שהוא מאכל לעזים אבל אבל לא את הלח. את החצב (מין עשב שבו תיחם יהושע את הארץ. רש״י שבת קכ״ח ע״א) מפני שהוא מאכל לצבאים. את החרדל מפני שהוא מאכל ליונים. הרמב״ם פכ״ו דין ט״ז:

קצב **קצב) שם. שאינם מצוים.** כגון שברי זכוכית אע״פ שהם מאכל לנעמיות (בת היענה) ולא חבילי זמורות אעפ״י שהם מאכל לפילים. ולא את הלוף אעפ״י שהם מאכל לעורבים. הרמב״ם שם דין י״ז:

קצג **קצג) שם. שאינם מצויים וכו׳** פי׳ שאינם מצויים באותו מקים אבל אם הם מצויים באותו מקום אעפ״י שאינם בביתו מותר לטלטל מה שראוי לאותו מין עו״ש או׳ נ״ו:

קצד **קצד) שם בהגה. שנתפרקו מן הבשר מע״ש וכו׳** כלומר וכ״ש שנתפרקו בשבת כיון שהיו ראויין בבה״ש אגב הבשר שהיו עליהן ולאפוקי מדעת הר״ן דס״ל דכשנתפרקו מע״ש אסור אלא א״כ יש לו כלבים והב״י חלק עליו דהא כלבים מצויים. תו״ש או׳ פ״א:

קצה **קצה) שם בהגה. דהא כלבים מצויים.** ופשוט דאם אין כלבים מצויים בכל ענין אסור. מ״א ס״ק נ״ד. תו״ש שם. ולכן חסור לטלטל העצמות במקום שאין כלבים מצויים כגון אם שובת בשדה או במלון [או בספינה] שאין שם כלב בין שנתפרקו מן הבשר בשבת ובין שנתפרקו מע״ש. ועצמות קשים כל כך שאף לכלב אינן ראויים אסור לטלטלן בכל מקום כעצים וכאבנים ר״ז או׳ ס״ה:

קצו **קצו) שם בהגה. דהא כלבים מצויים.** ובמקום שאין נמצאים כ״א חותם מין כלבים שאין אוכלין עצמות חשוב אין כלבים מצויין:

קצז **קצז) [סעיף ל׳] גרעיני תמרים וכו׳** היינו למ״ד נולד שרי דמקרי נולד. תו״ש או׳ פ״ב:

קצח **קצח) שם. ואדם חשוב צריך להחמיר וכו'** מדלא כתבו הטור והמחבר בשאר נולד שצריך להחמיר נראה דוקא גרעינין משום דיש מקומות שאין מאכילין אותם לבהמה ולכן יש להחמיר גם בשאר מקומות מ"א ס"ק נ"ה. תו"ש או' פ"ג. ר"ז או' ס"ו. והלבוש כתב הטעם משום דאינם נאכלין גם לבהמה אלא ע"י הדחק. וא"כ משמע הא שאר גרעינין הראוין לבהמה בכ"מ ובלא דחק אף אדם חשוב א"צ להחמיר:

קצט **קצט) שם. אלא דרך שינוי.** כגון להחזיר פניו ולהשליכן אחר המטה או לזרקן בלשונו או' לטלטלן אגב הפת רי"ו דף פ"ה. א"ר או' ס"ו:

ר **ר) [סעיף לא'] בשר חי וכו'** וכ"כ ביו"ד סי' ס"ז סעי' ב' וסי' ע"ו סעי' ג' דמותר לאכול בשר חי בהדחה בלי מליחה משום דק"ל דם האברים שלא פירש ולא נצרר מותר יעו"ש:

רא **רא) שם. בשר חי וכו'** ומשמע מזה דמותר להדיח בשר בשבת וכ"כ מ"א סי' שכ"א סק"ז. א"ר בס"י זה או' ס"ח. תו"ש שם או' י"ג. אבל אסור להדיח בשר שחל יום ג' שלו להיות בשבת כדי שלא יאסר לבישול דכיון שאינו ריצה לאכלו בו ביום אסור להדיחו ואפי' ע"י עכו"ם אין להקל כיון דליכא פסידא דאפשר לאכלו צלי. מ"א שם. אמנם הא"ר או' ט' כתב בשם זקנו הגאון להתיר ע"י עכו"ם והוא ז"ל כתב להתיר אף ע"י ישראל כשא"א ע"י עכו"ם יע"ש וכ"כ האחרונים להתיר ע"י עכו"ם שבו"י חא"ח ח"ג סי' כ"ב. נוב"י מה"ת חא"ח ס" כ"ז א"א סי' שכ"א או' ז' נה"ש שם או' ד' מאמ"ר שם או' כ"ד. ח"א כלל ל"ב או' יו"ד. ועיין ביו"ד סי' ס"ט סעי' י"ב וי"ג ודוק:

רב **רב) וכתב** שם הנוב"י דאם בל"ה צריך ליטול ידיו פשיטא דיכול להערים וליטול על הבשר. וכ"כ עיקרי הד"ט חי"ד סי' ז' או' ט' גם יכול לטלטלו כלאחר יד ולשומו במקום הגשמים או לדחפו ברגלים או בדרך אחר ע"י שינוי תוך כלי של מים, עיקרי הד"ט שם. מיהו בשר שנמלח בע"ש ונשכח במלחו ונזכר בשבת אסור להדיחו אפי' ע"י עכו"ם דהו"ל כדיעבד ומותר למו"ש. להי"פ על יו"ד סי' ע' או' י"ז. בל"י שם או' ח"י. ועיין בש"ע שם סעי' ה' ודוק:

רג **רג) ובקצב** חנוני המוכר לאחרים שנשאר לו בשר הרבה ואם ישהה ג' ימים בלא מליחה צריך לזלזל במכירתו כיון שהקונה אינו יכול לאכול מבושל כרצונו כ"א צלי זהו פסידא גמורה יחשב וגם המ"א ז"ל מודה דיכול ע"י גוי כיון דאיכא פסידא. שבו"י שם:

רד **רד) ואם** חל יום ג' ביו"ט מותר להדיח משום שהוא ראוי לבשל בו ביום לית ביה משום תיקון. נוב"י חא"ח מה"ת סי' צ"ב. וכן הפר"ח בא"ח סס"י ת"ק התיר ורק שעשה עוד תנאים יעו"ש:

רה **רה) ואם** חל יו"ט יום ה"ו ואם ישרה הבשר וימלח קודם יו"ט אזי לא ימצא קונים לבשר זה אחר יו"ט אז ישרה קודם יו"ט בבה"ש של יו"ט לערך שעה או יותר אחר יציאת הכוכבים ואז יקח הבשר מן המים ובמו"ש לערך חצי שעה קודם זמן שהיה שורה בתחלת הלילה ביו"ט ראשון ואז תכף ישרה כדינו וימלח. בל"י ביו"ד סי' ס"ט או' נ"ח שפ"ד שם או' נ"ג:

רו **רו) שם משום דחזי לאומצא.** שיש בני אדם שדעתם יפה וכוססין בשר חי. ר"ז או' ס"ח. וכתב בס' יראים דף ע"ה דמיירי במין דרכיך דחזי לכוס. וכ"כ המאור בפ"א דאם לא חזי לאומצא אסור לטלטלו משום דכל מידי דבר אכילה הוא ולא חזי למיכל עד מו"ש ולכלבים נמי לא קאי לא מטלטלו ליה דהא לא חזי מידי עכ"ל, והב"ד מ"א ס"ק נ"ו. וכתב וא"כ בשר דלא חזי לאכול חי אסור לטלטל וה"ה שאר דברים כיוצא בו כגון שומן צונן ודלא כהב"ח יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' פ"ד. ר"ז או' ס"ח. וכתב הער"ה או' י"א דכ"ה דעת הרשב"א והר"ן בפ' מפנין ובפ' נוטל דאם אינו ראוי לאדם לאכול חי ולא קאי לכלבים אסור לטלטלו אף לר"ש אלא שהוכיחו דכל בשר בהמה חזי לאומצא כבר אווזא יעו"ש וכ"כ נתיב חיים דס"ל לש"ע אפי' בשר בהמה חזי לאומצא ומן ס' יראים אין ראיה שהוא ס"ל כפי' רש"י יעו"ש. וכ"כ הנה"ש או' י"ד דכל מין בשר שרי בטלטול וכתב שכ"ה לדעת הרמב"ם והרא"ש יעו"ש. וכ"נ דעת הט"ז סק"ך. וכ"כ הפתה"ד או' ט':

רז **רז) ועי"ש** בפתה"ד שנסתפק בענין בני מעים מליאות בשר אם מותר לטלטלן בשבת והגם דבשר תפל מותר לטלטל משום דחזי לאומצא התם משום דחזי לאומצא כמו שהוא אבל הכא לא חזי עד שיסיר עור הדקין מעל הבשר וע"כ נחית לבית הספק יעו"ש:

רח **רח) וכתב** בשה"ג בשר של עכו"ם שנשחט היום שרי בטלטול מידי דהוה אנבלה שמתה בשבת וכ"ש בדבר של עכו"ם דאין מקצה והכנה לעכו"ם שאין העכו"ם מקצה מדעתו כלום עכ"ל. מ"א שם. ועיין לקמן סי' ש"י סעי' ב' בהגה וסי' שכ"ד סעי' ז':

רט **רט) שם. וכן אם הוא תפוח וכו'** כתב רבי' ישעיה כגון שהסריח בשבת דלא הוה חזי לבהמה בה"ש וק"ל כר"ה דמתיר דקאי כר"ש. וכ"כ הרשב"א בחי' דפליגי בתפח בשבת דהו"ל נולד יעו"ש. וא"כ למאי דק"ל כר"י ביו"ט בשר שתפח ביו"ט אסור לטלטלו. ער"ה או' י"ב:

רי **רי) [סעיף לב'] דג מלוח מותר וכו'** מפני שהוא ראוי לאוכלו חי ע"י הדחק. לבוש וה"ה דג מעושן. תו"ש או' פ"ה:

ריא **ריא) שם מפני שאינו ראוי.** ולכלבים לאו דעתיה למשדייה. ב"י בשם רש"י. לבוש. עו"ש או' ס' ר"ז או' ס"ט:

ריב **ריב) [סעיף לג'] קמיע שאינו מומחה וכו'** בין שהוא של כתב בין שהוא של עיקרין. ר"ז או' ע"א:

ריג **ריג) שם. מטלטלין אותו.** משמע דלצאת בו לכרמלית אסור ודלא כרש"ל בתשו' שכתב דאף באינו מומחה הוי תכשיט ושרי לכרמלית וכ"כ התניא שאפי' במקום שאין ר"ה אסור להוליך המטבעות שכתובין בהן אותיות לרפואה ואין בהם חותם אם לא נתמחו היטב. וכ"מ בסה"ת ובס"ח סי' אלף קי"ד. מ"א ס"ק נ"ז. מיהו התו"ש או' פ"ו מצדד כרש"ל וכן הא"ר פסק להתיר כרש"ל כמ"ש לעיל סי' ש"א או' קל"ו יעו"ש:

ריד **ריד) [סעיף לד'] כל דבר מטונף וכו'** בגמ' איתא דעכבר מת הנמצא מותר לאחזו בזנבו ולהוציאו משום גרף של רעי. והובא ברי"ו נתיב ד' ח"א וכתב ט"ז דוקא אם הוא מונח במקום שמאוס בעיניו יעו"ש:

רטו **רטו) שם. בחצר שיושבים בה וכו'** פי' שדרים בה כמו בימיהם שהיו החצרות לפני הבתים (וגם עתה יש מקומות שיש להם חצירות לפני הבתים) והיה במקום דריסת הרגל אבל אם מונח באשפה שבחצר אסור לפנותם. כ"ה בגמ' וה"ה בחצר שאחורי הבתים אם אינו יושב שם אסור. ונראה דאם מונח במבוי במקום דריסת הרגל מותר לסלקו לצדדין. מ"א ס"ק נ"ח. א"ר או' ע"ד תו"ש או' פ"ח. ר"ז או' ע"ב:

רטז **רטז) שם. ואפי' בלא כלי** משום דהוי כמו צריך למקומן. עו"ש או' ס"ב:

ריז **ריז) שם. אסור להוציאם.** וה"ה גרף או עביט בלא רעי ומי רגלים אסור להוציאם כיון שהם במקום שאין דר שם. א"ר או' ע"ה:

ריח **ריח) שם. אסור להוציאם.** ואם הוא מלא וא"א לפטת עליו מותר להוציאו ולהחזירו משום כבוד הבריות מ"א ס"ק נ"ט. א"ר או' ע"ד. תו"ש או' פ"ט. ר"ז שם. ח"א כלל ס"ז או' כ"א:

ריט **ריט) שם. מותר לכסות עליה כלי.** קמ"ל דלא חיישינן שמא יבא להוציאם. תו"ש או' ץ' ועיין לעיל סי' רע"ז או' כ"ד ודוק:

רכ **רך) [סעיף לה'] אעפ"י שמותר להוציא גרף וכו'** גרף ועביט כלי חרס הן אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עביט. ב"י בשם רש"י:

רכא **רכא) שם. אסור להחזירם וכו'** דמאיס כ"כ דלא חזי אפי' לכסות בו מנא. ב"ח מ"א ס"ק ס' ולהוציאם הוא דשרו ליה מפני כבודו. ב"י בשם רש"י וכתב שם המ"א דבעודו בידו מותר להחזירו עכ"ל. ור"ל אפי' בלא מים מיהו הא"ר או' ע"ו כתב על דברי המ"א הנ"ז אפשר דבדבר מאוס כזה לא התירו. וכ"כ נתיב חיים דדוקא במוקצה התירו אבל לא בגרף. ועיין לעיל סעי ג':

רכב **רכב) שם. אסור להחזירם אלא א"כ וכו'** וכתב רי"ו בנ"ד ח"א וכשהוא מחזירו פי' כשמחזירו לצורך להוציא בו צואה או' מ"ר דאם לא כן אסור לטלטלו שלא לצורך אפי' יש בתוכו מים דלא אמרו ככר אלא גבי מת. וכ"כ מהרי"א ז"ל בסי' תקי"ח בשם הרשב"א אלא שכתב שהרא"ש לא חילק בזה יעו"ש. והב"ד ב"י. וכתב המ"א ס"ק ס"א מדסתם הרב"י משמע דס"ל אפי' א"צ לפנות עליו שרי להחזירי וכמ"ש בשם הרא"ש. וביש"ש פ"ה דביצה סי' ה' פסק כרי"ו דדוקא כשצריך לפנות עליו שרי להחזירו או שצריך להוציא בו צואה עכ"ד המ"א. וכ"כ העו"ש או' ס"ה מדסתם המחבר משמע דאפי' א"צ לגרף מותר להחזירו ע"י המים וגם משמע דאין לחלק אם הגרף מונח במקום המשתמר או באשפה דבכל גונא מותר להחזירו ע"י מים דוקא עכ"ל. וכ"כ בהגהת הלבוש. והר"ז או' ע"ג כתב דיש להחמיר ורק במקום הפסד כגון שהגרף הוא חשוב קצת ויש הפסד אם יניחו באשפה ויגנב משם יש לסמיך על המתירין:

רכג **רכג) שם. לתוכם מים.** ודוקא כשהן ראוים עדיין לשתות בהמה כשהן בגרף דאם לא כן אף המים גרף הן. ב"י בשם הרשב"א. מ"א שם:

רכד **רכד) [סעיף לו'] אין עושים גרף של רעי וכו'** עיין בביאור הגר"א דס"ל דדעת הש"ע אפי' במקום הפסד אסור לעשות גרף של רעי לכתחלה ולא הותר כ"א במה שכתוב בסעי' שאח"ז שהוא מביא עצמו אל הגרף יעו"ש:

רכה **רכה) שם. כדי להוציאו וכו'** הלשון אינו מדוקדק דאפי' לא עשה כדי להוציאו אסור דהא אמרינן בגמ' אין מזמנין העכו"ם בשבת משום שיירי כוסות של יי"נ דהוי כגרף של רעי וה"ה לכל כיוצא בזה. מיהו בהא לא ק"ל הכי ומותר לזמן העכו"ם בשבת. מ"א ס"ק ס"ב. ועיין לקמן רסי' שכ"ה מיהו הר"ז או' ע"ה כתב דאם אין בדעתו בתחלה שיוציאנו אח"כ מותר לעשות כן אף לכתחלה ואח"כ אם נמלך להוציאו הרי זה מותר עכ"ד:

רכו **רכו) שם. כדי להוציאו לכשימאס.** משמע הא אם יש ספק אם ימאס מותר. וכ״מ בהדיא מדברי הט״ז ס״ק כ״א שכתב דלא יעשה לכתחלה דבר שיהיה בודאי אח״כ מיאוס משמע הא אם יש ספק מותר. והלב״ש כתב על דברי המ״א דגם בספק אסור אבל הרב מ״ב בב״ה כתב דגם להמ״א אם יש ספק אם ימאס מותר ודלא כהלב״ש:

רכז **רכז) [סעיף לז׳] במקום דאיכא פסידא וכו׳** כגון שיתקלקל או יפסד אם ישאר הגרף שם והוא מונח בחצר וכיוצא במקום שאין שם דירה כמ״ש בב״י דאם מונח במקום דירה בל״ה מותר להוציאו כמ״ש סעי׳ ל״ד. כ״כ האחרונים:

רכח **רכח) שם. ולקבוע ישיבתו שם. וכו׳** כגון מטתו לשכב עליה או שיכניס שלחנו לאכול שם אבל ישיבה גרידה לא חשיבא להוציא הגרף ע״י כך דאמרינן ליה קום פוק כיון דמעיקרא לא היה יושב שם ועכשיו נכנס דרך עראי. ב״י וכ״כ האחרונים:

רכט **רכט) [סעיף לח׳] מכניס אדם מבע״י מלא קופתו עפר וכו׳** אפי׳ למ״ד בסעי׳ כ״א דבעי מעשה ה״מ מידי שיכול לעשות בו מעשה הוכחה שתקנו לכך אבל עפר לאו בר מיעבד מעשה הוא ושרי. גמ׳ מ״א ס״ק ס״ה. א״ר או׳ ע״ט:

רל **רל) שם. ועושה בו כל צרכיו וכו׳** ומיירי בענין שאין בו חשש גומא (דהיינו שיטול בשוה או כגון שבעפר רק או תחוח דמיד כשנוטל נופל תוך הגומא וסותמו) תו״ש או׳ צ״ז. ר״ז או׳ ע״ז. ועיין לקמן סי׳ תצ״ח סעי׳ י״ז ובדברינו לשם בס״ד:

רלא **רלא) שם. בטל אגב עפר הבית וכו׳** ואם יש רצפת אבנים או נסרים שרי. הגרע״א:

רלב **רלב) שם בהגה. כי אין אותו עפר מוקצה.** כיון שהכינו לכך עו״ש או׳ ס״ז. ועיין לקמן סס״י שי״א:

רלג **רלג) [סעיף טל׳] אסור לטלטל בהמה וכו׳** אפי׳ לצורך מקומו דלא אתמר הך כללא אלא במידי דהוי כלי אבל עדי דלא הוי כלי לא שרינן ליה. הרב מהר״ם ן׳ חביב בעל גט פשוט בתשו׳ כ״י סי׳ יו״ד. ברכ״י או׳ ד׳:

רלד **רלד) שם. אסור לטלטל בהמה וכו׳** בהמה שנפלה לבור וא״א להביא כרים וכסתות שרי להעלותה בידים דצער ב״ח דאורייתא ואין לחוש לשבות. ריא״ז. ועיין בשו״ת חת״ס חא״ח סי׳ פ״ב שכתב דחכמים העמידו דבריהם אפי׳ במקום השבת אבידה שהיא מ״ע דהיכא דלדידיה אסור גם לאחר אסור יעו״ש. ועי״ש בסי׳ ק׳ שכתב במי שפגע קן צפור והאם יושבת על הבנים בש״ק דהוא מוקצה דאסור לשלח האם כדי לקיים המצוה והמתחסד בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו יעו״ש. מיהו בשו״ת מור ואהלות באוהל ברכות והודאות או׳ ך׳ העיר עליו ממהרי״ט קדושין כ״ט ומד״ר קהלת ז׳ יעו״ש. וכ״כ בס׳ מנחת פתים דף ס״ז ע״ב דלדברי שעה״מ פ״ב מ״ה יו״ט דין ח״י היה מקום להתיר כיון דמקיים המצוה תיכף בשעת שילוח יעו״ש. וכ״כ בשו״ת ס׳ יהושע חא״ח סי׳ י״ט דטלטול מוקצה לצורך מצוה מותר כל שהטלטול כמצוה גופא יעו״ש. והב״ד א״ח או׳ כ״ג:

רלה **רלה) שם. אסור לטלטל בהמה ועוף וכו׳** וה״ה התרנגולים שבביתו. ט״ז ס״ק כ״ב. וכן מוכח מסעי׳ שאח״ז. ואפי׳ עופות המצפצפים בקול נאה בכלוב ועומדים לכך אפ״ה אסור לטלטלם. שו״ת מהר״ח או״ז סי׳ פ״ב יעו״ש. א״ח או׳ כ״ד:

רלו **רלו) שם. מותר לכפות את הסל וכו׳** זהו משנה פח״י דשבת ודייק מינה הרב קול הרמז על המשניות שם דאסור לכפות הסל אחר מנחת שבת בזמן שדרך התרנגולים ליטפס ולעלות למקום גבוה ללון שם דלהכי תנן שיעלו וירדו דהיינו בעוד היום גדול לאפוקי קרוב לזמן עלייתן להשאר שם עליו דאז מבטל כלי מהיכנו עכ״ד. והביאו הפתה״ד או׳ טו״ב והביא סמוכות לדבריו יעו״ש:

רלז **רלז) שם. מותר לכפות את הסל וכו׳** משום דכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל. לבוש. ולא הוי מבטל כלי מהיכנו משום דבידו להפריחם ולהבריחם משם. תו׳ שבת מ״ג א׳ ד״ה עודם עליו. א״א או׳ ס״ו ר״ז או׳ ע״ח:

רלח **רלח) שם. אסור לטלטלו.** ואם היו עליו בה״ש אסור לטלטלו כל השבת אע״ג שירדו ממנו דמגו דאתקצאי לבה״ש אתקצאי לכולי יומא. ב״י לבוש. מ״א ס״ק ס״ו:

רלט **רלט) [סעיף מ׳] כל בהמה וכו׳** משמע בין גדולים בין קטנים דוקא בחצר וכמ״ש בב״י לדעת הטור והרמב״ם דלא כהר״ן דמחלק ומתיר בגדולים אפי׳ בר״ה. וכ״כ א״ר או׳ פ״ב, א״א או׳ ס״ז:

רמ **רמ) שם. מדדין אותם בחצר וכו׳** אבל לא בכרמלית וכ״ש וכר״ה. טור, וכ״כ בהגהת הלבוש. ומה שתמה ע״ז מרן ז״ל בב״ י כבר ישבו האחרונים ומשמע דהכי ס״ל כדעת הטור דגם בכרמלית אסור. וכ״נ דעת מרן ז״ל דהגם שתמה ע״ז בב״י מ״מ לענין דינא נראה דמסכים לדברי הטור שהרי הביא לו סמוכות בב״י וגם בש״ע לא הזכיר כ״א חצר משמע הא בכרמלית אסור וכדעת הטור. וכ״כ א״ר או׳ פ״ב. וכ״פ הר״ז או׳ ך׳:

רמא **רמא) שם. מדרין אותם בחצר וכו׳** אבל בר״ה אסור דגזרינן שמה יגביהם ויתחייב דגבי בהמה לא אמרינן חי נושא את עצמו וכ״כ הרמב״ם פי״ח דלא כעו״ש. מ״א ס״ק ס״ז. א״ר או, פ״ב. תו״ש או׳ ק״א. ר״ז שם:

רמב **רמב) שם. אם צריכים הבעלי חיים לכך.** מפני צער ב״ח דאם לא כן כשם שאסור כולו כך אסור לטלטל מקצתו כמ״ש סי׳ שי״א סעי׳ ז׳. ר״ן, ט״ז ס״ק כ״ג. מ״א ס״ק ס״ח. ועיין סי׳ ש״ה סעי׳ ח״י:

רמג **רמג) שם. מפני שמגבהת עצמה וכו׳** ורמב״ם וסמ״ג כתבו מפני שגפיה נשמטין. וצ״ל דהוי כפסיק רישיה וכו׳ ומ״א תמה לחנם בזה. א״ר או׳ פ׳ וכ״כ התו״ש או׳ ק״ג. וכ״כ האחרונים דטעמא דהרמב״ם משום דהוי פסיק רישיה:

רמד **רמד) שם. מפני שמגבהת עצמה וכו׳** אבל אווזין כשאוחזין בגפיהן הן מהלכין ברגליהם, ב״י בשם רש״י:

רמה **רמה) שם. אבל דוחין אותה וכו׳** ואם א״א לדחות אותה יכול לדדות אותה דמשום צער ב״ח יש להתיר טלטול מיהו לפי׳ הרמב״ם אסור לכ״ע דלא התירו אלא טלטול לחוד, תו״ש או׳ ק״ד:

רמו **רמו) שם. אבל דוחין אותה וכו׳** פי׳ הב״ח אפי׳ בר״ה וכן ראיתי בתוספתא ספרא פט״ז, והא דמותר לדחות דוקא בחצר ור״ה משום פסידא אבל בבית אוסר הב״ח אם לא שברחה מביצים. א״ר או, פ״א. א״א או׳ ס״ט:

רמז **רמז) [סעיף מא׳] האשה מדדה את בנה אפי׳ בר״ה.** דהא אפי׳ תגביהנו פטורה דחי נושא את עצמו. ואם נושא כפות או חולה חייב. הרמב״ם פי״ח דין ט״ז. מ״א סק״ע. א״ר או׳ פ״ד. תו״ש או׳ ק״ה. והנושא מת הוי מלאכה שא״צ לגופה. מ״א שם. ועיין בדברינו לסי׳ רע״ח או׳ א׳ ודוק:

רמח **רמח) שם. ובלבד שלא תגררהו וכו׳** מפני שנושאתו. ר״ן. משמע דס״ל דהוי כמו שנושאתו וא״כ אפי׳ בכרמלית אסור. מ״א ס״ק ע״א. תו״ש או׳ ק״ו. ר״ז או׳ פ״א ועיין בשו״ת רע״א סי׳ כ״ח שהביא דברי פרי תבואה שדחה דברי מ״א והתיר בכרמלית והוא ז״ל השיג עליו וכתב ליישב דברי מ״א יעו״ש. וכ״כ בשו״ת בנין ציון סי׳ ך׳ שאסור לשאת תינוק לכרמלית רק מוטב שיהיו שוגגין יעו״ש:

רמט **רמט) שם. ובלבד שלא תגררהו וכו׳** ואותם שאומרים שמותר לישא תינוק כשגורר שתי רגליו דהחי נושא את עצמו טעות הוא בידם דלא אמרו חי נושא וכו׳ אלא לפוטרו מחטאת אבל אסור כל זמן שיגרור אותו. ב״י בשם רי״ו. וכ״כ התו׳ (שבת ק״ל ע״א ד״ה ר״א) דאפי׳ תינוק בן ח׳ ימים אמרינן חי נושא את עצמו. והב״ד א״ר או׳ פ״ד. וכתב הנה״ש או׳ י״ט דכ״ה דעת רש״י והרמב״ם יעו״ש ומיהו המ״א או׳ ע״א כתב בשם העו״ש דקטן כ״כ שצריך לגוררו אם נשאו חייב חטאת. ובשם המאור ריש פכ״א כתב דאפי׳ בתינוק שנוטל אחת ומניח אחת אם נושאו חייב יעו״ש. וכתב הא״א או׳ ע״א דרוב הפו׳ ס״ל כל שאינו יכול להניח א׳ ולגרור א׳ חייב. ועיין מ״א סי׳ של״א סק״ה שכתב דמ״מ ע״י עכו״ם שרי השתא דליכא רה״ר יעו״ש:

רנ **רנ) המוציא** תינוק חי וכיס תלוי בצוארו חייב משם הכיס שאין הכיס טפילה לתינוק. אבל אם הוציא את הגדול אעפ״י שהוא מלובש בכליו וטבעותיו בידו פטור שהכל טפילה לו. היו כלים מקופלים על כתיפו הנושא אותו חייב. הרמב״ם פי״ח דין י״ז. מ״א שם. תו״ש או׳ ק״ו. ומשמע דתינוק מלובש אף בן ח׳ ימים הסמרטוטין טפילה לו ודוקא כיס אין בטל. וה״ה לגדול אין כיס בטל לו וטבעותיו מלובש באצבעו טפל לו הא נושאן בידו הנושא חייב. א״א או ע״א. והנושא תינוק מת בכיס התלוי בצוארו פטור דאגב מרריה מבטל ליה. תו׳ פ׳ נוטל. תו״ש שם. ועיין לקמן רס״י ש״ט:

רנא **רנא) שם. ובלבד שלא תגררהו וכו׳** ואף אם הוא גדול כ״כ שיכול לילך ברגליו לבדו אסור לישא אותו אפי׳ בכרמלית שלא אמרו החי נושא את עצמו אלא לפטור מחטאת אבל עכ״פ אסור מד״ס משום שבות ובכרמלית הוא שבות דשבות ר״ל ואז יש להתיר אם יש צורך הרבה או קצת חולי כמ״ש לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ יעו״ש:

רנב **רנב) [סעיף מב׳] הגה. וכבר נתבאר סעי׳ ג׳** ר״ל בהגה של סעי׳ ג׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד. ולפני הט״ז לא היה כתוב סעי ג׳ רק וכבר נתבאר וכמ״ש בש״ע הנדפס עם עו״ש ולפיכך כתב מה שכתב יעו״ש:

רנג **רנג) [סעיף מג׳] מותר לטלטל וכו׳** דטלטול מן הצד וע״י שינוי כלאחר יד שרי ואין לך כלאחר יד גדול מזה. ב״י בשם תשו׳ מהרי״ל:

רנד **רנד) שם הגה. וכבר נתבאר וכו׳** בהגה סוף סעי׳ ג׳:

רנה **רנה) [סעיף מד׳] לא יטלו ממנו וכו׳** משום דמתקנו להיות כלי בשבת והוי מכה בפטיש. לבוש. ולשון לא יטלו שכתב בש״ע אינו מדוקדק דלשון הרמב״ם הובא בב״י לא יחתוך ממנו והיינו דבמעשה החתיכה הוי מכה בפטיש. וה״ה אם כבר נפל החרס אלא שהוא מתקנו להתיר בליטותיו ועוקצין שבו הוי ג״כ מכה בפטיש כמ״ש רש״י ז״ל אבל ליקח החרס שנשבר מהכלי ולכסות בו מנא בלי שום תיקון ודאי שרי כמבואר לעיל סעי׳ ו׳ ז׳ לב״ש:

רנו **רנו) [סעיף מה'] אסור לשחוק בשבת וכו'** והטעם כתב ב"י בשם שה"ל משום שאינו ראוי לצור ע"פ צלוחית דמאוס שמטונף ע"י טיט ועפר. ובשם הירושלמי פ"ב דתענית כתב דטור שמעון למה חרב י"א מפני הזנות וי"א מפני שהיו משחקין בכדור ע"כ. וכ"כ ס' התניא בשם מד' איכה דטור שמעון אמאי חרב ע"י שהיו משחקין בכדור בשבת. והביאו א"ר או' פ"ז: נמצא לפי טעם ראשון אם היה זה הדבר שמשחקין בו ראוי לצור ע"פ צלוחיתו מותר לטלטל ולשחוק בו ולטעם השני גם אם הוא דבר שראוי לצור ע"פ צלוחית אסור לשחק בו משום זלזול כבוד שבת דמתעסק בו בדברים בטילים. ועיין באו' שאח"ז:

רנז **רנז) שם. לשחוק בשבת ויו"ט בכדור.** ואסור לטלטל הכדור דבמחשבתו לא משויליה כלי שה"ל. מ"א ס"ק ע"ב. ואם שחק בע"ש מבע"י י"ל הוכן לכך וצ"ע. א"א או' ע"ב הכדור אין שם כלי עליו והוי כאבן שהוא מוקצה מחמת גופו ואינו כלי מחמת שראוי לשחוק בו וע"ז כתב המ"א דאפי' לטלטלו לצורך איזה תשמיש אסור דמחשבתו לא משוי ליה כלי. לב"ש. ולפ"ז. לדיעה זו שפסק מרן ז"ל שקבלנו הוראותיו אסור לשחוק בשבת ויו"ט בכדור וכדומה מינין שמשחקין בהן בעלי קוביא וגם אסור לטלטלן משום מוקצה:

רנח **רנח) שם הגה. ויש מתירין וכו'** ופשוט הוא דאף למאן דשרי מ"מ אסור לשחק ברה"ר בשבת ואפי' בכרמלית דבקל הוא שנופל לחוץ מד' אמות ואתי לאתויי וכ"ש אם השחוק הוא בדרך שמוציאו דאסור אבל ביו"ט מותר לשחוק אפי' ברה"ה וכ"כ התו' פ"ק דביצה די"ב ע"א. ד"מ או' י"א. ועיין באו' שאח"ז:

רנט **רנט) שם בהגה. ויש מתירין וכו'** ורש"ל ביש"ש סי' ל"ז פ"ק דביצה כתב דגם התו' סברי דמדינא אסור לשחוק אלא שנהגו להקל. וכתב עו"ש דלגדולים מנהג רע הוא ולקטנים מניחים יעו"ש. והב"ד מ"א ס"ק ע"ג וא"ר או' פ"ז. וכ"כ הט"ז סי' תקי"ח סק"ב ומ"א שם סק"ד יעו"ש. וכל מי שירא ה' על פניו יתבונן במ"ש ז"ל לא נתנו שבתות ויו"ט לישראל אלא לעסוק בהם בתורה וא"כ איך יעזוב ביום הקדוש הזה את התורה הקדושה אשר לא יערכנה זהב וכו' ולעסוק בהבלים המטמאים את נפש הקדושה ומי יודע כמה עולה שכר לימוד השבת ויו"ט יותר מן החול והמשכיל יבין. ועיין לעיל סי' ש"ז סעי' י"ז ובדברינו לשם בס"ד. ועוד עיין לקמן סי' של"ח סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

רס **רס) [סעיף מו'] מפני שאסור בטלטול.** שאינו כלי. לבוש:

רסא **רסא) שם. ועוד שהוא מוליד בחומו.** התולעים ומלאכת מחשבת הוא ואסור. ב"י בשם תשו' הרשב"א ולבוש:

רסב **רסב) [סעיף מז'] יש אוסרין לטלטל וכו'** ויש"ש ספ"א. דביצה פסק דאסור לטלטלו כ"א לצורך גופו או מקומו דהוי כלי שמלאכתו לאיסור יעו"ש ובאגודה בביצה משמע דאסור לטלטל כלל. מ"א ס"ק ע"ד. ועיין באו' שאח"ז:

רסג **רסג) שם. ויש מתירין.** וסברא ראשונה נ"ל עיקר שכ"כ אגודה ספ"ק דביצה ותשו' רמב"ן סי' ריי"א ותשב"ץ סי' נ"ו ונ"ל דאפי' לצורך גופו ומקומו אסור דהא לא חזי כלל נקטו בלשונם ודלא כיש"ש. א"ר או' פ"ח. וא"כ משכנות של עכו"ם דמקפיד עליהם שלא לצור ע"פ צלוחיתו אסור לטלטלם בשבת. א"א או' ע"ד. יעיין ביו"ד סי' ש"א סעי א' איזו כלאים מותר לישב עליהם וה"ה דמותר לטלטלם בשבת:

רסד **רסד) [סעיף מח'] מותר לטלטל מניפה וכו'** דכלי הוא ובלבד שיהא זהיר שלא להרוג הזבובים. ב"י בשם בשבת כדי שתלך. הנה הרב פנים מאירות הכלבו. ועיין לעיל סעי' כ"ג ובדברינו לשם בס"ד:

רסה **רסה) [סעיף מט'] מכבדות שמכבדין בהם וכו'** שהרי הן ככלי שמלאכתו להיתר שהרי מותר לכבד בשבת. הרמב"ם פכ"ו דין ב' ולדברי האוסרים לכבד אפי' קרקע המרוצף כמ"ש הטור בסי' של"ז פשיטה דהוי מלאכתו לאיסור. ב"י. וכ"כ מ"א ס"ק ע"ה בשם השה"ל ויש"ש וכתב ודלא כלבוש. וכ"כ האחרונים. מיהו לצורך גופו ומקומו מותר לכ"ע. א"ר או' ץ'. ר"ז או' פ"ז ועיין לקמן סי' של"ז סעי' ב' בהגה:

רסו **רסו) [סעיף נ'] הרשב"א מתיר לטלטל האיצטורל"ב וכו'** הוא כלי שחוזין בו הכוכבים ולא גזרינן שמא יסלק הלוחות ויחזירן דמאן לימא לן שהוא אסור דמ"ש ממטה רפוייה בסי' שי"ג סעי' ז' מ"א ס"ק ע"ו בשם רשב"א סי' תשע"ב. ומה שפי' שהוא כלי שחוזין בו הכוכבים ליתא ברשב"א אלא דברי עצמו הן ובגליון באר הגולה פי' שהוא כלי העשוי להבין מתוכו חכמת התכונה. א"ר או' צ"א:

רסז **רסז) שם. יש להסתפק בדבר.** כמ"ש סי' ש"ז סעי' י"ז שאסור ללמוד בספרי החכמות וא"כ אסור לטלטלם יעו"ש. ב"י. תו"ש או' קי"ד:

רסח **רסח) שם. יש להסתפק בדבר.** ונהגו להקל. לבוש, ועיין בביאור הגר"א שדעתו דאפי' להרמב"ם מותר בטלטול יעו"ש:

רסט **רסט) [סעיף נא'] מה שמורה על השעות וכו'** בלבוש פי' כלי שמורה השעות ע"י שמראה הצל הוי כמו מדידה שמודד הצל והוי מלאכתו לאיסור. וכן אותו כלי שיש בו חול שקורין אותו סתם שעה יש להסתפק אם מותר לטלטלו שהרי הוא כלי או שמא יש לאוסרו משום דמלאכתו לאיסור דהוי כמו מדידה שמודד שיעור הזמן ופשט המנהג לאסור עכ"ל ועיין לקמן או' רע"א:

רע **רע) שם. יש להסתפק אם מותר וכו'** דדמי למדידת הזמן או למדידת הצל והוי כלי שמלאכתו לאיסור. וא"ת דהוי מדידה של מצוה שלומד על ידו ושרי כמ"ש סי' ש"ו סעי' ו' שאני הכא דהמדידה אינה מצוה ואי משום שלומד על ידה א"כ יתלה לימודו באיסור ויהא שרי חלילה. מהרי"ל בתשו' סי' רכ"ח. ב"י. מ"א ס"ק ע"ח. מיהו אם הוא לצורך החולה כמו שמשערין הרופאין ע"פ משך הזמן השעות אפשר להתיר מאחר שאינו מדידה ממש. עו"ש או' ע"ז. א"ר או' צ"ג פתה"ד או' כ"א:

רעא **רעא) שם. יש להסתפק אם מותר וכו'** כלי המורה על השעות בב' עששיות זו ע"ג זו כל אחד מי"ב שעות העששית הא' מלאה חול כשיעור י"ב שעות והחול יורד מעששית אחת לחברתה בי"ב שעות כל החול כולו בלילה א' וביום מהפכין העששית שנתמלאה חול למעלה והוא יורד וכלה מן העליונה ב"יב שעות וכן חוזרין חלילה אסור להפכה בשבת בתחלת הלילה כדי לידע אם הגיע חצות לילה לקרא תיקון חצות. בי"ד סי' קכ"ג. ועיין מש"ז סי' רנ"ב או' ז' שכתב להתיר אבל מדברי הלבוש שכתבנו לעיל או' רס"ט משמע דיש לאסור כמ"ש הרב בי"ד יעו"ש:

רעב **רעב) שם בהגה. וכבר פשט המנהג לאסור.** מיהו לצורך גופו ומקומו מותר דהא כלי הוא. א"ר או' צ"ג:

רעג **רעג) בלישבונה** עיר גדולה לאלהים היו מניחין בשבת כלי שמשערין השעה בחול לפני הדרשן בתיבה. מחב"ר או' ג':

רעד **רעד) כלי** מדה של אמה גופה שמודדים בו מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. מו"ק מחב"ר או' ד' שע"ת ומדת אמה של אומנים כגון חייטים ובונים דקפדי עלייהו אסורים בטלטול שע"ת, ועיין לעיל או' ע':

רעה **רעה) כלי** השעות הגדולות העומדות כתיבות על הקרקע יש להחמיר בטלטול אם לא לצורך מקומו מו"ק מחב"ר או' ה' שע"ת שם:

רעו **רעו) כלי** המורה שעות שקורין אוהר. הרב פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ב התיר לטלטל וכתב דכמה גאוני עולם המפורסמים בתורה ובחסידות ביומא דשבתא שעתא קיימא להו בידייהו. וגם הרב מהריק"ש בתשו' ב"י סי' ק"ד התיר טלטול רילו"ג וכתב שנתפשט ההיתר במקומו. ובס' מים רבים סי' ל"א האריך להוכיח איסור טלטולו ועריכתו אך המעיין ראה דיש לדחות כל ראיותיו. ומיהו בערי אטלייא רבים נהגו שלא לטלטלו ונהרא נהרא ופשטיה. ברכ"י או' ה' והביאו השע"ת או' מ"ט. וכן מסיק בספרו יוסף אומץ סס' ט"ז לדחות הוראת הרב שבות יעקב ח"ג סי' כ"ו דאסר הטלטול דליתא בשכבר גדולי עולם התירו כמ"ש הרב פ"מ ושבזמנינו פשטה הוראה להקל יעו"ש. וכ"כ המחה"ש ס"ק ע"ח. וכ"כ הרב פרי האדמה ח"ד דע"ג להתיר טלטולו וגם מטעם שרוב בני אדם תולין אותו לנוי ולתכשיט יעו"ש. וכ"כ א"א או' ע"ח, וכ"כ הפתה"ד או' כ"א דכבר נתפשט ההיתר בינינו לטלטל כלי השעות בשבת בלי שום סרך מצוה ופוק חזי מאי עמא דבר יעו"ש. ובאו' כ"ג כתב דאף כלי שעות של הת"ח שאינו מיופה ואינו של כסף שעשוי לתכשיט אפ"ה מותר לטלטל דלא פליג ולא דמי למורה השעות שנסתפק בו הש"ע יעו"ש ועיין בשו"ת אהלי יעקב סי' ק"ד שהתיר לטלטל לצורך מצוה ואפי' במקים שנהגו לאסור טלטולו יעו"ש:

רעז **רעז) ונראה** דאפי' להמתירין לטלטל אם לא ערכו מע"ש או שערכו ונתקלקל אסור לטלטלו משום מוקצה מחמת חסרון כיס. חס"ל או' ך' ועיין לקמן סי' ש"י סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

רעח **רעח) והא** דמותר לטלטל כלי המורה שעות ה"ד במקום שיש עירוב אבל במקום שאין עירוב אסור לצאת בו ואעפ"י שיש בו רביד זהב לתכשיט כמ"ש לעיל סי' ש"א או' ס"ז יעו"ש:

רעט **רעט) ולענין** אי שרי להמשיך השלשלת של המורה שעות שם בח"ב סי' קכ"ב כתב להתיר משום דהו"ל כמטה רפויה יעו"ש. והא"א בסי" זה או' ע"ח השיג עליו וכתב דלא דמי למטה רפויה וכדומה שזה אין כלי כלל בלא המשכה והוי כמכה בפטיש או אסור מדרבנן דהוי כמודד בשבת ורק ע"י עכו"ם אפשר להקל ולחולה הצריך לכך אפי' ע"י ישראל באי אפשר בעכו"ם יעו"ש. וכן הרב שם חדש עמוד זמנים דע"ג ע"ג האריך להוכיח מדברי הפו' דאיסור עריכת המורה עות הוי איסור תורה והביא גם דברי הא"א הנ"ז יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל מ"ד או' י"ט. ורק בעודו ערוך כתב דיש להתיר ע"י עכו"ם ולצורך מצוה דוקא יעו"ש. ובשאלת יעב"ץ סי' מ"א כתב דאסור ממנהגא. ומיהו בשו"ת הר הכרמל כתב דשרי להעריכו בעודו הולך ודעתו נראה להתיר ביו"ט שני והמתיר בראשון אין להעריכו מיו"ט לחבירו וכתב דאין לסמוך עליו למעשה יעו"ש, והביאו שע"ת סי' של"ח או א' וכתב ונראה שגם מי שמיקל לעצמו ביו"ט שני מ"מ אין להעריכו רק לצורך היום אבל לא לצורך יום שאחריו בין אם יום שאחריו יחול אז שבת ולמעשה

נראה להתיר לצורך חולה בעודו הולך אף ע״י ישראל אם בקושי למצא עכו״ם ואם עושה ע״י עכו״ם יש להתיר בכל גונא וכן עמא דבר עכ״ל. ובשו״ת בנין עולם סי׳ י״א דעתו יותר נוטה להתיר בכל ענין יעו״ש. ובתשו׳ כתב סופר סי׳ נ״ה כתב דרבו המתירין להמשיך באותן שאינם מקשקשין ומ״מ כבר נהגו איסור אפי׳ באותן שאינן מקשקשין השעות ובאותן המקשקשין השעות לכ״ע אסור משום משמיע קול ואין להתיר כ״א ע״י עכו״ם ודוקא בעודו הולך יעו״ש. נמצא שאתה הראת לדעת כי רבו הדעות בזה ולענין דינא כיון דאיכא דס״ל דיש חיובא דאורייתא בשבת יש לאסור להמשיך אפי׳ בעודו הולך ואפי׳ המורה שעות הקטנים שאינן מקשקשין השעות וביו״ט שני יש להקל דוקא בעודו הולך ולצורך אותו היום. ולצורך חולה שאין בו סכנה יש להתיר ע״י עכו״ם בכל גוונא ואפי׳ בשבת ואם לא נמצא עכו״ם אז יש להתיר ע״י ישראל בעודו הולך דוקא. ועוד ית׳ מזה לקמן סי׳ של״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש:

רפ **רפ) ואם** מורה השעה חסירה איזה דקים על שאר המורה שעות נוהגין בעה״ק לאסור להוליך הברזל הדק כדי להשוותה עם שאר מראה שעות:

רפא **רפא) [סעיף נב׳] ואפי׳ עניים אין מטלטלין.** שכבר הוקצה מדעתו של בעה״ב העשיר ולא בעינן שיהא מוקצה לכל. ב״י בשם הר״ן. מ״א ס״ק ע״ט:

רפב **רפב) שם. ואפי׳ עניים אין מטלטלין.** דוקא בבית העשיר אבל לעניים בביתם מותר. מי״ט וב״ח ושה״ג בשם התו׳ (שבת קכ״ז ע״ב ד״ה כיון דחזיא לכהן) אבל הט״ז ס״ק כ״ה ומ״א ס״ק ע״ט פירשו דברי התו׳ דאף לעניים בביתם אסור כיון שהוא של עשיר וכבר הקצה אותו. מיהו מה שהוא של עניים אסור לעשירים בביתם ואין היתר לעשיר אלא בבית עני. א״ר או׳ ל״ד. וכן הסכים התו״ש או׳ קט״ו וכתב ודלא כהב״ח. וכ״פ הר״ז או׳ פ״ט. ועיין לעיל או׳ ס״ט ואו׳ ק״ג וק״ד

רפג **רפג) וכתבו** שם התו׳ דהיכא שהדבר ראוי לכ״ע אלא דאיסורא הוא דרביע עליה כגון תרומה ביד ישראל מותר לכל לטלטלו. וגם בדף מ״ו כתבו התו׳ דהיכא דנדרה הנאה מככר אפי׳ היא עצמה שרי לטלטלה כיון דחי לאחרים אלא א״כ אסרתה על כל העולם. וכ״מ לקמן סי׳ שכ״זה סעי׳ ח׳ מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם. ר״ז שם:

סימן שט

א **א) [סעיף א׳] נוטל אדם את בנו וכו׳** פי׳ מותר לאדם לישא את בנו על ידו בחצר אעפ״י דהו״ל כאלו נקט ליה איהו לאבן בידו וכדאמר רבא שם הוציא תינוק חי לרה״ר וכיס תלוי בצווארו חייב משום כיס מ״מ הכא דליכא הוצאה אלא משום מוקצה דקמטלטל לאבן בחצר או בבית והתינוק יש לו געגועין על אביו שאם לא יטלנו יחלה לא העמידו דבריהם במקום סכנת חולי אע״ג דליכא סכנת נפש. ב״ח. וא״ת ישליך האבן מידו כמ״ש סעי׳ ג׳ י״ל שיצעק התינוק ויבכה. מ״א סק״א בשם התו׳ וא״כ משמע דאם לא יצעק התינוק יש לומר לו שישליך האבן מידו ואח״כ יטלנו:

ב **ב) שם. אבל אם אין לו געגועין וכו׳** דמה שמטלטלין את התינוק עם המוקצה הוי כאלו הוא עצמו מטלטל את המוקצה וכיון שהוא שלא במקום חולי אסור. תו״ש או׳ ג׳:

ג **ג) שם. דילמא נפיל וכו׳** דכיון דמסתמא מקפיד על הדינר שפיר חיישינן דילמא נפיל מידו ואתי לאתויי ונמצא מטלטל את המוקצה בידים והוא ע״פ פירש״י. והלבוש כתב דאתי לאתויי ד״א ברה״ר ודבריו תמוהים דברה״ר ודאי אסור בכל ענין אלא בחצר התירו דלית ביה משום מוקצה ואפשר דט״ס הוא וצריך להעביר הקולמוס על תיבת ד״א ברה״ר. תו״ש או׳ ד׳ וכן הא״ר או׳ א׳ והאחרונים תמהו על דברי הלבוש הנז׳ ומיהו עיין א״א או׳ ב׳ שמיישב:

ד **ד) שם. וי״א שלא אסרו וכו׳** הוא דעת הרמב״ן דס״ל דלהא ודאי לא חיישינן דילמא נפיל ואתי לאתויי דא״כ יהיה אסור לעמוד אצל תינוק הנושא דינר בידו אלא ודאי שלא אסרו אלא לישא תינוק ודינר בידו שלא יטעו לומר דכשם שמותר לישא תינוק ודינר בידו כך מותר לישא את הדינר עצמו בידו. תו״ש או׳ ה׳:

ה **ה) שם. וייא שלא אסור וכו׳** והב״ח פסק לחומרא כס׳ ראשונה והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ והעו״ש או׳ א׳ וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מיהו הא״ר או׳ ב׳ כתב דיש לסמוך על דיעה זו משום סכנת חולי וגם דהרמב״ן בתראה הוא והר״ן הביאו עכ״ד. וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דהיכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב בשם י״א דדעתו לפסוק כסתם ורק בשעת הדחק יש לסמוך על י״א יעו״ש:

ו **ו) [סעיף ב׳] שהרי נעשית בדופנה.** כיון דהדקה שוויא דופן. גמ׳ (קכ״ה ע״ב גבי דלעת ומיניה יליף גם לכלכלה) משמע דאם לא הדקה לא. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ו׳ ר״ז או׳ ג׳ וכ״כ האחרונים ועכ״פ בסיס לא הוי ושרי בניעור בסעי׳ ד׳ א״א או׳ ג׳ והיינו כי ליכא בתוכה פירות אבל איכ בה פירות

אפי׳ עומדת בפני הפחת רפויה חשובה ככלי משום דמגינה בפניהם. חידושי הר״ן. פת״ע או׳ ו׳:

ז **ז) שם. וכן דלעת וכו׳** היינו דלעת יבשה חלולה וממלאין בה מים ומתוך שהיא קלה אינה שואבת אלא צפה ונותנין בה אבן להכבידה. רש״י:

ח **ח) שם. ואם לאו אסור.** שהרי היא כשאר אבנים ואין מטלטל הדלעת דשויא בסיס לאבן. רש״י והביאו ב״י. וכ״כ א״א או׳ ג׳:

ט **ט) שם. ואם לאו אסור.** אלא א״כ יחד אבן זה לכך לעולם כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ כ״ב. ר״ז או ג׳:

י **י) [סעיף ג׳] והאבן בתוכה וכו׳** וה״ה אם היו בתוך הפירות דבר אחר שהוא מוקצה כאבן. שה״ג ר״פ נוטל. כנה״ג בהגב״י. עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ ה׳ ומשמע דכל דבר שאין לתלות שאותו פסולת שייך באוכל לא חשבינן ליה פסולת עם האוכל להתיר טלטולן כשהאוכל מרובה. שה״ג שם א״ר שם:

יא **יא) כתב** בדרשות מהרי״ל מותר ללמוד על השלחן שמעות מונחות עליו מצד אחד אעפ״י שדרך לנענע בלימוד לא חיישינן שינענע המעות. עו״ש שם:

יב **יב) שם. יטול אותה כמו שהיא.** ואפי׳ במניח האבן מדעת שרי לטלטלה מפני שנעשית בסיס לדבר האסור ולדבר המותר וכמ״ש בסי׳ ש״י. ב״י. לבוש. אבל אם הניח אבן במזיד על כלי ריקן כגון שהניחו ע״פ החבית או הניח מעות על הכר במזיד הרי אלו נעשו בסיסין לדבר האיסור ואסור לטלטלם ולנערה מהם. לבוש. עו״ש או׳ ד׳:

יג **יג) שם. יטול אותה כמו שהיא** עם הפירות והאבן שבתוכה ולהוליכה למקום שצריכים לו הפירות לאכלם שם. ר״ז או׳ ה׳:

יד **יד) שם. יטול אותה כמו שהיא.** והטעם שאם ינער הפירות מתוכה יפסדו ובמקום פסידא לא גזרו איסור בטלטול האבן עם הפירות כיון שההיתר עם האיסור. עו״ש או׳ ג׳:

טו **טו) שם. יטול אותה כמו שהיא.** דנעשית בסיס לאיסור ולהיתר ואין מטריחין אותו ליטול הפירות מתוך הסל בידו אבל אם הפירות מונחים בסלים קטנים תוך הכלכלה יטלם בידו מתוך הכלכלה. תו׳ מ״א סק״ד. א״ר או׳ ו׳ ר״ז או׳ ה׳ ואם צריך ליטול גוף הכלכלה למקום אחר כדי להשתמש בה איזה תשמיש יטול הסלים מתוכה בידו ויניחם ע״ג קרקע ואח״כ ינער האבן מתוכה ויטלנה. ר״ז שם:

טז **טז) שם. ינערם וינער גם האבן וכו׳** ר״ל ואח״כ יחזור להניחם בתוך הכלכלה אם רוצה להוליכם לשלחן. וצ״ל דמיירי כאן שמנער אותם למקום אחד באופן שלא יתפזרו אחד הנה ואחד הנה דאל״כ היה אסור ללקט אותם אח״כ ולהניחם לתוך הסל משום עובדא דחול וכ״כ הר״ן בשם רבו רבינו יונה זצ״ל יעו״ש. תו״ש או׳ ח׳ ועיין לקמן סי׳ של״ה סעי׳ ה׳:

יז **יז טוב) שם. אבל אם היה צריך למקום הכלכלה וכו׳** דאז א״א לנער דשמא יפול האבן למקום שצריך אליו לכך יכול לטלטלו כמו שהוא עם האבן עד מקום שירצה וינער אותה שם או יניחנה כמו שהוא וכמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ ג׳ וכ״כ מהרש״ק בחידושיו על הרא״ש הטעם בזה ודלא כלבוש שנדחק ליתן טעם אחר. תו״ש או׳ ט׳ וכן הא״ר או׳ ז׳ השיג ענ הלבוש בזה:

יח **יח) שם. מטלטלה כמות שהיא.** דכיון שהכלכלה נעשית בסיס לאיסור ולהיתר וההיתר הוא חשוב יותר מן האיסור הרי האיסור בטל לגבה וכאלו אין בסיס רק להיתר לחוד ויכול לטלטלה ואע״ג דממילא מטלטל גם לאבן הוי טלטול ע״י דבר אחר דשרי כשהוא לצורך דבר ההיתר כמ״ש סי׳ שי״א יעו״ש. ונראה דאם לאחר שנטל את הכלכלה עם הפירות והאבן בתוכו לקט את הפירות מתוך הכלכלה בעודה בידו ולא נשאר בה רק האבן לחוד א״צ לנער האבן אח״כ מתוך הכלכלה דכיון שהיא כבר בידו יכול להוליכו לאיזה מקום שירצה כמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ ג׳ תו״ש או׳ יו״ד. פתה״ד. או׳ א׳:

יט **יט) [סעיף ד׳] שכח אבן על פי וכו׳** ופי׳ אם שכח שהיה דעתו ליטלה מבע״י בשעה שהניחה שם ושכח שם. טור. וכן אם לא הניחם שם במזיד זה אינו נקרא בסיס לדבר האסור הואיל ולא הניחו לשם זה. לבוש:

כ **ך) שם. או מעות על הכר וכו׳** והא דתני תרתי אבן ע״פ החבית ומעות שע״ג הכר לא זו אף זו נקט דלא מבעיא אבן דשרי בשבת שנראה טפי ככסוי חבית אלא אפי׳ מעות שע״ג כר נמי שרי. תו׳ פ׳ נוטל. ב״ח. תו״ש או׳ יו״ד:

כא **כא) שם. מטה חבית על צידה וכו׳** דכיון שלא הניח עליה האבן מדעת לא נעשה החבית בסיס לאבן ושרי לטלטל האבן עם החבית דהוי טלטול ע״י דבר אחר ושרי. ודוקא כשהוא לצורך דבר ההיתר אבל לצורך האבן והמעות לא. תו״ש או׳ י״א. ועיין באו׳ שאח״ז:

כב **כב) שם. ומנער הכר וכו׳** ואם עושה כן לצורך המעות שלא יגנבו אסור. ב״י בשם רי״ו. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ח׳ ואם מטה החבית או הכר בגופו ולא בידו מותר אפי׳ לצורך המעות או האבן כמ״ש לקמן סי׳ שי״א סעי׳ ח׳ דבגופו אפי׳ לצור דבר האסור מותר יעו״ש:

כג **כג) שם. ואם היתה החבית וכו׳** ודבר פשוט הוא דהא נמי בשוכח אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור ואפי׳ להטותה אסור כבדסמוך. ב״י. ואפי׳ יש יין בחבית הוי החבית בסיס לאבן ולא אמרינן דהוי בסיס לאסור דהיינו האבן ולהיתר דהיינו היין והטעם כתב התו״ש כיון דהחבית היא גבוה מן היין והאבן מונח על החבית לא נעשה החבית בסיס כ״א לאבן לחוד יעו״ש מחה״ש סק״ו:

כד **כד) שם. בענין שאינו יכול להטות וכו׳** שחושש שלא יפול על החביות ישברם. תו״ש או׳ י״ב. וכ״כ הפרישה או׳ ו׳:

כה **כה) שם. ע״ד שישארו שם בכניסת וכו׳** אבל אם הניחם בכוונה בחול ולא היה דעתו שישארו שם בשבת ואח״כ שכחם שם מקרי שוכח. כתבי מהרא״י סי׳ קצ״ג. והביאו מ״א. סק״ו אבל הרב״י כתב על דברי מהרא״י הנ״ז דהוא לאו דוקא אלא אפי׳ הניחם בע״ש כל ששכח ביה״ש הו״ל שוכח ומותר יעו״ש. והביאו המחה״ש. ומ״ש עוד שם המ״א בשם מהרא״י עיין א״ר או׳ ט׳ והתו״ש או׳ י״ד מה שהשיגו עליו יעו״ש. וכ״כ הא״א או׳ ו׳ דלדינא צ״ע יעו״ש:

כו **כו) שם. ע״ ד שישארו שם וכו׳** והמאור כתב גבי אבן ע״פ חבית דדוקא כשמניח ע״ד בסיס אסור אבל במניח ע״ד כיסוי הוי כשוכח. ובמלחמות כתב דאפי׳ הניחה ע״ד כיסוי נעשה בסיס עכ״ל אבל במניח באקראי לכ״ע לא נעשה בסיס מ״א שם

כז **כז) כתבו** התו׳ דף מ״ה דקינה של תרנגולים כיון שעשויה לתרנגולים אם יש בו ביצת אפרוח אסור לטלטל דאין זה כשוכח אלא כמניח ע״כ. וה״ה לכל כיוצא בזה. מ״א שם. תו״ש סוף או׳ יו״ד ר״ז או״ יו״ד:

כח **כח) שם. ע״ד שישארו שם בכניסת שבת וכו׳** מבואר בב״י דלדיעה זו אפי׳ אם יש בדעתו בודאי ליטול משם אחר ביה״ש אסור. והביאו הט״ז סק״א וכתב וא״כ תימא על מנהגינו שמעמידים המנורה עם הנרות על המפה שעל לחם משנה ואחר הקידוש מסלקין המפה ההיא (ר״ל אותו חלק המפה שעל הלחם וס״ל דכיון שעומדים הנרות על קצה א׳ מהמפה נעשית כולה בסיס. לב״ש) לפ״ז יש על המפה ההיא דין בסיס לדבר איסור כיון שהיה עליה בכניסת שבת. וה״ה אם עומדים הנרות על המפה התחתונה שהיא על השולחן היה לנו לאסור לטלטל המפה ההיא כל השבת וכמש רמ״א בסעי׳ זה בדין בסיס דאפי׳ נטל האיסור משם אסור ולא שמענו ולא ראינו שום אדם נזהר בזה יעו״ש שהניח בצ״ע. מיהו הרב נתיב חיים תמה על דברי הט״ז הנ״ז שהרי פסק הרב בהגה לעיל סי׳ רע״ט סעי׳ ד׳ במה שמטלטלין הנר ע״י עכו״ם אין בו חשש איסור והוי כאלו התנה עליו וא״כ לא הוי בסיס כיון שאינו בודל ממנה כל ביה״ש לטלטל ע״י עכו״ם יעו״ש. והר״ז או׳ ט׳ כתב טעם אחר בהיתר טלטול המפה יעו״ש. והמש״ז או׳ א׳ כתב דמפה העליונה אם אין עליה כלום של היתר וכדומה י״ל מקום העמדת הנר הוה בסיס ושאר מותר לקפל שאין צורך בשאר לבסיס אבל לאחר שמסלק הנר ע״י עכו״ם להגביה כל המפה י״ל מקום הנר בסיס. ומפה התחתונה שיש היתר עליה שפיר דמי דהוה בסיס לאיסור והיתר. ויניח החלות קודם בין ביה״ש ומונחים עד בקר לאחר סילוק הנר עכ״ד. ור״ל כדי שביה״ש תהיה מפה תחתונה בסיס להיתר שהוא הלחם ולאיסור שהוא הנר ודבר שהוא בסיס להיתר ולאסור מותר לטלטלו אם ההיתר חשוב יותר מן האיסור כמ״ש לקמן סי׳ ש״י סעי׳ ח׳ יעו״ש והכא נמי הלחם הוא חשוב יותר מן הנר שהוא עיקר סעודתו ולכך מותר לטלטל המפה אחר שהסירו הנר. ועיין לעיל סי׳ רע״ט או׳ כ״ה ואו׳ כ״ו. וכבר כתבנו לעיל רס״י רס״ב דע״פ הסוד צ״ל מנורה מימין ושלחן בצפון יעו״ש ובזה ינצל מכל חשש איסור:

כט **כט) שם. אסור להטות ולנער.** שנעשו בסיס לדבר האסור ואף הם מוקצים. ב״י. ואפי׳ אם הניח האבן ע״פ חבית לשם כיסוי לא מהני אלא א״כ יחדה לכך לעולם וכמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ כ״ב יעו״ש:

ל **ל) שם. וי״א דאפי׳ וכו׳** ובמקום פסידא יש לסמוך על זה. ב״ח סי׳ רמ״ז. מ״א סק״ז. א״ר או׳ יו״ד. תו״ש או׳ ט״ו. ר״ז או׳ ז׳:

לא **לא) שם. כדי שיטלם בשבת וכו׳** ה״ד כשמניח רק לזמן מה אבל אם בדעתו ליטול לתשמישו ולחזירו אח״כ למקומו זה מיקרי מניח לכל השבת ונעשה בסיס אפי׳ לסברה זו. שו״ת רמ״א סי׳ כ״ב בסופו:

לב **לב) שם הגה. ואז אפי׳ נטל האיסור וכו׳** זה קאי גם אדיעה ראשונה דאפי׳ לא הניחו אלא לכניסת שבת ונטלו אח״כ אסור כל השבת. ט״ז סק״ב:

לג **לג) שם. בהגה. לא אמרינ׳ דנעשה בסיס וכו׳** והיינו דמותר לטלטל הכלי כשצריך לו אחר שינער המוקצה ממנה:

לד **לד) שם בהגה. דאין אדם אוסר של חבירו וכו׳** ואם ראובן נטל כלי של שמעון ונתן אותו תחת הנר של שמעון דמסתמא ניחה לו לשמעון שיעשה כן מחמת חשש דליקה אם יוכל לאסור בהכי כלי של שמעון. מסיק מ״א סק״ח דבתו׳ משמע לאיסור אם עושה לדעת חבירו. תו״ש או׳ ט״ו. וכ״כ א״ר או׳ י״ב. ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל ס״ז או׳ א׳ והיינו שנטל הכלי מבע״י והניחו תחת הנר בבית שמעון ונפל הנר לתוכו קודם ביה״ש ונשאר שם כל ביה״ש דאז נעשה הכלי בסיס לדבר האסור ואסור לטלטלו כל השבת. ר״ז שם. ועיין לקמן סי׳ ש״י סעי׳ ז׳:

לה **לה) [סעיף ה׳] יכול לטלטלם וכו׳** היינו בשוכח. מ״א סק״ט משא״כ במניח נעשה הבית בסיס כולו. א״א או׳ ט׳:

סימן שי

א א) **[סעיף א'] עץ שתולין בו דגים וכו'** בשר שאינו מאוס כל כך. עו"ש או' א':

ב ב) **שם. עץ שתולין בו דגים וכו'** עץ זה הוי כלי כיון שיחדו לתלות דגים אלא משום דמאיס הו"ל מוקצה מחמת מיאוס ואנן ק"ל כר"ש. לב"ש, משמע אבל אם לא יחדו לכלי רק תלה בו דגים לפי שעה אסור לטלטלו. ועיין לעיל סי' ש"ח סעי' ט"ז ובדברינו לשם או' ק"ז וקי"ח:

ג ג) **שם. מותר לטלטלו.** אפי' מחמה לצל והיינו טעמא משום דלית עליו שום מוקצה והו"ל ככלי שמלאכתו להיתר דרישה או' ב' מיהו המש"ז או' א' כתב דלא שרי לטלטלו אלא לצורך גופו ומקומו ככלי שמלאכתו לאיסור והביא דברי הדרישה הנ"ז וכתב וצ"ע יעו"ש. ונראה דאם תולין בו דגים מלוחים לכ"ע שרי לטלטלו אפי' מחמה לצל משום דחזו לאומצא כמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' ל"ב וא"כ הו"ל ככלי שמלאכתו להיתר שמותר לטלטל אפי' מחמה לצל וכמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' ד' יעו"ש:

ד ד) **שם. כר"ש דשרי.** אבל במקצה מחמת איסור כגון נר שהדליקו בה באותה שבת לא ק"ל כוותיה ואסור אפי' לאחר שכבה ועיין לעיל סי' רע"ט ובדברינו לשם בס"ד:

ה ה) **שם. כר"ש דשרי.** אבל במוקצה מחמת חסרון כיס אפי' ר"ש מודה. שבת זק"ן ע"א. וגם מודה ר"ש בצרורות ואבנים ומעות וכל דבר שאינו כלי ולא אוכל שאסור לטלטלו כיון דלא חזי למידי. ב"י. וכ"כ בהגהת הלבוש ומה שאנחנו ק"ל בכמה דברים כר"ש דלית לי' איסור מוקצה אלא בגרוגרות וצימוקים בלבד ובכמה דברים ק"ל דאסורים משום מוקצה היינו משום דבכמה דברים אפי' ר"ש מודה דאסורים הן עכ"ל:

ו ו) **[סעיף ב'] אין שום אוכל תלוש וכו'** אבל במידי דמחובר אפי' לר"ש הוי מוקצה בין של ישראל בין של עכו"ם. ב"י. ועיין לקמן או' י"ד:

ז ז) **שם. העומדים לסחורה וכו'** שאעפ"י שעומדים לסחורה דעתו עליהם לאכול מהם כשירצה. תו"ש או' ב' לב"ש:

ח ח) **שם. ואפי' חטים שזרעם וכו'** ולא דמי לנר שכבה בסי' רע"ט דהתם כיון דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולי יומא. מ"א סק"א. ועיין ב"ח שכתב בשם ש"ל דאוסר בחיטים שזרעם כמו נר שכבה אבל הוא ז"ל הסכים כדברי הש"ע יעו"ש אמנם צ"ע דבסי' שי"א סעי' ח' וסי' של"ו סעי' ו' אוסר שם הש"ע אם נתכוון לזריעה ועיין בדברינו לשם בס"ד:

ט ט) **שם. ועדיין לא השרישו.** שאם השרישו הו"ל עוקר דבר מגידולו ואסור עו"ש סי' שי"א או' ו':

י י) **שם. וביצים שתחת וכו'** פי' שנולדו מאתמול. עו"ש או' ג' והיינו תוך ג' לישיבתה ועיין פסחים נ"ה ב' הגהות יעב"ץ על הגמ' פת"ע או' ד':

יא יא) **שם. שמניחין אותם במוקצה וכו'** ר"ל שהקצה להם מקום עד שיתיבשו לבוש:

יב יב) **שם. אסורים בשבת** ודוקא גרוגרות, וצימוקים אבל אפרסקין וחבושין וכל שאר מיני פירות לית בהו מוקצה לר"ש, ב"י בשם הגמ':

יג יג) **שם הגה. וי"א דאין הכנה וכו'** ואפשר דגם הסברה ראשונה מודה לזה. א"ר או' ב' ועיין לקמן סי' תצ"ח סעי' ג':

יד יד) **שם בהגה. וי"א דאין הכנה וכו'** פי' בדבר תלוש אבל במחובר שלקטו עכו"ם בשבת אסור לכ"ע. ט"ז סק"ב. ועיין לעיל או' ו' ולקמן סי' שכ"ה סעי' ה':

טו טו) **שם בהגה וי"א דאין הכנה וכו'** דאין העכו"ם מקצה מדעתו כלום. (ר"ן) וכיון שהוא מוכן לאיש א' מוכן לכל. כלבו. מ"א ס"ק. תו"ש או' ד' ר"ז או' ג':

טז טז) **שם בהגה. וי"א דאין הכנה וכו'** ונראה דלא התירו בשל גוי רק מוקצה אבל נולד אפי' בשל גוי יש לאסור. עו"ש או' ד' א"ר או' ג' תו"ש שם. ועיין לקמן סי' תקי"ז:

יז טוב) **שם בהגה. ואפילו גרוגרות וצימוקים וכו'** משמע דאפי' העלה אותם העכו"ם מבע"י ליבשם ודחה אותם בידים לא חל עלייהו שם מוקצה אבל הר"ז או' ג' כתב דמיירי בראויים ואינם ראויים דבישראל צריכין הזמנה כמ"ש סעי' ה' ובשל עכו"ם אין צריך הזמנה יעו"ש משמע הא אם לא היו ראויים אף בשל עכו"ם אית בהו מוקצה כמו בשל ישראל:

יח **חי) שם בהגה. ואפי' גרוגרות וכו'** ונר עכו"ם שהדליק ביה"ש וכבה י"ל דשרי לישראל לטלטלו אח"כ בנתאכסן בבית עכו"ם דתרתי בעינן מוקצה מדעת ודחייה בידים הא דחייה לחוד לא. ואם ישראל נתאכסן בבית עכו"ם והניח מפה על השלחן לכבוד שבת ועכו"ם הניח נר עליו ביה"ש וכבה י"ל דהמפה בסיס דניחא ליה בכך. ולומר לעכו"ם ביה"ש טול נר שלך מכאן אסור דלצורך ישראל הטלטול אסור. ואם המפה של עכו"ם י"ל אין הכן בשל עכו"ם. מש"ז או' ב':

יט **יט) [סעיף ג'] דבר שנתקלקל וכו'** כגון גרוגרות וצימוקין שהיו חזו ביה"ש ונתקלקלו ביום שנפלו עליהם גשמים וחזרוונתקנו ע"י שזפתן השמש ב"י בשם רש"י. א"ר או' ד':

כ **ך) שם. חזר להתירו.** הטעם דאין מוקצה לחצי שבת דהא ביה"ש היה ראוי. טור. ט"ז סק"ג. ומ"ש שם הט"ז בענין האיזמל של מילה כבר כתבנו בזה לעיל בסי' ש"ח או' ז' קחנו משם:

כא **כא) שם. אבל דבר המוקצה ביה"ש וכו'** דוקא דברים שגמרן בידי שמים כגון גרוגרות דאין נגמרין אלא ע"י חמה אבל דבר הנגמר בידי אדם כגון תמרים שנותן עליהם מים בע"ש דאין ראוי עד ליל שבת כשלקחו טעם היין מותר. א"ר או ה' ועיין לקמן או' כ"ז:

כב **כב) שם. אסור כל היום** דהכנה צריך מבע"י כדכתיב והיה ביום השישי והכינו וכו' רש"י ביצה כ"ו ע"ב:

כג **כג) [סעיף ד'] אעפ"י שלא ידעו הבעלים וכו'** ולא אמרינן כיון שהיה סבור ביה"ש שלא יבשו עדיין הרי הוקצה לו באתה שעה ואתקצו לכולי יומא דליתא. וכתב הר"ן ע"ז ואע"ג דבירושלמי ריש ביצה אוסר בזה נקטינן כתלמודא דידן. ב"י. תו"ש או' ז':

כד **כד) שם. ואח"כ נודע להם וכו'** ודוקא בכה"ג אבל איסור שנפל להיתר לח ולא היה ששים ונתוסף אח"כ קודם שבת ע"י חש"ו ובלח לא שייך נ"נ בהפ"מ או נתוסף כנגד כל היתר ולא ידעו בעלים י"ל הואיל ולא שייך עומד ומצפה אסור ובלבוש כתב מוקצה בטעות לא הוה מוקצה משמע אף כה"ג שרי וצ"ע. מש"ז או' ד':

כה **כה) [סעיף ח'] דחזו ולא חזו וכו'** היינו שנתייבשו קצת מבע"י ולא כל צרכן. רש"י ביצה כ"ו ע"ב:

כו **כו) שם. אי אזמניה וכו'** וכתב המ"א בסי' תצ"ה דצריך שירשום מע"ש ויאמר מכאן אני נוטל למחר משום דאיכא למיחש דילמא שביק את הרעים ונוטל את היפים ומטלטל מידי דלא חז ליה יעו"ש. תו"ש או' ח':

כז **כז) שם. אבל אם אינם ראוים וכו'** כתב הכלבו בסי' נ"ח כל דבר שגמרו בידי אדם אינו מוקצה. ואית דבעו למימר שאילו התמרים שנותנים עלהם מים בגיגית בע"ש או בעיו"ט ונדחו עי"ז מיד או חזו להו בתר הכי בליל שבת או בליל יו"ט שלקחו טעם היין מותר לשתותן ביום שגמרו בידי אדם אם שהו כל הצורך ע"כ. וכתב עליו ב"י דדבריו תמוהים דהא אמרינן בגמ' (שבת מ"ה ע"א) דשאר פירות בר מגרוגרות וצמוקים לית בהו מוקצה וא"כ למה הוצריך ליתן טעם מפני שגמרו בידי אדם ועוד ודאי דהני לא הוי גמרו בידי אדם עכ"ל נמצא דהב"י לא תמה רק על הטעם אבל לענין דינא מודה. והביאו הט"ז סק"ד והתו"ש או' ט' ועיין לבו"ש שאר האחרונים מה שיישבו קושית הב"י על הכלבו. ועוד עיין לקמן סי' ש"ך סעי' ג':

כח **כח) שם. הזמנה לאו מילת היא.** דה"ל כמזמין עצים ואבנים לאכילה שאין בריה אוכלתן. רש" ביצה כ"ו ע"ב:

כט **כט) [סעיף ו'] מבטל כלי מהיכנו** פי' שהוסר הכלי מטלטלו ודומה שסותר הסותר זה הכלי ממה שהיה ראוי בתחילה. טור. וכן פירש"י והרמב"ם פכ"ה דין כ"ג. ובמקום אחר פירש"י דהוי כאלו בונה אותו במקום הזה. תו"ש או' יו"ד. וכ"כ הלב"ש:

ל **ל) שם. אבל מותר לכפות וכו'** דבזה אין מבטל אותו מהיכנו דהא אם ירצה יכול לחזור וליטול אותו משם. ולא חיישינן דשמא ע"י נטילתו משם ינדנד המוקצת מאחר שמוקצו מכוסה מן העין ועוד שמטלטל אותו לצורך דבר שאינו ניטול קמ"ל דלא. תו"ש או י"א:

לא **לא) שם. ובלבד שלא יגע בו.** אע"ג דמוקצה מותר בנגיעא וכ"ש סי' ש"ח סעי' מ"ב היינו כשהנגיה היא לצורך דבר המותר אבל הכא היא לצורך דבר המוקצה. ב"י בשם ת"ה סי' ס"ז. ט"ז סק"ה. מ"א סק"ג. והה"מ כתב דהא דאסור ליגע בביצה שנולדה בשבת ויו"ט היינו משום שהיא מתגלגל וע"ז נגיעה מעט היא מתגלגלת והוי טלטול ממש וכמ"ש רמ"א רס"י תקי"ג והבן או התו"ש או' י"ב וכתב דמדברי הש"ע כאן משמע דה"ל כהת"ה דהא התה דבריו דבכל מוקצה אסור ליגע (ר"ל אפי' אינו מתגלגל) וכ"כ המ"א סי'. תקי"ג סק"ב ודלא כהט"ז שם סק"א יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' ה' ועיין לעיל סי' ש"ח או' ל' ולקמן רסי' תקי"ג:

לב לב) [סעיף ז'] **מטה שיש עליה מעות וכו'** במניח איירי דבשבת תנן פי' נוטל מנער האת הכר והן נופלות ובמניח בשבת איירי דבהניח מבע"י והיו עליה ביה"ש אפי' אין עליה מעות אסור לטלטלה כדקאמר בסיפא דמילתא וא"ת דאיך יכול להיות שמניח לדעת בשבת י"ל כגון שהניח נכרי או תינוק לדעת ישראל. ב"י בשם התוי מ"א סק"ד. ולענין ניעור עיין מ"א סי' ש"ח ס"ק ן' שכתב להתיר כיון שלא היו עליה ביה"ש יעו"ש. וכ"כ הר"ז בזה הסי' או' י"א. ועיין סי' ש"ט סעי' ד':

לג לג) **שם הגה. ואפי' לצורך גופו וכו'** דדין הבסיס כאותו המוקצה שעליו וכיון דהמעות הוי מוקצה מחמת גופו דאסור אפי' לנורך גופו ומקומו גם המטה כך. לב"ש. וכ"כ המש"ז או' ו' ח"א כלל ס"ז או' ב':

לד לד) **שם. שמונח עליו איסור.** פי' בהניח בכוונה בע"ש דאלו בשוכח אמרינן לעיל סי' ש"ח העי' ד' דמנער את הכר שעליו המעות. ט"ז סק"ו:

לה לה) **שם. וגם לא היה עליה ביה"ש וכו'** פי' אפי' היה עליה מעות בשבת וניטל משם כיון שלא היה ביה"ש מותר לטלטלה. עו"ש או' ח' ועיין לעיל סי' ש"ח או' קפ"ב:

לו לו) **שם הגה. ויש אוסרין בייחד לכך וכו'** וטעמא משום דאדם קפיד עליה ומייחד לה מקום. ב"י. ומ"מ אם ייחדה בלבד ולא נתן עליה עליה אפי' מבע"י לכ"ע שרי דהזמנה לאו מלתא היא. וכ"כ כנה"ג בהגה"ט ר"ז או' י"ב:

לז לז) **שם בהגה. מיהו לצורך גופו וכו'** דמעשה זו מבטל המחשבה דיחוד והמעשה שעשה בו מעיקרא שהניח בו מעות. הגר"א. ופשוט שזה על דעת ר"ת דלשאר פו' אפי' יחדו. למעות נמי כל שאין עליה מעות וגם לא היה עליה ביה"ש שרי לטלטלה. ב"י:

לח לח) **שם בהגה. מיהו לצורך גופו וכו'** כ"כ ב"י בשם הג"א. אבל הדרישה או' ד' כתב שדעת ר"ת לדמותו למוקצה מחמת חסרון כיס דאסור אפי' לצורך גיפו ומקומו יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ה. וכן הסכים בביאור הגר"א. ר"ז שם. ולענין דינא כתב הא"ר או' ה' כללה דמלתא הן מטה או כיס אף שמייחד למעות כל שאין מקפיד עליו להניח בו דבר אחר מותר לצורך גופו ומקימו יעו"ש. וה"ה בכלוב של עופות שעושין מעצים שמטלטל אפי' לא היה בו עוף ביה"ש והוא ריקם אסור לטלטלו כ"א לצורך גופו או מקומו. בן א"ח פ' ויגש או' י"א:

לט לט) **שם בהגה. דהכיס בטל אצלו.** ואפי' בר"ה שרי ללובשו מ"א סק"ו. תו"ש או' ט"ו. וכן מותר להניח דבר בתוכו וליטול ממנו דלצורך מקומו מותר. מ"א שם. תו"ש שם. ר"ז או' י"ג:

מ מ) **שם בהגה. דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס וכו'** וא"כ היה צריך לנער את המעות כמ"ש סי' ש"ט סעי' ד' והכא א"צ לנער כיון שאין המעות על עיקר הבגד דמיירי שהכיס תלוי למטה רק פיו לבד תפור בבגד אבל אם הכיס כלו תפור לארכו בבגד אז אף אם שכח מעות בתוכו אסור לטלטל כל הבגד אלא צריך לנער המעות ואם הניח בכוונה נעשה כל הבגד בסיס ואסור לטלטלו. מיהו אם פיו לבד תפור בבגד אז אף אם הניח בתוכו בכוונה נמי מותר לטלטל את הבגד כיון שאין המעות על עיקר הבגד. והא דנקט רמ"א שכח משום דלכתחלה אין להניח מעות בתיכו מדעת דחיישינן שמא ישכח ויצא בו לרה"ר וגם אם הניח מדעת אסור עכ"פ להניח ידו לתוך הכיס דהכיס עצמו ודאי נעשה בסיס לדבר האסור. ואם כיס מלא מעות קשור בבגד אסור לטלטל את הבגד דכיון דהכיס אינה תפורה בבגד אינו בטיל לגבי הבגד. וה"ה כשיש מעות בתיבה שבשלחן נמי דינא הכי. תו"ש או' ט"ז בשם המ"א סק"ז בתוספת ביאור וכ"כ הר"ז או' ט"ו. וכתב עו"ש התו"ש ונראה דאם הכיס קשור קשר של קיימא בבגד אפשר שדינו כתפור. ועיין לקמן או' מ"ב (ומ"ש באה"ט או' ט' בשם אה"ע עיין באה"ע וסי' רס"ו כי לא נמצא כזה ואפשר שנפל ט"ס):

מא מא) **תיבה** שתוך השולחן עשויה להכניס ולהוציא ויש מעות בתיבה אם על השולחן דבר המותר היותר חשוב מותר לטלטל בכלל ואם לאו אסור. ולטלטל התיבה להכניס ולהוציא אפשר דלא מהני מה שיש על השולחן דבר המותר אלא א"כ יש בתוכה דבר המותר וצ"ע. א"א או' ז' ועיין באו' שאח"ז

מב מב) **שם בהגה. דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס וכו'** וכ"ז בכיס התפור בבגד וכן תיבה שבשלחן המיוחד למעות וכיוצא בו העשוי בענין שא"א להוציאו לגמרי מן השלחן וא"כ נתבטל לעיקר הבגד והשלחן אבל כיס מעות הקשור בבגד וכן התיבה אם יכולין להוציאה לגמרי מן השולחן וא"כ כל אחד ואחד כלי בפ"ע לא נתבטל לבגד ולשולחן ואסור לטלטל הבגד והשלחן שהרי הם נעשים בסיס למעית אלא א"כ יש בתוכם ג"כ דבר היתר החשוב כמ"ש סעי ח' ונ"ל דאם יש בתוכו רק איזה פרוטות. בטלים לגבי הבגד דאין אדם מבטל בגדו ושלחנו בשביל איזה פרוטות ח"א כלל ס"ז או' יו"ד:

מג **ונראה** דאם התיבה תלויה בשלחן ועשוי להניח בתוכו לחם וסכינים ואירע שהניח בו מעית אפי׳ אין בו לחם וסכינים אע״ג דהתיבה ודאי אסור לטלטל אבל מותר לטלטל השלחן שהרי גם התיבה הוא כלי שמלאכתו להיתר וא״כ נעשה השולחן בסיס לאיסור ולהיתר ומכ״ש כיון שאין המעות על עיקר הכלי וצ״ע. ואם התיבה קבוע ברגלי השלחן ואינו תלוי בשלחן נראה דמותר לטלטל השלחן עם הרגלים אעפ״י שאין דף השלחן קבוע ברגלים ומכ״ש כשמחובר עד שא״א לטלטלו בלא רגליו אבל הרגלים לבד אסור לטלטל ח״א שם או׳ י״ב:

מד **מד) שם. בהגה. מותר לטלטל הבגד וכו׳** ואם אפשר בניעור ינער המעות ממנו. א״ר או׳ יוד. ויכול לילך למקום המשתמר וינער שם דכל זמן שהמוקצה בידו אינו מחוייב השליך מידו תיכף אלא מותר לילך למקום שירצה להניחו שם. ח״א שם או׳ ט׳ וכ״כ או״ת או׳ ו׳:

מה **מה) שם. בהגה. מותר לטלטל הבגד וכו׳** ואם שכח מעות בכנף חלוקו יתיר ויניחם ליפול לארץ. תשב״ץ סי׳ נ״ד. א״ר או׳ י״א:

מו **מו) שם. בהגה. אבל אין ללובשו בשבת.** מיהו יכול לנער משם את המעות וכמ״ש לעיל סי׳ ש״ט סעי׳ ד׳ בשכח אבן ע״פ חבית. עו״ש או׳ יו״ד. א״ר או׳ ט׳:

מז **מז) שם בהגה. דחיישינן שמא יצא בו.** או יטלטל המעות בעינם. לבוש:

מח **מח) שם. בהגה. דחיישינן שמא יצא בו.** וא״כ לדידן דלית לן רה״ר אפשר להקל לצורך דאף אם ישכח ויצא אינו אלא איסור דרבנן. ומיהוא עיין לקמן סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ דיש פלוגתא בזה אם יש רה״ר בזה״ז יעו״ש:

מט **מט) שם. בהגה ועיין לעיל ס׳ רס״ו וכו׳** ועוד עיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ ל״ג בענין מעות התפורים בבגדו ובדברינו לשם בס״ד:

נ **נ) [סעיף ח׳] כגון מחתה וכו׳** היינו כלי נחושת שמביאים בו את האור לפני השרים. ב״י בשם רש״י:

נא **נא) שם. אפר שמותר לטלטלו וכו׳** שכיון שהיתה האפר מבע״י היה דעתו עליה מאתמול. ב״י בשם רש״י ולבוש. ונראה דאה ביה״ש הדליקו בה אש דאז פשיטא דהמדורה היא חשובה לגבי אפר אסור לטלטלה אפי׳ לצורך מקומה אף לאחר שכבה דכיון דאתקצאי לביה״ש אתקצאי לכולי יומא זכ״ל. או׳ ט׳ מה״ש:

נב **נב) שם. אפר שמותר לטלטלו וכו׳** אבל אפר שהוסק בשבת אסור לכ״ע דהו דבר חדש שלא היה בעולם. ונ״ל דאם נתערב אפר שהוסק בשבת באפר של אתמול בטל ברוב ואע״ג דקמח בקמח מקרי לח בלח ובעינן ס׳ כמ״ש סימן תנ״ג סעי׳ ג׳ מ״מ הכא כיון דעיקר איסורו מדבריהם סגי ברובא ודוקא שלא היה ניכר קודם שנתערב כמ״ש ס׳ ש״ך סעי׳ ב׳ מ״א סק״ח. פי׳ דאם ניכר הוי דבר שיש לו מתירין ולא בטל. א״ר או׳ י״ב ולב״ש. וכ״כ המ״א לקמן ס׳ תצ״ח ס״ק כ״ח דאם נתערב אפר של היום בשל אתמול דבטל ברוב יעו״ש. וכ״כ האחרונים. מיהו הער״ה או׳ ז׳ כתב בשם כמה פו דאינו בטל ברב אלא צריך ס׳ יעו״ש אמנם בסי׳ תצ״ח או ז׳ חזר בו הער״ה וכתב דהדין של מ״א אמת דא״צ ס׳ אפי׳ באיסור שיש לו עיקר מה״ת אלא באיסור אכילה יעו״ש וכתב ח״א כלל ס״ה או ג׳ (ד״ה פן ח׳) ונ״ל דמים הנוטפים מאילנות בימי ניסן אסור לשתותן בשבת משום נולד ואפי׳ יש כבר כלי עם מים מע״ש שנוטף לתוכו אפ״ה אסור ולא אמרינן דבטיל כיון שהוא דבר שיש לו מתירין עכ״ל. ומיהו מטר היורד בשבת מותר לשתותו ולא הוי מוקצה או נולד. מהריק״ש וכיכ שכנה״ג סי׳ שצ״ח בהגב״י בשם שה״ג יעו״ש:

נג **נג) שם. וכגון שדבר המותר חשוב וכו׳** וכששניהם שוים אסור. תו״ש א׳ ח״י. לב״ש. ח״א כלל ה״ז או ח׳:

נד **נד) שם. וכגון שדבר המותר חשוב וכו׳** ואע״ג שלכל העולם הוא חשוב אם אינו חשוב לדידיה לא מיקרי חשוב. כ״ה בגמרא וה״ה איפכא. מ״א סק״ט. א״ר או׳ י״ב תו״ש שם ועיין לעיל סס״י ש״ח:

נח **חנ) שם. וטעם היתר וכו׳** ר״ל דלמה בסי׳ ש״ט סעי׳ ג׳ אמרינן בפירות שאינם נפסדים ינער הכל (לב״ש) ולזה כתב משום דלא אפשר למינקט וכו׳:

ונ) שם. משום דלא אפשר למינקט וכו׳ משום דשברי עצים היינו שברים קטנים או פחמים קטנים שא״א ליטול האפר מבלעדה. ב״י. והביאו מ״א סק״י וכתב דלפי מ״ש בסי׳ ש״ט סעי׳ ג׳ בשם התו׳ שאין מטריחן את האדם ליטול וללקט פירות מן הסל בידו תו א״צ לדברי ב״י יעו״ש. אמנם הא״ר או׳ י״ג כתב אפשר דהתו׳ מיירי ללקוט מכלי אבל כל שמנער צריך לעשות בדאפשר כדמשמע בש״ס ר״פ נוטל עכ״ל. ור״ל אף לדברי התו שם בכאן צריכין לדברי ב״י ודלא כהמ״א:

זנ) שם. אפי׳ אי שדי ליה וכו׳ ודוקא אם צריך לאפרה או אם צריך למקם והמחתה. ט״ז סק״ז. והטעם משום דהמחתה גופא מלאכתה לאיסור ואפי׳

באין עליה שברי עצים אין שרי כ״א לצורך גופה ומקומה. מש״ז או ז׳:

חנ) שם אלא ינער וכו׳ ואי איכא הפסד בניעור א״צ לנער וכמ״ש סי׳ ש״ט סעי׳ ג׳ ב״ח. מ״ן ס״ק י״א. א״ר או׳ י״ד תו״ש או ך׳:

נט נט) שם. בהגה אבל אם היה האיסור עליו לבד וכו׳ ונראה דהיינו מע״ש היה האיסור לבד ונעשה ביה״ש בסיס דבר איסור ואז לא מהני מה שיניח בשבת דבר היתר ג״כ עליו אבל אם בשבת הונח עליו דבר איסור הואיל וביה״ש לא אתקצאי הו״ל מוקצה לחצי שבת וק״ל דאין מוקצה לחצי שבת אלא שכל זמן שהאיסור מונח עליו אסור בטלטול וע״כ מותר להניח עליו דברים של היתר חשובים מן האיסור ומטלטלם. ט״ז סק״ח. א״ר או׳ ט״ו:

ס ס) [סעיף ט׳] תיבה שיש בה וכו׳ היינו כשלא יחדה למעות או שלא הניח עליה מעות כמ״ש סעי׳ ז׳ תו״ש או׳ כ״ב ור״ל כל אחד לפי סברתו לדברי הש״ע דוקא בהניח ולר״ת שהביא בהגה אפי׳ ביחד לבד יעו״ש:

סא סא) שם. מותר לטלטלה וכו׳ היינו בצריך למקומה או כגון דלא אפשר בניעור אבל אם אפשר ליקח דבר ההיתר ותשאר במקומה או בניעור המוקצה ינער כמ״ש בסעי׳ הקודם. ועוד עיין לעיל או׳ מ״א ומ״ב ומ״ג בדין התיבה יעו״ש:

סימן שיא

א א) [סעיף א׳] מת שמוטל וכו׳ קבורת מת מצוה לא דחי שבת כ״ה מפורש בסנהדרין דף ל״ה. וה״ה דלא דחי יו״ט וכ״כ התו׳ בנזיר דף מ״ז ע״א. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ט״ו. ברכ״י או׳ א׳ ועיי׳ לקמן סי׳ תקכ״ו:

ב ב) שם. אם יש ככר וכו׳ דכל מה שאפשר לטלטלו בהיתר עדיף טפי וזה הוא כבודו שלא לחלל שבת בשבילו כל היכא שאפשר לעשותו בהיתר. תו״ש או׳ א׳:

ג ג) שם. מטלטלו על ידיהם. פי׳ שמניחו אצלו ומטלטלו עמו מ״א סק״א. ולאו דוקא עליו משום בזיון המת. א״א או׳ א׳:

ג) ומה שנוהגין שאין מטלטלין את המת כ״א ע״י ככר או תינוק שיהיה שם מבע״י אין להם על מה שיסמכו. באר עשק סי׳ נ״ב. וכ״כ הדב״ש. י״א בהגה״ט:

ד ד) שם. שיהפכנו. ממטה וכו׳ אורחא דמילתא נקט דדרך המת לשכב על המטה וה״ה על המחצלת שע״ג קרקע שמגלגלי המחצלת ונופל למחצלת הסמיכה לו. חידושי הר״ן פת״ע חו׳ ג׳:

ה ה) שם. שהפכנו ממטה וכו׳ ואם היה חי ביה״ש מיתר לטלטל אח״כ המטה דלא נעשה בסיס. הרא״ש והמאיר כתב דאפי׳ היה מת ביה״ש לא נעשה המטה בסיס דאין המטה צריכה למת וכל עצמו א״צ להטילו אלא ע״ג קרקע כדתנן שומטין הכר מתחתיו. מ״א סק״ב. א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ רס״ו או׳ מ״ד מ״ש בשם המאור. ואם מת ביה״ש והיה דעתו להניחו שם כל השבת אפ״ה היפכו ממטה למטה דכל מה שאפשר בהתירא דהוי ספק פלוגתא ממה שיטלטל להדיה אבל מת המוטל בחמה דאסור טלטול מן הצד אין נ״מ לענין המטה. א״א או׳ ב׳:

ו ו) שם. דהוי טלטול מן הצד. ואע״ג דטלטול מן הצד שמיה טלטול כשמטלטל לצורך דבר המקצה כמ״ש סעי׳ ח׳ מ״מ בדליקה התירו מטעם דאדם בהול על מתו ואי לא שרית ליה אתי לכביי. תו״ש שם:

ז ז) שם. מטלטלו טלטול גמור. ואע״ג דכיבוי הוי מלאכה שא״צ לגופה וליכא חשש איסור דאורייתא מ״מ התירו בזה דכיון שאם היה צריך לעשות פחמים הוי אסורא דאורייתא ואין הכל בקיאין בזה. וכה״ג כתב הר״ן. תו״ש או׳ ד׳ ועיין לקמן סס״י של״ד בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ח ח) שם. וכל זה באותו רשות. משמע הא לרשות אחר אסור להוציאו. מיהו האחרונים תמהו על דברי הש״ע בזה דהא אפי׳ מפני הבזיון מותר להוציאו לרשות אחר כמ״ש סעי׳ ב׳ וא״כ כ״ש מפני הדליקה והלבוש כתב דט״ס נפל בדברי הש״ע. א״נ ה״פ וכל זה באותו רשות ר״ל מ״ש בתחלה שיחזור אחר ההתירים להקל האיסור ע״י ככר או תינוק וכו׳ היינו באותו רשות כלומר שאין יראת הדליקה כ״כ מסוכנת אבל אם הדליקה מסוכנת לא יחזרו להקל האיסור בתחלה שמא תגבר הדליקה. וישרף אלא יוציאוהו בהדיא על הדרכים שנתבארו בסעי׳ ב׳ יעו״ש. וכ״ה דעת הב״ח והט״ז סק״א להתיר בדליקה להוציא מרשות לרשות כמו בהסריח דסעי׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ הא״ר או׳ י״ג בשם כמה פו׳ והסכים עמהם לדינא וכ״כ התו״ש. וכ״ה דעת האחרונים. ומ״ש המ״א סק״ג דליכא בזיון כשנשרף המת כבר השיגי עליו האחרונים וגם מ״ש המחה״ש ליישב דברי המ״א ע״פ מ״ש מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד סי׳ שס״ג דמותר ליתן סיד עליו וכו׳ כבר השיג עליו הפחה״ד או׳ א׳ דשאני התם דדוקא לעכל הבשר אבל הכא בדליקה ישרף הכל ואין בזיון

גדול מזה יעו״ש. ובפרט לדברי הזוה״ק והאר״י ז״ל שנשאר מבחי׳ הנפש בתוך הגוף בסוד הבלה דגרמי כדי שיוכל להתקיים עד זמן התחיה כמ״ש בע״ח שער י״ח שער הרפ״ח פ״א יעו״ש ואם ישרף ח״ו אין לך צער גדול מזה ועיין עיד בהש״מ פ׳ ויחי ודוק:

ט ט) שם. מת המוטל בחמה וכו׳ או במקום צר שלא יוכל קרובין לישב אצלו אגודה פ׳ כירה. א״ר או׳ ב׳:

י י) שם. מטלטלו מחמה לצל באותו רשות וכו׳ אבל להוציאו לרשות אחר אסור דליכא כבוד המת דיכול לעשות לו תקנה כמ״ש סעי׳ ו׳ ולזה נתכוין רמ״א שכתב ועיין סעי׳ ו׳ מ״א סק״ד. והב״ח מיקל להוציאו מרה״י לכרמלית. וכ״כ השה״ג בשם ריא״ז. וזה מסכים לי״א אפי עדין לא הסריח כי שכתב בהגה בסעי׳ ב׳ א״ר או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ ט״ו:

יא יא) שם. דטלטול מן הצד וכו׳ נראה דאסור לדחוף ע״י קנה דבר שהוא מוקצה וראייה ממ״ש סי׳ תמ״ו סעי׳ ג׳. ט״ז סק״ב. ועיין לעיל סי׳ ש״ח או׳ קפ״ד.

יב יב) שם. דטלטול מן הצד וכו׳ גם אמירה לגוי אסור. עו״ש או׳ א׳ וכ״כ בהגהת הלבוש. וכ״כ א״ר או׳ ד׳ דלא התירו ע״י כותים אלא בדליקה או במת שבבית שהסריח:

יג יג) שם. שמיה טלטול. היינו כשמטלטל לצורך דבר המוקצה כגון הכא שעושה לצורך המת אבל כשמטלטל מן הצד לצורך דבר היתר ודאי שרי כמ״ש סעי׳ ח׳ כ״כ התו׳ תו״ש או׳ ח׳ לב״ש:

יד יד) [סעיף ב׳] מת שהסריח וכו׳ אבל אם לא הסריח עדיין אעפ״י שמוטל בחמה אסור להוציאו לרשות אחרת. ב״י:

טו טו) שם בהגה. אלא שקרוב להסריח. ודוקא ע״י ככר או תינוק אבל אי ליכא ככר או תינוק אסור דהחמירו יותר באיסור טלטול מאיסור הוצאה. מ״א סק״ה. וזהו לדעת הטור אבל לדעת הרמב״ן איסור הוצאה יותר חמור כמ״ש לקמן. ועיין לקמן או׳ טו״ב. ובל״ה אנן ק״ל להחמיר כדעת הש״ע דדוקא בהסריח מותר להוציאו לרשות אחרת:

טז טז) שם. מותר להוציאו לכרמלית. משום דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל״ת שבתורה כלומר לאו דלאו תסור. ב״י. מ״א סק״ו. והיינו מפני כבוד החיים קאמר וכדי לסלק מהם ריחו התירו להוציאו אבל לא התירו הוצאה בשביל כבוד המת דליכא כ״כ בזיון כשהמת מסריח. מ״א שם. ומיהו זה דוקא באין רואין הא בספינה דהוה בזיון גדול התירו משום כבוד המת. א״א או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ כ״ה:

יז טוב) שם. אין מוציאין אותו וכו׳ דליכא כבוד החיים וכבוד המת נמי ליכא כיון שמונח במקום שאין רואין ועוד שכבר הסריח. ולדעת הטור דאם הוא קרוב להסריח מותר להוציאו אפי׳ יש להם מקום לצאת מותר להוציאו מפני שלא יסריח מ״א סק״ז. אבל אם כבר הסריח גם להטור אין מוציאין אותו אם יש להם מקום לצאת. מחה״ש. ועיין לעיל או׳ ט״ו:

יח חי) שם. אלא ע״י ככר וכו׳ דהוצאה דא״א לתקוני שרי אבל טלטול שאפשר לתקוני בככר מתקנינן. ומיהו אם אין לו ככר או תינוק. שרי להרמב״ם ולהטור אסור דאיסור טלטול לא התירו בלא ככר או תינוק. מ״א סק״ח. מיהו הא״ר או׳ ז׳ כתב אפשר דהטור מודה לזה דמותר משום כבוד הבריות ולא אמרו אלא בדאיכא ככר או תינוק מה דאפשר לתקוני מתקינן עכ״ד:

יט יט) שם. או תינוק והאי תינוק הוא קטן ממש שיש בו איסור הוצאה הא גדול קצת ודאי אף רמב״ן בתורת האדם מודה דתינוק עדיף דאין פוגם בהוצאה כלל ומתקן הטלטול. א״א או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ מ״א ובדברינו לשם בס״ד:

כ ך) שם. יש מי שאומר וכו׳ שלא בככר וכו׳ וסברה ראשונה נ״ל עיקר כי כן הכריע הרשב״א והר״ן וכ״פ בסי׳ צד״ל. וס׳ זכרון להגאון ר״י הכהן. א״ר או׳ ח׳ וכ״נ דעת הר״ז שלא הביא סברת היש מי שאומר הנ״ז שהוא דעת הרמב״ן ז״ל:

כא כא) שם. ויש מי שמתיר וכו׳ הב״ח תמה על הש״ע דהא הרמב״ן וטור גופייהו מסקי דר״ח אוסר ע״כ. ובאמת שכן הלכה וכ״פ ריי״ו נכ״ח. וכ״מ בשה״ל. ומ״מ נראה דעת הש״ע דכיון די״א דלדידן לית לן רה״ר יש לסמוך להקל. א״ר או׳ ט׳ וכ״ה דעת התו״ש או׳ יו״ד להתיר יעו״ש. ופשוט דלמאן דאסר אסור גם בלא תינוק. וגדולה מזו כתב הפרישה דגם הרמב״ן לא התיר אלא ע״י תינוק דאמרינן המת טפל לתינוק וצ״ע א״ר או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ כ״ח:

כב כב) שם. אף לרה״ר וכו׳ משום דהוי מלאכה שא״צ לגופה. ב״י. לבוש. מ״א סק״ט. ועיין לעיל סי׳ רע״ח ובדברינו לשם בס״ד. ומאן דחולק. סובר כבוד הבריות דוחה ל״ת דבריהם באין לו עיקר בתורה משא״כ מלאכה שאצ״ל מלאכה היא אלא שאצ״ל. א״א או׳ ט׳:

כג **כג) שם. ע״י תינוק.** ודוקא כשהוא גדול קצת כמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ מ״א. מ״א סק״י. אבל הט״ז פי׳ דתינוק טפל למת ודעת הב״ח ולבוש שכתבו דחי נושא את עצמו משמע כמ״א. א״ר או׳ יו״ד וכ״כ התו״ש או׳ יו״ד בשם הרמב״ן דבעינן גדול קצת והקשה על הט״ז יעו״ש:

כד **כד) שם. אבל לא ע״י ככר.** דמ״מ יתחייב על הככר שאינו טפל למת. מ״א ס״ק י״א. וכ״ה גם לשון הרמב״ן. וכתב התו״ש או׳ יו״ד דיתחייב הוא לאו דוקא דהא הככר הוי מלאכה שא״צ והביאו מחה״ש:

כה **כה) שם. והיו העכו״ם מתאספים וכו׳** והוא בזיון גדול מ״א ס״ק י״ב. ואעפ״י שדין זה הוא מהמרדכי ושם איתא בהדיא דהוא בזיון קצת מ״מ לדעת הש״ע דס״ל דלא התירו משום קצת בזיון כמש״ל. ע״כ צריך לומר דמיירי באופן שהוא בזיון גדול ולכך הותר משום כבוד המת לחוד. תו״ש או׳ י״א. ועיין לעיל או׳ ט״ז:

כו **כו) שם. הגה. וה״ה דמותרים לומר לעכו״ם וכו׳** במרדכי איתא דזה הוא כ״ש כיון דישראל עצמו מותר לעשות שבות להוציאו לכרמלית מכ״ש לצוות לעכו״ם דהוי שבות דלית ביה מעשה וקצת קשה על רמ״א דכתב וה״ה והו״ל למימר וכ״ש. תו״ש או׳ י״ב:

כז **כז) שם בהגה. וה״ה דמותרים לומר לעכו״ם וכו׳** ואין להתיר אלא בכה״ג אבל להתיר ע״י עכו״ם לצוות להניחו אפי׳ בקבר העשוי מאתמול דאין זה אלא שבות דשבות מ״מ אסור. וה״ה שאר איסורים המתפרסמים אפי׳ הן של דבריהם לפי שאין זה כבודו של מת שיאמרו שנתחלל שבת על ידו. כ״כ המ״א ס״ק י״ג בשם הרמב״ן. תו״ש שם. ועיין לקמן סי׳ תקכ״ו סעי׳ ג׳:

כח **כח) שם בהגה. וה״ה דמותרים לומר לעכו״ם וכו׳** משמע למאן דאוסר ברה״ר (כמ״ש לעיל או׳ כ״א) ע״י ככר או תינוק אסור לומר לעכו״ם. וכ״פ מ״א ס״ק י״ג בשם הרמב״ן. אבל ב״י בשם שה״ל כתב דאם מוטל ברה״ר או במקום מפולת מותר וכו׳ וכ״כ בס׳ התניא, וכ״כ כנה״ג בשם הרד״ך דאפי׳ באיסור דאורייתא וכו׳ ומעשה בפראג שנפל בית על נפשות מישראל ותינוק א׳ היה מת תחתיו כמו ד׳ ימים והתיר א״א הרב לקצץ דמים עם עכו״ם לפנות עד שימצא התינוק מטעם כיון דקצץ אדעתא דנפשיה עביד ואף דלעיל סי׳ רמ״ג איתא דוקא בצנעה מ״מ במת יש להקל. א״ר או׳ י״ב:

כט **כט) שם בהגה. ואסור לטלטל מת וכו׳** באמת שמהרי״ל פסק דמותר לטלטל ע״י ככר או תינוק לצורך החיים וכן המנהג עכ״ל אלא שבהג״מ אוסר ע״י ככר או תינק. ונ״ל דטלטול מן הצד שרי לצורך כהנים כמ״ש הה״מ דלצורך מקומו שרי. מ״א ס״ק י״ד ועיין בשו״ת משאת משה ח״א סי׳ ג׳ שכתב דלענין טלטול המת בשבת ויו״ט משום צרכי כהנים ודאי אי איכא מנהגא בההוא אתר דקביע איסורא אין כל בריה מצי למשרינהו ואי לא קביע מנהגא הרוצה לסמוך לטלטלו מן הצד או ע״י גוי לא הפסיד יעו״ש:

ל **ל) שם בהגה. לצורך כהנים וכו׳** והכהנים אינן יכולין לכוף לקרובי המת שיוציאו המת ממקומו כדי שיהיו רשאין ליכנס לביתם אם לא במקום שדרך להוציא כל המתים כמ״ש בי״ד סי׳ שע״א סעי׳ ד׳ בהגה אלא דהב״ח שם כתב דאם הוא נפל כופין והט״ז שם ס״ק י״א השיג עליו וכתב דגם בנפל אין כופין יעו״ש. ואפי׳ צריכים הכהנים ליכנס לבהכ״נ דהוה מצוה אין כופין כ״כ בתשו׳ מהרי״ל סי׳ ס״ט. והכא מיירי שאין הקרובין מקפידים ובזיון המת נמי ליכא דמה לי בבית זה מה לי בבית אחר אבל הכהנים רוצים שיהיו בביתם וכ״ה במהרי״ל שם דבחול מותר להוציאו שיכנסו הכהנים בביתם אם אין הקרובין מקפידין או במקום שהמנהג לשאת מיד למקום שמטהרין אותו יכול לכופן. ומ״מ נ״ל דאם יש כהן חולה שאין יכול לצאת מביתו כופין הקרובין להוציא המת מביתו כדי שלא יעבור על דאורייתא ומ״ש הש״כ ביו״ד סי׳ שע״ב דהוי דרבנן לא דק מ״א ס״ק י״ד. ודוקא בענין שא״א לתקוני בענין אחר שלא להביא את הטומאה בנעילת דלתים ובריח להפסיק את הטומאה כגון בשבת ובי״ט דחשיב כמתקן מנא דאלו בשאר ימי החול כיון דמצי לתקוני תו לא חשיב א״א לסלוקי. משאת משה שם:

לא **לא) שם בהגה. אבל ע״י עכו״ם וכו׳** מי שהיה בשבת במקום עכו״ם ומת שם בשבת וצוו מצד השררה להוציאו משם בשבת ולהביאו לשוק היהודים לאוספיד״ל דליכא עירוב ממקום למקום מותר להביאו ע״י עכו״ם וכן נעשה מעשה וכמ״ש מור״ם בהגה. ובל״ה אם לא היה משום ערוב ליכא איסור כיון שהוא לבוש במלבושו וכל שאינו ערום לא צריך ככר או תינוק כמ״ש סעי׳ ד׳ רו״ח או׳ א׳:

לב **לב) מי** שמת בשבת ונוהגין כי תכף מפשיטין כל מלבושיו שהוא לבוש בהם ואירע שמצאו בגדיו תפורין ואין אופן לפושטו אם לא ע״י קריעה אם יש חששא אם ישאר במלבושיו שיסריח אז יתירו לו ע״י עכו״ם הא לאו הכי לא. לב חיים ח״ב סי׳ ע״א יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ח״ן:

לג **לג) בס׳** החיים התיר לטלטל מת מהמרחץ לצורך טבילת נשים ע״י ישראל ע״י ככר ולהניחו על ביה״ק באהל המיוחד לזה ולא יעשו ע״י עכו״ם כיון דהוי בזיון המת וכן הסכימו עמו חכמי עירו יעו״ש. א״ח או׳ ד׳:

לד **לד) מת** אחד ביוה״כ והיה בחצר בהכ״נ ולא היה ביד הכהנים לכנוס לבהכ״נ יש להקל להוציא את המת דרך כרמלית ע״י עכו״ם למען יכנסו הכהנים בבהכ״נ ובפרט לצורך נשיאת כפים. ויש לצרף לזה דעת רש״י וקצת פו׳ דביוה״כ אין איסור הוצאה דבר תורה כלל דעירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליוה״כ. ישועות יעקב יעו״ש. וכ״כ בשו״ת שאילת שלום סי׳ קי״א שיש להתיר יעו״ש:

לה **לה) נזדמן** מת בשכונת ישראל בליל א׳ של פסח ויצטרכו הכהנים לטלטל מביתם ויוכלו להיות מתבטלים ע״י טלטול זה מכל מצות המוכרחות דהיינו סיפור יציאת מצרים כוסות ואכילת מרור ואפשר ג״כ מאכילת מצה שהיא דאורייתא ואין אפשרות בנקל מצות אלו בבית נכרי כופין את הקרובין להוציא המת מביתם עבור הכהנים אפי׳ במת גדול. תשובת מהרצ״ח סי׳ כ״ב. פת״ע או׳ ט״ו:

לו **לו) שם בהגה. לצורך מצוה כו׳** דשבות דשבות לצורך מצוה שרי כמ״ש לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ ועי״ש דה״ה דלצורך גדול נמי חשוב ג״כ כצורך מצוה ולהכי שרינן הכא ע״י עכו״ם לצורך כהנים וכ״מ מהגר״א יעו״ש:

לז **לז) [סעיף ג׳] אחד מכלים וכו׳** וה״ה שאר כלים שמלאכתן להיתר. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ ט״ו. משא״כ כלים שמלאכתן לאיסור לא מהני דהא אין זה נקרא לצורך גופו לב״ש. ומ״ש הלבוש לבוש חשוב כבר השיג עליו הא״ר או׳ ט״ו בשם מי״ט תו״ש שם:

לח **לח) [סעיף ד׳] אלא למת ערום וכו׳** שמעתי מקשים לפ״ז למה הצריכו גבי דוד המלך שמת בשבת לטלטלו ע״י ככר או תינוק כדאיתא בשבת (ל׳ ע״ב) והא דוד לא היה ערום באותה שעה שהרי מת בעסקו בתורה כדאיתא שם בגמ׳ וחכם אחד תירץ דשאני בגדי מלך שאסורים לשאר בני אדם כדתנן שורפין על המלכים וכמ״ש הרמב״ם בה׳ מלכים דשורפין בפניהם משמע דחיוב יש בזה וא״כ לא הוי ראויים לכל אדם וע״כ לא הוי בגדי דוד מועילים לטלטל. ונכון הוא. ט״ז סק״ד וכ״כ המ״א ס״ק ט״ז:

לט **טל) שם. אלא למת ערום וכו׳** מ״י שנפל מן הבית ומת בשבת ליכא היתר זה לפי שצריך לקוברו בבגדיו ממילא הנה הבגדים תכריכין ואסורין ג״כ בהנאה ובזה מיושב ההוא דדוד לפי שאיפחת דרגיה, שו״ת אבן שוהם סי׳ ל״ח יעוש״ב. לב״ש:

מ **מ) שם. אבל אם הוא בכסותו וכו׳** עיין בס׳ נזירות שמשון שכתב דמ״ש בש״ע אם הוא בכסותו היינו אם יוכל ליטול הבגד בלי טלטול המת אבל אם א״ר׳ הוי הבגד מוקצה ובסיס לאיסור אפי׳ מת בשבת כמ״ש הט״ז בססי׳ ש״י ובזה מיושב מילתא דדוד המלך יעו״ש. ונראה דהיינו דוקא אם צריך טלטול ממש אבל טלטול מן הצד כגון שתופס בבגד ומושך עד שנפשט אעפ״י שמתנדנד המת עי״ז לא הוי בגדיו מוקצה ובסיס דטלטול מן הצד לצורך דבר המותר שרי כמ״ש. סעי׳ ח׳ ובגדים של מת מותרים לכל אדם כיון שרצון קריביו לפושטם ממנו ולהלבישו תכריכין כמ״ש באו׳ שאח״ז:

מא **מא) שם. אבל אם הוא בכסותו וכו׳** דוקא מלבוש דאזלינן בתר מחשבתו דבודאי לא מבטל בגדי המת דדעתו להפשיטו ולהלבישו תכריכין אבל תכריכין בטלין אצלו. מ״א ס״ק ט״ז:

מב **מב) [סעיף ה׳] כיון דלצורך דבר המותר הוא.** ר״ל כיון שאין כוונתו בטלטול זה בשביל המת שהוא אסור בטלטול אלא בשביל מקום המת או דבר המונח עליו שהוא מותר בטלטול:

מג **מג) שם. לא התירו לטלטל ע״י ככר וכו׳** עיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ה׳ וסי׳ רע״ט סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מד **מד) [סעיף ו׳] מת המוטל בחמה וכו׳** ויש לחוש שמא ימהר להסריח. ב״י בשם רש״י ולבוש:

מה **מה) שם. ואין להם מקום וכו׳** כ״כ הרמב״ם וטור. ובס׳ חטא משמע דאם יש מקום עדיף מחיצה אבל ממעשה דדוד שהשיבו דמניח ככר או תינוק משמע קצת דאם יש מקום לטלטול אין עושין מחיצה. א״ר או ח״י:

מו **מו) שם. באים שני בני אדם וכו׳** כדי לשמרו. ב״ח:

מז **מז) שם. חם להם מלמטה.** מן הקרקע שרתחו חמה. ב״י בשם רש״י ולבוש:

מח **מח) שם. זה זוקף מטתו וכו׳** פרש״י שתהא המחצלת מונחת עליה וכן זה ונמצאת מחיצה עשויה מאליה ולכשירצו נשמטין והולכין להם ודוקא נקיט חם להם מלמטה ברישא שיבואו המטות לישיבה ברישא והדר מחצלת לפרוס עליהם ואוחזים אותם בידיהם עד לאחר שעה שיזקפום וישמטו דהו״ל כי ההוא דאמרינן (ביצה ל״ב ע״ב) האי מדורתא מלמעלה למטה שרי אבל לאיתויי מעיקרא מטות לצורך האהל לא דהו״ל מלמטה למעלה כדרך בנין וק״ל (שבת קכ״ה ע״ב) אין עושין אהל עראי בתחלה בשבת עכ״ל והביאו ב״י. וכ״פ הלבוש. אבל הב״י כתב שנראה מדברי הרמב״ם שאין שם אהל אלא מהמחצלאות בלבד וזוקף מטתו דקאמר לא להיות עומדת זקופה והמחצלת עליה כדפרש״י אלא לומר שזקופה ומסיר משם אם ירצה לפי

שאינה צריכה לו עוד ולפ״ז מאי דמצרכינן שישבו תחלה עד שיחם להם ואז יביאו מטות וישבו עליהם אעפ״י שאין למטות צורך לאהל היינו כדי שיהא נראה דפריסת המחצלאות לאו כדי לעשות אהל בחבור שתיהם היתה אלא כדי לפרוס כל אחד על עצמו להגן מפני החמה שהרי גם כשחם להם מלמטה הביאו כל אחד מטתו וישבו עליהם עכ״ל וכ״נ דעתו כאן בש״ע שהעתיק דברי הרמב״ם וכ״נ דעת המ״א ס״ק ח״י שהביא דברי ב״י. וכ״נ דעת התו״ש או׳ י״ט ר״ז או׳ י״א. וכתב ב״י ואפשר שאם רצה להניח מחצלת על המטה אינו רשאי לדעת הרמב״ם יעו״ש:

מט מט) ואם הוא מתירא שלא יסריח המת ויצטרכו לצאת שרי לפרוס עליו מחצלת בענין שאינו עושה אהל דהוי לצורך החיים. מ״א שם בשם התו׳ תו״ש שם. א״ר או׳ ך׳ וכתב דאפי׳ בלא צער חיים מותר. ועיין לב״ש מה שהשיג על הח״מ:

נ נ) שם. ונמצאת מחיצה עשויה מאליה. וכו׳ שנראה כאלו עשו לצורך החי שאין מחללין השבת לצורך מת אפי׳ באיסור דרבנן טור:

נא נא) [סעיף ז׳] מותר לסוך המת ולהדיחו. סיכה בשמן והדחה במים. ודוקא במים קרים אבל לא במים חמין. הרד״ך בית כ״ב חדר ג׳ כנה״ג בהגה״ט:

נב נב) שם. מותר לסוך וכו׳ ואע״ג דמוקצה אסור בנגיעה לצורך דבר המוקצה גבי מת לא החמירו כ״כ. תו״ש או׳ ך׳ א״א או׳ י״ט ועיין באו׳ שאח״ז:

נג גג) שם. מותר לסוך המת וכו׳ וכן מותר לזלף חומץ על בגדיו של מת בשביל שלא יסריח למו״ש ויוכלו להתעסק בטהרתו דהא אין מטלטלין אותו אלא שנוגעין בו ואין איסור בנגיעת המוקצה אלא בטלטולו ובבגדים שעליו אין לגזור משום סחיטה. שה״ג פ׳ כירה. ד״מ או׳ ה׳ מ״א ס״ק י״ט, וצ״ל דס״ל כדעת המ״מ דס״ל דמוקצה שרי בנגיעה וכ״כ רמ״א בהדיא ברסי׳ תקי״ג אבל לדעת התה״ד והמחבר בסי׳ ש״י סי׳ ו׳ דס״ל דמוקצה אסור בנגיעה ע״כ צ״ל כמ״ש. תו״ש שם. ור״ל משום דגבי מת לא החמירו כ״כ כמ״ש באו׳ הקודם. ועיין סי׳ ש״י או׳ ל״א:

נד דנ) שם. ולשמוט הכר מתחתיו וכו׳ צ״ע על מה שנהגו האידנא להגביה המת מעל הכרים ע״י ככר אף במקום שאין לחוש שיסריח לכן צריך למחות בידם ורק לשמוט הככר מתחתיו. מ״א סקך. א״ר או׳ כ״ב. ר״ז או׳ י״ב:

נה הנ) ואפי׳ בככר או תינוק אין להתיר לטלטלו לרוחצו (בידיו אבל לא במפה משום סחיטה. ח״א כלל ס״ז או׳ ח״י) אלא א״כ היה מטונף מטיט ומצואה ער שהיה מאוס בעיני רואיו. הרד״ך בית כ״ב חדר ד׳ כנה״ג בהגה״ט ואפי׳ לרמוז לעכו״ם שיעשה אסור אלא א״כ קצץ מע״ש. מ״א שם. אבל ברוקח סי׳ שמ״ג כתב אסור לישראל לפשוט ידיו ורגליו כ״א כותים ע״כ. משמע אפי׳ בלא קצץ ואפשר לפשוט איבריו יש להקל יותר א״ר או׳ כ״ב:

נו ונ) שם. ובלבד שלא יזיזו בו וכו׳ נשאלתי פה קראקא שמזיזין אבר ואומרים לפי שיש לחוש שיתעקם האבר וגם מעצימים וכו׳ ואומרים שיש סכנה בדבר כדאיתא בזוהר פ׳ ויחי פסוק ויאמר השבעה לי וכן המנהג בק״ק לבוב ובשאר קיק ואמרתי שאין למחות שהרי י״ל דמתני׳ אתיא כר״י אבל ר״ש אפשר דמתיר במוקצה זה משום חשש סכנה ומנהג כזה עיקר והלכה כסתם מתני׳ (מי״ט) ואני אומר דאם יש בו סכנתא בל״ה מותר כיון שאינו אלא טלטול מקצת דהתירו אפי׳ משום צער ב״ח כמ״ש הר״ן פ׳ שואל אלא דש״ס דילן פליג אזוהר דליכא סכנתא וגם אני תמה כיון דהרי״ף והרא״ש והרמב״ם פסקו להא מתני׳ ודאי הלכתא הוא והיאך נקיל לפסוק כנגדם לכן נראה דהנוהגין להקל יעשו כמ״ש במרדכי שם דמניח עליו ככר או תינוק ודוחק עליו הככר או התינוק עד שיתפשטו איבריו. א״ר או׳ כ״ג. ועיין באו׳ שאח״ז:

נז זנ) שם ובלבד שלא יזיזו בו שום אבר וכו׳ כתב המרדכי פ׳ כירה בשם ראבי״ה שנ״ל שאם חוששין שמא יתקשה ואז לא יוכל לפושטו ואז יהיה בזיון למת מניח עליו ככר או תינוק עד שיפשיטו איבריו עכ״ל, והביאו ב״י. אבל בהגהות שם משמע בשם ר״ב דאסור להזיז אבר ע״י ככר או תינוק. ד״מ או׳ ג׳:

נח חנ) שם. שלא יזיזו בו שום אבר וכו׳ כתב הפתה״ד או׳ ד׳ דמנהג חברה קדושה דבקור חולים דאזמיר יע״א שכשיפטר החולה בליל שבת או ביומו ב״מ מפשיטין את בגדיו ומוציאין אותו מעל המיטה ומניחין אותו ערום ע״ג קרקע ופורסין עליו סדין ומשהין אותו שם עד מו״ש. ואפי׳ בלא ככר ותינוק וגם בקיץ ובחורף יהיה המנהג הזה. והרבה להקשות דמאין יצא להם מנהג זה וגם למצוא סמך למנהג וכתב הטעם משום דזהו איסור דרבנן ומשום בזיון דגדול כבוד הבריות שדוחה לאו דלא תסור שאם לא יפשיטוהו ויניחוהו מלובש בבגדיו איכא למיחש טובא שחמימות בגדיו והתעטפם בגוף בביתא דלא נשיב זיקא גורם לו שיסריח אי נמי איכא למיחש טובה לניפוח וסירחון בסיבת הבגדים הדחוקים בגופו כבימות החמה וגם בימות החורף לא פלוג כיון דברוב ימות השנה איכא חשש סירחון יעו״ש:

נט נט) שם. ואם היה פיו נפתח וכו׳ מביאין כלי מוקד וכלי מתכות ומניחין על כריסו כדי שלא תפוח וסותמין נקביו עליונים ותחתונים בבגד או בשום דבר כדי שלא תכנס בהם הרוח ויתפחו. גמ׳ ופרש״י והר״ן מוקד שמביאין קדרות כגון זכוכית אבל ריו״ נכ״ח כתב מיקר וזכוכית ולא הזכיר מתכות.

א״ר או׳ כ״א:

ס ס) **שם. אין מעצמין עיניו וכו׳** תניא הרוצה שיתעצמו נופח לו יין בחוטמו ונותן שמן בין ריסי עיניו ואוחז בשני גודלי אצבעותיו והן מתעצמים מאליהן. גמ׳ והביאה רי״ו בנכ״ח. ונראה דבשבת קאמר דמותר וכן מצאתי בתוספתא סוף שבת. א״ר או׳ כ״ד:

סא סא) **[סעיף ח׳] ומקצת עליו מגולין.** אבל אם אין מגולין אסור לתחוב בהן מחט או חוט כמו בסעי׳ ט׳ משום דכיון שהגומא מכוסה אם תוחב בהם כוש מיחזי כעושה גומא אבל בתבן וקש אין בהם משום גומא. ב״י בשם המ״מ פכ״ה, והביאו מ״א ס״ק כ״א. מיהו כתב שם המ״א דבתו׳ משמע וכ״ה בירוש׳ ספ״ק דכלאים דגם אם אין קצת עליו מגולין שרי לתחוב מחט או כוש יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ל׳ בשם ריא״ז יעו״ש. וכ״נ דעת התו״ש או׳ כ״ג. ר״ז או׳ י״ד:

סב סב) **וכתב** הרמב״ם פכ״ו עמודים של אורג אסור לטלטלן שמא יתקן הגומות שלהן. ובגמרא דף קי״ג פריך גומות ממילא הוין כמו בצנון ומשני בשדה לא אתי לאשויי גומות ע״כ. וא״כ בבית אסור ליטול הצנון מהארץ דאתי לאשויי גומות. מ״א שם. א״ר או׳ כ״ה:

סג סג) **שם. ולא השריש.** שאם השריש הו״ל עוקר דבר מגידולו ואסור. עו״ש או׳ ו׳:

סד סד) **שם. וגם לא נתכוין לזוריעה.** והא דבסי׳ ש״י סעי׳ ב׳ גבי חיטין כתב דאפי׳ נתכוין לזריעה שרי, כתב הלבוש דשאני חיטין שההשרשה ניכר בהן מיד טרם הלקחם אבל בצנון חיישינן שמא השריש ולא ידע עד שיטלנו. א״נ שאם נתכוון לזריעה והוסיף מעט מחמת לחות הקרקע הוי כמו השרשה אבל אם לא נתכוון לזריעה אעפ״י שהוסיף מחמת לחות הקרקע לית לן בה שכן דרכו שהרי אנו רואין שומים ובצלים מתוספין אפי׳ בחלון עכ״ל. וכתב עליו הא״ר או׳ כ״ח דבתו׳ ור״ן ורוקח לא משמע הכי כתירוץ שני ונראה כתירוץ ראשון יעו״ש. והפרישה בסי׳ שי כתב הא דמותר בחיטין היינו משום מוקצה וכגון שתלשן כותי או נתגלה ע״י הרוח אבל ישראל אסור לתלשן יעו״ש ולפ״ז משמע דגם הכא מותר כשתלשן כותי או נתגלה ע״י הרוח אבל הא״ר או׳ הנ״ז השיג עליו דתלשן כותי אסור יעו״ש. והמ״א ס״ק כ״ב כתב דדוקא במעשר ושביעית וכלאים אם נתכוון לזריעה נתחייב בכולן אבל גבי שבת אפי׳ נתכוון לזריעה שרי כל זמן שלא השרישו יעו״ש ולפי דבריו גם הכא גבי צנון אפי׳ נתכוון לזריעה שרי אבל הרב נתיב חיים והא״ר או׳ כ״ז והנה״ש או׳ ח׳ השיגו עליו יעו״ש וע״כ כיון דדבר זה בפלוגתא שניא אין לזוז מסתם דברי הש״ע שכתב לאסור בנתכוין לזריעה ומשמע דאפי׳ תלשן כותי או נתגלו ע״י הרוח וגם לא השרישו אסור. ועיין לעיל סי׳ ש״י או׳ ח׳ שכתבנו שגם בחיטין שזרען יש אוסרין יעו״ש:

סה סה) **שם. שמזיז עפר ממקומו.** דהוי דבר שאין מתכוין וטלטול מן הצד לצורך דבר המותר. תו״ש או׳ כ״ה:

סו סו) **שם הגה. להיות שם כל השבת.** כתב הט״ז סק״י דהיינו כל זמן שירצה לאכול מהם ומה שישאר יאכל פעם אחרת אבל מי שגומר בדעתו שלא יאכל מהה בשבת זה ולדעת זה טמנם דוקא נראה דאסור אפי׳ בטלטול מן הצד יעו״ש אבל הא״ר או׳ כ״ז והמאמ״ר השיגו עליו ודעתם דאפי׳ טמנם שלא לאכול מהם אותו שבת מותר מטעם דאין באוכלין משום בסיס יעו״ש. וכ״נ דעת האחרונים מן הטעם שנכתוב באו׳ שאח״ז. ועיין לקמן או׳ ע״ד:

סז סז) **שם בהגה. דאין באוכלין משום בסיס וכו׳** כלומר דלא היתה כוונתו שיהא האוכל משמש לעפר אדרבה העפר משמש לאוכל וכמ״ש רסי׳ רנ״ט. מ״א ס״ק כ״ג. תו״ש או׳ כ״ו. ר״ז או׳ י״ד:

סח סח) **שם. וטלטול בגופו וכו׳** פי׳ שאינו נוגע בידיו כ״א בגופו או בשאר איבריו מקלינן בו ביותר משאר טלטול מן הצד וע״כ מותר אפי׳ לצורך דבר האסור. כ״כ האחרונים:

סט סט) **שם. הילכך קש וכו׳** הוא דעת הרא״ש דס״ל דמיקרי טלטול לצורך הקש ולכך אין היתר אלא משום דטלטול ע״י גופו גרע מטלטול מן הצד ושרי אפי׳ לצורך המוקצה אבל הר״ן ס״ל דטלטול ע״י גופו שוה לטלטול מן הצד והכא שרי משום דהוי כמטלטל לצורך דבר המותר דהיינו השכיבה. תו״ש או׳ כ״ז:

ע ע) **שם. דסתמו מוקצה להסקה.** משמע דבמקום שאין מסיקין בקש מותר לנענעו אפי׳ ביד דסתמא קאי למאכל בהמה וכן בסעי׳ ט׳ בפירות הטמונים בתבן המוקצה היינו במוקצה בבירור להסקה וטמן בו אבל לא בנוטל קצת תבן ומטמין בו פירות דזה ודאי הכינו לכך וכדאי׳ גבי עפר מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו כל צורכו. ט״ז סק״ט:

עא עא) **שם. מנענעו בגופו,** כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו. ר״ז או׳ ט״ו. אבל שלא לצורך שכיבה אע״ג שמטלטל רק ע״י הגוף מ״מ אסור. מחה״ש ס״ק כ״ה. ואם רוצה להסירו משם כדי לשכב על המטה שרי טלטול מן הצד אפי׳ בידיו לצורך דבר המותר. א״א או׳ כ״ה:

עב עב) **שם. כר או כסת וכו'** רש"י פי' בדף ן' דהיינו ששכב עליו מבע"י והרמב"ם פכ"ה כתב דאם היה עליו כר או כסת נעשה כמו שישב עליו מבע"י וכ"מ מלשון המחבר. וכבר כתבתי בסי' ש"ת סעי' כ"א דאע"ג דקש סתמא עומד להסקה מ"מ סגי בישב עליו מבע"י ומכ"ש חשב עליו כמו בחריות של דקל כמבואר בש"ס דמדמי להו להדדי אלא דלענין זה קש גרע מחריות דבחריות לא נאסרו מתחלה אלא בשגדרן לעצים וקש סתמא נמי עומד להסקה אבל בחשב עליהם ודאי מהני כיון דאיכא נמי קצת דקיימי לשכיבה או למאכל בהמה יעו"ש. וכבר נתבאר שם דקש שלנו תליא במנהג מקומות יעו"ש. תו"ש או' כ"ח. ועיין סי' ש"ט סעי' כ"ח ובדברינו לשם בס"ד:

עג עג) **שם הגה. וכן אם חשב וכו'** ואפי' פעם אחת בחול כמו בחריות בסי' ש"ח סעי' ך' תו"ש או' כ"ט. ועיין בדברינו לשם או' קמ"ב:

עד עד) **[סעיף ט'] פירות הטמונים בתבן וכו'** ואפי' אם הניחם שם מבע"י על דעת שישארו שם כל השבת. כן מסיק הב"י לענין דינא. וכ"כ הגר"א בשם הר"ן. וכ"ה דעת האחרונים עיין לעיל או' ס"ו:

עה עה) **שם. או בקש המוקצים** שאם היה מיוחד למאכל בהמה מותר לטלטלו. ב"י בשם רש"י. ועיין לעיל או' ע':

עו עו) **שם. יכול לתחוב בהם וכו'** דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. תו"ש או' ל' ועיין לעיל או' ס"א:

עז עז) **מתוך** זה יתבאר דמה שנוהגין למכור בשבת ולקבל המעות בכלי או שגוררין בסכין מלבד הרעה הגדולה של מקח וממכר כמה סמיות עיניהם דדוקא כשמטלטל ההיתר והמוקצה נופל מאיליו מותר ודוקא לצורך דבר המותר אבל הכא שאין כאן אלא לצורך המעות אין שום ספק שהוא איסור גמור. ח"א כלל ס"ז או' ט"ו:

עח עח) **שם הגה. ואם טמונים בחול וכו'** יש אומרים שהמצניע לימוניס או חבושים בחול או בעפר כדי לשמור לחותם מותר לגלות ולהוציאם משם בשבת דהאי חול או עפר אינו מוקצה כדאמרינן מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה צרכיו והוא שיחד לה קרן זוית. ב"י סס"י זה בשם שה"ל ופסקו מור"ם ז"ל לעיל סי' ש"ח סעי' ל"ח אמנם כתב הברכ"י בסי' זה או' ה' נראה דאין לסמוך על זה דשה"ל עצמו כתב ומי שאינו רוצה לסמוך על התר זה תוחב סכין וכו' יעו"ש:

סימן שיב

א א) **[סעיף א'] משום כבוד הבריות וכו'** שדוחה לא תעשה שבתורה שהוא לאו דלא תוכל להתעלם דכתיב והתעלמת מהם ודרשו בו פעמים שאתה מתעלם כגון זקן וכו' והכא נמי טלטול דרבנן דלאו דלא תסור אסכמוה רבנן במקום כבוד הבריות נדחה. לבוש. עו"ש או' א':

ב ב) **שם. משום כבוד הבריות וכו'** וכתב בשו ת חו"י דמ"מ צריך כפרה על זה. תו"ש או' א' מיהו אין נראה כן מדברי הפו' ומ"מ דבר פשוט הוא דיש ליזהר בכל מה דאפשר שלא לטלטל מוקצה אם אפשר בענין אחר:

ג ג) **שם. התירו לטלטל אבנים וכו'** וה"ה צרורות או שאר דבכ כה"ג דלאו בר טלטול הוא. מ"ב או' א' ועיין בס' קרבן אשה סי' י"א דמי שהולך במדבר והוצרך לנקביו דשרי לטלטולי נטלא של מים פחות פחות מד"א כדי לקנח בו יעו"ש. א"ח או' א' ועיין לקמן או' י"ז:

ד ד) **שם. ומי שיש לו מקום מיוחד וכו'** הטעם שאם ישתיירו לו ערבית יקנח בהם שחרית. ט"ז סק"א. מ"א סק"א. ואף שאחרים נכנסים ג"כ לשם ויש לחוש שיטלוהו לקנח מ"מ שרי להכניס מלא היד דלא הוי טלטול שלא לצורך דמה לי הוא או אחר וכ"מ רס"י שי"ט בהגה. מ"א שם. א"ר או' ג' תו"ש או' ב' ר"ז או' א' ודלא כהב"ח שאוסר להכניס מלא היד אם אחרים נכנסים לשם יעו"ש. אבל אם אין לו מקום קבוע אעפ"י שהוא קבוע לאחרים דאיכא למיתני שאחרים יטלום לקנח ונמצא שלו היה טלטולו שלא לצורך אפ"ה אסור דחיישינן שמא לא יטלום. נה"ש או' א':

ה ה) **שם. מלא היד.** בטור כתוב מלא ידיו וכתב הט"ז דאפשר שכן היה גרסתו בש"ס ולא עיין בראש"ש וברמזים דשם איתא מלא היד ובע"כ דט"ס הוא בטור. תו"ש או' ג' וכ"כ אר' או' ב' מש"ז או' ב':

ו ו) **שם. מלא היד.** והא דקאמר מלא היד ולא קאמר מלא יד היינו מלא היד שמאל שמקנח בה. ב"ח. א"ר שם. ונ"מ אי יד שמאל קטנה מהימין או רק מלא יד שמאל ואיטר. מש"ז שם. ועיין לעיל סי' ג' או' ך' ועיין בא"א מהגה"ק שמצדד להקל דמותר לקנח באצבעו כי סגנון מלבו לא שייך בשערות ההם וגם סגנון סחיטה אין בזה ומשום כבוד הבריות התירו שבותים יעו"ש. א"ח או' ב' ומיהו רק צריך להזהר שלא יקנח בחוזק שלא ישיר את השער:

ז **שם. ואם אין לו מקום קבוע וכו'** היינו שהולך פעם למקום זה ופעם למקום אחר וא"כ אם ילך אח"כ למקום אחר נמצא שטלטל תחלה שלא לצורך ולכן מכניס כמלא בוכנא קטנה. מ"א סק"א. תו"ש או' ב' ר"ז או' ב':

ח **ח) ואם** יש לו בה"כ סמוך לביתו שאין שום אדם נכנס לשם אסור להכניס בשבת אבנים (אפי' כמלא בוכנא קטנה א"א) דהו"ל להזמינם מאתמול. מ"א שם בשם הג"א והגמ"י פכ"ו ותו' וכ"כ התו"ש שם א"א או' א' ר"ז או' ג' מיהו הא"ר או' א' מצדד להקל וכתב שכ"ף הנ"ץ יעו"ש. וכ"נ דעת ב"י בסס' זה:

ט **ט) שם. כשיעור בוכנא קטנה.** פי' כשיעור רגל מדוכה קטנה של בשמים. ב"י לפי דעת ר"ת שנראה לו כגרסת ר"ח וכן מפורש בירוש' יעו"ש. והיינו שראוי לקנח בו פעם אחת. לבוש. מיהו בריב"ף והרא"ש איתא כשיעור ראש בוכנא קטנה וכ"ה בטור:

י **י) שם. ואם ניכר באבן וכו'** הטעם משום דנעשה כבר מוכן בהך והיינו כשקנחו בו מבע"י ואפשר דאפי' בספק יש להכשיר משום כבור הבריות ומלתא דרבנן הוא. עו"ש או' ב':

יא **יא) שם. ואם ניכר באבן שקנחו בו וכו'** כתב המאמ"ר או' ז' דפשט הלשון משמע דר"ל קנחו בו אחרים יהיה מה שיהיה והפרישה ז"ל נדחק לפ' דר"ל דהוא עצמו קינח בו פ"א והיינו לפי' שהוקשה לו הא דאיתא לעיל סי' ג' שאין לקנח בצרור שקינח בו חבירו ואין פשט הלשון מסכים עמו וכו' יעו"ש אבל הפתה"ד או' א' כתב דאין פשט הלשון מנגד לדברי הפרישה דר"ל שכל הרואה את האבן מגיד ואומר שכבר קינחו בה דלגבי אחרים המכירים שייך ל' שקנחו ואה"נ דבדידיה דוקא קאמר יעו"ש. ועיין לעיל סי' ג' או' ל':

יב **יב) שם. ואם ניכר באבן שקנחו בו וכו'** ולא דמי לחריות וסי' ש"ח סעי' ך') דשרי בישב עליהן אפי' אינו ניכר דשאני אבן דקינוח דכיון שהשליכו שוב אין דעתו עליו כלל לשמש בו ולכך בעינן שיהא ניכר. מ"א סק"ב. תו"ש או' ד' מיהו דעת הא"ר להקל אף באינו ניכר כמ"ש באו' שאח"ז:

יג **יג) שם. ואם ניכר באבן שקנחו בו וכו'** פי' מע"ש ואף שלא יחדו וה"ה בידוע שקנחו אף שאינו ניכר. וכן כשייחד בפי' לקינוח אף שלא קינחו. א"ר או' ד' ודין יחוד כמו המייחד אבן לפצוע בו אגוזים עיין לעיל סי' ש"ט סעי' כ"ב. תו"ש שם:

יד **יד) וה"ה** המייחד נייר חלק לקנח בו דשרי. מ"א שם בשם שה"ג. א"ר שם. מיהו בנייר חלק העומד לכתיבה בעינן יחוד לעולם כיון דלאי אורחיה בהכי ונייר גסה סגי ביחוד לשבת א' כאן דאורחיה בהכי כמו באבן לפצוע בו אגוזים. תו"ש שם. ואם לא יחדו שרי כבוכנא. א"ר שם בשם שה"ג. והיינו כדי קינוח של פעם א' כמ"ש לעיל או' ט' והיינו דוקא במקפיד עליו הא סתמא שעומד לכסות פי הפך ה"ה דשרי לקנח בו א"א או' ב' ומ"מ אסור לקרוע הנייר כמ"ש לקמן סי' ש"מ סעי' י"ג:

טו **טו) שם בהגה. וי"א דאפי' מכרמלית וכו'** וכן עיקר א"ר או' ה' ר"ז או' ד' ומ"מ כשאין אחר יכול לילך לשם אין להקל כרמלית לרה"י. א"ר שם. ור"ל כיון שאין אחר הולך לשם הו"ל לאזמניה מאתמול וע"כ אין להקל. אבל אם שכח ולא הכין מע"ש דבר לקנח בו או שהכין ונטלו משם או במקום שאף שיכין יקחוהו אחרים מותר להוציא מרה"י לכרמלית כפי מה שצריך לקנח ח"א כלל נ"ה או' ח':

טז **טז) שם בהגה. וי"א דאפי' מכרמלית וכו'** ונראה דאף הסומך להקל כדעת התו' מ"מ ברה"ר שלנו אף שדינו ככרמלית אין להקל כ"כ כיון דבל"ה רבים חולקים וס"ל דגם עכשיו איכא רה"ר ונתוסף עליו גם דעת רש"י שאוסר בכרמלית והוו תרתי לרעותא. תו"ש או' ו' וכ"כ ח"א שם. ועיין לקמן סי' שמ"ה סעי' ז':

יז **יז טוב) שם בהגה. וי"א דאפי' מכרמלית לרה"י וכו'** וה"ה דמותר להעביר ד"א בכרמלית לסברה זו כמ"ש ב"י בשם התו' אבל לסברא א' צריך להעביר פחות מד"א כמ"ש הר"ז או' ד' ולכן היכא דאפשר יש להחמיר כס' א' ואין לטלטל כ"א פחות פחות מד"א והוא פשוט והגם דלקמן ססי' שמ"ט אוסר לטלטל בכרמלית פחות מד"א הכא משום כבוד הבריות התירו. ועיין לעיל או' ג':

יח **יח) שם בהגה. דהא נמי אינו רק וכו'** ואף שיש בזה שני איסורין דרבנן טלטול ומוקצה וגם מכרמלית לרה"י אפ"ה כבוד הבריות דוחה אותו. ישועות יעקב:

יט **יט) [סעיף ב'] אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו וכו'** ר"ל שנטבעו בקרקע מחמת הגשמים והוה אמינא דאם לוקחם משם הוי כסותר או' כטוחן קמ"ל דאם רשומן ניכר מלמעלה מן הקרקע שרי ולא מיקרי סותר ולא טוחן ונראה דמיירי כשמקצתן מגולה עד שיכול לאחוז בהן וכמו בצינון בסי' הקודם סעי' ח" וק"ל. לב"ש:

כ ך) **שם. אם רישומן ניכר וכו'** פי' רי"ו שלא נטבעו מליכלוך אלא רישומן ניכר למעלה מן הקרקע. א"ר או' ו' ויראה לפרש אם הוא מכיר מסביבות האבן שעדיין מי גשמים תחתיה מותר שעדיין לא נתחברה כ"כ. מאירי. פת"ע או' ח':

כא כא) **שם. ואין בזה משום סותר וכו'** לפי שאינו אלא מדרבנן ל"ג בזה. תו"ש או' ז':

כב כב) **שם. ולא משום טוחן.** ולענין דין טוחן עיין לקמן סי' שכ"א סעי' י"ב ובדברינו לשס בס"ד:

כג כג) **[סעיף ג'] צרור שעלו בו עשבים וכו'** נראה דתלת קמ"ל חדא דלא חיישינן שמא יתלוש ממנו העשבים ויהיה חייב חטאת. וחדא אע"ג דצרור הזה יש לו יניקה מן הארץ ויש איסור ליטלו מקרקע שלא לצורך כדין עציץ נקוב וכמ"ש אביי והביאו ב"י אפ"ה לצורך קינוח התירו משום כבוד הבריות והשלישי אעפ"י שהצרור הוא כאבן והוא מוקצה. פרישה או' ה' ועיין לקמן סי' של"ו סעי' ח':

כד כד) **שם. מותר לקנח בו וכו'** ומדסתם ש"מ דס"ל דאפי' מונח על הארץ מותר לטלו דאין בזה משום תלישה (ר"ל מה שמגביהו מן הארץ) אלא איסורא דרבנן ומשום כבוד הבריות לא גזרו כמ"ש רש"י ור"ן וכ"מ סי' של"ו סע"י ח' יעו"ש ודלא כהרמב"ם. והתולש עשבים מהצרור חייב לכ"ע. מ"א סק"ג. א"ר או' ז' תו"ש או' ח' א"א או' ג' ר"ז או' ו' והטעם כתבו שם התו"ש והר"ז דהא אף לאחר שנוטלו מן הארץ לא הוי הפסק בין הצרור לארץ אלא אוירא בעלמא ועדיין יונק מלחלוחית הקרקע יעו"ש משמע הא אם הפסיקו בידיו לגמרי מן הקרקע עד שאינו יונק כלל אסור. וכ"כ א"א שם בשם הג"א יעו"ש:

כה כה) **[סעיף ד'] מפני שאינה ראויה וכו'** וכיון שאינה ראויה לקינוח אסור לטלטלה. א"ר או' ח' לב"ש:

כו כו) **שם. לפי שהיא נפרכת.** ובמקום שפסת רגבים שבה קשה כעין אבנים ואינה עשויה להתפרך מותר. מאירי פת"ע אוי י"ב:

כז כז) **שם. משום סכנה וכו'** והא דכתב לעול בסי' ג' סעי' י"א דאסור לקנח בחרס משום כשפים אתא לאשמעינן דבחול אסור אפי' באזני חרס משום חששא דכשפים אלא יקנח בצרור אבל הכא כתב הטעם משום סכנה לאורויי דבאזני חרס דליכא סכנה יקנח בחרס ואעפ"י דאיכא חששא דכשפים ולא יקנח בצרור בשבת דאסור לטלטלם. ב"ח. תו"ש או' ט' ועיין לעיל סי' ג' או' כ"ה:

כח כח) **[סעיף ה'] דכיון דחלקים הם וכו'** אבל אם אינם חלקים דיש חשש סכנה מקנח בצרור אעפ"י שהוא מוצקה שבת פ"ב ע"א:

כט כט) **שם. מקנח באוזן החרס וכו'** ואע"ג דיש לחוש לכשפים כמ"ש סי' ג' סעי' י"א מ"מ עדיף לקנח בו מהצרור. ב"ח. מ"א סק"ד. וריל דוקא לקנח בשברי חרס דאיכא סכנה דשכיחא ע"י שהן חדין פן ינתק שיני דכרכשתא הותר לו לקנח בצרור אבל אוגני כלי חרס דאינו חד וליכא משום סכנת כשפים דלא שכיחא לא הותר לו לקנח בצרור. מחה"ש. ועיין לעיל סי' ג' סעי' י"א בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

ל ל) **שם. שהוא ראוי לכסות וכו'** ולא יקנח בצרור שהוא מוקצה שלא התירו לקנח בצרור ואבן אלא כשאי לו דבר אחר המותר בטלטול לקנח בו. ר"ז או' ה':

לא לא) **שם. יקנח בעשבים וכו'** יש מפרשים משום שאינם מוקצים ויש מפרשים אעפ"י שהם מוקצים כמ"ש בסעי' שאח"ז והיינו רבותא דידהו מהצרור לפי שהצרור צריך לטלטלו והעשבים אין מטלטלם כמ"ש בסעי' שאח"ז ובלבר שלא יזיזם:

לב לב) **שם. אבל ביבשים אין מקנחין וכו'** לאו ביבשים ממש קאמר שהם נפרדים ונפרכין דא"כ בלאו טעם סכנה אסור אלא ביבשים שאינם לחין קאמר. שה"ג פ' המוציא כנה"ג בהג"ט:

לג לג) **שם. מפני שהם חדין וכו'** והא דלעיל סי' ג' סעי' י"א כתב הטעם מפני שהמקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו התחתונות נושרות הכא לענין איסורי שבת לא חשיש כ"כ לסגולות וע"כ כתב הטעם שהוא סכנה בעין:

לג) איתא בש"ס פ' מרובה מותר לפנות אחרי הגדר דשדה חבירו ומותר ליטול צרור לקנח אפי' בשבת ופי' המ"א סק"ה דהיינו מן השדה אבל לא מהגדר אפי' בגדר עב דאינו עושה נקב משום סתירה ודלא כרש"ל. תו"ש או' יוד. וכ"כ האחרונים:

לד לד) **[סעיף ו'] ובלבד שלא יזיזם.** מפני שהם מוקצים. מ"א סק"ו וכ"כ הט"ז סי' של"ו סק"ד. והיינו שלא יזיזם ביד דהוה מוקצה במחובר אעפ"י שראוי למאכל בהמה אבל מקנח בהם בגופו דטלטול בגופו שרי אפי' לצורך דבר האסור כמ"ש סי' שי"א סעי' ת' א"א או' ו' וכתב שבזה מתורץ קושית התו"ש על המ"א וגם על מ"ש הא"ר הקשה יעו"ש:

לה לה) **שם. דלא אמרו אלא באילן וכו׳** ואפשר דאפי׳ באילן מותר דמשום כבוד הבריות לא גזרו ובעלין שלו אפי׳ מחוברין ולא גזרינן שמא יתלוש דהא אם יתלוש הוי מלאכה שאינה צריכה וגם אינו מכוין ולא פסיק רישיה. לבוש. א״ר או׳ י״ג וכתב שכ״ה דעת הש״ע ודלא כהעו״ש יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ יוד אלא שכתב דהיינו אם אין לפניו אפי׳ צרור ואבן לקנח ואז מותר לקנח אפי׳ באילן:

לו לו) **[סעיף ז׳] משום השרת נימין.** ואע״ג דמקנחין בחרס ולא חיישינן משום השרת נימין במשמש בצרור הוה פסיק רישיה. תו׳ מ״א סק״ז:

לז לז) **לא** ימשמש בצרור של הקינוח להחליקו (שלא ישרט בשרו פרישה) כדרך שעושה בחול משום כתישה אלא כלאחר יד. טור בשם ר״ח. מ״א שם. ור״ל שאוחזו בנחת ומיקרי כלאחר יד שעושה בשינוי ממה שעושה בחול. לב״ש:

לח לח) **שם. בשני אצבעותיו.** כלומר בנחת וממשמש בנחת. ב״י בשם רי״ו. וכ״ה לקמן סס״י שכ״ח:

לט טל) **[סעיף ח׳] למשמש בברזא וכו׳** פי׳ של עץ וכן הדין בצעפיל א״ר או׳ ט״ו. ועיין לקמן סס״י שכ״ח:

מא מא) **שם. אפי׳ תחובה וכו׳** דכיון שמכניסו תדיר כדי לחזור ולהוציאו אסור כמו המוציא בפיו ובמרפקו. טור. משמע דדבר התחוב כולו בגוף (שאין מכניסו כדי לחזור ולהוציאו תדיר. תו״ש ולב״ש) מותר לכתחלה וא״כ מותר לבלוע מרגלית או זהב ולצאת בו לרה״ר. מ״א סק״ח. א״ר שם. תו״ש או׳ י״ד ר״ז או׳ י״ג:

מא) כתב תשב״ץ סי׳ ס״ב אם תחוב כולו בגוף מותר להתפלל הואיל ואינו נראה מבחוץ ואסור לצאת בה בשבת כיון דמכניסה תדיר כדי לחזור ולהוציאה. א״ר שם. א״א או׳ ח׳:

מב מב) **[סעיף ט׳] אסור לפנות בשדה ניר וכו׳** חרישא ראשונה ועו״ד לזריעה. ב״י בשם רש״י. ט״ז סק״ג. הא חרישה שניה לא שייך אשווי גומות ושדה חבירו אף חרישה שניה אסור שמקלקל ולא יצמח. מש״ז או׳ ג׳:

מג מג) **שם. שמא יבא לאשווי גומות.** דשמא יטול צרור ממקום גבשושית ושדי ליה למקום גומא ואמרינן היתה לו גומא וטממה גבשושית ונטלה בשדה חייב משום חורש ובבית חייב משום בונה. גמ׳ ומ״מ נראה דבבית (אף שיש גומות וצרורות מש״ז שם) מותר לפנות דבמלתא דלא שכיחא לא גזרו. מ״א סק״ט. תו״ש או׳ ט״ר:

מד מד) **[סעיף יוד׳] אבנים גדולות וכו׳** דוקא שכבר הוקצה לכך אבל אם לא הוכנו אסור דלא התירו משום כבוד הבריות מוקצה. יש״ש פ׳ המביא, א״ר או׳ ט״ז. ור״ל שלא התירו אלא לקינוח ולא לדבר אחר:

מה מה) **שם. מותר לצדדן.** ומ״מ לעשות כמין אהל אסור. מ״א סק״י בשם מס׳ ביצה דף ל״ב. אמנם הא״ר או׳ י״ז כתב דמש״ס לא משמע מידי דאפשר דמותר בזה משום כבוד הבריות וכ״מ בטור סי׳ שט״ו וכ״כ הלבוש שם סעי׳ ז׳ עכ״ל. וכ״כ המאמר להתיר יעו״ש ור״ל דאף שמניח אחת מכאן ואחת מכאן ואח״כ אחת על גביהן כדרך שעושה בחול מותר כמ״ש שם בלבוש אבל אם מניח תחלה אחת למעלה ואח״כ א׳ מכאן וא׳ מכאן גם להמ״א מותר כמ״ש שם בסעי׳ ו׳ יעו״ש. מיהו דעת המחה״ש לאסור משום דאפשר לעשות בהיתר דהיינו לתקן הגג תחלה:

סימן שיג

א א) **[סעיף א׳] פקק החלון וכו׳** ואפי׳ על ארובה שבגג שרי דמוסיף על אוהל עראי שרי. תו׳ מ״א סק״א. תו״ש או׳ א א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ור״ל דלאו דוקא פקק החלון שהוא מן הצד דשרי אלא אפי׳ ארובה שבגג שרי משום דמוסיף על אהל עראי הוא. כ״ה שם בתו׳:

ב ב) **שם. פקק החלון וכו׳** בית שהיה שם מת אסור לסתום החלון שפונה לבית אחר כדי שיכנסו הכהנים דהוי מתקן ולומר לנכרי לסתמו פלוגתא דרבוותא. הריי הלוי סי ל״ד, כנה״ג בהגה״ט, אמנם המ״א סק״א חלק עליו וכתב דמותר לסתום אף לאחר שמת המת ולא הוי מתקן יעו״ש. והא״ר בסס״י זה דחה דברי המ״א וכ״כ י״א בהגה״ט דהעיקר כדברי מהר״י הלוי יטו״ש. אבל התו״ש רסיי שט״ו כתב דהדין עם מ״א. וכן בשו״ת בית יהודה ח״ב פי׳ כ״ט השיג על מהר״י הלוי והתיר בפשיטות כהמ״א והביא מכמה אחרונים שס״ל הכי וגם כתב שם דצירים ומנעולים של ברזל שבפתח וחלון חשיבי כמחובר דלא כט״ז וכתב שכן הסכימו פנים מאירות ח״ב סי׳ צ״ב ודב״ש סי׳ רכ״ג והאריך הרבה והעלה דשרי לכהן לסתום הפתח אף לאחר שמת ואף בשבת וישקוד על דלתותיו שיהיו נעולות אין יוצא ואין בא עד שיצא המת יעוש״ב. והביאו הברכ״י ושע״ת:

ג ג) **שם. כגון לוח וכו׳** אפי הוא דבר שאין עליו קורת כלי כלל וגם לא פקק בו מעולם בחול. ר״ז או׳ א׳:

ד ד) **שם. אפי' אם אינו קשור.** אבל אם הוא קשור אפי' לא חשב עליו כלל שרי. ב"ח. עו"ש או א' א"ר או' א' וכן אם פקק בו פעם א' מבע"י אף שלא חשב עליו לפקוק בו בשבת ירדה עליו תורת כלי ע"י פקיקה זו כיון שהוא דבר שדרכו ליחדו לכך. ר"ז שם:

ה ה) **שם. ולא אמרינן דהוי כמוסיף וכו'** כיון דדרכו בכך לפותחו ולסוגרו תדיר. תו"ש או' ב' וכ"כ א"ר שם אבל אם קבוע לעתים רחוקות אסור במוסיף על בנין קבוע כמ"ש המ"א סק"ז א"א. או' א' ר"ז או' א' וע"כ אם הוא קבוע לעתים רחוקות צ"ל קשור שם מבע"י:

ו ו) **שם. והוא שיחשוב עליו וכו'** לאפוקי מאיסור טלטול. ובמחשבה סגי אפי' חשב לסותמו בחול כמו בחריות סי' ש"ח סעי' ך' תו"ש או' ג' לב"ש:

ז ז) **שם. והוא שיחשוב עליו וכו'** והטעם משום מוקצה ולפ"ז אם היה כלי דף העורכין עליו שמלאכתו לאיסור אפ"ה לצורך גופו שרי וא"צ שום מחשבה. מש"ז רס"י זה:

ח ח) **שם. והוא שיחשוב עליו וכו'** והא דבעינן דעתו מע"ש היינו דוקא בדבר שדרך לבטל שם אבל דבר שאין דרך לבטלו לעולם אלא לפי שעה כגון בגד וכיוצא בו מותר לסתום בו אפי' לא היה דעתו עליו מע"ש. ח"א כלל ט"ל או' ח':

ט ט) **שם. לסתמו בו.** לאו דוקא אלא ה"ה אם הכינו לאיזה דבר שיהיה במחשבה סגי. מש"ז רס"י זה:

י י) **שם. וקנה שהתקינו להיות נועל בו נמי א"צ שיקשרנו בדלת** כצ"ל, לב"ש:

יא יא) **שם. וקנה שהתקנו וכו'** שתוחבו אצל הדלת בכותל ודמי לנגר קצת כ"מ בראי"ש. מ"א סק"ב. מש"ז או' ב' ר"ז או ב':

יב יב) **שם. א"צ שיקשרנו בדלת.** מבע"י שאף שלא היה קשור ותלוי שם מבע"י ותוחבו שם בשבת אין בו משום בונה בשבת הואיל ואינו מבטלו שם אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר. ר"ז או' ב:

יג יג) **שם. ולא סגי במחשבה וכו'** ואף אם יחדו לכך לעולם ואף אם כבר נעל בו פעמים רבות בחול והוא מיוחד לכך אסור לנעול בו בשבת אלא א"כ תיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך. ר"ז שם:

יד יד) **שם. להפך בו זיתים וכו'** וגם ליחדו לנעול בו דאם לא יחדו לנעול בו לא מהני מה שראוי להפך בו זיתים כמ"ש או' ח"י:

טו טו) **שם. ולר"ת אין צריך וכו'** וכ"פ בסי' ש"ח סעי' יו"ד. מ"א סק"ג. ורצונו להקשות דלמה בסי' ש"ח סעי' יו"ד פסק כר"ת והכא הביא פלוגתא. כ"כ האחרונים. מיהו בא"ר או' ב' תירץ דהכא משום בנין חששו לדברי רש"י אלא שכתב שרי"ו כתב על דין זה דעיקר כר"ת יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ב' כמ"ש באו' הקודם. וע"כ נראה דבעת הצורך יש להקל כר"ת:

טז טז) **שם. אלא כיון שתיקנו וכו'** ואז מותר לנעול בו אף אם עדיין לא נעל בו מעולם מבע"י אבל אם הוא בענין שאסור לנעול בו בשבת אף שהוא מיוחד לנעול בו בחול אסור לטלטלו כ"א לצורך גופו ומקומו כדין כלי המיוחד למלאכת איסור. ר"ז שם:

יז טוב) **שם הגה. ומקרי ע"י כך וכו'** היינו לכל אחד לפי סברתו לרש"י שיהא ראוי לשום תשמיש ולר"ת שעשה בו מעשה והתקינו לכך אבל אם לא עשה לא כמר ולא כמר כ"א יחדו לנעול בו בחול אסור לנעול בו בשבת כ"א לטלטלו לצורך גופו ומקומו כמ"ש באו' הקודם:

יח יח) **שם הגה. ומקרי ע"י כך וכו'** אבל קנה שמוסקים בו בו זיתים אעפ"י שנועלין בו מ"מ מקרי (כיון שעיקרו עשוי לכך הולכין אחר רוב תשמישו. לב"ש) מלאכתו לאיסור. וכ"מ ברמב"ם וב"י. מ"א סק"ד. תו"ש או' ה' ור"ל כיון דהוי מלאכתו לאיסור אסור לטלטלו כ"א לצורך גופו ומקומו כמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' ג' יעו"ש. וכן הדין בנגר שיש בראשו גלוסטרא. א"ר או' ג':

יט יט) **שם הגה. ומותר לטלטלו וכו'** היינו אפי' כדי שלא ישבר או יגנב כמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' ד' יעו"ש:

כ ך) **שם. באסקופה למטה.** נראה דוקא באסקופה למטה בארץ אבל במזוזה מן הצד לא דמי לענין זה כלל ופשיטא דשרי פרישה או' ב' ור"ל דאפי' אין בראשו גלוסטרא ואינו קשור שרו אלא רק שהתקינו והזמינו לכך:

כא כא) **שם. אלא א"כ יהיה קשור.** בב"י הביא שיש נוסחא בטור אפי' באינו קשור שרי כשיש בראשו גלוסטרא והרבה להביא סמוכות לזה הנוסחא יעו"ש אבל מדלא הביא זה בש"ע משמע דלא סמיך עלה לענין דינא. וכ"כ הב"ח. וכן הט"ז סק"א דקדק בלשון הש"ע דאם אינו קשור כלל לא מהני גסטרא יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' ו' מיהו בא"ר או' ד' כתב דיש הקל בעת הצורך משום דמצא עוד כמה פו' דמתירים יעו"ש:

כב כב) **שם. חלא א"כ יהיה קשור.** ואז מותר לנעול בו אף שלא נעל בו עדיין מעולם ואף אם לא יחדו לכך שהואיל והוא קשור ומחובר שם מבע"י אינו נראה כבונה בשבת. ר"ז או' ג':

כג כג) **שם. אלא א"כ יהיה קשור.** ואם הוא כלי גמור נועלין בו אעפ"י שאינו קשור כלל. ב"י ח"א כלל ט"ל או' ט' ועיין לעיל סי' ש"ח או' טוב:

כד כד) **וכן אם הוא מחובר לדלת ומושכין אותו וחותכין בחור מותר לכ"ע.** ח"א שם. וכ"ה בב"י בשם הריטב"א יעו"ש:

כה כה) **שם. אם יש בראשו גלוסטרא וכו'** היינו ממילא אבל אם עשה גלוסטרא לראשו בידים משמע בב"י דזה לכו"ע שרי אפי' בלי קשירה כלל יעו"ש:

כו כו) **שם. להיות ניטל בו.** שאם רוצה לטלטלו ע"י אותו החבל מיד נפסק. ב"י בשם רש"י ולבוש:

כז כז) **שם. אלא בבריח הדלת.** או במזוזה. ר"ז או' ד':

כח כח) **שם. ואפי' אם החבל ארוך וכו'** כמה אמות שרי דקשורי מוכיח עליו. ב"י בשם רש"י:

כט כט) **שם. ואם אין בראשו גלוסטרא וכו'** דכיון דאין על הנגר תורת כלי בעינן שיהיה יותר היכר שהוא עומד רק לנעילה דלא יהא נראה כבונה. מ"ב או' י"ז:

ל ל) **שם. אלא בבריח.** או במזוזה. ב"י בשם רש"י. ר"ז או' ה' וכן אם היה קשור בגמי אסור לנעול בו. שה"ג:

לא לא) **שם. צריך שיהא הקשר אמיץ וכו'** ובל"ה אסור אפי' אם הנגר תלוי באויר ואינו נגרר כלל בארץ. הגר"א:

לב לב) **שם. ומניחו בקרן זוית.** ואינו קשור כלל שזה נראה כבונה הואיל ואינו נראה שמוכן לזה. לבוש. לב"ש:

לג לג) **[סעיף ב'] כל נגר שאמרנו וכו'** אף אם יש בראשו גלוסטרא יקשור בדלת בחבל חזק. ר"ז או' ו':

לד לד) **שם. שהאסקופה גבוה וכו'** ואצ"ל כשנועץ במזוזה מן הצד דפשיטא דשרי. ב"ח:

לה לה) **שם. אבל אם נפחתה וכו'** נ"ל דדוקא כשהיה תחלה האם קופה שלימה למטה דהנקב לא הגיע עד סוף האסקופה ונתקלקל ונעשה הנקב עד סופה ועי"ז נוקב הנגר בארץ ועושה גומא בארץ וע"כ הוה כבנין וכ"מ לשון רש"י שכ' ונועץ בקרקע וכו' משמע שעושה נקב חדש אבל אם מתחלה עשה חלל בקרקע מקום שהנגר יהיה ראשו שם וכן יהיה תמיד שאינו מוסיף נקב בארץ אין איסור בזה משום דמחזי כבנין דהוה כפקק החלון דריש הסי' ובזה ניחא מה שברוב הבתים עושים נקבים בחומה אצל הדלת מכאן ומכאן ותוחבים הבריח לשם שהולך מקצה זה לזה ולא אמרינן דהוה כבונה דמה לי שנכנס בחומה או למטה בארץ אלא ודאי כדאמרן שנעשה מתחלה לכך נקבים בחומה וע"כ אין איסור. ועוד נראה דכיון שעושה טבעת של ברזל באמצע הבריח ובו אוחזין בשעת פתיחה ונעילה ומושכין את הבריח זה הוה כעשה לו בית יד דפשוט בגמ' דמותר אפי' באין קשור ותלוי ופי' הר"יף דקאי אנקמז דהיינו נפחתה האסקופה. ט"ז סק"ב. י"א בהגה"ט. תו"ש או' ח' ר"ז או' ו' ואו' ז' מההי"ש סק"ה. מיהו בא"ר או' ה' כתב על דברי הט"ז הנז' דאינו מוכרח וכן המש"ז או' ב' הניח בצ"ע ומ"מ דעת האחרונים הנז' להחל כהט"ז:

לו לו) **שם. ואסור לנעול בו.** ואם עשה לו בית יד ודומה למקבת מוכח דכלי הוא ושרי. ב"י בשם הרי"פ. מ"א סק"ה וכן כשעשה לבריח טבעת של ברזל באמצע למשוך בו אילך ואילך שרי. א"ר או' ו' והוא מדברי הט"ז הנז' והגם שכתב על הט"ז דאינו מוכרח כמ"ש באו' הקודם היינו בלא עשה לו טבעת אבל בעשה טבעת מודה דזה דומה למ"ש ב"י בשם הרי"פ. וכתב הר"ז או' ז' דנגר זה שעשה לו בית יד באמצעיתו מותר לנעול בו אף אם הוא נוקב בארץ ואף שאינו קשור כלל יעו"ש. מיהו התו"ש או' ח' כתב על עיקר דין זה שעשה לו בית יד דלפי מ"ש מ"א סי' תצ"ח בשם הר"ן דאסור לנעוץ דבר בתוך הקרקע א"כ לדידיה לא מהני כאן בית יד יעו"ש. וכ"כ הגר"א בביאורו דלדעת רש"י והטור לא מצינו היתר בנקמז דהיינו בשנפחתה האסקופה אפי' ע"י עשיית בית יד יעו"ש. אמנם דעת רוב הפו' להתיר כנז':

לז לז) **[סעיף ג'] רחבה שאחורי הבתים וכו'** והטעם בזה דכיון שאינו עשוי לפתוח ולנעול אלא לעתים רחוקות א"כ כשנועלים בהם נראה כמוסיף על הבנין קבע. ואפשר דעתים רחוקות היינו כמו של קיימא ברסי' שי"ז יעו"ש ויותר נראה דעתים רחוקות היינו אחר ל' יום כדאיתא באבל לאחר ל' יום הוי שמועה רחוקה וכן בברכת ראייה עיין סי' רי"ח. וכל זה הוא לדעת הראב"ד אבל לדעת רש"י עיקר הטעם בזה דכיון שאין הדלת תלויה וקבועה כראוי אלא זקופה ועומדת כנגד הפתח וכשהוא פותח מטילה לארץ ויש שתלויה אבל נגררת לארץ עכ"ל וכתב הב"י דלדעתו אפי' בבית שמשתמשין בו

תדיר לכניסה ויציאה אם יש לה דלת כזה אסור בלא ציר דהוי כבונה עכ״ד והב״ח כתב דגם לרש״י נמי אינו אסור אלא דוקא אם משתמשין בו רק לעתים רחוקות. ומיהו אנן ק״ל כפי׳ הראב״ד וכמ״ש המחבר כאן. תו״ש או׳ ט׳ ועיין ט״ז סק״ג:

לח לח) שם. וכן פרצה וכו׳ שבגנה ושבחצר שגדרה בקוצים ועשאן כעין דלת ולפעמים פותח דלת זו ונכנס ויוצא בפרצה זו לעתים רחוקות וחוזר ונועלה. ר״ז או׳ ח׳:

לט טל) שם. אלא שהיה להם ציר וכו׳ וניכר (עכשיו. א״א) שהיה להם ציר. מ״א סק״ו:

מ מ) שם. אלא שהיה להם ציר וכו׳ וה״ה פקק החלון אם עשוי כעין ציר וחקיקה וכדומה אפי׳ לזמן מרובה שרי. מש״ז או׳ ר׳ ועיין לעיל או׳ ה׳:

מא מא) שם. אלא שהיה להם ציר וכו׳ ונ״ל דה״ה אם יש היכר נקב באסקופה שהציר סובב בו מותר לנעול בו אם הוא קשור בפתח אעפ״י שנגרר בארץ ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו דזה בונה ממש וחייב רק שינעול בו כך אבל אם אינו קשור כלל אעפ״י שיש לו ציר אסור לנעול בו. ח״א כלל ט״ל או׳ ד׳:

מב מב) שם. רק שקשרם וכו׳ שם מבע״י לנעול בהם. ר״ז או׳ ט׳:

מג מג) שם. אבל אם אין להם ציר וכו׳ ואם יש אסקופה בארץ בענין שאינו עומד על הארץ אעפ״י שאינו ניכר שהוא דלת ואפי׳ אינו קשור מותר לנעול בו. וכן אם גבוהין מן הארץ אעפ״י שאין שם אסקופה מותר כיון דעכ״פ הדלת מחובר מקרשים הרבה ניכר קצת שהוא דלת וכיון שאינו קובעו בציר וגם אינו עומד על הארץ אינו דומה לבנין כלל ומותר לנעול אף שאינו קשור כלל. ח״א שם מיהו מ״ש להתיר אפי׳ באינו קשור עיין להרב מ״ב בב״ה מה שהשיג עליו והביא מכמה ראשונים דבאינו קשור אסור לנעול בו יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם דגם בגבוהין צריך להיות קשורים. ועיין לקמן או׳ מ״ה:

מד מד) שם. אלא א״כ היו גבוהין וכו׳ אפילו כמלא נימא. כן הוכיח בב״י. וכ״כ הר״ז שם:

מה מה) שם. אלא א״כ היו גבוהין וכו׳ ר״ל שהיו קשורות ותלויות שם מבע״י בענין שאף כשפותחן אינן נגררות בארץ ואפי׳ הן גבוהין מן הארץ רק כמלא נימא והטעם ששוב אינו נראה כבונה בנעילה זו אף אין להם היכר ציר הואיל שאף כשהן פתוחין הן מחוברין וקבועין שם היטב שאין נגררין בארץ מ״ב או׳ כ״ז:

מו מו) שם. ופתח העשוי לכניסה וכו׳ שכיוון שמשתמשין בה תדיר הכל יודעין שלדלת היא עשויה ולא מחזי כבונה. לבוש:

מז מז) שם. והוא נגרר. בארץ כשפותחה. והנה מלשון הש״ע משמע דקשור מיהא בעינן (וכ״כ הגר״א) אבל הר״ז או׳ יו״ד כתב דאפי׳ אינו קשור כלל מותר אם יש לה אסקופה מלמטה לפי שכיון שעשויה להפתח תדיר אינו עושה בנעילתה מחיצה קבועה אלא עראי ואין איסור כלל לעשות מחיצת עראי בשבת אלא ע״ד שיתבאר בסי׳ שט״ו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ נ״ו:

מח מח) [סעיף ד׳] דלת העשוי מלוח אחת וכו׳ וטעמא משום דמיחזי כבונה ונותן קרש בכותל שאין בה היכר דלת. ב״י בשם רש״י והרי״ף והרא״ש:

מט מט) שם. או אין לה אסקופה וכו׳ זהו דעת הטור דפסק כשני לישני דגמ׳ להחמיר אבל הרמב״ם (פכ״ו דין ט׳) פסק כשתי הלשונות להקל דלעולם נועלין בה עד שיהיו בה תרתי לרעותא מלוח א׳ ואין לה אסקופה התחתונה וטעמו כתב ב״י משום דכיון דלא מיתסר אלא מדרבנן משום דמיחזי כבונה נקטינן לקולא. ומיהו הא דשרי הרמב״ם לנעול בה היינו כשאינו מכניס ציר למקומו דאלו מכניס ציר למקומו אפי׳ בתריסי שידה תיבה ומגדל שהם מיטלטלים אסור עכ״ל ב״י. ומשמע דלדעת הש״ע אם הוא עשוי מלוח א׳ או אפי׳ מקרשים הרבה ואין לה אסקופה התחתונה אסור לנעול בה אעפ״י שעשוי לכניסה וליציאה תדיר אכן דעת האחרונים להקל כמ״ש לקמן או׳ נ״ו:

נ נ) שם. או שאין לה אסקופה וכו׳ וכשנועלין בה מורידין אותה על הארץ. ר״ז או׳ י״א:

נא נא) שם. אפי׳ יש לה ציר. והא דבסעי׳ ג׳ במחצלת של קנים מהני היכר ציר שאני התם דלא מיחזי כבונה כמו כאן דאין רגילות לבנות מחצלת של קנים בבנין משא״כ כאן דהוא מדף אחד ורגילין לבנות בכזה בכותל וע״כ לא מהני ציר ובגמ׳ קרי להא דלת אלמנה. ט״ז סק״ד:

נב בנ) שם. אפי׳ יש לה ציר. כל שאינה סובבת על צירה. ר״ז שם. ור״ל אבל אם יש לה ציר ומונחת שם מע״ש בצירה וסובבת עליו כשפותחין אותה ואין שומטין אותה ומורידין אותה על הארץ פשיטא דשרי:

נג גג) שם בהגה. אעפ"י ששומטין אותה וכו' היינו שאינה קשורה כלל ואע"ג דבריש סעי' ג' בדלת של רחבה שגם היא מסתמא עשויה כשאר דלתות ואפ"ה מחמירין שיהא קשור ותלוי מבע"י הכא איירי בפתח שהוא עשוי לכניסה ויציאה תדיר וס"ל דבזה לא בעינן קשירה כלל. הגר"א:

נד דנ) שם בהגה. אם יש לה אסקופה. והיינו אם הדלת עשויה לכניסה ויציאה תדיר סגי בזה לחוד וא"צ להיכר ציר אבל אם עשוי לכניסה בעיתים רחוקות בעינן להיכר ציר כמ"ש סעי' ג' לדעת הראב"ד. תו"ש או' י"ג. וכ"כ הר"ז או' י"ג דדלת העשויה מקרשים הרבה ויש לה אסקופה מותר לנעול בה לד"ה אם הפתח עשוי לכניסה ויציאה תדיר ואפי' אם אין לה היכר ציר יעו"ש:

נה הנ) שם בהגה. וה"ה במקום שנועלין בקרשים הרבה ויש חקיקה וכו' כ"כ ב"י על היתר החניות שנוהגין להתיר בכך היינו משום שמה שמחזירין הקרשים לתוך החקיקה שבפתח זה לא מיקרי מחזיר ציר למקומה דאסור כמ"ש בסי' תקי"ט וא"כ לדעת הרמב"ם דס"ל דסגי בחד לטיבותא (כמ"ש לעיל או' ע"ט) פשיטא דשרי דהא החקיקה מקרי אסקופה אלא אפי' לדעת הטור דמחמיר כתרי לישני ואוסר בדלת העשויה מלוח א' הכא שרי דהא לא מקרי לוח א' ואף שנותנין כל לוח לבד הואיל ואינם לות א' ככל הדלת יעו"ש. והביאו הלב"ש:

נו ונ) שם בהגה. הואיל ואינם לוח א' וכו' משמע דלוח א' אסור אפי' עשוי לפתוח ולנעול כמ"ש בב"י דקאי אחריות אבל הב"ח כתב בשם התו' דאף העשוי מלוח א' אם עשוי לכניסה ויציאה תדיר שרי כמ"ש סעי' ג' ויש להקל דהא הרמב"ם מיקל טפי. מ"א סק"ח. ור"ל דמיירי ביש לו אסקופה ולהרמב"ם שרי בחדא טיבותא כמ"ש לעיל או' מ"ט ואפי' אינו עשוי לכניסה ויציאה תדיר והגם דלא ק"ל כוותיה מ"מ יש לצרף ג"כ דעת הב"ח בשם התו' דשרי בעשוי לכניסה ויציאה תדיר וע"כ כתב דיש להקל. כן פי' האחרונים דברי המ"א. וכ"נ דעת הא"ר או' ז' להקל כדברי המ"א. וכ"כ התו"ש או' י"ד. ר"ז או' י"ב ח"א כלל ט"ל או' ו':

נז זנ) [סעיף ה'] שידה תיבה וכו' כל דלתות שלהם היו להם ב' ראשים (ר"ל צירים) א' למעלה וא' למטה וחור א' היה במפתן וכנגדו חור למעלה במשקוף. והיכא שהחור באמצע פתח התיבה לא שייך למגזר שמא יתקע ואפ"ה גזרינן באמצע אטו מן הצד. ולכאורה נראה דצירים שלנו העשוים בברזל לא שייך למגזר שמא יתקע (דאינו נראה כ"כ כבונה. לב"ש) דהחור רחב וא"א לתקוע יותר אבל במרדכי פ"ג דעירובין משמע קצת דאסור. מ"א סק"ט. והיינו לסברת האוסרים בסי' שי"ד סעי' ז' אבל להיש מתירין דשם אין איסור כשימת הצירים אלא משום מתקן מנא כמ"ש המ"א וא"כ בזה לא שייך למגזר שמא ישים הצירים כיון דאינו אלא מדרבנן. תו"ש או' ט"ז:

נח חנ) שם. שמא יתקע. בחוזק בסכין וביתידות והוה מכה בפטיש. תו"ש שם. לב"ש. ר"ז או' י"ד. ועיין לעיל סי' ש"ת או' פ':

נט טנ) שם. אסור אפי' לדחקו וכו' וכתב ב"י וכבר נת' בסי' ש"ח (סעי' ט' ויוד) דדלתות הכלים מותר ליטלם מהם בשבת אבל לא דלתות מידי דמחובר בארעא משום דהוה בונה ומשמע דחייב חטאת בין על נטילתן בין על חזרתן עכ"ל והך משום בונה דנקט היינו אמחזיר וממילא הנוטלו הוי סותר והכי איתא פ' המוציא תפילין בכיסוי של בור ודות שלא יחזיר ואם החזיר חייב חטאת משום בונה וא"כ כל שנוטל הוי סתירה וחייב חטאת ומזה יש ללמוד דיש למחות מה שנוהגין בסעודות גדולות בימות החמה לסלק החלון ע"י עכו"ם בשבת וזהו איסור גדול דכיון דהישראל חייב חטאת בזה אסור בעכו"ם משום שבות וכ"ש אותם הלוקחים הקווטיר"ן מן החלונוש ואפי' ישראלים רגילים לעשות כן ואינם יודעים שיש בזה חיוב חטאת. ט"ז סק"ה. י"א בהגב"י. והגם דסותר אינו חייב אלא א"כ ע"מ לבנות כתב הר"ז או' י"ז דמה שעתיד להחזירן אח"כ הוי ע"מ לבנות. וכתב עו"ש הר"ז דלהאומרים שסותר ע"מ לבטת אינו חייב אלא א"כ דעתו שבנין האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון אין בנטילת החלונות אלא איסור מד"ס ולומר לנכרי הוא שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער לפיכך א"צ למחות ביד המקילין כיון שיש להם על מי שיסמכו אבל כל אדם יחמיר לעצמו כס' הראשונה שהיא עיקר עכ"ל. ועיין עיד מזה לעיל בסי' ש"ח או' פ"ג:

ס ס) ואפי' כלים שאינם מחוברים לקרקע אם הם גדולים כ"כ שמחזיקים מ' סאה דהיינו אמה על אמה ברום ג' אמות עם הדפנות בלא עובי הרגלים והלבזבזין הרי הם כאהל ויש בהם בנין וסתירה ולפיכך אסור ליטול דלתותיהן מהן ר"ז או' ח"י. והוא מרס"י שי"ד יעו"ש:

סא סא) [סעיף ו'] מטה של פרקים אסור להחזירה וכו' והטעם דגזרינן שמא יתקע ביתדות והוי מכה בפשיט אבל ההידוק לחוד אינו אלא מדרבנן כמ"ש הר"ן להדיא ורש"י. תו"ש, או' י"ז ועי"ש מה שהשיג על הלבוש שמשמע מדבריו דגם ההידוק הוי מלאכה יעו"ש:

סב סב) שם. ולהדקה. כלומר או להדקה וקמ"ל דאסור להחזירה אפי' רפויה בלא הידוק וכן בהידוק נמי אינו אלא איסור אבל חיוב חטאת ליכא שלא אסרו אלא גזרה שמא יתקע ביתידות דאז חייב חטאת (ומ"ש הט"ז סק"ו הטעם דהוי גמר מלאכה וחייב וכו' לא קאי אמה שציין אסור להחזירה דהא בהא ליכא חיוב אלא קאי אסיפא דמילתא דאם תקע חייב חטאת) ולפי שיש לטעות בדברי המחבר דהא דקאמר להחזירה ולהדקה הכוונה ביתד אבל

להחזיר ברפיון שרי וכ״מ ממ״ש ואם הוא רפוי מותר לכתחלה לכן סיים רמ״א בהגה ואם דרכו להיות מהודק אע״ג דעכשיו רפויה אסור וכמ״ש המחבר ואם היא רפויה הוסיף רמ״א דרכו להיות וק״ל. לב״ש:

סג **סג) שם. אסור להחזירה וכו׳** וכן עריסה של תינוק העשויה מפרקים דהיינו שמביאין עמודים שיש לכל אחד שש רגלים ומעמידין אותם אחד מימין ואחד משמאל ומכניסין בתוכם עמוד אחר שטוח בתוכם מעבר לעבר ותולין העריסה בזה העמוד התיכון ודרכן של אלו להקפיד שיהיה ראשי עמוד התיכון מהודקים בתוך אותם השנים העומדים מימין ומשמאל וע״כ אם נתפרקו אסור להחזירן בשבת. וכן במנעול של עץ שקורין בערבי גל״ק שהמפתח שלו דרכו להיות ראש מנוקב ומכניסין בנקבים ההם שלשה או ארבעה עצים קטנים שעל ידם נפתח המנעול אם נפלו מאלו העצים מן הנקבים אסור להחזירם כי באלו מקפידים להיות מהודקים דאם לאו אינם יכולין לפתוח המנעול וכן צריך להזהר בכל כיוצא בזה. בן א״ח פ׳ ויקהל או׳ ד׳:

סד **סד) שם. ואם תקע חייב חטאת.** משום שעושה כלי. מ״א סק״י. והיינו אם עשוי להתקיים הרבה הרי זה בנין עראי ואסור מד״ס. ר״ז או׳ ך׳:

סה **סה) שם. ואם היא דרכה להיות רפויה וכו׳** וכתב בכלבו בשם הראב״ד דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתנועע בתוך החור מותר להכניסן בחורין שאין לגזור שמא יתקע אלא בדבר שצריך להיות מעמידו בדוחק ב״י. אבל בסמ״ג איתא דדקוא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור. מ״א ס״ק י״א. אמנם דעת הש״ע והאחרונים נראה כדעת הראב״ד כמ״ש אח״ז וכל זה בתלוש אבל מחובר לקרקע אף רפויה אסור להחזירה דהוי בונה ואסור להחזיר דלת הבית וכדומה כמו החלונות. א״א או׳ י״א:

סו **סו) שם. דרכה להיות רפויה וכו׳** ואם הוא רפוי ואינו רפוי נמי אסור. ב״י. מ״א ס״ק י״ב. תו״ש או׳ י״ט:

סז **סז) שם. ובלבד שלא יהדק.** ולא גזרינן שמא יהדק דכיון דדרכה להיות רפויה לא גזרינן שמא יהדק בשבת יותר מבימות החול אבל אם אין דרכה להיות רפויה אסור מדרבנן אפי׳ אינו מהדק משום דגזרינן שמא יהדק. עו״ש או׳ ג׳:

סח **סח) שם. וכוס של פרקים וכו׳** שנוטלין אותו מן הרגל ומחזירין אותו. תשב״ץ. א״ר או׳ יו״ד:

סט **סט) שם. מותר לפרקו וכו׳** שאין דרך להדק כ״כ. טור. מ״א ס״ק י״ב. ור״ל דהוי דרכו להיות רפוי. והיש מי שאומר ס״ל דההידוק של כוס נמי מיקרי הידוק לב״ש ונ״ל דכוסות שלנו העשוים בחריצין סביב (ר״ל שרופי״ן (ובלשון ערבי ברגי) ועי״ז הוא מהודק היטב. לב״ש) ומהודקין בחוזק לכ״ע אסור. מ״א שם. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ י״ט. י״א בהגה״ט. ר״ז או׳ כ״א:

ע **ע) וכתב** המבי״ט כלים העשוים כיסוי שלהם גשרופי״ט מותר לפורקן ולהחזירן משום דעשוים לפותחן ולסגרן תמיד וכ״כ הט״ז סק״ז בכלי שעיקר תשמישו ע״י פירוק תמיד לא מיקרי גמר מלאכה אפי׳ אם הוא תקוע בתוזק יעו״ש. וכ״כ המ״א סקי״ב. א״ר או׳ יו״ד תו״ש או׳ ך׳ מש״ז או׳ ז׳ וא״א או׳ י״ב. ר״ז שם. ח״א כלל מ״ד או׳ ה׳ ומזה כתב הרב בן א״ח זלה״ה פ׳ ויקהל או׳ ה׳ דכלי שקורין בערבי קמק״ם (והוא כלי של מתכות שנותנין בו מי ורדים) וכיוצא בו שראש שלו עשוי חריצים כמו זה שקורין בערבי ברג״י והוא מתפרק ומתחבר ע״י החריצים מותר לפורקו ולהחזירו בשבת ואע״פ שמהדקו בדוחק אין בו איסור לא בנטילה משוס סתירה ולא בחזרה משום בנין לפי שאין עשויה לקיום אלא לפתוח ולסגור תמיד שאין המשקה נכנס לתוך הכלי או יוצא ממנו כ״א ע״י פתיחא או סגירה זאת וכל כהא דדרכו בכך מותר עכ״ד ועיין לקמן סי׳ שי״ד סעי׳ יו״ד:

עא **עא) שם. ויש מי שאומר שדין הכוס וכו׳** ולענין הלכה ודאי צריך ליזהר שלא לפורקה כלל כיון דא״צ שבת בזה אבל אם הוא לצורך גדול יש לסמוך להקל ט״ז סק״ז. תו״ש או׳ כ״א. ר״ז או׳ כ״א:

עב **עב) שם. שדין הכוס וכו׳** וה״ה כוסות של כסף ושל עץ ושטענד״ר של בהכ״נ (שמניחין עליו ספרים) העשוים פרקים אם מהודקים אסורים לפורקן ולהחזירן. אגודה פ׳ הבונה מ״א ס״ק י״ג א״ר או׳ יו״ד. תו״ש או׳ כ״ב. ומשמע מפשט הפו׳ דכל הכלים האלו שרי לטלטלן ולא גזרו אלא במנורה שדרכה להתפרק כמ״ש ססי׳ רע״ט וה״ה כל כיוצא בו אבל דבר שאין דרכו להתפרק שרי בטלטול. מ״א ס״ק י״ב א״ר או׳ י״א. א״א או׳ י״ב. ר״ז סי׳ רמ״ט או׳ ט׳:

עג **עג) שם. שדין הכוס וכו׳** ועל אודות הדורבי״ן והוא שפופרת ארוך וחלול מחובר מג׳ חלקים שבחלק הראשון הקצר הסמוך לעין קבוע בו זכוכית קטנה זכה וברה. ובחלק הג׳ עוד זכוכית עבה וגדולה. וכלי זה עשוי להציץ בו בכל דברים הרחוקים כאלו הם קרובים אצלו ממש שרואה האנשים שבהרים ושבספינה והמלאכה שהם עושים כנודע. וכ״ז בהיותו פתוח עד השיעור הצריך לא פחות ולא יותר שהאומן שעשאו התוה תיו ונטה קו לסי׳

הפתיחה אבל אם אינו פתוח כל הצורך או שהוא פתוח יותר מן הצורך או שהוא סגור לגמרי אין הראיה בו מרחוק ראיה ברורה. ויש שני מיני דורבי״ן א׳ עשוי מקרטון או ממתכת שבאותו סי׳ משיעור הפתיחה אין בו כ״א קו חוט שחור לסי׳ ואין בו חריצין ובליטות להדקו רק שמצד עצמו דחוק קצת שאינו זז מאליו בנקל ממקוה שהניחן האדם עד שיזיזוהו בידים. אך יש מן אחר עשוי מעצם ודיבוק הג׳ חלקים אלו זב״ז הוא ע״י בורמא שיש בראש פנימיות החיצון ובראש צד החיצון שבפנימי חריצים של בורמא ומגלגל זה בזה עד שמתחברים יחד והיו לאחדים וכשמהדקו היטב לא יתפרק מחבירו בשום פנים. וצריך גבורה לגלגלו בכח להצד האחר עד שיתפרק כידוע. והנה בענין זה נסתפק הפתה״ד או׳ ג׳ אי שרי לטלטלו ביום שבת. ואת״ל דשרי לטלטלו אם נמצא סגור או פתוח קצת אי שרי לפותחו או לסגרו קצת כדי להעמידו על הקו ולראות בו היטב. ועוד נסתפק בזה ספיקות אחרות והאריך בענין זה ומסיק דכל שאין הדורבי״ן מתפרק מאליו לגמרי לא נאסר טלטולו. ואם נמצא סגור או פתוח קצת או יותר משיעורו כל שלא נתפרקו לגמרי זה מזה שרי להביאו בשבת עד מקום הרשימה ל״ש דורבי״ן של קארטון שאין בו בורמ״א ל״ש של מתכת שיש בו בורמ״א בשפתו ובלבד שזה שיש לו בורמ״א דרכו לסגרו ולפותחו תמיד כגון אלו הקטנים הנושאים אותם אל חיקם שאין ההידוק בו לקיום כלל. אבל אם ההידוק הבורמ״א הוי לקיום שאין סוגרין אותו כ״א לימים הרבה נאסר פתיחתו ע״י הידוק הבורמ״א אפי׳ היה פתוח קצת מאתמול. ואם נתפרקו החלקים לגמרי מלבד שאסור להחזירן בשבת ויו״ט בכל מין דורב״ן עוד זאת דחשיב מוקצה ואסור בטלטול יעוש״ב:

עג) וכתב עו״ש בענין דורבי״ן קטן שיש בו שתי בתי עינים שאדם צופה בו בב׳ עיניו וגלגל א׳ בין שניהן שע״י סיבובו מגביה חלק העליון שבו ומאריכו וכשמחזירו לצד אחר מתקצר. וכתב וז״ל ונראה שאופן דורב״ן זה אין בו שום ספק דודאי מותר לפותחו ולסגרו כיון שא״א לשולפו ולהפרידו לגמרי כדי שיהא נחשב בונה וסותר ואין זה אלא כמו בתי עינים שפותחו ומניחו על צדעיו וחוזר וסותמו. ומה גם שדורב״ן זה אף כשהו סגור חזי למלאכתו להביט מתוכו ולראות איזה דבר מרחוק כאשר הנסיון יוכיח אלא כשיפתחנו עד שיעורו יביט יותר מרחוק וא״כ לא חשיב הפתיחה בנין לשוויי מנא ולא הסגירה כסותר כלל עכ״ל. ונראה דכ״ז אם יש בו איזו צורך שבת:

עד עד) [סעיף ז׳] שהם כלי. ואם אינו כלי רק עץ בעלמא אעפ״י שהוכן לטלטל מ״מ אסור לסמכו תחת הקורה דדמי לבונה. מ״א ס״ק י״ד. אמנם הא״ר או׳ י״ד והתו״ש או׳ כ״ג השיגו עליו וכתבו דמפרש״י משמע דגם בזה מותר יעו״ש. וכתב הא״א או׳ י״ד דלפ״ז אף מהדקו שרי באין כלי דלא שייך בטול מהיכנו כל שאין. תורת כלי עליו אלא שכתב עוד דשני פירושים יש בביטול כלי מהיכנו א׳ כאלו קובע ומחברו בטיט ולפ״ז אפשר אסור אפי באינו כלי. וא׳ כשובר הכלי וכדומה וזה לא שייך באין כלי עכ״ד. אמנם האחרונים חלקו עליו בזה וכתבו דאין לחלק בביטול כלי מהיכנו בין שיש תורת כלי עליו ובין שהוא דבר המיטלטל דבכ״ג אסור לבטלו מהיכנו. ועיין לעיל סי׳ ש״י או׳ כ״ט:

עה עה) שם. אבל אם מהדקים שם אסור. והטעם בגמרא משום מבטל כלי מהיכנו. ב״י. ט״ז סק״ח. מ״א ס״ק ט״ו. ומשמע דאם אינו תחוב בחוזק כ״כ שרי. מ״א שם. תו״ש או׳ כ״ד. א״א או׳ ט״ו:

עו עו) [סעיף ח׳] אסור להחזירו למקומו. גזירה שמא יתקע ואעפ״י שהוא רפוי דכיון דדרך רגלי הספסלים להיות תקועים גזרינן ביה שמא יתקע. ב״י. ואפי׳ להניחו רפוי אסור. לבוש. ועיין לעיל סי׳ ש״ח או׳ קכ״ד שכתבנו שם דאם דרכו לעולם רפוי שרי יעו״ש:

עז עז) שם. יש מי שמחמיר לאסור. וכן סתם מור״ם ז״ל בהגה לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ט״ז יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

עח עח) [סעיף ט׳] התוקע עץ בעץ וכו׳ וכן התוקע העץ בתוך הקרדום חייב. וכן המפרק עץ תקוע חייב משום סותר והוא שיתכוין לתקן. הרמב״ם פ״י דין י״ג ודין ט״ו. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ י״ג. תו״ש או׳ כ״ה וכתב המחה״ש דגם בדין א׳ בתוקע עץ בתוך הקרדום בענין שיתכוין לתקן ואם לאו פטור יעו״ש:

עט עט) שם. התוקע עץ בעץ וכו׳ וכן התוקע הסכין או המזלג לתוך בית יד שלו חייב. חס״ל או׳ ד׳ בן א״ח פ׳ ויקהל או׳ ו׳:

פ פ) שם. התוקע עץ בעץ וכו׳ ואם הדקה ולא תקע אסור כמו במטה ואם דרכה להיות רפוי שרי. תו״ש שם ועיין לעיל או׳ ס״א ואו׳ ס״ז:

פא פא) שם. עד שנתאחד וכו׳ לכן אין לאסור מה שתוקעין עצים קטנים בשטענדיר כדי להגביה מי״ט. א״ר או׳ י״ג. וגם לענין אהל אין איסור מכמה טעמים וא׳ מהם דא״צ לאהל שתחתיו. א״א או׳ י״ג. ועיין לעיל או׳ ע״ב:

פב פב) [סעיף יוד׳] ולא חשיב כמוסיף וכו׳ ודוקא תבן דלא מבטל ליה דחזי לטיט החומות אבל מלח שמשנדרס ברגל לא חזי מסתמא מבטל ליה התם ואסור משום דמוסיף על הבנין א״נ משום אשוויי גומות. ב״ח מהגמ׳ שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ עו״ש או׳ ז׳ מ״א ס״ק י״ז וכ״כ א״ר או״ ט״ו בשם שה״ג שכתב בשם הריא״ז. וכ״כ האחרונים ודלא כהתו״ש. וכ״ש טיט וחול דאסור דהוי כמוסיף על הבנין ואשוי גומות. וכ״כ א״א אז׳ י״ז. ונ״ל דדוקא הכא

שבא לתקן החצר אסור׳ דדמי לבנין אבל בע״א שרי דהא שרי לכסות רוק באפר כמ״ש סס״י שי׳ כיון שאינו מכוין לבנין. מ״א שם. א״ר שם. וכ״כ האחרונים ובתנאי שיזמין החול מע״ש דמכניס מלא קופתו וכו׳ א״א שם:

פג **פג) שם. בשולי הקופה שיהפכנה.** או שנשתברה ונשארו בה שולים. ב״י. א״ר או׳ ט״ז:

פד **פד) שם. אבל ביד אסור.** נראה דע״י עכו״ם מותר כיון דגם בישראל אין בו איסור רק משום עובדא דחול והיינו שיש בו צורך הרבה כדלעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ח׳ ככל מידי שהוא שבות דשבות. ט״ז סק״י. א״ר שם. וכ״כ האחרונים והיינו דוקא דבר דלא מבטל ליה. מש״ז או׳ יו״ד. ור״ל משום דהוי שבות דשבות אבל בדבר דמבטל ליה דהו״ל מלאכה דאו׳ כמ״ש לעיל או׳ פ״ב אסור לעשות ע״י עכו״ם:

סימן שיד

א **א) [סעיף א׳] אין בנין וסתירה בכלים.** והיינו מה שאינו בנין גמור וסתירה גמורה אבל בנין וסתירה גמורה שייך אף בכלים. תו״ש או׳ א׳ ולכן דוקא בדיבק שבריה בזפת יכול לשברה דאין זה סתירה גמורה. לב״ש:

ב **ב) שם הגה. שאינה מחזקה מ׳ סאה.** ואע״ג דמאן דמתיר בדבוקה היינו אפי׳ גדולה ומאן דמתיר בקטנה היינו אפי׳ שלימה (כמ״ש בב״י) וא״כ דעת הש״ע להתיר אף בגדולה מ״מ נקט הגה להחמיר דבעינן תרתי לטיבותא ליקוטי פר״ח. וכ״כ העו״ש אוי ב׳ אלא שכתב כיון דמילתא דרבנן היא ודאי דאין להחמיר בו כל כך יעו״ש:

ג **ג) שם הגה, שאינה מחזקת מ׳ סאה** שאם מחזקת מ׳ סאה הוי אהל ויש בה בנין וסתירה. לבוש. מ״א סק״א. ור״ל דאם מחזקת מ׳ סאה אפי׳ דיבק שבריה בזפת אסור לשברה משום סותר. וכ״ז לסברת מור״ם ז״ל דמחמיר כב׳ הסברות כמ״ש באו׳ הקודם:

ד **ד) שם הגה. שאינה מחזקת מ׳ סאה.** היינו אמה על אמה ברום ג׳ אמות עם הדפנות בלא עובי הלבזבזים (הוא כמו זר סובבה אצל שפתה. לב״ש) והרגלים. מ״א סק״ב א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ב׳ ובתשו׳ מעיל צדקה סס״י כ״ז כתב לענין כתמים בעריסה של תינוק הרגלים מצטרפים לשיעור מ׳ סאה כיון דהרגלים הם עיקר העריסה לנדנד עי״ז העריסה עם התינוק יעו״ש וה״ה לענין שבת. מחה״ש ועיין יו״ד רס״י ר״א בענין שיעור מ׳ סאה יעו״ש. ואף שאין עשוי כתמונה זו ר״ל אמה על אמה ברום שלש כל שמחזיק מ׳ סאה הוה אהל ויראה דמ״מ בעינן שיהא גגו טפח הא לא״ה אעפ״י שארוך וקצר לא הוה אהל. מש״ז או׳ ט׳:

ה **ה) שם. כגון חבית שנשברה וכו׳** הרב קרבן נתנאל (על הרא״ש פ׳ כ״ב דשבת או׳ ה׳) תמה על הב״י שלא הביא דעת הרי״ף והרמב״ם להתיר אף לכתחילה בלא מוסתקי והסכים כן להתיר יעו״ש. וכן דעת הרשב״א והר״ן פ׳ חבית והריטב״א בחי׳ עירובין דף ל״ה יעו״ש. וכ״כ הרשב״ץ בחי׳ ר״ה דאם השופר בתוך חבית שובר אותה כדין גרוגרות. וכ״כ הרשב״ש סי׳ ק״ס יעו״ש. וכן הרדב״ז בל׳ הרמב״ם סי׳ ק״ל התיר לשבור תיבה להוציא ממנה מה שצריך לשבת כשאבד המפתח יעו״ש. ער״ה או׳ א׳ וכ״כ א״ר סי׳ ש״ז סוף או׳ ל״א יעו״ש. ונראה דהגם דק״ל כפסק הש״ע דדוקא בחבית שנשברה וכו׳ מותר אבל בשלימה אסור מ״מ אפשר דבשעת הדחק ומצטער שאין לו מה לאכול דיש לסמוך על המקילין והוא שאין מחזקת מ׳ סאה וכמ״ש לעיל או׳ ב׳ יעו״ש וגם אם הוא בענין שאין עושה אותה כלי ע״י שבירה זו דאם לא כן הו״ל מכה בפטיש וחייב לכו״ע:

ו **ו) שם. ודיבק שבריה בזפת וכו׳** דמחמת גריעותה לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכון לעשות כלי. תו׳ והרא״ש מ״א סק״ג:

ז **ז) שם. יכול לשברה וכו׳** בין ביד בין בכלי ר״ז או׳ א׳ ועיין בלבוש שכתב שישבור אותו הדיבוק אבל המש״ז או׳ א׳ כתב דאף אם שובר במקום שהחרס שלם ג״כ מותר יעו״ש:

ח **ח) שם. ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה וכו׳** וה״ה שלא יתכוין ליפות השבירה להיות לה לפה שתהא עוד כלי. רש״י ביצה ל״ג ע״ב ד״ה והתנן:

ט **ט) שם. ובלבד שלא יכוין לנקבה וכו׳** כתב הרמב״ם פ״י דין ט״ז דהעוש״ה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכת בין בבנין בין בכלים ה״ז תולדות מכה בפשיט וחייב והוא שיהא עשוי להכניס ולהוציא. והביאו מ״א שם. והעושה נקב בקרקע הבית שיצאו המים חייב משום בונה. הרשד״ם סי׳ ה׳ מ״א שם ר״ז או׳ ב׳ ואפי׳ ע״י עכו״ם אסור. חס״ל או׳ ו׳ וכן מוכח ממ״ש לעיל ססי׳ שי״ג יעו״ש:

י **י) שם. הו״ל מתקן מנא.** בפ׳ חבית (שבת דף קמ״ו) אמרינן כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזרו משום לול של תרנגולים דעביד לעיולא אוירא ולאפוקי הבלא פי׳ הסרחון שלא ימותו התרנגולים. מזה משמע דהאי מתקן מנא אינו אסור מדאורייתא זולת בלול של תרנגולין.

ט״ז סק״א. וכ״כ הרמב״ם ריש פכ״ג והביאו מ״א שם. וכ״כ התו״ש אוי ג׳ והא דאמרינן דאינו חייב בנקב אלא א״כ עשוי להכניס ולהוציא היינו בדבר תלוש שאינו מחובר לקרקע אבל במחובר לקרקע שייך ביה חיוב משום בונה אף אם אינו עשוי להכניס ולהוציא. ר״ז שם. וכ״כ הא״א או׳ ג׳:

יא יא) **שם. אפי׳ בענין שאינו עושה כלי.** ר״ל שאילו עושה נקב לפתח אלא שוברה. ואח״כ כתב רבותא טפי ואפי׳ נקב בעלמא וכו׳ ר״ל שאינו מתכוין לפתח דאית ביה תרתי טיבותא שאינו שובר כלל וגם שאינו פתח מ״מ אסור דחיישינן שמא יתכוין לעשות פתח אבל בדיבק שבריה בזפת לא חיישינן להא מטעם שכתב המ״א סק״ג. לב״ש. ועיין לעיל או׳ ו׳ טעם המ״א:

יב יב) **התוקע** יתד בכותל לתלות בו כלים וכיוצא בזה חייב משום בונה ואפי׳ לא תקע היתד אלא שקדח חור בכותל לתקוע בו יתד חייב משום בונה על נקב זה הואיל ונקב זה הוא מועיל לבנין דהיינו לתקיעת היתד. ר״ז או׳ ב׳ והוא מגמ׳ שבת ק״ג ע״א ופרש״י שם:

יג יג) **שם. אם להרחיבו אסור. הגה. ובלבד שיתכוין לכך** בא לבאר דברי הש״ע דדוקא כשמתכוין להרחיב אבל אם אינו מתכוין אע״ג דהוי פסיק רישיה עי״ז שיתרחב מותר וכמו שסיים אח״כ בש״ע גבי סכין שהיה תקוע מע״ש דמותר להוציאו מפני שאינו מתכוין להוסיף אבל דעת מור״ם ז״ל בהגה לקמן דאפי׳ אינו מתכוין להרחיב אסור משום פסיק רישיה והו״ל לכתוב בשם י״א כמ״ש הלבוש אלא כשדעתו לפסוק כן וגם אינו מבואר בהדיא בש״ע כותב בסתם כאלו מפרש דברי הש״ע וכמ״ש במ״א ועיין באו׳ שאח״ז:

יד יד) **שם. ואם היה סכין תקוע מע״ש בחבית מותר להוציאו וכו׳** היינו אפי׳ אם הוא תקוע שם בחוזק שלא הוציאו משם פעם אחת מבע״י וכשמוציאו משם בשבת מתרחב הנקב והו״ל פסיק רישיה אפ״ה שרי כיון דעיקר איסורו הוא מדרבנן ואין מתכוין לזה וכמ״ש בב״י אבל אם הוא תקוע בדבר מחובר דאית ביה איסורא דאורייתא מודה דאסור להוציאו בשבת אם לא הוציאו פעם אחת מבע״י וכמ״ש סעי׳ י״ב יעו״ש. ומיהו דעת מור״ם ז״ל לחלוק דאם לא הוציאו משם פעם אחת מבע״י אסור להוציאו משם בשבת משום דהוי פסיק רישיה ואעפ״י שאיסורו מדרבנן וא״כ הו״ל למור״ם ז״ל לכתוב דין זה בשם י״א כמ״ש הלבוש והר״ז או׳ ג׳ אלא שכן דרכו לפעמים אינו כותב וכמ״ש באו׳ הקודם יעו״ש. ולענין דינא בפסיק רישיה דניחא ליה באיסור דרבנן ואינו מתכוין דעת המ״א סק״ה לאסור וכ״ה דעת הא״ר או׳ ב׳ יהגר״א והגרע״א יעו״ש. ומ״מ הכא מצדדין המ״א והגר״א דמדינא אף בכותל שרי כיון דדבר שאין מתכוין ומקלקל הוא וכן הט״ז סק״ב מצדד כן בעיקר הדין אלא שסיים דאין בידי להקל נגד התה״ד ופסקו כן הש״ע ורמ״א בסוף הסי׳ להחמיר לענין תקוע בכותל אבל להוציא סכין מחבית דחולק ב״י וש״ע ומתיר אפי׳ בלא הוציאו מע״ש אלא דרמ״א פסוק כתה״ד דבעינן דוקא הוציאו מבע״י נראה דלצורך גדול ואין שם ברזא יש לסמוך להתיר אפי׳ לא הוציאו בע״ש יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ דהעיקר כסברא הראשונה ורק במקום שאין שם צורך כ״כ טוב לחוש לסברה האחרונה:

טו טו) **שם בהגה. דהוי פסיק רישיה וכו׳** עיין מ״ש באו׳ הקודם בענין פסיק רישיה דניחא ליה במידי דרבנן ואינו מתכוין דאסור והגם דיש מתירין כמ״ש בספרי האחרונים (עיין בא״ח או׳ ב׳ ופ״ת ופת״ע) מ״מ כיון שהמ״א הביא כמה ראיות לאיסור וכמו שביאר המחה״ש יעו״ש ובדעת מרן ז״ל שהתיר בסכין תקוע. לא יש הכרח אם דוקא בחבית משום שהוא מקלקל או אפי׳ במקום דניחא ליה ג״כ מתיר פ״ר בדרבנן ואינו מתכוין באות וגם כי כ״ה דעת האחרונים להחמיר וכמ״ש באו׳ הקודם ע״כ יש להחמיר ורק באמירה לעכו״ם בפסיק רישיה יש להתיר וכמ״ש המ״א שם:

טז טז) **[סעיף ב׳] וחשיב כפותח מחדש.** וע״כ אסור לעשות שם אפי׳ נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא על ידו מ״ב או׳ י״ד:

יז טוב) **שם. למעלה מן השמרים וכו׳** פי׳ אפי׳ הוא במקום היין מותר משום דאין עושין שם סתימא מעלייתא כיון שאין כובד היין נשען עליו ולפיכך לא הוי כפותח לכתחילה כן מבואר בפי׳ רש״י שם. אבל הרי״פ ז״ל פירש משום דלמעלה במקום היין עומד לפתוח להוציא היין אבל למטה במקום שמרים אין הסתימה עומד לפתוח שהרי אין שם יין וע״כ עושין הסתימה מעליא והרי כאלו נוקב מחדש. עו״ש או׳ ח׳:

יח חי) **שם. מותר לפתחו.** ואפי׳ אם הנקב היה גדול מותר לפתחו. ב״י בשם המרדכי אבל להוסיף משמע דדינו כדלעיל כמ״ש הנ״ץ ועו״ש (או׳ ט׳) ואף דבב״י התיר מ״מ מסתימת הש״ע משמע שחזר בו. א״ר או׳ ג׳:

יט יט) **[סעיף ג׳] במקום נקב וכו׳** ולא שנא נקב גדול ולא שנא נקב קטן ב״י בשם המרדכי. והיינו דוקא כשיעור נקב הישן אבל להוסיף על נקב הישן אסור. עו״ש או׳ ט׳ וכ״כ באו׳ הקודם:

כ כ) **שם. נוקבין אפי׳ במקדח** משום דלא חשיב סתימה מעליא כיון שהוא למעלה מן השמרים כמ״ש בסעי הקודם. ולכן מותר לנקוב במגופה שסותמין בה הכלי זכוכית שקורין שטאפק״י (ובערבית קורין אותו כ״ך) אפי׳ בכלי המתוקן לכך או בכיסן להוציאו. ח״א כלל מ״א או׳ ג׳:

כא **כא) שם הגה. פי' כלי מיוחד לנקוב** והוא כלי שמלאכתו לאיסור אלא לצורך גופו ומקומו שרי כמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' ג' וכ"כ המש"ז סוף או' ב':

כב **כב) שם. כגון שנשכרה הברזא.** כלומר דא"א ליקח היין בענין אחר כ"א בכה"ג. עו"ש או' יו"ד. תו"ש או' יוד:

כג **כג) שם. כגון שנשברה הברזא.** נקט דבר ההוה וה"ה אם היה הנקב במקום אחר שנסתם. מ"ב או' ח':

כד **כד) שם. וי"א דלא שרי וכו'** כ"כ הכלבו בשם י"א ומכל הפו' משמע אפי' בשל עץ שרי וכ"פ הנ"ץ. א"ר או' ד' ועי"ש שהביא סמוכות לזה להתיר. מיהו המש"ז סוף או' ב' כתב דאין להקל נגד הש"ע ומור"ם ז"ל מדשתיק ליה אודי ליה אבל הר"ז או' ח' כתב דיש לסמוך ע"ז במקום צורך ולהקל בד"ס:

כה **כה) שם. וי"א דלא שרי וכו'** כ"כ הכלבו. וכתב עוד שאותן חביות שנסתמו בימי הקיץ אסור לנקוב הנקב שנסתם כיון דהוי סתימה גרועה והטעם לפי שלא משכו יין אחר הסתימה. ב"י, עו"ש או' י"א:

כו **כו) שם. שמהדקין מאד העץ וכו'** משמע אף בחרס כל שהסתימה מהודקת אסור. מש"ז סוף או' ב':

כז **כז) [סעיף ה'] מותר ליתן קנה חלול וכו'** שהרי הוא עומד ומוכן לכך ואינו מתקן כלי. לבוש תו"ש או' י"ב. לב"ש. אבל אם לא היה מתוקן כל צרכו וצריך לתקנו בשבת לתת עליו נעורת פשתן ה"ז אסור. שה"ג. ועיין לקמן או' ל"א. ונראה דאסור לתקוע היטב בחזקה ביתידות דיש בזה משום גמר מלאכה. מ"ב או' ך':

כח **כח) שם הגה. או שאר ברזא.** כ"ה בב"י בשם שה"ל:

כט **כט) שם. אעפ"י שלא היה בו מעולם.** וכ"ש שמותר להחזירה אם היתה שם ונפלה. טור וב"י:

ל **ל) כתב** הרמב"ם פכ"ג אין חותכין שפופרת של קנה מפני שהוא כמתקן כלי היתה חתוכה אעפ"י שאינה מתוקנת מותר להכניסה בנקב החבית בשבת להוציא ממנה יין ואין חוששין שמא יתקן עכ"ל וכתב ב"י שנראה מדבריו שאפי' שהשפופרת עצמה חסירה שום תיקון מותר להכניסה בנקב החבית עכ"ד. וה"ה דמותר ליתן בנקב החבית אעפ"י שאינו יודע אם מגיע למדתו. עי"ש או' י"ב. וכ"כ הר"ז או' ט':

לא **לא) וכתב** רי"ו בח"ח שנראה מפירש"י שאסור לתקן בגוף השפופרת שום דבר ואפי' ביד אבל ר"ת כתב שמתקנה ביד אבל לא בסכין. ב"י. ועיין לע"ל או' כ"ז:

לב **לב) שם. אבל ליתן עלה של הדס וכו' הגה ויש מתירין וכו'** ודע שהש"ע שכתב טעם האיסור מפני שנראה כעושה מרזב ומור"ם ז"ל בהגה שסיים ואין לחוש שמא יקטום הוא פלוגתא דאמוראי בגמ' חד אמר משום מרזב וח"א גזירה שמה יקטום העלה מן הענף והו"ל מתקן כלי ואמרינן מאי בינייהו דקטים ומנח (דהיינו דקטים ומונח הרבה מבע"י) למ"ד משום מרזב אסור אף בכה"ג ולמ"ד שמא יקטום שרי ופסק הרמב"ם בפכ"ג כמ"ד משום מרזב וכ"ה פסק הש"ע אבל הרא"ש והטור פסקו כמ"ד שמה יקטום וזהו שכתב מור"ם ז"ל בהגה ויש מתירין וכו' ולענין דינא הגם דהר"ז או' י"א כתב בד"ס הלך אחרי המיקל. מ"ע אנן נקטינן לחומרא כדעת הש"ע. וכ"נ דעת האחרונים:

לג **לג) שם בהגה. במקום שיש לו הרבה קטומים וכו'** ואם אין לו אלא א' אפי' אם קטום ועומר אסור ליתנו שם טור. וכתב עליו ב"י משמע הא שנים שרי אבל הב"ח כתב דלאו דוקא אחד אלא אפי' ב' וג' נמי אסור אלא א"כ בדאיכא הרבה קטומין יעו"ש. וכ"כ הדרישה או' ה' וכתב התו"ש או' י"ג דכ"ה דעת מור"ם ז"ל ולכך השמיט סיום דברי הטור יעו"ש:

לד **לד) שם בהגה. ואין לחוש שמא יקטום.** וכתב הר"ן דאע"ג דק"ל דבאוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי כמ"ש סי' שכ"ב סעי' ד' י"ל שכן הוא דרך שאפי' באוכלי בהמה מתקנין בהם כלי העשוי כבר כגון כאן שמתקן את החבית בעלה של הדס שיהא לה למרזב אבל אין דרך לעשות מאוכלי בהמה כלי לכתחלה. תו"ש או' י"ד ועי"ש מה שהשיג על ה"ב:

לה **לה) [סעיף ו'] מותר להתיז ראש החבית וכו'** כתב בתה"ד סי' ס"ד בשם א"ז דה"מ בחבית שאינה מחזקת יותר ממ' סאה אבל אם היא גדולה כ"כ נראה מדבריו שאסור משום דהוי כקרקע ושייך ביה בנין וסתירה. ב"י. וכ"כ הלבוש. ומה שלא כתבו מור"ם ז"ל סמך על מ"ש בסעי' א' וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' ג':

לו לו) **שם. מותר להתיז ראש החבית וכו'** כתב רש"ל דוקא משום אורחים מותר וכ"מ בש"ס. א"ר או' ז' אמנם הלבוש כתב מותר להתיז ראש החבית בסייף אם צריך ליין שבתוכו וכו' ומשמע דבכל גוונא שרי אפי' בלא אורחים רק אם צריך ליין וכן משמע מסתמיות דברי הש"ע:

לז לז) **שם. מותר להתיז ראש וכו'** כתב השכנה"ג בהגה"ט או' א' דמיירי בחבית שבורה שמדבקין שבריה בזפת וכמ"ש סעי' א' אבל חבית שלימה אסור להתיז ראשה יעו"ש וכ"ה דעת המ"א סק"ז וקצת האחרונים. אבל המט"י כתב אע"ג דהשכנה"ג העלה דגם התזה זו לא שרי אלא במוסתכי וקאי הש"ע אדין דסעי' א' וכן דעת המ"א סק"ז יעו"ש מ"מ הדעת נוטה דמדכתב הש"ע בסתם ולא ביאר משמע דבכל ענין אפי' בחבית שלימה מותר להתיז ראשה ולא חילק הש"ע אלא בשבורה לגמרי דבכה"ג דהויא סתירה גמורה יש בנין וסתירה בכלים שלמים אבל בהתזת הראש לבד דדעתו להניח גוף הכלי בשלימותו אין זו סתירה גמורה ומותר וכדעת הקס"ד שהביא השכנה"ג יעו"ש. ועי"ש עוד במט"י שהביא עוד סמוכות לזה וכתב שכן שמע ג"כ מפי מגידי אמת על הרי כמהר"א יצחק ז"ל כשיצא בשליחות מצוה והביאו לו יום שבת כד א' של יין שלימה והתיז ראשה בסייף בידו אלמא דהיה פשוט בעיניו להתיר אפי' בשלימה עכ"ל. והביאו המחב"ר או' ה'. וכתב דגם הוא ז"ל שמע מפי רב אחד בעה"ק ירושת"ו שהוא ראה למורינו הרב הנ"ז דהתיז ראש קנקן חתום וסתום בדבק בסכין בעה"ק ירושת"ו. וכתב עוד בשם הר' הקדוש מהר"ח ן' עטר בס' בן ציון בשיטתו לביצה (דף צ' ע"ג) דדעת הרמב"ם דבחבית בריאה מיירי יעו"ש:

לח לח) **ובענין** תיבות קטנים של מין ברזל שקורין בערבי תנא"ק שיש בהם דגים קטנים כבושין בשמן ופתחיהם למעלה מדובק באבר העליתי בתשובת בסה"ק באר מים חיים דמותר להסיר מהם הפתח בשבת כדי לאכול הדגים אם לא פתחו אותם מבע"י אבל אם אפשר יפתחו אותם מע"ש. יעו"ש:

לט טל) **שם. מותר להתיז ראש החבית וכו'** ולהסיר המגופה עצמה כולה הדבוקה בפי החבית זה שרי לכ"ע אפי' לר' יוסי כמ"ש ברש"י ור"ן על המשנה ד"ה ואין נוקבין מגופה וכו' ומוכרח הוא כן מהגמ' דף קמ"ו ע"א כיעו"ש. ומ"ש בתשוב' דב"מ ח"א סי' כ"ה בענין חבית שפיה סתום עם קערה בטיט לאסור לפתוח אותה בשבת כבר השיג עליו בשו"ת גדולת מרדכי סי' יוד והעלה להתיר ורק כשאינה מחזקת מ' סאה יעו"ש:

מ מ) **שם. מותר להתיז וכו'** ונראה דהתר זה אינו אלא כשהאוכל שבתוכו הוי אוכל גמור דבר השוה לכל נפש אבל דבר שאינו מאכל גמור אלא למקצת בני אדם שדעתם יפה אפשר דלא אשתרי שבירת החבית בשבילו. פחה"ד או' ו':

מא מא) **אסור** לשבור החבית כדי ליכנס בבית ומיהו אם כשהניחה שם אדעתא להסירה בשבת מותר ודמי למ"ש המרדכי והתיר הב"י להסיר דף שמשימין בפי התנור וכו' הרב החסיד מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' ל' ברכ"י או' ב' ועיין לעיל סי' רנ"ט סעי' ז' ובדברינו לשם או' כ"ט:

מב מב) **תניא** בתוספתא דביצה פ"ג קורע אדם את העור שע"פ החבית של יין ושל מורייס ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק עכ"ל ונראה דזינוק היינו מרזב והוא מל' יזנק מן הבשן וטעמא דאסור משום דהוי כעושה כלי וכמ"ש בסעי' הקודם שאסור ליתן עלה של הדס בנקב במקום מרזב. ב"י (ותוספתא זה הביאה מ"א ג"כ מ"א בס"ק י"ד וח"א כלל כ"ט או' ד' יעו"ש) וכתב מור"ם ז"ל בר"מ או' ב' אבל לדעת המתירים שם נראה דגם כאן שרי ור"ל לפי מ"ש הטור והביאו בהגה בסעי' הקודם דאם יש לו הרבה עלים קטומים יש מתירין יעו"ש. ומיהו לדעת הש"ע נראה דאסור. וכ"כ הר"ז או' י"ב ובלבד שלא יתכוין לעשות כעין מרזב מעור הקרוע מפני שהוא כמתקן כלי:

מג מג) **שם. דלאו לפתח מכוין וכו'** אלא לעין יפה מכוין להרחיב מוצא היין שיצא הרבה. תו"ש או' ט"ז:

מד מד) **שם. אבל לנקבה בצדה בין של חבית וכו'** כלומר בין שעושה הנקב מצד החבית עצמה ובין שעושה הנקב בצד המגופה. עו"ש או' ט"ו:

מה מה) **שם. דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכוין.** דאם לא כן היה לו להתיז ראש החבית להוציא היין. והא דשרי בסעי' א' לעשות נקב בעלמא בחבית שדיבק שבריה בזפת היינו משום דשם אינו עושה הנקב להוציא היין ולהכי שרי אבל כאן שמכוין להוציא היין מותר היה לו להסיר ראש החבית שאין היין ברויח טפי אלא ודאי דלפתח מכוין. תו"ש או' י"ז:

מו מו) **שם. וליקוב המגופה למעלה מותר וכו'** ואע"ג דבחבית אסור כמ"ש סעי' א' שאני מגופה דהא אפי' אם היה הפתח עשוי להכניס ולהוציא לא היה חייב לפי שאינה חבור לחבית ועתה שאין עשוי רק להוציא לחוד ליכא ביה איסורא כלל. תו' שבת מ"ח ע"ב. והביאו מ"א סק"ח וכתב וא"כ אפי' בחבית שלימה שרי עכ"ל וזהו לפי סברתו בסק"ז דהש"ע איירי בדיבק שבריה בזפת ולזה כתב הכא דאפי' בשלימה שרי ר"ל דהאי גוונא קיל טפי וכבר הבאנו דבריו לעיל או' ל"ז יעו"ש:

מז **שם וליקוב המגופה למעלה מותר וכו׳** משמע דבחבית למעלה אסור וכמ״ש כל האחרונים וכ״מ ברמזים ובס׳ עה״ק לרשב״א ולאפוקי מט״ז סק״ו שהאריך להתיר מטעם דעפר נופל לתוכו ולא הוי פתח דמטעם זה אין להתיר בחבית עצמו. וכתבו התו׳ עירובין דף ל״ה דאפי׳ בדיבק שבריה בזפת אסור ליקוב בבורטיא. א״ר או׳ ח׳ וכ״כ הר״ז או׳ ט״ו דבגופה של חבית אסור ליקוב אפי׳ מלמעלה יעו״ש:

מח **מח) שם. שאין דרך לעשות פתח למעלה וכו׳** מפני עפר וצרורות שיפלו בה. טור. לבוש:

מט **מט) [סעיף ז׳] חותמות שבכלים וכו׳** הוא לשון סגירה כלומר שכיסוי הכלים סגורים בקשרי חבלים. לב״ש:

נ **נ) שם. יכול להתירו.** דהא לאו קשר של קיימא הוא שהרי להתיר תמיד הוא עשוי. ב״י בשם רש״י. מ״א סק״ט ולב״ש:

נא **נא) שם. או לחתכו בסכין וכו׳** ומ״מ אם אפשר לפותחו ע״י התרת חבל אין להפקיע ולא לחתכו כיון דא״צ לסתירה זו. ב״ח:

נב **נב) שם. או לחתכו בסכין וכו׳** ונראה דגם בכאן מיירי לדעת תה״ד בכלי שאינו מחזיק יותר ממ׳ סאה דאם מחזיק יותר דינו כקרקע. עו״ש או׳ ט״ז. ור״ל דינו כלקמן סעי׳ יו״ד דדוקא להתיר ולא להפקיע ולחתוך יעו״ש:

נג **נג) שם. או להתיר קליעתו,** ולא מיקרי סותר משום דלאו סתירה גמורה היא זו ואינו אסור בכלים משא״כ בפותחת של עץ ומתכת הוי שבירתו סתירה גמורה. לב״ש:

נד **נד) שם. אבל פותחת של עץ וכו׳** וכשנאבד המפתח נראה דמותר לפתוח בסכין או במחט לכ״ע כדתנן בריש פ׳ כל הכלים מחט של יד ליטול בה את הקוץ ושל שקים לפתוח בו את הדלת פי׳ מחט גדולה שתופרין בה שקים לפתוח בו את הדלת מי שאבד מפתח שלו. ב״ח. וכ״כ הישׁ״ש פ״ד דביצה סי׳ ט׳ והביאו המ״א ס״ק י״א. וכ״כ הרדב״ז בתשו׳ החדשות בל׳ הרמב״ם ח״ב סס״י ק״ל. והביאו י״א מ״ב בהגב״י או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ ס״ב:

נה **נה) שם. אבל פותחת של עץ וכו׳** לומר לגוי לפתוח מסגר הדלת שבחדר בכלי אומנות התיר הגאון מהר״ר יצחק אחיו של הגאון הט״ז בתשו׳ סי׳ ל׳ דלא גזרינן שמא ישבר הכלי או שיני המנעול דלא שכיח ובפרט בעכו״ם אומן אבל הזר״א בתשו׳ חא״ח סי׳ ל״ז חלק עליו ואסר יעו״ש. מחב״ר או׳ א׳ שע״ת:

נו **נו) מעשה** שלא יכלו לפתוח ארון הקודש להוציא ס״ת והורה להביא עכו״ם אומן אם יוכל לפתוח בלי שבירת שום דבר. ואם האומן אומר דלא סגי בלי שבירת שני המנעול הורה להביא ס״ת מבהכ״נ אחר לכבוד הקהל. זר״א שם. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת. אמנם הרב המגיה בס׳ טל אורות דח״ן ע״א כתב שתשו׳ הזר״א הנ״ז דחויה היא אצל צבור יעש״ב והביאו הזכ״ל ה״ש או׳ מ׳ וכ״כ בס׳ בית יהודה דף ק״י במנהגי ארגי״ל או׳ י״ד שהורה הלכה למעשה בנאבד המפתח של היכל שיביאו עכו״ם וישבר הפותחת כיון דמקלקל אינו אלא איסור דרבנן והוי שבות דשבות ובמקום מצוה לא גזור יעו״ש. ומ״מ ודאי אם אפשר שיביאו ס״ת מבהכ״נ אחר וכגון דאיכא עירוב הוא יותר נכון:

נז **נז) שם. פותחת של עץ וכו׳** מה שקורין בערבי פישאיר בפותחת של עץ איסור גמור הוא וקרוב להיות חייב. מהריק״ש בהגהות ועי״ש שהאריך. וכ״כ בתשובותיו ס׳ אהלי יעקב סי׳ ס״ה יעוש״ב. והב״ד ברכ״י ומחב״ר או׳ ג׳ ועיין בא״א מהגה״ק שכ׳ דבנשבר מפתח של מסגר של עץ שבדלת ועי״ז לא היה אפשר לצאת מהבית בש״ק והזמן היה בתכלית הקור. נראה שיש היתר לומר לעכו״ם שיסיר כל המסגר מהבית כי אין זה רק שבות דשבות כי דוקא סותר ע״מ לבנות הוא מלאכה דאו׳ ולומר לתינוק שיאמר לעכו״ם עדיף טפי כי אין העכו״ם עושה בזה על דעת בעה״ב רק על דעת קטן והקטן אין דעתו כלל ע״מ לבנות. ויש מקילין באמירה לאמירה וכ״ה עציהיו״ט יעו״ש. א״ח או׳ ה׳:

נח **נח) שם. ומטעם זה אסור להסיר הצירים וכו׳** מפני שהם תקועים בחוזק וחשיב סתירה. לבוש. ועיין לעיל סי׳ שי״ג סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם או׳ נ״ז:

נט **נט) שם. ויש מתירין בזו.** דהא סתירה גרועה היא כיון שא״צ לשבור שום דבר. ב״י, וכתב הט״ז סקה דגם להשים הצירים שרי לדיעה זו יעו״ש. אמנם המ״א סק״י כתב דלקבוע הצירים במסמרים לכ״ע אסור (ואפי׳ ע״י גוי. ח״א כלל ע״ד או׳ ב׳) דהוי מתקן מנא יעו״ש. וכתב הא״ר או׳ י״א ואפשר דה״ה להכניס יתידות הנ״ל דאסור יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז:

ס **ס) שם. ויש מתירין בזו.** וכ״ה דעת הב״ח. אבל הברכ״י או׳ ד׳ כתב דסברה זו דעת יחיד וכמעט כל הפו׳ הפך זה ותמה על מהריק״ש שהביאה בהגהותיו יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב יש מתירין דדעתו לפסוק כסתם יעו״ש:

סא **סא) שם. ושבירת פותחת של תיבות וכו׳** וה״ה דכל הכלים. מי״ט. א״ר או׳ י״ב:

סב **סב) שם. ויש להתיר ע״י עכו״ם.** וביש״ש פ״ד דביצה סי׳ ט׳ כתב דוקא בהפסד מרובה או שנחפז הרבה לצורך מצוה אבל בסכין או במחט שרי לפתוח כדאיתא במשנה עכ״ל. מ״א ס״ק י״א. תו״ש או׳ כ״ג. וכ״ה דעת האחרונים. ועיין לעיל או נ״ד:

סג **סג) שם. ויש להתיר ע״י עכו״ם.** בין בשבירת פותחת בין בהסרת הצירים. ר״ז או׳ י״ז:

סד **סד) כתב** שכנה״ג על חביות קטנות שאינם מחזיקים הרבה שמביאים על דגים מחושקים עם חשוקי עץ ובפיהם יש מגופה אם מותר בשבת לפתוח אותם ע״י הסרת חשוקים או ע״י התזת המגופה ומסיק דע״י כותים מותר אפי׳ להסיר החשוקים אבל אם אינם רק קשורים בחבלים ואם נחתכו החבלים נפתח החבית מותר אפי׳ ע״י ישראל אבל הסרת החשוקים כיון דחיבור חזק הוא דומה לפותחות ואין להתיר ע״י ישראל יעו״ש. עו״ש או׳ י״ז. מ״א ס״ה י״ד. תו״ש או׳ כ״ו. ח״א כלל מ״ד או׳ ג׳:

סה **סה) [סעיף ח׳] חותלות של תמרים וכו׳** היינו כלי של כפות תמרים ועשויין כמין סלים ונותנין לתוכן תמרים רעים להתבשל. רש״י שבת קמ״ו ע״א. מ״א ס״ק י״ב. ועיין לקמן או׳ ס״ח:

סו **סו) שם. וגרוגרות.** כ״ה בגמרא שבת קמ״ו ע״א. וכ״ה ברמב״ם פ״י דין ג׳ ומ״ש השכנה״ג על הש״ע שכתב גרוגרות ליתא וכבר השיגו י״א בהגב״י יעו״ש:

סז **סז) שם. כמו ששובר אגוזים וכו׳** או שובר עצם להוציא מוחו. כלבו. א״ר או׳ ט״ו:

סח **סח) שם. כמו ששובר אגוזים וכו׳** משמע דוקא הני דלאו כלים גמורים דאינם עשוים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם אבל כלי גמור פשיטא דאסור. וכ״מ בירוש׳ דף יו״ד ע״ב. מ״א ס״ק י״ג. א״ר שם. תו״ש או׳ כ״ה. א״א או׳ י״ג. מחצלת שתופרים בהם פירות מסתפק שם הא״א דאפשר דלאו כלי מקרי אלא דוקא כעין סלים יעו״ש:

סט **סט) שם. כמו ששובר אגוזים וכו׳** וכן אותם חותלות שעושין מכפות תמרים ומניחים בהם תמרים וגרוגרות בשולות כדי לשולחן למדינות אחרות מותר לחתוך ולהפקיע ביום שבת כיון שאינם כלים גמורים אלא דוקא עשויין כדי לשלוח בהם ואח״כ חותכין וזורקין אותם:

ע **ע) [סעיף ט׳] מותר להפקיע ולחתוך וכו׳** משום דפסיקא תלוש אינו אסור אלא א״כ מתקנו למדה או לעשות כלי והיתר גמור הוא לחתוך התלוש חוץ מדבר שיש בו כלי בחתיכתו אבל מקלקל פסיקת תלוש מותר לגמרי. שה״ל. ב״י סי׳ שי״ז. מ״א ס״ק י״ד. ומיהו לא שרי אלא לצורך שבת. תו״ש או׳ כ״ו:

עא **עא) וכתב** המרדכי פ״ב דביצה שהמבקע עצים לחתיכות גדולות לא הוי מלאכה אלא עובדא דחול. והמבקע לחתיכות קטנות הוי טוחן. מ״א שם. וכ״ה במס׳ שבת דף ע״ד ע״ב א״ר מנשה האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן. ופרש״י דסלית סילתי עצים דקים להבעיר אש יעו״ש:

עב **עב) [סעיף יוד׳] אבל לא מפקיע.** פי׳ מתיר קליעת ט״ז סק״ט. ואפי׳ בלא כלי אסור. א״ר או׳ ט״ז:

עג **עג) שם. אבל לא מפקיע.** ולצורך דבר מצוה כגון ליטול אתרוג וכיוצא מותר ע״י עכו״ם דחותמות שבקרקע דרבנן דפתיחת דלת בעלמא הוא ושבות דשבות לדבר מצוה ע״י עכו״ם שרי. מש״ז או׳ ט׳:

עד **עד) שם. משום סתירה.** שבכל דבר המחובר לקרקע יש בו בנין וסתירה אפי׳ אינו בנין גמור. ר״ז או׳ י״ט:

עה **עה) שם. שלא להסירו בשבת.** אלא במו״ש ומש״ה ליכא איסורא דקשר דכל פחות מכ״ד שעות ביומו מיקרי אבל יותר מכ״ד שעות אסור. א״א סי׳ שי״ז או׳ ב׳ וחדושי רע״א:

עו **עו) שם. שלא להסירו בשבת.** שאז נקרא סתירה אע״ג שהחיבור חיבור גרוע הוא וא״כ הסתירה ג״כ סתירה גרועה היא מ״מ גבי מחובר לקרקע החמירו. לבוש.

עז **עז) שם. אבל אם אינו עשוי לקיום וכו׳** שאינה נקרא סתירה כלל אפי׳ בקרקע. לבוש:

עח **עח) שם. ומטעם זה וכו׳** שאינו עשוי לקיום. כלל אלא ע״מ להסירו בשבת ואינו נקרא סתירה כלל ואע״ג שהתנור קבוע בקרקע איכא תרתי להיתרא חיבור הדף ע״י השריקה חיבור גרוע הוא וגם אינו עשוי לקיום ולכך מותר. לבוש. ועיין לעיל סי׳ רנ״ט סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

עט **עט) סעי׳ יא. אסור ליתן שעוה וכו׳** מכאן נראה לי שאותם המחמים ביו״ט ראשי נרות של שעוה באש כדי שידבקו במנורה איסור גמור הוא דהוי ממרח. וכתב בס׳ הזכרונות דאסור ליגע בשעוה שמא יבא למרח. כנה״ג בהגה״ט. אמנם המ״א סי׳ תקי״ד סק״ו כתב דכשמדבקו במנורה לא הוי מירוח דממרח תולדת דממחק ואם אינו משפשפו לא הוי מירוח אלא דאסור לדבק גזירה שמא ימרח וכדאיתא במשנה פכ״ב (דף קמ״ו ע״א) דשבת אבל מותר לטלטלו דלא גזרינן שמא ימרח דהא תנן דלא יתן עליה שעוה משמע דשרי לטלטלו עכ״ל והביאו א״ר בזה הסי או׳ ח״י. תו״ש או׳ כ״ט:

פ **פ) שם. אסור ליתן שעוה וכו׳** והאי שעוה צ״ל דהכינו לתשמיש מאתמול דאם לא כן אסור בלאו הכי משום מוקצה דלא כלי הוא. מ״א סוף הסי׳ אבל הכנה גרידא לא מהני כ״א הכינו לתשמיר מה. מחה״ש ועי״ש:

פא **פא) שם. אסור ליתן שעוה וכו׳** כתב ראב״ן סי׳ ש״פ דחלב ושומן דינו כשעוה. א״ר או׳ ח״י:

פב **פב) שם. או שמן עב.** ואעפ״י שאין מירוחו ניכר כ״כ מ״מ אסור כיון דשייך ביה מירוח קצת דאתי לאחלופי בשעוה. ב״י. לב״ש:

פג **פג) שם. מפני שהוא ממרח.** פי׳ אפי׳ אין הסתימה אלא על פני הכלי ואינו נכנס בעובי הכתלים אסור משום מירוח. עו״ש או׳ ד׳:

פד **פד) שם. אבל בשאר הדברים וכו׳ הגה הואיל ואין היין יוצא וכו׳** דאם היין יוצא אפי׳ בדברים דלית בהו משום מירוח אסור ומשום דמחזי כמתקן מנא כיון שהיין יוצא. כן פרש״י ז״ל. עו״ש או׳ כ״א. וע״י עכו״ם שרי. ח״א כלל מ״א או׳ ו׳:

פד) ואם נתרועע החבית הרבה וצריך תיקון מותר לקרות לנכרי אעפ״י שעי״ז יבין הנכרי ויתקן. ח״א שם:

פה **פה) שם הגה. הואיל ואין היין יוצא וכו׳** ועיין בב״ח ובמ״מ דס״ל דאפי׳ אין היין יוצא אסור לסתים הנקב כשם שאסור לפתחו וכ״כ הרמב״ם פכ״ג אבל בשעוה לא מיקרי סתימה כיון שאין נותנו תוך הנקב ולהכי קאמר. טעמה משום מירוח. מ״א ס״ק ט״ו. וכ״כ א״ר או׳ י״ז דאף דמש״ע משמע שאם אין היין יוצא מותר אף בתוך הנקב מ״מ דעת הלבוש כמ״ש הב״י בשם המגיד דבתוך הנקב בכל ענין אסור וכ״נ דעת האחרונים ומ״מ דבר מאכל דדרך להצניעו שם מותר בהערמה אף בתוך הנקב ודלא כמשמעות הלבוש בסוף הסעיף ומיהו בשעוה ושמן אסור בכל ענין יעו״ש:

פו **פו) שם. ואם היה היין יוצא וכו׳** ונראה שאין כל הדברים הללו אמורים אלא בסותם בדבר שאין דרך לסתום בו אבל לסתום בעץ (כגון בברזא. תו״ש) כמו שהוא דרך לסתום בין שהיין יוצא בין שאין היין יוצא מותר. בד״ה. והביאו מ״א שם. א״ר שם. תו״ש או׳ כ״ח ומיהו העו״ש או׳ כ״א כתב על דברי בד״ה הנ״ז דצ״ע למעשה כי לכאורה נראה דסתימת העץ הוא בנין גמור ואסור אפי׳ בכלים עכ״ל ונראה דנראין דבריו דוקא אם מניחו שם לקיום לא כן אם הוא מוכן לכך להסיר בעת שרוצה יין ולחזור ולסתום אחר שלקח היין שאין מניחו שם לקיום אלא להסיר ולהניח תמיד בכל עת שירצה זה לא נקרא בנין כ״א כמו כיסוי כלי שמותר להסיר ולחזור ולהניח. וכ״נ דעת האחרונים הנ״ז שהביאו דברי הבד״ה ולא חלקו עליו. ועיין ר״ז או׳ ד׳ שכתב דאפי׳ אינו עשוי לפתחו ולסתמו תדיר אלא לעתים רחוקות שרי מפני שאין נראה כמתקן כלי בסתימה זו כיון שדרך הוא לעולם לסתמו בעץ זה יעו״ש:

פז **פז) ואם** חבית מחזיק מ׳ סאה אפשר דאסור לסתום אפי׳ בעץ שדרך לסתום בו. דהוה בונה. מש״ז או׳ יו״ד. ונראה דה״ד אם אינו עשוי להסירו בשבת אבל אם עשוי להסירו בשבת גם בכה״ג שרי כמ״ש סעי׳ יו״ד:

פח **פח) שם. ואם הוא ת״ח מותר וכו׳** משום דהערמה בדרבנן היא וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחלה. גמ׳ ואף דהאידנא אין לנו ת״ח כמ״ש ב״י סי׳ של״ט מ״מ בדין זה שרי הואיל והרמב״ם ס״ל דהערמה זו מותר לכל אדם מ״א ס״ק ט״ז ח״מ או׳ ט׳ א״ר או׳ י״ט ועי״ש שתירץ תמיהת מי״ט על הש״ע יעו״ש. א״א או׳ ט״ז. וכ״כ האחרונים:

פט **טפ) שם. ואם הוא ת״ח מותר וכו׳** ופשוט דבשעוה דאם מרח חייב חטאת או בשמן דגזרינן אטו שעוה אפי׳ לת״ח אסור להערים אפי׳ בהנחה בעלמא. מ״א שם. תו״ש או כ״ט. וכ״כ האחרונים. ועיין לעיל או׳ ף׳:

צ **צ) [סעיף יב׳] סכין שהוא תחוב בכותל וכו׳** משום דאם הוא תקוע מעט בחוזק כמעט פסיק רישיה הוא שלא יוסיף בנקב והו״ל קודח כל שהוא דחייב משום בונה. ב״י בשם תה״ד ועיין לעיל או׳ י״ד:

צא **צא) שם. סכין שהוא תחוב בכותל וכו׳** ואם הוא תקוע בחבית גדולה או בשאר כלים גדולים שמחזיקין מ׳ סאה שיש בהם בנין וסתירה הרי דינו כתקוע בכותל. ר״ז או׳ ה׳:

צב **צב) שם. בכותל של עץ וכו'** נקט של עץ דבכותל של לבנים מצוי כמה פעמים שאין שורותיהם מדובקים זה לזה ואז מותר להוציא אפי' לא דצה ושלפה מבע"י. מ"ב או' ר"א. ועיין לקמן או' צ"ד:

צג **צג) שם הגה. ואם דצה ושלפה מבע"י וכו'** פעם אחת תו לא הוי פסיק רישיה. תו"ש או' ל"א. ר"ז או' ד' ועיין לקמן או' צ"ו:

צד **צד) שם בהגה. ואם דצה ושלפה וכו'** וה"ה בכותל שבקרקע נמי שרי היכא דדצה ושלפה מבע"י כיון דליכא פסיק רישיה והכי נקטינן. ב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' ט':

צה **צה) רחיים** של יד לטלטל ביה"ש אבן העליון מעל גבי הברזל התחוב בו גם שדצה ושלפה כ"פ מבע"י נראה שיש בזה מלאכה דאורייתא כיון שהוא מהודק וגרע מכוס של פרקים שאינו רפוי. כ"כ בא"א מהגה"ק. א"ח או' ט' ועיין לעיל סי' שי"ג סעי' ו':

צו **צו) שם בהגה. אפי' בכותל שרי.** להוציאה ואף להחזירה בכותל דכיון דכבר נעץ הסכין בכותל והוציאו מבע"י והדר נעצו כבר הורחב מקום מושבו ותו לא הוי פסיק רישיה. רש"י שבת ן' ע"ב. אבל אם לא חזר ונעצו מבע"י נראה דאסור לתחוב אותו בכותל דעדיין לא נתרחב במה שהוציאו פעם אחת מן הכותל. מ"ב או' נ"ג:

סימן שטו

א **א) [סעיף א'] אסור לעשות אהל בשבת ויו"ט וכו'** משום גזירת בנין. ותוספת אהל עראי שרי כמ"ש סעי' ב' תו"ש או' א' וז"ל הרמב"ם פכ"ב העושה אהל קבוע חייב משום בונה לפיכך אין עושין אהל עראי לכתחלה ולא סותרין אהל עראי גזירה שמא יעשה או יסתור אהל קבוע ואם בנה או סתר אהל עראי פטור עכ"ל והיכי דמי אהל עראי פרש"י פ' כל הכלים כגון שעושה לפי שעה ולא להיות שם קבע, עו"ש או' א' אבל אם מניח סדין על ד' קונדסין וקושר שם או בלא קשירה שיהיה שם לזמן מרובה זה הוי אהל קבוע וחייב חטאת והיינו כל שיש בו רוחב טפח על טפח. ואף תוספת אהל קבוע חייב חטאת. ואף מחיצה מהצד קבוע אפשר טפח על טפח חייב. מש"ז או' ח' וכ"כ בא"א או' א' ועיין לקמן או' י"ד:

ב **ב) שם. אסור לעשות אהל בשבת וכו'** הנאמוסייא שנוהגין בארץ מצרים לישן בתוכה אסור לנטותה ולפורסה ולקבצה בשבת ולא מהני אם היא פרוסה טפח מבע"י. גו"ר כלל ג' סי' כ"ו. והרב פרח שושן כלל ג' סי' ד' התיר כשהיא פרוסה טפח מבע"י. והן בעון פשתה המספחת בארץ מצרים לפורסה ולקבצה בשבת אף כשאינה פרוסה כל עיקר מע"ש ע"י עכו"ם ויש מהם אף ע"י ישראל, ואשר נגע אלהים בלבו יזהר שתהיה לפחות פרוסה רוחב טפח מבע"י ובשבת יגמור נא ע"י עכו"ם. ברכ"י או' א' ועיין לעיל סי' ר"מ אוי מ"ז:

ג **ג) אימברי"א** העשויה להגן מחמה וגשם מטרות אסור לנושאה בשבת ויו"ט וכ"ש לפותחה אבל לומר לעכו"ם שישאנה להגן עליו שרי. שו"ת מכתם לדוד סי" ח' ברכ"י או' ב' מיהו בשו"ת גבעת פנחס כ"י חלק ה' סי' י"ט כתב תשו' שלמה על כל דברי הרב הנ"ז ומסיק דאומברי"א כשהיא פתוחה מערב יו"ט פשיטא דמותר לנושאה וכן הוא מורה ובא להשתמש ביו"ט באומברי"א הפתוחה מעיו"ט וכן ראה לרבותיו שלא מיחו ביד הנוהג כן אבל בשבת דיש איסור הוצאה איכא למיגזר יעו"ש. והביאו הברכ"י בשיו"ב. ואמנם עיין בשו"ת נוב"י מה"ת חא"ח סי' ל' מה שהאריך בזה וסיים דרך כלל כשהוא מוערך מע"ש יש לדון בו לאיסור ולהתר אבל עכ"פ מפני מראית העיין יש לאסרו כי מי יודע אם ערכו מאתמול ובפרט בדור היתום הזה יעו"ש. וכן המאמ"ר או' ד' האריך בזה והעלה לאסור יעו"ש. והב"ד הפתה"ד או' ג' וסיים דהכי נהוג עלמא לאסור אפי' כשפתוחה מאתמול כי כן נקטי' לאסור והבא להקל הוא מכשיל את הרבים ח"ו יעו"ש. ולפ"ז כיון דהאיסור הוא משום אהל ומראית העין כנ"ז לא יש חילוק בין שבת ליו"ט. וכ"פ הרב בן א"ח ז"ל פ' שמות או' ח' וכתב וממילא תדע מאחר דאסור לנשאה על ראשו אסור נמי לטלטלה בשבת ויו"ט משום מוקצה עכ"ל. וכן עמא דבר:

ד **ד) שם. אפי' אהל עראי,** כגון לפרוס מחצלת על ארבע קונדסין להיות צל לאהל מן החמה. ב"י בשם רש"י לבוש:

ה **ה) שם. ודוקא גג אבל מחיצות מותר.** דלאו אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות. ב"י בשם רש"י. וה"ד בדרך עראי אבל בקבע אפשר דחייב כמ"ש לעיל סוף או' א' יעו"ש ועיין לקמן או' ט':

ו **ו) שם. אלא א"כ נעשית להתיר וכו'** כ"ה דעת התוספת ודלא כרש"י דס"ל דאפי' מחיצה המתרת מותר לעשותה בשבת כשהיא מהצד כמבואר בב"י. ומיהו ה"ד במחיצה שהיא עשרה טפחים ומגעת עד לארץ או בפחות מג"ט סמוך לארץ כמ"ש בב"י סי' תק"ב תו"ש או' ב' ועיין או' ל"ב:

ז ז) **שם. אלא א״כ נעשית להתיר וכו׳** ומיהו בכיסוי צואה לא שייך לומר כן וכמו שמותר לכסות כך כשעושה מחיצה ועי״ז מכוסה לגמרי אינו סגנון מחיצה רק כסוי. א״א מהגה״ק. א״ח או״ א׳ וכ״מ בתו״ש או׳ ו׳ אמנם יש לגמגם בזה דהא בספרים נמי כיסוי שרי ואפ״ה מחיצה אסורה כמ״ש לקמן בהגה. ועיין או׳ ט״ז ואו׳ טו״ב:

ח ח) **שם. להתיר סוכה וכו׳** כגון שאין לה רק שני דפנות ורוצה לעשות מחיצת עראי לדופן ג׳ כדי להכשירה ע״ד המבואר לקמן בסי׳ תר״ל. ולהתיר טלטול כגון שרוצה לעשות מחיצת עראי במקום דאסור לטלטל כדי שיוכל לטלטל על ידה ע״ד המבואר בסי׳ שס״ב יעו״ש וכיון דחשבינן לה מחיצה לענין היתר טלטול או להכשיר סוכה הו״ל כבונה:

ט ט) **שם הגה. אבל מחיצה הנעשית לצניעות וכו׳** כגון מחיצה שעושין בשעת דרשה בין אנשים לנשים מותר. ב״י בשם מרדכי פ׳ כירה. ט״ז סק״א. ועיין לעיל או׳ ה׳:

י י) **שם בהגה. אעפ״י שקבוע שם.** דכיון שכלו נע ונד ברוח מצויה וגם אינו מעכב להולכים ועוברים דרך שם מקרי לא קביע אבל אם קבעו מלמעלה ומלמטה ומן הצדדין בענין שאין מזיזין אותו ממקומו הוא מתסר משום בנין אלא דסתם וילון אין קובעים אותו כ״כ ומשו״ה שרי. ב״י. אבל אסור לעשות תוספת אהל קבוע. מ״א סק״א. תו״ש או׳ ג׳ ומשמע תוספת אהל קבוע מה״ת אסור אם יש בו רוחב טפח. א״א או׳ א׳ ועיין לעיל סוף או׳ א׳:

יא יא) **ומי** שנפל סוכתו בליל יו״ט א׳ אסור לומר לעכו״ם להניח עליה הסכך דכיון דעשויה לח׳ או לט׳ ימים הוי אהל קבע ואסור מה״ת ולא התירו ע״י עכו״ם כ״א שבות דשבות במקום מצוה. א״א שם:

יב יב) **שם בהגה. וכן פרוכת לפני הארון וכו׳** זה פשיטא דשרי דכיון שיש בלא״ה דלת לארון הפרוכת אינו תלוי אלא לצניעות כמ״ש בב״י. מ״א סק״ב. והרב פנים מאירות סי׳ ל׳ כתב דאפי׳ אין דלתות לארון הקודש מותר. י״א בהגב״י. ונ״ל פשוט דמותר לתלות בשבת סדינים המצויירים לנוי אעפ״י שקבועים שם כיון שאין עשויים שם למחיצה. מ״א שם. י״א שם. ור״ל אעפ״י שקבועים שם שאינם נדים ונעים שקשורים למעלה ולמטה ומצדדין מ״מ מותר כיון שאין עשוי למחיצה ר״ל דהא איכא בלא״ה מחיצה כותל הבית והוי דומיא דפרוכת. מחה״ש. ועיין לקמן סעי׳ י״ב:

יג יג) **שם בהגה. לפני החמה וכו׳** שלא תפול על האדם ועל האוכלין. ב״י בשם המרדכי. והיינו משום שאינו קבוע ואינה באה להתיר שום דבר. תו״ש או׳ ה׳:

יד יד) **שם בהגה. או בפני הנרות וכו׳** ואעפ״י שמצוה לאכול לאור הנר בליל שבת ויו״ט אפ״ה מותר לעשות מחיצה בפני הנר שלא יכבה ואין נקראת מחיצה המתרת. מש״ז או׳ א׳.

טו טו) **שם בהגה. שלא יכבה אותן הרוח.** אבל אסור לעשות מחיצה על מגן אם לא לאיזה צורך. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ מש״ז שם:

טז טז) **שם בהגה. כדי שישמש מטתו.** כיון שבא להתיר האיסור דאסור לשמש בפני אור הנר או הספרים. וזה פשוט שיכול לכסות הספרים בבגדים שני כסויים דאין זה מיקרי מחיצה. וכן מותר לו לכסות כלי על הנר כמ״ש סי׳ ש״י סעי׳ ו׳ ט״ז סק״ב. א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ ר״מ סעי׳ ו׳ וסעי׳ י״א ובדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) **שם בהגה. וכן לפני הספרים וכו׳** כתב המ״א סק״ג דיש לדקדק מל׳ המרדכי שכתב שמהר״ם עשה בכל לילה מחיצה י״ט גובה לפני הספרים ובע״ש היה עושה מבע״י לפי שלפעמים היה משתין בלילה וכו׳ משמע דאעפ״י שהספרים היו עומדין מגולין למעלה מהמחיצות שרי להשתין דהו״ל כאלו הוא ברשות אחר וכמ״ש סי׳ ע״ט סעי׳ ב׳ ולכן אסור לעשותה בשבת דבזה עושה רשות בפני עצמו וגם צריך לקשור שלא יהא הרוח מניד אותה כמ״ש סי׳ תר״ל סעי׳ יו״ד וכ״כ ביו״ד סי׳ שמ״א בשם הרשב״א אבל כשתולה המחיצה נגד כל הספרים שאין מגולין כלל פשיטא דאפי׳ אין גבוה עשרה שריא מדי אכיסיי ולכן מותר לעשותו בשבת דאין עשויה למחיצה אלא לכסוי בעלמא ולצניעותא. וה״ה בנר נמי דינא הכי אם עושה מחיצה גבוה עשרה והאור נראה למעלה מהמחיצה אסור לעשותו בשבת אבל אם תולהו שלא יראה הנר שרי דהו״ל ככיסוי בעלמא. ופשוט דאם היה מחיצה מוטלת מן הצד. לפני הספרים רוח טפח מותר לתלות סדין לפניו דהו״ל תוספת אהל כמ״ש רסי׳ שי״ג עכ״ד. אמנם מ״ש המ״א דאם תולה המחיצה נגד הנר או כל הספרים מותר דהו״ל ככיסוי בעלמא כתב עליו הא״ר שם דאם גבוה עשרה טפחים יש לאסור דמ״מ מחיצה הוא אבל בפחות יש להתיר. והמחה״ש כתב דמיירי שנותן עוד כיסוי על הספרים חוץ מזו המחיצה וא״כ לא הויא מחיצה המתרת ולפיכך אפי׳ גבוהים מותר יעו״ש וכ״ז הוא בספרי גמ׳ וכדומה אבל בס״ת שצריך דוקא מחיצה עשרה כמ״ש סי׳ רמ׳ סעי׳ ו׳ אסור לעשות זה בשבת לס׳ זו דהויא מחיצה המתרת כיון דלא אפשר בלא״ה. ועיין באו׳ שאח״ז:

יח **חי) שם בהגה. וכן לפני הספרים וכו'** כ״כ המרדכי והוא אזיל לטעמיה דפסק כר׳ יהודה בכל מכשירין (ר״ל דמותר לעשות מכשירי אוכל נפש ביו״ט) אלא דאין מורין כן. וא״כ הא דמוכח בפ״ב דיו״ט דמותר לעשות מחיצה היינו משום דמדינא בלא״ה מותר לכבות הנר וא״כ הו״ל כעושה מחיצה לצניעות כמ״ש הט״ז סי׳ תקי״ד סק״ב אבל למאי דק״ל כהרי״ף והרמב״ם והרמב״ן דבכל גוונא אסור לכבות (כמ״ש רס״י תקי״ד) הנר ואפ״ה שרי לעשות מחיצה ביו״ט לשמש מטתו ה״נ בשבת מותר דאין חילוק בין שבת ליו״ט ובין עשיית מחיצה בפני הנר או בפני הספרים כמ״ש הד״מ וכ״כ הרב ראשון לציון בשיטה שם דארויי מורינן להתיר יעו״ש. ער״ה או׳ א׳ וכ״פ הלק״ט ח״ב סו׳ כ״ו. ומ״מ כיון דיש מחמירין נראה דיש להחמיר ולעשותה בפחות מי״ט כמ״ש באו׳ הקודם או לעשות שני כסויים כמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש:

יט **יט) שם בהגה. וכן לפני הספרים וכו'** וארגז גדול מ׳ סאה י״ל דשרי להעמידו בפני הספרים כי מה לי מונח הכלי כאן או במקום אחר ואין ניכר שעושה מחיצה וכ״ש להניח הספרים בתוך הארגז אבל אותן שפאניש״י וועטליך י״ל דאסור להעמידן בשבח אם הוא להתיר. עש״ז או׳ ב׳:

כ **ך) שם בהגה. שהיה מבע״י טפח וכו'** ולכן פארוואן שעומד מופשט טפח מע״ש מותר לפושטו כולו אבל אם היה מקופל אעפ״י שקפולו יותר מטפח לא מהני שהרי לא נעשה זה בשביל מחיצה. ח״א כלל ט״ל או׳ ג׳ ונ״ל דאסור לומר לאחר לפשוט הפארוואן אע״ג שהאחר אינו עושה להתיר שאינו יודע שצריך להתיר התשמיש ואינו דומה למחיצות בני אדם שאין דרך לערות מהם מחיצה משא״כ בכלים שדרך לעשות מהם מחיצה ח״א כלל מ״ח או׳ י״ב:

כא **כא) שם בהגה. שהיה מבע״י טפח וכו'** ואם עבר ועשה מחיצה אפי׳ במזיד בפני הנר או בפני הספרים לשמש מטתו מותר כיון שאינו אלא מדרבנן. ח״א שם. ועיין לעיל או׳ ח״י שכתבנו שיש מתירין אפי׳ לכתחלה וא״כ כ״ש אם כבר עשה שמותר:

כב **כב) [סעיף ב׳] עצים שתוקעים וכו'** מה שיש נותנין חשוקין של עץ על עריסת התינוק ונותנין עליה סדין אסור לעשות כן אלא א״כ עשויה כע״ש פה. מ״א סק״ד. ור״ל אם כל חשוק בפ״ע רחב טפח ודאי מותר אבל אם אין כ״א לבד רחב טפח אלא שסמוכין זה לזה ואין ביניהן ג׳ טפחים אם נתיר ע״י לבוד זה תליא במחלוקת רש״י ותו אי אמרינן לבוד בכלים והובא במ״א לקמן (סי׳ תק״ב סק״ט) דהעריסה מלבד הרגלים אין גובהה יו״ד טפחים והרגלים אין מצטרפים לשיעור גבוה יוד טפחים וכמ״ש מ״א סי׳ רס״ו סק״ז לענין גלגלי העגלה יעו״ש וכ״כ התו״ש. מחה״ש. מיהו הא״א או׳ ד׳ כתב דאמרינן לבוד בחשוקי העריסה יעו״ש. ומ״מ הני עריסות שיש להם עמוד מראשם לסופם למעלה שמחבר הרגלים אם יש בו רוחב טפח ואם עגול יש בהיקפו ג״ט (שכל שיש בהיקפו ג״ט יש בו רוחב טפח כידוע) מותר לפרוסי עליו סדין בשבת כדי להגין על התינוק מן הזבובים וכדומה אבל אם אין בו רוחב טפח צריך לפרוס מן הסדין טפח מבע״י על העריסה ואח״כ מוסיף עליו בשבת:

כג **כג) שם. וכופפין ראשם השני וכו'** שנכפף ונעשה כמו כיפה על פני רוחב הספינה וכן עושה בעצים הרבה סמוכים זה לזה על כל אורך הספינה. ב״י בשם רש״י. לב״ש:

כד **כד) שם. אם יש ברחבן טפח וכו'** שרוחב של כל עץ עיגול טפח דבציר מטפח לא הוי אהל וכשרחב טפח מיקרי אהל ונמצא שם אהל עליו מבע״י וכשהוא פורס הבגד עליו למחר אינו אלא מוסיף. ב״י בשם רש״י לב״ש. ואפי׳ לאחד מהם טפח סגי ומותר לפרוס עליהם מחצלות בשבת. או׳ ח׳:

כה **כה) שם. חשיבי כאהל וכו'** היינו לענין דמותר לפרוס עליה מחצלת אבל לא מקרי אהל לענין דלתסר לעשות כן דאטו מי אסור לעשות ב׳ חוטין כשאין בין זה לזה תו׳ עירובין ק״ב ע״א, הגרע״א, פת״ע או׳ ט׳:

כו **כו) שם. חשיבי כאהל ומותר וכו'** ואם לאו הו״ל תחלת עשיית אהל ואסור׳ לבוש:

כז **כז) שם. חוץ מן הכריכה,** פי׳ שאין סביב העיגול בחשבון הטפח אלא מה שיש חוץ לעיגול. ב״י. ט״ז סק״ג. מ״א סק״ה. וכתב ב״י בשם הריטב״א שהתו׳ דיקדקו מלשון רש״י שהסיבוב לחוד מהני אם הוא רחב טפח והם חלקו עליו דבעינן שישייר טפח חוץ מן הכריכה והביא דבריו הט״ז שם וכתב דלהחמיר יש לחוש לדעת רש״י דהיינו אם יש בסיבוב לחוד טפח שאסור לכסות בו כלי כמ״ש סס״י זה יעו״ש, והא״ר או׳ ה׳ כתב דאפשר להקל כיון שכתב הב״ח דרש״י גופיה ס״ל כתוספתא אבל התו״ש או׳ ח׳ כתב כהט״ז. וכ״כ בן א״ח פ׳ שמות או׳ א׳:

כח **כח) שם. חוץ מן הכריכה,** דאז הוי השאר תוספת אהל עראי אבל פחות מכאן אסור דהו״ל עשיית אהל עראי בתחלה. לבוש:

כט **כט) שם חוץ מן הכריכה.** הכימי שעושין במצרים על הדאווא״ר והיא הארובה להגין מפני החמה יש למצוא התר מפני שאילה כרוכה כמחצלת בעיגול וחשיב טפח פרוס א״נ שיש לוחות סביב לדאווא״ר יותר מטפח. מהריק״ש בתשו׳ ב״י סי׳ צ״ה וכ״כ בהגהותיו. י״א בהגב״י. ברכ״י או׳ ג׳ ועיין

לעיל רס״י שי״ג:

ל **ל) [סעיף ג׳] מטה כשמעמידים אותה אסור להניח וכו׳** ואע״ג דאנן ק״ל כר״ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר כבר כתבו התו׳ והרא״ש דנראה להו דבהא אפי׳ ר״ש מודה דכי אמר ר״ש דבר שאין מתכוין מותר היינו כגון שעושה דבר ואין מתכוין לעשותו אבל הכא הרי הוא עושה מה שמתכוין לעשות ואעפ״י שאין מתכוין לבנין מ״מ מתכוין הוא לעשות דבר הדומה לבנין ואסרוהו חכמים גזירה משום בנין. ב״י ולבוש:

לא **לא) שם. אסור להניח וכו׳** ותיבה רחבה שיש עליה כפירת אם אינה קבועה בצירים אסור להניחה עליה בשבת אע״ג דאינה קבועה כלל ואינה עשויה אלא לפתח בעלמא אסור כמ״ש סעי׳ י״ג. מ״א סק״ו. אמנם הט״ז בסס״י זה כתב כיון שמיוחד לכך לא הוי כעביד אהלא יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ג דיש להקל בזה. וכ״נ דעת הא״א או׳ ו׳ ובמש״ז או׳ י״א. וכ״פ בן א״ח פ׳ שמות או׳ יו״ד. ועיין לקמן או׳ ע״ד:

לב **לב) שם. הם דפים מחוברין וכו׳** ובסי׳ תק״ב כתב הב״י דבעינן מחיצות המגיעות לארץ והמחיצות צריכין שיהיו גובהן י״ט או ז׳ ומשהו ופחות מג״ט מן הארץ. תו״ש או׳ יו״ד. ומיהו עי״ש בב״י דלא נזכר י״ט רק המגיעות לארץ וכ״ה בתו׳ שבת קל ח ע״ב דאפי׳ אין בגובהן י״ט אסור יעו״ש:

לג **לג) שם. כמו דופני התיבה.** ר״ל שיש מארבע רוחותיה דפין מחוברין עד לארץ כמו תיבה כמ״ש הטור. מיהו הט״ז סק״ד כתב דביש ד׳ מחיצות אפי׳ בשלחן אסור להניח עליהן ובאין שם רק ב׳ מחיצות אז מותר בשלחן שא״צ לאויר שלמטה ובמטה אסור כיון שצריך להניח שם מנעלים יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״א והנ״ח לחלק יצא דאם עושה הגג והמחיצות בשבת וצריך לאויר שתחתיו אפי׳ בשני מחיצות אבל אם עשויות המחיצות מע״ש אין לאסור כ״א בארבעה יעו״ש. אבל אינו מוכרח דהא מוכח בש״ע ובטור סי׳ תק״ב דהא דצריך לשנות כגון שעושה גם הד׳ מחיצות בשבת ויו״ט משמע הא אם היו עשויות מע״ש גם בד׳ מחיצות א״צ לשנות ודוק, ועיין לקמן או׳ ל״ה:

לד **לד) שם. אבל רגלים של מטות שלנו.** כלומר שאינם דפים מחוברים אלא המטה מונח על ד׳ קונדסין מותר אפי׳ משתמש באויר שתחתיו. עו״ש. או׳ ח׳:

לה **לה) שם. וכן רגלי השלחן וכו׳** כיון שאין לו מחיצות. וי״א הטעם דאינו אסור משום אהל אלא כשצריך לחלל של מטה וכסא שצריך לחלל לתת מנעליו ובשלחן א״צ לו. ריי״ו ני״ג ח״ד. ומבואר דיש מחלוקת בזה לסברא ראשונה הכל תלוי במחיצתו אף שא״צ לאויר אסור ובאין מחיצות אף שצריך לאויר מותר. וכ״מ בהרא״ש פ״ה דביצה. ולסברא ב׳ הכל תלוי בצריך ואף שיש לשלחן ד׳ מחיצות מותר ולאפוקי מט״ז שכתב דלכ״ע אסור אם יש ד׳ מחיצות אף שאין צריך לאויר. ודעת הש״ע נראה כמשמעות הר״ן בשם תו׳ דתרווייהו בעינן מחיצות וצריך לאויר לכך מתיר במטה שלנו אף שצריך לאויר וגם בסעי׳ ז׳ בסמוך בספר א׳ מכאן אף כשיש מחיצות כיון שא״צ לאויר ועוד דמידי דרבנן היא פסק כשני סברות הנ״ל להקל. א״ר או׳ ו׳ וכ״כ העו״ש או׳ ט׳ דתרווייהו בעינן שיהא משתמש באויר שתחתיו וגם יהיו דפים מחוברים ואי לאו הכי מותר, ועיין לקמן או׳ ט״ל:

לו **לו) שם. מותר בכל גוונא,** דאין אהל בלא מחיצות. ואע״ג דמחצלת אסורה בלא מחיצות כמ״ש סעי׳ ב׳ התם הוי בנין חשוב וגם עיקר כוונתו לעשות אהל לצל אבל בנין עראי כזה לא מקרי אהל בלא מחיצות, הרא״ש פ״ד דביצה. ולפ״ז אפשר דאסור לסתום הכירים שלנו בכסת עבה שמשימין על המוט דהוי בנין חשוב כיון שכוונתי לסתום הנקב ולא הוי מוסיף דשרי רסי׳ שי״ג דהכא יש לו מחיצות בפ״ע והו״ל אהל בפ״ע. מ״א סק״ז. ור״ל נקב הקוימי״ן שהיא למעלה בגובה תקרת הבית וסביבות הנקב מלמטה הם מחיצות הכירים ובחורף פותחין זה הנקב ע״י מוט ובראשו כסת ומכניסין המוט דרך חלל הכירים עד למעלה לתוך הנקב ואסור משום דהכסת נעשה גג לחלל מחיצות הכירים. לב״ש. וצ״ל דמיירי שהנקב רחב טפי מג״ט בענין דלא הוי לבוד. תו״ש סוף או׳ י״א. והגם דהא״א או׳ ז׳ כתב על דברי התו״ש הנז׳ צ״ע דעת האחרונים להקל כהתו״ש:

לז **לז) ויראה** לי בלע״ך שעשוי בקוימי״ן או בשורש״ן וקבוע שם מותר לסתום בשבת ויו״ט דהואיל וקבוע שם הוה כדלת ודלת קבוע בצירים שרי. ואם הנקב בכותל מהצד מותר לסתום בכר דתוס׳ מחיצה וגם לא להתיר אף מחיצה שלימה שרי. א״א או׳ ז׳ ונראה דכל זה כשלא יש שם גחלים לוחשות בתנור דאי לא הכי אסור לעשות ע״י ישראל משום דעי״ז גורם כיבוי לגחלים וכמ״ש בסי׳ רנ״ט סעי׳ ז׳ יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

לח **לח) שם. מותר בכל גוונא.** והיינו אם הם רפויים אבל אם צריך להדק ולתקוע בחוזק אסור משום בנין וכמו שכת׳ בסי׳ שי״ג סעי׳ ו׳ יעו״ש:

לט **טל) [סעיף ד׳] מטה שהיא מסורגת וכו׳** לשון ב״י בשם הר״ן מטה שלנו וכו׳. וכה במגיד פכ״ג וטעמא כתב שם לפי שמשתמשין באויר שתחת המטה בנתינת סנדלין. והש״ע ולבוש השמיטו שלנו אזלי לטעמייהו דדוקא במחיצות בעינן. א״ר או׳ ז׳ ור״ל דלדעת הר״ן והמגיד דגרסי שלנו היא מטה שאין רגליה מחוברות כמו דפי התיבה כמ״ש בסעי׳ הקודם ואפ״ה אסור לפרוס וכו׳ משום שמשתמש באוירה להניח סנדלין אבל לדעת הש״ע ולבוש דלא גרס׳ שלנו הוא משום דסברי דאין איסור כ״א דוקא ברגליה מחוברות כמו דפי התיבה וגם משתמש באוירה דתרווייהו בעו כמ״ש לעיל או׳

ל״ה יעו״ש. ומיהו כתבו האחרונים דלכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים במשתמש באוירה אפי׳ במטה שלנו דהיינו שאין ברגליה מחיצות הן בענין פריסת סדין הן בענין להניח רגליה תחלה הכתיב בסעי׳ הקודם. ועיין לקמן או׳ מ״א:

מ מ) שם. אם יש בין חבל וכו׳ אבל אם אין בין חבל לחבל ג״ט כלבוד דמי ותו ליכא משום אהל. ב״י. ואפי׳ רק במקום אחד יש פחות מג״ט מע״ש סגי דהוי לבוד ומה שניתן אח״כ הוי תוספת אהל עראי ושרי:

מא מא) שם. אסור לפרוש עליהם סדין וכו׳ אלא יפרוס סדין תחלה ויאחזו אותו אנשים ואח״כ יתן הרגלים תחתיו כמ״ש בסעי׳ הקודם:

מב מב) שם. ואם היה עליה כר וכו׳ והטעם משום דמותר להוסיף על אהל עראי בשבת. עו״ש או׳ יו״ד:

מג מג) [סעיף ה׳] כסא העשוי פרקים וכו׳ וכן מטה המחוברת ועומדת אם היתה זקופה או מוטה על צדה מותר לנטותה לישבה על רגליה ואע״ג דהשתא עביד אהל שרי דלא מידי עביד אלא ליתיבא בעלמא. טור וב״י בשם רש״י:

מד מד) שם. מותר לפותחו לכתחלה דלא מידי עביד אלא ליתובי בעלמא. רש״י (רש״י פי׳ כן אמטה אבל אכסא פי׳ דהא עביד וקאי) ומה״ט שרי להעמיד החופה ולסלקה מפני שאינה עשויה להגן רק לכבוד חתן וכלה. נוב״י מה״ת סי׳ ל׳) וה״ה הדף שקבוע בכותל שבהכ״נ שמניחין עליו ספרים. וכ״כ בט״א. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ח׳ תו״ש או׳ י״ד. ר״ז או׳ י״ג:

מה מה) ושטענדיר הקבוע בכותל נמי שרי. ואותן גגין שנושאין בגשמים אפשר גרע מכאן דהני א״צ לעשות כלום כ״א הפשיטה והכפילה משא״כ בגגין צריך לקשר הרצועות קצת וכדומה. א״א או׳ ח׳ ועוד יש לאסור בגגין מטעם אחר שעושה גג להגין וכמ״ש לעיל או׳ ג׳ יעו״ש. ותיבה המחזקת מ׳ סאה צ״ע אם מותר לכפות על האוכלין ומשקין לאהל דהוי אהל חשוב ולא דמי למטה שפרש״י שם דהוה כלי דזה אהל מקרי כמ״ש סי׳ שי״ד סעי׳ א׳. א״א שם. ולפ״ז צריך ליזהר ג״כ בסל גדול שכופין על האוכלין ומשקין אם יש בו שיעור שמכיל מ׳ סאה דהיינו אמה על אמה ברום ג׳ אמות שלא יכפה אותו על האוכלין בשבת ואם היה נכפה מבע״י לא יסיר אותו לגמרי משום סתירה אלא רק יגביה אותו ויקח מתחתיו או יתן:

מו מו) שם. מותר לפותחה לכתחלה. וכתבו התו׳ דהיינו דוקא כשהוא קבוע בכסא דאם לא כן אסור לנטותו עו״ש או׳ י״א:

מז מז) [סעיף ו׳] אבל לא יסדר וכו׳ דעביד אהל. ואע״ג דדבר שאין מתכוין שרי היינו שעושה דבר ואין מתכוין לעשות חריץ משא״כ כאן שמתכוין לעשות מה שהוא עושה. תו׳ מ״א סק״ט:

מח מח) שם. אבל לא יסדר וכו׳ וכתב הרשב״א בשם תו׳ שלא אסרו אלא בכה״ג שצריך לאויר שלמטה אבל אם א״צ לאויר שלמטה שרי וע״כ מותר להניח ספר אחד מכאן וספר אחד מכאן ואחד על גביהן. טור. ומה שצריך לחביות אויר תחתיהן כתב הט״ז סק״ה דהיינו שלא יתעפשו אם לא היה אויר ביניהם:

מט מט) שם. אבל לא יסדר וכו׳ אבל אבנים של בה״כ מותר לסדר כמ״ש הטור והביאו בש״ע לעיל סס״י שי״ב יעו״ש:

נ נ) [סעיף ז׳] מותר להניח ספר וכו׳ כתב הט״ז סק״ו דהכא מירי שצריך ללמוד מכולם דאל״כ הוה אסור משום בזיון הספרים התחתונים וכמ״ש הוא ז״ל ביו״ד סי׳ רפ״ב יעו״ש ור״ל דשם בס״ק י״ג כתב דאם מניח ספר ע״ג ספר כדי להגביה הספר שלומד בו אסור יעו״ש. אמנם דעת המ״א והאחרונים להתיר וכמ״ש לעיל סי׳ קנ״ד או׳ נ״א יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ל״א או׳ מ״ז. ואם מונחים כבר אף להט״ז מותר. וספר גפ״ת וכו׳ על תנ״ך אסור כמבואר שם ביו״ד ססי׳ רפ״ב יעו״ש. מש״ז או׳ ו׳:

נא נא) שם הגה. הואיל וא״צ לאויר וכו׳ ומה שנוהגין לפרוס מפה על השלחן והמפה תלויה בכל ד׳ צדדין יותר מטפח היינו כיון דמה שפורסין על השלחן לית בה משום אהל א״כ אין לחוש כלל על מה שתלוי בכל צד וכיוצא בזה כתב הר״ן והרב המגיד דאין לחוש על סדינים דנחתי מפוריא טפח ומביאו ב״י. ב״ח. והביאו הט״ז סק״ז וכתב עוד טעם אחר משום שא״צ לאויר שתחתיו יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ב. ועיין לקמן או׳ ג״ן:

נב נב) שם הגה. הואיל וא״צ לאויר וכו׳ והב״ח כתב אפי׳ א״צ לאויר יש להחמיר באם עשה המחיצות ואח״כ האהיל עליהם יעו״ש עו״ש או׳ י״ח. אמנם אנן ק״ל כדעת הש״ע ומור״ם ז״ל ושכן הוא דעת הטור כמ״ש לעיל או׳ מ״ח וכ״ה דעת האחרונים ורק המחמיר תע״ב:

נג נג) [סעיף ח׳] כל אהל משופע וכו׳ בטור כתב עוד תנאי אחר דמירי נמי שאינה יורדת למטה טפח בזקיפה בלא שיפוע לאחר שכלה השיפוע אבל אם יורד טפח בזקיפה לאחר שכלה השיפוע אסור. וכן פרש״י ז״ל על מ״ש בגמ׳ אבל נחית טפח אסור משום דההוא טפח הוי קיר לאהל והמטה נעשית לו גג. ומביאו ב״י והט״ז סק״ח:

נג) וכתב הר״ן בשם הרשב״א והר״י אבל מטה דידן אע״ג דנחתי סדינים מפוריא טפח כיון דבפריסת סדינים על המטה ליכא משום אהל לית לן בה. וכ״כ ג״כ ה״ה בפכ״ב וכתבו ריו״ בח״ד, ב״י, והביאו הט״ז שם ומ״א ס״ק י״ז. ועיין לקמן או׳ ס״ח:

נד דנ) שם. שאין בגגו טפח וכו׳ משמע אם יש בגגו טפח חשיב אהל קבוע וחייב וה״ד אם עשאו לקבע אבל לעראי אף שיש בגגו כמה טפחים אינו אסור אלא מדרבנן כמ״ש לעיל או׳ א׳ ואו׳ ד׳ יעו״ש:

נה הנ) שם. הרי זה אהל עראי וכו׳ ואפי׳ עשאו לקבע כיון שאין בגגה טפח לא מיקרי אלא אהל עראי ופטור אבל אסור והוא דעת הרי״ף והרמב״ם ודלא כהרא״ש והטור דס״ל דזה מותר לכתחילה אפי׳ אם עושה אותו לצל דזה לא מקרי אהל כלל דלא הוי אהל אלא כשיש מחיצות וגג רחב טפח וזה לא הוו אלא או גג בלא מחיצות או מחיצות בלא גג. והמחבר פסק כהרי״ף והרמב״ם, תו״ש או׳ ט״ז. וכ״כ המ״א סק״י על דברי הש״ע בשם הר״ן ומ״מ דזהו לדעת הרי״ף והרמב״ם וכמו שפירשו דבריו המחה״ש והלב״ש יעו״ש. וכ״כ הב״ח דהב״י פסק כהר״ף והרמב״ם וכ״כ בש״ע. וכתב והכי נקטינן להחמיר בפלוגתא, דרבוותא עכ״ל. וכ״ה דעת האחרונים:

נו ונ) שם. והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור, אבל אסור מד״ס בין לנטותו בין לפרקו אפי׳ אינו עשוי לקיום כלל. ר״ז או׳ ט״ז. וה״ה בכל הנזכר בסי׳ זה שאסור לנטותו ה״ה שאסור לפרקו:

נז זנ) [סעיף ט׳] משמרת שתולין אותה וכו׳ נראה דהמשמרת הוא עשוי כעין שק שאנחנו קוראין אותו זא״ק והוא רחב ופתוח למעלה וסתום וחדוד למטה ומכניסין את קצה החדוד בתוך כלי והקצה העליון הרחב מסככין בשפת פיהו את הכלי ונמצא הוא גג לכלי ועשוי כאהל פרישה או׳ ו׳ א״ר א׳ יו״ד:

נח חנ) שם. ומותחין פיה לכל צד בעגול ונעשה כאהל על חלל הכלי. ב״י בשם רש״י. ט״ז סק״ט. ולפ״ז משמע דלתלות בלא כלי שרי אבל המ״א ס״ק י״א כתב בשם תשו׳ הרמב״ם באגרת סי׳ ט״ל שהטעם הוא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שלא יבא לשמר וכתב עליו המ״א ואע״ג דבעלמא מותר לעשות אהל עראי בלא מחיצות הכא אסור יעו״ש משמע דאפי׳ אם תולה אותה בלא כלי אסור. וכ״כ הא״א או׳ י״א דבש״ע משמע כטור מטעם אהל ולתלות בלא כלי שרי ולהרמב״ם אסור. וכ״כ הלב״ש על הט״ז סק״ט יעו״ש. והח״מ או׳ ו׳ כתב דאפי׳ לפרש״י אסור לתלות אפי׳ בלא כלי משום דמתני׳ מיירי בכל גוונא ר״א מתיר וחכמים אוסרין וק״ל כחכמים יעו״ש. וא״כ כיון שיש פלוגתא אפי׳ לפרש״י יש לאסור בכל גוונא ואפי׳ שלא ע״ג כלי אסור לתלות. אבל מותר לתלות כד בכותל ולא אמרינן דהוי כאהל, שבת קל״ז ע״כ לפי׳ התו׳ קל״ח ע״א וכ״כ המ״א שם בשם תשו׳ הרמב״ם הנז׳ ועין לקמן סי׳ שי״ט או׳ קכ״ז שכתבנו דאם תולה אותה לסנן המים שרי והוא בענין שאין בו משום אהל יעו״ש:

נט נט) שם. ואסור לנטותה. היינו אפי׳ אם היו בה השמרים מבע״י דליתן בה שמרים בשבת אסור אפי׳ אם היתה תלויה מבע״י וכמ״ש לקמן סי׳ שי״ט סעי׳ ט׳ ועי״ש עוד בסעי׳ יוד יעו״ש. ואין חילק אם בא היום לתלותה ולנטותה בין אם היתה תלויה מאתמול והיום בא לנטותה דהיינו למתוח פיה לכל צד אסור:

ס ס) [סעיף יוד׳] טלית כפולה וכו׳ שקושרו בין שני כתלים והיא משלשלת ונוגעת בארץ ונכנס לישן תחתיה. טור לבוש.

סא סא) טלית כפולה וכו׳ שאין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה טפח אבל אי איכא בו טפח לא מהני חוטין. כ״כ ב״י לדעת הרי״ף והרמב״ם והביאו מ״א ס״ק י״ב והתו״ש או׳ ח״י. והגם לדעת הרא״ש אפי׳ יש בו אהל טפח מהני חוטין ואם אין בו אהל טפח אפי בלא חוטין שרי כתב ב״י דנקטינן כהרי״ף והרמב״ם וכ״פ לעיל בסעי׳ ח׳ יעו״ש וכ״פ הלבוש וכ״ה דעת האחרונים, וכתב שם התו״ש ואפשר דאף דק״ל כהרי״ף והרמב״ם דאף אם אין בגגה טפח בעינן חוטין או טפח פרוס מע״ש מ״מ אם היה מע״ש טפח פרוס ע״י הכריכה אף דק״ל דחיזור העגול לא מהני כהתו׳ ולא כמשמעות רש״י מ״מ כה״ג יש לצרף דעת הרא״ש והטור דמקלינן בכל גוונא עכ״ל. ועיין לעיל או׳ כ״ז:

סב סב) שם. שהיתה תלויה בהם מע״ש וכו׳ שתולה אותו על המוט מקופל. מ״א ס״ק י״ג. ור״ל שהחוטין נתונים במוט אלא שלא הרחיבו שיגיע מכותל לכותל אלא אדרבא קפלו לכל הטלית על קצה אחר מהמוט ובשבת מותחו ממזרח למערב שיגיע מכותל לכותל, לב״ש:

סג סג) שם. מותר לנטותה. פי׳ שע״י החוטין מושך אותה והוי כמוסיף על אהל עראי, ט״ז סק״י. וכתב הר״ז או׳ ט״ז דהיינו שהחיטין מועילין כמו רחוב טפח:

סד סד) **שם. ומותר לפורקה.** כ״ה בהרא״ש בהדיא דהא מדמי ליה לכילת חתנים. ועוד דכללא הוא דכל שמותר לנטותו דלא הוי אהל מותר ג״כ לפורקו. וכ״כ רש״י שם בהדיא גבי כילי דבי רב הונא והעו״ש לא דק. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ ח״י:

סה סה) **שם. וכן הפרכת.** פי׳ אף הפרוכת שרי (כלומר וילון שלפני הפתח והיינו הדין דסעי׳ א׳ דשרי כיון שאין בו גג ומשו״ה האי וכן לא דוקא. לב״ש) אעפ״י שלא היו עליה חוטין משום דאין אהל אלא העשוי כעין גג. מ״מ. ומשמע דאם עשוי להתיר לא מהני חוטין. מ״א ס״ק ט״ו. ור״ל מדלא מוקי המ״מ בעשוי להתיר ושרי ע״י חוטין מזה מוכיח המ״א דבה״ג לא מהני חוטין. לב״ש. אמנם התו״ש או׳ י״ט השיג על המ״א וכתב דאם יש בו חוטין מהני אף אם עשוי להתיר יעו״ש:

סו סו) **[סעיף יא׳] כלת חתנים וכו׳** והיא נתונה על שני עצים זקופים ובולטים מהמטה אחד לראש המטה ואחד לרגליה וקנה נתון עליהן והכילה פרושה עליו ויורדת לכאן ולכאן. טור. לבוש. לב״ש:

סז סז) **שם. הואיל שהיא מתוקנת וכו׳** פי׳ שהכינה לכך דומיה דפקק החלון ברכ״י שי״ג (ר״ל דסגי במחשבה. מחה״ש) אבל אם אינה מתוקנת לכך אסור וכמ״ש סעי׳ ח׳ ודלא כעו״ש. מ״א ס״ק ט״ז. תו״ש או׳ ך׳ ור״ל דכילת חתנים הוי ממש דין דסעי׳ ח׳ ושם להרמב״ם פטור אבל אסור וכאן מותר והיינו משום שהכינו לכך ולא דמי כ״כ לבנין ודי בהכנה ור״ל שע״י הכנה שהיא לכבוד החתן שוב אינו דומה לבנין. לב״ש. וכ״ז לדעת הרי״ף והרמב״ם אבל לדעת הרא״ש מותר אפי׳ אם לא הכינה לכך הכינה לכך כיון שאין בגגה טפח וכו׳ וכמ״ש בסעי׳ ח׳ ובדברינו לשם או׳ נ״ה. וכבר כתבנו שם דדעת הפו׳ כדעת הרי״ף והרמב״ם יעו״ש:

סח סח) **שם. והוא שלא תהא משולשלת וכו׳** והטעם דכיון שהיא משול׳ מן המטה טפח זקופה לאחר בכלות השיפוע הו״ל האי טפח מחיצה וכל השיפוע נחשב לגג והוי אהל ממש. מיהו מטה דידן שאין כילה עליה שפורסין עליהן סדין אעפ״י דנחית מפוריא טפח לית בה והטעם דהא מה שמונח על המטה לא מקרי אהל כיון שאין חלל תחתיו ומה שתלוי בזקיפה מקרי מחיצה שאין עשוי להתיר ושרי לכ״ע כ״ה מדברי הרשב״א. תו״ש או׳ כ״א. ועיין לעיל סוף או׳ ג״ן:

סט סט) **[סעיף יב׳] צריך ליזהר שלא יעשה אהל וכו׳** כלומר שלא יכפל לרחבו טפח דהוי אהל. והא דאמרינן בגמ׳ אם שרביב בגלימא טפח לא הוי אהל כל זמן דלא מהדק וכמ״ש סי׳ ש״א סעי׳ מ׳ י״ל דשאני הכא דמכוין לעשות מחיצה משא״כ התם מ״א ס״ק י״ח. תו״ש או׳ כ״ב:

ע ע) **שם. בשעה שנוטה.** כלומר דבשעה שעוסק בתלייתה דרך הוא שמתקפל מעט ברחבו ואם תכפל טפח הו״ל אהל. לב״ש:

עא עא) **שם. תולין אותה שנים וכו׳** דיכולין לתלותה כאחד שלא תתקפל. ונ״ל דמטעם זה נהגו קצת ליזהר שלא לתלות הפרוכת בשבת כמ״ש בתה״ד סי׳ ס״ח יעו״ש. מ״א ס״ק י״ט. תו״ש או׳ כ״ג. ומיהו פרוכת שלפני ארון הקודש אין שם מחיצה עליה וא״כ אף אם יכפל למעלה קצת אין אהל בלא מחיצות כה״ג א״א או׳ י״ט. ועיין לעיל או׳ י״ב:

עב עב) **שם. אבל אחד אסור.** לפי שקושר וחוזר וקושר כדרך בנין שבונין מעט מעט אבל בשני בני אדם מותר לנטותה לפי שפורסין תחלה ואח״כ קושרין אותה בבת אחת שאין זה כבנין שאין דרך הבנין כולו בבת אחת. לבוש:

עג עג) **שם. שיש לה גג וכו׳** צ״ל שתפורה כעין שפה סביבה. מ״א סק״ו א״ר או׳ י״ג. תו״ש או׳ כ״ד. ור״ל שהגג תפור כעין שפה סביב בקצה התחתון. וז״ש בש״ע שא״א שלא תגבה מעט מעל הארץ וכו׳ ר״ל אותה שפה שבקצה התחתון ועי״ז יהיה אהל עראי:

עד עד) **[סעיף יג׳] בגד ששוטחין על פי החבית וכו׳** והיינו אם אינו מיוחד לכך שנוטל בגד מעלמא ומכסה על החבית משא״כ בכיסוי המיוחד להם ודרכו בכך תמיד לא מחזי כעביד אהלא ומשו״ה בהחזרת קדירה ע״ג כירה שרי דדרכו תמיד בכך וכן בכל כיסוי כלי שאין עושה מחיצות בשבת רק הכיסוי לחוד. ט״ז סוף ס״ק י״א. וכ״נ דעת הער״ה או׳ ב׳ והמש״ז או׳ י״א. מיהו הנה״ש או׳ ד׳ כתב דבבגד לא מהני מיוחד לכך יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ט. בן א״ח פ׳ שמות או׳ יוד. וע״כ כתב בן א״ח שם דכלים שדרכם להניח בהם מרקחת או דבש וכיוצא שדרכם לסתום פיהם בחתיכת בגד מפני שלא יכנסו בהם נמלים וכיוצא צריכין להזהר לעשות להם כיסו מחרס או עץ ויטחו חתיכת הבגד למעלה מאותו כיסוי ולא יכסו בהם בחתיכת הבגד בלבד עכ״ל וכ״מ לקמן סי׳ ש״כ סעי׳ ט״ו דהכא איירי בבגד העשוי לכך ואפ״ה יש בו משום אהל דבאינו עשוי לכך בלא״ה אסור יעו״ש:

עה עה) **שם. בגד ששוטחין על פי החבית וכו׳** עיין גן המלך סי׳ נ״ז שכתב דדוקא יין שצריך לאויר שבחביות כדאמרינן במנחות שלא היה ממלא החביות שיהא ריחה נודף אבל החביות של שמן ושל דבש אע״ג דאית בהו כמה טפחים חסרים שרי לכסות דהא א״צ לאויר החסר שיש בחבית יעו״ש

והביאו י״א בהגה״ט והשע״ת או׳ כ״א ומיהו כתב שם הי״א דלפי מ״ש הב״ח דבספר נמי אסור (עיין לעיל או׳ ב״ן) ה״ה בכל הכלים אסור עכ״ל. וכ״מ ממ״ש לעיל באו׳ הקודם בשם בן א״ח וע״כ יש להחמיר בכל הכלים. ובשכנה״ג כתב האידנא נוהגין לכסות גיגית וחביות דסמכינן על פו׳ שאין אהל בלא מחיצות ועוד דלא טלטלו ממקום למקום והנח להם לישראל אם אינם נביאים ע״כ. ולענ״ד אין להקל כלל בגיגית של יין דאסור לרשב״א דמחזי כמשמרת. א״ר או׳ י״ג:

עו עו) שם. משום אהל וכו׳ ואע״ג דשרי להחזיר הקדירה ע״ג כירה בשבת ולא חיישינן משום אהל הואיל והמחיצות כבר עשויות י״ל הואיל והכובא רחבא יותר מדאי נעשה כאהל ר״ן ותו׳ מ״א ס״ק כ״ב. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ ל״א דדעת האחרונים להקל אם הכיסוי מיוחד להם אפי׳ ברחבה ורק בכיסוי בגד יש להחמיר אפי׳ במיוחד להם כמ״ש באו׳ הקודם:

עז עז) שם אלא יניח קצת ממנו מגולה. וכשקצת ממנו מגולה לית לן בה אף שפורש עליו טפח ויותר כיון שאינו עושה מחיצות. תו״ש סוף או׳ כ״ה:

עח עח) שם. כשהכובא חסרה טפח. היינו שיש חלל בין הכיסוי והמשקים כשיעור טפח דאז מקרי אהל. תו״ש או׳ כ״ו, לב״ש:

עט עט) שם. כשהכובא חסרה טפח. וע״כ בסעודות גדולות שמניחין דפין על חביות כשצריכין שלחנות יזהר שיניח הצד הפתוח מהחביות למטה על הארץ. זכרו תורת משה סי׳ מ״א:

סימן שטז

א א) [סעיף א׳] הצד צפור דרור למגדל וכו׳ והא דצפור אינו חייב אם הכניסו לבית אוקמינא בגמ׳ (שבת ק״ו ע״ב) דה״ד בצפור דרור שדרכו לדור בבתים ואינו ניצוד לפי שנשמט מזוית לזוית אבל עוף אחר כיון שהכניסו לבית ונעל בפניו חייב דניצוד הוא. ב״י, ועיין לקמן או׳ ו׳ ומשמע ברמב״ן פ׳ מצורע דצפור כולל לתורים ויונה ואווזים ותרנגולים צפור כל כנף וצפור דרור הם הקטנים ביותר ודרים בענפי אילן ומשוררים והם בעלי פטפוט ולטהרת מצורע מכפרין על בעלי פטפוט. א״א או׳ א׳:

ב ב) שם. הצד צפור דרור למגדל וכו׳ מפני שצפור דרור אף שהוא בבית קטן לא יכולין לתפשו. מ״א סק״א. וא״כ אפי׳ בבית שאין חלונותיו פתוחין אינו ניצוד דהוי מחוסר עדיין צידה. ט״ז סק״א. וכ״כ הב״ח. וכ״כ האחרונים:

ג ג) שם. הצד צפור וכו׳ לצידה לא בעינן שיעור אף שצד צפור ודעתו לאכילה לא בעינן שיעור אכילה שיהיה בו כגרוגרת דלא אזלינן בתר דעתו. מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ל״א. ברכ״י או׳ א׳:

ד ד) שם. הצד צפור וכו׳ צפור שנכנס לבית דרך חלון הפתוח אע״ג שאינו ניצוד שם מ״מ אסור לסגור החלון או לסתום החור. ונ״ל דבזמן החור דיש צער צנה או צער אחר מותר לנעול אם אין כוונתו רק להציל מן הקור כיון דאין בו צידה דאורייתא אע״ג דהוי פ״ר בדרבנן אבל בשאר חיה ועוף דשייך בו צידה דאורייתא אסור אע״ג שאין מכוין כלל דהו. פ״א. ח״ק כלל לאו׳ ב׳:

ה ה) שם. הצד צפור וכו׳ מי שפגע ביום ש״ק בקן והאם רובצת על האפרוחים אי מחייב בקיום מצות שילוח הקן. עיין להרב חת״ס חא״ח סי׳ ק׳ שנשאל ע״ז והשיב דלא מיבעיא לטעם הזוה״ק דמצות שילוח הקן הוא לעורר יללת אימא עילאה על בניה דפשיטא דבשבת ויו״ט אסור לעורר יללה לעילא אלא אפי׳ ע״פ הנגלה לאו ש״ד ועי״ש שכתב דאפי׳ היכא דליכא חיוב משום צידה אלא איסור מוקצה דרבנן אפ״ה אסור יעו״ש והביאו הפתה״ד או׳ א׳ ועי״ש מ״ש על דבריו יעו״ש. ועוד עיין להרש״ש ז״ל על ע״ח שער ט״ו פ״ג שכתב דצריך ליזהר שלא לעשות מצוה זו בעת שיש לזו״ן מוחין דגדלות כגון בעתות התפלה וכיוצא ולא במ״ט ימי העומר ולא מר״ה עד ש״ע כי בכל העתים האלו יש מוחין דגדלות יעו״ש ולפ״ז גם בשבת לא יש מקום למצוה זו כי בשבת נכנסין מוחין דגדלות וגם אין מסתלקין כידוע:

ו ו) שם. ושאר צפרים וכו׳ וכ״כ הלבוש. והב״ח כתב דאין לחלק בין צפור דרור לשאר עופות וכתב דכ״ה דעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש יעו״ש. וכ״כ הא״ר או׳ ב׳ אבל הע״א בסי׳ תצ״ז סק״ט כתב דגם דעת הרמב״ם והפו׳ כדעת הש״ע דיש לחלק בין צפור דרור לשאר עופות יעו״ש וכ״ה דעת האחרונים:

ז ז) שם. ושאר צפרים וכו׳ מדסתם המחבר משמע דאין לחלק בין אווזים ותרנגולים לשאר עופות. עו״ש או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ א׳:

ח ח) שם. וצבי לבית וכו׳ או לגנה אי לחצר ונעל בפניו. הרמב״ם פ״י דין י״ט:

ט ט) שם. שהם נצודים בו וכו' והיינו שיכולים לתפשו בשחיה אחת ויכול להגיעו בריצה אחת וא"צ לישב בינתיים כ"כ המ"מ. והיינו נמי שיעורא שאין מחוסרין צידה וכמ"ש סי' תצ"ז. ובש"ס איתא נמי שיעורא אחרינא והיינו כל היכא דנגעי טולא דכתלי אהדדי והטור והמחבר השמיטו שיעור זה משום דלא פסיקא להו דהכל תלוי בהגבהות כתלים ורוחב הבית אלא שבזמן הש"ס היה להם שיעור ידוע לזה כמ"ש התו' ולכך נקטו הך שיעורא לחוד. וכ"ז כשהחלונות סתומין אבל כשהם פתוחין פשיטא דלא מיקרי צידה כיון שיכול לפרוח דרך החלונות. תו"ש או' ב' והיינו בעוף אבל צבי ושאר חיות שאינם יכולין לפרוח אפי' החלונות פתוחים והבית אינו מקורה חשיב צידה וחייב:

י י) שם. שהם ניצודים בו וכו' והשולה דגים מן הים לתוך ספל של מים ה"ז חייב אבל אם עקרו מן הים לבריכה שלמים ה"ז פטור. והצד ארי אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה. הרמב"ם פ"י דין י"ט. מ"א סק"ב. א"ר או' ב' תו"ש שם. וכן הצד חיה ברשת רעועה דיכול לנתקו ולילך לה אין חייב חטאת ויניח ברשת ולא יטלו בידיו. א"א או' ו':

יא יא) [סעיף ב'] הצד צבי ישן וכו' שאילו דרכן לישמט כשמרגישין יד אדם וכשצדן הוי צידה ממש אבל חיגר או חולה או זקן פטור דניצודין ועומדין הן שאינן יכולין להשמט. ב"י ולבוש:

יב יב) שם. הצד צבי ישן וכו' ונראה דה"ה שאר מיני ניצודים וכ"מ בהרמב"ם וסמ"ג. א"ר או' ג':

יג יג) שם. או חולה. בגמ' פריך והא תניא חולה חייב ומתרץ הא בחולה מחמת אישתא (דהיינו חמימות) הא בחולה מחמת אובצנא. ופרש"י אובצנא עייפות שאינו יכול לזוז ממקומו וניצוד ועומד הוא אבל מדברי הרמב"ם פ"י נראה שמפרש שמחמת אובצנא חייב. ב"י וב"ח. והא דלא כתבו הטור וש"ע לחלק בין חולה לחולה וכאחד מן הפרושים כתב הב"ח דאפשר כיון שראה הטור שנחלקו באיזה חולה חייב לכך כתב בסתם דחגר חולה או זקן פטור כלומר דחולה דניצוד ועומד דומיא דחגר או זקן הוא דפטור ואם אינו כ"כ חולה חייב והדבר מסור לפי מה שמכירין בני אדם באותו חולה בין בחולה מחמת אישתא בין בחולה מחמת אובצנא דהדבר ניתן לשיעורין לפי מה שהוא חולה עכ"ל. וכן כתב העו"ש או' ד' בסתם דחולה הרבה מאד שאינו יכול לזוז ממקומו אפ"ה פטור אבל אסור ע"כ. משמע דכל חולה שאינו יכל לזוז ממקומו בין מחמת חמימות בין מחמת עייפות הצדו פטור אבל אסור. וכ"מ מדברי הח"ר או' ד' מיהו הט"ז או' ב' פי' דברי הטור והש"ע כדעת רש"י דחולה מחמת עייפות הוא דפטור אבל מחמת חמימות חייב יעו"ש וכ"כ הר"ז או' ב' אמנם יכול לומר דגם לדעת הט"ז ודעימיה אם חולה כ"כ מחמת חמימות עד שאינו יכול לזוז ממקומו הו"ל כחולה מחמת עייפות והצדו בשבת פטור אבל אסור ויכול לומר דגם באופן זה חייב נמצא דיש בזה מחלוקת הפו' אבל מ"מ לכ"ע פטור אבל אסור:

יד יד) שם. או חולה וכו' ראה צבי ואמר לו תע"א תע"א ולא עשה בו מעשה ובא וישב שם עד הערב ולא הכניסו למקום המשתמר אין בו סרך אסור כלל. מהריט"ץ סי' רמ"ה. א"ר או' ו' ברכ"י או ב':

טו טו) צרעין שיצאו מהכוורת מותר לומר לעכו"ם להעמיד נגדן מטה משוח במי לימון ולדבר להן דברים עובים עד שיקבצו במטה ולקחת המטה עמהם וליתנו בכוורת מבלי שיסתום פתח הכוורת ואפי' לישראל אפשר דשרי. מהריט"ץ בתשובת הנ"ז א"ר או' י"ב ברכ"י או' ג' שע"ת או' ח"י:

טז טז) מי שצד תור או בן יונה ע"י עכו"ם בשבת וצוהו שיניחנו בתוך חלל חלון של זכוכית עבד איסור דאמירה לגוי ב' פעמים והגם דאח"ז נמלך ופתח פתח החלון שיברח העוף לא פקע בהא איסור צידה דעבד. לב חיים ח"ב סי' קצ"ח. והביאו הפתה"ד או' ד':

יז יז) שם. או חולה וכו' או קטן. הרמב"ם פ"י דין כ"ד. וכ"מ בתוספתא. א"ר או' ה' ואפשר קודם שיהא יכול לרוץ כ"כ. מאירי. פת"ע או' ו':

יח יח) שם. או חולה וכו' וכן לפעמים שארנבת חולה ומונח על הדרך אעפ"י שאינו יכול לזוז ממקומו מחמת חולי אסור ליקח אותו דהוי צידה וי"א דחייב ובלא"ה יש בו איסור מוקצה, ח"א כלל ל' או' ה':

יט יט) שם הגה. המשסה כלב אחר חיה וכו' וז"ל הרמב"ם (פ"י דין כ"ב) המשלח כלבים כדי שיצודו צבאים וארנבים וכיוצא בהם וברח הצבי מפני הכלב והיה הוא רודף אחר הצבי או שעמד בפניו והבהילו עד שהגיע הכלב ותפשו ה"ז תולדת הצד וחייב וכן העושה כדרך הזה בעופות עכ"ל והביאו מ"א סק"ד וכתב משמע דאם לא עשה בעצמו מעשה פטור ומ"ש מור"ם ז"ל בהגה בשם הכלבו לאיסורא בעלמא קאמר עכ"ד. אמנם הא"ר או" ו' תמה על דברי מ"א הנז' שכתב דהכלבו לאיסורא בעלמא קאמר דמדקאמר מור"ס ז"ל בהגה הוי צידה משמע דחיובא איכא ועוד דהא איתא בהדיא בכלבו המשלח כלבים לרדוף אחר הצידה ורדף כדי שיגיע הכלב לתפסה חייב ע"כ. וע"כ כתב דמ"ש הכלבו ורדף כדי שיגיע וכו' היינו מעשה וכתב דכן יש לפרש דברי מור"ם ז"ל יעו"ש וכן הברכ"י או' ד' השיג על דברי מ"א הנז' ועל דברי הא"ר הנז' כתב דהעיקר חסר מן ההגה וע"כ כתב שלא דקדק

מור״ם ז״ל לכתוב כל דברי הכלבו משום דלא נפקא לן השתא אי חייב או איסור לבד וס״ל דבכל גוונא איסורא איכא ומ״ש בהגה היו צידא הוא שלא בכיוון דבלא רדף ליכא חיובא אלא איסורא יעו״ש:

כ **ך) שם בהגה. משום מושב לצים.** וכל העושהו אינו רואה בשמחת לויתן. ד״מ או׳ ב׳ מ״א סק״ה. ואפשר אם פרנסתו בכך אין איסור רק אם לטיול הוא עושה אז הוי מושב לצים א״א או׳ ה׳:

כא **כא) [סעיף ג׳] כל שבעינו ניצוד וכו׳** היינו שדרך העולם לצוד מינים אלו כגון חיות ועופות ודגים. ר״ז או׳ ד׳ ודבורים משמע בב״י דהוא בכלל דבר שבמינו ניצוד אבל שאר פו׳ פליגי עליה וכ״מ מהגר״א סק״ו. וחגבים טהורין לדעת רש״י הוא דבר שבמינו ניצוד אבל הרמב״ם אין סובר כן עיין א״ר או׳ י״א. עכבר הוא דבר שבמינו ניצוד דיש מין עכברים שמשתמשין בעורן. ח״א כלל ל׳ או׳ ז׳:

כב **כב) שם. אין במינו ניצור וכו׳** כגון צרעים וזבובים ויתושים וכיוצא באלו שאין דרך העולם לצוד מינים אלו מפני שאין בהם צורך ואעפ״י שהוא צד אותם לצורך פטור אבל אסור מד״ס אפי׳ לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא. ר״ז שם:

כג **כג) שם. פטור אבל אסור.** אפי׳ צדן לצורך. תו׳ והר״ן. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ח׳ תו״ש או ה ר״ז שם:

כד **כד) שם בהגה. שלא לסגור תיבה קטנה וכו׳** אבל גדולה ס״ל לרמ״א דלכ״ע שרי אפי׳ אם היה אדם עומד בתוכה לא יכול לתפשה בחד שחיה. מ״א סק״ז. מיהו הלבוש השמיט מ״ש רמ״א קטנה אלא אוסר אפי׳ גדולה. וז״ל הכלבו שלא ינעול שידה תיבה ומגדל שיש אוכלין בתוכו ומצויין שם זבובין הרבה אם לא יניח להם ריוח שיצאו בו ע״כ. ואף בחור קטן שאינו נראה לזבובין מותר. וכ״כ התו׳ גבי דבורים א״ר או׳ ט׳:

כה **כה) שם בהגה. או לסתום כלים וכו׳** אלא יתן סכין או שום דבר בין הכיסוי לתיבה בענין שייכלו לצאת משם ואעפ״י שאין מכוין לצודן פסיק רישיה הוא. לבוש:

כו **כו) שם בהגה. ויש מקילין וכו׳** והב״ח פסק להחמיר וכן עיקר. מ״א סק״ח. והט״ז סק״ד כתב להכריע דדוקא בספק אם יש שם זבובים איצ לבדוק אח״ז אבל אם רואה בודאי שיש שם זבובים יפריח מה שנראה בעיניו ואין לחוש יותר ובפרט דמידי דרבנן הוא שאין במינו ניצור יעו״ש אבל הא״ר או׳ יד״ד כתב דאין להקל בקין במקום שיש אוכלין וכתב שכ״כ באגודה פ׳ משילין:

כז **כז) [סעיף ד׳] פורסין מחצלת וכו׳** בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים גמ׳:

כח **כח) שם. ובלבד שלא יכוין לצוד.** דדבורים מינם ניצוד הוא. כ״כ הלבוש וכ״ה בב״י אבל מהרש״א בביצה דף ל״ו כתב דדבורים אין במינם ניצוד וכן הב״ח וכל האחרונים השיגו על ב״י בזה. א״ר או׳ י״א ועי״ש. וכ״כ לעיל או׳ כ״א יעו״ש ועיין באו׳ שאח״ז:

כט **כט) שם. דלא להוי פסיק רישיה.** ואע״ג דדבורים אין במינם ניצוד כדאיתא בביצה וכ״כ מהרש״א וב״ח וא״כ ליכא איסורא דאורייתא אפ״ה אסור משום פסיק רישיה ואם יש בו חור קטן אף שאינו נראה שרי דלא הוי פסיק רישיה. תו׳ ביצה. מ״א סק״ט. אבל כשאין בו חור כלל אז הוי פסיק רישיה ואסור אפי׳ במילי דרבנן. תו״ש או׳ ח׳:

ל **ל) הפורש** מצודה ובשעת פרישתו נכנס חיה לתוכה חייב אבל אם נכנס אח״כ לתוכה פטור אבל אסור משום שאיני יודע אם יצוד אם לאו. תו׳ שבת י״ז ע״ב. ונ״ל דמה״ט אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים. מ״א שם. ר״ז או׳ ו׳ וכ״מ בפסקי תו׳ לשבת או׳ ס״ב. וכ״כ האחרונים, ועיין ח״א כלל ל או׳ ז׳ וכן אסור לפתוח המצודה לפני החתול כדי שיאכל אותו והמצודה הויא כלי שמלאכתו לאיסור. חס״ל או׳ ב׳ ולכן אם העמיד המצודה מע״ש וניצוד בה עכבר בלילה צריך ליזהר שלא יסירו ממנה העכבר עד מו״ש. בן א״ח פ׳ וארא או׳ ז׳:

לא **לא) ואם** מותר להעמיד סם המות לזבובים או לעכברים בשבת עיין בס׳ שבות יעקב ח״ב סי׳ מ״ה שכתב דמותר אלא שבסוף אסרו משום מוקצה יעו״ש. וכ״כ בשו״ת קרית חנה סי׳ ד׳ לאסור יעו״ש וכ״כ האחרונים:

לב **לב) [סעיף ה׳] צבי שנכנס לבית וכו׳** מאליו. רש״י והר״ן. וא״כ כ״ש אם הכניסו לבית ונעל בפניו דחייב. וכ״כ הב״ח:

לג **לג) שם. ונעל אחד בפניו וכו׳** היינו שסתם הדלת ואפי׳ בלא מנעל. א״א או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ז׳:

לד **לד) שם. ונעל אחד בפניו חייב.** שזו היא צידתו. רש״י והר״ן עו״ש או׳ ז׳ ומירי שהבית אינו גדול כ״כ דמטי ליה בחד שחיה וכמ״ש לעיל או׳ ט׳ דאי לאו הכי פטור אבל אסורין,

לה **לה) שם. נטלו שנים פטורים.** דכתיב בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה וא״כ כיון שכל אחד בפ״ע יכול לנוטלו הרי כל אחד אינו עושה אלא מקצתה, תו״ש או׳ ט׳:

לו **לו) שם. אין אחד יכול לנעול וכו׳** ואם אחד אינו יכול ואחד יכול היכול חייב והשני הוי מסייע ואין בו ממש ופטור רמב״ם פ״א. מ״א סק״י. וכן הדין בכל מלאכות שבת. ר״ז או׳ ז׳ וזה שאינו יכול פטור אבל אסור. א״א או׳ יו״ד:

לז **לז) שם. אין אחד יכול לנעול וכו׳** ואפי׳ אם הוא בעל כח גדול אלא שעושה באופן שהוא לבדו אינו יכול לעשותו כגון שעושה באצבע א׳ שצריך לסיועת אחר מקרי נמי אינו יכול וחייב. כ״כ התו׳ פ׳ המצניע (שבת דף צ״ג ע״א). תו״ש או׳ יו״ד:

לח **לח) שם. ונעלו שנים חייבים.** דאורחיה הוא לנעול בשנים והרי לכל אחד מלאכה דבלאו איהו לא מתעבדא. רש״י והר״ן:

לט **טל) שם הגה. ואם הפתח כבר מגופף וכו׳** פי׳ הדלת סתום באופן שאין הצבי יכול לברוח. לב״ש:

מ **מ) שם בהגה. ואם הפתח כבר מגופף וכו׳** וה״ה כשהיה צבי קשור בבית ונעל אעפ״י שניתר הצבי אח״כ אין אומרים לזה שיפתח את ביתו כדי שיצא הצבי כיון שבשעה שנעל בהיתר נעל. הר״ן. והביאו א״ר או׳ ט״ו. וכ״פ בן א״ח פ׳ וארא או׳ ד׳ ומ״ש המ״א ס״ק י״א דמיירי כגון שלא ננעל הדלת עדיין משקשרו הצבי בתוכו ומשמע דאם ננעל פ״א אחר שקשרו הצבי בתוכו אפי׳ אם אח״כ ניתר הצבי ונפתח הבית שרי לנעול כבר השיג עליו הא״ר או׳ ט״ז והביא ראיה מן התוספתא דאם נפתח הפתח ונעל חייב ואף שהיה ניצוד כבר יעו״ש. וכן הח״מ או׳ ג׳ השיג על דברי מ״א הנז׳ וכתב דאף אם כבר ננעל הפתח אם אח״כ ניתר הצבי ונפתח הפתח הנועלו חייב משום צידה יעו״ש: וכ״נ דעת האחרונים. ועיין עוד לקמן או׳ מ״ד:

מא **מא) החתול** דינא כשאר חיה ואסור לצוד אותה כמ״ש ססי׳ זה בהגה. ואם נכנסה לחדר אסור לסגור הפתח עד שיוציאנה משם אם יודע שהיא שם ואע״ג דאינו מתכוין לצודה וגם אינו רוצה בצידתה שאין לו צורך בזה כלל עכ״ז אסור אם יודע שהיא שם וע״כ במקום דשכיחי חתולים הרבה בבתים צריכים להזהר בדבר הזה מאד דאם נכנס לחדר ולכל מקום שיש לו פתח לנעלו ורואה שיש שם חתול שלא ינעול הפתח עד שיוציא את החתול עשם. בן א״ח שם או׳ ה׳:

מב **מב) ולכן** צריך להזהיר את העם שלא יניחו צבי וכיוצא ביום שבת בתוך החצר בלתי קשירה או סגירה בתוך הכלוב דאז אסור לנעול פתח החצר בשבת, בן א״ח שם או׳ ט׳:

מג **מג) [סעיף ו׳] יכול השני לישב בצדו.** ואפי׳ אם כוונתו בשביל הצבי שרי כיון דכבר נצוד ע״י הראשון. הרמב״ן בליקוטיו על מס׳ שבת:

מד **מד) שם. ואפי׳ אם עמד הראשון והלך לו וכו׳** כתב התיו״ט (בפי׳ המשנה) כלומר שהלך לו לתוך הבית דאי לא תימא הכי היאך אפשר שהשני ימלא מקומו של ראשון מבלי תת תחלה המקום פנוי מאין יושב ואז הצבי אינו ניצוד ונמצא כשהשני חוזר אח״כ וממלא הפתח הוא צדו להצבי ולמה יהיה פטור אלא כדפירשית עה״ל והביאו מ״א ס״ק י״א. וכתב הח״מ או׳ ג׳ כגון שלא ישב השני אצלו ברוחב הפתח זה בחצי הפתח וזה בחצי הפתח אלא שהראשון ישב ופניו כלפי פנים ומילא את הפתח ובא השני וישב ופניו כלפי חוץ גבו של שני לגבו של ראשון ומילא ג״כ את הפתח ועמד הראשון והלך לתוך הבית ועדיין הפתח סתום מחמת השני עכ״ל לב״ש. ומ״ש שם המ״א להשיב על דבר התיו״ט הנז׳ וס״ל כיון דכבר ניצוד ע״י הראשון אף אם ילך הראשון ויניח הפתח פתוח ואח״כ יבא השני לישב בפתח שרי כבר השיגו עליו הא״ר או׳ ט״ז והח״מ שם וכתבו דאף אם כבר ניצוד יש צידה אח״כ אם נפתח הפתח ובא אחד וסתמו ודברי התיו״ט נכונים וברורים יעו״ש. וכ״כ תו׳ חדשים בגליון פי׳ המשנה לר״ע בשם מוהרש״ח שהשיג על דברי מ״א הנז׳ וכתב דאליבא דדינא יפה כיון התוי״ט יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ י״א דמתו׳ שבת ק״ו ע״ב ד״ה למה מוכח כהתיו״ט יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים. ועיין לעיל או׳ מ׳:

מה **מה) וכתב** המ״א בשם הרמב״ן ישב על הפתח ולא ידע שצבי בתוכו ואח״כ נודע שיש שם צבי מותר לו לישב עד שתחשך מפני שקדמה צידה למחשבתיה. מ״א ס״ק י״א. תו״ש או׳ י״א. ר״ז או׳ י״א. בן א״ח פ׳ וארא או׳ ד׳:

מו **מו) וכתב** הרשב״א שבירושלמי נראה שמותר לנעול לשמור ביתו אעפ״י שע״י כן ניצוד הצבי ממילא שרי ובלבד שלא יתכוין לשמור הצבי בלבד ע״כ ואין להקל כ״כ עכ״ל. והר״ן הקשה על הרשב״א דפסיק רישיה הוה ובש״ג כתב ליישב דעת הרשב״א יעו״ש ומ״מ אין להקל. מ״א שם. אמנם הא״ר או׳ י״ד והער״ה או׳ ב׳ הקשו על דברי הרשב״א הנז׳ מכמה סוגיות בש״ס דמוכח דאפי׳ לא נתכוין אלא לדבר היתר ונעשה האיסור ממילא דפ״ר הוא אסור וע״כ כתב הא״ר שם דאף אם עושה לשמור ביתו אם יודע שיש שם צבי חייב יעו״ש. וכ״פ התו״ש שם דלא כרשב״א. וכ״כ האחרונים:

מז **נכנסה** לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה עד שתחשך גמ׳ מ״א שם. ור״ל דא״צ לפתוח לו מקום שיצא דהא אינו אלא שומר ורק דאסור ליטלו ביד משום מוקצה. לב״ש. ואם יש לו בית הולך ומניחו שם רק ביד אסור ליקח משום מוקצה. וביו״ט נמי מוקצה שניצוד היום הא בגוונא דנא שייך מוקצה מותר ליקח ביד דכבר ניצוד ועומד הוא. א״א או׳ י״א. ומ״ש דאם יש לו בית הולך ומניחו שם וכו׳ היינו במקום דליכא איסור הוצאה וכגון שיש עירוב ודוק:

מח **מותר** לפתוח הבית מפני הצבי או לפרקו ממצודתו ובלבד שלא יטלטלנו. מ״מ. מ״א שם. א״ר או׳ י״ג. תו״ש שם. ר״ז או׳ י״ב:

מט **השני פטור ומותר.** לישאר יושב שם ואפי׳ אם עושה לשומרו מכאן ואילך אין בכך כלום שהצידה כבר נעשית והוא אינו עושה אלא שמירה. לבוש:

נ **שם. והראשון חייב.** אבל אם לא מלאהו הראשון ומלאהו השני השני חייב. ב״ח:

נא **[סעיף ז׳] אם לרפואה וכו׳** להתרפאות בבשרו או בעצמו. הרמב״ם בפי׳ המשנה לעדיות פ״ב מ״ה:

נב **שם. אם לרפואה חייב.** משום דהא במינו ניצוד הוא. תו״ש או׳ י״ב. ועיין לקמן או׳ נ״ה:

נג **שם. ואם בשביל שלא ישכנו מותר.** ואפי׳ אינה ממיתה מותר להנצל מצערא דגופא. לבוש.

נד **שם. שלא ישכנו מותר.** אף לכתחלה. גמ׳ וטור. א״ר או׳ י״ז:

נה **שם. ואם בשביל שלא ישכנו מותר.** בר״פ ח׳ שרצים מוקי לה כר״ש דאמר מלאכה שא״צ לגופה פטור עליה. הר״ן בסוף פ׳ האורג. ובמקום היזקא לא גזרו. ולהרמב״ם (בסעי׳ שאח״ז ובסוסי׳ של״ד דס״ל כר״י מלאכה שא״צ לגופה חייב) הטעם משום דאינו צד כדרכו אלא מתעסק בו ואפי׳ אין ממיתין שרי דהא אין במינו ניצוד. מ״א ס״ק י״ב. וכן פרש״י בר״פ ח׳ שרצים דנחש אין במינו ניצוד אלא שהר״ן שם והרשב״א הקשו על פרש״י הנז׳ דא״כ אמאי אוקימנא בגמ׳ מתנ׳ כר״ע דפטר במלאכה שא״צ לגופה אפי׳ לר״י נמי ליפטר אלא ודאי הנכון דפטר משום דהויא מלאכה שא״צ לגופה יעו״ש. וכ״כ התו׳ שם. וכן הוכיח התיו״ט פט״ז דשבת מ״ז דנחש מינו ניצוד יעו״ש וכן הא״ר או׳ ח״י והנה״ש או׳ ה׳ הקשו על דברי מ״א הנ״ז וכתבו דנחש במינו ניצוד הוא יעו״ש. והתו״ש או׳ י״ג והלב״ש כתבו דט״ס במ״א וצ״ל במינו ניצוד יעו״ש. ומיהו בעיקר הטעם דפוטר הרמב״ם כתב הא״ר שם בשם ס׳ יראים ופסקי רקאנטי דכל צידה שאינו אלא להבריח ההיזק ממנו מודה ר״י דלא מיקרי צידה:

נו **והצד** נחש וכיוצא בו בשבת כדי לצחק בו אסור, הרמב״ם בפי׳ המשנה לשבת פט״ז מ״ז והרע״ב, וכתב שם התוי״ט דהאי אסור לאו דוקא אלא ה״ה דחייב. ועיין עוד לקמן סי׳ שכ״ח סעי׳ מ״ה:

נז **[סעיף ח׳] שמונה שרצים האמורים בתורה.** בפ׳ שמיני החולד והעכבר וכו׳ מ״א ס״ק י״ג:

נח **שם. שמונה שרצים וכו׳** כתב הר״ן החובל בח׳ שרצים עד שנצרר הדם חייב דכיון שיש להם עור העור מעכב הדם מלצאת ואלמלא העור מעכבו היה יוצא ולפיכך חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום כי הדם הוא הנפש אבל שאר שרצים כיון שאין להם עור שיעכב הדם אלו היה נעקר ממקומו היה יוצא לחוץ ומשו״ה כל שלא יצא לחוץ פטור אבל כשיצא לחוץ חייב אף בשאר שרצים משום נטילת נשמה. ט״ז סק״ה. וכ״כ הלבוש וכ״ש החובל בבהמה וחיה ועוף דחייב אפי׳ בנצרר הדם כיון שכולם יש להם עור, ועיין לקמן או׳ ס׳:

נט **שם. הצדן חייב,** אפי׳ סתם מפני שבמינם נצודין הם שצדין אותן לצירך עורן, לבוש, עו״ש או׳ ט׳ והר״ן כתב טעם אחר משום דאין דרכן להזיק וסתמן נצודין לצורך העור. והביאו מ״א ס״ק י״ד ור״ל דאין חילוק בין ח׳ שרצים לשאר שרצים אלא בסתמא דבח׳ שרצים סתמא הוה לצורך חייב ובשאר שרצים סתמא פטור אבל אם נתכוין לצורך אפי׳ בשאר שרצים חייב ואם בודאי לא נתכוין לצורך גם בח׳ שרצים פטור. מחה״ש. והא דחייב בשאר שרצים אם צדן לצורך היינו אם יש במינם ניצוד וכמ״ש בסעי׳ ג׳:

ס **שם, והחובל בהם וכו׳** י״א דחובל חייב משום מפרק שהיא תולדה דדש ואע״ג דאין דישה אלא בגדולי קרקע בהמה מקרי גדולי קרקע ואינו חייב עד שיוצא דם כגרוגרות ממקום למקום. וי״א דחייב משום צובע, וי״א מפני נטילת נשמה (זהו שעורו בכל שהוא. מחה״ש) שבאותו מקום ולזה הסכימו רוב הפוסקים מ״א ס״ק ט״ו וכ״כ לעיל או׳ ח״ן בשם הר״ן והלבוש דהחיוב הוא משום נטילת נשמה שבאותו מקום יעו״ש וכ״כ התו״ש או׳ ט״ז, ר״ז או׳ ט״ו, וכ״כ האחרונים:

סא סא) שם, והחובל בהם וכו' ובחובל באדם או בבהמת חבירו דרך נקמה הרמב"ם (פ"ח דין ח') מחייב שעושה נחת רוח ליצרו והראב"ד פוטר יעו"ש. וה"ה בקורע פליגי (פ"י דין יו"ד) ונ"ל דחובל לרפואה חייב לכ"ע, מ"א ס"ק ט"ו א"ר או' י"ט, ח"א כלל ל"א או' ד' ואפי' המכה את חבירו דרך שחוק או שאוחז בבשרו בחוזק עד שנתאדם אסור מד"ס:

סב סב) מי שהכה את בנו בשבת לייסרו ומחמת הכאה עשה בו חבורה והוציא ממנו דם חייב דאין זה דרך יסור לתוכחה לבן קטן אלא כי בשגעון ינהג. לב חיים ח"ג סי' צ"ה יעו"ש, ועיין ח"מ סי' תכ"ד סעי' ב' ומ"א לעיל סי' רע"ח יעו"ש:

סג סג) לחצוץ שיניו במחט דיש חשש דיוצא דם או לחכך הרבה בבשרו דיש חשש דיוצא עור או דם לא יעשה כן לכתחלה. כף החיים להרח"ף סי' ל' או' צ"ז, בן א"ח פ' וארא או' י"ד. ובענין אם אסור לכחך דם שבין העינים עיין בדברינו לקמן על סי' שכ"ח סעי' מ"ח יעו"ש:

סד סד) שם. ושאר שרצים וכו' כגון חולעת ונחשים ועקרבים רש"י ר"פ ח' שרצים, וברטנורה ור"י פירשו נמי חלזונות, א"ר או' י"ט:

סה סה) שם. ושאר שרצים אינו חייב וכו' דכיון שעורם רך במהרה נצרר הדם אעפ"י שאין שם חבורה. מ"א ס"ק ט"ז. תו"ש או' י"ז ועיין לעיל או' ח"ן:

סו סו) שם. והצדן לצורך חייב, שהרי במינם ניצוד, תו"ש או' ח"י. ועיין לעיל או' נ"ה דיש פלוגתא כזה:

סז סז) שם, שלא לצורך או סתם וכו' דסתמן שלא לצורך הוא שאין ראויין לכלום והויא צידה שלהם מלאכה שא"צ לגופה ופטור, לבוש, תו"ש או' י"ט:

סח סח) שם העולה דג מן הספל של מים והניחו עד שמת חייב משום חונק ולא עד שימות אלא כיון שיבש בו כסלע (ואם היה הדג קטן מסלע הכל לפי קטנו, כלכלת שבת) בין ספיריו חייב שאינו יכול לחיות, שבת ק"ז ע"ב ורמב"ם פי"א דין א' ולא יבש ממש אלא כשזב ריר משם ונמשך האצבע שם כשמניחו עליו, גמ' שם ורי"ו ח' י' וא"כ צריך ליזהר שלא יצוה לעכו"ם ליטול דג מן החבית של מים אעפ"י שירא שימות, מ"א ס"ק י"ז. א"ר או' ד' תו"ש או' י"ט ר"ז או' י"ג, ור"ל שירא שימות ויסרחו המים ויהיה לו הפסד, לב"ש. והיינו אם מצוה להניחו ביבשה אבל אם מצוה להניחו לים שרי דאין זה נטילת נשמה עד שיניחו ביבשה כשיעור שיבש כסלע. א"א או' י"ז וכ"כ בנ"א כלל ל"א או' א' ומיהו לפי מ"ש מ"א סי' תצ"ז הק"ו בשם הירוש' דחייב משום קוצר וא"כ כיון שהעלהו מן המים חייב משום עוקר דבר מגידולו ואפי' דעתו להחזירו למים לפ"ז אסור לומר לעכו"ם ליטלו מן החבית ולהשליכו לים כיון דבשעת נטילה הוי מלאכה אמנם אנן ק"ל דהחיוב משום נטילת נשמה א"כ שרי לומר לעכו"ם ליטלו ולהשליכו תיכף למים אחרים וכ"כ האחרונים:

סט סט) רופאים המחזיקים עלוקה וצריך להחליף המים בכל יום מותר ע"י נכרי דכיון דמזונתם עליו מותר להחליף המים אך כיון שהם מוקצים מותר ע"י נכרים. ח"א פת"ע או' כ"ג:

ע ע) שם. ולהרמב"ם חייב. שפוסק במלאכה שא"צ לגופה כר"י דחייב לבוש. ורוב הפוסקים כסברה ראשונה. וכ"פ בשה"ג. א"ר או' ך' וכ"כ הגר"א וכ"ה דעת הש"ע. כמ"ש לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ מביא דעת החולקים דדעתו לפסוק כסתם אלא רק דחושש לדעת החולקים לכתחלה יעו"ש. ועוד עיין לעיל סי' רע"ח ובדברינו לשם בס"ד:

עא עא) [סעיף ט'] פרעוש הנקרא ברגות בלשון ערב אסור לצודו וכו' דתניא הצד פרעוש בשבת ר"א מחייב ור' יהושע פוטר.(שבת ק"ז ע"ב) וכתב ב"י ואע"ג דהלכה כר' יהושע מ"מ איסורא מיהא איכא דכל פטורי דשבת פטור אבל אסור בר מהנך תלת דאיתא בס"פ האורג:

עב עב) שם. פרעוש הנקרא ברגות וכו' הר' יוסף פי' שהשחור הוא כינה ולבן הוא פרעוש ור"ת פי' איפכא ונהגו כר"ת. טור. והוא מדברי הרא"ש (פ"ק דשבת) שכתב דעמא דבר כדעת ר"ת. וכתב ב"י דגם המרדכי כתב סתם כדעת ר"ת וכן דעת הרמב"ם שכתב בפי"א רמשים שהם פרים ורבים מזכר ונקבה או נהוין מן העפר כמו הפרעושין ההורג אותם חייב כהורג בהמה וחיה ואח"כ כתב ומותר להרוג את הכנים בשבת מפני שהן מן הזיעה עכ"ל ושחורה הקופצת הנקראת ברגות בערבי הווה מן העפר וכינה ההווה מן הזיעה הוא הלבן וכדעת ר"ת. וכתב הר"ן וה"ה בפי"א דלהרמב"ן והרשב"א דעת אחרת בזה שהם סוברים שהשחורה הקופצת הנקראת ברגות כיון דאינה פרה ורבה מותר לצודה ולהורגה ופרעוש שהזכירו חכמים הוא מין רחש אחר שהוא פרה ורבה וכתב הר"ן דלפי דעתו שזו קולה יתירה, ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת ר"ת הכי נקטינן וכן נהגו עכ"ל ב"י. וכך הם דבריו כאן בש"ע וכ"ה הסכמת האחרונים. ומ"ש הט"ז סק"ו דפרעוש פרה ורבה עיין מה שהשיג עליו התו"ש או' כ"ב והמש"ז או' ו' כתב דיש מן העפר ויש פרה ורבה כמו עכבר יע"ש:

עג **עג) שם. אסור לצודו וכו'** אבל אין חיוב צידה כאן דהוי דבר שאין במינו ניצוד. ט"ז סק"ז. ומ"מ פטור אבל אסור מדרבנן ולכך משום צערא מותר לכתחלה. וכן מבואר ברמב"ם וסמ"ג וסמ"ק ופו' א"ר או' כ"א. תו"ש או' ך' וכ"א ר"ז או' ח"י:

עד **עד) שם. על בשרו ועוקצו.** משמע אבל אם הוא על בשרו ואינו עוקצו או על חלוקו מבפנים אסור לצודו. אמנם הט"ז סק"ח הכריע לומר דאם הוא על בשרו אפי' אינו עוקצו שרי ליטלו כיון שראוי לעוקצו ואם הוא על חלוקו מבפנים ואינו יכול להפילו כגון שלבוש בבתי שוקיים נמי המקל לא הפסיד יעו"ש. וכ"כ המ"א ס"ק ח"י די"א דמותר ליטלו מעל בגדיו מבפנים. והח"מ או' ח' כתב דלכ"ע שרי ליטלו מעל בגדיו מבפנים יעו"ש. וכ"כ הנה"ש או' ו' וכן הא"ר או' כ"ב התיר ליטלו מעל בשרו אפי' אינו עוקצו יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' כ"א. אבל אם הוא בענין שאינו ירא שינשכנו כגון על סרבלומבחוץ אסור ליטלו אבל יכול להפילו מעליו. ט"ז שם בשם התו' ונראה דה"ה המפלא בגדיו מפרעושים כיון שאינו ירא שינשכנו דאסור ליטלו ביד אלא מפילו משם כלאחר יד:

עה **עה) שם. על בשרו ועוקצו.** ונראה דה"ה בפשפש שהוא מין שרץ כשמוללין אוחו ריחו מאוס ביותר והוא מצוי בכותלים ובמטות וקורין לו בערבי ב"ק כמ"ש הרע"ב פ"ח דתרומות מ"ב וברש"י נדה דף נ"ח ע"ב יעו"ש דדינו כמו פרעוש דאסור ליטלו כ"א על בשרו ועוקצו וההורגו חייב כמ"ש באו' שאח"ז יעו"ש. אבל כפי הנראה דיש להקל יותר בפשפש מפרעוש בענין הנטילה ואפי' על בגדו מבחוץ שרי ליטלו אם אינו יכול להצילו כלאחר יד משום דעקיצתו מצערת הרבה יותר מפרעוש וגם מתחבא בבגדים ועוקץ אם אין מסירין אותו כידוע. ואח"כ ראיתי שכ"כ הפתה"ד או' יו"ד בשם ס' שם חדש עמוד זקנים דס"ג ע"ד יעו"ש:

עו **עו) שם. ואסור להורגו,** וההורגו חייב כמו שהורג חיה בהמה, גמ' וכ"כ לעיל או' ע"ב בשם הרמב"ם, וכ"כ העו"ש או' יו"ד. מ"א ס"ק י"ט. והיינו אם הורגו לצורך גופו אבל אם הורגו להנצל מעקיצתו הויא מלאכה שא"צ לגופה ופטור אבל אסור הוא ורק להרמב"ם חייב במלאכה שא"צ לגופה וק"ל כרוב פו' דפטור כמ"ש בסעי' הקודם גבי צידה יעו"ש, וכ"כ הברכ"י או' ה' יעוש"ב וכ"כ נ"א כלל ל"א או' ב' ר"ז או' י"ט. והגם דיש מתירין להורגו אם בא להורגו כמו שאר מזיקין לא ק"ל הכי כמ"ש בב"י וכ"ה הסכמת האחרונים:

עז **עז) שם, ואסור להרגו,** בימות החמה בלילה אם מתחכך בבשרו ומשים אצבעותיו שם ואינו יודע אם כינה או פרעוש אל ימיתנו שמא פרעוש הוא אלא יזיזנה משם, ס"ח סי' רס"ח, והביאו עו"ש שם, א"ר או' כ"ה. ונראה דה"ה בימות הגשמים צריך ליזהר שלא יהרגנו, וכ"נ מדברי העו"ש והא"ר שלא הביאו תיבת בימות החמה, וכ"כ הא"א או' כ"א בסתם אם נמצא כינה בליל ש"ק ואינו יודע מהו אף דרובא שכיחי לבנה לא אזלינן בתר רובא יעו"ש:

עח **עח) שם אסור להרגו** אבל רמשים שהויתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן כגון תולעים של בשר וכתולעים שבתוך הקטניות ההורגן פטור, הרמב"ם פי"א דין ב' ומשמע במ"מ שם דהא דקאמר פטור לאו דוקא אלא מותר לכתחלה דומיא דכינה אבל הלח"מ שם כתב דחילוק יש מדחלקם הרמב"ם בתרי בבי ודוקא כינה מותר להרוג אבל תולעים של בשר וכו' פטור אבל אסור הוא יעו"ש ומ"מ תולעים הגדלים בפירות במחובר אסור להרוג דמקרי שרץ גמור מ"א סק"ך א"ר או' כ"ו, תו"ש או' כ"ד, והגדלים בחיי הבהמה בין עור לבשר משמע באסירייהו קיימי (ר"ל באיסור אמ"ה) מה"ת ואסור ליתן לבני נח וההורגן בשבת חייב, א"א או' ך':

עט **עט) שם. ואסור להורגו.** וכן אסור לזרקו במים. חו"י סי' קס"ד. וכ"כ האחרונים. ועיין מ"ש על דבריו הברכ"י או' ה' יעו"ש:

פ **פ) כתב** בשה"ג פ"ק דשבת הנשים שהורגות פרעוש סומכות על רמב"ן ורשב"א (הנ"ל או' ע"ב) והנח להם שיסמוכו עכ"ל. ואני אומר חלילה להקל דמכל שאר הפו' מבואר דחייב חטאת. א"ר או' כ"ו:

פא **פא) שם הגה. ואפי' לא יטלנו וכו'** ומיהו עיין א"ר או' כ"ג שהביא למ"ד דמותר למלול יעו"ש. ומ"מ מי שיודע באשתו שמוללת ומפרכת אותם ואינה מקבלת הוכחה אינו חייב להוכיחה ברכ"י שם:

פב **פב) שם. אבל כינה מותר להרגה.** דלא מקרי בריה דמזיעת אדם היא גדילה. תו"ש או' כ"ד. וכ"כ לעיל או' ע"ב:

פג **פג) שם. אבל כינה מותר להרגה.** וכתב הטור וה"מ בלוקחה מעל בגדיו או מעל בשרו אבל המפלא בגדיו אסור להרוג גם כינה וכו' מבואר דה"ק דוקא אם מוצאו על בגדיו דרך מקרה מותר להורגו ולא גזרו בזה משום פרעוש אבל אם מחפש אסור אפי' בבגד. ט"ז סק"ט:

פד **פד) שם. והמפלא בגדיו מכנים לא יהרגם וכו'** דכיון שמצוי שם פרעושים גזרינן שמא יהרוג ג״כ פרעושים. ומ״מ נ״ל דמותר לזרקן במים וכ״מ בגמ׳ מ״א ס״ק כ״א. ומיהו מ״ש המ״א דמותר לזרקן במים הקשו עליו הרב נ״ח והא״ר או׳ כ״ט אבל התו״ש אוי כ״ה יישב דברי המ״א וכן הברכ״י או׳ ז׳ הביא סעד לדברי המ״א מהיר״ש יעו״ש. אמנם הח״א כלל ל״א או׳ ג׳ כתב לאסור, וכ״נ דעת הר״ז או׳ ך שאעפ״י הביא דברי המ״א כתב עליו דצע״ג. וע״כ נראה דיש להחמיר:

פה **פה) שם. אבל המפלא ראשו וכו'** ולא גזרינן כינה אטו פרעוש דבראש לא שכיחי פרעושים, עו״ש או י״ב, ר״ז או״ך וה״ה במפלא בשרו מותר להורגן, משום דלא שכיחי שם פרעושים ולא גזרינן כינה אטו פרעוש, ט״ז סק״ט:

פו **פו) שם. אבל המפלא ראשו וכו'** ולא חיישינן שינתק שער כיין שכואב לו ואם מנתק כואב לו ואינו מתכוין, א״ר או׳ ל״ח בשם ס״ח סי׳ רס״ח:

פז **פז) שם** לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכדומה משום שהיא מנתק מן הצמר, ס״ח סי׳ רס״ח, מ״א ס״ק כ״א, א״ר שם, ר״ז או׳ כ״א:

פח **פח) אין** פולין אפי׳ בחול בר״ה מפני הכבוד של עוברין שלא ימאסו כיוצא בו אין עושין הקיאה בר״ה יביא במשפט על כל נעלם אמר רב זה ההורג כינה בפני חבירו ונמאס בה ושמואל אמר זה הרק בפני חבירו ונמאס חגיגה ה׳ ושבת י״ב, פת״ע או׳ כ״ח, ולפ״ז לאו דוקא ר״ה אלא כל מקום שמצוי שם בני אדם:

פט **פט) שם. אבל המפלא ראשו וכו'** עיין בשו״ת מימר חיים ס׳ י״א באחד שביום ש״ק בהיותו לימד בספר ובידו המניפה או המפוח שהוא מנוצות של עוף ובאו עליו יתושים ולפי תומו הכה עליהם במפוח שבידו גם בלא דעת וראה בעיניו שנפלו לארץ שנים ושלשה מהם מתים דא״צ כפרה כי הכל הולך אחר כוונת הלב וכ״כ בס׳ לב חיים ח״ב סי׳ ס׳ יעו״ש, או״ח או׳ ו׳. ונראה דה״ה מי שישן בליל ש״ק ועקץ אותו פרעוש או מ״ן ראש אדום שעוקין והקיץ ועדיין השינה בעיניו והרגו בלא דעת שלא נזכר שבת וגם לא נתכוין להרוג כ״א להנצל מעקיצה דא״צ כפרה:

צ **צ) מי** שמצטער הרבה שקפצו לו כנים מאיש אחר ועוקצין לו בזקנו בשבת אסור לסרוק במסרק בנחת שעי״ז יפלו הכנים ברם לחוף ולפספס ולחכך בידיו מתחת זקנו אחר שמחלק שערותיו זה מזה בנחת ומפרידם כדי שיפלו הכנים יש להתיר, לב חיים ח״ג סי׳ יעו״ש, א״ח שם:

צא **צא) [סעיף יוד׳] כל חיה ורמש שהם נושכין וכו'** בש״ס איתא חמשה נהרגין בשבת ואלו הן זבוב שבארץ מצרים וצרעה שבנינוה ועקרב שבחדייב ונחש שבא״י וכלב שוטה בכל מקום ע״כ, וכ״ה בטור, והא דלא כתבם בש״ע משום דכתב בב״י דנראה מדברי הרמב״ם פי״א דהני ה׳ לאו דוקא דה״ה לכל חיה ורמש שהם נושכין וממיתין ודאי יעו״ש, וכ״ה דעת הלבוש שסתם כדברי הש״ע, וכ״כ הגר״א:

צב **צב) שם נהרגין בשבת** משמע וכ״ש בחול, והא דאיתא בזוה״ק פ׳ יתרו דס״ח ע״ב ר״א אזיל בארחא והוה אזיל עמיה ר׳ חזקיה חמו חד חויא קם ר׳ חזקי׳ למקטליה א״ל ר״א שביק ליה לא תקטליה וכו׳ כתב הפתה״ד או׳ י״ג דשמא יש לחלק דלא אמרו בזוה״ק כן אלא כשהנחשים הם במקומם דהיינו במדברות ובתלמוד איירי כשהנחש בישוב, א״נ התם ממדת חסידות, א״נ אותו נחש ידע בו ר״א שהיה עתיד לעשות שליחותו של מקום ולא ילפינן מיניה לעלמא יעו״ש:

צג **צג) שם. אפי׳ אין רצין אחריו,** דיש פקוח נפש בהראותן בלבד ולפיכך שרי אפי׳ למ״ד מלאכה שא״צ לגופה חייב, ב״י, מ״א ס״ק כ״ב, תו״ש או׳ כ״ו, א״א או כ״ב ר״ז או׳ כ״ב:

צד **צד) שם. אפי׳ אין רצין אחריו,** ואפי׳ בורחין מלפניו, א״א או׳ כ״ג:

צה **צה) שם. מקום שאינם ממיתין וכו'** אבל במקום שממיתין כגון נחש בא״י ועקרב בכזיב שרי בכל ענין, שם, תו״ש או׳ כ״ג:

צו **צו) שם אם רצים אחריו מותר להרגם,** ולדעת הרמב״ם דמחייב במלאכה שא״צ לגופה צ״ל דהכי קאמר שאין ממיתין בודאי אלא הוא ספק פקוח נפש ולכן שרי מיהו לדידן דסבירן לן מלאכה שא״צ לגופה מדרבנן אף שאין ספק פקוח נפש שרי משום צערא בעלמא כיון שאינו אלא מדרבנן, ב״י, תו״ש או׳ כ״ח:

צז **צז) שם. ואם לאו אסור,** כיון שאין רצין אחריו, ואפשר לשנויי לדורסן לפי תומו לכך אסור להרגן רק לפי תומו משום צערא בעלמא כיון דאינו אלא מדרבנן, תו״ש או׳ כ״ט:

צח **צח) שם, אבל מותר לדורסם וכו'** וה״ה לחוף עליהם כלי ואפי׳ יושבים במקומה או בורחין מפניו אמנם נמלים ושאר שקצים וכה״ג אף דרך הילוכו אסור אלא צריך לדקדק בדריסתו במקומות שהם מצויים, או״ה כלל נ״ט סי׳ ל״ח ול״ט, שכנה״ג בהגה״ט א״ר או׳ ל״ג ר״ז או׳ כ״ב, ח״א כלל ל״א או׳

ד׳:

צט **צט) שם. ואפי׳ במתכוין,** ואפי׳ להרמב״ם שרי, מ״מ וצריך טעם לדבר ונ״ל דוקא בנחש ועקרב שע״פ הרוב הם ממיתין לכן אף במקום שאין ממיתין מותר לדרסן מפני חשש סכנת נפשות אבל דבר שאין ממית לעולם פשיטא דאסור לדרסו להרמב״ם. מ״א ס״ק כ״ג, ומיהו מ״ש המ״א שע״פ הרוב הם ממיתין וכו׳ כתב עליו המחה״ש דל״ד דהיה אם היה ספק שקול אם ממיתין ג״כ מותר דק״ל ספק נפשות להקל יעו״ש, וכ״ה לדעת הרמב״ם אבל לדעת הש״ע אפי׳ אין ממיתין כלל רק שמזיק לגוף שרי לדורסם לפי תומו, ומ״מ כתב הר״ז או׳ כ״ב דכל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאפשר דהיינו אם אין רץ אחריו אל ידרסנו אם אפשר להשמר ממנו יעו״ש:

ק **ק) ואותן** אנשים שהורגין השממית שקורין שפי״ן בל״א (ובלשון ערבי ענכבוד) נ״ל דאיסור גמור הוא דהא אינה מזקת ואף דיש לחוש שיפול לתוך מאכל מ״מ מלתא דלא שכיחא הוא ויכול לכסות המאכלים וגם אחד מאלף שהיא מסוכנת במאכל ולכן יש למחות בידם, מ״א שם, א״ר שם, תו״ש שם ומיהו לדרוס שממית לפי תומו שרי לדידן דק״ל כר״ש אבל להרוג בידים אסור אף לדידן וכ״ש להרמב״ם, א״א או׳ כ״ג, וכ״נ דעת הר״ז או׳ כ״ג:

קא **קא) [סעיף יא׳] לא ישפשף ברגליו וכו׳** מקום דין זה בסי׳ זה משום דדמי לסעי׳ הקודם דבשניהם התירו לדרוס לפי תומו ובש״ס ג״כ מדמי להו ומ״מ יש חילוק דבסעי׳ זה לא שרי אם מתכוין אלא שמראה עצמו כאלו אינו מכוין כמו בסעי׳ הקודם והטעם עיין בב״י, לב״ש, ועיין לקמן או׳ ק״ד:

קב **קב) שם. ע״ג קרקע וכו׳** משמע דע״ג רצפה שרי לדברי המתירין כיבוד במרוצף סי׳ של״ז סעי׳ ב׳ וכ״ה בירושלמי וע״ג ספסל לכ״ע שרי וליכא למיסר משום מירוח דממרח לא שייך אלא כשכוונתו שיתמרח דבר ע״ג חבירו אבל הכא רוצה שיבלע בקרקע, מ״א ס״ק כ״ד, תו״ש או׳ ל׳ וכ״כ האחרונים:

קג **קג) כתב** מהרי״ל מותר להעמיד רגליו עליו ובלבד שלא ישפשף וכ״כ בהגמ״נ מ״א שם, וכתב הא״ר או׳ ל״ו דמיירי כשאין דרך הילוכו ולא כמ״א (ס״ק כ״ה) שכתב הטעם משום דהאידנא ליכא מאיסותא ברוק דהא במהר״יל גופיה כתב רצה למוחקו משום מיאוס יעו״ש, ועיין לקמן או׳ ק״ו:

קד **קד) שם. שאינו מתכוין למרח וכו׳** ואע״ג דגבי נחש ועקרב התירו אפי׳ במתכוין להרגם התם שאני משום דמזיקין נינהו ועוד דהתם עיקר המעשה הוא הריגת הנחש אבל הכא אין עיקר המעשה המירוח דכשידרוס עליו מבטל מאיסותא ב״י:

קה **קה) שם. שאינו מתכוין למרח וכו׳** משמע ברוק נמי שייך מירוח אם רוצה להשוות ולהניח שם ע״ג מכה וכדומה, א״א או׳ כ״ד, ומיהו עיין ב״י סי׳ שכ״ח ד״ה אספלנית שכתב דבמשיחה רכה ביותר לא שכיח מירוח יעו״ש:

קו **קו) שם. ואע״ג דממילא ממרח וכו׳** מכאן נראה לדקדק שמותר לשפשף אותו דרך הילוכו לא כמו שראיתי מדקדקים שאינן ממרחין כלל רק מעמידין עליו רגל מיהו כשאינו דרך הילוכו ודאי אסור כ״א להעמיד עליו רגל, דרישה או׳ ד׳ א״ר או׳ ל״ו:

קז **קז) שם. ואע״ג דממילא ממרח וכו׳** פי׳ והוי פסיק רישיה דמודה ר״ש דאסור בלא מתכוין הכא מותר משום מאיסותא, ט״ז סק״י, א״ר או׳ ל״ז. ומיהו העו״ש או׳ י״ד כתב צ״ל דלאו פסיק רישיה הוא דאי לאו הכי אסור, וכ״כ התו״ש או׳ ל״א אבל בטור משמע כדברי הט״ז, וכ״כ המש״ז או׳ יו״ד:

קח **קח) שם. משום מאיסותא,** נראה דהאידנא דליכא דקפיד ברוק משום מאיסותא יזהר שלא ישפשף כשדורס עליו ואפשר שזהו כוונת מהרי״ל (לעיל או׳ ק״ג) אבל ליחה היוצאה מן הפה או מן החוטם ודאי איכא משום מאיסותא ובבהכ״נ אפי׳ ברוק שרי כמ״ש סי׳ צ׳ סעי׳ י״ג, מ״א ס״ק כ״ה, אבל הא״ר או׳ ל״ז השיג על דברי מ״א הנ״ז וכתב דגם האידנא מקפידין על הרוק וכיוצא בזה יעו״ש, ועיין לעיל או׳ ק״ג, ומ״מ האחרונים כתבו להחמיר כדברי מ״א:

קט **קט) [סעיף יב׳] שם, חיה ועוף שברשותו וכו׳** היינו כל בע״ח שהרגילן בבית ונעשו בני תרבות:

קי **קי) שם. מותר לצודן פי׳ הא דאמרינן,** במשנה חיה ועוף שברשותו הצדן פטור הייט פטור ומותר ואע״ג דאמרינן בס״פ ח׳ שרצים כל פטורי שבת פטור אבל אסור לבד מתלת היינו בחצר גדול כמ״ש כאן אבל הי״א שהביא בהגה לא ס״ל חילוק זה, ט״ז ס״ק י״א, והא״ר או׳ ל״ח כתב דמתני׳ מיירי במורדת ודעת הי״א אפי׳ לא מרדו אסור כשהחצר גדול ואפי׳ לדחותו במקים צר אסיר וכן בהמות שמרדו ועשוין לרבות אבל כשאין עשוין לרבות חייב לכ״ע יעו״ש, ונ״מ בחצר קטן לטעם הט״ז אסור לי״א ולטעם הא״ר לכ״ע שרי, וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לקמן או׳ קי״ח יעו״ש:

קיא **קיא) שם. מותר לצודם.** היינו שירדוף אותה עד שתכנס לבית או שדוחין אותה בידים כדלעיל סי׳ ש״ח סעי׳ מ׳ אבל לטלטל אותה ודאי אסור ט״ז שם, תו״ש או׳ ל״ב וה״ה האחרונים:

קיב) **שם. מותר לצודם,** לפתוח ולסגור לול של תרנגולים בשבת אסור, וכן מוכח מס׳ הזכרונות זר״א א״ח סי׳ ל״ח, מחב״ר או׳ ו׳ חס״ל או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ קכ״ב:

קיג) **מותר** להאכיל לעופות אשר בלול ביום ש״ק ע״י עכו״ם ואם הגוי מעצמו יסגור לית לן בה, זר״א שם, מחב״ר או׳ ז׳ חס״ל שם:

קיד) **שם. אסור לתפשם.** ל״ד לתפשם דהא אפי׳ לא מרדו אסור לתפשם דעוקצים וכדלעיל סי׳ ש״ח אלא ר״ל לצודם להכניסם למקום צר שניצודים ועומדים בו ומוכנים לתפשם. ועוד י״ל דהאי לתפשם ר״ל לדדותם בצוארם ובצדדיהם שלא בהגבהה מן הארץ דשרינן לעיל בסי׳ ש״ח סעי׳ ל״ט ומ׳ יעו״ש מאמ״ר:

קטו) **שם. אם החצר גדול.** משמע אבל אם החצר קטן דא״צ להם מצודה אפי׳ איסור דרבנן ליכא ובעוף בעינן נמי שהבית מקורה וחלונותיו סתומין כמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש:

קטז) **שם, שאם לא גדלו בין בני אדם וכו׳** אבל עכשיו שגדלו בין בני אדם א״צ להם מצודה כי יבואו מעצמם לביתם בערב ומ״מ כיון שמרדו ואין נוח לתפשם וההחצר גדול מחזי כעין צידה ואסור על כל פנים מדרבנן, הגר״א, וכ״מ מדברי הא״ר שהבאנו לעיל או׳ ק״י יעו״ש:

קיז) **שם, הגה, וי״א דאסור לצוד חיה ועוף שברשיתו וכו׳** ורש״ל בתשו׳ סי׳ יו״ד פסק כדעה ראשונה אבל הרב משאת בנימין בתשו׳ סי׳ ח׳ הכריע כרמ״א והב״ד הט״ז ס״ק י״א, וכ״כ המ״א ס״ק כ״ו דכן עיקר כמ״ש רמ״א, וכ״פ הר״ז או׳ כ״ד:

קיח) **שם בהגה, וי״א דאסור לצוד חיה ועוף שברשותו וכו׳** משמע אפי׳ בבית קטן אסור לכתחלה, עו״ש או׳ ט״ז, אבל הא״א או׳ כ״ו כתב דאף לדעת רמ״א היינו בחצר גדול אסור באין מורדין, וכ״כ הר״ז שם, וכן הוכיח הרב בעל מ״ב בב״ה וכתב דדברי העו״ש והט״ז אינם בדקדוק יעו״ש, וכ״כ לעיל או׳ ק״י בשם הא״ר יעו״ש וחצר גדול היינו שאינו יכול לתפשו בשחיה אחת כמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש.

קיט) **שם בהגה. וי״א דאסור לצוד חיה וכו׳** היינו להכניסם למקום צר שיהיו מוכנים לתפשם או לתפשם בצואריהם לדדותם כמ״ש לעיל או׳ קי״ד יעו״ש. ואם הוא מתכוין להכניסן לכלוב רק כדי שלא יעשו הזיקות בבית אפשר שיש להקל מ״ב או׳ נ״ח:

קכ) **קך) שם בהגה, חיה ועוף שברשותו,** אבל בהמות כגון פרות ורחלים ושאר בהמות מותר, ד״מ או׳ ב׳ וכ״כ בשה״ג פ׳ האורג וס׳ הזכרונות דף נ״ד. והב״ד הכנה״ג בהגב״י, וכ״כ הר״ז או׳ כ״ה:

קכא) **קכא) שם בהגה, ואם צדן פטור,** אבל הצד יוני שובך ויוני עלייה חייב, ר״ז או כ״ד:

קכב) **קכב) בני** אדם שיש להם כלוב מלא עוף אם באולי יפתח החלון שלהם ויצא העוף לחוץ אינם יכולין לחזור ולהכניסו בכלוב ואם יש דלת או חלון פתוח באותו בית שהכלוב בתוכו מכ״ש שאין להחזיר העוף לתוכו, ס׳ הזכרונות דף נ״ד, כנה״ג בהגב״י:

קכג) **קכג) שם בהגה, ואם צדן פטור,** ומיהו אווזים ותרנגולים שעדיין לא הורגלו בבית ואינם באים מעצמם לכלובן לערב חייב חטאת ואם הורגלו ובאים לכלובן לערב אף שאר עופות פטור אבל אסור, ואם יצאו מן הבית ומתיירא שלא יאבדו אעפ״י שאסור לצודן דוחין אותן כדי להכניסן לבית משום פסידא ומ״מ לטלטל ולתפוס אותם אסור אבל אווזים ותרנגולים ועופות שלא הורגלו אסור לדחותן, מ״ב סי׳ ח׳ א״ר או׳ ל״ח ונראה הא דאסור לדחות אותו שלא הורגלו היינו לבית קטן דמטו להו בחד שחיה אבל לבית גדול שרי לדחותן כיון דאין כאן צידה דאורייתא כמ״ש לעיל או׳ ט׳ וכ״כ באגודה תרנגולת שיצתה מן הבית אסור לצודה אך דוחה אותה עד שתכנס לבית דכיון דרחב הוא ולא מטו לה בחד שחיה לא הוי צידה ואם תינוקות קטנים או עכו״ם צדין אותה להחזירה אין מוחין בהם עכ״ל, והביאו מ״א ס״ק כ״ו, ח״א כלל ל׳ או׳ ד׳:

קכד) **קכד) שם בהגה, אבל פרה וסוס וכ״ש שאר חיה ועוף שמרדו וכו׳** ואע״פ שכל מינן בני תרבות וגם הם היו בני תרבות וגדלו בני אנשים מ״מ אם מרדו וברחו ואינן חוזרין עוד לבית בערב אלא לנין בשדה כאווזים ובר אווזים שלנין על המים ואינן חוזרין לבתיהם הצדן בשבת חייב, ולכן אם קנה תרנגולת מחדש ואין רגילה כלל בביתו ואם תצא לא תחזור עוד לבית אלא תנקר באשפה הצדה חייב ואם יצאה מן הבית אסור לצודה ע״י גוי. ח״א שם או׳ ג׳:

קכה) **קכה) שם בהגה, אם צדן חייב חטאת,** וגם הש״ע מודה בזה דהצדן חייב חטאת, כ״כ האחרונים, והיינו בענין שכתבנו באו׳ הקודם:

קכו) **קכו) שם בהגה, חתול דינה כשאר חיה וכו׳** ר״ל שאין דינה כמו בהמה שאין בה דין צידה כמ״ש לעיל או׳ ק״ך אלא דינה כמו חיה ועוף ויש בה כל פרטי איסור דיני צידה, ועיין לעיל או׳ מ״א:

סימן שיז

א **[סעיף א'] הקושר קשר של קיימא וכו'** הכלל בזה דיש ג' חילוקי דינים בזה, דהיינו להרי"ף והרמב"ם (והש"ע דסתם כוותייהו) דינא הכי דאם הוא קשר של קיימא כגון שדעתו שיהיה קשור כך לעולם והוא ג"כ מעשה אומן חייב חטאת, בין על קשירתו בין על התרתו) ואם הוא קשר של קיימא ואינו מעשה אומן פטור אבל אסור, אינו מעשה אומן ואינו קשר של קיימא מותר לכתחלה, ודעת הרא"ש והטור (והוא דברי מור"ם בהגה) דלא תליא כלל במעשה אומן אלא דעיקר החילוק הוא דאם הוא קשר העשוי שיעמוד כך לעולם חייב חטאת ואם אין דעתו לקישרו לעולם תליא בפלוגתא די"א דאם אין דעתו להתירו עד ז' ימים אז פטור אבל אסור, אבל דעתו להתירו תוך ז' ימים מותר אף לכתחלה. ודעת הכלבו הוא דדוקא אם יש בדעתו להתירו באותו יום עצמו הוא דמותר לכתחלה ובטפי מהכי פטור אבל אסור, ובהכי מבוארים דברי המחבר והרב, תו"ש או' א' ויתבאר עוד לקמן כל דבר במקומו:

ב **שם. הקישר קשר של קיימא וכו'** והטעם משום דקשר ש"ק הוא אחת מאבות מלאכות דומיא דקושרי חוט היריעות הנפסקות במשכן, רש"י ר"פ אלו קשרים, ונ"ל הא דכתב המחבר מאי דחייב חטאת ומאי דפטור אבל אסור אע"ג דלית נ"מ בזה"ז שאין אנחנו מקריבין חטאת נ"ל דנ"מ לענין פסולי עדות דאם עבר על מה שחייב חטאת במזיד הרי הוא פסול לעדות מדאורייתא ואם קדש אשה בפניו א"צ גט אבל אם עבר על מה שפטור אבל אסור אינו נפסל אלא מדרבנן ואם קידש אשה בפניו צריכה גט כאשר מבואר במ"א בפסולי עדות מדרבנן ועוד נ"מ לענין הכרזה דק"ל בפסולי עדות מדרבנן אין נפסלין אלא לאחר הכרזה כמ"ש בח"מ סי' ל"ד יעו"ש, ועוד ש נ"מ הרבה בענין ספיקא, עו"ש או' א' ועוד י"ל דנ"מ לענין תשובה דאם אחד עבר וחזר בתשוב' ובא לשאול לעשות תיקון דהפרש יש בין שוגג למזיד ובין דאורייתא לדרבנן וכאשר יבואר לקמן בססי' של"ד בס"ד:

ג **שם. והוא מעשה אומן וכו'** פ' דתרוייהו בעינן שיהא מעשה אומן וקשר ש"ק ובחד מהם פטור אבל אסור, וזהו דעת הרי"ף והרמב"ם, עו"ש או' ב' ור"ל אבל לדעת הרא"ש והטור בקשר ש"ק חייב וכמ"ש לקמן בהגה:

ד **שם. כגון קשר הגמלים,** שנוקבין לגמל בחוטמו ונותנין בו טבעת של רצועה וקושרין אותה ועומדת שם לעולם וכשרוצה לקשור הבהמה קושר רצועה ארוכה באותה טבעת וקושרין בה ופעמים שמתירה ואותו קשר ראשון שהוא טבעת שבחוטם שעומד שם לעולם נקרא קשר הגמלים גמ' ורש"י ר"פ אלו קשרים:

ה **שם. וקשר הספנים,** גם הוא כעין טבעת שעושין מן מקל או מן רצועה בנקב שבראש הספינה ואותו קשר מתקיים וכשרוצה להעמידה קושר רצועה באותה טבעת ומעמידה בה וכשרוצה להתיר מתיר הרצועה ונוטלה ואותו קשר ראשון שהוא טבעת שבראש הספינה שמתקיים נקרא קשר הספנים. גמ' ורש"י שם:

ו **שם. מקשרי רצועות מנעל וכו'** קשר שהאושכף (עושה מנעלים) עושה כשתוחב הרצועה במנעל קושר קשר שלא תוכל לצאת והוא קיים לעולם, רש"י שם, דף קי"ב ע"א:

ז **שם אבל הקושר קשר ש"ק ואינו מעשה אומן פטור,** וה"ה אבבא דתרוייהו בעינן, ומשמע מדברי המחבר וכן משמעות דברי הרי"ף והרמב"ם דאפי' הוא קשר שיכול להתירו באחת מידיו כיון שהוא מעשה אומן וקשר ש"ק חייבין עליו, אבל בשה"ל כתב בשם התוספתא כל קשר שהוא ש"ק ויכול להתירו באחת מידיו אין חייבין עליו, או קשר שאינו ש"ק ואינו יכול להתירו באחת מידיו נמי אין חייבין עליו ע"כ, ונראה דהאי אתיא כר' מאיר בגמ' דאמר הכי אבל רבנן פליגי עליה, וק"ל כרבנן, עו"ש או' ג' וכ"כ הנה"ש או' א':

ח **שם, אבל הקושר קשר ש"ק וכו'** וכל שראוי למאכל בהמה מותר לקשור בהם בשבת הרמב"ם פ"י דין ד' משום דל"ש בו קשר ש"ק ונ"ל דדוקא בגמי לח וכיוצא בו דכשיתיבש תנתק אבל קש וכיוצא בו וכן בעלין של לולבין דלא מינתק דינו כתבן, ח"א כלל כ"ז או' ח' ועיין לקמן סי' שכ"ד או' ט"ז:

ט **ט) ס"ת** שקשור בקשר ש"ק יקראו בספר אחר ולשבת אחרת יוציאוהו רו"ח או' כ':

י **י) שם הגה, ויש חולקין וכו'** כתב העו"ש או' ד' נראה קצת לדקדק מדברי הראיש דאפי' אינו קשר ש"ק אם הוא מעשה אומן חייב דתרוייהו בעינן לפטור דלא יהא מעשה אומן ולא יהא קשר ש"ק יעו"ש אבל הא"ר או' א כתב על דברי העו"ש הנ"ז דכשאינה ש"ק אף באומן מותר להרא"ש וכתב דכ"מ ברש"י וטור וסמ"ג ורי"ו ושה"ג פ' אלו קשרים להדיא יעו"ש וכ"כ מ"א סק"ה דלהרא"ש אין איסור מעשה אומן אם אינו ש"ק ודלא כעו"ש יעו"ש:

יא יא) **שם בהגה, אפי' של הדיוט וכו'** והא דאיתא בש"ס מעשה אומן אורחא דעלמא נקט דאומן דרכו לעשות קשר ש"ק, תו"ש או' ב' וכ"כ מ"א שם והיינו לדעה זו אבל לדעה ראשונה ס"ל דאומן דוקא ודוק:

יב יב) **שם בהגה שאינו עשוי להתיר באותו יום וכו'** אבל אם עשוי להתור באותו יום מותר לכתחלה, טור, ולדידהו הקושר שני קשרים זה על גב זה במקום שעשוי להתיר בו ביום אע"ג דבכה"ג הוי מעשה אומן מותר להתירו וכן לקושרו, אבל לדעת הרי"ף והרמב"ם ז"ל אסור ומ"מ קשר ועניבה עליו לכ"ע מותר לקישרו בשבת אם הוא עתיד להתיר בו ביום, ועניבה לבד שאין קשר כלל תחת העניבה שרי לכ"ע אפי' ירצה שיעמוד כך ימים רבים שה"ג פ' אלו קשרים, כנה"ג בהגה"ט:

יג יג) **שם בהגה, מקרי של קיימא,** הלשון אינו מדוקדק שאינו אלא פטור אבל אסור. עו"ש או' ה' וכ"כ המ"א סק"א דפטור אבל אסור הוא ואינו חייב אלא א"כ עשוי להתקיים לעולם או זמן ארוך, וכ"כ א"ר או' ב' א"א או' ב':

יד יד) **שם בהגה, שאינו עשוי להתיר באותו יום מקרי של קיימא,** וכן עיקר כסברה זו, א"ר שם, וכ"ה דעת האחרונים:

טו טו) **שם בהגה, ויש מקילין לומר דעד ז' ימים וכו'** פי' דעד ולא עד בכלל וכן מוכח מדברי הטור יעו"ש אבל בפחות מז' מותר אפי' לכתחלה וביותר מז' נמי אינו חייב אלא פטור אבל אסור' עו"ש או' ו' וכ"כ מ"א סק"ב על סברה זו דפחות מז מותר לכתחלה. א"א או' ב מיהו דעת הט"ז סק"א אינו כן אלא דכל שהוא יותר מיום אחד פטור אבל אסור יעו"ש ועיין א"ר או' ב' דהגם שכתב על דברי הט"ז דאינו מוכרח מ"מ כתב דעיקר כסברת י"א דכל שהוא עשוי ליום אחד אסור וכמ"ש באו' הקודם:

טז טז) **שם, וקשר שאינו ש"ק** היינו שעשוי לפחות מז' או לפחות מיום א' כל אחד לפי סברתו כמ ש בהגה:

יז טוב) **שם הגה, וכן לעניין התרתו וכו'** כך הוא בש"ס וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על התירן, וז"ל הרמב"ם פ"י דין ז' כל קשר שחייבין על קישורו כך חייבין על התירו, וכל קשר שהקושר אותו פטור כך המתיר אותו פטור, וכל קשר שמותר לקושרו כך מותר להתירו עכ"ל והא דחייב המתיר היינו במתיר על מנת לקשור, כ"כ ב"י בשם הרא"ש, וכ"כ הלבוש, וכ"כ תוי"ט פ"ז דשבת יעו"ש, וה"ד מדאורייתא אינו חייב אלא ע"מ לקשור אבל מדרבנן אסור להתיר אפי' שלא ע"מ לקשור, ב"י ולבוש, מיהו העו"ש או' ז' כתב שמדברי הרמב"ם הנ"ז משמע דאפי' שלא ע"מ לקשור נמי חייב מדכתב סתמא דחייב יעו"ש, ונראה לענין דינא דהיינו למי שרוצה לעשות תיקון או לענין עדות יש לפסוק כהרא"ש ודעמיה משום שכתבו כן להדיא וגם מרן ז"ל בב"י לא דבר כלום על דברי הרא"ש משמע דהכי ק"ל:

יח יח) **שם. כיצד נפסקה לו רצועה וכו'** קאי למעלה על קשר ש"ק ואינו מעשה אומן דפטור. עו"ש או' ח' א"ר או' ג' לב"ש:

יט יט) **שם. או שקשר רסן בהמה וכו'** דזה א"צ מעשה אומן כמו קשר הגמלים שכתבנו לעיל או' ו' ולכך פטור אבל אסור:

כ ך) **שם. ולצורך מצוה וכו'** מותר לקשור קשר שאינו ש"ק. אפי' מעשה אומן דאם לא כן אפי' בלא מצוה שרי וצ"ל דמיירי דא"א בענין אחר. מ"א סק"ג. תו"ש או' ג' ר"ז או' ד' וכתב בס' בית מאיר שמה שהעתיק הש"ע דמותר במקום מצוה הוא רק דעת הרמב"ם והטור אבל לרש"י ותו' וברטנורה שם מצדד דקשר האסור אסור אפי' במקום מצוה יעו"ש. וע"כ יש לזהר היכא דאפשר לעשותו בעניבה:

כא כא) **שם הגה. וי"א דיש ליזהר שלא להתיר וכו'** פי' כיון דלהרי"ף והרמב"ם אסור לכתחלה באומן וא"א בקיאין דכל קשר שקושרין אותו הדק היטב הוי של אומן לכך אנו נזהרין אפי' כשיתיר בו ביום משום דשני קשרים הוי קשר אמיץ וכ"כ בשה"ג מקור דין זה להדיא ודלא כעו"ש. א"ר או' ד' ועיין לעיל או' י"ב:

כב כב) **שם בהגה. דאין אנו בקיאין וכו'** ומיהו נראה מלשון הרי"ף שהוא קשר שקושרין אותו הדק היטב. שה"ג מ"א סק"ד. ור"ל דקשר אומן היינו שהוא אמיץ וחזק ולכן מחמירין בשני קשרים אפי' אם דעתו להתירו ביומו דאסור לדעת הרי"ף משום דב' קשרים הוי קשר אמיץ ומקרי קשר של אומן וכו' מ"א דאפי' ב' קשרים אם אנו רואים שאינו מהודק כלל שרי להתירו אלא כשהוא מהודק מעט אז אמרינן דאין אנו בקיאין ושמא זה מקרי קשר אמיץ. לב"ש:

כג כג) **שם בהגה. דאפי' בשאינו ש"ק אסור לקושרו וכו'** ובגלילותנו פשט המנהג לקשור ב' קשרים בחגורתו אשר במתניו שאינו של קיימא והוא של הדיוט ולית דחש לה אלא מיעוטא דמיעוטא (ר"ל מיעוטא דבני גלילותיו) דבטילי במיעוטייהו. ברכ"י או' א' שע"ת ונראה דהיינו בקשר שאינו מהודק וכמ"ש באו' הקודם:

כד **כד) שם בהגה. אסור לקושרו.** וע״כ צריך להזהר לבלתי יקשור המכנסים או החגורה אשר במכנסיים שני קשרים זע״ז אעפ״י שעשויים להתיר בו ביום אלא יעשה קשר א׳ ועניבה על גביו כמ״ש לעיל או׳ י״ב ולקמן סעי׳ ה׳ בהגה. ואם שכח וקשרם ב׳ קשרים והוצרך לנקביו מותר להתירם דמקום צער לא גזרו כמ״ש בהגה. ועיין לקמן או׳ כ״ח:

כה **כה) שם בהגה. וה״ה להתירו.** היינו לדעת הרמב״ם אבל להרא״ש מותר וכ״ה בהדיא בשה״ג מ״א סק״ה ור״ל הא דאסרינן ב׳ קשרים זה על זה הוא משום מעשה אומן וכמ״ש לעיל או׳ כ״ב והוא לדעת הרמב״ם דאוסר במעשה אומן לחוד אבל להרא״ש דאינו חושש למעשה אומן אלא רק לקשר ש״ק וכמ״ש לעיל או׳ יו״ד א״כ ב׳ קשרים זה על זה העשויים להתיר בו ביום מותר בין לקשור בין להתיר. וכ״כ לעיל או׳ י״ב בשם השה״ג יעו״ש. ומיהו לענין דינא יש להחמיר כדעת הרי״ף והרמב״ם כי כן סתם הש״ע וגם מור״ם ז״ל בהגה כתב וכן נוהגין. ורק באינו מהודק יש להקל וכמ״ש באו׳ כ״ב:

כו **כו) שם בהגה. ובמקום צער לא גזרו.** ובס׳ הזכרונות דף נ״ג אוסר אפי׳ במקום צער. כנה״ג בהגב״י. מא סק״ו. ומיהו הר״ז או׳ ב׳ פסק כדברי מור״ם ז״ל. וכ״פ ח״א כלל כ״ז או׳ ב׳ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ג׳ והא״ר או׳ ה׳ כתב דיש להקל אפי׳ לאיזה צורך כל שעשוי להתיר בו ביום ודלא כעו״ש יעו״ש:

כז **כז) וכתב** רי״ו תי״ד אפי׳ שיהיו קשרים רבים כגון שיש ראשי חוטין רבים ויכול בדוחק לפעמים לפשטו וללבשו עם היתר קצת חוטין וישארו אחרים קשורים עכ״ז מותר לכתחלה לקשור כולם ולהתירם מאחר שהם קשרים שקושרים לדעת להתירם תמיד בכל יום, וכן בכובע הראש שקושרין בה השערות אפי׳ שלפעמים מוציאין השערות בדוחק בלי היתר קשרים, א״ר שם:

כח **כח) שם בהגה, ובמקום צער לא גזרו,** אבל מה שאין דרך להתיר בכל יום כמו הכתונת שמחליפין משבת לשבת אסור לקשור ולהתיר, ומ״מ אם דרך לעשות עניבה ובלא כוונה נקשר דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום, וכל קשר שמותר להתירו אם אינו יכול להתירו מותר לחתכו ולנתקו רק שלא יעשה לפני ע״ה שלא יקל יותר. ח״א כלל כ״ז או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ מ״ה ואו׳ נ״ט:

כט **כט) שם בהגה, אבל אם עשה קשר בראש א׳ של חוט וכו׳** וה״ה לקושר הרצועה שנפסקה באמצעיתה כדי לעשותה שלימה אעפ״י שאינו קושר קשר ע״ג קשר חייב כיון דעביד להתקיים כך לעולם, שה״ג פ׳ אלו קשרים, כנה״ג בהגב״י, א״ר או׳ ו׳:

ל **ל) שם בהגה. אבל אם עשה קשר בראש א׳ של חוט וכו׳** וכן אם הניח ב׳ צידי החוט או הבגד ביחד ועשה קשר א׳ דזה יוכל להתקיים לעולם זה מקרי קשר של קיימא, ח״א שם או׳ א׳ ונראה שזה מדברי השה״ג שכתבנו בוא׳ הקודם:

לא **לא) כל** קשר שלפעמים נמלך ומבטלו לזמן ארוך אעפ״י שתחלת עשייתו לא היתה לזה אסור דשמא ימלך הלכך אסור לקשור רצועות שבמכנסים אפי׳ דעתו להתירו באותו יום שהרי רגילין להניחן שם תמיד׳ ח״א שם או׳ ג׳ והוא ממ״ש לקמן או׳ ע״א יעו״ש:

לב **לב) כל** קשר שלא נעשה לקיום זמן ארוך מותר להתירו ע״י גוי דהוי שבות דשבות אם הוא לצורך שבת הרבה, ח״א שם או׳ ט׳ והוא ממ״ש לקמן או׳ מ״ח יעו״ש:

לג **לג) [סעיף ב׳] נשמטו לו רצועות מנעל וכו׳** כל סעיף זה הוא לשון הרמב״ם פ״י דין ד׳ וכתב הה״מ שם שהוא מהתוספתא. ונראה פירושו דהיינו שיש באזני המנעל כמה נקבים ויכול לשנות הרצועה לאיזה נקב שירצה כפי הצורך דלפעמים רוצה שיהיה המנעל מהודק ברגלו דהיינו בימות הגשמים ולפעמים רוצה שיהיה עליו ברויח ועי״כ נשמט לו רוב הרגל ורוצה להוציא הרצועה לנקב אחר שיהא מהודק טפי, והט״ז סק״ג תמה על לשון זה ונעלם ממנו דברי הרמב״ם הנ״ז תו״ש או׳ ו׳ וכן הא״ר או׳ ח׳ והח״מ או׳ א׳ והנה״ש או׳ ב׳ כולם תמהועל דברי הט״ז הנ״ז שנעלם ממנו דברי הרמב״ם הנ״ז:

לד **לד) שם נשמטו לו רצועות מנעל וכו׳** אבל במנעל חדש אסור ליתן הרצועות בשבת דמתקן מנא וה״ה בסרבל או במכנסים (כ״מ בתו׳ דף מ״ח ע״א ד״ה הא והרא״ש והג״א והמרדכי פ׳ במה טומנין) אבל אבנט שרי להכניס במכנסים דלא מבטל ליה התם ועשוי להכניס ולהוציא תדיר ולא מקרי מתקן מנא, ב״י סס״י זה, וא״כ אסור להכניס משיחה לשם דמבטל ליה התם, מ״א סק״ז, א״ר או׳ ז׳ תו״ש או ח׳ ר״ז או׳ ה׳ ומה שהקשה הט״ז סק״ח על דברי ב״י הנ״ז ורוצה להתיר אפילו אם בדעתו לבטלו שם כיון שאין שם קשר כבר השיגו עליו הא״ר והתו״ש שם וכן הסכים הח״מ או׳ ג׳ לאסור אי מבטל ליה התם כדברי המ״א משום מתקן מנא, וכ״ה דעת האחרונים, ועיין עוד לקמן סי ש״מ סעי׳ ח׳:

לה **לה) שם מותר להחזיר הרצועות למקומן,** ודוקא אותם הרצועות אבל להכניס חדשה שלא היתה כבר שם אסור אפי׳ במנעל ישן משום תקון מנא, א״ר שם:

לו **לו) שם ובלבד שלא יקשור,** פי׳ שלא יעשה קשר בראשו שלא ישמט דהוי קשר ש״ק כמ״ש סעי׳ א׳ מ״א סק״ח א״ר או׳ ט׳ תו״ש או׳ ז׳ ר״ז או׳ ה׳:

לז) **שם הגה, ודוקא שיוכל להחזירו בלא טורח וכו'** דהיינו שהנקב רחב והט"ז סק"ד ומ"א סק"ט השיגו על דברי מור"ם הנ"ז דהא אפי' הנקב רחב אסור במקום שרגילים לקשור דחיישינן שמא יקשור. ובמקום שהנקב צר אפי' במקום שאין רגילין לקשור אסור דצריך טורח, וכ"ה בתוס' והרא"ש בהדיא, וע"כ כתב המ"א ואפשר דט"ס הוא וא"כ דברצועות שלנו במנעלים ומכנסים דרגילין לקשור בראשן אפי' בעתיקין אסור להכניסן עכ"ל. ומיהו הא"ר או' יו"ד כתב דבמרדכי שהביא ב"י ובאגודה והגמ"ר פ' במה טומנין משמע דלא ס"ל בדין דרחב דאסור כתו' אלא דלא גזרינן ברחב ומ"מ כתב דטוב להחמיר:

לח) **רצועות** שבבגד שעל הכתף שמהדקין בהן הבגד שיצאו אסור להחזירן דחיישינן שמא יקשור, טור. ועיין ח"מ או' ב' שכתב שאין חולק בזה ותמה על הב"י שלא העתיקו בש"ע יעו"ש:

לט) **מלבוש** הנקרא מכנסים שהוא הסמוך לבשר וגם המלבוש השני שעליו וכיוצא שיש בראשיהם צואר שתוחבין בו חוט ארוך אם לא תחב החוט מע"ש ובא ללובשו בשבת אי שרי לתוחבו בשבת או אסור משום תיקון מנא. עיין בשו"ת לב חיים ח"ג סי' ק"ג שכתב דהאי חוט שבמכנסים כיון דא"א ללובשן כלל בלא קשירה משו"ה אם אין בהם טורח שבית קיבול החוט שלהם רחב הרבה ויכול להכניסו בידיו שרי אך אם בית קיבול החוט הוא צר הרבה מאד שרגילין לתוחבו ע"י עץ ארוך מעט ובלתי זה העץ לא יעבור ודאי שאסור לעשות כן בשבת דהוה מתקן מנא יעו"ש:

מ) **[סעיף ג'] מתירין בית הצואר וכו'** משום דלא הוה מעשה אומן דאם לא כן אסור להרי"פ והרמב"ם שבסעי' א' תו"ש או' ט' ולב"ש, ומיהו העו"ש או' י"ד כתב דמיירו דלא נקשר בקשר מעשה אומן וכו' משמע מדבריו דלפעמים קושרין אותו מעשה אומן אבל מסתמיות דברי הש"ע משמע כדברי התו"ש והלב"ש דאין דרך לקשור אותו מעשה אומן כלל:

מא) **שם מתירין בית הצואר וכו'** ומיירי שרגילין להתירו ביומו, ט"ז סק"ה, א"ר או' י"א ונראה דהיינו שרוב הפעמים רגילין להתירו ביומו וכמ"ש באו' שאח"ז:

מב) **שם שאינו קשר ש"ק.** שלא קשרו הכובס שיתקיים זמן רב רק עד שזה יקחנו ממנו. לבוש, ור"ל כיון שתיכף שזה יקחנו יתירנו הו"ל קשר העשוי להתיר באותו יום והיינו שרוב פעמים עשוי להתירו באותו יום לאחר הכביסה וכמ"ש הר"ז או' ו' דאל"כ הוי קשר ש"ק לחד מ"ד כמ"ש לעיל סעי' א' בהגה:

מג) **שם. אבל אין פותחין אותו וכו'** והפותח חייב חטאת משום מכה בפטיש אבל משום קורע אינו חייב אלא א"כ עושה ע"מ לתפור. ב"י. מ"א סק"י (וכתב ועיין כ"מ פ"י דין י"ד ודלא כעו"ש). תו"ש או' יו"ד. ר"ז או' ו':

מד) **שם הגה. אפי' כבר נפתח רק שחזר האומן וקשרו.** ואינו יכול להתירו אלא א"כ חותך החוטין אסור. רי"ו, ב"י, מ"א ס"ק י"א. תו"ש או' י"א:

מה) **וכתב** רש"ל ביש"ש פ"ד דביצה סי' ט' אכן הכתונת שנתקשרו המשיחות ולא יוכל להתיר שרי לכ"ע לנתקן שהרי אינו עשוי אלא להתירו בכל זמן שרוצה ואף זה לא יעשה בפני ע"ה אלא בצנעה עה"ל וכ"כ הב"ח. וא"כ צ"ל דס"ל דדוקא כשקושר האומן אסור לנתק אבל שאר קשירות שרי. וכ"מ סי' שי"ד סעי' ז' ומ"מ נ"ל דאם אינו רגיל להתיר הקשר של הכתונת אלא משבת לשבת אסור כמ"ש סעי' א' מ"א שם. תו"ש שם. ור"ל כמו שאסור להתיר קשר העשוי להתיר משבת לשבת כמ"ש סעי' א' כך אסור לנתק וכ"כ הר"ז סוף או' ו' ועיין לעיל או' כ"ח:

מו) **שם בהגה. רק שחזר האומן וקשרו.** דמעשה אומן אפי' אינו ש"ק אסור בסעיף א' ולכן כתב מ"א בשם יש"ש דנתקשרו המשיחות מעצמם שלא ע"י אומן שרי אפי' לנתקן כיון דאינו ש"ק וגם לא מעשה אומן. לב"ש:

מז) **שם בהגה. כדרך שהאומנים עושים.** לסי' נקטיה שדרך האומנין לתפור אבל מיירי שהוא מעשה הדיוט דבהא חמירא תפירה מקשירה שאפי' אינו ש"ק וגם מעשה הדיט אסור. לב"ש. וכ"כ התו"ש או' י"ב:

מח) **שם בהגה. ולכן אסור לנתק וכו'** ואם אינו עשוי להתיר באותו יום ויש צורך הרבה לכך יעשה ע"י עכו"ם. ט"ז סק"ה. ור"ל דכיון דפטור אבל אסור הוא מותר לעשות שבות ע"י נכרי בצורך הרבה כמבואר בסי' ש"ז סעיף ה' לב"ש וכ"כ התו"ש שם וכ"כ האחרונים ועיין לעיל או' ל"ב:

מט) **שם בהגה. ולכן אסור לנתק וכו'** ומותר ללבוש אנפלאות חדשים ואין חוששין שמא ינתקו חוטין ואם ניתק או נקרע דבר שאין מתכוין הוא ולא פ"ר ושרי. וכן פוצעין האגוז במטלית ואין חוששין שמא תקרע דלאו פ"ר הוא. בן א"ח פ' כי תשא או' י"א. ועיין לקמן סי' תק"ח סעי' ב':

נ נ) שם בהגה. ויש מתירין וכו' וכן עיקר. ר"ז או' ז' וכ"כ בס' זכרו תורת משה סי' ל' וז"ל וזוג של מנעלים התפורים יחד אין להקל לחתכם בפני ע"ה ודוקא לצורך הרבה עכ"ד. והיינו כשעשוי להתיר ביומו דאל"כ אינו מותר רק ע"י עכו"ם וכמ"ש לעיל או' מ"ח. וכ"כ בליקוטי רימ"א על נז"י סי' ס"ז או' י"א:

נא נא) [סעיף ד'] קושרין דלי במשיחה וכו' כ"כ הרמב"ם פ"י והטעם דמשיחה או אבנט לא מבטל ליה התם אבל לא בחבל דחיישינן שיבטל ליה התם והוי קשר של קיימא ובגמ מסקינן דאפי' חבל דגרדי אסור אעפ"י דבודאי לא יבטל ליה התם משום דגזרינן חבל דגרדי אטו חבל דעלמא ולזה סתם המחבר וכתב סתמא דבחבל אסור. עו"ש או' ח"י:

נב נב) שם. קושרין דלי במשיחה וכו' ופשוט דמירי שאינו מעשה אומן להרמב"ם כע"ש בהגה (אחרונה) סעי' א' ואע"פ כן (ר"ל דהוי גזירה לגזירה) גזרינן דגרדי אטו דעלמא דמצינו הרבה כיוצא בו (דגזרו גזירה לגזירה) בגמ' ודלא כעו"ש. מ"א ס"ק י"ב. תו"ש או' י"ג וי"ד. ר"ז או' ח' ח"א כלל כ"ז או' י"א:

נג נג) שם. וכיוצא בו. דבר שאין דרכו לקושרו בכך שכיון שאין דרכו לקושרו בכך לא הוי קשר ש"ק שהרי יחזור ויטלנו. לבוש:

נד נד) שם. אבל לא בחבל. דמבטל ליה התם והוי ש"ק ואפי' חבל דגרדי גזרינן אטו חבל דעלמא, מ"א ס"ק י"ג, תו"ש או' י"ד ומיהו דעת השה"ג נראה דפסק כמרדכי וטור דלא גזרינן ומותר בחבל גרידי וכ"פ סה"ת, א"ר או' י"ב, אמנם אנן ק"ל לאסור בחבל גרדי כדעת הש"ע וכ"נ דעת מורם ז"ל מדלא הגיה על דברי הש"ע, וכ"פ הלבוש, וכ"ה דעת מ"א ותו"ש כנ"ז וכ"פ הר"ז או' ח' חס"ל או' ג' וכ"כ האחרונים:

נה הנ) שם, אבל לא בחבל, ואפי' אה יחשוב בדעתו לקשרו שם רק לפי שעה ג"כ אסור כמ"ש לעיל או' ל"א יעו"ש:

נו ונ) שם אינו קשר ש"ק. כיון שאין עשוי לעמוד שם זמן מרובה ב"י מ"א ס"ק י"ד, תו"ש או' ט"ו:

נז זנ) שם. אינו קשר ש"ק, ומותר אפי' בשאר חבלים דעלמא דלאו דגדרי, ב"י, ובלבד שלא יהא הקשר מעשה אומן שאסור אפי' בשאינו ש"ק, ר"ז שם:

נח חנ) [סעיף ה'] עניבה מותר וכו' אעפ"י שתתקיים כך לעולם והוא שלא קשר תחת העניבה, שה"ג פ' אלו קשרים, כנה"ג בהגב"י ועיין לעיל או' י"ב:

נט נט) שם בהגה, ואפי' אם עושה קשר וכו' ובמרדכי כתב ובלבד שלא יעשה קשר למטה מן העניבה כלל אלא יעשה ב' עניבות זה ע"ג זה ונ"ל דהא דנוהגין בו היתר היינו בקשר העומד להתיר ביומו אבל באין עשוי להתיר ביומו כגון בלולב וכיוצא בו אסור אלא א"כ עשה ב' עניבות זה ע"ג זה ולא קשר כלל, ט"ז סק"ז וכ"כ מ"א ס"ק ט"ו א"ר או' י"ג, תו"ש או' ט"ז, א"א או' ט"ו, וכ"כ האחרונים ומיהו עיין ברכ"י או' ג' שכתב אבל מדברי מור"ם בד"מ נראה דבמה שאסר המרדכי נהגו היתר כמ"ש האגור יעו"ש, ומ"מ נראה כיון דכל האחרונים הנ"ז דעתם להחמיר הכי נקטינן ועיין לעיל או' י"ב, וע"כ יש ליזהר בכתינת וכיוצא שיש בשפתו שסביב הצואר שני חוטין שלא יעשה קשר תחת העניבה אלא דוקא עניבה לבדה או ב' עניבות זו ע"ג זו ואפי' כשלובשה בע"ש משום שמא יצטרך לפושטה בשבת וכל קשר שאסור לקושרו אסור להיתרו וזה עשויה להתקיים יותר מיום א' שמחליף משבת לשבת וע"כ היותר נכון לעשות בה לילאות כדי שלא יכשל באיסור קשירה והתרה, ועיין לעיל או' כ"ח:

ס ס) [סעיף ו'] קושרין חבל וכו' ברוחב הפתח, ב"י בשם רש"י ר"ז או' ט' והיינו חבל שהוכן לכך מבע"י שאינו מוקצה וכדלקמן סעי' ז':

סא סא) שם. בשביל שלא תצא, מפני שאינו ש"ק שעשוי להתירו תדיר להוציא את הבהמה להשקותה ר"ז שם:

סב סב) שם, ואפי' בב' ראשי הפתח וכו' דמסתמא יתיר שניהם ולא הוי קשר ש"ק, תו"ש או' י"ז:

סג סג) שם, ואפי' בשני ראשי הפתח וכו' וה"ה ב' חבלים זו למעלה מזו ולא אמרינן דמבטל לאחד דפעמים מתיר זה ופעמים זה אבל אם מבטל ראש אחד אפי' בחבל אחד אסור, מ"א ס"ק ט"ז, א"ר או' י"ד' תו"ש שם:

סד סד) [סעיף ז'] מטלטלין חבל של גרדי וכו' דיש כאן ב' איסורין בחבל דעלמא האחד כדפרש"י כיון דא"צ לו חיישינן שמא יתיר ראש האחד וישאר ראש השני והו"ל קשר ש"ק, שנית כהרמב"ם דהוה מוקצה אבל בגרדי דצריך לו תמיד מותר בטלטול, וע"כ זכר כאן בש"ע מטלטלין להורות משום דאין כאן איסור מוקצה ואח"כ כתב דאין כאן גם חשש השני. ט"ז סק"ח (ומ"ש שם הט"ז על תשו' אשכנזית שהביא בב"י כבר כתבנו ע"ז לעיל או' ל"ד יעו"ש) וכ"כ הלבוש, ומ"ש בטעם השני משום מוקצה הגם דלעיל סעי' ו' התיר חבל סתמא היינו לומר דסגי הכא בלא הזמנה מבע"י לא כן חבל דעלמא היה אסור בטלטול כ"ז שלא הזמינו מבע"י:

סה) **שם, של גרדי,** ולא גזרינן אטו חבל דעלמא כמ״ש סעי׳ ד׳ דהכא פרה אפי׳ תבל דעלמא לא שכיח שיהא של קיימא. מ״א ס״ק י״ז. תו״ש או׳ ח״י:

סו) **שם לקושרו באבוס ובפרה,** ר״ל ראשו האחד באבוס וראשו הב׳ בפרה, ב״י בשם רש״י ולבוש:

סז) **שם, ולא חיישינן שמא יתיר וכו׳** דמתוך שצריך לו לא יבטלנו, תו״ש שם:

סח) **שם אבל חבל דעלמא לא,** דלמא מניח ראש אחד קשור, תו״ש, או׳ י״ט וכתב וכצ״ל במ״א ס״ק י״ח וכ״כ היא״פ, ועיין לעיל או׳ ס״ד שכתבנו שם עוד טעם אחר משום מוקצה אלא דהמ״א לא חש לטעם זה משום דאפשר בהזמנה כבסע״י ו׳ ולזה כתב ודלא כמ״ש ר״ל שכתב משום מוקצה דזה אפשר בהזמנה אלא העיקר דלמא מניח ראש אחד קשור ויהיה קשר ש״ק:

סט) **שם, אבל אם היה קשור מבעו״י באבוס,** ורוצה לקושרו בפרה או שהיה קשור בפרה מבע״י ורוצה לקושרו באבוס מותר אפי׳ בחבל דעלמא דהוי כמיוחד לכך, לבוש:

ע) **שם, ומותר בכל חבל** ומותר לב׳ טעמים דלטעמא שחבל דעלמא הוא מוקצה הכא אינו מוקצה דהא הכינו לכך מאתמול כשקשרו באחד מהם, ולטעמא דשמא יניחנו קשור שם ויהיה ש״ק הכא לא חיישינן כיון שכבר היה קשור באחת מהם והניחו ללכת כך גלי דעתיה שאין רצונו להניחם שם ובודאי יחזור ויתירנה, וזה לא חיישינן שמא כשיתירנה יתיר קשר הראשון שהיה מאתמול ויניח קשר שקשר בשבת ויהיה ש״ק כולי האי לא חיישינן כי למה ישנה, לבוש:

עא) **כל** קשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם אעפ״י שבתחלת עשייתו לא היתה ע״מ להניח שם אסור הלכך אסור לקשור רצועות המכנסים שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם עד שיהיה בלוי, ב״י בשם הכלבו, מ״א סק״ך, תו״ש או׳ ך׳ ועיין לעיל או׳ ל״א:

עב) **הפותל** חבלים מן ההוצין ומן החלף או מחוטי צמר או מחוטי פשתן או מחוטי שער וכיוצא בהן הר״ז תולדות קושר וחייב, ושיעורו כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה שנמצאת מלאכתו מתקיימת, וכן המפריד את הפתיל הר״ז תולדות מתיר וחייב והוא שלא יתכוין לקלקל בלבד ושיעורו כשיעור הפותל, הרמב״ם פ״י דין ח׳ מ״א שם וכ״ז הוא מה״ת אבל מד״ס אסור בכל שהוא, ר״ז או׳ י״א, ולענין ציצית פסולין לנתקן י״ל דהוה ע״מ לתקן ואסור ומתקן מנא הוא א״א סוף הסי׳:

סימן שיח

א) **[סעיף א׳] המבשל בשבת וכו׳** כתב בטור המבשל בשבת חייב וכתב ב״י פשוט בפ׳ כלל גדול (שבת ע״ג ע״א) שהוא אחד מאבות מלאכות עכ״ל ונראה דזהו הטעם שלא כתבו בש״ע מפני שהוא פשוט דחייב:

ב) **שם, המבשל בשבת וכו׳** אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל או את הסממנין או המחמם את המים הכל ענין אחד הוא, ושיעור המחמם את המים כדי לרחוץ בהן אבר קטן, ושיעור מבשל סממנים כדי שיהיו ראוין לדבר שמבשלין אותן לו. הרמב״ם פ״ט דין א׳ וכן המתוך אחד ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת ה״ז תולדת מבשל וכן המחמם את הדונג (שעוה) או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם ה״ז תולדות מבשל וחייב, וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל, כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך ה״ז חייב משום מבשל, הרמב״ם שם דין ו׳ והביאו מ״א סק״י:

ג) **הניח** בשר ע״ג גחלים אם נצלה בו כגרוגרת (שהוא שליש ביצה כמ״ש לקמן סי׳ שס״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש) אפי׳ בשנים וג׳ מקומות חייב לא נצלה בו כגרוגרת אבל נתבשל כולו חצי בישול (עיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ כ״ח) חייב נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור עד שיהפך בו ויתבשל חצי בישול משני צדדין, הרמב״ם שם דין ה׳ והביאו מ״א שם, ומה שהביא שם המ״א בשם הראב״ד כבר השיגו א״ר או׳ ט׳ וכתב דגם הראב״ד מודה להרמב״ם בזה יעו״ש, וכ״ז הוא לענין חיוב חטאת אבל איסורא איכא בכל גוונא דק״ל חצי שיעור הוא אסור מה״ת כדאיתא במס׳ שבת דף ע״ד ע״א ופרש״י שם וכ״ה במס׳ יומא דף ע״ד ע״א פלוגתא דר״י ור״ל וק״ל כר״י וכן הוכיח הכנה״ג בהגב״י ביו״ד סי׳ צ״ח או׳ ס״ז מכמה סגיות וכו׳ דהלכה כר״י דאמר חצי שיעור אסור מה״ת יעו״ש:

ד ד) **שם. המבשל בשבת וכו'** אם היה קדירה על האש ולא היה ראוי להתבשל עד שעה ושתים והיפך בגחלים שעי"ז מתבשל במוקדם כתב הריטב"א דאפשר דחייב. פת"ע או' א' ונראה דר"ל דחייב משום מבשל חוץ מאיסור מכבה ומבעיר:

ה ה) **שם. המבשל בשבת וכו'** וכל שיש ספק פלוגתא אם הוא בישול או לאו בזה ספק דרבנן לקולא, א"א או' יו"ד, ור"ל דכ"ז שאסרו במבשל או בשאר מלאכות לעושה במזיד או בשוגג הוא משום קנס והוא מדרבנן לפיכך הולכין בספיקא לקולא ועיין לקמן או' ח':

ו ו) **שם הגה, או שעשה א' משאר מלאכות,** עיין נתיב חיים שכתב על הגה זו משנה שאינה צריכה היא דכן כתב הטור אליבא דר"מ אבל לדידן דק"ל כר' יהודה פשיטה דאין לחלק בין מבשל לשאר מלאכות יעו"ש, וכ"כ המש"ז או' א':

ז ז) **שם בהגה, או שעשה א' משאר מלאכות,** ואם היא מלאכה דרבנן כתב המש"ז או' א' דבו ביום אסור אפי' בשוגג ומלאכה דרבנן יעו"ש, אמנם בביאור הגר"א האריך להוכיח דלכ"ע אם עשה מלאכה דרבנן בשוגג דאין לאסור בדיעבד ליהנות ממנה בו ביום יעו"ש, וכ"כ ח"א כלל ט' או' י"א, אבל אם עשה במזיד אסור אפי' לאחרים עד מו"ש מיד, ח"א שם, ומיהו אם הוציא פירות חוץ לתחום והחזירם אפי' במזיד מותרין באכילה באותו היום ואפי' למי שהחזירם משום דלא נעשה האיסור בגוף הפירות ולא נשתנו מכמות שהיו כמבואר לקמן סי' ת"ה סעי' ט' יעו"ש:

ח ח) **שם. במזיד אסור לו לעולם.** היינו ליהנות מאותה מלאכה עצמה דקנסוהו רבנן אבל מותר לו ליהנות מדמיה של אותה מלאכה כדאיתא במס' בבא קמא דף ע"א ע"א וכתובות ל"ד ע"א וגם פשיטא לה לגמ' במס' חולין ריש דף קט"ו ופרש"י שם דאינו אלא משום קנס יעו"ש וצ"ע על הלבוש שכתב במזיד אסור לו מה"ת יעו"ש ועיין א"ר או' ב' ופתה"ד או' א' ודוק ומיהו מה שמותר ליהנות מדמי אותה מלאכה נראה דהיינו שיוכל למוכרה רק בכדי מה שהיה שוה אותו דבר קודם שיעשה בו מלאכה כדי שלא יהנה ממלאכת שבת דאם לא כן מה אהני קנסא דרבנן:

ט ט) **שם. במזיד אסור לו לעולם,** ומשמע ברשב"א סי' קע"ה דהקדירה אסורה (דהא לגבי דידית בלוע מאיסור מחה"ש) ג"כ, מ"א סק"א, א"ר או' א' תו"ש או' א' ומיהו עיין מט"י או' א' שחלק על דברי המ"א הנ"ז והסכים להתיר הקדרה וכן הער"ה או' א' הגם שהשיג על המט"י מ"מ לענין דינא הסכים להתיר מטעם אחר יעו"ש, אמנם הר"ז או' א' פסק לאסור כדברי המ"א, וכ"פ בן א"ח פ' בא או' א' וכ"כ האחרונים, ומיהו מהני הגעלה אפי' לכלי חרס ואם בישל בלא הגעלה צריך ס' נגד הבלוע דחמור מבישולי עכו"ם, א"א או' א' ליקוטי רמ"א על נז"י סי' ו' או' ב' בן א"ח שם והא דמהני הגעלה בכאן לכלי חרס מ"מ צריך ג"פ כמ"ש ביו"ד סי' קי"ג סעי' ט"ז יעו"ש:

י י) **ומיהו** אם בישל ישראל לחולה שיש בו סכנה לכ"ע הקדירה מותרת הרשב"א שם, מט"י שם, י"א בהגה"ט ואפי' אם היתה הקדרה חדשה כי כן צוו הרופאים שיעשו התבשיל בכלי חדש אפ"ה הקדרה מותרת שבות יעקב. ח"ב סי' כ"א יעו"ש:

יא יא) **שם. במזיד אסור לו לעולם,** וה"ה לבני ביתו, נה"ש או' א' ואם מת קנסו לבנו אחריו, מ"א ססי' תקל"ח, תו"ש בזה הסי' או" א':

יב יב) **שם אסור לו לעולם,** ומי שנתבשל בשבילו דינו כמו אחר כיון שאינו שלו ולא חיישינן שיצוה לישראל אחר לבשלו דאין אדם חוטא ולא לו, מ"א סק"ב א"ר או' א' ר"ז או' א' מיהו הנה"ש סוף או' ב' כתב דראוי לאסור גם למי שנתבשל בשבילי יעו"ש, אמנם כ"ז דוקא במבשל במקרה אבל בפונדק ישראל שמבשל בקביעות מדי שבת בשבתו ודאי אסור למי שנתבשל בדעתו ורצונו ועוד אפי' למי שלא נתבשל בשבילו כלל אין ליקח ממנו משום לפני עור לת"מ ומשום מסייע ידי עוברי עבירה, כתב סופר א"ח סי' ן' יעו"ש:

יג יג) **שם. ולאחרים מותר למו"ש מיד,** דלא בעינן בכדי שיעשו אלא במלאכה הנעשית ע"י עכו"ם בשביל ישראל משום דקל בעיניו ויבוא לעשות כן פעם אחרת אבל דבר שעושה ישראל בידים ודאי ליכא למיחש דאתי לבשולי בהדיא. ב"י, ט"ז סק"א, מ"א שם, ומיהו אם בישל עכו"ם מים בשבת ונצטנן דלא נהנה כלל ממלאכת שבת י"ל דא"צ למו"ש כדי שיעשו שאף לטעם שלא יאמר לו דהא שותה צונן אבל בו ביום אסור לכ"ע דאיתעביד איסורא, א"א או' ב' ומ"מ נראה דבמקום ששותין מי בורות ומרתיחין אותו כדי שלא יזיק ואח"כ שותין אותו צריך להמתין במו"ש בכדי שיעשו דהא אהנו מעשה עכו"ם:

יד יד) **שם. מותר למו"ש מיד.** ואם היה מו"ש יו"ט אסור דאין שבת מכין ליו"ט ליקוטי מהרי"ו סי' ב' כנה"ג בהגה"ט. מ"א שם. א"ר או' ג' תו"ש או' ב' ער"ה או' ד' וי"א שאין הכנה שייך בזה ויש לחוש לסברא הראשונה. ר"ז או' ג' וכן אם בישל לחולה בשבת ומו"ש יו"ט אסור לבריא. ודוקא בדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי. א"א שם ואם היה יו"ט ביום א' וביום ב' יום ב' מותר כמ"ש סי' תקי"ג סעי' ה' בהגה יעו"ש. ומים שהוחמו בשבת אם נצטננו למו"ש והוא יו"ט ודאי לא שייך הכנה. א"א שם. ולנוהגין שלא לשתות מים כ"א מרתיחין אותו וכמ"ש באו' הקודם נראה דשייך הכנה ואין לשתותו במו"ש אם הוא יו"ט:

טו טו) שם. מותר למו״ש מיד. וכתב מור״ם ז״ל ביו״ד סס״י ק״ב בהגה דאם נתערב ה״ז מתבטל ולא אמרינן דחשיב דבר שיש לו מתירין ולא בטיל משום דמותר לאחרים אחר שבת אלא כיון דלזה אסור לעולם לא חשיב דבר שיש לו מתירין ומתבטל. וכתב שם הרב כו״פ ז״ל דזה דוקא למבשל אבל לאחרים אפי׳ אם נתערב אינו בטל דחשיב לדידהו דבר שיש לו מתירין. וכ״כ שם החו״ד יעו״ש אמנם המ״א סק״ב כתב דגם למבשל אסור אם נתערב בו ביום דלא בטיל הואיל דלגבי אחרים הוי דבר שיש לו מתירין שמותר במו״ש אלא א״כ נתערב אחר השבת שאז בטל ומותר גם להמבשל יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ ר״ז או׳ ד׳ וכתב דהביטול הוא ברוב יעו״ש. ועיין בשו״ת רב פעלים ח״א סי׳ י״ז מה דשקיל וטרי בהאי ענייגא והעלה לאסור כהמ״א והיינו כוותיה ולא מטעמיה יעו״ש וכ״כ בספרו׳ בן א״ח פ׳ בא א׳ ב׳ יעו״ש. וכתב שם הר״ז דאם נתערב בשבת אסור התערובות להמבשל במזיד לעולם אבל לפי הטעמים שכתב רכ פעלים שם משמע שאין לאסור להמבשל אלא כמו האחרים וכ״נ עיקר כיון דבלא״ה מור״ם ז״ל וכמה מן האחרונים מתירים התערובת למבשל אפי׳ בו ביום כנז״ל וא״כ די לנו להחמיר רק באותו יום ולמו״ש שרי ליה התערובות כמו האחרים ודוק ואח״כ ראיתי שכ״כ בחידושי רעק״א דמותר לאחר שבת יעו״ש:

טו) ואם היה יו״ט במו״ש ואם ימתין עד מיו״ט יתקלקל המאכל י״ל אף בשוגג בו ביום מותר אם נתבטל. א״א שם:

טז טז) שם. ובשוגג אסור בו ביום וכו׳ שכיון שעשה אסור של תורה החמירו לקנוס בו ביום כמו במזיד שאסור גם לאחרים גזירה שמא יבשל במזיד ויאמר שוגג הייתי. ר״ז או׳ א׳:

יז טוב) שם. ובשוגג אסור בו ביום וכו׳ כל שעשה ע״פ חכם שהורה לו שוגג מיקרי ולאו בר עונשין הוא. הרד״ך בית כ״ו ח״ב. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ג א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳:

יח חי) שכחה שוגג מקרי. מהר״מ מינץ סי׳ כ״ח. כנה״ג שם מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם. ר״ז. שם ער״ה או׳ ג׳ וכ״כ בספרו ליו״ד סי׳ צ״ט או׳ יוד יעו״ש בין ששכח שהוא שבת או שהיא מלאכה ר״ז שם:

יט יט) וכן האומר מותר שוגג הוא. מ״א סי׳ ק״ד סק״ו וכן הוכיח הפתה״ד שם או ג׳ בכמה ראיות מש״ס ופו׳ יעו״ש. וכ״כ הער״ה שם ואעפ״י שהביא פלוגתא בזה מ״מ ביו״ד שם הביא כמה פו׳ דס״ל הכי וכתב דכן עיקר יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ כ״א:

כ ך) איך לדמות אונס לשוגג. בנימין זאב סי׳ ק״ל. כנה״ג שם. א״ר שם. ור״ל דאנוס קיל משוגג דאנוס רחמנא פטריה:

כא כא) ישראל אחד נתן במזיד ביצים בתוך קדירתו של חבירו ונתבשלו. הביצים עצמן ודאי אסורין אבל התבשיל נ״ל דשרי אע״ג דדבר שיל״מ הוא ולא בטיל מ״מ לא מיתסר התבשיל דכיון שהיא אינה קלופה אינה נותנת טעם דמיא דביעי מיא בעלמא הוא ודמי לביצת נבילה וטריפה דאינה אוסרת התבשיל אם אינה קלופה ודוקא ביצה שיש בה אפרוח או דם הוא דאוסרת כדאיתא בפ׳ ג״ה דצ״ח ובטוש״ע יו״ד סי׳ פ״ו יעו״ש. שש״א או׳ ד׳:

כב כב) ועיין בשו״ת זית רענן ח״ב סי׳ ה׳ שנשאל בענין משרתת א׳ שהביאה לבית האופה תבשיל של שבת בטרם ביאת השמש של עש״ק והמשרת של האופה היה טרוד בתבשילין של אחרים להורידם לתנור עד כי אחר הנער והוריד את התבשיל לתנור בביה״ש והם לא ידעו מאומה שיש בזה חטא גדול או קטן רק אברך א׳ שאל אם צריך להודיעם לבל יאכלו ממנו בש״ק כדין הממשל בשבת בשוגג ומצדד שם להקל לענין התבשיל יעו״ש. א״ח או׳ ג׳:

כב) שם בהגה. עיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ך׳ ט״ס וצ״ל סעי׳ י״ט:

כג כג) [סעיף ב׳] בין שחלה מאתמול בין שחלה היום וכו׳ כלומר לא מיבעיא שחלה מאתמול דאמרינן דעתיה עלה היה מאתמול שמא יצטרך לשוחטה אלא אפי׳ חלה היום דלא הוה דעתיה עליה מאתמול שרי לבריא לאכול ממנו ולית ביה משום איסור מוקצה. והטעם כתב הרא״ש משום דק״ל כר״ש דלית ליה מוקצה מחמת איסור אלא בדאיכא תרתי דחינהו בידים ולא חזו כמו גרוגרות וצימוקים וכדומה והכא לא דחינהו בידים. והב״ד ב״י וב״ח. והא דאית מוקצה במחובר אעפ״י שנשרו הפירות כתב המ״א סק״ד דהתם טעמא שמא יעלה ויתלוש כדאיתא ריש ביצה יעו״ש. אבל שמא ישחוט לא חיישינן דדבר טורח הוא ומידכר ועוד דלא גזרינן אלא בפירות דבעודה בכפיו יבלענה ומתאוה להם. כ״כ שם התו׳ לב״ש:

כד כד) שם. בין שחלה היום וכו׳ ורש״ל פ״ק דחולין סי׳ ל׳ אוסר בחלה היום משום מוקצה. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ א״ר או׳ ו׳:

כה כה) שם. מותר הבריא לאכול וכו׳ והטעם כיון דא״א לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט, גמ׳ ופרש״י ז״ל וליכא למיגזר שמא ירבה בשחיטה בשביל בריא דהא משום ההוא זית דחולה בעי למשחט כולה ע״כ. והיכא דדי לחולה בתרנגול קטן אם מותר לשחוט לו תרנגול גדול יתבאר לקמן סי׳ שכ״ח סעי׳ ט״ז בס״ד. ולענין כסוי הדם לשוחט בשבת עיין ביו״ד סי׳ כ״ח סעי׳ טז:

כו כו) **שם. לאכול ממנו חי.** ובלא מליחה. טור. וכ״כ התו׳ והרא״ש פ״ק דחולין והטעם מבואר שם דק״ל המולח חייב משום מעבד. עו״ש או׳ ד׳ ומיהו הדחה בעי משום דם שעל הבשר משא״כ דם הבלוע בו ליכא איסור כ״ז שלא פירש כמ״ש ביו״ד סי׳ ס״ז סעי׳ א״ב מ״א סק״ה. ומותר להדיח בשבת כיון שרוצה לאכול עתה מיד. א״א או׳ ה׳:

כז כז) **שם. אסור בשבת לבריא וכו׳** ולמ״ש מותר לאלתר ולא בעינן בכדי שיעשו. ב״י:

כח כח) **שם. אסור בשבת לבריא וכו׳** מיהו שרי בטלטול היכא שראוי לכוס והיכא שאינו ראוי לכוס אסור בטלטול לאחרים שלא לצורך החולה. יש״ש פ״ק דחולין סי׳ ל׳ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳:

כט כט) **שם. או לחולה שאין בו סכנה וכו׳** דכל שאסור לעשות לו ע״י ישראל גזרינן שמא ירבה בשבילו דלפעמים לא ימצא לעשות לו ע״י גוי ויבא זה להרבות בשבילו, הרשב״א בתשו׳ סי׳ תתי״ד, והביאו ב״י:

ל ל) **שם. שמא ירבה בשבילו,** והוא איסור דאורייתא כשמרבה בשבילו אפי קודם שיתן הקדרה על האש. וי״א שהוא דרבנן, ב״י בסי׳ זה ובסי׳ של״א. מ״א סק״ו. ויש נ״מ מזה לענין חולה שאין בו סכנה דישראל שרי לעשות לו שבות ולא מלאכה. כ״כ העו״ש סי׳ תק״ג או א׳ יעו״ש. תו״ש או׳ ח׳:

לא לא) **שם הגה. ואפי׳ בישל ע״י עכו״ם אסור בשבת.** ר״ל אפי׳ בישל ע״י עכו״ם לחולה בשבת אסור לבריא לאכול ממנו גזירה שמא ירבה בשבילו. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ אבל למו״ש מותר מיד אפי׳ לבריא ואין בו משום בישולי עכו״ם. כ״כ מור״ם ז״ל ביו״ד ססי׳ קי״ג, בהגה בשם הרא״ה. וכ״ה דעת הש״כ ביו״ד ססי׳ קכ״ג ובנה״כ ססי׳ קי״ג. וטעמו דכיון דהעכו״ם בישל בהיתר לא בעי להמתין בכדי שיעשו. מ״א סק״ז. אמנם הט״ז ביו״ד סי׳ קי״ג ס״ק ט״ו כתב בשם הרשב״א בס׳ משמרת הבית דאפי׳ לחולה עצמו אסור במו״ש משום בישולי עכו״ם וכ״ש לבריא דלא הותר אפי׳ לחולה עצמו אלא דוקא בעת הצורך דהיינו בשבת אבל לא למו״ש יעו״ש וכ״כ שכנה״ג בהגב״י סי׳ זה או׳ ג׳ ובכנה״ג הגב״י שם או׳ ע״ט וכתב שכ״ה דעת מרן ז״ל מדהשמיט סברת הרא״ה בש״ע יעו״ש. וכ״כ הפר״ח שם או׳ כ״ו, פר״ת שם סוף או׳ י״ט, מנ״י כלל ע״ה או׳ כ״ט, בל״י שם או׳ כ״ב, ער״ה בזה הסי׳ או׳ ח׳ ושם או׳ כ״ד, ח״א כלל ס״ט או׳ ט״ז ובספרו חכ״א כלל ס״ו או׳ י״ב, וכ״נ דעת הברכ״י בסי׳ זה או׳ ב׳ יעו״ש, וכ״פ הנה״ש או׳ ה׳ בן א״ח פ׳ בא או׳ ד׳ ומשמע אבל אם בישל העכו״ם לחולה בשבת דבר שאין בו בשולי גוים מותר למו״ש מיד ואפי׳ לבריא, וכ״כ בן א״ח שם:

לב לב) **ולענין** הכלים שבישל בהם העכו״ם לחולה בשבת דבר שיש בו איסור משום בשולי עכו״ם כתב הער״ה שם ביו״ד או׳ כ״ד דיש לסמוך בזה על הרא״ה דא״צ הכשר יעו״ש, וכ״כ חכ״א שם דאחר מעל״ע יש להתיר הכלים אפי׳ בלא הגעלה יעו״ש, אמנם בספרו ח״א כלל ס״ט או׳ ט״ז כתב דהכלים צריכים הכשר ואפי׳ כלי חרס דיו אם מגעילו ג״פ ובדיעבד אם בישל בו (היינו קודם מעל״ע) ויש רוב בתבשיל מותר והמיקל שלא להגעיל כלל לא הפסיד עכ״ד, וכ״כ הברכ״י ביו״ד סי׳ קי״ג או׳ ח״י בשם ס׳ בתי כהונה דלכתחלה ראוי למיחש לחומרא ולהכשירו ובדיעבד אם בשלו בו (והיינו אפי׳ קודם מעל״ע) קודם הכשר התבשיל מותר יעו״ש, וכ״כ הרב בן א״ח שם דהכלים צריכים הכשר ורק בדיעבד אם בישל בהם ויש רוב בתבשיל מותר יעו״ש, ונראה לענין דינא כיון שרבו הדעות בזה דלכתחלה יש להחמיר להכשירם ובדיעבד אם בישל בהם בלתי הכשר אפי׳ תוך מעל״ע התבשיל מותר והמיקל שלא להגעילם כלל ולהשתמש בהם אחר מעל״ע לא הפסיד:

לג לג) **שם בהגה. משום שגדל והולך וכו׳** ומיירי בפרי שלא נגמר בישולו. ב״י. אבל בנגמר בישולו לא אמרינן שגדל והולך ומועלת בו הכנה. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ י׳ מיהו התו״ש או׳ יו״ד כתב על דברי המ״א הנ״ז דיש לדחות יעו״ש:

לד לד) **שם בהגה. ויש בו משום מוקצה.** מיהו כל מה שנעשה לחולה מידי דאסור לבריא משום מוקצה או משום שירבה בשבילו מותר לבריא במו״ש מיד ולא בעינן בכדי שיעשו דלא בעינן בכדי שיעשו אלא כשנתחלל שבת או בשוגג או במזיד אבל היכא שנעשה בהיתר ואינו אסור לבריא אלא משום מוקצה או משום שמא ירבה בשבילו לא בעינן בכדי שיעשו דליכא למיגזר מידי לבוש:

לה לה) **עכו״ם** שבישל לצורך ישראל בריא משקה הקאו״י ושתאו ישראל תולה שאין בו סכנה ונשתייר לו ממנו אסור לו לשתות המותר שכיון שנתרפא נתרפא. ואם מתחלה נעשה ע״י גוי לצורך חולה ישראל והבריא מותר לו. ואם ישראל בישל לצורך חולה והבריא אעפ״י שהרב בית יעקב התיר כיון שבישל בהיתר מ״מ דעת הרב המחבר בלתי הכרע ואין ולאו ורפיא בידיה. נחפה בכסף סי׳ ג׳ והביאו עוקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ ג׳ וכתב שם בסוף האות דהר״ף בתשו׳ שלאחר ליקוטי הפרדס דף כ״ו ע״ד פסק דהמבשל בשבת לחולה והבריא מותר לו לאכול ממנו יעו״ש:

לו לו) **[סעיף ג׳] כשם שאסור לבשל באור וכו׳** והמבשל בתולדות. האור חייב. גמ׳ מ״א סק״ט. תו״ש או׳ י״א. ולכך. גזרינן תולדות חמה וכו׳ תולדת האור:

לז **לז) שם. כגון ליתן ביצה בצד הקדרה וכו׳,** ואם נצלית שם כמאכל בן דרוסאי חייב משום מבשל כמו בצולה על האור. ר״ז או׳ ז׳ וכמה הוא שיעור מאכל בן דרוסאי עיין לעיל סי׳ רנ״ג או כ״ח:

לח **לח) שם. ואפי׳ בתולדות חמה וכו׳** פלונתא דר׳ יוסי ורבנן ופסקו הרי״ף והרמב״ם כרבנן ב״י, וכ״כ ב״ח והאחרונים דק״ל כרבנן דאסרי בתולדת חמה ונ״ל דאפי׳ בדעבד אסור ומ״מ אפשר דלאחר שבת מותר אף למבשל עצמו וצ״ע לדינא הגרע״א:

לט **טל) שם. וכן אסור להטמינה בחול וכו׳** גזירה שמא יטמיננה ברמץ או שמא יעשה גומא פרישה או׳ ו׳:

מ **מ) שם. וכן אסור להטמינה בחול וכו׳** אפי׳ מבע״י ואפי׳ לגלגלו ע״ג החול בשביל שתצלה נמי אסור. כ״כ הרא״ש והביאו הב״ח והמ״א סק״י וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ מיהו בחידשי רע״א הביא בשם הרשב״א דמותר להטמין בו מבע״י יעו״ש. אבל דעת הפו׳ נראה כהרא״ש. ומ״מ כתב רש״ל בתשו׳ (סי׳ ס״א) דמותר לצלות על גג רותח מחמה דלא מחלף בתולדות האור יעו״ש והביאו מ״א שם וכתב דאין דבריו מוכרחים וגם בט״א חולק עליו ובירושלמי איתא בהדיא דאסור עכ״ד. ומיהו הנ״ץ ולחם משנה פ׳ כירה פסקו כרש״ל. א״ר או׳ ט׳ אבל התו״ש או׳ י״ד כתב כדברי המ״א. וכ״נ דעת הנה״ש או׳ ו׳ וכ״כ האחרונים:

מא **מא) כתב** הרמב״ם (פ״ט דין ג׳) המבשל בחמי טבריה וכיוצא בהם פטור דהוי כתולדות חמה. וכ״ה בגמ׳ וכ״מ במשנה פ״ט דנגעים. ובסנהדרין (דק״ח ע״א) אמרינן דנשתיירו מהמבול ואפשר דמ״מ הו״ל כתולדת חמה. מ״א שם. תו ש שם. ר״ז או׳ ח׳:

מב **מב) וכתב** הר״ן דאסור להעמיד מאכל ע״ג חמי טבריה אבל מע״ש מותר. ולהניח בתוכו אסור כמ״ש סי׳ שכ״ו סעי׳ ג׳. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם ר״ז שם. ובחידושי רע״א מצדד דגם על תולדות האור מותר להשהות דלא גרע מכירה גרופה דמותר משום דלא שייך שמא יחתה יעו״ש:

מג **מג) שם. וכן אסור להטמינה בחול וכו׳** לאו דוקא חיה כדי שתצלה אלא אפי׳ היא צלויה כבר ומטמינה שם אפי׳ מבע״י כדי לשמור חומה אסור. רש״ל בתשו׳ שם. כנה״ג בהגה״ט. א״ר שם:

מד **מד) ואיתא** בש״ס נותנין תבשיל לתוך הבור כדי שיהא שמור בתוכו ולא גזרינן שמא יבא להשוות גומות. תו״ש שם. ותמה על הטור וש״ע שלא הביאו דין זה:

מה **מה) שם. אבל בחמה עצמה וכו׳** דאין דרך בישול בכך וחמה באור לא מחלפא דניגזור הא אטו הא. ר״ן. פרישה או׳ ה׳ תו״ש או׳ ט״ו. לב״ש:

מו **מו) וכתב** בתשו׳ שער זקנים ח״ב בית מלוא דף פ״ו בד״ה עוד בשם הלק״ט דבאש המתהווה ע״י הזכוכית שמתעגל ניצוץ השמש ונבער בו הוא תולדת החמה והוא דרבנן יעו״ש. והביאו פ״ת. אמנם עיין בשו״ת לב חיים ח״ג סי׳ ס״ח שנשאל ע״ז. והשיב דכשעשאו בשבת עצמו ודאי עבר אטימרא דרחמנא דלא תבערו אש שכ״כ חו״י דאסור ואף דבס׳ טל אורות במלאכת המבעיר חלק עליו והתיר זהו רק במדליק נר מטעם שרגא בטיהרא למאי מהניא אבל אם היום קר ועי״ז נעשה מדורה ונתחמם הבית או לבשל וכדומה ודאי חייב. ואפי׳ אם עשאו מע״ש והודלק בשבת בזריחת השמש נמי אסור מדינא יעו״ש והביאו א״ח סי׳ רנ״ה או׳ א׳:

מז **מז) אין** מגלגלין ביצה בשבת בסיד רותח מכח האור. יש לפרשו בעוד שהוא רותח מכח האור אבל אם נצטנן וחזר ונרתח במים שכבהו יש מקילין ואינו כלום שהרי אף משנצטנן מרתיח את מקומו ולא זז ממנו רתיחה שמכח האור אלא שהיא מתוספת בשעת הכיבוי. ומאירי. פת״ע או׳ יו״ד:

מח **מח) מה** דק״ל מליח כרותח דצלי הא מד״ת לענין שמבליע כמו כלי אבל ליחשב כמוצלי לענין איסור בישול בשבת או לאסור הפסח שמלחו משום צלי מחמת ד״א לא. נוב״י מה״ת סי׳ כ״ג יעו״ש. והביאו שעת או׳ ז׳ ולפ״ז משמע דהמבשל אחר מליחה חייב. וכ״כ המש״ז או׳ ו׳ וכן העלה בס׳ מנחת פתים יעו״ש:

מט **מט) [סעיף ד׳] יש בו משום בישול וכו׳** והוי יודע שכל דינים דאסורים משום בישול אפי׳ ליתן על הכירה או התנור קודם היסק אסור כמ״ש ססי׳ רנ״ג. מ״א ס״ק י״א. תו״ש או׳ ט״ז. ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל ך׳ או׳ י״א:

נ **נ) שם. יש בו משום בישול וכו׳** וכל שיש בו משום בישול אסור בכל ענין ואף אם בישלו ע״י עכו״ם אסור כבסעי׳ א׳ א״א או׳ י״א:

נא **נא) שם. יש בו משום בישול וכו׳** והוא דעת הרא״ש והטור וכ״מ מפרש״י דאפי׳ תבשיל שנתבשל כל צורכו ויש בו מרק אם נצטנן וחוזר ומרתיחו יש בו משום בישול וחייב כמ״ש בב״י אבל הרמב״ם פ״ט כתב דהמבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו או דבר שא״צ בישול כלל פטור עכ״ל משמע דאפי׳ מניחו על האור ליכא אלא איסור דרבנן. וכ״כ המ״מ פכ״ב בשם הרשב״א דלד״ה תבשיל שנתבשל מע״ש ונצטנן מותר לחממו כנגד

המדורה אפי׳ במקום שהיד סולדת בו והוא שלא יתן ע״ג המדורה או ע״ג כירה עכ״ל והביאו ב״י וכתב מדלא חילק בין יש בו מרק לאין בו אלמא בכל גוונא שרי לתתו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת וכתב שכ״נ דעת הר״ן בפ׳ כירה יעו״ש. וזהו שכתב מור״ם ז״ל לקמן בהגה סעי׳ ט״ו ויש מקילין וכו׳ ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי. יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל ך׳ או׳ י״ג וה״ד למקום שכבר נהגו להקל אבל במקום שלא נהנו יש להחמיר כדעת הש״ע. ומיהו כתב הברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ דע״י עכו״ם שרי כיון דאיכא מאן דשרי אף ע״י ישראל יעו״ש:

נב בנ) שם. יש בו משום בישול וכו׳ פי׳ וחייב עליו חטאת ואפי׳ לא בישל על האור ממש אלא בתולדות האור. והא דאמרינן כל שבא בחמין מע״ש שורין אותו בחמין בשבת התם איירי בדבר יבש בלתי רוטב וכמ״ש בדברי הש״ע בסמוך. עו״ש או׳ י״א:

נג גנ) שם. יש בו משום בישול וכו׳ כתב הב״י וז״ל ומשמע לי כל שהיד סולדת בו מקרי רותח עכ״ל כלומר דאם עשה אח״כ שיהיה הקדירה מרתיח פטור כיון שכבר ג״כ היתה היד סולדת בו ומדלא כתב רבותא יותר דאפי׳ אין היד סולדת ועדיין חם קצת שאינו חייב אם מרתיח משמע דס״ל דאפי׳ לא נצטנן לגמרי אלא עדיין חם מעט ואין היד סולדת אם עשה אח״כ שיהא שהיד סולדת בו וכ״ש שיהא מרתיח דחייב משום מבשל וכן מוכח מל׳ ב״י לעיל סי׳ רנ״ח יעו״ש. עו״ש או׳ י״ב. ושיעור יס״ב עיין לקמן סעי׳ י״ד ובדברינו לשם בס״ד:

נד דנ) שם. אם נצטנן. ואם לא נצטנן אפי׳ שינה קצת מרתיחתו מותר. ב״י בשם ריו״ו. מ״א ס״ק י״ב. והיתר זה עצמו אינו אלא בחמין דומיא דדין דבר יבש דבסמוך דפירושו סמוך למדורה אפי׳ במקום שהיס״ב וכדלקמן סעי׳ ט״ו או בחמין של כלי ראשון אחר שהעבירו מעל האש דאלו ע״ג האש ממש לעולם אסור. וממילא מוכח דבנצטנן דיש בו משום בישול הוא אפי׳ בחמין דכלי ראשון או בסמוך למדורה במקום שהיס״ב אסור. מט״י או׳ ב׳:

נה הנ) בכלי ראשון כ״ז שיס״ב אין בישול אחר בישול ואם אין יס״ב אף בכ״ר יש בישול אחר בישול אם מחמם אח״כ שיס״ב ואם הורק לכ״ש אף יס״ב י״ל דיש בישול אם מניחו אח״כ בכ״ר וכדומה. א״א או׳ י״ב:

נו ונ) שם הגה. וי״א דוקא אם מצטמק וכו׳ כלומר אבל אם מצטמק ורע לו אינו חייב משום מבשל אפי׳ אם נצטנן. והש״ע לא חילק בין מצטמק ויפה לו ובין רע לו דס״ל דאין לחלק בזה. וכ״כ הב״ח כדעת הש״ע דלא מצינו לחלק בזה אלא במקום דחיישינן שמא יחתה בגחלים אז אמרינן כיון דמצטמק ורע לו לא יחתה שלא יתקלקל המאכל אבל בכאן שאסור משום בישול ודאי דאין לחלק דמה לי מצטמק ורע לו או יפה לו כיון דמחמם המאכל. עו״ש או׳ י״ג. ומיהו י״א דגם הש״ע ס״ל כדברי הגה זז כמ״ש לקמן או׳ ק״ג יעו״ש:

נז זנ) שם בהגה. וי״א דוקא אם מצטמק וכו׳ הב״ח כתב על הגה זו דליתא דהך סברא דחויה היא אלא אפי׳ מצטמק ורע לו אסור. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ מ״א ס״ק י״ג. וכ״נ דעת הלבוש שהשמיט דברי מור״ם הללו. מיהו הא״ר או׳ יוד כתב על הלבוש דאפשר דסמך אסעי׳ ח׳ וכבר כתבנו באו׳ הקודם די״א דגם הש״ע ס״ל כדברי הגה זו בסעי׳ ח׳ יעו״ש וכתב עו״ש הא״ר וכן הט״ז סק״ד ומ״א ס״ק כ״ז נראה שהסכימו לזה וכ״מ בס׳ מנחת כהן אלא שסיים (בס׳ מ״כ) שראוי להחמיר מפני שא״א בקיאין בכמה דברים אם מצטמק ויפה לו ואין להקל אלא א״כ ידוע בבירור שרע לו כגון לפת ותמרי ודייסא וכיוצא בו וכן מים אחר שנתבשל כל צרכו ודוקא נגד המדורהאבל אצל אשממש אפי׳ במצטמק ורע לו אסור עכ״ד. ועיין מש״ז סי׳ רנ״ט או׳ ג׳ שהביא ג״כ דברי מ״כ הנ״ז ועי״ש:

נח חנ) שם. ואפי׳ נתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו׳ ר״ל וחיובא נמי איכא אפי׳ בעודו רותח דאע״ג דמוכח מדברי הרא״ש ז״ל דליכא חיובא אלא בלא הגיע למאכל בן דרוסאי כמ״ש בב״י מ״מ פסק בש״ע כדעת הטור משום דהכי מוכח מברייתא דפ׳ המביא וכ״ה דעת הרמב״ם כמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״כ המט״י או׳ ב׳ יעו״ש:

נט נט) שם. ואפי׳ נתבשל כמב״ד וכו׳ אבל אם נתבשל כ״צ אפי׳ מצטמק ויפה לו לית ביה בישול. עו״ש או׳ י״ד. תו״ש או׳ י״ט:

ס ס) שם. ואפי׳ נתבשל כמב״ד וכו׳ ולענין דבר הנאכל כמו שהוא חי אם יש בו משום בישול. עיין להדרב״ז ח״א סי׳ ריו״ג באמצע התשו׳ שכתב וז״ל לענין מלקות אינו לוקה אבל אסור מדרבנן ואם נתבשלו מאליהן כגון שהניחם מע״ש מותר לאוכלן בשבת. תדע שהרי דבר שנתבשל כמב״ד אין חייב עליו בשבת וטעמא כיון דאיכא מאן דאכיל ליה הכי שוב לא מחייב על בישולו וכ״ש דברים הנאכלין חיים לכל אדם עכ״ל וא״כ מדקאמר טעמא כמב״ד משמע אבל למאן דאית ליה יש בישול אם נתבשל כמב״ד והוא לדעת הש״ע ודעמיה ה״ה באלו הפירות דיש חיוב אם בשלם בשבת וכ״מ מדברי הש״ע לעיל סי׳ רנ״ד סעי׳ ד׳ ולקמן בהגה סעי׳ י״ד יעו״ש. וכ״כ האו״ז בה״ש סי׳ ס״ב בשה הריב״א דיין אין בו משום בישול מי שמחממו לשתיה וירקות הנאכלין חיין וכן פירות כאלו יש בהם בישול כיון שמשתנים לטעם אחר ולא דמי לבישולי עכו״ם דרבנן דהא מים אין בו בישולי עכו״ם

וגבי שבת המבשלן חייב. וכתב עליו שם הא״ז דלפ״ז גם בשמן אין בו בישול אבל מ״כ שהריב״א חזר בו מדין יין הכ״ל יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ו׳ דפירות חיים יש בהם משום בישול. וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ בשם מהר״י מולכו ועי״ש מ״ש על דברי הרדב״ז הנ״ז והניח בצ״ע יעו״ש:

סא סא) שם. ואפי׳ נתבשל כמב״ד וכו׳ ושיעור מב״ד עיין בדברינו לעיל סי׳ רנ״ג או׳ כ״ח ודוק:

סב סב) שם. ותבשיל שיש בו מרק והיינו שרובו רוטב כמ״ש בב״י סי׳ רנ״ג ד״ה ומ״ש רבינו כל זמן שהיא רותחת בשם רי״ו שכתב בשם ר״י יעו״ש. וכן כתב א״ר או׳ י״א בזה הסי׳ בשם מנחת כהן אלא שכתב וצ״ע אבל במש״ז סי׳ רנ״ג או׳ י״ג ובא״א שם או׳ מ״א נראה שמסכים לזה דהולכין אחר הרוב יעו״ש. וכ״כ במש״ז סי׳ רנ״ט או׳ ג׳ יעו״ש:

סג סג) שם. אבל דבר שנתבשל כבר והוא יבש וכו׳ היינו שנתבשל כ״צ וכמ״ש סעי׳ ט״ו. וכ״כ העו״ש או׳ ט״ו. א״ר או׳ י״א. מט״י או׳ ב׳ ר״ז או׳ י״א:

סד סד) שם. מותר לשרותו בחמין וכו׳ ואפי׳ נצטנן לגמרי לבו״ש. תו״ש או כ״א. ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל ך׳ או׳ ו׳:

סה סה) שם. מותר לשרותו בחמין בשבת. ודע דמשקה הקאוי שמרתיחין מים ומערבין קאוי בתוכו ופעמים שאין נותנים בו כל צרכו בודנו רותח על האש ובעת שנותנין אותו בכוסות מוסיפים ונותנין על הכוס משחיקת הקאוי כדי לבסמו ולתקנו אם מותר לעשות כן בשבת עיין בס׳ גו״ר כלל ג׳ מסי׳ ב׳ עד סי ט׳ שנפל בזה מחלוקת גדולה בין הרב גו״ר ובין חביריו כהר׳ יעקב פראגי ז״ל וכמה״ר משה ן׳ חביב וכמהר״א יצחקי ז״ל וכמה״ר משה חיון ז״ל דלדעת הגו״ר אסור לפי דעת הש״ע דאסר השרייה בדבר שלא בא בחמין דדוקא מדיחין אבל לא שורין דפי׳ אפי׳ בכלי שני דהא הקאוי אעפ״י שנקלה כבר לא חשיב בא בחמין לפי כשטוחנין אותו חזר להיות כדבר שלא בא בחמין דהא לא חזי לכוס אותו ואת״ל דגם לאחר הכתישה חזי למיכל מ״מ יש לחוש למאן דס״ל דיש בישול אחר אפייה ואפי׳ בכלי שני שהיד סולדת בו והיא הסברא שהביא הש״ע בסמוך סעי׳ ה׳ ועוד דאין עפר זה נשתה ונכלל במשקה אלא יוצא שומנו וביסומו במים ונשאר האבק בשולי הכוס כעפרא דארעא ומשליכין אותו לאיבוד ודמיא לבישול הסממים שהיה במשכן יעוש״ב. וחלק עליו כמהר״י פראגי״ ז״ל וס״ל דאבק הקאוי חזי למיכל וטעמיה עריב והולכי דרכים מוליכין אותה עמהם כתושה וכשאין להם מקום לבשלה אוכלין ממנה ושותין עליה מים ומעבירין שעתה בזה והמוחש לא יוכחש דהא טעמא עריב ומתהנה ממנה האוכלה והאריך שם בטעם ההיתר. ובתשו׳ מהר״ם ן׳ חביב כתב כיון דהכוס הוי כלי שני דעת הש״ע להתיר ואין לחוש לבישול אחר אפייה דהרי בסעי׳ ה׳ הביא סברת האוסר לחוש לדבריו לכתחלה וכ״ש לדעת הכנה״ג דס״ל דסברא בתרא היא העיקר ולכך מותר לתת אבק הקאוי לתוך הפנג׳אן שהוא כלי שני אפי׳ היד סולדת בו. וכן כמהר״א יצחקי ז״ל הלך בשיטתו להתיר כס׳ שנית של המתירין בסעי׳ ה׳ אלא דכתב דראוי להחמיר לכתחלה. וכן כמה״ר משה חיון ז״ל התיר בפשיטות יעו״ש בדבריהם בארוכה. והב״ד ממט״י או׳ ב׳ וכתב דלדבריהם שומעים כי הם הרבים ומסתבר טעמייהו יעו״ש. וכן בתשו׳ רב פעלים ח״ג סי׳ י״א משמע ופשיטא ליה דשרי ורק דשקיל וטרי בענין צביעת המים והסכים דצריך לתת מע״ש מעט קאוי במים שמרתיחין בכדי שיצבע מע״ש ואז ביום שבת כאשר ישפכו המים חמין בפנג״אן שהוא כלי שני אח״כ יתנו בתוכו קאוי כראוי יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ פ״ד ודוק:

סה) ובענין הט״ע (שקורין בערבי ש״י) אם בשלו אותו או שרו אותו בחמין מע״ש אי שרי לערות עליו חמין בשבת עיין מ״ש לעיל סי׳ רנ״ג או׳ צ״א אבל לפי דעת האוסרים צביעה במשקין אין לו תקנה אלא א״כ יתננה בחמין מע״ש כדי שיתבשל ויצבע המים מע״ש דאי יבשלנו בע״ש ויניחנו יבש ויתן עליו מים חמין בשבת הרי צובע המים בשבת אלא צריך שיתן ט״ע בע״ש בחמין כל צרכו וכן נוהגין פעה״ק ירושת״ו. ולענין הסוכר אם יש בו משום בישול י״ת לקמן או׳ קי״ח:

סו סו) שם, מותר לשרותו וכו׳ פי דוקא לשרותו בחמין מותר אבל לחמם אותו על האור אפי׳ בלתי רוטב אסור לדעת הרמב״ם ז״ל מדרבנן אבל אינו חייב עליו כיון שנתבשל כבר. עו״ש או׳ ט״ז:

סז סז) שם, מותר לשרותו וכו׳ אפי׳ בכ״ר וכמ״ש סעי׳ ט״ו דאין בישול אחר בישול. וכ״כ התו׳ והמרדכי והר״ן דלא כב״ח דמחמיר. מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ י״ב. תו״ש או כ״א ר״ז או׳ י׳ א ח״א כלל ך׳ או׳ ו׳ והא דמותר לשרותו אפי׳ בכ״ר היינו לאחר שהורד מעל האש דהכי הוא לשון שרייה וכ״כ א״ר או׳ כ״ד. אבל ליתנו בכ״ר שעל האש אסור וכמ״ש לעיל או׳ ס״ה יעו״ש:

סח סח) שם, מותר לשרותו וכו׳ ומשמע מלשון הש״ע דאם לא נתבשל מע״ש רק נשרה בחמין אסור לשרותו בחמין בשבת וטוב להחמיר אם היד סולדת בחמין. מ״א שם. אבל מלשון הלבוש לא משמע הכי ובפו׳ נראה עיקר כמ״א ומ״מ בכלי שני נראה להקל ולסמוך על הרמב״ם. א״ר שם. וכ״כ התו״ש סוף או׳ כ״ב:

סט **סט) שם, אבל מדיחין אותו וכו'** ואפי' בדבר לח שרי דאין זה בישול. מ"א ס"ק ט"ו. תו"ש שם. ור"ל דדוקא בשרייה יש לחלק בין לח ליבש אבל בהדחה אפי' דבר לח מותר:

ע **ע) שם, אבל מדיחין אותו וכו'** כתבו התו' (שבת ל' ע"א) לפי' רשב"א דמפרש דעירוי ככלי שני אתי שפיר הכא דאין שורין אותו בכ"ר אבל מדיחין אותו מכ"ר דרך עירוי אבל לפר"ת דמפרש דעירוי הוי כך"ר ע"כ מדיחין אותי מכלי שני קאמר וא"ת מאי אריא מדיחין אפי' שורין נמי אומר ר"י דאפי' בכלי שני אין שורין דהואיל דהמים חמין מחזי כמבשל ואע"ג דתנן לקמן (עיין סעי' ט') אבל נותן לתוך הקערה או לתוך התמחוי ה"ד תבלין שהן עשוין למתק את הקדרה ולא מחזי כמבשל א"נ ר"י שורין אותו כיון דאיירי בכלי שני וכו' יעו"ש. ופסק ב"ח לחומרא כתירוץ א' של התו' דדוקא מדיחין אותו בכלי שני אבל לא שורין אפי' בכלי שני יעו"ש. וכ"כ העו"ש או' י"ז דלפי מה שפסק הש"ע בה פסח דק"ל דעירוי ככ"ר לחומרא ע"כ צ"ל מדיחין בכלי שני. וכ"פ מ"א ס"ק ט"ו. וכ"נ דעת הא"ר או' י"ג. וכ"פ הר"ז או' י"א ח"א כלל ך' או' ו':

עא **עא) ונ"ל** דבצל דינו כתבלין דעבידא לטעמא. מ"א שם. מיהו המחה"ש כתב דיש לאסור דלמא מתבשל וכתב שכן דעת הט"ז סק"ח וס"ק י"ד לאסור בבצלים יעו"ש והיינו אם היד הולדת בו בכלי שני כמ"ש בט"ז שם. אבל הר"ז שם כתב דנהגו להקל בבצלים בכלי שני שהיד סולדת בו כיעו"ש. ויתבאר עוד לקמן או' פ"ו:

עב **עב) שם, חוץ מן הטלית הישן וכו'** רש"י פירש שהוא דג מליח של שנה שעבר. וקולייס האספנין שם דג שאוכלין אותו מחמת מלחו ע"י הדחה. ואסור אפי' להדיח שזהו גמר מלאכתן והוי בישול ואמרינן בגמ' שאם הדיח מליח וקולייס האספנין בחמין חייב חטאת, וכתב בס' הפרדס דוקא שאינו נאכל מחמת מלחו אלא א"כ ידיחנו בחמין אבל אם ראוי לאכול קודם הדחה אין איסור בהדחה יעו"ש. עו"ש או' ח"י. ומ"ש אין איסור בהדחה היינו בצונן וכמ"ש בב"י בשם ס' הנ"ז ועיין באו' שאח"ז:

עג **עג) שם, חוץ מן המליח הישן וכו'** משמע דבמים צוננים מותר ולכן מותר לרחוץ את הערינג בשבת בצוננים אפי' הוא מלוח הרבה וכ"כ ב"י בסי' זה בשם הפרדס בדג שקורין טונינא. ט"ז סק"ה. ר"ז שם. ח"א שם. ועיין באו' שאח"ז:

עד **עד) שם הגה. וה"ה כל דבר קשה וכו'** וה"ה דבר מלוח שאין יכולין לאוכלו כלל בלא הדחה. מ"א ס"ק ט"ז ולכאורה קשה מה הוסיף בזה הא היינו ממש דין מליח הישן שכתב הש"ע. אכן נראה דבא לומר דדוקא אם א"א לאכלו כלל בלא חמין הוא דאסור אבל אם אפשר לאכול ג"כ ע"י הדחת צונן שרי ג"כ ע"י חמין ואם א"א לאכול ע"י צונן אסור בחמין ומותר בצונן וכ"ה בנ"י ובס' א"ר נתקשה בזה ולדעתי נראה כמ"ש. תו"ש או כ"ג ולפ"ז מותר להדיח הערינג אפי' במים חמין כיון דאפשר לאכלו ב"י הדחה אבל הט"ז סק"ה לא התיר אלא בצונן. מחה"ש ס"ק ט"ז. וכבר כתבנו באו' הקודם דכ"ה דעת האחרונים דאין להתיר אלא בצונן יעו"ש:

עה **עה) שם בהגה. דאסור לשרותו בשבת וכו'** הר"ז או' י"א כתב דהיינו בחמין אבל בצונן שרי ואעפ"י שנעשה עי"ז ראוי לאכילם יעו"ש אבל הח"א כלל ך' או' ו' כתב דאפי' בצונן אסור יעו"ש:

עו **עו) [סעיף ה'] יש מי שאומר דדבר שנאפה וכו'** זהו דעת הרא"ם שהביא הטור דיש בישול אחר צלי בדבר יבש ובראייתו מהא דק"ל דאין יוצאין במצה מבושלת (פסחים מ"א ע"א) וגם ק"ל גבי פסח דאם צלאו ואח"כ בשלו חייב דמקרי בישול. והראבי"ה חולק עליו בזה וס"ל דשאני מצה דבעינן טעם מצה וליכא כדאיתא בברכות (ל"ח ע"ב) וגבי פסח הטעם הוא משום דכתיב ובשל מבושל מ"מ כמ"ש בב"י יעו"ש. ופשוט שלדעת הרא"ם אסור אפי' הוא עדיין רותח מחמת צלייה כמו בפסח דאין לחלק בזה. תו"ש או' כ"ד:

עז **עז) וכתב** הר"פ שבאפייה אחר אפייה וצלייה אחר צלייה י"א שגם זה אסור לדברי הרא"ם אבל הוא כתב שאפי' לדבריו אין אפייה אחר אפייה ולא צלייה אחר צלייה טור. וכ"כ ב"י דלד"ה אין אפייה אחר אפייה ואין צלייה אחר צלייה. וכ"כ העו"ש או' י"ט מ"א ס"ק י"ז. תו"ש שם. ועיין לקמן או' ע"ט:

עח **עח) שם. יש בו משום בישול,** וה"ה שיש צלי אחר בישול ולכן אסור ליתן דבר שנתבשל אצל האש בלא רוטב. פסקי רקנ"ט בשם רא"ם וסמ"ג מ"א שם. תו"ש שם והא דיש צלייה אחר בשול כתב בשו"ת אורח לצדיק סי' ו' הוא דוקא במונח בפ"ע אצל האש בלא קדרה אבל בקדרה מותר אפי' בלא רוטב דשם בישול חד הוא. ומזה דן בצלייה אחר צלייה דמותר מ"מ בעינן דוקא שתהא צלייה שנייה כצלייה ראשונה אך אם שנוי ביניהם כגון פרוסת פת אפויה להניחה במקום שהיד סולדת לעשותה לחם ניקודים דאסור לפי שדרך הא' הוא בדרך אפייה והשני אינו בדרך אפייה ועוד אפי' בשניהם דרך

אפייה אסור שנהנה במלאכת שבת בטעם חדש כמ״ש הט״ז סק״ו במצטמק ויפה לו יעו״ש. וכן אין להניח פת אפוי שנתקשה לתוך התנור חם שיתחמם ויתרכך דהוי מתקן. שו״ת מלחמות ארי סי׳ ז׳ יעו״ש:

עט עט) שם. יש בו משום בישול. אבל לכ״ע אין צלי אחר צלי ודבר שנצלה מותר ליתנו אצל האש אפי׳ נצטנן וה״ה האפוי (ר״ל דוקא ליתנו אצל האש אבל לשרותו בחמין אסור לסברה זו כמ״ש בש״ע) אבל דבר שנתבשל מותר לשרותו בחמין כמ״ש סעי׳ ד׳. מ״א שם. ומ״ש מותר ליתנו אצל האש וכו׳ היינו במקום שהיס״ב אבל ע״ג האש ממש אסור א״ר או׳ י״ז, ר״ז או׳ י״ג:

פ פ) שם. יש בו משום בישול. ואם מותר ליתן אבק הקאוי הקלוי מע״ש במים חמין בשבת כבר כתבנו לעיל או׳ ס״ה קחנו משם:

פא פא) שם. ואסור ליתן פת בכלי שני וכו׳ כלומר למאן דסבר דיש בישול אחר אפייה סבר דאסור ליתן פת אפי׳ בכלי שני משום דפת הוא דבר רך ונתבשל בכלי שני. עו״ש או׳ ך׳:

פב פב) שם. אפי׳ בכלי שני וכו׳ דיש דברים שנתבשלים בו ואין אנו בקיאין וא״כ בשאר דברים יש להחמיר. מ״א ס״ק ח״י, ור״ל דהמחבר לא הזכיר לאיסור כ״א פת דרכיך מ״מ גם בשאר דברים יש להחמיר. מחה״ש. וע״כ יש ליזהר שלא ליתן חלב או ביצים לתוך הקאוי כשמשימים בכ״ש כ״ז שהיס״ב מפני שאלו רכיכים ומתבשלים גם כב״ש אם היס״ב. ועיין ח״א כלל ך׳ או׳ כ״א ולקמן סי׳ שכ״א או׳ קט״ו:

פג פג) שם. ויש מתירין. הגה. בכלי שני. הוא דעת הטור דס״ל דלא מצינו בישול בכלי שני אלא במלח לחד לישנא בסעי׳ ט׳ ולא מידי אחרינא. ט״ז סק״ז. מ״א ס״ק י״ט. ולפי מ״ש בסעי׳ ד׳ בשם התו׳ (עיין לעיל אות ע׳) יש להחמיר דמחזי כמבשל אך היש מתירין סוברין להקל כתירוץ שני של התו׳ וכ״מ דעת הש״ע ויש להחמיר. מ״א שם:

פד פד) ומה שנוהגין העולם כשעושין חמין מרגלי בהמה לחתוך חתיכות פת בכלי ולערות עליהם המרק של רגלי בהמה ולהרא״ם ז״ל דבר זה אסור ואולי סמכו על החולקים על הרא״ם ומתירין בכלי שני (נראה שצ״ל בכ״ר) ואעפ״י שהרב בהגה כתב שנהגו להזהר לכתחלה אפשר דבמקומו נהגו כן ומ״ש בס׳ הזכרונות דמהביא הב״י סברת האוסר קודם סברת המתיר שדעתו לאיסור ליתא דאדרבא מדהביא דעת המתיר אחרונה נראה דהכי ס״ל וכבר כתבו מגדולי האחרונים דלישנא בתרא עיקר אף בפו׳ וכו׳ כנה״ג בהגה״ט. וסיים ומ״מ המחמיר שלא ליתן פת בתחלה עד שיערה המרק תחלה או להמתין עד שלא תראה היד סולדת תע״ב. וכ״כ המט״י או׳ ג׳ וז״ל וממילא מוכח דהש״ע דכתב ויש מתירין וק״ל כוותייהו הוא גם בכ״ר ודלא כמור״ם ז״ל דסיים בכלי שני דליתא לדעת הש״ע דהמתירין הם מתירין אפי׳ בכ״ר ותדע דגם לסברת האוסר לא אסר בכלי שני אלא מחמת חומרא דיש לחוש לקצת דברים קלים דמתבשלים גם בכלי שני ולא ידעינן להו וכ״נ הבנת מ״א ס״ק י״ט וכ״ה מנהג העולם שאוכלים בפת מן התפונ״ה שעדיין חמה בכדי שהיס״ב והוא כ״ר וק״ל דכ״ר אפי׳ אחר שהעבירוהו מן האור מבשל ולא ראינו מי שימחה בידם ובודאי דטעמם הוא כדעת ראבי״ה ז״ל דהוא דעת יש מתירין דס״ל דאין חילוק בין בישול אחר בישול ובין בישול שלאחר האפייה ודוק עכ״ל. ועיין באו׳ שאח״ז:

פה פה) שם בהגה. ויש מקילין אפי׳ בכ״ר. משום דס״ל דכמו שאין בישול אחר בישול (היינו בדבר יבש כמ״ש סעי׳ ד׳) כך אין בישול אחר אפייה אפי׳ הפת היה צונן דשאני פת משאר תבשיל שנצטנן. מיהו מאן דמחמיר שלא להניח הפת תחלה בקערה אלא אחר שעירה שם המרק תע״ב דהא אנן סבירין דעירוי עכ״ר. וכ״כ בכנה״ג. עו״ש או׳ כ״א. וכ״כ בס׳ מנחת כהן דכבר ראו לנהוג איסור בכ״ר אבל בכלי שני א״צ ליזהר ליתן פת. והביאו א״ר או׳ ח״י:

פו פו) שם בהגה. ונהגו להזהר לכתחלה וכו׳ פי׳ שאין נותנין לחם במרק של השאלינ״ט. ונ״ל דאותם שחותכין בצלים דק דק ונותנים לתוך המרק לא ישימו רק אחר שלא תהיה היד סולדת בו דבלחם יש קולא מחמת שנאפה כבר ואפ״ה נזהרין כ״ש בבצלים ואע״ג דאפשר דבצלים לא מתבשלים בכ״ש מ״מ י״ל דשמא הוה כמלח ללשון אחר דמתבשל כמ״ש סעי׳ ט׳ עי״ש דלא בקיאין אנו במידי דמקרי רכיך ואסור והיינו כל זמן שהיד סולדת במרק. ט״ז סק״ח. וכ״כ בס״ק י״ד. מיהו התו״ש או׳ ל״ח כתב על דברי הט״ז דאין דבריו מוכרחים וכן הא״ר שם כתב דיש להקל בבצלים יעו״ש. וכ״כ לעיל או׳ ע״א. וכן לענין ליתן פת בכ״ש כבר כתבנו לעיל דדעת כמה פו׳ להקל ומ״מ המחמיר שלא ליתן עד שלא תהיה היס״ב תע״ב:

פז פז) [סעיף ו׳] כלי שיש בו דבר חם וכו׳ ואפי׳ לא נתבשל כ״צ (דאי נתבשל כ״צ גם נגד המדורה שרי בעודו רותח כמ״ש סעי׳ ד׳ לב״ש) דאמרינן לעיל בסמוך דיש בו משום בישול אפי׳ ברותח שאני הכא דא״א לבוא לידי בישול גמור. והא דאמרינן בגמ׳ ולא בשביל שיוחמו אלא בשביל שישמור תחומו פי׳ לא יניח צונן כדי שיחם אבל חם כבר מותר שאין כאן אלא שמירת חומו ולא יבא לידי בישול גמור. ט״ז סק״ט. א״ר או׳ ך׳. ר״ז או׳ י״ד. מיהו העו״ש או׳ כ״ג כתב דאם לא נתבשל כ״צ אסור משום בישול יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ כ״ח. וכ״נ דעת המש״ז או׳ ט׳ ואו׳ י״א. וכן הסכים המאמ״ר אלא שכתב דבנתבשל כ״צ אפי׳ מצטמק ויפה לו ע״י העמרה זו ג״כ שרי יעו״ש:

פח **פח) שם. ע"ג קדרה הטמונה.** בבגדים מבעי ואשמעינן דמותר להניח הכלי תחת הבגדים שכסו בהן הקדרה ואף שאין טומנין בשבת אפי' בדבר שאינו מוסיף הבל הכא דעיקר הטמנה היא מבע"י לצורך הקדרה דזה מותר ולכן אם נתגלה הקדרה דמותר לכסותה מותר לכסות דרך אגב גם הכלי שיש בו דבר חם. מ"ב או' נ"א:

פט **פט) שם. ויכול לטוח פיו בבצק וכו'** והיינו באופן שאינו מוקצה תו"ש או' כ"ז והיינו דצריך הבצק לתרנגולים. א"א או' כ"ב:

צ **צ) שם. ויכול לטוח פיו בבצק וכו'** אבל בדבר המתמרח אסור כמ"ש סי' שי"ד סעי' י"א מ"א ס"ק נ"ב. אבל הט"ז סק"י כתב דבצק הוא כמו שעוה דטיחה היינו ממרח אלא דהכא מיירי שאינו רוצה לסתום פיו כ"כ הרבה אלא שלא יהא מגולה לגמרי וא"כ אינו מדבק הרבה בכלי. א"ר או' י"ט. וכ"כ התו"ש שם:

צא **צא) שם. שאינו חם כ"כ וכו'** המחבר אזיל לשיטתיה בסעי' ד' אבל לדעת הרב בהגה בסעי' ט"ו שרי כל שלא נצטנן לגמרי. תו"ש או' כ"ח:

צב **צב) שם. שאינו חם כ"כ.** עד שתהא היס"ב. ר"ז או' ט"ו:

צג **צג) שם. שאינו חם כ"כ וכו'** ובדבר יבש שרי. מ"א ס"ק כ"ג. תו"ש שם. ור"ל אפי' נצטנן לגמרי וכמ"ש סעי' ח' וכ"כ א"א או' כ"ג. ר"ז שם. ומיירי בלתי הטמנה דבהטמנה אסור כמ"ש סי' רנ"ג סעי' ה':

צד **צד) שם. שהעליון יכול להתחמם וכו'** כלומר אפי' שאין כוונתו אלא להפשיר אפ"ה כיון שיכול להתחמם במקום הזה כדי שתהא היס"ב אסור. עו"ש או' כ"ד:

צה **צה) [סעיף ז'] אפי' כלי התחתון על האש שרי.** והטעם כתב ה' המגיד שכיון שהקדרה מפסקת הרי זה כמחמם נגד המדורה ומותר. ט"ז ס"ק י"א. א"ר או' כ"א תו"ש או' כ"ט. ומ"ש עו"ש הט"ז כבר כתבנו לעיל או' פ"ז דדעת הפו' לאסור אם לא נתבשל כ"צ יעו"ש:

צו **צו) שם. לעולם אסור.** דהוי כמניח ע"ג כירה לכתחלה (דאית ביה חשש חתוי, לב"ש) בשבת. רי"ו וא"כ לפ' מ"ש ס" רנ"ג סעי' ב' בהגה אם נטלו מע"ג כירה משחשיכה שרי ליתנו ע"ג קדרה יעו"ש. מ"א ס"ק כ"ד. א"ר שם. תו"ש או' ל':

צז **צז) שם. לעולם אסור.** וסברא ראשונה עיקר כמו שהכריע בסעי' ח' וכ"כ א"ר או' כ"א. וכ"ה דעת המאמ"ר והגר"א:

צח **צח) [סעיף ח'] וכל דבר שמותר להניחו וכו'** דהיינו כל מה שנת' בסעי' ד' שאין בו בישול כגון ביבש אפי' נצטנן דמותר לשרותו בכ"ר ה"ה דמותר להניחו נגד המדורה רחוק קצת דלא חיישינן לחיתוי וכמבואר בסעי' ט"ו יעו"ש וכ"כ הלבו"ש:

צט **צט) שם. מותר להניחו ע"ג מיחם וכו'** ר"ל שמניח הדבר שנתבשל בתוך הכלי והכלי מניחו ע"ג מיחם ואעפ"י כן איכא מאן דאסר וס"ל דהוי כמניח ע"ג כירה כיון שהמיחם הוא ע"ג האש אבל אם נותן אותו בתוך הכלי שע"ג האש לכ"ע אסור מט"י או' ד':

ק **ק) שם. וי"א דהוי כמניח ע"ג כירה וכו'** דאפי בדבר שאין בו משום בישול אסור להניחו ע"ג כירה דגזרינן שמא יחתה. מ"א ס"ק כ"א:

קא **קא) שם. וראשון נראה עיקר.** כיון שהקדרה מפסקת ל"ד לכירה דהתם הקדרה עומדת ע"ג האש ממש. מ"מ פכ"ב. מ"א ס"ק כ"ו. והלשון אינו מדוקדק כ"כ דהא אף בכירה גרופה וקטומה אסור להניח לכתחלה כמ"ש סי' רנ"ג סעי' ה' בהגה והמ"מ לא כתב בלשון זה אלא ז"ל שם דכיון שהקדרה מפסקת הוי כאלו מניח נגד המדורה דלית ביה חשש חתוי כמ"ש סעי' ט"ו. תו"ש או' ל"א ועי"ש מ"ש עוד על דברי המ"א יעו"ש:

קב **קב) שם. ומ"מ אם הוא תבשיל שיש בו רוטב וכו'** אע"ג דהרבה חולקים דס"ל דאין חילוק בין דבר יבש לדבר לח דכולהו הוי בכלל כל שבא בחמין מלפני השבת דשורין אותו בחמין בשבת והיא ס' הרמב"ם ז"ל ודעמיה והזכירם מור"ם ז"ל לקמן סעי' ט"ו בשם ויש מקילין וכמ"ש לעיל סעי' ד' (ובדברינו לעיל או נ"א) מ"מ נקט הש"ע דברי הכל כלפי הדעות שנזכרו בסעי' זה. מט"י או' ה' וכ"כ א"א או' כ"ז:

קג **קג) שם. ומצטמק ויפה לו אסור וכו'** ז"ל ריי"ו והוא מ"ש רמ"א לעיל בהגה סעי' ד' והא דלא כתבו שם בש"ע ומשמע דאפי' אם מצטמק ורע לו אסור אם נצטנן כתב המ"א ס"ק כ"ז אפשר דסמך על מ"ש כאן יעו"ש. אמנם הרב מנחת כהן בחלק שרשרת השבת שער שני פ"ב ר"ה התנאי השלישי וכו' ובס' ה"ב או' כ"ג ובמאמ"ר או' ו' פשיטא להו כן בדעת מרן ז"ל דבעינן דוקא מצטמק ויפה לו יעו"ש. ומיהו עיין לעיל או' נ"ו ואו' נ"ז שכתבנו שי"א דאין לחלק בזה ואפי' במצטמק ורע לו יש לאסור וגם לדעת המתירין כתבנו דיש להחמיר משום דאין אנו בקיאין ואין להתיר כ"א בדבר הידוע בבירור שמצטמק ורע לו יעו"ש:

קד קד) [סעיף ט'] **ראשון וכו' מבשל כל זמן שהיס"ב וכו'** ואעפ"י שכלי שני אפי' אם היס"ב אין לו דין כ"ר משום דשאני כ"ר שנתחמם באור עצמו אבל כלי שני אינו מבשל אפי' אם היס"ב מפני שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר. ב"י. וכ"כ בב"י יו"ד סי' ק"ה ועיין בש"ע שם סעי' ב':

קה קה) **שם. כל זמן שהיס"ב וכו'** ונ"ל דאם אין היס"ב שרי ואע"ג דלענין איסור והיתר יש אוסרין וכמ"ש בת"ח כלל נ"ז היינו משום דמבליע ומפליט וגם יש אוסרין אפי' בכ"ש (כמ"ש בש"ע יו"ד סי' ק"ה סעי' ב') אבל לכ"ע אינו מבשל. מיהו בירושלמי איתא דעשו הרחקה לכ"ר אפי' אין היס"ב וכ"כ התשב"ץ. מ"א ס"ק כ"ח. וכ"כ הט"ז ביו"ד סי' צ"ד סק"א בשם רש"ל דיש להחמיר בכ"ר שאצל האש אפי' שאין היס"ב אבל הוא פסק כדעת הת"ח כלל נ"ז דפסק כהב"י (ביו"ד סי' צ"ה ד"ה ומ"ש רבינו שרחצו וכו') ואו"ה דאפי' בכ"ר שעל האש אינו אוסר אם אין היס"כ יעו"ש. וכ"פ הש"כ ביו"ד ס' ק"ה סק"ה. וכ"פ הפר"ח ביו"ד סי' ס"ח ס"ק ח"י וס"ק כ"ב. וכ"פ הרב זב"צ ביו"ד סי' ק"ה או' י"ט יעו"ש. וכ"כ הגר"א. והגם דהרב בית יעקב סי' ך' כתב דנתווכח עם הש"ך עצמו והודה לו שהעיקר כרש"ל מ"מ כיון שכל האחרונים הנ"ז לא חשו לה אזלינן בתר רובא ורק המחמיר תע"ב:

קו קו) **שם אבל מלח מותר ליתן וכו'** בש"ס איתא תרי לישני במלח ופסקו הר"יף והרמב"ם פכ"ב והרא"ש כלישנא בתרא לקולא וכ"פ התו' אלא שסיימו התו' וכתבו דהמחמיר כלישנא קמא שלא ליתן מלח בקערה כ"ז שהיס"ב תע"ב והב"ד בב"י יעו"ש. וזהו שכתב מור"ם ז"ל לקמן בהגה ויש אוסרים ליתן מלח אפי' בכ"ש וכו' אבל מרן ז"ל לא חש להך סברא לכותבא בש"ע ומיהו ודאי דהמחמיר תע"ב:

קז קז) **שם. כיון שהעבירו מעל האש וכו'** דאי ע"ג האור אפי' בשרא דתורא בשלה ביה ופשוט הוא. ב"י בשם הר"ן. עו"ש או' כ"ו:

קח קח) **שם. ויש מי שאוסר לתת לתוך כלי בשר מלוח וכו'** ואעפ"י שצריך בישול רב ואינו מתבשל מ"מ לחלוחית שבו מתבשל. טור. והיא סברת הרא"ש כמ"ש בב"י ולזה כתב הש"ע סברא זו בשם ויש מי שאוסר ואעפ"י דליכא פלוגתא בזה משום דכן דרכו דסברא יחידית נמי כותב אותה בשם יש מי שאומר כנודע:

קט קט) **שם. בשר מלוח וכו'** פשט לשון זה משמע דדוקא כשהוא מלוח אז המלח גורם להתבשל הבשר לפי שנתרכך הבשר מחמת המלח מיהו לדעת רמ"א אף בלא מלח נמי יש בו משום בישול דאע"ג דהבשר אינו מתבשל מ"מ הלחלוחית שבתוכה מתבשל כמ"ש הטור. והב"ח הכריע כהרב בהגה. תו"ש או' ל"ו. וכ"ה במ"א סק"ל מיהו הט"ז ס"ק י"ג כתב דגם הש"ע יכול לסבור כך כדברי מור"ם ז"ל דלחלוחית פשיטא דמתבשל אלא אם אין בו לחלוחית כגון שהוא יבש מ"מ כיון שיש מלח עליו הוא מתבשל יעו"ש:

קי קי) **שם בהגה, משום דם שבו.** ומיירי שהודח אחר המליחה דאל"כ עדיין אסור משום הדם שבמלח. מ"א סק"ל. תו"ש או' ל"ז. ועיין ביו"ד סי' ס"ט סעי' ט' בענין בשר שנמלח ונתבשל בלא הדחה אחרונה יעו"ש:

קיא קיא) **שם בהגה. ויש אוסרין לתת מלח וכו'** הטעם משום דס"ל דהמלח מתבשל אפי' בכלי שני. עו"ש או' כ"ט. ועיין לעיל או' ק"ו מ"ש בזה יעו"ש:

קיב קיב) **שם בהגה. דהמלח בטל ע"ג המאכל.** ולא הוי דבר שיל"מ אחר השבת דאפי' באלף לא בטיל משום דכאן נתבטל קודם שנעשה האיסור דהא מילחא אינו מתבשל אלא כבשרא דתורא ואין לאסור מטעם דלטעמא עביד ולא בטיל כמו בשאור ותבלין דכיון שמסתמא נמלח ג"כ מע"ש אלא שלא נמלח כ"צ הו"ל זה וזה גורם ומותר כמו בשאור של תרומה ושאור של חולין שנפלו לתוך עיסה ונצטרפו וחמצו דק"ל זו"ז גורם מותר. ב"י בשם שה"ל. והביאו הט"ז ס"ק ט"ו וכתב דלדעתו תמוה דלא מצינו זו"ז גורם רק שאם באותו הזמן שגורם האיסור פעולתו אז גורם גם ההיתר פעולתו כההיא דשיאור שזכרנו דשניהם הם מחמצים בפעם א' וכן בכל זו"ז גורם הנ"ז ביו"ד וכמ"ש שם סי' קע"ב (וסעי' ז') משא"כ כאן דנתבשל תחלה במלח של היתר וכבר עשה פעולתו רק שאינו מספיק לטעמא ואח"כ ע"י מלח של איסור בא לו טעם טוב לא הוי זו"ז גורם אלא האיסור הוא הגורם ליתן טעם טוב וכו' וסיים שאין להתיר אכילה זו בשבת אלא ימתין עד אחר השבת יעו"ש. אמנם העו"ש או' כ"ו כתב על דברי השה"ל הנ"ז דדבריו נכונים. וכ"נ דעת המ"א ס"ק ל"א. וכן הח"מ או' ד' והא"ר או' כ"ד והתו"ש או' ט"ל והנה"ש או' י"ג והמאמ"ר והפרמ"ג ביו"ד בשער התערובת חלק ז' פ"א והפתה"ד או' ז' ועוד כמה פו' כולם השיגו על דברי הט"ז הנ"ז ודעתם להתיר כדברי השה"ל ומור"ם ז"ל שהביאו בהגה. וכ"פ ח"א כלל ך' או' ד' בן א"ח פ' בא או' יו"ד:

קיג קיג) **שם בהגה. דהמלח בטל וכו'** וצ"ל דהמלח שנתן עכשיו לא היה בו כדי ליתן טעם בקדרה זולת המלח של אתמול שאם היה בו כדי ליתן טעם אסיר כמ"ש ביו"ד ססי' פ"ז וכ"ה במשנה פ"ב דערלה ובע"א פ"ה. מ"א שם וכ"כ האחרונים:

קיד **קיד) וכתב** המרדכי פ׳ כירה והר״ר דן אומר דמלח שלנו דמתקנין אותו ע״י בישול אין לחוש בדתניא כל שבא בחמין לפני השבת וכו׳ ומ״מ המחמיר תע״ב. ד״מ או׳ ד׳ וכ״כ המ״א שם אלא שלא כתב והמחמיר תע״ב והביאו א״ר שם וכתב ואף דבסעי׳ ד׳ כתוב בנצטנן יש בו משום בישול צ״ל דמלח מקרי יבש וא״כ אין היתר אלא ליתן בכ״ר שאין אצל האש דהוי כשורה בחמין וסיים דטוב להחמיר יעו״ש. וכ״כ התו״ש שם דהעיקר כמו שסיים הד״מ דהמחמיר תע״ב יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ח״י דהמחמיר בו כמו בשאר מלח תע״ב ועיין לעיל או׳ ק״ו:

קטו **קטו) [סעיף י׳] אסור ליתן תבלין בקערה ולערות וכו׳** דק״ל כרש״י ור״ת דעירוי ככ״ר והיינו לחומרא אבל לא לקולא כגון להכשיר כלי שצריך הגעלה ע״י עירוי מכ״ר כמבואר ביו״ד. ט״ז ס״ק ט״ז:

קטז **קטז) שם. ולערות עליהם וכו׳** ואם עירה אזי הקליפה אסורה דנתבשלה בשבת. ופשוט דאפי׳ למ״ד כלי שני מבליע ומפליט היינו לענין איסור והיתר אבל לענין שבת אינו אסור אלא בדבר שהוא מבשל כדתנן אבל נותן הוא לתוך הקערה. מ״א ס״ק ל״ב. א״ר או׳ כ״ה. תו״ש או׳ מ׳ ר״ז או׳ י״ט:

קיז **קיז) שם. ולערות עליהם מכ״ר.** אבל אם עירה תחלה מכ״ר לתוך הקערה מותר ליתן אח״כ התבלין לקערה מפני שחום כלי שני אין בו כח לבשל ואעפ״י שהיס״ב, ר״ז או׳ י״ט, בן א״ח פ׳ בא או׳ ט׳:

קיח **קיח) שם. ולערות עליהם מכ״ר.** לערות קאהב״י מכ״ר על הסוק״ר שבכוסות התיר הרב פנים מאירות ח״א סי׳ פ״ד אבל הזר״א א״ח סי׳ ט״ל גמגם בהיתר זה ומסיק דטוב לערות הקאהב״י קודם בכוסות ואח״כ לתת בו הסוק״ר יעו״ש. מחב״ר או׳ ג׳ שע״ת או׳ כ״ח. וכ״כ ח״א כלל ך׳ או׳ ז׳ ופשוט דהיינו דוקא רותח דכ״ר שהיס״ב. שע״ת שם:

קיט **קיט) [סעיף יא׳] שהיא מלאה מים חמין וכו׳** ואפי׳ בחמ׳ טבריא אסור ליתן צוננין באמבטי שהומשכה מן המעיין לתוכה אלא צריך ליטול מהאמבטי בכ״ש ואח״כ יתן המים בתוכה. גמ׳ נדא ס״ק ל״ג. א״ר או׳ כ״ו:

קכ **קך) גומא** בקרקע שהומשך ממעיין חמי טבריה לתוכה הוה אמבטי כ״ר אעפ״י שנפסק אח״כ ממעיין היואיל ובעת משיכה הוה ממעיין הו״ל לאמבטי דין כ״ר שהוסר אח״כ מאש כפרש״י שם ואסור ליתן לתוכו פך שמן בקיתון המפסיק אפי׳ כלי המפסיק אסור כ״ש ליתן כך לתוכו אף בחמי טבריא אבל לתת לתוך כ״ש בחמי טבריא שרי. והוחמו ע״י אש אסור בהוחמו לרחיצה. א״א או׳ ל״ג:

קכא **קכא) שם הגה. אעפ״י שהוא כלי שני** דכיון שהם לרחיצה מסתמא הן חמין הרבה ומתבטלין הצוננין שמתערבין בהן. טור. מ״א ס״ק ל״ד. ר״ז או׳ ך׳:

קכב **קכב) שם. אבל נותן הוא ממים חמים וכו׳** ואפי׳ מכ״ר מותר לערות לתוך מים צוננין דהתחתון גובר על העליון ומצננו. טור. ואע״ג דאסור לערות על תבלין כמ״ש בסעי׳ יו״ד דהוי ככ״ר הכא שאני שמתערבין החמין עם הצוננין ומתבטל חמימותן כיון שהצוננין מרובין. ונ״ל דאסור ליתן חתיכת בשר רותח לתוך רוטב צונן דכיון שאינו מתערב מבשל כדי קפליה וכ״מ ביו״ד סי׳ צ״א סעי׳ ד׳ ובגמ׳ פסחים דף ע״ו. מ״א ס״ק ל״ה. א״ר או׳ כ״ח. תו״ש סוף או׳ מ״א. ר״ז או׳ ך׳:

קכג **קכג) [סעיף יב׳] מיחם. של נחושת שהעבירו מעל האש.** טור:

קכד **קכד) שם מים צוננין מרובין וכו׳** אבל לא יתן בו מים צוננין מועטין מפני שהן מתחממין. טור. והיינו אם מתחממין בכדי שהיס״ב. ר״ז או׳ כ״א:

קכה **קכה) שם. מים צוננין מרובין וכו׳** ולא אמרינן דמצרף הכלי דדבר שאין מתכוין הוא ולאו פסיק רישיה הוא. מ״א ס״ק ל״ו. א״ר או׳ ל׳ תו״ש או׳ ע״ב:

קכו **קכו) וכתב** המ״מ פ״כ וז״ל נראה שכל שאינו מתכוין אין ראוי לומר פסיק רישיה הוא ולחייב מפני שכשהוא מתכוין עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי ודומה לקטימת קיסם (עיין סי׳ שכ״ב סעי׳ ד) שכל שאינו קוטמו לחצוץ בו שיניו פטור שכל שהוא מפני תיקון כלי מי שאינו מתקנו פטור ואפי׳ לר״י (וי״א דחייב לר״י עיין נ״ח ולב״ש) דמחייב בדבר שאינו מתכוין והמתכוין לצרף י״א שהוא חייב מדאו׳ וי״א שהוא מדרבנן עכ״ל. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם:

קכז **קכז) שם. כדי להפשירן.** פי׳ אבל כדי לחממם אסור דהיינו שהיסיב אסור ובזה קל הוא המחם מאמבטי דבאמבטי אסור אפי׳ כדי להפשר. עו״ש א׳ ל״ד:

קכח **קכח) שם. ומותר לצוק מים חמין וכו'** הטעם משום דכלי שני אינו מבשל. עו"ש או' ל"ה. ולפ"ז אפי' אם הצוננין מועטין וכישפוך יהיו חמין בכדי שהיס"ב שרי כיון דכ"ש אינו מבשל וכמ"ש לעיל או' ק"ד וקי"ז יעו"ש:

קכט **קכט) שם. או צונן לתוך חמין** ונ"ל דבצונן לחמין דוקא ששופך בשפיכה גדולה הכל בפעם אחת אבל מעט מעט אסור לערות שהרי מבשל תיכף ומה יועיל מה שמצטנן אח"כ. ח"א כלל ך' או' ג' וכתב ובזה מסולק תמיהת הב"ח יעו"ש. בן א"ח פ' בא או' י"א:

קל **קל) שם והוא שלא יהיו בכ"ר וכו'** פי' דקאי על צונן לתוך חמין אבל חמין לתוך צונן מותר אפי' בכ"ר משום דק"ל דתתאה גבר והמים הצוננין התחתונים מקררין המים העליונים. עו"ש או' ל"ו. תו"ש או' מ"ד. והיינו אם הצוננין מרובין שאין מתחממין בכדי שהיס"ב:

קלא **קלא) שם. בהגה. שא"א שיתבשלו.** עד שתהא היס"ב רק שיפיגו צינתן. ר"ז או' כ"ב:

קלב **קלב) שם בהגה. אפי' בכ"ר שרי.** ואפי' צונן לתוך חמין מותר. לבוש. והיינו שישפכם בשפיכה גדולה בפעה אחת כמ"ש לעיל או' קכ"ט יעו"ש:

קלג **קלג) שם בהגה. רק שלא יהיה על האש.** וה"ה שלא יהיה סמוך לאש במקום שיכול להתבשל דהיינו שיהיה היס"ב וכלקמן סעי' י"ד יעו"ש:

קלד **קלד) [סעיף יג'] בכלי שני וכו'** והטעם משום דכ"ש אינו מבשל אעפ"י שהיס"ב שאין דפנותיו חמין והילך ומתקרר ב"י בשם התו' עו"ש או' ל"ח:

קלה **קלה) שם. בכלי שני וכו'** ואם שואב בכלי ריקן מכ"ר פסק הט"ז ביו"ד ססי' צ"ב (ובסי' זה ס"ק י"ט) החמיר דהוי ככ"ר ואם שהה בתוכו עד שמעלה רתיחה שם פשיטא שהוא ככ"ר. א"ר או' ל"ב תו"ש ו' וה':

קלו **קלו) שם. בכלי שני וכו'** ואין להטמין כל הכלי בתוך כלי שני דא"כ הו"ל הטמנה אלא צ"ל מגולה למעלה. טז ס"ק י"ט. מיהו הר"ז או' כ"ג כתב דאפי' להטמינו כולו בתוכו שרי עו"ש ועיין לעיל סי' רנ"ח או' ב':

קלז **קלז) שם. בכלי שני** נראה דבאמבטי שכתוב בסעי' י"א אסור ליתן קיתון של מים אע"ג שהוא כלי שני. חמודי דניאל. פת"ע:

קלח **קלח) שם. אבל בכ"ר אסור.** אפי' להפיג צינתו בלבד גזרה שמא ישכח וישתהא שם עד שתהא היס"ב ואפי' באמבטי שהומשכו לתוכה חמי טבריא מן המעיין אסור להעמידו בתוכה מפני שהוא ככ"ר מד"ס אלא יטול מהאמבטי בכ"ש ויעמידנו בתוכו. ר"ז או' כ"ג ועיין לעיל או' קי"ט:

קלט **קלט) שם. אבל בכ"ר אסור,** נראה דאם הצוננין שבכלי עליון מרובין כ"כ שא"א שיתבשל שרי דלא גרע היכא דמפסיק כלי מהיכא שנתערבו כמבואר בגמ' בית מאיר:

קמ **קמ) [סעיף יד'] כנגד האש.** שהדליק הנכרי בשביל עצמו או בשביל ישראל מפני הצנה וכיוצא בו שהדליק בהיתר. ח"א כלל ך' או' י"א:

קמא **קמא) שם. להפיג צינתן וכו'** ואפי' כדי להפשיר נמי מותר כיון שמניחן במקום שלא יוכל להיות היס"ב, כ"מ בתו' דף מ"ח ד"ה מאי. וכ"מ בב"י:

קמב **קמב) שם. בענין שאינו יכול להתחמם וכו'** אפי' אם ישהה שם זמן מרובה. ר"ז או' כ"ד:

קמג **קמג) שם. דהיינו מקום שכריסו וכו'** וא"ת איך ידע האדם לשער כך בדעתו הנה נקיט האי כללא בידך כל היכא שזה החמין ראוי לשתיה או לאכילה שאין האדם נמנע ממנו מכח רבוי חמימותו ה"ז לא חשיב היס"ב אבל אם נמנע לשתותו או לאכלו מרוב חומו ה"ז נחשב בכלל יס"ב. בן א"ח פ' בא או' ה':

קמד **קמד) שם. ואפי' להניח בו שעה קטנה וכו'** והטעם מבואר בב"י משום דלמא משתלי ואתי להניחם שם עד שיתבשל דהיינו שהיס"ב וזה הוא לדעת הרא"ש וסיעתו ולאפוקי מדעת הרמב"ם ורש"י יעו"ש. עו"ש או' ט"ל:

קמה **קמה) שם הגה. וה"ה בפירות וכו'** כלומר גם בפירות אעפ"י שנאכלין כמו שהן חיין אסור לקרבן אצל האש כדי שתפיג צינתן במקום שיכולין להתחמם כ"ק שתהא היס"ב. עו"ש או' מ' ועיין לעיל או' ס' אבל רחוק מהאש אפי' דבר שאין נאכל כמות שהוא חי שרי. ולפ"ז אסור ליתן אלונטית (הוא שעוה ויתיו אף במקום שאין היס"ב. וכלי עופרת יש בו דבר יבש מבושל או לח רותח. א"א) או כלי עופרת סמוך לאש לחממו אם הוא קרוב. כ"כ שיכול להתיך שם או לשרוף ויש לדחות דכיון דלא ניחה ליה שישרוף או שיתיך הוי דבר שאין מתכוין. מ"א ס"ק ל"ז. גם י"ל דכיון דעיקר הטעם הוא דשמא ישכח מליטול אותו משם קודם שיתבשל א"כ לא חיישינן להכי דודאי יזהר הרבה ליקח אותו משם קודם שיתיך או שישרוף. תו"ש או' מ"ז:

קמו **קמו) [סעיף טו'] דבר שנתבשל כ"צ והוא יבש וכו'** אבל אם לא נתבשל כ"צ אפי' נתבשל כמאכל בן דרוסאי ואפי' הוא עדיין רותח אסור ליתן במקום שיכול להתחמם כדי שתהא היס"ב. ב"י. עו"ש או' מ"א:

קמז **קמז) שם. והוא יבש וכו'** מה שנהגו בקושטא שהשפחות מניחות המילייאנאש והתרנגולות לחמם בתוך התנור בשחרית שבת קודם הסעודה לכ"ע שרי כיון שאין בהם מרק ואין לחלק בין כנגד המדורה ובין תוך התנור דכיון שתנור שלנו פתחו מן הצד כעין בית הוא וכשנותנו שם ואין שם מדורה גרע טפי מכנגד המדורה ומנתינה בכלי ראשון ומה שסותמין התנור כדי לשמור חומו עושים כדי שלא יכנס אויר קר ויצנן אותו. מהרימ"ט בתשו' כ"י. ברכ"י או' ד' ובשו"ת מים רבים סי' כ"א מתיר בכה"ג לסמוך אל התנור אף אם יש מעט שומן קרוש אבל מרק הרבה אסור כיון שהתבשיל מצטמק בשבת וגם מבואר לדעתו לאסור אף שנתבשל כ"צ ומצטמק ורע לו להחם תוך התנור או תוך הכירה אפי' גרופה דמחזי כמבשל כיון שכן דרך בישולו ושאני סמוך לאש או נגד המדורה שאין כן דרך בישולו יעו"ש. והביאו שע"ת או' ל"ה וכתב דמנהגם להקל ויש על מי לסמוך יעו"ש:

קמח **קמח) שם מותר להניחו כנגד המדורה וכו'** וכן מותר לתת הקאהב"י שנתבשל כנגד המדורה אפי' ישראל אבל לתתו ע"ג האש אסור אף ע"י עכו"ם ואפי' עושה מעצמו ועל הפטפוט שרגליו נוגעות בארץ לא מלאני לבי להתיר. כנה"ג בתשו' סי' טו"ב. ברכ"י או' ה' שע"ת שם. אמנם הזכ"ל או' ב' כתב על דברי כנה"ג הנז' דלדעת מרן זה אסור וכתב דבס' קול אליהו סי' י"ד נמי השיג עליו יעו"ש. ועיין לעיל סי' רנ"ג או' י"א:

קמט **קמט) שם. מותר להניחו כנגד המדורה וכו'** דאין דרך בישול בכך אבל ע"ג האש ממש אסור כמבואר בב"י וטעמא דק"ל כמ"ד יש בישול אחר בישול וכ"ש שיש בישול אחר אפיה וצליה ואפיה אחר בישול. מהרי"ל ואלי בהגהותיו כ"י. ברכ"י בשיו"ב או' ג':

קנ **קנ) שם. כנגד המדורה וכו'** כלל סעי' זה דכל מה שנתבאר בסעי' ד' דאין בו משום בישול אע"ג דאסור להניחו ע"ג כירא משום חשש חיתוי מ"מ סמוך למדורה שרי דדמי לסמיכה לכירה מטעם שכתב המ"א. לב"ש. ועיין באו' שאח"ז.

קנא **קנא) שם. כנגד המדורה וכו'** דדמי לסמיכה בכירה דשרי ואע"ג שאין דבר מפסיק בינו לבין האש כיון שהצריכו חכמים להרחיק קצת מן המדורה אית ליה היכרא ולא אתי לאחתויי. הרא"ש. מ"א ס"ק ל"ח. תו"ש או' מ"ח:

קנב **קנב) שם. אפי' במקום שהיס"ב.** דבדבר יבש ליכא בישול אחר בישול כמ"ש סעי' ד' תו"ש או' מ"ט:

קנג **קנג) שם בהגה. אפי' בדבר שיש בו מרק וכו'** כלומר ונתבשל כ"צ. עו"ש או' מ"ב:

קנד **קנד) שם בהגה. אפי' נצטנן מותר.** דס"ל דאין בישול אחר בישול אפי' ברוטב ונצטנן. מ"א ס"ק ט"ל. א"ר או' ל"ה. תו"ש או' ז' ועיין לעיל או' נ"א:

קנה **קנה) שם. ונהגו להקל אם לא נצטנן וכו'** אם נצטנן עד שאין ראוי לאכול אסור דנראה כתיקון קצת. א"א או ט"ל. ואם אינו מניחו שם להיות היס"ב אלא רק כדי להחם קצת י"ל לכ"ע מותר אפי' נצטנן לגמרי ולא גזרינן בזה שמא ישכח ויעמוד שם עד שהיס"ב כיון די"א דאפי' נצטנן לא שייך בישול (כמ"ש לעיל או' נ"א) ויש לסמוך ע"ז כשהוא צורך גדול ובלבד שיזהר מאד שלא יניח לעמוד שם הרבה שלא יבא לידי ספק חטאת אבל להניח כדי שתהיה היס"ב אסור. ח"א כלל ד' או' י"ג:

קנו **קנו) [סעיף טז'] מותר ליתן אינפדה.** פי' פשטיד"א. פרישה או' י"א. והיינו פת כפולה הממולא בחתיכות שומן. אחרונים:

קנז **קנז) שם מותר ליתן אינפדה וכו'** וכ"ה דעת הרמב"ם ורש"י ור"י מפארי"ש ואע"ג דק"ל (סי' ש"ך סעי' ט') דאסור לרסק בשבת לא את השלג ולא את הברד בשביל שיזובו מימיו דהתם אינו אסור אלא בשביל גזרה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין והיינו דוקא היכא דעביד בידים הא אילו הניחם כנגד המדורה או בחמה ונפשרו מאליהן מותרות דלאו נולד הוא ולא דמי למשקין שזבו משום שבעודם קרושים תורת משקה עליהם לכל דבר. וכ"כ ה"ה פכ"א בשם הרשב"א ז"ל. עו"ש או' מ"ג. וכ"ה בב"י:

קנח **קנח) שם. במקום שהיס"ב.** כתב הלבוש שיש ט"ס וצ"ל במקום שאין היס"ב דבמקום שהיס"ב אסור משום בישול כמ"ש הרב"י גבי שמן יעו"ש אמנם המ"א סק"מ כתב על דברי הלבוש הנז' דלא דמי דהכא כיון שנתבשל כבר והוא יבש אין בו משום בישול כמ"ש סעי' ט"ו ובסי' רנ"ג סעי' ה' וכתב שכ"מ בגמ' וברש"י דף קמ"ה וכ"מ במרדכי והגהות סמ"ק ושכן כתב בס' מנחת כהן יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' נ"א. וכ"כ הפרישה או ה' על דברי הלבוש הנז' דאינו נכון יעו"ש. וכ"כ הברכ"י או' ו' וכ"ה דעת אחרונים. ומיהו אם השומן זב לחוץ מהפשטיד"א עיין לקמן או' קס"ג דיש מחמירין שלא לאכול השומן משום נולד. ויש מתירין יעו"ש:

קנט **קנט) שם הגה. וכ״ש קדרה שיש בו רוטב וכו׳** הטעם משום דמאליו הוא נמחה וכשהוא נימוח מתערב עם המרק ואינו ניכר דפשיטא דשרי ודמי להא דאמרינן (סי׳ ש״ך סעי׳ ט׳) אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה משום דאינו ניכר כשנימוח. עו״ש או מ״ה:

קס **קס) שם בהגה. וכ״ש קדירה שיש בו רוטב וכו׳** אבל מ״מ אסור מטעם בישול להאוסרין כמ״ש סעי׳ ט״ו מ״א ס״ק מ״א. ור״ל דמה שכתב רמ״א וכ״ש קדירה וכו׳ היינו לענין איסור נולד דשרי ומיירי במקום שאין היס״ב אבל ביס״ב באמת אסור משום בישול. לב״ש. וכ״כ התו״ש או׳ נ״ב דלהאוסרין בסעי׳ ט״ו (היינו דעת הש״ע שאינו מתיר אלא דבר יבש) צריך להניח אותם במקום רחוק שאין היס״ב:

קסא **קסא) שם בהגה. וכ״ש קדירה שיש בו רוטב וכו׳** ורוטב קרוש הוה נולד כשנמוח ואפי׳ באין היס״ב ואסור לד״ה. א״א או׳ מ׳ וא״כ צ״ל דהכא מיירי שהשומן נקרש ע״פ הרוטב דאי הרוטב בעצמו נקרש אסור. ס׳ מנחת פתים. וכ״מ ממ״ש באו׳ הקודם דהטעם הוא משום כשהוא נימוח מתערב עם המרק ואינו ניכר משמע דדוקא השומן לבד הוא שנקרש והמרק נשאר כמו שהוא ולכך כשנימוח השומן מתערב עם המרק ואינו ניכר:

קסב **קסב) שם בהגה. ויש מחמירין וכו׳** פי׳ אפי׳ בקדירה ששומן מעורב עם מרק וגם אין היס״ב דלא דמי להא דאמרינן נותן לתוך הכוס משום דהתם אין הברד ניכר כלל אבל שומן שנמחה צף למעלה וניכר הוא והטעם דאסור משום דנולד הוא ואפי׳ נמחה בחמה. עו״ש או׳ מ״ר:

קסג **קסג) שם בהגה. ויש מחמירין וכו׳** משום דהשומן צף למעלה והוי בעין והוי נולד דדמי למשקין שזבו משא״כ בשלג דשרי כמ״ש סי׳ ש״ך סעי׳ ט׳ דכשנימוח במים אינו ניכר ומשמע דאפי׳ בדיעבד אסור לאכול השומן דהוי נולד ומ״מ הפשטי״ד עצמה מותרת דבשומן הבלוע בה אין איסור מידי דהוי אחתיכת בשר שמותר לחמם כמ״ש הרב״י (עיין באו׳ שאח״ז) ואפשר דכיון דנאסר השומן בעין חוזר ונבלע בפשטי״ד ונאסר כמ״ש ביו״ד סי׳ קי״ג סעי׳ ג׳ ומ״מ יש להקל בדיעבד כמ״ש רמ״א. ונ״ל דמותר ליתן הפשטיד״א קודם שהוסק התנור כמ״ש ס״ס רנ״ג דאפי׳ בנותן הקדירה קודם שהוסק פטור אבל אסור וכ״ש הכא דיש מתירין ליתן אפי׳ אחר שהוסק לכל הפחות יש להתיר קודם שהוסק ומ״מ אין להקל בפני ע״ה ייש לעשות ע״י עכו״ם. מ״א ס״ק מ״ב. א״ר או׳ ל״ו. תו״ש או׳ נ״ג ח״א כלל ך׳ או׳ ך׳ וכן יש ליזהר בדגים שהרוטב ומרק שלהם קרוש לעשות ע״י גוי. מחה״ש. ומיהו מ״ש המ״א דאפי׳ בדיעבד אסור לאכול השומן דהוי נולד וכו׳ עיין פמ״א סי״ פ״ד שחולק על מ״א וס״ל דאפי׳ במקום שהיס״ב אין איסור בדיעבד ובמקום שאין היס״ב מותר ליתן פשטידא אפי׳ לכתחלה. ואפי׳ אם נהגו להחמיר מנהג בטעות הוא יעו״ש והביאו שע״ת או׳ ט״ל:

קסד **קסד) שם בהגה. ויש מחמירין וכו׳** וכתב בעה״ת שאם מע״ש עירה ושפך חוצה המים והשומן שבתוכה מותר להחם בשבת את הפשטידא. וכתב עליו ב״י ונראה מכאן שאפי, לדעתו (ר״ל דמחמיר) מותר נהחם בשבת חתיכת בשר שמן ואעפ״י שמקצתו זב שאם לא כן אעפ״י ששפך המים והשומן הו״ל לאסור מפני חתיכת בשר שמן שבתוך האנפאד״ה שהם נפשרים וזבים והטעם משום דכיון דדבר מועט הוא הדבר הנפשר לא חשוב ושרי עכ״ל. והביאו הט״ז ס״ק כ״א א״ר שם. תו״ש שם:

קסה **קסה) וכתב** בדרשות מהר״ש. שמותר להשים כד של יין שיש בו קרח הרבה על התנור כדי לפשר הקרח ע״כ. והביאו א״ר שם וכתב הטעם משום דכיון שיש בו יין ואינו ניכר הקרח כשנימוח מותר יעו״ש. ונראה דה״ד שמניחו במקום שלא יוכל לבא שהיס״ב וכמ״ש סעי׳ י״ד דאל״ה הוי בישול ויש אוסרין בישול ביין כמ״ש לעיל או ס׳ יעו״ש:

קסו **קסו) שם בהגה. יש לסמוך אסברא ראשונה.** וכן הסכים הב״ח. וכ״כ אחרונים:

קסז **קסז) [סעיף יז׳] אסור ליתן צונן וכו׳** ולפי מה שמסיק הרמ״א לעיל כסעי׳ ט״ו בהגה להתיר בלא נצטנן לגמרי ה״ה לכאן אם הוא דבר שנתבשל כ״צ ולא נצטנן לגמרי:

קסח **קסח) שם. שאלו היה מניח שם הרבה וכו׳** והטעם דלמא משתלי ויניח אותו עד שיתבשל. תו״ש או׳ נ״ד. לב״ש:

קסט **קסט) שם. כדין מניח כנגד המדורה וכו׳** דלא שייך חשש חיתו׳ כמ״ש סעי׳ ט״ו. תו״ש או׳ נ״ה לב״ש:

קע **קע) שם. ואם אינו חם כ״כ מותר.** ואפי׳ אם הצונן הוא דבר שלא נתבשל מעולם כמ״ש לעיל או׳ קע״ה יעו״ש:

קעא **קעא) [סעיף חי׳] האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין וכו׳** וחייב ההגסה יש מי שכתב שאין חייב בה אלא בהגסה ראשונה שאינו מתבשל מהרה אלא בהגסה זו אבל משהגיס פעם א׳ דבלא מגיס מתבשל אף המגיס פטור דמאי עבר ולזה נוטה דעת הרמב״ן והרשב״א ז״ל ובודאי לד״ה כשאין בבישולו חיוב אין חיוב בהגסתו. המ״מ פ״ט דין ד׳ והביאו ב״י ומ״א ס״ק מ״ב. ומשמע דאפי׳ בעודו על האש אם נתבשל כ״צ המגיס פטור אבל בב״י סי׳ רנ״ג כתב בשם הכלבו דמגיס חייב משום מבשל אפי׳ בקדרה מבושלת כ״ז שהיא על האש יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק הנז׳ והתו״ש או׳ נ״ו:

קעב **קעב) שם. שהעבירן מרותחין וכו'** לרבותא נקט וכ"ש בעודן על האש ולא נתבשלו כ"צ דאסור:

קעג **קעג) שם. אם לא נתבשל כ"צ וכו'** ואם נתבשלו כ"צ ועדיין מונח על האש כתב ב"י בשם המ"מ פ"ג דמותר להכניס המגריפה ולהוציא ממנו יעו"ש. וכ"מ בב"ח רסי' רנ"ב. מיהו הא"ר באו ט"ל הראה פנים לכאן ולכאן אבל באו' מ' מסיק דכשהוא על האש ודאי יש לאסור הוצאה יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל ך' או' ט' ועיין לקמן בהגה:

קעד **קעד) שם. אם לא נתבשל כ"צ וכו'** גיקולאט"י שנתבשל מע"ש כ"צ והונח ע"י עכו"ם ביום ש"ק אצל האש יש סמך להתיר להגיסו בעץ הפרור כדי להעריך הגיקואלט"י היטב ואח"כ לתת בתוך הכוסות. שו"ת זר"א א"ח סי' מ' מחב"ר או' ו' ועיין לקמן סי' שכ"א סעי' י"ט:

קעה **קעה) בשעושין** סעודות גדולות שאוכלין ב' ג' שלחנות ביום ש"ק זה אחר זה וחוששין שמא יצטנן המאכל ולכן אין מורידין קדרת המאכל מעל הכירה אלא גורפין במגריפה יש להם על מה שיסמוכו ול"ע מותר אף שאין הגחלים עוממות ואף דע"י המגריפה מתהפך מה שלמעלה למטה ומתקרב אל חמימות הקדרה. הרדב"ז בתשו' שנדפס בפיורדא ח"ג סי תי"א. מחב"ר או' ז':

קעו **קעו) שם. אבל צמר ליורה וכו'** דבזה יש משום צובע א"נ שהצמר צריך הרבה בישול. הרא"ש. ט"ז ס"ק כ"ב. וכתב התו"ש או נ"ז דדעת הש"ע כהאי טעמא נמי דיש בו משום בישול וכמ"ש רסי' רנ"ב ומ"ש המ"א הטעם משום צובע לא דק יעו"ש:

קעז **קעז) שם הגה. ולכתחלה יש ליזהר וכו'** והעולם נהגו היתר במיני קטניות שמוציאין אותן בכף כיון דא"א בענין אחר ויש להם על מי שיסמוכו. מ"א ס"ק מ"ד. אבל הט"ז סק כ"ג כתב כיון שנתבשל כ"צ אין להחמיר בהוצאה רק שיחמיר שלא להפך בקדרה יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ל' וכן מנהג העולם להקל בנתבשל כ"צ ואינו על האש להוציא במגרפה ומ"מ היכא דאפשר בנקל יש להחמיר דהיינו לשפוך מן הקדרה אל הכלי בלתי הוצאה במגרפה. והיינו בעוד שהיס"ב אבל אם אין היס"ב ליכא למיחש. ועיין לקמן סי' שכ"א סעי' י"ט:

קעח **קעח) [סעיף יט'] בעודו כנגד המדורה.** וה"ה במעבירו מהאש כ"ז שהיס"ב אסור לטוח עליו שמן ושום דהא עדיין כ"ר הוא כמ"ש סעי' ט' ט"ז ס"ק כ"ד. מ"א ס"ק מ"ה. תו"ש או' נ"ט. והרבה אין יודעים להזהר כשצולין אווזא וכשמוציאין אותה בעודה רותח מושחין עליה שום וזהו אסיר כ"ז שהיס"ב. ט"ז שם. ואם טחו בשום כ"ז שהיס"ב אוסר כדי נטילה בכחוש ובשמן עד ס' מש"ז או' כ"ד וכתב שם המ"א דדבר שהוא גוש (ר"ל עב) אפי' בכ"ש מבשל כמ"ש הפו' ביו"ד סי' ק"ה וכ"ש צלי יעו"ש. והביאו התו"ש שם. ומיהו בדיעבד אין לאסור דיש לסמיך אפו' דכ"ש אינו מבשל בכל גוונא. מש"ז שם:

קעט **קעט) שם. בעודו כנגד המדורה.** ונ"ל דבשומן מותר לטוחו דאין בו בשול משום כמ"ש סעי' ט"ז ומשום נולד ליכא כיון דאינו בעין ובלבד שלא ירסקנו בידים רק יניחנו עליו מעט מעט והוא נימוח מאליו ואפשר דזהו מקרי בעין מידי דהוה אקדרה שיש בה רוטב וצ"ע. מ"א שם. והביאו א"ר או' מ"א ועיין שם מה שמצדד להקל והר"ז או' כ"ח כתב דיש לדמותו לקדרה שקרש שמנוניתה שנוהגין להחמיר לכתחלה עכ"ל ור"ל כמ"ש לעיל ססעי' ט"ז בהגה וכ"כ האחרונים דיש להקל לעת הצורך:

קפ **קפ) שם. דמ"מ יתבשל השום וכו'** מכאן נראה להביא ראיה שמותר לטוח שומן אווזא שנקפה ע"ג מיני קמחים וקטניות כגון לאקשי"ן חמין או הירי"ז שנותנין ע"ג הקערה בשבת שאף שנמחה ע"ג והוא בעין מ"מ הואיל ואינו מתבשל ע"ג (ר"ל אלא נכנס בתוכם) מותר. דרישה או' ו' והביאו א"ר שם וכ"כ הר"ז שם להתיר בזה מפני מה שנימוח אינו בעין אלא נכנס בתוכן. וכ"ה דעת האחרונים:

סימן שיט

א **א) [סעיף א'] הבורר אוכל וכו'** הבורר הוא אחת מט"ל אבות מלאכות שחייבים עליהם סקילה במזיד ובהתראה ובשוגג חטאת קבועה ומפרש המחבר הכא כיצד הוא הבורר שיתחייב מיתה ומה שהוא פטור אבל אסור ומה שהוא מותר אפי' לכתחלה. עו"ש או' א'. ובענין אם אסור לאוכלו בו ביום ומה שיש לחלק בין שוגג למזיד והמברר לחולה כבר נתבאר לעיל סי' שי"ח סעי' א' וב' לענין מבשל וה"ה למברר דלא יש הפרש בין המלאכות כמ"ש שם ומ"ש הא"א אות א' לחלק בין מברר פסולת מתוך האוכל למברר שני מינין כבר השיג עליו הפתה"ד או' א' יעו"ש. ועוד עיין לקמן או' ל"ו ואו' ל"ז:

ב **ב) שם בנפה ובכברה חייב.** שזהו דרך ברירתו, מ"א סק"א. ואפי' לאכול לאלתר חייב אם בירר בנפה ובכברה. ב"י. ב"ח. תו"ש או' א':

ג ג) **שם בקנון ובתמחוי וכו׳** קנין הוא כלי עץ שעושין כעין צינור רחב מלאחריו וקצר מלפניו ובעלי מטבע עושין אותו והבורר בו קטנית נותן קטנית במקום הרחב ומנענעו והקטנית מפני שהוא סגלגל מתגלגל ויורד דרך פיו הקצר והפסולת נשאר בכלי, רש״י שבת ע״ד ע״א. ותמחוי הוא קערה גדולה שמערה כל האלפס לתוכה ומשם לקערות. ב״ח פרישה או׳ ג׳ א״ר או׳ ב׳ ועיין לקמן סעי׳ ז׳:

ד ד) **שם פטור אבל אסור.** ומותר לכתחילה לא הוי דדמי לבריה, וחייב חטאת לא הוי דלכאחר יד הוא דעיקר ברירה בנפה וכברה אבל ביד לא דמי לבורר כלל רש״י שם, ומ״ש אבל ביד לא דמי וכו׳ ר״ל ולכך שרי לכתחילה וכמ״ש בש״ע:

ה ה) **שם פטור אבל אסור.** ואפי׳ לאכול לאלתר נמי בקנון ותמחוי פטור אבל אסור, ב״י ב״ח. והוי יודע בקנון ותמחוי לברור פחות מכגרוגרת חצי שיעור אסור אטו נפה וכברה דחצי שיעור אף בשבת הוי מה״ת לא מדרבנן דליהוי גזירה לגזירה, מש״ז או׳ א׳:

ו ו) **שם ואם בירר בידי כדי לאכול וכו׳** אבל אם בירר בידו לאוצר חייב. טור, ועיין לקמן סעי׳ ב׳:

ז ז) **שם ואם בירר בידו לאכול וכו׳,** ואפי׳ מניחו אח״כ לכלי אחר שרי ופשוט הוא כמ״ש הב״י. תו״ש או׳ ג׳ מש״ז או׳ ג׳:

ח ח) **שם לאלתר מותר,** ודוקא אוכל מתוך הפסולת, מ״מ, מ״א סק״ב ואפי׳ אם האוכל מרובה ויש טרחא יותר בברירת האוכל אפ״ה צריך דוקא לברור האוכל כמ״ש לקמן סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש, ואם בירר לאלתר ואח״כ נמלך והשהה לסעודת בין הערביים, לא אריך למעבד הכי אבל חיוב חטאת למפרע לא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, מש״ז או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ל״ו.

ט ט) **שם לאלתר מותר,** לאו דוקא לאלתר אלא באותה סעודה ט״ז סק״א והוכיח כן מהגמ׳ יעו״ש והגם שכתב זה מור״ם ז״ל בהגה כתב הלב״ש דכוונתו לומר דגם הש״ע מודה בהא לרמ״א דהא לשון הגמ׳ הוא בורר ואוכל היינו לאלתר בורר ומניח היינו סמיך לסעודה עכ״ד.

י י) **שם לאלתר מותר,** וכן הבורר ביד לאכול הבהמה לאלתר שרי מש״ז או׳ ה׳. ודוקא בורר ביד דהוי דרך אכילה שרי כדי לאכול לאלתר אבל לא בשאר מלאכות מ״א סי׳ ש״ך סק״ז יעו״ש:

יא יא) **שם הגה.** וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה וכו׳ ר״ל שבורר קודם סעודה לצורך אותה סעודה, וכתב ב״י בשם ריו״ שאם הוא בורר אחר סעודה כל שבורר לצורך סעודה אחרת באותו יום בעצמו הוי לאלתר ואם כשהוא בתוך הסעודה בורר אינו יכול לברור אלא לצורך אותה סעודה בלבד וכן אם בורר קודם סעודה צריך לאוכלם בתוך סעודה ראשונה ואם השהה מהם עד אחר שעומד מסעודתו לא מקרי לאלתר וחייב אלא שבשם המרדכי כתב דדוקא להתחיל ולאכול אחר ברירתו שרי אבל לאכול אחר שעה נעשה כבורר לאוצר ואסור וכתב שכ״מ מדברי הרמב״ם כדברי המרדכי יעו״ש וכן דעתו כאן בש״ע כמ״ש לקמן או׳ ל״ה. וכ״כ הלבוש סעי׳ ב׳ לא יברור אלא בתוך הסעודה או סמוך לה קודם שיסעוד, וכ״כ מ״א סי׳ שכ״א ס״ק ט״ו, ר״ז או׳ ג׳, ח״א כלל ט״ז או׳ ב׳ ואו׳ ג׳. וכתב שם הר״ז דכל שהוא סמוך לסעודה. מותר לברור לצורך כל אותה סעודה אעפ״י שתמשך איזה זמן ואם נשתייר מבירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום כיון שבירר בהיתר ובלבד שלא יערים עכ״ד, וכ״כ הרב בן א״ח פ׳ בשלח או׳ א׳ דאם בורר לסעודה שמתחיל בה אחר פחות משעה מותר ואעפ״י שהסעודה שאוכל בה נמשכת הרבה שעות מותר:

יב יב) **שם בהגה ואפי׳ אחרים אוכלים עמו שרי,** ומותר לברור אחד בעד כולם, לבוש. ר״ז שם:

יג יג) **שם בהגה ואפי׳ אחרים אוכלים עמו וכו׳,** לאו דוקא אלא אפי׳ שמברר הכל לצורך אחרים ואינו אוכל עמהם שרי. ברכ״י או׳ א׳ אמנם השש״א או׳ א׳ כתב דדבר זה לא נפיק מפלוגתא די״א בעינן דוקא שיאכל עמהם יעו״ש וע״כ נראה דיש להחמיר ולאכול מאותו דבר שמברר לצורך אחרים:

יד יד) **שם בהגה ואפי׳ אחרים אוכלים עמו שרי,** והגם דמרן ז״ל לא העלה דבר זה על שלחנו מ״מ נראה דכל הפו׳ מודים בזה ולא חששו לבארו מפני שהוא פשוט בעיניהם ברכ״י או׳ ב׳:

טו טו) **שם בהגה ולכן מותר לברור הירק וכו׳** ודוקא אוכל מתוך הפסולת ואפי׳ אין העלין הללו פסול׳ גמור שראויים לאכילה ע״י הדחק אסור לברור הפסולת. מ״א סק״ג, תו״ש או׳ ו׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ט״ז או׳ ד׳ ומה שנהגו לחתוך המעופש ודאי לכ״ע אינו אלא כקליפת תפוחים וכהסרת עצם המחטין דקין מן הדגים דשרי סמוך לאכילתו ואפי׳ לקרוע הנייר הנדבק בעוגות מתירין מה״ט בשעת אכילה, ס׳ מאורי אור בחלק באר שבע דף פ״ט ע״א א״ח או׳ ב׳ וכ״כ המש״ז או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ י״ט:

טז טז) **שם בהגה ולכן מותר לברור הירק וכו׳** וצריך ליזהר שלא לברור עד לאחר יציאת בהכ״נ שיהא סמוך לסעודה ממש ואז מותר לברור כל מה שצריך לאכול ממנו באותה סעודה. ר״ז שם:

יז טוב) **שם בהגה ולכן מותר לברור הירק וכו׳** ועיין בשה״ג פ׳ אלו קשרים שנהג לבררו מע״ש ומי״ט כתב המחמיר תע״ב. א״ר או׳ ה׳:

יח חי) **שם בהגה ולכן מותר לברור הירק וכו׳** וה״ה קטניות לברור הטובים מהמתולעים שרי ביד לאכול מיד הא לברור המתולעים יש לאסור מדרבנן עכ״פ וכ״ש פסולת קליפה מקטניות אע״ג דראוי לאכול ע״י הדחק מדרבנן אסור א״א או׳ ג׳ וכן פירות שנפלו לארץ ונתערבו בעפר וצרורות יזהר שלא יברור רק מה שצריך לאותה סעודה שרוצה לאכול תיכף ולא יותר דאז חייב. ח״א כלל ך׳ או׳ ד׳

יט יט) **שם בהגה מן העלין המעופשין וכו׳** באופן ברירה זו יש חילוק דאם הם עלין מופרדין יבור לו הטובים ויניח המעופשים דאם יעשה בהיפך הו״ל בורר פסולת מתוך האוכל דאסור אפי׳ ביד ואפי׳ לאלתר אבל אם הם קלחים כגון חזרת שהעלים מבחוץ הם המעופשים אז יסיר מוצא המעופשות דהו״ל כמסיר הקליפה לאכול התוך. הרב מהרי״ל ואלי בהגהות כ״י. ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ והיינו ברוצה לאכול לאלתר כמ״ש לעיל או׳ ט״ו:

כ ך) [**סעיף ב׳**] **הבורר אוכל מתוך פסולת וכו׳** כלומר אפי׳ אוכל מתוך פסולת כיון שבירר להניח חייב עו״ש או׳ ד׳:

כא כא) **שם נעשה כבורר לאוצר וכו׳** והיינו בבורר זמן מופלג מסעודה וכמ״ש לקמן או׳ ל״ה יעו״ש.

כב כב) [**סעיף ג׳**] **הוי לפניו שני מיני וכו׳ בורר אחד וכו׳** דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת ואסור לבררו, טור, לבוש:

כג כג) **שם הגה ומניח השני וכו׳** כוונת רמ״א למ״ש הטור דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת וא״כ צריך לברור זה שרוצה לאכול ולהניח השני אבל איפכא לא דהוי פסולת מתוך אוכל. מ״א סק״ד א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ ט׳ ר״ז או׳ ה׳ ת״א כלל ט״ז או׳ ה׳

כד כד) **שם כדי לאכול מיד,** כלומר מה שבורר צריך לאכול מיד באותה סעודה, עו״ש או׳ ו׳

כה כה) **ודע** דגם בשני מיני כלים המעורבים שייך ברירה כשבירר אחד מאחד וכדאיתא בפ׳ כלל גדול (שבת ע״ד ע״ב) גבי האי מאן דעביד חלתא וכו׳ ועיין בפרש״י שם שכתב בירר יפות הר״ז בורר, ט״ז ס״ק י״ב. תו״ש או׳ יו״ד, פתה״ד או׳ ג׳ וזה שרוצה עכשיו להשתמש בו מקרי אוכל והשני פסולת וצריך לברור זה שרוצה עכשיו להשתמש בו מיד ולהיפך חייב חטאת, ח״א שם, וכ״כ הר״ז או׳ ח׳ ואפשר דאם תלויים כמה בגדים על הכותל זה על זה ומוכרח לסלק מתחלה כל הבגדים כדי לקחת בגדו וכן אם מונחים כמה מינים יחד זה על זה והמין שרוצה למטה, וצריך לסלק כל המינים כדי לקחת מין שרוצה דזה לא הוי בכלל בורר דלא גרע מעלין המעופשין המונחים בחוץ דמותר להסירם כדי לקחת הטובים המונחים מבפנים כמ״ש לעיל או׳ י״ט יעו״ש

כו כו) **שם הגה ושני מיני דגים וכו׳** בתה״ד סי׳ נ״ז נסתפק בזה ונטה להחמיר מטעם דספיקא דחיוב חטאת הוא, ב״י עו״ש או׳ ז׳ ונ״מ דאם בירר בדיעבד אין לאסור לאוכלו באותו יום דספקא דרבנן לקולא, וכ״כ המש״ז סוף או׳ ב׳:

כז כז) **שם בהגה ושני מיני דגים וכו׳** ונראה דה״ה בשני מיני בשר דמאי שנא, והטוב והישר שילמד אדם תוך ביתו להניח מע״ש כל פרי ואוכל בכלי בפ״ע. ס׳ הזכרונות דף נ״א כנה״ג בהגב״י:

כח כח) **שם בהגה כדי לאכלו מיד,** ר״ל שיברור אותו שרוצה לאכול מיד ולא יברור אותם שרוצה להניח לסעודה אחרת. לב״ש:

כט כט) **שם בהגה וכל אחת נכרת וכו׳** כלומר דלא תימא דאין שייך בורר אלא בב׳ מינים מעורבים כלשון הש״ע וכאן אין מעורבין קמ״ל דאפ״ה שייך ברירה, ועיין לב״ש.

ל ל) **שם בהגה אבל כל שהוא מין א׳ וכו׳** כ״כ בתה״ד סי׳ נ״ז דבמין א׳ לא שייך ברירה ושרי ליטול קצתו לאכול ולהניח קצתו לסעודה אתרת או ליטול קצתו ולהצניעו לסעודה אחרת ולהניח קצתו לפניו לאכול לאלתר, והביאו ב״י. אבל הט״ז סק״ב חולק וס״ל דאפי׳ במין א׳ שייך ברירה דאותו שאינו רוצה לאכול עתה ולהניחו לסעודה אחרת מיקרי פיסולת יעו״ש, אמנם הח״מ או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ והתו״ש או׳ יו״ד והנה״ש או׳ א׳ כולם השיגו על דברי הט״ז הנ״ז והסכימו לדברי התה״ד ומור״ם ז״ל דבמין אחד לא שייך ברירה יעו״ש, וכ״כ הברכ״י או׳ ד׳ דבהמ״מ ריש שביתת עשור משמע כהתה״ד וכ״כ בא״ח דף מ״ה ע״ד משם ר׳ פרץ יעו״ש, וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ ומיהו הת״א כלל ט״ז או׳ ה׳ כתב דמ״מ נכון להחמיר אפי׳ במין א׳ בגדולות מן הקטנות ושיברור מה שרוצה לאכול עכשיו:

לא לא) **שם בהגה לא מקרי ברירה** אלא א״כ קצת אין ראוי לאכילה אלא ע״י הדחק דאז פטור אבל אסור, מ״א סק״ה:

לב **לב) שם בהגה לא מקרי ברירה,** והיינו דוקא כשהם חתיכות גדולות וקטנות אבל אם הוא מין א׳ כגון מצה שנידוכה ויש בה פירורין גדולים אסור לברור הגדולים מן הקטנים דמה שנידוך הוי כקמח וכשני מנים חשיבי, מ״א סי׳ תק״ד סק״ט בשם מהרי״ל ולפ״ז יש ליזהר שלא לברור ממלח הנידוך פירורי מלח דהוי למצה נידוכה דמהרי״ל בי״מ או׳ ל״ח ור״ל שיקח רק מה שהוא צריך בלא ברירה:

לג **לג) שם בהגה לא מקרי ברירה,** אבל כשהוא קצת מהם אינם טובים כ״כ כמו חתיכות האחרים כגון שנקדחו מכח הבישול איזה חתיכת דגים ורוצה לברור אותן שלא נקדחו אפי׳ במין א׳ או שבישל ב׳ דגים ממין אחד ביחד ודג א׳ הוי חי והדג הב׳ מת ורוצה לברור זה מזה בודאי גם בזה שייך ברירה וצריך לברור זה שרוצה לאכול עכשיו ודמי ממש לעלין מעופשין (לעיל סעי׳ א׳) וצריכין ליזהר בסעודה שמונחין כמה מיני עופות יחד ובוררין להניח למו״ש שיבררו אלו שרוצין לאכול עכשיו ולא להיפוך ובשר צלי ומבושל הוי שני מינים לענין זה, ח״א שם. וכן דג שלוק במים ודג מטוגן בשמן הוי ב׳ מינין לענין זה בי״מ או׳ ט״ל, וכן שחורות ולבנות וכדומה אסור דמקרי ב׳ מינים, ועיין סי׳ רכ״ה או׳ יו״ד במ״א אם חלוקים בטעמם או בשמם לענין שהחיינו ה״ה לכאן וצ״ע, גם במיני מתיקה י״ל דב׳ מינין הוי כל שחלוקי׳ בטעמם, א״א או׳ ה׳ ותפוחים מתוקים וחמוצים את״ל מין א׳ הוא אפ״ה כל ששונא חמוצים פסולת מקרי לגבי דידיה ואסור אבל אם אחרים מסובים והם אוהבים חמוצים י״ל דשרי לברור חמוצים ממתוקים, מש״ז או׳ ב׳:

לד **לד) שם כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים וכו׳** היינו מסעודה לסעודה, מ״א סק״ו, ור״ל שבורר בסעודת שחרית כדי לאכול בסעודת בין הערבים, ועיין באו׳ שאח״ז:

לה **לה) שם כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים וכו׳** והא דלא כתב אפי׳ לבו ביום כמ״ש לעיל סעי׳ ב׳ גבי בורר אוכל מתוך פסולת וגם הא דלא כללנהו ביחד אוכל ופסולת וב׳ מיני אוכלין כמו בסעי׳ א׳ כתב הלב״ש משום דחלוקים הם דבאוכל ופסולת כל שאינו סמוך לסעודה חייב אבל בב׳ מיני אוכלין שרי אפי׳ רחיק מסעודה ואינו חייב אלא מסעודה לסעודה וכתב שזהו כוונת ע״א סק״ו וכ״ה בב״י יעו״ש, וכ״כ הא״א או׳ ו׳ ומחה״ש וכתבו דכ״ה דעת הש״ע יעו״ש. ועיין לעיל או׳ י״א:

לו **לו) שם לאכול בין הערבים חייב,** ואם בירר בכונה של איסור דהיתה כוונתו לאח״ז דהיינו לסעודת בין הערבים ואח״כ נמלך לאכול לאלתר לא מהני וה״ה אם בישל ואח״כ נזדמן לו חולה שיש בו סכנה שצריך לאותו תבשיל לא נפטר בכך מאחר שגמר מלאכתו במחשבת איסור, וכן אם בירר בהיתר כדי לאכול לאלתר ואח״כ נמלך והניח זה לסעודת בין הערבים לכ״ע איכא בזה איסורא דרבנן ודלא כהרב טל אורות אבל אם בירר בהיתר כדי לאכול לאלתר ואכל לאלתר ונשתייר שרי להניחו לסעודת בין הערבים ובלבד שלא יערים כמ״ש הר״ז או׳ ג׳ וכ״ש אם בירר חתיכה אתת שהיתר כדי לאכול לאלתר ואכל ממנה לאלתר ונשתייר דפשיטה דשרי כיון שאכל מאותה חתיכה עצמה אבל אם בירר יותר ממה שצריך לאלתר אדעתא לשייר ממנו לסעודת בין הערבים לכ״ע חייב מה״ת, ואם בירר אוכל שיעור קערה מלאה כדי להביא לפני האורחים אעפ״י שיודע בודאי שלא יאכלו כולה האורחים ורק שעושה מפני הכבוד שבושה להביא קערה חסירה יש להתיר דחשבינן לה כולה לצורך סעודה רב פעלים ח״א סי׳ י״ב ובספרו בן א״ח פ׳ בשלח או׳ ג׳

לז **לז) ואם בירר במזיד בשבת דאסור לו לעולם** כמ״ש רסי׳ י״ח ואח״כ חזר ועירב הפיסולת עם האוכל כמו שהיה אפ״ה אסור לו לחזור ולברור אוכל מתוך פסולת כדי לאכול לאלתר, רב פעלים שם סי׳ י״ג ובספרו בן א״ח שם או׳ ד׳ אמנם צ״ע על הרב הנז׳ דבספרו רב פעלים פסק דאפי׳ חזר ועירבו כמו שהיה אסור לו לעולם אפי׳ בחול ובס׳ בן א״ח משמע דדוקא באותו היום אסור ונראה דמ״ש בבן א״ח לאו דוקא, וכ״ה דעת הפתה״ד או׳ א׳ דכיון שעשה מלאכה במזיד נאסר לו לעולם ולא מהני במה שמחזירו לכמו שהיה יעו״ש:

לח **לח) ואם** בירר לצורך אותה סעודה דוקא ולא יותר ואח״כ נאנס ולא אכלו באותה סעודה לית ביה איסור אפי׳ כל דהוא ומותר לאוכלו בסעודה שאחריה. פתה״ד או׳ ב׳:

לט **לט) בורר** עצים שעורו כדי לבשל בו כגרוגרת ובכלים ובגדים וצרורות וכדומה שיעורן בכ״ש, ותו נראה דבהנך דלאו אוכלא אין חילוק בין בורר יפות מתוך הרעות או איפכא שכ״נ מדברי רש״י דבשניהם חייב מיהו מדברי הערוך ע׳ חילתא משמע קצת דגם בהנך אינו חייב רק בבורר פסולת מבין היפות, הגאון מהר״י ליפשי״ץ ז״ל בקונט׳ כלכלת שבת דף ז׳ ומזה אתה דן לשואפין עפר הטאבק״ו ולפעמים ימצא בתוכו קסמין דקין או שהטיל לתוכו פרחי שושנים ליתן בהם ריח ויבשו והוא מסיר אותן מתוך הטאבק״י דאי עביד הכי בשבת חייב משום בורר שהרי יש איסור בורר אף במידי דלאו דמיכל וגם הוי בורר הרע מתוך היפה דחייב גם לדעת הערוך ז״ל כנז׳ וצריך זהירות יתירה בזה, פתה״ד או׳ ד׳:

מ מ) [סעיף ד'] הבורר פסולת וכו' עיין סי' תק"י דביו"ט מקלינן וכ"כ ב"י והעו"ש (או' ט') עשה עצמו כאלו לא ידע את יוסף, מ"א סק"ז ור"ל דדעת הש"ע לחלק בין שבת ליו"ט דבשבת אפי' האוכל מרובה אסור לברור את הפסולת כמ"ש בב"י ודלא כהטור וכ"ה דעת מור"ם ז"ל בהגה וכ"ה דעת האחרונים:

מא מא) שם הבורר פסולת מתוך האוכל וכו' והיינו כדי לאכיל לאלתר דאלו להניח אפי' אוכל מתוך פסולת חייב. עו"ש או' ח', ומיהו עיין ברכ"י בשיו"ב או' ב' שהביא פלוגתא בזה בבורר פסולת מתוך האוכל כדי לאכול לאלתר אם חייב יעו"ש ועיין לעיל או' ח' ואו' ה' ומשמע דדעת הש"ע והאחרונים כדעת האוסרים:

מב מב) שם הבורר פסולת מתוך האוכל וכו' אבל מותר להסיר צרעין ויתושין מן הכוס מטעם דאין ברירה בלח דלא שייך ברירה אלא מה שצריך לפשפש ולברור אבל עם דבר שצף למעלה כבר ברור הוא והו"ל כמשחל ביניתא מחלבא דאין זה בורר, כ"כ מהריט"ץ בתשו' סי' ר"ג יעו"ש והביאו א"ר סוף או' ח', וכן הסכים הברכ"י סוף או' ה' וכתב דהכי נהוג, וכן הסכי' הרב זכור ליצחק הררי סי' פ"ט, וכן הסכים הרב מהרי"ן גווי"א בס' טל אורות דף ל"ב ע"ב, והב"ד הבי"מ או' נ"ב, מיהו הט"ז בסס"י זה ובסי' תק"ו סק"ג כתב בשם הראב"ד דשנופלים זבובים לכוס אסור להוציא הזבובים לבדן מן הכוס משום בורר אלא יקח מן המשקה קצת עמהן יעו"ש, וכ"כ הר"ז או' כ"ד (אמנם בסידור שלו כתב שאין לסמוך על היתר זה רק לשפוך מהכוס עד שיצא הפסולת יעו"ש) ח"א כלל ט"ז או' י"ב, ולכן כתב הרב בן א"ת פ' בשלח או' י"ב דנכון לעשות כך שיטול עם היתוש מעט משקה עכ"ף או ד"א ואם אין לו דבר כזה יתחוב אצבעו לתוך המשקה כדי שיהיה היתוש עולה על אצבעו ובודאי יהיה על אצבעו משקה שראוי למצוץ אותו בפיו עכ"ל, ומ"מ אם אפשר יותר טוב שישפוך מן הכוס עצמו היתוש עם מעט יין:

מג מג) שם הבורר פסולת מתוך אוכל וכו' ואם הפסולת ראוי לאכול ע"י הדחק ורוצה עתה לברור הפסולת לאכול ולהניח הטוב לאחר זמן ודאי שרי לברור הפסולת שרוצה עתה לאכול ואפשר שאסור לברור המאכל שרוצה להניח אחר זמן אבל זה טעות דאוכל מאוכל לאו ברירה במין אחד רק להט"ז י"ל שזה אסור, מש"ז או' ג" וכבר כתבנו לעיל או' ל' דהסכמת הפו' להתיר במין א' דלא כהט"ז יעו"ש:

מד מד) שם הבורר פסולת מתוך האוכל וכו' מיהו אם אוכל חתיכת דג או חתיכת בשר שיש בהם עצמות מותר להוציא בידו תחלה העצמות ולאכול לאלתר. ואעפ"י שמסיר בזה כמה עצמות בזא"ז שרי דדרך אכילתם בכך תמיד ואין זה דרך ברירה אלא דרך אכילה ודלא כהמאמ"ר או' ז' דאסר לקרוע הדג מגבו ולהסיר השדרה שבאמצע וכו' בן א"ח שם או' יו"ד, וכן העלה הפתה"ד או' ו' וכתב דלא כהמאמ"ר יעו"ש:

מה מה) אבל אם יש לפניו קערה של בשר ובתוכה עצמות בלא בשר אסור להסירם משם דאלו פסולת גמור הם והו"ל בורר פסולת מתוך אוכל וכמ"ש המאמ"ר שם, בן א"ת שם או' י"א. אבל הפתה"ד שם כתב להתיר גם בזה משום דעכ"פ יש בתוכו מוהל התבשיל ומרק הבשר ובחול אין משליכין אותו מן הקערה אלא א"כ מוצצין אותו והו"ל כיש מקצת אוכל עם הפסולת ולא חשיב בורר כמ"ש הט"ז (לעיל או' מ"ב) יעו"ש:

מו מו) וכתב עו"ש הרב בן א"ח דה"ה אותם שדרכם לסחוט על הבצים לימוני"ס חמוץ ונופלין גרעינין שבהם על הבצים שבקערה דאסור להסירם ולהשליכם דהו"ל פסולת מאוכל דאסיר גם לאלתר עכ"ל אמנם אם נשאר בגרעינים מעט תומץ שראוי למצוץ אותם נראה גם בזה שרי לדברי הפתה"ד דהו"ל מעט אוכל עם הפסולת דשרי להט"ז:

מז מז) אבטיחים (שקורין בערבי של בבל רק"י ובערבי של א"י בטיך אכצ"ר) שיש בקרבם גרעינין הרבה מפוזרים אנה ואנה יש ליקח החתיכה בידו וינתז בכח בעודה בידו להשליך ממנה הגרעינים ומה שלא יכול בהתזה מתמת שדבוקים בה הרבה שרינן ליה להוציא הגרעין בידים דחשיב דרך אכילה בכך ואין מחייבין אותו לתת החתיכה בפיו ולהוציא הגרעינים מפיו דאין זו דרך אכילה מיהו טוב להוציאם ע"י שינוי קנת דהיינו לדחותם כלאחר יד, בן א"ח שם או' ז':

מח מח) וכן אם אוכל תמרים בשבת מותר להפריד התמרה מן הגרעין בידו וזורק הגרעין ואוכל התמרה כי כיון שיש בו גרעין א' הו"ל לוקח אוכל מתוך פסולת כשהוא מפרידם זה מזה, וה"ה בפרי שקורין משמש וכיוצא בו אבל בצימוקים שהם ענבים יבשים שיש בכל א' שלש וארבע גירעין אם הוא רוצה להוציא הגרעין ה"ז נמצא בורר פסולת מאוכל כי הוא מוכרח להוציא הגרעין בזא"ז מתוך הענבה וכן יעשה יניח הענבה בפיו ויוצא הגרעין מפיו, בן א"ח שם או' ח':

מט מט) פרי שקורין בערבי פסת"ק (והוא מן לוזים קטנים) שקליפתו סדוקה מעט והאדם גומרה בידיו ומוציא הפרי ואוכלו שרי דשאני זה מדין התרמוסין הנ"ז בסעי' שאח"ז מיהו כל זה אינו אלא באוכל לאלתר או בתוך שעה אבל לסעודה שאחר שעה אסור, בן א"ח שם או' ט'.

ג נ) **שם הגה ואפי' האוכל מרובה וכו'** בטור כתב דאם כמות הפסולת מרובה אסור אפי' לטלטלו שהאוכל בטל ברוב הפסולת ומ"מ לוזים ובטנים שנשתברו ועדיין מעורבים בקליפתן אעפ"י שהקליפת מרובות על האוכל לא מקרי פסולת מרובה על האוכל כיון דארחייהו בהכי והוו כמו שומר לפרי ע"כ. וכתב הב"ח דכן יש להחמיר שלא לטלטלו כלל כשהפסולת מרובה מן האוכל יעו"ש, וכ"כ ח"א כלל ט"ז או' א' שאם הפסולת מרובה על האוכל אסור לברור אפי' האוכל יעו"ש, אמנם הא"ר או' ח' כתב על דברי הב"ח הנ"ז דאינו נכון דאדרבא מסתימת הש"ע משמע דמותר יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' ג' דבש"ע משמע דפסולת מרובה מקילין ובורר האוכל לאלתר ולא בטל לגבי פסולת וצ"ע על מ"ש הב"ח יעו"ש, וכ"כ הברכ"י בשיו"ב או' ג' בשם מהרי"ל ואלי דתמה על הב"ח דלמה נחמיר בזה כיון דאין איסורו אלא מד"ס, וכ"ה דעת מור"ם ז"ל בהגה והלבוש יעו"ש, וכ"כ המחה"ש סק"ז דלא ק"ל כהטור בזה, וכ"כ הלב"ש על הע"ז סק"ג:

נא נא) **שם בהגה אפ"ה לא יברור הפסולת וכו'** ואם יש לפניו אוכל ופסולת ורוצה לברור הפסולת להאכילה לבהמה לאלתר ה"ז בורר הפסולת מתוך האוכל יען מאחר דעתה הוא רוצה בפסולת להאכילה לבהמה חשיבה הפסולת אוכל והו"ל בורר אוכל מתוך הפסולת כמ"ש המש"ז או' ה' יעו"ש, ולפ"ז אם יש לפניו אוכל ופסולת והוא רוצה עתה האוכל לאכלו לאלתר ורוצה ג"כ בפסולת עתה להאכילה לבהמה לאלתר אם האוכל מרובה על הפסולת שהוא מאכל הבהמה יברור הפסולת דלמעוטי בטרחה עדיף, ואם הפסולת שהוא מאכל הבהמא מרובה על האוכל שהוא מאכל אדם יברור האוכל משום למעוטי בטרחה, ואם שניהם שוים יעשה כרצונו, מיהו אם הוא בורר הפסולת מתוך האוכל יעשה בצנעה מפני החשד אבל אם נראה שבורר לצורך הבהמה כגון שמניח לתוך סל המיוחד לבהמה וכדומה אין לחוש, בן א"ח פ' בשלח או' י"ד:

נב נב) **שם בהגה אפ"ה לא יברור הפסולת וכו'** וכתב בס' קובץ על הרמב"ם פ"ח דבשעת אכילה שהוא אוכל ופסולת מעכבו גם פסולת מתוך אוכל שרי. פ"ת.

נג נג) **[סעיף ה'] הבורר תורמסים מתוך פסולת וכו'** זהו לשון הרמב"ם אבל הטור כתב דתרמוסין שלנו שאין שולקין אותם כ"כ כמו בימי הגמ' מותר לבררו מתוך הפסולת יעו"ש, וכ"כ בשו"ת אהל יוסף סי' ו' דדוקא בתורמסין שלהם שהיו משלקין כמה פעמים והקליפה היתה משמרתן הו"ל הקליפה אוכל אבל בתרמוסין שלנו שאין מבשלין כ"כ הוי הקליפה פסולת והו"ל אוכל מתוך פסולת ומותר ומ"מ לענין הלכה למעשה מסיק שלא יברור הפסולת בעודם בידו אלא לאחר שנתנן בפיו כדרך אכילתן יעו"ש, והביאו עיקרי הד"ט סי' י"ד או' מ"ב והאחרונים, וכ"פ בן א"ח שם או' ח' בענין תרמוסין ופולין כיון שדרך בני אדם בחול לקלפם בפיהם כן יעשה בשבת ולא יקלפם בידו ויניחם בתוך פיו יעו"ש:

נד נד) **[סעיף ו'] אין מוללין מלילות וכו'** וז"ל הרמב"ם פכ"א דין י"ד המולל מלילות מולל בשינוי כדי שלא יראה כדש עכ"ל וכתב עליו ה"ה וז"ל ודע שיש מפרשין שמלילה זו היא לרכך האוכל בדוקא הא להוציאו מן הקשין אסור בשבת אפי' ע"י שינוי (והיא ס' המחמירין שכתב מור"ם ז"ל בהגה) וביו"ט מותר ע"י שינוי ודעת רבינו (הרמב"ם) כדעת ההלכות שבשבת מותר בשינוי וביו"ט מותר אפי' כדרכו כמ"ש פ"ג מהיו"ט וכ"נ מהתוספתא כדבריהם ועיקר עכ"ל. וכ"ה דעת הטור והרא"ש וכוותייהו פסק כאן בש"ע, וכ"ה רש"י בפ"ק דיו"ט דאפי' בשבת בלא שינוי אינו אסור אלא מדרבנן וכיון שאינו אסור אלא מדרבנן ודאי דיש להתיר ע"י שינוי והטעם משום דהוא מפרק כלאחר יד ובפ' מפנין פרש"י דמהו מולל כגון אם בא לאכול הזרע מולל השרביטין שהזרע בתוכו, ואמרינן נמי התם ובלבד שלא ימלול הרבה, וזהו שכתב כאן בש"ע שימלול בשינוי ומעט כלומר שלא ימלול הרבה ואפי' ע"י שינוי והטעם מבואר שם בגמ' כדי שלא יעשה הרבה כדרך שהוא עושה בחול, וגם בעינן שלא ימלול אלא בראשי' אצבעותיו אבל בכל היד אסור, וכן מבואר בתוספתא. עו"ש או' י"א:

נה הנ) **שם אין מוללין מלילות וכו'** דהיינו לשפשף שבלים בכפות ידיו כדי שיפול הזרע מהן אלא מולל, בשינוי מעט בראשי אצבעותיו, ר"ז או' ט':

נו ונ) **שם בראשי אצבעותיו** ואפי' בכולהו ראשי אצבעותיו נמי שרי. ב"י בשם הגמ' וב"ח:

נז זנ) **שם בהגה כדי לאכול שרי.** והיינו כדי לאכול לאלתר ר"ז שם, וכל שהוא סמוך לסעודה פחות משעה מקרי לאלתר כמ"ש לעיל או' י"א:

נח חנ) **שם בהגה ויש מחמירין,** משום דס"ל דדוקא לרכך שרי אבל לפרק הדגן מתוך השבלין הוי תולדה דדש ואסור, ב"י מ"א סק"ח, ולרכך תפוח קשה וכדומה אפשר דשרי בלא שינוי, א"א או' ח':

נט נט) **שם בהגה ויש מחמירין,** ורש"ל פ"ו דביצה סי' ל"ח פסק כסברא ראשונה וכ"פ הנ"ץ, א"ר או' יו"ד, והב"ח כתב ודאי דגם דעת מור"ם ז"ל דהלכה כרוב פו' המפורסמים ולהתיר בשבת ע"י שינוי אלא שטוב להחמיר שלא יבוא לזלזל באיסור שבת וכתב והכי נקטינן:

ס ס) **שם בהגה ויש מחמירין,** אבל כשנתפרקו הדגן מן השבלים מע"ש מותר לקלפו לכ"ע כדאי' בגמ' וב"י בשם התו' מ"א שם, א"ר שם,:

סא סא) שם בהגה ולכן אסור לפרק האגוזים וכו׳ היינו אפי׳ ע״י שינוי דבלא שינוי לכ״ע אסור כמ״ש לעיל או׳ דן יעו״ש, ועיין לקמן או׳ ס״ד:

סב סב) שם בהגה ולכן אסור לפרק האגוזים וכו׳ אבל לשבור האגוזים ולקלף מהאגוזים העור הדק שעליהם ודאי דמותר לכ״ע, עו״ש או׳ י״ד, תו״ש או׳ י״ג. ר״ז או׳ ט׳:

סג סג) שם בהגה ולכן אסור לפרק האגוזים וכו׳ ומשמע דה״ה בשרביטין של קטניות שגדלו עמהם דאסור לפרכן ולהוציא הקטניות, וכתב הט״ז סק״ד דאפי׳ אם כבר נתקן מע״ש (ר״ל שהוציאן מן הרשביטים ע״י פירוך ועדיין מעורבין עם הפסולת שלהן) אין ליקח הקטניות מן הקליפות (משום ברירה) אלא מה שרוצה לאכול מיד עכ״ל, ובמהרי״ל תמה איך רשאין לאכול קטניות מתוך שרביטין שלהן (ר״ל בלא שינוי) שקורין שוטי״ן והביאו מ״א סק״ח אלא שתירץ שם המ״א דכיון שעודן לחין ואף השרביט אוכלין אותו לא הוי מפרק אלא כמפריד אוכל מאוכל יע״ש. וכ״כ המי״ט והביאו א״ר או׳ י״א, ולפ״ז משמע כשהרביטין יבישין ואין ראויין לאכילה דאסור לפרקו ולהוציא הקטניות מחה״ש וכ״כ הא״א או׳ ח׳ ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל י״ד או׳ א׳ ונראה דה״ד במיני קטניות וכדומה דיש במינם דישה אבל שאר ירקות וכדומה שאין במינם דישה שרי דהא מותר להסיר עלין המעופשין מעל גבי ירק כמ״ש לעיל או׳ י״ט יעו״ש וכ״ז לדעת המחמירין אבל לדעת המתירין שרי ע״י שינוי וכמ״ש לעיל א׳ ד״ן יעו״ש:

סד סד) שם בהגה מתוך קליפתן הירוקה, היינו קליפה העליונה הירוקה שע״ג קליפה הקשה והעבה ואפי׳ בראשי אצבעותיו אסור, ר״ז שם, וכן יש ליזהר מלהוציא השומשמין מן הקליפה, ח״א שם, וכתב בס׳ כלכלת שבת דדוקא כשמפרק הרבה ביחד אסור אבל אם מפרק כל אחד לבדו ואוכלו מיד דרך אכילה הוא ושרי יעו״ש:

סה סה) שם בהגה וטוב להחמיר מאחר שיכול וכו׳ ר״ל שיכול לשברן ולאכלן כך בלא פירוק, ר״ז שם, כף החיים להרח״פ סי׳ ל׳ או׳ כ״ו:

סו סו) שם בהגה וטוב להחמיר וכו׳ בצלים אין להם רק קליפה אחת משא״כ שומין יש להם קליפה חיצונה וקליפה בכל גרעין וגרעין וי״ל דקליפה החיצונה הוה מפרק וצ״ע בכל זה, א״א או׳ ח׳ וע״כ יש לעשות ע״י שינוי, ועיין לקמן סס״י שכ״א בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סז סז) [סעיף ז׳] היו לו מלילות מע״ש וכו׳ ועדיין הם מעורבין בקליפתן לא ינפח בקנון ובתמחוי דגזירה אטו נפה וכברה. תו״ש או׳ י״ד, לב״ש, ר״ז או׳ יו״ד:

סח סח) שם ולא בשתי ידיו וכו׳ זהו דעת הרמב״ם פכ״א דין י״ז וכפי מ״ש המ״מ אבל הטור כתב מנפת מיד ליד וכתב עליו בב״י אפשר דס״ל דמיד ליד היינו מיד לחברתה יעו״ש וכ״כ הלבוש כדברי הטור וסברת הש״ע כתב אותה בשם י״א אלא שכ׳ עליה הא״ר או׳ י״ב וכן עיקר בפו׳ ור״ל דעת הש״ע ופ״ה דעת האחרונים:

סט סט) שם ולא בשתי ידיו וכו׳ לא מיבעיא מיד ליד חברתה אסור אלא אפי׳ לקבץ שתי ידיו כאחת וליתן בשניהם ולנפח אסור ורק בידו אחת ממקום למקום שרי, מש״ז או׳ ד׳:

ע ע) שם אלא מנפח בידו אחת וכו׳ פ׳ בכל היד וא״צ לצמצם דוקא בראשי אצבעותיו כמו שסבר חד מ״ד דלית הלכתא כוותיה, עו״ש או׳ ט״ז:

עא עא) שם אלא מנפח בידו אחת וכו׳ כדי שישנה מדרך החול ולא יבא לנפות בנפה, ר״ז או׳ יו״ד:

עב עב) [סעיף ח׳] אין שורין וכו׳ כ״כ בש״ע. וכתב הב״ח והט״ז שט״ס הוא וצ״ל אין שולין כדאיתא בש״ס דף ק״מ ע״א ועיינתי בכל ספרי משניות ואיתא נמי אין שורין וכ״ה בירושלמי במשנה וגמ׳ וכ״ה ברי״ף ור״ן, א״ר או׳ י״ג, וגם אני עיינתי בכל ספרי המשניות וכתוב שורין אבל במשנה המודפסת עם הגמ׳ כתוב שולין:

עג עג) שם אין שורין את הכרשינין וכו׳ וה״ה אם יש פסולת ואוכל מעורבין אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה כגון עפר או שיציף למעלה כגון תבן. מ״א סק״ט, תו״ש או׳ ט״ו, ואע״ג דביו״ט איכא פלוגתא בזה כמבואר בב״י סי׳ תק״י כתב המחה״ש דבשבת כ״ע מודו דאסור יעו״ש, וכ״פ הר״ז או׳ י״א, ח״א כלל ט״ז או׳ ואפי׳ כדי לאכול לאלתר אסור לעשות כן, מש״ז או׳ ה׳ ועיין מ״א סי׳ תק״י סק״ד שכ״פ לאסור נמי גבי יו״ט ויתבאר בדברינו לשם בס״ד:

עד עד) שם דהו״ל כבורר, ובורר אפי׳ לאוכלו מיד אינו מותר אם לא ע״י שינוי, פרישה או׳ ז׳:

עה עה) שם אעפ״י שנופל הפסולת וכו׳ אין חוששין כיון דממילא נתברר והוא לא עביד כלום, ואין לגזור שמא יברר שאין דרך לברר כרשינין בכברה ואפי׳ אי עביד הו״ל שינוי ולא אסור מה״ת, לביש תו״ש או׳ ט״ז:

עו עו) **[סעיף ט׳] משמרת,** שמסננין בה שמרים, טור:

עז עז) **שם אפי׳ תלויה מע״ש,** דאם אינה תלויה ונטויה מע״ש בל״ה אסור לתלותה ולנטותה בשבת כמ״ש לעיל סי׳ שט״ו סעי׳ ט׳ יעו״ש, ועיין בדברינו לשם או׳ ח״ן ולקמן או׳ קכ״ז:

עח עח) **שם אסור ליתן בה שמרים.** ואם עבר ונתן חייב או משום בירר או משום מרקד, הרמב״ם פ״ח דין י״א ב״י, עו״ש או׳ ח״י, תו״ש או׳ י״ז, ר״ז או׳ י״ב, ובענין אם אסור לשתותו בו ביום ומה שיש לחלק בין שוגג למזיד כבר כתבנו לעיל או׳ א׳ בענין בורר וה״ה לענין משמר כיעו״ש:

עט עט) **שם כדי שיחזרו צלולים לזוב.** ר״ל שיהיו השמרים צלולים ויזובו כל יינם, הרע״מ בפי׳ המשנה:

פ פ) **וכן** מותר ליתן מים ע״ג שמרים שנשארו בחבית וקולטין המים טעם היין ומוציאין אותם ואין בזה משום בורר את היין מפני הקמחין לבנים שמתהוים בו, הרע״מ שם, ואעפ״י שכתב זה בשם פי׳ אחר מ״מ האחרונים הביאו אותו להלכה, ועיין לקמן או׳ ק״ה:

פא פא) **[סעיף יוד׳] יין או מים שהם צלולים וכו׳** היינו דרובא דאינשי לא קפדי לשתותן כמות שהם ומסננן במשמרת כדי שיהו צלולין ביותר, ב״י בשם הר״ן, אבל הב״ח כתב דלא שרי אלא צלול לגמרי ואינו מסננו במשמרת אלא מפני קצת קסמין וקשין שבתוכו א״נ כדי שיהא צלול יותר ודלא כמשמע מדברי הר״ן דהיכא דרובייהו דאינשי שתו ליה הכי אפי׳ במשמרת שרי יעו״ש, וכ״נ דעת הא״ר או׳ ט״ו, אבל הט״ז סק״ו והתו״ש או׳ ח״י כתבו כדעת הר״ן וכ״נ דעת הר״ז או׳ י״ג, וכ״פ בן א״ח פ׳ בשלת או׳ ט״ו וכ״ה דעת האחרונים:

פב פב) **שם יין או מים שהם צלולים וכו׳** פי׳ אעפ״י דדעתו שיהיו צלולין ביותר אפ״ה מותר שהרי אין מתקן כלום דבל״ה הם ראויין לשתות ואפי׳ במשמרת מותר ומכ״ש בכפיפה מצרית וכה״ג דאין דרכם לשמר בהם וגם משום ליבון ליכא בהם. והא דנקט הש״ע משמרת לרבותא דאפי׳ משמרת דאיכא למיחש שלא יבא לשמר בו יין עם שמרים ויבא לידי חיוב חטאת אפ״ה מותר וכ״ש דברים אחרים שאינם ראויים לבא לידי חיוב חטאת. עו״ש או׳ י״ט, ועיין לקמן או׳ קכ״ז:

פג פג) **שם שהם צלולין וכו׳** ואם יש בו קמחים מוחר לסננו מ״א סק״י, וה״ד בסודר אבל במשמרת אסור משום דרובא קפדי אקמחים. תו״ש או׳ י״ט. וכתב שמ״א מצויין בטעות. וצ״ל אסודר יעו״ש, וכ״כ המחה״ש ולב״ש א״א או׳ יו״ד, בן א״ח שם, והיינו לסתום הש״ע אבל להרמב״ם אפי׳ בסודר אסור. א״א שם. ועיין לקמן או׳ פ״ט:

פד פד) **שם הגה ואעפ״י שיש בו קסמין וכו׳** וכפי זה מותר נמי לנפח קש או קסמין לצד אחד כדי שיכול לשתות המים או היין דכיון דבל״ה משתתי מותר, הלק״ע ת״ב סי׳ רנ״ד, י״א בהגב״י. ועיין לקמן סי׳ של״ט סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

פה פה) **שם אבל בסודרים מים אסור וכו׳** אבל משמרת עשויה לכך ואין חושש לליבונו, טור, ואע״ג דאמרינן בבגד שרייתו זהו כיבוסו וא״כ מה לי עשוי לכך או אינו עשוי לכך, כתב המ״א ס״ק י״א דהטור ס״ל כמ״ש הב״י בסי׳ ש״ב בשם התו׳ והרא״ש ובש״ע שם סעי׳ ט׳ דכשאין עליו לכלוך לא הוי כבוס אלא דאסור שמא יסחוט והוי כבוס ולכן בעשוי לכך לא גזרינן. ומ״ש בסס״י של״ד דאסור ליתן מים היינו נמי שמא יסחוט והוי כבוס אבל בשאר משקין סחיטה שלהם אינה אסירה אלא משום תולדה דדש מפני שאין מלבנין המשקין ולכן לא גזרינן שמא יסחוט (דאין דרך לסחוט בגד לצורך משקה שבו. מחה״ש) יעו״ש. אמנם התו״ש או׳ י״ט השיג על דברי המ״א הנ״ז דהטור לא ס״ל כב״י אלא דנתינת מים בעצמה חשיב כבוס וכמ״ש ב״י בסי׳ של״ד בכוונת הטור אלא טעם הטור דמתיר במשמרת משום דאין מכוין לכך ולא ניחא ליה בהכי יעו״ש. ומשמע דאם הסודר מיוחד לכך דינו כמשמרת כיון דאין מקפיד עליו וכ״ע לקמן סי׳ ש״ך סעי׳ ט״ו יעו״ש:

פו פו) **שם ויין ושאר משקין מותר.** משום דלית בהו משום ליבון׳ תו״ש שם (ומה שהקשה הט״ז סק״ז מדברי הר״ן כתב עליו שם התו״ש דאין מזה הכרע יעו״ש) ומשום סחיטה נמי ליכא למיחש דאין דרך לסחוט הבגד לצורך משקה שלו וכמ״ש באו׳ הקודם,:

פז פז) **שם ויין ושאר משקין מותר,** וה״ד יין אדום אבל יין לבן יש בו משום ליבון ודינו כמים. ט״ז סס״י ש״ך וכ״כ הר״ז או׳ י״ג, והגם שמדבדי הא״ר שם או׳ כ״ב משמע דאין לחלק מ״מ נראה דיש להחמיר, ועיין לקמן סי׳ ש״ך או׳ פ׳ ואו׳ ק״ו:

פח פח) **שם ואם הם עכורים וכו׳** היינו בעכורים לגמרי דלא משתתי כלל אסור אפי׳ בסודר אבל אם הם עכורים קצת ואפשר דמשתתי הכי אעפ״י דרובא דאינשי לא שתו ליה הכי מוחר לסננו בסודר. ב״י בשם הר״ן. ט״ז סק״ט. מ״א ס״ק י״ב:

פט פט) שם ולהרמב״ם במשמרת אסור אפי׳ מים ויין צלולים וכו׳ ר״ל דאפי׳ הם צלולים דהיינו רובא דאינשי לא קפדי בהכי אסור במשמרת ואפי׳ בסודרים לא שרי אלא דוקא כשרובא דאינשי לא קפדי בהכי, תו״ש או׳ כ״א, ולענין דינא כתב הא״ר או׳ ח״י דמרוב הפו׳ נראה דהלכה כסברה הראשונה יעו״ש אבל דעת האחרונים דיש לחוש לדברי הרמב״ם היכא דאפשר אבל לעת הצורך יש לסמוך על סברה ראשונה כי הם עיקר, וכ״כ לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע להקל ואח״כ מביא סברת המחמיר חושש לה רק לכתחלה היכא דאפשר יעו״ש. וה״ד ביין יש להחמיר לסננו בסודר אבל מים בסודר אסור כיון דלסברא הראשונה יש בו משום ליבון:

צ צ) שם ויין מגתו וכו׳ גם זה לדעת הרמב״ם דס״ל דאסור לשמר במשמרת משום גזירה דלמא אתי לשמר יין ממש עם שמריו ומשו״ה לא התיר אפי׳ יין תוסס שעדיין לא נפרש היין יפה מן השמרים וכל היין כגוף אחד הוא ואין שייך כלל ברירה אלא בסודר ולא במשמרת אבל לפי דעה הראשונה דסבר דאעפ״י שיש בו קסמין מותר מכ״ש יין תוסס דמותר אפי׳ במשמרת וכן משמעות פשט הגמ׳ דיין תוסס אפי׳ במשמרת מותר, עו״ש או׳ כ״ה, וכ״כ בהגהת הלבוש. א״ר או׳ ך׳ תו״ש או׳ כ״ג. לב״ש, ר״ז או׳ י״ד:

צא צא) שם ויין מגתו וכו׳ נ״ל דבחומץ דג״כ דרכו להשתמש ממנו אפי׳ אם הוא עב אין לאסור בסודר אלא א״כ הוא עב הרבה שאין ראוי כלל להשתמש בלא סינון. ט״ז סק״י, א״ר שם, תו״ש שם, ר״ז שם והיינו לסי׳ ראשונה אבל להרמב״ם גם זה אסור, נה״ש או׳ ה׳:

צב צב) משקה שקדים כתושים מע״ש מותר לסננן כיון שיכולין לשתות בלא סינון הג״מ וסמ״ק מ״א ס״ק י״ב, תו״ש שם, ר״ז שם, ח״א כלל ט״ז או״ ז׳ וכתב הא״א או׳ י״ב דבסודר י״ל דאסור לסננו משום מלבן אבל הח״א שם מתירו אף בסודר וכ״נ לע״ד דאעפ״י שהמשקה הוא לבן מ״מ כיון שמעורב בו כתישת השקדים הרי זה דרך ליכלוך ולא ליבון ומשו״ה שרי גם בסודר, ואח״כ ראיתי שכ״ה בהדיא בהגמ׳ סוף פ״ח ובמרדכי פ׳ תולין שכתבו דמותר לסננו בסודר וליכא משום מלבן יעו״ש. ונראה שזה אשתמיש מהא״א הנז׳:

צג צג) [סעיף יא׳] כשמסננין היין בסודר היינו בעכור קצת כמ״ש לעיל או׳ פ״ח:

צד צד) שם שלא יעשה גומא וכו׳ אלא ישפוך עליו והוא ישקע מעצמו, טור. ר״ז או׳ ט״ו:

צה צה) שם משום שינוי שלא יעשה כעובדין דחול, לבוש, וכ״כ הב״ח, ר״ז שם:

צו צו) שם משום שינוי, משמע דבסודר די בשינוי שאין עושה גומא אבל משום אהל ליכא למיחש וכמ״ש ב״י בשם הר״ן, והב״ח כתב דאף במסנן בסודר צריך שלא יגביה הסודר משולי הכלי טפח משום אהל כשהכלי רחב או שלא יפרוס כסודר על כל הכלי ודלא כהש״ע שנמשך אחרי דברי הר״ן יעו״ש אמנם מדברי המ״א ס״ק י״ג והתו״ש או׳ ב״ד משמע דאם הכלי רחב אף לדעת הר״ן יש בו משום אהל יעו״ש ועיין לעיל סי׳ שט״ו או׳ ע״ו ודו״ק:

צז צז) [סעיף יב׳] כל מקום שמותר לסנן יין בסודר וכו׳ היינו בעכור קצת כמ״ש לעיל או׳ פ״ח אבל יש חילוק בכפיפה מצרית דגם מים צלולין או עכורין קצת דאסור בסודר משום ליבון כמ״ש סעי׳ יו״ד הכא בכפיפה מצרית שרי כיון דליכא ליבון:

צח צח) שם מותר לסננו בכפיפה וכו׳ ונ״ל דאותו כלי העשוי כנפה שמסננין בו דינו כמשמרת הואיל ומיוחד לכך מ״א ס״קי״ג, תו״ש או׳ כ״ד, א״א או׳ י״ג ר״ז או׳ ט״ז, בי״מ או׳ מ״ג. ור״ל שאין לסנן בו כ״א משקה צלול כמו משמרת דסעי׳ יו״ד לדיעה ראשונה יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם:

צט צט) שם משום שינוי. כ״כ ב״י בשם הר״ן דהטעם משום שינוי שלא יעשה כעובדא דחול. וכ״כ הלבוש והר״ז או׳ ט״ז, אבל הטור כתב הטעם משום אוהל וכ״כ רש״י והרמב״ם סוף פכ״ב, וכ״ה דעת הב״ח והט״ז ס״ק י״א יעו״ש, ונ״מ בין הטעמים דאם הכפיפה אינה מכסה את כל הכלי אי משום אהל מותר אפי׳ בגבוה טפח אבל אם משום שינוי אפי׳ אם אינו מכסה כל הכלי צריך לעשות שינוי שלא יגביה טפח, ועוד למאן דמפרש משום אהל מיירי כשהכלי חסר כדי שיעור טפח דאויר אהל אינו פחות מטפח וגם כשרחב הרבה דאל״כ הא ק״ל דאין בכיסוי כלים משום אהל וכ״כ הר״ן בשם התו׳, עו״ש או׳ כ״ח, ועוד נ״מ למ״ד משוש אהל דאם אין הכלי רחב טפח שרי, מש״ז או׳ י״א ועיין עוד מזה לעיל סס״י שט״ו:

ק ק) שם משום שינוי ואם אינו מכסה את כולה אלא מחזיק הכפיפה בידו א׳ ושופך בידו השנית אפשר דגם הר״ן מודה בזה דהוי ג״כ שינוי במה שאוחז הכפיפה בידו, ט״ז שם, א״ר או׳ כ״א

קא קא) [סעיף יג׳] לא יתן בפיו קשין וכו׳ ומשמע דאפי׳ אם נתן הקשין בפי הכלי מע״ש אסור לערות לתוכו יין בשבת כיון דהאסור הוא מטעם משמרת ומשמרת אפי׳ אם היתה תלויה מע״ש אסור ליתן בתוכה בשבת כמ״ש לעיל סעי׳ ט׳ יעו״ש:

קכ קב) **שם בחזקה וכו'** משמע דאם אינו נותן בחזקה ויוכלו לעבור דרך שם קצת קשין וקסמין אין לאסור וכ״כ הר״ן פ׳ תולין בשם הראב״ד:

קג קג) **שם שאין לך מסננת גדולה מזה,** כ״כ ב״י בשם רש״י וכ״כ הר״ן פ׳ תולין, מיהו בגמ׳ איתא משום דמיחזי כמשמרת וכתב הר״ן משום דאע״ג דלאו משמרת ממש הוא שהרי עוברין בה השמרים כיון דאיכא קסמין טנופת דמעכב בהו ולא עברי דמי למשמרת עכ״ל וא״כ צ״ל מ״ש רש״י והר״ן בתחלת דבריו שאין לך מסננת גדולה מזה הוא לגבי קשין וקסמין שאין עוברין מתוכה ומ״ש דמיחזי כמשמרת דמשמע דאינה כמשמרת ממש הוא לגבי שמרים שעוברין מתוכה וכה״ג כתב הא״ר או׳ כ״ב והשיג על מ״א ס״ק י״ד שכתב צ״ע על ב״י יעו״ש:

קד קד) **שם שאין לך מסננת וכו'** ובצלול שרי כמ״ש סעי׳ יו״ד, מ״א שם, א״ר שם, תו״ש או׳ כ״ו, א״א או׳ י״ד. ר״ז או׳ י״ז:

קה קה) **נהגו** שלא ליתן שמרים במשקה בשבת כדי להעמידן אעפ״י שראוי לשתותו בשבת, ונ״ל דהוי תולדת בורר דעכ״פ יורדין שמרים מהמשקה בשולי הכלי ודומיא דמחבץ.. מ״א שם, ומיהו מותר ליתן בשבת מים ע״ג שמרים שנשארו בחבית וקולטין המים טעם היין ומוציאין אותו בשבת ושותין אותו, א״ר שם בשם ברטנורא, ר״ז או׳ ך׳ נזר ישראל סי׳ ח׳ או׳ כ״ב, מ״ב או׳ ל״ג ועיין לעיל או׳ ף׳:

קו קו) **[סעיף יד׳] מותר לערות בנחת וכו'** כדי להפריד המשקה מהשמרים שבשולי הכלי׳ פרישה או׳ י״א:

קז קז) **שם מותר לערית בנחת וכו'** פי׳ דאם אינו מערה בנחת מתערבים השמרים עם השכר וליכא הכא משום בורר. ב״ח:

קח קח) **שם מותר לערות בנחת וכו'** ובפסקי מהר״מ מריקאנטי סי׳ קמ״ג כתוב יש ליזהר בשבת ויו״ט שלא ישפה (ר״ל ישפוך) מכלי אל כלי כדי להשאיר פסולת הנשארת בשולי הכלי אלא או ישאיר משקה עם הפסולת או ישפה המשקה עם הפסולת לחוץ. שכנה״ג בהגב״י או׳ ח׳. ולכן כששורין צמוקין לעשות שרבי״ט או לקדש עליו במקום שאין מצוי יין יש ליזהר להשאיר ממי הצמוקין עם הצימוקין ולא ישפוך כל המים לתוך הכוס משום בורר ורק אם שותה לאלתר ומערה מכלי לכלי שלא ע״י מסננת שרי כמ״ש לקמן או׳ קי״א יעו״ש. ולענין אם מותר לשרותו בשבת עיין לעיל סי׳ רנ״ב או׳ ז״ן יעו״ש:

קט קט) **שם הניצוצות מוכחי שהוא בורר.** אבל בתחלת שרייתן כשאין הפסולת ניכר לאו בורר הוא, ב״י בשם רש״י ומ״א ס״ק ט״ו בשם הר״ן. ולפ״ז אסור לערות שומן מהמאכל דהא שני מיני אוכלים הם (ואותו שאינו רוצה עתה חשוב פסולת) ואסור לברור א׳ מחברו אלא בידו (ור״ל שאותו שרוצה לאכול עתה דאותו שאינו רוצה עתה חשוב פסולת ואסור לברור אותו ואעפ״י שרוצה לאכול מין השני לאלתר וכמ״ש לעיל או׳ כ״ב יעו״ש) כדי לאכלו מיד ואפשר דלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים אבל הכא לחודא קאי. מ״א שם. וכששופכין עמו מרק מעט נראה להקל בפשיטות א״ר או׳ כ״ד נז״י סי׳ ח׳ או׳ י״ט וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ מ״ב יעו״ש, והיינו כשאינו רוצה עתה לאכול השומן אלא המרק דהו״ל כפסולת וכמ״ש לעיל אבל אם רוצה עתה לאכול השומן מותר לערות אותו בידיו אפי׳ בלא מרק כנ״ז:

קי קי) **וכתב** מ״א סי׳ תק״י ס״ק י״ג דמותר לקלוט שומן הצף על פני החלב שקורין סמעטנ״י אפי׳ בשבת וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב וכמ״ש סי׳ שי״ט סעי׳ י״ד. ודוקא שצריך לאכול בו ביום ואם א״צ לו רק שחושש שיפסיד ויתקלקל מותר לעשותו ע״י עכו״ם (וצריך להניח ג״כ קצת עם החלב. אחרונים) וכמ״ש סי׳ שיז סעי׳ ה׳ עכ״ל. ור״ל דשום דהוי שבות דשבות והיינו שבות דמכין משבת לחול וע״י עכו״ם הוי שבות דשבות, ומיהו שם בסי׳ ש״ז לא התיר המ״א רק במקום הפסד גדול יעו״ש, תו״ש או׳ כ״ח, ואם רוצה לאוכלו לאלתר א״צ להניח ממנה כלום עם החלב, ר״ז או׳ ח״י, והיינו אם קולט בידו אבל אם קולט בכלי כגון בכף וכדומה אפי׳ אוכל לאלתר צריך להניח מעט עם החלב או יקח מעט מן החלב עם השומן משום דלא שרי לאלתר אלא בידו כמ״ש סעי׳ א׳:

קיא קיא) **שם הניצוצות מוכחו שהוא בורר,** ואיירי ברוצה לשתות לאחר זמן אבל לשתות לאלתר שרי וכמ״ש סעי׳ א׳ מ״א ס״ק ט״ו, א״ר או׳ כ״ג, תו״ש שם, ר״ז שם, בי״מ או׳ מ״ו נז״י סי׳ ח׳ או׳ ח״י, ואע״ג דלא שרי בסעי׳ א׳ לאלתר אלא בידו מ״מ הכא נמי כיון שאינו בורר ע״י כלי אלא שמערה מכלי לכלי עיקר הברירה נעשת ע״י ידיו ואינו חשוב בורר בכלי אלא כשמסנן בסודר או כפיפה וכיוצה בהן. ר״ז שם,:

קיב קיב) **שם הגה, מותר להגביה החבית וכו'** ואף שעי״ז יורד יין גם מתוך השמרים אינו חשוב כבורר כל זמן שאין הניצוצות מתחילין לירד מהשמרים כנז׳ ר״ז או׳ ך׳:

קיג קיג) **כלי** הנקרא ליבריק שעושין בו משקה מעשב הנקרא ט״י ויש לכלי זה שני פיות אחד רחב והשני פיו קצר וסתום ויש בסתימתו נקבים דקין כדי שיעבור מי הט״י דרך אותו הפה ולא יעברו העשבים של הט״י אלא נשארין תוך הכלי ומי הט״י עובר דרך נקבי הפה הנז׳ צלול בלתי שום עשב, נ״ל

דבשבת אסור לשפוך מי הט״י דרך פי הקצר המנוקב הנז׳ דהו״ל מסנן מי הט״י דרך פה הנז׳ וכיון שלכך נעשה הפה הקצר הנז׳ כדי שיסונן מי הט״י בו הרי הוא כבורר ע״י כלי דאסור אפי׳ לשתותו מיד ולכן יש ליזהר ולשפוך מי הט״י בשבת דרך פיו השני הגדול׳ ויכול לערות ממנו בנחת לכלי כדי שישארו עשבי הט״י בהליבריקו, בי״מ או׳ מ״ח, ומ״מ צריך ליזהר נמי שלא ישפוך כל מי הט״י אלא ישאיר מעט עם העשיבים כדי שלא יהא בורר וכנז׳ בש״ע סעי׳ זה. וה״ה בכל דבר שמערה מכלי אל כלי ונשאר שם שמרים או פסולות צריך להשאיר מעט משקה עם הפסולות או עם השמרים כדי שלא יהא בורר והיינו אם אין שותהו לאלתר וכמ״ש לעיל או׳ קי״א:

קיד קיד) [סעיף טו׳] מסננת שנתן בה חרדל וכו׳ מע״ש מותר ליתן בה ביצה בשבת, ב״ח, פרישה, א״ר או׳ כ״ה, תו״ש או׳ ל׳ דבשבת אסור ליתן בה חרדל כדי לסננו מהסובין שלו כמבואר בסעי׳ ט׳ לב״ש ואעפ״י שגם הם ראוים לאכילה ואין הסובין פסולת כלל ואין בו משום בורר מה״ת אעפ״י כן אסור מד״ס מפני שנראה כבורר אוכל מן הפסולות הואיל ומסננן כדי לאכול החרדל ולהשליך הסובין, ר״ז או׳ כ״א, והוא מן התו׳ שבת קל״ד ע״א והביאו מ״א סי׳ תק״י סק״ה. ומ״ש הב״ח דיש בזה חיוב חטאת אשתמיט מניה דברי התוס׳, הנז׳:

קטו קטו) שם, אעפ״י שהחלמון יורד למטה עם החרדל וכו׳ לא חשיב כבורר שהחלבון והחלמון (חלבון הוא הלבן וחלמון הוא הירוק) שניהם אוכלין הם ואין נותנין אותה לתוכו אלא לתקן מראה החרדל הילכך לא חשיב כבורר אוכל מתוך פסולת, טור. ולענין אם רוצה לברור כדי לאכול כתב הלבוש שהחלבון והחלמון שני מיני אוכלין הם וכבר אמרנו לעיל (סעיף ג׳) דבשני מיני אוכלין יש בהם ג״כ משים בורר שאותו שרוצה לאכול נקרא אוכל והשני נקרא פסולת, וכ״כ הב״ח דשני מינין הן, וכ״ה דעת הנה״ש או׳ כו״ו, וא״כ אסור לברור ע״י כלי אלא דוקא בידו ואותו מין שרוצה עתה לאכל לאלתר וכמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ בהגה יעו״ש, אבל העו״ש או׳ ל״ב כתב דשניהם מין אחד הוא שהכל נקרא ביצה, וכ״ה דעת המ״א ס״ק ט״ז. וכ״כ הח״מ או׳ ח׳. ולפ״ז לא שייך ברירה בחלבון וחלמון ואיזה שירצה יכיל לברור ואפי׳ אותו מין שאינו רוצה עתה לאכלו וכמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ בהגה יעו״ש ומ״ש הט״ז ס״ק י״ב דאפי׳ במין א׳ שייך ברירה כבר השיגו הח״מ שם וכן השיג עליו המט״י או׳ ד׳ וכתב דלא ק״ל הכי עי״ש, וכ״כ לעיל או׳ ל׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. ומ״מ הכא גבי חלבון וחלמון אם רוצה לאכול עתה רק החלמון לבדו כגון לשפוך לתוך הקאוי (בענין שאין בו בישול כמ״ש סי׳ שי״ח או׳ פ״ב) במקום חלב כמו שנוהגין וביו״ט יש לקחת החלמון מתוך החלבון בידו כדי לחוש לדעת האוסרין וכן לערות החלמון מתוך החלבון מהקליפה או מתוך הכלי לכלי אחר שרי דהערוי מכלי לכלי הוי כמו בידיו כמ״ש לעיל או׳ קי״א בשם כמה פו׳ יעו״ש ובפרט בדין זה דיש כמה פו׳ דס״ל דהוי מין א׳ ואין בו איסור בורר כנ״ז ומ״ש ח״א כלל ט״ז או׳ יו״ד לאסור בזה הוא לפי סברתו באו׳ ט׳ ואו׳ יו״ד להחמיר בעירוי אף אם רוצה לאכול לאלתר אבל אנן ק״ל כהסכמת רוב הפו׳ דמתירין כמ״ש לעיל או׳ ק״י ואו׳ ק״א יעו״ש:

קטז קטז) [סעיף טז׳] מים שיש בהם תולעים וכו׳. ואעפ״י שאמרנו למעלה שמשקין שיש בהן קשין וקסמין מותר לסננן ואין זה בורר היינו משום שאפשר לשתותן ע״י הדחק בעוד הקשין והקסמין בתוכן והיה יכול לסנן המשקה בדרך שתייה בין שיניו לפיכך מותר לסננן במסננת אבל מים שיש בהם תולעים שאינו יכול לשתותן בלא סינון שאסור לשתותן ולסננן דרך שיניו שמא יבלע אחד מהם שאסור משום שרץ אסור לסננם במסננת, לבוש:

קיז קיז) שם מים שיש בהם תולעים וכו׳ האסורים ע״ד שנתבאר בי״ד סי׳ פ״ד ר״ז או׳ כ״ג, ולכאורה משמע היינו הגדלים במעינות הנובעים שאסורים בשתייה משום שרץ המים אוסרין לסננן במסננת בשבת אבל הגדלים במים שבכלים ושבבורות שאינם נובעים שמותר לשתות ולשתות מהם כמביאר בי״ד שם רסי׳ פ״ד מותר לסננן במסננת כיון שאינם אוסרים בשתייה. אמנם לפי מ״ש שם הט״ז ס״קב והאחרונים דאם הם מאוסים עליו אסור לשחות ולשתות מהם משום בל תשקצו ה״ה דאסור לאותו אדם לסננן במסננת בשבת כיון שהם אסורים עליו ונראה דמשו״ה סתמו הפו׳ לאסור במסננת משום דרובא דעלמא עתה מאיסי עלייהו התולעים אף הגדלים בכלים ובבורות שאינם נובעים וכיון דמאיסי עלייהו ואסירי משום בל תשקצו ה״ה דאסור לסננן במסננת בשבת, ועיין לקמן או׳ ק״ך:

קיח קיח) שם מים שיש בהם תולעים וכו׳ עיין בנ״א כלל ט״ז או׳ ה׳ שמסתפק וכתב דיש לחלק דמיירי מתולעים כמו זבובים וכיוצא דאפי׳ בלא איסור הם מאוסים ומיקרי פסולת גמור משא״כ אלו התולעים קטנים הגדלים בשכר ומשקין שאלולי האיסור היו שותין אותן והראיה שהגוים שותין אותן כך אפשר שדומה לקסמין ומותר לסנן אותן במשמרת יעו״ש אמנם מסתמיות דברי הפו׳ משמע דפשיטא דמיירי בתולעים הגדלים במשקה ואפ״ה אסור לסננן במשמרת בשבת:

קיט קיט) שם מים שיש בהם תולעים וכו׳ וה״ה יין שיש בו תולעים אסור לסננו בסודר דכיון דיש בו תולעים ואסור לשתותו בלא סינון כעכור דמי ואסור לסננו בסודר משום בורר אלא שותהו ע״י מפה כדין המים. שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד. מיהו הגו״ר חא״ח כלל ג׳ סי׳ י״ג כתב דכיון דיש פו׳ שמתירין לסנן היין אפי׳ שהוא עכור ע״י שינוי אין למחות ביד הנוהגין לסנן היין שיש בו יתושים או החומץ שיש בו תולעים כיין דיש פו׳ דסברי דזה

מותר לגמרי ומה גם דמנהג דעלמא לתת הסודר על פי הכד ושופכין לתוך הכוס דהשתא הוי שינוי גדול בכל כי האי שינוי אפי׳ להאוסרים שפיר דמי יעו״ש. והביאו השע״ת. אבל הרב תפארת אדם סי׳ יו״ד חלק עליו והעלה דפשיטא ודאי דמי שמסנן יין שיש בו תולעים או עכור באופן דלא משתתי בלא״ה דיש לנו למחות בידו כיון שאין לו על מה לסמוך ואין חילוק בין מניח הסודר עפ״י הכד או עפ״י הכוס דבכל גוונא אסור יעו״ש, וכן הסכים הפתה״ד או׳ י״א, וכן העלה הבי״מ או׳ ן׳:

קכ **קך) אין** לסנן יין או חומץ שיש בו ודאי תולעים בשבת אבל אם מסננן מספיקא יראה לי דמותר דכיון דאפי׳ יש בהם ודאי תולעים אינם צריכין סינון מחמת איסור תולעים אלא משום שיקוץ כמ״ש ביו״ד סי׳ פ״ד דמסתמא לא פירשו לדופני הכלי מבחוץ דליתסרו א״כ אם הוא ספק דלית ביה משום שיקוץ ויכול לשתותן בלא״ה יכול לסננן במשמרת או בסודר שהרי אינו עושה אלא על צד היותר טוב. נו״ש סי׳ רס״ט או׳ ז״ך יעו״ש, ונראה דה״ה בתולעים הגדלים במים שבכלים או בבורות שאין נובעים ובמקואות הנקוים ממי גשמים כמו בעיר קדשנו ירושת״ו כיון שאין אסורין אלא משום מיאוס כמ״ש לעיל או׳ קי״ז אם אין שם תולעים בודאי אלא ספק ורוצה לסננם על צד היותר טוב דמותר לסננם ע״י משמרת העשויה לכך אבל בסודר אסור משים ליבון כמ״ש לעיל סעי׳ יו״ד יעו״ש, ועיין לקמן או׳ קכ״ג:

קכא **קכא) שם מותר לשתותן ע״י מפה וכו׳** ודוקא ע״י שתיה במפה ובשעת שתיה הא לאו הכי שלא בשעת שתיה ובסודר אסור, שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד, נ״א כלל ט״ז או׳ ה׳:

קכב **קכב) ונראה** דא״צ לשתותם בכלי עצמו שיש שם התולעים ע״י מפה כמו שנראה לכאורה מדברי הרא״ש ז״ל דאם היה הכלי גדול יהיה לו טורח לשתות כן בכל שעה אלא מותר לערות מאותו כלי לכוס מה שצריך לשתות ומניח מפה על הכוס ושותה ויכול להשליך מן הכלי שיש בו תולעים לכיס אפי׳ שלא בשעת שתייה ובלבד שבשעת שתייה ישתה בדרך הזה דלא הקפידו שיהא דוקא בשעת השתייה אלא הסינון וכל שהסינון בשעת שתייה יכול להשליך אפי׳ קודם לכן מן הכלי לכוס דבאותה שעה אין כאן סינון, שכנה״ג שם או׳ י״א בי״מ או׳ נ״א:

קכג **קכג) כתב** גאון ירושלים הרב חקי חיים סי׳ ג׳ דנוהגין לסנן מים בשבת ע״י שינוי דהיינו ששנים אוחזים במסננת ואין עושים גומא במסננת והשלישי דולה מן הבור ושופך לתוך המסננת ומנהגן של ישראל תורה היא לפי מ״ש בשבת צ״ב וברמב״ם פ״א דין ט״ו ובאו״ח סי׳ שט״ז סעי׳ ה׳ דזה יכול וזה יכול ועשו המלאכה ביחד אין איסור אלא מדרבנן ומשו״ה אם עושין כנ״ז ע״י שינוי מותר יעו״ש, והרב מזבח אדמה בסי׳ זה כתב שראה לדודו ז״ל שהיה ממלא כלי גדול מים ופורס מפה עליו וממלא מן המים העולים על המפה כי זה הוא רק מעכב הפסולת דשרי:

קכד **קכד) מותר לשתותן ע״י מפה וכו׳** מים שיש בהם תולעים מותר ליטול ידיו מהם בשבת ואינו חושש שמא ימותו וכן השותה מים שיש בהם תולעים מותר לסנן אותם ואינו חושש לנטילת נשמה דתולעים, כ״מ בתשו׳ מהר״ם ן׳ חביב ז״ל בכ״י, י״א מ״ב בהגב״י סי׳ שט״ז, ברכ״י בזה הסי׳ או׳ ז׳:

קכה **קכה) שם ומותר.** ומשום מלבן ליכא כיון דליכא טירוף כמ״ש סי׳ ש״ב סעי׳ ט׳ וא״כ להאוסרין שם אסור ע״י מפה. מ״א ס״ק י״ז, והיינו מים אבל שאר משקין דלית בהו משום מלבן מותר כמ״ש סעי׳ יו״ד, והא דלא גזרינן משום סחיטה כתב הב״י דכיון דאינו נשרה במים אלא דבר מועט מהבגד כדי הנחת פיו לא אתי לידי סחיטה וגם כי אין זה שרייה הצריכה סחיטה שבהגעת המים בבגד סחוט ועומד הוא עכ״ל ומ״מ לא ישתה דרך בית יד בכתונת שלו דבזה חיישינן יותר שמא יסחוט שמצטער בלבישתו, ח״א כלל כ״ב או׳ ד׳ אבל במפה המיוחדת לכך לית לן בה, חס״ל או׳ ו׳ בן א״ח פ׳ ויחי או׳ י״ז:

קכו **קכו) [סעיף יז׳] המחבץ וכו׳** שלוקח חלב ונותן בו קיבה כדי לחבצו חייב שהרי הפריש הקום מן החלב ואם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשה גוף אחד דומה לבנין: הרמב״ם פ״ז, ורש״י פירש שעושה כמין כלי גמי ונותן הקום בתוכו ומי חלב נוטפין, וכ״כ המ״מ פ״ח יעו״ש, מ״א ס״ק ח״י, ור״ל דברמב״ם אינו מבואר כ״א האיסור ההפרדה הקום מן הגבינה וברש״י מבואר ענין אחר אפי׳ היו כבר מופרדים זה מזה והם בכלי אחד ועושה כדי שירד הקום וישאר הגבינה למעלה אסור משום ברירה, מחה״ש, וא״כ מ״ש הגה בש״ע המחבץ פי׳ שמוציא חמאה וכו׳ זה אינו מלשון הרמב״ם כנ״ז והש״ע הוא מל׳ הרמב״ם ומ״מ הדין אמת שכ״כ הריב״ש סס״י קפ״א שגם זה בכלל בורר יעו״ש, כ״כ האחרונים:

קכז **קכז) כתב** הרמב״ם פכ״א אסור לתלות המשמרת כדרך שהוא עושה בחול שמא יבא לשמר עכ״ל משמע אפי׳ ליתן בה דבר אחר אסור לתלותה ופשט הגמ׳ והפו׳ משמע דאין איסור בזה וכ״מ לעיל סעי׳ יו״ד, מ״א ס״ק י״ט ור״ל דשם בסעי׳ יו״ד כתב דצלולים מותר לסנן במשמרת. ולא התנה דדוקא אם היתה תלויה מע״ש אלא ודאי דמותר לתלותה לצורך צלולים דהוי כמו לית בה דבר אחר כיון דאין בצלולים משום שמור. לב״ש. והוא בענין

שאין בו משום איסור אהל כגון שאינה גבוהה משולי הכלי טפח ואם גבוהה טפח צריך שלא תהיה פרושה על כל רוחב הכלי כמ״ש לעיל או׳ צ״ט יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ שט״ו או׳ ח״ן:

קכח **קכח) אסור** להעמיד החלב במקום חם כדי שתעשה גבינה דזה הוי בורר. וכן אם נתן החלב הקפוי בשק וכדומה ומי החלב נוטפין כמו שעושין גבינות חייב משום בורר. וכן אסור ליתן חומץ וכל דבר בחלב כדי שתעשה סיראוויטקי (שקורין בערבי לבן) דזה בורר ממש ח״א כלל ט״ז או׳ י״א. בן א״ח פ׳ בשלח או׳ ך׳. וצ״ל בכ״ז כיון דדרך ברירתה בכך הוי כמו בורר ע״י נפה וכברה דאפי׳ כדי לאכול לאלתר אסור וכמ״ש לקמן או׳ קל״א:

קכט **קכט) חלב** חמוץ שקורין אותו בלע״ז יגורט״י ובלשון ערבי לב״ן שעודנו לח שיש לו מים בעיקרו מותר להניחו בתוך כיס כדי שיזובו מימיו ויתנגב מפני כי זה קודם שיזובו ממנו אלו המים הוא נאכל לכל אדם ורק ניגוב זה ממעיטו יותר׳ ועיין קרבן אשה שאלה י״ד או׳ ט״י בן א״ח שם או׳ י״ט,:

קל **קל) גם** לפעמים עושין יגורט״י הנז׳ מע״ש שמחממין החלב ונותנין אותו לתוך הכלי ומניחין בו מעט יגורט״י גמור אי שאר דבר המעמיד כדי שזה החלב יקפה ויעשה יגורט״י ונשלם עד אור הבוקר אך לפעמים רואין אותו בבוקר שעודנו חלב ולא נקפה להיות יגורטי לכך מכסים אותו בבגדים ומניחים אותו במקום חם כדי שיגמר תיקונו ויקפם ויש עוד מניחין בו חתיכת פת ג״כ כדי שיגמור תיקונו דאסור למיעבד הכי בשבת אלא ישאר כמו שהוא עד שיהא נקפה ונשלם מאליו. בן א״ח שם:

קלא **קלא) שם לא יחבצם בידו,** ר״ל שמקבץ יחד האגוזים ועי״ז מפריד הדבש מבחוץ דהוי בורר. ח״א שם או׳ ט״ו, ולפ״ז משמע אם לאכול לאלתר שרי לחבץ בידו כמ״ש סעי׳ א׳ דבורר בידו כדי לאכול לאלתר שרי אבל זה אינו דשאני התם כיון שהדרך לברור בנפה וכברה ועתה בורר בידו דהוי דרך אכילה שרי לאלתר וכמ״ש הטעם לעיל או׳ יו״ד לא כן המחבץ וכדומה שכתבנו לעיל או׳ קכ״ח שדרך ברירתו בכך בלא כלי הוי ברירה זו כמו ע״י נפה וכברה ואסור לעשות כן אפי׳ כדי לאכול לאלתר,:

קלב **קלב) שם הגה׳ הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק חייב וכו׳** לא ראינו מי שחשש לזה כיון שאינו מתכוין לכך וכ״ש שאין דרך זריקה בכך, מהריק״ש בהגהותיו, וכן הסכים מהר״א אוזלאי ז״ל בהגהו״ כ״י ברכ״י או׳ ח׳:

סימן שכ

א **א) [סעיף א׳] זתים וענבים אסור לסחטן,** דבר תורה אין חייב אלא על דריכת זיתים וענבים. שבת קמ״ה ע״א, הרמב״ם פ״ח דין יו״ד, מ״א ריש הסי׳ ואף סוחט ביד קערה חייב ולא דוקא דורך בכלי כמ״ש הרמב״ם שם להדיא יעו״ש א״א ריש הסי׳ ואינו חייב עד שיהיה במשקין שסחט כגרוגרת, הרמב״ם שם, ושיעור כגרוגרת עיין לקמן סי׳ שס״ח סעי׳ ג׳:

ב **ב) שם זיתים וענבים אסור לסחטן,** משום דהו״ל מפרק ומפרק חייב משום דש, הרמב״ם פכ״א דין י״ב. לבוש. עו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳. וכן הסוחט צמוקין חייב משום דש, ח״א כלל י״ד או׳ ב׳ ומיהו אם סוחט לתוך מאכל שרי כמ״ש לקמן סעי׳ ד׳.

ג **ג) שם זתים וענבים אסור לסחטן.** אבל שאר פירות מותר לסחטן מה״ת להוציא מימיהן מפני שכל מי פירות אין עליהם תורת משקה אלא היוצא מן הזתים ומן הענבים בלבד ותורת אוכל עליהם והרי זה כמפריד אוכל מאוכל שאין בו משום מפרק. ר״ז שם. אלא שיש דברים שאסרו חכמים לסחוט משום שיש בני אדם סוחטין אותם לשם משקה וכמבואר לקמן:

ד **ד) שם ואם יצאו מעצמן אסורין וכו׳** מדרבנן גזירה שמא יסחוט לכתחלה. לבוש והיינו אסורים עד מו״ש כ״כ האחרונים. ולדעתי הוא פשוט:

ה **ה) שם אפי׳ לא היו עומדים אלא לאכילה.** כלומר ל״מ סתמא דפשיטא דאסור אלא אפי׳ אם לא קבצם אלא לאכילה אפ״ה המשקין היוצאין מהם אסור. והטעם משום דזתים וענבים רובן לסחיטה קיימי ויהיב דעתיה וניחא ליה ויבא לסחוט בידים. עו״ש או׳ ג׳:

ו **ו) שם ותותים ורמונים אסור לסחטן.** מפני שקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורמונים הם סוחטין אותם לשם משקה כזתים וענבים ואלו היו כן הרבה לשאר בני אדם היו ג״כ רגילים לסחטן לשם משקה לפיכך כל מי שסוחטן לשם משקה מועלת מחשבתו להיות שם משקה עליהם מד״ס ואין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם, ר״ז שם:

ז ז) **שם ואם עומדים למשקין אסור.** וה״ה בסתמא נמי אסור דסתמא למשקין כ״מ בר״פ חבית וכ״כ העו״ש או׳ ה׳ והשש״א וכ״ה במאירי ודלא כקרבן נתנאל:

ח ח) **שם. ושאר כל הפירות מותר לסחטן.** בב״י הביא פלוגתא בזה דלהרי״פ והרמב״ם והרא״ש והטור משמע דבשאר פירות סוחטין לכתחילה אפי׳ למימיהן אבל לרש״י ותו׳ והגהת סמ״ק דוקא לסחוט למתקן שרי אבל למימיהן אסור יעו״ש ומסתמיות דברי הש״ע משמע דאפי׳ למימיהן מותר לסחוט אבל הב״ח כתב דאין להורות היתר בשום פרי לסוחטו למימיהו ודלא כמ״ש בש״ע בסתם וגם בהגהת ש״ע נמשך אחריו דליתא והכי נהוג עלמא לאסור כל פרי לסחטו למימיהן עכ״ד. והביאו מ״א סק״א וכ׳ בודאי היכא דנהוג נהוג אבל מ״מ היכא דאינו סוחטו אלא לטבל בו המאכל שרי דלא מקרי משקה כמ״ש ב״י בשם שה״ל והרא״ש יעו״ש וכ״כ הר״ז סוף או׳ א׳ דהעיקר כסברא הראשונה אבל במקום שנהגו להחמיר אין לשנות. ומ״ש הט״ז סק״א לחלק דגם לדעת הש״ע שכתב ושאר כל הפירות מותר לסחטן היינו כסתמא אבל במטין להוציא מהן משקה אסור כבר השיגו עליו הח״מ, והנה״ש, והמט״י או׳ א׳ יעו״ש. ומ״מ לענין דינא הגם דהעיקר כסברא הראשונה שהוא דעת הש״ע ודעמייהו ורק היכא דנהוג להחמיר אין לשנות וכמ״ש הר״ז, מ״מ לכתחלה יש לחוש לדעת האוסרים. וכ״פ ח״א כלל י״ד או׳ ג׳ בן א״ח פ׳ יתרו או׳ ג׳:

ט ט) **שם הגה ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות וכו׳** אע״ג דפשט דברי מור״ם ז״ל משמע דאין איסור אלא לבני אותו מקום ולא לכל העולם מ״מ כיון דמוצא מקור דין זה הוא מדברי ב״י ושם ביאר אם נודע לנו שבשום מקום סוחטין אותו למימיו אסור לסחטו בכל מקום כדאשכחן ברמונים א״כ צריך לפרש דברי ההגה כך ואם יש מקום שנהגו לסחוט דינו כתותים ורמונים דאסור לכל העולם ולשון ובמקום אינו מדוקדק ומוכרח הוא כן מדסיים וכתב דינו כתותים ורמונים ומוכח כי היכי דהנך אסורין לכל העולם הכי נמי לשאר כל הפירות דמאי שנא ודלא כהמ״א סק״א שכתב דמור״ם ז״ל חולק על מרן ב״י וס״ל דאין האיסור אלא לאנשי אותו המקום שנהגו לסחוט דליתא, ועיקר כדעת ב״י וכ״ה דעת ההגה. מט״י או׳ ב׳. ועי״ש וכן הח״מ או׳ ג׳ הרבה להשיג על דברי המ״א בזה ומסיק דעיקר כהב״י וכן ס״ל לרמ״א ומוכח ממילא מדכתב שדינו כתותים ורמונים יעו״ש. והני אגסין שקורין בערכים בל״א (ובלשון ערבי אנגא״ס) אף המ״א שם כתב דאסור לסוחטן מפני שבמדינות אשכנז נהגו לסחטן למשקה יעו״ש וכן תפוחין אסור לסוחטן מפני שבמדינות אשכנז ממלאין מהם חביות הרבה למשקה כמ״ש ח״א כלל י״ד או׳ ג׳ וכ״ז שכתבנו הוא לדעת המתירין לסחוט בשאר פירות אמנם כבר כתבנו באו׳ הקודם דלכתחלה יש לחוש לדעת האוסרין ואין לסחוט שום פרי בכל מקום לצורך משקה יעו״ש:

י י) **שם בהגה לרפואה לבד אין לחוש,** משמע אם סוחטין אותו למשקה אע״ג שהוא רוצה אותו לרפואה אסור לסחוט:

יא יא) **שם בהגה אבל מותר למצוץ וכו׳** ואע״ג דאסור לינק מהבהמה כמ״ש סי׳ שכ״ח סעי׳ ל״ג היינו משום דדרכו בכך אבל הכא שאין דרכו בכך לא גזרו. ב״י בשם שה״ל מ״א סק״ב, תו״ש או׳ ד׳ ומ״ש הט״ז סק״ב שיש ט״ס בשה״ל כבר כתב עליו הא״ר או׳ ב׳ דלא דק דקאי איונק מבהמה וכן השיג עליו התו״ש או׳ ו׳ יעו״ש:

יב יב) **שם בהגה וכ״ש בשאר דברים,** כ״כ ב״י בשם השה״ל דאין במציצת בשר ופת ולא המוצץ בפיו משקה מפירות או מענבים דרך סחיטה כלל אכל בשם הגמ״י פכ״א כתב שיזהר אדם שלא יסחוט בשר הנבלע בו מרק לצורך משקה היוצא ממנו והנותן בשר במרק או השירה פתו ביין ומחזירו לפיו ומוצץ המשקין אסור וחוששני לו מחטאת וכ״ש שלא ימוץ בפיו מענבים וכיוצא בהם עכ״ל וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה ויש אוסרין למצוץ בפיו וכו׳ ודעת מרן ז״ל בב״י משמע כהמתירין כמ״ש הברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ אבל הב״ח כתב בשם רש״ל דיש לחלק דבמרק הנבלע בבשר או יין בלחם דכבר היה שם משקים עליהם משו״ה קרוב הוא לחיוב חטאת ואסור למצוץ אבל משקה היוצא מענבים מקודם שהיה עליו שם משקה כגון זה שמוצץ בענבים בפיו ומשליך החרצנים אין זה מפרק אלא כך הוא דרך אכילת ענבים ושרי מדינא ומ״מ המחמיר תע״ב עכ״ל וכתב עליו הב״ח דהכי נקטינן דבבשר ובפת אסור ובענבים שרי אבל המ״א סק״ד כתב שמדברי רמ״א משמע דשאר דברים קילי מענבים וכתב וכ״מ מפירש״י יעו״ש וכ״ה דעת העו״ש או׳ ט׳ להחמיר דוקא בזתים וענבים וכ״ה דעת הא״ר או׳ ג׳ יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע״כ יש ליזהר מלמצוץ בין בשר ופת שנבלע בו משקה ובין זתים וענבים אבל בשאר פירות נראה דיש להקל:

יג יג) **שם בהגה, ויש אוסרין למצוץ בפה וכו׳** ונראה דה״ד אם מניח קצת הפרי בפיו וקצתו בחוץ ומוצץ אסור שכן הוא דרך המציצה אבל אם מניח כל הפרי בתוך פיו ומוצץ לכ״ע שרי מפני שזה דרך מאכל הוא:

יד יד) **שם בהגה ויש אוסרין למצוץ בפה וכו׳** מיהו מיני טיגון שנבלע בו שומן הרבה מותר לסחוט דמעיקרא אוכלא והשתא אוכלא ח״א כלל י״ד או׳ ו׳ וכ״כ בס׳ זכרו תורת משה:

טו טו) [סעיף ב'] זתים וענבים שנתרסקו מע"ש וכו' פי' אפי' הכניסם לשתיה וכ"ש תותים ורמונים עו"ש או' יו"ד. וכתב הב"ח דמיירי שנתרסקו יפה שאינם מחוסרים אלא שחיקה אבל אם מחוסרין דיכא משקין היוצאין מהם אסורין. וכ"כ העו"ש שם. והיינו לדעת הטור שכתב שנתרסקו יפה אבל לדעת הש"ע אפי' מחוסרין דיכא שרי וכמ"ש לעיל סי' רנ"ב או' נ"ט דחילוק יש בין דעת הטור לדעת הש"ע יעו"ש ובחנם תמה הב"ח על הש"ע שלא העתיק תיבת יפה דהש"ע לשיטתיה אזיל כמ"ש סי' רנ"ב ומ"מ לכתחלה. יש להחמיר כדעת הטור:

טז טז) שם שנתרסקו מע"ש וכו' דשוב ליכא למגזר שמא יסחוט בידים דהא אף אם יסחוט ליכא חיובא כיון דנתרסקו כבר ואתי ממילא. תו"ש או' ז' ועיין לעיל סי' רנ"ב סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

יז טוב) שם שנתרסקו מע"ש וכו' ולענין אם מותר לתת צימוקים במים ולעשות שירב"ט בשבת עצמו כבר כתבנו לעיל סי' רנ"ב או' ז"ן שיש פלוגתא בזה ויש להחמיר ולשרותן מע"ש יעו"ש ולענין סינון עיין לעיל סי' שי"ט ובדברינו לשם או' ק"ח:

יח חי) שם מתבטל ביין שבגיגית. ולא דמי לדבר שיל"מ שיכול להמתין עד לאחר השבת דאפי' באלף לא בטיל דה"מ כשהאיסור בעין מתחלה ואח"כ נתערב בהיתר אבל הני לא ניכר מעולם אלא מעט מעט שיוצא מתערב עם המשקין שיצאו מאתמול. ב"י בשם המרדכי ט"ז סק"ג מ"א סק"ה ולפ"ז אם הענבים מונחים בפני עצמן והיין זב מהם במדרון ויורד לתוך יין שהיה כבר מע"ש אסור כל היין להסתפק ממנו בשבת משום דבר שיל"מ שהרי מקודם שנתערב היה בעין וניכר. סה"ת סי' רכ"ג:

יט יט) שם מתבטל ביין שבגיגית. נראה דאפי' נתנו ענבים שלמים בתוך היין בשבת עצמו ונתבקעו באותו שבת ג"כ מותר כי היכי דשרי ליתן בשבת שלג וברד לתוך הכוס או לתוך הקערה לקמן בסעי' ט' ב"ח ומשמע דאפי' לכתחלה שרי ליתן כמו שלג וברד דסעי' ט' וכ"כ המ"א שם. מיהו הט"ז שם חלק על הב"ח וכתב דאיסור גמור הוא דסחיטה הוא תולדה דדש ואסור אפי' כלאחר יד ואין היתר אלא בדיעבד יעו"ש וכ"פ הר"ז או' ד' אבל הא"ר או' ה' והתו"ש או' ח' השיגו על דברי הט"ז הנז' יעו"ש. וכ"פ ח"א כלל י"ד דשרי אפי' לכתחלה:

כ ך) שם מתבטל ביין שבגיגית. ומשמע דבעי ששים כדין לח בלח במינו אף בדרבנן בעינן ששים ולא אמרינן קמא קמא בטל. מש"ז או' ג' וא"כ כיון דלא ידעינן כמה יין יוצא מהענבים צריך להיות ביין שבגיגית ששים כנגד כל הענבים כמ"ש ביו"ד סי' צ"ח סעי' ד' ואם לאו אין לשתותו בשבת:

כא כא) [סעיף ג'] מותר לשתותו. כיון שנתרסקו מבע"י, ב"י בשם המרדכי. מ"א סק"ו ונ"ל דצמוקין שחתכן ונתן עליהם מים וסוחטן בשבת חייב לכ"ע דהא לא אתי ממילא כידוע. ומ"מ נ"ל דאם נתן הצמוקין והיין לתוך משמרת או סודר מע"ש ומסתנן והולך בשבת אפ"ה מותר לשתות מאותו יין בשבת ודוקא שהסידר או המשמרת מגיע עד היין שבכלי בענין שתיכף כשיצא מן המשמרת אינו ניכר כלל ובטל ח"א שם:

כב כב) [סעיף ד'] מותר לסחוט אשכול ענבים וכו' וז"ל הרמב"ם פ"ח דין יו"ד ומותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך האוכל שמשקה הבא לאוכל אוכל הוא ונמצא כמפרק אוכל מאוכל אבל אם סוחט לכלי שאין בו אוכל הרי זה דורך וחייב עכ"ל ואי בעינן אשכול העומד לאכילה עיין בב"י שהביא בשם הכלבו פלוגתא בזה דלהראב"ד דוקא באשכול העומד לאכילה אבל למשקה אסור ולבעל השלמה בין עומד לאכילה בין עומד למשקה יעו"ש. אמנם מסתמיות דברי הרמב"ם הנ" והש"ע משמע דאפי' עומד למשקה שרי וכ"כ המאירי. וכ"מ מסתמיות דברי הפו':

כג כג) שם. מותר לסחוט אשכול וכו' עיין לעיל סי' ער"ב סעי' ב' ובדברינו לשם או' טו"ב:

כד כד) שם. לתוך קדרה שיש בה תבשיל וכו' מלשון רש"י משמע דבקערה אע"ג דיש בה אוכל אסור כיון דזימנין דלמשקה קאי אבל מדברי הש"ע ושאר פו' שלא הזכירו לאסור בקערה מוכח דלעולם כלי שיש בו אוכל מותר מט"י או' ג' וכן מוכח מדברי הרמב"ם שהבאנו לעיל או' כ"ב דבכל כלי שיש בו אוכל מותר יעו"ש, וכ"ה דעת האחרונים:

כה כה) שם. כדי לתקן האוכל וכו' אבל אגוזים מרים וכיוצא אסור לשרותן במים בשבת להעביר מרירותם כיון דלא חזו לאכילה בלאו הכי. הרב החסיד מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' ן' ברכ"י או' ב':

כו כו) שם. דהו"ל משקה הבא לאוכל וכו' ודוקא לתוך האוכל אבל לתוך משקה אסור. עו"ש או' י"א. א"ר או' ו' תו"ש או' יו"ד. וה"ה תותים ורמונים כה"ג אסור. מש"ז או' ה':

כז כז) שם. דהו"ל משקה הבא לאוכל וכו' אבל אם אין בה אוכל אסור לסחוט לתוכה אעפ"י שעתיד לערב בה אוכל. ר"ז או' ו ובמרמונים ג"כ כה"ג כל שאין אוכל בתוכה ממש אסור. מש"ז שם:

כח כח) **שם. דהו״ל משקה הבא לאוכל וכו׳** וג׳ דינין יש בענין זה לתוך האוכל מותר לכתחלה. לתוך המשקה או לתוך הכוס או לתוך הקערה סתם חייב חטאת אבל פירש דלאוכל קא בעי ליה פטור אבל אסור. הרדב״ז בתשו׳ החדשות ח״ב סי׳ תרפ״א. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ א׳ ברכ״י או׳ ד׳ ועיין לקמן בהגה לסעי׳ ז׳:

כט כט) **שם. דהו״ל משקה הבא לאוכל וכו׳** ואף שאין רוצה לאכול המאכל לאלתר שרי, תו״ש או׳ יו״ד:

ל ל) **שם. דהו״ל משקה הבא לאוכל וכו׳** אבל לחלוב הבהמה לתוך האוכל אסור כמ״ש לעיל סי׳ ש״ה או׳ פ״ב יעו״ש:

לא לא) **[סעיף ה׳] יש מי שאומר דה״ה לבוסר וכו׳** דהיינו ענבים שלו הגיעו לכפול הלבן. ר״ז או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ ל״ד:

לב לב) **שם. ור״ת אוסר בבוסר,** ואף דכלל מסור בידנו מגדולי האחרונים דכל פוסק שמביא סברא אחת בסתם ואח״כ אומר ויש מי שאומר וכו׳ דעתו לתפוס כאותה סברא שכתב בסתם ושכותב יש מי שאומר ויש מי שאומר דעתו לתפוס כיש מי שאומר האחרון אפשר דהכא שאני שלא אמר יש מי שאומר ויש מי שאומר אלא ור״ת איסר בבוסר ואולי דר״ל דסברת ר״ת יחידאה היא ואעפ״י שהסמ״ה לא הביא אלא סברת ר״ת וגם ריא״ז הכי ס״ל אפשר דשאר רבוותא כהר׳ יוסף ס״ל דשרי ואף אם נאמר דהרב לא פסיקא ליה מליתא וכתב ב׳ הסברות ולא הכריע אין ספק דלא לחנם כתב סברת המתיר אלא לומר דהרוצה לסמוך על הברא זו יכול לסמוך עליו. שכנה״ג בהג״בי או׳ ז׳ אמנם הר״ז שם הביא ב׳ הסברות וכתב דיש להחמיר. וכ״מ מדברי הפו׳ שנכתב באו׳ שאח״ז ופליגי בענין אם רוצה לאוכלו לאלתר משמע דבאינו אוכל לאלתר דעת כולם לאסור יעו״ש:

לג לג) **שם. הגה הואיל ואינו ראוי לאכול.** ואפי׳ האוכלו בטלה דעתו והוי כבורר אוכל מתוך פסולת טור בשם ר״ת. והביאו הט״ז סק״ד ומ״א סק״ז. וכתב שם הט״ז וא״כ אם רוצה לאכול לאלתר אותו דבר שסוחט לתוכו הבוסר מותר כדלעיל סי׳ שי״ט לענין בורר עכ״ל, וכ״כ העו״ש או׳ י״ד, אמנם המ״א שם כתב על דברי העו״ש הנ״ז דלא דק דאטו מי שרי לעשות מלאכא כדי לאכול לאלתר אלא הטעם בבורר בידו לאכול לאלתר לא מקרי ברירה דהוי דרך אכילה וכן הטעם במחתך לאכול לאלתר כמ״ש סי׳ שכ״א סעי׳ י״ב ולהכי בקנון ותמחוי אסור לברור אפי׳ לאכול לאלתר וכן פסולת מתוך האוכל אסור ומכ״ש דאסור לסחוט בוסר יעו״ש. וכ״נ דעת התו״ש או׳ י״א וכן הסכים בנ״א כלל י״ד או׳ ג׳ לאסור אפי׳ לאכול לאלתר אלא שכתב שם טעם אחר משום דש יעו״ש. וכ״פ הבי״מ או׳ ס׳ והגם דהא״ר או׳ ח׳ מצדד להקל נראה דהנכון להחמיר:

לד לד) **שם בהגה הואיל ואינו ראוי לאכול.** ולפי מ״ש סי׳ ר״ב וביו״ד סי׳ מ״ד דאין אנו בקיאין איזה מקרי בוסר לכן כתב רמ״א כל זמן שאינו ראוי לאכילה אסור מ״א שם. ור״ל הא שלא תלה רמ״א ז״ל בהגה טעם האיסור בגודל אלא באכילה לפי שאין אנו בקיאין כמ״ש סי׳ ר״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ ולפי שלא נודע לנו שיעור פול הלבן אסור לסחוט ענבים לתוך אוכלים עד שיהיו ראוים לאכילה לרוב בני אדם.

לה לה) **שם בהגה. הואיל ואינו ראוי לאכילה.** וה״ה בשאר פירות שאינם ראויים לאכילה אסור לסחטן למימיהן. מ״א שם. א״ר או׳ ז׳ תו״ש שם. נ״א שם. בן א״ח פ׳ יתרו או׳ ד׳ ולכן פרי חמוץ שקורין בערבי דבדי״ב אסור לסחטו אפי׳ לתוך האוכל מפני שזה אינו ראוי לאכילה אבל פרי שקורין בערבי נארינג״א ראוי לאכילה הוא ומותר לסחטו לתוך האוכל וכן נוהגין בעי״ת בגדא״ד יע״א לסחוט פרי הנ״ז בתוך הביצים בשבת ונראה דשרי לסחטו גם לתוך כלי ריקן כדי להניח את המשקה באוכל או כדי לטבל במשקה פת וכיוצה אבל אסור לסחטו לתוך כלי ריק ולשתותו כמו שהוא. בן א״ח שם. ונראה הא שהתיר לסחוט הנארנג״א לתוך מאכל היינו אחר גמר בישולם כשמתאדם הקליפה שלהם שאז ראויים קצת לאכילה אבל קודם לזה בעודם ירוקים כעשבי השדה אין להתיר שאז הם חמוצים ביותר ואין ראויים לאכילה כידוע:

לו לו) **[סעיף ו׳] מותר לסחוט לימוניש.** שהם בכלל שאר פירות שמותר לסחטן לפי שאין דרך כלל לסחוט לימוניש לצורך משקה אלא לצורך אוכל, ב״י בשם תשו׳ הרא״ש ועוד כתב בב״י דאפי׳ לנוהגין לסחטו לתוך מים לשתותו שרי כיון שאין דרך לשתותו לבדו יעו״ש. והביאו מ״א סק״ח ומסתימת הש״ע משמע דאפי׳ לסחוט לתיך קערה ריקנית מותר וכ״כ שכנהג בהגב״י או׳ ד׳ אלא דיש פלוגתא בין הפו׳ דהא דשרי לסחטו לקערה ריקנית אי דוקא כדי לתתו אח״כ לתוך האוכל או אפי׳ לשתותו כמו שהוא דהמט״י או׳ ד׳ כתב דאפי׳ לשתותו כמו שהוא שרי אבל הנו״ש השיג עליו וכתב דלא שרי כ״א לתתו אח״כ לאכיל או לטבל בו אוכל כדמוכח בב״י יעו״ש. אמנם הדרב״ז בתשו׳ ח״א סי׳ יו״ד כתב אפשר דבמקום הרא״ש לא היו עושין מי לימוניש ולפיכך התיר אבל במצרים שעושים מהם משקה וממלאים מהם חביות ומוליכין למכור במקומות אחרים הרי הוא כמו תותים ורמונים של בית מנשיא שהיו סוחטין מהם בחול להוציא משקה ומשו״ה אסרו לסחוט אותם כל מקום בשבת ומפני קושיא זו למדתי לסחוט הלימוניש על הסוכר קודם שיתנו עליהם מים דהוי משקה הבא לאוכל ומותר ומיהו עי״ש שכתב טעם גם להמתירין והביאו הברכ״י או׳ ג׳ יעו״ש אבל המו״ק חלק על מרן בב״י ואסר לסחוט לימוניש לעשות משקה אף שמערבו במשקה אחר יעו״ש, והביאו המחב״ר או׳ ב׳ וכתב ולכן הנכון שמי שעושה לימונאדה שיתן הסוקר

בכוס ועל הסוקר יסחוט הלימון ואח״כ יתן המים. וכ״כ ח״א כלל י״ד או׳ ד׳ חס״ל או׳ ב׳ ונתנו סי׳ והנה סל״ם מוצב בתחלה סוקר ושוב לימון ובסוף מים. רו״ח או׳ א׳ בן א״ח שם או׳ ה׳:

לז **לז) וכן** כשרוצה לאכול ביצים עם מי לימון לא יסחוט תחלה לתוך הקערה ואח״כ יתן הביצה אלא יתן הביצה תחלה לתוך הקערה ויעשנה חתיכות ואח״כ יסחוט הלימון בתוכה כדי שיהא משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי:

לח **לח) ואם** מותר לשפשף הידים בלימוניש בשבת להסיר הזוהמא. עיין שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ שכתב דבלימוניש שכבר נסחטו לתוך האוכל יכול לשפשף ידיו בקליפתן שנסחטו בהיתר ואין כאן חששא לשמא יסחוט וכמו שהוא מנהג פשוט בישראל לשפשף הידים בקליפות הלימוניש והנראנגא״ש שנסחטו לתוך האוכל אבל לחתוך הלימוניש ולשפשף ידיו בלי סחיטה לתוך האוכל יש לחוש לסברת האוסרים יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ט״ז:

לט **טל) שם מותר לסחוט לימוניש.** ולימוני״ש הכבושים במלח דינם ככבשים ושלקות דסעי׳ ז׳ מ״א סק״ח. א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ י״ב. ופשוט דשרי לסחוט אותם לרכך המאכל כמו בשאר פירות דהוי למתק הפרי. תו״ש שם:

מ **מ) שם מותר לסחוט לימוניש.** ולענין לסחוט תפוחים נ״ל דאותם שסוחטין כדי לרכך התפוח כדרך שעושין אם התפוח קשה דשרי. ואע״ג דשותה מה שיוצא ממנו מ״מ לא נתכוין בסחיטה לכך כיון שאינו עומד לכך. ט״ז סק״ה. וכ״כ הנה״ש או׳ ד׳ דיש להקל להתיר לסחוט רמונים ותפוחים למתק יעו״ש. אבל הח״מ או׳ ה׳ כתב על דברי הט״ז הנ״ז דאין לסמוך להקל וגם נראה כל שסוחט כ״כ עד שיוצא משקה ממנו כדי לשתות אין זה למתקן כלל יעו״ש ולפי מ״ש לעיל או׳ ט׳ דעתה עושין ממנו חביות למשקה ודאי דאסור לסחוט כדי לשתות ואע״ג דאינו מכוין כ״א למתק. וכ״מ מדברי הט״ז עצמו שכתב מפני שאינו עומד לכך משמע הא עומד לכך אסור ואם התפוח מבושל וסוחט שיצא ממנו פשיטא דשרי דהא סוחט כל האוכל ממנו ולא להוציא מימיו ממנו. ט״ז שם. א״ר או׳ ד׳ ר״ז או׳ ט״ו:

מא **מא) [סעיף ז׳] לסחוט כבשים וכו׳** משקה הצף עליהם והנבלע בהם. ב״י בשם רש״י

מב **מב) שם אם לגופם וכו׳** כלומר לרכך אותם או משום מתיקת הפרי סוחט מימיהם מהם וא״צ למימיהן עו״ש או׳ י״ז. וכן תותים שרי למתקן א״א או׳ ט׳:

מג **מג) שם אם לגופם וכו׳** דכיון דא״צ למימיהן לא הו״ל מפרק כלל. ולא דמי לזתים וענבים דרוב העולם סוחטין אותם למימיהן. ואם צריך למימיהן אסור. והא דשאר פירות מותר לסחוט אפי׳ למימיהן משום דאין שם משקה עליו משא״כ הכא דהיה שם משקה עליו מקודם מ״א סק״ט:

מד **מד) שם אם לגופם וכו׳** וה״ה דמותר לכתחלה לסחוט מיני לאקשי״ן משומן הנבלע בהם אם הוא עושה מפני שאינו יכול לאוכלן מפני שומן הרבה שבהם דרישה:

מה **מה) שם אפי׳ סוחט לתוך קערה וכו׳** פי׳ ל״מ דאם סוחט לתוך אוכל או אם זורק המשקה לאיבוד דפשיטא דמותר אלא אפי׳ לתוך הקערה מותר והטעם מבואר דלא יהא אלא שאר פירות דמשקה גדל מהם דמותר לסחוט לכתחלה לצורך עצמן למתק מכ״ש שלקות וכבשים שאין המשקה גדל בהם דפשיטא דמותר. עו״ש או׳ ח״י:

מו **מו) שם אפי׳ סוחט לתוך קערה וכו׳** ודוקא לצורך שבת אבל לצורך מו״ש אסור גמרא:

מז **מז) שם שיש בה אוכל וכו׳** דמשקה הבא לאוכל הוי כמפריד אוכל מאוכל. וה״ה לתוך המורייס דהוי מאכל. סמ״ק אבל לתוך המשקין אסור. מ״א סק״י. תו״ש או׳ י״ד. ר״ז או׳ י״ג:

מח **מח) שם אבל אם אין בה אוכל אסור.** אבל חיובא ליכא בהם. ולא משום שאין המשקין יוצאין מגופם דהא בסעי׳ ט״ו נמי אין המשקין יוצאין מגופם ואפ״ה חייב עליה מדגזרו שם שמא יסחוט משמע דאית ביה חיובא אלא הטעם כתבו התו׳ משום דאין חייבין מה״ת אלא על דריכת זתים וענבים בלבד ולכך אינו חייב עליהם אלא דמדרבנן מיהא אסור כיון שהיו עליהם שם משקה מקודם אבל סתם פירות מותר לסחוט אותם כמ״ש סעי׳ א׳ חו״ש או׳ ט״ו:

מט **מט) שם אבל אם אין בה אוכל אסור** ואעפ״י שעתיד לערב בהאוכל אסור. א״א או׳ יוד׳ ר״ז או׳ י״ב. ועיין לעיל או׳ כ״ז. ואם יצאו מעצמן מותרין. מש׳ ז׳ או׳ ו׳:

נ **נ) שם ולר"ת כל שהוא צריך למימיהן חייב חטאת.** דפסק כר' יוחנן דס"ל דזה דמי למ"ש סעי' ט"ו ולדידיה אפשר דהא אמרינן לא אמרו אלא בדריכת זתים וענבים בלבד ה"ד במשקין של עצמן ולא במשקין הבלועים גם אפשר דפליג ר' יוחנן על מילתיה דרב דס"ל לא אסרה תורה אלא בדריכת זתים וכו' ופסק כר' יוחנן. תו"ש או' י"ז:

נ) ודע דהגירסא הכתוב בש"ע ולר' תם הוא ט"ס וצ"ל ר' חננאל שהרי ר"ת הוא מכת הפו' כשמואל גבי אשכול וכדמוכח לעיל סעי' ה' גבי בוסר דלא אסר אלא מטעם דאינו ראוי לאכילה יעו"ש. מט"י או' ה' וכ"כ העו"ש או' כ"א והתו"ש או" ט"ז והמש"ז או' ו':

נא **נא) שם אפי' סחט לקדירה וכו'** דס"ל דמסתם ר' יוחנן ולא חילק בין קדירה לקערה משמע דס"ל דאין לחלק והיינו דמסיק רמ"א וכתבו לדבריו וכו' תו"ש, או' ח"י:

נב **נב) שם הגה ולדבריו הסוחט אשכול וכו'** מבואר בפוסקים דבעלי סברא זו פליגי בדין אשכול דסעי' ד' וכמ"ש ההגה ולא היה צריך לכתבו אלא כיון דסתם הש"ע סעי' ד' הייתי מחלק דהתם הוי לתקן האוכל והכא א"צ אלא לצורך המשקה קמ"ל דר"ח פליג ג"כ בהך וזהו לשון נמי שכתב ההג"ה וכ"כ הט"ז יעו"ש והוא פשוט. ועל כל פנים דעת הש"ע להקל דסתם כאן ובסי' תק"ב גבי היתר חליבה ביו"ט כדעת המתירין. מט"י שם. וכ"כ הא"ר או' ט' דהב"י והב"ח ואחרונים הסכימו לסברא ראשונה. מיהו הח"א כלל י"ד או' י"ג כתב דנכון ליזהר בספק איסור תורה:

נג **נג) [סעיף ח'] הסוחט דג לצירו.** כלומר להוציא צירו. רש"י ועיין לקמן או' נ"ו:

נד **נד) שם הסוחט דג לצירו וכו'** דנבלע בו נמי משקין דעלמא להכי דינו כסוחט כבשים ושלקות. תו"ש או' י"ט:

נה **נה) שם הסוחט דג לצירו וכו'** דלאו אוכל הוא וכן שלקות. רש"י ואפ"ה אסור כיון שהיה שם משקה עליו מקודם משא"כ בשאר פירות כמ"ש סעי' א' מ"א ס"ק י"ב:

נו **נו) שם הסוחט דג לצירו וכו'** משמע שכבוש בחומץ הא צירו מגופו מותר. א"א או' י"ב. ומ"ש רי"ז דדג לצירו מותר לסחטו וכתב עליו המ"א שם דצ"ע ליישב דבריו כתב הא"א שם דהיינו לצירו מגופו דשרי:

נז **נז) [סעיף ט'] השלג והברד אין מרסקין אותם וכו'** ופרש"י הטעם משום דקמוליד בשבת ודמי למלאכה שבורה מים הללו אבל הר"ן כתב הטעם דמשום סרך מלאכה נגעו בה. אי נמי גזירה שמא יסחוט פירות העומדים לאכילה וכ"מ מדברי הרמב"ם פכ"א. וכן דעת המחבר דמהתיר בסמוך להניחם בחמה וכו' ואי משום נולד הוא נאסר אפי' הניחם בחמה ונפשרו וכ"כ ב"י בהדיא. עו"ש או' כ"ד:

נח **נח) שם. אין מרסקין אותם וכו'** וכתב ב"י דוקא שמרסקין בחתיכות קטנות כדפירש"י אבל לשבור חתיכה ממנו שרי ואפ' אם יזובו קצת מים עי"ז דלא נתכוין לזה ועוד שהולך לאיבוד. ט"ז סק"ז. עו"ש או' כ"ה. תו"ש או' כ"א ר"ז או' יו"ד:

נט **נט) שם אבל נותן הוא לתוך כוס וכו'** משמע דלרסק בידים אסור אבל הרמב"ן והר"ן והרמב"ם והמ"מ כתבו בשם התוספתא דאפי' לרסק בידים לתוך הכוס שרי דטעם האיסור שמא יסחוט פירות העומדים למשקין וכיון שנתערב במים לא גזרו. מ"א ס"ק י"ג תו"ש או' כ"ב וכ"פ ח"א כלל י"ד או י"א. אבל הלבוש פסק כדברי הש"ע. וכ"פ הר"ז או' ט"ו. וכ"כ הרב בן א"ח פ' יתרו או' ט' ואע"ג דרבים וגדולים המה המתירים בזה מ"מ כיון דמרן ז"ל דעתו כדעת האוסרין לרסק אפי' בתוך כוס המים וכ"ה דעת קצת האחרונים הכי נקטינן:

ס **ס) יגורט"י** שקורין בערבי לב"ן שהוא חלב קפוי ויבש ומניחין עליו מים וממחין אותו ע"י כף עד שחוזר כמו חלב עיין רב פעלים ח"ג סי' י"ד ובספרו בן א"ח פ' יתרו או' י"ג שכתב שזה דינו כמו שלג וברד שנתנו עליהם מים דלדעת מרן ז"ל אסור לרסקו בידים ולדעת הרמב"ן ודעמיה שכתבו בשם התוספתא שרי וע"ה כתב דאסור להמחותו במים בשבת מאחר דלדעת מרן אסור ורק במקום שנהגו להתיר אין למחות בידם שיש להם על מה שיסמוכו שהם רבים וגדולים ואך המחמיר תע"ב וכתב דכן הדין בסוכר למחותו בתוך המים בשבת אלא שכתב דיש להקל יותר בסוכר דלצורך אורחים אין להחמיר יעו"ש ומ"מ נראה דאם אינו מרסקו בכף אלא רק מנענעו כדי שימחה במהרה לכ"ע שרי. ולרסק סוכר יבש בלי מים פשיטא דשרי דאוכלא הוא:

סא **סא) שם והוא נימוח מאליו וכו'** דמשום נולד ליכא כיון שאינו ניכר ושרי אף לדעת המחמירין בסי' שי"ח סעי' ט"ז גבי שומן דהתם השומן צף למעלה וניכר בפ"ע. ומשום משקין שזבו ליכא למיסר דכיון שנתערב במים ואינם בעין ל"ג ביה אטו שמא יסחוט פירות העומדים למשקין תו"ש שם:

סב **סב) שם וכן אם הניחם בחמה וכו'** ואפי' לכתחלה שרי. הגרע"א. וכ"כ הר"ז או' ט"ז:

סג סג) **שם אם הניחם בחמה וכו׳** דלאו נולד הוא ולא דמי למשקין שזבו דהני בעודם קרושים תורת משקין עליהן לכל דבר. ב״י. לבוש. ולפי מ״ש רמ״א סי׳ שי״ח סעי׳ ט״ז גם הכא אסור משום נולד אלא א״כ הוא מעורב במים ר״ן. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ כ״ג. וכבר נתבאר שם בהגה דבמקום צורך יש לסמוך אסברא ראשונה וכתבנו שם באו׳ קס״ו דכ״ה דעת האחרונים. וכ״כ הר״ז בזה הסי׳ או׳ ע״ז שהעיקר כסברא ראשונה רק לכתחלה נוהגין להחמיר. וע״כ ה״נ לכתחלה יש ליתן בתוכו מים ואח״כ יניחנו בחמה או כנגד המדורה אבל אם אין לו מים והוא נצרך אליו לשתות או לדבר אחר שרי להניחו בחמה כמו שהוא בלא מים:

סד סד) **שם או כנגד המדורה וכו׳** במקום שאין יכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו כמ״ש לעיל סי׳ שי״ח סעי׳ י״ד. וכ״כ הר״ז בזה הסי׳ או׳ ט״ז:

סה סה) [**סעיף יוד׳**] **מותר לשבר הקרח וכו׳** שהרי אינו בורא מים בזה. ואי משום שבירת הקרח הא גדולה מזו מצאנו שובר אדם את החבית בשביל גרוגרות וכו׳. מרדכי ס״פ במה טומנין. ט״ז סק״ח. מ״א ס״ק ט״ו. ונ״ל דבנהר או באר אסור. מ״א שם. וה״ה מקוה או כלי שמחזיק מ׳ סאה דיצא מתורת כלי כמ״ש רסי׳ שי״ד. מחה״ש. מיהו הא״ר או׳ ט״ו כתב דאפי׳ בנהר או באר מותר דלא כמ״א. וכן התו״ש או׳ כ״ד כתב להוכיח דמותר וכתב וכבר נהגו להתיר אותן הטובלין בשבת לצורך מצוה ואין מי שמוחה בידם יעו״ש. וכן המאמ״ר הסכים להתיר יעו״ש. אמנם הא״א או׳ ט״ו כתב על דברי הא״ר הנז׳ דאינו מוכרח. וכן המחה״ש שם פקפק בהוכחת התו״ש יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ח״י כדברי ט״א. וכ״פ החס״ל או׳ ז׳ וכ״פ הרב בן א״ח פ׳ יתרו או׳ יו״ד אלא שכתב דרק הטובלים בשבת לצורך מלוה יש לסמוך על המתירין וכמ״ש התו״ש דכבר נהגו להתיר יעו״ש. ונראה דה״ה דאם אין לו מים לצורך נעילה שרי משום צורך מצוה. וכן אם אין לו מים לשתות ומצטער בצמא שרי די״ל במקום צער לא גזרו:

סו סו) **וכתב** בשו״ת ח״ס חא״ח סי׳ פ״ט שעלה על דעתו לומר דאפי׳ הקרח שבכלי דמותר לכ״ע לשבור אפ״ה אסור לטלטל אח״כ השברי קרח דהוי כמו שברי כלי שנשבר בשבת והניח בצ״ע יעו״ש. אבל בשו״ת מאמ״ר סי׳ ב׳ כתב דקרח הוא דבר הניטל בשבת ומותר לטלטלו גם בכה״ג יעו״ש:

סז סז) [**סעיף יא׳**] **צריך ליזהר בחורף שלא יטול וכו׳** שלא יבא לידי ריסוק:

סח סח) **שם ואם יטול.** כגון שאין לו מים אחרים:

סט סט) **שם יזהר שלא ידחקם וכו׳** ולפי מ״ש סעי׳ ט׳ שרי מ״א ס״ק ט״ז. ור״ל דהש״ע שכתב יזהר שלא ידחקם וכו׳ לשיטתיה אזיל דס״ל בסעי׳ ט׳ דלרסק בידים אפילו לתוך מים אסור אבל לפי מ״ש שם המ״א ס״ק י״ג בשם הרמב״ן דלתוך המים אפילו לרסק בידים שרי ה״ה הכא דהא מתערב עם מי הנטילה מחה״ש, אמנם הח״מ או׳ ו׳ כתב על דברי מ״א הנ״ז דלא דמי להתם ואפי׳ להרמב״ן הכא אסור יעו״ש ובל״ה כבר כתבנו שם או׳ נ״ט דאנן ק״ל להחמיר כדברי הש״ע וא״כ ה״ה הכא צריך ליזהר שלא ידחקם וכו׳ כדברי הש״ע:

ע ע) [**סעיף יב׳**] **יש ליזהר שלא ישפשף ידיו במלח.** לפי שהוא נימוח והוי נולד. כ״כ הטור בשם בה״ת. מיהו עיין לעיל או׳ ז״ן גבי שלג וברד שכתבנו עוד שני טעמים בשם הר״ן וכתבנו שם דמרן ז״ל לית ליה טעמא דנולד אלא טעמא דהר״ן יעו״ש וא״כ ה״נ לית ליה טעמא נולד והא דפסק כאן הדין של בה״ת צ״ל דס״ל כוותיה ולא מטעמיה. כ״כ האחרונים:

עא עא) **שם שלא ישפשף ידיו במלח.** בין מלח שחופרין בקרקע דאוכלא הוא לענין זה ובין מי מלח שלנו דמשקה הוה. מש״ז או׳ ט׳:

עב עב) **שם שלא ישפשף ידיו במלח.** ומשמע דמותר להשליך מים במלח ואח״כ נוטל ידיו מהם כמ״ש גבי שלג וברד רק שיזהר שלא יהיה אסור מחמת מי מלח הנזכר סי׳ שכ״א. ט״ז סק״ט. וכ״כ האחרונים ומ״ש רק שיזהר וכו׳ ר״ל שלא יעשה הרבה או ליתן שני שלישים מלח וכמ״ש ס״י שכ״א סעי׳ ב׳ יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ שכ״ו סעי׳ יו״ד בהגה:

עג עג) **שם שלא ישפשף ידיו במלח.** וכשם שאסור לשפשף ידיו במלח כך אסור לשפשף כלי במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה אבל אם נתן מלח במים עד שנימוח מאליו בתוך המים מוחר להדיח כלים באותם המים כמ״ש לקמן סס״י שכ״ג יעו״ש:

עד עד) **שם שלא ישפשף ידיו במלח.** וכ״ש בבורית (שקורין בערבי צאבו״ן) כ״כ מור״ם ז״ל לקמן בהגה סי׳ שכ״ו סעי׳ יו״ד. וכ״כ בס׳ הזכרונות דף נ״א והביאו כנה״ג בהגה״ט סי׳ זה וכ״כ בס׳ מעשה רוקח על הרמב״ם ה״ש פכ״ב דין י״ג דמכאן יש ללמוד איסור הרחיצה בשבת בבורית שקורין סאבון דהרי ממרח וממחק בהכרח שהוא אב מלאכה ופסיק רישיה דניחא ליה וכ״כ הפו׳ והוא פשוט יעו״ש ועיין עוד לקמן סי׳ שכ״ו או׳ מ״ג

עה עה) [סעיף יג'] **דורס שלג ברגליו וכו'** נראה דאע"ג דח"א שלא יהיה נימוח והוי פסיק רישיה מ"מ לא גזרו בזה כיון דא"א להזהר מזה בימות החורף דכל הארץ היא כך מלאה כפור וגליד והמנעלים הם לחים ונימוס השלג שם. ט"ז סק"י והלבוש כתב משום דהו"ל דבר שאין מתכוין ואינו פסיק רישיה. וכ"כ התו"ש או' כ"ז והר"ז או' ך'

עו עו) [סעיף יד'] **מתיר להטיל מי רגלים בשלג.** שדומה לדריסת הרגלים שדורס אותו ברגליו ואינו חושש. טור:

עז עז) **שם והרא"ש היה נזהר,** שאינו דומה לדריסת הרגלים כי ע"י השתן ודאי נימוח. טור. וכתב רש"ל יש קצת ראיה לאיסור דהא בסי' שכ"ו אסרו לחמם ידים אחר נטילה אעפ"י שלא נתכוין כלל לחמם המים חשיב ליה פסיק רישיה ואסור וה"נ דכוותה עכ"ל והביאו הב"ח אבל הט"ז ס"ק י"א כתב דלפי מ"ש בסמוך (לעיל או' ע"ה) ודאי הוי הדריסה פסיק רישיה ואפ"ה לא גזרו ה"נ בזה שא"א ליזהר כי כל הארץ מלאה שלג ולא דמי לחימום ידים שאפשר להיות זולתו גזרו בו עכ"ל וכן הא"ר או' י"ד השיג על דברי רש"ל הנז' וכתב דיש להקל יעו"ש ומ"מ משמע מדברי הט"ז הנז' דהיכא דאפשר יש ליזהר. וכ"פ א"ר שם. ר"ז או' ך':

עח עח) **שם והרא"ש היה נזהר.** ולא דמי לסעי' ט' דשרי ליתן לתוך המים דהכא איהו קעביד מעשה. מ"א ס"ק י"ז:

עט עט) **שם והרא"ש היה נזהר.** אבל בזרעים מותר להטיל מי רגלים כמ"ש לקמן סי' של"ו סעי' ג' יעו"ש:

פ פ) [סעיף טו'] **אסור לפרוש סודר ע"פ החבית.** בגמ' פרש"י שיש בו יין וכבר נת' זה כמה פעמים דבשאר משקין לא גזרו שמא יסחוט אח"כ והטעם כיון שאין מלבנים את הבגד למה לו לסחטו דבשביל משקין המועטים שנבלע בו ודאי לא יסחוט דלמה הם לו ולפ"ז תקשי על פרש"י וצ"ל דרש"י ס"ל כהר"ן דהיין מלבן אך לפי מ"ש הש"ע סי' שי"ט סעי' יו"ד וסי' של"ד סעי' כ"ד דיין הוי כשאר משקין א"כ צ"ל דמיירי הכא במים דוקא. חו"ש או' ל'. וכ"מ מדברי הטור והלבוש דמיירי בחבית של מים וכ"כ הר"ז או' כ"א. מיהו כבר כתבנו לעיל סי' שי"ט או' פ"ז דיש להחמיר ביין לבן משום דכן כתבו קצת מן האחרונים יעו"ש. וכ"כ הר"ז בזה הסי' או' הנ"ז אבל לפרוש סודר על חבית שיש בו שאר משקין מותר. ר"ז שם:

פא פא) **שם שמא יבא לידי סחיטה.** ר"ל שיסחוט הסודר מהמים שנבלע בו ע"י הכלי שהניח עליו וה"ה אם החבית מלאה ואפשר שתשרה הסודר המונח עליה אסור לפרוש עליה סודר אפי' אם אינו מניח עליה כלי שדולין בו משום שמא תשרה ממים שבחבית ויבא לסחטה כ"מ מדברי הרמב"ם פכ"ב דין ט"ו. ועיין לקמן או' פ"ה:

פב פב) **שם שמא יבא לידי סחיטה.** כלומר ואז יתחייב מדאורייתא וכ"כ הטור בהדיא ודלא כמו שפרש"י דכל שאין המשקה גדל בו אינו חייב עליו. עו"ש או' ל':

פג פג) **שם אבל בגד העשוי לפרוש עליו וכו'** משום דבגד העשוי לפרוש על חבית לא קפיד עליה אם הוא שרוי שהרי לכך עשוי והלכך לא אתי לידי סחיטה. כך פרש"י ז"ל וכך הם דברי הרמב"ם פכ"ב. ב"י. עו"ש או' ל"א:

פד פד) **שם אבל בגד העשוי לפרוש וכו'** פי' וגם משום ליבון ליכא דכיון דעשוי לכך אינו חושש לליבונו וכדלעיל סי' שי"ט סעי' יו"ד גבי משמרת. עו"ש או' ל"א. ועיין בדברינו לשם או' פ"ה:

פה פה) **שם אבל בגד העשוי לפרוש מותר וכו'** ומיירי בענין דליכא איסור משום אהל וכמ"ש לעיל סי' שט"ו סעי' י"ג יעו"ש:

פו פו) **שם. שאינו חושש עליו לסחטו.** ומ"מ בגד שנשרה אפי' במשקין שאין מלבנין אסור לסחטו משום איסור מפרק שהוא תולדות הדש כמו שסחיטת פירות אסורה משום מפרק אלא שאינו חייב על סחיטה זו אלא א"כ צריך למשקין הנסחטין מהבגד אבל אם א"צ למשקין הנסחטין ואינו סוחט אלא כדי לנקות הבגד אין זה דומה לדישה כלל שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים לפיכך אין בסחיטה זו איסור מה"ת אלא מד"ס ולכן לא גזרו שלא לשרות בגד במשקין שאין מלבנין משום גזירה שמא יסחוט ויתחייב משום מפרק כיון שאינו חייב אלא א"כ צריך למשקין הנסחטין וזה אין לחוש כלל שיסחוט הבגד לצורך המשקין. שיסחטו מפני שאינן חשובים כלום ואין דרך כלל לעשות כן. ר"ז או' כ"א:

פז פז) **ואם** נשבר הכלי עם משקין אסור לתת לתוכן בגד כדי שיבלע בו המשקה לסחטו ואפי' אם דעתו להמתין לסחטו עד מו"ש אסור דגזרינן שמא יסחוט בשבת כיון שעושה בשביל המשקה אבל אם נשפכו יין ושאר משקין על כלי עץ מותר לנקותו ולקנחו במפה ולא גזרינן שמא יסחוט דכיון דמשליך המשקה לאיבוד אין בו איסור דאורייתא ומ"מ אסור לסחוט. אבל אם נשפך מים אסור לקנחו במפה שמפקיד עליו דחיישינן שמא יסחוט

וחייב משום מלבן אבל בשאר משקין חוץ ממים לא שייך בו ליבון שאין דרך כביסה בשאר משקין אלא דסחיטתו אסור משום דש וזה לא שייך אלא כשצריך למשקה משא״כ במים אפי׳ כשסוחט המים לאיבוד מ״מ יש בו משום ליבון. ח״א כלל י״ד או׳ י״ב. ועיין לקמן או׳ ק״ו:

פח חפ) [סעיף טז׳] אסור להדק מוכין וכו׳ הנה לדעת הרמב״ם והרמב״ן דס״ל דסוחט חייב משום מלבן צ״ל דמיירי כאן בפך מלאה מים דאיכא משום מלבן דאם לא כן למה יאסר דהרי כבר כתב הש״ע דבשאר משקין ליכא משום מלבן. אבל לדעת הרשב״א שהובא בהה״מ דסבר דבמשקין דליכא משום ליבון איכא משום דש מיירי כאן בכל המשקין דחיישינן שמא יסחוט ויתחייב משום דש. ומיהו לשון הש״ע שכתב מלאה משקין משמע דמיירי בשאר משקין וע״כ חיובו משום דש. ואע״ג דמדאורייתא אינו אסור אלא אם אין המשקה הולך לאיבוד מ״מ מדרבנן אסור בכל ענין. והכא אסור מפני שקרוב הדבר שיבא לידי סחיטה והו״ל כפסיק רישיה דאסור אפי׳ באיסור דרבנן. עו״ש או׳ ל״ב. מיהו הא״א או׳ ח׳ כתב אפשר שיזוב לתוך הפך ואיכא חיוב מה״ת. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ב:

פט טפ) שם. משום סחיטה. פי׳ דכשמהדק והוא לח הוא נסחט. מ״א ס״ק ח״י. תו״ש או׳ ל״א. ואפ׳ שאינו מתכון מ״מ פסיק רישיה ולא ימות הוא כשיהדק היטב ולכן אסרו להדק כלל שמא יהדק היטב, ר״ז שם:

צ צ) [סעיף יז׳] ספוג וכו׳ ידוע הוא כמו צמר נעשה לחוף הים ושואף המים. הרמב״ם בפי׳ המשנה. וערוך פירש שהוא על עין דג גדול שלא יראה העולם ויחריבו. א״ר או׳ ח״י. ועיין לקמן סעי׳ ח״י בהגה:

צא צא) שם. ספוג אין מקנחין בו. דכשאוחזו נסחט בין אצבעותיו. רש״י. ולענין טלטול עיין לקמן או ק״ב:

צב צב) שם. אלא א״כ יש לו בית אחיזה. שלא יסחוט. הרמב״ם פכ״ב דין ט״ו. אבל הראב״ד בהשגות שם הקשה ע״ז דביש לו בית אחיזה מאי הוי דא״א לקנוח בלא סחיטת וכתב דכיון שיש לו בית אחיזה הו״ל כצלוחית מליאה מים שמריק ממנה מים אבל כשאין לו בית אחיזה אסור לסחטו עכ״ל. והביאו ב״י ומ״א ס״ק י״ט וכתב עליו המ״א וצ״ע כיון דא״א לקינוח בלא סחיטה למה התירו לקנח באלונטית כמ״ש סי׳ ש״א סעי׳ מ״ח וכתב דצ״ל דוקא בספוג א״א לקנות בלא סחיטה יעו״ש:

צג צג) שם. גזירה שמא יסחוט. וכ״ה לשון הטור והלבוש. והקשה המ״א שם כיון דספוג עשוי לכך למה לי למגזר שמא יסחוט כמ״ש סעי׳ ט״ו וסי׳ ש״א סעי׳ מ״ח. ועוד תימא דבגמ׳ פריך אספוג והא ק״ל כר״ש דבר שאין מתכוין מותר ומשני פסיק רישיה הוא א״כ אין הטעם משום גזירה וצ״ע עכ״ל. ונראה לפרש כי ידוע שהספוג של קינוח לפעמים יהיה נגוב ואח״כ מתלחלח מן הקינוח ופעמים יהיה מלוחלח בל״ה ותיכף הוא נסחט ממילא בין אצבעותיו מחמת הקינוח וכמ״ש לעיל או׳ צ״א בשם רש״י. ובזה מתורץ קשיית מ״א דקשיא א׳ שהקשה כיון דעשוי לכך למה לי למגזר שמא יסחוט וכו׳ י״ל דשם לא גזרו שמא יסחוט היינו משום דכיון שאין מקפיד עליו לא יבא לסחטו אבל הכא לא משום הקפדה יבא לסחטו אלא ממילא הוא נסחט ע״י הקנוח כנ״ז ולכך חיישינן. ולקשיא ב׳ שהקשה דבגמ׳ משום פסיק רישיה ולא משום גזירה. י״ל דפסיק רישיה היינו כשהוא מלוחלח מקודם דתיכף הוא נסחט ע״י הקינוח אבל כשהוא נגוב ובא לקנח בו ליכא עתה פסיק רישיה אלא עד שילוחלח מרבוי המים ואח״כ יסחט ולמה אסרו לסחוט בו דהמשנה לא חילקה בין נגוב לשאינו נגוב אלא משום גזירה שמא יתלחלח הרבה ויסחוט. ולזה כתבו הטור והש״ע גזירה שמא יסחוט לכלול אפי׳ נגוב דשמא אח״כ יתמלא מים ויסחוט ואח״כ ראיתי שכ״כ בא״ר או׳ י״ט יעו״ש, ועיין עוד בח״מ ותו״ש ונה״ש שתירצו עוד תירוצים אחרים יעו״ש:

צד צד) [סעיף חי׳] לסתום נקב שבדפנה וכו׳ היינו שכורכין סביבות הברזא חתיכת בגד או נעורת של פשתן ופוקקין בה הנקב שבדופן החבית. ב״י. באה״ג. ר״ז או׳ כ״ד:

צה צה) שם. יש מי שמתיר. בין להסיר אותה בשבת או להחזירה. ב״י בשם רי״ו:

צו צו) שם. אעפ״י שא״א שלא יסחוט. מנעורת הפשתן ממשקה הבלוע בו ע״י סתימת הברזא בנקב או בהסרתה והוי פסיק רישיה:

צז צז) שם. והוא שלא יהא תחתיו כלי, כדי שמשקה הנוטף ילך לאיבוד ואז הוי פס״ק רישיה דלא ניחא ליה ומותר כמ״ש בש״ע. וזהו דוקא בסוחט פירות וכדומה דלא אסיר אלא משום מפרק שהוא תולדה דדש אבל בסוחט בגד מן המים דאיכא נמי משום מלבן אסור אפי׳ אם המים הולכין לאבוד. חס״ל או׳ ה׳. ועיין לעיל סי׳ ש״ב סעי׳ ט׳:

צח צח) שם. הוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה ומותר. הוא דעת הערוך שהביא התו׳ והרא״ש. ודוקא בדופנה אבל למעלה הוי פסיק רישיה דניחא ליה ואסור גם לדעת הערוך כמ״ש לעיל סעי׳ ט״ז. תו״ש או׳ ל״ד:

צט צט) **שם. הוי פסיק רישיה וכו'** ודוקא בשבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל בשאר איסורים גם להערוך פסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור. מ"א סק"ך בשם הרא"ש. תו"ש שם:

ק ק) **שם. וחלקו עליו וכו'** היינו התו' והרא"ש דס"ל דהא דאיתא בש"ס לחלק בין היכא דניחא ליה היינו לענין חיובא משום דהוי מלאכה שא"צ לגופה אבל איסורא מיהא איכא. ולר' יהודה דס"ל דמלאכה שא"צ לגופא חייב עליה אז גם בפ"ר דלא ניחא ליה ג"כ חייב עליה ולפ"ז מ"ש המ"א ס"ק כ"א דחיובא ליכא לכ"ע אינו מדוקדק דלדעת הרמב"ם דפסק כר' יהודה ודאי איכא נמי חיובא עיין סי' שי"ו וסס"י של"ד שהביא הש"ע דעת הרמב"ם בזה. (והיינו לפי' הכ"מ פ"ז דשגגות אבל הל"מ הוכיח שם דגם לדעת הרמב"ם אינו חייב במלאכה שא"צ לגופה אלא דוקא כשמתכוין לכך אלא שאין מכוין לתכליתה כגון כבוי דמכוין לכיבוי אלא שאין מתכוין לעשות פחם יעו"ש) ודע דבפ"ר דניחא ליה גם לר"ש איכא נמי חיובא דאנן סהדי דניחא ליה בהכי והוי כמלאכה הצריכא לגופא כמ"ש התו' בכירה דף מ"א ע"ב. תו"ש או' ל"ה.

קא קא) **שם מידי דהוי אספוג וכו'** וס"ל כמ"ש סעי' י"ז בשם הראב"ד דאפי' היה כלי תחתיו שרי דהוי כמוריק מצלוחית. מ"א ס"ק כ"ב. תו"ש או' ל"ו. ר"ז או' כ"ד. ועיין לעיל או' צ"ב:

קב קב) **שם מידי דהוי אספוג וכו'** וטלטול הספוג לצורך גופו ומקומו מותר דמלאכתו לאיסור באין בית יד הא יש בית יד מחמה לצל נמי שרי. א"א או' כ"ב ועיין לעיל סי' ש"ח סעי' ג' וסעי' ד':

קג קג) **שם ולפי שאין טענה זו חזקה וכו'** דשאני בית אחיזה של ספוג דמהני בסעי' י"ז דאין שם אלא קינוח בעלמא משא"כ כאן שמהדקין הברזא בחוזק תוך הנקב יש שם ודאי סחיטה. ט"ז ס"ק י"ב. ולפי מ"ש לעיל או' צ"ב בשם הראב"ד דאעפ"י שא"א לקינוח בלא סחיטה שרי צ"ל מהאי טעמא אין הטענה זו חזקה די"ל דהברזא לא מקרי בית יד או שלא רצה לסמוך הש"ע על הראב"ד נגד רש"י והרמב"ם. מחה"ש ס"ק כ"ב:

קד קד) **שם שלא יהא כלי וכו'** וגם צריך שיהא ג"כ ברזא ארוכה שיהיה תרתי לטיבותא. ט"ז שם. א"ר או' כ"ב ובס' הזכרונות כתב שראה בכמה מקומות שמשתמשים בברזות של נחושת בלי נעורת כלל משום חשש איסור' א"ר שם. ומ"ש שם הט"ז דמנהגינו כדיעה קמייתא וכו' כבר השיג עליו הא"ר שם ועוד אחרונים:

קה קה) **שם שלא יהא כלי וכו'** ואפי' למ"ד פסיק רישיה דלא ניחא ליה אסור מ"מ הכא שרי משום דסוחט משקין תולדה דדש הוא ואינו אסור אלא כשהמשקין היוצאין אינן הולכין לאיבוד. מ"מ פ"ט ורשב"א וריב"ש סי' של"ד. אבל הר"ן ספי"ד כתב דמ"מ אסור מדרבנן. מ"א ס"ק כ"ג תו"ש או' ל"ח. ומ"מ אם אינו מניח כלי תחתיו יש להקל משום דאיכא ג' צדדין להתיר א' דעת המ"מ והעומדים בשיטתו דבל"ה כה"ג אפי' איסור דרבנן ליכא. וגם להר"ן דמ"מ איכא איסור מדרבנן יש סברא ב' לסמוך על הערוך דכיון דאין כלי תחתיו והמים הולכין לאיבוד הוי פ"ר דלא ניחא ליה. ועוד סברא ג' דיש לסמוך על הראב"ד והוי כספוג שיש לו בית אחיזה דאפי' סוחט שרי דהוי כמריק מכלי. מחה"ש:

קו קו) **שם שלא יהיה כלי תחת החבית וכו'** הר"ן ושאר פו' ביארו דיש ב' מיני סחיטה הא' הוא משום דהוה תולדה דמכבס דהיינו מלבן ומשו"ה אין איסור אלא במים אבל לא בשאר משקין. ולענין הלכה פסק הטור והש"ע סי' שי"ט דיין הוה כשאר משקין אלא דכאן כתב ב"י בשם הר"ן דיין מלבן ונ"ל לחלק דביין לבן מכבס כמו מים אבל יין אדום אינו מכבס אדרבא מאדים הבגד. ועוד יש בסחיטה משום תולדה דדש ומפרק ואין איסור אלא בניחא ליה במאי דנפיק מיניה כמו בדש ומפרק אלא שלדיעה האחרונה דכאן אסור עכ"פ מדרבנן אפי' בלא ניחא ליה ומשו"ה אם נשפך שכר או שאר משקין שאינם מלבנים על המפה שעל השלחן והוא רוצה לנקותו עכ"פ לא ישאוב משם תוך כף א' ולשפוך לחוץ דאע"ג דישליכנה לאיבוד מ"מ כאן בשעה שהוא שואב תוך הכף עושה איסור גמור והוי תולדה דמפרק ובזה הכל מודים לאיסור ולא יועיל מה שישפוך אח"כ הכף לחוץ דזהו מעוות לא יכול לתקן אלא בסכין יש היתר לדחות מעל המפה ולגרור על ידו המשקה שנשאר על המפה ויזוב לאיבוד רק שלא יגרור בכח דאל"כ עביד איסור דרבנן עכ"פ לדיעה האחרונה וצריך להזהר מה שיוכל להזהר אבל אם מים או יין לבן נשפך על המפה אסור לגרור אפי' בסכין דהוי מכבס. ט"ז ס"ק י"ב. מיהו מ"ש הט"ז לאסור לשאוב בכף אע"ג דאח"כ משליכו לאיבוד חלק עליו הא"ר או' כ"ב וכתב דגם בכף כשאין נוטל בכח לא הוי מפרק ועוד כיון שדעתו להשליכה לאיבוד יעו"ש. אבל המש"ז או' י"ב כתב דאע"ג דלא ניחא ליה ולית כאן משום דש י"ל דאסור מדרבנן מכח מראית העין דהרואה יאמר שרוצה לשתות המשקה ששואב בכף יעו"ש. והנה"ש או' יו"ד כתב כיון דאם יגרור בכח ע"י כף יש איסור דאורייתא אפי' אינו גורר בכח אסור מדרבנן אבל ע"י סכין דבכח נמי אינו אלא מדרבנן באינו גורר בכח שרי לכתחלה יעו"ש וא"כ כיון שאחרונים יישבו דברי הט"ז יש להחמיר. ועיין עוד מזה לעיל או' פ"ו ואו' פ"ז:

קז קז) ומ״ש עו״ש הט״ז דאם נשפך מים ויין לבן אסור לגרור אפי׳ בסכין דהוי מכבס אפשר אף שאין בכח אסור דכשגורר למקום יבש שרייתו זהו כבוסו או דגזור אטו בכח ויהיה חיוב תורה. מש״ז שם:

קח קח) ואם נפל משקין צבועין על המפה אסור לגרור בסכי׳ דבמקום שלא נפל שם יהיה צובע כבסעי׳ ך׳ מש״ז שם:

קט קט) והא דבשאר משקין לא שייך ליבון היינו באין עליו ליכלוך אבל ביש עליו ליכלוך י״ל אף בשאר משקין אסור דהוי ליבון מליכלוך. מש״ז שם. יש נוהגין כשנפל טינוף על מלבוש וכדומה ירחצו אותו באופן זה שיעבירו עליו המים או ינענעו אותו במים עד שיוסר הטינוף ולא יסחטו אותו אלא יניחוהו עד שיבש וסוברין שמותר בכך מחמת דאין סוחטין אותו ובאמת הוא איסור גמור וזה טעות בידם שהוא מלאכה גמורה. כ״כ הרמב״ם ז״ל בכ״י והביאו בריש ס׳ מעשה רוקח. ועיין עוד מדיני כיבוס לעיל סי״ד ש״ב ובדברינו לשם בס״ד:

קי קי) הסוחט השער או העור פטור אבל אסור. הרמב״ם פ״ט דין י״א. מ״א ס״ק כ״ג וכ״כ ב״י סי׳ ש״ל יעו״ש. ולכן הטובל בשבת או ביו״ט יזהר שלא יסחוט השער להוציא המים ס״ח סי׳ תתכ״ז. ולפ״ז גם אחר שתיה יש ליזהר שלא יסחוט שער שעל שפמו ולא דמי לקינוח האף דשרי משום כבוד הבריות ואין נזהרין בכך ויש להם לסמוך על הרשב״א. תו״ש או׳ ט״ל. ומ״ש ויש להם לסמוך על הרשב״א ר״ל דס״ל דבמשקין ההולכין לאיבוד ליכא איסור סחיטה וכמ״ש לעיל או׳ ק״ה יעו״ש. ומ״מ יש לסחטו ע״י מפה כדי שתהיה סחיטה כלאחר יד ג״כ ושרי:

קיא קיא) וכן הטובל בשבת אי ביו״ט יש לקנח ראשו ופניו אעפ״י שיש בהם שער במטפחת גדולה המיוחדת לכך שאינו מקפיד עליה אם תשרה במים וכמ״ש לעיל סי׳ ש״א או׳ רע״ו ובנחת לאט לאט ואע״ג דע״ז נסחט השער כיון דסחיטת שער מדרבנן כנז׳ והכא המים הולכין לאיבוד וגם הוי סחיטה כלאחר יד לית לן בה. וכ״כ בן א״ח פ׳ פקודי או׳ ת׳:

קיב קיב) כתב הרמב״ם פכ״ב דין כ״א שתי מטהרות (היינו שני מקואות שאין בכ״א כשיעור אלא ע״י חיבורן. חמה״ש) זו עג״ז נוטל הפקק מבנתיים ומשקין ומחזיר את הפקק למקומו מפני שאינו בא לידי סחיטה שהרי דעתו שיצאו המים (וישקו זה בזה) ופוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המטלטל כדי שלא יצופו המים על האוכלין ועל הכלים (לפי שאינו חושש אם יצאו מים מועטים ולפיכך אינו דוחק הרבה. ב״י) אבל אין פוקקין את הביב כדי שירדו המים לבור (ר״ל שאותו הביב עשוי להביא מים מן המעין לתוך הבור ועתה כשניקב הביב יוצאין המים מן הביב למקום אחר ולכך סותם הנקב כדי שירדו המים לבור. מחה״ש) שמא יסחוט בשעה שדוחק שהרי הפקק שרוי במים עכ״ל וכתב הראב״ד לפי שהוא מקפיד שלא יצאו המים לר״ה אלא לתוך בורו ומקפיד על הפקק שיהא מהודק ביותר עכ״ל ומשמע שם דס״ל דאפי׳ אינו שרוי במים אסור. מ״א ס״ק כ״ג. ועיין עוד מדיני סחיטה לעיל סי׳ ש״א סעי׳ מ״ה ובהגה לסעי׳ מ״ו וסעי׳ מ״ח ובדברינו לשם בס״ד

קיג קיג) [סעיף יט׳] ליתן כרכום בתבשיל מותר וכו׳ כ״כ ב״י בשם השה״ל ובעל היראים. וכתב בד״מ או׳ ב׳ ששמע משם מוהר״א מינץ דאסור ליתן יין אדום לתוך יין לבן בשבת משום צובע אבל לפי דברי בעל היראים דאין צביעה באוכלין נראה דזה ג״כ שרי יעו״ש. וא״כ משמע לדעת מור״ם ז״ל דאין חילוק בין אוכל למשקה דאין צביעה בדבר מאכל ומשתה. וכ״כ בתשו׳ חכם צבי סי׳ צ״ב דאוכלין ומשקין לית בהו משום צובע ומותר לגמרי יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ כ״ה אלא שכתב דמוכרי יי״ש ודבש אין רשאין ליתן מראה בייי״ש ודבש לקונים דניחא להו בכך ולא דמי לכרכום בתבשיל שרוצה בכך מ״מ אכילה מותר בכל גוונא באפשר וגם אין מתקיימים משא״כ במוכר די״ל דחייב כשעושה גוון במשקה שיקנו ממנו וכ״ש המשימים סמנים בצלוחית מים להעמיד בחלון נגד השמש י״ל כ״ע מודים דחייב דנגמר מלאכת הצביעה יעו״ש: אמנם הח״א כלל כ״ד או׳ ה׳ פקפק בעיקר הדין שכתב בש״ע ובנ״א שם או׳ ג׳ נתב דאף אם נתיר הכרכום י״ל נתינת הכרכום אינו משים צבע אלא כדי שיתן טעם והצבע ממילא בא וכיון דאין אוכל בר צביעה לא מחמרינן אבל במה שדרכו בכך חוששני מחטאת יעו״ש. וכן בשו״ת רב בעלים ח״ג סי׳ י״א שקיל וטרי בהאי ענינא ולחלק יצא בין אוכל למשקה ומסיק דבמשקה יש לאסור יעו״ש וכן כתב בספרו בן א״ח פ׳ פקודי או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ קט״ז:

קיד קיד) שם ליתן כרכום בתבשיל מותר וכו׳ ודע דאע״ג דהוה התבשיל מרק צלול שהוא משקה ונותן לתוכו הכרכום לית לן בה דכל זה חשיב אוכל ולא אתי למיחלף בעין הצבע שהוא משקה גמור. יען שהתבלין והשומן שבתוך המרק הן מוכיחין עליו שהוא אוכל רב פעלים שם:

קטו קטו) וכן מותר לשרות בשבת צמוקים ואפרסקים ודומיהם במים שלא אסרו אלא דיו וסמנים שעושין צבע. רב פעלים שם בשם ס׳ חיים וחסד סי׳ מ״ג יעו״ש ועיין לעיל או׳ טו״ב:

קטז קטז) שם. דאין צביעה באוכלין. ומותר ליתן באוכל דבר שצובע אם אין כונתו לצבוע אבל אם כונתו לצבוע אסור גם באוכלין מאחר דכונתו לצבוע ואע״ג דאמרנו כל שאין כונתו לצבוע אין איסור צביעה באוכלין מ״מ במים ושאר משקין צריך ליזהר אעפ״י שאין כונתו לצבוע משום דדמי לעושה עין

הצבע דאסיר מה״ת לדעת הרמב״ם (פ״ט דין י״ד) ולכן מה שנוהגין שמביאין על השלחן במסיבה גדולה כלים של זכוכית גדולים וממלאים אותם מים צבועים אדום לנוי שיהיו נראים מלאים שכר אדום שלא יעשה צבע המים האלו בשבת בן א״ח פ׳ פקודי או׳ ג׳ וכה״ג כתב לב חיים ח״ג סי׳ ע״ח יעו״ש. וכתב שם המעתיק אבל מותר ליתן בשבת מים לתוך השכר וכולו הפך לבן כמו חלב ממש משום דא״א לעשותו מבערב שהוא מתקלקל וגם א״א לכל אדם לשתות השכר כמו שהוא יעו״ש. ועיין לקמן או׳ קכ״ג וכ״ד:

קיז **קיז) מקום** שדרכם לעשות שכר לבן ושכר אדום ולפעמים מערבים זה בזה צריכין ליזהר שלא יתנו האדום בלבן ואם יעשה להיפך שיתן הלבן באדום לפי מהסס בהיתר זה היכא דכונתו לצבוע הלבן כ״א דוקא בהיכא דאין כונתו לצבוע הלבן נראה להתיר בכה״ג ליתן הלבן באדום בן א״ח שם או׳ ד׳

קיח **קיח) [סעיף ך׳] יש מי שאומר וכו׳** הא דכתב זה הש״ע בשם יש מי שאומר אעפ״י שבב״י לא הביא פלוגתא בזה מ״מ כן דרך הש״ע דסברא שמצאה רק בפוסק אחד כותב אותה בשם יש מי שאומר כידוע וזה הסברא מצאה רק בבעל היראים כמ״ש בב״י:

קיט **קיט) שם או שאר פירות הצבועים** וכן יין אדום או ענבים שחורים וכן דיו או סקרא רוקח סי׳ יוד. א״ר או׳ כ״ג:

קכ **קך) שם צריך ליזהר שלא יגע וכו׳** ואם יצא דם מן המכה אסור לתת עליה בגד משום ניבע. ב״י בשם בעל היראים והביאו בש״ע לקמן סי׳ שכ״ח סעי׳ מ״ח יעו״ש. ומ״מ כשהוא דחוק יש להקל. ח״א כלל כ״ד או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ קכ״ב:

קכא **קכא) שם** צריך ליזהר שלא יגע וכו׳ מיהו צביעת פיו ידיו ורגליו אין לחוש שאין צביעה אלא בדבר הראוי לצבוע וההיא דלא תעביר אשה (סי׳ ש״ג סעי׳ כ״ה) סרק על פניה מפני שהיא צובעת שאני התם דכיון דדרך האשה בכך צביעה מתקריא. פסקי מהר״ם מריקאנטי סי׳ קכ״ג שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד. עו״ש שם. מ״א ס״ק כ״ה. א״ר או׳ כ״ד. תו״ש או׳ מ״א. ר״ז או׳ כ״ז:

קכב **קכב) שם צריך ליזהר שלא יגע וכו׳** אבל הרדב״ז בח״א סי׳ קל״א כתב ואנחנו לא ראינו מימינו מי שנזהר בזה ודאי חומרא יתירה היא דאין זה דרך צביעה אלא דרך לכלוך. כנה״ג בהגב״י. והביאו העו״ש שם וכתב ודבריו לא נהירין לי ואין להקל. וכ״כ המ״א ס״ק כ״ד דאין להקל יעו״ש ובס״ק כ״ה כתב וכ״ש בבגד אדום דאסור לקנח דמתקן הוא. וכ״כ הר״ז שם. אמנם בשו״ת חכם צבי הנוספות בלקוטי דינים הוכיח להתיר בזה כדעת הרדב״ז יעו״ש. וכן הא״ר שם חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דיש להקל עכ״ף באדום ואפי׳ בלבן כשא״א בענין אחר יעו״ש וכ״כ ח״א סוף כלל כ״ד דכשהוא דחוק יש להקל:

קכג **קכג) הצובע** חוט שארכו ד׳ טפחים או דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה חייב. ואין הצובע חייב עד שיהא צבע המתקיים אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר סרק או שער ע״ג ברזל או נחשת וצבעו פטור שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום הרמב״ם פ״ט דין י״ג. העושה עין הצבע ה״ז תולדת צובע וחייב. כיצד כגון שנתן קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור או שנתן איסטיס לתוך מי כרכום שנעשה הכל ירוק וכן כל כיוצא בזה. הרמב״ם שם דין י״ד. אבל הראב״ד סובר שאינו חייב משום צובע אלא כשצובע דבר שנגמרה בו מלאכת הצבע אבל צביעת מים שאין לצורך (ר״ל שלא לצורך עצמו כ״א לצבוע בהן דבר אחר. מחה״ש) לא. ונתינת דיו וסמנים אסור משום לש עכ״ל. מ״א ס״ק כ״ה. ונ״ל דלכ״ע אם צריך לצב עת המים כמו שדרך לצבוע המים ולשפוך בכלי זכוכית לינוי חייב לכ״ע אם תיקן הצבע בשבת דהרי כבר נגמר הצביעה ח״א כלל כ״ד או׳ ד׳:

קכד **קכד) נ״ל** דמוכרי דגים שדרכן לצבוע אזני הדג בדם כדי שיהיה נראה שניצודו היום או אמש וכן האומנין שדרכן לצבוע מיני מתיקות וכן מוכרי היין שדרכן לצבוע היין שיהיה לו מראה טוב חייב לסמ״ג. ח״א שם או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ קט״ז:

קכה **קכה) כתב** על ידו בע״ש ושכח מותר לרחוץ ידיו בשבת לאכילה בתנאי שיטל עליהם רביעית בבת אחת וינגבם בחמה או יעמידם ברוח עד שיתנגבו. מהר״ם מזרחי בס׳ פה״א ח״ב סי׳ ד׳ י״א מ״ב בהגב״י אד׳ ז׳ ועיין לעיל סי׳ קס״א או׳ ז״ך מ״ש שם בס״ד:

סימן שכא

א א) [סעיף א'] **חבילי פיאה אזוב וקורנית וכו'** מיני עשבים הם ראוים להסקה וראוים למאכל בהמה לפיכך הכל הולך אחר מחשבתו וכן בשאר מיני תבלין שהן כיוצא באלו. מ"מ פכ"ו דין ח"י:

ב ב) **שם הכניסן לעצים וכו'** ואם הכניסן סתם הוי כהכניסן למאכל בהמה חו' ב"ח. מ"א סק"א, ר"ז או' א' ונראה דהיינו באין מנהג אבל כשיש מנהג הולכין אחר המנהג:

ג ג) **שם אין מסתפקין מהן** דמקצה דעתו מנייהו והו"ל מוקצה:

ד ד) **שם. אבל לא בכלי.** כדרך חול. רש"י. לבוש:

ה ה) **שם. ומולל בראשי אצבעותיו.** מפרק השרביטין לאכול הזרע שבתוכן. רש"י. מ"א סק"ב:

ו ו) **שם. בראשי אצבעותיו.** ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול. גמ' וכתב רש"י אבל בכולי ידו אסור. ועיין לעיל סי' שי"ט סעי' ז' שכתב שם מור"ם ז"ל בהגה דיש מחמירין וכתב שם הב"ח דודאי דגם דעת מוהר"מ ז"ל להלכה כדעת המתירין ע"י שינוי אלא דס"ל שטוב להחמיר והכי נקטינן וכ"כ בסי' זה יעו"ש ובדברינו לשם אבל התו"ש או' ג' בסי' זה כתב דדעת הרז"ה לחלק בין מלילות של תבואה לפיאה וקורנית וס"ל דבפיאה וקורנית שרי אף לפרך האוכל וכתב ונראה שזהו דעת מור"ם ז"ל שסתם כאן כדברי הש"ע ולכך יש להקל בזה יעו"ש. ונראה דכ"ה דעת האחרונים שלא הביאו כאן דעת המחמירין של שם:

ז ז) [סעיף ב'] **אין עושין מי מלח וכו'** פי' מים במלח או ביין וחומץ או בשאר משקה. סמ"ג וסמ"ק. א"ר או' ב':

ח ח) **שם. אין עושין מי מלח הרבה וכו'** משמע דוקא לתת לתוך הכבשים אסור אבל אם ירצה לעשות מי מלח הרבה לאכול מיד ולתת בתוך התבשיל מותר אבל ממ"ש בסופה אבל יכול לעשות וכו' יש לדייק אפכא דמרובה אפי' ליתן לתוך התבשיל אסור. ונ"ל דהש"ע אורחא דמלתא נקט דדרך העולם הוא שעושין מרובה לכבשים ומועט לתוך התבשיל ובאמת אסור מרובה אפי' עושה ליתן לתוך התבשיל דלא פליג רבנן. עו"ש או' א' וכ"כ א"ר או' ג' דבעושה הרבה אסור לתת אפי' לתוך התבשיל ואפי' לסעודה זו דנראה כעושה מלאכה ממלאכת התבשיל עכ"ד. וכ"כ הש"א וכתב ודלא כהתו"ש יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ג' בן א"ח פ' בא או' י"ט:

ט ט) **שם. אין עושין מי מלח הרבה וכו'** ואם נתן שמן תחלה לתוך המים ואח"כ נתן המלח או נתן שמן תחלה לתוך המלח ואח"כ נתן המים כתב העו"ש שם דמותר לעשית הרבה. וכ"כ התו"ש או' ז' יעו"ש. אבל הא"ר או' ג' כתב דגם אם נתן שמן תחלה אסור לעשות הרבה יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר או' ב' וכ"כ הר"ז שם. ועיין א"א או' ד' שכתב שכ"מ מדברי הש"ע יעו"ש. וע"כ נראה דיש להחמיר:

י י) **שם. לתת לתוך הכבשים.** דהיינו מיני ירקות או שאר דברים שכובשים להתקיים ואפי' אם יאכל מהם לאלתר שאינו טורח בשביל החול לבד אסור ר"ז שם:

יא יא) **שם. אבל יכול לעשות ממנו מעט וכו'** היינו לצורך טבול אותה סעודה. ר"ן. משמע דלצורך סעודה אחרת אפי' מעט אסור. מ"א סק"ד. וכ"כ העו"ש שם. ר"ז שם. בן א"ח שם. אבל הא"ר או' ג' כתב דמותר לעשות כל שצריך לשבת זה אף שלא לסעודה זו ור"ן דנקט לסעודה זו ארחא דמלתא נקט דכיון דאינו עושה אלא לאותה סעודה עושה מעט וכתב שכ"ע בהרמב"ם פכ"ב ור"י דף ע"ז וכן מבואר בשה"ל סי' ד' וכ"מ בס' תניא ודלא כעו"ש ומ"א יעו"ש. וכן מצדד הנה"ש. וכ"כ הפתה"ד או' ב' דכל שהן מועטין לא נכנס בסוג מלאכה ולהכי שרי אפי' לסעודה אחרת דבו ביום משא"כ גבי בורר דאיתיה לאיסוריה אפי' לבו ביום יעו"ש. ומ"מ כיון דאיכא פלוגתה בזה נכון לזהר לעשותו סמוך לסעודה:

יב יב) **שם. מעט לתת לתוך התבשיל.** משמע אבל לתת לתוך הכבשים אפי' מעט אסור ומ"ש ברישא אין עושין מי מלח הרבה לתת לתוך הכבשים ארחא דמלתא נקט דהדרך לעשות הרבה לתת לתוך הכבשים וכמ"ש לעיל או' ח' אבל לענין דינא אפי' מעט אסור משום דהכבישה עצמה אסור בשבת וכמ"ש לקמן סעי' ג' יעו"ש:

יג יג) **שם. לתוך התבשיל.** וה"ה דמותר לשפוך על נתחי עוף ודג צלוי ומכ"ש כשנותן מלח לחוד בו ואח"כ המשקה דאפי' לר' יוסי מותר דשומן ממתיק המלח כמו שמן. תו' שם. וסה"ת וסמ"ג. א"ר או' ד' ועיין לקמן או' ל"ב:

יד) **שם. ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח.** ושליש מים או שאר משקין. ר״ז או ג׳ ועיין בס׳ יסוד יוסף שכתב דה״ה דאסור לעשות שני שלישים צוקר ושליש מים יעו״ש:

טו) **שם. אסור לעשות ממנו אפי׳ מעט.** והטעם כתב הרמב״ם בכ״ב דין יו״ד מפני שנראה כעושה מורייס. וכתב ב״י דסתם מורייס עבדי ליה לזמן מרובה לכבוש בו דגים ומשום דמיחזי ככובש כבשין אסור. וכתב א״ר או׳ ד׳ בשם מהר״ש דמותר להוסיף חומץ במורייס אחר שנתייבשה. והביאוהו האחרונים:

טז) **שם. אפי׳ מעט.** לצורך טיבול סעודה זו אסור. ר״ז שם:

יז) **[סעיף ג׳] אסור למלוח חתיכות צנון וכו׳.** ובהרמב״ם פכ״ב דין יו״ד כתב צנון וכיוצא בו מפני שנראה ככובש כבשים וכו׳ ור״ל דכל דבר שדרך לעשות ממנו כבשים אסור למלחו בשבת מפני שנראה ככובש כבשים ולא דוקא דבר שרגילין לעשות ממנו כבשים אלא ה״ה כל דבר שהמלח מועיל בו שממתקו ממרותו אסור. וכ״כ הט״ז סק״ב דלאו דוקא צנון דה״ה כל דבר שצריך מליחה (ר״ל שמועלת בו המליחה לרככו או להקשותו או להפיג מרירתו. ר״ז או׳ ד׳) כגון בצלים ושומים. וכ״כ א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ד׳ אבל דבר שאין דרכו לכבוש וגם אין המליחה מועלת בו שרי כמ״ש לקמן או׳ כ״ד. וה״ד לאותה סעודה כמ״ש לקמן או׳ כ״ה:

יח) **שם ד׳ או׳ ה׳ ביחד וכו׳** זהו לשון הטור. ומ״ש בסעי׳ שאת״ז יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות וכו׳ היא מדברי תה״ד שהביא בב״י ואע״ג דמשמע בב״י דהתה״ד אינו חולק על הטור אלא מפרש דבריו וא״כ למה כתב בש״ע דברי התה״ד בשם יש מי שכתב. כתב השכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ נראה שרבינו המחבר נסתפק בהבנת כוונת הטור מה כוונתו דאפשר דכוונתו כמ״ש התה״ד דדוקא ביחד אסירי הא כל א׳ וא׳ לבדה שרי אפי ד׳ או ה׳ חתיכות או אפשר לומר דדעתו דכל שנמלחו פעם א׳ אעפ״י שכל א׳ וא׳ נמלחה לבדה אסור ולכן הביא דברי הטור ככתבם וכלשונם לומר שדבריו סובלים שני הפירושים ואח״כ כתב סברת תה״ד בשם יש מי שכתב לומר דהתה״ד הסכים לפרש כן יעו״ש. ול״נ הטעם הא דכתב זה הש״ע בשם יש שכתב משום דהתה״ד עצמו כתב זה בדרך אפשר כאשר יעויין דבריו בב״י ודוק:

יט) **שם. ד׳ או׳ ה׳ ביחד וכו׳** וצ״ע במנהגינו שחותכין בשבת צנון דק דק ונותנין אותו בקערה ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ ואוכלין אותו והא דמיא זה להרבה חתיכות דאסור אפי׳ אם אוכל מיד ואין היתר אלא דרך טיבול כל א׳ בפני עצמו. ונראה דהטעם כיון דאין מניחין אותו כלל להזיעו אלא שופכין שם החומץ וגם מינים אחרים לא דמי לעיבוד אלא שראיתי לקצת שעושין ירק שקורין שלטין ומולחין הירק בפ״ע תחלה ומשהין אותו כך ומסננין המים שיוצאין ממנו ואח״כ מערבין אותו עם שמן זית וחומץ וזה איסור גמור ודמיא טפי לעיבוד כיון שהוא ממתין עד שיקבל היטב המלח. ט״ז סוף סק״א. ובשה״ג פ״ח שרצים כתב דמותר לעשות המלוח מירקות בשבת שנותנין המלח על הירקות ואח״כ השמן וכן כל כיוצא בזה. והביאו כנה״ג בהגה״ט ומ״א סק״ו. וצ״ל דמיירי שנותן השמן והחומץ על הירקות תיכף אחר שנתן המלח דאם משהה אותה במלח עד שיזיעו ואח״כ נותן השמן והחומץ אסור כנ״ז בשם הט״ז, וכ״כ הנה״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ד ת״א כלל ל״ב או׳ י״א. בן א״ח פ׳ כ״א או׳ י״ז. ועיין לקמן או׳ ס״ז.

יט) **ועל** כן העושין סלאט״ה ביום שבת מקשואין או ירקות וכיוצא שחותכין אותם לחתיכות קטנות ונותנין עליהם מלח צריך שתיכף שנתן עליהם המלח יתן החומץ מיד וגם אסור לסחטן במלח כדי לרככן והגם דלעיל בסי׳ ש״ך סעי׳ ז׳ התיר לסחוט כבשיה כדי לרככם שאני התם דכיון שהיו מלוחים מקודם שבת אין הסחיטה מועלת בהם אבל הכא שעתה בא למלחם אם סוחט אותם במלח המלח פועל בהם בשבת ע״י הסחיטה והוי ככובש כבשים אלא אם רוצה לסחטם כדי לרככם יסחוט אותם בלא מלח עד שיתרככו ואח״כ יתן עליהם המלח ותיכף יתן החומץ. והיותר טוב שיעשה אותה מע״ש אם אפשר.

כ) **והוי** יודע דאסור ליתן ירק חי לתוך חומץ חזק כשיעור שיתן על האור וירתיח (והוא שיעור ח״י מניטין ס׳ כלכלת שבת) דהוי כבוש כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ א׳ מש״ז או׳ ג׳ וכן הסכים בן א״ח פ׳ בא או׳ ח״י יעו״ש. ואימתי נקרא חזק עיין בדברינו לעיל סי׳ ר״ד או׳ כ״ב.

כא) **שם. מפני שנראה ככובש וכו׳** טעם זה הוא מהרמב״ם כמ״ש לעיל או׳ טו״ב, ורש״י פי׳ מפני שהמלח מעבדן ונעשין קשין והוי תיקון. והב״ד ב״י והט״ז סק״ג, ודע דבכל זה לא שרי אפי׳ לצורך אותה סעודה דלא דמי למי מלח דשרי לצורך איתה סעודה. תו״ש או׳ י״ב. ועיין לקמן או׳ ל׳.

כב) **שם. מפני שנראה ככובש וכו׳** ונ״ל ללמוד מזה דין חדש דאסור לשפוך בשבת יין או שאר משקין לתוך כלי שיש בו חומץ כדי שגם זה יהיה חומץ אח״כ דזה הוה ככובש כבשיה דהא מתכוין שאותו המעט ששופך שם יהיה נכבש ויתחמץ. ט״ז שם. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ יו״ד. ח״א כלל ל״ב או׳ ח׳ והי״א בהגב״י כתב לאסור מטעם אחר משום דמחזי כעובדא דחול יעו״ש. ולכן אותם שיש להם חבית שעושין בו חומץ וכשיהיה להם תמרים או

תאנים מתולעים או צימוקין אחר שלקחו מימיהן זורקין אותם שם כדי שיהיו גם הם חומץ אסור לזרוק שם בשבת משום דהוי ככובש כבשים או דמחזי כעובדא דחול.

כג כג) שם. והכובש אסור מפני שהוא כמבשל. ור״ל דדומה למבשל אבל לא מבשל ממש דהא הרמב״ם פ״ב דין יו״ד לא כתב בו חיוב אלא אסור משמע דאינו אלא איסור מדרבנן.

כד כד) שם. אבל ביצים מותר למלחם. ד׳ או׳ ה׳ או יותר מה שצריך ביחד שאין דרך לכבשן. לבוש. ול״נ הטעם מפני שאין המלח מועיל להם כל כך. מ״א סק״ה. תו״ש או׳ י״א. אלא שהוא נותן בו טעם בלבד. ר״ז או׳ ה׳. וא״כ דבר שאין דרכו לכבוש וגם אין המליחה מועלת בו לשנות טבעו אלא רק ליתן טעם לכ״ע שרי. וה״ד לאותה סעודה כמ״ש באו׳ שאח״ז.

כה כה) שם. אבל ביצים מותר למלחם. והיינו דוקא לאותה סעודה אבל למלחם ולהניחם לסעודה אחרת אסור כמ״ש לקמן סעי׳ ה׳ יעו״ש.

כו כו) [סעיף ד׳] יש מי שכתב וכו׳ הא דכתב הש״ע זה הדין בשם יש מי שכתב כבר נתבאר לעיל או׳ ח״י יעו״ש. וע״כ יש להחמיר ואין לטבל כ״א כל אחת לבדה ולאוכלה כמ״ש בסעי׳ הקודם. וכ״כ הב״ח דאסיר למלוח יותר מב׳ ואף בב׳ יש להחמיר והכי נהוג עלמא שלא למלחן כלל אלא מטבל כל אחת במלת ואוכל יעו״ש. והביאו מ״א סק״ו. וכ״כ א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ל״ב או׳ ז׳ חס״ל או׳ א׳.

כז כז) שם כדי לאכלם מיד וכו׳ אבל מתחלת סעודה עד אחר העודה אסור ב״י בשם תה״ד לדעת רש״י. עו״ש או׳ ג׳ ר״ז שם. וכתב שם הר״ז דאפי׳ בחתיכה א׳ לבדה אסור והיינו לסברת התה״ד שהוא יש מי שכתב שכתוב בש״ע אבל לדעת האוסרים שכתבנו באו׳ הקודם אסור להשהות במלח כלל אפי׳ שעה מועטת ואפי׳ חתיכה א׳ לבדה אלא מטבל אחת אחת ואוכלה לאלתר. וכ״כ הר״ז שם. וכן הדין בכל דבר שהמלח מועיל לו. ר״ז שם:

כח כח) מקום שדרכם להביא על השלחן קערה מלאה גרגרי רמונים חמוצים ומניחים עליהם מלח למתקם מחמיצותם צריכין ליזהר שלא יעשו כן בשבת מפני שכל דבר שהמלח מועיל לתקנו אסור למלוח ולהניח לפניו מיהו אם ירצה ליקח חתיכת רמונים שיש בה כמה גרגרים ולטבלה במלח ולאכלה כולה מיד שרי. בן א״ח פ׳ בא או׳ י״ד:

כט כט) [סעיף ה׳] אסור למלוח בשר מבושל וכו׳ וז״ל השה״ל מותר למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת לאכלה לאלתר אבל למלחה ולהניחה אסור וכן מצאתי בתשו׳ הגאונים משום דמליחה אב מלאכה היא וכו׳ ע״כ. ומביאו ב״י. והא דכתב בסעי׳ ג׳ אבל ביצים מותר למולחם מיירי כשרוצה לאכול מיד וקמשמע לן דמותר למלוח הרבה ביחד. עו״ש או׳ ד׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

ל ל) שם. או ביצה מבושלת להניחה. משמע אפי׳ להניחה מסעודה לסעודה אסור אבל צנון אפי׳ לצורך אותה סעודה אסור. מ״א סק״ז מיהו מ״ש המ״א בבשר ובצים דאפי׳ להניח מסעודה לסעודה אסור כתב עליו הא״ר או׳ ט׳ דאינו מוכרח ודעתו להתיר אפי שלא לאותה סעודה יעו״ש אבל התו״ש או׳ י״ג כתב כדברי מ״א וכ״מ מדברי העו״ש שכתבנו באו׳ הקודם. וכ״נ דעת הא״א או׳ ז׳. וכ״פ ח״א כלל ל״ב או׳ ז׳ חס״ל או׳ א׳ בן א״ח שם או׳ ט״ו. מיהו בט״ז סוף סק״ה כתב שאם יש איזה צד שטוב לו שימלח עכשיו ממה שימלח אח״כ כגון שהוא עכשיו קצת חם ויקבל טפי המלח אין איסור בדבר יעו״ש. והביאו הר״ז או׳ ה׳ וכתב דיש לסמוך על דבריו להקל אם צריך לכך. וכ״כ בן א״ח שם דאין לסמוך על זה אלא לצורך גדול. ועיין שע״ת או׳ ט׳ מ״ש בשם פמ״א ומ״מ כיון דהאחרונים מתירין לצורך גדול הכי נקטינן:

לא לא) ונ״ל דה״ה דאסור למלוח אוגרקי״ס (מיני קשואין. ר״ז או׳ ד׳) חיין דהא רגילין לעשות מהם בבשים ועוד דהמליחה מועלת להן והוי כצנון. וה״ה כל כיוצא בזה ומיהו כשנותן שמן תכף שרי. מ״א שם. א״ר או׳ ה׳ תו״ש שם. ר״ז או׳ ד׳ ח״א שם. ועיין לעיל או׳ י״ט:

לב לב) ומותר לתת מלח על נתחי העוף או דגים ואח״כ נותן עליו מים או יין. הג״מ פכ״ב בשם סה״ת. מ״א שם תו״ש שם. ועיין לעיל או׳ י״ג:

לג לג) וכתב ב״י בשם השה״ל דבשר חי או דג חי אסור למלחו בשבת כדי שלא יסריח דבשבת לא שייך לאערומי כמו ביו״ט דהא לא ניתן לצלות ולבשל בשבת ע״כ. והביאו מ״א סק״ז וכתב דאפי׳ במקום הפסד אסור ואפי׳ אם כבר נמלח והוכשר מדמו. ר״ז או׳ ב׳) ואפי׳ רוצה לאכלו כך חי אסור למלחו (אם עדיין לא נמלח להכשירו מדמו. ר״ז שם) ואע״ג דאין עיבוד באוכלין כמ״ש סס״י ת״ק מ״מ אסור דמחזי כעיבוד יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ י״ג ר״ז שם. ח״א שם או׳ יו״ד. וכן שאר דברים אסור למלוח בשבת כדי שיתקיימו אפי׳ במקום הפסד מרובה. ר״ז שם ולענין טלטול בשר חי והדחתו עיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ל״א ובדברינו לשם בס״ד:

לד **לד) ונ"ל** דמותר לתת הבשר לחוך החומץ כדי לאכלו כמ"ש ביו"ד סס"י ס"ז. מ"א שם. ומשמע דאפי' בכדי שיתן על האור וירתיח בחומץ חזק נמי שרי ואף דהוי כבוש ממש אבל ראוי לאסור לדעת הש"ע בסעי' ג' דפסק כהרמב"ם דנראה ככובש כבשים. א"א או' ז' ועיין לעיל או' ך':

לה **לה) [סעיף ו'] אין למלוח הרבה פולין וכו'** ואפי' לאוכלם לאלתר דהם דומים לצנון שהמלח מרכך הקושי שיש בהם מצד קליפתן ודומה לעיבור. ט"ז סק"ו. וכ"כ המ"א סק"ח. א"ר או' יו"ד. תו"ש או' י"ד ר"ז או' ד' ח"א כלל ל"ב או' ט' וע"כ מקום שדרכן לבשל פולין בקליפתן אם שכחו להניח בהם מלח בעת בישול אסור להניח עליהם מלח בקערה ולהניח לפניהם וכן ה"ה בפרי שקורין רוביא אם לא נתנו בהם מלח בבישול אסור להניח עליהם אחר שהניחם בקערה דכל אלו המלח מועיל לרכך קליפתן אלא מטבל אחת אתת במלח ואוכל וזה הפרי שקורין רוביא יש בו איסור יותר מפני שיש מקומות שעושין מהם כבשין. בן א"ח פ' בא או' ט"ז:

לו **לו) שם שנתבשלו בקליפתן.** עיין שבת ע"ו ב' וחולין קי"ז ב' דסתם קליפתן היינו מה שיש קליפה על כל עדשה עצמה ולכן יש ליזהר באוכל עדשים שלא ימלחם בקערה אפי' לאכול מיד אלא מעט מעט בידו כמו בצנון. א"ח או' ו':

לז **לז) [סעיף ז'] מותר לדוך פלפלין אפי' הרבה ביחד.** ומשמע מדברי הרמב"ם (פכ"א דין ך') דוקא לצורך לאכול (ר"ל לאותה סעודה) יעו"ש אבל מסתימת המחבר משמע אף לצורך כל יום השבת לסעודה מש"ז או ז' אמנם העו"ש או ו' כתב דאפשר דגם דעת המחבר כהרמב"ם והא דכתב אפי' הרבה יחד כלומר לאפוקי דלא צריך לדוך כל חדא וחדא יעו"ש וכ"ה דעת האחרונים להחמיר דוקא לצורך אותה סעודה.

לח **לח) שם. והוא שידוכם בקתא וכו'** אבל לא במכתשת מפני שהוא טוחן. הרמב"ם שם. ואפי' לדוך אחת במכתשת אסור משום טוחן דחצי שיעור אסור מה"ת. כ"כ האחרונים.

לט **טל) שם. והוא שידוכם בקתא וכו'** דבמדוך של אבן (וה"ה של מתכת) הוי טוחן גמור וחייב חטאת ובמדוך של עץ הוי שנוי קצת ופטור אבל אסור ובקתא הוי שינוי גמור ומותר אפי' לכתחלה. תו"ש או' ט"ו.

מ **מ) שם. והוא שידוכם בקתא של סכין ובקערה.** משמע דבעינן תרי שנויים שהוא הקתא של הסכין וגם הקערה וכ"כ בהדיא בב"י וז"ל והא דשרי למידך פלפלי בקתא דסכינא דוקא בקערה אבל לא במכתשת כ"כ הרמב"ם פכ"א עכ"ל אלא דבשם האגור כתב ב"י יש מי שמתיר לדוך מלח בשבת בקתא דסכינא או בשולי הקערה וה"ה לפלפלין עכ"ל ולכאורה משמש דדי בשינוי אחד או בקתא דסכינא או בשולי הקערה. וכ"כ המ"א סק"ט יעו"ש. אמנם המט"י או' ב' כתב על דברי האגור הנז' דלאו למימרא דבשינוי חד סגי דאין כוונתו אלא על דבר שדכין בו שיהא בסכין או בתחתית הקערה ולא מיירי באיזה מקום נידוכין ואין ה"נ דמודה דמקום הדיכה אסור להיות במכתשת אלא ע"ג קרקע או לתוך הקערה וכיוצא מקומות שאין מיוחדין לדיכה וכתב ודלא כדברי מ"א יעו"ש. וכ"מ מדברי הלבוש והט"ז סק"ז דבעינן שני שנויים בקתא וגם בקערה. וכ"כ העו"ש או' ו' א"ר או' י"א והשיג על המ"א יעו"ש. ח"א כלל י"ז או' א' ביאורי הגר"א. בן א"ח פ' משפטים או' ד'

מא **מא) שם. והוא שידוכם בקתא של סכין ובקערה** ואנן לא נהגינן הכי דלא בקיאינן לדוך בקתא דסכינא פלפלין כתושין יפה וגם שמא ישבור הקערה ולפחות אתי לאיסורא דרבנן. מהר"ש שער אריה בהגהו' כ"י. ברכ"י בשיו"ב או' ב'. אבל הבי"מ או' כ"א כתב על דברי הנ"ז דאין בחששה זו דשמא ישבר הקערה כלום דאינו מוכרח שישתבר ואפשר שלא ישתבר וכיון שכן גם דישתבר לא עביד איסור אפי' דרבנן כלל דהו"ל דבר שאין מתכוין דמותר לכתחלה כמו דשרי לגרור מטה ושלחן אע"ג דאפשר דיעשה חריץ וע"כ אין לחוש כלל ושרי לכתוש בקתא דסכינא בקערה בלי מיחוש כלל עכ"ד. והרב בן א"ח שם כתב ויזהר שתהי הקערה עבה שלא תשבר מפני שהפלפלין קשין הם.

מב **מב) שם. והוא שידוכם בקתא וכו'** ומשמע דלחותכם בסכין אסור וה"ה לכל תבלין. מ"א סק"ט. א"ר או' י"ב, והיינו בתבלין שאין דרך לאוכלם אלא ע"י תערובת, ואפי' כדי לאכול מיד אסור. ר"ז או' ז' ועיין לקמן סעי' י"ב.

מג **מג) שם. והוא שידוכם בקתא וכו'** אבל אין לשום הפלפלין תוך בגד ולכתוש בסכין עליו דהוי מוליד ריחא דומיא למ"ש בסי' תקי"א סעי' ד' בהגה. ט"ז סק"ה. וכ"ה דעת המ"א בסי' תרנ"ח סק"ב. א"ר או' י"א. תו"ש או' ט"ז. ר"ז שם. אמנם בסי' תקי"א בט"ז סק"ח משמע דחזר בו מזה והסכים למהרש"ל דשרי משום דאינו מכוין לזה יעו"ש וכ"ה דעת המט"י או' א' להתיר יעו"ש.

מד **מד) [סעיף ח'] אין כותתין מלח במדוך של עץ.** וכ"ש במדוך של אבן או של מתכת שמיוחד לדיכה דאסור כמ"ש לעיל או' ט"ל יעו"ש. ואפי' אם דעתו ליתן מיד לתוך התבשיל אסור כמ"ש לעיל או' מ"ב:

מה **מה) שם. אבל מרסק הוא ביד של סכין וכו'** ובתוך הקערה כמ"ש בסעי' הקודם גבי פלפלין. עו"ש או' ח' א"ר או' י"א. מט"י או' ב' ח"א כלל י"ז או' א' וכן הסכים הרב בן א"ח פ' משפטים או' ד' וכתב והגם דהגר"א לחלק יצא בין מלח לפלפלין העיקר הוא כהפו' הנז' דאין לחלק יעו"ש:

מו **מו) שם. אבל מרסק הוא ביד של סכין וכו'** משמע דוקא לרסק ביד של סכין הוא דשרי אבל לחתוך דק דק בחרפיה דסכין אסור וכ"מ מדברי מור"ם ז"ל בהגה שכתב במלח המבושל מותר לחתכו בסכין משמע אבל באינו מבושל אסור. ואח"כ ראיתי שכ"כ הר"ז או' י"ב.

מז **מז) שם. ואינו חושש.** וה"ה דמותר לפררו בידו. כ"מ בב"י בשם שה"ל. וכ"כ א"ר או' י"ב:

מח **מח) שם. בהגה מותר לחתכו בסכין וכו'** היינו אפי' דק דק כמו שמותר בפת משום שאין טוחן אחר טוחן, ר"ז או' י"ב:

מט **מט) שם. בהגה. מותר לחתכו בסכין וכו'** אבל לכתוש במדוך אסור. עו"ש או' א':

נ **נ) שם. בהגה מותר לחתכו בסכין וכו'** וצוקר דינו כמו מלח זה. מש"ז סוף או' יו"ד.

נא **נא) [סעיף ט'] מותר לחתוך בשר וכו'** משום דאין גידולו מן הארץ לא שייך ביה טחינה ואפי' למי שאינו יכול ללעוס אלא א"כ יחתוך שרי דאזלינן בתר רובא דעלמא. ב"י בשם תה"ד סי' נ"ו. ט"ז סק"ח. מ"א סק"י. והגם דכתב שם המ"א בשם השה"ג דאינו מוכרח דהא בשר חשיב גידולי קרקע כמ"ש התו' (דף ע"ג ע"ב) והר"ן לענין מפרק תולדה דדש מ"מ אנן ק"ל כדעת הש"ע דפסק כהת"הד וכ"ה דעת האחרונים. ר"ז או' ח' ח"א כלל י"ז או' ג' בן א"ח פ' משפטים או' ג':

נב **נב) שם. מותר לחתוך בשר וכו'** הרבה דעות יש בדיני טחינה דלדעת התו' אין טחינה באוכלין הראוין לאכילה אלא דוקא גבי סלקא שייך טחינה כדאיתא בש"ס. ולר"ח והרא"ש גם בסלקא שרי והא דאסרינן בש"ס שם מיירי בעצי דקלים דכשמפרק הנימין יוצא כמו קמח דק ממנו. והרמב"ם (פכ"א דין ח"י) מחלק בין אם חותך הירק כדי לאוכלו חי דאז שרי וכשמחתך את הירק כדי לבשלו אז חייב עליה אעפ"י שראוי לאכלו חי והרשב"ם והרא"ם ס"ל דבכל אוכלים שייך טחינה. תו"ש או' י"ז והוא מב"י יעו"ש. ולענין דינא אנן ק"ל כפסק הש"ע ומור"ם ז"ל דדוקא בדבר שאין גידולו מן הארץ כמו בשר מבושל כנ"ז או שכבר נטחן כמו פת שאין טוחן אחר טוחן כמ"ש לקמן סעי' י"ב בהגה אין בו איסור משום טוחן וכמ"ש לקמן. ועיין בנ"א כלל י"ז או' ב' שהאריך וכתב דבטחון ממש א"צ גידולי קרקע כמו בבישול וכיוצא בו רק בדבר שאינו טוחן ממש בעינן גידולי קרקע וכן הדין בכל המלאכות דבמלאכה ממש לא בעינן גידולי קרקע רק בדומה למלאכה יעו"ש.

נג **נג) שם מותר לחתוך בשר וכו'** אפי' שלא לאכול מיד. ר"ז שם. ואפי' בבקר לצורך סעודת בין הערבים. בן א"ח שם.

נד **נד) שם. דק דק בסכין.** כלומר לא מיבעיא ביד בלא כלי דפשיטא דשרי אלא אפי' בכלי מותר. עו"ש או' י"א.

נה **הנ) שם הגה. אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי וכו'** ויש להסתפק אם לאחר זמן דוקא הא מיד שרי דאין טוחן לאלתר או דלמא כל שאין אוכל אדם אסור לעופות לאלתר. מש"ז או' יו"ד. מיהו לקמן סי' שכ"ד בא"א או' ג' כתב בפשיטות דלאלתר שרי אף לעופות יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' ל"ג. ועיין לקמן או' נ"ט.

נו **ונ) שם בהגה. אבל אסור לחתוך דק דק וכו'** משמע אבל לחתיכות גדולות מותר.

נז **זנ) שם בהגה. אבל אסור לחתוך דק וכו'** ולהיתך ביצי דגים מותר דאין בהם משום טחינה משום דראוי לאכול כמו שהוא חי ולא קמשוי ליה אוכל. תשו' אגורה באהלך דף ח' פ"ת. ועיין לקמן או' קי"ח.

נח **חנ) שם בהגה. קמשוי ליה אוכל.** מיהו דעת הט"ז בסי' שכ"ד סק"ד להקל' וכ"נ דעת הגר"א, ועיין בדברינו לשם או' כ"ט.

נט **נט) שם בהגה. ועיין לקמן סי' שכ"ד סעי' ז'** דמוכח שם דכל שהוא קשה ביותר מותר לחתכו. מ"א ס"ק י"א. דשווייה אוכלא מותר ואינו אסור רק למטרח באוכלא כמבואר שם. תו"ש או' ח"י. והיינו חתיכות גדולות הא קטנות אסור ודוקא לאחר זמן הא לאלתר שרי אף לעופות. א"א שם או' ג' ועיין לקמן או' ע"ה.

ס **ס) [סעיף יוד'] אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ וכו'** ובל"א קורין רי"ב אייזי"ן. דכיון שהכלי מיוחד לכך הוי כשחיקת תבלין במכתשת דאסור. ריב"ש סי' קמ"ז. ונ"ל דה"ה בכלי קטן מאר העשוי כזה אסור דעכ"פ כלי הוא. מ"א ס"ק י"ב. ר"ז או' ח'

סא **סא) שם. אסור לגרור הגבינה בשבת וכו'** ואפי' כדי לאכיל מיד אסור. מ"א שם תו"ש או' י"ט. ר"ז שם. בן א"ח פ' משפטים או' ג'

סב **סב) שם. במורג חרוץ וכו׳** אבל מותר לחתכו בסכין דק דק כמ״ש סעי׳ ט׳ ואפי׳ הוא קשה מאד שרי כיון דאי בעי לועסו בקושי. וה״ה דמותר לחתכו בקרדום או במגרה אעפ״י שקשה קצת כדאיתא פי״ז במשנה. מ״א שם. א״ר או׳ י״ד. ר״ז שם. וכתב שם הר״ז דאפי׳ שלא לאכול מיד מותר לחתכו דק דק בסכין או בקרדום. וכ״כ בן א״ח שם, אבל הח״א כלל י״ז או׳ ג׳ כתב דוקא בשעת אכילה מותר לחתכו בסכין דק דק.

סג **סג) דבר שאינו חפץ לאוכלו** (ולא להאכילו לתינוק לאלתר ר״ז או׳ י״ג) אסור ללועסו בשיניו משום טחינה. מ״א שם. וראיה מהא דאיתא סי׳ של״א סעי׳ ז׳ והיינו בגידולי קרקע. והלבוש כתב ביו״ד סי׳ רס״ו דאסור מדרבנן. תו״ש או׳ י״ט.

סד **סד) שם במורג חרוץ וכו׳** וה״ה דאסור לגרור צינון שקורין רעטטי״ג בכלי הזה ולא הוצרכתי לכותבו אלא שידעתי כמה נוהגין היתר ואינם עושין כדין אבל מושקיטנו״ס יש להתיר לגרור בסכין תוך השכר. כר״ש.

סה **סה) [סעיף יא׳] מותר להשקות את התלוש וכו׳** דכיון דירקות הללו ראויות לאכילה ביומן מותר להשקותן כדרך שמותר לטלטלן. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א. מ״א ס״ק י״ג. אבל אם אינם ראויין ביומן אסור להשקותן עו״ש או׳ ט״ו. מ״א שם. תו״ש או׳ ך׳ ר״ז או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ של״ו סעי׳ י״א בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

סו **סו) [סעיף יב׳] המחתך הירק דק דק וכו׳** היינו ירק התלוש מבע״י. ומדסתם משמע דאפי׳ בירקות שראוי לאכלם חיים יש בהם משום טוחן. כ״כ האחרונים. ועיין לעיל או׳ בן.

סז **סז) שם. המחתך הירק דק דק וכו׳** והיינו דוקא במחתך כדי לאכלו למחר או לאחר שעה אבל לאכלו מיד שרי שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות. ב״י בשם הרשב״א. וכתב הב״י נמצינו למדין דמותר לחתוך בשבת קיבוץ ירקות שקורין אינשאלד״ה והוא שיאכל לאלתר לדברי הרשב״א. ואפי׳ אם אחד מחתך לצורך כל בני הסעודה שרי. ומשמע דליכא מאן דפליג עליה דרשב״א בהא וכו׳. ומ״מ נכון הדבר להזהיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת ושיאכלו לאלתר וכל בכה״ג נראה דלית ביה בית מיחוש לד״ה יעו״ש. וכן הב״ח הביא דברי הרשב״א הנ״ז וכתב דעל זה סומכין בסעודות גדולות לחתוך הירק דק דק ולהשים בהן תבלין וראזינ״י ושמן זית כדרך שמתקנין החזרת והעולשין שקורין סלאט״א וכן נראה עיקר דכיון דאשכחן בדברים שאסרו חכמים משום בורר דשרי לאלתר באותה סעודה ה״נ בדבר שאסרו משום טוחן שרי לאלתר באותה סעודה דמאי שנא הא מהא עכ״ל. וכ״ה דעת מור״ם ז״ל בהגה ססעי׳ זה. ומ״מ יש ליזהר לחתכם לחתיכות גדולות קצת וכמ״ש מרן ב״י. וכ״כ ח״א כלל י״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ י״ט.

סח **סח) שם. המחתך הירק דק דק וכו׳** והמפרר חתיכת עץ שנרקב ועושה ממנו פולווע״ר וכן המפרר צרור עפר חייב משום טוחן. שבת ע״ד. ח״א שם או׳ ה׳ ור״ל מפרש״י שם ע״ב. ועיין לעיל סי׳ ש״ב ססע״י ז׳ ובדברינו לשם בס״ד.

סט **סט) אבק** הטוטון ששואפין אותו בחוטם ולפעמים יתיבש בכלי שלו ונעשה כמו רגבים מדובקים וא״א לשאוף אותו אלא א״כ מפררין אותו דק דק מותר לרסקו ולטחנו בין אצבעותיו בשבת ואין כאן משום טוחן מפני שכבר נטחן מקודם ע״י אדם ואין טוחן אחר טוחן אך לא התירו לרסקו ע״י כלי אלא רק בראשי אצבעותיו דהוי שינוי גמור. בן א״ח פ׳ משפטים או׳ ז׳ יעו״ש. וכ״כ הרו״ח סי׳ שי״ב. ועיין לקמן סי׳ שכ״ד או׳ ט״ו. וסי׳ שכ״ח או׳ רי״ג.

ע **ע) שם הגה. וה״ה דאסור לחתוך גרוגרות וכו׳** כלומר דלא תימא דוקא מיני ירקות הוא דאסור אבל שאר פירות מותר וכדעת הרמב״ם לפי קצת נוסחאות קמשמע לן דאפי׳ בשאר פירות שייך משום טחינה. עו״ש או׳ י״ז:

עא **עא) שם הגה. וה״ה דאסור לחתוך גרוגרות וכו׳** ולענין דיכה דינם כמלח דבעינן תרי שנוין ולא סגי בשינוי אחד שכ״מ מדברי התוספתא דשבת וביצה שהביא הרב המגיד ז״ל בפכ״א מה״ש דין ג׳ יעו״ש. בן א״ח שם או׳ ה׳ אלא שכתב דבעי״ת בגדא״ד יע״א נוהגין לדוך תמרים ואגוזים ולוזים ואפונים קלוים במכתשת (של מתכת) שדכין בה בחול ורק עושים שינוי קצת להפוך יד המכתשת לדוך בראש הדק ולא בראש הרחב ולפי האמור גם בשאר פירות בעינן תרי שנויים וכאן אין עושין אלא שינוי אחד. והאריך בזה וסיים דהיפוך המכתשת דלא ניחא תשמישיה חשיב כלאחר יד ושינוי קצת הוא ולכן במלח דלכ״ע יש איסור תורה בדיכתו לא מהני היפוך המכתשת אבל בכתישת פירות דאיכא בזה פלוגתא (כמ״ש לעיל או׳ ב״ן) דאית דס״ל דהוא איסור דרבנן אין למחות ביד העושים כן להפוך יד המכתשת וכתב שגם בעה״ק ירושת״ו נוהגין כן כמו בג׳דאד יע״א להפך יד המכתשת ולדוך בו בשבת יעו״ש ומיהו הגם דאין למחות ביד המקילין מ״מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו לעשות בשני שינויים כדי לצאת אליבא דכ״ע. והגם דהתמרים ע״י הדיכה נעשים כמו עיסה כיון שהוא ע״י שינוי ורוצה לאכול מיד שרי כמו בורר לעיל רסי׳ שי״ט יעו״ש.

עב עב) **שם בהגה. לפני הזקנים.** ומשמע דלפני מי שיכול ללועסו כך שרי. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ כ״ב. א״א או׳ י״ד. ולא דמי למ״ש סעי׳ ט׳ דשרי אף למי שאינו יכול ללועסו דשאני התם שאינו גידולי קרקע משא״כ כאן. תו״ש שם. א״א שם. והיינו דלפני זקנים אסור לחתוך ולהניח לאחר זמן ולפני מי שיוכל לאכול כך שרי אף להניח לאחר זמן והיינו באין לו צורך לחתוך אבל מה שחותכין ירק דק כמו צינון שקורין מאורי״ע וכדומה בעינן באותה סעודה. א״א שם:

עג עג) **שם בהגה. ודוקא פירות וכו׳** דכל שהוא גידולי קרקע יש בו משום טחינה. לבוש:

עד עד) **שם בהגה.** אבל מותר לפרר לחם וכו׳ היינו אפי׳ דק דק ולהניח לאחר זמן. מיהו הח״א כלל י״ז או׳ ד׳ כתב דיש ליזהר דוקא לאכול לאלתר דלמקצת פו׳ גם בזה חייב ויעו״ש בנ״א או׳ ג׳:

עה עה) **שם בהגה. אבל לאכלו מיד הכל שרי וכו׳** או שהתרנגולים יאכלו מיד שרי לחתוך ר״ן מ״א ס״ק ט״ו. א״ר או׳ ט״ו. תו״ש או׳ כ״ד. ר״ז או׳ יו״ד. וה״ה לעכו״ם שיאכל מיד שרי. א״א רסי׳ שכ״ה:

עו עו) **שם בהגה. אבל לאכלו מיד הכל שרי וכו׳** וכן מותר לפרך הדס כדי שיהא ריחו נודף להריח מיד. שו״ת בית יהודה ח״א א״ח סי׳ כ״ו. ברכ״י או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ שכ״ב או׳ כ״ה:

עז עז) **שם בהגה, אבל לאכלו מיד הכל שרי וכו׳** פי׳ לאותה סעודה כמו בבורר ואע״ג דמכין קודם הסעודה לאוכלו תוך הסעודה קרוי לאלתר. ט״ז סק״י:

עח עח) **שם בהגה. אבל לאכלו מיד הכל שרי וכו׳** ובשה״ג מפקפק בהיתר זה וגם הרב״י כתב ליזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת יעו״ש, אבל במדינתינו נהגו לחתוך הצנון דק דק מאד ויש להם על מה שיסמוכו ועכ״פ אסור לעשות עד יציאת בהכ״נ דבעינן סמוך לסעודה ממש כמ״ש רסי׳ שי״ט וכ״מ בר״ן ס״פ ט״ו, מ״א שם, תו״ש שם ר״ז שם. ומיהו הגם שיש להם על מי לסמוך החותכים דק דק כנז׳ מ״מ כל בעל נפש יתוש לעצמו לסברת האוסרים ויזהר לחתוך חתיכות גדולות קצת כמ״ש הרב״י ועיין לעיל או׳ ס״ז:

עט עט) **שם בהגה. אבל לאכלו מיד הכל שרי וכו׳** והחותכים הבצלים והצנון דק דק שעה או שתים קודם הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב והבצלים אסורים באכילה וגם דאז אסור משום בורר, ח״א כלל י״ז או׳ ב׳

פ פ) **שם בהגה אבל לאכלו מיד הכל שרי וכו׳** וכל זה לחתוך דק דק בסכין אבל לדוך במדוך אפי׳ של עץ אסור אפי׳ כדי לאכול מיד ואפי׳ אוכל גמור כמו גרוגרות וחרובין לפני זקנים וכן שום ושחליים וכיוצא בהם מאוכלים הנידוכין אסור לדוך אותם אפי׳ לאכול מיד אבל מותר לרסקן בשינוי גדול כגון בעץ הפרור או ביד של סכין וכיוצא בו כמו שנת׳ בפלפלין, ר״ז או׳ י״א, ועיין לעיל או׳ ע״א מ״ש שיש מקילין לדוך בשינוי קצת וה״ד כדי לאכול מיד אבל לאכול לאחר זמן פשיטא דאין להתיר כלל:

פא פא) **[סעיף יג׳] אסור לרדות דבש וכו׳** פי׳ שאסור מדרבנן מפני שדומה לתולש דהלכתא כחכמים בפ׳ במצניע דף צ״ה ולא כר׳ אליעזר דמחייב חטאת, ב״י עו״ש או׳ י״ט:

פב פב) **שם בהגה, ודוקא אם דבוקה בכוורת,** כלומר דאז נראה כתולש אבל אם אינו דבוק שאז אין נראה כלל כתולש לפיכך מותר אפי׳ לכתחלה, עו״ש או׳ ך׳

פג פג) **שם בהגה, אבל אם נתלשו מבע״י או שנתרסקו מבע״י וכו׳** משמע דבתלושים מבע״י לא בעי ריסוק אבל בגמ׳ ר״פ כ״ב איתא דבעי ריסוק כמ״ש סי׳ ש״ך סעי׳ ב׳ בזיתים וענבים וכ״כ הרמב״ם פכ״ד דין ט״ז יעו״ש ולכן צ״ל דה״פ כשנתלשו החלות מבע״י יכול לרדות החלות מהכוורת כדי לאכול הדבש הדבוק ע״ג מסביב או לסחטו לתוך האוכל. או שנתרסקו מבע״י וכו׳ פי׳ מותר ליקח דבש הצף אבל אסור ליקח החלות. מ״א ס״ק ט״ז. אבל הא״ר או׳ ט״ז כתב דאם נתלשו מבע״י לא בעי ריסוק ומותר לסחוט בכל ענין כיון שאין שם משקה עליו והא דבעינן ריסוק בחלות דבש היינו כשלא נתלשו מבע״י דדומה לתולש אבל בזתים וענבים מעיקרא אוכל והשתא משקה לכך אף בתלושים אסור שלא יסחוט יעו״ש. וכן העלה בתשו׳ פ״י ת״ב חא״ח סי׳ י״ג להתיר בנתלשו מבע״י אף שאינם מרוסקות יעו״ש. אמנם הא״א או׳ ט״ז כתב על דברי הא״ר הנז׳ דבש״ס וברמב״ם שם לא משמע כן יעו״ש. וכ״נ דעת התו״ש או׳ כ״ה כהמ״א. וכ״פ הר״ז או׳ י״ד. ח״א כלל י״ד או׳ יו״ד. חס״ל או׳ ו׳ וכ״כ האחרונים:

פד פד) שם בהגה. או שנתרסקו מבע״י וכו׳ דכיון שכבר נתרסקו שוב ליכא למיחש שמא יסחוט דאף אם יסחוט ליכא איסורא דאורייתא כיון דאתי ממילא כמ״ש סי׳ רנ״ב סעי׳ ה׳ תו״ש או׳ כ״ו׳:

פה פה) שם בהגה. והדבש צף וכו׳ פי׳ כשנתרסק מע״ש אז אפי׳ הדבש זב ממנו בשבת מותר. אבל כשלא ריסק מע״ש והדבש צף שם אז יש חילוק אם זב הדבש מע״ש מותר לאכול ממנו בשבת אבל אם בשבת זב ממנו אפי׳ הוא זב ממילא אסור וכדלעיל סי׳ ש״ך. עו״ש או׳ כ״א. ר״ז או׳ י״ד׳:

פו פו) שם בהגה. מותר לרדותו בשבת. פי׳ מותר ליקח דבש הצף אבל אסור ליקח החלות. מ״א ס״ק ט״ז. תו״ש או׳ כ״ה. מיהו הא״ר או׳ י״ז כתב דגם החלות מותר לרדות יעו״ש אבל הח״א כלל י״ד או׳ יו״ד פסק כדברי המ״א. וכ״פ מ״ב או׳ מ״ע. וכ״נ דעת האחרונים. ועיין לעיל או׳ פ״ג׳:

פז פז) [סעיף יד׳] אין מגבלין (פי׳ נתינת מים בקמח וכו׳ טעות הוא דהא לקמן סי׳ שכ״ד סעי׳ ג׳ תני אין גובלין מורסן ונתינת מים מותר אלא הכא קרי גיבול מה שמתערב ולש. נתיב חיים. וכ״כ בנ״א כלל י״ט או׳ א׳ על הגה זו דתלמיד טועה כתב זה דהא הש״ע פסק כהרמב״ם וכר׳ יוסי ב״ר יהודה דנותנין מים למורסן וה״ה קמח קלי כיון שאינו בר גיבול יעו״ש. ועיין ב״י וב״ח והוא פשוט. ועוד עיין לקמן או׳ ז׳:

פח חפ) שם. שמא יבא ללוש וכו׳ כלומר אע״ג דבקמח קלי דהיינו שקולין אותו בתחלה בתנור ליכא משום גיבול מ״מ אסור ללוש הרבה משום גזירת לישת קמח שאינו קלוי דאיכא בו משום לישה מדאורייתא. עו״ש או׳ כ״ב׳:

פט טפ) שם. שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי. ובזה אפי׳ מעט מעט אסור. מ״א ס״ק י״ז. ולאו דוקא אסור אלא אפי׳ חייב אם הוא כגרוגרת ומ״מ לא גזרינן במעט מעט בקלוי כיון דמשני. נתיב חיים. וכ״כ בנ״א שם. ועי״ש במה שהשיג על התו״ש או׳ כ״ח שכתב דלישת קמח מעט מעט אינו אלא מדרבנן יעו״ש׳:

צ צ) שם. ומותר לגבל את הקלי וכו׳ דס״ל דנותן מים לקמח אינו חייב עד שיגבל ולפיכך הכא כי משנה בגיבול שרי כיון דלאו בר גיבול הוא. מ״א ס״ק ח״י. ור״ל דבב״י הביא פלוגתא דלר׳ נתינת מים בקמח חשוב גיבול ולר׳ יוסי ב״ר יהודה נתינת מים לחוד לא חשיב גיבול עד שיגבל וכ״ה דעת רוב הפו׳ כר״י ב״ר יהודה וע״כ הכא בקמח קלי שאינו בר גיבול כי משני לגבל מעט מעט שרי. אמנם לקמן בסעי׳ ט״ז וסי׳ שכ״ד סעי׳ ג׳ הביא הש״ע סברת סה״ת דפוסק כרבי בשם י״א ויש לחוש לדבריהם כאשר יבואר שם׳:

צא צא) שם. ומותר לגבל את הקלי מעט מעט. ומשמע דאין חילוק בין רכה לעבה. וכ״כ א״ר או׳ י״ט. ר״ז או׳ ט״ז. ומיהו לדעת י״א שמביא הש״ע בסעי׳ ט״ז צריך לעשות בלילה רכה וע״י שינוי כאשר יבואר שם׳:

צב צב) שם. שהרי הוא כחול. הרמב״ם לשיטתיה אזיל שכתב ספ״ח המגבל בעפר הרי זה תולדת לש ואין גיבול לא באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן. והראב״ד חולק וכתב דאינו כן שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבד חייב ע״כ. וכ״כ התו׳ בשבת ח״י ע״א יעו״ש. וכתב המ״מ שם דכ״ה דעת האחרונים והביאו מ״א ס״ק י״ט. וכ״כ ח״א כלל י״ט או׳ א׳ דק״ל לחומרא כיון שהוא מידי דאורייתא יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ שכ״ד סעי׳ ג׳ וססי׳ תק״ז׳:

צג צג) שם. שהרי הוא כחול. זה שיטת הרמב״ם אבל הטור יש לו שיטת אחרת ע״פ פרש״י. וכתב הרב המגיד שכן הסכים הרמב״ן והרשב״א ולדידהו אפי׳ ברישא דהיינו קמח קלי יש חילוק בין עבה לרכה דבעבה אסור בהרבה וברכה מותר בהרבה וע״י שינוי. ונראה דלא חש בש״ע להביא זה כיון דלא מצוי בינינו. אבל נראה לי ללמוד דין א׳ חדש משיטת הרמב״ם דהיינו הקמח שעושין מטחינת מצה אפויה שקורין מצ״ה מע״ל ורגילין לערבו עם יין או עם מי דבש שקורין מע״ד שזה אסור לעשותו בשבת אפי׳ ברכה דלפי הנראה דין קמח זה כקמח הנזכר כאן טחינה גסה וכו׳ וכאן דמותר ברכה הוא ע״י שינוי שבחול דרך ליתן החומץ תחלה ובשבת נותן הקמח תחלה נמצא שהשינוי הוא גלוי לכל אבל בקמח של מצה אין דרך ידוע מה נותן תחלה בחול כדי לידע מהו השינוי וע״כ אסור בשבת בכל גווני שרוצה לערב בסכין או בכף הקמח של מצה עם המשקה. ט״ז ס״ק י״א. אמנם בס׳ חק יעקב סי׳ תע״ג או׳ כ״ו כתב על דברי הט״ז הנ״ז דאין דבריו מוכרחים יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ך׳ דמשמע בתה״ד סי׳ נ״ג דאם אין ידוע לנו מנהג בחול נעשה שינוי דמפרש בגמ׳ שיתן המאכל ואח״כ המשקה יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ל׳ וכתב ואולי דאישתמיט מיניה להט״ז דברי התה״ד הנ״ז מדלא הביאו יעו״ש. וכ״כ בנ״א כלל י״ט או׳ ב׳ ובח״א שם או׳ ג׳ כתב וז״ל כשנותנין מצה כתושה בקמח במשקה מע״ד יזהר שלא יהיה בלילתו עבה אלא רכה ויתן הקמח תחלה ואח״כ המשקה ולא להיפך דמסתמא בחול היו עושין להיפך ליתן הקמח לתוך המשקה והכל לפי מנהג המקום ישנה בשבת וגם לא יערב בכף אלא באצבעו או שמנענע הכלי עד שיתערב עכ״ד׳:

צד **שם. אבל קשה אסור וכו'** זהו ל' הרמב"ם. והיינו הרבה אבל מעט מעט שרי דזהו קיל מקלי ולא חמור ממנו ודלא כשה"ג שהבין דמחמיר בקשה אפי' מעט מעט לא ולכן הניח דברי הרמב"ם בצ"ע וזה אינו. ח"מ או' ג' וכ"כ הר"ז או' ט"ז. וזהו לסתם הש"ע דפסק כהרמב"ם אבל לס' י"א בסעי' ט"ז אפי' מעט אין להתיר כ"א בלילתו רכה וע"י שינוי כמ"ש שם:

צה **שם. מפני שנראה כלש.** ונ"ל דאסור להשתין על טיט (ועפר כ"ה בא"ר) משום גיבול. מ"א ס"ק י"ט. א"ר או' כ"ב. ואע"ג דר"י בר"י ס"ל דאינו חייב עד שיגבל מ"מ איסורא מיהו איכא אם אין לו צורך בזה. תו"ט או' ל'. ונ"ל דה"ה כשמכסה מי רגלים בחול ואפר וכשיתן מעט יהיה מתערב במ"ר והוי כמו לישה ומנתינת המים חייב לי"א ולכן יתן הרבה אפר וחול ואז לא ניכר כלל הלישה ח"א שם או' ד' וכלי שרוקק בו ורוחץ פי"ו בשבת. צ"ע בזה באפר ואף בחול הדק או גס לתו' והראב"ד פ"ר דלא ניחא גם זה צ"ע. א"א או' י"ט. ומשמע אבל בעפר פשיטא דאסור וכ"כ הברכ"י ביו"ד סי' רס"ה או' ט"ז דאסור לרוק דם המציצה דמילה אל העפר בשבת יעו"ש. ולכן יש ליזהר מלרוק בשבת באפר או בעפר אלא בארץ ויתן עליו עפר הרבה בב"א אם ירצה ליתן עליו עפר כדי שלא תהא ניכר הלישה כנז' והא דשרי ליתן עליו אפר או עפר כגון שיש לו מזומן מבע"י כידוע:

צו **ואם** היא במדבר דכל הקרקע הוא עפר תיחוח והוצרך להשתין מותר דדמי להא דאסרו להשתין בשלג ועכ"ז התירו להשתין במקום שכל הארץ מלאה שלג דכל כה"ג שא"א לא גזרו חכמים. כן א"ח פ' משפטים או' ט"ז. ועיין לעיל סי' ש"ך סעי' י"ד ובדברינו לשם בס"ד:

צז **[סעיף טו'] חרדל שלשו מע"ש וכו'** והיינו בלא משקין (רק מתמצית גופו וכדומה מש"ז או' י"ג) אפ"ה כיון שכבר לשו מע"ש שרי לערבו בשבת וליתן בו דבש אבל אם עדיין לא נילוש מע"ש לא סגי ליה בדיכה כמו שחליים ושום שבסמוך סעי' ט"ז כמ"ש השה"ל בשם הר"ר יאשיהו והביאו ב"י תו"ש או' ל"א:

צח **שם. הן ביד הן בכלי.** סתם הש"ע מוכיח דפי' כלי היינו כף וכן מערב דגבי שחליים ושום הנז' בסמוך סעי' ט"ז פי' בין ביד בין בכלי דהוא כף והגה דפליג וכתב דלא יערב בכף מפרש פי' בכלי הנז' בש"ס להיתר היינו שמנערו בכלי עצמו והיא סברת התה"ד שהביא ב"י ומה שסיים הג"ה אלא ביד לאו למימרא דכלי אסור אלא דכף לבד הוא שאסור אבל מה שמנענע בכלי עצמו פשיטא דמותר ולא הוצרך להזכירו וכן פי' הט"ז כוונת ההג"ה יעו"ש. מט"י או' ד':

צט **שם. ולא יטרוף לערבו בכח.** כ"ה הגירסא בטור. וכ"ה בש"ע הישן משנת שכ"ז. וכ"ה בש"ע הנדפס עם המט"י והתו"ש. וכ"ה בלבוש:

ק **שם. ולא יטרוף לערבו בכח.** לפי שדומה ללישה. לבוש. תו"ש או' ל"ב. אלא מערבו מעט מעט ר"ל בנחת:

קא **שם.** ולא יטרוף לערבו בכח וכו' מפני שצריך לעשות קצת שיטי כדי שלא יהא נראה כלש בשבת. וכ"ז הוא לדעת הרי"ף דפסק דבנתינת משקה לבד אינו חייב משום מגבל אבל למאן דפסק דעל נתינת מים לבד חייב משום מגבל אסור לעשות כן בשבת דמאי יועיל השינוי שעושה בשעת גיבול לנתינת המים שכבר היו עו"ש או' כ"ד. ועיין לקמן או' ק"א:

קב **[סעיף טז'] ולא יטרוף אלא מערב.** ר"ל שלא יטרוף לערבו בכח אלא מערבו בנחת וכמ"ש בסעי' הקודם. ועיין לעיל או' צ"ח:

קג **שם. וכן שום שדכו מע"ש וכו'** וברמב"ם (פכ"ב דין י"ב) כתב שום שרסקו וכו' ולא ישחוק. וכתב המ"מ פ"ג דמיירי במחוסר דיכה או שאסור שחיקתו מפני תערובות הגריסין. מ"א סק"ך. ועיין לקמן סעי' י"ט:

קד **שם הגה. וי"א שלא יערב בכף וכו'** זהו מדברי התה"ד סי' נ"ג שהביא ב"י דבעינן שינוי בשעת לישה יעו"ש. וכ"כ הט"ז ס"ק י"ב. ואם נתן המשקה מע"ש מותר לערבו אף בכף. כ"כ המרדכי וכ"מ בא"ז ואפשר שגם התה"ד מודה לזה. מ"א ס"ק כ"א. א"ר או' כ"ב. תו"ש או' ל"ג:

קה **שם בהגה. אלא ביד.** או בכלי עצמו. ט"ז ס"ק י"ב בשם התה"ד. א"ר שם. וכ"כ לעיל או' צ"ח:

קו **שם. וי"א דהא דשרי לערב וכו'** זוהי סברת בעל סה"ת שהביא הטור דפוסק כרבי דבנתינת מים לחוד חייב משום מגבל כמ"ש התה"ד סי' נ"ג ומביאו ב"י יעו"ש. ועיין לעיל או' ץ':

קז **שם. וי"א דהא דשרי לערב משקה בחרדל וכו'** וה"ה בקמח קלי. מ"א ס"ק כ"ב. וכ"כ התו"ש או ל"ד דבין בקלי ובין בשום וחרדל אין ליתן משקה בשבת לסברא זו אבל בשתיתא גם לרבי שרי כמבואר בש"ס יעו"ש. אבל הר"ז או' ט"ז כתב דגם בשתיתא אסור. ועיין לקמן או' קי"א:

קח **שם. דוקא שנתנו מבע"י וכו'** ורש"ל כתב דבמדינתינו לא שייך לישה בשום וחרדל כ"א בארן ספרד ולועז שעושין אותו עב כמין עיסה וכן עושין התמכא שהוא קרי"ן שמדבקין אותו ועושין בתחילה עגול כעין כדור ולפיכך השרייה שאח"כ היא גיבולו ע"כ. והביאו הב"ח וכתב עליו דלא

נהירא כלל להקל יעו״ש. וכ״כ המ״א ס״ק כ״ג:

קט) שם. אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל וכו׳ וה״ה לכל מיני טיבולים ושלש״ן שרגילין עתה לעשות ע״י גיבול משקים. ב״י בשם תה״ד סי׳ נ״ג מ״א שם. ומיהו בירק הנקרא שלאטי״ן אין לדקדק בכל זה כיון שאין חותכין דק דק. ט״ז ס״ק י״ב א״ר או׳ כ״ב. מתה״ש ס״ק כ״ג. אבל מה שחותכין צנון ואוגרקו״ס דק דק טוב להחמיר שיתן החומץ תחלה. א״ר שם. וגם יעשה בלילתו רכה כמ״ש לקטן או׳ קי״א:

קי) שם. אבל בשבת אסור לתת משקא בחרדל וכו׳ ונראה דאפי׳ אם נתן בהם מעט משקה כמו שרגילין לתת מעט טיפין דלא מהני מידי דנתינת משקה מבע״י מהני משום דחשיב מגובל בחול והדבר ידוע דבמעט טיפין לא חשיב מגובל. ב״י בשם הנז׳ מ״א שם. ופשוט דאם נתן קצת המשקה לתוכו בע״ש שנראה בו קצת גיבול דמותר להוסיף עליו בשבת כפי שירצה ורק במעט טיפין אסר התה״ד דלא חשיב גיבול כלל. ט״ז ס״ק י״ג. א״ר או׳ כ״ב.

קיא) שם. אבל בשבת אסור לתת משקה וכו׳ ונראה למצוא היתר לכ״ע אפי׳ אי לא יהיה כלל משקה מבע״י כגון שיעשה הבלילה רכה וגם ע״י שינוי שיתן המאכל תחלה בכלי ואח״כ המשקה ואף לדידן דבחול אין לנו מנהג קבוע אי זה מהם ליתן תחלה מ״מ סגי לן בהאי שינוי. ועוד נראה דאפי׳ בבלילה רכה צריך אח״כ לערב בכלי עצמו או באצבעו דאליבא דמ״ד דנתינת מים לא חשיב גיבול א״כ לא מהני דעביד שינוי בנתינת המאכל בתחלה דאכתי לא עביד מלאכה עד שיגבל ובעינן שינוי בגיבול. ב״י בשם הנז׳ ועיין לקמן או׳ קי״ג:

קיב) שם. אסור לתת משקה וכו׳ ואם נתן נ״ל דאין לאסרו בדיעבד כי הרבה פו׳ מקילין. א״ר שם.

קיג) שם הגה. ואם נתן האוכל תחלה ואח״כ החומץ וכו׳ ודוקא ברכה אבל בעבה לא מהני שינוי. תה״ד וב״ח. מ״א ס״ק כ״ד. א״ר שם. ח״א כלל י״ט או׳ ב׳ וכן הסכים נתיב חיים יעו״ש. וגם בקלי שרי בכה״ג. תו״ש או׳ ל״ה. נה״ש או׳ ח׳ וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז בין קלי בין שתיתא אסור ליתן בהם המשקה בשבת אפי׳ בשינוי מדרך חול אלא א״כ הוא גיבול רך שאז מותר ליתן בשינוי דהיינו ליתן השתיתא תחלה ואח״כ החומץ במקום שזהו שינוי או להפך במקום שההפך הוא שינוי וכשנותן בשינוי מותר לגבל אפי׳ הרבה בבת אחת כיון שהוא גיבול רך אבל גיבול עב אסור בכל ענין משום לש אלא א״כ נתן המשקה כבר מבע״י אזי מותר לגבל בשבת מעט מעט בין בקלי בין בשתיתא עכ״ד. ובלילה רכה היינו שנותן משקה הרבה בפעם אחת באופן שתהיה מתחלתה רכה:

קיד) שם בהגה. ומערבו באצבעו וכו׳ כלומר ולא בכף. מ״א שם. תו״ש שם. ח״א שם. וכ״ז אפי׳ לצורך אותה סעודה אסור. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם:

קטו) אסור לטרוף ביצים מגולגלים בקערה דמחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה. וה״ה לכל דבר אסור לטרוף. מ״א שם. תו״ש שם. ח״א כלל ד׳ או׳ כ״א. והא דאסור לטרוף היינו דוקא לטרוף בכח כמו שדרך שטורפין ביצים ליתן בקדרה או לעשות פאנקוכי״ן אבל אם מערב עם מעט משקה כדרך שעושין לשתות עם קאוו״ע מותר ובלבד שיזהר שלא ישפוך על החלמון מכ״ר דאז הוי בישול ופי׳ בכ״ש צריך ליזהר וכ״ש ביצים שבחימום קל מתבשל ולכך צריך ליזהר שיהיה רק פושרין. ח״א שם. ועיין לעיל סי׳ שי״ח או׳ פ״ב:

קטז) שם בהגה. דהוי שינוי וכו׳ ומי ששכח לשפוך חומץ בע״ש לתוך הקרי״ן צריך שיעשה בשבת בלילה רכה ונותן החומץ תחלה ואח״כ הקרי״ן שלא כדרך שעושין בחול ולא יערב בכח או אוחז בכלי עצמו ומנענע אותו. ומה שנוהגין לעשות בשבת צנון דק דק עם קשואין שקורין אוגרק״ס דק דק ושופכין אח״ז חומץ לתוכו ואין עושין שום שינוי נראה דכאן לא החמירו כמו בקרי״ן כיון שא״א לעשות זה בע״ש דיתקלקל טעמו של צנון וע״כ לא הצריכו שינוי וכיון דעיקר עשייתו בשבת שבקוהו אעיקר הלכתא דק״ל כר״י ב״ר יהודה וא״כ צריך עכ״פ שלא יערבנו בכח או ע״י הכלי כמ״ש ומן המובחר שישים תחלה החומץ בכלי ט״ז ס״ק י״ב. א״ר שם. תו״ש שם ועיין לעיל או׳ ק״ט שכתבנו שצריך ליזהר לעשות ג״כ בלילתו רכה יעו״ש ובאו׳ שאח״ז:

קיז) כשחל פסח בשבת יערב החרוסת מבע״י. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט. וע״י שינוי מותר לתת המשקה בשבת דהיינו שיתן המשקה תחלה ואח״כ יניח לתוכו החרוסת. מ״א סי׳ תע״ג ס״ק ט״ז. וכתב שם המחה״ש דדוקא ברך אבל בעב לא מהני שינוי יעו״ש. והשה״ג פ״ח שרצים כתב שמותר לערב מלח וחומץ כדי לעשות בו טיבול ראשון. וכן המנהג. כנה״ג שם.

קיח) הרב שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ ערער על מה שנוהגין לתוך ביצי דגים לחים הנקרא חאבייאר״י בשבת ע״י שמן וחומץ או לימוני״ס יעו״ש אבל הרה״ג מהר״י אסקאפה בתשו׳ הביאה הרב י״א בסי׳ זה שרי יעו״ש. מחב״ר או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ ז״ן: קיט)

קיח) [סעיף יד] מותר לעשות יינמולין וכו' ומורינו זרחיה הלוי מתיר אפי' לסננו במסננת. ולי נראה שלא הותר אלא לערבן ולאכלן כמות שהן אבל לטרוף אותן יפה ולסננן אסור שזה טורח יותר ואומנות גדולה ותיקון גדול הוא זה והרי נאסר לטרוף אפי' בחרדל הנילוש נכר עכ"ל השה"ג. וכ"כ ב"י הסי' שי"ט בשם השה"ל מ"א ס"ק כ"ה א"ר או' כ"ג תו"ש או' ל"ו:

קכ קך) כתב בדרשות מהרי"ל דאסור לתת קדה לחוך חומץ לעשות טיבול במקום מורייס. וכן מה שנוהגין במדינת רינוס לאכול ביצים מבושלים קשים עם פטרילי"ן בחומץ דומה בעיני להילמי דאסור לעשותו בשבת עכ"ל והביאו שכנה"ג בהגב"י או' ח' מיהו המ"א שם כתב עליו צ"ע דהילמי אסור מפני שהוא ככובש כבשים אבל זה דמי ליינמולין דשרי ומעט שרי לד"ה כמ"ש סעי' ב' עכ"ד והביאו התו"ש שם:

קכא קכא) שם. מותר לעשות יינמולין וכו' עיין שבת קל"ט ע"ב במשנה דאיכא פלוגתא כמה עושין וכתב הרמב"ם שם בפי' המשנה דהלכה כת"ק שיעשה מ' היינמולין כל מה שירצה יעו"ש. וכ"כ הרע"מ בפי' המשנה שם וכ"מ מסתמיות לשון הש"ע:

קכב קכב) שם. שהוא לרפואה כשהוא יוצא מהמרחץ שותהו שבת ק"מ ע"א:

קכג קכג) שם. שהוא לרפואה כלומר דכיון שעושין לרפואה אסור לעשות בשבת דכל דבר שעושין משום רפואה אסרו חז"ל משוה גזירת שחיקת סמנים. עו"ש או' כ"ט וא"כ אפי' אם עשוי מע"ש אסור לשתותו ועיין לקמן סי שכ"ח סעי' ל"ז ודוק:

קכד קכד) אין שורין את החלתית וכו' כך שמה בערבי והיא חמה ונוהגין לאכלה במקומות הקרים ואין שורין בשבת דמחזי כמעשה חול. ברטנורה בפי' המשנה ורש"י פירש חלטי"ש בלשון ישמעאל ובלע"ז לזרי"א ושורין אותה בפושרין ושותין אותן המים לרפואה עכ"ל ואמרו שם בגמ' דעבדי ליה ליוקרא דליבא ופירש"י שלבו כבד עליו:

קכה קכה) שם. שדרך לשרותו לרפואה. בטור איתא שדרך לשרותו ולשתותו לרפואה וכ"ה בלבוש:

קכו קכו) שם. היה שרוי מאתמול מותר וכו' דבלאו רפואה נמי משקה הוא ר"ן. מ"א ס"ק כ"ו תו"ש או' ל"ז ור"ל כיון דמשקה הוא לבריאים מותר לשתותו אפי' לרפואה כמ"ש לקמן סי' שכ"ח סעי' ל"ז יעו"ש:

קכז קכז) שם. גם בשבת מותר וכו' פי' מותר לשרות דאלו לשתות מותר בכל ענין כדאיתא בגמ' דף ק"מ ולפ"ז מה שסיים הש"ע הילכך מותר לשרותו וכו' אינו מדוקדק דהיינו רישא (גם בשבת מותר) ולשון הרמב"ם פכ"א מדוקדקים יעו"ש מט"י או' ה':

קכח קכח) שם. לשתותו שבעה ימים וכו' בגמ' דף ק"מ ע"א איתא בהדיא תלתא יומי וכ"ה בטור ואפשר דט"ס נפל בש"ע ואח"כ ראיתי שכ"כ הגר"א דצ"ל שלושה כמ"ש בגמ' וטור:

קכט קכט) שם. וליתנו בחמה. ואי ליכא חמה אפי' באור שרי מפני הסכנה מ"א ס"ק כ"ז א"ר או' כ"ו תו"ש או' ל"ח ואי ליכא אור מותר לשרות בחמין א"ר שם:

קל קל) שם. מפני שהוא סכנה וכו' ואז מותר אפי' במקום שלא נהגו הבריאים לשתות ממנו כמ"ש לקמן סי' שכ"ח סעי' ל"ז יעו"ש:

קלא קלא) [סעיף יט] שום ובוסר ומלילות וכו' דג' דברים יש באלו ריסוק ודיכה ושחיקה ולכך קאמר דאם נתרסקו לבד ומחוסרים דיכה ושחיקה אסור אבל אם נתרסקו ונידוכו היטב ואין מחוסרין אלא שחיקה מותר לגמור בשבת ולענין דיכת השום בשבת עיין להרב אדמת קודש ח"ב סי' ד' ה' דמסיק דהנכון דמע"ש יפרק השיניים מהשום ובשבת ידוך כל שן בפ"ע בקתא דסכינא ובקערה או ע"ג דף יעו"ש וכן בס' שדה הארץ ח"ג סי' ח"י הביא סעד למנהג שדכין בשבת ע"י שינוי יעו"ש וכן בס' טל אורות דל"ו ע"ב וג' מתיר ע"י שינוי כגון ביד הסכין ולענין תערובת המשקה ג"כ ישנה כי בחול המנהג שכותשין השומין ונותנין החומץ בתוכן ובשבת ישנה לתת השומין הכתושין בתוך החומץ והשמן יעו"ש. והב"ד הזבכ"ל ח"א ה"ש או' ד' וח"ג או' קנ"ו יעו"ש:

קלב קלב) שם. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות וכו' ואין איסור משום מגיס דהוא כמבשל דהא נתבשל כבר כל צרכה. ב"י ט"ז ס"ק י"ד ומיהו עיין לעיל סי' שי"ח סעי' ח"י בהגה ובדברינו לשם או' קמ"ז שיש מחמירין בהגסה יעו"ש:

קלג קלג) שם. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות וכו' והוא מעשה דייסא. לבוש פרישה או' י"א:

קלד קלד) **שם. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות וכו'** וכתב ב"י בשם תשו' הרמב"ם שמכניסין בה עץ הפרור ומגיסין בה הרבה ומערבין אותה ומכין אותה בעץ הפרור עם צדדי הקדרה או בתוך הקערה עד שמתערב הבשר והריפות והמים ותסמך ותעשה כולה גוף אחד ופעמים מסירין מים מעל פניה ואח"כ מערבין אותה ופעמים מוסיפין לה מים חמין לפי מה שהיא צריכה וכל אלו המעשים מותר יעו"ש. וכתב ע"ז הב"ח מבואר שהתיר אף לטרוף בכח וצ"ע מאי שנא מחרדל ושחליים שאוסר לטרוף בכח ואפשר שחזר בו מתשו' זו בחיבורו ולכן כתב בחיבורו (פכ"א) בסתם לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור ור"ל ג"כ שלא יטרוף בכח עכ"ל. וכ"כ המ"א ס"ק כ"ח דבכונה השמיט הרב"י תשו' זו משום דאסור לטרוף בכח כמ"ש סעי' ט"ז מיהו הט"ז ס"ק י"ד כתב דשאני חרדל ושחליים דאסור לטרוף בכח משום דלא היה בהם משקה תחלה קודם שבת משא"כ הכא שכבר נתבשלו כ"צ קודם שמערב אותם יעו"ש אבל דעת הא"ר או' כ"ח נראה כהב"ח וכ"פ ח"א כלל ך' או' כ"א וכ"נ דיש להחמיר ובלאו הכי יש מחמירין בהגסה בכל ענין אפי' בנחת כ"ז שהיס"ב כמ"ש לעיל סי' שי"ח או' קע"ז אבל הכא יש להחמיר לטרוף בכח אפי' בנצטנן משום דדמי ללישה כמ"ש סעי' ט"ו:

קלה קלה) **שם. אחר שמורידין אותה מעל האש.** דבעודה על האש יש בו משום מבטל כשמגיס לבוש ועיין לעיל סי' שי"ח או' קע"א:

קלו קלו) **שם הגה. ומותר להחליק האוכל בשבת וכו'** פרי שקורין בערבי משמ"ש שנתיבשו הרבה ודרכם לשרותם במים ומשפשפים אותם בידים זב"ז עד שנמחים לגמרי ויהיו מים ולא ישארו אלא הגרעינין בלבד ליכא בזה משום ממחק כיון דאחר שנשרו אפשר לאכלם בלא זה וכמ"ש כאן בהגה אמנם מצד השרייה אם הם יבשים הרבה שא"א לאכלם בלא שרייה יש לפקפק בזה ממ"ש מור"ם ז"ל בהגה סי' שי"ח סעי' ד' וע"כ יש ליזהר שלא לשרותם בשבת יעו"ש ועיין בדברינו לשם או' ע"ה ובסי' ש"ך או' קט"ו:

קלז קלז) **שם בהגה. הואיל ואפשר וכו'** הא אם א"א לאכול בלא זה אסור דיש עיבוד באוכלין מדרבנן כמ"ש סעי' ה' והמחליק הוי כממחק מ"א ס"ק כ"ט. תו"ש או' מ' ואפשר אף לאותה סעודה אסור א"א או' כ"ט:

קלח קלח) **שם בהגה. ומ"מ המחמיר במאכל של תפוחין וכו'** ומיהו מותר למרח התפוחים גם למקום הריקן הגהת סמ"ק וה"ה על הלחם. מ"א שם א"ר או' כ"ט תו"ש שם:

קלט קלט) **שם בהגה. אסור לקלוף שומים וכו'** דאיתא בירושלמי פ' כלל גדול האי מאן דשחיק תומא (פי' שכותש שומים) כד מפרך ברישיה (פי' שמפרר ראשי השומים) חייב משום דש. כד מברר בקליפייתא (פי' שנוטל אותם מן הקליפות) חייב משום בורר ע"כ. והביאה ב"י וכתב בשם כמה פו' דאינו אוסר בירושלמי אלא כרי להניח אבל לאכול לאלתר שרי יעו"ש:

קמ קמ) **שם בהגה. אסור לקלוף שומים וכו'** וכן כל מיני פירות כגון אגוזים ושקדים וכיוצא בהם אלא מה שצריך לאותה סעודה אבל לסעודה אחרת אסור. ח"א כלל ט"ז או' י"ג:

קמא קמא) **שם בהגה. אסור לקלוף שומים וכו'** משום בורר וא"כ אף תפוחים אסור לקלוף להניח כמ"ש סי' שי"ט סעי' ג' מ"א סק"ל, א"ר או' ל' תו"ש או' מ"א מיהו הא"א או' ל' כתב כיון דקליפת תפוחים רוב העולם אוכלין אותו כך בלא דחק אפי' להניח י"ל דשרי ואם פותח פלומי"ן וזורק הגרעינין הקשים שבהם לאחר זמן הוי בורר ובתפוחין כה"ג י"ל ג"כ אסור אבל מיד ל"מ נותן לפה שרי אלא אף לאותה סעודה שרי. א"א שם:

קמב קמב) **שם. בהגה. אבל לאכול לאלתר שרי.** דוקא מעט מעט אבל לקלוף קבוץ גדול יחד נראה כבורר ואסור ב"י בשם רי"ו א"ר או' ל"א תו"ש שם. ולכן כשמטמינין רגלי בהמה שקורי"ן פיסנאגע"ש ובשחרית כשהם עדיין חמין מתקנין בשום ומלח כדי לאכול במנחה אסור לקלוף השומים רק מה שצריך לאכול שחרית דהוי בורר ואם הם חמים כ"כ שהיד סולדת בו אסור משום מבשל. ח"א שם:

סימן שכב

א א) [**סעיף א'**] **ביצה שנולדה בשבת וכו'** הטעם משום גזירה שבת אחר יו"ט דאסור הביצה שנולדה בו ביום משום הכנה דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרא לה והרי יו"ט מכינה לשבת וק"ל דאין יו"ט מכין לשבת ולכן גזרו שבת דעלמא אטו שבת שאחר יו"ט תו"ש או' א' והוא מגמ' ביצה דף ב' ע"ב:

ב ב) **שם. אסור אפי' לטלטלה.** משום מוקצה. לבוש:

ג ג) **שם. ואפי' נתערבה באלף וכו'** והטעם דהוי דבר שיש לו מתירין שראויה למחר וק"ל דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל ואפי' ספק אם נולדה היום ונתערבה באחרות כולם אסורות כמ"ש ביו"ד רסי' ק"ב יעו"ש והטעם דעד שעתה יאכלנה באסור יותר טוב שימתין עד מחר ויאכל כולם בהיתר. תו"ש או' ב' ולענין ספק ספיקא בדבר שיש לו מתירין עיין ביו"ד סי' ק"י סעי' ח' בהגה ובאחרונים שם:

ד ד) **שם. ובלבד שלא יגע בה.** הכלי כמ"ש לקמן סי' תקי"ג סעי' ד' וטעם איסור הנגיעה כבר נתבאר לעיל סי' ש"י או' ל"א קחנו משם:

ה ה) **[סעיף ב'] שבת שלאחר יו"ט או לפניו וכו'** אבל אם יו"ט ביום א' ב' ונולדה בשבת שלפניהם מותר ביום ב' של גליות כמ"ש לקמן סי' תקי"ג סעי' ה' בהגה:

ו ו) **שם. נולדה בזה אסורה בזה.** והטעם משום דהלידה חשיבה הכנה והך הכנה אינה אלא מדרבנן כ"נ דעת המ"א סי' תקי"ג סק"ח אעפ"י שהביא פלוגתא בזה יעו"ש וכ"כ התו"ש בזה הסימן או' ד' ושם יבואר עוד בס"ד:

ז ז) **[סעיף ג'] פירות שנשרו מן האילן בשבת אסורים וכו'** גזירה שמא יעלה ויתלוש ב"י ב"ח ט"ז סק"ב מ"א סק"ג ואעפ"י שאין מוקצין כגון שהיה דעתו עלייהו שיפלו אפ"ה אסורין גזירה שמא יעלה ויתלוש. לבוש וכן אם ספק נשרו היום או אתמול אסור. מש"ז או' ב' א"ח או' א' אבל אם היו הפירות כמושים וניכר שנפלו בחול מותרים. הריטב"א. פת"ע או' ד' ודע דאפי' אם יודע שנשרו מאתמול אינו מותר רק ליקח אחד אחד ולאכול אבל לקבץ אותם ביחד אסור כמ"ש לקמן סי' ש"מ סעי' ט' יעו"ש:

ח ח) **שם. ולערב מותרים מיד.** כלומר שא"צ להמתין בכדי שיעשו דלא אמרינן שצריך להמתין בכדי שיעשו אלא במקום שנעשה המלאכה ע"י אדם או גוי או ישראל אבל בנפלו מעצמם שנעשה המלאכה מעצמו אין שייך לגזור להמתין בכדי שיעשה. עו"ש או' ה' ושיעור בכדי שיעשו עיין לקמן סי' תקט"ו סעי' א':

ט ט) **שם. ולערב מותרים מיד.** דוקא בחול אבל אם יו"ט במו"ש צריך להמתין עד מוצאי יו"ט כמ"ש לקמן סי' תק"ז סעי' ב' וסי' תקט"ו סעי' א' יעו"ש ואם חל יו"ט ביום א' ב' מותר בליל ב' של גליות כמ"ש לעיל או ה':

י י) **[סעיף ד'] אוכלי בהמה אין בהם משום תקון כלי וכו'** כגון תבן ועשבים לחים והוצין וכיוצא בהם הרמב"ם פי"א דין ח' והטעם דדבר המוכן למאכל בהמה מוכן הוא לכל הצורך פרישה או' ו' תו"ש או' ו':

יא יא) **שם. אין בהם משום תיקון כלי וכו'** ודוקא כשעושה ממנו כלי בתחלה לא שייך תיקון כלי אבל אם מתקן כלי בדבר אוכל כגון שיש נקב בכלי ונוטל חתיכת לפת וחותכו לפי מדת הנקב שייך בזה האוכל משום מחתך וגם תיקון כלי. ח"א כלל ל"ו או' ג':

יב יב) **שם. קש אן תבן וכו'** קש היינו זנבות השבולין שנשאר בשדה הנקרא אשט ובל"א בלע"ז ותבן הוא הנקצר עם השבולת. תו' שבת ל"ו ע"ב ד"ה כירה ורש"י פירש (שבת ק"מ ע"א) תבן הוא שעושין מן הקש מחתכין אותו במוריגין ועושה כל זנב השבולים תבן עכ"ל ועיין לעיל סי' ש"ח או' קפ"ח:

יג יג) **שם. אבל קיסם וכו'** כלומר דאסור משום מוקצה וז"ל רש"י (ביצה ל"ג ע"ב) אבל עצים הואיל ודרכן לדבר האסור כגון לעשות כלים לא התירו לטלטלן אלא להסקה. כלומר ביו"ט אבל בשבת אסור בכל גונא ב"י עו"ש או' ו':

יד יד) **שם. אבל קיסם וכו'** וז"ל הרמב"ם פי"א דין ז' הנוטל קיסם של עץ מלפניו וקטמו לחצות בו שיניו או לפתוח בו את הדלת חייב עכ"ד. ואפי' ליטלו בלא קטימה ולחצות בו שיניו אסור דמוקצה הוא. לבוש סי' תקי"ט סעי' ד' ואם קטמו כתב רי"ו נ"ד ח"א אם ביד עבר על שבות דרבנן ואם בכלי כגון בסכין אסור מדאורייתא בין בשבת בין ביו"ט בין קיסם לחצות שיניו בין קוטם לפתוח הדלת ע"כ. וכן מבואר בהרא"ש פ"ד דביצה א"ר או' ה' ח"א כלל מ"ד או' ח"י:

טו טו) **שם. אפי' ליטלו כדי לחצוץ וכו'** ומשמע בגמ' (שבת פ"א ע"ב) דאם הזמינו חבירו לסעודה בשבת ולא היה אפשר לו להבין מע"ש שום דבר לחצוץ בו שיניו מותר לטלטל קיסם לחצוץ בו שיניו אם אין לו ד"א מפני כבוד הבריות שגנאי הוא לו שפעמים שנראה הבשר שבין השינים מבחוץ ונ"ל דבמקום שאין נחשב זה לגנאי אסור. מ"א סק"ד. ודוקא אי לא הוברר הדבר איך הוי רובא דעלמא הוא דתליא במנהג המקום עצמו ואי לאו אזלינן בתר רובא דעלמא. תו"ש או' ז':

טז טז) שם אפי' ליטלו כדי לחצות וכו' אם לא תיקנו והכינו לכך. חס"ל או' ג' אבל אם תיקנו והכינו לכך מע"ש מותר. בן א"ח פ' משפטים או' ח' וע"כ כל אדם שצריך לו קיסם לחצות בו שיניו יש לתקנו ולהכינו מע"ש כדי שיהא מוכן לכך ואז מותר ליטלו בשבת ולחצות בו שיניו מאחר שעשאו כלי. ואעפ"י שאותו קיסם הוא קל מאד וודאי ישתבר ראשו ע"י חציצת שיניו לית לן בה. בן א"ח שם או' י"ב:

יז טוב) [סעיף ה'] מותר לטלטל עצי בשמים וכו' ואמרינן שם בגמ' דאם מתכוין לעשות כלי אסור אפי' בעצי בשמים אבל כדי להריח מותר לשבר ואפי' הוא עץ קשה שראוי לעשות ממנו קתא לגרזן אפ"ה מותר לשבר כדי להריח. עו"ש או' ז':

יח חי) שם ולהניף בהם לחולה. כ"ה בגמ' וא"כ משמע דלבריא אסור ואפשר דאורחא דמילתא נקט. מ"א סק"ה. וכ"פ התו"ש סק"ח דה"ה לבריא אלא דאורחא דמלתא נקט. וכ"פ מהרי"ל ואלי בהגהו' כ"י בפשיטות דה"ה לבריא ואורחא דמילתא נקט. והביאו הברכ"י בשיו"ב או א':

יט יט) שם וקוטמו ומוללו להריח בו. כצ"ל דכ"ה בטור וב"י ולבוש וכ"כ הט"ז סק"ג. מט"י או' א' פתה"ד או' א' והוא פשוט. ומוללו היינו בין אצבעותיו כדי להוציא ריחו כמ"ש בטור ולבוש:

כ ך) שם ומוללו להריח בו. וקוטמו ביד אבל לא בכלי. יש"ש פ"ד דביצה סי' ח' מ"א סק"ו. וכן הסכים א"ר או' ו' והרבה להשיג על הט"ז דמתיר אפי' בכלי יעו"ש וכן השיג עליו הנה"ש בסי' תקי"ט והסכים לרש"ל יעו"ש. וכ"פ ח"א כלל מ"ד או' ח"י. בן א"ח פ' משפטים או' ט'. ומיהו גם רש"ל לא אסר אלא בקשין אבל ברכין שרי אף לקטום בסכין. א"ר שם. משז"ז או' ג' בן א"ח שם:

כא כא) שם ומוללו להריח בו וכו' כתב השכנה"ג בהגה"ט או"ב' דדוקא לקטום כדי להריח בו דהיינו כדי שתהיה מקום הקטימה לח וריחו נודף שרי אבל לקטום כדי לתת לחבירו אסור בין ביו"ט בין בשבת יעו"ש. אמנם המט"י או' א' הרבה להשיג על דברי שכנה"ג הנ"ז והעלה דמותר לקטום כדי לתת לחבירו יעו"ש וכ"נ דעת הא"א או' ו' וכ"כ המחב"ר או' ג' בשם מהר"א חאקו דדברי שכנה"ג הנ"ז אינם מוכרחים והדבר ברור דמותר גמור לקטום ולשבר בידו בדי הדס לתת להריח יעו"ש. וכ"כ בק"א בשם באר יעקב דף ל"ה יעו"ש. וכ"כ הזכ"ל ח"א או' ק' וח"ג סוף או' קמ"ז ואו' קמ"ח בשם כמה פו' יעו"ש. וכ"כ הפתה"ד או' ב' בשם כמה פו' וכתב דה"ה מה שנוהגין לתלוש מאשכול ענבים זמורות קטנות וליתן לפני כל אחד ואחד שרי יעו"ש. וכ"פ בן א"ח פ' משפטים או' ט' וכתב דכן המנהג פשוט והמחמיר בזה תע"ב:

כב כב) ומיהו לקטום כדי ליתן בנקב במקום מרזב אסור אפי' רכין וכדפסק הרמב"ם ז"ל כרב יימר גזירה שמא יעשה מרזב. ולקטום ביו"ט של סוכה בדי הדס כדי לתקנן ללולב נראה דזה דומה כקוטם לחצות בו שיניו דאסור מיהו היינו דוקא בקשין אבל אם היו רכין מותר. מט"י שם. אבל בלא קטימה מותר לחצות שיניו בעצי בשמים. בן א"ח שם:

כג כג) אגד של הדס ושאר מיני בשמים שהוא עשוי מן לולבי תמרים לא מיבעיא בעוד ההדס אגוד בו דמותר לחצות שיניו בראשים שלו אלא גם אחר שהוסר מן ההדס שנשאר האגד לבדו ג"כ מומר לחצוץ בו שיניו דעדיין תורת כלי עליו דאפשר לאגוד בו הדס ועצי בשמים בקשר המותר בשבת וזה דוקא בעודו לח אבל אם נתייבש דאין ראוי לאגוד בו והוא אינו מאכל בהמה אסור לחצוץ בו שיניו דדינו כקיסם שצריך להיות מתוקן ומוכן מבע"י לכך. בן א"ח שם או" יו"ד:

כד כד) שם ומוללו להריח בו וכו' ודוקא להוסיף ריח אבל להוליד ריח אסור כמ"ש סס"י תקי"א. תו"ש או' ט' וכבר כתבנו מזה לעיל סי' קכ"ח או' מ"ד וסי' שכ"ז או' ח' ויתבאר עוד לקמן בסי' תקי"א בס"ד:

כה כה) שם ומוללו להריח בו וכו' ובמקום שאין להם כ"א הדס יבש ואין בו ריח כלל והם מפרכין אותו ביד עד שנעשה כעפר דק אם להריח בו לאלתר שרי ואם לאו אסור משים טוחן. בית יהודה סי' כ"ו ועי"ש. והב"ד ג"כ לעיל סי' שכ"א או' מ"ו:

כו כו) שם אחד קשים וכו' עיין לעיל או' טו"ב:

כז כז) [סעיף ו'] יכול להטיל גורל וכו' עיין בשו"ת חו"י סי' ס"א שכתב שקרוב הדבר שאם הגורל נעשה כהוגן ידבק בו השגחה עליונה כמ"ש הבה תמים אבל אם היה הגורל מקולקל אין לומר למי שזכה מאת ה' היתה זאת הן שהקלקול היה ע"י תחבולת או בשגגה יעו"ש. ואם מותר למכור ס"ת בגורל עיין בשו"ת פרי הארץ ח"ב סי' ט"ז שהעלה להתיר יעו"ש. וכ"כ בסה"ד קול יעקב סי' ע"ר או' ד' יעו"ש. וליתר שאת יהיה קודם תפירה או בעוד שיש בו איזו טעות באופן שאינו כשר לקרות בו שאז אין בו קדושת ס"ת:

כח **כח) שם כיון שמקפידין וכו׳** משמע דלחלוק בלא גורל שרי. ודוקא בסתמא אמרינן שאין מקפידין אלא א״כ רוצים להטיל גורל דאז חזינן שמקפידין אבל אי ידעינן שמקפידין אפי׳ לחלוק בלא גורל אסור דחיישינן שיבואו להזכיר שם מדה ומשקל ומנין כמ״ש סי׳ שכ״ג ואפי׳ להשתתף אסור מה״ט. ודוקה בבנין חבורה אבל סתם שכנים שאינם חברים מקפידין ואפ״ה שרי לשאול מהדדי דכיון שאין רגילין לשאול זה מזה תדיר לא גזרינן שיבואו לידי אסור. כ״כ התוס׳ ומשמע מפשט הפו׳ דבגורל אסור אף לשכנים וכ״כ הרמב״ם פכ״ג אסור להפיס שדומה למקח וממכר. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ח׳ תו״ש או׳ יו״ד:

כט **כט) שם יבואו לידי מדה ומשקל.** וכן יבואו לידי הלואה שאסור בשבת. כן איתא בטור והוא מן הגמ׳ כמ״ש בב״י. ואפשר שנשמט זה מהדפוס בש״ע:

ל **ל) שם משום קוביא.** הקשה בשה״ג דהטור פסק בח״מ סי׳ ר״ז דאין גזל בקוביא יעו״ש. ועי״ש בת״מ סי׳ ל״ד וסי׳ ש״ע דמשמע דיש קצת איסור בדבר. מ״א סק״ח:

לא **לא) שם וי״א דעם בניו וכו׳** זהו דעת הרמב״ם פכ״ג וכ״ה דעת הסמ״ג ור״ו כמ״ש הב״ח. וכתב הב״ח דאין להקל בפלוגתא דרבוותא וכ״מ בש״ע דהביא ב׳ הסברות בזה ומספיקא ודאי אזלינן לחומרא באיסור שבת עכ״ל. וכ״כ לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב י״א דדעתו לפסוק כסתם יעו״ש:

לב **לב) שם משום שאין מקפידין.** ופשטא דתלמודא משמע דוקא כשנותן להם משלו ואינו עושה אלא להשוותן. מ״אס ק״ט. ור״ל דלא כמשמעות הש״ע דהטעם משום שאין מקפידין אלא משום שנותן להם משלו. ועיין מחה״ש:

לג **לג) שם. משום שאין מקפידין.** משמע אבל עם אחרים מודים גם הי״א דאסור אפי׳ במנות שוות. עו״ש או׳ ט׳.

לד **לד) שם. משום שאין מקפידין.** וגם משום דלמא אתי למסרך ליכא למיחש דבמלתא דרבנן ליכא למיחש דלמא אתי למסרך וכמ״ש המ״מ. עו״ש או׳ יו״ד. מה שהקשה הט״ז סק״ד כבר תירץ הא״ר או׳ יו״ד ושאר האחרונים:

לה **לה) שם. הגה ואסור להטיל גורל בשבת וכו׳** נ״ל דכל זה לחלק איזו דבר אסור בשבת ואפי׳ במקום דאתי לאנצויי אבל להטיל גורל מי יאמר קדיש או מי יעלה לתורה שרי. מ״א סד״ט. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ י״ב. א״א או׳ ט׳ ח״א כלל ל״ח או׳ י״ב. ועיין בשבו״י ח״ג סי׳ כ״ד דמתיר ג״כ כיון שהוא חפץ דמצוה. וכ״מ בצ״צ אבל להטיל גורל על קדיש של מו״ש ודאי דאסור יעו״ש. שע״ת או׳ ו׳ ומשמע שם בשבו״י שאינו מותר רק אותן גורלות שעושין מתוך הספר ולא כאותן גורלות שבש״ס יעו״ש וכ״כ בס׳ החיים וז״ל אך להטיל גורל ע״י פתקאות שנכתב מע״ש שם כ״א עליו ומטילין בקלפי ומוציאין פתקא מי שיעלה לס״ת אסור ע״כ:

לו **לו) שם בהגה. ואסור להטיל גורל וכו׳** כתב בא״ז זה שעושים הקצבים כשחולקים בשר משליכין הסכין ואיזה צד קודם צד החדוד יהא שלי או שלך הא נמי פייס מיקרי ואסור לעשותו ביו״ט. ד״מ או׳ א׳:

לז **לז) שם בהגה. אפי׳ ע״י עכו״ם.** דכל מלתא דאסור לעשות בעצמו גם אמירה לגוי אסור בו אעפ״י שאינו אסור אלא מדרבנן. עו״ש או׳ י״א:

סימן שכג

א **א) [סעיף א׳] מותר לומר לחבירו מלא לי וכו׳** דוקא לומר מלא כלי זה מותר אבל להזכיר שם מדה אסור אליבא דכ״ע וכ״כ המחבר (סעי׳ ד׳) בסמוך. עו״ש או׳ א׳ אבל מותר לומר לו מלא לי כלי זה משקה פלוני ואשלם לך אחר השבת. ר״ז או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ י״א:

ב **ב) שם. אפי׳ הוא מיוחד למדה.** פי׳ שרגיל למדוד למכור בו. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ א׳ מיהו מדת המלך וכדומה שאין רגיל למדוד למכור בו כ״א בשטה שקונה יי״ש וכדומה או כשבא אחד ואומר שימדוד בו דוקא כי היא מדה אמיתית וכדומה ויש לו כלי מדות אחרות אסור לומר מלא לי כלי זה דוקא דהוי מזכיר סכום מדה ונראית הערמה. א״א או׳ א׳:

ג **ג) גזברי** המדרשים שיש להם פנקס חלק שכותבים בו שמות יחידי המד״ק כל שם בדף בפ״ע וכשקונה בשבת איזה יחיד אמירת קדיש וכיוצא בכו״כ דרכו של הגזבר שמניח בתוך הדף ששם היחיד ההוא כתוב בו חתיכות של קרטי״ן שרשומים בו נקודות גדולות ומצרף בחשבון מספר נקודות עד סכום דמי קניית הקדיש וצוברן בתוכו ולמחר מוציא במספר ויודע בו כמה דמי הקדיש וכותבו במקומו וכן עושה בשמות המסייעים אותו כדי שלא ישכח

ויפסיד המדרש. עיין פתה"ד או' א' מה שהאריך בזה וכתב שאין למחות בידם שיש לכם על מה שיסמוכו מטעם דחשיב חשבונות של מצוה אך כשאין מכירות רבות ואפשר למיהב דעתייהו ולזכור מי התנדב וכמה התנדב טוב שימנעו מזה יעו"ש. ועיין לקמן או' ח':

ד **ד) מוכרי** כבשים הנקרא בערבי ערוש"י נוהגין שכל הבא ליקח ממנו בשבת טרוש"י אינו נותן לו אלא א"כ מניח לו משכון כגון ריז"ה או מאנדי"ל ובעל הטרוש"י קושר בו קשרים כמספר הטרושי"ם שלקח לא ב' קשרים זה ע"ג זה אלא כל קשר בפ"ע במקום מיוחד כדי שלמחר יגבה מספרי טרושי"ם כמספר הקשרים שבמשכון נראה דאין בזה איסור כלל דאי מצד המשכון ליכא איסורא וכמ"ש מור"ם ז"ל לעיל סי' ש"ז סעי' י"א ואי משום הקשרים הרי הזו קשר כאינו של קיימא ואינו מעשה אומן דמותר לקשרו לכתחלה כמ"ש לעיל סי' שי"ז סעי' א' פתה"ד או' ב' יעו"ש:

ה **ה) שם. ומוליכה לביתו.** ויש בזה שינוי מעובדא דחול ואין בזה חששא דמקח וממכר. תו"ש או' ב':

ו **ו) שם. ואומר לו מלא לי כלי זה.** והמוכר ממלאהו. מכלי אחר שאינו במדה זו. ר"ז או' א':

ז **ז) שם. אבל למדוד בכלי המיוחד למדה וכו'** מפני שבזה ניכר שהוא מתכוין למדידה ויש בו משום עובדין דחול. ר"ז שם:

ח **ח) שם הגה. ויש מקילין לומר וכו'** כתב הרא"ש בתשו' כלל כ"ב מה שנוהגין במקומך שמודדין יין בשבת וכותבין מע"ש פלוני הניח כך וכך מעות ופלוני כך וכך ולמחר כשמודדין היין לוקח בעל היין מחט ועושה נקבים כמנין המדות שמוליך דע כי שתים רעות המה עושים חדא המדידה כדתנן אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במדה ומפרש בגמ' אבל לא בכלי המיוחד למדה. ועוד דאסור להסתכל באותו כתב כדתנן מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב ומפרש בגמ' מאי טעמא רב ביבי אמר גזירה שמא ימחוק אביי אמר שמא יקרא בשטרי הדיוטות עכ"ל. והביאו ב"י והעו"ש או' ב' ומ"א סק"ה וכתב שם העו"ש דה"ה דיש לאסור לפ"ז הצייכי"ן בלשון אשכנז שעושין מכתב מה שחייב ליתן לו מן המשקה וכן הצייכי"ן שעושין מאבר ג"כ אסור לפי מ"ש המחבר לעיל סי' ש"ז סעי' י"ב דבטבלא ובפנקס אפי' אם הוא חקוק אסור לקרותו עכ"ל. והמ"א שם כתב דמשמע מתשו' הרא"ש הנז דאסור ג"כ לכתוב בפתקאות סכום מעות וכשלוקח היין מניח הפתק במקום ששם האיש כתוב דאסור לקרות בפתקאות האלו דהוי שטרי הדיוטות ולכן נהגו ליקח גירעין לסי' או שאר דבר. וגבאי צדקה אפשר דמותרין בפתקאות כמ"ש בסי' ש"ז ומ"מ טוב להחמיר היכא דאפשר בגרעין וכן נהגו הקדמונים עכ"ל. ור"ל שנותן גרעין במקום ששם האיש כתוב גרעין א' לכל מדה. מחה"ש:

ט **ט) שם** בהגה. שממעט או מוסיף וכו' ואין בו משום גזל שידוע לבעליו שהכל רגילין בכך ביו"ט וכן נהגו להטיל טבעת במדה. מרדכי יש"ש ד"מ. וזה ההיתר למוכר. מ"א סק"ב. תו"ס או' ג' ר"ז או' א' ומ"ש וזה ההיתר למוכר ר"ל שלא יעבור על שמודד בשבת ויו"ט אם אינו מצמצם כ"כ ההיתר ללוקח מבואר בסעי' ד' בהגה יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז:

י **י) שם בהגה. וכן המנהג פשוט וכו'** היינו לבני אשכנז אבל לבני ספרד שקבלו פסוק דעת הש"ע צריך להחמיר שלא למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אעפ"י שממעט או מוסיף רק במקום שכבר נהגו להקל כדברי מור"ם ז"ל איך למחות והדבר ברור דלנוהגין כיש מקילין שכתב מור"ם ז"ל שרי לומר מלא לי פעם אחרת כלומר כפעם ראשונה דהוא ממעט או מוסיף ובסגנון זה מצי אמר כמה זמני ברכ"י בשיו"ב או' א':

יא **יא) שם בהגה. וכן המנהג פשוט למדוד בכלי המיוחד וכו'** אך לא ראיתי נזהרין שלא לכוין המדה ואפשר משום דכל משקה א"א שלא ירתיח מעט וע"י כך א"א שיכוין המדה שוה בשוה. לבוש. אבל התו"ש שם כתב עליו דמה יושיענו זה כיין דגם בחול הדרך לעשות כן למדוד בשפיכה וברתיחה וא"כ הרי כך הוא המדה והוי ממש דרך מקח וממכר ואולי ס"ל דבחול דרך להמתין עד שינוחו מרתיחתן וחוזר ושופך לתוכו למלאות מדתו ובשבת אינו עושה כן אך דא"כ ודאי פשיטא דשרי באופן זה עכ"ד. ומיהו מ"ש ואולי ס"ל דבחול דרך להמתין וכו' ודאי שכך הוא הדין דצריך להמתין עד שינוחו וחוזר ושופך למלאות כמ"ש בח"מ סי' רל"א סעי' ו' יעו"ש:

יב **יב) שם בהגה. ועוד יתבאר לך בסמוך וכו'** ר"ל בסעי' ד' בהגה ששם כתב איזה קולא ללוקח ויתבאר ג"כ בדברינו לשם בס"ד:

יג **יג) והוי** יודע כל כלי המדה אם ראויים לקיבול ואין מקפיד עליהם שרי לטלטל מחמה לצל ואם אין מקבלים כמו מדות אמה וכיוצא ממוקצה שמלאכתו לאיסור ומדת הלח ליי"נ וכדומה אם מקפוד עליהם הוי מוקצה מחמת חסרון כיס (ועיין דינם לעיל רס"י ש"ח) ומינקת שמיוחד למדה כמו שנוהגין עתה שקורין היב"ר ומחזיק קוואר"ט מותר לומר מלא לי כלי זה ושופך לכלי של לוקח כי א"א ליקח המינקת ולהוליך לבית הלוקח ולא נראה כמזכיר סכום המדה בפירוש. מש"ז או' א':

יד יד) [סעיף ב'] **מותר לומר לחבירו וכו'.** ר"ל אעפ"י שהמדידה אסורה בשבת ויו"ט כמ"ש לעיל סי' ש"ו סעי' ז' ולקמן רסי' תק"ו מ"מ שרי להזכיר שם מדידה והטעם כיון שעכשיו אין מדתו ידוע אין זה כדרך מקח וממכר שבחול. ר"ז או' ב':

טו טו) **שם הגה. אבל לא יאמר תן לי וכו'** פי' אפי' הלוקח נוטל הכלי של מוכר ומוליכה לביתו אסור להזכיר שם מדה עו"ש או' ג':

טז טז) **שם בהגה. אבל לא יאמר וכו'** ואפי' אינו קונה ממנו כלל אלא שואל ממנו ואומר לו השאילני עדה פלונית אסור משום עובדין דחול ר"ז או' א':

יז יז) **שם בהגה. מדה פלונית.** או חציה או רביעית. לבוש אבל מותר לומר מלא לי כלי זה עד השנתות. שה"ג. מ"א סק"ה והיינו לדעת הש"ע סעי' א' צריך ליקח הכל. עצמו לביתו של לוקח ולדעת המקילין שכתב בהגה שם אפי' לשפוך לתוך כליו של לוקח שרי אם מוסיף או ממעט:

יח יח) [סעיף ג'] **מותר לומר לחבירו וכו'** והיינו בחבירו ישראל וחנוני ישראל אבל בעכו"ם אסור דשמא הביצים נולדו היום. ב"ח וכ"ה לקמן רסי' תקי"ז יעו"ש:

יט יט) **שם. ביצים ואגוזים במנין.** היינו שאומר לו תן לי עשרה או עשרים שכן דרך בעה"ב להיות מונה בתוך ביתו לידע כמה הוא נוטל שלא יטול אלא לפי הצורך משנה וגמר' שם מ"א סק"ג:

כ ך) [סעיף ד'] **מותר לומר לחנוני וכו'** ר"ל אפי' לחנוני יכול לומר תן לי ד' ביצים וכו' לבוש:

כא כא) **שם. ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים.** פי' בין אומר לו סתם תן לי בדינר כסף פירות או שאומר תן לי פירות ויהיה לך בידי שתי כסף עם מה שכבר נתחייבתי ואעפ"י שאינו מזכיר בכמה הוא לוקח עכשיו אפ"ה אסור. וכ"כ הר"ן בס"פ אין צדין עו"ש או' ה':

כב כב) **שם. ולא סכום מדה.** נ"ל דט"ס בש"ע וצ"ל שם מדה וכמ"ש רש"י בד"ה סכום מדה וכו' וכ"כ הרמב"ם שלא יזכיר לו שם מדה ולא סכום מנין וכ"כ הטור למעלה מזה אסור להזכיר לו שם מדה וכו' וכמ"ש רבא בגמ' וכ"מ מלשון הש"ע מדסיים לומר הרי שיש לך וכו' ולא כתב כן במדה. ביאורי הגר"א. ור"ל שלא יזכיר לו שם מדה לומר תן לי מדה פלונית וכמ"ש סעי' ב' בהגה ועי"ש הטעם. אבל מותר לומר מלא לי ד' או ה' כלים אלו ולמחר נמדוד אותם דזה הוי כמו תן לי ד' ביצים וה' רמונים דשרי:

כג כג) **שם. ולא סכום מדה.** ובאבא שאול שהיה ממלא מדותיו מערב יו"ט אף שהיה שופך לכליו של לוקח ביו"ט שפיר דמי ואין איסור לא על המוכר ולא על הלוקח א"א או' ב':

כד כד) **אם** יש לעכו"ם יין כשר מחותם וישראל רוצה לקנות ליין קידוש בשבת בלילה אם א"א כ"א שיזכיר לו סכום מדה או דמים שאין עכו"ם רוצה בע"א אפשר דשרי. ואותיות החותם העכו"ם שובר ובדידיה קטרח ועוד דשבירת אותיות בדבר שאין מתקיים או הכל משעוה דרבנן ושבות דשבות במקום מצוה שרי. א"א שם:

כה כה) **שם. ולא סכום מנין וכו'** דוקא כשנותנין ק' אגוזים בפרוטה אז אסור דאי חשבון של ק' לא שייך לצמצום דמים אין נראה שיהא אסור. תו' מציעא ע"ה ע"א ד"ה משום. ער"ה או' א':

כו כו) **שם. לומר הרי שיש לך בידי וכו'** שזהו דרך מקח וממכר. לבוש. ואפי' אומר בפי' השאילני אסור. ר"ז או' ג':

כז כז) **שם הגה. וכן בסכום דמים אינו אסור וכו'** אבל מלשון הטור והש"ע משמע דאסור להזכיר דמים כלל שכתב שם דמים ולא סכום מדה ולא סכום ענין משמע דדמים אפי' בלא סכום וחשבון אסור. מ"א סק"ד תו"ש או' ה' וא"כ הו"ל למימר בהגה וי"א אלא שכן דרכו במקום שאינו מבורר להדיא שדעת הש"ע אינו כן אינו כותב י"א. תו"ש שם ומחה"ש:

כח כח) **שם בהגה. וכן בסכום מדה** דוקא בכה"ג אסור וכו' ביש"ש ושל"ה הזהירו להוכיח העם בזה וכן הט"ז. ואני אומר שיש כמה טעמים להקל ואך לירא שמים יש להחמיר בזה אבל העם יש להם על מי שיסמוכו א"ר או' ג':

כט כט) **שם בהגה. וכן בסכום מדה וכו'** אבל לא יזכור לו שם מדה לומר תמדוד לי או שם מקח שיאמר תמכור לי. שה"ג א"ר שם:

ל ל) **שם בהגה. היינו בדבר שאין מקחו ידוע.** פי' שאין לו קצבה ומחוסר פסיקה אז אסור לומר תן לי בפשוט או בב' אפי' נוטל מה שנותן לו דאז אין לומר שאין כוונתו אלא לומר מה שצריך שהרי אין יודע מה יתן לו מ"א סק"ה תו"ש או' ו':

לא **לא) כתב** ד״מ ונ״ל דה״ה לענין מדה לא אסרו להזכיר שם מדה אלא בדבר שאין מדתו ידוע אבל בדבר שמדת וידוע רק שמודיע לחנוני כמה צריך שרי עכ״ל פי׳ דדוקא כשאומר דרך משל תן לי מדה אגוזים או דבר שאין רגילין למדוד דאז אינו יודע כמה מחזיק המדה ואינו יודע אם יהיה צריך יותר או לאו וא״כ אין כוונתו לומר כמה הוא צריך אסור אבל בשכר וכיוצא בו כוונתו להודיע כמה הוא צריך ושרי. מ״א שם. תו״ש שם וכן פי׳ הא״ר או׳ ד׳ דברי מור״ם ז״ל והשיג על העו״ש והנ״ץ יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ וזה ההיתר (ר״ל מ״ש בהגה) ללוקח והיתר המוכר עיין סעי׳ א׳ מ״א שם. ור״ל כמ״ש שם בהגה שממעט או מוסיף מעט יעו״ש:

לב **לב) שם בהגה. כבר פשט המנהג במדינות אלו וכו׳** היינו במדינות אשכנז אבל במדינות ספרד צריך להחמיר כפסק הש״ע שלא להזכיר שם דמים כלל ולא שם מדה פלונית כלל וגם במקום שנהגו להקל כל ירא שמים יחמיר לעצמו וכמ״ש לעיל או׳ כ״ח יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ל״ח או׳ ז׳ וכ״כ האחרונים:

לג **לג) [סעיף ה׳] המביא כדי יין לסעודה** ממקום למקום דרך מבוי המעורב. ר״ז או׳ ד׳:

לד **לד) שם. לא יביאם בסל ובקופה וכו׳** לתת שלש וארבע בתוך קופה וישאם משום דנראה כמעשה דחול לשאת משאות. אבל מביא על כתיפו אחת או שתים דמוכח דלצורך יו״ט או לפניו בידו. רש״י ביצה כ״ט ע״ב. כ״כ ב״י בשם הר״ן. וזהו לדעת הטור והר״ן שאין לחלק בזה בין שבת ליו״ט אבל סברת י״א שמביא אח״כ בש״ע הוא דעת התו׳ כמ״ש בב״י ולקמן או׳ ל״ו:

לה **לה) שם. אפי׳ אין בשינוי קלות במשא.** כמו חביות וכדומה משנה מעובדין דחול א״א או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ תק״י סעי׳ יוד:

לו **לו) שם. וי״א דלמעט בהילוך וכו׳** כ״כ שם התו׳ דה״מ ביו״ט שהוא מוציא לחוץ והרואה אומר לצורך חול מביא אותם אבל בשבת שאינו מטלטל אלא מזוית לזוית למעוטי בהליכה עדיף ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם אחת מלהביאן כל אחד בפ״ע. ב״י ט״ז סק״ד:

לז **לז) שם. וי״א דלמעט בהילוך עדיף וכו׳** מוכח בתו׳ ר״פ המביא דמזוית לזוית הוא דשרי אבל בחוץ דאיכא רואין ממעט במשאוי עדיף וביו״ט אף בבית אסור כיון דיכול להוציא לחוץ וכ״כ התי״ט ודלא כהמט״י יעו״ש. אבל מפרש״י נראה דביו״ט נמי אינו אסור אלא במקום הרואים יעו״ש. ער״ה או׳ ה׳:

לח **לח) שם. וי״א דלממעט בהילוך וכו׳** הרב מהרי״ל ואלי בהגהו׳ כ״י נסתפק בדעת הש״ע אי דעתו לפסוק בסתם הש״ע לפי הכלל המפורסם או כי״א לפי שבב״י כתב בלשון אבל. אבל התו׳ כתבו וכו׳ וכשכותב בלשון אבל דעתו לפסוק ההוא. והביאו הברב״י בשיו״ב או׳ ב׳ וכתב דאין כאן מקום להסתפק דודאי דעת מרן להלכה ולמעשה לפסוק כסברא שקבעה בלשון סתם דאלים האי כללא וכו׳ והכי נקטינן יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ ודוק:

לט **טל) [סעיף ו׳] מדיחין כלים לצורך היום וכו׳** משמע דאפי׳ בליל שבת מותר להדיח לצורך סעודת שחרית או לסעודה שלישית. עו״ש או׳ י״א א״ר או׳ ח׳ ומיהו אם יש לו עוד כלים אחרים נקיים טוב שלא להדיחם בשבת כלל והטעם משום טורח. תו״ש או׳ ח׳:

מ **מ) שם. מדיחין כלים לצורך היום וכו׳** ואפי׳ עשרה כוסות שאם יצטרך באחד שותה וה״ה שמציעין עשרה מטות. רוקח. מ״א סק״ח. א״ר שם. תו״ש או׳ יו״ד. ומשמע דאפי׳ יודע שלא יצטרך לכולם מ״מ מותר להדיח כל העשרה כיון דעכ״פ כל אחד ואחד ראוי לו. מחה״ש ועיין לעיל סי׳ ש״ב או׳ כ״ג:

מא **מא) שם. כגון שנשאר לו עדיין סעודה וכו׳** משמע דאם יודע שלא יצטרך עוד אסור להדיח וכמ״ש סי׳ ש״ב סעי׳ ג׳ וכ״כ מהרי״ל שלהאוסרים לשתות בין מנחה למעריב אסור להדיח הכוס. מ״א סק״ט. א״ר או׳ ט׳ תו״ש שם. ר״ז או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ רצ״א סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

מב **מב) שם. אבל לאחר סעודה ג׳ אין מדיחין.** היינו בסתם בני אדם שאין אוכלין אחר סעודה ג׳ אבל אם רוצה לאכול עוד אחר סעודה ג׳ או שיבוא לו אורחים פשיטא דשרי להדיח.

מג **מג) שם. וכלי שתיה מדיחין כל היום וכו׳** היינו אם אפשר שיצטרך לו אבל אם יודע בבירור שלא יצטרך עוד ביום לאלו הכלים אסור כמ״ש לעיל או׳ מ״א

מד **מד) [סעיף ז׳] מותר להטביל כלי חדש וכו׳** אפי׳ היה לו קודם יו״ט. רלב״ח סי׳ ט״ז. מ״א סק״י. תו״ש או׳ י״א. ר״ז או׳ ח׳ והיינו לסברה זו שהוא דעת המתירין. ועיין בשאגת אריה סי׳ נ״ו ונ״ז מה שהאריך בזה והעלה דבשבת ויו״ט אסור להטביל אבל ביה״ש של ע״ש ויו״ט אין להטביל כלי

מתכות שצריך טבילה מן התורה אבל כלי זכוכית שהוא מדרבנן מותר אבל ביה״ש דשבת ויו״ט גופייהו אפי׳ כלי זכוכית של ד״ס אין מטבילין אותם משום דהו״ל טבילה זו שלא לצורך היום אלא לצורך חול ואסור יעו״ש. והביאו השע״ת. ועיין לעיל סי׳ רס״א או׳ ג׳ ואו׳ יו״ד וכתבנו שם שהמטביל ביה״ש יברך ג״כ יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ ח״ן:

מה מה) שם. ויש אוסרין. ואע״ג דכלי שנטמא בטומאה דרבנן מותר להטבילו וי״א דטבילת כלי חדש דרבנן שאני התם דעכ״פ היה ראוי להשתמש בו בדברים טמאים משא״כ כלי חדש דלא חזי כלל קודם טבילה מיחזי כמתקן. מ״מ פ״ד מה׳ יו״ט. מ״א ס״ק י״א. תו״ש או׳ י״ב. ולדיעה זו אף שנתן לו העכו״ם הכלי במתנה בשבת אפ״ה אסור דמתקן. א״א או׳ יו״ד:

מו מו) שם. ויש אוסרין. ואם עבר והטביל כלים (היינו במזיד אבל בשוגג גם הרמב״ם מתיר) לא ישתמש בהם כמ״ש סי׳ שי״ח. הרמב״ם פכ״ג מה״ש. ואפשר דיש להקל בדיעבד מאחר דיש מתירין לכתחלה. מ״א שם. א״ר או׳ י״ב. תו״ש שם. ער״ה סוף או׳ ו׳ ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל מ״ד או׳ י״ז. ואם נתערב הכלי באחרים יש צדדים יותר להקל א״א או׳ י״א:

מז מז) שם. ויש אוסרין. ואם עבר והשתמש בלא טבילה לא נאסר מה שנשתמש בו ויטבילנו עוד. מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד הסי׳ ק״ך בשם הטור. ואם נסתפק לו אם הטבילו נ״ל דאם הוא כלי זכוכית או מצופה אבר דטבילתו דרבנן לכ״ע מותר להשתמש בו דספיקא דרבנן לקולא אבל בחול יש להטבילו על צד היותר טוב, ואם הוא כלי מתכות יש להטבילו אפי׳ בשבת משום ספק הפיקא דאף את״ל שלא הוטבל שמא הלכה כהמתירין ובפרט שכן סתם הש״ע. והיינו בא״א לעשות התקנה הכתובה בש״ע ובהגה:

מח מח) שם. ויתן הכלי לעכו״ם במתנה וכו׳ עיין בשו״ת מהר״ש בן הרשב״ץ בסי׳ קס״א מה שערער על מורה א׳ שהורה כן יעוש״ב ואשתמיט ליה שכן כתב להדיא המרדכי ופסקו מרן ז״ל גם ביו״ד סי׳ ק״ך. ועיין לו עו״ש למהר״ש ז״ל שאסר לתת במתנה לעבדו או לשפחתו ולא למשרת גוי יעו״ש. ואמת שצריך ליזהר בזה כמ״ש הרב ז״ל. כס״א או׳ ב׳ וכ״כ הער״ה ביו״ד סי׳ ק״ך או טו״ב:

מט מט) שם. ויתן הכלי לעכו״ם במתנה וכו׳ ואע״ג דאסור ליתן מתנה בשבת כמ״ש המ״א סי׳ ש״ו ס״ק ט״ו בשם המרדכי יעו״ש כתב המ״א ס״ק י״ב דהכא שרי כיון שצורך שבת הוא. וכ״כ הר״ז או׳ ח׳ ומה שהקשה התו״ש על דברי מ״א הנז׳ עיין מה שתירץ המחה״ש:

נ נ) שם, ויחזור וישאלנו ממנו וכו׳ נ״ל דהאי תיקונא אינו אלא לפי שעה דהיינו לאותו שבת או בחול כל זמן שאין לו מקוה אבל לאחר השבת או שיזדמן לו מקוה כיון שישתקע עולמית ביד ישראל ודאי הוי כלקוח בידו וצריך טבילה אלא שיש להעבילו עם כלי אחר או בלי ברכה. ט״ז ביו״ד סי׳ ק״ך ס״ק ח״י ובסי׳ זה סק״ו. והגם דהכנה״ג שם בהגב״י או׳ ס״ב חלק על דברי הט״ז הנז׳ וכתב דא״צ טבילה כלל כ״ז שהוא שאול בידו מ״מ סיים דלהטבילו עם כלים אחרים אין חשש ומהיות טוב אל תקרי רע יעו״ש. וכ״כ הבל״י שם או׳ כ״ט. קה״י שם בסוף הסי׳ ואע״ג שהפר״ח שם כתב דיטבילנו בברכה והביאו הלה״פ שם בסוף הסי׳ מ״מ ק״ל סב״ל:

נא נא) שם הגה. ואם הוא כלי שראוי וכו׳ והטעם משום דאינו נראה כמו שרוצה להטביל אלא שרוצה לדלות בו מים לצרכו. עו״ש או׳ י״ד ר״ז או׳ ח׳:

נב נב) שם הגה. ואם הוא כלי שראוי וכו׳ וכ״כ האחרונים בסי׳ זה וביו״ד ססי׳ ק״ך. וזה התיקון יותר טוב משיתן למתנה לגוי כי במתנה יש איזה פקפוק כמ״ש לעיל או׳ מ״ח ומ״ט יעו״ש:

נג נג) שם בהגה. ימלאנו מים מן המקוה וכו׳ ויטבול ידיו תחלה ואח״כ ישקע כל הכלי במים ואין לעשות כן אלא אם הוא צריך לו. מהר״ש שער אריה בהגהו׳ כ״י ברכ״י בשיו״ב או׳ ד׳ חס״ל או׳ ג׳:

נד נד) שם בהגה. ימלאנו מים מן המקוה וכו׳ או נהר במקום שיש עירוב. ח״א כלל מ״ד או׳ י״ז:

נה הנ) שם בהגה. ימלאנו מים מן המקוה וכו׳ ואם הוא כלי שאין ראוי למלאות כמו סכין וכדומה ירחצנו במקוה אם הוא צריך רחיצה וממילא עלתה לו טבילה:

נו ונ) שם בהגה. ימלאנו מים מן המקוה וכו׳ ולא יברך דאז אינו מוכח שעושה לשם טבילה. וכ״כ בתשב״ץ. מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ י״ד. ר״ז או׳ ח׳ ח״א שם. ולאחר שבת ג״כ לא יברך א״א או׳ י״ג ואם א״א לו באחד מאופנים הללו ויתבטל עי״ז מאכילת שבת כדאי הוא הב״י (ר״ל סתם הש״ע) לסמוך עליו ומותר להטביל לכתחלה. ח״א שם. וכ״כ בספרו חכ״א כלל ע״ג או׳ כ״ג:

נז זן) ואם עשה לו עכו״ם כלי מכסף מקנתו מותר להטבילו בשבת אפי׳ מי שהוא בעל נפש יתירה כיון דלדעת רוב פו׳ והמחבר מכללם כלי זו א״צ טבילה כדאיתא ביו״ד סי׳ ק״ך אלא דהרב רמ״א כתב שם שיש להחמיר לטובלו בלא ברכה ובכה״ג שפיר יש לסמוך על דיעה ראשונה שהתירו טבילה בשבת ובפרט לדעת הב״ח שם דכלי כזו א״צ טבילה לד״ה יעו״ש. תו״ש או׳ י״ג:

נח חנ) וכתב הער״ה ביו״ד סי׳ ק״ך או׳ טו״ב דכלי זכוכית או כלי חרס דמצופה אבר אע״ג דטבילתן דרבנן לכ״ע אסור להטבילו בשבת אבל ביו״ט דעת קצת אחרונים לא אסרו משום מתקן אלא גזירה שמא ישהה ובכלים חדשים לא חיישינן יעו״ש. ורש״ל פ״ב דביצה סי׳ י״ט נשא ונתן בדין זה והעלה דלכ״ע אסור להטביל כלים חדשים ביו״ט אלא שאם באו ליד ישראל ביו״ט היה מותר להטבילם אלא שאין ראוי לעשות כן בפני ההמון שלא יבואו להטביל שאר כלים שהם לא ידעו חילוק זה וגם לא ידעו שהיום באו ליד ישראל ע״כ יותר טוב שאר תיקונים והערמה יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ וכ״כ המ״א בסי׳ תק״ט ס״ק י״ד דאם לא היה אפשר להטבילו מעיו״ט שרי אלא דאין מורין כן כמ״ש בהגה שם סעי׳ א׳ לגבי מכשירין יעו״ש. וכ״כ א״ר שם או׳ ט״ז ר״ז שם או׳ ט״ו ח״א כל צ״ד או׳ י״ג:

נט טנ) שם בהגה. ימלאנו מים מן המקוה וכו׳ עיין בשו״ת לב חיים ח״ג סי׳ ק״ו שלמד מדין זה דמותר לבדוק כלי שתייה בשבת אם שלימים או נקובים בזה האופן שימלאנו לשתות בו וממילא הוא נבדק אם נקוב או לא יעו״ש. א״ח או׳ ו׳:

ס ט) [סעיף ח׳] כוס ששתה בו עכו״ם וכו׳ כ״כ רי״ו בח״ח בשם הרא״ש וכתב שם הטעם דלא דמי לטבילה דהתם האיסור בגוף הכלי מיחזי כמתקן והכא גוף הכלי היתר והיין אוסרו וכשמדיח אינו מתקנו אלא כמסיר ממנו גרף של רעי עכ״ל והביאו ב״י ומ״א ס״ק י״ד וכתב שם המ״א (בשם תו׳ שבת מ״ז) דאפי׳ יש בכוס פרורי פת ששרה בו העכו״ם מותר לטלטלו ולא הוי בסיס לדבר אסור דבטלי לגבי כוס. וכ״כ א״ר או׳ י״ג. תו״ש או׳ ט״ו. ר״ז או׳ ט׳ ואי אית בהו כזית לא בטלי ואסור לטלטלו חמ״ד או׳ ג׳:

סא סא) שם. מותר להדיחו וכו׳ והיינו לצורך היום וכמ״ש לעיל סעי׳ ו׳ יעו״ש:

סב סב) אסור לבטל איסור בשבת ויו״ט דאין לך תיקון גדול מזה. תה״ד סי׳ כ״ד והביאו מ״א שם. והיינו לדעת הש״ע ביו״ד סי׳ צ״ט סעי׳ ו׳ דמבטלין בשבת אסור אבל לדעת מור״ם שם דאין מבטלין לא נפקא מידי דאפי׳ בחול אין מבטלין כיעו״ש וכ״כ שם בתה״ד. והתו״ש או׳ ט״ו כתב דנ״מ גם לדעת מור״ם ז״ל ביבש ביבש שנתערב חד בתרי דבחול יכול להוסיף עליו עד ס׳ כדי לבשלו אח״כ כדאיתא ביו״ד סי׳ ק״ט בשבת (נ״ל דל״ד וצ״ל ביו״ט) אסור משום מתקן, גם יש נ״מ לענין מים שלנו בסי׳ תנ״ה דכתב המ״א שם דמותר לבטל מים שלא לנו במים שלנו אף לכתחלה בשבת (ל״ד וצ״ל ביו״ט) אסור לעשות כן עכ״ל. והיכא דמקלי (נשרף) קלי איסורא שרי (כמ״ש סי׳ תק״ז סעי׳ ב׳) אבל מותר לשער ס׳ אפי׳ נתערב בע״ש ולא נודע לו עד בשבת. תה״ד שם. ונ״ל דיבש ביבש שנתערב מותר להשליך אחד בשבת דאינו אלא חומרא בעלמא ולא הוי כמתקן עיין ביו״ד סי׳ ק״ט. מ״א שם. א״ר או׳ י״ג. תו״ש או׳ ט״ו. וכן מותר להורות כל הוראה להתיר ואינו חשוב כמתקן שהרי דבר זה היה מתוקן מאליו אלא שלא היה ידוע להשואל עד שבא המורה והורה לו. ר״ז או׳ יו״ד. והיינו רק לשער בדעת ומראה עיניו הא למדוד לא ואע״ג דמדידה דמצוה שרי הכא נראה כמתקן בעושה מעשה בידים. א״א או׳ י״ד:

סג סג) סכין טריפה לחתוך בה לחם וכדומה בצונן דבעי הדחה ומשמע דבעי הדחה שפשוף היטב לא הדחה בעלמא אסור בשבת דהוי כמתקן. מש״ז או׳ ז׳:

סד סד) [סעיף ט׳] מותר לשפשף הכלים בכל דבר וכו׳ ואפי׳ בנתר וחול. גמ׳ ופרש״י דאע״ג דנתר ותול זימנין דגריד כיון דלא מתכוין שרי אבל גרתקן ודאי גריד לכלי כסף שהוא רך והו״ל ממחק וכיון דפסיק רישיה הוא מודה ביה ר״ש. וכתב רי״ו בחי״ג דהא דשרי בנתר וחול לחוף בשייחד להם מקום מבע״י שאם לא כן אסור לטלטלם ודבר פשוט הוא. ב״י ולפי מ״ש לעיל סי׳ שכ״א או׳ צ״ב דדעת האחרונים יש גיבול בחול צ״ל ג״כ מגובל מבע״י או לשפשף בו כך כמו שהוא יבש בלתי גיבול במים או ליתן מעט במים הרבה בענין דלא שייך גיבול:

סה סה) שם. מותר לשפשף הכלים וכו׳ מהר״ש היה אוסר בשבת לשטוף כלי זכוכית עם שבולת שועל כדי להצהירו, דרשות מהרי״ל. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ מ״א ס״ק ט״ו, תו״ש או׳ ט״ז, וה״ה להצהיר הסכינים אסור אבל בשאר כלים שרי אם עושה משום נקיות לחוד. א״א או׳ ט״ו:

סו סו) שם. מותר לשפשף הכלים וכו׳ ואע״ג כשחופף כלי שנדבק בו שומן אז נימס השומן על ידו והוי מוליד כיון דלא מכיון לזה אינו אוסר משום נולד. ט״ז סי׳ שכ״ו סק״ג. תו״ש בזה הסי׳ או׳ ט״ז:

סז סז) שם. מפני שהוא ממחק לכלי כסף וכו׳ משמע אבל בשאר כלים מותר אפי׳ בגרתקן. א״ר או׳ ט״ו וכ״כ האחרונים:

סח סח) **[סעיף יוד'] אין חופפין כלים במלח וכו'** דוקא לחפף אסור דהוי כמרסק שלג וברד דאסור אבל ליתן מלח לתוך המים המדיח בהם הכלים מותר דהוי כנותן שלג וברד לתוך הכוס דמותר. עו"ש או' ח"י. מ"א ס"ק ט"ז א"ר או' ט"ז. תו"ש או' י"ז. ר"ז או' י"ב. ולחוף במלח בלא מים אסור. תמ"ד או' ו' ועיין לעיל סי שכ"א סעי' ב' באיזו אופן מותר ליתן מים במלח:

סט סט) **שם. לפי שהמלח נמחה וכו'.** השחזת הסכין בשבת אף שלא ברחיים רק בעץ וכדומה אסור שדומה לממחק. מש"ז או' ח':

סימן שכד

א א) **[סעיף א'] אין כוברין וכו' משום מרקד.** ירושלמי. א"ר או' א':

ב ב) **שם. אין כוברין התבן בכברה שיפול המוץ וכו'** תבן הוא שעושין מן הקש שמחתכין אותו במוריגין ועושה כל זנב השבלים תבן. ומוץ הוא מזקן השבולת העליון ואינו ראוי למאכל וכוברין אותו בכברה שיפול המוץ. רש"י:

ג ג) **שם. כדי שירד המוץ.** דהוי עובדא דחול. תו"ש או' ב'.

ד ד) **שם. אעפ"י שהמוץ נופל מעליו,** דרך נקבי הכברה רש"י:

ה ה) **שם. כיון שאינו מכוין,** כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר. רש"י:

ו ו) **[סעיף ב'] לא ימדוד אדם שעורים וכו'** שנראה כמודד למכור. רש"י:

ז ז) **שם. אלא משער באומד דעתו.** בגמ' איתא אבל קודר הוא קב או קבים ונותן לפני בהמתו ואינו חושש ופירש"י אבל קודר הוא. בקב עצמו נוקב בכרי וממלאו שלא כדרך מדה לתת בידו לתוכו אבל הרי"ף פי' קודר משער באומד דעתו וכ"כ הרמב"ם פ"ד מה' יו"ט. ב"י. וכ"פ כאן בש"ע. וכ"פ הב"ח. עו"ש או' ב' ר"ז או' ב' ח"א כלל נ"ט או' ג' חס"ל או' א' ומשמע אבל ליקח בכלי אחר שאינו של מדה ומשער בדעתו קב או קבים לכ"ע שרי. ועיין מש"ז רהסי':

ח ח) **שם. אלא משער באומד דעתו.** ואעפ"י דמשער בדעתו שזה שהוא נותן לפני בהמתו הוא קב או קביים אפ"ה אינו חושש דליהוי חשוב כמודד ומותר. ב"ח:

ט ט) **[סעיף ג'] אין גובלין מורסן וכו'** אבל נותנים בו מים וכו' והוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש דפסקו כר"י ב"ר יהודה ויש אוסרים שכתב אח"כ בש"ע הוא דעת סמ"ג וסמ"ק, והתרומה שפסקו כרבי כמבואר בב"י יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' שכ"א או' ץ' יעו"ש. וטעם המתירין כתב המ"מ (סוף פ"ח) משום דמורסן לאו בר גיבול הוא אבל הב"י כתב דגם במורסן שייך גיבול אלא היינו טעמא משום דס"ל לר"י ב"ר יהודה דבנתינת מים לחוד לא מחייב עד שיגבל אבל איסורא מיהא איכא וה"מ בקמח שאין בו צורך אבל במורסן שיש בו צורך היום להאכיל לחיה ולעיף לא גזור כיעו"ש בב"י. והט"ז סק"א כתב דגם בקמח שרי לתת מים בשבת לסברא זו אם הוא לצורך היום כדי להאכיל לחיה ולעוף יעו"ש. אמנם התו"ש או' ד' השיג על הב"י והט"ז בזה וכתב דממורסן אין בגיבולו חיוב מה"ת אלא איסור מדרבנן ולכך שרי אבל בקמח דיש בגיבולו חיוב מה"ת אסור לתת עליו מים בשבת אפי' לצורך יעו"ש וכ"כ הח"מ או' א' וכ"כ הברכ"י בשיו"ב או' א' בשם מהרי"ל ואלי וכתב ולפ"ז במורסן שלט דלעולם נשאר בו קמח שייך שפיר גיבול מה"ת וא"כ נתינת מים אסור מדבריהם עכ"ל וכ"כ החס"ל או' א' דיש לאסור לתת מים במורסן שלנו שיש בו קמח. וכ"כ בן א"ח פ' משפטים או' י"ד:

י י) **שם. אין גובלין מורסן וכו'** כתב הרמב"ן במלחמות לסברא קמייתא (היינו לסתם הש"ע) דאם מגבל מעט מעט שרי בלא שינוי וכמ"ש סי' שכ"א סעי' י"ד יעו"ש והביאוהו האחרונים. אבל הער"ה או' א' תמה על דברי המ"א הנ"ז דהרמב"ן כתב דוקא בקלי ושתית לאדם שרי מעט מעט אפי' גיבול גמור אבל לבהמה גיבול גמור לעולם אסור ולא שרי אלא שתי וערב וחוזר ומנערו בכלי יעו"ש:

יא יא) **שם. ומעביר בו תרווד וכו'** רש"י פירש פעם אחת מוליך המקל שתי ופעם אחת ערב וכתב ב"י נרא' מדבריו שאינו רשאי להוליך המקל יותר מפעם א' שתי ופעם א' ערב אבל מדברי הרי"ף והרמב"ם נראה דאפי' כמה פעמים מוליך התרווד שתי וערב ואינו חושש כיון שאינו מערב בידו ולא מסבב אותו יעו"ש. וכ"כ הב"ח וכתב דהכי מסתברא וכ"כ העו"ש או' ד' דאפי' כמה פעמים שרי. א"ר או' ד' ר"ז או' ג' אבל בידו אפי' פעם א' שתי וערב אסור. עו"ש שם:

יב יב) **שם. ונותן לפני כל בהמה וכו'** אפי' שני כלים לפני בהמה או ואעפ"י שבחול אינו נותן, כל כך. ב"י ונ"ל א"ר שם:

יג יג) **שם. ואפי׳ כור ואפי׳ כורים.** ודוקא דצריך לכור או לכורים אבל אם א״צ אסור עו״ש או׳ ה׳ וכ״כ המ״א סק״ב דאסור לגבל יותר ממה שצריך לאותו יום. א״ר שם תו״ש או׳ ו׳ א״א או׳ ב׳ ר״ז שם:

יד יד) **שם. ויש אוסרין וכו׳** זהו דעת סמ״ג וסמ״ק והתרומה כמ״ש לעיל או׳ ט׳ וכ״ה דעת מורם ז״ל בד״מ או׳ א׳ וכ״כ הב״ח דיש לנהוג לחומרא כבעל התרומה ומי שנוהג כמותו צריך ליזהר ג״כ שלא לנערו לכלי אחר אלא לנענע היטב בכ״ר עכ״ל וכ״כ הר״ז שם שיש להחמיר כסברא זו וכן נוהגין עכ״ד. וכ״כ ח״א כלל י״ט או׳ א׳ דק״ל לחומרא כיון שהוא מידי דאורייתא ורק בשעת הדחק יש להתיר ע״י עכו״ם שהעכו״ם יתן מים בשבת ויגבל ע״י שינוי יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו שכ״מ שסותם מרן להתיר ואח״כ כותב יש אוסרין חושש להם לכתחילה דהיינו היכא דאפשר יעו״ש ובל״ה כבר כתבנו לעיל סוף או׳ ט׳ דבמורסן שלנו דלעולם נשאר בו קמח שייך בו גיבול מה״ח ואסור ליתן בו מים בשבת אף לסברא ראשונה יעו״ת:

טו טו) **אבק** הטוט״ן כשהוא יבש אסור ליתן עליו מים ולגבלו בידו דדמי למורסן והגם דמרן סתם כהמתירין אינו אלא לתת בו מים אבל לגבלו בידים לכ״ע אסור ומנהג עיר בגדאד יע״א להניח בשבת טיפות מים בכלי הקטן של אבק הטוטי״ן וסוגרין הכלי ומכים בכלי על כף ידם כמה פעמים שיתהפך האבק בתוכו ויתגבל מיניה וביה שיתערבו טיפות המים בכולו בכך ודמי זה למה שהתירו לנער המורסן מכלי אל כלי. בן א״ח פ׳ משפטים או׳ ט״ו. וא״כ משמע דזה ההיתר הוא דוקא לסתם הש״ע אבל לדעת האוסרין ליתן מים למורסן בשבת גם בטוטי״ן אסור ליתן וכבר כתבתנו באו׳ הקודם שגם מרן ז״ל חושש לסברת האוסרין היכא דאפשר והכא אפשר לשואפו בלא מים וא״כ אסור ליתן בו מים בשבת אע״ג דאינו מגבל בידו ומ״מ היכא שכבר נהגו אין למחות בידם אבל כל יר״ש יחמיר לעצמו לצאת אליבא דכ״ע ועיין לעיל סי׳ שכ״א או׳ ס״ט:

טז טז) **[סעיף ד׳] הגה. ויש אומרים דלא שרי וכו׳** וכתב התו״ש או׳ ח׳ דלכ״ע דינא הכי אלא שכן דרכו לכתוב י״א בדק שנזכר באיזה פוסק ולא בפו׳ אחרים יעו״ש. וכ״כ בס׳ בית מאיר. מיהו בהגרע״א כתב שמדברי הרמב״ם משמע דבכל ענין מותר בין לקשור ובין להתיר וכן הריק״ש הביא דברי הרמב״ם להקל וכתב עלה דהיינו אפי׳ מעשה אומן לקיימו כשייבש יעו״ש. אמנם מדברי רש״י שבת קנ״ז ע״ב ד״ה בגמי וההמ״ך שהובא בכ״מ פ״י דין ד׳ משמע דגם במידי דמאכל בהמה שייך ביה קשר של קיימא יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל כ״ו או׳ ח׳. וכ״כ השה״ג פ׳ מי שהחשיך דהכא מיירי בענין דליכא איסור בהתרתן משום קשר של קיימא. וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל נ״ט או׳ ה׳ וכ״כ האחרונים. ועיין לעיל סי׳ שי״ז איזו נקרא קשר של קיימא. ואם הוא אגוד כאגודה של ירק דהיינו שכורך האגודה סביב ותוחב ראש האגודה לתוכה בלא קשירה אינו נקרא קשר של קיימא כמ״ש לקמן סי׳ תרנ״א בטור וב״י יעו״ש:

יז טוב) **שם. מותר לעשותו אוכל.** משום צערא דבהמה רש״י:

יח חי) **[סעיף ה׳] בעודם לחים וכו׳** ובההיא שעתא כולהו סתמייהו עומדין למאכל בהמה דאי לאו עומדין בסתם לאכילת בהמה היה אסור לטלטלן משום מוקצה אם לא יחדן לכך. שה״ג פ׳ מי שהחשיך. כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ כ״ח ובדברינו לשם בס״ד:

יט יט) **שם. שאינם ראויים בלא שפשוף.** ונמצא שהשפשוף הוא להם שווי אוכלה. טור. ור״ל דשווי אוכלא מותר כמ״ש בסעי׳ הקודם:

כ ך) **[סעיף ו׳] מחתכין דלועין וכו׳** ודוקא בדלועין קשין כמ״ש סעי׳ ז׳ מ״א סק״ג א״ר או׳ ז׳ תו״ש או׳ ט׳ ר״ז או׳ ד׳ והיינו חתיכות גדולות הא קטנות אסור ודוקא לאחר זמן הא לאלתר שרי אף לעופות וכל לאלתר שרגילין לאכול בפ״א שרי כמו באדם. א״א או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״א ססי׳ י״ב ובדברינו לשם בס״ד:

כא כא) **שם. והוא שנתלשו מאתמול.** דאילו נתלשו היום אפי׳ ר״ש מודה דאסור כיון דלא לקטינהו מאתמול אקצינהו וכמאן דדייחא בידים דמי והוי כגרוגרות וצמוקין אבל בנבילה מותר דק״ל כר״פ דמוקצה מותר. ב״י ט׳ סק״ג:

כב כב) **שם. והוא שנתלשו מאתמול,** אבל אם נתלשו בשבת אפי׳ ע״י עכו״ם שתלשם לעצמו אסורים בטלטול כמ״ש בסי׳ שכ״ה. ר״ז או׳ ד׳:

כג כג) **[סעיף ז׳] אפי׳ נתגבלה היום.** כר״ש דלית מוקצה אלא בגרוגרות וצימוקין דדחינהו בידים. טור וב״י. ואין לדייק דיש לאסור בטלטול משום דכיון דאתקצאי בטלטול בה״ש אסור בכל היום שהרי בעלי חיים אסורים בטלטול לכ״ע י״ל דגם מגו דאתקצאי בה״ש וכו׳ לית ליה לר״ש. וכ״כ התו׳ (דף קנ״ו ע״ב ד״ה והא) ס״פ מי שהחשיך יעו״ש. והגם דהש״ע פסק לעיל סי׳ ש״י סעי׳ ג׳ דדבר שהוקצה בה״ש אסור כל היום י״ל דלא אמרינן כן אלא בדבר שדחאו בידים כמו נר וכדומה אבל אם נדחה מעצמו כמו הכא שרי. עו״ש או׳ ט׳ ועי״ש:

כד **כד) שם. בין שהיתה בריאה.** והא דלקמן סי׳ תקי״ח סעי׳ ו׳ כתב דדוקא אם היתה מסוכנת מעיו״ט וכו׳ שאני התם דמיירי בענין יו״ט וביו״ט ק״ל כר״י כמ״ש סי׳ תצ״ה סעי׳ ד׳ יעו״ש. עו״ש או׳ יו״ד:

כה **כה) שם. והני מילי בנבילה הקשה וכו׳** ואפי׳ נאכלין ע״י הדחק בלא חתיכה שרי. ב״י. מ״א סק״ד. ומכ״ש דשרי בקשין לגמרי. א״ר או׳ ט׳

כו **כו) שם. שא״א להם לאוכלא וכו׳** וה״ה אם הנבלה רכה רק שהכלבים הם קטנים שרי משום דכל נבלה קשה להם. שבת קנ״ה ע״ב. וכ״כ האחרונים:

כז **כז) שם. הגה, ועיין לעיל סי׳ שכ״א וכו׳** סעי׳ ט׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

כח **כח) שם. בהגה. אם מותר לחתכו דק דק וכו׳** דדבר שהוא מלאכה כגון טחינה אסור לעשות לבהמה אפי׳ ביו״ט כמ״ש סי׳ תקי״ב וסי׳ שכ״א סעי׳ י״ב, מ״א סק״ה. והטעם כל דא״א בלי טחינה הוי טוחן ואסור לבהמה אף ביו״ט דלא הותר מלאכת אוכל נפש כ״א לאדם לא לבהמה ואסור אף ביו״ט אם נותן להם לאכול לאחר זמן א״א או׳ ה׳:

כט **כט) שם בהגה. אם מותר לחתכו דק דק וכו׳** מיהו דעת הט״ז סק״ד להקל יעו״ש. אבל דעת המ״א כדברי מור״ם ז״ל כמ״ש באו׳ הקודם. וכ״ה דעת הא״ר סי׳ שכ״א או׳ י״ג וכ״ה דעת הנה״ש ונתיב חיים בסי׳ זה ועי״ש מה שיישבו קושיות הט״ז וכ״נ דעת המש״ז או׳ ד׳ וכ״ה דעת האחרונים:

ל **ל) שם. בהגה. אם מותר לחתכו דק דק וכו׳** ואסור לחתוך התבן דק דק ואפי׳ ע״י עכו״ם אסור דהוי כטוחן ונ״ל דבדיעבד אם עשה גוי מותר ליתן לבהמה דאין בזה אלא איסור דרבנן דהא בלאו הכי ראוי התבן למאכל בהמה. ח״א כלל נ״ט או׳ ו׳:

לא **לא) [סעיף ח׳] אין חותכין שחת וכו׳** ואפי׳ לחתיכות גדולות דלית ביה משום טחינה. ב״ח תו״ש או׳ י״ג:

לב **לב) שם. משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה.** ומשמע שאם לא היו ראוים לאכילה בלא חיתוך כגון שהיו יבישים או שהיחה הבהמה עייר קטן שאף השחת קשה לה וצריכה חיתוך שוויי אוכלא הוא ושרי, ב״י. מיהו הב״ח כתב לדעת הרמב״ם דבכל ענין אין מרסקין לא מיבעיא ברכיכי דמיטרח באוכלא הוא שא״צ לחתכן כלל אלא אפי׳ בקשין דשווייה אוכלא הוא נמי אין מרסקין משום דצריך לחתכן דק דק ונראה כטוחן יעו״ש, ומ״מ משמע דאם א״צ לחתכן דק דק שרי בקשין כיון דליכא משום טוחן ושווייה אוכלא הוא וכ״כ המש״ז סי׳ שכ״א או׳ יו״ד דלאכול מיד או לחתיכות גדולות שרי באין ראוי לאכילה יעו״ש. ובדברינו לסי׳ שכ״א או׳ ה״ן:

לג **לג) [סעיף ט׳] אין אובסין את הגמל וכו׳** שכל זה טירחא יתירה היא בשבת. לבוש. וז״ל הרמב״ם (פכ״א דין ל״ה) אין מאכילין בהמה חיה ועוף בשבת כדרך שהוא מאכיל בחול שמא יבא לידי כתישת קטניות או לידי לישת קמח וכיוצא בו כיצד לא יאכיל הגמל בשבת מאכל ג׳ או ד׳ ימים ולא ירביץ עגל וכיוצא בו ויפתח פיו ויתן לתוכו כרשינין ומים בבת אחת. וכן לא יתן לתוך פי יונים ותרנגולים למקום שאינן יכולין להחזיר. אבל מאכיל את הבהמה מעומד ומשקה אותה מעומד או נותן לתוך פיה מים בפני עצמן וכרשינין בפני עצמן במקום שיכולה להחזיר. וכן מאכיל העוף בידו במקום שיכול להחזיר ואצ״ל שיתן לפניהם והן אוכלין עכ״ל. והש״ע קיצר לפי שהעתיק לשון הטור וכבר כתב עליו בב״י שקיצר בדבריו:

לד **לד) שם. למקום שאינו יכול להחזירו.** שתוחבו לה לפנים מבית הבליעה. רש״י

לה **לה) שם. אבל מלעיטין.** ומיירי שהם צריכין לכך דאם לא כן אסור משום מוקצה כמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ מ׳ תו״ש או׳ ט״ו:

לו **לו) שם. איזה המראה למקום שאינה וכו׳** ומשמע בגמ׳ דכל שאין מרביץ הבהמה אין יכול לתחוב כ״כ בעומק ומקום שיכול להחזיר הוא:

לז **לז) שם הגה. ודין תרנגולין וכו׳** דהיינו שאסור לתחוב המאכל בגרונם למקום שאין יכולין להחזיר. ד״מ או׳ ג׳ וכ״כ לעיל או׳ ל״ג בשם הרמב״ם:

לח **לח) שם בהגה. ודין תרנגולין ואווזים וכו׳** מור״ם ז״ל בתשו׳ סי׳ ע״ט התיר להמראות האווזות פעם אחת בשבת ע״י עכו״ם משום צער ב״ח וצידד ע״י ישראל הואיל ואינן אוכלות בענין אחר. אבל אין המנהג כן. מהר״ר גואל. ברכ״י בשיו״ב או׳ ג׳ וכ״כ א״ר או׳ יו״ד דאין להקל להמרות ע״י ישראל. וכ״כ לעיל סי׳ ש״ה או׳ פ״ד יעו״ש:

לט **לט) והלואי** לא ילעיטום לעולם שעוברים על כמה איסורים ולאו אדעתייהו והמורה יזהר בשבת דבריש כל מרעין הנשים מצוות לעכו״ם להדליק האש ולחמם המים וידוע שלפעמים הושט נקוב ולא אדעתייהו ואוי למורים שאינם משגיחין בכל. מהר״ש שער אריה בהגהות כ״י שיו״ב שם או׳ ד׳

מ **מ) [סעיף יוד׳] מותר ליתן מאכל וכו׳** פי׳ במקום שיכולין להחזיר אבל במקום שאין יכולין להחזיר אסור כמ״ש לעיל או׳ ל״ג ול״ד:

מא **מא) שם. מותר ליתן מאכל וכו׳** ומיהו צריך ליזהר שלא לבא לטלטלם דכל ב״ח מוקצים כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ מ׳:

מב **מב) [סעיף יא׳] אין נותנים מים ולא מזונות וכו׳** לא זו אף זו נקט דלא זו דמים אסור כיון דשכיח בדברא אלא אפי׳ מזונות נמי אסור כיון שאפשר להם לשוט ולאכול תו״ש או׳ ט״ז:

מג **מג) שם. לפני דבורים וכו׳** ואפי׳ הן שלו מיקרי אין מזונותם עליך לפי שמוצאין לאכול במקום אחר שה״ג פ׳ מי שהחשיך. ומיהו משמע דאם אין דרכם לשוטט ולאכול במקום אחר. אלא הוא נותן לפניהם בכל יום ואם אינו נותן ישארו רעבים מותר ליתן להם גם בשבת משום צער ב״ח. וכ״מ לקמן או׳ מ״ח:

מד **מד) שם ולא לפני חזיר.** משום שאין מזונותיו עליו לפי שאסור לגדלו כמ״ש בח״מ סי׳ ת״ט. ולפ״ז אם נפלו לו בירושה דאין מחייבין אותו למכור בפעם אחת אלא מעט מעט כמ״ש בש״ע שם הרי באותו זמן שמוכר אותם מותר ליתן לפניהם מזונות שהרי מזונותיו עליו דלא עביד איסורא במה שגדלו דברשות חכמים עושה. עו״ש או׳ ח״י. וכן צייד שנזדמן לו בצידתו חזיר או שאר דברים טמאים או נפלו לו בירושה או גבאן בחובו שמותר להשהותן ולמוכרן כדי דמיהן ולא להרויח בהן כמ״ש ביו״ד סי׳ קי״ז מותר ליתן לפניהם מזונות. מחה״ש סק״ו. ברכ״י בשיו״ב או׳ ה׳:

מה **מה) שם. וכן לפני כלב וכו׳** ה״ד שאין בו חשש שיזיק אבל כלב רע שיש בו חשש שיזיק לבני אדם דאסור לגדלו וכדאמרינן (קמא פ״ג ע״א) לא יגדל אדם כלב רע אסור ג״כ ליתן לפניו מזונות. עו״ש או׳ י״ט. ועיין ח״מ סי׳ ת״ט:

מו **מו) שם. וכן לפני כלב וכו׳** משמע בגמ׳ (שבת קנ״ה ע״ב) אפי׳ כלב שאינו מגדלו בביתו מותר דמצוה ליתן לו מזונות. מ״א סק״ז. ומלבוש לא משמע הכי גם בגמ׳ שם לא קאמר אלא אורח ארעא וכו׳ ולא מצוה וה״מ בשדה אבל במתא לא. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ י״ז. נה״ט או׳ ה׳ וכתב דהכי משמע מלשון הרמב״ם פכ״א והש״ע דלא שרי אלא בכלב שלו יעו״ש:

מז **מז) יש** נוהגין לתת חטין בשבת שירה לפני העופות ואינו נכון שהרי אין מזונותן עליך. מ״א שם. ואפשר דכיון שנהגו כן לשם מצוה דמרגלא בפומייהו שהעופות אמרו שירה בים לכך אין להקפיד בכך. תו״ש שם:

מח **מח) [סעיף יב׳] מותר להאכיל תולעת המשי.** דהני תולעים לא גריעי מאווזים ותרנגולים ויוני הרדיסאות שמזונותן עליך כיון שאינם יוצאין מן הבית חוצה כדבורים ויוני שובך ואין לאלו התולעים אלא מה שנותן להם האדם ולפיכך דבר פשוט הוא שנותן לפניהם עשבים לאכול ולפזר עלי התותים וזולתם שלא אסרו אלא הזירין וכיוצא בו שיש לו ג׳ אגדין ויש בו טורח הרבה אבל מתירין פקיעי עמיר ואיני רואה בזה שום חשש איסור אלא א״כ הוא מקום שנהגו בו איסור להחמיר על עצמן. ב״י בשם תשו׳ הר״צ בן הרשב״ש:

מט **מט) שם. מותר להאכיל וכו׳** ולגרוף מתחתיהם שיורי העלין היבשים אפי׳ הם מאוסין שאינם ראויין לשאר ב״ח אם תולעי המשי אינם אוכלים ביום ההוא עד שיגרפו שיורי העלין מתחתם ואז הם מסתכנים בסבתם גורפין אותם כלאחר יד שלא כדרך גריפתן בחול. ברכ״י או׳ א׳ בשם הר״מ פרובינצ״ל:

נ **נ) שם. מותר להאכיל וכו׳** ולענין טלטול דינם כשאר ב״ח שאין מטלטלין אותם. מש״ז או׳ ו׳:

נא **נא) [סעיף יג׳] מעמיד אדם בהמתו וכו׳** כדדריש במכילתא למען ינוח שורך וחמורך וכו׳ יכול לא יניחני תולש ועוקר ת״ל למען ינוח ואין זו נוח אלא צער. תו׳ שבת קכ״ב ע״א. תו״ש או׳ י״ע:

נב **נב) שם. ולא חיישינן וכו׳** דזהיר בזה. תו״ש או׳ ך׳ ר״ז או׳ יו״ד:

נג **נג) שם. אבל לעמוד בפניה וכו׳** כיון שאין קרוב לה כ״כ ליכא למיחש. תו״ש או׳ כ״א. ר״ז שם:

נד **נד) [סעיף יד׳] ונותנין לפני שור.** מפני שראוי הוא לו שהחמור אינו מטיל רירין ואין מה שלפניו נמאס וראוי לתתם לפני השור. ר״ז או׳ י״א:

נה **הנ) שם. ואין ראוי עוד לחמור** פי׳ אין ראוי לו אלא ע״י הדחק דאם אינו ראוי כלל לאיזו צורך נותנו לפניו. ב״ח ט״ז סק״ז. תו״ש או׳ כ״ב. וקרוב לודאי שלא יאכלנו ונמצא טורח בחנם בשבת. ר״ז שם. ודוקא לפני חמור אבל לפני שור אחר שהוא מינו אינו קץ מפני הריר ומותר לכו״ע. מאירי.

נו **ונ) שם הגה. ויש מתירין וכו׳** ואין למחות ביד מי שנוהג היתר בדבר. ב״ח מ״א סק״ח. א״ר או׳ יו״ד תו״ש או׳ כ״ג ר״ז שם ונראה דמינים שידוע שנמאס ברירם למין אחר אסור. א״ר שם. ברכ״י או׳ ב׳ וכתב דהוא דבר פשוט:

נז **נז) [סעיף טו׳] אסור לגרוף האבוס וכו׳** כדי לתת לתוכו תבן ושעורין ולא יתערב בהן עפרורית ויקוץ במאכלו. ר״ז או׳ י״ב והוא מפירש״י בגמ׳ שם:

נח חנ) **שם. לפני שור של פטם.** שמפטמין אותו. רש״י שם:

נט נט) **שם. אפי׳ אבוס של כלי וכו׳** אבל לגרוף השלחן או תיבה מן הצרורות מותר. לוח הדינים שנמצאו במרדכי או׳ רפ״ח:

ס ס) **שם. דאתי לאשוויי גומות.** ואע״ג דק״ל כר״ש דאמר דבר שאין מתכוון מותר שאני הכא דחיישינן שמא אתי לאשוויי גומות במתכוין שלא יפלו השעורין לתוך הגומא. וכן פירש״י שם. עו״ש או׳ כ״א וכ״ה בתו׳ שם:

סא סא) **שם. ואסור ג״כ לסלק התבן וכו׳** כשהוא רב כדי שלא ידרסנו ברעי ובמי רגלים. תו״ש או׳ כ״ז ר״ז שם. וטעם האיסור מפני שיש שנמאס ואינו ראוי לאכילה רש״י. מ״א סק״ט. ומוקצה הוא ואסור בטלטול. א״א או׳ ט׳ אבל הרמב״ם (פכ״ו דין י״ט) פי׳ הטעם משום אשוויי גומות וכ״נ דעת הש״ע. מט״י או׳ ב׳ ונ״מ דאפי׳ אין בו שנמאס אסור משום אשוויי גומות:

סימן שכה

א א) **[סעיף א׳] מותר לזמן עכו״ם בשבת.** ואע״ג דק״ל (בסי׳ תקי״ב) דביו״ט אסור לזמן את הגוי היינו דוקא ביו״ט דגזרינן שמא ירבה בשבילו אבל בשבת דליכא שמא ירבה בשבילו שהרי מבשלין הכל מע״ש ולפיכך מותר לזמנו לבוש. עו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳:

ב ב) **שם. לזמן עכו״ם וכו׳** ולא אמרינן דהוי מבטל כלי מהיכנו דמחמת שיורי יין נסך שישאר בכוס הא אסור לטלטלו דהא מותר להדיח אותו אח״כ כמ״ש סי׳ שכ״ג סעי׳ ח׳ תו״ש או׳ א׳:

ג ג) **שם. ומותר ליתן מזונות לפניו וכו׳** מפני שאנחנו חושבין אותו כמזונותיו עלינו כיון שאנחנו מצוים לפרנסו מפני דרכי שלום. ב״י מ״א סק״א. וה״ד לענין איסור טורח שבות דרבנן אבל לענין עשיית מלאכה ביו״ט דהוי איסור דאורייתא לא חשיב מזונותיו עליך. תו׳ שבת י״ט ע״א תו״ש או׳ ב׳:

ד ד) **שם.** ומותר ליתן מזונות וכו׳ וכן לחתוך ירק ובצלים דק דק ולברור לאותה סעודה דשרי כבסי׳ שי״ט סעי׳ א׳ לעכו״ם נמי שרי ומ״מ יש להחמיר שיהיה מיד ממש כה״ג. א״א או׳ א׳:

ה ה) **שם. ומותר ליתן מזונות וכו׳** והראב״ד מחמיר לאסור בדבר כל היכא דמצי לאישתמוטי והא דק״ל מזמנין את העכו״ם בשבת לאו דספינן ליה אנן אלא דמחוינן ליה ושקיל איהו לנפשיה א״נ דספינן לדידן ואכל איהו בהדן. ב״י. ונראה להחמיר כדבריו היכא דאפשר. עו״ש או׳ ב׳:

ו ו) **שם. ומותר ליתן מזונות לפניו וכו׳** אבל לא בידיו דהוי עקירה. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל ס״ב או׳ י״ד. ור״ל דשמא יוציאנו העכו״ם ותהיה עקירה ע״י ישראל והנחה ע״י העכו״ם ויש איסור מדרבנן לעשות עקירה שמא יעשה גם ההנחה כמבואר בריש מס׳ שבת ולקמן סי׳ שמ״ז ואף בספק דאפשר שיאכל העכו״ם כאן אין עושין ספק דרבנן ולא ס״ס בידים ואף בכרמלית כה״ג משמע דאסור דגזירה קרובה היא. א״א או׳ ב׳ וכ״כ המחה״ש סק״ב דאף בכרמלית יש לאסור דפעמים גזרינן גזירה לגזירה יעו״ש והגם דהא״ר או׳ ה׳ הראה פנים להתיר ליתן בידיו אם עומד הכותי בפנים וכ״נ דעת הט״ז סק״א מ״מ נראה דיש להחמיר כדעת האחרונים הנז׳ וכתב שם המחה״ש דאפי׳ אם ישהה העכו״ם קצת בחצר לצורך עצמו דהו״ל כעומד לפוש ובטלה עקירה ראשונה אפשר דאסור דגזרינן פעם אחרת יעשה עקירה והנחה יעו״ש אבל אם הנכרי יטול מידו שרי שאז הנכרי עושה העקירה. ר״ז שם ועיין לעיל סי׳ ש״ז או׳ ק״ג:

ז ז) **שם לאכלן.** לאו דוקא אלא אפי׳ ליתן סתם מותר עו״ש או׳ ב׳ אבל במפרש להוציא אסור. ב״י ולפ״ז אם לא היה לו לעכו״ם רשות לאכלם בחצר או שנתנו לו מזונות מרובים שלא יוכל לאכלן אסור ליתן לו דהו״ל כאלו מפרש לו להוציאן. ב״ח. מ״א סק״ג. א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ד׳ ר״ז או׳ ב׳:

ח ח) **שם. ופשט ידו לפנים וכו׳** ובזה אפי׳ ליתן לפניו אסור מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא ר״ז שם. וכ״מ בתו׳ שבת ג׳ ע״א ד״ה בבא. וכ״ש למסור לידו דאסור משום עקירה וכדלקמן בסי׳ שמ״ז:

ט ט) **שם. אפי׳ אם החפצים של עכו״ם וכו׳** מלשון זה משמע דאפי׳ אם הוא תרתי לטיבותא שעומד בפנים וגם החפצים של עכו״ם מ״מ אסור. אבל בטור משמע דדוקא אם עומד בחוץ וישראל נותן לו דאז יטעו לומר שהוא של ישראל לכך אסור אבל אם עומד בפנים והחפץ של עכו״ם מותר לתת לפניו דהרואה שמוציאו אומר שהוא של עכו״ם אבל כשהחפץ של ישראל יש לחוש לאותן היודעים שהוא של ישראל ואיכא משום מראית העין שאומרים שהוא שלוחו. מ״א סק״ד. תו״ש או׳ ה׳ א״א או׳ ד׳ ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל ס״ב או׳ י״ג ומיהו היכא דליכא רואים מותר לכ״ע. עו״ש או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ ט״ו:

י) **שם. אפי׳ אם החפצים של עכו״ם וכו׳** ונראה דלדידן דנוהגין להקל לשלוח אפי׳ לכתחלה חוץ לעירוב כמ״ש בהגה סעי׳ יו״ד אין אנו חוששין בדברים הנזכרים כאן אלא במידי דשייך בו משא ומתן אבל באכילה ושתיה (לצורך ישראל) נוהגין להקל והטעם שהוא צורך שבת וא״א לישראל לילך אחר זה והוי כמו לצורך מצוה הנז׳ בסמוך. ט״ז סק״א. ויתבאר בדברינו לסעי׳ יו״ד בס״ד:

יא) **שם. אפי׳ אם החפצים של עכו״ם וכו׳** מי שמכר סחורה לעכו״ם ועודה בבית ישראל וביום ש״ק בא העכו״ם לקחתה יש לחוש ולהחמיר מלמסרה לו אם אפשר משום מראית העין. מגן שאול סי׳ נ״ז ועי״ש שהביא תשו׳ מגיסו מהר״י בן חסון דאוסר ובפרט למ״ד דעכו״ם קונה במשיכה ולדידהו נגמר המקח בשבת יעו״ש עיקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ רנ״ב או׳ טו״ב:

יב) **מי** שיש לו בבית המכס כתב שפרע המכס וביום שבת מוכרח לקחתה וליתנה ליד עכו״ם אם מותר לילך למכס ליקח הכתב ולמסרה ביד העכו״ם בשבת. עיין בשו״ת לב חיים ח״ג סי׳ ק״ט שכתב דאם לא כתבה העכו״ם בע״ש ובא לכתוב בשבת בשביל ישראל פשיטא דאסור אלא דאפי׳ כבר כתבה מע״ש ג״כ אסור יעו״ש. א״ח או׳ א׳:

יג) **שם הגה. ואפי׳ ביחד לו מקום וכו׳** כ״כ המרדכי פ״ק דשבת בשם ר׳ יואל דאסור לישראל להחזיר משכונות של עכו״ם בשבת אפי׳ יחד לו מקום מבע״י והביאו ב״י. ועיין לעיל סי׳ רנ״ב סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

יד) **שם בהגה. ואפי׳ ביחד לו מקום וכו׳** להנכרי מבע״י בתוך רשותו להניח שם משכונו עד למחר שיבוא ויטלנו משם. ואפי׳ אם פדאו הנכרי מבע״י. ר״ז או׳ ד׳:

טו) **שם בהגה.** ואפי׳ ביחד לו מקום וכו׳ די״א שכירות לא קניא. מ״א סק״ה. ור״ל וא״כ עדיין לא יצא בזה מרשות ישראל לגמרי וכיון שהוא ממושכן ביד ישראל הוי כמו חפצו של ישראל עצמו. יא״פ. ואפי׳ אם תעכו״ם עומד ג״כ מבפנים אסור. תו״ש או׳ ו׳ אבל אם אין ממושכן ועכו״ם בפנים שרי אף בלא יחד. א״א או׳ ה׳ והיינו לדעת המ״א שכתב ע״ש הטור אבל לדעת הש״ע אף אם העכו״ם עומד בפנים והחפצים שלו ואין ממושכן אסור ליתן לו מפני מראית העין וכמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש. וכ״ז הוא במקום דליכא שתופי מבואות אבל היכא דאיכא שתופי מבואות פשיטא דשרי דלא חמיר מישראל דשרי להוציא:

טז) **[סעיף ב׳] היכא דאיכא משום דרכי שלום וכו׳** כ״כ בהגמ״י פ״ו בשם א״ז ושם מבואר דמשו״ה שרינן מפני דרכי שלום לפי שאין לנו עכשיו ר״ה גמור וסבר כי״א דלקמן סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ וא״כ למ״ד לקמן דגם עכשיו איכא ר״ה יש לאסור אפי׳ משום דרכי שלום אלא מדסתם המחבר כאן בש״ע משמע דלכ״ע הדין כן ואפשר דס״ל דמשום דרכי שלום מתירין אפי׳ בר״ה גמור. עו״ש או׳ ז׳:

יז) **שם. משום דרכי שלום.** כגון נכרי שחלה ושלח אחר מאכל ישראל. ב״י ר״ז או׳ ד׳:

יח) **שם. מותר לתת לו.** ומ״מ אסור ליתן בידו ממש כמ״ש סעי׳ א׳ ואפי הכלי של עכו״ם לא יתנו לידו משום עקירה ודלא כעו״ש. מ״א סק״ו תו״ש או׳ ז׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ס״ב או׳ ט״ו:

יט) **שם. מותר לתת לו.** אפי׳ לא יחד לו מקים מבע״י. ר״ז שם:

כ) **שם בהגה. כגון להוציא חמץ וכו׳** כשי״ד בניסן חל להיות בשבת. ב״י בשם המרדכי. וכ״ה לקמן בש״ע סי׳ תמ״ד סעי׳ ד׳ יעו״ש:

כא) **[סעיף ג׳] ויוציאנו דרך מלבוש וכו׳** הא לאו הכי מחזי שהישראל צוה להוציאו כיון שהוא ממושכן בידו. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ ח׳ ובכותי אלם אפי׳ משכון שאינו מלבוש מותר. א״ר שם:

כב) **שם הגה. וטוב שעכו״ם יקח המשכון וכו׳** וכתוב שם באגודה ריש פ״ק דשבת דה״ה אם העכו״ם מניח המעות ונוטל המשכון נמי שרי ובלבד שלא יחשוב עמו וכתב שם שצווה להם להתענות למחר יעו״ש. והביאו ד״מ וב״ח ומ״א סק״ח. וכתב שם המ״א דרמ״א לא חש לה (להתענות למחר) כיון שרי״ו מקיל לגמרי. אבל הא״ר או׳ ז׳ כתב דרי״ו מיירי במלבוש אבל באגודה מיירי באינו מלבוש או כשמניח מעות דהוי כמשא ומתן:

כג) **כתב** הסמ״ע בח״מ סי׳ קל״א סק״י דאם בא עכו״ם ליטול משכונו מישראל בשבת מותר לישראל להיות ערב ובפרט בה״ש וכו׳ יעו״ש. ולי נראה דאסור משום ממצוא חפציך. מ״א שם. תו״ש או׳ ט׳ ואפי׳ בה״ש אסור. ורק לצורך מצוה כגון יין לקידוש וכדומה מותר להיות ערב. א״א או׳ ח׳:

כד) **שם בהגה. ולא יגע בו הישראל וכו׳** לא במשכון שמביא מחדש ולא במשכון הישן. ד״מ או׳ א׳ וב״ח בשם האגודה:

כה **כה) שם בהגה. ולא יגע בו וכו'** וזה אינו אלא בעכו"ם אבל בישראל נראה כמשאילו. לבוש. תו"ש או' ט':

כו **כו) [סעיף ד'] יש אוסרים.** משום דהו"ל נולד. ואע"ג דחטים חזו לכוס מ"מ אין ראוים לאכול באותו ענין שנעשו לבסוף לאחר שנעשה בו איסורא דאורייתא שנעשה לחם וי"א הטעם שמא יאמר לעכו"ם לבשל ואע"ג דעכו"ם שהדליק נר לעצמו לא גזרינן כמ"ש סי' רע"ו במידי דאכילה גזרינן טפי. ב"י. מ"א סק"ט:

כז **כז) שם. יש אוסרים.** וראבי"ה היה מלקה בני אדם שאכלו פת שאפה עכו"ם בשבת. ב"י. וכ"ז בשבת אבל ביו"ט שרי כמ"ש לקמן סי' תקי"ז סעי' א' יעו"ש:

כח **כח) שם. ויש מתירין.** דס"ל כיון דגמרו בני אדם לא הו"ל מוקצה והאוסרים ס"ל דדוקא גבי מוקצה אמרינן כן דלא מקצה אותו כיון שאדם יכול לגומרו משא"כ גבי נולד. מ"א סק"י:

כט **כט) שם. ויש מתירין.** אמנם יש אוסרים בשני יו"ט של ר"ה לפי שנמשך לפעמים הקציר עד ר"ה ואפשר שקצרו ואפאו ביו"ט. ב"י בשם התו' ולדבריהם ה"ה בשאר יו"ט במקום דאיכא למיחש לקציר דאסור ולא נקטו ב' ימים של ר"ה אלא משום דהתם אסור בשני הימים משום דכיומא אריכתא דמי אבל בשאר יו"ט ביום השני שרי. ד"מ או' ג':

ל **ל) שם. ויש מתירין.** ולד"ה אם בשל או אפה עבד ישראל בשבת אפי' לצורך עצמו ואפי' בשבת ראשונה ובפעם ראשונה שאין העבד יודע אם אדונו יאכל מזה אם לאו אפ"ה אסור. ב"י א"ר או' ט':

לא **לא) שם. ויש מתירין.** ומיירי שעשאוהו למכור ורוב הלוקחים באותו העיר הם עכו"ם. ט"ז סק"ג ר"ז או' ו':

לב **לב) שם. ובשעת הדחק וכו'** היינו כשאין לו פת וגם א"א להשאיל מחבירו כגון יחיד הדר בכפר אבל כשאפשר לו להשאיל מחבירו אין כאן שעת הדחק ב"ח מ"א ס"ק י"א. א"ר או' י"א. תו"ש או' י"ב. ר"ז שם. ח"א כלל ס"ג או' ג' ורש"ל בסי' ל"ב כתב דאסור אפי' בשעת הדחק אלא א"כ בשעת הדחק ולצורך לחם משנה שרי. שכנה"ג בהגב"י או' ה' ומשמע דאפי' יש לו פת ואפי' שלם כיון דאין לו לחם משנה מותר. מחה"ש ס"ק י"א:

לג **לג) שם. ובשעת הדחק וכו'** ואף אם הוא פת של בעה"ב דבחול אסור (כמ"ש ביו"ד סי' קי"ב) בשבת מותר כדי שלא יתענה דאסור להתענות בשבת. הרשב"ץ ח"א סי' מ"ד. והביאו הער"ה או' א' וכ"כ המו"ק. והביאו המחב"ר או' ב' וכ"כ הפר"ח ביו"ד סי' קי"ב או' ח"י. פר"ת שם או' יו"ד. בל"י שם או' י"ג. משמע הא אם יש לו דברים אחרים לאכול שאינו מתענה אסור לאכול פת בעה"ב:

לד **לד) שם. או לצורך מצוה כגון סעודת חתונה וכו'** ובזו אין להקל אלא בפת פלטר ובעיר שרובה עכו"ם. מו"ק מחב"ר או' ג':

לה **לה) שם. או לצורך מצוה וכו'** נכרי שבישל מים או טע וקאווע בזה יש חשש שמא ירבה לבשל ולכן אם מכירו אפי' שלא בפניו אם יודע שהישראל צריך לזה אסור ולא עוד אלא אפי' לא הרבה בשבילו אסור דמרגילו לשבת הבאה כיון שהוא דבר שצריך תדיר ואפי' אינו מכירו אם אמר הנכרי בפי' שעושה בשביל ישראל או שמעשיו מוכיחין שעושה לצורך שניהם וכ"ש לצורך ישראל לבד אסור ונ"ל דאם ישראל מתאכסן בבית הנכרי בשבת והנכרי אינו יודע כלל בישראל ששותה טע וקאווע בשבת ומכ"ש כשאומר הישראל בפי' שאינו שותה קאווע בשבת אז מותר לשתות הקאווע שעשה הנכרי לעצמו לדעת המתירין פת שאפה הנכרי בשבת ובלבד שלא יבין הנכרי כלל שרצונו לשתות. ח"א כלל ס"ג או' ב'. נמצא לפ"ז דאפי' לא נעשה כלל בשביל ישראל ולא יש חשש שמרבה בשביל ישראל (ולא יש חשש שמרבה בשביל ישראל) אפ"ה לא שרי אלא לדעת המתירין בפת אבל לדעת האוסרים בפת גם זה אסור. וכ"כ ח"א שם או' ג' דלדעת האוסרין בפת משום נולד ה"ה לקאווע ומכ"ש אם נטחן הקאווע בשבת יעו"ש, וא"כ לדעת מרן ז"ל והאחרונים דלא התירו בפת אלא בשעת הדחק ולצורך מצוה אסור לשתות הקאוי שבישל העכו"ם בשבת אעפ"י שבישל לצורך עצמו וליכא חשש שירבה בשביל ישראל כיון דליכא בזה שעת הדחק וצורך מצוה. וכ"כ בסי' קמ"ד ח"א ה' שבת דכ"ד ע"א לאסור הקאב"י אפי' לא נעשית בשביל ישראל יעו"ש. והגם שיש פו' שלמדו זכות על הנוהגים לשתות היכא שנעשה לצורך גוי וליכא חששא שירבה בשבילו משום דיש מתירין מ"מ שומר נפשו ירחק מזה לחוש לדעת האוסרים וכדעת מרן ז"ל. ועיין באו' שאח"ז:

לו **לו) הקאהב"י** שעושה העכו"ם בשבת אסור הואיל ויש רגילות בדבר ובחול נמי אסור משום חתנות וכל הפורש ממנו בחול כאלו פורש ממות לחיים והפורש ממנו בשבת יזכה לעולם שכולו שבת. הרה"ג מהר"א סכנדרי בתשו' כ"י. ברכ"י או' ב':

לז **לז) עכו"ם** המחזר עם קומקו"ם הקאהב"י אף שהחנות פתוחה בשבילם עכ"ז בכל גוונא אסור ובפרט כשמכיר הישראל מהר"י זיין בתשו' כ"י הנקרא שערי ישועה א"ח שער ה' סי' יו"ד. ברכ"י או' ג' ועיין בשבו"י ח"א סי' י"ב שכתב דרבים ישתו לא לימא ותהי עונותם על עצמותם וכל מי שיש בידו למחות בזה וכו' וראיתי שאבותי ורבותי הגאונים מיחו במי שהיה רוצה להתיר קטניות קלוים במחבת עכו"ם בשבת וכ"כ בשכנה"ג ואפי' בחול יש חשש כמ"ש בהלק"ט וכן ח"ב בפמ"א סי' ס"ב הוסיף טעמים לאיסור יעו"ש. וכן בשו"ת מקור ברוך קטן סי' ב' אוסר אפי' הקאווי והטיי במים רותחים וישפוך עליהם מעט בשבת מהחמין של הנכרי יעו"ש. וגם כתב שיש מצוים לשפחות להסיק התנור אף שאין קרירות רק בשביל הקאווי והטיי והוא איסור יעו"ש. שע"ת:

לח **לח) ולענין** בישול הקאוי בחול אם יש בו משום בישולי גוים עיין ברכ"י לעיל סי' קנ"ז או' ג' וביו"ד סי' קי"ג בשיו"ב או' ג' שהביא מחלוקת הפו' בזה יעו"ש וע"כ יש ליזהר מלשתות הקאוי שנתבשל ע"י עכו"ם כדי לחוש לדעת האוסרים כי רבים הם אך אין למחות ביד הנוהגין לשתות מאחר שיש להם על מה לסמוך. ועיין לעיל סי' קס"ח או' כ"ז:

לט **טל) עכו"ם** העושה דולדורמ"א למכור לרבים בימות הקיץ דהיינו שלוקח איזה משקה כגון לימונאד"ה או חלב או משקה ממתיקה ונותן המשקה בתוך כלי ולוקח כלי אחר רחב מהראשון ומכניס הקטן מלא משקין לתוך הגדול ובאותו חלל ריוח שנשאר בגדול בין שני הכלים מניח שלג ומלח ומגלגל הקטן לתוך הגדול פעמים רבות עד שהמשקה שבתוך הקטן נקפא מכח קרירות השלג דרך דופניו ומוכר ממנו ללוקחים. וגם בשבת עושה הגוי דולדורמא זו ומוכר לגוים אסור לישראל ליקח ממנו בשבת כדי לאכול ואפי' לא נעשה בשביל ישראל. פחה"ד או' א' יעו"ש:

מ **מ) שם. או לצורך המוציא וכו'** ר"ל כדי לקיים מצות סעודת שלישית בפת אעפ"י שיש מתירין בכל מאכל כמ"ש סי' רצ"א סעי' ה' וכ"ש לסעודה א' וב' דלכ"ע צריך פת דשרי:

מא **מא) שם. יש לסמוך על המתירים.** וה"ה אם הוא ספק אם נאפה בשבת. נזירות שמשון א"ח או' ז':

מב **מב) שם. יש לסמוך על המתירים.** אבל לומר לעכו"ם בשבת שיבשל ויאפה לו אסור אפי' אין לו פת כלל ואפי' אם מתענה. א"א או' י"א:

מג **מג) ובאותן** מקומות שרגילין לקנות בשבת ואומרין לעכו"ם ממש סכום מקח תן לי בפשוט או בשני פשיטים מלחם וגם קורין לעכו"ם בביתם ונותנין לו המעות ראוי לאוסרו להם מכל וכל שלא יאכלו פת הנאפה בשבת. ב"י בשם רי"ו ועיין לעיל סי' שכ"ג סעי' ד':

מד **מד) שם הגה. דאז אדעתא דישראל קא עביד.** ואסור לאכול מהפת ההוא עד למו"ש בכדי שיעשה. ר"ז או' ו':

מה **מה) וכל** זה בפת אבל נכרי שבישל לעצמו מדברים שאין בהם משום בשולי גוים אין בהם משום מוקצה לד"ה אפי' הן פירות שאין נאכלין חיין ולא היו ראויים כלל בה"ש לפי שאין אומרים מתוך שהוקצה בה"ש הוקצה לכל השבת כולה אלא בדבר שמקצה אותו האדם מדעתו ודחפו בידים כגון תבואה שטחנה ועשאה קמח אבל לא בדבר שהוא מוקצה בעל כרחו של אדם ר"ז או' ז' ועיין לקמן או' קכ"ד:

מו **מו) וכל** זה באפייה ובישול וכיוצא בהן משאר מלאכות בתלוש חוץ מסחיטת פירות שאם סחטן נכרי אפי' לעצמו אסורין המשקין לישראל עד לערב אם הוא בענין שהיו אסורין אם היו זבים מאליהן כמ"ש סי' ש"ך ר"ז או' ח':

מז **מז) [סעיף ה'] אסורים לישראל.** דלא גרע מנשרו מאליהן. טור. ועיין לעיל סי' שכ"ב סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

מח **מח) שם. אסורים לישראל.** בין לאכלו בין לטלטלו ואף למי שלא הובאו בשבילו כמ"ש לקמן סי' תקט"ו סעי' ב' יעו"ש. ואפי' בשעת הדחק דמתענה בשבת אסור מש"ז או' ד':

מט **מט) שם. ואפי' ספק וכו'** ואע"ג דספקא דרבנן הוא וק"ל ספיקא דרבנן לקולא כיון דהוא דבר שיש לו מתירין לא אמרינן בהפיקא להקל כמבואר ביו"ד רסי' ק"ב ועיין לעיל סי' קכ"ב או' ג':

נ **נ) שם. ואפי' ספק וכו'** ואם הביא עכו"ם לישראל פת חם בשבת ודאי אדעתא דישראל אפה אותו מ"א ס"ק י"ג:

נא **נא) שם. ואפי' ספק וכו'** אבל אם ניכר בהם שלא נלקטו ושלא ניצודו היום מותר כמ"ש לקמן סי' תקט"ו סעי' ג' יעו"ש:

נב **נב) שם. ואפי' ספק וכו'** ואפי' עבר ונתנו לפיו ולעסו אסור לבלעו כמ"ש לקמן סי' תקט"ו סעי' א' בהגה יעו"ש. מיהו בספק נלקטו היום מותר לבלען. ודוקא אם ליקט וצד לעצמו אבל אם הביא לישראל וספק אם ליקט היום דאמרינן בזה ודאי נלקט (כמ"ש סעי' ז') אז אף לעסו צריך לפלוט.

ישוי״ע או׳ ב׳:

נג גג) שם. אבל לערב מותרים וכו׳ דכיון שלא נעשית המלאכה בשבילו לא חיישינן שמא יאמר לעכו״ם לעשותו וגם לא שייך לומר שלא יהנה ממלאכת שבת מהאי טעמא. תו״ש או׳ י״ד. ועיין לקמן או׳ ז״ן:

נד דנ) שם. אבל לערב מותרין מיד וכו׳ ולכן צריך ליזהר שלא לקנות מן הנכרים פירות כל זמן שיש במינן במחובר אפי׳ בעיר שכולה נכרים וידוע בודאי שלא נעשה מלאכה בשביל ישראל. ח״א כלל ס״ג או יו״ד:

נה הנ) [סעיף ז׳] אם ליקט וצד וכו׳ או אפה ובישל או שעשה אחת משאר מלאכות. ר״ז או׳ ט׳:

נו ונ) שם. או בשביל ישראל ועכו״ם. כגון שהיו שם מחצה ישראל ומחצה כותים ומשום דק״ל דמחצה ומחצה אינו כרוב כמ״ש לעיל סי׳ רע״ו סעי׳ ב׳ לענין הדלקת הנר. עו״ש או׳ ט״ו. ועיין עוד לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ ו׳ בהגה. אבל אם היו רובן עכו״ם א״צ בכדי שיעשו. ב״ח:

נז זנ) שם צריך להמתין לערב בכדי שיעשו. והטעם בכ״מ שאסרו חז״ל בכדי שיעשו מפני שאם תאמר יהא מותר מיד שמא יאמר לעכו״ם לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו לא יאמר לעשות לו שהרי אינו משתכר כלום מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת. הרמב״ם פ״י מה׳ שבת דין ח׳ ומיהו רש״י ז״ל בביצה דף כ״ד ע״ב פי׳ הטעם כדי שלא יהנה ממלאכת שבת אלא שהתו׳ שם השיגו עליו וכתבו כפי׳ הרמב״ם יעו״ש. וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ ט׳:

נח חנ) שם. צריך להמתין וכו׳ ואף לאחרים נמי אסור בכדי שיעשו, ב״י. ב״ח עו״ש או׳ ט״ו ר״ז שם ח״א כלל ס״ג או׳ י״א. ואפי׳ במלאכות האסורות מדרבנן נמי אמרינן כן אלא רק באיסור תחומין אין הדין כן. עו״ש שם אבל הר״ז שם כתב דאם נעשה איסור דרבנן בשביל ישראל מותר לאחרים מיד. והרב ח״א שם או׳ י״ז הביא שתי הסברות וסיים ומ״מ אחרים א״צ להמתין בכדי שיעשו באיסור דרבנן כיון דיש מתירין לגמרי עכ״ל. ועיין לקמן ססעי׳ ט״ו ובדברינו לשם בס״ד:

נט טנ) שם. בכדי שיעשו. ושיעור כדי שיעשו היינו כדי שילך העכו״ם למקום שליקט ויגמור המלאכה ויחזור לכאן ואם נסתפק לו מהיכן הביאן שיעורן כדי שיבואו מחוץ לתחום. סי׳ תקט״ו סעי׳ א׳ ושיעור התחום הוא אלפים אמה כמ״ש רסי׳ שצ״ז ורסי׳ שצ״ח והוא שיעור מיל כמ״ש סי׳ רס״א סעי׳ ב׳ וא״כ אם נסתפק לו מהיכן הביאן צריך להמתין במו״ש שיעור ב׳ מילין של הליכה וחזרה וגם שיעור הלקיטה כמה צריך כפי רוב הפירות. ועיין לקמן או׳ ע״ז:

ס ס) שם. בכדי שיעשו. ואם העכו״ם מסיח לפי תומו שלא נקלטו היום אם נאמן עיין לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סא סא) שם. בכדי שיעשו. וכן פירות שלקטן בשבת או ביו״ט בשביל ישראל ולא הביאן עד שתחשך צריך בכדי שיעשו. שיטה מקובצת ביצה כ״ד ע״ב. ער״ה או׳ ט׳ פת״ע, ועיין לקמן אות קמ״ח:

סב סב) [סעיף ז׳] ספק אם ליקטו וכו׳ כגון שהעכו״ם א״ל מע״ש ליתן לו פירות והלך לבית העכו״ם ונתן לו ויש לספק שמא לקטן בשביל ישראל או שמא לא לקטן בשביל ישראל והיה בדעתו ליתן לו אחרים אבל עכו״ם המביא דורון אמרינן מסתמא שמתכוין להביא מן המשובח ומאותן שליקט בשבילו היום. מ״א סי׳ תקט״ו ס״ק י״ב. תו״ש בזה הסי׳ או׳ ט״ז. ועיין באו׳ שאח״ז:

סג סג) שם. ספק אם ליקטו בשביל ישראל. כתב הב״ח אעפ״י שהעכו״ם הביא דורון לישראל לא אמרינן דודאי לקטינהו בשבילו אלא הוי ספק עד שיוודע שליקטן בשבילו עכ״ל והביאו מ״א ס״ק י״ג וכתב אבל מפשטא דגמ׳ לא משמע הכי אלא אע״ג דלא ידעינן שנתלשו היום וגם לא ידעינן שנתלשו בשביל ישראל בעינן בכדי שיעשו דכיון שהביאם לו מסתמא ליקטן בשבילו יעו״ש. ור״ל דאף לי״א שמביא הש״ע דבספק לערב מותר מיד הכא בדורון בעינן בכדי שיעשו דלא חשיב ספק משום דבסתמא ליקטן בשבילו:

סד סד) שם. או שידוע שליקטן וכו׳ אבל אם הוא ספק אם נלקטו בשביל ישראל וגם הוא ספק אם נלקטו היום מותר לערב מיד לכ״ע משום ס״ס ספק אם נלקטו היום אם לאו ואם תמצא לומר דנלקטו היום שמא לא לקטם בשביל ישראל. עו״ש או׳ י״ז תו״ש או׳ ט״ז ח״א כלל ס״ג או׳ י״ב:

סה סה) שם. אסורים בו ביום. ואע״ג דספקא דרבנן לקולא בדבר שיש לו מתירין החמירו כמ״ש לעיל או׳ מ״ט יעו״ש. ועיין לקמן או׳ צ״ב:

סו סו) שם. ולערב בכדי שיעשו. זהו דעת הרי״ף דס״ל דחוששין לחומרא כמ״ש בב״י וכ״כ בב״י סי׳ תקט״ו

סז סז) שם. וי"א דלערב מותר מיד. דבחול להמתין בכדי שיעשו לא מחמירים מספק. מ"א ס"ק י"ד. וכתב הא"ר או' י"ג דנראה מהאחרונים דיש לסמוך על המתירין להקל אבל הר"ז או' יו"ד כתב דהעיקר כסברא ראשונה. וח"א שם כתב דיש להתיר לצורך מצוה דא"צ להמתין בכדי שיעשו. וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שסותם הש"ע להחמיר ואח"כ כותב י"א להקל דדעתו לפסוק כסתם אלא רק בשעת הדחק יש להקל כסברת י"א יעו"ש. ונראה דה"ה לצורך מצוה וכמ"ש הח"א:

סח סח) [סעיף ח'] אלא שהובא מחוץ לתחום וכו' ואפי' חוץ לי"ב מיל דהוי דאורייתא דכיון שאינו מפורש בקרא לא החמירו בו. חה"ד סי' פ"ג מ"א סי' תקט"ו ס"ק ח"י. וצ"ל דמיירי כשלא הביאן דרך רה"ר. תו"ש או' י"ט. והיינו כשהביאם לצורך ישראל אבל הביאם לצורך עצמו אפי' דרך רה"ר שרי כמ"ש לקמן סעי' יו"ד יעו"ש:

סט סט) שם. מחוץ לתחום. ואם הובא בספינה שהיתה למעלה מי"ט. שרי (ר"ל אפי' למי שהובא בשבילו) כיון שלא נעשה בה איסור דאין תחומין למעלה מי"ט מיהו אם היו פה למטה מי"ט ואח"כ הפליג מאותו מקום חוץ לתחום אף שהלכה אח"כ למעלה מי"ט וגם יצא בהיתר באופן שנתבאר סי' רמ"ח מ"מ אין להם אלא ד' אמות כיון שהם עתה חוץ לתחום מהמקום שהיו פעם א' למטה מי"ט כמ"ש סי' ת"ד ות"ה אם לא שהיו בספינה מע"ש ולא היו בבה"ש למטה מי"ט שלא קנו שביתה כלל בבה"ש. וכבר נתבאר כ"ז בארוכה סי' רמ"ח יעו"ש. והמ"א קיצר וסמך על מה שנתבאר במקומו שם. תו"ש שם:

ע ע) שם. אם הביאו העכו"ם לעצמו וכו' ק"ו הוא מהא דק"ל הבא בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר מכ"ש אם לא בא כלל בשביל ישראל דמותר לכל ישראל (ב"י) ולא דמי למ"ש המחבר בסמוך כותי שצד דגים או ליקט פירות אפי' בשבילו דאסור לישראל דשאני התם דעשה מלאכה דאו' אבל איסור תחומין אינו אלא מדרבנן. ואפי' למ"ד דאיסור תחומין דאו' אפ"ה מקילין טפי באיסור תחומין מבשאר איסורי דאו' דאיסור תחומין אינו שוה בכל דמה שהוא לאחד חוץ לתחום הוא לאחר תוך התחום משו"ה הקילו בו. עו"ש או' ח"י. ועיין לעיל סי' רמ"ו או' א':

עא עא) שם. אם הביאו העכו"ם לעצמו וכו' או לנכרי אחר ר"ז או' י"א. וגם זה נלמד מק"ו כנז':

עב עב) שם. מותר לטלטל אפי' מי שהובא בשבילו. כיון דראוי לאחרים אף באכילה. הרא"ש פ' אין צדין. ב"י סי' תקט"ו. תו"ש או' ך' ר"ז או' י"א:

עג עג) שם. אפי' מי שהובא בשבילו. ואם הביאו לשנים אסור להחליף. דכיון דיש התר בחליפין לא ימשכו ידיהם מלשלוח לכותי. כנה"ג בהגה"ט. מ"א ס"ק ט"ז תו"ש שם (והשיג על הא"ר שכתב צ"ע על דברי כנה"ג הנז' ר"ז או' י"ב. ח"א כלל ס"ג או' ח"י):

עד עד) ולמכור מי שהובא בשבילו (והיינו באופן ההיתר המבואר סי' שכ"ג) למי שלא הובא בשבילו מותר. והטעם דכיון דלא אהנו מעשיו ליכא למיגזר שמא יאמר לו לך והבא עוד. ומיהו למוכרה ביוקר ממה שלקח אסור וכן לשלוח להביא כדי למכרה אסור אפי' באותו סך. כנה"ג שם:

עה עה) שם. אבל לאכול אסור וכו' וה"ה לבני ביתו אסור כמ"ש סי' תקט"ו סעי' ה' ולענין אורחים אי חשיבי כבני ביתו ית' שם בס"ד:

עו עו) שם. ולערב בכדי שיעשו. גזירה שמא יאמר לו להביאו לבוש. ר"ז או' י"א:

עז עז) שם. בכדי שיעשו. והכל לפי המעשה אם הדבר שהובא אליו היה ע"י שיירא ושהה יום א' צריך להמתין יום א' ואם היה איש רוכב על סוס ושהה שעה א' צריך להמתין שעה אחת. ואם היה המקום רחוק דרך ג' ימים או יותר ומגיע בכאן בשבת א"צ להמתין לכ"ע כ"א יום א' שהוא כנגד יום השבת שנעשה בו האיסור. כנה"ג בהגב"י א"ר או' י"ד. ונ"ל שא"צ להמתין אלא בכדי שיוכל לרכוב ביום דבליל שבת ודאי לא רכב. מ"א ס"ק י"ז. מיהו הא"ר שם כתב על דברי מ"א הנז' צ"ע וכ"כ התו"ש או' כ"א דדברי המ"א אין מוכרחין והכל לפי הזמן:

עח עח) ואם אינו יודע כלל מאיזה מקום הביא ואפשר שהביאו ממקום קרוב די שימתק למו"ש בכדי הבאה מחוץ לתחום חוץ ממה שצריך לשהות בלקיטתו או צידתו אם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה כמ"ש בסי' תקט"ו. ר"ז או' י"ג ועיין לעיל או' נ"ט:

עט עט) שם הגה. וי"א שאין הלילה וכו' במרדכי ס"פ כל כתבי נתן טעם לזה לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק. ולפ"ז דוקא אהך שמביא מחוץ לתחום הוה חומרא זו משא"כ בצידת דגים ולקיטת פירות שהוא במקום קרוב שפיר יכול להביא בלילה ומשו"ה כתבו רמ"א כאן ולא לעיל סעי' ז' ובלבוש כתב בזה י"א דבכ"מ שהוזכר בכדי שיעשו אין הלילה עולה לחשבון ולא דק. ט"ז סק"ו תו"ש או' כ"ב. וכ"פ הר"ז או' י"ג:

פ פ) שם בהגה. וי"א שאין הלילה וכו' ויש"ש פסק כסברא ראשונה. מ"א ס"ק ח"י א"ר או' י"ז. וכתב שם הא"ר דיש להקל לצורך אורחים. וכ"כ הר"ז שם ריש להקל לצורך אורחים או שאר סעודת מצוה:

פא פא) שם. ולאחרים מותר בו ביום. כיון דתחומין דרבנן ואפי׳ חוץ לי״ב מיל לא החמירו דכיון דאינו מפורש בקרא לא החמירו בזה רק לעצמו ולא לאחר. רש״י פ׳ צדין. תו״ש או׳ כ״ג. ועיין לעיל או׳ ס״ח:

פב פב) שם. וי״א דלמי שהובא בשבילו וכו׳ זהו דעת הר״י והרא״ש דס״ל דהבא מחוץ לתחום ואין בו חשש צידה ומחובר א״צ להמתין בערב בכדי שיעשו דלא החמירו חכמים אלא בדבר שנעשה בו איסורא דאו׳ אבל תחומין אינן אלא מדרבנן וגם אין איסורו שוה בכל. ער״ש או׳ כ״א ועיין לעיל או׳ ע׳:

פג פג) שם. וי״א דלמי שהובא בשבילו וכו׳ והא דבסי׳ תקט״ו סעי׳ ה׳ סתם כסברא ראשונה משום דס״ל עיקר כסברא ראשונה וכ״פ ב״ח ורש״ל. א״ר או׳ ט״ז. ועיין לעיל או׳ ס״ז:

פד פד) שם. ודוקא בתוך ד׳ אמות. והטעם משום דחפצי גוים קונים שביתה וכיון שיצאו חוץ לתחומן אין להם אלא ד׳ אמות. ער״ש או׳ כ״ב ועיין לקמן סי׳ ת״א:

פה פה) שם. דוקא בתוך ד״א. ואם הביאם לתוך הבית כל הבית נעשה להם כד״א הג״א פ׳ מי שהוציאוה:

פו פו) שם. דוקא בתוך ד״א דבמקום שהניחן העכו״ם אסור להוציאן חוץ לד״א דאף אם הוליכן אחד ג״א אסור השני להוציאן אח״כ יותר מאמה א׳ ע״א ס״ק י״ט תו״ש או׳ כ״ה ר״ז או׳ י״א וה״ד אם הניחם העכו״ם במקום שאינו מוקף לדירה כגון בשדה או בעיר שאינה מעורבת ר״ז שם אבל אם הביאן למבוי של יהודים שעושין שם עירוב דהיינו צורת הפתח דהוה כולו כד״א לטלטל מרשות לרשות ה״נ לענין בא מחוץ לתחום הוה כולה כד״א ומותר לטלטלו בכל המבוי ט״ז סי׳ ת״א סק״ב ועיין לקמן או׳ ח״ף:

פז פז) שם. אם היא מוקפת חומה וכו׳ משום דכולה מתא כד״א דמי כדאיתא בר״פ מי שהוציאוהו. ב״י וה״ד אם היא מעורבת אבל אם אינה מעורבת לא גרע משאר חפצים דאסור לטלטל מחצרות לבתים ומחצר למבוי כמ״ש רסי׳ שס״ו ורסי׳ שפ״ו יעו״ש. אבל במבוי עצמו או בחצר עצמו יכול להוליך אותם בכל המבוי או בכל החצר אם הניחם העכו״ם שם. וכן ברחובות העיר עצמן יכול להוליך בכל הרחובות אם הניחם העכו״ם שם כיון שהעיר מוקפת לדירה. ועיין לקמן רסי׳ שנ״ח ורסי׳ שע״ב ודוק:

פח חפ) שם. והוא שתהא מוקפת לדירה וכו׳ ויושבי פרזים שתקנו המבואות כדינן בצורת הפתח חשיבי מוקף לדירה שהרי בונים בתים בתחלה ואח״כ עושין צורת הפתח כמ״ש סי׳ שנ״ח סעי׳ ב׳ דאי לא הוי מוקף לדירה לא מהני עירוב דהרי אפי׳ של אדם א׳ אסור. מ״א סי׳ ת״א א״ר שם או׳ ג׳ תו״ש שם או׳ ה׳ ר״ז שם או׳ ב׳:

פט טפ) שם. וסתם מבצרים וכו׳ ואז דינם כקרפף המבואר בסי׳ שנ״ח. ער״ש סי׳ ת״א:

צ צ) [סעיף ט׳] אם הוא ספק וכו׳ ואע״ג דספיקא דרבנן הוא החמירו בו משום דבר שיש לו מתירין. כר״ז סק״ז תו״ש או׳ כ״ח:

צא צא) שם. אם הוא ספק וכו׳ לר״י מותר לערב לאלתר אפי׳ למי שהובא בשבילו ולרי״ף גם בזה צריך להמתין בכדי שיעשו. טור. וכ״מ מדברי הלבוש והעו״ש או׳ כ״ד יעו״ש. וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע שלא ביאר דר״ל דדינו כמו בסעי׳ הקודם שהביא פלוגתא אם צריך בכדי שייעשו למי שהובא בשבילו וסתם כדעת המחמיר יעו״ש. ומיהו המ״א סק״ך כתב דהכא לערב מותר מיד וכ״כ ח״א כל ס״ג או׳ ך׳ אבל הר״ז או׳ י״ד כתב דהעיקר כסברא ראשונה דצריך בכדי שיעשו. והוא כדעת סתם הש״ע דסעי׳ הקודם. אמנם כבר כתבנו לעיל או׳ ס״ז דכל היכא שסותם הש״ע להחמיר ואח״כ כותב בשם י״א להקל דיש להקל דוקא בשעת הדחק או לצורך מצוה יעו״ש וא״כ הכא נמי שדעתו כסעי׳ הקודם כנז׳ ובסעי׳ הקודם סתם להחמיר ואח״כ כתב י״א להקל אין להתיר מיד אלא דוקא בשעת הדחק או לצורך סעודת מצוה:

צב צב) שם. אסור. ואפי׳ אם הוא ספק אם הוא הובא בשביל ישראל. מ״א שם תו״ש או׳ כ״ח ור״ל דאסור בו ביום ולערב מותר מיד וכמ״ש באו׳ הקודם לדעת המ״א אבל לדעת שאר פו׳ גם בזה צריך בכדי שיעשו ונראה דאם הוא ספק שבא מחוץ לתחום וגם ספק שהובא בשביל ישראל דלערב מותר מיד כיון דאיכא ספק ספיקא וכמ״ש לעיל או׳ ס״ד יעו״ש:

צג צג) שם. אסור. ואם נתערב ספק בא מחוץ לתחום באחרים כולם מותרים, אבל דבר שהוא ספק אם לקטו היום שנתערב באחרים כולם אסורות. ער״ה או׳ ד׳

צד צד) שם. ופירות המצויים בעיר וכו׳ והטעם דאמרינן כאן נמצאו כאן היו מבע״י. הר״ן וכ״כ המ״מ פ״ב דיו״ט. ער״ש או׳ כ״ה תו״ש או׳ כ״ט:

צה) **שם. ואחד מהם בתוך התחום וכו'** אבל אם היה לו ב' בתים חוץ לתחום ואחד תוך התחום אסור מ"ז סק"ז ר"ז או' ט"ו אמנם הא"ר או' ח"י כתב על דברי הט"ז הנז' דאינו מוכרח ודעתו להקל גם בכה"ג וכ"ה דעת התו"ש או' ל' יעו"ש:

צו) **שם. תולין להקל וכו'** ואם אין לו פירות תוך העיר בביתו י"ל הולכין בתר רובא דעלמא ומחוץ לתחום באו. א"א או' ך'

צז) **[סעיף יוד'] עכו"ם שמילא מים וכו'** ואם מילאו חש"ו אם לצורך עצמן שרי כמו בעכו"ם ועדיפי מעכו"ם דהתם במכירו אסור ובחש"ו שרי אבל אם מילאו לצורך ישראל אסור. כן מסיק המ"א ס"ק כ"ב דלא כהעו"ש יעו"ש וכ"כ הא"א או' כ"ב וכתב שם הא"א ומשמע דבעינן נמי בכדי שיעשו כמו בעכו"ם וה"ה במומר לעכו"ם בעינן בכדי שיעשו יעו"ש:

צח) **שם. מבור שהוא רה"י.** עמוק י' טפחים ורחב ד' טפחים העומד ברה"ר ונמצא שהוציא מרה"י לרה"ר. ר"ז או' ט"ז:

צט) **שם. מותר לישראל להשקות וכו'** לרבותא נקט לא מבעיא שתיית ישראל גופא פשיטא דשרי אם מילא הגוי לשתות דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו דבפעם אחת דולה לצורכו ולצורך ישראל אלא אפי' לבהמה דרגילה לשתות הרבה ואיכא למיחש שמא ירבה בשביל ישראל אפ"ה מותר. עו"ש או' כ"ו:

ק) **שם. והוא שאין העכו"ם מכירו וכו'** אבל אם הוא מכירו אסור גזירה שמא ירבה העכו"ם לדלות גם בשבילו אם ישקה גם הוא מהם. ר"ז שם ועיין לקמן סעי' י"ב:

קא) **שם. אסור בכל מיני תשמיש.** כלומר לא מבעיא לשתות פשיטא דאסור אלא אפי' שאר תשמישין נמי אסור. עו"ש או' כ"ח ולערב צריך לשהות בכדי שיעשו דהיינו בכדי לדלות מים חדשים וכמ"ש לעיל סעי' ו' יעו"ש.

קב) **שם. אפי' לישראל אחר.** כיון דאיתעביד בהו מלאכה דאו' ב"י לבוש כ"ח ט"ז סק"ח ר"ז שם אבל אי אתעביד בהו מלאכה דרבנן שרי לישראל אחר כמ"ש באו' שאח"ז:

קג) **שם. לכרמלית מותר וכו'** וטעמא כיון דליכא איסורא דאורייתא שרי לישראל אחר כמו הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה דמותר לישראל אחר. ב"י עו"ש או' כ"ט מ"א ס"ק כ"ג ועיין לעיל סי' רע"ו או' א' ודוק:

קד) **שם. לכרמלית מותר וכו'** ולדברי האומרים דלית לן רה"ר דאו' מפני שאין ששים רבוא בוקעים בשווקים דידן הדבר פשוט דלישראל אחר מותר אבל יש חולקים בעיקר הדין ואומרים דאע"ג דליכא ס' רבוא נמי הוי רה"ר וכמ"ש בסי' שמ"ה. ב"י ועי"ש בש"ע סעי' ז' דלסתם הש"ע גם בזה"ז איכא רה"ר אלא שהביא שם בשם י"א דבעינן ס' רבוא בוקעים בו יעו"ש. וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ו' דהיכא שסותם הש"ע להחמיר ואח"כ כותב בשם י"א להקל דדעתו לסמוך ע"ז דוקא בשעת הדחק יעו"ש

קה) **שם בהגה. מותר לאדם וכו'** פי' דוקא לאדם משום דאפשר לילך שם ולשתות לא אסרו משום שמילא גוי לצורך ישראל אבל לבהמה ודאי אסור דא"א להביא הבהמה לתוך הבור ולשתות שם. ומשמע מזה דאם לקח גוי המים מנהר מותר גם לבהמה לשתות מהן דהא יכול לילך שם עם בהמתו ולשתות. עו"ש או' ל' וכ"כ המ"א ס"ק כ"ד בשם המרדכי דבנהר אל בהמה שרי. וכ"כ א"ר או'. י"ע. תו"ש או' ל"ג. ועיין לקמן או' קי"ט:

קו) **וכתב** שם העו"ש לר"ת אם יש נהר תוך התחום אף אם הביא העכו"ם מבור שהוא רה"י לרה"ר מותר להשקות בהמתו משום דהא אי בעי היה משקה אותה מהנהר וראייתו מהרא"ש יעו"ש אבל המ"א שה השיג עליו וכתב דזה לכ"ע אסור יעו"ש. וכ"כ נ"ח והתו"ש שם:

קז) **שם. בהגה. הואיל ואפשר וכו'** אבל אם אין הישראל יכול לילך שם כגון דאיכא סכנת דרכים אסור. מ"א שם. תו"ש שם. א"א או' כ"ד. וכ"ז הוא לדעת ר"ת. אבל הרא"ש והר"ז חולקין על ר"ת וס"ל דאין לחלק בין אדם לבהמה. תו"ש שם. ור"ל גם באדם שאפשר להלוך לשם ולשתות אסור אם הביאו הגוי לצורך ישראל:

קח) **בירושלם. עיר קדשנו ת"ו.** מנהג קדום ליקח מים בשבת מעכו"ם המביאים ממעין הנקרא בור יוב והוא בתוך התחום. פה"א ח"ד דפ"ד ע"ד. מחב"ר או' ד':

קט) **ישראל** שקצץ עם העכו"ם להביא לו כמה נודות מים בכל יום וא"ל שבשבת לא יביא והוא הביא בע"כ יש להקל. הרב הנז' שם. מחב"ר או' ה':

קי קי) **שם. בהגה. ויש שמתירין אף לכתחלה.** פי׳ בכרמלית. ט״ז סק״ט. הא ברה״ר אין מי שיתיר לכתחלה. מש״ז או׳ ט׳ ועיין מ״א ס״ק כ״ה דמסיק דאין להקל אלא לצורך כמ״ש רמ״א בהגה וליתן לו מעות בשבת אסור כמ״ש סי׳ תקי״ז סעי׳ ב׳ יעו״ש. ואפי׳ עכו״ם אסור ליתן לו מעות בשבת. תו״ש או׳ ל״ד. ואפי׳ ליקח הגוי מעצמו המעות בבית ישראל אסור א״א או׳ כ״ה. ועיין לקמן או׳ קי״ז:

קיא קיא) **שם. בהגה. וכן נהגו היתר לומר וכו׳** מטעם הואיל והיו יכולין בעצמן ללכת שם ולשתות, לבוש.

קיב קיב) **שם. בהגה. ואעפ״י שיש להחמיר בדבר,** כלומר לאסור לאותו ישראל שהובא בשבילו שהרי תחומין ג״כ הוא מדרבנן ואסור לישראל שהובא בשבילו. אבל לישראל אחר ודאי דאין להחמיר כלל. עו״ש או׳ ל״א:

קיג קיג) **שם. בהגה. מ״מ אין למחות וכו׳** ובאמת יש לירא שמים להחמיר שגם רמ״א לא כתב אלא שאין למחות ביד המקילין. ועוד בתשו׳ מהר״ם מינץ סי׳ קט״ז קרי ליה מנהג רע ומיהו עכ״פ לא יתן הכלי ליד כותי ולא יקח מידו אלא יניחנו על השלחן. גם שוב שיאמר לכותי שישתה ממנו דאז אדעתא דנפשיה עביד. א״ר או׳ כ״ג. ועיין לקמן סי׳ שמ״ז או׳ ג׳:

קיד קיד) **שם. בהגה. מ״מ אין למחות וכו׳** ואותן משקין שקונין מישראל בשבת ולא עירב עמהם והובאו לביתן ע״י עכו״ם אסורין לטלטלן אלא תוך ד״א. אבן העוזר סס״י שס״ו:

קטו קטו) **שם. בהגה. לצורך שבת ובשעת הדחק.** היינו בדלית ליה מידי למיכל ולמשתי וכדי שלא יתענה בשבת דלא גרע מחולי שאין בו סכנה שאומר לגוי ועושה מלאכה גמורה ומשום צנה דתשיבי כ״ע חולים ואומר לגוי שיסיק התנור. הרב מו״ק. מחב״ר, או׳ ו׳:

קטז קטז) **ומ״מ.** לומר לעכו״ם שיאפה פת בשבת יש להחמיר אם לא שכבד לו התענית ביותר. אבל הבריא שאינו חושש כלל לתענית אין לומר לגוי שיעשה מלאכה. ואם מתענה אם הוא מפני גזירת הבורא א״צ בכה״ג למיתב תעניתא לתעניתיה. הרב הנז׳ מחב״ר או׳ ז׳

קיז קיז) **כשלוקח** הפת האפוי לצורך גוי באופן הנז״ל ואינו מאמינו על המעות יניח הגוי לקחת המעות. הרב יעב״ץ הנז׳ שם. מחב״ר או׳ ח׳:

קיח קיח) **שם. בהגה. דהא יש להקל וכו׳** ולא יפה עושין המשלחים ע״י גוי מגדנים לאורח ולחתן חוץ לעירוב. ח״א כלל ס״ג או׳ כ״א. ועיין בשו״ת אבקת רוכל למרן ז״ל סי׳ כ״ע שאוסר להביא פת ושאר צרכי סעודא ע״י עכו״ם אפי׳ מחצר לחצר שאין עירוב ביניהם שאינו אסור אלא מדרבנן אם לא שיש קצת חולי או צורך הרבה או לדבר מצוה יעו״ש. ועוד עיין תו׳ גיטין ח ע״ב ד״ה אע״ג דאסרי אפי׳ להביא ספרים דרך כרמלית בשבת ע״י עכו״ם יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ שמ״ט או׳ ט״ו:

קיט קיט) **[סעיף יא׳] ליקט עכו״ם עשבים לצורך בהמתו וכו׳** ולר״ת (שהובא בסעי׳ הקודם בהגה) אפי׳ ליקט לצורך ישראל שרי כיון שהבהמה היתה יכולה לילך בעצמה ולאכול שם כמ״ש סעי׳ יו״ד אם לא שעומד בעבר הנהר. תו׳ ומ״מ והמאור כתב במקום שאין שם הרבה עשבים גדלים במחובר אסור דאין דרך להאכיל במחובר כדקאי לה באפה ואזלה וא״כ אהני מעשיו. מ״א ס״ק כ״ו. תו״ש או׳ ל״ה. אמנם הא״ר או׳ כ״ד כתב על עיקר דברי התו׳ והמ״מ הנז׳ דדעת רמ״א ולבוש דדוקא לצורך אדם מקילין בזה כיון דיכול לילך לשם ולא לצורך בהמה כיון דרוב הפו׳ אף לעיל מחמירין עכ״ד. ור״ל אף באדם שיכול לילך לשם מחמירין דלא ס״ל כר״ת וכ״כ לעיל או׳ ק״ז שהרא״ש והר״ן חולקין על ר״ת וס״ל דאין לחלק בין אדם לבהמה ור״ל דאף באדם כשיכול לילך שם אסור וכ״ה דעת הש״ע דלא ס״ל חילוק של ר״ת וכמבואר בב״י יעו״ש:

קכ קכ) **שם. אבל אם מכירו אסור** אפי׳ שלא בפניו כ״ה דעת ב״י והיינו שיודע העכו״ם עכ״פ שהישראל יבוא להאכיל בהמתו דאז חיישינן שירבה בשבילו. ט״ז ס״ק י״א. א״ר או׳ כ״ה. וליקח מעכו״ם מים חמין בשבת לט״ע וקאווי ולערות על ט״ע מכ״ש וכדומה דלית בישול בעיר שרובה עכו״ם אם העכו״ם מרבים בוודאי בשביל ישראל אסור וכ״ש כשלוקח מעות בעד המים. מש״ז או׳ י״א.

קכא קכא) **שם. אבל אם מכירו אסור.** ובמכירו א״צ להמתין בכדי שיעשו כיון שאינו אלא משום גזירה שמא ירבה בשבילו. מ״א ס״ק כ״ח. א״ר שם. ר״ז או׳ י״ז:

קכב קכב) **שם. כגון שהדליק נר לעצמו וכו׳** והא דלא גזרינן בנר וכבש שמא יעשה בשבילו לשבת הבאה היינו דוקא כשהעכו״ם עושה הדבר בשביל עצמו חיישינן שמא ירבה בשביל ישראל אבל לא חיישינן שיעשה בשביל ישראל לבדו מלאכה. וכ״כ הסמ״ק. מ״א שם:

קכג קכג) **שם. או עשה כבש לירד בו.** ודוקא לירד בו שאינו מטלטלו אבל לטלטלו אסור אלא א״כ היו העצים תלושים מע״ש. כ״כ הר״ן פ׳ כ״ב בשם הרמב״ן. עו״ש או׳ ל״ב. תו״ש או׳ ל״ז:

קכד **קכד) שם. או עשה כבש לירד בו וכו׳** אבל אם צלה העכו״ם דג מליח לעצמו אעפ״י שנאכל כמו שהוא חי וגם כבר צלאו דלא שייך טעמא שירבה בשבילו אפ״ה אסור לישראל לאכול ממנו מפני שמרגילו לשבת הבאה. כ״כ התו׳ (ביצה ג׳ ע״א) והב״ד ב״י. ומשמע דדוקא במכירו אסור מפני שמרגילו לשבת הבאה אבל באינו מכירו דליכא האי חששא שרי אבל רש״ל ביש״ש פ״ק דחולין סי׳ ל״ג כתב טעם האיסור משום שלא יקל לומר לנכרי לבשל בשבת יעו״ש וא״כ משמע דאפי׳ אינו מכירו אסור. ועיין מ״א ס״ק כ״ח שכתב על דברי התו׳ הנז׳ דדוקא בדג מליח אסרינן דהוא דבר הצריך לעולם וחיישינן שמא ירבה בשבילו בשבת הבאה אבל בדבר שא״צ תדיר כגון שעשה העכו״ם בגד פשתן לעצמו מותר לישראל ללבשו דליכא למיחש שירבה בשבילו לשבת הבאה אבל אם העכו״ם מכירו ויודע שצריך לו אפי׳ שעושה על המקח אסור יעו״ש:

קכה **קכה) [סעיף יב׳] אם אומר בפי׳ שלצורך ישראל וכו׳** או לצרכו ולצורך ישראל כמ״ש לעיל סעי׳ ו׳:

קכו **קכו) שם. אם אומר בפי׳ וכו׳** דוקא במלאכה דאו׳ אבל באיסור דרבנן אף אם עשה לצורך ישראל שרי וכפ״ז אם הניח לוח מהספינה ליבשה לצורך ישראל שרי לירד בו ודלא כמאן דאסר ותו אפשר דאף איסורא דרבנן ליכא ודמי למש״ל סי׳ סי״ג סעי׳ ד׳ מהרי״ל ואלי. ברכ״י בשיו״ב או׳ א:

קכז **קכז) שם. כגון שהדליק נר וכו׳** ומיהו אם היה בית ישראל ממש לאו כל כמיני לאסור הבית לישראל בהדלקת הנר. הגהת תשב״ץ סי׳ י״ב משם הירוש׳ ברכ״י שם או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רע״ו בהגה לסעי׳ א׳:

קכח **קכח) שם. והלך לו וכו׳** אבל אם נשתמש בו שרי. כדאיתא ס״פ כל כתבי. ועיין לעיל סי׳ רע״ו ובדברינו לשם בס״ד:

קכט **קכט) [סעיף יג׳] א״צ למחות בידו וכו׳** כמ״ש סי׳ של״ד סעי׳ כ״ה. ואע״ג דנר הדולק אם רוב ישראל אסור אעפ״י שלא אמר שעשה בשביל ישראל התם שאני לפי שגופו נהנה מן האסור אבל בהמתו שרי, מרדכי וסה״ת. מ״א ס״ק כ״ט. תו״ש או׳ ע״ל:

קל **קל) שם. א״צ למחות וכו׳** ובלבד שלא יהיו העשבים של ישראל אלא של הנכרי או של הפקר. ר״ז או׳ כ׳:

קלא **קלא) שם. א״צ למחות וכו׳** היינו אעפ״י שידוע שלצורך ישראל עשאו ואפי׳ אומר בפי׳ כל שאין הישראל מאכיל בעצמו וקאים באפה רק העכו״ם מאכיל בעצמו א״צ למחות לפי שעה. א״א או׳ כ״ט. מיהו הר״ז שם כתב דאין להתיר אלא בסתם אבל אם ידוע בבירור שלצורך ישראל עושה אסור:

קלב **קלב) שם. אבל אם רגיל בכך וכו׳** וז״ל הרא״ש אבל אם מערים ישראל בכך ורגיל לעשות דבריו בהערמה ע״י עכו״ם אסור כדאמרינן פ׳ הפועלים עכ״ל משמע אבל אם אין הישראל מערים אעפ״י שהעכו״ם מערים שרי. ועוד משמע דאפי׳ ידעינן שהעכו״ם עושה לצורך הישראל א״צ למחות וכמ״ש סי׳ רע״ו וסעי׳ ד׳ אבל המרדכי כתב וז״ל ובלבד שלא יערים לעשות בשביל ישראל ואומר שעושה לעצמו ע״כ. משמע דאי ידעינן שעושה בשביל ישראל צריך למחות בידו וכ״מ מלשון הש״ע (בסעי׳ הקודם) וטעמו כיון שהישראל נהנה מזו המלאכה. מ״א סק״ל. תו״ש או׳ מ״א. והיינו בעושה ומניח לפני ישראל אבל אם מאכיל לבהמת ישראל הוא בעצמו שרי אפי׳ אם עושה לצורך ישראל וכמ״ש באו׳ הקודם. ועיין א״א או׳ ל׳:

קלג **קלג) שם. אבל אם רגיל וכו׳** ובתרי זמני מקרי רגיל. ש״כ ביו״ד סי׳ רכ״ו ס״ק י״א. תו״ש או׳ מ׳:

קלד **קלד) שם, אבל אם רגיל וכו׳** ואם הוא שעת הדחק שאין לישראל עשבים נ״ל דמותר לומר לעכו״ם שיאכיל לבהמתו אפי׳ אם לקטן לצורך ישראל כיון שהבהמה היתה יכולה לילך שם ולאכול מן המחובר. ולענין לומר לנכרי ללקט עשבים בכל ענין אסור דהוי מלאכה דאו׳ ואם אין לבהמה שום דבר לאכול לא שבולת ולא שאר תבואה אין למחות באלו שאומרים לקצור עשבים דמוטב שיהיו שוגגין ועוד משום צער ב״ח אבל אם אפשר להשיג שבולת שועל אעפ״י שצריך לפזר הרבה דמים ואפ״י שצריך הגוי להביאו דרך רה״ר שלנו אסור לומר לקצור עשבים דאינו אלא שבות א׳ אבל להביאן הוי שבות דשבות ואמנם בין לומר למלאות מים וכ״ש לקצור עשבים אסור יותר ממה שצריך לאכול פעם א׳ ביום בלבד וע״י ישראל לעולם אסור. ח״א כלל ס״ג או׳ ט׳ והביאוהו האחרונים:

קלה **קלה) [סעיף יד׳] או קבר לעצמו.** או למכור בעיר שרובה נכרים. ר״ז או׳ כ״א:

קלו **קלו) שם. מותר לישראל וכו׳.** לערב מיד וא״צ להמתין בכדי שיעשו. לבוש. עו״ש או׳ מ׳ ר״ז שם:

קלז **קלז) שם. ליקבר בו.** זהו לשון המשנה שבת קנ״א. והא דפתח בדין ארון וקבר וסיים בדין קבר לחוד ולא אמר בארון יניחו בו ישראל משום דבימיהם היו קוברין את המת בקרקע עם הארון וכיון דתני יקבר בו ישראל הרי דין הארון והקבר אמור בחדא מחתא דיקבר בו קאי נמי אארון. פתה״ד או׳ ז׳ והגם דבימי הש״ע היו קוברין בלא ארון לשון המשנה נקט כי כן דרכו כל היכא דאפשר אינו משנה הלשון:

קלח **קלח) שם. לא יקברנו בו עולמית.** היינו לאותו ישראל שנעשה בשבילו ולאחר בכדי שיעשו כדמסיק אח״כ:

קלט **קלט) שם. עולמית,** וה״ה בכל מיני דפרהסיא אסור עולמית. כ״כ הרמב״ם רפ״ו. ונ״ל דבקצץ שרי מדינא אלא שנכון להחמיר כמ״ש סי׳ רמ״ד סעי׳ ג׳ מ״א ס״ק ל״א. תו״ש או׳ מ״ב. ועיין לקמן או׳ קמ״א:

קמ **קמ) וכתב** הרו״ח או׳ ד׳ דבזמן חולי הנקרא קוליר״ה שמתים הרבה ב״מ אם הוא שעת הדחק יכולין להתיר בקצץ עם הגוי בקבלנות ולהמתין לערב במו״ש בכדי שיעשו ומ״מ אם אפשר לשכור פועלים גוים בע״ש שיעשו בכפליים לא יעשו בשבת כלל ע״י פועלים אפי׳ בקבלנות ולכל הפירושים צריכין ליזהר כשחופרים קברים בכל אופן לחזור ולכסותם משום צואת ר״י החסיד ז״ל שלא להניח קבר פתוח יעו״ש:

קמא **קמא) שם. שהכל יודעים וכו׳** שגנאי הוא לישראל שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת בשבילו. ב״י בשם הר״ן ט״ז ס״ק י״ג. ולפ״ז גבי חי מותר אף לו בכדי שיעשו ולעת הצורך יש לסמוך ע״ז להקל בד״ס ר״ז שם. ור״ל דלדעת הרמב״ם שכתבנו לעיל או׳ קל״ט אין לחלק בין חי למת ולטעם זה יש לחלק ולזה כתב דיש לסמוך ע״ז לעת הצורך:

קמב **קמב) שם. שנעשה לפלוני ישראל.** משמע דאפי׳ הוא בפרהסיא אם אינם מכירים לאיזה ישראל הוא אינו אסור עולמית וכמ״ש בב״י:

קמג **קמג) שם. לערב בכדי שיעשו.** ולישראל אחר נמי צריך להמתין לערב בכדי שיעשו. ב״י. לבוש. ר״ז שם:

קמד **קמד) שם. והוא שימתין וכו׳** ואע״ג דלאחר לא שייך למיגזר שמא יאמר לעכו״ם מ״מ לא חילקו בדבר שנעשית בו מלאכה גמורה בשביל ישראל. ב״י. מ״א ס״ק ל״ב. ומ״ש עו״ש במ״א כבר מבואר הוא לעיל סי׳ ש״ו סעי׳ כ׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קמה **קמה) [סעיף טו׳] לספוד בהם ישראל וכו׳** מדברי הר״ן בשם רמב״ן נראה דמסתמא לצורך ישראל הביא וכן פי׳ מי״ט דעת רש״י. א״ר או׳ כ״ז. ונראה דזה תלוי כפי העת והזמן דאם אין מספידין בחלילין אלא ישראל מסתמא על דעת ישראל הובאו אבל אם מספידין בחלילין גם הכותים עד שיביאו לצורך ישראל ואם הביאו סתמא אזלינן בתר רובא:

קמו **קמו) שם. בכדי שיבואו ממקום קרוב.** מחוץ לתחום. מ״א ס״ק ל״ג. דמספיקא חיישינן שמא באו מחוץ לתחום כמ״ש סעי׳ ט״ז אך א״צ להמתין אלא בכדי שיבואו ממקום קרוב שמחוץ לתחום. תו״ש או׳ מ״ד. ועיין לעיל או׳ נ״ט:

קמז **קמז) ואם** הביאם דרך סרטיא שהוא מפורסם אסור עולמית כמ״ש סעי׳ י״ד. הרמב״ם פ״ו דין ו׳ מ״א שם וכ״כ הט״ז ס״ק י״ד. א״ר או׳ כ״ח. תו״ש שם. ר״ז או׳ כ״ב. ועיין לעיל או׳ קל״ח וקל״ט:

קמח **קמח) שם. שממקום פלוני הביאו בשבת וכו׳** ואם הגיעו כאן יום א׳ אף דהפליג ממקומו בשבת לא חיישינן למהלך הנעשה בשבת להאריך בכדי שיעשו דדוקא בבא בשבת אמרו. מהרי״ל וואלי בהגהו׳ כ״י. ברכ״י בשיו״ב או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ ס״א:

קמט **קמט) שם. ימתק לערב וכו׳** בין שהובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום והיינו אם הובאו דרך רה״ר כדמסיק אבל אם לא הובאו אלא דרך כרמלית אז כשיש לחוש שמא הובאו מחוץ לתחום צריך להמתין בכדי שיעשו ולאחרים מותרים מיד כמ״ש סעי׳ ח׳ וכשידוע שהובאו מתוך התחום גם לו מותר לערב מיד. תו״ש או׳ מ״ה. ועיין לקמן או׳ קנ״א וקנ״ב:

קנ **קנ) שם. וה״מ כשהביאם דרך רה״ר וכו׳** כתב הב״ח דמ״ש דה״מ כשהביאם דרך רה״ר פירושו הוא אפי׳ איכא ספק כשהביאן דרך רה״ר. אבל הא״ר או׳ כ״ט כתב דדעת הש״ע להתיר בספק דסמכינן בזה על י״א בסי׳ שמ״ה דאין רה״ר לדידן:

קנא **קנא) שם. אבל אם לא הביאם אלא דרך כרמלית וכו׳** ה״ד בהובאו מתוך התחום אבל אם הובאו מחוץ לתחום צריך להמתין בכדי שיעשו וכמ״ש בסעי׳ ח׳ ב״ח. וכ״מ מדברי מ״א שנכתוב באו׳ שאח״ז וכ״כ א״ר או׳ ל׳ ר״ז או׳ כ״ב וכ״כ לעיל או׳ קמ״ט. ומיהו מדברי הט״ז ס״ק ט״ו נראה דגם הכא אסור לו בכדי שיעשו ויש להקל. א״ר שם. ומה שהקשה שם הט״ז מסעי׳ ח׳ כבר יישב מ״א ס״ק ל״ד (והבאנו דבריו באו׳ שאח״ז) דהכא שאני וכו׳ גם מה שרצה הע״ז להגיה וכתב שכן מוכח ממה שהתחיל בל׳ יחיד א״צ וסיים בל׳ רבים מותרים יעו״ש עמו הס״ר דא״צ קאי למי שהובאו בשבילו ומותרין קאי לחלילין עצמן נה״ש או׳ ט׳:

קנב **קנב) שם. אלא מותרין לערב מיד.** ואע״ג דבחוץ לתחום י״א דבעינן בכדי שיעשו כמ״ש סעי׳ ח׳ הכא שאני דליכא הנאה כ״כ במה שמביא תוך התחום כמ״ש התו׳ יעו״ש ומיהו דעת התו׳ דאפי׳ הביאו דרך רה״ר בתוך התחום שרי (וכ״כ ר׳ ישעיה הא׳ פ׳ שואל והביאו הער״ה או׳ ח׳) אבל הישו״ש פ״ג דביצה סי׳ ח׳ פסק כש״ע. מ״א ס״ק ל״ד. וכ״ה דעת האחרונים:

קנג קנג) [סעיף טז] **ספק אם הובאו וכו'** נראה פשוט דגם כאן שייכי הני תנאים שנזכרו בסעי' ט' ט"ז ס"ק ט"ז. ור"ל דלא תימא משום כבוד המת חשו טפי ואסור אף בספק (מ"ש בסעי' ט') לזה קאמר ראינו כן דשם מכאן למדו. מש"ז או' ט"ז:

קנד קנד) **שם. חוששין שמא וכו'** למי שהובא בשבילו אבל לאחרים מותר אפי' בודאי מחוץ לתחום. ר"ז או' כ"ב. ור"ל למי שהובא בשבילו צריך להמתין לערב בכדי שיבואו מחוץ לתחום ולאחרים מותר לערב מיד וכמ"ש לעיל או' קמ"ו וקמ"ט:

קנה קנה) **ואם** הביאם מחוץ לתחום שלא ברה"ר ואח"כ העבירם ברה"ר בכדי שיבואו מתחלת רה"ר סגי. ב"י. והיינו לאחרים. ולמי שהובאו בשבילו אם הם מתוך התחום אז סגי בכדי שיבואו מתחלת רה"ר. ר"ז שם, וכ"כ האחרונים:

קנו קנו) **שם. חוששין שמא וכו'** והגם דבסעי' ז' כתב לענין ספק די"א לערב מותר מיד הכא סתם להחמיר וכן סתם לעיל סעי' ט' ובסי' תקע"ו סעי' ז' והוא משום דדעתו לפסוק כסברא שמביא בסתם בש"ע ושם בסעי' ז' סתם להחמיר וע"כ לא חש להביא סברת י"א בכל המקומות. ועיין לעיל או' צ"א:

סימן שכו

א א) [סעיף א'] **אסור לרחוץ וכו'** והטעם משום דגזרינן שלא יבא לידי איסור סקילה להחם חמין בשבת. ע"וש או' א' מ"א סק"א. תו"ש או' א':

ב ב) **שם. אסור לרחוץ כל גופו וכו'** וה"ה רוב גופו. כנה"ג בהגב"י. מ"א סק"ב. א"ר או' א' תו"ש או' א' א"א או' ב' ר"ז או' א':

ג ג) **שם. אפי' במים שהוחמו מע"ש.** מה שהשווה הטור יו"ט לשבת בזה עיין לקמן בש"ע סי' תקי"א סעי' ב' שפסק להתיר לרחוץ ביו"ט במים שהוחמו מערב יו"ט יעו"ש:

ד ד) **שם. אפי' במים שהוחמו מע"ש.** ומצטער אף שאינו חולה כל הגוף י"ל דמותר לרחוץ. חידושי רע"א:

ה ה) **שם. בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע.** המחבר נקט בכאן בסדר לא זו אף זו כלומר ל"מ בכלי דפשיטא דאסור דהרואה יאמר שהוחם היום בשבת דאין דרך הכלי לשמור החום כ"כ ואתי למשרי להחם חמין בשבת אלא אפי' בקרקע כגון אמבטאות של מרחצאות דדרכה לשמור חומם יום שלם ויותר אפ"ה אסרו חז"ל משום גזירה. עו"ש או' ב':

ו ו) **שם. ואפי' לשפוך המים על גופו וכו'** כלומר דרחיצה הוא להכניס גופו או איבריו בתוך המים ולרחוץ שם אבל שטיפה הוא ששופך על גופו או על איבריו דלאו דרך רחיצה הוא ואפ"ה אסור והטעם כתב הר"ן משום דכן דרך הרוחצין לאחר שהזיעו נוטלים המים בכלי ושופכין על גביהן ואתי למחשדי שהוחמו היום. ומשמע מדברי המחבר דאפי' שטיפת אבר אבר אסור כל ששוטף כל הגוף. עו"ש או' ג' וכ"כ המש"ז או' א' דשטיפת אבר אבר כל הגוף אסור יעו"ש וצריך להזהיר הנשים בימות החורף שטובלין בליל שבת ודרכה כשיוצאין מן המעין שופכין עליהן מים חמין שישפכו רק עד חצי גופם דוקא וה"ה לאבי הבן שטובל בבקר ביום שבת. בן א"ח פ' תצוה או' יו"ד. ועיין לקמן או' ל"ב:

ז ז) **שם. ואפי' לשפוך המים על גופו וכו'** וה"ה לרחוץ מת אפי' במקום שיש לחוש להסריח ואפי' לרחצו ע"י עכו"ם אסור אלא א"כ קצץ עם העכו"ם מע"ש הרד"ך בית כ"ב חדר א' כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' ד' ומה שתמה בגדי ישע על דברי הרד"ך הנז' דמשנה שלימה שנינו סכין ומדיחין אותו ובלבד שלא יזיזו בו אבר כבר יישב הפתה"ד או' א' וכתב דשם מיירי בצונן והכא מה שאוסר הרד"ך הוא בחמין ואדרבא כתב דצריך ישוב לדברי הבגדי ישע יעו"ש:

ח ח) **שם. אבל מותר לרחוץ בהם פניו וכו'** ואם הוחמו בשבת אף לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו אסור. מ"א סק"ו. ועיין לקמן או' ח"י:

ט ט) **שם. הגה. או שאר איברים וכו'** כתב מ"ב סי' ה' וכמדומה לי שלא נהגו הנשים ללבוש לבנים בשבת ויו"ט ואפשר משום שאין יודעים ליזהר ברחיצה (לחלק בין חמין שהוחמו מע"ש ויו"ע או הוחמו בשבת ויו"ט מחה"ש) ובמקום שאין מנהג יש להתיר רק שלא תרחץ בבגד שלא תבא לידי סחיטה עכ"ל מ"א סק"ג א"ר או' א' א"א או' ג' ר"ז או' א' ח"א כלל ע' או' א' ועיין לעיל סי' ש"א סעי' מ"ח. ואם מותר לטבול במים חמין בשבת ית' לקמן או' ל"ב:

י י) **שם אבל בחמי טבריה מותר וכו'** מה שרוחצין לרפואה באמבטאות ובמרחצאות שהם כחמי טבריא אסור לרחוץ בשבת. שו"ת מים רבים א"ח סי' כ"ה כ"ו ז"ך יעוש"ב. ברכ"י או' א' שע"ת. ועיין עוד לקמן סי' שכ"ח או' רמ"ז ורמ"ט:

יא יא) שם. אבל בחמי טבריא מותר וכו' כתב ב"י דהיינו אפי' לרחוץ בתוכו כסתם רחיצה דמיירי שנכנס לתוכו אלא שהמרדכי אוסר אף בצונן לרחוץ בתוכו ולא התיר אלא להשתטף (פי' לשפוך על איבריו) ופסק כאן דלא כמרדכי. תו"ש או' ג' וכ"פ הר"ז או' א' דאפי' לרחוץ בתוכו שרי:

יב יב) שם. אבל בכלי לא וכו' דכל שהוא בכלי לא מינכר בין חמי האור לחמי טבריא. ב"י. ואתי לאחלופי לרחוץ בחמי האור. לבוש:

יג יג) [סעיף ב'] אבל אם המקום מקורה אסור וכו' משום דנפיש הבלא דידה ואתי לידי זיעה וכבר גזרו ג"כ על הזיעה במרחץ (כדלקמן סעי' י"ב) בפ"ע אפי' בלא רחיצה מטעמא דאתי להחם בשבת. וגזרו על זיעת חמי טבריא משום זיעת שאר מרחצאות. וי"א ס"ל שגם בזיעה לא גזרו אלא בחמי האור אבל בחמי טבריא לא גזרו ואפי' המקום מקורה מותר לרחוץ ולהזיע בחמי טבריא דכולי האי לא גזרו דהו"ל כמו גזירה לגזירה. לבוש:

יד יד) שם, וי"א דמותר להזיע בחמי טבריא. כפי הכלל המסור בידינו דהיכא דמרן ז"ל כותב בלשון י"א וי"א דדעתו ז"ל לפסוק כי"א בתרא א"כ בדין זה מרן דעתו להתיר (וכ"פ הר"ז או' ב') זיעא בחמי טבריא. אבל הרב מעיל צדקה בתשו' סי' נ"ב העלה להלכה דכל שכוונתו להזיע בין בחמי האור בין בחמי טבריא אסור וזיעה דאתיא ממילא אפי' מקורה שרי אם הוא בנוי באויר ע"ג הארץ אבל לרחוץ בחמי טבריא תוך המערות מתחת לקרקע ומכוסה יש להחמיר כדעת הגאונים הרי"ף והרמב"ם עכ"ד. מחב"ר או א' שע"ת. וכ"כ האחרונים:

טו טו) [סעיף ג'] אמת המים וכו' שם שוקת המים שמושכין ממנו בסלונות. הרמב"ם בפי' המשניות פ"ג דשבת. והרע"מ פ"א דמו"ק כתב דנקראת אמה לפי שהיא רוחב אמה ברום אמה יעו"ש. אבל במס' עירובין פ"ז א' משמע דגם פחות מזה השיעור או יותר ג"כ נקראת אמה יעו"ש. וע"כ נראה משום דלפעמים עושין את השוקת רוחב אמה או ברום אמה לכן כל שוקת נקראת אמה:

טז טז) שם. אסור להמשיך לתוכה וכו' דהוי כמטמין בדבר המוסיף הבל. ודווקא אם ממשיך הצונן דרך סילון המוקף מכל צד אבל אם המשיך מע"ש צוננים לתוך חמין שיתערבו יחד שרי ולרש"י ג"ז מיקרי הטמנה. ב"י. מ"א סק"ד תו"ש אז' ו' ועיין מ"א סי' רנ"ג ס"ק ל"ב שכתב דלא ק"ל כרש"י יעו"ש. וכ"פ הר"ז בסי' זה או' ג' ועיין סי' רנ"ג סעי' ד' וסי' שי"ת סעי' י"א:

יז טוב) שם. אפי' המים שנכנסו לה מע"ש וכו' ומיירי שסתם פי הסילון שהונח מבע"י ונתמלא בצוננים ונשאר מונח מוטמן עד יום השבת שאז פותחין פי מוצאו שישפכו מימיו להעוקא שבקרקע והם לא הוחמו בשבת אלא מבע"י רק שהיו מוטמנים בשבת אפ"ה אסורין ככל הטמנה במוסיף הבל שאסור אף דיעבד. בית מאיר. מ"ב או' י"ד:

יח חי) שם. ברחיצה ובשתיה וכו' דק"ל דהמטמין בדבר המוסיף הבל אפי' מבע"י אסור אפי' בדיעבד עו"ש או' ח' ועיין סי' רנ"ז סעי' א':

יט יט) שם. ברחיצה ובשתיה וכו' ואפי' לרחוץ בהם ידיו ורגליו אסור כמ"ש לעיל או' ח'.

כ כ) שם ואסורין ברחיצה וכו' היינו רחיצת כל גופו אבל רחיצת ידיו שרי כמ"ש סי' תקי"א סעי' ב':

כא כא) [סעיף ד'] ונמצא כרוחץ כל גופו וכו' ז"ל הרמב"ם פכ"ב דין ג' וכתב שם המ"מ שאין ההפשרה אסורה בעצמה אלא מפני רחיצת הגוף וכן העלה הרמב"ן ז"ל עכ"ל והביאו ב"י והעו"ש או' ט' וכתב ב"י ולפ"ז אעפ"י שיחמם ידיו בעוד המים עליהם אין בכך כלום עכ"ל ור"ל דדוקא כהפשרת מים שעל כל הגוף איכא למיגזר משום רחיצה אבל בהפשרת מים שעל ידיו ליכא למיגזר לדעת הרמב"ם ושרי. ולזה כתב בש"ע בסעי' שאח"ז י"א שצריך ליזהר וכו' משום שלדעת הרא"ש י"ל אף להפשיר מים שעל ידיו אסור וכמ"ש לקמן או' כ"ג.

כב כב) שם. אבל מותר להשתטף בצונן וכו' משום שאין המים שעליו מתחממין כל כך. טור:

כג כג) [סעיף ה'] י"א שצריך ליזהר שלא לחמם ידיו וכו' זהו סברת הרא"ש, וכתב עליו ב"י דאע"ג דלהפשיר מים לצורך שתייה מותר (כמ"ש סי' שי"ח סעי' י"ד) שאני הכא שדומה כרוחץ במים חמין ויבא להחם חמין לרחוץ גופו. א"נ דלא מיתסר אלא במתחמם כנגד האור במקום שהיס"ב וכן העמידוה בירוש' פ' כירה עכ"ל, ולכן כתב בש"ע סברה זו בשם י"א משום שלדעת הרא"ש י"ל דאפי' להפשיר מים שעל ידיו אסור וממשמעות דברי הרמב"ם משמע דשרי כמ"ש לעיל או' כ"א, וע"כ כתב זה בש"ע בלשון י"א מפנו שאפשר לומר דמיירי בלהפשיר דהיינו במקום שאין היס"ב ולהרמב"ם שרי ולהרא"ש אסור. וכ"כ המ"א סק"ו להוכיח לדעת הרא"ש דאפי' לחמם ידיו במקום שאין היס"ב אסור יעו"ש, וכתב הר"ז או' ד' דכן יש להחמיר. וכ"פ ח"א כלל ע' או' ג':

כד כד) [סעיף ו'] ואפי' בחול וכו' ובשבת אסור שמא ישפכו עליו ונמצא רוחץ בשבת. רש"י ור"ן. וצ"ל דמיירי בחמין שהותמו מעט בשבת (ר"ל רק להפשיר דאי היס"ב אסור משום בישול כמ"ש סי' שי"ח סעי' י"ד. וכ"כ המחה"ש) ולהכי אפי' אינו רוחץ כל גופו אסור כמ"ש סעי' ה'. והתו' פי' הטעם

משום שחיקת סמנים. מ״א סק״ז, ונ״מ לטעם ראשון אם החמין בכלי סגור שרי ולטעם התו׳ אפי׳ בכלי סגור אסור. קרבן נתנאל פ׳ כירה סי׳ ט׳ או׳ ז׳ ולצורך גדול יש להקל אם הכלי סגור.

כד) **שם הגה. אבל מותר להחם בגד וכו׳** והטעם משום דבגד לא מחזי דלרפואה עביד וליכא משום גזירת שחיקת סמנים. עו״ש או׳ י״ב. וגם לטעם רש״י ור״ן לשמא ישפכו ליתא בבגד, וא״כ ה״ה דמותר להחם כלי ריקם כיון דליכא טעם לשמא ישפכו ולא לשחיקת סמנים. והא דמותר להחם בגד או כלי ריקם היינו אפי׳ במקום שהיס״ב כיון דלא שייך בהן בישול וכמ״ש לעיל ס׳ שי״ח סעי׳ ט״ו יעו״ש. ועיין עוד לקמן שי׳ שכ״ח סעי׳ מ׳

כה כה) **[סעיף ז׳] הרוחץ בנהר וכו׳** הא דקאמר הרוחץ בנהר וכו׳ לאפוקי מקוה ומעין דברה״י אבל לא לאפוקי דלכתחלה לא וכ״מ בהדיא לקמן סי׳ שכ״ח סעי׳ מ״ד ובב״ח דאפי׳ דלכתחלה שרי יעו״ש. ומיהו בתשו׳ מהרי״ל סי׳ קל״ט כתב שנהגו שלא לרחוץ כלל בנהר בשבת אפי׳ בצונן והטעם דשייך למיגזר משום סחיטה ומשום נושא המים שעליו ד״א בכרמלית ומשום שיטה ע״פ המים יעו״ש ורי״ו בחי״ו כתב ע״ש רבינו מאיר דמותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בנהר בשבת ובלבד שלא יוציאם עם המים שעליהם חוץ לנהר ד״א עכ״ל משמע דרחיצת כל גופו בנהר נמי לא שרי לפי המנהג והיינו משום סחיטת אלונטית ומשום שיטה ע״פ המים ולכן לא התיר אלא פניו ידיו ורגליו ואע״ג דאיכא למיגזר משום נושא המים ד״א חוץ לנהר אף ברוחץ פניו ידיו ורגליו לא נהגו בזה איסור. ב״ח, אמנם העו״ש או׳ ט״ז הביא תשו׳ מהרי״ל הנז׳ וכתב דעכשיו נתפשט המנהג להתיר בכל ענין עכ״ל ונראה דנהרא נהרא ופשטיה ומ״מ אפי׳ במקום שנהגו היתר צריך להזהירם משום סחיטת אלונטית ומשום סחיטת שער ומשום שיטה ומשום שלא ישא המים מעליו ד״א בכרמלית, ועיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ מ״ח ומ״ט ובדברינו לשם בס״ד.

כו כו) **שם. כשעולה מהנהר וכו׳** ר״ל תיכף סמוך לנהר ינגב עצמו ולא ילך במים שעליו דילמא ישכח וילך בהם ד״א ואם רוצה לנגב עצמו במטפחת צריך לכורכה על גופו ולהניחה על שפת הנהר כדי לנגב עצמו בה תיכף עלייתו ולא ילך במים שעליו ד״א. ועיין מש״ז או׳ ב׳ שכתב דה״ה בנהר גופיה כשעולה ממקום עמוק שהיה כל גופו בתוך המים ואח״כ עולה למקום גבוה במים שחצי גופו נראה בחוץ למים צריך ליזהר שלא ילך כך ד״א משום דהנהר דין כרמלית יש לו יעו״ש וא״כ צריך ליזהר שלא להתרחק ד״א משפת הנהר כדי שלא ילך בחזרתו ד״א במים שעליו. ונראה שמפני זה צריך ליזהר שלא לרחוץ בנהר בשבת דבנקל יבא להכשל ח״ו באיזה דברים הנז׳.

כז כז) **שם. ד״א בכרמלית,** וכ״ש בר״ה, תו״ש או׳ יו״ד.

כח כח) **שם. לא הקפידו בו,** והטעם כתב ב״י לפי שהם מועטים [ר״ל שאין בהם שיעור הוצאה וגם שלא כדרך הוצאה. ושיעור הוצאה עיין הרמב״ם פי״ח] לא גזרו עליהם. ואינו מספיק דעינינו רואות שיש יותר ריבוי מים מן המטר על לבושי אדם ממה שיש על גופו כשעולה מן הרחצה אלא נראה הטעם דבזה אי אפשר להמנע ממנו שהאדם הולך בר״ה ופתאום בא מטר עליו לא גזרו ביה רבנן. ט״ז סק״ב. ועיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ מ״ה ומ״ו.

כט כט) **[סעיף ח׳] אדם מותר לטבול וכו׳** מפני שנראה כמיקר. ואפי׳ אם טובל במים סרוחים לפעמים אדם מיקר עצמו במים סרוחים, ובימות הגשמים דליכא למימר דמיחזי כמיקר נראה כיורד לרחוץ עצמו מטיט וצואה שבגופו, ב״י מגמ׳ ביצה דף י״ח.

ל ל) **שם. אדם מותר לטבול וכו׳** מסתימת לשון המחבר משמע דאין חילוק בין טובל במקוה העשויה בור מקורה כעין כלי ובין טובל בבריכה או בנהר בכל גוונא מותר לטבול בשבת ולאפוקי מדברי המרדכי פ׳ כירה יעו״ש. עו״ש או׳ ט״ז.

לא לא) **כתב** מהרי״ל סי׳ ק״ן יפה נוהגות הנשים שאין טובלות שלא בזמנה בשבת (עיין יו״ד סי׳ קצ״ז סעי׳ ב׳ בהגה) דמה״ט מנהג פשוט שלא לרחוץ בצונן וטעמא דשייך למיגזר משום סחיטה ומשום שנושא מים שעליו ד״א בכרמלית ומשום שיטת גופו וקסמים (שלא להפצילן לכאן ולכאן לנקות המים ר״ז או׳ ו׳) עכ״ד. וכ״כ בת״ה סי׳ רנה אע״ג דאפי׳ המרדכי דמחמיר בצונן דוקא בכלי אבל בנהר או במקוה שרי מ״מ המנהג לאסור ולכן אפי׳ לטבול אסור דמיחזי כמתקן כדאי׳ בגמ׳ עכ״ל. וכ״כ ב״י ביו״ד סי׳ קצ״ט דאסור לטבול בשבת (מיהו הב״י שם לא פסק כן והתיר לנשים לטבול בליל שבת כיעו״ש רק המ״א מביא סברת המחמירין כדי לחוש לה במקום שאין צורך לטבילה היום) משום סחיטת שער עכ״ל. ומ״מ נראה דמותר לטבול לקריו כיון דמדרבנן הוא (לאו דוקא אלא ר״ל חומרא בעלמא מחה״ש) כמ״ש סי׳ שכ״ג ספי׳ ז׳ מ״א סק״ח. ומיהו מ״ש דמנהג פשוט שלא לרחוץ בצונן וכו׳ כבר כתבתי לעיל או׳ כ״ה דנהרא נהרא ופשטיה ורק דבמקום שנהגו היתר לרחוץ בצונן בשבת צריך ליזהר לבל יכשל בדברים האסורים יעו״ש. ולענין חשש סחיטת אלונטית ושער כבר כתבנו לעיל סי׳ ש״ך או׳ קי״א דיש לקנח במטפחת גדולה המיוחדת לכך שאינו מקפיד אם תשרה במים ואע״ג דעי״ז נסחט השער הוי סחיטה כלאחר יד ושרי יעו״ש. וכתב שם המ״א דמומר מותר לטבול בשבת כיון דאין טבילתו מדאורייתא יעו״ש. אמנם המו״ק והתו״ש או׳ י״ב חלקו עליו וכתבו דיש לאסור בטבילת מומר יעו״ש.

לב) **שם. אדם מותר לטבול וכו'** וכ״כ לקמן סי׳ תקי״א סעי׳ ג׳ לגבי יו״ט, וכתב הרב בית יהודה ח״ב סי׳ ל״ב והרב מזבח אדמה חי״ד סי׳ קצ״ז כי כן מנהג עיה״ק ירושת״ו שרוב הת״ח טובלין בשבת בבקר יעו״ש, וכ״כ לעיל סי׳ ר״ס או״ ו׳ בשם האר״י ז״ל יעו״ש:

לג) **שם. אדם מותר לטבול וכו'** אסור לבעל קרי לטבול בשבת בחמין שהוחמו מע״ש. תשו׳ רב האי הביאה בכלבו דף קנ״ד. והרב מהר״י אִרְגָּאז בשו״ת דברי יוסף סי׳ ס״ד הליץ על הנשים שטובלות בליל שבת בחמין שערער ע״ז הגאון מהר״ר צבי בתשו׳ סי׳ י״א ובסוף דבריו עמדו כנגדו דברי רב האי גאון הנ״ז יעוש״ב. והרב מהרי״ע בס׳ בני יהודה בשו״ת סי׳ ל״ב קיים המנהג והאריך לתת טעמים להתיר יעו״ש. ברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ בס׳ קרבן נתנאל על הרא״ש פ׳ במה מדליקין סי׳ כ״ב שטבילת מי מקוה בחמין לא הוי בכלל גזירת מרחצאות יעו״ש ועיין פתה״ד או׳ ח׳ שכתב דגם הנוב״י במה״ת סי׳ כ״ד כ״ה כ״ו מסכים לדברי הרב קרבן נתנאל שלא לאסור הטבילה בחמין בשבת, הגם שבתחלה גמגם עליו. ואותם הטעמים של היתר שכתב הנוב״י שייכי גם לטובלים ביום ש״ק והשע״ת לא העתיק מתשו׳ סכ״ו כ״א צד החומרא יעו״ש. וכן בשו״ת דברי חיים הורה להתיר לטביל במים חמין בשבת. אבל להשים המים חמין במקוה בשבת חוכך להחמיר. אמנם בשו״ת חסד לאברהם סי׳ ל׳ כתב שהמים שהם ביורה מע״ש ונסתמו הנקבים באופן דלא שייך שמא יחתה אין מקום לאסור לשפוך למקוה לצורך טבילת אנשים בשבת כי מים חמין מועטין לתוך צוננין מרובין שרי ובפרט ע״י עכו״ם יעו״ש וכ״כ בשו״ת בר ליוואי סי׳ ו׳ ובשו״ת אבני צדק א״ח הי׳ ל״ז דמותר לשפוך מים חמין במקוה בשבת ע״י עכו״ם יעו״ש. והב״ד א״ח או׳ א׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ שי״ח סעי׳ י״א וי״ב ובדברינו לשם

לד) **ובענין** כלי ברזל המונח בתוך המקוה שמסיקין בו האש ביום הששי לחמם המקוה צריך להיות גרוף או קטום מבע״י משום דאיכא למיחש לשמא יחתה וכמ״ש לעיל סי׳ רג״ג סעי׳ א׳ לענין שהייה ע״ג כירה ולקמן סעי׳ י״א גבי מרחץ יעו״ש.

לה) **[סעיף ט׳] מותר לרחוץ פניו וכו'** והא דנקט פניו ידיו ורגליו נראה משום דהך דרוחץ מיירי ברוחץ בחמין שהוחמו מע״ש דאסור לרחוץ בשבת אלא פניו ידיו ורגליו וה״ה שאר מקצת כל גופו אבל למאי שכתבו התוס׳ שם בד״ה במאי אוקימתא משמע דאפשר לומר דשערות דפניו ידיו ורגליו אינם נושרות מהר ולא הוי פסיק רישיה ושרי אבל שערות ראשו הוי פסיק רישיה לפ״ז דוקא נקט פניו ידיו ורגליו. ב״ח. וכ״כ העו״ש או׳ י״ז דמשמע מדברי הש״ע דנקט ידיו ורגליו אבל ראשו אסור אפי׳ אין שם הרוב מדבר שמשיר השער יעו״ש וכ״כ התו״ש או׳ י״ג:

לו) **שם. ובלבד שלא יהיה הרוב וכו'** דכל היכא דליכא רובא ליכא למיחש שישיר שער לפי שאינו מתכוין אבל כי איכא רובא מדבר המשיר אסור לפי שודאי משיר השער ומודה ר״ש בפסיק רישיה. ב״י וב״ח.

לז) **שם. ובלבד שלא יהיה הרוב וכו',** אבל במחצה על מחצה שרי. תו״ש או׳ י״ג

לח) **שם. מדבר המשיר,** ודאי. מ״א סק״ט בשם הרמב״ם אבל התו״ש שם כתב דלאו דוקא הוא דאף אם אינו משיר ודאי ממש אלא דקרוב להשיר נמי מקרי פסיק רישיה. וכתב דאפשר דכ״ה דעת הש״ע שהשמיט תיבת ודאי ודלא כהמ״א שהוסיף תיבת ודאי על דברי הש״ע יעו״ש.

לט) **[סעיף יוד׳] מותר לרחוץ ידיו במורסן.** או באפר כירה מגובלין מוע״ש או יקחם בידו יבשים וישפוך המים על ידו דגיבול כלאחר יד שרי. ב״י בשם המרדכי. עו״ש או׳ ך׳ ומשמע דלהאוסרין בסי׳ שכ״ד סעי׳ ג׳ הכא נמי אסור ואפשר דהכא כ״ע מודו דשרי כיון שאינו נותן מים עליהם אלא שלוקח אותם בידים הרטובות וכ״מ במרדכי מ״א סק״י. והביאו א״ר או׳ ז׳ וכתב וזה נגד הלבוש שכתב וישפוך עליהם מים וכו׳ ואפשר כיון שאינו בכלי שהמים נשאר בו הוי כאינו נותן עליהם ומ״מ נראה לי דבל״ה כ״ע מודו בזה כמ״ש סי׳ שכ״א סעי׳ ט״ז עכ״ל, ומיהו עיין לעיל סי׳ שכ״ד או׳ ט׳ שכתבנו בשם האחרונים דמורסן שלנו דלעולם נשאר בו קמח שייך בו גיבול מה״ת ונתינת מים עליו אסור מדבריהם יעו״ש. וכן בנתינת מים על האפר האחרונים מחמירין כמ״ש לעיל סי׳ שכ״א או׳ צ״ב יעו״ש

מ) **שם. מותר לרחוץ ידיו במורסן.** וכ״ש בחתיכת לימונ״ש או נארנגא״ס דשרי. ואם עדיין לא נסחטו אף בחול אסור משום הפסד אוכלין ליקוטי פר״ח.

מא) **שם. בהגה: ואסור לרחוץ ידיו במלח.** וכ״כ בש״ע לעיל סי׳ ש״ך הע׳ י״ב ועיין בדברינו לשם בס״ד.

מב) **שם. בהגה. ואסור לרחוץ ידיו במלח וכו'** ולא אמרינן דהוי גיבול כלאחר יד כמ״ש במורסן דשאני התם דלא ניחא ליה בגיבולו אבל בזה ודאי ניחא ליה שיהיה נימוח ונבלע בבשרו. ט״ז סק״ג. תו״ש או׳ ט״ו. ועיין בהגר״א שנראה דעתו להתיר אבל דעת האחרונים לאסור כדברי הש״ע ומור״ם ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ ש״ך סעי׳ י״ב ולקמן או׳ מ״ד יעו״ש.

מג מג) **שם. בהגה. וכ״ש בבורית וכו׳** וכ״פ הר״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל ע׳ או׳ ב קיצור ש״ע סי׳ פ״ו או׳ י׳ בן א״ח פ׳ יתרו או׳ ט״ו וכתב ודלא כהרב פחד יצחק או׳ ב׳ והגו״ר כלל ג׳ סי׳ י״ד שמתירין בזה יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ ש״ך או׳ ע״ד יעו״ש ועיין בס׳ תפארת ישראל שכתב דבורית שהיא רכה לכו״ע אסור משום ממחק וכעין מה דאיתא לעיל סי׳ שי״ד סעי׳ יא לענין שעוה יעו״ש. והרוצין לרחוץ במי בורית בשבת ממחק הבורית במים מע״ש עד ונעשה כולו מים ואז רוחצין באותו מים בשבת בן א״ח שם.

מד מד) **שם. בהגה. או נשאר חלב וכו׳** וכ״ה בש״ע לקמן סי׳ שכ״ח העי׳ כ״ב יעו״ש.

מה מה) **שם. בהגה. או בשאר חלב וכו׳** משמע דבחול מותר לרחוץ ידיו בחלב אבל יש אוסרין משום דסיכה כשתיה ומ״מ אינו אלא מדרבנן ולפיכך במקום צערא התירו אבל שלא במקום צערא אסור וכן בכל האיסורין. ביאורי הגר״א ומיהו בורית שעושין מחלב אינו נכנס בכלל זה דכיון שמערבין בו סיד ושאר דברים הפוגמין אותו הו״ל טעם פגום וטעם פגום אינו אוסר כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ד וא״כ כ״ש לענין רחיצה דשרי אפי׳ לכתחלה.

מו מו) **שם. בהגה. שנימוח על ידו והוי נולד.** והש״ג כתב דיש להתיר בזה דדוקא שלג וברד שעומדים למשקין שייך למיגזר משום סחיטה אבל זה אין עומד למשקין כלל. והביאו מ״א ס״ק י״א. תו״ש או׳ ט״ו ר״ז או׳ יו״ד. וכתב שם הר״ז אבל יש להחמיר. וכ״פ ח״א כלל ע׳ או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ פ״ו או׳ ו׳ בן א״ח פ׳ יתרו או׳ י״ב.

מז מז) **[סעיף יא׳] מרחץ** שסתמו נקביו וכו׳ פירש״י שלא יצא החמימות. ל״א אותן הנקבים שהמרחץ מתחמם על ידיהם שהאור ניסקת מבחוץ מתחתיו ועיקר. וכ״כ הר״ן: מכאן צ״ע על בתי החורף (שיש שני חדרים זה ע״ג זה ויש נקבים בתקרה התחתונה כדי שאם יסיקו התנור למטה יתחמם חדר העליון ע״י אותם הנקבים) שמחממין אותן מתחתיהן ועל הנקבים יש קערות ברזל או סתימת אבן אם מותר לפותחן אכן ראיתי נוהגין בו היתר. אגודה סי׳ כ״ז. מ״א ס״ק י״ב ועיין לעיל סי׳ רמ״ו סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מח מח) **שם. למו״ש רוחץ בה מיד.** שהרי לא נתחמם בשבת. אבל בשבת לא שהרי גזרו על הרחיצה רש״י.

מט מט) **שם. רוחץ בה מיד.** ואם ספק אם היה סתום נקביו מע״ש עיין לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ז׳ ובדבריו לשם בס״ד.

נ נ) **שם. שמאליו הוחם בשבת וכו׳** שנתנו בו העצים מבע״י. הר״ן.

נא נא) **שם. שמא יחתה בגחלים.** וכיון שאסרו חז״ל לעשות כן לכך צריך להמתין במ״ש בכדי שיעשו כדי שלא יעשה כן בפעם אחרת שלא יסתום הנקבים ויבא לידי חיתוי. תו״ש או׳ י״א ועי״ש מה שהשיג על טעם הלבוש יעו״ש.

נב נב) **[סעיף יב׳] אסור ליכנס למרחץ וכו׳** כדאיתא בגמ׳ (שבת מ׳ ע״א) בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מע״ש. התחילו הבלנין להחם בשבת ואומרים מע״ש הוחמו. אסרו את החמין והתירו את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו, אסרו להם את הזיעה והתירו חמי טבריה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו. אסרו להן חמי טבריה והתירו להן את הצונן. ראו שאין הדבר עומד להן התירו להן חמי טבריה וזיעה במקומה עומדת לאיסור:

נג נג) **שם. אסור ליכנס למרחץ וכו׳** ומשמע מדברי המחבר דאם נכנס למרחץ לאיזו צורך ואינו מתכוין להזיע מותר ליכנס שם אעפ״י שבודאי יזיע שם דכיון שאינו מתכוין להזיע לא גזרו חכמים על זה והוא דעת הרמב״ם ז״ל. עו״ש או׳ כ״ב:

נד נד) **שם. הגה. וי״א דאפי׳ לעבור במרחץ וכו׳** מדברי הרב משמע דאפי׳ אינו ברור שיבא לידי זיעה אסור אבל מדברי הטור ורש״י שבשמם כתב הרב דין זה לא משמע כן וכ״כ לדינא. עו״ש או׳ כ״ג:

נה הנ) **שם. בהגה. וי״א דאפי׳ לעבור במרחץ וכו׳** אעפ״י שאינו מתכוין לכך. ר״ז או׳ י״ב. ולכן הטובלים בשבת אסורין לעמוד במרחץ במקום שיכולין להזיע. ח״א כלל ע׳ או׳ א׳ ונראה דיש ליזהר היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך אסברא ראשונה דמתירין אם אין כוונתו להזיע כמ״ש לעיל או׳ ג״ן:

נו ונ) **[סעיף יג׳] ויש בה מרחץ רוחצת בשבת וכו׳** נראה דקמש״ל דאע״ג שרוחצת בשבת דהיינו שרוחצין בה גוים והוחמה בשבילן בשבת אפ״ה לענין מו״ש אם הרוחצין שם במו״ש רוב גוים אמרינן שהוחמה בסוף שבת בשבילן וא״צ להמתין במו״ש בכדי שיוחם ואם רוב הרוחצין שם במו״ש ישראל צריך שימתין למו״ש בכדי שיוחם:

נז **זן) שם. או אפי׳ מחצה וכו׳** ואפי׳ להמקילין בסי׳ שכ״ה סעי׳ ז׳ בענין ספק מלאכה הנעשית בשביל ישראל או בשביל עכו״ם הכא אסור דכיון שהם מחצה על מחצה העושה נתכוון לשניהם ט״ז סק״ד.

נח **חן) שם. אסור למו״ש עד כי שיוחם.** ואפי׳ אם יש לתלות שנתחמם משחשיכה ע״י אנשים הרבה וכגון שיש שם בעיר שלטון שיש לו הרבה עבדים שאפשר לתלות שחממו אותו לצרכו בבת אחת אפ״ה אין תולין ואסור לרחוץ בו במו״ש עד בכדי שיוחם. כ״כ ב״י לדעת הרמב״ם והרי״ף והביאו הט״ז שם. וכ״כ העו״ש או׳ כ״ד. אבל הרא״ש והטור מקילין בזה. וכ״מ דעת הער״ה או׳ ד׳ להקל אם יש שלטון בעיר ויש לחלות שנתחמם בשבילו ע״י אנשים הרבה במו״ש בזמן מועט, יעו״ש. אמנם דעת האחרונים להחמיר בסתם הש״ע:

סימן שכז

א **א) [סעיף א׳] החושש במתניו לא יסוך שמן וחומץ.** במשנה סוף פ״ח שרצים איתא לא יסוך יין וחומץ וכ״ה הגירסא בכל ספרים שבידינו. וה״ה באלפסי ובהרמב״ם פכ״א דין כ״ג. אך בטור כתב שמן וחומץ ונראה שכך היתה הגירסא לפניו וכמ״ש הב״ח. והש״ע נמשך אחר גירסת הטור ונ״מ לפי גירסת הספרים יין וחומץ אפי׳ כל אחד לבדו אסור וכמ״ש א״ר או׳ א׳. אבל לגירסת הטור והש״ע שמן וחומץ אינו אסור בשמן כ״א כשהוא מעורב ביחד עם החומץ אבל שמן לבדו מותר לכ״ע. ונראה דאפי׳ לגירסת הטור לא יסוך ביין דיין דומה לחומץ שאין סכין אותו אלא משום רפואה ולגרסינו פשיטא דשמן וחומץ או יין ושמן אסור. שכנה״ג או׳ א׳:

ב **ב) שם. לא יסוך שמן וחומץ.** והטעם איסור דברים אלו משום דאסרו חז״ל לעשות רפואה בשבת גזירה משום שחיקת סמנים וכמ״ש רס״י שכ״ח. ואפי׳ ע״י עכו״ם אסור כל שמתחזק והולך כבריא כבסי׳ שכ״ח סעי׳ א׳ מש״ז או׳ א׳:

ג **ג) שם. לא יסוך שמן וחומץ.** ואם אינו חושש שרי. תו״ש או׳ א׳ מט״י או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ שכ״ח סעי׳ ל״ז:

ד **ד) שם. אבל סך הוא שמן לבדו.** ואפי׳ ע״ג מכה כמ״ש לקמן סי׳ שכ״ח סעי׳ כ״ב. והיינו במקום שנוהגין לסוך שלא לרפואה אבל במקום שאין נוהגין לסוך כ״א לרפואה אסור כמ״ש לקמן בהגה:

ה **ה) שם. אבל לא בשמן ורד וכו׳** לפי שדמיו יקרים ואינו מצוי ומוכחא מלתא דלרפואה עביד. ב״י בשם רש״י:

ו **ו) שם. ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד וכו׳** אינו ר״ל דתרתי בעינן אתרא דשכיח וגם אם היה דרכן לסוך אלא דהכל תלוי אם דרכן לסוך בו בני אותו המקום דזיל בתר טעמא דלא מוכחא מילתא דלרפואה קא עביד. מט״י או׳ א׳ ועי״ש:

ז **ז) שם. אפי׳ בלא רפואה מותר.** והגם דמוליד ריחא אסור אפי׳ בבשר וכמ״ש הט״ז והמ״א סי׳ תקי״א כתב הרב ב״ד בח״י על המשניות פי״ד דשבת מ״ד עלה דהך מתני׳ דשמן ורד וז״ל שמן ורד אין ריחו ערב ול״ק כלל למ״ש במשנה דלעיל בשם הט״ז וכו׳ יעו״ש ואע״ג דהפתה״ד בסי׳ זה פקפק בדברי הרב ב״ד הנז׳ נראה דהחוש יעיד ע״ז ואפשר דשמן ורד גרע ממי ורדים ואין ריחו נודף משום דזה עושין אותו בסגנון אחר כידוע ואין מצוי אצלנו שמן ורד לראות בחוש הראות ומ״מ בענין איסור מוליד ריחא במי ורדם כבר כתבנו לעיל בסי׳ קכ״ח או׳ מ״ד קחנו משם. ויתבאר עוד לקמן בסי׳ תקי״א בס״ד:

ח **ח) לרחוץ** הזקן במי ורד יש אוסרין וקרא על הרוחצין וגם את הזקן תספה משום דקא מוליד ריחא וראוי ליזהר ביום שמחת תורה ובשבתות חתונה שנוהגין לזלף מי ורד ע״י העם שלא יקנחו ידיהם במפה או בזקן. חס״ל או׳ ט׳:

ט **ט) שם. אפי׳ בלא רפואה מותר.** לסוך על מכתו כל השמנים אפי׳ שמן אורז אם רגיל בו בחול מותר וכ״ש שסך עמו כל הבשר שסביביו כדאיתא בסמ״ק שסכין ומפרכסין לאדם בשבת אפי׳ כל גופו משום תענוג או״ה כלל נ״ט סי׳ כ׳ שכנה״ג או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ ד. ובא׳ שאח״ז:

י **י) שם. הגה. ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן וכו׳** כ״כ ב״י בסי׳ זה ובסי׳ שכ״ח דכיון דבזה״ז אין אנחנו רגילין לסוך בשום שמן כשאנחנו בריאים אסור לסוך שום שמן ע״ג המכה בשבת דודאי מוכח מלתא דלרפואה עביד עכ״ל. וכ״כ בשה״ג בסוף פ״ח שרצים. וכתב ומכאן אזהרה למי שיש לו חטטין בראשו שאסור לסוכו בשבת. כנה״ג בהגב״י ט״ז סק״ב. א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ס״ט או׳ ד׳ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ב׳ וכן משום צער אחר. ח״א שם:

יא **שם. בהגה. ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן וכו'** ובחלב ושומן אסור בכל מקום משום נולד. א"ר שם. תו"ש או' ב' ועיין לעיל סי' שכ"ו סעי' יו"ד בהגה ולקמן סי' שכ"ח סעי' כ"ב:

יב **שם. בהגה. בכל שמן אסור.** וה"ד לסוך לרפואה אשר וכמ"ש לעיל או' יו"ד וכ"כ השו"ש או' ג':

יג **שמנים שריחן רע ומאיסי דלא חזו לסיכת בריאים כלל אליבא דכ"ע אסור.** וה"ה למי שיש לו נפח באיזה מקום שיהיה אסור לתת עליו שמן שאין דרך הבריאים והמלכים לסוך ממנו. שה"ג סוף פ"ח שרצים. כנה"ג בהגב"י:

וכתב בא"א מהגה"ק דמותר לשפוך יי"ש לראש בש"ק מצד מיחוש מטעם שנבר נהוג לבריאים לשפוך לראש כדי לישן תיכף או כדי להמית כנימה שבשערות וכל הנעשה לבריאים אין חשש כמ"ש בש"ע כאן ורק יש להיזהר על סחיטה. א"ח או' א':

יד **[סעיף ב'] סכין וממשמשין וכו'** פירש"י סכין שמן וממשמשין ביד על כל הגוף להנאה ב"י. עו"ש או' ד':

טו **שם. שסך וממשמש ביחד.** אבל לא יסוך ואח"כ ימשמש וכן לא ימשמש ואח"כ יסוך. טור:

טז **שם. ולא ימשמש בכח וכו'** דהוי עובדא דחול רש"י. ב"י:

יז **שם. ולא ימשמש בכח וכו'** משמע אפי' אינו סך אלא שמשפשף גופו בכח לבד אסור. וכ"ז לפירש"י אבל להרמב"ם פכ"א משמע אפי' בכח מותר לשפשף כל עוד שלא יכוין לבא לידי זיעה, וכן הסכים המגיד. וכ"מ בשה"ג ומי"ט. א"ר או' ג' ומסופקני בשפשוף שעושין ליגיעי כח שהם כדי להשיב כחן אליהן ולבטל מהם עייפותם דדמי קצת לרפואה ולרש"י פשיטא דאסור אבל להרמב"ם יש להסתפק. שה"ג ס"פ תבית כנה"ג בהגה"ט א"ר שם. ועיין לקמן סי' שכח סעי' מ"ב:

יח **[סעיף ג'] אין מגרדין בכלי העשוי לכך.** שהוא כעובדא דחול. טור וכ"כ ב"י בשם רש"י משמע אבל בידיו מותר לגרד ורק שיזהר שלא יגרד בכח שלא יעשה חבורה או יתאדם הבשר והו"ל כנצרר הדם:

יט **שם. אין מגרדין בכלי העשוי לכך.** ואמרינן בגמ' דאם היה לו מגרדת המיוחד לשבת שרי. עו"ש או' ה' מ"א סק"א. תו"ש או' ד' מחה"ש וכ"נ דעת הא"ח או' א' ודלא כהא"ר שרצה לפרש פי' אחר ולדחות דברי העו"ש והמ"א יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ג' וכ"כ האחרונים. ומזה נהגו הבתולות להיות להם כלי משער חזיר המיוחד לשבת מ"א שם. תו"ש שם. א"א שם. ר"ז שם. ואע"ג דלעיל בסי' ש"ג כתב הש"ע אפי' מסרק של שער חזיר אסיר היינו דוקא מסרק אבל לתקן השער של ראשן (ר"ל להשכיב השער בכלי שאינו עשוי לסרוק) מותר בכלי העשוי משער חזיר כמ"ש המ"א שם בשם הריב"ש ואעפ"י כן המנהג ליחדו לשבת דוקא. מחה"ש. ועיין בדברינו לשם או' קכ"ג:

כ **שם. אלא א"כ היו ידיו וכו'** שהוא ניכר שאינו עושה לרפואה. טור:

כא **[סעיף ד'] לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל וכו'** ואפי' אינו סך אלא כדי שיעור לצחצח העור אסור דכיון דהרגל בתוך המנעל והשמן נוטף על המנעל הרי הוא ממש מצחצח המנעל וק"ל דבשבת אפי' לצחצח עור אסור. טו"ש או' ו' וכ"כ א"ר או ה':

כב **שם. הגה. החדשים.** כ"כ הרמב"ם פכ"ג דין יו"ד והכל בחדשים אבל בישנים מותר. ומביאו ב"י זהטעם דס"ל דלא שייך עיבוד אלא בעור חדש אבל בישן לא דאין דרך מעבדין לעבד עור ישן. עו"ש שם. ועיין לקמן או' כ"ד:

כג **הדורס** על העור ברגלו עד שיתקשה או המרכבו בידו ומושכו ומשוה אותו כדרך שהרצענין עושין ה"ז תולדת מעבד וחייב. וכן השף בידו על העור המתוח בין העמודים חייב משום מוחק. הרמב"ם פי"א דין ו' מ"א סק"ב. לפיכך אסור ליתן העור בבית הדריסה וזה אסור מדרבנן. ח"א כלל ל"ב או' ד':

כד **המרכך** עור בשמן ה"ז מעבד וחייב ולכן צריך ליזהר שלא למשוח מנעל חדש בשמן דחייב ואפי' במעט שמן ואינו מכוין אלא לצחצחו אסור ומ"מ גם בישנים אסור וכ"ש בזה"ז דנפישי ע"ה ויסוכו גם חדשים. ח"א שם או ה' וכ"ש אם כוונתו במשיחת השמן כדי שיהיה המנעל שחור דיש לאסור לכ"ע משום חשש צביעה. מ"ב או' י"ב:

כה **שם. אבל סך רגלו וכו'** כיון דבעת הסיכה לא נגע השמן בעור. מ"ב או' י"ד:

כו **שם. והוא שלא יהא בשמן הנישוף וכו'** אבל אם יש בו כדי לעבדו אעפ"י שאינו מכוין לעבדו ולא לצחצחו אסור. טור:

כז כז) **שם. והוא שלא יהא בשמן הנישוף וכו׳** ונראה דבסך רגלו ומניחו בתוך המנעל א״צ לדקדק כ״כ כיון דאינו נראה ואינו דומה לעיבוד כ״כ ומשו״ה לא כתבו כן אלא גבי מתעגל ע״ג העור. פרישה או׳ ב׳ אבל העו״ש או׳ ו׳ כתב דזה קאי גם אסך רגלו דצריך שלא יהא ברגלו שמן כ״כ כדי שיעור עיבוד:

כח כח) **שם. והוא שלא יכוין אפי׳ לצחצחו.** גזירה משום לעבדו רש״י ר״ז או׳ ד׳:

כט כט) **שם. והוא שלא יכוין וכו׳** ואין להקשות א״כ אפי׳ יהא בשמן הנישוף כדי שיעור לעבדו נמי יהא מותר דהא אנן ק״ל כר״ש דאמר דבר שאינו מתכוין מותר כבר תירץ הר״ן בשם הראב״ד דבסך את גופו כשיעור לעבד העור ומתעגל עליה הלא בידים הוא מעבד דמה לי מעבד בידו מה לי מעבד בגופו ואין זה כדבר שאין מתכוין אלא כעושה בידים אבל שיעור לצחצחו אינו נראה אלא כמצחצח את גופו עכ״ל ועפ״ז יתישבו נמי דברי המחבר. עו״ש או׳ ז׳ תו״ש או׳ ו׳:

ל ל) **שם. והוא שלא יכוין אפי׳ לצחצחו.** ולצחצח המנעלים ע״י המרוח שחור כתב בס׳ תפארת ישראל דאם עשה אפי׳ ע״י עכו״ם אסור עד לערב בכדי שיעשו. מ״ב או׳ ט״ז:

סימן שכח

א א) **[סעיף א׳] מי שיש לו מיחוש בעלמא וכו׳** דאם נפל למשכב או דכאיב ליה טובא עד שנחלה כל גופו אעפ״י שאין בו סכנה מותר לעשות לו רפואה ע״י עכו״ם אפי׳ במלאכה גמורה כדלקמן סעי׳ י״ז יעו״ש:

ב ב) **שם. אסור לעשות לו שום רפואה.** ואפי׳ דברים שמותרים לבריאים אסורים לו כל היכא שמעשיו מוכיחים שלרפואה מתכוין. עו״ש או׳ א׳ בשם הר״ן. תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳:

ג ג) **שם. ואפי׳ ע״י עכו״ם.** ומשמע בהרב המגיד פ״ב דין יו״ד דאפי׳ בשבות דדבריהם וע״י עכו״ם אסור יעו״ש והביאו ב״י:

ד ד) **שם. גזירה משום שחיקת סמנים.** שהיא אב מלאכה. ב״ח:

ה ה) **שם. גזירה משום שחיקת סמנים.** מי שיש לו נפח על אחת מפניו שזה יקרה מחמת קרירות ותרופתו שמטבילין מטלית בתוך השכר ונותנין אותו על הנפח ויתחמם ויתרפא אם מותר לעשות כן בשבת באופן שלא יבא לידי סחיטה דהיינו שיהיו נזהרין שלא לשרות המטלית בשכר רק ישפשפו הנפח בשכר ביד היטב ואח״כ ישימו עליו מטלית יבש לשמור חומו. מי נימא דשרי דכיון דליכא סם לא שייכא גזירת שחיקת סמנים או דילמא כל רפואה נאסרה הגם דלא שייך בה שחיקה שמא יעשה רפואה אחרת דשייך בה שחיקה. עיין פתה״ד או׳ או׳ מה דשקיל וטרי בהאי ענינא ודעתו להתיר דוקא בדאיכא כ״כ צערא דבמקום צערא לא גזור יעו״ש:

ו ו) **[סעיף ב׳] מצוה לחלל עליו את השבת.** דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם. יומא פ״ה ע״ב. הרמב״ם פ״ב דין ג׳. ואפי׳ ספק נפשות דוחה את השבת. שם בגמ׳ ודף פ״ג במשנה ופסקו הרמב״ם שם דין א׳ ולקמן בש״ע סעי׳ יוד:

ז ז) **שם. והזריז ה״ז משובח.** ואפי׳ שנים יכולין לעשות מלאכה א׳ כמו בחול. תשו׳ רמ״א סי׳ ע״ו. ואפי׳ אם החולה יכול לעשות בעצמו ע״י הדחק מותר לבריא לעשותן הגהות או״ה. שכנה״ג בהגה״ע או׳ א״ב עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ א׳:

ח ח) **שם. והזריז ה״ז משובח.** עיין שו״ת קול יהודה סי׳ ז׳ באחד שחלל שבת בפרהסיא וחלה אם רשאין לחלל עליו השבת שהיה חולי מסוכן והאריך בזה והעלה דאין רשאין לחלל עליו שבת רק בעבר על איסור דרבנן יעו״ש. א״ח או׳ ד׳:

ט ט) **שם. והשואל וכו׳** והנשאל הרי זה מגונה. טור בשם הירוש׳ והטעם כתב בת״ה סי׳ נ״ח מפני שהיה לו להודיע דין זה לבני עירו קודם שיצטרכו לו. והביאו ב״י. ועיין ביו״ד ססי׳ קנ״ה דבעינן שתהא הרפואה ידועה או ע״פ מומחה יעו״ש. מ״א סק״א ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל ס״ח או׳ א׳ וכשהיא רפואה ידועה אף שאין ידוע אם זה יתרפא בא אם לאו מחללין מספק. ר״ו שם ועי״ש בב״י ססי׳ קל״ד דקדחת אין בו סכנה. מ״א. שם והא דכתב בסעי׳ ז׳ מחללין שבת על מי שיש בו קדחת וכו׳ כתב שם הט״ז סק״ב דאין זה קדחת המצויה בינינו יעו״ש. מחה״ש:

י י) **שם. והשואל וכו׳** ויש לו להמורה להיות דינים אלו שגורים בפיו שלא יצטרך לשהות בעיון ספרים ואם יזדמן שאלה והמורה צריך לשהות לעיין בספרים ועומד אצלו איש חכם ובקי שיודע הדין אין לו לחלוק כבוד לרב אלא הוא אומר להשואל הדין. מטה אפרים סי׳ תרי״ח או׳ ט״ז:

יא יא) [סעיף ג'] כל מכה של חלל דהיינו מהשינים וכו' מיהו דוקא דכייב ליה טובא דנופל עליו שם מכה אבל מיחוש בעלמא בשיניו אין מחללין. ב"ח. ומ"מ אם נחלה כל גופו ממנו התירו ע"י עכו"ם אבל מכה בשינים הוה כמכה של חלל ובסתם מחללין שבת עליה ע"י ישראל אפי' באיסור תורה. א"א או' ב' ועיין לקמן או' טו"ב:

יב יב) שם. דהיינו מהשינים ולפנים וכו' ואפי' אינו צפידנא (חולי השינים והחניכים ומתחיל בפה וגומר בבני מעים. וסימנו כשנותן כלום בשיניו זב הדם משורת שיניו ומתהוי ממה שאוכל פת חם ביותר או ממאכל של חטים קר ביותר בימות החורף. יומא פ"ד ע"א וע"ז כ"ח ע"א) כל שיש בהם מכה מחללין. מ"א סק"ב וכתב ודלא כעו"ש דלא דק יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ג' תו"ש או' ד'. וכן היכא דכייב ליה טובא דנופל עליה שם מכה מחללין כמ"ש באו' הקודם בשם הב"ח. וכ"כ התו"ש שם:

יג יג) ויש הפרש בצפידנא אפי' החולה והרופא אומרים א"צ שקר אומרים כי מקובל ביד חז"ל שסכנה הוא ובשאר כאב השינים דחשיב כמכה של חלל בסתם מחללין וכשאומר הרופא או החולה שא"צ אין מחללין ובמכה שאין של חלל בסתם אין מחללין וכשאומר הרופא או החולה שצריך מחללין. א"א או' ב'. ועיין לקמן סעי' יו"ד.

יד יד) שם. דהיינו מהשינים ולפנים וכו' וכן אם חלה מקום מושב השינים דהיינו החניכים הם בכלל מכה שבתוך חלל הגוף. כ"מ בע"ז כ"ת ע"א דקאמר מן השפה ולפנים יעו"ש:

טו טו) שם. ושינים עצמם וכו' עיין או"ה כלל נ"ט דין ח"י שכתב דיש שינים שהעינים תלוים בהם ומיקרי חולה שיב"ס ועי"ש דין כ"ד בזה. א"ח או' ה' והכי איתא בפסחים קי"ג ע"א אל רב לחייא בריה לא תעקר ככא. ופי' ר"ח כלומר אם יכאב לך אל תעקרהו שמא תכחש עיניך יעו"ש:

טז טז) שם. ושינים עצמם וכו' כגון שנתקלקלו השינים ר"ז או' ג':

יז טוב) שם. אבל מיחושים אין נקראים מכה. ואין מחללין עליהם אפי' אם כואב לו מאד ואם מצטער כ"כ עד שחלה ממנו כל גופו אזי מותר לחלל ע"י עכו"ם אפי' במלאכה גמורה. ואם אינו מצטער כ"כ מותר לעשות ע"י עכו"ם כל דבר האסור משום שבות. ר"ז שם:

יח חי) שם. הגה. מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער וכו' צ"ל שחלה ממנו כל גופו כמ"ש סעי' י"ז וכ"מ בד"מ והוצאת שן מלאכה דאורייתא דהא חובל לרפואה. מ"א סק"ג ור"ל ולכך אין להתיר כ"א בחלה כל גופו וע"י עכ"ום כמ"ש סעי' י"ז משום דהוצאת השן מלאכה דאורייתא. מיהו להאומרים מלאכה שא"צ לגופה אינה אסורה אלא מד"ס מותר להוציא ע"י עכ"ום אף אם לא חלה ממנו כל גופו. ר"ז או' ג' ועיין לעיל סי' רע"ח:

יט יט) שם. בהגה. אומר לעכו"ם להוציאו, משום דכל דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה. ב"י בשם א"ח. ורש"ל כתב דלהוציא השן בשבת ע"י עכו"ם אין ראיה להתיר מטעם סכנת נפשות דדוקא להטיל שם שהוא רפואה ודאי מחללין אפי' במלאכה דאו' כגון שחיקת סמנים אבל הוצאת השן הוי סכנת נפשות ג"כ עכ"ל והביאו ב"ח. והט"ז סק"א כתב לאסור מטעם אחר משום דהישראל מסייע לעכו"ם בהוצאת השן יעו"ש. אבל הש"ך בנה"כ ביו"ד סי' קצ"ח כתב דדוקא ניקף חייב משום מסייע דמזמין לו ראשו משום דרבי קרא אבל בעלמא ק"ל מסייע אין בו ממש יעו"ש. וכ"נ דעת הב"ח להתיר כדברי א"ח ומור"ם ז"ל. וכ"ה דעת חמ"מ או' א' א"ר או' ד' וכתב דהגם דבשכנה"ג הגב"י או' ד' כתב דמנהג לאסור מ"מ יש להקל יעו"ש וכ"כ התו"ש או"ה ר"ז או' ג' ח"א כלל ס"ט או' י"א. וכ"ה דעת האחרונים. ועיין לקמן או' קט"ו:

כ כ) שם. בהגה. אומר לעכו"ם להוציאו. מי שיש לו חולי בפניו ונתפח וסגולתו הוא לרשום על הנפח צורת חותם אי שרי לומר לגוי בשבת לעשותו עיין אדמת קודש ח"א סי' ה' דהעלה דשרי יעו"ש. זכ"ל ה"ש או' ח':

כא כא) וכתב המש"ז או' א' פשיטא לי דאיש ואשה שוין לפיקוח נפש ואף תינוק בן יומו וא"י אם כלו חדשיו מחללין שבת כמילה דאזלינן בתר רובא וולד קיים ואפי' ספק דוחה שבת בכל מילי. וילד מעכו"ם ושפחה דולדה כמותה ועל העכו"ם אין מחללין. ויש להסתפק בעובר אי מחללין עליו שבת באין סכנה לאם ומ"מ י"ל דאם תפיל יש חשש סכנה לה ומחללין שבת בשבילה. יעו"ש. גם לעבד כנעני מחללין מדמחייב במצות כאשה. פת"ע או' ב' ועיין עוד לקמן או' צ"א וסי' שכ"ט או' א':

כב כב) [סעיף ד'] מכה של חלל א"צ אומד פי' השערה לשער החולה אם יסתכן אם לא יעשו לו היום רפואה או לא אלא מסתמא עושין. ועיין לקמן או' ל"ז.

כג כג) **שם. מכה של חלל וכו'** בתשו' חת"ס י"ד סי' ע"ו נשאל אם נכפה יש בו סכנה והביא מהט"ז יו"ד ססי' פ"ד בשם רש"ל מתשו' ר"י שכתב שהיא כמכה של חלל דיש בו סכנה וכתב דהגם דמתשו' הרא"ש כלל מ"ב יש להוכיח דלא חשיב סכנת נפשות מ"מ בפ"נ הולכין להקל ויש לסמוך ארש"ל בשם הר"י להאכילו דבר איסור אם הרפואה בדוקה יעו"ש והביאו פ"ת שם או' י"ג. ומיהו עיין כנה"ג שם בהגב"י או' קי"ג שכתב תשובה זו של ר"י בשם כמה פו' וכתוב שם דפעמים שמסתכן ליפול באור או במים יעו"ש. והביאו בס' זבחי צדק סי' פ"ד או' קל"ב יעו"ש. וא"כ לכאורה נראה דה"ה לענין חילול שבת דמותר לעשות לו רפואה בדוקה אבל לפי מ"ש בש"ע בסוף סעי' זה דכשמכירים באותו חולי שממתין וא"צ חילול אסור לחלל א"כ גם בחולי הנכפה אסור לחלל דידוע דזה החולי הוא ממתין אבל הנ"מ דאם הוא תחלת ביאתו ואמרו הרופאים דאם לא יעשו לו תיכף רפואה יכבד עליו החולי ויקבע בגופו אפשר דיש להקל.

כד כד) **שם. עושין לו כל שרגילים וכו'** ממאכלים ורפואות שהם יפים לחולה. ב"י בשם הרמב"ן. ומשמע דלכל צרכיו מחללין ואעפ"י שאין במניעת הדבר שעושין לו סכנה. ב"י בשם המ"מ והביאו מ"א סק"ד אבל בשם רש"י כתב ב"י דלא שרי לחלל שבת בשביל חולה שיש בו סכנה אלא דוקא בדבר שאם לא יעשוהו לו הוא מסוכן למות בשבילו אבל דבר שאף אם לא יעשוהו לו אינו מסוכן למות בשבילו אין עושין אותו ע"י ישראל יעו"ש. והביאו מ"א ס"ק י"ז. ועיין ב"ה מה שהאריך בזה והביא כמה פו' דס"ל כרש"י וע"כ כתב דהנכון להחמיר באיסור תורה יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' קי"ז.

כה כה) **שם. אבל כשיודעים וכו'** וכ"ש בחולה או רופא אומר שא"צ דאין מחללין. ב"י בשם הרמב"ן. ועיין לקמן או' ל"ז.

כו כו) **שם. ומכירין באותו חולי וכו'** ר"ל שמכירין בבירור שלא יתגבר החולי יותר ע"י שנמתין עד הלילה במו"ש. מ"ב או' ט"ו.

כז כז) **חולה** מסוכן שנסתכן פתאום ורבים אומרים שהוא מתולעים ולעשות לו סגולה שקורין אוי"ס גיסי"ן עופרת שיש בזה חיוב חטאת והאיש היוצק העופרת אומר שריפא ושינה ושילש הרי נאמן אדם לומר שהוא מומחה ואפשר באם כמה פעמים לא ריפא ג"כ כיון דמ"מ כמה פעמים ריפא ג"כ ורגילים לעשות לחולי זה סגולה כזו בחול וכו' אין להחמיר כלל. חש"ו צ"צ ח"א סי' ל"ח. פת"ע או' ד' ועיין לעיל סי' ש"א סעי' כ"ו.

כח כח) **[סעיף ה'] סכנת נפשות.** צ"ל ספק נפשות. כ"ה בב"י בשם הרמב"ן.

כט כט) **שם הגה. ועיין לקמן סי' תרי"ח.** ר"ל דשם מבואר דאם אומר שמא יכבד עליו החולי ויסתכן נמי שרי ודלא כרי"ו שכתב דאם אין בו סכנה עכשיו אסור אעפ"י שיוכל לבוא לידי סכנה ודלא כעו"ש שהביא דברי רי"ו. חו"ש או' ז' ע"ש המ"א. וכ"כ המחה"ש סק"ה. וכ"כ הא"א או' ה' דאנן ק"ל דאפי' ספק אם לא יעשה לו רפואה זו אפשר שיבא לידי סכנה או יכבד החולי מחללין יעו"ש. וכ"פ הר"ז רו' ה' וכ"כ האחרונים.

ל ל) **[סעיף ו'] מכה שע"ג היד וכו'** אפי' עלתה שם מאליה שלא מחמת הכאת ברזל. ר"ז או' ו'

לא לא) **שם. וכן מי שבלע עלוקה.** פי' תולעת קטנה ומצויה במים וכשנופלת על הבשר נתלית בו ומוצצת הדם וכל זמן שמוצצת היא נתמלאת מן הליחה שמוצצת ומתנפחת עד שתהא כמו חבית קטנה וכשאדם בולעה בתוך המים מוצצת ליחה שבמעיו ומתגדלת במעיו ונמצא כריסו צבה. תו' ע"ז י"ב ע"ב, והביאו א"ר או' ו', ר"ז שם. ואמרו שם בגמ' דרפואתו להחם לו מים חמין לשתות והביאו הטור וב"י. וכתב ב"י דה"ה אם צריך לרפואות אחרות מותר לעשות לו יעו"ש. ואמרו שם בגמ' אדהכי והכי (ר"ל בתוך זמן שמחממין לו המים) ליגמע חלא (ר"ל ישקוהו חומץ שלא ימהר למות. רש"י)

לב לב) **שם. וכן מי שנשכו כלב שוטה** וסימניו ורפואתו עיין יומא סוף דף פ"ג וריש דף פ"ד יעו"ש.

לג לג) **[סעיף ז'] מחללין שבת על כל מכה וכו'** אפי' על הבשר מבחוץ שלא ע"ג היד והרגל ר"ז או' ז'.

לד לד) **שם. שנעשית מחמת ברזל.** עיין תב"ש ה' טרפות סי' מ"ד או' ד' שכתב דאפי' דרך חיתוך בנחת סכנתא היא יעו"ש.

לד) **שם. ועל שחין הבא בפי הטבעת.** ומי שיש לו טחורין או חמימות בפי הטבעת והוא רוצה לשתות סם הנקרא ראבינ"ט שהוא משלשל. ומקרר הדם אסור. יען כי זה המשקה אינו כ"א לרפואה וכל ששותה לרפואה אסור כמ"ש סעי' ל"ז יעו"ש. רו"ח או' א'

לה לה) **שם ועל מי שיש בו קדחת וכו'** כתב או"ה כלל נ"ט סי' כ"ו מותר להקיז דם ע"י כותי בשבת לקדחת ושאר כל חלויים הפנימים אפי' ע"י ישראל מותר ע"פ רופא מומחה מיהו אדם הנופל או ניגוף ונצרר הדם במקום נפילתו או נגיפתו אין חשוב חולה הפנימי ומאחר שאין סכנה אסור להקיז דם שקורין קופס"ן אפי' ביו"ט אפי' ע"י כותים ע"כ. שכנה"ג בהגב"י או' י"א א"ר או' ז' ומי שחלה בקדחת ועשם לו קמיעא של עשבים לתלות עליו ימים מספר ובתשלום הזמן צוו לזורקו מאחריו תוך הנהר ונשלם הזמן בשבת יכול לזורקו כיון דהנהר כרמלית. שבו"י ח"ב סי' ן'

לו **לו) שם. או עם סימור.** מלשון תסמר שערת בשרי. ואין זה בקדחת המצוי שידוע שאין זה סכנת נפשות שתחלתו קר וסופו חם אלא שזה מיירי שבשעה א' בא עליו החמימות והקרירות. ט"ז סק"ב, א"ר או' ח' ר"ז או' ז' ח"א כלל ס"ח או' ה' ומ"מ בקדחת המצויה מותר לעשות כל צרכיו ע"י גוי. ח"א שם. וקדחת שניה ושלישית המצויה אין בה סכנה אך הרביעית יש בה סכנה. מו"ק והוא דיבר לפי מקומו. והאמת שאם הרופא אומר שיש פה סכנה ואינה דומה לקדחות הפשוטות המצויות מחללין ולא מילתא פסיקתא היא ופשוט. מחב"ר או' ב' ולחלל שבת צריך בקי לידע אם זהו קדחת חם ביותר או לא מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' קי"ט ברכ"י או' ג'.

לז **לז) שם. או עם סימור.** ומשמע כל מה שמוזכר בסעי' זה שהוא מגמ' אף שרופא או חולה אומרים א"צ אין שומעים להם ששקר אומרים מאחר שבגמ' אמרו דיש סכנה ולא אמרינן נשתנה הזמן. ומכה של חלל שאמרו בסתם מחללין דמסתמא יש פ"נ הא כשאמרו הרופאים וחולה שא"צ לא. וחולה סכנה מותר באיסורי הנאה ובאין סכנה שלא כדרך הנאה שרי. מש"ז או' ב' ועיין ביו"ד סי' קנ"ה סעי' ג'

לח **לח) [סעיף ח'] מי שאחזו דם וכו'** והוא בענין שיש בו חשש סכנה. ואם אין בו חשש סכנה מותר לו להצטנן במים מפני שנראה כמיקר ולא כמתכווין לרפואה. ר"ז או' ח' ועיין לעיל או' ל"ה.

לט **טל) שם. ואפי' ביום הראשון,** שאחזו הדם, ר"ז שם.

מ **מ) [סעיף ט'] החושש בעיניו או בעינו וכו'** ר"ל בשתי עיניו או אפי' בעין א' ואע"ג דאין מחללין על סכנת אבר כמ"ש סעי' י"ז עין שאני משום דשורייני דעינא (מאור העין מעורין ואחוזין בטרפשי הלב) באובנתא דליבא תלו, גמ' ע"ז כ"ח ע"ב.

מא **מא) שם. או שהיה בו רירא,** שמגליד תמיד, או שהכאב נועץ בה כמו מחט או שהוא שורף וקודח מחללין בתחלת החולי של כל אלו מפני שאז יש סכנה. ר"ז או' ט'.

מב **מב) שם. ותחלת אוכלא וכו'** לאפוקי סוף אוכלא ופצוחי עינא (שבא לכוחלא כדי להאיר מראית עינו) דלא, גמ' שם. ולרפואת חולי העינים עושים חלבון ביצה מבושלת בסמים ידועים וסוחטין מימיו לתוך העין אם הוא בתחלת אוכלא דאיכא סכנת אבר ונפש ואפי' להשקיט הכאב שרי ע"י ישראל ואפי' בשחיקת סמנים וכ"ש היכא דשחיקי סמנים מע"ש, ובסוף אוכלא דלרפואה שרי לישראל לסחוט הביצה ע"י שינוי דהיינו לתוך ידו או לתוך כלי ולהניחו תוך העין אבל הביצה עצמה להניחה ע"ג העין לא שרי כ"א דוקא ע"י גוי ואם בסוף אוכלא לא מהני תרופה זו לרפואה אלא לפציחי עינא לא שרי אפי' ע"י גוי. אדמת קודש חא"ח סי' ו' י"א מ"ב בהגה"ע או' ד'.

מג **מג) שם. תחלת אוכלא** וכן באמצע אוכלא, מאירי ביצה כ"ב. אבל בסוף החולי של כל אלו דהיינו שכבר הוא קרוב להתרפאות ולא נשאר בה אלא מקצת חולי שקודחת מעט אין עושין אפילו ע"י נכרי אלא דבר שהוא משום שבות כגון לכחול בסמנים השחוקים מאת מול ר"ז או' ט'.

מד **מד) [סעיף יוד'] כל חולי שהרופאים אומרים וכו'** בהגהות מרדכי פ' מפנין האריך בדינים אלו וכתב דלא שיאמר שאם לא יעשו לו דברים אלו שימות אלא כל שיודע החולה שהוא שבת ואומר שצריך שאינו יכול לסבול מחמת החולי מחללין. וכ"מ לקמן סי' תרי"ח, ד"מ או' א':

מה **מה) שם. כל חולי שהרופאים אומרים וכו'** ואם לא רצה החולה לאכול או לעשות תרופה משום מדת חסידות כופין אותו לעשות. הרדב"ז ח"א סי' ס"ו, כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ו. ר"ז או' י"א. ח"א כלל ס"ח או' ח'.

מו **מו) חולה** אומר צריך אני לתרופה פלונית ורופא אומר א"צ לה לחולה שומעין. הרדב"ז שם. כנה"ג שם. מ"א שם. ר"ז או' י"ב. ח"א שם או' ו'.

מז **מז) חולה.** אומר צריך אני לתרופה פלונית ורופא אומר שאותה תרופה יזיקהו שומעין לרופא. הרדב"ז שם. כנה"ג שם. מ"א שם. ר"ז שם ח"א שם. ודוקא בזה שהרופא אומר שהתרופה זו יזיקהו שומעין לרופא אבל אם החולה אומר שצריך לאכול אפי' הרופא אומר שהמאכל מזיקו שומעין לחולה כמ"ש סי' תרי"ח סעי' א' ומ"א שם סק"ג:

מח **מח) שם. כל חולי שהרופאים אומרים וכו'** אפי' רופאים גוים הרגילים לרפאות בעיר לכל אדם. או"ה כלל נ"ט סי' ו' שכנה"ג בהגה"ט או' ה' וכ"ה לקמן רסי' תרי"ח. וסמכינן ארופא גוי לחלל שבת אפי' במאי דמשמע מלשון התלמוד שאין בחולה זה סכנה שעינינו הרואות השתנות הזמנים בכל העניינים האלו, תשו' בשמים ראש סי' רנ"ט, פת"ע או' י"ב.

מט **מט) שם. ואם רופא א' אומר וכו'** וה"ה לשנים נגד שנים כמ"ש לקמן סי' תרי"ח סעי' ב' יעו"ש:

נ ג) שם. ויש מי שאומר שא״צ מומחה וכו׳ ועכ״פ צריך שיאמר שמכיר באותו חולי כמ״ש סי׳ תרי״ח סעי׳ ו׳ ועכ״פ אינו נאמן להכחיש המומחה אפי׳ להקל ועיין סי׳ תרי״ח בטור דאפי׳ גבי רופאים י״א דהולכים אחר הבקיאות יעו״ש דלא כהעו״ש, מ״א סק״ז א״ר או׳ יו״ד. תו״ש או׳ י״ב. ר״ז או׳ יו״ד. וכ״כ האחרונים דמי שאינו מומחה המכיר החולי אינו נאמן להכחיש המומחה האומר שא״צ חילול.

נא נא) שם. שא״צ מומחה וכו׳ ואפי׳ אם אומר שיש להסתפק שמא הוא צריך לחילול מחללין והוא שאומר שהוא מכיר חולי זה. ר״ז שם.

נב בנ) שם שא״צ מומחה וכו׳ הרב בית יעקב סי׳ ק״ל אסר לרופא מומחה ליכנס לבית הגוסס לעשות לו רפואה כמ״ש ביו״ד סי׳ שע״ג דאינו מיטמא על הספק יעו״ש והביאו הער״ה או׳ ג׳ וכתב על דבריו דליתא דהא אפי׳ אם היה ספק להם שיתרפא מחללין עליו את השבת וכ״ש שאר איסורין וא״כ פשיטא דמותר לרופא מומחה לעשות לו רפואה אפי׳ היה שם טומאה ידועה דאין דבר עומד בפני פ״נ ולא דמי לטומאת קרובים דאינו מיטמא אפי׳ בס׳ שקול יעו״ש:

נג גנ) שם. ויש מי שאומר שא״צ מומחה וכו׳ ומ״מ אם אפשר יש לעשות ע״י עכו״ם כיון דאיכא פלוגתא בזה ובפרט לפי מ״ש מור״ם ז״ל לקמן סעי׳ י״ב בהגה דאפי׳ בהיכא דאיכא סכנה ממש אם אפשר לעשות ע״י עכו״ם בלא איחור עושין יעו״ש.

נד דנ) שם. דכל בני אדם חשובים מומחין וכו׳ משמע אפי׳ כותים ונשים וכ״כ ב״י בשם הר״ן שאם אמרה אשה צריך וכל האחרים אומרים אין אנו יודעים שאף זה בכלל ספק נפשות להקל יעו״ש ומ״מ נראה דהיכא דאיכא רופאים מומחין דאין לסמוך על בני אדם שאינם מומחין.

נה הנ) שם הגה. וי״א דוקא ישראלים. שכיון שהוא מצווה על השבת ואומר לחללו ודאי שסומך על המחאתו. לבוש. ועיין בס׳ ברכת משה בק״ו התשובות סי׳ כ״א בענין הרופאים שבזמנינו שאינם שומרים שבת לכל דבר שברפואה אם ישראל מותר לילך בשבת לבית הרופא לדרוש בעיצה לרפואה היכא שאינו נחוץ כ״כ דוקא באותו היום כיון דיוכל להיות שירשום לו סמני הרפיאה ומביאו לחילול שבת והעלה דמדינא אין איסור לעמוד תחת בקורת הרופא בשבת אבל המחמיר לחוש שלא יגרום לחילול שבת תע״ב יעו״ש. א״ח או׳ א׳

נו ונ) שם בהגה וי״א דוקא ישראלים. וכן עיקר א״ר או׳ יו״ד וכ״פ הר״ז או׳ יו״ד.

נז זנ) שם בהגה אבל סתם עכו״ם שאינם רופאים וכו׳ אבל ברופאים סמכינן עליהם. תו״ש או׳ י״ג וכ״כ לעיל או׳ מ״ח יעו״ש והיום שאין שום אדם יכול לרפאות כ״א ברשות חכמיהם סתם כל עוסק ברפואה נקרא מומחה מהרי״ל ואלי. והרב דיבר לפי זמנו. ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳.

נח חנ) שם בהגה. אבל סתם עכו״ם שאינם רופאים וכו׳ ודעת הרשב״ץ בתשו׳ ח״ג סי׳ רע״א דרופא עכו״ם בקי שהוא אומר שהוא מסוכן מסל״ת הכל לפי מה שאומר החולה ומכירין העומדין עליו אם רואים שאינו מסוכן אין מחללין ואין סומכין על העכו״ם ואם נסתפק הדבר מחללין. ברכ״י או׳ ד׳.

נט נט) רופא עכו״ם שהוא מצמיח אבעבועות לילדים אם יכול הישראל לפייסו בממון שיעשה לאחר השבת יעשה כן ואם לאו וצריכין לעשות בשבת אל יחזיק ישראל אז את הילד אלא עכו״ם יחזיקו כ״כ בס׳ תשו׳ מאהבה ח״א סי׳ קל״ה. קיצור ש״ע סי׳ צ״א או׳ ח״י. ועיין בשו״ת ריב״ם שנייטוך סי׳ כ״ב שכתב דאסור להוליך התינוק אל הרופא בשבת לפתוח מורסא שעשה לו הרופא תמול שלשום ועתה פותח להוציא הליחה הנצרך להרופא כעת לתינוקות אחרים יעו״ש. א״ח או׳ א׳

ס ס) שם. בהגה אין מחללין עליו וכו׳ דאין אומרים לאדם עמוד וחטוא בשביל שיזכה חבירך. ב״י סי׳ ש״ו בשם תשו׳ הרשב״א וכבר כתבנו ע״ז לעיל סי׳ ש״ו סעי׳ י״ד קחנו משם.

סא סא) שם בהגה אין מחללין עליו וכו׳ חוץ מע״ז וג״ע וש״ד שמחללין עבירן לבוש סעי׳ י״ג. והטעם כתב הלבוש לעיל סי׳ ש״ו סעי׳ י״ד לפי שעבירות אלו דינם יהרג ואל יעבור והרי יצטרך זה הנאנס למסור עצמו למיתה והוי המצילו מצילו ממות לחיים יעו״ש. וא״כ משמע כ״ש אם יכול הוא בעצמו להציל עצמו בחילול שבת דשרי.

סב סב) ולהציל את הצבור נמי מותר לחלל שבת ודוקא להציל מגזירה שגזרו ח״ו לבטל מצוה אבל להצילם מסכנת נפשות אפי׳ בשביל יחיד וקטן מצוה לחלל שבת וכן בכל דבר שיש לחוש שיבא מזה סכנה לאחד מישראל מוחר לעבור איסור דאורייתא לחלל שבת. ח״א כלל ס״ח או׳ י״ד:

סג סג) [סעיף יא׳] חולה שיש בו סכנה וכו׳ ואם צריכין לבשל עבורו בשבת והרופא אומר שא״צ ליתן לו לאכול עד אחר ד׳ שעות אחר שישתה הרפואה אין היתר לבשל רק בשעה הצריך לבשל ולא קודם. רק כשיש לחוש שמא יהיה אח״כ איזה עיכוב להכין התבשיל אז מותר מספיקא של פ״נ הדוחה שבת והכל לפי ראות הענין. שו״ת רמ״ץ חא״ח סי׳ כ״א. א״ח או׳ ב׳

סד **סד) ועיין** בפ״ת שנסתפק בחולה שציו לו הרופאים שלא יאכל כ״א שנתבשל היום ולא מאתמול וכדומה ואם ירגיל כל השבתות של כל השנה לאכול מהטמנת ע״ש יכול לגרום היזק לבריאותו אך אם ידלג שבת א׳ או שתים או אפשר אף ג׳ ויאכל מהטמנה יסבול בלי שום חשש היזק בגופו אך בצירוף כל השבתות יגרום לו חולשה גדולה נמצא על כל שבת ושבת בפ״ע יש לדון למה יעבור על שבת בחנם הלא יכול לאכול היום מהטמנה ולשבת הבאה יבשלו לו. והעלה דבאיסור דאורייתא קשה להקל אבל באיסור שבות דרבנן יש להקל יעו״ש. א״ח או׳ י״א

סה **סה) שם. שאמדוהו ביום שבת וכו׳** עיין בס׳ החיים בדין חולה באבר א׳ ויב״ס והעידו הרופאים שאם לא יחתכוהו ימות ואם יחתכוהו קצתן אומרין שימות בשעת החתיכה ורובם אומרים שיחיה וא״כ אם לא יחתכוהו יחיה איזה ימים בבירור ואח״כ ימות ואם יחתכוהו יש ספק שמא ימהרו מיתתו. והעלה דל״מ אם שוים ושקולים הם ספק חיי שעה נדחה מפני ספק חיי עולם אלא דגם בדאיכא רוב ומיעוט דתליא במחלוקת הפו׳ כמ״ש הב״י בסי׳ תרי״ח ג״כ ספק חיי שעה נדחה, וגם בדין מופלגים בחכמה נגד רוב הוי ספק פלוגתא וספק פ״נ להקל יעו״ש. א״ח או׳ ע׳ וכ״ז ביודעים בבירור אם לא יחתכוהו שימות אבל אם לא יודעים בבירור שימות אין לעשות חתיכה עד שיתברר מהרופאים הבקיאים שאין ניזוק בחתיכה זו וצריך לשאול ע״ז אנה ואנה מרוב רופאים הבקיאים ואח״כ יעשו הדבר הזה ולא ימהרו ליכנם בספק נפשות וכל המרבה בחקירות ודרישות ה״ז משובח.

סו **סו) נשים** הלוקחות עשבים לבשל לחולים אם יחיה שבעת ימים יתרפא ואם למות שימות בתוך שבעה ימים וכן עושים לנכפה אמר החכם עתידין ליתן את הדין שממיתין את האדם קודם זמנו וזה דומה לר״ח בן תרדיון שלא לפתוח פיו לקרב מיתתו. ס״ח סי׳ תס״ז ונראה דה״ד אם יש ספק שיתרפא בלא זה או שיאריך עוד איזו ימים אבל אם אמדוהו למיתה בקרוב וע״י העשבים אפשר שיתרפא דוחין חיי שעה מפני חיי עולם כנ״ז וכ״כ בשבו״י ח״ג סי׳ ע״ה דהיכי דבלא רפואה ודאי ימות יש לתפוס הספק אף שדוחין עי״ז ספק חיי שעה וסיים שאין לעשות ד״ז ע״פ רופא א׳ אלא בצירוף דעות כמה רופאים מומחים וע״פ רוב דעות ברובא דמינכר שהוא ככל ובהסכמת חכם שבעיר יעו״ש.

סז **סז) שם. שאמדוהו ביום שבת וכו׳** ואם נודע בבירור דנוכל להמתין עד הערב אין לחלל שבת בחנם. ואם נצרך לעשות לו הרפואה היום דוקא אבל אינו מוכרח לעשות תיכף רק דנוכל לאחרה עוד איזה שעות בכזה אמרינן הזריז ה״ז משובח. ואם נצרך לעשות לו הרפואה ב׳ פעמים א׳ היום דוקא והב׳ נוכל להמתין עד לאורתא מ״מ מותר לעשות לו גם פעם הב׳ בשבת הגהות הרש״ש ביומא. פת״ע או׳ י״ג.

סח **סח) שם. אין אומרין נמתין וכו׳** ואין סתירה מזה להא דסוף סעי׳ ד׳ דהתם מיירי שיודע ומכיר שע״י המתנתו עד הערב לא יגיע שום ריעותא להחולה משא״כ הכא. מ״ב או׳ ל״ב.

סט **סט) שם. אלא יעשו מיד וכו׳** ואעפ״י שבודאי לא ימות היום שהרי אמדוהו שיתקיים ח׳ ימים מ״מ יש לחוש שמא ימות לאחר הח׳ ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד. אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שיהוי כלל אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשיהוי מועט כזה לפי שהשבת דחויה היא אצל פ״נ ולא הותרה לגמרי וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו. ר״ז או׳ י״ג. ועיין לקמן או׳ פ״ח.

ע **ע) [סעיף יב׳] משתדלין** שלא לעשות ע״י עכו״ם וכו׳ והטעם כתב ב״י בשם הרא״ש דעכו״ם וקטנים משום דזמנין דליתנהו ואתי לאהדורי בתרייהו ונשים שמא יתעצלו ואתי חולה לידי סכנה. ובשם הרמב״ם פ״ב כתב הטעם כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם יעו״ש ונ״מ בין אלו הטעמים מ״ש ב״י בשם ריו״ ח״ט שאם הנשים או הכותים עושים דברים אלו מעצמן אין מוחין בידם דלטעם הרא״ש משום שלא יתעצלו ודאי דאם עושין מעצמן דאין מוחין אבל לטעם הרמב״ם אפשר דאפי׳ אם עושין מעצמן מוחק בידם כדי שלא יבואו לידי חלול שבת במקום דליכא חולי מסוכן. עו״ש או׳ י״ב:

עא **עא) שם. שלא לעשות ע״י עכו״ם וכו׳** ובמקום דליכא אחר שיעשו על ידו ודאי שיעשו על ידם. ב״י בשם ריו״. וכ״כ העו״ש שם:

עב **עב) שם. אלא ע״י ישראל גדולים וכו׳** והא דקתני בברייתא (יומא פ״ד ע״ב) ע״י גדולי ישראל כתב ב״י לא גדולים בחכמה קאמר וכדמשמע לכאורה ממ״ש הרמב״ם פ״ב אלא ודאי גדולים לאפוקי קטנים. ישראל לאפוקי עכו״ם והוסיף הרמב״ם וחכמיהם כלומר שהם בני דעת לאפוקי נשים ועבדים שדעתם קלה ע״כ. וזהו שכתב בש״ע ע״י ישראל גדולים ובני דעת לפי פירושו בב״י מיהו הט״ז סק״ה הקשה על פי׳ זה של הב״י דא״כ לא היה לומר גדולי ישראל לשון דביקות אלא ישראלים גדולים וע״כ פירש דמ״ש גדולי ישראל ר״ל דמצוה מן המובחר שגדולי ישראל יעשוה יעו״ש וכ״כ הר״ז או׳ י״ג. אבל התשב״ץ ח״א סי׳ ד״ן פי׳ הברייתא כדברי מרן ז״ל יעו״ש וכ״כ הלבוש וכ״כ א״ר או׳ י״א דבריא״ז בשה״ג (פ׳ יוה״כ) מבואר כב״י וכ״מ בירושלמי פי״ב ובס׳ תורת אדם עכ״ל. ועיין להרב זכור ליצחק הררי סי׳ צ״ג מה דשקיל וערי בהאי ענייא יעו״ש. ומ״מ לענין דינא כיון דכמה גדולים מפרשי הכי כדעת הש״ע הכי נקטינן:

עג עג) **שם. אלא ע"י ישראל גדולים ובר דעת.** ר"ל שנזהרים מאיסור וגם שיודעים טעם הדבר דדוקא לחולה שיש בו הכנה הותר לחלל עליו כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויביאו לחלל אפי' במקום דליכא תולה מסוכן:

עד עד) **שם. הגה. וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי וכו'** כ"כ הרמב"ן ז"ל. וכתב ה"ה (פ"ב דין י"א) דמדברי הרמב"ם לא משמע כן אלא דוקא גבי יולדת אמרינן כל מאי דאפשר לשנות משנין אבל בחולים אחרים אין מדקדקים אחר זאת. עו"ש או' י"ג:

עה עה) **שם. בהגה. עושה ע"י שינוי.** שאז אין איסור מן התורה. ר"ז או' י"ג. והטעם דכל כמה שנוכל לעשות בהיתר לא עבדינן איסורא. ולפ"ז אם ע"י השינוי מתאחר הדבר מעט והחולה אינו נחפז כ"כ במהרה עבדינן שינוי שהוא איסור מדרבנן וכמ"ש לעיל או' ס"ט יעו"ש:

עו עו) **שם. בהגה. ואם אפשר לעשותו ע"י עכו"ם וכו'** ולא אסרו לעשות ע"י עכו"ם אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל העכו"ם ויבא לידי דיחוי ועיכוב אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו בענין שאין לחוש לכלום ר"ז שם:

עז עז) **שם. בהגה עושין ע"י עכו"ם.** ונראה דאם יש עבד שמל וטבל וגם ישראל דמיטב לעשות ע"י ישראל מע"י עבד דבעבד גם רבו מוזהר עליו כמ"ש רסי' ש"ד והיינו להי"א אבל להמחבר אין לחלק. תו"ש או' ט"ר:

עח עח) **שם. בהגה. עושים ע"י עכו"ם וכן נוהגין.** ומיהו הט"ז בסק"ה כתב דהבא לעשות ע"י עכו"ם המזומן לכל הפחות יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהעכו"ם הוא מזומן כאן אבל עיקרא דמילתא שלא ישגיח על העכו"ם כל עיקר אם רואה סכנה בבירור ויש אפי' ספק הצלה והזריז ה"ז משובח אם יעשה הוא עצמו כי אעפ"י שהעכו"ם לפנינו ועושה ההצלה מ"מ הישראל יעשנה עפי בזריזות ואף שכתב רמ"א וכן נוהגין אין מזה ראיה דלאו מנהג ותיקין הוא יעו"ש. א"ר או' י"ב. תו"ש שם ר"ז שם:

עט עט) **[סעיף יג'] כל הזריז לחלל שבת וכו'** וא"צ ליטול רשות מב"ד. גמ' טור:

פ פ) **שם. כל הזריז לחלל שבת וכו'** נפל תינוק לבור עוקר חוליא ומעלהו ואעפ"י שהוא מתקן בה מדרגא בשעת עקירתו. ננעל דלת בפני תינוק שובר הדלת ומוציאו ואעפ"י שהוא מפצל אותה כעין עצים שראויין למלאכה שמא יבעת התינוק וימות גמ' הרמב"ם פ"ב דין י"ז. ולא אמרינן שאפשר לקרקש ליה באגוזים מחוץ. גמ' מ"א סק"ח ומיהו מ"ש שם המ"א דבהגמ"ר משמע קצת דאין להקל בזה הא"ר או' י"ג השיג עליו בזה יעו"ש. ומ"ש אעפ"י שהוא מפצל אותה כמין עצים וכו' כתב המחה"ש דדוקא שאין כלי אחר והוצרך לפצל עצים אבל אם יש לו קרדום וכדומה שאפשר לו לשבר הדלת להוציא התינוק לא נתיר לו לפצל עצים:

פא פא) **שם. כגון שפירש מצודה להעלות תינוק וכו'** שמע שטבע תינוק בים ופירש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד פטור מכלום נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור ואפי' לא שמע שטבע הואיל והעלה תינוק עם דגים פטור. הרמב"ם שם דין ט"ז: וכתב הא"א או' ח' דגם מכת מרדות שהוא מדרבנן אינו חייב יעו"ש: פב)

פא) נתכוון להעלות דגים ותינוק ולא העלה רק דגים כתב מהר"ם ן' חביב בס' תוספת יוה"כ דלכ"ע חייב דהרי נתקיימה מחשבתו בצידת הדגים וצדד עוד בזה וכתב דדעתו נוטה דחייב יעו"ש והביאו הברכ"י או' ז' וכתב דלו נראה דיש פנים לפטור כיון דנתכוון לשתיהן יעו"ש.

פג פג) **אם** נתכוון להעלות דגים והעלה תינוק לבד בלא דגים נראה דלכ"ע פטור ברכ"י או' ט':

פד פד) **שם. וכן כל כיוצא בזה.** ועיין בא"א מהגה"ק שכתב דלכתוב בש"ק שיבא רופא אל חולה שיב"ס אם בלא כתיבה לא יבא רשאי לכתוב ומ"מ לא יכתוב רק הכרחיות מאי דלא סגי בלא"ה וכל זה רק ברופא מומחה משא"כ במי ששולח אחר אוהבו או מי שיתפלל בעדו י"ל שאין היתר לכתוב. א"ח או' י"ג. ועיין לעיל סי' ש"ו סעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד:

פה פה) **[סעיף יד'] וצריך בשר שוחטין לו וכו'** בפסחים ע"ז ע"א ויומא ו' ע"ב איכא פלוגתא אי טומאה דחויה בציבור או הותרה ופסק הרמב"ם בפ"ד מס' ביאת מקדש דין ט"ו כמ"ד דחויה היא בציבור ואין להתיר אלא במקום שאי אפשר יעו"ש. וכ"פ בפ"ב ד' שבת דין א' דשבת דחויה היא אצל סכנת נפשות כשאר כל המצות וכ"ה דעת הרשב"א בתשו' סי' תרפ"ט והר"ן בפ"ב דביצה שהשבת דחויה היא אצל חולה ולא הותרה והב"ד הב"י יעו"ש אלא שהרא"ש כתב ביומא (פ' יוה"כ) בשם רבו מהר"ם דכיון שהתורה התירה פיקוח נפש הוי כל מלאכה שעושה בשבת בשביל חולה שיב"ס כאילו עשאה בחול יעו"ש וכתב הב"ח דטעמו כמ"ד טומאה הותרה בציבור וה"ה לשבת אצל סכנת נפשות יעו"ש. וכ"נ דעת הטור. אבל דעת הב"י נראה כהרמב"ם ורשב"א והר"ן. וכ"נ דעת הב"ח. והא דשוחטין לו ואין אומרים נאכילנו נבילה מאחר דשבת לא הותרה אלא דחויה ואפשר בנבילה מוטב

היה שיעבור הוא על איסור לאו ולא יעברו אחרים על איסור סקילה. כתב ב״י הטעם בשם הר״ן משום דהאוכל נבילה עובר בלאו על כל זית וזית שבה אבל לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה ומשו״ה לאוין הרבה דנבילה לא מיקרי איסור קל לגבי חד לאו דשבת ואע״ג דהוי איסור סקילה. ובשם הרא״ש כתב הטעם שלא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן עכ״ל. ועיין בב״ח עוד טעמים אחרים יעו״ש. ומ״ש המ״א סק״ט על דברי הש״ע בפשיטות דשבת הותרה אצל פ״נ כבר השיג עליו הח״מ או׳ ד׳ וכ״פ הר״ז או׳ י״ג ואו׳ ט״ז דשבת דחויה היא אצל פ״נ. וכ״כ ח״א כלל ס״ח או׳ יו״ד קיצור ש״ע סי׳ צ״ב או׳ א׳ ונ״מ גם למקום אחר דכיון דרוב הפ׳ ס״ל דשבת דחויה היא אצל פ״נ ולא הותרה אם אפשר לעשות לו בהיתר בלא חילול שבת עושין בהיתר אם לא יש איחור וכן אפי׳ אם יש איחור אם יעשו בהיתר אם אין החולה נחפז כ״כ במהרה יעשו בהיתר וכמ״ש לעיל או׳ ס״ט יעו״ש:

פו פו) שם. צריך בשר שוחטין לו וכו׳ וצריך לברך על שחיטה זו. זבחי רצון סי׳ י״ב סק״י. וכתב שם דאסור ליקח שכר השחיטה זו ומותר לטלטל הסכין אחר שחיטה אפי׳ כבר הניח מידו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד. ולענין כיסוי הדם עיין ביו״ד סי׳ כ״ח סעי׳ ט״ז:

פז פז) שם. וצריך בשר שוחטין לו וכו׳ ואם מספיק לו בתרנגול קטן אינו רשאי לשחוט גדול. ורק אם הביאו לשוחט לשחוט אינו חייב לחקור ולדרוש אם יש להם קטן כדי שלא יהא עיכוב. אך המביאים צריכים לדקדק אם יש להם קטן בביתם ומספיק לו שלא יביאו הגדול ואם אין מצוי בביתם קטן אין מחויבים לחזר ולהביא מחוץ דהזריז ה״ז משובח. רב פעלים ח״א סי׳ כ״א. וה״ה אם צריך לבשר בהמה ששוחטין בהמה קטנה אם מצוי אצלם בלא עיכוב. ואם מותר הבריא לאכול מאותו בשר עיין לעיל סי׳ שי״ח סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

פח פח) חולה שצריך לתרנגולת א׳ ובשל ב׳ איסורא דעבד עבד. הלק״ט ח״א סי׳ ק״ף. י״א בהגה״ט. וא״כ לכתחלה צריך לדקדק שלא לבשל כ״א לפי הצורך. ועיין לקמן או׳ צ״ו.

פט טפ) שם. שוחטין לו וכו׳ עיין בס׳ מגן אבות בחי׳ לחולין שהעלה דאם שוחטין לצורך חולה בשבח יש למלוח הבשר תחלה שלא יעבור החולה בכל כזית יעו״ש. וכ״פ בשו״ת מהר״ם שיק סי׳ קל״ח ובשו״ת אבני צדק חא״ח סי׳ ל״ח והב״ד א״ח או׳ י״ד אלא שכתב שם בשו״ת אבני צדק דאם אפשר לעשות ע״י עכו״ם בלא איחור ובישראל עע״ג שימלח בכל צד נכון למלוח ע״י עכו״ם יעו״ש. והיינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל לעיל סעי׳ י״ב בהגה אבל לפי מ״ש הש״ע שם אף אם יש לעשות ע״י עכו״ם בלא איחור יותר טוב לעשות ע״י ישראל יעו״ש.

צ צ) וכתב בהגהות אחרונות דמרדכי פי״ז בשם ראבי״ה דאם היה חולה צריך לחמם יין ימלא ישראל וייחם העכו״ם ומוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת עכ״ל והביאו ב״י וצדד אי מיירי בחולי שיש בו סכנה או אין בו סכנה וסיים דמיירי באין בו סכנה דצרכיו נעשין ע״י עכו״ם ומאי מוטב שיתנסך היין דקאמר קרוב להתנסך דשמא יגע בו העכו״ם יעו״ש. אבל הד״מ או׳ ט״ו השיג על הב״י דמיירי ביב״ס והא דנעשין ע״י עכו״ם ע״פ מ״ש לעיל סעי׳ י״ב בהגה דאם אפשר בלא איחור עושין ע״י עכו״ם. ואע״ג דמחללין שבת ואין מאכילין נבילה שאני יי״נ דאיסורו מדבריהם וגם אין החולה קץ בו יעו״ש והביאו מ״א סק״ט. א״ר או׳ י״ד. תו״ש או׳ י״ז. ר״ז או׳ ט״ז. ח״א כלל ס״ח או׳ יו״ד. ומ״ש שם במ״א דבתשו׳ רמ״א (סי׳ קכ״ד) מתיר לחולה שאין בו סכנה לשתות סתם יינם עיין ביו״ד סי׳ קנ״ה סעי׳ ג׳ בהגה שכתב לאסור יעו״ש וכתב המש״ז או׳ ו׳ שדברי ההגה עיקר יעו״ש. ועיין ביו״ד סי׳ קכ״ה סעי׳ יו״ד דאם ישראל נטר ליה שלא יגע אפי׳ בכלי פתוח מותר יעו״ש וא״כ אפשר להתיר לחולה שאין בו סכנה בכה״ג ואפי׳ לחולה שיב״ס אם עושין ע״י עכו״ם יש ליזהר בזה לעמוד ע״ג שלא יגע כיון דאפשר:

צא צא) שם. שוחטין לו וכו׳ מומר לחלל שבת בפרהסיא ועכו״ם או מומר להכעיס לדבר א׳ אין מחללין עליו שבת (כמ״ש יו״ד רס״י רנ״א) ומורידין ולא מעלין נמי אין מחללין עליהם שבת (עיין ביו״ד סי׳ קנ״ח) ספק תורה וודאי דרבנן מאכילין אותו הקל תחלה דהיינו ודאי דרבנן דאפי׳ אם נימא דספק מן התורה שריא מ״מ יש בו לתא דבר תורה. ובחולה שאין סכנה תליא בפלוגתא להרמב״ם והראב״ד ז״ל דספק מן התירה שריא שרי לחולה שאין בו סכנה ולמ״ד מה״ת אסור אסור לחולה שאין בו סכנה. מש״ז או׳ ו׳ ועיין לעיל או׳ כ״א:

צב צב) [סעיף טו׳] ורצו עשרה וכו׳ אפי׳ בזה אחר זה. גמ׳ ופירש״י דכולם למצוה נתכונו פטורים דהזריז לחולה משובח. ונראה דמיירי שכל אחד לא ידע בחבירו או בחולה בהול וכל אחד סבר שהוא יקדים אבל באינו בהול אסור להרבות בגברי כמו דאסור להרבות לכרות בעוקצים כמ״ש בסעי׳ שאח״ז:

צג צג) שם. והביאו לו וכו׳ דרך רה״ר או תלשו מהמחובר:

צד צד) [סעיף טז] **כורתין העוקץ שיש בו ג'** ואע"ג שקיצר יותר מכשיעור מ"מ למעוטי בקצירה עדיף. גמ' ואם מותר לבריא לאכול ממנו עיין לעיל סי' שי"ח סעי' ב' בהגה ובדברינו לשם בס"ד.

צה צה) **שם. כורתין העוקץ וכו'** ואם אפשר יש לתלוש בפיו משום די"א התולש בפיו אסור מדרבנן אבל לחולה שאין בו סכנה אע"ג דהותר לו איסור דרבנן אין להתיר לתלוש לו בפיו מן המחובר כיון די"א שהוא אסור מה"ת. רב פעלים ח"א סי' ך' ובספרו בן א"ח פ' תצוה או' ט"ו יעו"ש,

צו צו) **שם. לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו ב'** שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו אעפ"י שאינו מרבה בטורח המלאכה שהכל נעשית בבת א' ר"ז או' ח"י. וכ"כ ח"א כלל ס"ח או' י"א דאם אין הדבר בהול אין מבשלין ועושין שאר מלאכות רק מה שצריך עכשיו בצמצום עכ"ל וכן אם די לו בתרנגול קטן או בבהמה קטנה אין לשחוט הגדול וכמ"ש לעיל או' פ"ז יעו"ש.

צז צז) [סעיף יז] **אומרים לעכו"ם לעשות וכו'** והיינו דוקא היכא שהרפואה צריך לה בשבת עצמו. הרד"ך בבית כ"ב חדר ו' כנה"ג בהגה"ט מ"א ס"ק י"א. הא כשא"צ לה בשבת ימתין עד מו"ש אבל כשיש סכנה אסור להמתין וחולה שאין סכנה אף איסור תורה עושין ע"י עכו"ם א"א או' י"א. ובמיחוש בעלמא אפי' ע"י עכו"ם אסור כמ"ש סעי' א' יעו"ש:

צח צח) **והוי** יודע דחולה שאין סכנה נמי מאכילין אותו איסור דרבנן הקל הקל באופן דמותר באכילה א"א שם. ועיין ביו"ד סעי' קכ"ה:

צט צט) **שם. אומרים לעכו"ם לעשות וכו'** וכן אם חתך אצבעו או נפל חבורה בראשו או במקום אחר בשבת והוא מוציא דם מותר לומר לעכו"ם לסיכו ולקשור עליה רטיה מן אניצי פשתן ולובן ביצה או שאר משיחות של חבורות. או"ה כלל נ"ט סי' כ"א. שכנה"ג בהגב"י או' י"ט:

ק ק) **שם. לעשות לו רפואה.** וה"ה שאר צרכיו לבשל לו ולאפות לו ולהביא לו רפואה מרשות לרשות וכיוצא באלו. וכן כוחל עיניו מן העכו"ם בשבת אעפ"י שאין שם סכנה. הרמב"ם פ"ב דין יו"ד:

קא קא) **שם. אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא.** ר"ל באיסור דאורייתא ע"י ישראל שאין מחללין איסור דאורייתא ע"י ישראל כ"א בחולה של סכנה או בשביל פ"נ וכנז"ל:

קב קב) **שם. אפי' יש בו סכנת אבר.** היינו באיברים שאין בהם סכנת הגוף אבל על איברים שיש בהם סכנת הגוף מחללי כמ"ש לעיל סעי' ו' וסעי' ט' יעו"ש:

קג קג) **שם. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים וכו'** משמע דאפי' במידי דאיכא גזירת שחיקת סמנים אפ"ה יש מתירין, ט"ז סק"ח. ומ"ש בידים ר"ל ובלא שינוי:

קד קד) **שם. אפי' אין בו סכנת אבר.** אלא שנפל למשכב או שמצטער כ"כ עד שחלה ממנו כל גופו וכמ"ש בריש הסעי' אבל כשיש סכנת אבר אפי' אינו חולה שכולל כל הגוף מותר לעשוא לו איסור דרבנן ע"י ישראל לסברא זו וכמ"ש באו' שאח"ז:

קה קה) **שם. וי"א שאם יש בו סכנת אבר עושין וכו'** הוא דעת הר"ן דס"ל דוקא בשבות דלית ביה מעשה כגון אמירה לגוי אפי' אומר לעשות מלאכה דאו' הקילו בחולה שאין בו סכנה אבל בשבות דאית ביה מעשה דהיינו שיעשה הישראל בידים לא התירו אלא במקום דאיכא סכנת אבר. ונראה מדברי הה"מ דבמקום דאיכא סכנת אבר אפי' לא חלה ממנו כל גופו מותר לעשות לו מלאכות דרבנן ע"י ישראל. עו"ש או' י"ז וכ"כ המ"א ס"ק י"ב:

קו קו) **שם. ואם אין בו סכנת אבר וכו'** אפי' בחולי שכולל כל הגוף אין עושין ע"י ישראל לסברא זו כ"מ מדברי הר"ן שהביא ב"י וכ"כ הט"ז סק"ע ואפי' ע"י שינוי אין עושין ע"י ישראל אי ליכא סכנת אבר לדיעה זאת השנית אם אפשר ע"י עכו"ם אבל אם א"א ע"י עכו"ם מודים לסברא הג' שהוא דעת הרמב"ן שעושין ע"י ישראל בשינוי. הגר"א.

קז קז) **שם. עושין בשינוי.** הוא דעת הרמב"ן בדברי הה"מ דבחולה שאין בו סכנה ואפי' לאבר אסור ע"י ישראל כ"א בשבות שיש בו שינוי ונעשה כלאחר יד. ט"ז סק"ז. וזוהי הסברא הג' שהסכים עליה הש"ע כמ"ש לקמן או' ק"י יעו"ש:

קח קח) **שם. וי"א אפי' יש בו סכנת אבר וכו'** הוא דעת הרמב"ם כפי פי' ב"י ט"ז ס"ק י"א ועי"ש מה שמיישב מה שהקשו על פי' ב"י יעו"ש:

קט קט) **שם. אין עושין דבר שהוא נסמך למלאכה דאו'** כגון כוחל שאסור מפני שהוא ככותב או לעשות שום רפואה בסם דאיכא למיחש משום שחיקת סמנים אבל שבות שאין עיקר מלאכה נסמך עליה כגון להעלות אזנים ואונקלי ולהחזיר השבר שאין דברים הללו נעשים בסמנים מותר אפי' ע"י ישראל.

ב״י. ועיין לקמן סעי׳ מ״ג:

קי קי) שם. ודברי הסברא השלישית נראין. הב״ח פי׳ דקאי על הרמב״ם שהיא סברת י״א השלישי ולא חשיב דיעה ראשונה דהיינו יש מתירין וכו׳ אלא על ג׳ י״א קאי וכ״מ בלבוש אבל הט״ז ס״ק י״ב והמ״א ס״ק י״ד השיגו עליו וכתבו דקאי על הרמב״ן שהוא דיעה שלישית שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי וכו׳ יעו״ש. וכן הסכים א״ר או׳ ט״ז וכתב שכ״ה דעת המי״ט והצל״ד ומסקנת הטור יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ כ״א (אלא שלמד זכות על הלבוש והב״ח יעו״ש) וכ״ה דעת הגר״א והמש״ז או׳ יו״ד. וכ״פ ח״א כלל ס״ט או׳ י״ב. וכ״כ האחרונים:

קיא קיא) שם. ודברי הסברא השלישית נראין. וה״ה ע״י עכו״ם דמותר לכ״ע. הגר״א. ואם א״א ע״י שינוי ולא ע״י עכו״ם מותר לעשות כדרכו. ח״א שם:

קיב קיב) וכל דבר שמותר לעשות ע״י ישראל בחולי שאב״ס נ״ל דאפי׳ יכול לעשות ע״י עכו״ם מותר, ח״א שם או׳ י״ג. מיהו במ״א ססי׳ זה משמע דאם אפשר יותר טוב שיעשה ע״י עכו״ם יעו״ש:

קיג קיג) ופראשקע״ש (שקורין פולווע״ר) כגון ראבארבר״ע וכיוצא בו שמערבין במים נ״ל דאסור ע״י ישראל לעשותו בלילתו עבה דהא י״א דבדבר שאינו בר גיבול משנתן המים חייב ולכן יעשנה נכרי. ח״א שם או׳ י״א:

קיד קיד) שם. הגה. מותר לומר לעכו״ם לעשות תבשיל לקטן וכו׳ ומותר להאכילו ואם אין התינוק רוצה לאכול כ״א ע״י אמו מותר להאכילו אפי׳ תבשיל חלב שחלבו ובשלו הגוי מאחר שאין במאכלו אלא משום מוקצה. או״ה כלל נ״ח סי׳ כ״ט שכנה״ג בהגב״י סי׳ ש״ז או׳ י״ג א״ר שם או׳ מ״ה. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ כ״ב. ר״ז או כ״ב. ח״א שם או׳ ט״ז ועיין בישי״ע ססי׳ ש״ט שכתב דמוכח מזה דמותר להאכיל דבר מוקצה לחולה שאב״ס דקטן ג״כ הוי כחולה שאב״ס יעו״ש. וכ״כ בשו״ת רמ״א סי׳ ה׳ יעו״ש. ומה״ט מותר ליתן לרופא דיו וקולמוס ונייר לכתוב רצעפ״ט לחולה שאב״ס כשא״א ע״י עכו״ם. כלכלת שבת. מיהו אם אפשר יעשה ע״י שינוי. ועיין עוד לקמן או׳ קכ״ג:

קטו קטו) שם. בהגה. מותר לחולה לסייעו קצת וכו׳ היינו שבלא״ה נמי מתעבדא אלא שמסייע מעט כגון עכו״ם שכוחל העין וישראל סוגר ופותח העין שיכנס בו הכחול אבל אם אינו יכול לעשות בלתי הישראל אסור ואפי׳ במלאכה דאו׳ מסייע אין בו ממש. מ״א ס״ק ט״ז תו״ש או׳ כ״ג וכתב ודלא כעו״ש. ר״ז או׳ כ״א. ועיין לעיל או׳ י״ט:

קטז קטז) שם בהגה מותר לחולה לסייעו וכו׳ לאו דוקא חולה וה״ה אחר מותר לסייע ט״ז ס״ק י״ג א״ר או׳ י״ז, מש״ז או׳ י״ג ר״ז שם.

קיז קיז) [סעיף חי׳] הקיז דם ונצטנן וכו׳ אבל לשאר חולי לא לפי שאין בו סכנה הא אם יש בו סכנה שרי עא״ג שאין בצנה סכנה שאפשר לחממו בבגדי מ״מ והביאו ב״י סי׳ ש״ל אבל ב״י כתב בשם רש״י שאם אין במניעת דבר ההוא סכנה אין עושין מ״א ס״ק י״ז תו״ש או׳ כ״ד. וכ״כ לעיל או׳ כ״ד ומ״מ נ״ל דאם הדבר בהול יש לסמוך על המקילין. ח״א כלל ס״ח או׳ ט וכן אם אין שם בגדים כדי לחממו מותר לעשות לו מדורה אפי׳ ע״י ישראל אם הוא חולה של סכנה וצריך למדורה. ר״ז או׳ כ״ד. וכן אם נצטנן מחמת שלג מותר לחלל עליו שבת ולעשות לו מדורה כמ״ש יומא דף ל״ה ע״ב גבי הלל הזקן יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ ש״ל או׳ ל״ו.

קיח קיח) [סעיף יט׳] מותר בבישולי עכו״ם. אעפ״י שהתבשיל עצמו אסור משום בישולי עכו״ם כיון שהדבר מותר בעצמו לא רצו להחמיר בו יותר מפני שהוא בישולי עכו״ם ממעשה שבת, ב״י בשם הר״ן. לבוש:

קיט קיט) שם. מותר בבישולי עכו״ם. אבל בחול אין מתירין בישולי עכו״ם לחולה שאין בו סכנה. לבוש. ואפי׳ אין שם ישראל. מש״ז או׳ ו׳.

קכ קך) שם. מותר בבישולי עכו״ם. ולענין ברכה באכילת איסור עיין לעיל בש״ע רסי׳ קצ״ו וסי׳ ר״ד סעי׳ ט׳ וכתב המש״ז באו׳ הנז׳ דמשמע דבישולי עכו״ם בשבת לחולה שאין הכנה מברך עליו ג״כ דחד טעמא הוא הואיל ובהיתרא קאכל אבל מאכל איסור דרבנן לחולה שאין סכנה שלא כדרך אכילה כבסי׳ קנ״ה ביו״ד בש״ך ס״ק י״ד אין מברך כלל יעו״ש.

קכא קכא) שם. מותר בבישולי עכו״ם, ואם נשאר למו״ש אסור לבריא ואפי׳ לדידיה (בשבת) אם הבריא. ט״ז ס״ק י״ד, תו״ש או׳ כ״ה, וכן לחולה עצמו במו״ש אסור כמ״ש לעיל סי׳ שי״ח או׳ ל״א יעו״ש ואפשר דאם אין לחולה מה לאכול במו״ש דיש לסמוך על המתירין, נ״א כלל ס״ח או׳ ב׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ בא או׳ ד׳ ועיין עוד בדברינו לשם או׳ ל״ב ול״ד וליה וגה לענין הכלים שבישל בהם העכו״ם בשבת יעו״ש.

קכב **קכב) שם. מותר בבישולי עכו״ם** ונראה דהישראל לא יתן המאכל בקדרה דאחד נותן את המים וא׳ שופת הקדרה הראשון פטור אבל אסור, ח״א כלל ס״ט או׳ ט״ז.

קכג **קכג) שם. מותר בבישולי עכו״ם** אבל אסור להאכילו שום דבר איסור ואפי׳ איסור דרבנן (עיין יו״ד ססי׳ קנ״ה) או מוקצה בין בחול בין בשבת, ולעשות זויף מיין יש למצוא היתר אם צריך החולה לכך הרבה. ח״א שם ועיין לעיל או׳ קי״ד.

קכד **קכד) ועיין** בס׳ חקר הלכה ח״ב דף ו׳ ע״ד שכתב דחולה שאב״ס אם הביא בעצמו עליו החולי שאכל מאכל כזה שידע בטח שיגיע לידי חולי או הקיז דם וכיוצא אסור לעשות בשבת בשבילו מלאכה אפי׳ דרבנן או להאכילו איסור דרבנן אבל בחולי שיש בו סכנה אף שהביא את עצמו לידי סכנה מותר, וכתב דכן יש ללמוד מדברי מ״א סי׳ תר״מ סק״ד יעו״ש א״ח או׳ י״ט.

קכה **קכה) חולה** שאמרו הרופאים לבשל לו תפוחים חמוצים במים וישתה המים ויש תפוחים מוקצים יש ליקח מהם מלומר לעכו״ם שיביא מחוץ לתחום מביתו אבל כשנמצא כאן דברים שהביאו גוים מחוץ לתחום ודאי דתחומין קיל ממוקצה. תשו׳ בשמים ראש סי׳ א׳ פת״ע או׳ כ״ז.

קכו **קכו) חולה** כל גופו שאין בו סכנה מותר לשתות בשבת משקה המשלשל, ואין חילוק בין מר למתוק הרדב״ז ח״ג סי׳ תר״מ, מחב״ר או׳ ט׳ אבל הבריא אסור לשתות בשבת סם המשלשל בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ט׳.

קכז **קכז) [סעיף כ׳] אין** נותנין יין לתוך העין. שנראה לכל דמשום רפואה עביד, לבוש. ואיכא למיגזר משום שחיקת סמנים תו״ש או׳ כ״ו.

קכח **קכח) שם. אם פותח וסוגר העין אסור.** דאז מוכחא מילתא דלרפואה עושה, ואם אינו פותח מותר משום דאמרי לרחיצה בעלמא עבד. ב״י בשם רש״י, והאידנא שאין דרך לרחוץ ביין אסור כמ״ש רס״י שכ״ז מ״א ס״ק ח״י, א״ר או׳ י״ט תו״ש או׳ כ״ז. ר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל ס״ט או׳ ח׳ ואפי׳ אם שרה חתיכת בגד מע״ש אסור ליתנה ע״ג העין בשבת. ח״א שם.

קכט **קכט) שם. ורוק תפל וכו׳** היינו כל שלא טעם כלום משניעור. רש״י ומ״מ. ומ״ש הד״מ עוד כמה תנאים לרוק תפל זהו לענין כתם כדאיתא בנדה אבל לנידון דכאן מקרי תפל כל שלא טעם כלום משניעור. מ״א ס״ק י״ט ותו״ש או׳ כ״ח א״א או׳ י״ט.

קל **קל) שם. דמוכחא מילתא וכו׳** דאילו לרחיצה מאיס. ב״י בשם רש״י. ולפ״ז נראה דאם משים אדם מים בתוך פיו ורוחץ שם בכל צדדין ואח״כ רוחץ באותם מים את עיניו שגם הם לרפואה כיון שמעורב בו רוק תפל שרי דלא מוכחא דלרפואה קעביד כיון דלא מאיס כרוק תפל בשיניה. ב״ח. מ״א סק״ך. ר״ז או׳ כ״ו. ח״א שם

קלא **קלא) וכתב** רש״ל נראה דמי שלא יכול לפתוח העינים יכול ללחלחן ברוק תפל ואין זה חשוב רפואה אלא לפתוח עינים קעביד עכ״ל, ב״ח. ט״ז ס״ק ט״ו מ״א שם. ר״ז שם. ח״א שם. ובכל ענין מותר להניח רטיה וכיוצא בו על העין או על מכה מע״ש אעפ״י שיהא מונח כל השבת ח״א שם. ועיין לקמן סעי׳ כ״ה.

קלב **קלב) [סעיף כא׳] שורה** אדם קילורין וכו׳ במים, רש״י. ודוקא ברכה (ר״ל שהסם של קילורין ששורה במים יהיה רך וצלול כמו מים או יין הראוי לרחיצה) אבל בעבה אסור כמ״ש לעיל סי׳ רנ״ב סעי׳ ה׳ ב״י. מ״א ס״ק כ״א ועיין בדברינו לשם או׳ ז׳

קלג **קלג) שם. ונותן ע״ג העין.** בשבת גמ׳ וכ״ה בטור וב״י ונראה דתיבה זו נשמטה מן הדפוס בש״ע.

קלד **קלד) שם. שאינו נראה אלא כרוחץ** ומאן דחזי סבר שהוא יין. רש״י. והב״ח כתב דמאן דחזי ליה סבר מיא בעלמא נינהו ואינו אלא רוחץ עכ״ל ובתו׳ דף ח״י כתבו דלא שרי אלא באדם בריא ואינו מניחו בעין לרפואה אלא תחת העין לתענוג וליכא למיחש לשחיקת סמנים יעו״ש. והב״ד ב״י ומ״א ס״ק כ״ב אלא שכתב ב״י דהלכה כהרא״ש והר״ן דאפי׳ לרפואה שרי יעו״ש. וכך הם דבריו כאן בש״ע ומיהו לפי מ״ש רש״י דטעם ההיתר הוא משום מאן דחזי סבר שהוא יין ולעיל או׳ קכ״ח כתבנו דהאידנא שאין דרך לרחוץ ביין אסור א״כ גם הכא יש לאסור מפני הרואין שעושה לרפואה כיון שאין דרך לרחוץ ביין, וכ״כ בס׳ שלחן עצי שטים. אמנם י״ל דעיקר ההיתר הוא מפני דאית ליה הכירא כיון שלא התירו לו אלא לשרותן מע״ש וכמ״ש בש״ע. וחשש הרואין שאין יודעין ששרה מע״ש יש לפוטרו בעילא כל דהוא ובזמן שנוהגין לרחוץ ביין נאמר מאן דחזי סבר שהוא יין ובזמן שאין נוהגין לרחוץ ביין כ״א לרפואה נאמר מאן דחזי סבר שהוא מים ושרי וכמ״ש הב״מ. ונראה שמפני זה לא כתבו הפו׳ לאסור בזה.

קלה **קלה) שם. ולא חיישינן משום שחיקת סמנים וכו׳** כלומר לדידיה דידע שעושה לרפואה מאי הכירא אית ליה. לזה אמר דאית ליה הכירא כיון שלא התירו אלא לשרותן מע״ש. וכן פי׳ הב״ח וכן נמצא בפירש״י. ולא דמי ליין דבסעי׳ ך׳ דלא הצריכו היכר. דיין שאני דדרך העולם הוא לרחוץ ביין ע״ג

העין משום נוי אבל קילורין דאין עושין אלא לרפואה הצריכו היכר שלא יבא לטעות ויעשה רפואה בשבת ע״י שחיקת סמנים. עו״ש או׳ כ״ג.

קלו **קלו) [סעיף כב׳] וסכין אותה בשמן.** במקום שדרכן לסוך אף שלא לרפואה כמ״ש בסי׳ שכ״ז. ר״ז או׳ כ״ח. ועיין בדברינו לשם או׳ יו״ד.

קלז **קלז) שם. וסכין אותה בשמן.** הטעם משום דבסיכת שמן ליכא למיגזר משום שחיקת סמנין דבלא״ה דרכו לסוך בשמן ולפיכך אפי׳ סך אותו ע״ג מכה לית לן בה. עו״ש או׳ כ״ד.

קלח **קלח) שם. אבל לא בחלב וכו׳** כלומר אעפ״י דגם בחלב דרך בני אדם לסוך מ״מ כיון שהוא נימוח הרי הוא כמו המרסק שלג וברד דאסור כמ״ש לעיל סי׳ ש״ך אבל שמן כבר נימוח ועומד הוא, עו״ש או׳ כ״ה, ועיין לעיל סי׳ שכ״ו או׳ מ״ה.

קלט **קלט) שם. אבל לא בחלב וכו׳** וה״ה שומן דדינו כחלב כמ״ש לעיל סי׳ שי״ד או׳ פ״א. ונראה דה״ה שמן קרוש דדינו כשומן. ועיין לעיל סי׳ שי״ד סעי׳ י״א.

קמ **קמ) שם. ואפי׳ בגמר מכה** דהיינו כבר נתרפא ואין לו צער ממנה, ר״ז או׳ כ״ח.

קמא **קמא) שם, דליכא אלא צערא שרי,** ט״ס וצ״ל דליכא צערא אלא תענוג שרי. ב״ח עו״ש או׳ כ״ה. מ״א ס״ק כ״ג וכ״כ האחרונים.

קמב **קמב) שם. אבל אין נותנין עליה שמן וכו׳** דמוכחא מילתא דלרפואה עביד. לבוש.

קמג **קמג) שם. מעורבין יחד,** ונראה הא דבעינן דוקא מעורבין אבל שמן לבד מותר ה״ד בשמן שבריאים רגילין לסוך בהם אבל בשמן שאין הבריאים רגילין לסוך בהן אפי׳ שמן לבדו אסור. ונראה דה״ה אם נותן שמן מרובה שאין דרך ליתן כ״כ שמן מרובה אסור אפי׳ שמן לבדו. וכן איתא בשה״ג וכן הסכים הב״ח עו״ש או׳ כ״ו. והיינו נמי במקים שנוהגין לסוך בשמן אבל במקום שאין נוהגין אפי׳ שמן לבדו וגם מעט אסור כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ז או׳ יו״ד יעו״ש. אבל מותר לתת עליה חמין לבדו אם הוחמו מע״ש. ר״ז או׳ כ״ח.

קמד **קמד) שם. ולא ע״ג מוך וכו׳** אפי׳ חמין לבדו או שמן לבדו אסור דחיישינן לסחיטה. ב״ח. אבל המ״א ס״ק כ״ד כתב דבשמן לחוד לא גזרינן משום סחיטה כמ״ש סי׳ שי״ט סעי׳ י״ד. וכ״כ הר״ז שם מיהו הא״ר או׳ כ״ג כתב על דברי המ״א הנז׳ צ״ט וכ״פ התו״ש או׳ ל״ו כהב״ח יעו״ש. ובלא״ה כבר כתבנו באו׳ הקודם דבמקום שאין נוהגין הבריאים לסוך אפי׳ בשמן לבדו אסור משום דמוכח דלרפואה קעביד וא״כ ה״ה ליתן ע״ג מוך כדי ליתנו על המכה אסור כיון דמוכח דלרפואה קעביד.

קמה **קמה) והא** דאין נותנין ע״ג מוך אפי׳ חמין לבדו היינו אם אין המוך מיוחד לכך. ר״ז שם ועיין לעיל סי׳ ש״א או׳ רס״ט

קמו **קמו) שם. ולא ע״ג מוך ליתנו עליה** וה״ה שלא ליתן ע״ג מוך שע״ג המכה, גמ׳ ואפי׳ חמין לבד אסור, עו״ש או׳ כ״ז והיינו אם אין מיוחד לכך וכמ״ש באו׳ הקודם

קמז **קמז) שם. אבל נותן הוא חוץ למכה וכו׳** דלא מוכחא מלתא דלרפואה קעביד. עו״ש או׳ כ״ח ולפ״ז גם במקום שאין נוהגין לסוך בשמן שרי בזה.

קמח **קמח) [סעיף כג׳] וחתיכת בגדים יבישים וחדשים וכו׳** משמע אבל בספוג אין חילוק בין חדשים לישנים ובכל גוונא שרי וכ״כ הב״ח, שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ה, עי״ש או׳ כ״ח, א״ר או׳ כ״ד תו״ש או״ ל״ז (וכתב דכ״ה דברי הט״ז אלא שצריכין תיקון קצת) מש״ז או׳ י״ז. וכ״כ האחרונים.
קמח) שם אבל לא ישנים וכו׳ מותר לכרוך צרצור קטן למי שלקה באצבעו. מרדכי פ״ק דשבת והביאו ב״י סס״י זה וכ״כ הכגה״ג בשם השה״ג.

קמט **קמט) שם. דשוב אינם מרפאין** ומותר ליתנם ע״ג המכה בשבת ר״ז או׳ כ״ט.

קנ **קנ) [סעיף כד׳] חוץ מעלי גפנים וכו׳** וה״ה כל עלים שהם מרפאים מ״א ס״ק כ״ה א״ר או׳ כ״ה. תו״ש או׳ ל״ח, ר״ז או׳ ל׳ ת״א כלל ס״ט או׳ ט׳:

קנא **קנא) שם הגה, ואין נותנין גמי וכו׳** בין לח בין יבש א״ר או׳ כ״ו תו״ש או׳ ט״ל והיינו שהכינו מבע״י או שראוי למאכל בהמה ואפ״ה אסור משום דמרפא דאל״כ בלא״ה אסור משום מוקצה.

קנב **קנב) [סעיף כה׳] רטיה שנפלה וכו׳** רטיה היא חתיכה של בגד שפושטין עליו המשיחה לתת אותה על המכה, הרמב״ם בפי׳ המשנה.

קנג **קנג) שם. לא יחזירנה,** פירש״י גזירה שמא ימרח (פי׳ להשוות אותה, ט״ז) וכתבו התו׳ אבל לשחיקת סמנין ליכא למיחש כיון דמאתמול הוה עילויה, ב״י, ט״ז ס״ק ח״י, מ״א ס״ק כ״ו והא דאסרינן חזרת רטיה דבר פשוט הוא דבחולי שאין בו סכנה היא דאם יש בו סכנה להניח לכתחלה נמי

שרי, ב״י.

קנד **קנד) שם. ע״ג כלי יחזירנה.** דכשהוחלקה דמיא, אבל אם הסירה במזיד אסור להחזירה, ש״ל, עו״ש או׳ ל׳ מ״א ס״ק כ״ז, א״ר או׳ כ״ז תו״ש או׳ מ״א, ר״ז או׳ ל׳ ח״א כלל ס״ט או׳ ט׳ ביאורי הגר״א, ומ״ש ב״י על דברי ש״ל הנ״ז לא ידעתי מרן לו וכו׳ כבר יישבו האחרונים הנ״ז מיהו ע״י גוי שרי להחזירה אפי׳ הסירה במזיד, חס״ל או׳ י״ב.

קנה **קנה) שם. ע״ג כלי יחזירנה** ומותר להחזירה תחת האגד ולא חיישינן שמא יבא לאגדה ויעשה קשר של קיימא, ט״ז ס״ק י״ט.

קנו **קנו) שם. וע״י עכו״ם מותר וכו׳** היינו אם מצטער הרבה דאם לא היה אלא מיחוש בעלמא אסור אפי׳ ע״י עכו״ם כמ״ש ברס״י זה, ט״ז סק״ך, מ״א ס״ק כ״ח, תו״ש או׳ מ״ב, מש״ז או׳ ך׳.

קנז **קנז) שם הגה. ומותר לומר לעכו״ם וכו׳** דוקא כשחלה כל גופו או שיש סכנת אבר דהא מירוח רטיה מלאכה דאו׳ היא ואסור משום ממחק כמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ מ״א ס״ק כ״ט א״ר או׳ כ״מ, תו״ש או׳ מ״ג א״א או׳ כ״ט ר״ז שם.

קנח **קנח) שם. בהגה ואסור ליתן עליה אפר וכו׳** כשלא חלה כל גופו. מ״א סק״ל. תו״ש או׳ מ״ד.

קנט **קנט) [סעיף כו׳] ומקנח פי המכה.** ומחזירה עליה. וחוזר ומגלה קצתה השני ומקנח פי המכה ומחזירה עליה שכיון שאינו מסירה כולה בבת א׳ מותר להחזירה. ר״ז או׳ ל׳.

קס **קס) שם. מפני שהוא ממרח.** וממרח חייב משום מחוק עו״ש או׳ ל״ג.

קסא **קסא) [סעיף כז׳] נותנין עליה רטיה.** בתחלה בשבת. ר״ז או׳ ל״א.

קסב **קסב) שם. שאינו אלא כמשמרה** שלא ישרטו בגדיו את המכה ואינו בהול כ״כ שיבא לידי שחיקת סמנין ולמירוח ב״י. מ״א ס״ק ל״א.

קסג **קסג) [סעיף כח׳] המפיס שחין בשבת וכו׳** כדאיתא ס״פ האורג אמר שמואל כל פטורי שבת פטור אבל אסור בר מתלת דפטור ומותר וחדא מינייהו הא דתנן המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנה ליחה פטור. ב״י.

קסד **קסד) שם. המפיס שחין וכו׳** פירש״י המפיס מבקע והביאו ב״י.

קסה **קסה) שם. המפיס שחין בשבת וכו׳** אבל אסור לחוך שחין שע״י החיכוך מוציא דם שנבלע בבשר דאינו דומה לליחה ודם שהוא כנוס במורסא משא״כ דם איברים שהוא נבלע וא״כ עושה חבורה, ח״א כלל ס״ט או׳ י״ט. והוא ממ״א ס״ק ל״ג והביאו א״ר או׳ ל׳. והתו״ש או׳ מ״ז.

קסו **קסו) שם. הרי זה חייב וכו׳** לכאורה לפה חייב היינו בכלי דביד הוי שלא כדרכה ומינה ליחה אף בכלי שרי מיהו ממ״א סי׳ ש״א סק״ז וכאן סעי׳ ל״ג משמע קצת דבצערא לא התירו שבות כדרכו. מש״ז או׳ כ״א ור״ל וא״כ אין להתיר להוציא ליחה כ״א ביד ולא בכלי.

קסז **קסז) שם. להוציא ממנה הליחה וכו׳** ונראה דהמפיס מורסא להוציא ליחה יזהר לפותחה ע״י נקיבת מחט אבל לא יפתחנה ע״י צפרניו דשמא יתלוש קצת מעור המורסא ויש בו משום גוזז כמ״ש סעי׳ ל״א מיהו לדעת התו׳ ברס״י ש״מ דס״ל דגוזז הוי מלאכה שאצ״ל א״כ אם א״א בענין אחר שרי אף לתלוש קצת עור משום צערא אבל להריב״ש אסור לכ״ע דלדידיה אית ביה איסורא דאו׳ כמ״ש ססי׳ ש״ג. תו״ש או׳ מ״ז אמנם המש״ז או׳ כ״א כתב דאם גוזז העור מע״ג המכה ליכא חיוב חטאת דהוי כצפורן שפירשה רובא דתו לא יניק מהגוף יעו״ש.

קסח **קסח) שם להוציא ממנה הליחה וכו׳** ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד, רש״י. ולכן טוב לעשות ע״י עכו״ם, אגודה סי׳ קכ״א. ומותר ליטול הקוץ במחט. משנה פי״ז והרמב״ם פכ״ה. ובלבד שיזהר שלא יוציא דם דעביד חבורה כדאיתא רפ״ו דסנהדרין מ״א ס״ק ל״א א״ר או׳ ל׳ תו״ש או׳ מ״ו.

קסט **קסט) שם. להוציא ממנה הליחה וכו׳** ואפי׳ הוא בריא מותר לפתוח אותה כדי שיצא הליחה והדם אם יש לו צער מזה. ח״א כלל ס״ט או׳ י״ט, ויזהר שלא לדחוק בידו על המכה להוציא דם רק מה שפקיד ועקור שרי, מש״ז או׳ כ״א בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ג׳.

קע **קע) שם. הרי זה מותר.** דמלאכה שא״צ לגופה הוי דרבנן ובמקום צער לא גזרו ולמ״ד דחייב צ״ל דכשעושה להוציא הליחה אינה גמר מלאכה וא״א לבוא לידי חיוב מכה בפטיש בשום פנים וא״כ הוי דבר שאינו מתכוין. מ״מ מ״א ס״ק ל״ג תו״ש או׳ מ״ז.

קעא **קעא) ואותן** שיש להם נקב בזרוע שקורין אפטור"א (ובלשון ערבי קורין אותו כי"י) אם נסתם הנקב קצת צ"ע אם מותר ליתן בתוכו קטנית שיפתח דהכא ודאי כוונתו שישאר פתוח או דלמא כיון שהוא פתוח כבר שרי וכמ"ש סי' שי"ד סעי' ג' וה"ה נקב שבמכה שכבר נפתח צ"ע כה"ג. ומל' הש"ע משמע דאפי' יש בו נקב ובא להרחיבו אסור. ורטיה מותר ליתן על האפטור"א כמ"ש סעי' כ"ז. ובס' ראב"ן משמע דאסור ליתן עליה רטיה (ויש לחוש לדבריו ר"ז או' ל"ד) ואם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחה דפסיק רישיה הוא אבל מותר להחליף בגד אחר דאם לא יחליף יסריח דגדול כבוד הבריות וכו' ועוד דאית להו צערא. ובסה"ת כתב מותר להוציא ליחה מכויה שלו שקורין קוייטר"א בלע"ז ואעפ"י שיש דם בתוך הכויה משום דמפקד פקיד כמו מורסא, ובכנה"ג כתב בשם ס' הזכרונות דף נ"ב דאסור להחליף הבגד או הנייר שמושך ליחה וגם יש לחוש שיצא הדם ויצבע הבגד ע"כ ועיין לקמן סעי' מ"ח מיש שם ונ"ל דהכא שאני כיון שנקב בתוכה (ר"ל ולכך מותר להחליף הבגד אבל בס' הזכרונות מיירי באין בה נקב, ר"ז או' ל"ד) וכ"ש שלא יניח צו"ק זאל"ב על המכה שאין בה נקב. מ"א ס"ק ל"ג והביאו א"ר או' ז' והתו"ש או' מ"ז והר"ז או' ל"ד וח"א כלל ס"ט או' י"ט. והנ"מ לענין דינא באותן שיש להם נקב בזרוע דאם נסתם קצת אסור ליתן בו קטנית להרחיבו אבל אם לא נסתם מותר ליתן בו הקטנית כדי שישאר פתוח וגם מותר להחליף הבגד כדי שלא יסריח אבל צריך להזמין מאתמול העלה והקטנית שרוצה ליתן בשבת ולהסיר עוקציהן מע"ש ואם יודע שיוצא דם בקינוח לא יקנח דהוי פסיק רישיה, וכ"כ בן א"ח פ' תצוה או' ד' וכתב שם דכ"ש דאסור לשרות הבגד במים כדי לקנחה יען כי שרייתו זהו כבוסו ועוד דאתו לידי סחיטה.

קעב **קעב) להוציא** ליחה מהפונטאניל"ה התירו אחרונים אך אם נסתם הנקב קצת אסור לתת לתוכו קטנית ואם עלה בשר אסור לתת דבר האוכלו ודלא כהרמ"ח בלקט הקמח הרב מו"ק עי"ש באורך ובסוף הסי' ובאחרונים מחב"ר או' ד' שע"ת או' ל"ח.

קעג **קעג) מי** שנפחה ידו ורפואתו להוציא דם אפשר להתיר ע"י עכו"ם. א"א או' ל"ג.

קעד **קעד) [סעיף כט'] מי שנגפה ידו וכו'** ואם נגף בגב היד או בגב הרגל מותר דהוי כמכה של חלל כמ"ש לעיל סעי' ו' ב"י. מ"א ס"ק ל"ד. א"ר או' ל"א.

קעה **קעה) שם. מי שנגפה ידו וכו'** כגון שלא באה מחמת ברזל דאילו באה מחמת ברזל אפי' שלא ע"ג היד והרגל מחללין עליו כמ"ש לעיל סעי' ז' ב"י בשם התו' ט"ז ס"ק כ"ב. א"ר שם.

קעו **קעו) שם. צומתה ביין וכו'** ועיין לעיל או' קכ"ח.

קעז **קעז) שם. אבל לא בחומץ וכו'** וה"ה ביין שרף. ח"א כלל ס"ט או' ו'.

קעח **קעח) שם. ואם הוא מעונג וכו'** וכל דבר שהוא חזק קצת קשה לבשרו וצומתו.

קעט **קעט) שם. ואם הוא מעונג וכו'** אבל בסתם אדם מותר ביין. ח"א שם.

קפ **קפ) [סעיף ל'] מי שנשמט פרק ידו וכו'** היינו שיצא העצם מפרק שלו, רש"י ר"ז או' ל"ו ועיין לקמן סעי' מ"ז.

קפא **קפא) [סעיף לא'] אם פירשו רובן וכו'** צפורן שפירשה רובה הוא ידוע אבל ציצין שפירשו רובן איני יודע רוב זה מאין מתחיל ואפשר שדרך לקלוף שם הרוב ממנו כתלוש דמי מש"ז או' כ"ג.

קפב **קפב) שם ומצערות אותי,** וסיים הרמב"ם (בפ"ט) ואם אין מצערות אותו אסור פי' אעפ"י שהם כלפי מעלה, ט"ז ס"ק כ"ג,

קפג **קפג) שם. להסירן ביד מותר וכו'** דכיון שהם קרובין להנתק אין בהם משום גוזז מה"ת אפי' כשחותכן בכלי אלא שאסור מד"ס אבל להסיר ביד שאין זו דרך גזיזה מותר אפי' לכתחלה אם הם מצערות אותו. ר"ז או' ל"ז. וצריך ליזהר שיטול בענין שלא יצא דם. מש"ז שם.

קפד **קפד) שם. לא פירשו רובן וכו'** וה"ה דאפי' לא פירושו כלל פטור ביד דאין דרך גזיזה ביד.

קפה **קפה) שם.** בכלי חייב חטאת. משום גוזז. מ"א ס"ק ל"ה. ר"ז שם:

קפו **קפו) שם.** וצריך לחוש לשני הפירושים. ולכן אפי' פירשו רובן אסור ליטלן אפי' ביד. ח"א כלל כ"א או ד':

קפז **קפז) שם. וצריך לחוש לשני הפירושים.** דעד שיהיה קצת תלוש מלמטה וקצת מלמעלה ובין שניהם באפשר רוב שרי. מש"ז או' כ"ג:

קפח **קפח) [סעיף לב'] החושש בשיניו וכו'** פשוט דלא מיירי כאן אלא במיחוש בעלמא אבל אם יש לו צער גדול מחמת הכאב ובשביל זה נחלש בשאר הגוף שרי לעשות כל הרפואות כדלעיל סעי' ג' ט"ז ס"ק כ"ד:

קפט **קפט) שם. לא יגמע בהם וכו'** וכ"ש שאסור לומר לעכו"ם לעשות לו דבר. ר"ן. מ"א ס"ק ל"ו. וה"ה דאסור לעשות לו שום דבר אפי' אינו אלא שבות דשבות כיון דאינו אלא מיחוש בעלמא ואם יש לו מקצת חולי שרי ע"י עכו"ם כמ"ש סעי' י"ז תו"ש או' נ"ב:

קצ **קצ) שם. לא יגמע בהם חומץ ויפלוט.** דמוכחא מילתא דלרפואה עביד לבוש.

קצא **קצא) שם. לא יגמע בהם חומץ ויפלוט.** וה"ה יין שרף לא ישהנו בפיו ויפלוט ואפי' לשהות ואח"כ יבלע אסור. ובמקום צער גדול אפשר לסמוך ביי"ש דמותר לשהותו ולבלוע אח"כ או אפי' להפליט כיון דיי"ש הוא משקה גמור לכל לא מחזי כ"כ לרפואה. ח"א כלל ס"ט או' ג' בן א"ח פ' תצוה או' ב'.

קצב **קצב) שם. לא יגמע בהם וכו'** וכ"ש דאסור ליתן על השן נעגלי"ך או שפירטי"ז וסובין חמין דכ"ז מוכח שהוא לרפואה אם לא דכאיב ליה טובא שמצטער כל גופו. ח"א שם. וצריך לעשות ע"י שינוי רק אם א"א מותר לעשות כדרכו כמ"ש לעיל או' ק"י ואו' קי"א.

קצג **קצג) שם. אבל מגמע ובולע וכו'** ואפי' לאחר אכילה שהכל יודעים שכבר סעד מותר. עו"ש או' ל"ד. תו"ש או' נ"ג ופי' מגמע כתב המ"מ דהיינו כדי גמיעה של אדם בינוני והוא פחות ממלא לוגמיו תו"ש שם:

קצד **קצד) שם. החושש בגרונו וכו'** שאין לו אלא מיחוש בעלמא ח"א שם או' ד' וכ"כ לעיל או' קפ"ח:

קצה **קצה) שם. לא יערענו בשמן.** פי' דמשהי ליה תוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא. ב"י בשם רש"י וכ"כ הלבוש ת"א שם. אבל לדעת הרמב"ם כתב ב"י שלא ישהנו בגרונו משמע דאפי' אם אח"כ בולעו כיון דמשהי ליה בגרונו מוכח דלרפואה קעביד. וכ"מ מדברי מ"א ש"ק ל"ז וא"ר או' ל"ה והתו"ש או' נ"ד וכ"כ הר"ז או' ט"ל, ואפי' ע"י אניגרון (מי סלקא) אסור להשהותו בגרונו. כ"כ ב"י לדעת הרמב"ם וכ"כ מ"א שם. א"ר שם. תו"ש שם. והתו' כתבו דע"י אניגרון אפי' להשהותו שרי. והב"ד ב"י והת"ש שם:

קצו **קצו) שם. אבל בולע הוא שמן וכו'** והב"ח אוסר בשמן לבדו כ"א לתוך אניגרון. וכתב המ"א ס"ק ל"ח ונ"ל דהכל לפי המקום והזמן דאם אין דרך בריאים לבלוע שמן לבדו אסור כמ"ש סעי' ל"ז. והביאו א"ר שם. תו"ש או' ל"ה. ר"ז שם. וכ"ז במיחוש בעלמא אבל אם יש לו צער גדול דבשביל זה נחלש בשאר הגוף מותר לעשות כל רפואה א"ר שם. ולענין ברכת השמן והאניגרון עיין לעיל סי' ר"ב סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד.

קצז **קצז) [סעיף לג'] גונח מותר לינק וכו'** וגונח הוא מי שיש לו כאב לב ורפואתו לינק חלב עז. רש"י כתובות ס' ע"א. והטעם אמרו שם בגמ' משום דיונק מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן. ופירש"י כלאחר יד שאין דרך בני אדם לינק אלא לחלוב ביד עכ"ל, וכתבו שם התו' לאו בשיש בו סכנה איירי דא"כ מאי איריא משום דהוי מפרק כלאחר יד אפי' הוי מלאכה דאו' שרי במקום סכנה יעו"ש. וכ"כ ב"י וב"ח דהכא מיירי בחולי שאין בו סכנה יעו"ש. והא דשרינן לינק איהו גופיה ולא אמרינן שיאמר לגוי לחלוב וישתה כמו בכל חולי שאין בו סכנה כבר תירץ הר"ן ז"ל (פ' חבית) דהכא לא אפשר ע"י גוי משום דרפואת החלב היא דוקא כשהיא רותחת וכדאמרינן במרובה מעשה בחסיד וכו' עו"ש או' ל"ה, מ"א ס"ק מ' ועיין לעיל סי' ש"ה או' פ":

קצח **קצח) שם. לינק חלב מבהמה וכו'** אפי' מבהמה שלו ואפי' למ"ד דיש בחולב משום שביתת בהמתו הכא שרי דהיינו רביתא דולדותיה יונקין ממנה. מחב"ר או' ח'. ועיין א"א או' מ' שכתב דמשמע דאפי' עז העומדת לחלבה דמוקצה שרי יעו"ש:

קצט **קצט) שם. וי"א שאם אין לו וכו'** הא דכתב הש"ע סברא זו בשם י"א דמשמע דלסברא א' אף מחמת רעבון מותר לינק מבהמה בשבת משום דכתב ב"י בשם הרי"ף דהלכה כר' מרינוס, דאפי' בשבת במקום צערא לא גזרו ביה רבנן עכ"ל ולשון זה משמע דאפי' גונח מחמת צערא דרעבון נמי שרי וכמ"ש הב"ח ולכך כתב בש"ע סברת האוסר בשם י"א. וכ"כ הנה"ש או' ט' וה"ב או' ח"י והח"מ או' י"ג ועי"ש מה שתירצו גם מה שהקשה המ"א ס"ק ט"ל ממלחמות יעו"ש. ועיין עוד מ"ש הא"ר או' ל"ז והתו"ש או' נ"ו יעו"ש ומ"מ לענין דינא הסכים הב"ח לסברת הי"א דבשבת אסור לינק מחמת רעבון יעו"ש. וכן הסכים א"ר שם. וכ"ה דעת האחרונים:

ר **ר) שם. אסור לינק מבהמה בשבת.** אבל ביו"ט מותר. טור וב"י. מיהו אם יש לו מאכל לחלוב בו אסור לינק בפיו ביו"ט אלא יחלוב לתוך המאכל כמ"ש סי' תק"ה. וצ"ל ג"כ דליכא עכו"ם. מ"א סק"מ. תו"ש או' נ"ז. א"א או' מ' ר"ז או' מ' ועיין שם בא"א שכתב דאפי' בעז העומדת לחלבה דמוקצה

שרי יעו״ש.

רא **רא) ועיין** בשו״ת זר״א סי׳ מ״ה שמחיר לחולה לשתות חלב עז שנחלב ע״י עכו״ם בשבת מטעם שצוו הרופאים לשתות יעו״ש. עקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ ל״ח א״ח או׳ י״ט.

רב **רב) השותין** מאלקי״ן לרפואה הנעשה מחלב צאן והוא שנותנין לחלב קיבה קרושה וכשמוציאין הגבינות נשאר הנסיובא דחלבא ואח״כ מבשלין הנסיובא ונשאר מי חלב שקורין מאלקי״ן והרופאים אומרין כי הרפואה הוא לשתות זמן הקצוב בכל יום רצופין בלי שום הפסק אם יכולין לשתות בשבת ע״י שיבשל להם עכו״ם. עיין בשו״ת ארץ צבי סי׳ ך׳ שכתב להקל דוקא בחולי שחלה כל גופו אעפ״י שאין בו סכנה יעו״ש. וכ״כ בשו״ת שו״ע מה״ק ח״ג סי׳ ע״ו. ועיין עוד בזה בשו״ת אוריין תליתאי סי׳ קנ״ט שכתב דבמאלקי״ן אין בו רק איסור דרבנן ובודאי מותר לשתותו בשבת לרפואה בלא פקפוק יעו״ש. א״ח שם. ולענין הכילם שבישל בהם העכו״ם בשבת עיין לעיל סי׳ שי״ח או׳ ל״ב:

רג **רג) [סעיף לד׳] לא תקל אשה וכו׳** והא דלקמן סי׳ ש״ל סי׳ ת׳ כתב דאשה בעצמה יכולה להוציא החלב המצער אותה י״ל דהתם מיירי בחלב הנופלת ע״ג קרקע והולכת לאיבוד אבל הכא כיון שחולבת לתוך כלי הו״ל מפרק והוא תולדה דדש. וכ״כ המרדכי פ׳ המוציא והביאו ב״י סי׳ ש״ל. עו״ש או׳ ל״ח. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

רד **רד) שם. או לתוך הקדרה.** ולחלוב לקערה הוה מלאכה ד״ת מפרק ממש ואסור בחולה שאין סכנה. א״א או׳ מ״א. ר״ז או׳ מ״א ועיין ברכ״י או׳ י״ג מ״ש בשם הרדב״ז דבכמה שיעור יתחייב החולב דדי אשה ומ״ש עליו הער״ה או׳ י״ג דק״ל כר״י דחצי שיעור אסור עה״ת ופשיטא דלא שרי לחולה שאין בו סכנה יעו״ש:

רה **רה) [סעיף לה׳] מותר לאשה לקלח וכו׳** דכיון דאינה חולבת לתוך כלי לית ביה משום מפרק ממש ומשום צורך תינוק התירו דכל צרכי תינוק הוא כחולה שאין בו סכנה. עו״ש או׳ ט״ל ר״ז שם:

רו **רו) שם. לקלח מהחלב.** בפי התינוק ש״ל. ח״א כלל ס״ט או׳ יו״ד. ומיהו מדברי העו״ש והר״ז שכתבנו באו׳ הקודם משמע דכל שאינה חולבת לתוך כלי שרי לצורך תינוק ואפי׳ ע״ג קרקע וכ״כ הא״א או׳ מ״א וע״כ יש להקל לעת הצורך אם א״א לחלוב בפיו:

רז **רז) שם. הגה. אבל אסור להתיז מחלבה וכו׳** וע״י גוי שרי להתיז משום חולה שאין בו סכנה ואע״ג דהאשה מסייעת הא ק״ל מסייע אין בו ממש. ער״ה או׳ י״ב:

רח **רח) שם. בהגה. דלית בו סכנה.** וצערא יתירה נמי ליכא ב״י בשם ש״ל. הא לאו הכי שרי דמלאכה שא״צ לגופא הוא. מ״א ס״ק מ״א. ור״ל כיון שאין מקבלו בכלי כדי לשתותו הוי מלאכה שאצ״ל ואין בו משום מפרק:

רט **רט) ומאן** דאית ליה צערא דגופא במיחוש האוזן כי גדל הכאב מאד ורפואתו תלויה במינקת להטיף טפת חלב רותח מדדיה תוך האוזן עצמו כיון דמלאכה שא״צ לגופה היא במקים צערא כה״ג שרי. טל אורות דף כ״ו ע״ג. עיקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ ס׳ וכן מותר לאשה להתיז מחלבה על מי שחש בראשו ותקיף ליה עלמא דבמקום צער כזה לא גזרו. זכ״ל ה״ש או׳ ח׳:

רי **רי) אשה** שנתבהלה או שכעסה וסכנה לולד שיניק אותו חלב מותרת לחלוב מדדיה לארץ ולא לכלי ס׳ כלכלת שבת:

ריא **ריא) [סעיף לו׳] אין** לועסין מצטכי וכו׳ היינו מי שרף וכך שמו בלשון ערבי. ב״ח בשם הר״ן. וכ״כ לעיל סי׳ רט״ז או׳ מ״ד יעו״ש:

ריב **ריב) ולא שפין בו השינים וכו׳** כך הוא לשון הטור ובתוספתא כתוב בלשון אחר לא ישיף אדם סם בשיניו בשבת בזמן שמתכוין לרפואה וכו׳ וכ״כ הרמב״ם פכ״א דין כ״ד והב״ד הב״ח ותמה על הטור ששינה לשון התוספתא יעו״ש ומיהו לענין דינא לא נ״מ מידי דכל שהוא לרפואה אסור דגזרינן משום שחיקת סמנין.

ריג **ריג) [סעיף לז׳] כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים וכו׳** מכאן יש התר לשאוף בחוטם אבק העשן הנקרא טאבאק״ו. הלק״ט ח״א סי׳ ק״א. וכ״כ הרב המקובל מהר״י צמח בתשו׳ כ״י והסכים הרב מהר״ר יהושע חאנדאלי. וכן עמא דבר. ולא כמאן דאסר. ברכ״י או׳ י״ד. וכ״פ בשו״ת מים רבים חא״ח סי׳ כ״ח. וכתב עו״ש דמותר לדחוק ולטחון בין אצבעותיו אותן צרורות ומלמולין העפר ההוא הנדבק ונצרר יחד מחמת הלחות שבו כל עוד שמפרך ביד ושואף לאלתר ואינו מניח יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ל׳ וכ״כ לעיל סי׳ שכ״א או׳ ס״ט יעו״ש:

ריד **ריד) ועיין** בספר פדה את אברהם מע׳ ש׳ או׳ ד׳ שכתב וז״ל ולענין להריח באוריגאנו מפני הנזילה היורד על החוטם שהכינו מבע״י נראה דריחא לאו מלתא הוא ולהריח דברים להגן על חולי רע שיב״ס הא פשיטא ודאי דשרי אפי׳ את״ל היכא דמכוין לרפואה לא יהיה פקפוק בזה יעו״ש. א״ח או׳ כ״ה.

רטו **רטו) שם. אעפ״י שהם קשים לקצת בריאים וכו׳** ט״ס הוא וצ״ל לקצת דברים ב״ח. וכ״ה הגירסא בלבוש. וכ״כ בש״ע הישן משנת שכ״ז. וכן מוכח מהגמ׳ עו״ש או׳ ע״א. וכ״כ מ״א ס״ק מ״א. תו״ש או׳ ס״ב ר״ז או׳ מ״ג. ופי׳ כלומר אעפ״י שקשה לשנים כגון כרשין שקשה לשינים ויפה למיעים או טחול שרפואה לשינים וקשה למעים ומוכחא מלתא שעושה לרפואה שרי. ב״ח. מ״א שם. תו״ש שם. ר״ז שם:

רטז **רטז) שם וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים וכו׳** כגון אזוב יון ופואה. ולא דברים המשלשלים כגון לענה וכיוצא בהם. וכן לא ישתה דברים שאין דרך הבריאים לשתותן כגון מים שבשלו בו סמנין ועשבין. הרמב״ם פכ״א דין כ״א. וכן מי רגלים אסור לשתות בשבת. וה״ד אם שותה המ״ר לאיזה רפואה בעלמא אמנם אם שותה אותם בזמן הדבר ב״מ נראה דשרי כי באותו פרק לב האדם הולך וצוער באימה רבה ומסורת יש בינינו שזו רפואתו ואם לא ישתה מורא לו יעלה פן יפגענו ח״ו ופחד זה מזיק לגופו ויסתכן ח״ו ומה גם דכבר התחיל רפואה זו קודם שבת. יוסף אומץ סי׳ מ׳ חס״ל או׳ י״ט:

ריז **ריז) שתה** חלתית מקודם השבת והרי הוא שותה והולך מותר לשתותו בשבת אפי׳ במקומות שלא נהגו הבריאים לשתותו הרמב״ם שם דין כ״ב. והטעם כתב המ״ע שם כיון שהתחיל אם יפסוק ולא ישתה בשבת יחלה יעו״ש. וכתבנו זה ללמוד מהם לדברים אחרים הדומין לזה.

ריח **ריח) וכתב** בס׳ החיים דבדבר שצריך בישול ובשלו מע״ש מותר לשתות לרפואה בשבת דליכא למיגזר שמא יבשלו בשבת דהכל יודעים שאסור לבשל בשבת ובפרט בהתחיל לשתותו מע״ש בודאי יש להקל בכה״ג יעו״ש. והביאו א״ח או׳ כ״ז ועי״ש מה שהביא לו סמוכות מתו׳ חולין י״ד ע״א ד״ה מחתכי יעו״ש אמנם יש לדחות דנהי דאין לחוש לבישול אבל יש לחוש לשתיקת סמנים שכן גזרו חז״ל על כל רפואה משום שחיקת סמנים וכ״מ מדברי הרמב״ם שכתבנו לעיל או׳ רט״ז דאפי׳ במבושל אוסר אם אינו מאכל בריאים ורק אם כבר התחיל לשתות ואם יפסוק בשבת יהיה לו ניזק יש להקל וכמ״ש באו׳ הקודם:

ריט **ריט) שם. וכל שאינו מאכל וכו׳** עיין שיטה מקו׳ ברכות ל״ח ד״ה ושוין שכתב דגם אם מערב המאכל בדבר אחר שאין דרך בריאים בכך שרי כיון דגוף המאכל הוא של בריאים. וי״ל דהיינו אם כל מאכל לבדו מאכל בריאים אלא שאין דרכם לערבם יחד משא״כ אם מאכל א׳ אינו מאכל בריאים אסור ובפרט אם הוא הרוב ונ״מ לענין שתיית מים המיוחדים לרפואה מעורב בחלב וכדומה דאסור. א״ח שם:

רכ **רך) שם. וכל שאינו מאכל בריאים וכו׳** חרדל כמות שהוא אינו מאכל בריאים ואסור לאוכלו מי שחושש באצטומכא. כס״א או׳ ב׳. מי שהוא בריא אבל מרגיש כובד באצטומכא שלו אסור לשתות שמן נענע שזה אין דרך בני אדם לשתותו אלא לרפואה. וכן אין לאכול מה שקורין בערבי מעג׳ון אל ור״ד שהם שושנים מבושלים בסוכ״ר כדי לעשות שלשול מעט כי גם זה אין דרך לאוכלו אלא לרפואה אבל מותר לשתות מה שקורין גלא״ב שהוא תערובת מלח עם מי ליימון חמוץ אעפ״י ששותהו מחמת שמרגיש כובד באצטומכא שלו מפני שזה דרך בני אדם לשתותו לתענוג תמיד בכל אכילה. בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ח׳:

רכא **רכא) שם. אבל אם אין לו שום מיחוש מותר.** בטור כתב אבל אם אוכל ושותה אותו לרעבו ולצמאו ואין לו חולי שרי. וכתב עליו ב״י דלאו דוקא דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלים ומשקין שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי הילכך אפי׳ לא רעב ולא צמא מותר יעו״ש. מיהו המ״א ס״ק מ״ג כתב לדקדק מדברי הטור הנז׳ דאם עושה לרפואה אסור אעפ״י שהוא בריא יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ מ״ג תו״ש או׳ ס״ג. א״א או׳ מ״ג. ר״ז או׳ מ״ג וכ״כ שאר האחרונים ועיין בנה״ש או׳ י״א שכתב דגם הרב״י מודה בזה יעו״ש וכשיש לו שום חולי אף שאוכל לרעבו אסור. א״ר או׳ מ״ב והביאוהו האחרונים:

רכב **רכב) שם. הגה. וכן אם נפל למשכב שרי.** שהרי אמרו שצרכיו נעשים ע״י עכו״ם (כמ״ש סעי׳ י״ז) ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו ולא חיישינן שמא ישחוק סמנין כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה ע״י ישראל ואפי׳ ע״י החולה עצמו. ב״י. והב״ח חולק דשאני הכא אם הישראל אוכל או שותה לרפואה דברים שאין הבריאים אוכלים אותם הרי הישראל עושה המעשה יעו״ש וכ״פ הט״ז ס״ק כ״ה אבל המ״א ס״ק מ״ד פסק כדברי ב״י וכתב ודלא כהב״ח. וכ״כ התו״ש או׳ ס״ד נה״ש או׳ יו״ד. ביאורי הגר״א. וכ״כ דעת האחרונים. והגם דלעיל סעי׳ י״ז פסק כסברא ג׳ דע״י ישראל בעי שינוי היינו בדבר שיש בו משום שבות ונעשה ע״י ישראל אבל הכא שאינו כ״א דבר שאין אוכלין אותו בריאים ונעשה ע״י עכו״ם ולא יש כ״א אכילה לחולה שאין בו סכנה לא גזרו. כ״כ האחרוני׳:

רכג רכג) [סעיף לח׳] **מותר לאכול שרפים וכו׳** מי שיש לו חזה קצר ויש לו שועל מותר ליתן בפיו סוקאר ולשלוח עכו״ם לקנותו מבשם עכו״ם. מהר״ש שער אריה בהגהו׳ כ״י. ברכ״י בשיו״ב או׳ ג׳:

רכד רכד) **שם. כדי להנעים הקול.** ואין בו משום רפואה כיון דאין לו מכה בגרונו. ב״י. דבלא״ה היה אסור כיון דביצה חיה אין דרך לגמוע אותה כמ״ש ביו״ד ססי׳ קי״ג. תו״ש או׳ ס״ה. ועיין בט״ז שם ס״ק י״ד:

רכה רכה) [סעיף לט׳] **אין עושין אפיקטוזין וכו׳** ואם מותר לשתות סם המשלשל כבר כתבנו לעיל או׳ קכ״ו יעו״ש:

רכו רכו) **שם. משום הפסד אוכלין.** שבמעיו שמתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל רש״י. ב״י לבוש:

רכז רכז) **שם. ואם מצטער וכו׳** דבמצטער ליכא משום הפסד אוכלין ב״י:

רכח רכח) **שם. ובשבת אסור בסם וכו׳** משום רפואה וביד מותר שהוא שינוי. לבוש:

רכט רכט) **שם. ובשבת אסור בסם וכו׳** אפי׳ במצטער דהא אפשר ביד. ב״י ואם אינו יכול להקיא ביד או שהוא מצטער הרבה יכול לשתות מים חמים כי כן נותנים מים חמים למי שרוצה להקיא ומ״מ צריך שיהיה המים חמים מבע״י ולא יניחו להחם בשבת בתנור ואם הוא צורך גדול שמצטער הרבה יכול להחם ע״י עכו״ם. רו״ח או׳ ו׳:

רל רל) [סעיף מ׳] **מותר ליתן עליהם כוס וכו׳** שיש בו הבל כגון שעירו ממנו מים חמין וכופהו על הטיבור למי שחש במיעיו ואוחז הכוס את הבשר ומושך אליו את המעיים ומושיבן במקומם. רש״י. ולזה נקט שעירו ממנו חמין וכו׳ דאם לא כן לא חזי לכפותו על הטיבור ומ״ש הט״ז ס״ק כ״ו כבר השיג עליו התו״ש או׳ ס״ז והח״מ או׳ ט״ז יעו״ש:

רלא רלא) **שם. שעירו ממנו חמין וכו׳** עיין לעיל סי׳ שכ״ו סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד.

רלב רלב) [סעיף מא׳] **שרפואתו לסוך וכו׳** דמה שמפקח שכרותו ממנו אינה רפואה. ט״ז ס״ק כ״ז. והמ״א ס״ק מ״ה כתב הטעם משום דאין עושים דברים אלו בסמנים וכמ״ש סעי׳ מ״ג. ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כחוש להפיק השכרות כי אותו אפר פעולתו ברפואה לשאר דברים גיכ אעפ״י שאינו שכור ושייך בו גזירת שחיקת סמנין. ט״ז שם. א״ר או׳ מ״ז. י״א בהגה״ט. ר״ז או׳ מ״ו. ומיהו לנשוף בחוטמו עפר הטוב״ק שרי כיון שהוא דרך הבריאים וכמ״ש לעיל או׳ רי״ג יעו״ש:

רלג רלג) **שם. בשמן ומלח** בטור כתוב רק בשמן אבל בלבוש כתב בשמן ומלח וכתב עליו המי״ט דאו או הוא ואין מעורבין והיינו טעמא דהטור והש״ע שלא כתבו מלח יעו״ש והביאו א״ר או׳ מ״ו וכתב אבל מהגמ׳ (שבת ס״ו ע״ב) משמע דאפי׳ מעורבין יחד שרי יעו״ש וכ״נ מהר״ז או׳ מ״ו וח״א כלל ס״ט או׳ ה׳:

רלד רלד) [סעיף מב׳] **אין מתעמלין וכו׳** בטור כתוב שאסור לחולה וכו׳ וכ״ה בלבוש ומשמע דלברי מותר מיהו הטור הביא זה מל׳ הרמב״ם פכ״א דין כ״ח ושם לא כתוב תיבת לחולה וא״כ משמע דאפי׳ לבריא אסור ומ״מ נראה דוקא כשמתכוין להזיע לרפואה. א״ר או׳ מ״ח:

רלה רלה) **שם. אין מתעמלין וכו׳** כתב בשה״ג דוקא לשפשף בנחת שרי ולא בכח לרש״י והטור. ולהרמב״ם אפי׳ בכח שרי אם אינו מכוין לבוא לידי זיעה ומסופקנא בשפשוף שעושין ליגיעי כח כדי להשיב כחן אליהם ולבטל מהם עיפותן אי מקרי רפואה או תענוג ולפירש״י והטור אסור דהא אפי׳ לתענוג אסור ע״כ. מ״א ס״ק מ״ו:

רלו רלו) **שם. דהיינו שדורס על הגוף וכו׳** או שיהלך עד שייגע ויזיע שאסור לייגע את עצמו כדי שיזיע בשבת מפני שהיא רפואה הרמב״ם שם ועיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד. וכ״ז מיירי במקצת חולי אבל בחולי כל הגוף כגון קדחת קדה מותר לרוץ ולהתחמם דחשיב שבות ע״י שינוי ודלא כמשמעות הט״ז שלחן עצי שטים:

רלז רלז) **שם כדי שייגע ויזיע,** דכיון שלפעמים מביאין זיעה על החולה ע״י סמנים חיישינן שיעשה רפואה אחרת משא״כ בסעי׳ שאח״ז שאין שייכות רפואה לאותן הדברים ע״י שחיקת סמנים כלל לא גזרינן. ט״ז ס״ק כ״ח:

רלח רלח) **שם ואסור לדחוק וכו׳** ג״ז הוא מדברי הרמב״ם שם דין ל״א וכתב שם הטעם שמא יבוא להשקותו סמנים המשלשלים. והביאו הטור והאחרונים:

רלט **רלט) [סעיף מג'] מותר לכפות כוס וכו'** זה הדין שכתוב בסעי' מ' אלא דלפי שהטור חזר ושנאו אגב שיטפא דמילי דהרמב"ם כמ"ש בב"י גם הש"ע חזר ושנאו כאן אגב שיטפא דמילי דהרמב"ם. ועיין באה"ג.

רמ **רמ) שם. ולהעלות אזנים.** פי' גידי אזנים פעמים שיורדים למטה ומתפרקין הלחיים וצריך להעלותן. ויש סכנה בדבר. רש"י. אבל הרמב"ם פ"ב דין יו"ד כתב דלא יש סכנה בדבר. ב"י.

רמא **רמא) שם. ולהעלות אונקלי וכו'** וכן מותר ליחנק בשבת שבת ס"ו ע"ב ופסקו הרמב"ם פכ"א דין ל"א. ופירש"י מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופלת בגרונו תולין אותו בראשו שיהא צווארו נפשט ודומה לחניקה. עכ"ל והביאו המ"מ שם. וכ"כ רי"ו דף ע"ט. ומיהו ברוקח סי' ק"ו אוסר אבל להלכה נראה כדעת המתירין. ועיין לקמן ססי' ש"ל.

רמב **רמב) וכתב** בשה"ל יש שאוסרים להעלות ערלת הגרון במשיכת השער שמא יתלוש א' מהם וחייב חטאת עכ"ל והביאו א"ר או' ז' ומיהו מ"ש חייב חטאת הוא לאו דוקא אלא ר"ל איסור של חטאת. ועיין לקמן רסי' ש"מ.

רמג **רמג) מי** שחכו ופיו מלא אבעבועות אין לו לילך לאילן המלצ"ר להניח עליו בפיו מן המחובר כי משתמש באילן. רוקח שם. א"ר שם:

רמד **רמד) שם דהיינו תנוך שכנגד הלב וכו'** ומעכב את הנשימה. רש"י ע"ז כ"ט ע"א.

רמה **רמה) שם. ויש לו צער מהם.** הא לאו הכי אסור משום עובדא דחול. מ"א ס"ק מ"ח, והוי יודע דחולה שאין סכנה הכולל כל הגוף מתירין לו אף כמה שבותים דגונח יונק חלב בשבת שיש ב' שבותים א' מפרק כלאחר יד ב' משום שחיקת סמנים ואפ"ה התירו לחולה שאין סכנה ומיהו י"ל ע"י שינוי. א"א או' מ"ח.

רמו **רמו) [סעיף מד'] רוחצין במי גרר וכו'** ואעפ"י שהן מלוחים קצת דרך לרחוץ בהן בחול ולא מוכחא מילתא דלרפואה היא. רש"י.

רמז **רמז) שם. רוחצין במי גרר וכו'** מי גרר ומי חמתן המים שלהן חמין הן כמו חמי טבריא ושלשתן מותר לרחוץ בהן אעפ"י שהן חמין ר"ח. והיינו כשהן בקרקע ולא בכלי וגם כשאין המקוה מקורה כמ"ש לעיל סי' שכ"ו סעי' א' וסעי' ב' יעו"ש ובמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה אסור בשבת. מ"א ס"ק מ"ט. וכ"כ לעיל סי' שכ"ו או' יו"ד יעו"ש ועיין לקמן או' רמ"ט.

רמח **רמח) שם. רוחצין במי גרר וכו'** אין רוחצין במים שמשלשלים ולא בטיט שטובעין בו ולא במי משרה (ששורין בו פשתן) הבאושים ולא בים סדום ולא במים הרעים שבים הגדול מפני שכל אלו צער הן וכתיב וקראת לשבת עונג ולפיכך אם לא נשתהא בהם אלא עלה מיד אעפ"י שיש לו חטטין בראשו מותר. הרמב"ם פכ"א דין כ"ט. והביאו מ"א ס"ק מ"ט וכתב וא"כ אסור לשתות משקה המשלשל דאין לך צער גדול מזה. עכ"ל ונראה דה"ד לבריא או למי שיש לו מיחוש בעלמא כמ"ש רסי' זה אבל אם חלה כל גופו אעפ"י שאין סכנה מותר לשתות סם המשלשל כמו שעושין לו שאר רפואות כמ"ש סעי' י"ז יעו"ש. וכ"כ לעיל או' קפ"ו יעו"ש.

רמט **רמט) שם. רוחצין במי גרר וכו'** אף שכוונתו לרפואה כיון שרוחצין בו בריאים מותר כמ"ש בסעי' ל"ז ובמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה אסור אפי' אין מכוין לרפואה אם שוהא. א"ר או' נ"א. ואם מכוין לרפואה אפי' אינו שוהא אסור. ר"ז או' מ"ח. קיצור ש"ע סי' פ"ו או' ז':

רנ **רנ) חולה** שאב"ס שצוה לו הרופא שישים רגלו במים חמים בליל שבת או יו"ט וכבר הוחמו המים מבע"י ולא הוחמו בשבת מותר להשים רגליו בתוך המים כדי להזיע ומשום רפואה אך אם נתנו המים מע"ש במקום שמוסיף הבל ודאי דאסור ברחיצה שו"ת לב חיים ח"ג סי' צ"ז יעו"ש א"ח או' ל"א ועיין לעיל סי' שכ"ו או' ד' ואו' ח"י ודוק:

רנא **רנא) שם. אעפ"י שהם מלוחים וכו'** כלומר שהם מלוחים קצת ומ"מ דרך בני אדם לרחוץ בהם בחול להקר וכשרוחץ בשבת לא מוכחא מלחא דרוחץ לרפואה ומשו"ה ליכא למיגזר משום שחיקת המנים ומשמע דאפי' לשהות בהם הרבה מותר. עו"ש או' מ"ז:

רנב **רנב) שם. שאין דרך לרחוץ בהם וכו'** וכל שמתכוין לרפואה ומוכחא מלחא אף בבריא ממש רק עושה לשמור מזגו וכדומה שלא יחלש אסור א"א או' מ"ט:

רנג **רנג) שם. שאין דרך לרחוץ בהם וכו'** נראה דכל זה הוא רק בבריא שאין לו אלא מיחוש בעלמא אבל חולה אעפ"י שאין בו סכנה מותר בכל ענין לרחוץ לרפואה קיצור ש"ע סי' פ"ו בפאת השלחן. ונראה דה"ד אם נצרך לאותו היום כגון אם לא ירחץ יכבד עליו החולי אבל אם לא ירחץ ביום שבת לא איכפת ליה רק שמתעכב זמן הרפואה אסור. ועיין לעיל סעי' ד'.

רנד **רנד) שם. ודוקא ששוהא בהם** דאז ניכר שעושה לרפואה דכיון שהם סרוחים אין דרך לשהות בהם כ״א לרפואה.

רנה **רנה) שם. ודוקא ששוהא בהם.** משמע דקאי אף ארעים שבים הגדול וכפירש״י שם ד״ה ברעים. ביאורי הגר״א וכ״כ העו״ש או׳ מ״ז. וב״ה בהדיא בב״י ועי״ש שכתב ושלא כדברי הרשב״א שאוסר במים הרעים שבים הגדול אפי׳ לא משתהי יעו״ש.

רנו **רנו) [סעיף מה׳] לוחשים על נחשים וכו׳** פי׳ כשרואין שבאין להזיק לוחשין לחש כדי שיעמדו במקומן ולא יבואו להזיק. ב״ח:

רנז **רנז) שם. לוחשים על נחשים וכו׳** וה״ה דמותר ללחוש בשבת למי שחש בראשו או בעינו או במיעיו דלא גזרו בזה משום שמיקת סמנין. הגמ״י פכ״א וכן מותר ללחוש בשבת משום עין הרע כמ״ש לעיל סי׳ ש״ו או׳ ס״ו יעו״ש.

רנח **רנח) שם. ואין בכך משום צידה.** והגם דכתב לעיל סי׳ שט״ז סעי׳ ז׳ דאפי׳ לצודן בידים שרי הכא אתא לאשמעינן דאפי׳ אין רצין אחריו אלא שחושש שלא יזיקו אחרים ג״כ שרי ועיין ביו״ד סי׳ קע״ט סעי׳ ו׳:

רנט **רנט) [סעיף מו׳] נותנין כלי וכו׳** שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין. רש״י והביאו ב״י.

רס **רס) שם. נותנין כלי על גב העין להקר,** וה״ה מה שעושין לאדם שחש בעינו שמקיפין אותו בטבעת כרי שלא יתפשט הנפח. רש״י ומרדכי מ״א סק״ן. וכן מותר לדחוק חבורה בסכין כדי שלא תתפשט ח״א כלל ס״ט או׳ ה׳:

רסא **רסא) שם. והוא שיהא הכלי הניטל בשבת.** כגון מפתח סכין וטבעת. רש״י סנהדרין ק״א ע״א וכלי שאין ניטל כ״א לצורך גופו אסור שנראה כרפואה. א״א או׳ ן׳ ועיין לעיל רסי׳ ש״ח.

רסב **רסב) [סעיף מז׳] עצם שיצא ממקומו וכו׳** המ״א ס״ק נ״א חולק בזה וכתב דבגמ׳ לא התירו אלא להחזיר השבר דהיינו עצם הנשבר אבל עצם שיצא ממקומו אסור דהא אפי׳ לשפשפו אסור כמ״ש סעי׳ ל׳ יעו״ש. וכ״כ בליקוטי פר״ח דהכא מיירי כשיצא ע״י שבר ולעיל סעי׳ ל׳ מיירי בנשמט. וכ״כ הר״ז או׳ נ״ב. ח״א כלל ס״ט או׳ ז׳ והא״ר או׳ נ״ו כתב דיש חילוק בין יצא מעט לנפרק לגמרי. וכ״כ הרב ב״ד סי׳ קכ״ה דהכא מיירי בנעקר לגמרי דומיא דנשבר ולפיכך שרי להחזירו אבל אם נשמט קצת כדלעיל סעי׳ ל׳ אסור לתקנו אם אין בו סכנה יעו״ש והביאו מחב״ר או׳ יו״ד, וכן בס׳ שלחן עצי שטים חולק על המ״א וכתב דכל שיצא ממקומו לגמרי חשיב סכנת אבר כמו נשבר אם לא יחזירנו מיד ושרי להחזיר אפי׳ ע״י ישראל כבסעי׳ י״ז יעו״ש. נמצא דרבו הדיעות בזה וע״כ לענין דינא יש לפסוק כבסעי׳ י״ז דאם נפל מתמת צערו למשכב או שחלה ממנו כל גופו אעפ״י שאין סכנת אבר יש להתיר שבות דרבנן אפי׳ ע״י ישראל ע״י שינוי ואם יש סכנת אבר שרי שבות רבנן ע״י ישראל אפי׳ בלא שינוי וע״י עכו״ם אפי׳ במלאכה דאו׳ שרי כיעו״ש.

רסג **רסג) מה** שקצת בני אדם לפעמים כופפים פרקי היד ביד האחרת בחוזק ומתפרקים פרקי היד שרי דמפרק ר״ל דנתפרקו לגמרי שאם אינו מיישבם ישארו מעוקמים ונפרקים ממקומם משא״כ בנדון זה דאין כאן לא פורק ולא בונה, אדמת קודש ח״א סי׳ ז׳ זכ״ל ה״ש או׳ מ׳:

רסד **רסד) [סעיף מח׳] מפני שהדם יצבע אותו.** ואע״ג דמקלקל פטור מ״מ אסור רקנ״ט סי׳ קכ״ג, ונ״ל דבבגד אדום פשיטא דאסור. מ״א ס״ק נ״ב, ועיין לעיל סי׳ ש״ך או׳ קכ״ב מה שהבאנו שם דעת החולקים בזה ושדעת האחרונים להקל בשא״א בענין אחר יעו״ש.

רסה **רסה) שם. ואסור להוציא דם מהמכה.** כלומר בכאן אשמעינן איסור אחר מלבד הצביעה אם מניח על המכה דברים המוציאין ליחה ודם, וז״ל הגמ״י פכ״א אסור ליתן ע״ג מכה דבר המושך ליחה ודם דהוי מפרק עכ״ל עו״ש או׳ מ״ח וכ״כ המ״א ס״ק נ״ג, תו״ש או׳ ע״ט, ר״ז או׳ נ״ד ח״א כלל ס״ט או׳ כ״א וכתב ופשיטא לדחוק בידיו על המכה להוציא דם שאסור יעו״ש. וכ״כ בכלל ל״א או׳ ו׳ ועיין לעיל סוף או׳ קס״ט.

רסו **רסו) וה״ה** דאסור להעמיד עלוקה שקורין איגלי״ן למצוץ הדם. מ״א שם. א״א או׳ נ״ג ח״א שם. ועיין במ״א וח״א שם שמצדד אי איכא בזה חיובא דאו׳ וא״כ לחולה שאב״ס אם נצרך היום יש לעשות ע״י עכו״ם. וכן אם צריך להניח רטיה ע״ג המכה לאחר שהסירו העלוקה יש לעשות ע״י עכו״ם כמ״ש לעיל סעי׳ כ״ה יעו״ש.

רסז **רסז) והמוצץ** דם בפיו אסור דהוי חבורה רש״י פי״ט וא״כ אסור למצוץ דם שבין השינים ואפשר דהוי אב מלאכה. מ״א שם תו״ש שם ר״ז שם. ח״א שם.

רסח **רסח) שם. לכך יש לרחוץ וכו׳** קאי על ראש הסעי׳.

רסט **רסט) שם. או ביין פי' יין לבן,** מי"ט, א"ר או' נ"ט.

רע **ער) שם. וי"א שכורך קורי עכביש וכו'** הא דכתב זה בשם י"א לפי שבב"י כתב על סברא זו ואני חוכך בהנחת קורו עכביש משום דמסי עכ"ל וכ"נ דעת המ"א ס"ק נ"ד להחמיר כדברי ב"י אבל הא"ר או' נ"ט כתב בשם המי"ט דאין לחוש דמרפא ודלא כהמ"א, וכ"נ דעת התו"ש או' פ' וכ"כ ח"א שם או' כ"ג והר"ז או' נ"ג כתב דהעיקר כהמתירין אלא דטוב לחוש לדברי האוסרים אמנם המו"ק כתב דאפי' תימא דאינו מרפא מ"מ הוא מוקצה ודאי וגרע מעפר ואבנים שלא הוכנו מאתמול אם לא שיש לו מוכנים מבע"י ואז יש לסמוך על המתיר והביאו הפתה"ד או' י"א יעו"ש ואם הוא מחובר ומדובק בכותל במקום שהיא תתפש נסתפק היפ"ל או' ג' אי מקרי זה תולש דבר מן המחובר ואסור אפי' ע"י גוי או לא יעו"ש והיינו למי שיש לו מיחוש בעלמא אבל בחלה כל גופו ונצרך לזה שרי ע"י גוי כמ"ש סעי' י"ז.

רעא **ערא) [סעיף מט'] אסור לשום פתילה וכו'** וכ"ש דאסור לעשות קרוסטי"ר (והוא כלי היורה כחץ שנותנין לתוכו מים ושמן ומכניסין ראשו הדק בפי הטבעת למי שהוא עצור כדי שיצא מבטנו) אפי' הוכנה מאתמול ואפי' ע"י שינוי אם לא בחולה כמ"ש סעי' י"ז ויזהר שלא יבא לידי מלאכה דאו' ואם אפשר יעשה ע"י עכו"ם. מ"א ס"ק נ"ה א"ר או' ס' תו"ש או' פ"א ר"ז או' נ"ה ח"א שם או' י"ז ואפשר דדוקא בנותן לתוכה דברים המסוגלים לרפואה אסור אבל במים לבד לצורך פתיחת נקבים במקום צער יש להקל ובמקום כאב בבטן שקורין קרעמפין בכל גוונא יש להקל. א"ח או' ל"ז.

רעב **ערב) שם. אסור לעשות פתילה וכו'** נ"ל דהעושה פתילה שקורין צעפל לתחוב בפי הטבעת מחלב ובורית וכיוצא בו ואפי' מנייר שכורך אותו ומקשה אותו חייב שהרי עושה כלי אם לא לחולה שיש בו סכנה אבל מה שעושין מחתיכת לפת כיון שהוא אוכלי בהמה אין בו משום תיקון כלי. ח"א שם וכלל מ"ד או' ט"ז.

רעג **רעג) שם. ויניחנה בנחת** משום השרת נימין כמ"ש סי' שי"ב סעי' ז' וכ"כ הר"ז או' נ"ה.

סימן שכט

א **א) [סעיף א'] כל פיקוח נפש דוחה שבת.** עבד כנעני אם לא קבל עליו מצות הנוהגות בעבד אין מחללין שבת עליו אבל אם קבל עליו מצות שבת מחללין עליו את השבת. הרב החסיד מהר"י מולכו בתשו' כ"י. ברכ"י או' א' ועיין עוד מזה למי מחללין לעיל סי' שכ"ח או' כ"א ואו' צ"א יעו"ש ואם צריך לכפרה מי שחלל שבת לפ"נ עיין לקמן או' כ"ה.

ב **ב) שם. ויבא לידי סכנה וכו'** כגון שיש שם חולים או קטנים ואין שהות להבריחם קודם שיגיע להם האש. ב"י ונ"ל דאפי' אפשר להצילם דרך ר"ה מוטב לכבות דהוי מלאכה שא"צ לגופה אבל זה הוי דאורייתא (דכיון שאין יכולין להלך לא אמרינן גבייהו חי נושא א"ע) כמ"ש סי' ש"ח סעי' מ"א מ"א סק"א, ור"ל להוליכם דרך רה"ר לרה"י אחר דלרה"ר עצמה הוי נמי מלאכה שא"צ לגופה כמו המוציא את המת אבל לרה"י אחר הוי מלאכה צריכה לגופה שצריך להם להיותם ברה"י כדרך חולים וקטנים תו"ש או' א' וכתב דאפי' לדידן דלית לן ר"ה כמ"ש סי' שמ"ה סעי' ז' אפ"ה הוצאה חמיר מכיבוי יעו"ש והביאו הפתה"ד או א' ונראה שמסכים לדבריו יעו"ש.

ג **ג) כל** שיש פחד ודיחוי טוב יותר להוציאם לר"ה אבל כל שאין פחד ודחוי טוב יותר לחלל באיסור דרבנן מאיסור תורה או ספק איסור תורה א"א או' א'

ד **ד) שם. מכבין וכו'** וה"ה דשרי להספיק בכלים של מתכות או בכלי חרס מלאים מים. ואפי' אם צריך להביאם דרך ר"ה. גמ' שם ורש"י ותו' ועיין לקמן סי' של"ד סעי' כ"ב.

ה **ה) [סעיף ב'] ופירש אחד מהם לחצר אחרת וכו'** כלומר לא מיבעיא באותה חצר דפשיטא שאם נפל שם עליהם שמפקחין דהו"ל קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אלא אפי' פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו שם מפקחין. טור.

ו **ו) שם. ופירש אחד מהם וכו'** לא דוקא אלא אפי' פירשו רובם ולא נשאר בקביעות הראשון אלא אחד ונפל שם בחצר אחרת על אחד מהם מפקחין עליו כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו ב"ח. א"ר או' ב'.

ז **ז) שם. ופירש אחד מהם וכו'** ואע"ג דבשאר איסורים אמרינן כל דפריש מרובא פריש כמ"ש סי' תל"ט בפ"נ הקילו מ"מ פ"ב וכ"ה בגמ' מ"א סק"ב תו"ש או' ב'.

ח ח) **ועיין** באה״ע סי׳ ד׳ סעי׳ ל״ד דתינוק שנמצא בעיר שרובה עכו״ם אין מחללין עליו את השבת דכיון דבכל יום ויום פורשים כולם ממקום קביעותם אזלינן אחר הרוב מ״מ פט״ו מהא״ב וב״י שם מ״א שם אמנם מור״ם ז״ל שם בהגה כתב וי״א דאפי׳ ברוב כותים מפקחין עליו הגל בשבת והטעם כתב בי״ש שם משום דבני העיר לא חשיבי כניידי והוי כאלו פירש א׳ ממקום קביעותן דאין הולכין אחר הרוב יעו״ש והב״ד התו״ש שם וכתב ובפ״נ ק״ל לקולא ותמה על המ״א שלא הביא זה יעו״ש. וכ״ז איירי כשנמצא בעיר אבל אם נמצא בבית הוי מקום קבוע ולכ״ע מפקחין בי״ש שם.

ט ט) **אבל** נמצא בדרך תינוק י״ל אם רוב העוברים עכו״ם לכ״ע אין מפקחין עליו הגל דכלא נשאר קביעות הראשון דמי וכה״ג הולכין בתר רובא. א״א או׳ ב׳.

י י) **שם. אבל אם נעקרו כולם וכו׳** בזה אחר זה ולא בבת אחת דאל״כ הא נמי קביעי או״ה כלל נ״ט סי׳ ל״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ג׳ א״א או׳ ג׳.

יא יא) **[סעיף ג׳] מי שנפלה עליו מפולת וכו׳** איתא בסנהדרין (דף ע״ב) הבא במחתרת בענין שמותר להרגו (חוץ מהאב החותר על בנו) אם נפל עליו גל אין מפקחין עליו דגברא קטילא הוא. וכ״כ הרמב״ם סוף הל׳ גניבה. מ״א סק״ד א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ד׳ ר״ז או׳ ב׳ ועיין ח״מ סי תכ״ה.

יב יב) **ומי** שנגמר דינו למיתה בב״ד מפקחין עליו הגל בשבת דאין מיתת ב״ד דוחה שבת וחיי שעה מפקחין כבסעי׳ ד׳ וה״ה ביו״ט כה״ג א״א או״ ד׳ ועיין לקמן סי׳ ש״ל או׳ טו״ב.

יג יג) **ועל** הגוסס מחללין שבת אע״ג דרוב גוססין למיתה אין הולכין בפ״נ אחר הרוב וגם חיישינן לחיי שעה גם בגוסס וכ״כ בשו״ת שבו״י ח״א סי׳ י״ג ודלא כתשו׳ בית יעקב סי׳ נ״ט תו״ש או׳ ד׳ ברכ״י או׳ ד׳ וכן בס׳ יקר הערך דף ז׳ ע״ב והרב תפארת ישראל בקו׳ נפלאות על המשניות דכ״ב ע״א השיגו על תשו׳ בית יעקב הנז׳ והב״ד הפתה״ד או׳ ג׳ יעו״ש. ואפי׳ אם הוא גוסס כבר ג׳ ימים מחללין תו״ש שם ומ״ש המחה״ש סק״ד לא ראה סיום דברי התו״ש יעו״ש.

יד יד) **שבוי** שצוה לו אדונו לבשל לו בשבת או לעשות לו מדורה אפי׳ אי לא גזים כלל אם מתחנן לו ואינו מתפייס ולא ישמע לקול תחנוניו מותר לעשותו לו דשבוי כולהו איתנהו ביה ומידי ספק נפשות לא נפקא, שו״ת חו״י והביאו התו״ש או׳ י״א ומחה״ש שם.

טו טו) **שם. ספק חי וכו׳** פרי או סם ידוע שהוא מרפא אלא שיש לספק אם הוא זה או אחר גם בספק כזה מחללין שבת משום סכנה. קול בן לוי סי׳ ב׳ שע״ת ועיין לעיל סי׳ שכ״ח או׳ ט׳

טז טז) **[סעיף ד׳] אפי׳** מצאוהו מרוצץ וכו׳ והטעם משום דחיישינן לחיי שעה עו״ש או׳ ה׳ והא דק״ל דאם אינו יכול לחיות אלא לפי שעה יכול להתרפאות (כמ״ש ביו״ד סי׳ קנ״ה סעי׳ א׳) מן העכו״ם ולא חיישינן שמא ימית אותו כתבו התו׳ דהכא והתם עבדינן לטובתו דאמרינן אולי ירפא אותו, תו״ש או׳ ו׳.

יז טוב) **שם. אפי׳ מצאוהו מרוצץ וכו׳** וכן אם מצאוהו טרפה מפקחין. פתה״ד או׳ ו׳.

יח חי) **שם. אלא לפי שעה מפקחין** והא דאמרינן חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה הוא לא דוקא כמ״ש המש״ז או׳ ב׳ והפתה״ד שם.

יט יט) **שם. ובודקין עד חוטמו וכו׳** דעיקר החיות הוא בחוטם כמ״ש כל אשר נשמת רוח חיים באפיו ב״י ולבוש.

כ ך) **שם. לא שנא פגעו ברגלו וכו׳** כלומר ולא תימא כיון שבדקוהו בטיבורו ולא נמצא שם חיות לא יבדקוהו שוב קמ״ל דעיקר חיות הוא בחוטמו ושם יכולין לראות אם הוא חי או לא אבל בעיבורו אינו סי׳ מובהק עו״ש או׳ ה׳.

כא כא) **[סעיף ו׳] עכו״ם שצרו על עיירות ישראל וכו׳** כתב בס׳ מאורי אור בחלק באר שבע דקי״ג ע״ב דכוונתו שדרים גם ישראל כדידן וגם חופרין כרכום ע״פ מושל העיר שהוא סכנה בפנים שלא לפרוש מהם וסכנה בחוץ מן המצור וכ״מ בתה״ד סי׳ ס׳ יעו״ש. א״ח או׳ ה׳.

כב כב) **שם. ואפי׳ סתם וכו׳** וטעמא משום דספק נפשות להקל. ב״י.

כג כג) **שם. יוצאין עליהם בכלי זיין וכו׳** מעשה שצרו על עיר ווירמש חיילות גדולות בשבת והתרנו לכל היהודים לצאת ולשוב בכלי זיין ועוד אם לא יעזרו היהודים את העירונים היו הורגין עצמן. רוקח סו׳ קצ״ו. א״ר או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ כ״ט.

כד **כד) שם. יוצאין עליהן בכלי זיין וכו'** ואם יש איסור בהריגה ע"י שם בשבת למי שנתחייב כמו שמצינו במרע"ה כשהרג את המצרי עיין מעש"ר על הרמב"ם ה"ש פכ"ד דין ז' שכתב דלפי הנראה הוצאת נפש הוא ותולדה דשוחט הוא יעו"ש ועוד עיין ברו"ח או' א' מ"ש בזה

כה **כה) ומי** שחלל שבת משום פיקוח נפש א"צ לכפרה ואעפ"י דליחיד נכון להחמיר מ"מ לצבור לא נכון לעשות כן. חו"י סי' רל"ו. אבל מהרי"ע ז"ל בס' לחם יהודה ח"ב דס"ז ע"ד כתב דבין ליחיד בין לצבור אין לעשות שום דבר דא"צ לכפרה וכתב דמה שנהגו הנשים שמדליקות הנר ליילדת בשבת להתענות אח"כ הוא הוללות וסכלות יעו"ש י"א מ"ב בהגה"ט או' ב' ברכ"י בסי' של"ד או' ה' ואו' ז' ובדברינו לשם או' קל"ג.

כו **כו) שם. ובעיר הסמוכה לספר.** עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות יוצאין עליהן שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם. רש"י. ור"ח פי' הסמוכה לספר על שפת הים.

כז **כז) שם. הגה ואפי' לא באו עדיין וכו'** ונראה דאירשא נמי קאי. מי"ט א"ר או' ד'.

כח **כח) [סעיף ז'] יש מי שאומר וכו'** הא דכתב דין זה בשם יש מי שאומר לא מפני שיש פלוגתא בזה אלא כי כן דרך הש"ע דדין שלא מצאו כ"א בפוסק א' כותב אותו ג"כ בכם יש מי שאומר ודין זה הוא מכתבי מהרא"י (בפסקים וכתבים של בעל תה"ד) סי' קנ"ו כמבואר בב"י.

כט **כט) שם. אפי' באו על עסקי ממון וכו'** ומסיק שם בכתבי מהרא"י אמנם הכל לפי ראות העינים והזמן לפי מה שיתקרב לביתו של ישראל ותן לחכם ויחכם עוד עכ"ל והביאו ד"מ או' א' תו"ש או' יו"ד

ל **ל) שם. שאם לא יניחנו ישראל לשלול וכו'** כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיישינן שמא יעמוד אחר נגדה ויהרג ולכן מחללין אבל באדם יחיד יניח ליקח ממונו ולא יחלל. מ"א סק"ה. תו"ש או' י"א. ר"ז או' ד' ועיין לעיל סי' רמ"ח או' מ"ז ולקמן ססי' תרנ"ו.

לא **לא) [סעיף ח'] וכן יחיד הנרדף מפני עכו"ם וכו'** לאו דוקא מפני עכו"ם אלא ה"ה מפני ישראל. יד אליהו סי' י"א. והביאו י"א בהגה"ט סוף הסי' וכ"כ שכנה"ג או' ג' בשם המאירי.

לב **לב) שם. וכן יחיד הנרדף מפני עכו"ם.** או נחש או דוב שהוא רודף אחריו להרגו מצוה להצילו ואפי' בעשיית כמה מלאכות בשבת ואפי' לתקן כלי זיין להצילו מותר. הרמב"ם פ"ב דין כ"ד

לג **לג) שם. מצוה על כל אדם וכו'** מיהו אם בודאי היה הוא ג"כ מסוכן עמו אין לו לסכן גופו מאחר שהוא חוץ לסכנה כדדרשינן וחי אחיך עמך ולא מצינו חולק בין סכנה למיתה ודאית. או"ה כלל נ"ט א"ר או' ח' ועיין ח"מ סי' תכ"ו ובפ"ת שם או' ב' שכתב דאפי' בספיקא דידיה עדיף מודאי דחבריה אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר. יעו"ש.

לד **לד) שם. לחלל עליהם שבת כדי להצילה.** ואפי' הוא ספק אם יציל. ר"ז או' ה'.

לה **לה) לפדות** חבירו משביה אם יש לחוש אפי' בספק שמא יתבטל נ"ל דאין ספק דמותר למנות המעות בידו ממש דאם התירו איסור מוקצה משום הפסד הבא פתאום כ"ש אבידת גוף חבירו ואמנם אם הדבר ברור שלא יתבטל עד למחר אסור למנות המעות וכיוצא בו. ח"א כלל ס"ח או' י"ט.

לו **לו) [סעיף ט'] כל היוצאים להציל חוזרין וכו'** שלא להכשילם לעתיד לבא. לבוש.

לז **לז) שם. חוזרין בכלי זיינן למקומם.** היינו אם מתפחדים לשבות במקום שהצילו כמ"ש לקמן ססי' ת"ז יעו"ש.

סימן של

א **א) [סעיף א'] ומחללין עליה השבת וכו'** ולכן כשתגיע לחודש ט' יזמין הכל מע"ש כדי שלא יחללו שבת. ס"ח סי' תתנ"ה מ"א סק"א. ויזהרו שידליקו לה הנר בע"ש שיהיה בו שמן הרבה שיספיק עד אור הבוקר. בן א"ח פ' תצוה או' י"ד.

ב **ב) שם. ומחללין עליה השבת וכו'** ודע דהמפלת לאחר מ' יום דינה כיולדת לענין חילול שבת ויוה"כ. תשו' מ"א ענף ט' א"א או' א'.

ג **ג) שם. קוראין לה חכמה וכו'** אפי' רחוק מג' פרסאות וחולה שא"י לילך נישאין אותה לחכמה כי ספק פ"נ דוחה שבת. מש"ז או' ב' וחכמה היא האשה המקבלת הולד וקוראין אותה בלשון עברית מילדת, הרמב"ם בפי' המשנה.

ד **ד) שם. קוראין לה חכמה וכו׳** אם יש מילדת כאן ורק דזו חכמה ביותר אפ״ה שרי. תפארת ישראל. פת״ע או׳ א׳ בת ישראל המילדת בנות ישראל בשבת נוטלת שכר ויוצאה בדיינים תשו׳ מהר״י ברונא סי׳ קי״ד ואם נולדו תאומים ותובעת ב׳ שכירות אם נולדו תוך כדי דיבור נותנים לה רק תוספת ואם בשתי לידות אפי׳ ביום א׳ נוטלת ב׳ שכירות ואם כל א׳ תכ״ד ועדיין פתיחת הקבר כבראשונה לוקחת שכר חצי לידה שנייה שם סי׳ קט״ו. ועיין לעיל סי׳ ש״ו או״ ל״ו:

ה **ה) שם. ומדליקין לה נר** ואפי׳ א״צ לשום דבר כדי להשתמש לאור הנר אלא רק מפני שיהיה לה נחת רוח והא דקתני בברייתא אם היתה צריכה לנר לאו למימרא שאם א״צ לנר שאין מדליקין אלא ר״ל לאפוקי אם היה יום שא״צ נר או לילה מקום שיש שם נר אבל כל שהיתה מגנא בבית אפל או בלילה בכל ענין מדליקין אם אין שם שום אור לא אור הנר ולא אור הלבנה. בית יהודה סי׳ נ״ט ועי״ש והמדליק נר ליולדת א״צ להתענות כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ט או׳ כ״ה:

ו **ו) שם. אפי׳ היא סומא** ואפי׳ אין הנשים המתעסקות עמה צריכות לנר שהיו יכולות להתעסק עמה כל צרכה בלא נר אפ״ה מדליקין נר בשבילה שאעפ״י שהיא אינה רואה מתיישב לבה יותר כשיודעת שיש כאן נר שאומרת אם יש דבר הצריך לי חברתי רואה ועושה לבוש. ומיהו כשיש עכו״ם יותר יש לעשות ע״י עכו״ם דיולדת קיל יותר מחולה אחר אע״ג לכמה דברים חמיר. א״א או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ח׳:

ז **ז) וכתבו** התו׳ דהכא א״צ מומחה כמו שצריך בחולה ביוה״כ דיותר יכולה היולדת להסתכן ע״י פחד שתתפחד שמא אין עושין יפה מה שהיא צריכה ממה שנסתכן החולה ברעב. ט״ז סק״א:

ח **ח) שם. משנין.** ואפי׳ למ״ד בסי׳ שכ״ח סעי׳ י״ב דלא בעיא שינוי הכא שאני מפני שכאב היולדת דברים טבעיים הם ואין א׳ מאלף מתה מחמת לידה לפיכך החמירו לשנות. מ״מ פ״ב דין י״א מ״א סק״ג:

ט **ט) ואם** צריכה לשמן לא תשים שמן בשערה ותבוא אצלה ותסחט אותו אלא תביא בכלי תלוי בשערה דמוטב לעשות הוצאה ע״י שינוי מבלי איסור אחר מלהוסיף איסור סחיטה. ב״י. מ״א שם. ועיין לעיל סי׳ ש״ך או׳ ק״י מ״ש בדין סחיטת שער עו״ש:

י **י) שם. משנין.** והוא שלא יתאחר צרכו של חולה כלל בשינוי זה. מ״מ שם. וכ״ה לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ י״ב בהגה:

יא **יא) שם. תלוי בשערה וכו׳** כלומר כיון דאין דרך הוצאה בכך ליכא שם איסורא דאורייתא. עו״ש או׳ ב׳:

יב **יב) שם. תלוי בשערה וכו׳** ולדידן די״א לית לן ר״ה [עיין סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳] אי א״א להביא בשער כ״א בגד בשמן דרך מלבוש ותסחוט שם טוב להביא בכלי ביד שזה דרבנן וזה ד״ת א״א או׳ ג׳:

יג **יג) שם וכן כל כיוצא בזה** ואם א״א מביאה כדרכה. הרמב״ם פ״ב דין י״א.

יד **יד) [סעיף ב׳] עכו״ם אין מילדין אותה וכו׳** ואע״ג דמותר בחול לילד עכו״ם בשכר משום איבה מ״מ בשבת אסור דליכא איבה דיכלה למימר לה דידן דמינטרא שבתא מחללינן עלייהו דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן גמ׳ משמע דאי איכא למיחש לאיבה שרי אם אין חילול שבת מ״א סק״ה תו״ש או׳ ה׳ ער״ה או׳ ג׳ וכ״כ הא״א או׳ ה׳ דהיכא דעכו״ם יודעי שזה אין חילול שבת וליכא להשמט שרי בשכר אם אין חילול שבת ואם יש לחוש לאיבה בין או״ה מתירין שבות ממש וכ״ש מראית עין יעו״ש ועיין בתשו׳ עה״ג סי׳ קס״ג שכתב דזה התנצלות שאמר הגמ׳ ה״ד לאינש דעלמא אבל לגבי מושל גדול אין זה התנצלות ויש לחוש לאיבה יעו״ש ואם יש באיבה חשש סכנת נפשות מותר לעשות אפי׳ מלאכה דאורייתא תשו׳ חת״ס חי״ד ססי׳ קל״א יעו״ש.

טו **טו) שם. עכו״ם אין מילדין וכו׳** אפי׳ ישמעאלים שאין עובדין ע״ז ומיהו לקראים מותר כיון דמינטרי שבתא. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ד א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ ד׳ ונראה דוקא בדבר שאין חילול שבת כגון שיושבת על המשבר דכבר נעקר הולד לצאת דקודם זה חייב משום עוקר דבר מגידולו. א״ר שם ואפי׳ שבות דרבנן אין מחללין. א״א או׳ ד׳ ואסור ליקח שכר משום דהוי שכר שבת אלא בהבלעה. מחה״ש:

טז **טז) שם. עכו״ם אין מילדין וכו׳** אבל מילדין את בת גר תושב (היינו שקיבל עליו ז׳ מצות בני נח ע״ז ס״ד ע״ב) מפני שאנו מצווין להחיותו ואין מחללין עליה את השבת. הרמב״ם פ״ב דין י״ב.

יז **טוב) אשת** איש שהרתה לזנונים ובאו לה חבלי יולדה בשבת מחללין עליה שבת. פתה״ד או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״ט או׳ י״ב.

יח **חי) שם. אפי' בדבר שאין בו וכו'** כגון שיושבת על המשבר דכבר נעקר הולד לצאת. מ"א ס"קו תו"ש או' ו' וכל שאינה יושבת על המשבר הוי ספק תורה ואפי' בשכר ואיכא איבה אסור א"א או' ו' ולדידן מנהג עה"ק ירושת"ו שאין יושבין על המשבר אלא מילדין כשהן מושכבין על המטה צריך לשער שודאי נעקר הולד ממקום גידולו והמילדות הבקיאות יודעים זה ואח"כ הוי שבות דרבנן ומחללין משום איבה כמ"ש לעיל או' י"ד יעו"ש:

יט **יט) [סעיף ג'] נקראת יולדת לחלל וכו'** נ"ל שזהו לענין הדברים אשר אפשר לעשותן כאן בלא עיכוב וע"כ אין מחללין שבת בזה כ"א אחר שיהיה א' מאלו אבל לענין קריאת חכמה לא שייכי שיעורים הללו דהם קרובים ללידה יותר משיעור ביאת החכמה אלא משעה שמרגשת קצת אפי' בספק מותר בקריאתה. ט"ז סק"ב. א"ר או' ה' תו"ש או' ז' ר"ז או' ב' ח"א כלל ס"ח או' ט"ז:

כ **כ) [סעיף ד'] כל ג' ימים וכו'** הנך שיעורין מונין משעת הלידה, תשו' מ"א ענף יו"ד וי"א, א"א או' ג' וכ"מ מדברי הרמב"ם פ"ב דין י"ג. וכ"כ הלח"מ שם:

כא **כא) שם. כל ג' ימים וכו'** ולא חשבינן מעת לעת כמ"ש סי' תרי"ז מ"א סק"ז. תו"ש או' ז'. ר"ז או' ה' ח"א כלל ס"ח או' י"ז. ור"ל דאם ילדה בד' בשבת סמוך לערב הרי כשמגיע. תחלת ליל שבת הוא כבר יום ד' ללידתה אעפ"י שלא כלו ג' מעת לעת עד סמוך לערב בשבת וכן לענין ז' ושלושים. ר"ז שם ומחה"ש. אמנם בשו"ת הרא"ש כלל כ"ו כתב דג' ימים מעת לעת מחללין יעו"ש וכ"כ באו"ה כלל נ"ט, ועיין בס' כורת הברית סי' זה בנחל ברית או' י"א ובסוה"ס בקו' אבי הנחל שכתב וז"ל בהרשב"א שבת ק"ל ע"ב ובתשו' הרא"ש כלל כ"ו ואו"ה כלל נ"ט וריטב"א עירובין ס"ח ומהרש"א שם ובשבת קכ"ט בתר ד"ה רבא דבעינן מעל"ע ועיין בערוך לנר לנדה ל"ח שהוכיח מהר"ן בחידושיו שם להיפך והעיקר כרוב פו' ובפרט בספק פ"נ עכ"ל. וכ"כ בס' האשכול ובנח"א שבס' האשכול הל' מילה בשם הגאון ר"נ אדלער לענין תענית יוה"כ ביולדת דהני ז' ימים מעל"ע נינהו יעו"ש, וכן בשו"ת בנין ציון סי' כ"ה הביא בשם הריטב"א דז' ימים ליולדת חשבינן מעל"ע ולכן כתב דהמיקל בספק נפשות לא הפסיד יעו"ש והב"ד א"ח או' ו' וכ"כ קיצור ש"ע סי' צ"ג או' ג' דאם יש קצת חשש סכנה שהאשה חלושה בטבעה המקיל למנות ימים אלו מעל"ע לא הפסיד:

כב **כב) שם. אפי' אמרה א"צ מחללין וכו'** היינו אם חברותיה אומרים שצריכה. ואפי' ליכא חכמה ורופא עושין לה שהדברים שעושין לחיה בחול ידועין הם. טור בשם הרמב"ן. ואפי' אוכלת מאכל בני אדם אמרינן שאינה מרגשת לשעתה ואם תאכל צונן תסתכן. ב"י בשם הרשב"א. אבל חכמה ורופא אומרים שא"צ שומעים לה ולהם שהרבה יולדות שאין עושין להם מדורה וחמין בכל יום. מ"מ פ"ב דין י"ג וב"י, וכן נוהגין עכשיו שאוכלין חמין של אתמול. מ"א סק"ח. תו"ש או' ח' ר"ז או' ג':

כג **כג) שם. מג' ועד ז' אמרה א"צ אין מחללין.** פי' אעפ"י שחברותיה אומרים שצריכה אבל כשרופא אומר צריכה פשיטא דמחללין כמ"ש סי' תרי"ח. מ"א סק"ט. תו"ש או' ט' א"א או' ט' ר"ז או' ד' ח"א כלל ס"ח או' י"ז, אלא שהתו"ש והא"א הגיהו בדברי המ"א הנז' אבל כשחכמה ורופא אומרים וכו' ונראה דר"ל כשחכמה או רופא אומרים וכו' וכמ"ש הר"ז. וכ"כ האחרונים:

כד **כד) וכ"ז** כשהיא אומרת א"צ אבל בסתם שהיא אינה אומרת כלום וחברותיה אינן יודעות מחללין, אבל אם חברותיה אומרות שא"צ אין מחללין אלא א"כ היא אומרת צריכה אני שאז אפי' מאה רופאים אומרים שא"צ מחללין כי לב יודע מרת נפשו וכמ"ש סי' תרי"ח לענין שאר חולים, ר"ז שם. ומ"מ כל מה שיוכלו לעשות אחר הלידה מג' ועד ז' ע"י ארמאי יעשו. בנימין זאב סי' רי"ד. כנה"ג בהגה"ט. ועיין לעיל סוף או' ו':

כה **כה) ואם** היא אומרת שא"צ ורופא אומר שצריכה הב"ח כתב דאין מחללין אבל הא"ר או' ח' הוכיח דמחללין יעו"ש:

כו **כו) שם. אמרה א"צ אין מחללין,** והא דאמרה צריכה אני מחללין הוא דהיולדת יודעת ששבת היום, תשו' מ"א ענף י"ב, א"א או' ד':

כז **כז) שם. אפי' אמרה צריכה אני וכו'** דוקא שאומרת צריכה אני מחמת לידה. וכשחברותיה אומרות צריכה מחמת לידה מחללין, תשו' מ"א ענף י"ג וי"ד. א"א או' ה':

כח **כח) שם. כחולה שאין בו סכנה,** שצרכיו נעשין ע"י עכו"ם. ר"ז שם, ח"א שם.

כט **כט) שם. כחולה שאין בו סכנה.** אבל כשרופא אומר שנתחדש לה חולי והוא רופא מומחה י"ל שמחללין עליה שבת, א"א או' ט' והיינו אם אומר הרופא שהוא חולי של סכנה ואז מחללין:

ל **ל) [סעיף ה'] היושבת על המשבר וכו'** מדסתם הרמב"ם והמחבר משמע דס"ל כמ"ש רש"י ספ"ק דערכין דלעולם קורעין דלפעמים יכול לחיות וכ"מ מדסתמו הפו' בח"מ סי' רע"ו דלא כסמ"ע שהביא דעת התו' דיש חילוק בין נהרגת למתה או בין נעקר הולד דמסתימת הפו' משמע דאין חילוק. מ"א

סק״י יעו״ש. תו״ש או׳ יו״ד:

לא לא) נשים שמתות מחמת לידה והילד מפרפר בבטנה והנשים מכות בבטנה לקרב מיתתו אפי׳ בחול אסור, הרדב״ז בתשו׳ החדשות ח״ב סי׳ תרצ״ה. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ יו״ד.

לב לב) שם. מביאין סכין וכו׳ דבלא הבאת סכין מר״ה אין רבותא דליכא חילול שבת בקריעת הבטן המתה דמחתך בשר בעלמא הוא. גמ׳:

לג לג) שם. שמא ימצא חי. וספק נפשות להקל, ואשמעינן רבותא. דאפי׳ ספק כזה דלא היה כאן חזקת חיים אפ״ה מחללין שבת מספק. גמ׳ עו״ש או׳ ה׳.

לד לד) שם. בהגה. משום דאין אנו בקיאין וכו׳ כלומר דאין אנו בקיאין אם מעולפת היא או מתה ולפיכך צריך להמתין זמן גדול שמא מעולפת ובזמן רב כזאת ודאי אין הולד חי. עו״ש שם, מ״א ס״ק י״א, וא״ל דאכתי ניחוש דלמא נתעלפה עד עתה ועכשיו הוא שמתה והולד עדיין חי י״ל דכיון שרואין שמתה מסתמא כבר מתה מתחלה ותו לא אפשר לולד לחיות עד הנה, תו״ש או׳ י״א, ועיין מחה״ש שכתב תירוץ אחר יעו״ש:

לה לה) אשה מעוברת שהתיזו ראשה בסייף ביום שבת וראו ולדה מפרכס בה ובא אחד וחתך בטנה בשבת כדי להציל הולד ונמצא הולד מת יפה עשה ואפי׳ למי שכתב דבזה״ז אין נוהגין כן אפי׳ בחול משום דאין בקיאין במיתת האם בקרוב הכא יודו ולפ״ז א״צ כפרה זה שחתך בטן האשה כיון שהוא עשה כן כדי להציל אעפ״י שלא הציל מה בכך ואם אתה מצריכו כפרה נמצא מכשילו לעת״ל, שבו״י ח״א סי׳ י״ג, מטה אשר דק״ך ע״א י״א מ״ב בהגה״ע או׳ י״א.

לו לו) [סעיף ו׳] עושין מדורה ליולדת וכו׳ או לשאר חולה ואפי׳ למי שהקיז דם ונצטנן ואפי׳ בתקופת תמוז, טור, וכ״ה דעת הרי״ף והרא״ש אבל הרמב״ם כתב בפ״ב דאין עושין מדורה לחולה בשבת להתחמם בה, וכתב המ״מ שהיה סובר לפרש דברי הרמב״ם אפי׳ בחולה שיב״ס משום דאפשר בבגדים אלא שמדברי הראב״ד נראה שהוא מפרש כשאין בו סכנה שצרכיו נעשים ע״י עכו״ם ואין לומר לעכו״ם לעשות לו מדורה וכתב שהוא מבטל דעתו מפני דעת הראב״ד אבל הב״י כתב דמשמע מדברי רש״י דכל שאין במניעת אותו דבר סכנה אין מחללין עליו את השבת ואפשר שהרמב״ם סובר כן ומיירי בחולה שיב״ס וכמו שהיה סובר המ״מ יעו״ש וכתב הב״ח דבש״ע השמיט דין תולה דמספקא ליה אם הגון להחמיר כהרמב״ם ונראה דבחולה שאב״ס פשיטה דיש להתיר אמירה לעכו״ם לעשות לו מדורה אפי׳ בימות החמה אם צריך למדורה כגון שנצטנן אבל בחולה שיב״ס אין לישראל לעשות לו מדורה אם אפשר ע״י עכו״ם ואם א״א ע״י עכו״ם ורופא אומר צריך למדורה כדאי הם רש״י והרי״ף והרא״ש והטור לסמוך עליהם להקל בספק נפשות עכ״ד. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ט׳. ועיין לעיל סי׳ שכ״ח או׳ קי״ז:

לז לז) שם. כל שלושים יום וכו׳ פי׳ אעפ״י דק״ל דמשבעה ועד ל׳ דינה כחולה שאב״ס מ״מ לענין מדורה דינה כמו חולה שיב״ס דקרירות סכנה לה מאד עו״ש או׳ ו׳ מ״א או׳ י״ב, ומשמע מפשט דברי הפו׳ דאם לא אפשר ע״י עכו״ם עושים ע״י ישראל וכן הדין נותן כיון דאיכא סכנה בדבר. עו״ש שם. ועיין לעיל סוף או׳ ו׳ ומיהו דעת הרבה מהראשונים סוברים דחיה אחר ז׳ דינה לענין מדורה ג״כ כשאר חולה שאין בו סכנה. מ״ב או׳ כ״א ועי״ש בב״א מה שהאריך בזה יעו״ש וע״כ יש ליזהר לעשות דוקא ע״י עכו״ם:

לח לח) שם. בהגה. עיין לעיל סי׳ רע״ו סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד. ואם מותר לחמם איזה משקין או תבשיל כנגד המדורה עיין לעיל סי׳ שי״ח סעי׳ י״ד וט״ו ובדברינו לשם בס״ד:

לט לט) [סעיף ז׳] הולד שנולד עושין לו כל צרכיו. דבכלהו יש לו צער אם אין עושין וכיון דלית בהו מלאכה דאו׳ שרו רבנן. תו׳ מ״א ס״ק י״ג. תו״ש או׳ י״ג ר״ז או׳ ז׳ מיהו ברמב״ם פ״ב דין י״ד כתב שסכנה היא לו אם לא יעשו לו כל אלו וא״כ משמע דאפי׳ היכא שצריך מלאכה דאו׳ כגון להחם חמין או להביא סכין דרך ר״ה כדי לחתוך הטיבור שרי ע״י ישראל ומ״מ אין להקל ע״י ישראל כיון שיש אוסרין ובפרט ברחיצת חמין שלא יש סכנה בזה״ז אם לא ירחצו דהרבה מקומות יש שאין נוהגין לרחוץ:

מ מ) שם. ומרחיצין אותו. וכתב בשו״ת שו״מ מה״ת ח״א סי׳ פ״ט באמצע התשו׳ ובח״ד סי׳ נ״ח דמותר להחם מים חמין בשבת ע״י עכו״ם לרחוץ התינוק שנולד בשבת יעו״ש. וכ״כ בשו״ת מגדל השן סי׳ פ״ג יעו״ש. א״ח או׳ ח׳ ואם מותר לרוחצו בבורית עיין לעיל סי׳ שכ״ו סעי׳ יו״ד בהגה ובדברינו לשם או׳ מ״ג ואפשר דבילד הנולד בשבת אין למחות ביד שנוהגין לרחצו בבורית בשעת הלידה כיון דיש להם סמוכות:

מא מא) שם. ומרחיצין אותו. היינו אחר שחותכין את טיבורו. הרמב״ם שם:

מב **מב) שם. ומולחין אותו.** שיתקשה הבשר, רש״י. מ״א ס״ק י״ד, ואין עיבוד כה״ג באדם וכל שבות שרי מפני צערא. א״א או׳ י״ד. וזהו למ״ש לעיל או׳ ט״ל בשם התו׳ דליכא בזה אלא צערא אבל לדברי הרמב״ם יש סכנה יעו״ש. ומ״מ בזה״ז לא ראינו ולא שמענו שנוהגין למלוח וע״כ פשיטא דאין לחלל שבת על זה כגון להביא דרך ר״ה וכדומה אפי׳ אם נמצא מקום שנוהגין כן כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם כיון דרוב העולם אין נוהגין כן בזה״ז אפשר שאינו מזיק אף במקום שנהגו:

מג **מג) שם. וטומנין השליא וכו׳** בשבת עשירין טומנין אותה בשמן והעניים בתבן. ובחול אלו ואלו טומנין אותה בארץ כדי ליתן ערבון בארץ. ר״ח בשם הירוש׳:

מד **מד) שם. וחותכין את הטבור.** הטור כתב בשם אביו הרא״ש ז״ל שאין חותכין אותו אלא א״כ הם תאומים וטבורם דבוקים זה בזה אבל בשם הרמב״ם כתב. דמותר לחתוך אף באחד, וכ״כ ב״י וכתב וכן עמא דבר וכך הם דבריו כאן בש״ע דאפי׳ באחד שרי וכ״פ הב״ח. וכ״ה דעת האחרונים.

מה **מה) שם. וחותכין את הטיבור.** ומנקין אותו ונותנין עליו אבק ההדס ודומה לו וכורכין אותו בבגדים. הרמב״ם בפי׳ המשנה:

מו **מו) שם. או ספק בן ז׳ וכו׳** והא דבסעי׳ ה׳ קורעין בטנה אפי׳ בספק שם איירי דיודעין שכלו לו חדשיו והכא איירי דאין יודעין שכלו חדשיו וכיון דאיכא רעותא דלא גמרו שערו וצפרניו חוששין מספק וזוהי דעת הרמב״ן אבל להרא״ש אפי׳ בספק מחללין. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ י״ד והא״ר או׳ יו״ד תירץ כיון שלא גמרו שערו חזקה שהוא בן ח׳ יעו״ש:

מז **מז) שם. אלא א״כ גמרו שערו וכו׳** ואז אפי׳ ידוע שהוא בן ח׳ כגון שפירש ממנה אחר שבעל מותר לטלטלו ולמולו בשבת דאמרינן האי בר ז׳ הוא ואשתהויי אשתהי. ב״י בשם התו׳ והרא״ש. עו״ש או׳ ז׳. תו״ש או׳ ט״ו. ר״ז או׳ ז׳. אבל אם היה שערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן אפי׳ הוא ספק בן ח׳ דינו כודאי בן ח׳ לכל דבר ר״ז שם. וכ״ה בטור יו״ד סי׳ רס״ו:

מח **מח) [סעיף ח׳] נולד לח׳ או ספק וכו׳** ובאגודה כתב דוקא כשבעל ופירש אבל מספיקא מטלטלין כל תינוק. וכ״מ בגמ׳ ובפו׳ וכ״כ ב״י מ״א ס״ק ט״ז א״ר או׳ י״א תו״ש או׳ ט״ז א״א או׳ ט״ז ולענין הלכה בד״ס הלך אחר המיקל ולכן המיקל בטלטול כסברא זו לא הפסיד. ר״ז שם וכ״ה דעת האחרונים ועיין לקמן סי׳ של״א או׳ ך׳.

מט **מט) שם. יכולה להוציא בידה החלב וכו׳** מידי דהוה אמפיס מורסא בשבת דשרי. ב״י מ״א ס״ק י״ז והטעם דאעפ״י דהוצאת החלב הוא תולדה דדישה מ״מ כיון שהיא א״צ לחלב ואינה עושה כן אלא להשקיט צערא הו״ל מלאכה שא״צ לגופה ומותרת לכתחלה במקום צערא. עו״ש או׳ ח׳ וכ״כ לעיל סי׳ שכ״ח או׳ ק״ע הטעם לגבי מורסא יעו״ש:

נ **נ) שם. יכולה להוציא בידה וכו׳** וה״ד לחלוב ע״ג קרקע שרי אבל לתוך כלי אסור דהוי מפרק ותולדה דדש ב״י בשם המרדכי עו״ש שם וכ״כ בש״ע לעיל סי שכ״ח סעי׳ ל״ד ועיין בדברינו לשם בס״ד:

נא **נא) [סעיף ט׳] מיישרין אברי הולד וכו׳** דוקא ביום הלידה אבל אח״כ אסור. טור. ט״ז סק״ו. מ״א ס״ק ח״י תו״ש או׳ י״ט. ר״ז או׳ ט׳:

נב **נב) שם. שנתפרקו מחמת צער הלידה.** אבל לאחר יום שנולד אם נתפרק איזה אבר אסור להחזירו משום דנראה כבונה ובין בידו ובין ע״י שיכרוך אותו ברצועה רחבה כדי שיבא האבר על מקומו אסור. עו״ש או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ ה״ן שיש מתירין ע״י כריכת בגדים יעו״ש:

נג **נג) שם. שנתפרק מחמת צער לידה.** וע״י עכו״ם מותר בכל תינוק אפי׳ לא ביום הלידה. ס׳ כלכלת שבת.

נד **נד) [סעיף יוד׳] מותר לכורכו בבגדיו וכו׳** ולאו דוקא ביום לידה אלא לעולם שרי. טור.

נה **נה) שם. שלא יתעקמו איבריו.** משמע דאם כבר נתעקם וכורך כדי שיחזור למקומו אסור והיינו מיום שני ואילך. מיהו מדברי הר״ן נראה שמחלק בין שמתקן האבר ביד דאסור אבל לכרוך בבגדים והאיברים מתישבים מאליהם מותר. עו״ש או׳ ע׳ וכ״כ הרא״ש פי״ז דאפי׳ לכרכו ליישר אבריו שרי לעולם. ומשמע דבתינוק שאין כורכין אותו בחול ונתעקמו איבריו אסור לכורכו בשבת. מ״א ס״ק י״ע א״ר או׳ י״ג. תו״ש או׳ ך׳ א״א או״ י״ט. ר״ז או׳ ע׳ וע״י עכו״ם שרי כמ״ש לעיל או׳ ג״ן.

נו **נו) [סעיף יא׳] אם נפלה ערלת הגרון וכו׳** והטעם דמותר משום דביד קעביד וליכא למיגזר משום שחיקת סמנים. עו״ש או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ ט״ל.

נז **זן) אשה** שהתחילה להניק את בנה תתחיל להניקו בדדה של שמאל. צוואת ר״י החסיד או׳ ס״ט.

סימן שלא

א **א) [סעיף א׳] עושין כל צרכי מילה וכו׳** והא דלא גזרו במילה שמא יעביר התינוק או האיזמל ד״א בר״ה כמו בשופר ולולב משום דחמירה שכן נכרתו עליה י״ג בריתות וגם אין אדם מל אלא א״כ הוא בקי דסכנה יש בדבר תו׳ מגילה ד׳ ע״ב:

ב **ב) שם. עושין כל צרכי מילה וכו׳** מילה דוחה שבת ונגעים אף דכי הדדי נינהו דהתינוק נגוע וחלה מילתו בשבת. הרב כנה״ג בתשו׳ הנדפסות א״ח ח״ב סי׳ ס״ו יעוש״ב. ברכ״י או׳ א׳:

ג **ג) שם. מוהלין וכו׳** בגמ׳ ילפינן מדכתיב וביום השמיני דקרא יתירא הוא דאי בא ללמד ביום דוקא מוהלין ולא בלילה הא מבן שמונת ימים נפקא אלא לומר לך ביום ואפי׳ בשבת. עו״ש או׳ א׳:

ד **ד) שם. מוהלין וכו׳** ואם האב כופר בתורת משה אפ״ה מילת בנו דוחה שבת. תשו׳ זקן אהרן סי׳ כ״ט. ועיין ביו״ד סי׳ רס״ו סעי׳ י״ב וי״ג:

ה **ה) ממזר** מלין אותו בשבת. בד״ה שם. והביאו ש״ך שם ס״ק י״ז. וכתב שכ״ה במהרי״ל. וכ״כ כס״א בזה הסי׳ או׳ א׳. ולענין הקראין כתב הש״כ שם בשם תשו׳ רבינו בצלאל אשכנזי ססי׳ ג׳ דהקראין שבזה״ז שאין מודים בפריעה אסור למול בניהם בשבת יעו״ש וכ״כ הפתה״ד בזה הסי׳ או׳ א׳ בשם כמה פו׳ וכתב ואעפ״י שבזה״ז עינינו הרואות שעושין פריעה וגם מברכין בזמן המילה אפשר מפני שהם כפופים לנו שאין להם מוהל מהקראים אבל ביניהם לבין עצמם לא עושין פריעה ולא מברכים יעו״ש:

ו **ו) שם. ופורעין.** הוא פריעת העור המכסה ראש הגיד למטה תחת הערלה. עו״ש או׳ א׳. ועיין ביו״ד סי׳ רס״ד סעי׳ ג׳:

ז **ז) שם. ופורעין.** שהפריעה היא מכלל המילה. ר״ז או׳ א׳:

ח **ח) שם. ומוצצין** פי׳ מוצץ הדם ממקום חיבורו ואע״ג דהיא עשיית חבורה שאין הדם ניתק ממקומו אלא ע״י המציצה אפ״ה שרי משום סכנה רש״י במשנה שם ובגמ׳ ועיין ביו״ד שם סעי׳ הנז׳ מוהל בשבת שהיה לו חטטין בפיו ולא יכול לעשות המציצה ובא רעהו ועשו המציצה שפיר עביד והמוהל שידע שאינו יכול למצוץ ומל צריך לכפרה. אדמת קודש א״ח סי׳ ו׳. זכ״ל ח״ג חי״ד או׳ ק״ל. ועיין לקמן או׳ י״ב

ט **ט) שם. ומוצצין.** עיין בתשו׳ בנין ציון סי׳ כ״ג וכ״ד שכתב דהמציצה דוקא בפה ולא ע״י דבר אחר שהמציאו הרופאים החדשים ובתשו׳ יד אליעזר סי׳ יו״ד מתיר למצוץ בספוג דבדוקה דיותר טוב ממציצה בפה ואפי׳ בשבת יש להתיר יעו״ש ולפי מה שאומרים הרופאים עכשיו אדרבא ע״י המציצה אפשר שיסתכן אין לנו אלא דברי חז״ל ואעפ״י כן נ״ל שלא ימצוץ כ״כ בחוזק מאד בשבת. גם יזה בפיו אחר המציצה על החבורה מחומץ שלוקח בפיו תפארת ישראל על המשניות. חטא אדה״ר היה בשליחות ידים כי בידים לקח ובפה אכל גם בזאת המצוה בידים נימולים ובפה מוצצים לתקן חטא זה. חס״ל מעין ב׳ נהר נ״א, פת״ע או׳ ב׳:

י **י) שם. ונותנין עליו כמון ואספלנית** (הוא כמו משיחה עבה ונקראת בערבי מרה״ם. הרמב״ם בפי׳ המשנה) או רטיה או אבק סמים העוצרים הדם יו״ד שם. והטעם שאם לא יתנם יבא הולד לידי סכנה. לבוש. ואם לא היה לו כמון שחוק מבע״י עיין לקמן סעי׳ ו׳. ואודות האבק ששופכין אחר המילה לרפואה נראה דאין קפידא לפזר כמה פעמים או יותר טוב ליתן בפעם אחת. א״ח או׳ א׳ בשם א״א מהגה״ק. ובענין העפר שנותנין בו הערלה צריך להזמינו מבע״י כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ה סעי׳ יו״ד יעו״ש. ואם לא הזמין מבע״י יש לזרקה במקום שיש עפר תיחוח או ליקח מעפר אם יש לו מזומן מבע״י לדבר אחר כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ח ולקמן סי׳ תצ״ח יעו״ש:

יא **יא) [סעיף ב׳] כל זמן שלא סילק ידו וכו׳** דכיון שהותרה המילה בשבת הותרה כמצותה ויכול לעשותה כמצותה מן המובחר ולחתוך אפי׳ עור שאם לא חתך אותו לא היה מעכב את המילה. לבוש סעי׳ א׳

יב **יב) שם. כל זמן שלא סילק ידו** מן החיתוך והתחיל לפרוע מקרי עדיין לא סילק ידו מן המילה דמילה ופריעה חדא מילתא היא חידושי הר״ן. אך כשהוא עוסק במציצה מסתפק שם אם מוחר לחזור לציצין שאינם מעכבין יעו״ש ולפ״ז פשוט דאפי׳ אם הפורע הוא אחר כ״ז שהוא עוסק במצותה מותר לו לראשון לחזור ולגמור את הציצין שאינם מעכבין כיון דעדיין לא נגמרה מצות מילה מ״ב או׳ ד׳ וזהו לדעת מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד לססי׳ רס״ו אבל לדעת הש״ע שם אין לעשות כן בשבת אלא המל הוא עצמו יפרע וגם מור״ם ז״ל סיים שם דטוב להחמיר לכתחלה יעו״ש מיהו באחרונים

רבו הדעות בזה יש אוסרים ויש מתירין וגם במציצה יש אוסרים להיות ע״י אחר אלא הוא הפורע הוא המוצץ ויש מתירין דהיינו אפי׳ אחד למול ואחד לפרוע ואחד למצוץ כמ״ש בא״ח או׳ יו״ד יעו״ש אמנם אנחנו אין לנו אלא דברי מרן ומור״ם ז״ל שכתב דטוב להחמיר ורק במקום שכבר נהגו אין למחות מאחר שיש מתירין:

יג יג) שם. חוזר אפי׳ על ציצין. ציצין הם רצועות של בשר שנשארו מן הערלה רש״י שבת קל״ז ע״א:

יד יד) שם. חוזר אפי׳ על ציצין וכו׳ דכולה חדא מילתא היא והרי ניתנה שבת לדחות אצלה. רש״י שבת קל״ג ע״ב:

טו טו) שם. סילק ידו אינו חוזר וכו׳ דהוי כהתחלה בפני עצמה. רש״י:

טז טז) שם. אלא על ציצין המעכבין. שהרי הן כמילה עצמה רש״י:

יז טוב) שם. אפי׳ רוב גובהה של עטרה וכו׳ וכ״ש רוב היקפה ב״י בשם רש״י. וכ״כ הש״ך ביו״ד סי׳ רס״ד סק״ט עו״ש או׳ ב׳. והעטרה אינו ראש הגיד אלא שפה גבוה המקפת את הגיד סביב וממנה משפע ויורד. ב״י בשם רש״י:

יח חי) [סעיף ג׳] בן ח׳ אם נגמרו שערו וכו׳ דאמרינן האי בר ז׳ הוא ואשתהויי אשתהי, מ״א סק״א תו״ש או׳ ה׳.

יט יט) שם. ואם לא גמרו וכו׳ אין מלין אותו ואע״ג דאי נפל הוא אין כאן איסור תורה שהרי מחתך בשר בעלמא הוא לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לודאי שאינו בן קיימא. ב״י. מיהו הטור כתב דמלין אותו בשבת דאי חי הוא שפיר מהיל ואי מת הוא מחתך בבשר בעלמא הוא. והביאו מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ רס״ו סעי׳ י״א בהגה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ א׳ אבל הב״ח הסכים לדברי הש״ע דאין מלין אותו. וכן הסכים הט״ז שם סק״ז יעו״ש. בל״י שם או׳ ה׳ עצ״ל שם ר״ז בזה הסי׳ או׳ ג׳ ובסי׳ ש״ל סוף או׳ ז׳:

כ כ) שם. אין מלין אותו. משמע דבחול מלין אותו ביום ת׳ אמנם המנהג שלא למולו עד עבור ל׳ יום מיום לידתו דשמא נפל הוא בין נולד לח׳ בן ספק בן ז׳ ספק בן ח׳ מטעם דחוששין לסכנת הולד דמסתמא הנולדים באופן זה הם חלושים וחולים. בית יהודה בסוף הספר דף ק״ט ע״ג יעו״ש:

כא כא) שם. אין מלין אותו. ולפקח ולחלל שבת עליו ודאי אין מחללין בספק בן ז׳ או ח׳ ולא גמרו שערו וצפרניו אבל שבות דרבנן מחללין. מש״ז או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ל או׳ מ״ח:

כב כב) תינוק דאינו שלם באיבריו דאין לו חיך ואזניו דבוקות אין מלין אותו בשבת. שכנה״ג ביו״ד סי׳ רס״ו בהגב״י או׳ י״ב. זכ״ל ה״ש או׳ מ׳:

כג כג) שם. וא״צ לומר בן ח׳ ודאי כגון שפירש ממנה אחר שבעל. ב״י:

כד כד) שם. ואם הוא בן ז׳ ודאי וכו׳ מלין אותו דסתמו הוא בן קיימא, לבוש:

כה כה) [סעיף ד׳] מילה שלא בזמנה וכו׳ כגון קטן חולה והמתינו לו עד שיבריא רש״י טור:

כו כו) שם. אינה דוחה שבת. דכי כתיב וביום קאי אשמיני דוקא תו״ש או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ ג׳.

כז כז) ואם עבר ומל בשבת שלא בזמנה מהני וא״צ להטיף דם ברית אחר שבת. שו״ת רעק״א סי׳ קע״ד והביאו פ״ת ביו״ד סי׳ רס״ו או׳ א׳ יעו״ש:

כח כח) שם. אינה דוחה שבת. ועד א׳ נאמן לומר שנולד בשבת ומלין אותו בשבת. שה״ג בפ״ב דכתובות בשם הירוש׳ והוא בפ׳ אמר להם הממונה. כס״א או׳ ב׳:

כט כט) שם. אינה דוחה שבת. וכן אינה דוחה אפי׳ יו״ט שני של גליות. כ״פ מרן ז״ל ביו״ד סי׳ רס״ו סעי׳ ח׳ וכן הסכים הרשב״ץ בתשו׳ ח״ג סי׳ רפ״ד. וזוהי דעת הרא״ש בתשו׳ כלל כ״ו אבל הרמב״ם מתיר ביו״ט שני של גליות וכתב הש״ך ביו״ד שם דהעיקר כהרמב״ם להתיר דהסמ״ג, והכלבו ור׳ עובדיה קיימי כוותיה. ומהריק״ש בהגהו׳ שם ביו״ד כתב דיש לסמוך על הרמב״ם ודעמיה ונהרא נהרא ופשטיה. והנוב״י חא״ח סי׳ ל׳ כתב דנראין דברי הרא״ש אלא דהסומך על הרמב״ם ודעמיה להקל לא הפסיד יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ד׳ וסיים דראוי להורות כמו שפסק הש״ע וכתב וגם הבל״י שם ביו״ד סי׳ רס״ו אחר שהביא דברי הש״ך כתב שנהגו כהש״ע יעו״ש. וכן בתשו׳ חת״ם סי׳ ר״ן האריך בענין זה והעלה להחמיר כהרא״ש וכהסכמת התשב״ץ יעו״ש. ובסי׳ רנ״ב כתב דאפי׳ בספק אם המילה זמנה היום אינה דוחה יו״ט ב׳ של גליות יעו״ש והב״ד פ״ת ביו״ד סי׳ רס״ו סעי׳ ז׳ יעו״ש. ומ״מ נראה דכיון דרבו הדעות בזה שב וא״ת עדיף וכן עמא דבר.

ל ל) **מילה** בזמנה באחת ערי א״י ביו״ט שני שהוא חול לבני א״י ונמצא שם אורח מוהל מחו״ל דלדידיה הוא יו״ט כתב בשו״ת נחפה בכסף סי׳ ה׳ דלא ימול האורח אם יש מוהל בן עיר דלדידיה הוא חול אבל בסוף ספר שבט יהודה למהרי״ע ז״ל דף מ״א ע״א דלדידיה יש להתיר בפשיטות למוהל האורח. תושב חו״ל שימול ביו״ט שני שלו יעו״ש. מחב״ר או׳ ו׳ שע״ת או׳ ו׳:

לא **לא) וכתב** מרן ז״ל בבד״ה ליו״ד סי׳ רס״ח בשם תשו׳ הרשב״ץ דאסור לימול הגר ביום ה׳ כדי שלא יבא ג׳ למילה בשבת ויצטרך לחלל עליו שבת. וכן תינוק שחלה ונתרפא ביום ה׳ בשבת ממתינין לו עד למחר עכ״ל. וכ״כ הכנה״ג בסי׳ זה בהגה״ט אלא שכתב שהמנהג שאין מלין אף ביום ו׳ מילה שלא בזמנה יעו״ש. מיהו הש״ך ביו״ד ססי׳ רס״ו השיג על תשו׳ הרשב״ץ הנז׳ ודעתו להקל יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א בסי׳ זה סק״ט וא״ר או׳ יו״ד יעו״ש. אמנם מהרי״ע ז״ל בסוף ס׳ בית יהודה דף ק״ט ע״ג כתב כיון דמרן ז״ל העתיק זה הכי קי״ל הלכה למעשה ולזה הסכים הרב מורו ז״ל וגם עי״ש מ״ש בשם מורו להשיב על השגת הש״ך יעו״ש וכ״כ הברכ״י שם ביו״ד סי׳ רס״ב או׳ ב׳ דנקטינן להחמיר שאין למול ביום ה׳ וביום ו׳ כמנהג שכתב הכנה״ג יעו״ש. וכ״כ הרב עדות ביעקב סי׳ ט״ והבי״ד הזכ״ל ח״א או׳ מ׳ וח״ג או׳ קנ״ב יעו״ש. וכ״פ החס״ל בסי׳ זה או׳ ג׳. מיהו אם יחול יום ג׳ ביו״ט שני שרי ברכ״י ביו״ד סי׳ רס״ו בשיו״ב או׳ ח״. וה״ה אם יחול יום ג׳ ביו״ט א׳ שרי. זכ״ל ח״ג חי״ד או׳ קל״א משם הנז׳ יעו״ש. ובן ספק ח׳ ספק ט׳ כגון שנולד ביה״ש מלין ביום ה׳ או ביום ו׳ כיון שהוא ספיקא דאו׳:

לב **לב) וכתב** שם הכנה״ג דלפי המנהג שנהגו שלא לעול תינוק שהבריא ביום ו׳ ה״ה דאין מלין גר ביום ששי. וכ״כ החס״ל שם.

לג **לג) [סעיף ה׳] אנדרוגינוס.** והוא הילוד שיש לו זכרות כזכר ונקבות כנקבה. הרמב״ם פ״א מה׳ מילה דין ז׳. ותיבה זו היא כלולה מג׳ מילות בל׳ פרסי אן דו ג׳ינוס. אן ר״ל זה. דו שנים. גינוס מינים. ור״ל זה שני מינים.

לד **לד) שם. אנדרוגינוס ונולד ביה״ש וכו׳** דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו מיעוט ערלתו ודאי דוחה שבת ולא ספק ולא אנדרוגינוס ולא נולד ביה״ש ולא נולד כשהוא מהול. גמ׳ ופירש״י שם.

לה **לה) שם. ונולד ביה״ש.** כל שנראה שמש אפי׳ משהו אפי׳ בראש הדבר הגבוה יותר שיש בעיר מונין מאותו יום וכשאין נראה השמש כלל בשום דבר מונין להבא הרב ב״ד א״ח סי׳ קכ״ו. וכן נתפשט המנהג בעיר קדשנו ירושת״ו ועיר עז לנו חברון ת״ו מזמן גאוני הדורות שלפני דורנו. ברכ״י או׳ ז׳. וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ ה׳ דהנכון כמנהג א״י וכהוראת הרב ב״ד וכן מוכח מדברי מורי הרב ז״ל בס׳ גט מקושר דף ק״ח יעו״ש. ומיהו מ״ש וכשאין השמש נראה כלל מונין להבא היינו בחול דמלין הנולד ביה״ש בט׳ שהוא ספק ח׳ כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ו סעי׳ ח׳ יעו״ש אבל בע״ש כל שאין עוד השמש נראית אפי׳ על דבר גבוה אז מתחיל ביה״ש כמ״ש לעיל רס״י רס״א מכמה פו׳ יעו״ש וא״כ ה״ה לענין מילה וכ״כ החס״ל בסי׳ זה או׳ ד׳ יעו״ש. ולפ״ז מי שנולד בע״ש בזמן שאין עוד השמש נראית על הארץ אז הוי נולד ביה״ש ואין מילתו דוחה שבת וכמ״ש בש״ע כאן וביו״ד שם אלא מלין אותו ביום א׳ ואין מלין בשבת אלא א״כ נולד אחר צאת ג׳ כוכבים בינונים דאז הוי לילה ודאי כמ״ש רס״י תקס״ב ובכ״מ וזמנם הוא כמו שני שלישי שעה אחר שאין השמש נראית עוד על הארץ כמ״ש לעיל רס״י רס״א יעו״ש.

לו **לו) ביום** המעונן ואמרו אנשים דקיימא להו שעתא הדלושי״ם שלפי הדילו״ש יש שמש אם לא היה מעונן אין לחוש שמא יטעו אצטגניני ועושים מעשה על פיהם. הרב ב״ד שם. ברכ״י או׳ ח׳.

לז **לז) בתולה** הרה הלכה למ״א והולידה שם בן זכר ובאתה ביום ב׳ לעיר עם בנה כדי למול ואמרה כי בש״ק נולד נאמנת הן לענין מילה הן לענין פדה״ב ולאבילות ב״מ. שו״ת מחנה חיים ח״ב סי׳ י״ז. א״ח או׳ ב׳.

לח **לח) שם. ונולד כשהוא מהול.** מ״כ צ״ע למה לא נהגו עתה לראות אחר זה. ונ״ל כמ״ש הב״ח ביו״ד סי׳ רס״ד דצריך שיראה מהול אפי׳ שלא בשעת קישוי עי״ש וה״נ אם לא נראה מהול שלא בשעת קישוי מוהלין בשבת עכ״ל. וצ״ע אם יש לסמוך ע״ז לחלל שבת החמור. מ״א סק״ג. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ דאפי׳ אינו נראה מהול אלא בעת קישוי אינו דוחה שבת יעו״ש. מיהו בס׳ בית מאיר ובתשו׳ חת״ס חי״ד סי׳ רמ״ח כתבו דכשאין נראה מהול רק כשיתקשה מילתו דוחה שבת יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ט״ו. ועיין ביו״ד סי׳ רס״ג סעי׳ ד׳ ובש״ך שם סק״ג שכתב בשם הב״ח דאם היה ודאי ערלה ערלה כבושה (פי׳ שהעור דבוק בבשר רש״י) דוחה את השבת אבל ספק אינה דוחה יעו״ש.

לט **לט) שם ויוצא דופן.** פי׳ שפתחו רחמה ע״י סם והוציאוהו לחוץ ונתרפאת. מ״ב א״ר או׳ ד׳.

מ **מ) שם. ומי שיש לו שתי ערלות.** שני עורות זה ע״ג זה. ואמרי לה שני גידין רש״י שבת קל״ה ע״ב. ועיין כ״מ פ״א מה׳ מילה סוף דין ז׳ שכתב שמדברי הרמב״ם נראה קצת שנוטה לפי׳ השני שהם שני גידים יעו״ש. ונ״מ דיש לחוש לשני הפירושים.

מא מא) שם. ומי שיש לו שתי ערלות וכו' והעולם נכשלים וראוי להזהיר למוהלים כשרואים ב' עורות זה על זה שלא יפרעו עוד בשבת. פמ"א ח"ב סי' ל"ד. ברכ"י או' ט' כס"א או' ג' פתה"ד או' ב' חס"ל או' ד'.

מב מב) וכתב שם הכס"א דבודאי צריך לחזור ולפרוע כשיתרפא הולד וצריך לברך על המילה וגם להכניסו בבריתו וכו' ושהחיינו ואשר קידש ידיד וכו' דכיון דק"ל מל ולא פרע כאלו לא מל צריך לברך את הכל. וזה מוטל על המוהל דתכף בראותו שיש לו שני עורות להזהיר למברך שלא יברך אשר קידש ידיד וכו' וגם להזהיר את אבי הולד לבלתי יברך שהחיינו יעו"ש.

מג מג) שם. שתי ערלות וכו' וענין ב' ערלות הוא כשיש ב' עורות עבים חוץ מהקרום הרך שלמטה מעור הערלה שעושין בו הפריעה וזה ידוע כשחותכין הערלה ובאין לפרוע ע"י מישוש היד נראה וניכר אם הוא עור עב או קרום ואם הוא עור עב שצריך לחזור למול ולחתוך יסלק ידו. חס"ל שם. ועיין מחה"ש סק"ד.

מד מד) שם. אין מילתן דוחה שבת. וה"ה יו"ט דאינה דוחה. מש"ז. ועיין לעיל או' כ"ט.

מה מה) [סעיף ו'] מכשירי מילה וכו' כגון תיקון האיזמל והבאתו אצל התינוק (במקום שאין עירוב) ושחיקת סמנין ותיקון החלוק. ר"ז או' ז' ועיין ביו"ד סי' רס"ו סעי' ב':

מו מו) שם. אינם דוחים את השבת. אפי' אם נאנס ולא עשאם או שעשאם ונאבדו. ר"ז שם. והיינו אם נאבדו קודם המילה אבל אם מלו את התינוק ואח"כ נתפזרו הסמנים עושין לו בשבת מפני סכנה היא לו כמ"ש ביו"ד סי' רס"ו סעי' ד' ועיין בש"ך שם סק"ו ודוק. ועוד עיין לקמן או' ס':

מז מז) שם. אינם דוחים את השבת. וכן אינם דוחים את יו"ט חוץ ממה ששוחקין לה כמון ביו"ט הואיל וראויין לקדרה וטורפין לה יין ושמן. יו"ד שם בסעי' ו':

מח מח) מי שהיה לו בן למול בשבת ואין שם רק מוהל א' והמוהל תיקן צפרניו מע"ש ובשבת נסדק אם מותר לתקנו. עיין בס' הר אבל ענף י"ד מה שהאריך בזה ודעתו להתיר גם ע"י עצמו יעו"ש. מיהו בס' יד דוד במס' שבת פ"י כתב בשם חתנו להתיר ע"י עכו"ם אבל הוא עצמו סיים שיש לעיין בזה אם יש להתיר ע"י עכו"ם יעו"ש. וכ"כ בחת"ס סי' ע"א דאין להתיר בשום אופן אפי' ע"י עכו"ם כי הוא מלאכה דאו' יעו"ש. א"ח או' ו':

מט מט) ואם האיזמל הוא פגום וצריך תיקון למול בו אם מותר לתקנו ע"י עכו"ם עיין בכתב סופר סי' מ"ט שכתב דאם אין מוהל אחר וגם סכין אחרת יש לסמוך בדוחק להתיר ע"י עכו"ם אבל כשיש סכין אחרת או מוהל אחר במקומו אין להתיר לכתחלה יעו"ש. א"ת שם. והיינו לדעת המ"א לקמן או"נ"ז דמתיר ע"י עכו"ם אפי' מלאכה דאו' אם א"א בע"א יעו"ש:

נ נ) שם. אם לא הביא איזמל וכו' והא דאין מביאין תינוק אצל האיזמל משום דבקטן לא אמרינן חי נושא את עצמו כמ"ש לעיל סי' ש"ח או' ז' ואו' ח' קחנו משם:

נא נא) שם. אם לא הביא איזמל וכו'. ואם מותר לטלטל האיזמל אחר המילה עיין מ"א סק"ה וכבר כתבנו בזה לעיל סי' ש"ח או' ז' ואו' ח' קחנו משם:

נב נב) כתב ב"י דאם עומד התינוק בבית בחצר שיש בה דיורין ולא עירבו אסור להוציא התינוק מבית לחצר אל האיזמל או להכניס האיזמל מחצר לבית אל התינוק והביאו מ"א סק"ה וכתב דע"י עכו"ם שרי כיון דליכא ר"ה עכ"ל ור"ל כיון דמבית לחצר ליכא ר"ה אלא איסור דרבנן שלא עירבו ע"י עכו"ם שרי דהו"ל שבות דשבות במקום מצוה וכמ"ש בש"ע דאיסור דרבנן עושין ע"י עכו"ם. ומיהו כתב המחה"ש דמ"מ טוב להביא האיזמל אצל התינוק דאם יביא התינוק אצל האיזמל יהיה צריך אחר המילה להתיר שבות דשבות להחזיר התינוק אצל האם ואז ודאי ליכא למימר חי נושא את עצמו משא"כ כשיביא האיזמל אל התינוק יניחנו שם עד אחר שבת עכ"ד:

נג נג) וכתב עו"ש המ"א ופשוט דאסור להביא התינוק לבהכ"נ דרך חצר שאינו מעורבת אפי' ע"י עכו"ם דהא יכולין למולו בביתו והרבה פעמים מלים בבית כשיש צינה עכ"ד. וצ"ל דמיירי שהסכין בבית התינוק. ונ"ל במקום שנוהגין להקל סומכים על סי' שכ"ה סעי' יו"ד דמתירין לומר לעכו"ם להביא שכר מטעם שאפשר לילך שם בעצמו ומכ"ש הכא דגדול כבוד הבריות למול בבהכ"נ ואין דנין אפשר משאי אפשר. והט"ז ס"י שמ"ט כתב (וכ"כ בסי' רס"ו סק"ד) כשנושאין תינוק למול יוציא עכו"ם התינוק מן הבית וכן יכניס עכו"ם לבהכ"נ ורק ברחוב יושיטו ישראל זה לזה בפחות מד"א. א"ר או' ו' וכתב המחה"ש סק"ה דכשהגוי מוציא התינוק מן הבית לא יתננו ישראל לגוי דא"כ עביד ישראל העקירה אלא הגוי בעצמו יטול התינוק ממקום שהוא

מונח. וכן כשמכניסו לבהכ״נ יניחנו הגוי על מקום אחד ולא יטלנו ישראל מיד גוי דא״כ עביד ישראל ההנחה והיינו בדאי אפשר למול תוך הבית יעו״ש, וכ״כ לעיל סי׳ רס״ו או׳ ל״ב יעו״ש ועיין לקמן או׳ ז״ן:

נד **דנ) ואם** א״א להוציא מהבית ע״י גוי עיין באבן העוזר סי׳ שמ״ט שכתב עוד תקנה דאותן שעומדין בחוץ יושיטו ידיהם לתוך הבית וחברתה שבתוך הבית מניחה התינוק לתוך הידים ואח״כ נוטלת בידים לחוץ ואז הוי זה עוקר וזה מניח דבר״ה פטור אבל אסור ובכרמלית שרי ואפי׳ לדעת האוסרים כאן במקום מצוה שרי יעו״ש. מיהו הר״ז או׳ ז׳ כתב לאסור בזה אלא יעשה ע״י עכו״ם יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל דכ״ז אם א״א למול בבית:

נה **הנ) שם. במקום כרת.** היינו שיש בו צד כרת כגון גדול שלא מל אבל בקטן אין בו אלא עשה לאב. ולהרמב״ם אפי׳ גדול שלא מל אינו עובר אלא בעשה אבל כרת אינו חייב עד שימות והוא ערל במזיד. אבל להראב״ד בכל יום עומד באיסור כרת וכ״ה דעת הטור ביו״ד סי׳ ר״ס יעו״ש. תו״ש או׳ י״ד. ועיין שם בש״ע סי׳ ר״ס ורס״א.

נו **ונ) שם. אומר לעכו״ם ועושהו.** דהוי שבות דשבות דשרי במקום מצוה כמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ תו״ש או״ ט״ו. ר״ז או׳ ז׳.

נז **זנ) שם. אומר לעכו״ם ועושהו.** ועיין סי׳ רע״ו סעי׳ ב׳ דיש מקילין אפי׳ במלאכה דאורייתא. ונ״ל דבמילה יש לסמוך עלייהו אם א״א בענין אחר. מ״א שם. תו״ש או׳ י״ג ר״ז שם. וכ״כ בס׳ שלחן עצי שטים. ועיין לעיל או׳ מ״ט:

נח **חנ) שם. הגה. ועיין לעיל סי׳ ש״ז.** סעי׳ ה׳.

נט **נט) [סעיף ז׳] לא ישחקנו וכו׳** משום דמכשירי מילה אינם דוחין את השבת כמ״ש בסעי׳ הקודם.

ס **ס) שם. אלא לועס בשיניו וכו׳** והא דמצריך לעשות בשינוי היינו לפני המילה אבל לאחר המילה מותר בלא שינוי. ב״ח. וכן הדין בסעי׳ ח׳ א״ר או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ מ״ו. ומ״מ גם לאחר המילה אם אפשר לעשות ע״י שינוי בלא דיחוי ואיחור עושים כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ י״ב בהגה יעו״ש.

סא **סא) שם לא יערבם היום וכו׳** כתב ב״י דלשאר חולים נמי אסור לערב יעו״ש. מ״א סק״ו.

סב **סב) [סעיף ח׳] אין עושין לה חלוק** פירש״י חלוק כעין כיס דחוק היו עושין ומכסין את ראש הגיד עד העטרה וקושר שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד ב״י מ״א סק״ז. ויש אוחזין (הערלה) בצבת ובשבת אין הצבת מוקצה דראוי ליטול בו דברים אחרים ולא הוי מוקצה מחמת חסרון כיס כמו סכין. א״א או׳ ז׳:

סג **סג) שם. דרך חצר אחרת וכו׳** אבל לא דרך ר״ה משום דאין דרך מלבוש בכך. ב״י עו״ש או׳ ח׳ מ״א סק״ח. ומשמע דדרך כרמלית מותר. א״ר או׳ ח׳ א״א או׳ ח׳ ר״ז או׳ ט׳.

סד **סד) שם. דרך חצר אחרת וכו׳** משמע דקודם המילה מיירי ולכך לא שרי אלא בדבר שהוא משום שבות וגם ע״י שינוי אבל לאחר המילה אפי׳ דרך ר״ה מותר וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ס׳ וכ״כ הב״ח ביו״ד סי׳ רס״ו בהדיא יעו״ש. אבל י״א דגם לאחר המילה אסור דרך ר״ה משום דליכא סכנה בזה אם לא יכרכו עליה סמרטוט ויש לחוש לדבריהם.

סה **סה) [סעיף ט׳] והאידנא לא נהגו ברחיצה וכו׳** דאשכחן כמה דברים שנשתנו מזמן חכמי הש״ס לזמנינו בענין הרפואות וטבע בני אדם. נה״ש או׳ ב׳ ועיין בס׳ כנסת יחזקאל סי׳ ט״ז שכתב שיש מקום שנוהגין כדין התלמוד ע״פ הרופאים שאומרים שיש סכנה אם לא יעשו כך לפי שינוי האויר הארץ ההוא ונסתפק שם אם יש לסמוך על הרופאים על ענין זה וכתב דבמקום דאין רק שבות יש לסמוך על הרופאין יעו״ש.

סו **סו) שם הגה. ובמדינות אלו וכו׳** ובאגודה פ׳ הדר כתב שנוהגין להטמין חמין לרחצו ולא ישרו סדין דהוי כיבוס או ישים עכו״ם הסדין לתוך המים ואם נשפך החמין יאמר לעכו״ם להביא מים שהוחמו בשביל עכו״ם ולא יאמר לעכו״ם להחם בשבילו. מ״א סק״ט. ר״ז או׳ י״ב. חס״ל או׳ ו׳.

סז **סז) ליתן** למים ווי׳נדלין ושאר דברים שרייתו זהו כיבוסו וגם ביו״ט אסור וע״י עכו״ם יש מתירין במלאכה ד״ת ואפשר הואיל וי״א דרך ליכלוך שרייתו לא זו כיבוסו מתירין ע״י עכו״ם. א״א או׳ ט׳:

סח **סח) שם. בהגה. מכינין חמין מבע״י וכו׳** משמע דאם לא הכינו אסור להחם ע״י עכו״ם דאין מחזיקין אותו בסתמא לחולה רק למצטער קצת אך אם הרופא אומר שצריך בודאי אין להחמיר בזה. מ״ב או׳ ל״ד. ומ״ש אין להחמיר בזה ר״ל ולעשוח ע״י עכו״ם. ועיין לעיל או׳ ס״ה.

סט **סט) [סעיף יוד׳] אדם שלא מל וכו׳** דחיישינן שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת ב״י. לבוש.

ע ע) **מוהל** שבא למול בשבת ואמר שכבר מל פעם אחת בחול נאמן וא״צ להביא ראיה. נאמן שמואל סי׳ י״ט.

עא עא) **שם. אדם שלא מל וכו׳** וה״ה אם מל ולא פרע מעולם אסור לפרוע בשבת וטעם אחד להם. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ כ״ג. ר״ז או׳ י״ג ולענין אם יכול אחד למול ואחד לפרוע כתבנו לעיל או׳ י״ב יעו״ש.

עב עב) **שם. אדם שלא מל וכו׳** ואפי׳ אם עומד אצלו מוהל מומחה ומשגיח במעשיו בדקדוק אפ״ה לא שרי למול בשבת. ברכ״י ביו״ד סי׳ רס״ו בשיו״ב או׳ ב׳.

עג עג) **שם. לא ימול בשבת.** וה״ה ביו״ט אך ביו״ט שני יש להקל אם יש שם מוהל מומחה לעיין עליו. ברכ״י בשיו״ב שם.

עד עד) **שם. לא ימול בשבת.** בשו״ת שבו״י סי׳ כ״ה כתב שאם אין מוהל אחר ויודע בעצמו שיכול למול שרי יעו״ש. אבל הרב רפאל ישעיה אזולאי בתשו׳ כי באה בס׳ חיים שאל סי׳ נ״ח כתב דאפי׳ בחול מעכבין על ידו שלא ימול אם לא יש מומחה עומד ע״ג משום סכנה ואפי׳ אם יעבור יום ח׳ יעו״ש והסכים ע״י הרב מור אביו שם בסי׳ נ״ט יעו״ש. והב״ד בשיו״ב שם או׳ ג׳ זכ״ל ח״ג חי״ד או׳ קכ״ט.

עה עה) **שם. לא ימול בשבת.** ומי שמחלל שבת בפרהסיא אם מותר להיות מוהל עיין בשו״ת מחנה חיים סי׳ ך׳ שכתב שהוא איסור גמור ואם מל איש כזה הוי התינוק כמי שלא נימול רק ע״י עכו״ם ומי שמניח לו למול בשבת עובר על לפ״ע כי המומר לא עשה מצוה והוא חילול שבת וצריך להודיע כן ברבים יעו״ש. ועיין ביו״ד סי׳ רס״ד סעי׳ א׳ ובהגה שם בדין מומר ודוק:

עו עו) **שם. אבל אם מל פעם אחת וכו׳** ולא בעינן אתחזק ג׳ זמני. ב״י. ועיין לקמן או׳ ע״ח:

עז עז) **שם. ואפי׳ אם הוא אבי הבן.** ואע״ג דגבי אבי הבן יש לאסור משום דמילה הוא פסיק רישיה גבי דידיה דהא מכוין לתקן את בנו אבל לגבי אחר לא מיקרי תיקון אפ״ה המנהג להתיר. הגהת הלבוש. תו״ש או׳ כ״ב:

עח עח) **שם. ואפי׳ אם הוא אבי הבן.** ואע״ג דלא מל רק פעם אחת ואיכא אחר דמל זימני טובא אפ״ה שרי. ב״י. עו״ש או׳ ט׳ תו״ש שם:

סימן שלב

א א) **[סעיף א׳] אין מילדין וכו׳ דאיכא טרחא יתירה.** רש״י ואין בה סכנה. לבוש. משמע הא איכא סכנה שרי. ולמ״ד יש בלידה איסורא דאו׳ שעוקר דבר מגידולו כמ״ש במש״ז או׳ א׳ אסור. א״א או׳ ב׳ וע״כ יש להחמיר ואין להתיר כ״א ע״י עכו״ם כמ״ש לקמן או׳ ג׳ יעו״ש:

ב ב) **שם. אין מילדין וכו׳** בטור כתב אבל מסעדין אותה לאחוז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו וכו׳ אבל בב״י תמה עליו כיון דכתב הרא״ש דר״י נסתפק בהא דקתני מתני׳ אבל מסעדין איו״ט דוקא קאי או דלמא אפי׳ בשבת שרי וא״כ כיון דר״י מספקא ליה האיך כתבה הטור לענין שבת יעו״ש ועיין באחרונים מה שתירצו דברי הטור. ומ״מ דעת רש״י ז״ל שפי׳ במשנה אבל מסעדין ביו״ט משמע אבל בשבת יש לאסור. וכ״כ בהדי״א בפי׳ ר״ח וכ״נ דעת הש״ע שלא העתיק כאן דברי הטור אלא לקמן בסי׳ תקכ״ג לגבי יו״ט משמע דס״ל דבשבת יש להחמיר. וכ״ה דעת המ״א סק״א. וכ״כ א״ר או׳ א׳ דהמי״ט ואחרונים הסכימו דכל צרכי לידה דסי׳ תקכ״ג אין עושין בשבת ואפי׳ לסעדה אסור וכ״ה בראב״ן סי׳ שע״ה עכ״ל. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ ח״א כלל נ״ט או׳ י״ג, וכ״ה דעת האחרונים:

ג ג) **שם אין מילדין וכו׳** ואם היא מבכרת שיש חשש סכנה או אפי׳ אינה מבכרת שלפעמים ימצא שילידתה קשה ויש חשש סכנה יש להתיר ע״י עכו״ם משום דיש לחוש למ״ד יש בלידה איסור תורה כמ״ש לעיל או׳ א׳ אבל ע״י עכו״ם שרי כמ״ש לקמן סעי׳ ד׳:

ד ד) **[סעיף ב׳] אין מפרכין פי׳ אין מעבירין.** טור לעיל סי׳ שכ״ח:

ה ה) **שם. ואין סכין אותה בשמן.** שאסור לטרוח בשביל בהמה, ר״ז או׳ ב׳:

ו ו) **שם. והנ״מ בגמר מכה.** פי׳ שנתרפית המכה. רש״י:

ז ז) **שם. משום תענוג.** אין לשפוך מים קרים על בהמתו על כל גופה כדי לקררה אעפ״י שאינו מדיח גופה וכריסה ע״י שפשוף. בית יהודה סי׳ ג׳:

ח ח) **[סעיף ג׳] אם אכלה כרשינין הרבה וכו׳** וע״י אכילה מרובה אחזה חולי שקורין מינייזונ״א וצריכה להשתלשל ולהוציא רעי. רש״י:

ט ט) **שם. יכול להריצה בחצר כדי שתיגע ותתרפה,** כצ״ל בה״א והוא לשון ריפוי שיהיו מיעיה רפויים בשילשול ומוציאה רעי. רש״י תו״ש או׳ ב׳:

י י) **שם. יכול להריצה וכו'** דלא גזרו משום שחיקת סמנין ברפואת בהמתו דאין אדם בהול כ"כ על רפואת בהמתו דליתי לידי שחיקת סמנים ב"ח. ט"ז סק"ב אבל רטיה אסור להשים על בהמה בשבת דאיכא ממרח כבסי' שכ"ח בט"ז ס"ק ח"י יעו"ש. מש"ז או' ג' ועיין לקמן או' י"ב וי"ג:

יא יא) **אסור** למשוח בהמה בשבת בדעגאח"ן או שפיגינא"ר לרפואה. תשו' דברי נחמיה חא"ח סי' כ"ב. פת"ע:

יב יב) **שם. יכול להריצה וכו'** אבל אסור לעשות בשביל בהמה שום מלאכה דאו' או דרבנן אפי' היא מתה אבל מותר לומר לעכו"ם לעשות לה רפואות כשהיא חולה. ח"א כלל נ"ט או' א' ועיין לקמן או' י"ד:

יג יג) **[סעיף ד'] יכול להעמידה במים וכו'** דלא גזרינן משום שחיקת סמנים ברפואת בהמה. אבל בעל התרומה ס"ל דהליכה בחצר דוקא התירו דלא ניכר כ"כ משום רפואה אבל העמדת בהמה במים מוכחא מילתא טפי משום רפואה ואסור וכן פסקו סמ"ג וסמ"ק ונראה דיש לכל אחד להחמיר בפלוגתא דרבוותא ובש"ע דפסק לקולא היינו להורות לאחרים. ב"ח:

יד יד) **שם. שאם לא יקיזו לה דם תמות וכו'** משמע שאם אינו מתירא שתמות אסור וצ"ע שהרי מותר לומר לעכו"ם לחלוב ובודאי משום זה לא תמות אלא שיש לה צער כדאיתא בסי' ש"ה וא"כ מ"ש הקזה שהרי יש בחלב ההוא איסור מה"ת וא"כ ה"נ אם הבהמה מצטערה וצריך להקזה מותר וצ"ל דבאמת אם חושש לחולי נמי מותר ולא ממעט אלא מה שלפעמים מקיזין לסוס כדי שתאכל בטוב אעפ"י שהיא בריאה דזה אסור. ח"א ונ"א כלל נ"ט או' א':

טו טו) **שם. מותר לומר לומר לעכו"ם וכו'** והטעם במרדכי משום דאם לא נתיר לו ע"י עכו"ם יעשה בעצמו. ט"ז סק"ג. מ"א סק"ג. א"ר או' ב' ועי"ש מ"ש על סיום דברי הט"ז ומה שתירץ פרמ"ג יעו"ש:

טז טז) **שם. מותר לומר לעכו"ם וכו'** עיין בשו"ת מהר"ם שיק תא"ח סי' קנ"ד באווזא אחת נסתכנה ע"י הלעטה בש"ק אי רשאי לצוות לעכו"ם לנתור כדי שיוכל למכרה לעכו"ם שאין העכו"ם קונים אם מתה קודם נחירה ויש הפסד ממון וכתב שם להקל לומר כל שינחור אינו מפסיד או לקרות לעכו"ם והוא בעצמו יבין מה לעשות אבל לצוות לעכו"ם לנחור אסור יעו"ש. וכ"כ בס' בית אפרים אמנם בס' דברי יוסף ח"ב על יו"ד סי' ס"ה ובסימני ספרו סי' תל"ט השיב על דבריהם והוכיח דשרי וכתב דבאווזות בנ"ד יש עוד לומר דהוה הפ"מ ועוד דגוי הנוחר אינו עושה רק ספק מלאכה יעו"ש. א"ח או' ג'.

סימן שלג

א א) **[סעיף א'] אעפ"י שמותר להסתפק ממנו וכו'** פי' אע"ג דק"ל כר"ש דלית ליה מוקצה אלא בגרוגרות וצימוקים דדחייא בידים כמ"ש סי' ש"י היינו כשרוצים להסתפק ממנו אבל אם אינו רוצה להסתפק ממנו אלא להתחיל לפנותו לבד אסור אם לא לדבר מצוה, עו"ש או' א' והטעם משום טרחא. ב"י תו"ש שם.

ב ב) **שם. אסור להתחיל בו וכו'** ואם התחיל בו מבע"י שרי לפנותו בשבת אף לדבר הרשות. ב"י עו"ש שם מ"א סק"ב מיהו הט"ז סק"א הרבה להקשות ומסיק דאסור לפנותו בשבת לדבר הרשות אעפ"י שהתחיל בו מבע"י יעו"ש והסכים על ידו הא"ר או' א' אבל החמ"ט או א' והנה"ש או' א' השיגו על קושיית הט"ז והסכימו לדברי ב"י יעו"ש, וכ"פ התו"ש או' ב' ח"א כלל מ' או' ד':

ג ג) **שם. אסור להתחיל בו לפנות.** אבל מותר לעשות בו שביל ברגליו לכאן ולכאן דרך הליכתו בכניסתו וביצי אתו גמ' מ"א סק"ג תו"ש או' ג' ועיין לעיל סי' ש"ח או' כ"ח:

ד ד) **שם. אלא לדבר מצוה.** ומפנה אפי' מגג לגג ובחלונות ובסולמות. ב"י. מ"א סק"ד. תו"ש או' ד' ר"ז או' א'.

ה ה) **שם. כגון שפינהו להכנסת אורחים וכו'** שאין לו מקום לבה"מ. לבוש:

ו ו) **שם. כגון שפינהו להכנסת אורחים וכו'** וזהוא שבאו סמוך לשבת ולא היה פנאי אבל אם היה שהות מבע"י לא הותר להתחיל לפנות דאפי' במועד מלאכות המותרות בו אסור לכוין להניחן במועד גם השוכח פושע הוא. מו"ק:

ז ז) **שם. להכנסת אורחים.** או שאר סעודת מצוה. ר"ז שם. ועיין לקמן או' י"ב:

ח ח) **שם. מפנה ממנו ה' קופות.** ולא יותר דהוי טירחא יתירה. ב"י לבוש והיינו לאורח אחד כמ"ש סעי' ג':

ט ט) **שם. אבל כולו לא יפנה וכו'** אפי' אם אין שם אלא ג' או ד' קופות. ב"ח א"ר או' ב' ואם המקום מרוצף באבנים דליכא למיחש לאשוויי גומות מותר לכבדו. שה"ג. ואפשר דדעת הפו' שלא כתבו זה ס"ל דלא פלוג ועיין לקמן סי' של"ז סעי' ב':

י י) **שם. הגה וכל שבות שהתירו וכו'** עיין סי' ש"ז סעי' ה':

יא יא) **שם. בהגה מותר ג"כ לצורך אורחים.** הסועד עם האורחים (היינו באינו מזומן לכבודם) הוי סעודת הרשות רק שבעה"ב המזמינם עושה מצוה. מ"א סק"ה. ואינם נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת. ר"ז או' ו' וכ"כ בפי' בשם תה"ד סי' ע"ב:

יב יב) **שם. בהגה. אבל כשזימן חבירו וכו'** פשוט דאין בכלל זה המזמן חבירו לבוא אצלו לכבוד אורח הבא אצלו שגם חבירו בכלל אורח לענין זה (דשרי לפנות בשבילו) וכ"ש שאר סעודת מצוה (דשרי לפנות בשביל כולם) ט"ז סק"ב. תו"ש או' ו' ומיירי כשא"א לקיים מצות הסעודה במקום אחר כ"א במקום שהיה האוצר של תבואה ופשוט פתה"ד או' א' ועיין לעיל או' ה':

יג יג) **שם. בהגה. אבל כשזימן חבירו וכו'** וכן אם האורחים משלמים בעד הסעודה אינם בכלל צורך אורחים. א"ח או' א':

יד יד) **שם. בהגה לא מקרי אורחים.** וכ"מ שנזכר כבוד אורחים היינו שהם ראויים לכבוד כגון בעלי תורה או בעלי שם טוב ומעשים טובים או עני בן טובים או עשירים שראוי לכבדם שאינם עושים רעה ולא הגרועים שמהרה יפולו או הקבצנים שעוברים ושבים בשביל טרף ומזון והם בכלל צדקה ואינם בכלל כבוד אורחים. סולת למנחה כלל ע"ו דין ג':

טו טו) **שם. בהגה ואינה סעודת מצוה וכו'** ועיין בתשו' חו"י סי' ע' שמפרט שם איזה נקרא סעודת מצוה ובמ"א לקמן סי' תקס"ח סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד ומה שמפלפלים בד"ת בתוך הסעודה כתב שם בחו"י דלא מקרי ס"מ כ"א דרשה המיוחדת לאותה סעודה יעו"ש:

טז טז) **שם. בהגה ואינה סעודת מצוה וכו'** וע"כ נהגו לומר שירות ותשבחות להקב"ה ובזה יש היתר כשמזמין חבירו או כשמקיזין, א"ר או' ה' בשם מהר"ם סי' תר"ה:

יז טוב) **[סעיף ג'] לכל אורח ואורח.** ובלבד שלא יגמור את האוצר ר"ז או' ד':

יח חי) **שם. או אחר יפנה בעדו,** ובלבד שלא יפנה כל אחד יותר מד' וה' קופות. ב"י.

יט יט) **שם. בהגה חביות של יין שהובאו וכו'** אפי' מבע"י. ואם צריך לשתות ממנו בשבת נמי אסור לפנותו אלא ימשוך שם ממנו ואם א"א בענין אחר שרי לפרקן. מ"א סק"ו. א"ר או' ג' תו"ש או' ט' ר"ז או' ה' ח"א כלל מ' או' ד' ועיין לעיל סי' שכ"ה סעי' ח' בענין אם באו מחוץ לתחום יעו"ש:

כ כ) **שם. בהגה. אסור להורידם בשבת** אפי' ע"י עכו"ם אלא במקום הפסד גדול ר"ז שם ואם העכו"ם מעצמו פורקן בשבת א"צ למחות בידו. א"א או' ז':

כא כא) **שם. בהגה אם לא לכבוד אורחים וכו'** להושיבם שם ר"ז או' ה' ואם הוא יותר מט"ו האין אסור כמ"ש סעי' א' ד"ט. וט"ז סאין הוא אמה על אמה ברום אמה וג' אצבעות לפי חשבון המקוה מ"א סק"ז א"ר או' ד' (ויש שם ט"ס) תו"ש או' יו"ד ר"ז שם. ועיין בס' מנחת פתים שכתב דבב"י מבואר דלר"ש בפחות מט"ו סאין אין שם אוצר עליו ומותר לפנות אף לדבר הרשות כל שאין בכל האוצר ט"ו סאין וכן מבואר באו"ז הגדול ה"ש סי' פ"ז יעו"ש א"ח או' ב' ועיין מש"ז או' א':

סימן שלד

א א) **[סעיף א'] אם הוא בלילה קודם סעודה וכו'** וכל שהוא קודם אכילה אפי' בסוף הלילה מציל מזון ג' סעודות משא"כ שחרית דוקא קודם סעודה כלומר זמן סעודה עד סוף שעה ששית אבל אחר שעה ששית עבר זמנה ואינו מציל ב' סעודות אעפ"י שהוא קודם אכילה. ב"ח מיהו העו"ש או' א' כתב על דברי הב"ח הנז' צ"ע וכ"כ המש"ז או' א' דהא ג' סעודות מחויב אעפ"י שעבר זמנם כמ"ש סי' רצ"א יעו"ש.

ב ב) **שם יכול להציל וכו'** ואפי' יש לו מה יאכל. ב"י מ"א סק"ד. א"ר או' א' ר"ז או' ג' ואם יכול להציל גם לבני ביתו או אם מתענה עיין לקמן או" כ"א וכ"ב:

ג ג) **שם. והראוי לבהמה לבהמה.** משום דאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו ולכך מציל גם לבהמה מזון ג׳ סעודות. תו״ש או׳ א׳ וכ״כ בס׳ תפארת ישראל בקו׳ נפלאות על המשניות פט״ז דשבת מ״ב יעו״ש. וכ״כ המו״ק והב״ד הפתה״ד או׳ ב׳ וכתב דזהו דרך דרש אבל לפום דינא אין להתיר להציל לבהמה ג׳ סעודות אם אין רגילה לאכול ג״פ ביום אלא כשיעור אכילתה של אותו יום ולא יותר ומ״ש אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו היינו כששניהם רעבים והביא סמוכות לדבר יעו״ש.

ד ד) **שם. ובשחרית מזון ב׳ סעודות.** ופשוט דשרי להציל לחם משנה לכל סעודה. תו״ש או׳ ב׳ ובענין המשקין כתב שם התו״ש דאפי׳ במקום דשכיח יין טובא נמי לא התירו יותר מג״ס יין דאזלינן בתר רובא דעלמא אבל בשאר משקין נראה פשוט דשרי להציל לצורך שתיית כל היום כולו יעו״ש. ועיין לקמן רס״י של״ה:

ה ה) **שם. ובשחרית מזון ב׳ סעודות.** ועיין במש״ז או׳ א׳ שכתב שאעפ״י שכבר אכל כל שהוא בבקר מציל ב׳ סעודות שאותה אכילה של שחרית לאו עיקר סעודה ועיקר סעודה בצהרים יעו״ש והסכים על ידו הפתה״ד או׳ א׳ וכתב ומכאן סמך גדול לנוהגים ביום ש״ק כי בצאתם בבקר מבהכ״נ אוכלין אכילת עראי בפת הבא בכסנין בלי נט״י והמוציא ומברכין אחריה מעין ג׳ ובצהרים עורכין שלחן וקובעין שם סעודה שנייה אלא שאח״כ הביא דעת הפ״ו ומהאר״י ז״ל דצריך לעשותה תיכף אתר התפלה וסיים דלכל מנהג יש סמך ורק שהאוכל עראי בבקר יזהר שלא ימלא כריסו במעדנים ואח״כ לא יוכל לעשות סעודת העיקר בצהרים ואם אינו יכול להעמיד על עצמו ישנה מנהגו ויקבע הסעודה בבקר ויאכל מעדנים לשובע:

ו ו) **שם. ודוקא בני הבית וכו׳** כ״כ הרא״ש בשם ר״ת. מיהו בתו׳ ר״פ כל כתבי כתבו בשם ר״ת באותו בית או באותו חצר וכ״כ הר״ן בשמו וכ״נ מלשון הרמב״ם כמ״ש המ״מ. וכתב הב״ח דהרא״ש מיירי שהבתים עומדים כל א׳ בפ״ע כבתי דידן והר״ן איירי שהרבה בתים עומדים בחצר אחד דאז כולם חשובים כבית אחד. והתו׳ איירי בשניהם ולכן כתבו באותו בית או באותו חצר ע״כ. ועיין סי׳ תקל״ה שיש חילוק בין בית לחצר. תו״ש או׳ ג׳:

ז ז) **שם. משום דאיכא למיחש וכו׳** ואע״ג דלגבי מת מתירין להציל כדי שלא יכבה כמ״ש רס״י שי״א והכא אסרינן להציל כדי שלא יכבה הטעם כתבו התו׳ דמ״ד ע״א משום שאין אדם מצטער על ממונו כמו על מתו ואי שרית ליה מתוך שיהא טרוד להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות בשוגג אבל על מיתו מצטער ביותר ואי לא שרית ליה אתי לכבויי במזיד עכ״ל והביאו הע״ז סק״א והחו״ש או׳ ד׳ יעו״ש:

ח ח) **שם. אבל בתים הקרובים וכו׳** שאינם בהולים כ״כ טור לבוש

ט ט) **שם. כל מה שירצו.** דליכא דמיגזר בהו מידי. לבוש:

י י) **שם. כל מה שירצו.** דוקא במזון דבהיתרא קטרח דבני טלטול נינהו ולחצר המעורבת (כמ״ש סעי׳ יו״ד) דוקא אבל כתבי הקודש דבאיסורא קטרח למבוי שאינו מפולש (כמ״ש סעי׳ י״ז בהגה) אף בבתים הסמוכים לדליקה לא התירו יותר ממה שהתירו לאותו בית שנפלה בו הדליקה ב״ח. מיהו השכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ כתב על דברי הב״ח הב״ח הנז׳ דלא נהירא יעו״ש:

יא יא) **[סעיף ב׳] יש מתירין לטלטל וכו׳** הוא דעת סה״ת שמביא הטור והיש אוסרים הוא דעת הטור החולק עליו. וכתב הב״ח דהסה״ת קאי אדברי ר״ת שהתיר לבתים הקרובים לדליקה להציל יותר ממה שהוא צריך ולפ״ז יכולין ג״כ להציל אפי׳ מעות ודברים המוקצים דלא בהילי כולי האי כיון שהדליקה הוא בבית אחר יעו״ש, וכ״כ הפרישה או׳ א׳ וכ״נ דעת הב״י. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ מ״א סק״א. א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל מ״ה או׳ ו׳ מיהו מהרי״א ז״ל דקדק מדברי הר״ן בפ׳ מי שהחשיך דבעה״ת אפי׳ בבית עצמו שנפלה בו הדליקה התיר ושהטור לא הקשה עליו אלא לענין שאר בתים שאין הדליקה בהם אבל על הבית שהדליקה בו לא הקשה דשפיר דמי להתיר לו טלטול מוקצה כי היכי דלא ליתי לכבויי עכ״ל והביאו ב״י, וכ״ה דעת הט״ז סק״ב יעו״ש. אמנם הב״י תמה על דברי מהרי״א הנז׳ וכתב ליישב בדוחק יעו״ש.

יב יב) **ובאו״ה** כלל נ״ט סי׳ מ״א כתב ועתה בזה״ז שאין לנו רה״ר (עיין לקמן סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ דאיכא פלוגתא בזה) וליכא למיגזר אטו דאורייתא אם נפלה דליקה בביתו בשבת יכול להציל כל דבר כדי שלא יבא לכבות מפני שאדם בהול על ממונו וכ״ש אם נפלה דליקה בחצר אחרת דעדיף טפי ויכול להציל כ״ד ואפי׳ מעות ושאר דברים המוקצין יכולין להציל במקום פסידא ואין לחוש לאיסור מוקצה וכו׳ ודוקא באיסור דרבנן אבל לחפרן בקרקע ולחלל שבת בשום מלאכה דאו׳ אבות או תולדות עבור ממון כלל לא עכ״ל ובהגה שם כתב ומאחר דטעמא מפני שאדם בהול על ממונו שמא יכבה ה״ד הוא בעצמו ובניו ואשתו אינן צריכין לחוש לאיסור כרמלית ותחומין וחצר שאינה מעורבת אבל חבירו דל״ש האי טעמא ודאי אסור להוציא וכו׳ ומיהו באיסור מוקצה דלית ליה שורש בדאו׳ כלל נראה דמותר לכל אדם לסייעו לטלטל ולהוציא לחצר אפי׳ שאינה מעורבת וגם להוציא לכרמלית

מסופק שם אם מותר דאפשר דמותר לאדם אחר לסייע אותו יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ ח״א כלל מ״ה או׳ ח׳ מיהו כתב שם הח״א על דברי או״ה הנז׳ דכל דבריו צע״ג כי לא נמצא כן בסה״ת ובשום פוסק עכ״ד.

יג יג) **שם. כדי להצילם מפני הדליקה וכו׳** כי היכי דשרי למי שהחשיך לו בדרך לטלטל כיסו פחות פחות מד׳ אמות. טור בשם סה״ת. והיש אוסרים ס״ל דהתם שאני כדי שלא יבא לידי איסור דאו׳ לטלטלו בהדיא אבל הכא ליכא למיחש שיבא לידי איסור גדול כמ״ש הטור יעו״ש.

יד יד) **שם. או מאנסים וכו׳** וז״ל מי״ט וכן התיר מהר״ש בדרשתו אפי׳ לטלטל לחוץ ולהוציאה כי המבואות שלנו אינם רה״ר ודוקא במציאה שלא היתה שלו אסרו. וכתב עו״ש על שק שיש בו מעות והוא קשור למעלה בפיו בשעה שאויבים באים לקחת יכול לחתוך בסכין ולשבר הקשר כדי להציל מהן אפי׳ בשבת אך להתיר הקשר אסור עכ״ד א״ר או׳ ב׳ והר״ז או׳ ב׳ כתב דיש להקל דוקא באיסור מוקצה ולא באיסור כרמלית וגם דוקא בבית הקרוב לדליקה ולא בבית שיש בו הדליקה יעו״ש. וכ״ז לדעת המתירין אבל לדעת האוסרים אפי׳ טלטול מוקצה אסור:

טו טו) **שם. דבמקום פסידא אין לחוש וכו׳** והא דאמרינן שכח ארנקי בחצר אסור לטלטלו אפי׳ ע״י ככר או תינוק שאני התם דפשע בשכחה וכמ״ש סי׳ רס״ז סעי׳ ח׳ ועוד שיכול לישב ולשמרו או ליתן לשומר עכו״ם. מ״א סק״ב.

טז טז) **שם. ויש אוסרים וכו׳** והב״ח הכריע כדברי המתירין מ״א סק״ג א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ז׳ ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו דכל היכא שכותב הש״ע יש מתירין ויש אוסרים דדעתו לפסוק כדעת האוסרים ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המתירין יעו״ש ומ״מ נ״ל דדוקא מפני הליסטים או מפני הדליקה התירו דהדבר בהול וחיישינן שיבוא לידי איסורא דאו׳ אבל אם ירדו גשמים על הסחורה המוקצה אסור לכ״ע לטלטל ע״י ישראל. מ״א שם. תו״ש שם. ר״ז שם:

יז טוב) **שם. יש מי שאוסר.** ועיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ה שסתם להתיר שבות ע״י עכו״ם כשיש לדבר צורך הרבה יעו״ש ובדברינו לשם או׳ מ״א.

יח חי) **שם הגה. ועיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ י״ט.** ר״ל דשם סתם הש״ע להתיר לקרוא עכו״ם אעפ״י שיודע שיציל וכן מותר לומר לעכו״ם כל המציל אינו מפסיד יעו״ש ובדברינו לשם או׳ ק״ל:

יט יט) **[סעיף ג׳] הציל פת נקיה וכו׳** שזהו ערמה הניכרת שודאי לא יאכל פת הדראה בעוד שיש לו פת נקיה אבל אפכא שרי שיכול לומר מתוך הבהלה הצלתי פת הדראה אבל אינני חפץ בו אלא פת נקיה אני רוצה. לבוש:

כ כ) **שם. הציל פת נקיה וכו׳** ואפי׳ יש לו בני בית שרגיל להאכילם פת הדראה אפ״ה לא יציל. תו״ש או׳ ח׳ ועי״ש מה שהשיג על העו״ש ומה שיש לחלק מכאן לסי׳ תק״ו סעי׳ ז׳ לגבי יו״ט יעו״ש. וכ״כ הפתה״ד או׳ ג׳:

כא כא) **שם. הציל פת נקיה וכו׳** ואפי׳ הציל הוא פת הרבה רשאים בני ביתו להציל כל אחד מזון ג׳ סעודות. מ״א סק״ד תו״ש שם. ר״ז או׳ ג׳ ומ״ש ואפי׳ הציל פת הרבה כתב הא״א או׳ ד׳ דהיינו אם עבר והציל יותר מג׳ סעודות או י״ל דדשאי להציל ג׳ סעודות לכל בני ביתו הרגיל להאכילם עכ״ל והתו״ש שם כתב כגון שהציל פת הרבה בכלי אחד כמ״ש סעי׳ ו׳:

כב כב) **ונראה** דאפי׳ אם מתענה בשבת ת״ח נמי שרי להציל דלא חילקו חז״ל וכמו שהתירו להציל אפי׳ ביש לו מה לאכול. תו״ש שם. ועיין לעיל או׳ ב׳ מיהו הפתה״ד או׳ ה׳ מפקפק בזה בדין של המתענה ודעתו להחמיר:

כג כג) **ויכול** להציל ג׳ סעודות מכל מין ומין שאם הציל בשר ג׳ סעודות יכול אח״כ להציל דגים שיכול לומר בדגים אני חפץ. ד״מ או׳ א׳ מ״א סק״ה א״ר או׳ ד׳ תו״ש שם. א״א או׳ ד׳ ר״ז שם:

כד כד) **שם. אבל איפכא שרי.** ואפי׳ לכתחלה יכול להציל פת הדראה ואח״כ פת נקיה תו״ש שם.

כה כה) **[סעיף ד׳] אבל** לא משבת ליוה״כ וכו׳ כגון שחל יוה״כ בא׳ בשבת דהא לא אכיל עד לאורתא ולאורתא ליטרח ולייתי. רש״י. והתו׳ כתבו דליוה״כ עצמו להאכיל בניהם נמי אסור להציל. ואע״ג דלא מיקלע יוה״כ ושבת סמוכים להדדי (כמ״ש לקמן רס״י תכ״ח) כתבו דין זה לאשמעינן דאם יוה״כ ביום ה׳ וידע שלא ימצא לקנות ביום ו׳ מצילין. מ״א סק״ו. וה״ה איפכא קמ״ל דאם חל יוה״כ ביום ב׳ וידע שביום א׳ לא ימצא לקנות אפ״ה לא הותר לו להציל בשבת ליוה״כ. מחה״ש. מיהו התו״ש או׳ ט׳ כתב על דברי מ״א הנז׳ דאין זה ברור כ״כ ויותר נראה דנ״מ לאותן הנוהגין לעשות שני ימים יוה״כ דהם אסורים במלאכה ביוה״כ כדאיתא בססי׳ תרכ״ד יעו״ש. ועוד י״ל איידי דבעי למימר אבל לא משבת ליו״ט ולא לשבת הבאה דשייכא בזה״ז תני כל לשון הברייתא דזהו לשון הברייתא בשבת קי״ז ע״ב.

כו כו) **שם. אבל מיוה"כ למוצאי יוה"כ מצילין וכו'** מפני עגמת נפש ובירוש' משמע מפני הסכנה (פי' שיתענו עוד עד שיכינו) ר"ן. וצ"ל דבשבת לא רצו להתיר מה"ט למוצאי יוה"כ דחמירא. מ"א סק"ז. תו"ש או' יו"ד.

כז כז) **[סעיף ח'] מצילין לחולה וכו'** דלא חילקו חכמים בשיעור ג' סעודות בין להקל בין להחמיר מ"ב או' ט"ו.

כח כח) **שם. מצילין לחולה וכו'** נסתפק התו"ש אי יכול להציל לחולה ולזקן מאכל שאינו ראוי להם והאריך בצדדי הספק יעוש"ב. ודעתי הקצרה נוטה שאינו יכול. מחב"ר או' א' וכ"כ הפתה"ד או' ד' אבל השש"א כתב דיכול להציל יעו"ש.

כט כט) **ואם** מותר לעשות סגולה כדי לכבות הדליקה בשבת כגון ע"י שמראין נגד האש בגד המלוכלך בדם נדה כמ"ש הרב פחד יצחק ז"ל מע' הדלת דצ"ז ע"ד או לומר מזמור שירו לה' שיר חדש כנגד האש. ועיין פתה"ד או' ו' שהביא תשו' לב חיים ח"ב סי' פק"ח שמתיר יעו"ש ובאו' ז' שקיל וטרי בהא אם יש בבגד זה המלוכלך בדם נדה משום מוקצה וסיים דאם היא סגולה בדוקה ומומחית שרי וליכא איסור מוקצה בכה"ג וכ"ש אם הדם יבש יעו"ש.

ל ל) **[סעיף ו'] היינו דוקא בשני כלים.** ואפי' נושא אותם בפעם אחת אסור וכ"נ הסכמת הפו' עו"ש או' ה'.

לא לא) **שם. ואפי' פירש טליתו וכו'** אפי' אם היה המזון בכלים ומערה אותן לתוך הטלית שרי אבל להניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת אחת אסור כיון שהם כלים מחולקים. מ"מ ור"ן. מ"א סק"ח. תו"ש או' י"ב. ר"ז או' ו'.

לב לב) **[סעיף ז'] ומותר להציל כלי תשמישו וכו'** פי' לצורך סעודה. מ"א סק"ט. וכלי שתיה יכול להציל לצורך כל היום. תו"ש או' י"ג.

לג לג) **שם. כגון כוסות וכו'** וה"ה כפות וסכינים וכדומה. א"א או' ט':

לד לד) **[סעיף ח'] וחוזר ולובש ומוציא וכו'** והא דלא שרינן הכי גבי אוכלין היינו התם דבידים הוא מוציא ומתוך שהוא בהול על ממונו אי שרית ליה אתי לכבויי אבל הכא כיון שאי אתה מתירו אלא דרך לבישה רמי בנפשיה ומדכר. לבוש. ט"ז סק"ה. אבל להוציא לבוש בידו לא התירו אפי' לחצר המעורבת כ"א מה שצריך לאותו יום ותו לא כאוכלין ומשקין מש"ז או' ה' ועיין לעיל סי' ש"א או' רנ"ג:

לה לה) **שם. וחוזר ולובש ומוציא וכו'** אפי' כל היום כולו. ר"ז או' יו"ד.

לו לו) **שם. וחוזר ולובש ומוציא וכו'** וגם אחרים מותרין להציל בשבילו בדרך זה בין אוכלין (הצריך לו לאותו יום) בין מלבושים ח"א כלל מ"ה או' ד' ועיין לקמן או' מ"א:

לז לז) **שם. וחוזר ולובש וכו'** ואפי' לובש בו בענין שאין דרך ללבוש כן בחול כגון ב' חגורות זה ע"ג זה ואעפ"י שי"א שהשני הוא כמשאוי כמ"ש בסי' ש"א (סעי' ל"ו בהגה) מ"מ בדליקה הקילו ר"ז שם. ואם מותר לצאת בהם לרה"ר עיין לקמן או' מ"ט:

לח לח) **שם. ויש מי שאומר וכו'** ולעיל סי' ש"א סעי' מ"ד פסק בסתם כסברא ראשונה וכן נ"ל עיקר כי כל הפו' שראיתי פסקו הכי ודעת הרמב"ם שהביא ב"י יחידאה הוא ועוד שאפשר שגם הרמב"ם מודה לזה. א"ר או' ה' יעו"ש. וכן הכריע בשו"ת שואל ומשיב ח"ב סי' א' כדיעה ראשונה יעו"ש. וכ"ה דעת האחרונים. וכ"כ לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ כותב ויש מי שאומר דדעתו לפסוק כסתם ורק אם היש מי שאומר הוא להחמיר חושש לו לכתחלה דוקא אם אפשר יעו"ש:

לט לט) **[סעיף ט'] ואומר לאחרים בואו והצילו לכם וכו'** ואם לא אמר להם הכי עיין לקמן או' מ"ד:

מ מ) **שם. ואומר לאחרים וכו'** ואעפ"י שיודע בהם שיחזירו לו. ר"ז או' ז':

מא מא) **שם. בואו והצילו לכם וכו'** משמע דדוקא שיכול לומר בואו והצילו לכם אבל אינו יכול לומר בואו והצילו לי כיון דלא הותר לו להציל יוחר מג' סעודות וכ"ה בהדיא בגמ' ומיהו נראה דאם הוא אינו מציל כגון שהוא אדם גדול ואין דרכו בכך או שמפחד להתקרב אל הדליקה יכולין אחרים להציל בעדו מזון ג' סעודות וכן כל מה שהותר לו להציל מותר לאחרים להציל בשבילו אם הוא אינו יכול להציל. וכ"מ מסעי' ה':

מב מב) **שם. כל אחד מזון ג' סעודות.** אבל יותר אסור ב"י מ"א סק"י. ח"א או' יו"ד. ר"ז שם:

מג מג) **שם. ויכולין ללבוש וכו'** ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לי והם לובשים כל מה שיכולין ללבוש ועוטפים כל מה שיכולים לעטוף ומוציאים ופושטים וחוזרים ולובשים ומוציאין. ר"ז או' יו"ד. וכ"ה בהדיא בגמ' שכתב לחלק דדוקא במזונות אינו יכול לומר הצילו לי אבל בבגדים שרי:

מד מד) **שם. כיון שאמר הצילו לכם.** ואי לא אמר הצילו לכם דעת הר״ן אפ״ה הוי הפקר כיון שאינו יכול להציל יותר מג׳ סעודות והו״ל כמציל מזוטו של ים. והביאו ב״י. אבל הב״ח כתב דאם לא אמר הצילו לכם לא הוי הפקר כיון שיכול להציל ע״י עכו״ם כמ״ש סעי׳ כ״ו. והביאו מ״א ס״ק י״א וכתב עוד טעם אחר דבלא אמירה יכול לומר אני הייתי ממציא לי אנשים ישראלים שהיו מצילים ומחזירים לי עכ״ל. וכתבו הח״מ או׳ ג׳ דנראין דברי הב״ח ומ״א אם היו שם נכרים או ישראלים הרבה אבל אם לא היו שם רק אלו המצילים לכ״ע זכו. והא״א שבגליון הש״ע או׳ א׳ כתב דהמוחזק יכול לומר קים לי יעו״ש. ואם אמר המציל לעצמי אני מציל ושתק הנשרף הרי הוא שלו. ח״מ שם.

מה מה) **שם. כיון שאמר הצילו לכם.** ועיין בח״מ סי׳ רנ״ט וסי׳ שס״ט דדינא דמלכותא דלא מהני יאוש ואפשר דהכא שאני כיון שאמר בואו והצילו לכם. מ״א סוף ס״ק י״ג:

מו מו) **שם. ואם אינם רוצים לזכות וכו׳** כיון שיודעים דשלא מרצונו הפקירו וזה מיקרי ירא שמים. גמ׳ ופירש״י. מ״א ס״ק י״ב:

מז מז) **שם. ולא הוי שכר שבת.** דמעיקרא לאו אדעתא דשכר פעולא נחית. רש״י. והרמב״ם פכ״ג כתב שהטעם לפי שאין שם מלאכה ולא איסור שלא הוציאו אלא במקום המעורב עכ״ל והא דאמרינן דמותרים לקבל שכר על הצלתם מוכח בגמ׳ דחסידים לא שקלי האי אגרא ומתני׳ בירא שמים הוא. ופירש״י דאע״ג דלאו שכר שבת גמור הוא שהרי לא התנה עמו ומהפקירא זכו אפ״ה חסידים יש להם לוותר משלהם בכל מקום נדנוד עבירה. ב״י. מ״א ס״ק י״ג:

מח מח) **וכתב** בשה״ג דאם החזירו לו ואח״כ מבקשים שכר אסור להם ליטול דשוב לא יוכלו לומר מהפקירא קזכינו. כמ״ש בח״מ סי׳ קפ״ג ובסי׳ קכ״ג סעי׳ ו׳ בסמ״ע יעו״ש ואע״ג דבחול כה״ג צריך לשלם לו כמ״ש בח״מ סי׳ רס״ד הכא אסור משום שכר שבת אע״ג דלא התנו כיון דלא זכו מהפקירא ודוקא כשהצילו באיסור אבל הצילו בהיתר אפי׳ החזירו לו מותר לקבל שכר כ״כ הרמב״ם מיהו אפשר דאין מחייבין אותו בעל כרחו ליתן. מ״א שם. ועיין א״ר או׳ ו׳ מ״ש על דברי המ״א הנז׳ אבל החו״ש או׳ י״ט כתב כדברי מ״א. ועיין מחה״ש.

מט מט) **[סעיף יוד׳] כל הצלה שאמרנו וכו׳** משמע דאפי׳ במלבושים שמוציא דרך לבישה לא שרי אלא לחצר המעורבת. וכ״כ הב״ח אמנם בב״י כתב ממ״ש הטור דין זה של ולובש כל מה שיכול ללבוש וכו׳ בססי׳ ש״א דבמוציא מרה״י לרה״ר עסקינן נראה דאפי׳ למיפק בהו לרה״ר שרי כיון דדרך לבישה הוא מוציאם יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ה׳ כיון דהטור ס״י ש״א והש״ע שם סעי׳ מ״ד סתמו דבריהם בזה משמע שיכול להציל כמה לבושים דרך מלבוש אפי׳ ברה״ר שלא כדברי הר״ן שכתב שם בב״י ולא הוצרכו לפרש הדבר כאן דפשיטא דלענין אכילה דוקא הוא דמחלקין בין מעורבת לאינה מעורבת וגם בד״מ שם סי׳ ש״א כתב דאפי׳ לרה״ר שרי דלא כהר״ן יעו״ש שהביא עוד ראיות לזה יעוש. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד דאפי׳ לרה״ר מותר לו להוציא דרך לבישה. וכ״כ ח״א כלל מ״ה או׳ ד׳ וכ״כ לעיל סי׳ ש״א או׳ רנ״ב יעו״ש.

נ נ) **שם. הגה ויש מקילין וכו׳** משמע דאף במזון ג׳ סעודות מקילין. וכ״כ הנה״ש שם. אבל הב״ח כתב דוקא במלבושים אבל לא באוכלין יעו״ש והביאו מ״א ס״ק י״ד וכתב דה״ה כלי תשמישו אסור וכ״כ הסמ״ג יעו״ש. ומיהו בל״ה אנן ק״ל להחמיר אפי׳ במזון ג״כ כסתם הש״ע ודרך מלבוש שרי אפי׳ לרה״ר כמ״ש באו׳ הקודם יעו״ש. וכתב עוד שם המ״א ונ״ל דשלא כדרך מלבוש אפי׳ דבר שהוא מלבוש אסור דלא כמ״ש הב״ח גבי טבעת יעו״ש:

נא נא) **[סעיף יא׳] י״א דכל הצלה שאמרנו וכו׳** זהו דעת בעה״ת וטעמו דדוקא בהני הוא דחיישינן דמתוך שטרוד בהצלה יחשוב שהוא רה״ר ומתוך כך ישכח שהיום שבת ויכבה הדליקה. וי״א שאין חילוק הוא דעת הטור שחולק על בעה״ת וכתב ב״י דלדידיה אסור גם בחצר שלו כ״א באופן המותר יעו״ש. והט״ז סק״ח כתב דכשמציל לחצר שלו שרי לכ״ע דכיון שהוא קרוב לו אינו טרוד כ״כ כמו כשמציל לחצר חבירו יעו״ש אבל הח״מ או׳ ה׳ השיג על הט״ז בזה וכן הנה״ש או׳ ו׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ דאינו מוכרח יעו״ש:

נב נב) **ובביתו** ממש מחדר לחדר יכול להציל כל מאי דבעי מיהו צ״ע. שה״ג פ׳ כל כתבי כנה״ג בהגה״ט א״ר או׳ ט׳ וכ״כ הנה״ש שם דמחדר לחדר גם לדעת הטור שרי:

נג נג) **שם. וי״א שאין חילוק** דכיון דטעמא הוא משום שמא יהא טרוד ויכבה א״כ מה לי בחצר ומה לי בבית ומה לי לחצר חבירו ומה לי לחצר שלו בכולן יש לחוש שמא יטרד ויכבה. לבוש. ר״ז או׳ י״א:

נד נד) **שם. וי״א שאין חילוק.** ויש לחוש לדבריהם. ר״ז שם ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו דכל היכא שכותב הש״ע יש מתירין ויש אוסרין דדעתו לפסוק כדעת האוסרים ורק בשעת הדחק יש לסמוך אמתירין יעו״ש:

נה הנ) [סעיף יב'] כל כתבי הקודש מצילין וכו' יעסוק להוציא קטנים או חולים וזקנים מן הבית לפקוח נפש ואח"כ יציל תורה שבכתב ואח"כ תורה שבע"פ וחילוף הדברים בלומדי תורה כלומר בעלי גמ' קודמין לבעלי מקרא לפי שהן מלמדין לעשות מצוה ודוקא כשהם שוים ביראת שמים ואם יש בידם משנה וגמ' מושכרים או שאולים יציל תחלה תורה שבכתב ואל יחוש להפסד שלו. ס"ח סי' תתנ"ח. כנה"ג בהגה"ט. והצלת מת קודמת לספרים ובריא קודם למסוכן. ס"ח סי' תשכ"ד:

נו ונ) שם. מצילין האידנא. פי' דבזמן חכמי התלמוד היה אסור לכתוב ספרים אלא בלה"ק או יונית אבל האידנא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך התירו לכתוב בכל לשון. ט"ז סק"ט וכן התירו לכתוב על הנייר. ר"ז או' י"ב ואף גמ' נתנו לכתוב בכל לשון ובלע"ז שמבינין ומצילין הכל אפי' לחצר שאינה מעורבת כבסעי' י"ז יעו"ש. מש"ז או" ט':

נז זנ) שם. מצילין האידנא. דבציר לבא ונתנו כל הספרים לכתוב שלא ישתכחו וטעונין גניזה. מ"א ס"ק ט"ז. תו"ש או' כ"ב:

נח חנ) שם. מצילין האידנא וכו'. וה"ה שמצילין ספרי הש"ס והפו' הנדפסים ע"י עכו"ם ולא בעינן שידפסו ע"י ישראל. הרב שבות יעקב ח"א סי' ט"ו. ברכ"י או' ב':

נט נט) שם. ואפי' כתובים בסם וכו' פי' היכא דכתיבי בכל לשון ובהם ובסקרא אבל היכא דכתיבי בלה"ק בהם ובסיקרא אין קורין בהם ואעפ"י כן מצילין אותם מפני הדליקה וכ"ז בכ"ד ספרים אבל שאר ספרים פשיטא דנכתבין אפי' בסם ובסיקרא. מ"א סוף ס"ק ח"י תו"ש או' כ"ז. ר"ז או' י"ב ומיהו מ"ש דהיכא דכתיבי בלה"ק בסם ובסיקרא אין קורין בהם כתב עליו הא"ר או' י"א דמשמעות הש"ע והלבוש אינו כן וכן בשה"ג משמע דקורין בהו האידנא עכ"ל. ועיין לקמן או' ע"ג.

ס ס) שם. וכן מטבע ברכות וכו' היינו סידורים שמברכין ומתפללין בהם שהותרו ליכתב בזמנינו משום עת לעשות לה' וכו':

סא סא) שם. שאותו העם בקיאים בו. אבל אם העם אין מבינין אותו הלשון אסור לכתבו ולהצילו. כ"מ בר"ן. מ"א ס"ק י"ז. תו"ש או' כ"ד. בין תורה שבכתב בין תורה שבע"פ. ר"ז או' י"ז:

סב סב) וכתב בשה"ג יש לשאול על ספרים שלנו שכתובים בלשונם אם טעונין גניזה אפי' בחול ואם יש לחוש לאזכרותיהם שלא לישבע בהם לשקר ושלא למחוק אותם וטוב להחמיר עכ"ל. מ"א שם מיהו בהש"ך ביו"ד סי' קע"ט כתב בפשיטות דמותר למחקן ובסי' רל"ה כתב הש"ך בשם מהר"ם דאסור לישבע בהם דהוי כמו יד יעו"ש. תו"ש או' כ"ג. ופשיט דשאר ספרים מותר לכתבם בכל כתב. מ"א שם תו"ש שם:

סג סג) וכתב בס' ב"ש דמותר ללמוד לעכו"ם נביאים וכתובים כדי שיראו בנחמות ישראל יעו"ש אבל בשל"ה החמיר מאד בדבר יעו"ש מ"א שם וכ"כ בשו"ת בש"ר סי' שכ"ז דגם בזה"ז שיש כומרים היודעים תנ"ך ויכולים ללמוד אצלם אפ"ה אסור לישראל ללמדם אף דבכה"ג לא שייך לפ"ע מ"מ אין מצוי ללמוד אצל כומרים ועוד דהאיסור אינו משום לפ"ע אלא משום דאסור להוציא קדושה למסרה לעכו"ם ואפי' אחאב לא רצה למסור ס"ת לאוה"ע וכשנכתבה תורה יוונית היה משך ג"י בעולם וק"ו מפסח שהוא מצוה א' וכתיב כל בן נכר לא יאכל בו ורוב עכו"ם הקורים בתנ"ך מתלוצצים בו ומוציאים קושיות נגד דתינו וגם בכתב ולשון אם אפשר להשמט מהם צריך להשמט א"ע רק בדאיכא איבא שרי וגם ז' מצות שלהם אסור ללמדם שאין כל יחיד מהם נזהר בהם ובאמ"ה אין נוהגין איסור כלל יעו"ש והביאו א"ח או' ו' מיהו מ"ש דגם ז' מצות שלהם אסור ללמדם עיין בא"ח שם שהביא מתשו' פאה"ד להרמב"ם סי' ן' ומתשו' יד אליהו סי' מ"ח דז"מ שלהם ודברי מוסר שכר ועונש מותר ללמדם יעו"ש:

סד סד) ואם מותר ללמד לעכו"ם שרוצה להתגייר מקרא וסדר תפלה קודם שיתגייר ועיין בתשו' רע"א סי' מ"א מה שמצדד בזה וסיים דאין בכוחי להתיר יעו"ש.

סה סה) וכתב במרדכי פ"ק דמגילה ובהגמ"י פ"א מתפילין שרבינו יואל אסר לגר שלא היה יודע לשה"ק להעתיק ס' חומש בלשון שלהם יעו"ש ואפשר דס"ל דלא הוי עת לעשות לה' אצא בדבר שכולם שוים. מ"א שם. ועיין לעיל או' ס"א:

סו סו) שם. וכן ס"ת שיש בו ללקט פ"ה אותיות וכו' שכן יש בפ' ויהי בנסוע הארון פ"ה אותיות והיא ספר בפ"ע. ב"י. ט"ז סק"ז. ר"ז או' ט"ו. ואמרינן בגמ' שאפי' א"א ללקט פ"ה אותיות אלא א"כ נמנה יגר שהדותא מכללן מצילין ב"י ואפי' אם כתבן בלה"ק מצטרפות לחשבון פ"ה. ר"ז או' ע"ז:

סז סז) שם. מתוך תיבות שלימות. פי' תיבות שלימות ר"ל ואלה שמות בני ישראל וירא אליו שבכל אלו יש תיבה שלימה אבל אם אינן מתלקטות מתוך תיבות שלימות כגון שם בשמות רא מן וירא כגון זה אין מצילין. הרשב"ץ בתשו' כ"י. כנה"ג בהגה"ט. וכ"ז לענין הצלה אבל לענין גניזה פשיטא

דצריך דלא גרע ממקק ספרים דצריך גניזה כדאיתא בגמ' ץ' ע"א.

סח **סח) ואם** הפ"ה אותיות אלו שיש ללקט הם משם אלהים אחרים פרעה עמלק וכיוצא אפ"ה מותר להצילו בשבת מפני הדליקה דהרי אם כתב ס"ת חוץ מתיבה אחת מאלו נפסל אף שהיא משמות הבעלים. וכל קדושת ס"ת יש לאותיות אלו. ובתנא דב"א איתמר מעיד אני עלי שמים וארץ שאם אדם קורא כל היום ואחות לוטן תמנע יש לו שכר כעוסק בתורה. וא"כ ודאי אותיות הללו דין קדושת ס"ת יש להם. הרב החסיד מהר"י מולכו ז"ל בתשו' כ"י סי' ע' ברכ"י או"ח ג'.

סט **סט) שם. או שיש בו אזכרה וכו'** אעפ"י שאין בו פ"ה אותיות. ב"י. ר"ז או' ט"ו:

ע **ע) שם. אי שיש בו אזכרה וכו'** שנכתבה בקדושה וצ"ע. מש"ז או' יו"ד. אמנם בא"א סוף או' ח"י כתב בפשיטות דאזכרות אעפ"י שנכתבו שלא בקדושה בלע"ז בסם ובסיקרא אפ"ה מצילין.

עא **עא) [סעיף יג'] יש מי שאומר וכו'** בב"י לא הביא פלוגתא בזה אלא כי כן דרכו דסברא יחידית נמי כותב אותה בשם יש מי שאומר וזו הסברא הביא אותה בב"י רק בשם המרדכי וע"כ כתב אותה בש"ע בשם יש מי שאומר:

עב **עב) שם. הואיל ואין בה אזכרות וכו'** והטעם כתב במרדכי מפני שניתנה לכתוב בדתי פרס ומדי וע"כ אין בה אזכרות. ט"ז ס"ק י"א:

עג **עג) שם. אם אינה כתובה כמשפטה אשורית וכו'** עיין מ"א ס"ק ח"י מה שהקשה ע"ז ומסיק דדוקא בזמן התלמוד היה אסור להצילה אלא א"כ כתובה בהלכתה כיון שלא ניתן לכתוב ולקרות אבל בזה"ז מודה המרדכי שמצילין המגילה אפי' כתובה בכל לשון ובנייר משום דניתן לקרות בהם משום עת לעשות לה' אבל בסם ובסקרא לא ניתן ליכתב (אם הלשון לשה"ק אבל שאר לשון מותר לכתוב בסם וסיקרא. א"א או' ח"י) אפי' בזה"ז משום דבקל יכול לקנות דיו כמו סם וסיקרא ולכן בשאר ספרים אעפ"י שנכתבו שלא כדין (ר"ל לשה"ק בסם וסיקרא כמ"ש לעיל או' נ"ט לדעת מ"א) ולא ניתנו לקרות בהם מצילין אותן מפני אזכרות שבהן אבל במגילה אסור להצילה אם כתובה (בלה"ק) בסם ובסיקרא כיון דאסור לקרות בה יעו"ש תו"ש או' כ"ז ר"ז או' י"ב אמנם הא"ר או' י"ב כתב דלדידן דמתירין בכל הספרים לקרות (ר"ל אפי' נכתבו בלשה"ק בסם וסיקרא כמ"ש לעיל או' נ"ט לדעת הא"ר) קורין אפי' במגילה דסם וסיקרא דלא מצינו חילוק לדידן בכל הפו' בין לשון ללשון או כתב לכתב אלא לקרות בצבור יעו"ש ור"ל דאף במגילה אפי' כתובה לשה"ק בסם ובסיקרא שרי לקרות ולהציל כמו שאר ספרים. ועיין לעיל או' נ"ט ודוק:

עד **עד) [סעיף יד'] הקמיעין וכו'** טעם דיעה הראשונה משום דבקמיעין אין שייך בהם טעם עת לעשות לה' וכו' דאין בזה תורה ללמוד או להתפלל ע"כ אסור לכתוב אותם וי"א ס"ל כיון דאתיהב רשות למכתב ברכות יש נמי רשות לכתוב קמיעין. ט"ז ס"ק י"ב:

עה **עה) שם. אין מצילין אותם וכו'** אבל מצילין אותם ממים או שאר דברים המאבדם שהרי אינם אסורים בטלטול כמ"ש סי' ש"ה שאפי' קמיע שאינו מומחה מותר לטלטלו. ר"ז או' י"ג. וכן למבוי המשותף ולתצר המעורבת פשיטא דמצילין חידושי הר"ן פת"ע או' כ"ח. וכן לחולה שיש סכנה מותר להציל ודרך מלבוש אפי' לחולה שאין סכנה. מש"ז או' י"ב.

עו **עו) שם. אין מצילין אותם וכו'** ואם כתובים הקמיעין בקדושה והמה בכתובים אלה שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ושם מ"ב וכיוצא אסור למחוק מהם אות ובודאי דמצילין. שו"ת פרי הארץ ת"ב סי' ס"ו ברכ"י בשיו"ב או' א' ועיין ביו"ד סי' קע"ט סעי' י"ב שכתב דמותר להתרפות בקמיע ודוקא להגן שלא יחלה אבל לא להתרפות מי שיש לו חולי יעו"ש.

עז **עז) וכתב** הרב ז"ל בשה"מ פ' שמות כי כל השמות והקמיעין אשר בזמנינו הם מוטעים אפי' אותם הפועלין בנסיון אמיתי ולכן האדם המשתמש בהם הוא נענש אבל אם היינו יודעים אותם על מתכונתם היינו יכולין להשתמש בהם עכ"ל וכ"כ בשער רוה"ק תיקון ג' ותיקונו כתב שם שיתגלגל בשלג ט' פעמים כל גופו ערום מצד פניו ומאחריו בכל פעם עד שיהיו ט' גלגולים ועי"ש עוד מ"ש תוכחת מגולה למי שמשתמש בקבלה מעשית ועושה השבעות למלאכים ותיקונו שיתגלגל בשלג כנד' יעו"ש:

עח **עח) ועיין** בס' הליקוטים על ישעיה סי' ן' שכתב שם הרב קמיע לפתיחת הלב ובתיקונין תיקון ה' כתוב שם הכותב יעו"ש:

עט **עט) שם. וי"א שמצילין.** ועיין לעיל סי' י"ג או' ז' שכתבנו דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ כותב י"א דדעתו לפסוק כסתם יעו"ש. וכן סתם ביו"ד סי' קע"ט סעי' י"ב כסברא א' וכ"פ רש"ל וב"ח כסברא א' והב"ד מ"א ס"ק י"ט. וכ"כ המי"ט על הלבוש דליתא להאי סברת י"א כלל לענין דינא והביאו א"ר או' י"ג וכתב וכן פסקו אחרונים. וכ"פ הר"ז או' י"ג. ומ"מ כשיש בו אזכרות י"ל דמצילין א"א או י"ט:

פ **פ) [סעיף טו'] אעפ"י שיש בתוכם מעות.** ולפי דיעה ראשונה דסעי' ב' דשרי להציל מעות אפי' בלא תפילין היינו דשם מיירי לחצר מעורבת אבל הכא מיירי לחצר שאינה מעורבת כמ"ש סעי' י"ז. תו"ש או' כ"ט.

פא **פא) שם. אעפ"י שיש בתוכם מעות.** ולא הצריכוהו לנער המעות מהן כי שמא בתוך כך תתחזק הדליקה ולא יוכל להצילם כלל. ר"ז או' ח"י:

פב **פב) [סעיף טז'] אם הניח תפילין בארנקי וכו'** והגם דלעיל סעי' ב' כתב לחד דיעה דמותר לטלטל מוקצה מפני הדליקה אפי' בלא תפילין התם מיירי בבתים הסמוכים לדליקה דלא בהילי כולי האי כמ"ש לעיל או' י"א והכא מיירי אפי' בבית שהדליקה בתוכו ועוד דהתם מצילין לחצר המעורבת כמ"ש סעי' יו"ד אבל הכא אפי' לשאינה מעורבת ולכך צ"ל אגב תפילין:

פג **פג) שם. אם הניח תפילין וכו'** וה"ה מזוזה או ספר. ר"ז או' ח"י. וכ"מ בח"א כלל מ"ה או' ה':

פד **פד) שם. למקום שיכול להציל התפילין.** היינו אפי' לחצר שאינה מעורבת טור. עו"ש או' יו"ד:

פה **פה) שם. למקום שיכול להציל התפילין.** אבל אם הניח בו טבעת או כלי אחר שמותר לטלטלו אין הארנקי מיטלטל אגביו שהכלי אינו חשוב ובטל גבי הארנקי. טור. מיהו להיש מתירין בסעי' שאח"ז להציל ע"י ככר או תינוק לתצר המעורבת ה"ה ע"י טבעת או כלי אחר שרי להציל לחצר המעורבת. כ"כ האחרונים. ועיין לקמן או' ט"פ:

פו **פו) שם. ויש מי שאומר וכו'** מיהו הט"ז ס"ק י"ג והמ"א סק"ך כתבו דליכא פלוגתא בזה אלא דלכ"ע אסור לכתחלה להניח תפילין אצל מעות בשעת הדליקה כדי להציל המעות אבל אם הניח בשבת תפילין אצל מעות ואח"כ נפלה דליקה פשיטא דשרי להצילו לכ"ע וא"צ לנער יעו"ש. וכ"כ האחרונים. א"ר או' י"ד. תו"ש או' ל' ר"ז או' ח"י. וכ"ז אם רוצה להציל לחצר שאינה מעורבת אבל לחצר המעורבת שרי להניחו אפי' לכתחלה בשבת כמ"ש בסעי' שאח"ז. מ"א שם. ועיין לקמן או' ט"פ:

פז **פז) שם. דה"ד כשאניחם שם מע"ש.** ואם עבר והניחם בתוכו בשבת שהניחן ע"י עכו"ם מותר להציל המעות. נז"י סי' י"ב או' כ"ג.

פח **פח) [סעיף יז'] יש מתירין להציל וכו'** הא דכתב הש"ע דין זה בשם יש מתירין לפי שדין זה כתבו הטור בשם סה"מ שהביא מהירוש' וכתב הסה"מ אע"ג דבגמ' דידן לא התירו ככר או תינוק אלא למת בלבד שמא בדליקא מודה דשרי משום פסידא וכתב עליו הטור דאין להקל משום דס"ל דבש"ס דידן משמע דלא שרי ככר או תינוק אלא למת בלבד יעו"ש. וע"כ כתב זה בש"ע בלשון יש מתירין לומר שיש חולקין וכתב הב"ח דהמיקל יש לו על מי לסמוך דלא כמ"ש הטור דאין להקל יעו"ש. וכ"נ דעת הש"ע להקל מדלא העתיק דעת האוסרים. וכ"כ הר"ז או' ח"י דיש לסמוך ע"ז להקל בד"ס במקום הפ"מ:

פט **פט) שם. יש מתירין להציל דסקיא וכו'** ואפי' להניחה בשבת שרי. ט"ז ס"ק י"ד. ואפי' המעות חשוב מהחפץ שמניח אצלו. מ"א ס"ק כ"א תו"ש או' ל"א. ר"ז או' ח"י. וכ"כ הב"ח דהמיקל ע"י ככר או תינוק בשבת עצמו וכ"ש ע"י טבעת ואצ"ל ע"י תפילין לא הפסיד. שכנה"ג בהגב"י או' ח' וכ"מ מדברי האחרונים הנז' שכתבו ואפי' המעות חשוב מהחפץ וכו' משמע דה"ה טבעת או כלי אחר שהמעות חשובים יותר מהם שרי להציל על ידם. וכ"ז בבית שהדליקה בו אבל בבתים הקרובים יש מתירים לטלטל אפי' מוקצה בלבד אם יש הפ"מ וה"ה מפני הלסטים כמ"ש לעיל סעי' כ' ר"ז שם.

צ **צ) שם. שאינה מעורבת.** ומצילין ספרים אפי' לחצר שאינה מעורבת ולמבוי שלא נשתתפו בו. כצ"ל וכ"ה בטור. מ"א ס"ק כ"ב. וכ"כ הט"ז ס"ק ט"ו. באה"ג. וכן מבואר בב"י דלמבוי שלא נשתתפו בו קאי על הצלת הספרים יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' י"ז. ח"א שם. נז"י שם. ואפי' ברוצה ללמוד באותו שבת מהר"ם די בוטון סי" כ"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' ה':

צא **צא) שם. ג' מחיצות ולחי.** אבל אם אין לו לחי לא. טור וב"י. ר"ז שם. ח"א שם. נז"י שם. ואפי' ברוצה ללמוד באותו שבת מהר"ם די בוטון סי" כ"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' ה':

צב **צב) [סעיף יח'] כתבו משם גאון שמותר לומר לעכו"ם וכו'** דשבות דאמירה לעכו"ם שרי מפני בזיון כתבי הקודש. ב"י. מ"א ס"ק כ"ג. ואף שלא התירו להצילן לכרמלית אעפ"י שאין איסורה אלא שבות מד"ס מ"מ אינו דומה שבות הנעשה ע"י ישראל לשבות אמירה לעכו"ם ר"ז או' י"ט.

צג **צג) שם. להציל ספרים וכו'** ומשמע אף גמ' ושאר ספרים הוה בכלל כתבי הקידש לענין זה. א"א או' כ"ג.

צד **צד) שם. להציל ספרים וכו'** עכו"ם שהביא ספרים בידו בשבת ורוצה למכרם במקום שיש חשש שימכרם לעכו"ם אחר ויקרעם וינהג בהם מנהג בזיון ח"ו מותר לישראל לקנותם ממנו בשבת ע"י עכו"ם אחר שיפרע בעדו לב חיים ח"ג סי' ס"ג וע"ד. א"ח או' יו"ד.

צה צה) [סעיף כ'] **הגליונים וכו'** שנחתכו מן הספר או שנמחק הספר (ולא נשתיירו בו פ"ה אותיות) כמ"ש ססעי' י"ב. וכתב מהר"ם בתשו' שתיקנו בחרם שלא לקצץ גליון ספר אפי' כדי לכתוב עליו. ובמ"ב סי' ק' האריך על גליונים של הספרים כשקושרים הספרים חותכין אותן ומשליכין והטעם כיון שנהגו כן הו"ל כאלו התנו עליהן מתחלה וא"כ אין מצילין אותן ובאגודה במ"ס פ"ו כתב המחתך בספרים בחדשים מותר בישנים אסור. מ"א ס"ק כ"ד. א"ר או" ח"י. תו"ש או' ל"ה. אך המנהג עתה לחתוך גם בישנים וצ"ל דלב ב"ד מתנה עליהם דכל פעם שיצטרך לחתוך מה שהוא צורך הספר יחתוך ועכ"פ יש ליזהר בספרים ישנים שמדביקים במקום הקרוע שלא ידבקו על תיבות וכ"ש על שמות. מחה"ש:

צו צו) [סעיף כא'] **שכתבו** להם כתבי הקודש וכו' תורה נביאים וכתובים בכתב אשורי ולשה"ק. רש"י שבת קט"ז ע"א ב"י. ועיין ביו"ד סי' רפ"א סעי' א' ובדברינו לשם בסה"ק קול יעקב יעו"ש.

צז צז) **שם. ואף בחול שורפן וכו'** והטעם דהאזכרות שבהן כתבן מין לשם ע"ז שלהם. ומכאן יש להזהיר על אותן הטבעות של זהב וכסף שיש עליהן שם בן ד' אותיות שטבעו אותן המינין לשם ע"ז שאסורין לתלות על הס"ת. ואף אין להחזיק אותם ברשותם אלא יתיכם מיד. ב"ח. והביאו הט"ז ס"ק ט"ז וכתב ואני מוסיף לומר שמה שנוהגין באיזה קהלות כשמברכין חולה וגובין מעות מכל א' ומניחין הכלי עם המעות לתוך ארון הקודש שלא יפה עושין כי יש שם טומאה על המטבעות ואפי' בלא"ה אסור להשים לתוך ארון הקודש דבר של חול וע"כ יש למנוע אותו המנהג עכ"ל ומיהו מ"ש הב"ח במטבעות שיש עליהן שם בן ד' עיין בשו"ת חו"י סי' ט"ז (דף כ"ו ע"א) שכתב במטבעות שנטבעין במדינות שוויד"ן בשם של ד' אותיות היה צ"ע ומ"מ נ"ל דמותרין הם כי נטבעו להוציאם והו"ל ככתיבת השם בפי' לשם חול יעו"ש והביאו המחה"ש ס"ק כ"ד וכתב דיש לחלק בין סתם גוי למין כמ"ש ביו"ד רס"י רפ"א יעו"ש.

צח צח) **ואותן** מטבעות בא"י אם טבעו אותם לשם ע"ז י"ל שמותר לשהות ומותר להתיכן דלא נכתב בקדושה ומיהו אם נטבעו בקדושה דפוס הוה כמו כתיבה. מש"ז או' ט"ז.

צט צט) **שם. ואף בחול שורפן וכו'** הנכרים שכותבין בלשונם כתבי הקודש שלנו יש להחמיר לגונזן ריא"ז הב"ד בשה"ג פ' כל כתבי. כנה"ג בהגה"ט.

ק ק) [סעיף כב'] **יכול לפרוש עור של גדי וכו'** לח מפני שהוא מחרך מפני האור ואינו נשרף ומתוך כך הוא מגין על התיבה רש"י ב"י. ולאוסרים מוקצה בסעי' ב' צ"ל כגון שחשב לישב עליו מבע"י וכמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' כ"ה יעו"ש.

קא קא) **ועושין מחיצה בכל הכלים וכו'** ואפי' מתכוין שיתבקעו ויכבו הדליקה עו"ש או' י"ד:

קב קב) **שם. ועושין מחיצה בכל הכלים וכו'** משמע דוקא כלי שמפסיק בין מים לאש אבל מחיצה משלג וברד אסור. א"ר או' י"ט. וכ"כ מ"א סי' רס"ה סק"ח בשם תו' סוף פ' כירה יעו"ש.

קג קג) **שם. שודאי יתבקעו וכו'** לפי שאין יכולין לקבל את האור משנה שבת ק"ך ע"א.

קד קד) **שם. דגרם כיבוי מותר** כתבו קצת המפרשים שאם לא היה לו כלים המגינים מכל וכל כגון של מתכת מותר להגין בכלי עץ הקשים לעכב האש מעט שלא יבעיר במהירות ושמא בין כך ובין כך יבואו גוים ויצילו מאליהם ואעפ"י שגורם להבעיר אף גופם במקום פסידא התירו מאירי. פת"ע או' ל"ח.

קה קה) **שם הגה. במקום פסידא.** העו"ש או' י"ד תמה על רמ"א דבסוף סי' רס"ה מתיר באין הפסד יעו"ש ולק"מ דשם מיירי בע"ש. א"ר או' ך'.

קו קו) [סעיף כג'] **טלית שאחז בה האור וכו'** הפתה"ד או' ט' תמה איך תקינו רבנן לייעצו עצה להתכסות בטלית זו שאחז בה האור כחס עליו שלא ישרף ולא חששו לסכנת נפש כשיתכסה בה תאחוז האור בשאר מלבושיו ואיכא סכנה עצומה שישרף גופו כמו שראינו בעוה"ר יעו"ש. ונ"ל דזה הטלית שאחז בה האיר אין ר"ל בוערה בשלהבת דבזה בודאי יש סכנה בלבישתה אלא כמו בגד הנוגע בגחלת דאינו רק מעלה עשן ואם ישאר כך מקופל אפשר שאח"כ יתרבה בו האור ויעלה שלהבת וישרף אבל אם פושטו תיכף שאחז בו האור כיון שאינו אלא דבר מועט שמעלה עשן תיכף הוא נכבה מאליו אבל אם נשרף הרבה ומעלה שלהבת ויש חשש סכנה ללובשו ודאי שלא דברו חז"ל בזה וזהו מדוקדק בלשון שאמרו טלית שאחז בה האור ר"ל אחיזה בעלמא בענין שתיכף שפושטה ומתכסה בה נכבית מאליה.

קז קז) **שם. פושטה ומתכסה בה וכו'** וכן ס"ת שאחז בה האור פושט וקורא בה ואם כבתה כבתה. גמ' ב' מ"א ס"ק כ"ה:

קח קח) **שם. ואינו חושש וכו'** ואם נפל נר או ניצוץ על המפה יוכל לנערה שאין מכוין לכבות רק למנוע שלא ידליק המפה וכ״ש הוא ממ״ש כאן. כר״ש:

קט קט) **שם. ויש מי שאומר וכו'** כ״כ ב״י לדעת הטור דדוקא בשאינו מכוין לכבות וצריך להתכסות בטלית ולקרות בספר שרי אבל לדעת שאר הפו׳ כתב דאפי׳ אם א״צ לטלית ולספר אלא שמכוין שיכבה ע״י לבישה שרי יעו״ש וכן סתם בש״ע כדעת המתירין, אבל הב״ח כתב דגם לדעת הטור אם מכוין שיכבה ע״י לבישה שרי ולא אסר אלא שלא יעשה מעשה בשעה שמתכסה בה לכוין שתהא כבה כגון שינענע עצמו אנה ואנה או שירוץ ויקפוץ בה וכיוצא יעו״ש. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ז דניענוע הטלית שאחז בה האור כדי שתכבה אסור גמור הוא ולא יעשה כן בישראל. וכ״כ המ״א ס״ק כ״ה כדברי הב״ח. א״ר או׳ כ״א, תו״ש או׳ ט״ל, ר״ז או׳ כ״ד, וכ״כ האחרונים:

קי קי) **ואע״ג** דע״י הכיסוי והקריאה שמנענע בה לצורך הקריאה ואוחז בידו גורם קצת כיבוי שרי אבל לרוץ ולקפוץ לא. א״א או׳ כ״ה:

קי) **שם הגה. מותר לכפות קערה וכו'** וה״ה לשום תחתיו כלים של מתכות או של עץ מלא מים כדי שלא יפול על הטבלא דהא דאסור לשום תחת הנר כלי שיש בו מים היינו כשאינו חס רק מפני המפה וכה״ג אבל מפני הסכנה ודאי שרי אבל כדי שלא יפלו הניצוצות אפי׳ מפני חשש המפה לבד מותר. או״ה כלל נ״ט סי׳ מ״ד ומ״ה, שכנה״ג בהגה״ט או׳ ח׳ ועיין עוד מזה בדברינו לעיל סס״י רע״ז יעו״ש:

קיא קיא) **[סעיף כד׳] י״א שאין יכול וכו'** דס״ל גרם כיבוי אסור. וי״א ס״ל גרם כיבוי מותר רק שבמקום ששייך כיבוס דהיינו מים אסור. ויש מתירין אפי׳ במים ס״ל דלא שייך כיבוס אלא במקום שיש טינוף או דם. ט״ז ס״ק ח״י, ועיין לעיל סי׳ ש״ב סעי׳ ט׳:

קיב קיב) **שם. שאין יכול וכו'** דדוקא להפסיק בכלים שרי שאין המים בעין. מ״א ס״ק כ״ו, תו״ש או׳ מ׳:

קיג קיג) **שם. ודברי סברא שנית נראים.** והנה מדכתב הש״ע פה ודברי סברא שרת נראים מבואר דס״ל כיש אוסרין בסי׳ ש״ב סעי׳ ט׳ ומיהו י״ל דוקא הכא חש להו דהא לסברא א׳ אפי׳ במשקין אסור משום גרמא דכיבוי. א״ר או׳ כ״ג, א״א או׳ כ״ו:

קיד קיד) **שם. ודברי סברא שנית נראים,** וכן הסכימו האחרונים

קטו קטו) **שם. ודברי סברא שנית נראים.** היינו דלכתחלה מורים כך מיהו אי עבד חד כאידך מ״ד לא מחינן ביה כמ״ש סי׳ שכ״ח סעי׳ י״ז בשם התו׳ (עירובין מ״ו ע״ב ד״ה רבי) תו״ש או׳ מ״ד:

קטז קטז) **[סעיף כה׳] נכרי שבא לכבות וכו'** דעכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד ואפי׳ יודע שנוח לו לישראל הוא להנאת עצמו מתכוין שיודע שלא יפסיד. ב״י בשם רש״י. אבל בסי׳ רע״ו בהדלקת נר דגוף הישראל נהנה ממנו לא אמרינן אדעתא דנפשיה קעביד הואיל והעכו״ם מתכוין להנאתו, תו׳ דף קי״ב, מ״א ס״ק כ״ז, תו״ש או׳ מ״ה:

קיז קיז) **שם. נכרי שבא לכבות וכו'** ונכרי שבא לשאול אם ירצה שיכבה אין מתירין לו לכבות, חידושי הר״ן, פת״ע או׳ מ״ב, מיהו נראה דמותר לומר לו תעשה כפי חפצך:

קיח קיח) **שם. נכרי שבא לכבות וכו'** ואפי׳ עבדו ושפחתו המושכרים לו לזמן דאדעתא דנפשייהו עבדי. ב״י בשם הגמ״ר פי״ד. מ״א ס״ק כ״ח. תו״ש שם. ר״ז או׳ כ״ו ח״א כלל מ״ה או׳ ט׳ ולענין עבד הקנוי לו עיין דינו בסי׳ ש״ד

קיט קיט) **שם. א״צ למחות בידו.** ופסק הרא״ם ז״ל דהא דאין אומרים לו כבה היינו דליקת ישראל שישראל נהנה מכיבויו אבל דליקת גוי שאין ישראל נהנה מכיבויו מותר לומר לגוי כבה דליקתך, פסקי מהר״ם ריקאנטי סי׳ ק״ך שכנה״ג בהגה״ט או׳ ז׳:

קכ קך) **שם. אבל קטן שבא לכבות וכו'** טעמו בגמ׳ דבקטן שעושה ע״ד אביו גרע טפי ואע״ג דלשון זה משמע שידענו בודאי שעושה כן בשבילו החמירו חכמים אפי׳ בסתם לפי שאין בקיאין בזה. ט״ז ס״ק י״ט:

קכא קכא) **שם. צריך למחות בידו.** אפי׳ לא הגיע לחינוך ואפי׳ אין אביו שם לפי שהקטן אין לו שקול הדעת שיתכוין להנאת עצמו אלא כיון שיודע שדליקה זו היא הפסד לאביו או לישראל אחר הרי הוא מכבה מן הסתם בשבילו כדי לעשות לו נ״ר אבל קטן המחלל שבת להנאת עצמו א״צ למחות בו אלא אביו בלבד אם הגיע לחינוך כמ״ש בסי׳ שמ״ג, ר״ז או׳ כ״ו:

קכב קכב) **שם. צריך למחות בידו.** ואפי׳ למ״ד מלאכה שא״צ לגופה הוי דרבנן צריך למחות בידו. ר״ן, מ״א ס״ק כ״ט, תו״ש או׳ מ״ו:

קכג **קכג) [סעיף כו'] יכול לומר בפני עכו"ם וכו'** אפי' שכירו המושכר לו לזמן. אבל אסור לומר לעכו"ם לכבות אפי' למ"ד דהוי דרבנן דכיון שאדם בהול על ממונו חיישינן דאי שרית ליה אתי לכבויי הוא בעצמו ואע"ג דבסי' של"ז סעי' ט' גבי צינור שרי מלאכה דרבנן במקום פסידא שאני כיבוי דכשצריך לפחמין הוי דאורייתא ואין הכל בקיאין בזה א"נ שאני צנור דשבות שלא כדרכו הוא. ר"ן. ומשום כתבי הקודש י"א דשרי לכבות ב"י מ"א סק"ל. ויש חולקין תו"ש או' מ"ז, וכ"כ א"א או' כ"ה ואו' ל' דלא התירו גבי כתבי הקודש אלא אמירה לגוי ולא כל השבותים יעו"ש, וכ"מ סעי' כ"ג, ועוד דלדעת הרמב"ם מלאכה שא"צ לגופה חייב וע"כ אין להתיר לכבות בשביל כתבי הקודש אלא ע"י עכו"ם:

קכד **קכד) שם כל המכבה אינו מפסיד.** וה"ה בשאר איסורין לבד מאיסורי שבת ודוקא בלשון רבים מיהו גבי דליקה מספקא לי דלמא שרינן טפי אפי' בלשון יחיד (היינו לומר אם תכבה לא תפסיד) מתוך שאדם בהול על ממונו וגם גבי מודר הנאה, שה"ג פ' המדיר. כנה"ג בהגה"ט מיהו מ"ש לבד מאיסורי שבת היינו להסוברים דלא הותר להציל בשבת אלא מפני הדליקה אבל הש"ע לעיל סעי' י"ט פסק דלאו דוקא מפני הדליקה התירו אלא ה"ה בכל איסורי שבת במקום שיש היזק יעו"ש. וכן גבי מודר הנאה פסק הש"ע ביו"ד סי' רכ"א סעי' ח' דאסור לומר בלשון יחיד יעו"ש. וא"כ נראה דה"ה לענין דליקה דאסור לומר בלשון יחיד כשאפשר לו לומר בלשון רבים. ועיין לעיל סי' ש"ז או' קכ"ט:

קכה **קכה) שם. כל המכבה אינו מפסיד.** מה שנהגו שלאחר יציאת בהכ"נ בליל שבת מכבים הנרות ע"י עכו"ם מושכר בכל השנה אין למחות להם דהוי שבות דשבות אבל לכבות נר חנוכה בליל שבת ולחזור ולהדליקם ביום ש"ק בבקר אין נכון לעשות כך. שם יעקב חא"ח סי' ט"ו. והב"ד לעיל סי' ש"ז או' ל"ח ועי"ש או' ט"ל:

קכו **קכו) שם. בהיזק הבא פתאום וכו'** לאו דוקא אלא ארחא דמילתא נקט דאם מרגישים בהיזק מבע"י רגילים לתקנו קודם שיכנס שבת ואם אירע שלא תקנוהו מבע"י אעפ"י שאחר שנכנס שבת כבר ידע שהתחיל הנזק ואינו היזק הבא פתאום לא מסתבר לאסור לומר כל המתקן אינו מפסיד. ב"י:

קכז **קכז) שם. יכול לקרות עכו"ם וכו'** עיין בס' בארות המים חא"ח סי' י"ג מה שהאריך בענין זה ולענין הלכה פסק דיותר טוב הוא לקרות לגוי ולומר לו שנתרועעה חביתו אעפ"י שיודע שודאי יתקננה כשיבא משיאמר לו כל המציל אינו מפסיד וכתב שכן פסק הרב מהר"י דוד ז"ל הלכה למעשה. י"א מ"ב בהגה"ט או' ד' ולפ"ז נראה דה"ה לענין דליקה דשרי לקרות לעכו"ם ולומר לו שיש לו דליקה וממילא יודע ומכבה:

קכח **קכח) שם הגה. משום דיש בה סכנת נפשות.** דכשהדליקה מתגברת אז הם רגילים לחטוף ולשלול וכשאדם מעמיד עצמו על ממונו יבואו להרוג אותו. ב"י. אלא שאין ראוי לפרסם היתר זה בעיני ע"ה. שכנה"ג בהגב"י סוף הסי':

קכט **קכט) שם. בהגה. והזריז ה"ז משובח.** ואם כבו ורוצים לעשות תשו' על ככה אין מניחין אותן שלא להכשילם לפעם אחרת. א"ז. ד"מ או' ז' וכ"כ כנה"ג בהגב"י בשם שה"ג. ועיין לקמן או' קל"ג:

קל **קל) שם. בהגה. ומ"מ הכל לפי הענין וכו'** ובערי איטליא שיש להם קיום מן השר אסור לכבות ובכלי ברזל שחידשו לכבות הדליקה היה מקום להתיר אבל לכתחלה אין לעשות דמיחזי איסור. זר"א א"ח סי' מ"ד. ועי"ש אופן כלי הברזל הנ"ז מה מעשהו. עחב"ר או' ב':

קלא **קלא) שם בהגה. אבל בחשש סכנת ספק וכו'** לכך יצא היתר בכל מקום כיון דאפשר אם לא יכבנה אל יחסרנו מהיות שם בעיר זקן או חולה שא"י לברוח ותבא הדליקה עליו. שכנה"ג בהגב"י או' י"א. א"ר או' כ"ה. ומ"מ הכל לפי הענין ומנהג המקומות דיש מקומות דהממשלה בעצמה מחויבת לכבות כשדליקה גדולה כמו במלכות תיגרמא ורק שצריך לתת ידיעה לממשלה:

קלב **קלב) שם בהגה. דהוי מלאכה שא"צ לגופה.** דכל כיבוי הוי שא"צ לגופא חוץ מעושה פחמים או מהבהב פתילה, וזהו לר"ש דס"ל מלאכה שא"צ לגופה פטור וכ"פ הטור. אבל לר"י חייב וכ"ה דעת הרמב"ם ולכן פסק בפי"ב המכבה דליקה בשבת מפני איבוד ממון חייב כמבואר כ"ז בב"י יעו"ש. והש"ע סתם כדעת הטור ודעמיה דפסקו כר"ש רק הביא דעת הרמב"ם כמו י"א ור"ל לחוש לה לכתחלה כמ"ש לעיל סי' רע"ח ולקמן סעי' כ"ז יעו"ש:

קלג **קלג) שם בהגה. ואם עבר וחילל וכו'** היינו בדברים אחרים אבל בכיבוי א"צ תשובה שלא ימנעו מלכבות. מ"א ס"ק ל"ב. וכ"כ לעיל או' קכ"ט. והיינו ביש שם חשש סכנה כדמשמע בפסקים וכתבים סי' ס' וכן מבואר בתשו' חו"י סי' רל"ו שכתב שבמקום שבהצלת הדליקה הוה חשש ס"נ אין להמורה לפסוק להשואל שיתענה ואפי' משום חומרה ומכ"ש שאין לגזור תענית בציבור מחמת החילול דממנעי ולא עבדי ומכ"ש אם לא היה רק בטלטול אי בשאיבת מים שנתן לחבירו וחבירו לחבירו דלא הוי רק שבות דשבות דא"צ תשו' כלל ואם חילל שבת במלאכה דאו' ואחד יחיד רוצה להתענות לכפר יוכל לעשות לעצמו דלא יהא אלא רשות וכמו דר"ה אתהפיך ליה רצועה וכו' והב"י סי' שכ"ח מסיק דשבת דחויה היא אצל פ"נ יעו"ש

אבל מ״מ אין להורות כן למי ששואל אם יתענה יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ כ״ג. מיהו הרב מהרי״ע בס׳ בני יהודה דף ס״ז כתב דא״צ כפרה אפי׳ ליחיד ודלא כהרב חו״י שמחמיר ליחיד יעו״ש והביאו ברכ״י או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״ט או כ״ה:

קלד **קלד) שם בהגה. צריך להתענות וכו׳** הן באיסור דאו׳ הן באיסור דרבנן פסקים וכתבים סי׳ נ״ה. א״ר או׳ כ״ו. ואפי׳ בתחומין דרבנן אם לא היה ס״נ צריך להתענות ארבעים יום. פסקים וכתבים סי׳ ס׳ מ״א ס״ק ל״ג. ואפי׳ במלאכה שא״צ לגופה. תו״ש או׳ ן׳ ועיין לקמן אות קל״ז:

קלה **קלה) ואם** לא עבר רק בטלטול מוקצה ודאי דאין להחמיר כל כך דהא י״א ברס״י זה דמותר לטלטל מעות ודברים מוקצים במקום פחד היזק רב ופשיטא דאם באו מים לשטוף שיש חשש שיבא לידי אסור תורה שאין להחמיר כ״כ על הטלטול. ואמנם טלטול נר דלוק להציל ממון חמור משאר מוקצה שיש בו חשש כיבוי ג״כ ונ״ל להקל בתענית ג׳ ימים בה״ב ואולי גם בתחומין שהחמיר מהר״ם להתענות ארבעים יום מיירי שלא היה כ״כ מורא הפסד רב. דג״מ, והביאו שע״ת או׳ כ״ד. ור״ל דגם בתחומין אם היה מורא של הפסד רב די בתענית ג׳ ימים

קלו **קלו) ועיין** בשו״ת נאמן שמואל סי׳ ח׳ על מי שחלל שבת מפני חששת סכנת הדרך ועבר על איסור תחומין ורכב על סוס ושואל תיקון. והשיב הרב דכפי מ״ש התה״ד סי׳ ח״ן ובכתביו סי׳ ס׳ וקנ״ו ומהרלנ״ח סי׳ ע״ט היה נראה להקל כל מה שנוכל אם חשש לסכנה אך אמנם להיותו מיראי הוראה סיים דילקה ויתודה ויאמר באו׳ ח׳ חיללתי שבת והמ׳ תעניות שכתב התה״ד יפדם כפי יכולתו ובלבד שלא יפחות מפאר״ה (ר״ל פרוטה) א׳ ליום יעו״ש. והביאו הזכ״ל ה׳ שבת או׳ ח׳:

קלז **קלז) היוצא** חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. מקום זה הוא תחום העיר ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לי״ב מיל כנגד מחנה ישראל. ומד״ס שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה אבל חוץ לאלפים אמה אסור שאלפים אמה הוא המגרש העיר. הרמב״ם ריש פכ״ז. מיהו יש מן האחרונים ז״ל שחלקו ע״ז ואמרו בההיא סוגיא (עירובין י״ז ב׳) דלוקין על התחומין היינו לר״ע דאמר תחומין דאו׳ אבל לרבנן דק״ל כוותייהו אין שם תחומין כלל מה״ת ואפי׳ בכמה פרסאות והאריכו להוכיח כן ולדיעה זו הסכימו הרמב״ן והרשב״א ז״ל. המ״מ שם. ועיין לקמן רס״י שצ״ז. וע״כ כיון די״א דיש איסור לאו מה״ת לעובר על איסור תחומין לכן צריך שילקה דכל לאו הוא מלקות ולפי דמלקות שלנו אינו כמו מלקות שהיה בזמן הבית אלא לזכר בעלמא לכן צריך להתענות ג״כ מ׳ יום לכפרה כנגד מ׳ מכות של מלכות שנאמר ארבעים יכנו וכו׳ וזהו דוקא במזיד אבל אם שגג באיסור תחומין כגון דלא ידע שיש איסור תחומין וכדומה נראה דדי בתענית ג׳ ימים בה״ב ואם אפשר טוב שילקה ג״כ. ומזה אתה למד לעשות תיקון זה לכל מי שעובר על לאו שאין בו כרת:

קלח **קלח) ואם** הכה את חבירו שעבר על לאו פן יוסיף להכותו צריך שיבקש מחילה מחבירו ואח״כ יעשה תקון הנ״ז וביום התענית כשאומר וידוי בשחרית ומנחה צריך לפרט ולהתוודות גם על העון ההוא. וכן קודם שילקה צריך להתודות שהוא לוקה על עון פלוני ועיין מהר״ם מינץ סי׳ צ״ג:

קלט **קלט) ואם** עבר על איסור דרבנן שאזהרתו מלאו דלא תסור ואינו אלא אסמכתא בעלמא נראה דדי לו בתענית בה״ב עם התשו׳ ואם שגג באיסור דרבנן די לו בתענית יום א׳ עם התשו׳:

קמ **קמ) ואם** עבר על מ״ע כתב הרב ז״ל בשער רוה״ק תיקון א׳ דבארבע מ״ע אלו שהם ביטול תפלה ותפילין וציצית וק״ש צריך להתענות על כל אחד מהם ס״א תעניות יעו״ש. אבל על ביטול שאר מ״ע לא כתב הרב ז״ל תיקון והגם דלפי הטעם שכתב לפי שכל מ״ע הם מצד החסידים נראה קצת דה״ה לשאר ביטול מ״ע עם כ״ז נראה דזהו דוקא למתחסדים עם קונם אבל לשאר המון העם נראה דדי להם התיקון להתענות בה״ב עם התשו׳ וגם לקיים מ״ע של הצדקה ויקבל עליו שמכאן ואילך יהיה זהיר וזריז במצות:

קמא **קמא) שביתה** בשביעי ממלאכה מ״ע שנאמר וביום השביעי תשבות. וכל העושה בו מלאכה ביטל מ״ע ועבר על לא תעשה שנאמר לא תעשה כל מלאכה. ומהו חייב על עשיית מלאכה. אם עושה ברצונו בזדון חייב כרת ואם היה שם עדים והתראה נסקל ואם עשה בשגגה חייב קרבן חטאת קבועה הרמב״ם ריש פ״א ד״ה שבת. ואם היה כפור ושבת ועשה מלאכה אם חייב אחת או שתים זו מחלוקות התנאים דלר״ע חייב על כל אחת בפ״ע ולר׳ ישמעאל אינו חייב אלא אחת כמבואר בספרא פ׳ אמור פ״ט יעו״ש. אמנם במס׳ כריתות דף י״ד ע״א משמע בהדיא דחייב שתים יעו״ש. וע״כ יש להחמיר בענין התקון לעשות שתים:

קמב **קמב) ומי** שהוא מחלל שבת באיזה מלאכה מתרין בו תחלה שלא יעשנה ואם אחר ההתראה לא שב ועודנו מחזיק בטומאתו לחלל שבת במזיד יש לנדותו ולהחרימו ולשמתו כמה פעמים עד שיפרוש מן האיסור כמבואר בתשו׳ מוהר״ם ב״ב ק״ק וכ״כ הרב מעם לועז ס׳ שלח לך דס״ז ע״א יעו״ש. רו״ח או׳ ב׳. ועיין בשו״ת חת״ס חחו״מ סס״י קצ״ה שכתב דאפי׳ רק נושא ונותן בחנותו או שטוען ופורק מהעגלה הוא בכלל מחלל שבת והרי הוא

מובדל מקהל ישראל ואינו לא ישראל ולא נוצרי ולא תוגר ואסור לשום ישראל לאכול בביתו ושחיטתו אסורה והרי הוא כאלו נמחא שמו מישראל עד שישוב בתשו׳ שלימה יעו״ש:

קמג **קמג) ואם** עבר על איזה אב מלאכה בשבת כתב בס׳ ח״י סוף פט״ו דשבת בשם האר״י ז״ל שיצום תנ״ד ימים כמספר ג׳ שמות אהי״ה במילואם דיודי״ן דאלפין דההי״ן העולים תנ״ד (נראה דיש ט״ס דהרי הם ג״י תנ״ה) סוד תחו״ם שבת שהוא סוד החות״ם יעו״ש אמנם מדברי הרב בשער רוה״ק תיקון ט״ז לא משמע הכי שכתב וז״ל תקון למחוייב ד׳ מיתות ב״ד יתענה ק״ק תעניות ויקרא בכל יום פ׳ העקידה בכונה ויתפלל לבוראו שבזכות אברהם שנתנסה באש יצילהו משריפה שהיא ה׳ ראשונה של הוי״ה ובזכות יצחק הנעקד יצילהו מהרג שהיא כנגד ו׳ של הוי״ה ובזכות יעקב שגלה בגלות יצילהו מחנק שהיה כנגד אות ה׳ אחרונה של הוי״ה הנדמה לגלות. ובזכות הג׳ יצילהו מסקילה שהיה כנגד אות י׳ של הוי״ה עכ״ל ואיסור שבת הוא בסקילה כמ״ש לעיל או׳ קמ״א וא״כ נראה דא״צ כ״כ תעניות והגם דיש לחלק דלפי סודם על דברים אין התיקונים שוים מ״מ בכתבי האר״י ז״ל בח׳ שערים אשר אתנו לא מצאנו גילוי בהדיא כמה צריך להתענות מי שחילל שבת במזיד. וע״כ נראה להקל למי שלא יוכל להתענות כ״כ ימים וגם אין לו ממון שיפדה כ״כ תעניות שילקא ויתענה מ׳ יום כנ״ז לעיל באו׳ קל״ז והגם דשם לאו והכא כרת לפי ששנינו במס׳ מכות (ד״פ כ״ג ע״א) כל חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כריתתם ופסקו הרמב״ם פי״ז מה׳ סנהדרין דין י״ז. וגם יש לעשות תיקון כרת כמ״ש בש׳ רוה״ק דף ט׳ כי מי שניעור כל הלילה ולא ישן כלל ועוסק בתורה כל אותה הלילה יהיה נפטר מעונש כרת אחד אם נתחייב ח״ו וכל לילה אחד פוטר כרת אחד עכ״ל. ועיין פסקים וכתבים סי׳ נ״ה:

קמד **קמד) ואם** חילל שבת בשוגג כתב בא״ח סוף ה׳ שבת סי׳ תמ״ו שיתן צדקה סך מה במקום קרבן חטאת וגם טוב להתענות שני וחמישי וכן נהגו העולם להתענות אחר השבת יעו״ש. וכ״כ הרב ב״ד סי׳ קכ״ג במי שכיבה את הנר בשוגג בליל שבת שאסור להתענות בשבת אלא שיקרא פ׳ חטאת ויתענה לאחר השבת יעו״ש והב״ד הברכ״י או׳ ו׳ יעו״ש:

קמה **קמה) והנה** תיקון זה הנז״ל נהגו בי מדרשא ליתנו לכל מי ששגג בדבר שזדונו בכרת משום דאין להכביד על המון העם דלמא ממנעי ולא עבדי תשו׳ וכמ״ש הזכ״ל חא״ח ח״ג או׳ קע״ד יעו״ש. וזהו הסדר שיתענה בו וה׳ וביום שקודם התענית בתפלת מנחה בלחש בשמע קולנו יהרהר שמתענה למחר מן הבקר עד הערב בשביל עון פלוני ואח״כ קודם שיעקור רגליו דהיינו קודם שיאמר עושה שלום וכו׳ יאמר רבש״ע הרני לפניך למחר בתענית יחיד מן הבקר עד הערב כדי שברוב רחמיך וחסדיך תמחול לי על מה שחטאתי לפניך בעון פלוני ותרצני יהיו לרצון וכו׳ עושה שלום וכו׳ וביום התענית כשאומר וידוי אחר חזרת העמידה דשחרית ומנחה יתודה ג״כ על העון ההוא שמתענה בשבילו. וביום התענית יביא כסף ערך עז בת ח׳ ימים השוה בעת ההיא. ויתודה על העון ההוא ויאמר חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך ועתה אני מתנחם ולא אעשה עוד העון הזה ח״ו וזה הכסף אני נותן צדקה לעניים במקום קרבן חטאת שנתתייבתי על ששגגתי בעון פלוני ויה״ר מלפניך שיחשב זה כאלו הקרבתי לפניך קרבן חטאת ותמחול לי על עון פלוני שחטאתי לפניך כרוב רחמיך ותרצני ואח״כ יקרא פ׳ חטאת ויאמר יה״ר מלפניך שתהא קריאה זו של פ׳ חטאת כאלו הקרבתי לפניך חטאת ותכפר לי על עון פלוני כרוב רחמיך ותרצני. יהיו לרצון וכו׳ ויהי נועם וכו׳ וזה שכתבנו שצריך להזכיר בקבלת תענית שהוא מתענה בשביל עון פלוני וגם שיתוודה עליו כשאומר וידוי בשחרית ומנחה זה שייך בכל תענית שמתענה בשביל עון כנ״ז באחרונים ומ״ש בשער רוה״ק תיקון ת״י דהבא על הנדה יתענה פ״ב ימים כתבו האחרונים דזהו דוקא במזיד ועי״ש בשער רוה״ק שכתב עוד תיקונים לאיזה עונות יעו״ש:

קמו **קמו) איתא** בשבת דף י״ב ע״ב באחד שעבר עבירה שחייב עליה חטאת וכתב בפינקסו דכשיבנה בהמ״ק יביאנה. מ״א ס״ק ל״ג. ונראה דצ״ל בלא נדר דשמא לא יזכה לבנין ויהיה עליו רק נדר:

קמז **קמז) שם בהגה. צריך להתענות ארבעים יום וכו׳** והמתענה ב׳ יום רצופים עם לילותיהם חשובים כאלו התענה כ״ז יום. והמתענה יום א׳ ולילו עמו כמו יוה״כ וט״ב אינו חשוב כ״א תענית יום א׳ בלבד. והמתענה ג׳ ימים רצופים עם לילותיהם חשובים למ׳ תעניות. שער רוה״ק דף ו׳ ע״ד. ועיין סי׳ תקס״ח סעי׳ ד׳:

קמח **קמח) שם בהגה. צריך להענות וכו׳** ואם עשה העבירה ההיא כמה פעמים די לו שיעשה לה תיקון ג״פ אבל אם עשה עבירות הרבה כמה פעמים צריך תיקון לכל אחת ואחת ג״פ. כ״כ האחרונים. ועיין שבת ע״ג ע״ב:

קמט **קמט) שם בהגה. צריך להתענות וכו׳** ויכול לדחותם לימות החורף כמ״ש סי׳ תקס״ח סעי׳ ג׳. מ״א ס״ק ל״ג. ומיהו כתב המ״א שם דוקא לזמן מועט דיש לחוש שמא ימות יעו״ש. וכ״כ התו״ש בסי׳ זה או׳ ן׳:

קנ קנ) **שם בהגה. ולא יאכל בשר.** נראה דלילה שאחר התענית קאמר כמו שמצינו לענין לילה שאחר ט״ב סי׳ תקנ״ח שכתב שם מפני אבלו של יום. ט״ז סק״ך אמנם בס׳ מנחת יעקב על יו״ד סי׳ קפ״ה בתוה״ש או׳ יו״ד כתב בשם רש״ל דראוי לנהוג למאן דאפשר שלא יאכל בשר ויין לפני התענית וגם לאחר התענית יעו״ש. והביאו פ״ת שם או׳ י״ג ומחה״ש בסי׳ זה ס״ק ל״ג:

קנא קנא) **שם בהגה. ויתן במקום חטאת וכו׳** כבר כתבנו לעיל או׳ קמ״ה דהמנהג ליתן צדקה ערך עז בת ח׳ ימים כמו ששוה בעת ההיא באותו זמן ובאותו מקום ואם לא ימצא בת ח׳ ימים באותו עת אז צריך ליתן ערך עז או טלייא הנמצא בעת ההיא אך יכול ליתן ערך קטנה הנמצא בעת ההיא וכ״ז לעני אבל לעשיר כל המרבה לתת לצדקה ה״ז משובח:

קנב קנב) **שם בהגה. ואם ירצה לפדות התענית וכו׳** וכ״כ בסי׳ תקס״ח ססע״י ב׳ ומ״ש שיתן בעד כל יום י״ב פשיטים לצדקה עיין ביו״ד סס״י קפ״ה שכתב שיתן לצדקה כפי ערך ממון שיש לו כי עשיר יתן יותר קצת מעני עכ״ל וכ״כ מ״א סי׳ תקס״ח ס״ק י״ב דהעשיר יתן לפי עשרו דהטעם ששקול צער הממון נגד צער התענית ובעשיר דין מאה מנה כדין פרוטה לעני עכ״ל. מיהו המנהג ליתן בעד כל יום תענית כסף לצדקה שוה סעודה א׳ העני לפי עניו והעשיר לפי עשרו וכך מורים בבי מדרשא:

קנג קנג) **אחד** חילל שבת שהיה נושא את כספו בא לפני חכם להורות לו תשו׳ א״ל הכסף או שוויו חלוק לעניים שמתביישים לקבל צדקה ולא רצה לתת להם וגם החכם לא אמר לו תשו׳ אחרת. ס״ח סי׳ קפ״א:

קנד קנד) **[סעיף כז׳] גחלת המונחת וכו׳** הטעם משום דהוא מלאכה שא״צ לגופה דאינו אסור אלא מדרבנן ובמקום הזיקא דרבים לא גזרו. ומ״ש והרמב״ם אוסר וכו׳ משום דס״ל מלאכה שא״צ לגופה חייב עליה ומשו״ה בגחלת של מתכת מודה דמותר לכבות משום דאינו אסור אלא מדרבנן ובמקום נזקא דרבים לא גזרו. עו״ש או׳ י״ט, ועיין לעיל או׳ קל״ב:

קנה קנה) **שם. בין אם היא של מתכת וכו׳** לא זו אף זו קתני דלא זו דמתכת שרי דלא שייך ביה כיבוי שאינו שורף אלא אפי׳ של עץ שרי דהוי מלאכה שא״צ ובמקום היזק לא גזרו. תו״ש או׳ נ״ב. אבל במקום היזקא דממונא אסור. מ״א ס״ק ל״ה. ר״ז או׳ כ״ט:

קנו קנו) **שם. והרמב״ם אוסר בשל עץ.** דשייך בו כיבוי מה״ת אם רוצה לעשות פחמין ממנו ואע״ג דזה המכבה אין מכוין לזה והו״ל מלאכה שא״צ לגופה מ״מ פוסק כר״י דאמר מלאכה שא״צ לגופה חייב עליה ודיעה קמייתא שהיא דעת הטור פוסק כר״ש דמלאכה שא״צ לגופה אין בו אלא איסור דרבנן ובמקום הזיקא לא גזרו. ט״ז ס״ק כ״א. ועיין לעיל סי׳ ש״ח או׳ ק״ל:

קנז קנז) **שם. והרמב״ם אוסר וכו׳** ולא ק״ל כוותיה. א״ר או׳ כ״ט. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ט דסברא ראשונה עיקר אלא שכתב ואעפ״י כן כל בעל נפש יחמיר לעצמו. וכ״נ דעת הש״ע שסתם כהטור ואח״כ הביא דעת הרמב״ם לומר דיש לחוש לדעת הרמב״ם לכתחלה. ועיין לעיל סי׳ שט״ז או׳ ע׳:

סימן שלה

א א) **[סעיף א׳] מזון ג׳ סעודות.** הטעם משום דאי שרית טפי מתוך שהוא בהול אתי לתקנו כמו בדליקה סי׳ של״ד. ט״ז סק״א. וכ״ה הטעם בהגה. מיהו הח״מ או׳ א׳ הקשה ע״ז דלא שייך תיקון אלא בחבית של עץ והניח בצ״ע יעו״ש. אמנם הב״ח כתב הטעם דשמא ישכח ויביא כלי דרך רה״ר יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ דאיכא פלוגתא אם יש רה״ר בזה״ז ולהתם הש״ע גם בזה״ז איכא רה״ר יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ י״ט:

ב ב) **שם. מזון ג׳ סעודות.** היינו קודם אכילת ערבית כמ״ש רס״י של״ד. מ״א סק״א. תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳:

ג ג) **שם. מזון ג׳ סעודות.** והכא מירי במקום שאין יין מצוי ואין דרך לשתותו רק בתוך הסעודה אבל במקום שיין מצוי ודרך לשתותו בכל היום יכול להציל טפי דהא ק״ל דאין קבע לשתייה כמ״ש סי׳ שכ״ג. תו״ש שם. אמנם ברס״י של״ד כתב התו״ש ואפשר דאפי׳ במקום דשכיח יין טובא נמי לא התירו יותר מג״ס יין דאזלינן בתר רובא דעלמא אבל בשאר משקין נראה פשוט דשרי להציל לצורך שתיית כל היום כולו יעו״ש:

ד ד) **שם. מזון ג׳ סעודות.** כתב בפסקי מהרא״י סי׳ קצ״ו שאם נשברה החבית ונשפך היין לארץ מותר לשאוב כל מה שירצה בכוסות קטנים ובתוך עריבות דכה״ג דלאו עובדא דחול בודאי שרי דכיון שנשפך לארץ לגמרי במה יהא בהול יעו״ש. אבל הב״י השיג עליו וכתב שאין לסמוך על תשו׳ זו אלא בין נשפך בין לא נשפך אסור להציל יותר מג׳ סעודות יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״א על דברי מהרא״י הנז׳ דאינו מוכרח יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ א׳ מיהו דעת הא״ר או׳ א׳ להקל כמהרא״י. אמנם הר״ז פסק לאסור כדעת ב״י וכ״נ לענין דינא:

ה ה) **שם. מזון ג׳ סעודות.** וה״ד בשבת משום גזירת הוצאה מרה״ר אבל ביו״ט שרי להציל כל מאי דבעי איברא דעל צד היותר טוב כל מאי דמצינן לשנוי משום כבוד יו״ט מנהג ותיקון הוא אם לא שהשינוי גורם לאפושי טרחא יתירא או דאוושא מילתא טפי. דב״ש סי׳ קמ״א:

ו ו) **שם. דאלו בכלי אחד וכו׳** עיין בתשו׳ שאילת יעבץ ח״ב סי׳ קל״ב שחכם אחד רצה להתיר בכלי אחד אפי׳ לאחר שאכל ג״ס וחלק עליו דדוקא ביש לו עדיין לאכול סעודה אחת יעו״ש. פ״ת:

ז ז) **שם. ואומר לאחרים וכו׳** ודוקא מזון ג״ס כמ״ש לעיל סי׳ של״ד סעי׳ ט׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז בסי׳ זה או׳ א׳:

ח ח) **שם. ולא יטפח בשמן וכו׳** ג״כ הטעם שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. עו״ש או׳ א׳:

ט ט) **שם, להכניס ידו.** והשמן נדבק בידו ואח״כ הוא מקנח ידו בשפת הכלי. תו״ש או׳ ב׳:

י י) **שם הגה. י״א דוקא חבית שנשברה וכו׳** והמרדכי פ׳ חבית אוסר להדיא גם בנסדק ומה שציין בהגה הגהות מרדכי צ״ע ובב״י לא כתב אלא בשם התו׳ והגמ״י. א״ר או׳ ב:

יא יא) **שם בהגה. ואם יציל חיישינן שמא יתקננו.** וכ״כ הלבוש ור״ל שמא יתקן החבית. ועיין א״ר או׳ ג׳ מה שתמה ע״ז דהא בגמ׳ שבת קי״ז ע״ב לא תירץ שמא יתקננו אלא שמא יביא כלי דרך רה״ר והתו״ש או׳ ג׳ תירץ דחדא מנייהו נקט יעו״ש. ועיין לעיל או׳ א׳ ודוק:

יב יב) **שם בהגה. מותר להציל בכלים לקלוט ולצרף.** ר״ל אפי׳ בכלים הרבה מותר לקלוט ולצרף וזה חוזר למ״ש בסעי׳ ב׳ ונקטיה הכא לומר שיכול להציל הרבה:

יג יג) **שם בהגה. וי״א דכ״ז לא מיירי וכו׳** כ״כ בפסקי מהרא״י סי׳ קצ״ו אליבא דבעה״ת והביאו ב״י אלא שכתב ב״י דכבר הזכיר הטור דעת בעה״ת בסי׳ של״ד לענין דליקה וחלק עליו וגם הרמב״ן חלק על״ו והב״ד בש״ע לעיל סי של״ד סעי׳ י״א יעו״ש. וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה וכמ״ש לעיל גבי דליקה ר״ל דיש פלוגתא בזה. ובזה נתיישב מה שתמה הט״ז סק״ב ומ״ש שם הט״ז דלחצר שלו יש להתיר בזה (ר״ל בכל ענין ואפי׳ יותר מג״ס) זהו לפי שיטתו שם בסי׳ של״ד סק״ח וכבר כתבנו שם באו׳ נ״א בשם ב״י והאחרונים דלדעת הטור שחולק על בעה״ת גם בחצר שלו אסור כ״א באופן המותר יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

יד יד) **[סעיף ב׳] מביא כלי ומניח תחתיו.** וכיון שהוא כלי אחד אפי׳ מחזיק מאה סעודות שרי כמ״ש בסעי׳ הקודם. ובחי׳ הר״ן כתב דכשיתמלא אותו כלי מותר לערות אותו לתוך כלי אחר גדול וכן יעשה עד שיתמלא אותו כלי שני הגדול יעו״ש. והביאו פת״ע או׳ ז׳:

טו טו) **שם. ובלבד שלא יביא כלי אחר וכו׳** והטעם מבואר שם בגמ׳ דחיישינן שמא יביא כלי דרך רה״ר:

טז טז) **שם. ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט וכו׳** לא זו אף זו קאמר. דלא זו שקולע מן האויר דמנכר שמתכוין להציל אלא אפי׳ במצרף דלא מנכר שמכוין להציל נמי אסור. תו׳ ומשמע דג״ס יכול להציל אפי׳ בכלים הרבה ואפי׳ לקלוט ולצרף ויותר מג״ס אסור להציל בכלי אחר אף בלא קליטה וצירוף כמ״ש סעי׳ א׳ תו״ש או׳ ה׳ ומיהו המש״ז או׳ א׳ כתב דלקלוע ולצרף יותר מכלי אחד אסור אפי׳ לצורך ג״ס יעו״ש:

יז טוב) **שם. ואם מציל בכלי אחד וכו׳** אפי׳ יותר מג״ס ואפי׳ לקלוט ברחוק מגג שרי דכיון דלא התירו כ״א בחד כלי זכור הוא. מש״ז שם. ומ״ש זכור הוא ר״ל יזכור שהוא שבת ולא ישכח להביא כלי דרך רה״ר.

יח יח) **[סעיף ג׳] ולא יערים לזמן וכו׳** והמ״א סק״ב כתב דלדעת הרמב״ם גם לכתחלה מותר להערים לזמן אורחים שא״צ לאכול יעו״ש אמנם הח״מ או׳ ג׳ השיג על דברי המ״א הנ״ז וכתב דגם לדעת הרמב״ם אסור להערים לכתחלה ורק בדיעבד מותר יעו״ש. ולכן אין לזוז מדברי הש״ע:

יט יט) **שם. שא״צ לאכול.** כדי שיותירו לו. ר״ז או׳ ג׳:

כ ך) **שם בהגה. ואח״כ זימן אורחים וכו׳** ואפי׳ אורחיה שא״צ לאכול ולשתות מותר. ר״ז שם:

כא כא) **שם בהגה. זימן אורחים וכו׳** משמע דאם לא זימן אף דיעבד אסור והיינו רק עד מו״ש מיד ואם היה בשוגג ששגג בדין או ששכח שהוא שבת מותר להנות מזה אפי׳ לו וכ״ש לאחרים. מ״ב או׳ י״ב:

כב כב) **[סעיף ד׳] שנמצא אותו הדלף אינו ראוי.** ומיירי שלא נשברה לגמרי דא״כ אף בראוי אסור כמ״ש סעי׳ א׳ מ״א סק״ג. ור״ל דבשלא נשברה לגמרי אלא נסדקה שאינו בהול כ״כ ובראוי מותר להציל הרבה בכלים הרבה כמ״ש סעי׳ א׳ בהגה הכא בשאינו ראוי יכול להניח שם מטתו וגם כלים

לקבל הדלף אבל בשנשברה לגמרי דאף בראוי אסור להציל יותר מג״ס בכלים הרבה מפני שהוא בהול וחיישינן שמא יביא כלי דרך רה״ר א״כ כ״ש הכא דחיישינן דצריך להניח שם מטתו וגם כלים כדי לקבל הדלף. וא״כ הכא אסור לגמרי אפי׳ בכדי ג״ס כיון דאינו ראוי לסעודת שבת:

כג **כג) שם. שהרי המשקין שזבו אסורין.** כמ״ש סי׳ ש״ך סעי׳ א׳ ועיי״ש בסעי׳ ב׳:

כד **כד) שם. ואינו רשאי לשום כלי וכו׳** ואם אחד מכלי היין נסדק או ניקב והיין זב ממנו כיון שאותו יין הזב ראוי מותר לתת כלי תחתיו שאין שם ביטול כלי מהיכנו כלל. ב״י בשם הכלבו. והביאו העו״ש או׳ ג׳ וכתב ודבר פשוט הוא מיהו יש ללמוד מזה דאם אין היין ראוי לשתות כגון שבא מחוץ לתחום וכיוצא בו שאסור דאין להניח כלי תחתיו שלא יבטלנו מהיכנו עכ״ל. מיהו מ״ש כגון שבא מחיץ לתחום התו״ש או׳ יו״ד השיג עליו דהא מותר לטלטלו אפי׳ מי שהובא בשבילו כמ״ש סי׳ שכ״ה וא״כ לא שייך ביה ביטול כלי מהיכנו יעו״ש אמנם המש״ז או׳ ב׳ מסכים כדברי העו״ש אלא שסיים בהפסד מועט אסור בה״ג יעו״ש משמע הא בהפסד מרובה יש להתיר כהתו״ש וכן נראה להורות:

כה **כה) שם. יניח שם מטתו וכו׳** אבל אין להניח כלי שיש בו מים תחת הדלף ונימא קמא קמא בטיל במים שבכלי לפי שהוא דבר שיש לו מתירין ואפי׳ באלף לא בטיל ב״י בשם הכלבו. מיהו בד״ע או׳ א׳ כתב. דלפי מה שית׳ לקמן סי׳ תקי״ג וביו״ד סי׳ ק״ב דמין בשאינו מינו בטל אף דבר שיש לו מתירין. מיתר לעשות כן. והביאו מ״א סק״ד וכתב והגם דאין מבטלין איסור לכתחלה כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ט סעי׳ ו׳ שאני הכא דאין כוונתו לאכול האיסור רק להציל את היין ואפי׳ נתרבה האיסור לית לן בה דיש לסמוך על המקילין ביו״ד סי׳ קל״ד יעו״ש וכ״כ התו״ש אות יו״ד. ר״ז או׳ ד׳ ואז מותר לטלטל הכלי ולשפכו ולהחזירו בלי שיקבע שם ישיבתו ר״ז שם, ומשמע מדברי המ״א הנז׳ דגם לאחר שנתבטל אינו מותר אלא בטלטול אבל לא לשתותו היום וכ״כ הר״ז שם וכ״מ ממחה״ש והגם דהא״א או׳ ד׳ מקל גם בשתיה היום לאחר שנתבטל מ״מ יש להחמיר:

כו **כו) שם. ויוכל להניח שם כלי וכו׳** ואע״ג דבסס״י של״ח כתב דאסור לכתחלה ליתן כלי תחת הדלף דאין עושין גרף של רעי לכתחלה עי״ש הכא שרי משום פסידא כמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ז יעו״ש. מ״א שם. תו״ש שם:

כז **כז) שם. ולא יזרקנו לתוך כלי אחר וכו׳** ואם הכלי האחר נדבקו שבריה ע״י זפת שרי. תו״ש שם. מחב״ר או׳ ג׳:

כח **כח) [סעיף ה׳] מלקט מעט ואוכל וכו׳** כ״ה לשון הגמ׳ וכתבו התו׳ והרא״ש נראה דלא גרסינן ואוכל מדקתני סיפא אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה משמע הנך דוקא הוא דאסירי משום עובדין דחול אבל ללקט וליתן לתוך חיקו או לתוך כסותו שרי ע״כ. והב״ד ב״י ומדלא העתיקם בש״ע משמע דלא ס״ל הכי מיהו כתב בס׳ נזירות שמשון דהסומך עליהם להקל לא הפסיד כיון דהוא מילתא דרבנן. והביאו א״ח או׳ ב׳:

כט **כט) שם. ולא יתן לתוך הסל וכו׳** שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. גמ׳:

ל **ל) וכתב** בסמ״ג יזהר שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר מיהו בפ׳ המביא (ביצה ל״ג ע״ב) מוכח שאין עימור אלא כשלוקחן ממקום גידוליו ומקבצן יחד כעין קמה קצורה שמגבב השבלים עכ״ל. והביאו ב״י וכ״כ בש״ע לקמן סי׳ ש״מ סעי׳ ט׳ דאינו אסור אלא במקום גידולו יעו״ש:

לא **לא) שם. ולא יתן לתוך הסל וכו׳** ובשמחת תורה שנוהגין לפזר פירות והבנים מלקטים ונותנים לסלים ולקופות כיון שמשום שמחה עושים לא הקפידו ודומה למ״ש בפורים סס״י תרצ״ו. מי״ט על הלבוש. א״ר או׳ ה׳ א״ח או׳ ג׳:

לב **לב) שם. נותן אפי׳ לתוך הסל.** דלית ביה טירחא כ״כ. לבוש

לג **לג) שם. שאז מלקט אחד אחד ואוכל.** כדין בורר ואוכל מיד. לבוש:

לד **לד) שם. ולא יתן לתוך הסל וכו׳** דהוי כבורר. לבוש. והר״ז כתב שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול:

לה **לה) שם. ולא יתן לתוך הסל וכו׳** אפי׳ כדי לאכול מיד דאי להניח לאחר זמן בלאו הכי אסור משום בורר כמ״ש רס״י שי״ט:

סימן שלו

א א) [סעיף א'] **אין עולין באילן.** אע"ג דגבי עשבים מותר לילך עליהם כמ"ש סעי' ג' התם הטעם משום דעיקר החשש שנתלשות בדריסתו ובזה ק"ל כר"ש דס"ל דבר שאין מתכוין מותר משא"כ באילן הוה הטעם משום שמא יתלוש ובזה מודה ר"ש דאסור. כ"כ ב"י והביאו הט"ו סק"א יעו"ש:

ב ב) **שם. בין לח בין יבש.** דגזרינן יבש אטו לח. והגם דהטור כתב דיבש בימות החמה מותר אם אין בו לא פירות ולא ענפים שיוכל להסירם כתב ב"י דנקטינן כהרי"פ והרמב"ם דאין לתלק בין לח ליבש יעו"ש ולכן לא העתיק דברי הטור בש"ע. וכ"ה דעת הלבוש. וכ"כ העו"ש או' א' מ"א סק"א. תו"ש או' א' ברכ"י בשיו"ב או' א'. ר"ז או' א' ח"א כלל י"ב או' ה' וכ"ה דעת האחרונים. ועיין לקמן או' ף':

ג ג) **שם. ואין נתלין בו.** ואין נשענין בו. עירובין ק' ע"א. הרמב"ם פכ"א דין ו'. והא דאין נשענין בו היינו אם הוא דק שמניד על ידו אבל אם הוא עב מותר. ח"א שם או' ו' ועיין לקמן או' ץ':

ד ד) **שם. ואין נתלין בו.** ואין משתמשין בו שום תשמיש כגון להניח עליו חפץ או ליטלו ממנו או לקשור בו בהמה וכן כל כיוצא באלו והכל משום גזירה שמא יעלה ויתלוש ממנו פירות או עלין או ענפים. ר"ז שם:

ה ה) **ומה** שיש בני אדם שקושרין חבלים בשבת באילן גבוה ומושיבין בהם קטנים לשחוק בהולכה והבאה עיין מט"י או' א' שכתב שיש כמה איסורין בזה איסור קשירה ומשתמש באילן וכו' וסיים דעל מנהיגי הקהל מוטל הדבר לתקן המעוות יעו"ש. והביאו שע"ת:

ו ו) **שם. ואין** משתמשין במחובר לקרקע וכו' היינו אילן וכדומה לו כגון אלו מיני מגדלי פרי האדמה שעצים שלהם קשים וגבוהין שדומין לאילן וזהו מדוקדק בלשון שכתב גזירה שמא יעלה ויתלוש אבל בירק מותר להשתמש ובלבד שלא יזיזם כמ"ש לעיל סי' שי"ב סעי' ו' יעו"ש. ועיין לקמן או' ט"ו.

ז ז) **שם. ואין משתמשין במחובר לקרקע וכו'** והיינו בגבוה מן הארץ ג"ט כמ"ש לקמן סעי' ב':

ח ח) **שם בשוגג מותר לירד.** ואף שבירידה זו הוא משתמש באילן אין לאסור בשביל כך הואיל ואף בישיבתו שם הוא משתמש באילן. ר"ז או' ב':

ט ט) **שם. במזיד אסור לירד.** דקנסהו להיות שם כל השבת לבוש. ר"ז שם:

י י) **שם בכל גוונא מותר לירד וכו'** אפי' עלה ע"מ לירד אחר שחשכה. לבוש. ואפי' מזיד עו"ש או' א':

יא יא) **שם וי"א וכו' וכן עיקר.** א"ר או' ב' אמנם הר"ז או' ב' כתב לענין הלכה בד"ס הלך אחר המיקל עכ"ל. וכ"כ לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ מביא י"א דדעתו לפסוק כסתם יעו"ש. וכן הסכימו האחרונים:

יב יב) **שם. הגה ודוקא אדם וכו'** פי' דוקא באדם התירו באלו מפני שעושה איסור בעמידתו שם וצריך לירד אבל אם הניח חפץ אסור להורידו בשום צד. ט"ז סק"ג. תו"ש או' ב'.

יג יג) **שם. בהגה. אסור ליטלו וכו'** דמה שנוטלו מן האילן הרי הוא משתמש במחובר דמה"ט אין מניחין נר עליו כמ"ש סי' רע"ז סעי' ד' יעו"ש. והא דמותר לקשור חבל בפי פרה כדאיתא סי' שי"ז סעי' ז' שאני אילן דדרך תשמישו בכך ושפיר מיקרי משתמש במחובר אבל בהמה אין דרך תשמישה בכך ובהרא"ש משמע דגם באילן לא הוי האיסור מכת הנטילה אלא משום שמא יעלה ויתלוש. מ"א סק"ב. תו"ש או' ג' ועיין לקמן סי' תקי"ד סעי' ו' ודוק:

יד יד) **שם בהגה. וכ"ז באילן וכיוצא בו.** היינו קנים שהוקשו כבר שהן כאילן. עירובין ל"ד ע"ב ומביאו ב"י:

טו טו) **שם בהגה. אבל קנים הרכים כירק מותר וכו'** הב"ח והט"ז סק"ד השיגו ע"ז וכתבו דלא ק"ל כהך הג"ה להתיר להשתמש בקנים רכים וכירק יעו"ש אבל הא"ר או' ג' כתב על דבריהם דלא נהירא וגם תמה על הט"ז מש"ע לעיל סי' שי"ב סעי' ו' דמתיר בהדיא כרמ"א והביא עוד כמה פו' דמתירין כרמ"א וסיים דיש לסמוך על הרמ"א ולבוש בלי פיקפוק יעו"ש. וכן החו"ש או' ד' השיג על דבריהם והסכים להתיר כהא"ר יעו"ש. וכן הסכים בית יהודה סי' י"א נה"ש או' ג' ברכ"י בשיו"ב או' ב' פתה"ד או' ג' ר"ז או' ד' ח"א כלל י"ב או' ו' וכ"כ האחרונים ועיין לעיל או' ו':

טז טז) **שם בהגה. אבל קנים הרכים וכו'** וקנים שעשוים להתקשות אפי' ברכותן הרי הן כאילן ואסור אבל הקנים הגדילים באגם שאין קשין לעולם הם מותרין כעשבים בין קטנים בין גדולים. א"ר שם בשם הרשב"א:

יז **טוב) ומ״מ** צריך ליזהר כשמשתמש בירק וכיוצא בו שלא יזיזם בידיו מפני שהן מוקצה כדין של מחובר וכמ״ש בסי׳ שי״ב סעי׳ ו׳ ר״ז שם. ועיין לקמן או׳ ס״ב:

יח **חי) [סעיף ב׳] שרשי אילן וכו׳** פי׳ הר״ר יהונתן דהיינו שיוצאים שרשים מן הקרקע ונראים כמו באילנות הזקנים. תו״ש או׳ ה׳:

יט **יט) שם שרשי אילן וכו׳** וה״ה קלחי כרוב. יש״ש פ״ה דביצה. מ״א סק״ג. דקלחי כרוב דין אילן יש להם. א״א או׳ ג׳:

כ **ך) שם. שרשי אילן הגבוהין וכו׳** ומשמע כאן דפחות מג״ט כארעא סמיכתא ושרי לישב עליהן וכ״ש ירק שאין גבוה ג״ט. וכן אילן קטן ובו פירות יאגדו״ם וכדומה אפשר דמותר כל פחות מג״ט וי״ל כל שיש פירות גזרו שמא יעלה ויתלוש והיינו דקאמר שרשי אילן שאין בו פירות דלא גזרינן אלא משום לא פלוג הא פחות מג״ט שרי וירק הראוי לאכילה אף פחות מג״ט אסור וקנה רך שמא יקטוף וישבר אף פחות מג״ט אסור מש״ז או׳ ה׳ והביאו אותו האחרונים:

כא **כא) שם. פחות מכאן מותר וכו׳** וכן הדין בענפים הגדלים בעיקרו של אילן פחות מג״ט. ר״ז או׳ ו׳

כב **כב) שם. ואם באים מלמעלה ויורדים למטה.** פי׳ דלאחר שהגביהו ג׳ חזרו וכפפו. רש״י והביאו ב״י:

כג **כג) שם. ובמקום שאין גבוהים ג׳ מותרים.** ואעפ״י שראש זה הנכפף למטה ואינו גבוה ג״ט הוא גדל ובא ממקום האסור דהיינו מגבוה ג׳ תפחים וכשהיה שם מתחלה היה אסור להשתמש בו אעפ״י כן כשגדל יותר ונכפף למטה הותר מפני שנעשה כקרקע שכל פחות מג״ט סמוך לארץ הרי הוא כארץ ואצ״ל שמותר להשתמש בעיקרו של אילן פחות מג״ט סמוך לארץ אעפ״י שהאילן הוא גבוה מאד שהרי מקום זה שהוא פחות מג״ט לא נאסר מעולם. ר״ז או׳ ו׳:

כד **כד) שם. אעפ״י שמצד אחד וכו׳** אבל אם מב׳ צדדין שוין לארץ ומב׳ צדדין גבוה ג׳ שרי. מ״א סק״ד ומותר להשתמש אפי׳ בצדדין הגבוהים עד כנגד מקום שמותר להשתמש בצדדין השוים. ר״ז או׳ ז׳ אבל התו״ש או׳ ח׳ כתב דמותר לישב דוקא באותן ב׳ צדדין השוין לארץ:

כה **כה) [סעיף ג׳] מותר לילך ע״ג עשבים וכו׳** כתב הט״ז סק״ו דמ״מ להשתמש אסור אפי׳ בירק לדעת הרמב״ם עכ״ל וכתב הא״ר או׳ ה׳ דדעת הט״ז דוקא ללכת דידים רחוקות ממנו שרי אבל להשתמש בו אסור וכבר כתבתי דליתא (ר״ל דפליג על הט״ז ומתיר להשתמש בירק כמ״ש לעיל או׳ ט״ו) וצ״ל (ר״ל הא דנקט מותר לילך וכו׳ ולא נקט מותר להשתמש) דללכת רבותא הוא דקרוב יותר שיתלוש אגב הילוכו ומכ״ש כשהולך יחף שנתלש בין אצבעותיו ואפ״ה מותר עכ״ל וכ״כ הב״ח בשם הר״ר יונתן דאפי׳ אינו נועל מנעלים שהעשבים נכנסים בין קשרי אצבעותיו ונתלשים אין לחוש דדבר שאין מתכוין הוא ולא פ״ר. וכ״כ הר״ז או׳ ח׳ ומ״מ לאחר שנתלשו ונדבקו בין אצבעותיו אסור להסירם בידיו משום מוקצה ומשמע דכ״ז הוא אם אינו בודאי שיתלשו אבל אם הוא בענין שודי יתלשו אם יהלך עליהם הוי פ״ר ואסור:

כו **כו) שם. אבל האוכלים בגנות וכו׳** ומיהו בגינת חבירו שאינו נהנה בגדול העשבים לדברי הערוך דסבר דפסיק רישיה דלא ניחא ליה שרי ה״נ שרי אבל לדברי החולקין עליו ודאי אסור. ב״י. וכתב המט״י או׳ ב׳ דדעת מרן ז״ל כדעת האוסרים ומיהו אין האיסור בארעא דחבריה אלא מדרבנן לכ״ע כדמוכח מדברי הפו׳ שהביא מרן ב״י סי׳ ש״ך מהך דעביד בארעא דחגריה יעו״ש מיהו בס׳ הזכרונות דף נ״א כתב דאפי׳ בגינת חבירו אסור מדאו׳ ובגינת נכרי אסור מדרבנן. והביאו כנה״ג בהגה״ט ומ״א סק״ו אלא שכתב עליו המ״א דלא משמע כן בגמ׳ דאמרינן דעביד בארעא דחבריה. והא״ר או׳ ו׳ כתב דהש״ס מיירי בידוע דלא ניחא אבל מסתמא אמרינן דאף חבירו ניחא ליה יעו״ש:

כז **כז) שם. שמשקים אותם וכו׳** וטעם איסור השקאת זרעים הוא משום דהמשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע כדאי׳ ריש מו״ק. ומיהו משמע דאין האיסור אלא כשהעשבים הם גלוים וניכרים דאז איכא פ״ר בהשלכת מים עליהם אבל אם אינם נראים ע״ג קרקע אעפ״י שהעפר של אותו קרקע הוא מגדל צמחים אין לאסור אלא כשמתכוין להשקות כדי שיגדלו העשבים. ואם היו שם זרעים טמונים תחת הקרקע ויודע בם כגון בארץ חרושה וזרועה אעפ״י שעדיין לא צמחו אסור ליטול ידיו שם דהרי בודאי מצמיחין. ונראה דלאו דוקא במקום עשבים דהה״נ במקום שנטועין שם אילנות אעפ״י שאינן צריכין למים דבלאו הכי הם גדילים ועומדים אסור להשליך שם מים דבמים הם מוסיפין ליגדל לשאת ענף ולעשות פרי. מט״י שם:

כח **כח) עשבים** הגדילים בין האבנים שסביב הבאר והעשבים לא חזו למידי ובמקרה בא אחד ורחץ שם במים בלא ראות ע״ז נשאל הרב לב חיים ח״ב סי׳ ע״ב והשיב דאין עליו עון אשר חטא וא״צ כפרה מכמה טעמים יעו״ש, פתה״ד או׳ ד׳:

כט כט) **ואם** כבר השקה אותו אילן או אותו צמח מבע״י כל צרכו או שביום ש״ק עצמו הגוי השקה אותן מים בכדי צרכן ושוב בא הישראל והשקה בכוונה מכוונת לאותן הצמחים אינו חייב משום זורע לפי שריבוי המים מרקיבים ומפסידים הצמחים כידוע. פתה״ד או׳ ה׳:

ל ל) **שם. אבל מותר להטיל בהם מי רגלים.** כגון שמטיל בכותל וזוחלין למטה ע״ג קרקע דליכא בכה״ג גומא ולק״מ מה שתמה בס׳ הזכרונות דף נ״א בדיני חורש. הרב מהרי״ל ואלי בהגהר כ״י. ברכ״י בשיו״ב או ג׳:

לא לא) **שם. אבל מותר להטיל בהם מ״ר וכו׳** כ״כ ב״י בשם כמה פו׳ דיין או מ״ר אין לחוש לפי ששורפין העשבים ואדרבה מונעין אותם מלצמוח ודלא כרא״ם דאסר יעו״ש. ור״ל דהרא״ם בס׳ יראים אסר להשתין על הזרעים כמבואר בהגמ״ר פ׳ כלל גדול יעו״ש. אמנם הרב מהר״י לפשיץ ז״ל בקו׳ כלכלת שבת במלאכת הזורע ד״ג ע״ב כתב וז״ל ואולם בחכמת אקאנלמיי״א אמרו שמ״ר הם טובים מאד לזבל הקרקע וא״כ מזבל תולדת חורש כירוש׳ בפרקין וכו׳ ע״כ. והביאו הפתה״ד או׳ ו׳ וכתב ובזה מצאנו קצת טעם לס׳ הרא״ם בס׳ יראים שאסר להשתין על הזרעים והאריך קצת בזה וסיים ומ״מ לענין מעשה לבי נוטה לאסור להטיל מ״ר על הזרעים מכח כל מה שכתבנו יעו״ש:

לב לב) **שם. או שאר משקים וכו׳** מיהו בס׳ הזכרונות דף נ״א כתב דראוי ליזהר בכל משקה. והביאו כנה״ג בהגב״י ומ״א סק״ז. והא״ר או׳ ז׳ כתב דביין שהוא חזק א״צ ליזהר כלל דשורף הזרעים עכ״ד. ונראה דה״ה יי״ש שהרי הוא חזק יותר מהיין כידוע. ומע״ד ושכר יש בהם מים ומשמע דמצמיחין בודאי. א״א או׳ ז׳ ויי״ש לחוד ושכר לחוד כמבואר במחה״ש סי׳ ער״ב סק״ו:

לג לג) **שם הגה. ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות וכו׳** ולי נראה מטעם אחר דיש שם איסור טלטול ד׳ אמות דהא גינה דיש בה יותר מן ע׳ אמות הוא כרמלית כמ״ש רס״י שנ״ח ולא מהני היקף לדירה בגינה כמ״ש רש״י בעירובין דף כ״ד. ט״ז סק״ז. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

לד לד) **שם בהגה. שלא יפלו שם מים.** ובס׳ כלכלת שבת כתב עוד טעם אחר שלא לאכול בגנה משום שמא ישליך גרעין שבפירות במקום שיכול להצמיח ויתחייב כמ״ש בסעי׳ שאח״ז:

לה לה) [**סעיף ד׳**] **יש ליזהר מלהשליך זרעים וכו׳** ואעפ״י שלא היו גשמים מנטפין בשעת השלכת הזרעים דכיון שהוא מקום הראוי לירד בו גשמים הוי כמו זורע דאין הגשמים ודאים ואעפ״י כן מיחייב משום דהוייא מלתא דשכיחא שהגשמים יורדים. מט״י או׳ ב׳:

לו לו) **שם. שיאכלו בו ביום או ליומים.** וצ״ל דנותן להם בפעם אחת דאל״כ הרי מכין משבת לחול אבל כשנותן להם בפעם א׳ הוי חד טרחא וליכא משום הכנה כמ״ש סי׳ תק״ג. תו״ש או׳ י״ב:

לז לז) **שם. שיאכלו בו ביום או ליומים.** דבזמן מועט כזה לא יצמחו וכ״ש דלא ישרישו משא״כ לג׳ ימים או יותר יצמחו הזרעים ויתחייב למפרע משום זורע ולחד מ״ד ישרישו ג״כ בג׳ ימים כמ״ש הש״כ ביו״ד סי׳ רצ״ג סק״ב בשם התה״ד סי׳ קצ״א והגם דבנה״כ השיג עליו עיין בפ״ת שם או׳ ה׳ שהביא כמה פו׳ שמיישבין דברי התה״ד יעו״ש:

לח לח) [**סעיף ה׳**] **עשבים** שעלו על אוזן הכלי וכו׳ דלפעמים גדילים בשפת הדלי ששאובין בו מים תמיד כמין פטריות. רש״י שבת ק״ח ע״א:

לט לט) **שם. והתולשן חייב.** ולא דמי לעציץ שאינו נקוב דהתולש ממנו פטור דהתם אין דרך זריעה שם. גמ׳ שם. מ״א סק״ח:

מ מ) **שם. והתולשן חייב.** וה״ה התלוש כשות מהיזמי והיגי (פי׳ מן הקוצים) חייב משום עוקר דבר מגידוליו. גמ׳ שם ק״ז ע״ב. ופירש״י ואעפ״י שאינו מחובר לקרקע יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״א:

מא מא) [**סעיף ו׳**] **עשבים שתחבן בעפר וכו׳** פיר״שי עשב שהוא נאה למראה ולהריח בו וממלאין כד עפר לח ותוחבין אותו לתוכו וכשהוא רוצה נוטלו ומריח בו ומחזירו למקומו. ב״י. והא דשרי להחזירו למקומו כגון שלא נסתם הנקב שהיה מונח בו דאל״כ הו״ל עושה גומא ואסור כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח או׳ ר״ל:

מב מב) **שם. שתחבן בעפר וכו׳** וה״ה אם תחבן בקרקע כמ״ש לעיל סי׳ שי״א סעי׳ ח׳:

מג מג) **שם. מותר לאחוז בעלים ולהוציאן.** ולא חיישינן אם העפר נזוז מאליו ואעפ״י שלא דצה ושלפה והדר דצה מבע״י שרי. ב״י:

מד מד) **שם. והוא שלא השרישו.** ואעפ״י שניתוספו מחמת לחות הקרקע שרי כיון שלא נתכוין לזריעה וגם לא השרישו. ב״י. וה״ה לעיל בש״ע סי׳ שי״א סעי׳ ח׳:

מה **מה) שם. והוא שלא השרישו.** כגון שלא נשתהו שם ג׳ ימים כמ״ש לעיל או׳ ל״ז:

מו **מו) שם. אבל אם נתכוין לזוריעה אסור.** אפי׳ לא נתוספו ואפי׳ לא השרישו. עו״ש או׳ ה׳. ועיין לעיל סי׳ שי״א או ס״ד מ״ש בזה:

מז **מז) [סעיף ז׳] אסור לתלוש וכו׳** דחיובא ליכא אלא בנקוב וכתב הרשב״א בתשו׳ ודוקא כשהנקב כנגד מה שטמון מהגזע בעפר העציץ אבל למעלה ממה שטמון לא דא״כ אפי׳ שאינו נקוב כנקוב דמי ע״כ. ומשמע בגמ׳ שאם ניקב בכדי שורש קטן חשיב עציץ נקוב ליחשב מחובר לקרקע. ב״י:

מח **מח) וכתב** רש״י בפ״ק דגיטין (ז׳ ע״ב) דעציץ של עץ בעי נקיבה ליחשב כמחובר ושל חרס לא בעי נקיבה אם הוא מונח ש״ג קרקע והתו׳ שם כתבו להיפך דבשל חרס בעי נקיבה ובשל עץ לא בעי נקיבה שהוא מתלחלח יותר מהחרס יעו״ש וי״א דבשל עץ אפי׳ נקוב כאינו נקוב דמי כמבואר כ״ז בב״י יעו״ש. אמנם מסתמיות הש״ע כאן וביו״ד סי׳ רצ״ו סעי׳ י״ב וי״ז ובח״מ סי׳ ר״ב סעי׳ יו״ד משמע דלא יש חילוק בין חרס לעץ אלא דאם הוא נקוב חשוב כמחובר לקרקע ואם אינו נקוב לא חשוב כמחובר לקרקע ואיסורו מד״ס. וזהו לענין זרעים אבל לענין אילן אפי׳ אינו נקוב חשוב כנקוב כ״פ מרן ז״ל בש״ע יו״ד סי׳ רצ״ד סעי׳ כ״ו והוא ע״פ סברת ירוש׳ והרמב״ם כמבואר שם בב״י יעו״ש:

מט **מט) שם. אסור לתלוש וכו׳** ואפי׳ מונח בעליה אסור לתלוש ממנו. מ״א סק״ט. תו״ש או׳ ט״ו. וה״ה דאסור להשקותו. א״א או׳ ט׳:

נ **נ) שם. אסור לתלוש וכו׳** וכ״ש בתולש מהנטוע על הגג וחייב חטאת. הרא״ש ז״ל בתשו׳ כלל ב׳ סי׳ ד׳ כנה״ג בהגה״ט מ״א ס״ק י״ד א״ר או׳ ט׳.

נא **נא) שם. אפי׳ מעציץ שאינו נקוב.** ואם יוצא ונוטה חוץ לעציץ לצד אויר קרקע הוי כתולש מארץ וחייב ואפי׳ אם יתלוש ממה שבתוך העציץ חייב כיון שמחובר עם מה שיוצא חוץ לעציץ. גן המלך סי׳ ק״ח יעו״ש. א״ח או׳ ג׳. וכ״כ ח״א כלל י״ב או׳ ב׳:

נב **נב) [סעיף ח׳] עציץ אפי׳ אינו נקוב וכו׳** דגרסינן במס׳ שבת (פ״א ע״ב) פרפיסא (פרש״י עציץ נקוב) היה מונח ע״ג קרקע והניחו ע״ג יתידות מיחייב משום תולש (דאינו נהנה שוב מריח הקרקע) היה מונח ע״ג יתידות והניחו ע״ג קרקע חייב משום נוטע ע״כ. וכתב רש״י ז״ל דהאי חייב לאו דוקא אלא אסור משום דדמי לתולש דאי חייב ממש קאמר לצורך היכי שרו רבנן איסור כרת וסקילה משום קינוח יעו״ש וכ״כ התו׳ לשם דהאי מחייב מכת מרדות מדרבנן יעו״ש, אלא שדעת הרמב״ם ז״ל חייב ממש קאמר מה״ת כמבואר בב״י בסי׳ זה ובסי׳ שי״ב יעו״ש אלא דבש״ע לעיל סי׳ שי״ב סעי׳ ג׳ כתב דמותר לקנח בצרור שעלו בו עשבים ומשמע דס״ל כפרש״י דבהגבהה ליכא אלא איסור דרבנן ולכן התירו קינוח משום כבוד הבריות וכמבואר בדברינו לשם בס״ד. וכ״כ העו״ש בסי׳ זה או׳ ז׳ ר״ז או׳ י״ב. ומ״ש בש״ע דאפי׳ באינו נקוב יש ליזהר לפי שי״א בשל חרס אינו נקוב כנקוב וי״א אפכא כמ״ש לעיל או׳ מ״ח לכן כתב דאפי׳ באינו נקוב יש ליזהר בשל חרס ובשל עץ כדי לחוש לשני הסברות:

נג **נג) וכתב** בהג״א ס״פ המוציא יין שטעמו של רש״י (שכתב דחייב לאו דוקא אלא איסור מדרבנן) מפני שאע״ג שמונח ע״ג יתידות יונק מן הקרקע קצת הילכך מדאורייתא חייב משום תולש (ר״ל התולש מעציץ נקוב המונח ע״ג יתידות) ומשום נוטע. וא״כ משמע שאם הפסיקו לגמרי (מע״ש) בעצים או בבגד דפסיק יניקתו לגמרי אין שייך בו תלישה ונטיעה מדאורייתא עכ״ל. ב״י. וא״כ משמע הא דפטור לדעת רש״י דוקא אם היה מונח ע״ג קרקע והניחו ע״ג יתידות משום דעדיין יונק קצת מן הקרקע אבל אם נטלו ביום שבת מע״ג קרקע והניחו ע״ג עצים או בגד דפסיק יניקתו לגמרי מן הקרקע חייב לכ״ע:

נד **נד) שם. ליזהר מליטלו וכו׳** ואפי׳ לצורך גופו ומקומו כלכלת שבת.

נה **הנ) שם הגה. יחור של אילן שנפשח וכו׳** והיינו דוקא שאינו יכול לחיות עוד הענף אע״ג שעדיין מחובר בקליפתו. גמ׳ חילין קכ״ח ע״ב. ומ״מ יש ליזהר בזה דאין העולם בקיאין בכך כ״א שנפרד לגמרי מהאילן שרי. מש״ז או׳ ח׳:

נו **ונ) שם בהגה. מותר לתלוש הפירות וכו׳** כ״ה בהדיא בחולין קכ״ח ע״ב. וכ״מ בסי׳ תרמ״ו דלא אסרו ללקט ענבי ההדס ביו״ט אלא משום מתקן יעו״ש. והרב ב״ד סי׳ רצ״ח לא זכר דברי רמ״א בזה יעו״ש. ער״ה או׳ א׳:

נז **נז) שם בהגה. מותר לתלוש הפירות וכו׳** והגם דלעיל סי׳ שי״ט סעי׳ ו׳ כתב רמ״א בהגה דיש מחמירין לפרק האוכל מתוך השבלים שאני הכא שאין איסור דאורייתא רק במחובר לא החמירו בתלוש כלל משא״כ לעיל דהאיסור דאו׳ משום מפרק הוא שייך בתלוש ע״כ החמירו אפי׳ במפרק כלאחר יד. ט״ז סק״ח. ומפרק לית כאן דמפרק אינו אלא מה שטמון בתוך הקלי׳ ובורר ליכא אע״ג להניח אפשר לא שייך בענין זה בורר וכ״ש לאכול מיד. מש״ז או׳ ח׳:

נח חנ) **[סעיף ט'] שעלו** בו קשים ועשבים וכו' תלושים דלא הוה רק דרבנן הא עלו עשבים שגדלים שם דהוה דאו' כבסעי' ה' י"ל דאסור וע"י עכו"ם למ"ד שרי ה"ה זה. מש"ז או' ט':

נט נט) **שם. ממעכן ברגלו בצנעה וכו'** ואע"ג דכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור ה"ד באיסור מלאכה דאו' כמו שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם שאם יראו יסברו שכבסן בשבת אבל הכא לא יראו אלא מלאכה כלאחר יד דהויא דרבנן ולא גזרו רבנן לאסור בחדרי חדרים. תו' כתובות ס' ע"א. והביאו ב"י. ט"ז סק"ט:

ס ס) **שם. ממעכן ברגלו בצנעה וכו'** ואפשר דל"ד בצנעה דאי לא אפשר בצנעה אפי' בפרהסיא נמי שרי מיהו כל היכא דמצי למעבד בצנעה טפי מעלי, ב"י בשם הר"ן. עו"ש או' ח' תו"ש או' י"ז. ומיהו בא"ר או' יו"ד הניח דברי הר"ן הנ"ז בצ"ע, וע"כ אם א"א בצנעה אם אפשר יעשה ע"י גוי:

סא סא) **[סעיף יוד'] הדס מחובר וכו'** שאין הנאתו אלא להריח וזה יכול לעשות במחובר. טור. והר"ן כתב בפ' אין צדין שהגאונים גורסין בהיפך דהדס אסור משום דכיון דלריחא קאי ליכא היכרא ואתי למקצייה. והביאו ב"י. וכ"כ בהג"א פ' לולב הגזול והביאו שכנה"ג בהגב"י או' ז' וכ"כ ביש"ש פ' אין צדין סי' יו"ד והביאו מ"א סק"י. והגם דלפום דינא ק"ל כפסק הש"ע דמותר מ"מ העולם נוהגין להחמיר ואפשר דטעמא משום שמא ישכח ויפרוך בעלין ויתלשו ויתחייב משום תולש:

סא) וה"ה עשבים המריחין מאן דחש לדהר"ן ופשוט הוא וכל אלו בשבת וה"ה ביו"ט. א"א או' יו"ד:

סב סב) **שם. מותר להריח בו.** לדעת מרן יכול לתפוס ההדס בידו ולהריח דלא כמ"ש הט"ז. הרב מהרי"ע בשו"ת בית יהודה א"ח סי' י"א. ברכ"י או' ד'. ומ"ש לקמן בהגה ססי' זה ומותר ליגע באילן ובלבד שלא ינידנו דמשמע דאסור לנדנד המחובר כתב שם מהרי"ע דאינו אלא חומרא בעלמא יעו"ש. מיהו דעת האחרונים נראה דאיסורא ממש קאמר. וכ"כ המש"ז או' יו"ד דאסור ליטול ההדס בידו משום מוקצה. וכ"כ הר"ז או' ד' וז"ל ומ"מ צריך ליזהר כשמשתמש בירק וכיוצא בו שלא יזיזם בידיו מפני שהם מוקצה כדין כל מחובר כמ"ש סי' שי"ב עכ"ל משמע דכל מחובר אסור בטלטול משום מוקצה. ועיין לעיל סי' שי"ב או' ל"ד ולקמן או' פ"ט:

סג סג) **שם. מותר להריח בו.** ואם נקצץ ההדס בשבת אפי' ע"י עכו"ם אסור להריח בו. שכנה"ג בהגב"י או' ז':

סד סד) **הנכנס** בשבת בגינה ופרדס שיש שם ורדים ופרחים ואתרוגים שמריחים ובא לו הריח מרחוק צריך לברך דכיון דאינו הולך אצלה להריח ליכא למיחש שמא יתלוש. שכנה"ג שם או' ט' א"ר או' י"ב. ומיהו המש"ז או' יו"ד כתב דלא יברך משום דהוי ריח של איסור וסיים בצ"ע יעו"ש ועוד עיין לעיל סי' רי"ז או' א' שכתבנו דזה קרוי ריח שאינו עשוי להריח ואין לברך עד שיטלנו בידיו יעו"ש וא"כ ביום שבת שאינו יכול ליטלו בידיו אין יכול לברך וע"כ יש להרחיק עצמו מזה שלא יתכוין להריח ולא יברך:

סה סה) **שם. שמא יקוץ וכו'** וכי תימא הא נמי יכול לנשכו בפיו מן המחובר אין לך תלישה גדולה מזו. רש"י סוכה ל"ז ע"ב. ומ"מ אפשר דאין חייב עליה דאין דרך תלישה בכך, כדאמרינן בשבת ע"ג שאם זרק אבן על האילן והשיר פירותיו פטור דאין דרך תלישה בכך אלא ביד או בכלי וה"ה במפרק ודש כה"ג יעו"ש. מ"א ס"ק י"א. מיהו הבכ"ש על מס' שבת דף ע"ג כתב דמ"ש רש"י בשבת ע"ג דאין תלישה אלא ביד וכלי ה"ה בפה ורגל ולא מעיט אלא ע"י זריקה יעו"ש. והביאו התו"ש או י"ט, מחב"ר או' ב'. אמנם בנ"א כלל י"ב או' א' הביא מתוספתא פ"י דהתולש ברגלו בפיו ובמרפקו פטור יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ט"ז דהתולש בפיו אינו אסור אלא מד"ס. וכ"כ בס' מנחת פתים והביאו א"ח או' ו':

סו סו) **יש** למחות במה שנהגו לתלוש בפיהם פרי מהמחובר והוא איסור סקילה לרש"י מלבד איסור מוקצה ופירות הנושרין. הרב בכ"ש שם. מחב"ר או' ג' שע"ת:

סז סז) **צריך** אדם ליזהר במלבוש שנעשה מעור בהמה שלא תלוש שער ממנה שיש בו חיוב חטאת דהכי איתא בירוש' פ' כלל גדול התולש מהבהמה מתה חייב שתלישתה זו היא גיזתה. ט"ז סק"י. אמנם הי"א בהגה"ט הוכיח מש"ס דילן ומדברי הרמב"ן פ"ט דליכא חיוב חטאת בתולש צמר מן הבהמה אלא רק איסורא דרבנן איכא ואפי' תולש מהמתה יעו"ש. ועיין לעיל סי' שט"ז או' פ"ז ולקמן סי' ש"מ או' ג':

סח סח) **ועוד** יש ליזהר שלא יתלוש מן עור שלו בידו או במקומות אחרים דהוה כמחובר לקרקע דכ"מ בריש סנהדרין דאדם הוי כקרקע. ט"ז שם:

סט סט) **[סעיף יא'] השורה חטים וכו'** כדי שיצמחו. ר"ז או' י"ז. ח"א כלל י"א או' ב' אבל מותר לתת חטים או שעורים למים שיתרככו כדי להאכיל לבהמתו לאלתר. מ"א ס"ק י"ב. ר"ז שם. ח"א שם. ואף אם ישאר במים מאכילתן אין בכך כלום לפי שבשעה שנתכנס למים לאו פסיק רישיה הוא

שיצמיח שאפשר שהבהמה תאכל את כולם ר״ז שם:

ע **ע) שם. השורה חטים וכו׳** לפעמים הילדים נותנים חטים וכיוצא בקרקע החצר כדי שיצמחו וצריך לגעור בהם אעפ״י שהם נותנים זה בחול מפני שבני הבית באים ע״י כן לידי מכשול בשבת ששופכין מים בקרקע החצר ולאו אדעתייהו ולכן כל אדם שרואה צמחים בחצרו יתלוש אותם בחול כדי שלא יבואו למכשול בשבת. גם דרכם של ילדים לעשות כיס מלא חטים וקושרים אותו סביב כלי חרס קטן של מים כדי שיעשה הכיס עשבים סביבות הכלי וצריך לגעור ולבטל זה כדי שלא יבואו בזה לידי מכשול בשבת שמטלטלין אותו הכלי ממקום למקום וזה דינו כעציץ נקוב דאסור לטלטלו. בן א״ח פ׳ פקודי או׳ י״ג. ועיין לעיל סעי׳ ה׳:

עא **עא) שם. השורה חטים וכו׳** וכן השורה תבואה לעשות מהן מאלצין (לשכר) וידוע שכוונחו להצמיח חייב ואפי׳ בגרגיר אחד. ח״א שם:

עב **עב) שם. הרי זה תולדת זורע וחייב וכו׳** ואינו חייב אלא בשורה זמן ארוך כמו חצי יום. מ״א ס״ק י״ב. אבל התו״ש או׳ ך׳ כתב דחייב מיד. וכ״כ ח״א שם ובנ״א או׳ א׳ דתיכף משנתן למים חייב ודלא כמ״א יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ש״מ סעי׳ י״ב ובדברינו לשם בס״ד:

עג **עג) צימוקין** ושאר פירות יבישים מותר לשרות בשבת מ״מ כובש כבשים אסור. א״א או׳ י״ב. ומיהו עיין לעיל סי׳ ש״ך או׳ קט״ו ובסי׳ רנ״ב או׳ ז״ן דיש אוסרין בצימוקין יעו״ש. ועוד עיין בסי׳ שכ״א או׳ קל״ו:

עד **עד) שם הגה. ומותר להעמיד ענפי אילנות וכו׳** שקוצצין בימות החמה לשמוח בהן בבית. מהרי״ל. והיינו שהוכנו מאתמול לתשמיש. מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ ט״ו תו״ש או׳ כ״א ועיין לעיל ס׳ ש״ח סעי׳ כ״ג:

עה **עה) שם בהגה. ענפי אילנות במים בשבת.** כדאמרי במס׳ סוכה (מ״ב ע״א) גבי לולב. בשבת מחזירין, ביו״ט מוסיפין. ובמועד מחליפין ע״כ. והביאו בש״ע סי׳ רנ״ד. וכתבו הפו׳ דה״ה לענין זה. ומשמע דוקא בשבת מחזירין דהיינו אם כבר היה מונח במים מע״ש ונטלו ביום שבת מן המים שרי להחזירו. וכ״כ בס׳ כפות תמרים על מס׳ סוכה דף מ״ב. והביאו י״א בהגב״י. וכ״כ התו״ש או׳ כ״א ח״א כלל י״א או׳ ג׳. מיהו הא״א או׳ י״ג כתב דאף שלא היו במים מע״ש מותר ליתנם במים לכתחלה בשבת רק לשאוב מים מכלי לכלי אסור משום טורח יעו״ש וכ״מ מהר״ז או׳ ח״י. אמנם לענין דינא נראה כס׳ הראשונה.

עו **עו) שם בהגה. ובלבד שלא יהא בהם פרחים וכו׳** ואפי׳ להחזירם למים במקום שהיו אסור. כפות תמרים שם. י״א שם. מש״ז או׳ יו״ד. ועיין באו׳ שאח״ז:

עז **עז) שם בהגה. ובלבד שלא יהיו בהם פרחים וכו׳** וכ״כ הרב כנה״ג בהגב״י דמה שנוהגין המון העם ליתן בתוך כלי מים ורדים כגון טראנדאפיל״ש וקלאוינא״ש וכיוצא בהם הוא איסור גמור שאותן ורדים נפתחים בלחלוחית המים יעו״ש. אבל מהריק״ש בהגהו׳ כתב דחומרא יתירא היא דחטים ושעורים במים הם מצמיחים דבר חדש אבל ורדים נפתח הסתום ואין שם דבר שלא היה מצוי ואין מי שחושש בארץ מצרים עכ״ד. ברכ״י או׳ ז׳. וכ״כ הרב שם חדש ח״א עמוד זמנים דקי״ז ע״ד. והביאו הפתה״ד או׳ ח׳:

עח **עח) שם בהגה. ובלבד שלא יהיו בהם פרחים וכו׳** ולענין הדם אם היו במים מותר להסירם ממים ולהחזירם שאינם נפתחים עוד אמנם אם לא היו במים אסור להניחם במים בשבת. הרב עושה שלום דק״ג ע״ג. יפ״ל או׳ ב׳:

עט **עט) שם בהגה. ועיין לקמן סי׳ תרנ״ד.** דאסור להוסיף מים בשבת. מ״א ס״ק י״ג. וודאי ליתן לכתחלה עליו מים זה גם ביו״ט אסור אלא היכא שיש כבר מים ורק בא להוסיף בו מים דביו״ט שרי אבל בשבת אסור. מחה״ש.

פ **פ) [סעיף יב׳] תאנים שיבשו באיביהן וכו׳** ונ״ל דבעשבים יבשים כ״ע מודו דכתלושים דמי (ופטור אבל אסור. ח״א כלל י״ב או׳ ה׳) דלא כעו״ש. מ״א ס״ק י״ד. וזהו לפי סברתו בסק״א שכתב דהכא מיירי באילן יבש וע״כ לחלק יצא בין אילן לעשבים אבל הא״ר או׳ ט״ז כתב דודאי אילן יבש נמי כתלוש אלא דהכא מיירי באילן לח רק שהפירות נתייבשו וכ״מ בחולין (דף קכ״ז ע״ב) בש״ס ופירש״י שם יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ כ״ב. ח״מ או׳ א׳ ומיהו י״א דלדעת הרמב״ם גם אם יבש האילן ויבשו בו הפירות התולש מהן בשבת חייב. י״א בהגב״י. וכ״כ ח״א כלל י״ב או׳ ה׳ וכתב שם בנ״א או׳ ב׳ דכן מצא ג״כ בתוספתא דעוקצין פ״ב יעו״ש:

פא **פא) שם. התולש מהם בשבת חייב וכו׳** ואם העוקצין עדיין לחין חייב לכ״ע. ח״א שם:

פב **פב) מ״כ** בשם הרב מהר״א מוטל ז״ל נוהגין שלוקחין ענפין שיש בהם עוזרדין ועושין מאותן ענפין אשכולות והעוזרדין מתבשלין שם ונגמרין וקוצצין אותן העוזרדין מהענפין ואוכלים אותם נראה פשוט שבשבת ויו״ט יכולין לקצץ העוזרדין לאוכלם. שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד:

פג **פג) החותך** ענפים מן האילן כדי שיגדל יותר ויתעבה אם א״צ לעצים חייב משום זורע שהרי כוונתו להצמיח ואם צריך ג״כ לעצים חייב אף משום קוצר אבל בחותך עשבים ושאר ירקות מן המחובר כדי שהנשאר יגדלו יותר טוב אעפ״י שא״צ למה שחותך אלא משליכם אעפ״י כן חייב שתים. ח״א כלל י״א או׳ ה׳ ועיין שבת ע״ג ע״ב:

פד **פד) בצלים** שדרכן להשתרש בעליה שיש בו עפר ונשרשו שם וגם רוצה בהשרשתם התולש חייב אע״ג שכל הבצל מגולה ואין דרך גידולן בנך אבל אם נפלה עליהן מפולת ונתכסו האמהות של הבצלים והעלין מגולין כדרך גידולן אפי׳ אינו רוצה בהשרשתן חייב. מ״א ס״ק י״ד ח״א כלל י״ב או׳ ד׳:

פה **פה) [סעיף יג׳] לפיכך** אסור לסמוך הסולם לצידי האילן וכו׳ הלשון אינו מדוקדק דאפי׳ אם היה שם יתד תקוע באילן מע״ש אסור להניח עליו סולם בשבת דכי מניח הסולם על היתד בשבת הו״ל משתמש בצדדין שהוא היתד כמ״ש לקמן או׳ פ״ח אלא ר״ל דאסור לסמוך הסולם לצידי האילן מע״ש כדי לעלות בו בשבת דכי סליק ביה וכו׳ אבל אם יש יתד תקועה בצדי האילן מע״ש מותר לסמוך סולם עליו מע״ש כדי לעלות עליו בשבת דהו״ל יתד צדדין וכו׳:

פו **פו) שם. דהו״ל יתד צדדין וכו׳** וכשעולה לא יניח רגליו על היתד אלא דוקא על שליבות הסולם. גמ׳:

פז **פז) שם. ואם נעץ בו יתד וכו׳** או שלשלת או חבל ותלה בהם כלי מותר להשתמש בכלי משום דצדי צדדין הוא אבל אם קשר הכלי באילן אסור להשתמש בכלי כיון שהכלי נוגע באילן וכן ביתד או בחבל אסור להשתמש משום צדדין. ב״י בשם א״ח:

פח **פח) שם. והכלכלה כצדי צדדין.** ומותר ליטול חפץ מהכלכלה (או להניח, ב״י) אבל הכלכלה עצמה אסור ליטול דקמשתמש ביתד שהוא צדדין ואם הכלכלה תלויה באילן עצמו אסור ליטול חפץ מהכלכלה דקמשתמש בצדדין. ואם פי הכלכלה צר דכשנוטל חפץ מן הכלכלה מניד האילן בכל ענין אסור. מ״א ס״ק ט״ו, א״ר או׳ י״ז, תו״ש או׳ כ״ג, ר״ז או׳ ך׳:

פט **פט) שם הגה. ובלבד שלא ינידנו.** משום מוקצה דאסור בטלטול אפי׳ מקצת. מש״ז או׳ יו״ד. ר״ז או׳ כ״ב. ועיין לעיל או׳ ס״ב:

צ **צ) שם בהגה. ובלבד שלא ינידנו.** ולהשען באילן בבריא מותר בתש אסור. יש״ש פ״ה דביצה סי׳ ו׳ מ״א שם, א״ר שם, תו״ש שם. ור״ל אם האדם בריא וא״צ לסמוך הרבה באילן לא מקרי משתמש במחובר אבל בתש כח שצריך לסמוך הרבה באילן הוי משתמש במחובר ואסור מחה״ש. א״א או׳ ט״ו. אבל הר״ז או׳ כ״א כתב מותר להשען באילן בריא אבל בתש אסור מפני שמנידו וה״ז משתמש באילן עכ״ל משמע דבריא ותש חוזר על האילן דאם האילן בריא שאינו מתנודד כשישענו עליו שרי ואם האילן תש דהיינו דק שמתנודד כשישענו עליו אסור. וכ״כ ח״א כלל י״ב או׳ ו׳ וע״כ יש לחוש לשני הפירושים ואין להתיר אלא באדם בריא ואילן בריא ועיין לעיל או׳ ג׳.

סימן שלז

א **א) [סעיף א׳] דבר שאין מתכוין מותר.** דהלכה כר״ש דאמר הכי. ב״י. ומסקינן בגמ׳ בס״פ כירה דאפי׳ אם יתכוין יעשה איסורא דאורייתא כי אינו מתכוין שרי ר״ש. עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ א׳ מש״ז או׳ א׳ ודלא כלבוש:

ב **ב) שם. והוא שלא יהא פסיק רישיה.** פי׳ שאעפ״י שאינו מכוין לעשותו א״א שלא יעשה. טור, ט״ז סק״א. וההפרש שיש בין פסיק רישיה ולא ימות למלאכה שא״צ לגופה עיין לעיל סי׳ רע״ח או׳ ג׳:

ג **ג) שם הלכך גורר אדם מטה וכו׳** וגרירת כסא וספסל אפי׳ במתכוין לעשות חריץ ליכא איסורא דאו׳ וכי אמרינן בפ׳ כלל גדול (שבת ע״ג ע״ב) דחופר תולדה דדש (נ״ל דט״ס וצ״ל דחורש כדאיתא שם בגמ׳ וברש״י דף מ״ו ע״ב) הוא וחייב ה״מ במרא וכיוצא בו אבל במטה כסא וספסל לא ב״י:

ד **ד) שם. בין גדולים בין קטנים וכו׳** אבל גדולים מאד אסור לגרור דהוי פסיק רישיה דעושה חריץ ואסור אפי׳ בקרקע של שיש, ב״י בשם הרוקח. ואע״ג כשחופר הוי מלאכה דרבנן (דמה״ת אינו חייב עד שיחפור במרא וכיוצא בו כמ״ש באו׳ הקודם) אפ״ה בפ״ר אסור. מ״א סק״א. חו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל מ׳ או׳ ו׳ ובחבית כבדה נמי אף בעליתא דשישא אסור. א״א או׳ א׳ ועגלה של קטן אפי׳ גדולה מאד מותר לגרור ע״ג קרקע דעגלה שאני דכובשת ואינה עושה חריץ. מצודות יששכר סי׳ י״ד. פ״ת. ועיין ביצה כ״ג ע״ב:

ה ה) **שם. בין גדולים בין קטנים וכו׳** ואעפ״י שהקטנים אפשר לו ליטלן בידיו וא״צ לגררן לא הצריכו לכך ר״ז שם:

ו ו) **שם. ובלבד שלא יתכוין וכו׳** ואף אם נעשה חריץ מאליו אין בכך כלום כי דבר שאין מתכוין הוא. ר״ז שם:

ז ז) **שם מותר לרבץ הבית.** היינו להזות מים על קרקע הבית כדי שלא יעלה אבק. ומשמע דאפי׳ בקרקע שאינה מרוצפת שרי. וכ״כ ב״י בשם סה״ת:

ח ח) [**סעיף ב׳**] **אסור לכבד הבית וכו׳** דמזיז עפר ומשוה גומות. והיש מתירין ס״ל דהו״ל דבר שאין מתכוין. ב״י מ״א סק״ב, והאוסרים ס״ל דהוי פ״ר מחה״ש:

ט ט) **שם אלא א״כ הקרקע מרוצף.** דאז לא חיישינן לאשוויי גומות. ויש מתירין ס״ל דאפי׳ באינו מרוצף לא הוי פסיק רישיה לאשוויי גומות. ט״ז סק״ב:

י י) **שם אלא א״כ הקרקע מרוצף,** וזהו ברצוף אבנים וכ״ש ברציף בקרשים. בנימין זאב סי׳ ר״ה. כנה״ג בהגב״י מ״א סק״ג:

יא יא) **שם אלא א״כ הקרקע מרוצף.** ואפי׳ היכא שיש בו דברים האסורים שרי לכבד מידי דהוה אגרף של רעי כ״כ הר״ן פ׳ המצניע והמ״מ פכ״א בשם הרשב״א וכתב שם המ״מ דכן נהגו במקומנו. והב״ד ב״י ומ״א סק״ד וכ״כ האחרונים להתיר ולא כסברת הראב״ד שהביא הר״ן שם דאוסר. וה״ד בחדר שדר שם אבל אם אין דר שם אסור. א״א או׳ ד׳:

יב יב) **שם. ויש מתירין וכו׳** ולענין הלכה כתב ב״י כיון שהרמב״ם והרא״ש מסכימים לאסור לכבד קרקע שאינו מרוצף הכי נקטינן אלא א״כ הוא מקום שפשט המנהג להתיר דכיון דמידי דרבנן הוא ויש להם גדולים על מי שיסמוכו אין מוחין בידם. וקרקע מרוצף נקטינן להורות לכתחלה להתיר בו כיבוד כיון דלהרי״ף והרמב״ם שרי עכ״ל מיהו מנהג בני אשכנז להחמיר אפי׳ במרוצף כמ״ש מור״ם ז״ל לקמן בהגה:

יג יג) **שם הגה. ויש מחמירין אפי׳ במרוצף.** משום דבמרוצף נמי איכא משום אשוויי גומות בין הרובדין או גזירה אטו מקום שאינו מרוצף. ב״י:

יד יד) **שם בהגה. מיהו ע״י עכו״ם מותר.** דפ״ר שרי ע״י עכו״ם, תו״ש או׳ ו׳ רי״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רנ״ג או׳ פ״ח:

טו טו) **שם בהגה. מיהו ע״י עכו״ם מותר.** וביש״ש פ״ב דביצה סי׳ ל״ג אוסר אפי׳ ע״י עכו״ם במקום שנוהגין איסור אלא שכתב שבעו״ה רגילין עתה להקל בזה יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ מ״א סק״ד אבל הא״ר או׳ ג׳ כתב דהעיקר כדברי מור״ם ז״ל ודלא כרש״ל. וכ״פ בח״א כלל מ׳ או׳ ג׳ וכ״כ באו׳ הקודם:

טז טז) **שם בהגה. וכן ע״י בגד וכו׳** כ״כ ב״י בשם האגור אלא שכתב עליו ולא ידענא מאי שנא שהרי הוא מזיז עפר ממקומו וגם משוה גומות כשמכבד בבגד כמו שמכבד במכבדות עכ״ל נמצא לדעת מר״ן ז״ל דבקרקע שאינו מרוצף אסור לכבד בבגד כמו שאסור לכבד במכבדות וכן מהרי״ל בדרשותיו אסר הכיבוד אפי׳ בחתיכת בגד כדברי ב״י גם רש״ל בפ״ב דביצה סי׳ ל״ג כתב שמה שהקשה ב״י על האגור יפה הקשה אלא הנח להם לישראל שיש להם על מה שיסמוכו אמנם כתב שיש מקומות שנוהגין לכבד בכנף של אווזא והוא טעות גדול דנהי דשינוי הוי מ״מ לענין משוה גומות הוא ממש כמו מכבדות יעו״ש. והב״ד שכנה״ג שם או׳ א׳ מ״א שם. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ להחמיר בכנף אווז כרש״ל אבל הר״ז או׳ ב׳ כתב דנוהגין להקל וכ״פ בח״א שם ולכבד השלחן לכ״ע מותר א״ר שם ואי שרי לטלטל המכבדות מחמה לצל עיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ מ״ט ובדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) **שם בהגה. שלא ישברו קסמיהם.** לא חש לזה אדם דשבירת קסמין אינה מלאכה גם אינו מתכוין לשוברו מהריק״ש בהגהו׳ ברכ״י או׳ א׳ והמ״א סק״ה כתב אעפ״י שאפי׳ הם נשברים ליכא איסור דאו׳ אפ״ה אסור בפ״ר ולפ״ז אסור לכבד אפי׳ במרוצף (היינו לדעת הש״ע דמתיר לכבד במרוצף) אלא א״כ בשל תמרה (דנכפפין ואינן נשברין) ולא באותן העושין מענפי אילן עכ״ל וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ וכ״כ לעיל או׳ ד׳ דפ״ר אפי׳ באיסור דרבנן אסור יעו״ש:

יח יח) **שם בהגה. שלא ישברו קסמיהם.** והיינו אפי׳ בענין שמותר לנער הבגד כגון שאין מקפיד עליו כמ״ש לעיל רס״י ש״ב אפ״ה משום שלא ישברו קסמיהם אסור. ולפ״ז ה״ה לכבד בהם השלחן או דבר אחר נמי אסור:

יט יט) [**סעיף ג׳**] **אין סכין הקרקע.** ואין נופחין אותו. הרמב״ם פכ״א דין ג׳ וגזרו באלו הדברים לפי שאין בהם צורך כ״כ כמו בכיבוד. מ״מ שם ב״י מ״א סק״ו:

כ ך) **שם. אין סכין הקרקע.** בשמן להתעגל עליה תוספתא פי״ז. ואין נופחין הקרקע במפות להשכיב העפר. מנחת בכורים על התוספתא שם.

כא כא) **שם. ולא מדיחין אותו וכו׳** בארץ מצרים נוהגין דשפחה או נער עכו״ם מדיח הבית המרוצף בשבת וסוחט הבגד שמנגב הקרקע מהמים שבולע כדי שיחזור ויקלוט עוד את המים שבקרקע. וכן ע״ז הדרך. ויש ללמד עליהם זכות דעכו״ם אדעתא דנפשיה קעביד לפי שכבר יכול להדיח הבית במים רבים ולכבדן בחוזקה במכבדת קש אלא שרצונו למהר מלאכתו. ועוד מוטב שיהיו הנשים שוגגות ולא מזידות. מהרקי״ש בס׳ אהלי יעקב סי׳ צ״ד ורמזו נמי בהגהו׳ ברכ״י או׳ ב׳ כס״א או׳ ג׳:

כב כב) **שם. אפי׳ הוא מרוצף.** גזירה אטו שאינו מרוצף דאתו לאשוויי גומות טור בשם הרמב״ם פ׳ הנ״ז:

כג כג) **[סעיף ד׳] אסור לצדד חבית וכו׳** היינו שמצדדה עד שתעמוד בקרקע יפה ע״י הצידוד. כן פרש״י בריש פ׳ הבונה והביאו התו״ש או׳ יו״ד. וכ״כ המש״ז או׳ ג׳:

כד כד) **שם. אסור לצדד חבית וכו׳** היינו חבית מלאה. ר״ז או׳ ה׳

כה כה) **שם. דכיון שהיא כבדה וכו׳** משמע דס״ל דסתם חבית היא כבידה. ומשמע דע״ג רצפה שרי דכיון דלא שייך בה צידוד ל״ג אטו קרקע. תו״ש או׳ י״א ולטעם הט״ז י״ל דאסור מש״ז או׳ ג׳:

כו כו) **שם. דכיון שהיא כבידה וכו׳** ולא יכריע חבית וישפוך ממנה אלא מגביה אותה מן הארץ ושופך דאל״כ מחפיר הוא מן הארץ. ה״ג מ״א סק״ז א״ר או׳ ה׳ תו״ש שם ר״ז או׳ ה׳:

סימן שלח

א א) **[סעיף א׳] השמעת קול בכלי שיר אסור.** גזירה שמא יתקן כלי שיר. לבוש.

ב ב) **שם. בכלי שיר אסור.** וה״ה בכל דבר שהוא דרך שיר וכמ״ש סי׳ של״ט סעי׳ ג׳ מ״א סק״א תו״ש או׳ א׳:

ג ג) **שם. בכלי שיר אסור.** ומשמע דוקא בכלי אסור אבל לשיר בפה בלבד מותר. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ וב׳ ועיין לקמן או׳ ז׳:

ד ד) **שם. כשאינו דרך שיר מותר** וכ״ש דמותר כשאינו צריך לקול כגון טבעת חלולה שיש בה אבן המשמיע קול דמותר להניחה על ידיו כיון דלא בעי להאי קלא וזה מותר לכ״ע אפי׳ למאן דפסק דאסור לאלודי קול עו״ש או׳ א׳ וכ״כ הטור בשם הר״מ מ״א סק״א א״ר או׳ א׳ א״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ כ״ג ובדברינו לשם או׳ קל״ג:

ה ה) **ואם** נותנים מים בכלי מלא נקבים ומטיף לתוך כלי מתכות כדי שישמע קול נעים כי קלא דזמזומי אסור דהו״ל ככלי שיר. ולחולה שישן מותר ואם מטיף בחוזק כדי שיקץ הישן אפי׳ לבריא שרי דלא הוי כעין כלי שיר שאין עושה בנעימה ובנחת טור וב״י מ״א שם א״ר שם תו״ש או׳ א׳ א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳:

ו ו) **הנה** מסאני דמשכא דאריכי שנועלין אותם בימות הגשמים שקורין ג׳זמיז שקובעין במסמרות בעקב שלהם נאלגא״ס של ברזל ודרך הילוכן משמיעין קול גדול וכן במקלות שהולכין בהן הנמושות שבקצה המטה קבוע בו ברזל גדול המשמיע קולו כשפוגע באבנים שבקרקע לכ״ע שרי פתה״ד או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ י״ז ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **שם בהגה. ומצפצפין בפיהם וכו׳** וע״ז סמכו באשכנז ופולין המצפצפין והמהגין בגרונם כשמשוררים שנראה כמנגן בכלי שיר ממש. ושמעתי שגם רבנן קדישי וחסידים נהגו לשורר כך והשומע קולם נראה כניגון כלי שיר ממש וכן הסכימו האחרונים. מחב״ר או׳ א׳ אבל הרב המפורסם מהר״ר פינחס עניו זלה״ה אב״ד ור״מ דקק״י פיראדא בשו״ת גבעת שאול כ״י ח״א סי׳ ל״ו נטה לאסור אסור לצפצף כצפור או כמין זמר אחר בשבת. ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ והביאו במחב״ר שם:

ח ח) **שם בהגה. כמו צפור.** שקורין צופי״ל בלע״ז. ואעפ״י שבאותו הצפצוף ג״כ לפעמים הם מנעימים בשיר מ״מ כשמתכוין לקרות חבירו לא ינעים ושפיר דמי וגם לא עביד מעשה. ד״מ או׳ ד׳ בשם הגהות אלפסי. משמע דאם מנעים בשיר אסור ואע״ג דמותר לשורר בפה הכא שאני דדמי לכלי שיר ומ״מ נ״ל דשרי כיון דלא עביד מעשה מ״א סק״ב:

ט ט) **שם בהגה. ואסור להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבוע וכו'** דכיון שמיוחד לכך חיישינן שמא יכוין לשיר. ב"י. עו"ש או' א' והלבוש כתב גזירה שמא יתקננו:

י י) **שם בהגה. על הדלת בטבעת הקבוע וכו'** וע"כ יש ליזהר אותן בתים שיש להם זוג קטן. שקורין קלעקלין קבוע בדלת או בדרגה כדי שישמיעו מי נכנס שמה. דזהו הוי חילול שבת וצריך להסירו משם קודם שבת או לפוקקו (פי' לסתמו) קודם שבת שלא ישמעו קולו בשבת. קשל"ה דף פ"ו ע"ד. יפ"ל או' ב' ומיהו עיין בא"ר או' א' שמצדד להקל יעו"ש. והביאו המש"ז או' א' וכתב דלמשוך בחוט הענבל בשבת אסור ואינו מותר רק לפתוח הדלת שאינו כוונותו להשמיע קול יעו"ש. אמנם בס' כלכלת שבת מתיר בזה"ז גם למשוך בחוט הענבל מחמת שהיא גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה יעו"ש. ומ"מ היכא דאפשר יש ליזהר:

יא יא) **שם בהגה. הואיל והכלי מיוחד לכך אסור.** מכאן משמע דכ"ש דאסור לתלות בשבת רצועה שבה תלויה פעמונים על הפרוכת כדי להשמיע קול לאנשי בהכ"נ בשעה שמוצאין הס"ת דזה עיקר עבידתיה לקלא ואותן שעושין כן נראה למחות בידם. ט"ז כאן סק"א וביו"ד סי' רפ"ב סק"ב. אבל המ"א סק"א כתב להתיר מכמה טעמים יעו"ש. וכ"כ הנ"ץ והביאו א"ר או' א' וכ"כ התו"ש או' א' ר"ז או' א':

יב יב) **שם בהגה. וכן אסור לשמש להכות וכו'** ויש מקומות שלוקח כלי אחר להכות בשבת. מ"א סק"ג דהא אין האיסור כ"א משום דמיוחד לכך לכן כלי אחר שאינו מיוחד לכך מותר. מחה"ש:

יג יג) **שם בהגה. אלא מכה בידו וכו'** מכאן משמע דה"ה דמותר להכות בידו על התיבה להשקיט העם שישמעו החזרה או דבר אחר. וה"ה אם מכה בכלי שאינו מיוחד לכך שרי כמ"ש באו' הקודם:

יד יד) **[סעיף ב'] יש מתירין לומר לעכו"ם וכו'** דאמירה לעכו"ם במקום מצוה שרי ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר וכ"ש הכא דאפי' ישראל אין בו איסור אלא משום גזירה כ"כ הטור בשם אבי העזרי. אלא שהטור חלק על טעם זה שכתב ראבי"ה דאמירה לעכו"ם במקום מצוה שרי וכתב עליו שאין להתיר אמירה לעכו"ם אלא בדבר שהוא בעצמו דוחה שבת כגון מילה עכ"ל ולכאורה נראה דמטעם זה כתב הש"ע דין זה בשם יש מתירין לפי שהטור חולק על טעם ראבי"ה. מיהו הב"ח כתב בשם רש"ל דגם הטור אינו חולק על עיקר הדין שכתב הראבי"ה רק על הטעם יעו"ש. וכ"כ הגר"א הטעם משום דשבות דשבות במקום מצוה מותר כמ"ש סי' ש"ז סעי' ה' ולפ"ז י"ל הא דכתב הש"ע דין זה בשם יש מתירין לפי שהיא סברא יחידית שלא כתבה אלא ראבי"ה ודרך הש"ע לכתוב סברא יחידית ג"כ בשם יש מתירין או י"א כידוע אמנם הער"ה או' א' כתב דאפי' מאן דשרי שבות דשבות במקום מצוה ה"מ במצוה שאין בה הנאה אחרת אלא עשיית המצוה ומצות לאו ליהנות נתנו משא"כ הכא דאית הנאת הגוף יעו"ש וא"כ לטעם זה אסור לנגן ע"י עכו"ם אפי' לצורך מצוה כיון שהגוף נהנה וא"כ אפ"ל מפני זה כתב הש"ע דין זה בשם יש מתירין:

טו טו) **שם. יש מתירין לומר לעכו"ם לנגן וכו'** וכ"כ הב"ח בשם רש"ל דנהגו העולם היתר לנגן בכלי שיר בחופה. וכ"כ שכנה"ג בהגה"ט או' א' דמנהג פשוט בקושט"א להביא מנגנות גויות ביום השבת של חופה אבל בברית מילה ודאי אסור יעו"ש. וכ"ה דעת העו"ש או' ב' להתיר אמנם הרדב"ז ח"א סי' קל"ב כתב דבאלו הארצות אסרו דבר זה וכו' ומיהו אם בא הנכרי ונגן מעצמו אין מונעין אותו וכו' ומדינא מותר לומר לנכרי בע"ש שיבא לנגן למחר כיון דישראל עצמו אינו אסור לנגן אלא משום גזירה וכו' ואם יש לחוש להערמה ראוי לעשות גדר גם בזה עכ"ד. והביאו כנה"ג בהגה"ט ומ"א סק"ד. ועוד יש איסור מטעם שכתבנו באו' הקודם בשם הער"ה. וע"כ נראה דאין להתיר אלא דוקא במקום שכבר נהגו אבל במקום שלא נהגו אין להתיר שמא הנהיגו זה הקדמונים לחוש לדעת האוסרים או משום מגדר מילתא ואסור לפרוץ גדר:

טז טז) **שם בהגה. ואפי' לומר לעכו"ם לתקן הכלי שיר שרי וכו'** עיין מ"א סק"ד שכתב דטעם הרמ"א להתיר אמירא לגוי אפי' במלאכה דאו' לכבוד חתן וכלה יותר משאר דבר מצוה דעלמא יעו"ש אבל הגר"א כתב דזהו לדעת המתירין בסי' רע"ו סעי' ב' בהגה יעו"ש וא"כ לדידן דק"ל להחמיר כמבואר בדברינו לשם ה"ה הכא וכ"ה דעת הר"ז או' ג' אלא שכתב דאין למחות ביד המקילין:

יז טוב) **שם בהגה. אבל בלא"ה אסור.** פ"י אפי' לומר לו לנגן אסור ומכ"ש לתקן כלי שיר. עו"ש או' ב'.

יח חי) **שם בהגה. מיהו בזה"ז נהגו להקל וכו'** משמע דאף שלא לשמחת חתן וכלה נהגו להקל אבל מלבוש משמע דוקא לשמחת חתן. א"ר או' ד' א"א או' ה':

יט יט) **שם בהגה. לענין טפוח ורקוד.** פ"י כיון דאנן אין בקיאין בעשיית כלי שיר מדינא הו"ל למשרי לנגן בכלי שיר ולכן עכ"פ שרי אמירא לעכו"ם. ועכ"פ אסור לומר לעכו"ם לתקן כלי שיר. מ"א סק"ד. תו"ש או' ה':

כ **ך) ועיין** בשו״ת מהרי״א ח״א סי׳ נ״ט שאוסר לנגן במינים ועונב בשבת בשעת התפלה ע״י עכו״ם יעו״ש ועוד עיין בשו״ת חת״ס ח״ו סי׳ פ״ו שהביא ראיות לאסור אף בחול לנגן בבהכ״נ בשעת התפלה ובפרט בשבת אין שום היתר יעו״ש:

כא **כא) [סעיף ג׳] זיג המקשקש לשעות וכו׳** ר״ל מורה שעות שעשוי להודיע השעות ע״י שמיעת קול. ובדין מורה שעות המצוי עתה בינינו כבר כתבנו לעיל סי׳ ש״ח על סעי׳ נ״א קחנו משם:

כב **כב) שם. מותר לערכו וכו׳** משום דעיקר טעמא דריחיים של מים דאיכא מאן דאסר בפ״ק דשבת משום דאוושא מילתא היינו שיאמרו ריחיים של פלוני טוחנין בשבת דסברי בשבת נתן בהם חיטים וטעם זה לא שייך כלל גבי זוג המקשקש שהכל יודעים שרגילים לתקנו בכל יום על יום שלאחריו ובאותו יום שהוא מקשקש אין מתקנין אותו כלל. ב״י בשם האגור:

כג **כג) שם. מותר לערכו וכו׳** ומהרי״ו בסי׳ ק״ל אוסר ומדמהו לריחיים. ומסתברא להתיר דידוע לכל שהעריכו מאתמול כמ״ש ב״י. ט״ז סק״ב. וכ״כ כנה״ג בהגב״י דהמנהג להתיר כדברי האגור. וכ״כ האחרונים:

כד **כד) ואם** מותר להעמיד ולערוך מע״ש הכלי שעות באופן שיש לו מעיקר ובאשמורת של שבת אזי יתרעם ע״י הוועיקר וגם שידליק אז נר מעצמו. עיין בשו״ת בן יהודה סי׳ קנ״א שכתב לאסור אף לערוך מע״ש יעו״ש והבאנו דבריו לעיל סי׳ רנ״ב או׳ ע״ג. אמנם בשו״מ מהד״ח ח״א סי׳ ה׳ כתב להתיר לערוך אותו מע״ש. וכ״כ בשו״ת מהר״ם שיק א״ח סי׳ קנ״ז יעו״ש. א״ח או׳ ה׳:

כה **כה) ועיין** בשו״מ מהד״ו סי׳ נ״ג בענין זייגיר (מורה שעות) שכאשר יעלה ויבא לשיעור שעה הוא מנגן מאליו ע״י כלי הנגון שיש בו ונוסף ע״ז שכל אימת שירצה יגע בטורים שבו העשוים במלאכת המוזיקא והוא משמיע קול בצלצלי שמע ונשאל אם יהיה מותר בשבת. וכתב דמה שמשמיע קול בעצמו בעת שיגיע להשעה והוא מנגן מאליו ע״י ההערכה מע״ש פשיטא דשרי. אמנם לערוך הטורים שינגן מעצמו בלי הגעה לשעה יש לאסור דביה שייך משום מתקן כלי שיר אבל בחוה״מ נראה להקל יעו״ש באמצע התשו׳. ועוד עי״ש שנשאל בזייגיר שנערך מע״ש רק שנתמשך הדבר והזייגיר נתאחר מהלכו לערך ד׳ שעות ויותר וע״י כן לא יוכלו לדעת כמה הוא הלילה והוא לצורך שבת כדי שידעו זמן ק״ש ותפלה וכדומה אם מותר להעביר הווייזר ממקום למקום עד שיגיע למקומו. והעלה דכל שאינו משמיע קול כגון אם יעברו ההשמעת קול ע״י תחבולה שיש בהזייגיר או זייגיר שאין לו קלינגיר כלל יש להתיר לצורך מצוה קצת יעו״ש. ועיין בכלכלת שבת למשניות שמתיר בפשיטות. א״ח שם. ועיין לעיל סי׳ ש״ח או׳ ר״פ:

כו **כו) וזוג** המקשקש לשעות ועשוי כמין דלת ושם עשוי משקלות ואם פותחין הדלת אז מקשקש בכל שעה ושעה אסור לפותחו בשבת. מהרי״א אסאד או״ח סי׳ ע״ד:

כז **כז) ובענין** המצאה החדשה הנקרא טעלעפא״ן שמדבר אחד עם חבירו ברחוק כמה מאות פרסאות עיין בשו״ת שערי דעה סי׳ קצ״ד שכתב דמותר לדבר על ידו בשבת ואין בזה משום איסור השמעת קול ומשום גזירת עשיית כלי שיר יעו״ש. אמנם בשו״ת בית יצחק חי״ד ח״ב במפתחות סי׳ ל״א כתב דאסור לדבר בשבת ע״י טעלעפא״ן כי מלבד מה שמוכרח המדבר להכות מקודם בפעמון בעת שירצה לדבר יש לאסור עוד משום דע״י סגירת זרם האלעקטרי נולד כח עלעקטרי. ואף אם מכה הפעמון ע״י הנכרי יש לאסור יעו״ש: ועי׳ יביע אומר ח״א סי׳ כ׳.

כח **כח) וכתב** עו״ש בבית יצחק דאסור לדבר בשבת להמכונה הנקרא פאנאגרא״ף והוא כלי המחזקת הדיבור ימים רבים. וכן אסור להשמיע הקול מהפאנאגרא״ף משום משמיע קול. עוד וכתב דבהבתים שעושין העלעקטר״י אפראט״ע בהדלת באופן כאשר יפתח הדלת תתמלא החדר אורה ובעת יסגר הדלת יכבה האור העלעקטר״י אסור לישראל לכנוס בשבת לחדר זה ולצאת ממנה דבכניסתו הוא מבעיר ובצאתו הוא מכבה. א״ח שם. עמודי השלחן על קיצור ש״ע סי׳ פ׳ או׳ קט״ז:

כט **כט) [סעיף ד׳] שמא יטול צרור וכו׳** ויזרוק ד״א ברה״ר. רש״י והרמב״ם. אבל משום השמעת קול ליכא כיון דאינו דרך שיר. גמ׳ תו״ש או׳ ח׳ ואפשר דבזה״ז דליכא רה״ר שרי לטפח דגזירה לגזירה הוא. מ״א סק״א. א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ה׳ ומיהו עיין בסי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ דלסתם הש״ע גם בזה״ז יש רה״ר יעו״ש וא״כ יש להחמיר ואין להקל כ״א בכרמלית שהוא אליבא דכ״ע:

ל **ל) שם. שמא יטול צרור וכו׳** ולספק כלאחר יד שרי דאז אית ליה היכרא ושוב לא יטול צרור. תו״ש או׳ ז׳ והסכים לדבריו הא״א או׳ ו׳:

לא **לא) [סעיף ח׳] אין שוחקים באגוזין.** לגלגלן דרך דף ומכות זו את זו כדרך שמשחקות הנשים. רש״י עירובין ק״ד ע״א

לב **לב) שם. משום אשוויי גומות.** להכין דרך לגלגל האגוז. רש״י שם.

לג **לג) שם. משום אשוויי גומות.** והגם דהטור כתב דבדבר שיש בו השמעת קול לר״ח אסור משום משמיע קול לא חש הש״ע להזכיר וה משום דכבר פסק בסעי׳ א׳ דלא כר״ח דכשאינו דרך שיר מותר והכא נמי אינו שיר ולכן לא כתב טעם האיסור כ״א משום אשוויי גומות:

לד **לד) שם. משום אשוויי גומות.** והיינו במשחק שלא להרויח אלא דרך שחוק בעלמא דאילו במשחק להרויח בלא הך טעמא אסור משום דמיחזי כמקח וממכר. ב״י ומביאו אח״ז בהגה:

לה **לה) שם הגה. אבל ע״ג שלחן שרי וכו׳** ולא גזרינן שמא ישחוק בהם ע״ג קרקע דא״כ הויא גזירה לגזירה ב״י בשם רי״ו:

לו **לו) שם בהגה. אבל ע״ג שלחן שרי וכו׳** וה״ה ע״ג מחצלת או בגד. א״ר או׳ ו׳ והא דבסי׳ שכ״ד גזרינן אבוס של כלי אטו אבות של קרקע אין לדמות גזרות חכמים להדדי. מ״א סק״ז. ור״ל דאבוס באבוס מיחלף אבל קרקע בשלחן לא מיחלף. מחה״ש. וכ״כ הח״מ או׳ ב׳ יעו״ש. וא״כ משמע דאפי׳ בקרקע מרוצף אסור. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ מיהו המש״ז או׳ ג׳ מיקל בקרקע מרוצף יעו״ש:

לז **לז) שם בהגה. ומותר לשחוק בעצמות וכו׳** היינו שנתפרקו מאתמול וייחדן לכך דאי נתפרקו בשבת י״ל דהוי מוקצה. מש״ז שם:

לח **לח) שם בהגה. ומותר לשחוק בעצמות וכו׳** ביאסקק״י. ונהגו לעשות האיסקק״י של כסף דאל״כ מיחזי כעובדא דחול כמ״ש סי׳ שכ״ז סעי׳ ג׳ שה״ג פ׳ זה בורר. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ח והיינו במיוחדין לשבת דוקא מחה״ש. ועיין באו׳ שאח״ז:

לט **לט) שם בהגה. ומותר לשחוק בעצמות וכו׳** והר״א ששון בסי׳ ק״פ חולק וס״ל כיון שאין תועלת בידיעת חכמת האיסקק״י אסור כמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ י״ז עכ״ל וא״כ ה״ה בכל מיני שחוק ובמקום שנהגו להקל אין למחות בידם. מ״א שם. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ י״א. ומצאתי תשו׳ שלימה להרב כמהר״ר יהודה חאמי הובאה בשו״ת הר׳ מהר״ר מאיר גאניזין כ״י בסי׳ ס״ו שאסר לשחוק בשבת והסכימו עמו הרב החסיד המפורסם מהר״ר חיים כפוסי והר׳ מהר״ם גאויזון ומפיהם לפידים יהלוכו לבזויי ולאלטויי הפלא ופלא. והגם שהרב כנה״ג בח״מ סי׳ ש״ע כתב דגדולי ישראל נטפלו בו. הנח לגדולי ישראל דודאי מעשיהם לשם שמים דאפשר דהוו חולים בחולי השחורה ומשום רפואה לאסוחי דעתייהו בבוא דוא״ג ולמהדר אתלמודייהו וכיוצא קעבדי ודי בזה. ברכ״י או׳ א׳ ותשו׳ הנ״ז הודפסה בסוף הרדב״ז ח״ה וכחוב שם דהמרדכי בשם הר׳ יוסף טוב עלם ז״ל כתב שהעוסק בהם הוא בנידוי שמניח חיי עולם וישובו ובניינו ועוסק בחרבנו וכ״ש ביום ש״ק ועי״ש שכתב כמה קללות נמרצות ר״ל למשחק בכל מין קובייא יעו״ש. והביאו הפתה״ד או׳ ד׳:

מ **מ) שם בהגה. אסור אפי׳ שוחק בתם ובחסר וכו׳** שקורין אונ״א מונ״א ויש שקורין אותו תכס״ו. שה״ל. והמ״א סק״ע כתב שקורין אותו גרא״ד או אום גרא״ד בל״א א״ר או ו׳:

מא **מא) שם בהגה. אסור אפי׳ שוחק בתם וחסר וכו׳** והב״ח אוסר בתם וחסר אפי׳ אינו משחק להרויח משום דדמי להטלת גורל אבל שחיקת אגוזים ותפוחים דתלוי בחכמה אינו כמו הטלת גורל ושרי היכא דליכא משום אשוויי גומות יעו״ש. עו״ש או׳ ה׳:

מב **מב) שם בהגה. ומ״מ אין למחות בנשים וכו׳** ארחא דמילתא נקטי וה״ה גדולים שאינם שומעים. וכ״כ מהריק״ש בהגהו׳ לקמן סי׳ של״ט ברכ״י או׳ ב׳:

מג **מג) שם בהגה. ומ״מ אין למחות בנשים וכו׳** ואפי׳ שוחקין באגוזים ע״ג קרקע ר״ז או׳ ו׳:

מד **מד) שם בהגה. ומ״מ אין למחות בנשים וכו׳** דוקא בצחוק הכדור והאגוזים אבל צחוק הביצי״י צווחינן עלייהו עד דלקבלו מינן עד הכאה. באר עשק סי׳ פ״א י״א בהגב״י:

מה **מה) ואסור** לעשות השאכשפיע״ל מבצק עם בלילות צוק״ר אפי׳ בחול משום ביזוי אוכלין אבל משום ששובר התמונות והצורות אין לאסור כמ״ש לקמן סי׳ ש״ע בדג״מ. כר״ש ועיין לקמן סי׳ ש״ע סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

מו **מו) שם בהגה. עיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ מ״ה.** ובדברינו לשם בס״ד:

מז **מז) [סעיף ו׳] שמא ימלא לגנתו וכו׳** מתוך שממלאין בו בלא טורח רש״י:

מח **מח) שם. מותר.** ואעפ״י שהגלגל משמיע קול אינו קול של שיר. ר״ז או׳ ז׳:

מט מט) **שם. וי״א שלא אסרו וכו׳** וכן נראה עיקר. א״ר או׳ ז׳ ו כ״כ הר״ז שם דיש לסמוך ע״ז להקל בד״ס. ומיהו עיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו דדעת הש״ע כל היכא שסותם להחמיר ואח״כ מביא י״א להקל דאין לסמוך על המיקל אלא בשעת הדחק יעו״ש:

נ נ) **שם. מותר.** אף אם יש שם גנה או חורבה או בריכה בסמוך לו. ר״ז שם:

נא נא) **[סעיף ז׳] אסור לשלשלם בשבת וכו׳** דמטרח שלא לצורך שבת. מ״א סק״י. הא פירות לצורך היום שרי שלא יטנפו בגשמים. א״א או׳ יו״ד:

נב בנ) **שם. אבל מותר לכסותן.** ויש״ש פ״ה דביצה פסק כרש״י דאסור לכסותי. מ״א ס״ק י״א. אבל הנ״ץ מיקל וכן נ״ל עיקר. א״ר או׳ ח׳ וכ״כ הרב נתיב חיים דאין לזוז מפסק הש״ע. וכ״ה דעת האחרונים:

נג גנ) **שם. ואפי׳ לבנים** שהם מוקצים כגון שהם סדורות ועומדות לבנין כמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ י״ז:

נד דנ) **שם. ואפי׳ לבנים וכו׳** כלומר ולא תימא דאין לטלטל שום דבר אלא לצורך דבר הניטל קמ״ל דמותר לטלטל אפי׳ לצורך לבינים שאין ניטלין. עו״ש או׳ ז׳:

נה הנ) **שם. מותר לכסותן וכו׳** בכלים המותרים בטלטול ר״ז או׳ ח׳:

נו ונ) **שם. מותר לכסותן וכו׳** אבל אסור לטלטלן אם אין לו במה לכסות כמ״ש המ״א בסי׳ של״ד סק״ג. ועיין בדברינו לשם סוף או׳ ט״ז:

נז זנ) **שם. מותר לכסותן וכו׳** אבל כדי יין וכדי שמן אסור לכסותן משום דליכא פסידא כולי האי ובשבת להפסד מרובה חששו להפסד מועט לא חששו. שעה מקובצת פת״ע או׳ ט׳:

נח חנ) **[סעיף ח׳] מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת.** מסתברא דוקא בנוטף לבית או צריך למים אבל לצורך הכלי עץ שלא יתייבשו סדקיו אסור. ס׳ מאורי אור חלק בן נון דף קנ״ו ע״א. א״ח או׳ ח׳:

נט טנ) **שם. והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה.** זהו ל׳ הרמב״ם פכ״ה. אבל הטור כתב עליו דלא נהירא ודעתו להתיר אפי׳ באינו ראוי לרחיצה. וכ״כ הער״ה או׳ ד׳ בשם הרשב״א בס׳ עה״ק ש״ג ובשם ר׳ בצלאל בש״מ בשם רבו יעו״ש. ומ״מ דעת האחרונים כדעת הרמב״ם וכפסק הש״ע:

ס ס) **שם. והוא שיהיה הדלף ראוי לרחיצה.** משום דמטר היורד בשבת מותר לשתותו ולא הוי מוקצה או נולד במ״ש לעיל סי׳ ש״י סוף או׳ ב״ן:

סא סא) **שם. ראוי לרחיצה.** וה״ה אם ראוי לשתיית בהמה. ב״ח:

סב סב) **שם. משום שאין עושין גרף וכו׳** והא דלא כתב הטעם משום דאסור לבטל כלי מהיכנו. דכיון דס״ל דאם נתן שם מותר לטלטלו ליכא משום מבטל כלי מהיכנו. ובאמת במקום דליכא משום גרף של רעי כגון במקום דליכא אינשי אסור משום מבטל כלי מהיכנו. עו״ש או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ו:

סג סג) **שם. שאין עושין גרף וכו׳** ומ״מ במקום פסידא א״נ שמאליו נעשה הגרף של רעי שרי. ברכ״י או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ז:

סד סד) **שם. ואם נתן כלי וכו׳** היינו אם עבר ונתן:

סה סה) **שם. מותר לטלטלו וכו׳** ודוקא כשהוא נתון במקום שיושב שם דמאיס עליו וכמ״ש בסי׳ ש״ח סעי׳ ל״ו ול״ז. מ״א ס״ק י״ג. תו״ש או׳ ח״י:

סו סו) **שם. מותר לטלטלו וכו׳** אף שלא נתמלא הכלי א״ר או׳ ט׳:

סימן שלט

א א) **[סעיף א׳] אין רוכבין ע״ג בהמה.** והטעם גזירה שמא יחתוך זמורה להנהיגה כמ״ש לעיל סי׳ ש״ה או׳ ס״ב. ועיין בדברנו לשם על סעי׳ ח״י בס״ד:

ב ב) **שם. אין רוכבין ע״ג בהמה.** יש להתיר להולך במדבר להערים בשבת ולישן תוך המחאר״ה קודם מעט שנוסעת השיירא ויאמר למינם בעינא והגוים ישאוהו ויניחו המחאר״ה על הגמל כמנהג ואף דלא הוי צורבא מרבנן מוטב לו שיעשה הערמה זו ממה שילך ברגליו ויעשה איסור תחומין. הרדב״ז בתשו׳ חדשות הנדפסות באשכנז סי׳ תק״ס. ורמזה מהריק״ש ושם האריך דיותר טוב שילך ברגליו ממה שירכוב על הגמל דשם יש ב׳ או ג׳

איסורין ובהולך ברגליו הוא איסור א׳ וע״כ אם אין סכנה בהולך ברגליו טפי עדיף ללכת ברגליו יעו״ש. מחב״ר הי׳ זה או ג׳ ובסי׳ ת״ד או׳ ב׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ט׳ וכבר כתבנו מזה לעיל סי׳ רס״ו על הגה דסעי׳ ב׳ יעו״ש:

ג ג) **[סעיף ב׳] אין שטין וכו׳** גזירה שמא יעשה חבית של שייטין. ביצה ל״ו ע״ב. והיינו כלי של גומא שאורגין אותו ועושין כמין חבית ארוכה ולמדין בו לשוט. רש״י שם:

ד ד) **שם. אפי׳ בבריכה שבחצר.** דליכה למיגזר שמא יתיז מים ברגליו חוץ לארבע אמות. רש״י שבת מ׳ ע״ב:

ה ה) **שם. דמי לנהר.** והוי בכלל גזירה שמא יעשה חבית של שייטין:

ו ו) **שם. ואם יש לה שפה סביב וכו׳** היינו כמין כתלים גבוהין מכל צד:

ז ז) **שם ואם יש לה שפה מותר.** דכיון שיש לה שפה דמיא לכלי ובכלי לא אסרו לשוט דליכא למיגזר בכלי שמא יעשה חבית של שייטין. ב״ח. ט״ז סק״א:

ח ח) **[סעיף ג׳] אין מטפחין להכות כף אל כף וכו׳** וכ״כ לקמן בסי׳ תקכ״ד והוא מפי׳ רש״י ביצה דף ל׳ ע״א ול״ו ע״ב אבל בסי׳ הקודם סעי׳ ד׳ כתב לא יספוק כף אל כף וכו׳ והוא מפי׳ רש״י עירובין ק״ד ע״א ושבת קמ״ח ע״ב יעו״ש. וכתב הב״ח ליישוב זה דבין מספקין ובין מטפחין כל אחד תרווייהו משמע (ר״ל על כף ועל ירך) אלא דרך בני אדם להכות כף אל כף בתחלה ואח״כ להכות כף על ירך או על לבו ולפיכך בעירובין דתני בברייתא ובלבד שלא יספק ולא יטפח כיון דנקט ברישא ולא יספוק פירש״י יספוק כף אל כף יטפח ידו על לבו אבל בפ׳ משילין (ביצה) דתנן אפכא ולא מטפחין ולא מספקין פירש״י ג״כ אפכא אין מטפחין בידים ואין מספקין על ירך יעו״ש:

ט ט) **שם אין מטפחין וכו׳** לא בחמתו ולא דרך שמחה. טור סי׳ תקכ״ד. גזירה שמא יתקן כלי שיר לשורר או לקונן. ר״ז או׳ ב׳:

י י) **שם. ולא מרקדין וכו׳** וביום שמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים דתורה דנהגו בו היתר משום כבוד התורה כיון דלית ביה אלא משום שבות. ב״י בשם מהרי״ק ט״ז סק״ב מ״א סק״א. וכ״כ האחרונים. וזוג המקשקש גרע טפי דדמי לכלי שיר ואין להתיר לכבוד התורה רק טיפוח וריקוד. מש״ז או׳ ב׳. ולרקד לפני חתן וכלה אסור. א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳. ועיין לקמן או׳ י״ג:

יא יא) **שם. או אחת כנגד אחת וכו׳** דהיינו להקיש בגודל ובאמה שבאצבעותיו ב״י:

יב יב) **שם. או אחת כנגד אחת וכו׳** ואין להקשות ע״ז מדתנן פ״ק דיומא (דף י״ט ע״ב) שהיו מכים לפני כ״ג באצבע צרידא דשאני מקדש שאין בו משום שבות. כ״מ פכ״ג דין ד׳ והמ״א סק״ב כתב דשאני התם שהיו מכים להקיצו ולא הוי קול של שיר כמ״ש רסי׳ של״ח ולכן כתב (הרמב״ם והש״ע) כדרך המשוררים עכ״ל ור״ל כיון דמכיס בכח כדי להקיצו לא הוי קול של שיר ומותר אפי׳ חוץ למקדש דהיינו בכל מקום וכמ״ש לעיל סי׳ של״ח או׳ ה׳ יעו״ש:

יג יג) **שם בהגה. וי״א דבזה״ז הכל שרי וכו׳** אמנם בב״י כתב לפי מ״ש מהרי״ק שביום שמחת תורה מותר לרקד נראה מדבריו דלית ליה חילוק בין ימי חכמי התלמוד ליומי דידן כמו שחילקו התו׳ וכ״נ שהוא דעת הפו׳ שסתמו דבריהם ולא חילקו בכך עכ״ל ומהרש״ל פ״ה דביצה סי׳ ו׳ כתב אעפ״י שכל המחברים לא חילקו בין האידנא לימים ראשונים מ״מ בצירוף טעמי מצוה יש לחלק עו״ש והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳. מיהו דעת האחרונים להחמיר אף לצורך מצות נישואין כמ״ש לעיל סוף או׳ יו״ד יעו״ש

יד יד) **שם בהגה. ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל.** ודוקא בטיפוח וריקוד מקילין ולא בקשקוש זוג ושאר דברים. א״ר או׳ א׳. וכ״ז להמקיצין אבל כל יר״ש יחמיר לעצמו וגם לאנשי ביתו ואפי׳ לצורך מצוה וכמ״ש באו׳ הקודם:

טו טו) **[סעיף ד׳] אין דנין ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין** וכלהו טעמא גזירה שמא יכתוב ביצה ל״ז ע״א. ופרש״י שמא יכתוב פסק דין לדינין ושטר אירוסין לקדושין ושטר חליצה לחולצת וכתובה ליבמה עכ״ל ובירושלמי איתא בכל מושבותיכם מכאן לבתי דינין שלא יהא דנין בשבת, והביאו בס׳ החינוך פ׳ ויקהל וכתב הטעם שרצה השי״ת לכבד יום זה שימצאו בו מנוחה הכל גם החוטאים וחייבים משל למלך גדול שקרא בני המדינת יום א׳ לסעודה וכו׳. א״ר או׳ ב׳:

טז טז) **אבל** מותר לחבר שיר על פה במשקל ולא גזרינן שמא יכתוב כי אין לנו אלא מה שמפורש ברז״ל אבל אם היה עליו לטורח והוא משורר שציע״ר ויהי שירו ביגיעה רבה אסור משום טורח שבת. מהר״ם פרובינצא״ל בתשו׳ כ״י סי׳ מ״ו. ברכ״י או׳ ז׳:

יז **טוב) שם. אין דנין.** וכן אין מסדרין טענות בשבת. שה״ג פ׳ זה בורר. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ג. ואפי׳ לסדרן הבעל דין לעצמו בביתו כדי שיהיו שגורין בפיו מערכי לבו ומענה לשונו שנונים ודברי טענותיו מחודדים בפיו בבואו לפני הדיינים יום מחר או יום אחר אסור משום ודבר דבר. מו״ק. מחב״ר או׳ ז׳ שע״ת או׳ ג׳:

יח **חי) הדיין** שכבר שמע טענות בע״ד פשוט שמותר לו לעיין בפסקי הפו׳ בשבת ולעמוד על אמיתות הדין. ואפי׳ הבע״ד אם בר הכי הוא הרב. הנ״ז שם. מחב״ר או׳ ח׳ שע״ת שם:

יט **יט) רבינו** גרשום תיקן שלא לקבול ולבטל התפלה בשבת ומיהו נראה דדוקא בביטול תפלה לא מצי למיעבד אבל לקבול כגון על טענת בתולים מצי אפי׳ לאחר התקנה. ובשביל טענת הקהל מתיר ר׳ גרשום לבטל גם התפלה בשבת. שה״ג שם. כנה״ג שם. מ״א שם. וכתב המו״ק ע״ז נ״ל פירושו בשביל יחיד כנגד יחיד לא הותר וכו׳ אבל יחיד שיש לו צעקת חמס כנגד הקהל דאלימי טפי שרי אפי׳ בשבת וכו׳ יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ ט׳ וכתב שכ״כ ג״כ בשו״ת מהר״ם בר ברוך בסוף התשובות דקי״ב ע״א יעו״ש:

כ **ך) אם** יש לישראל דין עם עכו״ם בערכותיהם בין שנתבע הישראל והוזמן לדין לעמוד בשבת במקום המשפט לשמוע טענות העכו״ם ולקבל פס״ד או להפך. מותר להעשות כן ע״י מליץ עכו״ם הטוען בעד ישראל ובא בשליחותו לערוך דבריו של ישראל אם הוזקק לכך וא״א לדחותו ליום דין אחר. מו״ק. מחב״ר או׳ יו״ד.

כא **כא) איש** יהודי שהביאו בעיר בשבת נגוע ומוכה ומסוכן למות ויודע עדות עגונה שנהרג בעלה מותר לב״ד ללכת אצלו לקבל עדותו משום תקנת עגונות. הרב שבות יעקב ח״א סי׳ י״ד. ברכ״י או׳ א׳. וכמו כן נראה דמותר לקבל עדות על ענין איסורים. רו״ח א׳ ד׳.

כב **כב) שם אין דנין.** איסור שנתערב בהיתר בשבת או בע״ש ולא נודע לו עד בשבת מותר לחכם לשער בדעתו ולמראה עיניו אם יש ששים לבטל האיסור ולהתיר בשבת. תה״ד סי׳ ר״ד. וכ״כ בית יהודה א״ח סי׳ כ״ט. ברכ״י או׳ ו׳. ומיהו אם אינו יכול לשער באומד הדעת ורוצה למדוד בכלי שיש בו שיעור ס׳ כתב בית יהודה שם דאסור. אבל מהר״י מברונא סי׳ מ״ו כתב דמותר. וכ״כ עיקרי הד״ט סי״ י״ד או׳ פ״א. וכ״כ לעיל סי׳ ש״ו או׳ ס״ב יעו״ש. ומיהו עי״ש במהר״י מברונא שכתב דאפי׳ אם היה יכול לשאול בע״ש מותר לשאול עליו בשבת אם הוא לצורך שבת יעו״ש. אמנם כבר כתבנו לעיל סי׳ ש״ו או׳ ס״ב דיש אוסרין לשאול בשבת אם נודע לו בע״ש כתה״ד וע״כ נראה דאין להקל כ״א היכא דאין לו דבר אחר לאכול או שיש הפסד כגון דאם לא יתירנו לאכול היום יפסיד ויסריח דאז יש לסמוך על סברת מהר״י מברונא ולהתיר לשאול בשבת אפי׳ בדבר שהיה יכול לשאול עליו בע״ש.

כג **כג) אין** דנין בשבת לא דיני ממונות ולא דיני קנסות וכדומה כ״א דוקא דין איסור והיתר כמ״ש הרב בית יהודה חא״ח סי׳ כ״ט יעו״ש. רו״ח או׳ א׳.

כד **כד) שם אין דנין** ומ״מ יש לדיינים ולב״ד בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר לנהוג כמ״ש מרן ז״ל בש״ע סס״י תקכ״ט בה׳ יו״ט יעו״ש וכמו כן יש לנהוג בשבת להיות השוטרים מסבבין בעיר להזהיר את העם שלא יחלל את השבת להיות יוצאים באיזה חפץ במקום שאין שם עירוב או לשחוק בשווקים באגוזים וכדומה דאיכא משום אשוויי גומות ואצ״ל אם יהיה השחוק במעות בשבת וגם לחפש במבואות הגוים ובשפת הנהרות והים ובבתי קרקסאות של גוים שימצא שותים יין של גוים ואוכלים מאכלות אסורות או לפעמים להיות שותים טוטין בשבת וגם מושב לציים האנשים ונשים וכדומה. רו״ח או׳ ב׳ וכתב שכן הוא המנהג בעירו אזמיר יע״א יעו״ש. ובכלל זה צריך לתקן לדרוש הת״ח בבתי כנסיות בכל שבת מעין פ׳ השבוע ודברי מוסר וקצת מדינים הנצרכים כדי שיהיו המון העם רגילים בהם.

כה **כה) שם הגה. ולכן אסור לתפוס וכו׳** כ״כ מרן ז״ל בב״י סס״י רס״ג בשם רב שרירא גאון דאין מכניסין לבית הסוהר ביו״ט וכ״ש בשבת יעו״ש. ועיין פתה״ד או׳ ד׳ מה שהאריך בזה והעלה כדברי מרן ומור״ם ז״ל שאוסרין ורק יש להשגיח עליו בעינא פקיחא שלא יברח יעו״ש.

כו **כו) שם הגה. ולהכניס לבית הסהר וכו׳** הקשה בס׳ בגדי ישע הלא מקרא מלא הוא ויניחו אותו במשמר וכו׳ וא״כ נעשה בשבת שהרי מוצאים אותו מקושש ביום השבת ואם ביום השבת לא ברח גם אחר השבת לא יברח אלא ודאי דבשבת נתנוהו במשמר. ואפשר כיון שהוא על חילול שבת שרי ועוד שהיה למגדר מילתא עכ״ל. ולי נראה דהרמ״א מדייק לתפוס לבית הסוהר אבל במשמר משמע שנתנו שומרים עליו לשמרו ולא לבית המשמר והתפיסה נתנוהו. כר״ש. וכ״כ הפתה״ד או׳ ה׳:

כז **כז) מי** שרוצה לברוח ולעגן את אשתו מותר לחובשו ביום שבת. שבי״י ח״א סי׳ י״ד. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ ג׳:

כח **כח) שם בהגה. וכ״ש דאסור להלקות וכו׳** וכ״כ הרמב״ם פכ״ד דין ז׳ אין עונשין בשבת ואעפ״י שהעונש מ״ע אינה דוחה שבת. כיצד הרי שנתחייב בב״ד מלקות או מיתה אין מלקין אותו ואין ממיתין אותו בשבת. שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת. זו הזהרה לב״ד שלא ישרפו בשבת מי שנתחייב שריפה וה״ה לשאר עונשין עכ״ל. והביאו מ״א סק״ג יעו״ש.

כט **כט) ועיין** במשנה למלך שם שנסתפק בהא דכתב הרמב״ם פ״א מה׳ רוצח שהרודף אחר חבירו ניתן להצילו בנפשו. וכן הרודף אחר אחד מכל העריות חוץ מן הבהמה דניתן להצילו מן העבירה בנפשו. אם היה זה בשבת מהו שנחלל שבת בשביל הצלתו מן העבירה. וכתב דברודף אחר חבירו להורגו פשיטא לי דמחללין שבת כדי להצילו דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ודמו של רודף כבר התירתו תורה ובשביל שהוא שבת פשיטא שלא נניחנו להורגו. אך מאי דמספקא לי הוא ברודף אחר א׳ מכל העריות דאף שהתורה התירה דמו אפשר שלא נחלל שבת יעו״ש. והביאו התו״ש או׳ ו׳ וכתב עליו כיון דפשיטא ליה דהרודף אחר חבירו להורגו דמותר להצילו בנפשו אפי׳ בשבת א״כ ה״ה נמי הרודף אחר הערוה דהא איתקש נערה המאורסה לרוצח יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ ד׳ דדעת התו׳ והרא״ש כהרי״ף ורב שרירא גאון שהביא הרב משנה למלך שם דגם ברודף אחר הערוה מותר להצילו בנפשו בשבת יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ ה׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. ועיין בח״מ סי׳ תכ״ה.

ל **ל) והנה** בועל ארמית דקנאים פוגעין בו אם הוא בפרהסיא בפני עשרה מישראל (כמ״ש באה״ע סעי׳ ב׳ בהגה ובח״מ סי׳ תכ״ה סעי׳ ד׳ בהגה) י״ל דכ״ע מודים דאין פוגעין בו בשבת ולחלל שבת. א״א או׳ ג׳:

לא **לא) איתא** בסנהדרין (דף פ״ח ע״ב) שבשבת לא היו יושבין הסנהדרין בלשכת הגזית רק בחול שלא יהא נראה כאלו דנין בשבת. ונ״ל דמה״ט אסור לקבוע מקום (לפי שצריך לקבוע מקום לחליצה מבע״י כמ״ש באה״ע סי׳ קס״ט סעי׳ ד׳ וכסדר החליצה שם סעי׳ ו׳) לחליצה בשבת. מ״א סק״ג. ור״ל מפני שנראה כאלו יושבים לדון. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ מיהו הרב שבו״י ח״א סי׳ י״ד חלק על דברי מ״א הנ״ז דהתם קאי על סנהדרין הדנין דיני נפשות אבל עתה שאין דנין רק דיני ממונות והוא גזירה דרבנן שמא יכתוב לא גזרינן כולי האי ואין לגזור גזירה חדשה יעו״ש. והביאו הברכ״י או׳ ה׳ אמנם דעת האחרונים כהמ״א. וכ״ה באה״ע סי׳ קס״ט בסדר החליצה סעי׳ ח׳ יעו״ש:

לב **לב) וחליצה** באחד בשבת קובעים מקום בע״ש קודם ברכי כמ״ש באה״ע שם בסדר החליצה סעי׳ ח׳ ובאה״ט שם ס״ק י״ב. אבל לא במו״ש. פ״ת שם או׳ ד׳. והוי יודע כל אלו משום שבות וביה״ש לא גזרינן אם יש צורך גדול כבסי׳ רס״ב ושמ״ב ואם אירע בע״ש ביה״ש עדיין יוכלו לקבוע מקום. א״א או׳ ג׳. וכ״כ פ״ת באה״ע שם או׳ ה׳:

לג **לג) שם. ואין מקדשין.** ואפי׳ אם קידש קודם שבת אסור לעשות את החופה בשבת כמ״ש לקמן או׳ מ״ג יעו״ש:

לד **לד) שם הגה. ויש מתירין לקדש וכו׳** כ״כ הר״ן בשם ר״ת אבל בתשו׳ חזר בו ר״ת וכתב שאין מקדשין אשה בשבת אלא מתוך דוחק גדול וגם לא היה מורה כן הלכה למעשה כמ״ש בב״י יעו״ש. וכתב הב״ח ועכשיו כשנמשכה החופה עד הלילה סומכין על הוראת ר״ת קודם חזרה ועושין הקידושין והחופה בלילה ממש דגדול כבוד הבריות שדוחה לאו דלא תסור שבתורה כדאיתא פ׳ מי שמיתו. ועוד משום הפסד ממון שיפסיד מה שהכין. וכן דוחין אבילות במי שמת אביו כדאיתא ריש כתובות עכ״ל וכ״כ כנה״ג בהגב״י שהרמ״א ז״ל עשה מעשה בקראקא ביתומה אחת עניה שהיתה משודכת ונתעצמו בנדוניא עד שתי שעות משחשיכה ולא נמנע הגאון מלתת לה קידושין שהיה חושש שמא מתוך כך יתבטל הדבר יעו״ש. וכ״כ בשכנה״ג הגב״י או׳ ד׳ ח״א כלל ל״ח או׳ ו׳:

לה **לה) שם בהגה. ואפשר דה״ה הכניסה וכו׳** כלומר ולא תימא היאך קונה קנין בשבת שהרי ע״י הכניסה לחופה קנאה ליורשה אפ״ה כיון שעדיין לא קיים פריה ורביה ואין לו אשה אחרת מותר לעשות חופה ביום שבת עו״ש או׳ ב׳ וכ״ז לדעת המתירין בשעת הדחק:

לו **לו) שם בהגה. ואפשר דה״ה הכניסה וכו׳** ומ״מ לכתחלה יש ליזהר ביותר שלא לאחר החופה כי כמה עבירות באין מזה. מ״א סק״ד. תו״ש או׳ ח׳ ר״ז או׳ ה׳ וכל ירא שמים יחמיר לעצמו שלא לעשות כלל נישואין בשבת כמ״ש באה״ע סי׳ ס״ד סעי׳ ה׳ ר״ז שם. וביה״ש פשיטא דשרי להכניס לחופה דלא גזרו על שבות במקום מצוה כמ״ש סי׳ רס״א ושמ״ב כ״כ הט״ז וב״ש סק״ו באה״ע שם. תו״ש או׳ ט׳ אך לכתחלה יש ליזהר מאד שלא לאחר כל כך כנ״ז. וכ״כ האחרונים:

לז **לז) אם** נתאחר החופה וביד השושבינין נרות צריך לסלק וליתן לעכו״ם. מש״ז סוף הסי׳:

לח **לח) שם בהגה. ואע״ג דלא ק״ל הכי.** כמ״ש באה״ע סי׳ ס״ד סעי׳ ה׳:

לט **לט) שם בהגה. מ"מ סומכים ע"ז בשעת הדחק וכו'** וכ"כ בתשו' שער הזקנים ח"ב בבית מלוה דף ח"י באריכות להתיר ג"כ בשעת הדחק יעו"ש. פ"ת. פת"ע או' ז'

מ **מ) שם בהגה. והוי ביוש לכלה וכו'** ואמנם במקום שאין שם כל התנאים הנ"ז אין להתיר ופשיטא שיהיו נזהרים לכתחלה שלא יבואו לידי כך. ח"א כלל ל"ח או' ו':

מא **מא) שם ולא חולצין.** עיין לעיל או' ל"א ול"ב.

מב **מב) שם ולא מיבמין.** גזירה שמא יכתוב לה כתובה כמ"ש לעיל או' ט"ו. ועוד דבמה שמיבם אותה נקנית לו והרי היא כאשתו לכל דבר כמ"ש באה"ע רס"י קס"ח וא"כ הו"ל כקונה קנין בשבת. ואפי' אם קידש ועשה חופה מבע"י אסור ליבם בשבת משום דביבמה אין קונה בה מה"ת אלא ביאה לא זולת כמ"ש באה"ע סי' ק"ע סעי' ב' בהגה יעו"ש וא"כ הו"ל כקונה בשבת:

מג **מג) שם. ואין כונסין.** ואפי' קידשה מבע"י אסור לכונסה לחופה בשבת. מפני שעי"כ קונה אותה ליורשה ב"י בשם הר"ן. וכ"כ באה"ע סי' ס"ד סעי' ה' יעו"ש. א"ז או' ה' וכבר כתב מור"ם ז"ל קודם לזה דיש מתירין למי שאין לו אשה ובנים ובשעת הדחק וכתבנו על דבריו קחנו משם:

מד **מד) שם. ולא מקדישין וכו'** פי' הוא המקדיש בהמה או שאר דברים למזבח או לבדק הבית. מעריכין כגון שאמר ערכי עלי דק"ל שנותן כפי שניו כמ"ש בפרשה. ולא מחרימין כגון שאומר בהמה זו חרם וסתם חרמים הוא לבדק הבית. ומפרש בגמ' משום גזירת מקח וממכר. ואין להקשות הא מקח וממכר לא מיתסר אלא מדרבנן והו"ל גזירה לגזירה כבר כתב הר"ן דהני בהדיה מקח וממכר חדא מילתא היא ואיכא משום החלופי. עו"ש או' ב':

מה **מה) שם. ולא מקדישין וכו'** ואי שרי להפקיר בשבת ויו"ט עיין לעיל סי' רמ"ו או' מ"ז שהבאנו פלוגתא בזה וכתבנו דכדי להנצל מאיסורא שרי דיש לסמוך על המתירין יעו"ש:

מו **מו) שם. ולא מקדישין.** ומה שנוהגין שפעם ראשונה שמכניס אדם בנו לבהכ"נ מביא נר שעוה בידו ואפי' בשבת עיין לעיל סי' ש"ח או' מ"א שהבאנו פלוגתא בזה אם יש בו משום מוקצה או משום מקדיש יעו"ש. וכ"כ יכין ובועז ח"ב סי' ו' להתיר. והביאו מחב"ר בזה הסי' או' י"ב. ומ"מ אם אירע הכנסתו בשבת יש להקדים להכניסו מע"ש כדי לצאת אליבא דכ"ע:

מז **מז) שם. ולא מקדישין.** אבל מותר לפסוק צדקה ולידור להקדש או שמן למאור וכיוצא כמ"ש לעיל סי' ש"ו סעי' ו' ובדברינו לשם בס"ד יעו"ש:

מח **מח) שם. ולא מחרימין.** אם אינו מעסק השבת. וה"ה אם הוא דבר גדול על הכלל כמו שמצינו בתשו' הרשב"א שהחרים בשבת יושבי פרובינצ"א שעסקו בלימוד חכמי הטבע כל ימיהם. ט"ז ביו"ד סי' רכ"ח סק"ו ובסי' זה סק"ד:

מט **מט) שם. ולא מחרימין.** לנדות ולהחרים אדם בשבת כפי הדין אין רשאין אם לא שהוא מחלל שבת שראוי לנדותו. רשד"ם חא"ח סי' ח' וכ"כ בס"ח סי' ת"ט: ונראה שם מדבריו דמדינא שרי אלא שאין ראוי לקלל ביום ברוך יעו"ש. אבל בס' שארית יהודה דף מ"ט ע"ב כתב לנדות ולהחרים לאיש מותר. ונראין דבריו וכ"ה המנהג הפשוט. וכ"כ בפי' בתשו' הגאונים סי' יו"ד. וכן הסכים הר"י אדרבי סי' ש"ח, ומתוך דבריו נראה דדוקא יחיד מותר להחרים אבל לא צבור. כנה"ג בהגב"י וכ"כ בשכנה"ג הגב"י או' י"ד דבתשו' כ"י למהר"א גאליקו ומהר"ש אבסאבן כתוב להתיר כדברי שארית יהודה ועיין עוד לעיל סי' ש"ו סעי' י"ב בהגה ובדברינו לשם בס"ד. ולהתיר נדרים עיין לקמן סי' שמ"א:

נ **נ) שם. ולא מפרישין תרומות וכו'** שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת. הרמב"ם פכ"ג דין י"ד

נא **נא) שם. ולא מפרישין תרומות וכו'** ואם הפריש בשבת או ביו"ט בשוגג יאכל ממה שהתקין במזיד לא יאכל עד מו"ש. ובין כך ובין כך תיקן את הפירות. הרמב"ם שם דין ט"ו. וכתב הפר"ח ביו"ד סי' צ"ט טעמו דבאיסור דאורייתא קנסו שוגג אטו מזיד אבל במעשר דהוי שבות לא קנסו והוכיח כן מדברי הרמב"ם והרשב"א והרא"ש דלא קנסינן שוגג אטו מזיד בדרבנן יעו"ש. וכ"כ הריב"ש סי' רנ"ד דלא קנסינן שוגג אטו מזיד אלא במבשל דהוי מה"ת יעו"ש. והב"ד הער"ה בסי' זה או' ב' יעו"ש. מיהי המ"א סק"ז כתב בשם הר"ן דאם הפריש דינו כמבשל בשבת ברס"י שי"ח. וכתב המחה"ש דר"ל במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר במו"ש מיד. ובשוגג בו ביום אסור בין לו בין לאחרים ולמו"ש מותר גם לעצמו מיד יעו"ש. והר"ז או' ז' כתב במזיד לא יאכל בו ביום לא הוא ולא אחרים כדין העושה כל דבר האסור מד"ס במזיד שאסור להנות ממנו אפי' אחרים עד למו"ש ובמו"ש מותר מיד אפי' לו עכ"ל. ועיין לעיל סי' שי"ח או' ז':

נב **נב) שם. ולא מפרישין תרומות וכו'** וכן אין מפרישין חלה במבואר לקמן ס' תק"ו סעי' ג' וכ"כ ח"א כלל ל"ח או' ו' ועיין לעיל סי' רס"א או' ד':

נג נג) שם. ואין פודין הבן. משום דהוי כמקח וממכר ומטעם זה גם ביו״ט אין פודין אותו וה״ה בתשו׳ הריב״ש סי׳ קנ״ז. ש״ך ביו״ד סי׳ ש״ה ס״ק י״ב:

נד נד) שם. ואין פודין הבן. ואם חל יום ל״א בשבת ימתין עד יום א׳ ש״ע שם סעי׳ י״ד. ואם עבר ופדה בשבת ע״י משכון כלי כסף א״צ לפדותו שנית ומ״מ כיון שאינן בני תורה ראוי לגזור על האב והכהן שיתענו בה״ב כדי שלא יבואו לזלזל בשבת. שבו״י ח״ב סי׳ ק״ז. ועיין מ״ש עליו הברכ״י ביו״ד סי׳ ש״ה או׳ טו״ב:

נה נה) שם. ואין פודין הבן. ואפי׳ בכלי דדמי למקח וממכר ואין לומר יתן המעות לכהן בע״ש מ״מ איך יעשה עם הברכות והסעודה ואם יעשנה בע״ש עדיין לא חלה עליו המצוה ואיך יאמר וצונו ובשבת נמי לא דהשתא לאו מידי קעביד לכן ימתין עד יום א׳ תה״ד סי׳ רס״ט. וביו״ד סי׳ ש״ה כתב הב״ח דאם מלאו לו כ״ט יום י״ב שעות תשצ״ג חלקים (לפי שהשעה נחלקת לתתר״פ חלקים) ביום ו׳ יפדוהו ביום ו׳ דהוא חודש (של מהלך הלבנה) וכ״כ הש״ך שם ס״ק י״ט. אבל המ״א סק״ח כתב דאין לסמוך ע״ז והביא ראיות מהש״ס דחודש של תורה הוא ל׳ יום ולכן צריך שיגיע דוקא ליום ל״א ואח״כ לפדות יעו״ש. וכ״כ בשו״ת חכם צבי סי׳ קי״ד. פנים מאירות ח״א סי׳ ג׳ וכן הרב פרח מטה אהרן בתשו׳ ח״ב סי׳ פ״א חלק על הב״ח וש״ך והעלה דאף אם עשה כן בדיעבד יש לחזור ולפדותו אחר השבת ולא יברך יעו״ש והב״ד הברכ״י ביו״ד שם או׳ ט״ו וכתב וכן עיקר. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ וכ״כ האחרונים:

נה) ואם אירע יום ל״א ביו״ט א׳ דר״ה כתב הב״ח בתשו׳ סי׳ קכ״ד דטוב להקדים ולעשות הפדיון בער״ה אבל לפי המתבאר מדברי האחרונים ומתשו׳ הרדב״ז סי׳ תס״ו הדבר ברור שיפדוהו ביום צום גדליה ויעשה הסעודה בלילה אחר התענית וכבר כתב הש״ך דנהוג שפודין ביום התענית ועושין הסעודה בלילה אחר התענית יעו״ש ודוק היטב, ברכ״י שם או׳ ט״ז, ולעשות סעודת פדיון הבן בע״ש עיין לעיל סי׳ רמ״ט סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

נו ונ) שם. ולא מגרשין. אפי׳ אם הגט כבר נכתב והובא ע״י שליח לבוש ח״א כלל ל״ח או׳ ו׳ ועיין באה״ע סי׳ קכ״ז סעי׳ ד׳:

נז זנ) שם. אלא א״כ הוא גט שכיב מרע וכו׳ ומיירי שנכתב הגט בע״ש ולא נכתב בו זמן היום אלא כתב בו שבוע זו סתם דכשר בכה״ג כמ״ש באה״ע סי׳ קכ״ז סעי׳ ז׳ דאם לא כן הו״ל מוקדם ופסול. מ״א סק״ט. תו״ש או׳ י״ב. ועיין באה״ע סי׳ קל״ו סעי׳ ז׳ וב״ש שם סק״ז ודוק:

נח חנ) ואם מותר לטלטל הגט בשבת עיין לעיל סי׳ ש״ז או׳ קי״ט

נט נט) שם. וכולם אם נעשו שוגגין וכו׳ שוגג מיקרי כגון ששכח שהיום שבת ועשה מלאכה או שיודע שהיום שבת אלא שסבר שדבר זה מותר לעשותו כמבואר פ׳ כלל גדול ובהרמב״ם ה׳ שגגות פ״ז יעו״ש:

ס ס) שם. או מזידין וכו׳ שמעינן מזה דמאן דעבר ואקני בשבת מקרקעי או מטלטלי הקנאתו הקנאה. ב״י:

סא סא) [סעיף ה׳] הנושא את האלמנה וכו׳ וה״ה גרושה לבוש

סב סב) שם. הנושא את האלמנה וכו׳ לפי שהאלמנה אין חופה קונה בה אלא ע״י יחוד של ביאה (ר״ל יחוד הראוי לביאה שאין שם אדם אף שלא בא עליה) זוכה במציאתה ובמעשה ידיה. לפיכך צריך להתייחד עמה קודם שבת כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת. כ״כ באה״ע סי׳ ס״ד סעי׳ ה׳ מיהו הב״ח שם כתב שצריך דוקא לבא עליה ביום ו׳ יעו״ש וכ״כ מן האחרונים. ובמהרי״ל כתב דאיכא סכנת מיתה בדבר למי שבא על האלמנה ביאה ראשונה בשבת. והביאו ב״ח סי׳ זה. שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ מ״א סק״י. תו״ש או׳ י״ד. וע״כ לכתחלה יש ליזהר שלא לעשות נישואי אלמנה בע״ש ואם יש הכרח בדבר מאיזה סיבות יש לעשות ביאה ממש ביום ו׳ ולא סגי ביחיד קודם שבא ולבא עליה בשבת משום דסכנתא חמירא מאיסורא. ועיין לעיל סי׳ ר״מ ססעי׳ י״א ובדברינו לשם בס״ד:

סג סג) ואם היתה טמאה מותר לכונסה בע״ש דשם אין מיחדין דהא אסירה משום נדה ואין כאן איסור קונה קנין בשבת דהא לא יבא עליה בשבת ביאה ראשונה כ״כ הט״ז באה״ע סי׳ ס״ד סק״א בשם הדרישה. וכ״כ ב״ש שם סק״ו. א״ר או׳ ה׳ ועיין באה״ע סי׳ כ״ב סעי׳ א׳:

סד סד) כתב הרב חלקת מחוקק באה״ע סי׳ נ״ה סק״ח דאלמנה שיש לה נשואין בליל ה׳ והיתה נדה ונתיחדה עם החתן ע״י שני שומרים נראה דמותרת לטבול למחר ביום השבת דמאחר שנכנסה לביתו ביום ה׳ קנה אותה יעו״ש וכ״כ בסי׳ ס״א סק״ב, אבל המ״א ס״ק י״א חלק עליו וכתב דלא מהני יחוד באלמנה נדה כיון דאינו ראוי לביאה דבעינן יחוד ממש בלא שום שומר יעו״ש וכ״כ התו״ש או׳ י״ד ר״ז אות ח׳ ובלא״ה כבר כתבנו לעיל דיש סכנה בדבר אם יבא על האלמנה ביאה א׳ בשבת אפי׳ אם עשה ייחוד קודם שבת כראוי אמנם נ״מ לענין גרושה בליל שבת או אלמנה בליל יו״ט דליכא סכנה

אם עשו יחוד הראוי לביאה מבע״י דמותר לבא עליהם בלילה דיש לסמוך על דעת הש״ע באה״ע סי׳ ס״ד סעי׳ ה׳ ודעמיה דמתירין ביחוד לביאה יעו״ש ועיין לעיל או׳ ס״ב:

סה **סה) כתב** במהרי״ל אם חל טבילת אלמנה בליל שבת לא תטבול ג״כ במו״ש ותמתין עד ליל ב׳ ובחלקת מחוקק סי׳ ס״א מתיר לטבול (ר״ל אפי׳ בליל שבת כמ״ש באו׳ הקודם) ולבעול משום דאפי׳ מסרה האב לשלוחי הבעל קנה ואין דבריו נראין כמבואר במ״ב וכן המ״א השיג עליו ונראה דאם חל טבילתה במו״ש מותר. וכן הורה הגאון זקיני ז״ל, א״ר או׳ ה׳ ז״ל א״ר או׳ ה׳ ועיין ביו״ד סי׳ קצ״ז סוף הגה לסעי׳ ב׳:

סו **סו) שם לא בשבת וכו׳** ונ״ל שאפי׳ הבתולה הנשאת בע״ש דק״ל חופה קונה לכל דבר (כמ״ש באה״ע רסי׳ ס״א) אפ״ה טוב וכשר הדבר לכתחלה ליחד אותם (אחר החופה) מבע״י והטעם מפני שיש מפקפקין על חופה שלנו שפורסין טלית על ד׳ קונדסין ומכניסין החתן והכלה לשם ולדבריהם נמצא כשיבעול הבתולה בשבת קינה קנין בשבת ע״י ביאה ויש לחוש לדבריהם ושמעתי שמקצת קהלות נוהגין מיד אחר החופה מיחדין אותם בחדר אחת ונכון וראוי לנהוג כן בכל מקום שעושין הנישואין בע״ש, מ״ב סי׳ ץ׳ ובקושטא יוצאין מערעור זה שלא במתכוין שביום ו׳ נכנס החתן ואוכל עם הכלה בחדר א׳ צנוע הם לבדם וממילא נעשה היחוד קודם הלילה אלא שיש מהם שהחדר אינו סגור וכוין פתיחין ליה וכה״ג לא מיקרי יחיד, שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד ועיין פ״ת באה״ע סי׳ נ״ה או׳ ב׳ מה שהאריך בענין זה יעו״ש:

סז **סז) שם לא בשבת ולא ביו״ט.** ועיו״ט חמור מע״ש דאלו ע״ש ביה״ש כל שבות לא גזור במצוה ועיו״ט ביה״ש יש איסור תורה אין מערבין שמחה בשמחה, א״א או׳ י״ב ועיין לקמן סי׳ תקמ״ו:

סח **סח) [סעיף ו׳] אסור לאדם להושיט במים וכו׳** ונראה דהיינו דוקא בשותה מים מן הנהר אבל מן הכלי שרי דאפי׳ הוא בעצמו מותר לשוט כשיש שפה לבריכה במ״ש סעי׳ ב׳ ב״ח מ״א ס״ק י״ב א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ ט״ו ר״ז או׳ ט׳ ואפי׳ בכלי גדול מאד שרי דלא שייך שמא יעשה חביות של שייטין כבסעי׳ ב׳ א״א או׳ י״ב, וכן בבריכה לה שפה שרי כדלעיל סעי׳ ב׳ אחרונים:

סט **סט) אם** משקין בכלי וכמו קשים וקסמים על פני כולו אסור ליטלם ביד דהוי פסולת מאוכל ואף לסלקם לצד אפשר דאסור כה״ג. א״א או׳ י״ד אלא יש לסלקם לצד ע״י נפיחה או לשופכם מן הכלי דכיון דנשפך עם הקסמים מעט משקין לא הוי בורר ועיין לעיל סי׳ שי״ט או׳ מ״ב:

ע **ע) [סעיף ז׳] ספינה אם היא יושבת וכו׳** והיינו בנכנס לטייל אבל אם כדי לנסוע בשבת אסור משום דדמי לשט. ב״י וכ״כ לעיל סי׳ רמ״ח או׳ כ״ע יעו״ש ורק אם קנה בה שביתה מבע״י שרי כמבואר לעיל בסי׳ רמ״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש ועיין לקמן אות ע״ב:

עא **עא) שם אם היא יושבת וכו׳** ואסור להערים לישן בספינה ויודע שהעכו״ם יוליך אותה בשבת ואפי׳ לת״ח דאין בזה״ז ת״ח. מ״מ פכ״ג ב״י מ״א ס״ק י״ג תו״ש או׳ ט״ז ר״ז או׳ י״א:

עב **עב) ואם** נכנס בה מע״ש שרי דלא הוי כשט ומ״מ אסור לצאת מספינה לספינה. מ״א שם תו״ש שם ועיין לעיל סי׳ רמ״ח סעי׳ ג׳ ובדברינו שם בס״ד.

עג **עג) אחד** היה לו חוב גדול אצל עכו״ם ונודע שהוא חולה אסור להשכיר לו ספינה קטנה ללכת אצלו דלא ברי הזיקא דשמא לא ימות או שמא יצוה לפרוע. ר״י הלוי סי׳ ל״ב. ומשמע דאם ברי הזיקא כגון מפני לסטים מותר לעבור בספינה. ול״נ דאם התירו טלטול לא התירו ספינה דהא אפי׳ לדבר מצוה אסור כמ״ש סי׳ תרי״ג סעי׳ ו׳ מ״א שם. א״ר או׳ ז׳ ומיהו הח״א בכלל מ״ד או׳ ך כתב דבשביל מצוה עוברת וא״א בענין אחר וכן מי שיש לו חוב אצל עכו״ם ובריא הזיקא אם לא יעבור בשבת בספינה אפשר שיש לסמוך ולהתיר עכ״ל והיינו אם הספינה הולכת בשביל עכו״ם ובתוך התחום אמנם דעת האחרונים לאסור כמ״ש באו׳ שאא״ז:

עד **עד) ולעבור** בספינה בתוך התחום כדי להתפלל במנין עיין בשו״ת שבות יעקב ח״ג סי׳ י״ז שמתיר אם אינה הולכת בשביל ישראל לבד יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ח׳ יעו״ש. אמנם בשו״ת חו״י סי׳ קי״ט כתב דאין להקל יעו״ש. ומהרי״ע בס׳ בית יהודה דף ס״ז ע״ב כתב דגם מן הדין אסור יעו״ש. ובשו״ת שב יעקב סי׳ ט״ז האריך בצדדי ההיתר והגאון מהר״ר גבריאל השיב לו על כל דבריו ועוד האריך הרב המחבר ובסוף חשש להחמיר יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ט׳ יעו״ש. והא״א בסי׳ תרי״ג או׳ ח׳ כתב לאסור יעו״ש. וכ״כ בשו״ת רע״א סי׳ י״ג. וכ״כ הר״ז בסי׳ רמ״ח או׳ ט׳ דאסור לכנס בספינה בשבת עצמה אעפ״י שהולך לדבר מצוה ואפי׳ מהלכת למעלה מי״ט ואפ״י לילך לתוך בתחום ואפי׳ היא מהלכת בשביל גוים יעו״ש. ועיין בדברינו לשם או׳ ב׳:

עה **עה) ולעבור** הרופא בשבת מעבורות המים ע״י גשר פורחת לצורך חולה שאין בו סכנה או לצורך המושל הגדול משום איבה ודרכי שלום שרי רק שיהא קצת קניית שביתה באותה ספינה מע״ש. עבה״ג פי׳ קכ״ג יעו״ש:

עו **עו) וכדי** לעבור בספינה כדי לקרות בתורה בשביל רבים עיין בשו״ת מהר״ם שיק חא״ח סי׳ ק״י שכתב אם קונה שביתה מע״ש מותר לילך יעו״ש מיהו כבר כתבנו לעיל סי׳ רמ״ח או׳ ל״ה בענין להשלים מנין דהאחרונים חששו להחמיר אפי׳ בקנה שם שביתה ביה״ש יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן דיש להחמיר וכ״מ ממ״ש באו׳ הקודם.

עז **עז) שם מותר ליכנס בה.** ומי שבא בספינה בשבת אם מותר לצאת ממנה עיין לקמן סי׳ ת״ד ובדברינו לשם בס״ד.

עח **עח) שם. ואם היא קשורה וכו׳** וצריך עוד תנאי אחר שיהא הקשר קשור הקצה האחד בספינה והקצה השני אצל היבשה. בנימין זאב סי׳ ר״ך. כנה״ג בהגב״י מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ י״ז. ר״ז או׳ יו״ד:

סימן שמ

א **א) [סעיף א׳] אסור ליטול וכו׳** הנוטל שערו או צפרניו ביד בין לעצמו בין לאחרים פטור אבל אסור ובכלי חייב חטאת וחייב על ב׳ שערות. טור. וכ״כ הרמב״ם פ״ט דין ח׳ ודין ט׳ ובכלי אפי׳ לחבירו חייב. ב״ח. וכ״כ מ״א ריש הסי׳ תו״ש או׳ א׳ וכ״כ הער״ה או׳ א׳ דלדידן דק״ל כרבנן אין חילוק בין חותך לעצמו או לחבירו דבכלי לעולם חייב וביד לעולם פטור אלא שכתב דבירושלמי פ׳ א״ד מוכח דנוטל לחבירו אף בכלי לכ״ע פטור יעו״ש. אמנם לענין דינא אנן ק״ל כש״ס דילן ונ״מ לענין תיקון. ומיהו עיין תו׳ שבת צ״ד ע״ב ד״ה אבל שכתבו דזהו אליבא דר׳ יהודה דמחייב במלאכה שא״צ לגופא. אבל לר״ש פטור וכתב העו״ש או׳ א׳ דכ״ה דעת הש״ע יעו״ש. אמנם דעת הריב״ש בסי׳ שצ״ד דבזה חייב אף דהוי מלאכה שא״צ לגופא דהא במשכן היו גוזזין עורות תחשין ולא היו צריכין אלא לעורות יעו״ש. והביאו התו״ש או׳ א׳ ובאו׳ ב׳ כתב דכ״ה דעת הש״ע כדעת הריב״ש דלא כתו׳ יעו״ש. וכ״כ בנ״א כלל כ״א או׳ ג׳ דדעת הטור כדעת הריב״ש יעו״ש. וכ״נ דעת הר״ז או׳ ב׳ וח״א שם או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ ו׳ ולעיל סי׳ רע״ח ודוק:

ב **ב) וכתב** הט״ז ביו״ד סי׳ קצ״ח דאשה ששכחה ליטול הציפרנים מע״ש ובליל שבת הוא טבילתה לא תאמר לעכו״ם לחתכם דהא אפשר בניקור ולמה נתיר אמירה לעכו״ם ועוד דמ״מ מטה ידיה ומסייע וכמ״ש ביו״ד סי׳ קפ״א ולכן תנקרם היטב אבל הש״כ שם בספרו נה״כ האריך וכתב דשרי דמסייע אין בו ממש כמ״ש סי׳ שכ״ח ססעי׳ י״ז בהגה ועוד דהוי מלאכה שא״צ לגופא כמ״ש התו׳ ומ״מ אם אפשר ליטלו ביד מוטב ליטלו ביד עכ״ל ונ״ל דתאמר לעכו״ם ליטלן ביד משום דהוי שבות דשבות דשרי במקום מצוה כמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ ואם א״א ביד מותר לחתכם בכלי. מ״א ריש הסי׳ יעו״ש. א״ר או׳ א׳ אמנם לפי מ״ש לעיל באו׳ הקודם דדעת הטור והש״ע כהריב״ש דחתיכת שער וצפורן בכלי יש בו חיוב דאו׳ אעפ״י שא״צ לגופא דהיינו לשער וצפורן א״כ אין להתיר ע״י נכרית רק לחתכם ביד או בשיניים דהו״ל שבות דשבות ובמקום מצוה שרי. וכ״ה דעת הר״ז או׳ ב׳ יעו״ש. ועיין בן א״ח פ׳ כי תשא או׳ ט״ז שכתב שנהגו בעירם להורות כהש״ך להסירם ע״י גויה ורק מלמדין את הגויה שהיא תמשוך ידי האשה כדי לקוץ ולא תקרב האשה את ידה אליה עכ״ל. וא״כ היכא דנהוג נהוג. ואם אין גויה נראה בשעת הדחק יש לסמוך על הניקור שתנקרם היטב ובצפרני הרגלים אפי׳ יש גויה יותר טוב לעשות ע״י ניקור. כ״כ האחרונים:

ג **ג) הגוזז** צמר או שער בין מן הבהמה בין מן החיה בין מן החי בין מן המת באפי׳ מן השלח שלהן חייב. וכן התולש כנף מן העוף (בין חיה בין מתה, ח״א כלל כ״א או׳ ב׳) ה״ז תולדת גוזז. אבל הטווה את הצמר מן החי פטור שאין דרך גזיזת בכך, הרמב״ם פ״ט דין ז׳, ומשמע דתולש צמר מן הבהמה פטור שאין דרך גזיזה בכך. מ״א סק״ג. וכ״כ הר״ז או׳ א׳. ומיהו הא״ר או׳ ד׳ לחלק יצא דהתולש מן בהמה חיה פטור לפי שדרכה בגזיזה אבל התולש מן המתה חייב. וכ״כ התו״ש או׳ ה׳ והוא ע״פ מ״ש הט״ז בסי׳ של״ו בשם הירושלמי יעו״ש. ואמנם כבר כתבנו שם או׳ ס״ז שהי״א הוכיח מש״ס דילן ומהרמב״ם פ״ט דלא כהירוש׳ וליכא חיוב חטאת אפי׳ בתולש מן המתה אלא רק איסור דרבנן יעו״ש. וכ״כ השש״א בסי׳ זה יעו״ש. ומיהו י״א דהתולש מהבהמה חייב משום עוקר דבר מגידולו כמ״ש בב״י סי׳ תצ״ח ומ״א שם ס״ק כ״ב וכ״ג יעו״ש. וכ״כ הא״א בסי׳ זה או׳ ג׳ יעו״ש. אבל ח״א כלל כ״א או׳ א׳ כתב דאין דרך קצירה בעור אלא דוקא בכלי יעו״ש. וכ״כ השש״א בשם חי׳ הרשב״א יעו״ש. וכ״ז בצריך לצמר או לשער אבל אם א״צ לצמר או לשער הויא מלאכה שא״צ לגופא. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד, ועיין לעיל או׳ א׳ שכתבנו דבגוזז י״א דאפי׳ א״צ לגופא חייב משום דבמשכן היו גוזזין עורות תחשים ואילים אעפ״י שלא היו צריכין לשערן ולצמרן יעו״ש ובדברינו לסי׳ ער״ח:

ד ד) **ושיעור** החיוב הוא כדי לטוות ממנו כמלא רחב הסיט כפול כמ״ש בשבת ק״ה ע״ב אלא שרש״י פי׳ סיט הוא ההפסק שבין אצבע לאמה והרמב״ם בפ״ט שם פי׳ שהוא כדי למתוח מן בוהן של יד עד האצבע הראשונה כשיפתח ביניהן בכל כוחו. והוא קרוב לשני שלישי זרת ועיין במ״מ שם:

ה ה) **שם. בין ביד וכו׳** והיינו ביד פטור אבל אסור ובכלי חייב על ב׳ שערות. כמ״ש לעיל או׳ א׳ וה״ה אם חתך בשיניו דפטור אבל אסור. כמ״ש בגמ׳ שם:

ו ו) **שם. וחייב על שתי שערות.** ולמ״ד מלאכה שא״צ לגופא פטור מיירי שצריך לשערן. מ״א סק״א. ועיין לעיל או׳ א׳ שהבאנו פלוגתא בזה וי״א דאפי׳ א״צ לשערן חייב יעו״ש:

ז ז) **שם. וחייב על שתי שערות.** היינו אם חתכן בכלי אבל ביד או בשינים פטור אבל אסור כמ״ש לעיל או׳ א׳ ואו׳ ו׳:

ח ח) **שם. וחייב על שתי שערות.** דוקא שתי שערות אבל שער אחת אפי׳ איסורא ליכא וצ״ע לדינא. עי״ש או׳ א׳ אבל המ״א הק״ב חלק עליו וכתב דבאחד איכא איסור כמו כל חצי שיעור ודלא כעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳. ומיהו עיין בער״ה או׳ ב׳ שהביא פלוגתא בזה אי חצי שיעור דאסור מה״ת אי דוקא באיסור אכילה או בכל האיסורים ושוב הביא ממהרי״ע בהגאות ארעא דרבנן או׳ מ״א שהאריך להוכיח מדברי הרמב״ם דאין חצי שיעור אסור מה״ת אלא באיסור אכילה ודומה לו יעו״ש. וכ״ז בחותך שערה א׳ בכלי אבל אם חותך שער א׳ בידיו או בשיניו ודאי דאין בו כ״א איסור דרבנן כיון דאפי׳ הרבה אינו אלא איסור דרבנן. וכ״כ בן א״ח פ׳ כי תשא או׳ י״ד:

ט ט) **ולכן** יש ליזהר שלא יחכך הרבה בזקן ולא יתעסק שם שמא יתלש שער וכן הנשים שיש להם שערות הרבה בראשם לא יחככו הרבה בצפרנים שלהם דודאי יתלשו שערות ובתוך החוטם שכיח שערות ויזהר לקנח צואת החוטם שיבשה קצת בנחת שלא יעקור שערות וכן כשמקנח בעשיית צרכיו יזהר להרבות במים ויקנח ברפיון ידים שאם יהיו מים מועטים ויקנח בחוזק יתלשו נימין בודאי. בין א״ח שם. ועיין לעיל סי׳ ש״ג או׳ קכ״ז:

י י) **ומכאן** תוכחת חיים על המגדלים שער ראשיהם כדי להדמות לגוים אפי׳ בחול אסור ויש בשבת איסור מוסיף שסורקים במסרק ותולשים שערות בשבת וגם סכין אותן בשמן וכדומה ואפי׳ אם עושה כן ע״י גוי אסור מדרבנן וחייב נידוי אלא דיש להקל עליו הנידוי אם יהיה בשוגג שלא ידע שהוא אסור אבל הא מיהא חייב להתענות ארבעים תעניות וכמ״ש מור״ם בהגה לעיל סי׳ של״ד וגדילה מזו כתב שם המ״א ס״ק ל״ג דאפי׳ בתחומין דרבנן יתענה ואפי׳ שוגג חייב להתענות כמ״ש הזר״א ח״ב חיו״ד סי׳ פ״ט יעו״ש. ומכאן אני מזהיר לאחרים כשאני רואה דמקנחין צואת האוזן וצואת החוטם בשבתא דתולש בזה שערות ואע״ג דדבר שאינו מתכוין מותר, היכא דפסיק רישיה יש להחמיר וצריך להזהר דלפעמים ג״כ אם הוא בסמרטוט איכא למיחש לסחיטה (היינו אם היא לחה) וכמו כן הרוחץ פניו דמעביר על זקנו ועל פאותיו ואוחז בהן א״א אם לא יהיה תולש וידוע מעשה האר״י זיע״א דבשגגה שם ידו בזקנו ולא הוציאה עד מו״ש ובעבור זאת דקדק לומר כל השומר שבת כהלכתו כלו׳ שלא יהיה מחלוקת בהלכה אלא מוסכם כהלכתו בלי שום פקפוק בהלכה רו״ח או׳ א׳:

יא יא) **שם. וחייב על שתי שערות.** אבל בצפרנים חייב אפי׳ על צפורן א׳ א״ר או׳ ב׳ וכ״מ לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ ל״א יעו״ש והיינו אם נטלו בכלי כנז״ל:

יב יב) **שם. ומלקט לבנות וכו׳** וה״ה המלקט שחורות מתוך לבנות. תוספתא פ״י דשבת:

יג יג) **שם. אפי׳ באחת חייב וכו׳** כלומר בשבת חייב חטאת. והטעם פירש״י משום דאפי׳ באחד מקפיד שלא יהא נראה כזקן אבל בחול אין בו אלא איסור לאו משום לא ילבש וכו׳ עו״ש או׳ א׳:

יד יד) **שם. אפי׳ באחת חייב וכו׳** ואפי׳ תלש ביד. ח״א כלל כ״א או׳ ו׳ וכ״כ הכלבו דף כ״ז. והביאו א״ר או׳ ג׳. אלא שכתב אבל מהפו׳ ומש״ס משמע דביד פטור יעו״ש וכ״מ מפירש״י מכות ך׳ ע״ב יעו״ש. ועיין בתו׳ שם שכתבו בשם רשב״ם דזה אתיא דוקא כר׳ יהודה דאמר מלאכה שא״צ לגופא חייב עליה יעו״ש ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ א׳ דבגזיזה י״א דאפי׳ במלאכה שא״צ לגופא חייב יעו״ש ומ״מ י״ל דבתולש שער לבן בידו וגם א״צ לגופא י״ל דדי לו למי שעבר ורוצה לעשות תיקון לתקן איסור דרבנן וזה חוץ ממה שצריך לתקן הלאו דלא ילבש גבר וכו׳ דלא גרע מחול. ועיין ססי׳ של״ד שכתבנו שם קצת תיקונים

טו טו) **ועיין** בשו״ת זית רענן ח״א סי׳ א׳ או׳ י״ב שכתב וז״ל הן דבר מצוי ונוגע בא׳ מאבות מלאכות בשבת החמורה מאד מאד ושכיח בשעתיה בבשר עוף מבושל שעודנו עליו נוצות קטנות שאסור לתלוש אותו והוא אב מלאכה כדאי׳ בבכורות דף כ״ה וכו׳ ולכן באתי כמזכיר בזה למי ששכיח אצלו לבל יהיה קל בעיניו כי בדבר קל יכנס חלילה בכלל מחללי שבתות יעו״ש, א״ח או׳ ג׳. ועיין לעיל או׳ ג׳.

טז טז) [סעיף ב'] אסור לחתוך יבלת וכו' כתב הרמב"ם החותך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי פטור ע"כ. אבל המ"מ שם תמה עליו וכתב דאם היא לחה וחתכה בכלי חייב יעו"ש. והביאו ב"י. וכ"כ מ"א סק"ג. תו"ש או' ה' ר"ז או' ג' וכתב והיינו למחייבים משום גוזז אף אם א"צ למה שגזז, ועיין לעיל הו' א'

יז טוב) ואם היא יבשה מבואר בעירובין ק"ג דליכא איסורא דאורייתא אפי' בכלי דאפרוכי מפריך ומ"מ אפי' ביבשה איכא אסיר דרבנן אפי' ביד מחה"ש:

יח חי) שם. אסור לחתוך יבלת וכו' וה"ה דאסור לתלוש ציצין שפירשו קצת מע"ג אצבעו. כמ"ש לעיל סי' של"ו או' ס"ח.

יט יט) שם. בין ביד וכו' וה"ה בשיניו. כן מוכח בעירובין ק"ג ע"ב. ועיין לעיל או' ה'

כ ך) [סעיף ג'] המוחק דיו וכו' והיינו טעמא כי פעמים כתב במשכן טעות על קרש אחד ומוחק כדי לכתוב אחרת במקומה ומן הדין היה ראוי לחייב אף מוחק אות אחת כדי לכתוב אות אחרת במקומה אלא שאינו ראוי לחייב על מחשבת כתיבה יותר מעל כתיבה עצמה ויראה שאין חייב על מחיקת דיו אפי' בכדי לכתוב כמה אותיות אלא כדי לכתוב במקומו ב"י בשם הרא"ש. והמוחק ע"מ לכתוב דחייב היינו אימת שירצה לכתוב וא"צ שיתכוין שיכתוב דוקא בשבת מש"ז או' א'

כא כא) שם או שעוה שעל הפנקס. פי' דדרכן היה להביא לוחות חקוקין ולטוח אותם בשעוה ולכתוב על השעוה בעט ברזל וכשנגמר החשבון מוחקין האותיות מעל השעוה וחוזרין וכותבין וכן ע"ז הדרך חוזרין חלילה. ועיין מחה"ש סק"ד:

כב כב) שם. או שעוה וכו' ולכן צריך ליזהר כשנוטף שעוה על הספר שאין לסלקו ואפי' לא נטף אלא על אות אחת ואם נטף על שתים חייב חטאת. ב"ח ט"ז סק"א. אמנם הרב שבו"י ח"ב סי' ד' תמה ע"ז דמה ענין מחיקה שייך בזה כ"א ממחק דוקא ומכח זה כתב דדוקא בפנקס שיש בו קיבול בית שעוה הוא אסור אבל בקלף אין כאן חשש איסור אלא א"כ רוצה להסיר השעוה באצבע וצפרני ידיו דאית ביה משום ממרח אבל להסיר השעוה מן הקלף בענין שלא יגע בשעוה בידו או בצפרניו מותר יעו"ש והביאו י"א בהגב"י וכתב וכן דעתי נוטה. וכ"כ מעיל צדקה סי' כ"ה על דברו הב"ח הנז' דאין נראה בעליו לחייבו כה"ג משום כותב דלא מצינו כה"ג במשכן והביאו מחה"ש סק"ד יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' א' יעו"ש. וכתב עו"ש המש"ז דאם יש עכו"ם והשעוה רק על אות א' אומר לעכו"ם לגרור כדי לקרות בס"ת יעו"ש. אמנם מ"ש שם המש"ז להתיר לקרות בס"ת בעוד השעוה על האותיות וכ"כ מקום שמואל סי' ג' המעיל צדקה שם אוסר אם הוא על המקום שצריכין לקרות יעו"ש. וכבר כתבנו על זה לעיל סי' קמ"ג או מ' יעו"ש.

כג כג) שם. או שעוה וכו' ואסור ליתן שעוה ע"ג הספר סי' במקום שרוצה לעיין בה למחר משום ממרח. ובס' הזכרונות כתב דאסור ליגע בשעוה שמא ימרח. שכנה"ג בהגה"ט או' ג' א"ר או' ה' ועיין לעיל סי' שי"ד סעי' י"א ובדברינו לשם בס"ד:

כד כד) מי שנפל לו דיו או שום דבר לח על הספרים אל ילכחנו בלשון ואל ירחצנו במים מפני שמוחק. ס"א סי' תתצ"ו. א"ר שם:

כה כה) מי שכתב על ידו בע"ש ושכח למחקם מותר לרחוץ ידיו בשבת לאכילה ובתנאי שישפוך עליהם רביעית בב"א או יטביל ידיו באופן שא"נ לנגבם. פרי הארץ ח"ב סי' ד' ברכ"י או' ב' מיהו הרב טל אורות דף ע' ע"ב כתב שיותר טוב שיכרוך על ידיו חתיכות בגד במקום האותיות יעו"ש. זכ"ל או' מ' ועיין לעיל סי' קנ"ח סעי' י"ג ובדברינו לשם שכתבנו דגם במטביל ושופך רביעית בב"א יש להחמיר ולנגב יעו"ש. וע"כ יש לכרוך עליהם חתיכת בגד או שינגבם בחמה או ברוח כדי שלא ימחקו האותיות בניגוב המטפחת ועיין לעיל סי' קס"א או כ"ז:

כו כו) שם. כדי לכתוב ב' אותיות חייב, אבל על אות אחת פטור אבל אסור מה"ת כשאר חצי שיעור. ומד"ס אסור למחוק אפילו שלא ע"מ לכתוב. ר"ז או' ד'

כז כז) והמוחק ע"מ לכתוב אות א' כדי להגיה הספר חייב, וכן המוחק וגורר כדי לכתוב אות א' להשלים הספר חייב עש"ז או' א'

כח כח) הלוקח טבלא או קלף שאינו יפה לכתוב כך ומשחירו יפה או שחור ולבנו כדי שיהא ראוי לכתוב עליו בדיו אם יש במקומו לכתוב ב' אותיות חייב. מש"ז שם.

כט כט) שם. הגה. אסור לשבור עוגה וכו' ואינו אלא אסור דרבנן דאיסורא דאורייתא ליכא אלא במוחק ע"מ לכתוב ובתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו היכא דלא ספינן ליה בידים. ב"י בשם המרדכי ועיין מ"א סי' שמ"ג סק"ג שכתב דהיכא שנותן בידו הוי במאכילו בידים יעו"ש וא"כ מ"ש כאן המ"א סק"ה דמותר ליתני לתינוק הוא לאו דוקא אלא ר"ל דאין מוחין בידו מליקח ולאכול, ועיין מחה"ש:

ל **ל) שם בהגה.** אסור לשבור עוגה וכו׳ כתב הלבוש דה״ה אותם ספרים שכותבין עליהם בראשי חודי הדפין למעלה או מצדדין אותיות או תיבות שאסור לפותחן בשבת משום מוחק ואסור לסוגרן משום כותב יעו״ש ונמשך אחריו המ״א סק״ו. אבל הט״ז סק״ב הרבה להשיב על דברי הלבוש הנזכר וכתב דאין בזה לא משום מוחק ולא משום כותב ואפי׳ איסורא דרבנן ליכא יעו״ש, וכ״כ בשו״ת הרמ״א סי׳ קי״ט והר״ש הלוי חא״ח סי׳ כ״ז. והב״ד כנה״ג בהגב״י ומ״א שם. וכתב שם הכנה״ג דכן המנהג פשוט בכל ישראל לפתוח ולסגור ששבת ספר שכתוב על דפיו מבחוץ ואלו ראה הלבוש תשו׳ רמ״א רבו אין ספק שהיה חוזר מסברתו יעו״ש. וכ״ה דעת חו״י סי׳ ט״ז להתיר. וכ״כ התו״ש או׳ ע׳ ח״מ או׳ ג׳ ברכ״י או׳ ה׳ ובשיו״ב או׳ א׳ ובספרו מחב״ר או׳ ז׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ל״ח או׳ ה׳ אלא שכתב שם ח״א דהיינו אם צריך לו הספר בשבת ואין לו אחר. וע״כ לכתחלה יש ליזהר מלכתוב על חודי הספרים מבחוץ תיבות או אותיות כדי שלא יכנס בפלוגתא כשפותחו בשבת או ביו״ט ועוד עיין לקמן או׳ מ״ד:

לא **לא) שם בהגה. שכתוב עליה כמין אותיות וכו׳** וה״ה צורות. מ״א סק״ו. תו״ש או׳ ט׳. והיינו אם הכתיבה על העוגה היא מדבר אחר אבל אם הכתיבה מהעוגה עצמה ע״י דפוס או ע״י ידים מותר. ומכאן נתפשט המנהג לאכול בשבת ויו״ט מרקחות העשויות מצוקר ועליהם כמה ציורים ממיני צורות עשויות בדפוס על המרקחת עצמו ולא חשו לאיסור מחיקה. הר״ש הלוי שם. כנה״ג שם. א״ר או׳ ו׳. ומ״ש הרב קול אליהו סי׳ י״ט להשיג על דברי מהר״ש הלוי הנז׳ כתב עליו הרב חיים שאל סי׳ ע״ד סנ״א דאין שום השגה וכן התיר בפשיטות המו״ק ובתשו׳ שאלת יעב״ץ ח״ב סי׳ ק״מ יעו״ש. וכ״כ הדג״מ חמ״מ או׳ ד׳ ח״א שם או׳ ד׳ ומ״מ המחמיר תע״ב:

לב **לב) שם בהגה. שכתוב עליה כמין אותיות וכו׳** האחרונים דאם הכתיבה היא מגוף העוגה שרי חילקו ועפ״ז נהגו לצייר במצות דמות אותיות לליל התקדש חג הפסח על דרך האמת. אמנם המסתכל יפה בלשון ס׳ הכוונות להאר״י זצ״ל בסדר שסידר מהר״ש ויטאל בן הרב מהרח״ו זלה״ה ישכיל שאין כוונת הרב שיצייר בפועל דמות צורות והיו לאותו״ת בגופן של המצות רק בכוונת הלב סגי ומסגי. וזה שנים רבות שנמנעו מלציירם ועתה ראיתי להרב המקובל מהר״י צמח בהג׳ כ״י שקרא תגר על המציירים וכתב שאין דברי הרב אמורים אלא לענין הכוונה והעד יעיד בנו שידע בבירור שהרב מהרח״ו זלה״ה לא היה מצייר על המצות ושלא ראה לחברים שנהגו כן זולת קצת חברים בעה״ק ירושת״ו ואין האמת כן עכ״ד. וכן עיקר. ברכ״י או׳ ד׳. ועיין לקמן בדברינו לסי׳ תע״ג סעי׳ ו׳ בדין בציעת מצת האמצעית בס״ד

לג **לג) שם בהג״ה שכתוב עליה כמין אותיות וכו׳** ואם העוגה כתובה במי פירות תרווייהו אין מתקימין וגם מוחק ע״מ לכתוב ליכא ויש כאן ג׳ שבותין ואפשר כולי האי לא גזרו בשובר ע״מ לאכול ואין כאן מתכוין למחוק א״א או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ מ״ד.

לד **לד) אסור** לשבור קליפת ביצה צלויה שכתוב עליה מבחוץ אותיות לסימן דהגם חיוב חטאת ליכא איסורא מיהא איכא. לב חיים ח״ב סי׳ קע״ח ובספרו כף החיים סי׳ ל׳ או׳ קט״ו פתה״ד או׳ ד׳. ורמונים העשוי פרקים אסור לחברם ומכ״ש אם יש בהם אותיות. כף החיים שם

לה **לה) סדור** אותיות מדפוס ופירוק חיבורם חייב עליו משום כותב ובונה ומשום מוחק וסותר ואפשר משום מעמר למ״ד. מו״ק. מחב״ר או׳ ח׳. מיהו בסי׳ תק״מה כחב המו״ק דאין חייבים עליהם בשבת ואפי׳ למ״ד יש עימור של קיימא בעי יעו״ש והביאו מחב״ר שם או׳ ג׳ וכתב עליו ויש ליישב. ונראה דמ״ש ויש ליישב ר״ל דמ״ש בסי׳ זה חייב הוא לא דוקא אלל איסורי דרבנן נינהו. ועיין לקמן או׳ ג״ן:

לו **לו) הרושם** רשמים וצורות בכותל ובשער וכיוצא בהן כדרך שהציירין רושמין ה״ז חייב משום כותב וכן המוחק את הרשום לתקן ה״ז תולדות מוחק וחייב. המשרטט כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שירטוט חייב. הרמב״ם פי״א דין י״ז:

לז **לז) הכותב** בדיו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד פטור עד שיכתוב דבר העומד על דבר העומד וכן המוחק. הכיתב על בשרו חייב מפני שהוא עור. ואעפ״י שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן ה״ז דומה לכתב שנמחק אבל המשרט על בשרו צורת כתב פטור (ואם חקק בבשקו כעין כתיבת קעקע חייב. ח״א כלל ל״ז או׳ ב׳) הקורע על העור כתבנית כתב חייב והרושם על העור כתבנית כתב פטור. המעביר דיו ע״ג סיקרא חייב ב׳ משום כותב ומשום מוחק (אבל משום המעביר סיקרא ע״ג דיו פעור. מחה״ש) דיו ע״ג דיו או סיקרא ע״ג סיקרא פטור. הכותב ע״מ לקלקל העור חייב שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב אבל המוחק ע״מ לקלקל פטור. כתב אות א׳ סמוך לכתב או כתב כתב ע״ג כתב נתכוון לכתוב ח״ית וכתב ב׳ זיינין כתב ב׳ אותיות שאין נהגין זה עם זה פטור. כתב אות א׳ במגלה זו וכתב אות שניה במגלה אחרת חייב שבזמן שמקרבן נוהגין זה עם זה ואינן מחוסרין מעשה בקריבתן. כתב נוטריקון אות א׳ פטור. המגיה אות א׳ כגון שנטל גג החי״ת ונעשה ב׳ זיינין חייב (ואעפ״י שאין מתוייגין שכן אפסיקא הלכתא לעיל ססי׳ ל״ו דהתגין אין מעכבין וכן בגט אין עושין תגין ודוק) כתב בשמאלו או אטר שכתב בימינו פטור. השולט בשתי ידיו חייב בשתיהן. קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו וכותב חייב. גדול אוחז בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב פטור. מ״א סק״ז והוא מדברי הרמב״ם פ׳ הנז׳ שוגג אוחז בקולמוס ומזיד אוחז בידו וכותב חייב. א״ר או׳ י״א בשם התוספתא פי״ב. ועיין עוד לקמן או׳ מ״ב.

לח **לח) המוחק** ב׳ אותיות באיזה ענין שחייב הוא או חבירו חייב לו ורוצה למחוק זה חייב אעפ״י שאינו רוצה ע״מ לכתוב ב׳ אותיות. א״א או׳ ז׳

לט **טל) ס״ת** שנדבקו היריעות ע״י שהיה הדיו מלוכלכת אחר שכתב ונתייבש אם מותר לפתחו בשבת. עיין בשו״ת לב חיים ח״ג סי׳ פ״ב שכתב דאף בחול אסור לפתחו משום שמא יתקלקל האות ואפשר שיהיה מהשמות שאינם נמחקים ויבאו לידי מחיקה יעו״ש. ועוד עי״ש באחד שכתב ב׳ דפין בסדור התפלה ולאחר שנתייבש נדבקו הדפין זב״ז וכתב דאסור לפתוח בשבת דיש לחוש שמא יתקלקלו האותיות ואיכא משום מוחק יעו״ש:

מ **מ) [סעיף ד׳] יש ליזהר שלא לכתוב וכו׳** ואם כתב פטור מ״א סק״ז:

מא **מא) שם. שלא לכתוב באצבעו במשקה וכו׳** היינו שטובל אצבעו במשקה וילחלחו ויכתוב על השלחן. פרישה:

מב **מב) שם. שלא לכתוב באצבעו וכו׳** וכן אסור לכתוב באצבעו בתוך הדבש או בשומן שנקרש. פרישה ובתוספתא פי״ב מצאתי כתוב בקליפי אגוזים בקליפי רמונים בדם הקרוש בחלב הקרוש על עלה זית ועל עלי חרוב ועל עלה דלעת ועל כל דבר של קיימא חייב. על עלי חזרין ועל עלי כרשין ועל עלי בצלים ועל עלי ירקות ועל כל דבר שאינו של קיומא פטור. זה הכלל כתב דבר של קיימא על דבר שאין ש״ק או דבר שאין ש״ק ע״ד ש״ק פטור ואינו חייב עד שיכתוב דבר ש״ק על דבר ש״ק ע״כ. ופשוט שכן הדין במוחק ובהרמב״ם פי״א דין ט״ו כתב דעור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהן ש״ק הן. דיו ושחיר וסקרא וקומוס וקנקנתום וכיוצא בהן ש״ק הן. ובתה״ד סי׳ ס״ג כתב דמשקין ומי פירות ובעפר נגוב לאו ש״ק הן. ומ״מ לכתחילה אסור כיון שרישומו ניכר לפי שעה ואף בדבר שאין ש״ק על דבר שאין ש״ק איסורא מיהא איכא כמ״ש כנה״ג. א״ר או׳ י״א:

מג **מג) המצייר** בקליפי פולין ובקליפי תרמוסין פטור. א״ר שם. אבל המצייר הקליפה עצמה כגון המצייר קליפת האבטחים שהם גדולים ועבים שעשאם צורת אדם או צורת בהמה נראה דחייב כיון דמתקיימים איזי זמן

מד **מד) כתב** בשמאלו או לאחר ידו היינו שהפך גב ידו למטה ברגלו בפיו ובמרפקו פטור. הרמב״ם פי״א, ואפשר דה״ה למוחק. ולכן נ״ל דטוב לשבר העוגות הנ״ל בשמאלו וכן לפתוח הספרים הנ״ל. א״ר שם. ועיין לעיל או׳ ל׳ ואו׳ ל״א.

מה **מה) שם. או באפר.** היינו לרשום באצבעו כמין אותיות באפר נגוב וה״ה לרשום בחול או בעפר נגוב דאסור אבל בלח משמע דחיובא נמי איכא:

מו **מו) שם. או באפר.** וה״ה לרשום על החלון זכוכית בימי הקיר כשהם לחים מן הקור דאסור, מש״ז או׳ ג׳:

מז **מז) ואותן** הכותבין דבר סתר בנייר עם חלב שנחלב ולא נתבשל עדיין ונבלע בנייר ואין רישומו ניכר וכשבא לחבירו נותן אותו אצל האש ושלהבת ומתחמה וניכר הכתב ההוא אם עשה כן בשבת י״ל דחיוב חטאת ליכא ומ״מ מדרבנן אסור דדומה לכותב וכ״ש במקום שיס״ב י״ל אפי׳ נייר חלק בלי שום משקה יש בו לחלוחית מים וכסיכתא לאתונא דמיא וחצי שיעור אסור מה״ת אם אין בו שיעור משקין בבישולו מש״ז שם:

מח **מח) שם הגה. אבל מותר לרשום באויר וכו׳** ולא אמרינן דמאמן ידיו בכתיבה. וה״ה דמותר לראות אומנות בשבת אע״ג שלומדה. תה״ד סי׳ ס״ג. מ״א סק״ח. א״ר או׳ י״ב. תו״ש או׳ י״ג. ר״ז או׳ ו׳. והא דמותר לראות אומנות היינו דוקא באקראי בעלמא שנזדמן לו לראות אבל לילך בשבת בכוון לבית עכו״ם לראות אסור משום ממצוא חפצך דלא גרע משטרי הדיוטות דאסור לעיין בהם כמ״ש לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ י״ג יעו״ש. כ״כ האחרונים. ועיין לעיל הי׳ ש״ו או׳ ס״ח.

מט **מט) שם. בהגה. מותר לרשום באויר וכו׳** והטעם בתה״ד שאין ניכר כמו במשקין ואפר. ולפ״ז לאו דוקא באויר מותר אלא ה״ה אם רושם על דף נגוב או שלחן נגוב צורת אותיות שרי דגם בזה אין רישומו ניכר כלל. ט״ז סק״ג א״ר שם. חו״ש שם. ר״ז שם. ואפי׳ אם רוצה לרמוז כדי שיבינו מה שהוא רוצה מותר לכתחלה. מש״ז או׳ ג׳.

נ **נ) ובענין** הטעליגרא״ף חלילה להתיר שהרי עושה סימונות חייב ורושם ג״כ חייב וכאן הוא סימן ויעשה אות מזה ולא גרע מנוטריקון. שו״ת שו״מ מ״ג ח״א סי׳ קצ״ד. פת״ע או׳ ח׳:

נא **נא) [סעיף ח׳] מותר לרשום בצפורן וכו׳** אבל לרשום בצפרניו כמין אותיות ודאי דאסור משום כתב אעפ״י שאינו מתקיים. לבוש. ט״ז סק״ד. מ״א סק״ט. אמנם בא״ז כתב דאפי׳ בלא אותיות אסור לרשום והביאו ד״מ או׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ הסמ״ק. וכן הב״ח תמה על הוראה זו של הטור שהתיר לרשום ורש״ל כתב בשם חכם א׳ שהכריע לומר שזה שמותר לרשום בקלף הקשה שאיני מתקיים ובנייר שהוא רך אסור דמתקיים וכ״כ הט״ז שם אבל הב״ח כתב דאף בקלף שהוא קשה ואינו מתקיים ואינו אלא רשימה א׳ איכא איסורא דרבנן יעו״ש. והביאו מ״א סק״י. וכ״כ הברכ״י בשיו״ב או׳ ב׳

דהגם שהרב נחלת צבי והא״ר הליזו בעד הטור יש לחוש שלא לרשום בין בקלף בין בנייר וכן ראיתי להרב מהר״ל ואלי בהגהו׳ כ״י שנטה לאסור ודחה דברי הנ״ץ עכ״ל:

נב בנ) וכתב המו״ק לרשום בגליון של ספר שיזכור על ידו דבר חדש שמצא שלא ישכחהו וכיוצא נ״ל להקל מפני הצורך. מחב״ר או׳ ט׳:

נג נג) ומשמע בגיטין דף ך׳ שאף תוחב אותיות של כסף ע״ג בגד (והיינו אם תוחבן מב׳ צדדין ומאמצע. תו״ש או׳ י״ד) מקרי כתב יעו״ש. וא״כ אפשר דאסור לעשות בשבת. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״ג. ר״ז או׳ יו״ד:

נד דנ) אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיוצא בו ונ״ל דיחברם ע״י מחט דרך ב׳ נקבים לבד דאז לא הוי חיבור דלא יתקיים שהרי יפול וגם זה יעשה ביד שמאל דהכותב בשמאל פטור דאין דרך כתיבה בשמאל ואם הוא איטר אזי שמאל שלו הוא כימין של כל אדם והשולט בב׳ ידיו חייב בשתיהם. ח״א כלל ל״ז או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ ולענין כתיבה עכו״ם או משיט״א אי הוו דאו׳ או דרבנן כבר כתבנו לעיל סי׳ ש״ו או׳ פ״ה קחנו משם

נה הנ) [סעיף ו׳] חוט של תפירה שנפתח וכו׳, פרש״י בגד התפור ועומד והניח החוט ארוך ונתפרדו ב׳ חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נמשכין ומותח את ראשי החוט להדק ולחבר זו היא תפירתו וחייב עכ״ל. מיהו מדברי הגמ״ר פ״ז משמע דלא מחייב אלא א״כ קשרו בסופו דאם לא כן אינו עומד. ב״י. אמנם הא״ר או׳ ט״ו כתב דבהגמ״ר קאי על התופר ב׳ תפירות הוא דבעינן קשירה ודלא כב״י וכתב דכן מוכח מרמב״ם פ״י וסמ״ג ור״ן וברמזים פ׳ כלל גדול דאפי׳ בלא קשירה חייב במותח יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ג. וכתב והיינו אם נתחברו ג׳ תפירות ע״י אותה מתיחה ע״כ. והוא נלמד מדין תפירה דאינו חייב אלא בג׳ תפירות ואם קשר אפי׳ בב׳ תפירות כמ״ש לקמן או׳ ס״א יעו״ש. מיהו הא״א או׳ י״א כתב דאפי׳ לא מתח אלא ב׳ תפירות ולא קשר חייב משום דמתקיים ע״י השאר:

נו ונ) ומשמע מדברי הרמב״ם פ״י דהמותח החוט שרוצה לתפור בו כדי שלא יהיה כויץ חייב חטאת לפי שדבר זה מצרכי התפירה. ב״י והביאו העו״ש או׳ ו׳ וכתב ויש להחמיר כדבריו. אמנם הנ״א כלל כ״ח או׳ ב׳ השיג על דברי ב״י בזה וכתב דאין בזה חיוב חטאת יעו״ש. ומ״מ איסורא מיהא איכא כמ״ש בת״א שם או׳ ג׳:

נז זנ) שם. חוט של תפירה כנפתח וכו׳ ונראה דה״ה בגד התפור והניח חוט ארוך והפריד ב׳ חתיכות הבגד זו מזו במקצת ועי״כ נמשכין חוטי התפירה מיקרי קורע. תו״ש או׳ ט״ו. והקורע ע״מ לתפור ב׳ תפירות חייב. שבת ע״ג ע״א. הרמב״ם פ״י דין יו״ד:

נח חנ) מה שנוהגות קצת נשים שבהזדמן להם מלבוש שאינו מקומט מקמטין אותו בשבת ע״י מחט ארוך שמחברין צדי המלבוש ותוחבין בב׳ הצדדין המחט פעמים שלש אסור לעשות כן בשבת או ביו״ט ודוקא אם תוחבת שלש תחיבות אבל ב׳ תחיבות מותר. גו״ר חא״ח כלל ג׳ סי׳ י״ז י״ח י״ט. י״א בהגה״ט שע״ת או׳ י״א:

נט נט) מי שנקרע לו הלבוש בשבת ואין לו אחר כדי שלא יראה קרוע יכול לתחוב בקצת הקרע מחט א׳ דבכה״ג לא מיקרי תפירה כלל כיון שאינו אלא ע״י תחיבת מחט והוא שלא יתחוב ג״פ. עיקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ ס״ה:

ס ס) שם. אסור למתחו וכו׳ ובענין הלוקט יבולות שע״ג בגדים והנוטל שלל שעושין החייטין עיין לעיל סי׳ ש״ב העי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ י״ד ואו׳ ח״י וגם בענין מחט שנתעקמה דאסור לפושטא כתבנו שם או׳ ל״ד קחנו משם. ומזה למד הרב מלך שלם במי שהיה לו בתי עינים שנפתחו הרבה עד שאינו יכול לקרות בהם דאינו יכול לתקנן. זכ״ל או׳ ת׳:

סא סא) התופר ב׳ תפירות חייב. והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שתעמוד התפירה ולא תשמט (או שקשר ב׳ ראשי החוט יחד ח״א כלל כ״ח או׳ א׳) אבל אם תפר יותר על ב׳ תפירות אע״פ שלא קשר חייב שהרי מתקיימת התפירה. הרמב״ם פ״י דין ט׳ מ״א ס״ק י״א. לדעת הר״ן אפי׳ לא קשר אלא קשר א׳ ולברטנורא (פ״ז שבת) דוקא בשני קשרים זה ע״ג זה ולדידיה חייב נמי משום קושר וכן הכריע תיו״ט, תו״ש או׳ ט״ו. ועיין נ״א כלל כ״ח או׳ א׳ ובדברינו לעיל סי׳ שי״ז או׳ א׳ ואו׳ ג׳ ודוק:

סב סב) [סעיף ז׳] אותם שמהדקין הבגדים וכו׳ דתפירה היא זאת דמה לי תפירה ליום א׳ מה לי תפירה עולמית. ב״י בשם שה״ל:

סג סג) שם. אלא א״כ יהיו הנקבים רחבים וכו׳ ואז בין אם היה הפתיל מושם בנקבים מע״ש ומרווח ומהדקו בשבת בין אם הכניסו בנקבים בשבת אין בו משום תופר דתופר לא הוי אלא שרוצה בקיימו שיהא מהודק תמיד כי רפה החוט קשה לו הלכך כשמותחו חייב חטאת אבל זה שאינו רוצה בהדוקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפא אותו אין בו משום תופר ואינו דומה אלא למי שיש בבגדיו לולאות וקרסים ומחברם בשבת וגם מפני

המחט שהיא נקובה ומחובר עם החוט אין לאוסרה כיון שמחוברת בפתיל והפתיל בבגד ואינו נפרד לעולה מותר וה״ה הפתיל העשוי למנעלים ב״י בשם הנ״ז:

סד סד) שם. אלא א״כ יהיו הנקבים רחבים וכו׳ ואם חבילי הדקי צואר רחבים שמוציאן בעודם מהודקין ונמלך לפעמים להניחן כך לעולם אסור להדקן בחוט של תפירה. ב״י בשם ס׳ יראים. א״ר או׳ ט״ז

סה סה) וכן אותם שיש להם נקבים בבגד וע״י חוט או משיחה מכניס בהם ומחברם יחד חוששני לו מחטאת אפי׳ אם היה כבר המשיחה בו מע״ש ומהדקו בשבת עי״ז אבל דבר שדרכו בכך לעולם להדקו או לרפותו תמיד כשלובשו וכשפושטו כיון שיש בבגד נקבים רחבים קצת מותר אבל אם מניח לפעמים כך מהודק אסור. ח״א כלל כ״ח או׳ ב׳:

סו סו) שם. ומתוקנים בתפירה ובעיגול. פי׳ נקבים עגולים דדומה לקרסים. א״א או׳ י״ג. ור״ל דהנקבים צריך להיות רחבים ועגולים ותפורים סביב הנקב שדומים לבתי קרסים ואז שרי לפותחן ולהדקן:

סז סז) [סעיף ח׳] מוכין שנפלו מן הכסת וכו׳ וה״ה נוצות שנפלו מכרים מותר להחזירם. ח״א כלל כ״ח או׳ ד׳:

סח סח) שם. אבל אסור ליתנם בתחלה וכו׳ דהשתא עביד ליה מנא. רש״י. והרמב״ם (פכ״ב דין כ״ג) כתב גזירה שמא יתפור. מ״א ס״ק י״ד:

סט סט) שם. אבל אסור ליתנם בתחלה וכו׳ אפי׳ ביו״ט. טור. ע״ש או׳ ח׳:

ע ע) שם. אבל אסור ליתנם וכו׳ אפי׳ עמדו בתוך כר אחר אלא שלא עמדו בתוך כר זה יש בחזרתם משום עושה כלי. ריטב״א. פת״ע או׳ י״ג:

עא עא) ויש ליזהר שלא להניח בגדים בתוך הכיס כדי שיהיה כמו כר לשכב עליו. בן א״ח פ׳ כי תשא או׳ יו״ד:

עב עב) [סעיף ט׳] אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח. היינו ממקום שנמשך לתוכו מים מן הים והחמה שורפתן והן נעשין מלח. רש״י. וה״ה במקום שהארץ מלחה ומוציאה מלח על פניה שאסור לקבץ משם מלח:

עג עג) שם. שדומה למעמר. אבל עימור ממש ליכא שאין עימור אלא בגידולי קרקע וה״ה דישה. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ ח״י. א״א או׳ ט״ו. ר״ז או׳ ט״ו:

עד עד) שם. וכן אסור לקבץ כל דבר במקום גידולו. וכ״ה דעת רוב הפו׳ אבל מדברי הרמב״ם פכ״א מוכח דאפי׳ שלא במקום גידולן יש בו משום מעמר וכ״נ מדברי המרדכי פ׳ כלל גדול וכ״כ בהגמ״י. כ״כ הכנה״ג בהגה״ט אבל הא״ר או׳ ח״י כתב להשיג עליו דהא בהגמ״י (פכ״א) מסיק דאין איסור אלא במקום גידולו והביאו ב״י ססי׳ של״ה ועוד דבכ״מ פ״ח בשם הרמ״ך משמע דגם הרמב״ם ס״ל הכי וכ״כ בשה״ג והר״ן ס״פ המביא כדי יין יעו״ש. וכ״נ דעת האחרונים. ומ״מ יש ליזהר היכא דאפשר. ועיין לעיל סי׳ של״ה סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בנ״ד.

עה עה) שם. במקום גידולו, ובמקום גידולו אם הוא גידולי קרקע חייב ואם אין גידולי קרקע כמו מלח איסורא איכא. א״ר שם:

עו עו) שם. במקום גידולו. ואיסור זה אפילו אם כבר נפלו הפירות מבע״י ולכן שומרי גנות ופרדסים צריכין לתת דעתם מאד בזה כי איסור זה בדבר מועט כמ״ש הרמב״ם פ״ח דין ה׳ דאם הוא לאכילה שיעורו הוא כגרוגרת ואם לבהמה שיעורו כמלוא פי גדי ואם להסקה כדי לבשל בו כגרוגרת מביצה יעו״ש.

עז עז) [סעיף יוד׳] המקבץ דבילה וכו׳ ודוקא שקבצם ממקום שנפלה מן האילן אבל אם קבצם בבית לא כדאמרינן בביצה דמעמיד ערימה לא הוי גמר מלאכה. כ״מ פ״ח דין ו׳ בשם הרמ״ך. והביאו מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ י״ט תו״ש או׳ י״ט. אמנם הרב מעשה רוקח על הרמב״ם שם כתב דהמקבץ דבילה וכו׳ אין חילוק אם עשאם בבית או בשדה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ו בשם י״א. וכ״כ ח״א כלל י״ג או׳ ג׳ וכתב שם הר״ז וצריך להחמיר כדבריהם:

עח עח) שם. ועשה מהם עיגול וכו׳ ושיעור החיוב משיעשה העיגול שבדעתו לעשות א״נ מה שדרך העולם לעשות ובנקב תאנים משמע דילפינן לה מדין אגודה דק״ל אין אגודה פחות מג׳. מעש״ר שם.

עט עט) שם. או שנקב תאנים וכו׳ וצ״ע דלמה לא יתחייב בזה משום בונה כמ״ש סס״י שי״ט גבי המגבן וצ״ל דלא מיקרי בונה אלא כשמתכוין ליפותו ולהשוותו. מ״א ס״ק י״ז. תו״ש או׳ ך׳:

פ פ) שם. הרי זה תולדת מעמר וכו' וה"ה לקבץ ולהכניס בתוכו מרגליות וקרנאטן שגם הם גידולי קרקע, מאורי אור בחלק בן נון דף קנ"ו ע"א. א"ח או' י"ג:

פא פא) [סעיף יא'] לא יחבצם בידו. עיין לעיל סי' שי"ט סעי' י"ז ובדברינו לשם או' קל"א:

פב פב) [סעיף יב'] חייב משום לש וכו' ונראה דוקא זרע קטן כי הני חייב משום לש משום דנתלין אהדדי כמו עיסה משא"כ בשורה חיטין ושעורין שאין נתלין אהדדי ומשו"ה כתב הרמב"ם והביאו ב"י לעיל סי' של"ו סעי' י"א דשורה חיטין ושעורין וכיוצא בהם חייב משום זורע. פרישה או' ב' א"ר או' ך' ועיין בדברינו לשם בס"ד.

פג פג) שם. חייב משום לש וכו' והשורה פשתן ליכא לחיובא משום זורע. פרישה שם, וכ"כ העו"ש בסי' של"ו או' ה' אבל הא"ר בסי' זה או' ך' חלק על דברי הפרישה הנז' וכתב דחייב נמי משום זורע יעו"ש. כ"כ התו"ש בסי' של"ו או' ך' וכ"כ בס' בני חיי סי' רנ"ב דף ך' ע"א ונכדו בספר מרכבת המשנה אשר לו על הרמב"ם פ"ח מה"ש בהגהות כ"ע יעו"ש. ונ"מ למי שעבר ורוצה לעשות תיקון:

פד פד) שם. חייב משוה לש וכו' מכאן נראה דיש ליזהר כשנופלין גרעינים של שומשמין בשלחן ורוצה לקבצם באצבעו שלא ילחלח האצבע במים או ברוק לקבצם דהוי כלש. רו"ח או' ג':

פה פה) [סעיף יג'] אין שוברין החרס ואין קורעין הנייר וכו' המותרים בטלטול כדי להשתמש בהם איזה תשמיש משום שהוא כמתקן כלי אבל משום קורע אין אסור אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו כגון קורע בגד הארוג מחוטין הרבה אבל הנייר שהוא גוף א' אין בפסיקתו וחיתוכו משום קורע ומטעם זה מותר לחתוך עור שע"פ חבית של יין כמ"ש סי' שי"ד (או' מ"א) מפני שהעור הוא גוף אחד ולא שייך בו איסור קריעה אלא איסור החיתוך אם מקפיד לחתכו במדה. ר"ז או' ח"י. והיינו איסור דאו' משום מתקן מנא ואינו חייב אלא א"כ מקפיד לחתכו במדה אבל איסורא דרבנן איכא אפי' אין מקפיד לחתכו במדה. ועיין לעיל סי' ש"ז או' ק"ד בענין אם מותר לומר לעכו"ם לפתוח האגרת הבא בשבת יעו"ש:

פו פו) [סעיף יד'] הרי זה תולדת תופר וחייב, ומסתברא דשיעורו ג"כ כמו בתופר דהיינו שיעור ב' תפירות מ"ב או' מ"ב.

פז פז) שם, וכן המפרק ניירות דבוקים וכו' מי שנסתבכו בגדיו בקוצין מפרישן בצנעה ובנחת שלא יקרע ואם נקרע נקרע. וכן מותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרע נקרע שאינו מתכוין לקריעה. ופוצעין אגוזים במטלית ואינו חושש שמא תקרע כיון שאינו מתכוין הרמב"ם פכ"ב דין כ"ד. ח"א כלל כ"ט או' ג' בן א"ח פי כי תשא או' י"א ועיין לקמן סי' תק"ח סעי' ב':

פח פח) שם. ולא נתכוין לקלקל וכו' אלא לתקנו לאיזה תשמיש דבקורע עור ונייר לא בעינן ע"מ לתפור אלא רק אם מתקנו לאיזה תשמיש כמ"ש לעיל או' פ"ה אבל אם קורע לקלקל בלבד פטור אבל אסור הוא ככל איסורי שבת:

פט טפ) שם. הרי זה תולדת קורע וכו' ומכ"ש הקורע מתוך התפר. מיהו הקורע מתוך המלל או מתוך הסולמות אפשר דלא מקרי קורע כמ"ש ביו"ד סי' ש"מ סעי' ך' יעו"ש. תו"ש או' כ"ג:

צ צ) שם. הרי זה תולדע קורע וכו' ואם נדבקו הדפין להדדי ע"י שעוה או בשעת הקשירה מותר לפתחן כמ"ש סי' שי"ד סעי' יו"ד כיון שלא נעשה לקיום וכ"ש הכא דנעשה ממילא. מ"א ס"ק ח"י. א"ר או' כ"ב. תו"ש שם, ר"ז או' י"ז. ח"א כלל כ"ט או' ב'. אבל הקורע נייר ממש שלא נחתך חייב למ"ד (ר"ל לר' יהודה דמחייב אמלאכה שא"צ לגופה כמ"ש בשבת ק"ה ע"ב וכ"ה דעת הרמב"ם פ"י דין יו"ד) לא בעינן קורע ע"מ לתפור כקורע בחמתו דחייב (משום מתקן, הרמב"ם שם) ואפי' ע"י עכו"ם אסור לקרוע הדפין שלא נחתכו. א"א או' חי'. וע"כ יש ליזהר כשקונה ספר חדש או כרך הספר שיפריד הדפין מע"ש אם יודע שיצטרך לו הספר בשבת.

צא צא) ואם נדבקו במקום הכתב ע"י שעוה כשפותח ומפריד י"ל דהוה בכלל כותב, מש"ז או' ב' ור"ל איסור דרבנן כמ"ש לעיל או' כ"ב יעו"ש:

סימן שמא

א א) [סעיף א'] מתירין נדרין בשבת וכו' ודוקא שהם לצורך שבת כגון שנדר שלא לאכול ושלא לשתות אבל שלא לצורך שבת אין מתירין אותם דלמה נעשה דבר שלא לצורך היום והוא יכול לעשותו למחר. לבוש. וביו"ד סי' רכ"ח סעי' ג' כתב הטעם משום ממצוא חפצך:

ב ב) **שם. מתירין נדרים בשבת וכו'** וכשמתירין נדרין לצורך השבת אין אומרים כ״א דוקא ג״פ מותר לך בלבד ולא עוד כיון דסגי בזה לפום דינא כמ״ש ביו״ד סי׳ רכ״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש אבל שאר דברים שמוסיפין בנוסח ההתרה בחול זהו אין אומרים בשבת כיון שאין בהם צורך שבת:

ג ג) **שם. אם הם לצורך השבת.** וכן לכל דבר מצוה אעפ״י שאינו לצורך שבת מותר דהוי חפצי שמים תו״ש או׳ א׳ ח״א כלל סי׳ או׳ ט״ז:

ד ד) **שם. אם הם לצורך השבת.** ובדיעבד אם התירו נדרים שאינם מצורך השבת מותרים הם כמ״ש לעיל סי׳ של״ט סעי׳ ד׳:

ה ה) **שם. כגון שנדר שלא לאכול וכו'** וה״ה אם נדר שלא לשתות יין או שלא לאכול בשר או שלא ללבוש איזה מלבוש הצריך היום שרי. מ״א סק״א, והא״ר או׳ א׳ בשם רש״ל לסמ״ג כתב דה״ה אם נדר שלא יוכל איזה מאכל או איזה משתה או מלבוש לצורך היום שרי. וכ״מ ביו״ד סי׳ רכ״ח סעי׳ ג׳ שכתב כגון שנדר שלא לאכול או ליבטל מעונג שבת משמע דכל מידי דאית ביה עונג שבת שרי. וכתב הא״א או׳ א׳ אפשר דאם נדר שלא יישן ביום שבת הוי נמי בכלל עונג שבת ושרי להתיר. ועיין רש״י נדרים ע״ז ע״א שכתב דתכשיטין דאשה נמי הם צורך שבת יעו״ש:

ו ו) **שם. כגון שנדר שלא לאכול וכו'** עיין בשבו״י ח״ג סי׳ כ״ז שכתב בענין חלה שנפלה לתוך התבשיל ונמצא בשבת דמועיל התרה ויש להתיר אפי׳ שלא במינו ואפי׳ איכא ששים דהוי כדבר שיש לו מתירין דמתירין נדרים לצורך שבת יעו״ש, והביאו שע״ת או׳ א׳:

ז ז) **שם. אעפ״י שהיה לו פנאי וכו'** ומיהו לכתחלה ודאי טוב הוא שיתרם בע״ש אם נזכר מהם מע״ש:

ח ח) **שם. אבל הבעל יכול להפר וכו'** וה״ה האב לבתו דחד דינא אית להו וחד מנייהו נקט, עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ב׳ וכ״כ האחרונים ולא יאמר לה מופר לכי כמו שאומר בחול אלא מבטל בלבו ואומר לה טלי אכלי וטלי ושתי וכיוצא בזה. יו״ד סי׳ רל״ד סעי׳ כ״ד. וה״ה כשמיפר דברים שאינם לצורך שבת מיפר לה בלבו ויאמר בפה לכי למקום פלוני שהוא הדבר שאסרה על עצמה או עשי כו״ך. פתה״ד או ג׳ ועי״ש ביו״ד סעי׳ נ״ה ונ״ח איזה נדרים שהבעל והאב יכולים להפר יעו״ש:

ט ט) **שם. אבל הבעל יכול להפר וכו'** וה״ה שיכול הבעל לשאול על ההקם לדעת רמ״א ביו״ד שאינו יכול להפר אח״כ אלא ביום שמעו. תו״ש. שם. כר״ש. א״ת או׳ ג׳:

י י) **ודבר** פשוט דאם הבעל אינו יודע מנדרי אשתו והוא שלא לצורך שבת יותר טוב שלא יודיעו לו בשבת עד אחר השבת כדי שלא יצטרך להפר בשבת ביום שמיעה מיהו לפעמים מצוה להודיעו כגון אם היא ארוסה וכבר שמע אביה את נדרה אז צריך להודיע גם להארוס שיפירו שניהם בשותפות לפי מה דק״ל דצריך שישמעו שניהם ביום אחד כמבואר ביו״ד שם יעו״ש. תו״ש שם:

יא יא) **ונראה** דאם נדרה לזמן והזמן כלה בשבת אין רשאי להפר כיון דלמחר שריא ודמיא לשאלה. ואם הבעל נדר מדבר אחד והיא התפיסה בנדרו ודעת הבעל לשאול על נדרו אלא דאין נשאלין בשבת אין רשאי להפר בשבת כיון דלמחר יתיר את נדרו וממילא גם נדרה בטל למפרע. תו״ש שם:

יב יב) **שם. לא יוכל עוד להפירם.** שאינו יכול להפר אלא ביום שמעו ודוקא כל היום ולא מעת לעת שאם שמע בתחלת הלילה מפר כל הלילה ויום המחרת ואם שמע סמוך לחשיכה אינו מפר אלא עד שתחשך כמ״ש בח״ד סי׳ רל״ד סעי׳ כ״א יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ שמ״ב או׳ ז׳:

יג יג) **[סעיף ב׳] מי שנשבע לעשות מלאכה וכו'** שאם לא יתירו היום הרי יעבור עליו, לבוש. עו״ש או׳ ב׳:

יד יד) **שם. ואותו יום בא בשבת וכו'** ומ״מ אם אפשר לו לעשותה מע״ש צריך לעשותה מע״ש כדי שלא יצטרך להתיר לו בשבת. מחה״ש. ובדיעבד מתירין לו אעפ״י שהיה יכול לעשותה מקודם שבת ולא עשאה כדי שלא יעבור:

טו טו) **שם. ויש לו פתחים וכו'** וה״ה חרטה לחוד בלא פתח מתירין שלא יעבור על נדרו. מש״ז. ועיין ביו״ד סי׳ רכ״ח סעי׳ ז׳ בהגה שכתב שנהגו להחמיר ולעשות מן החרטה פתח שלאחר שאומר שנתחרט מעיקרא אומרים לו אילו ידעת שתתחרט כלום נדרת והוא אומר לא ואז מתירין לו ע״כ. וא״כ ה״ה לכאן אם אין לו פתחים עושין לו פתח מתוך החרטה:

טז טז) **[סעיף ג׳] נהגו להתיר חרמי הקהל וכו'** וכ״כ מור״ם ז״ל לעיל סי׳ ש״ו סעי׳ י״ב בהגה וכתבנו שם ע״ז וא״צ לכפול הדברים קחנו משם. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ של״ט או׳ מ״ח ואו׳ מ״ט:

יז טוב) **שם. נהגו להתיר חרמי הקהל וכו'** כתב החיד״א בס׳ טוב עין סי׳ ח״י או׳ ע״א וז״ל יש מי שכתב דזה סמך לקהלות שמאחרין לומר כל נדרי בליל יוה״כ עד אחר חשיכה ונראה דלא דמי וכו׳ יעו״ש והביאו הרו״ח בסי׳ זה והקשה עליו מתשו׳ הריב״ש סי׳ שצ״ד שכתב שאין זה רק למה שעבר כדי

שיתכפר לו והיום הוא יום סליחה וכפרה לצורך חשיב ליה. וכתב שם הרו״ח וכן נהגו להתיר למי שנתנדה או החרימו אותו בימות החול וביום השבת קבל עליו לשיב דמתירין אותו וכן אנחנו נוהגין יעו״ש. וכ״כ עיקרי הד״ט סי׳ י״ד או׳ צ״ח יעו״ש ועיין לקמן סי׳ תרי״ט סעי׳ א׳ בהגה:

סימן שמב

א א) **[סעיף א׳] כל הדברים שהם אסורים מד״ס וכו׳** וכ״כ לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ כ״ב ולקמן סי׳ ת״ט סעי׳ ב׳ והטעם כתב רש״י בעירובין ל״ב ע״א דכיון דביה״ש ספיקא הוא ושבות דרבנן הוא לא גזור. ועיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ב ב) **שם. כל הדברים שהם אסורים מד״ס וכו׳** מ״ש כל הדברים הוא ל״ד שיש שהם מד״ס וגזרו עליהם ביה״ש אפי׳ לצורך מצוה כמ״ש לקמן סי׳ ת״ט סעי׳ ג׳ יעו״ש:

ג ג) **שם לא גזרו עליהם ביה״ש.** והיינו אם עדיין לא קבל עליו שבת אבל אם קבל שבת אפי׳ מבע״י אסור בכל השבותים כמ״ש לעיל סי׳ רס״א סעי׳ ד׳ יעו״ש. אלא דאם לא קבל עליו שבת אעפ״י שקבלו הקהל אם לא ענה ברכו שניהם מותר בכל השבותים כמ״ש שם בסי׳ רס״א או׳ ע״ט יעו״ש:

ד ד) **מקום** שנהגו בו איסור לאסור השבותין אפי׳ ביה״ש לדעת רוב המפ׳ אם נהגו בו איסור אעפ״י שהיו יודעין שהדבר מותר מן הדין אי אתה רשאי להתירן בפניהם ואפ״ה כל שלא נהגו כן בפני ת״ח ות״ח עמהם מנהג גרוע הוא והנכנס מעיר אחרת לתוכה אפי׳ אין דעתו לחזור רשאי לנהוג בו היתר שלא בפני ע״ה ואפי׳ בפני ת״ח שבעיר ואפי׳ לע״ה רשאי להתירו בחרטה אבל אם נהגו כן בטעות שהיו סבורים שהוא אסור מן הדין אפי׳ נהגו כן ע״פ ת״ח ות״ח עמהם רשאי להתירו להם אפי׳ שלא בחרטה ואפי׳ הם כותאי וע״ה ואפי׳ לדעת הר״ן ז״ל ה״ד כשאין מצויין ביניהם ת״ח אבל אם מצויין ביניהם ת״ח רשאי להתירו בפניהם דא״צ שיהיו כל בני המקום בני תורה. הר״א ן׳ נחמייאש ז״ל בתשו׳ כ״י. כנה״ג בהגה״ט:

ה ה) **שם. לא גזרו עליהם ביה״ש.** וזמן ביה״ש כבר כתבנו לעיל רס״י רס״א קחנו משם:

ו ו) **שם. לא גזרו עליהם ביה״ש.** ומלאכה שא״צ לגופא אסור ע״י ישראל די״א (הוא דעת הרמב״ם) דהוי ד״ת ואף למ״ד דרבנן חמיר הוא משאר איסור דרבנן וע״י עכו״ם לומר לכבות נר ביה״ש כל שאין מצוה ולא טרוד ונחפז י״ל דאסור. א״א:

ז ז) **נשאלין** לנדרים ביה״ש אבל לא מפירין דשמא לילה הוא. א״א. ור״ל ועבר זמן ההפרה דאינו יכול להפר אלא עד שתחשך כמ״ש לעיל סי׳ שמ״א או׳ י״ב יעו״ש. ואם מותר להפריש חלה ביה״ש עיין לעיל סי׳ רס״א או׳ ד׳:

ח ח) **שם. לא גזרו עליהם ביה״ש.** עיין במ״א שנסתפק אם בביה״ש של מו״ש נמי לא גזרו או דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא דמספיקא לא פקעה קדושה כמ״ש סס״י שפ״ו יעו״ש והישי״ע כתב להחמיר. וכ״כ הח״מ לאסור השבותים ביה״ש של מו״ש יעו״ש, וכ״כ ח״א כלל ח׳ או׳ ח׳ אבל התו״ש כתב על דברי המ״א הנז׳ דאישתמיט ליה דברי התו׳ בעירובין ל״ד ע״א דמוכח מדבריהם להדיא דגם במו״ש לא גזרו בביה״ש וכתב שכן מוכח נמי מפירש״י שבת ח׳ ע״ב יעו״ש. והר״ב נתיב חיים כתב לדייק ממתני׳ דקתני ספק חשיכה ספק אינה חשיכה הכפל אתי להורות ביה״ש של מו״ש וכ״כ הברכ״י או ב׳ בשם תי׳ הרשב״א שכתב בפי׳ דגם במו״ש ביה״ש לא גזרו משום שבות יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ ב׳ וכ״כ הכס״א ושש״א. וכ״ה דעת הר״ז. וכן הסכים הפתה״ד או׳ א׳ והשיג על הח״מ שכתב לאסור בביה״ש של מו״ש ובאר ב׳ הביא כמה פו׳ דסברי הכי דאין לחלק ביה״ש של ע״ש למו״ש יעו״ש וכ״כ בתפארת ישראל על המשניות בקו׳ כלכלת שבת בדין אמירה לעכו״ם יעו״ש. וכ״כ בשו״ת בשמים רא״ש ובשו״ת גור אריה חא״ח סי׳ ק׳ יעו״ש והגם דיש ג״כ מחמירין מ״מ דעת גדולי הפו׳ והרוב דאין לחלק כנז׳ ולפ״ז מותר לומר לעכו״ם ביה״ש של מו״ש להדליק נר לצורך מצוה כגון אם נמשכה סעודה ג׳ עד ביה״ש או אם נצרכו להתפלל בעת ההיא וצריכים לאורה וכדומה. ועיין א״א סי׳ רע״ו או׳ ע׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ג:

ט ט) **שם. לא גזרו עליהם ביה״ש.** כתב ב״י דאפי׳ ודאי שרי לעשר ואפי׳ שלא לצורך שבת אם הוא טרוד ונחפז לדידן דק״ל דלא גזרו על שבות ביה״ש בשעת הדחק והא דתנן אין מעשרין את הודאי אתיה כמ״ד גזרו על שבות ביה״ש וכמו שפירש״י שם יעו״ש אבל הב״ח השיג עליו וכתב דאפי׳ לצורך שבת אין מעשרין את הודאי ביה״ש אלא א״כ היה טרוד ונחפז אליו דאם לא היה מגיע לידו היה מצטער בשבת יעו״ש והביאו הט״ז וכתב דכ״ה דעת הטור יעו״ש. ועיין לעיל רסי׳ רס״א ובדברינו לשם או׳ ג׳:

י י) **שם. והוא שיהיה שם דבר מצוה וכו׳** אבל אם לא היה שם דוחק ולא דבר מצוה אסור. הרמב״ם פכ״ד דין יו״ד. והביאו ב״י, וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה שרי נמי לצורך אורחים כמ״ש לעיל סי׳ של״ג סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש:

יא יא) **שם. וכן מוריד מהאילן וכו׳** כגון שהניחו למעלה מג׳ טפחים דאסור ליטלו משם בשבת כמ״ש לעיל סי׳ של״ו וע״כ רוצה עתה להורידו. או שהניחו בכרמלית ורוצה עתה להוליכו לרה״ר או לרה״י כדי שיהיה הוא ועירובו במקום אחד כמ״ש סי׳ ת״ט סעי׳ ב׳. ומ״ש עירוב שטעה כמ״ש לקמן סי׳ תט״ו סעי׳ ב׳ וכ״ה לעיל רסי׳ רס״א יעו״ש. וקורא אותו דבר מצוה לפי שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה כמ״ש שם בסי׳ תט״ו:

יב יב) **שם. וכן אם היה טרוד ונחפז וכו׳** פי׳ דבר שאם לא יעשה אותו יצטער בשבת:

יג יג) **שם.** וכן אם היה טרוד וכו׳ ולבי נוקף להחמיר ולומר אפי׳ בכה״ג שהוא נחפז לדבר אם לא שהוא צורך קצת כגון מענין אכילה ושתיה או לצורך מלבוש ללבוש באותה שבת או נר לכבוד שבת והוא בהול לו כל כה״ג הוא דשרי אבל אם הוא עסק גמור לחול שאין בו צורך שבת אסור ומ״מ נראה בעיני שלצורך גמור והפסד מרובה שרי בכל ענין. רש״ל בתשו׳ סי׳ מ״ו. כנה״ג בהגב״י:

יד יד) **וכתב** רש״ל בתשו׳ שם שלצורך גדול והפסד מרובה שרינן אמירה לעכו״ם ביה״ש שהרי אפי׳ בשבת עצמו הקילו בהפסד מרובה לומר כל המציל אינו מפסיד וע״כ ביה״ש לא גזרו כלל בזה וכתב שכן שמע מזקן שהורה לומר ביה״ש לעכו״ם שידליק נר של יא״ר צייט ששכח להדליקו מבע״י יעו״ש. וכ״נ כוונת הרמב״ם שכתב והוא שיש שם דבר מצוה או דוחק כמו שהעתיק הש״ע כאן דמשמע דוחק אפי׳ בדבר הרשות. ט״ז וכ״כ הר״ז דאפי׳ לדבר הרשות אם הוא צורך גדול או הפסד מרובה שרי שבות אפי׳ לדבר הרשות. וכ״כ ח״א כלל ה׳ או׳ ו׳ ועיין לעיל רסי׳ רס״א ובדברינו לשם או׳ יו״ד:

טו טו) **שם. להדליק לו נר לשבת.** ומטעם זה דדחוק וטרוד ונחפז ויצטער שרי נמי אף שאין לצורך סעודה כ״א בחדר לישן שם אצל נר וכדומה. כן צידד המש״ז. והיינו דוקא אם מדליק העכו״ם בביה״ש עצמה אבל להדליק לו בשבת אפי׳ אם אומר לו מבע״י אסור כמ״ש לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ב׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ט״ל.

סימן שמג

א א) **[סעיף א׳] קטן אוכל נבילות וכו׳** וה״ה אם עושה שאר איסורין. כמ״ש בב״י וכ״ה הסכמת אחרונים וכן באיסורי שבת אם הוא עושה לדעת עצמו אבל אם עושה לדעת גדול מוחין בידו כמ״ש לעיל סי׳ של״ד סעי׳ כ״ה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ ח״א ה״ב כלל ס״ו או׳ ד׳.

ב ב) **שם. אין ב״ד מצווין וכו׳** ומלתא דנפיק מיניה חורבה כגון תקיעת שופר (שתוקע בר״ה שחל בשבת. ר״ז שם) שהקול נשמע לרבים ויבואו לתקוע בשבת ב״ד מצווין להפרישו. הר״ן פ״ג דר״ה. מ״א ריש הסימן. ואעפ״י שעושה על דעת עצמו בכה״ג מוחין בידו. ר״ז שם:

ג ג) **שם. אין ב״ד מצווין וכו׳** וכתב הב״ח דגבי טמאה (ר״ל אם הוא כהן) מצווין להפרישו אפי׳ לא הגיע לחינוך אבל דעת רמ״א ביו״ד רסי׳ שע״ג דאין מצווין להפרישו וכן דעת רוב הפו׳ ופשטא דגמ׳ מ״א שם. ולפי י״א שכתוב כאן בהגה אם הגיע לחינוך מצווין להפרישו. ש״ך שם:

ד ד) **וכתב** הרוקח סי׳ שס״ו דאשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באהל המת דספק ספיקא הוא שמא הוא זכר או שמא הוא נפל יעו״ש והביאו מ״א סק״ב וברכ״י או׳ ד׳ ומחב״ר או׳ א׳ ומה שתמה ע״ז המ״א דבלאו הכי טהרה בלועה היא ואינה מיטמאה עיין שם בברכ״י שכתב בשם אחד קדוש לחלק דהיכא שמת הולד וכיוצא אז אינה מטמאה טהרה בלועה אבל בעובר כיון דק״ל דעובר ירך אמו א״כ כשאמו נטמאת גם הוא נטמא ולהכי אתי הרוקח למשרי מטעם ס״ס ועי״ש עוד בברכ״י ובמחב״ר ונתיב חיים תירוצים אחרים יעו״ש. וכתב שם בברכ״י דראוי לנהוג סלסול וליזהר אף שמותרת ליכנס דמ״מ כיון דאם הוא זכר נטמא טוב שלא יטמא יעו״ש:

ה ה) **שם.** אין ב״ד מצווין וכו׳ ואינו בר עונשין דב״ד של מעלה אין מענישין עד ך׳ וב״ד של מטה בין י״ג וכתב התיו״ט בפ״ה דאבות גבי בן עשרים לרדוף שהוא נלמד ממיתי מדבר יעו״ש וכן פרש״י בפ׳ ר׳ עקיבא אבל הרא״ש בתשו׳ כתב דהוי הלכה למשה מסיני והוא מוכרח דאי ממיתי מדבר לא שמעינן אלא אב״ד של מעלה אבל לא לב״ד של מטה. כס״א או א׳. מיהו בתשו׳ נוב״י מה״ת חי״ד סי׳ קס״ד כתב דהכוונה שבעוה״ז אין הקב״ה עונשו בחייו קודם עשרים שנה אבל אחר מיתה כל מעשה אדם כל ימי חייו משהגיע לכלל דעת אפי׳ לעונת הפעוטות כשכבר יודע שהוא עבירה צריך לסבול כפי מעשיו ומה שדרשו במס׳ שבת דף פ״ט שיצחק קאמר דל עשרים דלא מענשת עלייהו לא קשיא דשם איירי בעודם בחיים יעו״ש. והביאו פ״ת ביו״ד סי׳ שע״ו או׳ ג׳ וכ״כ בתשו׳ חת״ס סי׳ קנ״ה דהיכא דצריך כפרה אין חילוק אף אם לא הגיע לעשרים שנה דודאי משנעשו בני מצוה בשנים ובסימנים מחוייבים בכל חיובי תורה בב״ד שלמעלה ושל מטה. ומה שנמלא במדרשים שבני עשרים נעשו ב״מ למעלה לא נאמר זה אלא בענשים על חטאים המחודשים לפי שעה כגון עונשי דור המדבר וכו׳ יעו״ש. והביאו פ״ת ביו״ד סי׳ קפ״ה או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ ל״א:

ו ו) **שם. אין ב״ד מצווין וכו׳** ואע״ג דאין ב״ד מצווין להפרישו אפ״ה אסור לומר לו מותר הוא כיון דעפ״י הוראתו הוא אוכל הרי הוא כמאכילו בידים. הרשב״ץ בפסקי נדה פ׳ יוצא דופן יעו״ש. כס״א או׳ ב׳:

ז ז) **שם. אבל אביו מצווה וכו׳** דכיון שמצווה לחנכו במצות מנעוריו כ״ש שמצווה לגעור בו ולהפרישו מאיסורא דאורייתא. לבוש, ועיין לקמן או׳ ח״י:

ח ח) **שם. אבל אביו מצווה וכו׳** וכן האב לבתו כיון שמחוייב לחנכה במצוות. מ״א סק״א, ר״ז או׳ ז׳ ער״ה בסוף הסי׳ ח״א הלכות ברכות כלל ס״ו או ב׳ אבל חרש ושוטה לא שייך בהו חינוך כיון דלא אתו לכלל פקחות. פתה״ד או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ כ״א:

ט ט) **שם. אבל אביו מצווה וכו׳** אבל אמו אינה מצווה, וכ״ה בנזיר דכ״ט ובתה״ד סי׳ צ״ד. מ״א שם. מיהו בס׳ אורח מישור לנזיר תמה על דברי מ״א הנז׳ דהא בתה״ד שם מסיק להחמיר ועי״ש עוד שכתב להוכיח מהש״ס דגם אמו חייבת לחנכו וגם כתב דסוגיא דנזיר קאי לר״ל ואנן ק״ל כר״י יעו״ש, והביאו התו״ש או׳ א׳ וכתב דהדין עמו יעו״ש. אמנם עיין ברכ״י או׳ ז׳ שהאריך בזה וסיים דלענין הלכה נקטינן דאב דוקא חייב לחנך את בנו יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ ב׳ ר׳ או׳ ד׳ והפתה״ד או׳ ד׳ כתב דכ״ז שאביו קיים אין חיוב חינוך על האם ולא על אחרים אבל כשמת האב איתיה לדין חינוך על האם ועל אחרי׳ ואפי׳ במצוות שאין קיומן אלא בהוצאות ממון כמו סוכה ולולב וכדומה משום דאנן סהדי דניחא ליה ליתום בעשיית המצות יעו״ש. והכי מסתברא:

י י) **שם. הגה מאיסורא דאורייתא,** באמת אפי׳ באיסורא דרבנן חייב האב לחנכו כדאיתא בסי׳ ק״ו סעי׳ ב׳ ובכמה דוכתי אלא שאם לא הפרישו אין ב״ד מוחין בידו אבל באיסור דאורייתא ב״ד מוחין ביד האב להפרישו. ב״י ריש הסי׳ בשם מהר״י פאסי. עו״ש מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ כ״ח:

יא יא) **וכתב** באו״ה דדוקא בתינוק בר הבנה אבל לאו בר הבנה לית לן בה דהא יונק אפי׳ מבהמה טמאה עכ״ל ומ״מ מזיק לתינוק כמ״ש ביו״ד סי׳ פ״א סעי׳ ז׳ בהגה. מ״א שם. תו״ש שם:

יב יב) **ואם** התינוק כהן וטומאה בבית הסמוך ויש בו חור טפח הוי טמאה דאו׳ ודלא כש״ך ביו״ד סי׳ שע״ב וא״כ הב״ד מוחין ביד האב להוציאו משם אם הוא בר הבנה ואם אינו בר הבנה אסור להכניסו בידים. מ״א שם. תו״ש שם:

יג יג) **שם. ולהאכילו בידים אסור וכו׳** ואיתא סוף פ״ט דשבת דאסור לתת לתינוק חגב חי טמא לשחוק בו שמא ימות ויאכלנו ואפי׳ דבר שאין בו איסור אלא משום בל תשקצו אסור ליתן לידו וכ״ש דבר טמא דחזי לאוכלו בעיניה והטעם דהוי כמאן דמאכילו בידים אבל מותר ליתן עוף טמא לשחוק דאע״ג דימות לא חזיא לאכילה כך. מ״א סק״ג תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ט׳ והאדנא שאין אוכלין חגב כלל אין חוששין שיאכל התינוק מאחר שאין אנו מורגלין בו, חידושי רש״ל בהג״א דשבת. פת״ע או׳ ב׳:

יד יד) **קטן** שלא הגיע לחינוך ושתיית המים הזק לו ואין שם יין של ישראל מותר לגדול לתת לו סתם יינם ובתנאי שימזוג במים שיתן חלק א׳ יין וששה חלקים מים וישים המים תחלה ואח״כ ישפוך היין. הראנ״ח ח״א סי׳ קי״ב. כנה״ג בהגב״י. ואם אין היין חזק שיפסד ע״י כך יצוהו לעכו״ם ליתן לו (יין להדיא) מ״א שם. א״ר או׳ ג׳. תו״ש שם. ר״ז או׳ ה׳:

טו טו) **כתב** רי״ו דאין למחות בעכו״ם המאכילין אותם איסור אבל איסור לומר לעכו״ם להאכיל אותם איסור עכ״ל. מ״א שם. ונ״ל דוקא אחרים אבל האב צריך למחות דהא מצווה להפרישו. ועוד דבלאו הכי טוב למחות שלא יזיק לתינוק כמ״ש ביו״ד סי׳ פ״א. א״ר שם, ומיירי כשאין התינוק צריך לכך דאם לא כן שרי ע״י עכו״ם כמ״ש באו׳ שאח״ז. תו״ש שם.

טז טז) **ואם** התינוק צריך לכך כגון שהוא קצת חולה מותר לומר לעכו״ם להאכיל אותם וכן נוהגין בפסח שמצווים לעכו״ם לישא התינוק לביתו ולהשקותו חמץ. והרשב״א בתשו׳ סי׳ צ״ב כתב דמידי דצריך לתינוק כגון אכילה ביוה״כ מאכילין אותו בידים אבל מידי דלא צריך ליה לא דהא אסור לינק אחר כ״ד חודש (היינו אם פירש מלשתות ג׳ ימים כמ״ש ביו״ד סי׳ פ״א יעו״ש) ואף שאמרה להלכה ולא למעשה הר״ן כתבה סתם למעשה וא״כ אם התינוק תולה וא״א לשאת אותו חוץ לבית יבקש מהעכו״ם שיתן להתינוק חמץ והעכו״ם מביא חמץ ומעמידו בבית והו״ל חמצו של עכו״ם ואז אפי׳ הולך העכו״ם לפעמים יכול לצוות לקטן ליתן לו לשתות אבל הוא לא יגע בו שמא יאכל ממנו כמ״ש סי׳ ת״מ אבל אם התינוק אינו חולה כ״כ ישאנו לחוץ ולא יכניס החמץ לבית כלל. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם:

יז **טוב) וכתב** עוד ריו"ו דכל דבר שהוא משום מצוה ספינן ליה בידים כגון שמחנכין אותו לתקוע בשבת (ואיירי במקום שאין הקול נשמע לרבים. תו"ש) וכ"כ הג"א בר"ה וכ"כ התו' בפסחים דפ"ח דמותר להאכיל פסח לקטן אעפ"י שלא נמנה עליו כיון שהוא חינוך מצוה. ועיין מ"ש סי' רס"ט די"א דמ"ש מותר להאכילו בידים כגון ליתן לו לשתות קודם קידוש אבל הא פשיטא דמ"מ מחוייב לחנכם במ"ע כגון לעשות להם קידוש וכיוצא בזה. וכ"ט בתה"ד סי' צ"ד. מ"א שם. א"ר שם. תו"ש שם:

יח **חי) והחינוך** הוא כל אחד לפום חורפיה. היודע להתעטף חייב בציצת. לשמור תפילין חייב בתפילין. היודע מענין שבת חייב בקידוש. וכן כל כיוצא בזה. מ"א שם. תו"ש שם. בין במ"ע של תורה בין בשל ד"ס אבל החינוך בל"ת בין של תורה בין של דבריהם הוא בכל חינוך שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בעל כרחו מלאכול מאכלות אסורות או מלחלל שבת אפי' באיסור של תורה כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו וכן אם הוא כהן א"צ להוציאו מבית שהטומאה בתוכו אלא א"כ הוא בר הבנה אזי אביו מצווה להוציאו. ר"ז או' ג' ועיין לעיל או' י"ב:

חי) והחינוך חייב האב מדרבנן עד י"ג שנים אם הביא ב' שערות ובלא הביא ב"ש עד ך' וסימיני סריס או רוב שנותיו ומכאן ואילך אין חייב לחנכם. א"א או' א':

יט **יט) שם. ולהאכילו בידים אסור.** לכל אדם מן התורה אפי' אינו בר הבנה כלל שנאמר לא תאכלום ופירשו חכמים לא תאכילום לקטנים. ר"ז או' ה':

כ **ך) שם. ולהאכילו בידים אסור.** ומטעם זה כתב בתשו' בית יהודה סי' מ"ה דאסור להציע כלאים בעריסת התינוק יעו"ש. והביאו ברכ"י או' ו':

כא **כא) שם. ולהאכילו בידים אסור.** ואי שרי להאכיל בידים לחרש ושוטה עיין להפרמ"ג בפתיחה כוללת ח"ב או' א' שכתב דאסור כמו קטן יעו"ש וכ"כ במש"ז סי' רס"ו או' ד' וכן הפתה"ד או' ז' האריך בזה והרבה להשיב על דברי תשו' שיבת ציון סי' ד' שהוכיח דלא כפרמ"ג והעלה לאסור ורק דלא חייבו לחנכס במצות יעו"ש. וכן בס' עמודי אש סי' ד' כלל ו' האריך בזה וכתב דמפורש ברי"ו נתיב ח"י ח"ג ובשכנה"ג יו"ד סי' קנ"ז בהגב"י או' נ"ו דאסור לספותם בידים יעו"ש:

כב **כב) קטן** בן ז' שנים שנשתטה והרופאים אומרים שאין לו רפואה רק שישלחו אותו לעיר גדולה אשר שם מלמדים לאנשים כאלו ובודאי יהיה לו שם רפואה וא"א שלא יוכל שם נבילות וטרפות. עיין בשו"ת חת"ס חא"ח סי' פ"ג שכתב שמעיקר הדין שאם מוליכין אתו באופן שכשיגיע לבן י"ג שנים ויום א' יוציאוהו משם היה שרי לשלחו ורק מחמת שהעידו הקדמונים שע"י המאכלים אסורים בנערות מטמטם הלב ומוליד טבע רע ע"ז אני אומר מוטב שיהיה שוטה כל ימיו וכו' יעו"ש.. וכן סיים בשו"ת מהר"ם שיף חא"ח סי' קס"ג יעו"ש אמנם אם הוא שוטה כ"כ עד אשר הגיע לכלל שיטה שפטור מכל מצוות ואם יגדל כך בשטותו לא אתי לכלל מצוות מעולם ועי"ז שמכניסין אותו לבית החינוך יבא בכלל דעת ויתחייב וישמור מצות ה' כתב שם בחת"ס בפשיטות להיתר יעו"ש. א"ח או' א'

כג **כג) חרש** שיש לו דין קטן ונתחדש עתה בזמנים הללו שלומדים האלמים לדבר בראיות פתיחת ועקימת שפתים המורה במלות הנכתבות או הנדפסות, עיין בשו"ת שער הזקנים ח"ב בבית מלוא דף קל"ה שכתב דמ"מ יש לו דין חרש כיון דאין לו חוש השמע יעו"ש. א"ח שם:

כד **כד) שם. אפי' דברים שאיסורם מד"ס.** ולפ"ז אסור ליתן לקטן לאכול חוץ לסוכה דמה איסור דרבנן אסור מכ"ש מ"ע דאורייתא, א"ר או' ג'. והיינו אכילת קבע אבל אכילת עראי אפי' לגדול לא יש איסור לפום דינא כמ"ש לקמן סי' תרל"ט סעי' ב' יעו"ש:

כה **כה) שם. אפי' דברים שאיסורם מד"ס.** ומכ"ש שצריך להפרישם ולגעור בהם מלדבר לשה"ר ושקר ומחלוקת וליצנות וכדומה כדי שלא ירגילו שזו מעבירות החמורות כידוע. וכן כשתשמע האם שהקטן מבזה אביו צריך לגעור בו וכן כשישמע האב שהקטן מבזה אמו צריך לגעור בו כדי שירגילו מקטנן לעשות כיבוד אב ואם ויאריכו ימים. א"ר זירא לא לימא אינש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב דאתי לאגמורי שיקרא שנאמר למדו לשונם דבר שקר. סוכה מ"ו ע"ב:

כו **כו) ראוי** לב"ד להכות הקטנים כפי כח הקטן על הגניבה כדי שלא יהיו רגילים בה וכן אם הזיקו שאר נזקים. וקטן שגנב מחזירין קרן לבעלים אם הוא בעין ואם אינו בעין פטור אף לאחר שיגדיל. ח"מ סימן שמ"ט סעי' ג' וד' והיינו לפום דינא אבל לצאת ידי שמים צריך לשלם אף לאחר שיגדיל כמ"ש לקמן בהג"ה:

כז **כז) שם. וכן אסור להרגילם בחלול שבת וכו'** ואם מותר לטלטל הספרים לבהכ"נ ע"י תינוק פחות מבן ט' ולסמוך על הרש"בא דאיסור דרבנן ספינן ליה בידים. זה אינו דהא הר"ן פ' כל כתבי כתב להדיא דאף להרשב"א ספינן ליה רק לצרכו ולא לצרכנו ואדרבה מחינן ביה יעו"ש אמנם יש תקנה ליתן

להתינוק חומש וסידור שישא לבהכ״נ לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה וממילא יצטרך הגדול עמו להתפלל יחד. תשו׳ רע״א סי׳ ט״ו. וכ״כ בשו״ת מהר״ם שיק חא״ח סי׳ קע״ב. אמנם בשו״ת שו״מ מהד״ג סי׳ קי״ז כתב דמותר לטלטל הסידור ע״י קטן לבהכ״נ וכ״כ בס׳ יד יוסף סק״ד רביד הזהב יעו״ש. וכ״כ המש״ז סי׳ שמ״ו או׳ ו׳ וכ״מ לקמן סי׳ שמ״ו או׳ מ״ט יעו״ש. ומיהו עיין בתשו׳ כתב סופר סי׳ מ״ז ברב אחד שהיה חולה וצוה לקטן להביא ס״ת מבהכ״ג לביתו דרך כרמלית לקריאת התורה והאריך דלכתחלה אין להורות כן לצרכינו היכא דשייך חשש דאתי למיסרך אפי׳ במקום מצוה ומ״מ מי שהורה כן אין מזניחין אותו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קל״ה או׳ פ״ד:

כח **כח) שם הגה. וי״א דכ״ז בקטן שלא הגיע לחינוך וכו׳** ואע״ג דמצות חינוך אינו חל על אחרים היינו דוקא לחנכם במ״ע. אבל להפרישו מאיסורא כיון שהגיע כבר לכלל שנים שאביו חייב לחנכו מצוה על כל האדם להפרישו מאיסור וי״א דלענין זה החיוב על אחרים שאם האב שם ואינו מוחה בידו אם הוא איסור דאו׳ מוחין באב שיפרישו ואם הוא איסור דרבנן אין מוחין ביד האב. ח״א ה״ב כלל ס״ו או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ יו״ד. ומ״מ אם אין שב האם מצוה על אחרים להפרישו אפי׳ מאיסור דרבנן:

כט **כט) שם בהגה. וי״א דלא שייך חינוך לב״ד וכו׳** עיין ברכ״י או׳ ז׳ מה שהאריך בזה וסיים דלענין הלכה נקטינן דאב דוקא חייב לחנך את בנו יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט׳

ל **ל) שם בהגה. וקטן שהכה אביו וכו׳** עיין ביו״ד סי׳ רמ״א ובשער רוה״ק תיקון ט׳ ויו״ד שכי״ב דמי שחטא בכיבוד אב ואם יתענה מ״ה תעניות כמנין אב ואם ע״ה לשניהם והמקלל אב ואם יתענה ג׳ ימים רצופים יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ של״ד או׳ קמ״ז וקמ״ח:

לא **לא) שם בהגה. או שעבר שאר עבירות וכו׳** ונראה חיזוק מן התורה כי הניא אביא אותה וה׳ יסלח לה. ובהפרת אביה היא נערה שאינה בת ך׳ לעונש ב״ד של מעלה וצריכה סליחה. ס׳ מאורי אור בחלק בן נון דף קנ״ו ע״א. א״ח או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ ה׳:

לב **לב) שם. בהגה. או שעבר שאר עבירות וכו׳** עיין שבת נ״ו ע״ב שכתב על יאשיהו המלך שכל דין שדן מבן ח׳ עד י״ח החזירן להן משלו שמא טעה בדינא. וכן אז״ל במס׳ בב״ק דף צ״ח ע״ב הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי וכו׳ ופירש״י ז״ל ששרף שטר חבירו בילדתו יעו״ש והביאו הט״ז סק״ב וכתב דרב אשי ודאי פטור מן הדין אלא דרפרם כפאו בדברים לעשות לפנים משורת הדין יעו״ש. ומ״ש בתש״ו שב יעקב סי׳ ג׳ להשיג על דברי מהרא״י ורמ״א הנ״ד כתב עליו שבו״י ח״א סי׳ קע״ז דכל דבריו אין להם שחר יעו״ש:

לג **לג) שם בהגה. או שעבר שאר עבירות וכו׳** בין עבירות שבין אדם למקום בין שבין אדם לחבירו. א״ר או׳ ד׳.

לד **לד) שם בהגה. או שעבר שאר עבירות בקטנותו וכו׳** וה״ה בחרש ושוטה אם עשו איזה עבירות בין אם הוא בין אדם למקום או בין אדם לחבירו בעת החולי ואח״כ נתרפו טוב להם שיקבלו על עצמם איזה דבר לתשו׳ וכפרה:

לה **לה) אחד** בא לפני חכם וא״ל זוכר אני כשהייתי קטן הייתי גונב לבני אדם וגם הייתי חוטא בשאר חטאים וא״ל החכם כל עונות שאתה זוכר וכל אשר גנבת אתה צריך לשלם שהרי יאשיהו שב מכל עונות ושלם כל אשר דן שלא כדין בקטנותו. וכן מי שהיה חכם ואח״כ נטרף דעתו ואחר זמן נתחכם כל ההפסד שיאמרו לו עדים אעפ״י שהיה פטור בב״ד חייב לשלם. וכן מי שהיה שכור כלוט חייב. ס״ח סי׳ תרצ״ב: והיינו כדי לצאת ידי שמים אעפ״י שלפום דינא היו פטורים כנז׳

לו **לו) שם בהגה. טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשו׳ וכו׳** ונראה דאף לצאת י״ש א״צ לשלם הכל כמבואר במהרא״י שם ולשון הרמ״א שכתב שיקבל איזה דבר לתשו׳ וע״כ המוחל לא יהיה אכזרי ויפוייס במה דיפייס משום תקנת השבים כאלו שרוצים לצאת ידי שמים שבו״י ח״א סי׳ קע״ז:

סימן שמד

א **א) [סעיף א׳] ההולך במדבר וכו׳** וה״ה אם נשבה בין העכו״ם ונשכח יום שבת ממנו. ירושלמי פ׳ כלל גדול אך בזה לפעמים יוכל לברר מחשבונות שלהם באיזה יום יחול שבת וע״כ צריך ליתן דעתו שלא יחלל השבת:

ב **ב) שם. מונה שבעת ימים וכו׳** ואותם היושבים או שנוסעים תחת קוטב שהיום מתארך חודש וב׳ חדשים ויש ששה חדשים יש למנות ששה ימים של כ״ד שעות שוות שלנו מו״ק. מחב״ר או׳ ד׳ שע״ח. ועיין לעיל סי׳ רס״א או׳ י״ט:

ג **ג) שם. מיום שנתן אל לבו שכחתו.** ומתחיל למנות מיום שנתן אל לבו שכחתו שגם הוא בכלל מנין הששה ב״ח.

ד **ד) שם. ומקדש השביעי וכו׳** לזכרון בעלמא שיהיה לו שם חלוק משאר ימים ולא תשתכח שבת ממנו. ב״י בשם רש״י:

ה **ה) שם. ומקדש השביעי וכו׳** משמע דלענין תפלה מיהא יתפלל של חול לא מבעיא לענין ח״י ברכות דפשיטא דהא אפי׳ בשבת נמי אי לאו דלא אטרחוה רבנן הוה אמרינן להו אלא אפי׳ הזכרת שבת לא מזכיר דדילמא לאו שבת ונמצא שקרן בתפלתו והואיל ואית ליה זכרון בקדושה סגי בהא. הרב מהרד״ף בס׳ למנצח לדוד בקו׳ עיסה הקושית דף י״ג ע״א, והביאו מחב״ר או׳ א׳ וכתב והגם דיש לצדד ולא יאמר יום השבת הזה רק יום שבת סתם מ״מ נראה עיקר כדברי הרב יעו״ש. אמנם הנה״ש כתב דדבר פשוט הוא דבצלותא נמי מצלי של שבת יעו״ש וכ״כ המש״ז וכתב דהכי משמע נמי ברמב״ם פ״ב דין כ״ב יעו״ש. וכ״נ דעת הפתה״ד או׳ ב׳ ועי״ש מה שהאריך בזה. ולענין תפלת מוסף כתב שם הפתה״ד או׳ ג׳ דלדעת מהרד״ף והמחב״ר לא יתפלל דהוי ברכה לבעלה אבל לדעת הנה״ש והמש״ז חייב להתפלל יע״ש. ונראה לע״ד עוד טעם אחר דצריך להתפלל של שבת משום דזמנין לא מתרמי לעוברי דרכים יין או פת כדי לקדש עליו וא״כ מוכרח הוא להתפלל של שבת כדי להבדילו משאר ימים וגם כדי לצאת בזה י״ח קידוש דבזה יוצא כמ״ש לעיל סי׳ רע״א או ג׳ יעו״ש ואין לומר דרק מי שאין לו יין או פת יתפלל של שבת דהוי כחוכא ואיטלולא אלא צ״ל תקנה השוה לכל וע״כ יש להתפלל של שבת בכל ג׳ תפילות משום דלא פלוג אבל מוסף לא יתפלל משום סב״ל:

ו **ו) ולענין** תפילין איך יתנהג זה שנעלם ממנו שבת. בזה נסתפק הרב שבת של מי בקו׳ יעקב לחק לימוד ט״ל וכתב דדעתו נוטה דיניח תפילין בכל יום ואפי׳ בשבת דידיה יעו״ש אמנם הפתה״ד או ו׳ הביא דברי הרב הנז׳ והאריך ומסיק דבשבת דידיה לא יניחם כלל אבל בשאר הימים יניחם בלא ברכה משום ספק יעו״ש:

ז **ז) שם. ומקדש השביעי בקידוש והבדלה.** ואם אין לו יין לקידוש וגם לא פת אז יוצא במה שמקדש השבת בתפלה כמ״ש לעיל סי׳ רע״א או׳ ג׳ יעו״ש אבל אין לומר דיוצא ג״כ באמירת ויכלו או ושמרו בלבד כמ״ש שם בשם כרשב״א משום דבעינן שיהיה לו שם חלוק משאר ימים כמ״ש לעיל או׳ ד׳ ובאמירת פסוקים בלבד אינו שם חלוק אבל בתפלה יש שם חלוק שהיא משונה מתפלת חול ועי״ז לא תשתכח שבת ממנו:

ח **ח) וכן** אם אין לו יין להבדלה אז יוצא במה שמבדיל בתפלה כמ״ש לעיל סי׳ רצ״ד סעי׳ ב׳ ועיין בדברינו לסי׳ רע״א או׳ ה׳:

ט **ט) שם. ואם יש לו ממה להתפרנס וכו׳** ומשמע דלא שרינן ליה לעשות מלאכה אלא א״כ הוא עני שאין לו ממה להתפרנס אלא ממה שמשתכר עם בני השיירא אבל אם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום כדי חייו. ב״י:

י **י) שם. אסור לו לעשות מלאכה וכו׳** ואע״ג דרוב הימים הם חול זה מקרי קבוע. מ״א סק״א. ור״ל וק״ל כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי ואסור כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״י סעי׳ ג׳:

יא **יא) שם. ואז יעשה מלאכה בכל יום וכו׳** הטעם מפני פ״נ שאם לא יעשה מלאכה ימות וע״כ אסור לעשות מלאכה להתפרנס יותר מיומו וע״כ נראה שאם יש לו מה לאכול כגון לחם אסור לבשל לו תבשיל דאין כאן פקוח נפש. ט״ז סק״א. א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל א׳ או׳ א׳ פתה״ד או׳ ט׳ וכתב שם הפתה״ד דגם אם יתעכב במדבר ימים רבים יכול לחיות על הלחם לבדו ודלא כהרב נזירות שמשון יעו״ש:

יב **יב) שם. ואז יעשה מלאכה וכו׳** ודבר פשוט הוא שאם יוכל לעשות מלאכתו ע״י עכו״ם או לקנות בכסף דברים הראויים לאכילה בלתי שיעשה מלאכה שאסור לו לעשות מלאכה:

יג **יג) ואם** יכול להתענות יום א׳ בלי סכנה אז אסור לעשות מלאכה באותו יום כיון שלא הותר לו לעשות מלאכה בכל יום רק משום פ״נ כמש״ל אך אם יש לו ממה להתפרנס אז אסור לו להתענות בכל הני יומי משום ספק שבת. תו״ש או׳ ד׳ אמנם בס׳ בגדי ישע חולק עליו וסובר דא״צ לסגף עצמו בתענית כדי שיוכל למהר לצאת מן המדבר ועוד האריך יעו״ש:

יד **יד) שם. ואז יעשה מלאכה וכו׳** ואם שכח באיזו חודש עומד או מנין הימים של חידש בניסן סיון תשרי בעניני מועדות ויצוייר זה בימים שאין לבנה נראית וכדומה בזה ג״כ א״א לידע ולהכיר וצריך לנהוג מספק בקדושה עד שידע ודאי שיצאו ימים טובים. מש״ז או׳ א׳:

טו **טו) שם. ואם יעשה מלאכה בכל יום וכו׳** אבל לא מיום לחבירו אפי׳ משני לשביעי שלו כי שמא הוא עושה משבת לחול. ר״ז או׳ א׳:

טז **טז) שם. כדי פרנסתו וכו׳** ואם עבר ועשה במזיד יותר מכדי פרנסתו של אותו יום מותר לאוכלו למחר ואף דק״ל דבמזיד אסור לו לעולם כמ״ש לעיל רס״י שי״ח משום קנס הכא לא שייך למקנסיה דא״כ יצטרך למחר לעשות כדי פרנסתו ומאי אולמיה האי יומא מהאי יומא מיהו אם למחר יום ח׳ ליציאתו יש לאסרו ליום מחר כיון דלמחר הוא ודאי חול. תו״ש או׳ ב׳:

יז **טוב) שם. כדי פרנסתו וכו'** ודוקא במלאכה דתלי במעשה ולפי רוב המעשה ישתכר יותר אבל בדבר דלא תלי ברבוי מעשה כגון ריוח הסרסרות דטורח המעט וההרבה שוה שרי לעשות אפי' יותר מפרנסת יומו ורק שלא יעשה עוד עד שיאכל כל מה שיש לו. פתה"ד או' ח' ועיין לקמן או' כ"א:

יח **חי) שם.** כדי פרנסתו וכו' ואחר שהגיע ליישוב וידע שטעה ועשה מלאכה בשבת לא חייבוהו חכמים להביא קרבן לא חטאת ולא אשם ולא וידוי. הרדכ"ז בחדשות סי' ע"ו. פתה"ד אר יו"ד. ונראה היינו לענין דינא אבל לצאת ידי שמים טוב לעשות איזה תשו' וכפרה על שחילל את השבת וכמ"ש לעיל ססי' שמ"ג גבי קטן וזה לא גרע מקטן:

יט **יט) שם. ומותר להלך בו וכו'** אפי' כמה פרסאות כדי למהר לצאת מן המדבר ר"ז או' א' ועיין לעיל סי' רס"ו או' י"ט:

כ **ך) שם. ומותר להלך בו וכו'** שאם ישאר במדבר לעולם יחלל שבתות וימות בארץ גזירה. מ"א סק"ב. תו"ש או' ב':

כא **כא) שם. אפי' ביום שמקדש בו.** לפי שתחומין מדבריהם ואפי' למ"ד תחומין דאורייתא כיון דלית ביה איסור סקילה לא החמירו בו. מ"מ והר"ן. והתו' והרא"ש כתבו כדי למהר לצאת מן המדבר משמע דשאר איסור דרבנן אסור לו לעשות ואע"ג דק"ל ספיקא דרבנן לקולא כיון דחל עליו שבת אסור בכל כמו ביו"ט שני דהוי נמי ספיקא ואסור שבות. מ"א סק"ג. ומשמע דוקא ביום שביעי שלו אסור לעשות שבות דרבנן אבל בשאר ששת ימים שרי משום דספקא דרבנן לקולא וכ"פ הר"ז או' א' והא"ר או' א' מצדד דגם בשביעי שלו מותר שבות דרבנן אבל דעת התו"ש או' ג' לאסור אף בשאר הימים שבות דרבנן יעו"ש:

כב **כב) ומחמר** שביתת בהמתו אסור ליה כל שאין פיקוח נפש. מש"ז:

כג **כג) [סעיף ב'] כגון שיודע שהיום יום רביעי וכו'** צ"ל ששכח מיד ביום שני ליציאתו איזה יום בשבוע הוא ומסופק שמא שבת הוא וביום ו' יצא דאי היה יודע הימים עד הנה ובהיתר הלך עד יום רביעי ועתה שכח איזה יום הוא בשבוע היה מותר לעשות יום ח' ויום ט' ויום יו"ד ליציאתו וכן לעולם כיון שיודע בודאי שהלך בהיתר אלו ג' ימים ע"כ אין בהם שבת וכן הדין בכל כה"ג. חמ"מ.

כד **כד) שם. מותר לעשות מלאכה וכו'** ואם יכול לעשות מלאכה באותו יום כדי שיהא לו פרנסה לכל השבוע אסור לעשות מלאכה בכל השבוע. עו"ש או' ב' א"ר או' ג' תו"ש או' ד' מחב"ר או ב' ונראה דאם אינו יכול לעשות מלאכה לכל השבוע כ"א לשנים או לשלושה ימים יש להצניע פרנסת יום א' ליום ז' שלו והשאר ליום שני של חול שנודע לו ואם נשאר עוד ליום ג' ואם נשאר ליום ד' וכו':

כה **כה) שם. ביום שמיני ליציאתו,** וה"ה בלילה שלפניו נמי מותר דודאי ליל חול הוא אבל בלילה שלאחריו אסור. חמ"מ.

כו **כו) שם. ביום שמיני ליציאתו.** אבל ביום ט' אסור. דהגם דאין דרך לצאת בע"ש זמנין משכת שיירתא ומקרי ונפיק. שבת ס"ט ע"ב אך אם ברי לו שלא יצא בע"ש עושה יום ח' ויום ט' בלא ספק. פי' ר"ח שם:

כז **כז) שם. ביום שמיני ליציאתו.** ואם היום אשר נזכר הוא ט' ליציאתו מתחיל למנות מאתמול כאילו הוא יודע שאתמול הוא יום א' ומונה והולך מאתמול ו' ושובת יום ז' שנמצא שובת ביום י"ד. וביום ט"ו היתר על השביעיות הוא חול גמור ועושה יותר מכדי פרנסתו. מהר"ם חאגי"ז בס' קרבן חגיגה הנצמד להלק"ט סס"י ל"ח. מחב"ר או' ג':

כח **כח) שם. ביום שמיני ליציאתו.** ואם התענה תענית חלום באיזה יום צריך למיתב תענית לתעניתו והיינו ביום ח' ליציאתו שהיא חול ודאי. תו"ש או' ד' ואם אינו יודע שום יום שיצא בו נראה דלא יתענה תענית לתעניתו עד שיגיע לישוב ויתענה ביום חול כי באלו הימים אנו מסתפקים בכל יום שמא הוא יום שבת.

סימן שמה

א **א) [סעיף א'] ארבע רשיות לשבת וכו'** הוצאה והכנסה מרשות לרשות (היינו מרה"ר לרה"י או מרה"י לרה"ר) מלאכה מאבות מלאכות היא. ואעפ"י שדבר זה עם כל גופי התורה מפי משה מסיני נאמרו הרי הוא אומר בתורה איש ואשה אל יעשו עיד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא הא למדת שההבאה מלאכה קורא אותה. וכן למדו מפי השמועה שהמעביר ברה"ר מתחלת ד' לסוף ד' הרי הוא כמוציא מרשות לרשות וחייב. הרמב"ם פי"ב דין ח' וחילוק רשיות איזו דאורייתא ואיזו דרבנן כתבם הש"ע לקמן רסי' שמ"ו יעו"ש והטעם בסוד כי המוציא מרה"י לרה"ר גורם להמשיך

ניצוצי קדושה שכבר הוברורו אל בחי׳ הקלי׳ שהם רה״ר והמכנים מרה״ר לרה״י כביכול גורם שהשכינה תרד בשבת אל מקום הקלי׳ שהם רה״ר ותברור מהם להעלותם למעלה לרה״י וזהו פגם גדול כמבואר בע״ח שי״א סוף פ״ז יעו״ש:

ב **ב) שם. ארבע רשיות לשבת וכו׳** והא דלא קתני ה׳ רשיות דהא קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה הזורק מרה״ר לתוכו או איפכא חייב ואין מטלטלין בו אלא בד״א. י״ל דההיא הה״י גמור אלא לענין דאין מטלטלין בו אלא בד״א עשאוה ככרמלית והרי כבר שנה רה״י וכרמלית ולהכי נמי לא תני חצר שלא עירבו. תו׳ שבת ו׳ ע״א:

ג **ג) שם. וכרמלית.** בירושלמי בריש שבת תני ר׳ חייא כרמל רך ומל לא לח ולא יבש אלא בינוני ה״נ כרמלית אינו לא כרה״י ולא כרה״ר. תו׳ שם. ורש״י פי׳ (שבת ג׳ ע״ב) כרמלית לשון יערו וכרמלו (ישעיה יו״ד) שאינו לא הילוך תמיד לרבים ולא תשמיש רה״י. והרמב״ם פ״א דשבת בפי׳ המשנה כתב כרמלית כאשה אלמנה שאינה בתולה ולא בעולת בעל ויהיה אמתת השם כארמלית. וכ״כ הר״ן שם:

ד **ד) [סעיף ב׳] איזה רה״י מקום המוקף מחיצות וכו׳** היינו ד׳ מחיצות או׳ ג׳ מחיצות וברביעית לחי או קורה ואז הוי רה״י גמורה שמותר לטלטל בתוכה אפי׳ מדרבנן אבל אם יש בה רק ג׳ מחיצות וברביעית לא יש לא לחי ולא קורה לדעת הרמב״ם פי״ד דין ד׳ הוי כרמלית אבל לדעת שאר פו׳ הוי רה״י והזורק מרה״ר לתוכה חייב כמבואר בב״י יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז ולקמן רסי׳ שס״ג:

ה **ה) שם. מקום המוקף מחיצות וכו׳** משמע מדברי הפו׳ דכשיש שני מחיצות ולחי הוי רה״י דאורייתא כדאיתא בעירובין דף י״ב דלחי משום מחיצה וכ״כ הרא״ש פ״ק דסוכה. ואם עושה ד׳ דיומדין בד׳ זויות כמו פסי ביראות (היינו כל דיומד גבהו עשרה טפחים ורחבו שני אמות אמה מצד זה ואמה מצד זה ובין דיומד לדיומד לא יהיה יותר מי״ג אמות ושליש. מחה״ש) הוי רה״י דאורייתא כדאיתא בעירובין דף ד׳ תל שהוא משופע והוא מתלקט גובה עשרה מתוך הילוך ד״א הוי רה״י ואם מתלקט גובה יו״ד מתוך הלוך ה׳ אמות ניחא תשמישתיה והוי רה״ר אם עומד שם. נעץ קנה גבוה יו״ד ברה״ר ובראשו טרסקל (סל) רחב ד׳ לא אמרינן גוד אחית מחיצתיה דהו״ל מחיצה שהגדיים בוקעים בה (ר״ל ואינה מחיצה) אבל הטרסקל עצמו אם גבוה יו״ד ורחב ד׳ הוי רה״י (כן הגיה תו״ש ומחה״ש) הגם מה שתחתיו הוי רה״ר. עמוד גבוה יו״ד ורחב ד׳ ואין בעיקרו ד׳ אפי׳ ליכא בקיעת גדיים (שאין דרך להתחכך בו ולעבור תחת שיפועו שאיני אלא מעט, רש״י) לא הוי תחתיו רה״י אלא על גביו תו׳ שבת צ״ט. מ״א סק״א ר״ז ואם עיקרו של העמוד רוחב ג׳ אף תחתיו רה״י א״ר או׳ ה׳ ביאורי הגר״א. והוא מתו׳ שבת ק״ב ע״ש והיינו אם אין ברוחב ראש העמוד כ״א ד׳ אבל אם יש ברוחב ראשו ג״ט יותר מעיקרו לא הוי תחתיו רה״י משים דהו״ל מחיצה שהגדיים בוקעים בה ואינה מחיצה.

ו **ו) שם גבוהות עשרה טפחים וכו׳** לאפוקי דאם הם פחותים מעשרה טפחים אפי׳ התוך רחב הרבה לאו רה״י הוא. עו״ש או׳ ב׳:

ז **ז) שם. מחיצות גבוהות וכו׳** ופרוץ כעומד שרי כדלקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ט׳ יעו״ש:

ח **ח) שם ויש בו ארבעה טפחים וכו׳** דהכי אגמרינן הלכתה למשה מסיני דבפחות לא הוי רשות בפ״ע ובד׳ ויותר הוי רה״י. לבוש:

ט **ט) שם. ויש בו ארבעה טפחים וכו׳** הט״ז סק״ב נסתפק אי עובי המחיצות מצטרף לד׳ טפחים והב״ח והמ״א סק״א פשיטא להו דאינו מצטרף והמו״ק דחה דבריהם וכתב דהוא מפורש בדברי הראשונים דאם המחיצות בריאות להשתמש עליהן ע״י הנחתי דף עליהן מצטרפין יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ א׳ וכ״כ א״ר או׳ ג׳ וכתב דכ״ה דעת הש״ע ומ״ש בסעי׳ י״ט דמשמע דאין מצטרפין מיירי בחלושין יעו״ש. אמנם החמ״מ או׳ א׳ כתב דדוקא ע״ג דאם מניח עליה מידו ומשתמש ביה הוי רה״י אבל לשוויי רה״י תוך החלל גופיה להתחייב המוציא מרה״ר לתוכו או מתוכו לרה״ר אז ודאי בעינן שיהיה במקום המוקף ד׳ על ד׳ לבד עובי המחיצות יעו״ש. וכ״כ באבן העוזר. תו״ש או׳ ג׳ מש״ז או׳ ב׳ וכ״ה דעת האחרונים. ועיין לקמן או׳ י״א:

י **י) שם. או יותר.** אפי׳ כמה מילין אם הוקף לדירה ואם לא הוקף לדירה מדאורייתא הוי רה״י ומדרבנן הוי כרמלית אם הוא יותר מבית סאתים כמבואר לקמן סי׳ שמ״ו סעי׳ ג׳ ורס״י שנ״ח יעו״ש:

יא **יא) שם. וכן חריץ עמוק עשרה וכו׳** ואעפ״י שהוא עומד ברה״ר אם יש בו שיעור זה הוי רה״י כמ״ש לקמן סעי׳ י״א אבל אם אינו עמוק עשרה הוי כרמלית ואם עמוק יו״ד ואינו רחב ד׳ הוי מקום פטור וה״ה בתל אם אינו גבוה יו״ד הוי כרמלית ואם אינו רחב ד׳ הוי מקום פטור כמבואר לקמן סעי׳ י״ד וי״ט יעו״ש:

יב **יב) שם. וכן תל גבוה עשרה וכו׳** משום דאמרינן מד׳ צדדין גוד (פי׳ חתוך מלשון גודו אילנא) אסיק פני המחיצה על ראשו ונמצא ראשו מוקף מד׳ צדדין וחללו ד׳ ב״י. וזהו דבר שהוא הלכה למשה מסיני. לבוש.

יג יג) שם הגה. י״א דבעינן באלו ד׳ על ד׳ הן ואלכסונן וכו׳ פי׳ דהם מפרשים בכל מקום דאמרינן שצריך ד״א פירוש אלכסון של ד״א והרי הוא ה׳ אמות ושלשה חומשין לפי השיעור דק״ל דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא. עו״ש או׳ ב׳ אמנם הלבוש השמיט דברי הגה הנד׳ וכתב א״ר או׳ ד׳ דיפה עשה שהשמיטו כי מבואר מפרש״י בעירובין דף כ״א דדוקא בסי׳ שמ״ט במעביר ברה״ר דליכא למיתב פיאות הוא דבעינן הן ואלכסונן אבל הכא בד״א סגי וכתב שכ״מ מכמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז בקו״א או׳ א׳ וכ״פ בביאורי הגר״א.

יד יד) [סעיף ג׳] על גביהם רה״י וכו׳ דכיון שהם עושים ע״י היקף שלהם את הקרקע המוקפת רה״י שהיה כרמלית קודם לזה קל וחומר שהם עצמם יהיו רה״י. ט״ז סק״ג. והוא מהגמ׳.

טו טו) שם. על גביהם רה״י וכו׳ מכאן יש ללמוד היתר טלטול בתוך החומה שלעיר וכ״כ מדאמרינן בגמ׳ (פסחים פ״ה ע״ב) החלונות ועובי החומה כלפנים כס״א או׳ ב׳.

טז טז) [סעיף ד׳] חורין שבכתלי רה״י וכו׳ היינו אפי׳ אם הם מפולשים מעבר לעבר לרה״ר דינם כרה״י. עו״ש או׳ ד׳ תו״ש אר ז׳ ר״ז אר ח׳ ח״א כלל מ״ז או ז׳ וכתב המ״א סק״ב דאפי׳ הם למטה מעשרה טפחים דינם כרה״י ומ״ש התר (שבת ז׳ ע״ב) דלמטה מיו״ד שייך לר״ה היינו לפי הס״ד ודלא כעו״ש עכ״ל והביאו התו״ש והר״ז שם. וכ״כ א״ר או׳ ח׳ בשם ס׳ עה״ק לרשב״א. אמנם בשם, ריו״ו כתב דאם החורים מעבר לעבר שבתוכל דהיינו נגד רה״י ונגד רה״ר אם הוא למטה מיו״ד דינה כחורים שברה״ר למעלה מיו״ד הם כרה״י וכתב דלמ״א ועו״ש אשתמיט כל זה יעו״ש. וכן הרב נתיב חיים השיג על המ״א בזה וכתב דלמטה מיו״ד לא הוי רה״י יעו״ש. וכ״כ בביאורי הגר״א. וכ״כ השש״א וגם כתב דמ״ש הא״ר דהרשב״א חולק ליתא דהרשב״א מיירי באין פתוחין אלא לרה״י יעו״ש ועיין באו׳ שאח״ז.

יז טוב) שם הגה. ואם הם כלפי חוץ וכו׳ נידונין לפי גבהן ורחבן וכו׳ והיינו אם יש בהם ד׳ על ד׳ וגבוהין יו״ד רה״י ואם יש בהם ד׳ על ד׳ ואין בגבהן יו״ד הוי כרמלית ואם אין בהם ד׳ על ד׳ הוי מקום פטור ואפי׳ גבוהין י״ט ובלבד שיהו גבוהין מן הארץ שלשה שאם אין גבוהין ג׳ הוי כלבוד וכרה״ר חשיבי טור לבוש סעי׳ י״ג תו״ש או׳ ח׳ ואו׳ כ״ו ועיין לקמן סעי׳ י״ג.

יח חי) שם בהגה. ואם הם כלפי חוץ וכו׳ ואם היו אותם חורים בין ב׳ חצירות הרי הוא באויר ששתי רשיות שולטין בו ואסור לכל אחד מהם להשתמש בו אם לא עירבו. פת״ע או׳ ו׳.

יט יט) אילן גבוה יו״ד ורחב ד׳ וכלכלה תלויה בו ושוה לגבי אילן הוי הכלכלה חורי רה״י ואף בשולי הכלכלה שעמוק יותר מג׳ הוי רה״י ואף דגדיים בוקעים תחת הכלכלה דבחורי רה״י אין לחוש אם גדיים בוקעים בו עירובין ל״ג ע״א ותו׳ שם. הגרע״א. פת״ע שם. ועיין לעיל סי׳ של״ו סעי י״ג ובדברינו לשם או׳ ח״פ:

כ ך) [סעיף ה׳] אויר רה״י וכו׳ ואם נעץ קנה ברה״י ע״ג הוי רה״י. מ״א סק״ג. ור״ל דאם זרק מרה״ר ונח ע״ג אותו קנה חייב. ואע״ג דלא נח ע״ג מקום ד׳ אמרינן רה״י כמאן דמלא דמי וכאלו נח ע״ג מקום ד׳ כ״כ הת״ו (שבח ח׳ ע״א ד״ה אמר אביי) וכ״פ הרמב״ם פי״ד דין י״ז. וכ״כ שם המ״מ דברה״י אע״ג דבעינן עקירה מע״ג מקום ד׳ הנחה ע״ג כל שהוא הוי הנחה יעו״ש. והב״ד המחה״ש. וכ״כ הער״ה או׳ א׳ מיהו הא״א או׳ ג׳ הניח בצ״ע דאפשר דאינו חייב הזורק ע״ג מרה״ר כיון דאין ברחבו ד׳ יעו״ש אמנם מסתמיות דברי האחרונים משמע דחייב כדברי פו׳ הנ״ז ועיין לקמן סי׳ שמ״ו או׳ ח״י:

כא כא) שם. הוא רה״י וכו׳ וכל מה שברה״י נידון כרה״י בין גבוה בין נמוך בין רחב בין קצר שכן דרך לבנות ברה״י עליות זו למעלה מזו קטנים וגדולים ב״י סוף הסי׳ לבוש. ר״ז או׳ ט׳:

כב כב) [סעיף ו׳] אפי׳ כלי וכו׳ פי׳ אפי׳ עומד ברה״ר. וכן עמוד ברה״ר גבוה יו״ד ורחב ד׳ דהוי כרה״י עולה עד לרקיע אף שאין לו מחיצות ניכרות למעלה (עה״ק) ואפי׳ נעץ בראשו יתד או׳ יתדות בין גבוהין ג׳ בין אין גבוהין ג׳ לעולם הוי רה״י וכ״פ הב״ח. וכן הסכימו הפו׳ במגיד שם ודלא כעו״ש ססי׳ זה. א״ר או׳ י״א:

כג כג) שם. אפי׳ כלי וכו׳ וכלי שאין גבוה יו״ד העומד ברה״ר אין לו דין כרמלית אלא הוי כמו רה״ר דאין כרמלית בכלים (רש״י שבת ח׳) אבל בכלי המחובר לקרקע הוי כרמלית. ת״ו דף י״א. מ״א סק״ד. א״ר שם. תו״ש או׳ יו״ד ואם הכלי עומד בכרמלית הרי הוא כרמלית תו״ש שם:

כד כד) וכתב באבן העוזר דמדאורייתא כלי העומד ברה״ר הוי מקום פטור אך דרבנן לא גזור למהוי כרמלית בכלי אבל ודאי מה״ת לא גרע מקוצים וצואה כמ״ש סעי׳ יו״ד דכל הדברים מבטלין מתורת רה״ר כל שגבוה ג׳ ולא גרע כלים מהם ויצא מזה לדינא דשרי להוציא חפץ מרה״י ולהניחו ע״ג

כלי העומד בכרמלית לפני פתח רה״י בין שהכלי רחב ד׳ בין שאין רחב ד׳ אבל צריך שלא יהא גבוה י׳ אבל כשגבוה י׳ אם הוא רחב ד׳ הוי רה״י עכ״ד ומיהו עיין א״א או׳ ד׳ וישי״ע או׳ א׳ ור״ז או׳ יו״ד שמצדדין בזה אם הכלי עומד ברה״ר ואינו גבוה יו״ד אי הוי רה״ר או מקום פטור יעו״ש וכ״כ ח״א כלל מ״ט או׳ ח׳ דהוי רה״ר יעו״ש וע״כ יש להחמיר:

כה **כה) שם. אם יש בו לרבע ד׳ וכו׳** וכוורת עגול צ״ל ששה כדי לרבע ד׳ על ד׳ רש״י שבת ח׳ ע״א יעו״ש. וכותלי הכלי אם מצטרפין לרוחב ד׳ עיין לעיל או׳ ט׳ אבל שולי הכלי מצטרפין לגובה יו״ד. כ״כ הת״ו שם:

כו **כו) שם הוי רה״י.** בתוכו ועל גבו עד לרקיע. ר״ז או׳ יו״ד ונעץ קנה נוהג גם בכלי. א״א או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ ך׳:

כז **כז) שם הוי רה״י.** ואפי׳ עומד באויר כעגלה העומדת על גלגלים וכן בכלים העשויים בכפרים לייבש הגבינות ותלוי על עץ גבוה אעפ״י שתחתיו רה״ר מ״מ בתוך הכלי ועל גביו הוי רה״י. ח״א כלל מ״ז או׳ ו׳:

כח **כח) [סעיף ז׳] איזה רה״ר רחובות וכו׳** כדתניא פ״ק דשבת (ו׳ ע״א) ואיזו היא רה״ר סרטיא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשין ופרש״י סרטיא מסילה שהולכין בה מעיר לעיר פלטיא רחבה של עיר ששם מתקבצים לסחורה ומבואות של עיר רחבים ט״ז אמה המפולשים משני ראשיהם לפלטיא עכ״ל ומביאו ב״י. ועיין לקמן או׳ ל״ה

כט **כט) שם רחובות ושווקים הרחבים** ט״ז אמה על ט״ז אמה טור. לבוש. ר״ז או׳ י״א. ור״ל לאפוקי רחבן או ארכן פחות מט״ז דאינו רה״ר לכ״ע אבל אם הם ארוכים הרבה ורחבן כנז׳ פשיטא דהוי רה״ר כמבואר לקמן

ל **ל) שם. הרחבים ט״ז אמה.** דילפינן לה ממשכן דמקום הילוך העגלות היה ט״ז אמה כדאיתא בשבת צ״ט ע״א ועיין בפירש״י שם וע״כ אם היה פחות מזה הוי כרמלית. ואלו האמות אומדין באמה בת ששה טפחים מצומצמות כמ״ש בעירובין דף ג׳ בסופו ופסקו הרמב״ם סוף פי״ז יעו״ש.

לא **לא) שם ואינם מקורים.** אבל אם הם מקורים לאו רה״ר הם לפי שאינו דומה לדגלי מדבר. ב״י בשם הה״מ. ורה״ר המקורה הרי הוא כרמלית כמ״ש לקמן סעי׳ י״ד:

לב **לב) שם אם הם מפולשים משער לשער** פי׳ שהשערים מכוונים זה כנגד זה ויש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רה״ר. מ״א סק״ו. תו״ש או׳ י״ג ר״ז או׳ י״א ואם יש חילוק בזה בין עיר של יחיד לעיר של רבים עיין לקמן סי׳ שצ״ב:

לג **לג) שם הגה ואין דלתותיו נעולות בלילה.** כ״כ הטור. וכן סתם הש״ע לקמן סי׳ שס״ד סעי׳ ב׳ אלא שהביא שם דעת י״א שיהיו ראויות לנעול יעו״ש:

לד **לד) שם בהגה ואין דלתותיו נעולות וכו׳** ואם דלת אחד נעול מבטל ג״כ רה״ר כיון דלא הוי מפולש. ט״ז סק״ח וכ״כ המ״מ (פי״ז דין יו״ד) בשם הרשב״א וכ״מ בתו׳ עירובין ו׳ ע״ב ד״ה והאמר רבה בשם ר״י יעו״ש אבל לפירש״י שם בעינן ב׳ דלתות נעולות דדלת אחד לא חשיב כמחיצה גמורה ולכן בעינן ברביעית נמי דלת וכ״מ בהרי״ף והרא״ש כמ״ש המ״א סי׳ שס״ד סק״ב יעו״ש. וכן התו״ש בסי׳ זה או׳ י״ד השיג על הט״ז וכתב דנעלם ממנו דברי השו״ע בסי׳ שס״ד דדלת אחד לא מקרי מחיצה יעו״ש וכ״כ הר״ז בסי׳ שס״ד או׳ ד׳ ח״א כלל מ״ט או׳ א׳ ועיין עוד לקמן סי׳ שס״ד או׳ י״ב:

לה **לה) שם בהגה. ואין דלתותיו נעולות וכו׳** ופלטיא אפי׳ דלתות המדינה נעולות בלילה תורת רה״ר עלוה הרשב״א בס׳ עה״ק וכתב עליו ח״צ בתשו׳ סי׳ ל״ז שזה דעת ר׳ אפרים שהוזכר בס׳ המאור וסברא נכונה היא יעו״ש. אבל בס׳ הבתים כ״י הביא סברת הרשב״א הנז׳ וכתב עלה ויש מי שאומר דכל עיר שיש לה חומה ודלתותיה נעולות כל מה שבתוכה יצא מדין רה״ר וזה נראה עיקר עכ״ל. ברכ״י או׳ א׳ ובשיו״ב או׳ ב׳:

לו **לו) שם. בהגה. ואין דלתותיה נעולות וכו׳** אבל אם ננעלות אמרינן בערובין ק״א דהוי כרמלית ולאו דוקא כרמלית אלא דהוי כחצר שלא עירבו דדינא כרמלית. שש״א וכ״מ מפירש״י שם. ועיין עוד לקמן סי שס״ד או׳ י״ד:

לז **לז) שם. וי״א שכל שאין ס׳ רבוא וכו׳** ולפי הכלל המסור בידינו דסברא העיקרית כותבה בסתם נראה לי דס״ל כהרמב״ם ז״ל דאעפ״י שאין ס׳ רבוא בוקעין בו הוי רה״ר. וגם משאת בנימין בסי׳ צ״ב כתב דמי יקל ראשו כנגד המחמירין ואפי׳ המקילין לא סמכו לעשות מעשה ע״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ וכ״כ התו״ש או׳ מ״ו דדעת הש״ע להלכה כסברא ראשונה שכתב בסתם ומ״ש הש״ע בסי׳ ש״ג סעי׳ ח״י דלדידן רה״ר שלנו דינו ככרמלית בשם י״א כ״כ וליה לא ס״ל ומ״ש המ״א בכאן סק״ז על דעת הי״א דכ״פ בש״ע סי׳ ש״ג וגם בסי׳ י״ג סק״ו כתב ג״כ הכי ליתא יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳

ובספרו מחב״ר או׳ ה׳ יעו״ש, וכבר הארכנו קצת בזה לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ קחנו משם. מיהו במקום שיש עוד צד להקל משמע דלכל אפו׳ הנ״ל יש לסמוך על סברא אחרונה. א״ר או׳ י״ד.

לח **לח) וכתב** הט״ז סק״ו דבפי העולם מורגל עכשיו שאין לנו רה״ר והוא כדעת הי״א והם רבים וכו׳ וע״כ המחמיר יחמיר לעצמו ואין בידו למחות במה שנוהגין עכשיו כאותן הרבים שמקילין עכ״ל, וכ״כ הר״ז או׳ י״א דע״פ דברי י״א הללו נתפשט המנהג במדינות אלו (ר״ל בערי אשכנז) להקל ולומר שאין לנו עכשיו רה״ר גמורה ואין למחות בידם שיש להם ע״מ שיסמוכו וכל יר״ש יחמיר לעצמו עכ״ל וכ״כ ח״א כלל מ״ט או׳ י״ג. מיהו אם ימצא איזה מקום שרחב ט״ז אמה ועוברים בו ס׳ ריבוא בכל יום פשיטא דהוי רה״ר לכ״ע גם בזה״ז. ועיין לקמן סי׳ שס״ב או׳ פ״ב:

לט **לט) שם. וי״א שכל שאין ס׳ רבוא וכו׳** דלא דמי לדגלי מדבר. רש״י עירובין נ״ט ע״א ומביאו ב״י ואע״ג דהיו שם ג׳כ נשים וטף וערב רב י״ל דלא גמרינן ממשכן אלא מילתא דכתיבא במספר, תו׳ עירובין ו׳ ע״א. ועין בא״א מהגה״ק שכתב דלכאורה י״ל דבעינן ס׳ רבוא ישראל דוקא אבל משמעות הש״ס והפו׳ אינו כן יעו״ש. א״ח או׳ ח׳:

מ **מ) שם. עוברים בו בכל יום וכו׳** וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ י״א:

מא **מא) [סעיף ח׳] ומתקצרין בקצתן ואין בהם ט״ז אמה.** כ״ה הלשון בב״י ובהמ״מ פי״ד דין א׳ וכ״כ הלבוש ר״ז או׳ י״ב. ח״א כלל מ״ט או׳ ג׳ ועיין בביאורי הגר״א ודו״ק:

מב **מב) שם. ומתקצרין בקצתן וכו׳** ומטעם זה כתב הרשב״א דמבואות המפולשים לרה״ר (משני ראשיהם. ר״ז) ואורכן לאורך רה״ר אעפ״י שאין ברחבן ט״ז אמה הרי הם רה״ר דהאי נמי כמבוי שנתקצר הוא. ומביאו המ״מ שם. תו״ש או׳ ט״ז. ר״ז שם. ח״א שם. ומשמע אפי׳ אין ברחבן י״ג אמות ושליש אבל לפי דיעה שבסעי׳ שאח״ז דבעי י״ג אמות ושליש נראה דה״ה לכאן אלא די״א דשם איירי אעפ״י שמפולשים לרוחב רה״ר כמ״ש לקמן או׳ מ״ט יעו״ש. ועיין או׳ מ״ה ודוק:

מג **מג) שם. ואין בהם ט״ז אמה וכו׳** שאי אפשר לרה״ר להתלקט במלקט, המ״מ שם בשם הרשב״א ומביאו ב״י:

מד **מד) שם. י״א שאם ארכן לאורך רה״ר וכו׳** הא דכתב זה הש״ע בלשון י״א לפי שכתב המ״מ שם על דברי הרשב״א הלזו דסברא זו כשארכן לאורך רה״ר הרי הן כמוהו אעפ״י שאין ברחבן ט״ז אמה היא סברת התו׳ ואינה מוכרחת בגמ׳ יעו״ש ומביאו ב״י:

מה **מה) שם. שאם ארכן לאורך רה״ר וכו׳** אבל אם היה ארכן מפולש לרוחב רה״ר אין זה רה״ר, מ״מ שם בשם הרשב״א ומביאו ב״י. ר״ז שם. ח״א שם ור״ל כשבני רה״ר צריכין לעבור מצד זה דרך המבוי עד שיגיעו לצד רה״ר השני זה קרוי לאורך רה״ר אבל אם אפ׳ לעבור דרך המבוי אלא הולכים כנגד מצד המבוי זה קרוי לרוחב רה״ר כמבואר בת״א שם:

מו **מו) [סעיף ט׳] מבואות הרחבים י״ג אמות ושליש וכו׳** אע״ג דרוחב רה״ר הוא ט״ז אמות כמו שהיה בין העגלות במדבר מ״מ כאן ששני ראשיהם הם לרה״ר הוי זה ג״כ רה״ר. וטעם לשיעור זה הוא כמו שמצינו בפסי ביראות שהיה בין כל פס לפס שיעור זה דהיינו כשיעור שיוכלו לעבור שם שני רבקות של ד׳ בקר כשפוגעות זו בזו אחת נכנסת ואחת יוצאה דאז ניחא תשמישיה שם כמו ברה״ר וכל בקר הוא אמה ושני שלישים כדאיתא פ׳ עושין פסין, ט״ז סק״ז:

מז **מז) שם. י״א שהוא רה״ר,** כתבו בלשון י״א לפי שכתב ב״י בשם המ״מ כל שאין ברחבו ט״ז אמה הפתוח לרה״ר דהוי כמוהו היא סברת התו׳ ואינה מוכרחת מן הגמ׳ כמ״ש לעיל או׳ מ״ד יעו״ש. וכ״מ מפירש״י שבת ו׳ ע״א שכתב רחבים ט״ז אמה יעו״ש.

מח **מח) שם. י״א שהוא רה״ר.** ולא דמי למבוי המפולש דרסי׳ שס״ד דכאן מיירי שבני רה״ר בוקעין דרך המבוי מזו לזו, ביאורי הגר״א. וכ״כ ח״א שם. ועוד י״ל דהתם מיירי באין רחבן י״ג אמותו שליש.

מט **מט) שם, י״א שהוא רה״ר.** והכא מיירי אעפ״י ששני ראשיהם מפולשים לרוחב רה״ר כיון שיש ברוחבן י״ג אמות ושליש. תו״ש או׳ י״ז. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב. וכ״כ המש״ז או׳ ז׳ דכל שיש הרוב ברוחב המבוי י״ג אמות ושליש אף שמפולש לרוחב רה״ר הוי רה״ר אלא שסיים בצ״ע יעו״ש וכ״מ ממ״ש לעיל באו׳ הקודם משם הגר״א וח״א דגם הכא איירי במפולש לאורך לרה״ר שבוקעים בו בני רה״ר אבל אם הוא מפולש לרוחב רה״ר לא הוי רה״ר אעפ״י שיש ברוחב המבוי י״ג אמות ושליש ועיין לעיל או׳ מ״ה ודוק.

נ **נ) [סעיף יוד׳] אם אינו גבוה ג׳ וכו׳** משום דק״ל כל פחות מג׳ כלבוד דמי וחשיבי כקרקע ודינה כרה״ר. ב״י ולבוש.

נא נא) **שם. אם אינו גבוה ג' טפחים.** ובשיעור טפח אזלינן לפעמים שוחקות ולפעמים עוצבות והכל לחומרא כמ"ש בעירובין ג' ע"ב בסופו ופסקו הרמב"ם סוף פי"ד יעו"ש וג"כ לענין דינין אלו צ"ל דאם אין גבוהין ג"ט היינו עוצבות ואם גבוהין ג"ט עוצבות לא הוי רה"ר מיהו לטלטל ממנו לכרמלית דשמא משערינן בשוחקות ואכתי הוי רה"ר ומזה תשכיל ותבין בכל אופני הדינין הנזכרים כאן והמשכיל יבין. תו"ש או' ח"י.

נב נב) **שם. ואם הוא גבוה ג' וכו'** משום דכל שהוא גבוה מג' ועד ט' לא מדרס דרסי ליה ולא כתופי מכתפי עליה. שבת ח' ע"א ומביאו ב"י. וע"כ נתנו עליו חכמים שם כרמלית שהוא רשות לעצמו ואסור להוציא ממנו לרה"ר או לרה"י ולא להכניס מהם לתוכו כמ"ש לקמן רס"י שמ"ו

נג נג) **שם. אם הוא רחב ד' על ד' הוי כרמלית.** משום דק"ל דאין כרמלית פחות מד' על ד'. ב"י. עו"ש או' ח'.

נד נד) **שם. ואם אינו ד' על ד' וכו'** ואפי' היה ארכו אלף מיל ורחבו פחות שעורה מארבעה וגובהו מג' ולמעלה ה"ז מקום פטור. הרמב"ם פי"ד דין ז' ועיין לקמן סעי' י"ט. ואם הוא עגול או משולש כתב שם המ"מ שצריך שיהא אפשר לרבע בו ד' על ד' ואם לאו אעפ"י שיש בו בתשבורת יותר מכאן אינו רה"י וסיים וכ"מ מדברי הרמב"ם שהזכיר עמוד רחב ד' אם הוא עגול ר"ל שיש באלכסונו חמשה ושלש חומשין כדי לרבע בו ד' על ד' ד' ואם הוא מרובע כבר יש באכלסונו כן יעו"ש ומביאו ב"י.

נה הנ) **שם. ואם הוא גבוה ט' טפחים.** דבשיעור זה דרך בני אדם לכתף עליו ברה"ר דאינו לא גבוה ולא נמוך רש"י שבת ח' ע"א. אבל בפחות מט' אפי' אם מכתפין עליו אינו כלום מפני שאינו ראוי לכיתוף. ר"ז או' י"ג.

נו ונ) **שם. מצומצמות. לא פחות ולא יותר.** הרמב"ם שם דין ח' ב"י

נז זנ) **שם ורבים מכתפין עליו וכו'** אבל כשאין מכתפין עלי אע"ג דראוי לכתף עליו לא הוי רה"ר. ב"י בשם הראב"ד. מ"א סק"ח. חו"ש או' י"ט. ר"ז שם. אמנם הא"ר או' ט"ז כתב על דברי מ"א הנז' דליתא דהא סיים ב"י בשם המגיד דרשב"א כתב דראוי לחוש להרמב"ם וכן ראיתי בס' עה"ק (להרשב"א) דף ט' ומסיים לפיכך אסור לטלטל ממנו לרה"ר ואפי' לכרמלית ומהם עליו ע"כ. וכן דעת השה"ג עכ"ל הא"ר. וכ"כ הברכ"י בשיו"ב או' ד' דלא מסתבר דמרן בב"י יביא מהרשב"א דראוי לחוש אף אם הוא ראוי לכתף ויפסוק להיפך והעיקר דמרן לשון הש"ס נקיט ומסתמא בראוי לכתף מכתפי ולא חש למיעוטא יעו"ש ומ"מ כיון דאיכא פלוגתא בזה בראוי לכתף יש להחמיר כדעת הרשב"א דאין לטלטל ממנו לרה"ר ואפי' לכרמלית וכ"ש לרה"י ולא מהם אל תוכו.

נח חנ) **שם אפי' אינו רחב ארבעה.** דכיון דצריך לרבים רה"ר הוא בין רחב בין קצר. רש"י שבת ח' ע"א. וכ"כ הרמב"ם פי"ד דין ח' מיהו המ"מ שם הביא בשם הראב"ד דבעי דוקא רחב ד' יעו"ש והב"ד ב"י. וכתב הברכ"י בשיו"ב או' ה' בשם הרשב"א שכתב דיש לחוש לדבריו יעו"ש. אמנם דעת האחרונים כפסק הש"ע:

נט נט) **שם. ויש מי שאומר וכו'** ונ"ל עיקר כהרמב"ם בעל סברא ראשונה שכן ראיתי בעה"ק והר"ן וכלבו ודלא כהב"ח סס"י שנ"ב. א"ר או' י"ז:

ס ס) **שם. אם הוא רחב ד' הוי רה"י.** והיינו ד' על ד' כמ"ש סעי ב':

סא סא) **שם. כדי לחוק להשלימו לד'.** דחוקקין להשלים לא אמרינן. ב"י לבוש.

סב סב) **שם. כדי לחוק וכו'** פי' כגון שזרק בכותל למעלה מעשרה ונחה בחור כל שהוא דלא אמרינן כיון דאיכא מקום גדול שיש כדי לחוק ד' טפחים הרי הוא כאלו אותו מקום רחב ד' קמ"ל דלא אמרינן חוקקין להשלים. עו"ש או' ח' ר"ז או' י"ג:

סג סג) **שם. כדי לחוק וכו'** וכן חור שבכותל כלפי רה"ר אינו רחב ד' וכלפי רהי הוא רחב ד' והוי כרה"י מ"מ הזורק לתוכו פטור דלא הוי שיעור מקום ד' עד ד' כיון דק"ל אין חוקקין להשלים. תו' שבת דף ז' מ"א סק"ט ע"פ הגהת יא"פ. ומ"ש התו"ש או' כ"ב להשיג על דברי מ"א הנז' לפי שהיה כתוב אצלו כגון חור שבכותל וכו' וכמ"ש במגינים דפוס ווארשא אבל לפי גירסא שלנו אין שום השגה ועיין מחה"ש ודוק:

סד סד) **[סעיף יא'] אם רחבה ד' הויא כרמלית.** ואע"ג דבעמוד מחלק בין אם רבים מכתפין עליו ובכאן בגומא כתב סתם דהוא כרמלית עד י"ט דשאני גומא דאפי' רבים מכתפין שם לאו רה"ר הוא דלא ניחא תשמישתיה ותשמיש ע"י הדחק לאו שמיה תשמיש. וכן מבואר חילוק זה בגמ' עו"ש או' ט' וכ"כ הט"ז סק"ח ומה שמצויין הט"ז על סעי' יו"ד ט"ס הוא כמ"ש היא"פ.

סה סה) **שם. ואם היא עמוקה יו"ד הוי רה"י.** ואפי' היא מלאה מים וה"ה דברים שאדם מסתכל ורואה בתוכו ונראין המחיצות אבל מליאה פירות אינה רה"י דאין המחיצות ניכרות ואפי' דעתי לפנותן ורשב"א כתב דוקא במלאות טבל שאין יכול לטלטלן. הרמב"ם פי"ד דין כ"ג ומ"מ שם. ודוקא בור הוי

רה״י אבל ים הוי כרמלית כמ״ש סעי׳ י״ד. מ״א סק״י. א״ר או׳ מ״י. תו״ש או׳ כ״ד. ר״ז או׳ ט״ו. ח״א כלל מ״ז או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ שע״ב סעי׳ ט״ז:

סו **סו) שם. הוי רה״י.** וכן כשמתלקט עמיך י״ט במשך ד״א הוי רה״י ואפי׳ היא מלאה מים דמים אין מבטלין מחיצה אבל בשעת הקור שנקרש המים ולא נשאר משפת הקרח גבוה י״ט במשך ד״א בטלו המחיצות דקרח מבטל מחיצות. ח״א שם ועיין מ״א סי׳ שס״ג סוף ס״ק ל״א ולקמן או׳ ק״ו:

סז **סז) שם. והוא שתהא רחבה ד׳** ואם לאו הוי מקום פטור ואפי׳ עמוקה ך׳ אמה. א״ר או׳ י״ט:

סח **סח) [סעיף יב׳] רה״ר אינה תופסת וכו׳** וע״כ הזורק ד״א ברה״ר דבילה שמנה ונדבק בכותל למטה מי״ט חייב למעלה מעשרה פטור. שבת ק׳ ע״א ומ״מ לכתחלה אסור לעשות כן שמא לא תדבק למעלה מעשרה או שמא תפול לארץ:

סט **סט) שם. אבל למעלה מעשרה הוי מקום פטור.** וכרמלית נמי לא הוי דכרמלית אינה תופסת אלא עד עשרה כמ״ש לקמן סעי׳ ח״י. ב״י לביש. וכולהו שיעורי דאורייתא הלכתא למשה מסיני אגמרינן. לבוש שם.

ע **ע) [סעיף יג׳] חורים שבכתלים כלפי רה״ר.** והיינו שאין עוברים כלפי פנים לרה״י שאם עוברים מרה״ר לרה״י מעבר לעבר כבר נתבאר לעיל סעי׳ ד׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ט״ז:

עא **עא) שם. למעלה משלשה וכו׳** שאם הם תוך ג׳ הוי רה״ר ב״י. ועיין לעיל או׳ ך׳:

עב **עב) שם. אלא נידונים לפי מדותיהם.** כבר כתבנו אותם לעיל או׳ טו״ב קחנו משם:

עג **עג) [סעיף יד׳] איזה הוא כרמלית וכו׳** כתב הרמב״ם ריש פי״ד דמדברות ויערות הם רה״ר ותמה עליו המ״מ שם דהא מוקמינן לה בפ״ק דשבת (דף ו׳ ע״ב) דוקא בזמן שהיו ישראל שרוים במדבר אבל בזה״ז אינו מקום הילוך לרבים דהולכי מדברות לא שכיחי ולא הוי רה״ר וכו׳ וכתב דהרשב״א כתב בכלל כרמלית מדברת והיערות יעו״ש והב״ח כתב לישב דברי הרמב״ם דמ״ש דמדברות ויערות הוו רה״ר ר״ל דהיכא דנמצאים באיזה זמן דרכים המפולשים למדברות או ליערות השתא ודאי שכיחי רבים במדבר זה ויער זה וכל המדבר וכל היער נעשה רה״ר דהדבר ידוע דבשיירא ההולכים מסתלקים רבים מן המסילה והולכים במדבר וביער יעו״ש והביאו הברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ וכתב עליו דהוא דוחק חדא דהכי הו״ל לשנויי הש״ס ועוד דהו״ל להרמב״ם להשמיענו דהמדברות סתמן כרמלית וכתב דבס׳ הבתים הביא דברי הרמב״ם ואח״כ דברי החולקים וכתב שנראין דבריהם יעו״ש. וכ״כ המאירי דמדברות בזה״ז כרמלית וגדולי המתברים כתבוה בסתם בדין רה״ר ולא יראה כן שהרי הבקעה מצד שאין דריסת רבים לשם קרויה כרמלית עכ״ל והביאו מחב״ר או׳ ג׳ ומ״מ אי איכא רבים מצויין עכשיו במדבר תדיר ג״כ הוא בכלל רה״ר וכמ״ש המ״מ שם:

עד **עד) שם. איזו היא כרמלית וכו׳** ועיין לעיל או׳ ג׳ מהו לשון כרמלית יעו״ש. ומן התורה מותר להכניס ולהוציא ממנו לרה״ר או׳ לרה״י ומהם אל תוכו אלא שחכמים אסרו כמ״ש לקמן רסי׳ שמ״ו יעו״ש:

עה **עה) שם. כגון ים** וה״ה נהר כמ״ש לקמן סעי ח״י ועי״ש:

עו **עו) שם. כגון ים.** רקק מים ברה״ר ורה״ר מהלכת בו אם אינה עמוקה יו״ד אעפ״י שאינה רחבה ד׳ טפחים שמדלגין עליה הוי רה״ר (וה״ה דף המונח עליו) ואם עמוקה יו״ד ורחבה ד׳ הוי כרמלית כמו ים, הרמב״ם סוף פי״ד. וברש״י שבת ק׳ ע״ב משמע דלא הוי רה״ר אלא א״כ עוברים בתוכה. מ״א ס״ק י״א. ור״ל דלדעת רש״י לא הוי רה״ר כשמדלגין עליה אלא א״כ הרוב עוברין בתוכה. והא״ר או׳ ך׳ כתב דגם דברי רש״י יש לפרשם כהרמב״ם דלא בעי רוב עוברים בתוכה יעו״ש. אבל אין הלשון משמע כן וכ״כ התו״ש או׳ כ״ז כדברי המ״א. וכ״כ הא״א או׳ י״א. יעו״ש. וע״כ יש לחוש לדעת רש״י ואין לטלטל מרה״ר לתוכה אם היה ברחבה ד׳ טפחים אבל אם אין ברחבה ד״ט שרי לטלטל מרה״ר לתוכה בתוך ד״א ממ״נ דלהרמב״ם הוי מטלטל מרה״ר לרה״ר ובתוך ד״א שרי ולרש״י הו״ל מקום פטור כמ״ש סעי׳ י״ט ושרי לטלטל מרה״ר למקום פטור כמ״ש רסי׳ שמ״ו ועיין רס״י שמ״ט:

עז **עז) שם. ובקעה.** פירש״י שדות הרבה, ומביאו ב״י. והיינו שדות זרועות או קצורות שאינן מוקפות גדר י״ט ר״ז או׳ ך׳:

עח **עח) שם. שלפני העמודים וכו׳** אבל בין העמודים כרה״ר דמי אעפ״י שאין בין עמוד לעמוד ט״ז אמות הוי רה״ר כיון שבני רה״ר בוקעין בו וחוץ לבין העמודים רחב ט״ז אמה. כ״כ התו׳ וכ״פ הרמב״ם פי״ד דין ו׳ אבל הרשב״א פסק דבין העמודים נמי נידון ככרמלית וכ״פ הרא״ש כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״פ הטור. ודעת הש״ע משמע כדברי הרמב״ם מדהשמיט דבר זה של הטור בש״ע. וכ״כ העו״ש או׳ י״א. וכתב שם העו״ש דלדברי הש״ע שכתב לעיל בסעי׳ ט׳ דבעינן עכ״פ שיהא רחבו י״ג אמות ושליש ה״ה לכאן לבין העמודים ואם לאו לאו רה״ר הוא יעו״ש. אבל המ״א ס״ק י״ב כשב

דאפי׳ אין רחבים י״ג ושליש כיון שרבים בוקעים בהם הם טפלים לרה״ר משא״כ במבוי שכתב סעי׳ ט׳ ודלא כעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״א. תו״ש או׳ כ״ע ר״ז או׳ כ״א:

עט עט) שם. והיא רחבה ארבעה וכו׳ וה״ה לענין אצטונית כמ״ש בב״י:

פ פ) שם. והיא רחבה ארבעה וכו׳ שאם אינה רחבה ד׳ מקום פטור הוא ואם אינה גבוה ג׳ רה״ר היא ואם גבוהה יו״ד כיון דרחבה ד׳ רה״י היא. ב״י:

פא פא) שם. ועד עשרה ומיירי בשאין רבים מכתפין עליו דאי לאו הכי הו״ל למימר עד תשעה דמתשעה ועד עשרה הו״ל רה״ר לדעת הי״א בסעי׳ יו״ד. ביאורי הגר״א:

פב פב) שם. וקרן זוית הסמוכה לרה״ר. פירש״י כגון קרן זוית שנכנס בו בית לתוכו והניח מקרקעו לרה״ר. ולא ניחא תשמישתיה שאין יכולין להכנס לה להדיא דרך הילוכו. א״נ בית שפניו עומד באלכסון שזויתו אחת סמוכה לרה״ר והשניה משוכה מרה״ר ולפנים וזוית הבולטת מעכבת את הרבים מליכנס בהדיא בתיך כניסה של זוית האחרת עכ״ל ומביאו ב״י ומ״ש בהג״ה כגון מבואות שיש להם ג׳ מחיצות וכו׳ הוא דעת הרמב״ם פי״ד דין ד׳ וכ״פ הטור. אלא שהמ״מ כתב שם על דברי הרמב״ם הנז׳ שמקום שהוקף בג׳ מחיצות דעת הרבה מהמפרשים שדבר תורה הוא רה״י והזורק לתוכו חייב יעו״ש והביאו ב״י ועיין לעיל או׳ ד׳ ואו׳ ה׳:

פג פג) שם בהגה. ואין להם לחי וכו׳ דאלו היה שם לחי הוי רה״י גמור דלחי משום מחיצה ואלו היה שם קורה דלא הוה מחיצה להרמב״ם אלא משום היכרא מ״מ הוי רה״י לטלטל בתוכו ועכשיו שאין שם לא זה ולא זה שוויה ככרמלית. ב״י ט״ז סק״ט:

פד פד) שם. ורה״ר שהיא מקורה. לפי שאינו דומה לדגלי מדבר. שבת צ״ח ע״א והביאו ב״י:

פה פה) שם. ותל שיש בו ד׳ וכו׳ דאם אין בו ד׳ הוי מקום פטור כמ״ש לקמן סעי׳ י״ט:

פו פו) [סעיף טו׳] בית שאין תוכו עשרה וכו׳ פי׳ שאין בגובה חללו יו״ד ועל התקרה הוא גבוה יו״ד גגו כיון דגבוה יו״ד ורחב ד׳ הוי רה״י תוכו כיון דמוקף מחיצות שאינו גבוה יו״ד הוי כרמלית. ב״י:

פז פז) שם. ויש בו ד׳ וכו׳ דאם אין ברוחב חללו ד׳ הוי מקום פטור כמ״ש סעי׳ י״ט ואם עובי המחיצות מצטרפות לרוחב ד׳ עיין לעיל או׳ ט׳:

פח חפ) שם. ועל גבו רה״י. דכיון דגבוה יו״ד מבחוץ אמרינן גוד אסיק מחיצתא עד לרקיע. תו״ש או׳ ל״ג ר״ז או׳ כ״ב:

פט טפ) שם. ואם חוקק בו ד׳ על ד׳ וכו׳ פי׳ שחקק בו (רחב ד׳) עד שהשלים גובה יו״ד במקום החקק וטעמא משום דאידך דלא נחקק הו״ל כחורי רה״י דהוו כרה״י. וכתב הרא״ש דאם חקק בו ד׳ על ד׳ (ברוחב) מותר לטלטל בכולו ואפי׳ אם יש בין שפת החקק ולכותל ג״ט ולא דמי לסוכה שאינה גבוהה יו״ד וחקק בה להשלימה ליו״ד (לקמן סס״י תרל״ג) דגבי סוכה בעינן מחיצות סמוכות לסכך אבל גבי שבת רק שהרשות משתער ע״י המחיצות ואפי׳ אם רחוקים ממנו הרבה קרוי רה״י הלכך ע״י מחיצות החיצונות שגבוהותו יו״ד נקרא רה״י אבל לא ע״י הפנימיות שאין שפת החקק מצטרף עמהם כיון שרחוקים ממנו ג״ט עכ״ל והביאו ב״י ומ״א ס״ק י״ג. וכתב שם המ״א משמע דאם אין גבוהין יו״ד עם הקירוי בעינן שיהא החקק סמוך לכותל פחות מג״ט. והביאו התו״ש או ל״ד. וכ״כ הר״ז תו׳ כ״ב:

צ צ) [סעיף טז׳] גג הבולט וכו׳ כ״כ הרא״ש (ר״פ כל גגות) דגגין שלנו שבולטים ראשיהם לרה״ר ולא מינכרא מחיצתא הוויין ככרמלית ואסור לטלטל על גבן ד״א ואין לומר כיון דלא שלטי ביה רבים שהרי גבוה הוא אין נעשה כרמלית אלא מקום פטור הוי דלא אשכחן בשום דוכתא דבמקום שהוא רחב ד׳ שיהא נקרא מקום פטור והא דאמרינן בפ״ק דשבת (לקמן סעי׳ ח״י) אין כרמלית למעלה מיו״ד ה״מ מכח קרקע אין האויר שלמעלה מיו״ד כרמלית עכ״ל והביאו ב״י. ועיין לקמן או׳ צ״ג:

צא צא) שם. גג הבולט על מחיצות הבית וכו׳ והטעם הוא דמה שהגג רה״י ואעפ״י שאין מחיצות מקיפות אותו אינו אלא משום דאמרי׳ גוד אסיק מחיצו׳ התחתונות וכשאין ניכרות לעומד על הגג לא אמרינן גוד אסיק. ב״ח. ע״ז סק״י:

צב צב) שם. גג הבולט וכו׳ ודוקא כשבולט הגג ד״ט דאז מקרי הבליטה כרמלית אבל פחות מד״ע לא דאין כרמלית פחות מד״ט. חו״ש או׳ ל״ה והוי מקום פטור. עו״ש או׳ י״ג. ועיין לקמן או׳ צ״ו:

צג צג) **שם. הוי כרמלית.** מיהו התו׳ בעירובין פ״ט א׳ ד״ה במחיצות כתבו בשם הירושלמי דהוי מקום פטור ואעפ״י שרחב ד׳ כיון שהוא גבוה יו״ד יעו״ש ומביאו הרא״ש שם וב״י. וכ״מ מפירש״י עירובין צ״ח ע״ב ד״ה עד עשרה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״ג בשם ס׳ עה״ק להרשב״א וכתב דצ״ע על הש״ע יעו״ש. וכ״כ בביאורי הגר״א וכתב דכ״ה דעת הרמב״ם והרשב״א יעו״ש. וכן לענין זיזין הכתוב לקמן ג״כ דעתם דלא הוי כרמלית כיון שהם גבוהין למעלה מיו״ד יעו״ש ועיין עוד לקמן ססי׳ שע״ד:

צד צד) **שם. ואם חלון פתוח וכו׳** והיינו כשהחלון ד׳ על ד׳ כמ״ש לקמן ססי׳ שע״ד. ואז הוי הגג הבולט כחורי רה״י (שהם כרה״י) ואע״ג דלית ליה מחיצות. ב״י בשם הרא״ש. לבוש. והוא כשיהיה הגג בתוך ג״ט סמוך לחלון דכל פחות מג׳ הוי כלבוד אבל אם רחוק יותר מג״ט לא הוי כחורי רה״י. ועיין לקמן סי׳ שע״ד או׳ ל״ו:

צה צה) **שם. וכן הזיזין הבולטים וכו׳** ר״ל אף שהם גבוהין למעלה מיו״ד כנז׳ אבל אם הם למטה מיו״ד הוי כחורי רה״ר ונתבאר דינם לעיל או׳ טו״ב:

צו צו) **שם. ויש בהם ד׳ על ד׳** דפחות מכן הוי מקום פטור תו״ש או׳ ל״ז:

צז צז) **שם. הוי כרמלית.** כיון שאין להם מחיצות כמ״ש לעיל או׳ ץ׳ ואז אסור להנית מרה״ר עליהם או לרה״י. או מהם לרה״ר או לרה״י ומיהו עיין לעיל או׳ צ״ג שכתבנו די״א דהוי מקום פטור:

צח צח) **שם. אלא א״כ חלון הבית וכו׳** דאז הוי כחורי רה״י כמ״ש לעיל או׳ צ״ד.

צט צט) **[סעיף יז׳] חורי כרמלית.** ר״ל חורין שבכותלין שהם בצד כרמלית כגון כותל הסמוך לים או לבקעה כמ״ש בסעי׳ ט״ו ומיירי שאין עוברין מעבר לעבר לרה״י דאי לאו הכי הו״ל רה״י כמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש.

ק ק) **שם. אינם ככרמלית.** שאינם בטלים לגבה כיון שהיא עצמה אינה רשות גמור לא רה״ר ולא רה״י. לבוש:

קא קא) **שם. אלא הם נידונים לפי גבהם ורחבם.** דהיינו אם יש בהם ד׳ על ד׳ וגבוהין יו״ד רה״י ואם יש בהם ד׳ על ד׳ ואין בגובהן יו״ד הוי כרמלית ואם אין בהן ד׳ על ד׳ הוי מקום פטור אפי׳ הם גבוהין יו״ד ובלבד שיהיו גבוהין מן הארץ ג׳ שאם אין גבוהין ג׳ הוו כלבוד וככרמלית חשיבי וכמ״ש לעיל או׳ טו״ב בענין חורי רה״ר וה״ה לכאן. כ״כ האחרונים.

קב קב) **[סעיף חי׳] גדר כרמלית,** כלומר הדין של כרמלית, עו״ש או׳ ט״ו, א״ר או׳ כ״ה:

קג קג) **שם. שלא יהא פחות מד׳ וכו׳** דאקילו בה מקולי רה״ר ומקולי רה״י דכשם שאין רה״י בפחות מד׳ על ד׳ כך אין כרמלית פחותה מד׳ על ד׳ וכשם שאין רה״ר תופסת למעלה מי״ט דלמעלה מי״ט הוי מקום פטור אף בכרמלית אינה תופסת אלא עד עשרה ולמעלה מיו״ד הוי מקום פטור. מיהו ה״ד שמכח קרקע שהיא כרמלית אין האויר שלמעלה נעשה כרמלית רק עד י״ט אבל מחמת עצמה מצינו כרמלית אפי׳ למעלה מי״ט מן הארץ כגון גג הבית כמ״ש סעי׳ ט״ז יעו״ש, תו״ש או׳ מ׳:

קד קד) **שם. ולמעלה מעשרה הוי מקום פטור.** פי׳ אפי׳ דבר המסויים העומד בכרמלית כגון עמוד ואינו רחב ד׳ דאי רחב ד׳ ודאי דרה״י הוא דלא יהא אלא עמוד ברה״ר ורחב ד׳ וגבוה יו״ד או יותר דרה״י הוא מכ״ש בכרמלית אלא בשאינו רחב ד׳ מיירי, עו״ש או׳ ט״ו א״ר או׳ כ״ה. וליש חולקין בססי׳ זה נראה דמיירי הכא ברחב ד׳ ולמעלה מיו״ד דלא הוי רה״י היינו בדבר שאינו מסיים כגון פני כותל או קילט מן האויר. א״ר שם. ועיין לקמן או׳ קכ״א:

קה קה) **שם. ולמעלה מעשרה הוי מקום פטור.** והיינו בדבר שאינו מסויים כגון פני לבינה או פני כותל או קלט מן האויר למעלה מיו״ד מותר להוציא לכתחלה משם לרה״י ולרה״ר דאין שם כרמלית עליו. ב״י בשם רש״י

קו קו) **שם. וימים ונחלים ממיא משחינן.** ר״ל שאין מודדין הי״ט מקרקעית הים או הנחל אלא משפת המים ולמעלה, והטעם כתוב שם בגמ׳ דכל העומק המלאה מים הרי הוא כקרקע עבה. ומביאו ב״י וב״ח. והגם דמיא לא מבטלי מחיצתא כמ״ש סעי׳ י״א י״ל דמיירי שהחריץ שיש בו המים אינו משופע כדי שיתלקט גובה יו״ד מתוך ד״א ולא הוי רה״י ורה״ר נמי לא הוי שאינו נוח תשמיש הליכתו מפני המים וע״כ הוי כרמלית. מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ מ״א:

קז קז) **ואם** יש גומא בים עמוקה יו״ד ורחבה ד׳ הזורק לתוכה חייב כדאיתא בשבת ק׳ ע״א. ונ״ל דאעפ״י שעמוקה יו״ד הוי כרמלית דרבנן כמו קרפף ותל בסי׳ שע״ב. מ״א שם. והביאו התו״ש שם וכתב שכן פירש״י להדיא בעירובין פ״ז ע״א ד״ה אוגנין יעו״ש. ור״ל דהני גומות שבים שכתב שיש להם

דין רה״י מ״מ סתם אותן גומות הם גדולות והם יותר מבית סאתים וא״כ נהי דמדאורייתא. הוי רה״י והזורק לתוך הגומא מרה״ר חייב מ״מ מדרבנן אסור לטלטל לתוכן מרה״י וכן בהן גופן יותר מד״א כדין קרפף ותל שלא הוקף לדירה והם יותר מבית סאתים. מחה״ש:

קח קח) שם. וימים ונחלים וכו׳ ועיקר הטעם דמים לא הוי רה״ר משום דלא דמי לדגלי מדבר. תו״ש שם:

קט קט) שם. למעלה מיו״ד באויר הוי מקום פטור. ר״ל שאם רוצה לזרוק מים מעל פני המים למעלה מיו״ד מותר שהרי הוא זורק מכרמלית למקום פטור. ועיין לקמן סי׳ שמ״ו ססעי׳ א׳:

קי קי) שם. הגה. בור העומד בכרמלית וכו׳ כ״כ הטור והוא מדברי הרמב״ם פי״ד דין ו׳ אלא שכתב שם המגיד דהרשב״א הקשה עליו דלמה לא יהא דינו כמקום פטור כדין חריץ (ברה״ר הנ״ל סעי׳ י״א) שאין בו ד׳ על ד׳ ועמקו מג׳ ועד התהום שהוא מקום פטור וכי יהיה דינו חמור משאם היה ברה״ר יעו״ש ומביאו ב״י וכ״כ הב״ח דלדעת רש״י הוא מקום פטור יעו״ש והיא סברת יש חולקין שהביא בהגה בסעי׳ שאח״ז מיהי כתב הב״י אפשר דלדעת הרמב״ם בכרמלית ליכא מקום פטור משום דמצא מין את מינו וניעור וכמ״ש הר״ן פ״ק דשבת בשם קצת מפרשים יעו״ש. והביאו בהגה בסעי׳ שאח״ז. וכ״כ הב״ח, וכ״ה דעת הפו׳ כהרמב״ם והטור כמ״ש לקמן או׳ קכ״ב:

קיא קיא) שם בהגה. אלא א״כ הוא רחב ד׳ וכו׳ כלומר שאם היה רחב ד׳ על ד׳ הו״ל רה״י, ב״י, ודע דכרמלית דרבנן כקרפף ותל רה״י הוא מה״ת ועולה עד לרקיע ולענין מצא מין את מינו וניעור יש לספק קצת בכרמלית דרבנן, מש״ז או׳ י״א ועיין לקמן סי׳ שמ״ו סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קיב קיב) [סעיף יט׳] מקום פטור וכו׳ ודע שמקום פטור אינו אלא כשהוא ברה״ר או בכרמלית אבל אם הוא תוך רה״י כיון שרה״י מקיפו הרי הוא כמוהו שאויר רה״י עולה עד לרקיע. מ״מ פי״ד דין ז׳ ומביאו ב״י. ועיין לעיל או׳ כ״א:

קיג קיג) שם. מקום שאין בו ד׳ על ד׳ וכו׳ ואפי׳ היה ארכו אלף מיל אם אין ברחבו ד׳ הוי מקום פטור כמ״ש לעיל או׳ ד״ן יעו״ש:

קיד קיד) שם. וגבוה מג׳ וכו׳ דאילו פחות מג׳ כארעא סמיכתא היא. ב״י:

קטו קטו) שם. וגבוה מג׳ ולמעלה וכו׳ ומיירי בשאין רבים מכתפין עליו וכדלעיל סעי׳ יו״ד. טו״ש או ט״ז א״ר או׳ כ״ו:

קטז קטז) שם. ועמוק יותר מג׳ נראה דצ״ל ועמוק ג׳ ויותר וכ״ה בהרמב״ם פי״ד דין ז׳ שכתב ועומקו מג׳ ועד התהום וכ״מ מסעי׳ י״א ועו״ש:

קיז קיז) שם. ואין ביניהם ד׳ וכו׳ משמע דאין עובי המחיצות מצטרף לד׳. ב״ח מ״א ס״ק ט״ז. וכבר כתבנו ע״ז לעיל או׳ ט׳ קחנו משם.

קיח קיח) שם הגה. וכל זה דוקא בעומד ברה״ר וכו׳ כ״כ המ״מ שם שלדעת הרמב״ם שכתב בדין הבור שבכרמלית שהוא ככרמלית (והביאו מור״ם ז״ל בסעי׳ הקודם בהגה) אין דין זה אלא בחריץ שברה״ר בדוקא אבל לדעת הרשב״א הוא בין בכרמלית בין ברה״ר אבל ברה״י דברי הכל אינו חולק רשות וזה פשוט עכ״ל והביאו ב״י. וזהו שכתב אח״כ בהגה ויש חולקין שהוא דעת הרשב״א הנז׳ ועיין לעיל או׳ ק״י:

קיט קיט) שם. הגה. וכל זה דוקא וכו׳ פי׳ ברה״ר אמרינן באין בו ד׳ דלא הוי כרמלית אלא מקום פטור אבל בעומד בכרמלית אע״ג דלא הוי ד׳ הוי ככרמלית דמצא מין וכו׳ ויש חולקין ס״ל דאף בכרמלית הוי זה מקום פטור. ט״ז ס״ק י״א:

קכ קך) שם. הגה. וכל זה דוקא בעומד ברה״ר וכו׳ כלומר הא דכתב הש״ע סתם מג׳ ולמעלה עד לרקיע דמשמע אפי׳ פחות מי״ט נמי מקום פטור הוא מיירי ברה״ר ולא בכרמלית אבל למעלה מיו״ד ודאי דאפי׳ בכרמלית מקום פטור הוא דכרמלית אינה תופסת כ״א עד עשרה עו״ש או׳ ט״ז. תו״ש או׳ מ״ה. מש״ז או׳ י״א. וה״ד באויר הוא דאמרינן הכי אבל בבור אפי׳ עמוק יותר מי״ט הוי כרמלית כמ״ש בהגה לסעי׳ הקודם. וכ״כ התו״ש שם.

קכא קכא) שם. בהגה. יש חולקין ואומרים דאין חילוק וכו׳ כלומר דה״ה נמי אם הוא אפי׳ פחות מיו״ד ואינו רחב ד׳ מקום פטור הוא ויכול להוציא ולהכניס ממנו לכתחלה בין לרה״ר בין לרה״י. עו״ש שם. ועיין לעיל או׳ ק״ד:

קכב קכב) שם. בהגה. ויש חולקין וכו׳ וסברא ראשונה עיקר וכ״מ בב״י ומש״ע ובסוף סי׳ שמ״ו. א״ר או׳ כ״ז. וכ״כ המש״ז או׳ י״א דסברא א׳ עיקר. וכן סתם הר״ז או׳ כ״ז כדיעה ראשונה. וכ״כ ח״א כלל ן׳ או׳ ז׳:

קכג קכג) שם. בהגה אבל אם עומד ברה״י וכו׳ כ״כ המ״מ והבאנו דבריו לעיל או׳ קי״ב וכ״כ לעיל או׳ כ״א יעו״ש:

קכד קכד) כתב בא״ז דמתירין פסי ביראות אפי׳ בחו״ל ודוקא אם הולך ללמוד תורה וכיוצא בו לדבר מצוה וכגון שצריכין למי גשמים דאיכא דחק של מים דלא שכיחי מיא והאריך שם בדיני פסי ביראות. ד״מ או׳ ד׳ ועיין הרמב״ם פי״ז מדין כ״ז ואילך דיני פסי ביראות יעו״ש:

סימן שמו

א **[סעיף א'] מן התורה אינו חייב אלא במוציא וכו'** היינו כשמוציא חפץ ברגליו מרה"י לרה"ר או מכניסו מרה"ר לרה"י או שעומד ברה"י וזורקו או מושיטו לרה"ר או להפך. ר"ז או' א' ועיין לקמן או' ח"י:

ב **שם. וחכמים אסרו מכרמלית לרה"י וכו'** גזירה משום מרה"י לרה"ר. טור. ט"ז סק"א:

ג **שם. וחכמים אסרו מכרמלית לרה"י וכו'** כרמלית ד"ת מקום פטור הוא וחז"ל החמירו בו חומרא רה"ר וחומרא רה"י. וכרמלית דרבנן קרפף ותל יותר מבית סאתיים מה"ת רה"י גמור ומדרבנן הוי כרמלית. מש"ז או' א' ועיין לקמן סעי' ג':

ד **שם. וחכמים אסרו מכרמלית לרה"י וכו'** ההוצאה והכנסה והזריקה והושטה. ר"ז או' א':

ה **שם. אבל מקום פטור מותר להוציא וכו'** אפי' לכתחלה. לבוש.

ו **שם. אבל מקום פטור מותר להוציא וכו'** וכן לזרוק ולהושיט. ר"ז שם.

ז **שם. אבל העומד ברה"י ומוציא וכו'** משום דק"ל מהלך לאו כעומד דמי ונמצא כמוציא מרה"י לרה"ר להדיא. ב"י ולבוש. ועיין לקמן או' י"א.

ח **וכתב** ב"י דה"ה דאסור להוציא מרה"י למקום פטור דרך רה"ר ואע"ג דק"ל מהלך לאו כעומד דמי וא"כ כיון דלא עמד לפוש ברה"ר הוי מוציא מרה"י למקום פטור דשרי מ"מ כיון דאם עמד ברה"ר חייב גזרינן שמא יעמוד יעוש. וכ"כ הט"ז סק"ב והשיג על הב"ח שכתב להתיר בזה יעו"ש. והביאו א"ר או' א' וכתב דה"ה דאסור להוציא מרה"י לרה"י דרך רה"ר. וכ"כ החו"ש או' ג' ומאמ"ר או' א' דלא כהב"ח מיהו מ"ש הב"י דאם עמד ברה"ר חייב כתב עליו שם התו"ש דליכא חיובא בזה כיון דלא היתה עקירתו לשם כך יעו"ש:

ט **ט) המושיט** מרה"י לר"הי ורה"ר באמצע חייב ואפי' הושיט למעלה מאויר רה"ר והוא כשהיו שתי רה"י באורך רה"ר כמו שהעגלות מהלכות ברה"ר זו אחר זו אבל אם היו שתי הרשיות בשני צדי רה"ר פטור. הרמב"ם פי"ג דין ח"י וי"ט. וכתבו הת"ו שבת ג' ע"א ד"ה בעשותה בשם הירושלמי דאינו חייב אלא במושיט לידי חבירו אבל אם הושיט ומניחו על רה"י אחר פטור מפני שכך היתה עבודת הלוים במשכן מושיטין הקרשים מזה לזה יעו"ש. והב"ד המש"ז או' א':

י **י) והזורק** מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע אם הוא למעלה מג' פטור ואם הוא למטה מג' ונח ע"ג משהו ואח"כ חזר ונתגלגל ויצא לרה"י השניה חייב. וה"ה לזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע כמבואר בהרמב"ם שם. ועיין עוד לקמן סי' שמ"ז או' י"ב:

יא **יא) שם. חייב** דכיון שעשה עקירה ברה"י והנחה ברה"ר או אפכא לא איפכת לן במה שהעביר החפץ בנתיים דרך מקום פטור כמ"ש לעיל או' ז' ודוקא שלא עמד במקום פטור אבל אם עמד שם מעט במקום פטור לפוש פטור משום דהו"ל הנחה במקום פטור ורק איסורא דרבנן איכא דגזרינן דילמא אתי לאפוקי להדיא מרה"י לרה"י בלא הנחה במקום פטור:

יב **יב) שם. וכן לא יעמוד וכו'** האי וכן לאו דוקא הוא דהא ברישא חייב חטאת והכא אינו רק איסור מדרבנן משום גזירה דלמא אתי לאפוקי בהדיא ונקט וכן כלומר דג"כ אסור כמו ברישא. עו"ש או' א' וה"ד אם נחה ידו שם קצת במקום פטור הוא דפטור אבל אסור אבל אם לא נחה ידו שם כלל במקום פטור כשהוליכה דרך שם חייב. ר"ז או' ב':

יג **יג) שם. ויקח חפץ מיד מי שעומד ברה"ר וכו'** וה"ה אם נוטל חפץ מרה"ר ונותנו ברה"י אם נח קצת בידו במקום פטור אבל אסור ואם לא נח חייב. ר"ז שם:

יד **יד) שם. ויתננו למי שעומד ברה"י וכו'** ואפי' ע"י שנים כגון שאחד עומד ברה"י ונוטל משם חפץ ומניחו במקום פטור והעומד ברה"ר נוטלו אסור מפני שמזלזל באיסור שבת לגרום לכתחלה הוצאה מרה"י לרה"ר או להפך וגזירה שמא יבואו להוציא מרה"י לרה"ר או להפך בלא הנחה במקום פטור בינתיים. ר"ז שם:

טו **טו) שם. ולהחליף דרך מקום פטור ברשיות דרבנן.** כגון ב' חצירות שלא עירבו וביניהם מקום פטור ולעמוד עליו ולהחליף מזה לזה להכניס לבית. טור. ודקדק לכתוב להכניס לבית כלומר דאילו מחצר לחצר מותר לטלטל כלים ששבתו בחצר אפי' בלא מקום פטור שכל החצרות רשות אחת כמ"ש

סי׳ שע״ב. ב״י וב״ח. וכן במקום פטור שבין רה״י לכרמלית. ר״ז או׳ ג׳ ור״ל שעומד במקום פטור ונוטל מיד מי שעומד ברה״י ונותן ליד העומד בכרמלית או אפכא וה״ה אם נוטל מרה״י ונותן בכרמלית או אפכא כנ״ל:

טז **טז) שם. ולהחליף דרך מקום פטור וכו׳** והיינו בנח מיהו י״א אפי׳ לא נח כלל במקום פטור כדאיתא בש״ס ריש דף ק״א. תו״ש או׳ ד׳ וכ״כ התו״ש ברס״י שנ״ג דהכא איירי בנח יעו״ש. וכ״כ א״א סי׳ שנ״ה או׳ י״א. ר״ז בזה הסי׳ או׳ ד׳ וכ״מ מדברי ח״א כלל נ״ג או׳ א׳ מיהו המאמ״ר סי׳ שנ״ג או׳ ב׳ כתב דמדברי מרן ז״ל רסי׳ שנ״ה גבי זיז כל שהוא ומדברי המ״מ של שם והמרדכי נראה דאיירי אפי׳ בלא נח יעו״ש, נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא ונ״ע דלמ״ד דאיירי בלא נח א״כ בנח לכ״ע שדי. ועיין עוד לקמן סי׳ שנ״ה סעי׳ ג׳ בהגה די״א קמ״א ובדברינו לשם בס״ד:

יז **יז) שם. יש אוסרים וכו׳** יש אוסרים הוא דעת הרשב״א והרא״ש והטור והרז״ה והראב״ד והיש מתירין הוא דעת הרמב״ם דס״ל שלא אסרו להחליף דרך מקום פטור אלא ברשיות דאורייתא כמבואר בב״י יעו״ש. וכתב הברכ״י או׳ א׳ דדעת מרן ז״ל כיש מתירין שהיא הסברא שכתב באחרונה וכן מסורת בידינו די״א וי״א דעתו לפסוק כי״א בתרא יעו״ש מיהו הרמ״א ז״ל בסי׳ שע״ב סעי׳ ו׳ בהגה התם כדעת האוסרין יעו״ש. וכ״נ דעת הא״ר או׳ ב׳ והתו״ש או׳ ה׳ וח״א כלל נ״ג סיף או׳ א׳ וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ דיש להחמיר כדעת האוסרים. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו דהגם דדעת מרן ז״ל לפסוק כי״א בתרא מ״מ לכתחלה חושש גם לי״א קמא יעו״ש. וע״כ יש להחמיר ומיהו בנח אפשר דיש להקל כיון דיש פלוגתא בזה כמ״ש באו׳ הקודם:

יח **יח) [סעיף ב׳] מן התורה אינו חייב וכו׳** אין המוציא מרשות לרשות או המעביר ברה״ר חוץ לד״א חייב עד שיעקור חפץ מע״ג מקום שיש בו ד״ט על ד״ט או יותר ויניח ע״ג מקום שיש בו ד׳ על ד״ט. הרמב״ם ריש פי״ג. ומדברי רש״י וקצת הגאונים ז״ל נראה דברה״י אע״ג דבעינן עקירה מע״ג מקום ד׳ הנחה ע״ג כל שהוא הויא הנחה. וזה דעת הרמב״ן והרשב״א ז״ל ותמה על הרמב״ם שלא ביאר זה ריש פי״ג. המ״מ פי״ד דין י״ז. ועיין לעיל סי׳ שמ״ה או׳ ך׳ ולקמן רס״י שמ״ז:

יט **יט) שם. אלא במעביר ד״א ברה״ר.** עיין לעיל רס״י שמ״ה:

כ **ך) שם. אלא במעביר ד״א ברה״ר.** עיין בהגהות הרש״ש בשבת דף ג׳ שכתב דאם העביר ב׳ אמות וזרק ב׳ אמות חייב דמצטרפי ב׳ אמות דהעברה עם הב׳ אמות דזריקה יעו״ש. א״ח או׳ ג׳ פ״ח.

כא **כא) שם. וחכמים אסרו וכו׳** גזירה אטו רה״ר. טור. ועיין לקמן סי׳ שמ״ט סעי׳ ה׳:

כב **כב) שם. וחכמים אסרו וכו׳** אבל מקום פטור מותר להעביר בו בכולו אפי׳ הוא ארוך אלף אמה. ר״ז או׳ ה׳:

כג **כג) שם. ומותר לטלטל מזו לזו וכו׳** וכ״כ לקמן רס״י שע״ב יעו״ש. מיהו בשכנה״ג כתב ע״ש הירושלמי דמים ובקעה אין מטלטלין מזו לזו אבל מים לים ומבקעה לבקעה שרי יעו״ש אמנם דעת הפו׳ אינו כן אלא כפסק הש״ע:

כד **כד) [סעיף ג׳] הקרפף יותר מבית סאתים וכו׳** מן התורה הוא רה״י גמור לכל דבר אלא שהתירו לטלטל ממנו לכרמלית שאם נאסר זה יאמרו שהוא רה״י גמור ויבואו לטלטל בתוכו בכולו ומתוך זה יבואו שאר אנשים לטלטל ברה״ר כי דומה זה לרה״ר ואעפ״י שעכשיו ג״כ הוא עושה איסור דרבנן במה שמטלטל מרה״י לכרמלית מ״מ לא אסרו זה דלא שכיח הוא ולא גזרו בו רבנן, טור וט״ז סק״ג והוא מגמ׳ עירובין ס״ז ע״ב:

כה **כה) שם הגה. פי׳ מקום שמוקף מחיצות בלא קרוי וכו׳** אבל אם הוא מקורה שרי לטלטל בכולו דלא אתי לאחלופי ברה״ר. מש״ז או ג׳ וכ״כ סי׳ שנ״ח או׳ א׳:

כו **כו) שם יותר מבית סאתים וכו׳** וסאתים בצמצום נקרא קרפף ואסור לטלטל ממנו לכרמלית מש״ז סי׳ שנ״ח או׳ א׳ ור״ל כיון דאם הוא סאתים בצמצום מותר לטלטל בכולו כמ״ש רס״י שנ״ח הו״ל רה״י אפי׳ מדרבנן ולכן אסור לטלטל ממנו לכרמלית אחר אבל ממנו ולחצר שרי כמ״ש רס״י שע״ב. יעו״ש. ושיעור ב׳ סאתים מבואר לקמן רס״י שנ״ח שהוא שבעים אמה וד״ט יעו״ש. ומהו נקרא מוקף לדירה עי״ש בסעי׳ ב׳:

כז **כז) שם. ומותר להוציא ממנו לכרמלית וכו׳** ומשמע דוקא לכרמלית אחר שרי. הא לרה״ר חייב ולרה״י אסור מדרבנן. מש״ז שם. ועיין לקמן סי׳ שע״ב סעי׳ ב׳:

כח **כח) שם. הגה. ולכן מותר ליקח מפתח מכרמלית שלפני גינה וכו׳** היינו בגינה יתרה מסאתים ולא הוקפה לדירה והבקעה לפניה מותר לעמוד לפניה וליקח המפתח מן הבקעה ולסגור אותה ולהחזיר המפתח אליו. טור. ואעפ״י שהגינה היא רה״י מה״ת לא אסרו הטלטול ממנה לכרמלית וזהו ממש הדין הנז׳ לפני זה, ט״ז סק״ד. ומ״מ מרה״י לגינה אסור כמ״ש באו׳ הקודם. מש״ז או׳ ה׳:

כט כט) **שם. שם הגה. ולכן מותר ליקח מפתח וכו'** והיינו אף שפותח פתח הגינה לפנים והמפתח שם נמי שפיר דמי דמכרמלית לקרפף שרי. מש"ז או' ד':

ל ל) **שם בהגה. ובלבד שלא יהיה ביניהם אסקופה וכו'** ר"ל שלא יהא בפתח הגינה אסקופה גבוהה יו"ד ורחבה ד' שיש עליה שם רה"י דאז אסור להכניס המפתח מהאסקופה לגינה או להוציא מגינה לאסקופה דהו"ל מטלטל מרה"י לכרמלית ומכרמלית לרה"י:

לא לא) **שם. בהגה. כגון שהיא גבוה עשרה וכו'** דאם אינה גבוה עשרה הו"ל כרמלית ומותר לטלטל מכרמלית לכרמלית כנז' וכן אם אינה רחבה ד' הו"ל מקום פטור ומותר לטלטל ממנו לכרמלית כמ"ש רה"י זה ובלבד שיהא גבוה ג' מן הארץ כמ"ש סי' שמ"ה סעי' יו"ד:

לב לב) **שם בהגה. או שיש לה שני מחיצות וכו'** דהיינו מזוזות הפתח מכאן ומכאן ר"ז או' ח':

לג לג) **שם בהגה. או שיש לו שני מחיצות וכו'** ובשלישי אמרינן פי תקרא (דהיינו המשקוף שעליה) יורד וסותם. מ"א סק"ב. והא דבהסי' שס"א כתב מור"ם ז"ל דבעינן שיהיו ב' המחיצות דבוקות זו בזו אבל זו כנגד זו לא. עיין מ"א סק"ג שכתב דהתם מירי לכתחלה. והא"ר או' ד' כתב דהתם טעמא משום מפולש לרה"ר משני צדדין משא"כ הכא דמפולש לרה"י מהני אפי' זה כנגד זה. ועוד י"ל דאף דדלת לאו מחיצה גמורה הוא שיהא סגי במחיצה א' אצלו מ"מ לענין זה הוי מחיצה להתיר בזה כנגד זה עכ"ל ומיהו בביאורי הגר"א כתב דהכא נמי מירי בדבוקות זו לזו דהפתח מחיצה אחת ומחיצה א' מצדו יעו"ש:

לד לד) **שם בהגה. שהם רחבים ארבע.** דבפחות מד' אפי' אם היו ד' מחיצות גמורות לא הוי רה"י כמ"ש סי' שמ"ה סעי' י"ט יעו"ש:

לה לה) **שם בהגה. ומשקוף עליה רוחב ד' וכו'** דאם אינו רחב ארבע לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כמ"ש סי' שס"א יעו"ש, תו"ש או' י"ב:

לו לו) **שם בהגה. ומשקוף רחב ד' וכו'** ובפתח המבוי אפי' אין המבוי מקורה כולה רק החצי החיצונה מקורה אמרינן פי תקרה יורד וסותם דכיון שיש מקום ד' משפת הקורה עד הדלת שם מבוי עליו ומצטרף עם המבוי והקורה מתירתו אף שאין בו ד' ואם הפתח פתוח אפי' אין מקום ד' עד הדלת הוי כלפנים אבל בבית אין חילוק בין פתוח לנעול דאין קורה מתרת בבית אלא א"כ רחב ד' (כמ"ש סי' שס"א) ואם ב' קורות סמוכות זו לזו פחות מג"ט אמרינן לבוד ומצטרפין לד"ט, ואם הדלת ביניהם בזמן שפתוח כלפנים ואם נעול כלחוץ. מ"א סק"ד. תו"ש או' י"ב. והוא מגמ' שבת ט' ע"א. ועין לקמן סי' שס"ה סעי' ד' ודוק:

לז לז) **שם בהגה. דאז הוי רה"י וכו'** פי' ואסור להכניס לשם מן הכרמלית שלפניה. וא"כ היה ראוי להתיר להכניס מאסקופה זו לרה"י אלא דמ"מ אסור שמא לא יהיה רחב ד' ויהיה כרמלית אף שאין רחב ד' כיון שיש לפניה כרמלית ומצא מין את מינו. ט"ז סק"ה. ועיין לעיל בהגה לסיף סי' שמ"ה:

לח לח) **שם בהגה. אעפ"י שאינה גבוה עשרה.** האסקופה וה"ה בשאינה גבוה ג' או שאין איסקופה כלל דנעשה רה"י ע"י המחיצות:

לט טל) **שם בהגה. מיהו אסור להכניס מאסקופה לרה"י וכו'** פי' אם אירע כזה אצל רה"י אסור להכניס ממנה לרה"י דחיישינן שמא לא יהיה התקרה ד' וכו':

מ מ) **שם בהגה. דחיישינן שמא לא יהיה וכו'** וה"ה דאסור להוציא מאסקופה לרה"ר אפי' אם אינו רחב ד"ט דשמא יזדמן שיהיה המשקוף ד"ט ואז הרי הוא רה"י גמורה. מאמ"ר:

מא מא) **שם בהגה. יש לה דין שלפניה.** היינו אם סמוכה לכרמלית תהיה כרמלית מטעם מצא מין את מינו כמ"ש אח"ז אבל אם סמוכה לרה"ר לא תהיה רה"ר משום שיש לה מחיצות וגם לא כרמלית משום שאין רחב ד' כ"כ בביאורי הגר"א:

מב מב) **שם בהגה. ואפי' אם גבוה שלש וכו'** ר"ל והוי מקום פטור דכיון שאין התקרה רחבה ד' מסתמא גם המחיצות אין ברחבן ד' ומקום שגבוה ג' ואין ברחבו ד' הוי מקום פטור כמ"ש סי' שמ"ה סעי' י"ט מ"מ מאחר שכל רשיות שלנו הם כרמלית אמרינן מצא מין וכו' והוי כרמלית ואסור להכניס ממנו לרה"י. אמנם מ"ש מור"ם ז"ל דכל רשיות שלנו הם כרמלית היינו לדעת י"א בסי' שמ"ה סעי' ז' דאינו נקרא רה"ר עד שיהיו ס' רבוא בוקעים בו בכל יום ועתה אינו נמצא. ומיהו כבר כתבנו שם באו' ל"ז דדעת הש"ע כסברא שהביא בסתם דלא בענין ס' רבוא בוקעים בו וא"כ לדעת הש"ע גם עתה יש לנו רה"ר יעו"ש:

מג מג) **שם בהגה. וכן אם התקרה רחבה וכו'** היינו כמין תקרה שעושין לפתח החנויות לצל שעושין רק נסרים מלמעלה ובלא מחיצות מן הצדדין:

מד **מד) שם בהגה. דינה כרשות שלפניה.** היינו אם סמוכה לכרמלית אבל אסור להכניס או להוציא ממנה לרה״י או לרה״ר דכיון שהיא מקורה יש לה דין כרמלית כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ י״ד:

מה **מה) שם בהגה. וכן בגגין שלנו וכו׳** ר״ל אפי׳ יש להם מחיצות כיון דמשופע אין אומרים פי תקרה יורד וסותם וכמ״ש סי׳ שס״א סעי׳ ב׳ ואפי׳ במחיצות רחבות ד׳ ביאורי הנר״א. ור״ל כיון שיש לו רק ג׳ מחיצות והוא משופע שאין אומרים פי תקרה יורד וסותם אפי׳ המחיצות רחובות ד׳ הו״ל כרמלית כמ״ש סי׳ שמ״ה סעי׳ י״ד. בהגה ואסור להכניס או להוציא ממנו לרה״י או לרה״ר:

מו **מו) כתב** בכלבו סוף הלכות שבת שאין אדם יכול לעמוד ברה״ר או כרמלית ולנעול ביתו ולהכניס המפתח לפנים תחת הדלת או למעלה או מן הצדדין לפי שאפי׳ משהו אסור להכניס ולהוציא מרשות לרשות. עכ״ל. והביאו ב״י סוף הסי׳ וט״ז סק״ו:

מז **מז) וכתב** המרדכי בריש שבת דמשמע מהגמ׳ דכשתינוק מביא מפתח עמו מותר ליקח המפתח ולפתוח הפתח כיון דאין המשקוף בולט ד״א (ראוי להיות ד׳ טפחים מש״ז או׳ ו׳) ברה״ר הוי כרה״ר אבל לאחר שנפתח המנעול צריך להסיר המפתח טרם שיפתח הפתח עצמו שהרי מה שיש מן הפתח ולפנים רה״י גמור הוא עכ״ל והביאו ב״י. ט״ז שם. ועיין לקמן או׳ מ״ט:

מח **מח) וכתב** שם הט״ז ראיתי רבים נכשלים באותן מקומות שאסור הטלטול מחמת שאין שם עירוב ופתח בהכ״נ הוא לצד הרחוב ואין שום חדר לפני הפתח והעכו״ם מביא המפתח יש ליזהר שלא ליקח השמש המפתח מידו עד שיהיה עם עכו״ם תחת משקוף שעל הפתח דשמא יש שם בתקרה ד׳ והוי רה״י ומטלטל מכרמלית שלפני בהכ״נ לרה״י וע״כ יקח המפתח ממנו תחת המשקוף ואח״כ יפתח המנעול ולא יפתח הפתח עד שיסיר המפתח ואח״כ יפתח הפתח דשמא אין בתקרה שחוץ לפתח ד׳ ונמצא ששם הוא כרמלית והוא מכניס מכרמלית לרה״י וע״כ יסיר תחלה המפתח ויתנהו לעכו״ם או יטמינהו בפתח בתחתיתו או מצידיו ובית שפתחו פתוח לכרמלית צריך ליזהר שלא יטלטל מן הבית ולחוץ רק עד שיעור שהפתח שוקף שם ותו לא דשמא אין בחלק החיצון ד׳ והוי כרמלית ומטלטל מרה״י לכרמלית. וראוי לאותו קהל שיעשו לפני הפתח איזה חדר שהוא רה״י ויביא העכו״ם המפתח לשם ושוב אין חשש עכ״ד. וכ״כ א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״א.

מט **מט) וכתב** עו״ש הט״ז דמשמע במרדכי שיש היתר להביא ע״י תינוק המפתח כמו ע״י עכו״ם ואע״ג דבפ׳ חרש משמע דאסור להביא ע״י תינוק התם מיירי מרה״ר שהוא דאוריי׳ אבל אנו אין לנו אלא כרמלית שהוא מדרבנן עכ״ל. ואע״ג דבסי׳ שמ״ג מבואר דלהאכילו בידים אף באיסורי דרבנן אסור אפשר דלמצות בהכ״נ יש להתיר כמו שבות דשבות ע״י עכו״ם דשרי במקום מצוה. מש״ז או׳ ו׳ וכ״כ בשו״ת חת״ס ח״ו סי׳ י״ג דמה שמתיר הט״ז דוקא לדבר מצוה אבל בלאו הכי אסור כ״א ע״י עכו״ם יעו״ש. וכ״כ בס׳ א״ח באזהרות סי׳ י״א ובשו״ת מהרי״א אסאד א״ח סי׳ פ״ד יעו״ש ואם מותר לומר לקטן להוליך הציצית או הסידור לבהכ״נ עיין לעיל סי׳ שמ״ג או׳ כ״ז:

נ **נ) שם. בהגה. וכן בגגין שלנו וכו׳** בכאן מבואר הספק שמסתפקין בו הרבה בענין הבית שיש לפניו לצד הרחוב גג בולט לרחוב ובנוי תחתיו בנסרים שקורין בל״א פי״ר ליב״ן מה דינם אם יוכל לטלטל שם מן הבית והרבה טועים לומר פי תקרה דלשם בצד הבולט לרחוב יורד וסותם והוי כאלו בנוי עד למטה לארץ ומכאן משמע להדיא דדרך שתחת הגג כרשות שלפניהם וכ״מ בנ״י בשם שה״ל בתשו׳ ט״ז סק״ז. והטעם משום דלבליעה זו אין לה מחיצות כהלכתן שאף שעמודים תחובין כנגד הבית והגג נתון עליהם והרי זה צורת הפתח שהיא כמחיצה כמ״ש סי׳ שס״ב מ״מ מן הצדדין אין שם מחיצה כלל ולכן יעמיד קנה אחד אצל כותל הבית מקצה מזה וקנה א׳ מקצה מזה מכוונים כנגד העמודים שבקצוות ויהיה הקנה עם העמוד שכנגדו מצד זה נדון משום צורת הפתח וכן בצד השני דיהיה צוה״פ מכל הג׳ צדדין וכותל הבית הוא מחיצה רביעית ואף שמן הדין א״צ אלא ג׳ מחיצות וברביעית אומרים כי תקרה יורד וסותם כמ״ש בסי׳ שס״א מ״מ טוב להחמיר ולחוש לדברי האומר שגם ברביעית צריך איזה תיקון. ואם בתים רבים עומדים זה אצל זה די להעמיד קנה א׳ בקצה הבית העומד מקצה מזה וקנה א׳ בקצה הבית העומד מקצה מזה ויערבו יחד כל הבתים. ויש מי שאומר (ט״ז סי׳ שס״ה סק״ו) שאין צוה״פ מועלת להתיר הטלטול בבליטה זו שלפני הבתים הואיל והפרוץ שבה מרובה על העומד אבל העיקר כסברא הראשונה כמ״ש סי׳ שס״ב סעי׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״ב ועיין מ״א סק״ג:

נא **נא) מנהג** הנשים שעומדים תחת משקוף החלל של פתח להצניע המפתח תחת הפתח אף שהדלת נעול והמשקיף הוא כלחוץ ואף שאין מורים כן מ״מ א״צ למחות. שו״ת הרמ״ע סי׳ קי״ב. ורמזו א״ר בסוף הסי׳:

נב **נב) ואותן** המשחקין באגוזים במקום שאין מוקף חומה והוי כרמלית וזורקין עם אגוז א׳ לשאר הוה מעביר ד״א בכרמלית ואני מסופק הואיל וזורקין פחות מג״ט לארץ ומחלוקת היא אי הלכתא כרבא דתוך ג״ט כלבוד דמי או לאו וי״ל לקילא ג״כ. מש״ז או׳ ז׳ ועיין לעיל סי׳ של״ח סעי׳ ה׳ ובדברינו

לשם בס״ד:

נג נג) **שם. בהגה דינם כרשות שלפניהם.** היינו אם סמוכים לכרמלית אבל אסור להכניס או להוציא מהם לרה״ר או לרה״י דכיון שהם מקורים יש להם דין כרמלית כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ י״ד. והוא שיהיה רחב הבליטה ד״ט דבפחות מזה לא יש עליה דין כרמלית כמ״ש סי׳ שמ״ה סעי׳ ח״י:

סימן שמז

א א) **[סעיף א׳] מן התורה אינו חייב אלא כשעוקר וכו׳** לפי שאינה נקראת מלאכה גמורה עד שיעקור חפץ מרה״י ויניחנו ברה״ר או אפכא אבל אם לא עשה אלא חצי מלאכה או שנעשית ע״י שנים שזה עוקר וזה מניח פטורים שכן דרשו חז״ל בשבת ג׳ ע״א מעם הארץ בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה יחיד ועשה אותה חייב שנים ועשו אותה פטורין ע״כ. ומ״מ מדרבנן אסור לעשות לכתחלה כל אחד חצי מלאכה כגון שזה עוקר וזה מניח שמא יבא כל אחד לעשות מלאכה שלימה וכמ״ש רש״י ז״ל בריש מס׳ שבת יעו״ש:

ב ב) **שם. אלא כשעוקר חפץ מרה״י וכו׳** ודע דשם עקירה לאו דוקא כשעוקר החפץ מע״ג קרקע ממש אלא אפי׳ אם היה החפץ מונח בבגדיו שלבוש בהן מע״ש ונטלו משם ופשט ידו לחוץ והניחו ברה״ר ג״כ חייב דמה שהיה מונח מתחלה בכיסו חשוב כמונח ע״ג קרקע דבגדים שהוא לבוש בהן בטלים לגבי גופו והנחת הגוף כהנחת חפץ דמיא וממילא כשנטלו משם חשוב עקירה. וכן כשהיה החפץ מונח בידו ברה״י מע״ש ופשט ידו לחוץ משחשיכה והניחו שם ג״כ חייב דמה שהיה מונח מתחלה בידו חשוב כמונח ע״ג קרקע דידו וגופו דבר אחד הוא וכן בכל זה לענין הנחה. מ״ב או׳ ב׳ ועיין תו׳ שבת ג׳ ע״א ד״ה מ״ט ולקמן או׳ ו׳

ג ג) **שם. אלא כשעוקר חפץ מרה״י וכו׳** גערתי על המנהג הרע אשר פשט באלו המדינות לומר לנכרי להביא שכר בשבת אפי׳ חוץ לעירוב והיהודי נוטל הכלי בידו ונותן ליד הנכרי וכן כשמביא הנכרי השכר יוצאין לקראתו ולוקח היהודי הכלי מיד הנכרי ותקנתי שלא יתן הכלי ליד הנכרי אלא יעמיד הכלי לפני הנכרי על השלחן או על הקרקע והנכרי יקח הכלי מעל השולחן או מן הקרקע וכן בחזרתו לא יקח היהודי הכלי מן הנכרי אלא יניח הנכרי להעמיד הכלי על השלחן ואח״כ יטלנו היהודי. מהר״ם מינץ סי׳ קע״ז כנה״ג בהגה״ט. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ יו״ד בהגה ובדברינו לשם או׳ קי״ג:

ד ד) **שם. או שפשט ידו לחוץ וכו׳** ואם היתה ידו למטה מג׳ הוי כאלו הניחה בארץ וחייב הרמב״ם פי״ג דין ו׳ וי״א דידו בתר גופו גריר. עיין במ״מ שם וכתב שדעת הרמב״ם עיקר יעו״ש והב״ד המ״א סק״א:

ה ה) **שם. אבל אסור לעשות כן מדרבנן.** הרב עה״ג סי׳ ק״ך כתב דמכרמלית לרה״ר שרי לכתחלה בזה עוקר וזה מניח דלא גזרינן גזירה לגזירה יעו״ש. והרב י״א בסי׳ זה כתב על זה דהוא דבר קשה להתיר דאשכחן בכמה מילי דגזרו גזירה לגזירה יעו״ש. ובס׳ מחנה ראובן בשיטתו לעירובין דף ו׳ מספרו הרבה להשיב על הרב עה״ג והביא ראיות נגד סברתו דודאי אסור יעוש״ב. מחב״ר או׳ א׳ וא״כ ה״ה מרה״י לכרמלית אסור:

ו ו) **שם. והניחו לתוך יד חבירו וכו׳** ואע״ג דבעינן עקירה והנחה ע״ג מקום ד׳ ידו של אדם חשובה לו כד׳ על ד׳ שבת ה׳ ע״א. מ״א סק״ב.

ז ז) **שם. והוציאו לחוץ וכו׳** ואעפ״י שלא הניח החפץ במקום שהוא עומד בו הואיל והוא בידו הרי הוא כמונח בארץ. הרמב״ם פי״ג דין ב׳ מ״א סק״ג:

ח ח) **שם. הוא חייב וחבירו פטור אבל אסור.** ואע״ג דאמרינן בריש שבת דהוא פטור ומותר כתב הרא״ש בפסקיו שם דלא איירי אלא מאיסורי שבת אבל אסור משום ולפני עור לא תתן מכשול והש״ס מאיסורי שבת קרי ליה פטור ומותר יעו״ש. והביאו הטור וב״י וב״ח:

ט ט) **שם. וחבירו פטור אבל אסור.** דקעבר משום לפני עור וכו׳ ואם הוא מונח באופן שאם אפי׳ לא היה בידו היה יכול ליטלו לא עבר אלפני עור ומ״מ איסורא דרבנן איכא דאפי׳ קטן אוכל נבילות ב״ד מצווין להפרישו (כמ״ש סי׳ שמ״ג) וכ״ש גדול שלא יסייע לו. הרא״ש. ונ״ל דלעכו״ם ליכא איסור לסייע במידי דאסור לו כמו אבר מן החי אם לא דקאי בענין שאינו יכול ליטלו. וכן איתא בהדיא בע״א דף ו׳ וכ״כ הר״ן רפ״ק וספ״ק דע״א. וכ״כ התו׳ בקידושין דף נ״ו יעו״ש. וכתבו שם התו׳ בע״א דף ו׳ דאסור להושיט למומרים דבר אסור. ואסור להשאיל לאדם כלי מלאכה אם הוא חשוד לעשות מלאכה בשבת אם לא שיש לתלות שיעשה בה מלאכת היתר ודוקא בדבר המצוי אבל בדבר שאינו מצוי אסור אם לא מפני דרכי שלום. ואפי׳ בעכו״ם אסור לסייעו בדבר שנצטווה. דרך ארץ לומר לאדם שעוסק במלאכה תצלח מלאכתך (שבת פ״ט) ואפי׳ לעכו״ם אבל מי שעוסק במלאכת איסור אסור לומר לו כך. גיטין סוף פ״ה. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ה׳:

י י) **שם. ואפי' אם העומד בחוץ הוא עכו"ם וכו'** וכתבו התו' שאם החפץ של העכו"ם שרי והרא"ש אסר אפי' אם החפץ של העכו"ם שהרואה אינו מכיר אם הוא של עכו"ם. ב"י. וכ"כ בש"ע לעיל רס"י שכ"ה יעו"ש:

יא יא) **שם. והניחו ביד חבירו וכו'** ואם יד חבירו למעלה מיו"ד פטור דמקים פטור הוא. ויש חולקין. מ"מ פי"ג דין ב' מ"א סק"ה:

יב יב) **הזורק** ונעקר חבירו ממקומו וקבלה פטורין. ואם רץ הוא עצמו וקבלה ה"ז ספק אם חייב שאין ההנחה גמורה עד שינוח במקום שהיה לנוח בשעת עקירה. הזורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע או מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע פטור. ואם הלך החפץ ב' אמות ברה"ר זה וב' אמות ברה"ר זה חייב (אע"ג שרה"י באמצע ולא אמרינן קלוטה כמו שהונחה. יא"פ) המושיט מרה"י לרה"י דרך רה"ר בדיוטא א' (ר"ל בצד אחד של אורך רה"ר) אפי' למעלה מיו"ד חייב בב' דיוטות (ר"ל בב' צדדי רה"ר) פטור. פשט ידו לפנים ונטל מים מע"ג גימא חייב שהמים כגוף אחד הן ואם נטל פירות או שמן מע"ג המים פטור שהרי לא עקר מע"ג מקום ד' שלא נחו על הארץ. מ"א סק"ה. והוא מהרמב"ם פי"ג. וה"ה אם היה כלי צף ע"ג מים ופירות בתוך הכלי ולקח מן הפירות והוציא פטור. הרמב"ם שם. ועיין לעיל סי' שמ"ו או' ט' ואו' יו"ד:

סימן שמח

א א) **[סעיף א'] בתוך עשרה וכו'** דאילו למעלה מיו"ד מקום פטור הוא. ב"י. ובכל גוונא יכול להחזירה. לבוש. ואפי' מזיד וחצר אחרת. מש"ז:

ב ב) **שם. בתוך עשרה וכו'** וכתבו התו' בשבת ג' ע"ב ד"ה כאן אבל למעלה מיו"ד לכתחלה נמי מותר להוציאה ואם הוציאה מתחלה דרך מטה מיו"ד מותר להחזירה למעלה מיו"ד אבל הרשב"א בס' עה"ק ובחידושיו הוכיח דאם הוציאה מתחלה דרך מטה מיו"ד אסור להחזירה דרך מעלה מיו"ד ולהוציאה לכתחלה למעלה מיו"ד אסור דחיישינן דילמא שדי להו. וכן הסכים רבו יעו"ש ער"ה או' א' וכ"כ הר"ז או' א' דאם הוציאה בתוך יו"ד אסור להחזירה אפי' דרך מעלה מיו"ד:

ג ג) **שם. מותר להחזירה לאותו חצר וכו'** דלא גזרו שמא פעם אחרת ישליכם לרה"ר כיון דלא נתקיימה מחשבתו שנתכוון לפנות הפירות מחצר זו אבל להחזירם לחצר אחרת אסור דאי שרית ליה כיון שנתקיימה מחשבתו חיישינן דילמא זימנא אחריתי שדי להו לרה"ר. ב"י וב"ח. וה"ה אם הוא ברה"ר והכניס ידו בפנים מלאה פירות יחזירנה לרה"ר יא"צ להמתין עד שתחשך. שה"ג בהגמ"ר פ"ק דשבת או' א' פת"ע או' ג':

ד ד) **שם. ואסור להושיטה לחצר אחר.** הרמב"ם פי"ג דין ך' כתב דוקא כשהיתה כוונתו מתחלה להוציאה לחצר ההוא אסור להכניסה לשם כדי שלא תתקיים מחשבתו שחשב בשעת שגגה אבל ברש"י משמע דאפי' נתכוון להוציאה לרה"ר אסור להושיטה לחצר אחרת דחיישינן דילמא זימנא אחריתי שדי להו לרה"ר יעו"ש. וכששני החצירות בדיוטא אחת (ר"ל בשורה א' של אורך רה"ר) לכ"ע אסור כמ"ש סס"י שמ"ז וכ"ה בתו' מ"א סק"א. והטעם משום דבדיוטא א' איכא איסורא דאורייתא ואפי' למעלה מיו"ד כמ"ש סי' שמ"ו או' ט' יעו"ש:

ה ה) **שם. ואסור להושיטה לחצר אחר.** אפי' שלו או שנתערב ואף שלא היתה כוונתו מתחלה להוציאה לחצר זו דמ"מ נתקיימה מחשבתו לפנותו מחצר זה וכ"מ מפירש"י ור"ן ור"י. א"ר או' ב':

ו ו) **שם. ואם במזיד אסור וכו'** דקנסוהו רבנן הואיל ועבד איסורא ותהא כך ידו פשוטה עם הפירות עד שתחשך במו"ש. ב"ח: עו"ש או' א' ואפי' הוציאה מבע"י קנסוהו הואיל ולא החזירה קודם שבת תו"ש או' ג':

ז ז) **שם. וי"א דהני מילי וכו'** פי' הא דאמרינן הכא דאם במזיד אסור להחזירה אפי' לאותה חצר היינו דוקא בשהוציאה מבע"י וכו' עו"ש או' ב' והא דכתב זה הש"ע בשם י"א לפי שכתב בב"י דמדברי רש"י נראה דאפי' הוציאה משחשיכה נמי אסור להחזירה יעו"ש. וכ"נ מסתמיות דברי הש"ע שהוא כדעת רש"י ועיין באו' שאח"ז:

ח ח) **שם. וי"א דהני מילי וכו'** וכן נ"ל עיקר שהרי תו' ורמב"ן ורשב"א והרא"ש והטור וריו"ו פסקו הכי ועוד דבמגיד פי"ג משמע שכן דעת רמב"ם. א"ר או' ג' וכן התם ח"א כלל נ"ג או' כ"ג כדעת י"א אלא שכתב דאם הוא סמוך לחשיכה במו"ש במויד קנסינן ליה יעו"ש אמנם הר"ז סתם להחמיר כסתם דברי הש"ע וכתב בקו"א או' א' שכן הוא משמעות הש"ע שהעיקר כסברא א' שהביא בסתם כנודע יעו"ש:

ט ט) **שם. וי"א דהני מילי כשהוציא מבע"י** דבזה ליכא למיחש שמא יקשה עליו שתהיה ידו תלויה עד שתחשך וישליך הפירות מידו דהא אף אם ישליך אותם מידו לא יבא לידי איסור סקילה דלא יעשה אלא הנחה בלא עקירה אבל כשהוציא משחשיכה דאז איכא למיחש שאם יקנסו אותו שיהיה ידו תלוי

עד מו״ש ישליכם מידו ויבא לידי איסור חיוב חטאת או סקילה ולכך התירו לו להחזירה לאותו חצר כיון דליכא בזה איסור דאורייתא. ב״י תו״ש או׳ ד׳:

י **י) שם. אבל אם הוציאה משחשיכה מותר להחזירה וכו׳** דוקא להחזירה לאותו חצר אבל לחצר אחרת אסור דהשתא לא חיישינן שמא ישליכם מידו כ״פ הרשב״א וכן הבין הרא״ש מדברי הרי״ף שסתם. ער״ה או׳ ב׳:

יא **יא) שם. ויבא לידי חיוב חטאת.** כלומר איסור דחטאת דחיוב ליכא אלא א״כ תחלתו וסופו שגגה. מ״א סק״ג. תו״ש שם:

יב **יב) שם. אבל אם הוציאה לכרמלית וכו׳** דבכרמלית לא גזרו דא״כ הו״ל גזירה לגזירה. ב״י. לבוש. מ״א סק״ד

יג **יג) שם. בכל גוונא מותר להחזירה.** וכתב שם המ״א דקאי אשוגג ומותר להושיטה אפי׳ לחצר אחרת אבל במזיד אסור מטעם קנס ולא מטעם גזירה יעו״ש. וכ״כ הר״ז באו׳ א׳ ואו׳ ג׳ אבל הא״ר או׳ ד׳ כתב דבין בשוגג ובין במזיד שרי דלא קנסו אלא היכא דיש גזירה דאתי לאיסור דאו׳ אבל בזה אף שיעשה בשבת ליכא איסור דאו׳ אבל לחצר אחרת אסור דגזרינן דזימנא אחריתי שדי לרה״ר וכתב דכן מבואר בלשון הש״ע ולבוש שכתבו בכל גוונא מותר להחזירה ואי לחצר אחרת לא שייך לשון להחזירה אלא להושיטה או להכניסה יעו״ש. וכ״כ הח״מ. וכ״ה דעת האחרונים:

יד **יד) המפנה** חפצים מזוית לזוית ונמלך להוציאן פטור שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך. מ״א סק״ד. והוא מהרמב״ם פי״ג דין י״ב:

טו **טו) היה** קנה מונח על הארץ והגביה הקצה האחד והקצה השני מונח בארץ והשליכו לפניו וחזר והגביה החצה השני שהיה מונח בארץ והשליכו לפניו אפי׳ כל היום כולו פטור שהרי לא עקר החפץ כלו מן הארץ. ואם משך החפץ וגררו על הארץ מתחלת ד״א לסוף ד׳ חייב כשהמגלגל עוקר הוא. מ״א שם ע״פ הגהת יא״פ והוא מהרמב״ם שם דין י״א. וי״א שאם יגלגל אדם חבית או כלי אחר עגול ברה״ר פטור משום דלא עקר כוליה כמו הקנה ומ״מ פטור אבל אסור הוא. כל בו דף כ״ב ע״ג והביאו א״ר או׳ ו׳:

סימן שמט

א **א) [סעיף א׳] כל אדם יש לו ד״א וכו׳** דכתיב שבו איש תחתיו כתחתיו. וכמה תחתיו גופו ג׳ אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דברי ר״מ ר׳ יהודה אומר גופו ג׳ אמות ואמה כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניח תחת מראשותיו מאי בינייהו איכא בינייהו ד״א מצומצמות עכ״ל הגמ׳ ופירש״י לר״י מצומצמות ולר״מ גדולות דפישוט ידים ורגלים יותר מאמה הוא עכ״ל אבל הרי״פ והרא״ש כתבו לר״י מרווחות וק״ל כר״י כידוע דר״מ ור״י הלכה כר״י וכ״פ הטור. אבל דעת הש״ע שלא העתיק דברי הטור משמע דס״ל כדעת הרמב״ם שכתב בב״י דבהא לא פסק כר״י ואלו ד״א הוו מצומצמות יעו״ש וכ״כ הב״ח דהש״ע נמשך אחר דברי הרמב״ם. וכ״כ המ״א סק״א. וכ״כ התו״ש או׳ א׳ אלא שכתב דאנן ק״ל כהטור יעו״ש. אמנם הר״ז או׳ א׳ פסק כדעת הש״ע דאלו הד״א מצומצמות וכ״פ ח״א כלל נ״ג או׳ ח״י. וכ״ה דעת האחרונים. ועיין לקמן או׳ ז׳:

ב **ב) שם. שיכול לטלטל בהם.** היינו שיטול החפץ מכאן ולהניחו בכאן והכל בתוך ד״א אבל להוליכו חוץ לד״א אעפ״י שעושה הנחה בינתים דהיינו שמניחו ונועלו בכל פחות מד״א אסור כמ״ש לקמן סעי׳ ה׳:

ג **ג) שם. ומודדין לו באמה שלו.** דאי לאו הכי עוג מלך הבשן מה תהא עליו. גמ׳:

ד **ד) שם. באמה שלי.** הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ר״ז או׳ א׳ ומי שגופו ארוך יש לו ד״א באמתו הארוכה. רש״י:

ה **ה) שם. באמה שלי.** היינו הזרוע. מ״א סק״ב. והיינו ממרפוקו עד ראש אצבע הארוכה הנקראת אמה על שם זה. ר״ז או׳ א׳:

ו **ו) שם. ואם אמתו קטנה וכו׳** ואיבריו גדולים (ר״ל עבים) שלא יספיקו לו ד׳ אמותיו. טטר מ״א סק״ג:

ז **ז) שם הגה. ועיין לקמן סי׳ שצ״ו.** ר״ל דשם בהגה סעי׳ א׳ כתב דאלו ד״א מודדין לו מרווחות יעו״ש. ומיהו עיין א״ר או׳ א׳ שכתב דבסי׳ שצ״ו לענין תחומין נאמר וראיה לזה שלא כתבו רמ״א ולבוש הכא אבל להעביר ברה״ר יש להחמיר ולשער במצומצמות יעו״ש. ועיין לעיל או׳ א׳:

ח **ח) [סעיף ב׳] ד״א שאמרו הן ואלכסונן וכו׳** דהכי איתא בגמ׳ המעביר ד״א ברה״ר אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסונן:

ט **ט) שם. הן ואלכסונן וכו׳** כלומר דשיעור ד״א הוא הם ואלכסונן שאינו חייב אלא אם טלטל כשיעור שעולה אלכסונן של ד״א ולא מיבעיא אם טלטל לאלכסון העולם דפשיטא דאינו חייב מפחות משיעור אלכסון אלא אפי׳ אם טלטל לרבוע העולם ממזרח למערב או מצפון לדרום נמי אינו חייב בפחות

משיעור אלכסון. עו״ש א׳ ב׳:

י י) **שם ויש מי שאומר וכו׳** הוא דעת הרמב״ם וס״ל דמדקאמר בגמ׳ אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסונן משמע דאיסור מיהא איכא וכ״מ דאם לא כן למה לא עשו חז״ל שום סייג בזה. תו״ש או׳ ג׳:

יא יא) **שם. ויש מי שאומר וכו׳** וכן הסכימו הב״ח והנ״ץ. א״ר או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳ וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דהיכא שסותם הש״ע לקילא ואח״כ מביא י״א לחומרא אעפ״י שדעתו לפסיק כסתם מ״מ חושש לדעת הי״א לכתחלה:

יב יב) **שם. פטור אבל אסור.** אבל פחות מד״א גם איסורא ליכא. עו״ש או׳ ב׳ ומותר לכתחלה אפי׳ ליטול מתחלת ד׳ ולהניח בסוף ד׳ רק שלא יוציא חוץ לד״א. ר״ז שם:

יג יג) **שם. פטור אבל אסור.** ועיין בבאורי הגר״א שכתב דגם להרמב״ם היכא שבירר לו ד״א לטלטל בהם מותר לטלטל באלכסונן אף שעולה עד ה׳ אמות וג׳ חומשין ולא קפליג על סברא ראשונה רק ברוצה לטלטל במישור ולא באלכסונן או שלא ייחד לו מתחלה ד״א לטלטל בהם דאז אין לו לעלטל רק עד ד״א בלא אלכסון יעו״ש:

יד יד) **שם פטור אבל אסור.** ודע שהמעביר חפץ ד״א ברה״ר הן ואלכסונן דחייב היינו חוץ ממקום הנחת החפץ דהיינו שעקר החפץ ממקומו והעבירו ד״א ואלכסונן והניחו חוץ משיעור זה אבל אם הניחו בתוך שיעור זה ואפי׳ מקצתו של החפץ פטור דהא לא העביר ד״א ואלכסונן בשלימות כן מוכח מדברי הרמב״ם פי״ב דין י״ט יעו״ש:

טו טו) **[סעיף ג׳] מותר לו לאדם לעקור חפץ מרה״ר וכו׳** ופשוט שזה אינו מועיל אלא לענין טלטול חוץ לד״א ברה״ר או בכרמלית אבל לא להוציא מרה״י לכרמלית ט״ז סק״א. א״ר או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. ר״ז או׳ ה׳ וע״כ קראתי תגר על מה שראיתי באיזה קהילות בשבת שנותנין ס״ת לבהכ״נ והולכין דרך הרחוב שהיא עכ״פ כרמלית ונושאין אותה ע״י הושטה מאחד לחבירו בפחות מד״א ועושין איסור במה שמוציאין אותה מן הבית לרחוב דלזה לא מהני הושטה וע״י עכו״ם ודאי אסור להוציאה מן הבית והו״ל מצוה הבאה בעבירה לדעתי. ט״ז שם. מיהו המו״ק חולק עליו ומתיר בפשיטות יעו״ש, אבל הרשב״ץ בתשו ח״ב סי׳ רפ״א כתב לומר לעכו״ם להביא חפצים מבית לבית בלא עירוב אסור אפי׳ לדבר מצוה ואפי׳ אמרו לו קודם שבת יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ג׳ ואו׳ ד׳ וכ״כ לעיל סי׳ שכ״ה או׳ קי״ח יעו״ש. וע״כ הנכון הוא במקום שאין עירוב שיוליכו הס״ת לבהכ״נ מע״ש כדי להנצל מחשש איסור:

טז טז) **וכתב** עו״ש הט״ז דכשנושאין בשבת תינוק למול יש להתיר שיוציא עכו״ם התינוק מן הבית דלא להוציאו מרה״י לכרמלית ואח״כ יטלטלוהו ישראל בפחות פחות מד״א וכן כשיכניסוהו לבהכ״נ צריך שיכניסו עכו״ם דהוה מכניס מכרמלית לרה״י עכ״ל וכבר כתבנו בזה לעיל סי׳ של״א או׳ ג״ן ואו׳ ד״ן קחנו משם:

יז טוב) **וכתב** הכנה״ג ביו״ד סי׳ רפ״ב בהגה״ט או׳ י״ד בשם תשו׳ הרדב״ז כ״י וז״ל מקום שנוהגים להוציא הס״ת לקראת ההגמון אם אפשר לדחות הדבר או לרצות במעות שלא להוציאו בשבת או להוליכו פחות פחות מד״א ולהוליכו אנשים הרבה זה נותנו לחבירו וזה לחבירו מוטב ואם א״א בכל אלה רואה אני להוליכו ע״י עכו״ם ולא על ידי ישראל שאין כבודו של הס״ת שיחללו עליו את השבת עכ״ל יעו״ש. ומ״מ ספרי הסידורים וחומשים דהם מדפוס והטליתות נהגו קולא על ידי גוי אי דיש קולא לפי מ״ש מהרשד״ם והרב בני חיי כנודע ואי מצד דלא סגי בלא״ה. רו״ח:

יח חי) **שם. וחבירו לחבירו וכו׳** משמע שצריך לטלטלו ע״י הרבה בני אדם כל אחד פחות מד״א אמנם המש״ז בסי׳ רס״ו או׳ ד׳ כתב דלאו דוקא הרבה כ״א שני בנ״א יכולין לעשות זה והבאנו דבריו לעיל סי׳ רס״ו או׳ ל״ב יעו״ש. ואפשר דדוקא התם דאיירי ברחוב שהוא כרמלית די בב׳ בנ״א אבל ברה״ר יש להחמיר:

יט יט) **שם. וחבירו לחבירו שאצלו וכו׳** וכשנותן אחד לחבירו בפחות מד״א א״צ לישב או לפוש שום אחד מהם דבכל אחד ואחד הוה מעשה חדש כמ״ש לעיל סי׳ רס״ו או׳ ל״ד ועי״ש או׳ ל״ג:

כ ך) **שם. ובלבד שלא יוציאנו חוץ מתחום שלו.** פי׳ לא יוציא החפץ שיש לו בעלים מתחום שלו ממקום שקנה שביתה דהיינו במקום שבעליו קנו שביתה שם וא״כ מאה מילין לאו דוקא קאמר או בחפץ של הפקר שאין לו תחום לפי שאינו קונה שביתה כלל דהשתה אפי׳ מאה מילין דוקא וה״ה יותר. ב״ח. והיינו כשלא נתכוון לזכית בהם דאל״כ הו״ל כרגלי הזוכה תחלה. תו׳ עירובין צ״ז ע״ב. תו״ש או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ ת״א:

כא כא) **שם. ויש מי שאוסר.** הוא דעת הרמב״ן (הביאו ב״י) דס״ל דאסור לעשות כן מדרבנן משום דאוושא מילתא טפי וקילא גדולה היא ואתי להעביר ד״א ברה״ר להדיא. תו״ש או׳ ו׳ והא דלעיל סי׳ ש״א סעי׳ מ״ב סתם להתיר לטלטל בפחות פחות מד״א בהמוצא תפילין התם לצורך מצוה והכא מיירי לדבר הרשות. עו״ש או׳ ג׳ וכן בסי׳ רס״ו סעי׳ ז׳ התירו למי שהחשיך בדרך לטלטל כיסו פחות פחות מד״א התם נמי משום דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו וחיישינן דילמא אתי לאייתוי. ד״א ברה״ר וכמ״ש שם או׳ ל״א לא כן הכא דמיירי בדבר שאינו חושש לו כל כך כתב היש מי שאוסר כדי לחוש לו לכתחלה. וז״ש בהגה ועיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ מ״ב ר״ל דשם סתם להתיר כדיעה ראשונה משום צורך מצוה ודוק:

כב כב) **[סעיף ד׳] כגון שיש ביניהם ששה אמות וכו׳** היינו למ״ד שד״א שיש לו לאדם יכול לברור לאיזה רוח שירצה כמ״ש לקמן סי׳ שצ״ו ולכן כשיש ביניהם ו׳ אמות הרי שני אמות שבאמצע של שניהם ולפיכך יכולין כל אחד להביא הא כל מתוך ד״א שלו באותן ב׳ אמות שבאמצע ולאכול. ועיין מחה״ש סק״ה ומ״א רס״י שצ״ו ובדברינו לשם בס״ד:

כג כג) **שם. כגון שיש ביניהם ו׳ אמות וכו׳** ולפי מ״ש רמ״א סי׳ שצ״ו דד״א שיש לו לאדם הוא באמצען ב׳ מכל צד צ״ל דמיירי שיש ביניהם ג׳ אמות ואז באמה האמצעית שניהם רשאים לטלטל דשם שניהם מובלעים. מ״א סק״ה ומחה״ש:

כד כד) **שם. ובלבד שלא יוציא וכו׳** דחפציו כרגליו. דתנן הבהמה והכלים כרגלי הבעלים וכל ד״א דכל אחד שוינהו רבנן לגביה כרה״י ואסור להכניס ולהוציא מחוצה להן. רש״י.

כה כה) **שם. והאמצעי מובלע ביניהם וכו׳** שהוא עומד באמצע השמונה אמות ואם ירצה יכול לטלטל ב׳ אמות מצד זה:

כו כו) **[סעיף ה׳] אסור להוליך חפץ וכו׳** דחיישינן שמא יבא להוליך ד״א דזימנין דלאו אדעתיה ואתי לאייתינהו ד״א ברה״ר והוא אחת מי״ח דברים שגזרו בעליית חנניה בן חזקיה כמ״ש פ״ק דשבת וכתבו התוס׳ (עירובין ל״ד ע״א) דאפי׳ ביה״ש גזרו. ומיהו ה״ד לדבר הרשות אבל לדבר מצוה כגון אם מצא תפילין מוטלין בבזיון דמותר לטלטל פחות מד״א כמ״ש לעיל סי׳ ש״א סעי׳ מ״ב וה״ה מי שבא בדרך ועמו כיס של מעות כמ״ש לעיל סי׳ רס״ו וה״ה אם מצא קיץ ברה״ר בשביל היזק רבים כמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ ח״י. עו״ש או׳ ד׳:

כז כז) **שם. אסור להוליך חפץ וכו׳** ואם עמד תוך ד״א לתקן משאוי הוי כמהלך וחייב אלא א״כ עמד לפוש. מ״א סק״ו. ואפי׳ לא עמד לפוש כ״א להתיר ההליכה שלא יהא ד״א בפעם אחת מ״מ אין בזה חיוב. מחה״ש ומיהו דעת רי״ו שהביא בב״י שאם לא ישב בכל פחות מד״א אעפ״י שעמד חייב יעו״ש והיינו אם עמד כדי שלא יעשה איסור אבל מתכוין באמת לעמוד לפוש גם לרי״ו מהני. תו״ש או׳ ט׳ וכבר כתבנו ע״ז לעיל סי׳ רס״ו או׳ ל״ג יעו״ש:

כח כח) **שם. פחות פחות מד״א.** ה״ד אם רוצה להוליכו יותר מד״א אבל בתוך ד״א שרי ליטול החפץ מכאן ולהניחו בכאן כמ״ש לעיל או׳ ב׳ וכתב בא״א מהגה״ק שאם היה תחלה דעתו שלא לטלטל רק תוך ד״א ועשה הנחה ואח״כ נמלך בדעתו ובוחר לטלטל עוד פחות מד״א שרי דאז הו״ל כמתחיל בטלטול יעו״ש. והביאו א״ח או׳ ב׳:

כט כט) **שם. ואפי׳ ביה״ש ואפי׳ בכרמלית.** משמע מדברי הש״ע דאפי׳ ביה״ש והוא בכרמלית אסרו עו״ש שם. וכ״כ התו״ש או׳ יו״ד. ברכ״י או׳ ב׳ והט״ז סק״א כתב דבתרתי לטיבותא דהיינו ביה״ש ובכרמלית לא החמירו כ״כ דהוי תרתי דרבנן. והביאו א״ר או׳ ח׳ והתו״ש שם כתב עליו דאין דבריו מוכרחים די״ל דלא חלקו חז״ל אבל הר״ז או׳ ג׳ פסק כדברי הע״ז. ומיהו מ״ש שם הא״ר דעיקר איסור זה דאסור לטלטל בכרמלית פחות פחות מד״א שלא מצא בשום פוסק קדמון עיין בברכ״י שם שכתב שכן ראה להרשב״ץ ח״ב סי׳ רפ״א שכתב בפשיטות דלטלטל במבוי שאין בו עירוב פחות פחות מד״א אינו מותר שלא התירו אלא למי שהחשיך וכו׳ יעו״ש. והישי״ע או׳ ג׳ כתב הרי הוא מבואר בש״ס דעירובין גבי כותל שבין ב׳ חצרות דהחמירו יותר ברשיות דרבנן דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יעו״ש:

סימן שנ

א א) **[סעיף א׳] שאינם צריכים לו וכו׳** כגון שנוטל מפתח שברשות אחרת ופותח שם באותה רשות אחרת שא״צ למפתח ברשות שהוא עומד אבל חפצים שצריכים לו ברשות שהוא עומד אסור לטלטלם דחיישינן שמא ישכח וימשכם אצלו, ב״י:

ב ב) **שם. שאינם צריכים לו וכו׳** ואפי׳ הם כלים נאים. עה״ק להרשב״א:

ג ג) **שם. ובלבד שלא יעבירם ד״א.** פי׳ אעפ״י שהוא עומד בהר״י רק שבידו מוליך חפץ ד״א ממקום זה שהוא מונח עד סיף ד״א ברה״ר. ט״ז סק״א.

ד ד) **שם. ובלבד שלא יעבירם ד״א.** ואם העביר פטור מפני שהוא ברשות אחרת. כ״כ בהרמב״ם ריש פט״ו. אבל הראב״ד שם השיג עליו וכתב שהוא חייב וכ״כ המ״מ שם אלא שכתב שגם בקצת ספרי הרמב״ם כתוב שהוא חייב יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״א שהוא חייב כדברי הראב״ד והמ״מ. וכ״כ א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ומשמע דאף אם העביר למעלה מיו״ד חייב. א״ר שם. וכ״ה ברש״י עירובין צ״ע ע״א וכתב שם הטעם דבתר הנחה ועקירה אזלינן והרי נטלו מתחלת ד׳ והניחו לסוף ד׳ יעו״ש ור״ל כיון דהעקירה וההנחה היא בתוך יו״ד אע״ג דהעברה היתה למעלה מיו״ד דרך מקום פטור חייב, ועיין הרמב״ם פי״ב סוף דין י״ד ודו״ק:

ה ה) **שם. ליטול מפתח ברה״י וכו׳** ומיירי כגון שיש לפני הפתח תקרא רחב ד׳ שיש לה מחיצות בענין שהיא רה״י והמפתח מונח שם ונוטלו ופותח בו הדלת, ועיין לעיל סי׳ שמ״ו סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ל״ג:

ו ו) **שם. וכן מרה״י לרה״ר.** היינו שעומד ברה״י ולוקח המפתח המונח ברה״ר ופותח בו החנות שפתחו לצד רה״ר בתוך ד״א של המפתח:

ז ז) **שם. למקום שהוא שותה.** ואע״ג כששותה הוי הכנסה כמו משתין ורוקק בסעי׳ ב׳ י״ל כיון שנותנן בפיו הוי מקום פטור כיון שהוא במקום אחד ופיו במקום אחר משא״כ במשתין ורוקק. מ״א סק״ב. ור״ל דשם מיירי דהפה והאמה הם באותו רשות שגופו שם ולכך נגררין אחר הגוף מחה״ש:

ח ח) **שם. דכיון שהוא צריך לאלו המים וכו׳** וכן כל כיוצא בזה באוכלין ומלבושין לפי שהם חפצים הצריכים לו במקומו. א״ר או׳ ב׳ חו״ש או׳ ב׳ ר״ז או׳ ב׳ ודעת הרמב״ם (הוא דעת היש מפרשים שהביא בש״ע) דוקא בתרתי לריעותא הוא דאסור כגון כלים נאים ושתיה כדמסיק בש״ע. תו״ש שם:

ט ט) **שם. ולשתות בכרמלית וכו׳** הטעם דכרמלית גופא אינו אסור אלא מדרבנן ולא שייך למיגזר שמא יביאם אליו שלא יבא אלא לאיסור דרבנן. עו״ש או׳ א׳:

י י) **שם. ויש מפרשים וכו׳** וראוי להחמיר כסברא ראשונה. כמ״מ פט״ו דין ב׳ וכן עיקר למעיין בפו׳ ראשונים א״ר או׳ ג׳ וכ״ה דעת הש״ע לפסוק כדיעה שמביא בסתם כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳:

יא יא) **[סעיף ב׳] וישתין או ירוק וכו׳** ואם השתין ורק חייב ואע״ג דבעינן עקירה והנחה מע״ג מקום ד׳ מחשבתו משויא ליה מקום. וכן אם זרק ונח בפי הכלב או בפי הכבשן חייב דמחשבתו משויא ליה מקום. עירובין צ״ט ע״א. והביאה מ״א סק״ג, וכתבו שם התו׳ דדוקא בכה״ג דנהנה באותו מקום טפי מבמקום אחר כגון בפי הכלב שיאכלנה ובפי הכבשן שתשרף שם וכן השתין ורק אבל זרק על המקלות או על שום דבר (שאינו רחב ד׳) אפי׳ במתכוין לא אמרו מחשבתו משויא ליה מקום עכ״ל והביאו מחה״ש:

יב יב) **וכן** כשעומד ברה״ר והשתין או רק ברחוק ד״א דחייב. א״ר או׳ ד׳.

יג יג) **וכתב** בשה״ג בשם הריא״ז דאם עומד ברה״י ומשתין ומתגלגלין ויורדים ברה״ר אסור ונ״ל דאם מהגלגלים לכרמלית מותר שלא גזרו כחו בכרמלית ע״כ. וכן מצאתי בעה״ק דף ח״י והוסיף וכן משתין בר״ה ומתגלגלין לרה״י אסור. ודוקא במשתין בפי הביב החפור ברה״י ופתוח לרה״ר ואינו מכוסה או אפי׳ מכוסה ואינו משוך ד״א דאם לאו מותר שכבר ביארנו שכל החצר שיש בה ד״א שופך ונוחן לה אפי׳ כוריים ואפי׳ בימות החמה ואפי׳ שלא עשה לה גומא ע״כ, א״ר שם. ועיין לקמן סי׳ שנ״ה ושנ״ז סעי׳ ב׳:

יד יד) **שם. וישתין או ירוק ברה״י.** לשפוך מאומה בשבת דרך חלק ואעפ״י שהוא בעירוב איני יודע איסור בדבר אם לא מפני שמא הנשפך ילך חוץ לעירוב. מהרי״ל בדרשותיו הלכות עירובין. שכנה״ג בהגה״ט:

טו טו) **שם. או בכרמלית.** דכיון דמרשות לרשות איכא איסורא דאו׳ ממילא בכרמלית איכא איסורא דרבנן:

טז טז) **שם. אפי׳ אם הוציא פיו וכו׳** בעיא שם בגמ׳ אי אזלינן בתר עקירה מן חלל הגוף שהוא ברה״י וחייב או בתר יציאה מפי האומה ופטור וסלקא בתיקו ופסקו הפו׳ לחומרא:

יז **טוב) שם.** אפי׳ אם הוציא פיו וכו׳ ואם הוציא לכרמלית כתב בביאורי הגר״א לפי מ״ש הרי״ף פ״ו דשבת וש״ע לעיל הי׳ ש״ג סעי׳ כ״ג הכא נמי בכרמלית מותר. ועיין בדברינו לשם או׳ ק״ו

יח **חי) [סעיף ג׳] רוקו שנתלש מפיו וכו׳** דכיון דלמשדייה קאי משאוי הוא. ב״י בשם רש״י:

יט יט) **שם. רוקו שנתלש מפיו וכו'** והוא שנתעגל ונתהפך בפיו. א"ר או' ה' וכיחו (היינו ליחה עבה היוצאת ממי שאינו בריא) אע"ג דלא נתהפך נמי אסור, מש"ז:

כ כ) **שם. רוקו שנתלש מפיו וכו'** לא יאכל אדם שומשמין בשבת וכיוצא בו לאחר אכילתו שמא יצא לרה"ר ומאכל בפיו. ס"ח סי' רס"ה. וזה דוקא במקום שאין שם עירוב צוה"פ אבל במקום שיש עירוב ואינו רגיל לצאת חוץ לעירוב אין להחמיר. א"ח או' ב' ועיין לקמן או' כ"ב.

כא כא) **שם. יש מי שאומר וכו'** הא דכתב זה הש"ע בשם יש מי שאומר היינו משום דלא כתב זה בב"י אלא משם הטור והרמב"ם חולק אבל ראיתי שרוקח וס' יראים וראב"ן ור"ן וס' צל"ד וס' הזכרון דפסקו הכי א"ר או' ה'.

כב כב) **שם. שלא ילך ד"א ברה"ר וכו'** וה"ה בכרמלית. ב"ח ר"ז או' ד' וכן מרשות לרשות לא ילך עד שירוק. ומ"מ אין למחות ביד המקילין בכרמלית כיון שיש מתירין אפי' ברה"ר:

סימן שנא

א א) **[סעיף א'] לא יעמוד ברה"ר ויחבר ידו למזחילה וכו'.** גגין שלהן חלקים היו וטחין בטיט ומרזבין קטנים הרבה היו לגג להוציא המים ונותנין למטה מהם דף כנגד אורך הכותל בשיפוע וכל המרזבין שופכין עליו והוא מביא כל המים למקום אחד שלא יזיקו את הכותל. רש"י, וזה הדף הנתון לאורך הכותל ששופכין עליו המרזבין קרוי מזחילה על שם שזוחל ומוליך המים למקום אחד:

ב ב) **שם. ויחבר ידו למזחילה וכו'** וה"ה שלא יחבר פיו או כלי למזחילה רש"י:

ג ג) **שם. ויחבר ידו למזחילה** וה"ה שלא יחבר ידיו לכותל ויקלוט מעל גבו. הרמב"ם פט"ו דין ג':

ד ד) **שם. בתוך ג"ט סמוך לגג וכו'** דכיון שהמזחילה היא בתוך ג"ט סמוך לגג הו"ל לבוד לגג וכשמקבל ממנה המים חשיב כאלו קבלם מן הגג עצמו ואסור ולא מיבעיא אם ראש המזחילה שמשם מקבל המים בידיו הוא למעלה מיו"ד דפשיטא דאסור דהמזחילה עצמה רה"י היא ומוציא המים מרה"י לרה"ר אלא אפי' ראש המזחילה למטה מיו"ד הוא דכרמלית היא אפ"ה כיון דהיא מונחת לאורך הגג בתוך ג"ט סמוך לגג חשיב כגג עצמו וכשם שהגג רה"י הוא כך המזחילה רה"י היא ואסור לחבר ידיו, כ"ח:

ה ה) **שם חשוב כגג ואסור.** דהוי מוציא מרה"י לרה"ר ואפי' היא למעלה מי"ט ומוציא מרה"י לרה"ר דרך אויר מקום פטור נמי חייב כיון דלא נח במקום פטור כמ"ש רס"י שמ"ו. ואפי' אין המזחילה בעצמה רחב ד' על ד' מ"מ מקרי רה"י מכח מה שהוא לבוד לגג. תו"ש או' ג' וכ"ה בלבוש:

ו ו) **שם. חשוב כגג ואסור,** ומשמע מדברי רש"י דמדאורייתא אסור לטלטל מגג המים לרה"ר. אבל הרמב"ם שם כתב דאינו חייב מפני שלא נחו שם המים אלא הרי הן נזחלין והולכין יעו"ש והביאו ב"י. ובחידושי הגאונים שבתחלת ספר מעשה רוקח כתוב משם הרשב"א דהסכים עם הרמב"ם והביא ראיה לדבריו מסוגיא פ"ק דשבת יעו"ש. ברכ"י או' א':

ז ז) **שם. או למטה מעשרה.** ואע"ג דלמטה מיו"ד כרמלית הוא מ"מ הכא כיון שסמוכה לגג בתוך ג"ט הו"ל כגג עצמו שהוא רה"י ואסור להוציא ממנה לרה"ר כמ"ש לעיל או' ד':

ח ח) **שם או למטה מעשרה** והגם שכתב בב"י שלדעת הרמב"ם למטה מיו"ד שרי אפ"ה סתם לאסור כדברי הטור משום דכ"ה דעת רש"י ותו' והרא"ש והרשב"א והריטב"א כמ"ש האחרונים:

ט ט) **שם. אבל מותר לקלוט מן האויר וכו'** וה"ה לנוטפים מהגג עצמו. ר"ז או א' דאם הוא למעלה מיו"ד הא הוי האויר מקום פטור ומותר לקבלם שם להביאם לרה"ר ואם הוא למטה מיו"ד הרי האויר הוא רה"ר והיו המים ברה"ר והוא ג"כ עומד ברה"ר ומותר לשאוב משם להביאם אליו שהרי הם תוך ארבע אמותיו לבוש. מ"א סק"ב. ר"ז שם:

י י) **שם. אבל מותר לקלוט וכו'** מה טוב לאדם שיזהר שלא ילקט בשבת מן הגשמים לשתות או לרחוץ ידיו כי לא ידע אנוש כיצד הוא היתרו ויבא להכשל באיסור שבת והכל לפי הזמן ולפי המקום. רו"ח. ומ"ש לפי הזמן ר"ל אם הוא נצרך למים שאז יש לעשות לפום דינא ולפי המקום ר"ל אם הוא עומד במקום מעורב שאז א"צ להחמיר:

יא יא) **שם. אפי׳ אם ידו תוך ג׳ למזחילה.** דלא אמרינן לבוד לגבי ידו. לבוש. אבל הר׳ יונתן כתב דלא אמרו קולט מן המזחילה אלא דוקא רחוק מן המזחילה ג״ט אבל ג״ט הו״ל כאלו חיבר וצירף ידיו לפי המזחילה. ב״ח ט״ז סק״א:

יב יב) **שם. היתה מזחילה בולטת ג׳ וכו׳** דלא חשיב כגג. מ״א סק״ג:

יג יג) **שם. יכול לחבר ידו.** או כלי ר״ז או׳ ב׳:

יד יד) **שם. וכגון שאין בהם ד׳ על ד׳ וכו׳** דאז הוי מקום פטור. וליכא למיגזר שמא יהיה בו ד׳ על ד׳ דהא אפי׳ אם יהיה ד׳ על ד׳ לא הוי אלא כרמלית כיון שאינו גבוה יו״ד (ב״י) ולא הוי אלא גזירה לגזירה. תו״ש או׳ ו׳:

טו טו) **שם. וכגון שאין בהם ד׳ על ד׳ וכו׳** דאם לא כן אסור דהוי כמוציא מרשות לרשות ואפי׳ למטה מיו״ד הוי עכ״פ כרמלית. ט״ז סק״ב:

טז טז) **שם. אבל אם יש בהן ד׳ וכו׳** דהוי כרמלית. מ״א סק״ד:

יז טוב) **שם. והם למעלה מעשרה אסור,** דגזרינן אטו רחב ד׳ דהוי רה״י כיון שהוא למעלה מעשרה. ב״י. ואע״ג דק״ל דאם כגדיים בוקעים תחתיו לא הוי רה״י (כמ״ש סי׳ שמ״ה או׳ ה׳) שאני הכא דכיון שהגג רה״י והם בולטים מן הגג הוי הצנור חורי רה״י דומיא דזיז בסי׳ שמ״ה סעי׳ ט״ז. מ״א סק״ה. תו״ש או׳ ז׳ ר״ז או׳ ב׳

יח חי) **ואם. המזחילה למעלה מיו״ד ומופלגת ג״ט לגג לא הוי כחורי רה״י.** ואם הגג בולט ד״ט מהמחיצות הוי הגג כרמלית כבסי׳ שע״ד. א״א או׳ ה׳:

סימן שנב

א א) **[סעיף א׳] הקורא בספר וכו׳** כל ספריהם היו עשויין בגליון כעין ס״ת שלנו. רש״י. ב״י. ט״ז סק״א ודע דכתבי קודש אף גמרות וכו׳ ושאר דברי קודש נכללין בו ואפי׳ בדפוס יש להם קדושה. מש״ז סוף הסי׳:

ב ב) **שם. ונתגלגל ראש האחד וכו׳** כלומר ונח על הארץ דאם מסולק מן הארץ אפי׳ מעט לא דמי כלל לנפילה וליכא למיגזר משום נפילה ואפי׳ במקום דליכא בזיון מותר. עו״ש או׳ א׳:

ג ג) **שם. גוללו אצלו וכו׳** ולא גזרינן אטו כשנפל לגמרי מידו דהוי איסורא דאו׳ משום דבאסקופה נדרסת עסקינן כלומר דרגל הרבים עוברת דרך לה ומשום בזיון כתבי הקודש שרו ליה לגוללו. ב״י:

ד ד) **שם. אפי׳ ברה״ר וכו׳** ודוקא אם נשאר ראש השני בידו אבל אם נפל כולו אפי׳ אם היה קורא בכרמלית ונפל כוליה מידו לרה״ר או קורא ברה״י ונפל כוליה מידו לכרמלית אסור לגוללו אפי׳ באסקופה הנדרסת דמ״מ איסור שבות איכא. ב״ח וכ״מ מדברי הש״ע שכתב אפי׳ ברה״ר משמע דבכרמלית נמי בעינן אוגדו בידו. וכ״כ מ״א סק״א, א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ב׳ ר״ז או׳ אי מחב״ר או׳ ב׳ ומ״מ ע״י עכו״ם שרי:

ה ה) **שם. והאסקופה רה״י.** כצ״ל וכ״ה בגמ׳ וכ״כ הר״ז או׳ א׳.

ו ו) **שם. והאסקופה רה״י.** כגון שגבוהה עשרה ורחבה ארבעה ולפניה רה״ר. גמ׳ ורש״י שם. ועיין לעיל סי׳ שמ״ו בהגה:

ז ז) **שם. משום בזיון וכו׳** דמדאו׳ מותר להביאו אצלו כיון שראש השני בידו אלא דרבנן גזרו, וה״ה אם זרק דבר לרה״ר וראש השני בידו אם יכול להביאו אצלו פטור דאין כאן הנחה, מ״א סק״ב, והוא משבת ק״ב ע״א. מחה״ש. אבל אם אין יכול להביאו אצלו חייב. א״א או׳ ב׳, ועיין שם בגמ׳ וא״כ אם נתגלגל הספר בענין שאינו יכול להביאו אצלו שאז יש חיוב בזריקתו אסור להביאו אצלו שלא התירו אלא שבות גרידא והכא חיובא איכא ורק אם מוטל בבזיון גדול יש להתיר ע״י עכו״ם:

ח ח) **שם הגה. דרבים דרסי וכו׳** אבל בלא״ה אעפ״י שמוטלים בבזיון אסור להביאו אצלו אעפ״י שהוא שבות וכמ״ש סעי׳ ב׳ והא דשרינן בתפילין בסי׳ ש״א סעי׳ מ״ב התם מוטלין בבזיון טפי, מ״א סק״ג, תו״ש או׳ ב׳:

ט ט) **שם בהגה. אפי׳ לא נפל אלא לכרמלית,** ואע״ג דהוי גזירה לגזירה כרמלית ואוגדו בידו אמרינן ביה כולא חדא גזירה היא. כ״כ הרשב״א והמ״מ ודלא כהג״א דמקיל בהא. תו״ש או׳ ג׳ ומה שיש מהאחרונים שהשיבו על דברי מור״ם הללו ודעתם להקל עיין מחב״ר או׳ ג׳ שמיישב וסיים דדברי מור״ם בהגה זו שרירין וקיימין יעו״ש:

י י) [סעיף ב'] **היה קורא בו על הגג וכו'** כלומר על הגג דליכא משום בזיון שידרס ברגלי בני אדם ומשו"ה לא מקילין כולי האי כמו באסקופה. עו"ש או' ב':

יא יא) **שם. על הגג וכו'** כי הגג הוא רה"י וכל שלא הגיע לי"ט התחתונים שם הוי מקום פטור ע"כ גוללו אצלו אבל בהגיע לי"ט שם הוי רה"ר ויש חשש שמא יפול כולו מידו ויבא לאתויי מרה"ר לרה"י. ט"ז סק"ג, ור"ל מפני חששא זו אסרו להחזירו אצלו בנח ע"ג כותל משופע תוך י"ט או בהגיע לארץ ואעפ"י שראש השני בידו:

יב יב) **שם. גוללו אצלו.** אפי' נח ע"ג זיז. דאם רחב ד' הוי רה"י (ור"ל והו"ל מוציא מרה"י לרה"י) ואם אינו רחב ד' הוי מקום פטור. מ"א סק"ד תו"ש או' ד' ר"ז או' ג'.

יג יג) **שם. גוללו אצלו.** אבל בשאר דברים אסור דהא אפי' בכרמלית ואגודו בידו אסור כמ"ש סעי' א' בהגה כ"ש באויר רה"ר דאיכא למיחש שמא יפלו ויביאם כמ"ש הר"ן ומיהו באויר כרמלית ואגודו בידו דאיכא ג' קולות אפי' בשאר דברים שרי. מ"א שם. א"ר או' ב' תו"ש או' ו' ר"ז או' ד' והא דבשאר דברים באויר רה"ר אסור לגוללו אצלו אפי' אגודו בידו ה"ד בנפלו תוך י"ט אבל למעלה מיו"ד אפי' בשאר דברים שרי דמקום פטור הוא. א"א או' ד':

יד יד) **שם. אם הכותל משופע וכו'** והיינו אם יש בשיפוע רחב ד"ט אבל אם אין בו ד"ט הו"ל מקום פטור כל שגבוה מן הארץ ג"ט כמ"ש לעיל סי' שמ"ה סעי' יו"ד ושרי להביאו אצלו:

טו טו) **שם. בענין שנח עליו וכו'** דאין חיוב אלא במונח ג"ט משהו. ט"ז סק"ד. ור"ל בתוך ג"ט סמוך לארץ דאמרינן ארעא סמיכתא כמ"ש לעיל סי' שמ"ה סעי' יו"ד לא יש חיוב אלא א"כ נח ע"ג משהו וא"כ כל זמן שלא נח ע"ג משהו בג' סמוך לארץ ואוגדו בידו מותר להחזירו אצלו:

טז טז) **שם. בענין שנח עליו וכו'** ודוקא כשרבים מכתפין עליו הא לאו הכי הוי כרמלית וכיין דאוגדו בידו בידו שרי להביאו אצלו לכ"ע. ב"ח. מ"א סק"ה. א"ר או' ג' תו"ש או' ה' ר"ז או' ג' והא דלעיל סק"ג (ובדברינו או' ח' אוסר המ"א אפי' כתבי קודש ואוגדו בידו אם לא באסקופה נדרסת דאיכא בזיון גדול שם קאי על רה"ר דוקא משא"כ כאן דמיירי בכרמלית לכן שרי כה"ג בכתבי הקודש. כ"כ האחרונים. מחה"ש:

יז טוב) **שם. כל זמן שלא הגיע לארץ וכו'** ואפי' בפחות מג' לארץ ואינו מסולק ממנה אלא מלא חוט והוא ברה"ר גוללו אצלו דכיון דלא נח על שום דבר אין כאן עקירה מרה"ר בגלילתו אצלו ואפי' היה נופל כולו וחוטפו מן האויר שם לא היה חייב לפיכך לא גזרו ביה אטו נח דהו"ל גזירה לגזירה. לבוש. תו"ש או' ז' ר"ז או' ג':

יח חי) **שם. כל זמן שלא הגיע לארץ וכו'** והגר"א חולק דכל שהגיע תוך ג' אע"ג דלא נח ע"ג משהו יש חיוב ולכן אסור להחזירו אצלו אעפ"י שאגדו בידו יעו"ש אכן דעת האחרונים כפסק הש"ע שכן הוא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור:

סימן שנג

א א) [סעיף א'] **או של שנים ועירבו.** שאם לא כן אסור לטלטל מרה"י של אדם אחד לרשות אדם אחר כמ"ש בה' עירובין. המ"מ פט"ו דין ח':

ב ב) **שם. ועירבו.** ומיירי בשיש למעלה בכותלי הבתים כעין אכסדראות ודיוטות או שמניחים דפים קבועים יפה עד שהולכים מזה לזה ע"י פתחים הפתוחות לשם ועירבו דרך שם אבל מ"מ רה"ר גמור מפסיק ביניהם מאמ"ר או' א' וכתב על פי' מ"א שהוא דחוק ועל פי' א"ר אינו נכון יעו"ש. וכעין פי' זה של המאמ"ר כתב הרב נתיב חיים יעו"ש:

ג ג) **שם. ועירבו.** ולמ"ד דמותר להחליף דרך מקום פטור שרי אפי' לא עירבו. מ"א סק"א. ור"ל למאן דשרי להחליף דרך מקום פטור ברשיות דרבנן כמ"ש סי' שמ"ו סעי' א' אמנם רבים מהאחרונים מפקפקים על דין זה שכתב המ"א דהא התם בסי' שמ"ו איירי בנח ולכך יש מתירין אבל הכא דאיירי בזריקה דלא נח אסור ויש שפירשו דקאי על דברי המרדכי שהביא בהגה לקמן סי' שנ"ה סעי' ג' דאיירי בלא נח יעו"ש. ועיין א"ר או' ג' ותו"ש או' א' ומאמ"ר או' ב' ונה"ש וא"א או' א' ומחה"ש ודוק. ומ"מ כבר כתבנו לעיל סי' שמ"ו או' טו"ב דבלא נח יש להתמיר אפי' ברשיות דרבנן ודרך מקום פטור יעו"ש וא"כ ה"ה להכא. ועיין עוד לקמן סי' שנ"ה סעי' ג' בהגה:

ד ד) **שם. אם שניהם שוים מותר לזרוק וכו'** ודוקא למעלה מיו"ד דהוי מרה"י לרה"י דרך מקום פטור אבל למטה מיו"ד אסור. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ב תו"ש או' ב' ר"ז או' א' ח"א כלל נ"ג או' ך' ומ"ש א"ר או' ב' לפקפק ע"ז עיין בכתבי דע"ק שהביא מעירובין פ"ה ע"ב סתירה לדבריו יעו"ש. והביאו א"ח או' א' ודוקא לזרוק שרי למעלה מיו"ד אבל להושיט אפי' למעלה מיו"ד אסור. מש"ז:

ה ה) **שם. ואם אחד גבוה מחבירו אסור וכו'** משום גזירה דילמא מגנדר ונפל ואתי לאיתויי. גמ' ואע"ג דבסעי' ג' כתוב בהגה דבדבר רחב אין איסור בכל הכלים שאני הכא שהוא זורק מגבוה לנמוך או להיפך וצריך לאמן ידיו משא"כ לקמן שהוא מניח. ט"ז סק"א:

ו ו) **שם. שאם יפלו ישברו.** ואין לחוש שמא יביא שבריהם לרה"י. ובמה שנפלו והונחו ברה"ר אין בזה איסור הוצאה מרה"י לרה"ר מה"ת הואיל ולא נתכוין לזרוק לרה"ר. ר"ז או' א':

ז ז) **שם. מותר בכל גוונא.** כלומר אפי' אחד גבוה מחבירו. והטעם משום דהיא גופה גזירה ולא גזרינן גזירה לגזירה. ב"י:

ח ח) **שם. מותר בכל גוונא.** והיינו אם שניהם של אדם אחד או בעירבו כמ"ש בראש הסעי'.

ט ט) **שם. מותר בכל גוונא.** מיהו אם הוא באופן שהכרמלית הוא סמוך לרה"ר ויש לחוש שמא יתגלגל משם לרה"ר אסור תו"ש או' ד':

י י) **[סעיף ב'] הבולט מן הכותל לרה"ר וכו'** וכ"ש אם הוא בולט לכרמלית דשרי דבכרמלית קיל טפי כמ"ש בסוף סי' זה:

יא יא) **שם. למעלה מעשרה.** דאם הוא למטה מיו"ד זכו בו בני רה"ר כמ"ש לקמן או' י"ג:

יב יב) **שם. ויש בו ד' על ד'** דאם אין בו ד' הו"ל מקום פטור ומותר להשתמש בו בכל גוונא אף אם אינו פתוח לחלון:

יג יג) **שם. וחלון הבית פתוח לו וכו'** דאז הוי כרה"י כמ"ש סי' שמ"ה סעי' ט"ז אבל אם הוא למטה מיו"ד אז כבר זכו בו בני רה"ר ואוסרים עליו כמ"ש בסמוך ודלא כמ"ש המ"א בזה יעו"ש. תו"ש או' ה' וכ"כ הר"ז או" ב' וה"ה אם הוא בולט לאויר כרמלית תוך עשרה לארץ. ר"ז שם:

יד יד) **שם. וחלון הבית פתוח לו וכו'** והוא שהחלון פתוח עליו בסמוך לו תוך ג"ט אבל אם אינו סמוך לו אינו נידון כחורי רה"י וכרמלית הוא אם יש בו ד' על ד' ר"ז שם. ועיין לעיל סי' שמ"ה או' צ"ז:

טו טו) **שם. משתמשין עליו.** היינו כלים הנשברים כמ"ש סעי' ג' תו"ש או' ו':

טז טז) **שם. ואם היו שני זיזים זה למטה מזה.** להרמב"ם זיזים אלו אוסרים זה על זה ולהרשב"א דוקא בזה כנגד זה. ב"י בשם המ"מ. ומשמעות הש"ע כדברי הרמב"ם:

יז טוב) **שם. והם של שני אנשים.** משמע אבל אם הם של איש אחד או עירבו שרי. וכ"כ א"א או' ו' וכ"מ בתו"ש או' ז':

יח חי) **שם. אסור להשתמש עליו וכו'** דוקא בכלים ששבתו בתוך הבית. מ"א סק"ה. תו"ש או' ז' ר"ז או' ג':

יט יט) **שם. ואוסרין זה על זה.** אפי' אין בתחתון ד' מ"א סק"ו. תו"ש שם. והשיג על הלבוש שמקיל בזה. ר"ז או' ד'

כ ך) **שם. אלא כנגד חלונו בלבד.** שהוא כחורי חלונו מ"א סק"ז. תו"ש שם. ר"ז שם:

כא כא) **שם. אבל בשאר הזיז שבשני צדדי החלון אסור וכו'** ר"ל דאם הזיז הוא ארוך ועודף על החלון מכאן ומכאן אין להשתמש בזיז כ"א במה שכנגד החלון אבל במה שעודף מן החלון מכאן ומכאן אסור להשתמש:

כב כב) **שם. שחלק רשות לעצמו.** שהרי יש בו ד' על ד' ר"ז שם:

כג כג) **[סעיף ג'] כל זיז היוצא וכו'** ר"ל בין רחבו ד' בין שאין ברחבו ד' וכ"פ הב"ח והתו"ש או' ח' דלא כלבוש שכתב דוקא ברחב ד' וכ"כ האחרונים:

כד כד) **שם. הגה. ודוקא זיז וכיוצא בו.** הבולט באויר דרוחב ד"ט אינה הנחה חשובה לדבר העומד באויר. ב"י בשם הריטב"א.

כה כה) **שם. כל שהוא גבוה יו"ד וכו'** דלמעלה מיו"ד אין תופס אויר כרמלית כמ"ש לעיל סי' שמ"ה סעי' ח"י אבל אם הוא למטה מעשרה הוי כמוציא מרה"י לכרמלית:

סימן שנד

א **א) [סעיף א'] בור ברה"ר וחוליא סביבו.** היינו עפר וצרורות שמניחין סביבות פי הבור כמין חומה:

ב **ב) שם. אה עומד בתוך ד"ט וכו'** פי' שהבור עצמה עומדת בתוך ד"ט לרה"י. ט"ז סק"א. דאם הבור רחוק ד' על ד' מרה"י ורק החוליא ממעטו אז אם אין גובה החוליא ג"ט הוי המקום ההוא רה"ר. מש"ז או' א' ואם החוליא גבוה ג' ורחב ד' הוי כרמלית והו"ל מוציא מרה"י לרה"י דרך כרמלית. מש"ז או' ב' ואם אסור להעביר דרך כרמלית עיין לקמן או' ו':

ג **ג) שם. מותר למלאת ממנו לרה"י.** פי' דכיון שאין ד"ט מן הבור לכותל רה"י הו"ל אותו מקום הפנוי שבין הבור לכותל רה"י מקום פטור וכשממלא מן הבור לרה"י הו"ל מוציא מרה"י לרה"י דרך מקום פטור ושרי כמ"ש לעיל רס"י שמ"ו. ואע"ג דמקום פטור בר"ה צריך שיהיה ג"כ גבוה ג' כמ"ש לעיל סי' שמ"ה סעי' יו"ד וי"ט שאני הכא כיון דההפסק פחות מד' שבין הבור לכותל הוא דחוק ולא דרסי ביה רבים אעפ"י שאינו גבוה ג' הוי מקום פטור. ב"י בשם הריטב"א והביאו הט"ז סק"א והאחרונים:

ד **ד) שם. מותר למלאת ממנו לרה"י.** פי' מאותו צד הסמוך לרה"י שהוא דרך מקום פטור כנ"ז ובין שעומד בין כותל לבור וממלאת ומניח ברה"י שאצלו ובין שעומד בבית ומשלשל הדלי לבור דרך חלון וממלא ומכניס לבית. כ"כ האחרונים.

ה **ה) שני** בורות עמוקים י"ט כל אחד ואין ביניהם ד' על ד' אותו מקום הוי מקום פטור. א"א או' א':

ו **ו) שם. אפי' אין החוליא גבוה יו"ד.** אלא שהבור עמוק יו"ד עם החוליא שהוא רה"י בפ"ע. וה"ה אפי' אם אין החוליא גבוה ג' או אפי' אין שם חוליא כלל והבור בפני עצמה עמוקה יו"ד מותר. לבוש. וכגון שרחב ד' ג"כ שאז הוי רה"י כמ"ש לעיל סי' שמ"ה סעי' ב' וי"א:

ז **ז) שם. ואם הוא רחוק ד' מרה"י וכו'** פי' דהשתא לא הויא מקום פטור אלא או רה"ר או כרמלית כקרן זוית הסמוכה לרה"ר ב"י בשם הריטב"א וכ"כ הט"ז סק"ב. עו"ש או' א' ומשמע דאף דאגודו בידו שהוא ראש החבל השני דמה"ת שרי אפי' ברה"ר וגם מוליך מרה"י לרה"י דרך כרמלית אסור אם אין החוליא גבוה יו"ד אמנם עיין לעיל סי' שנ"ב או' י"ג שכתבנו בשם המ"א והאחרונים דבאגודו בידו ודרך אויר כרמלית שרי יעו"ש וכ"ב הר"ז בזה הסי' או' א' וכ"כ המש"ז סוף או' ב' ע"ש המ"א יעו"ש. וכ"ה דעת האחרונים דדוקא דרך רה"ר כשאגודו בידו אסור דחיישינן שמא יפול ברה"ר אבל מרה"י לרה"י דרך כרמלית שרי:

ח **ח) שם. אין ממלאין ממנו וכו'** אפי' דרך חלון דקאמטלטל מרה"י לרה"י דרך אויר רה"ר ואע"ג שאגודו בידו אסור כמ"ש סי' שנ"ב. מ"א סק"ב. תו"ש או' ב' ר"ז או' א':

ט **ט) שם. אלא א"כ תהא החוליא גבוה יו"ד.** וממילא הדלי ששואב בו הוא למעלה מיו"ד ושם לא הוי רה"ר וה"ל ממלא מרה"י לרה"י דרך מקום פטור שכל שלמעלה מיו"ד ברה"ר הוי מקום פטור משא"כ אם החוליא פחות מיו"ד שהולך הדלי דרך רה"ר ומטלטל מרה"י לרה"י דרך מקום רה"ר. ט"ז סק"ב:

י **י) שם. אלא א"כ תהא החוליא וכו'** ודוקא כשהחלון ג"כ גבוה יו"ד, ומיהו אם הם בדיוטא א' (ר"ל הבור ורה"י בצד א' של אורך רה"ר) אסור (ר"ל אף למעלה מיו"ד) כמ"ש סס"י שמ"ז (ובדברינו לשם או' י"ב) מ"א סק"ג. תו"ש או' ג' ר"ז או' א':

יא **יא) והעומד.** ברה"ר וממלא מבור שהוא עמוק יו"ד ורחב ד' חייב ולא חשיב אגודו בידו דהא עק המים מרה"י לרה"ר משא"כ הכא (ר"ל כשאגודו בידו ואין החוליא גבוה יו"ד דפטור) דלא עקר המים מרה"ר וכשבאין באויר רה"ר הוי אגודו בידו, מ"א שם, א"ר או' ד' תו"ש שם:

יב **יב) והעומד** ברה"ר ומוציא מרה"י אף דלא הניח הדלי ברה"ר רק אחזו בידו חייב כבסי' שמ"ז במ"א סק"ג (ובדברינו לשם או' ז') משא"כ כאן למעלה מי"ט מקום פטור ולמטה מי"ט איסור איכא ולא חיוב דלא נח המים ברה"ר. א"א או' ג':

יג **יג) דלי** התלוי בעץ ארוך כמו שעושין לבארות ושואבין בו אם תלוי הדלי בתוך הבאר ונח ע"פ המים או תלוי באויר הבור שהוא רה"י צ"ע אם מותר לנטות הדלי אליו לחוץ עם המים לרה"ר ולשתות ממנו ואפי' תלוי באויר נגד חלל הבאר דרה"י עולה עד לרקיע והוי כתלוי באויר רה"י ואיסורא אפשר איכא לנטות כלי מאויר רה"י לאויר רה"ר וצריך עיון כעת בזה. א"א שם והביאו הכר"ש, וכתב הרו"ח דמשמע מדבריהם דאין להורות היתרא בזה:

יד **יד) [סעיף ב'] אשפה ברה"ר וכו'** וא"צ עירוב כיון שאין בה דיורין. מ"א סק"ד. תו"ש או' ד':

טו **טו) שם. שגבוה יו״ד וכו׳** דאם אינה גבוה יו״ד הויא כרמלית כמ״ש סי׳ שמ״ה סעי׳ יו״ד ואסור לזרוק עליה מרה״י כמ״ש רס״י שמ״ו:

טז **טז) שם. ורחבה ד׳** וה״ה פחות מד׳ דשרי כיון דהוי מקום פטור כמ״ש סי׳ שמ״ה סעי׳ יו״ד. ואפשר דנקט ד׳ בדוקא משום דאם הוא פחות הוי המקום צר מאד וחיישינן שמא לא יכוין יפה ויזרוק לרה״ר. ועיין א״א או׳ ד׳ שכתב באופן אחר ונ״ל מה שכתבתי:

יז **טוב) שם. אם היא של רבים.** ר״ל דרבים הם השופכים שם זבליהם:

יח **חי) שם. מותר לזרוק וכו׳** משום דאשפה של רבים אין דרכם לפנותו ולפיכך ליכא למיחש שיזרוק לשם אחר שפנוהו. עו״ש או׳ ב׳

יט **יט) שם. מרה״י הקרוב לה.** היינו בתוך ד״ט כמ״ש סעי׳ א״ תו״ש או׳ ד׳ וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ וכ״ה בהגהת הלבוש. והיינו אם החלון תוך עשרה בעינן פחות מד״ט אבל אם החלון למעלה מיו״ד ואשפה גובה יו״ד מותר אפי׳ ברחוק ד׳ דהוי מרה״י לרה״י דרך מקום פטור כיון שהוא למעלה מיו״ד. א״א או׳ ד׳ וכ״כ הר״ז שם:

כ **ך) שם בהגה. אלא דברים מאוסים.** כלומר שא״צ להם מ״א סק״א. תו״ש או״ ה׳ ר״ז או׳ ב׳:

כא **כא) שם. משום דיחיד עשוי לפנות וכו׳** ואפי׳ אין דעתו לפנותו חיישינן שמא ימלך אח״כ ויפנה אותו. תו״ש או׳ ו׳:

כב **כב) שם. ויבואו לשפוך שם כדרכם.** ר״ל גם אחר שתינטל האשפה. ר״ז או׳ ג׳:

כג **כג) שם. ונמצאו שופכים ברה״ר.** ואפי׳ בכרמלית אסור. ר״ז שם:

סימן שנה

א **א) [סעיף א׳] גזוזטרא וכו׳** פי׳ דף היוצא מן הכותל למעלה מן המים ויש שם נקב באמצעיתו וחלון פתוח לו מן הבית וכשימלא מים דרך הנקב מטלטל מן המים שהם כרמלית לרה״י וע״כ צריך שיעשה מחיצה כל סביבה דהשתא הוי כל כשנגדה עד למטה רה״י דאמרינן גוד אחית ט״ז סק״א:

ב **ב) שם. וחלון פתוח לו מן הבית.** שע״י החלון שפתוח לו מן הבית נעשה הגזוזטרא רה״י כמו הבית כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ט״ז וא״כ כשממלא מן הים או מן הנהר שהוא כרמלית ומעלה לגזוזטרא הו״ל מוציא מכרמלית לרה״י ואסור אלא א״כ עשה מחיצה שע״י המחיצה נעשה עד המים רה״י והו״ל מוציא מרה״י לרה״י ושרי וא״צ עירוב כיון דליכא דיורין כמ״ש לעיל סי׳ שנ״ד או׳ י״ד:

ג **ג) שם. וחלון פתוח לו מן הבית.** והיינו כשהחלון רחב ד׳ על ד׳ ובתוך ג״ט לגזוזטרא דאז הוי הגזוזטרא כחורי רה״י דדינם כרה״י כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה או׳ צ״ד יעו״ש:

ד **ד) שם. וחלון פתוח לו וכו׳** דאם לא כן הוי כרמלית ומותר לטלטל מכרמלית לכרמלית. מ״א סק״א. ור״ל מן המים שהוא כרמלית לגזוזטרא שהיא ג״כ כרמלית כיון שאינה פתוחה לחלון וכמ״ש לעיל הי׳ שמ״ו סעי׳ ב׳ יעו״ש אבל מן הבית לגזוזטרא או למים אסור דהו״ל מטלטל מרה״י לכרמלית. וכתב התו״ש או׳ א׳ דאפי׳ אם הגזוזטרא היא למעלה מי״ט הויא כרמלית ושרי לטלטל למים יעו״ש. וכ״כ המחה״ש. אמנם כבר כתבנו לעיל סי׳ שמ״ה או׳ צ״ג בשם כמה פו׳ דאעפ״י שרחבה ד׳ כיון דגבוה מיו״ד הוי מקום פטור יעו״ש. וא״כ לפי דבריהם מותר לטלטל ממנה למים או לבית ויש לסמוך ע״ז בשעת הדחק:

ה **ה) שם. וחלון פתוח לו וכו׳** ואם אין חלון פתוח לו וגם אין רחב הגזוזטרא ד״ט על ד״ט הויא מקום פטור כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ י״א וי״ט ומותר לטלטל ממנה למים או לבית. ואם מותר לטלטל המים מן הים לגזוזטרא שהוא מקום פטור ואח״כ להכניסו לבית עיין לעיל סי׳ שמ״ו סוף סעי׳ א׳ בש״ע שהביא פלוגתא בזה וכתבנו שם באו׳ טו״ב דאם נח במקום פטור ואח״כ מטלטלו לרשות אחרת יש להקל יעו״ש. וכ״ז אם הגזוזטרא היא למעלה מי״ט אבל למטה מי״ט עיין לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ י״ט בהגה שכתב דאם הוא בכרמלית דינו ככרמלית וכתבנו שם או׳ טכ״ב דכן יש להחמיר אע״ג דאיכא פלוגתא בזה יעו״ש. ועיין עו״ש או׳ ק״ך ודוק

ו **ו) שם אלא א״כ עשה לה מחיצה וכו׳** גבוה עשרה טור. מ״א סק״ב. ואף שאינה מגעת עד המים קל הוא שהקילו חז״ל במים דמחיצה תלויה מתרת דאמרינן גוד אחית מחיצתא ומותר לטלטל. תו״ש או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ יו״ד:

ז **ז) שם. כל סביבה או יעשה המחיצה סביב הנקב וכו׳** ר״ל שיעשה המחיצה כל סביב הגזוזטרא או רק סביב הנקב שבאמצע הגזוזטרא:

ח ח) **שם. והוא שיהיה בו ד' על ד'** ר"ל הא שדי במחיצה שסביב הנקב היינו אם יש בנקב רחב ד' על ד' משום דכל מחיצה העשויה לפחות מחלל ד' אינה מחיצה כמ"ש הב"י בשם רש"י ותו' והביאו הט"ז סק"ב. והך ד' על ד' בנקב צ"ל בריבוע לא בעיגול ופשוט הוא. מש"ז או' ב':

ט ט) **שם. ואין חילוק בין אם יעשנה למטה וכו'** ורוב פו' פירשו למטה הסמוך למים כנגד נקב הגזוזטרא דרואין כאלו המחיצות עולות למעלה ומגיעות אל הגזוזטרא. ונראה דשניהם הילכתא היא. א"ר או' א':

י י) **שם. וכיון שעשה מחיצה וכו'** ובלבד שיעשנה בשביל כך כדי להתיר מילוי המים אבל אם עשאה לצורך אחר אין אומרים בה גוד אחית, ד"מ או' א' ר"ז או' א' ועיין לקמן או' ל"ה:

יא יא) **שם. מותרין גם לשפוך ממנה.** ואעפ"י שהוא סמוך לרקק שהוא רה"ר מ"מ כיון שאין כוונתו להוציאם לרה"ר שרי. מ"א סק"ד. א"ר או' ב' תו"ש או' ד':

יב יב) **וכל** זה למלאת מכרמלית הא מבור עמוק י"ט דהוי רה"י כבסי' שמ"ה במ"א סק"י דין א' להם. מש"ז סוף או' א' ור"ל דמותר למלאת מגזוזטרא הפתוחה לחלון הבית מבור עמוק י"ט בלא עשיית מחיצה משום דהו"ל ממלא מרה"י לרה"י וא"צ עירוב כיון דליכא דיורין כמ"ש לעיל סי' שנ"ד או' י"ד.

יג יג) **שם. וכן ההולך מספינה וכו'** משום דהמים כרמלית הם והספינה רה"י. מ"א סק"ה. והיינו בספינה שתוכה י"ט ומבחוץ אין גבוה י"ט למעלה מן המים אבל אם אין תוכה י"ט הוי כרמלית ואף שאין כרמלית בכלים הכא שעומד בכרמלית הוי כרמלית כמ"ש ססי' שמ"ה ושרי לטלטל מתוכה לים ומים לתוכה. תו"ש או' ה' ח"א כלל נ"ה או' א' והוא ממ"א סק"ו:

יד יד) **שם. וא"צ לעשות לו מחיצות וכו'** זהו דעת הרמב"ם פט"ו ור' האי כמ"ש בב"י אבל הטור כתב דצריך לעשות לו מחיצות. וכ"כ הלבוש. וכתב א"ר או' ג' דכ"ה דעת התו' ואגודה והרשב"א בס' עה"ק ורי"ו וכן עיקר יעו"ש. מיהו דעת התו"ש או' י' כדברי הש"ע. וכ"פ הר"ז או' ב' וח"א שם. ונראה דלכתחלה יש לעשות לו ג"כ מחיצות לצאת אליכא דכ"ע ואם לא אפשר יש לסמוך אדברי הש"ע:

טו טו) **שם. אלא אמרינן כיף הצדדין וכו'** הלשון צ"ע דמאי כוף הלא אין בו רק ד' והיה צ"ל אמרינן גוד אחית וכו' ביאורי הגר"יז. וכ"ה באחרונים דלא זכרו תיבות כוף הצדדין אלא רק גוד אחית:

טז טז) **שם. שהקילו בספינה וכו'** פ"י שבגזוזטרא הנ"ז ברישא צריך דוקא מחיצות והקולא היא דאמרינן גוד אחית אבל בספינה יש עוד קולא דא"צ אפי' מחיצות אלא אמרינן כוף הצדדין כאלו היו שם מחיצות ואח"כ אמרינן גוד אחית. ט"ז סק"ד:

יז טוב) **שם. והני מילי כשהיא בתוך י"ט.** פי' שאינה גבוה י"ט מעל המים אבל מחיצות הספינה גבוהין יו"ד. מ"א סק"ו. וכ"כ לעיל או' י"ג יעו"ש:

יח חי) **שם. מוציא זיז כל שהוא ועושה בו נקב וכו'** והב"ח כתב דיכול למלאת ע"י זיז כל שהוא אפי' בלא נקב וכן הסכים הט"ז סק"ה. וכ"כ המ"א סק"ד בשם הראב"ן וכתב וכן עיקר. וכ"כ הא"ר או' ו' תו"ש או' ז' ר"ז או' ג' ח"א שם:

יט יט) **שם שהרי דרך אויר מקום פטור הוא ממלא וכו'** ואפי' למאן דאסר בסי' שמ"ו ססעי' א' (ר"ל להחליף ברשיות דרבנן דרך מקום פטור) הכא כיון דאיכא זיז כל שהוא הוי היכר ושרי כ"כ ב"י לדעת הטור וכ"כ מ"א סק"ז. ר"ז שם. ח"א שם. ברכ"י או' א' אבל המ"מ פט"ו כתב דלדעת האוסר שם אפי' אם דופני הספינה גבוהים י"ט מן המים צריך שיהה בזיז ד' על ד' ומביאו ב"י יעו"ש אמנם מסתמיות דבדי הש"ע והאחרונים משמע כס' ראשונה דאפי' למאן דאוסר שם הכא סגי בזיז כל שהוא. ועיין בדברינו לשם או' טו"ב ודוק:

כ ך) **שם. וסגי בהיכר זיז.** ולדברי האומרים שמותר לטלטל מרה"י לכרמלית דרך הנחה במקום פטור אבל לא דרך אויר מקום פטור אין היכר זיז מועיל למעלה מיו"ד כמו שאינו מועיל למטה מיו"ד ולכן צריך לעשות כאן בתחלה הנחה לדלי על הזיז שהוא מקום פטור ואח"כ ישלשלנו למים וכן בחזרתו. ר"ז שם. ועיין לעיל סי' שמ"ו או' ט"ז:

כא כא) **שם. ומימיו יכול לשפוך על דפני הספינה וכו'** זה קאי אאין גבוה יו"ד בדופני הספינה דצריך מקום ארבע אבל לשפוך א"צ זיז כלל אלא שופך בהדיא על דופן הספינה כיון דאין כאן אלא כוחו משא"כ אם שופך קצת רחוק מן הדופן הוא זורק מרה"י לכרמלית ממש. ואם יש בו גבוה יו"ד ואינו רוצה לשפוך על הדופן כגון שהם סרוחים והריח יכנס לתוך הספינה ורוצה לשפוך מרחוק לכותל צריך ג"כ היכר זיז כל שהוא. ט"ז סק"ו:

כב כב) **שם. ומימיו יכול לשפוך וכו'** וה"ה לזרוק עצמות וקליפין. ראב"ן. נו"א סק"ח. וה"ה להשתין ולעשות צרכיו או לרוק. א"ר או' ז':

כג כג) **שם. ומימיו יכול לשפוך על דפני הספינה וכו׳** אין צד היתר להשליך דרך החלוצות עצמות וקליפין רק שיעשו התיקון בספינה דאמרינן כחו בכרמלית לא גזרו הכא נמי יעשו כתיקון זה שישליכו הקליפין ושיורי השלחן על פתחה של חלון הפתוח שמוטה על המים ומשם יורדין מכחו. גו״ר חא״ח כלל ג׳ סי׳ יו״ד. אבל בס׳ פרח שושן כלל ג׳ סי׳ א׳ כתב דדוקא בספיגה הקלו. י״א בהגה״ט:

כד כד) **שם. הגה. ועיין לקמן סס״י שנ״ז.** ר״ל דשם כתב דלא בכל כרמלית כחו מותר יעו״ש:

כה כה) **שם בהגה. אלא א״כ קשורות וכו׳** בדבר שיכול להעמידן אבל קשרן בדבר שאין יכול להעמידן הרי הן כמו פסוקין ואין מטלטלין מזו לזו אפי׳ הן של אדם א׳ לפי שעשוין להחרחק זה מזה ואוירי כרמלית מפסיק ביניהם ומ״מ לא בעינן שלשלאות של ברזל, א״ר או׳ ט׳:

כו כו) **שם בהגהה. אלא א״כ קשורות וכו׳** דכשאינן קשורות לא מהני עירוב דמפסיק כרמלית אם הם ניידי וכיון שראויין לנוד אסור. ואפי׳ נפסקו בשבת לא אמרינן בזה הואיל והותרה הותרה כיון דמפסיק כרמלית. מ״מ סוף פ״ג ותו׳ שבת דף ק״א. אבל הרא״ש בסוף פ״ק דעירובין כתב דכשנפסקו בשבת מותרין. מ״א סק״ט. ודעת הא״ר או׳ ט׳ נראה כסברא ראשונה דאם נפסקו בשבת אסורין, וכ״פ הר״ז או׳ ח׳ ואם חזר וקשרן בדבר המעמיד בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין בטעות חזרו להתירן הואיל והיו מותרות כשקידש היום, א״ר שם, ועיין לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ג׳:

כז כז) **שם בהגה. אלא א״כ קשורות זו בזו,** וצריך שלא יהא ביניהם ד״ט, ירוש׳ מ״א סק״י. דכשרחוקין זו מזו ד״ט אויר כרמלית מפסיק ביניהם ולא מהני עירוב אעפ״י דקשורות. א״א או׳ יו״ד:

כח כח) **שם בהגה. אלא א״כ הם גבוהין מן המים י״ט.** דקמטלטל מרה״י לרה״י דרך מקום פטור. ואע״ג דברה״ר אסור בדיוטא א׳ כמ״ש סי׳ שע״ז בכרמלית שרי. מ״א ס״ק י״א. מיהו הא״ר או׳ יו״ד כתב דלא מסתבר להתיר לכתחילה בכרמלית מה שחייב מרה״י לרה״י (היינו דרך רה״ר) והכא מיירי בזה כנגד זה ולא בדיוטא א׳ או דמיירי בטלטול ע״י זריקה ולא בהושטה יע״ש אבל התו״ש או׳ י״ב כתב כדברי המ״א. וכן המחה״ש הביא ראיה לדברי המ״א יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל נ״ה או׳ ב׳:

כט כט) **שם בהגה. אלא א״כ הם גבוהין וכו׳** ואז מותר לטלטל מזו לזו אפי׳ מופלגת זו מזו הרבה שהרי הוא מטלטל מרה״י לרה״י דרך מעלה מי״ט שהוא מקום פטור ר״ז או׳ ט׳:

ל ל) **שם בהגה. וצריכין לערב וכו׳** ואם לא עירבו תליא בפלוגתא שכתב סי׳ שמ״ו סוף סעי׳ א׳ מ״א שם. תו״ש שם. ר״ז שם. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

לא לא) **שם בהגה. וצריכין לערב וכו׳** משמע הא לא עירבו לכ״ע כל אחד בפ״ע מותר לטלטל בכולה. ועיין לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ד׳:

לב לב) **[סעיף ב׳] בית הכסא שעל פני המים.** היינו שסמוך לים או לנהר. שהם כרמלית כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ח״י יעו״ש:

לג לג) **שם. מותר ע״י מחיצה תלויה.** היינו שגבוה י״ט אלא אעפ״י שאינה מגעת למים כמ״ש בב״י:

לד לד) **שם. ובלבד שתהא עשויה להתיר וכו׳** כגון שיעשנה למטה סביב ולצניעות הוי אם יעשנה למעלה. טור. מ״א ס״ק י״ב:

לה לה) **שם ובלבד שתהא עשויה להתיר וכו׳** ולעיל גבי גזוזטרא לא היה צריך לפרש שתהא עשויה להתיר דהא אין ספק שאין עושין מתיצה בגזוזטרא אלא להתיר דאם לא כן לא היה צריך לעשות מחיצה אבל בבה״כ שהכל עושין מתיצה לצניעות בא להזהיר שתהא עשויה להתיר. ב״ח. ומיהו שם בגזוזטרא אפי׳ למעלה עושין להתיר. א״א או׳ י״ב. ועיין לעיל או׳ יו״ד:

לו לו) **שם. פחות מג׳ וכו׳** פי׳ סמוך לנקב דאז הוי כלבוד והוי חורי רה״י דנידונין כרה״י. מרדכי. מ״א ס״ק י״ג. ונמצא שהוא מוציא הצואה מרה״י לרה״י ומכחו היא נופלת למים שהם כרמלית וכחו בכרמלית לא גזרו. ר״ז או׳ י״א:

לז לז) **שם. ואם נשבר הדף בשבת וכו׳** כלומר וא״א בענין אחר מותר להפנות שם משום דגדול כבוד הבריות. עו״ש או׳ ב׳ וכ״כ בביאורי הגר״א דדוקא שנשבר בשבת אבל בלא״ה אסור. וא״כ משמע דלשבת אחרת אסור כיון דאפשר לו לעשות בחול דף אחר. ועיין לקמן או׳ מ״ז:

לח לח) **[סעיף ג׳] שהיא כרמלית.** ר״ל אעפ״י שהתפירה עמוקה י״ט כיון שיש בה יותר מבית סאתים ולא הוקפה לדירה יש לה דין כרמלית כמ״ש סי׳ שנ״ח ונמצא מוציא מרה״י לכרמלית:

לט לט) **שם. אינו מותר ע״י מחיצה תלויה.** הלא במגעת עד הקרקע:

מ מ) **שם. אבל ע״י דף שרי וכו׳** וה״ה ע״י קנה או שנופלת על צדי הכותל ואח״כ מתגלגלת לכרמלית כמ״ש בסעי׳ הקודם. והוא שיהיה הדף או הקנה פחות מג׳ וכמ״ש לעיל או׳ ל״ו יעו״ש:

מא מא) **שם הגה. וי״א דאם בה״כ למעלה מעשרה.** היינו מקרקעית החפירה. והטעם משום דאויר למעלה מי״ט בכרמלית מקום פטור הוא כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ח״י ונמצא כשהוא נפנה מוציא מרה״י לכרמלית דרך מקום פטור. והיינו למאן דס״ל לעיל סי׳ שע״ו סוף סעי׳ א׳ דלהחליף ברשיות דרבנן דרך מקום פטור שרי אבל למאן דס״ל התם דאפי׳ ברשיות דרבנן אסור גם הכא אסור וזהו שכתב מור״ם ז״ל ועיין לעיל סי׳ שמ״ו דיש חולקים ר״ל דלדעת החולקים שם גם הכא אסור. ועיין בדברינו לשם או׳ טו״ב:

מב מב) **שם בהגה. דהא הצואה הוא מקום פטור וכו׳** דאינה רחבה ד׳ ומיירי שמפנה ממש על הצואה ואעפ״י שנופלת אח״כ לכרמלית שרי. מ״א ס״ק י״ד מיהו מ״ש המ״א דאינה רחבה ד׳ התו״ש או׳ ט״ו השיג עליו וכתב דאפי׳ רחבה ד׳ הוי מקום פטור מטעם דלא דרסי עלה יעו״ש. והר״ז או׳ י״ב כתב דאם אין בה ד׳ על ד׳ והיא גבוהה ג׳ הוי מקום פטור ואם רחבה ד׳ אפי׳ אינה גבוהה ג׳ ועיין לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ יו״ד:

מג מג) **שם בהגה. ועיין לעיל סס״י שמ״ה דיש חולקין וכו׳** והכי ק״ל. תו״ש או׳ ט״ז. ר״ז או׳ יב. וכ״כ לעיל בס״י שמ״ה או׳ קכ״ב יעו״ש:

מד מד) **שם בהגה. ולפי מה שנתבאר וכו׳** כאן מתחיל לומר דין אחר בענין בה״כ שהחפירה שתחתיה היא של שני שותפין דאסור לפנות שם אם לא עירבו יחד או שעשו התיקון דסעי׳ ב׳ דהיינו דף או קנה וכו׳ ומיירי דמקום מושב בה״כ כל אחד לעצמו שיש מחיצה מפסקת ביניהם אלא שהחפירה שתחתיה היא של שותפות וא״כ כשהוא נפנה הוי מוציא מרשותו לרשות השותפין ולכן אסור אם לא עירבו או שעשו התיקון דסעי׳ ב׳ אבל אם גם מקום המושב של בה״כ הוא של שותפות שרי דהא אינו מוציא מרשות לרשות. כ״כ האחרונים:

מה מה) **שם בהגה. כמ״ש סעי׳ ב׳ היינו דף או קנה אבל מחיצה תלויה לא מהני** כמ״ש סעיף ג׳ אלא א״כ מגעת עד הקרקע:

מו מו) **שם בהגה. כדלקמן סי׳ שנ״ז.** סעי׳ ג׳ בהגה דשם מבואר דכוחו בחצר שאינה מעורבת לכ״ע שרי:

מז מז) **שם בהגה. ששכחו ולא עירבו.** או שלא היה לו באפשר לעשות התיקון. ח״א כלל נ״ה או׳ ז׳:

מח מח) **שם בהגה. דגדול כבוד הבריות.** והתירו חכמים לעשות איסור דרבנן משום כבוד הבריות שלא יתבזו. ח״א שם:

מט מט) **שם בהגה, דהואיל והמשוטה אינו גבוה עשרה וכו׳** או שגבוה יו״ד ואינה רחב ד׳ מותר אבל גבוה עשרה ורחב ד׳ אין לו תקנה אלא א״כ עשה לו מחיצות י״ט. כ״כ בס׳ עה״ק. ונ״ל שאם א״א לו אלא א״כ עושה צרכיו בספינה מותר דגדול כבוד הבריות. א״ר או׳ ט״ו:

נ נ) **[סעיף ד׳] מים שאין עמוקים י״ט וכו׳** והב״ח חולק דבתו׳ עירובין דף פ״ז מתירין במחיצה תלויה אפי׳ עמוקים פחות מי״ט יעו״ש. ולא קשה מידי דהכא מיירי כשרה״ר מהלכת בו ע״י הדחק כדמשמע בב״י ובשבת דף ק׳ וכ״פ הנ״ל א״ר או׳ ט״ז. וכ״כ החמ״ע או׳ ו׳ דנראין דברי ב״י נכונים כשאין עמוקים י״ט ורה״ר שאלכת בתוכו כדאיתא במשנה פ׳ הזורק יעו״ש. והר״ז או׳ ט״ו כתב דאפי׳ עמוק י״ט ואפי׳ בכרמלית אין מחיצה תלויה מתרת בו אם רבים בוקעים בו לפי שבקיעת הרבים מעכבת מלומר גוד אחית יעו״ש:

נא נא) **שם. לשפוך בהם וכו׳** וה״ה למלאת מהם:

נב נב) **שם הגה. וכ״ש אם יבשו המים וכו׳** אבל קודם שיבשו אעפ״י שרגילין להתיבש מתרת מחיצה תלויה. ב״י בשם הגמ״ר. א״ר או׳ י״ז:

נג נג) **[סעיף ה׳] היו שתי גזוזטרות וכו׳** כגון בית ועליה על גביו העומדות אצל הנהר וכל אחת יש לה גזוזטרא בולטת מן חלון הבית לדלות ע״י מים מן הנהר וכגון שהחלון רחב ד׳ על ד׳ ובתוך ג״ט לגזוזטרא דאז הוי הגזוזטרא רה״י וכשממלא מן הנהר הוי מוציא מכרמלית לרה״י וכמ״ש בסעי׳ א׳ ורק הכא יש עוד חילוקי דינים בשביל שיש עוד גזוזטרא אחרת סמוכה לה מן הצד בתוך ד״ט כבשר יבואר לקמן:

נד נד) **שם. ואינה רחוקה וכו׳** דאם היו רחוקות זו מזו במשך ד״ט ברוחב לא היתה התחתונה אוסרת עליה דתשמיש מופלג במשך ד׳ זהו תשמיש באויר ולאו תשמיש הוא דאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר אבל אם אינם רחוקות ד׳ אפי׳ יש ביניהם גובה יותר מיו״ד אוסרת עליה דאדם אוסר על חבירו אפי׳ כשמשתמש עליו בזריקה אעפ״י שהוא בגובה יו״ד שהוא תשמיש קשה כיון שאינו משתמש עליו דרך אויר. ב״ח. ומ״ש המ״א ס״ק י״ז כתב עליו המאמ״ר או׳ ג׳ דאינו מדוקדק יעו״ש:

נה נה) שם. ואינה רחוקה וכו' דממילא שניהם נוחים להשתמש בשניהם ואוסרים זה ע"ז ומשו"ה אם עשו מחיצה לעליונה לבד בשותפות אוסרים זה ע"ז וכ"ש אם עשו שתיהן לתחתונה דעליונה אוסרת על התחתונה דניחא לה להשתמש בתחתונה ע"י שלשול אבל אם כל אחד עשתה לבדה ואין לה חלק במחיצת חבירו אינה אוסרת עליה. וכן אם עשו לשניהם מן השותפות כל אחת גילתה דעתה דסילקה נפשה מחבירתה ושוב אינה אוסרת עליה כ"ז שאין רחוק ביניהם ד"ט. אבל ברחוק ד"ט אין התחתונה יכולה להשתמש בעליונה אלא בתשמיש אויר ולא תשמיש הוא וע"כ אינה יכולה לאסור העליונה. ואגובה יותר מיו"ד ביניהם לא קפדינן דמשתמש ע"י זריקה ואעפ"י שהוא תשמיש קשה כיון שאינו משתמש דרך אויר אוסרת עליה. ט"ז סק"ז:

נו נו) שם. ואינה רחוקה וכו' ואם הם מכוונות ממש זו כנגד זו שאין בני עליונה יכולין למלאות אלא א"כ יכנס הדלי דרך התחתונה אם עשו שתיהן מחיצות יו"ד הרי הם רה"י ועולין עד לרקיע ושניהם אסורות למלאות אלא א"כ עירבו שכל אתת אוסרת על חברתה התחתונה אוסרת על העליונה דהא רה"י עולה עד לרקיע והעליונה אוסרת על התחתונה דהא יש לה תשמיש דרך עליה. לבוש:

נז נז) שם. אבל כל אחת מהן שעשתה לבדה וכו' א"כ האחרת משתמשת שלא כדין אפי' בחול. מ"א ס"ק י"ח. ור"ל ולכך אינה אוסרת עליה האחרת כיון שאפי' רגילה להשתמש בה בחול הוא שלא כדין:

נח נח) שם. וכן אם עשו בשתיהן בשותפות וכו' ומ"מ כ"א משתמש בשלו מ"א ס"ק י"ט, ור"ל כיון דיש לכל א' מחיצה ויכול להשתמש בשלו ודאי סילק את עצמו משלו חבירו ולכך אינו אוסר עליו. מתה"ש. ומה שעשו בשותפות אפשר שהוא כדי להקל בהוצאה דיותר בזול עושין האומנים ב' ממה שעושין א' או מטעם אחר. ב"י והביאו המתה"ש שם:

נט נט) שם. וכן אם עשו בשתיהן בשותפות וכו' וה"ה אם עשו רק לאחת בשותפות והשניה עשתה לעצמה דמותר לכל אחד למלאות מגזוזטרא שלה בלא עירוב דבהא ודאי סילקה נפשה מחברתה. ג"מ:

ס ס) ואם התנו השכינים ביניהם שיהיה לכל אחד רשות להשתמש בשני על גזוזטרא שלו אוסרות בלא עירוב אטפ"י שעשו כל אחד מחיצה לבדה. מש"ז או' ז':

סא סא) ואם אירע שגזוזטרא א' רה"י והשניה כרמלית כגון דא' חלון הבית תוך ג"ט וא' יותר מג"ט או בור המים שתחתיהם רה"י ולא ים דהשתא תחתונה מותרת דעליונה אין רשות לשמש דרך תחתונה הואיל ומשוכה משא"כ אם מכוונות זו תחת זו וא"א לדלי העליונה אלא א"כ נכנס בנקב התחתונה אז התחתונה ודאי אסורה שהעליונה יש לה רשות דרך שם ואפי' עשה התחתון מחיצה לבד בשלו ועליונה לא עשה בשלה התחתונה אסורה בלא עירוב ועליונה מותרת כי התחתונה רשות שניהם לה שהרי דרך שם עובר דלי העליון ועליונה אם אין חלון הבית פתוח תוך ג"ט או באר שתחתיהן רה"י אז מותרת העליונה בלי מחיצה כלל בלי פקפוק. מש"ז שם:

סימן שנו

א א) [סעיף א'] אמת המים העוברת בחצר וכו' אפי' ברה"י כרמלית היא. רש"י וכן פי' ר"ח והטעם כתב התוי"ט בשם הר"ר יונתן משום שבאה מכח כרמלית דזהו הנהר שנמשכת ממנו עכ"ל משמע הא אם אינה באה מכח כרמלית אלא יש לו בריכה בחצרו אעפ"י שעמוקה יו"ד ורחבה ד' או יותר הרי היא כחצר:

ב ב) שם. אמת המים העוברת בחצר וכו' וה"ה נהר. ח"א כלל נ"ג או' ט"ז:

ג ג) שם. העוברת בחצר וכו' כגון שנכנסת מצד האחד ויוצאת מצד השני. תו"ש או' א'

ד ד) שם. עמוקה יו"ד ורחבה ד' וכו' דאם אינה עמוקה יו"ד או אינה רחבה ד' אינה נעשית רשות לעצמה וא"צ תיקון דאם ברה"ר הם הוי רה"ר וכי הוי בחצר הוי רה"י אבל בעמוקה יו"ד ברוחב ד' נעשית רשות כרמלית לעצמה אפי' בחצר וצריך תיקון שתהא מחיצה נעשית בשביל המים בתוך אוגניה אבל מחיצת החצר התלויה ועוברת על גבה אינא מועלת לה. ב"ח בשם רש"י ט"ז סק"א. מ"א סק"א ועיין בא"א או' א' שנסתפק אם חוץ לחצר עמוקה י"ט ורחב ד' ובתוך החצר אין עמוקה י"ט ורחבה ד' או להיפך מהו הדין. ובס' מנחת פתים דף נ"א ע"ב כתב דבכה"ג שרי בלא תיקון דאין חורין לכרמלית יעו"ש. א"ח או' ב':

ה ה) **שם. עמוקה יו"ד ורחבה ד' וכו'** עיין סי' שס"ג סעי' כ"ו דבטפחים אזלינן לחומרא והיינו היכא דמצומצם הוי חומרא אז משערינן במצומצם והיכא דמרווחות הוי חומרא משערינן במרווחות וא"כ הכא הוי שיעורא במצומצם ומיהו היכא דהוי יו"ד מצומצם סגי במחיצה י"ט מצומצם אבל כשהוא עמוקה י"ט מרווחות אז צריך לעשות מחיצה של י"ט מרווחות לחומרא. תו"ש או' ב':

ו ו) **שם. אין ממלאין ממנה בשבת וכו'** ודוקא למלאות הוא דאסור אבל בחצר עצמה מותר לטלטל ולא אמרינן שהחצר נפרץ במלואו לכרמלית לפי דהיא עצמה נעשית מחיצה בינה ובין החצר שהרי עמוקה יו"ד ואין החצר נאסר מפני האמה. ואם אין עמוקה יו"ד בשפתה רק בשיפוע אם מתלקט יו"ד מתוך ד"א הוי מחיצה אבל אם משופע ביותר שמתלקט יו"ד מתוך ה' אמות (ל"ד אלא ר"ל יותר מד"א) לא הוי כמחיצה. ומשמע בראב"ד (פט"ו) כשהיא עמוקה יו"ד אפי' נפרץ כותל החצר ביתר מיו"ד שרי לטלטל בחצר שהרי החצר מוקף מד' רוחותיו יעו"ש. ע"א סק"ב תו"ש או' ג' ר"ז או' ב' ח"א כלל נ"ג או' ט"ז:

ז ז) **שם. בכניסתה וביציאתה,** בכניסה כדי להבדיל בין מים שחוץ לחצר שהן כרמלית למים שבתוך החצר. וביציאה להבדיל בין מים שבתוך החצר למים שחוץ לחצר שהן כרמלית. ב"י. ואם עשו בכניסה ולא ביציאה או ביציאה ולא בכניסה לא מהני מידי והוי כאלו לא עשו כלל. א"א א' ג':

ח ח) **שם. ויהיה טפח ממנה משוקע במים.** כדי שתחלוק בין המים שברה"ר למים שברה"י. ב"י מ"א סק"ג. הן במחיצה של צד הכניסה הן שלצד היציאה. ט"ז סק"ב. ומיהו מ"ש ב"י דלדברי הפו' בבור שבין ב' חצרות כרב הונא שה"ה באמת המים לא בעינן שיקוע הב"ח כתב דגם להפו' כרב הונא הכא בעינן שיקוע יעו"ש. והב"ד האחרונים. ומשמע אעפ"י דלפעמים המים מועטים ואין טפח מחיצה בתוך המים כל שעפ"י הרוב טפח במים שפיר הוי היכר ותמיד מותר למלאות. מש"ז או' ב':

ט ט) **שם ויהיה טפח ממנה משוקע במים.** וכ"ה לקמן רסי' שע"ו גבי בור והא דלעיל סי' שנ"ה גבי גזוזטרא שעל פני המים שרי אע"ג דאין טפח ממנה משוקע במים ואפי' אינה נוגעת כלל במים משום דנקב שיש בו ד' ועושה מחיצה סביבו הוי היכר אפי' למעלה. כ"כ התו' עירובין פ"ז ע"ב ד"ה בין מלמעלה ורמזו מרן ז"ל בב"י רס"י שנ"ה. מאמ"ר או' א':

י י) **שם. למעלה מן המים.** משום היכר להבדיל בין מים למים. תו"ש או' ה':

יא יא) **שם. אצל השפה מכל צד וכו'** פי' שבצד הכניסה ובצד היציאה עשה מחיצה לרחב האמה אלא שלא עשה המחיצה בצד הכניסה כולה בחתיכה א' אלא בב' חתיכות דבאמצע המחיצה הניח מקום פנוי וכן במחיצה של צד היציאה ועשה כן כדי שבאותו מקוה הפנוי ילכו המים אם אותו מקום הפנוי אינו ג' על ג' הוי כלבוד. כ"כ הב"ח והט"ז סק"ג דלא כפי' ב"י יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ב' תו"ש או' ו' מאמ"ר או' ב' ר"ז או' ג':

יב יב) **שם. דאמרינן לבוד.** ומטעם זה משמע דאם עשה המחיצה קנים שיש חלל ביניהם פחות פחות מג"ט נמי שרי. ועיין לקמן סי' שס"ב סעי' ה':

יג יג) **שם בהגה. אפי' מחיצה א"צ.** שהרי הם בסתומים לגמרי משום לבוד. ר"ז או' ג':

יד יד) **נהרות** המושכין בתוך העיר עמוקים יו"ד ורחבים ד' אעפ"י שעשו עירוב ודאי דיש לאסור ליקח מים מהם ולהשליך לתוכן שום דבר. והכתלים הסובבים העיר אינן מועילות כלום כיון דלא נעשו לשם המים וגם אינם משוקעים במים. שו"ת חסד לאברהם אלקלעי חא"ח סי' כ"ב או' ע' ובד"ה ועל הנהרות יעו"ש. ועיין בשו"ת חס"ל חא"ח סי' ל"ב שיש בעירו אמת המים עוברת בתוך העיר ונפרץ מב' צדדין והמים שוטפים והולכים הרחק מהעיר הלאה מצד מזרח ומערב ועל אמת המים הנז' איכא מחצות מב' צדדין ע"י הבנינים העומדים בעיר וע"י תל המתלקט יו"ד מתוך ד"א וצוה לתקן במקום פרצת המים ע"י צוה"פ והיינו שיעמיד קנה אחד מעבר זה אצל המים וקנה מעבר הב' וקנה ע"ג המים משני צדדי העיר ואחרי כי נעשה גשר ע"ג המים משני צדדי העיר והגשר גבוה מהמים הרבה זה מועיל במקום צוה"פ וחכם א' פקפק ע"ד והשיב לו דרק לענין להתיר למלאות מים מהאמה לחצר בעינן מחיצה יו"ד אבל לענין להתיר הטלטול בחצר מהני צוה"פ ע"ג המים יעו"ש. וכ"כ בשו"ת שו"מ מהד"ק ח"א סי' רנ"ג ורצ"ח דמהני צוה"פ ע"ג הנהר וכתב דהגם דהמש"ז סי' שס"ג או' א' הניח דבר זה בצ"ע אפ"ה נראה דמותר לעשות צוה"פ על המים ובפרט שספק עירוב להקל יעו"ש. וכ"כ בשו"ת בית שלמה ח"א סי' נ"ו יעו"ש. והב"ד א"ח או' א' יעו"ש:

טו טו) **ועיין** בשו"מ שם סי' רצ"ה ורצ"ו בענין עיר שהנהר מחלק את העיר לשתי עיירות ושני צדדי הנהר גבוהים ג"ט מהמים וגשר א' עובר על הנהר המחבר לשתי העיירות יחד והגשר גבוה מהמים י"ט ורוחב הגשר יותר מי"א ולפי דברי השואל א"צ תיקון כי הוא דומה לדין המבואר בסי' שע"ג בנסר הנתון בין ב' גזוזטראות דמערבין שנים ומותרין לטלטל על הנסר לבתים אף שתחתיו רה"ר ול"ד לדין המבואר בנוב"י סי' מ"ב דצריך צוה"פ להגשר דשם קצה השני מהגשר עומד אצל רה"ר משא"כ כאן דהגשר עובר מעיר זו לעיר השניה דשניהם מוזקפות תל גבוה לצד הנהר שהם כרה"י והוי הגשר

כמו חורי רה״י אבל דעתו נוטה שם לאסור מחמת שהוא פרצה יותר מי״א והגשר הוי כמו חורי רה״ר ול״ד לנסר הנז׳ כיון שיש צוה״פ לבתים במקום שפתוחים להנסר משא״כ כאן דהעיירות פרוצות להגשר יותר מי״א ואדרבא הגשר אוסר להעיירות וא״כ עכ״פ צריך צוה״פ בצדי הגשר שיהיה מותר לטלטל על הגשר ומהעיירות דרך הגשר יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ שס״ג או׳ ר״ב:

יז **טוב) [סעיף ב׳] חצר שנפרצה ולשון ים עובר וכו׳** והחילוק בין פרצה לאמת המים דלעיל דאמת המים הוא שנכנסת לחצר מצד זה ויוצאת מצד השני אבל הפרצה היא דוקא מצד אחד ונכנס המים לחצר ואינו יוצא מצד השני כמ״ש לקמן או׳ י״ט:

יח **חי) שם. אם אינו במילואו וכו׳** אלא שנשאר פס טפח מכאן ופס טפח מכאן כמ״ש לקמן סי׳ שס״ג, סעי׳ ב׳ יעו״ש. תו״ש או׳ ח׳:

יט **יט) שם. מותר למלאות ממנו וכו׳** אעפ״י שהיא עמוקה יו״ד ורחבה ד׳ דכיון שנכנס לחצר ואינו יוצא ממנו הוא כבור שבחצר ומחיצות החצר מתירות אותה משא״כ באמת המים שנכנסה ויוצאת וחולקת רשות לעצמה והוי כרמלית. ב״י בשם הראב״ד. ב״ח. מ״א סק״ד:

כ **ך) שם. נפרצה במילואה.** היינו כל כוחל החצר שלצד המים:

כא **כא) שם. אם נשאר במקום שנפרץ גידודין וכו׳** ר״ל שלא נפרץ כל גבוה הכותל החצר מלמעלה למטה אלא נפרץ מלמעלה ונשאר מן הכותל שלם בגובה יו״ד מן הקרקע. ועיין בב״י כמה פירושים וכאן בש״ע נמשך אחר פירש״י והטור יעו״ש מאמ״ר או׳ ד׳:

כב **כב) שם. מותר למלאות ממנו בחצר וכו׳** הטעם בזה בפני שהגידודין הם חשובים מחיצות לגבי החצר שאעפ״י שהמים כיסה אותן מ״מ לפעמים המים נשקעים והמחיצה נראית לכך מותר למלאות לחצר אבל להכניסן לבית אסור דלגבי בית לא הוי מחיצות כיון שהמים מכסים אותם ואעפ״י שהמחיצה נראית בשעה שהמים שוקעים מ״מ לגבי בית לא מקרי נראית בשביל כך כיון שרחוקה מן הבית הרבה והו״ל מטלטל מכרמלית לרה״י מיהו בחצר עצמה ודאי דשרי לטלטל ממנו לבית דהחריץ נעשה מחיצה לגבי חצר והרי הוא מוקף מד׳ מחיצות כמ״ש לעיל בסעי׳ א׳ ואין לחוש שמא יעלה היה שרטון ויתבטל המחיצה כמ״ש הי׳ שס״ג סעי׳ כ״ט דהכא מירי שהגידודין גבוהין טובא א״נ דמירי שהיא רחוקה מן שפת הים הרבה. כ״כ התו׳ וכל זה לפ״י רש״י ובתו׳ כתבו פירושים אחרים עי״ש בדף י״ב ע״ב והב״ד ב״י יעו״ש. תו״ש או׳ ט׳ וכבר כתבנו באו׳ הקודם דהש״ע נמשך אחר פירש״י והטור:

כג **כג) ובאותן** מקומות שיש נהר סמוך לחצירות פשוט שאסור לשאוב מים שם כי הוא ממלא מים מכרמלית לחצר שהוא רה״י ולזה לא מהני עירוב ורבים נכשלים בזה. ט״ז סוף הסי׳ א״ר או׳ ד׳:

כד **כד) שם. אלא א״כ עשו מחיצה גבוה יו״ד וכו׳** פי׳ שעשו מחיצה שעולה יו״ד מעל המים וא״צ לעשות כן בכל רוחב הפרצה אלא עד שיתמעט הפרוץ מיותר מעשרה ויעמוד עד עשרה. מאמ״ר או׳ ה׳

כה **כה) שם אלא א״כ עשו מחיצה גבוה יו״ד וכו׳** והא דלא בעינן כאן טפח נכנס במים כיון שאין המים עוברים מצד אל צד דרך החצר. פרישה או׳ ב׳:

כו **כו) שם. לא נשאר גידודים וכו׳** ר״ל שלא נשאר גידודים גבוה יו״ד אפי׳ שהמים מכסים אותם:

כז **כז) שם. אסור אפי׳ למלאות בחצר.** כלומר דאסור לטלטל בחצר (משום דנפרץ יותר מיו״ד למקום האסור) ואם הלשון עמוק יו״ד הוא נחשב למחיצה ומותר לטלטל בחצר אבל אסור למלאות ממנו כיון שאין מחיצה ע״ג בינו לבין המים שבחוץ שהרי נפרץ במלואו והים הוי כרמלית. מ״א סק״ו. ר״ז או׳ ד׳:

סימן שנז

א **א) [סעיף א׳] חצר שפחותה מד״א וכו׳** כלל הדברים בסי׳ זה הוא זה. לפי ששיערו חז״ל שכל אדם הוא צריך להשתמש בכל יום סאתים מים לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו ושאר ענינים הצריכים לו. וכבר נודע דבשבת אסור לשפוך מרה״י לרה״ר או לכרמלית. ודרך כל אדם לשפוך שופכין שלו לחצירו הסמוך לביתו שהיא רשותו והיא ג״כ רה״י ומוציא מרה״י לרה״י. וזה ידוע שסתם חצירות יש בהם בימות החמה אבק ועפר. וכל אדם רוצה לזלף חצירו ולרבצו שלא יתאבק לפיכך שופך שם אותן שופכין שמשתמש בו בכל יום. ושיערו חז״ל דבסאתים מים סתם אדם יכול לזלף חצר שיש בה ד״א על ד״א והם משכיבים את האבק ועפר ונבלעים בקרקע וגם אפי׳ במקום שאינו רוצה לזלף איכא מ״ד דמ״מ שרי משום דתיימי מיא ונבלעים בקרקע ואינם מטנפים הקרקע של החצר וכיון שכן אין מקפיד עליהם שיצאו לחוץ דוקא ואז אם אפי׳ יצאי לחוץ אח״כ לא היתה מחשבתו לכך ולא הוי כאלו מוציא

מרה״י לרה״ר אבל אם הוא פחות מד״א על ד״א דאז הסאתים מים מרובים ואינם נבלעים בקרקע ונעשה החצר רפש וטיט ודעתו קצה בזה ולכך ניחא ליה שיזובו משם לחו ואם יצאו לחוץ נתקיימה מחשבתו והוי כאלו שופך ברה״י לרה״ר להדיא ויש לגזור שמא ישפוך להדיא מרה״י לרה״ר ולכך צריך לעשות בחצר גומא שהיא מחזקת סאתים ואז כשישפיך לתוך החצר אינו מקפיד עליהם שיצאו לחוץ כיון שאפשר להם לנוח בגומא ולא יתטנף חצירו ולא הוי כמוציא מרה״י לרה״ר, וכשיש גומא אין חילוק בין אם היו בה מים כבר מע״ש או לא או אם משתמש בשבת כמה סאים לפי שאין הדבר ההוא אלא להיכירא בעלמא. כ״ז מדברי הלבוש. תו״ש או׳ א׳:

ב **ב) שם. שהיא סמוכה לרה״ר וכו׳** לאפוקי סמוכה לכרמלית שא״צ לעשות גומא כמ״ש בסוף הסעי׳ יעו״ש.

ג **ג) שם. אין שופכין לתוכה וכו׳** גזירה מדרבנן שמא ישפוך להדיא מרה״י לרה״ר כנז׳:

ד **ד) שם. בימות החמה.** שאדם מקפיד על לכלוך חבירו ומסתמא ניחא ליה שיצאו לחוץ כנז׳:

ה **ה) שם. והוי כאלו שופך לרה״ר.** משמע דאם חצירו מבונה בטוב וא״א למים שיצאו לחוץ מותר לשפוך לחצר ואעפ״י שלא עשה גומא:

ו **ו) שם. הגה וכל גומא שהיא חצי אמה וכו׳** כן עולה החשבון לפי חשבון המקוה שהוא אמה על אמה ברום ג׳ אמות מ׳ סאה. תו״ש או׳ ב׳ וה״ה שיכול לשנותה בעמקה וברחבה ורק שיהיה חללה מחזקת סאתים. בגדי ישע:

ז **ז) שם בהגה. וכל גומא שהיא חצי אמה וכו׳** המחבר לא ביאר שיעור גומא זו אם צריכה שתהא עמוקה י״ט ורחב ד׳ או אפי׳ פחות. ומדברי הריטב״א משמע דצריך שתהא עמוקה יו״ד ורחב ד׳ כדי שיהא שם רה״י עליה וכדי שאם יבא לשפוך לתוך הגומא ישפוך מרה״י לרה״י אבל אם הגומא פחותה משיעור זה נמצא ששופך מרה״י לכרמלית אלא שמדברי המחבר שסתם דבריו וגם מדברי הרב בהגה שכתב בהדיא דשיעור גומא הוא חצי אמה וכו׳ מבואר דא״צ עמוק יו״ד ונראה דטעמייהו משום דמסקנא דמלתא הוא דצריך לכסות הגומא וכיון שיכסנה אעפ״י שאינה עמוקה יו״ד הרי היא כחורי רה״י שהם כרה״י. וכ״כ הריטב״א במסקנת דבריו עו״ש או׳ א׳ ומיהו לדברי הטור והש״ע דצריך לכסות הגומא כדי שתהא מקום פטור ועיין לקמן או׳ ט׳.

ח **ח) שם. צריך לכסותה בנסרים וכו׳** שאם לא היתה מכוסה לא היה מקום פטור והיינו משום דאם הוא רחב ד״ט ועמוק יותר מג׳ הוי כרמלית ואם הוא פחות מג׳ הוי רה״ר וע״י הכיסוי נעשה מקום פטור לפי שנסתלק מתשמיש הרבים. מאמ״ר או׳ א׳ ומיהו לפי מ״ש הרב בהגה וכל גומא שהיא חצי אמה וכו׳ בלא כיסוי הוי ג״כ מקום פטור כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ י״ט דחריץ שאינו רחב ד׳ ועמוק יותר מג׳ הוי מקום פטור אלא הא דנריך לכסות שמא יעלה קרקעית הגומא רפש וטיט ויהיה גובהא פחות מי״ט ותבטל לגבי רה״ר:

ט **ט) שם. כדי שתהא מקום פטור וכו׳** וריטב״א כתב דיעשה פיה ברה״י והוי חורי רה״י. ב״י. א״ר או׳ א׳ משמע פי הגומא דוקא ברה״י ובש״ע משמע אף בחוץ כל שסמך לחצר ואין ביניהם רה״ר שופך למקום פטור. א״א או׳ א׳ אמנם בב״ה כתב על דברי הא״א הנו׳ דלא נהירא דאף לדעת הש״ע בעינן שיעשה פי הגומא מבפנים וכתב דכ״מ פשטיות המשנה דאיירי לענין שפיכת המים בתוך החצר וכ״מ בעה״ק וברי״ו יעו״ש:

י **י) שם יכול לשפוך בה כל מה שירצה.** זהו דעת הטור והרא״ש ולאפוקי מדעת הרמב״ם (פט״ו דין י״ז) שלא התיר אלא סאתים והטעם פי׳ הר׳ יונתן דכיון שתיקנו לו חכמים זכר לשבת שלא ישכח וישליכם לרה״ר עצמו תו לא גזרינן הלכך אפי׳ יותר מסאתים מותר. עו״ש או׳ ב׳:

יא **יא) שם. יכול לשפוך בה.** ובחצר כל מה שירצה ואפי׳ כור ואפי׳ כוריים. ר״ז או׳ ב׳:

יב **יב) שם, יכול לשפוך וכו׳** ואפי׳ נתמלאה מע״ש שופך לתוכה דכיון דתקנו לו חכמים זכר לשבת שלא ישכח וישליכם לרה״ר שרי. מ״א סק״ב ר״ז שם.

יג **יג) שם. לא ישפוך בה כלל.** גזירה דילמא אתי למשפך סאתים דהוא שיעור האדם. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ג:

יד **יד) שם. אפי׳ הוא אריך וקטין.** כגון שהוא ארוך ח׳ אמות ורחב ב׳ מ״א סק״ד, תו״ש א׳ ו׳:

טו **טו) שם. אפי׳ הוא אריך וקטין.** דמ״מ יש כאן שיעור לבלוע סאתים. ט״ז סק״ג. תו״ש שם:

טז **טז) שם. או בימות הגשמים וכו׳** שאין אדם מקפיד על לכלוך חצירו ואינו מתכוין שיצאו לחוץ. ואי משום שיראו צנור מקלח ואתי למשרי בימות החמה אמרינן מי גשמים הם ואפי׳ שלא בשעת הגשמים מתמצים הם והולכים אחר הגשמים. מ״א הק״ה. תו״ש או׳ ז׳ ר״ז או׳ ד׳:

יז טוב) **שם. מוכר לשפוך בה וכו'** ר"ל אפי' בלא עשיית גומא כלל:

יח יח) **שם. בהגה. שלפני ב' עליות.** לא דוקא אלא ר"ל שני פתחים לעליה א' וכל פתח פחות לדיוטא א' ובשתיהם ד"א ונמצא שיש לעליה ההיא ד"א רוח מלמטה ואעפ"י שאינן במקום א' קמ"ל דמצטרפין כמבואר בב"י בשם הר"ר יונתן יעו"ש:

יט יט) **שם בהגה. שלפני ב' עליות וכו'** דהיינו שפתח אחד של עליה פתוחה אצל דיוטא א' ופתח השני אצל דיוטא הב' כשנגדה ויש בשתיהם ד"א והם זו כנגד זו (ל"ד אלא ר"ל כעין דיוטא א' ב' פתחים בכותל א' מש"ז או' ד') וסמוכות זו לזו בתוך ד"ט הרי הם כדיוטא א' וא"צ לגומא כלל והדיוטות הללו מעזיבה רבה יש בהם שיכולים המים להתכלא בהם כמו בחצר אבל אם אינם זו כנגד זו או שהם זו למעלה מזו או שרחוקה זו מזו ד"ט אין מצטרפין אעפ"י שיש בשתיהן ד"א לפי שאין תשמישן נוחה זו לזו ושמא כשיצא אל הדיוטא האחת לשפוך בתוכה ויראה שמתקלקל לא יצא אל הדיוטא האחרת לשפוך מפני הטורח וישפוך לרה"ר ולכך צריך גומא. ב"י בשם הר"ר יונתן. תו"ש או' ח':

כ כ) **שם. אבל אם היא סמוכה לכרמלית וכו'** והטעם שהקילו בכרמלית לפי שאין כאן אלא כחו וכחו בכרמלית לא גזרו כדלעיל בסי' שנ"ה גבי ספינה ששופך על דופני הספינה. ט"ז סק"ה. ועיין סס"י זה דיש חולקין. מ"א סק"ח. ור"ל דה"ה לכאן, וכ"כ הט"ז סק"ח, והיינו בכרמלית שבתוך העיר כמ"ש לקמן סעי' ג' בהגה יעו"ש:

כא כא) **[סעיף ב'] ביב וכו'** חריץ העשוי לקלח שופכין שבחצר לרה"ר. רש"י עירובין פ"ח ע"א ומביאו ב"י וט"ז סק"ו:

כב כב) **שם.** שמכוסה במשך ד"א ברה"ר כצ"ל וכ"ה ברש"י ומביאו ב"י. וכ"ה בלבוש ור"ל שד"א הראשונות הסמוכות לחצר הם מבוסים והטעם פירש"י שם משום דקים לן בד"א יש שיעור ליבלע בהם סאתים מים שאדם עשוי להסתפק בכל יום עכ"ל. ומביאו ב"י ולבוש:

כג כג) **שם. ויש בו ד' על ד'** וה"ה אם אין בו ד"א על ד"א אלא אריך וקטין כגון שרחבו ב' אמות וארכו ח' נמי שרי כמ"ש בסעי' הקודם לגבי חצר דבשיעור זה נבלעין סאתים מים שאדם עשוי להסתפק בכל יום:

כד כד) **שם. מותר לשפוך וכו'** דתיימי (נבלעין) מיא. ואי נמי לא תיימי דיש בו מים מבע"י כיון דרוב ימות השנה עשוין לבלע הכי נמי כי נפקי לבראי לאו להכי אכוון וכיון דלא נתקיימא מחשבתו שרי דאפי' מתכוין לאו איסורא דאורייתא איכא הכא דהא לאו ברה"ר זריק להו איהו גופיה אלא מאליהן יוצאין הלכך כי לא מכוין שרי לכתחלה. רש"י ומביאו ב"י וט"ז סק"ז:

כה כה) **שם. אעפ"י שהמים יוצאין מיד מידו לחוץ.** מד"א המכוסים מפני שד' על ד' אלו של ביב המכוסים ברה"ר שהם כחורי רה"י דינם כחצר שיש בה ד' על ד' שמותר לשפוך בה אפי' בימות החמה לפי שבד' על ד' של ביב ראוי ג"כ ליבלע סאתים כמו בחצר. ר"ז או' ח':

כו כו) **שם. שאין המים ראוין לבלוע.** אלא מקלח עד רה"ר להדיא ואסור. לבוש:

כז כז) **שם. כעין רצפה של אבנים וכו'** והיינו רצפת אבנים חלקים קטנים כמו שמרוצף הרחובות והחצירות ויש הרבה עפר בין אבן לאבן לבלוע. נתיב חיים. וכ"כ בספרו קרבן נתנאל על הרא"ש פ"ח דעירובין:

כח כח) **שם. כעין רצפה של אבנים וכו'** וכ"ש בשל חרס דמבלעי. ב"ח. וכתב בפליתי ביו"ד הסי' ע' שקבל מזקנים בעלי הוראה דלבנים השרופים בכבשן דינם ככלי חרס ממש וכ"כ המ"א סי' תנ"א. תו"ש או' י"ב. מש"ז או' ט':

כט כט) **שם. ולהרמב"ם וכו'** הטעם משום דה"ל דעיקר הטעם משום זילוף ולא משום דתיימי (נבלעים) מיא ואע"ג דכשהוא ארוך מאה אמה ודאי פשיטה דלכ"ע תיימי מיא מ"מ כיון דבביב המים נזחלין ויוצאין לחוץ ויאמרו הכא שפכום סמוך ליציאתן דלא תיימי שם ולהכי בביב שאין ראוי לזילוף אסור. ולדידיה גם בחצר שהיא אריך וקטין אסור כיון שהוא אינו ראוי לזילוף והא דלא הביא דעת הרמב"ם בסעי' א' משום דנמשך אחר לשון הש"ה. תו"ש או' י"ג:

ל ל) **שם לא ישפוך על פיו וכו'** ואפי' הוא של רצפת אבנים ויכולין ליבלע דהוי כשופך לרה"ר להדיא וגזרו שמא יאמרו צינורו של פלוני מקלח בשבת כיון שהם מקלחין בכך כששופך ע"פ הביב עצמה ויאמרו שהוא שופך להדיא על דעת שיצאו המים לרה"ר אלא שופך חוץ לביב והם יורדין לביב שהם יורדין בנחת ולא יאמרו ששופך סמוך לרה"ר. לבוש:

לא לא) **שם. בימות החמה.** אבל בימות הגשמים לא חיישינן להכי כמ"ש בסעי' א' הגהת הלבוש:

לב לב) **שם. אלא שופך חוץ לביב וכו'** והיינו כשהחצר הוא ד' על ד' דראוי לזילוף. תו"ש או' י"ד

לג לג) **שם. אלא שופך חוץ לביב וכו'** ורשב"א ורוב פו' הסכימו לסברא ראשונה אלא דמ"מ שופך חוץ לביב בחצר. א"ר או' ה' ור"ל אעפ"י שעיקר כסברא א' מ"מ כיון דאפשר יש להחמיר כדעת הרמב"ם:

לד לד) **[סעיף ג'] בד"א וכו'** זהו סיום דברי הרמב"ם כמבואר בב"י:

לה לה) **שם. מותר לשפוך וכו'** דכחו בכרמלית לא גזרו כמ"ש סי' שנ"ה סעי' א' מ"א סק"י:

לו לו) **שם הגה. וי"א דאין חילוק בין כרמלית לרה"ר.** והטעם לסברא זו כתב ב"י דאולי יפרשו דהא דאמרינן כחו בכרמלית לא גזרו דוקא גבי ספינה היא דאמר הכי וכי היכי דאקילו בה לענין זיז וכמ"ש בסי' שנ"ה אבל בשאר דוכתי לא אקילו יעו"ש. ועיין לעיל או' ך:

לז לז) **שם בהגה. אפי' בזה"ז וכו'** כ"כ ב"י בשם הר"מ וטעמא דמ"מ שייך למגזר בעיר גדולה שיש ס' רבוא דלא כעו"ש. מ"א ס"ק י"א. תו"ש או' ט"ז. ברכ"י או ג' משא"כ חוץ לעיר לא משכחת בזה"ז דרך שהיו ס' רבוא בוקעים בו. מחה"ש. והיינו למאן דס"ל דבעינן רה"ר רחבו ט"ז אמה וס' רבוא בוקעים בו אבל למאן דס"ל דלא בענין ס' רבוא בוקעים בו כמ"ש לעיל סי' שמ"ה סעי' ז' משכחת הרבה רה"ר בזה"ז ומ"מ מחוץ לעיר אין להחמיר כמ"ש מור"ם ז"ל. וכ"ז לדעת הרמב"ם. דאסור לשפוך על פי הביב הפתוח לרה"ר כמ"ש בסעי' הקודם אבל לסתם הש"ע שם אף הפתוח לרה"ר מותר לשפוך על פיו כיעו"ש. ועיין לעיל א' ל"ג:

לח לח) **שם הגה. אפי' בזה"ז דלית לן רה"ר.** וגבי ספינה דשרי לשפוך אדופני הספינה והם יורדין לכרמלית ולא גזרו אטו רה"ר שאני ספינה שאין דרכה להיות אצל רה"ר דהא ק"ל דאין ספינה הולכת בפחות מי"ט. תו"ש שם:

לט טל) **שם בהגה. או חצר שאינה מערובת שרי.** ר"ל אם כששופך מים לביב יוצאין לחצר אחרת שאינו מעורבת מותר לשפוך על פי הביב שבחצירו לכ"ע דכחו בכה"ג לא גזרו:

מ מ) **שם בהגה. ועיר המוקפת חומה וכו'** עיין לקמן סי' ת"א:

מא מא) **שם בהגה. כחצר שאינה מעורבת דמי.** אפי' ברחובות. לבוש:

מב מב) **שם בהגה. שעוברים המים דרך מקום פטור וכו'** ואף דברסי' שמ"ד יש חולקין בזה בכאן יש להקל טפי דהא בלא"ה יש מתירין אף לכרמלית. תו"ש או' י"ז:

מג מג) **שם בהגה. וכן עיקר** קאי אכולהו מילתא שכתב בהגה. מש"ז או' ח':

סימן שנח

א א) **[סעיף א'] כל היקף שלא הוקף לדירה.** לתשמיש דירת אדם לכניסה וליציאה תמיד. רש"י עירובין כ"ב ע"א ד"ה כל אויר. ר"ז או' א':

ב ב) **שם. כגון גנות ופרדסים.** שמקיפין אותם לשמור את הפירות והזרעים שבתוכן ולא לדור בתוכם. וכתב הר"ר יונתן דה"ה במחיצות העומדות מאליהן כגון נקיקי הסלעים וכיוצא בזה דלא חשיבי מוקפות לדירה. והביאו העו"ש או' ב'. ועיין לקמן רס"י שס"ב:

ג ג) **שם. כגון גנות ופרדסים וכו'** וכגון רחבה שאחורי הבתים והקרפף והוא היקף גדול להכניס בו עצים לאוצר. ר"ז שם:

ד ד) **שם. ובורגנין.** סוכת שומרי שדות. רש"י עירובין ט"ו ע"א. והגם דבסוכה ח' ע"ב פי' שומרי העיר הכא מוכרח לפרש כן כדמוכח בעירובין כ"ב ע"א בגמ' יעו"ש:

ה ה) **שם ובורגנין.** ואעפ"י שהשומר דר בתוכו מ"מ אין עשוי לדור אלא לשמור. מ"א סק"א. ואם השומר דר בתוכו לשמור יומם ולילה משמע מהב"ח דחשיב בית בירה וכ"כ התו"ש או' א' וכ"מ מדברי מ"א רס"י שס"ב ועיין לקמן או' כ"ו:

ו ו) **שם. שאינם עשוים אלא לשמור וכו'** ואעפ"י שמכוסה בגג לא חשיבה דירה. רש"י עירובין כ"ב ע"א ד"ה וכל דירה יעו"ש וכ"כ התו"ש או' ב' מיהו בקרפף אם הוא מכוסה בגג שרי לטלטל בכולו כמ"ש לעיל סי' שמ"ו או' כ"ה יעו"ש:

ז ז) **שם. אסרו חכמים וכו'** דמן התורה הם רה"י גמור כדאיתא בעירובין ס"ז ע"ב קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואפי' כור ואפי' כוריים הזורק מרה"ר לתוכו חייב. ומביאה הטור וב"י. וכגון שיש בגובה המחיצות י"ט או יותר. הרמב"ם ריש פט"ז. ועיין לעיל סי' שמ"ו או' כ"ד:

ח ח) **שם. אסרו חכמים לטלטל וכו'** ודע דקרפף שלא הוקף לדירה והוא יותר מבית סאתים דאסור לטלטל בו יותר מד"א הוא בכל ענין ואפי' הוא של אדם א' וכ"ש בשני שותפין בגן ועירבו דלא מהני עירוב לשוויה רה"י מט"י סי' של"ו או' ב' ועיין לקמן או' פ"ט:

ט ט) **שם. אם הוא יותר מסאתים.** וכתב הריטב"א בחי' דט"ז נו"ב דכי היכי דאמרינן שם גבי מחיצה שתי בלא ערב דאם יש ג' בני אדם שהם נקראים שיירא נותנין להם כל צרכן אפי' יותר מו' סאים ה"נ גבי קרפף שלא הוקף לדירה דוקא אם הוא של אדם א' אבל של שיירא נותנין להם כ"צ אפי' יותר מבית סאתים יעו"ש והביאו השש"א ומיהו עיין לקמן סי' ש"ף או' י"ג שהבאנו פלוגתא בזה יעו"ש:

י י) **שם. אם הוא יותר מסאתים דאז נקרא כרמלית.** אבל אם הוא סאתים נקרא קרפף והוא רשות אחד עם החצר לכלים ששבתו בתוכם ולא לכלים ששבתו בתוך הבית כמ"ש בסי' שע"ב. ט"ז סק"א. ודוקא ממנו לחצר אבל ממנו לכרמלית אסור כמ"ש לעיל סי' שמ"ו או' כ"ו יעו"ש ועיין לקמן או' י"ג:

יא יא) **שם. אבל אם הוא סאתים וכו'** אפי' אין בו שומרים ולא היה בו בית דירה מותר כמו חצר המשכן שהיה בו סאתים ולא היה לו בית דירה אלא היקף של קלעים. טור:

יב יב) **שם. שהוא שיעור ע' אמה וד' טפחים וכו'** ועוד דבר מועט והוא רוחב אצבע ולא חשו לו חכמים להזכיר מפני שהיא מועט אבל לעולם צריכין ליה בשיעורא. לבוש. וכ"ה ברמב"ם בפי' המשנה פ"ב דעירובין. וכתב בא"ר או' א' בשם כמה פו' דכן הלכה דיכול להכניס אותו דבר מועט בחשבון יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' ב'. וא"כ כל היכא דליכא יותר מע' אמה וד"ט ואותו דבר מועט מותר לטלטל בכולו:

יג יג) **שם. שהוא שיעור ע' אמה וכו'** ומשהו יותר מסאתים אסור לטלטל בו אלא בד"א וכן אסור להוציא מחצר לתוכו ומתוכו לחצר. ר"ז או' ג'. ואע"ג דאין החשבון מכוון פורתא לא דק ולחומרא. מש"ז או' א'. ועיין לעיל סי' שמ"ו או' כ"ו:

יד יד) **שם. או אריך וקטין.** כגין שהוא ארוך ק' אמה ורחב ן' אמה שהוא עולה במרובע של ע' אמה וד"ע. מ"א סק"ב:

טו טו) **שם. ובלבד שלא יהא ארכו יותר וכו'** כחצר המשכן שהיה אורך מאה אמה ורוחב חמשים. טור. ט"ז סק"ב:

טז טז) **שם. אמה אחת.** אבל בפחות מאמה שרי לטלטל בתוכו. ב"י בשם ריי"ז. מ"א סק"ג. א"ר או' ה' ר"ז או' ב' ועיין סי' שס"ג סעי' כ"ו שכל מקום שנזכר שיעור אמה אזלינן לחומרא או בעינן שוחקת או עוצבת ולפ"ז אם יתירה אמה מצומצמת אסור לטלטל בתוכו. ובשיעור אמה של בית סאתים יש להסתפק אם שוחקת או עוצבת. תו"ש או' ה' יעו"ש. וחילוק שיש בין אמה שוחקת לעוצבת חצי אצבע כמ"ש המ"א שם ס"ק כ"ב:

יז טוב) **שם. אמה אחת.** וכ"ז אם יש בו סאתים אבל אם הוא פחות מסאתים אפי' ארוך הרבה מותר לטלטל בכולו. כ"ה בתו' עירובין כ"ה ע"ב ד"ה קרקף. וכ"כ בא"א או' ג':

יח חי) **שם. ואם הוקף לדירה וכו'** כתב בתשו' מהר"ם מטראני ח"ב סי' מ"ח דחומת העיר נחשבת הוקף לדירה וה"ה פרדס גדול אשר הוא מוקף מצד א' בסביב מכותלי הבתים וכולם פתוחים בחלונות לתוכו יש להתיר לטלטל בכולו יעו"ש. עו"ש או' ג' מ"א סק"ה. וה"ד אם משתמש דרך החלונות לקרפף אבל להביט על ידם לקרפף בלבד לא מהני. כ"כ האחרונים:

יט יט) **גנות** זרועות וקרפיפות שבתוך עיר מוקפת חומה ומעורבת כיון דשרי לטלטל בכולה גם הני כרה"י חשיבי לכל מילי. והני מילי בעיר שמוחזקת בישבה ואח"כ הוקפה. מו"ק. וכתב שכ"כ בשו"ת דב"ש סי' רל"ט ושכן הסכים הגאון אביו מהר"י בתשו' (חכם צבי) סי' נ"ט ומה שדחה מר אביו שם לטעם השני של הדב"ש מענין עירוב הוא הליץ טוב בעדו יעו"ש. והב"ד המחב"ר או ב' ומיהו דעת המאמ"ר או' י"ד להחמיר כמ"ש לקמן או' פ"ד יעו"ש וע"כ המחמיר תע"ב:

יט) **ועיין** בשו"ת אבן יקרה ע"ד עירוב שנתקן ע"י עמודי הטלפו"ן סביב העיר ובתוך גבול העירוב יש איזה שדות זרועות יותר מסאתים והעלה דבמקום שעושין צוה"פ בכל רוחות העיר בלי צירוף שום מחיצה לא אכפת לן בשדות הזרועות תוך גבול צוה"פ יעו"ש והביאו א"ח או' י"ח:

כ ך) **שם. ואם הוקף לדירה וכו'** והיקף לשם דירה לא מהני אלא בנטוע אילנות אבל אם נזרע רובו הזרעים מבטלים הדירה ודינו ככרמלית ואם לא נזרע אלא מיעוטו ויש בו יותר מסאתים ג"כ דינו ככרמלית. מט"י סי של"ו או' ב' ועיין באו' שאח"ז ולקמן סעי' ט':

כא **כא) גינה** שהיא זרועה ערוגות והזרוע הוי מיעוט ואם נצרף כל הערוגות יש בה יותר מסאתים כיון דאין כאן יותר מסאתים במקום אחד מותר לטלטל במה שאינו זרוע שהוא הרוב. תשו׳ חכם צבי סי׳ נ״ט אבל הרב קרבן נתנאל (פ״ב דעירובין) חלק עליו ואסר יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ג׳ וכ״מ ממש״ל באו׳ הקודם בשם המט״י:

כב **כב) שם הגה. ועיין לקמן סי׳ ת״א וכו׳** ובדברינו לשם בס״ד:

כג **כג) שם בהגה. דרגילים לפתוח פתח תחלה וכו׳** ר״ל פתח הבית ומשו״ה הוי מוקף לדירה. בגדי ישע א׳ ב׳ על המרדכי פ״ב דעירובין:

כד **כד) שם בהגה. דרגילים לפתוח וכו׳** והיינו במקום שאין אדם זוכר אם נבנה הבית שפתוח לתוכו תחלה ואח״כ הוקף או שהוקף תחלה אבל אי ידעינן שהוקף תחלה ואח״כ נבנה הבית שפתוח לתוכו או שמנהג המקום להקיף הקרפף תחלה ואח״כ לבנות הבית בזה לא אמרינן מסתמא הוקף לדירה והוא פשוט. ועיין לקמן או׳ ל׳:

כה **כה) שם בהגה. וי״א עוד דכל קרפף שהוא סמיך לביתו וכו׳** היינו בתוך אלפים אמה שיוכל לטייל בה הר״ר יונתן. מ״א סק״ד. א״ר או׳ י״ב. תו״ש או׳ ו׳ ר״ז או׳ יו״ד. וכתב שם הר״ז דאין זה עיקר ור״ל אלא כדעת החולקין שהביא מור״ם ז״ל. ועיין מחה״ש שכתב שכ״מ קצת דעת הש״ע בסי׳ תק״א סעי׳ ג׳ כדעת החולקין יעו״ש. ולדעת החולקין בכאן אף סמוך ממש לביתו תוך ע׳ אמה ושיריים לא הוי מוקף לדירה. א״א או׳ ד׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

כו **כו) שם בהגה. שהוא סמוך לביתו וכו׳** וה״ה אם יש בגן וקרפף סיכת שומרים שדר שם ביום ובלילה או בית דירה אעפ״י שאין דר שם בקביעות. ב״י בשם הג״א. מ״א סק״ד. וכתב שם המ״א דצ״ל דהג״א מירי שבנה הבית מקודם ואח״כ הקיפו אותם וכ״ע מודו בזה והתו׳ לא כתבו דלא מהני אלא לר״י בן בבא דס״ל דבפחות מע׳ בעי שומירה ולכך ביתר מע׳ לא מהני אבל לדידן דבפחות מע׳ א״צ שומירה ביתר מע׳ מהני שומירה ולכן דלג רמ״א דין דשומירה ובית דירה דליכא פלוגתא בזה ואך בסמוכה לעיר יש חולקין יעו״ש וכ״כ התו״ש או׳ ו׳ והשיג על א״ר שכתב באו׳ י״ב על המ״א דלא דק יעו״ש. וכ״כ בא״א או׳ ד׳ דבעושה שומירה או בית דירה ואח״כ הוקף לכ״ע הוי מוקף לדירה יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ו׳ וכ״פ בש״ע בסעי׳ שאח״ז דאם בנה בית דירה ואח״כ הקיפו ה״ז נקרא מוקף לדירה יעו״ש ונראה דה״ה בעשה שומירה:

כז **כז) [סעיף ב׳] ומה נקרא מוקף לדירה וכו׳** כתב במס׳ מנחת פתים דף נ״א ע״ב דמשמע בעירובין כ״ו ובריטב״א שם דאף שמשתמש בקרפף תשמיש עראי ואוכל שם לפרקים מ״מ לא חשיב מוקף לדירה יעו״ש מיהו אם משתמש שם בקביעות אעפ״י שאין שם בית דירה חשוב מוקף לדירה כדמוכח ברש״י עירובין כ״ד וד״ה היכי. וגג יותר מבית סאתים אם מותר לטלטל על הגג היא פלוגתא דרב ושמואל בעירובין צ״ב והלכתא כרב דשרי כיון דמחיצות שלמטה לדירה עשויות א״ח או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ שע״ד סעי׳ ד׳ ולענין ספינה יותר מבית סאתים עיין לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ד׳:

כח **כח) שם. או שפתח לו פתח וכו׳** פי׳ דהיינו כעין רחבה שאחורי הבתים שפותח שם הפתח תחלה ואח״כ מקיף הרחבה. מאמ״ר או׳ ד׳:

כט **כט) שם. ואח״כ הקיפו.** קאי גם אבית דירה כלומר שבנה בית דירה ואת״כ הקיפו אבל אם הקיף תחלה ואח״כ בנה אסור לטלטל שם כיון שהמחיצות נעשים בלא דירה. ואם הקיף קודם שבנה בית דירה אבל דעתו היה בשעה שהקיף לבנות שם בית דירה צ״ע ומ״מ מדברי הג״א נראה להתיר וכ״נ מדברי הרמב״ם פט״ז. עו״ש או׳ ד׳ ועיין במגיד שם דין ה׳ שכ״כ לדעת הרמב״ם אבל דעתו נראה כמו שהביא אח״כ בשם הרשב״א דדוקא פתח ואח״כ הקיף יעו״ש והביאו ב״י. וכתב הב״ח דכ״ה דעת הש״ע דלא כהרמב״ם וכ״כ המש״ז או ג׳ וכ״פ הר״ז או׳ ז׳

ל **ל) שם. ואח״כ הקיפו.** עיין בשו״ת דברי חיים ח״ב סי׳ ל״ג אם יש לחוש בישוב שדרים שם גוים מקדם ומלאים בתים וכותלים נמשכים לאורך ולרוחב הישוב אך יש הרבה זריעות וחוששין שמא הוקפו הכתלים טרם בנות הבתים וא״כ לא הוי מוקף לדירה כשבנה הבתים אח״כ וכתב שם שאין חוששין לזה ואף מי שרוצה להחמיר יש תקנה לפרוץ באיזה מקום גדר עד י״ט ואח״כ יתקנו ע״מ לדור בו יעו״ש. א״ח או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ כ״ד:

לא **לא) שם. ואח״כ הקיפו.** ונראה דאם הוקף ג׳ מחיצות פרדס ומחיצה ד׳ בנה לבית והניח שם פתח נמי שרי כיון דהוא יותר מעשר פרוץ קודם בנין הפתח ודאי הוי פתח ואח״כ הוקף. א״א או׳ ה׳:

לב **לב) שם. אלא יפרוץ בו פרצה ביותר מעשרה וכו׳** היינו ברוחב יותר מעשרה אמות ובגובה עד שלא ישאר י״ט דכל פחות מי״ט לא מקרי מחיצה א״א או׳ ו׳ וכן פי׳ המאמ״ר או׳ ה׳ לשון הרמב״ם יעו״ש:

לג **לג) שם. פרצה יותר מעשרה וכו׳** שעל ידי זה נתבטלו כל המחיצות שהרי אפי׳ היה מוקף לדירה היה אסור לטלטל בו אף כנגד העומד. ב״י בשם הר״ר יונתן:

לד לד) **שם. ביותר מעשרה וכו׳** ואם היה פרוץ כבר עשרה פורץ עוד מעט יותר וסגי דכל פרוץ יותר מעשרה נתבטלו המחיצות כנז׳:

לה לה) **שם. ויחזור ויגדור וכו׳** לשם דירה:

לו לו) **שם ויחזור ויגדור וכו׳** וה״ה דצורת הפתח מהני. מ״א סק״ה. תו״ש או׳ ח׳ ר״ז או׳ ח׳ ומהו צורת פתח עיין לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ י״א:

לז לז) **שם. או אמה היתירה וכו׳** ל״ד אלא ר״ל אותו היותר מיו״ד עד שמעמידו עד עשר:

לח לח) **שם. עד שהשלימו ליותר מעשר.** כצ״ל וכ״ה לשון הש״ס. תו״ש או׳ יו״ד:

לט טל) **שם. עד שהשלימו ליותר מיו״ד מותר.** דכפנים חדשות באו לכאן. מ״א סק״ו.

מ מ) **שם בהגה. י״א דיכול להניח עפר וכו׳** בס׳ תורת חיים האריך להשיג על התה״ד ורמ״א בפ׳ עושין פסין וכן בביאורי הגר״א כתב להשיג אבל בס׳ אבן העוזר בסי׳ זה כתב דבחידושיו לשם ישב דברי התה״ד ורמ״א ודחה כל דברי התו״ח יעו״ש. וכן התו״ש או׳ ע״ו השיג על התו״ח וישב דברי התה״ד וכתב דכ״פ הריטב״א בחידושיו להדיא כהתה״ד יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ״ו:

מא מא) **שם בהגה. וארבע רוחב.** ר״ל רוחב העפר ד״ט והטעם כדי שיהא ראוי לעמוד ולהתעכב עליו ולעלות אל הכותל כמ״ש התו׳ בעירובין ע״ז ע״ב ד״ה הם יעו״ש ועיין לקמן או׳ מ״ו:

מב מב) **שם בהגה. ואם אין בגובה העפר י״ט וכו׳** דאז נחשבת החומה כפרוצה נגד העפר שהרי יש דריסת רגל מקרקע העולם עד עפר השפיכה שהוא פחות מי״ט ומהעפר עד החומה נמי יש דריסת רגל כיון שהוא פחות מי״ט וכפרוץ דמי. תה״ד שם. תו״ש או׳ י״ג ר״ז או׳ ט׳:

מג מג) **שם בהגה. ואם אין בגובה העפר עשר וכו׳** דאם יש בגובהו עשר שרי בלא״ה כמ״ש סעי׳ ו׳ אם הרחיקה ג״ט. מ״א סק״ז. תו״ש שם. אמנם המאמ״ר או׳ ו׳ הקשה על דברי המ״א הנז׳ וכתב דלא דמי הכא לסעי׳ ו׳ והניח דבריו בצ״ע יעו״ש. וכן תמה עליו באבן העוזר יעו״ש. וכן הא״א או׳ ד׳ הניח דברי המ״א הנז׳ בצ״ע. וכ״כ בביאורי הגר״א דאם העפר גבוה י״ט לא נפרץ כלום שהרי כאן מחיצה חדשה ולא מהני אלא כשאין גבוה יו״ד לא בעפר ולא בחומה שעל העפר כדי שיהא הכותל כאלו נפרץ כולו ודלא כמ״א יעו״ש:

מד מד) **שם בהגה. ואף אם חוזר ולוקח וכו׳** ר״ל לא מיבעיא שאם אחר שעשה בית דירה או פתח לו פתח מביתו הסיר מעט מתעפר עד שנעשה הכותל גבוה י״ט מהעפר כדי שיהא בנה ואח״כ הקיף דשרי דהא נתבטל שאר העפר לעולם אלא אפי׳ אם חוזר ולוקח כל העפר לאחר שעשה בית דירה שרי:

מה מה) **שם בהגה. הואיל ובטלו שם שבת אחת.** ואין לומר דלא מהני הואיל ודעתו לפנותו דמה בכך ארנקי נמי הרי הוא עתיד לפנות בוודאי ואפ״ה מהני ומה לי עתיד לפנותו או דעתו לפנותו. תה״ד שם. חו״ש או׳ ט״ו:

מו מו) **שם בהגה. ויש חולקין וכו׳** ולענין דינא נראה מהתה״ד להקל כסברא ראשונה וכ״מ בב״י ועוד דלקמן סי׳ תרל״ג סעי׳ ד׳ פסק כן בסתם. א״ר או׳ י״ג וכ״פ הר״ז או׳ ט׳ ועיין לקמן סי׳ שע״ב או׳ קל״ז:

מז מז) **[סעיף ג׳] תל גבוה עשרה וכו׳** כבר כתבנו לעיל או׳ ט״ז דבשיעור אמה אזלינן לחומרא אי סגי בעוצבות או בשוחקות ומזה תדין ותקיש לכל הדינין שנזכרו בסי׳ זה והוא דמ״ש בסעי׳ ה׳ אם הוא רחב ג״ט היא שוחקות ומ״ש בסעי׳ ו׳ בנה מחיצות מיירי נמי בשוחקות מיהו אם היתה המחיצה ראשונה רק י״ט עוצבות אז אף אם לא הרחיקה אלא ג״ט עוצבות נמי מהני ממ״נ רק שהמחיצה השניה תהיה י״ט שוחקות ומ״ש בסעי׳ ח׳ ואם נבלעו מחיצות היינו שנבלעו ולא נשארו אפי׳ י״ט עוצבות והמשכיל יבין. תו״ש או׳ ט״ז:

מח מח) **שם. תל גבוה עשרה.** טפחים ואפי׳ אינו זקוף בגובה הרבה כל שמתקלט י״ט מתוך ד״א הויא מחיצה גמורה כמ״ש לעיל סי׳ כמ״ה או׳ ה׳:

מט מט) **שם. דינו כקרפף.** עד סאתים מוחר לטלטל בכולו יותר מכאן אין מטלטלין בו אלא בד״א. טור. והטעם מפני שלא הוקף לדירה אלא מחיצה העומדת מאליה וכמ״ש לעיל או׳ ב׳ ואם עשה מחיצה למעלה לשם דירה מותר לטלטל שם. עו״ש או׳ ה׳:

נ נ) **[סעיף ד׳] קרפף יותר מסאתים וכו׳** ואם היה בו סאתים בע״ש ביה״ש ובשבת נפרץ ועמד על יותר מסאתים לא אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה. ישי״ע או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ נ״ח:

נא נא) **שם. למעט אוירו.** שלא יהא יותר מסאתים ויהא מותר לטלטל בכולו:

נב **נב) שם. לא הוי מיעוט.** שכן דרך הקרפף להיות בו אילנות. טור ט״ז סק״ג. מ״א סק״ט. בין שנטען כשורה ובין מעורבין א״ר או׳ ט״ז:

נג **נג) שם הגה. אפי׳ יש בהן גובה עשרה ורוחב ד׳** שחולקים רשות לעצמם אין ממעטין. ב״י בשם המ״מ:

נד **דנ) שם. וה״ה לחופר בו בור.** אפי׳ עמוק יו״ד ורחב ד׳ דתשמיש הגינה הוא (להשקותה) ואינו ממעט. וכן בית כנוס המים להשקות הגן אינו ממעט. ב״י בשם המ״מ. ומשמע דדבר אחר שאינו צורך הגינה ממעט. מ״א סק״ט. ר״ז או׳ י״ב:

נה **הנ) [סעיף ה׳] בנה בו עמוד וכו׳** אפי׳ באמצע רש״י. ובהרמב״ם פט״ז משמע דאם בנאו באמצע לא הוי מיעוט. ב״י. ובס׳ עבוה״ק להרשב״א ורי״ו ואו״ז כתבו כפירש״י וכ״מ מסתמיות הש״ע דלא יש חילוק דבין אם בנאו באמצע או סמוך לכותל ממעט. וכ״ה דעת האחרונים:

נו **ונ) שם. אם הוא רחב ג״ט.** וגבוה עשרה. עירובין כ״ה ע״א ומביאה ב״י. וכ״ה בהרמב״ם שם:

נז **זנ) שם. אם הוא רחב ג״ט הוי מיעוט.** פחות מג׳ בטל ואינו מיעוט. טור:

נח **חנ) ואם נפל העמוד בשבת חזר לאיסורו** ולא אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה. כיון דהוי כרמלית תו״ש או׳ י״ט. ועיין לעיל או׳ ן׳:

נט **טנ) [סעיף ו׳] בנה מחיצה באורך עשר.** ל״ד אלא ר״ל ביותר מעשר כמ״ש בסעי׳ ב׳ וכ״כ התו״ש או׳ ך׳ וביאורי הגר״א. ר״ז או׳ י״ד. ומחיצה הראויה לשם דירה צריכה שתהא עשויה להניחה שם לעולם אבל אם עשאה לפי שעה לצניעות בעלמא כגון שעשה מחיצות בקנים קנה קנה פחות מג׳ וכיוצא בזה לא מהני לשם דירה. אבל מחיצה היא לטלטל בשבת אם היה ההיקף פחות מסאתים. שה״ג. פת״ע או׳ י״ד:

ס **ס) שם. באורך עשר.** וגובה י״ט דפחות מזה לא מיקרי מחיצה:

סא **סא) שם. לפני מחיצה הראשונה וכו׳** פי׳ לפנים ממחיצות הראשונות א״ר או׳ י״ז:

סב **סב) שם. ויהיה מוקף לדירה וכו׳** כלומר שפתח לו בית קודם שיעשה השנייה. מ״א סק״י. א״ר או׳ ח״י. תו״ש שם ר״ז שם:

סג **סג) שם. אם הרחיקה מהראשונה ג״ט מותר.** דהו״ל מחיצה בפני עצמה ומבטלת הראשונה אבל אם לא הרחיקה ג״ט הרי היה כלבודה עמה ולא עשה ולא כלום ואם נתמעט אוירו ע״י מחיצה זו בלא לבוד מועיל דלא גרע מטח עליו טיט דלקמן (ב״י בשם רש״י) מיהו כתב הלבוש דאם לא נתמעט האויר רק מכח לבוד לא מהני שהרי מ״מ לא נתמעט האויר ממה שהיה. תו״ש שם. ועיין א״ר או׳ י״ט:

סד **סד) [סעיף ז׳] למעט אוירו.** שלא יהא השטח שלו יותר מסאתים ולטלטל בכולו:

סה **סה) שם. הוי מיעוט.** והיינו אם יש בגובה הטיח י״ט וכמ״ש לעיל או׳ נ״ו לגבי עמוד דפחות מזה לא הוי מיעוט. אבל ברוחב הטיח א״צ ג״ט כמו עמוד דהתם אינו דבוק בכותל ואתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומטיל ליה אבל הכא דבוק בכותל וליכא אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ולכך מועיל אפי׳ פחות מג״ט אם יכול לעמוד:

סו **סו) שם. ואם לאו לא הוי מיעוט.** והגם שכתב בב״י דדעת הרמב״ם פט״ז והרא״ש לפסוק כרבה דהוי מיעוט הכא בש״ע נמשך אחר דברי הטור דפסק כרבא דלא הוי מיעוט כדי להחמיר. ומה שיש להקשות על דברי הטור דבסעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ פסק כרבה והכא פסק כרבא כבר נתעוררו המפ׳ בזה ועיין בח׳ שמיישב קצת יעו״ש:

סז **סז) [סעיף ח׳] אינו מועיל.** כיון שמחיצות הראשונות מלמטה קיימות אלא שמגביהן. ר״ז או ט״ז:

סח **סח) שם. ואם נבלעו התחתונות וכו׳** כגון שהיה עפר רך ונחבט ולא נשאר בגובהו י״ט. ולפ״ז אפי׳ לא הוסיף על מחיצות התחתונות אלא מעט ונבלעו עד שלא נשאר בגובהן י״ט ואותו מעט שעשה לשם דירה משלימן לי״ט נמי מהני דהעיקר הוא הגמר לי״ט דאז נקרא עליהם שם מחיצה:

סט **סט) שם. ואם נבלעו מחיצות התחתונות וכו׳** דק״ל מחיצה הנעשית בשבת שמה מחיצה. תו״ש או׳ כ״ב:

ע **ע) שם. ניתר על ידם.** שהרי נעשו תחלתן לשם דירה אלא שהיו שלא לצורך מחמת התחתונות וכיון שהלכו התחתונות חזרו הם להיות לצורך ולשם דירה:

עא **עא) שם. אפי׳ על שפתו.** וכ״ש אם הרחיק המחיצות ג״ט משפתו דאפי׳ לאותן הדרים למטה מן התל נמי מועיל. ב״י וב״ח. אבל אם עשה על שפתו אינו מועיל לאותן הדרים למטה דלדידהו הוי מחיצה על גבי מחיצה תו״ש או׳ כ״ג:

עב עב) **שם. אפי' על שפתו וכו'** ושם אנו אומרים גוד אסיק ממחיצותיו למעלה על שפתו סביב והרי מחיצות ע"ג מחיצות מ"מ הואיל והוא דר באויר אלו שלמעלה שעשאן עתה לדירה הרי זה מוקף לדירה ואפי' לא עשה אלא מחיצה א' ביותר מעשרה. ר"ז או' ט"ז:

עג עג) **[סעיף ט'] ונטע רובו.** וה"ה כולו והא דנקט רובו אגב זרעים דאפי' רובו אסור:

עד עד) **שם. אינם מבטלים הדירה.** שכן דרך קרפף לנטוע בו אילנות להסתופף בצילן. רש"י טור:

עה עה) **שם. אבל אם נזרע רובו וכו'** דבזר עונים לא דיירי אינשי והו"ל גינה ואסור לטלטל אף בשאינו נזרע דבטיל ליה לגבי רובא. רש"י:

עו עו) **שם. אפי' אין בהם אלא סאתים.** ר"ל מקום הזריעה. וכיין דהרוב זרוע הו"ל ככולו דבטל מיעוט אצל הרוב וכולו הוא יותר מסאתים וע"כ אסור לטלטל בכולו דבטלו הזרעים את הדירה:

עז עז) **שם. אפי' אין בהם אלא סאתים.** וה"ה פחות מסאתים משום דבטל מיעוטא לגבי רובא והו"ל כאלו נזרע כולו ואסור. ב"ח. מ"א ס"ק י"א. א"ר או' כ"א. תו"ש או' כ"ה. מאמ"ר או' י"ג. ר"ז או' י"ז. ועיין לעיל א' כ"א:

עח עח) **ופשוט** דקרפף בית סאתים אף שזרע כולו מותר לטלטל בכולו כיון שאינו יותר מסאתים ומ"מ ממנו לביתו אסור לטלטל אף שהוא פחות מסאתים ואפי' שאינו נזרע אלא סתם קרפף. א"ר או' כ"ב. וכ"ה בהגהת התו' עירובין כ"ג ע"ב ד"ה איכא בשם ר"ח יעו"ש. ועיין לקמן רס"י שע"ב:

עט עט) **שם. נזרע מיעוט אם אין בו וכו'** ר"ל במיעוט הזרוע. מאמ"ר או' י"ב. ר"ז או' י"ז:

פ פ) **שם. מותר.** להשתמש בכולו דהזריעה בטלה לגבי השאר ואינה מבטלת הדירה. לבוש. אבל הט"ז סק"ד כתב דעכ"פ מקום הזרוע אסור ודבריו תמוהים שלא הזכיר מלבוש. ועוד שכ"כ הרמב"ם פט"ז ובס' עה"ק דף י"ד דכולו מותר. א"ר או' כ"ב. וכ"כ הנה"ש או' ג' תו"ש או' כ"ז. ר"ז או' י"ז:

פא פא) **ולענין** טלטול מן הבית לאותו קרפף כתב שם הר"ז דאם מקום הזרוע הוא סאתים אעפ"י שהוא מיעוט אסור לטלטל חן הבית לאוחו קרפף אף למקום שאינו זרוע אבל אם מקים הזרוע מיעוט הוא פחות מסאתים שרי לטלטל מן הבית לאותו קרפף אף במקום הזרוע יעו"ש:

פב פב) **שם. יותר מסאתים אסור.** ואסור לטלטל אף במה שלא נזרע לפי שנפרץ במילואו למקום האסור לו ומבטל את הדירה. טור וב"י. לבוש. מ"א ס"ק י"א (ומיהו מה שנכתב זה בס"ק י"א הוא ט"ס וצ"ל ס"ק בפ"ע על זה שהוא בסוף הסעי' וכמ"ש ביא"פ ומחה"ש) ואם יש גיפופין ופסין למקום שלא נזרע שרי שם לטלטל ביה. א"א או' י"א. וכן אם יש חריץ עמוק י"ט ורחב ג"ט דלא הוה לבוד הוי מחיצה דלא להוי נפרץ מילואה. א"א או' ט"ז:

פג פג) **[סעיף יוד'] מי שיש לו גינה בחצירו וכו'** פי' ואין גדר בין החצר לגינה. ואם יש גדר ביניהם החילוק הוא בזה בגינה עצמה דאם הגינה יותר מסאתים אסור לטלטל מחצר לתוכה בכל גווני ואם היא סאתים או פחות מותר לטלטל בתוכה אפי' כולה ומן החצר לתוכה בכלים ששבתו בבית. בחצר אבל לא בכלים ששבתו ומ"כ ראוי שלא לאכול או לשתות בגינה בשבת דא"א ליזהר בזה וכבר זכר זה רמ"א סי' של"ז סעי' ג' בהגה ואסר מטעם אחר יעו"ש ואפי' לטלטל סכינים או מפתח בחגורו מחצר לגינה אסור דהוי כלים ששבתו בבית וכאן לא שייך הוקף לדירה דזרעים מבטלים הדירה והרבה נכשלים בזה. ט"ז סק"ה. והב"ד האחרונים:

פד פד) **שם. מי שיש לו גינה בחצירו וכו'** מסתימת ל' הטור והש"ע משמע בהדיא דזה הדין שייך אף בבתים שבעיר המוקפת חומה דעכ"פ אסור לטלטל מן הבית למקום הזרוע ואין העולם נזהרין בזה ומיהו ראיתי בתש"ו דב"ש שצידד להקל בגנות שבתוך היקף חומה שאין הזרעים מבטלים דירת החומה יעו"ש ובס' נזירות שמשון רצה להקל בעקר דין זה מטעם אחר ואין דבריהם מוכרחים ודעתי נוטה להחמיר. מאמ"ר או' י"ד יעו"ש. אמנם מ"ש דכ"מ מסתמיות לשון הטור והש"ע אינו מוכרח וכמ"ש הוא ז"ל דאין העולם נזהרין בזה וכבר כתבנו לעיל או' י"ט דכ"ה דעת המו"ק להקל בזה וכ"נ דעת המחב"ר שהעתיק דבריו ולא העיר כלום ומ"מ כבר כתבנו שם דהמחמיר תע"ב.

פה פה) **שם. מי שיש לו גינה בחצירו וכו'** הטור בשם מהר"מ נסתפק בחצר משום שדירתו חשובה יותר מדירת קרפף וא"כ אפשר דאין הזרעים מבטלין הדירה ומסיק דטוב להחמיר ואחריו נמשך הש"ע בזה תו"ש או' כ"ט:

פו פו) **שם אפי' אין בה אלא בית סאתים** היינו שהוא בין הכל סאתים החצר עם הזרוע. תו"ש או' ל' ר"ז או' י"ז:

פז פז) **שם. אפי' אין בה אלא בית סאתים וכו'** כלומר דאפי' אין בה אלא סאתים דא"צ היקף דירה מ"מ אסור לטלטל ממנו לבית. עו"ש או' יו"ד ומשמע אבל בחצר עצמו מותר לטלטל בכולו ואפי' במקום הזרוע כיון שאין יותר מסאתים. ועיין לעיל או' ע"ח:

פח חפ) שם. אלא בית סאתים. וה״ה פחות כמ״ש בסוף הסעי׳:

פט טפ) שם. לא יטלטל ממנו ומן החצר וכו׳ דשמא זרעים מבטלים דירת חצר והו״ל כולו קרפף ואפי׳ הן של אחד אסור לטלטל לבית. מ״א ס״ק י״ב. וכ״כ ח״א סוף כלל נ״א דבכל זה אין חילוק אם הם שייכים לאדם א׳ או לב׳ בני אדם ובין עירבו או לא עירבו דכל מה שאסור אפי׳ של אדם א׳ אסור עכ״ל. ועיין לקמן או׳ קי״ב:

צ צ) שם. ואם הוא יותר מסאתים וכו׳ פי׳ כל החצר הזרעים ומקום הפנוי׳ הוא יותר מסאתים והרי הוא כקרפף יותר מסאתים שלא הוקף לדירה דק״ל דאסור לטלטל שם כ״א בד״א דכיון דבמקום הזריעה הוא הרוב המיעוט בטל לגביה והרי הוא כאלו כל המקום נזרע ואסור לטלטל שם כ״א בד״א. עו״ש או׳ יו״ד. תו״ש או׳ ל״א. ר״ז או׳ י״ז:

צא צא) שם. ואם הוא מיעוט החצר ומה שיש בו יותר מסאתים. היינו אם הגינה לחוד הוי יותר מסאתים אז הוי כרמלית ואסור לטלטל בה וממילא גם בחצר דהרי היא נפרצה במילואה למקום האסור. חו״ש או׳ ל״ב ר״ז שם:

צב צב) שם. אסור להוציא ממנה לבית. אבל מותר לטלטל בכולה וממנה לחצר ח״א כלל נ״א או׳ ז׳:

צג צג) שם. ממנה לבית. משמע אבל מחצר לבית שרי אבל בטור כתב אסור להוציא ממנו (ר״ל ממנו בוא״ו, דמשמע קאי אחצר) לבית שגם מהחצר אסור וכ״כ המרדכי, ומיהו אם הגינה פחותה מסאתים שרי טלטול מגינה לבית דבטל לגבי חצר. מרדכי ותו׳ וכ״מ בגמ׳ מ״א ס״ק י״ד. וכ״כ הר״ז שם. אמנם זה שלא כדעת הש״ע דלדעת הש״ע לא יש חילוק בין סאתים לפחות דממנה לבית אסור ומן החצר לבית שרי וכ״כ העו״ש או׳ יו״ד וכ״ה דעת הט״ז סק״ה וסק״ו. א״ר או׳ כ״ד. ח״א כלל נ״א או׳ ז׳:

צד צד) [סעיף יא׳] ונכנסו בו מים. ומיירי דהמים קוו וקיימי בתוך הקרפף ואין יוצאין מצד השני דאי לא״ה חולקין רשות לעצמן והו״ל כרמלית ואסור למלאת מהן בלא עשית מחיצה כמ״ש סי׳ שנ״ו יעו״ש:

צה צה) שם. אין מבטלין הדירה. דאין לך דירה מעולה מזו. ב״י בשם רש״י. וא״כ משמע דוקא הראוין לשתיית אדם דאם הם עכורים וסרוחים אדרבא הוייא דירה סרוחה:

צו צו) שם. יותר מסאתים. ואפי׳ נתמלא כולו מים. טור:

צז צז) שם. דינם כזרעים. אם נתפשטו ברובו כולו אסור אפי׳ אין בהם סאתים. במיעוטו אם יש בהם יותר מסאתים כולו אסור אפי׳ אין בעמקם י״ט ואם אין בהם אלא סאתים מותר. טור:

צח צח) שם. והוא שיהיה בעמקם י״ט. אבל פחות מכאן הרי הם כטיט בחצר ורקק הוא זה ורקק אינו חולק רשות לעצמו בשום מקום ב״י בשם המ״מ מ״א ס״ק ט״ו:

צט צט) שם. והוא שיהיה בעמקם י״ט. ודע דבעמקם י״ט לא אסר החצר משום נפרץ במילואו דהם עצמן נעשו מחיצה בינם לחצר כמ״ש רס״י שנ״ז. מ״א שם תו״ש או׳ ל״ה. ר״ז או׳ י״ט ומשמע דבעינן מתלקט י״ט מתוך ד״א. א״א או׳ ט״ו. ר״ז שם:

ק ק) [סעיף יב׳] קרפף בית ג׳ סאים. שלא הוקף לדירה ר״ז או׳ ך׳:

קא קא) שם. מותר. היינו לטלטל בכולו. ר״ז שם:

קב קב) שם. אפי׳ אם הקירוי משופע. דחשבינן כאלו מחיצה בסוף הקירוי ולא נשאר אלא קרפף בית סאתים. טור. ואע״ג דק״ל דלא אמרינן פי תקרא יורד וסותם בקירוי משופע כמ״ש סי׳ שס״א סעי׳ ב׳ מ״מ כיון שהקרפף הוא רה״י מה״ת ורבנן הוא דהחמירו לטלטל בו משום גזירת רה״ר בכה״ג הקילו. פרישה או׳ ה׳ ר״ז שם. מיהו בב״י סי׳ שס״א כתב דהכא לאו משום פי תקרא הוא דשרי אלא משום דאין שם קרפף על המקורה והב״ד המאמ״ר או׳ ט״ז יכתב דלא משמע הכי מדברי הטור יעו״ש. וכ״כ התו״ש או׳ ל״ו על דברי ב״י הנז׳ דאין כן דעת הטור יעו״ש:

קג קג) [סעיף יג׳] קרפף בית סאתים מצומצם. שלא הוקף לדירה. ר״ז או׳ כ״א:

קד קד) שם. שנפרצו במלואם וכו׳ לא דוקא דאי גם החצר נפרץ במילואו היה גם החצר נאסר לטלטל בכילו דנפרץ למקום האסור אלא ר״ל שהקרפף נפרץ במילואו לחצר וכ״ה בש״ס וכ״כ בא״א או׳ ט״ז ועיין באו׳ שאח״ז:

קה **קה) שם. הקרפף אסור וכו'** ומיירי כשיש להחצר גיפופים ונפרץ פחות מיו"ד דאל"כ אף החצר אסור דנפרץ במילואו כמ"ש סעי' יו"ד. הג"א ותו' מ"א ס"ק ט"ז. וכ"כ המאמ"ר או' י"ז דבעינן תרתי דאיכא גיפופין וגם ליכא פרצה יו"ד והשיג על הב"ח שכתב דסגי בחדא יעו"ש. וכ"כ בא"א או' ט"ז ר"ז או' כ"א:

קו **קו) שם. מפני שמקום המחיצה מייתרו וכו'** אבל אם לא נפרץ במילואו אלא נשארו בו גיפופין מכאן ומכאן אין מקום הפרצה מייתרו לפי שחודן הפנימי של הגיפופין יורד וסותם ומחודן הפנימי ולחוץ הוא רשות בפ"ע. ואפי' נפרץ במילואו אינו אסור אלא א"כ כתלי ארכו בולטים ונכנסים לתוך חלל החצר והם מופלגים שם ג"ט מכתלי אורך החצר שאל"כ ניתר הוא בגיפופי החצר כמ"ש סס"י שם. ר"ז שם. וכ"כ המחה"ש ס"ק ט"ז ועיין באו' שאח"ז:

קז **קז) שם. ונעשה יתר על סאתים.** בד"א כשנפרץ במילואו וכותליו נכנסים לתוך חלל החצר (ג"ט כמ"ש באו' הקודם) או שהיו כותלי החצר שבצד זה ושבצד זה יתירים על רוחב הקרקע ד"א ואם לאו אין זה נפרץ במילואו שכל שנראה מבחוץ אעפ"י ששוה מבפנים נידון משום לחי. מ"מ פט"ז בשם הרשב"א. ב"י עו"ש או' י"ב:

קח **קח) [סעיף יד'] ופתח בו פתח.** מבית דירה אחר שהוקף שאותו הפתח אינו מועיל כלום מאחר שנעשה אחר שהוקף וע"כ עושה מחיצה לפניו אחר שפתח הפתח מבית דירה כדי שיהא מוקף לדירה וכמ"ש בסעי' ב':

קט **קט) שם. ועשה מחיצה לפניו.** ר"ל מבפנים וכגון שהרחיקה מכותל הבית ג"ט כמבואר לעיל סעי' ו' יעו"ש:

קי **קי) שם. ואח"כ נפלה וכו'** וה"ה אם הפילה בידים כדי לסמוך על מחיצה הראשונה לא מהני ולא דמי לעיל סעי' ב' בהגה בהניח עפר דשם עשה מעשה בגוף המחיצה הראשונה כדי לבטלה אבל הכא ההיתר הוא משום מחיצה שנייה וכיון שהלכה הלך גם ההיתר שלה:

קיא **קיא) שם. חוזר לאיסורו.** ואין אומרים בו הואיל והותר הותר ותועיל לו עכשיו מחיצה הראשונה ב"י. ר"ז או' כ"ב. ועיין לעיל או' ח"ן:

קיב **קיב) והא** דאסור להוציא מבית לקרפף י"א דוקא כשהם של ב' בני אדם אבל אם הם של אדם א' מותר מידי דהוה אבית וחצר של אדם א' וי"א דאפי' הם של אדם א' אסור דלא דמי לבית וחצר. ב"י בשם הריטב"א. וכ"כ המרדכי פ"ב דעירובין כדעת האוסרין והביאו ד"מ או' ג' וכ"כ לעיל או' פ"ט בשם האחרונים. וה"ד בקרפף סאתים אבל אם הוא פחות מסאתים או יותר מסאתים והוקף לדירה שרי לטלטל ממנו לבית אם הם של אדם א' ואם הם של ב' בני אדם אם עירבו ויתבאר עוד לקמן ברס"י שע"ב בס"ד:

סימן שנט

א **א) [סעיף א'] רחבה שאחורי הבתים וכו'** דרכן היה להניח מקום פנוי לאחורי הבתים ולפני הבתים ואותו שלאחורי הבתים קרוי רחבה ושלפני הבתים קרוי חצר והנה אותו שלפני הבתים הקרוי חצר בודאי הוקפה לדירה שדרך לעשות שם כל תשמישי הבית וע"כ אפי' הוא כבית כור או כורים מותר לטלטל בכולו כמ"ש אח"כ בשם המש"ז ואף מן הבית לתוכו אם הם של אדם א' או של שנים אם עירבו אבל רחבה שאחורי הבתים אין דרך להשתמש בה לצורך הבית כ"כ ומסתמאה לא הוקפה לדירה וע"כ אם היא יותר מסאתים דינה כקרפף כמ"ש בש"ע.

א) ודע ד' שמות יש בענין זה כרמלית קרפף רחבה חצר כרמלית ד"ת הוא הבקעה שאין הילוך לרבים. כרמלית דרבנן קרפף יותר מסאתים שלא הוקף לדירה דמה"ת רה"י גמור הוא ומדרבנן הוי כרמלית. והוקף לדירה יותר מסאתים נקרא קרפף וכן בית סאתים או פחות אעפ"י שלא הוקף לדירה נקרא קרפף. רחבה שאחורי הבתים ג"כ יותר מסאתים כרמלית דרבנן בלא הוקף לדירה. וחצר שלפני הבתים הוקף לדירה אף כמה כורים רה"י אף מדרבנן. ואמנם כרמלית בקעה עם קרפף יותר מסאתים שלא הוקף לדירה מטלטלין מזה לזה פחות ד"א כבסי' שמ"ו סעי' ג' אבל מקרפף זה לחצר אסור כבסי' שע"ב סעי' א'. וקרפף בית סאתים בלא הוקף לדירה קרפף מקרי ומטלטלין בכולו ומיניה לכרמלית אסור ואף לקרפף יותר מסאתים אסור. ומיניה לחצר מותר הא מיניה לבית לא אף דחד גברא כבסי' שע"ב במ"א א' ומשמע לי דוקא סאתים דנקרא קרפף הא פחות מסאתים אין שם קרפף עליה ומותר מיניה לבית אף בלא הוקף לדירה. הא מוקף לדירה אפי' כמה כורין מותר מקרפף זה לבית דכל שהוקף לדירה כחצר חשיב ורשות א' הוא עם בית בגברא חדא. ודע דקרפף היינו רחוק מן העיר ורחבה אחורי הבתים ולמ"ד קרפף אחורי בתים נמי אסור י"ל דקרפף עשוי בתמונה שלא כרחבה בגדר פחות וכדומה או עשוי לעצים ודברים שאין משתמשים כ"א לעתים רחוקים משא"כ רחבה. מש"ז:

ב ב) **שם. יתירה על בית סאתים וכו׳** אבל בית סאתים אין לה דין קרפף ומותר לטלטל ממנה לבית כמ״ש ב״י ססי׳ שנ״ח בשם הריטב״א. מ״א סק״א א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ והיינו אם הם של אדם א׳ או של שנים ועירבו:

ג ג) **שם. ולא הוקפה לדירה.** ר״ל שלא פתח לה פתח מכותל ביתו ואח״כ הקיפה:

ד ד) **שם. אין מטלטלין בה אלא בד״א.** כדין קרפף שלא הוקף לדירה ר״ז שם:

ה ה) **שם. אפי׳ אם יש גורן וכו׳** ולא אמרינן דהך פתח הוי פתוח לשם גורן ולא בשביל הרחבה ואין כאן פתח לרחבה אצא חשבינן ליה שפיר פתח לרחבה. טור. תו״ש שם. ר״ז או׳ ב׳:

ו ו) **שם. הוי היקף לדירה.** ומותר לטלטל בכולה אפי׳ היא יותר מסאתים. ר״ז שם. וכן מותר לטלטל ממנה לבית אם הם של אדם א׳ ואם של שנים אם עירבו.

ז ז) **שם בהגה. בחצירות שאחורי הבתים.** היינו רחבה דלעיל:

ח ח) **שם בהגה. כמ״ש לעיל גבי קרפף.** סי׳ שנ״ח סעי׳ א׳ בהגה ועי״ש:

סימן שס

א א) **[סעיף א׳] יחיד ששבת בבקעה וכו׳** וה״ה ליחיד בישוב כמ״ש לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ה׳ וכ״כ הר״ש וברמזים ודלא כהעו״ש. תו״ש או׳ א׳ וכ״כ הר״ז או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ י״ד:

ב ב) **שם. והקיף מחיצות גרועות וכו׳** שהן מועילות לעשות רה״י גמורה מה״ת אפי׳ יש בו כמה מילין והזורק לתוכו מרה״ר חייב ואעפ״י כן מד״ס אין מועילות להתיר הטלטול בתוכן ומתוכן לרה״י גמורה אלא כשאין בתוכן רק בית סאתים. ר״ז שם. ועיין לקמן או׳ יו״ד:

ג ג) **שם. והקיף מחיצות גרועות וכו׳** אבל מחיצות גמורות דהיינו שתי וערב מותר לטלטל אפי׳ בשיעור כור או כורים כיון שנעשה ההיקף לדור שם באותו שבת ב״י בשם רש״י. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״א. תו״ש או׳ ב׳ א״א או׳ א׳ ר״ז שם. מיהו מדברי הרמב״ם פט״ז דין י״ב וי״ח משמע דאין חילוק דאפי׳ במחיצה גמורה אינו יכול לטלטל יותר מבית סאתים יעו״ש. חמ״מ או׳ א׳ וכ״כ בס׳ נתיב חיים בשם הר״ר יונתן ורי״ו וריטב״א יעו״ש אמנם מדברי הפו׳ הנ״ז משמע דק״ל כדעת רש״י דבמחיצות גמורות יכול לטלטל אפי׳ יותר מבית סאתים. וכ״כ בשה״ג ובאו״ז דבמחיצות גמורות אפי׳ יחיד יוכל לטלטל כל צרכו ואפי׳ אם נשאר מקום פנוי בלא כלים בית סאתים או יותר יעו״ש. פת״ע או׳ א׳ ומחיצות גמורות לא בעינן שתהיה כל המחיצה שתי וערב אלא אם היתה של שתי ונתן בה ב׳ או ג׳ בערב כדי לחזקה מקרי גמורות וכן אם היתה של ערב ונתן בה ב׳ או ג׳ בשתי מקרי גמורות. וכ״כ המש״ז סי׳ שס״ג או׳ א׳ יעו״ש. והגם שכתב צ״ע היינו בא׳ אבל בב׳ וג׳ שפיר מקרי מחיצה גמורה.

ד ד) **ואם** הוקף בשדה זרוע לאו דירה מקרי לאסור כ״א סאתים. א״א שם. ועיין לעיל סי׳ שנ״ח סעי׳ ט׳:

ה ה) **שם. כגון שתי וכו׳** ונראה מלשון הש״ס והפי׳ דדוקא כשכל ההיקף הוא של שתי אבל אם יש ג׳ מחיצות גמורות דמדאורייתא סגי בג׳ מחיצות אלא מדרבנן בעינן דוקא ד׳ מחיצות לא גזרינן כולי האי. תו״ש שם:

ו ו) **שם. כגון שתי וכו׳** וכל שאין הפס רחב ד״ט מקרי של שתי. ת״ו סוכה י״ז ע״א. תו״ש שם. אבל פרוץ כעומד הוי דינה כמו במחיצות של שתי וערב. תו״ש או׳ ד׳ בשם הריטב״א. ועיין לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ט׳:

ז ז) **שם. כגון שתי וכו׳ שתי.** כגון שנעץ קנים פחו׳ פחות מג׳ ערב כגון שהקיף ג׳ חבלים פחות פחות מג׳ והחבלים יותר על טפח. מ״א סק״ב. וכ״ה לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ה׳ יעו״ש וכגון שתקע את הקנים בקרקע בחוזק שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה כמ״ש לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ א׳ יעו״ש:

ח ח) **ובשיעור** הטפחים אזלינן לחומרא לפעמים בשוחקות ולפעמים בעוצבות כמ״ש לקמן סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו יעו״ש. ולפ״ז הכא לענין לבוד בעינן ג״ט עוצבות ולענין שיעור גובה י״ט בעינן י״ט שוחקות וא״כ הג׳ משהוויין דלעיל צריכין שיעור למלאות הט׳ טפחים של האוירים שיהיו ט׳ טפחים שוחקות וגם הטפח הזה יהיה שוחק כדי שיהיה גובה י״ט שוחקות. תו״ש או׳ ג וההפרש שיש בין שוחקות לעוצבות עיין בדברינו לשם או׳ קמ״ד:

ט ט) **שם. עד סאתים מותר לטלטל בכולו.** פי׳ אפי׳ צריך יותר מסאתים לתשמישיו אפ״ה אסרוהו לטלטל במחיצה גרועה שתי בלא ערב כ״א סאתים דוקא. עו״ש או׳ א׳:

י י) **שם. מסאתים ואילך וכו׳** ונראה פשוט דמ״מ אסור לטלטל ממנו לכרמלית דמקרי רה״י גמור ול״ד לקרפף בסי׳ שמ״ו יעו״ש. תו״ש או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ ב׳:

יא יא) **שם. וכן הדין אם הם שנים.** בב״י נסתפק אם בית סאתים לכל אחד או לשניהם אבל הב״ח הוכיח דאין נותנין לשניהם אלא סאתים יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״א. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ה׳ י״א בהגב״י. נה״ש או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳ חמ״מ או׳ ב׳ שש״א ר״ז או׳ ג׳ וכ״כ האחרונים:

יב יב) **שם. וכן הדין אם הם שנים.** ואעפ״י שהם צריכין ליותר אין נותנין להם אלא סאתים. ר״ז שם. והיינו דוקא בשבתו במחיצה א׳ אבל בעשו כל אחד מחיצה לבדו פשיטה דלכל אחד יש לו סאתים:

יג יג) **שם. ואם הם ג׳ חשובים כשיירא וכו׳** וה״ה לג׳ ששבתו בקרפף שלא הוקף לדירה ג״כ חשובים כשיירא ונותנין להם כל צרכם. כ״כ הריטב״א בחי׳ דף ט״ז. והביאו התו״ש או׳ ד׳ מיהו בס׳ בית מאיר כאן ובס׳ גאון יעקב לעירובין דף ט״ז כתבו דהרי״פ ורש״י והרא״ש חולקין ע״ז מדלא חילקו גבי קרפף שלא הוקף לדירה בין יחיד לשיירא יעו״ש. אמנם בס׳ מנחת פתים כתב דאדרבא מוכח מדברי הרי״ף דאפי׳ בתרתי לגריעותא מחיצה שתי וגם לא הוקף לדירה מועיל שיירא יעו״ש. והב״ד א״ח או׳ א׳:

יד יד) **שם. חשובים כשיירא וכו׳** ועיין בהריטב״א דהיתר דשיירא היינו אפי׳ בישוב א״ח שם. ועיין לעיל או׳ א׳:

טו טו) **שם. שא״צ להם לתשמיש.** כליהם ובהמתם. ר״ז או׳ ב׳ והיכא שאין העכו״ם מניחין לעשות מבלי שישאר פנוי הוי הכל כדי צרכן. תשו׳ ברית אברהם חא״ח סי׳ כ״א יעוש״ב. א״ח או׳ ב׳:

טז טז) **שם. אלא בד״א.** שהרי הוא פרוץ במילואו למקום האסור דהיינו לבית סאתים הפנוי ר״ז שם:

יז טוב) **שם. בד״א כשהקיפו יותר על שש וכו׳** כ״כ ב״י בשם המרדכי אבל הב״ח חולק ופסק כרש״י דאפי׳ אם הקיפו פחות משש סאין אם נשאר מקום בית סאתים פנוי אין מטלטלין בכל המוקף אלא בד״א יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז סק״ב. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ בס׳ גאון יעקב על מס׳ עירובין דכל הראשונים חולקין ע״ז ודעתם דאף בפחות משש כל שיש סאתים פנוי אסור יעו״ש אמנם הלבוש פסק כדברי הש״ע. וכ״כ העו״ש דנקטינן כדברי המיקל כיון דמילתא דרבנן הוא. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳.

יח חי) **שם הגה. עכו״ם אין מצטרף לשיירא.** משמע דהקרעים מצטרפין. ועיין סי׳ שפ״ה. גם מומר בן מומרית פשיטא דמצטרף דעדיף מקראים כמ״ש סי׳ שפ״ה ועי״ש תו״ש או׳ ז׳:

יט יט) **שם בהגה. וי״א דה״ה קטן אינו מצטרף.** כ״כ הרמב״ם פט״ז דין י״ב. וכתב שם המ״מ דבעיא היא בירושלמי ופסק הרמב״ם להחמיר יעו״ש והביאו ב״י וכתב ולא ידעתי למה דהא ק״ל כדברי המיקל בעירוב וא״כ בספיקו נמי נקטינן להקל עכ״ל. וכתב בד״מ וקצת משמע שם דס״ל דקטן מצטרף עכ״ל וכ״כ בס׳ עה״ק דקטן נ״ל שמשלים אלא שראוי לחוש להרמב״ם והביאו א״ר או׳ ד׳ נה״ש או׳ ב׳:

כ ך) **שם בהגה. וי״א דה״ה קטן וכו׳** וקטן זה אי גדול בשנים ולא הביא ב׳ שערות י״ל דמ״מ לענין זה גדול הוה ומצטרף וצ״ע. מש״ז או׳ ב׳. ומיהו ואי לא ידעינן אם הביא ב׳ שערות אם לאו י״ל דבכה״ג סמכינן על החזקה ואמרינן שהביא כיון דהוא מילתא דרבנן וגם יש שדעתם להקל כמ״ש באו׳ הקודם. ועיין לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ ה׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

כא כא) **אשה** י״ל מצטרפת ועם עבדו הואיל ואסור ליחד י״ל דאין מצטרפין וצ״ע. מש״ז שם. ור״ל כל שאסור משום יחוד אין מצטרפין מפני החשש, ועיין באה״ע סי׳ כ״ב סעי׳ ה׳ וסעי׳ י״ט:

כב כב) **[סעיף ב׳] ומת אחד בשבת וכו׳** ואם היה גוסס בביה״ש אסורים כיון דלא היה עומד להתקיים כל השבת דק״ל רוב גוססין למיתה. תו״ש או׳ ט׳:

כג כג) **שם. מותרים בכל השבת וכו׳** והיינו דוקא לאותו שבת כיון שנכנס בהיתר אבל לשבת אחרת אסור:

כד כד) **שם. אסורים.** היינו לשבת שנכנס באיסור אבל לשבת אחרת מותר:

כה כה) [סעיף ג'] **היו ג' והקיפו וכו'** לדירה במחיצה של שתי כגון קנים או של ערב כגון חבלים שלא התירו בו ליחיד אלא בית סאתים. ב"י בשם רש"י. עו"ש או' כ':

כו כו) **שם ועירבו יחד.** עיין לקמן סי' שס"ו סעי' ב'.

כז כז) **שם. והאמצעי קצר.** ר"ל רחבו קצר מרוחב החיצונים אבל באורך הוא גדול וכמ"ש אח"כ אפילו הוא גדול הרבה.

כח כח) **שם. שאנו רואים וכו'** ר"ל כיון שנפרץ להם במילואו ואין מחיצה בינו לבינם.

כט כט) **שם. וי"א וכו'** כבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דכל מקום שסותם הש"ע להקל ואח"כ מביא י"א לחומרא דדעתו לפסוק כסתם ולי"א חושש להם רק לכתחלה יעו"ש.

ל ל) **שם. אלא עד סאתים.** שהרי הם אינם רשות א' זה עם זה מפני גיפופיהם המפסיקים ביניהם. ר"ז או' ה'.

לא לא) **שם. גם האמצעי אסור.** אבל החיצון השני שרי. מ"א סק"ד. א"ר או' ו' כיון שאינו פרוץ במילואו. תו"ש או' י"ג. ואם היה מחיצה ביניהם ונפרצה בשבת שרי כמ"ש סעי' ב' תו"ש שם.

לב לב) **שם. והאמצעי מגופף.** כגון שהוא רחב מהחיצונים. מ"א סק"ה.

לג לג) **שם. אין נותנין לכל א' אלא בית סאתים.** שהרי דיורי החיצונים אינם באמצעי כיון שהוא אינו פרוץ במילואו אלא האמצעי הוא ככל אחד מהם שהם פרוצים לו במילואו ונמצא שאין בכל אחד מהם אלא שנים הוא והאמצעי שהחיצונים אינם מצטרפין זה עם זה מפני גיפופי האמצעי המפסיקין ביניהם ר"ז או' ו'.

לד לד) **שם. הוא לבדו אסור.** דהא האמצעי מגופף ואינו נפרץ במילואו למקום האסור. תו"ש או' ט"ו. וא"צ לומר החיצון השני שאינו נאסר. ר"ז שם:

לה לה) **שם. נותנים לשנים החיצונים וכו'** ולדעת הראשונה דלעיל גם האמצעי מותר דנחשב כחצר להחיצונות מ"א סק"ו. וכ"מ בעה"ק דף י"ג. ובלבד שלא יהא שם בית. סאתים פנוי מכלים. א"ר או' ז'.

לו לו) **שם. דחשיבי כל מה שבאמצעי כאילו הוא בחיצונים** והטעם משום דאי נפקי בצד זה הרי שם ג' ואי מצד זה נפקי הרי הם ג' ומשו"ה אמרינן כאילו דרין שלשתן בחיצון ושיירא הוא ומותרין לטלטל כדי צרכן. עו"ש או ג'.

לז לז) **שם. כאילו הם בחיצונים.** אבל באמצעי אין לטלטל כ"א סאתים. וכ"ז לדעת הי"א אבל לדעת הראשונה גם באמצעי מותר לטלטל כל צרכן כנז' או' ל"ה.

לח לח) **שם. וגם המגופפים אסורים.** קאי אהא דאיתא לעיל דאם החיצונים פרוצים במילואם לאמצעי והאמצעי מגופף דאם אחד מן החיצונים יותר מסאתים הוא לבדו אסור וע"ז קאמר דאם נפרץ יותר מיו"ד גם המגופפין אסורין ר"ל האמצעי המגופף נאסר וגם החיצון השני נאסר משום דהוי נפרץ במיצואו למקום האסור שהוא האמצעי.

לט טל) **שם. וגם המגופפין אסורים.** ואפשר דלקולא נמי מהני פירצה יותר מעשר דהו"ל כאילו דרין כולן בקרפף א' ונותנין להן כל צרכן. מ"א סק"ז. ור"ל דהש"ע קאי לדעת י"א אבל לדיעה הראשונה אם יש פרצה יותר מיו"ד הו"ל כאילו דרין כולם במקום א' ונותנין להם כל צרכן. מיהו התו"ש או' ח"י חולק וס"ל דהש"ע קאי אף לדיעה הראשונה דלהקל לומר דהוי כולם דרין יחד לא מהני אלא דוקא כשהוא פרוץ במילואו ולא בפירצה יותר מעשר יעו"ש. ועיין מחה"ש ומאמ"ר או ג'.

מ מ) **שם. וכל זה כשכותלי וכו'** קאי על הא שכתב לעיל אבל אם אחד בכל אחד מהחיצונים וכו'.

מא מא) **שם. וכשכותלי קטנה מופלגים ג"ט וכו'** ר"ל לא די שנכנסים כותלי קטנה כגדולה אלא ג"כ הולכים להם כותלי הקטנה בגדולה עד שנתרחקו ג"ט מכותלי הגדולה.

מב מב) **שם. דאם לא כן.** ר"ל שלא נכנסו כותלי הקטנה בגדולה ג"ט אלא שוים עם כותלי הגדולה.

מג מג) **שם. הו"ל נראה מבחוץ ושוה מבפנים וכו'** היינו דכשעומד בתוך הגדולה נראה שנשארו קצת כותל בסוף הקטנה ואף דכשעומד בתוך הקטנה אין הגיפופין נראין מ"מ הוי כאילו יש גיפופין גם להקטנה. ואם אין בין כותלי הגדולה לבין כותלי הקטנה רק פחות מג"ט אז אמרינן לבוד והרי הוא כאילו הגיפופין הם בסוף הקטנה דהא אמרינן לבוד והרי הוא כסתום עד קצת כותלי הקטנה וא"כ הרי גיפופין שנראין מבחוץ ומהני אף לקטנה. תו"ש או' כ"א.

מד מד) **שם. ונידון משום לחי** ר"ל בעלמא וע"כ גם הכא מועיל.

סימן שסא

א א) **[סעיף א'] גג הסמוך לר"ה.** שאינו מוקף חצר לכל צידיו אלא צידו אחד רה"ר. רש"י עירובין פ"ד ע"ב. ב"י. עו"ש או' א'.

ב ב) **שם. גג הסמוך לרה"ר בתוך י"ט ולמעלה מיו"ד לחצר.** דהיינו שלצד רה"ר אינו גבוה י"ט ולצד החצר הוא גבוה י"ט מכל צד ובני רה"ר משתמשין בו.

ג ג) **שם. ולמעלה מעשרה לחצר.** אבל אם גם מצד החצר אינו גבוה יו"ד לא מהני סולם דהוי רה"ר כמ"ש סי' שמ"ה סעי' יו"ד וסעי' ט"ו לבוש. עו"ש שם. מ"א סק"א. תו"ש או' א' א"א או' א'.

ד ד) **שם. ולמעלה מעשרה לחצר.** ואם היה גבוה יו"ד לצד רה"ר א"ל סולם. ב"י בשם הג"א. לבוש. עו"ש שם: תו"ש שם. רז או' ג' מחה"ש. וכתבו שם התו"ש והמתה"ש. דבמ"א יש ט"ס יעו"ש. והנה מלבוש משמע דצריך גבוה יו"ד גם מצד החצר אבל התו"ש שם כתב אעפ"י שלצד החצר אינו גבוה יו"ד כיון שלצד רה"ר גבוה יו"ד א"צ סולם. יעו"ש. וכ"כ א"א או' א'.

ה ה) **שם. ולמעלה מעשרה לחצר.** ואם גם מצד החצר אינו גבוה יו"ד אלא שתוך הבית עמוק י"ט ג"כ מהני סולם. עו"ש שם. א"א שם. והיינו באין מכתפין עליו דבמכתפין עליו י"ל דהוי רה"ר גמור אעפ"י שתוכו י"ט ומ"מ י"ל קצת דאפשר אם תוכו י"ט על גגו הוי רק כרמלית אף שרבים מכתפים עליו. א"א שם. וכ"כ הר"ז שם דאם אינו גבוה י"ט בין מצד רה"ר בין מצד החצר אעפ"י שהבית שבתוכו יש בו י"ט אינו נקרא על הגג רה"י אלא כרמלית ואין סולם מועיל לו כלל עכ"ל ופשוט דמירי במכתפין עליו שחוזר על מ"ש באו' א' אבל באין מכתפין מהני סולם כמ"ש העו"ש והא"א.

ו ו) **שם. הואיל ורבים משתמשים בו וכו'** אבל אם אין רבים משתמשים שם א"צ סולם קבוע. ב"י. עו"ש שם. ועוין באו' שאח"ז.

ז ז) **שם. ורבים משתמשין בו וכו'** וזהו לדעת הרמב"ם פי"ד שכתב הואיל ורבים מכתפין עליו אבל לדעת הטור שלא הזכיר מכתפין עליו משמע דבכל גוונא צריך סולם ואעפ"י שאין רבים משתמשין בו. כ"כ ב"י. אבל הב"ח כתב דגם לדעת הטור בעינן מכתפין עליו אלא שקיצר בדבריו יעו"ש. ומ"מ האחרונים נקטו לשון הש"ע ומשמע דאם אין משתמשין בו א"צ סולם וכמ"ש באו' הקודם:

ח ח) **שם. ורבים משתמשין בו וכו'** שמניחים כובעים וכלים קטנים עליהם. מ"א סק"ב. א"ר או' א' תו"ש או' ב' א"א או' ב' ר"ז או' א':

ט ט) **שם. הרי זה כרה"ר.** מה"ת רה"י גמור הוא אלא הואיל והוא בתוך יו"ד לרה"ר ורבים משתמשין בו הרי זה כרה"ר. ר"ז שם.

י י) **שם. ואסור לבעל הגג להשתמש בו מחצרו וכו'** משמע מדברי הרמב"ם כשאין שם סולם קבוע אסור לטלטל על הגג רק תוך ד"א אבל המ"מ כתב בשם הרשב"א כדברי הטור דדוקא מן הבית אסור לטלטל עליו. ד"מ או' א' וכ"מ מדברי הש"ע שכתב להשתמש בו מחצרו דהיינו מחצר לגג אסור אבל בגג עצמו מותר לטלטל בכולו. וכ"מ מדברי הט"ז סק"א, וכ"כ התו"ש או' ג' והמש"ז או' א': וכ"מ מסתמיות דברי האחרונים דבגג עצמו מותר לטלטל בכולו אם יש שם חפצים מבע"י:

יא יא) **שם. עד שיעשה לו סולם קבוע וכו'** דגליה דעתיה דסלקיה לגג מן רה"ר ואיהו ניחא ליה לאשתמושי ביה. אבל בסולם עראי כיון דמסליק ליה כמאן דליתיה הוא. רש"י עירובין פ"ד ע"ב. ב"י. ט"ז סק"א.

יב יב) **שם. בין לחול בין לשבת.** אבל קבעו לשבת ולא לחול וכ"ש אפכא אין זה קבוע. ב"י. לבוש. ר"ז או' ב.

יג יג) **שם. בין לחול בין לשבת.** משמע דאפי' אינו קבוע הסולם כ"א דניטל דאינו נעוץ כל שעשה הסולם למקום הזה אפי' דברוצה לעלות ולירד מניחו ושוב מסיר אותו יקרא קבוע לחול ולשבת כיון דמשתמש בו בכל פעם כ"נ פשוט ובנזקי שכנים יש הפרש בין סולם קבוע לעראי ואינו ענין לזה. רו"ח.

מיהו ממ״ש לעיל או׳ י״א משמע דבעינן שיהיה שם הסולם מונח בקביעות בלתי הסרה יעו״ש.

יד **יד) [סעיף ב׳] חצר שנפרצה במילואה וכו׳** כלומר דאם נפרץ במילואה אפי׳ פחות מעשר או שנפרץ יותר מעשר ונשאר מקצת הכותל. והטעם דפחות מעשר או עשר אמות שם פתח עליו ורה״י הוא אבל יותר מעשר דאין דרך עולם לעשות פתח רחב יותר מעשר אמות פרצה הוא ואסור לטלטל לשם מן הבית וגם משם לרה״ר אסור דשם כרמלית עליו. וכאן מפרש המחבר דין חצר דמסתמא אינו מקורה מלמעלה ולא שייך למימר פי תקרא יורד וסותם ובסיפא מפרש דין בית המקורה דאיכא למימר ביה פי תקרה יורד וסותם וכמ״ש לקמן. עו״ש או׳ ב׳.

טו **טו) שם. או ביותר מיו״ד וכו׳** ואם עשה לה צורת פתח הו״ל מחיצה כמ״ש לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ יו״ד יעו״ש:

טז **טז) שם. מקום מחיצה נידון כצידי רה״ר וכו׳** צידי רה״ר הוא שנועצין יתידות או מניחין אבנים גדולות סמוך לכותל שלא יזיקוהו קרונות וההוא אויר שביניהם לכותל קרי צידי רה״ר כמ״ש רש״י בעירובין צ״ד ע״א ובכ״מ וההוא צידי רה״ר נידון ככרמלית שאסור לטלטל ממנו לרה״ר ולא מרה״ר לתוכו כמבואר בגמ׳ וברש״י שם. ולזה אמר שמקום המחיצה נמי הוי דינו כצידי רה״ר שהוא כרמלית ור״ל שאסור לטלטל ממנו לרה״ר או מרה״ר לתוכו אבל אם נפרץ לכרמלית שרי לטלטל ממנו ולכרמלית. בתוך ד״א כדין שני כרמלית. כמ״ש לעיל הי׳ סמ״ו סעי ב׳ ולקמן סי׳ שע״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳:

יז **טוב) שם. כמו שהוא החצר.** ר״ל כמו החצר שנעשית ג״כ כרמלית מחמת שנפרצה לרה״ר. וא״כ למדנו שני דברים אחד שאסור לטלטל בחצר כ״א בתוך ד״א כדין כרמלית והשנית דממקום המחיצה ולחצר שרי בתוך ד״א כדין שני כרמלית כמ״ש באו׳ הקודם. וכ״כ הר״ז שם:

יח **חי) שם. ואם נפרץ בקרן זוית.** דהיינו שהפרצה תופסת משתי רוחותיה אצל הזויות. ר״ז או׳ ה׳

יט **יט) שם. אפי׳ בפחות מיו״ד אסור.** דלא חשיב כפתח דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי. טור. מ״א סק״ד. ולפיכך אפי׳ בפחות מיו״ד אוסר כל החצר לטלטל בו. עו״ש או׳ ב׳ ואם עשה כעין פתח במזוזות ומשקוף הוי שפיר פתח. תו״ש או׳ ו׳ בשם התו׳ א״א או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ יו״ד:

כ **ך) שם. אפי׳ בפחות מיו״ד אסור.** ומשמע שם בגמ׳ דאם הפרצה שאינה יותר מיו״ד נעשית בשאר מקומות של הכתלים דהיינו שאינה בקרן זוית אפי׳ בשני כתלים שרי ורק שלא יהיה פרוץ מרובה על העומד כמ״ש לקמן סי׳ שס״ב סעי׳ ט׳:

כא **כא) שם. אפי׳ בפחות מיו״ד אסור.** ומ״מ יראה דפחות מאמה י״ל דלא דחקי ועיילי התם וצ״ע. א״א או׳ ד׳ ומיהו אם הוא פחות מג״ט פשיטא דשרי כיון דהוי לבוד וכסתום דמי:

כב **כב) שם. וכן בית שנפרץ וכו׳** כלומר דלא תימא דוקא חצר הוא אם נפרץ בקרן זוית לא הוי פתח עבור שאינו מקורה אבל בית דמקורה אמרינן פי תקרה יורד וסותם והוי פתח קמ״ל דגם בבית לפעמים לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כמו שמפרש:

כג **כג) שם. וכן בית שנפרץ וכו׳** לרה״ר או לכרמלית. ר״ז או׳ ה׳

כד **כד) שם. ונפרץ גם הקירוי וכו׳** אבל אם לא נפרץ הקירוי ועדיין עומד למעלה ביושר על מקום הפרצה אמרינן ביה פי תקרה יורד וסותם:

כה **כה) שם. עד שנשאר באלכסון אסור.** דכי היכי דלא חשיבי פתח בקרן זוית ה״נ לא אמרינן פ״ת יורד וסותם בקרן זוית. טור:

כו **כו) שם. אמרינן בה פי תקרה וכו׳** ואפי׳ אם הוא גבוה יותר מעשרים אמה אמרינן בה פ״ת יורד וסותם. ב״י בשם סמ״ג. וכ״כ הרא״ש פ׳ כיצד משתתפין. תו״ש או׳ ז׳ מיהו בריטב״א דף פ״ז ע״א מבואר דבגבוה יותר מעשרים לא אמרינן פ״ת יורד וסותם יעו״ש א״ח או׳ א׳:

כז **כז) שם. אפי׳ ביותר מעשר.** רק שאינה במילואה. וי״א דאפי׳ היא במילואה ר״ז או׳ ה׳ וסיים דכן עיקר אלא דטוב לחוש לסברא הראשונה:

כח **כח) שם. ואפי׳ ביותר מעשר.** והנה בטור כתב דאפי׳ נפרצו ב׳ מחיצות שלימות אמרינן פ״ת יורד וסותם אבל לא בג׳ ומה שלא העתיק הש״ע דברי הטור משום דלא פסיקא ליה כמבואר בב״י ואך מור״ם ז״ל בהגה פסק כדברי הטור ולענין דינא יתבאר לקמן או׳ ל״א:

כט **כט) שם. והוא שלא יהא פ״ת משופע וכו׳** משמע דכל שאינו משופע אמרינן ביה יורד וסותם ואעפ״י שאין ברוחבו ד״ט וכמו שפסק בב״י כדעת רש״י ומשמעות הרמב״ם ודלא כדברי הטור ודעמיה דבעו תרתי אינו משופע ורחב ד׳ יע״רש וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה סברא זו בשם י״א משום דאיכא פלוגתא. ומ״מ גם לדעת רש״י לא אמרינן פ״ת יורד וסותם עד שיהיה רחב טפח כמ״ש הב״ח בסי׳ זה ובסי׳ תר״ל יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ב.

מש״ז או׳ ב׳ ומיהו מה שהקשה שם הט״ז על הב״י וכתב דהטור מתיר במשופע כשרחב ד׳ האחרונים חלקו עליו בזה וכתבו דהעיקר בהבנת דברי הטור כב״י דהטור במי תרתי אינו משופע וגם רחב ד׳ חמ״מ או׳ ב׳ נה״ש או׳ א׳ אבן העוזר. שש״א. בית מאיר:

ל ל) **שם הגה. וי״א דבעינן ג״כ ברוחב הקירוי ד״ט** וכ״פ הלבוש. ואע״ג דקורת מבוי סגי בטפח לקמן (סי׳ שס״ג סעי׳ י״ז) התם טעמא משום היכר בעלמא. מ״א סק״ה. אבל כל היכא דבעינן מחיצה אז צריך שיהיה בה דוקא ד״ט ואז אמרינן גביה פ״ת יורד וסותם. תו״ש א׳ ט׳ וכ״ה דעת האחרונים להחמיר כדברי מור״ם ז״ל:

לא לא) **שם בהגה. ואמרינן פ״ת יורד וסותם אפי׳ בב׳ מחיצות וכו׳** גם דין זה אינו לכ״ע דדעת הרי״ף והרמב״ם ור״ח לא אמרינן פ״ת יורד וסותם אלא א״כ יש ג׳ מחיצות שלימות וברביעית הוא דאמרינן פ״ת יורד וסותם כמבואר בב״י אך מור״ם ז״ל פסק כדברי הטור משום דכ״ה סברת ר״ת והרא״ש כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״פ הלבוש. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ דכן עיקר אלא שכתב דטוב לחוש לסברא הראשונה ור״ל דאפי׳ בנפרצה מצד א׳ טוב לחוש שלא תהיה במילואה וכמ״ש לעיל או׳ כ״ז יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ שמ״ו או׳ ן׳

לב לב) **שם בהגה. אם יש שם ב׳ מחיצות שלימות וכו׳** פי׳ והמחיצות הנסתרים נשאר עליהם הקירוי שלא נסתר עמהם באלכסון. עו״ש או׳ ג׳:

לג לג) **שם בהגה. אבל זו כנגד זו לא.** משום דנראה יותר מפולש. לבוש. ועיין לעיל סי׳ שמ״ו או׳ ל״ג:

סימן שסב

א א) [**סעיף א׳] כל מחיצה שלא נעשית לדור בתוכה** דהיינו לכניסה ויציאה תמיד. ר״ז או׳ א׳ ועיין לעיל רס״י שנ״ח ובדברינו לשם בס״ד:

ב ב) **שם. אלא לצניעות.** כגון מחיצת הבנאים שעושין מחיצה לכל סביבותיהם כשבונים בחמה. ב״י ר״ז שם:

ג ג) **שם. כדי לשמור השדות.** ואין עשוי לדור בה יום ולילה. מ״א סק״א. דאי דר בה יום ולילה אסיק מ״א לעיל רס״י שנ״ח סק״ד דבין להתו׳ ובין להג״א מיקרי מוקף לדירה. מחה״ש. וכ״כ א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ וכ״כ לעיל סי׳ שנ״ח או״ ה׳ ואו׳ כ״ו יעו״ש:

ד ד) **שם. כדי לשמור השדות.** וכן האכסדרה שבונים בתוך הפרדס שתשמיש מחיצה זו ג״כ אינו קבוע להתלונן בצלה אפי׳ יום ולילה א׳ בקביעות אלא כשהחמה קודרת בלבד אבל מחיצה העשויה ליום ולילה א׳ דירה מעולה היא. ר״ז שם.

ה ה) **שם. היא מחיצה לטלטל וכו׳** וכל מחיצות אלו אעפ״י שהן מחיצות גמורות מה״ת והזורק לתוכן מרה״ר חייב אפילו יש בתוכן כמה מילין מ״מ מד״ס אין מטלטלין בתוכן אלא בד״א אם יש בתוכן יותר מבית סאתים מפני שהן אינם חשובות מוקפות לדירה אבל עד בית סאתים ועד בכלל מותר לטלטל בכל המוקף. ר״ז שם.

ו ו) **שם. הילכך אילן שענפיו יורדין למטה.** מכל צדדין סביב. אם אינם גבוהין ג׳ מן הארץ. דאמרינן לבוד. רש״י. ב״י.

ז ז) **שם. ועיקרן במקום שמחוברין לאילן וכו׳** וה״ה אם אין גבוהין יו״ד במקום שמחוברין לאילן אלא שבאמצע גבוהין יו״ד שעשוים כקשת. ונ״ל דבמקום שגבוהין יו״ד צ״ל רחבים ד׳ דאל״כ הו״ל כרמלית. מ״א סק״ב. ור״ל דצריך להיות בתוך חללן גבוה י״ט ורחב ד״ט כדין רה״י ואז גם מה שבצדדין מקרי חורי רה״י אבל אם אין בו חלל גבוה יו״ד ורחב ד׳ אלא הרחב ד״ט הוא נמוך מי״ט הוי כרמלית. כן פי התו״ש או׳ ב׳ בכוונת דברי מ״א. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ ובזה נסתלק תמיהת המאמ״ר על דברי מ״א הנז׳.

ח ח) **וכתב** שם התו״ש בשם התו׳ דלא אמרינן לבוד אלא בדבר שהוא רשות דהיינו שיהא גבוה י״ט ורחב ד״ט וא״כ כשאין בו מקום חלל שגבוה י״ט ורחב ד״ט אם אין ענפיו מגיעים עד לארץ לא הוי כרמלית אפי׳ מגיעים עד פחות מג״ט סמוך לארץ עכ״ל.

ט ט) **וכתב** עו״ש התו״ש דכבר נתבאר הרבה פעמים דבשיעור טפח אזלינן לחומרא לפעמים משערינן בעוצבות ולפעמים בשוחקות והכל לחומרא וממילא מבואר דג״ט שמן הענפים לארץ משערינן בעוצבות וגובה י״ט שמעיקרן לארץ משערינן בשוחקות עכ״ל ועיין לקמן סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו.

י י) **שם. ומותר לטלטל בכולו.** משום דהו״ל כחורי רה״י וכרה״י דמו כמ״ש סי׳ שמ״ה סעי׳ ד׳.

יא יא) **שם. והוא שימלא האויר וכו׳** שיהיה ניכר שהוא למחיצה וגם יקשור הענפים שלא ינידם הרוח. לבוש. ואם קשין הן א״צ כ״א ביש יותר מג״ט בין הענפים שצריך לגדור אותם. א״א או׳ ג׳.

יב יב) **שם. שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד וכו'** וה"ה לחי או קנים של צווה"פ. הג"א פ"ק דעירובין. ד"מ או' א'.

יג יג) **שם. שאינה יכולה לעמוד ברוח וכו'** ואפי' אם היא בבית שאין שם רוח. וה"ה אם היא בספינה שהולכת על הים ואינה יכולה לעמוד ברות מצויה דים אלא ברוח מצויה דיבשה שפיר מקרי מחיצה עיין סי' תרכ"ח ותר"ל. תו"ש או' ד'.

יד יד) **שם. ודוקא עד בית סאתים.** ובזה מותר אפי' לא נעשית המחיצה מתחלה לכך דמחיצה העשויה מאליה הויא מחיצה. עירובין ט"ו ע"א. ועיין לקמן סעי' ג'.

טו טו) **שם. אבל יותר וכו'** כגון שהיו ענפיו ארוכין הרבה או שהיו אילנות הרבה סמוכין זה לזה.

טז טז) **שם. אבל יותר וכו'** ומשמע כאן דאף קרפף מקורה יותר מסאתים אסור אם לא הוקף לדירה. א"א הו' ג'.

יז טוב) **שם. אפי' נטעו לכך.** כדי שיהיו ענפיו מחיצות סביבו להתיר שם הטלטול אין זה מועיל כלום. ר"ז או' ג'.

יח חי) **שם. כיון שאינו עשוי לדור וכו'** ואם מילא הקש לשם דירה כמ"ש סי' שנ"ח סעי' ב' אפי' לא נטע האילן לכך אם רוב הדופן מן הקש (ואפי' שאין ברוחב הקש יותר מעשר. ר"ז) הוי מוקף לדירה. מ"א סק"ג. א"ר או' ג' ר"ז שם. ועיין תו"ש או' ג' וכשעשה מהקש לשם דירה ויש הרוב מהם (ר"ל רוב הדופן כנז') אעפ"י שאין בין קנה לחבירו ג"ט משמע דמהני אבל אם יש יותר מג"ט בין א' לחבירו כל שיש בו רוחב עשר אמות (ל"ד אלא יותר מעשר) וגדר שם הוי מוקף לדירה וא"צ הרוב מהם כבסי' שנ"ח סעי' ב' א"א או' ג'. ר"ז שם. והנה מדברי הר"ז שם משמע דהאילן עצמו רוצה לתקנו להיות בית דירה אבל החמ"מ או' ב' כתב דכוונת המ"א הוא כגון שפתח בו בית דירה או שבנה בו בית דירה ורוצה להקיפו לשם דירה וכמ"ש בסי' שנ"ח סעי' ב' אבל האילן עצמו לא מהני ביה תיקון לעשות בית דירה יעו"ש.

יט יט) **[סעיף ב'] תל שגבוה ה' וכו'** וה"ה חריץ עמוק ה' ועשה על שפתו מחיצה גבוהה ה' טפחים דמצטרפין. ועיין תו' עירובין צ"ג ע"ב ד"ה גידוד.

כ ך) **שם. שעשה עליו מחיצה וכו'** היינו על שפתו או בפחות מג"ט לשפתו אבל אם הרחיק ג"ט משפתו ועשה המחיצה אינה מצטרפת עם גובה התל כמ"ש לקמן ססי' תרל"ג:

כא כא) **שם. חשובה מחיצה לטלטל.** היינו לטלטל בתל מלמעלה דאמרי' גוד אסיק מחיצתא והרי היא כמו שיש לו מחיצות עד לרקיע וחללו ד"ט. תו"ש או' ו' וכ"כ הר"ז או' ד' דע"ג רה"י גמורה לכל דבר שהרי יש כאן מחיצה י"ט עם גוד אסיק יעו"ש:

כב כב) **שם. ולכל דבר.** כלומר אפי' יותר מבית סאתים וגם הזורק לשם מרה"ר חייב וה"ה אם הוציא משם לרה"ר דחייב. עו"ש או' ב' והתו"ש שם כתב ולכל דבר היינו להפסיק בין ב' חצירות כמ"ש לקמן סי' שע"ב סעי' ו' וכ"כ בביאורי הגר"א:

כג כג) **[סעיף ג'] דהיינו שלא נעשית לשם מחיצה וכו'** ואפי' לא סמכו עליה מאתמול. טור וב"י. לבוש תו"ש או' ז' וכתב ודלא כהעו"ש שהבין שהב"ח חולק יעו"ש שש"א. ועיין בס' ק"נ שהוכיח מדברי הרי"ף דס"ל דלא הוי מחיצה אא"כ סמך עליה מע"ש יעו"ש אבל העיקר כסברא ראשונה וכ"ה דעת האחרונים. ועיין לקמן סי' שס"ג סעי' י"א מדין לחי העומד מאליו יעו"ש.

כד כד) **שם. כשירה.** והיינו דוקא עד בית סאתים כמ"ש לעיל או' י"ד:

כה כה) **שם. וה"מ שנעשית בשבת בשוגג.** כגון שלא ידע שהיום שבת או שלא ידע שזו מלאכה. ועיין לעיל סי' שי"ח או' ח"י:

כו כו) **שם. וה"מ שנעשית בשבת בשוגג.** והוא שתעשה שלא לדעת המטלטל אבל אם נתכוין שתעשה בשבת כדי לטלטל בה אסור לטלטל בה באותה שבת. כ"כ הרמב"ם פט"ז. אבל דעת הרשב"א כל שנעשית בשגגה אפי' נתכוין העושה לטלטל בה ה"ז מותר לטלטל בה. והב"ד ב"י, מ"א סק"ה, והתו"ש או' ה' הביא רק דברי הרמב"ם ומשמע דהכי ק"ל, ופי' דבריו כגון שלא ידע ראובן שנעשית בשבילו וגם שמעון לא עשה לדעת ראובן ואז מותר לטלטל בה באותה שבת. ומזיד קנסוה אף שלא עשה שמעון לדעת ראובן וגם ראובן לא ידע ואפשר דלשבת אחרת מותר, א"א או' ה' ועיין לקמן סעיף ז':

כז כז) **שם. לחייב הזורק מרה"ר לתוכה וכו'** דהא מ"מ מה"ת מחיצה מעליא היא אבל לא להקל להתיר לטלטל בתוכה דאסרוה רבנן כדי שלא יהא חוטא נשכר שיהנה ממלאכת שבת במזיד. לבוש. ועיין לעיל רס"י שי"ח ובדברינו לשם בס"ד:

כח כח) **שם. וה״מ שלא היה שם מחיצה תחלה.** וכן כל היכא דנעשה ע״י המחיצה רה״י אם נפלה בחול וחזרה ונעשית בשבת במזיד אסור ובשוגג שרי. ואם היתה בלא״ה רה״י כגון כותל בין שתי חצירות אפי׳ נפלה בחול וחזרה ונעשית בשבת שרי וחזר העירוב למקומו. מ״א סק״ד. תו״ש או׳ ח׳. אבל אם לא היה מעולם מחיצה אף בחול ועשה לכתחלה בשבת אף בדרבנן אסור במזיד. א״א או׳ ד׳ ועיין עוד לקמן או׳ ל״ג:

כט כט) **שם. אבל היתה שם והסירה.** לרבותא נקט וכ״ש אם הוסרה ממילא. אחרונים:

ל ל) **שם. כגון ב׳ או ג׳ וכו׳** והא דלא צייר באיש א׳ שהיה לו מחיצה גמורה שעל ידה נעשה המקום רה״י והסירה בשבת וחזרה ונעשית חזרה להיתרה הראשון משום דאתא לאשמעינן בב׳ או ג׳ דאפי׳ העירוב שביניהם לא נתבטל ומותרין לטלטל מזה לזה כשחזרו ונפרסו המחצלאות. חידושי הגהות בגליון ב״י משם מהרל״ח. וכ״כ המש״ז או׳ א׳:

לא לא) **שם. שהקיפו במחצלאות וכו׳** ר״ל בחול ותיקנו אותם בקשירה שלא יזיזם הרוח כמ״ש בסעי׳ א׳ ועי״ז נעשה המקום רה״י:

לב לב) **שם. ועירבו יחד.** כדין כותל שבין ב׳ חצירות ובו חלון (לקמן סי׳ שע״ב סעי׳ ד׳) שמערבין שנים ואם רצו מערבין א׳ ב״י בשם הרא״ש:

לג לג) **שם. נגללו המחצלאות וכו׳** זהו לשון הטור ועיין ב״י שהביא ב׳ פירושין בענין נגללו המחצלאות פי׳ אחד שאפי׳ נגללו מחיצות החיצונות וחזרו ונפרסו במזיד חזרו להתירן כיון שהיו עשויין מתחלה וכתב כי כן הוא דעת הטור (וכ״ה משמעות לשון הש״ע) ופי׳ שני׳ שלא נגללו אלא מחיצות שביניהם אבל מחיצות החיצונות נשארו ומשו״ה שרי הא אם נגללו גם מחיצות החיצונות היה אסור אם נפרסו במזיד יעו״ש וכ״ה דעת הב״ח (אלא שלדעת הב״ח גם דעת הטור כן ומגיה בדברי הטור יעו״ש) וכ״פ המי״ט והנ״ץ והב״ד א״ר או׳ ד׳ ובדברי שאר האחרונים יש מבוכה זה סותר וזה בונה וע״כ נראה דיש להחמיר דהיינו אם ניטלו גם מחיצות החיצונות ונעשה המקום רה״ר וחזרו ונפרסו במזיד אסור לטלטל בתוכם אבל אם ניטלו רק מחיצות שביניהם דהיינו שמצד רה״ר דמה״ת עדיין הם רה״י אלא שאסור לטלטל בהם מדרבנן כמ״ש לקמן ס״י שע״ד סעיף ב׳ וחזרו ונפרסו אפי׳ במזיד חזרו להתירן הראשון. ומיהו אם חזרו ונעשו ע״י עכו״ם גם בניטלו החיצונות ג״כ יש להתיר:

לד לד) **ועיין** בתשו׳ נוב״י מה״ת סי׳ מ״ד בענין אם נתקלקל הלחי ביו״ט שני שאסור לתקנו ע״י אמירה לעכו״ם ואם שגג המורה וצוה לתקנו מותר הטלטול אפי׳ בשבת שאחריו ואפי׳ אם נעשה התיקון במזיד שידע שאסור ואעפ״י כן עשאו מהני יעו״ש. והביאו שע״ת. ומיהו בתשו׳ פנים מאירות סי׳ ל׳ מתיר להעמיד ע״י עכו״ם הלחי בשבת וכן אם נפסק החבל מותר לומר לו לענבו להסיר המכשלה יע״ש אבל אם הפרצה פחות מיו״ד ונפסק החבל ודאי דאין להתיר במלאכה דאו׳ דאין כאן מכשול דמן הדין מותר בשני פסין, קובץ על הרמב״ם פי״ז יעו״ש. והב״ד פ״ת. ועיין עוד לקמן סי׳ שס״ה סעיף ז׳ ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ שס״ג או׳ ל״ח ואו׳ ס׳:

לה לה) **ועיין** בשו״ת לב חיים ח״ג סי׳ ק״ד בישראל שדר בשכירות בחצר עכו״ם ובא העכו״ם בשבת וסתר את הגדר שעשוי למעקה ונשאר הבית בלתי מעקה דאסור לומר לעכו״ם שיעשנה מחדש בשבת אך אם מעצמו עשאה מותר אמנם לשום שם מחיצה של בני אדם בלתי שיודעי׳ שבשביל מעקה הניחם שם ודאי דשרי וכ״ש לשום שם תיבות או ספסל דשרי משום מצות מעקה כי רבה היא יעו״ש. ועיין עו״ש שנשאל אם עשה העכו״ם אצטבא חדשה בשבת אי שרי ישראל להשתמש בה בו ביום והשיב כיון דבחדר שהישראל דר בתוכה עשאה ודאי נבנה בשבת מחדש לשם ישראל ואסור להשתמש בה בו ביום והוא פשוט יעו״ש, או״ח או׳ ב׳ ובענין מחיצה של בני אדם עיין לקמן סעי׳ ה׳:

לו לו) **[סעיף ד׳] הגה. ועיין לקמן סי׳ שס״ו.** סעיף ב׳ בהגה:

לז לז) **שם. הוי רה״י אף עליה.** כלומר ומותר לטלטל ע״ג אפי׳ ביותר מבית סאתים והטעם משום דאמרינן גוד אסיק מחיצתא והוי כאלו מחיצות עולין למעלה וכיון דכפאה לדבר תחתיה הרי מחיצותיה מוקפות לדירה וכיון דאמרינן גוד אסיק מחיצתא הרי הוא כאלו למעלה ג״כ מוקפין לדירה ומותר לטלטל שם אפי יותר מבית סאתים עו״ש או׳ ד׳:

לח לח) **שם. כפאה לזפתה.** שביטל מחיצותיה מתורת דירה דאינן עומדות כל זמן כפייתה לא לדירת מעלה ולא לדירת מטה והוי כעמוד בעלמא וכי אמרינן בהו גוד אסיק הוי היקף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה וכרמלית היא. רש״י. וכתב עליו ב״י נראה מדבריו דבבית סאתים אפי׳ כפאה לזפתה מותר לטלטל בכולה עכ״ל. וכ״כ העו״ש שם. וזהו שכתב בש״ע אם הוא יותר מסאתים כלומר דאם הוא רק סאתים שרי לטלטל בכולה למעלה בין למטה:

לט טל) **שם. אין מטלטלין בה אלא בד״א וכו׳** וכתב ב״י דמדברי רש״י נראה דגם תחתיה אין לטלטל כ״א בד״א אבל מדברי הרא״ש והטור נראה דתחתיה מותר לטלטל בכולה יעו״ש אמנם הב״ת חולק וכתב דגם לדעת הרא״ש והטור גם תחתיה אין לטלטל כ״א בד״א יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ז. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ י״א. ר״ז או׳ ט׳:

מ מ) **[סעיף ה׳] בכל עושין מחיצה.** מבעוד יום. ר״ז או׳ יו״ד:

מא מא) **שם. בכל עושין מחיצה.** עיין סי׳ תר״ל סעי׳ יו״ד דאין נכון לעשות מחיצות מיריעות של פשתן אעפ״י שקשרן היטב שלא תניד אותם הרוח דזימנין דמנתקי ולאו אדעתיה והו״ל מתיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה יעו״ש ומיהו אפשר דדוקא התם שעושה סוכה לשבעת הימים הוא דאיכא למיחש להכי אבל הכא שעושה לשבת אחת לית לן בה. תו״ש או׳ י״ב. וכ״כ ת״א כלל מ״ה או׳ א׳ דאם תולה סדין וכורך מלמטה ומלמעלה בכדי שיוכלו לעמוד ברוח מצויה שלא ינודו הוי מחיצה גמורה:

מב מב) **שם. בכל עושין מחיצה.** השלג והכפור וגליד ומלח לא הוו מחיצה לפי שהם נימוחים ואינם מתקיימים. אהלות פ״ח משנה ה׳ תו״ש או׳ י״ג:

מג מג) **שם. בכלים ובאוכפות.** הגבוהים י״ט ואעפ״י שסופן להנטל אחר השבת. ר״ז שם. בטור כתוב בכלים ובאוכלין וכ״ה ברמב״ם פט״ז דין כ״א:

מד מד) **שם. כגון של חבלים.** שנעץ יתידות גדולים בארץ שגובהן י״ט וסיבך בהם חבלים פחות פחות מג״ט וכגון שקשרן היטב בענין שלא יתנודדו אח״כ וירחיבו יותר מג״ט. ועיין לעיל או׳ ט׳:

מה מה) **שם. ומותרים עד סאתים.** קאי רק על מחיצת שתי או ערב מפני שהן מחיצות גרועות אבל אם עשה מחיצה גמורה בשתי וערב אפי׳ עד כור וכורים שרי כמ״ש לעיל סי׳ ש״ס או׳ ג׳ יעו״ש:

מו מו) **שם. אפי׳ ליחיד בישוב.** ר״ל אעפ״י שבישוב יכול להשיג לעשות מחיצה גמורה אפ״ה מקלינן ליה במחיצה גדועה שתי או ערב עד סאתים וכ״ש אם הוא בבקעה.

מז מז) **שם. ובין קנה לחבירו ג״ט.** ואעפ״י שהפרוץ מרובה על העומד כיון שכל עומד הוא פחות פחות מג״ט כעומד הוא חשיב לפי שכל פחות מג״ט כלבוד דמי. ב״ח:

מח מח) **שם. ובין קנה לחבירו ג״ט.** ואפי׳ העמיד ד׳ קנים בד׳ זוויות וקשר בהם חוטין לרחבן רק שאין בין חוט לחבירו ג״ט והן גבוהין י״ט ובהקיפן לא יותר מבית סאתים ה״ז מחיצה גמורה ואפי׳ מדרבנן מותר לטלטל בתוכו. ח״א כלל מ״ח או׳ א׳:

מט מט) **שם. ובלבד שיהו כפותים.** כדי שלא ינודו. הרמב״ם פט״ז דין כ״א. והביאו ב״י. ופירש המ״א סק״ח היינו שלא תברח אבל באדם א״צ שיהיה כפות דאין אדם הולך ממקומו אלא לצורך ולא חיישינן שמא יברח יעו״ש:

נ נ) **שם. ובלבד שיהו כפותים.** ואיתא בסוכה כ״ג ע״א דצריך לעשות מחיצה בין הרגלים של בהמה לפי שיש ביניהם יותר מג״ט יעו״ש והכא מיירי שרגלים כפותים וגופו גבוה יו״ד בלא הרגלים. מ״א סק״ט. ור״ל כיון דהרגלים כפותים. א״כ שוכבת על רגליה ואין הרגלים מצטרפים כלל לגובה ו״ד. מחה״ש. ועיין לקמן סי׳ תר״ל סעי׳ י״א ובדברינו לשם בס״ד:

נא נא) **שם. ובלבד שיהו כפותים.** והיינו שכפתם והניחם שם מבע״י ואז מותר לטלטל באותו מקום בשבת:

נב נב) **שם. ואפי׳ באנשים וכו׳** ואפי׳ ברה״ר מהני האי מחיצה דמחיצת בני אדם מחיצא גמורה היא. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א. ועיין לקמן סעי׳ ז׳ בהגה:

נג נג) **שם. ואפי׳ באנשים וכו׳** כתב הר״ר יונתן דה״ה בעבדים ושפחות. ונראה דה״ה בקטנים דק״ו מבהמה. עו״ש או׳ ה׳ והוא שלא יהא עושה ע״ד אביו שאם יודע שנוח לאביו בכך אסור להוליכו שם כמ״ש בב״י ואפי׳ בשבת מותר לעשות מחיצה מהאנשים לפי שאין דרך בניו בכך שהרי האדם בן דעת ועומד לדעת עצמו משא״כ בהמה שהיא כעץ בעלמא והעמדתה למחיצה דומה לבנין. ר״ז או׳ י״ג:

נד נד) **שם. שעומדים זה אצל זה בפחות מג׳** הקשה הב״ח הלא סתם אדם רחבו אמה וא״כ בעומדים ברחוק אמה זה מזה הוי נמי מחיצה דפרוץ כעומד מותר ותירץ דבהמה דבעי כפותים שרי בפרוץ כעומד אבל אדם דלא ידע שהועמד לשם כך מסתמא נייד ואיכא לחוש דלמא אתא לפרוץ מרובה הילכך בעינן פחות מג׳ דתו ליכא לחוש כלל יעו״ש. והמ״א סק״ט תירץ משום דהרגלים אינן ג״ט והרי הם כקנים בעלמא ומסתמא אינן דבוקים זה בזה ובפרט

כשהם מהלכים וסתם פסיעה חצי אמה כמ״ש רס״י ש״א ואם עומדים פניו של זה לצד אחוריו של זה פשיטא דאין תופס גופו אמה דדוקא רחבו של אדם אמה ואף רחבו מקום מושבו הוי אמה וא״כ הוי פחות מאמה דאמתא באמתא לא יתיב יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ט׳ ור״ל כיון דרגלים הם כקנים ומסתמא אינם דבוקים ואפשר שיהיו מרוחקים חצי אמה כמו שהם מהלכים דליכא לבוד וגם אפשר לפעמים שעומדים פני זה לאחורי זה אפשר דליכא בעביו של א׳ יותר מחצי אמה כדי שנאמר עומד כפרוץ מותר ולהתיר גם במרוחקים יותר מג״ט כמו שיעור עובי האדם לכך פסיק ותני שצריך להיות עומדים זה אצל זה בפחות מג״ט ר״ל בין בין אדם לחבירו ובין בין רגל לחברתה לא יהיה ג״ט דתו ליכא למיחש למידי. ובזה מיושב מה שהק׳ התו״ש או׳ י״ד על דברי המ״א הנז׳ יעו״ש ודוק:

נה הנ) שם. ואפי׳ כשהם מהלכים וכו׳ אם הוא בענין שיש מהם כד׳ מחיצות מקיפות לחלל שביניהם. ר״ז או׳ י״ג. ומחיצה כזו הוי הפסק נמי לענין לומר ד״ת נגד מקום שאינו נקי. אחרונים. ועיין לעיל סי׳ פ״ז או׳ י״ג:

נו ונ) שם. והוא שלא ידעו וכו׳ דאז הוי כמחיצה הנעשית בשבת בשוגג אבל אם הם יודעים הוי מחיצה הנעשית במזיד ודינו כמ״ש בסעי׳ ג׳ ב״י בשם הר״ר יונתן תו״ש או׳ ט״ו. והא״ר או׳ יו״ד כתב דעיקר טעם האיסור כשידעו יקילו ויזלזלו באיסור שבת ולפ״ז אף בענין שנתבאר בסעי׳ ג׳ דמותר במזיד אפשר דאסור הכא יעו״ש. והביאו מתה״ש ס״ק י״א. ועיין לקמן סי׳ ת״ה או׳ י״א:

נז זז) שם. ואפי׳ אחד מהם יודע אסור. כדי שלא יבואו לזלזל בשבת. א״ח בשם הרשב״א. ב״י. ואם הועמדו מבע״י קודם שבת אף שיודעים למה הועמדו שרי כיון דבחול נעשים. א״א או׳ י״א:

נח חנ) שם. לא יעשה מהם וכו׳ ואם אדם אחר רשאי לעשות מהם מחיצה עיין ב״י שכתב בשם המרדכי שמסתפק בזה. והביאו מ״א ס״ק י״ב. והטעם כתב התו״ש או׳ ט״ז דשמא ירגישו בזה והוי כמחיצה הנעשית במזיד. אמנם דעת הא״ר או׳ י״א להקל. וכ״ה דעת הר״ז או׳ י״ד:

נט נט) שם. לא יעשה מהם מחיצה עוד אפי׳ לשבת אחרת עירובין מ״ד ע״ב:

ס ס) שם. מחיצה עוד. ואפי׳ הולכים בפעם ראשונה והוא מהלך ביניהם מבינים שעושה לשם מחיצה מ״א סק״ג י״ג. תו״ש או׳ ט״ז. ור״ל דאפי׳ הולכים בפעם ראשונה אם בתחלה העמידם לשם מחיצה ואח״כ הולכים כדי לטלטל ביניהם קרוב הדבר שמבינים שעושה לשם מחיצה ואסור ולא התירו לטלטל ביניהם דרך הילוכם אלא כשהם מהלכים מעצמם. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ו:

סא סא) [סעיף ו׳] אעפ״י שאח״כ הרגישו וכו׳ ור״ל שהרגישו בדבר לאחר שנעשה מהם המחיצות קודם שהספיק לטלטל ביניהם אין בכך כלום כיון שבשעת עשית המחיצה היתה שלא לדעת. ר״ז או׳ ט״ז:

סב סב) [סעיף ז׳] יש מי שאומר וכו׳ כ״כ הרמב״ם פט״ז דין כ״ג והביאו ב״י וכתב דהטור שלא הזכיר זה משום דלא ס״ל הכי אלא כפירש״י יעו״ש וע״כ כתב דין זה בש״ע בשם יש מי שאומר. ועיין לקמן או׳ ס״ד:

סג סג) שם. ולא יעמיד אותם אדם שהוא רוצה וכו׳ דזה נמי הוי מחיצה לדעת והויא כנעשית במזיד. לבוש. ומיהו לאחר שהועמדו לכ״ע שרי לטלטל ביניהם אותו אדם שרוצה להשתמש במחיצה זו וכמ״ש לעיל או׳ ס״א:

סד סד) שם. שלא יעמיד אותם אדם וכו׳ והרשב״א מתיר וכן משמעות הפו׳ וכ״מ סי׳ תר״ל סעי׳ י״ב וכן עיקר. א״ר או׳ י״ב. וכ״נ דעת הר״ז שלא העתיק סברא זו של יש מי שאומר בש״ע שלו:

סה סה) שם. בהגה. רק בעת הצורך וכו׳ ומבית חבירו לביתו לא יועיל זה לפי שצריך עירוב. ב״י תו״ש או׳ ח״י ששי״א:

סו סו) שם בהגה. להוליך שם תינוקות וכו׳ והן מגביהין עליהן הדבר דמתכוונים להנאת עצמן (שסבור שמצא חפץ בר״ה) שאין יודעין שנאבד לאביו. ועיין סי׳ של״ד סעי׳ כ״ה וסי׳ שמ״ג דאם אביו שם דצריך למחות בידו. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ י״ט:

סז סז) אבל אם יודע שחפץ זה של אביו הרי הוא מתכוין מן הסתם בהבאתו בשביל אביו וצריך כל אדם למחות בתינוק זה שלא יביאנו כמ״ש בסי׳ של״ד סעי׳ כ״ה וכ״ש שלא יוליכנו שם כדי שיביאנו וה״ה אם החפץ הוא של אחר והתינוק יודעו ומכירו ויביאנו אליו אסור. וכ״ז באחרים אבל אביו מצווה לחנכו ולגעור בו ולהפרישו כשרואהו מחלל שבת אפי׳ להנאת עצמו ואפי׳ באיסורי ד״ס כמ״ש סי׳ שמ״ג וכ״ש שלא יוליכנו שם כדי שיביאנו אפי׳ אין החפץ שלו. ר״ז או׳ י״ז:

סח סח) ואם אביו שם וע״י מחיצת בני אדם טוב יותר שיביא קטן משיבוא גדול. א״א או׳ ט״ו:

סט סט) **שם בהגה. מלעשות מחיצה של בני אדם וכו'** ובמקום דשייך מחיצה של בני אדם לא שרי אמירה לגוי. הגמ"ר פ' ר"א דמילה משם ראבי"ה. שש"א:

ע ע) **[סעיף ח'] פרוץ מרובה על העומד אסור.** עיין ריטב"א עירובין י"ז ע"ב בשם י"מ שזהו רק איסור דרבנן והוא חלק עליו ופסק שאסור מה"ת ועי"ש כ"ב ע"א בשם ר"י שכתב ג"כ דהוי רק מדרבנן. ועיין חת"ס סי' ח"פ שכתב שגם דעת ר"י ושר מקוצי שבתו' י"א ע"ב הוא כן. והיכא דאיכא עכ"פ אמה מחיצה מזה ואמה מזה לכ"ע הוי רק מדרבנן כמ"ש תו' עירובין י"ז ע"ב ד"ה עושין יעו"ש א"ח או' ד':

עא עא) **שם. פרוץ מרובה על העומד אסור.** פי' אף כנגד העומד אסור. הר"ר יהונתן על הרי"ף פ"ק דעירובין. עו"ש או' ט' והוי כאלו כולו פרוץ. ר"ז או' ח"י. ואם במחיצה אחת הפרוץ מרובה אעפ"י שבמחיצה שבצידה העומד מרובה אין מצטרפין ואותה מחיצה שהפרוץ מרובה הוי כאלו אינה כ"מ מדברי הרמב"ם פט"ז דין ט"ז וכמ"ש המגיד שם דהרמב"ם מיירי במחיצה אחת יעו"ש וכ"כ הט"ז סי' תר"ל סק"ו יעו"ש. ועיין לקמן או' ע"ח. ואי מהני צורת פתח היכא דפרוץ מרובה עיין לקמן סעי' יו"ד:

עב עב) **שם. פחותה מג"ט.** דכל פחות מג' כלבוד דמי ב"י:

עג עג) **[סעיף ט'] פרוץ כעומד מותר.** והיינו דהפריצה היא מג"ט ולמעלה דאם הוא פחות מג"ט הו"ל לבוד וחשוב כעומד ואפי' פרוץ מרובה מן העומד שרי. ב"ח:

עד עד) **שם. פרוץ כעומד מותר.** ואפי' כנגד הפרוץ מותר. הר"ר יהונתן שם עו"ש או' יו"ד:

עה עה) **פרוץ כעומד מותר.** ואם היה עומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות כגון שהיו ב' אמות מכאן וב' אמות מכאן וג' אמות פרוץ ביניהם אין מצרפין העומד שהוא מכאן ומכאן לבטל הפרוץ שביניהם אלא הואיל והפרוץ רבה על העומד שבצדו הרי הוא מבטלו. ריא"ז הובא בשה"ג פ"ק דעירובין. מיהו בהג"א פ"ק דעירובין כתב בשם הא"ז דעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות מצטרף אלא שכתב והוא שיהיה עומד גמור (ר"ל חתיכה אחת) אבל ע"י לבוד לא הוי עומד יעו"ש והביאו מ"א ס"ק ט"ז יעו"ש. ונראה דגם לדעת הא"ז שכתב לבוד אינו מצטרף ה"ד אם הוא מב' רוחות כדי לבטל הפרוץ שביניהם אינו מצטרף אבל אם הוא מצד אחד כגון כותל רחב עשר אמות ויש חמשה אמות מחיצה ע"י לבוד פחות פחות מג' וה' אמות פרוצות דמצטרף הלבוד חמשה והו"ל פרוץ כעומד ושרי. ועיין לקמן סי' שס"ג סעי' ל"ה:

עו עו) **שם. בין בשתי בין בערב.** וכל אויר שהוא פחות מג' נחשב כסתום. ואם מניח למטה יותר מג' אעפ"י שעומד מרובה אסור דהו"ל מחיצה תלייה. ואם עשה למטה ב' חבלים פחות פחות מג' והעליון פחות מד' אסור דאתי אויר שמן הרקיע לחבל העליון והאויר ד' שבין העליון לאמצעי ומבטלין לחבל העליון ואין כאן אלא ו' התחתונים ואם מוקי חבל התחתון פחות מג' ואמצעי פחות מד' והעליון פחות מג' הו"ל עומד מרובה על הפרוץ מב' רוחותיו (וזה לא מהני לא להריא"ז ולא לא"ז כמ"ש באות הקודם) ואם עשה מחצלת ד' למעלה וג' אויר ואח"כ אבל (ר"ל פחות מג' לארץ) שרי דהא ליכא למימר דאוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא מבטל ליה שהרי העומד מרובה על האויר שתחתיו. כ"ה בגמ' מ"א ס"ק ט"ז. א"ר או' י"ד: תו"ש או' כ"ג.

עז עז) **וכל** שהפס הוא באמצע בעינן שהפס יהא יתר על האויר שבינו לכותל דאל"כ אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה כמבואר בב"י ססי' שס"ג ובש"ע שם סעי' ל"ד יעו"ש. וא"כ מ"ש כאן פרוץ כעומד מותר היינו כגון שרוחב הכותל יו"ד ויש ה' עומד במקום א' וה' פרוץ או שני אמות וחצי פרוץ במקים א' וה' עומד באמצע ושני אמות וחצי פרוץ מצד השני אבל אם העומד אינו במקום א' אלא מעט הנה ומעט הנה צריך שיהיה יותר רחב מן הפרוץ שבצדו כדי דלא ליתי אוירא דהאי גיסא ואוירא דהאי גיסא ומבטל ליה:

עח עח) **שם. ובלבד שלא יהא במקום א' פרוץ יותר מעשר** דאז אף כנגד העומד אסור ואעפ"י שהעומד מרובה על הפרוץ דלגמרי נחשבת אותו דופן כאלו אינו הר"ר יהונתן על הרי"ף פ"ק דעירובין על המשנה שיירא שחנתה בבקעה. וכ"כ השה"ג שם בשם הריא"ז. וכ"כ העו"ש או' יו"ד:

עט עט) **שם. אבל עד עשר וכו'** ועשר בכלל ההיתר כמ"ש במשנה שם:

פ פ) **וכתב** הרשב"ף בשתו' כ"י מחנה הישמעאלים שקרוי דואר דין חצר יש לו ואם אין שם אלא ישראל א' מותר לטלטל בכל אותו דואר ואם היו ב' או יותר ישכרו הדואר בדבר מועט ואפי' בפחות משוה פרוטה ואחר שישכרו ממנו יערבו הישראלים בפת ואם היו סמוכים על שלחן א' א"צ לערב אפי' שישנים בב' מקומות וכל זה כשישראלים שוכרים החדרים לעצמם ואין לגוי תפיסת יד באותו חצר אבל אם הנכרי דר עמו יחד אפשר להקל בלא שכירות ובלא עירוב דהרי הם כאורחים שנכנסו בחצרו של גוי שמטלטלים בכל החצר אבל טוב הוא לשכור הדואר מבעל הדואר ולערב כמ"ש ובזה

הם מותרים לטלטל בכל המחנה. ועוד נראה שכל הדואר לפי שיש הרבה אוהלים רחוקים זה מזה שדינו כדין מבוי לא כדין חצר וכל שאין הישמעאלים דרים בחדר א׳ עם הישראלים אין אוסרים זה על זה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳:

פא **פא) [סעיף יוד׳] אפי׳ לפרצה יתירה מעשר מותר.** מפני שאין כאן פרוץ כלל. ר״ז או׳ י״ט:

פב **פב) שם. אפי׳ לפרצה יתירה מעשר מותר** אבל לרה״ר לא מהני צורת פתח אלא צריך דלתות כמ״ש לקמן סי׳ שס״ד סעי׳ ב׳ יעו״ש. וא״כ מה שמתקנים בצוה״פ למבואות הרחבים ט״ז אמה ומפולשים משני צדיהם ובוקעים בהם רבים הוא לפי סברת י״א בסי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ דבעינן ס׳ רבוא בוקעים בו וזה אינו מצוי ולכן לא נקראו אלו רה״ר ומותר לתקנם בצוה״פ אבל לפי סתם הש״ע שם דאפי׳ אין ס׳ רבוא בוקעים שם הוו רה״ר אין ניתרין בצוה״פ וע״כ כל יר״ש יחמיר לעצמו שלא לטלטל בהם ע״י תיקון. צוה״פ אבל לא למחות באחרים כי רבו המתירין שלא לחושבם רה״ר כמבואר בדברינו לשם בס״ד:

פג **פג) שם. וה״מ בחצר ומבוי וכו׳** ר״ל שנפלו כותליהם ועשה שם קונדסין בצורות פתחים:

פד **פד) שם. שיש בהם דיורים.** ודרך להיות שם פתחים הרבה. לבוש:

פה **פה) שם. אבל בבקעה.** שבא לעשות היקף לטלטל בתוכו טור. לבוש. ר״ז או׳ י״ט:

פו **פו) שם. אבל בבקעה לא מהני.** מד״ס. ר״ז שם. ומשמע מסתמיות דברי הש״ע דאפי׳ בעשר לא מהני צוה״פ בבקעה אבל בב״י כתב בשם הסמ״ג והסמ״ק דצוה״פ שאינו יותר מעשר מתיר אפי׳ בד׳ רוחות ואפי׳ פרוץ מרובה. וכ״פ הר״ז או׳ י״ט ח״א כלל מ״ח או׳ ה׳:

פז **פז) שם. בשכל הרוחות ע״י צורת פתח.** אבל אם היה ההיקף כתיקונו אלא שיש בה פרצות יותר מעשר מהני ביה צוה״פ אפי׳ בבקעה ואפי׳ אם הפרוץ מרובה על העומד. טור ולבוש.

פח **חפ) שם. בשכל הרוחות וכו׳** עיין מש״ז סי׳ שס״ג סוף או׳ א׳ שנסתפק בצוה״פ אי הוי מחיצה מה״ת ולחייב הזורק בתוכו בנעץ ד׳ קונדסין ועליהם צוה״פ או דוקא צוה״פ מהני להתיר כרמלית ופרצה יותר מעשר דבלא״ה הם מחיצה מה״ת יעו״ש. אמנם הר״ז בסי׳ שס״ד או׳ ד׳ פשיטא ליה דהוי רה״י מה״ת אעפ״י שעשה ברה״ר יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ שס״ג או׳ ה׳:

פט **טפ) שם. ולהרמב״ם אין צוה״פ וכו׳** כ״כ הרמב״ם פט״ז דין ט״ז. וכתב שם המ״מ שאפי׳ לדעתו יש צוה״פ מועילה אפי׳ בפרוץ מרובה ברוח ג׳ כמבואר פי״ז בדין הכשר מבוי מפולש. יעו״ש והביאו ב״י. והוא כדלקמן רס״י שס״ד. וכ״כ המ״א ס״ק י״ז. וכ״כ האחרונים:

צ **צ) וכתב** עו״ש המ״מ שאפשר דבפרצה עשרה יודה הרמב״ם דאפי׳ פרוץ מרובה על העומד כשר אם יש לו צוה״פ. והביאו ב״י וכתב שכ״נ דעת סמ״ג וסמ״ק יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ט. ועיין לעיל או׳ פ״ו:

צא **צא) שם. ולהרמב״ם אין צוה״פ וכו׳** ועיין בישי״ע סי׳ שס״ג או׳ ה׳ שכתב דרבו דעת האומרים דצוה״פ מהני גם בפרוץ מרובה על העומד ובעירובין הלכה כדברי המיקל ומכ״ש כשרבו המקילין על המחמירין יעו״ש והר״ז שם כתב דטוב לחוש לדברי הרמב״ם אעפ״י שהעיקר כסברא ראשונה. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳:

צב **צב) שם. לפרצה יותר מעשר וכו׳** עיין בשו״ת מנחת יהודה סי׳ כ״ו שכתב בענין צוה״פ לפרוץ מרובה על העומד דפלוגתת הרמב״ם והרא״ש אינו אלא בפרוץ מרובה על העומד בכל ד׳ רוחות דוקא אבל בעיר שיש כמה וכמה מבואות בתוך התיקון אלא דצוה״פ מסבב גם לפני הבתים ועי״ז מטלטלים בכל המבואות ולפני הבתים הוי כולו כמבוי עקום תוך המבואות עד מה שלפני הבתים ובצירוף כל המבואות העומד מרובה על הפרוץ בזה מהני לכל הדיעות יעו״ש. א״ח או׳ ז׳:

צג **צג) ועיין** בתשו׳ חת״ס סי׳ פ״ח בעובדא דבית הטבילה היתה בקצה העיר ממש וצוה״פ היתה ממנה לעיר דהיינו קנה א׳ בקצה העיר וקנה א׳ אצל בית הטבילה והתיר בפרט שלא תהיה קרפף יותר מבית סאתים פנוי בין העיר לבית הטבילה ואפי׳ אם צוה״פ יותר מעשר אמות אין בכך כלום ועל צד היותר טוב יעמיד ב׳ או׳ ג׳ קנים ובין כל אחד פחות מיו״ד יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ כ״ג. ואי מהני צוה״פ על המים עיין לעיל סי׳ שנ״ו או׳ י״ד:

צד **צד) [סעיף יא׳] מהו צוה״פ וכו׳** כתב המ״מ (פט״ז דין י״ט) הא דלא הזכיר הרמב״ם שיהא ברוחב הפתח ד״ט כדאיתא בש״ס היינו משום דס״ל דדוקא לר״מ הוא דבעינן הכי אבל לרבנן דק״ל כוותייהו לא בעינן הכי ומה״ט לא הזכירו ג״כ גבי מזוזה דדין אחד להם ע״כ וק״ק על הטור דגבי מזוזה (ביו״ד סי׳ רפ״ז) פסק שם דבעינן רוחב ד״ט וכאן סתם הדברים ונתן מקום לטעות מיהו המחבר פסק גבי מזוזה כהרמב״ם ודעת הש״ך שם להחמיר

כדעת הטור ומכ״ש הכא שיש להחמיר. תו״ש או׳ כ״ה. וכ״כ הרו״ח או׳ ב׳ דהכא מסתברא דיש להחמיר טפי מהתם יעו״ש. והגם דהכא בלא״ה פרצה עד עשר אמות הרי היא כפתח וא״צ צוה״פ כמ״ש סעי׳ ט׳ מ״מ נ״מ להיכא דפרוץ מרובה על העומד ובא למעטו דאם הפרצה יותר מג״ט ופחותה מד״ט דיש להחמיר מלהתירה ע״י צוה״פ כ״א ע״י לבוד:

צה צה) שם. קנה מכאן וקנה מכאן וכו׳ ואפי׳ אחד גסה מתבירו ואפי׳ אחד גבוה מחבירו הרבה. רא״ס ח״ב סי׳ כ״ה. כנה״ג בהגה״ט. מ״א ס״ק ח״י. א״ר או׳ ט״ו תו״ש או׳ כ״ו. והיינו קנה א׳ גבוה הרבה מחבירו וקנה על גבן בשיפוע מהני דבעינן ע״ג ממש בשני הקנים שתחתיו א״א או׳ ח״י. ואה הוא משופע הרבה צ״ע לדינא. הגרע״א:

צו צו) ואם ראש האחד מונח ע״ג קנה הגבוה וראש השני תלוי כנגדו באויר מחובר לכוחל והקנה הנמוך מכוון תחתיה בוודאי מהני. הגרע״א:

צז צז) שם. קנה מכאן וכו׳ ואם אין לו קנים עושה בחבלים. כלבו. וכ״כ הרוקח בסי׳ קע״ג. ב״י. עו״ש או׳ י״א. תו״ש או׳ כ״ט. ועיין במשכנות יעקב סי׳ קי״א שכתב דיש ליזהר באותן העושים צוה״פ בחבל מלמעלה ודרכו אח״כ לימתח ונכפל למטה בעיגול וגם הולך נע ונד אנה ואנה דיש בזה כמה חששות שהוא נופל למטה מהמזוזות ובעינן על גביהן ולפעמים יש בשיפולו וברחבו יותר מג״ט דגם בקורה פסלינן כה״ג ועוד כיון שהרוח מוליכתו אנה ואנה הו״ל מחיצה שאינה עומדת ברוח וע״כ נכון מאד לעשות למעלה בדבר העומד כגון קנה חזק יעו״ש. ועיין לקמן או׳ קי״ב:

צח צח) שם. קנה מכאן וקנה מכאן. אפי׳ אחד רחוק מחבירו. ר״ז או׳ ך׳ ור״ל שלא הניח הקנים מכוונים זה כנגד זה ביושר אלא הרחיק השמאל מימין אפ״ה שרי ורק הקנה שעל גביהן צריך שיהיה מכוון על ראשיהן ממש. וכ״כ הא״א או׳ י״ט. ועיין לקמן סי׳ שס״ג סעי׳ ל׳.

צט צט) שם. וקנה על גביהן. ואפי׳ בכל שהוא סגי כמ״ש בסוף הסעי׳ וכ״כ ח״א כלל מ״ח או׳ ו׳ וקנה או חוט על גביהן. ואפי׳ עשה מעצי אשירה כשר דא״צ שיעור כלחי ומה שצריך לקבל לת קש (היינו קנים שבצדדים) ואפר אין ראוי לכך (ר״ל עצי אשירה דכשרופין דמו) מ״מ שרי. מש״ז סי׳ שס״ג או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ שס״ג סעי׳ ח׳

ק ק) שם. אפי׳ אינו נוגע בהן וכו׳ דאמרינן גוד אסיק והקנים עולים עד הקנה שעל גביהן. הגרע״א בשם תשו׳ הרא״ם. וכגון שקשר את הקנה שעל גביהן למעלה באיזה דבר:

ק) שם. אלא שיש ביניהם כמה אמות. מיהו בהגמ״ר פ״ק דעירובין כתב דאם הרחיק ה׳ או׳ ו׳ אמות לא יפה הם עושים. ד״מ או׳ ג׳:

קא קא) שם. ובלבד שיהא גובה הקנים וכו׳ ולא יהיו מרוחקים מן הארץ ג״ט. ח״א שם. ור״ל דדינם כמו לחי לקמן סי׳ שס״ג סעי׳ יו״ד:

קב קב) שם. ויהיו מכוונים וכו׳ אבל מרוחקים ממנו אפי׳ כל שהוא פסול. מ״א ס״ק י״ט. חו״ש או׳ כ״ח ר״ז שם. ח״א שם. ור״ל שלא הותר כ״א מרוחקים בגובה אבל אם הקנה משוך מן הצד של הקנים ואין הקנים עומדים מכוונים תחת קנה העליון אפי׳ כ״ש פסול מחה״ש.

קג קג) שם. ויהיו מכוונים כנגד קנה העליון. ואפי׳ אם קנה אחד לא היה מכוון כנגדו אלא רחוק כ״ש פסול. כ״כ האחרונים:

קד קד) שם. מן הצד וכו׳ פי׳ שלא נתן העליון על שני הקנים העומדים אלא חבירו להם מן הצד פסול לפי שאינו דומה לפתח שהמשקוף נתון על שני המזוזות. ב״י בשם הפו׳:

קה קה) וכתב הט״ז סק״ד דהך מן הצד אין האיסור אלא אם החבל שלמעלה קשור שלא בקצה העליון של הקנה אלא בולט קצת מן הקנה למעלה מן החבל אבל אם הוא כרוך בקצה העליון מצדו ואין בולט מהקנה למעלה מהחבל כשר עכ״ל. והביאו א״ר או׳ ט״ז. וכ״ה דעת הקובץ על הרמב״ם פט״ז. והביאו א״ח או׳ י״ג אמנם שאר האחרונים השיגו עליו בזה וכתבו דאף בנה״ג הו״ל מן הצד ופסול דבעינן הקנה שלמעלה יהיה על גבן ממש ואם לאו פסול, חמ״מ או׳ ט׳ אבן העוזר. כו״ש או׳ כ״ט נתיב חיים וכתב שכ״פ בת״ח יעו״ש. וכ״פ בח״א כלל מ״ח או׳ ח׳ ובנ״א שם או׳ ב׳ כתב דמהריטב״א ומרדכי משמע דלא כהט״ז יעו״ש. וכן מוכח מחידושי הרשב״א הנד״מ בסוגיא זו דלא כהט״ז יעו״ש. וכ״כ המחה״ש סק״ד על דברי הט״ז הנז׳ דכל האחרונים חלקו עליו. וכ״כ הזכ״ל או׳ ע׳ משם רב אחאי החר״ש יב״ס ז״ל וכתב דאפי׳ אם תחב הקנה בין שניהם מן הצד מקרי דדוקא על גבן ממש בעינן יעו״ש.:

קו קו) ועיין במש״ז סי׳ שס״ג או׳ י״ט שכתב דאם תחב קנה העליון בין קנה לקנה ונחקק קצת בקנים כעין שעושין האומנים אעפ״י שהקנים יוצאין למעלה ג״כ אפשר דשרי יעו״ש. ונראה דר״ל כגון שהקנים העומדים הם רחבים קצת כמו קורות וחקק בראשם מן הצד כמו שעושים האומנים ונשאר קצת מצד השני בולט שלא נחקק והושיב על אותו חקק קנה העליון בין קנה לקנה ונשאר אותו קצת שלא נחקק גבוה מקנה העליון וע״ז כתב אפשר

דשרי כיון דקנה העליון הוא יושב ע״ג הקנים ואותו קצת הבולט הוי כאלו אינו כיון שאינו כל העובי כ״א קצת ממנו. ומ״מ כיון שהמש״ז מסתפק בזה יש ליזהר שלא לחקוק הרבה בראש הקנה כ״א מעט ויניח שם קנה העליון באופן שיהיה קנה העליון גבוה מעט מן הבליעה או לפחות בשוה. וכ״נ ממ״ש המש״ז בסי׳ זה או׳ ד׳ יעו״ש:

קז **קז) וכתב** עו״ש המש״ז דאם תחב מסמר בראשי הקנים וכרך החבל עליהם מהני. וכ״כ בסי׳ זה או׳ ד׳ והגם דהמסמר הוא גבוה מהחבל דא״א לצמצם ואנן בעינן דהחבל יהיה מונח דוקא ע״ג הקנים מ״מ כיון דהמסמר הוא דק מהקנים שהרי הוא תחוב בהם נראה לעין כל שהוא דבר חיצוני ואינו מן הקנים אלא הרי הוא כמו החבל שמונח ע״ג הקנים:

קח **קח) ואם** מותר לצרף לענין עירוב טלגרא״ף בתורת צוה״פ. עיין בס׳ טוב טעם ודעת ובספרו נדרי זריזין בקו׳ יוסף דעת שכתב להתיר וכ״כ בשו״ת מאמ״ר סי׳ ל״א יעו״ש אמנם בשו״ת שו״מ מה״ק ח״ב סי׳ פ״ו כתב דהטלגרא״ף הוי כצוה״ף שעשאו מן הצד כיון שהעמודים בולטים מלמעלה יעו״ש. וכן בשו״ת ביח שלמה חא״ח סי׳ מ״א מצדד להחמיר כיון דהמשכת הדרא״ט מזל״ז הוא מהצד ופסול יעו״ש. והב״ד א״ח או׳ ט׳ וכתב שבזמנם נשתנה לעשות החוט מצד הקנים ולא פליגי במציאות יעו״ש. וכ״כ בשו״ת אבן יקרה חא״ח סי׳ ט״ז ע״ד עמודי הטלגרא״ף אם הגביעים קבועים בו מן הצד חלילה להתיר לצרף אותם לצוה״ף אמנם אם קבועים הגביעים מלמעלה על ראשי העמודים דבר פשוט הוא להתיר. וכתב עו״ש דאם הגביעים מהצד אם יכול להעמיד לחיים גבוהים י״ט אצל העמודים שיהיה ראשי הלחיים מכוונים נגד הגביעים ותחתיהם ממש היה מקום להתיר יעו״ש. ועי״ש בסי׳ ט״ו ע״ד עירובין אשר תיקן ע״י אמצעות הטלפא״ף סביב העיר יעו״ש. א״ח שם.

קט **קט) שם. מן הצד לא מהני.** ואם עשה קנה אחר תחתיו כשר ומ״מ יש לשלוף קנה הפסול מפני הרואים. רא״ם ח״ב סי׳ פ״ה. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ך. א״ר או׳ ע״ז. תו״ש או׳ כ״ט. ר״ז או׳ ך׳ ולפ״ז אם העמיד ב׳ קנים למטה וחבל עליון מכוון עליהם ואינו נוגע בהם רק בגג עומדים קנים קצרים למעלה וקשר שם החבל באמצע היכא דא״א בענין אחר כשר. א״א או׳ ך׳:

קי **קי) שם. לקבל דלת כל שהוא וכו׳** ואפי׳ מעצי אשרה שרי כמ״ש לעיל או׳ צ״ט יעו״ש.

קיא **קיא) שם. לקבל דלת כל שהוא וכו׳** בטור כתוב וצריך שיעשה לה היכר ציר ומה שלא כתבו בש״ע משום דכתב בב״י בשם כמה פו׳ דלא בעינן היכר ציר וכתב דכן עמא דבר. וכ״כ הב״ח דכ״ה המנהג מכל גדולי העולם והכי נקטינן. וכ״נ דעת מור״ם ולבוש ז״ל שלא העתיקו דברי הטור. וכ״ה דעת האחרונים. וכן עמא דבר.

קיב **קיב) שם. ואפי׳ גמי מהני.** ובלבד שלא יהא ניטל ברוח. ב״י בשם המרדכי. עו״ש או׳ י״א. תו״ש או׳ ל׳ אך בהא קיל קנה שע״ג מקנה שבצדדין דאותן שבצדדין צ״ל שלא ינידם הרוח וכמ״ש מ״א לקמן סי׳ שס״ג סק״ד וה״ט כיון שהם משום מחיצה ומחיצה גמורה אם הרוח מנידה ל״מ מחיצה כדלעיל בריש הסי׳ אבל קנה שע״ג ניהי דצ״ל שלא ינטל ע״י הרוח אבל אי הרוח מנידו אין בכך כלום דהא אי הוא גמי או חבל א״א שלא יהא הרוח מנידו ואפ״ה הכשירוהו וה״ט דעיקר המחיצה תלוי בשני הקנים העומדים מן הצד. מחה״ש. ועיין לעיל או׳ צ״ז. ועיין עוד מדין צוה״ף בדברינו לקמן על סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו בהגה יעו״ש.

קיג **קיג) [סעיף יב׳] כיפה אם יש ברגליה וכו׳** ר״ל דלא מצרפינן מקום העיגול לגובה י״ט שצריך להיות צוה״ף. ועיין לעיל או צ״ד שכתבנו די״א דבעינן שיהא רוחב הפתח ד״ט יעו״ש.

קיד **קיד) שם. מותרת משום צוה״ף.** שזה ג״כ צוה״ף מיקרי. לבוש.

סימן שסג

א א) [סעיף א'] **מקום שיש לו ג' מחיצות וכו'** בטור כתב דמה"ת רה"י גמור הוא וכתב עליו ב"י דלא לחייב הזורק מרה"ר לתוכו קאמר אלא להתיר לטלטל בכולו שכך דינה של כרמלית מה"ת וכדברי הרמב"ם פי"ד ופי"ז אבל יש חולקים עליו ואומרים דמקום שיש לו ג' מחיצות הוי רה"י גמור לחייב הזורק מרה"ר לתוכו וכבר ביאר המ"מ בפי"ז שמחלוקתם תלוי בסוגית הגמ' דעירובין די"א ודצ"ד יעו"ש. אבל הב"ח כתב דדעת הטור דלא כהרמב"ם אלא לחייב גם הזורק מרה"ר לתוכו יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"א אלא שכתב לחלק דאי פתוח לרה"ר ודחקי בה רבים שאינו חייב הזורק לתוכו מרה"ר ואי לא דחקי בה רבים הוי רה"י גמור ותייב יעו"ש והביאו א"ר או' א' וכתב דמב"ח ומ"א משמע דבכל ענין חייב. וכ"כ החמ"מ או' א' דמסתמיות הטור משמע דבכל ענין חייב יעו"ש. וכ"כ הנה"ש. ובעיקר דין זה דעת רש"י בעירובין י"ב ע"ב וחו' בכמה מקומות והראב"ד בהשגות והרא"ש פ"ק דסוכה והרשב"א בחי' ובעבוה"ק והריטב"א דבג' מחיצות או בב' מחיצות ולחי רה"י גמור הוא מה"ת. ועיין לעיל סי' שמ"ה או' ה' וסי' שמ"ו או' ג' ודוק.

ב ב) **שם. אסרו חכמים לטלטל בו.** יותר מד"א גזירה משום רה"ר דדמיא לה. לבוש. ר"ז או' א'.

ג ג) **שם. אסרו חכמים לטלטל בו.** בין שפרוץ לרה"ר בין שפרוץ לכרמלית. ר"ז שם.

ד ד) **שם. אסרו חכמים וכו'** וכיון שא"צ תיקון אלא מדרבנן התירוהו בתיקון כל דהו. טור. לבוש.

ה ה) **שם. עד שיעשה שום תיקון וכו'** תיקון צוה"ף מהני מדאו' להיות רה"י גמור כמ"ש בתו' עירובין ו' ע"א ד"ה רב ושם כ"ב ע"א ד"ה והא אר"י ובהרא"ש פ"א דסוכה סי' ל"ד אבל תיקון קורה מהני רק מדרבנן כמ"ש בתו' עירובין פ"ו ע"א ד"ה קורה. ועי"ש בתו' ה' ע"ב ד"ה שפרצתו שכתבו דמסיני גמירי דמהני בעבוי לחי וקורה ובחצר פס ד' ועי"ש בהגהת ח"ש שתמה ע"ז ועי"ש במהרש"א מ"ש בזה. ועי"ש בהרא"ש פ"ח סי' ז' וריטב"א דף פ"ו דבקורה רחב ד"ט הוי מחיצה מה"ת ובפחות מד"ט הוי רק מדרבנן משום היכרא. א"ח או' א' ועיין לעיל סי' שס"ב או' פ"ח.

ו ו) **לחי** משום מחיצה ד"ת וקורה משום היכרא ועירובין י"ב מבוי הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב בקורה פטור להרמב"ם יתפרש בג' מחיצות ולשאר פו' בב' מחיצות. ונ"מ לפיסולי עדות או מומר לחלל שבת ד"ת הוי מומר לכל התורה ומיהו י"א שאין לנו רה"ר עיין סי' שמ"ה בט"ז סק"ו. מש"ז או' א' ועיין בדברינו לשם סעי' ז' ועוד נ"מ אי חילל שבת באיסור דאו' או דרבנן לענין תיקון. ועיין ססי' של"ד.

ז ז) [סעיף ב'] **חצר שנפרץ במילואו וכו'** למקום האסור לה. ב"י בשם הר"ר יהונתן. לבוש. עו"ש או' ב' ור"ל שנפרצה לרה"ר או לכרמלית וכמ"ש לעיל או' ג'.

ח ח) **שם. חצר שנפרץ במילואו וכו'** פי' בחצר מרובעת שנפרץ בצד רביעית צריך תיקון אחר ממה שמתקנין מבוי שארכה יתר על רחבה ופרוץ בצד רביעית דבחצר צריך פס ד' בצד אחד או בשני פסין משהו מכאן ומשהו מכאן אבל במבוי שארכו יתר על רחבו ופרוץ בצד רביעית התירו בלחי כל שהוא מצד אחד כמ"ש לקמן סעי' ג' ב"ח. וה"ה חצר שארכו יותר על רחבו דדינו כמבוי כמ"ש לקמן סעי' כ"ז. והטעם שיש הפרש בין חצר למבוי לפי שכל שמשתמשין בו בהצנע יותר צריך לו מחיצה ביותר כמ"ש ב"י בשם הרשב"א. וכ"כ הר"ז או' ג' ועיין לקמן או' קס"ד.

ח) **שם. במילואו.** כלומר כל הכותל.

ט ט) **שם. עד עשר אמות ניתר בפס וכו'** ואע"ג דעד עשר חשבינן ליה כפתח כמ"ש לעיל סי' שס"ב סעי' ט' הכא שאני דכיון שנפרץ במילואו חמיר טפי.

י י) **שם. ניתר בפס וכו'** וכ"ש בצוה"ף כמ"ש בסוף הסעי' ורק אם הוא פחות מד"ט אין לתקנו ע"י צוה"ף כמ"ש לעיל סי' שס"ב סוף או' צ"ד. יעו"ש.

יא יא) **שם. ניתר בפס וכו'** ואם הוא של אשירה דינו כמו בקורה של אשירה דפסול כמ"ש סעי' ט"ז. תו"ש או' ב' ועיין לקמן או ק'.

יב יב) **שם. די בשני פסין של שני משהויין.** הש"ע מחלק דאם עושה בידים די בשני משהויין ואם נשתייר צ"ל טפח מכאן וטפח מכאן כמ"ש אח"ז והב"ח כתב דאין להקל דאף בעושה בידים יש לעשות טפח לכתחלה מכאן ומכאן יעו"ש. אמנם הא"ר או' ב' השיג על הב"ח וכ"ה דעת האחרונים. ועיין לקמן או' י"ד.

יג יג) **שם. במקום אחד.** היינו בראש הכותל דאי לאו הכי אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה כמ"ש לקמן סעי' ל"ד. ואף אם אותו שיור רחב ד"א לא בטיל מדין פס. תו' עירובין ה' ע"ב ד"ה אינו. הגרע"א.

יד יד) שם. טפח מכאן וטפח מכאן. כ״כ ב״י בשם הר״ר יהונתן אלא שכתב עליו דלאו דוקא טפח דבמשהו מכאן ומשהו מכאן סגי. וכתב התו״ש או׳ ד׳ דכ״ה בהדיא בלשון הר״ר יהונתן שהביא ב״י סי׳ שע״ב ומה שלא כתב כן בש״ע צ״ל דחזר בו והחמיר כדעת התו׳ יעו״ש. וכן בד״מ או׳ א׳ השיג על הב״י וכתב דבנשאר בעינן דוקא רחב טפח יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ אמנם בהרמב״ם פט״ו דין י״ב כתב דבנשאר נמי סגי בכל שהוא מכאן וכל שהוא מכאן. וכ״כ בהריטב״א עירובין דף יו״ד ובפי׳ ר״ח שם. וכ״כ הלבוש. והביאו א״ר או׳ ב׳ וכתב דכ״מ בעה״ק להרשב״א דף ו׳ וכדאי לסמוך על הכרעת הרשב״א יעו״ש. והח״א כלל ע״א או׳ ג׳ ובנ״א שם או׳ א׳ כתב דלכתחלה יש לחוש ולאסור עד שישאר טפח ובשעת הדחק יש לסמוך על המקילין דבנשאר משהו סגי יעו״ש. ונראה דכן יש לפסוק לענין דינא.

טו טו) שם. וכל זה בגובה י״ט. ר״ל שא״צ שיהיו בגובה כל הכותל אלא די בגובה י״ט אבל לא פחות דאין עליו שם מחיצה.

טז טז) שם. ואפי׳ אין בפרצה ד״ט. ואפשר דמיירי שהחצר רחב באמצעו ובקצהו הוא קצר שאין במילואו רחב ד״ע אבל אם כל החצר פחות מד״ט א״צ תיקון כמ״ש סעי׳ כ״ח. מ״א סק״א. וכתב עליו השש״א דלאו משום דק״ל ממ״ש סעי׳ כ״ח דודאי יש לחלק בין מבוי לחצר כמבואר בגמ׳ אלא דר״ל דאפשר דמאי דאמרינן בגמ׳ דבחצר אפי׳ פחות מד״ט ה״ד ברחבה באמצע וכה״ג כתב הריטב״א די״ב יעו״ש. ועיין א״ר או׳ ג׳.

יז טוב) שם. כיון שהוא במילואו צריך תיקון. וה״ה אם אין במילואו צריך תיקון אם הפרוץ מרובה על העומד וכמ״ש בסי׳ שס״ב סעי׳ ט׳.

יח חי) שם. עד שיהא בה פחות מג׳ דאז אפי׳ היא במילואה א״צ תיקון משום לבוד.

יט יט) שם. אפי׳ אינה במילואה וכו׳ משמע דר״ל דלא מיבעיא דאם היא במילואה ויותר מעשר דצריך לתקנה בצוה״ף אלא אפי׳ אינה במילואה כיון שהיא יותר מעשר צריך לתקנה בצוה״ף. והגם דלדעת הרמב״ם אין צוה״ף מועיל לפרצה יותר מעשר אלא א״כ עומד מרובה על הפרוץ כמ״ש לעיל סי׳ שס״ב סעי׳ יו״ד כבר כתבנו שם או׳ ט״פ דברוח ג׳ אפילו להרמב״ם מועיל יעו״ש.

כ ך) שם. אפי׳ אינה במילואה וכו׳ ואעפ״י שנשאר מן הכותל בנוי כעשר וביותר מיו״ד אינו מועיל כלום וכאלו נפל כל הכותל דמי ונאסרה החצר לטלטל בתוכה עד שיעשה לאותו חצר צוה״ף. ב״י בשם הר״ר יהונתן.

כא כא) שם. אפי׳ אינה בשילואה. אלא נשתיירו או העמיד לו גיפופין מכאן ומכאן ואפי׳ הגיפופין יתירים על הפרצה צריך לתקנה בצו״ף כמ״ש בסי׳ שס״ב בין בחצר בין במבוי. ר״ז או׳ ד׳.

כב כב) [סעיף ג׳] מבוי שיש לו ג׳ מחיצות וכו׳ ואם אין לו כ״א ב׳ מחיצות מבואר דינו לקמן רס״י שס״ד:

כג כג) שם. התירו בלחי וכו׳ כלומר אע״ג דבחצר בעינן פס ד׳ או שני פסין משהו במבוי סגי בלחי כל שהוא. עו״ש או׳ ג׳ וטעם ההפרש שיש בין חצר למבוי עיין לעיל סוף או׳ ח׳.

כד כד) שם. התירו בלחי וכו׳ אין חשש עבירה בתקוני מבואות ח״ו ואדרבא הזריז הרי זה משובח ואיכא לאתמוהי על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן ואלמלא טרדת הגרסא דרך ת״ח הוא לתקן ומי שלבו נוקפו בזה הדיוטות גמורה הוא או מינות נזרקה בו. הרשב״ץ בתשו׳ ח״ב סי׳ ל״ז. ברכ״י או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ שס״ו או קכ״ג:

כה כה) שם. כל שהוא. אפי׳ פחות מאצבע. ב״י ב״ח. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ ו׳.

כו כו) שם. שיעמידנו בפתח המבוי. אצל אחד מהכתלים ר״ז או׳ א׳.

כז כז) שם. שיעמידנו בפתח המבוי. ואם העמידו באמצע המבוי עיין לקמן סעי׳ ל״א.

כח כח) שם. גבהו י״ט. מרווחים ולא מצומצמים כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ו.

כט כט) שם. גבהו י״ט. ואפילו יהיה גובה המבוי למעלה מעשרים אמה ניתר בלחי גובהו י״ט ולא אמרו שלא יהא למעלה מעשרים אמה אלא לקורה כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ו יעו״ש.

ל ל) שם. הגה. ואפי׳ קשר שם אדם וכו׳ ומיירי שלא הודיעו שהעמידו לשם לחי וא״כ בודאי ילך לו שלא יעמוד שם כל היום לכן בעינן קשור מ״א סק״ג ומשמע דאם הודיעו א״צ קשירה. ודוחק א״כ למה ליה הטורח הזה מוטב שיודיענו. ויותר נראה דלא מהני כאן הודעה דשמא ישכח וילך ויטה את עצמו בענין שלא יהא גבוה י״ט בסי׳ שס״ב סעי׳ ה׳ איירי לפי שעה דאז לא חיישינן לכך. תו״ש או׳ ז׳ והביאו א״א או׳ ג׳ מיהו הר״ז או׳ ה׳ כתב דאם

הודיעו שמעמידו לשם לחי אין חוששין שילך לו אלא שאז צריך להעמידו מע״ש שהרי לחי נידון משום מחיצה ואסור לעשות מחיצה מאדם בשבת אלא א״כ שלא לדעתו כמ״ש בסי׳ שס״ב סעי׳ ה׳ עכ״ל. ועי״ש בסעי׳ ג׳ ולקמן סעי׳ י״א:

לא לא) [סעיף ד׳] אם יש קצת כותל וכו׳ והגם דלא נעשה לשם לחי ק״ל דלחי העומד מאליו כשר וכדלקמן סעי׳ י״א יעו״ש:

לב לב) שם. ובלבד שיהא בו רוחב טפח. ואע״ג דכתב דסגי בלחי כל שהוא ה״ד בלחי העומד בעצמו אבל אם מחובר לכותל אינו ניכר אלא אם הוא רחב טפח. עו״ש או׳ ד׳ והיינו לפי מ״ש הש״ע בסעי׳ ב׳ לחלק בין עשאו בידים לנשתייר בכותל מיהו כבר כתבנו שם או׳ י״ד די״א דאף בנשתייר סגי בכל שהוא וא״כ ה״ה לכאן ומ״ש הלבוש לחלק בין שם לכאן כבר השיגו התו״ש או׳ ד׳ יעו״ש. אמנם כבר כתבנו שם דלכתחלה יש לאסור בפחות מטפח כדעת הש״ע ודעמיה וא״כ ה״ה לכאן:

לג לג) שם. רוחב טפח. וה״ה בצוה״פ בנשתייר בעינן טפח תו״ש סוף או׳ יו״ד מיהו השע״ת לקמן על סעי׳ כ״ו כתב על דברי התו״ש הנז׳ דאינו מוכרח יעו״ש:

לד לד) שם. רוחב טפח. ונראה דאם הלחי זה עשויה מעצי אשירה דפסיל דכיון דלחי זה צריך שיעור טפח א״כ דמי לקורה (לקמן סעי׳ ט״ז) שעשאה מעצי אשירה דפסול מטעם דכיון דבעי שיעור טפח אמרינן כתותיה מכתת שיעורא וא״כ ה״ה נמי בלחי זה. תו״ש או׳ ח׳:

לה לה) [סעיף ה׳] לחי דאי נשיב ביה זיקא וכו׳ והוא מטעם דאמרינן כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה וה״ה ללחי. ב״י. עו״ש או׳ ה׳ ואפי׳ אין הרוח מפילו אלא מנידו פסול כמ״ש רס״י שס״ב מ״א סק״ד. והיינו דאי נשיב זיקא מבטל המחיצה הא לא״ה י״ל דכשר. תו״ש או׳ ט׳ א״א או׳ ד׳:

לו לו) שם. לחי דאי נשיב ביה זיקא וכו׳ וה״ה לצוה״פ, תו״ש שם. ועי״ש מה שכתב להשיג על הט״ז סק״ד שכתב לחלק בזה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ שס״ב או׳ קי״ב:

לז לז) שם. לא חשיב לחי. והיינו אם מתנדנד בתוך י״ט שהוא שיעור לחי אבל אם שיעור י״ט הוא חזק כגון שתקוע בכותל ולמעלה מי״ט הוא שמתנדנד ברוח ליכא למיחש:

לח לח) מ״כ מעשה שחל יו״ט ביום ה״ו ונפסק העירוב יום ה׳ והתיר מהרי״ק משום דגם ביו״ט צריך לערב לדברים שאין בהם צורך כלל ליו״ט (כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ח סעי׳ ב׳ בהגה) דאמרינן מתוך שהותרה ליו״ט הותרה לשבת עכ״ל ול״נ דאין לסמוך ע״ז ל״מ אם חלו ב׳ יו״ט יום ה״ו וא״כ יום אחד הוא חול ולא שייך לומר הואיל והותרה הותרה אלא אפי׳ יו״ט הראשון ביום ו׳ אפ״ה אסור דשמא יו״ט ושבת ב׳ קדושות הן כמ״ש סי׳ תט״ז סעי׳ ב׳ מ״א סק״ד. ולפי דברי המ״א אם נפסק ביום דיו״ט א׳ אמרינן ביום ב׳ הואול והותרה הותרה לדברים שאין בהם צורך כלל דשמא יום א׳ חול ושני עיקר. ואפי׳ בב׳ יו״ט של ר״ה דכיומא אריכתא דמיא מ״מ להקל לא אמרינן כן אלא ב׳ קדושות כדאיתא בסי׳ תק״ג ולקמן סי׳ תט״ז במ״א ומ״מ י״ל כיון דק״ל יומא קמא עיקר מותר ביום ב׳ וכעין זה כתב מ״א סי׳ תט״ז סק״א לענין ר״ה יעו״ש וכ״כ מ״א לקמן סי׳ תק״א סק״א. מחה״ש. ועיין לעיל סי׳ שס״ב או׳ ל״ד:

לט טל) [סעיף ו׳] צריך שלא יהיה הלחי רחוק וכו׳ שאם היה מרוחק מן הכותל ג׳ אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה. ב״י בשם הר״ר יהונתן. ולכן אם הלחי רחב מג׳ שרי הואיל והעומד מרובה על הפרוץ שה״ג בשם הריא״ז. אבל דעת התו׳ אפ״ה אסור. מ״א סק״ה. תו״ש או׳ יו״ד. א״א או׳ ה׳ ח״א כלל ע״א או׳ ה׳:

מ מ) שם. שלא יהיה הלחי רחוק וכו׳ ובצה״פ לא אמרינן דאתי אוירא דהא גיסא ודהאי גיסא ומבטלא ליה. ד״מ או׳ ב׳ בשם א״ז וכ״כ בחידושי הריטב״א וכ״ה דעת התו״ש או׳ יו״ד. וכ״כ הישי״ע או׳ ה׳ ח״א כלל מ״ח או׳ י״א. אבל הבכ״ש דף קי״ג בחידושיו לעירובין כתב דצוה״פ שהרחיק ג״ט הקנים מהכותל לא מהני יעו״ש. והביאו א״א או׳ ה׳ והשע״ת על סעי׳ כ״ו. וכתב שם השע״ת דכן הסכים בשו״ת בית אפרים סי׳ כ״ח יעו״ש. ובס׳ מקור חיים כתב דדווקא ששני הקנים רחוקים אבל כשצד אחד סמוך לבית כשר. והביאו השע״ת שם ונראה דלכתחלה יש לחוש לדעת האוסרים ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירין:

מא מא) שם. שלא יהיה הלחי רחוק וכו׳ בין לתוך חלל רוחב המבוי בין להלאה לצד חוץ ר״ז או׳ ח׳:

מב **מב) [סעיף ז'] לחי אפי' שברים וכו'** מדובקים אצל החומה ב"י. ובלבד שיוכל לעמוד ברוח מצויה. לבוש ר"ז או' ט' ושלא יהא רחוק שבר משבר ג"ט. ברכ"י בשיו"ב או' ב' וכ"כ ה"ב או' ה':

מג **מג) שם. לחי אפי' שברים וכו'** אבנים היוצאים מן הגדר זו למעלה מזו פחות מג' הוי לחי. גמ' דף ט"ו. מ"א סק"ו. והוא שיהא בגובה בין כולה י"ט. עה"ק א"ר או' ט'. וצריך שיהא רחב האבנים טפח כדאיתא לעיל סעי' ד' מחה"ש. וכ"כ הר"ז או' ו' וזהו לסברת הש"ע ודעמיה דמחלקין בין נשתייר מהכותל לעושה בידים כמ"ש לעיל או' ל"ב ועיי"ש לענין דינא וה"ה לכאן:

מד **מד) ומיהו** וה"פ אינו מועיל כה"ג באבנים היוצאים פחות פחות מג"ט דמקרי פתחי שמאי כמבואר ברש"י דף י"א ע"א ומדברי הט"ז ס"ק י"ט משמע דמפרש דשם מיירי שרחוקים זו מזו ג"ט ולשון רש"י לא משמע כן, תו"ש או' י"א. וכן חזר להשיג על הט"ז באו' ס"ד יעו"ש והביאו מחה"ש סק"ו. מיהו בס' מק"ח בסופו פסק להקל וכן בנחל אשכול שבאשכול סי' ס"ה חולק על התו"ש בזה יעו"ש. והב"ד א"ח או' ו' ועיין עוד לקמן או' ק"ץ:

מה **מה) שם הגה, ולכן עושין לחי מסיד מחוי וכו'** כ"כ ב"י בשם מהר"ם שהביא המרדכי פ"ק דעירובין, וכ"כ בתה"ד סי' ע"ד דמה שנוהגין לעשות הלחיים מסיד מחוי ובעובי ולא כלום אין למחות בידם אלא שכתב שם התה"ד דתמיהא אחרינא קא חזינן בהך תיקון דמחוי הסיד הטחוי בכותל דזימנין טובא אתי לידי תקלה כי הכלבים ודברים אחרים רגילים להתחכך בכתלים ומוחקים מן הכתלים כל מחו' הסיד למטה סמוך לארץ יותר מג"ט מן הקרקע ולמעלה ותו לא חזי לא ללחי ולא לצוה"פ דהוי מחיצה שהגדיים בוקעין בה ולא מסיק אינשי אדעתייהו ומטלטלי באיסור עכ"ל ומביאו ב"י והט"ז סק"ד וע"כ כתב מור"ם ז"ל ובלבד שלא יתמחה יותר מג' לארץ ור"ל שצריך להשגיח ע"ז תמיד ואם א"א שלא ימתה כגון שרגיל להתחכך באותו כותל לא יעשה מסיד וכתב שם הט"ז דעכ"פ בעינן דליהוי בהאי מיחוי קצת דבר ממש ועב קצת ולא סגי במראה הסיד שניכר על הכותל לחוד וכתב שכ"כ ב"י בשם תשו' הרא"ש שיהא מקצתו בולט יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ט' ח"א כלל מ"ח או' י"ד:

מו **מו) מיהו** מ"ש שם הט"ז לחלק דדוקא לקנים דצוה"פ מהני מחוי סיד ולא לקנה של לחי בשכנה"ג או' ג' מבואר דיותר יש להקל בסיד מחוי בלחי מצוה"פ ובשניהם נוהגין להקל יעו"ש והביאו א"ר או' ט' וכתב דכ"ה דעת מור"ם ז"ל יעו"ש. וכ"כ הנה"ש או' ג' ר"ז או' ט':

מז **מז) ומה** שלא כתב בש"ע היתר זה של מחוי סיד כתב שם בשכנה"ג הטעם משום פקפוק דבעל התה"ד וגם מפני מ"ש בב"י דאפשר דסיד מחוי אפי' אם הוא כעובי אצבע טוח בכותל לא מהני כיון דאינו יכול לעמוד בפני עצמו יעו"ש. אלא שכתב שם בשכנה"ג דכן נהגו בשאלוניקי לעשות לחיים מסיד מחוי שאם יעשום מדברים אחרים הגוים מסלקים אותם או ע"י הקרונות מסתלקין יעו"ש. והביאו י"א בהגב"י וכתב וכ"נ דפשט המנהג באשכנז יעו"ש. אמנם הרב נתיב חיים כתב דכמה גדולים חולקין ע"ז ואין לחוש לקיים המנהג בזה. וכתב שכן עשה מעשה בפראג בכל המקומות שני לחיין בבנין חומה מזה ומזה וחוט של ברזל ע"ג דליהוי צוה"פ שלא יתקלקלו ע"י חזירים ועגלות וחשבוהו רבנן יעו"ש. והביאו המחב"ר או' א':

מח **מח) [סעיף ח'] לחי שעשאו מעצי אשירה כשר.** ולא אמרינן כתותי מכתת שיעוריה כמ"ש סעי' ט"ז דהא לחי נמי שיעור גובה ורחב משהו דכיון דלא בעי אלא שיעור זוטא לא החמירו חכמים. תו' דף ף' מ"א סק"ז. תו"ש או' י"ג. מאמ"ר או' ו' ועי"ש בתו"ש ומאמ"ר מה שתירצו קושיית הט"ז סק"ה על הב"י יעו"ש. וכן הא"ר או' יו"ד והנה"ש או' ד' והנ"ח תירצו לקושיא זו יעו"ש:

מט **מט) שם. מעצי אשירא כשר.** ופס ד"ט או טפח פסול מעצי אשירה. ואם הרחיק הלתי מהכותל ג"ט וביניהם עצי אשירה י"ל דמ"מ לא מזדקר הגדי בבת אחת ודמי לסולם בשע"ב סעי' ט"ו. ואם ע"ז שיש לה ביטול י"ל אף קורה שרי עיין סי' תקפ"ו סעי' ג' א"א או' ז':

נ **נ) [סעיף ט'] ואינה נראית לעומדים בחוץ.** כגון שהעמיד הלחי רחבו לצד ארכו של מבוי ולא משך קצת רחבו קימעא כלפי חוץ אלא השוה תודו החיצון לעובי כותל המבוי ודומה כמי שמוסיף על עובי הכותל ואינו נראה מבחוץ כלחי אבל חודו הפנימי נראה לעומדים שם בפנים כזה. ?# ר"ז או' י"א:

נא **נא) שם הגה. נגד חלל המבוי.** דבעינן שיהא ניכר לאותן העומדים נגד חלל המבוי כזה ?# אבל אם אינו נראה אלא לאותן העומדים אחורי המבוי כזה ?# לא מהני. תו"ש או' ט"ו:

נב **נב) שם. ואינה נראית לעומדים בפנים כשר.** ר"ל לאותן העומדים תוך המבוי און הלחי נראית להם משום שאינה עשויה בפנים:

נג **נג) [סעיף י'] הרחיקו מהכותל ג' וכו'** והגם דכתב זה לעיל סעי' ו' חזר ושנאו כאן משום דבעי למימר או שהגביהו וכו' ואם הגביהו וכו' ולכן חזר ושנאו כאן דרך אגב. ועיין בדברינו לשם בס"ד:

נד דנ) שם. הרחיקו מהכותל ג׳ וכו׳ כבר נתבאר זה כמה פעמים דלענין טפח אזלינן לחומרא לענין שוחקות או עוצבות. וא״כ לענין גובה הלחי בעינן י״ט שוחקות דוקא ולענין ריחוק ג״ט משערינן עוצבות והכל לחומרא. אכן אם יש כאן לחי שגבוה י״ט שוחקות והוא רחוק מן הכותל ג״ט עוצבות ומן הצד השני יש לחי גבוה י״ט עוצבות אז מהני ממ״נ אי משערינן בשוחקות מותר מצד הלחי שגבוה י״ט שוחקות והריחוק אינו מזיק כיון שאין בו ג״ט שוחקות ואי משערינן בעוצבות מהני לחי זה שגבוה י״ט עוצבות והוא סמוך לכותל. ומ״ש ואם הגביהו פחות מג׳ אעפ״י שאין בה אלא ז׳ ומשהו הא כדאיתא והא כדאיתא זה שפחות מ״ג צ״ל עוצבות והז״ט צ״ל שוחקות והמשהו צריך שיעור להיות ג״כ גדול כדי למלאות הפחות מג״ט באופן שיהיה הכל ביחד ג״ט שוחקות ובצירוף הז׳ יהיה י״ט שוחקות כדינו. תו״ש או׳ ט״ז:

נה הנ) שם. או שהגביהו מהארץ ג׳ וכו׳ היינו אעפ״י שיש בלחי י״ט כיון שהגביהו מהארץ ג״ט הו״ל מחיצה שהגדיים בוקעים תחתיה דלא הוויא מחיצה:

נו ונ) שם. ואם הגביהו פחות מג׳ וכו׳ לפי שכל לבוד רואין אותו כמלא. ר״ז או׳ י״ב:

נז זנ) [סעיף יא׳] אפי׳ לא עשאו לשם לחי וכו׳ דלחי משום מחיצה ומחיצה העומדת מאליה הוי מחיצה. ב״י מ״א סק״ח:

נח חנ) שם. אלא שנזדמן לו וכו׳ ואפי׳ הוקבע בידים מקרי עומד מאליו כל שלא הוקבע שם לשם לחי. ב״י תו״ש או׳ י״ז. א״א או׳ ח׳:

נט טנ) שם. אלא שנזדמן וכו׳ כגון שהעומד שם לאיזה דבר או כגון שנפל הכותל של רוחב המבוי ונשאר בליטה דבוקה בכותל שבצדו גובה י״ט ורחבה טפח. ועיין לעיל או׳ ל״ב:

ס ס) שם. ובלבד שיסמכו עליו מע״ש וכו׳ עיין בס׳ בית מאיר שנשאל מהגאון רע״א דאם היה במבוי כותל ד׳ שלם ונפרץ בשבת ונשתייר מהכותל לחי אם מקרי סמכו עליו מאתמול כיון דסמכו על כל הכותל או לא מהני כיון דלא סמכו עליו בתורת לחי יעו״ש. ועיין בס׳ מנחת פחים דף נ״ג ע״א שכתב להוכיח ספק זה להקל מלשון הרוקח הל׳ עירובין סי׳ קע״ה יעו״ש. א״ח או׳ ח׳:

סא סא) ואם נפסק ציה״ף בשבת ואין רוחב המבוי יו״ד אמות בשעת הדחק יש לסמוך על שני לחיין דצוה״פ אי מחמת דמקרי סמך כיון דהמקצת היה בכל הכותל או מדין פסין דבפסין לא בעינן סמך תשו׳ רע״א סי׳ ל״ה יעו״ש. א״ח שם. ועיין לעיל סי׳ שס״ב או׳ ל״ד:

סב סב) שם. ובלבד שיסמכו עליו וכו׳ וסמיכת קטן לא מהני דק״ל קטן אין לו מחשבה כמ״ש רס״י ש״ח. תו״ש או׳ י״ט:

סג סג) שם. אבל לא סמכו עליו מע״ש וכו׳ ודוקא בלחי אבל במחיצה מבואר בפו׳ דמהני אפי׳ לא סמכו עליו מע״ש כמ״ש לעיל סי׳ שס״ב או׳ כ״ג יעו״ש. ואפי׳ בלחי אם עשאו מתחלה לשם לחי אפי׳ לא סמכו עליו מע״ש ג״כ מהני. גאון יעקב:

סד סד) שם. כגון שהיה שם לחי אחר וכו׳ דהו״ל כאלו אמר ע״ז אני סומך ולא ע״ז והו״ל האי כאלו אדחי מתורת לחי. א״ז:

סה סה) שם כגון שהיה שם לחי אחר וכו׳ ואם היה שם ב׳ לחיין העומדים מאליהן וניטל א׳ מהן בשבת מועיל לחי הנשאר דהוי כאלו סמכו על שניהם או זה או זה כיון דשניהם שוים אצלו. תו״ש או׳ ך׳:

סו סו) ואם היו למבוי ב׳ לחיים א׳ מצד זה וא׳ מצד זה ולא נשאר הפירצה רק פחות מד״ט או פחות מג״ט לכל אחד כדאית ליה כמ״ש סעי׳ כ״ח ובשבת נפל א׳ מהם ורוצים לסמוך על לחי הנשאר מסתברא דאינו מועיל דהא לאו מוכחא מילתא שסמכו עליו מע״ש לשם לחי אלא לשם סתימה בעלמא שהחלל נתמעט על ידיהם ולא חל עליו בשבת שם חדש להיות נקרא לחי. תו״ש שם:

סז סז) ועוד אפשר לומר דאם היה למבוי ב׳ לחיים א׳ שנראה מבפנים ואינו נראה מבחוץ וא׳ שנראה מבחוץ ואינו נראה מבפנים ונפל אותו לחי הנראה מבפנים אין לסמוך בשבת על הנראה מבחוץ דמסתמא סמכו ביותר על אותו לחי הנראה מבפנים דהוא עדיף טפי מאותו שנראה מבחוץ וראיה דבנראה מבפנים הוי לחי לכ״ע ובנראה מבחוץ איכא פלוגתא בש״ה אלא דאנן הוא דק״ל דהוי לחי. תו״ש שם:

סח סח) שם. ונפל בשבת וכו׳ אבל אם נפל מע״ש מותר לסמוך ע״ז בשבת אעפ״י שלא סמך ע״ז מבע״י עו״ש או׳ ח׳:

סט סט) שם בהגה. כאלו סמכו עליו דמי. אעפ״י שלא סמכו עליו בפי׳ הג״א. משמע דאם בפי׳ לא סמכו עליו כגון שלא טלטלו בשבת שעבר ע״י לחי זה לא הוי לחי. מ״א סק״ט. ונ״ל דדוקא שלא טלטלו בשבת העבר כלל שלא היה שם לחי אחר. א״ר או׳ י״ג. ור״ל שלא היה שם בשבת שעבר לחי אחר כ״א זה ולא טלטלו ע״י שאז הוי לחי זה בפי׳ לא סמכו עליו אבל אם היה שם לחי אחר וטלטלו אינו ניכר בזה שלא רצו לסמוך ע״ז. וכ״כ המחה״ש:

ע **ע) מיהו** אם העמידו מע״ש שעבר או של שבת זה לחי אחר וניטל אותו לחי אסור לסמוך על הלחי העומד מאליו דהא חזינן דלא רצו לסמוך על הלחי העומד מאליו דהא העמידו לחי אחר בשבת העבר. מחה״ש שם:

עא **עא) ובצוה״פ** כה״ג שלא סמכו עליו שלא טלטלו בו בשבת א׳ צ״ע אי הוי צוה״פ להתיר בשבת הבאה. א״א או׳ ט׳ מיהו אם עשאו מתחלה לשם צוה״פ כדי להתיר אלא שלא סמכו עליו מע״ש מהני כמ״ש לעיל או׳ ס״ג. ובפס ד׳ בחצר מהני אפי׳ לא סמכו עליו כלל והטעם משום דהוי מחיצה ממש משא״כ לחי אף שהוא משום מחיצה מ״מ בעינן שיהא לו שם לחי. תו״ש או׳ כ״ב בשם התו׳ וכ״כ לעיל או׳ ס״א ועיין סעי׳ ב׳:

עב **עב) [סעיף יב׳] לחי העומד מאליו וכו׳** אותם חתיכות נסרים שמשימים על המשקוף ועל המזוזות הנקראים בלע״ז פרואזי״ש אם הם בולטים כל שהוא אותם שהם ע״ג שתי המזוזות יש להם תורת לחי העומד מאליו להכיר את המבוי ובלבד שיסמכו עליו מע״ש כדינו ושיהא בולט בתוך המבוי פחות מד״א אבל הפרואי שעל המשקיף לא מהני לקורה אפי׳ יהיה בו שיעור קורה דהקורה צריכה שתהיה עשויה לשם קורה וכל שלא נעשית לשם קורה אפי׳ סמכו עליה מע״ש לא מהני. כנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ ועיין לקמן סעי׳ ט״ו:

עג **עג) שם. לחי העומד מאליו וכו׳** כלומר לאפוקי אם הועמד לשם לחי דאפי׳ אם הלחי הוא ד״א נידון משום לחי דריבה בסתימתו לא גרע מלחי משהו דמתיר וכמ״ש הרב בהגה. עו״ש או׳ ט׳:

עד **עד) שם. אם המבוי רחב יותר מח׳ וכו׳** כלומר דח׳ ופחות מותר ממ״נ אם לחי הוא ד״א הרי פרוץ כעומד הוא וק״ל פרוץ כעומד מותר כמ״ש סי׳ שס״ב סעי׳ ט׳ (ואעפ״י שלא סמכו עליו, ר״ז או׳ י״ד) ואי פרוץ מרובה הרי ע״כ אין בלחי ד״א ומתיר לטלטל במבוי שהרי סמך עליו מע״ש אבל ביותר מח׳ הרי הוא הלחי ד׳ והפרוץ מורבה מעומד ולפיכך צריך לחי אחר להתירו. עו״ש שם:

עה **עה) שם. אם הלחי בולט לתוכו ד״א וכו׳** דד״א הוי שיעור מבוי וליכא היכרא ואע״ג דלחי משום מחיצה מ״מ היכרא קצת בעינן אבל אם המבוי רחב ח׳ אמות ניתר בעומד כפרוץ. מ״א סק״י. ר״ז או׳ י״ד:

עו **עו) שם. בולט לתוכו ד״א וכו׳** וד״א אלו משערינן במצומצם לחומרא. מיהו יש מקום לומר כיון דלענין אורך מבוי צריך לשער בשוחקות לחומרא א״כ אף הלחי לא חל עליו שם מבוי בפחות מד״א שוחקות. תו״ש או׳ כ״ב:

עז **עז) שם. וצריך לחי אחר להתירו.** והטעם כתב רש״י ז״ל דכיון דלאו ללחי הוקבע לשם אנן במחשבה לא מצינו לאפוקי מתורת כותל ולשויה לחי וכיון דנפיק ליה מתורת לחי נמצא שאין תיקון למבוי זה וצריך לחי אחר להתיר המבוי. עו״ש שם:

עח **עח) שם. ויעמידנו ברוח שכנגדו.** והיינו אם היתרון מח׳ אמות יותר מרוחב הלחי החדש דאם לא כן כל היכא שיעמיד אותו שרי מטעם עומד כפרוץ. וכ״כ התו׳ תו״ש או׳ כ״ג:

עט **עט) שם. מעט עב או דק וכו׳** ורש״י כתב בלשון ראשון דגם אם עשה גובה או נמוך מהבליטה מועיל. אבל דעת המחבר אינו כן. וכ״מ דברי הרי״ף שלא העתיק אלא לשון שני. וכן דעת הטור. וכן מוכח מדברי התו׳ פ״ק דעירובין דף י״א ד״ה אפכא. עו״ש או׳ יו״ד. וכ״כ התו״ש או׳ כ״ד דמסתימת הפו׳ לא משמע הכי.

פ **פ) שם. הגה. ואם העמידו לשם לחי וכו׳** אבל סמכו עליו לא מהני דלא כהרב״י. ב״ח מ״א ס״ק י״א. תו״ש או׳ כ״ה. והמאמ״ר או׳ ח׳ כתב דגם מרן ז״ל כשחיבר הש״ע חזר בו ממ״ש בב״י וע״כ העתיק בש״ע דברי הטור יעו״ש.

פא **פא) שם. בהגה. ואם העמידו לשם לחי וכו׳** דוקא העמידו בידים הא עומד מאליו בלא כוונה ואח״כ סמכו עליו בפי׳ מע״ש כל שרחב ד״א ברוחב המבוי לית ליה קלא ופסול ברותב יותר מח׳ אמות. א״א או׳ י״א. והוא מדברי הט״ז סק״ז יעו״ש.

פב **פב) שם. בהגה. אפי׳ רחב ד״א וכו׳** דמשום דריבה בסתימתו לא גרע מלחי משהו. ב״י בשם רש״י. תו״ש שם.

פג **פג) שם. בהגה. אפי׳ רחב ד״א וכו׳** וה״ה יותר ופשוט הוא. עו״ש הו׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״ד.

פד **פד) [סעיף יג׳] לחי המושך וכו׳** כתב בהג״א (פ״ק דעירובין) מבוי שריצפו בלחיים פחות מג״ט והוי משך רצפו ד״א באורך המבוי צריך לחי אחר להתיר המבוי כולו עכ״ל. ומ״מ אם נראה מבחוץ (היינו לחי החיצון) ושוה מבפנים או אפכא נידון משום לחי. מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ י״ז. תו״ש או׳ כ״ט. א״א או׳ י״ב.

פה **פה) שם. לחי המושך וכו'** היינו לאורך המבוי. ט"ז סק"ח. תו"ש או' כ"ו. ור"ל דבסעי' הקודם מיירי שהניחו ברוחב המבוי והכא מיירי באורך המבוי שהניחו בצד עובי הכותל ונראה כמאריך כותל המבוי לצד חוץ וע"כ כתב הב"י בשם התו' והביאו הט"ז שם דהכא אפי' אם הוקבע לשם לחי לא מהני כל שהוא ד"א יעו"ש. ועיין לקמן או' ל'.

פו **פו) שם. שאין חודו של לחי מכסה וכו'** אלא קצר ממנו.

פז **פז) שם. פחות מד"א וכו'** הטעם דהא כבר מבואר דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידון משום לחי. עו"ש או' י"א.

פח **חפ) שם. ומשתמש עם חודו הפנימי.** דהא הצד השני קצר מזה. מ"א ס"ק י"ג. ור"ל דצד זה נתארך ע"י הלחי אבל הצד השני הוא קצר עד כנגד חוד הכותל שכנגדו ואינו ארוך עד כנגד אורך הלחי וע"כ אין לטלטל במבוי אלא רק עד חודו הפנימי.

פט **טפ) שם. ד"א נידון משום מבוי.** דכיון שהוא רחב ד' יצא מתורת לחי ונעשה כותל לבוש.

צ **צ) שם. ואסור להשתמש וכו'** אפי' הועמד לשם לחי. ב"י בשם התו' מ"א ס"ק י"ג. תו"ש או' כ"ט. ועיין לעיל או' פ"ה.

צא **צא) שם. שהרי אין כאן לחי.** רק דופן שמאריך המבוי. לבוש.

צב **צב) [סעיף יד'] בקורה שיניחנה על ראש המבוי.** והיא להיכר בעלמא במבוי זה שאסרו חכמים לטלטל בתוכה בלא זה ההיכר שלא יבואו לטלטל ברה"ר לפיכך צריך שיניחנה על כותלי המבוי בעצמם שיהא ניכר לכל שהונח שם לשם קורה. לבוש.

צג **צג) שם. על ראש המבוי.** ואם הניחה באמצע המבוי עיין לקמן סעי' ל"ב.

צד **צד) שם. אבל אם נעץ שתי יתודות וכו'** ר"ל בעביו של כותל של צד רה"ר ונמצאת קורה שעליהם בולטות ונמשכות לחוץ יותר מהכתלים וחודה הפנימי דבוק וסמוך לכותל. ב"י בשם רש"י.

צה **צה) וכתב** בשו"ת נוב"י מה"ת סי' מ"א בפרצה יותר מיו"ד ועשוי קנים זקופים זה כנגד זה ועל קנה אחד סובב קורה גדולה כדלת על צירה אך ברוב פעמים סבוב הקורה לצד חוץ והפרצה נשארת פתוחה אין כאן סמיכה על הקורה כלל בתורת אמלתרא ומחמת הקנה שהוא לחי לא מהני לרוחב מעשר ובפרט אם הקנה רחוק ג"ט מן התחלת הפרצה לא מהני משום לחי ואין כאן היתר יעו"ש. והביאו שע"ת. מיהו בשו"ת תשו' מאהבה ת"ג מראה פנים להיתר יעו"ש. והב"ד הכר"ש.

צו **צו) שם. אפי' בסמוך לו וכו'** דבעינן קורה ע"ג מבוי וליכא. תו"ש או' ל' ומשמע דאם הניח ב' יתידות בפנים למבוי וקורה עליהם שרי. מש"ז או' ט'.

צז **צז) [סעיף טו'] וצריך שיניחנה כדי להתיר וכו'** דקורה משום היכר וכשלא עשאה לשם כך לא הוי היכר אבל לחי הוא משום מחיצה ומשו"ה מהני לעיל העומד מאליו. ב"י. ט"ז סק"ט. מ"א ס"ק ט"ו. ואפי' עשאה בידים כל שלא הונח להתיר ואח"כ סמכו עליו אסור. ומשמע אף ברחבה ד"ט בעינן הושמה להתיר הא מאליה לא. א"א או' ט"ו.

צח **צח) וכתב** המ"מ פי"ז בשם הרשב"א שהקורה העומדת מאליה כאותן שנותנין קורה מכותל לכותל לחזק הכתלים אינה קורא שקורה משום היכר ואין כאן היכר. ב"י. עו"ש או' י"ג.

צט **צט) [סעיף טז'] קורה זו שאמרנו צריכה שיעור.** כמ"ש בסעי' שאח"ז.

ק **ק) שם. ולפיכך אם עשאה מעצי אשירה וכו'** וה"ה כל דבר שצריך שיעור ברחבו כגון פס ד"ט או טפח דסעי' ב' הכל פסול מעצי אשירה. א"א או' ז' ועיין לעיל או' י"א.

קא **קא) שם. דכיון דלשריפה קיימא וכו'** והיינו באשירה של ישראל אבל באשירה של עכו"ם בדיעבד שרי אם לא נתכוין לזכות בה כמ"ש לקמן סי' תקפ"ו סעי' ג' יעו"ש.

קב **קב) שם. כתותי מכתת שיעורא.** דכיון דבעינן שיעור טפח אמרינן כל העומד לשרוף כשרוף דמי וליכא שיעורא. ול"ד לסולם של אשירה דאיכא למ"ד דשרי אף בשל אשירה (כמ"ש בסי' שע"ב סעי' טו') אף דבעינן נמי שיעורא שיהא רחב ד"ט כמ"ש סי' שע"ב סעי' ח' שאני קורה דעיקר השיעור הוא משום חשיבות ולכך שפיר אמרינן בתותי מכתת שיעורא אבל בסולם עיקר הטעם שיהא ראוי לעלות עליו והרי ראוי לעלות עליו. כ"כ התו' דף פ' ע"ב ודלא כהראב"ד בהשגות. תו"ש או ל"ב. וכ"כ בסי' שע"ב או' מ"ז.

קג קג) [סעיף יז'] **שיעור הקורה רחבה טפח.** ואע"ג שצריכה לקבל אריח ורוחב האריח טפח ומחצה כיון שרחבה טפח יוכל להניח טיט כרביע טפח מהאי גיסא וכרביע טפח מהאי גיסא ומקבלת האריח. עירובין י"ד ע"א.

קד קד) **שם. רחבה טפח ועביה כל שהוא.** וטעמא מדלא יהיב בגמ' שיעור לעביה לא עדיף מלחי דעביו כל שהוא אע"ג דלענין רוחב צריך בקורה שיעור אעפ"י שא"צ בלחי התם היינו טעמא לפי שהוא משום הכיר ובקצרה ליכא היכר אבל עביה שאינו ענין להיכר בכל דהו סגי. ב"י.

קה קה) **שם. כדי לקבל אריח וכו'** פי' הר"ר יהונתן (על הרי"ף) בריאה כדי לקבל אריח כלומר אריחים הרבה כשיעור רוחב פתח המבוי. וכ"כ המ"מ פי"ז דין י"ג דבירושלמי נראה שצריך שתהא בריאה כדי לקבל דימוס של אריחין שוכבין ארכן לא רך הקורה ואלו קורה של עשר אמות צריך שתהא בריאה לקבל ך' אריחין שאורך האריח ג"ט ורחבו טפח וחצי וכ"כ הרא"ש ז"ל ולזה הסכים הרשב"א ז"ל. עוד כתב ויראה לי שדי אם יכולה לקבל ח"י אריחין לפי שקורה ט' אמות וב' משהוויין מתרת מבוי רחב יו"ד אמות מדין לבוד ע"כ. ואין בגמ' שלנו מכל זה כלל ולזה לא כתב רבינו (הרמב"ם) רק לשון המשנה עכ"ל המ"מ. והביאו ב"י. וכתב העו"ש או' י"ד דמסימת הש"ע משמע דלא סבר לכל הסברות הללו וכ"נ מדעת הרמב"ם עכ"ל וכ"כ המאמ"ר או' ט"ז דכל שהיא חזקה לקבל אריח א' סגי לן ולא בעינן שתהא חזקה לקבל אריחין בכל שטח ואורך הקורה וכחב דהכי מתבאר מדברי המ"מ לדעת הרמב"ם ושכ"ה נמי דעת הרי"ף שלא הביא הירושלמי הנז' וגם הטור סתם כלשון המשנה וכ"ה דעת הש"ע שסתם דס"ל כהרמב"ם ודעמיה כדרכו בכל המקומות להמשך אחריו ותמה על המ"א ס"ק ט"ז שכתב לפרש דברי הש"ע ע"פ הירושלמי יעו"ש. וכ"כ בחידושי הריטב"א שאין זו שיטת תלמודא שלנו. וכ"נ דעת מור"ם והלבוש שלא העתיקו דברי הירוש' אמנם הא"ר או' י"ט כתב כדברי הירושלמי וכ"כ התו"ש או' ל"ד. ר"ז או י"ח. וע"כ לכתחלה יש להחמיר ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המקילין. וכ"ז באינה רחבה ד"ט אבל אם רחבה ד"ט א"צ להיות חזקה כמבואר בש"ע.

קו קו) **שם. רק שתהא חזקה לקבל אריח וכו'** בטור כתב היתה של קש או של קנים פסולה וכתב עליו ב"י שאעפ"י שעשו אותה חזקה ובריאה פסולה כיון דרוב קורות של קש ושל קנים אינם בריאות. וכ"כ הב"ח. א"ר או' י"ט. מיהו בהריטב"א מוכח דשרי אם עשה בריאה וחזקה והובא בביאורי הגר"א סעי' כ"ב. וכ"נ דעת התו"ש או' ט"ל. וע"כ נראה דבשעת הדחק יש להקל.

קז קז) **שם. ואם היא רחבה ד"ט וכו'** הטעם דכיון שהיא רחבה כ"כ נראה לכל שלקביעות הושמה שם. תו"ש או' ל"ה.

קח קח) **כתב** הר"ר יהונתן דקורה שהניחה למטה מי"ט צריך להגביה. וכ"מ בגמ' ב"י:

קט קט) [סעיף יח'] **היוצאים מן הכותל.** לתוך רוחב המבוי. ר"ז או' ך:

קי קי) **שם. שאין ברחבן טפח.** דאל"כ היו המעמידים עצמם תורת קורה עליהם. ולא בארכן שלש. כדי שתהיה הקורה לבוד להכותל כמבואר בסעי' כ"ה. ט"ז סק"י. א"ר או' ך' תו"ש או' ל"ז ואו' ל"ח.

קיא קיא) **שם. י"א שצריך וכו' וי"א שא"צ וכו'** עיין לעיל סי' י"ג או' ז' שכתבנו דדעת הש"ע לפסוק כי"א בתרא ורק לכתחלה חושש לי"א קמא כשהוא לחומרא יעו"ש. והר"ז או' ך' כתב לענין הלכה בד"ס הלך אחר המיקל. ונראה דגם לפי דבריו ודאי לכתחלה יש לחוש לסברא א'.

קיב קיב) [סעיף יט'] **אם היתה הקורה עגולה וכו'** והגם דהשתא כשהיא עגולה אינה יכולה לקבל עליה אריח רואין אותה כאילו היא מרובעת פי' נפסלת או חלוקה. משנה עירובין י"ג ע"ב ופירש"י שם.

קיג קיג) **שם. צריך שיהיה בהקיפה ג"ט וכו'** דזהו מהכלל כל שיש בהקיפו ג"ט יש בו רוחב טפח כמ"ש במשנה שם.

קיד קיד) [סעיף ך'] **נוטה חוץ למבוי וכו'** דכל אלו הדברים פוסלים בקורה.

קטו קטו) **שם. ואין בין זה לזה ג' כשרה.** דאמרינן לבוד. תו"ש או' מ"א.

קטז קטז) **שם. ואם לאו פסולה.** משמע דדוקא בכה"ג דהעקמימות הוא חוץ למבוי או למעלה מעשרים או למטה מעשרה דכל אלו פוסלים בקורה הוא דאם יש בין זה לזה ג"ט פסולה אבל אם העקמימות הוא בתוך המבוי ואינו גבוה מעשרים ואינו נמוך מיו"ד גם אם יש בין זה לזה ג"ט כשרה וכ"מ מפשטיות המשנה שם דקאמר עקומה רואין אותה כאילו היא פשוטה. וכ"מ מסתימת דברי הרמב"ם פי"ז דין כ"ו. אכן בס' גאון יעקב וכן בחידושי אה"ע מפקפקין בזה יעו"ש. וע"כ יש לחוש לדבריהם לכתחלה:

קיז קיז) [סעיף כא'] **ואינה נוגעת בכותל זה וכו'** ואפי' במרוחקת משני הכותלים אמרינן לבוד משתי רוחות. המ"מ פי"ז. ב"י. מ"א ס"ק י"ז.

קיח **קיח) שם. יש ביניהם ג׳ פסולה.** עד שיביא קורה אחרת למלאות הריוח ההוא. גמ׳ שם ופיר״ח.

קיט **קיט) [סעיף כב׳] דהיינו טפח.** ר״ל אם יש בין שתיהם רוחב טפח וכמ״ש ב״י בשם המ״מ פי״ז. וכ״כ התו״ש או׳ מ״ג. ר״ז או׳ כ״ד. ביאורי הגר״א.

קכ **קך) שם. ואין בין זו לזו ג״ט.** דחשבינן להו כאילו סמוכות זו לזו מטעם לבוד.

קכא **קכא) שם. ואין בין זו לזו ג״ט.** ונראה דאם יש בין שני הקורות קורה שנעשית מאליה לא מהני אף שאין בין ב׳ הקורות הכשרים ג״ט דכיון שיש הפסק בין הקורות הכשרים לא שייך לומר לבוד וכמ״ש המ״א סס׳ תרכ״ו. וה״ה אם יש ביניהם קורה של אשרה מקרי הפסק ולא מצטרפי הקורות הכשירים. ומה״ט נראה דאם היה שם ב׳ קורות המתאומות שנעשו מאליהן וביניהם אויר פחות מג״ט והניח ביניהן קורה פחות מטפח דמהני דבהנחה זו ביטל תורת לבוד דמקודם והרי הוא כעושה קורה בידים ולא עוד אלא אפי׳ חזר אח״כ ונטל את הקורה שביניהם כדי שתתכשר ע״י ב׳ קורות המתאימות כמקודם נמי מהני. תו״ר או׳ מ״ד.

קכב **קכב) שם. בתוך טפח.** ואע״ג דבעלמא הוי לבוד בפחות מג״ט הכא שאיני כיון דהקורה היא משום היכר לא אמרינן דלקביעות הושמו שניהם אלא א״כ הם כ״כ סמוכים בתוך טפח שאם ינתן האויר שרחבו טפח ומחצה בין ב׳ הקורות ולא יפיל לארץ שיסמוך באצבע מכאן ואצבע מכאן מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין. כ״כ ב״י בשם הר״ר יהונתן. וכ״כ התו״ש או׳ מ״ג. מאמ״ר או׳ ח״י. ר״ז או׳ כ״ד:

קכג **קכג) שם. בתוך טפח.** ר״ל שאין ביניהם יותר מטפח. מאמ״ר שם. וכ״מ ממ״ש באו׳ הקודם:

קכד **קכד) שם. בתוך טפח.** ואפי׳ הם יחד ד״ט עם האויר שביניהם לא מהני (במ״א יש ט״ס וכתבנו ע״פ מ״ש התו״ש ומחה״ש) דעכ״פ אין ראוי להניח אריח עליהם משא״כ בסעי׳ י״ז (אם היא רחבה ד״ט) דראויה רק שאינה חזקה. מ״א ס״ק ח״י. וכתב ודלא כעו״ש. תו״ש או׳ מ״ג:

קכה **קכה) שם. בתוך טפח.** והנה מפשטיות דברי הש״ע משמע דגם לדיעה זו בעינן שיהיה ברוחב שתי הקורות שניהם ביחד רוחב טפח כמו לדיעה א׳ וכ״מ מדברי הר״ר יהונתן אכן התו״ש שם כתב דלדיעה זו א״צ שיהיו שניהם יחד בצירוף רחבים טפח רק אם הם רחבים יחד טפח ויותר עם האויר שביניהם סגי יעו״ש. וכ״ה בס׳ עבה״ק להרשב״א יעו״ש ומ״מ יש להחמיר:

קכו **קכו) שם. בתוך טפח.** והב״ח כתב דצריך שיהיו נוגעין זו בזו וכתב דהכי נקטינן יעו״ש. אבל הא״ר או׳ כ״ג כתב עליו דלא משמע הכי בפו׳ וכן הנ״ץ חולק עליו יעו״ש. וכ״נ דעת האחרונים שלא העתיקו דברי הב״ח הנז׳ אכן מ״ש שם הא״ר להשוות הדעות אין כן דעת האחרונים אלא כדברי מרן ז״ל בב״י ובש״ע דפליגי. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע להקל ואח״כ מביא י״א לחומרא דחושש להם לכתחלה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ד דיש להחמיר כדעת הי״א.

קכז **קכז) [סעיף כג׳] היתה אחת למעלה וכו׳** כאן בא לה סי׳ רבותא על סעי׳ הקודם דאפי׳ אלו השני קורות שאין בכל אחד לקבל אריח גבוהות נמי אחת מחברתה אם הם בתוך ג״ט כשרים משום דאמרינן רואים וכו׳:

קכח **קכח) שם ואת התחתונה כאלו היא למעלה** ופוגעות זו בזו באמצע גובהן ויהיו זו אצל זו. לבוש. ועוד י״ל רואין את העליונה כאלו היא למטה אצל התחתונה או את התחתונה כאלו היא למעלה אצל העליונה. וכ״מ מפי׳ ר״ח:

קכט **קכט) שם. ובלבד שלא תהא העליונה וכו׳** דכיון דעומדת במקום פסול אם תאמר מעלים את התחתונה אצלה כדי לקבל אריח הרי שניהם במקום פסול וכן בעומדת למטה מיו״ד אם תאמר מורידים את העליונה למטה מיו״ד כדי להשוותה עם התחתונה לקבל אריח יהיו שניהם במקום פסול:

קל **קל) שם. ויש פוסלין.** דס״ל כי״א דסעי׳ כ״ב. מ״א ס״ק י״ט. ור״ל דבעינן שיהיו ראויין לקבל עליהם אריח ממש ואם הם מרוחקים זו מזו יותר מטפח או שגבוהים זו מזו אפי׳ טפח הרי אינם ראויים לקבל אריח וע״כ הם פסולים. וכ״ה המחה״ש והר״ז או׳ כ״ד:

קלא **קלא) שם. ויש פוסלין** ולענין הלכה נקטינן לחומרא ב״ח א״ר או׳ כ״ה. ר״ז שם. וכבר כתבנו לעיל או׳ קכ״ו דגם דעת הש״ע חושש להם לכתחלה:

קלב **קלב) [סעיף כד׳] פירס על הקורה מחצלת וכו׳** להיות מחיצה לייפות כח התירו רש״י:

קלג **קלג) שם. פסולה.** אפי׳ אם חיברה שם בענין שאין הרוח מנידה. ר״ז או׳ כ״ד:

קלד **קלד) שם. ואינה נראית.** וא״כ אין כאן היכר וקורה היא משום היכר כמ״ש לעיל או׳ צ״ב:

קלה **קלה) שם. כיון שגבוה מהארץ ג׳** והואיל וגובהה ג׳ הויא מחיצה תלויה ואינה מתרת. רש״י:

קלו **קלו) שם. ונמשכת קצת למטה מעשרה כשרה.** כלומר שהיא נמשכת למטה קצת יותר מיו״ד ממקום שמתחלת וא״כ הוה אמינא דהיא מחיצה ופסולה משום קורה. ומשום מחיצה נמי לא דהא מחיצה תלויה היא דהא היא גבוה י״ט מהקרקע קמ״ל דכשירה. מ״א סק״ך. ור״ל דאי נמשכת קצת לתוך יו״ד של חלל המבוי פסולה כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ו דמבוי שנמוך פחות מי״ט אינו ניתר בלחי או מקורה יעו״ש. וכ״כ באה״ע דצ״ל חלל יו״ד תחת הקורה ואם הגיע קצת מהקורה למטה מיו״ד לכ״ע פסולה והשיג על הב״ח והט״ז יעו״ש. וכ״כ הר״ז וכ״כ או׳ כ״ה בביאורי הגר״א:

קלז **קלז) [סעיף כה׳] נעץ שתי יתידות וכו׳** להיותן סניף להאריך הקורה משני צידיה כשתנתן עליהם והם עצמם אינם ראויות להכשר קורה שאין בהם רוחב טפח כשיעור הכשר קירה. ואין בעקומיתן ג׳ ואיכא למימר לבוד מראשי הקורה ולכתלים ואין בגובהן של יתידות ממעל לכותלים ג״ט דאי הוה בגובהן ג׳ הוה מיפסלא דקורה ע״ג כתלים בעינן אבל השתא בפחות מג׳ אמרינן חבוט השפל וכאלו מונחת על הכותל רש״י והביאו ב״י:

קלח **קלח) שם. נוטה לתוך המבוי.** לאפוקי חוץ למבוי אפי׳ אינם רחוקים ג׳ אין מכשירין את המבוי. עו״ש או״ ך׳ ועיין לעיל סעי׳ י״ד:

קלט **קלט) שם. אם אינם גבוהין וכו׳** דאמרינן חבוט רמי כאלו הקורה נשפלת למטה עד נגד כותלי המבוי וגם לבוד והוי כאלו ב׳ ראשי הקורה נוגעות בכותלים תו״ש א׳ מ״ח. א״א או׳ כ״א:

קמ **קמ) שם. ואם יש בגובהן וכו׳** ואע״ג דבקורא טפח אפי׳ גבוה יותר מג׳ אמרינן חבוט כדלקמן סי׳ תרל״א סעי׳ ה׳ שאני הכא דבעינן קורה ע״ג מבוי משום היכר ויותר מג׳ גבוה מן הכותל לא הוי היכר. וכ״כ התו׳ עו״ש שם. מ״א ס״ק כ״א. תו״ש שם. ר״ז או׳ כ״ו:

קמא **קמא) שם ואם יש בגובהן וכו׳** ודע דמודדין ביושר ג״ט כי באלכסון יש יותר. א״א או כ״א:

קמב **קמב) [סעיף כו׳] דוקא כשאינו נמוך פחות מי״ט וכו׳** ר״ל המחיצות שלו אין נמוך פחות מי״ט. והטעם דלא התירו חז״ל בלחי וקורה אלא היכא דתוך המבוי יש ג׳ מחיצות הניכרות גבוהין יו״ד ואז נצטרפו הלחי והקורה להיות בצירופן ד׳ מחיצות אה״ע:

קמג **קמג) שם. מרווחים.** ובסיפא מצומצמות דבתרווייהו אזלינן לחומרא. ט״ז ס״ק י״ד. וז״ל הרמב״ם פי״ז דין ל״ו האצבע שמשערין בה בכ״מ היא רוחב הגודל של יד והטפח ד׳ אצבעות. וכל אמה האמורה בכ״מ בין בשבת בין בסוכה וכלאים היא אמה בת ו׳ טפחים. ופעמים משערין באמה בת ו׳ טפחים דחוקות זו לזו. ופעמים משערין באמה בת ו׳ שוחקות ורווחות וזה וזה להחמיר. כיצד משך מבוי בד״א שוחקות וגובהו ך׳ אמה עציבות. רוחב הפרצה יו״ד אמות עציבות וכיוצא בהן לענין סוכה וכלאים עכ״ל והוא מגמ׳ עירובין ג׳ ע״ב בסופו והביאה ב״י:

קמד **קמד) ושיעור** יתרון השוחק על העצב הוא חצי אצבע לאמה המ״מ שם בשם הרשב״א. והביאו ב״י. מ״א ס״ק כ״ב וכ״כ האחרונים. והיינו שחצי אצבע לאמה ממנו תחלק לטפחים ותדע חילוק בין טפחים שוחקות לעוצבות. עו״ש או׳ כ״א:

קמה **קמה) שם. מרווחים.** ומה שתמה שם העו״ש כיון דהספק הוא בשל סופרים היה לן למיזל לקולא. לק״מ דטובא מצינו כה״ג וכבר כתב האו״ה בזה דכל דבר שהראשונים עצמם נסתפקו בזה מקמי ספק דחסרון ידיעה ולא מקלינן ביה, ועיין בריש ס׳ מנחת יעקב או׳ ו׳ ובש״ע יו״ד סי׳ ק״ד סק״ד יעו״ש תו״ש או׳ ך׳ ובזה מיושב ג״כ מה שתראה בספרי האחרונים כי לפעמים מחמירין גם בד״ס כשיש פלוגתא כי כיון שרואין שהראשונים חוששין להחמיר גם אנן גררינן אבתרייהו:

קמו **קמו) שם. יותר מיו״ד אמות וכו׳** דביותר מיו״ד אין עליו שם פתח כמ״ש לעיל סי׳ שס״ב סעי׳ ט׳ ולפיכך לא מהני ליה לחי או קורה אלא דוקא צוה״פ. ועיין לקמן או׳ קמ״ט.

קמז **קמז) שם. יש הא ארכו ד״א וכו׳** דבפחות מזה אין שם מבוי עליו ודינו כחצר שאינה ניתרת בלחי או קורה כמ״ש סעי׳ ב׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

קמח **קמח) שם. אין לו תקנה אלא בצוה״פ.** ובהרמב״ם פי״ז דין ח׳ כתב דמבוי שאין ארכו ד״א דינה כחצר ואינו ניתר אלא בשני לחייה או בפס ד׳ ור״ל או בשני לחיים משני רוחותיו כל לחי במשהו או בפס ד׳ מרוח א׳ וכמ״ש בדין הקודם יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק כ״ג וכתב ואפשר דלאו דוקא נקט הש״ע צוה״פ עכ״ל ור״ל דה״ה דניתר נמי ע״י פס ד׳ או שני פסין שני משהוויין וכמ״ש בסוף הסעי׳ גבי מבוי שאין ארכו יתר על רחבו ובסעי׳ ל״ב יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים. ועיין לעיל סעי׳ ב׳:

קמט **קמט) אבל** בנמוך הכתלים פחות מי״ט אף בחצר לא מהני תיקון כזה. א״א או׳ כ״ג. ור״ל דלא מהני ליה תיקון של פס ד׳ או של שני פסין שני משהוויין. ואי מהני ליה צוה״ף עיין באו׳ שאח״ז. ומיהו ברחבו יותר מיו״ד אמות אפי׳ בחצר לא מהני תיקון זה כ״א דוקא בצוה״ף כמ״ש סעי׳ ב׳ יעו״ש.

קנ קנ) **שם. אלא בצוה"ף.** משמע דגם בנמוך הכתלים פחות מי"ט לא מהני ליה צוה"ף. וכ"מ בהרמב"ם שם דין י"ד, וכ"כ הר"ז או' כ"ז. אמנם המ"מ שם כתב בשם הרשב"א שאין מחיצה פחות מי"ט וכ"ש צוה"ף יעו"ש, והביאו התו"ש או' נ"א, מיהו המש"ז או' י"ט כתב אפשר דמ"ש בש"ע נמוך מי"ט היינו במקום הפתח אבל כל המבוי יש לו ג' מחיצות גבוהות י"ט יעו"ש. וכ"כ באה"ע וכתב שכ"ה דעת הרמב"ם יעו"ש, וכ"כ בביאורי הגר"א.

קנא קנא) **שם. ואם היה בגובה חללו וכו'** אבל אם החלל אינו רק עשרים אעפ"י שכל הקורה למעלה מעשרים סגי לה בקורה. טור. עו"ש או' כ"א. ר"ז או' כ"ח.

קנב קנב) **שם. אינו ניתר בקורה אבל ניתר הוא בלחי.** משום דקורה משום היכר וכל שהוא גבוה מעשרים לא שלטא ביה עינא אבל בלחי כיון דק"ל לחי משום מחיצה אעפ"י שהמבוי גבוה לית לן בה. ב"י. ט"ז ס"ק ט"ו. ועוד כתב ב"י הטעם בשם המ"מ שהרי הלחי סמוך לקרקע הוא ואין גובהו אלא י"ט ומה לנו אם המבוי גדול כמה עכ"ד. והביאו התו"ש או' נ"ג וכתב כי טעם זה עיקר כי טעם הראשון אינו מספיק דהא היכר קצת מיהא בעינן כמ"ש סעי' י"ב יעו"ש:

קנג קנג) **שם. אינו ניתר בקורה.** ואם הקורה רחבה ד' ובריאה לקבל מעזיבה מותרת ולא משום היכר אלא שפי התקרה יורד וסותם כל שאין פתח המבוי יותר מעשר. ועוד נ"ל שאילו היתה רחבה ז' אף שאינה בריאה כשירה שכל שרחבה ו' העין שולטת בה. עבה"ק לרשב"א. א"ר או' כ"ט, ועיין לקמן או' רי"ח:

קנד קנד) **שם. אינה ניתרת בקורה** ודוקא אם מניחה ע"ג הכתלים שהם למעלה מעשרים אבל אם נעץ יתידות בתוך חלל הכותלים שבפתח המבוי בתוך עשרים והניח עליהם הקורה כשירה כדמשמע בריש מס' עירובין דקתני מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה ימעט ופירש"י ישפיל יעו"ש. וכ"כ לעיל או' צ"ו יעו"ש:

קנה קנה) **שם. אבל ניתר הוא בלחי.** וה"ה בצוה"פ. הרמב"ם פי"ז דין י"ד וכה בטור. וכ"כ התו"ש או' נ"ג:

קנו קנו) **שם. צריך שיעשה בה ציור וכו'.** רש"י פי' כעין קיני עופות בולטין מתחת האולם למעלה מן הפתח וכתב הב"ח דכ"ה דעת הרא"ש והטור להחמיר דלא כמ"ד פסקי דארזא יעו"ש. ועיין מ"ש עליו הי"א וכתב דהעיקר כדברי הרב"י דדעת הטור לפסוק אף כמ"ד פסקי דארזא יעו"ש. שהב"י הביא עוד פירושים וע"כ סתם בש"ע וכתב שיעשה בה ציור וכיור ור"ל איזה ציור וכיור שיהיה ורק שיהיה ערב לבני אדם להסתכל בו כדי שמתוך כך יסתכלו בקורה וידעו כי עשו היתר למבוי. ומ"ש בהגה פי' ציור אחד בכותל וכו' הוא ע"פ מ"ש בד"מ בשם הג"א דה"ה אם יש ציור או כיור בקורה עד שיהא הכל מסתכלין בו דמהני עכ"ל ולזה פי' בהגהת ש"ע דציור הוא ציור אחד בכותל מן הסיד וכיור על שמי הקורה.

קנז קנז) **שם. צריך שיעשה בה ציור וכו'** אבל לרחב מעשר לא מהני ציור וכיור בלא צוה"פ. טור וב"י עו"ש או' כ"ב:

קנח קנח) **שם. ובנה בנין תחת הקורה למעטו וכו'.** והיה דיכול להשפיל הקורה עצמה ולהניחה בתוך חלל פתח המבוי על יתידות למטה מעשרים כמ"ש לעיל או' קנ"ד יעו"ש.

קנט קנט) **שם. ובנה בנין תחת הקורה וכו'** פי' שבונה בארץ כנגד הקורה כדי שלא יהא גבהה יותר מכ' אמה. עו"ש שם.

קס קס) **שם. די בבנין רחב וכו'** וה"ה לכל מילי ואפי' עפר. ב"י. ומ"ש הר"ר יונתן ע"ש הרי"פ דלא הוי מיעוט אלא א"כ ממעט בקורה או באבן וכיוצא דאין דרכן ליפחת ולאפוקי עפר דלא הוי מיעיט כתב עליו ב"י דאין דבריו נראין יעו"ש. וכ"כ המ"א ס"ק כ"ד דה"ה בעפר אלא שכתב דצריך ליזהר כשנדרס ברגלים שלא יתמעט מכשיעור וכ"כ א"ר או' ל'. תו"ש או' כ"ד ר"ז או' כ"ט. ור"ל שצריך ליזהר שלא יתמעט הרוחב מטפח ולא יתמעט הגובה להיות יותר מכ' וע"כ יותר טוב שיעשה בבנין. א"א או' כ"ד:

קסא קסא) **שם. די בבנין רחב טפח וכו'** ור"ל הרוחב די בטפח כדין הקירה שצ"ל רחבה טפח כמ"ש סעי' י"ז והגבוה כפי מה שיהיה באופן שלא ישאר חלל פתח המבוי יותר מכ' אמה מצומצמות.

קסב קסב) **שם. צריך לחוק ד"א וכו'** והא דלא סגי בטפח כמו בפיסול למעלה מך' תירץ רש"י ז"ל דהתם איתא לדופן שכבר נקרא דופן אלא שצריך למעט קצת בהיכר מועט סגי אבל הכא דהשתא הוא דמשוי ליה לדופן דפחות מיו"ד לא מקרי דופן בעינן דליתחזי האי דופן לשיעור אורך מבוי. ט"ז ס"ק ט"ז.

קסג **קסג) שם. על פני כל רחבו.** דאם ישאר הפסק בין החקיקה לכתלים אין הכתלים מצטרפין להן וכאין כתלים למבוי דמי אבל אם ההפסק בין החקק לכתלים הוא פחות מג״ט י״ל דמהני כמ״ש לקמן ססי׳ תרל״ג. וכ״כ המש״ז או׳ ט״ז.

קסד **קסד) שם. עד שיהיו פתוחין לתוכו ב׳ חצירות וכו׳** והטעם שאין המבוי ניתר בלחי או קורה אא״כ בתים וחצירות פתוחים לתוכו מפני שכל שהוא עשוי יותר לדירה ולתשמישיו הצנע צריך יותר מחיצות גמורות ולפיכך החצירות גמורות שדרכן של בעלי בתים להשתמש בהם יותר בתשמישי הצנע ולאכול בהם צריכות המחיצות יותר גמורות וכן הדין במבואות שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכן דיוריהן מועטין והרי משתמשין בהם יותר שאינן בושים כ״כ לאכול ולהשתמש בהם ולפיכך הרי הם כחצר כי לפי ריבוי הדיורין מתמעט תשמיש המבוי ובמחיצה כל דהו סגי. ב״י בשם הרשב״א. וא״כ הוה אפשר להקל במבואות שלנו כיון שיש בהם ריבוי דיורין ואפשר דלא פליג במבוי, מ״א ס״ק כ״ה:

קסה **קסה) שם, עד שיהיו פתוחים לתוכו ב׳ חצירות וכו׳** ואפי׳ אם הרבה בתים בלא חצירות פתוחים לתוכו וגם הרבה חצירות שבית אחד בכל חצר אין כל זה מועיל כלום. ר״ז או׳ ל׳:

קסו **קסו) שם. שני חצירות וכו׳** ואין חילוק בין אם הבתים והחצירות פתוחים לו מצדו או בראשו הסתום נגד ראש הפתוח, ד״מ או׳ י״א בשם א״ז:

קסז **קסז) שם. ולכל חצר שני בתים.** וכל בית ובית צריך שיהא בו ד״א על ד״א או יותר. א״ר או׳ ל״א בשם עבה״ק:

קסח **קסח) שם הגה. ואפי׳ כל החצירות וכו׳** וה״ה אם הבתים פתוחים זה לזה. ד״מ או׳ י״א:

קסט **קסט) שם בהגה. ויש חולקים בזה.** משום דכיון דפתוחות זו לזו נעשו כחצר א׳ ואין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחות לתוכו. ב״י. מ״א ס״ק כ״ו:

קע **קע) שם בהגה. ויש חולקין בזה.** וכתב ב״י דהכי נקטינן. אבל הב״ח כתב כיון דמידי דרבנן הוא נקטינן לקולא. וכ״ה דעת הא״ר או׳ ל״א, וכ״פ הר״ז או׳ ל״א:

קעא **קעא) שם. פחות מד״ט.** דאז אין עליו שם פתח כלל ר״ז או׳ ל׳:

קעב **קעב) שם. שמקום הפת גורם.** ולא מקום לינה כמ״ש לקמן סי׳ ש״ע סעי׳ ה׳:
קעב) שם והשני לבן. או אחד להרב והשני לתלמיד. טור:

קעג **קעג) שם. אעפ״י שהבן מקבל פרס וכו׳** ואע״ג דלענין לאסור זה על זה חשבינן להו כאחד כמבואר בסי׳ ש״ע סעי׳ ה׳ משום דעירובין דרבנן אזלינן להו הכא לקולא והכא לקולא. ב״י:

קעד **קעד) שם. ואוכל בביתו וכו׳** לאפוקי אם אוכל בבית אביו כמ״ש שם בסי׳ ש״ע:

קעה **קעה) שם. ואפי׳ צדו אחד עכו״ם וכו׳** דאמרינן חשובא דירת עכו״ם דירה לקולא למשרייה למבוי בלחי ע״י חצירו של עכו״ם. ב״י. עו״ש או׳ כ״ד:

קעו **קעו) שם. שיהא ארכו יותר על רחבו.** ואפי׳ במשהו סגי גמ׳ ב״י עו״ש שם. א״ר או׳ ל״ב תו״ש או׳ ס״ב ר״ז או׳ ל״ב. וכל שאין ארכו יתר על רחבו נידון כחצר ב״י ר״ז שם. ור״ל שצריך פס ד׳ או ב׳ פסין משהו או צוה״פ כמ״ש בש״ע:

קעז **קעז) שם. שיהא ארכו יותר על רחבו.** ואי זה הוא ארכו של מבוי זהו כניסתו ומה שאינו דרך כניסתו קרוי רחבו ואעפ״י שרחב יתר מארכו. המ״מ פי״ז דין ז׳ בשם הרשב״א. והביאו ב״י עו״ש שם. א״ר שם תו״ש שם:

קעח **קעח) שם. שיהא ארכו יותר על רחבו.** ואם צד אחד ארוך וצד אחד קצר אזלינן בתר הארוך תי״ש שם:

קעט **קעט) שם. אינו ניתר אלא בפס ד׳ וכו׳** ור״ל כמ״ש לעיל סעי׳ ב׳ גבי חצר או בפס ד״ט מצד אחד או בשני פסין של משהו מב׳ צדדין כל א׳ מצד א׳ יעו״ש:

קפ **קפ) שם בהגה. לתקן כל המבואות בצוה״פ וכו׳** והטעם משום דאין עכשיו בתים וחצירות פתוחות לתוך המבוי כדין מבוי שניתר בלחי וקורה ואע״ג דבסמוך מבואר דחצר שארכה יותר מרחבה ג״כ ניתר בלחי וקורה שאני מבואות שלנו דקרובות לרה״ר. ואעפ״י שאין עכשיו רה״ר לא פלוג חכמים. עו״ש או׳ כ״ה. ועיין לעיל סי׳ שס״ב או׳ פ״ב:

קפא **קפא) שם. בהגה. לתקן כל המבואות בצוה"פ וכו'** אפי' בפחות מעשר. ד"מ או' י"ג. ועיין לקמן או' קפ"ג:

קפב **קפב) שם. בהגה. יש להם דין חצירות.** ולפ"ז היה לנו לתקן פס ד' מצד אחד או ב' משהויין אחד לכל צד כדלעיל (סעיף ב') בחצר אלא דנראה דלא נהיגי לעשות כן משום מבוי מפולש דצריך דוקא צוה"פ. ט"ז ס"ק ח"י. ועיין לקמן רס"י שס"ד:

קפג **קפג) שם. בהגה יש להם דין חצירות.** מיהו בצד השני דגם במבוי מפולש סגי בלחי וקורה א"כ נהי דכאן יש לה דין חצר מ"מ סגי ליה עכ"פ בשני פסין דאז שרי ממ"נ אי משום חצר ואי משום מבוי מיהו בד"מ משמע דגם בזה בעינן צוה"פ דוקא. תו"ש או' ס"ג ויעו"ש הטעם. וכהב עו"ש התו"ש ואע"ג דבסי' שס"ד סעי' ג' איתא דצריך לעשות תיקון בעקמימות מ"מ במבוי דידן (ר"ל שאין בתים וחצירות פתוחין לתוכו) א"צ לעשות תיקון בעקמימותו דהא באמת יש לה דין חצר אלא דהחמירו ליתן לה דין מבוי משום דקרוב לרה"ר והעקמימות שאין קרוב לרה"ר ודאי יש לה דין חצר שא"צ שום תיקון בעקמימות כ"כ מ"א וכ"פ בס' ת"ח אבל המ"ב והט"ז כתבו דגם במבוי דידן צריך לעשות תיקון בעקמימות כבסי' שס"ד סעי' ג' יעו"ש. ועיין לקמן סי' שס"ד או' טו"ב:

קפד **קפד) והנה** עיירות שלנו שאין מוקפין חומה שיש פרצות בין בית לבית והם אינם במילואם ע"פ הרוב רק פרצה יותר מיו"ד א"כ א"א בפס ד' רק בצוה"פ כבסעי' ב' יעו"ש ופרצה שהיא כיו"ד אמות א"צ תיקון כלל הואיל ואינה פרוצה במילואה כבסעי' ב' יעו"ש. מש"ז או' ח"י. ור"ל כגון שנשאר ד"ט מצד א' או טפח בכל צד כמבואר בסעי' ב' יעו"ש:

קפה **קפה) שם. בהגה אלא מטעם צוה"פ וכו'** ומשו"ה מהני אפי' ביותר מעשר וכמ"ש לעיל סי' שס"ב סעי' יו"ד. עו"ש או' כ"ה:

קפו **קפו) שם. בהגה.** שני קנים גבוהין וכו' אבל כותלי המבוי אין נחשבין במקום הקנים דאלת"ה למה הצריכו קורה רחבה טפח הלא בכל שהוא איכא צוה"פ אלא ע"כ צריך להעמיד קנים. מ"א ס"ק כ"ח. תו"ש או' ס"ד. ר"ז או' ל"ג:

קפז **קפז) שם. בהגה שני קנים וכו'** ואי איכא עמוד בכותל בולט נידון משום קנה דלא גרע מלחי בסעי' י"א מ"א שם. תו"ש שם ר"ז שם. ועיין לעיל או' ל"ג:

קפח **קפח) שם. בהגה שני קנים וכו'** וכיון דצריך להעמיד קנים למטה בגובה יו"ד אין צריך לקשור החבל למעלה בקנים אלא יכול לקשור החבל אפי' בגג מזה ומזה כיון דעיקר צוה"פ מכח הקנים שלמטה. ט"ז ס"ק י"ט א"ר או' מ"ז ר"ז או' ל"ב ובלבד שיהיו הקנים מכוונים כנגד חבל העליון כמ"ש לעיל סי' שס"ב סעי' י"א יעו"ש:

קפט **קפט) ואם** למעלה מן הקנים שמעמידים למטה יש גג שמפסיק בין גובה החבל להקנים יש איסור בזה דלא הוי צוה"פ בזה כיון שהגג מפסיק בין החבל להקנים אלא צריך שיפתח נקב גדול בגג למעלה מהקנים בענין שיהיו מכוונים תחת החבל בלי הפסק. ט"ז שם. א"ר שם. ר"ז שם. ח"א כלל מ"ח או' ז' מיהו התו"ש או' ס"ד חולק וס"ל דההפסק אין מזיק כלום יעו"ש. והביאו בנ"א שם או' א':

קצ **קצ) וכתב** עו"ש הט"ז דאם יש תחת החבל בכותל יוצאים חיפופים עד י"ט סמוך לקרקע שפיר יש לסמוך עליהם מע"ש במקום קנים של צוה"פ וג"כ צריך שיהיו החפופים מגולים למעלה תחת החבל כנז"ל עכ"ל והביאו הר"ז או' ל"ג ומיהו התו"ש שם חולק על דברי הט"ז הנ"ז וכמ"ש לעיל או' מ"ד יעו"ש:

קצא **קצא) שם. בהגה שני קנים וכו'** ונראה דאותן קנים צריכים שלא יהיו רחוקים מהכותל או מהקרקע ג"ט וכן יש להחמיר שלא להעמיד הקנים אחורי הכותל שאין הקנים נראים מבפנים תוך המבוי או נגד אויר המבוי כמ"ש גבי לחי סעי' ט' בכ"ש דף קי"ג ע"ב בחידושי מס' עירובין יעו"ש. והביאו השע"ת וכחב דכן מבואר בשו"ת בית אפרים סי' כ"ח יעו"ש. וכבר כתבנו מזה לעיל או' מ' קחנו משם:

קצב **קצב) סעי' כז. חצר שארכו יותר על רחבו.** אפי' משהו גמ'. ב"י. ב"ח. ר"ז או' ל"ב. ופי' חצר זה שיש לה ג' דפנות כמבוי סתום. המ"מ פי"ז דין ח' וארכו מקרי דרך כניסתו. המ"מ שם ועיין לעיל או' קע"ז:

קצג **קצג) [סעיף כח'] מבוי שאין ברחבו ג"ט וכו'** ואעפ"י שתוכו רחוב הרבה וה"ה לדעת י"א אם אין בפתחו רחב ד"ט אעפ"י שתוכו רחב הרבה ב"י. מ"א ס"ק כ"ט:

קצד **קצד) שם. מבוי שאין ברחבו ג"ט וכו'** ואלו הג"ט או הד"ט לכל חד כדאית ליה משערינן במצומצמות לחומרא כמ"ש סעיף כ"ו מיהו אם הם מצומצמים ויש שיור בכותל טפח מצומצם ודאי מהני ממ"נ. וזה פשוט. וגדולה מזו נראה דאפי' בשיור משהו נמי יש להקל כיון דבלא"ה דעת הרבה

פוסקים והרמב״ם מכללם דסגי בשיור משהו כמ״ש סעיף ד׳ (ובדברינו לשם או׳ ל״ב) אלא דהמחבר נמשך שם אמה שכתבו התוס׳ לחד תירוצא דבעינן שיור טפח וא״כ הכא דבלא״ה יש לסמוך אדעת הרא״ש וסיעתו דשיעורו בד״ט א״כ איכא תרתי לטיבותא ויש להקל בד״ס. תו״ש אות ס״ה. ועיין לעיל סימן שס״ב אות צ״ד:

קצה קצה) שם. וי״א וכו׳ וכ״ה דעת מור״ם ז״ל בד״מ אות ט׳ וכ״פ הר״ז אות ל״ד. אמנם דעת הש״ע כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג אות ז׳ דהיכא שסותם לחומרא ואח״כ מביא י״א לקולא דדעתו לפסוק כסתם ורק בשעת הדחק יש להקל כס׳ י״א יעו״ש. וה״ד כשרחב בתוכו כמ״ש לעיל או׳ קצ״ג אבל אם כל שטח המבוי אין ברחבו ד׳ הו״ל מקום פטור כמש״ל בסי׳ שמ״ה סעי׳ י״ט ולכ״ע א״צ תיקון. כ״כ האחרונים:

קצו קצו) שם. א״צ שום תיקון, וה״ד במבוי שארכה יתר על רחבה אבל במרובעת או ברחבה יתר על ארכה אפי׳ אינה רחב צריך לתקנה בתיקון המועיל. עו״ש או׳ כ״ו והיינו בתיקון דסעי׳ ב׳:

קצז קצז) [סעיף כט׳] מבוי שצדו אחד ים וכו׳ וראשו אחד סתום כשאר מבוי וראשו אחר לרה״ר מתוקן בלחי וקורה, רש״י. ב״י. א״ר או׳ ל״ד. ר״ז או׳ ל״ה:

קצח קצח) שם. מבוי שצדו אחד ים וכו׳ ששפתו גבוה עשרה. ואשפה גבוה עשרה רש״י. ב״י. עו״ש או׳ כ״ז. אבל אם שפת הנהר משופע והולך אם כשהולך השיפוע ד״א עדיין אינו גביה יו״ד אינה מחיצה וכמ״ש סס״י זה. מ״א סק״ל. ר״ז שם. ח״א כלל ע״א או׳ ט״ו:

קצט קצט) שם. מבוי שצדו אחד ים וכו׳ ודוקא שיהא סמוך ממש לראש המבוי אבל אם הנהר רחוק מבתים יו״ד אמות צריך תיקון דאותו מקום הוי פרוץ. מ״א ס״ק ל״א. א״ר שם. ר״ז שם ח״א שם או׳ ט״ז. ואפי׳ אינו רחוק ממנו אלא ד״ט אם רבים בוקעים שם אסור כמ״ש בסי׳ שס״ה (סעי׳ ב׳) בפרצת מבוי מצדו. וכ״ז כשאין הנהר מקיף כל העיר אבל אם הוא מקיף כל העיר מסביב איני מועיל לה כלים אלא א״כ ישבה ולבסוף הוקפה ממנו. ר״ז שם. וכ״כ המאמ״ר או׳ ל״ח ועיין עוד לקמן או׳ רס״ה ובסי׳ ת״א:

ר ר) עיר שחריץ עמוק יו״ד ורחב ד׳ מקיפה הוי כמחיצה. שו״ת אמינת שמואל סי׳ מ׳ וכ״כ בשו״ת חכם צבי סי׳ ה׳ א״ר שם. מט״ז או׳ ך׳. והיינו נמי כגון שנבנו הבתים ואח״כ נעשה החריץ כמ״ש באו׳ הקודם וכ״כ המאמ״ר או׳ ל״ח. אם יש גשר ע״ג החריץ שהולכין משם למבואות העיר צריך תיקון כמ״ש לקמן או׳ ר״ב יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ רס״ו:

רא רא) שם. מבוי שצדו אחד ים וכו׳ ומיירי במקום שאין הספינות עוברות שם לנמל (דאל״כ אתי רבים ומבטלי מחיצה כיון דאינה עשויה בידי אדם) דשם הוי הים מחיצה וה״ה שאר מימות שאין הספינות עוברות שם הם עצמם הוי מחיצה כ״כ מ״א סק״ל ע״ש התי׳ והביאו התו״ש או׳ ס״ו. אכן כמה אחרונים חלקו ע״ז וכתבו דאפי׳ כשהספינות עוברות לשם לא נתבטל עי״ז שם מחיצה משפת הים. חמ״מ או׳ ד׳ שאילת יעבץ סי׳ ז׳ כנסת יחזקאל, סי׳ ב׳ וכן בח״א כלל ע״א או׳ ט״ו כתב צ״ע על דברי מ״א הנז׳ ובנ״א שם או׳ ט׳ כתב להשיג יעו״ש. וכן הסכים בס׳ גאון יעקב. ועיין שו״ת תשובה מאהבה ח״א סי׳ קי״ב. ומיהו גם לדעת המ״א לא אמרינן דאתי רבים ומבטלי מחיצה אלא א״כ בקעי בה ס׳ רבוא כמ״ש בסס״י זה וזה לא שכיחא:

רב רב) וכתב שם התו״ש דה״ה כשיש גשר נמי מבטל מחיצה והיינו כשהגשר רחב יותר מיו״ד אמות עכ״ד. אבל הח״א שם כתב אעפ״י שאינו רחב יותר מיו״ד אמות הוי כפרצה כיון דבקעי בה רבים. וצריך לעשות שם תיקון יעו״ש ור״ל אעפ״י שאינו רחב יותר מיו״ד אלא עד ד״ט צריך תיקון וכמ״ש בנ״א שם או׳ יו״ד יעו״ש. ומיהו הא דגשר פוסל בד״ט אי בקעי ביה רבים היינו אם היא בצד המבוי וכמ״ש לקמן סי׳ שס״ה סעי׳ ב׳ אבל אם הוא בראש המבוי אינו פוסל כ״א הוא במילואו של מבוי או אם הוא יותר מיו״ד אמות כידוע. ועיין לעיל סי׳ שנ״ו או ט״ו ולקמן או׳ רס״ו:

רג רג) ברחובה של טבריה שפתוחה לים היינו מטלטלין בכל העיר ובכל הרחבה ע״פ זקנים. מהרימ״ט ח״א סי׳ צ״ד. כנה״ג בהגב״י:

רד רד) קושטנדינ״א אעפ״י שפרוצה לים בקצת מקומות יותר על עשר כסתום דמי. מהרימ״ט שם. כנה״ג בהגה״ט סי׳ שצ״ב. מ״א בסי זה ס״ק ל״א:

רה רה) שם לאשפה של רבים וכו׳ אבל אם האשפה של יחיד לא חשיב כסתום דחיישינן שמא יטלנה משם. טור. ועיין לעיל סי׳ שנ״ד סעי׳ ב׳:

רו רו) שם. שאשפה של רבים וכו׳ ואפי׳ אם ידוע שדעתם לפנות נמי שרי כיון דלא גזרו או לא חלקו חז״ל בין אשפה לאשפה. תו״ש או׳ ס״ח:

רז רז) שם. ואין חוששין שמא יעלה הים שרטון, ר״ל וגם אין חיששין שמא יעלה הים שרטון ותתקלקל המחיצה שעל שפת הים ונמצא שאין למבוי מחיצה רביעית:

רח **רח) שם. שמא יעלה הים שרטון.** של חיל ואבנים אצל שפתו כי כן דרכו ומתקצר רוחב הים ונעשה קרקע ברוחב פרסה או יותר. רש״י והמ״מ פי״ז דין ה׳ כתב ואין לחוש שמא יעלה הים שרטון כלומר שיתרחק הים ממקומו וישאר אותי מקום רפש וטיט ויטלטלו מן המבוי לו עכ״ל והב״ד ב״י ועיין לקמן או׳ ר״י:

רט **רט) שם. הגה ויש חולקין** וכו׳ וכ״ה דעת מור״ם ז״ל בד״מ או׳ ט״ו וכ״פ הב״ח א״ר או׳ ל״ה ר״ז או׳ ל״ה:

רי **רי) שם. בהגה דחיישינן שמא יעלה שירטון וכו׳** ומטלטלי נמי במבואות כדמעיקרא. רש״י. ומ״מ משמע דאעפ״י שיתקצר הים מ״מ נשאר מדרון בעומק יו״ד והוי מחיצה אלא שהחששא היא שמא יטלטלו מן המבוי למקום שנתיבש הים שהוא כרמלית. וא״כ לדידיה בעינן מחיצות גמורות בצד הים ולא מהני צוה״פ או לחי או קורה אבל הטור ס״ל כרש״י וא״כ סגי בתיקון שאר מבוי. מ״א ס״ק ל״א. תו״ש או׳ ס״ח. וכתב הח״א או׳ ל״א אע״ג דק״ל להחמיר כדיעה ב׳ מ״מ סגי בלחי במילואו ביו״ד וצוה״פ ביותר מיו״ד.

ריא **ריא) שם. בהגה, שמא יעלה שירטון וכו׳** אבל בשאר נהרות לא חיישינן שמא יעלו שירטון. ואם דרכן להתיבש בקיץ הרבה יש לאסור. מ״א שם. א״ר שם. תו״ש שם. ר״ז שש. ומשמע אפי׳ בזמן שלא נתיבשו מ״מ אסורים דחיישינן שמא יתיבשו כדחיישינן גבי ים שמא יעלה שירטון וה״ד לפי׳ המ״מ (שכתבנו באו׳ הקודם) אבל חששא דרש״י לא שייך בנהרות המתיבשים דאף שמתיבשים נשארו המחיצות והמדרין. מחה״ש. וא״כ אם כמתייבשים לא נשאר במחיצות ובמדרון גובה י״ט לכ״ע צריך תיקון. ועיין ר״ז או׳ ל״ה וח״א כלל ע״א או׳ ט״ו דמשמע דס״ל כרש״י דאם אחר שיתייבשו נשאר מחיצה גבוה י״ט א״צ תיקון יעו״ש

ריב **ריב) וכן** הנהרות הנקרשים בימות החורף בטלה מחיצתם ואפי׳ בימות החמה אסור לטלטל באותו מבוי בלא תיקון. כ״כ הט״ז סק״כ אבל המ״א ס״ק ל״א כתב דאם נקרשים בימות הגשמים בטלה מחיצה ואסור לטלטל עכ״ל. ומשמע דוקא בימי הקרש אבל בקיץ שרי לטלטל וכ״כ התו״ש או׳ ס״ח וכתב שכן הסכימו בשו״ת כנסת יחזקאל סי׳ ב׳ ושב יעקב סי׳ טו״ב לדינא יעו״ש וכ״ה דעת החמ״מ או ה׳ ח״א שם. ר״ז שם אלא שכתב דטוב לדברי הט״ז מיהו בם אה״ע על סעי׳ ל״ג כתב דאין המים הנקרשים מבטלי מחיצה ואפי׳ בזמן שהם נקרשים יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ את״ס סי׳ פ״ט. זר״א עי׳ מ״ה:

ריג **ריג) ואם** שפת הנהר גבוה י״ט מן הקרישה שמתלקט י״ט מתוך ד״א משפת הנהר עד מקום הקרישה בודאי יש להקל:

ריד **ריד) עיירות** שהים חומתן ומקיף אותם והם גבוהין מקרקע הים הרבה חייבים עליהם משום רה״ר. וסרטיות ופלטיות שבהם צריכין תיקון כשאר עיירות שאין מוקפין משום דאתו רבים ומבטלי מחיצתא שאינה עשייה בידי אדם, תשו׳ חכם צבי סי׳ ל״ז. והביאו שע״ת או׳ ט׳ ובלא״ה י״ל כיון שהים מקיף אותם מסביב אינו מועיל משום מחיצה דבעינן ישבה ולסוף הוקפה ממנו במ״ש לעיל או׳ קצ״ט יעו״ש ואלו העיירות היושבות על היה מסתמא נעשו מחיצות הים קודם שישבו שיש פחד שיעלה עליהם הים ויחריבם א״ל יש תיקון מקודם:

רטו **רטו) שם. בהגה ואין כאן מחיצה.** וצריך תיקון כשאר מבוי הפרוץ ברוח ד׳ בלחי או קורה או צוה״פ וכמ״ש לעיל סוף או׳ ר״י יעו״ש:

רטז **רטז) [סעיף ל׳] מבוי שצדו אחד ארוך וכו׳** פי׳ שנמשך כותלו לרה״ר יותר מכותל השני רש״י ומביאו ב״י:

ריז **ריז) שם. אלא כנגד הקצר.** פי׳ וישתמש רק כנגד הקצר אבל אסור להניחה באלכסון וישתמש עד כנגד הארוך דקורה משום היכר ובאלכסון לא הוי היכרא כדאיתא טעמא בגמ׳ ובפרש״י שהרואה בני מבוי נמשכין ומשתמשין ברה״ר חוץ מכנגד כותל הקצר אומר מותר להשתמש ברה״ר לפי שאין אותו העודף דומה שיהא מן המבוי עכ״ל ומביאו ב״י ומשו״ה היכא דליכא חששא זו שיבואו לטעות כגון תוך המבוי שכל הקורה מונחת בחלל שיש לו ג׳ מחיצות מותר להניחה באלכסון וכמ״ש בסוף הסעי׳:

ריח **ריח) שם. אלא כנגד הקצר.** ודע דלפי מ״ש רמ״א בסי׳ שס״א דקורה שיש בה ד״ט רוחב הוי מחיצה בכה״ג ודאי שרי להניח אף באלכסון דהא באלכסון נמי הוי מחיצה וה״ה דשרי נמי למעלה מכ׳ אמה ושאר תנאים שהוזכרו בסעי׳ כ״ו חו״ש או׳ ע״א. ועיין לעיל או׳ קנ״ג:

ריט **ריט) שם. אלא כנגד הקצר.** וכתב המחה״ש ס״ק ל״ב דאם ירצה להניחו באלכסון ושלא לטלטל כ״א נגד הקצר רשאי אבל המש״ז או׳ כ״א כתב דאפי׳ אם רוצה להשתמש רק נגד הקצר אין מניחין הקורה באלכסון יעו״ש: וכ״ה דעת האחרונים:

רכ **רך) וכתב** ב״י דלהניח ב׳ לחיים אחד כנגד הארוך ואחד כנגד הקצר לא מהני ואפי׳ אין באלכסון עשר אמות יעו״ש והב״ח כתב דמהני ב׳ לחיים אם אין באלכסון יו״ד אמות יעו״ש. אבל הט״ז ס״ק כ״א השיג על דברי הב״ח וכתב דלא מהני ב׳ לחיים כלל אלא א״כ עומדים בשוה יעו״ש. וכ״כ

מהרלנ"ח סי' ס"ו והביאי מ"א ס"ק ל"ב. וכ"נ דעת הא"ר או' ל"ז. וכ"ה דעת המאמ"ר או' כ"ט. ר"ז או' ל"ו שלחן עו"ש. גאון יעקב. ומ"מ בשעת הדחק יש לסמוך גם בלחיין זה שלא כנגד זה. ח"א כלל ע"א או' י"ד:

רכא) שם. יעשה שם צוה"פ וכו' דהא צוה"פ הוי מחיצה ובאלכסון הוי מחצה ב"י תו"ש או' ע'.

רכב) שם. יעשה שם צוה"פ וכו' ואפי אם יש באלכסון יותר מיו"ד אמות מהני צוה"פ וכמ"ש בסעי' כ"ו. וכ"כ הב"ח והט"ז ס"ק כ"א:

רכג) שם. יעשה שם צוה"פ וכו' ויהא מותר להשתמש ג"כ באלכסון בארוך כנגד הארך ובקצר כנגד הקצר. ר"ז או' ל"ו:

רכד) שם. ותוך המבוי יכול להניח הקורה באלכסון והטעם עיין לעיל או' רי"ז. וכתב הט"ז ס"ק כ"א דתוך המבוי יכול להניח הקורה באלכסון אפי' ברוחב יותר מיו"ד אמות יעו"ש. וכ"כ בס' שלחן ע"ש. אבל בס' קרבן נתנאל ובס' גאון יעקב על מס' עירובין כתבו דדיקא אם אין באלכסון יו"ד אמות הוא דשרי להשתמש בקצר כנגד הקצר ובארוך כנגד הארוך הא לא"ה אינו משתמש אלא כנגד הקצר:

רכה) שם. יכול להניח הקורה באלכסון וכו' והיינו אם אין ברוחב המבוי יותר מיו"ד אמות דאי לא"ה אינו ניתר בקורה כמ"ש סעי' כ"ו יעו"ש:

רכו) [סעיף לא'] העמיד לחי באמצע המבוי וכו' וה"ה אם העמיד קורה בחצי מבוי כמ"ש בסעי שאח"ז יעו"ש. ומ"ש באמצע מבוי היינו באמצע כותל המבוי וסמוך לכותל פחות מג"ט. מש"ז או' כ"ב:

רכז) שם. העמיד לחי באמצע המבוי וכו' מבוי מפולש בשני צדדיו שנתקן מהצד האחד בצוה"פ כדינו ומהצד האחר לא היו שני צדי המבוי שוין אלא האחד היה קצר והאחד היה אריך בלחי א' סגי. הרלנ"ח סי' ס"ו כנה"ג בהגה"ט. ור"ל שיניח הלחי בצד הקצר וישתמש רק עד כנגד הקצר וכמ"ש בסעי' הקודם:

רכח) שם. אם יש חצר מתחלתו וכו' שאז בני אותו חצר אוסרין לתוך המבוי על אותם שרוצים לערב לעצמן (אף שאין לחיצונים דריסת רגל על הפנימים מש"ז או' כ"ב) ואם לא עשו החיצונים לחי או קורה לצד רה"ר לא היו ראוים לערב כלל עם הפנימי דכיון שלא הוכשר המבוי מצדם אינם יכולים לאסור על האחרים דאין אוסרים זע"ז אלא א"כ כולם רשות אחד ויכולין לערב ביחד. ט"ז ס"ק כ"ב. וזהו לפי טעם הריב"ש שהביא ב"י. ועיין לקמן או' ר"ל:

רכט) שם. עד שיערבו יחד. כמו בשאר מבואות שאין להם אלא לחי א' לפתחם שצריכין כל בני המבוי לערב יחד. ולא אמרו שלחי נידון משום מחיצה אלא לענין להשלים החסרון מנין המחיצות הצריכות לרה"י גמורה אבל אינה מחיצה גמורה. שיוכל לחלק רשות א' לשתים שלזה צריך מחיצה גמורה ר"ז או' ל"ח. אבל אם עשו פסים או צוה"פ שזו חשוב כמחיצה גמורה יכולין כל אחד לערב לבדו כמ"ש אח"ז.

רל) שם. ולא עשו החיצונים וכו' דכיון שלא עשו ואין יכולין לטלטל במבוי לא אסרי על הפנימית ב"י מ"א ס"ק ל"ג. ואף שיש לחיצונים דריסת רגל על הפנימית לא אסרי. א"א או' ל"ג. ועיין לעיל או' רכ"ח טעם אחר בשם הריב"ש:

רלא) שם. שמן הלחי ולפנים מותרין. אם עירבו ביניהם. ר"ז שם:

רלב) שם. ממנו ולחוץ אסורים. דחשבינן התחלת המבוי מן הלחי ולפנים:

רלג) שם. אבל אם עשו באמצע ב' פסין וכו' דאפי' חצר יכולין לחלק בכה"ג. הרא"ש מ"א ס"ק ל"ד:

רלד) שם. שני פסין. של שני משהויין פס משהו מכאן ופס משהו מכאן כמ"ש סעי' ב' גבי חצר יעו"ש.

רלה) שם. כל אחד יכול לערב וכו' והיינו כשאין להם דריסת הרגל זה על זה כגון שיש להם פתח אחר אבל בלא"ה אפי' דלת לא מהני כמו בחצר שפתוח למבוי שאוסר על בני מבוי. ב"י דלא כריב"ש. תו"ש או' ע"ג.

רלו) שם. כל אחד יכול לערב וכו' ואם לא עירבו החיצונים אם יש לחיצונים דריסת הרגל אוסרים על הפנימים ואם אין להם דריסת הרגל אין אוסרים מש"ז או' כ"ב. וה"ה בעירבו החיצונים ולא עירבו הפנימים אם אין להם דריסת הרגל על החיצונים כגון שיש להם פתח אחר לא אסרי על החיצונים:

רלז) ועיר המוקפת חומה בדלתות ראויות לנעול זולת בפתח א' שאין דלתות פתח ההוא לא גרע מלחי או קורה וכל העיר כמבוי א' שיש לחי בראשו שאין מערבין אותה לחצאין ואם יש פירצה בטל הכשירה ויכול להכשיר חציה במחיצה ולהניח חציה. ב"י סי' שס"ד בשם הריב"ש. מ"א ס"ק

ל״ד. א״ר או׳ ל״ח. תו״ש שם ומ״ש בדלתות ראויות לנעול עיין לקמן סי׳ שס״ד סעי׳ ב׳ דלסתה הש״ע בעינן דוקא ננעלות יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ל״ד. ומ״ש אם יש פירצה וכו׳ שיעור הפירצה עיין לקמן סי׳ שס״ה סעי׳ ב׳:

רלח **רלח) [סעיף לב׳] וכל זה ביש באותו חצי וכו׳** זה קאי במעמיד באמצע המבוי והחיצונים לא עשו בראש המבוי דאי החיצונים עשו ג״כ בראש המבוי הרי אסרי על הפנימים ואם עירבו יחד הרי זה מצטרף כל המבוי ולמה צריך בחצי המבוי תנאים השייכים למבוי:

רלט **רלט) שם. או פס ד׳ וכו׳** וה״ה צוה״פ כמ״ש סוף סעי׳ כ״ו:

רמ **רמ) [סעיף לג׳] מבוי שהוא רחב וכו׳** ומיירי בשאינו רוצה לעשות צוה״פ שהרי צוה״פ מתיר אפי׳ רחב כמה כשעומד מרובה אליבא דכ״ע. עו״ש או׳ ל״א. ח״א כלל ע״א או׳ י״ז. ועיין לעיל סי׳ שס״ב סעי׳ יו״ד:

רמא **רמא) שם. עושה פס רחב ד״א.** אבל פחות מכאן לא מהני אעפ״י שכל צד הוא פחות מיו״ד דאתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה כמ״ש סעי׳ ה׳ מ״א ס״ק ל״ה:

רמב **רמב) שם. עושה פס רחב ד״א.** שוחקות משום דאזלינן לחומרא כמ״ש סעי׳ כ״ו. ואפי׳ אם המבוי ך׳ אמות עוצבות הפס צ״ל שוחקות דשמא צריך שוחקות ופחות מזה אתי אוירא וכו׳ כמ״ש באו׳ הקודם:

רמג **רמג) שם. עושה פס רחב ד׳ אמות.** וגובהו י״ט. גמ׳:

רמד **רמד) שם. ומעמידו באמצע.** פי׳ באמצע הפתח. רש״י. ט״ז ס״ק כ״ד וכיון דאיכא הכשר מבוי באורכו של פס (דשיעור אורך המבוי ד״א כמ״ש בסעי׳ הקודם) הו״ל כשתי מבואות ונעשה הפתח האחד למבוי זה והפתח השני למבוי השני. רש״י שם:

רמה **רמה) שם. ויתן קורה בראשו.** ר״ל דהפס הוי רק כמו כותל לחלוק המבוי וצריך עוד קורה או לחי בראש כל מבוי מאלו להתיר המבוי כמו בשאר מבואות:

רמו **רמו) שם. מונחת על הפס.** לאפוקי אם נתן קורה ארוכה מכותל לכותל של פתח המבוי הגדול ואינה נוגעת בפס העומד באמצע הפתח דלא. מהני דהא הו״ל ראשה הא׳ מונח על כותל מבוי זה וראשונה השני על כותל מבוי השני ואנן בעינן שיהיו שני ראשיה על מבוי אחד דוקא:

רמז **רמז) שם. או תוך ג״ע.** דהוי כלבוד.

רמח **רמח) שם. בתים וחצירות וכו׳** היינו ב׳ חצירות ולכל חצר שני בתים כמ״ש לעיל סעי׳ כ״ו.

רמט **רמט) שם. וכל תנאי מבוי.** ר״ל המבואר לעיל סעי׳ כ״ו. יעו״ש:

רנ **רנ) שם. ומה שמן הפס עד כותל האמצעי וכו׳** ר״ל חוץ מתיקון הקורה שעושה בפתח המבוי צריך לעשות עוד תיקון אחר מן הפס עד דופן האמצעי של מבוי כדין מבוי עקום המבואר בסי׳ שס״ד סעי׳ ג׳ ור״ל שצריך לעשות צוה״פ מן הפס עד דופן האמצעי של מבוי. וכ״כ הב״ח. תו״ש או׳ ע״ה. ר״ז או׳ ט״ל:

רנא **רנא) שם. שהרי אלו המבואות מתעקמים באמצע ופתוחים בשני ראשיהן וכו׳** כצ״ל מאמ״ר או׳ ל״ג וכתב שהוא פשוט וכן הגירסא בלבוש:

רנב **רנב) שם. הגה. וי״א דאין לו דין מבוי וכו׳** הא דכתב זה בשם י״א לפי שהב״י הקשה ע״ז ולכך סתם בש״ע דמשמע דאפי׳ ליכא יו״ד אמות מהפס עד דופן האמצעי של מבוי דינו כמבוי עקום וצריך צוה״פ. וכן הסכים המ״א ס״ק ל״ו. חמ״מ או׳ ח׳ א״ר או׳ מ׳ וכתב דמה שהאריך הט״ז לחלק אינו מוכרח. וכ״פ הר״ז או׳ ט״ל:

רנג **רנג) [סעיף לד׳] ויעשה פס רחב ג״א וכו׳** הכלל בזה דבעי שהפס יהא יתר על האויר שבינו לכותל דאל״כ אתי אוירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה לפס. ט״ז ס״ק כ״ז:

רנד **רנד) שם. ויעשה פס רחב וכו׳** וצריך ג״כ לחי למבוי דפס לא מהני כיון שמופלג ג׳ מן הכותל. עו״ש או׳ ל״ב. מ״א ס״ק ל״ו. תו״ש או׳ ע״ז. ר״ז או׳ מ׳:

רנה **רנה) שם. וישאר פתח רחב יו״ד אמות.** ולחי או קורה מתירין אותו. ואויר שמן הפסין ולכותלים א״צ כלום שהרי ניכר בעומד מרובה על הפרוץ. עה״ק א״ר או׳ מ״ב:

רנו **רנו) שם. יתר על האויר וכו׳** אבל שוה לאויר לא מהני דמ״מ אמרינן אתי אוירא וכו׳ תו״ש או׳ ע״ח:

רנז **רנז) שם דלא לישביק פתחא רבה וכו׳** ר״ל שלא יניח פתח הרחב יו״ד אמות ויכנס באויר שבין הפסין ולכותלים:

רנח **רנח) שם. דלא לישביק פתחא רבה וכו׳** אבל מסתמא לא חיישינן שילכו בפתח קטן דלא ממעטא בהליכה ע״י כך משא״כ ברסי׳ שס״ה דהוי מן הצד ומקצרין דרכן חיישינן לזה. גמ׳ מ״א ס״ק ל״ח.

רנט **רנט) שם. אלא א״כ עשה צוה״פ לזוטא.** ואז שניהם נקראים פתח זה מפני גודלה וזו מפני צוה״פ שבה. לבוש. תו״ש הו׳ ף׳:

רס **רס) שם. צוה״פ לזוטא.** ל״ד וה״ה נמי אי עביד לחי או קורה מהני. מאמ״ר או׳ ל״ו:

רסא **רסא) [סעיף לו׳] ומדרון לרה״ר.** שהיה קרקע המבוי גבוה מקרקע רה״ר והוצרך לשפע אצל פתחו לצד רה״ר. רש״י ומבימו ב״י:

רסב **רסב) שם. או ששוה לרה״ר וכו׳** שהיה רה״ר גבוה מקרקע המבוי וכניסת המבוי נמי מן הפתח ולפנים גבוה כקרקע רה״ר ברחב אמה או חצי אמה ואח״כ הוא נעשה מדרון לצד דופן האמצעי. רש״י שם ומביאו ב״י:

רסג **רסג) שם. עד שמגביה יו״ד מתוך ד״א.** פי׳ אבל ביותר מד״א הרי ניחא תשמישתיה להילוך והוי כרה״ר אם המדרון לרה״ר או כמבוי אם המדרון תוך המבוי, עו״ש או׳ ל״ג:

רסד **רסד) שם. וא״צ שום תיקון.** לא לחי ולא קורה. גמרא ופרש״י דאותו גובה שבצד הפתח הו״ל מחיצה אעפ״י שהוא משפע והולך ע״כ. ומביאו ב״י:

רסה **רסה) שם. הגה. ובזה התל הוי כמחיצה.** ואם כל העיר מוקפת תל ואח״כ בנו בה בתים אסור כמ״ש סי׳ שנ״ח סעי׳ ב׳ מ״א ס״ק ט״ל. א״ר או׳ מ״ה. תו״ש או׳ פ״ב. מאמ״ר או׳ ל״ח. ר״ז או׳ מ״ג. וכ״כ לעיל או׳ קצ״ט יעו״ש. ועי״ש בסי׳ שנ״ח סעי׳ ח׳ דאפי׳ בנה מחיצה גבוה יו״ד על התל לא מהני דהא באויר מחיצות. התחתונות הוא דר והם אין מוקפין לדירה. מחה״ש. ועיין עוד בדברינו לשם בס״ד:

רסו **רסו) ועיין** לעיל או׳ ר׳ בענין עיר המוקפת חריץ עמוק יו״ד ורחב ד׳ דהוי כמחיצה וכתב שם בתשו׳ אמונת שמואל סי׳ מ׳ דאם נסתם החריץ ע״י עפר וצרורות אם אין הסתימה עולה ביותר מיו״ד אמות. הרי הוא כפתח ואינו אוסר אבל אם הוא יותר מיו״ד אמות הרי הוא כפרצה יעו״ש. ואם יש גם גשרים שעוברים עליהם מצד זה לצד אחר של כרמלית עיין בתשו׳ אהל יעקב סי׳ ע״ג שכת׳ להתיר אם הוא בענין שלא יהיו הגשרים קבועים במסמרות או בבנין כ״א מטלטלים וניטלים בכל עת ובכל זמן שיצטרכו להגביהן בשלשלאות והוי כמו ראויות לנעול שע״י הגבהתן תהיה העיר נעולה ומוקפת ואפי׳ אם היו קבועים כיון שראשם הפרוץ הוא לכרמלית סגי בצוה״פ ולכן ע״י קנית רשות ועירוב ולשייר שם שיור בלתי עירוב להיכרא מותר בטלטול יעו״ש. ועי״ש שכתב דאפי׳ אם הגשרים שאין קבועים נסגרים במפתח ע״ע ראויות לנעול מקרי ע״י הגבהת הגשרים וסגירת המפתח אינו קבוע אלא עראי ולא דמי למשוקעות בעפר דמחוסר מעשה יעו״ש, והב״ד שע״ת או׳ י״ב:

רסז **רסז) שם. בהגה. ובזה התל הוי כמחיצה.** וצ״ל דלא בקעי ביה רבים שאל״כ אתי רבים ומבטלי מחיצה כיון שאינה עשויה בידי אדם ואפשר דלא מקרי רבים פחותים מס׳ רבוא וכמ״ש סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ וכ״מ דעת הפו׳ שסתמו בזה. מ״א סק״מ ומיהו עיין בתו״ש מ״ש להשיג ע״ז וכבר כתבנו לעיל או׳ ר״א דכמה אחרונים חלקו ע״ז וס״ל דלא אמרינן בכה״ג אתי רבים ומבטלי מחיצתא יעו״ש:

סימן שסד

א **א) [סעיף א׳] מבוי המפולש וכו׳** ופי׳ מפולש לרה״ר מכאן ומכאן בשאינו רחב ט״ז אמה אבל רחב ט״ז אמה זו היא רה״ר גמורה. ב״י בשם המ״מ פי״ז ור״ל דהא דניתר המבוי המפולש לרה״ר בצוה״פ מכאן ולחי או קורה מכאן באינו רחב ט״ז דאי רחב ט״ז צריך דלתות כמ״ש בסעי׳ שאח״ז וכ״כ הטור דרה״ר עצמה דהיינו רחב ט״ז אמה מפולש משער לשער וס׳ רבוא עוברים בו אינו ניתר אלא בדלתות עכ״ל ומיהו כבר כתבנו לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ דלדעת הש״ע אפי׳ אין עוברין בו ס׳ רבוא יעו״ש אלא שבשם ר״י כתב הטור דמבוי שרחב י״ג אמות ושליש ושני ראשיו מפולשים לרה״ר הרחב ט״ז אמה דינו כרה״ר וצריך דלתות עכ״ל וכ״כ העו״ש או׳ א׳ ב׳ וכבר כתבנו ע״ז הפלוגתא לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ח׳ וסעי׳ ט׳ יעו״ש. וע״כ לכתחלה יש לחוש לדעת האוסרים ואין להתיר מבוי הרחב י״ג אמות ושליש המפולש לרה״ר אלא בדלתות כמ״ש בסעי׳ שאח״ז ובשעת הדחק כל

שאינו רחב ט״ז אמה יש להכשיר בצוה״פ ומה שנוהגין להכשיר בצוה״פ אפי׳ למבוי הרחב מט״ז אמות סומכים על דעת הטור ודעמיה דס״ל דלא הוי רה״ר עד שיהא רחב ט״ז אמות וס׳ רבוא עוברים בו בכל יום וכל פחות מזה לא הוי רה״ר וניתר בצוה״פ כמבואר לעיל בסי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ אבל לסתם הש״ע שם דכל שרחב ט״ז אמה אפי׳ אין עוברים בו ס׳ רבוא הוי רה״ר אין ניתר בצוה״פ אלא כדלתות כמ״ש בסעי׳ שאח״ז. ולכן במקום שנוהגין להכשיר בצוה״ף אפי׳ למבוי הרחב מט״ז אמה משום דאין ס״ר עוברים בו אין למחות כי כמה גדולים סברי הכי כמבואר שם ורק כל יר״ש יחמיר לעצמו:

ב **ב) שם. מבוי המפולש וכו׳** בתשו׳ הרשב״א ח״ג הנד״מ סי׳ ער״א נשאל אם יש במבוי כיפה שקורין בולט״א אם דין הכיפה כצוה״ף. והשיב דאם יש ברגליה עשרה לכ״ע יש לה צוה״ף לחייב במזוזה ולהתיר במבוי משום צוה״ף. מחבר או׳ א׳:

ג **ג) שם. צריך צוה״פ מכאן וכו׳** כי היכי דליהוי כסתום במחיצה מההוא צד והוי כמבוי סתום מג׳ צדדין וסגי בצד השני בלחי או קורה. ט״ז סק״א:

ד **ד) שם. ולחי או קורה מכאן** ואע״ג דמבוי הרחב מיו״ד אמות אינו ניתר בלחי או קורה כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו כתבו התו׳ דיעשה לחי רחב עד שיתמעט האויר מעשרה:

ה **ה) שם. לחצר שאינה מעורבת וכו׳** דהוי אותו צד כסתום בלא תיקון והתיקון אינו אלא משום היכר מדרבנן ומשו״ה סגי גם בקורה מכאן וקורה מכאן וכ״ש בלחי שהוא משום מחיצה ט״ז שם. וכ״ז כשהחצר אינה רגילה במבוי זה כגין שיש לה פתח למבוי אחר אבל אם היא רגילה בו אפי׳ צוה״פ ודלתות אינן מועילות להתיר שם אם לא נשתתפה מבוי זה עם שאר החצירות הפתוחות לו ואם נשתתפה בו א״צ לערב כלל כמ״ש בסי׳ שפ״ז ר״ז או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד.

ו **ו) שם. לחצר שאינה מעורבת וכו׳** ואם פתוח חד צד לחצר מעורבת א״צ אותו צד שום תיקון דהוי כמבוי סתום מג׳ צדדין ממש אפי׳ מדרבנן אלא הצד השני. ט״ז שם. א״ר או׳ א׳ ומ״ש לחצר המעורבת היינו כשנשתתף עם המבוי דאי לא״ה אפי׳ דלתות אינן מועילות להתיר שם אם יש לאותו חצר דריסת הרגל למבוי שאוסרת על בני מבוי כמ״ש באו׳ הקודם ואם לא יש לו דריסת הרגל כגון שיש לו פתח ממבוי אחר מ״מ צריך תיקון משום היכר שלא יטלטלו מן החצר למבוי:

ז **ז) שם. או קורה בשני ראשיו.** והב״ח כתב דקורה לא מהני לצד החצר אלא בעינן לחי לצד החצר כדי שיהא נראה כסתום. והביאו מ״א סק״א. אבל הט״ז שם פסק כדעת הש״ע דקורה נמי מהני. וכ״כ א״ר שם ר״ז או׳ א׳ ומיהו מפולש לקרקף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כ״ע מודים דבעי מצד א׳ לחי או קורה ומצד השני צוה״פ אע״ג דקרקף סתום מכל צד. וב׳ חצירות מפולשות (ר״ל שנפרצו זה לזה במילואם) או יותר מעשר (ר״ל או שהפרצה יותר מיו״ד ואעפ״י שאין במילואם) לא מהני לחי או קורה כ״א ב׳ משהוויין או פס ד׳ דחצר אין ניתר בתיקון המבוי כמ״ש רמ״א כאן. מש״ז או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ שע״ב סעי׳ ז׳:

ח **ח) שם. או קורה בב׳ ראשיו.** אין הבדל בין מבוי מעבר לישראל או גוי וכי היכי דלישראל סגי תקונא דלחי וקורה או צוה״פ הכי נמי לגוי. הרשב״ץ סי׳ ל״ה י״א מ״ב אות ב׳:

ט **ט) שם. בהגה צריך תיקון חצר וכו׳** ר״ל פס ד׳ או׳ ב׳ משהויין כמ״ש לעיל סי׳ שפ״ג סעי׳ ב׳ יעו״ש:

י **י) שם. בהגה צריך תיקון חצר וכו׳** ואין פילוש אוסר בו אלא אפי׳ הוא מפולש לרה״ר בשני ראשיו והרבים נכנסים מכאן ויוצאים מכאן די לו בתיקון החצר מכאן ומכאן. ר״ז או׳ ב׳:

יא **יא) [סעיף ב׳] רה״ר עצמה וכו׳** ואיזה הוא רה״ר שצריכה דלתות כבר כתבנו לעיל או׳ א׳ קחנו משם:

יב **יב) שם. אינה ניתרת אלא בדלתות.** ואעפ״י שמה״ת צוה״פ היא מחיצה גמורה מד״ס אין צוה״פ מועלת לרה״ר גמורה אלא בדלתות. ר״ז או׳ ד׳:

יג **יג) שם. אינה ניתרת אלא בדלתות** פי׳ משני צדדין בעינן דוקא דלתות. עו״ש או׳ ב׳ והמ״מ כתב בשם הרשב״א שאם יש דלת מצד א׳ הנעלת בלילה ומונעת הרבים מלעבור אין זה רה״ר דאינו מסור לרבים בכל עת וסגי בצד השני בלחי או קורה. וכ״מ בתו׳ דף ו׳ ע״ב בשם ר״י יעו״ש אבל לפירש״י בעינן ב׳ דלתות דדלת א׳ לא חשיב כמחיצה גמורה ולכן בעינן ברביעית נמי דלת וכ״מ בהרי״ף והרא״ש. מ״א סק״ב. וכ״כ הר״ז שם דצריך לעשות לה דלת מכאן ודלת מכאן. ועיין לעיל סי׳ שמ״ה או׳ ל״ד:

יד **שם. והוא שנגעלות בלילה.** ואפי׳ יש חומה לעיר מכל הצדדין אם השערים מכוונים זה כנגד זה ואין הדלתות ננעלות בלילה הוי רה״ר ואם ננעלות בלילה הוי רה״י רק שצריכה עירוב וכל זמן שלא עירבו יש לה דין כרמלית שאין רה״ר אלא הנמסר לרבים בכל שעה. ח״א כלל מ״ט או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ שמ״ה או׳ ל״ו:

טו **שם. והוא שנגעלות בלילה.** כ״פ מרן ז״ל בב״י כדיעה זו שהביא בסתם אבל בד״מ או׳ א׳ כתב כיון דהמ״מ והטור כתבו דדברי הרמב״ם עיקר אין לזוז מדבריהם אך במרדכי ריש הדר כתב דר״י סובר דבעי נעילת דלתות אפי׳ בזה״ז דלית לן רה״ר גמורה ומהר״ם מרוטנבורג פליג וסובר דכיון דבזה״ז דלית לן רק כרמלית לא בעי נעילה עכ״ל. והביאו התו״ש אות ו׳ וכתב דמשמע שם דס״ל דסגי בצוה״פ מכאן ולחי או קורה מכאן. ומיהו כבר כתבנו לעיל אות א׳ דהנוהגין להכשיר מבוי אפי׳ ברחב מט״ז אמה בצוה״פ משום דסמכי על סברת האומרים דבעינן נמי ס׳ רבוא בוקעים בו דאין למחות בידם א״כ ה״ה בדלתות הראויות לנעול דלא גרע מצוה״פ אבל כל יר״ש יחמיר לעצמו:

טז **שם. וי״א אעפ״י שאינם ננעלות וכו׳** עיין מ״ש באות הקודם בשם הד״מ ומה שלא הגיה כאן בש״ע משמע דחזר בו ומסכים לסתם הש״ע ונ״מ ממה שהגיה לעיל בסי׳ שמ״ה סעיף ז׳ וכ״כ הא״א אות ב׳ וכתב דק״ל כסברא ראשונה יעו״ש. וכ״פ הר״ז אות ד׳ דיש להחמיר כסברא הראשונה:

יז **טוב) [סעיף ג׳] מבוי עקום כמין דלי״ת וכו׳** פירש״י שני פתחיו לרה״ר משמע דאם פתוחים לכרמלית אין דינו כן אלא הוי כסתום בעקמימותו. וכ״כ בליקוטי מהר״ו סי׳ ח״י דמבואות שלנו לא הוי כמפולש להצריכם צוה״פ בעקמימותו אבל בס׳ מ״ב סי׳ צ״ב כתב דמהרי״ו סמך על פירש״י וסיעתו דרה״ר לא מיקרי אלא ברחב ט״ז אמה וס׳ רובא בוקעים בו אבל לדידן דק״ל דאפי׳ אין בוקעין בו ס׳ רבוא הוי רה״ר צריכין להכשיר מבוי עקום יעו״ש, וכן הסכים שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ יעו״ש והט״ז סק״ב כתב דצריך לתקן מבוי עקום אפ״ לדידן דלית לן רה״ר משום דדינו כמפולש ומפולש אין בו חילוק בין רה״ר לכרמלית כמ״ש רס״י זה יעו״ש. וכ״ה בס׳ עה״ק להרשב״א והביאו נ״א כלל ע״א או׳ ה׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ר״ז או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ שס״ג או׳ קפ״ג:

יח **יח) שם מבוי מקום כמין דלי״ת וכו׳** כתב הר״ר יונתן שעל הרי״פ אעפ״י שיש רשות לכל אחד ואחד מאלו המבואות העקומות לדרוס על חבירו ואין מעכב בידם אפ״ה אם עירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן לא אסרי אהדדי לפי שיש פתח פתוח לרה״ר לכל אחד וכיון שעירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן גלו דעתייהו שסילקו דריסתן זה מזה ורק שלא יעברו זה על זה בשבת יעו״ש. והביאו ב״י וכתב דלפי מה שפסקו הרמב״ם והרא״ש דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה כמ״ש סס״י שע״ח כל שעירבו אלו לעצמן ואלו לעצמן אינם אוסרים אלו על אלו כלל ואפי׳ עוברין בשבת אלו על אלו עכ״ל. ועיין מ״א סק״ג שהסכים עם הרר״י וכתב צ״ע על הב״י אבל המאמ״ר או׳ ז׳ והנה״ש יישבו הנ״ע של מ״א והסכימו לדברי ב״י יעו״ש:

יט **יט) שם. וצריך צוה״ף בעקמימותו וכו׳** דפילוש שהוא מפולש לחבירו הוי כמפולש לרה״ר. רש״י ומביאו ב״י:

כ **ך) שם. וצריך צוה״ף בעקמימותו וכו׳** ולאחר שעשה צוה״ף בעקמימות יכולין לחלק עירובם שהדרים מצד זה של צוה״ף יערבו לעצמם והדרים מצד זה יערבו לעצמן. או אם בני צד זה עירבו ביניהם ובני צד זה לא עירבו אין אוסרין אלו על אלו אלא אלו אסורים בחלקם ואלו מותרים בחלקם שצוה״ף חולקת רשיות כמ״ש סי׳ שס״ג. ר״ז או׳ ה׳ ודוקא כשעשו צוה״ף בעקמימות הוא שיכולין לחלק ולערב כל אחד לעצמו אבל אם עשו לחי או קורה בעקמימות כמ״ש אח״כ אין יכולין לחלק כמ״ש לקמן סי׳ שצ״ב סעי׳ ו׳ יעו״ש:

כא **כא) שם. וצריך צוה״ף בעקמימותו וכו׳** ואם עשה בראשי המבואות דלתות ודאי דא״צ לעשות תיקון כלל בעקמימותו דלא גרע מרה״ר גמורה דאם תיקנו בדלתות שוב אין המבואות צריכין תיקון וכמ״ש בסעי׳ הקידם. עו״ש או׳ ג׳:

כב **כב) שם. וצריך צוה״ף בעקמימותו וכו׳** ולא הצריכו צוה״ף בעקמימותו אלה במפולש משני צדדין אבל אם היה מקום כעין גם או כמין ח׳ ואינו מפולש אלא שראשו א׳ פתוח לרה״ר וראשו האחר סתום א״צ הכשר בעקמימותם אלא בלחי א׳ בפתח הפונה לרה״ר די כמבוי ישר סתום דדי לו בלחי בפתח הפונה לרה״ר. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ והא דדי בלחי אם אינו רחב מיו״ד אמות אבל אם רחב יותר מיו״ד צריך צוה״ף וכמ״ש בסי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו:

כג **כג) מבוי** רחב וראשי כותליו נמוכים וא״א לעשות בה צוה״ף בראשו יעשה צוה״ף באמצע ולחי בראש הרחב להתירו משם ועד צוה״ף ובתנאי שיהיה בו כל תנאי מבוי. הרשב״ץ ח״ב סי׳ ל״א, י״א מ״ב בהגב״י או׳ ה׳:

כד **כד) שם. וצריך צוה״ף בעקמימותו וכו׳** והיינו ביש במקום הפילוש ד״ט אבל בפחות מזה א״צ תיקון בעיקומו כמבואר בעירובין ו׳ ס׳ מנחת פחים. א״ח או׳ ו׳.

כה כה) **שם. ובשני ראשיו לכל אחד לחי או קורה.** ה״ד אם אינו רחב יותר מיו״ד אמות אבל אם הוא רחב יותר מיו״ד אינו ניתר בלחי או קורה כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו. ועיין לעול או׳ ד׳:

כו כו) **שם. ולחי או קורה בעקמימות.** ואפי׳ יש בעקמימות רחב יותר מעשר די בכך בלחי או קורה. כ״כ המרדכי ריש פ״ק דעירובין בשם הר״מ ומביאו ב״י. אבל בתשו׳ הרא״ש כלל כ״א סי׳ א׳ כתב דצריך שלא יהא העקמימות רחב מיו״ד. והביאו ד״מ או׳ ב׳ וכתבו האחרונים דיכול לסמוך להקל כהר״מ כיון דאיכא ראשונים דסברי דמבוי עקום דינו כמפולש ביושר וא״צ תיקון בעקמימות כמבואר בב״י יעו״ש:

כז כז) **שם. צריך צוה״ף בשני עקמימותיו.** דכל פילוש שמפולש לחבירו חשבינן ליה כאילו מפולש לרה״ר כמ״ש לעיל או׳ י״ט וכאן שני פילושין יש ולכן צריך צוה״ף בשני עקמימותיו. וה״ה שיכול לעשות לחי או קורה בשני עקמימותיו וצוה״ף בשני ראשיו כמו העקום בצורת דלי״ת דלעיל:

כח כח) **[סעיף ד׳] מבואות הפתוחים אלו לאלו וכו׳** ר״ל דלעיל למדנו בעקום בצד אחד או משני צדדיו והכא בא ללמדנו אפי׳ אם יש בו כמה עקימות כולם צריכין תיקון כיון ששני ראשי המבוי החיצון פתוחים לרה״ר אבל אם ראשו אחד סתום ואין פתוח לרה״ר כ״א מצד אחד א״צ תיקון בעקמימות כ״א רק בראש פתח המבוי החיצון הפתוח לצד רה״ר ודי לו בלחי או קורה אם אינו רחב מיו״ד ואם רחב יותר מיו״ד צריך ציה״ף כדין מבוי ישר וכמ״ש לעיל או׳ כ״ב יעו״ש:

כט כט) **שם. כיון שפתיחת המבוי החיצון לרה״ר.** וה״ה לכרמלית. ר״ז או׳ ו׳ וכ״כ לעיל או׳ טו״ב:

ל ל) **שם. כיון שפתיחת המבוי החיצון לרה״ר.** ועיר שאין בה דלתות כל מבואותיה דינם כאלו הם פתוחים לרה״ר אפילו אותם שבאמצע העיר וכיוצא שהם פתוחים למבוי אחר ואותו אחר לאחר וכיוצא וכ״ש עיר שאין לה חומה. מאמ״ר או׳ ח׳:

לא לא) **שם. חשוב כפתוח לרה״ר וכו׳** וצריכין שם תיקון כמ״ש בסעי׳ הקודם:

לב לב) **[סעיף ה׳] מבוי העשוי כנדל וכו׳** הוא שרץ שיש לו רגלים הרבה וכן הוא מבוי זה שפתוחין לו מבואות הרבה בשורה אחת. רש״י עירובין ח׳ ע״ב: ט״ז סק״ג.

לג לג) **שם. וראשי השניים פתוחים לרה״ר** ר״ל דכל אחד ממבואות הקטנות ראשו א׳ פתוח למבוי הגדול וראשו השני פתוח לרה״ר:

לד לד) **שם. פתוחים לרה״ר,** וה״ה לכרמלית. ר״ז אות ז׳ וכ״כ האחרונים.

לה לה) **שם אפי׳ אין פתחי הקטנים שמכאן ומכאן מכוונים וכו׳** משמע דאם הם מכוונים זה כנגד זה פשיטא דצריך לעשות להם תיקון זה וכמו שפסק בב״י דלא כתו׳ יעו״ש אמנם הב״ח כתב דגם דעת התו׳ כן וכ״כ מהריב״ל ס״ג סי׳ ע״ד והביאו כנה״ג בהגב״י וכ״כ מ״א סק״ד:

לו לו) **ואין** חילוק בין היכא דאיכא שבילין (ר״ל מבואות) מכאן ומכאן להיכא דליכא שבילין אלא מצד א׳ מהריב״ל שם: כנה״ג שם מ״א שם וכ״כ האחרונים:

לז לז) **שם. עושה לכל אחד וכו׳** לפי ששם הוא כמבוי עקום. ר״ז או׳ ז׳:

לח לח) **שם. עושה לכל אחד וכו׳** היינ׳ לכל א׳ ממבואות הקטנות שמצד זה וכן הוא עושה לכל אחד ממבואות הקטנות שמצד השני:

לט טל) **שם. עושה לחי וכו׳** היינו אם אינו רחב יותר מיו״ד דאי לאו הכי צריך לעשות צוה״ף כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו. ועיין לעיל או׳ ד׳:

סימן שסה

א א) **[סעיף א׳] מבוי שנפרץ בו פרצה מצדו.** פי׳ אחד מהכתלים שבצד ארכו רש״י. ב״י ט״ז סק״א:

ב ב) **שם. מבוי שנפרץ בו פרצה מצדו.** לרה״ר או לכרמלית ר״ז או׳ א׳:

ג ג) **שם כלפי ראשו סמו׳ לקור׳ הימנה ולפני׳.** רש״י ב״י ט״ז שם:

ד ד) **שם. אם נשאר עומד בראשו פס רחב ד״ט מותר.** שהוא שיעור אורך הכשר מבוי לא בטיל הפתח הגדול ואע״ג דשיעור אורך המבוי הוא ד״א היינו אם תחלה נעשה מבוי אבל כאן כבר היה מבוי אלא שנסתר די בד״ט במה שנשאר ממנו. ט״ז שם. אבל אם לא נשאר עומד צריך שיעמיד פס ד״א

דתחלת מבוי ד״א כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ י״ג תו׳ מ״א סק״א. תו״ש או׳ ב׳ וכתב ודלא כפירש״י (דס״ל דגם בתחלת מבוי די בת״ט והובא בב״י) ומה שנמשך הלבוש אחר פירש״י אינו נכון. וכן בא״ר א׳ א׳ כתב צ״ע על הלבוש והביא כמה פו׳ דס״ל כתו׳ יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ע״א או׳ ח׳:

ה **ה) שם. אם נשאר עומד בראשו פס רחב ד״ט מותר.** ומיהו לא שרי אלא היכא דלא בקעי בה רבים וכמ״ש בסעי׳ ב׳ מאמ״ר או׳ א׳ ר״ז שם. ח״א שם. פת״ע או׳ ד׳:

ו **ו) שם. רחב ד״ט.** מרווחים כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו תו״ש או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ח׳:

ז **ז) שם. והוא שלא תהא הפרצה יתר על עשרה** דכיון דלאו יותר מיו״ד תורת פתח עליה ומבוי אינו נפסל בפתחים הרבה רש״י ומביאו ב״י. ר״ז שם. ח״א שם.

ח **ח) שם. יתר על עשרה מצומצמים.** תו״ש או׳ ג׳ והוא ג״כ ממ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו דאזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא:

ט **ט) שם. יתר על עשרה.** דאז צריך לסתום או לעשות צוה״פ במקום הזה. ריטב״א:

י **י) שם. אלא א״כ היתה הפרצה פחות מג״ט.** ואע״ג דבפחות מיו״ד אמות מקרי פתח הכא חיישינן דלמא שבקי בני מבוי פתח המבוי וילכו בפתח זה לקצר דרכם ובטל ליה תיקון דבעינן קורה ע״ג מבוי וליכא אבל כשנשאר פס ד״ט מקרי קורה ע״ג מבוי. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ד׳:

יא **יא) שם. פחות מג״ט,** מצומצמים דאמרינן לבוד ומיהו אם נשאר פס רחב ד״ט מצומצמים מותר ממ״נ תו״ש או׳ ה׳:

יב **יב) [סעיף ב׳] נפרץ מצדו שלא כלפי ראשו וכו׳** עיין מאמ״ר או׳ א׳ שכתב דמ״ש בסעי׳ זה אינו אלא פרטו ופירושו של הדין הראשון דכל שנשאר פס ד׳ שלם הוי שלא כלפי ראשו שהרי כ״ה נשאר ד׳ שלם כמו נפרץ באמצעו או בסופו יעו״ש:

יג **יג) שם. נפרץ מצדו וכו׳** וה״ה כשנפרץ בראשו ממש כגון שהמבוי סתום מג׳ רוחות וקצת מרוח רביעית והקורה מונחת מקצה לקצה ונפרץ ברוח רביעית שרי אבל כשהקורה מונחת על הפס אז אם יש ד״ט בין הפס והכותל אסור דבעינן קורה ע״ג מבוי וליכא. מ״א סק״ג, והביאו ח״א כלל ע״א או׳ ח׳ אמנם האחרונים השיגו עליו וכתבו כיון שנשאר פס רחב ד׳ והקורה מונחת על הפס הוי כמונח ע״ג מבוי וכל שאין הפרצה יתר מיו״ד אמות ש״ד חמ״מ או׳ א׳ תו״ש או׳ ו׳ אה״ע וכתב שכן מבואר בירוש׳ ושכן פסק הרשב״א בס״ עה״ק ש״ב ד״ב יעו״ש:

יד **יד) שם. שיעורו בעשרה וכו׳** כלומר אפי׳ נפרץ יו״ד אמות אינו מזיק לתיקון ובעינן דוקא פרצה יותר מיו״ד והכי פירשוהו התו׳ שם. עו״ש או׳ ב׳:

טו **טו) שם. אפי׳ לא נשתייר וכו׳** ר״ל ואין עיכוב מצד הכותל לעבור דרך אותו מקום אפ״ה לא גזרינן:

טז **טז) שם. והוא דלא בקעי בה רבים.** פי׳ דהמקום מטונף או מקולקל בטיט ואין דרך רבים לעבור באותה מחיצה. רש״י וב״י בשם הג״א. וכ״ש אם נשתיירו גדודים המעכבים ההילוך. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ז׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ע״א אות ח׳ וה״ה באינו מטונף אלא ששר העיר אינו מניח לילך שם או שהוא מן הצד שו״ת שו״מ מה״ק סי׳ רנ״א יעו״ש. פ״ת. א״ח אות ב׳:

יז **יז טוב) שם. והוא דלא בקעי וכו׳** ולענין חצר אין איסור מחמת בקעי בה רבים כמ״ש בסעי׳ שאח״ז ט״ז סק״ב תו״ש שם.

יח **יח חי) ובמבואות** שלנו (ר״ל שאין בתים וחצירות פתוחים להם) אם יש להם דין חצר לענין זה וה״ה בעיר המוקפת חומה שנפרץ בה פרצה בד״ט ובקעי בה רבים לדידן דק״ל דיש להם דין חצר אם יהא מותר. ויש להחמיר. מ״א שם. תו״ש שם, י״א בהגה״ט ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל ע״א או׳ י״ג. ועיין בס׳ בית מאיר שהאריך בזה וסיים דמדינא נוהג כל אלו הדינים במבואות שלנו יעו״ש:

יט **יט) שם. בהגה אבל אי בקעי בה רבים וכו׳** דאינו נקרא פתח רק דרך הרבים. לבוש והר״ז סוף אות א׳ כתב משום דהוי כמבוי מפולש:

כ **כ) שם. בהגה. צריך לתקנו שם.** היינו שימעענו מד״ט. והמש״ז סוף או׳ א׳ כתב דהתיקון לחי או קורה שם סגי. אמנם הר״ז שם כתב דצריך לתקנו כצוה״פ כדין מבוי מפולש. וכ״כ האחרונים:

כא **כא) [סעיף ג׳] מבוי שנפרץ במילואו לחצר וכו׳** לאפוקי כשלא נפרץ במילואו אלא נשאר בו גיפופין דנידון משום לחי ואין החצר אוסר עליו אף כשלא עירבו יתד וכמ״ש אח״ז:

כב **כב) שם. חצר מותר.** דפרצה יו״ד אינה אוסרת בחצר (דהוי כפתח) ומבוי לא אסרה עליו שהוא רחב מהמבוי ונשארו גיפופין מכאן ומכאן. מ״א סק״ה. וגם אין למבוי דריסת רגל על החצר כדי שתאסור עליו תו״ש אות ח׳:

כג **כג) שם. אפי׳ נפרץ נגד פרצת המבוי.** ר״ל אפי׳ נפרץ החצר נגד פרצת המבוי והו״ל חצר עם המבוי כמבוי ארוך דכה״ג במבוי אסור משום דהו״ל כמפולש לרה״ר כמ״ש אח״ז מ״מ בחצר לא מחמרינן בזה:

כד **כד) שם. ואפי׳ בקעי בה רבים.** ואע״ג דלעיל כמבוי פוסל בקעי בה רבים כאן לענין החצר לא משגחינן בבקעי בה רבים. והך חצר היינו מרובע דאלו ארכו יתר על רחבו הוי כמבוי כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ז. ט״ז סק״ג תו״ש או׳ ט׳ מיהו המש״ז או׳ ג׳ כתב צ״ע ע״ז דהתם לקולא אמרינן אם ארכו יתר על רחבו דהוי כמבוי והכא חומרא יעו״ש:

כה **כה) שם. ובלבד שלא יהא יותר מעשר.** ר״ל בין הפרצה שלצד רה״ר ובין הפרצה שלצד המבוי לא תהא יותר מיו״ד דאז חשיבי כפתחים אבל אם הפרצה יותר מעשר הוי פרצה גמורה והרי נפרצה למקום האסור לה ואינה ניתרת אלא בצוה״פ כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ ג׳ יעו״ש:

כו **כו) שם. אפי׳ אינו כנגד פרצת החצר.** ר״ל אפי׳ אם הפרצה שלצד רה״ר לא היה מכוון כנגד הפרצה שלצד המבוי וא״כ אין אנו יכולין לאסור לטלטל במבוי משום מפולש לרה״ר אפ״ה אסור מטעם. שלא עירבו ואסור אפי׳ לא בקעי רבים מרה״ר למבוי דרך החצר. מ״ב או׳ י״ט:

כז **כז) שם. וכגון שנכנסו כותלי המבוי בחצר וכו׳** ומיירי שמופלגים (ר״ל נכנסים ומרוחקים) כותלי המבוי מכותלי החצר ג״ט אבל בפחות מג״ט אמרינן לבוד והרי הם כאלו לא נכנסו לפנים והוי נראה מבחוץ (ר״ל וניתר על ידם המבוי משום לחי) כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ ט׳ תו״ש או׳ י״א א״א אות ו׳ מחה״ש סק״ו. ועיין לקמן או׳ ל׳ וסי׳ שע״ד סעי׳ ג׳:

כח **כח) שם. למי שעומד במבוי.** צ״ע דהעומד במבוי אפי׳ לא נכנסו כותלי המבוי לחצר אינו רואה הגיפופים. מ״א סק״ו. והפרישה כתב שמצא בטור על קלף למי שעומד בחצר. א״ר או׳ ג׳ אבל התו״ש או׳ י״ב כתב דמ״ש למי שעומד במבוי היינו שעומד במקום שהכתלים נכנסים ששייך למבוי ואלו לא היו נכנסים היה רואה הגיפופין עכ״ל וכ״כ הפרישה שם ליישב גרסת הספרים שבידינו:

כט **כט) שם אבל אם נראים וכו׳** היינו שלא נכנסו כותלי המבוי בחצר ג״ע וכמ״ש לעיל או׳ כ״ז יעו״ש.

ל **ל) שם. אבל אם נראים וכו׳** וצריך שתהיה רחב הגיפופין של חצר ג״ט דאל״כ אמרינן לבוד. פרישה א״ר או׳ ד׳:

לא **לא) שם. עולים לו משום לחי וכו׳** וקאי אאינו מכוון כנגד פרצת החצר שכתב לעיל דאל״ה הו״ל כמפולש ומה מהני ליה לחי. כן מוכח במסקנת הגמ׳ ועיין לעיל רס״י שס״ד:

לב **לב) שם. עולים לו משום לחי ומותר.** ואע״ג דרגילים בני חצר לעבור דרך שם כיון דיש להם לבני חצר דרך אחר לרה״ר כופין על מדת סדום שלא תעבור דרך המבוי. תו׳ מ״א סק״ז. תו״ש או׳ י״ד ר״ז או׳ ג׳ מאמ״ר או׳ ו׳ ועיין שם במאמ״ר מה שמחלק בין הכא למ״ש לעיל סי׳ שס״ד אות ח״י דלא אמרינן רגל המותרת במקומה דאינה אוסרת אלא לגבי ב׳ חצירות או ב׳ מבואות אבל חצר ומבוי שתי מילי נינהו יעו״ש.

לג **לג) שם. אינה מצד החצר** אלא באמצע החצר דאלו היה כן שכותל המבוי שוה לאורך כותל החצר נראה כמבוי ארוך ומושך עד רה״ר שכנגדו ומפולש ואסור ט״ז סק״ד:

לד **לד) שם. ופרצת החצר למבוי מצדו וכו׳** דמיחזי כמבוי מפולש. מ״א סק״ח. תו״ש אות ט״ז. וצריך לתקנו שם בצוה״פ אצל פרצתו. ר״ז או׳ ד׳:

לה **לה) שם. מצד השני כנגדה.** דעי״ז נידון המבוי כמפולש ונמשך עד רה״ר שכנגדו.

לו **לו) שם. והחצר הוא של יחיד אסור.** דשמא ימלך ויבנה בתים ברוחב העודף על המבוי והו״ל מבוי נפרץ מצדו של חצר ואסור. ט״ז סק״ה. מ״א סק״ט. תו״ש אות ח״י. ר״ז שם. כללו של דבר דמבוי אינו ניתר אלא ע״פ תנאים א׳ שעירבו עם החצר ב׳ שאין פרצת המבוי לחצר בצד החצר אלא באמצע החצר דאל״ה רק אורך כותל המבוי מושך בכותל א׳ עם החצר נראה כמפולש ג׳ דפרצת החצר מצד הב׳ אינה נגד פרצת המבוי. גם תנאי ד׳ שחצר של רבים דאי של יחיד יבנה בצד א׳ בחצר בתים ויהיה פרנת המבוי מצד החצר ממש שאין לנטות בצד הבתים ונראה כמבוי מפולש מש״ז או׳ ה׳:

לז **לז) שם. כאלו נפרץ לכרמלית וכו'** ולא אמרינן דהוי נראה מבחוץ וכו' דהא כיון דהגיפופין לא מהני לרחבה מכ"ש שלא יהנו למבוי תו' תו"ש או' י"ט:

לח **לח) שם. וצריך תיקון.** והתיקון כמ"ש לעיל סי' שס"ד סעי' א' יעו"ש:

לט **לט) [סעיף ד'] מותר להשתמש תחת הקורה וכו'** ודוקא כשזה המקום שתחת הקורה וכנגד הלחי אין בו ד"ט על ד"ט דאז בטל לגבי פנים ומותר להשתמש תחתיו. כ"ה לדעת התו' עירובין ט' ע"א והריטב"א וכ"כ הר"ז או' ו' ומיהו י"א דאפי' יש בו ד"ע על ד"ט ג"כ בטל לגבי פנים הרמב"ן בביאור דברי הרי"ף. וכן מצדד קצת הרשב"א בחידושיו יעו"ש:

מ **מ) שם. והנה מילי בפתוח לרה"ה וכו'** ואם הקורה רחבה ד' ובריאה לקבל מעזיבה אפי' פתוח לכרמלית מותר להשתמש תחתיה דאמרינן פי תקרה יורד וסותם. מ"מ פי"ז בשם הרשב"א. ב"י. ט"ז סק"ו. מ"א סק"י. א"ר א"ו ז' תו"ש או' ך' ר"ז שם.

מא **מא) שם. אבל בפתוח לכרמלית אסור.** אע"ג דכרמלית קיל מרה"ר מ"מ לענין זה אמרינן מצא מין את מינו וניעור דכיון שזו כרמלית מצטרף עם הבקעה דפתוח לו וחוזר וניעור לאחר שנתבטל אבל בפתוח לרה"ר שלא זה מינו ולא זה מינו בטל לכאן ולכאן. ב"ח. ע"ז שם:

מב **מב) שם. בין תחת הקורה וכו'** וכ"ס א"ר או' ו' דעתו להקל להשתמש תחת הקורה אפי' אם פתוח לכרמלית יעו"ש. וכ"ה דעת אה"ע. אבל דעת מור"ם ז"ל שלא הגיה בש"ע משמע דדעתו ז"ל כפסק הש"ע דגם תחת הקורה אסור להשתמש אם פתוח לכרמלית. וכ"פ הב"ח וכ"פ הלבוש והר"ז או' ו':

מג **מג) שם. בין תחת הלחי וכו'** וה"ה בצוה"פ נמי דינא הכי. תו"ש או' ך' וכ"כ בס' האשכול סי' ס"ד. והב"ד א"ח או' ה':

מד **מד) [סעיף ה'] אעפ"י שמותר להשתמש וכו'** נראה דה"פ אעפ"י שמעיקר הדין מותר להשתמש תחת הקורה כמו שנתבאר לעיל וממילא מותר לטלטל שם חפציו מ"מ ראוי ונכון שלא ישב שם וחפץ בידו שמא יתגלגל החפץ ברה"ר ויביאנו אליו וכו' ועוד י"ל דה"ק אעפ"י שמותר להשתמש שם מ"מ לא ישב שם בקביעות וחפץ בידו שמא וכו' דדוקא על צד המקרה וההזדמן שרי לטלטל שם חפציו ולעת הצורך. מאמ"ר או' ט':

מה **מה) שם. לא ישב אדם וכו'** וה"ה שלא ישב אצל הלחי. גמ' ואפשר דכשיש בו צוה"פ שרי דמקרי הכירא ומיהו בצוה"פ שלנו שהוא גבוה מאד אסור דלית לן היכרא. מ"א ס"ק י"א. א"ר או' ח' ר"ז או' ז':

מו **מו) שם. לא ישב אדם וכו'** כתב הב"ח דפתוח לכרמלית דאסור להשתמש תחת הקורה ובין הלחיים ודאי דמותר לישב בראש המבוי דלא חיישינן דלמא מיגנדר ליה חפץ וכו' יעו"ש. אבל המ"א שם כתב דאעפ"י שאין לנו רה"ר מ"מ אסור כ"מ בהרא"ש גבי חצר עכ"ל. ועיין באו' שאח"ז:

מז **מז) שם. אבל על פתח החצר וכו'** בין פתוח לכרמלית וכו' משמע דבמבוי אף פתוח לכרמלית אסור. א"ר שם. וכ"כ המאמ"ר שם וכתב דנהי דלא הוי אלא חששא במילתא דרבנן מ"מ הויא מילתא דשכיח לאישתולי יעו"ש:

מח **מח) אמרו** בתו' שיש לאסור לישב על אסקופת הבית בשבת אלא או כולו בחוץ או כולו בפנים דאיכא למיחש שמא ירוק לחוץ או מטלטל חפץ ומביאו או מוציאו. שיטה מקובצת ביצה ל'. פת"ע או' כ"ה:

מט **מט) שם. אבל על פתח החצר וכו'** משמע דוקא על פתח החצר הא נפרץ במילואו עד עשר דניתר בפס ד' אפשר דאסור כמו מבוי. א"א או' י"א:

נ **נ) [סעיף ו'] נשים היושבות וכו'** ארחא דמילתא נקט נשים וה"ה לאנשים אי לא שמעי. מחב"ר או' א':

נא **נא) שם. אין ממחין בידן,** ודוקא בדבר שידעינן בודאי לא ישמעו אבל אי מספקינן ואפשר שישמעו צריך למחות. מחה"ש ס"ק י"ב:

נב **נב) שם. דכיון דמידי דרבנן הוא וכו'** כתב קושטא דמילתא שהוא מידי דרבנן וה"ה אם היה דאורייתא ולא מפורש נמי לא מחינן. א"ר או' ט' תו"ש או' כ"ג. ועיין לקמן סי' תר"ח סעי' ב':

נג **נג) [סעיף ז'] מבוי שניטלו קורותיו וכו'** בטור כתוב קורתו או לחיו וכ"ה בר"ז או' ט':

נד **נד) שם. מבוי שניטלו קורותיו וכו'** וה"ה כשניטול צוה"פ לפי המנהג שנהגו בצוה"פ. כ"פ האחרונים:

נה הנ) שם. מבוי שניטלו קורותיו וכו' כבר כתבתי ברסי' רמ"ג בכלל הדברים או' ד' דבכה"ג יש להתיר לומר לעכו"ם לחזור ולתקן העירוב דהו"ל מחיצה הנעשה בשבת דשרי כמ"ש סי' שס"ב סעי' ג' דבזה יש לסמוך על בעל העיטור דשרי אמירא לגוי במקום מצוה ואין לך מצוה גדולה מזו שלא יחללו רבים שבת יעו"ש. תו"ש או' כ"ה. ח"א כלל ס"ב או' י"א. ועיין לעיל סי' שס"ב או' ל"ד:

נו ונ) שם. אעפ"י שהותר למקצת שבת וכו' ואע"ג דלגבי מחיצה שבין ב' חצירות שנפלה אמרינן לקמן סי' שע"ד דשבת כיון שהותרה הותרה פירשו התו' והרא"ש דשאני התם דמחיצה החיצונית קיימת. ד"מ או' א' ור"ל משא"כ הכא דליתנהו למחיצות. ובמרדכי ישן כתוב דלא אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה אלא בחצר שנפל המחיצה בינו ובין החצר אחר דאידי ואידי חד תשמישא הוא אבל מבוי לחצר לא עכ"ל. והביאו ב"י ומ"א ס"ק י"ג. ומשמע דה"ה אם נפל התיקון ובין מבוי למבוי שלא עירבו יחד דאמרינן נמי הואיל והותרה הותרה כיון דחד תשמישא הוא וכ"כ המש"ז או' ח':

נז זן) שם. ויש מי שאומר וכו' אף שכתב דעה הראשונה בסתם ודעה השניה בשם יש מי שאומר לאו משום דלא ס"ל כוותיה דהא בב"י משמע דס"ל כוותייהו אלא כן דרך המחבר כשמצא דין א' בפוסק א' ולא נזכר בפי' אחרים כותבה בשם יש מי שאומר והכל מודים בזה כמ"ש סי' שכ"ד בשם הסמ"ע יעו"ש תו"ש או' כ"ה:

נח חן) שם. אבל בעיר מוקפת חומה מותר. דהוי כחצר א' וכשנפל התיקון אין הפסק בינם לעכו"ם והוי כחצר שלא עירבו דאמרינן שבת הואיל והותר הותרה דהרי מחיצות החיצונות קיימות כמ"ש סי' שע"ד סעי' ב' מ"א ס"ק י"ג. תו"ש כ"ו ב'. וכתב הט"ז סק"ח בשם התה"ד סי' הנז' והיינו בישבה ולסוף הוקפה כסתם עיירות. וכ"כ התו"ש שם. מיהו המאמ"ר או' י"א כתב דמ"ש התה"ד ישבה ולסוף הוקפה הוא לא דוקא אלא שסיים ולמעשה צ"ע יעו"ש. אבל דעת המש"ז או' ח' מסכים לדברי הט"ז דבעינן דוקא ישבה ולסוף הוקפה יעו"ש. ועיין לקמן סי' ת"א:

נט טן) שם. בהגה. אבל אם היה עומד לסתור וכו' פי' כגון במקום ששכיחי עכו"ם שמקלקלים העירוב באותו הלילה מחמת שלא הורגלו בו. תה"ד שם ב"י, ט"ז סק"ט. מ"א ס"ק י"ד:

ס ס) שם. בהגה. אזלינן, לקולא. דמוקמינן ליה אחזקתיה והשתא הוא דנשבר. תה"ד שם. ב"י:

סא סא) מבוי שנשתתפו בו. ר"ל שעשו רק שיתופי מבואות ולא עירבו החצרות כל אחד בפני עצמו בחצרו:

סב סב) שם. הפתוחות לו. ר"ל שיש פתח או חלון שיכולין לטלטל זו מזו שלא דרך המבוי:

סג סג) שם. הפתוחות לו מותרות. דק"ל סומכין על שיתוף במקום עירוב. ב"י. ט"ז סק"י. ועיין לקמן סי' שפ"ז:

סד סד) שם. הפתוחות לו מותרות. בטלטול מתוכן ומזו לזו אעפ"י שיש דיורין הרבה בכל א' מהם ולא עירבו ביניהן עירוב אחר מלבד השיתוף דהומכין על השיתוף במקום עירוב כמ"ש בסי' שפ"ז. ר"ז או' יו"ד:

סה סה) שם. שאין פתוחות לאותו חצר אסורות. דליתיה לעירוב גבייהו ולא מצי לאתויי אותו דרך המבוי כיון שנשברה הקורה. ב"י. ט"ז שם. ואסורות הן לטלטל בחצרם מש"ז או' יו"ד.

סו סו) שם. אסורות. אפי' עומדת בצדה רק שאין להם פתח או חלון לאותו שהעירוב מונח בו. ודוקא כנשבר בחול אבל נשבר בשבת שרי כמ"ש רסי' שע"ד דשרי לטלטל מחצר לחצר הסמוך לו דרך גובה הכותל. ובחצרותיהם פשיטא דשרי לטלטל כיון שהעירוב היה קיים בין השמשות. ודע דאותן חצירות האסורות לטלטל אפי' בבית א' אסור מחדר לחדר. (אם הם של שני בני אדם) כמ"ש סי' ש"ע סעי' ג' יעו"ש. וצריך להזהיר ע"ז במקומות שאין להם לחי או קורה. ולדידן שאנו מניחין העירוב בבהכ"נ אם נשבר התיקון באותו המבוי כל המבואות אסורות אפי' יש להם תיקון בפ"ע אלא א"כ יכולין להביא העירוב אצלן ולכן במקום שאין לחי או קורה שאסורים לטלטל במבוי (והיינו במקומות שאין חצירות פתוחות למבוי רק בתים) ואין בעיר שני בתי החורף בבית א' (ר"ל שני חדרים בבית א' ובכל חדר דר בעה"ב א' שהם צריכין עירוב. מחה"ש) לא יעשו עירובי חצרות בפסח דהוי ברכה לבטלה. מ"א ס"ק ט"ו. א"ר או' י"א. תו"ש או' כ"ט. ר"ז או' יו"ד ועיין לקמן סי' שס"ו סעי' ג' בהגה והי' שס"ח סעי' ה' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

סימן ששו

א א) **[סעיף א'] חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכו וכו'** וכגון דב' או' ג' בעלי בתים דרים באותם הבתים שבאותו חצר אבל אם אין דר שם באותו חצר כ"א בעה"ב א' א"צ עירוב כמ"ש לקמן רסי' שפ"ב יעו"ש:

ב ב) **שם. אסרו חכמים לטלטל וכו'** דמה"ת מותרין לטלטל בכל החצר ומבתיהם לחצר שהרי רה"י גמורה היא אבל חכמים אסרו לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבו מפני שהבתים הם רשיות מיוחדות לכל אחד שלו והחצר רשות משותפת לכולם ודומה קצת לרה"ר ואם היו מוציאין מהבתים לחצר יאמרו שמותר להוציא מרה"י לרה"ר. טור. לבוש. עו"ש או' א' ר"ז או' א':

ג ג) **שם. אסרו חכמים לטלטל מבתיהם לחצר וכו'** אבל בחצר עצמו מותר לטלטל בכולו כלים ששבתו בתוכו וכן מחצר שחצר כמ"ש לקמן רסי' שע"ב יעו"ש:

ד ד) **שם. מבתיהם לחצר וכו'** וה"ה מבית לבית שלא בדרך החצר אסור. מ"א סק"א. א"ר או' א' תו"ש או' א' ר"ז או' א':

ה ה) **ושני** בתים של שני אנשים בלא חצר ביניהם נמי אסור לטלטל מזו לזו בלא עירוב. תיו"ט פ"ז דעירובין. וכ"פ בתשו' דב"ש סי' קפ"ב. מיהו הרמ"ז שם והש"ל חולקים בזה דכיון שלא נשאר להם מקום שיד כולם שוים בו א"צ עירוב. והב"ד בקובץ על הרמב"ם הל' עירובין פ"א וסיים דהמחמיר עכ"פ לא יברך יעו"ש, פ"ת:

ו ו) **שם. עד שיערבו.** ואם לא עירבו אפי' ע"י הושטה מיד ליד איש את חבירו תוך ד"א אסור. שו"ת רש"ל סי' נ"א. והביאוהו האחרונים:

ז ז) **שם. דהיינו שגובין פת וכו'** ודוקא פת ול"ד לסי' שפ"ו דשם עירובי תחומין. כנה"ג ושכנה"ג בהגה"ט. א"ר או' ב' ועיין לקמן סי' שפ"ו או' ד':

ח ח) **[סעיף ב'] יושבי אהלים וכו'** כמו אלו הערביים שוכני מדברות עבור מרעה צאן או' עבור חרישה וזריעה ששם ארץ רחבת ידים:

ט ט) **שם. או מחנה וכו'** ונראה דמיירי דמחנה שאינה יוצאת להלחם אלא שהולכים לאיזה עסק במדבר וקובעים שם לאיזה ימים הילכך חייבין בעירוב אבל במחנה היוצאת להלחם אפי' קבעוהו לזמן הרבה פטורין מעירוב דהכי אמרינן התם ד' דברים פטורין במחנה וחד מהן דפטורין מלערב. עו"ש או' ב' וכ"כ הר"ז או' ב' דאם הולכים למלחמה פטרום חכמים מעירובי חצרות ומנט"י ואפי' היא מלחמת הרשות. ודוקא עירובי חצרות אבל עירובי תחומין חייבין. גמ' עירובין י"ז ע"ב. וזהו לדעת הרמב"ם דס"ל י"ב מיל אבל דאו השה"ג סוף פ"ק דעירובין כתב ע"ש הריא"ז דגם מעירובי תחומין פטורין שאף הוא מד"ס יעו"ש. ועיין לקמן רסי' שצ"ז ובדברינו לשם בס"ד:

י י) **שם. שהקיפוהו מחיצה.** גבוהה י"ט דאל"ה לא מקרי מחיצה.

יא יא) **שם. אין מטלטלין מאהל לאהל וכו'** וה"ה מהאהל לבקעה שבתוך ההיקף כמו שאין מטלטלין מבית לחצר כמ"ש בסעיף הקודם:

יב יב) **שם. אין מטלטלין מאהל לאהל וכו'** כיון שכל אחד אהלו קבוע לו לעמוד שם ימים רבים. תו"ש או' ב':

יג יג) **שם. עד שעירבו כולם.** מהטעם שכתבנו לעיל או' ב':

יד יד) **שם. אבל שיירא שהקיפוה מחיצה.** ועשו להם כל א' אהל בתוך ההיקף:

טו טו) **שם. אבל שיירא שהולכת לדרכה** ורק שהוצרכו לנוח שם מפני השבת ואין אותם אהלים קבוע להם רק לפי שעה. תו"ש או' ג' ר"ז או' ב' ונראה דה"ה אם מתעכבים שם לאיזו סיבה כגון מפני הליסטים עד שיבא להם עזרה וילכו עמהם או מפני סיבה אחרת כיון שנחוצים הם ללכת לדרכם ורק שמתעכבים מפני סיבה הרי אותם אהלים לא נקרא קבוע וא"צ עירוב:

טז טז) **וכתוב** בשה"ל דהיכא שפטורים מלערב ויש שם עכו"ם צ"ע אם הם אוסרים עליהם והביאו ב"י וכתב עליו דאין זה צריך לפנים דכיון שאין הישראלים צריכין לערב פשיטא דאין העכו"ם אסור דהו"ל יחיד במקום עכו"ם עכ"ל והביאו העו"ש או' ב' וכתב דדבריו נכונים:

יז טוב) **שם הגה. בתים שבפינה צריכים עירוב וכו'** והיינו אם יש שם ב' ישראלים וכל א' יושב בבית א' בפ"ע שאז אוסרים זה ע"ז צריכין עירוב כדי לטלטל מן הבית לשטח הספינה אבל אם לא ישראל כ"א בבית א' ובשאר הבתים יושבים עכו"ם אין אוסרין עליו כמ"ש לקמן רס"י שפ"ב ומותר לטלטל מן הבית לשטח הספינה בלתי עירוב. ועיין לקמן או' כ"ב:

יח **חי) שם. בהגה.** בתים שבספינה צריכים עירוב וכו' והשאר שאין להם בתים הרי הם כשרויים בחצר. ב"י בשם שה"ל מ"א סק"ג. תו"ש או' ד' ר"ז או' ג' ור"ל ושאר ספינות שאין להם בתים או אפי' אם יש לספינה בתים אותם בני אדם היושבים בשטח הספינה בלא בתים הרי הם כשרויים בחצר ומותרים לטלטל בכל שטח הספינה בלתי עירוב כמו כלים ששבתו בחצר דמותר לטלטלם בכל החצר כמ"ש לקמן רסי' שע"ב יעו"ש:

יט **יט) וכתב** שם הר"ז וכן אינם אוסרים על הדר בבית שבספינה ור"ל דאותם היושבים בשטח הספינה ל"מ דאינם אוסרים זע"ז אלא אפי' על הדר בבית שבספינה אינם אוסרין מלטלטל מהבית לשטח הספינה ואם היו שנים בב' בתים ועירבו אין אוסרים עליהם. ועיין מחה"ש סק"ג:

כ **ך) שם. בהגה. אעפ"י שיש לספינה מחיצות.** פי' גבוה יו"ד מקרקע הספינה ואעפ"י שאינה גבוה יו"ד מן המים מותר לטלטל בתוכה. מ"א סק"ד. א"ר או' ג' תו"ש או' ה':

כא **כא) שם. בהגה. ואם אין לספינה מחיצות אסור לטלטל וכו'** דהוי כרמלית. אבל מותר לטלטל מן הים לתוכה (תוך ד"א. מחה"ש) דמכרמלית לכרמלית שרי. מ"א סק"א. א"ר שם. תו"ש או' ו' ועיין לעיל סי' שמ"ו סעי' ב':

כב **כב) ואם** יש בית בספינה והספינה אין לה מחיצות יו"ד אסור להוציא מהבית לספינה ואם יש לה מחיצות עשרה א"צ עירוב כיון דאין שם אלא בית א' מ"א שם. א"ר שם. תו"ש שם. ועיין לעיל או' טו"ב:

כג **כג) ואמרינן** שם בגמ' (שבת ק"א ע"א. ומ"ש ואמרינן שם בגמ' וכו' הוא לפי פירש"י דהתם) ספינות קטנות הרתבות מלמעלה וקצרות מלמטה עד כחודו של סכין אפ"ה הוי רה"י אם יש להם מחיצות יו"ד דאמרינן גוד אחית. וכתב באגודה סי' קי"ג דאם אין רחבה ד"ט בתוך גובה ג' אז הוי כים ואין מטלטלין בה אלא בר"א ומותר לטלטל מתוכה לים. ובתו' חולקין (ר"ל על פירש"י שפי' ביצאתא דמישן ספינות קטנות הרחבות מלמעלה וכו') ופי' שהספינה שיש לה דפנות וקרקעות העשויות נסרים וחלל ג"ט בין הנסרים והמים נכנסין בה ויושבין בה כמו במים ואפ"ה הוי רה"י שאנו רואים כאלו דופני הספינה עקומין ומסבבין כל הספינה ונמצאו הנסרים מחוברין יעו"ש. מ"א שם. והביאו הא"ר והתו"ש שם. ומיהו בערוך על ביצאתא דמישן כתב ב' פירושים דרש"י ותו' ומשמע דהכי הילכתא. וכ"כ בב"ה דשניהם נכונים לדינא:

כד **כד) [סעיף ג'] הבית שמניחין בו העירוב א"צ ליתן פת.** שהרי אין העירוב אלא שנחשב כאלו כולן דרין שם והרי הוא דר שם. טור. ט"ז סק"א:

כה **כה) שם. א"צ ליתן פת.** ומפרש בגמ' שאעפ"י שאין שם פת בבית זולתי העירוב שהביאו שאר שכנים מותר. ב"י:

כו **כו) שם. וא"צ שיהיה בעירוב שוה פרוטה.** כלומר דלא תימא דצריך שיהיה הבית משותף בין כולם וקנוי לכולם ותבעי דוקא שיהא הפת שוה פרוטה דפחות משוה פרוטה אין קונין בו קמ"ל דלאו משום קנין הוא אלא שיתוף דירה בעלמא הוא ומזה הטעם ג"כ צריך ליתן דוקא פת ולא סגי בד"א כגון כלי וכיוצא בו שאינו מאכל. עו"ש או' ג':

כז **כז) שם. לאפוקי בית שער וכו'** שאינם ראויים לדירה. ומשמע בגמ' (פ"ה ע"ב) דהנותן את עירובו בבית שער דיחיד עירובו עירוב אבל הרמב"ם בפ"א. כתב דאפי' בבית שער דיחיד איו נותנין עירוב. ב"י ועיי' בב"י. סי' ש"ע שכתב דס"ל והרמב" דלא ק"ל כההיא שמעתתא וכתב דכ"ה דעת הרי"ף והרא"ש והטור והכי נקטינן יעו"ש ובדברינו לשם או' ב':

כח **כח) שם. וצריך שיהא בו ד"א וכו'** דאז הוא ראו' לדירה ואם יש חדר קטן בתוך חדר גדול אז אפי' אין בו ד"א על ד"א מניחין בו עירוב דסליק היקף הקטן והוי כאלו הוא מונח בחדר גדול וה"ה אם הקטן נפרץ במילואו לגדול דאז הוי כאלו הוא קרן זוית של הגדול וכאלו הוא מונח בתוך הגדול כדאיתא סי' כ"ה. תו"ש או' ט'

כט **כט) שם. וצריך שיהא בו ד"א וכו'** ולפי מ"ש סי' שס"ג סעי' כ"ו בעינן ד"א שוחקות מיהו אם אין בחצר אלא בית א' גדול ובית שיש בו ד"א עוצבות מניחין בו העירוב ממ"נ דאי משערינן בעוצבות הרי יש לה ד"א ואי בשוחקות הרי אין בו ד"א ובסוכה איתא (דף ג' ע"א) דבית שאין בו ד"א א"צ ליתן לעירוב כלל ואין מניחין בו עירוב יעו"ש. תו"ש שם:

ל **ל) שם. וצריך שיהא בו ד"א וכו'** ואם יש בו כדי לרבע ד"א על ד"א אעפ"י שאין בו ד"א על ד"א מניחין בו. רלנ"ח סי' ק"י. ולדברי הרא"ש ז"ל שחולק על הרמב"ם במזוזה וסובר דבעינן שיש בו ד"א על ד"א ה"ה הכא. כנה"ג בהגה"ט. ור"ל דביו"ד סי' רפ"ו סעי' י"ג גבי מזוזה פסק הש"ע כהרמב"ם דאם יש בו כדי לרבע ד"א חייב במזוזה אבל לדעת הרא"ש והביאו הש"ך שם אינו חייב אלא א"כ הוא מרובע ד"א יעו"ש. וכתב הא"ר או' ה' דאפי' אין בו ד"א רק שיש בו כדי לרבע ד"א על ד"א מניחין בו את העירוב ואף דיש חולקין מ"מ בעירוב דרבנן יש להקל עכ"ד. אבל התו"ש שם השיג

על דברי הא״ר הנז׳ וכתב דהוי קולא דאתי לידי חומרא שנריך ליתן פת לעירוב כמ״ש באו׳ הקודם יעו״ש. וכ״כ המ״א בסי׳ שצ״ח סק״ו דאם אין בה רוחב ד״א אעפ״י שארוכה כמה לא מקרי בית. וכ״פ הר״ז בסי׳ זה או׳ ה׳ נמצא דדין זה בפלוגתא שניא וע״כ יש להחמיר דלענין הנחה אין מניחין בו את העירוב אם אינו רחב ד״א על ד״א ואפי׳ ארוך כמה. ולענין פת יש ליתן אם יש בו כדי לרבע ד״א. ואם אין בחצר כ״א רק בית גדול ובית כדי לרבע ד״א על ד״א יש לערב בלא ברכה דסב״ל:

לא **לא) שם. ואפי׳ הוא של קטן.** פי׳ דלא תימא דכיון לאו בר אקנויי רשותה הוא הוא לא ליערבו בביתו קמ״ל דלאו משום קנין אלא משום דירה וע״כ מותר להניח העירוב אפי׳ בבית קטן. עו״ש או׳ ג׳ תו״ש או׳ יו״ד:

לב **לב) שם. אין להם לשנותו וכו׳** ואפי׳ יש קצת טעם לשנות מקום העירוב אין לשנות מפני דרכי שלום. מהרי״ק שורש קי״ג ומשמע מדבריו דדוקא כשיש קצת טעם אין לשנות אבל אי איכא טעמא רבה משנין. וכ״כ רשד״ם חא״ח סי׳ ס׳ כנה״ג בהגה״ט מ״א סק״ז

לג **לג) שם.** הא דמערבין בבית ישן מפני דרכי שלום הוא אפי׳ נותן השני מעות לבני חצר כדי שיניחו אותו להניח העירוב בביתו. הרדב״ז בתשו׳ ח״א סי׳ י״ז. כנה״ג שם. מ״א סק״ח ועיין לקמן אות ט״ל:

לד **לד) דין** זה דמערבין בבית ישן מפני דרכי שלום הוא אפי׳ מת״ח בעה״ב. מהר״י הלוי הכ״ד בהר״י הלוי סי׳ מ״ו. ומדברי הרנ״ח ח״ב סי׳ ג׳ שכתב דאם מכר בעה״ב ביתו לראובן אין בידינו ראייה גמורה שהקונה יזכה באותה חזקה. אין סתירה לזה דמכר שאני שכבר נסתלק המצוה מרשותו משא״כ במת שנשאר הבית ברשות באי כחו כנה״ג שם. ועיין מ״א סק״ז שכתב דלטעמא משום חסדא אף במוכר ביתו מניחין בו יעו״ש והא״ר או׳ ז׳ כתב אפשר כיון שהוא ברשות אחר לא יחשדו שידעו שאין חזקה לאחר יעו״ש. אבל הר״ז או׳ ז׳ פסק כדברי מ״א:

לה **לה) ולא** נאמר דין זה דמערבין בבית ישן וכי׳ אלו דוקא בסתם כלומר שנתנו העירוב בבית הוא בלי תנאי אבל אם בתחלת הנתינה התנה הנותן שאם ירצה לסלקו מבית זה וליתנו בבית אחר הרשות בידו, כנה״ג שם ומה שהקשה ע״ז הי״א עיין רכ״י או׳ ג׳ שמיישב וגם פסק כן לדינא כדברי הכנה״ג יעו״ש וכ״כ הר״ז שם:

לו **לו) ועוד** נ״ל דלא נאמר דין זה אלא כשאין שם דרא דממונא כלומר הזוכה בנתינת העירוב בביתו אין לו הנאה אלא המצוה אבל אם יש לו הנאה ממון יכול הנותן לומר עד עכשיו ראיתי להטיל מלאי לתוך כיסך מכאן ואילך אני רוצה להטיל המליאי הזה בכיס של אחרים. ועוד נ״ל דכיון דאין זה אלא מפני דרכי שלום אם עבר ונתנוהו בבית אחר אין ב״ד כופין אותם על כך לחזור וליתנו באותו בית. ומיהו אם הנותן רוצה לחזור וליתנו במקום שהיה רגיל בתחלה הרשות בידו ולענין מעשה צ״ע כנה״ג שם. מ״א סק״ח, א״ר אות ח׳ תו״ש י״א. והר״ז שם פסק כן להלכה:

לז **לז) אנשים** שהחזיקו במצוה אין כח ביד הקמים עליהם לבטלם מפני דרכי שלום הרש״ך ח״א סעי׳ מ״ה וכ״כ הרשד״ם חי״ד סי׳ קפ״ח ומהר״ם די בוטון סי׳ י״ט כנה״ג שם ושכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ י״א בהגה״ט:

לח **לח) אין** מסלקין את השוחט מאמנותו אם לא נמצא בו קלקול מפני דרכי שלום. כנה״ג שם.

לט **טל) מי** שזכה למצוה אחת אין מעבירין אותה ממנו מפני דרכי שלום אפי׳ הזוכה ע״ה והבא לזכות מחדש ת״ח הראנ״ח ח״ב סי׳ ף׳ כנה״ג שם. ועיין לעיל או׳ ל״ג היו רגילין לתת חפצי הקהל ביד יחיד אחד אינם יכולין לשנות להפקידם ביד אחר בלי טעם. מהר״ם די בוטון סי׳ י״ט שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳:

מ **מ) שם. אפי׳ קטן יכול לגבות וכו׳** אבל עכו״ם אסור לקבצן. מ״א סק״ט. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ י״ב. ר״ז או׳ ד׳ וכן כל מי שאינו מודה בעירוב אסור. א״ר שם. וכן הקוף אסור לקבצו. תו״ש שם. אבל אשה ועבד מותרין מגיד פא מ״ה עירובין דין ט״ז. א״ר שם, ועיין לקמן סי׳ ת״ט סעי׳ א׳:

מא **מא) שם. אפי׳ קטן יכול לגבות וכו׳** אם המקבץ מן הבתים זכור אחר שנעשה העירוב שהוא לא נתן יניח פת שלו ויאמר בדין עירובא בלא כפרה. הרב מזבח אדמה. מח״ר בק״א או׳ א׳:

מב **מב) שם. הגה. והמנהג בזה״ז להניח העירוב בבהכ״נ.** ואם הבהכ״נ או בית שמניחין בו העירוב הוא בענין שאסור לטלטל שם כגון שאין שם עירובי מבואות או שהוא חוץ לעירוב אינו כלים דלא שייך לומר כאלו דרין שם ט״ז סק״ג. א״ר או׳ ט׳:

מג **מג) שם. בהגה. להניח העירוב בבהכ״נ.** ואם שר העיר חתם בהכ״נ בעד מס שחייבין לו והעירוב מונח שם אסור לטלטל שם. שו״מ מה״ק ח״ג סי׳ קמ״ח ועי״ש שכתב דלא כרב א׳ שחלק על הנוב״י ורצה להתיר יעו״ש. וכ״כ בשו״ת לקוטי בהשמטות בסופו. מיהו בשו״ת בר ליוואי ח״א סי׳ י״ב כתב

להיתר יעו״ש. ועיין בשו״ת אבני צדק חא״ח סי׳ מ״ה שכתב ע״ד העירוב המונח בבהכ״נ שחתמו שר העיר עבור שהוא עומד ליפול דאינו עירוב כלל וכדמסיק הנוב״י יעו״ש. א״ח סי׳ שס״ה או ז׳:

מד מד) ואם נפסק העירוב מותר לטלטל בחצר בהכ״נ אותם הדרים שם אם הניחו פת העירוב בבהכ״נ. שו״ת רע״א סי׳ לד. א״ח שם. ועיין לעיל סי׳ שס״ה או׳ ס״ו:

מה מה) שם. בהגה. ונ״ל הטעם. ר״ל הא דמניחין העירוב בבהכ״נ ואעפ״י שאין דרין שם בני אדם. לבוש. ר״ז או׳ ו׳:

מו מו) שם. בהגה. דעירובין שלנו יש להם דין שיתוף. דהיינו שכל החצירות והבתים שבמבוי משתתפין יחד בעירוב זה ושיתופי מבואות א״צ להניחו כלל בבית דירה רק שיהא במקום המשתמר בלבד כמ״ש בסי׳ שפ״י ר״ז שם.

מז מז) שם. בהגה. יש להם דין שיתוף. והיינו דוקא אם מהני לשיתוף כגון במבוי שיש לו ג׳ מחיצות דמיגו דמהני לשתוף מהני לעירוב אבל אם אינו מועיל אלא לחצרות כגון מבוי שאין לו כ״א ב׳ מחיצות לא. חכם צבי סי׳ קי״א. שש״א:

מח מח) שם. בהגה. וא״צ להניח בבית דירה. ומה״ט מותר לטלטל בבהכ״נ בלא עירוב כיון שאין שם דירה. מ״א סק״י. א״ר או׳ ט׳ ואם שבתו שם אורחים ואוכלים וישנים שם י״א שאין אוסרים וא״צ לערב עם בני החצר וי״א שצריכין לערב. ב״י ססי׳ ש״ע בט״ס שה״ל, וכתב ב״י ואף לדברי האוסרים היינו ששהו שם האורחים יום או יותר כמ״ש הסי׳ אבל פחות משלשים אינם אוסרים יעו״ש והביאו מ״א שם ח״א כלל ע״ב או׳ י״א:

מט מט) מקומות שאין להם לחי או קורה למבואותיהם או שבהכ״נ אינו במבוי המתוקן בלחי או קורה שאין מניחין שם עירוב בבהכ״נ אעפ״י כן מותרין לטלטל בבהכ״נ וממנו לחצר בהכ״נ ואפי׳ אם יש שם דירה אחת בחצר בהכ״נ אלא א״כ יש בה ב׳ דירות שאז הן אוסרות זע״ז עד שיערכו ביניהן ואם לא עירבו אסור לכל אדם לטלטל בחצר בהכ״נ אבל אם אין בה אלא דירה א׳ ניתנית כולה לדירה זו ואין אנשי ביה״כ אוסרין עליה הואיל ובהכ״נ אינה בית דירה וכמ״ש בסי׳ שע״ו גבי חורבה שאצל בית דירה. וכל בני העיר נעשו כאורחים לגבי דירה זו ומותרים ג״כ לטלטל מחצר לבהכ״נ ולדירה זו כמו שמותרים בשאר חצירות שאין בהם אלא בית א׳ ר״ו שם. והא דאוסרים אם יש ב׳ דירות בחצר בהכ״נ היינו אם קבועים שם הדירות לאכילה אבל אם אין קבועים ב׳ הדירות לאכילה כגון שיש בחצר בהכ״נ ג׳ או ד׳ בתים ובית א׳ מהם עשו לבהכ״נ ובית שני דר בו השמש או אחר לאכול ולשחות ולישן ובית ג׳ או שלישי ורביעי דרים שם ת״ח ללמוד בלבד ובלילות הולכים לביתם לאכול ולישן אלו הבתים שדרים בהם ללמוד אינם אוסרים כיון שאינם קבועים לאכילה כמ״ש לקמן סי׳ ש״ע סעי׳ ה׳ והו״ל רק דירה א׳ בחצר בהכ״נ ואינה אוסרת ומותר לטלטל בכל אותו חצר והבתים בלי עירוב:

נ נ) [סעיף ד׳] צריך ליתן כל העירוב בכלי אחד. והטעם משום דעירוב שמו כלומר שיהיו כולן מעורבין ומרוצין בו שלא ימחה (ר״ל שלא יקפיד. כמ״ש בסעי׳ שאח״ז) זה בחבירו אלא שותפות נוחה ועריבה. ב״י בשם רש״י. ט״ז סק״ד:

נא נא) שם. בכלי אחד. ונראה כלי לאו דוקא דה״ה אם מונחה כך במקום א׳ או בית א׳ שפיר דמי וצ״ע. מש״ז או׳ ד׳ מיהו מ״ל הגמ׳ עירובין מ״ט ע״א ופירש״י שם והמגיד פ״א דין ח״י משמע דצריך דוקא הנחה בכלי יעו״ש:

נב נב) ואם הונח בכלי גדול ואין נוגעין זה בזה כיון שהוא בכלי א׳ שפיר מקרי עירוב. גם אפילו דאף אם הניח בב׳ כלים ממש אם הניח הב׳ כלים בתוך כלי גדול נמי מקרי עירוב. תו״ש או׳ י״ד:

נג גג) שם. אלא א״כ נתמלא האחד וכו׳ ודוקא כשנשתייר ממנו מעט הוא דשרי אבל כשידע מתחלה שהכלי אינו מכיל את כל העירוב הו״ל כחולק ברצונו ובטל שם עירוב ממנו. ת״ח. מיהו אם אם אין לו כלי אחר שיכול להחזיק את כולו שרי אף בכה״ג דהא בע״כ הוא מחלק אותו שלא כרצונו. ואם היה סובר שגם כלי זה יכול לסבול הכל אלא שנשתייר ממנו שלא ברצונו שרי אף אם היה לו כלי גדול שמכיל הכל. תו״ש או׳ ט״ו:

נד דנ) שם. בבית אחר. ואפי׳ אם אחר מזכה העירוב משלו בעד כולם צריך ליזהר בזה. וע״כ העירוב שמניחין בבהכ״נ בעד כל העיר צריך ליזהר שלא להניחו כ״א בבהכ״נ אחת. שו״ת חכם צבי סי׳ קי״ב. והביאו השע״ת וכתב דיש לתלותו בבהכ״נ היותר גדולה וחשובה ועיקרית שבעיר שכל בני העיר שותפין ושייכין לה וכן עמא דבר יעו״ש:

נה הנ) [סעיף ה׳] צריך שלא יקפיד וכו׳ וכ״ש אם מזכה עירוב משלו שצריך שלא יקפיד אם יאכל למי שזיכה בשבילו. עו״ש או׳ ה׳ א״ר או׳ י״א.

נו ונ) **שם. אם יאכלנו חבירו.** המדקדק שלא יתערב לו עם אחרים כדי שלא יקח פחות משלו אינו עירוב. לפי שלא נקרא עירוב אלא שמתערב. פי' ר"ח פתע או' י"ג:

נז זנ) **שם. שתיקן לצורך השבת.** דכיון שהניחו לצורך השבת בוודאי הוא מקפיד עליו. תו"ש או' ט"ז. ר"ז או' ח' ומשמע דאם כיון בפירוש דאינו מקפיד אם יאכלנו חבירו דמהני:

נח חנ) **שם. שתיקן לצורך השבת.** או אם יש לו ככר נאה כגון גאשטי"ל או פשטידא וכיוצא בו. תו' סמ"ג והג"א בשם א"ז. ואפי' כשתופי מבואות כן הוא הדין. פת"ע או' ט"ו:

נט טנ) **שם. שתיקן לצורך השבת** והא שכתב בשער הכוו' דף ס"ב ע"ד על רב האר"י ז"ל דבסעודת ליל שבת היה אומר המוציא בפת של שתופי מבואות ובסעודת שחרית בפת של עירובי חצירות וכן איתא בשבת קי"ז ע"ב ובהגה סי' שצ"ד סעי' ב' לא הוי סתירה מזה דהתם הו"ל פיתא אחרינא ולא היו מקפידין על פת העירוב אלא דלמצוה מן המובחר היו עושין כן הואיל ואתעביד בהו מצוה חדא לעביד בהו מצוה אחריתי. ועיין לקמן או' קכ"ד:

ס ס) **[סעיף ו'] אין מערבין בפרוסה וכו'** וטעמא מפרש בגמ' משום איבה ופירש"י שבאין לידי מחלוקת שאומר אני נותן שלימה ואתה פרוסה ואסיקנא דאפי' עירבו כולם בפרוסות נמי לא שמא יתזור דבר לקלקולו כלומר שיבואו ליתן זה פרוסה וזה שלש. ב"י. וזה דוקא בשבת ראשונה אבל אח"כ מותר אפי' בנשתייר כל שהוא כמ"ש סי' שס"ח סעי' ד' ט"ז סק"ה. ואם נשבר העירוב אחר שהניחו אותו עיין לקמן סי' שס"ח או' כ"ב.

סא סא) **שם. אין מערבין בפרוסה וכו'** אבל אם אחד נותן פת נקי וא' פת קיבר לית לן בה דא"א לצמצם שיהיה כולם שוים בנקיות ולכך לא חלקו חז"ל בזה. ומה"ט אפי' אם א' נותן פת חטין וא' פת שעורין נמי שרי. תו"ש או' י"ז:

סב סב) **שם. אפי' היא גדולה הרבה.** אינו עירוב. עה"ק. משמע אפי' דיעבד ואפי' עירבו כולן בפרוסות לא מהני דיעבד. א"ר או' י"ד. מש"ז או' ה':

סג סג) **פעם** א' שכח מהר"י סגל ועירב על הפרוסה וכשגמר בדין עירובה וכו' זכר הדין וחזר ונטל שלימה ואמר עליה שנית בדין עירובא וכו' אך סמך על ברכה ראשונה שלא תהא לבטלה. דרשות מהרי"ל הלכות ע"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' ח' משמע כשהפסיק הרבה צריך לחזור ולברך. א"ר שם:

סד סד) **שם. ובלבד שיהא בהם כ"כ וכו'** ר"ל ככרות הרבה שיהא בהם כשיעור שיתבאר לקמן סי' שס"ח סעי' ג' ר"ז או' י"ד:

סה סה) **שם, כדי חלת נחתום וכו'** כלומר אם נוטל חתיכה שהוא שיעור חלה ומחמת זה אינה שלימה אפ"ה מערבין בה דליכא איבה דחביריו סוברים שלשם חלה נטל ואעפ"י שהוא לא נטל לשם חלה. עו"ש או' ו':

סו סו) **שם. אם אינו ניכר שנפרסה וכו'** ואעפ"י שאינה כשלימה גמורה כמ"ש בסי' קס"ח מ"מ כיון שאינה ניכרת לשכנים לא יבואו לידי מחלוקת. ר"ז שם:

סז סז) **שם. הגה. ויש שפירשו וכו'** ר"ל שגם בזה מקיימין תקנת חז"ל שתיקנו לערב בפת שלם אבל גם הם מודים לסברא ראשונה דיכול כל א' ליתן פת שלם וגם שאין לערב בפרוסות דזהו דינא דגמ':

סח סח) **שם. בהגה. ולכן נהגו לקבץ מכל בית ובית מעט קמח וכו'** ויש שנהגו לקבץ מעות או ביצים והשמש קונה בהם קמח או נותן משלו. ח"א כלל ע"ב או' א':

סט סט) **שם. בהגה. ואפי שנשתייר מן הקמח וכו'** והמותר יקח השמש לעצמו או יתן לעניים. תו"ש או' ך:

ע ע) **שם. בהגה.** אפ"ה הוי עירוב וכו' לפי שעל דעת כן נתנו קמחם מתחלה שלא תיעשה החלה מכל הקמח והרי זה כאלו נתנו כל א' קמחו לחבירו במתנה שאם תיעשה החלה מקמחו יזכה בה כל הקהל שהרי א"א שיהיה העירוב בענין אחר ואעפ"י שהנותן עירוב בעד חבירו צריך לזכות לו ע"י אחר כמ"ש לקמן סעי' ט' מ"מ כאן כשנותן כל אחד קמח להשמש לערב בו אנו חושבין כאלו נותנין לו שיזכה בו בשביל כולם ואין השמש צריך לזכות להם נו"י אחר או ע"י עצמו בפירוש. ר"ז או' יו"ד. ועיין באו' שאח"ז:

עא עא) **שם. בהגה. ואדעתא דהכי נתנו וכו'** משמע דאין השמש צריך לזכות לכולם וכמ"ש סי' תרנ"ח סעי' ז' וכ"כ הלביש כאן אבל בסי' שצ"ה כתב דאם לא זיכה לא הוי עירוב וטוב להחמיר לכתחלה לזכות ובפרט אם עשהו מקמת שלו. מ"א ס"ק י"ג. תו"ש שם. ר"ז שם. והעיקר דהשמש יתן העירוב

להרב ויזכהו לכל הקהל על ידו וכ״כ במנהגים. ולפ״ז אם חשכה ליל יו״ט א׳ ולא זיכה אסור לזכות ביו״ט כמ״ש סי׳ תקכ״ח אלא על תנאי ואם יו״ט אינו סמוך לשבת אין לערב עד שבת ומיהו אם שכחו לזכות עד שבת מותר לטלטל כי יש לסמוך על סברא ראשונה. מ״א סק״ך. א״ר או׳ ט״ו. תו״ש. או׳ ט״ל. ר״ז שם. ח״א שם. ומ״מ אחר השבת יזכנו להם בלא ברכה ר״ז שם:

עב עב) [סעיף ז׳] יכול לערב בפרוסה. דתו ליכא איבה. ב״י:

עג עג) שם. יכול לערב בפרוסה. ובדרשות מהרי״ל כתב בשם מהר״י סג״ל דאפי׳ יחיד המערב לעצמו דליכא הקפדה לא יערב בפרוסה משום דלא פלוג. והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ז׳ וכתב דנראה מדבריו דעל צד היותר טוב קאמר. וכתב עו״ש השכנה״ג דלפ״ז נראה דה״ה כשאחד מזכה לכולם צריך ג״כ פת שלימה משום דלא פלוג יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ט״ז:

עד עד) [סעיף ח׳] מערבין בפת אורז וכו׳ שדרך העולם לאכלו משא״כ בפת דוחן. ר׳ יהונתן על הרי״ף פ׳ חלון. ועיין לעיל סי׳ ר״ח סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ח:

עה עה) שם. מערבין בפת אורז וכו׳ וכן מערבין בפת טטרק״י או טרקיש״ן וי״ץ שמאכל בני אדם הו״א. מש״ז או׳ ו׳:

עו עו) שם. מערבין בפת אורז וכו׳ אבל אין מערבין בפת שהוא מעורב ממינים הרבה כההיא דיחזקאל חטין ושעורין ופול ועדשים ודוחן וכוסמין. ריטב״א. ומיהו עי״ש בגמ׳ (דף פ״א ע״א) דאיכא פלוגתא בזה ולרב פפא מערבין וכ״נ מדברי ר׳ יהונתן שם יעו״ש וע״כ נראה דבשעת הדחק דליכא אחר מערבין בו ורק דלא יברך עליו ברכת העירוב משום סב״ל. ועיין לקמן או׳ קל״ח:

עז עז) שם. אבל לא בפת דוחן. שאינו מאכל רוב בני אדם לשבעה בו וכבר אמרנו שאין קביעות דירה ושיתוף אלא ע״י אכילה שדרך לקבוע דירתו. לבוש:

עח עח) [סעיף ט׳] בשביל כולם שפיר דמי ואפי׳ שלא מדעתם ושלא בפניהם כדאיתא במשנה עירובין פ״א ע״ב עירובי חצירות מערבין לדעתו ושלא לדעתו לפי שזכין לאדם שלא בפניו יעו״ש ולקמן סוף סעי׳ יו״ד בהגה. ועירובי חצירות הוא ל״ד דה״ה שתופי מבואות כמ״ש לקמן סי׳ שצ״ב סעי׳ ח׳ יעו״ש:

עט עט) שם. ובלבד שיזכנו להם וכו׳ שיאמר לו זכה בזה בשביל כל בני החצר טור עו״ש או׳ ח׳:

פ פ) שם. צריך להגביהו וכו׳ דכל כמה דמנח ברשותיה לא לא הוי זכייה והכי תני לה בתוספתא אם משלהן א״צ לזכות אם משלו השליח מגביהו מן הקרקע ואומר זכיתי להם. רש״י. והביאו ב״י וכתב ונראה לי שאעפ״י שלא יאמר זכיתי להם מהני ומפני כך לא הזכירוהו הפו׳ ובריייתא ארחא דמילתא נקט עכ״ל והב״ח כתב דהאי ואומר אמירא במחשבה קאמר שיהא מתכוין בשעה שמגביה כדי לזכות לכולם:

פא פא) שם. צריך להגביהו וכו׳ וכתב המ״מ פ״א מ״ה עירובין דין י״ז בפירשו הגאונים בין משלהן בין מאחר המזכה משלו צריך להגביה מן הקרקע טפח אבל האחרונים פירשו דוקא במזכה להן משלו ומשום הקנאה בהגבהה והרשב״א הסכים לדעת האחרונים יעו״ש והביאו ב״י וכתב דמדברי הרמב״ם משמע דאפי׳ בשלהן צריך להגביה טפח וכדברי הגאונים יעו״ש וע״כ נראה דלכתחלה יש להחמיר וכ״כ לעיל או׳ ע״א יעו״ש:

פב פב) שם. צריך להגביהו וכו׳ ואם הניחו על ידו התלויה באויר צריך שיגביה ידו טפח. ט״ז סק״ו. ר״ז או׳ י״ב. מיהו עיין תו׳ כתובות ל״א ע״א ד״ה דאי בעי שכתבו דבדבר שבידו או בפיו לא בעי הגבהה. יעו״ש שש״א:

פג פג) שם. וצריך לזכות כל בני החצר וכו׳ דהיינו שהאחד יגביהנו בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן ששלוחו של אדם כמותו ואף שהם לא עשאוהו שליח מ״מ זכין לאדם שלא בפניו אבל ע״י עצמו אינו יכול לזכותו להם שכל זמן שהוא בידו לא יצא מרשותו ר״ז שם:

פד פד) שם. ולכל מי שיתוסף וכו׳ שאם לא כן פעמים שנתוספו דיורין ויאסרו עליהן. המ״מ פ״א בשם הרשב״א והביאו ב״י. עו״ש או׳ ט׳ ר״ז שם:

פה פה) שם. וי״א שאעפ״י שלא יזכה בפירוש וכו׳ כ״כ הריטב״א בשם רבו שעכשיו שמערבין בתחלת השנה לכל שבתות השנה אעפ״י שנתוספו דיורין בעיר א״צ להוסיף בשבילם שמתחלה מתכוונים לזכות לכל הבא ואעפ״י שאין מזכין להם בפי׳ לב הצבור מתנה עליהם. ומיהו אם נתוספו דיורין לאחר שנתמעט העירוב מן השיעור אפשר שצריך להוסיף מחמתן שהרי הן לא היו בתחלת העירוב עד עכשיו ולדידהו הוי תחלת עירוב ולכן צריך לשמרו תמיד שיהיה בו שיעור ע״כ. וכ״כ בתשו׳ להרמב״ן סי׳ רי״ב בשם תו׳ ב״י. עו״ש או׳ ט׳ ר״ז שם:

פו פו) שם. לב ב״ד מתנה עליהם. ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד להקל בד״ס ר״ז שם:

פז פז) שם. צריך להוסיף מחמתן. אפי׳ אם זיכה להם בתחלה בפירוש. עו״ש שם:

פח חפ) [סעיף י׳] לא יזכה ע״י בנו ובתו הקטנים. מפני שידן כידו. משנה שם. ופירש״י ולא זכייה היא:

פט טפ) שם. ולא ע״י עבדו ושפחתו הכנענים. ג״כ הטעם מפני שידן כידו כדאיתא במשנה שם ואפי׳ יש להם בית בחצר אינם זוכים דהא לא אסרי. ב״י:

צ צ) שם. ולא ע״י עבדו ושפחתו הכנענים אבל אם זיכה ע״י מי שחציו עבד וחציו בן חורין עד שלא כפו את רבו ב״ד הוי זיכוי דלענין זה הרי הוא כמו בן חורין. שו״ת אדמת קדש ח״ב א״ח סי׳ יו״ד מחב״ר בק״א או׳ ג׳:

צא צא) שם. אפי׳ סמוכים על שלחנו. דאע״ג דמצאיתם לאביהם (כמ״ש בח״מ סי׳ ע״ר) משום איבה מ״מ במה שהאב רוצה לזכות לאחרים ע״י בניו זוכין לאחרים. ב״י בשם הרמב״ן מ״א ס״ק ט״ו:

צב צב) שם. וע״י עבדו ושפחתו העברים. דכיון שהם עבדים עברים לא קנה גופם ואית להם יד לזכות בפני עצמם. עו״ש או׳ יו״ד:

צג צג) שם. אפי׳ הם קטנים ואע״ג. דק״ל דקטן אינו זוכה לאחרים היינו בדבר שהוא מדאורייתא אבל במלתא דרבנן כגון הכא דעירובי חצירות אינו אלא מדרבנן הקטן זוכה לאחרים. עו״ש שם מ״א ס״ק ט״ז ובנו ובתו הקטנים שאינם זוכים שאני מפני שידן כידו כמ״ש לעיל או׳ ח״פ.

צד צד) שם. אפי׳ הם קטנים ואע״ג דסמוכין על שלחן רבן לא הוי ידם כידו דבשכרן קא אכלי. ב״י. תו״ש או׳ כ״ח:

צה צה) שם. וע״י אשתו וכו׳ דכשנותן לה אחר מתנה ע״מ שאין לבעלה רשות בה מהני וה״ה דיכול לזכות על ידה מ״א ס״ק י״ז.:

צו צו) שם. אעפ״י שמעלה לה מזונות. פירוש אפי׳ אוכלת על שלחנו ממש עו״ש שם:

צז צז) שם. וי״א שאינו מזכה ע״י בנו ובתו הסמוכים וכו׳ והטעם כתב הטור כיון שסמוכים על שלחנו הוי ידם כידו ולא יצאו עדיין מרשותו:

צח צח) שם. הסמוכים על שלחנו וכו׳ ומיהו לאחר שנשא אשה לא מהני סמיכות שלחן ויכול לזכות על ידו גם לדיעה זו. ב״י. והביאו בהגה ססעי׳ זה. עו״ש או׳ י״א. ר״ז או׳ י״ד. ועיין לקמן או קי״ד:

צט צט) שם. הסמוכים על שלחנו וכו׳ אבל אם יש לאדם מלמד או סופר שאוכל בשכרו או יתום אוכל על שלחנו בתורת צדקה יכול לזכות על ידן אעפ״י שסמוכין על שלחנו טור. וכתב הפרישה או׳ ד׳ דה״ה אם אוכלין אצלו בחנם יכול לזכות על ידן יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ח״י:

ק ק) שם. כל זמן שלא בגרה. והטעם משום דאפי׳ נערה ואינה סמוכה על שלחנו מציאתה לאביה. ב״י בשם התו׳ ור״ל כיון שמצאיתה לאביה עדיין לא יצאה מרשותו והויא ידה כידו ואינו יכול לזכות על ידה:

קא קא) שם. שמעלה לה מזונות. ולא שנא אם נותן לה מאכל לנותן לה מעות לקנות אוכל או שאמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך דבכ״ז מציאתה שלו והוי ידה כידו ב״י:

קב קב) שם. או שאמר לה צאי מעשה ידיך וכו׳ ומיירי במספקת במעשה ידיה. ב״י עו״ש. או׳ י״א:

קג קג) שם. ואפי׳ יש לה בית בחצר. דא״צ עירוב כמ״ש סי׳ ש״ע סעי׳ ו׳ מ״א ס״ק ח״י. והלכך לא שייך מגו דזכיא לנפשא זכיא לאחרים יא״פ. תו״ש או׳ ל׳ מאמ״ר או׳ ו׳ ועי״ש מה שהשיג על מ״ש העו״ש:

קד קד) שם. אפי׳ הוא קטן. כיון שמציאתו שלו. ר״ז או׳ י״ג:

קה קה) שם. וע״י אשתו שאינו מעלה לה מזונות. דמציאתה לעצמה. ב״י. מ״א ס״ק י״ט. ואין ידה כידו ויכולה לזכות לאחרים. א״א או׳ י״ט:

קו קו) שם. ולכתחלה טוב לחוש לדברי שניהם וכו׳ דהיינו עד שיהא בנו גדול וגם אינו סומך על שלחנו ובתו עד שתהא בוגרת ואינה סמוכה על שלחנו ובאשתו שאינו מעלה לה מזונות ולא אמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך:

קז קו) שם הגה. ובדיעבד סומכין על דברי המיקל בעירוב וכ״כ ב״י ולבוש. ר״ז שם. ח״א כלל ק״ב או׳ י״ד

קח קח) **שם. בהגה. ובדיעבד סומכין על דברי המיקל בעירוב.** ומיהו בעיא דלא אפשיטא לא אמרינן הכי לדעת הרי״ף והרא״ש. ב״ח סי׳ שצ״ח. וכן כל היכא דאיכא לפרש הכי ואיכא לפרש הכי לא אמרינן הלכה כדברי המיקל בעירוב. ב״ח שם. שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ ואו׳ ו׳:

קט קט) **במקום** דמספקא להו לרבנן לא אמרינן כדברי המיקל בעירוב ב״ת סי׳ ת״ד. שכנה״ג שם או׳ ז׳:

קי קי) **אע״ג** דק״ל הלכה כדברי המיקל בעירוב אפי׳ יחיד במקום רבים אי מוקמינן לפלוגתייהו דתלי בפלוגתא אחריתי ומוקמינן למחמיר כרבי ולמיקל כבר פלוגתיה פסקינן כמחמיר הואיל ורבי קאי כוותיה דהלכה כר׳ מחבירו. הרא״ש פ׳ בכל מערבין בשם מהר״ם ז״ל. ונראה דה״ה אם מוקמינן למחמיר כתנא אחרינא דהלכתא כוותיה לגבי חבירו. שכנה״ג שם או׳ ח׳:

קיא קיא) **לא** אתמר האי כללא דהלכה כמיקל בעירוב אלא היכא דלא אתמר כללא כגון רבה ור׳ זירא דלא ידעינן הלכתה כמאן אבל היכא דאתמר כללא כגון שמואל ור״י דהלכה כר׳ יוחנן אז לא אזלינן בתר כללא דהלכה כדברי המיקל בעירוב. י״א סי׳ שנ״ח בהגב״י:

קיב קיב) **לא** אמרינן הלכה כדברי המיקל בעירוב אלא בעירוב דרבנן דכיון דמידי דרבנן הוא נקטינן להקל אבל בתחומין די״ב מיל שהם דאורייתא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה הלכה כדברי המחמיר מיהו לדעת הרמב״ן והרשב״א והרא״ש והמרדכי דס״ל דאפי׳ חוץ לי״ב מיל הוי דרבנן הלכה כדברי המיקל. שכנה״ג שם או׳ ט׳ ועיין לקמן רס״י שצ״ז ובדברינו לשם בס״ד:

קיג קיג) **בפלוגתא** דרבוותא נקטינן בעירובי תחומין לחומרא. ב״ח ססי׳ תי״ו שכנה״ג שם או׳ יו״ד. ועיין בתשו׳ הרשב״ץ ח״ב סי׳ ל״ח שנראה מדבריו דאפי׳ בענין זה אמרינן הלכה כדברי המיקל בעירוב יעו״ש. י״א מ״ב בהגב״י או׳ ג׳:

קיד קיד) **שם בהגה. וכן גדול שיש לו אשה וכו׳** שעושה הכל על דעת עצמו ולא על דעת אביו. תו״ש או׳ ל״ב. ולפ״ז נראה דה״ה אם נשא וגירש אבל אירס ושידך לא דעדיין עושה על דעת אביו. ועיין לעיל או׳ צ״ח:

קטו קטו) **שם בהגה. וא״צ להודיעם וכו׳** דכשהוא מערב משלהם צריך להודיעם אם חפצים כבר שמא מקפידין הם ואמר שמואל המקפיד על עירבו אינו עירוב אבל משלו א״צ להודיע דזכין לאדם שלא מדעתו. ב״י בשם הג״א. ועיין לעיל או׳ ע״ח:

קטז קטז) **[סעיף יא׳] בני חבורה שהיו מסובין וכו׳** כתב המ״מ פ״א דין י״ט דמדברי הרמב״ם נראה שהוא מפרשה בבני חבורה שקנו פת בשתוף והיו מסובין ואוכלים ממנו אבל הרשב״א מפרשה בבני חבורה שהיו מסובין אצל א׳ שזמנן לאכול משלו ואעפ״י שהמערב משלו צריך לזכות כאן סתמו כפירשו שכל שזמנן לאכול על השלחן ה״ז זכה להם את הכל עכ״ל והביאו ב״י. וכ׳ האחרונים דאפי׳ כשהיו מסובין אצל א׳ לאכול משלו מהני. ומיהו יש חילוק דכשהפת של בעה״ב אפי׳ הם פרוסות סומכין עליו כמ״ש סעי׳ ז׳ תו״ש או׳ ל״ד. ומיהו אפשר דכאן יש לחלק דאפי׳ קנו פת בשתוף י״ל דמהני פרוסות דכיון דאוכלין על שלחן א׳ הרי גילו דעתם שאין מקפידין וגם לא שייך כאן לומר כי כך חז״ל לערב דוקא בפת שלם כיון שלא גבו לשם עירוב:

קיז קיז) **שם. אבל בחצר לא.** דעירוב משום דירה וחצר לאו בר דירה הוא. ב״י בשם רש״י:

קיח קיח) **שם. אבל בחצר לא.** ובשתופי מבואות סומכין עליו משום שיתוף אף אם מסובין בחצר. טור. ועיין לקמן רס״י שפ״ו:

קיט קיט) **שם הגה. וה״ה אם יש להם פת בשותפות וכו׳** הש״ע השמיע זה משום דנלמד מהק״ו מהמסובין אצל א׳ עו״ש או׳ י״ב אבל התו״ש או׳ ל״ו כתב דקמ״ל דסומכין עליו אעפ״י שאין יודעין שהוא קיים משום דמוקמינן ליה אחזקתיה כדאיתא פ״ג דגיטין משנה ח׳ לענין תרומה:

קכ קך) **[סעיף יב׳] אפוטרופוס של קטן וכו׳** דלא גרע משכירו ולקיטו דגדול. ב״י בשם המרדכי. תו״ש או׳ ל״ז:

קכא קכא) **שם. יכול לערב בעדו,** אפי׳ משל קטן ושלא מדעתו מפני שהוא לו כבן בית שיכול לערב משל בעה״ב שלא מדעתו כמ״ש סי׳ שס״ז, ר״ז או׳ י״ז:

קכב קכב) **[סעיף יג׳] מצוה לחזר וכו׳** וטעמא רבה איכא דלא ליתו לידי איסור לאפוקי ולעיולי באיסור. ב״י סי׳ שצ״ה:

קכג קכג) **שם. מצוה לחזר וכו׳** הלבוש כרב שהוא מצוה דרבנן והתו״ש או׳ ל״ח כתב דאינו מצוה ממש אלא זהירות בעלמא. ועיין בתשו׳ חת״ס חא״ח סי׳ צ״ט שהזהיר מאד לכל קהל ישראל לתקן מבואותיהם בלו״פ או בשאר תיקונים כדי שלא יכשלו רוב המון עם בהוצאה מרשות לרשות בש״ק ושהדבר מוטל על הרב החשוב שבעיר יעוש״ב. ועוד עיין בשו״ת הר הכרמל חא״ח סי׳ ח״י שכתב שראוי בכל עיר להעמיד ט״ז ת״ח אחד או שנים

שילכו בכל ע״ש קודם הכנסת שבת לפקח על עסקי עירובין וגם עי״כ יודע אם נפסק קודם שבת או בשבת יעו״ש. והב״ד א״ח סי׳ שס״ג או כ״א. ועיין לעיל הי׳ שס״ג או׳ כ״ד:

קכד **קכד) שם. מצוה לחזר וכו׳** והרב האר״י ז״ל היה נזהר לקיים מצוה זו בכל ע״ש שלא כאותם הנוהגים לעשות המשנה לשנה וכיוצא בזה. והיה מערב בכל ע״ש שני מיני עירובין עירובי חצרות על לחם א׳ ושתופי מבואות על לחם שני ובסעודת ליל שבת היה אומר המוציא. בפת של שתופי מבואות ובסעודת שחרית של שבת היה אומר המוציא בפת של עירובי חצירות (כדאיתא בשבת קי״ז ע״ב הואיל ואתעביד בה חדא מצוה וכו׳) ואמנם בענין סדר העירוב בתחלה היה מברך על הפת ברכת העירוב ואומר בדין עירובא יהא שרי לן וכו׳ ואח״כ היה מזכה הלחם ההוא לבני החצר ע״י אדם א׳ גדול כי תחלה צריך שיערב לעצמו ואח״כ יזכה לאחרים. שער הכוו׳ דף ס״ב ע״ד ועיין לקמן בהגה ססי׳ שס״ח וסי׳ שצ״ד סעי׳ ב׳ ומיהו. מ״ש כי תחלה צריך שיערב לעצמו וכו׳ הוא ל״ד דהא צריך להשתתף עם בני חצר אלא ר״ל על חלקו, ועיין מ״א סק״ך שנתקשה בזה ופירש דמיירי בעירובי תבשילין ולפי מה שכתבתי אתיא שפיר. ועיין י״א סי׳ שצ״ה וברכ״י ושע״ת סי׳ ו׳ שצ״ד שכתבו על דברי מ״א הנז׳ דלא נהירא יעו״ש:

קכה **קכה) שם. מצוה לחזר וכו׳** לא מיבעי ליה לצורבא מדרבנן למידר במבוי וחצר שאינם מעורבין חידושי הריטב״א:

קכו **קכו) [סעיף יד׳] מברך וכו׳** ואפי׳ אדם אחר שאינו דר באותו העיר יכול לברך ברכה זו דהא אלו לא עירבו אף הוא היא אסור לטלטל וא״כ גם הוא שייך במצוה זו ואפי׳ הוא שם רק ביו״ט מהני העירוב כמ״ש רס״י תקי״ח בהגה. מ״א סק״ך א״ר או׳ ך׳ תו״ש או׳ ט״ל אכן אם רוצה לשבות חוץ לעירו לא יוכל לברך. תו״ש שם ועיין לעיל או׳ ע״א:

קכז **קכז) שם. מברך על מצות עירוב.** והא דמברך על עירובי חצירות ה״ד אם לא עשו שתופי מבואות אבל אם עשו שתופי מבואות אין לברך עוד על עירובי חצירות כיון די״א דסומכין אשתוף במקום עירוב כמ״ש לקמן סי׳ שפ״ז וא״כ הו״ל ספק ברכות וק״ל סב״ל.

קכח **קכח) שם, על מצות עירוב.** ואם רוצה לעשות ב׳ עירובין ביחד ית׳ לקמן רס״י שצ״ה בס״ד:

קכט **קכט) [סעיף טו׳] אימתי מברך בשעה שמקבץ וכו׳** והטעם לפי שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן וכיון שנתקבץ הרי נעשית המצוה שכבר עירבו ואעפ״י שלא ברכו מותרין לטלטל דברכות אינן מעכבות הלכך צריך לברך כשבא לקבצו. ב״י סי׳ שצ״ה אבל הדרישה שם כתב דמ״ש בשעה שמקבץ לאפוקי קודם שהתחיל לקבץ דהוי קודם דקודם אבל לאחר שנתקבץ מותר לברך עד קודם נתינתו באחד מבתי החצירות יעו״ש וכ״כ המ״א סק״ך דכל שעדיין לא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב ויוכל לברך יעו״ש:

קל **קל) שם. בשעה שמקבץ וכו׳** ר״ל דמיד כשבא אל אחד מבני החצר ונוטל ממנו פת אזי באותה שעה מתחיל העירוב ואז מברך דכל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן וכדלקמן בבדיקת חמץ רס״י תל״ב. ב״ח שם ולפ״ז כשבירך כשהתחיל לקבץ לא יפסיק בדברים אחרים עד גמר הקיבוץ כמו ברכת ביעור חמץ וכמבואר בסי׳ תל״ב יעו״ש ומיהו כבר כתבנו באו׳. הקודם דגם אח״כ יוכל לברך כ״ז שעדיין לא נתנו אותו בבית שמשתמר שם:

קלא **קלא) שם. בשעה שמקבץ וכו׳** ומיהו לפי המנהג שכתב בהגה לעיל סי׳ ו׳ שמקבץ מעט קמח מכל בית וכו׳ לא יוכל לברך אז כיון דעדיין אינו ראוי לעירוב עד שיעשה פת אלא לאחר שיאפה. ויתן ביד אחר לזכות או מברך. ועיין באו׳ שאח״ז:

קלב **קלב) שם. או בשעה שמזכה להם.** פי׳ דבשעה דמזכה ע״י אחר דנותן לידו ואומר לו תהא זוכה בעירוב זה לכל בני החצר מברך. ב״ח שם, וכ״כ בדרשות מהרי״ל הלכות ע״ת דתחלה נתן הפת ביד אחד לזכות לבני הקהילה ואח״כ לקח אותו מידו ובירך ברכת עירוב ואמר בדין יהא שרי לנא לטלטולי וכו׳ וכ״ה לקמן בסי׳ תקכ״ז סעי׳ י״ב לענין ע״ת יעו״ש. מיהו לפי דברי האר״י ז״ל צריך לברך עליו תחלה ולומר בדין עירובא וכו׳ ואח״כ נותן לאחר לזכות בו לבני חצר כמ״ש לעיל או׳ קכ״ד יעו״ש.

קלג **קלג) שם. בהדין עירובא יהא שרי לן.** וראוי להוסיף ולומר ולכל מי שיתוסף בעיר הזאת כדיעה ראשונה דסעי׳ ט׳ והיינו אם מערב לכל בני העיר אבל מערב לבני חצר יאמר ולכל מי שיתוסף בחצר הזאת ואם עושה שתופי מבואות יאמר ולכל מי שיתוסף במבוי בזה:

קלד **קלד) שם. מן הבתים לחצר וכו׳** בנוסח שלנו ומגג לגג ואומר לכל שבתות השנה כמ״ש ססי׳ שס״ח. וביש״ש פ״ק דביצה סי׳ ל״ד כתב לומר ג״כ ולכל יו״ט של שנה זו מ״א סק״ך וברוקח סי׳ קצ״ט סיים ומחצר לפנה ומפנה לפנה ומזוית לזוית כ״ז שהעירוב זה קיים. א״ר או׳ כ״א. ונראה דהכל לפי הענין דאם מערב בכל שבת ושבת יאמר יהא שרי לן בשבת זו וכו׳ ואם מערב בערב פסח לכל שבתות השנה כמו שנוהגין וכמ״ש לקמן סי׳ שס״ח סעי׳

ה׳ בהגה יאמר לכל שבתות ויו״ט של שנה זו מפסח זה עד פסח שיבא עלינו לשלום. ואם מערב לפחות משנה או ליותר משנה יאמר לכל השבתות ויו״ט כל זמן שעירוב זה קיים.

קלה **קלה) שם. ולא ברכו עליו וכו׳** פי׳ שלא אמרו שום דבר עליו אפ״ה שרי. מ״א ס״ק כ״א א״ר או׳ כ״ב. תו״ש או׳ מ׳ ור״ל לאו דוקא אם לא אמר הברכה עצמה אלא אפי׳ לא אמר כלל בהדין עירובא וכו׳ נמי שרי יא״פ. וכ״כ הר״ז או׳ ח״י. ונראה דה״ה במי שהוא רגיל לזכות לאחרים והזמין הפת לעירוב ושכח לזכות ולא בירך ולא אמר בהדין עירובא וכו׳ שרי לטלטל באותו חצר או באותו מבוי באותו שבת לפי מ״ש השע״ח סי׳ תקכ״ז דבדיעבד יש לסמוך על מ״ש בס׳ גן המלך סי׳ ק״ך דמי שהוא רגיל לערב לאחרים א״צ לזכות יעו״ש:

קלו **קלו) שם.** והא שכתב המ״א דאפי׳ לא אמרו עליו שום דבר שרי כתב המש״ז או׳ ז׳ היינו בלא הזכיר כלל הא לומר מקצת ולהשמיט מקצת י״ל אף דיעבד לא מהני וכיון דהשיתוף בטל גם העירוב בטל יעו״ש, ולא ידענא למה יגרע מה שאמר מקצת משלא אמר כלל. ועוד כיון שגבו אותו לשם עירוב הרי קנה שם בגבייה ולמה לא מהני בדיעבד. ועוד דלפום דינא כיון דאמר הרי זה בשביל עירוב חצירות או בשביל שיתוף מבואות יצא דהנוסח המתוקן אינו אלא על צד היותר טוב. ועיין ח״א כלל ע״ז או׳ יו״ד ודו״ק:

קלז **קלז) שם. ולא ברכו עליו וכו׳** אבל אם לא זיכה ע״י אחר אעפ״י שבירך ואמר בהדין עירובא וכו׳ אסורין לטלטל, ח״א כלל ע״ב או׳ ו׳ ומיהו עיין לעיל סוף או׳ קל״ה שכתבנו דאם רגיל לערב לאחרים בדיעבד אם לא זיכה מהני יעו״ש:

קלח **קלח) יכול** להניח ע״ח ביה״ש דספק דרבנן לקולא ולא יברך ואף דמעיקר הדין היה נראה לברך כיון דתקנת חכמים כך הוא שמניח גם ביה״ש אך קשה הדבר לחלק מהא דתשו׳ ח״צ סי׳ ק״ל לענין המניח ע״ח בדגים מלוחים בשעת הדחק דאין לברך דברכות אין מעכבות. תש״ו נודע בשערים סי׳ ו׳ פת״ע ועיין לעיל סי׳ רס״א סעי׳ א׳ ולקמן סי׳ שצ״ג סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן ששז

א **א) [סעיף א׳] אשתו של אדם מערבת וכו׳** מפני שהיא כגופו ואפי׳ אם מיחה בה שלא לערב דחשו חז״ל שמא יתכוין להקניט את הדרים לאסור עליהם ולכן הקילו שאשתו יכולה לערב שלא מדעתו ותו לא חשו שמא יתרצו שניהם להקניט דהוא מילתא דלא שכיחא. לבוש. תו״ש או׳ א׳:

ב **ב) שם. מערבת לו.** משלו. ר״ז או׳ א׳:

ג **ג) שם, שלא לדעתו.** ר״ל בעל כרחו וכמ״ש אח״כ אפי׳ מיחה בה וכו׳:

ד **ד) שם.** וה״מ כשאוסר עליהם. החצר אם לא יערב עמהם. ר״ז שם.

ה **ה) שם. אבל אם הוא פתוח לשתי חצירות וכו׳** עיין לקמן סי׳ שפ״ו סעי׳ ט׳

ו **ו) שם. ברגיל שאוסר מערבת שלא לדעתו,** ר״ל בעל כרחו וכמ״ש לעיל או׳ ג׳ וכ״כ הר״ז שם:

ז **ז) שם, אם רגיל לערב עמהם מערבת וכו׳** מפום דרכי שלום כיון דרגיל לערב עמהם. תו״ש או׳ ב׳:

ח **ח) שם. אם רגיל לערב עמהם וכו׳** ובתרי זמני מקרי רגיל, ש״ך ביו״ד סי׳ רכ״ו ס״ק י״א. ואפשר דה״ה לכאן. תוס׳ שם פ׳ ובג׳ זימני ודאי רגיל מקרי ואם ג״פ לא עירב עמהם תו לא מקרי רגיל. א״א רס״י שס״ח:

ט **ט) שם דמסתמא ניחא ליה.** ובעינן שימחה בפירוש, עו״ש או׳ א׳:

י **י) שם. אבל אינה יכולה לזכות וכו׳** אפי׳ לבני חצר שאוסר עליהם ורגיל לערב עמהם. ר״ז שם:

יא **יא) שם, לזכות לאחרים שלא בידיעתו,** ואפי׳ אינו מוחה בפי׳ רק שאינו יודע מזה או שאין הבעל בביתו ולהכי נקט שלא בידיעתו ולעיל דנקט שלא מדעתו איירי כשמיחה, תו״ש או׳ ג׳ ועיין עו״ש או׳ א׳ ומ״ש עליו המאמ״ר או׳ ג׳ יעו״ש:

יב **יב) שם. לזכות לאחרים שלא בידיעתו,** ונראה דממזונותיה רשאי לזכות. מ״א סק״א. א״ר או׳ ג׳ ר״ז שם. ומיירי שבשעת אכילה לוקחת ממזונותיה ומזכה בזה לאחרים דאין ביד הבעל למחות בידה דהיא אומרת אני מצמצם כדי ליתן לאחרים ואם תמחה אני אוכלת גם אותו מותר שאני מזכה לאחרים וומה לך אם אוכלת או נותנת לאחר, מחה״ש:

יג יג) **שם. יכולין בני הבית וכו׳** ר״ל בני ביתו יכולין לערב משלו שלא בידיעתו.

יד יד) **שם. יכולין בני הבית וכו׳** ואם ידעו ממנו שאינו רוצה אעפ״י שלא מיחה בהם בפי׳ אין יכולים לערב. ט״ז סק״א ומ״א סק״ב דלא כב״ח. וכ״ה דעת האחרונים:

טו טו) **שם. אם אין הבית פתוח אלא לחצר אחד.** דזכות הוא לו. מ״א סק״ג:

טז טז) **שם. אם הוא רגיל לערב וכו׳** דמסתמא ניחא ליה במה שרגיל. לבוש:

יז טוב) **שם. אבל בני חצר אין יכולין וכו׳** כ״כ הרא״ש דודאי אין עירוב מועיל בלתי ידיעת האיש ואשתו ובני ביתו, תו״ש או׳ ה׳:

יח חי) **שם. וי״א דאין אשתו מערבת וכו׳** הוא דעת הרמב״ם דס״ל דכשמוחה בפי׳ אין אשתו יכולה לערב וכמ״ש בב״י, וכ״כ התו״ש או׳ ו׳ והר״ז לא הביא סברת י״א הללו ונראה משום דס״ל דהעיקר כסתם הש״ע וגם משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב:

יט יט) **שם. אלא שלא בידיעתו.** אבל לא בעל כרחו, ב״י:

כ ך) **שם. אבל אם אומר שאינו רוצה וכו׳** ואפי׳ אין הבית פתוח אלא לחצר א׳ שאוסר עליהם אם לא יערב אפ״ה אין אשתו יכולה לערב אם מוחה:

כא כא) **שם. אבל אם אומר שאינו רוצה וכו׳** ואפי׳ אם אמר כן לאחר שעירבה נתבטל העירוב למפרע. כ״כ בפי׳ ר״ח:

כב כב) **שם. בני חצר נכנסים לתוך ביתו ונוטלים וכו׳** אבל אשתו אינה יכולה לעבור על דעתו. כ״כ ב״י ולבוש. אבל המ״א סק״ד כתב דה״ה אשתי. תו״ש או׳ ז׳:

כג כג) **שם. אבל כופין אוחו בב״ר וכו׳** היינו שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני או יורדין לנכסיו ומיירי כגון שאוסר עליהם. תו״ש או׳ ח׳ ודין זה דכופין הוא לכ״ע. א״ר או׳ ו׳:

כד כד) **שם. בהגה. וחזר מעירובו,** שאומר איני רוצה לערב עמכם. תו״ש או׳ ט׳:

כה כה) **שם. בהגה. צריך לחזר ולזכות.** כ״כ הרא״ש ר״פ הדר ומסיים שם ואע״ג דא׳ מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי נוטלין עירובו בע״כ ה״מ ברגיל להשתתף אבל שאינו רגיל לא ע״כ. ולזה סיים רמ״א ז״ל אבל אם רגיל וכו׳ והכוונה דכיון דברגיל נוטלין ממנו בע״כ ממילא הכא הוי עירוב אעפ״י שחזר בו. מאמ״ר או׳ ד׳:

כו כו) **שם. בהגה. צריך לחזור ולזכות.** דבטל עירובו הקודם אף שעדיין הפת מונח במקומו וע״כ אם ירצה להיות עוד שותף עמהם צריך לחזור ולזכות דהיינו שיאמר אני חוזר ומשתתף עמכם בעירוב זה ומזכה לכם בפתי ואיני מקפיד אם יאכל אותו אחד מבני חצר וכמ״ש לעיל סי׳ שס״ו סעי׳ ה׳ יעו״ש. וה״ד אם חזר בו קודם ביה״ש דעדיין לא קנה עירוב אבל אם חזר לאחר ביה״ש לאחר שקנה עירוב מותרין לטלטל באותו שבת כיון שכבר קנה עירוב אלא רק צריך לחזור ולזכות בשביל שבת אחר:

כז כז) **שם. בהגה. אבל אם רגיל לערב וכו׳** וה״ה אם אוסר עליהם. ר״ז:

כח כח) **שם. בהגה, הוי עירוב בע״כ,** זהו דוקא לדעת הי״א שבני חצר נוטלין בע״כ אבל לסברא הראשונה לעולם אין יכולין לערב בלא דעת אשתו, מ״א סק״ה. א״ר או׳ ז׳ תו״ש או׳ יו״ד, מיהו המ״א שם הקשה על דברי הרא״ש דסתרי אהדדי וכתבו האחרונים ליישב דהכא שאני דכיון שהעירוב כבר מונח אצלם לא גרע מע״י אשתו, חמ״מ או׳ ג׳ נה״ש או׳ ג׳ מאמר או׳ ד׳ וא״כ לפי דבריהם הכא שכבר מונח העירוב אצלם גם לסברא א׳ בלא דעת אשתו הוי עירוב בע״כ. וכ״מ מדברי הר״ז שלא הביא דעת י״א והביא זה משמע דס״ל דזה אתי אף לסברא א׳:

סימן שסח

א א) **[סעיף א׳] עירבו ואח״כ נתקלקל העירוב.** ר״ל שנתמעט האוכל משיעורו, כדאיתא במשנה עירובין ף׳ ע״ב:

ב ב) **שם ובא אחד מבני החצר לחזור ולתקנו.** זה מיירי בשבת ראשון דנתקלקל קודם שנכנס שבת ראשון דאלו בשבת שני א״צ תיקון דהא סוף עירוב הוא וכשר בנשתייר אפי׳ כל שהוא כמ״ש סעי׳ ד׳ ט״ז סק״א, חמ״מ או׳ א׳ תו״ש או׳ א׳ אבל הב״ח כתב דמיירי אחר שנכנס שבת ראשון ואע״ג דשיורי

עירוב הכשרו בכל שהוא היינו שאם בא לתקנו למצוה מן המובחר או שחושש שמא לא ישתייר אפי׳ כל שהוא יעו״ש וכ״כ המש״ז או׳ א׳ מאמר או׳ א׳ וכתב שכ״מ בלבוש וכן מצא ב׳ קיצור ב״י שנדפס בשנת שנ״ט יעו״ש ועיין לקמן או׳ ח׳:

ג **ג) שם, א״צ להודיע,** ר״ל לשאלם אם יתרצו לזה, דאוקמינן להו אחזקתייהו דודאי יתרצו כולם ממין זה כמו שנתרצו מתחלה, לבוש:

ד **ד) שם, ואם בא לערב ממין אחר,** כגון שמתחלה היה פת חטין ועכשיו בא לעשותו מפת אורז. ר״ז או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ שס״ו סעי׳ ח׳

ה **ה) שם. צריך להודיע להם וכו׳** דשמא לא יתרצו לערב ממין אחר ויקפידו ויתבטל העירוב, לבוש. יעיין לקמן או׳ יו״ד:

ו **ו) שם, ואם משלו א״צ להודיעם כלל.** דודאי יתרצו שיזכה להם זה דמאי איכפת להו אם ממין זה יזכה להם או ממין אחר. לבוש:

ז **ז) שם, אלא נתמעט.** משיעורו הכתוב לקמן סעי׳ ג׳ יעו״ש:

ח **ח) שם, א״צ להודיעם,** דכיון דהראשון עדיין קצתו קיים הא אמרינן בסמוך (סעי׳ ד׳) אפי׳ נשתייר כל שהוא כשר. לבוש, וזהו כדיעה שנייה שכתבנו לעיל או׳ ב׳ יעו״ש, ולדיעה א׳ י״ל כיון שנתרצו לערב יחד וגם נשאר קצת ממין הראשון אין מקפידין אם משלים עליו ממין אחר:

ט **ט) [סעיף ב׳] ניתוספו דיורין בחצר.** היינו לאחר שנעשה העירוב ובא להוסיף על ככרות העירוב. ב״י. ועיין סעי׳ ד׳:

י **י) שם. אם הבית פתוח לב׳ חצירות וכו׳** נראה דכל מחלוקת שהזכיר בסעי׳ א׳ נמי אינה אלא בפתוח לב׳ חצירות אבל בפתוח לחצר א׳ זכות הוא לו וא״צ דעתו דומיא דהכא והכי מוכח מדברי הטור. מאמר או׳ ב׳.

יא **יא) שם. צריך להודיעם וכו׳** ואפי׳ אם מערב משלו. (כי שמא לא ניחא להם לערב בחצר זה אלא באחרת) עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״א. ר״ז או׳ ב׳ אמנם המאמ״ר או׳ ג׳ השיג על המ״א וכתב דאם מערב משלו א״צ להודיע וכתב שכ״ה משמעות דברי הטור וב״י יעו״ש וכ״ה דעת הנה״ש או׳ א׳ וע״כ נראה דבדיעבד יש להקל:

יב **יב) שם ואם אין הבית פתוח אלא לחצר א׳ אם מערב משלו א״צ להודיע** (זהו לכ״ע) אבל אם משלהם אין יכול לערב שלא מדעתם דהו״ל לדידהו תחלת עירוב ואין בני חצר יכולין לערב שלא מדעת אחד מאנשי הבית וכמ״ש בסי׳ שס״ז. תו״ש או׳ ד׳ וכן פי׳ המחה״ש כוו׳ מ״א סק״א:

יג **יג) [סעיף ג׳] בזמן שהם י״ח או פחות שיעורו כגרוגרת וכו׳** ר״ל בזמן שהם י״ח או פחות אז מוקמינן להו אדינא דהיינו כגרוגרת לכל אחד אבל אם הם יותר מי״ח שאין מגיע כגרוגרת לכל אחד בהא הקילו חז״ל לומר דסגי בשני סעודות לכולם כדרכם בחול (ר״ל דסגי לאדם בשני סעודות) ואף שאין מגיע לכל א׳ אפי׳ כפול מ״מ לגבי עירוב הקילו לומר דסגי בהכי, תו״ש או׳ ה׳ וטעם כגרוגרת לכל א׳ לפי שכך הוא שיעור הוצאת שבת וכמ״ש התו״ש שם וע״כ קבעו חז״ל שיעור העירוב כשיעור חיוב ההוצאה:

יד **יד) שם. בזמן שהם י״ח וכו׳** בגמ׳ איחא י״ח בני אדם וכ״כ הרמב״ם בפי׳ המשנה וכ״כ בפי׳ ר״ח. וכ״כ החס״ל או׳ ה׳ אבל הר״ר יהונתן על הרי״ף כתב י״ח בעלי בתים, וכ״כ שם הריא״ז. וכ״כ ח״א כלל ע״ב או׳ ח׳ קיצור ש״ע סי׳ צ״ד או׳ ח׳ ומ״מ נראה דיש להחמיר כיון דכ״ה פשט לשון הגמ׳ כפי׳ הרמב״ם ור״ח:

טו **טו) שם. שיעורו כגרוגרת וכו׳** כ״ה דעת הטור והראב״ד כמ״ש בב״י, מיהו כתב ב״י דמדברי הרמב״ם (פ״א מה״ע) משמע שדי לכל אחד בככר כאסר ואפי׳ אין בו כגרוגרת יעו״ש, ומדלא העתיקו בש״ע משמע דלא ק״ל הכי, וכ״כ האחרונים כלשון הטור והש״ע דבעינן כגרוגרת לכל אחד:

טז **טז) שם, מזון ב׳ סעודות וכו׳** וטעמא דשיעור ב׳ סעודות כדי שיקנה אחד מהם שם דירתו קבוע לב׳ סעודות שבת ערבית ושחרית ויהיה הוא כבעה״ב ואחרים יהיו כאלו דרים אצלו, לבו״ש:

יז **טוב) שם שהם כששה ביצים,** וכן סתם לקמן סי׳ ת״ט סעי׳ ז׳ וכן בסי׳ תרי״ב סעי׳ ד׳ הביא סברא זו בי״א בתרא דדעת הש״ע לפסוק כמותה כידוע, ועיין לקמן או׳ י״ט:

יח **יח) שם שהם כששה ביצים,** בקליפתם. תו״ש או׳ ו׳ א״א או׳ ב׳ וההפרש שיש בין קלופה ללא קלופה עיין לעיל סי׳ ק״ל או׳ ט״ז:

יט **יט) שם. וי״א שהם כח׳ ביצים,** עיקרא דהא מילתא מתבאר היטב בדברי הרשב״א בתה״א דף ק״ב שהוא מחלוקת רש״י והרמב״ם אי פסקינן להלכה כר״ש או כריב״ב מהא דאיתא בעירובין דף פ״ב ע״ב ועיין בדף פ״ג ע״א ורש״י ותו׳ שם, וכתב בדרשות מהרי״ל הלכות ע״ח דק״ל כדברי המיקל בעירוב וכשיעור ו׳ ביצים סגי יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ וכ״כ א״ר או׳ ב׳ דהלבוש השמיט דעת י״א משום דבעירוב הקילו. אמנם דעת

הב״ח בסי׳ ת״ט כדעת י״א לשער בח׳ ביצים וכתב דהכי נהוג יעו״ש והביאו א״ר או׳ הנז׳ וכתב ונכון לעשות כן לכתחלה. וכ״כ ח״א כלל ע״ב או׳ ח׳ וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דהגם דדעת הש״ע לפסוק כסתם או כי״א בתרא מ״מ לכתחלה חושש גם לדעת י״א יעו״ש. וא״כ ה״ה הכא דלכתחלה יש להחמיר כדעת י״א ולשאר הב׳ סעודות כח׳ ביצים והגרוגרת כחצי ביצה פחות מעט:

כ **ך) שם וי״א שהס כח׳ ביצים** ושיעור גרוגרת הוא שמונה דראהם מטורקייא״ה למ״ד ח׳ ביצים מזבח אדמה דף ג׳ ע״ב מחב״ר בק״א או׳ ב׳ וכ״כ לעיל בסי׳ קס״ח או׳ מ״ה ואו׳ מ״ו דמשערין במשקל וכל ביצה ח״י דראהם יעו״ש וא״כ לדיעה זו יהיו י״ח גרוגרות טמ״ד דראהם מטורקייא״ה וכבר כתבנו באו׳ הקודם דכן יש להחמיר לכתחלה:

כא **כא) [סעיף ד׳] אחר שנכנס שבת ראשונה וכו׳** אבל קודם שבת ראשונה הכי הוא בתחלת עירוב בעינן שיעור ב׳ סעודות כמ״ש בסעי׳ הקודם ב״י בשם הר׳ יונתן. עו״ש או׳ ג, ומשמע שצריך שיהא העירוב שלם כל ביה״ש הא מקצת ביה״ש לא. מש״ז או׳ ג׳ ועיין לקמן רס״י שצ״ד:

כב **כב) שם. אחר שנכנס שבת ראשונה וכו׳** ואם נשבר העירוב אפי׳ קודם שנכנס שבת ראשונה שרי כיון דבשעת הנחה היה שלם. מהרי״ל. מיהו בתשו׳ מהר״ם מינץ סי׳ נ״ח כתב דאם נשבר אפי׳ אחר שבת ראשונה טוב לעשות אחר יעו״ש. והביאו מ״א סק״ג אלא שהסכים לדברי מהרי״ל יעו״ש וכ״ה דעת התו״ש או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל ע״ב סוף או׳ א׳:

כג **כג) שם. אפי׳ כל שהוא וכו׳** ומ״ש בסי׳ שס״ו שאין מערבין בפרוסה היינו בשבת ראשון. ט״ז סק״ג. ר״ז שם:

כד **כד) שם. אפי׳ כל שהוא וכו׳** ודוקא כשעושין שיתוף דאז העירוב רק שלא לשכח התינוקות לכן כשר בכל שהוא אבל לדידן (ר״ל דסומכין אשתוף במקום עירוב כמ״ש סי׳ שפ״ז) פסול. מ״א סק״ג. חו״ש או׳ ח׳ אמנם החמ״מ או׳ ג׳ השיג על דברי המ״א הנז׳ וכתב דאף שלא במקום שיתוף הדין כן דשיורי עירוב כל שהוא והכי משמע מסתימת דברי הטור והש״ע יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ג׳ ומ״מ לכתחלה יש להחמיר, ועיין באו׳ שאח״ז:

כה **כה) שם. אפי׳ כל שהוא וכו׳** ונראה דיש ליזהר שלא לסמוך על עירוב שנתמעט דשמא יתמעט משיעורו ויתוספו אח״כ דיורין באותה עיר ואז צריך להוסיף בשבילם כמ״ש סי׳ שס״ו סעי׳ ט׳ ט״ז סק״ד. וכ״כ לעיל סי׳ שס״ו או׳ פ״ה יעו״ש מיהו מ״ש שם הט״ז דראוי שיאמר כל אדם בשעת ברכה ולכל מי שיתוסף בעיר הזאת ואין חשש באם יתוספו אח״כ עכ״ד האחרונים תמהו עליו בזה דמה מועיל התנאי אף נתוספו אחר שנתמעט והא הו״ל תחלת עירוב ויש שהגיהו בדבריו יעויין בדבריהם. וע״כ לענין דינא לא ק״ל הכי אלא אפי׳ התנה בשעת ברכה אם נתוספו דיורין אחר שנתמעט צריך להוסיף מחמתן וכמ״ש לעיל סי׳ שס״ו סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כו **כו) שם. כשר אף לשאר שבתות.** דאלו לשבת זו כשר אפי׳ לא נשתייר כלום כיון שיהיה קיים ביה״ש וכמ״ש סי׳ שצ״ד סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש:

כז **כז) [סעיף ה׳] אם נתעפש פת העירוב וכו׳** וראוי להשגיח תמיד על העירוב שמא נתעפש עד שאינו ראוי לאכילה או שמא התליע בתולעים קטנים שקורין מלבי״ן ולכן יש אנשים שמערבין בכל ע״ש בפת שלהם ומזכין ע״י אחר לכל בני הקהלה. ח״א כלל ע״ב או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ל״ג:

כח **כח) שם. ונפסל מלאכול וכו׳** אבל אם ראוי לאכול הגם דיבש היה ניקודים מכמה שנים סומכין עליו בין לעירוב בין לשתוף. הרדב״ז בתשובה כ״י. ברכ״י או׳ ג׳:

כט **כט) שם. ונפסל מלאכול וכו׳** אבל אם לא נפסל כ״כ אפי׳ נשתייר בו פורתא א״צ להוסיף דסוף עירוב בכל דהוא. ב״י בשם תשו׳ הרמב״ן סי׳ רי״ב:

ל **ל) שם. הגה ולכן נהגו לעשות העירוב חלת מצה וכו׳** ר״ל שנוהגין לעשות העירוב בערב פסח ממצה שאופין לפסח ומניחין לכל השנה עד ערב פסח הבא ואז חוזרין לעשות ממצה חדשה ומיהו אם לא נזדמן לו מצה אחרת יכול לחזור ולערב במצה זו כל זמן שלא נפסלה מלאכול. ועיין לעיל סי׳ שס״ו או׳ קל״ד:

לא **לא) ואם** לא עירב בערב פסח יערב בע״ש שבתוך פסח לכל השנה לנוהגין לערב לכל שבתות השנה ואם לא עירב בפסח לכל השנה אלא שאח״כ רוצה לערב לכל שבתות השנה יש ליזהר ג״כ לעשותו ממצה כדי שלא יתעפש. ועיין לקמן סי׳ שפ״ז או׳ טו״ב שבארץ הצבי המנהג לעשות עירובי חצירות בע״ש שבתוך החג יעו״ש:

לב **לב) שם בהגה.** שאינה ממהרת להתעפש. לפי שעושין אותה מצה מצויירת ותלויה באויר. ב״י סי׳ שצ״ה. ועיין ד״מ סי׳ שס״ו או׳ א׳ ומיהו מ״ש ותלויה באויר ר״ל שמונחת באויר אבל לא תלויה ממש משום דכל התולה פת מסלו וכו׳:

לג **לג) שם בהגה. וזה טוב יותר מלערב כל שבת וכו'** ולי נראה דיותר טוב לערב כל ע"ש דרוב פעמים שהמצה של עירוב מתקלקלת ומתעפשת מאורך הזמן ואינו ראוי לאכילה כלל. ועוד יש מנהג בקצת קהילות שבע"ש הגדול הולך השמש מבית לבית ונותן לכל א' קצת ממצת העירוב וזהו אסור שהרי באותה שבת אין שם עירוב כלל ואולי נתפשט המנהג שהיה השמש משייר בבהכ"נ מן העירוב חתיכה קטנה דסוף עירוב הוא וטועים בזה שמחלקו כולו. ויותר טוב לערב אותו שבת משלו ולזכות לכל הקהלה, והרוצה לעשות עצה"ט יערב משלו בכל ע"ש ויזכה לקהילה ע"י אחר ובזה לא חיישינן לקילקול העירוב של בהכ"נ ולא יברך כיון שיש בבהכ"נ מצת העירוב והברכות אינם מעכבות. ט"ז סק"ג. א"ר או' ה' ר"ז או' ד' ועיין לעיל או' כ"ז:

לד **לד) שם בהגה. וזה יותר טוב מלערב כל שבת וכו'** אם עשו עירוב לזמן כמנהגינו מפסח לפסח ובבא הזמן שכחו ולא עירבו מחדש אם מהני עירוב הישן או לא עיין בסי' שפ"ב סעי' ז' דמשם נראה לפום ריהטא דלא מהני וע"ש במגינים. ועיין בס' נה"ש סי' שפ"ג דכפי חילוקו אפשר לחלק נמי בנ"ד ועדיין צ"ע. זכ"ל או' ע' ולעד"נ כיון דלא נתעפש העירוב וראוי לערב בו לשנה האחרת ה"ז דומה למ"ש חז"ל כל הראוי לבילה וכו' ועיין רס"י שע"ד ודוק:

לה **לה) שם בהגה. מיהו אם רוצים לערב כל ע"ש וכו'** וכן היה מנהגו של האר"י ז"ל כמ"ש לעיל סי' שס"ו או' קכ"ד יעו"ש:

סימן שסט

א **א) [סעיף א'] הנותן מעות לנחתום וכו'** וטעם החנוני שאינו מזכה כשנתן לו מעה ואמר לו זכה לי לפי שהחנוני מוכר הפת ואין בעל המעה קונה אותה עד שימשוך וכיון שלא אמר לו ערב לי נראה שמשלו הוא רוצה לקנות תחת המעה ואינו קונה. ב"י בשם המ"מ פי'. וכ"ה דברי הטור:

ב **ב) שם. אינו עירוב אפי' עירב החנוני וכו'** פי' אם הוא עצמו מזכה להם ולו אבל לא ע"י אחר דהא ע"י אחר מהני כמ"ש אח"כ. ט"ז סק"א. עו"ש או' א' תו"ש או' א':

ג **ג) שם. וזכה גם לזה עמהם.** הנה הרמב"ם פי' (הביאו ב"י) כתב כל זה בעירובי תחומין משמע בע"ח מהני בכל ענין והמ"מ שם הסכים עמו וגם הרא"ש תמה על טעם זה בע"ח ולכן נ"ל דבדיעבד יש להקל בכל ענין נזירות שמשון. א"ח או' א':

ד **ד) שם. אבל אם א"ל ערב לי וכו'** שהרי עשאו שליח לערב לו בענין שיועיל וכיון שא"א להיות לו עירוב אלא א"כ יזכה לו כמו לאחרים הוי כאלו אמר שיזכה לו כמו לאחרים. טור. לבוש מ"א סק"ב. והריטב"א בחידושיו כתב והרי זה כאומר ערב לי וזיכה לי ע"י אחר וכתב שכן פי' הראב"ד. והביאו ברכ"י או' ג' וכ"כ התו"ש או' ב' וכתב דאמרינן דכן עשה השליח שליחותו. וכ"כ הר"ז או' א' והיינו דלדעת הטור הוי כאומר לו קנה לי פת מאחרים וערב לי כמו שאתה מערב לאחרים בפת שלהם אבל לא בפת נחתום עצמו וכמ"ש בב"י בשם המ"מ. ולדעת הריטב"א אפי' בפת נחתום עצמו ורק שיזכה לו במתנה ע"י אחר. ולענין דינא שני הסברות נכונים. אבל היותר טוב שאחר שיתן המעה לנחתום ימשוך הפת בידו ויחזור ויתננו לנחתום ויאמר לו שיערב לו בזה עם האחרים:

ה **ה) שם. אם נתן לו כלי וכו'** דדוקא מעות אינם קונות עד שימשוך החפץ אבל אם מקנה לו כלי הוי חליפין וכיון שזכה זה בכלי זכה זה בפת ששייך לעירוב כמ"ש גבי חליפין בהרבה מקומות. ט"ז סק"ג:

ו **ו) שם. אם נתן לו כלי וכו'** בזה כ"ע מודים דלא בעינן מזכה ע"י אחר א"ר או' ג':

ז **ז) שם. וכן אם זיכה לו הנחתום ע"י אחר וכו'** והוא כסברת הרא"ש והגם שרש"י ותו' חולקים וקצת אחרונים פסקו כוותייהו העיקר כדברי מרן להקל בעירוב וקנה ברכ"י או' ה'.

ח **ח) שם. ואם נתן לו מעות לבעה"ב וכו'** לפי שאין דרך בעה"ב למכור משלו ולדעת שיקנה לו במעותיו אמר לו וכאלו אמר ערב לי שעשאו שליח וחזקה שליח עושה שליחותו. ט"ז סק"ה. מ"א סק"ג. תו"ש או ד' ר"ז. ואם רוצה בעה"ב ליתן הפת משלו צריך לזכות לו ע"י אחר במתנה והמעות תהיה אצלו במתנה:

סימן שע

א **[סעיף א'] הדר בבית שער** ובית שער הוא כשהבתים א' לפנים מחבירו ואין לפנימי דרך לצאת לחצר או לרה"ר אלא דרך בית החיצון ח"א כלל ע"ג או' א' ואעפ"י שיש לו ד' מחצית כיון שעוברים דרך שם לא הוי דירה מ"א סק"א תו"ש או' א' ואעפ"י שמקורה ג"כ. א"א או' א' ח"א שם:

ב **שם. הדר בבית שער.** ואין חילוק בין בית שער דרבים או דיחיד ואפי' בית שער דבית כ"מ דעת מר"ן ז"ל בב"י וכתב דהכי נקטינן אבל דעת התו' לחלק דדוקא הדר בבית שער דחצר אינו אוסר דאינו ראוי לדירה אבל הדר בבית שער דבית אוסר. והב"ד ב"י יעו"ש. וכ"פ הב"ח. והביאו שכנה"ג או' א' יעו"ש או' א' א"ר או' א' א"א או' א'. וכ"כ ח"א שם או' ב' דבית שער דיחיד דהיינו שאין דר בפנים רק בעה"ב אחד לא חשיב כולי האי ואוסר יעו"ש. וע"כ נראה דיש להחמיר וה"ד ליתן חלק בעירוב אבל לא ליתן בתוכו עירוב. ועיין לעיל סי' שס"ו או' כ"ז ולקמן או' כ"ו:

ג **שם. הדר בבית שער.** ואעפ"י שאוכל שם ג"כ בשבת זו לא מקרי דירה. ב"י. תו"ש או' א':

ד **שם. ומרפסת.** מבואר לקמן רס"י שע"ה:

ה **שם. אינו אוסר וכו'** אם לא נתן חלק עמהם בעירוב:

ו **שם. שאינם חשובים דירה.** וה"ה סוכת החג בחג. יומא דף יו"ד. מ"א סק"ב. ואעפ"י שיש לה ד' דפנות גמורות ותקרא. ח"א שם וה"ה הדר בבית שאין בו ד"א על ד"א אינו אוסר דבעי' בית דירה א"א או' ב' ועיין לעיל סי' שס"ו סעי' ג' ובדברינו לשם או' כ"ט ואו' ל':

ז **שם. אבל הדר בבית התבן וכו'** והוא עשוי מענפי אילנות ומקנים כלומר שאינו בית של קבע ואפ"ה בית מקרי לכל דבר ב"י בשם הר' יהונתן. והיינו אם קובע לאכול שם פתו אבל אם אינו קובע לאכול שם פתו הדר שם אינו אוסר וכדלקמן סעי' ה' וכן אם יש לבעה"ב תפיסת יד באותו מקום כדלקמן סעי' ב' הדר שם אינו אוסר. כמבואר בב"י:

ח **שם. אוסר.** אוסר עד שיתן חלק בעירוב עם בני החצר:

ט **[סעיף ב'] והשאילן וכו'** ודוקא כשהשאילן לזמן מרובה אבל אם השאילן לפי שעה אין אוסרין עליו בכל ענין. עה"ק ולפי שעה היינו ל' יום או פחות אבל יותר מל' הוי זמן מרובה. כ"מ בחידושיו וכן מבואר לקמן ססי' זה:

י **שם. מחמת כבדן.** ר"ל כגון שצריך עוד אחר לשאת עמו עד שיוכל להוציא אותם משם. והתו"ש או' ג' כתב דכל שאין ניטל ביד א' כ"א בשתי ידים נקרא מחמת כבדן יעו"ש:

יא **שם. אפי' לצורך מקומם.** כלומר דאם הוא דבר שניטל לצורך מקומו מקומו לא חשיב תפיסה דהא אם יהא צריך למקומו שדי ליה לבראי. עו"ש או ב':

יב **שם. אפי' לצורך מקומם.** וה"ה לצורך גופם. עו"ש שם. ר"ז או' ב':

יג **שם. אפי' לצורך מקומם.** ואם התנה בשעת השכירות שיהיו כלים אלו שם אפי' הם כלים שניטלים לצורך גופם ומקומם א"צ עירוב עו"ש שם. א"א או' ג' ואיזו נקרא צורך גופן ומקומן עיין לעיל סי' ש"ח סעי' ג':

יד **שם. אין הדרים בהם אוסרים וכו'** ואפי' יש לו פנה מיוחדת (ר"ל ולא בכל מקום שירצה) שיש לו בה כלים חשיבא תפיסה. ב"י. ט"ז סק"א:

טו **שם. ואם אין הבתים שלו וכו'** אלא שניהם שכנים בחצר וכל אחד יש לו בית בפ"ע ולקח א' רשות מחברו להניח בביתו איזה חפצים הרי אלו אוסרים זה על זה עד שיערבו:

טז **שם הגה, וי"א דכל זה וכו'** קאי אסעי' זה ולא אסעיף א' מ"א תו"ש או' ד':

יז **שם בהגה. כשאין דיורין בחצר אלא הם.** כלומר בעה"ב עם השאולין או השכורין. עו"ש או' ב':

יח **שם בהגה. ומוליכין עירובן אצלם.** כלומר אצל דיורין אחרים עו"ש שם. מ"א סק"ה. אבל אם אותם דיורין אחרים מביאין עירובן ומניחין אותו בביתו של בעה"ב זה שיש לו תפיסת יד או באחד מבתים אלו שיש לו בהם תפיסת יד אז אין כל בתים אלו צריכין ליתן כלל פת לעירוב לפי שכל בתים אלו הם כבית א' ובית שהעירוב מונח בו א"צ ליתן את הפת. ר"ז או' ג' ועיין לקמן סעי' ג':

יט **יט) שם בהגה. צריכין כל אחד לערב.** דמגו דאסרי הני אחרים אסרי נמי הנך שדרים שם בבית שיש לו לבעה"ב בו תפיסת יד ב"י. ט"ז סק"א:

כ **ך) שם בהגה. והשכיר א' מן הבירה לחבירו.** דהיינו שזה דר בחדר זה וזה בחדר זה ויש להשוכר תפיסת יד בחדר חבירו. ר"ז או' ד':

כא **כא) שם בהגה. אדעתא דהכי.** ר"ל אם בשעה ששכר מן הגוי לא כיון לשכו בעדו ובעד חברו:

כב **כב) שם בהגה. הו"ל כל הבירה שלו וכו'** ואז מועיל תפיסת יד שיש לו בבית חבירו:

כג **כג) שם בהגה. אבל אם שכרה מתחלה אדעתא דהכי** ר"ל לשכור גם בעד חבירו ונתרצה אתו לדור יחדו אשתכח דהאי שוכר מן העכו"ם שליחותיה דחבריה קעביד ושניהם שוים בבית זה הכי איתא במהרי"ק והביאו ב"י:

כד **כד) שם בהגה. ולא מהני וכו'** כנז"ל בש"ע דאם אין הבתים שלו לא קנויות וכו':

כה **כה) [סעיף ג'] ששבתו בטרקלין.** בית רחב. הרמב"ם בפי' המשנה:

כו **כו) שם. אלא שנים הפנימים וכו'** והטעם משום דג' הראשונים הם בית שער לשנים הפנימים שיש להם דריסת רגל עליהם והו"ל בית שער דרבים דשנים חשובים רבים אבל שנים הפנימיים צריכין לערב דהראשון אינו בית שער דהרי אין לאחד מהם דרך על הפנימי והשני אעפ"י שיש לראשון דרך עליו מ"מ אינו אלא בית שער דיחיד וק"ל דבית שער דיחיד לא נקרא בית שער לענין זה וחייבין לערב וכ"ז כתבו התו' והרא"ש. עו"ש או' ג' ולדעת מרן ז"ל ז"ל דס"ל דגם בית שער דיחיד אינו אוסר כמ"ש לע"ל או' ב' עיין מאמ"ר או' א' שכתב דהרבה מן האחרונים נתקשו בדברי מרן ב"י דאינם מוכנים והוא כתב לחלק דבהרבה בתים זה לפנים מזה איכא טפי שם בית עליה ולכן אם אינו בית שער דרבים אלא דיחיד אוסר דהוי בית דירה יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' ע"ב ואו' ע"ה:

כז **כז) שם. אלא שנים הפנימיים וכו'** ואלו השנים צריך שכל א' יתן עירוב א' דהא מוחלקים הם ואוסרים זה על זה ומיהו ה"ד בדאיכא מחיצות המגיעות לתקרה ודלקמן אבל אם אין מחיצות מגיעות לתקרה אינם כמוחלקים וסגי להו בעירוב א' לשניהם. מאמ"ר או' ב' וכ"כ א"ר או' ד' נה"ש או' א' ר"ז או' ה' ועי"ש מה שהשיגו על הט"ז סק"ב יעו"ש. ועיין לקמן או' ע"ג:

כח **כח) שם. אלא שנים הפנימיים וכו'** והיינו ואם יש דיורים אחרים בחצר ואין מניחים העירוב בטרקלין אלא באותם דיורים אבל אם אין דיורים אחרים בחצר או שמניחין העירוב בטרקלין א"צ לערב כמ"ש אח"כ:

כט **כט) שם. ואם היה לכל א' פתח וכו'** ומאותו פתח נכנסין ויוצאין לחצר ואינם עוברים זה על זה:

ל **ל) שם הגה. או שאין עוברים זה ע"ז וכו'** ר"ל שאין שאין עוברים הזה על זה דרך החדרים רק דרך בית שער שיש בית שער ארוך כנגד כל החדרים ופתוח לחצר וכל אחד נכנס לחדרו דרך אותו בית שער הפתוח לחצר כמ"ש בב"י ואשמעינן דגם בזה שבית שער א' לכולם חשובים כמוחלקים אם המחיצות מגיעות לתקרה:

לא **לא) שם. בהגה. או שאין עוברים זע"ז וכו'** ומה"ט בבתים שלנו אם נתקלל העירוב אסור לטלטל מחדר לחדר אם אין לבעה"ב תפיסת יד וגם מחדר לבית אסור אם דרים שם שנים. מ"א סק"ז. וכ"כ הברכ"י בשיו"ב ובספרו מחב"ר או' א' יעו"ש. מאמ"ר או' ג':

לב **לב) שני** יהודים הדרים בבית א' בשני ליוואני"ם (והם שתי אצטבאות גדולות כל א' כשיעור חדר זה כנגד זה ובכל אחת חדרים קטנים ועולים להם במדרגות וזהו סוגיא דמתא ארץ מצרים) כל א' בליווא"ן שלו וחלוקין בדיורין כל א' מפתו יאכל צריכין לערב. הרדב"ז בתשו' ח"ג שנדפסו בפיורדא סי' תכ"ז. מחב"ר או' ב':

לג **לג) שם. בתוך ג"ט וכו'** דכל פחות מג' כלבוד וכסתום דמי. ב"י בשם המ"מ פ"ד מה"ע שכתב בשם הרשב"א:

לד **לד) שם. אפי' הן של יריעות.** ומיירי כשחברום היטב במסמרים או בדבר אחר בענין שלא יזיזם הרוח ממקומם וכמ"ש לעיל רס"י שס"ב יעו"ש וכ"כ העו"ש או' ג' א"ר או' ה' תו"ש או' ט':

לה **לה) שם. צריך כל א' ואי' מחבורות וכו'** דכיון דאסרי הנך דיורין שבחצר אסרי נמי הנך שבטרקלין והנך שבטרקלין גופייהו מחולקין הם כיון שהמחיצות מגיעות. ט"ז סק"ד:

לו לו) **שם. צריך כל א' וא' מחבורות וכו'** וה"ד כשהוקבעו שם החבורות ליותר מל' יום דבפחות מזה הם בכלל אורחים ובטילי לגבי בעלי בתים הקבועים וא"ל ליתן חלק בעירוב וכדלקמן סוף הסי' וכ"כ השע"ח או' י"א:

לז לז) **שם. א"צ ליתן עירוב כלל וכו'** וה"ד במחיצות עראי כגון של יריעות אבל אם היו חולקות במחיצות גמורות כמו של נסרים וכדומה אפי' אם היה העירוב בא אצלן צריך עירוב לכל א' וא' א"ר או' ז' ועיין לקמן או' מ"ו:

לח לח) **שם. ובית שמניחים בו העירוב א"צ ליתן עירוב.** ואף שטרקלין זה מוחלק במחיצות לה' חדרים והעירוב הוא בא' מהם אין בכך כלום הואיל ואינן אלא מחיצות עראי. ר"ז או' ה':

לט טל) **שם. וכן אם אין דיורין אחרים בחצר א"צ עירוב.** שאינן אוסרין כלל זע"ז הואיל וכולם בבית א' שאינו מחולק אלא במחיצות עראי. ר"ז שם ואם היו מחיצות גמורות וקבועות מנסרים וכיוצא בו ומגיעות לפחות מג' לתקרה אפי' אין דיורין אחרים בחצר צריכין לערב ויערבו בלא ברכה. ח"א כלל ע"ג או' יו"ד ומיהו מ"ש ויערבו בלא ברכה האחרונים השיגו עליו דכיון דהמחיצות קבועות ומגיעות לתקרא הרי אלו דירות ממש ולמה יערבו בלא ברכה:

מ מ) **ואם** יש ג' מחיצות גמורות ורוח רביעית פתוחה לגמרי יערבו בלא ברכה ואם יש צוה"פ חשיב דירה גמורה. ח"א שם:

מא מא) **שם. חלקוהו במחיצות שאינן נוגעות לתקרא וכו'** אפי' הם מחיצות של בנין וגבוהים עשרה ויותר. א"ר או' ו' ת"א שם. וכ"כ האחרונים:

מב מב) **שם. די בעירוב אחד וכו'** דכחדר אחד דמיין. לבוש:

מג מג) **שם הגה. אם מקצתן עשו מחיצות.** המגיעות לתקרה ר"ז או' ה':

מד מד) **שם בהגה. אותן שעשו הם מוחלקין.** וצריכין לערב כל א' בפני עצמו. עו"ש או' ד':

מה מה) **שם בהגה. ואותם שלא עשו הם כמשותפין.** וכולה נותנין עירוב א' ט"ז סק"ה. תו"ש או' י"א

מו מו) **שם. ואם היו דיורין בעליות ממש וכו'** ר"ל שאותו הטרקלין עשוי עליות ממש:

מז מז) **שם. ואם היו דיורין בעליות וכו'** וה"ה בחדרים שחלוקין זה מזה בבנין קבע ולא חלקוהו עכשיו לפי שעה. עו"ש שם:

מח מח) **שם. צריכה כל חבורה וכו'** וה"ה אם אין דיורין אחרים בחצר צריכה כל חבורה וחבורה לתת עירוב לבד מאותה חבורה שמניחין העירוב אצלה שא"צ לתת חלק בעירוב כנז"ל:

מט מט) **שם. מלמד א' סופר וכו'** דכיון שכולם משתמשים בתוך הבית בכל עסקי תשמישם באפייה ובישול ובכל דבר חשיבי כולהו כאלו אוכלים וישנים במקום א' ואעפ"י שיש להם פתח לצד רה"ר הכל נקראים על שם בעה"ב ועוד דאין משאיל להם רשותו לאסור עליו והו"ל כ"ה שכירים וה' לקיטים. ב"י בשם התו' ט"ז סק"ו מ"א סק"ח וכתב ב"י דטעם אחד לא מהני ולא שרי אלא בצירוף שני הטעמים ולכן אם היה מקום חדריהם קנויות להם לא מהני אפי' אם משתמשים ביחד באפיה ובישול יעו"ש והביאו התו"ש או' י"ב. וכ"כ המש"ז או' י' וכתב שם התו"ש דמ"ש המ"א דאם מושכר להם ומשתמשים כל אחד בפ"ע אוסרים וי"ו דשל ומשתמשים היא וי"ו החולקת ור"ל או מושכר או משתמשים כל אחד בפ"ע אוסרים עליו יעו"ש. וכ"כ המחה"ש ודבר פשוט הוא דלא אצטריכינן להני טעמי אלא כדי להתיר כשאין לבעה"ב תפיסת יד במקום שהשאיל להם שאם היה לו שם תפיסת יד בלאו הני טעמי הוה שרי כמ"ש בסמוך. ב"י לבוש ועיין סעי' ב':

נ נ) **שם. ואוכל וישן בחדרו וכו'** ובן הדר בחצר אביו בלתי שכירות ואוכל לעצמו צריך לערב כיון שבבית זה של בן היו דרים מקודם אחרים והיו מערבין. מלאכת שלמה דצ"ג ע"ד יעו"ש. רו"ח:

נא נא) **שם. אינם אוסרים.** לא על בעה"ב ולא זה על זה ב"י לבוש:

נב נב) **שם. אינם אוסרים.** והיינו אף ביש עוד דיורין בחצר ועירוב אין בא אצלה אפ"ה שרי כאן. א"א או' ח' ור"ל דאה יש עוד דיורין בחצר יתן חלק בעירוב בעה"ב לבד והם נכללין עמו:

נג נג) **[סעיף ד'] אוכלין על שלחן אחד.** אעפ"י שכל אחד אוכל משלו. ב"י ר"ז או' ו':

נד **דנ) שם. יש לו בית בפני עצמו.** ללינה ולשאר תשמיש:

נה **הנ) שם. עירוב א' לכלן וכו'** ואיזה מהם שירצה יתן הפת ואפי' בני ביתו של בעה"ב יכולין ליתן הפת משלהם ר"ז שם:

נו **ונ) שם בהגה. הואיל ואין מחיצה מפסקת וכו'** פי' אעפ"י שכל א' אוכל על שלחן בפני עצמו מ"מ כיון שאין מחיצה בין שלחן לשלחן חשוב מקום אחד. ט"ז סק"ז:

נז **זנ) שם בהגה. הוי כחמשה ששבתו בטרקלין וכו'** ואעפ"י שיש וילון תלוי בפני כל אכסדרא לא חשיב חילוק מחיצות בהכי מפני שאין אותו וילון מגיע לתקרה או לפחות מג' נמוך לו. ואפי' אם מגיע לתקרה נראה דלא חשיב מחיצה כיון שאינו פרוס תדיר דבשעה שרוצין לעשות דבר של צניעות מותחין אותו ואח"כ מסלקין אותו לצד אחד. ועוד שאין הוילון קבוע מלמטה והרוח מוליכו ומביאו וק"ל (רס"י שס"ב) דכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה לא שמה מחיצה. ב"י. לבוש וא"כ לא אסרי אהדדי כ"א וילון פרוס קצת בקביעות ומחובר למטה בעת אכילה דאז הוי כ"א חדר בפ"ע ואוסרין זע"ז וצריך כ"א עירוב בפ"ע א"א או' ט':

נח **חנ) [סעיף ה'] מי שאוכל במקום אחד וכו'** כגון שיש לו שתי בתים בשתי חצירות באחד הוא אוכל ובשניה הוא דר כל היום וכל הלילה הרי זה אוסר באותה שאוכל שם בשבת וצריך לערב עמהם אבל בשניה אינו אוסר וא"צ לערב ומותר להשתמש שם בשבת לפי שנעשה שם אורח אצלם ר"ז או' ו' והיינו אם עירבו בני אותה חצר או כגון שא"צ עירוב שאוכלין על שלחן א' או שאין שם דיורין אחרים כ"א בעה"ב א' וכדומה אבל אם צריכין לערב ולא עירבו מגו שהם אסורים לטלטל גם האורח שבא אצלם אסור לטלטל:

נט **נט) שם. אינם אוסרים.** לא במקום אכילה שנגררין אחר אביהם ויוצאין בעירובו ולא במקום שינה שאינו אוסר כנז':

ס **ס) שם. ואם נותן להם פרס וכו'** ואין חילוק בין אם מקבלים מאכל ממש למקבלים מעות ליקח בהם מאכל. ב"י מ"א סק"י. תו"ש או' יו"ד ר"ז או' ז':

סא **סא) וכתב** שם המ"א דמשמע בגמ' דרועים הלנים בשדה אעפ"י שאוכלים בעיר אין אוסרים דאנן סהדי אלו ממעי לה ריפתא התם לאכול הוה ניחא להו אלא שכתב וצ"ע אמנם בס' עה"ק מבואר כן להדיא וכן מוכח בהריטב"א יעו"ש וכתב בא"א או' יו"ד דה"ה תלמידים שאוכלים בבית בעה"ב ולנים בבית רבם י"ל עיקר מקום לינה יעו"ש. ועיין לקמן סי' ת"ט סעי' ז':

סב **סב) שם. והני מילי כשנותנים בני שאר החצר וכו'** דהואיל והוצרכו לעירוב אמרינן מגו דשאר דיורים אוסרים אינהו נמי אסרי. ב"י ט"ז סק"ח, ור"ל דכשיש עמהם דיורים אחרים בחצר ונותנין עירובן במקום אחר אוסרים האחין והאב בין זה ע"ז בין על אחרים אם לא עירבו עמהם. וצריך כל אחד ואחד ליתן בעירוב האב והאחין, כן מוכח בגמ' (עירובין ע"ג) וכ"כ הר"ז או' ז' ועיין לקמן או' ע"א:

סג **סג) שם. באחד מבתים אלו.** של האחין או בבית אביהן א"צ לערב כלל לפי שכולם בבית א' שמניחין בו העירוב שא"צ ליתן את הפת. ר"ז שם:

סד **סד) עכו"ם** העושים במרחץ או בטחין או בתנור היושבים בתוך שכונת ישראל אם אוכלים פתם בביתם אף שלנים במקומות האלו אינם אוסרים וא"צ לשכור מהם. ובכל אלו המקומות יש רשות לבעלים להניח כלים ושוכרין מהבעלים לכתחלה ואין משגיחין אם יכול לסלקו אם לא. ולא זו אלא אף אינש דעלמא שאינו לא שוכר ולא משכיר ויש לו רשות להניח כלים או שאר דברים שם שוכרין ממנו. הרדב"ז בתשו' כ"י סי' שני אלפים רע"ד. ברכ"י או' ב':

סה **סה) שכונה** שיש בה בית ועד שלהן א"צ כלום ואם יש בה פורנה אם הפורנה היא בית דירה לאופה לאכול שם פתו צריך להשכיר ממנו ואם לאו א"צ כלום ואם יש לאופה דירה מיוחדת ללינה ושם אוכל פתו אחר גמר מלאכתו לא מקרי מקום הפורני מקום דירה אם אוכל שם בשעת מלאכתו פתו דרך עראי. הרשב"ץ ז"ל ח"ב סי' ל"ו. י"א מ"ב:

סו **סו) [סעיף ו'] מי שיש לו ה נשים וכו'** דהנשים נמשכים אחר בעליהן והעבדים אחר אדוניהן:

סז **סז) שם. וה' עבדים וכו'** לאו דוקא אלא ה"ה כל הפועלים שלו. מנחת פתים בשם גאון יעקב על עירובין ע"ג. א"ח או' ז':

סח **סח) שם. וה' עבדים וכו'** וה"ה משרתים. ריטב"א:

סט **סט) שם. אינם אוסרים וכו'** ואעפ"י שכל א' אוכל בביתו הואיל ומבית אחד הן נוטלין מאכלם של שבת הרי אותו המאכל מערבן והרי הם דומים כמו שעירבו. הריא"ז על הרי"ף:

ע ע) **שם. אם אין עמהם דיורין וכו׳,** כמו בסעי׳ הקודם גבי אחין שאוכלין בבית אביהם וכו׳ ומשמע בגמ׳ (עירובין מ״ג) דדוקא באלו שנמשכין אחריהן מועיל פרס אבל אדם בעלמא שמקבל פרס מחבירו אינו מועיל כלל. וכ״כ הרשב״א בעה״ק:

עא עא) **שם. אם אין עמהם דיורין וכו׳** ואם היו עמהם דיורין אחרים בחצר שאוסרים עליהם וצריכין לערב עמהם צריך כל בית ובית ליתן עירובו. הריא״ז הרי״ף אבל אם אין עמהם דיורין בחצר ורוצים לערב עם חצר אחרת די בעירוב אחד לכולם, כ״כ ה״ר יהונתן שם. וכ״כ הרז״ה בס׳ המאור שם:

עב עב) **[סעיף ז׳] שנים הפנימיים לבד וכו׳** דאע״ג דהשני הוי בית שער לפנימי מ״מ הוי בית שער דיחיד ואוסר כיון דעביד לדירה אבל בית שער חצר דיחיד אינו אוסר כיון דלא עביד לדירה. ב״י בשם הרא״ש. מ״א ס״ק י״א. ועיין לעיל או׳ כ״ו:

עג עג) **שם. שנים הפנימיים לבד וכו׳** פי׳ שניהם נותנים עירוב אחד כיון שאין להם אלא פתח אחד. ט״ז סק״ט. תו״ש או׳ ט״ז. אבל המאמ״ר או׳ ה׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ דאין דבריו מחוורים וצריך כל אחד לתת עירוב בפ״ע כשאר בעלי בתים שבחצר יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ג׳ וכ״כ לעיל או׳ כ״ז יעו״ש:

עד עד) **שם. צריכים ליתן בעירוב.** שהם לבדם תורת בית עליהם ואוסרים בחצר וכן לטלטל מזה לזה וכן מהם לבתים שלפניהם ולחצר אבל שאר הבתים שלפניהם תורת חצר עליהם לפי שכל א׳ מהם הוא בית שער להפנימי ממני. ר״ז או׳ ח׳:

עה עה) **ודע** דבית שער דיחיד היינו אעפ״י שבפנימי רבים דרים שם כל שאין רק בית אחד חדר בית החורף הוי החיצונה בית שער דיחיד דעביד לדירה אבל כשיש ב׳ בתי החורף עוברים דרך השלישי הוי הג׳ בית שער דרבים. מש״ז או׳ ט׳ ואם אין דר בפנימי אלא בעה״ב א׳ אעפ״י שיש בו כמה חדרים נקרא החיצון בית שער דיחיד ואוסר. ח״א כלל ע״ג או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ ב׳ ודוק:

עו עו) **[סעיף ח׳] אפי׳ נתארח בפ״ע.** ואפי׳ שכר בית בפ״ע ואוכל בפ״ע. ח״א כלל ע״ג או׳ ה׳ ונקט ואוכל בפ״ע דאם אוכל אצל בעה״ב אפי׳ יש לו בית בפ״ע ואפי׳ בקבע אינו אוסר כמ״ש סעי׳ ד׳:

עז עז) **שם. אם לא נתארח דרך קבע וכו׳** משמע דאם נתארח דרך קבע דהיינו ליותר מל׳ מיד הוא אוסר. וכ״ה בתוספתא עירובין פ״ה או׳ ט״ז. ומיהו הר״ז או׳ יו״ד כתב דאפי׳ אם קובע ליותר מל׳ אינו אוסר עד לאחר שלשים וצ״ע:

עח עח) **שם. אלא לשלושים יום וכו׳** משמע ביותר מל׳ יום אוסר. וזה מירי ביחיד הדר במקום אבל במקום שיש קהל ועשו עירובי חצירות בע״פ כדרכינו אז פטור גם בזה כיון שלב ב״ד מתנה על כל שיתוספו כמ״ש סי׳ שס״ו סעיף ט׳ ט״ז סק״י. והמש״ז או׳ יו״ד כתב דבקהלה שיש ירידים (ר״ל אורחים) ראוי לומר בע״פ ולכל מי שיתוסף בעיר הזאת כדיעה א׳ דסי׳ שס״ו סעי׳ ט׳ יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד:

עט עט) **שם. לשלושים יום או פחות וכו׳** משמע דשלושים לא הוי קבע אלא עד יותר מל׳ וכ״כ לקמן סי׳ שפ״ד אבל בב״י בסוף סי׳ זה כתב דשלושים הוי כמו יותר מל׳ וכ״כ הלבוש בסי׳ שפ״ד. וכ״כ המ״א סס״י שצ״א. וכ״ה בש״ס ב״ב דף ח׳ ע״א שהביא כמה דברים דבל׳ יום הוי קבע יעו״ש:

פ פ) **שם. לשלושים או פחות וכו׳** אבל לאחר שלושים יום אוסר על בני החצר אם הוא בענין שאינם יכולין לסלקו תוך משך זמן שכירתו או שאלתו. ר״ז או׳ יו״ד:

פא פא) **שם. אינו אוסר על בני החצר.** ואפי׳ רגיל אינו אוסר. מ״א ס״ק י״ב לדעת רמ״א וכתב הא״ר או׳ יו״ד דהכי מוכח מדברי בב״י סס״י זה יעו״ש, ורגיל היינו שרגיל לבא לכאן ולקבוע לעולם יותר משלושים, ר״ז או׳ הנז׳ ובד״א באורח ישראל אבל אכסנאי עכו״ם הרגיל לקבוע אוסר מיד כמ״ש סי׳ שפ״ד. וכ״כ הר״ז או׳ הנז׳ וי״א שגם ישראל הרגיל לקבוע אוסר מיד. מ״א סס״י שצ״א בשם תשו׳ רש״ל סי׳ ח״י. ולענין הלכה כתב הר״ז או׳ הנז׳ דבד״ס הלך אחר המיקל:

פב פב) **שם. והוא והם מותרים וכו׳** והמרדכי כתב דעכ״פ אסור האורח להוציא מביתו לחצר או לעיר והסכים לדבריו המ״א בסי׳ שצ״א יעו״ש. וכ״כ הא״ר בסי׳ זה או׳ יו״ד. אמנם האחרונים שם תמהו על דברי מ״א הנ״ז ודעתם כפסק הש״ע דהוא והם מותרים. וכ״פ ח״א כלל ע״ג או׳ ה׳:

פג פג) **שם. הגה. ואפי׳ אם האורחים רבים ובעה״ב א׳ כולם טפלים אצלו ונעשים כאנשי ביתו** ואפי׳ אם הבתים שמתארחים בהם אינם שלו אלא של גוים או של ישראלים שאינם דרים שם. ר״ז אות ט׳:

פד פד) **שם. בהגה. אבל אורחים ביחד וכו׳** ר״ל שלא יש בחצר כ״א האורחים לבדם:

פה פה) **שם בהגה. אוסרים זה ע"ז מיד.** ודוקא שיש לכל א' חדר מיוחד לאכילה כמ"ש סעי' ג' מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"א. ר"ז או' יו"ד:

פו פו) **שם בהגה. אוסרים זה ע"ז מיד.** ואם הוא במקום עכו"ם צריכים לשכור רשותו. מ"א שם, א"ר שם. ר"ז שם. ור"ל מלבד העירוב שמניחין. אם יש עכו"ם דר בחצר צריך לשכור רשותו שהעכו"ם אוסר עליהם. מחה"ש. ועיין לקמן סס"י שפ"ב:

פז פז) **שם בהגה. אוסרים זה ע"ז מיד.** וכל זה במקום שאין שם עירובי חצירות של רבים אבל במקום שהקהל מערבין עירובי חצירות בתחלת השנה לכל השנה אין האורחים המסתופפים שם אוסרים עליהם ולא זה ע"ז מפני שלב ב"ד מתנה עליהם שיהא להם חלק בעירוב כמ"ש בסי' שס"ו סעי' ט' ר"ז שם. ועיין לעיל או' ע"ח:

סימן שעא

א א) **[סעיף א'] אחד מבני החצר שהניח ביתו וכו'** דדירה בלא בעלים אינה אוסרת. טור. ומותר לטלטל ממנה לחצר שיש בה דיורים אחרים שעירבו ביניהם ואינו כמוציא מרשות לרשות. ר"ז או' א':

ב ב) **שם. שהניח ביתו והלך וכו'** עם כל בני ביתו. ר"ז שם:

ג ג) **שם. שהניח ביתו והלך וכו'** מבע"י. טור. ונ"ל דנקט כן לאשמעינן דאפי' חזר בשבת אינו אוסר. א"נ נקט מבע"י משום עכו"ם דאם חזר בשבת אוסר כמ"ש סי' שפ"ג אבל באמת אפי' היה כאן ולא עירב והלך בשבת אינו אוסר כמ"ש סעי' ד' גבי מת בשבת ולא עירב. מ"א סק"א. ולע"ד נראה דהטור מיירי בסתמא אזי בעינן מבע"י אבל כשישאלו ואמר שאין בדעתו לחזור אפי' הלך בשבת אינו אוסר ובהכי מיירי הש"ע ולבוש וכה"ג כתב בעה"ק דף כ"ג. א"ר אות א' אמנם מ"ש הע"א והא"ר דאפי' הלך בשבת אינו אוסר כסעי' ד' עיין בס' בית מאיר שכתב לחלק בין שם לכאן. וכ"פ בס' גאון יעקב על מס' עירובין דהטור דוקא קאמר מבע"י וגם כתב לחלק בין שם לכאן יעו"ש. וכ"כ רש"י (בדף מ"ז ע"א) דמיירי בהלך מבע"י. וכ"כ הרשב"א והריטב"א דמיירי דוקא מבע"י יעו"ש. וע"כ יש להחמיר:

ד ד) **שם. אם הסיח מלבו וכו'** זהו מדברי הרמב"ם פ"ד. והגם דבסוגיא שם איתא ההולך לשבות אצל בתו אבל אצל בנו לא וכ"כ הטור. כתב המ"מ שם דס"ל להרמב"ם שלא אמרו כן אלא לדבר בהווה ומצוי שדרך בני אדם לשבות אצל בתו מאצל בנו ולעולם אם הסיח לבו אפי' הלך אצל בנו אינו אוסר ובשלא הסיח אפי' אצל בתו הרי זה אוסר יעו"ש ומביאו ב"י. וכ"כ הפו' כדברי הש"ע:

ה ה) **שם, הרי זה אינו אוסר עליהם.** אם עירבו ביניהם אעפ"י שהוא לא עירב עמהם ומותרים לטלטל גם מביתו לחצר. ר"ז או' א':

ו ו) **שם. בד"א בישראל וכו'** דכיון שהסיח דעתו שוב לא יחזור בו מסתמא אבל עכו"ם אפי' אם הלך לעיר אחרת לא מהני דכיון שיכול לחזור הרי הוא כאלו חזר כבר ואוסר. תו"ש או' ג':

ז ז) **שם. אם הוא קרוב מהלך יום אחד וכו'** ואע"ג דברחוק נמי איכא למיחש שהלך בחול עד סמוך לכאן ויבא בשבת מ"מ לא חיישינן להכי. מ"א סק"ב:

ח ח) **שם. וי"א וכו'** זהו דעת הטור דפסק כר' יהודה דבין נכרי ובין ישראל אינו אוסר משום דהלכה כדברי המיקל בעירוב כמבואר בב"י יעו"ש:

ט ט) **שם. אם הלך לשבות בחצר אחרת וכו'** מיהו הב"ח דקדק מדברי התו' והטור דדוקא אם הלך לעיר אחרת הוא דאינו אוסר יעו"ש. וכ"כ ברמזים פ' כיצד משתתפין או' ו' נכרי כל זמן שהוא בעיר אוסר יצא אינו אוסר. וכ"ה דעת נתיב חיים:

י י) **שם. אם הלך לשבות בחצר אחרת וכו'** עיין ט"ז סק"א וסק"ב שכתב שגם בעכו"ם אם היה נראה בבירור בע"ש שלא בוא בשבת והסיח מלבו אלא שאח"כ נמלך ובא בשבת י"ל שבת כיון שהותרה הותרה כמו ישראל בסעי' ב' אלא שכתב דלשון הטור וגם כאן בש"ע דנקט ישראל צ"ע יעו"ש. וכ"פ הר"ז בסי' שפ"ג או' א' כדברי הט"ז. וכ"כ ח"א כלל ע"ה או' כ"ה. אמנם בקרבן נתנאל פ"ח דעירובין או' ה' כתב על דברי הט"ז הנז' דליתא ושאני ישראל שאמר שדעתי שלא לחזור בשבת שאינו אוסר משום שאינו מכזב משא"כ גבי עכו"ם יעו"ש. וכ"כ בספרו נתיב חיים וכ"כ ר' יהונתן על הרי"ף פ"ח דעירובין דהטעם משום דשארית ישראל לא ידברו כזב משא"כ עכו"ם אשר פיהם דבר שוא יעו"ש. וכ"כ החמ"מ או' א' דמסימת כל הפו' משמע דעכו"ם שבא בשבת אוסר בכל ענין יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' ז' והמש"ז או' א' כתב דדברי הט"ז יבוא לדעת הרא"ש והטור אבל לדברי הרמב"ם

והש״ע דפסק כוותיה אפי׳ אם הסיח דעתו העכו״ם מע״ש שלא לבוא בשבת ואח״כ בא בשבת אוסר יעו״ש. וע״כ נראה דיש להחמיר. ועיין לקמן או׳ י״ג:

יא יא) שם. אינו אוסר. והיינו אם הסיח דעתו מלבא לכאן באותו שבת. עו״ש או׳ א׳:

יב יב) שם. הגה. וכן נראה עיקר. וכ״כ הלבוש. וכ״פ הר״ז בסי׳ שפ״ג או׳ א׳ אמנם דעת הש״ע להחמיר וכמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דהיכא שסותם הש״ע להחמיר ואח״כ מביא י״א לקולא דדעתו לפסוק כסתם ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המקילין יעו״ש.

יג יג) [סעיף ב׳] אינו אוסר. דכיון דכבר הסיח מלבו הו״ל שבת שהותרה ושוב לא תיאסר. ב״י. מ״א סק״ג. ודוקא בישראל אבל בעכו״ם שחזר לכ״ע אסור דכיון שיכול לבוא אין היסח דעתו מועלת כ״כ לשלא יאסור אפי׳ לכשיבא דאתגלי למפרע דלאו היסח הדעת הוה ליה. לבוש. ועיין לעיל או׳ יו״ד:

יד יד) [סעיף ג׳] אחד מן השוק וכו׳ ומיירי שהיה לו בית דירה בחצר זו (ר״ל שאוכל שם כדק״ל בסי׳ ש״ע סעי׳ ה׳. מחה״ש) וצריך לערב. והא דנקט א׳ מן השוק אורחא דמילתא נקט שא׳ שבשוק אינו רגיל לערב עמהם כיון שאינו רגיל להשתמש שם. ובא לאשמעינן דלא נימא כיון דלא בא בכניסת השבת הסיח מלבו. מ״א סק״ד:

טו טו) שם. שהעירוב שמערב וכו׳ ואפי׳ עירב קודם שמת המוריש אינו אוסר דכיון שזכה מבע״י בבית מורישו הכל נכנס בכלל עירובו. ב״י. עו״ש או ג׳ תו״ש או׳ ט׳ ר״ז או׳ ב׳:

טז טז) שם. ואם מת משחשיכה אוסר. אעפ״י שלא נכנס לדור בבית דכיון שהוא בחצר וראוי להשתמש בו חשבינן כאלו נכנס לדור בבית ואוסר, ב״י בשם הרא״ש. ר״ז שם:

יז טוב) שם. ואם מת משחשיכה אוסר. הזוכה על בני החצר וגם הוא אסור לטלטל בחצר בין מבית שלו בין מבית זה. ר״ז שם.

יח חי) שם. אינו מועיל וכו׳ דכיון דביה״ש שהוא זמן קניית העירוב לא היה הבית הזה שלו לא חל עליו העירוב:

יט יט) [סעיף ד׳] אחד מן החצר שמת בשבת וכו׳ ולא הניח בני בית ר״ז או ג׳:

כ ך) שם. אחד מן החצר וכו׳ וה״ה אחד מן השוק שהיה לו בית בחצר ומת בשבת תלוי ג״כ בעירוב ולא עירב אלא סתמא דמילתא כשהוא דר בשוק אינו מערב על הבית שיש לו בחצר ולהכי נקט אחד מן החצר וכו׳ וכמ״ש לעיל או׳ י״ד יעו״ש:

כא כא) שם. אם עירב וכו׳ דאז אמרינן הואיל והותר שבת הותר ובלא עירב דלא אסר היורש אלא א״כ בא בשבת אין לומר הואיל ונאסר בכניסת שבת נאסר לכל השבת דהא כאן לא היו לו בעלים ביום השבת כל זמן שהיורש לא בא אחר מיתת אביו ודירה בלא בעלים אינה אוסרת אבל כשבא היורש שם בשבת הרי יש לדירה בעלים ואז אסור מכח מה שלא עירב תחלה אביו ועירוב של יורש לא מועיל למה שיורש בשבת כ״ה דעת הטור ע״פ הרא״ש. ט״ז סק״ד. ועיין לקמן או׳ כ״ד:

כב כב) שם. אפי׳ ירשו אחד מן השוק אינו אוסר. אף שבא לדור עמהם. עה״ק. א״ר או׳ ו׳:

כג כג) שם. ואם לא עירב וכו׳ גם זה מיירי שלא הניח בני בית בביתו כמ״ש לעיל או׳ י״ט דאם הניח שם בני בית בלא״ה אסור כיון שלא עירבו ואפי׳ לא בא היורש לדור שם בשבת. ומ״ש בש״ע לדור עמהם היינו עם בני החצר:

כד כד) שם. כל זמן שאינו בא לדור עמהם אינו אוסר. הטעם דדירה בלא בעלים אינו אוסר. כ״ה דעת התו׳ והרא״ש והטור ודלא כהרשב״א דס״ל דהואיל ונאסר למקצת השבת נאסר לכל השבת. תו״ש או׳ י״א ועיין לעיל או׳ כ״א:

כה כה) שם. בא לדור בשבת בבית מורישו אוסר. והא דלא אמרינן הואיל והסיח דעתו ביה״ש מדירה זו דהא היה מורישו חיתו אין לאסור כתב המ״א סק״ה דלא אמרינן כן אלא כשהיה כאן והלך לו יעו״ש. ועיין לעיל או״ כ״א מ״ש בשם הט״ז:

כו כו) שם. והיה דר עם המוריש בבית אינו אוסר וכו׳ דדמי לה׳ חבורות שא״צ כולם לתת לעירוב כמ״ש סי׳ ש״ע סעי׳ ג׳ יעו״ש. מ״א סק״ו. תו״ש או׳ י״ג והר״ז או׳ ג׳ כתב הטעם משום שבני ביתו של אדם יכולין לערב משלהן בעד ביתו וכמ״ש לעיל סי׳ ש״ע או׳ ה״ן יעו״ש:

כז כז) **שם. ואם לא היה דר עם המוריש וכו'** ואעפ"י שלא נכנס לדור בבית מורישו כיון שהוא דר בחצר זו וראוי להשתמש בו חשבינן ליה כאלו כבר נשתמש בו ואוסר כיון שלא עירב המוריש ואעפ"י שעירב היורש אין מועיל למה שירש אח"כ בשבת. תו"ש או' י"ד:

כח כח) **שם. אעפ"י שעירב היורש.** עם בני החצר בשביל בית שלו. ר"ז או' ג':

כט כט) **שם. ואם מבע"י מת וירשו אחד מן השוק.** שאינו מערב עם בני החצר הרי זה אוסר אם נכנס לדור בו בשבת אפי' אם המוריש עירב כבר בחייו לפי שכיון שמת בטל עירובו. ר"ז שם:

ל ל) **שם. וירשו אחד מן השוק וכו'** דאם ירשו אחד מבני החצר חל העירוב שמניח בשביל ביתו שדר בו גם על בית זה ואינו אוסר כמ"ש לעיל סעי' ג':

לא לא) **שם. והוא שבא היורש וכו'** וליכא למימר דכיון שהוא א' מן השוק ואינו דר שם אפי' נמלך ובא בשבת לא יאסור כדלעיל סעי' ב' דשאני הכא שלא הסיח דעתו לגמרי ובפי' ולכן כל שבא בשבת אוסר לפי שהוברר הדבר שלא הסיח דעתו משא"כ לעיל שהסיח דעתו בפי' מע"ש אלא שאח"כ נמלך וזה ברור. מאמ"ר או' ד'.

לב לב) **שם. והוא שבא היורש וכו'** דהו"ל דירה בבעלים ולא עירבו:

לג לג) **[סעיף ה'] ישראל וגר שהיו דרים בחצר וכו'** פי' ועירבו ביחד וכשמת הגר מבע"י בטל העירוב שלו וזה ישראל אחר יכול להחזיק ואעפ"י שלא החזיק עד חשיכה חשבינן כאלו החזיק מבע"י ואוסר אבל מת גר בשבת נשאר ההיתר הראשון של עירוב הגר ביה"ש ט"ז סק"ה. ומיהו עיין בעה"ק להרשב"א שכתב דאף בלא עירב הגר כלל מ"מ כיון שמת הוי כמו ביטול רשות דאינו אוסר יעו"ש והביאו הישי"ע או' ד' אבל האחרונים כולהו נקטי דאיירי בעירב כיעו"ש בדבריהם ועיין עוד לקמן או' ל"ה ואו' ט"ל:

לד לד) **שם. והחזיק ישראל אחר וכו'** דאי הוי מחזיק השרוי עמו בחצר ליכא מאן דאסר עליה כיון דיחיד הוא בחצר. ב"י. עו"ש או' ה' וה"ה כשלא החזיק אדם כלל בנכסי הגר בשבת זו דמותר לטלטל בחצר משום דהוי דירה שאין לה בעלים דאינה אוסרת וכמ"ש ברס"י זה:

לה לה) **שם. אפי' לא החזיק עד שחשיכה אוסר.** דכיון דראוי להחזיק מבע"י הו"ל רשות זו תלויה עומדת ולא הותר למקצת שבת הג"א. מ"א סק"ז ור"ל דההיתר של רשות זו עבור ביה"ש שלא היה לה בעלים אינו ברור רק תלוי בספק שמא יחזיק זה וכל שספק לא אמרינן הותרה למקצת שבת ולפיכך כי החזיק משחשיכה חשבינן ליה כאלו החזיק מבע"י ואוסר:

לו לו) **שם. אפי' לא החזיק עד שחשיכה וכו'** וכה"ג רשאי לזכות בשבת דלא הוי כמד"מ כל שאין זוכה ומקנה א"א או' ז':

לז לז) **שם. אפי' לא החזיק עד שחשיכה אוסר.** ומיירי שנכנס ג"כ לדור ולאכול שם דאם אינו אוכל שם אינו אוסר וכמ"ש בסי' ש"ע סעי' ה' יעו"ש:

לח לח) **שם. עד שיבטל רשותו כשאר יורש.** ר"ל דחשבינן הזוכה בנכסי הגר כיורש בנכסי אביו דמהני ביטול רשות כמ"ש לקמן סי' שפ"א סעי' ו':

לט טל) **שם. מת משחשיכה אין המחזיק אוסר וכו'** דהרי לא היה יכול להחזיק מבע"י נמצאת שהותר למקצת שבת (ע"י עירוב הגר) ושוב לא נאסר. עו"ש או' ה' ועיין לעיל או' ל"ג:

מ מ) **[סעיף ו'] אעפ"י שאינו יכול לחיות וכו'** דסד"א דנחשב כאלו מת והו"ל דירה בלא בעלים קמ"ל דכל זמן שהוא חי הרי הוא כחי לכל דבריו, מ"ב או' ל"ב:

מא מא) **שם. ויערבו עליו.** ואם מת בשבת אוסר כיון שאין העירוב ראוי להתקיים כל השבת דרוב גוססין למיתה כמ"ש סי' שפ"ג, מ"א סק"ח בשם הגהות תו' דף ס"ה א"ר או' ט' ר"ז או' ה' מ"א כלל ע"ג או' י"ז ולפיכך אם ירשו א' מבני חצר שלא עירב עמהם אוסר אפי' אם לא נכנס עדיין לדור בו או אם ירשו א' מן השוק ונכנס לדור בו. ר"ז שם. ואע"ג דיש גוססין ב' או' ג' ימים וא"כ למה אמרינן כיון שאין העירוב להתקיים כל השבת אוסר. כתב המחה"ש דאנו לא נדע באיזה אופן הוא גוסס וכיון שמת באותו יום איגלוי למפרע שהיה מין גסיסה שימות באותו יום ולפיכך אוסר יעו"ש. ואם הבריא אח"כ מגסיסת ביה"ש ואח"כ מת בשבת מסיבה אחרת בזה שפיר אמרינן כיון שהותרה הותרה כיון דאגלאי למפרע דיצא מכלל רוב גוססין דהא הבריא ונגד מיתה שאח"כ אמרינן הואיל והותרה הותרה. תו"ש או' ח"י אמנם בס' עצי אלמוגים מפקפק מאד בעיקר דין זה וכתב מדסתמו הטור וש"ע לעיל בריש סעי' ד' דאם מת בשבת אפי' אם ירשו א' מבני השוק ולא עירב אינו אוסר ולא התנו דדוקא כשלא היה גוסס אלמא דלא ס"ל כהגה זו של התו' ועוד הביא קצת ראיה דהסו' לא ס"ל כן יעו"ש שהאריך בזה ודעתו להלכה להקל יעו"ש, וכ"כ בס' נזירות שמשון דאם מת בשבת פשיטא דאינו אוסר עוד כמ"ש בסעי' ד' יעו"ש וכ"נ מסתמיות הש"ע בסעי' זה דכל שעירבו עליו אינו אוסר עוד וע"כ נראה דבשעת הדחק יש להקל:

מב **מב) שם. וכן קטן אוסר וכו'** עד שיערבו עליו הרמב"ם פ"ד מה"ע דין י"ב:

סימן שעב

א **א) [סעיף א'] גגין וחצירות וכו'** וטעמא משום דאלו אין תשמישן מיוחד ותדיר וא"צ לערב חצירות אלא בשביל כלי הבית. ב"י בשם רש"י. ט"ז סק"א מ"א סק"ב. וגג היינו על הגג מ"א שם. ור"ל שאין עוד קירוי למעלה ממנו דאם לא כן הוי בכלל עלייה ואסור. וגם מירי דאין הגג בולט חוץ למחיצת הבית דאם הוא בולט עיין דינו לעיל סי' שמ"ה סעי' ט"ז ולקמן סי' שע"ד סעי' ד'

ב **ב) שם. וקרפיפות.** עיין לעייל סי' שמ"ו סעי' ג':

ג **ג) שם. לכלים ששבתו בתוכם וכו'** היינו שהונחו שם מבע"י ולאפוקי כששבתו בבית והוציאם לחצר בשוגג שאסור לטלטלם לחצר אחרת כשלא עירבו. וכ"כ בס' מנחת פתים דאם באו לחצר בהיתר כגון דרך מלבוש אסור להוציאן לחצר אחרת אבל באותו חצר כיון שכבר באו מותר לטלטל בכולו לשיטת רש"י שבת ק"ל ותו' עירובין צ"א. ד"ה וכלים. וכ"כ בפשיטות בס' גאון יעקב עירובין ר"פ כל גגות, אבל דעת הרשב"א בס' עה"ק, דאפי' הובאו לחצר בהיתר אסור לטלטל בו אלא תוך ד"א כמו ברה"ר יעו"ש. ועיין בחי' רעק"א פ' כל גגות משנה ב' ובסי' בית מאיר סי' שמ"ו שכתב דאם הוציא כלי בית לבית אחר שלא עירבו בזה לכ"ע מותר לטלטל בכל הבית ודלא כאה"ע סי' שס"ו יעו"ש:

ד **ד) שם. לכלים ששבתו בתוכם וכו'** וכלים ששבתו בבית אסור לטלטל מחצר לקרפף שלא הוקף לדירה אפי' הם של אדם אחד. רש"י עירובין סוף דף כ"ג ותו' סוף דף ע"ו. מ"א סק"א. ואפי' הוא פחות מסאתים. תו"ש או' א' א"א או' א' ר"ז או' א' ולטלטל מקרפף שהוקף לדירה לקרפף שלא הוקף לדירה יותר מב"ס או' א' פחות מב"ס וא' יותר מב"ס ושניהם לא הוקף לדירה אסור לטלטל מזה לזה כמרה"י לכרמלית מדרבנן ולא מהני עירוב אבל שניהם יותר מב"ם ושניהם לא הוקפו מותר מזה לזה בד"א. וכן מקרפף זה לכרמלית גמור מותר כבס' שמ"ו סעי' ג' ומחצר לקרפף יותר מב"ס שלא הוקף לדירה אסור מזה לזה אפי' אמה א' כמרה"י לכרמלית. מש"ז או' א' ועיין לקמן או' ט"ו:

ה **ה) שם. או לגג.** ר"ל מחצרו לגג חבירו:

ו **ו) שם. או לראש הכותל שביניהם.** ר"ל שבין שתי חצירות. ועיין לקמן סעי' ו':

ז **ז) שם. אפי' גבוה ממנו הרבה.** ולא אמרינן שעי"ז יתחלקו לשתי רשויות ולאפוקי מדברי ר"מ במשנה:

ח **ח) שם. ומהגג לקרפף.** וה"ה מחצר לקרפף. וכן מקרפף של זה לקרפף של אחר. ר"ז שם:

ט **ט) שם. שאינו יותר מסאתים.** דאם הוא יותר מסאתים הוי בכלל כרמלית כיון שלא הוקף לדירה כמ"ש לקמן סעי' כ' וא"כ אסור להוציא ממנו לרה"י. ועיין לעיל סי' שמ"ו סעי' ג' ובדברינו לשם או' כ"ז:

י **י) שם. או למבוי שמתוקן וכו'** שדינו ג"כ כחצר שאינה מעורבת ולא ככרמלית כמ"ש בסי' שפ"ח. ר"ז שם:

יא **יא) שם. אפי' לא עירבו בו.** ר"ל שלא נשתתפו בו החצירות ביחד. וכ"כ הר"ז שם. ועיין לקמן בסי' שפ"ח:

יב **יב) שם. לחצר אחרת.** וה"ה לגג או לקרפף אחר כנז':

יג **יג) שם. ולא חיישינן שמה יטלטל וכו'** משום דהוי גזירה לגזירה. לבוש. תו"ש או' ד':

יד **יד) [סעיף ב'] ואסור לטלטל ממנו וכו'** וה"ה דבתוכו אסור לטלטל רק בתוך ד"א כמ"ש לעיל סי' שמ"ו סעי' ג' יעו"ש:

טו **טו) שם. לקרפף אחר וכו'** בב"י כתב בשם רש"י דקרפף יותר מסאתים ולא הוקף לדירה קרו ליה רשות א' לגבי חבירו או לגבי חצר לטלטל ב' אמות בזה וב' אמות בזה להוציא ולהכניס מזה לזה יעו"ש. אבל הפרישה או' ד' כתב דמלשון הטור משמע שקרפף שהוא יותר מסאתים אסור להוציא כלל לחצר דהוי כמוציא מכרמלית לרה"י יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר או' ג' וכ"כ לעיל או' ד' בשם המש"ז יעו"ש:

טז **טז) שם. לקרפף אחר וכו'** היינו שהוא ג"כ יותר מסאתים אבל בפחות מזה הוי רה"י ממש ואסור לטלטל ממנו לקרפף שהוא יותר מסאתים דהוי מטלטל מרה"י לכרמלית. תו"ש או' ה':

יז טוב) **שם. כי אם שתי אמות וכו'** דמכרמלית לכרמלית שרי כמ"ש לעיל סי' שמ"ו סעי' ג' וכ"ז בכלים ששבתו בתוכן דאלו כלים ששבתו בבית והובאו לקרפף ע"י עכו"ם וכיוצא אסור להוציאם לקרפף אחר. ועיין לעיל או' ג' ודוק:

יח חי) [סעיף ג'] **שתי חצירות שרוצים לערב וכו'** והיינו שיש פתח או חלון ביניהם כמ"ש בסעי' שאח"ז. ועיין סס"י שס"ה וסי' שפ"ז דמשמע שאם אין ביניהם חלון אף שנשתתפו במבוי אסורים לטלטל דרך חור וא"כ גם בחצירות ובתים שלנו הדין כן. מ"א סק"ג. אמנם בס' אה"ע תמה עליו דכיון דנשתתפו יחד הרי כולם כחצר אחד חשיבי למה לא יטלטלו מזה לזה כמו מבית לבית בחצר אחד יעו"ש. וכ"נ דעת התו"ש או' ו' וכ"כ ח"א כלל ע"ב או' י"ב ובס' בית מאיר ובסי' עצי אלמוגים דלא כמ"א יעו"ש. וכ"ג דעת האחרונים:

יט יט) **שם. מוליכו בשביל כולם וכו'** וה"ה אם חצר אחת דרים אב ובניו המקבלים פרס ממנו וכן הרב ותלמידיו המקבלים פרס ממנו דק"ל דכל שאין דיורים אחרים בחצר א"צ לערב כמ"ש בסי' ש"ע אם באים לערב בחצר הסמוכה להם אחד עולין לכולן. ב"י. ואפילו משלו. ר"ז או' ד' ועיין לקמן או' כ"ב:

כ ך) **שם. אפי' פת משלו וכו'** דהואיל והוא כבר עירב עם חביריו קונה לצורך כולם. ב"י בשם רש"י:

כא כא) **שם. הגה. והוא שעירבו בני חצירו עמו תחלה.** ר"ל שעירב עם בני חצירו תחלה ואח"כ הוליך העירוב לחצר האחרת או שהוליך שם פת משלו ולאפוקי אם הוליך שם הפת קודם שעירב עם בני חצירו דלא מהני משום דאין עירוב למפרע. כ"ה בתשו' הרא"ש כלל כ"א סי' ו' יעו"ש. ומיהו לפי ע"ש לעיל סי' שס"ו סעי' ט' דמתנים בשעת הנחת העירוב על הנוספים אח"כ אפי' לא עירב עמהם אלא שבא לדור שם ואח"כ הוליך העירוב לחצר האחרת או הוליך פת משלו מהני:

כב כב) **שם. בהגה. או שא"צ לערב וכו'** עיין לעיל או' י"ט דהנך נמי כחד חשיבי ואחד מוליך בשביל כולם וכולם מותרין:

כג כג) **שם. בהגה. כמ"ש סי' ש"ע.** סעי' ד' וסעי' ה':

כד כד) **שם. והוא שעירבו בני חצר השנייה וכו'** דאל"כ הא הניחו עירובין במקום האסור דכיון דלא עירבו בני אותה חצר הא אינהו בעצמן אינם יכולין לטלטל מבית לחצר ואיך בני חצר אחרת יוכלו לטלטל שם וא"כ אפי' בחצרם אינם יכולין לטלטל כלי הבית לחצר אם הוליכו עירובן לשם כיון שעירובן הונח במקום האסור.

כה כה) **שם. ואין בני חצר השניה צריכין פת וכו'** דבית שמניחין בו עירוב או שיתוף א"צ לתת פת לעירוב כמ"ש סי' שס"ו. תו"ש או' ט'

כו כו) **שם. אלא העירוב שעשו וכו'** פי' שמניח עירוב ב' חצירות ביחד כדלקמן סי' שפ"ו. פרישה או' ז':

כז כז) [סעיף ד'] **אין שתי חצרות יכולות לערב וכו'** וכ"ז מיירי כשלא נשתתפו החצירות במבוי דאם נשתתפו הו"ל כולם כחצר אחד ומותר לטלטל מזה לזה אפי' ע"י חור קטן שבניהם כמ"ש לעיל או' ח"י יעו"ש.

כח כח) **שם. יכולות לערב יחד.** היינו כדי לטלטל אפי' כלי הבית מזה לזה דאי כלים ששבחי בחצר אפי' בלא עירוב יכולין לטלטל מחצר לחצר כמ"ש סעי' א':

כט כט) **שם. אלא א"כ יהא פתח ביניהם או חלון שיש בו ד"ט וכו'** משמע דגם הפתח שיעורו בד"ט על ד"ט וכ"כ ח"א כלל ע"ב או' י"ב אבל הר"ז או' ה' כתב פתח רחב ד"ט או חלון שיש בו ד' על ד' וכו' ומדלא הזכיר בפתח ד"ט על ד"ט כמו בחלון משמע דדוקא ברוחב סגי בד"ט אבל בגובה בעינן כדין שאר פתחים והיינו י"ט כמ"ש ביו"ד סי' רפ"ז סעי' ב' בהגה לענין חיוב מזוזה יעו"ש. וכ"כ בפי' ר"ח בעירובין ע"ח ע"ב דדוקא בחלון סגי שיעור ד"ט על ד"ט אבל בפתח בענין שיעור מלא קומתו יעו"ש ונראה דשיעור מלא קומתו לאו דוקא אלא דהיינו נמי י"ט דיכול לכפוף קומתו ולצאת ולבא. ואפשר שגם דברי הש"ע יש לפרש כן דמ"ש יהא פתח ביניהם ר"ל כדין פתח דעלמא גבוה י"ט ורחבו ד"ט. וע"כ נראה דיש להחמיר:

ל ל) **שם. או חלון וכו'** ואז מותר לטלטל אפי' דרך פתחים קטנים. ב"י בשם שה"ל. מ"א סק"ד. או אפי' דרך חור שביניהם. תו"ש או' יו"ד. ר"ז או' ה':

לא לא) **שם. שיש בו ד' על ד"ט.** אבל פחות מזה אפי' ארוך הרבה אינו משלים לשיעור הרוחב דלא חשיב פתחא דהא לא חזי להכניס ולהוציא מתוך שהוא צר וכמאן דליתיה דמי ואין מערבין אחד. ב"י בשם שה"ל. ואם החלון עגול צריך שיהא בהקיפו שבסר נכי חומשא. גמ' וצריך שיהא ד' חומשין ומשהו תוך עשרה לארץ כדי שיהא המרובע תוך עשרה לארץ. מ"א סק"ה. והטעם משום דבעינן שיהא החלון ד"ט על ד"ט. והאלכסון של ד"ט על ד"ט עולה ד"ט וח' חומשין דהיינו ה' טפחים וג' חומשין ע"פ הכלל כל אמתא בריבוע אמתא וחרי חומשי באלכסון וא"כ כשבא לעשות עיגול המקיף ע"פ

הכלל כל שיש ברחבו טפח יש בהקיפו ג״ט יהיה חוט המקיף ג״פ ה׳ טפחים וג׳ חומשין עולה ט״ז טפחים וד׳ חומשין דהיינו שבסר נכי חומשא. ומ״ש צריך שיהא ד׳ חומשין ומשהו תוך יו״ד סמוך לארץ וכו׳ משום דהעיגול יותר מן הריבוע ח׳ חומשין כשיעור מה שהאלכסון עולה יותר מן המרובע דהא האלכסון של הריבוע עומד תוך העיגול ונוגע בצדדין ובקרנות בעיגול וא״כ מגיע לעיגול למעלה מן הרבוע ד׳ חומשין ולמטה מן הריבוע ד׳ חומשין והעיגול אינו מועיל כיון שאין ברחבו ד״ט ולכן בעינן ד׳ חומשין ומשהו בתוך יו״ד כדי שיהא אותי משהו ברחב ד״ט תוך יו״ד. מחה״ש. (ויש שם ט״ס הידוע דבמקום חומשין כתוב טפחים):

לב **לב) שם. ויהיה קצתו בתוך י״ט וכו׳** ואפי׳ משהו רש״י עירובין ע״ו מ״א. וכ״כ הטור. אבל אם כל החלון הוא למעלה מי״ט אינו מועיל כלום כיון שיש תחתיו מחיצה גמורה החולפת בין החצר וא״א להם לערב ביחד. ר״ז או׳ ה׳:

לג **לג) שם. ואם רצו מערבין כל א׳ לעצמו.** ואז אסורין לטלטל מזו לזו דרך פתחים וחלונות או חורים וסדקים או ע״ג הכותל כלים ששבתו בתוך הבית. ר״ז שם. אבל כלים ששבתו בחצר מותר לטלטל מחצר לחצר אפי׳ בלא עירוב ואף דרך חור ושאין ביניהם פתח כלל נמי שרי דרשות אחת הן. א״א או׳ ד׳ ועיין סעי׳ א׳:

לד **לד) [סעיף ה׳] חלון שבין שתי בתים וכו׳** ומיירי שלא עירבו בהחצר אשר הבתים פתוחים לו דאי עירבו כל הבתים אשר בחצר נעשו רשות אחת ומותר לטלטל אפי׳ דרך חלון שאין בו שיעור פתח או דרך חורין וסדקין. וה״ה אם החלון בין שתי בתים אשר בשתי חצירות ונשתתפו אוחם חצירות במבוי נעשו כל החצירות רשות אחת אפי׳ לכלים ששבתו בתוך הבית ומותר לטלטל אפי׳ דרך חלון שאין בו שיעור או דרך חורין וסדקין כמ״ש לעיל או׳ ס״י יעו״ש. אבל אם עירבו ב׳ החצירות כל אחת לעצמה ולא נשתתפו במבוי וגם לא הוליכו העירוב מחצר לחצר אחרת כדי לערב יחד כמ״ש סעי׳ ג׳ אם רוצים לטלטל מן בתים של שתי חצירות ע״י חלון שביניהם צריכים לערב.

לה **לה) שם. אפי׳ הוא למעלה מיו״ד וכו׳** דביתא כמאן דמליא דמי. גמ׳ ופירש״י והוי כמאן דלא גבוה עשרה. וכ״כ ב״י. ט״ז סק״ב. והר״ר יהונתן על הרי״ף במשנה פ׳ חלון כתב עוד הטעם לבית לפי שהוא מקורה וכ״כ התו״ש או׳ י״ב והר״ז או׳ ז׳ ועיין בס׳ גאון יעקב על עירובין ר״פ חלון שנסתפק אם הטעם דבית כמאן דמלא דמי משום דמקורה א״כ ה״ה בחצר מקורה או משום תשמיש הבית דוקא יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז

לו **לו) שם. וה״ה לארובה שבין בית לעלייה וכו׳** אבל חלונות שבין שתי עליות ושבין שני חדרים צריכין שיהא בתוך יו״ד כמו שתי חצרות. עה״ק. וצ״ע דבעירובין דף ע״ו דקאמר תרגמה אחצרות משמע דבעליות וחדרים דינם כבתים וכן משמעות הפו׳ דכל שהוא מקורה דינו כבתים. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ המש״ז או׳ ב׳:

לז **לז) שם. וה״ה לארובה וכו׳** קמ״ל דגם באמצע אמרינן דביתא כמאן דמליא דמי. עו״ש או׳ ג׳:

לח **לח) שם. שבין בית לעליה וכו׳** ואין לו דרך על הבית שדר בו התחתון ואוכל שם. מ״א סק״ז, דאם יש לו דרך על התחתון אף שאין בארובה ד׳ על ד׳ מערב דרך הפתח ומטלטל אף דרך חור. א״א או׳ ז׳ ומ״ש התו״ש והמחה״ש בביאור דברי מ״א הנז׳ כבר הקשה ע״ז בס׳ בית מאיר דהא רגל המותרת במקומה אינה אוסרת כמ״ש ססי׳ שע״ח יעו״ש:

לט **טל) שם. בהגה. ואם עשו סריגה וכו׳** דאין הנקבים מצטרפין לד׳ ט״ז סק״ג.

מ **מ) [סעיף ו׳] אין לטלטל כלים ששבתו בבתים וכו׳** ר״ל אע״ג דכלים ששבתו בבית זה מותר לטלטלם כב׳ החצירות וכן מבתי ב׳ החצירות לבית זה מ״מ כלים ששבתו בבית של חצר זו אסור להוליכם לחצר אחרת ע״י בית זה האמצעי כיון שלא עירבו ב׳ חצירות ביחד:

מא **מא) שם. אין לטלטל כלים וכו׳** ודוקא כשנתן הבית עירובו בחצירות אבל אם ב׳ החצירות נתנו עירובן בבית הממוצע בין החצירות כולם מותרים זע״ז וכדלקמן רס״י שע״ח יעו״ש. מחה״ש.

מב **מב) שם. היה בין שתי חצירות כותל וכו׳** אפי׳ אינו רחב ד׳ דלענין מיהוי מחיצה בכל דהו הוי סתימה ואין מערבין אחד. רש״י.

מג **מג) שם. גבוה י״ט.** דאם אינו גבוה י״ט צריכים לערב אחד ולא שנים כמ״ש לקמן סעי׳ י״ט לגבי גדיש. וכ״כ ד״מ או׳ ג׳ בשם הר״ר יהונתן והביאו לקמן סעי׳ ז׳ בהגה. וכ״ה בהרמב״ם פ״ג דין ג׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ט״ז ועי״ש מה שתמה על הלח״ם שלא כ״כ יעו״ש:

מד **מד) שם. גביה י״ט.** ע״פ כל ארכי. ר״ז או׳ ח׳:

מה **מה) שם. ועשו עליו מחיצה וכו׳** דק״ל גידוד ה׳ ומחיצה ה׳ מצטרפין וכמ״ש בסי׳ שס״ב סעי׳ ב׳ ב״י:

מו מו) **שם. ועשו עליו מחיצה וכו׳** וה״ה כשגבוה מחבירו עשרה בלי מחיצה. גמ׳ מ״א סק״ח:

מז מז) **שם. יכולין להורידם לחצירות וכו׳** דגג וחצר רשות אחת היא כמ״ש סעי׳ א׳ מ״א סק״ט. ובין שעירבו החצירות כל אחד בפ״ע או שלא עירבו כלל וכמ״ש בסעי׳ א׳ יעו״ש:

מח מח) **שם. אם הכותל רחב ד׳ אסור וכו׳** ר״ל ד״ט שהוא גדר רה״י שיש בו ד״ט על ד״ט הוי רה״י ולכן אסור להוריד משם לבתים דהוי כחצר של שניהם משא״כ כשאינו רחב ד״ט דהוי מקום פטור כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ה ומ״ש בעו״ש ד״א אפשר דט״ס הוא. מאמ״ר או׳ ה׳ וכ״כ הר״ז או׳ ח׳ דאם הכותל רחב ד״ט אסור. וכ״כ האחרונים

מט מט) **שם. ואם אינו רחב ד׳ מותר** דבפחות מד׳ מקום פטור הוא ומותר לשניהם להשתמש בו אפי׳ מן הבתים ואעפ״י שעירבה כל אחת לעצמה. ב״י בשם המ״מ כ״ג:

נ נ) **שם הגה. ובלבד שלא יחליפו וכו׳** היינו שלא להעלות מן הבתים לכותל ולחזור ולהורידו לחצר השני ועיין לעיל סי׳ שמ״ו ססעי׳ א׳ בש״ע שהביא פלוגתא בזה וכתבנו שם דדעת הש״ע כהמתירין אלא רק שחושש גם לדעת האוסרים יעו״ש:

נא נא) **שם. מי שאינו גבוה לו יו״ד מותר וכו׳** משום דהו״ל לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקושי וכל לזה בנחת ולזה בקושי נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת. גמ׳ ב״י:

נב נב) **שם. אף בכלים ששבתו בבית.** ומיירי כשעירבה לעצמה מ״א ס״ק י״א. דאם לא עירבה לעצמה אסור מבית לחצר וכ״ש למחיצה והשני מותר מחיצה למחיצה דרשות הוא א׳ וכשהכותל גבוה י״ט לשניהם ולא עירבו שניהם מותרים מחצר למחיצה ואם עירבו כל א׳ לעצמה אסורים מבית למחיצה דהוי גג חצר חבירו א״א או׳ י״א:

נג נג) **שם. והשני אסור להשתמש בו וכו׳** כיון של חבירו נמוך מי״ט לא הו״ל דין גג ואם ישתמש הוא בו הו״ל כחצירו ויאסור חבירו להעלות עליו כלי הבית ולכן אסור הוא בו דנותנין אותו לזה שתשמישו בנחת. מ״א ס״ק י״ב א״ר או׳ ו׳ תי״ש או׳ כ״ד. ר״ז או׳ ט׳:

נד דנ) **שם.** והוא שיהא הכותל רחב ד׳ וכו׳ דהוי הכותל רה״י אבל אם אין רחב ד׳ הוי מקום פטור. ט״ז סק״ד:

נה הנ) **שם. אבל אם אינו רחב ד׳ מותר לשתיהן וכו׳** דהוי מקום פטור ובטל לגבי שניהם מ״א ס״ק י״ג תו״ש או׳ כ״ה:

נו ונ) **שם. אפי׳ עירבו כל אחת לעצמה.** ר״ל ולא עירבו שניהם ביחד. וכ״כ הר״ז שם אבל אם לא עירבו כלל אסור לטלטל כלים ששבתו בבית לחצר וכ״ש לכותל וכמ״ש לעיל או׳ ב״ן:

נז זנ) **[סעיף ז׳] נפרץ הכותל עד עשר אמות.** ועד בכלל דהעשר הוא בכלל פתח כמ״ש לעיל סי׳ שס״ב או׳ ע״ט. ואלו העשר אמות מצומצמות כמ״ש לעיל סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו ובדברינו לשם או׳ קמ״ג וקמ״ד יעו״ש:

נח חנ) **שם. הרי הוא כפתח** ואז אם רצו מערבין יחד ואם רצו מערבין שנים כמש״ל סעי׳ ד׳ וכ״כ ב״י בשם הר״ר יהונתן:

נט טנ) **שם. והוא שלא יהיה נפרץ במלואו.** כלומר דאם נפרץ במילואו אפי׳ פחות מיו״ד אמות צריכות לערב יחד עו״ש או׳ ה׳:

ס ס) **שם. והוא שלא יהיה נפרץ במילואו** דהיינו שנשאר משהו מכאן ומשהו מכאן או מצד אחד לבדו נשאר ד״ט רוחב בגובה י״ט ב״י בשם הר״ר יהונתן וכ״כ מ״א ס״ק י״ד. אמנם התו״ש או׳ כ״ז השיג על דברי מ״א הנז׳ וכתב דדעת הש״ע אינו כן אלא דבשיור בעינן מישתייר דוקא טפח מכל צד או פס ד״ט מצד אחד יעו״ש ועיין לעיל סי׳ שס״ג סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ י״ב ואו׳ י״ד יעו״ש:

סא סא) **שם. ואם נפרץ ביותר מעשר וכו׳** ואעפ״י שנשאר מן הכותל מכאן ומכאן כפלי כפליים ממה שנפל הכל חשוב כנפול ואין זה פתח אלא פרצה והוי כלהו כדיורי חצר א׳ ואם עירב כל א׳ לעצמה הוי כחולקין את עירובין ואוסרין אלו על אלו. ב״י בשם הר״ר יהונתן עו״ש שם א״ר או׳ ז׳:

סב סב) **שם. וצריכין לערב יחד.** אכן אם עשו צוה״פ לפרצה מהני להיות נחשב כפתח כדלעיל סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ו ואז אם רצו יכולין לערב שנים:

סג סג) **שם הגה. וכ״ש אם אין ביניהם מחיצה גבוהה יו״ד וכו׳** דהוי כמאן דליתא תו״ש או׳ כ״ח:

סד סד) [סעיף ח'] **גבוה עשרה לשניהם** כלומר משני צדדיו גבוה עשרה. עו"ש או' ו' דאי מצד א' אינו גבוה עשרה נותנים אותו לאותו חצר שמצדו אינו גבוה יו"ד כל"ש בסעי' הקודם:

סה סה) **שם. סולם רחב ד'** ר"ל הנמשך באורך הכותל ד' דהיינו ששליבותיו שהם בעצמם רוחב הסולם הם ארוכות ד' ובהכי סגי וא"צ שיהא בולט ד' תוך החצר שיהיו שליבותיו רחבות ד' ושיהא בו ד' על ד' דכל שמגיע לראש הכותל או לפחות מג' א"צ ד' על ד' מאמ"ר או' ה' וכ"ה בהגהת הלבוש ועי"ש במאמ"ר מ"ה שהשיג על העו"ש וכן השיג עליו המ"א ס"ק ט"ז ועיין לקמן או' ע"ז ואו' ע"ח:

סו סו) **שם. אם אין ביניהם ג' וכו'** דאמרינן לבוד והוי כאלו הם מכוונין ויכולין לעלות מצד זה ולירד מצד זה והוי כפתח תו"ש או' כ"ט:

סז סז) **שם. חשיבי כפתח.** ואם רצו מערבין שתי החצירות יחד רש"י ר"ז או" י"א:

סח סח) **שם. היו מופלגים זה מכנגד זה ג' טפחים.** וה"ה הרבה גמ' ר"ז שם:

סט סט) **שם. אם הכותל רחב ד' וכו'** שיכול לעלות בסולם זה ולילך על הכותל עד סולם חבירו ולירד טור וכ"ה ברש"י מ"א ס"ק ט"ו:

ע ע) **שם. כשיש בו ד' שליבות** דכובדו קובעו ואינו נוטל בשבת. גמ' ולא משום איסור אלא משום דקשה ליטלו רש"י. ואעפ"י שעתיד ליטלו אחר השבת שרי ר"ז שם.

עא עא) **שם. אבל פחות מכאן לא** דהואיל וקטן הוא ונוח ליטלו כנטול הוא ואינו חשוב פתח ר"ז שם:

עב עב) **שם. אבל פחות מכאן לא.** ואם נקבע בבנין כל סולם ממעט. המ"מ פ"ג דין ז' וא"כ ה"ה אם נקבע במסמרים:

עג עג) **שם. כבדות.** היינו שאינו נוח להינטל ועיין לעיל סי' ש"ע או' יו"ד:

עד עד) **שם. שאז כובדו קובעו** פי' שאז א"צ ד"ש שליבות אבל רחב ד' ודאי דבעינן. עו"ש או' ו':

עה עה) **שם. אלא עשרה וכו'** דאם הוא גבוה יותר מיו"ד לא סגי בשבעה ומשהו אלא בכדי שיהא הסולם מגיע תוך ג"ט סמוך לראש הכותל וכן אם הניח הסולם באלכסון לא סגי בז' ומשהו אלא עד שיהיה בתוך ג' סמוך לראש הכותל אחרונים:

עו עו) **שם. ז' ומשהו וכו'** ולא נשאר לראש הכותל כ"א פחות מג"ט ואז אמרינן לבוד:

עז עז) **שם. במשך ד' אצל הכותל וכו'** פי' ברוחב ד' כמ"ש ראש הסעי' ולא בעי' ד' על ד' כמו באצטבא בסעי' י"א ולדא העו"ש. מ"א ס"ק ט"ז (ע"פ הגהת יא"פ ומחה"ש שבכאן צריך הציון של מ"א) ועיין לעיל או' ס"ה:

עח עח) **והעמודים** של הסולם שתוקעין בהן השליבות ג"כ מצטרפין לשיעור רחב ד' ועובי השליבות אין בהן שיעור. ושיעור שצריך לגובה הסולם הוא עד השליבה העליונה ואף שהעמודים גבוהין יותר למעלה אין מועילין להשלים השיעור תוספת ירושלם בשם הירושלמי:

עט עט) **שם. בין להשתמש עליו.** היינו אם אחד עשה סולם נותנין אותו לזה תו"ש או' ל"ב והיינו אם עירבה אותה חצר לעצמה מותר להוליך ע"ג הכותל אף כלים ששבתו בבית וחבירו אסור אפ" בכלי חצר כמ"ש סעי' ו' ואם לא עירבה שניהם מותרין דוקא בכלים ששבתו בחצר כמש"ל או' ב"ן:

פ פ) **שם. ובין לערב יחד.** היינו אם גם השני עשה סולם מצד השני. ט"ז סק"ו. א"ר או' יו"ד. תו"ש או' ל"ג ר"ו או' י"א. ואם לא עירבו יחד שניהם אסורים לטלטל ע"ג הכותל כלים ששבתו בבית. מחה"ש:

פא פא) **שם. אם יש בה משך ד'** ר"ל המקום שנתמעט מגובה י"ט יש בו ד"ט במשך הכותל. אחרונים:

פב פב) **שם. בין לעשותו כפתח וכו'** דהיינו אם פרוץ מעבר לעבר פתח הוי ורצו מערבין א' ואם עב החומה ונשאר גבוה י"ט לצד הב' משמש אותו שעקר החוליא דנוח תשמישו כבסעי' ו' דגבוה לא' י"ט ולשני פחות נותנין לזה שתשמישו בנחת. א"א או' ט"ז. ועיין לעיל או' ע"ט ואו' פ' וה"ה לכאן:

פג פג) **שם. וכן אינו מועיל להשתמש בכל הכותל וכו'** והיינו אם הכותל רחב ד"ט אבל פחות מזה מותר להשתמש בכל הכותל ואפי' שניהם וכמ"ש לעיל סעי' ו' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

פד פד) **שם. לא כנגד המקום שנתמעט.** ששם הוא תשמישו בנחת לזה שנתמעט מצדו שעומד בקרקע ומשתמש עליו בנחת אבל אינו נוח לעלות דרך עליו לראש הכותל הואיל ואין בו משך ד' ר"ז או' י"ב. ועיין לקמן או' צ"א:

פה **פה) [סעיף ט'] למעטו מגובה יו"ד.** שאין ממנה לראשו י"ט שנוח לו לעלות במקום המיעוט וממנה יעלה על ראש כל הכותל. ר"ז או' י"ג:

פו **פו) שם. אם יש בה ד' אורך וכו'** ר"ל ד"ט על ד"ט ולענין גובה אין שיעור ואפי' משהו כבסעיף שאח"ז ורק שיהיה ממנה ולראש הכותל פחות מי"ט כדי שיהא נוח לעלות כנז':

פז **פז) שם. מועיל להשתמש בכל הכותל.** אפי' כלים ששבתו בתוך הבית והיינו אם עירבה אותה חצר לעצמה וחבירו אסור להשתמש אף כלים ששבתו בחצר כמ"ש סעי' ו' יעו"ש ואם גם חבירו עשה אצטבא מצד הב' אז אוסר עליו ואינם מותרים לטלטל על הכותל רק כלים ששבתו בחצר:

פח **פח) שם. אבל אינו חשוב כפתח וכו'** אפי' אם עשה כן גם בחצר השנית, ר"ז או' י"ג:

פט **פט) שם. אבל אינו חשוב כפתח וכו'** כ"כ הטור ואעפ"י שמרן ז"ל בב"י תמה עליו דלא הו"ל למינקט כחומרי ב' התרוצים מ"מ לא נמנע בש"ע מלכתוב דבריו לפסק הלכה כי כן דרכו בהרבה מקומות שבספרו הארוך הוא תמה על א' מהראשונים ואעפ"י כן כותב דבריו בש"ע וכ"ה בכללי הש"ע. מאמ"ר או' יו"ד. וע"ש מ"ש להשיג על הב"ח שכתב להשיג על תמיהת ב"י על הטור יעו"ש:

צ **צ) שם. עד שיגיע לראש הכותל.** וה"ה לתוך ג"ט סמוך לראש הכותל כמ"ש בסעי' הקודם לגבי סולם יעו"ש:

צא **צא) שם. אפי' להשתמש כנגדו,** ולא דמי דלעיל בעקר חוליא דמותר להשתמש כנגדה משום דשאני הכא שאין ראוי לעמוד על האצטבא להשתמש כיון דאין בו ד' אבל במקום עקירת החוליא עומד על הקרקע ומשתמש שם. ב"י בשם הרא"ש. דשאני התם דתשמישו בנחת. ועיין לעיל או' פ"ד:

צב **צב) [סעיף י'] כפה ספל וכו'** סמוך לכותל או בתוך ג"ט סמוך לכותל דאמרינן לבוד כנז"ל והה"נ לאצטבא דסעי' הקודם:

צג **צג) שם. מותר להשתמש כנגד המיעוט.** הב"ח הקשה דמאי שנא מאצטבא דסעי' הקודם דאם יש בה ד' על ד' דמותר להשתמש בכל הכותל וע"כ כתב להגיה בדברי הטור וגם הכא מותר להשתמש בכל הכותל יעו"ש מיהו המ"א ס"ק עי"ז כתב דדוחק להגיה הספרים וע"כ כתב אפשר דהטור והש"ע ס"ל דכיון דלא מבטל ליה לספל התם לא מהני לכל הכותל כמ"ש סעי' ט"ז עכ"ל וכ"ה דעת התו"ש או' ל"ח והנה"ש. אבל הט"ז סק"ו הסכים לדברי הב"ח דבכל הכותל שרי להשתמש. וכ"ה דעת החמ"מ או' ג' א"ר או' י"ב. מאמ"ר או' י"א ביאורי הגר"א. ר"ז או' י"ד:

צד **צד) שם. ובלבד שיחברנו בטיט,** כלומר דבעי מרא וחצינא אם רוצם ליטלו משם כדאמרינן בגמ' כי היכי דלא נהוי דבר הניטל בשבת. ב"י ט"ז שם אבל אם הטיט מונח עליו שרי לשומטו (ר"ל וא"כ לא הוי חיבור) ולא אמרינן דהוי בסיס לדבר האסור שאין כוונתו שיהא הספל משמש לטיט אדרבא הטיט משמע לספל כמ"ש סי' רנ"ט כ"ה בגמ' מ"א ס"ק ח"י ר"ז שם:

צה **צה) שם. ובלבד שיחברנו בטיט** ואעפ"י שעתיד ליטלו אחר השבת שרי כמ"ש לעיל או' ס"ט

צו **צו) שם. ובלבד שיחברנו בטיט.** ואם הספל או כספסל כבד שאין ניטל ביד א' י"ל כובדו קובעו וצ"ע א"א או' ח"י. ובריטב"א כתב דלפום ש"ס דילן כל דבר שניטל בשבת אינו ממעט אלא כשהוא קבוע ממש או כשכבדו קובעו ועשאו קבוע יעו"ש. ועיין לעיל סי' ש"ע או' יו"ד. ומוקצה כגון עריבה שלשין בה וכדומה י"ל אין ממעט דניטל לצורך ומקומו. א"א שם:

צז **צז) [סעיף יא'] בנה אצטבא על אצטבא וכו'** פירש"י בנה אצטבא של עץ ע"ג אצטבא סמוך לכותל ויש אויר מפסיק בין זו לזו שהיה לעליונה רגלים אם יש בתחתונה אורך ד' ובה נתמעט גובהו של כותל מיו"ד ממעט דל עליונה מהכא. ואם אין בה ד' ויש בעליונה ד' ואין בין זה לזה ג' חשבינן להו כחד ואעפ"י שהמיעוט הזה קצר מלמטה הואיל ומתמלא שיעורו מלמעלה שפיר דמי אבל יש ביניהן ג' תרי נינהו ומיעוט באויר לא שמיה מיעוט עכ"ל ומביאו ב"י:

צח **צח) שם אם יש בתחתונה ד' וכו'** ואז אפי' אין בעליונה ד' ורחוק מן התחתונה יותר מג"ט אפ"ה מותר להשתמש עליו עו"ש או' ט"ו ר"ל כיון שיש בתחתונה ד' חשבינן לעליונה כאלו אינה וכמ"ש לעיל בשם רש"י:

צט **צט) שם. ואין בין זו לזו ג"ט וכו'** דאז אמרינן לבוד:

ק **ק) שם מהני להתיר להשתמש עליו** ר"ל דאותו חצר שבנה אצטבא מותר להשתמש בכותל כלים ששבתו בבית אם עריבה אותה חצר לעצמה וחבירו שבחצר השני אסור להשתמש בכותל אפי' כלים ששבתו בחצר כמ"ש לעיל או' פ"ט יעו"ש:

קא **קא) שם אבל לא מהני למהוי פתח וכו'** אף אם עשה חבירו כיוצא בו בחצר השני אלא א"כ מגיע לראש הכותל נה"ש ור"ל כמ"ש סעי' ט' יעו"ש:

קכ קב) [סעיף יב׳] **זיז היוצא מן הכותל** בתוך י״ט סמוך לארץ כדלקמן בסוף הסעי׳:

קג קג) **שם. והניח עליו סולם וכו׳** ר״ל שראש העליון של הסולם סמכו לזיז:

קד קד) **שם. סולם כל שהוא וכו׳** הכוונה דלא בעינן לא רחב ד׳ ולא ארוך ד׳ במשך הכותל אלא אפי׳ הוא צר וקצר הגי כל שראוי לעלות עליו דהוי האי סולם דרגא לזיז וחד מיעוטא הוא. מאמ״ר או׳ י״ב ועיין לקמן או׳ ק״ז:

קה קה) **שם. מועיל להתיר לו תשמיש הכותל** אבל פתח אחד לא חשיב לערב אחד אפי׳ כשנגדו עשה כיוצא בו אם לא כשיגיע הסולם לראש הכותל כמ״ש סעי׳ ט׳ ב״י לדעת הטור וכ״ה לדעת הש״ע שפסק בכל הני סעיפים כדעת הטור וכ״כ מ״א ס״ק י״ט א״ר או׳ ט״ו תו״ש או׳ מ׳ א״א או׳ י״ט. מאמר או׳ י״ג ר״ז או׳ ט״ו ועי״ש במאמ״ר מ״ש להשיג על הב״ח שכתב לדעת הטור גם יכולין לערב יחד והא״ר שם כתב דאפשר דהב״ח מיירי בשעשה סולם מגיע לראש הכותל יעו״ש:

קו קו) **שם והוא שלא תהא שליבה התחתונה גבוה וכו׳** דאז הרי הוא כאלו הזיז מחובר למטה אבל בלא״ה אין כאן מיעוט מפני שהוא מובדל מן הקרקע הרבה והוי מיעוט באויר ולא הוי מיעוט תו״ש סי׳ יו״ד. תו״ש או׳ מ״א:

קז קז) **שם. והוא שיניח הסולם ע״ג הזיז** פי׳ שסומך ראש הסולם בזיז דהוי הסולם והזיז חד מיעוטא מ״א סק״ך, ולכן אע״ג דהסולם אינו רחב ד׳ מ״מ כי דהזיז רחב ד׳ הו״ל כאלו הסולם למעלה רחב ד״ט ומהני מחה״ש:

קח קח) **שם אבל סימכו אצלו לא** פי׳ שסומך הסולם לכותל אצל הזיז וא״כ לא הוי הסולם דרגא לזיז מ״א ס״ק כ״א ואפי׳ אם סמכו בתוך ג״ט לזיז לא מהני אלא דוקא הזיז ממש. אחרונים:

קט קט) **שם. בתוך עשרה העליונים.** ושיהיו בפחות מי״ט תחתון וגם צריך לזה שני סולמות אחד מן הארץ עד זיז התחתון ואחד מן התחתון עד העליון. מ״ב או׳ ק׳:

קי קי) **שם. שאם היה הזיז גבוה יו״ד לא סגי ליה בסולם כל שהוא.** אלא צריך שיהא בו משך ד׳ באורך הכותל אבל מ״מ לא בעי׳ ד׳ על ד׳ דכיון שהוא מגיע לראש הזיז במשך ד׳ סגי כמ״ש לעיל סעי׳ ח׳ במגיע לראש הכותל. מאמ״ר או׳ י״ב ועי״ש במה שתמה על העו״ש יעו״ש ועיין לעיל או׳ ס״ה:

קיא קיא) **שם. והוא שלא יהיו הזיזין זה כנגד זה וכו׳** ר״ל אלא שיהיו רחוקים בכדי שיהא ראוי להעמיד סולם על זיז התחתון כשיפוע ולסומכו על זיז העליון. אחרונים:

קיב קיב) [סעיף יג׳] **ומילא האויר שביניהם בקש.** שעשה כעין שליבות מזה לזה. רש״י. א״ר או׳ ח״י. ר״ז או׳ ט״ז:

קיג קיג) **שם. והקש מן הצד מהני דראויין הקשין לאחוז היד בהן ולעלות בסולם.** רש״י. א״ר או׳ י״ט ר״ז. שם:

קיד קיד) **שם. בין לערב יחד.** והיינו כשמגיע לראש הכותל כמ״ש סעי׳ ח׳ מ״א ס״ק כ״ב וה״ה אם הוא בתוך ג״ט סמוך לראש הכותל הוי כמגיע לראש הכותל דאמרינן לבוד וכמ״ש סעי׳ ח׳ ומיירי כגון שגם חבירו עשה כן בצד השני וכמ״ש שם בסעי׳ ח׳ יעו״ש:

קטו קטו) **ואם** אינו מגיע לראש הכותל אז אם הוא ד׳ על ד׳ מותר להשתמש אבל לא לערב יחד כמ״ש סעי׳ ט׳ ואם אין בו ד׳ על ד׳ אינו מועיל אף להשתמש כנגדו. תו״ש או׳ מ״ד:

קטז קטז) [סעיף יד׳] **אין הסולם רחב ד׳** וזקפו בכותל ביושר וחקק אצלו בכותל מכאן ומכאן (כנגד שליבות הסולם רש״י) להשלים רחבו לד׳ כגון שהכותל עב ובולט מצד הסולם. ר״ז או׳ י״ז:

קיז קיז) **שם. די לו שיחוק בגובה יו״ד** וכיון דאיכא בגובה יו״ד רחב ד׳ הוי ביה שיעור פתח ואע״ג דגבוה הכותל טובא לית לן בה רש״י. ב״י. ר״ז שם. וכגון דהסולם מגיע לראש הכותל דנוח לעלות בו לראש הכותל וכמ״ש לקמן או׳ קי״ט יעו״ש. וה״ה אם הוא בתוך ג״ט סמוך לראש הכותל הוי כמגיע לראש הכותל כמש״ל או׳ קי״ד:

קיח קיח) **שם. צריך שיחוק בכל גבוה הכותל.** ורחבו במשך הכותל ד״ט רש״י:

קיט קיט) **שם. צריך שיחוק בכל גבוה הכותל.** והא דלא סגי ליה שיחוק גובה י״ט ברחב ד״ט כמו בחוקק להשלים רחב הסולם משום דהתם כיון דאיכא סולם מגיע לראש הכותל נוח לו לעלות ואעפ״י שאין ברחבו ד׳ למעלה מיו״ד אבל הכא אין נוח לו לעלות כ״כ וע״כ בעינן שיחוק בכל גובה הכותל

גמ׳. ועירש״י שם

קכ **קך) שם בכל גובה הכותל.** ונראה דבחקק לפחות מג״ט סמוך לראש הכותל מהני א״א או׳ כ״ג:

קכא **קכא) שם. ומועיל בין להתיר וכו׳** זה קאי גם אריש״א. וכ״כ בא״א שם.

קכב **קכב) שם. בין לערב יחד.** אם עשה כן גם בחצר השגי ר״ז או׳ י״ז:

קכג **קכג) [סעיף טו׳] היה אילן בצד הכותל וכו׳** זהו דעת הרמב״ם פ״ג דין ח׳ אבל דעת הרא״ש והטור אסור לעשות סולם מאילן מחובר ועיין בהמ״מ שם טעם האוסרים והמתירין והוא ז״ל הסכים לדעת הרמב״ם יעו״ש וע״כ סתם בש״ע כדעת הרמב״ם ואח״כ הביא דעת הרא״ש. ועיין לקמן או׳ קכ״ו

קכד **קכד) שם. אם רצו מערבין אחד.** דמה שאסור לעלות באילן אינו אלא משום שבות ולא גזרו עליו ביה״ש (שהוא שעת קניית העירוב) כמ״ש סי׳ שמ״ב ואע״ג בהכא הוי פתחא לכולא יומא שרי לערב מ״א ס״ק כ״ב רי״ז או׳ ח״י. ור״ל כיון שהותר העירוב ביה״ש הותר לכולי יומא תו״ש או׳ מ״ו ועי״ש והיינו אם גם חבירו עשה כן בצד השני וגם אם האילן נוח לעלות בו אל הכותל כגון שהוא משופע או יש בו שליבות והגם שאין לולין בו כמ״ש באו׳ שתת״ז אבל ראוי להיות פתח בעינן:

קכה **קכה) שם. אם רצו מערבין אחד.** אבל אסור לעלות באילן אלא משתמשין דרך חורין. גמ׳ ופירש״י שם:

קכו **קכו) שם. והרא״ש ז״ל כתב בהיפך** והרשב״א בעה״ק המגיד פ״ג הסכימו לסברא ראשונה א״ר או׳ ך׳ וכ״פ הר״ז או׳ ח״י כסתם הש״ע ולא הביא דעת הרא״ש וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דדעת הש״ע לפסוק כסתם ורק אם דעת החולקים לחומרא חושש להם לכתחלה יעו״ש וכ״כ התו״ש בסי׳ זה או׳ מ״ח וע״כ כתב דבאילן יבש מותר לכ״ע יעו״ש דבאשירה אסור כדעת הרמב״ם ובאילן לח יש להחמיר כדעת הרא״ש ובאילן יבש שרי לכ״ע יעו״ש ועיין לקמן או׳ קכ״ט:

קכז **קכז) שם. דאילן אינו מועיל,** דכיון שאסור לעלות בו בשבת והאיסור הוא בא מכח השבת איך יתיר ויכין דבר לשבת דהוו להו כשני סותרין לבוש:

קכח **קכח) שם. ואשירה מועלת,** דכל שאיסור דבר אחר גרם לו מותר. גמ׳ ואע״ג דאסור בהנאה הא לא משתמש בה מידי ופתחא שמיה ואריא הוא דרביע עליה ומ״מ החצירות מעורבין. רש״י:

קכט **קכט) שם. והוא שתהא יבשה** והגם דברסי׳ של״ו פסק דגם באילן יבש אסור לעלות בשבת וא״כ מה הפרש יש שאוסר בלח ומתיר ביבש. ולק״מ דהדין הזה הוא בשם הרא״ש והוא פסק בפ׳ המוצא תפילין סי׳ י״א וי״ב דמותר להשתמש באילן יבש. נתיב חיים. ועוד י״ל דאיסור דיבש שם אינו עיקר רק חששה רחוקה כמבואר שם. א״ר או׳ כ״א ועיין בדברינו לשם או׳ ב׳ וא״כ באילן יבש שאינו אשירה לכ״ע שרי דהא להרמב״ם אפי׳ לח שרי ולהרא״ש אפי׳ של אשירה יבש שרי וכ״ש באינו אשירה. ועיין לעיל או׳ קכ״ו.

קל **קל) שם והוא שתהא יבשה.** וא״ת לאיזה ענין הביא הש״ע דין זה י״ל דנ״מ עץ בעלמא שנעבד שג״כ אשירה מקרי. נתיב חיים:

קלא **קלא) [סעיף טז׳] חריץ שבין שתי חצירות וכו׳** וה״ה אם היה חריץ כזה מפסיק בחצר אחד על פני כל ארכו של חצר ויש דיורין מכאן ומכאן דנעשה חצר זה כשתי חצירות ואין יכולין לערב יחד.

קלב **קלב) שם. עמוק יו״ד.** דכשם שמחיצה גבוה י״ט מפסקת בין הרשיות ה״ה עעוק יו״ד. וא״כ אם אין עמוק יו״ד אעפ״י שרחב ד׳ או יותר הו״ל כחצר א׳ ומערבין דוקא א׳ ולא שנים כמ״ש לעיל או׳ מ״ג גבי כותל שאין גבוה י״ט יעוי״ש. ועיין לקמן או׳ קל״ח:

קלג **קלג) שם. ורחב ד׳ טפחים.** דפחות מכאן נוח לפסעו משפתו. אלה שפתו רש״י. ור״ל דהו״ל כחצר א׳ ומערבין דוקא א׳ ולא שנים אעפ״י שעמוק י״ט או יותר. וכ״ה בהריטב״א יעו״ש:

קלד **קלד) שם. אין יכולין לערב יחד,** ומיירי שהחריץ ארוך ומפסיק ע״פ החצר כולה כמ״ש רש״י ז״ל אבל אם נשאר מקום ד״ט שאינו חריץ אם רצו יכולין לערב יחד וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז:

קלה **קלה) שם. אפי׳ מלא תבן וקש** אעפ״י שהוא מעובה כ״כ שאין רגלי האדם נשקעות בתוכו, הר״ר יהונתן בפי׳ הרי״ף יא״ף:

קלו **קלו) שם. אפי׳ מלא תבן וכו׳** והיינו אם ראוי למאכל בהמה אבל אם הוא תבן וקש סרוח שאין ראוי למאכל בהמה דינו כעפר. עה״ק דף כ״א. א״ר או׳ כ״ד:

קלז **קלז) שם. כל זמן שלא ביטלו.** בפי׳ ואמר לא שקילנא ליה מהכא. רש״י עירובין ע״ח ע״ב וסוכה ד׳ ע״א. ומיהו ר״ח בסוכה שם פי׳ דביטלו היינו שהסכים בדעתו שלא ליטלו משם לעולם יעו״ש. ומשמע דלכל אחד יש קולא וחומרא דלפי׳ רש״י צריך שיהיה הביטול בפה אבל א״צ לעולם ולפי׳ ר״ח א״צ בפה אבל צריך לעולם ועיין לקמן סי׳ תרל״ג סעי׳ ד׳ שכתב דצריך לבטלו בפה דוקא כפי׳ רש״י וגם לא הזכיר שם שצריך לבטלו לעולם משמע דדעתו לפסוק כמ״ש בב״י שם דדי אם מבטלו לאותו שבת יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ שנ ח סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו או׳ מ״ו ולקמן או׳ קל״ט:

קלח **קלח) שם. ואם היה מלא עפר וכו׳** לא דוקא מלא אלא כל שנתמעט מעומק י״ט הו״ל כחצר א׳ ומערבין דוקא א׳ ולא שנים כמש״ל או׳ קל״ב. וכ״ה בהרמב״ם פ״ג דין י״ב. וכ״כ המאמ״ר או׳ ט״ז, ולאו דוקא עד שיתמעט כל משך החריץ שבין שתי החצירות אלא כל שנתמעט מעומק י״ט במשך יותר מיו״ד אמות מערבין דוקא א׳ ולא שנים כמ״ש לעיל סעי׳ ז׳ לגבי פירצה וה״ה לגבי חריץ. וכ״כ המאמ״ר שם. ועיין לקמן או׳ קמ״ג:

קלט **קלט) שם. אפי׳ סתמא וכו׳** ולא דמי לסי׳ תרל״ג סעי׳ ד׳ גבי סוכה דלא בטיל מסתמא משום דחריץ למיטיימיה קאי. עירובין ע״ט ע״א. והביאה מ״א ס״ק כ״ז. א״ר או׳ כ״ג. ועיין במ״א שם שכתב דמשמע דלא מהני ביטול לשבת א׳ יעו״ש ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ קל״ז דדעת הב״י והאחרונים דמהני יעו״ש. מיהו הר״ז או׳ י״ט כתב דבד״ס הולך אחר המיקל ואם לא ביטלו לעולם יכולין לערב כל אחת בפ״ע יעו״ש:

קמ **קמ) שם הגה. ועיין לעיל סי׳ שנ״ח סעי׳ ב׳ בהגה** ועיין בדברינו לשם בס״ד ולעיל או׳ קל״ז:

קמא **קמא) שם בהגה. דדרכן לעשותו שם אוצר.** והואיל וכן אסור להתחיל לפנות מהן בשבת כמ״ש רס״י של״ג מ״א ס״ק כ״ח ועי״ש במ״א מה שהקשה על דין זה דבגמ׳ דף פ״ד מוקי לה בפירות טבולים משמע דבשאר פירות אסור ועי״ש מה שהקשה אבל בס׳ נתיב חיים מתרץ כל קשיות הנז׳ וכן הא״ר או׳ כ״ד והנה״ש תירצו קשיות הנז׳ וכן הלבוש הביא דין זה שכתב מור״ם ז״ל וע״כ נראה דהמיקל לא הפסיד:

קמב **קמב) [סעיף יז׳] אם הוא רחב ד׳ וכו׳** אבל אם הוא פחות מד״ט כמאן דלתיה דמיא ומערבין שנים דוקא ולא אחד כדאיתא שם במשנה:

קמג **קמג) אם הוא רחב ד׳ וכו׳** ואם מעט רוחב החריץ בלוח שהושיבו באורך החריץ ביותר מיו״ד אמות אין מערבין שנים. מ״א ס״ק כ״ט והטעם משום דהאי חריץ דינו ככותל המפסיק בין ב׳ חצירות (עיי׳ סעי׳ ז׳) ואם נתן עליו נסר הוי כפתח בכותל דאם רצו מערבין א׳ ואם רצו מערבין ב׳ וכ״ז עד יו״ד מקרי פתח אבל יותר מיו״ד לא מקרי פתח אלא פרצה וכאלו נפרץ כותל שבין ב׳ חצירות ביותר מיו״ד דצריכין לערב יחד ולא כל אחד לבדו. מחה״ש ועיין לעיל או׳ קל״ח:

קמד **קמד) וכתב** הר״ז או׳ ך׳ והוא שאין דעתו ליטול הנסר מכאן לאחר זמן שכל שאינו מבטלו כאן לעולם אינו מבטל מחיצה להחמיר עכ״ל ור״ל זה שאמרנו שאם נתן נסר יותר מיו״ד אמות באורך החריץ שאין מערבין שנים הוא דוקא שנתנו שם לעולם אבל אם נתנו לשבת א׳ יכולין ג״כ לערב שנים וכמ״ש בשמו לעיל סוף או׳ קל״ט דס״ל בד״ס הילך אחר המיקל יעו״ש אבל לדעת מרן ז״ל ודעימיה אפי׳ לשבת א׳ חשוב ביטול ואינם יכולין לערב שנים כמ״ש לעיל או׳ קל״ז יעו״ש:

קמה **קמה) שם. ואם נתן הנסר לאורך החריץ וכו׳** שנתן לארכו של חריץ דף ד׳ אורך ע״ג יתידות אצל שפתו וסתם קצת רוחב החריץ ומיעטו מד׳ רש״י:

קמו **קמו) שם. אפי׳ אין בו אלא כל שהוא וכו׳** שהרי מיעטו לרוחב החריץ מד׳ במשך מדת הפתח. רש״י:

קמז **קמז) שם חשוב כפסח.** ואם רצו מערבין יחד:

קמח **קמח) [סעיף חי׳] דינו ככותל.** המבואר דינו לעיל סי׳ ו׳ יעו״ש.

קמט **קמט) [סעיף יט׳] שבין שתי חצירות.** ומפסיק ע״פ רוחב כל החצירות רש״י. וה״ה אם היה סותם לפרצה יותר מיו״ד אמות שבין שתי החצירות דדינה כרוחב כל החצר כמ״ש סעי׳ ז׳:

קנ **קנ) שם אם הוא גביה עשרה טפחים.** כדאיתא במשנה:

קנא **קנא) שם. כל אחד מערב לעצמו.** דהוי כאלו יש מחיצה ביניהם. תו״ש או׳ נ״ג:

קנב **קנב) שם. נתמעט בחול וכו׳** אבל אם נתמעט בשבת כיון שהותר למקצת שבת הותר לכל השבת כולה כדלקמן סי׳ שע״ד סעיף ב׳ ב״ח. וכ״כ מהרל״ח והביאו בחי׳ הגהות שבגליון ב״י או׳ ב׳ עו״ש או׳ ט״ו א״ר או׳ כ״ו. תו״ש או׳ נ״ד. נה״ש ר״ז או׳ כ״ב. ועי״ש בנה״ש שהשיג על הט״ז סק״י שכתב על הב״ח וכן בא״ר שם ובנתיב חיים השיגו על הט״ז שכתב על הב״ח יעו״ש.

קנג **קנג) שם. נתמעט בחול מיו״ד** בגובה וברוחב ע״פ כל החצר או במשך יותר מעשר אמות. רש״י. אבל אם נתמעט במשך עד עשר אמות פתחא הוי ורצו מערבין שנים עו״ש שם א״ר הו״ כ״ז תו״ש שם:

קנד **קנד) שם צריכין לערב ביחד.** ואם עירב כל אחד לעצמה אוסרת זו על זו כיון שאין ביניהן מחיצה גבוה עשרה ולא עירבו זו עם זו. ר״ז שם:

קנה **קנה) שם. אסור לשום אחד מהם ליתן מן התבן לתוך קופתו בשבת וכו׳** והטעם פירש״י ז״ל משוה דחיישינן דלמא שקיל טובא וממעט ליה מעשרה וקמטלטל בחצר האסורה. ואע״ג דק״ל דהלכתא במחיצה המפסקת בין שתי חצירות אם נפרצה בשבת דאמרינן שבת הואיל והותרה הותרה וכמ״ש בסי׳ שע״ד סעי׳ ב׳ מ״מ אמרינן לכתחלה עבדי רבנן תקנתא שלא יבא לידי מיעוט ועוד כתב רש״י ז״ל טעם אחר דמשו״ה אסור ליתן בידים לתוך קופתו משום מוקצה דהוקצה מאתמול למחיצה. וכתב ב״י דלטעם זה אינו אסור אלא מי״ט ולמטה דמי״ט ולמעלה לאו צורך מחיצה הוא ומדסתם כאן דבריו נראה דטעם ראשון עיקר. עו״ש או׳ ט״ז, וא״כ לפי טעם שני אפי׳ אם נתמעט מגובה י״ט בשבת אסור ליתן בידים לתוך קופתו בשבת דכיון דאתקצי ביה״ש למחיצה אתקצי לכולי יומא:

קנו **קנו) שם ואפי׳ להעמידה שם כדי שתאכל אסור.** דחיישינן דלמא שקיל בידים וספי ליה רש״י:

קנז **קנז) שם. אבל יכול לעמוד בפניה וכו׳** דכולי האי לא גזור רבנן. ולא חיישינן לדלמא ממעיט מעשרה דבהמה קלי קלי אכלה רש״י:

קנח **קנח) שם ולהרא״ש אפי׳ בחול אסור וכו׳** דדלמא ממעט ליה בע״ש סמוך לחשיכה ולאו אדעתיה ומטלטל בשבת בחצר האסורה אבל בבתים כיון דאיכא מחיצות ותקרא כי מפחית מינכרא מילתא. ט״ז סק״י מ״א סק״ל:

קנט **קנט) שם, ולהרא״ש אפי׳ בחול אסור וכו׳** משמע דכ״ש דאסור בשבת ומהרא״ש גופיה פ׳ חלון משמע דמותר בשבת דאין בזה איסור מוקצה גם משום שמא ימעט ליכא למיחש דשבת כיון דהותרה הותרה ואף דלרש״י צ״ל מ״מ דלכתחלה לא יגרום מ״מ מהרא״ש מבואר דלא ס״ל כן וכ״מ מרי״ו דף פ״ט א״ר או׳ כ״ט. וכ״כ התו״ש או׳ נ״ה מאמ״ר או׳ ך׳ ועי״ש מה שיישבו לשון הש״ע:

קס **קס) אסור** ליתן ממנו לקיפתו. ומשמע דדוקא ליתן לקופתו הוא דאסור משום דדלמא ממעט בע״ש ביה״ש ולאו אדעתיה אבל לנוטלו כולו בבת אחת ליכא למיחש להכי דהא מרגיש דניטלה המחיצה:

קסא **קסא) שם וכן להעמיד הבהמה בידים.** והוא מטעם הנז״ל דלמא יקח בידים ויתן לתוך קופתו. עו״ש או׳ ט״ז:

קסב **קסב) שם. אבל גדיש שבין שתי בתים וכו׳** אפי׳ אין הגדיש מגיע לתקרה ממש דכיון דאיכא תקרא ומחיצה כי מפחות מי״ט מינכרא מילתא. מ״א ס״ק ל״א. תו״ש או׳ נ״ז:

קסג **קסג) שם שבין שתי בתים וכו׳** כגון שנפרץ הכותל שבין שתי הבתים יותר מיו״ד אמות והועמד שם גדיש. ומיירי שבית א׳ פתוח לחצר אחרת ולא עירבו ב׳ החצירות יחד. מ״א שם תו״ש שם. דאי עירבו החצירות יחד או ששתי הבתים פתוחים לחצר א׳ (ועירבה אותה חצר) אף אי מיפחת הגדיש מי״ט לית לן בה. יא״ף. והעיקר כסברא ראשונה דכ״ה דעת הראב״ד והרשב״א והריטב״א ואאו״ז כרש״י וכ״מ דעת הש״ע דסתם כרש״י וכ״פ הר״ז וכ״כ האחרונים.

קסד **קסד) ודע** הא דמותר כי מפחות ולא מפחת מי״ט היינו כשאין התקרה רחוקה ממנו ג״ע דאז אמרינן לבוד וכאלו המחיצות מגיעות לתקרה אבל כשהם רחוקים מן התקרה ג״ט אפי׳ הם עדיין גבוהים י״ט לאו מחיצה היא כלל דבמחיצות גרועות כאלו בעינן שיגיעו עד התקרה כמ״ש סי׳ ש״ע סעי׳ ג׳ עו״ש או׳ י״ז. תו״ש או׳ נ״ז:

סימן שעג

א **א) [סעיף א׳] שתי גזוזטראות וכו׳** פי׳ נסרים בולטים משפת תקרת העלייה לרה״ר. רש״י. ב״י ט״ז סק״א:

ב **ב) שם, זו כנגד זו.** ר״ל האחת ממזרח למערב והאחרת ממערב למזרח. ר׳ יהונתן על הרי״ף. ועיין בהרש״ש שם שכתב דפי׳ זה מוכרח ופירש״י שכתב זו אצל זו הוא דחוק יעו״ש:

ג ג) **שם. ונתן ביניהם נסר וכו'** ובעינן שיקבע הנסר במסמר שלא יוכל ליטלו בשבת. שה"ג. מ"א סק"א. א"ר או' א' תו"ש או' ב' ר"ז או' א' או שביטלו בפי' לכל השבת. ר"ז שם:

ד ד) **שם. נסר רחב ד'** וכיון דהנסר רחב ד' אפי' רחוקין זה מזה הרבה מערבין יחד אם רצו. עו"ש או' א':

ה ה) **שם. הרי הוא כפתח וכו'** פי' וע"י זה מותר לטלטל בשני החצירות מזה לזה אם ירצו לערב יחד ט"ז סק"ב. והיינו דוקא כמו שצייר הש"ע שהיו הגזוזטראות בולטות מן העליות שיש בהן דיורין וק"ל לעיל בסי' שע"ב סעי' ה' דשתי בתים יכולין לערב דרך פתח שביניהם אפי' אם הוא למעלה מי"ט אבל אם היו כה"ג בולטות משתי חצירות לא מהני עירוב כיון שהוא למעלה מי"ט כנז' שם בסעי' ד' מש"ז או' א'

ו ו) **שם הגה. ואם אין המרחק ביניהם ד' וכו'** כ"כ המ"מ פ"ג שהוכיח הרשב"א מהתו' שאם אין ביניהם מרחק ד' א"צ נסר מזו לזו אלא אף בלא נסר מערבין א' ואין מערבין שנים כל שהן זו כנגד זו עכ"ל ומביאו ב"י וכתב הב"ח דמיירי דהמרחק פחות מד' הוא כל אורך הגזוזטראות ביותר מיו"ד אמות אבל אם מרחק זה בפחות מד' אינו אלא באורך יו"ד אמות בלבד ולא יותר חשוב פתח ואם רצו מערבין א' רצו מערבין שנים יעו"ש. וכ"כ המ"א סק"ב וכתב המ"א דה"ה כשכל משך אורך הגזוזטראות סמוך פחות מד"ט אפי' פחות מיו"ד אמות מערבין דוקא א' דהוי כנפרץ במילואו. וכ"כ א"ר או' ג' חו"ש או' ג' ר"ז או' א' בד"א לטלטל בגזוזטראות עצמן אבל העליות שאצלך יכולה כל אחת לערב לעצמה עם הבתים שבחצרה אעפ"י שגזוזטראותיהם סמוכות זו לזו רק שלא יטלטלו בגזוזטראות ואם ירצו יכולין אפי' כל הבתים שבחצר עליה זו לערב עם כל הבתים שבחצר עליה זו לפי שהגזוזטראות הן פתח ביניהן רק שיהיו סולמות כדינם מהבתים לעליות וה"ה אם הגזוזטראות רחוקות אלא שנתן נסר מזו לזו. ר"ז שם:

ז ז) **שם. ואם רצו כל אחת מערבת לעצמה** ואז כל אחת מותר לטלטל מכלי ביתו לשטח הגזוזטרא השייך לו אבל על הנסר בעצמה אסור כיון שהוא פרוץ למקום האסור לו:

ח ח) **שם. ואם רצו כל א' מערבת לעצמה.** והיינו לענין לטלטל כלי הבית לגזוזטרא אבל כלים ששבתו בגזוזטרא מותר לטלטל בגזוזטרא עצמה אפי' בלא עירוב כמ"ש רס"י שע"ב לגבי גגין וחצירות וה"ה לגזוזטרא:

ט ט) **שם. אבל אם היו זו שלא כנגד זו וכו'** אפי' אם זו ברוח זו וזו ברוח שכנגדו כגון שזו בצפון וזו בדרום אלא שאחת משוכה למזרח ואחת למערב ואינם מכוונות זו כנגד זו אינם יכולין לערב יחד ר"ז:

י י) **שם. אינם יכולים לערב יחד.** דכשיתנו הנסר מזו לזו יבא מקרן זוית של זו לשל זו ולא חשיב פתח דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי. טור. ומשמע כל שאינו בקרן זוית מהני נסר אף שהוא בעיקום וכ"מ בתו' ט"ז סק"ג. אבל בר' יהונתן כתב לפי שאין הגשר ישר אלא באלכסון ומתירא אדם לעבור אפי' ע"י נסר ע"כ. משמע דאין חילוק וכ"מ בש"ע ומתו' לאו ראיה דחולקין אפירש"י שם וכבר תמהתי עליהם מירושלמי דמפורשת. א"ר או' ד' וכ"כ הנה"ש או' ג' דהרשב"א פליג אתו' וכ"ה דעת הטור ג"כ יעו"ש. וכ"ה דעת הריטב"א והריא"ז כפירש"י וכ"כ האחרונים:

יא יא) **שם. אבל אם הם תוך ג' וכו'** דכשאינם משוכות זו מזו ג"ט לא מקרי אלכסון והוי כאלו הם בשוה ולכן לא אמרינן בפי הא דפתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי. מאמ"ר או' ב' וכתב ודלא כהעו"ש. וכך הם דברי המ"א סק"ד:

יב יב) **שם בין בריחוק בין בגובה וכו'** היינו שמרוחק זו מזו יותר מד"ט באויר שבין זו לזו אלה שזו גבוה מזו בפחות מג"ט ואז אמרינן דהוי כאלו שניהם הם זו כנגד זו ונותן נסר מזו לזו כיון שהמרחק שביניהם יותר מד"ט וה"ה נמי כשמרוחק זו מזו בפחות מג"ט בריחוק שזו לצד מזרח וזו לצד מערב ואינם זו כנגד זו ממש רק שהמרחק פחות מג"ט אמרינן לבוד והוי כאלו הם זו כנגד זו ואז אף שעדיין יש אויר רחוק בין זו לזו יותר מד"ט מותר ע"י נסר שנותן מזו לזו תו"ש או' ה':

סימן שעד

א א) **[סעיף א'] עירבו דרך חלון וכו'** שתי בתים או שתי חצירות שעירבו יחד ע"י שהיה ביניהם חלון או פתח. ר"ז או' א':

ב ב) **שם. ונסתם בשבת** שנפלה מפולת כנגדו. רש"י:

ג ג) **שם. ונסתם בשבת וכו'** אבל אם נסתם מבע"י אעפ"י שחזר ונפתח בשכת אסורים לפי שעדיין לא קנה עירוב מעולם דקניית העירוב הוא ביה"ש וכאן לא היה עירוב ביה"ש כיון שהפתח סתום ומשחשיכה לא קנה עירוב שאין מערבין משתחשך ואפי' עירבו כבר לפני שבת שמברך ואותו עירוב

נשאר עדיין קיים אינם יכולין לסמוך עליו בשבת זו אחר שנפתח הפתח הואיל וכבר נתבטל מבע״י ואינו חוזר וניעור משתחשך ר״ז שם:

ד ד) **שם. מותרים להשתמש וכו׳** דשבת כיון שהותרה הותרה. גמ׳ והביאה הטור וב״י:

ה ה) **שם. מותרין להשתמש דרך גובה הכותל וכו׳** כלומר דמותרים להשתמש מזו לזו וכ״ש כל אחת לעצמה וה״ד לאותו שבת משום שכבר קנה עירוב ביה״ש ושבת כיון שהותרה הותרה אבל בשבת אחרת אסור אם לא כשעירבו לשבתות הרבה או לשנה וקנה עירוב ביה״ש הראשון ואח״כ נסתם וחזר ונפתח שחוזר להיתרו כמ״ש אח״כ:

ו ו) **שם. ונסתם הפתח בחול.** דאם נסתם בשבת מותר לטלטל בלא״ה דשבת כיון שהותרה הותרה עו״ש או׳ א׳:

ז ז) **שם. ונפתח בשבת** דאי נפתח בחול פשיטא דהוי עירוב כיון דביה״ש הוו פתוחין מזו לזו והעירוב מונח לשבתות הרבה:

ח ח) **שם הגה. ואפי׳ סתמה במזיד.** דכשחוזר ופותחה קודם שבת הרי הם כשותפין בפת וביה״ש שהוא קונה עירוב הרי יש פתח ביניהם ראוי לערב. תשו׳ מהרי״ל סי׳ קצ״ב. וא״כ כשנפתח בשבת אסור דכיון דסתמו במזיד גלי דעתיה שאינו חפץ בעירוב וא״כ ביה״ש לא קנה עירוב. מ״א סק״א. וכ״ה דעת א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ג׳ אבל מדברי האגור שהביא בב״י משמע דאפי׳ סתמה במזיד ונפתח בשבת חוזר העירוב להתירו. וכ״מ לשון מור״ם ז״ל בהגה וכ״כ הלבוש בהדיא. וכ״ה דעת הט״ז סק״א. נה״ש או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳ ומ״ש הב״ח לחלק באם פרץ פצימיו אין כן דעת הט״ז שם אלא דאפי׳ אם פרץ פצימיו ואח״כ נפתח בשבת חוזר להיתרו וכ״נ דעת האחרונים הנז׳ ומ״מ נראה דלכתחלה יש להחמיר כדברי מ״א אלא א״כ היה דעתו כשסתמה לפותחה בעת הצורך ואח״כ נפתח בשבת כי אז יש להקל:

ט ט) **שם. ולהרמב״ם אין מותר לטלטל וכו׳** ודוקא כשהפתח סתום דאעפ״י שהעירוב מונח בחצר אחרת מותר לטלטל לעצמה אבל כשנפתח הפתח חזרו שניהם להיתרן. מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ד׳ וע״ש מה שהשיג על הלבוש. ור״ל דהרמב״ם דוקא ארישא פליגי בנסתם הפתח בשבת אמרינן הותרה כ״א לעצמה אבל נפתח אח״כ מודה דחזרו שניהן להיתרן ובסעי׳ ב׳ מודה דנפרץ בשבת כ״א מותרת דהותרה. ודין נסתם בחול ונפתח בשבת נמי י״ל דחולק הרמב״ם ז״ל ואוסר מזו לזו. א״א או׳ ב׳:

י י) **שם. ולהרמב״ם אין מותר וכו׳** והעיקר כסברא ראשונה. נ״ן. א״ר או׳ ג׳ וכ״נ דעת הר״ז שלא העתיק דברי הרמב״ם. וכ״כ האחרונים:

יא יא) **[סעיף ב׳] ונפרץ הכותל בשבת.** היינו במילואו או ביותר מעשר אמות דבפחות מזה הוי כפתח כמ״ש לעיל סי׳ שע״ב סעי׳ ז׳:

יב יב) **שם. מותרין לטלטל וכו׳** כיון דלא נפרץ לרשות אחרת אלא לחצר שהוא רה״י כמוהו משא״כ בסיפא שנפרץ לרה״ר או לכרמלית. ב״י ט״ז סק״ב:

יג יג) **שם. כל אחד בחצירו.** זה מטלטל עד עיקר מחיצה וזה מטלטל עד עיקר מחיצה כדמעיקרא אמרינן הואיל והותרה הותרה. גמ׳ ופירש״י שם:

יד יד) **שם. אפי׳ כלי הבית** דאלו כלים ששבתו בחצר מותר לטלטל אפי׳ מחצר לחצר כדלע״ל רס״י שע״ב:

טו טו) **שם. לרה״ר או לכרמלית אסור.** מפני שהיא ככרמלית וכיון שחצר זו היא כרמלית אסור לטלטל יותר מד״א אפי׳ בתוכה וכ״ש חוצה לה ומיהו איכא חומרא בנפרצה לרה״ר או לרה״י מבנפרצה לכרמלית דבנפרצה לרה״ר או לרה״י אסור לטלטל מהחצר להם אפי׳ בתוך ד״א ואילו בנפרצה לכרמלית מותר לטלטל מהחצר לכרמלית תוך ד״א ב״י, לבוש. ומיהו המ״א סק״ג כתב דאפשר דאעפ״י נפרץ שם חצר עליו ואסור לטלטל ממנו לכרמלית אפי׳ בתוך ד״א והתו״ש או׳ ו׳ כתב דזהו מחלוקת רש״י ותוס׳ ומ״א כתב כרש״י יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ דזהו במחלוקת הרשב״א והרמב״ם ומ״א כתב כהרשב״א יעו״ש. אמנם החמ״מ או׳ ד׳ כתב לאסור מטעם אחר דהתו׳ (דף צ״ג ע״ב ד״ה לא תימא) כתבי דלמ״ד שבת כיון דהותרה הותרה ה״נ אמרינן כיון שנאסרה נאסרה וא״כ כיון שנאסר להוציא מהחצר לכרמלית זה בתחלה שבת נאסר לכל השבת יעו״ש וסיים דאין להקל. וכ״כ האחרונים:

טז טז) **[סעיף ג׳] חצר קטנה שנפרצה קודם שבת וכו׳** דאלו נפרצה בשבת מותרין באותה שבת דהא ק״ל שבת כיון דהותרה הותרה. ב״י:

יז טוב) **שם. ואין בפרצה יותר מיו״ד אמות וכו׳** דאלו יותר מיו״ד לא שייך למימר דקטנה הוא כפתח של גדולה דפתחא יותר מעשר לא עבדי אינשי. עו״ש או׳ ג׳ ור״ל דאי יותר מעשר גם הגדולה אסור להוציא כלים ששבתו בבית לחצר דקטנה אוסרת עליה:

יח חי) **שם. גדולה מותרת וכו׳** ואין הקטנה אוסרת עליה דהא הגדולה יש לה גיפופין ומקום פרצת הכותל של הקטנה הרי הוא כפתח של גדולה. משנה שם ופירש״י:

יט **יט) שם. גדולה מותרת וכו'** והיינו שנשאר לה גיפופין טפח מכאן וטפח מכאן כמ"ש סי' שס"ג סעי' ב' תו"ש חו' ז' ועיין בדברינו לשם או' י"ד:

כ **ך) שם. להוציא כלים ששבתו בבית וכו'** דאלו כלים ששבתו בחצר מותר לטלטל אפי' לחצר אחרת ואפי' בלא עירבו כמ"ש רס"י שע"ב. וכ"כ בב"י:

כא **כא) שם. אם עירבה לעצמה.** דאם לא עירבה אף היא אסורה להוציא כלי בית לחצרה.

כב **כב) שם. וקטנה אסורה וכו'** שנפרצה במילואה למקום האסור לה מ"א סק"ד. תו"ש או' ח' והכלל כל במילואה דלית פס ד"ט בחצר או פס משהו מכאן ומכאן או טפח למ"ד והכין הוי במילואה ואסור אם למקום האסור ואם לחצר צריך עירוב א' ויותר מיו"ד אמות הוי פרצה ג"כ ואסור. א"א או' ד' ומ"ש או טפח למ"ד לפי שיש פלוגתא בזה כמ"ש סי' שס"ג או' י"ד יעו"ש:

כג **כג) שם. והיינו כשנכנסין כותלי קטנה לגדולה.** ר"ל ואימתי הקטנה אסורה כשכותליה נכנסין ובולטין לתוך הגדולה כשתים ושלש אמות. ב"י. בשם רש"י עירו' ט' ע"ב:

כד **כד) שם. ושכותלי קטנה מופלגים ג"ט וכו'** ר"ל כותלי הקטנה הנכנסין ובולטין לתוך הגדולה מרוחקים מן הצד ג"ט לכותלי הגדולה. והטעם כתב ב"י דאל"כ הוה משתרי קטנה ע"י לבוד כלומר דהוה אמרינן חזינן כאלו ראשי כניסת של כתלי קטנה סניפין לצד כתלי אורך הגדולה דהדר הויא להו הכניסה להך גיפופי נראין מבחוץ עכ"ל:

כה **כה) שם. וכשכותלי קטנה מופלגים וכו'** ל"ד דאף כותל א' סגי. ביאורי הגר"א. ור"ל דאף אם היה רק כותל א' מופלג ג"ט והשני פחות מג"ט ג"כ אסור משום דלא מהני לבוד מצד א' דבעינן דוקא טפח א' מכאן וטפח א' מכאן או ד"ט מצד א' כמ"ש סי' שס"ג סעי' ב' יעו"ש:

כו **כו) שם. דלא"כ היתה קטנה ניתרת וכו'** ר"ל שאם לא היו כותלי קטנה נכנסין ובולטין לתוך הגדולה היתה גם הקטנה מותרת דאע"ג דהעומד בתוך הקטנה רואה שנפרצה במילואה מ"מ העומד בחוץ דהיינו בתוך הגדולה רואה שיורי הכותל על הגדולה שמכאן ומכאן לקטנה והיתה ניתרת ע"י שנראה מבחוץ ושוה מבפנים:

כז **כז) [סעיף ד'] גג קטן שנפרץ וכו'** המוקף מעקה סביבו גבוהה עליו עשרה שנפרץ שם במילואו לגג גדול המוקף ג"כ כמוהו ולא עירבו הבתים יחד. ר"ז או' ד' והוא מדברי הרמב"ם בפי' המשנה. אבל מדברי רש"י לא משמע כן אלא ע"י מחיצות התחתונות נעשה רה"י דאמרינן גוד אסיק וכמ"ש לקמן או' ל"ד וכ"נ לשון המשך הש"ע כרש"י ולפ"ז מ"ש בש"ע נפרץ לאו דוקא הוא אלא ר"ל שהיה פתוח לגג הסמוך לו ואגב חצר דסעי' ג' נקט ליה נמי הכא וכן במשנה לא כתוב נפרץ. והפרישה או' ו' כתב דנפרץ היינו כותל דלמטה שבין הבתים יעו"ש.

כח **כח) שם. שנפרץ קודם שבת.** דאלו נפרץ בשבת כיון שהותרה הותרה כמ"ש לעיל או' ט"ז:

כט **כט) שם. במילואו.** ואין בפרצה יותר מעשר אמות דאלו יש בה יותר מעשר הגדול אסור כמ"ש לעיל או' טו"ב:

ל **ל) שם. קטן אסור וכו'** היינו נמי כשנכנסים כותלי גג קטן לגדול וכ"כ התו' דף פ"ט ע"ב:

לא **לא) שם. קטן אסור וכו'** שהרי נפרץ לרשות חבירו האסור לו וכמ"ש לעיל או' כ"ב יעו"ש:

לב **לב) שם. ששבתו בבית.** דאלו כלים ששבתו בגג מותר לטלטלם אפי' לגג חבירו ואפי' בלא עירוב כמ"ש רס"י שע"ב:

לג **לג) שם. וגדול מותר להכניס לו כלי הבית שלמטה** ואין בני קטן אוסרין עליו דלגבי גדול הך פרצה פתח הוא דשרי בגיפופי כיון דאין הפרצה יותר מעשר. רש"י:

לד **לד) שם. והוא שיהיו מחיצות הבית ניכרות וכו'** דנהי דשרינן ליה במחיצות תחתונות משום גוד אסיק מיהו מחיצות ניכרות בעינן שלא יהא גג בולט חוצה להם דאי לא מינכרא לא אמרינן גוד אסיק וגדול נמי אסור דאין לו שום מחיצה וכל שאין לו מחיצות אינו רה"י רש"י ומביאו ב"י:

לה **לה) שם. כגון שהגג בולט וכו'** בתו' דף פ"ט משמע דוקא כשבולט ד"ט לרה"ר ורה"ר מהלכת תחתיו וא"כ הוי אותה בליטה כרמלית וכל שאר הגג נפרצה לו במילואו אבל אם אין בולט ד"ט לא. מ"א סק"ה א"ר או' ו' תו"ש או' י"א וכ"כ לעיל סי' שמ"ה או' צ"ב יעו"ש. וכ"ז לדעת הטור והש"ע שכתבו דהוי כרמלית אמנם התו' שם כתבו בשם הירושלמי דגג הבולט הוי מקום פטור ואעפ"י שרחב ד"ט יעו"ש וכבר כתבנו בזה לעיל סי' שמ"ה או' צ"ג קחני משם:

לו לו) **שם. אלא א"כ פתוח לי מהבית חלון וכו'** וטעמא משום דהוי כחורי רה"י, ב"י, ור"ל וחורי רה"י הרי הם כרה"י. ודוקא כשהחלונות פתוחות לכל צד אבל אם אין פתוח אלא חלון על צד אחד מ"מ אסור לטלטל דהא נפרצה במילואה למקום האסור לה. ק"נ על הרא"ש פ"ט ועיין לעיל סי' שמ"ה או' צ"ד. ומ"מ אם לא עירבו יחד אף הגדול אסור בכלים ששבתו בבית לפי שאין לו גיפופין עודפין מכאן ומכאן שהרי כותל הבית אין אומרים בו גוד אסיק הואיל ואינו ניכר למי שעומד למעלה ר"ז או' ד':

סימן שעה

א א) **[סעיף א'] מרפסת** ארוכה היא והרבה פתחי עליות פתוחין לה. רש"י ומביאו ב"י. וז"ל רי"ו מרפסת כך הוא בחצר יש בתים סביב ועל הבתים יש עליות ולפני פתחי עליות מרפסת וכל העליות פתוחות למרפסת כמו הבתים לחצר ויש סולם בחצר שעולים למרפסת וכל אותן שדרין בעליות יורדין דרך הסולם לחצר ויוצאין דרך החצר לרה"ר. א"ר או' ב':

ב ב) **שם. אינם אוסרים וכו'** היינו כשלא עירבו יחד אלא בני חצר לעצמן ובני מרפסת לעצמן וקמ"ל דלא הוו כחצר א' שעירבו בני חציה לעצמן ובני חציה לעצמן דאסרי אהדדי אלא הוו כשתי חצירות. ב"י:

ג ג) **שם. אינם אוסרים וכו'** ואיירי במרפסת שהיא גבוה י"ט דאם אינה גבוה י"ט חשוב הכל כחצר א' ואוסרין על בני חצר וכן פירש"י ותו' במשנה ופשוט הוא. ב"ח. א"ר או' א' תו"ש או' א':

ד ד) **שם. אינם אוסרים על בני החצר וכו'** והיינו לענין כלים ששבתו בבית דאילו לכלים ששבתו בחצר אפי' לא עירבו כלל מותר לטלטל מן החצר למרפסת והרי הם בכלל גגות וחצירות שהן רשות אחת. ב"י תו"ש שם. ועיין לעיל רס"י שע"ב:

ה ה) **שם. ואם רצו כל אחד מערב לעצמו.** ואז מותר לטלטל כלי הבית החצר וכן כלי עלייה למרפסת אבל כלי הבית למרפסת אוכלי עלייה לחצר אסור משום דהו"ל כשתי חצירות שלא עירבו יחד דאסור לטלטל מזו לזו:

ו ו) **שם. ובלבד שיערבו כל בני מרפסת לעצמן וכו'** דאם לא עירבו כל בני מרפסת לעצמן והיא אסורה במקומה דהיינו להוציא מן העלייה למרפסת אוסרת ג"כ על בני החצר לטלטל מן הבית לחצר דכיון דבני מרפסת אין להם דרך אחר לרה"ר כ"א ע"י חצר הו"ל כשתי חצירות זו לפנים מזו שאין לה דרך אחר כ"א ע"י החצונה ולא עירבה הפנימית שאוסרת על החיצונה כמ"ש לקמן סי' שע"ח סעי' ב' יעו"ש.

ז ז) **שם. כדי שתהא רגל המותרת במקומה.** דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה כמ"ש לקמן סי' שע"ח סעי' ה' יעו"ש:

ח ח) **[סעיף ב'] אם לא עירבו יחד.** אבל עירבו אלו לעצמו ואלו לעצמן, רש"י ומביאו ב"י:

ט ט) **שם. ויש בחצר תל או עמוד וכו'** הכלל העולה מסעי' זה דכל שלזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת אבל אם שניהם שוים הן בנחת הן בקושי אוסרין זה על זה כמ"ש בב"י ובט"ז סק"ב יעו"ש:

י י) **שם. ויש בחצר תל או עמוד.** ומיירי שהוא רחב ד' על ד' דאל"ה הוי מקום פטור ומותר להשתמש בו אלו ואלו כמ"ש לעיל סי' שע"ב סעי' ו' יעו"ש. וכ"כ בריטב"א:

יא יא) **שם. שהוא משותף בין שניהם.** שאילו היה של אחר מהם לא היו אחרים אוסרים עליהן שהבעלים משתמשין בהן. ב"ח. פרישה או' ב' תו"ש או' ג':

יב יב) **שם. אם אינם גבוהים י"ט וכו'** וגם למרפסת אין גבוהין י"ט דהוי לשניהם בנחת. וכתב הב"י דאעפ"י שרחוק ד"ט מן המרפסת שניהם אסורים דבני המרפסת יכולין להשתמש עליו בזריקה אבל בטור טוב' משמע דכל פחות מי"ט לאו כלום הוא ונותנים אותו לבני החצר אם הוא רחוק ד' מן המרפסת או נמוך ממנו יו"ד, דאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר כמ"ש סי' שע"ו סעי' ב' מ"א סק"א. א"ר או' ד' תו"ש או' ד' ר"ז או' ב' מיהו החמ"מ או' א' כתב על דברי מ"א הנז' דזה דלא כרש"י ודלא כתו' ובזה אוסרים דרך אויר בין להרמב"ם ובין להטור יעו"ש:

יג יג) **ואם** לאחד בשלשול ולאחד בזריקה גובה יו"ד ובשלשול שניהם אסורים. מ"א שם. תו"ש שם א"א או' א' ועיין לקמן או' י"ט:

יד יד) בור שבחצר אם היה מלא פירות טבלים שאסור לטלטלן בשבת הרי הוא וחליתו בסלע או תל שבחצר דאם היה גבוה יו״ד וסמוך למרפסת הרי הוא נחשב עם המרפסת אבל אם היה מלא מים אין בני חצר ולא בני מרפסת מכניסין ממנו לבתים עד שיערבו. הרמב״ם פ״ד דין ח״י. מ״א שם. תו״ש שם. ר״ז שם:

טו טו) שם. כלים שבבתים. דאלו כלים ששבתו בחצר או במרפסת שרי להוציא לשם דחצר ומרפסת רשות אחת לכלים ששבתו בתוכם כמ״ש לעיל או׳ ד׳ יעו״ש:

טז טז) שם הגה. ובתוך יו״ד למרפסת. דאי רחוקה יו״ד הו״ל לזה ולזה בקושי ואוסרים זה על זה:

יז טוב) שם. לפי שתשמישו להם בנחת וכו׳ בתוך י״ט וגם אין מופלג ד״ט:

יח יח) שם. אעפ״י שגבוהין יו״ד מן החצר ותוך יו״ד למרפסת. ר״ל והייתי אומר שייך למרפסת אפ״ה כיון דרחוקים ד״ט מן המרפסת הו״ל לזה בקושי מחמת רחקו ולזה מחמת גבהו ואוסרים זה על זה:

יט יט) שם הגה. ותוך יו״ד למרפסת. ואם תרתי רעותא למרפסת נמוך יו״ד וגם מופלג ד״ט כתב הט״ז או׳ ב׳ דנותנין אותו לבני חצר יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ אבל הגה״ש כתב בשם רש״י ורשב״א ז״ל דגם בכה״ג שניהם אסורים יעו״ש. וכ״כ הריעב״א ומאמ״ר או׳ ד׳ ובס׳ בית מאיר. ועיין לעיל או׳ י״ג:

כ ך) שם. עד שיערבו. ר״ל עד שיערבו יחד. וכ״ה בלבוש:

כא כא) [סעיף ג׳] היתה מצבה רחבה ד״ט. כ״ה הרמב״ם פ״ד דין ט״ז. וכ״כ הלבוש מיהו הב״ח לקמן סי׳ שצ״ב כתב דבעינן ד״ט בגובה. וכ״כ המ״א שם סק״ז, ר״ז בזה הסי׳ או׳ ד׳ ויתבאר עוד שם או׳ ל״ד בס״ד:

כב כב) שם. לפני המרפסת. היינו ע״פ כל אורך פתח. המרפסת כמ״ש לקמן סי׳ שצ״ב סעי׳ ד׳ יעו״ש:

כג כג) שם. אין המרפסת אוסרת וכו׳ דכיון שעשה הפסק לפני המרפסת גילה דעתיה דסליק נפשיה מהחצר. ט״ז סק״ג. ור״ל דאפי׳ אם היה התל או העמוד סמוכין למרפסת בתוך ד״ט ואינם נמוכים י״ט אפ״ה נותנין אותו לבני חצר ואין אוסרין עליהן בני מרפסת כיון שסלקו עצמן ע״י המצבה. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳:

כד כד) [סעיף ד׳] זיזים היוצאים מהכתלים. והם מבני החצר והעליות בשותפות. ר״ז או׳ ה׳ ור״ל דאם אינם משותפות הוו של בעלים שלהם. ומיירי כשעירבו כל אחת לעצמה:

כה כה) שם. זיזים היוצאים מהכתלים וכו׳ ובזיז רחב ד׳ עסקינן דבציר מהכי לאו הוי רשותא ומקום פטור הוא ובטיל להכא ולהכא. רש״י סוף דף פ״ד ע״א:

כו כו) שם. הרי זה נחשב מהחצר וכו׳ דלדידהו הוי כפתח ולבני עלייה בשלשול. רש״י:

כז כז) שם. אנשי עלייה משתמשין בו. דהוי לדידהו כפתח ולבני חצר בזריקה. רש״י:

כח כח) שם שניהם אסורים בו וכו׳ דהוי לזה בקושי ולזה בקושי וא״כ אם היה לזה פחות מי״ט ולזה פחות מי״ט דהוי לשניהם בנחת ג״כ שניהם אסורים בו כמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש:

כט כט) שם. אלא א״כ עירבו. יחד בני החצר עם בני העליות. ר״ז או׳ ה׳

סימן שעו

א א) [סעיף א׳] בור שבין חצירות. חציו בזו וחציו בזו רש״י:

ב ב) שם. אין ממלאין ממנו בשבת. שזה ממלא מרשות חבירו רש״י:

ג ג) שם. אלא א״כ עשו מחיצה וכו׳ ואפי׳ אין המים עמוקים י״ט ול״ד למ״ש רסי׳ שנ״ו דמים שאין עמוקים י״ט הרי הם ברשות שהם בו לפי שהם בטלים אגב קרקע דשאני הכא כיון ששניהם שותפין בבור יש להם חלק בכל הבור משא״כ התם שהמים הם בחצר ובטילים אגב קרקע ודינם בחצר.

תו״ש או׳ א׳:

ד ד) **שם. אלא א״כ עשו מחיצה וכו׳** כדי שיהא ניכר שהמים הללו חלוקין הן חציין לאלו וחציין לאלו לבוש. שבמחיצה זו אומרים גוד אחית למטה עד קרקעית הבור כמ״ש בסי׳ שנ״ה הואיל ויש בה היכר וזכרון שלא יבואו לטלטל מחצר לחצר (כלים ששבתו בבית) במקום אחר שלא במקום מילוי מים שבמים בלבד הקילו לומר גוד אחית מטעם שנת׳ שם. ר״ז או׳ א׳:

ה ה) **שם. שלא א״כ עשו מחיצה וכו׳** אבל כותל החצר שמהלך ע״ג הבור אינו נידון משום מחיצה לפי שאין בו היכר כלל הואיל ולא נעשה בשביל כך: ר״ז שם וכ״ה בטור וכתב ב״י לאפוקי מר׳ יהודה שאמר שם באותה משנה לא תהא מחיצה גדולה מכותל שביניהן דאין הלכה כר״י במחיצות יעו״ש:

ו ו) **שם יורד בתוך המים.** כדי שתהא ניכרת במחיצה בתוך המים. תו״ש או׳ ב׳:

ז ז) **שם. ואם היתה המחיצה כולה בתוך המים וכו׳** וא״כ מ״ש וצריך שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים לאפוקי פחות אבל יותר מטפח יורד בתוך המים כ״ש דעדיף טפי אלא רק שלא יוריד כולה בתוך המים משום דבעינן היכר למעלה מן המים וא״כ אפי׳ אם המחיצה ארוכה יותר מי״ט ואפי׳ מגעת עד קרקעית הבור אפ״ה בעינן שיהיה טפח למעלה מן המים משום היכר:

ח ח) **שם. כדי שתהיה ניכרת וכו׳** ולא ילך הדלי לרשות חבירו. והא דלא חיישינן להכי בגזוזטרא רסי׳ שנ״ה דשאני התם שהוא עומד למעלה ומשלשל דרך הנקב ביושר לא חיישינן שיצא חוץ למחיצה משא״כ כאן דעומד אצל הבור ומשלשל חיישינן שילך באלכסון. מ״א סק״א. תו״ש או׳ ג׳ ועי״ש מ״ש עוד. והב״ח תירץ דהתם על הרוב המים עמוק מי״ט והוי מקום פטור. ול״נ דמש״ע ולבוש משמע דהא דצריך טפח במים היינו שיהא היכר מעליא ולא מחשש שילך הדלי וא״כ בגזוזטרא יש היכר. גם נ״ל כיון דיש היכר בזה מסתמא יזהר שלא יעבור הדלי לחוץ. א״ר או׳ א׳ ועיין עוד במאמ״ר או׳ ג׳ מ״ש בזה:

ט ט) **שם. וכן אם עשו ע״פ הבור קורה וכו׳** וטעמא לפי שאנו רואים כאילו קורה זו מחיצה שנמשכה וירדה עד המים וחלק כל רשות לעצמו, ב״י. עו״ש או׳ א׳:

י י) **שם. קורה רחבה ד״ט וכו׳** דלא אזיל דלי יותר מד״ט ואע״ג דעריבו מיא תחת הקורה קל הוא שהקילו חכמים במים. גמ׳ מ״א סק״ב. ופי׳ הרשב״א ז״ל שכיון שהיא רחבה ד׳ אמרינן פי תקרה יורד וסותם. וכתב עוד ויראה לי שהמחיצה יו״ד בזמן שהיא רחבה ד׳ מתרת לד״ה (ר״ל אפי׳ אין יורד ממנה טפח בתוך המים) מן הטעם הזה שאין הדלי הולך יותר מד״ט ולפיכך מותר אעפ״י שאין אומרים במחיצה פי תקרה יורד וסותם. המ״מ פ״ג דין כ״ב. והביאו ב״י. עו״ש שם. א״ר או׳ ב׳ והגם דבס׳ קרבן נתנאל חולק נראה דיש להקל כדעת הרשב״א ודעמיה:

יא יא) **שם בהגה. לא בעינן שום תיקון וכו׳** ועכ״פ אסור להכניס המים לבית אם לא עשו תיקון. מ״א סק״ג א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ א׳ ואפי׳ יערה אחר השאיבה את המים לכלי ששבת בבית אסור. דאסור להכניס המים לבית של חצר זה מחצר אחר כל שלא עירבו ב׳ חצירות ביחד. מחה״ש וא״א או׳ ג׳ וכ״ז בלא עשו תיקון כנז׳ אבל אם עשו תיקון הנז׳ ועירבה אותה חצר לעצמה שרי להכניס המים לבית דהוי מחצר שלה לבית שלה:

יב יב) **[סעיף ב׳] באר שבאמצע השביל וכו׳** היינו שיש כמין מבוי קטן מפסיק בין שתי חצירות והוא שייך לבני החצירות ובור באמצע. תו״ש או׳ ו׳:

יג יג) **שם. בין שני כותלי חצירות.** ומשלשלין הדלי לתוכו דרך חלון שבכותל החצירות:

יד יד) **שם אעפ״י שהיא מופלגת וכו׳** זהו לשון הרמב״ם פ״ג דין כ״ג וכתב שם המ״מ דמלשונו משמע דכ״ש כשהיא מופלגת פחות מד״ט דשרי. וכתב עו״ש דמסתימת דברי הרמב״ם משמע דאפי׳ אם החצירות פתוחות לשביל מותר למלא דרך חלונות יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ד. תו״ש או׳ ז׳ ומ״ש מור״ש ז״ל בהגה ודוקא כשאין החצירות פתוחות וכו׳ דמשמע דמפרש דברי הש״ע כבר הקשה ע״ז התו״ש שם וכתב דהו״ל למימר בלשון י״א והניח בצ״ע יעו״ש והמחה״ש סק״ד כתב דכן דרכו של רמ״א כל מקום שאינו מבואר להדיא בש״ע להיפך מדעת רמ״א אינו כותב בלשון י״א אף דבאמת הש״ע חולק יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ה׳:

טו טו) **שם הגה. ודוקא כשאין החצירות פתוחות וכו׳** כ״ה דעת הטור. וכ״פ הלבוש. ר״ז או׳ ב׳:

טז טז) **שם בהגה. רק בחלונות.** דאז הוי תשמיש המילוי דרך אויר לחוד אבל כשהחצירות פתוחות לשביל אז רשות שניהם שולטת בו והוי השביל כחצר שאינו מעורב ואסור אף דרך חלון. מ״א סק״ה תו״ש או׳ ח׳ א״א או׳ ה׳:

יז טוב) **שם. בהגה. וי״א דאם אינם מופלגים ד׳ אוסרים וכו׳** כ״כ ב״י בשם רש״י ז״ל והטעה כתוב ברש״י שם (דף פ״ה ע״א) משום דהוי תשמישו בנחת והוי כמו שהבור חציה בחצר זו וחציה בחצר זו שרשות שניהם שולטת בה וזה אוסר על זה עד שיערבו או עד שיעשו מחיצה תלויה בבור יעו״ש וצ״ל דס״ל לרש״י ז״ל דלא דמי לבור הסמוך לכותל ברה״ר ואין ביניהם ד״ט דמקרי מקום פטור כמ״ש סי׳ שנ״ד דדוקא ברה״ר הוא דדינא הכי כיון דרבים לא דרסי שם הוי מקום פטור אבל בשביל שאינו שייך רק לב׳ חצירות אלו והם שפיר רגילים להשתמש שם לפעמים ולכך לא הוי מקום פטור. תו״ש או׳ ט׳:

יח יח) **שם. בהגה וי״א דאם אינן מופלגים וכו׳** וכ״פ הלבוש. וכתב א״ר או׳ ה׳ דכן עיקר כשיטת הלבוש שכ״פ בעה״ק ומגיד וטור עכ״ל, וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ וכ״כ האחרונים:

יט יט) **שם בהגה. וי״א דאם אינן מופלגים וכו׳** בד״א כשהשפיל הוא רה״י אבל אם הוא כרמלית כגון שמפולש בשני ראשיו לכרמלית אפי׳ אם הבור מופלג מכתלי החצירות אסור למלאת ממנו אלא א״כ מקיפתו חוליא גבוהה י״ט כמ״ש סי׳ שנ״ד. ר״ז שם:

כ ך) [**סעיף ג׳**] **שתי חצירות וביניהם ג׳ חרבות.** שאין בעליהן דרין בהן ומוקפות מחיצות הן מכל רוחותיהן והרי הן רה״י גמורה אלא שהן פרוצות זו לזו במילואן או ביותר מיו״ד אמות ויש לכל אחת מהחצירות חלונות פתוחים לחורבה שאצלה. ר״ז או׳ ג׳:

כא כא) **שם. וביניהם ג׳ חרבות.** דהיינו הג׳ חרבות הם עומדות זו אצל זו בין שתי החצירות והשתי חצירות אחת מקצה זה ואחת מקצה זה:

כב כב) **שם. כל אחד מותר באותה שאצלו וכו׳** הואיל ואין לו בה תשמיש גמור בחול שאין לו פתח פתוח לה אלא חלון אין פרצת המחיצה אוסרת ומותר להשתמש בכולה וחבירו אין אוסרה עליו ואעפ״י שגם חבירו משתמש בה בחול שזורק דרך אויר שלו בפרצה עד תוך חורבה זו מ״מ כיון שלחבירו אין לו בה אלא ע״י זריקה באויר ברוחב ד״ט ויוחר אינו יכול לאוסרה עליו ונותנים אותה לו שיש לו בה תשמיש נוח בשלשול סמוך לחלונו. ר״ז שם. וכ״ה בתו״ש או׳ י״א:

כג כג) **שם. באותה שאצלו וכו׳** אבל באותה שאצל חבירו אינו יכול להשתמש בה בשבת ע״י זריקה באויר מפני שהוא אוסרה על חבירו ר״ז שם:

כד כד) **שם. והאמצעית מותרת לשניהם.** כיון דאין ב׳ החצרות משתמשות בה אלא דרך אויר זריקה מ״א סק״ז. תו״ש או׳ י״ב ר״ז שם:

כה כה) **שם כל אחד מותר בחורבה שאצלו.** דאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר והאמצעי אסור דשניהם משתמשים בה בשלשול ורשות שניהם היא ואע״ג דשתים הסמוכות פרוצות לאמצעי האוסרו לא אחמור רבנן במקום שאין לו תשמיש גמור שיהא אסור במקום פרוץ. ב״י בשם רש״י:

כו כו) **וחורבות** אלו אעפ״י שיש להם בעלים מותרים בני חצירות הסמוכות להם להשתמש בהם ע״י זריקה ושלשול ואין הבעלים אוסרים עליהם כיון שאין דרים בהם ודירה בלא בעלים אינה אוסרת כמ״ש סי׳ שע״א. כ״ה דעת הרא״ש והטור וכן הסכים הב״י דלא כרש״י יעו״ש. וכ״פ הר״ז שם:

כז כז) [**סעיף ד׳**] **בה״כ שבין שני הבתים.** וכל אחד נפנה לו מביתו או אפי׳ עומד בין ב׳ חצירות וכל אחד נפנה לו מחצירו אם הוא של שניהם בשותפות ולא עירבו יחד אסורים לפנות בו לכתחלה בשבת לפי שהוא כחצר של שניהם והצואה היא ככלים ששבתו בבית דאסור להוציאם אפי׳ מחצר לחצר עד שיערבו יחד או יעשו לו תיקון. ר״ז או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ שנ״ה סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ מ״ד:

סימן שעז

א א) [**סעיף א׳**] **ואחת עשתה גומא בחצר וכו׳** כבר נתבאר רש״י שנ״ז דחצר הסמוכה לרה״ר שאין בה ד״א שראויה לבלוע בה סאתים מים שאדם מסתפק בהם בכל יום אזי צריך לעשות גומא בחצר שירדו המים לתוכה ואז אף אם ילכו לחוץ לא ניחא ליה בהכי ולא הוי שופכן לרה״ר להדיא כמ״ש שם ולכך אם עשתה אחת גומא ועירבו יחד שניהם מותרות. תו״ש או׳ א׳:

ב ב) **שם. בחצר שאין בה ד״א,** דאם יש בה ד״א מותר לשפוך בתוכה כל מה שירצה אפילו בלא עשיית גומא כמ״ש סי׳ שנ״ז:

ג ג) **שניהם מותרות לשפוך מימיהם.** בחצר על סמך גומא שעשתה האחת לפי שגומא א׳ מתרת אפי׳ לאלף דיורין שבחצר מטעם שנתן בסי׳ שנ״ז ר״ז:

ד ד) **שם. והאחת עירבה לעצמה.** ר״ל עם בני מרפסת שלה דסתם עליות יש מרפסת לפניהם כמ״ש רס״י שע״ה יעו״ש:

ה ה) **שם והשניה לא עירבה כלל.** ר״ל אפי׳ עם בני המרפסת שלה דאם עירבה עם בני המרפסת שלה היתה גם היא מותרת לשפוך בעלייה והמים יורדים לגומא. אבל לשפוך להדיא לחצר או לגומא אסור כיון שלא עירבו ביחד והחצר ברשות שניהם ואוסרין זה על זה ומ״ש המ״א סק״ב דאינה אוסרת החצר כבר השיג ע״ז התו״ש או׳ ב׳ יעו״ש. וכן השיג עליו המאמ״ר יעו״ש:

ו ו) **שם. זו שלא עירבה אסורה** אפי׳ עשתה גומא דהא אסורה להוציא על המרפסת וא״כ אפי׳ לשפוך בביתה אסורה דחיישינן שתהא חס על קלקול ביתה ותטלטל הכלים שיש בהם שופכים למרפסת. ב״ח. מ״א סק״א:

ז ז) **שם ושעירבה מותרת.** ובלבד שתעשה גומא. אבל אסורה לשפוך במרפסת שירדו המים מחצר לגומא שעשתה חברתה דחיישינן שתחום לקלקול החצר כיון שהגומא רחוקה ממנה ותוציא מאני דבתים לחצר כדי לשפוך סמוך לגומא. ב״ח, מ״א סק״ב, והגם שכתב שם המ״א שברמזים לא משמע כן מ״מ כתב המתה״ש דהדין דין אמת וכ״כ האחרונים:

ח ח) **שם. אלא תשפוך בעלייה וכו׳** וה״ה במרפסת דכיון שעירבה עם בני המרפסת הרי המרפסת והעלייה רשות אחת:

ט ט) **שם הגה. דכאו בחצר וכו׳** ר״ל אע״ג דהחצר שהגומא בו שייך לשניהם אפ״ה שרי דכחו בחצר לא גזרו ודוקא בחצר אבל בכרמלית גזרו. ביאורי הגר״א:

י י) **שם בהגה. וה״ה אם החצר יותר מד״א.** לאו דוקא דאפי׳ ד״א שרי כמ״ש סי׳ שנ״ז:

יא יא) **שם בהגה. דשתיהם אוסרים בכה״ג.** היינו דאם עירבו כל אחת לעצמה מותר להם לשפוך במרפסת והמים יורדים לחצר:

יב יב) **שם בהגה. דשתיהם מותרים בכה״ג.** ולא חיישינן שמא יוציא המים בכלים ששבתו בבית לחצר דכיון שיש בחצר שיעור לא חיישינן לכך דלא מתקלקל החצר. ב״י:

יג יג) **שם בהגה. וא״צ לגומא.** וגם כשיש גומא בחצר אלא שרחוקה ממנו נמי מותר לשפוך בעלייה (ל״ד אלא דה״ה במרפסת כמ״ש לעיל או׳ ח׳) והם יורדים לחצר ולא חיישינן שמא תוליך אותם לגומא משום קלקול החצר כיון שיש בחצר ד״א וראוי ליבלע בקרקע החצר. תו״ש או׳ ג׳ ועי״ש מה שתמה על דברי הש״ז וכן הנה״ש כתב ליישב על מ״ש הט״ז יעו״ש:

סימן שעח

א א) [**סעיף א׳] שלש חצירות פתוחות זו לזו.** דאי לאו הכי לא היו יכולין לערב ביחד כמ״ש לעיל סי׳ שע״ב סעי׳ ד׳ יעו״ש:

ב ב) **שם. ופתוחות לרה״ר.** וה״ה מבוי. טור. עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ מש״ז או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳:

ג ג) **שם ופתוחות לרה״ר.** דכל אחת רשות לעצמה ואין להן דריסת הרגל זו על זו דאי הוו להו זו לפנים מזו אסרה פנימית אחיצונה דאפי׳ בפ״ע אסורה כל אחת להשתמש. רש״י. ור״ל החיצונה והאמצעית וכ״כ הר״י על הרי״ף ומיהו האחרונים הקשו ע״ז דמיירי שכל חצר עירבה לעצמה ואח״כ עירבה עם חברתה וא״כ למה תאסור הפנימית על החיצונה והאמצעית כיון דהויא רגל המותרת במקומה שאינה אוסרת שלא במקומה כמ״ש סעי׳ ב׳ ודעתם להתיר בזה גם אם היו פתוחות זו לפנים מזו ורק החיצונה פתוחה לרה״ר אי למבוי. ועיין א״ר או׳ ב׳ ומאמ״ר ודוק וכ״פ המש״ז או׳ א׳:

ד ד) **שם. החיצונות אסורות זו עם זו.** להוציא כלים ששבתו בבתים מזו לזו דרן האמצעית. ר״ז שם. ור״ל אבל כלים ששבתו בחצר מותר כמ״ש רסי׳ שע״ב:

ה ה) **שם. בד״א כשנתנה אמצעית עירובה בזו וכו׳** דאז דמיא אמצעית כאלו דרה בהן ואין דיורי חיצונת באמצעית למימרא דכי הדדי נינהו. רש״י ב״י. אבל אם עירובן באמצעית אז דמי כאלו כולהו דרים באותו בית וחצר דההוא בית הוויין. ט״ז סק״א:

ו ו) **שם. בשני בתים.** שאז ג״כ לא נתחברו דיורי החיצונות זו עם זו שדיורי זו הם בבית זה ודיורי זו בזה ולכן הם אסורות זע״ז. ר״ז או׳ א׳:

ז ז) **שם. בבית א׳ וכו׳** והיינו בכלי א׳ או דמליא למנא ואייתר ונתנוהו בכלי שני. המ״מ פ״ד בשם הרשב״א והביאו ב״י. ועיין לעיל סי׳ שס״ו סעי׳ ד׳:

ח ח) **שם. שלתתן מותרות זע״ז.** דהוי כאלו עירבו כל ג׳ חצירות יחד עו״ש או׳ א׳ תו״ש או׳ ד׳ ר״ז שם:

ט ט) [**סעיף ב׳] שתי חצירות זו לפנים מזו.** ובכל אחת יש בעלי בתים שאוסרים זע״ז:

י י) **שם. ופנימית פתוחה לחיצונה וכו'** כלומר ולא למבוי ועי"כ יש לה דריסת הרגל על החיצונה דאין לה מקום לכנוס מהמבוי לפנימית אלא דרך החיצונה. ב"י ט"ז סק"ב:

יא יא) **שם. וחיצונה למבוי.** וה"ה לרה"ר. עו"ש או' ב':

יב יב) **שם. אם עירבה פנימית לעצמה.** ר"ל עם בעלי בתים שבתוכה:

יג יג) **שם. ולא החיצונה.** שלא עירבה כלל. ר"ז או' ב':

יד יד) **שם. פנימית מותרת.** להוציא לחצירה כלים ששבתו בבתים ואין החיצונה אוסרת עליה הואיל ויש מחיצה ביניהם ואין לחיצונה דריסת רגל עליה. ר"ז שם:

טו טו) **שם. והחיצונה אסורה.** דהא א' ששכח אוסר עליהם תו"ש או' ו' עד שיבטל להם רשותו כמ"ש בסעי' שאח"ז:

טז טז) **שם. שתיהם אסורות,** דכיון דפנימית אסורה ויש לה דריסת הרגל על החיצונה אוסרת אותה דק"ל רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, ב"י ט"ז סק"ג:

יז טוב) **שם, שתיהם אסורות,** עד שיבטל אותו ששכח מפני הפנימית רשותו גם לבני החיצונה ואז מותרות כל אחת במקומה דאם יבטל רק לבני הפנימית תהיה רק הפנימית מותרת לעצמה והחיצונה אסורה שהרי אותו שביטל אסור להוציא מביתו לחצר והוי רגל האסורה במקומה דהיינו בפנימית שאוסרת שלא במקומה דהיינו על בני החיצונה. אבל אם ביטל גם ביתו לבני הפנימית דאז מותר להוציא לחצר כמ"ש לקמן סי' ש"ף סעי' ב' אז א"צ לבטל רשותו גם לבני החיצונה דהוי רגל המותרת במקומה שאינה אוסרת שלא במקומה ועיין עוד לקמן סי' שפ"א סעי' ב':

יח חי) **שם. שתיהם אסורות.** ואם יש לפנימית דרך על החיצונה וגם יש לה פתח לרה"ר ולמבוי י"ל כופין בשבת להסתלק מן החיצונה. מש"ז או' ב' ועיין לקמן סי' שפ"ו סעי' ט':

יט יט) **שם. כל אחת מותרת בחצרה.** הוא מן הכלל שאמרו דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה תו"ש או' ח'

כ ך) **[סעיף ג'] שתיהם אסורות.** הטעם דהחיצונה אסורה ממ"נ דאם אחד מן הפנימיים שכח הרי פנימיים דאית להו דריסת רגל אוסרת עליה ואם אחד מהחיצונים שכח פשיטא דאסורה בשביל עצמה והפנימית ג"כ אסורה דמאי אית לך למימר תיחוד דשא ותאמר לתקוני שתפתי ולא לעוותי הרי אין עירובה אצלה הילכך גם היא אסורה. עו"ש או' ג' תו"ש או' ט':

כא כא) **שם. עד שיבטל רשותו.** היינו לבני הפנימית ולבני החיצונה כמ"ש בסי' שפ"א סעי' ב' ועיין לעיל או' טו"ב:

כב כב) **שם. מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות.** דכיון שהפנימית אסורה במקומה אוסרת שלא במקומה תו"ש או' יו"ד:

כג כג) **שם. שתיהן אסורות.** עד שיבטל רשותו גם לבני החיצונה כמ"ש סי' שפ"א סעי' ב' ועיין לעיל או' טו"ב:

כד כד) **שם פנימית מותרת.** משום דכשנתנו עירובן בפנימית יכולה היא להסתלק מהחיצונה דאחדא דשא ומשתמשת ואעפ"י שעירוב החיצונה נתון בפנימית אמרת לה לתקוני שתפתיך ולא לעוותי. ב"י. ט"ז סק"ד:

כה כה) **שם. פנימית מותרת** בני העיר ששכרו העיר מהמושל ועירבו לטלטל בכל העיר ואיזה יהודים דרים חוץ לחומות העיר במקום פרוץ ואותן היהודים היו צריכים לבא בשבת תוך העיר ללכת לבהכ"נ הורה הגאון מהר"ר חנוך בס' חנוך בית יהודה סי' יו"ד דאין אותם היהודים הדרים מקיר העיר וחוצה אוסרין לבני העיר שעירבו ותלי זיניה בדין זה דשתי חצירות וביאר יפה איזה טענה דהוה ס"ד לחלק ביניהם ולענין היהודים הבאים צדד דשרי לטלטל בעיר מחב"ר או' ג' והביאו שע"ת יעו"ש. וכ"כ בשו"ת זקן אהרן סי' יו"ד דבין בני העיר ובין הדרים חוץ לעיר מותרים לטלטל בכל העיר יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט סי' ט"ו או' י"ג:

כו כו) **[סעיף ד'] או שנים בחיצונה ועירבו.** היינו שעירבו ביניהם אותם שנים שבחיצונה ולא עם הפנימית:

כז כז) **שם. או שניים בחיצונה וכו'** ולא גזרינן אטו שנים בפנימית ולא עירבו. פרישא או' ז' ועיין בסעי' שאח"ז:

כח כח) **שם אין היחיד שבפנימית אוסר וכו'** והוא מטעם הנז' שרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שהרי אין בפנימית אלא יחיד דלא שייך ביה עירוב כיון שהוא יחיד שם. עו"ש או' ד':

כט כט) **שם הגה. וה"ה רבים שהם כיחיד וכו'** כגון שהיו כפנימית אב ובניו או רב ותלמידיו שמקבלים מהם פרס שאינם אוסרים זע"ז אם אין עמהם דיורים אחרים כמ"ש לעיל סי' ש"ע סעי' ה' וסעי' ו' יעו"ש:

ל ל) [**סעיף ה'**] **אעפ"י שרבים דורסים בחיצונה וכו'** והוה אמינא שאוסרים זע"ז קמ"ל דלא כיון שכל אחד מותר במקומו. תו"ש או' י"ד:

סימן שעט

א א) [**סעיף א'**] **פתוחים זה לזה.** והבתים ג"כ פתוחים לחצירות שאצלן:

ב ב) **שם. ונותן עירובו בבית שבאמצע.** והתו' כתבו דאפי' נתנו העירוב באחד מבתים הסמוכים לחצירות או באחד מבתי החצר אלו הג' בתים א"נ ליתן עירוב דנעשו כולם בית שער לאותה חצר המוליכה עירוב דרך עליהם לחצר האחרת. מ"א סק"א. א"ר או' א' תו"ש או' א' ר"ז או א' וכתב בס' מאורי אור בחלק באר שבע דף קט"ו ע"א דהכי מסתברא דכיון שלא זכרו בעלי הש"ע בב"י ובד"מ דברי התו' כסות עינים הוא יעו"ש. מיהו בס' עצי אלמוגים סי' ש"ע ס"ק י"ט כתב שלפי דעת רי"ו נראה שחולק על דין זה וס"ל דלכל בית אין נותנין כ"א בית שער א' יעו"ש. והביאו הכר"ש:

ג ג) **שם. ומותרין בשלשלתן.** ר"ל שבני החצירות מותרין לטלטל באותם הבתים ובני אותם הבתים מותרין לטלטל בחצירות ואעפ"י שלא נתנו אותם ג' בתים חלק בעירוב:

ד ד) **שם. חשוב כבית שער וכו'** דכיון שמוליכין העירוב דרך שם לאמצעית הויא כבית שער דא"צ לתת חלק בעירוב כמ"ש רסי' ש"ע. ואעפ"י שבחול אין להם דרך עליהם. א"א או' א':

ה ה) **שם. וא"צ ליתן פת.** כמ"ש סעי' שס"ו סעי' ג':

ו ו) [**סעיף ב'**] **לא קנו עירוב וכו'** שאם נחשוב ב' הבתים כבית שער הרי נתנו עירובן בבית שער ואינו עירוב ואם נחשוב אותם כבית גמור הרי כל חצר מפסיק בית בינו ובין הבית שנתן בו עירובו. טור. ואע"ג דבסי' שצ"ג סעי' ג' ק"ל ספיקא דרבנן לקולא אפי' היכא דסתרי אהדדי התם לא מינכרא מילתא הכא קיימי הנך בתים לקמן ואי משוי לה לגבי האי חצר בית ולגבי האי בית שער א"כ הוי כי חוכא ואטלולא. גמ' מ"א סק"ב:

סימן שפ

א א) [**סעיף א'**] **אחד מבני חצר ששכח וכו'** הא דנקט ששכח לאשמעינן דגם בכה"ג אוסר אם לא יבטל אבל ה"ה דאפי' אם הזיד ולא עירב מהני ביטול כדאיתא בגמ' דף ע' ע"א. וכ"כ הרמב"ם רפ"ב:

ב ב) **שם. אוסר עליהם.** לטלטל מבתים לחצר. עו"ש או' א':

ג ג) **שם. וא"צ לקנות בקנין סודר וכו'** דאסתלוקי רשותא בעלמא הוא ומה"ט יכול לבטלו אף משתחשך. תו"ש או' ב' ומועיל העירוב למפרע ודכמאן דעירב מעיקרא דמי א"ח או' ב':

ד ד) **שם, צריך לבטל לכל אחד וכו'** ואם לא ביטל לכל אחד בפי' אף למי שביטל אסור. המ"מ פ"ב דין ב' מ"א סק"ב. תו"ש או' ג' ר"ז או' א':

ה ה) **שם. צריך לבטל לכל אחד וכו'** ועיקר הטעם דצריך לבטל לכל אחד ואחד משום דק"ל דהמבטל בעין רעה קא מבטל ולמאן דביטל ביטל ואף שאותו האחד כבר עירב עם בני החצר לא מהני העירוב אלא לרשות שהיה לו בשעת העירוב ולא למה שבא לו אח"כ בשבת. תו"ש שם:

ו ו) **שם. שיאמר רשותי מבוטלת לך ולך.** וה"ה כשיאמר מבוטלת לך ולך. וכ"ה ביו"ד סי' רכ"ט סעי' א' יעו"ש. תו"ש שם:

ז ז) **שם. שיאמר רשותי מבוטלת לך וכו'** כ"כ הרמב"ם פ"כ דין ב' ומ"ש בש"ע וי"א שדי שיאמר רשותי מבוטלת לכולכם. כ"כ הטור שיאמר רשותי מבוטלת לך ולך או יאמר לכולכם וכתב המ"מ שם דהכי משמע מדברי רש"י ושלשון הרמב"ם צריך תלמוד ומביאו ב"י. וכתב א"ר או' א' דסברא שנייה עיקר (ומ"ש ראשונה הוא ט"ס) שכ"פ בעה"ק דף כ"ו וטור וצד"ל ועוד שגם הרמב"ם י"ל דס"ל כן עכ"ל. וכ"כ התו"ש או' א' די"ל גם הרמב"ם

מודה דלישנא דכלכם עדיף טפי ומהני שפיר יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ דלענין הלכה בד״ס הלך אחר המיקל עכ״ד. ומיהו בודאי דלכתחלה יש לצאת אליבא דכ״ע ולומר לכל אחד רשותי מבוטלת לך ולך וכו׳:

ח ח) **שם. וי״א שדי שיאמר רשותי מבוטלת לכולכם.** והיינו אם היו כולם עומדים שם לפניו. המ״מ שם, ואם אמר לשנים אני מבטל רשותי לכם פשוט דמועיל דמיעוט רבים שנים ולטפי משנים צריך שיאמר לכלכם אבל א״צ לומר לכלכם בכלל. פרישה או׳ ב׳:

ט ט) **שם. אם ביטל רשותו סתם וכו׳** פי׳ שלא אמר בפי׳ שמבטל רשות ביתו וכ״ש אם אמר הרי אני מבטל רשות חצרי. עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ וכתב שכ״ה להדיא בסמ״ג ולהב״ח אשתמיט זה. וכ״כ השש״א יעו״ש:

י י) **שם. הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר וגם הוא וכו׳** ר״ל שגם הוא מותר להוציא מבתיהם לחצר כדאיתא במשנא ופירש״י שם. וכתב הדרישה או׳ א׳ דהוא מותר להוציא מביתם אפי׳ קודם שהחזיקו יעו״ש. וכן מבואר להדיא בחי׳ הרשב״א יעו״ש. ועיין לקמן רס״י שפ״א:

יא יא) **שם. אבל אסורין להוציא מביתו לחצר וגם הוא.** ר״ל שגם לו לעצמו אסור להוציא מביתו לחצר כדאיתא במשנה ובפירש״י שם. וכתב הר׳ יהונתן ביתו אסור לבני חצר שהרי לא ביטל רשות ביתו בפי׳ וכ״ש שאסור לו מפני שכבר ביטל להם ושארית ישראל לא יעשו עולה וכו׳ ולא דמי לשאר בתים שבחצר דשרי בהו דהתם ה״ט דאמרינן דהוי אורח לגבייהו אבל בביתו אין דרך לומר דהוי כאורח. ועוד דאם היה מיציא מביתו הוה נראה שחזר בו מביטולו ומיחזי כחוכא ואטלולא שיראה לכל שבאיסור משתמשין בני חצר בחצר עכ״ל ומביאו ב״י:

יב יב) **שם. וי״א שצריך לנעול ביתו וכו׳** והיינו דוקא במבטל רשות חצירו ולא רשות ביתו אבל במבטל רשות חצירו ורשות ביתו הוי אורח חמור לגבייהו ומותר להוציא אף מביתו כיון שלא נשאר לו שום רשות שלא ביטלו. ב״י. ועיין לקטן או׳ י״ד:

יג יג) **שם וי״א שצריך לנעול ביתו וכו׳** כ״כ הטור אלא שבב״י הביא פלוגתא בזה שי״א שא״צ לנעול וע״כ כתב זה בש״ע בלשון י״א. וכתב הר״ז או׳ ב׳ דהמיקל לא הפסיד. וכ״כ לעיל סי׳ י״ג או׳ ו׳ דכל היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב י״א דדעתו לפסוק כסתם ורק לכתחלה חושש לדעת י״א אם הוא לחומרא יעו״ש:

יד יד) **[סעיף ב׳] אם ביטל להם גם רשות ביתו מותרין וכו׳** והטעם כבר כתבנו לעיל או׳ י״ב יעו״ש. והוא שלא יוציא עד שיחזיקו הם כמ״ש בסי׳ שאח״ז. ב״י. ור״ל שלא יוציא מביתו לחצר עד שיוציאו הם תחלה מביתם לצחר וכן לא יכניס מחצר לביתו עד שיכניסו הם תחלה כמ״ש לקמן רס״י שפ״א יעו״ש:

טו טו) **שם. אם ביטל להם גם רשות ביתו וכו׳** כתב התו״ש או׳ ו׳ דאם ביטל רשות ביתו בהדיא לא ביטל את החדר שלפנים הימינו יעו״ש. אבל השש״א דין א׳ כתב דדוקא אם פירש בלא חדרים אבל בית סתם חדרים בכלל יעו״ש וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע והפו׳:

טז טז) **[סעיף ג׳] וי״א שאינו מועיל.** זהו דעת הר״מ דלא מהני שכירות בישראל וכן נוטים דברי הרמב״ם סוף פ״ב וכ״נ מדברי רש״י כמבואר בב״י יעו״ש. והטעם כתב הט״ז סק״ב משום דבשכירות שוכרין אפי׳ בפחות משוה פרוטה כדלקמן סי׳ שפ״ב ומשו״ה דוקא בעכו״ם שב״נ נהרג על פחות משוה פרוטה מהני משא״כ בישראל דפחות משוה פרוטה לאו כלום הוא בטלו השכירות לגמרי עכ״ל. והמ״א סק״ו כתב דאי לא מסתפינא הייתי אומר דהר״מ מודה דבחול שרי ואינו אסור אלא בשבת משום מקח וממכר יעו״ש. וכתב הא״א או׳ ו׳ דלפ״ז דיעבד י״ל דשרי דמקח שנעשה באיסור הוי מקח יעו״ש. וכ״כ המחה״ש אלא שכתב ודאי דלהרב״י לא ס״ל כן ואפי׳ בחול אין שוכרין יעו״ש וכ״כ הא״ר או׳ ו׳ דלדעת רש״י והרמב״ם אף בחול אינו מועיל שכירות מישראל יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ נה״ש או׳ ב׳ ישי״ע או׳ ד׳ וכ״כ בס׳ נזירות שמשון והביאו א״ח או׳ ד׳ ולענין הלכה כתב בא״ר שם דאינו מועיל שכירות מישראל דהרא״ש יחידאה הוא נגד הר״מ ומרדכי ורש״י והג״א וכן מבואר בכסף משנה שם סוף פ״ב שכתב ודלא כרא״ש יעו״ש. וכ״נ דעת המש״ז או׳ ב׳ וכ״כ הנה״ש שם דדעת הש״ע נוטה כדיעה שנייה שהביא באחרונה יעו״ש. אבל הר״ז או׳ ד׳ כתב דלענין הלכה בד״ס הלך אחר המיקל ומיהו כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דדעת הש״ע כי״א בתרא ורק בשעת הדחק יש לסמוך על י״א קמא אם הוא להקל יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ שפ״ב סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) **[סעיף ד׳] הוא מותר להוציא מביתו לחצר.** דכיון שביטלו לו רשותם נעשה החצר וביתו רשות אחת:

יח חי) **שם. ולא מבתיהם.** דמסתמא לא ביטלו אלא רק רשותם שבחצר כמ״ש סעי׳ א׳:

יט יט) **שם הגה. אם לא שביעלו בפי' גם רשות ביתם.** שאם ביטלו בפירוש רשות חצירם ורשות ביתם הוא מותר להוציא אף מבתיהם לחצר. ב"י. אבל הם אסורים להוציא או להכניס מבתיהם לחצר והגם שיחיד שביטל גם רשות ביתו מותר להוציא ולהכניס מביתו לחצר כמ"ש סעי' ב' שאני יחיד דהוי כאורח לגבי רבים אבל רבים לא הוו כאורחים לגבי יחיד כמ"ש בש"ע. וכ"כ הר"ז או' ה' ולענין אם מותרין להוציא או להכניס מביתו לחצר כשביטלו לו גם רשות ביתם עיין באו' שאח"ז:

כ ך) **שם. והם אסורים אף מביתו לחצר ואפי'.** ביטלו רשות ביתם דמ"מ כיון דמשתמשי בחצר הו"ל משקל רשותא כיון דלא חשיבי כאורחים. רש"י. וא"כ משמע דמותרים להכניס מחצר לביתו. מ"א סק"ז. תו"ש או' יו"ד וכתב הטעם דכה"ג לא מיחזי כמשקל רשותא דדוקא כשמוציאין לאותו רשות שביטלו שפיר הוי כמשקל רשות אבל לא כשמוציאין מרשות שביטלו עכ"ל וכ"כ המחה"ש והר"ז שם ח"א כלל ע"ד או' ג' אמנם הא"ר או' ז' כתב בשם כמה פו' דגם להכניס מחצר לביתו אסור יעו"ש. וכ"כ בס' אבן העוזר. ועיין לקמן סי' שפ"א או' ג':

כא כא) **שם. והם אסורים אף מביתו לחצר.** ואף אם כבר קדם היחיד והחזיק שהוציא מביתו לחצר אפ"ה הם אסורין להוציא מביתו לחצר. מ"א שם. ח"א שם. וכ"ה בהרשב"א אלא שכתב דמסתברא שאעפ"י שהם אסורים להוציא בכל גוונא מ"מ אין יכולין לאסור עליו ע"י הוצאתן אם קדם הוא והחזיק יעו"ש. וכ"כ החמ"מ או' ב' ועיין לקמן רסי' שפ"א:

כב כב) **שם. שאין רבים נעשים אורחין וכו'** ואע"ג דאורחים ממש אפי' הם הרבה נחשבים כאורחים היינו מפני שבאמת אין להם שום זכות בחצר משא"כ הכא שבאמת הבתים והחצר שייך להם לא שייך לומר שיחשבו אורחים ממש שלא יוכלו לחזור ולהחזיק ברשותם. ח"א שם.

כג כג) **שם. וה"ה אם היו שנים לבד וכו'** פעם אחת שכחו מהר"י סגל ובעה"ב אחד לעשות עירוב ואמר מהר"י סגל יבא אלי בעה"ב ואני אבטל לו את רשותי ויטלטלו בהיתר אמרו לפניו ואם גם בעה"ב יבטל להרב רשותו אמר להם א"כ מה הועיל דאז נמצא רשות שלו שלי ושלי שלו והם שתי רשיות כבראשונה. דרשות מהרי"ל. שכנה"ג בהגב"י או' ב':

כד כד) **שם וה"ה אם היו שנים לבד וכו'** כ"כ המ"מ פ"ב בשם הרשב"א והביאו ב"י והטעם כדמסיים אח"כ דיחיד אצל יחיד לא הוי אורח. מיהו בס' אבן העוזר חולק על דין זה ודעתו דדוקא רבים אצל יחיד לא הוו אורח וכ"כ בדרישה או' א' דמדברי הטור והתו' לא משמע כן יעו"ש. וכן מבואר בריטב"א דף ס"ד דיחיד אצל יחיד נעשה אורח יעו"ש. וע"כ כתבו האחרונים דבשעת הדחק יש לסמוך ע"ז:

כה כה) **שם. וחבירו מותר אף בשל עצמו.** וה"ה בשל חבירו והיינו כשנותן לו גם רשות ביתו ואם נתן לו רשות חצירו לבד אסור בשל חבירו. מ"א סק"ח. ובזה מיושב מ"ש הא"ר והמאמ"ר להסיר תיבת אף יעו"ש.

כו כו) **שם. שכחו שנים ולא עירבו וכו'** ר"ל דכמו ביחיד שלא עירב מהני ביטול ה"ה לשנים. ודע דשנים דינם כרבים דאינם נעשים כאורחים לא לגבי יחיד ולא לגבי רבים דאם ביטלו גם רשות ביתם אסור להוציא מבית לחצר בין מביתם בין מאותו בית שביטלו לו רשותם. כ"כ האחרונים:

כז כז) **שם. יבטל לכל אחד.** היינו לסברא ראשונה דסעי' א' ועי"ש:

כח כח) **שם. בין אם מבטלים לאחד שלא עירב.** פי' שאין בחצר כ"א ג' שלא עירבו ולהכי כשמבטלים השניה לאחד נעשה החצר של יחיד וא"צ עירוב, וכתב בי' דאפי' לא ביטלו השנים בבת אחת אלא בזה אחר זה מהני וכתב שכ"נ דעת כל הפו' שלא חילקו בזה יעו"ש. וכ"כ בהריטב"א בהדיא כהב"י וכ"כ האחרונים:

כט כט) **שם. אינו מועיל** דכיון שתיכף שביטלו אותן שעירבו לאותן שלא עירבו לא הותר לטלטל בחצר כיון שהיו שנים שוב לא מהני ביטול א' מהם לחבירו ואפי' ע"מ שאמר לו אינו מועיל דכיון שלא זכה בחלק שביטלו לו בענין שיוכל לטלטל בחצר אינו יכול להקנות לחבירו. ט"ז סק"ד. ואפי' אמר לו מע"ש לשון זה אינו מועיל. מש"ז או' ד' ומ"מ יש תקנה שיבטלו כולם רשותם לאחד מאותם שלא עירבו שיהא מותר לטלטל בחצר וש"ד כיון דגם האחד שלא עירב מבטל לו רשותו בהדי אינך. מאמ"ר או' ט':

סימן שפא

א א) **[סעיף א'] המבטל רשותו והוציא וכו'** פי' שעבר והוציא ר"ז או' א' דלא מיבעיא דאם לא ביטל רק רשות חצירו דאסור להוציא כמ"ש לעיל סי' ש"פ סעי' א' אלא אפי' אם ביטל גם רשות ביתו דמותר להוציא כמ"ש שם סעי' ב' ה"ד לאחר שהחזיקו אותם שביטל להם כמ"ש שם או' י"ד אבל

קודם שהחזיקו הרי חוזר מביטלו וחזר ונעשה החצר של שותפות שלא עירבו דאסור לטלטל מבית לחצר:

ב ב) **שם. המבטל רשותו והוציא וכו'** ואפי' אם ביטל גם רשות ביתו אם הוציא במזיד קודם שהחזיקו אוסר כמ"ש לעיל סי' ש"פ או' י"ד ודלא כהעו"ש. וכ"כ א"ר או' א' מאמ"ר או' א':

ג ג) **שם. והוציא אח"כ מביתו לחצר וכו'** אבל אם הכניס מותר (כצ"ל וכ"כ הא"א ומחה"ש) אלא א"כ ביטל גם רשות ביתו דאז אסור בהכניס. מ"א סק"א. מיהו הא"ר או' ב' כתב צ"ע על דברי מ"א הנז' וכן באבן העוזר סי' ש"ף סעי' ד' השיג על דברי מ"א הנז' וכ"כ להשיג המאמ"ר או' ב' יעו"ש, אבל התו"ש או' ב' כתב כדברי המ"א וכתב ליישב קושיית הא"ר והאה"ע יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' א' ועיין לעיל סי' ש"פ או' ך':

ד ד) **שם בשוגג אינו אוסר.** שהרי אין כוונתו לחזור מביטולו. לבוש:

ה ה) **שם. שהרי חוזר מביטולו וכו'** ולא דמי לסי' שע"א סעי' ב' בישראל בן חצר זו שהלך לשבות וכו' דאמרינן שבת כיון שהותרה הותרה דשאני התם דההיתר תלוי בכניסת שבת משא"כ כאן דיכול לבטל רשות אף משחשיכה כמ"ש סי' ש"פ סעי' א' וע"כ צריך להיות ההיתר כל השבת דוקא. ט"ז סק"א. מיהו הא"ר או' ג' והנה"ש השיגו על טעם זה של הט"ז אלא הטעם כתב שם הנה"ש דהכא לא הותר אלא מפני ביטולו וכל שחוזר בו עקר ליה לביטול והרי הוא כאלו לא היה כלל:

ו ו) **שם. שהרי חוזר מביטולו וכו'** ואינו יכול אח"כ לחזור ולבטל. תו' עירובין ס"ט ע"א. ד"ה הוציא. ועיין הרר"י על הרי"ף דמשמע דאם אינו בפרהסיא יכול אח"כ לחזור ולבטל יעו"ש:

ז ז) **שם. ואם החזיקו בו כבר וכו'** ר"ל קודם שהוציא המבטל:

ח ח) **שם. או שהכניסו וכו'** והגם בהמבטל יש פלוגתא אם הכניס כמ"ש לעיל או' ג' הכא גבי המבוטל להם מודו כ"ע דשוה הכנסה להוצאה התו"ש או' ג' והר"ז או' א':

ט ט) **שם או שהכניסו.** לא שנא מבע"י לא שנא משחשיכה טור:

י י) **שם. ולרש"י אין חזקה מועלת וכו'** דאם הוציא מבע"י ליכא חזקה דבלא ביטול נמי יכולין להוציא. מ"א סק"ג:

יא יא) **שם. לרש"י אין חזקה מועלת וכו'** ועיקר כסברא ראשונה. נ"ץ. א"ר או' ד' וכ"כ הברכ"י או' ב' דדעת מר"ן ז"ל לפסוק כסברא שכתב בסתם כידוע וא"כ חזקה מועלת אפי' שלא החזיקו משחשיכה וכן דעת האחרונים עכ"ל. וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דהגם דדעת מרן ז"ל לפסוק כסתם מ"מ חושש לדעת הי"א לכתחלה אם הוא להחמיר יעו"ש וא"כ ה"ה ולכאן. כ"כ הר"ז א' א' דלכתחלה יש להחמיר ובדיעבד יש להקל:

יב יב) **[סעיף ב'] יש ביטול רשות מחצר לחצר.** אפי' אינם אוסרות זו על זו. ר"ז או' ב':

יג יג) **שם. ועירבה כל אחת לעצמה וכו'** דאם לא כן היאך מבטלין הא ק"ל דלשנים שלא עירבו אין מבטלין לפי שכל אחד אוסר על חבירו כמ"ש ססי' ש"פ וסתם חצר יש בו ב' בתים. ב"י. לבוש:

יד יד) **שם. ולא עירבה יחד וכו'** כ"ה הנוסחא בטור ולבוש והר"ז וכן הסכים המאמ"ר או' ה' והשיג על פי' העו"ש יעו"ש. וכ"ה בש"ע הישן הנדפס בחיי מרן ז"ל ש' השכ"ז:

טו טו) **שם. ולא היא.** ר"ל שאותה שבטלה רשותה אסורה לטלטל מהבית לחצר:

טז טז) **שם. ולא עירבה אלא החיצונה לבדה וכו'** דאם גם החיצונה לא עירבה לא אפשר בביטול משום דאין מבטלין רשות לשנים שלא עירבו כמ"ש לעיל או' י"ג וכן אם עירבה הפנימית ולא החיצונה אינם יכולין לבטל רשותם לחיצונם מהאי טעמא גופיא. ב"י:

יז טוב) **שם. ולא עירבה אלא החיצונה לבדה וכו'** דהשתא כיון דפנימית לא עירבה כלל הו"ל רגל האסורה במקומה ואוסרת על החיצונה כמ"ש סי' שע"ח. ב"י:

יח חי) **שם. ולא תעבור עליה וכו'** וה"ה נמי דבעינן הכא נעילת דלת כמ"ש סי' ש"ף. ב"י. ועי"ש בש"ע סעי' א' שהביא פלוגתא בזה ובדברינו לשם או' י"ב ואו' י"ג יעו"ש:

יט יט) **שם. אלא בשעה שצריכה לצאת,** דאין דריסת הרגל אוסר אלא עם עשיית תשמיש. ב״י תו״ש או׳ ו׳ ר״ז או׳ ב׳:

כ ך) **שם. ונתנו עירובן בחיצונה וכו׳** וה״ה אם נתנו עירובין בפנימית ושכח א׳ מן הפנימית ולא עירב יכול לבטל רשותו לכל אחד ואחד מבני הפנימית והחיצונה ויהיה הוא אסור וכולם מותרין. ב״י. עו״ש או׳ ב׳:

כא כא) **שם. ונתנו עירובן בחיצונה וכו׳** אבל אם נתנו עירובין בפנימית ושכח א׳ מן החיצונה אף ביטול אין צריכים. טור. וצ״ל אף כשלא יבטל להם החיצון אינו יכול לאסור על הפנימית משום דאחדא דשא ומשתמשת שהרי עירובה בחצירה ואמרה לחיצונה לתיקוני שתפתיך ולא לעוותי כמ״ש סי׳ שע״ח ומיהו כי שכח א׳ מן הפנימית לא שרי לפנימית דנימא דתיחוד דשא ותשתמש משום דלא מצי למימר לחיצונה לתיקוני שתפתיך ולא לעוותי שהרי העוות לא ע״י החיצונה בא אלא ע״י הפנימית. ב״י. עו״ש שם תו״ש או׳ ח׳:

כב כב) **ושכח** אחד מהפנימית וכו׳ וה״ה את שכח אחד מהחיצונה ולא עירב שמבטל רשותו לכל אחד ואחד מבני החיצונה ומבני הפנימית והוא אסור וכולם מותרים. ב״י. עו״ש שם:

כג כג) **שם. וגם לכל אחד מבני החיצונה.** אבל אם ביטל לבני הפנימית ולא מבני החיצונה (כן הגיה המאמ״ר או׳ ו׳ וכ״נ מדברי התו״ש או׳ ז׳) עדיין פנימית באיסורה עומדת לפי שאין עירובה בחצירה ואי אמרינן תסתלק מן החיצונה הרי הן בלא עירוב וכולן אוסרין זה על זה. ב״י ע״פ הגהת המאמ״ר או׳ ו׳ וכ״נ מדברי התו״ש או׳ ז׳ כהגהת המאמ״ר וכ״כ הר״ז או׳ ב׳:

כד כד) **שם. ויהיה הוא לבדו אסור.** היינו להוציא מן הבית לחצר. תו״ש או׳ ח׳ והיינו אם ביטל רק רשות חצירו אבל אם ביטל גם רשות ביתו מותר להוציא מן הבית לחצר כמ״ש לעיל סי׳ ש״ף סעי׳ ב׳ והיינו לאחר שהחזיקו בני החצר וכמ״ש בדברינו לשם או׳ י״ד יעו״ש:

כה כה) **[סעיף ג׳] יש ביטול רשות בחרבה.** ואין אומרים שלא הקילו חכמים בביטול רשות אלא בחצר שלפני הבתים שבה הוא עיקר תשמישם. ר״ז או׳ ג׳:

כו כו) **שם שהיא של שניהם וכו׳** או שאינה של שניהם אבל שניהם משתמשים בה בתשמיש נוח שהם אוסרים זה על זה כמ״ש סי׳ שע״ו סעי׳ ג׳ יעו״ש. ר״ז או׳ ג׳:

כז כז) **[סעיף ד׳] יש ביטול רשות מבית לבית.** כמו שיש ביטול רשות מחצר לחצר:

כח כח) **שם. ואפי׳ המבטל מותר להוציא מביתו לבית חבירו.** ואין כאן משום חוזר ומחזיק ברשותו שאין נקרא מחזיק אלא כשמכניס לרשות שביטל אבל מה שמוציא ממנו אינו חזרה. טור. ט״ז סק״ג. עו״ש או׳ ג׳:

כט כט) **שם. ואפי המבטל מותר להוציא וכו׳** שהרי הכל הוא של חבירו והוא מקרי אורח גמור לגביה ולא אמרינן דיחיד לגבי יחיד לא הוי אורח כמ״ש סי׳ ש״ף סעי׳ ד׳ דשאני התם דאיכא למימר דחוזר ומחזיק אבל לא שייך לומר דמחזיק בשל חבירו שאין לו שייכות בה. תו״ש או׳ יו״ד ועי״ש מה שהשיג על הלבוש. ור״ל הגם דאמרינן בסי׳ ש״ף סעי׳ ד׳ דיחיד לגבי יחיד לא הוי אורח והמבטל אסור אף בשל חבירו היינו דוקא התם שמוציא מרשות חבירו לחצר דהוי כחוזר ומחזיק בחלקו שבחצר אבל הכא שמוציא מביתו לבית חבירו לא שייך לומר שחוזר ומחזיק כיון שאין לו שייכות בבית חבירו וכ״כ האחרונים חילוק זה ובזה מיושב מ״ש הברכ״י או׳ ג׳ בשם מהריק״ש שזה חולק על מ״ש בסי׳ ש״ף יעו״ש ועיין מאמ״ר או׳ ח׳ ובאו׳ שאח״ז:

ל ל) **שם. ואפי׳ המבטל מותר להוציא וכו׳** בתו׳ דף ס״ד מבואר דאפי׳ בתים רבים מבטלים לאחד מותר ואין להקשות מסי׳ ש״ף סעי׳ ד׳ דרבים לא מקרי אורחים היינו מבית לחצר דהוי כחוזר משא״כ הכא דמוציא מביתו לבית חבירו. ר״ז או׳ ז׳:

לא לא) **שם. ואפי׳ המבטל מותר להוציא וכו׳** ואפי׳ קודם שהחזיק חבירו בביתו יכול הוא להוציא ממנו לבית חבירו. ר״ז או׳ ד׳ וכ״כ א״א או׳ ו׳:

לב לב) **שם. אבל אינו יכול.** להוציא מבית חבירו לבית וכו׳ דיחיד לגבי יחיד לא הוי אורח. מ״א סק״ו ועיין לעיל סי׳ ש״ף או׳ כ״ד:

לג לג) **ואם** החזיק בו כבר חבירו לדעת הפרישה או׳ ט׳ מועיל להתיר גם לו להוציא מבית חבירו לביתו. וכ״כ ה״ב בסי׳ ש״ף סוף או׳ ב׳ אבל החמ״מ או׳ ב׳ כתב דאינו מועיל ואסור להוציא מבית חבירו לביתו אף אם כבר החזיק חבירו והשיג על ה״ב יעו״ש וכ״כ התו״ש או׳ י״א א״א או׳ ו׳ ר״ז או׳ ה׳:

לד לד) **ואם** הוא יחיד אצל רבים עכ״ף לא יכניס לביתו מבתיהם עד שיחזיקו הם תחלה בביתו. ר״ז שם:

לה לה) **שם. אסור להוציא מהחדר לביתו.** וה״ה מביתו להחדר דהא הוי כמוציא מרשות לרשות. מרדכי פ׳ הדר. וכ״כ באו״ז. וכ״כ בעצי אלמוגים ודלא כהא״ר או׳ ט׳ שהניח בצ״ע:

לו לו) **שם. אסור להוציא מהחדר לביתו,** אבל יכול להכניס מבתיהם לביתו אפי׳ קודם שהחזיקו הם בביתו כמו שהמבטל רשות חצירו יכול להוציא מבתיהם לחצר קודם שיחזיקו אם שאינה נקראת חזרה אלא כשמוציא מביתו אבל לא מבתיהם. ר״ז שם:

לז לז) **שם. אסור להוציא מהחדר לביתו.** כתב ב״י נראה דהיינו כשביטל ביתו סתם אבל אם ביטל רשות ביתו ורשות חדרו בהדיא שרי להוציא אפי׳ מחדר לביתו ע״כ וכ״מ מדברי הלבוש והר״ז או׳ ה׳ שאם ביטל גם רשות חדרו שרי להוציא מחדר לביתו יעו״ש. אמנם החמ״מ או׳ ב׳ השיג על דברי ב״י הנז׳ וכתב דאף אם ביטל רשות חדרו ג״כ אסור להוציא מחדר לביתו יעו״ש וכ״מ מדברי הדרישה או׳ א׳:

לח לח) **וכתב** עוד בב״י ויוחר נראה דלא אסר להוציא מהחדר אלא עד שיחזיקו בני החצר להוציא מבתיהם לחצר אבל אחר שהחזיקו יכול להוציא אפי׳ מחדרו עכ״ל. והביאו א״ר או׳ ט׳ אבל החמ״מ שם השיג גם ע״ז וכתב דגם אחר החזקה אסור וכתב שיפה עשה ב״י שהשמיט כ״ז בש״ע וכ״נ דעת רמ״א שלא העתיק כ״ז וכן דעת מ״א סק״ו והוא ברור עכ״ל ועיין לעיל או׳ ל״ג:

לט טל) **שם הגה. וי״א דאין לבטל מבית לבית וכו׳** והטעם משום דאי לאו הכי ביטלת תורת עירוב מהאי מבוי שלא יחושו עוד לעשות עירוב דמאי ירויחו אבל כשתאסר החדרים אז ירויחו ע״י העירוב טלטול מחדרים לבית ולא יתבטל העירוב כיון דאיכא בו הרוחה בטלטול. עו״ש או׳ ג׳ והוא מתו׳ עירובין ס״ד ע״א והביאו ב״י. וכ״כ הט״ז סק״ג:

מ מ) **שם בהגה. ואז מותר להכניס וכו׳** עיין מ״א סק״ז שתמה ע״ז דהא דומה למי שביטל רשות חצירו ליחיד דאסור מבית חבירו לחצר דנראה כחוזר ומחזיק דיחיד לגבי יחיד לא הוי אורח כמ״ש סי׳ שיף סעי׳ ד׳ ואי מיירי ביחיד המבעל לרבים שעירבו א״כ אפי׳ לא שייר חדר נמי שרי דלא שייך לומר שתשכת תורת עירוב יעו״ש. ותירץ החמ״מ או׳ ג׳ דמיירי בשני בתים ובא׳ הוא המבטל לבדו ובשני הרבה בני אדם דמ״מ א״צ לערב ולא עירבו בהדי הדדי עם אותו היחיד ולדעת ר״ת ור״י אפ״ה אין היחיד יכול לבטל לאותן רבים כדי שלא תשתכח תורת עירוב אבל אם יש לו חדר א׳ שלא ביטל שפיר יכול לבטל כמ״ש התו׳ וע״ז שפיר כתב רמ״א דאז יכול להוציא מבית חבירו לביתו משא״כ לדעה א׳ ובאין לו חדר אחר אסור להוציא שלא תשתכח תורת עירוב יעו״ש. וכיוצא בזה תירץ המאמ״ר או׳ י״א. מיהו לפי מ״ש לעיל סי׳ ש״ף או׳ כ״ד דיש חולקים וס״ל דגם יחיד לגבי יחיד הוי אורח אתי דברי מור״ם ז״ל כפשטם די״ל דזה פליג אסי׳ ש״ף סעי׳ ד׳:

מא מא) **שם בהגה. וטוב להחמיר לכתחלה,** אבל מדינא שרי כיון דמ״מ עדיף טפי לערב כדי שיוכל להוציא מבית חבירו לביתו. תו״ש או׳ י״ד:

מב מב) **[סעיף ה׳] אינם יכולים לבטל וכו׳** וטעמא דמילתא משום דלא היו יכולין לערב מאתמול. ב״י. ט״ז סק״ד. מ״א סק״ח:

מג מג) **שם. אינם יכולין לבטל. וכו׳** וה״ה שני בתים בשני חצירות ומחיצה ביניהם שלא היו יכולין לערב בע״ש ונפל המחיצה בשבת שאסורים בני חצר זה לבטל רשותם לבני חצר אחרת מה״ט כיון שלא היו יכולין לערב מאתמול פרישה או׳ יו״ד. וה״ד כדי לטלטל מבית זה לחצר האחרת אינם יכולין לבטל אבל לאותו חצר עצמה בלא״ה שרי דשבת כיון דהותרה הותרה כמ״ש סי׳ שע״ד סעי׳ ב׳ יעו״ש:

מד מד) **שם. אינם יכולין לבטל וכו׳** ודוקא לעינן זה הוא דלא מהני מחיצות אבל אם הקיף עכו״ם מחיצה ליחיד שרי לטלטל בשבת דק״ל מחיצה הנעשת בשבת שמה מחיצה. רש״י דף ע׳ ע״ב. תו״ש או׳ ט״ו. ועיין לעיל סי׳ שס״ב סעי׳ ג׳ ולקמן סי׳ ת״ג:

מה מה) **[סעיף ו׳] יורש מבטל רשותו וכו׳** אע״ג דמאתמול ג״כ לא היה יכול לערב ולא לבטל מ״מ כיון דכרעיה דאבוה הוא מבטל גמ׳:

מו מו) **שם והיורש בא לדור בחצר ואוסר וכו׳** אבל אם לא היה בא לדור אינו אוסר על בני החצר דירה בלא בעלים לא שמא דירה כמ״ש סי׳ שע״א סעי׳ ד׳:

מז מז) **[סעיף ז׳] מבטלין וחוזרין ומבטלין וכו׳** ומשמע דהא דצריך לחזור ולבטל כשביטל רשותו סתם היא שאילו בטל רשות ביתו בפי׳ שניהם מותרים בין בבית המבטל בין בבית שאר שכינים כמ״ש בסי׳ הקודם וא״צ לחזור ולבטל. ב״י, מיהו המ״א סק״ט כתב כיון דרבים הם אפי׳ בטלו ביתם אסורים להוציא לחצר כמ״ש סי׳ ש״פ סעי׳ ד׳ ודלא כב״י עכ״ל וכ״כ א״ר או׳ י״א. מאמ״ר או׳ י״ב ר״ז או׳ ז׳:

מח מח) **שם כלומר שמבעלים רשותם בני חצר זו וכו׳** והוא שעירבו כל אחת לעצמה אלא שלא עירבו ביחד דאל״כ הא מבטלין רשות לשנים שלא עירבו כמ״ש ססי׳ ש״פ יעו״ש:

מט **מט) שם. וחוזרין ומבעלין וכו׳** ואפי׳ ראובן ושמעון ביטלו רשותן ללוי יכול לוי לחזור ולבעל לראובן או לשמעון רשותו ורשות חבירו שביטל לו. בגדי ישע בפי׳ המרדכי. פת״ע או׳ י״ג:

נ **נ) שם. וחוזרין ומבטלין וכו׳** ונראה דלכתחלה אם אפשר לעשות בגוונא שלא יצטרכו לבטל פעם שנית טפי עדיף כיון דפליגי בה רב ושמואל אי מבטלין וחוזרין ומבטלין חמ״מ או׳ ד׳:

סימן שפב

א **א) [סעיף א׳] הדר עם העכו״ם בחצר אינו אוסר וכו׳** דדירת עכו״ם אינה אוסרת אלא דגזרו חכמים שמא ילמוד ממעשיו ובחד דלא שכיח דדייר דחייש שמא יהרגנו דחשידי אש״ד לא גזרו אבל ביותר מאחד דלא חיישי ודיירי עם העכו״ם גזרו משום שהעכו״ם לא ירצה להשכיר דחושש לכשפים ויצא הישראל משם. גמ׳ ולפ״ז נראה דכ״ש שאסור לדור עם ישראל שעושה עבירות בפרהסיא משום דאיכא למיחש שילמוד ממעשיו. ודין כותי ומומר מבואר לקמן סי׳ שפ״ה יעו״ש:

ב **ב) שם. אינו אוסר עליו וכו׳** ואם יש בתים הרבה של עכו״ם פתוחים לחצר מותר לישראל להכניס ולהוציא לשם מאחר שאין ישראל דר שם. תו׳ עירובין ס״ב ע״א:

ג **ג) שם. מותר לישראל ליקח כובע מראשו בחצר השרים ולכנוס לטרקלין** דכל שאין ישראלים שובתים שם מותר לטלטל. א״ר או׳ א׳ ואם דרים שם ישראלים אסור לטלטל לטרקלין אבל בחצר מותר לטלטל, א״א או׳ ה׳:

ד **ד) שם. אינו אוסר עליו וכו׳** ואם היו ב׳ ישראלים דרים בבית עכו״ם והעכו״ם ג״כ דר שם אך ח״א לבוא הישראל א׳ לחבירו כי יש ביניהם שער שסגור בלילה יש בזה ספק אם צריכין להניח ע״ח כיון שא״א להן לבא בלילה זל״ז והדין הוא בישראל א׳ הדר עם העכו״ם בחצר אין העכו״ם אסור עליו וע״כ יניח ע״ח מספק כלי ברכה שו״ע מהד״ג ח״ג סי׳ ק״ב יעו״ש, א״ח או׳ ב׳:

ה **ה) שם. דרים בשני בתים.** אבל אם דרים בבית א׳ אפי׳ כמה בני אדם ואעפ״י שאינם סומכים על שלחן א׳ אלא כל א׳ תפיסתו לעצמו מ״מ כחד חשיבי כיון שדרים בבית א׳ ב״י. ע״ז סק״א. עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳ ומשמע הא אם דרים בשני חדרים בבית א׳ כיון שאוסרין זה על זה העכו״ם ג״כ אוסר עליהם. ועיין לעיל סי׳ ש״ע סעי׳ ד׳ בהגה:

ו **ו) שם. ואוסרים זה על זה וכו׳** לאפוקי האחים שמקבלים פרס מאביהם וישנים בבתיהם וכן הנהו דאיתא בסי׳ ש״ע שאעפ״י שדרים בבתים חלוקים כחד חשיבי מאחר שאינן אוסרים זה על זה, וכ״כ הרמב״ם פ״ה דין ט״ז. ב״י. מ״א סק״ב. וכ״כ האחרונים:

ז **ז) שם. ואינו מועיל שיבעל העכו״ם וכו׳** והוא מהטעם שכתבנו לעיל או׳ א׳ כדי שלא ישכיר העכו״ם רשותו שחושש לכשפים ויצא ישראל משם. ב״י, ט״ז סק״א:

ח **ח) שם. אלא צריך שישכרו ממנו,** ודוקא בדרך שכירות אבל אם העכו״ם יתן צו במתנה רשותו לא מהני, ח״א כלל ע״ה או׳ א׳ ואם שכרו ממנו רשותו גם רשות ביתו בכלל ולא דמי למבעל רשותו בסי׳ ש״פ דאין רשות ביתו בכלל דשאני ביטול בעין רעה מבטל אבל בשכירות מוכר בעין יפה. שמ״ע:

ט **ט) שם. אלא צריך שישכרו ממנו.** ואין שכירת עכו״ם מועיל אלא בעיר מוקפת חומה כולה ודלתותיה ראויים לנעול בלילה אבל כשיש בה פרצות צריך תיקון למבוי תחלה ואח״כ ישכור מעכו״ם. נ״ץ ססי׳ שצ״ט. א״ר או׳ א׳ מיהו בשו״ת ס׳ יהושע ססי׳ ח׳ כתב דלא נהגו כן ובזה״ז שקונין הרשות י״ל דאדרבא עי״ז שמתקנים אח״כ צה״פ הוי כחזקה יעו״ש אמנם מתשו׳ הריב״ש סי׳ תכ״ז נראה כדעת הנ״ץ גם במקום ששוכרין הרשות יעו״ש. והב״ד א״ח או׳ ד׳:

י **י) שם. הגה ישראל שהשכיר וכו׳** ומיירי אפי׳ אין לו בו תפיסה. עו״ש או׳ א׳ דאם יש לו לישראל תפיסה בבית העכו״ם בלא״ה י״א שא״צ להשכיר כמ״ש לקמן סע״י י״ב יעו״ש. ודוקא שהשכיר או השאיל אבל אם מכר לו בודאי אוסר. תשו׳ חא״ח סי׳ צ״ב:

יא **יא) שם, בהגה. אינו אוסר עליו.** ר״ל אעפ״י שיש עוד ישראל דרים שם אינו אוסר דאם הוא לבדו דר עם העכו״ם בחצר בלא״ה אינו אוסר במ״ש כש״ע. ואם ר״ל עליו אינו אוסר אבל אוסר על אחרים משנאסרו אחרים בטלטול גם בעה״ב אסור שאוסרים עליו וא״כ מה הועיל באמרם אינו אוסר עליו אלא ע״כ צ״ל דאינו אוסר לא עליו ולא אחרים הדרים שם, וכ״כ הלבוש. ברכ״י או׳ ב׳ מאמ״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳:

יב יב) **שם. בהגה. אינו אוסר עליו.** ונ״ל דאפי׳ הישראל המשכיר אינו דר בחצר זה רק שהשכיר בתי החצר לישראלים אחרים ולגוי אעפ״י כן אינו אוסר דגם בזה אמרינן שלא השכיר בית לגוי שיאסור על הישראלים. ח״א כלל ע״ה או׳ ט׳ מיהו הברכ״י או׳ א׳ כתב דמשמע קצת מדברי הרשב״א דהיינו דוקא בחצר שהוא דר בתוכה אבל אם אינו דר הוא בחצר אפשר דלא אכפת ליה אם יאסור ויש לצדד בזה עכ״ל. וכ״כ החמ״מ בסי׳ שפ״ד דאם אין הישראל בעל הדירה דר שם הנכרי אוסר יעו״ש. וכתבו האחרונים דכן יש להחמיר מאחר דבל א״ה יש מפקפקין בדין זה וכמ״ש באה״ע:

יג יג) **שם. בהגה דלא השכיר או השאיל וכו׳** ואעפ״י שהמשאיל או משכיר לישראל אין אומרים כן כמ״ש סי׳ ש״ע סעי׳ ב׳ גבי עכו״ם הקלו ר״ז שם:

יד יד) **שם בהגה. דלא השכיר או השאיל וכו׳** והיינו אם יכול לסלקו בעת שירצה אבל אם אין יכול לסלקו אוסר. הגר״א. מיהו כתב כן כדי ליישב דברי הש״ע דרסי׳ שפ״ד אבל מדברי הרשב״א גויה בס׳ עה״ק שכתב עוד טעם אחר משום דהוי דבר שאינו מצוי שישראל ישכיר וישאיל ביתו לעכו״ם ולא גזרו חכמים בזה יעוי״ש לפי טעם זה משמע דאף אם אינו יכול לסלקו אינו אוסר. ועיין עוד לקמן רס״י שפ״ד:

טו טו) **שם בהגה. והעכו״ם דר בבית עמו.** פי׳ בחדר בפ״ע בענין שאוסר עליו. ר״ז או׳ ב׳ ור״ל דאם יש לישראל רשות להשתמש בכל הבית גם בחדר העכו״ם לא גרע משכירו ולקיטו דאינו אוסר כמ״ש סעי׳ ט״ז. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳:

טז טז) **שם בהגה. אין שכירת הבית מועיל וכו׳** פי׳ דלא תימא דסגי כשנותן ישראל זה חלק בעירוב דהו״ל כאלו ה׳ שרויים בחצר דאחר שוכר מעכו״ם בעד כולם כמ״ש סעי׳ ט׳ קמ״ל דלא אלא צריך לענין עירוב שכירות אחרת כיון שהעכו״ם דר שם. עו״ש או׳ א׳ וכ״כ המאמ״ר שם:

יז טוב) **שם בהגה. ישראל שהשאיל וכו׳** היינו ישראל שיש לו ב׳ בתים בחצר שגוי דר בה והוא דר באחד מהם והשני השאיל או השכיר לישראל אחר ויש לו בו תפיסת יד דהיינו כלים שאינם ניטלים בשבת אעפ״י שהם א״צ לערב ביניהם כמ״ש סי׳ ש״ע אפ״ה צריכים לשכור מהגוי. ר״ז או׳ ג׳:

יח חי) **שם בהגה. לא מהני.** למיהוי יחיד במקום עכו״ם דלא עדיף מאלו עירבו. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ד׳ ר״ז שם. ובזה מתורץ קצת מה שיש שהקשו על דין זה מאב ובניו שא״צ לשכור מהעכו״ם דהתם שאני משום דמקום האכילה הוא העיקר משא״כ תפיסת יד דלא חשיב כ״כ ולכן לא עדיף מעירבו יחד דצריכין לשכור מעכו״ם. ועיין בביאורי הגר״א ומאמ״ר או׳ ג׳ ודוק:

יט יט) **[סעיף ב׳] לאחד מהם וכו׳** שיהיה הוא מותר והם אסורים רש״י עירובין ס״ג ע״ב מ״א סק״ד:

כ כ) **שם. אינו מועיל.** שיש לחוש שבכל שבת יעשו כך ותתבעל תורת עירוב מאותה מבוי ואם יערבו יש לחוש שיטעו לומר עירוב מועיל במקום עכו״ם. גמ׳ ועיין תו״ש או׳ ה׳ שתמה על הטעם שכתב הט״ז סק״ד ועל דברי המ״א בסק״ד כתב דיש ט״ס יעו״ש:

כא כא) **[סעיף ג׳] אם אין לעכו״ם דריסת רגל וכו׳** דהכא לא החמירו משום שמא ילמוד ממעשיו כיון שאינו דר עמהם בחצר ואין לו אפי׳ דריסת הרגל עליהם. לבוש ט״ז סק״ה:

כב כב) **שם. הפתוחות זו לזו.** כגון שיש פתח ביניהם. כ״ה בתשו׳ הרא״ש כלל כ״א סי׳ ד׳:

כג כג) **שם. ואין להם דריסת רגל זה על זה.** שכל אחד משתמש דרך פתחו הפתוח לרה״ר. ב״י. אבל אם היו ישראל וגוי בפנימית וישראל בחיצונה דיש לגוי דריסת הרגל בחיצונה אוסר. תשו׳ הרא״ש שם:

כד כד) **שם. ואין להם דריסת רגל וכו׳** ואם נפרץ יותר מעשר אמות או במילואה אז נראה דהוה כחד חצר ואוסר, מש״ז או׳ ה׳:

כה כה) **שם. מכניסין ומוציאין מחצר זו וכו׳** היינו כלים ששבתו בבית דאי ששבתו בחצר בלא״ה שרי לטלטל מחצר לחצר כמ״ש רס״י שע״ב. וכ״כ המש״ז שם. והיינו כגון שעירבו בני החצר לעצמם כמ״ש בב״י וכ״כ הלבוש:

כו כו) **שם. דרך חלון שביניהם.** ל״ד דה״ה דרך פתח. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ה׳ תו״ש או׳ ז׳:

כז כז) **שם, וא״צ לשכור מהעכו״ם.** אלא א״כ רוצים להשתתף במבוי שאז הוא אוסר עליהם במבוי כיון שיש לו בו דריסת הרגל. ר״ז או׳ ה׳ ועיין לקמן רס״י שצ״א:

כח כח) **[סעיף ד׳] וא״צ לכתוב וכו׳** משום דדי בשכירות רעועה. גמ׳:

כט כט) **[סעיף ה׳] שוכרין העכו״ם** אפי׳ בפחות משוה פרוטה הטעם משום דלגבי עכו״ם חשוב ממון דבן נח נהרג אפי׳ על פחות משוה פרוטה. גמ׳ וא״כ בישראל לא מהני אם שוכר ממנו בפחות משוה פרוטה דלאו ממון הוא כלל. ט״ז סק״ד. ור״ל דאפי׳ לדעת המתירין שכירות מישראל כמ״ש סי׳

ש״פ סעי׳ ג׳ בפחות משוה פרוטה לא מהני, וכ״כ התו״ש או׳ ח׳:

ל **ל) שם הגה. ומותר לשכור ממנו בשבת.** דאין זה כמקח וממכר שאין זה אלא כמתנה להתיר טלטול בשבת ט״ז סק״ז. תו״ש או׳ ט׳ ועיין לקמן סי׳ שפ״ג דכשבא העכו״ם בשבת נתבטל העירוב ואינו מועיל השכירות רק לבטל רשותם לגבי חד יעו״ש:

לא **לא) שם הגה. ומותר לשכור ממנו בשבת** אעפ״י שהיה אפשר לשכור מבע״י. בגדי ישע בפי׳ המרדכי וי״א דוקא אם לא היה אפשר מבע״י. תו׳ הריטב״א דף ס״ה. פת״ע או׳ י״א:

לב **לב) שם בהגה. ומותר לשכור ממנו בשבת.** כגון שנותנים לו לחם או מעט פלפול או שום דבר המטלטל בשבת ואומרים לו זה לשכר חצרך או שאומרים לו תשכור לנו חצרך ולמתר ניתן לך שכר. ראב״ן דף קצ״ו. א״ר או׳ ו׳ ח״א כלל ע״ה או׳ ו׳:

לג **לג) צריך** שיאמר השכיר לי רשותך אבל אם אמר לו תן לי רשות שאוכל לטלטל בחצר ובמבוי לא מהני, ח״א שם או׳ ז׳ והטעם משום דלשון זה הוא לשון מתנה ואינו מועיל כמ״ש לעיל או׳ ח׳ תו׳ חיים:

לד **לד) [סעיף ו׳] וכל זמן שאין העכו״ם חוזר בו וכו׳** ומיירי ששכר ממנו סתם דאי לזמן ידוע כשיכלה הזמן צריך לחזור ולשכור כמ״ש בסעי׳ שאח״ז:

לה **לה) שם הגה. ואינו יכול לחזור וכו׳** היינו כששכרו סתם וחזר בו קודם שבת ראשונה ואם החזיק בו משנכנס השבת שוב אינו יכול לחזור בו מ״א סק״ו. ור״ל כשחזר קודם שבת ראשונה צריך לחזור הדמים אבל לאחר שבת ראשון יכול לחזור בלא חזרת דמים, ואם החזיק בו משנכנס השבת שוב אינו יכול לחזור בו באותו שבת אבל לשבת האחרת יכול לחזור בו כ״כ א״ר או ח׳ וכ״כ התו״ש או׳ י״א והר״ז או׳ ט׳ ומ״ש הב״ח דקודם שבת ראשון לא יוכל לחזור בו וכו׳ כתב שם התו״ש היינו בלא חזרת דמים אבל בחזרת דמים יכול לחזור וכדברי מ״א ואינו חולק יעו״ש אבל הא״ר שם כתב דנראה מב״ח דקודם שבת ראשון לא יוכל לחזור אף שמחזיר הדמים וכתב דכן עיקר יעו״ש. וכן הסכים שבו״י ח״ב סי׳ ז׳ יעו״ש:

לו **לו) שם בהגה. עד שיחזור הדמים** משמע מזה אפי׳ שכרו לזמן מצי למיהדר אפי׳ תוך הזמן אם נותן הדמים. ט״ז סק״ח. ומ״ש המ״א שם דאם שכרו לזמן אינו יכול לחזור בו עד כלות הזמן כתב שם התו״ש היינו בלא חזרת דמים אבל בחזרת דמים יכול לחזור אפי׳ תוך הזמן וכדברי הט״ז ודלא כהבאה״ט שכתב שחולקין בזה יעו״ש וכ״פ הר״ז שם אמנם הי״א בהגב״י כתב דהמ״א חולק דאם שכרו לזמן אפי״ בחזרת דמים אין יכול לחזור בו יעו״ש וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ נה״ש או׳ ב׳ וכ״כ א״ר או׳ יו״ד בשם כמה פו׳ וכתב דכן עיקר יעו״ש. וכן הסכים השבוי שם. וכ״פ ח״א כלל ע״ה או׳ ט״ו:

לז **לז) שם בהגה. עד שיחזור הדמים.** לפי ערך הזמן הנשאר א״ר או׳ יו״ד ר״ז שם. והיינו אם שכרו לזמן אבל אם שכרו בסתם לאחר שבת ראשונה יכול לחזור אפי׳ בלא חזרת דמים כמ״ש לעיל או׳ ל״ה. והטעם כתב הר״ז שם משום דהועילה שכירותו לשבת אחת אבל הח״א שם כתב דאם שכר ממנו סתם כל זמן שאינו מחזיר הדמים לא מהני חזרתו:

לח **לח) [סעיף ז׳] לכשיכלה הזמן צריך לחזור וכו׳** ואעפ״י שהעכו״ם מתרצה בשכירות הראשונה ואינו חפץ עוד על להבא אפ״ה כיון שכלה הזמן צריך לחזור ולשכור מחדש:

לט **טל) שם. לכשיכלה הזמן וכו׳** ואם כלה הזמן והעכו״ם השכיר דירתו לעכו״ם אחר צריך להשכיר מהשוכר ואם העכו״ם הראשון יכול לסלקו לעכו״ם השוכר שוכרין מהראשון דהוא העיקר. הרדב״ז בחשו׳ כ״י, ברכ״י או׳ ד׳ ועיין לקמן סעי׳ ח״י:

מ **מ) שם. לכשיכלה הזמן וכו׳** ואם שכרו מעכו״ם ומת והניח יורש אין מועיל מה ששכרו מן המוריש דאז נתבטל כח השכירות דהא אפי׳ בחייו מצי למיהדר ביה אם ירצה ט״ז סק״ח. וכ״כ הט״ז לקמן ססי׳ שצ״א. תו״ש או׳ י״ב ר״ז או׳ י״א וכ״פ בתשו׳ ח״צ סי׳ ו׳ כוותיה ולא מטעמיה יעו״ש. וזהו לפי סברתו שכתבנו לעיל או׳ ל״ו דאפי׳ בתוך הזמן יכול לחזור אבל לפי סברת הפו׳ שכחבנו שם שאינו יכול לחזור תוך הזמן ה״ה אם מת לא נתבטל השכירות ואינו יכול היורש למחות עד כלות זמן השכירות. כ״כ השבו״י ח״ב סי׳ ז׳ והשיג על הט״ז יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד. נה״ש או׳ ג׳ בית מאיר. ח״א כלל ע״ה או׳ ח״י. מיהו אה שכר ממנו סתם ומת נתבטלה השכירות. ח״א שם:

מא **מא) שם. וצריך לחזור ולערב וכו׳** שני ישראלים וגוי שהיו דרים בחצר אחד וכשעשו העירוב לא קנו רשותו של גוי ואחר זמן רצו לתקן ושכרו רשותו מן הגוים צריכים לחזור ולברך כיון שהעירוב בטל. פרי האדמה ח״ד ד״ה ע״א. י״א מ״ב בהגב״י או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ שפ״ג:

מב **מב) [סעיף ח׳] אם שכרו מהעכו״ם לזמן ידוע וכו׳** משמע אבל אם שכרו סתם והשכירו לאחר צריך לחזור ולשכור מהשוכר השני. וכ״כ התו״ש או׳ י״ד מחה״ש. מש״ז או׳ יו״ד. ח״א שם או׳ י״ז:

מג **שם. ובתוך הזמן השכיר הכותי דירתו וכו'** וה"ה אם מכר דשכירות ליומיה נמי ממכר הוא והטעם דאין יכול למכור זכות שנתן כבר לאחר כדמשמע בלבוש וכן מבואר ברמב"ן סי' ר"ז יעו"ש. והט"ז סק"י מתוך שלא עיין במקור דין זה. כתב טעם אחר ומשמע מדבריו דבמוכר נתבטל וליתא. א"ר או' יו"ד. וכ"פ הח"א שם או' ט"ו. מיהו בתשו' ח"צ סי' ו' כתב דאם מכר נתבטל השכירות וצריך לחזור ולשכור מהשני יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' י"א. ונראה דלכתחלה יש להחמיר. מיהו אם שכר ממנו סתם ומכר לאחר צריך לחזור ולשכור מהשני. ח"א שם או' י"ז:

מד **מד) שם. די בשכירות הראשון.** שזה לא השכיר לו אלא בתנאי שכל זמן שלא החזיר הדמים לא יוכל לחזור ולאסור ואפי' לא התנה בפי' כהתנה דמי כיון דדינא הכי הוא וא"כ לא קנה השוכר שעבוד השכירות שכבר שכרו הישראלי. לבוש:

מה **מה) [סעיף ט'] אחד שוכר מהעכו"ם בשביל כולם.** דשוכר כמערב דמי ומפרש בגמ' דמה מערב ה' ששרויים בחצר א' אחד מהם מערב ע"י כולם אף שוכר ה' ששרויים בחצר א' אחד שוכר ע"י כולם כלומר וא"צ כל אחד מהדרים בחצר לשכור ממנו, ב"י. ט"ז ס"ק י"א:

מו **מו) שם. אחד שוכר וכו'** וא"צ לפרש לו גבי שכירות שישכיר לכולם אלא שוכר לעצמו וכולם מותרים שכיון שעירב עמהם הרי כולם כאיש אחד. ר"ז או' י"ב:

מז **מז) שם. אחד שוכר וכו'** וצריך לשכור ואח"כ לערב משום דאין עירוב מועיל קודם השכירות כמבואר בהרמב"ם פ"ג דין יו"ד וכן מוכח לקמן סי' שפ"ג יעו"ש:

מח **מח) [סעיף י'] בעל כרחו אינו מועיל וכו'** פי' אין יכולין ליתן שכירותו לרשותו להניחו לפניו על השלחן ואפי' כותי שרגיל להשכיר רשותו ולומר לו הרי לך שכירות בעד רשותך שיהא לנו רשות לטלטל ברשותך שבחצר זו לשנה כמו שהיית רגיל להשכיר לנו רשותך זה. ואע"ג דבני מבוי באים ונוטלין ממנו השיתוף בע"כ (היינו בישראל הרגיל לערב עמהם כמ"ש הסי' שס"ז) לא שייך למילף שכירות מעירוב ושיתוף. כ"כ הרא"ש פ' הדר. ב"ח. והא דלא ילפינן שכירות מעירוב הטעם כתב הט"ז ס"ק י"ב משום דהתם יכולין אנחנו לכוף את ישראל לקיים דבר מצוה שהורגל בה משא"כ כאן בעכו"ם יעו"ש. מיהו הנה"ש כתב טעם אחר דעיקר תקנת חכמים כדי שלא ידור עמו ואם מועיל השכירות בע"כ מה הועילו חכמים בתקתנם יעו"ש. ועיין לעיל או' א':

מט **מט) [סעיף יא'] אבל מאשתו וכו'** וה"ה מאחד מבני ביתו. תו' עירובין ס"ה ע"ב ד"ה דלא. ר"ז או' י"ד:

נ **נ) שם. אבל מאשתו וכו'** לדעת הב"י אף לכתחלה שאין יודעין שאין רוצה לשכור שוכרין מאשתו או משכירו אבל הב"ח פסק דבשכירו ולקיטו אם האדון רוצה להשכיר אין שוכרין אלא מהאדון יעו"ש והביאו א"ר או' י"ב ועי"ש מ"ש על דבריו:

נא **נא) שם. או משכירו ולקיטו,** שכיר לעבודת כל השנה ולקיטו לימות הקציר והאסיף. רש"י עירובין ס"ד ע"א:

נב **נב) שם או משכירו וכו'** הב"ח כתב לחלק בין אשתו לשכירו ולקיטו דאם מוחה לא מהני שכירות משכירו ולקיטו והביאו הט"ז ס"ק י"ג וכתב ואנחנו אין לנו אלא מ"ש כאן בש"ע ע"פ הרשב"א יעו"ש. וכ"כ האחרונים:

נג **נג) שם. או משכירו וכו'** שבביתו. ר"ז בו' י"ד. וכ"כ בס' עצי אלמוגים סי"ד או' כ"ג דבעינן דוקא שיהיה לו לשכירו ולקיטו רשות להשתמש בביתו או בחצירו הא לא"ה לא יעו"ש. ועיין לקמן או' ה"ן:

נד **דנ) שם. אעפ"י שהוא מוחה,** שכיון שדירת הגוי אינה אוסרת אלא כדי שלא ילמוד ממעשיו הקילו בה להיות אפי' שכירו נחשב כמוהו לפי שלפעמים גם השכיר לא ירצה להשכיר ויצא הישראל משם, ר"ז שם:

נה **הנ) שם הגה. ושכירו של שכירו וכו'** והיינו כשיש לו להשכיר רשות לקחת שכיר שיהיה לו רשות להשתמש בכל הבית דהו"ל כשכיר בעה"ב עצמו. ב"י ססי' שצ"א. ח"א כלל ע"א או' י"א:

נו **ונ) שם בהגה. הוא כשכיר בעה"ב עצמו** ויכול להשכיר כמו השכיר עצמו ואפי' אם השכיר ובעה"ב מוחין ר"ז שם:

נז **זנ) [סעיף יב'] יתקרב לו אחד מבני החצר וכו'** וה"ה שלא מבני החצר, לבוש ח"א שם או' י"ב. ועיין לקמן או' ס"ח:

נח **חנ) [סעיף יב'] עד שישאיל לו רשותו וכו'** וה"ד כשאין מייחד לו מקום דאם מייחד לו מקום לא מהני כמ"ש בסע"י שאח"ז:

נט **טנ) שם. עד שישאיל לו רשותו וכו'** בין בבית בין בחצר, ב"י:

ס ס) **שם. שיהא לו רשות להניח בו וכו'** ואעפ"י שלא הניח כלום מהני ומ"מ צריך שיקנה הקרקע באחד מהדרכים שקרקע נקנה בהם, ב"י, מ"א סק"ח, ור"ל כמ"ש בח"מ סי' קצ"ב וא"צ להחמיר כבסי' קצ"ד יעו"ש, אמנם הא"ר או' י"ג כתב בשם כמה פו' דצריך דוקא להניח בו איזה דבר יעו"ש, וכ"כ ח"א שם שיניח איזה דבר כמ"ש כדי שעי"ז יקנה הרשות דאל"כ במה יקנה רשותו ואף שלא יהא מונח שם בשבת, ועי"ש בנ"א או' ה' שכתב דבזה י"ל דכ"ע מודים יעו"ש:

סא סא) **שם. להניח בו שום דבר וכו'** כלי אוכל ודבר הראוי לטלטל בשבת. א"ר שם:

סב סב) **שם. ומשכיר שלא מדעת העכו"ם.** אבל בלא שכירות לא סגי דבמקום העכו"ם הוא עומד וצריך להשכיר דוקא. ול"ד לה' ששרויין בחצר א' דאחד שוכר בשביל כולם והכי נמי נימא דהוא שאל בשביל כולם דלא דמי שואל לשוכר. מיהו נראה דהכא יכול להשכיר אף בפחות משוה פרוטה כיון דבמקום העכו"ם הוא עומד. תו"ש או' י"ט, ועיין לעיל סעי' ה':

סג סג) **ואם** העכו"ם עושה שליח לעכו"ם אחר להשכיר אז לדעת המ"ב והש"ך בח"מ סי' רמ"ג מהני' אבל המ"א בסי' תמ"ח והבית שמואל ססי' ה' חולקים בזה וכתבו דאין עכו"ם עושה שליח אפי' לעכו"ם אחר. תו"ש שם:

סד סד) **שם. ומשכיר שלא מדעת העכו"ם,** וגם צריך לתת עירוב כיון שהוא ישראל. ב"י, והיינו אם יש לאותו ישראל דירה בחצר אבל אם אין לישראל זה דירה בחצר אלא שהוא דר בבית העכו"ם והוא שכירו אפשר דבשכירות רשות העכו"ם סגי וא"צ ליתן בעירוב. מאמר או' יו"ד. ועיין לקמן או' ס"ח:

סה סה) **שם. וי"א שא"צ להשכיר וכו'** וטעם סברא זו כתב ב"י משום דק"ל ה' ששרויים בחצר אחד א' שוכר ע"י כולם וה"ה נמי אחד שואל ע"י כולם דשאילה כשכירות דמיא.

סו סו) **שם. וי"א שא"צ להשכיר וכו'** ולכתחלה צריך תרוייהו לשכור מישראל זה רשותו של כותי וגם צריך לתת עירוב כיון שהוא ישראל. ב"ח. ר"ז או' ט"ו. ח"א כלל ע"ה או' י"ב. וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דדעת הש"ע כשסותם לחומרא ואח"כ מביא י"א לקולא סומך עליהם רק בשעת הדחק יעו"ש:

סז סז) **שם. אלא נותן עירובו ודיו,** היינו שנותן עירובו עם בני החצר בשביל ביתו ודיו בכך גם בשביל בית הגוי שכיון שעירב עמהם נעשו כולם כאיש אחד. ר"ז שם:

סח סח) **שם. אלא נותן עירובו.** בעד רשותו שיש לו בבית העכו"ם (ר"ל גם בעד רשותו שיש לו וכו') ודיו. ולפ"ז אפי' אחד שאינו מבני החצר יכול לעשות זה וגם לדעת הראשון אם אותו המתקרב לעכו"ם אינו מבני החצר ורוצה להשכיר ולתת עירוב הרשות בידו. לבו"ש ור"ל דכשאינו מבני החצר לדיעה שנייה צריך רק לתת עירוב בשביל רשות שיש לו בבית העכו"ם ולדיעה א' צריך להשכיר וגם לערב בשביל רשות שיש לו בבית העכו"ם. ועיין לעיל או' ס"ד ואפשר דשכירו ודר אצלו שאני דהו"ל טפל לעכו"ם משא"כ כשואל ממנו מקום. וכ"מ לקמן סעי' ט"ז:

סט סט) **[סעיף יג'] אם יחד לו מקום וכו'** היינו אם אמר לו בפי' זה המקום אני משאיל לך ולא שאר הבית אבל כל שלא פי' לו כך אעפ"י שלא השאיל לו אלא זוית אחת כיון שאפשר שלמחר יצטרך לזוית זו ויפנה כליו לזוית אחרת הו"ל כאלו השאילו כל הבית, ב"י. לבו"ש, מיהו הב"ח חולק וס"ל דאפי' בסתם הוי יחוד. וכ"ה דעת הט"ז ס"ק י"ד וכתב דאף הש"ע משמע דהדר ביה ולא קבע כן בש"ע. וכ"ה דעת א"ר או' ט"ז. ר"ז או' ט"ז:

ע ע) **שם. לא מהני.** ודוקא בדאיכא תרתי דאין הכותי יכול להשתמש בחדר של ישראל וגם אין יכול לסלקו לישראל ממנו דהשתא אין הישראל כשלוחו בכל הבית שאין לו אלא המקום המיוחד לו אבל אם יכול הכותי להשתמש בו אי נמי יכול הכותי לסלקו אין זה יחוד מקום ושפיר יש לו דין שכירו ולקיטו. ב"ח וכתב דלא כב"י יעו"ש וכן הסכימו אחרונים. מ"א סק"ט ומחה"ש. א"ר שם. תו"ש או' כ"א. ר"ז שם. ח"א כלל ע"ה או' י"ג. ביאורי הגר"א:

עא עא) **[סעיף יד'] אעפ"י שסלקו תוך הזמן וכו'** הטעם דחשבינן אותו השכירות כאלו שכרו מבעה"ב כיון שנחשב כאלו עשה ברשותו, ט"ז ס"ק ט"ו. ור"ל כמו שאם שכרו מבעה"ב לזמן השכירות נמשכת עד כלות ה"ה אם שכרו משכירו ולקיטו:

עב עב) **שם. אעפ"י שסילקו תוך הזמן וכו'** או' שמת השכיר או הלקיט. ח"א כלל ע"ה או' ח"י:

עג עג) **שם. אבל אם שכרו ממנו סתם וכו'** הטעם דהא אז חוזר הרשות לאדונו וגם כלה שכירתו דמסתמא לא נתן לו רשות אלא להשכיר כל זמן שיהא שכירו ולקיטו וגם זה נא שכר ממנו אלא אדעתא דהכי. תו"ש או' כ"ג:

עד עד) שם. כיון שסילקו וכו' וה"ה אם מת השכיר או הלקיט ח"א שם:

עה עה) שם הגה. וה"ה אם שכרו מגזבר המלך וכו' ואפי' נוטל הגזבר השכר לעצמו דאין המלך מקפיד בדבר זה. ב"י, מ"א סק"י. תו"ש או" כ"ד. משמע דבשאר שכיר ולקיט צריך ליתן לאדון וזהו לפי' שני דב"י אבל לפי' ראשון דלא מגרע כח השכירות דמכחו של מלך א"כ ה"ה בשאר שכיר ולקיט. ויש להקל. א"ר או' ט"ז:

עו עו) שם בהגה. אם שכרו מגזבר המלך וכו' ואין ספק שכל עבד מעבדיו הקטנים לא גרע משכירו ולקיטו. מהרימ"ט ח"א סי' צ"ד. כנה"ג בהגב"י, מ"א ס"ק י"א. א"ר שם. תו"ש או' כ"ה, וה"ה ששוכרין מעבדי עבדיו כמו ששוכרין משכירו של שכירו ר"ז או' י"ז. מיהו דעת הרדב"ז בתשו' החדשות ח"א סי' ע"ד דאין לשכור אלא משר העיר ולא מהשופט ולא מאחד עבדי המלך אלא שכתב שראוי לקיים המנהג שמקילין בזה יעו"ש. ודין שכירות משר העיר עיין לקמן סי' שצ"א:

עז עז) עיר שמוקפת חומה משתי רוחות וחצירות מקיפין לרוח שלישית וים מקיף לרוח רביעית מהני שכירות מן השר. בית יהודה ח"ב סי' ל"ד. ברכ"י או' ה':

עח עח) בעניין שכירות העיר מגזבר המלך נהגו בעה"ק ת"ו ובשאלוניקי יע"א ליקח מפתחות העיר שיהיו אצל פרנסי העיר לילה אחת. שיו"ב סי' שצ"א:

עט עט) שם בהגה. אם שכרו מגזבר המלך וכו' היינו לזמן קצוב כמו לשנה או לשנתים. ב"י בשם תשו' הרשב"א. ודוקא לשנה או לשנתים דמסתמא אין דרך המלך להקפיד על זמן כזה אבל על חמשים שנה דרך המלך להקפיד ונהי דכל זמן שהוא שכירו ולקיטו לא חיישינן אקפידה דידיה שהרי אף במקום שהוא אינו רוצה להשכיר שכירו משכיר ה"מ בעודו שכירו אבל שתועיל שכירותו לאחר שיעבור משכירו ובהקפדה לא. ואפי' את"ל דלאו דוקא ה"מ כשהמלך חי אבל כשמת המלך אף שהגזבר חי הכל בטל אם לא שמינהו ג"כ המלך החדש. תשו' ח"צ סי' ו' אמנם הגו"ר חא"ח כלל ב' סי' כ"ב וכ"ג כתב דכל זמן שהמלכות נוהג יכולין לקנות אפי' יהיה מאתים שנה יעו"ש, וכתב הרב פרה"א ח"ד ד"ה ע"ב דכשמת המלך ומולך אחר במקומו אף שהדין דין אמת דא"צ לחזור ולקנות כל שהוא בתוך זמן הקנייה וכמ"ש הגו"ר דכל זמן שהמלכות נוהג יכולין לקנות אפי' למאתים שנה דמחוקי המלכות הוא דמלך הבא, למלוך מוכרח לקיים מה שעשה המלך שלפניו וכן כולם עי"ש עכ"ז יען מעיקרא הקנין הוא ע"י שכירו הסכימו הרבנים ועשו מעשה כמה פעמים לחזור ולקנותו אף שהיה עדיין תוך זמן הקנייה יעו"ש. ומשמע הא אם שכרו סתם ומת המלך לכ"ע צריך לחזור ולקנות. ואם לקח את העיר מלך אחר דינו כעת והבא מחדש דינו כיורש. ועיין לעיל או' מ' ואו' מ"א:

פ פ) שם בהגה. אם שכרו מגזבר המלך וכו' ויפה כח השכירות מגזבר המלך לפי שיש בינינו צדוקים ודעת הרמב"ם דצדוקי אינו בדין שכירות ולה מהני עד שיבטל רשות וצדוקים אינם רוצים לבטל רשותם ולזכותם בעירוב שלנו א"א כיון שאין מודים בעירוב. אמנם אם נשכור מגזבר המלך נמצא שגם בתיהם של צדוקים מושכרים לנו ואין אוסרים עלינו, גו"ר חא"ח כלל ג' סי' כ"ב. ובשו"ת שו"מ מה"ת ח"ב סי' ס"ב כתב מטעם אחר דש"ד לשכור הרשות משרי העיר דכיון שהוא זכות גמור אף למומר דבאמת גם הוא צריך עירוב רק שאינו מודה בו אינו מועיל אף אם עומד וצווח שאינו רוצה בעירוב יכולין לזכותו ובפרט שלא יוכל בעקשותו לאסור על אחרים מלהשתמש ע"י עירוב וכמ"ש הרשב"א וא"כ דכיון ששוכרין הרשות משרי העיר מתוקן הכל יעו"ש ועיין לקמן סי' שפ"ה:

פא פא) שם בהגה. ונסתלק לגמרי וכו' וה"ה אם מת והיינו אם שכרו לזמן ונסתלק הגזבר לגמרי או מת מותרים ע"י שכירות הראשין עד תום הזמן אבל אם שכרו סתם כיון שנתחלף הגזבר או מת בטל השכירות. ב"י. וכל שכר לעולם תמיד הוה תוך הזמן. א"א או' ט' ולפ"ז אפי' אם נסתלק או מת לא נתבטל השכירות לעולם:

פב פב) שם בהגה. ועדיין אוכל פרס המלך וכו' וכ"ש אם לא נסתלק רק מעיר זו ונתמנה גזבר בעיר אחרת דעדיין מקרי שכירו ולקיטו:

פג פג) [סעיף טו'] הגה. אם יש לכל אחד דירה בפ"ע, דהיינו אם יש לכל אחד חדר בפ"ע. ואין הישראל יכול להשכיר רשות הגוי הואיל ואין הגוי יכול לסלקו והוא אין לו רשות להניח חפציו בחדר הגוי. ר"ז או' ט"ז. ועיין לעיל אות ע':

פד פד) שם בהגה. דירה בפ"ע. דאז הם כב' רשויות ומשמע דאם הם דרים בחדר א' סגי בעירוב הישראל כמו בשני ישראלים הדרים בחדר א' דדינם כאיש א' לגמרי אבל הריטב"א כתב דישראל ועכו"ם שאני דכיון דדינם חלוקים זה מזה לכך צריך לשכור מעכו"ם ולערב עם הישראל. וכ"מ בסמ"ק וסמ"ג. תו"ש או' כ"ו. ועיין לעיל או' ס"ח:

פה פה) שם בהגה. וה״ה ב׳ עכו״ם הדרים בכה״ג וכו׳ ר״ל כל אחד בחדר מיוחד אלא דשניהם בבית א׳ ומשמע הא אם דרים שניהם בחדר א׳ א״צ לשכור כ״א מאחד מהם דכיון שהם שותפים באותו מקום וכל אחד יש לו רשות לטלטל בכל החדר הו״ל כשכירו ולקיטו של שני וכ״מ מדברי הריטב״א שכתבנו באו׳ הקודם שכתב דישראל ועכו״ם שאני משמע הא שני עכו״ם חשובים כא׳ אבל לפי מ״ש התו׳ עירובין ס״ו ע״א ד״ה מערב בתי׳ ראשון דשותפין שאני דלא הוי כשכירו ולקיטו יעו״ש משמע דצריך לשכור מכל אחד ואחד וכ״מ מפשט דברי הירושלמי פ׳ הדר הלכה ג׳ שכתב עשרה עכו״ם שהיו דרים בבית א׳ כל א׳ ואחד צריך להשכיר רשותו יעו״ש. ומיהו עיין ח״א כלל ע״ה או׳ כ״א שכתב לחלק דרק אם כ״א משתמש בשלו ואין לחבירו רשות להשתמש בחלקו אע״ג שדרים בחדר א׳ צריך לשכור מכל אחד ואחד יעו״ש:

פו פו) [סעיף טז׳] דרים בביתו, וכל אחד בחדר או בעלייה בפ״ע. רש״י ב״י וכ״כ הר״ז או׳ ח״י

פז פז) שם אין דירתם חשובה וכו׳ דאע״ג דאחשבינהו רבנן לדירתם ונעשים כבעלים להשכיר על ידן הרשות ואפי׳ שלא מדעתי כמ״ש לעיל סעי׳ י״א מ״מ לא אמרו אלא להקל אבל לא להחמיר שתהיה דירתם תשובה דירה שיאסרו זה על זה כשלא עירבו, גמ׳:

פח חפ) שם אין דירתם תשובה וכו׳ שהרי העכו״ם יכול לסלקם משם ולתת להם מקום אחר. ב״י עו״ש או׳ יו״ד א״ר או׳ י״ז. הגר״א וכ״כ בנ״א כלל ע״ג או׳ ד׳ והשיג על הטעם שכתב מ״א ס״ק י״ב משום דלא השאיל להם רשותו שיאסרו זה על זה יעו״ש. ומ״ש המחה״ש ס״ק י״ב דתרתי בענין שהמקום מושאל להם וגם משתמשים יחד בכל הבית וכו׳ כבר כתבנו לעיל סי׳ ש״ע סוף או׳ מ״ט דהיינו דוקא כשאין רשות לבה״ב להשתמש באותו מקום אבל כשיש לו רשות בלאו הני טעמי שרי יעו״ש:

פט טפ) שם. אין דירתם תשובה וכו׳ והיינו דוקא משום דיכול לסלקם משם כמ״ש באו׳ הקודם אבל אם שכרו שני ישראלים דירה מעכו״ם פשיטא דאוסרים זה על זה וגם צריך לשכור מעכו״ם רשות שיש לו בחצירו. א״א או׳ י״ב:

צ צ) שם הגה. דשכירו של עכו״ם וכו׳ כצ״ל. יא״פ ומאמ״ר או׳ י״ד:

צא צא) שם בהגה. דשכירו של עכו״ם וכו׳ כלומר ל״מ דלא אסרו זה על זה כשלא ביטל הגוי רשותו להם אלא אפי׳ השכיר הגוי רשותו לבני מבוי ג״כ אינן אוסרים על בני מבוי וא״צ ליתן לעירב דדירה דידהו לא חשיבה דירה כלל. עו״ש או׳ י״ד:

צב צב) שם בהגה. דשכירו של עכו״ם וכו׳ ואם השכירים הם עכו״ם די בשכירות מאחד מהם וא״צ לשכור מכולם. מאמ״ר שם.

צג צג) שם בהגה. אם שכרו מבה״ב, וכ״ש אם הם השכירו רשות הגוי שא״צ לתת בעירוב שהרי גם דירתם בכלל. ר״ז או׳ ח״י. ועיין לעיל או׳ פ״ז:

צד צד) [סעיף יז׳] שתי חצירות זו לפנים מזו. והיה לו לבן פנימית דריסת הרגל על בן חיצונה. רש״י. אבל אם אין לו דריסת הרגל על החיצונה אינו אוסר כמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ יעו״ש:

צה צה) שם. ושני ישראלים בחיצונה אוסר. ומירי שכל אחד דר בבית בפ״ע דאם היו דרים בבית א׳ אין העכו״ם אוסר עליהם כמ״ש לעיל או ה׳, יעו״ש:

צו צו) שם. ושני ישראלים בחיצונה וכו׳ ועפ״י שעירבו העכו״ם אוסר עד שישכרו ממנו. גמ׳ ופרש״י שם. וכ״כ הר״ז או׳ ך׳:

צז צז) שם. אוסר. והאי אוסר היינו על החיצונה שהרי רגלי ב׳ ישראלים ועכו״ם מצויים שם. הרמב״ם פ״ב דין י״א. אבל פנימית מותרת במקומה דהא אין לחיצונה דריסת הרגל עליה ואחדא דשא ומשתמשא. ב״י, ב״ח. ט״ז ס״ק ט״ז, מ״א ס״ק י״ג:

צח צח) ולענין עירוב באופן הראשון והשני א״צ לערב יחד החצר החיצון עם הפנימי דפנימי הוי רגל המותרת במקומה שאינה אוסרת על החיצונה כדלעיל סי׳ שע״ח ואע״ג דמחמרינן לענין שכירות ואליבא דר״ע כמ״ש הרשב״א והריטב״א על דף ס״ה ע״ב יעו״ש מ״ש לענין עירוב הדרינן לכללא דק״ל כרבנן דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת ולא הצריכו שם בסוגיא עירוב רק אליבא דר״ע וכ״כ שם בגאון יעקב אבל באופן הג׳ כשהיה הגוי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה בזה צריכין לשכור מן הגוי וגם לערב דכיון שהם שנים בחצר אחד אוסרין זה ע״ז אם לא יערבו ביניהם כידוע. כ״כ האחרונים. ועיין מ״א ס״ק י״ג:

צט צט) שם. ויש מי שאומר וכו׳ כ״כ ב״י לדעת הרמב״ם אבל הט״ז ס״ק ח״י ומ״א ס״ק י״ד חולקים וס״ל דגם לדעת הרמב״ם הכא שרי יעו״ש. וכ״כ האחרונים. וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דגם דעת הש״ע לענין הלכה דעתו לפסוק כדיעה א׳ שמביא בסתם ורק אם היש מי שאומר הוא להחמיר חושש אליו לכתחילה יעו״ש:

ק ק) [סעיף חי'] **אם נשאר לו שום תפיסה וכו'** ואפי' אין לו שם כלים אלא שיש לו רשות להניח שם שום כלים שוכרים אפילו מן המשכיר שאינו גרוע משכירו ולקיטו. המ"מ פ"ב בשם הרשב"א והביאו ב"י. וכ"כ האחרונים:

קא קא) **שם יכולים לשכור ממנו.** ואפי' אינו יכול לסלקו להשוכר. עו"ש או' י"ב:

קב קב) **שם. יכולין לשכור ממנו.** וכ"ש מהשוכר כ"מ ממ"ש לעיל או' ק' וכ"כ פרישה או' א' עו"ש שם. תו"ש או' ל"א ואפי' ביוכל לסלקו שוכרין ממנו. עו"ש שם. תו"ש או' ל"ב:

קג קג) **שם. לסלק השוכר תוך זמנו.** כגון שהתנה עמו שהרשות בידו לסלקו כל זמן שירצה:

קד קד) **שם. יכולין לשכור ממנו.** ואעפ"י שהשוכר מצוי יכולין לכתחלה לשכור מן המשכיר. ב"י עו"ש שם:

קה קה) **שם הגה. שיש לו תפיסה בבית.** היינו שיש לו רשות להשתמש בבית כשירצה. ב"י. ר"ז או' י"ט. ור"ל כין שיש לו רשות להשתמש בבית אעפ"י שלא הניח מהני וכמ"ש לעיל או' ק' מיהו הא"ר או' כ"א כתב דאיש אחר שאינו בעה"ב שיש לו תפיסה צריך דוקא להניח יעו"ש. ועיין לעיל או' ס':

קו קו) [סעיף יט'] **חצר שישראל ועכו"ם דרים בה.** ר"ל ישראל א' שדר עם העכו"ם בחצר, ואעפ"י שישראל זה הדר עם העכו"ם מותר לטלטל בחצר שהרי אין דר שם אלא ישראל א' כמ"ש סעי' א' אפ"ה לערב עם חבירו אסור כמ"ש הטעם לקמן או' ק"ט יעו"ש:

קז קז) **שם. ובית אחד של ישראל.** ר"ל של ישראל שני.

קח קח) **שם. ואינו פתוח לחצר.** ר"ל שאינו פתוח לחצר זה אלא לחצר אחרת או למבוי דאי פתוח לחצר זה הו"ל שני ישראלים בחצר א' דצריך לשכור מן העכו"ם ואח"כ לערב כמ"ש סעי' א':

קט קט) **שם. אינו יכול לערב עמו דרך החצון** וכו' דס"ל לדיעה זו דדוקא נקט חלונות משום דכי לאו מערבי בהדי הדדי מירתת ישראל ולא דייר בהדי כותי וכי מערבין אהדדי לא מירתת אבל דרך פתחים כיון דאפי' לא מערבי שכיח דדייר ולא מירתת דכיון שיש פתח ביניהם נראה לו כאלו דר עמו בביתו שרי לערב בהדיה כיון דבלאו עירוב נמי שכיח דדייר, ב"י. ט"ז ס"ק י"ט

קי קי) **שם. ויש מי שאומר וכו'** הוא דעת רש"י דאינו מחלק ואפי' דרך פתחים נמי אסור לערב מה"ט כדי שיצא מן הדירה. ט"ז שם. והטעם דס"ל דאף כשיש פתח ביניהם מירתת בלא עירוב ובעירוב לא מירתת. תו"ש או' ל"ד:

קיא קיא) **ודע** דבעה"ק מבואר להדיא דעכ"פ אם ישכירו שניהם הרשות מן העכו"ם ויערבו ביניהם שרי לטלטולי בכל גוונא בין מבית לבית בין מבית לחצר דעכ"פ לא החמירו בזה יותר מאם היו שני ישראלים דרים עם עכו"ם דלא הצריכו אלא שכירות ולא החמירו שלא יועיל אפי' שכירות כדי שלא ידור במקום עכו"ם אבל מדברי התו' (דף ע"ד ע"ב) ד"ה מבוי לחד תירוצא מוכח דאפי' שכירות לא מהני יעו"ש וכ"כ הריטב"א שם לחד תירוצא יעו"ש אבל בס' גאון יעקב הסכים מסברא להתיר בשכירות. ב"ה. וכ"כ המחה"ש ס"ק ט"ז:

קיב קיב) **שם. ויש מי שאומר וכו'** וכן עיקר כי כ"פ ר' יהונתן וכן ראיתי שהסכים עה"ק דף פ"ד. א"ר או' כ"ג. אבל מדברי הר"ז או' כ"א שלא הביא סברת מי שאומר משמע דפוסק כסתם דברי הש"ע וכבר כתבנו לעיל דדעת הש"ע לפסוק כסברא שמביא בסתם ורק כשהיש מי שאומר הוא לחומרא חושש אליו לכתחלה:

קיג קיג) [סעיף ך'] **חצר שישראל ועכו"ם שרוים בה וכו'** דיר של עכו"ם כדירת בהמה ומותר לישראל הדר שם להכניס ולהוציא ואם נתאכסן שם ישראל עמו אין בעה"ב אוסר על האורח ולא האורח על בעה"ב, ב"י בשם תה"ד סי' ע"ו ודלא כדברי המרדכי. ט"ז ס"ק י"ט. ברכ"י או' ז':

קיד קיד) **שם. חצר שישראל ועכו"ם שרוים בה וכו'** ומיירי בדאיכא הרבה ישראלים דרים בחצר ופתחיהם פחוחים לחצר שאוסרים זה על זה. מאמ"ר או' י"ז, ר"ז או' כ"ב:

קטו קטו) **שם. ועשו עירוב דרך החלונות.** ר"ל ע"י החלונות שביניהם שיש בהם ד' על ד' וחלונות ל"ד דה"ה אי איכא ביניהם פתחים ועירבו ע"י הפתחים כמ"ש לעיל סי' שע"ב סעי' ד' יעו"ש:

קטז קטז) **שם. דרך פתחים.** הפתוחים לחצר. ר"ז שם. דאי פתוחים בין בית לבית ודאי שרי כיון שעירבו:

קיז קיז) **שם מפני העכו"ם וכו'** שאוסר עליהם החצר עד שישכיר להם רשותו שבחצר. ר"ז שם:

קיח **קיח) שם עד שישכיר.** והטעם משום דק״ל דאין רבים נעשים בעירוב יחיד אצל גוי. עו״ש או׳ י״ד:

קיט **קיט) שם הגה. ספינה שיש בה וכו׳** אוניות גדולות שמחלקין אותם לחדרים וכל אחד מהשוכרים אותם אוכל בחדרו וכו׳ מה תקנתם ישכרו מבעל הספינה קודם שיחלקו מקומות ידועים לשוכרים ואם לא שכרו ממנו קודם שיחלקו מקומות צריך לשכור מן השוכרים אבל אם יש רשות לבעל הספינה להניח כליו בכל מקום שירצה ואפילו במקומות המושכרים די להם לשכור מבעל הספינה. ב״י בשם א״ח. עו״ש שם:

קכ **קך) שם בהגה. ויש להם בתים מיוחדים.** ר״ל שיש ב׳ ישראלים או יותר שלכל א׳ מהם יש לו חדר מיוחד לאכילה דאם היו אוכלים במקום א׳ אפי׳ כמה וכמה כחד חשיבי ולא אסרי, כן מפורש בעה״ק דף כ״ה ע״ב יעו״ש ועיין לעיל סי׳ ש״ע סעי׳ ד׳:

קכא **קכא) שם בהגה. צריכים לערב ולשכור וכו׳** ועיין שו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ כ״ב שכתב בשם עצי אלמוגים שהשיג על דין זה וצידד להקל אבל הוא ז״ל חזר וקיים דברי רמ״א ועפ״ז העלה דגם היושבים בבתי אסורים צריכין לערב ע״ח ושכירות רשות להתיר טלטול אבל פטורים ממזוזה יעו״ש. א״ח או׳ ט״ו. והיינו אם יש שני ישראלים וכל אחד יש לו חדר מיוחד לאכילה כמ״ש באו׳ הקודם. ומ״ש המ״א ס״ק י״ז שעיין בשה״ל וכו׳ היינו בשה״ל וכו׳ היינו בשה״ל הקצר אבל בשה״ל השלם כדברי ב״י ורמ״א ז״ל יעו״ש בענין שבת סי׳ קי״א:

קכב **קכב) שם בהגה. ולשכור רשות מן העכו״ם בעל הספינה.** והיינו אם יש לו רשות לבעל הספינה להניח שם חפצים אבל אם אין לו רשות צריך לשכור מן השוכרים כמ״ש לעיל או׳ קי״ט יעו״ש:

קכג **קכג) שם בהגה. או להבליעו בשכר הספינה.** אבל אם לא הבליעו לו בפי׳ אין שכירות הספינה מועלת להתיר טלטול. ר״ז או׳ כ״ג. ועיין לעיל סעי׳ א׳ בהגה:

קכד **קכד) שם בהגה. ועיין לעיל סי׳ שס״ו** סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סימן שפג

א **א) [סעיף א׳] עכו״ם הדר עם בני ישראלים.** בחצר א׳ ר״ז או׳ א׳:

ב **ב) שם ואין העכו״ם בביתו** ולא שום אחד מבני ביתו. ר״ז שם. ור״ל שהלך הוא וכל בני ביתו קודם שבת דאם נשאר א׳ אותו האחד אוסר:

ג **ג) שם. אינו אוסר** דדירה בלא בעלים אינה אוסרת כמ״ש לעיל סי׳ שע״א או׳ א׳:

ד **ד) שם. הגה ועיין לעיל סי׳ שע״א.** ר״ל דשם הביא הש״ע שני דיעות ולדיעה א׳ דוקא כשהלך לעיר אחרת רחוק יותר מיום א׳ שא״א לבא בשבת הוא דאינו אוסר ולדיעה ב׳ אפי׳ הלך לחצר אחרת אינו אוסר יעו״ש ולענין דינא עיין בדברינו לשם או׳ י״ב:

ה **ה) ועתה** שיש ספינה של אש כשם שלענין ברכת הגומל ולענין אבילות לא חשבינן דבא בחפזון במקום קרוב כן אתה תדין גם לענין זה דחשיב רחוק הגם דהוא רחוק ונתקרב. רו״ח, אמנם עיין במסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ ר״ד או׳ א׳ שכתב שיש חולקין בזה ואפי׳ רחוק כמה פרסאות אם יכול לבא ביום א׳ מקרי קרוב יעו״ש:

ו **ו) שם, בא עכו״ם בשבת אוסר** ולא שייך לומר כאן שבת הואיל והותרה הותרה ולא יתבטל העירוב כשיבא הגוי בשבת דהא ביה״ש עומד לאיסור כי אפשר שיבא. הרא״ש ומרדכי ותו׳ ואפי׳ הוא רחוק מ״מ יכול לילך ממקומו בחול ולבא בשבת, מ״א סק״א:

ז **ז) שם. בא עכו״ם בשבת אוסר.** ואם היה נראה בבירור בע״ש שלא יבא בשבת ואח״כ נמלך ובא בשבת אי אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה. עיין לעיל סי׳ שע״א או׳ יו״ד שהבאנו פלוגתא בזה וכתבנו שיש להחמיר יעו״ש:

ח **ח) שם. והעירוב בטל,** עיין לעיל סי׳ שפ״ב או׳ מ״א:

ט **ט) שם. ומיהו יכולין לשכור ממנו בשבת.** דאין זה אלא משום היכר להתיר טלטול. ט״ז סק״א. ועיין לעיל סי׳ שפ״ב או ל״ב:

י **י) שם. ואח״כ יבטל אחד לחבירו וכו׳** ולא אמרינן שיחזור העירוב לקדמותו אחר ששכרו להיות שניהם מותרין. טור, ואע״ג דאמרינן בהזורק (ק״א ע״ב) ספינות קשורות זו בזו וכו׳ חזרו להיתרן הראשון שאני הכא דמתחלה כשעשה העירוב אין סופו להתקיים כל השבת שעתיד כותי לבא אבל התם אין הספינות עומדות להפסק, ב״י. ט״ז סק״ב, מ״א סק״א:

יא יא) **שם. ויהיה היחיד מותר.** א״ל אותו שביטלו לו אבל המבטל אסור אם לא שיחזור מי שביטלו לו ויבטל לאותו שביטל כמ״ש סס״י שפ״א:

יב יב) **שם. וכ״ש אם מת העכו״ם וכו׳** כלומר דהתם עבדינן תרתי דשוכרין מהעכו״ם ואח״כ מבטלין והכא לא עבדינן אלא חדא. עו״ש. תו״ש ד׳ מאמ״ר או׳ ד׳ ור״ל דהכא מיירי כגון שלא היה הגוי בע״ש ועירבו ואח״כ בא הגוי בשבת ומת דסגי בביטול לבד וה״ה כשהיה הגוי כע״ש ולא עירבו ומת בשבת דסגי בביטול:

יג יג) **שם. וכ״ש אם מת העכו״ם וכו׳** ואם שכרו מעכו״ם קודם שבת ועירבו ומת העכו״ם בשבת כתב הט״ז סק״ב דנאסרו עד שישכרו מן היורש ואז חוזר העירוב לקדמותו וא״צ ביטול יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ אמנם התו״ש או׳ ה׳ ומאמ״ר או׳ ה׳ והחמ״מ הקשו על דברי הט״ז הנז׳ וכתבו דא״צ לשכור מן היורש דשבת כיון שהותרה הותרה יעו״ש. וכן המש״ז הניח דברי הט״ו בצ״ע. וכ״ז כשלא היה גוסס ביה״ש דאל״כ אמרינן רוב גוססין למיתה ולא היה העירוב ראוי להתקיים כל השבת כמ״ש המ״א ססי׳ שע״א. תמ״מ. וכ״כ המש״ז:

סימן שפד

א א) **[סעיף א׳] עכו״ם הנכנס.** לאחד מבתי החצר. ר״ז או׳ א׳:

ב ב) **שם. לשם אכסנאות.** כלומר שלא נכנס לשם לקבוע שם דירתו אלא לפי שעה להתאכסן שם. עו״ש או׳ א׳:

ג ג) **שם. ואם נכנס ברשות וכו׳** שהשכירו או השאילו חדר מיוחד לאכילה. ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ ש״ע או׳ פ״ה:

ד ד) **שם. ואם נכנס ברשות וכו׳** ועכו״ם שיש לו חוב על הבית (ונכנס לדור בו בקביעות) מקרי כרשות. מ״א סק״א א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ א׳ ר״ז שם. מיהו דעת הנה״ש להקל וכ״ה דעת עצי אלמוגים יעו״ש:

ה ה) **שם. אם הוא רגיל וכו׳** ולאו דוקא נכרי דה״ה ישראל. רש״ל בתשו׳ סי׳ ח״י, כנה״ג בהגה״ט, מיהו עיין לעיל סי׳ ש״ע או׳ פ״א שהבאנו פלוגתא בזה וכתבנו שם. דדעת האחרונים להקל יעו״ש:

ו ו) **שם. אם הוא רגיל וכו׳** ורגיל היינו שרגיל לבא לכאן ולקבוע לעולם יותר משלושים כמ״ש לעיל סי׳ ש״ע או׳ פ״א. והיינו נמי כגון שיש לו חדר מיוחד לאכילה כמ״ש לעיל או׳ ג׳ דאי לאו הכי הוי טפל לבעה״ב הדר אצלו. ואינו אוסר כמ״ש לעיל ססי׳ ש״ע בהגה יעו״ש:

ז ז) **שם. אוסר מיד.** וצריך לשכור ממנו:

ח ח) **שם. עד לאחר שלושים יום.** דעד זמן זה חשוב כאורח ואינו אוסר כמ״ש לעיל ססי׳ ש״ע גבי אכסנאי ישראל יעו״ש:

ט ט) **[סעיף ב׳] בין בחזקה וכו׳** והגם דבסעי׳ א׳ כתב דשלא ברשות אינו אוסר אפשר דחיל המלך כברשות דמי דדינא דמלכותא דינא ועכ״פ אינם אוסרים פחות מל׳ יום אם אין רגילים לבא ואם יש לישראל רשות להניח כלים בחדרים אין אוסרים. מ״א סק״ב תו״ש או׳ ב׳ מיהו הלבוש כתב דהנכנסים בחזקה אינם אוסרים אפי׳ לא נשאר לבעה״ב כלום בבית יעו״ס וכ״כ הר״ז. משמע דמפרשי דברי הש״ע הא שכתב בין בחזקה בין ברצון ה״ד לענין אם נשאר לבעה״ב תפיסה בבית דאין אוסרין אבל לענין איסור לעולם אינם אוסרים אם נכנסו בחזקה וכמ״ש בסעי׳ א׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ וחמ״מ:

י י) **שם. בין ברשות.** ועכ״פ אינם אוסרים פחות מל׳ יום אם אינם רגילים לבא. מ״א שם. ר״ז. ור״ל כל אחד לפי סברתו לדעת מ״א שאוסרים אם נכנסו בחזקה ואין לבעה״ב תפיסה בבית מ״מ אין אוסרים פחות מל׳ יום באין רגילים לבא. ולהר״ז דאין אוסרים אלא בנכנסו ברשות דאין לבעה״ב תפיסה בבית אפ״ה אין אוסרים פחות מל׳ יום דאין רגילים לבא:

יא יא) **שם. כלים שאסור לטלטלם וכו׳** וכן אם יש לישראל רשות להניח כלים בחדרים אין אוסרים. מ״א שם:

יב יב) **שם. כלים שאסור לטלטלם וכו׳** ואפי׳ דבר הניטל רק שכבידו קובעו, א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ע סעי׳ ב׳:

יג יג) **שם. אין אוסרים עליהם.** ואפי׳ ביש לאנשי חיל חדרים בפ״ע ח״א כלל ע״ה או׳ כ״ד ועיין לעיל או׳ ו׳:

סימן שפה

א **[סעיף א'] צדוקי.** ישראל הוא ונהפך למינות ואינו מודה בתורה שבע"פ וכיון דישראל הוא יכול לבטל רשותו בלא שום שכירות. רש"י עירובין ס"א ע"ב. ונקרא צדוקי ע"ש צדוק ובייתוס שחזרו למינות כמ"ש ביו"ד סי' ב' סעי' ט'.

ב **שם. צדוקי הרי הוא כישראל וכו'** וה"ה הקראים. לבוש. ואע"ג דכתב בסעי' ג' שהמחלל שבת בפרהסיא הוי מומר ואפי' במידי דרבנן מ"מ צדיקים דהאידנא לא חשיבי מומרים אעפ"י שעוברים בפרהסיא אמילי דרבנן דמזיד דידהו כאונס דמי דמעשה אבותיהם בידיהם והו"ל כתינוק שנשבה בין העכו"ם. ב"י. ט"ז סק"א. מ"א סק"א. אבל בתשו' מהר"ר בצלאל אשכנזי ובשו"ת המבי"ט משמע להיפך דבהני צדוקים לכ"ע חשבינן להו כנכרים גמורים יעו"ש וכן הסכים הש"כ והפר"ח ביו"ד סי' ב' ק"נ פ' הדר וכ"כ בשה"ג פ' הדר בשם הריא"ז דאם מחלל שבת במידי דרבנן בפרהסיא הרי הוא כנכרי ואינו ראוי לערב ולא לבטל רשות אלא צריך לשכור ממנו כנכרי יעו"ש. והביאו א"ר או' ב' ונ"מ לענין הקראים שבזמנינו שצריך לשכור מהם דוקא כמו בעכו"ם. ועיין לעיל סי' שפ"ב או' ף':

ג **שם. אבל עירוב אינו מועיל וכו'** ר"ל אטפ"י שנתן חלק בעירוב אינו מועיל ואוסר עליהם עד שיבטל רשותו ולפי מ"ש באו' הקודם צריך לשכור ממנו דוקא ואינו מועיל ביטול רשות:

ד **שם. כיון שאינו מודה בעירוב.** ולפ"ז לאו דוקא צדוקי אלא ה"ה כל מי שאינו מודה במצות עירוב אינו מועיל אם יתן חלק בעירוב וכן מסיק בס' גאון יעקב:

ה **[סעיף ב'] כותי הרי הוא כשאר עכו"ם וכו'** דגירי אריות הן ולא גרים גמורים. פרישה או' ב' ועיין חולין ו' ע"א דאיתא התם שעשאום כעכו"ם גמורים יעו"ש:

ו **שם. הרי הוא כשאר עכו"ם וכו'** וגם להקל דין הכותי כמו העכו"ם דהיינו לענין יחיד במקום נכרי דק"ל דאינו אוסר. ישי"ע או' ב' ועיין לקמן או' י"ג:

ז **[סעיף ג'] ישראל מומר לעכו"ם.** אפי' בצנעה ואפי' בפעם אי ש"כ ביו"ד סי' ב' ס"ק י"ז. שמ"ח שם או' ט"ז. שפ"ד שם או' י"ז. ער"ה שם או י"ב זב"ת שם או' י"ז. לחה"פ שם או' ח' בל"י שם או' ד':

ח **שם. או שחילל שבתות וכו'** ואם חילל שבת בחד זימנא לא מקרי מומר. הגמי"י פ"ב ותו' מ"א סק"ב, מיהו הש"כ ביו"ד שם פסק כמ"ד דבפעם א' נעשה מומר יעו"ש. ואפשר דלענין עירוב מקילינן כהפו' דבחד זימנא לא מקדי מומר: מחה"ש. וכ"פ הר"ז או' ג' ח"א כלל ע"ה או' כ"ו:

ט **שם או שחילל שבתות וכו'** וה"ה מחלל יוה"כ דינו כמחלל שבת. שמ"ח ביו"ד שם. ער"ה ביו"ד שם או י"ג. תו"ש או' ב' וה"ה מחלל מועדות כמחלל שבת. ער"ה שם:

י **שם. בפרהסיא.** בש"ס דף ס"ט ע"א מבואר דאף שעושה בפרהסיא לפני כל אדם רק שמכסה עצמו לפני הנשיא בצנעה קרינן ליה. תו"ח. א"ר או' ג', ח"א שם:

יא **שם. בפרהסיא דהיינו עשרה מישראל.** בית הילל ביו"ד שם שמ"ח שם. שפ"ד שם שש"א שם או' ו' פ"ת שם או' ו' והמומר עצמו הוא בכלל העשרה דהיינו שיש תשעה ישראל והמומר. פ"ת שם. ואין ר"ל בפניהם ממש אלא שיודעים מן העבירה. כ"כ הש"כ ביו"ד סי' קנ"ז או' ד' להוכיח מש"ס ופו' יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' ג' ודע דכל זה כשהוא עובר לתיאבון אבל להכעיס אפי' בשאר עבירות ואפי' שלא בפרהסיא דינו כעכו"ם כמ"ש ביו"ד סי' ב' סעי' ה' וכ"כ המש"ז בסי' זה:

יב **שם. הרי הוא כעכו"ם.** וה"ה מסור דדינו כעכו"ם מיהו אם לא כן אלא באקראי אין להחמיר תו"ש או' ד':

יג **שם. הרי הוא כעכו"ם.** מיהו לא סגי לשכור ממנו בפחות מפרוטה דאעפ"י שחטא ישראל הוא וגבי ישראל לא מקרי ממון בפחות מפרוטה מיהו אפשר דכיון שנתנו לו דין עכו"ם תת לא חילקו בינו לעכו"ם כיון שאינו אלא מדרבנן וכמ"ש בסי' ש"פ וכ"מ מסתימת לשון הפו' תו"ש שם:

יג) ולענין יחיד הדר במקום מומר דהיינו שלא יש דרים בחצר כ"א ישראל בבית א' ומומר בבית א' דבכה"ג אם היה עכו"ם ממש לא היה אוסר כמ"ש רסי' שפ"ב אי אמרינן ה"ה במומר וכמ"ש לעיל או' ו' לגבי כותי או אם י"ל דשאני מומר אעפ"י שחטא ישראל הוא ואוסר ונראה דבכה"ג הגי בביטול ממ"נ:

יד **[סעיף ד'] ישראל שהמיר וכו'** ואם שכרו מן הגזבר אפי' שאחר העירוב חו' המיר א' משכונת ישראל מועיל העירוב שנעשה קודם ההמרה לפי כששכרו מן כגזבר נכנס בשכירות זו גם בתים יחידים מישראל שיהיו היחידים טפלין למרובין ובכללות המרובים מתקיימת השכירות בידם. גו"ר כלל ג' סי' כ"ב וכ"ג. י"א בהגב"י:

טו **שם. שעירבו לכל השנה וכו'** ואעפ"י שעירב עם כל בני השכונה לשנה והוא המיר באמצע השנה אין אומרים כיון שהותר לקצת שבתות הותרו כולם. ב"י בשם הרשב"א:

טז **שם. אוסר בכל שבת וכו'** ואם המיר ביום שבת גופיה אותו שבת מותר דשבת כיון שהותרה הותרה. מחה"ש. א"א או' ג':

יז **שם. אבל אם יש לו פתח אחר וכו'** ואם פתח לו פתח אחר שהמיר עיין סי' שפ"ג. מ"א סק"ג ור"ל דעירוב הא' נתבטל וצריך לערב מחדש חמ"מ ומחה"ש מיהו הא"ח או' ג' לחלק יצא דאם פתח בחול י"ל שעירוב חוזר לקדמותו ע"ש ביה"ש ואם פתח בשבת אז י"ל דהעירוב הראשון בטל ואין חוזר וניעור עכ"ל והשע"ש כתב דגם אם פתח בשבת חוזר וניעור משום דבידו לשכור מהמומר ביה"ש יעו"ש ומיהו נראה דאם עבר שבת א' אחר שהמיר ואח"כ פתח לכ"ע איני חוזר וניעור העירוב דכיון שנתבטל שבת א' נתבטל:

יח **שם. אפי' הוא פתח קטן וכו'** כד' על ד' דבההוא פתחא דמייחד ליה ניחא ליה דכיון דנתנכר עם הכותי ניחא ליה ואחריהם דוחין אותו ב"י בשם הרשב"א ואעפ"י שמכניס גמלים וקרונית דרך פתח שאצל שכונת ישראל אפ"ה אינו אוסר כמ"ש לקמן רס"י שפ"ט יעו"ש, וכ"כ הר"ז או' ד':

סימן שפו

א **[סעיף א'] אסרו חכמים וכו'** דמה"ת מותר לטלטל מן החצרות למבוי אלא שחכמים אסרו מפני שהמבוי חשוב רשות משותפת כנגד החצירות וגזרו אטו מרה"ר לרה"י, טור:

ב **שם. מן החצירות למבוי.** וה"ד כלים ששבתו בבית כמ"ש לקמן סי' שפ"ח יעו"ש. הא כלים ששבתו ביה"ש בחצר רשות א' עם המבוי כדאיתא רס"י שע"ב. א"ח או' א':

ג **שם. והתירוהו ע"י שתוף.** שכשם שעירובי חצירות מערב כל בתי החצר כך שיתופי מבואות משתף כל חצרי המבו'. טור:

ד **שם שגובין פת או דבר אחר וכו'** וטעם שיש חילוק בין עירובי חצירות לשיתופי מבואות שזה דוקא בפת ובכל מיני פת וזה בפת ואפי' בשאר מיני מאכל ומשקין הוא משום דעירובי חצירות הוא משום דירה לערב דירתם לעשותם אחד ודירתו של אדם אינו נמשך אחר יין ושאר משקין אלא אחר פת אבל שיתוף דמבוי אינו אלא לשתף רשות החצירות שבמבוי ולא רשות הבתים וחצר לאו בית דירה הוא לפיכך מערבין בכל להיכרא ומטעם זה יכולין ליתנו באויר החצר או בבית שאין בו ד' על ד' לבוש עו"ש או' א' תו"ש או' ב' ר"ז או' א' ועיין לעיל סי' שס"ו או' ז':

ה **שם. או בבית שאין בו ד' על ד'** דאפי' נימא כיון דלא חשיב בית היקפו וקירויו כמו שאינו מ"מ לא גרע מאויר שבחצר, סוכה נ' ע"ב ופירש"י שם:

ו **שם. באויר המבוי,** משום דלא מינטר. ודעת התו' (עירובין ע"א ע"ב) דשיתוף מבואות מצוה לכתחלה טפי להניחו בחצר יותר מבבית וגם לערב בשאר דברים ולא בפת להיכרא שידעו שהוא שיתוף אבל דעת רש"י אינו כן אלא דבית ופת עדיף טפי וכ"כ הרא"ש. תו"ש או' ד' וכ"כ המ"מ פ"א דנהגו לשתף לכתחלה בפת. ד"מ או' א':

ז **[סעיף ב'] בג' מקומות חלוקים.** ר"ל בג' מבואות חלוקים וכמ"ש בסוף הסעי':

ח **שם. בג' מקומות חלוקים,** ורחוקים זה מזה שמפסיק ביניהם מקום האסור בטלטול מפני שאינו מתוקן בלחי או בקורה או צוה"ף מפני שדרים שם גוים ולא שכרו מהם רשותם. ר"ז או' ב':

ט **שם. אינו מועיל להם להשתתף,** אלא צריך לערב בכל מקום ומקום. א"ר או' ב' ר"ז שם:

י **שם. בחצר שבמבוי.** ר"ל באותו מבוי שנשתתפו בו כדי שכל אחד וא' יוכל להביא העירוב אצלו וכאן הרי אסור לטלטל העירוב ולהביאו אצלן כיון שמפסיק ביניהם מקום האסור בטלטול ולכן אין שיתופן כאחד. ולפ"ז מ"ש בש"ע דלתות נעולות ונבדלים הוא ל"ד אלא העיקר משום שאסורים לטלטל מזה לזה. א"א או' א' וכ"כ בהגר"א:

יא יא) **שם. ואין מבואיהן כאחד** דהא אסורין לטלטל מזה לזה. מ״א סק״א. תו״ש או׳ ה׳ ר״ז שם:

יב יב) **שם הגה. ואם עירבו במקום א׳** ר״ל נשתתפו וקאי על דברי הש״ע שדרים בג׳ מקומות חלוקים ועירבו רק במקום א׳ אך לא מיירי ממש בגוונא שכתב הש״ע שהיו שם דלתות נעולים דא״כ ודאי עי״ז נחלק רשותם ואינם אוסרים עליהם אפי׳ היה להם דריסת רגל כמ״ש לקמן סי׳ שצ״ב סעי׳ ו׳ אלא שהיו מתוקנים ע״י לחי או קורה:

יג יג) **שם בהגה. הואיל ואין להם דריסת הרגל וכו׳** פי׳ אעפ״י שיש להם רשות לעבור דרך שם מ״מ הואיל שיש להם דרך אחר לצאת כופין אותו לעבור דרך שם כמ״ש סי׳ שצ״ב סעי׳ ו׳ וסי׳ שס״ד סעי׳ ג׳ מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ד:

יד יד) **שם בהגה. כמבוי א׳** דאלו כמבוי א׳ צריך ב׳ פסין כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ ל״א. מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ז׳ ומה שהק׳ שם המ״א עיין מ״ש עליו התו״ש שם:

טו טו) **[סעיף ג׳] ככל משפטי עירובי חצירות,** המבואר בסי׳ שס״ו ושיעורו המבואר בסי׳ שס״ח סעי׳ ג׳ ושאשתו מערבת בשבילו בסי׳ שס״ז ושמערבין שלא לדעתו ג״כ שם. ושקטן יכול לגבותו בסי׳ שס״ו סעי׳ ג׳ ושאחד יכול לזכות לכולם שם סעי׳ ט׳ ושאם היו שותפין א״צ לערב שם סעי׳ י״א בהגה יעו״ש:

טו) אין משתתפין בפרוסה כמו בע״ח. עה״ק א״ר או׳ י״ד. א״א או׳ יו״ד. ואין ספק לע״ד דכי היכי דק״ל לענין ע״ת שאף נתעפש הפת של העירוב עד שאינו ראוי לאכילה דהו״ל כאלו כלה לגמרי כמ״ש לעיל סי׳ שס״ח סעי׳ ה׳ ה״ה נמי לענין שיתוף וא״כ לא יפה עושין המשתפין לעיר מוקפת בשמן לזמן מאה שנה וכיוצא דפשיטא דאינו מתקיים כ״כ זמן ותו לא חזי לאכילה ואף לכ״ה שנה אינו מתקיים כאשר ראיתי מעשה. כס״א או׳ א׳ ועי״ש באורך:

טז טז) **שם הגה. ואפי׳ היה משותף עם שכיניו בסחורה לזה ביין ולזה בשמן וכו׳** ר״ל אעפ״י שלא הונחו לשם שיתוף וגם שהם שני מיני משקה אפ״ה מהני אם היו מונחים בכלי א׳:

יז טוב) **שם בהגה. והוא שיהיה בכלי א׳** ר״ל הסחורה של של ג׳ שותפין. כ״כ האחרונים:

יח חי) **שם בהגה. והוא שיהיה בכלי א׳** כמו שע״ח צ״ל בכלי א׳ ר״ז או׳ ג׳ ואע״ג דבע״ח אם נתמלא הכלי מותר ליתן בכלי שני כמ״ש סי׳ שס״ו סעי׳ ד׳ התם שאני דמעיקרא גבו לשם עירוב אבל הכא דלאו לשם שיתוף הוה בכלי א׳ אין בשני כלים לא. ב״י ס״י שס״ו בשם רש״י

יט יט) **שם בהגה. והוא שהיה בכלי א׳** וה״ה לזה ביין בעינן שיהיה בכלי א׳ ב״י שם, ודע דדברי מור״ם אלו היו לוקחים מדברי הטור סי׳ שס״ו אבל הרמב״ם רפ״ה כתב דאם היה אחד מהם שותף לזה ביין ולזה בשמן צריכין שיתוף אחר יעו״ש. וכ״ה דעת הרשב״א בעה״ק דף כ״ב והריטב״א וכן הסכים או״ז לדעת הרמב״ם. וכ״נ דעת הלבוש שלא העתיק דברי מור״ם הנ״ז וכמ״ש א״ר או׳ ד׳ אמנם דעת הב״י שם נראה כדעת הטור וכ״ה דעת הר״ז או׳ ג׳ וכ״נ דעת האחרונים בסי׳ זה כדע הטור ומור״ם ז״ל משלא הביאו דעת החולקים בזה ומ״מ לכתחלה יש לחוש לדעת האוסרים:

כ ך) **[סעיף ד׳] מצטרפין למזון ב׳ סעודות.** שהוא שיעור הראוי אפי׳ לאלף בני אדם כמ״ש סי׳ שס״ח שס״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש:

כא כא) **[סעיף ה׳] חרץ מגדגדניות שהוקשו לזרע,** ר״ל שהוקשה הקלחים כעץ שכבר צמח בהן הזרע וקשין לאכילה לכל אדם. רש״י עירובין כ״ח ע״א:

כב כב) **שם. ותבלין דלאו בני אכילה נינהו.** עירובין כ״ט ע״א

כג כג) **שם. ופולין יבשים,** שאין נאכלין כמות שהן חיין אלא לאחר בישולן וגבי עירוב צריך שיהו ראויין לאכילה בשעה שהעירוב חל תו׳ עירובין כ״ז ע״א ד״ה מאן:

כד כד) **שם. ולא בעלי בצלין.** דקשים לאכילה אבל באמהות של בצלים מערבין אם יש בהם כדי ללפת שתי סעודות. עירובין כ״ט ע״א:

כה כה) **שם. שלא גדלו אורך זרת.** שיש בהם ארס. רש״י שם ע״ב. אבל אם יש בהם אורך זרת מערבין בהם. ג״מ שם. ודע דזרת הוא חצי אמה של ששה טפחים והיינו ג׳ טפחים. מחה״ש ס״ק י״ג:

כו כו) **שם. ולא בכמהין ופטריות,** משום דלא חזו לאכילה אלא ע״י תיקון וגבי עירוב צריך שיהו ראויין לאכילה בשעה שהעירוב חל. תו׳ עירובין כ״ז ע״א ד״ה מאן. משמע דאם היו מבושלין מערבין בהם וכן הסכים הגר״א:

כז כז) **שם. ולא בכמהין וכו׳** ולא בקור אף שאפשר לטגנו לפי שאין משתתפין אלא בסעודה הראויה בשבת זו עה״ק. א״ר או׳ ו׳:

כח כח) **שם. ולא בכפניות.** תמרים רעות שלא בישלו כל צרכן, רש״י. ואם מיתקן ע״י האור מערבין בהם יא״פ:

כט כט) **שם. ולא בעדשים.** הב״ח מחק תיבת עדשים משום דלא נזכר בש״ס אבל המ״א סק״ד כתב טעם האיסור משום דאין נאכלין חיים ולא עדיפי מחטים ושעורין, וכ״כ א״ר או׳ ז׳ תו״ש או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ד׳:

ל ל) **שם. ולא בחטים ושעורים.** חיין. שאין דרכן של בריות לאוכלן חיין אלא או בפת או בדייסא או בקליות. עה״ק א״ר או׳ ח׳

לא לא) **שם. ולא בחטים וכו׳** וה״ה בכל דבר שאינו נאכל כשהוא חי כמו אורז ודוחן וקטניות אין מערבין בהם כשהן חיים. אחרונים.

לב לב) **שם. ולא בירק שהוא בשיל ולא בשיל.** שאין אדם אוכל ירק בשיל ולא בשיל, המ״מ פ״א דין י״א אבל ירק חי לגמרי או בשיל לגמרי מערבין בו כמ״ש לקמן סעי׳ ז׳:

לג לג) **שם. שהוא בשיל ולא בשיל.** ולפתות דידן מערבין בהן חיין דלא גרע מבשר חי. מ״א סק״ה. א״ר או׳ י״ד תו״ש או׳ י״א. מהח״ש. ר״ז או׳ ד׳:

לד לד) **שם. ולא במים לבדם ולא במלח לבדו.** לפי שאין זנין הגוף כלל אבל אם עירב מים ומלח ביחד מזון הוא לטבול בו פתו ומשתתפין בהן. ר״ז או׳ ה׳ וא״כ שיעורו כדי ללפת בו שתי סעודות כמ״ש בסעי׳ שאח״ז:

לה לה) **שם. וי״א דדוקא כשנתן לתוכן שמן.** ומיירי דבשמן לבדו ליכא שיעור עירוב כ״א בתערובת המים והמלח דא״כ תיפוק ליה משום שמן. תו׳ והפו׳ שלא הזכירו נתן לתוכו שמן נראה שהם סוברים שלא הוצרכו להעמיד בנתן לתוכו שמן אלא דוקא גבי מעשר משום דבעינן מידי דהוי פירא אבל לגבי עירוב בראוי ללפת בו הפת סגי. ב״י:

לו לו) **שם. וי״א דדוקא כשנתן לתוכו שמן.** וסברה ראשונה עיקר כי כן פסקו עה״ק ורי״ו. א״ר או׳ ט׳ וכ״נ דעת הר״ז שלא הביא דעת הי״א. וכן הסכימו אחרונים:

לז לז) **שם. וי״א שמערבין בתבלין.** כ״ה דעת הרמב״ם פ״א דין י״א שכתב דמערבין בעוכלא תבלין, וכ״ה דעת הרי״ף ורי״ו וסמ״ק כמ״ש התו״ש או׳ י״ג ועי״ש בתו״ש שתמה על הש״ע שכתב זה בשם י״א כיון שדרכו לפסוק כהרוב של ג׳ עמודי הוראה שהם הרי״ף והרא״ש והרמב״ם יעו״ש. ומ״מ כתבו האחרונים דבשעת הדחק יש לסמוך על דעת י״א הנז׳ שמערבין בתבלין. ושיעור עוכלא הוא חצי רביעית כמ״ש הרמב״ם שם דין י״ב. ועיין לקמן או׳ נ״ב:

לח לח) **שם. וי״א שמערבין בתבלין.** אבל לא בפלפלין כ״כ ח״א כלל ע״ב או׳ ח׳ אכן בתשו׳ חת״ס חא״ח סי׳ צ״ג כתב דפלפלין הוא בכלל שאר תבלין יעו״ש. וכ״כ בשו״ת שו״מ מה״ק ח״א סי׳ רנ״א דיכולין לערב בפלפלין יעו״ש:

לט טל) **שם. מערבין באפונין חיין** ואעפ״י שמסריחין את הפה ירושלמי פ׳ בכל מערבין ומסתברא דבלחין קאמר דומיא דפולין לחין, חידושי הריטב״א. פת״ע או׳ י״ט:

מ מ) **[סעיף ו׳] הנאכל לשתי סעודות.** ושיעור שתי סעודות עיין לעיל סי׳ שס״ח סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מא מא) **שם. ובשר חי לא הוי ליפתן וכו׳** ובסי׳ מבה״ק להרשב״א דק״ה כתב דדוקא כשהוא מלוח אבל חי בלתי מלוח אין רוב בני אדם אוכלין אותו ואין סומכין עליו יעו״ש וכ״כ הריטב״א וכתב עוד שם הריטב״א דאין כוונת הש״ס על חי ממש כ״א על בשר שהוא מבושל קצת ואינו מבושל כ״צ יעו״ש מיהו מפשט דברי הירושלמי פ׳ בכל מערבין שכתב וז״ל בשר חי מערבין בו דתנינן הבבליים אוכלין אותו כשהוא חי מפני שדעתן יפה עכ״ל משמע דחי לגמרי קאמר דשם איירי על יוה״כ שחל להיות בע״ש דא״א לבשל כלל וזהו כדברי הש״ע וכן הא״ר או׳ י״ד הקשה על דברי הרשב״א הנז׳ מדברי ירושלמי הנז׳ יעו״ש וכ״פ ח״א כלל ע״ב או׳ ח׳ כדברי הש״ע אבל הר״ז או׳ ו׳ פסק כדברי הרשב״א והתו״ש או׳ י״ד כתב לפי מ״ש המ״א סי׳ ש״ח סעי׳ ל״א לענין מוקצה דמין דרכיך חזי לאומצא אפשר דה״ה לכאן אבל דג חי אפי׳ הוא רכיך לא חזי כלל אלא א״כ הוא מלוח כמ״ש שם סעי׳ ל״ב יעו״ש וכ״כ המחה״ש סק״ז ועיין בדברינו לשם או׳ ר״ו:

מב מב) **שם. אבל צלי הוי ליפתן וכו׳** ואפי׳ יש מקומות שאוכלים אותו בלא פת בטלה דעתן אצל כל אדם. גמ׳ מ״א סק״ו תו״ש או׳ ט״ו, ר״ז או׳ ו׳ ואפי׳ באותו מקום שאוכלין אותו כך די ללפת בו פת שיעור ב״ס ולא בעינן ביה שיעור ב״ס. א״א או׳ ו׳:

מג מג) שם, אבל צלי הוי ליפתן וכו' וה"ה מבושל. ח"א שם:

מד מד) שם. חומץ הוי ליפתן ושיעורו כדי לטבל בו ירק ב' סעודות הנאכל בלא פת והוא שיעור רביעית ב"י. תו"ש או' ט"ז והיינו כשמבעבע על הארץ דבלא"ה הוי ספק יין כמ"ש ביו"ד סי' קכ"ג סעי' ו' תו"ש שם. אבל הא"א או' ז' כתב כל שדרך אותו מקום לטבל בו יהיה חזק או לאו שיעורו כדי לטבל. וכ"כ המחה"ש סק"ז.

מה מה) שם. וכן יין מבושל. וכתב המ"מ פ"א בשם הרשב"א שיין מבושל בקינוח סעודה הוא בא ולא לטבל בו ולפיכך שיעורו כדי לקינוח ב"ס ב"י, מ"א סק"ח, תו"ש או' י"ז. ר"ז או' ו' מיהו המאמ"ר או' ה' כתב דלשון הברייתא לא משמע הכי אלא כדי לאכול בו הפת שיעור ב"ס וכתב שכן מבואר בפירש"י ור' יהונתן וכ"נ מדברי הרמב"ם פ"א שלא כדברי הרשב"א וכ"ה משמעות הטור וש"פ ותמה על מרן ב"י ושאר האחרונים שלא העירו במחלוקת זה וסיים ונראה שהרשב"א יחיד בדבר זה וק"ל כרש"י והרמב"ם ור"י וש"פ יעו"ש, והא"א או' ח' כתב דהכל לפי מה שהוא ראוי אם לאכול בעיין בעי ב"ס ואם לטבל כדי לטבל בו ב"ס ואם לקינוח בעי שיהא לקינוח ב"ס עכ"ל ושיעור לטבל בו הוא כדי רביעית כמ"ש לעיל גבי חומץ ואם עשוי לשתיה שיעורו ב' רביעיות כמו יין חי ושאר משקין:

מו מו) שם. אבל יין חי. פי' שאינו מבושל. פרישה או' י"ג:

מז מז) שם. ושיעורו ב' רביעיות. לשתות רביעית בכל סעודה ר"ז או' ו':

מח מח) שם. וכן שיעור שאר משקין. וכן בשכר תמרים ולא כר"ש ז"ל שכתב דאין מערבין אלא בקב שהוא ד' לוגין. א"ז פת"ע או' כ"ה וה"ה ביין שרף בעי' ב' רביעיות משום דלא בלוג וכמ"ש לעיל סי' ק"ץ או' י"ב לגבי כרבה יעו"ש:

מט מט) [סעיף ז'] אפי' חיים, דזימנין סועדין בהן ע"י הדחק ריטב"א:

נ נ) שם, בשני רמונים וכו' בעשרה אגוזים באתרוג א' גמ' ר"ז או' ז':

נא נא) שם. בה' אפרסקים, אפרסקים בלע"ז פירש אג"ס וכשהם קטנים דומין לשקדים רע"מ פ"א דכלאים משנה ד':

נב נב) שם. בליטרא ירק. ליטרא האמורה בכל מקום מלא שתי רביעיות ועוכלא חצי רביעית. ומנה האמורה בכ"מ מאה דינר, והדינר שש מעין, והמעה משקל ט"ז שעורות, והסלע ד' דינרין, והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל י"ז דינרים וחצי דינר בקירוב, נמצא כליטרא משקל ה' ושלשים דינר והעוכלא משקל ט' דינרים פחות רביע, וסאה האמורה בכ"מ ששה קבין, והקב ד' לוגין, והלוג ד' רביעיות. הרמב"ם פ"א מה' עירובין דין י"ב וי"ג מיהו רש"י עירובין כ"ט ע"א פירש עוכלא שמינית שבליטרא וליטרא הוא לוג עכ"ל. נמצא לפירש"י הלטרא ד' רביעיות, וע"כ לכתחילה יש להחמיר. ועיין עוד בדברינו לעיל סי' ק"ן או ט"ז מ"ש בשיעור רביעית יעו"ש:

נג גנ) שם, בפולין לחים, שדרכן לאכול חיין אבל לא ביבשים כמ"ש לעיל סעי' ה' ובדברינו לשם או' כ"ג:

נד דנ) שם. מלא היד, שזה שיעור ללכת בו ב"ס, הריטב"א:

נה הנ) שם, בתפוחי יער מלא הקב. והב"ח כתב דגם בתפוחי פרדס שיעורו מלא הקב, וכ"כ א"ר או' י"ד תו"ש או' י"ט, ר"ז או' ז':

נו ונ) שם מלא הקב. וכן קב תמרים קב גרוגרות. מנה דבילה, כשות כמלא היד, חזיז ליטרא, ותרדין הרי הם בכלל ירק ומערבין בהן. הרמב"ם שם דין י"א, א"ר או' י"ג והוא מגמ' עירובין כ"ח, וחזיז פירש"י שחת של תבואה כשהוא ירק וגוזזין ואוכלין אותו, ועיין ב"י שכתב דלדעת הטור דכיון דהשתא לא אכלי ליה אין מערבין בו יעו"ש:

נז נז) [סעיף ח'] משתתפין באוכל אפי' שאינו ראוי וכו' דכיון דמזונא הוא גבי אחריני שרו ליה רבנן ב"ח:

נח חנ) שם, ולישראל בתרומה, ודוקא בזמן שהיתה טהרה בישראל אבל בזה"ז לא ימצא כהן טהור ואין תרומה טהורה ראויה לשום אדם. ריא"ז הב"ד בשה"ג פ' בכל מערבין כנה"ג בהגה"ט, מ"א סק"ט, א"ר או' ט"ו תו"ש או' כ"א, ר"ז או' ח' ואם מותר לערב בחלה עיין לקמן ססי' תנ"ז בהגה ובדברינו לשם בס"ד בענין אם מותר להאכילה לכהן וה"ה לענין עירוב יעו"ש:

נט נט) טבל אפי' טבל מדבריהם אין מערבין הרמב"ם פ"א דין ט"ו א"ר שם. ואם רשאי לערב בשכר של תבואה תדשה עיין בשו"ת זכרון יצחק סי' ל"ג שכתב להתיר מכח ס"ס דמשקין מתבואה חדשה אינו אסור אלא מדרבנן ודעת הרשב"א והר"ן מותר להאכיל לקטנים איסור דרבנן בידים והגם דאינן

לא ק״ל הכי כמ״ש בסי׳ שמ״ג יש עוד ספק שמא הלכה כדעת הפו׳ דחדש אינו נוהג בחו״ל יעו״ש והב״ד א״א או׳ ג׳ ועיין ביו״ד סי׳ רצ״ג סעי׳ ג׳ בהגה שכתב ג״כ להתיר חדש מכח ס״ס יעו״ש ועיין במ״א ססי׳ תפ״ט ובדברינו לשם בס״ד:

ס ס) **שם. וכן הנודר מאוכל וכו׳** כ״כ הרמב״ם פ״א דין י״ד. והטעם כתב שם בהרמב״ם שאם אין ראוי לזה הרי הוא ראוי לאחר.

סא סא) **שם. וי״א דהיינו דוקא וכו׳** זהו דעת התו׳ והרא״ש והטעם דאין משתתפין אעפ״י שראוי לאחרים מ״מ הרי הוא נשבע שלא יהנה ממנו והרי הוא נהנה כשיערב עו״ש אות ג׳ משמע דלדיעה ראשונה שהוא סתם הש״ע אפי׳ אם נדר או נשבע שלא יהנה ממנו משתתפין לו בה. וכ״כ הנה״ש והר״ז או׳ ח׳ אבל הדרישה אות ג׳ הקשה על הש״ע שהבין כן דעת הרמב״ם וכתב דגם דלדעת הרמב״ם שהיא דיעה ראשונה שמביא הש״ע אם נשבע או נדר שלא יהנה ממנה אין משתתפין לו בה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט״ז והגר״א. וע״כ נראה כיון דלדעת י״א אם נדר או נשבע שלא יהנה אין משתתפין לו בה ובדיעה א׳ יש פלוגתא יש להחמיר.

סב סב) **שם אין משתתפין וכו׳** ואעפ״י שמערבין לו בה עירובי תחומין היינו טעמא משום שאין מערבין אלא לדבר מצוה ומצות לא ליהנות ניתנו משא״כ שיתופי מבואות. טור. ועיין לקמן רס״י תט״ו:

סג סג) **שם הגה. ואם אמר קונם וכו׳.** שהרי אפי׳ עירובי תחומין אין מערבין בו. טור.

סד סד) **שם בהגה, לכ״ע אין משתתף בה.** גזירה אטו אם אמר ככר זה הקדש דסתם קונם דומה להקדש דשניהם אכילתו נאסר על כל אדם לכך אין מערבין בה באלו אינו מאכל הואיל ונאסר על כל אדם. לבוש.

סה סה) **שם בהגה. לכ״ע אין משתתף בה:** הנה בדברי מור״ם ז״ל הנז׳ שכתב תיבת לכ״ע כבר נתקשו בו האחרונים ומ״מ לענין דינא כבר כתבנו לעיל או׳ ס״א דאפי׳ אם נדר או נשבע שלא יהנה ממנו יש להחמיר.

סו סו) **[סעיף ט׳] אמר על ככר היום חול וכו׳** ר״ל היום בע״ש חול ולמחר בשבת קודש מערבין לו בה באותה שבת דהא בשעת קניית העירוב ספק הוא אם חל עליו הקדושה או לא ומספיקא לא מפקינן ממילתא קמייתא וה״ה איפכא לא נפיק מקדושתא מספיקא כל ביה״ש ע״ש. רש״י דף ל״ו ע״א. פרישה או׳ ט״ז, עו״ש או׳ ד׳.

סז סז) **שם. שביה״ש לא נתקדשה ודאי וכו׳** ומספק לא חל עליה קדושה לענין עירוב ושיתוף ואעפ״י שא״א לאוכלה ביה״ש שהוא שעת קניית העירוב והשיתוף מ״מ כיון שראויה לאכילה מבע״י וגם ביה״ש לא חל עליה קדושה ודאית עדיין מערבין לו בה. ר״ז או׳ ח׳:

סח סח) **שם. ולמחר חול,** שתהא מחוללת על מעות שיש לי בבית רש״י שם. ור״ל דאי לא״ה לא נפקא קדושתו בכדי מיהו הרשב״א והריטב״א כתבו דאין צורך בזה דקדושת דמים פקעא בכדי והביאו ראי׳ לזה מסוגייא דנדרים יעו״ש. אבל הלבוש כתב כדברי רש״י, וכ״כ הב״ח. פרישה או׳ י״ז. עו״ש או׳ ד׳ תו״ש או׳ כ״ה. מחה״ש ס״ק י״ג ר״ז שם.

סט סט) **שם. שאינה ראויה עד שתחשך.** ר״ל לילה ודאי דמספיקא צא פקעה קדושתה כמ״ש לעיל או׳ ס״ו וא״כ כל ביה״ש עדיין היא בקדושתה ואין מערבין בהקדשות.

ע ע) **שם. ואסור לטלטל כלים וכו׳** שהרי המבואות לא שיתפו יחד. ר״ז או׳ ט׳ ואם נתנו שתי המבואות שיתופן בחצר זה בכלי א׳ הו״ל כולם כאחד ומותר לטלטל ממבוי זה למבוי זה דרך החצר כמ״ש רס״י שע״ח יעו״ש. ב״י. מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ י״ז. תו״ש או׳ כ״ז, ר״ז שם.

עא עא) **שם. כלים ששבתו במבוי זה וכו׳** כלומר בבתים שבמבוי דאלו ששבתו במבוי עצמה שרי כמ״ש רס״י שע״ב. מ״א ס״ק ט״ו. תו״ש או׳ כ״ח. א״א או׳ ט״ו. מאמ״ר או׳ ז׳ ר״ז ש״ם.

עב עב) **שם. אם הוא רגיל וכו׳** ובתרי זמני מקרי רגיל. תו״ש או׳ כ״ט. ועיין לעיל סי׳ שס״ז או׳ ח׳:

עג עג) **שם. אוסר על שניהם,** כדק״ל ברס״י ש״פ אחד מבני חצר שלא עירב אוסר עליהם וה״ה לשיתופי מבואות.

עד עד) **שם. הותר הרגיל לעצמו וכו׳** דכיון דשיתף עם אינו רגיל נסתלק מזה שהיה רגיל:

עה עה) **שם. ויסתלק מאותו שרגיל.** ר״ל שלא ילך משם בשבת:

עו עו) **שם. כופין אותו וכו׳** ר״ל שלא ילך בשבת באות שרגיל ויאסור עליהם אלא שילך באותו שאינו רגיל דהא הרגיל מותר.

עז **עז) שם. כופין אותו וכו׳** ואצ״ל אם רגילה גם בו שאין לה לעבור בשבת על השני שנשתתף ולאסור עליו. ולא אמרו שהעברה ברגל לבד בלי תשמיש אינה אוסרת אלא בשני חצירות זו לפנים מזו (עיין לעיל סי׳ שע״ח סוף סעי׳ ב׳) שאין הפנימית אוסרת על החיצונה בהעברת רגליה לבד הואיל ועיקר חצר חיצונה הוא לתשמיש בני החיצונה אבל המבוי הואיל ותשמישו שוה לכל החצירות הרגילות בו הרי הן אוסרות זע״ז אפי׳ בהעברה ברגל בלבד בשבת אעפ״י שמסלקת א״ע מלהשתמש בו מחמת איסור שלא עירבו יחד אבל חצר שסילקה עצמה מלהשתמש במבוי ועשתה מעשה המוכיח על סילוקה שבנתה איצטבא גבוה ד״ט על פתחה שוב אינה אוסרת על בני המבוי אעפ״י שעוברת דרך עליהם בשבת ואפי׳ אין לה פתח למבוי אחר לעבור דרך עליו לרה״ר. ר״ז או׳ ט׳ ועיין לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ג׳ ולקמן סי׳ שצ״ב סעי׳ ד׳ ודוק.

סימן שפז

א **א) [סעיף א׳] המשתתפין במבוי וכו׳** היינו בשאר אוכלין ומשקין הנז׳ בסי׳ הקודם לזה דאלו נשתתפו בפת הא כתב אח״כ לדיעה זו שא״צ לערב בחצירות.

ב **ב) שם, צריכים לערב בחצירות.** היינו בכל חצר שיש בה ב׳ בתים. ר״ז או׳ א׳ ור״ל שדרים בהם שני בעלי בתים שאוסרים זע״ז בחצר צריכים לערב אבל אם אין דר בחצר כ״א בעה״ב א׳ א״צ לערב.

ג **ג) שם כדי שלא ישכחו וכו׳** כלומר דמדינא לא היה צריך לערב בחצירות הפתוחות למבוי שהרי נעשו מעורבין ממילא ע״י שיתוף המבוי אלא מה שצריך לערב הוא כדי שלא ישכחו וכו׳

ד **ד) שם. שהרי אין התנוקות וכו׳** ויאמרו אבותינו לא עירבו. גמ׳ עירובין ע״א ע״ב.

ה **ה) שם. לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת וכו׳** כ״כ הרמב״ם פ״א דין י״ט והביאו ב״י. וכן העלה הרשב״א אלא שכתב שנהגו לערב בפת ולשתף ומניחין שתי עוגות בבית שבחצר אחת משום עירוב ואחת משום שיתוף עכ״ל. והביאו המ״מ שם. והוא כדי לצאת י״ח כל הדיעות וכ״כ בש׳ הכוו׳ דף ס״ב ע״ד על הארי״ז ז״ל שהיה מערב שני עירובין ע״ח על לחם אחד ושיתוף מבואות על לחם שני. ועיי׳ לקמן או׳ ט׳ ואו׳ כ״א ולעיל סי׳ שס״ו או׳ קכ״ד.

ו **ו) שם לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת וכו׳** ואם נשתתפו במבוי (היינו ביין או בדבר אחר ולא בפת. מ״מ) ושכחו כולם לערב בחצירות אם אין מקפידין על פרוסתן (ר״ל אם שואל א׳ מחבירו פרוסת פת נותן לו. מחה״ש) סומכין על השיתוף בשבת הראשונה בלבד ואין מתירין להם דבר זה אלא מדוחק. הרמב״ם פ״ה דין י״ד, ב״י מ״א סק״א תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳:

ז **ז) מבוי** שעירבו כל חצירות שבו כל חצר וחצר בפ״ע ואח״כ נשתתפו כולן במבוי (ביין או מין אחר שאינו פת. אחרונים) ושכח אחד מבני חצר ולא עירב עם בני חצירו לא הפסיד כלום שהרי כולם נשתתפו ועל השיתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצירות עם השיתוף אלא שלא לשכח לתינוקות תורת עירוב והרי עירובו בחצירות. הרמב״ם שם דין י״ג, ר״ז שם.

ח **ח) שם. לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת וכו׳** והטעם שמתוך שהפת חיי האדם עיניהם תלויות בו ומתוך כך מכירים כמשתתפין בו במבוי. ב״י. לבוש. תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳

ט **ט) שם. וא״צ לערב בחצירות וכו׳** וכ״כ הרשב״ץ ח״ב סי׳ ל״ג שא״צ שיתוף ועירוב ומי שמוסיף בו חומרא עוברת בו רוח טהרה ובלבד שלא תהיה שם ברכה יתירה יעו״ש. ורמזו הברכ״י או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ח״י.

י **י) שם. וא״צ לערב בחצירות וכו׳** כתב הריטב״א בחי׳ (דף ע״א ע״ב) הא דסומכין על שיתוף במקום עירוב דוקא שהניחו בבית שבחצר אבל הניחו בחצר לא מהני דק״ל ע״ח בבית ולא עדיף סמיכה על השתוף מאלו עירב ממש יעו״ש. מיהו מדברי התו׳ שם (ד״ה בפת) נראה דלכ״ע מהני שהרי כתבו בשם ר״י דשיתוף דוקא בחצר ולא בבית וא״כ ע״כ הא דאמרי סומכין על שיתוף במקום עירוב בהניחו בחצר מיירי ומהני משום עירוב וכ״נ מסתמיות דברי הרמב״ם פ״א וא״כ האידנא דמניחין העירוב בבהכ״נ דלאו בית דירה הוא סומכין על הרמב״ם בכל דס״ל דסומכין על שיתוף בפת במקום עירוב אפי׳ להתיר החצירות בפ״ע וס״ל אפי׳ הניחו בחצר מהני. שש״א. ועיין לעיל סי׳ שפ״ו או׳ ו׳

יא **יא) שם. וי״א שאם לא עירבה וכו׳** כ״כ ב״י להוכיח מדברי רש״י ותו׳ וכו׳ אבל הב״ח והט״ז השיגו על דברי ב״י בזה וכתבו דהיכא דשיתפו במבוי בפת שוב א״צ עירוב בחצירות לא לעצמן ולא זו עם זו יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ב (ומה שמצויין מ״א על הגה הוא ט״ס) א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ ב׳ וכ״מ

מדברי הר״ז או׳ א׳ שלא הביא דעת י״א ופסק כדיעה ראשונה, ועיין עוד לקמן אות ך׳ ואו׳ כ״א.

יב יב) שם ואם עירבו דרך פתחיהם וכו׳ והיינו שאם היו פתוחות זו לזו ופתוחות למבוי ועירבו החצירות דרך פתחים שביניהם א״צ שיתוף במבוי אבל אם לא היו החצירות פתוחות זו לזו א״נ פתוחות ולא עירבו ביניהם אפי׳ עירב כל חצר לעצמה מ״מ כיון דהחצירות עצמן אסורות לטלטל מזו לזו כ״ש דאסורות לטלטל במבוי בלא שיתוף אבל בפתוחות זו לזו ועירבו ביניהן א״צ שיתוף, ב״ח.

יג יג) שם ואם עירבו דרך פתחיהם וכו׳ והיינו שעירבו כל חצר עם הבתים שלה בפ״ע כדי שיוכלו לטלטל מן הבתים לחצר ואח״כ עירבו כל החצירות ביחד דרך פתחיהן כדי שיוכלו לטלטל מן חצר לחצר וה״ה אם עירבה כל חצר עם בתים שלה בפ״ע ואח״כ נתנו העירובים על כל החצירות בבית א׳ מן החצירות הו״ל כאלו עירבו יחד כמ״ש לעיל רסי׳ שמ״ח יעו״ש.

יד יד) שם מותרות להשתמש החצירות במבוי. ר״ל כלים ששבתו בבתים שבחצירות מותר להשתמש בהם במבוי דאי כלים ששבתו בחצר בלא״ה מותר להשתמש בהם במבוי דחצר ומבוי הם רשות אחת כמ״ש רסי׳ שע״ב יעו״ש.

טו טו) שם שסומכים על עירוב וכו׳ זהו דעת הטור וכתב ב״י אפשר שג״כ דעת הרמב״ם מיהו בס׳ גאון יעקב על הש״ס כתב דלהרמב״ם לא מהני עירוב במקום שיתוף בשום פנים יעו״ש. ונראה דלענין דינא ודאי דיש להקל כדעת הטור והש״ע רק דהמחמיר תע״ב.

טז טז) שם הגה. אפי׳ לא נשתתפו אלא ביין. ואע״ג דיין בחצר לא חזי מגו דחזי למלתיה בשיתוף סמכינן עליה בחצר. רש״י עירובין ע״א ע״ב.

יז טוב) שם. אפי׳ לא נשתתפו אלא ביין וכן נוהגים במצרים לסמוך על שיתוף במקום עירוב ובכל המינים וראיתי מהרבנים הראשונים שהיו מערבין על כל העיר בכל שנה מהמצה שלהם. מהריק״ש בהגהו׳ אבל בארץ הצבי המנהג פשוט מקדם קדמתה לעשות שיתוף בשמן ועירובי חצרות בכל שנה בע״ש שבחג הפסח. ברכ״י או׳ ג׳ ומיהו לענין ברכה נראה דאין לברך על עירובי חצרות דכיון דישתפו בשמן וי״א דיוצאין בזה גם משום עירובי חצרות הא ק״ל סב״ל. ועיין לעיל או׳ ט׳ ובסי׳ ח״י או׳ ז׳ ודוק.

יח יח) אמנם אם לא היה שיתופי מבואות ועירבה כל חצר לעצמה ובירכו על העירוב ואח״כ באו לעשות שיתופי מבואות נראה דצריך לברך על שיתופי מבואות כיון דלכ״ע לא יצאו בזה העירוב משום שיתוף אבל אם אחד מן החצירות רוצה לערב לעצמו וגם לזכות משלו שיתוף לכל בני המבוי נראה דיש לברך על העירוב ויכוין גם על השיתוף כיון שעושה אותם בבת אחת:

יט יט) שם. בהגה. וכן סומכין אעירוב וכו׳ כבר נתבאר זה בדברי הש״ע ונראה שלא כתבו מור״ם ז״ל אלא בדרך אגב. מאמ״ר או׳ ב׳

כ כ) שם בהגה. ונ״ל הטעם וכו׳ הלבוש הקשה על טעם זה וכתב דעיקר הטעם שנוהגים כסברא הראשונה. דאם נשתתפו בפת סומכין עליו וא״צ לערב חצירות כלל ועל זה אנו סומכין דגביית הקמח שלנו הוא כמו שיתוף בפת שהרי עושים ממנו חלת מצה אחת ומקיימין אותה כל השנה בבהכ״נ ואין לך היכרא לתנוקות גדולה מזו יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ב דהטעם בזה משום דאגן מערבין בפת ובפת א״צ רק חד לעירוב ולשיתוף וכ״כ התו״ש או׳ ג׳ וכ״כ הר״ז או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ י״א. ומ״מ היכא שסומכין על שיתוף במקום עירוב טוב לימר בשעת הנחת השיתוף שמניחו גם לשם עירוב:

כא כא) ודע דהגם שנתבאר דעת הפו׳ שכתבו דאם נשתתפו בפת סומכים עליו במקום עירוב עוד יש פלוגתא אחריתי באם רוחב המבוי ט״ז אמה ואין ס׳ רבוא בוקעים בו דלסתם הש״ע סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ הוי רה״ר ואין ניתרת אלא בדלתות כמ״ש סי׳ שס״ד סעי׳ ב׳ ולדעת י״א שם לא הוי רה״ר וניתרת בצוה״פ וכתבנו שם דאיכא כמה רבוותא דסברי הכי ואין למחות ביד הנוהגין כן רק כל אחד אם ירצה יחמיר לעצמו וא״כ הנוהגין להתיר בצוה״פ וגם סומכין על שיתוף במקום עירוב המחמיר לצאת כל הדיעות צריך לערב בחצירות כדי לטלטל בחצר ובמבוי לא יטלטל.

סימן שפח

א א) [סעיף א׳] אם לא עירבו החצירות יחד ר״ל אף אם עירבו כל החצירות ביחד דאם עירבו כל החצירות דרך פתחים ביחד בלא״ה שרי דהו״ל כמו שיתוף כמ״ש בסי׳ הקודם:

ב ב) שם. מותר לטלטל בכל המבוי וכו׳ וה״ה דמותר לטלטל מן המבוי לחצר או מן החצר למבוי כלים ששבתו בתוכם כמ״ש לעיל רסי׳ שע״ב שלא תקנו חז״ל עירובי חצרות אלא כדי לטלטל כלים ששבתו בבתים להוציאם לחצר וכן תיקנו שיתופי מבואות כדי להוציא כלים ששבתו בבתים למבוי אבל כלים ששבתו בחצר או במבוי מותר לטלטלם מחצר למבוי או להיפך בלא עירוב ובלא שיתוף:

ג ג) **שם. מותר לטלטל בכל המבוי וכו'** והיינו אם המבוי מתוקן בלחי או קורה כמ"ש לעיל רסי' שמ"ב. וכ"כ הלבוש והר"ז בסי' זה.

ד ד) **שם. בין עירבו חצירות עם הבתים.** דמצויין כלי בתים בחצר ושייך למגזר דלמא אתי לאפוקי כלי בית שבחצר למבוי אפ"ה שרי. ועיין לעיל סי' שע"ב סוף סעי' א.

ה ה) **שם. ולהרמב"ם דוקא בשלא עירבו וכו'** כ"כ הרמב"ם פ"ה דין ט"ו והטעם כתב שם בהרמב"ם דמאחר שעירבו חצירות עם הבתים נעשה המבוי כאלו אינו פתוח לו אלא בתים בלבד בלא חצירות ולפיכך אין מטלטלין בכולו עכ"ל, ור"ל ואין חצר ניתר בלחי או קורא אלא א"כ בתים וחצירות פתוחים לתוכו והכא בתים איכא חצירות ליכא וכמ"ש המ"מ שם. וא"כ אם ניתר בצוה"פ או בשני פסים שרי. מ"א סק"א א"ר או' ב' תו"ש או' ב' א"א או' א' ועיין לעיל סי' שס"ג סעי' כ"ו

ו ו) **שם. ולהרמב"ם וכו'** וכל האחרונים פסקו כסברא ראשונה. מ"מ שם. א"ר או' א' א"א שם. וכ"פ הר"ז כסברא א' ולא הביא דעת הרמב"ם וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דדעת הש"ע לפסוק כסברא שמביא בסתם ורק כשמביא י"א לחומרא חושש לו לתחלה וא"כ ה"נ שכתב ולהרמב"ם וכו' הוא כמו י"א שחושש לו לכתחלה דאל"כ למה הביאו בש"ע:

סימן שפט

א א) **[סעיף א'] ויש לו חלון וכו'** וכ"ש פתח. הרמב"ם פ"ה דין י"ז. ועיין לעיל סי' שע"ב סעי' ד':

ב ב) **שם או לקרפף.** נראה שלא התירו אפי' ביש לו לקרפף אלא בקרפף דומיא דבקעה שהוא פתוח למקום אחר דאלו בשאין לו פתח אלא כלפי ביתו היאך יסתלק מן המבוי והרי אינו יכול לצאת לשוק ולעשות צרכיו חוץ לביתו אלא דרך מבוי הריטב"א:

ג ג) **שם. דרך המבוי.** ר"ל דרך הפתח שיש לו במבוי:

ד ד) **שם כל היום.** ר"ל תמיד בכל יום ויום. ואע"ג דמשתמש בכל יום דרך מבוי מ"מ כיון שאין משתמש אלא להוציא כלים גדולים אבל כלים קטנים ניחא ליה להוציא דרך בקעה או קרפף חשיב פתחו למבוי כמו שאינו רגיל. פרישה או' א' א"ר או' א'

ה ה) **שם כמו שאינו רגיל וכו'** וכמ"ש לעיל סי' שפ"ו סעי' ט' יעו"ש.

ו ו) **שם אבל אם אין בו אלא סאתים קטן הוא וכו'** ואוסר אם הוא רגיל יותר במבוי. עה"ק דף כ"ג, א"ר או' ב' נה"ש או' א':

ז ז) **שם קטן הוא וכו'** ובאופן זה אפי' היה פתח גדול פתוח להן אינו מתבטל עי"ז הפתח שבמבוי ואוסר על בני המבוי, כן מסיק הרשב"א והריטב"א, דלא כהראב"ד וכ"מ מדברי הרמב"ם שם. והוא שרגיל יותר בפתח שבמבוי וכמ"ש באו' הקודם.

ח ח) **שם אם הקרקף יותר מסאתים אוסר וכו'** לפי שאין יכול לטלטל בתוכו כ"א בתוך ד"א כמ"ש לעיל סי' שמ"ו סעי' ג' משא"כ במבוי שיכול לטלטל בכולו כלים ששבתו במבוי כמ"ש בסי' הקודם אבל אם הוא ב"ס כיון דמותר לטלטל בכולו ניחא ליה ביה טפי אף שאסור לטלטל ממנו לבתים וכ"ש אם הוא פחות מב"ס דאינו אוסר תו"ש או' א' ועיין א"ר או' ג' שמצדד בזה ומ"מ כיון שכן דעת הרמב"ם (פ"ה דין יו"ד) והלבוש והתו"ש דאפי' אם הוא פחות מב"ס אינו אוסר הכי נקטינן. וכ"כ האחרונים:

ט ט) **שם. ואם הוקף לדירה יותר מסאתים וכו'** הוא דעת רש"י ומשמע דכ"ע דב"ס אינו אוסר אף דאין בו אויר כ"כ ואף דרש"י לא קאי אלא איותר מב"ס מ"מ מדלא פי' כן לעיל אהא דקאמר בש"ס דב"ס אינו אוסר דמיירי דוקא כשלא הוקף לדירה ע"כ דס"ל דבהוקף לדירה עדיף טפי מלא הוקף לדירה ולכ"ע שרי. תו"ש או' ב' ולאפוקי ממ"ש א"ר או' ד':

י י) **שם. ויש מי שאומר וכו'** הוא דעת התו' דס"ל דהוקף לדירה גרע טפי כיון דאין בו אויר כ"כ והא דנקט אפי' ב"ס אע"ג דלדידהו ב"ס הוא גרע טפי מ"מ נקט הכי הואיל דבשלא הוקף לדירה ב"ס עדיף טפי מיותר מב"ס לכך קאמר דכשהוקף לדירה אוסר אפי' ב"ס וה"ה יותר מסאתים. תו"ש או' ג' והשיג על מ"ש הא"ר יעו"ש.

יא יא) **שם. ויש מי שאוסר וכו'** ונקטינן כסברא ראשונה ב"י וכ"פ בעה"ק. א"ר או' ה' וכ"פ הר"ז כסברא א' ולא הביא דעת היש מי שאומר. ועיין לעיל ססי' שפ"ח.

סימן שצ

א **[סעיף א'] מבוי שצדו אחד עכו"ם וכו'** ומבוי זה אעפ"י שאין בו אלא חצר אחד של ישראל ניתר בלחי או קורה כיון שפתוח לו חצר אחר ואע"ג שדר בו הכותי דירת הכותי חשיבא דירה לקולא. ב"י סי' זה בשם הטור סי' שס"ג וכבר כתבו בש"ע שם סעי' כ"ו יעו"ש ועיין בדברינו לשם או' קע"ה.

ב **שם. מבוי שצדו אחד עכו"ם וכו'** ואם יש חצר עכו"ם בין חצר ישראלים (ר"ל אצל שתי חצרות של ישראלים) אם חצר העכו"ם אין פתוח למבוי זה וגם אין לו פתח או חלון אלא למעלה מי"ט מותר לטלטל מחצר העכו"ם לחצר הישראל דכיון דאין משתמש להדיא לא בעי שכירות (דאינו אוסר עליהם) אבל אם חצר העכו"ם פתוח למבוי או לחצר ישראל למטה מי"ט אסור להשתמש עמו (בין במבוי בין בחצר דאוסר עליהם) כלל, ב"ח סי' שפ"ב בשם המרדכי. אבל דעת הרב"י שם דדוקא דרך המבוי אוסר אבל מחצר לחצר (ר"ל אפי' אם החלון בתוך י"ט) אינו אוסר. ועי"ש סעי' ג' ואפי' שני חצרות של ישראל וחצר עכו"ם ביניהם (ר"ל מפסיק ביניהם) יכולין לערב יחד דרך פתחים לטלטל דרך חצר העכו"ם דלא חשיב הפסק כיון שאינו אוסר ומ"מ זה אינו מוכרח כל כך. רש"ל. מ"א סק"א.

ג **שם. ולא למבוי.** דאלו היה גם חצר השני פתוח למבוי א"כ הרי יש כאן שתי חצרות של ישראלים שאוסרים זה על מלטלטל במבוי וממילא גם העכו"ם אוסר עליהם וצריך לשכור ממנו ולשתף ביניהם אבל אם הוא רק חצר א' של ישראל במבוי אין העכו"ם אוסר ומותר לטלטל בכל המבוי כמבואר בסי' שאח"ז.

ד **שם. אין יכול לערב דרך החלון וכו'** והטעם עיין לעיל הי' שפ"ב או' ק"ט לענין חצר וה"ה לכאן רק דשם כתבו הש"ע סעי' י"ט בדין חצר ובסי' זה כתבו בדין מבוי ואין הפרש כמ"ש בסי' שאח"ז

ה **שם. ויש מי שאוסר וכו'** והטעם עיין מ"ש לעיל סי' שפ"ב או' ק"י ולענין דינא שם או' קי"ב וה"ה לכאן. וכן אם יכולין לשכור מהעכו"ם ולערב עי"ש או' קי"א וה"ה לכאן:

ו **[סעיף ב'] וצדו אחד ישראלים וכו'** ר"ל שני חצירות של ישראלים ופתוחים למבוי. ועיין לעיל סי' שפ"ב סעי ך' שכתבו הש"ע לענין חצר וכאן לענין מבוי ועיין בדברינו לשם וה"ה לכאן.

ז **שם. והיו חלונות פתוחות מחצר לחצר** וה"ה מבית לבית ר"ז או' ב'

סימן שצא

א **[סעיף א'] ככל משפטי ביטול למי ששכח ולא עירב בחצירו,** המבואר לעיל סי' ש"פ ושפ"א יעו"ש.

ב **שם. מבטלת רשותה וכו'** ואם עירבו החצירות יחד דרך פתחים שביניהם א"צ ביטול כלל דסומכים על עירוב במקום שיתוף כמ"ש לעיל סי' שפ"ז יעו"ש כ"כ הטור וב"י בסי' זה. וכ"כ התו"ש או' א':

ג **שם. מבטלת רשותה וכו'** ומ"מ היא עצמה אסורה להוציא מחצרה למבוי כדלעיל סי' ש"פ סעי' א' אבל אם ביטלה להם גם רשות בתים וחצר שלה משמע שם מסעי' ב' דגם היא מותרת להוציא למבוי משום דכיון שעירבו כל אותם בני חצר ביחד הו"ל חצר זה לגבי שאר החצירות כיחיד אצל רבים והוי כאורח דמותר להוציא יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד.

ד **שם. או הם לה,** דרבים ג"כ יכולין לבטל רשותם ליחיד כמ"ש לעיל סי' ש"פ סעי' ד' יעו"ש.

ה **שם. אעפ"י שהם רבים וכו'** כלומר וק"ל דאין מבטלין רשות לב' שלא עירבו כמבואר בסי' ש"פ סעי' ד' (ר"ל וא"כ איך חצירות שבמבוי מבטלין רשותם לחצר זו שלא נשתתפה ודרים בה רבים) אפ"ה מבטלי לבני חצר זו לפי שבני החצר גבי מבוי חשובים כיחיד בחצר. ב"י. ב"ח. ולא קשה מ"ש הט"ז סק"א כא"ש הא"ר או' א' תו"ש או' א' מאמ"ר או' א' נה"ש או' א' ר"ז או' א':

ו **שם. שבני חצר גבי מבוי וכו'** ופשוט דהביטול לא יועיל רק לזה החצר שביטלו לו דהוא יהיה מותר להוציא מחצרו למבוי אבל אותם חצירות שביטלו רשותם אסורין להוציא מחצרן למבוי וכמ"ש לעיל סי' ש"פ סעי' ד' ואפי' ביטלו גם רשות ביתם וחצירם ג"כ לא מיהני להוציא מחצירן למבוי דרבים לגבי יחיד לא נעשו כאורחים וכמ"ש בדברינו לשם או' י"ט ואו' ך' יעו"ש. ומ"ש הפרישה או' ב' דאם ביטלו גם רשות ביתם מותרים כבר השיגו עליו האחרונים.

ז ז) **שם. וככל משפטי ישראל בחצר עם העכו"ם וכו'** ר"ל שמבואר לעיל רסי' שפ"ב דאין העכו"ם אוסר עד שיהיו ב' בתי ישראל בחצר כן הוא במבוי שאין אסור להוציא מחצר למבוי המתוקן בלחי או קורה עד שיהיו שני חצירות של ישראל במבוי.

ח ח) **שם. עד שיהיו שתי חצרות וכו'** דאז אוסרים זע"ז אבל בחצר א' אין איסור כלל לטלטל בתוך העיר המוקפת חומה או במבוי. ט"ז סק"ב תו"ש או' ב' ר"ז או' א' וה"ד לענין טלטול כלים ששבתו בבתים אבל כלים ששבתו בחצר או במבוי בלא"ה מותר לטלטל מחצר למבוי ואעפ"י שיש ב' חצירות של ישראל במבוי וא' של עכו"ם ולא שכרו מהעכו"ם ולא נשתתפו דחצר ומבוי רשות א' לכלים ששבתו בתוכם כמ"ש לעיל רסי' שע"ב יעו"ש:

ט ט) **שם, עד שיהיו שתי חצרות וכו'** ואז אם יש ב' חצירות ישראל במבוי צריך לשכור מן העכו"ם ולשתף ביניהם המבוי כמ"ש לעיל רס"י שפ"ב לגבי חצר וה"ה כאן גבי מבוי. ואם יש ב' חצירות בעיר מבואר דינו לקמן.

י י) **שם. אפי' אם הרבה בתים וכו'** דלגבי מבוי כל בני החצר חשובים כחד.

יא יא) **שם. מוקפת חומה לדירה.** דאל"ה הוי קרפף יותר מב"ס ואסור. מש"ז או' ב' ועיין לעיל רס"י שנ"ח.

יב יב) **שם. וסתם מבצרים וכו'** כגון מה שאנו קורין בל"א שלא"ס שהוא מוקף תחלה בחומה ואח"כ בונים בתוכו בתים משא"כ בכל העיירות שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפין חומה סביבם. ט"ז סק"ב. א"ר או' ב' ר"ז או' א' ועיין לקמן סי' ת"א.

יג יג) **שם. וכשיש ב' חצירות וכו'** ונראה דאפי' אם כל חצר היה במבוי אחר לא נחשב כיחיד במקום עכו"ם דכיון שהעיר מוקפת חומה סביבה נחשבים כל המבואות כמבוי א' ואוסרים הישראלים זה ע"ז וממילא צריכים לשכור מהעכו"ם רשותו אם לא שהיו מקומות חלוקים זה מזה בצוה"פ או בשני פסין כמבואר לעיל סי' שפ"ו סעי' ב' בהגה ולקמן סי' שצ"ו סעי' ו' יעו"ש מ"ב או' יו"ד.

יד יד) **שם. צריכים לשכור מכל חצר וכו'** וה"ה שני עכו"ם שדרים בשני בתים בחצר צריך להשכיר מכל נכרי ונכרי. ח"א כלל ע"ה או' כ"א ועיין לעיל סי' שפ"ב סעי' ט"ו בהגה ובדברינו לשם ובס"ד.

טו טו) **שם ואין מספיק וכו'** והגם דהבתים שלו ומסרן לאנשי העיר ליתן לו חוק ידוע בכל שנה כל היכא דלא מצי לסלקן לא מצי לאגורי. כ"ה בתשו' הרשב"א סי' תרכ"ו ומביאו ב"י ואעפ"י שהוא שופט ג"כ את בני העיר כיון דלא מצי לסלקם לא מצי לאגורי מיניה ב"י, ועיין לעיל סי' שפ"ב סעי' ח"י.

טז טז) **שם. הגה. וי"א דדוקא וכו'** וז"ל הריב"ש בתשו' סי' תכ"ז ועוד יש טעם אחר להתיר קניית הרשות מהאדון כי ידוע כי דרך הרבים הוא לעולם האדון לשנותה כמו שירצה ולתת לבעלי בתים דרך מצד אחר וכיון שיכול לסלק הכותי מן הדרך ההוא הרי יכול להקנות אלא שטעם זה לא יספיק להכניס ולהוציא מן המבוי לבתי הכותים כיון שאין אנו מתירים כ"א מפני רשות האדון דמבוי ולא בבתים הפתוחים לו דהו"ל כבטול רשות חצירו ורשות ביתו לא ביטל אבל מבתי היהודים מותרים כיון שקנו רשות ממי שהדרכים שלו ויכול לסלק בני המבוי מן הדרך ההוא ולתת להם דרך מצד אחר ע"כ. והביאו ב"י אלא שמורים ז"ל בהגה הביאו בקיצור.

יז טוב) **שם. הגה. וי"א דדוקא וכו'** וכן הסכים א"ר או' ג' והתו"ש או' ג' והחמ"מ או' ג' והנה"ש או' ב' והשיגו על הט"ז סק"ג שכתב צ"ע על דברי מור"ם ז"ל. יעו"ש וכ"פ ח"א כלל ע"ה או' כ"ב.

יח יח) **שם. בד"א בשר שאין הבתים שלו** אורחא דמילתא נקט דכיון דאין הבתים שלו. מסתמא אינו יכול להשתמש בהם אבל אין ה"נ דאפי' הבתים שלו אם אינו יכול לסלקם או להשתמש בהם אינו יכול להשכיר וכמ"ש לעיל או' ט"ו יעו"ש.

יט יט) **שם. אפי' בשעת מלחמה** אלא ע"פ יועצי המדינה. ב"י מ"א סק"א.

כ ך) **שם. או משכירו וכו'** וה"ה משכירו דשכירו ב"י. א"ר או' ד' ועיין לעיל סי' שפ"ב סעי' י"א בהגה ובדברינו לשם בס"ד.

כא כא) **שם. מהני.** היינו אפי' לענין להוציא ולהכניס לבתי העכו"ם.

כב כב) **שם שהרי יש לו רשות וכו'** ואם הוא ע"י הכרח נוהג כך ואינו מחוק המלכים אינו מועיל. ריב"ש סי' תכ"ז. א"ר או' ה':

כג כג) **שם. בשעת מלחמה וכו'** עיין בתשו' ח"צ סי' ו' שכתב דמיירי בשר שהיכולת בידו לעורר מדנים עם שכניו בכל עת שירצה ואין בני המדינה מעכבין עליו יעו"ש. והביאו השע"ת והיינו אם אינו גזבר המלך כמו שנמצא באיזה מקומות שיש להם שר בפ"ע ויש אשר יש יכולת בידו לעורר מדנים בכל עת ויש שאין לו יכולת דאם הוא גזבר המלך כיון שהמלך מעורר מדנים בכל עת שירצה ואין אחד יכול למחות בידו הרי הוא כמוהו.

כד כד) **שם. שלא מדעתם.** ולפ״ז מוחר לשכור מהממונה של מלך שהרי יש רשות להמלך להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי בני העיר שלא מדעתם מדינא דמלכותא. וא״כ כל עבד מעבדיו הקטנים הוי כשכירו ולקיטו שהרי הממונה הוא במקום המלך. ונ״ל דוקא מהממונה ע״ז כגון זה שקורין פאליצייא שידוע שכל דבר המלכות נעשה על ידו ואפי׳ מהמשרתים שלהם שהרי יש להם רשות ליקח משרתים שעל ידיהם נתקיים כל ציווי המלך אבל מאנשי חיילותיו אפי׳ הראש שלהם נ״ל דלא מהני במקום שהוא אין ממונה ע״ז ח״א כלל ע״ה או׳ כ״ב ועיין עוד מזה לעיל סי׳ שפ״ב סעי׳ י״ד בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

כה כה) **עיר** שהיא מוקפת חומה ודלתותיה ננעלות בלילה והיהודים דרים יחד כולם במבוי מיוחד שיש בו דלתות נסגרות בלילה מותר לטלטל במבוי ובעיר כולה בעירוב לחוד בלתי קניית רשות מהשר. מאמ״ר סי׳ שצ״ה או׳ ג׳

כו כו) **[סעיף ב׳] ישראלים הדרים בחצר וכו׳** פי׳ אעפ״י שהרבה ישראלים דרים בחצר א׳ מותרים הם להוציא מהחצר למבואות של עיר דלענין שיתופי מבואות כל בני החצר שעירבו יחד כחד חשיבי כמ״ש לעיל סעי׳ א׳

כז כז) **שם. שהיא מוקפת חומה** או שנתקן כדין תיקון מבואות. ח״א כלל ע״ג או׳ ו׳ ור״ל או שנתקן מבואותיה כדין תיקון מבואות המבואר בסי׳ שס״ד כל א׳ כדינו יעו״ש ועיין לעיל סי׳ סש״ג ובדברינו לשם או׳ ר׳ ואו׳ רס״ו.

כח כח) **שם. ונתאכסנו בחצר אחרת וכו׳** וה״ה אם נתאכסנו באותו חצר שהישראל דר בו דאורח אינו אוסר כמ״ש לעיל סי׳ ש״ע סעי׳ ח׳ יעו״ש וא״כ אם לא היה דר שם בחצר רק בעה״ב א׳ אעפ״י שיש עכו״ם ג״כ באותו חצר מותרין לטלטל שניהם לחצר או לעיר בלא שכירות ובלא עירוב כמבואר לעיל רסי׳ שפ״ב יעו״ש ועיין לקמן או׳ כ״ט.

כט כט) **שם. ומותרין לטלטל בכל העיר.** ורש״ל סי׳ ח״י כתב שקבל מזקנים לאסור לטלטל ביריד לובלין ואולי שמפני שרגילין לקבוע לבוא מכל יריד ויריד ורגיל אוסר מיד לא שנא ישראל לא שנא עכו״ם. מ״א סק״ב ומיהו עיין לעיל סי׳ ש״ע או׳ פ״א שהבאני שם דעת הפו׳ דס״ל דבישראל אפי׳ רגיל אינו אוסר מיד וכתבנו שם דכ״ה דעת האחרונים להקל יעו״ש.

ל ל) **שם. ומותרין לטלטל בכל העיר.** והמרדכי כתב דעכ״פ אסור האורח להוציא מביתו לחצר או לעיר והביאו המ״א סק״ב והסכים עמו לענין דינא יעו״ש. מיהו התו״ש או׳ ו׳ והנה״ש או׳ ג׳ והגרע״א השיגו על דברי מ״א הנ״ז וכ״כ לעיל סי׳ ש״ע או׳ פ״ב דדעת האחרונים כפסק הש״ע דבין הבעה״ב ובין האורח מותרין יעו״ש.

לא לא) **שם הגהה. ועיין לעיל סס״י ש״ע.** ר״ל מ״ש הוא ז״ל שם בהגה ועיין בדברינו לשם בס״ד:

סימן שצב

א א) **[סעיף א׳] עיר שהיתה קנין יחיד וכו׳** זהו לשון הרמב״ם פ״ה דין י״ט אבל רש״י פירש עיר של יחיד שלא היו נכנסין בה תמיד ס׳ רבוא של בני אדם ונעשית של רבים שנתוספו בה דיורין או נקבעו בה שווקים יעו״ש וכ״כ שם התו׳ והטור. וכתב העו״ש או׳ א׳ דצ״ל דס״ל להש״ע כפי׳ הר״ר יהונתן בדברי הרי״ף שפירש כדעת הרמב״ם ופסק כהרי״ף והרמב״ם יעו״ש ועוד י״ל הא דפסק הש״ע כהרמב״ם מפני שכ״ה ג״כ דעת הרשב״א והמ״מ כמ״ש באו׳ שאח״ז.

ב ב) **שם. עיר שהיתה קנין יחיד וכו׳** וכתב הרשב״א ז״ל איזו היא עיר של יחיד כל שבנאה היחיד לעצמו להשכירה לרבים או שמכרה אח״כ לרבים או שבנאה להושיב בה דיורין ומשייר לעצמו דרכים פלטיות וסרטיות כדרך שהמלכים עושים עכ״ל והביאו המ״מ שם ב״י מ״א סק״א א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳

ג ג) **שם. אפי׳ נעשית של רבים וכו׳** והיינו כ״ז שלא נשתקע שם בעלים הראשונים ממנה. הרשב״א בחידושיו.

ד ד) **שם. אפי׳ נעשית של רבים וכו׳** ואפי׳ יש לה שני פתחים שנכנסים בזו ויוצאין בזו דאם אין לה כ״א פתח אפי׳ של רבים משתתפין שיתוף אחד כדלקמן.

ה ה) **שם. משתתפין כולם וכו׳** ומיירי במדינה מוקפת חומה גבוהה י״ט ויש לה דלתות שהיא רה״י גמורה המ״מ שם והביאו ב״י אלא שכתב ב״י שמדברי רש״י משמע שאפי׳ כשאין לה חומה עסקינן ור״ל אלא שנתקנו מבואותיה כל אחד כדינו המבואר בסי׳ שס״ד יעו״ש וכ״כ הר״ז או׳ א׳ וכ״כ

האחרונים ועיין לקמן סעי׳ ה׳ ולעיל סי׳ שצ״א או׳ כ״ו.

ו ו) **שם. משתתפין כולם וכו׳** ודוקא שיתוף אחד דכיון שהיתה תחלה קנין יחיד חשובה כולה כחצר א׳ ויאסרו זה ע״ז אם לא יערבו יחד. טור. ועיין לקמן סעי׳ ד׳

ז ז) **שם. ויטלטלו בכל המדינה.** ר״ל וא״צ שיור דדוקא בעיר של רבים ויש לה שני פתחים הוא דצריך שיור כמבואר לקמן.

ח ח) **שם. ויש לה פתח אחד וכו׳** דלא דמי לדגלי מדבר רש״י ר״ז או׳ א׳

ט ט) **שם. משתתפים כולם וכו׳** שיש לה דין חצר א׳ שאוסרין זע״ז. תו״ש או׳ ב׳

י י) **שם. ויש לה ב׳ פתחים וכו׳** שהיא דומה לרה״ר ואעפ״י שהכשירו מבואותיה כהלכותיה. ר״ז שם ועיין לקמן או׳ י״ב.

יא יא) **שם. אפי׳ נעשית של יחיד.** ר״ל שמכרוה ליחיד רשב״א והיינו כל זה שעדיין לא נשתקע שם בעלים הראשונים ממנה וכמ״ש לעיל או׳ ג׳

יב יב) **שם. אין מערבין את כולה וכו׳** הואיל ותחלתה של רבים דדילמא הדרא ומתעבדא של רבים ואתו לערובה כולה ואסור לערב עיר של רבים בלא שיור ואע״ג דאין בה רה״ר גמורה שלא תשתכח תורת רה״ר וההוא שיורי הוי היכרא דטעמא משום עירוב הוא רש״י והביאו ב״י. וכ״כ הלבוש ועי״ש בלבוש שכתב דאם אין דלתותיה ננעלות בלילה הויא רה״ר ולא שייך בה עירוב ורק בדלתותיה ננעלות בלילה דהויא כדין כרמלית אין מערבין אלא בשיור יעו״ש ועיין לעיל סי׳ שס״ד סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם ודוק.

יג יג) **שם. אין מערבין את כולה** וצ״ע דלא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דס״ל כרש״י דאין נקראין רבים פחותין מס׳ רבוא מ״א סק״ב ר״ז או׳ א׳ מיהו הא״ר או׳ ב׳ כתב דלא ק״ל כרש״י כע״ש בב״י אלא הטעם משום דרוב מקומות משיירין לעצמן דרכים (כמ״ש לעיל או׳ או׳ ב׳) והוי של יחיד או יש בתי עכו״ם דהוי שיור כמ״ש בתשו׳ הר״ן סי׳ ך׳ עכ״ל. ועיין לקמן או׳ ח״י.

יד יד) **שם. אפי חצר אחת ובית לתוכה.** כ״ה לשון הגמ׳ עירובין ס׳ ע״א וכ״כ הלבוש ומשמע דדוקא בענין חצר שיש בה בית חבל בית לחוד לא מהני וכ״מ מפירש״י שם וכ״כ בהדיא הריטב״א שם אבל הטור כתב דאפי׳ שייר בבית א׳ סגי. וכתב הדרישה או׳ א׳ דס״ל לטור להגמ׳ דקאמר חצר הוא לאו דוקא יעו״ש וכ״כ א״ר או׳ ג׳ בשם המי״ט וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ וכ״כ הר״ז או׳ א׳

טו טו) **שם. חוץ מאותו מקום ששיירו** ומקום המשוייר אם ישראל צריך לעשות היכר וסי׳ כדי שלא יאסור על בני העיר אבל אי עבדי שיור מקום שאין דרים בו ישראל א״צ לעשות היכר והבדל למקום המשוייר ואפי׳ בית שבאמצע הדרך מהני להיות שיור אעפ״י שמכאן ומכאן הם בכלל ההיתר. גו״ר כלל ג׳ סי׳ כ״ב והביאו י״א בהגה״ט. ועיין לקמן או׳ ח״י.

טז טז) **שם. כשיתוף שעושין לעצמם אם היו** כצ״ל. ואח״כ גרסינן ואסורים לטלטל ט״ז סק״ב. א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ ה׳ מאמ״ר או׳ ג׳:

יז טוב) **שם. אם היו הנשארים רבים.** דאם השיור רק לאחד א״צ שיתוף א״ר שם. ור״ל דדוקא אם היו הנשארים רבים צריך לשתף לעצמם אבל אם שיירו רק בית א׳ אותו בית א״צ שיתוף דלא יש עמו אחר שיאסור עמו כדי שיוצרך לשתף.

יח יח) **שם. ודבר זה משום היכר וכו׳** ואפי׳ איכא נכרים בהדי מתא אין יכולין לערבה ביחד, כנה״ג הגה״ט בשם מהריב״ל מיהו בשם תשו׳ הר״ן סי׳ ך׳ כתב דשיור מבואות הנכרים מהני יעו״ש והביאו מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ו׳ וכתבו האחרונים דטוב להחמיר.

יט יט) **שם הגה וצריך שיעשו ביניהם וכו׳** ונראה פשוט דהרמ״א ז״ל לאו אדסליק מיניה קאי דכל דבעי שיור ומערב מבוי מבוי בפ״ע כיון דלא חשיבא כל העיר כמבוי א׳ סגי בלחי או קורה אלא קאי להיכא דשיירו חצר או מבוי א׳ דצריך שיהא המקום ההוא חלוק משאר העיר בב׳ פסין ואהא אמרה הטור יעו״ש כה״ש או׳ א׳ וכתב שבזה מיושב הצ״ע של מ״א וכ״כ האחרונים.

כ ך) **שם בהגה שיעשו ביניהם ב׳ פסין וכו׳** דאל״כ הוי פורץ למקום האסור לו ועיין לעיל סי׳ שס״ג סעי׳ ב׳:

כא כא) **שם בהגה שני פסין וכו׳** וה״ה אם עשו מצבה על אותו מקום כדי לחלק וכמ״ש לקמן סעי׳ ד׳

כב כב) **שם בהגה. וביתר מעשר צריך צוה״פ.** ואם יש ים עיין לעיל סי׳ שס״ג או׳ ר״ג ואו׳ ר״ד.

כג כג) **[סעיף ב׳] וסולם במקום אחר.** ר״ל בצד השני שכנגדו שעולים ויורדים בו חוץ לחומתה. גמ׳ ופירש״י שם.

כד **כד) שם. שאין הסולם וכו׳** אבל לקולא נחשב כפתח כמ״ש סי׳ שע״ב סעי׳ ח׳

כה **כה) שם עד רוחב עשרה.** צ״ל עד יותר מעשרה כ״ה בגמ׳ עירובין ס׳ ע״א וכ״כ הגר״א. וכ״ה בר״ז או׳ ב. ועיין לעיל סי׳ שע״ב סעי׳ ז׳.

כו **כו) שם לא חשיב כפתח.** ואפי׳ העמיד סולמות בכל רוחב הכותל נמי לא הוי נפרץ במילואו. א״א או׳ ה׳

כז **כז) שם. ויש אשפה לפני אחד מהם.** ונראה דוקא אשפה של רבים כמ״ש סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ט ואפשר דהכא כיון שאינו אלא גזירה לא גזרינן גזירה לגזירה מ״א סק״ו. אמנם בס׳ עה״ק להרשב״א כתב דמיירי באשפה של רבים והביאו א״ר או׳ ו׳ וכתב דאשתמיט זה למ״א. וכ״כ הריטב״א דמיירי באשפה של רבים. וכ״כ הא״א או׳ ו׳ נה״ש או׳ ב׳ כר״ש רו״ח.

כח **כח) שם. כאלו אין שם וכו׳** ואם פנו את האשפה חזר הפתח למקומו. עה״ק א״ר שם.

כט **כט) שם. כאלו אין שם אלא פתח אחד.** כיון שאין הולכין דרך האשפה לבוש.

ל **ל) [סעיף ג׳] אעפ״י שאינם פתוחים לעיר וכו׳** ואין להם חלונות לעיר שאפי׳ אם רצו להשתתף יחד אינם יכולין. ר״ז או׳ ג׳ ור״ל דהוה אמינא כיון דאין יכולין להשתתף עם בני העיר לא הוו שיור קמ״ל דאפ״ה הוו שיור והטעם כתב בלבוש משום דאינו אלא להיכרא בעלמא.

לא **לא) שם. שא״צ לערב.** ואעפ״י דברסי׳ ש״ע פסק פסק דצריכין לערב היינו כשאוכל שם ג״כ ומשמע דבית שער אכסדרא ומרפסת לא הוי שיור דגרעי טפי כמ״ש שם. תו״ש או׳ י״ד. ובחידושי הריטב״א פי׳ בית התבן שיש בו בית דירה הא בית התבן לחודיה לא הוי שיור כי היכי דחצר לחודיה לא הוי שיור כיון שאינו עשוי לדירה יעו״ש, ועיין לעיל או׳ י״ד.

לב **לב) [סעיף ד׳] עיר שנשתתפו כל יושביה וכו׳** ומיירי בעיר שהיתה קנין יחיד או של רבים ואין לה כ״א פתח א׳ דצריך להשתתף כולם ביחד כמ״ש סעי׳ א׳.

לג **לג) שם. ואם בנו מצבה על פתח המבוי.** היינו באורך כל הפתח של מבוי. כ״כ השה״ג על הרי״ף פ״ה דעירובין בשם הריא״ז והביאו הב״ח.

לד **לד) שם. ואם בנו מצבה וכו׳** היינו איצטבא גבוה ד״ט כ״כ הר״ר יהונתן על הרי״ף ושה״ג בשם הריא״ז וכ״פ הב״ח מ״א סק״ז תו״ש או׳ י״א. ר״ז או׳ ד׳ מיהו בעה״ק כתב גבוה ג׳ ורחבה ד׳ והביאו א״ר או׳ ז׳ וכ״כ לעיל סי׳ שע״ה או׳ כ״א שהרמב״ם והלבוש כתבו רחבה ד״ט יעו״ש וע״כ יש לחוש לב׳ הסברות ולעשות גבוה ד״ט ורחבה ד״ט

לה **לה) ואם** היה פתח המבוי רחב מיו״ד אמות בעי צוה״פ או מחיצה גבוה י״ט א״א או׳ ז׳

לו **לו) שם. ואם בנו מצבה וכו׳** מיהו הא דמהני מצבה היינו שלא יאסור מבוי א׳ על חברו ואפי׳ אם אותה מבוי לא נשתתפה בפ״ע נמי מהני כ״כ התו׳ דף ע״ה מיהו רש״י לא ס״ל כן אלא שגם אותה מבוי נשתתפה בפ״ע אבל להכשיר רה״ר ודאי לא מהני כשרה״ר עוברת בתוכה כמ״ש סעי׳ ו׳ יעו״ש תו״ש שם. ועיין לקמן או׳ מ׳

לז **לז) שם. אינו אוסר עליהם.** ואעפ״י שיוצא ובא דרך עליו הואיל ועשה איצטבא לפני פתחו הרי הוא כסתום וכאלו סילק דרכו מעליו שה״ג שם בשם הנז׳ והביאו הב״ח.

לח **לח) שם. אפי׳ נעשית של רבים.** וה״ה אם מתחלה היתה של רבים. עו״ש או׳ ב׳ ור״ל ושאין לה אלא פתח אחד שצריך לערב את כולה כמ״ש סעי׳ א׳.

לט **טל) שם אין מערבין אותה לחצאין** דכיון דמעולם הורגלו להיות א׳ אסרי אהדדי ט״ז סק״ג.

מ **מ) שם אין מערבין אותה לחצאין.** משמע דבזה לא מהני מצבה. וכ״כ הראב״ד שאין דקה (פי׳ אצטבא) מועלת במקום דריסת הרבים ודוקא ברה״ר עוברת בתוכה כמ״ש סעי׳ ו׳ בהגה וכ״מ בגמרא ובטור מ״א סק״ח. א״ר או׳ ח׳ ואף בלא רוחב יותר מיו״ד אמות לא מהני מצבה לחצאין כל שרבים דורסין אלא מחיצה גבוה י״ט דוקא. א״א או׳ ח׳ מיהו המחה״ש כתב דדוקא ברחב יותר מיו״ד לא מהני מצבה יעו״ש. וכ״מ לקמן או׳ נ״א.

מא **מא) שם. אין מערבין אותה לחצאין.** ועיר של רבים ודלתותיה נעולות בלילה צ״ע אם יש לה דין כעיר של יחיד שאין יכולין לערב כל מבוי בפ״ע, מהריב״ל ח״ג סי׳ ע״ד. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ט מיהו בעה״ק כתב כל עיר שהכשירוה בדלתות ננעלות הרי היא כמבוי א׳ שאין מערבין את כולה לחצאין יעו״ש. והביאו הנה״ש או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ י״ב.

מב **מב) שם. מצבה על פתחו וכו'** וה"ה פס ד' או' ב' פסין שני משהויין כדלקמן סעי' ו' יעו"ש,

מג **מג) [סעיף ה'] ויש לה דלתות.** נקט דלתות משום דאיירי בנעשית של רבים שהיא רה"ר ואינה מותרת בלא דלתות כדלעיל סי' שס"ד סעי' ב' וה"ה בשאינה רה"ר מן הדין כגון שאין רחובותיה רחבות ט"ז אמות או שאינו מפולש משער לשער וכה"ג וניתרת בצוה"פ הואיל שמכשיר כולה ע"י מחיצות כאלו אין לחלק שיתופן לחצאין. מ"ב או' כ"ז

מד **מד) שם. ובאו להכשיר חציה וכו'** נראה דוקא אם מניח חצי הנשאר בלא עירוב אבל אם מערב גם הנשאר אסור. א"ר או' ט' א"א או' ט'

מה **מה) [סעיף ו'] זה שאמרנו שאין מערבין וכו'** לכאורה נראה שזהו דעת הרא"ש והטור דפסקו כלישנא קמא דגמ' לקולא דלרחבה יכולין לערב לחצאין וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה בשם י"א אמנם בב"י כתב שדעת הרי"ף והרמב"ם כלישנא בתרא דאסר אפי' לרחבה וכתב דהכי נקטינן יעו"ש וא"כ יש לתמוה היאך פסק בש"ע היפך ממ"ש בב"י. ועוד דא"כ הוא דעת הש"ע למה חזר מור"ם ז"ל בהגה לכתוב אותו בשם י"א, ועיין בא"א או' י"א שהניח דברי הש"ע בצ"ע והגר"א כתב אפשר לפרש דברי הש"ע דמיירי במערב כל מבוי ומבוי בפ"ע אבל לשון לחצאין לא משמש כן יעו"ש. והמחה"ש סק"ח כתב דמיירי באין רה"ר עוברת בתוכו אלא שכתב שהוא דחוק מאד לפרש כן דעת הש"ע ואעפ"י שהדין הוא אמת משום דמשמע דמיירי בכל גוונא יעו"ש. מיהו ממ"ש הש"ע אח"כ ואם הוא רחב מעשר וכו' משמע דמיירי באין רה"ר עוברת בתוכה וכמ"ש המחה"ש וגם כי כן משמע מדברי מור"ם ז"ל בהגה שכתב זה בשם י"א משמע דהבין דהש"ע לא איירי בהכי ודוק. ועיין לקמן או' נ"א.

מו **מו) שם. ומערבין לחצאין.** היינו לרוחב חצי המבוי וכמ"ש לעיל סי' שס"ג סעי' ל"א או לחצי העיר וכשאין רה"ר עוברת בתוכה או לחצאין ל"ד ור"ל כל מבוי ומבוי בפ"ע וכמ"ש באו' הקודם.

מז **מז) שם הגה. או יעשה מחיצה גבוה עשרה.** בהגר"א כתב דט"ס הוא וצ"ל ארבעה אבל בלבוש כתב גבוה עשרה כמ"ש כאן בהגה. וכ"כ התו"ש או' י"א: א"א או' ח'.

מח **מח) שם בהגה. לפתח מבואו.** לפי מ"ש לעיל דמיירי במערב כל מבוי ומבוי בפ"ע ולחצאין ל"ד ניחא אבל בלבוש כתב גבוה עשרה כמ"ש כאן בהגה דוקא ומיירי בשאין רה"ר עוברת בתוכה צ"ל מ"ש בהגה לפתח מבואו ר"ל אם ירצו לערב כל מבוי בפ"ע.

מט **מט) שם בהגה. י"א הא דעיר וכו'** הא דכתב זה בשם י"א משום דלדעת הרי"ף והרמב"ם אפי' לרחבה אסור לערב לחצאין ושכן פסק ב"י וכמ"ש לעיל או' מ"ה יעו"ש ועיין לקמן או' נ"ב.

נ **נ) שם. בהגה היינו לאורכה וכו'** פי' דדרך העיירות להיות פתחי פילושיהן לארכה ורה"ר עוברת מפתח לפתח וחולק לארכה הלכך אין בני עבר הלז רשאין לערב לבדן ובני עבר הלז לבדן משום דהני והני דרסי בהך רה"ר ויוצאין ונכנסין דרך פתחים לכאן ולכאן ורה"ר זו מחברתן שכולן מעורבין בה ואסרי אהדדי. רש"י ומביאו ב"י ואפי' רוצים ליתן כל הרה"ר לצד שני אסור דרה"ר הוי להני כמו להני מ"א סק"י תו"ש או' ט"ו.

נא **אנ) שם. בהגה אבל לרחבה וכו'** ודעת הרי"ף ודעמיה דאפי' לרחבה אין מערבין דאין מועיל סלוק ברה"ר יעו"ש. מ"א שם. והיינו ברה"ר עוברת ביניהם דבזה לא מהני מצבה או פסין לכל חד כדאית ליה דרה"ר שביניהם מערבת אותם ואין מועיל שום סילוק ברה"ר אבל כשאין רה"ר עוברת ביניהם ודאי מהני פסין או מצבה לחלקם דלא יהא אלא חצר דיכולין לחלוק אותה (עיין לעיל סי' שס"ג סעי' ל"א) ע"י פסין. תו"ש או' ט"ז וכ"כ המחה"ש סק"ח.

נב **בנ) שם בהגה. אבל לרחבה וכו'** והב"י פסק כסברא האחרונה (ר"ל אפי' לרחבה אין מערבין לחצאין וכמ"ש לעיל או' מ"ה) כיון שהרי"ף והרמב"ם הם וכן נראה לישכ"פ בעה"ק ור" יהונתן. א"ר או' י"ד. מיהו הר"ז או' ה' פסק כי"א שהביא מור"ם ז"ל משום שכ"פ מור"ם ז"ל, בד"מ או' א'.

נג **גנ) שם בהגה. ועושין תיקון ביניהם** היינו במקום שמתחלקין השיתופין זה לכאן וזה לכאן כמ"ש הטור כדי שלא יהא כל אחד נפרץ במלואו למקום האסור לו ובקצה המבואות א"צ תקון דהא איירי ביש להם דלתות כמ"ש סעי' ה' וכ"כ המ"א ס"ק י"א.

נד **נד) שם בהגה. כמ"ש לעיל סי' שס"ג דעד עשרה מהני לחי וכו'** כלומר והכא כיון דרה"ר מפסיק ביניהם ודאי דהוי רחב טפי מיו"ד אמות והילכך לא מהני לחי וקורה ובעי צוה"פ נה"ש או' ה' וכתב שבזה מתורץ מה שהק' המ"א (ס"ק י"א) על הרמ"א יעו"ש.

נה **נה) [סעיף ז'] על חמשים דיורין.** היינו חמשים בתים. פרישה או' ד'

נו **נו) שם. א"צ שיור.** דאז נשתקע ממנה עיר של רבים פרישה שם.

נז **זן) [סעיף ה'] אם ערבו כולם עירוב א' וכו'** לאפוקי כשמערבין לחצאין שאין רצונם להיות משותפין המ"מ פ"ה דין כ"ג.

נח **חן) שם. אם עירבו כולם וכו'** הלשון אינו מדוקדק וראוי להיות אם עירב לכולם עירוב א' המ"מ שם.

נט **טן) והיכא** שהקהל רגילין לערב יחד אינם רשאין ליחלק ד"מ או' ב'.

סימן שצג

א **א) [סעיף א'] אין מערבין וכו'** כדי לטלטל למחר משום דנראה כמתקן דבר ביו"ט רש"י ביצה ט"ז ע"ב לבוש.

ב **ב) שם ואם שכח ולא עירב. וכו'** ואם שכח מעיו"ט. ונזכר בע"ש ושגג וסבר שמותר לערב ביו"ט שחל בע"ש ועירב צ"ע אם דיעבד מיהני עירוב או לאו מש"ז או' א' ונראה דאם היה יו"ט שני ושגג ועירב דיש להקל כיון דאנן בקיאין בקביעא דירחא ואינו אלא תקנת חז"ל והעירוב ג"כ אינו אלא תקנת חז"ל ואו"ל תרתי דרבנן וא"כ יש להקל אם כבר עשה בדיעבד ולא ידע ויש איזו צורך בדבר.

ג **ג) שם. יערב ביו"ט על תנאי וכו'** ומ"ש הרמב"ם פ"ו מה' יו"ט דין ט"ו דהאידנא דבקיאין בקביעא דירחא אין מערבין על תנאי לא עירובי תבשילין ולא עירובי חצירות וכו' עיין ב"י שכתב שהר"ן והרשב"א השיגו עליו יעו"ש. ובברכ"י או' א' הקשה עליו מש"ס דהיו בקיאין בקביעא דירחא ואפ"ה היו מתנו ביו"ט של גלויות יעו"ש וכ"ה דעת האחרונים כפסק הש"ע דיכול להתנות בשני יו"ט של גליות ולערב על תנאי אפי' בזה"ז דבקיאין בקביעא דירחא.

ד **ד) שם. יערב ביו"ט על תנאי וכו'** וכשמערב על תנאי לא יברך. ברכ"י סי' תקכ"ז או' יו"ד ועיין במחב"ר שם או' יו"ד שהביא שם ג"כ דעת הסוברים לברך אבל הוא ז"ל דעתו כדעת הסוברים שלא לברך יעו"ש וכ"ה עיקר משום דק"ל סב"ל ויתבאר עוד בדברינו לשם בס"ד.

ה **ה) שם. יהא זה עירוב.** פי' לצורך שבת. ט"ז סק"ב. ואם ביו"ט א' מניח ע"ח גם על יו"ט ב' ויתנה אם היום חול יהא זה עירוב גב ליו"ט ב' לטלטל כלים שא"צ היום כלל ואם היום קודש א"צ עירוב ליו"ט ב' אפשר דשרי ביו"ט ב' לטלטל. ולצורך שבת צריך לחזור לומר ביו"ט ב' התנאי על העירוב מש"ז או' ב' ועיין לקמן סי' תקי"ח סעי' ב' בהגה וסי' תקכ"ח ובדברינו לשם בס"ד

ו **ו) שם. ולמחר יאמר וכו'** על אותו פת. טור. וכ"כ רש"י בביצה י"ז ע"א מיהו הב"י כתב דלאו דוקא דה"ה אם יאמר כן על פת אחר וכ"כ הפרישה דהטור אורחא דמילתא נקט שאם יאמר כן על פת אחר אז היה צריך להשהות גם את הראשון משום דשמא היום קודש ועירוב הראשון הוי עירוב וצריך להיות קיים בה"ש ולכך נקט הטור על אותו פת כדי שלא יצטרך להשהות שניהם עכ"ל וכ"כ מ"א סק"א והט"ז סק"ג כתב הטעם דהואיל ועביד ביה כבר מצוה לעביד ביה מצוה אחריתי יעו"ש ור"ל הואיל והתחיל בו המצוה ראוי לגומרה בו.

ז **ז) שם. והני מילי בשני יו"ט של גליות.** דמן התורה קדוש רק יום אחד והשני משום ספיקא.

ח **ח) שם הגה. ועיין לקמן סי' תקכ"ח,** ר"ל דשם כתב בהגה דאפי' אם הניח עירובי תבשילין אין מערבין ביו"ט לא ע"ח ולא עירובי תחומין יעו"ש

ט **ט) [סעיף ב'] אחד עירובי חצרות וכו'** דכיון דאינו אלא ביטול רשות הקילו החכמים והתירו לערב אפי' ביה"ש שהוא ספק שבת. לבוש.

י **י) שם. מערבין אותם ביה"ש עיין.** לעיל סי' רס"א או' ח' ואו' ט'.

יא **יא) שם. מערבין אותם ביה"ש.** ועיין שו"ת נודע בשערים ססי' ו' שהניח בצ"ע אם לברך על העירוב שמניח ביה"ש יעו"ש והב"ד לעיל ססי' שס"ו יעו"ש.

יב **יב) שם ויש אוסרים אם קבל וכו'** בכאן סתם להתיר ואח"כ כתב סברת היש האוסרים וידוע דדעת מר"ן ז"ל לפסוק כסתם ורק שחושש לכתחלה לסברא שמביא באחרונה כמ"ש לעיל סי' י"ג או' ז' יעו"ש. ובסי' רס"א סעי' ד' סתם לאסור ועיין באחרונים מה שהקשו ע"ז ובדג"מ שם כתב לתרץ דהכא מיירי שקיבל בפי' תוספת שבת ומשו"ה יש להקל בשבות והתם מיירי אחר עניית ברכו שמן הסתם קבל קדושת השבת ממש ולכך השמיט דעת המיקל יעו"ש והא"ר שם או' ח' כתב דהכא מיירי ביחיד שקבל עליו והתם מיירי בצבור שקבלו בעניית ברכו יעו"ש וכ"כ המחב"ר שם או' ה' ופסק כן לענין הלכה יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ב' דהעיקר כסברא א' בקבלת תוספת שבת בלבד אבל אם התפלל ערבית הרי קבל עליו שבת עצמה כיון שהתפלל תפלת ליל שבת ונאסר בכל השבותים כמו בשבת עצמה לבד מה שנעשה ע"י אחר כמ"ש בסי' רס"א ורס"ג ואפי' אם הוא לא התפלל אם רוב הצבור

התפללו המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחן ולא משגמרו התפלה אלא אפי׳ משהתחילו עניית ברכו עכ״ל ועיין לעיל סי׳ רס״ג סעי׳ י״א וי״ב ובדברינו לשם בס״ד.

יג **יג) שם. ויש אוסרים וכו׳** ולדיעה זו שאסור אם קבל אפי׳ אם היתה הקבלה מבע״י כמ״ש לעיל סי׳ רס״א סעי׳ ד׳ יעו״ש

יד **יד) [סעיף ג׳] עירב לשנים.** היינו שעשאוהו שליח לערב. שבת ל״ד ע״א.

טו **טו) שם. שניהם קנו עירוב וכו׳** דלגבי האי שנאכל ביה״ש משוינן ליה ליליא ואמרינן כבר קדש היום בעוד העירוב קיים וקנה עירוב ולגבי דהאי שהונח עליו ביה״ש ונתקיים עד שחשכה משוינן לביה״ש יממא ועדיין לא קדש היום כשהונח ונמצא שהיה שם בשעת קניית עירוב רש״י שם והטעם אמרו שם בגמ׳ משום דביה״ש ספיקא וספיקא דרבנן לקולא.

טז **טז) שם. שניהם קנו עירוב וכו׳** ואם עירבו שניהם לרוח א׳ אין א׳ מהם יכול להוליך עמו פירות של השני יהא במ״נ אם עירובו קיים עירוב דבעה״פ אינו עירוב ומוליך הפירות חוץ לתחום שלהם דהוו כרגלי הבעלים הגרע״א.

יז **טוב) שם. אבל אם עירב עליו ביה״ש וכו׳** דכולי האי לא מקלינן לשוויא לגבי האי עירוב מקצת יום דהיינו לענין הנחה ומקצתו לילה לענין אכילה שצריך להיות בשבת. ט״ז סק״ה.

יח **יח) שם. אבל אם עירב וכו׳** ואם עירב מבע״י ע״ת וביה״ש ע״ח ונאכל עירובו של תחומין אז בשעת עשייתו של ע״ח דהשתא ממ״נ חד מהם אינו כיון שהם של אדם אחד וכיון שלא ידעינן איזו מהם אינו גם שניהם לאו כלום הם ואין לומר בזה ספק דרבנן לקולא ולהיות שניהם קיימים כיון דודאי א׳ מהם אינו ואין ספק כלל אלא דהספק הוא איזו מהם לכן גם שניהם כלא היו יהיו חמ״מ או׳ ב׳

יט **יט) שם. אבל אם עירב וכו׳** וכן לאדם א׳ לא מקלינן תרי קולי דסתרי אהדדי כגין בהניח עירובו ביה״ש יהא מותר ללכת ד׳ אלפים למקום עירובו ומצד אחרת של ביתו ילך ג״כ שני אלפים שמא לא קנה עירוב מלא הרועים על מסכת שבת דף ל״ד.

סימן שצד

א **א) [סעיף א׳] ספק עירוב** כגון ספק אם היה קיים ביה״ש פי׳ תחלת בה״ש דאל״כ הא כתב בסי׳ שלפני זה דאפי׳ ודאי נאכל ביה״ש הוי עירוב פרישה או׳ א׳ א״ר או׳ א׳

ב **ב) שם. כגון ספק אם היה קיים ביה״ש וכו׳** דהיינו או נשרף ואינו יודע אם היה זה קודם שהתחיל שנאכל ביה״ש או אח״כ.

ג **ג) שם. אבל אם לא היה לו חזקת כשרות וכו׳** והא דמערבין ביה״ש אע״ג דליכא חזקת כשרות ספק הונח גרע טפי מ״א סק״א תו״ש או׳ ב׳

ד **ד) שם. כגון ספק אם הונח שם וכו׳** ובין בעירובי חצרות בין בשיתופי מבואות בין עירובי תחומין דין הכל שוה בזה לבוש.

ה **ה) [סעיף ב׳] ואינו יכול ליטלו בלא מרא וכו׳** ודוקא במרא וחצינא שהוא איסור דאורייתא הא אם נתנו באילן או שיכול לפנותו בלא מרא וחצינא אעפ״י שהוא מזיז עפר שהוא איסור מדרבנן לא גזרו בעירוב שהוא קונה ביה״ש כדלקמן סי׳ ת״ט פרישה או׳ ב׳ א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ג׳

ו **ו) שם בהגה. ויכול לאוכלו כשודאי חשיכה** והגם דדעיל סי׳ שצ״ג סעי׳ ג׳ כתוב דאם נאכל ביה״ש קנה עירוב התם בדיעבד והכא לכתחלה.

ז **ז) שם בהגה. ויכיל לאוכלו וכו׳** דשבת כיון שהותרה הותרה. לבוש.

ח **ח) שם בהגה ויש לבצוע עליו וכו׳** דהואיל ואתעביד ביה חדא מצוה נעשה בו מצוה אחרת ט״ז סק״א ומיהו לכתחלה לא יסמוך ע״ז מע״ש אלא יכין לעצמו לחם אחר לבד זה כמ״ש סי׳ שס״ו סעי׳ ה׳ וכשהכין לו אז מצוה לבצוע עליו כי היכי דלעביד ביה מצוה אחריתי תו״ש או׳ ד׳ ועיין בדברינו לשם או׳ נ״ט וקכ״ד מ״ש במנהג האר״י ז״ל יעו״ש.

ט **ט) שם בהגה ויש לבצוע עליו בשחרית בשבת** וה״ה בסעודת הלילה אם סועד משחשיכה ודאי. ר״ז סי׳ שצ״ג או׳ ג׳ ואפי׳ אם יתרמי אחר ברכת המוציא יאכלנה אז בשבת דכל האכילה מצוה שו״ת דברי נחמיה פת״ע או׳ ז׳

י **י) שם בהגה. ויש לבצוע עליו וכו׳** ונוכל ללמוד מזה לשאר דברים כגון באגודה של הדס של לולב שמיחדין אותו להריח על הבשמים במו״ש וכן שיירי פתילות של שבת שמדליקין אותם במו״ש לברך על האור כלבו. פת״ע שם.

יא יא) **שם בהגה. אבל עדיף טפי לערב על כל השנה וכו'** שמא ישכח פעם אחת מלערב וכמ"ש בהגה לעיל ססי' שס"ח יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד

יב יב) **[סעיף ג'] נתנו במגדל.** פי' ארגז שנותנין בו בגדים. הרמב"ם בפי' המשנה ולדיעה זו שהוא דעת הרמב"ם מיירי במגדל של בנין או שמחזיק מ' סאה שיש בו משום סתירת אהלה כמ"ש לעיל רסי' שי"ד אכן דעת הטור אפי' אם הוא מגדל של לבנים שמסודרות בלא טיט שאין בסתירתו איסור תורה ואבד המפתח אינו עירוב יעו"ש ועיין א"ר או' ד' שכתב דאנן ק"ל כהרמב"ם ולא כיון יפה הלבוש שהביא בססי' זה מ"ש הטור יעו"ש וכ"פ הר"ז כדברי הש"ע ח"א כלל ע"ב או' ט' וכ"כ האחרונים.

יג יג) **שם. ואבד המפתח וכו'** ודוקא שנאבד ממקום שהניחו ואינו יודע היכא הוא אבל אם הוא מונח במקומו אלא שהוא שכח באיזה מקום הניחו הוי עירוב דעביד הוא דמדכר. חידושי הרשב"א והריטב"א.

יד יד) **שם. קודם שחשכה** היינו קודם שהתחיל זמן ביה"ש דאם התחיל זמן ביה"ש ואח"כ נאבד המפתח כבר קנה עירוב דלא גרע מנאכל לעיל סי' שצ"ג סעי' ג' וכ"כ הלבוש וכ"ה לקמן סי' ת"ט סעי' ד' יעו"ש.

טו טו) **שם. מלאכה גמורה** כגון שצריך לסתור המגדל או הדלת כמ"ש לעיל או' י"ב אבל אם אין בו אלא משום שבות הר"ז עירוב שכל שהוא משום שבות לא גזרו עליו ביה"ש כל שיש בו צורך מצוה. המ"מ פ"א דין כ"ב. והביאו מ"א סק"ב ואין להקשות דאפי' אם יהיה איסור דאורייתא לישתרי דהא ק"ל דאמירה לגוי שבות די"ל דגבי עירוב בעינן דוקא שיכול להביאו ע"י עצמו דזימנין דאין כאן גוי ולכן לא פלוג רבנן נ"א כלל ע"ב או' א'

טז טז) **שם. מלאכה גמורה** ואם היה המנעול קשור בחבל ואבד המפתח מוכח שם בגמ' (ל"ה ע"א) כיון דאין בו איסור תורה אם יחתוך אותו הוי עירוב וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה שם, וכן אם היה נתון בתיבה ואבד המפתח כיון דאפשר לשבור התיבה או להסיר הצירים דאין זה אלא מלאכה דרבנן הוי עירוב ח"א כלל ע"ב או' ט'

יז טוב) **ואם** נמצא המפתח בשבת במקום שיכול להביאו בלא מלאכה דאורייתא (ר"ל שאין רה"ר מפסיק) הוי עירוב אעפ"י שלא היה בידו ביה"ש דכיון שמצוי הוא שימצאנו חשבינן ביה"ש כאלו הוא בידו מ"א סק"ב ר"ז או' ג'

יח חי) **שם. שהרי א"א לאכלו** לפיכך אם הניח ב' ככרות א' אסורה וא' מותרת לא קנה לו עירוב. עה"ק להרשב"א פת"ע או' ה'

סימן שצה

א א) **[סעיף א'] מצוה לחזור וכו'** כלומר אע"נ דבעירובי חצירות ושיתופי מבואות מערבין אפי' לדבר הרשות מ"מ מצוה לחזר אחריהם כדי שלא יגיעו לידי איסור טלטול בחצר ובמבוי משא"כ בעירובי תחומין דאין מצוה לחזר אחריו דאדרבא אפשר דע"י עירובי תחומין יגיע לידי איסור הליכת חוץ לתחום אלא דכדי לקיים מצוה מותר לערב ב"ח ועיין לקמן רסי' תט"ו.

ב ב) **שם. אחד שיתופי מבואות.** בטור כתב בין אחר ע"ח בין אחר שיתופי מבואות ומה שלא כתב הש"ע ע"ח משום דכבר כתבו לעיל סי' שס"ו סעי' י"ג יעו"ש.

ג ג) **שם. ומברך עליו על מצות עירוב** גם על שיתופי מבואות שייך שם עירוב על שם שמתערבין כל רשיות החצירות שבמבוי ביחד ועוד על שם האוכל שמשתתפין בו שהוא מעורב מכולם ביחד.

ד ד) **שם. על מצות עירוב** ומי שרוצה לערב שני עירובין בבת אחת זה אחר זה עירובי חצירות ועירובי תבשילין כוללן בברכה א' ואומר על מצות עירובין מהר"ם די בוטון סי' ל"ח. וה"ה אם רוצה לעשות ע"ח ושיתופי מבואות כוללן בברכה א' שכנה"ג בהגה"ט או' א' מיהו מ"ש מוהר"ם בנוסח הברכה לומר על מצות עירובין דעת השכנה"ג שם לומר על מצות עירוב ואפי' אם מערב ב' עירובין יחד אלא שסיים דמ"מ כבר הורה זקן יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ג' וכן הסכים המאמ"ר או' ב' לומר על מצות עירובין ותמ"ה על השכנה"ג יעו"ש מיהו בס' מטה אפרים סי' תקפ"א או' נ"ט כתב דיש לומר על ע"ח ועירובי תבשילין ואם אמר על מצות עירובין די בכך יעו"ש וכ"כ ח"א כלל ק"ב או' ח"י שיאמר על מצות ע"ח וע"ת ואומר בדין יהא שרי לנא לאפויי וכו' ולטלטל מבית לחצר וכו' עכ"ל ומיהו מ"ש ואומר בדין יהא וכו' היינו אם עושה שני עירובין על פת א' אבל אם עושה כ"א בפת בפ"ע יאמר ע"ז לאפויי וכו' וע"ז לטלטל וכו' ופשוט דפ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אפי' אם אמר על שניהם על מצות עירוב יצא והוא שנתכוון על שניהם.

ה ה) **ואם** יש לו הרבה ע״ח בבת א׳ או עירובי מבואות וכגון שהיה משולח מאנשים הרבה לכ״ע מברך על מצות עירוב דהכל מין א׳ שכנה״ג שם א״ר שם.

ו ו) **שם. מחצירות למבוי,** ר״ל כלים ששבתו בבתים והוליכום לחצר מותר להוציאם למבוי דאלו כלים ששבתו בחצר בלא״ה מותר להוציאם למבוי דחצר ומבוי רשות א׳ לכלים ששבתו בתוכם כמ״ש לעיל רסי׳ שע״ב יעו״ש

ז ז) **שם הגה. ומהם לבתים.** ואע״ג דהכא מיירי בשיתופי מבואות מ״מ הא סומכין על שיתוף במקום עירוב כמ״ש סי׳ שפ״ז מ״א סק״א ור״ל דאם משתתפין בפת ורוצין לסמוך עליו גם משום עירובי חצירות דמועיל כמ״ש סי׳ שפ״ז אז אומרים עליו ג״כ ומהם לבתים וכ״כ הר״ז.

ח ח) **שם. בשעה שמקבץ אותו וכו׳** כבר כתבנו ע״ז לעיל סי׳ שס״ו סעי׳ ט״ו קחנו משם:

ט ט) **שם. או בשעה שמזכה להם.** פי׳ דאם מזכה משלו על כל בני מבוי אז מברך בשעה שמזכה להם ע״י אחר. ועיין לעיל סי׳ שס״ו אות קל״ב:

י י) **שם הגה. ושכחו ולא ברכו וכו׳** גם זה נתבאר לעיל סי׳ שס״ו סעיף ט״ו וגם נוסח בדין עירובא כתוב שם וקחנו משם:

יא יא) **ואם** עירבו משנה לשנה וניתוספו דיורין אני רגיל לערב אח״כ בכל ע״ש. ליקוטי מהרי״ו סי׳ ג׳ כנה״ג. ואינו אלא לחומרא בעלמא כי די במה שיאמר בתחלת הנחת העירוב ולכל מי שיתוסף וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ שס״ו סעיף ט׳ יעו״ש ובדברינו לשם ובאות קל״ג:

סימן שצו

א א) **[סעיף א׳] שבו איש תחתיו וכו׳** כתחתיו וכמה תחתיו גופו ג׳ אמות ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו. עירובין מ״ח ע״א. ופי׳ הר״ר יהונתן על הרי״ף גופו ג׳ אמות בלא ראשו ובפשוט ידים נכנס הראש. פרישה או׳ א׳ ועי׳ לעיל רס״י שמ״ט.

ב ב) **שם. אפי׳ יצא חוץ לתחום.** שהרי משה אמר כן לאותם שיצאו חוץ לתחום ללקוט. טור. וקרא ה״פ שבו איש תחתיו אותם שמצאתם חוץ. ולהזהיר באל יצא איש ממקומו לאחרים שלא יצאו ולדורות עולם. מי״ט. א״ר או׳ א׳ ומשמע מפרש״י שד״א שמודדין לאדם הם מלבד המקום שעומד עליו אבל הרמב״ם לא כתב כן. ד״מ אות א׳ בשם אור זרוע.

ג ג) **שם. ומודדין לכל אדם באמה שלו.** כלומר אפי׳ הוא גדול כעוג מלך הבשן שאמה שלו גדול עד מאד מודדין ונותנין לו ד״א כפי אמה שלו. עו״ש, ועיין עוד מ״ש בזה לעיל סי׳ שמ״ט סעיף א׳ קחנו משם:

ד ד) **שם. ואם היה ננס באיבריו.** שגופו גדול ואמתו. קטנה ר״ז אות ג׳:

ה ה) **שם הגה. ואלו ד״א מודדין לו מרווחות.** כבר נתבאר לעיל סימן שמ״ט (ובדברינו לשם אות א׳) דדעת הש״ע אינו כן והו״ל למימר וי״א אלא משום דמדברי הש״ע אין הכרע לכך סתם דבריו וכ״ה דרך מור״ם ז״ל בהרבה מקומות כמ״ש האחרונים ז״ל. תו״ש אות ג׳:

ו ו) **שם הגה. מודדין לו מרווחות.** ויש לסמוך על דבריהם. בד״א אלו שלענין תחומין שעיקרן אינן אלא מד״ס. ר״ז אות ג׳ ועיין לעיל סי׳ שע״ט אות ז׳:

ז ז) **שם הגה. מודדין לו מרווחות.** ושיעור מרווחות יותר על המצומצמות הוא חצי אצבע לאמה כמ״ש לעיל סי׳ שס״ג אות קמ״ד. ודע דאלו הד״א מודדין אותם הם ואלכסונן כמ״ש לעיל סי׳ שמ״ט סעיף ב׳ יעו״ש:

ח ח) **שם בהגה. והוא באמצען.** כ״פ הטור לדעת הרי״ף. ופירש״י והוא באמצען כלומר שני אמות יש לו לכל צדדיו. ומביאו ב״י. ומיהו עיין באחרונים מה שנתקשו בדברי הטור והמ״מ פי״ב דין ט״ו ופכ״ז דין י״א מה״ש כתב דדעת הרמב״ם כר׳ יהודה שאמר לאיזה רוח שירצה ילך ואם בירר לו אינו יכול לחזור בו יעו״ש והביאו ב״י וכתב שכ״ה דעת הטור יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״א. והגם שיש שהקשו ע״ז מ״מ דעת מרן ז״ל כך הוא דק״ל כר׳ יהודה כדמוכח בב״י וממה שפסק לעיל סי׳ שמ״ט סעיף ד׳ יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ת״ה אות ג׳ ובאות שאח״ז:

ט ט) **שם בהגה. וי״א דמותר להלך ד״א לכל צד.** שהן ח׳ על ח׳ טור בשם הרז״ה. וכ״כ המ״מ פי״ב מה״ש דין ט״ו שדעת הרשב״א כדעת הרז״ה שיש לו ח׳ על ח׳ ומביאו ב״י. ולענין הלכה כתב ב״י כיון דהרי״ף והרמב״ם מסכימין לדעת א׳ הכי נקטינן עכ״ל. ולכן לא כתב הרב״י דברי הרז״ה בש״ע אמנם מור״ם ז״ל בד״מ אות ב׳ כתב דיש להקל בתחומין דרבנן יעו״ש וע״כ כתבו כאן בהגה וכתב א״ר אות ד׳ שכן נראה עיקר שכמה רבוותא הסכימו לזה יעו״ש. וכ״פ הר״ז אות ב׳ ח״א כלל ע״ו אות ו׳:

י י) **שם בהגה. ד״א לכל צד.** בין במקום ששבת בו בין כשיצא חוץ לתחום. ולפי סברא זו כ״ש שאין מודדין ד״א עם אלכסונם לכל רוח שכיון שנותנים לו ח׳ על ח׳ מרובעות הרי יש בהם אלכסון ממש של ד״א לכל רוח דהיינו מאמצעיתו לארבע הזויות משא״כ בד״א שלענין טלטול שמודדין לו ד״א ביושר אל עבר פניו לאיזו רוח שירצה וכיון דלא שייך בהן אלכסון ממש צריך ליתן לו הן ואלכסונן כמ״ש בסי׳ שמ״ט. ר״ז שם:

יא יא) **[סעיף ב׳] אפי׳ אין בו עתה דיורין וכו׳** כגון שחרבה מדיוריה ועדיין מחיצותיה קיימות סביב לה. גמ׳ ופירש״י שם:

יב יב) **שם. חשוב כולו כד״א.** ואפי׳ היא עיר גדולה כאנטוכיא מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. גמ׳ ועיין לקמן סי׳ שצ״ח סעיף ו׳:

יג יג) **שם. כד״א,** ואם נפרצה בשבת לרה״ר או לכרמלית אינה חשובה כד״א כמ״ש סי׳ שע״ד סעיף ב׳ תו״ש אות ב׳:

יד יד) **שם. עד סאתים וכו׳** אבל אם הוא יותר מסאתים אין לו אלא ד״א גמ׳ והביאה ב״י. ומשם מודד אלפים אמה לכל רוח וכמ״ש לקמן רס״י שצ״ז:

טו טו) **שם. ואפי׳ שבת בתל גבוה.** י״ט. וכן בקעה שהיא עמוקה י״ט ואין בה סאתים. גמ׳ ומביאה ב״י:

טז טז) **שם. ושבלים מקיפות אותה.** שהניח גבוליה סביב מלקצור ובשבלים גבוהין יו״ד עסקינן. רש״י עירובין ט״ו ע״א

יז טוב) **שם. ושבלים מקיפות אותה.** והיינו דעביד להו בהוצא ודפנא שלא ינידו ברוח מצויה. הכי מוקי לה בסוכה כ״ה ע״א. וכ״כ התו״ש או׳ ז׳ ר״ז אות ד׳ ועיין לעיל רס״י שס״ב:

סימן שצז

א א) [סעיף א'] **כל אדם יש לו אלפים אמה וכו'** כדרשינן אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה. עירובין נ"א ע"א. ואינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. כ"כ הרי"ף והרא"ש בסוף פ"ק דעירובין. וכ"כ הטור. ומיהו חוץ לי"ב מיל כתב הרי"ף שם דבירושלמי קאמר דהוי דאורייתא יעו"ש. וכ"כ הרמב"ם ריש פכ"ז. וכתב שם המ"מ שכ"ה הסכמת הגאונים. אבל הרא"ש והמרדכי כתבו דלגמ' דידן אפי' חוץ לי"ב מיל לא מיתסר אלא מדרבנן וכתב המ"מ שם דלדיעה זו הסכימו הרמב"ן והרשב"א יעו"ש. והב"ד ב"י. ודע דגם לדעת הסוברים דחוץ לי"ב מיל דאורייתא אין בו איסור כרת רק לאו בעלמא דהא לא נמנה בט"ל מלאכות וכ"ה בהרמב"ם שם שלא כתב בו כ"א איסור מלקות. וכ"כ בס' החינוך ובס' מצות ה' פ' בשלח יעו"ש. ומ"ש הלבוש דחייבין עליו חטאת כבר השיג עליו המי"ט והביאו א"ר אות א' יעו"ש. ועיין לעיל סי' של"ד אות קל"ז ולקמן סי' ת"ד אות י"ד:

ב ב) **והא** דחוץ לי"ב מיל הוי דאורייתא דוקא לאדם עצמו אבל כליו ובהמתו אינו אלא מדרבנן, הרלנ"ח סי' כ"ח, והר"ם אלשקר סי' מ"א נראה שחולק בזה. כנה"ג בהגב"י, ועיין לעיל סוף סי' ש"ה בהגה ולקמן אות י"ב:

ג ג) **שם. יש לו אלפים אמה וכו'** ואם העלילו עליו מותר לילך חוץ לתחום מפני פיקוח נפש. וכתוב בדרשות מהרי"ל שאפי' כפרה א"צ. שכנה"ג בהגה"ט אות א':

ד ד) **שם. חוץ מד' אמותיו.** דכל אדם יש לו ד"א במקום ששבת כמ"ש בסי' הקודם ומשם מודד אלפים אמה לכל רוח:

ה ה) **שם. או ממקם ששבת בו.** פי' שאם שבת במקום שמוקף מחיצות דחשבינן כולו כד"א כמ"ש בסי' הקודם סעיף ב' אז מסביב אותם המחיצות מודד אלפים אמה לכל רוח:

ו ו) [סעיף ב'] **מהלך אלפים פסיעות.** היינו חוץ מד' אמותיו כמ"ש בסעיף הקודם. ועיין סי' שצ"ט סעיף יו"ד דיהבינן ליה אלכסונן וכ"מ בב"י. א"ר אות ד' וכ"כ הר"ז אות א' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

ז ז) **שם. פסיעות בינונות.** דדרך הליכתו של אדם אמה. רש"י. והיינו אורך ב' מנעלים מנעל א' מקום מצב הרגל ומנעל הוי בין רגל לרגל. מהרי"ו סי' מ"ה. מ"א סק"א: א"ר שם. תו"ש אות ב' ר"ז או' ב' ח"א כלל ע"ו אות א' וכתב בחידושי הריטב"א וכ"ז היינו אם צריך לילך בשבת לאיזה צורך מצוה מונה אותו דהוה כמדידה של מצוה דשרי כמ"ש סי' ש"ו סעיף ז' יעו"ש. תו"ש שם:

ח ח) **שם. פסיעות בינונות.** ואם הוא אדם ארוך שפסיעות בינונות שלו הוא יותר מאמה צריך לשער באדם בינוני דאלו האלפים אמה הם שוים לכל אדם ולא כמו ד"א ששבת בהם שמשערים בדידיה:

ט ט) **שם פסיעות בינונות** ושיעורם מיל שהוא י"ח מוניטין. בי"ד סי' ק"ל, וכ"כ שע"ת בשם חוט השני דף ק"ט ע"ב יעו"ש ועיין לעיל רסי' רס"א בהגה ובש"ע שם סעי' ב'

י י) [סעיף ג'] **כשם שאין אדם רשאי וכו'** זהו לשון הטור וכתב עליו הב"י דדין זה עם כל הבאים מכאן עד סוף הסי' לא ניתנו ליכתב אלא בהלכות יו"ט דאינם לענין שבת כלל ולא כתבם הטור כאן אלא אגב גררא עכ"ל מיהו הב"ח והפרישה או' ג' כתבו דקצתם שפיר שייכי לענין שבת והשאר אגב גררא יעו"ש.

יא יא) **שם. כך כליו ובהמתו וכו'** דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים. ביצה ל"ז ע"א.

יב יב) **שם. כך כליו ובהמתו וכו'** ומיירי ביו"ט. דבשבת אסור להוציא א"נ מיירי במלבוש. מ"א סק"ב א"ר או' ה' תו"ש או' ג' ועיין לקמן סי' ת"ג.

יג יג) **שם. כך כליו ובהמתו וכו'** לאפוקי עבדו ושפחתו הכנענים כיון דשייכי במצות כמ"ש לקמן סי' תי"ד תו"ש או' ג' ועיין בדברינו לשם.

יד יד) **שם כך כליו ובהמתו וכו'** וה"ה פירותיו וכל דבר השייך לו ביצה ט"ל ע"ב ופירש"י שם וכתב בעה"ק דף ל"ה בד"א בזמן שהם תוך תחומו ואפי' הן באוצרות חוץ מן העיר כל שהן תוך תחומו הרי הן כרגליו. אבל אם היו נתונים בעיר אחרת אעפ"י שבני אותה העיר עירבו אצלו ויכולים לבא למקום שהוא שובת שם פירותיו נידונין כאותה העיר ולא יזיזם ממקומם א"ר או' ה' ועיין לקמן סעי' י"ז

טו טו) שם כך כליו ובהמתו וכו׳ ונראה דבהמה וכלים של נכסי מלוג הרי הם כרגלי הבעל ואם נתן לה אחד מתנה ע״מ שאין לבעל רשות בהן ומה שתרצה תעשה הוי כרגלי שניהם. ונראה פשוט דאם א׳ בעיר אחרת רחוק יותר מאלפים אמה ופירותיו כאן מותר להוליך הפירות לצד עירו ולא חיישינן שמא עירב הוא לצד אחר רחוק אלפים ממנו דאז אין להם אלא ד״א דמוקמינן לה אחזקה שלא עירב גם נראה דאם היה רחוק מכאן ונודע שהוא גוסס כבר ג׳ ימים דאז הוא בחזקת מת וכליו קנו שביתה אצל יורשיו כמ״ש סי׳ שכ״ט עי״ש וביו״ד סי׳ של״ט ובאה״ע סי׳ י״ז תו״ש או׳ ג׳.

טז טז) שם הגה. ועיין לעיל ססי׳. ש״ה וכו׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) [סעיף ד׳] המוסר בהמתו לבנו וכו׳ לפי שדרך בני אדם להפקיד כליהם ביד בניהם ואין כוונתם למסור ברשותם מ״מ פ״ה מה׳ יו״ט דין י״א מ״א סק״ג. תו״ש או׳ ד׳ ר״ז או׳ ד׳.

יח חי) שם. המוסר בהמתו לבנו וכ׳ כ״כ ב״י בשם הרמב״ם פ״ה דיו״ט ופסק כן בש״ע מיהו בעה״ק דף ל״ה חולק על הרמב״ם ופוסק דבנו הרי הוא וכן כאחר ביש״ש פ״ה דביצה חלק על הרמב״ם וגם הרמב״ם גופיה בפי׳ המשנה פסק דהוא כאחר וכ״מ מטור והרא״ש ורי״ו דף ל״ג שלא חילקו בין בנו לאחר גם המגיד פ״ה דיו״ט כתב דרש״י ושאר מפרשים פסקו דבנו כאחר לכן נ״ל ברור שלא לפסוק כפסק הש״ע ולבוש בזה. א״ר או׳ ו׳ אכן הר״ז או׳ ד׳ פסק כדברי הש״ע וכ״נ דעת המ״א והות״ש שהבאנו באו׳ הקודם שפירשו דברי הש״ע ולא חלקו עליו.

יט יט) שם הרי היא כרגלי האב שאין שום אדם יכול להוליכה אלא במקום שהאב יכול להלך ואעפ״י שמסרה לבנו מבע״י. ר״ז שם וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ דלהרמב״ם אפי׳ מסרה לבנו מערב יו״ט הרי היא כרגלי האב ולאינך פו׳ אפי׳ לא מסרה אלא ביו״ט הרי היא כרגלי בנו כאלו הוא רועה נכרי.

כ כ) שם. הרי היא כרגלי האב ואם היה בנו רועה קבוע שנותנים לו גם אחרים לרעות ומסרה גם הוא לבנו כמו שמוסרים אחרים נראה שגם לדעת הרמב״ם הרי הוא כנכרי והויא כרגלי הבן.

כא כא) הלוקח בהמה מחבירו מעיו״ט אפי׳ שלא מסרה לו אלא ביו״ט הרי היא כרגלי הלוקח ביצה ל״ז ע״ב. ואעפ״י דברשותיהו דמוכר קיימא דאי בעי למהדר הדר ביה מ״מ כיון שהסכימו על המקח ומסתמא יעמוד המוכר בדבורו אוקמוה רבנן ברשותיה דלוקח אעפ״י שלא נתן מעות. שטה מקובצת פת״ע או׳ ד׳,

כב כב) [סעיף ה׳] מסרה לרועה וכו׳ אפילו לרועה עכו״ם שהרי קונה שביתה אצלו כמ״ש סס״י ת״א. מ״א סק״ד ומחה״ש. ר״ז או׳ ה׳.

כג כג) שם. הרי היא כרגלי הרועה. לפי שמן הסתם גם מאתמול היה בדעתו למסרה לו היום וקנתה שביתה במקום שביתת הרועה. ר״ז שם, ומשמע מסתימת לשון הש״ע דאפילו יש כמה רועים בעיר כיון שהוא מסר לרועה א׳ הרי היא כרגלי אותו רועה אבל יש כמה פו׳ חולקים בזה רש״י והרשב״א והרא״ש והטור וס״ל דהיינו דוקא אם אין בעיר אלא רועה א׳ אבל אם יש בעיר ב׳ רועים ומסרה לאחד מהם בשבת הרי היא כרגלי הבעלים משום דלא ידעינן להו מינייהו היתה דעת הבעלים מע״ש כמבואר בטור וב״י יעו״ש. ומיהו משמע דאם רגיל ליתן דוקא לא׳ מהם אף לדעת רש״י ודעמיה הרי היא כרגלי אותו רועה.

כד כד) שם ואם מסרה לשני רועים וכו׳ היינו שמסר אותה מעיו״ט לשניהם ולא בירר דבריו ולמחר בירר ומסר שמירתה לא׳ מהם ולפיכך הרי היא כרגלי הבעלים דכיון דעדיין לא בירר למי ימסור שמירתה לא גמר בדעתיה לאפוקי מרשותיה. ב״י בשם הר״ן. מ״א סק״ה תו״ש או׳ ו׳ (ומ״ש שם התו״ש דבמ״א יש ט״ס לפי שהיה כתוב אצלו כרגלי שתיהם כמ״ש במאמ״ר או׳ א׳ יעו״ש) ר״ז או׳ ה׳ ומשמע דהוא הדין אם מסרה ביו״ט לב׳ רועים ולא בירר הרי היא כרגלי הבעלים כיין שלא קנה א׳ מהם.

כה כה) [סעיף ו׳] שור של פטם. שמפעם שוורים למכור. רש״י ביצה ל״ח ע״א.

כו כו) שם. כרגלי מי שלקחו וכו׳ ואפי׳ בן עיר אחרת שבא לכאן ע״י עירוב מוליכו למקומו דכיון דאורחיה לזבוניה מאתמול אוקמיה ברשותיה דמאן דאתי למחר וזבין ליה רש״י שם. ונראה דה״ד משור המפוטם אבל אם יש לו שוורים אחרים שאינם מפוטמים (ר״ל ולפעמים מוכר מהם) לא עדיף בזה מרועה אלא הרי הם כרגלי אנשי אותה העיר דלא אמרינן כאלו שמאתמול אוקמינהו ברשותיה דמאן דאתי וכן מבואר מדברי הרמב״ם (פ״ה דיו״ט דין ט״ו) ושפיר יש לכוין פירש״י לדבריו והע״וש לא הבין כן יעו״ש מאמ״ר או׳ ב׳.

כז כז) שם. למקום שהוא הולך. מפני שדעת בעליו מעי״וט כך היא שיקחו ממנו אנשי עיירות אחרות ונמצא שור זה כבור של עולי בבל שהוא מסור לכל הרמב״ם שם.

כח כח) [סעיף ז׳] **שור של רועה.** אדם שמגדל בהמות שלו ופעמים שמוכר מהם לשכיניו ומכיריו. רש״י שם.

כט כט) **שם. כרגלי אנשי אותה העיר.** אלפים אמה לכל רוח ואפי׳ עירב רועה זה ד׳ אלפים אמה לרוח א׳ אינו מעכב על א׳ מבני אותה העיר שלקחו הימנו ביו״ט מלהוליכו לרוח שכנגדה אלפים דמאתמול אוקמיה ברשות בני העיר לפי שרגילין ליקח ממנו אבל כרגלי בני עיר אחרת לא דאין לרועה שם סוחר בהמות כמו פטם שיכירוהו בני עיר אחרת ליקח הימנו. רש״י שם. והביאו הט״ז סק״א ומ״ש אבל כרגלי בני עיר אחרת לא ר״ל בין עירב הרועה לעיר אחרת בין בני עיר אחרת עירבו לכאן אין יכולין בני עיר אחרת להוליך הבשר לשם אלא רק עד אלפים אמה של תחום אותה העיר:

ל ל) **ונראה** דה״ה בשור של פטם נמי הדין כן דאפי׳ עירב לרוח א׳ יכול הלוקח להוליכו לרוח אחרת. עו״ש או׳ ד׳ מש״ז או׳ א׳ וזה חוזר למ״ש רש״י בתחלת הדבור ואפי׳ עירב רועה וכו׳ לז״א ונראה דה״ה וכו׳

לא לא) **שם. כרגלי אנשי אותה העיר.** ואפי׳ קצת מאנשי אותה העיר עירבו לא׳ מן הרוחות אינם אוסרים על אנשי העיר אלא הרי הוא כרגלי רוב אנשי אותה העיר. א״ר או ט׳ בשם עה״ק. אמנם העו״ש שם כתב בשם הר״ן דלדידן דאית לן ברירא בעלמא דרבנן הרי כל א׳ מן הלוקחים יכול להוליכו למקום שהוא יכול להלך אפי׳ אין כל בני העיר יכולין לילך לשם יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ נה״ש או׳ ב׳ ולפ״ז גם הרועה אם עירב יכול להוליך למקום שעירב דלא גרע מאנשי העיר.

לב לב) **וכל** זה ברועה אבל אלו הקצבים שקינים בהמות ע״מ לשחוט ולמכור לכל יהיה מי שיהיה ודאי שיוכל בן עיר אחרת שעירב ליקח בשר ביו״ט ולהוליך לעירו וכן אותם קצבים שלוקחים בשר כשר מן העכו״ם ע״מ למכור לכל יהיה מה שיהיה הלוקח מהם יכול להוליך למקום שעירב.

לג לג) [סעיף ח׳] **כלים המיוחדים לא׳ מהאחים וכו׳** משמע דגם לשאר האחים יש להם חלק באלו הכלים אלא רק שעתה הם מיוחדים לא׳ מהאחים להשתמש בהם הוא לבדו דאם אין להם חלק בהם זה פשיטא שהם כרגליו וגם כבר אמר התנא הבהמה והכלים כרגלי הבעלים ולמה ליה לתנא לחזור ולשנות כלים המיוחדים אלא קמ״ל רבותא דאע״ג שיש להם חלק בהם שמיוחדים לא׳ הם כרגליו דלא גרע משואל מעיו״ט.

לד לד) **שם. אלא למקום שכולם יכולים לילך.** לאפוקי אם אחד מהם עירב למזרח שאין יכולין עוד להוליכן למערב אפי׳ אמה א׳ ולמזרח רק אלפים אמה למקום שכולם יכולין להלוך.

לה לה) [סעיף ט׳] **שנים ששאלו חלוק וכו׳** היינו מעיו״ט דק״ל דהרי הוא כרגלי השואל כמ״ש לקמן סעי׳ י״א אלא דהכא קמ״ל דאם שאלוהו שנים אוסרין זע״ז.

לו לו) **שם. וזה לילך בו ערבית וכו׳** היינו ערבית של אותו יום ששאל אותו בשחרית אבל אם שאלו אותו זה ליו״ט א׳ וזה ליו״ט ב׳ כל א׳ יכול להוליכו למקום שהוא הולך ואינם אוסרים זע״ז דק״ל שתי קדושות הם כמ״ש לקמן סי׳ תט״ז.

לז לז) **שם. לא יזיזוהו ממקומו.** דהא זה אינו יכול להוליכו למזרח כלום וכן השני אינו יכול להוליכו למערב כלום וע״כ לא יזיזוהו ממקומו.

לח לח) **שם. לא יזיזוהו ממקומו.** ואם הניח כל א׳ עירובו לסוף אלף יכולין להוליכו כל א׳ אלף מביתו עד מקום שגם חברו יכול לילך בו. טור.

לט טל) [סעיף יוד׳] **הרי כל הבשר כרגלי שניהם.** ר״ל שאין יכולין להוליך הבשר אלא במקום ששניהם יכולין לילך והטעם כתוב שם בגמ׳ ובפירש״י שם משום דבהמה היתה בחייה ביה״ש וכל אבריה בחייה יונקים זה מזה ומשחשכה ינק כל אבר ואבר מחבירו ואין כאן לברור יעו״ש משא״כ בחבית הואיל ותחומין מד״ס אמרינן יש ברירה ונחשוב כאלו חלק שהגיע לזה היה ברור לו ומובדל בחבית מעיו״ט וכאלו לא היה מעורב כמ״ש הרמב״ם סוף פ״ה מה׳ יו״ט יעו״ש. וכ״ז לדעת הש״ע דפסק כהרי״ף והרמב״ם דפסקו כרב וכ״פ הלבוש והר״ז או׳ יו״ד. אבל בעל העיטור והרו״ה והרא״ש והטור והר״ן פסקו כסברת החולקין על רב דגם בבהמה אמרינן יש ברירה. כמו בחבית כמבואר בטור. וב״י יעו״ש. ונראה דלצורך גדול יש להקל.

מ מ) [סעיף יא׳] **הרי הוא כרגלי השואל.** דכיון שהבטיחו להשאילו אוקמיה ברשותיה. גמ׳ ביצה ל״ח ע״א ופירש״י שם ואעפ״י שלא משך ולא קנה בהגבהה ברשותיה דשואל קאי מע״ש או מעיו״ט מש״ז או׳ ג׳.

מא מא) **שם. הרי הוא כרגלי המשאיל.** דכיון שלא שאל ממנו מעיו״ט אומר המשאיל דלמא משכח איניש אחרינא ואזיל ושאיל מיניה. גמ׳ שם,

מב מב) [סעיף יב׳] **מים ומלח לעיסתה.** וה״ה לקדירתה. הרמב״ם פ״ה מה׳ יו״ט דין ך׳.

מג מג) **שם. כרגלי שתיהן.** דבעיסה המים והמלח של זו וקנה שביתה עמה והקמח קנה שביתה עם זו וכן גבי תבלין לקדירה לבוש.

מד **מד) שם כרגלי שתיהן ולא אמרינן דלבטיל מים ומלח בעיסה.** דכיון שבאו לתקן העיסה הו״ל מין במינו ולא בטיל בדבר שיש לו מתירין גמ׳ ותו׳ שם ט״ל ע״א.

מה **מה) [סעיף יג׳] כרגלי הנותן** דהואיל ויש בה ממש הרי היא כשאר דברים שהם כרגלי הבעלים.

מו **מו) שם. כרגלי זה שהדליק.** לפי שאין בה ממש שתקנה שביתה עם בעליה טור. לבוש.

מז **מז) [סעיף יד׳] בור של יחיד וכו׳** מוקי לה בגמ׳ במכונסים אבל נובעים הרי הם כרגלי כל אדם וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז ב״י ב״ח. פרישה או׳ ט׳ עו״ש או׳ יו״ד. ועיין לקמן או׳ ג״ן.

מח **מח) שם. הרי הוא כרגלי בעליו.** ואם לקח מהם אדם אחר אין יכול להוליכן אלא למקום שזה יכול להוליכן ואם עירב הוא למזרח אין יכול זה להוליכן חוץ לעיר בצד מערב אפי׳ פסיעה אחת רש״י עירובין מ״ה ע״ב.

מט **מט) שם. כרגלי אנשי אותה העיר.** ולפיכך אנשי העיר אם לא עירבו כל א׳ מוליכם אלפים אמה לכל רוח ואיש אחר שמילא מהם אינו מוליכן אלא כרגלי אנשי אותה כעיר. (היינו אם כולם לא עירבו) עירב א׳ מן העיר לצפון וא׳ לדרום זה מוליך לרגליו לצפון וזה מוליך לרגליו לדרום שבור זה כבור שותפין ויש ברירה אבל אם איש אחר בא ומילא לעצמו לא יזיזם ממקומם (היינו בעירב א׳ מאנשי העיר לצפון וא׳ לדרום) לפי שהמים שבידו הרי הם של אנשי העיר והם מערבין התחומין זה בזה. מילא א׳ מן העיר ונתן לו מוליכן כרגלי הממלא שהרי מחלקו מילא ונתן לו. ויש מי שכתב דבור של אנשי העיר אין להם אלא אלפים אמה לכל רוח ואפי׳ עירב א׳ לא יוליכם אלא אלפים אמה ואין דבר זה מחוור והראשון עיקר המ״מ פ״ה מה׳ יו״ט דין י״ד בשם הרשב״א. והביאו ב״י וכתב דדברי הר״ן כפי׳ ראשון ודברי הטור כפי׳ ב׳ וכ״נ מדברי רש״י עכ״ל. אמנם דעת האחרונים כפי׳ ראשון דאם עירב א׳ מאנשי העיר מוליכן כרגליו עו״ש או׳ יו״ד מ״א ס״ק י״א תו״ש או׳ ט״ו ר״ז או׳ י״ד.

נ **נ) שם. ושל הפקר וכו׳** דהפקר נקנה בהגבהה ואמרינן הוברר הדבר דמאתמול נמי הוברר להאי גברא וברשותיה קיימי ואם בא א׳ ושאל לו מימיו אינו מוליכן אלא כרגליו. רש״י ביצה ט״ל ע״א ועירובין מ״ה ע״ב.

נא **נא) [סעיף טו׳] נהרות המושכים.** משמע בגמ׳ אפי׳ אין נובעין כיון דניידי לא קנו שביתה מ״א ס״ק י״ב א״ר או׳ י״ג א״א או׳ י״ב ר״ז או׳ ט״ו ואפי׳ הן של יחיד אינן כרגלי אלא כרגלי הממלא ראשון. טור. לבוש. ב״ח ר״ז שם.

נב **נב) שם. ומעיינות הנובעים.** ואעפ״י שאין יוצאין חוץ ממקום נביעתן למשך הלאה. רש״י ביצה ט״ל ע״א. מ״א ס״ק י״ג. ואפי׳ הן של יחיד דכיון דניידי לא קנו שביתה והן כרגלי הזוכה בהן תחלה. הרא״ש. וכ״כ הטור והלבוש אלא שהלבוש כתב הטעם משום דנובעין תמיד מן הקרקע ואפשר שזהו ג״כ טעם הרא״ש דניידי מחמת שנובעין תמיד מן הקרקע ולא קנו שביתה מיהו בעה״ק לרשב״א כתב דאף הנובעין אם אינם זוחלין קנו שביתה כמ״ש באו״ר או׳ י״ג וא״א או׳ י״ג וכ״כ הער״ה או׳ ד׳ בשם ר׳ ישעיה הראשון יעו״ש. אמנם התו״ש או׳ י״ז כתב כדעת הרא״ש והטור והלבוש מושכים משם והלאה ואפי׳ הם של יחיד לא קנו אצלו שביתה דאפי׳ אינם וכ״כ הר״ז או׳ ט״ו.

נג **נג) שם. הרי הם כרגלי הממלא.** זהו דעת הרא״ש והטור דפי׳ מ״ש הגמ׳ הרי הם כרגלי כל אדם. ר״ל הזוכה בהן תחלה כמ״ש באו׳ הקודם אבל רש״י פירש דאין להם שום שביתה לא במקומן ולא כרגלי הבעלים ולא כרגלי הממלא אלא כל אדם מוליכן כרגליו יעו״ש וכ״כ הריטב״א בתי׳ עירובין דף מ״ו וכ״כ ר׳ ישעיה הראשון וריא״ז בשה״ג יעו״ש והב״ד הער״ה או׳ ה׳ אמנם הב״י כתב דאיתא בתוס׳ כדעת הרא״ש וכ״ה דעת הר״ן יעו״ש וע״כ פסק כן בש״ע. וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל או׳ נ״א ואו׳ נ״ב.

נד **נד) שם. היו באים מחוץ לתחום וכו׳** הואיל ולא קנו שביתה כלל חוץ לתחום ר״ז או׳ ט״ז. והטעם משום דניידי כמ״ש לעיל או׳ נ״א.

נה **הנ) גשמים** היורדים ביו״ט סמוכים לעיר הם כרגלי אנשי אותה העיר וכ״ש כשירדו לתוך העיר עצמה ולא קנו שביתה באוקיונוס או בעבים דמינד ניידי שם. יש״ש גמ׳ ומשמע בתו׳ (עירובין מ״ז ע״ב ד״ה חרס) דבתוך העיר מיקרי סמוך לעיר. מ״א ס״ק י״ג. אמנם הא״ר או׳ י״ג כתב על דברי המ״א הנז׳ דלא דק דבעירובין מ״ו ע״ב מבואר דדוקא ביורדין מעיו״ט לפי שדעת אנשי העיר עליהן אבל היורדין ביו״ט הם כרגלי כל אדם כמו היורדין בעיו״ט חוץ לתחום וכ״מ בעה״ק וביש״ש פ׳ משילין סי׳ ט״ו קאי על היורדין בעיו״ט יעו״ש. וכ״כ המחה״ש דבעיו״ט מיירי אלא שכתב דבמ״א נפל ט״ס יעו״ש.

נו ונ) **מטר** היורד בשבת או ביו״ט אע״ג דמאתמול לא היו עבים מותר לרחוץ ולשתות מהם. שה״ל בשם רב צמח גאון שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ ש״י סוף או׳ ב״ן.

נז זנ) **[סעיף טז׳] הרי הם כרגלי הממלא.** דמה דק״ל המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו היינו מטעם מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה וכיון דלא זכה אלא מכוחו הוי כרגליו. ת״ו והרא״ש מ״א ס״ק י״ד. תו״ש או׳ ח״י ר״ז או׳ ח״י מיהו הב״ת כתב דדוקא בעודן ברשותו הו״ל כרגליו אבל אם באו ליד מי שנתמלאו לו הרי הם כרגליו יעו״ש וכתב עליו המ״א שם דזהו דברי ר׳ נחמן דלא ק״ל כוותים יעו״ש. אבל הא״ר או׳ י״ד כתב שבעה״ק פסק כב״ח וכן הריא״ז בשה״ג כתב כהב״ח וכן המ״מ פ״ה מה׳ יו״ט דין י״ד כתב דהרי״ף והרמב״ם ס״ל כר״נ דהרי הם כרגלי מי שנתמלאו לו ותמה על הב״י שלא ראה דברי המגיד יעו״ש נמצא דדין זה בפלוגתא שניא וע״כ אם רוצה זה שנתמלאו לו המים להוליכם חוץ לתחום מי שמילאם יש ליזהר למלאת בידו כדי שלא ליכנס בפלוגתא אך אם אי אפשר למלאת בידו והוא שעת הדחק שנצרך לו המים למקום שהולך אז יש להקל ולסמוך על דעת הפו׳ דס״ל שהם כרגלי מי שנתמלאו לו.

נח חנ) **מיהו** כשמילא לעצמו ואח״כ נתן לחבירו הרי הוא כרגלי ממלא ראשון א״ר או׳ ט״ו.

נט טנ) **ואם** היה הבור של שותפות ואמר לחבירו למלאת לו לכ״ט הרי הם כרגלי מי שנתמלאו לו משום דנעשה שלוחו ואין זה כמגביה מציאה כ״מ בגמרא ביצה ט״ל ע״א ופירש״י שם וכ״ב בעה״ק והביאו הפת״ע או׳ י״ז וכ״כ הישׁ״ש פ״ה דביצה סי׳ ט״ו והביאו העו״ש ססי׳ זה והתו״ש ועיין לעיל או׳ ט״ל גבי חבית של שותפות דלכ״ע אמרינן יש ברירה יעו״ש.

ס ס) **[סעיף יז׳] רחוקה ממנו.** ארבעת אלפים אמה. טור.

סא סא) **שם. שפירותיו כמוהו.** והוא לא עירב רש״י טור.

סב סב) **שם. כשייחד להם קרן זוית** והטעם דכשייחד להם קרן זוית לא קבל שמירתן רק שא״ל הא ביתא קמך לכן הם כמוהו. מ״א ס״ק ט״ו א״ר או׳ ט״ו תו״ש או׳ י״ט. ואצ״ל אם אמר לו בפי׳ הנה הבית לפניך הנח לך במקום שתרצה שלא קבל עליו שמירתן כלל כמ״ש בח״מ סי׳ רצ״א ר״ז או׳ י״ט.

סג סג) **שם. אבל אם לא יחד וכו׳** ומיירי כשנפקד קבל עליו אחריות אבל אם לא קבל אחריות אפי׳ לא יחד קרן זוית הם כרגלי המפקיד. עו״ש או׳ י״ג. וכל שקבל עליו שמירה אפי׳ כשומר חנם שחייב בפשיעה קאי ברשותיה דנפקד. א״א או׳ ט״ו והר״ז שם כתב דאפי׳ אם קיבלם ממנו סתם הרי קבל עליו שמירתן והרי הם כרגליו. ועיין ח״מ רסי׳ רצ״א. וכ״ז במניח סתם ואח״כ נמלך ליקח מהם ביו״ט אבל אם היו עומדים ליקח מהם ביו״ט הרי הם ברשות בעליהן בכל אופן כ״כ האחרונים.

סד סד) **שם. שהם מופקדים אצלו.** מיהו איכא מ״ד שאין מוליכין הפירות אלא למקום שהמפקיד והנפקד יכולין לילך. ב״י בשם הר״ן.

סה סה) **[סעיף חי׳] אלא א״כ זיכה להם וכו׳** ואף דבשואל בסעי׳ י״א בדיבור קנה התם אמר לו משאיל לשואל גופיה הילכך סמכא דעתיה אבל היכא דלא א״ל בעינן זיכוי ע״י אחר והוי כמו יחד קרן זוית דלעיל הר״ן פ״ה דביצה א״ר או׳ י״ז תו״ש או׳ ך׳ ולפ״ז אם הזמינם מעיו״ט וגם בירר לכל א׳ חלקו מעיו״ט קנו דהוי כמו שואל אבל אם הזמינם לחוד מעיו״ט ולא בירר לכל א׳ חלקו מעיו״ט לא קנו דלא דמי לשואל כלי שהוא מבורר ועומד מיהו מדברי התו׳ שם משמע דגם אם הזמינם מעיו״ט ובירר לכל א׳ חלקו מעיו״ט לא קנו משום דלא סמכא דעתייהו במנות כמו בכלי דבכלי יודעים איזה כלי ששאלו וסמכא עליה דעתייהו אבל במנות אינם יודעים איזה מנה יתן להם למחר ואפשר דלעת הצורך יש להקל ואם ידעו המנה שבירר להם מבע״י אפשר דגם לדעת התו׳ קנו.

סו סו) **שם. ע״י אחר וכו׳** שאמר לו זכה במנות הללו לפלוני ולפלוני דזכין לו לאדם שלא בפניו והיו שלהם מבע״י לילך כרגליהם רש״י שם והר״ן.

סימן שצח

א א) **[סעיף א׳] הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר וכו׳** לפי שמותר לאדם להלך בשבת את כל העיר כולה אפי׳ היתה כנינוה בין שהיתה מוקפת חומה בין שלא היתה מוקפת חומה. וכן מותר לו להלך חוץ לעיר אלפים אמה לכל רוח מרובעות כטבלה מרובעת כדי שיהיה נשכר את הזויות. הרמב״ם פכ״ז דין ב׳ ועיין לקמן סי׳ שצ״ט סעי׳ יו״ד מיהו אם העיר חריבה מדיוריה אם אינה מוקפת חומה אינו מהלך את כולה כיון דלא שבת באויר מחיצות. רש״י עירובין ס״א ע״ב וכ״מ ססי׳ שצ״ו תו״ש רסי׳ זה.

ב ב) **שם. אריכא וקטינא** פי׳ שאין רחבה כאורכה. מ״א סק״א.

ג ג) **שם. ולא לרבוע העולם.** שיהא צפונה לצפון העולם ודרומה לדרום העולם אלא עומדת באלכסון רש״י עירובין נ״ה ע״א ומביאו ב״י.

ד ד) **שם. הואיל ויש לה זויות שוות.** לאפוקי רחבה מצד א׳ וקצרה מצד א׳ הכתוב בסעי׳ ד׳ יעו״ש.

ה ה) **שם. מניחים אותה כמו שהיא וכו׳** ר״ל באריכא וקטינא אין מוסיפין על רחבה להשוותה לארכה וכשאינה מרובעת לריבוע העולם אין מוסיפין עליה לרבע אותה בריבוע העולם אלא מניחין אותה כמו שהיא ומודדין וכו׳ גמ׳ ופירש״י שם והביאה ב״י.

ו ו) **[סעיף ב׳] מרבעים אותה וכו׳** ר״ל דאם היתה משולשת רואין צד הקצר כאלו הוא מלא בתים כמו צד הרחב ומושך חוט ביושר ומשם מודד אלפים אמה וכן אם יש בה צלעות רואין מקום הריק כאלו הוא מלא בתים ומושך חוט ביושר ומודד אלפים אמה.

ז ז) **[סעיף ג׳] כשהוא מרבעה וכו׳** כלומר שהיתה עגולה או בית נכנס ובית יוצא והוצרך לרבעה אנו נותנין לו עצה שירבענה ברבוע עולם ואעפ״י שאם היתה מרובעת מתחלה ואין רבועה כרבוע עולם אין לנו למדוד אלא מריבוע הנמצא לו אבל כיון שרוצה לרבעה טוב שירבענו׳ לריבוע עולם ר׳ יהונתן על הרי״ף פ״ה דעירובין. ואם ציינו הריבוע שלא לריבוע העולם והסכימו בני העיר לזה אין היחיד יכול לפרוש מהצבור לומר אחשוב לי כרצוני נוב״י מה״ת סי׳ נ״א יעו״ש והביאו שע״ת.

ח ח) **שם. בריבוע עולם.** היינו שנותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם ולא באלכסונו של עולם. גמ׳ עירובין נ״ו ע״א ופירש״י שם.

ט ט) **[סעיף ד׳] רואין אותה כאלו כולה רחבה.** כלומר כשבא למדוד התחומין ברוח הקצר אינו מודד מן החומה אלא רואין כאלו חוט משוך מצדה הרחב לצדה הקצר וממקום החוט מתחיל למדוד וכאלו היה הצד השני רחב כחבירו. ב״י.

י י) **שם. היתה עשויה כמין גם.** בערוך ערך גם פי׳ כמין ד׳ הפוך ורש״י שם פי׳ גימל יווני עשוי כמין כף פשוטה שלנו וכן פי׳ בזבחים ס״א ע״ב יעו״ש.

יא יא) **שם או כקשת.** שהבתים בנוייה סביב כחצי עיגול ובין שני ראשיה המקום פנוי בלא בתים.

יב יב) **שם. פחות מד׳ אלפים אמה וכו׳** שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה האחר נעשית עיר אחת ומודדין לה מן היתר ורואין כאלו היא מלאה בתים. רש״י ומביאו ב״י. ועיין לקמן או׳ י״ד.

יג יג) **שם. מודדין לה מן היתר.** שהקשת הוא כעין חצי עיגול ויש חבל קשור בשני ראשיו מזה לזה וזה נקרא יתר ומשם והלאה מודדין האלפים אמה:

יד יד) **שם מודדין לה מן היתר.** ומשמע מסתמיות דברי הש״ע דאפי׳ אם יש מן הקשת ליתר יותר מאלפים אמה כיון שאין בין ראשיה ד׳ אלפים אמה מודדין מן היתר וכמ״ש הטור והגם דבב״י כתב שהרי״ף והרמב״ם ס״ל כרב הונא דדוקא אם היה אלפים מן הקשת עד היתר ולא יותר ומשמע דהכי ס״ל להלכה מ״מ בבד״ה חזר בו וכתב דאפ״ל דמסתמו ולא חילקו משמע דאפי׳ יש בין יתר לקשת יותר מאלפים אמה נמי מודדין מן היתר יעו״ש וכ״כ בכ״מ על הרמב״ם פכ״ח דין ח׳ יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ וכתב דדברי מרן בבד״ה נשמטו מקצת האחרונים יעו״ש וכ״כ הלבוש וכ״פ הב״ח. ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ע״ו או׳ י״ד

טו טו) **וה״ה** נמי אם אין בין הקשת ליתר אלא אלפים אמה אעפ״י שיש בין שני ראשי הקשת יותר מד׳ אלפים אמה מודדין מן היתר. טור לבוש. ב״ח ר״ז שם ח״א שם. וכ״ה דעת מור״ם ז״ל בהגה סוף סעי׳ זה.

טז טז) **שם. ורואין את כל הרחוב וכו׳** וכן העשויה כמין גם היוצא ממזרח למערב אעפ״י שאין בתים במערב רואין כאלו מלא כל החלל בתים וכן מן הדרום לצפון והיוצא מביתו אין חללה חלק של עיר עולה לו מן המדה. רש״י ומביאו ב״י. וגם בזה דוקא אם אין בין שני ראשי הגם באלכסון מזוית לזוית ד׳ אלפים אמה. רשב״א וריטב״א

יז טוב) **שם. אין מודדין לה אלא מן הקשת.** משמע אלא דלכל אחד מודדין לו מפתח ביתו וכמ״ש ב״י בשם ספר העתים וכ״מ מרש״י יעו״ש אבל הטור כתב דאין מודדין לה מן היתר אלא ממקום שלא נשאר הקשת עד שם יותר מאלפים או שנתקצרה עד שלא נשאר ביניהם ד׳ אלפים יעו״ש. וז״ש מור״ם ז״ל בהגה וי״א וכו׳ משום דאיכא פלוגתא בזה ועיין לקמן או׳ ך׳.

יח חי) **שם. אלא מן הקשת.** ומיהו יכולין לילך דרך הבתים עד ראשי הקשת ומשם והלאה יש להם אלפים אמה. גמ׳ מ״א סק״ב תו״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ ת״א כלל ע״ו או׳ י״ד אבל דרך היתר אסור לבא. מ״א שם א״א או ב׳ ר״ז שם.

יט **יט) שם. אלא מן הקשת.** ואף בעיר שאין מודדין אלא מן הקשת. אפ״ה מרבעין אותה מבחוץ וכל אנשי הקשת מהלכין כל אותו ריבוע ומודדין מאותו ריבוע ולהלן אלפים אמה. א״ר או׳ ד׳ בשם עה״ק א״א שם מחה״ש סק״ב ח״א שם.

כ **ך) שם בהגה. וי״א מן המקום שנתקצר שם הקשת וכו׳** או שלא נשאר מן הקשת עד שם ב׳ אלפים. טור מ״א סק״ג. א״ר שם וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ ומיהו עיין לעיל או׳ טו״ב שכתבנו שיש פלוגתא בזה וע״כ אין להקל כ״א לצורך הרבה:

כא **כא) שם בהגה מודדין בכל ענין מן היתר וכו׳** והטעם משום דמצו אתו דרך היתר מהראש האחד של הקשת לראש האחר ע״י בתים כיון דהיתר מובלע תוך הקשת ב״י ועיין מ״א סק״ד שכתב דדוקא לחיצונים ולא לאמצעים אבל הרב נתיב חיים ואה״ע ומחה״ש ס״ק י״ב חלקו עליו וכתבו דגם לאמצעים מודדין מן היתר כיון דיכולין לילך שם ע״י בתים יעו״ש.

כב **כב) [סעיף ה׳] כל בית דירה וכו׳** ואפי׳ אם אין דרים בו עכשיו מ״א סק״ה תו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ו׳ ת״א כלל ע״ו או׳ י״ב. והוא שיהיה ראוי. לדירה שיש בו ד״א על ד״א או יותר וג׳ מחיצות כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳ יעו״ש.

כג **כג) ואם** עשה עכו״ם את בית דירה זו בשבת זו לא מהני עיין סי׳ ת״ג וה״ה אם נחרבה בשבת נמו לא מהני תו״ש שם.

כד **כד) שם. כל בית דירה וכו׳** אבל אם לא היה עשוי לדירה או שהיה עשוי לדירת עראי אין עושין אותו עיבור לעיר לפיכך הבורגנין שעושין שומרי הפירות בגנות ופרדסין ושומרי העיר חוץ לעיר אינם נמדדין עם העיר מפני שהם עראי מפני הגנבים ומפני הגשמים ששוטפין אותם ב״י בשם הרשב״א מ״א סק״ח א״ר או׳ ז׳ תו״ש. או׳ יו״ד אבל באתרא דלא שכיחי גנבי נמדדין עמה ב״י ר״ז או׳ ט׳ ובורגנין א״צ להיות ד״א על ד״א דג״מ שע״ת או׳ ה׳.

כה **כה) שם. מודדין חוץ מבית דירה זה.** דהיינו שמאותו הבית היוצא רואין כאלו חוט מתוח על פני כל העיר ומודדין חוץ מאותו החוט אלפים אמה. כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳.

כו **כו) שם הגה. וי״א שאין מתחילין למדוד וכו׳** וכן אחר שריבעו את העיר אין מתחילין למדוד מהריבוע מיד אלא מוסיפין עליה ע׳ אמה ושירים ומשם ואילך מתחילין למדוד אלפים טור. והיא סברת הרא״ש והמרדכי בשם ר״מ שכתב דהלכה כר״מ במשנה שאמר נותנין קרפף לעיר אבל הב״י כתב שמדברי הרמב״ם פכ״ח נראה שפוסק כחכמים שם במשנה שאמרו דלא אמרו קרפף אלא בין ב׳ עיירות וכתב שכ״נ נמי מדברי הרי״ף יעו״ש ולבן לא כתב זה בש״ע לעיל אצל ריבוע העיר שנותנין שבעים אמה ושירים ואח״כ מודדין אלפים וכן בסעי׳ זה שכתב מודדין חוץ מבית דירה זה ובסעי׳ שאח״ז שכתב מודדין מחוץ לבית האחרון משמע שמודדין בסמוך לבית ממש בלא שיור כלל וז״ש מור״ם ז״ל בהגה וי״א שאין מתחילין למדוד וכו׳ משום דאין כן דעת הש״ע ועיין באו׳ שאח״ז.

כז **כז) שם בהגה. וכ״נ לי עיקר.** וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל ע״ו או׳ ט״ז מיהו דעת הראב״ד והעתיקו הרשב״א בחידושיו ודעת הריטב״א דאף לדעת הסוברים דנותנין קרפף לעיר היינו דוקא כשאין שם בית בתוך השבעים אמה אבל כשיש עיבור לעיר מחמת בית שנמצא שם שוב אין נותנין לה קרפף יעו״ש.

כח **כח) [סעיף ו׳] מודדין מחוץ לבית האחרון.** ולי״א שהביא מור״ם ז״ל בהגה בסעי׳ הקודם מתחילין למדוד אחר שבעים אמה ושירים לבית האחרון. כ״כ האחרונים.

כט **כט) שם. ד״א על ד״א וכו׳** ואם אין בה רוחב ד״א אעפ״י שארוכה כמה לא מקרי בית, מ״א סק״ו א״ר או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ שס״ו או׳ ל׳ שכתבנו דיש פלוגתא בזה דלהרא״ש לא מקרי בית ולהרמב״ם והש״ע דפסק כוותיה לגבי מזוזה מקרי בית יעו״ש והכא איכא עוד פלוגתא דלהרא״ש מרחיקין שבעים אמה ושירים מן הבית ואח״כ מודדין אלפים ולהרמב״ם והש״ע מודדין מסמוך לבית כמ״ש. לעיל או׳ כ״ו יעו״ש וא״כ בבית זה שאין רחבו ד״א לכ״ע אין נותנין לו שבעים אמה ושירים מן הבית ואח״כ מודדין אלפים דלהרא״ש לא מיקרי בית ולהרמב״ם והש״ע אע״ג דס״ל דמקרי בית מ״מ ס״ל אפי׳ בבית מעלים אין מודדין אלא בסמוך.

ל **ל) שם. בית דירה לחזנים.** דסתם בהכ״נ לאו לדירה עביד הלכך אי לית בה דירה לחזן הכנסת לאו דירה היא רש״י.

לא **לא) שם. בית דירה לכהניהם.** דבית עכו״ם נמי לאו לדירה עביד רש״י.

לב **לב) שם. והאוצרות שיש בהם בית דירה.** דאוצרות לתבואה ולשמן וליין לאו לדירה נינהו. רש״י ובית דירה היינו לשומרים לבוש.

לג **גל) שם. והאוצרות וכו׳** וה״ה אורוות סוסים שיש בהם בית דירה גמ׳ והביאה הטור והאחרונים.

לד **לד) שם. שיש בהם בית דירה.** לשומר הגשר ובית הקברות. ועיין בפ״ת שמצדד דבית דירה של הגשר אפי׳ אין בו ד״א כיון דחזי למילתיה לישב שם ולקבל הפתקים וכמו בורגנין יעו״ש ועיין לעיל סוף או׳ כ״ד:

לה **לה) שם. שיש בהם בית דירה** וכל אלו אפי׳ נהרסין ואין עליהם תקרה ואפי׳ אין דרין עכשיו שם אלא יש בהם ג׳ מחיצות חשובים לבית דירה כשיש בהם ד״א על ד״א לבוש ח״א כלל ע״ו או׳ י״ב. מיהו הר״ז או׳ ח׳ כתב דג׳ מחיצות שאין עליהם תקרה צ״ל דרים ביניהם אבל אם יש עליהם תקרה ומעזיבה אעפ״י שאין דרים שם בית גמור הוא:

לו **לו) שם. וג׳ מחיצות שאין עליהם תקרה.** כגון בית שנהרס ולא נשאר בו אלא ג׳ מחיצות בלא תקרה. טור והיינו אם גבוהות י״ט ר״ז שם.

לז **לז) שם. והבית הבנוי בים.** שעשוי לפנות בו כלים שבספינה גמ׳ ופירש״י שבנוי באיי הים בתוך ע׳ אמה ושירים לעיר.

לח **לח) שם. ושתי מחיצות שיש עליהם תקרה וכו׳** זוהי בעיא דלא אפשיטא ופסקה הרמב״ם פכ״ח לקולה משום כהלכה כדברי המיקל בעירוב וכ״פ בש״ע אבל הרי״ף והרא״ש לא הזכירוה נראה שדעתם להחמיר וס״ל דבעיא דלא אפשיטא לא הוי בכלל הלכה כדברי המיקל בעירוב והכי מסתבר ב״ח: וכ״כ הראב״ד על הרמב״ם שם דבעיא דלא אפשיטא היא ולחומרא וכ״ה דעת הרשב״א והב״ד א״ר או׳ ח׳ וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ דראוי להחמיר בזה יעו״ש מיהו הלבוש פסק כדברי הש״ע. וכ״פ הר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל ע״ו או׳ י״ב.

לט **טל) שם. ומערה שיש בנין על פיה.** דאל״ה אינה נחשבת לבית דירה. בגמ׳ פריך ותפוק ליה משום בנין ומשני לא צריכה אלא להשלים. ופירש״י דאם אין בבנין ד״א על ד״א המערה משלמת. וכתבו התו׳ שם בשם ר״י דצריך שיהא הבנין רוב ד״א וכתבו עוד פי׳ אחר כגון שיש בבנין ד״א ומ״ש להשלים היינו שהמערה מצטרפת לבנין ואין מתחילין למדוד אלא מסוף המערה יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ח תו״ש או׳ יו״ד. והיינו אם הבנין בתוך ע׳ אמה לעיר. ר״ז שם.

מ **מ) שם. ומודדין חוץ מאותו החוט וכו׳** זהו דעת הש״ע אבל לדעת מור״ם ז״ל בהגה לעיל סעי׳ ד׳ מרחיקין ע׳ אמה ושירים ואח״כ מודדין אלפים כמ״ש לעיל או׳ כ״ו וכ״ה בהדיא בטור.

מא **מא) שם. והבור והשיח וכו׳** ואעפ״י שדרים בהם אין דירתם כלום ר״ז או ח׳.

מב **מב) שם. ובית שבספינה.** דלא קביע ליה דוכתא פעמים שהוא בתוך ע׳ לעיר ופעמים שאינו רש״י מ״א סק״י

מג **מג) שם. אין מצטרפין עמה.** וכן כרמים הסמוכים לעיר אעפ״י שמוקפים גדר אין נחשבים לעיר אם אין בית דירה בתוכם אמנם אם יש בתוך הכרם בית הבד הסמוך לעיר נותנין אותו עיבור לעיר וכן אם יש בתוך הכרם השני בית הבד תוך ע׳ אמה לראשון גם הוא יחשב ואע״ג דאין דרים בו עתה כיון דבעת הבציר דרים בו כמה שבועות ובכל השנה הוא בית האוצר לכלי הבד. שו״ת ריב״א חא״ח סי׳ י״ג א״ח או׳ ב׳

מד **מד) כפר** שהבתים שבו רחוקים זמ״ז ערך מאה אמה אך כל בית מוקף בגדר ובו גינה זרועה ואם נחשוב גם ההיקף כמו דירה לא נשאר פנוי בין הבתים ע׳ אמה ושירים או שנאמר שהזרעים מבטלים הדירה כמו לענין טלטול בסי׳ שכ״ח וצריך למדוד כל א׳ מפתח ביתו עיין בשו״ת בית שלמה ח״א סי׳ כ״ח שכתב דאם אין בכל הגינה יותר מב״ס מתעברת עם הכפר אבל אם יש בה יותר מב״ס אינה מתעברת ואעפ״י שהיא סמוכה לבית אמרינן דזרעים מבטלים הדירה יעו״ש א״ח או׳ ד׳

מה **מה) שם הגה. ואם היו שני בתים כאלו נגד העיר וכו׳** ט״ס הוא וצ״ל ואם היו בתים כאלו נגד ראשי וכו׳ וכוונתו למ״ש הרא״ש שאם הרבה בתים יוצאין זה אח״ז עד רחוק מאלפים מן העיר וכן בצד השני דינה כעיר העשויה כקשת וכ״מ בד״מ ונ״ל דכ״ש אם בצד א׳ יוצאים בתים עד חוץ לאלפים אם העיר ארוכה יותר מד׳ אלפים (כן הגיה התו״ש ומחה״ש) אין מותחין המדה נגד הבית בצד השני. ודע דעכ״פ מותר לילך (דרך בתים) עד הבית האחרון (ומשם מודד אלפים) וכמ״ש ריש הסעי׳ מ״א סק״ט תו״ש או׳ י״א ועיין לעיל או׳ ח״י.

מו **מו) שם בהגה. דינם כעיר העשויה כקשת.** עיין לעיל סעי׳ ד׳

מז **מז) [סעיף ז׳] וחוצה לה אלפים אמה.** ולדעת י״א שהביא מור״ם ז״ל בהגה סעי׳ ד׳ נותנין תחלה ע׳ אמה ושירים ואח״כ מודדין אלפים.

מח **מח) שם בהגה. וחרבו הבתים וכו׳** דאז נעשו כשתי עיירות א״ר או׳ י״א.

מט **מט) שם בהגה. עד קמ״ה אמה וכו׳** אבל ביותר מזה נחשבים כשתי עיירות נפרדות.

נ נ) **שם בהגה. אבל בית א׳ וכו׳** אלא א״כ עומד בתוך ע׳ לעיר טור מ״א ס״ק י״א.

נא נא) **שם בהגה. אבל בית א׳ וכו׳** ככר שיש בתוך קמ״א ושליש חצר ובית לא מהני ואפי׳ ב׳ חצירות עד שיהיו ג׳ חצירות של שני בתים שאז נקראו עיר ממש ומודדין הכפר מן החצירות והלאה. נוב״י מה״ת סי׳ נ״ב שע״ת או׳ ז׳.

נב נב) **שם בהגה. אין לו דין עיר וכו׳** ואם היו ג׳ חצירות ובכל חצר שני בתים אז מקרי עיר ליתן לה עיבור. חי׳ רע״א:

נג נג) **[סעיף ח׳] היו ג׳ כפרים משולשים.** כגון ששתים עומדות זו כנגד זו ושלישית כנגד אויר שבין שתיהן טור לבוש.

נד נד) **שם. אם יש בין האמצעי וכו׳** פי׳ דאמצעי רחוקה מכל אחת אלפים אמה. והטעם פירש״י הואיל ויכול לבא מזו לזו בלא עירוב אמרינן רואין כאלו האמצעי עומדת ביניהם עו״ש או׳ ז׳

נה הנ) **שם הגה. מלבד רוחב וכו׳** הגה זו צ״ל אחר מ״ש בש״ע דפ״ג פחות שליש. וכ״ה בפירש״י תו״ש או׳ ט״ו.

נו ונ) **שם הגה. מלבד רוחב העיר האמצעי.** ר״ל דאלו הרפ״ג אמות פחות שליש הוא מלבד רוחב כפר האמצעי דהיינו דאנחנו רואין כאלו כפר האמצעי נכנס בין שנים החיצונים ויש מצד זה של האמצעי עד החיצון קמ״א ושליש וכן מצד השני של האמצעי עד החיצון השני קמ״א ושליש שסך הכל רפ״ג פחות שליש ואפי׳ אם היה יותר מד׳ אלפים בין שנים החיצונים כל כשנכנס האמצעי בין שניהם לא ישאר אויר כ״א קמ״א ושליש מכל צד מצטרפין. ועיין לבוש ור״ז או׳ י״ב.

נז זן) **ועיין** בחת״ס סי׳ צ״ד שכתב דבעינן דוקא קמ״א ושליש מכל צד אבל אם יש יותר מקמ״א ושליש מצד א׳ כגון שאם תכניס האמצעי בינהם אינו נכנס באמצע אלא מצד א׳ יותר מקמ״א ושליש מצד השני פחות אין מצטרפין יעו״ש.

נח חנ) **שם. כדי שיהיה בין כל א׳ מהם וכו׳** וגם לא תהא האמצעית גדולה מהאויר שביניהם בענין שכשנאמר רואים אותו כאלו הוא ביניהן שיכול אותה האויר שביניהן. טור, אבל אם היתה האמצעית גדולה יותר על האויר שבין ב׳ החצוניות אין מצטרפין לבוש.

נט טן) **שם. הרי שלשתן כמדינה אחת.** ומותר לשנים החיצונים לילך מזה לזה אפי׳ רחוקים הרבה אחד מחבירו וגם משם ולחוץ אלפים אמה דכעיר א׳ חשיבי.

ס ס) **שם. מחוץ לשלשתן** ר״ל אפי׳ האמצעי מותר לו לילך עד בין החצונים ומשם ולהלן מודדין לו אלפים אמה כיון דשלשתן כעיר א׳ חשיבי.

סא סא) **שם הגה. ויש אומרים שאין מודדין להאמצעי** כצ״ל ור״ל דלא כפסק הש״ע דשלשתן נעשין כמדינה אחת אלא רק שנים החיצונים אבל האמצעית מודדין תחום שלה מחומותיה כמבואר בטור וב״י ודרישה או׳ יו״ד. ולענין הלכה בד״ס הילך אחר המיקל ומודדין להאמצעי אלפים מחוץ לחיצונים ואעפ״י כן לא הפסיד לרוח השנית ר״ז סוף או׳ י״ב.

סב סב) **[סעיף ט׳] אם יש לפניה מצבה** פי׳ אצטבא ב״י.

סג סג) **שם. מפני המצבה הבנויה בצדה** שע״י משתמשין בנחל גם כשהיא מליאה תו״ש או׳ י״ז ואע״ג דאין מערבין להעיר אלא בית דירה והנחל אינו ראוי לדירה י״ל דהתם הוא כשבאין לעבר העיר מפני מקום המסויים שחוצה לי אבל הנחל הזה שהוא לפני כל העיר וראויים להשתמש בו כל בני העיר אעפ״י שאינו ראוי לדירה מעברין בו את העיר. ריטב״א.

סד סד) **ועיין** מ״א ס״ק י״ג שמסתפק אם בכל מקום שמשתמשים בו בני העיר (ר״ל אפי׳ ארץ חלקה אם משתמשים בה בני העיר נחשב בכלל העיר) נתחיל למדוד משם וכתב עליו הא״ר או׳ י״ב דאין להקל (כן הגיה המאמ״ר או׳ ז׳) דהא בגוף דין זה פליגי רש״י ורשב״א עכ״ל ור״ל שחולקין על דין זה וסוברין דהנחל עולה במדת אלפים וא״כ הבו דלא להוסיף עלה.

סה סה) **שם. אלא מפתח בתיהם** אין ר״ל כל אחד מפתח ביתו כמו בסעי׳ שאח״ז אלא מודדין מקיר העיר ולא אבדו אלא שיעור רחב הנחל. מ״מ פכ״ח דין ט׳ והביאו מ״א ס״ק י״ד והאחרונים.

סו סו) **[סעיף יוד׳] שיושבים באהלים וכו׳** שאין קבועין במקים א׳ אלא יושבין כאן עד שכלה המרעה ואח״כ הולכין למקום אחר. שה״ל בשם פירש״י והביאו ב״י. אבל אם קבועים במקום א׳ הוי כעיר מ״א ס״ק ט״ו ועיין בא״א או׳ ט״ו שמסתפק דעד איזה זמן נקראו קבועים קיץ א׳ או שלשים יום

יעו״ש נראה דכל שאין קבועים שם משום מרעה אלא דאפי׳ כלה המרעה הם יושבים שם ואין נעתקים משם אלא ע״י סיבה מפני פחד או שיבש הנחל וכדומה אם ישבו שם ל׳ יום הוו קבועים.

סז סז) שם. אלא מפתח בתיהם. ר״ל שאין מצטרפין יחד להיות כעיר אלא לכל אחד ואחד מודדין לו האלפים מפתח אהלו ר״ז או׳ י״ד.

סח סח) שם. אלא מפתח בתיהם. וכן אלו היהודים היוצאים במחנה לציר על העיירות אעפ״י שיש שם כמה וכמה אהלים אין מודדין להם אלא מפתח אהליהם לכל א׳ מפתח אהלו ב״י בשם השה״ל.

סט סט) שם הגה. אם אין להם כמין היקף מחיצה יו״ד ואפי׳ מחיצה קלה של שתי או של ערב חשובה מחיצה אך שלא יהא בין קנה לחבירו או בין חבל לחבירו ג״ט ולא תהיה שם שרצה יותר על יו״ד אמות ולא יהא פרוץ מרובה על העומד. ב״י בשם הנז׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ס סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ע ע) שם בהגה. מחיצה יו״ד ומיירי שישבה ואח״כ הוקף כמ״ש בסע״י שאח״ז.

עא עא) [סעיף יא׳] מודדין לה ממקום ישיבתה. פי׳ דאם אינה מיושבת כולה עד החומה מודדין מן הבתים ולא מן החומה רש״י ומביאו ב״י ואחרונים.

עב עב) שם ממקום ישיבתה פי׳ מן הבתים ולא מן החומה אם אין בחומה בית דירה ב״י בשם המ״מ מ״א ס״ק ט״ז אבל אם יש בחומה בית דירה מודדין מן החומה וה״ד שהחומה עם הבית דירה קרובים לבתי העיר תוך ע׳ אמה ושיריים מחה״ש.

עג עג) שם. ממקום ישיבתה. ולי״א בהגה סעי׳ ה׳ מרחיקין מן הבתים או מן החומה ע׳ אמה ושירים ומשם מודדין אלפים. ב״י תו״ש או׳ כ״ב מחה״ש שם ועיין לעיל או׳ כ״ז.

עד עד) שם. ישבה ואח״כ הוקפה וכו׳ ואפי׳ תקנו המבואות בצוה״ף חשיבי מוקף לדירה מ״א סי׳ ת״א ועי״ש.

עה עה) שם. מודדין לה מחומתה. ואפי׳ החומה רחוקה הרבה מן הבתים כיון שהוקפה אח״כ מקרי מוקף לדירה וכל מה שבתוכה חשיב כד״א ולדעת י״א בהגה לעיל סעי׳ ה׳ נותנין לה ע׳ אמה ושירים מחוץ לחומה ואח״כ מודדין אלפים.

סימן שצט

א א) [סעיף א׳] אלא בחבל של פשתן. ואע״ג דאין לך יפה למדה משלשלאות של ברזל מ״מ כך קיבלו חז״ל דבחבל של פשתן מודדין מדכתיב ביחזקאל מ׳ ופתיל פשתים בידו וקנה המדה. ירושלמי עירובין פ״ה. והרמב״ם פכ״ח דין י״א כתב הטעם בתבל של פשתן כדי שלא ימשך יותר מדאי.

ב ב) שם. של חמשים אמה וכו׳ מדכתיב ארך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים בי״ת יתירה לומר לך בחבל של ן׳ אמה מדוד גמ׳ ואינו אלא אסמכתא כי תחומין דרבנן ואף למ״ד י״ב מיל דאו׳ מ״מ המדידה בחבל ן׳ דרבנן. מש״ז או׳ א׳ ועיין לבוש ובדברינו לרס״י שצ״ז.

ג ג) שם. מפני שאינו נמתח כראוי. שכובדו מכפילו ומתקצר באמצעיתו ומקצר מדת התחום גמ׳ ופירש״י.

ד ד) [סעיף ב׳] אם יש נהר לפניו וכו׳ שרחב יותר מכ״ה אמה שאינו יכול להבלע בתוך חבל זה שאנחנו מודדין ביבשה שאם לא היה רחב כ״כ ימדוד חבל א׳ של נ׳ אמה ממקום שכלה מדת חבל זה ונמצא מדתו כלה בסוף הנחל בשפתו שבעבר השני. ב״י.

ה ה) שם. עד הנהר. ואח״כ ימדוד בחבל זה משפת הנהר הזה עד אחורי עבר השני מן הנהר. לבוש. והיינו אם אין הנהר רחב יותר מחמשים אמה. תו״ש או׳ ג׳

ו ו) [סעיף ג׳] ישים החבל כנגד לבו. קבעו לו חכמים מקום לשום כנגדו ראש החבל שלא יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר והתחומין מתמעטין רש״י וה״ה דיכול למדוד בהנחת החבל ע״ג קרקע ולא ממעטינן רק שלא יניח אחד כנגד ראשו ואחד כנגד מרגלותיו ונמצא ממעט בתחומין. חי׳ הריטב״א.

ז ז) שם. וימתחנו בכל כחו. לפי שהחבל הוא מכביד באמצע ואינו נמתח כראוי. ט״ז סק״ג.

ח ח) [סעיף ד׳] לא ילך מכנגדה וכו׳ משום דפעמים יש כנגד העיר הרים וגאיות שיש לו להבליעו או לקדר ב״י בשם תו׳ והרא״ש. מ״א סק״ג,

ט ט) **שם. לא ילך מכנגדה** והכא מיירי כשיכול להבליע כנגד העיר אבל אם אינו יכול להבליע כגון שהגיע להר שהוא רחב יותר מחמשים אמה כתב לקמן סעי' ו' שיכול להבליעו מן הצד. פרישה או' ד'

י י) **שם. אלא ימדוד כנגד העיר וכשיגיע וכו'** ומ"מ אם כנגד העיר גופא יש מקום מישור בלא הרים וגאיות צריך למדוד במקום המישור. גאון יעקב בשם התוספתא.

יא יא) **שם. שאם יורידו חוט המשקולת.** של הבנאים. רש"י.

יב יב) **שם. א"צ למדוד הירידה והעליה אלא וכו'** ר"ל אלא שימדוד המישור שלמעלה לבד והטעם כתב ב"י בשם הרא"ש כיון שהוא זקוף מאד שאין רוחב השיפוע כ"א פחות מד"א וגם קשה לעשות שם קידור (המבואר לקמן שאחד עומד ברגלי ההר וא' למעלה וכו') בשיפוע קצר כזה הקילו בו שלא ימדוד השיפוע כלל.

יג יג) **שם. אינו מודד כלל.** אלא מדלגו לגמרי אעפ"י שיכול להבליעו בחבל של ן' אמה. ר"ז או' ו'

יד יד) **שם. ומתלקט יו"ד מתוך ה' וכו'** אבל יו"ד מיותר מה' הרי הן כקרקע חלקה לפי שתשמישו בנחת ומודדו בחבל מדידה יפה, עה"ק. א"ר או' ה'

טו טו) **שם. עולה י"ט.** בגובה. ר"ז שם.

טז טז) **שם. אין רואין וכו'** ודוקא בשיפוע זה שהוא נוח להלך מודדין אותו ע"י הבלעה משא"כ היכא שעולה י"ט בגובה בהילוך ד"א שאינו נוח לילך ע"י הזקיפה א"צ למודדו כ"א באומד הדעת כמ"ש בסוף סעי' זה.

יז טוב) **שם. מבליעו בחבל של ן' אמה וכו'** פי' מבליע השיפוע ואינו מודד כ"א כמו שרחב למטה בתחתית ההר ומבאר הש"ע היאך לעמוד על שיעור זה. עו"ש או' ד'

יח חי) **שם. שזוקף עץ גבוה וכו'** ואם ההר קצר ברחבו א"צ לזקיפת עצים אלא יעתיק עצמו מן ההר לצדו וימדוד שם בחבל על הקרקע חלקה. מחי' הריטב"א.

יט יט) **שם. ואם אינו יכול להבליעו וכו'** פי' דאם רחב יותר מחמשים אמה שאינו יכול למדוד בחבל של ן' אמה דהא ק"ל דאין מודדין בחבל שהוא יותר מחמשים אמה וכמ"ש הש"ע בסמוך. עו"ש שם.

כ ך) **שם. ואם אינו יכול להבליעו וכו'** ומיירי שההר ארוך הרבה ואינו מתקצר מחמשים אמה אף בתוך אלפים אמה שמצדדי העיר דאי לאו הכי הרי מבואר בסעי' ו' שילך שם במקום שמחקצר ויבליענו שם. חי' רע"א

כא כא) **שם. והעליון כנגד רגליו וכו'** פי' דבכך מרויח התחום שיעור כחצי של קומת אדם בינוני לכל ד"א. עו"ש שם. תו"ש או' ח'

כב כב) **שם. שבהילוך ד"א עולה י"ט וכו'** דאין השיפוע נוחה כ"כ ולכן הקילו שאין למדוד ע"י עצים זקופים כמו שנתבאר אלא משערינן באומד הדעת. תו"ש או' ט'

כג כג) **[סעיף ה'] הגיע לגיא וכו'** ובגיא אפי' מתלקט יו"ד מתוך ד' מבליעו שאין טורח בהבלעה שא"צ כלונסאות. ב"י בשם הרא"ש מ"א סק"ד. תו"ש או' יו"ד. ר"ז או' ח' ועיין לקמן סוף או' כ"ו.

כד כד) **שם. בחבל של ד"א.** והיינו ע"י קדור כמו בהר וכמ"ש בסטי' הקודם.

כה כה) **שם. והוא שלא יהא עמוק יותר מאלפים.** אבל עד ד"א אין חלוק בין עמוק ן' או ק' או אלף או אלפים ואעפ"י ששני אמות שיפוע של דבר מועט נוח להשתמש יותר מד"א שיפוע של דבר גדול והטעם משום דמדת חכמים כך הוא. תו' עירובין נ"ח ע"ב ד"ה וכי וד"ה אבל יעו"ש.

כו כו) **שם. על כל השיפוע.** ר"ל מדידה יפה כמו קרקע חלקה אפי' אם יכול להבליעו בחבל של ן' אמה ר"ז או' ח' והטעם כתב הלבוש שכיון שהוא עמוק אלפים שהוא שיעור של תחום בפ"ע חשבוה בפ"ע ואעפ"י שבהר מודדו בחבל של ד"א כדי למעט מדרונו ומשמע אפי' הוא גבוה יותר מאלפים שאני הר דעלייתו קשה ואין דרך לעלות עליו הרבה אבל גיא ירידתו קלה ולפיכך חשבוהו למישור בפ"ע. ומה"ט נמי לא חלקו בגיא אם מתלקט יו"ד מתוך ה' אמות או מתוך ד' כיון דירידתו קלה עכ"ל. ועיין לעיל או' כ"ג.

כז כז) **שם. אז אם יכול להבליעו וכו'** והיינו נמי משום דאין טורח בהבלעה לאפוקי הר שיש טורח בהבלעה ע"י עצים זקופים לכך א"צ למדוד אלא השיעור כמ"ש סעי' ד' תו"ש או' י"ב. ועוד יש טעם כמ"ש התו' בשם ר"ת דשאני הר שעשוי בידי שמים הקילו אבל גיא נעשה בידי אדם כדרך הגאיות שעושין סביב העיר לחוזק העיר לכך לא הקילו וצריך להבליעו. והב"ד הלבוש והתו"ש שם.

כח כח) **שם. אינו מודר כלל השיפוע וכו'** ר"ל שא"צ לקדר בחבל של ד"א אלא רק למדוד את הקרקע השוה וכמ"ש לעיל סעי' ד' גבי הר שזקוף כל כך.

כט כט) **[סעיף ו'] בתוך אלפים של צד צפון וכו'** ששם מתקצר ההר או הגיא.

ל ל) **שם. ילך שם ויבליענו וכו'** ומודד והולך שם משפתו והלאה עד כנגד מקום שכלה בו שם רוחב ההר או הגיא כנגד העיר ומשלים למדת תחומין. רש"י עירובין נ"ז ע"ב.

לא לא) **שם אבל אם אינו יכול וכו'** שגם שם ההר או הגיא אינו מתקצר מרחבו.

לב לב) **שם. לא יתרחק יותר וכו'** גזירה שמא יאמרו מדת תחומין של צדי העיר. בא לכאן רש"י ב"י מ"א סק"ה.

לג לג) **שם. לא יתרחק יותר וכו'** אלא יקדר בחבל של ד"א וכמ"ש בסעי' ד' גמ' ופירש"י שם.

לד לד) **[סעיף ז'] שהוא יודע מדת הקרקע.** שיהיה חכם בתשבורת ומהיר במדידת הקרקעות. הרמב"ם בפי' המשנה. א"ר או' ט' וגם יהיה בקי בדיני המדידה ר' יהונתן על הרי"ף. ומ"מ בשעת הדחק מי שסומך על המתירין במדידת הדיוט לא הפסיד. נזירות שמשון. א"ח או' א'

לה לה) **[סעיף ה'] היו לנו תחומי שבת מוחזקין וכו'** היינו שמוחזקין עד כאן התחום אבל לא מוחזקין שמדדו מומחה דא"כ לא היו שומעין לשני כ"א כשמרבה ולא כשממעט כמ"ש בסעי' שאח"ז.

לו לו) **שם. ריבה בתחום מהם. וכו'** ר"ל שריבה במקום אחד. ומיעט במקום אחר.

לז לז) **שם. אף בתחום שריבה.** וכ"ש ששומעין לו בתחום שמיעט דהוי להחמיר. ב"י.

לח לח) **שם. אף בתחום שריבה.** שאנחנו תולין לומר הראשונים לא מתחו החבל כל צרכו וכ"ש ששומעין לו בתחום שמיעט להחמיר ואמרינן הראשונים טעו להאריך המדה, לבוש. תו"ש או' י"ד.

לט טל) **שם הגה. מדד ומצא מדתו וכו'** זהו דעת הרא"ש בפי' המשנה ריבה למקום אחד וכו' והש"ע השמיט כל זה מפני שהוא מפרש האי מתני' כמ"ש הרמב"ם והוא כפי מ"ש כאן בסעי' ח' ויש לתמוה על הרב שלא כתב זה בלשון י"א כי לפי דברי הרמב"ם אין לנו ראיה ורמז לדין זה מן הש"ס. עו"ש או' ו מיהו התו"ש או' ט"ו כתב אפשר דגם הרמב"ם ס"ל האי דינא מסברא או כרא"ש או כרש"י וע"כ לא כתב מור"ם ז"ל על לשון הש"ע וי"א משום דגם הוא מודה לזה או כמר או כמר יעו"ש ועיין לעיל סי' שצ"ו תו' ה' וסי' שע"ו סוף או' י"ד.

מ מ) **שם בהגה. מזה לזה באלכסון.** דשמא במקום שמיעט היה הר או גיא שצריך לקדר כמו שנתבאר והוא דעת הרא"ש והי"א הוא דעת רש"י דאמרינן שמא במקום שמיעט לא מתח החבל כ"צ. ב"י. תו"ש שם.

מא מא) **שם בהגה. וי"א בשוה וכו'** וכן מסתבר וכן מסכים ריא"ז בשה"ג. א"ר או' יו"ד. וכן הסכים הגר"א מיהו הר"ז או' י"ב פסק כסברא הראשונה.

מב מב) **[סעיף ט'] אם באו ב' מומחין וכו'** משמע אבל אם אחד אינו מומחה אין הולכין אחריו.

מג מג) **שם. ומדדו את התחום וכו'** פי' שמדדו שניהם בצד א' עו"ש או' ז'

מד מד) **שם. שומעין למרבה.** דתחומין דרבנן ואזלינן בה לקולא. גמ' ופירש"י שם.

מה מה) **שם. שומעין למרבה.** ואמרינן השני טעה ואפי' ריבה הרבה יותר משיעור מתיחת החבל. לבוש.

מו מו) **שם. ובלבד שלא ירבה יותר וכו'** דבהכי טעו אינשי לבוש.

מז מז) **שם. ובלבד שלא ירבה יותר וכו'** היינו יותר על תק"ף אמה בקירוב. הרמב"ם פכ"ח. והמגיד שם פי' תקע"ה והאריך בחשבון התשבורת יעו"ש. א"ר או' י"א.

מח **מח) שם. מקרן אלכסון של עיר וכו'** ר"ל ומדדו ג"כ באלכסון וכן מקרן שכנגדה ונמצא כשמותחין חוט מסוף תחום שמקרן זו לסוף תחום שמקרן זו יהיה בין חוט זה לעיר פחות מאלפים. ר"ז או' י"ג.

מט **מט) שם. ונמצא צלע התחתון וכו'** פי' הצלע שהוא כנגד אמצע של עיר. עו"ש או' ז'.

נ **נ) שם. מצלע העיר.** ר"ל כנגד העיר בשוה. ולא מדד באלכסון ולפיכך שומעין לו שהוא מדד כהלכה.

נא **נא) שם. ביותר על זה.** ואם ריבה הטעות יותר מזה אין לנו במה לתלות וחוזרין למדוד פעם שנית או שומעין לאותו שמיעט. ר' יהונתן על הרי"ף.

נב **נב) [סעיף יוד'] עושין התחומין כטבלא מרובעת וכו'** ונראה דלאו מרובעת ממש קאמר שיהא ארכה כרחבה דהא לפעמים כשהעיר רחב אלף אמה ואורך אלפים דנמצא העיר עם התחומין אורך ששת אלפים ורחב חמשת אלפים אלא הא דקאמר שיהא כטבלא מרובעת לאפוקי שלא תהיה עגול כדי שיהא נשכר לזויות וכ"כ רש"י ז"ל ר"פ כיצד מעברין. עו"ש או' ח'.

נג **נג) שם. בקרן למלאותו.** דהיינו שיהיה בקרן אלפים כמדת התחום תו"ש או' י"ז.

נד **נד) שם, שהם אלפים ות"ת.** והוא ע"פ מה שאז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונה ותרי חומשי דאלפים הוי ת"ת. ב"י, והמ"מ פכ"ח דין י"ז כתב שהחשבון שהזכירו ז"ל כל אמתא בריבועא וכו' אינו מדוקדק דיותר מעט הוי האלכסון יעו"ש. וכ"כ התו' בעירובין נ"ז ע"א.

נה **הנ) שם. שהם אלפים ות"ת.** ודוקא אם הולך באלכסון נגד הקרן מותר לילך עד שיעור זה אבל כנגד העיר אין לו אלא אלפים ודלא כר"ת. טור וב"י.

נו **ונ) שם. אבל לא ימדוד וכו'** ונראה דאם עושה אפכא מודד בקרן אלפים אמה ות"ת אמות ואח"כ נותן חוט מזה לזה דבכך ג"כ המדה מכוין. עו"ש או' ח'

נז **נז) שם. אלא אלף ותכ"ח.** פי' דתרי חומשי דאלף ותכ"ח הוו תקע"ב בקירוב. באה"ג.

נח **חנ) שם. אלא אלף ותכ"ח.** ולפי חשבון חכמי המדות אלף ותט"ו. ר"ז או' י"ד.

נט **טנ) [סעיף יא'] אפי' עבד וכו'** והטעם משום דתחומין דרבנן האמינו את אלו. לבוש. והסמ"ע בח"מ סי' ל"ה ס"ק ט"י כתב משום דאינו אלא גילוי מלתא בעלמא יעו"ש א"ר או' י"ג תו"ש או' י"ט.

ס **ס) שם. אפי' עבד וכו'** שקבלו עליהם מצות שהאשה חייבת בהם. ר"ז או' ט"ו.

סא **סא) שם. נאמנים לומר וכו'** ולא שמדדום הם דהא אי' סומכים אלא על אדם מומחה כמ"ש סעי' זו אלא רק שאומרים שהם יודעים עד כאן תחום שבת ואנן אומרים שמסתמא מדדם אדם מומחה.

סב **סב) שם. אבל קטן לא וכו'** ולא משום פסלתו אלא משום דשמא טועה הוא ואינו מבחין. לבוש.

סג **סג) שם. אבל קטן לא וכו'** ואע"ג דבמילי דרבנן נאמן כמ"ש סי' תל"ז גבי חמץ שאני התם דהוי בידו. תו' עירובין נ"ט ע"א. מ"א סק"ז.

סד **סד) שם. וסומכין על עדותו.** דודאי מבחין עכשיו האמת למפרע. לבוש.

סימן ת

א **א) [סעיף א'] ולא ידע שהוא בתחום העיר וכו'** כלומר שאעפ"י שלא היה יודע שהעיר בתוך תחומו ונתכוין לשבות במקומו כיון שאילו היה יודע שהעיר תוך תחומו לא היה קונה שביתה אלא עם בני העיר הרי הוא כמי שקנה שביתה עמהם ונכנס לעיר ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. ב"י עי"ש או' א' מאמ"ר או' א' ומ"ש הפרישה דהרמב"ם לא ס"ל הכי והב"י לא ראה לשון רש"י עיין מה שהשיג עליו המאמ"ר שם. וכן מ"ש הב"ח דע"פ פי' רש"י שלא נתכוין לקנות שביתה וכו' צ"ע דהא פירש"י שבסוף המשנה הוא בהדיא כמ"ש ב"י וכ"כ הפרישה והמאמ"ר שם וכ"פ הר"ז כדברי ב"י וכ"כ האחרונים.

ב **ב) שם. למדינה זו.** ר"ל לעיר זו.

ג ג) **שם קנה שביתה במקומו וכו'** ואפי' אם לא נתכוין לקנות שביתה כאן כגון שהיה ישן בבה"ש ובשבת כשננער מצא עצמו שהוא בתוך תחום העיר אעפ"י כן לא נחשב כאנשי העיר אלא א"כ היה בדעתו ליכנס לעיר זו. כ"מ בהרמב"ם פכ"ז דין יו"ד ועיין בסי' שאח"ז.

ד ד) **שם. בחצי העיר וכו'** ואם כלתה מדתו בסוף העיר כל העיר נחשב כד"א כמ"ש רסי' ת"ח. מ"א סק"א א"ר או' א' ר"ז או' א'.

ה ה) **שם הגה. וה"ה אם היה בדעתו וכו'** היינו כשהיה בדרך היה בדעתו ליכנס לעיר וביה"ש אמר שביתתי במקומי. מ"א סק"ב תו"ש או' ג' ר"ז שם. ומשמע דאעפ"י שלא היה יודע שהוא בתחום העיר אפ"ה כיון שאמר בפי' שביתתי במקומי קנה שביתה במקומו וכן מבואר בחי' הרשב"א והריטב"א בשם הראב"ד יעו"ש מיהו בר' יהונתן על הרי"ף מבואר דאפי' אמר בפיו שביתתי במקומי כיון שהיתה בטעות שלא היה יודע שהוא בתחום העיר הרי הוא כאנשי העיר יעו"ש אבל דעת האחרונים כדברי מור"ם ז"ל כיון שכ"ה דעת הראב"ד והרשב"א והריטב"א ומ"ש הא"ר או' ב' לפרש בדברי הראב"ד הוא לפי שלא ראה בחי' הרשב"א והריטב"א כ"כ האחרונים.

ו ו) **שם בהגה. נמי דינא הכי.** ר"ל שקנה שביתה במקומו ואין לו אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום ששבת ואפי' כלה בחצי העיר.

סימן תא

א א) **[סעיף א'] קנה שביתה במקומו.** אם הוא חוץ לתחום העיר. ר"ז או' א' ור"ל אבל אם ישן בתוך תחום העיר ודעתו ליכנס לעיר הרי הוא כאנשי העיר ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח כמבואר בהרמב"ם פכ"ז דין יו"ד.

ב ב) **שם. וישן נמי קונה.** ובכל מקום שהוא קונה שביתה חפציו וכליו נמי קונין שביתה במקומן להוליכן אלפים אמה ממקום שביתתן. לבוש. ועיין לעיל סי' שצ"ז או' י"ב

ג ג) **שם. אבל חפצי הפקר.** שאין להם בעלים שיוכלו להקנות להם שביתה. ר"ז שם.

ד ד) **שם. אבל חפצי הפקר וכו'** ואם זכו בו שנים בפעם א' ואחד עירב למזרח וכלה תחום שלו סמוך למקום החפץ והשני עירב למערב וג"כ כלה תחום שלו סמוך למקום החפץ כתב הט"ז סק"א אע"ג דלפי מה דאמרינן לעיל סי' שצ"ז סעי' ט' גבי חלוק דהוי כרגלי שניהם דאין יכולין להוליכו כ"א קצת הכא אזלינן לקולא ואמרינן שקנה שביתה במקומו וכל א' יכול להוליכו אלפים אמה לכל רוח במקום שמצאו החפץ יעו"ש. אמנם האחרונים השיגו עליו וכתבו דגם הכא הוי כרגלי שניהם ואם עירבו א' למזרח וא' למערב אינם יכולין להזיזו ממקומו. א"ר או' א' תו"ש או' ב' מאמ"ר או' א' נה"ש או' א' וכן הר"ז לא הביא דברי הט"ז הנז' משמע דלא ס"ל הכי. ומיהו המש"ז כתב דגם הט"ז לא ס"ל הכי אלא רק בדרך הצעה קאמר יעו"ש. ונראה שכן הבין הבאה"ט סק"א יעו"ש.

ה ה) **שם. והם כרגלי הזוכה וכו'** ואפי' אם נתנם לחבירו מ"מ הם כרגלי הראשון. תו' והג"א ממהרי"ח פת"ע או' ב'

ו ו) **שם. למקום שילך הוא.** ואפי' יותר מאלפים ממקום שהיה שם מונח החפץ.

ז ז) **שם. קונין שביתה במקומן.** משמע דקנו שביתה במקום שהם מונחים שם ואף שהעכו"ם הם במקום אחר וכ"כ התו"ש או' ג' אלא שבשם הג"א בשם א"ז כתב דהם כרגלי העכו"ם ואם שאל כלי מן העכו"ם לא יוליכם אלא עד סוף התחום ממקום העכו"ם יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' א' וכ"כ בס' גאון יעקב למסקנא דש"ס דגזרינן עכו"ם אטו ישראל יעו"ש, אמנם בס' בית מאיר השיג על התו"ש במ"ש להוכיח מהג"א בשם א"ז והחליט דלא אזלינן בתר העכו"ם כלל יעו"ש,

ח ח) **שם. גזירה חפצי עכו"ם וכו'** דכיון שיש להם בעלים אי לא אמרינן דקנו שביתה אתי למימר דגם חפצי ישראל לא קנו שביתה ויוציאו חוץ לתחומם. מ"ב או' ה'

ט ט) **שם. ואם הוציאם העכו"ם חוץ לתחומן.** אין להם אלא ד"א אלא שאם הביאם לעיר דינם כמו שהוציאו גוים חוץ לתחום ונתנוהו בעיר שכל העיר נחשבת כד"א הואיל ויצא באונס כמ"ש בסי' ת"ה ר"ז או' א' ועיין לעיל סי' שפ"ה או' פ"ו ואו' פ"ז.

י י) **שם. ובלבד שתהא מוקפת לדירה.** ואם לא הוקפה לדירה אין לטלטל שם אלא בד"א והיינו אם היה ההיקף יותר מבית סאתים אבל עד סאתים מותר לטלטל בכולו כמ"ש לעיל רסי' שנ"ח יעו"ש.

יא יא) **שם. ובלבד שתהא מוקפת לדירה.** ויושבי פרזים שתקנו המבואות כדינן בצוה״ף חשיבי מוקף לדירה שהרי בונים בתים בתחלה ואח״כ עושין צוה״ף וכמ״ש סי׳ שנ״ח סעי׳ ב׳ מ״א סק״א א״ר או׳ ג׳ תו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ב׳ וה״ה אם מתוקנים בלחי או קורה שהם כד״א לענין יוצא חוץ לתחום כמו כן כד״א לענין טלטול שמותר לטלטל בכולם. ר״ז שם. וכן חצר הוי כד״א. א״ר שם. ר״ז שם

יב יב) **וה״ה** אם עושין צוה״ף בקצת ובונים בתים אח״כ כל שהיה פרוץ יותר מעשר אמות שפיר הוקף לדירה, א״א. ועיין סי׳ שנ״ח סעי׳ ב׳

יג יג) **שם. ובלבד שתהא מוקפת לדירה.** דאי לא הוי מוקף לדירה לא מהני עירוב דהרי אפי׳ של אדם א׳ אסור. מ״א שם. תו״ש שם. והיינו ביותר מסאתים דהוי כרמלית משו״ה לא הוי כד״א משא״כ סאתים או פחות אע״ג דכלים ששבתו בבית אסור להוציאן לקרפף זה כבסי׳ שע״ב במ״א סק״א מ״מ כד״א חשוב. א״א. ועיין לעיל סי׳ שנ״ח או׳ ח׳ ולקמן או׳ ט״ו.

יד יד) **שם. שבונים בתים תחלה וכו׳** הכונה שבונים בתים תחלה אדעתא להקיפה אח״כ ואין זה סותר למ״ש מור״ם ז״ל בהג״ה לקמן סי׳ ? דמסתמא הוקף ולבסוף ישב הפר״ח שם. תרפ״ח והביאו הברכ״י בסי׳ הז׳ והרב בי״ד סי קכ״ט תירץ דהכא דק״ל הלכה כמקל בעירוב אמרינן מסתמא ישבה ולסוף הוקפה אבל התם לא ועוד כתב דבמרדכי נראה שהוא מחלוקת יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לשם בסי׳ תרפ״ח בס״ד.

טו טו) **שם. אבל סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה,** ואז דינם כקרפף המבואר בסי׳ שנ״ח. וכ״כ הרא״ש והמרדכי וסמ״ג. עו״ש או׳ א׳

טז טז) **שם הגה. ולכן יש ליזהר ישראל שהשאיל וכו׳** פי׳ שהשאיל מע״ש. עו״ש שם. ועיין לעיל סי׳ שצ״ז סעי׳ י״א.

יז טוב) **שם בהגה. ולכן יש ליזהר וכו׳** ומיירי הכא שהכותים הוציאו חוץ לתחום דאל״כ יש לו אלפים ממקום ששבת הכלי בכל רוח וה״ה השואל כלי מכותים ביו״ט. א״ר או׳ ד׳.

יח חי) **שם בהגה. והחזירן בשבת** שלא לטלטלן חוץ מד״א ואם הביאן למבוי של יהודים שעושין שם עירוב שלנו דהיינו צוה״פ מותר לטלטלן בכל המבוי. ט״ז סק״ב וכתב שכ״מ ברש״ל פ׳ א״צ סי׳ ט׳ יעו״ש. י״א בהגה״ט רו״ח

יט טי) **שם בהגה. והחזירן בשבת וכו׳** צ״ל דמיירי במלבוש וכיוצא אבל בשאר כלים לא מתוקמא דממ״נ אם הביאם העכו״ם לתוך מבוי המתוקן כדינו בלחי וקורה או בצוה״ף שמותר לטלטל בתוכו כלים הללו נמי שרו דכולו כד״א כמ״ש הט״ז והמ״א ז״ל ואי מיירי שהביאם למבוי שאינו מתוקן מאי איריא כלים אלו שיצאו חוץ לתחומן אפי׳ שאר כלים נמי אסורים בטלטול אלא ע״כ במלבוש א״נ מיירי ביו״ט ושבת דנקיט לאו דוקא. ודבר ברור הוא דהכא מיירי בידוע שהעכו״ם הוציא כלים אלו חוץ לתחומן אבל מן הסתם לא חיישינן להכי בעכו״ם השרוי עמו בחצר או בעיר דספיקא דרבנן הוא, מאמ״ר או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ שצ״ז או׳ י״ב.

כ ך) **שם בהגה. חוץ מד״א.** ממקום שהניחם שם ואם מטלטלם אחד שני אמות לא יטלטלם השני יותר מב׳ אמות. ר״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ פ״ו.

כא כא) **שם בהגה. אם אין העיר מוקף מחיצה וכו׳** אבל מבצר אפי׳ מוקפת חומה אסור לטלטל דסתם מבצרים אינן מוקפות לדירה. עו״ש או׳ א׳

כב כב) **שם בהגה. אם אין העיר מוקף מחיצה וכו׳** ומשמע דאם מוקף מחיצה שרי לטלטל בכולה וה״ד אם העיר מעורבת או במלבוש או ביו״ט דאל״כ בלא״ה אסור לטלטל בה כ״א בד״א כמ״ש לעיל או׳ ח״י

סימן תב

א א) **[סעיף א׳] חריץ מלא מים מכונסים.** שאם לא כן הא תניא נהרות המושכים ומעינות הנובעים הרי הם כרגלי כל אדם. ב״י. ובמים הנובעים אעפ״י שאין יוצאין מגומת נביעתם אין קונין שביתה והרי הם כרגלי כל אדם. פרישה או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ שצ״ז או׳ ב״ן. וענין זה מיירי ביו״ט או בשבת וע״י פסין כמ״ש לקמן או׳ י״א.

ב ב) **שם. ומקצתו בתחום עיר אחרת וכו׳** דאי ליכא עיר שנייה המים שמחוץ לתחום אעפ״י שמכונסים הם כיון שאין להם בעלים חפצי הפקר נינהו והרי הם כרגלי הזוכה בהן תחלה ואף כשנתערבו במים שבתוך התחום מותרים הם ואפי׳ היו המים שמחוץ לתחום של עכו״ם יחיד אין דעת העכו״ם על אותן המים שנתערבו והוי כחפצי הפקר. ב״ח ועיין לקמן או׳ ז׳

ג ג) **שם. שתי העיירות אסורות וכו'** ודוקא בכה"ג שהחריץ הוא בסוף התחום של כל א' שנמצא חלק ממנו חוץ לתחומו של כל א' אבל אלו היה עומד כולו במקום המשותף לשתי העיירות כגון שהוא תוך אלף אמה או אלף ות"ק אמה לכל א' מהם שתיהם מותרים למלאת ממנו. מאמ"ר או' א' וכ"כ א"א.

ד ד) **שם. קונין שביתת העיר וכו'** כיון שסמוכין לעיר דעת אנשי העיר עליהם ולא הוי כחפצי הפקר. ב"י והר"ר יהונתן. מ"א סק"א.

ה ה) **שם. ומתערבין אלו עם אלו.** ולא שייך כאן לומר דהוברר הדבר שמחלקו לקח כיון שאנו רואין שהמים מעורבין וע"כ הוא לוקח ממה שאין לו חלק בו ולא דמיא כלל לבור של אותה העיר דיש לו חלק בכל המים. מאמ"ר או' ב' ועיין לעיל סי' שצ"ז סעי' י"ד.

ו ו) **שם. וצריך לעשות מחיצה וכו'** גבוה י"ט בסוף התחומין שבחריץ להבדיל בין מים למים. ר"ז או' א'

ז ז) **שם. להפסיקן.** ואפי' היתה עיר האחרת של עכו"ם ג"כ צריך להפסיקן. מש"ז או' א' ודוקא עיר עכו"ם אבל עכו"ם יחיד אינו אוסר כמ"ש לעיל או' ב' ובישראל יחיד עי"ש במש"ז שמצדד בזה יעו"ש.

ח ח) **שם. ואפי' היא תלויה וכו'** דקל הוא שהקילו חכמים במים. עירובין מ"ח ע"א. והטעם מפני שמצטרפין להם בני אדם הרבה. לבוש.

ט ט) **שם. ואפי' היא תלויה וכו'** ונראה דגם כאן צריך שיהא טפח יוצא חוץ למים או שהטפח יכנס לתוך המים כמ"ש סי' שצ"ד ושע"ו. תו"ש או' ב'

י י) **שם בהגה. אלו מאכילין מכאן וכו'** שהרי התבן מונח ועומד הוא ואין מחערב וכל א' קונה שביתה במקומו. לבוש.

יא יא) **שם בהגה.** ואלו מאכילין מכאן וכו' רמ"א סתם ולא פירש אבל רש"י פירש דביו"ט מיירי ומשו"ה רישא נמי ביו"ט ולכך לא פירשו דממילא משמע דבשבת אין למלאות ומיהו משכחת בפסק דרפ"ב דעירובין. מי"ט והביאו א"ר או' ה' וכתב דרש"י בדף ע"ט מיירי להדיא כשנוטל אדם דאסור בשבת לטלטל ברה"ר או כרמלית אבל הכא אמרינן מאכילין משמע לבהמתן ואפי' בשבת.

יב יב) **שם. ואם המים מושכין וכו'** וה"ה נובעין ואפי' שאין מושכין כמ"ש לעיל או' א' ואפי' אם הם שייכים ליחיד נמי אינם כרגליו אלא כרגלי הממלא כמ"ש לעיל סי' שצ"ז סעי' ט"ו ובדברינו לשם או' נ"א.

סימן תג

א א) **[סעיף א'] שבת בבקעה.** ר"ל שקנה שם שביתה ואז יש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום ששבת שם בביה"ש.

ב ב) **שם. והקיפוה עכו"ם בשבת וכו'** דק"ל מחיצה העשויה בשבת שמה מחיצה כמ"ש לעיל סי' שס"ב סעי' ב:

ג ג) **שם. מחיצה לדירה,** ר"ל שהקיפוה לדור בחוכה דאל"כ אם ההיקף יותר מבית סאתים לא שרי לטלטל בה אפי' ע"י זריקה כ"א בד"א כמ"ש לעיל רסי' שנ"ח.

ד ד) **שם. מחיצה לדירה וכו'** וה"ה אם היו מחיצות אלא שם פירצה יותר מעשר והעכו"ם גדר בשבת והעמידה על עשר נמי דינא הכי. תו"ש או' א'

ה ה) **שם. אינו הולך בה אלא אלפים אמה.** ממקום ששבת שם. ר"ז.

ו ו) **שם. כיון שלא שבת באויר מחיצות.** פי' בשעה שקנה שביתה לא היו אלו המחיצות. עו"ש.

ז ז) **שם. כיון שלא שבת וכו'** והא דאיתא לקמן סי' ת"ה סעי' ו' דאם נתנוהו כותים בדיר וסהר דמהלך כולו אפי' יותר מאלפים אמה ואעפ"י שלא שבת שאני התם דהקילו גבי משום דאין לו אלא ד"א אבל הכא הרי יש לו אלפים אמה. רש"י עו"ש. מ"א סק"א תו"ש או' ב'

ח ח) **ואם** יצא חוץ לתחום יכנס וכאלו לא יצא. תו"ש שם. ור"ל אע"ג דבעלמא היוצא חוץ לתחום לא יכנס כמ"ש לקמן רסי' ת"ה הכא דיש קולא דמותר לטלטל ע"י זריקה בכולה לפיכך אם שגג ויצא חוץ לתחום יכנס והוי כאלו לא יצא ויש לו אלפים לכל רוח ממקום ששבת.

ט ט) **וכתב** בחי' רע"א בשם הריטב"א שכתב בשם רבו דאף אם הוציאוהו עכו"ם ונתנוהו חוץ לאלפים אפ"ה אינו רשאי להלך בכולה ולא דמי להוציא ונתנוהו בדיר וסהר דהתם כל ההיקף הוא חוץ לתחומו וכיון שנתנוהו שם חשיב כולו כד"א אבד הכא דאין ההיקף כולו חוץ לתחומו ומעיקרא נאסר באותו מקום שהוא חוץ לתחומו מפני שלא היה לו בו אלא אלפים אף שהוציאוהו חוץ לאלפים שלו לא ניתר לו בשביל זה כל אותו הרחב ואין לו אלא

ד״א יעו״ש מיהו בס׳ גאון יעקב מסתפק בדברי הריטב״א להלכה יעו״ש. ומדברי הט״ז סק״ב שכתב דאם אנסוהו עכו״ם לילך חוץ לאלפים שם ודא׳ מותר בטלטול וכו׳ משמע דדמי לדיר וסהר שמותר להלך בכולה וכ״מ מדברי התו״ש שכתבנו באו׳ הקודם.

י י) שם. מטלטל בכולה וכו׳ ואם הקיפה עכו״ם מחיצות של קנים פחות פחות מג״ט אסור לטלטל בתוכה תו״ש או׳ ג׳ מש״ז או׳ א׳

יא יא) שם. שיכול לזרוק אפי׳ חוץ וכו׳ דוקא בחפצים של אדם שיש לו תחום אחר דאל״כ הרי אסור להוליכה חוץ לתחום כמ״ש סי׳ שצ״ז סעי׳ ג׳ מ״א סק״ב א״ר או׳ ב׳ תו״ש או׳ ד׳ א״א או׳ ב׳ וכן חפץ הפקר ואין זוכה בה יכול לזרוק חוץ לאלפים. א״א שם.

יב יב) שם, שיכול לזרוק וכו׳ וכן מי שכלתה מדתו בחצי העיר אעפ״י שאינו מהלך אלא עד סוף מדתו מותר לטלטל בכל העיר ע״י זריקה. הרמב״ם פכ״ז דין ה׳

סימן תד

א א) [סעיף א׳] המהלך חוץ לתחום למעלה מי״ט וכו׳ דאם יש תחומין למעלה מי״ט בעיא היא דלא אפשיטא בגמ׳ עירובין מ״ג ונחלקו בה הפו׳ אי נקטינן לחומרא או לקולא וכמה מן הגדולים כתבו שכל מה שיהיה מן התחומין מה״ת ספיקו להחמיר ומה שהוא מדבריהם ספקו להקל כמבואר בב״י וכמו שפסק כאן בש״ע.

ב ב) שם. כגון שקפץ ע״ג עמודים וכו׳ או שהולך באויר ע״י שם. גמ׳ ופירש״י שם.

ג ג) שם. ואין בכל א׳ מהם ד״ט וכו׳ ואף דארוך הרבה לא מהני עד שיהא ד׳ על ד׳ א״ר או׳ ג׳

ד ד) שם. ואין בכל א׳ מהם ד״ט וכו׳ דאם רחבים ד״ט ארעא סמיכתא היא. גמ׳ שם. פי׳ ופשיטא דאיסור תחומין נוהג בו. ואם היה עמוד גבוה עשרה ורחב ד׳ ונכנס ראשו א׳ לתוך התחום לא יעלה על ראשו שבתוך התחום ויצא לראשו אחר דהא חזי להילוך והילוך מעליא הוא. רש״י שם.

ה ה) ולפ״ז עגלות ההולכות ע״י קיטור דהיינו שמבעירין אש במכוני שלהם והם הולכים מאליהם ע״י מסילות הברזל שקורין שימין דיפ״יר הגם דלית בהו איסור משום משתמש בב״ח ולא משום עכו״ם העושה הבערה בשביל ישראל דהא הרוב עכו״ם וגם מוכרח הוא לילך בזמן הקבוע לו מ״מ כיון דרחב ד״ט אעפ״י שגבוה י״ט הרי הוא כארעא סמיכתא כנז׳ וא״כ אסור לישב בו משום איסור תחומין, וכ״כ בשו״ת חת״ס ח״ו סי׳ צ״ז יעו״ש. וכ״כ בשו״ת מהרי״א אסאד ריא״א סי׳ נ״ח. וכ״כ בתפא״י על המשניות בכלכלת שבת, וכ״כ בשו״ת זבחי צדק אשר בסוף ח״ב סי׳ כ״ג. וכ״כ בשו״ת עולת איש חא״ח סי׳ ו׳ והב״ד הרב בנו כמהר״ר חיים משה נר״ו בס׳ משה האיש בהשמטה אחר חלק חו״מ ואפי׳ אם ישב בעגלות הנז׳ בע״ש אם יודע שתלך בשבת אסור. כ״כ בחת״ס ובעולת איש שם. ועיין לעיל סי׳ רס״ו או ך׳

ו ו) ואם זה העגלות של מסלת הברזל הנז׳ אין הולכות כ״א בתוך התחום עיין בשו״ת זבחי צדק הנז׳ סי׳ כ״ד שהביא משם ס׳ אמרי שבת הנד״מ דאפ״ה אסור לילך בהם בשבת משום עובדין דחול אבל הוא ז״ל השיג עליו וכתב דאין בזה משום עובדין דחול וכתב שכ״כ ג״כ בתשו׳ ?תמ״ס הנז׳ ורק אם הולך לצורך חול להתקרב למסחרו אסור יעו״ש אמנם בשו״ת יהודה יעלה חא״א סי׳ נ״ח האריך הרחיב בענין זה וכתב וז״ל א״כ הוא הדין וכ״ש מה״ט אסור להלוך בשבת בקרונות ההולכות בכח האש ותמרות עשן אף שהנוסעים הם רוב עכו״ם וכו׳ וגם החולקים על הטור בסי׳ רע״ו גבי הבערת אש בחימום מודים בהילוך הקרון בכח גבורת האש כיון דנהנה מזאת המלאכה ממש ולית לן בה נר לא׳ נר למאה וודאי חיישינן למרבה בשבילו וכו׳ ואפי׳ בתוך התחום נמי אסור מה״ט דאמרן וכ״ש חוץ לתחום וכו׳ יעו״ש. והביאו הרב משה האיש בתשו׳ הנז׳

ז ז) ובענין הקרון הנקרא מותור סיכל ובלשון ערבי טנאבי״ר שהוא הולך ג״כ מכח האש עיין בתשו׳ הרב משה האיש שם שכתב דבשבת ודאי אסור אף ע״י עכו״ם וכ״ש ע״י ישראל אך ביו״ט והולך ע״י עכו״ם ובתוך התחום שרי להלך בו לכורך מצוה דוקא כגון להלוך לבהכ״נ שהדרך רחוק ויש לו טורח להלך ברגליו יעו״ש.

ח ח) ובענין האופנים שקורין בסקילי״ט והוא כמו עגלה קטנה שיש בה מקום ישיבת אדם א׳ לבד ואינה הולכת מכח האש אלא שיש בה שני גלגלים וסביב של כל גלגל וגלגל יש עור ונופחין אותו העור ע״י ברזל הקבוע בו העשוי לכך, ואז מתמלאים אותם העורות רוח מסביב כדי שיהא קל לרוץ ודורס ברגליו על איזה ברזל העשוי לכך והולך מאליו ולפעמים מרוב ההליכה ניקב אותו עור ומזמינין עור ודבק לעת הצורך כדי שאם ינקב בזמן ההילוך תיכף סותמין אותו הנקב בעור ודבק המזומן אצלם. אם מותר לילך בזה בשבת או ביו״ט, עיין בתשו׳ רב פעלים ח״א סי׳ כ״ה שכתב דבעיר

המעורבת מותר לילך בו בתוך העיר בשבת או ביו״ט אפי׳ לטייל וכ״ש לדבר מצוה ורק צריך ליזהר שלא יעשה הכנסת הרוח בעור בשבת או ביו״ט משום דהוי מתקן מנא אלא יזהר לעשותו מע״ש או מעיו״ט ויהיה נפוח ועומד מבע״י. ברם בעיר שאין בה עירוב ורחובותיה הם כרמלית דההוצאה שם אסור אין להתיר אלא רק למי שרבים צריכים לו ול״ד לשמוע חכמתו או לפקח על עסקי רבים אלא ה״ה אם הוא ש״צ או לקרות הפ׳ ואין זולתו יודע לקרות או לדבר מצוה כגון שהולך לבהכ״נ לשמוע קדיש וקדושה והדרך רחוק והוא חלוש מחמת זקנה או דבר אחר אבל בעיר שרחובות שלה רחבים ט״ז אמה אין להתיר אפי׳ למי שרבים צריכים לו והולך למצוה גדולה משום דכמה רבוותא ס״ל דאיכא רה״ר בזה״ז היכא דהרחובות רחבים ט״ז אמה אעפ״י שאין ס״ר בוקעים בו בכל יום יעו״ש: אמנם יש קצת מהאחרונים שדעתם להחמיר בזה משום דרוב ההולכים באופנים הנז׳ אינם בני תורה ואם תתיר להם בעיר ילכו גם מחוץ לעיר ובנקל יצאו חוץ לתחום דהא ברגע א׳ ילך כמה אמות וגם שיש לחוש שמא ינקב העור בדרך ויבא לתקנו בעור ובדבק כמו שרגיל לעשות בחול והו״ל מתקן מנא ועובר על איסור דאורייתא וגם לפעמים ימצא מקום גבוה שאינו יכול להתגלגל עליו ויצטרך לנושאו בידיו והו״ל מטלטל ד״א ברה״ר או בכרמלית וכן הוא המנהג בארץ צבי שאין הולכין באופנים הנז׳ לא בשבת ולא ביו״ט אפי׳ בתוך העיר שיש בה עירוב

ט ט) המחארה דהיינו כעין תיבה פרוצה מצד א׳ ומניחין על הגמל שתים א׳ מכאן וא׳ מכאן ויושבין בתוכה הולכי דרכים אית בה איסור תחומין ואיסור משתמש בבע״ח ושמא יחתוך זמורה ויותר טוב בהתר איסור א׳ שילך ברגליו אם אין לו סכנה בהולך ברגליו הרדב״ז בתשו׳ החדשות הנדפסות בפירדא סי׳ תק״ס יעוש״ב והביאו מחב״ר או׳ ב׳ ועיקרי הד״ט סי׳ ט״ו או׳ ל׳ יעו״ש (ועיין לעיל סי׳ של״ט או׳ ב׳)

י י) וה״ה בעגלה העשויה כמין תיבה ויושבין בה שני בני אדם ויש בה שני עצים מצד זה ושני עצים מצד זה וכל שני עצים מניחין על פרד א׳ והיא מהלכת בין שני פרדות הנושאין אותה אחד מלפניה וא׳ מלאחריה יש בה איסור משום תחומין ומשום משתמש בב״ח וחותך זמורה.

יא יא) שם, ומה שיהיה בדרבנן וכו׳ כגון חוץ לאלפים אמה עד י״ב מיל דלכ״ע הוא מדרבנן כמ״ש לעיל רסי׳ שצ״ז יעו״ש ובלבוש כתב דביבשה שהוא במקום רה״ר ממש ודומה לדגלי מדבר אפי׳ בתוך י״ב מיל יש להחמיר יעו״ש אבל הא״ר או׳ א׳ כתב דבש״ע משמע דפסק לקולא אף ביבשה אם לא חוץ לי״ב מיל למ״ד דאורייתא וכתב שכ״כ ריא״ז ושה״ג וכן עיקר. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ וכ״כ האחרונים ועיין לקמן או׳ ט״ו.

יב יב) שם. ומה שיהיה בדרבנן וכו׳ וה״ה בספיקא דדינא כמ״ש בפ״ק דע״ז ביאורי הגר״א.

יג יג) שם הגה. מיהו אם היה הולך בדרך זה. ר״ל ע״ג עמודים שגבוהין עשרה ואין ב״פ ואינם רחבין ד׳ עו״ש או׳ א׳

יד יד) שם בהגה. למ״ד תחומין די״ב מיל הוי דאורייתא משום דאיכא פלוגתא בזה כמ״ש לעיל רסי׳ שצ״ז יעו״ש. ולפי מ״ש ב״י סי׳ תצ״ה בשם הכלבו דלאו דמחמר ושביתת בהמתו ליכא ביו״ט דלא הוי בכלל לא תעשה כל מלאכה אלא אבות מלאכות יע״ש ה״נ לאו דתחומין ליכא ביו״ט אבל הרשב״ן ח״ב סי׳ רי״ג כתב דתחומין די״ב מיל הוו מה״ת ביו״ט נמי יעו״ש. וכן מוכח בפ׳ משילין דלמ״ד תחומין דאורייתא ביו״ט נמי אסור מה״ת יעו״ש. ער״ה או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ תט״ז סעי׳ ה׳ וסי׳ תקכ״ח סעי׳ א׳.

טו טו) שם בהגה. למ״ד תחומין די״ב מיל הוי דאורייתא. והוא שיהיו כל הי״ב מיל רה״ר גמורה מה״ת ע״ד שנתבאר סס״י שמ״ה סעי׳ ז׳ כדי שיהיו דומים לדגלי מדבר שהיו רה״ר גמורה שמשם למדו איסור תחומין מה״ת אבל אם חסר א׳ מתנאי רה״ר בענין שמה״ת מותר לטלטל בכולו אצ״ל שמותר להלך בכולו. ר״ז או׳ ב׳ ובענין אי איכא רה״ר בזה״ז עיין לעיל סי׳ שמ״ה או׳ ל״ז ול״ח ואו׳ ע״ג יעו״ש.

טז טז) שם בהגה. למ״ד תחומין די״ב מיל וכו׳ והיינו דוקא ביבשה אבל במים הכל מדרבנן, עו״ש או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳

יז טוב) שם בהגה. הוי דאורייתא. ודוקא לאדם עצמו אבל כליו ובהמתו הוי דרבנן הרלנ״ח סי׳ כ״ח. והר״מ אלשקר סי׳ מ״א נראה שהולך בזה. כנה״ג בהגב״י סי׳ שצ״ז מ״א סי׳ זה סק״א ועיין לעיל סי׳ שצ״ז או׳ ב׳

יח חי) שם. והואיל ואין בימים וכו׳ ואפי׳ חוץ לי״ב מיל אינן דאורייתא לפי שאינן דומין לדגלי מדבר ולכן אזלינן לקולא. מ״א סק״ב.

יט טי) שם. מי שבא בספינה בשבת וכו׳ פי׳ שבא מחוץ לתחום. עו״ש או׳ ב׳ וענין היציאה מן הספינה יש שאמרו דדוקא ע״י כבש אבל במעבורת לא ויש שאמרו דאפי׳ במעבורת מותר ומתבאר מדברי הר״מ אלשקר סי׳ ק״ח דיש להקל אם לא במקום שנהגו להחמיר. ועיין בתמים דעים סי׳ ע״ד. כנה״ג בהגב״י, מ״א שם.

כ כ) **ובענין** ספינה שהגיעה לנמל בשבת אם מותר לירד ממנה ליבשה הני ידעי רבנן מ״ש מהר״מ אלשקר בסי׳ ק״ח שהרמב״ם התיר ושכן מצא בתשו׳ לר״ת עד שתמה על המחמירין. וכיוצא בזה הביא משם הרשב״א כמו שיעו״ש ועיין בתשי׳ מהר״א בן טואה אשר בסוף ס׳ התשב״ן בסי׳ י״ב שהאריך בהיתר זה וכתב שכן דעת רבים מהאחרונים. כס״א סי׳ של״ע או׳ ו׳

כא כא) **ולענין** סדר היציאה מן הספינה הביא מהר״ם אלשקר שם משם המחמירין דוקא ע״י כבש ולא ע״י ספינה קטנה מפני גוים העושים מלאכה בשביל ישראל ושוב הביא משם ר׳ ישעיה ומשם גאונים שהתירו בפירוש גם ע״י ספינה קטנה משום דהגוים לעצמם מכוונים פי׳ כיון שההליכה אינה בשביל ישראל דהא לא ידעי דאיכא ישראל בספינה והחזרה אינה אלא לעצמם דהא צריכים הם לחזור לעיר ומה יעשו שם בלב ים נמצא דעל דעת גוים מנהיגים וכיון דהרוב הם מלחים גוים שרי לישראל בהדייהו בדק״ל בהני מילי דהולכין אחר הרוב. ולי נראה טעם נכון אפי׳ לדעת האוסרים ע״י מעבורת דיתכן שלא אסרו אלא דוקא כשהמלאכה כולה היא בשביל ישראל אבל כל דאיכא רוב גוים ומיעוטא ישראל אזלי ומודו דשרי וכיון דמידי דרבנן הוא יש לסמוך ע״ז להקל וכן שמעתי מכמה גדולי עולם שהגיעו לנמל בשבת ויצאו ליבשה. כס״א שם.

כב כב) **ואם** הספינה אינה רוצה ליכנס בנמל ועומדת מרחוק ורומזת לאנשי העיר לשלוח לה מעבירת להוציא איזה אנשים מתוכה ואח״כ הולכת לדרכה אל אחת הערים אם יש שם ישראל שדעתו לבא למקום הזה דוקא ולא למקום אחר יש להתיר בשופי לצאת ביבשה גם ע״י מעבורת לכ״ע כיון דאיכא סכנת נפשות בלתי שום הכרח לילך למקום אחר שא״צ לילך ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ואף למ״ש מהר״ם אלשקר שם דבמקום שנהגו להחמיר אין לפרוץ גדר לא כתב כן אלא כשהספינה נכנסה לנמל והרי הוא עתיד לצאת בלילה או ליום המחרת דליכא סכנתא אך בעוברת הספינה דרך העברה בלב ים ואינה נכנסת לנמל הא ודאי פשיטא דאין להחמיר כלל אך הוא צריך ליזהר שלא יוציא שום משא עליו וליזהר מאיזה דברים הגורמים חילול שבת כס״א שם. ולענין טלטול בספינה עיין לעיל סי׳ שס״ב סעי׳ ד׳ וסי׳ שס״ו סעי׳ ב׳ בהגה וססי׳ שפ״ב ולקמן סי׳ ת״ה סעי׳ ז׳ ועוד עיין לעיל סי׳ רמ״ח או׳ ל״ב בעניין אם מותר לצאת מספינה לספינה יעו״ש.

כג כג) **שם. לעולם היתה למעלה מעשרה וכו׳** ואם הספינה גוששת שאין בינה ובין קרקע הים י״ט אינו מותר להלך את כולה דאין לו להלך בה יותר ממיל. בד״ה סי׳ ת״ה והביאו כנה״ג שם. מיהו המ״א בסי׳ זה סק״ב כתב דשם בסי׳ ת״ה סעי׳ ז׳ איתא בהדיא דמותר יעו״ש

כד כד) **שם. לעולם היתה למעלה מעשרה וכו׳** ואע״ג דמים קנו שביתה אעפ״י שהם למעלה מי״ט כמ״ש סי׳ שצ״ז סעי׳ י״ד י״ל דמים חשיבי כולהו כחדא דמחוברין הם לקרקע. תו׳ עירובין מ״ה ע״ב מ״א סק״ג.

כה כה) **שם. לעולם היתה למעלה מעשרה וכו׳** ואם יצא פעם אחת ליבשה משחשיכה קנה שם שביתה ואין לו אלא משם אלפים. בד״ה שם מ״א בסי׳ זה סק״ג, א״ר או׳ ד׳ תו״ש או׳ ד׳

כו כו) **שם. לעולם היתה למעלה מעשרה וכו׳** לאפוקי אם מהלך הספינה היה עובר על מקום שאינו נמוך עשרה דאז קנה שם שביתה דאעפ״י שיש לו רשות להלך אח״כ למעלה מעשרה כמה שירצה מ״מ אם הגיע במקום שאינו נמוך עשרה או ליבשה אינו יכול לזוז ממקומו כיון שכבר הלך מקניית רשותו אלפים אמה. וכ״כ הריטב״א בהדיא וזהו שסיים הש״ע ויש לו אלפים אמה ממקום שפגע בו למטה מעשרה. עו״ש א׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רמ״ח סעי׳ א׳ בהגה אם מותר להפליג בספינה אם אין בגובה המים י״ט יעו״ש.

כז כז) **שם. לעולם היתה למעלה מעשרה וכו׳** עיין בשו״ת רע״א מהד״ת סי׳ ב׳ שנשאל במים הנקרשים ובעמקם י״ט אם יש היתר לילך על גבם חוץ לתחום כמו בנהר למעלה מעשרה. וכתב דלסברת אבן העוזר בסי׳ שס״ג דדין קרוש כדין מים והביא ראי׳ ממתני׳ דאהלות ולראיה זו כוון ג״כ בשו״ת שב יעקב סי׳ י״ז לזה יש להקל ג״כ לענין תחומין יעו״ש א״ח או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ שס״ג או׳ רי״ב.

כח כח) **שם הגה. ואם הוא ספק וכו׳** נראה דה״ה ביבשה אם הוא בסוף אלפים אמה עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ ה׳ ור״ל דגם ביבשה ספק למעלה מי״ט אזלינן לקולא מיהו בקובץ על הרמב״ם פכ״ז כתב דביבשה אין להתיר יעו״ש, פ״ת. א״ח שם. ועיין לעיל או׳ י״א.

כט כט) **שם בהגה. ואם הוא ספק וכו׳** מכאן מוכח דאפי׳ איכא ס״ס להחמיר ולא הוי ספק שקול כי הכא דאת״ל הוו למעלה מי״ט שמא איכא איסור תחומין אזלינן לקולא באיסור דרבנן וכ״כ הרב שער המלך בפ״ז דאישות עו״ש ודלא כהרב פ״מ ח״א סי׳ ע״ה והפר״ח ביו״ד סי׳ ס״ט יעו״ש. ומיהו י״ל דהקילו באיסור תחומין טפי משום דאינו שוה בכל. ער״ה או׳ ג׳ יעו״ש ובשש״א ודוק.

ל ל) **שם בהגה. ואם כבר יצא וכו׳** כלומר שהפליגה ספינתו משם חוץ לאלפים מ״א סק״ד.

לא **לא) שם בהגה. ומ״מ אם צריך לצאת וכו׳** בקושטנדינא נהגו לצאת אעפ״י שלא באו לתחום עד חשיכא ואני חושב שהמנהג הזה נתפשט מאליו ולא מיחו בידם כיון שיש להם על מה שיסמוכו ואכן ראוי ליזהר שלא יוציאו מטלטלין מן הספינה ואפי׳ ע״י עכו״ם מהריב״ל ח״ג סי׳ ע״ג והדרב״ז בתשו׳ ח״א סי׳ פ״ז כתב אין ראוי להתיר זה בפני ע״ה וכן אני נוהג שאיני יוצא אלא א״כ הוצרכתי לנקבי כנה״ג בהגב״י. עו״ש או׳ ב׳ וכ״ז אם הספינה עומדת שם כל השבת ויכול להתעכב שם עד מו״ש אבל אם הספינה עוברת משם ביום שבת ואם ישאר שם הספינה תוליכו לעיר אחרת שאינו חפץ בה שרי לצאת אעפ״י שאין צריך לנקביו וכמ״ש לעיל או׳ כ״ב וגם חפציו שרי להוציא ע״י עכו״ם שלא ילכו לאיבוד ורק שלא יעשה עמו מקח על שכר ההוצאה רק יאמר לו למחר אני מרצה אותך.

לב **לב) ואם** שני קצי העיר נמשכים אל תוך המים והעיר בנויה לארכה ביניהם כמין קשת אז מותר לירד מתוך הספינה בעצמה כשבאת אל הספר תוך הקשת דהוא חשוב כמו תוך העיר. דרשות מהרי״ל. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ ועיין מ״א סי׳ ת״ה סק״ו ובדברינו לשם או׳ כ״ז.

לג **לג) ואף** במקום שאסור לצאת אם כותים ירדפוהו חוצה מותר אך לא יאמר להם שירדפוהו, דרשות מהרי״ל. ובקושטא ראיתי נוהגים שישראל אחד אומר לגוי שיוציאוהו בע״כ, שכנה״ג שם או׳ ג׳ מ״א סק״ה. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ ז׳ ר״ז או׳ ג׳

לד **לד) שם בהגה. הו״ל כל העיר כד״א וכו׳** והטעם דכיון שיצא בהיתר הו״ל כמי שיצא שלא לדעת דכל העיר כד״א כמ״ש סי׳ ת״ה סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ מ״א שם. תו״ש שם.

לה **לה) שם בהגה. הו״ל כל העיר כד״א וכו׳** ואם יצא ממקום שפגע למטה מיו״ד אלפים אמה וכלתה מדתו בחצי העיר אסור להלוך יותר. מ״א שם. א״ר שם תו״ש שם ר״ז שם ועיין לעיל סי׳ ת״ג או׳ י״ב.

לו **לו) הבא** בשבת מחוץ לתחום דהיינו (תוספת ביאור מן התו״ש) שפגע פעם אחת למטה מיו״ד וגם עתה הוא למטה מי״ט אף שבהליכה היה עולה למעלה מי״ט מ״מ כיון שעכשיו הוא למטה מי״ט והוא רחוק ממקום שביתתו חוץ לתחום אין לו בשבת רק ד״א ומ״מ ביו״ט שלאחריו יש לו אלפים משום דיו״ט ושבת הם ב׳ קדושות ואין בו איסור משום הכנה (כדלקמן סי׳ תט״ז סעי׳ ב׳) כיון דלא עביד ולא מידי. ב״י בשם הג״א ושה״ל דלא כהשה״ג. מ״א שם. א״ר שם, תו״ש שם, ר״ז או׳ ד׳ מחה״ש.

לז **לז) שם בהגה. או שצריך לנקביו וכו׳** וכ״ז כשלא מצא מקום צנוע לפנות בו וכן מקום להסתר מהחמה או מהגשמים עד שיכנס לתוך העיר דאל״ה אסור לו לפנות וכדלקמן סי׳ ת״ו וז״ש מור״ם ז״ל ועיין לקמן סי׳ ת״ו.

סימן תה

א **א) [סעיף א׳] מי שיצא חוץ לתחום וכו׳** והיינו במזיד ומדעת שלא לשם מצוה. רש״י וכ״כ הב״ח אבל אם יצא שלא מדעת עיין לקמן סעי׳ ד׳ ובאו׳ ג׳ ואם יצא בשוגג עיין א״ר סי׳ שצ״ו או׳ ג׳ ובסי׳ זה או׳ א׳ שכתב דשוגג הרי הוא כמזיד אבל מסעי׳ ה׳ דלקמן מוכח דשוגג כאנוס יעו״ש וכ״כ מ״ב או׳ ב׳

ב **ב) שם. אפי׳ אמה אחת לא יכנס וכו׳** כ״כ הטור וכ״כ הרמב״ם פכ״ז. וכתב שם המ״מ שהרשב״א פסק כר״ש דאמר אפי׳ יצא ט״ו אמה יכנס לפי שאין המודדים מכוונים המדות וחוץ למקום הציון יש ט״ו אמה יעו״ש והביאו ב״י וכתב נקטינן כהרמב״ם. וכ״ה דעת האחרונים.

ג **ג) שם. ואין לו אלא ד״א מעמידת רגליו ולחוץ.** כ״כ הרמב״ם פכ״ז דין י״א ומשמע אבל לצד פנים אינו יכול להלך אפי׳ אמה א׳ וטעם הרמב״ם כתב שם המ״מ משום דס״ל כר׳ יהודה במשנה שם דאמר דאין לו אלא ד״א לרוח א׳ וכיון שזה מהלך ורוצה לילך נראה כבורר אל עבר פניו ולכן אין לו אלא ד׳ אמות מעמידת רגליו ולחוץ יעו״ש אמנם עיין לעיל סי׳ שצ״ו סעי׳ א׳ בהגה שהביא פלוגתא בזה די״א דאלו ד״א הוא באמצען ויש לו ב׳ אמות לכל רוח וי״א ד׳ אמות לכל רוח והבאנו שם דעת הפו׳ המסכימים לזה יעו״ש ובענין זה ליכנס להיות כאנשי העיר כתב המ״א סק״א וא״ר או׳ א׳ דכל שיצא באונס או לדבר מצוה והוא בתוך ד״א של התחום מותר ליכנס ולהיות כאנשי העיר יעו״ש, וכ״כ הר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ע״ו או׳ כ״ח. מ״ב או׳ ב׳

ד **ד) [סעיף ב׳] יכנס.** דבתר רובו שדינן ליה וכיון דלא הויא אלא רגלו א׳ חוץ לתחום עדיין רובו בתוך התחום הילכך יכנס. רש״י, ולפי מ״ש לעיל דיש לו ד״א חוץ לתחום גם בזה יהיה הדין כן דאם יצא באונס ורגלו אחת תוך ד״א לתחום ורגלו א׳ חוץ לד״א מחוץ לתחום יכנס. א״ר או׳ ב׳ ח״א שם. מ״ב או׳ ד׳

ה ה) [סעיף ג'] **והוא חוץ לתחום וכו'** דאלו היה בתוך התחום כיון שדעתו ליכנס לעיר הרי הוא כבני העיר ומהלך את כל העיר ואלפים אמה לכל רוח מן העיר כמ"ש לעיל סי' ת'

ו ו) **שם. לא יכנס להיות כבני העיר וכו'** אבל יכול להלך בעיר ג' אמות שהרי יש לו אלפים חוץ מד' אמות שהן מקום שביתתו כמ"ש רסי' שצ"ז. ר"ז או' ג'

ז ז) [סעיף ד'] **שלא לדעת.** כגון שהיה דעתו טרוד ולא ידע שיוצא חוץ לתחום כמבואר בגמ' וה"ה אם יצא באונס או בשגגה כמבואר בסעי' שאח"ז וה"ה אם יצא לדבר מצוה דחשיב נמי כאונס כמ"ש לעיל או' ג'

ח ח) **שם. מותר לעשת לו מחיצה וכו'** וטעם היתר זה הוא משום דכשהקיפוהו בני אדם מחיצות הו"ל כמו קרפף מוקף דחשיב כולו כד"א וזה ילך בתוך ההיקף לצד העיר ונמצא שנכנס לתוך תחומו בהיתר וכיון שנכנס לתוך תחומו הוי כאלו לא יצא. ב"י. ור"ל ואז הוי כל העיר כד"א כבתחלה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח כמ"ש בסעי' שאח"ז.

ט ט) **שם. מותר לעשות לו מחיצה וכו'** והיא שלא תהיה יותר על אלפים אמה. הרמב"ם פכ"ז דין י"ד אבל המ"מ שם כתב דהראב"ד והרשב"א נחלקו עליו ואפי' גדולה כמה שרי יעו"ש. והב"ד ב"י, וכ"כ המ"א סק"ב דאפ' המחיצה יותר מאלפים מהלך את כולה. וכ"כ א"ר או' ג' תו"ש או' ג' ר"ז או' ד'

י י) **שם. ויכולין לילך שם וכו'** וכשמגיע תוך התחום שרי לילך לעיר בלא מחיצה. מ"א סק"ג א"ר שם. תו"ש או' ד' ר"ז שם. ולפי מ"ש לעיל סוף או' ג' דבאנוס אפי' יצא תוך ד"א שחוץ לתחום שרי לחזור ה"ה הכא אף אם לא הגיעה המחיצה רק עד פחות מד"א לתוך התחום שרי. וכ"פ התו"ש שם. ר"ז שם.

יא יא) **שם. והוא שלא ידעו וכו'** ועיין עוד פרטי דינים בענין מחיצות בני אדם בסי' שס"ב ובדברינו לשם וה"ה לכאן. ומי שעשה בידיעת בני אדם שידעו שהם עושים למחיצה מלקין כך פשוט בעירובין. רי"ו, פת"ע או' ה'

יב יב) **שם. אבל אם יצא לדעת אסור** שהרי אף אם הוא בתוך מחיצות גמורות אינו רשאי ביצא לדעת לילך יותר מד"א כדלקמן ססעי' ו' וא"כ כ"ש במחיצות של בני אדם שאינו יכול להלך.

יג יג) [סעיף ה'] **או רוח רעה.** שנכנס בו שד ונטרפה דעתו ויצא חוץ לתחום ואח"כ נשתפה והרי הוא חוץ לתחום. רש"י.

יד יד) **שם. או ששגג וכו'** אע"ג דכ"ש הוא מדין אונס מ"מ נקט זה לאשמעינן משום סיפא דגם בזה אם החזירוהו כאלו לא יצא. ביאורי הגר"א.

טו טו) **שם. אין לו אלא ד"א.** ועיין לעיל סי' שצ"ו סעי' א' איך מודדין אלו הד"א יעו"ש.

טז טז) **שם. אין לו אלא ד"א.** והיינו באין לו מחיצה של בני אדם. לבוש.

יז טוב) **שם. אבל אם חוזר לדעת וכו'** משמע אבל אם חזר שלא מדעת כגון ששגג ונכנס לתוך התחום הו"ל כאלו החזירוהו.

יח חי) **שם. אין לו אלא ד"א.** וה"ד בלא נכנס לעירו אבל אם נכנס לעירו המוקפת חומה הרי היא לו כולה כד"א כמ"ש לקמן סעי' ח' ועיין בדברינו לשם בס"ד.

יט יט) **שם הגה. וכן אם נכנס לספינה וכו'** היינו בשבת דאם נכנס מבע"י לא קנה שביתה כלל אם היא למעלה מעשרה וצ"ל דנכנס לישב בה דאם נכנס ע"מ להפליג הוי כיוצא לדעת כמ"ש סעי' ז' א"נ מירי שהיתה הספינה ביה"ש למטה מיו"ד וקנה שם שביתה והפליגה בשבת וחזרה לאחוריה דהו"ל שלא לדעת כיון שנכנס בהיתר מ"א סק"ה. א"ר או' ה' תו"ש או' ו' ועיין לעיל סי' רמ"ח סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד.

כ כ) [סעיף ו'] **נתנוהו עכו"ם חוץ לתחום וכו'** ר"ל שהוציאוהו מתוך התחום ונתנוהו חוץ לתחום בדיר וכו' דאלו יצא לדעת אעפ"י שהחזירוהו עכו"ם אין לו אלא ד"א כמ"ש לקמן סעי' ח' יעו"ש.

כא כא) **שם. בדיר או בסהר.** דיר הוא גדר של בהמות שעושין בשדות היוה כאן והיום כאן כדי לזבלן בגללי הבהמות וסהר שעושין לבהמות של עיר. רש"י עירובין ח"י ע"א. ולא הזכיר כאן שיהיו מוקפין לדירה משום דמסתמא אין בהם יותר מבית סאתים וכל שאין בו יותר מסאתים מותר לטלטל בכולו אעפ"י שלא הוקף לדירה כמ"ש רסי' שנ"ח אבל אין ה"נ דאם היו יותר מסאתים צריך שיהיו מוקפין לדירה דהיינו ששומר הבהמות דר בהם ואם לאו אין לטלטל בהם כ"א בד"א.

כב כב) **שם בדיר או סהר.** ואם נתנוהו בקרפף של חיות המוקף מחיצות והחיות הם מה שקורין עי״ר גארטי״ן שאין דרך בני אדם לדור עמהם שמזיקין אפי׳ יש דירה שם קבועה לשומר בעל דירתו דלא עבדי אינשי דדיירי בגדודי חיות ואין לטלטל ביתר מסאתים דודאי גדודי חיות גרע מזרעים ואפי׳ פחות מסאתים יש מקום לדין. נוב״י מה״ת סי׳ מ״ז יעו״ש. והביאו השע״ת.

כג כג) **שם. בדיר וכו׳** ואם נתנוהו סמוך לדיר וסהר באופן שכלו הד״א תוך הדיר וסהר אין לו אלא ד״א ואסור לילך חוץ לד״א שלא אמרו אלא דרה״י נחשב כד״א המגיעים לו באותו מקום אבל לא הקילו בזה לעשות רה״י במקצת ד״א דדבר זה לא מצינו בשום מקום והוא פשוט בעיני. תו״ש או׳ ז׳

כד כד) **שם. ומרעה.** שהיא לדירה או שאין בה יותר מסאתים ר״ז או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ שצ״ח סעי׳ ו׳ איזה מערה קרויה לדירה ובדברינו לשם או׳ ט״ל בס״ד.

כה כה) **שם. או בעיר אחרת.** דאי בעירו אפי׳ יצא לדעת ונכנס לדעת הרי היא לו כד״א כמ״ש לקמן סעי׳ ח׳ יעו״ש.

כו כו) **שם. מוקפת חומה לדירה.** דעי״ז הויא כרה״י והוי כולה כד״א. וה״ה אם תיקנו המבואות כדינן בצוה״ף או בלחי וקורה חשיבי מוקף לדירה כמ״ש לעיל סי׳ ת״א או׳ י״א יעו״ש.

כז כז) **שם. מוקפת חומה וכו׳** משמע דאפי׳ בא בעיבורה של עיר לא מהני כמ״ש התו׳ והרא״ש דלא כמ״ש השה״ג בשם י״א מיהו במהרי״ל משמע דס״ל דעיבורה של עיר כעיר וכ״כ האגודה וסיים ונהגו שלא לצאת מהספינה (היינו בהביאוהו עכו״ם בספינה אל מחוץ לעיר) אלא ישאוהו עכו״ם להעיר או לשפת הים מקום שהוא גבוה יו״ד. שי״א שאם נכנס לנמל עומק המים הוי מחיצה (לעיר והוו כאלו נכנס לעיר) כדאמרינן גבי מבוי עכ״ל. מ״א סק״ז ח״א כלל ע״ו או׳ ל״ג.

כח כח) **שם. או שנאנס וכו׳** כלומר ע״י רוח רעה. ב״י ועיין לעיל או׳ י״ג.

כט כט) **שם. ונזכר והוא בתוכו וכו׳** לאפוקי אם נזכר קודם שנכנס לתוכו דאין לו אלא ד״א וכמ״ש לעיל או׳ כ״ג.

ל ל) **שם. מהלך את כולו.** דכיון שהוא מוקף מחיצות סביב כולו כד״א. אבל אם יצא חוץ לתחומו לדעת אז לא אמרינן דכל העיר חשוב לו כד״א כיון שלא שבת באויר אותן מחיצות וביאתו לשם היא באיסור כ״ה דעת הרמב״ם פכ״ז דין י״ב וכתב המ״מ שם דהרשב״א חולק דאפי׳ בדעת אמרינן כל העיר כד״א אלא שכתב דדברי הרמב״ם עיקר יעו״ש. ע״ז סק״א וכ״ה דעת האחרונים כפסק הש״ע.

לא לא) **שם. מהלך את כולו.** ואע״ג דלא שבת בה מ״מ הקילו ביה חז״ל הואיל ואין לו אלא ד״א ויצא שלא לדעת תו״ש או׳ ט׳

לב לב) **שם. אין לו אלא ד״א.** בין שנכנס מדעתו בין שהכניסוהו עכו״ם לשם דכיון שיצא מדעת לא אמרינן בזה כולו כד״א:

לג לג) **[סעיף ז׳] מי שהפליגה ספינתו בים וכו׳** ומיירי שהיה עומד בע״ש בנמל מקים שהספינה גוששת. והיה בדעתו לצאת מן הספינה וליכנס לעיר ונמצא שקנה שביתה ביבשה ובא רוח גדול וחזק ודחה את הספינה והפליגה באמצעית הים ונמצא תוץ לתחום ר׳ יהונתן על הרי״ף ר״פ מי שהוציאוהו פרישה או׳ ג׳ וצ״ל דהיתה הספינה מהלכת פחות מגובה י״ט דאי למעלה מי״ט הא אין איסור תחומין למעלה מי״ט בימים ובנהרות כמ״ש בסי׳ הקודם ואיך אומר ונמצא חוץ לתחום וכן מוכח ממ״ש אח״כ בש״ע אם היא מהלכת וכו׳ דאם היא למעלה מי״ט למה צריך לחלק והלא אין איסור תחומין למעלה מי״ט כנז׳ ומ״ש בבד״ה דאם הספינה גוששת שאין בינה ובין קרקע הים י״ט אינו מותר להלך את כולה וכו׳ כבר כתב המ״א לעיל בסי׳ הקודם סק״ב על בד״ה הנז׳ דבסי׳ ת״ה סעי׳ ז׳ איתא בהדיא דמותר יעו״ש. והבאנו דבריו לשם או׳ כ״ג יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ׳

לד לד) **שם. מהלך את כולה.** ר״ל אפי׳ כשהיא עומדת כיון שיש לה מחיצות כדמוכח ממ״ש אח״כ, וכ״כ ח״א כלל ע״ו או׳ ל״ו.

לה לה) **שם. הואיל ושבת.** באויר מחיצות. לאו דוקא דהא אפי׳ אם לא שבת באויר מחיצות מותר להלך את כולה אם יצא באונס כמ״ש בסעי׳ הקודם אלא ר״ל הואיל והוא באויר מחיצות.

לו לו) **שם. הואיל ושבת וכו׳** אבל אם בא לעיר אחרת אסור דלא שבת באויר מחיצות דכיון דנכנס בשבת לתוך הספינה הו״ל כיוצא לדעת. הג״א וב״ז סי׳ ר״ך. וה״ה אם נתנוהו עכו״ם לספינה אחרת ומ״מ יכול ליכנס לספינה קטנה התלויה בה לפנות ולחזור לספינה גדולה כמ״ש סי׳ ת״ו ומשמע מדברי הג״א דאם נכנס בהיתר כגון שקנה שביתה אתמול הו״ל כיצא שלא לדעת וכ״מ בסי׳. ת״ד מ״א סק״ז א״ר או׳ ז׳ תו״ש או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ רמ״ח סעי׳ ג׳ בענין קניית שביתה בע״ש בספינה ובדבריו לשם בס״ד

לז **לז) וכתב** בשה״ג אפי׳ קפץ מספינה לספינה עד שלא יצא חוץ לתחום והספינה השנייה הוציאתו חוץ לתחומו ה״ז מהלך את כולה אף שלא שבת במחיצות שנייה. א״ר שם.

לח **לח) שם. ואם נפחתו דופני הספינה בשבת.** ונעשו פחות מגובה י״ט. ר״ז או׳ ז׳ וה״ה אם נפרצה במילואה או שנפרצה ביותר מיו״ד אמות אעפ״י שאין במילואה או שנעשה פרוץ יותר מהעומד שבכ״ז הוי ביטול מחיצה כמ״ש לעיל סי׳ שס״ב סעי׳ ח׳ וסעי׳ ט׳ וסי׳ שע״ב סעי׳ ז׳ יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד. ועיין לקמן או׳ מ״א.

לט **טל) שם. אם היא מהלכת וכו׳** דאז ליכא למימר דלא קנה אלא הד״א שהוא עומד שם בשעה שנפחתו הדפנות כיון דהספינה מהלכת בקפיצה וכל קפיצה וקפיצה הוא יותר מד״א ונמצא שהספינה נוטלתו בכל פעם מד״א שמגיעים לו לתוך ד״א אחרים וצריך ליתן לו שם ד״א וכשחוזרת ונוטלת אותו גם משם צריך ליתן לו ד״א אחרים וכן לעולם אבל בספינה עומדת יש לו ד״א מיוחדות בתוך הספינה ואין מהלך את כולה כיון שנתקלקלו מחיצותיה ובזה לא אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה כיון שנפרצה לכרמלית כמ״ש ססי׳ שס״ה. תו״ש או׳ י״א.

מ **מ) שם. ואם היא עומדת וכו׳** חוץ לתחום במקום שהוא נמוך למטה מי״ט דלמעלה מי״ט הלא נקטינן דאין בו איסור תחומין ומותר לילך כמו שירצה אפי׳ בלא מחיצות כלל. כ״כ מ״ב או׳ ל״א. אבל הר״ז או׳ ו׳ כתב דאפי׳ במקום שהיא עומדת למעלה מי״ט אינו מהלך בה יותר מד״א שלא אמרו אין תחומין למעלה מי״ט אלא בהילוך הספינה ע״פ המים שהוא דומה לקפיצה באויר ואינו נקרא הילוך כמ״ש סי׳ ת״ד אבל הילוך אדם בספינה כשהיא עומדת חוץ לתחום ואין לה מחיצות כמהלך בארץ יעו״ש.

מא **מא) שם בהגה. ובראשו אין לו וכו׳** פי׳ שהיא עמוקה באמצעיתה ובראשה היא משופעת והולכת כדרך ספינות קטנית אפ״ה הוי רה״י דמה שבראשו הוי כחורי רה״י שהם כרה״י כמ״ש סי׳ שמ״ה אבל אם נפרצו המחיצות שבראשו בעינן שלא יהיה פרוץ מרובה על העומד ולא תהיה פירצה יתירה על יו״ד כמ״ש סי׳ שס״ב ומשמע דאם אין מחיצות יו״ד לא הוי רה״י ולא אמרינן גוד אחית מחיצתא. מ״א הק״ט תו״ש או׳ י״ב.

מב **מב) שם בהגה דאמרינן חוקקין להשלים.** ואע״ג דק״ל דאין חוקקין להשלים אפשר שר״ל שאין לו מחיצות י״ט ועובי הנסרים מצטרפין כמ״ש סי׳ שע״ב סעי׳ ו׳ דתל גבוה ה׳ טפחים ובנה עליה מחיצה גבוה ה׳ טפחים מצטרפין ומקרי גבוה י״ט וא״כ ה״ה הכא מירי שהמחיצות אין גבוהים כ״א ה׳ טפחים וכדומה ועובי הנסרים של שולי הספינה עבים ה׳ טפחים דמצטרפין לגובה יו״ד ומקרי רה״י מ״א ס״ק י״א ומחה״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ לדעת המ״א. וא״כ מ״ש בהגה ואין לו כלל וכו׳ הוא לאו דוקא מחה״ש שם. מיהו הא״ר או׳ יו״ד כתב על דברי המ״א הנז׳ שהוא דחוק אלא שכתב דשאני הכא משום דק״ל הלכה כדברי המיקל בעירוב יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם.

מג **מג) ואם** אין לו מחיצות כלל אלא עץ עב וגבוה יו״ד (מן המים) זה מילתא דפשיטא דתל גבוה יו״ד מיקרי רה״י אם רחב ד״ט אלא דאין זה מיקרי ספינה. מחה״ש שם.

מד **מד) [סעיף ח׳] יצא לדעת והחזירוהו עכו״ם וכו׳** וכ״ש חזר לדעת אפי׳ הוציאוהו עכו״ם. טור וב״י.

מה **מה) שם. ומיהו אם החזירוהו לעירו וכו׳** הואיל ושבת באויר אותם מחיצות אבל בעיר אחרת אין לו אלא ד״א אפי׳ נתלוהו עכו״ם לשם כיון שיצא לדעת. מ״א ס״ק י״ב (וכתב על העו״ש דלא דק) א״ר או׳ י״א. תו״ש או׳ י״ד. מאמ״ר או׳ ג׳ מוקפת מחיצות לדירה ואפי׳ בחצר או בבית אין לו אלא ד״א ואין כולו נחשב לו כד״א הואיל ולא שבת באויר אלו המחיצות. ר״ז או׳ ו׳ ועיין לעיל או׳ ל׳

מו **מו) וכל** שלא שבת בה בעינן יצא שלא לדעת ובא שם שלא לדעת ואז מהלך כולה כבסעי׳ ו׳ יעו״ש. א״א או׳ י״ב. ח״א כלל ע״ו או׳ ל׳ ועיין לקמן או׳ מ״ט.

מז **מז) שם הגה. המוקפת מחיצות לדירה.** וה״ה למבוי שיש בו עירוב צוה״פ. ט״ז סק״ג א״ר שם ח״א שם. ואפי׳ שלא עירבו דאסור לטלטל מבתים למבוי מ״מ רה״י גמור הוא והולך כולה כד״א. מש״ז או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ ת״א או׳ י״א

מח **מח) שם. כולה כד״א.** ומ״מ אסור לצאת חוצה לה דהפסיד תחומו כיון שיצא לדעת. מ״א ס״ק י״ג. א״ר שם. ר״ז או׳ ה׳ ח״א שם.

מט **מט) ואם** יצא שלא לדעת והחזירוהו שלא לדעת הרי הוא כבתחלה כבסעי׳ ה׳ ומהלך כל העיר כד״א אף שאין מוקפת כלל וחוצה לה ב׳ אלפים לכל צד. א״א או׳ י״ג.

נ נ) [סעיף ט'] אפי' במזיד וכו' ר"ל אע"ג דלגבי אדם אמרינן בסעי' הקודם דאם יצא לדעת והחזירוהו אין לי אלא ד"א אפ"ה פירות לא הפסידו מקומם אם הוחזרו לתחומם והטעם כמ"ש אח"כ משום דאנוסים הם.

נא נא) שם. אם הוא יו"ט וכו' פי' דאז מותר להוציא מרשות לרשות משא"כ בשבת שאין היתר אלא במקומם. ט"ז סק"ד. תו"ש או' ט"ז. ור"ל דביו"ט דהוצאה מרשות לרשות שריא כיון שחזרו לתחומם מותר להוליכם לעיר וחוץ לעיר אלפים אמה לכל רוח אבל בשבת כיון דההוצאה אסורה אפי' חזרו לתחומם אין להם טלטול אלא בד"א וע"כ אין להם היתר רק לאוכלם במקומם ורק אם הוחזרו לעיר המעורבת הרי היא כד"א כיון שמותר לטלטל בכולה אפי' בשבת.

נב בנ) שם. ואפי' לאותו ישראל שהחזירם לצרכו במזיד. משום דהני פירות קנו ממש שביתה בזאת העיר ולא דמי לדבר הבא מחוץ לתחום דאסור משום דעבד בהו איסור מיהו אותו שהחזיר במזיד אסור לדידיה הואיל ונעשה בהם איסור שהביאם מחוץ לתחום והתו' מתירין אפי' לאותו שהחזירם. ב"י בשם הג"א וכ"פ הר"ז או' ט' דאפי' להמחזיר עצמו שעשה איסור אין קונסין אותו שלא יאכלם בשבת. וכ"כ האחרונים.

נג גנ) שם. מאי טעמא. אנוסים הם. ר"ל כמו שהאדם אם הוציאוהו והחזירוהו באונס הרי הוא כאלו לא יצא כמ"ש סעי' ה' גם הפירות כן כיון שהוצאתם וחזירתם היא בעל כרחם.

נד דנ) שם. אנוסים הם. ולא דמי למבשל בשבת במזיד דאסיר דהתם איסורא דאורייתא הוא, תו' והא דמטביל כליו והמעשר דאיסורא דרבנן נינהו וקנסינן התם בדאית ליה פירי אחריני והכא מיירי בדלית ליה פירי אחריני. מ"א ס"ק י"ד. אמנם בס' נתיב חיים כתב על דברי המ"א הנז' דלא נהירא דא"כ הו"ל להרי"ף והרא"ש לפרש דבאית ליה פירי אחריני אסור וכתב דהתם טעם האיסור משום דנעשה תיקון בגוף הדבר ההוא אבל הכא לא נעשה כלום בגוף הפירות יעו"ש. וכ"כ א"ר או' י"ב. חמ"מ או' א' ר"ז או' ט' ועיין עוד מ"ש האחרונים.

נה הנ) שם. אם הוציאן בשוגג מותר לאכלם. אם יש אדם שעירב לאותו צד או שיש עיר אחרת סמוכה לשם. רש"י מ"א ס"ק ט"ו א"ר או' י"ג. ועיין מהרש"א שדקדק בדברי רש"י הנז' דלאותו אדם שהוציאן אסורין והביאו המחה"ש אבל התו"ש או' ח"י כתב דמדברי הש"ע משמע דאם הוציאן בשוגג גם לדידיה שרי וגם על דברי מהרש"א כתב דאין מוכרחין דאפשר דגם רש"י ס"ל דשרי גם לדידיה והא דכתב אם יש אדם אחר משום דלשון יאכלו משמע דקאי אאחרים וכמ"ש מהרש"א שם ונקט הכי משום סיפא דקמ"ל דבמזיד אסור אף לאחרים יעו"ש. וכ"כ בחי' הריטב"א דגם לדידיה שרי. א"ר או' ט"ז

נו ונ) שם ואסור לטלטלם חוץ לד"א. וכמבואר לעיל סעי' ה' גבי אדם דאפי' הוציאוהו באונס אין לו אלא ד"א מיהו אם הכניסם לעיר המוקפת לדירה הרי היא כד"א ומותר לטלטלם בכולה כמ"ש לעיל סעי' ו' גבי אדם והיינו ביו"ט דלית בה איסור הוצאה אבל בשבת אין לטלטל בה כ"א בד"א ורק אם היא מעורבת שרי לטלטלם בכולה.

נז זנ) שם. ואם הוציאם במזיד אסור לאכלם וכו' ומ"מ מותר בטלטול תוך ד"א דכיון דביה"ש היו תוך התחום אין כאן מוקצה ואף דק"ל ברסי' תקט"ו דמה שאסור באכילה אסור בטלטול שאני הכא שאין איסור אכילה אלא משום קנס כ"כ הט"ז בססי' זה ומ"א שם סק"ב תירץ דשאני הכא דיש להם היתר אכילה אם חזרו למקומן א"ר או' ט"ו.

נח חנ) ואם הכניסם לעיר המוקפת מחיצות אפי' במזיד מותר לטלטלם בכל העיר דכולה כד"א. רש"ל פ' אין צדין סי' ט' והסכימו לדבריו התו"ש או' י"ט והמאמ"ר או' ו' והשיגו על הט"ז סק"ו שכתב דלא כרש"ל יעו"ש וכ"כ בס' בית מאיר. מ"ב או' ן' והיינו ביו"ט אעפ"י שאינה מעורבת ובשבת דוקא כשהיא מעורבת וכמ"ש לעיל או' נ"ר והוא פשוט.

נט נט) שם, אפי' מי שלא הוציאם. כיון שנעשה האיסור ע"י ישראל משא"כ ע"י עכו"ם דשרי לישראל אחר כמ"ש סי' שכ"ה סעי' ח' מ"א ס"ק ט"ז. א"ר או' ט"ז. תו"ש או' ך' ר"ז או' ט' וה"ה בכל מקום שאוסרין הבאים מחוץ לתחום אם נעשה ע"י ישראל אסור לכל ישראל. עו"ש או' ד'

ס ס) שם ויש מתירים למי שלא הוציאם. דלא גזרינן כאחר משום דידיה. לבוש. ורש"ל פ' א"צ סי' ח' פסק כסברא ראשונה וכ"נ עיקר שכ"כ התו' שם והרשב"א והמגיד ודברי המרדכי יחידאה הוא. א"ר שם. וכ"פ הא"א או' ט"ז והר"ז שם כסברא ראשונה. ועיין לעיל סי' י"ג או' ז'.

סימן תו

א **[סעיף א'] מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת וכו'** שאם יצא לדעת כבר נתבאר בסי' הקודם סעי' ח' שאפי' אם החזירוהו עכו"ם אין לו אלא ד"א. ב"י ועיין לקמן או' י"ד.

ב **שם. והוצרך לנקביו יכול לצאת וכו'** משום דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה, עירובין מ"א ע"ב. ולא בהוצרך לנקביו לבד הקילו כן אלא אף אם גשמים יורדים עליו או שהחמה זורחת עליו ומצערתו כמ"ש לעיל בסי' ת"ד בהגה. ר"ז או' ג'.

ג **שם. עד שימצא מקום צנוע וכו'** ר"ל מקום שאין בני אדם מצויין שם לראות פירועו. ועיין לעיל סי' ג' סעי' ח' דאחורי הגדר חשיב מקום צנוע ובשדה יתרחק עד מקום שאין חבירו יכול לראות פירועו יעו"ש.

ד **ד) עד שימצא מקום צנוע וכו'** ויכול ללכת עד בית היהודים לפנות שם ראב"ן. מ"א סק"א. א"ר או' א' תו"ש או' א' וכגון שיותר טוב מקום מוצנע אצל היהודים. א"א או' א' וה"ה אם יש לו פחד במקום צנוע שימצא אם לא ילך לבית היהודים שרי להלוך עד בית היהודים.

ה **ה) ואם** ימצא מקום צנוע חוץ לד"א חוץ לתחומו יש לו שם ד"א. ונראה דאפי' אם אותם ד"א הם מובלעים תוך ד"א הראשונות לא אמרינן הבלעת ד"א מלתא היא לחזור לד"א הראשונות דדוקא בתחומין הקילו חז"ל שיחזור לתחומו אבל לא לענין ד"א דמאי אולמי' דהני מהני. תו"ש שם.

ו **ו) ונראה** דאם נתרחק מהשיירא עד שמצא מקום צנוע ומתיירא להתעכב שם לבדו שרי לחזור למקומו דבמקום צערא ופחדא לא גזרו רבנן. ועיין לקמן או' י"ג

ז **ז) שם. ועצה טובה לו וכו'** ר"ל דאם יכול לחפש מקום צנוע בשאר רוחות טוב לו לחפש לרוח שיצא משם כדי שעי"ז יכול ליכנס לתחומו וכיון שנכנס הוי כאלו לא יצא

ח **ח) שם. עד תחומו וכו'** ואם מצא מקום צנוע קרוב לתחומו בתיך ד"א כיון דהד"א שניתנין לו מובלעין בתחומו הו"ל כאלו לא יצא. תו"ש או' ב' ועיין לעיל סי' ת"ה סוף או' ג'

ט **ט) שם. ולאחר שנכנס וכו'** הדבר ברור שלא הקילו אלא כשנכנס לתוך תחום העיר ששבת בה אבל אם נכנס לתחום עיר אחרת לא עשה ולא מידי כמ"ש בב"י מאמ"ר או' א'

י **י) שם. הוי כאלו לא יצא.** ויש לו אלפים אמה לכל רוח וכמ"ש לעיל סי' ת"ה סעי' ה' יעו"ש.

יא **יא) שם. אבל אם מצא מקום צנוע קודם וכו'** כ"כ הטור וכ"כ הלבוש. ר"ז או' א' ח"א כלל ע"ו או' ל"א ומ"ש הנה"ש או' א' להוכיח דאף אם ימצא מקום צנוע קודם יכול ליכנס לתחום אינו מוכרח כאשר יראה המעיין.

יב **יב) שם. עד שיכלה הריח.** שחסו חכמים על כבודו ולא הצריכוהו לעמוד במקום מטונף או ריח רע. ר"ז שם.

יג **יג) שם. ושם יש לו ד"א.** כ"כ הרא"ש כי במקום שכלה הריח קנה ד"א חדשות מיהו הרמב"ם פכ"ז דין ט"ו כתב ונפנה וחוזר למקומו וכ"כ הרשב"א בס' עה"ק דחוזר לתוך ד' אמותיו ומשמע דהיינו לד"א הראשונים ולא קנה ד"א חדשות כדברי הרא"ש. וכ"כ הנה"ש או' ב' ומיהו כבר כתבנו לעיל או' ו' דאם מתיירא לישאר שם לבדו שרי לחזור למקימו הראשון יעו"ש.

יד **יד) שם. ואם יצא לדעת אין לו תקנה.** פי' שאף שבא לתחומו אין לו אלא ד"א כמ"ש סי' ת"ה סעי' ח' אבל מ"מ יכול לילך למקום צנוע ולפנות וכ"כ הר"ר יהונתן ואם בא לעירו עיין סי' ת"ח סעי' ח' דיש לו כל העיר ולעיר אחרת אין לו אלא ד"א וכ"כ ראב"ן. מ"א סק"ב. א"ר או' ב' תו"ש או' ג' ר"ז או' א' ועיין לעיל סי' ת"ה או' מ"ה ואו' מ"ח.

טו **טו) שם. וי"א דוקא לגדולים.** אבל קטנים אין כבוד הבריות כ"כ דמשתינין מים בפני רבים וגם א ן כ"כ טינוף דנבלעים במקומן. מ"א סק"ג. תו"ש או' ד' ר"ז או' ב' וכתב דיש להחמיר כדבריהם. וכ"ה דעת הש"ע כמ"ש לעיל סי' י"ג או' ו' דכל היכא שמביא י"א וי"א דעתו לפסוק כלישנא בתרא יעו"ש

טז **טז) שם. וי"א דוקא לגדולים.** ואם רוצה להקיא נראה דדמי לגדולים מה למעלה ומה למטה. רו"ח ומיהו עיין לעיל סי' ע"ו או' ב' לענין ק"ש שכתבנו שא"צ להרחיק מקיאה יעו"ש. ואפשר דהכא יש לחלק משום שלא יתמאסו הרואים וגדול כבוד הבריות ולפ"ז נראה דגם עד בית היהודים יכול

לילך מפני שהמקיא הוא מחמת שנפשו מטורפת עליו ואפשר שאח"כ יצטרך לאיזה דבר שיעשו לו להשיב נפשו. ועיין לעיל או' ד'

סימן תז

א **א) [סעיף א'] וכיוצא בזה.** כמ"ש סעי' ג' וכן היוצא לעדות החודש בזמן שהיו מקדשין ע"פ ראיה. גמ'

ב **ב) שם. לכל רוח באותו מקום וכו'** ואם היו מובלעים אלפים אלו בתוך תחומו שיצא משם רשאי לחזור לביתוויש לו מביתו אלפים אמה לכל רוח כמ"ש לקמן סעי' ב' יעו"ש.

ג **ג) שם. לכל רוח באותו מקום וכו'** ואעפ"י שכבר עשה המצוה ההיא. דהתקינו לו כן דאם לא יהא רשאי לזוז ממקומו ימנע עצמו מלצאת עוד ממקומו ותתבטל המצוה ההיא. כ"מ בר"ה כ"ג ע"ב ובסעי' שאח"ז.

ד **ד) שם, הרי הוא כאנשי העיר וכו'** ר"ל שאין העיר נחשבת להם לכלום והטעם שכיון שהלכו ברשות הרי המקום שהגיעו לו כאלו קנו בו שביתה ביה"ש. המ"מ פכ"ז דין ט"ז. א"ר או' ב'

ה **ה) שם הגה. ועיין לעיל ססי' רמ"ח.** ר"ל דשם מבואר ג"כ בענין היוצא בע"ש לדבר מצוה יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד.

ו **ו) [סעיף ב'] יש לו ממקומו.** ר"ל ממקום שנאמר לו. רש"י. טור.

ז **ז) שם. מובלע בתוך אלפים וכו'** אבל דבוקות תחומין זה בזה לא מהני. תו"ש או' א'.

ח **ח) שם. וכאלו לא יצא.** ויש לו מביתו אלפים אמה לכל רוח ואם היה ביתו בעיר כולה נחשבת כד"א כבתחלה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח כמ"ש לעיל סי' ת"ה סעי' ה'

ט **ט) שם. וכאלו לא יצא.** ומשמע מלשון הש"ע דאם שב לתחומו הפסיד האלפים אמה החדשות שנתנו לו חכמים ממקום שאמרו לו וגם משמע דאם אינו חפץ לחזור לתחומו רשאי ויכול לילך ממקום שעומד בו אלפים אמה לכל רוח. וכ"כ בגאון יעקב ודלא כדמשמע בא"ר או' ג' ומה שהביא מרי"ו אינו מוכרח. כ"כ האחרונים.

י **י) [סעיף ג'] כל היוצאין להציל וכו'** עיין בקובץ על הרמב"ם פכ"ז שכתב דאפי' ראה שכבר הלכו בני אדם ויש כל צרכם להצילם ואעפ"י כן הלך הוא דבר פשוט הוא להתיר יעו"ש. פ"ת א"ח.

יא **יא) שם. ואם היתה יד העכו"ם תקיפה וכו'** ר"ל אף שהצילו מתפחדים לישאר שם שמא יתקבצו עוד עכו"ם ויתרבו בכלי זיין.

יב **יב) שם. חוזרין בשבת למקומם.** ואפי' יותר מאלפים כמבואר בב"י והטעם כדי שלא להכשילם לעת"ל שלא ירצו שוב לילך להציל. תו"ש או' ב'

יג **יג) שם. ובכלי זיינם.** ר"ל דאע"ג שהצילו כיון שמתפחדים לישאר שם חוזרים למקומם ובכלי זיינם. ומיהו אם אינם מתפחדים לישאר שם דאז אין להם רק אלפים אמה לכל רוח ואך היה תחומם מובלע בתוך האלפים שרי לחזור למקומם כמ"ש לעיל סעי' ב' דעת הב"ח דאפ"ה שרי לחזור למקומם עם כלי זיינם משום דאם יסלקו כלי זיינן חיישינן שמא ירדפו האויבים אחריהם ומשום מעשה שהיה כמבואר בגמ' וכ"כ הפרישה או' א' מיהו הי"א בהגה"ט כתב דמדברי הרמב"ם והטור משמע דאם יד ישראל תקיפא על או"ה אין חוזרין בכלי זיינם יעו"ש. אמנם מדברי השכנה"ג בהגב"י או' ב' וא"ר או' ו' משמע כדברי הב"ח והפרישה דכיון דשרי לחזור למקומם חוזרין בכלי זיינם יעו"ש.

סימן תח

א **א) [סעיף א'] הגה. מותר לערב וכו'** לפי שלשון הש"ע משמע דיעבד לכן הוסיף בהגה מותר לערב וכו' לומר דאפי' לכתחלה מותר והיינו דוקא לדבר מצוה מותר אפי' לכתחלה אבל לדבר הרשות דוקא בדיעבד כמבואר לקמן בסי' תט"ז יעו"ש.

ב **ב) שם בהגה. מותר לערב וכו'** מפני שתחומין דרבנן הקילו בהם והתירו למי שצריך לילך ד' אלפים לרוח א' שיתן עירובו לסוף אלפים וילך מהלאה לעירובו. אלפים ומ"מ מפסיד כנגדו האלפים שמעבר לעירוב שאין לו לאדם אלא ד' אלפים וזה שנתן עירובו לסוף אלפים מן העיר אנחנו רואים כאלו דר שם ומשם יש לו אלפים לכל רוח. טור. והגם די"א תחומין דאורייתא מ"מ תוך י"ב מיל היא דרבנן כמ"ש לעיל רסי' שצ"ז יעו"ש.

ג ג) **שם בהגה. עירובי תחומין.** ונקרא כן לפי שהוא מערב התחומין תחום שלא היה יכול לילך בו, תחלה עם התחום שהיה יכול לילך בו, המ״מ רפ״ו מהיו״ט לדעת הראב״ד תו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳

ד ד) **שם. מי שיצא מהעיר בע״ש וכו׳** וה״ה אם ירצה ישלח העירוב ע״י שליח כמ״ש לקמן סי׳ ת״ט סעי׳ ח׳ יעו״ש.

ה ה) **שם והניח מזון שתי סעודות.** עיין לקמן סי׳ ת״ט סעי׳ ז׳

ו ו) **שם רחוק מהעיר בתוך התחום.** דהיינו בתוך תחום ביתו משום דמאן דרוצה לערב התחום מתחיל למדוד מביתו ואם העיר גדולה ויש מביתו עד לאחר עיבורה של עיר אלפים אמה או יותר אינו יכיל לערב דאינו משתכר בעירובו כלום דבלא״ה יש לו אלפים אמה מחוץ לעיבור למאן דאית ליה (עיין לעיל סי׳ שצ״ח סעי׳ ה׳) דנותנין עיבור לעיר א׳ כ״כ העו״ש או׳ א׳ יעו״ש אבל המ״א סק״א השיג על דברי העו״ש הנז׳ וכתב דלדעת הרמב״ם והש״ע אעפ״י שהוא תוך תחום העיר וחוץ לתחום ביתו הוי עירוב ורק אם נתנו חוץ לאלפים של ביתו צריך ללון בשאר בתי העיר תוך תחום עירובו יעו״ש, וכ״כ התו״ש או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ והשיג על הא״ר או׳ ה׳ שכתב דלא כמ״א יעו״ש. (ועיין מחה״ש שכי״ב דאפשר לדינא מודה העו״ש ולא ידע במאי פליגי עכ״ד ואפשר דלדעת העו״ש אף אם ילין בשאר בתי העיר בתוך תחום עירובו חשבינן ביתו עיקר) וכ״ז לדעת הרמב״ם והש״ע דלא חשבינן העיר כד״א אבל לדעת הטור ודעימיה דחשבינן כל העיר כד״א וכמ״ש לקמן בהגה אפי׳ אם הניח העירוב רחוק אלפים מביתו כל שמקצת העיר תוך תחומו יכול ללון בתוך ביתו. מאמ״ר שם ועיין לקמן או׳ י״ב וי״ד.

ז ז) **שם. וקבע שביתתו שם.** היינו ע״י הנחת העירוב שקונה שם שביתה כמ״ש לקמן סי ת״ט סעי׳ ז׳

ח ח) **שם. אעפ״י שחזר לעירו וכו׳** היינו מבע״י דאלו נתעכב שם עד לאחר ביה״ש א״צ להניח שם מזון כלל כמ״ש בסי׳ ת״ט שם.

ט ט) **שם. וזהו הנקרא עירובי תחומין.** והטעם עיין לעיל או׳ ג׳

י י) **שם. ואינו מהלך בעיר אלא עד סוף מדתו.** ואם הוציאוהו נכרים לחציה האחר אין לו אלא ד״א. ריטב״א דף מ״ב ע״א פת״ע או׳ ג׳

יא יא) **שם. פחות מאלף אפי׳ אמה וכו׳** זהו לשון הרמב״ם פ״ו מה׳ עירובין דין ג׳ מיהו בטור כתב דאפי׳ אם כלתה מדת האלף בסוף העיר בשוה ג״כ נחשב כל העיר כד״א יעו״ש. וכ״ה לקמן בהגה. ועיין א״ר או׳ ג׳ שכתב שגם הרמב״ם בפי׳ המשנה ס״ל כהטור וע״כ כתב דיש להקל יעו״ש וכ״ה בהדיא בהרמב״ם פכ״ז מה״ש דין ה׳ ודין ו׳ כהטור וא״כ מ״ש פ״ו מה׳ עירובין והעתיקו כאן בש״ע הוא לאו דוקא.

יב יב) **שם מביתו שבעיר וכו׳** נקט מביתו דאם הוא חוץ לאלפים מביתו אף שהוא תוך התחום מהעיר מ״מ היה אסור לילך ולשוב וללון בביתו כיון שביתו הוא חוץ לתחום מעירובו רק צריך ללון באחד משאר בתי העיר שהם תוך תחומו של עירובו לדעת הרמב״ם יהש״ע ולא כן דעת רמ״א בהגה. תו״ש או׳ ג׳ ור״ל דדעת הרמ״א הוא כדעת הטור דאפי׳ מי שדר בעיר גדולה ונתן עירובו חוצה לה בתוך תחום העיר אעפ״י שרחוק אלפים מביתו הרי כל העיר כד״א ויוכל לחזור לביתו. וכ״ה דעת הב״ח והפרישה כדברי הטור. וכ״פ הר״ז ח״א כלל ע״ז או׳ ג׳ ובאו׳ שאח״ז.

יג יג) **שם הגה. וי״א דאפי׳ כלתה מדתו וכו׳** כ״כ הטור דאם כלתה מדתו באמצע העיר אעפ״י שאינה כד״א לענין שישלימו לו עליה השאר אבל מ״מ חשובה כולה כד״א לענין שהולך כולה הואיל ולן בה וכן הדין נמי אם פגע בעיר אחרת בתוך אלפים אם כלתה מדתו בסופה אין עולה לו מן המנין ומשלימין לו עליה אבל אם כלתה מדתו בתוכה עולה לו ואפי׳ בתוכה אינו יכול לילך אלא עד סוף סק״ב ת״וש או׳ ד׳ מיהו מי שכלתה מדתו באמצע עיר תחומו כיון שלא לן בה עכ״ד וכ״כ הלבוש. מ״א אחרת אעפ״י שאסור להליך יותר מ״מ יכול לטלטל בכולה ע״י זריקה כמ״ש בסי׳ ת״ג מ״א שם. תו״ש שם.

יד יד) **שם בהגה, ויש להקל.** והא״א או׳ ח׳ הביא כמה פו׳ דסברי כהרמב״ם וע״כ כתב להלכה ולמעשה יש להחמיר יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דיש ג״כ כמה פו׳ דסברי כהטור ודעימיה וע״כ נראה דבשעת הדחק וצורך גדול יש להקל.

טו טו) **שם בהגה. דלא אמרינן עיבור של עיר כעיר להחמיר.** ר״ל דלא תימא דיהא הדין כמו כלתה מדתו באמצע העיר ולא ישלים השיעור חוצה לה. קמ״ל דלא משום דלא אמרינן עיבור להחמיר אלא הרי הוא בסוף העיר וישלים השיעור חוצה לה עו״ש או׳ א׳

טז טז) **שם בהגה, אסור לו לילך לצפון ולדרום כו׳** וה״ה לכל רוח

יז טוב) **שם בהגה. רק נגד רוחב המקום וכו׳ ו** אם היה אותו מקום בית או עיר גדולה הרי הוא כד״א ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח כמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ וגם מוסיפין לו זויותיהן למלאות שיהא כטבלא מרובעת כמ״ש לעיל ס׳ שצ״ט סעי׳ יו״ד.

יח **חי) שם בהגה. כגון שאין העירוב ברה״י** ר״ל אלא שהניחו בשדה דאם הניחו בעיר אעפ״י שאינה מוקפת חומה אלא שהבתים סמוכים זה לזה בתוך ע׳ אמה הרי כולה כד״א כמ״ש ח״א כלל ע״ו או׳ י״א. ומיהו מ״ש שם ח״א דבמקום שכלה בית אחרון מרחיק עוד ע׳ אמה ושני שלישים ומשם מתחיל למדוד עיין לעיל סי׳ שצ״ח או׳ כ״י שהבאנו פלוגתא בזה יעו״ש.

יט **יט) שם בהגה. רק ברוחב ד׳ אמות עם זויותיהן וכו׳** דהיינו דכשממלאין את הזויות כמ״ש לעיל סי׳ שצ״ט סעי׳ יו״ד יהיה התחום כטבלא מרובעת של ד׳ אלפים וד״א על ד׳ אלפים וד״א ובכל שטח זה יש לו רשות להלך כן פי׳ האחרונים בדברי מור״ם ז״ל עיין מ״א סק״ג ומחה״ש ובאבן העוזר וחמ״מ או׳ ב׳ ומאמ״ר או׳ ג׳ וח״א כלל ע״ז או׳ ה׳ ומ״ש הא״ר או׳ ט׳ בשם הרדב״ז כבר כתבו עליו האחרונים דצ״ע יעו״ש.

כ **כ) שם בהגה. כדלעיל סי׳ שצ״ח** סעי׳ ב׳ ט״ס וצ״ל סי׳ שצ״ט סעי׳ יו״ד.

כא **כא) שם בהגה. ומ״מ אם כלתה העיר סוף המדה וכו׳** ר״ל אע״ג שאמרנו שאין לו רק רוחב ד״א עם זויותיהן נגד מקום שביתתו מ״מ אם פגע עיר בתחומו וכלתה מדתו בסופה נחשב כל רוחב העיר כד״א ואפי׳ אם הוא יותר מארבעת אלפים אמה. כן מבואר באחרונים.

כב **כב) שם בהגה. סוף העיר וכו׳** אבל אם כלתה המדה באמצע העיר אין העיר כד״א ועולה לו מן המדה ואין יכול לילך בה כ״א עד סוף מדתו כמ״ש לעיל או׳ י״ג וה״ה ברוחב העיר אינו יכול לילך כ״א כנגד מקום שיעור שביתתו דהיינו ד׳ אלפים וד״א ולא בכל רוחב העיר מיהו בכלתה המדה בעיר שלן בה שלדעת הטור ודעמיה חשובה כד״א לענין שיוכל להלך את כולה כמ״ש לעיל או׳ ו׳ ה״ה ברוחב הויא כד״א ויוכל להלך ברחבה אפי׳ אם הוא יותר מד׳ אלפים כ״ה דעת האחרונים.

כג **כג) שם בהגה. מותר לילך כל רחבה ויש לו אלפים וכו׳** ר״ל דאם כלתה המדה בסוף העיר חוץ ממה שמותר לילך בכל רוחב העיר אפי׳ אם הוא יותר מד׳ אלפים יש לו ג׳כ אלפים חוץ לעיר לצפון ולדרום מיהו המ״א סק״ג חולק בזה על מור״ם ז״ל משום דמקור דין זה הוא מר׳ יהונתן ושם מבואר דאעפ״י שכלתה מדתו בסוף העיר אין לו לצאת חוץ לשער העיר לצד צפון ולצד דרום כלל יעו״ש. וכן הא״ר או׳ ט׳ חולק בזה על מור״ם ז״ל. וכ״פ ח״א כלל ע״ז או׳ ה׳ דלא כמור״ם ז״ל וגם השיג על אבן העוזר ושאר אחרונים שכתבו ליישב דברי מור״ם ז״ל יעו״ש ומיהו ה״ד אם רוחב העיר יותר מד׳ אלפים אמה אבל אם רוחב העיר הוא קצר כגון שהוא כמו אלף אמה יכול לילך מחוץ לעיר לצפון ולדרום בכל צד אלף ותק״ב אמה כנגד מקום שיעור שביתתו דרישה וח״א שם

כד **כד) שם בהגה. לצפון ולדרום** למעוטי מה שנשאר לו להלך מחוץ לעיר לצד מערב דלכ״ע אינו יכול להלך כרוחב אותו מקום כ״א כשיעור מקום שביתתו דהיינו ד׳ אלפים וד״א.

כה **כה) שם בהגה. אעפ״י שאין לו רוחב כ״כ וכו׳** ר״ל אעפ״י ששיעור מקום שביתתו אינו רחב כמו רחב העיר ואלפים מצד צפון ואלפים מצד דרום אפ״ה שרי ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ כ״ג דהאחרונים חולקים ב״ה.

כו **כו) [סעיף ב׳] דמניח עירובו ברה״י וכו׳** היינו במקום שהוקף לדירה אבל במקום שאינו מוקף לדירה אעפ״י שהוא רה״י מ״מ אם הוא יותר מבית סאתים אין לו בו אלא ד״א והשאר נמדד באלפים אמה עו״ש או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ שצ״ו סעי׳ ב׳ ועוד עיין לעיל סי׳ שצ״ח סעי׳ ו׳ איזה מקום נקרא מוקף לדירה יעו״ש.

כז **כז) וכתב** המ״מ פ״ז דין ד׳ דנראה מדברי הרמב״ם דוקא בהניח שם העירוב הדין כן אבל בשבת שם ממש כל שהוא רה״י אפי׳ לא הוקף לדירה הרי הוא כד״א אבל הרשב״א סבר שאין לחלק יעו״ש. ומביאו ב״י יעו״ש שם.

כח **כח) שם. ואפי׳ עיר חריבה.** מדיוריה אבל מחיצותיה קיימות סביב לה רש״י עירובין ס״א ע״ב.

כט **כט) שם ואפי׳ עיר חריבה וכו׳** בגמ׳ איכא פלוגתא בזה שמואל ור״א ופסק הרמב״ם כר״א דבין שובת שם בין הניח עירוב הרי היא כד״א וכ״ה דעת הרא״ש והטור כמבואר בב״י יעו״ש וז״ש בש״ע המניח עירובו וכו׳ ר״ל וכ״ש אם שובת שם מיהו השה״ג כתב בשם מז״ה דפסק כשמואל דעיר חריבה ומערה דוקא בשובת בתוכה הויא כד״א אבל הנותן עירובו בתוכה כיין שאין בה דיורין אין כולה כד״א אלא כנותן עירובו בבקעה וכתב שכן עיקר יעו״ש וכ״כ בח״י הריעב״א בשם הראב״ד ולזה הסכים הרשב״א ומובא בב״י בשם המ״מ פ״ו אמנם דעת האחרונים כפסק הש״ע. ומיהו כשאינו ראוי לדירה ד״ה אין לו ממקום עירובו אלא אלפים ובין שיהיה המקום ההוא גדול או קטן נחשב הוא מן המדה. המ״מ שם דין ד׳

ל **ל) שם. או מערה.** עיין לעיל סי׳ ת״ה או׳ כ״ד.

לא **לא) שם. הראויה לדיורין.** ר״ל אעפ״י שאין בה דיורין אלא שראויה לדירה כגון שמחיצותיה קיימות אבל אם אינה ראויה לדירה כגין שנפרצו מחיצותיה כמ״ש רש״י ז״ל וכדומה אז אינה נחשבת כד״א ומודדין האלפים ממקום הנחת העירוב.

לב **לב) [סעיף ג׳] לא עשה כלום** שהרי בלא עירוב נמי יש לו מן העיר אלפים לכל רוח. וכל העיר לו כד״א. רש״י.

לג **לג) שם. במקומות המצטרפים לעיר וכו׳** היינו בעיבורה של עיר והוא באחד מן הבתים העומדים בתוך שבעים אמה ושירים לעיר שמצטרפים לעיר כמ״ש לעיל סי׳ שצ״ח סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ יעו״ש.

לד **לד) שם. במקומות המצטרפים לעיר וכו׳** ואפי׳ אם נתנו בסוף העיבור אין נותנין לו ד״א (ומ״ש המ״א ב׳ אמות כבר עמד ע״ז המחה״ש וכתב היינו רק לס״א אבל לרבנן ד״א) שנותנין למניח עירוב לצד חוץ דכשעומד במקום שנחשב כד״א אין לו לצד חוץ כלום כמו שעומד בדיר וסהר כ״כ התו׳ עירובין ס׳ ע״ב תו״ש או׳ ז׳

לה **לה) [סעיף ד׳] אינו כלום** דהיאך יקנה שם שביתה ביה״ש והוא אינו יכול לילך שם ביה״ש לביש.

לו **לו) שם הגה. ויש לו תחום ביתו** ולא אמרינן דעקר דעתו מביתו כמ״ש סי׳ ת״ט סעי׳ י״א משום דהעומד בביתו ודאי ניחא ליה למיקני שביתה בביתו כשאין עירובו עירוב כמ״ש לקמן בסי׳ תי״א בשם רש״י יעו״ש.

לז **לז) שם הגה. ויש לו תחום ביתו וכ״פ הלבוש.** כ״נ שהוא דעת רש״י והרמב״ם. עו״ש או׳ ג׳ וכ״פ ח״א כלל ע״ז או׳ ז׳

סימן תט

א **א) [סעיף א׳] הנותן עירובו בבה״ק וכו׳** מיירי אפי׳ בישראל במבואר בב״י מיהו דעת הרא״ש והטור דוקא בכהן משום דאינו יכול להגיע אליו ביה״ש אבל ישראל קני עירוב בבה״ק וכ״ה דעת הב״ח והדרישה יעו״ש וכ״ה דעת קרבן נתנאל על הרא״ש פ״ג והביא העו״ש. כמה פו׳ דסברי הכי וסיים וע״כ מי שמיקל לא הפסיד דכדאי אלו הפו׳ לסמוך עליהם אף שלא בשעת הדחק כי אנן אשכנזים נגררים אחריהם יעו״ש. ומיהו נראה דלספרדים שנגררים אחר דברי הש״ע אין להתיר כ״א לצורך ושעת הדחק.

ב **ב) שם. לפי שבה״ק אסור בהנאה.** ומיירי בקבר של בנין דאלו נתנו בקרקע עולם של קבר אינו נאסר כמ״ש ביו״ד רסי׳ שס״ד. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ תו״ש או׳ א׳ ומהו נקרא קבר בנין תליא במחלוקת העיר והר״ר ישעיה שם דלדעת הר״י דאפי׳ העפר שלקחו מן הקבר ואח״כ נתנוהו עליו לכסות הארון יש לי דין קבר בנין משום דהוי תלוש ולבסוף חברי ולא מקרי קרקע עולם אלא חופר כוך בסלע שהסלע שע״ג הכוך שהוא קרקע שלא נתלש מקרי קרקע עולם וכ״ש צדדי הקבר אבל לדעת הטור אפי׳ תלוש ולבסוף חברו כיון דמ״מ הוא עפר הרי הוא קרקע עולם ולא אסור רק קבר בנין ממש יעו״ש. ואולי אפשר להקל בעירוב כדעת הטור וגם שם משמע שהעקר כהטור. מחה״ש. ומיהו התו״ש שם כתב דהרמ״א שם כתב דקרקע שהניח ע״ג מת נאסרת כמו של בנין וה״ה נמי הכא יעו״ש אבל דעת הש״ך שם סק״ב נראה כדעת הטור וע״כ נראה דבעירוב יש להקל וכמ״ש המתה״ש.

ג **ג) שם. אחר קנייה וכו׳** דבשעת קנייה הוא מערב לדבר מצוה (כמ״ש רס״י תט״ו) ומצות לא ליהנות ניתנו מ״א סק״ב. תו״ש או׳ ב׳ אבל כיון דניחא ליה דמינטרא התם אחר קנייה הרי הוא נהנה שלא לצורך מצוה מאמ״ר או׳ ב׳

ד **ד) שם. ואם נתנו בבית הפרס וכו׳** הוא שדה שנחרש בה קבר וטומאתו מדרבנן דחיישינן שמונח שם עצם כשעורה. ט״ז סק״א ומ״א סק״ג תו״ש או׳ ג׳ ושיעור בית הפרס מאה אמה על מאה אמה דקים להו לרבנן מיותר מזה אין המחרישה מוליכה עצמות. ועצם כשעורה אף דאינו מטמא באהל מ״מ מטמא במגע ומשא ואסור לכהן לילך שם פן יסיט עצם ברגליו דהו״ל משא. מחה״ש.

ה **ה) שם. ואפי׳ היה כהן וכו׳** ואעפ״י שנטמא העירוב וסתם כהנים אוכלים על טהרת תרומה ולא חזי ליה מ״מ הא חזי לישראל וכמ״ש סי׳ שפ״ו סעי׳ ח׳ מ״א סק״ד ותו״ש ד׳ או׳ א״א או׳ ד׳

ו **ו) שם. במגדל הפורח.** היינו תיבה גדולה אמה על אמה ברום ג׳ אמות ונושאים אותו בהמות ויכול ליטול העירוב בפשוטי כלי עץ שאין בה רוחב טפח ולהביאו אצלו מ״א סק״ה וצ״ל דמ״ש המ״א ויכול ליטול וכו׳ מילתא באפיה נפשא הוא ולא קאי אבית הפרס דהא בבית הפרס אפי׳ אית ביה רוחב טפח לית לן בה דהא בית הפרס אינו מטמא באוהל אלא דקאי אקבר יחידי והוא אינו של בנין דשרי (כמ״ש לעיל או׳ ב׳) ויכול לילך שם ע״י שידה

תיבה ומגדל ואפי' למ"ד דאוהל זרוק לא שמיה אוהל מ"מ שרי בקבר יחידי דאין לך הרחקה גדולה מזה כמ"ש התו' ולכן בעינן שלא יהא בכלי עץ רוחב טפח שלא יטמא באוהל תו"ש או' ה' והסכים לפירושו הא"א או' ה' ועיין מחה"ש

ז ז) כהן המניח תרומה בבית הפרס ע"י שליח ע"ג פשוטי כלי עץ אין עירוב א"א או' ו'

ח ח) שם. או שינפח בפיו ואם יש שם עצם כשעורה ילך ע"י ניפוח ואם יהיה גדול מזה יראנו מ"א סק"ו ע"פ הגהת יא"פ ומחה"ש.

ט ט) [סעיף ב'] כדי שיהא אפשר לו וכו' דהא טעם העירוב משום דנחשב כאלו קבע דירתו שם. כמ"ש לעיל רסי' ת"ח.

י י) שם, לאכלו ביה"ש. שהוא זמן קניית העירוב כמ"ש אח"ז

יא יא) שם. אלא בעבירה. פי' בעבירה דאורייתא. עו"ש או' ג' וזה אסור אף בביה"ש שהוא ספק לילה תו"ש או' ז'

יב יב) שם. או שנתכוין לשבות בכרמלית. ועיין לעיל סי' שמ"ה סעי' ז' שי"א דבזה"ז רה"ר שלנו יש לו דין כרמלית משום דאין ס' רבוא בוקעים בו בכל יום יעו"ש ואפשר דלצורך מצוה ושעת הדחק וא"א לו להניח במקום אחר דיש להקל.

יג יג) שם. שכל דבר שהוא מד"ס וכו' ומבואר בש"ס עירובין ל"ב ע"ב דאף אם נותן עירובו ע"ג אילן שהוא למטה מי"ט והוא נתכוין לשבות למטה בארץ שהוא רה"ר ויש בזה שני שבותים אם יטול העירוב מן האילן שהוא כרמלית לרה"ר ועוד שהוא משתמש באילן שהוא מחובר אפ"ה הוי עירוב מטעם דלא גזרו על שבות ביה"ש יעו"ש. ומיהו יש שבותין שגזרו עליהם כמ"ש בסעי' שאח"ז.

יד יד) ואם נתנו באילן או כותל גבוהין עשרה ורחבן ד' והם ברה"ר שבתוך העיר (היינו בעיר שנותן בה העירוב אחר שמדד) או אפי' בתוך עיבור העיר ונתכוון הוא לשבות למטה ואפי' רחוק מד"א הר"ז עירוב לפי שאנו רואין את כל העיר ועיבורה כמלאים ועולין עד לרקיע וכאלו הוא ועירובו ברה"י עבה"ק להרשב"א פת"ע או' ו' ונראה דאעפ"י דמסתמיות שאר דברי הפו' משמע דלא ק"ל הכי וכמ"ש ב"י בשם המ"מ מ"מ לדידן די"א דאין לנו רה"ר בזה"ז כמ"ש לעיל או' י"ב אפשר דיש להקל ועיין לקמן או' ל"ה

טו טו) שם. במקום מצוה. ועירובי תחומין קרוי דבר מצוה דהא אין מערבין אלא לדבר מצוה כמ"ש לקמן רס"י תט"ו.

טז טז) [סעיף ג'] או הקונדס. הוא שבט דק יעשו ממנו הרמאים הרמב"ם בפי' המשנה.

יז טוב) שם. שמאחר שהם רבים וכו' אבל במשתמש באילן דקשה הוא ליכא למיחש. ביה שמא יקטום ולית ביה אלא איסור חכמים שאסרו להשתמש במחובר ולא גזרו ביה"ש. ב"י.

יח חי) שם. ויתחייב חטאת וכו' וה"ה כשמניח עירובו ברה"ר רחוק ח' אמות משביתתו דאין מתירין לו להביאו פחות פחות מד"א כיון דאפשר לבא לידי חיוב חטאת אבל אם הניחו פחות מח' אמות קנה עירוב לפי שהנותן את עירובו יש לי ד"א וכשמטלטלו ומביאו אצלו א"צ לטלטלו אלא פחות מד"א. המ"מ פ"ו בשם הרשב"א ומביאו ב"י מ"א סק"ז ולא אמרינן דמ"מ אפשר להביאו ע"י שיתן לחבירו וחבירו לחבירו דשרי אפי' בדבר הרשות כמ"ש סי' שמ"ט משום דגבי עירוב בעינן שיהא הוא לבדו יכול להביא העירוב למקום שביתתו תו"ש או' ט' יעו"ש.

יט יט) שם הגה. ואם הם רכים כירק וכו' ר"ל שהם רכים ביותר כירק דאז י"ל דדין ירק יש להם ולא גזרו בהם משום משתמש במחובר ולא משום שמא יקטום כמ"ש לעיל סי' של"ו סעי' א' בהגה ועיין בדברינו לשם.

כ כ) שם. הרי זה עירוב. ובלבד שלא יהא הקנה רוחב ד"ט מ"א סק"ח והיינו דאם גבוה י"ט ורחב ד"ט והוא נתכוין לשבות ברה"ר אין עירוב א"א או' ח' והיינו אם רחב ד"ט מלמטה עד למעלה דאז הוי רה"י. וכיון שנתכוין לשבות ברה"ר אינו עירוב אבל אם רק למעלה רחב ד' ולא למטה לא הוי רה"י. מחה"ש ועיין לעיל סי' שמ"ה או' ה'

כא כא) והא דאם היה הקנה גבוה י"ט ורחב ד"ט והניח עירובו עליו והוא שבת ברה"ר דלא הוי עירוב היינו אם היה שביתתו רחוק יותר מד"א מהקנה אבל אם לא היה רחוק ד"א הוי עירוב ואע"ג דמ"מ אסור להוציא העירוב לרה"ר מ"מ לענין זה מקרי שפיר הוא ועירובו במקום אחד תו"ש או' יו"ד ואו' ט"ז.

כב כב) ודע דגם הנותן עירובו במקום גבוה י"ט א"צ שיהא רחב ד"ט וכמ"ש הרא"ש בשם הר"מ והביאו ב"י וכתב שכ"נ שהוא דעת כל הפו' יעו"ש. וכ"ה דעת הב"ח וכ"פ התו"ש או' יו"ד. והגם דלפירש"י דף ל"ג ע"ב משמע דבעינן שיהא מונח על מקום רחב ד' וכ"פ בעה"ק כמ"ש הא"ר או' ה' מ"מ

דעת האחרונים הוא כמ״ש הרא״ש והטור והב״י.

כג **כג) שם. הרי זה עירוב.** דבזה אפי׳ אם יקטום ליכא איסורא דאו׳ וי״א דאף איסור דרבנן ליכא בתלוש עיין א״ר או׳ ה׳.

כד **כד) [סעיף ד׳] נתנו במגדל וכו׳** עיין לעיל סי׳ שצ״ד סעי׳ ב׳ וסעי׳ ג׳ מ״ש ע״ז בדין עירובי חצרות וה״ה לכאן וכמ״ש הטור.

כה **כה) [סעיף ה׳] כל המניח עירובו במקום וכו׳** דכל נותן עירוב תקנו לו חכמים ד״א מלבד האלפים אמה לכאן ולכאן ואם לא נתגלגל אלא ג׳ אמות נמצא שעדיין הוא תוך התחום ומצי אזיל ושקיל ליה בלא שום איסורא וכ״ש בביה״ש. ר׳ יהונתן על הרי״ף ועיין לעיל סי׳ שצ״ו או׳ ח׳ ואו׳ ט׳ ודוק

כו **כו) שם. יש לו במקום עירובו ד״א.** והיינו אם הניחו במקום שאין מוקף מחיצות דאלו הניחו במקום מוקף מחיצות הוי כולו כד״א כמ״ש לעיל סי׳ ת״ח סעי׳ ב׳

כז **כז) שם. בסוף התחום וכו׳** משמע דה״ה בהניחו באמצע התחום ונתגלגל בתוך ד״א שמחוץ לתחום נמי דינא הכי, וכ״מ בטור דלא הזכיר בסוף התחום וכ״מ מר׳ יהונתן על המשנה ד״ה אינו עירוב יעו״ש. מיהו המ״מ פ״ו דין י״א כתב לפרש בדבר הרמב״ם דדוקא קאמר הניחו בסוף התחום ומשום דעירובו קונה לו ד״א במקום שהונח אבל בהניח עירובו בתוך התחום איזה אמות ונתגלגל לחוץ לתחום אפי׳ אמה א׳ לא הוי עירוב יעו״ש.

כח **כח) שם. ונתגלגל בתוך ד״א.** מבע״י אבל נתגלגל משחשיכה אפי׳ חוץ לד״א הוי עירוב דכיון שהיה ביה״ש במקומו אין אנו חוששין מה שנעשה בו אח״כ טור לבוש ועיין בסעי׳ שאח״ז.

כט **כט) שם. הרי זה עירוב.** ולא דמי דלעיל סי׳ ת״ה מי שיצא חוץ לתחום אפי׳ אמה לא יכנס די״ל דהתם כיון שנתכוין לשבות בעיר היא חשובה כד״א ואין לו ד״א אחרים אבל הכא שרוצה לעקור דירתו מן העיר ראוי לתת לו במקום שמניח עירובו ד״א כי שם ביתו ר׳ יהונתן על הרי״ף ב״י עו״ש או׳ ה׳ ומ״ש הב״ח לתרץ בע״א כבר השיג עליו הט״ז סק״ד והנה״ש או׳ ג׳ והסכימו לדברי ב״י ועפ״ז כתב שם הט״ז דאפי׳ אם כבר במזיד וגלגלו חוץ לתחום תוך ד״א לא הפסיד עירובו יעו״ש וכ״כ א״ר או׳ ז׳ ותו״ש או׳ י״ג.

ל **ל) שם. חוץ לד״א אינו עירוב.** אבל מ״מ יש לו אלפים לכל צד מביתו ולא אמרינן שהוא חמר גמל מחמת שעקר דעתו מביתו וכ״כ רש״י בהדיא והביאו ב״י בסי׳ תי״א יעו״ש פרישה או׳ ח׳

לא **לא) [סעיף ו׳] או שהיתה תרומה ונטמאת.** דלא חזיא לא לדידיה ולא לאחריני רש״י. ועיין לעיל סי׳ שפ״ו סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד.

לב **לב) שם. שקניית העירוב ביה״ש.** וכבר קנה עירוב ביה״ש ושבת הואיל והותרה הותרה. רש״י.

לג **לג) שם. ואם ספק כשר וכו׳** עירב בספק טריפה אינו עירוב דבעינן סעודה הראוי לאכילה. מ״א סק״ט א״ר או׳ יו״ד תו״ש או׳ ט״ז. וה״ה בספק איסור דמ״מ סעודה הראוי מבע״י בעינן וליכא א״א או׳ ט׳

לד **לד) וכן** אם עירב בתרומה ונסתפק אם בתרומה טהורה או טמאה וכן בפירות ספק נתקנו או לא נתקנו ועדיין טבל הם אין לומר כאן העמד עירוב על חזקתו שלא הוחזק בכשרות מעולם אדרבה יש לומר העמד האיש בחזקת ביתו. עה״ק. א״ר שם. והוא מברייתא עירובין ל״ו ע״א יעו״ש.

לה **לה) שם. כגון ספק אם הונח וכו׳** דאוקמינן אחזקת שלא הונח. ואם נתנו בבור אם היא עומדת ברה״י ודאי הוי עירוב דהא הוי הוא ועירובו במקום א׳ ואם הוא ברה״ר והבור עמוק י׳ ורחב ד׳ שהוא רה״י אם נתכוין לשבות למטה פשיטא דהוי עירוב דהוי הוא ועירובו במקום א׳ ואם נתכוין לשבות למעלה אם נתכוין לשבות חוץ לד״א משפת הבור אינו עירוב דהוי הוא במקום א׳ ועירובו במקום א׳ ואם נתכוין לשבות תוך ד״א של שפת הבור הוי עירוב ואעפ״י שהוא ברה״ר ואינו יכול ליטלו מן הבור שהוא רה״י מ״מ כיון שהוא תוך ארבע אמותיו חשוב הוא ועירובו במקום א׳ לבוש. ועיין לעיל או׳ י״ד.

לו **לו) [סעיף ז׳] ולהחשיך שם.** היינו שיהא יושב שם כל ביה״ש עד שתחשך ודאי. ח״א כלל ע״ז או׳ ח׳

לז **לז) שם. זהו עיקר מצותו.** במשנה (עירובין מ״ט ע״ב) פליגי בה ר״מ ור׳ יהודה דלר״מ עיקר עירוב בפת ולר״י עיקר עירוב ברגל וידוע דהלכה כר״י. ב״י וב״ח.

לח **לח) שם. לא שנא מי שיוצא מביתו וכו׳** היינו דבשניהם די בשתיקה וא״צ אמירה אבל מ״מ יש חילוק בין יוצא מביתו ומחשיך על התחום למי שבא בדרך וחשכה לו דמי שיצא מביתו ומחשיך על התחום צריך שיתכוין לקנות שם שביתה ואם אינו מתכוין ודאי אינו קונה שביתה אלא בביתו אבל הבא

בדרך וחשכה לו אפי׳ לא נתכוין לקנות שם שביתה יש לו ממקום רגליו אלפים אמה לכל רוח כמ״ש בסי׳ ת״א דישן נמי קונה שביתה. ב״י. לבוש. וכ״כ האחרונים

לט טל) שם. ואם אינו רוצה לטרוח וכו׳ דעירוב ברגל לא אפשר ע״י שליח כ״א ע״י עצמו ולפיכך אם אינו רוצה לטרוח להחשיך שם ילך שם מבע״י ויניח שם מזון ב׳ סעודות או ישלח אותם ע״י שליח כמ״ש בסעי׳ שאח״ז.

מ מ) שם. ויניח שם מזון שתי סעודות. והגם דבשבת צריך לאכול ג׳ סעודות כמ״ש לעיל רסי׳ רצ״א מ״מ הא אמרינן במשנה בענין שיעור סעודה מזונו לחול ולא לשבת כדי דמקל ולפיכך בענין סעודות נמי משערין כמו מזון החול כדי להקל ומזון החול הוא ב׳ סעודות ביום כמ״ש באה״ע סי׳ ע׳ סעי׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ מ״ד.

מא מא) שם. כפי מזונו אם הוא חולה. ורעבתן שיעורו וכו׳ כצ״ל ב״ח ט״ז סק״ז מ״א ס״ק י״א תו״ש או׳ ח״י ור״ל דתרוויהו לקולא לחולה ולזקן לא בעינן ב׳ סעודות בינונית סגי בכדי מזונן אבל בשאר כל אדם אפי׳ לרעבתן סגי בב׳ סעודות בינוניות ולא בעינן כדי מזונו. ב״ח וט״ז שם א״א או׳ ט׳ והגם דטעמא דרעבתן אמרו בגמ׳ (עירובין ל׳ ע״ב) משום דבטלה דעתו אצל כל אדם זהו נמי משום קולא ודוק

מב מב) ומיהו נראה דבעינן מאכל שראוי לאכול לאותו חולה וניהי דק״ל לעיל סי׳ שפ״ו סעי׳ ח׳ דמערבין אפי׳ בדבר שאינו ראוי לו אי חזי לאחריני מ״מ הכא כיון דאינו שיעור ב׳ סעודות לאחרים אלא שהקילו דסגי במזון ב׳ סעודות לאותו חולה א״כ בעינן מזון הראוי לחולה ולא נעביד תרתי דסתרי. מחה״ש. ועיין תו׳ עירובין ל׳ ע״ב ד״ה תרגמא. ומשמע הא באם אינו ראוי לו צריך שיניח שיעור ב׳ סעודות בינוניות כדי שלא תהא תרתי דסתרי.

מג מג) וי״א דחולה וזקן ורעבתן שיעורן שוה דהשוו חכמים מדותיהן והשוו שיעורן. לבוש. והוא מדברי התו׳ הנ״ז והביאו התו״ש וא״א שם אמנם דעת רוב הפו׳ כ״ש לעיל או׳ מ״א יעו״ש ומיהו במזון שאינו ראוי לו מא״ה צריך שיניח כשאר כל אדם כמ״ש באו׳ הקודם

מד מד) שם. שיעורו שתי סעודות וכו׳ כפי סעודות החול. טור וב״י ואע״ג דלסעודת שבת היה צריך יותר דבשבת אכיל איניש טפי דבסים תבשיליה אחז״ל דבכדי סעודות של חול סגי להקל. לבוש. ומה שלא כתב זה בש״ע משום שדרכו לקצר וכבר כתב שיעור הסעודות.

מה מה) שם. שהם כששה ביצים זהו דעת הרמב״ם פ״א מה״ע דין ט׳ והמ״מ שם וכ״ה דעת הרשב״א כמ״ש בב״י יעו״ש אבל הטור כתב שהם כח׳ ביצים וכ״ה דעת הב״ת וכתב דהכי נהוג יעו״ש. וכבר נתבאר זה לעיל סי שס״ח סעי׳ ג׳ ולענין דינא כתבנו שם דלכתחלה יש להחמיר ולשער בח׳ ביצים יעו״ש.

מו מו) שם. מפת או מכל דבר שמשתתפין וכו׳ כמבואר לעיל סי׳ שפ״ו קחנו משם.

מז מז) שם. ואם הוא לפתן וכו׳ וכתב בהג״א בפ״ב די״ט נראה דעירובי תחומין אין עושין אותו אלא מחומץ דלא צריך כ״א מעט לכל א׳ לשתי סעודות אבל לא מפת שצריך הרבה ב׳ סעודות לכל א׳ עכ״ל והביאו ב״י וכתב עליו דעצה טובה היא ור״ל כדי שיכול לקנות עירוב בדבר מועט ועיין לעיל סי׳ שפ״ו סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ד.

מח מח) שם. בכדי לאכול בו ב׳ סעודות סגי. ושיעור ב׳ סעודות דעירובי תחומין צריך לכל אחד ואחד בפ״ע ואפי׳ בעה״ב עם ב״ב חוץ מבנו קטן הצריך לאמו כמ״ש לקמן סי׳ תי״ג וססי׳ תי״ד ואינו דומה לשותפי מבואות דסגי במזון ב׳ סעודות לכל העיר כמ״ש לעיל סי׳ שס״ח סעי׳ ג׳

מט מט) שם. ואומר בזה העירוב וכו׳ עיין לקמן סי׳ תט״ו סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד.

נ נ) שם. שאנו רואים כאלו דר שם דאנן סהדי אלו היה לו שם מקום לדור היה דר שם. גמ׳ מ״א ס״ק י״ג.

נא נא) שם. ששם היו חפצים וכו׳ וכן הרועים הלנים בשדה אעפ״י שאוכלים בעיר הולכים אחר מקום לינתן שגם שם היו חפצים לאכול וכן הקייצים ושומרי פירות. עירובין ע״ג ע״א ופירש״י שם ב״י. מ״א ס״ק י״ד.

נב נב) [סעיף ה׳] אם ירצה ישלח העירוב ע״י שליח. אפי׳ עבד או שפחה כשהם גדולים ומודים בעירוב א״ר או׳ י״ד והיינו כשטבלו לשם עבדות דאל״ה הרי הם בכלל עכו״ם כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ז סעי׳ י״ז.

נג **גג) שם. ויאמר בזה העירוב וכו'** היינו שמברך ואח"כ אומר בזה העירוב וכו' כמ"ש לקמן סי' תט"ו סעי' ד' וכ"כ ח"א כלל ע"ז או' ח"י. ועיין מ"א סי' שס"ו סק"ך.

נד **דג) שם. ויאמר בזה העירוב וכו'** ואם אמר בעה"ב בזה הפת שמניח שלוחי אהיה מותר וכו' מהני א"א או' ט"ז. והיינו שמברך ואח"כ אומר כמ"ש באו' הקודם.

נה **הג) שם ובלבד שלא יהא חש"ו.** דלאו בני ידיעה נינהו ר' יהונתן וקטן לפירש"י הטעם משום דקטן לא אלים למיקני שביתה ואפי' עומד ורואה שמניחו שם לא מיהני משא"כ בעירובי חצירות דא"צ אמירה כלל סגי בקטן וכמ"ש סי' שס"ו סעי' ג' מ"א ס"ק ט"ו והתו' ס"ל דעיקר הטעם הוא משום דלא מהימני ולפ"ז בעומד ורואה מהני. תו"ש או' כ"ב. מיהו דעת הר"ר יהונתן וריטב"א כרש"י וכ"פ ח"א כלל ע"ז או' י"ט. וכ"ה דעת האחרונים.

נו **וג) שם. או שאינו מודה בעירוב.** כותי. גמ' וה"ה צדוקי ב"ח ואפילו אם ימצא שם העירוב במקום שצוה לא מהני דשמא לא הניחו שם על מנת כן. הר"ר יהונתן, וכ"כ המ"א שם בשם רי"ו. תו"ש שם ח"א שם.

נז **זג) שם. ואם שלחו ע"י חרש וכו'** וה"ה אם שלחו ע"י שומע ואינו מדבר אעפ"י דבעלמא הרי הוא כפקח לכל דבריו מסתברא דהכא לא מהני משום דבעינן שיאמר בזה העירוב יהא פלוני וכו' והוא אינו יכול לומר וי"א דהאמירה מעכבת כמ"ש לקמן סי' תט"ו סעי' ד' יעו"ש ומיהו אם יאמר בעה"ב בזה העירוב שמניח שלוחי וכו' דמהני כמ"ש לעיל או' ד"ן אז יוכל לשלוח ביד שומע ואינו מדבר.

נח **חג) שם. אינו עירוב** ומ"מ יש לו תחום ביתו כמ"ש לעיל או' ל'

נט **טג) שם. ואם אמר לאחר לקבלו.** ולהניחו לשם עירוב.

ס **ס) שם. ושלחו ע"י אחד מאלו,** ליתנו לאותו אחר.

סא **סא) שם. ואפי' שלחו על הפיל או על הקוף.** פעמים שהם מלומדים. רש"י עירובין ל"א ע"ב.

סב **סב) שם. וראה מרחוק וכו'** שאם לא כן היינו חוששין שמא לא הגיעו לו ר' יהונתן. ואע"ג דגבי בדיקת חמץ נאמנים כמ"ש בסי' תל"ז היינו בבית שלהם דרמי עלייהו אבל שליחות איכא למימר דמייאשי. מ"א ס"ק ט"ז. תו"ש או' כ"ג.

סג **סג) שם. ונתנו לו הוי עירוב.** ודוקא שהאחר הבטיח לו בפי' שיקבלו ויניחנו לשם עירוב בשבילו אבל אם שתק לו לא אמרינן ביה דחזקה שיעשה שליחותו גאון יעקב על הש"ס.

סד **סד) שם. ונתנו לו וכו'** מיהו בעה"ק כתב דאם ראה שהגיעו אף שלא ראה שקבלו סומך עליו שחזקה שקיבלו וכ"מ בש"ס וברמב"ם פ"ו דין כ"ב א"ר או' ט"ו מש"ז או' ט' אמנם הלבוש כתב כדברי הש"ע וכ"פ ח"א כלל ע"ז או' י"ט:

סה **סה) שם. דחזקה שליח עושה שליחותו.** ודוקא בזה שהוא איסור דרבנן אמרינן דחזקה שליח וכו' אבל באיסור דאו' לא אמרינן חזקה שליח וכו' עירובין ל"א סוף ע"א כרב נחמן וכ"פ הרמב"ם ה' תרומות פ"ד דין ו' וכ"ה דעת ר"ת שם ור' יהונתן וריא"ז ורשב"א בעה"ק וריטב"א וכתב שכ"ה דעת הגאונים. וכ"פ בש"ע יו"ד סי' של"א סעי' ל"ד וי"א דאפי' באיסור דאוסמכינן אשליח עושה שליחותו אם הוא בענין שיהיה מכשול למשלח אם לא יעשנה טור שם בשם ה"ר שמשון וכתב שלזה הסכים אביו הרא"ש ז"ל והביאו מור"ם ז"ל שם בהגה בשם י"א יעו"ש. וב"י שם ועיין מ"א ס"ק י"ז ומה שהקשה כבר יישבו האחרונים. וכ"ז כי מספקא לן בעיקר השליחות אם עשאו או לא אבל היכא דודאי עשה שליחותו אלא דמספקא לן אה שינה השליח או לא לכ"ע חזקת שליח אינו משנה שליחותו מהר"ר בצלאל בתשו' סי' כ"ט. כנה"ג בהגה"ט מ"א שם א"ר או' ט"ז תו"ש או' כ"ד ח"א ?כדל ע"ז או' כ"ב

סו **סו) שם. הרי אלו משלחין** וצריך השליח שיאמר בשעת הנחת העירוב שבזה העירוב יהיו מותרין פלוני ופלוני לילך ממקום פלוני אלפים אמה לכל רוח כמ"ש לקמן סי' תט"ו סע' ד' ועיין לעיל או' ג"ן.

סז **סז) [סעיף ט'] שהרי לא ייחדו לו רוח.** ומסתמא יסכים למה שיעשה השליח וכיון דתחומין דרבנן אמרינן יש ברירה והוברר הדבר דביה"ש קנה שביתה באותו רוח שעירב השליח תו"ש או' כ"ה ואפי' לא ידעו עד שחשיכה יוצאין באותו עירוב. המ"מ פ"ו דין כ"ג א"ר או' י"ז

סח סח) **שם. שהרי לא ייחדו לו רוח,** ואם היה ידוע להשליח שרצון המשלח לערב לו ברוח זה והוא עירב לו ברוח אחרת אעפ״י שלא פירש נראה דלא הוי עירוב. ועיין א״א או׳ ח״י.

סט סט) [סעיף י׳] **עירב עלי בתמרים וכו׳** ואין חילוק בין עירב משל משלח או משל שליח בכל גוונא הוי קפידא ולא חל השליחות. כן הסכים המ״מ פ״ו דין כ״ג דלא כרשב״א יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק י״ט. א״ר או׳ ח״י. ח״א כלל ע״ז או׳ כ״א:

ע ע) **שם. עירב עלי בתמרים וכו׳** ואם אמר עירב לי ביין גם יין מבושל בכלל כמו בנדרים ביו״ד סי׳ רי״ז. ואם עירב לו בחומץ שאינו מבעבע על הארץ דמבואר ביו״ד סי׳ קכ״ג שאין אנו בקיאין בו דיש שקורין אותו יין ויש שקורין אותו חומץ א״כ הו״ל דבר שהשליח נמלך בו וגבי נדרים ק״ל בכל דבר שהשליח נמלך בו אסור א״כ גם כאן לא מקרי שינוי. וה״ה אם אמר לו לערב בחומץ ועירב לו בחומץ כזה לא והי שינוי. ואם אמר לו לערב בשמן ובאותו מקום מסתפקין בשמן זית ובשמן שומשמין דגבי נדרים ק״ל דאסור בשניהם אעפ״י שרוב ספוקם באחד מהם א״כ גם כאן הו״ל ספק הניח ולחומרא. תו״ש או׳ כ״ו:

עא עא) **שם. הנח עירובי במגדל וכו׳** ואפי׳ שניהם קרובים או שניהם רחוקים כאן דעתו לנוח בשבת ולא במקום אחר. עה״ק. א״ר או׳ י״ט:

עב עב) **שם. אינו עירוב.** דכל שליח המשנה שליחותו הרי גילה דעתו שבטל שליחותו ולאו שליח דהאי משלח הוא והיאך יקנה לו. לבוש. ח״א כלל ע״ז או׳ כ״א:

עג עג) [סעיף יא׳] **ומכיר אילן או גדר וכו׳** ה״ה שדה או מקום מסויים או בקעה. כ״מ ברמב״ם פ״ז א״ר או׳ ך׳ ואם ציין מקום השביתה בתל שהוא גבוה י״ט או בבקעה שהיא עמוקה י״ט עד בית סאתים נחשבת כולה כד״א ויש לו מאותו מקום ולהלן אלפים אמה. עירובין ן׳ ע״ב:

עד עד) **שם. ומכיר אילן וכו׳** אבל אם אינו מכיר שום מקום ואמר סתם שביתתי בתוך אלפים מכאן לא מהני. הכי מוכח מן המשנה עירובין מ״ט ע״ב.

עה עה) **שם. קנה שביתה בעיקרו וכו׳** והא דמהני כאן אמירה בעלמא משום דהקילו חז״ל לבא בדרך כמבואר לקמן סעי׳ י״ג יעו״ש:

עו עו) **שם. מותר לילך לשם בנחת וכו׳** וה״ה דיכול לישן במקומו וינוח בלילה ולמחרתו ילך לאילן ומהאילן ולצד ביתו אלפים אמה ר׳ יהונתן.

עז עז) **שם כלל מבע״י וכו׳** ומשמע דבעינן דוקא שיכול להגיע שם מבע״י אבל אם יכול להגיע שם ביה״ש לא מהני די״א דקני עירוב ביה״ש כמ״ש לקמן סי׳ תע״ו סעי׳ ג׳ וזה דמי לקניית עירוב מ״מ אפשר דכולי האי לא הקילו.

עח עח) **שם. ודוקא שייחד ד״א וכו׳** ר״ל דאפיו בכה״ג דיכול להגיע לשם מבע״י לא מהני אלא בשייחד ד״א וכו׳

עט עט) **שם. אבל אם אין כל האילן בתוך אלפים וכו׳** ונראה דאם יש ג׳ אמות חוץ לאלפים מותר דעכ״פ מקצת ביתו תוך אלפים וכמ״ש סוף הסעי׳ מ״א סק״ך אבל הא״ר או׳ כ״ג השיג על דברי מ״א הנ״ז והביא מש״ס וכמה פו׳ דגם ביש ד״א חוץ לאלפים מותר וכתב שכ״ה כוונתו הש״ע הטור ולבוש במ״ש אלפים היינו ד״א של שביתה ואלפים יעו״ש. וכ״כ בס׳ בית מאיר

פ פ) **שם. אם כל האילן בתוך אלפים וכו׳** היינו אפי׳ שעיקרו בתוך התחום אלא שמקצת עגפיו יוצאין חוץ לתחום דהיינו חוץ לאלפיים וד״א והוא לא ייחד שביתתו שיהיה בצד עיקרו שהוא בתוך התחום אלא אמר סתם שקונה שביתה תחת האילן לכן לא קנה שביתה כלל דשמא כיון לקנות שביתה תחת הענפים היוצאים חוץ לתחום עירובין ן׳ ע״ב ופירש״י שם.

פא פא) **שם. שהרי עקר דעתו מכאן וכו׳** ודוקא כשהוא בדרך הוא דאמרינן הכי אבל מי שהוא בביתו ודאי ניחא לו לקנות בביתו אם אין עירובו עירוב כמ״ש רסי׳ תי״א תו״ש או׳ כ״ט

פב פב) **שם. ולא יזוז ממקומו.** ר״ל מד״א של מקום רגליו רש״י שם:

פג פג) **שם. יש לו ד׳ אלפים ממקומו לצד האילן וכו׳** פי׳ משני צידי האילן לכל צד שני אלפים פחות עשרים פרישה או׳ י״ג ור״ל ממקומו לצד האילן הולך אלפים פחות עשרים דשמא למשך האילן הוא בחשבון של צד זה כיון דלא ייחד מקום שביתתו וכן מצד השני של אילן עד ביתו הולך אלפים פחות עשרים דשמא משך כל האילן נחשב על צד השני שהוא לצד ביתו ונמצא כל מהלכו ממקומו עד ביתו ד׳ אלפים אמה פחות עשרים. וזה חוץ מד״א שיש לו מקום שביתה כמ״ש לעיל או׳ ע״ט.

פד **פד) שם. ולהרמב"ם וכו'** ועיקר כסברא ראשונה כיון שהרשב"א והרא"ש והטור ומרדכי ראו לדברי הרמב"ם וחולקין ומ"ש ב"י שדעת הרי"ף כרמב"ם אינו מוכרח וכן מר' יהונתן משמע דס"ל כרשב"א וסיעתו וכ"מ באגודה א"ר או' כ"ה וכ"מ בח"א כלל ע"ז או' ט"ו ואו' ט"ז שלא הביא דברי הרמב"ם דפוסק כסברא הראשונה יע"וש. ומיהו עיין לעיל סי' י"ג או' ז' שכתבנו דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ מביא י"א דדעתו לפסוק כסתם והי"א אם הוא לחומרא חושש לו לכתחלה ואם הוא לקולא אין להקל כ"א בשעת הדחק יעו"ש וא"כ הכא נמי שסתם כדעת הטור ואח"כ הביא דברי הרמב"ם משמע דס"ל דהעקר כדברי הטור ודברי הרמב"ם שיש בהם קולא וחומרא לפי סברא הראשונה כאשר יראה המעיין החומרא יש לחוש לה לכתחלה והקולא אין להקל כ"א בשה"ד.

פה **פה) שם. הקונה שביתה בריחוק מקום ולא סיים וכו'** ר"ל אעפ"י שהוא בתוך התחום ממקום רגליו ולדעה ראשונה קנה שביתה שם ואינו מפסיד כ"א רוחב האילן כמ"ש לעיל או' פ"ג להרמב"ם כיון שלא סיים מקומו אינו קונה שביתה שם אלא קונה שביתה במקום רגליו וזהו חומרא לפי סברא ראשונה שאינו יכול לילך למקים שהיה חפץ.

פו **פו) שם. קנה שביתה במקומו** גם בזה פליג אדיעה ראשונה דלדיעה ראשונה בזה לא יזוז ממקומו מפני ששם לא קנה ומכאן עקר דעתו ולהרמב"ם קנה שביתה עכ"פ במקומו ויש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום שהוא עומד בו.

פז **פז) שם. ח' אמות או יותר לא קנה וכו'** וגם בזה פליג אדיעה ראשונה דלדעת הרמב"ם אפי' אם היו כל הח' אמות בתוך אלפים ממקום רגליו לא קנה שם שביתה מפני שלא כיון מקום שביתתו ולדיעה ראשונה קנה שם שביתה מפני שהיו כולם בתוך תחומו

פח **פח) שם. או בד"א שבצפונו וכו'** וה"ה אם היה רחב יותר מח' אמות ג"כ יוכל לסיים המקום כגון שאומר תהיה שביתתי בד"א ראשונים של אילן או בד"א השניים או השלישים. אחרונים.

פט **טפ) שם. שהרי מקצת מקומו מסויים.** באותה אמה אמצעית דא"א שלא ביררה לו דאי באמצע האילן בחר לו ד"א הרי היא מהן ואי מהאי גיסא או מהאי גיסא הרי היא מהן. רש"י עירובין ז' ע"ב.

צ **צ) [סעיף יב'] מוסר שביתתו למכיר.** שאומר שביתתי עמך רש"י עירובין נ"א ע"א וזה שמכיר אומר שביתתנו תהא במקום פלוני גמ' שם.

צא **צא) [סעיף יג'] ודוקא לבא מן הדרך וכו'** דמפני שהוא יגע בדרך הקילו גביה שקונה שביתה בדיבור בעלמא במה שאומר שביתתי במקום פלונו. ר' יהונתן ואפי' היה בידו פת קונה שביתה בדיבור. הרשב"א ומי"ט א"ר או' כ"ז וכ"כ הדרישה לפרש בדברי רש"י יעו"ש. וכ"כ הריטב"א בחי' דף כ"א דבא בדרך אפי' עשיר לא פלוג רבנן וביושב בביתו אפי' עני לא פלוג יעו"ש.

צב **צב) שם. אבל לא למי שהוא בביתו.** דאין קונה שביתה אלא כשהולך ברגליו ויושב שם עד שתחשך או שמניח שם מזון שחי סעודות כמ"ש לעיל סעי' ז'

צג **צג) שם. ואין לו אלא שביתת ביתו.** דמסתמא בביתו ניחא ליה למיקני כשאין עירובו עירוב. פרישה או' י"ד ועיין לעיל סוף סי' ת"ח ולקמן סי' תי"א.

סימן תי

א **א) [סעיף א'] במקום ידוע אצלו.** והיינו שאותו המקום מסויים כגון אילן או גדר וכדומה כמ"ש בסי' הקודם סעי' י"א ועיין בדברינו לשם או' ע"ג

ב **ב) שם. אעפ"י שלא הגיע וכו'** והוא אם היה אפשר להגיע שם מבע"י אם ירוץ וכמ"ש לעיל סי' הקודם סעי' י"א יעו"ש.

ג **ג) שם. אעפ"י שלא הגיע וכו'** שאמר לו לין פה עת חמה הוא עת צינה הוא. גמ'

ד **ד) שם. או שחזר מעצמו וכו'** היינו שמתחלה יצא ע"מ להחשיך שם ולקנות שם שביתה ברגליו ואח"כ נמלך לחזור וללון בביתו ולמחר לילך לשם אבל אם נמלך לגמרי שלא לילך שם אעפ"י שהחזיק בדרך כיון שחזר בודאי נתבטל למפרע מה שהיה בדעתו לקנות שם שביתה והרי הוא כבני עירו וכ"מ בתוי"ט.

ה **ה) שם. והחזיק בדרך וכו'** ר"ל דחשבינן ליה כהחזיק בדרך כמ"ש בסי' הקודם סעי' י"א

ו ו) **שם. בד"א בעני וכו'** ר"ל שאין לו מזון ב' סעודות להניח עירוב ולכך הקילו גביה כשהחזיק בדרך אעפ"י שלא הגיע לשם מבע"י. מיהו בעה"ק דף ל"ב מבואר דכל שיצא מביתו על דעת לקנות שביתה מקרי עשיר שאין לך עני שאין לו אוכלין בביתו שיכול לערב בהם ועני מקרי כשיצא מביתו שלא על דעת לערב וחשכה לו או שיצא ממקומו ללכת למקום אחר רחוק ד' אלפים אמה והחזירו חבירו אבל כשיצא על דעת לקנות שביתה בתוך התחום לא מהני החזירו חבירו. וכ"מ בשה"ג בשם הריא"ז פ' מי שהוציאוהו א"ר או' א' ויש לחוש לזה לכתחלה היכא שאין צורך הרבה בדבר.

ז ז) **[סעיף ב'] החזירו חבירו ה"ז החזיק וכו'** מדלא כתב כאן או שחזר מעצמו כסעי' הקודם משמע דדוקא התם כשהחזיק בדרך מועיל אפי' לחזר מעצמו אבל הכא דרק ירד מהעליה אינו מועיל לחזר מעצמו מיהו בח"א כלל ע"ז או' י"ז השוה זה לסעי' הקודם ואפשר שגם דעת הש"ע בן אלא שקיצר וסמך על מ"ש בסעי' הקודם

ח ח) **שם. אצ"ל שביתתי במקום פלוני וכו'** ויש חולקין בזה דדוקא מי שיש לו בית מכאן ובית אחר לסוף ד' אלפים אמה והחזיק בע"ש בדרך לילך לאותו בית וחזר התם הוא דאמרינן ודאי גמר בלבו לקנות שביתה בסוף אלפים אפי' לא אמר שביתתי במקום פלוני ויכול לילך לשם למחר אבל אם אין לו שם בית לא קנה עד שיאמר בפי' שביתתי במקום פלוני ב"ח. וכתב וכ"נ דעת כל הפו' יעו"ש. ולרש"י גם ביש לו שם בית צ"ל ג"כ שביתתי במקום פלוני והביאו הטור וע"כ יש ליזהר לכתחלה צומר שביתתי במקום פלוני ואפי' אם יש לו שם בית אחר ד' אלפים ובדיעבד אם לא אמר יש להקל ביש לו שם בית ואם אין לו שם הבית ולא אמר יש להקל רק בשעת הדחק והיינו כשיש צורך הרבה בדבר וכ"ז בהחזירו חבירו או שחזר מעצמו אבל אם לא חזר אפי' אין לו שם בית ולא אמר כיון שגמר בלבו והחזיק בדרך מבע"י קנה שם שביתה והוא שיכול להגיע לשם מבע"י אם ירוץ כמ"ש לעיל או' ב':

ט ט) **שם. אלא כיון שגמר בלבו.** ר"ל לקנות שביתה.

י י) **שם. אלא כיון שגמר בלבו קנה.** עיין לעיל סי' ת"ט או' ל"ח.

יא יא) **[סעיף ג'] והוא קנה שם עירוב וכו'** עיין לעיל או' ו'

סימן תיא

א א) **[סעיף א'] מי שהיה במזרח ביתו בשדה.** ר"ל שהיה בשדה במזרח ביתו וכ"ה בלבוש:

ב ב) **שם. בענין שהוא רחוק ממנו וכו'** ר"ל בשעה שקדש היום היה מקום העירוב רחוק ממנו יותר וכו' עו"ש או' א'

ג ג) **שם. ונשאר לו שביתת ביתו.** ולא דמי לסי' ת"ט סעי' י"א דאמרינן לא יזוז ממקומו דהתם היה בא בדרך ולא ניחא ליה דליקני שביתה במקומו אבל העומד בביתו ודאי ניחא ליה למיקני שביתה בביתו כשאין עירובו עירוב. רש"י והר"ר יהונתן כתב דהכא דהשליח פשע יכול לומר לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי והו"ל כאלו לא עירב כלל. ט"ז ומ"א ונ"מ בין הטעמים דלהרר"י אם היה בשדה במזרח העיר והלך בעצמו והניח עירובו חוץ לאלפים מזה המקום ודעתו לחזור לכאן בשעת קידוש היום דהפסיד שביתת ביתו כיון שלא נעשה ע"י שליח אבל לרש"י אף בזה יש לו שביתת ביתו כיון שעכ"פ הוא בתחום ביתו ומדברי הש"ע סי' ת"ח סעי' ד' משמע כרש"י להלכה דהא כתב דנתן הוא עירובו חוץ לתחום אינו כלום וממילא משמע דלא הפסיד שביתת מקומו. ט"ז שם. וכ"כ המחה"ש דמה שציין המ"א לססי' ת"ח ר"ל דשם ק"ל כרש"י יעו"ש. אמנם בהגהת הלבוש כתב דלא פליגי וגם טעם השני אית ליה דרש"י אלא דאתא לאשמעינן קולא דאפי' במקום שהמשלח אין לו שביתה אחרת בשום מקום סמוך למקומו כגון בא בדרך ואמר לשליח לך והקדם וערב לי בצד פלוני ולא ייחד לו מקום והלך ועירב לו וכשחשכה נמצא שהוא יותר מאלפים מעירובו' דאמרינן לעיל (סי' ת"ח סעי' י"א) גבי אילן שלא יזוז ממקומו ה"מ בהוא בעצמו שפשע שהיה לו לפרש אבל ע"י שליח לא פשע וקנה שביתה במקום שחשכה לו ויש לו אלפים אמה לכל רוח שיכול לומר לשליח לתקוני שדרתיך וכו' יעו"ש והביאו המש"ז וכתב דכ"ה דעת המ"א שציין לססי' ת"ח לומר דשניהם אמת. וכ"נ דעת הא"ר ממ"ש על הט"ז דאשטממתיה דברי הלבוש. ובלא"ה גם הט"ז כתב דהש"ע ס"ל להלכה כרש"י כנז' ועיין לעיל ססי' ת"ח:

ד ד) **שם. קנה שביתה וכו'** שהרי עשה שליחותו ונחשב לו האלפים משם.

סימן תיב

א א) **[סעיף א'] שטעה והיה סבור שאפשר וכו'** והאמת א"א לעשות כן שאין מערבין ליום א' חציו לצפון וחציו לדרום כדאיתא בגמ' עירובין ל"ח ע"א,

ב ב) **שם. והיה סבור שאפשר וכו'** ר"ל שהיה סבור שמותר לעשות כן ולילך שחרית כאן וערבית כאן וכיון שנתכוין לשתיהן והאחת היא דקנתה לו ואינו יודע איזו היא נותנין עליו חומרי זו וחומרי זו. רש"י עירובין ן' ע"ב:

ג ג) **שם. לא יזוז ממקומו וכו'** מביתו. ואפי' כבני עיר ואינו דהא לא נתכוין לקנות שביתה אלא במקום העירובין ואינו יודע איזה מהן קנה זה עירוב הדרום מפסידו אלפים של צפון וזה עירוב הצפון מפסידו אלפים של דרום רש"י שם.

ד ד) **שם. לסוף אלף מביתו וכו'** צ"ל דביתו נחשב מצד א' בכלל האלף דהא ביתו הוא כד"א ומביתו ולהלן אין מגיע לו רק תתקצ"ו אלא ע"כ דביתו הוא מכלל האלף תו"ש או' א':

ה ה) **שם. יש לו אלף אמה מביתו וכו'** ממ"נ מאיזה עירוב שקנה יש לו אלפים וכאן אין מעירוב זה לעירוב זה אלא אלפים וחוץ להעירובין אינו יכול ללכת אפי' פסיעה א' דבכל אחד נאמר שמא העירוב שכנגדו קנה לו וכלו כאן האלפיים לבוש. ועיין לעיל סי' ת"ח מדין אם כלתה מדתו בחצי העיר יעו"ש:

סימן תיג

א א) **[סעיף א'] המערב לרבים משלו אומר וכו'** וה"ה כשמערב משלהם צ"ל הרי עירוב זה וכו' ומברך ואח"כ אומר כמ"ש לקמן סי' תט"ו סעי' ד' יעו"ש

ב ב) **שם. המעכב לרבים וכו'** רבים שרצו להשתתף בעירובי תחומין מקבצין כולן עירובן שתי סעודות לכל א' ואחד ומניחין אותו בכלי או במקום שירצו. הרמב"ם פ"ו דין ח"י. ומ"ש האי"א דא"צ להניחו בכלי א' כבר תמהו עליו האחרונים.

ג ג) **שם. אומר הרי עירוב זה וכו'** וצריך תחלה לזכות להם ע"י אחר שאומר לו זכה בזה לכל בני העיר או לפלוני ולפלוני ואותו אחר מגביהו מן הקרקע טפח כמ"ש לעיל סי' שס"ו סעי' ט' ואח"כ לוקחו מידו וכשמניחו במקום החפץ לקנות שם שביתה קודם שמניח מברך ואומר בזה העירוב וכו' ואח"כ מניחו במקום ההוא ועיין לקמן או' ו'

ד ד) **שם. ובלבד שיהא בו מזון שתי סעודות וכו'** וה"ה בלפתן של ב' סעודות סגי כמ"ש לעיל סי' ת"ט סעי' ז' יעו"ש

ה ה) **שם. שתי סעודות לכל אחד.** ולא דמי לע"ח לעיל סי' שס"ה דסגי בי"ח גרוגרות אפי' למרובין דהתם האיסור משום דא' אוסר על חבירו ומשו"ה סגי כשיש בין כולם י"ח גרוגרות דעי"ז הם מעורבים והיו לאחדים משא"כ בתחומין דע"י העירוב נעשה כמו שדר שם וע"כ צריך לכל א' שתי סעודות. ט"ז סק"א תו"ש או' א' ועיין א"ר מ"ש לסתור טעם הט"ז וכתב הטעם משום דתחומין אסמכוה אקרא ולכן לא הקילו כ"כ שיהא סגי בשתי סעודות לכולם יעו"ש. אבל הברכ"י כתב דטעם הט"ז הוא אמת ויציב והביא עוד פו' דסברי הכי יעו"ש.

ו ו) **שם. וצריך לזכות להם וכו'** והא דצריך לזכות ע"י אחר אינו אלא בשאחד מערב משלו עליהם אבל אם משלהם הוא מערב אין מקום לזיכוי. ב"י עו"ש או' א' וה"ה אם נתן במתנה מזון ב' סעודות לאותו עצמו שחפץ לערב לו והגביהו מן הקרקע טפח נעשה כשלו וא"צ עוד זיכוי ע"י אחר והוא אם אותו אדם ראוי לזכות כמ"ש באו' שאח"ז.

ז ז) **שם הגה. ועיין לעיל סי' שס"ו וכו'** ר"ל דשם נתבאר מי הוא הראוי לזכות ע"י לאחרים וה"ה לכאן ולענין מי הוא שראוי להעשות שליח להנחת העירוב עיין לעיל סי' ת"ט סעי' ח'

ח ח) **שם. וצריך להודיעם.** שאין מערבין לאדם עירובי תחומין אלא לדעתו שמא אינו רוצה לערב באותו רוח שרצה, זה ב"י ועיין לקמן רסי' תי"ד.

ט ט) **שם. אפי' לא גמר וכו'** דכיון דק"ל בדרבנן יש ברירה אמרינן הוברר הדבר שקודם זמן קניית העירוב דעתו לכך ב"י עו"ש.

י י) **שם. אבל אם לא הודיעוהו וכו'** ואם הודיעוהו מבע"י שעירובו מבע"י שעירבו אלא שלא הודיעוהו לאיזה רוח עירבו ונודע לו משחשכה הוי עירוב מאמ"ר.

יא יא) **שם. אבל אם לא הודיעו וכו'** דתו לא שייך ברירה כיון שלא היה יודע כלל מבע"י. תו"ש או' ד' ועיין מש"ז או' ב' שכתב דאם ידע ביה"ש אמרינן ג"כ דיש ברירה אבל לא ידע ביה"ש כלל לא שייך ברירה יעו"ש. והוא כדעה ראשונה דס"י תט"ו סעי' ג' יעו"ש.

יב יב) **שם. וכן מי שהניח עירוב לכל שבתות וכו׳** כגון שהיה מונח עירובו בסוף אלפים למזרח במקום המשתמר והרי הוא מניחו שם עכשיו לכל השנה כולה שבשבת שירצה יקנה לו עירובו ובשבת שלא ירצה יהיה כבני עירו ולא יקנה לו העירוב להפסידו אלפים אמה שבמערב. רש״י עירובין ל״ז ע״ב.

יג יג) **שם ואמר איזה מהם שארצה וכו׳** אבל אם הניח עירובו סתם לכל שבתות השנה ולא התנה אינו יכול לילך אלא לצד עירובו ובשבת שאינו חפץ לילך שם אלא להיות כבני עירו צ״ל מבע״י שבשבת זה איני חפץ שיקנה לי העירוב שבמקום פלוני ואהיה כבני עירי.

יד יד) **שם. אעפ״י שלא גמר בלבו וכו׳** והיינו אם עדיין לא הלך מביתו לצד השני משחשכה דאל״ה אינו יכול עוד לסמוך על העירוב משום דאין מערבין לחצי יום כמ״ש לעיל רס״י תי״ב יעו״ש.

טו טו) **שם. יכול לסמוך עליו.** והטעם בכ״ז משום דתחומין דרבנן ובדרבנן ק״ל דאמרינן יש ברירה כמבואר בב״י ובאחרונים.

טז טז) **שם. או אם יבואו שנים וכו׳** ואפי׳ באו שנים ואחד מהם רבו ורצה למחר ללכת אצל מי שאינו רבו מותר ואין אומרים מן הסתם ביה״ש דעתו היה על רבו שפעמים דעתו נוחה בחבירו יותר מרבו. גמ׳ ופירש״י שם. וכ״כ בעה״ק והביאו פת״ע או׳ ד׳:

יז טוב) **שם. וכן אם אמר לשנים וכו׳** מבע״י:

יח חי) **שם. הוי עירוב** מטעם ברירה דאמרינן דמבע״י היה דעתו לזה לבוש.

סימן תיד

א א) **[סעיף א׳] שמא אינו רוצה לערב באותו רוח וכו׳** דשמא אינו רוצה להרויח אלפים שמצד זה כדי להפסיד אלפים שכנגדו. טור לבוש.

ב ב) **שם. חוץ מבנו ובתו הקטנים וכו׳** וטעמא משום דהא אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה כ״ש בסי׳ שאח״ז וכיון דאין מערבין אלא לדבר מצוה והוא מרוצה לחנכן במצות יכול לערב עליהם בעל כרחם ב״י ולבוש.

ג ג) **שם. חוץ מבנו ובתו הקטנים וכו׳** והיינו אם הם יותר מבן שש דעד בן שש הם נגררים אחר אמן וא״צ להניח עליהן מזון ב׳ סעודות כמ״ש בסעי׳ שאח״ז וכ״כ ח״א כלל ע״ז או׳ ך׳

ד ד) **שם. חוץ מבנו ובתו וכו׳** וכל אלו הנזכרים פה שמערב עליהם בין שלא לדעתם בין שצריך דעתם צריך לזכות להם העירוב ע״י האחרים כמ״ש לעיל סי׳ תי״ג ובדברינו לשם או׳ ג׳ יעו״ש.

ה ה) **שם. ועבדו ושפחתו הכנענים.** מפני שידם כידו. ועיין בתו׳ שם וה״ד כשעבלו לשם עבדות דאל״ה דינם כעכו״ם כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ז סעי׳ י״ז וא״כ אינם בדין עירוב.

ו ו) **שם. ועבדו ושפחתו וכו׳** ומיהו צריך לערב עליהם בפי׳ דלא דמי לבהמה וכלים שהם כרגלי הבעלים כיון דשייכי במצות כ״כ הריטב״א. ופשוט דמי שחציו עבד וחציו בן חורין לא מיבעיא שאין רבו יכול לערב שלא מדעתו משום צד חירות שבו אלא אפי׳ הוא עצמו יכול לערב שלא מדעת רבו כיון דק״ל דכופין את רבו לכתוב לו גט שיחרור וגם קודם כתיבת גט שיחרור מעשה ידיו לעצמו וא״כ תו אין רשות לרבו עליו. מיהו שפחה שחציה בת חורין דק״ל שעובדת את רבה יום א׳ נראה דתליא בימים דאותו שבת שעובדת את רבה יכול לערב עליה ואותו שבת שעובדת לעצמה היא מערבת שלא לדעת רבה. ועיין ביו״ד סי׳ נ״ז סעי׳ ס״ב מיהו שפחה שנהגו בה מנהג הפקר דינה כעבד כמבואר שם סעי׳ ע״ט יעו״ש תו״ש או׳ ב׳

ז ז) **שם. ושתקו ולא מיחו וכו׳** פי׳ ולא מיחו מיד ואעפ״י שאח״כ מיחו אין בהמחאתם ממש. עו״ש או׳ א׳ וכתב שכ״כ המ״מ פ״ו דין כ״א. והיינו שאחר שחשיכה אין יכולין למחות אבל קודם יכולין כמ״ש באו׳ שאח״ז.

ח ח) **שם. ולא מיחו יוצאין בעירובו.** ואפי׳ לא הודיעם עד שחשיכה. המ״מ שם בשם הרשב״א. ב״י עו״ש שם ונראה דאחר חשיכה כל שלא מיחו מיד ששמעו א״א להם למחות אח״כ אבל כששמעו קודם חשיכה אפי׳ שמיחו מיד יכולין לחזור ולרצות קודם חשיכה. וה״ה כשלא מיחו מיד אפשר דיכולין למחות אח״כ כל שהיה קודם חשיכה. א״ר או׳. א׳ א״א או׳ א׳

ט ט) **שם. או שעירבו וכו׳** ואפי׳ עירבו אחר שעירב עליהם דכיון שעירבו אין לך מיחוי גדול מזה גמ׳ ואין יוצאין אלא בעירוב של עצמן. ר״ח שם על הגמ׳

י י) **[סעיף ב'] קטן בן שש שנים וכו'** הש"ע כתב כדעת הרמב"ם פ"ו דין כ"א דאינו מחלק בין אביו בעיר או לא דפסק כרב אסי אבל הרא"ש פסק כרבי ינאי ור"ל דדוקא אם אין אביו בעיר נגרר אחריה עד שש שנים שלימות אבל אם אביו בעיר אין נגרר אחריה אלא עד ד' או ה' שנים כל אחד כפום חורפיה וכ"ה דעת הטור כמבואר בב"י יעו"ש: וכתב א"ר או' ב' דכ"ה דעת כמה פי' כדעת הרא"ש והטור וע"כ כתב כל שאין יותר מד' שנים שלימות אף שאב בעיר נגרר אחר האם ויתר מד' אם הוא חריף ובריא אינו מגרר ואם יתר מה' אף שהוא חולה או שאינו חריף אינו נגרר כיון שהאב בעיר. וכ"ז כשלא זיכתה האם לקטן בעירוב אבל כשזיכתה לו אף שאב מערב עליו גריר אחריה אף בבן שש יעו"ש. ומה שיש להקשות דבכ"מ פ"ו מה' סוכה סותר למ"ש כאן בב"י כתב הא"ר שם דכ"מ חיבר אחר ב"י ור"ל דחזר בו בכ"מ ממ"ש כאן בב"י יעו"ש. ומיהו עיין בשם הגדולים מע' ספרים או ך' שכתב דאין סדר וא"כ אפשר דבב"י חזר בו ממ"ש בכ"מ יעו"ש. ועיין סי' תר"מ סעי' ב'

יא יא) **שם. ואם היא בן ה' או בן ו'** וא"צ לאמו אין יוצא בעירוב אמו אלא א"כ זיכה לו ע"י אחר א"א או' ב' ואם אביו זיכה לו ע"י אחר ועירב עליו וכן אמו זיכתה לו ע"י אחר ועירבה לו עד בן שש נגרר אחרי אמו כמ"ש באו' הקודם ומשמע דאם הוא פחות מד' או מה' אף שזיכה לו אביו ע"י אחר ועירב עליו אינו כלום משום דאינו נגרר אלא אחר אמו. וכ"ז בקטן שיכול להלך או לדדות אבל לנושאו אסור כמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' מ"א ובדברינו לשם בס"ד

יב יב) **שם. יוצא בעירוב אמו.** ואע"ג דאין מערבין אלא לדבר מצוה וקטן לאו בר מצוה הוא מ"מ כיון דא"א להיות בלא אמו יוצא עמה. א"נ בקטן נמי שייך מצוה כדי לחנכו. ת"ו עירובין פ"ב ע"א. ולפ"ז דוקא בקטן בר הבנה דשייך ביה חינוך. מ"א סק"ג ור"ל לתירוץ שני של תו' דטעמא משום חינוך צ"ל בר הבנה אבל הא"ר או' ג' כתב דתירוץ שני לא פליג אלא בא להוסיף דאף שאפשר לה להניחו בקל מ"מ כשהוא בר הבנה דשייך ביה חינוך יוצא עמה אבל כשא"א לה להניחו אף שאינו בר חינוך יוצא עמה עכ"ל והביאו א"א או' ג' ועיין לעיל סי' שמ"ג או' ט' אם האם חייבת לחנך בנה שהבאנו פלוגתא בזה ומ"מ מצוה איכא.

יג יג) **שם. וא"צ להניח עליו וכו'** ומשמע מדברי רש"י דאפי' לא זיכתה לו בעירוב מוליכתו עמה דכגופא דמי דמסתמא דעתה עליה הואי, עו"ש או' ב'

יד יד) **שם. וא"צ להניח עליו וכו'** אבל באב יש לחוש שיערב עליו. עה"ק א"ר או' ד'

סימן תטו

א א) **[סעיף א'] אין מערבין ע"ת אלא לדבר מצוה וכו'** והיינו דוקא בפת אבל ברגל יכול לערב אפי' לדבר הרשות. ר' יהונתן על הרי"ף וכ"כ ב"י. וכ"ה דעת מ"א סקי"ב ובסי' תמ"ד ס"ק י"ג. וכ"פ ח"א כלל ע"ז או' י"ב מיהו בס' אבן העוזר כתב דמדברי התו' פ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ט) והרא"ש והר"ן שם מבואר דאפי' ברגליו אין מערבין לדבר הרשות וכתב שכ"מ ג"כ בירושלמי וע"כ השמיטו בש"ע יעו"ש וכ"כ א"ר או' א' דכ"מ מרי"ו ומהרי"ל וע"כ כתב דאין להקל כ"א לצורך גדול יעו"ש.

ב ב) **שם. של נשואין.** וה"ה של אירוסין. עה"ק ורי"ו א"ר או' ב' תו"ש או' ג' א"א או' א' ומיהו הגר"א כתב דדוקא לארוס עצמו חשיב דבר מצוה וכמ"ש לקמן סי' תמ"ד סעי' ז' יעו"ש ומ"מ יש להקל כדיעה ראשונה כי רבים הם.

ג ג) **שם, של נישואין.** אבל בת כהן לישראל ע"ה או בת ת"ח לע"ה אינה מצוה כדאיתא בפסחים פ"ג מ"א סק"א תו"ש או' ב' ועיין באה"ע סי' ב' סעי' ח'

ד ד) **ואם** בנישואין של בת ת"ח לע"ה אומרים שירות הוי סעודת מצוה. מרדכי פ"ד דפסחים מ"א סי' תר"ע סק"ד תו"ש בסי' זה או' ב' ומ"ש המחה"ש לדחות משום דיוכל לומר שירות בביתו א"נ דשם יש ג"כ משמח חתן ודוק. ועיין בשו"ת חו"י סי' ע' שכתב דבזה"ז אין לנו ע"ה שדיברו בו חז"ל כמו שאין ע"ה שאמרו בו ששה דברים בפ"ג דפסחים ועי"ש מה שהאריך בגדר סעודת מצוה יעו"ש.

ה ה) **שם. של נשואין.** וכן בת ע"ה לע"ה אינה סעודת הרשות. מחה"ש. אמנם אם יודע שינהגו שם שלא כדת וירקדו בחורים ובתולות ביחד או בתולות לפני אנשים ודאי שאינו מן הראוי לראות בשמחתם וכ"ש שאין לערב כדי להלוך לשם. וגדולה מזו כתב בי"ש באה"ע סי' ס"ב ס"ק י"א בשם הב"ח דכשאנשים ונשים בחדר א' אין אומרים שהשמחה במעונו דאין שמחה כשיצה"ר שולט עכ"ל אבל אם הולך לשם כדי למנעם ודאי דמצוה קעביד.

ו ו) **שם. או חבירו וכו'** ונראה דה"ד בחבירו חכם מפני שהוא לומד ממנו אבל בתה"ד סי' ע"ז משמע אפי' באינו חכם שרי. ב"י. מ"א סק"ב והא"ר או' ג' כתב דהעיקר כדברי ב"י דדוקא בחבירו חכם דכ"מ בעה"ק וריא"ז בשה"ג ר"פ כיצד משתתפין וכ"ה דעת הער"ה או' א' אבל התו"ש או' ה' כתב

דברי מ״א, ובג״כ דעת האחרונים.

ז ז) **שם. או חבירו וכו׳** או שיצא לפקח על עסקי רבים תו׳ דף, פ״ת. מ״א שם. וכן ללכת לברית מילה סמ״ק. מיהו לפדיון שבויים ולעדות החדש וחכמה הבאה לילד והבא להציל מן הכותים יוצאים בלא עירוב. ראב״ן דף ע׳ א״ר או׳ ד׳ במהר״יל נסתפק אם מותר לערב כדי לילך למנין ולפי מ״ש סי׳ ץ׳ סעי׳ ט״ז ודאי שרי וכ״מ ממ״ש סי׳ שי״א ססעי׳ ב׳ מ״א שם א״ר שם ונראה דה״ה לילך להתפלל בבהכ״נ אף בלא מנין דמצוה הוא כדאיתא בסי׳ ץ׳ וכ״ה ביו״ד ס׳ רכ״ח סעי׳ כ״א תו״ש או׳ ה׳

ח ח) **שם. או חבירו וכו׳** או שהיה חוץ לעירו וצריך לילך לבית שה״ג רפ״ח מ״א שם א״ר שם. מיהו התו״ש שם כתב דמדברי הרמב״ן שהביא המ״מ פ״ו מוכח דלא ס״ל הכי ועי״ש. אבל ח״א כלל ע״ז או׳ י״ב פסק כדברי השה״ג וכ״ה דעת האחרונים.

ט ט) **שם בהגה. או בשבת** ודעת התו״ש או׳ ו׳ דלא שרי אלא ביו״ט ולא בשבת יעו״ש אכן בח״א שם כתב כדברי מור״ם ז״ל.

י י) **שם בהגה. בפרדס שיש בו שמחה.** והיינו שמחה של היתר ולא שמחה של הוללות דע״ז נאמר אשרי האיש אשר לא הלך וכו׳ אחרונים.

יא יא) **שם. מן העכו״ם וכו׳** המצערים אותו. א״ר או׳ ד׳ ואם יש בזה חשש סכנה אף בלא עירוב מותר לברוח אחרונים

יב יב) **שם. או מן הלסטים וכו׳** ואם היה עומד במחנה עם הלסטים במצור ומתיירא שמא יסעו ממקום חנייתן בשבת יכול לערב עירובי תחומין דהא נמי כדבר מצוה דמי שאם יסע המחנה וישאר במקומו ישאר בסכנה מפני פחד האויבים ב״י בשם השה״ל. והיינו אם אפשר בעירוב אבל אם לא אפשר גם בלא עירוב שרי אם יש חשש סכנה כמ״ש באו׳ הקודם.

יג יג) **שם הגה. ואז מותר לו לילך וכו׳** דכיון שעירב לדבר מצוה מותר לו לילך גם אפי׳ לדבר הרשות ד׳ אלפים אמה, לבוש.

יד יד) **שם הגה. ואם מותר לו לילך וכו׳,** כ״כ הטור. אבל הב״י כתב דמדברי רש״י משמע דאפי׳ עירב לדבר מצוה אינו יכול לילך לדבר הרשות יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ב׳ להוכיח מהגמ׳ יעו״ש אמנם דעת הלבוש כדברי הטור ומור״ם ז״ל כנז׳ באו׳ הקודם וכ״ה דעת הש״ע ולא הוצרך לכותבו מפני שכתב אח״כ שאם עירב לדברי הרשות ה״ז עירוב וא״כ כ״ש אם היה תחלתו לדבר מצוה וכ״פ ח״א כלל ע״ז או׳ י״ב. וכ״ה דעת האחרונים.

טו טו) **[סעיף ב׳] אין מערבין ע״ת ביה״ש,** ואע״ג דעירובי חצירות ושיתופי מבואות מערבין אותם ביה״ש כמ״ש לעיל סי׳ שצ״ג סעי׳ ב׳ שאני עירובי תחומין דאסמכוה אקרא, רש״י שבת ל״ד ע״א וכ״כ התו׳ שם, וכ״כ הלבוש, ובעה״ק כתב חילוק אחר שעירובי חצירות אינו אלא כדי לערב הרשיות שנפרדו אבל עירובי תחומין קונה רשות ואין קונין בביה״ש א״ר או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ שצ״ג או׳ ט׳

טז טז) **שם. ואם עירב עירובו עירוב.** דמשים דעירובי תחומין דרבנן אזלינן בספיקא לקולא המ״מ פ״ו דין י״ג.

יז יז) **שם. ואם עירב עירובו עירוב.** וליש חולקין בסעי׳ ג׳ ס״ל דפסול כיון שלא היה לו חזקת כשרות מ״א סק״ג א״ר או׳ ו׳ בשם מי״ט. תו״ש או׳ ט׳ ועיין באו׳ שאח״ז

יח יח) **[סעיף ג׳] שניהם קנו עירוב.** משום דביה״ש ספיקא הוא וספיקא דרבנן לקולא, שבת ל״ד ע״א. ופירש״י שם דלגבי האי שנאכל ביה״ש משוינן ליה לילא ואמרינן כבר קדש היום בעוד העירוב קיים וקנה עירוב ולגבי האי שהונח עליו ביה״ש ונתקיים עד שחשיכה משוינן לביה״ש יממא ועדיין לא קדש היום כשהונח ונמצא שהיה שם כבר בשעת קניית העירוב עכ״ל וכן פי׳ בעירובין ע״ו ע״א. וכ״ה לעיל בסי׳ שצ״ג סעי׳ ג׳ גבי עירובי חצירות יעו״ש. והיש חולקין ס״ל דדוקא בעירובי חצירות הקילו אבל בעירובי תחומין דחמירי לא קני. והוא דעת ר״ת ור״ח שהביאו התו׳ שם בעירובין ובשבת יעו״ש, וכ״ה דעת הרא״ש והרמב״ן והרשב״א כמ״ש בב״י יעו״ש ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דדעת הש״ע כשסותם ואח״כ מביא י״א לחומרא דחושש להם לכתחלה יעו״ש וא״כ ה״נ אין להקל כ״א לצורך גדול.

יט יט) **[סעיף ד׳] מברך על מצות עירוב.** כמו שמברכין על נר חנוכה ושאר מצות דרבנן והיכן ציונו בלאו דלא תסור, לבוש.

כ כ) **שם. מברך על וכו׳.** ואע״ג דקולא הוא שיוצא חוץ לתחום מ״מ שייך לומר וצונו שלא להלך בלא עירוב כענין שחיטה. מ״א סק״ד. ור״ל כמו דמברכין על השחיטה אע״ג דלא נצטוינו לשחוט דהא דאם אינו רוצה לאכול א״צ לשחוט ואפ״ה מברכין כיון שנצטוינו שלא לאכול בלי שחיטה. ה״ה לכאן. מחה״ש,

כא כא) **שם מברך וכו׳** ואם לא בירך אינו מעכב כמ״ש לעיל סוף סי׳ שצ״ה וסוף סי׳ שס״ו יעו״ש וכ״כ ח״א כלל ע״ז או׳ יו״ד.

כב **כב) שם, ואומר בזה העירוב וכו'** ואם לא אמר אינו עירוב כמ"ש סי' תי"ו סעי' ב' מ"א סק"ה. והרב נתיב חיים כתב להגיה במ"א ואם לא אמר הוי עירוב אבל הא"ר או' ח' כתב הגירסא כמו שהיא ואם לא אמר אינו עירוב וכ"כ התו"ש או' י"א ת"א שם. ומ"מ אף אם לא אמר הנוסח הנז' אלא שאמר זה יהיה עירוב סגי דעכ"פ קרא שמו עירוב. ח"א שם. וכ"ז כשמערב בפת אבל אם עירב ברגליו בכוונה סגי כמ"ש לעיל סי' ת"ט או' ל"ח יעו"ש.

כג **כג) שם. יהא מותר לו לילך וכו'** בלבוש הנוסח יהא מותר לי לילך למחר וכ"ה לעיל בסי' ת"ט סעי' ז' ואם מערב לכל שבתות השנה יאמר לכל שבתות השנה. ועיין לקמן סי' תט"ז או' ח'

כד **כד) שם. ואם מערב לרבים וכו'** וצריך להניח מזון ב' סעודות לכל א' ואחד כמ"ש לעיל רסי" תי"ג יעו"ש.

כה **כה) שם. יהא מותר לפלוני וכו'** לילך ממקום זה אלפים אמה לכל רוח.

סימן תטז

א **א) [סעיף א'] יו"ט שחל להיות סמוך לשבת וכו'** דשבת ויו"ט ב' קדושות הן ואין זה תלוי בזה טור ולבוש.

ב **ב) שם. יש לו לערב וכו'** פי' שיכול לערב שני עירובין וכו' טור ולבוש ועיין לקמן סעי' ג' סדר הנחת העירוב בשני רוחות יעו"ש. ולענין ברכה יברך בעיו"ט על שניהם שהוא בשעת הנחת העירוב.

ג **ג) שם. יש לו לערב שני עירובין וכו'** אם היה צריך יום ראשון לילך לכאן ויום שני לילך לכאן יכול לערב למזרח ולמערב ערב יו"ט ראשון. ואומר עירובי של מזרח יקנה לי היום לצורך מחר ועירובי של מערב יקנה לי בביה"ש דלמחר לצורך יום שני רש"י עירובין ל"ח ע"א.

ד **ד) שם. וסומך על איזה מהם וכו'** ואפי' משחשיכה יכול לסמוך כמ"ש סי' תי"ג תי"ש או' ב' וא"כ כשאינו רוצה לברור כ"א עד לאחר שתחשך לא יאמר בשעת הנחת העירוב כ"א בזה העירוב יהא מותר לי לילך ממקום פלוני אלפים אמה לכל רוח וכן יאמר על עירוב שמניח בצד השני ואח"כ יאמר על איזה א' מאלו העירובין שארצה אלך למחר והשני יקנה ליום שני ואחר שתחשך או למחר כשבורר לו בא' מאלו יאמר היום אלך לעירובי שבמזרח או שבמערב וממילא ביה"ש של יום שני יקנה לו העירוב השני ואינו רשאי לילך לאותו צד שהלך בו ביום א' על סמך עירוב א'

ה **ה) שם. וסומך עליו לאחד וכו'** והיינו ג"כ שמתנה בשעת הנחת העירוב שיקנה לו ביה"ש של איזה יום שירצה מאלו שני ימים ויום האחר יהיה כבני עירו.

ו **ו) שם הרי הן כיום א' וכו'** דכיומא אריכתא דמיא ואין מערבין ליום א' חציו לצפון וחציו לדרום כמ"ש לעיל רסי' תי"ב יעו"ש וה"ה דאינו יכול לערב ליום א' ויום ט' יהיה כבני עירו משום דכיומא אריכתא דמיא ואין מערבין לחצי היום ואם עשה כן כסבור שמותר עיין לעיל סי' תי"ב וה"ה לכאן

ז **ז) שם. הרי הן כיום א' וכו'** ואפי' נאכל העירוב בראשון יכול לילך גם בשני דקדושה א' הן אפי' לקולא כ"מ בהרמב"ם פ"ח דין ח' והראב"ד השיג על הרמב"ם בזה דלחומרא אמרינן קדושה א' ולא לקולא אבל המ"מ שם יישב קושית הראב"ד וכתב שכן הסכים הרשב"א כדעת הרמב"ם יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"א. א"ר או' א' וכתב ודלא כהב"ח שפסק להחמיר כהראב"ד דלא נהירא דהוא יחיד נגד כל הגדולים כמ"ש המגיד פ"ח יעו"ש. וכ"כ התו"ש או' ג' מאמ"ר או' א' ח"א כלל ע"ז סוף או' כ"ח ולפ"ז ה"ה בעירב ברגליו בביה"ש דליל א' דר"ה דקנה שביתה לב' הימים יהא דבסי' תק"ג פסק הש"ע דאסור לבשל מיו"ט לחבירו אפי' בר"ה דלהקל לא אמרינן קדושה א' הן צ"ל דק"ל ראשון עיקר וא"כ אסור לבשל בו ליום ב' אבל גבי תחומין כיון דראשון עיקר הו"ל יום ב' חול ומותר לצאת חוץ לתחום מ"א בסי' זה ובסי' תק"ג. תו"ש בסי' זה או' ג' ועיין מאמ"ר בסי' תק"ג שכתב עוד טעמים אחרים.

ז) יוה"כ שחל להיות ע"ש או לאחר השבת בזמן שמקדשין ע"פ הראייה הן כיום א' וקדושה א' הרמב"ם פ"ח דין יו"ד, וכתב המ"מ שם שכ"ה דעת הרשב"א.

ח **ח) שם. לשבת אחרת וכו'** וצריך שיהיה קיים העירוב ביה"ש של אותה שבת. וכשמניח העירוב לכל שבתות השנה צריך שיניחו במקום מוצנע שלא יאבד ולא יתעפש, ח"א כלל ע"ז או' כ"ד.

ט **ט) [סעיף ב'] המערב לשני יו"ט וכו'** ר"ל שפי' בהדיא בעיו"ט שיחול העירוב לשני הימים או לשבת ויו"ט.

י י) **שם. כיצד הוא עושה וכו׳** היינו אם המקום ההוא אין משתמר בו העירוב וחושש שמא יאבד ביום א׳ אבל אם הוא מקום המשתמר יכול להניחו לכמה שבתות ויו״ט וא״צ לילך שם בכל פעם אלא יקנה לו ממילא ורק בעיו״ט הראשון ילך הוא לשם או שלוחו ויתנה עליו לכל מה שירצה כמ״ש בסוף סעי׳ הקודם.

יא יא) **שם. ונוטלו בידו וכו׳** אם היה ליל יו״ט. פי׳ דאז שרי ליה ליטלו ולהביאו. ואם היה שבת מניחו שם ולמחר בערב הולך שם לראות אם הוא קיים ואוכלו שם (היינו אחר שתחשך) או מביאו לביתו. א״ר או׳ ג׳ מאמ״ר או׳ ג׳

יב יב) **שם. ולמחר מוליכו לאותו מקום וכו׳** היינו ע״י שליח דאם הוא בעצמו הולך לשם ונשאר עד שתחשך למה צריך פת והלא כתב אח״כ אם רצה לערב ברגליו בשני ה״ז עירוב אחרונים.

יג יג) **שם. ואוכלו אם היה ליל שבת.** דאינו יכול להביאו משום איסור הוצאה וטלטול ד״א ברה״ר או בכרמלית.

יד יד) **שם. צריך לערב ברגליו בשני.** ואם לא עירב בראשון לא בפת ולא ברגליו אינו יכול לערב בשני אפי׳ ברגליו דכיון שמתחלה היה אסור לילך במקום זה חוץ לתחום נראה כמכין. הריטב״א וכ״מ בט״ז סק״א וכ״כ המש״ז או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ ע״ז.

טו טו) **שם. צריך לערב ברגליו בשני,** ואם צריך ביום שני לילך לעיר שהיא רחוקה ממנו קרוב לששה אלפים אמה יכול להניח בעיו״ט עירוב שיהיה רחוק אלפים בקירוב ממקומו וביו״ט א׳ ילך ממקומו עד קרוב לד׳ אלפים אמה ממקומו ויראה שיגיע שם עכ״פ מבע״י קודם ביה״ש וישאר שם אחר צאת הכוכבים ויכוין בלבו לקנות שם שביתה ושוב לא יחזור למקומו כיון שקנה כאן שביתה אין לו ממקום השביתה רק ב׳ אלפים לצד מקומו ורק יכול לילך משם להעיר מחוז חפצו ואך אם הוא יו״ט הסמוך לשבת אין להתיר כ״א כשהוא צריך לעיר לדבר נחוץ ולצורך גדול. נוב״י מה״ת סי׳ מ״ח. ומשמע מדבריו דכדי להתפלל שם בעשרה או שאר דבר מצוה כנז׳ כדברי השואל זה הוי כלצורך גדול יעו״ש. שע״ת:

טז טז) **שם ויעמוד באותו מקום וכו׳** ומשמע דוקא באותו מקום אבל לרוח אחרת אינו יכול לערב ברגליו ביום שני דכיון שמקום זה היה אסור אתמול להלך בו נראה כמכין עתה מיו״ט לשבת. וכ״כ הריטב״א בשם ריב״א דף ל״ח וי״א דאם רוצה לערב ברגליו לב׳ ימים לב׳ רוחות דמותר דכיון דע״י הליכתו בלבד נקנה לו התחום וגם א״צ שיאמר כלום א״כ אין כאן לא הכנה ולא משום מקנה בית. הרשב״א בעה״ק. והב״ד ח״א כלל ע״ז או׳ ל׳ ובאו׳ ל״ב כתב דלפ״ז נראה דגם כשלא עירב כלל בראשון לא בפת ולא ברגל לדעת המתירין לערב ברגל אפי׳ לב׳ רוחות ה״ה דמותר בזה לערב ברגל כיון שאין כאן לא מקני שביתה ולא הכנה וצ״ע. וסיים ונראה דיש לסמוך ע״ז לצורך מצוה כגון שנודע לו ביו״ט למול בן חבירו או שאר מצוה יעו״ש ומיהו מ״ש לצורך מצוה ר״ל לצורך מצוה דאו׳ דהא בלא״ה אין מערבין ע״ת אלא לצורך מצוה כמ״ש רס״י תט״ו, ועיין לקמן סי׳ תקכ״ח סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) **שם. ולא יאמר כלום וכו׳** ואם אמר הוי עירוב וכן במערב בשני באותו פת עצמו שעירב בו בראשון שא״צ לומר כלום אם עבר ואמר עירובו עירוב ב״ח. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ו׳ תו״ש או׳ ד׳ וכ״כ אחרונים:

יח חי) **שם. וכ״ש שאינו יכול לערב בפת וכו׳** ואם עירב בפת שלא עירב בה מאתמול לא הוי עירוב. מ״מ פ״ח בשם הרשב״א. ב״י, ב״ח, ט״ז שם. מ״א שם. תו״ש או׳ ה׳ וכ״כ האחרונים:

יט יט) **שם. ואם רצה לערב בפת וכו׳** פי׳ שרוצה לילך למחר לרוח אחר וא״א באותו פת שהניח אתמול לרוח זה. ט״ז סק״ג. ור״ל שאם היה מניחו שם כמו שהוא לא מהני דהא צריך להניח עירובו לרוח אחרת במקום שרוצה לקנות בו שביתה ובזה הוא דאמרינן דצריך שעכ״פ שיערב באותה הפת שעירב בו עיו״ט כדי שלא יצטרך לקרות לו שם. מאמ״ר או׳ ד׳ ועי״ש מה שהשיג על דברי הפרישה וא״ר או׳ ז׳ וכתב שכ״כ בהדיא התיו״ט (פ״ג משנה ו׳) שיוכל לערב באותו פת לרוח אחרת דכיון שא״צ לקרות עליו שם עירוב לא הוי כמכין ושרי יעו״ש. ומיהו עיין ח״א כלל ע״ז או׳ כ״ח שכתב כדברי הפרישה וא״ר דאפי׳ באותו פת אינו יכול לערב לרוח שני יעו״ש ואפשר דאלו היה רואה דברי התיו״ט והמאמ״ר לא היה כותב כן ובלא״ה כבר כתבנו לעיל או׳ ט״ז דיש פלוגתא בזה ואין להתיר אלא לצורך מצוה דאו׳ יעו״ש:

כ ך) **שם. ולענין ברכה** כשמערב ביום שני דעת התו״ש או׳ ו׳ דהברכה לא מקרי הכנה כיון שאינה מעכבת ואין מזכיר בפיו שום הכנה אבל הא״א או׳ ב׳ כתב דאין לברך יעו״ש. לענין דינא נראה דאין לברך דשב וא״ת עדיף וגם משום דק״ל סב״ל. ועיין לעיל סי׳ תט״ז או׳ כ״ז.

כא כא) **שם. שא״צ לומר כלום וכו׳** וגם בכאן אם אמר הריני מערב בפת זה בדיעבד עירובו עירוב דהא גם הכא אם לא אמר כלום עירובו עירוב. עו״ש או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ טו״ב.

כב כב) **[סעיף ג׳] זו שאמרנו וכו׳** היינו בתחלת סעי׳ א׳

כג כג) **שם. שהיה אפשר לו וכו׳** והיינו שלא יהיו רחוקים זה מזה יותר מאלפים וכדמפרש.

כד כד) **שם. שיהיה בסעודה הראויה מבע״י.** ר״ל שתהא מוכנת להניחה קודם הכנסת השבת וזה הואיל ואינו יכול להגיע לזה העירוב ביום הראשון הרי זה כאינה מוכנת לו שאינה ראויה מבע״י. לבוש.

כה כה) **שם. שיהיה בסעודה הראויה וכו׳** והגם דק״ל דמערבין לישראל בתרומה כיון דראויה לכהן וא״כ הכא נמי ראויה לאותן שהם בתוך התחום כבר תירצו התו׳ דבעינן שיהא העירוב תוך תחומו מבע״י יעו״ש עו״ש או׳ ג׳

כו כו) **שם. שיהיה בסעודה הראויה וכו׳** ואע״ג דבב׳ יו״ט של גליות י״ל ממ״נ אם ראשון חול יכול ללכת לעירובו ואם השני חול א״צ עירוב מ״מ כיון שאין יכול להגיע לעירובו ביום ראשון אעפ״י שהוא ספק מ״מ אינו ראוי לו. מ״א סק״ג תו״ש או׳ ז׳

כז כז) **שם. ה״ז אינה ראויה מבע״י.** ואפי׳ בדיעבד אינו עירוב ביום שני. ב״ח.

כח כח) **שם. ברחוק אלף ות״ק מביתו.** וביתו בכלל כמ״ש סי׳ ת״ח וסי׳ תי״ב. תו״ש או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ תי״ב או׳ ד׳

כט כט) **שם. והרח עירוב שני רחוק מביתו וכו׳** והיינו כשביתו הוא בשדה אבל אם הוא בעיר עיין לעיל סי׳ ת״ח מה שיש חילוקים בזה יעו״ש

ל ל) **[סעיף ד׳] יוה״כ הרי הוא כשבת וכו׳** דיוה״כ נמי שבת מקרי ואסור בכל מלאכות והכנסה והוצאה כמו בשבת אלא שזה עונשו סקילה וזה עונשו כרת. לבוש.

לא לא) **שם. בין לענין עירובי חצירות וכו׳** ומהני העירוב למי שהוא גדול שהביא ב׳ שערות שחייב בעינוי ואע״ג דלמחר לא חזי ליה הואיל וחזי לקטן שאינו בר עונשין. רש״י עירובין ל׳ ריש ע״ב.

לב לב) **[סעיף ה׳] אבל לא עירובי חצירות.** שהרי הותרה הוצאה ביו״ט מרה״ר לרה״י או איפכא אפי׳ שלא לצורך כמ״ש בה׳ יו״ט שמתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה שלא לצורך וליכא למיגזר ביה מידי. לבוש. ועיין לעיל סי׳ ת״ד או׳ י״ד ולקמן סי׳ תקי״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

סימן תיז

א א) **[סעיף א׳] ראש חדש וכו׳** שבת קודם ר״ח אחר קריאת ההפטרה קודם אשרי מכריז ש״צ ומודיע להקהל באיזה יום יחול ר״ח או אם יהיה יום א׳ או שני ימים. אבודרהם. כנה״ג סי׳ רפ״ד בהגב״י. מ״א סק״א.

ב ב) **ואומר** תחלה יהי רצון מלפני השמים לכונן את בית חיינו וכו׳ כך אומרים ברוב המקומות בספרד ויש מקומות שאומר יה״ר מלפני אלהי השמים וטעמם מפני שאין ראוי לומר מלפני השמים שנראה כשואל מאת השמים ונ״ל שאין לחוש שהרי כתוב בדניאל די שליטין שמיא והטעם הקב״ה שהוא שוכן שמים. אבודרהם.

ג ג) **והטעם** שמבקשים רחמים על החכמים בהכרזת ר״ח מה שלא מצינו כן בשום מקום מפני שהם היו מקדשים החדש בזמנו ע״פ הראיה כי להם נמסר קדושו שנאמר אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם אתם כתיב והם מסרו להם העיבור ולולי הם לא היינו יודעים מתי יבא החדש ולכן אנו מזכירין אותם לטובה שיקיים אותם הבורא ויחזיר עטרה ליושנה ויקדשו החדש כבראשונה. אבודרהם. שלמי חגיגה דף רי״ט ע״ג.

ד ד) **ר״ח** תשרי אין מכריזין אותו משום דכתיב בכסא ליום חגינו. כנה״ג שם. מ״א שם אמ״ל או׳ א׳ לד״א סי׳ כ״ד או׳ א׳

ה ה) **ראיתי** בתו׳ דשבת שלפני ר״ח אב אין מכריזין משום דכתיב במספר ירחים אל יבא ודחה דאדרבה יותר טוב להכריז כדי לברך ישראל שהזמן מוכן לפורענות. הגמ״ר למס׳ מו״ק, ובעל תיקון ישכר בדף כ״ז כתב יש מקומות שאין מכריזין אותו ויש מקומות שמכריזין אותו ואומרים יהפכהו הקב״ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה במקום יחדשהו וכו׳ כנה״ג שם. מ״א שם אמ״ל שם. והלד״א כתב שם בסתם דגם לפני ר״ח אב מכריזין יעו״ש.

ו ו) **ר״ח** שחל בשבת אומר המכריז בשבת שלפניו בסי׳ טוב יהא לנו ר״ח פלוני יום שבת ובשנה מעוברת אומר אדר ראשון אדר שני. מהרי״ל הלכות ר״ה והמנהג בינינו לומר באדר ראשון ר״ח אדר סתם ובאדר שני ר״ח ואדר. שכנה״ג סי׳ רפ״ד בהגב״י או׳ ד׳ אמ״ל או׳ ב׳ לד״א שם או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ תכ״ז או׳ ד׳

ז ז) **וכתיב** בס׳ יראים דאין זה קידוש ב״ד אלא שמודיעים לעולם מתי ר״ח עכ״ל. ומ״מ נהגו לעמוד בשעת אמירת ר״ח ביום פלוני דוגמת קידוש החודש שהיה מעומד. מ״א שם. וא״צ לקידוש דכבר קידש הלל כשראה שתתבטל הסמיכה כל החדשים ומועדים עד סוף העולם. מחה״ש.

ח ח) **יש** מי שכתב שנכון לידע בשעה שמברכין החודש אימת יהיה המולד והטעם לפי שעיקר של שם חודש הוא על חידושה של לבנה שהוא המולד וכן אנו אומרים יחדשהו וכו׳ ואם לא ידע לא עיכב ועיקר הוא לידע יום קביעת ר״ח בבירור. שערי אפרים שער יו״ד או׳ ל״ד. פת״ע או׳ א׳

ט ט) **כשה״ץ** אומר ר״ח פלוני ביום פלוני יאמר ג״כ כל אדם עמו ולא כמו שנוהגין קצת שאין אומרים בעצמם אצא שומעים מפי הש״ץ. פת״ע שם.

י י) **יש** חסידים ואנשי מעשה שנוהגין להתענות בערב ר״ח וכתוב בס׳ מנות הלוי שהטעם הוא שתענית בא להם במקום שעיר שהיו מביאין על מיעוט הירח. כנה״ג בהגה״ט מ״א סק״ג. א״ר סי׳ תקי״ח. פר״ח בסי׳ זה. ברכ״י או׳ א׳ ועיין בס״ח סי׳ צ״ז שכתב שחכם אחד צוה לבנו שלא יעבר עליו יותר מל׳ יום בלא תענית וא״כ גם לזה מועיל תענית ער״ח. והאחרונים כתבו דתענית יום א׳ לשלושים יום הוא טוב לרפואת הגוף וע״כ יניח אותו בער״ח. ומ״מ לא יתכוין לזה אלא לעשות רצונו ית׳.

יא יא) **מי** שיוכל להתענות כל משמרת החודש הוא דבר גדול ועיקר התענית הוא לפשפש ולחקור היטב הדק מה שחטא בכל החודש ולחזור בתשו׳ כי התענית הוא הכנה להכניע גופו לשוב ואם יעשה תענית לבד מבלי משיב אשר חטא ולשוב כמעט לא עשה כלום מו״ב או׳ קמ״ד.

יב יב) **נכון** ללמוד בעניית המשמרה סדר קרבנות דהיינו פ׳ ויקרא כולה ופ׳ צו עד במדבר סיני ופ׳ נסכים ופ׳ שגגות ע״ז אשר בפ שלח. ואח״כ יאמר יהרמ״י או״א שיהיה שיח שפתותינו בתורת מעשה הקרבנות חשוב ומקובל ומרוצה כאלו הקרבנו עולה ושלמים ותודה ומנחות ונסכים. ואם נתחייבנו חטאת או אשם ודאי או אשם תלוי או קרבן עולה ויורד תהא חשובה קריאתנו כאלו הקרבנו הקרבן או הקרבנות שנתחייבנו ואם לאו יהא חשוב כאלו קרינו בתורתך לבד וברוב רחמיך תמחול ותשלח ותכפר את כל חטאתינו עונותינו ופשעינו ויעמדו לפניך מליצי יושר להמליץ עלינו ותרצנו ותבנה בהמ״ק ב״ב ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרן ומוספין כהלכתן כי״ר. מו״ב או׳ קע״ה.

יג יג) **נהגו** פה עה״ק ירושת״ו שביום ער״ח מאריכין בתפלות ותחנונים על אורך גלותינו ואח״כ מתקבצים יחידי סגולה בב״כ ובבתי מדרשות וקורין קודם חצות פ׳ ויקרא כולה ופ׳ צו עד להקריב את קרבניהם במדבר סיני ובישעיה סי׳ ב׳ מן נכון יהיה עד ולא ילמדו עוד מלחמה ובסי׳ י״א ויצא חוטר מגזע ישי עד כי גדול בקרבך קדוש ישראל. ובירמיה סי׳ ל״א מן מצא חן במדבר עד ולא יהרס עוד לעולם. וביחזקאל בסי׳ מ׳ בעשרים וחמש שנה עד סופו. יואל סי׳ ג׳ מן והיה אחרי כן אשפוך את רוחי עד סופו משלי אשת חיל עד סופו. ואח״כ לומדים מס׳ אבות ומס׳ מדות ומס׳ תמיד וסי׳ אמ״ת ואחר חצות קורין כל ס׳ תהלים ובין ספר וספר מאריכין בתחנונים ואח״כ לומדים בס׳ ראשית חכמה עד שיתקבצו הקהל להתפלל מנחה. הר״י בואינו ז״ל. פר״ח. ונראה דתחלה יאמרו הסדר מ״ש באו׳ הקודם ואח״כ יאמרו בישעיה וכו׳ ועוד נראה דכ״ז הסדר הוא להמון העם אבל מי שתורתו אומנותו ויש לו לב מבין בגמ׳ ופו׳ א״צ לבטל כדי לומר סדר זה דבלא״ה ת״ת מכפר עם התשו׳ ועיין לעיל סי׳ א׳ או׳ ל״א ודוק.

יד יד) **וכתב** הרמ״ע מפאנו סי׳ ע״ט יזהרו המתענים לפני ר״ח שלא יכנסו בו כשהם מעונים אלא ראוי למהר בסעודת הלילה ע״כ. והביאו הפר״ח וכתב דהיינו שיתענה עד שקיעת החמה אלא דמשעת צאת הכוכבים ואילך אסור להתענות יעו״ש.

טו טו) **בשנת** העיבור בחודש שיהיה מולד החודש יו״ד שעות קודם ר״ח אם יתענה האדם ל״ז שעות קודם המולד דהיינו שיפסוק מבע״י ובלילה שניה ישב בתענית עד עת המולד ויקרא בתחלת הלילה בזוה״ק שמות דקכ״ד הנה אנכי שולח מלאך ע״ס הפרשה וספרא דצניעותא כולו ובפ׳ יתרו דע״ט ע״ב ומשה וכו׳ ובפ׳ פקודי דס״ב ע״ב ר״ש פתח ע״ס הפרשה ובזוהר ויקרא ד״צ ע״ב איש מזרעך עד דצ״ז באשרי כי אשרוני בנות. ובפ׳ פנחס דר״מ צו את בנ״י עד דרמ״ב והא אוקימנא. ובדרמ״ז בלולה בשמן כתית עד דרנ״ח הכתר א״ס אקרי והאדרא רבא ובסוף הלילה יקרא התהלים ב״פ שעולה כמנין כפר. ויאמר התפלה הסדורה בליל חג השבועות. ויעלה לו ארבע מאות תעניות ויתוקן עון חלול ה׳ ועון הקרי וכשיהיה המולד אז יפסוק תעניתו ומובטח לו שהוא בן עוה״ב ולא יהיה ניזוק באותה שנה אכי״ר עכ״ל הזהב. מכ״י הרב הקדוש ז״ל.

טו) וקודם הלמוד יאמר התפלה של קודם הלימוד של ליל ו׳ ושל משמרת ער״ח הסדורה בס׳ חמ״י בחלק השבת ובחלק ר״ח כך מ״כ וכן ראיתי נוהגין בעה״ק ירושת״ו בקהל חסידים

טו) גם בעת קבלת התענית יקבל בפי׳ שהוא מתענה ל״ז שעות לתיקון עון חלול ה׳ ועון הקרי. וקודם כל יטבול ג׳ טבילות וה׳ יעזרהו ע״ד כבוד שמו הגדול ויהי נועם וכו׳

טו) עוד מ״כ מכ״י הרב החסיד כמהר״ר דוד מאגאר ז״ל דמ״ש יו״ד שעות דצריך שיהיה המולד קודם ר״ח לאו דוקא אלא אתא לאפוקי שלא יהיה יותר מיו״ד אבל אם הוא פחות מזה הוא יותר טוב שהוא קרוב לר״ח ע״כ. וכן אנחנו נוהגין. כ״ז מועתק מס׳ אמ״ל קו׳ שפ״א דקי״ז ע״ג ומיהו לא יבטל סעודה ד׳ של מו״ש בשביל זה התענית כמ״ש לעיל סי׳ ט׳ או׳ ט״ו יעו״ש:

טז טז) ובענין תענית של ער״ח אייר שהוא בניסן נראה שאין צורך להתענות כיון שיש מחמירין כמ״ש לקמן סי׳ תכ״ט או׳ ל״ה ואו׳ ל״ו יעו״ש והגם דיש מתירין כמ״ש שם באו׳ כ״ז מ״מ שב וא״ת עדיף אבל תענית של ער״ח חשוון שהוא בתשרי צריך להתענות והגם שאין בהם נ״א כמ״ש לעיל סי׳ קל״א או׳ צ״ח מ״מ לא חמירי כולי האי כמו ימי ניסן ואע״ג דתעניות בה״ב אין מתענין בהם עד שיעבור כל חודש תשרי כמ״ש לקמן סי׳ תצ״ב שאני התם שאין קבוע להם זמן לא כן ער״ח שעתה הוא זמנו אין לבטלו בשביל זה ובפרט שגם בער״ח אייר שהוא בניסן יש הרבה מתירין א״כ הבו דלא להוסיף עלה.

יז יז) ואם חל ר״ח ביום א׳ אין להתענות ביום ו׳ אלא ביום ה׳ דכיון דנדחה מיום השבת שהוא זמנו אין קובעין אותו בע״ש מפני כבוד השבת שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה גם שלא יצום בהכנסת שבת דמקצת ע״ש כשבת. ב״ח סי׳ תרפ״ו שכנה״ג בסי׳ זה בהגה״ט. מ״א סק״ג פר״ח. וכ״כ האחרונים.

יח חי) ואם חל ר״ח בשבת כתב שם הכנה״ג שיתענו ביום ו׳ וכ״כ המ״א שם. פר״ח שם. אמנם סיים שם השכנה״ג דבמקום שנוהגים הרבה בני אדם להתאסף ולקרוא ביום המשמרה ולהתפלל מנחה בסליחות ותחנונים הא ודאי בע״ש לא אפשר אלא ביום ה׳ ובודאי דעדיף טפי להתענות ביום שקורא כל היום ומתפלל מנחה בסליחות ותחנונים מלהתענות ביום ו׳ וכן פשוט המנהג עכ״ל וכ״כ העו״ש בסי׳ תי״ח או׳ א׳ א״ר שם או׳ א׳ ומיהו עיין לקמן אות כ״א שכתבנו שגם במקום שאין עושין משמרה ביום ה׳ הנכון שלא להתענות ביום ו׳ יעו״ש.

יט יט) ופשוט דאפי׳ בע״ש צריך להשלים כמ״ש ביו״ד סס״י ת״ב לענין יום שמת בו אביו דאם חל פעם ראשון בחול צריך להשלים אפי׳ אם חל אח״כ בשבת וה״ה כאן אם השלים בפעם הראשון צריך לנהוג כן לעולם ואם בפעם הראשון לא השלים אפי׳ בחול א״צ להשלים. ומיהו במקום שעושין ממנו ת״צ וקורין ויחל והוא נמנה עמהם צריך להשלים. ונראה מנהג טוב לומר הסליחות קודם תפלת המנחה כי מן המנחה ולמעלה חל ר״ח: מ״א שם. ועיין לעיל סי׳ רמ״ט סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד

כ ך) ולענין קריאת ויחל וענינו בין גואל לרופא למתענים בער״ח ית׳ לקמן בסי׳ תקס״ו סעי׳ ב׳ בס״ד. ואף המתענים ער״ח מ״מ אין נופלין על פניהם במנחה. ר״ן ספ״ב דתענית.

כא כא) נכון הדבר שהתענית יהיה לפני המולד ואם המולד בחצי היום יתענה יום שלפניו מו״ב או׳ קע״ו חס״ל או ב׳ בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ ד׳ ומשמע הא אם יהיה המולד אחר חצי היום יתענה באותו היום. והטעם נ״ל משום דמשעת המולד יתגלה הארת קדושת ר״ח וע״כ אם המולד הוא קודם חצות הרי רוב היום יש בו הארת ר״ח ואינו מן הראוי להתענות בו אבל אם הוא אחר חצות דרוב היום אין בו הארת ר״ח מתענים בו. ומטעם זה נ״ל דה״ה אם חל ר״ח בשבת דאין להתענות בע״ש כ״א ביום ה׳ ואעפ״י שהמילד הוא ביום ו׳ אחר חצות משום דתוספת קדושת שבת מתחיל ביום ו׳ מתחלת שעה ששית כמ״ש בשער הכוו׳ דף מ״ב ע״ב ודף ס״ב ע״א יעו״ש. ועוד מן הטעם שכתב בשער הכוו׳ דף ס׳ ע״ג וז״ל וביום ו׳ יכוין עצמו להכין שיהיה ראוי ומוכן לקבל תוספת נשמה משבת הבא גם לסיבה זו לא היו אנשי משמר מתענים ביום ו׳ מפני כבוד שבת פי׳ כדי לקבל תוספת נשמת השבת עכ״ל. ועוד מטעם שאסור ליכנס בשבת כשהוא מעונה כמ״ש לעיל או׳ טו״ב וסי׳ שמ״ט או׳ כ״ב יעו״ש ועוד כדי שיוכל לקיים טועמיה חיים זכו שהוא על טעימת התבשיל ביום ו׳ כמ״ש בשער הכוו׳ דף ס״ב ע״ב יעו״ש וע״כ מכל הטעמים הנז׳ נ״ל דאינו נכון להתענות תענית ער״ח בע״ש והגם דאם חל בו יו״ד בטבת או יא״ר צייי״ט וכדומה מתענין שאני התם דמוכרח הוא להתענות בו משום שהוא זמנו לא כן ער״ח שאינו מוכרת כ״כ להתענות דוקא באותו יום שאינו אלא משום תשו׳ כמ״ש לעיל או׳ י״א וע״כ מפני כבוד השבת יש להקדימו. ועיין כף החיים להרח״ף סי׳ ל״ב או׳ ז׳ שכתב דבער״ח ניסן וער״ח אב אין להקפיד בשביל המולד ויש להתענות באותו היום יעו״ש.

כב כב) מה שמקפידות הני נשי שלא להניח כלי פשתן בכביסה בזמן מולד הלבנה יש להם על מה שיסמוכו וכ״כ בס׳ החינוך במצות החדש הזה לכם וכו׳ כס״א או׳ ד׳ חס״ל או׳ א׳ בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ ג׳ ועיין לקמן סי׳ תכ״ו או׳ ד׳:

כג **כג) אפי'** מי שדרכו להתענות בכל ער״ח נכון לקבל התענית בכל פעם בשעת מנחה ביום שקודם לער״ח וכ״ש מי שאין דרכו להתענות שצריך לקבל התענית בשעת מנחה. בן א״ח שם או' ה' ועיין לקמן סי' תקס״ב סעי' ו' והנכון לומר בקבלת התענית בזה הלשון רבש״ע הריני מחר לפניך בתענית יחיד מן הבקר עד הערב ויה״ר מלפניך שתקבל תעניתי ברצון ותמחול לי ע״כ מה שחטאתי לפניך מיום שנבראתי עד היום הזה ותרצני.

כג) מנהג ותיקון לטבול בער״ח ולפחות יעשה טבילת ידים קודם הלימוד. כף החיים להרח״ף סי' ל״ב או' יו״ד.

כד **כד) מי** שקבל תענית במנחה בחשבו למחר ער״ח ואח״כ נודע לו שטעה שאין ער״ח למחר אלא ביום שאחריו א״צ התרה ועל צד היותר טוב יתירו לו. זר״א בשו״ת א״ח סי' פ״ג. מחב״ר רסי' תקס״ח. ויחזור ויקבל התענית בזמנו. ונ״ל דה״ה אם היה המולד ביום ער״ח קודם חצות היום שכתבנו לעיל שאין להתענות בו ביום והוא לא ידע וקבל התענית יעשה התרה על קבלתו ויתענה אחר ר״ח יום א' בן א״ח שם או' ו'

כה **כה) מי** שנהג משמרת החדש להתענות יום שלפני המשמרה היה חלוש והתירוהו מותר וכ״כ מדברי הרדב״ז ח״ב סי' זר״ע. בית יהודה ח״ב סי' צ״ז ברכ״י או' ב' וטוב שיתנה בפעם ראשונה שמתענה שאינו מקבלו עליו לעשות זאת לעולם אלא בעת שירצה יתענה ובעת שאינו רוצה אין מתענה כדי שאם יארע לו איזה פעם אונס ולא יוכל להתענות לא יהיה עליו כנדר. ומ״מ אם התענה ג״פ בסתמא ואח״כ ארע לו איזה אונס שאינו יכול להתענות יש לעשות התרה.

כו **כו) וכתבו** האחרונים דאף מי שאינו מתענה מ״מ יש לעשות תשובה ביום זה ולפשפש במעשיו ולתקן אשר עוות בכל החדש מאחר שהוא יום אחרון של כל החדש כמו ער״ה מכל השנה ואז בודאי יהיה לו יום החדש זמן כפרה לכל תולדותיו ורבים מיראי ה' וחושבי שמו שעושין תיקון כרת בכל ליל ער״ח ויש אשר לומדים רק עד חצות כל אחד כפי יכולתו ואשריהם ישראל.

כז **כז) שם. והנשים שנוהגות שלא לעשות וכו'** דהכי איתא בירושלמי (פ״ק דתענית) הני נשי דנהיגי דלא למיעבד עבידתא בריש ירחא מנהגא. והטעם איתא בפ' מ״ד מפרקי דר' אליעזר לפי שלא רצו נשים ליתן נזמיהם לבעליהן במעשה העגל לכך נתן להם הקב״ה שכרן שיהו משמרות ר״ח יותר מהאנשים. טור. וכתב עוד הטור משם אחיו הר' יהודה ז״ל לפי שהמועדים נתקנו כנגד אבות. פסח כנגד אברהם דכתיב לושי ועשי עוגות ופסח היה. שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק. סוכות כנגד יעקב דכתיב ולמקנהו עשה סוכות. וי״ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י״ב שבטים וכשחטאו בעגל ניטלו מהם וניתנו לנשותיהם לזכר שלא היו באותו חטא עכ״ל. ובאו״ז כתב עוד טעם אחר לפי שבכל חדש וחדש האשה מתחדשת וטובלת וחוזרת לבעלה כשם שהלבנה מתחדשת בכל חדש ולכך הוי ר״ח יו״ט לנשים יעו״ש. והביאו ד״מ או' א' ועוד הטעם לפי שהנשים מושרשים בבחי' המלכות ויש לה עילוי בר״ח כמ״ש בשער הכוו' דף ע״ו ע״ב יעו״ש.

כח **כח) שם. והנשים שנוהגות וכו'** אבל לאנשים הוי ר״ח כשאר ימות החול ואם נהגו שלא לעשות בו מלאכה הוי מנהג בורות ולא בעי התרה. כר״ח. וכ״כ דברי יוסף סי' מ״ה. והב״ד הברכ״י או' ד' וכתב וכן נראה דהא ק״ל דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט יעו״ש אמנם בס' יוסף אומץ סי' ו' ובשיו״ב סי' זה חזר מדבריו וכתב דאיש שרוצה שלא לעשות מלאכה בר״ח רשאי ותחשב לו לצדקה כיון דאיכא כמה מרבוותא דסברי הכי יעו״ש. וכ״כ בס' סדה״י דטעם שמחת ר״ח משום שהוא יו״ט ללבנה שנתחדש אורה וצריכים אנו לשמוח בשמחתה שישראל מונין ללבנה ובשלומה יהיה לנו שלום וע״ז הנוהג שלא לעשות בו מלאכה הוי מנהג ואין לבטלו על שום דבר בעולם כ״א ע״צ הדחק והאונס ובהתרה וכן הנשים הנוהגות שלא לעשות מלאכה בר״ח שכר טוב יש להם על מנהגם ואין להם לבטלו וכמו כן הלובש בגדים מעולים ויפים משל חול בר״ח נראה שיש לחוש למנהג וצריך להחזיק בו עכ״ד בסדר קריאת ס״ת בחול. ועיין לקמן סי' תי״ט או' ו'

כט **כט) שם. והנשים שנוהגות וכו'** וכיון שנהגו בו איסור אין להם רשות לבטל מנהגם דהו״ל דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וכו' ועוד שהרי קבעוהו לחוק מימי מרע״ה אבל כשהחדש מעובר אם צריך לשמור שני ימים אין בזה אלא מנהג מדינה ואין מחמירין עליהם. שה״ל. והיינו דביום א' שהוא ל' לחודש שעבר אין לחוש. פר״ח. וברוקח כתב כשר״ח ב' ימים לא יעשו מלאכה בשניהם והב״ד ב״י.

ל **ל) וכתב** רי״ו דאותן שנהגו שלא לעשות מלאכה אין להם לעשות שום מלאכה כי ראיתי כמה נשים טועות ואומרות אין לנו לטוות אבל נעשה מלאכה אחרת והיה להן לאסור כל מלאכה לפי מנהגן או להתיר כל מלאכה עכ״ל ואני ראיתי נשים נוהגות שלא לעשות מלאכה להשתכר אלא תופרות בגדי כלי הבית ונראה שגם זה אין לעשות שמאחר שנהגו שלא לעשות מלאכה צריכות ליזהר מלעשות כלל ואפשר דמעיקרא הכי קבילו עלייהו לשנותו מחול ממש ולא לאסור במלאכות שאין עושות להשתכר ב״י. וכ״כ הרשב״י בתשו' ח״ג סי' רמ״ד שנהגו הנשים איסור לטוות ונהגו היתר בשאר מלאכות בתפירה וכיוצא ונתן טעם בדבר יעו״ש. והב״ד המחב״ר או' ב' וכתב נהרא נהרא ופשטיה. ועיין באו' שאח״ז

לא **לא) ואסור** לכוף אשתו אפי׳ במלאכה קלה ולמשרתיו ועבדיו העברים במלאכה כבידה. ב״ח שכנה״ג בהגב״י מש״ז או׳ א׳ ומשמע דאפי׳ במקום שנהגו לעשות אינו יכול לכופה. עו״ש וכ״כ א״ר שם. בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ ב׳ ושפחתו העברית הרי היא כאשתו דאפי׳ למלאכה קלה אינו יכול לכופה. מתה״ש.

לב **לב) שם הגה. ואם המנהג לעשות מקצת וכו׳** ונכון הוא לנשים לנהוג בעצמם שלא לעשות שום מלאכה בר״ח אפי׳ אינם עושים להשתכר ואפי׳ אינה מלאכה כבדה ואפי׳ לטוות פשתן וכיוצא בו ממלאכות הקלות עו״ש א״ר או׳ ה׳

לג **לג) שם בהגה. אזלינן בתר המנהג.** דמעיקרא הכי קביל עלייהו ב״י. ודוקא היכא שקבילו בפי׳ אבל בדרך סתם אין להקל להם דבר זה. משא מלך ח״ו כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ג,

סימן תיח

א **א) [סעיף א׳] ר״ח אסור בתענית.** ואפי׳ אכל פירות יצא וא״צ לאכול פת. מ״א סק״א א״ר או׳ א׳ ועיין לעיל סי קפ״ח או׳ ל״ב ולקמן בסי׳ תי״ט:

ב **ב) שם. ר״ח אסור בתענית.** אנשי ק״ק ווירמ״ש מתענין על גזירה שהיה בר״ח סיון (שנת תתנ״ו לאלף ה׳) ונהגו לקרות בשחרית בר״ח ולערב ויחל ודרשו. רוקח סי׳ רי״ב. ב״י סי׳ תקע״ט. וכתב הרמ״ע בתשו׳ דלא ילפינן מנייהו בעלמא מ״א סי׳ זה סק״א. ועיין לקמן או׳ ז׳

ג **ג) שם. ר״ח אסור בתענית.** בספ״ג דעירובין משמע דמותר להתענות בו תענית שעות אבל להרמב״ם אסור שהוא דאו׳ מ״א שם. ור״ל דלהרמב״ם שאיסור תענית ר״ח מדאו׳ כמ״ש בסעי׳ ד׳ אסור להתענות בו אפי׳ תענית שעות ומיהו עיין בא״א או׳ א׳ שכתב על דברי מ״א הנ״ז דלא מצא חלוק זה מבואר יעו״ש. וכן מסיק בס׳ גאון יעקב על עירובין שם להלכה דכל שאסור לאתענויי בהו שעות נמי אסירא יעו״ש. והביאוהו אחרונים. וה״ד אם קבלם לשם תענית אסור אבל אם נתעכב מלאכול לית לן בה.

ד **ד) [סעיף ב׳] אין גוזרין תענית וכו׳** ואם גזרי אין גזירתם גזירה ואין רשאין להתחיל. ב״י עו״ש או׳ ב׳ פר״ח. וכ״כ האחרונים.

ה **ה) ואם התחילו וכו׳** כגון שגזרו ב״ד ג׳ תעניות ולא אסקו דעתייהו שבאחד מהם יש יום אסור בתענית והתענו יום א׳ אין מפסיקין. פר״ח. ולזה הסכימו האחרונים אעפ״י שיש עוד פירושים.

ו **ו) שם. אפי׳ יום א׳ וכו׳** ונראה דרובו ככולו אבל אם התענו איזו שעות ואח״כ זכרו שביום ב׳ או׳ ג׳ יחול ר״ח וכו׳ מפסיקין.

ז **ז) שם. אין מפסיקין וכו׳** וכשמתענין צבור בר״ח בשחר קורא פרשת ר״ח ובמנחה ויחל. והיחידים ענינו בסוף תפלת מוסף וש״ץ אומרו בברכה בפ״ע אחר מטבע של ר״ח. הרשב״ש בתשו׳ סי׳ תר״ה. ופשוט דלנוהגין שהיחידים אף בת״צ אין אומרים ענינו אלא במנחה אין להיחידים לאומרו בתפלת מוסף. ברכ״י או׳ א׳

ח **ח) שם. אין מפסיקין וכו׳** וחוה״מ הוי כר״ח חנוכה ופורים ואם התחילו אין מפסיקין כמ״ש לקמן סי׳ תקע״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש.

ט **ט) שם. ומתענין ומשלימין** הכי אסיקנא בגמ׳ ומיהו התו׳ כתבו שם דלא קאי אפורים דבפורים אינו יכול להתענות דיום משתה ושמחה כתיב ואין נראה כן דעת הפו׳ וכן עיקר. פר״ח.

י **י) שם. ומתענין ומשלימין.** והיינו דוקא לצבור אבל יחיד אפי׳ התחיל מפסיק כמ״ש בסעי׳ שאח״ז וכ״כ ב״י בסי׳ תקע״ב וכתב שם בב״י דבפסקי תו׳ פ״ק דתענית מ״כ צבור שגזרו תעניות ואירעו בהן ר״ח או פורים ולא העלו על דעתן מפסיקין אותו יום ואין מתענין ועכשיו צבור הוי כיחיד לענין תענית וצריכין לפרוע אותו יום שמפסיקין עכ״ל התו׳ אלא שכתב על דבריהם ב״י שא״נ כן מדברי הפו׳ אבל הב״ח שם כתב להוכיח כתו׳ דאם התחילו מפסיקין ודלא כב״י וסיים וכמדומה דכך נהגו מעולם והכי נקטינן יעו״ש. והב״ד מ״א שם סק״ד. וכ״כ בשו״ת הנדפסים בסוף ס׳ גבורת נשים דאם לא עלו על דעתם אף שהתחילו מפסיקין מצד הדין יעו״ש. והביאו א״ר שם או׳ ב׳ ושע״ת

יא **יא) [סעיף ג׳] אם קבלו בלשון קבלת תענית וכו׳** כגון שאמר הריני בתענית ולא בלשון הרי עלי שהוא בלשון נדר. לבוש. ועיין לקמן סי׳ תק״ע סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

יב יב) **שם. א״צ התרה.** וא״צ להתענות שאין כח בדברי היחיד לבטל האסמכתא שסמכו עליה רבנן וגזרו שלא להתענות. לבוש. וכתבו התו׳ (תענית י״ב ע״א) אומר רש״י ידחה נדרו מכל וכל ולא ישלים אותו תענית והר״י מסופק בדבר ויש להחמיר דדוקא אותו יום לא יתענה אבל ישלים אותו ליום מחר עכ״ל ומדברי הפו׳ בדין זה משמע כדברי רש״י ב״י וכ״כ הפר״ח.

יג יג) **שם. א״צ התרה.** ואפי׳ לדברי הרמב״ם דס״ל דר״ח מדאו׳ וכל שהוא מדאו׳ א״צ חיזוק ובעי התרה אפילו הכי כשאומר בלשון קבלה לבד אין צריך התרה וכ״כ הרמב״ן והסכימו לדבריו הרא״ש והר״ן ז״ל: וכ״מ לקמן סי׳ תק״ע עו״ש או׳ ג׳

יד יד) **שם. שהוא לשון נדר וכו׳** ונדר חל על דבר מצוה כמו על דבר הרשות. לבוש. עו״ש שם. וכ״ה בש״ע יו״ד סי׳ רט״ו סעי׳ א׳

טו טו) **שם. צריך התרת חכם.** ויפתח לו בחרטה שיאמר אילו נתתה אל לבך ר״ח לא היית נודר. טור. וכ״ה בש״ע לקמן סי׳ תק״ע סעי׳ א׳ וביו״ד סי׳ רט״ו סעי׳ ב׳ וכתב שם הש״כ שמותר בכל הימים דנדר שהותר מקצתו הותר כולו וכ״כ הלבוש בסעי׳ זה.

טז טז) **[סעיף ד׳] מטעם איסור כולל.** דמגו דחייל על שאר הימים חייל נמי אר״ח ואפי׳ אשבת ויו״ט נמי חייל כה״ג וצריך התרה ופתח חרטה. לבוש. ועיין לקמן סי׳ תק״ע סעי׳ ג׳

יז טוב) **שם. כיון שאינו אלא מדרבנן.** ושבועה חלה על דבר מצוה דרבנן כמ״ש ביו״ד סי׳ רל״ט סעי׳ ו׳ יעו״ש. ויש להתיר שבועתו ואין מתענה כמ״ש בהגה לסי׳ תק״ע סעי׳ ג׳ יעו״ש.

יח חי) **שם. אלא שמדברי הרמב״ם נראה וכו׳** אפשר דילפינן לה מדאקשיה רחמנא למועדים דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אלא דאכתי אין זה כדאי לומר שהוא דאו׳ ב״י יעו״ש.

יט יט) **שם. שהוא מדאו׳** וע״כ אין השבועה חל כ״א ע״י איסור כולל אבל אם נשבע על ר״ח לבד אין השבועה חל לבטל המצוה שהיא מדאו׳ עו״ש או׳ ד׳ ומיהו הש״כ ביו״ד סי׳ רט״ו ס״ק י״א כתב דאפי׳ תימא דאסור להתענות בר״ח מדאו׳ מ״מ כיון דאינו מפורש בהדיא בקרא אלא דאתא מדרשא תלה שבועה עליה הילכך יש להתיר השבועה ואינו מתענה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח בסי׳ זה. ובלא״ה כיון דאיכא פלוגתא בזה צריך האדם לצאת מספק ולעשות אליבא דכ״ע כיון דאפשר דהיינו לעשות התרה ואין להתענות.

כ ך) **וחוה״מ** מסתברא דדינו כר״ח דומיא דבה״מ וכמ״ש לעיל סי׳ קפ״ח סעי׳ א׳ ולדעת הרמב״ם הוי מה״ת ולדעת שאר פו׳ הוי מדרבנן. פר״ח. וע״כ יש להתיר השבועה ואין להתענות כנז׳ ועיין לעיל או׳ ח׳

כא כא) **[סעיף ה׳] המתענה בר״ח וכו׳** וה״ה המתענה תענית חלום ביו״ט או בחו״ה צריך למיתב תעניתא לתעניתיה כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש. ועיי׳ לעיל סי׳ רפ״ח או׳ כ״א.

כב כב) **שם. תענית חלום.** וה״ה אם התענה משום נדר ט״ז סק״ד.

כג כג) **שם. צריך למיתב וכו׳** והמתענה ת״ח בר״ח ניסן או בר״ח אב א״צ ליתיב תענית לתעניתו כיון די״א דמצוה להתענות בהם כמ״ש לקמן סי׳ תק״פ. מ״א סק״ב א״ר או׳ א׳ מש״ז או׳ ד׳ ח״א כלל קי״ח או׳ ב׳ ועיין לקמן ססי׳ תקצ״ז.

כד כד) **שם. צריך למיתב וכו׳** ואם חל ר״ח בשבת והתענה אם די בתענית אחד או צריך להתענות ב׳ ימים עיין לעיל סי׳ רפ״ח או׳ כ״ח.

כה כה) **שם. צריך למיתב וכו׳** וכבר הארכנו בזה לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ ועוד ית׳ לקמן בסי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ בס״ד:

סימן תיט

א א) **[סעיף א׳] מצוה להרבות וכו׳** דאיתקש למועד דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם. ואיתא נמי בפסיקתא כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר״ה ועד ר״ה חוץ ממה שמוציא בשבתות ויו״ט ור״ח וחוש״מ ומה שהתנוקות מוליכין לבית רבן אם מוסיף מוסיפין לו ואם פוחת פוחתין לו. טור. ומ״ש ומה שהתינוקות וכו׳ הב״י פי׳ היינו שכר המלמד והב״ח פי׳ היינו מה שנהגו ליתן מעות של ר״ח לרבן וכתב דאין לבטלו אחד המרבה וכו׳.

ב **ב) שם. מצוה להרבות וכו'** בחידושי הר"ן שבת כ"ד כתב בשם הר' יהונתן ז"ל שחייב לקבוע סעודתו בר"ח על הפת ולברך ברה"מ יעו"ש והביאו פת"ע סי' תי"ז או' א' והגם שכתבנו לעיל רסי' תי"ח דאפי' אכל פירות יצא מ"מ ירו"ש יצא ידי כולם ויש לבצוע ג"כ על שתי ככרות כדי לכבדו יותר מן החול והמכבד את המצות שכרו כפול ומכופל.

ג **ג) וכתב** הב"ח בשם הירושלמי פ"ק דמגילה שאם ר"ח בשבת יש לעשות סעודת ר"ח באחד בשבת משום דבשבת אינו ניכר שעושה משום ר"ח אלא שכתב דלא נהגו כן יעו"ש מיהו עיין ב"י שכתב בשם הר"ן פי' אחר בדברי הירושלמי דלא על סעודתו יום ר"ח קאמר אלא על סעודה שעושין לעבר החדש יעו"ש וכן פי' קרבן נתנאל על הרא"ש פ"ק דמגילה יעו"ש ונראה דמפני זה לא נהגו כן. ובסדור רב יעב"ץ כתב דנכון להרבות בסעודה רביעית יותר ממנהגו כדי להשלים חובת סעודת ר"ח.

ד **ד) וכשחל** ר"ח שבת ויום א' הנכון שביום א' ירבה לסעודת ר"ח והמדקדקים ראיתי שכשחל ר"ח בחול עושין מאכל א' יותר לכבוד ר"ח וכשחל בשבת עושין מאכל א' יתירה ממה שעושין לכבוד שבת, שכנה"ג בהגב"י א"ר או' א' ח"א כלל קי"ח או' ב' ואם הוא עני ואין ידו משגת יוסיף לפחות בפירות שיקנה מין פרי לאכלו בר"ח, בן א"ח פ' ויקרא או' יו"ד. ועיין לעיל סי' רמ"ב או' ט' ואחד הנשים ואחד האנשים שוו בחיוב זה. סידור רב יעב"ץ.

ה **ה) כמו** שאדם חייב לכבד המועדים כך חייב לכבד ר"ח שגם בו יש הארת הנפש. אור צדיקים סי' ל"א או' א' מחב"ר או' א' וע"כ יש לאכול סעודת ר"ח על השלחן ודרך כבוד כמו בשבת ויו"ט.

ו **ו) ויש** להחליף ג"כ הבגדים בר"ח. אור צדיקים שם או' ב' וכן יש במקומותינו כמה יר"ש שלובשים איזה בגדים לכבוד ר"ח. מחב"ר או' ב' ויש ללבוש בגד אחד שלא מבגדי חול כי יפה להיות ג' מיני בגדים מלבד בגדי חול אחד לשבתות ואחד ליו"ט ואחד לחנוכה ופורים ור"ח וחוה"מ כ"א ואחד כפי מעלת היום. הגהות י"ג פת"ע. ועיין לעיל סי' תי"ז סוף או' כ"ח.

ז **ז) יש** מקומות שנהגו להדליק נרות לכבוד ר"ח כמו בשבת ויו"ט. אור צדיקים שם. וכ"כ הפר"ח יש מי שכתב שיש נוהגין להדליק נירות יתירות לכבוד ר"ח עכ"ל והמנהג הנכון הוא לעשות שינוי בהדלקה משבת ליו"ט דהדלקת ר"ח מנהג וגם אינו אלא בקצת מקומות והדלקת שבת חובה ולכל ישראל. ובזה יתרבה כבוד ר"ח ויגדל עליו כבוד שבת ויו"ט מחב"ר או' ג'. ועיין לעיל סי' רס"ו או' ט' שכתבנו דחסידים ואנשי מעשה נוהגין להדליק כמנין העולים לס"ת יעו"ש. ולפחות מי שאין ידו משגת יעשה איזה שינוי

ז) ויש לתת בר"ח צדקה לעניים כמו שנותנים בכל ערבי שבתות ויו"ט, רו"ח.

ח **ח) חייב** אדם להקביל פני רבו בר"ח והטעם כי גם בר"ח יש נפש יתירה במת הפתר ואז אם יקבל פני רבו יושפע לו מכח רבו אבל עיקר הוא בשבת כי כל היום יש נפש יתירה וברגל לא איצטריך ראייה כי יש בו ג"כ כתר ואינו גרוע מר"ח. פע"ח שער י"ט פ"ג יעו"ש ומשמע דוקא אם הולך ללמוד כי עי"ז יושפע לו אבל אם אינו הולך ללמוד אין חיוב. ועיין לעיל סי' ש"א או' ח"י ובדברינו לקמן ססי' תקכ"ט בס"ד, ועיין מ"א מה שהאריך בדיני ברה"מ של ר"ח וכבר כתבנו מזה לעיל סי' קפ"ח או' מ"ג ויתבאר עוד לקמן בסי' תכ"ד בס"ד.

סימן תכ

א **א) [סעיף א'] אבל לא מקוננות וכו'** והני מילי לאינש דעלמא אבל לת"ח בין בחוה"מ בין בר"ח חנוכה ופורים מענות ומקוננות כדרכן בחול והני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא. ויום שמועה אפי' רחוקה כבפניו דמי, ש"ע יו"ד סי' ת"א סעי' ה' ופ"כ בחכ"א כלל קס"ט או' כ"ה ומ"ש בח"א כלל קי"ח או' ז' דאין לומר קינות והספדים אפי' על חכם בפניו משום דאין לנו ת"ח בזה"ז יעו"ש אפשר דבחכ"א חזר בו ויתבאר עוד מזה לקמן בססי' תקמ"ז בס"ד.

ב **ב) [סעיף ב'] אומרין צדוק וכו'** בטור הביא פלוגתא דחכמי ורמיזא אומרים אותו דרך הילוך וחכמי מגנצא אין אומרים אותו אלא על אדם גדול והרי"ן גיאת כתב נהגו מימות זקנים הראשונים שלא לומר צד"ה בר"ח חנוכה ופורים ותלמידי רש"י כתבו בשמו שאומרים צד"ה וקדיש אפי' בחוה"מ יעו"ש והש"ע פסק כתלמידי רש"י משום דכ"ה דעת הרמב"ם כמ"ש בב"י וכתב הרא"ש דטעם תלמידי רש"י לפי שצד"ה קדיש אינו הספד אלא הודאה וקבלת דין שמים יעו"ש. והביאו ב"י וב"ח. וע"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה נהרא נהרא ופשטיה ובמקום שאין מנהג ידוע שב וא"ת עדיף.

ג **ג) שם. אומרים צד"ה** והיינו אם עונים כולם כאחת מותר אבל אם אחד מדבר וכולם עונים אחריו אסור. ב"י בשם תשו' הגאונים. עו"ש או' א'

ד **ד) וכתוב** בהג"א בסוף מו"ק בשם א"ז בניסן כל החודש מצדיקין דרך הליכה. מעיוה"כ עד ר"ח חשוון מצדיקין דרך הליכה ושוב או' קדיש אחר קבורתו ונהגי שבע"פ אין מצדיקין ומר"ח סיון עד עצרת מצדיקין דרך הליכה וכן ביום טבוח שהוא אסרו חג של עצרת ור' יואל הנהיג כן כל שבעה לפי שעצרת יש לה תשלומין כל ז' עכ"ל והב"ד ב"י וכתבנו זה לנוהגין כדברי הש"ע אבל לפי מ"ש מור"ם ז"ל בהגה אין מצדיקין בימים הללו אפי' דרך הליכה כיון שאין או' בהם תחנון וכ"כ ח"י סי' תכ"ט או' ז'

ה **ה) שם הגה, ואין נוהגין כן** והטעם משום דלא עדיף מצד"ה של מרע"ה שהוא צו"ץ שאין אומרים. עו"ש או' א' וביום שאין אומרים צד"ה א"צ להעמיד את המת ב' או ג' פעמים כמו שנוהגים כמ"ש ביו"ד ססי' שנ"ח בהגה יעו"ש.

ו **ו) שם הגה. ואין נוהגין כן** אבל מברין את האבל בר"ח וחנוכה ואפי' בחוה"מ. ב"י וכ"כ הלבוש. ועיין לקמן סי' תקמ"ז סעי' ח' וביו"ד סי' ת"א סעי' ד'

ז **ז) שם הגה. ואין נוהגין כן** ואפי' לחכם בפניו א"א צד"ה שהוא תחנה אלא דורשין עליו אם הוא בר הכי ואו' קדיש אחר הדרשה. לבוש סי' תר"ע סעי' ג' וסי' תרצ"ו סעי' ג' מ"א סי' זה סק"א א"ר או' ב' ועיין לעיל או' א' ולקמן ססי' תקמ"ז

ח **ח) שם בהגה. וכן בכל הימים וכו'** ושמעתי מזקן א' שהעיד שהיה בק"ק קראקא בשנת של"ג שנפטר רמ"א ז"ל ביום ל"ג לעומר והיו מסופקים אם לומר צד"ה ועמד אדם חשוב א' והעיד ששמע מפי רמ"א ז"ל שי"ל צד"ה על אדם גדול ותכף אמרוהו על רמ"א בקול רם ונראה לסמוך ע"ז בימים שאין בהם תחנון כגון ל"ג בעומר או ט"ו באב ושבט דאינם מועד אבל לא בר"ח חנוכה ופורים וחדש ניסן דאלו יש בהם איסור מדין התלמוד. ט"ז סק"א. מיהו הא"ר או' ב' כתב על דברי הט"ז הנ"ד דליתא דניסן אינו אלא מנהג וכן בין יוה"כ לסוכות ומר"ח סיון עד שבועות אבל אסרו חג וט"ו באב וט"ו בשבט מוזכר בש"ס ואפי' בל"ג בעומר נראה דאין לסמוך אלא לגדול הדור כמו רמ"א יעו"ש וא"כ לפי דבריו דאין לסמוך ע"ז כ"א בימים שהם ממנהגא ולא נזכר בש"ס כמו ניסן ובין יוה"כ לסוכות ומר"ח סיון עד שבועות אבל בט"ו באב ושבט ואסרו חג שמוזכר בש"ס אין אומרים ואסרו חג היינו של שבועות אבל של פסח וסוכות דאינו אלא ממנהגא אומרים וכמ"ש הא"ר שם לחלק יעו"ש. אמנם מ"ש דניסן אינו אלא מנהג זה אינו שהרי נזכר בפ' בתרא דמ"ס והביאו הטור וב"י לקמן סי' תכ"ט וע"כ נראה דבניסן נמי יש להחמיר וכמ"ש הט"ז.

ט **ט) שם בהגה. וכן בע"ש אחר חצות.** וה"ה בעיו"ט אחר חצות אין אומרים. ש"כ ביו"ד סי' ת"ב סק"ג. מש"ז או' א' וכן ערב ר"ה וערב יוה"כ אחר חצות י"ל דחשובים כרגלים ואין אומרים אבל קודם חצות י"ל דאו' כמו ע"ש א"א או' א'

י **י) שם בהגה, וכן בע"ש אחר חצות.** אבל בער"ח וחנוכה או' אפי' אחר חצות. לבוש יו"ד סי' ת"א סעי' ו' ש"כ שם. ונראה דה"ה בערב פורים א"ר או' ב' א"א או' א' ויראה כ"ש ערב ט"ו שבט ול"ג בעומר וכו' ומיהו אם התפללו ערבית מבע"י י"ל דאין אומרים מש"ז שם.

י) בפראג אין או' אחר חצות בער"ח א"ר שם וכן בפפדא און או' ער"ח אחר חצות א"א שם ומיהו עיין ח"י סי' תכ"ט או' ז' שכתב דבפראג אומרים בער"ח אחר חצות יעו"ש ואפשר דיש כך ויש כך וכל אחד כתב לפי מה שראה או שמע.

יא **יא) שם בהגה. ולא צד"ה** שיש בו סוד שלא להגביר הדין וכיון שא"א צד"ה גם קדיש א"א שאין הקדיש אלא בשביל פסוקי צד"ה לבוש. ביו"ד סי' ת"א סעי' ו' ועיין לעיל או' ז'.

סימן תכא

א **א) [סעיף א'] נוהגין** באשכנז שאו' פ' ובראשי חדשיכם וכו' לפרסם שהוא ר"ח כמ"ש לעיל ססי' מ"ח בהגה והביאו מ"א בסי' זה.

ב **ב) שם. שאו' פ' ובראשי חדשיכם וכו'** ועיין בישי"ע שכתב דביום א' יאמרנו אחר התמיד וביום ב' של ר"ח לא יאמרנו שכבר ידוע לו מיום ראשון יעו"ש.

ג **ג) שם. ובספרד אין נוהגין לאומרה שעתידין וכו'** ועוד הטעם ע"פ מ"ש לעיל סי' מ"ח או' ו' לגבי פסוקי מוסף שבת יעו"ש,

סימן תכב

א) [סעיף א'] **ואומר יעלה ויבוא וכו'** בנוסח יעלה ויבא אנו אומרים זכרינו ה' אלהינו בו לטובה ופקדינו בו לברכה והעולם מפסיקין בין זכרינו ה' אלהינו בו לטובה ופקדינו בו לברכה לענות אמן אבל בס' תולעת יעקב כתב דזכרנו נאמר על הזכר ופקדינו על הנקיבה ולכן אין להפסיק שכנה"ג בהגה"ט או' א' עו"ש או' א' מיהו באבודרהם משמע דיש להפסיק. א"ר או' א'

ב) **שם. ואומר יעלה ויבא וכו'** יש מקומות שנוהגים לומר יעלה ויבא בקו"ר כמו אתה חוננתנו וכמו ותודיענו אי להזכיר ר"ח ואי לע"ה שלא הורגלו לו והוא מנהג טוב וא"צ למנהג אחר ולהפסיק שיאמר השמש קודם התחלת העמידה ר"ח והאו' מזמור ברכי נפשי קודם ערבית ובתוך הזמירות אהני דאתיא זכירה זכירה שלא ישכח מלהזכיר ר"ח רו"ח או' א' מיהו מ"ש ובתוך הזמירות אין מנהג זה בינינו להפסיק בין הזמירות לומר מזמור ברכי נפשי ומנהג חסידי בית אל יכב"ץ ההולכים עפ"י האר"י ז"ל גם במועדים אין מפסיקין בין המזמורים לומר המזמור של המועד וכן בר"ה ויוה"כ אין מוסיפין לומר שום מזמור כ"א המזמורים של השבת דוקא. ומ"ש וא"צ להפסיק שיאמר השמש וכו' כבר יתבאר זה לעיל סי' רל"ו סעי' ב' ובדברינו לשם או' ט"ז ואו' טו"ב קחנו משם.

ג) **שם. בערבית אין מחזירין וכו'** אבל אם לא אמרו במנחה ולא נזכר עד תפלת ערבית מתפלל ערבית שתים כמ"ש לעיל סי' ק"ח סעי' י"א ועיין בדברינו לשם או' ב"ן ואו' ד"ן ואו' ה"ן דינים השייכים לענין דין זה יעו"ש.

ד) **שם. בערבית אין מחזירין אותו.** הרדב"ז בתשו' סי' תקס"א כתב דאף במקום שאין מחזירין כגון ערבית דר"ח אם נזכר קודם שהתחיל מודים אינו חוזר הברכה אבל אומרו שם בין ברכה לברכה. אבל מרן סי' רצ"ד סעי' ד' פסק דמיד שסיים הברכה אין לו לחזור ומשמע דאינו מזכיר כלל וכן עיקר וכן הסכים בא"ר סי' קי"ד או' ז' ברכ"י או' א' וכ"כ המאמר או' ה' ש"ץ דף ר"ך ע"ג. ועיין לעיל סי' רצ"ד או' טו"ב:

ה) **שם. בערבית אין מחזירין אותו.** וכל שאמר בא"י אעפ"י שלא גמר המחזיר שכינתו לציון אינו חוזר אלא מסיים הברכה ואומר מודים. מאמ"ר או' ד' ש"ץ שם ע"ד. שע"ת או' ב' ועיין לקמן או' י"א:

ו) **שם. בערבית אין מחזירין אותו.** ואם לא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתים ולא אמר יעלה ויבא בשניה וכן אם היה ר"ח ב' ימים וביום א' לא התפלל מנחה ובליל ב' בתפלת התשלומין לא הזכיר ר"ח א"צ לחזור כנה"ג בהגה"ט וכ"כ לעיל סי' ק"ח או' ט"ל ואו' מ' יעו"ש ועוד עי"ש בהגה לסעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד

ז) **שם. אבל אם לא אמרו בשחרית וכו'** מי שלא הזכיר יעלה ויבא ונזכר אחר שאמר ג' ראשונות על דעת להתפלל מוסף הדבר פשוט דיסיים תפלת שחרית אעפ"י דג' ראשונות אמרינהו על דעת לומר מוסף. שו"ת זר"א חא"ח סי' מ"ז. מחב"ר או' א' וכ"כ הנה"ש בסי' תכ"ד מאמ"ר בסי' תכ"ג או' ג' ש"ץ דף רכ"ב ע"ב. שע"ת בסי' זה או' ג'

ח) **ואם** לא הזכיר ר"ח בשחרית ולא נזכר עד שהתפלל מוסף מתפלל מנחה שתים כמ"ש לעיל בסי' ק"ח או' ט"ו יעו"ש.

ט) **שם. מחזירין אותו** ואם יכול לסמוך על חזרת ש"ץ עיין לעיל סי' קכ"ד סעי' יו"ד ובדברינו לשם בס"ד. ועיין בש"ץ דף רכ"ב ע"ג שכתב דמי שביתו סמוך לבהכ"נ ויש לו חלון פתוח לבהכ"נ וזה עומד בביתו ומתפלל עם הצבור אין הש"ץ מוציאו בענין זה יעו"ש והביאו שע"ת או' ג' אמנם החיד"א בקש"ג סי' כ"א או' יו"ד כתב דיוצא.

י) **שם. מחזירין אותו.** ואם אמר בשמע קולנו בקשה שהזכיר בה ר"ח ושכח ולא אמר יעלה ויבא א"צ לחזור. בתשו' שבסוף לקוטי פרדס. ברכ"י או' ד' וכן הסכים הש"ץ דף רפ"א ע"ג והשיג על המאמ"ר שפקפק בזה יעו"ש. סידור בי"ע או' ד'

יא) **שם. ואם נזכר קודם שהתחיל מודים וכו'** נראה פשוט דאם אחר בא"י אעפ"י שלא גמר המחזיר שכינתו לציון הו"ל כאלו סיים הברכה לגמרי וצריך לסיימה ולומר יעלה ויבא קודם שיתחיל מודים דכיון שהזכיר ה' אין לו לחזור וכן עשיתי מעשה בעצמי והסכימו עמי קצת מן החברים. מאמ"ר או' ד'. אמנם הש"ץ דף ר"ך ע"ד השיג על דברי המאמ"ר הנז' וגם הביא מחי' הריטב"א פ"ק דתענית דאם לא סיים הברכה רק אמר בא"י ונזכר דיאמר למדני חוקיך ויאמר יעלה ויבא ואח"כ תשלום הברכה בא"י המחזיר שכינתו לציון וכתב דהכי עדיף טפי כדי לצאת אליבא דכ"ע וה"ד לשחרית ומנחה אבל אירע כן בערבית כיון שאמר בא"י יגמור המחזיר שכינתו לציון ומודים כיון שאין מחזירין לתפלת ערבית יעו"ש והביאו שע"ת או' ד' סי' בי"ע או' ב' וכ"פ החיד"א בקש"ג סי' כ"א או' ג' ועיין לעיל או' ה' ובסי' קי"ד או' כ"ח.

יב **יב) שם. ואם נזכר קודם שהתחיל מודים וכו׳** ובזה שוה הש״ץ ליחיד זולת אם השלים תפלתו דאינו חוזר כמ״ש בסמ׳ קכ״ו. כלבו וא״ח כס״א או׳ ב׳ ועי״ש בסי׳ קכ״ו סעי׳ ג׳ וסעי׳ ד׳ בדין ש״ץ שטעה ולא הזכיר ר״ח ובדברינו לשם בס״ד.

יג **יג) שם. חוזר לרצה.** משום דג׳ אחרונות חשובות כאחת כמ״ש לעיל סי׳ קי״ד או׳ מ״ג.

יד **יד) שם. עד שהשלים תפלתו.** היינו שהשלים ברכת שים שלום וגם אמר יהיו לרצון וכו׳ שיהיו לרצון הוא מכלל התפילה כמ״ש לעיל רס״י קכ״ב

טו **טו) שם. חוזר לראש.** וכשחוזר לראש התפלה א״צ לומר פסוק אדני שפתי תפתח. הריטב״א פ״ק דתענית. ש״ץ דף רכ״ב ע״ב. שע״ת או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ קי״ד או׳ כ״ט.

טז **טז) שם. ואם הוא רגיל לומר תחנונים וכו׳** כבר נת׳ זה לעיל בסי׳ קי״ז או׳ מ׳ קחנו משם.

יז **טוב) שם. ונזכר אחר שהשלים תפלתו וכו׳** ואם בתוך כך הגיע ש״צ לקדושה איך יתנהג עיין לעיל סי׳ קכ״ב או׳ י״ג.

יח **יח) שם הגה. ואם הוא ספק אם הזכיר או לאו א״צ לחזור.** כ״כ הכלבו סי׳ י״א ומביאו ב״י. וכ״ה דעת מור״ם ז״ל בד״מ או׳ א׳ אלא שמרן ז״ל בב״י השיב על דברי הכלבו הנז׳ ודעתו שצריך לחזור וכן הסכים הב״ח יעו״ש ועיין בשכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ מה שהאריך בזה וסיים כיון דאיכא פלוגתא יש מקום לומר שב וא״ת עדיף ולא יחזור מיהו הטוב והישר שיתפלל בתורת נדבה למר אפי׳ בלא חידוש ולמר בחידוש איזה דבר יעו״ש. והט״ז סק״א לחלק יצא דאם היה לו ידיעה בשעת התפלה קודם שבא למקום ההזכרה שיש מכשיו ר״ח וצריך להזכיר אלא שאח״כ שכח אם הזכיר בתוך הברכה בזה אמרינן דמסתמא הזכיר וא״צ לחזור ואם לאו צריך לחזור יעו״ש. אבל המ״א סק״ד הסכים לדברי ב״י וב״ח וכתב שכ״פ הרוקח בשם הירוש׳ וכ״פ הל״ח בראיות ברורות וכן יש להורות דהרי עינינו רואות שההרגל להחפלל בלא יעלה ויבא עכ״ל. וכן הסכים הפר״ח וא״ר או׳ ו׳ ומאמ״ר או׳ ז׳ וכתב שם הא״ר ומשמע אף שידע בשעת התפלה שהיה ר״ח חוזר ודלא כהט״ז וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ בשם מהר״י מולכו דאף דברצה זכר ר״ח ודאי תכף שכח וסירכיה נקיט שלא אמר יעלה ויבא יעו״ש והביאו שע״ת או׳ ד׳ סי׳ בי״ע או׳ ה׳ וכ״כ בספרו קש״ג סי׳ כ״א או׳ ח׳ יעו״ש וכ״פ ח״א כלל כ״ד או׳ כ״ב ומ״מ נראה דיותר טוב להתנות דאם אינו חייב בתפלה זו תהיה נדבה דליכא הפסד בזה ואי משום דבזה״ז אין מתפללים נדבה כבר כחבנו לעיל סי׳ ק״ח או׳ נ״ב דבמקום ספק מתפללין יעו״ש.

יט **יט) ויהא** זריז ונזכר לומר יעלה ויבא אפי׳ בערבית וברה״מ שאם לא יאמרנו מגרעות נתן ולא מסמנא מלתא וכבר היה מעשה בזמן האר״י ז״ל בא׳ ששכח יעלה ויבא בערבית ואמרו לו בחלום שהשכינה אמרה עליו נתנני ה׳ בידי לא אוכל קום. חס״ל או׳ ה׳

כ **כ) מנהג** החסידים המתפללים ע״פ סידור רבינו הרש״ש ז״ל לומר בנוסח יעלה ויבא ביום ראש חדש הזה ואין אומרים החדש בה״א כי יש כוונה במספר ראש וכוונה במספר חדש בלא ה״א. בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ י״ד

כא **כא) שם בהגה. עיין לעיל סי׳ קכ״ו** סעי׳ ג׳ וסעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד.

כב **כב) [סעיף ב׳] וקורין ההלל בדילוג וכו׳** ומנין שאו׳ הלל בר״ח מצינו שרמז דוד בתהלים הללויה הללו אל בקדשו י״ב פעמים הללו כנגד י״ב חדשים ולפיכך אנו כופלים כל הנשמה על שנה מעוברת שיהא לה י״ג חדשים ועל חדש ב׳ ימים. שה״ל בשם הגאונים. ב״י. והגם דהי״ב חדשים א׳ מהם ר״ה ואין בו הלל מ״מ שם ר״ח עליו וראוי לקריאת ההלל אם לא היה יום דין.

כג **כג) שם. וקורין הלל בדילוג וכו׳** שמתחילין הללויה וקורין אותו עד חלמיש למעינו מים ומדלגין לא לנו ומתחילין ה׳ זכרנו יברך וקורין עד ואנחנו נברך יה ומדלגין אהבתי כי ישמע ה׳ עד כל האדם כוזב ומתחילין מה אשיב עד הודו. טור. ומ״ש עוד הטור בענין קריאת הודו וכו׳ כבר כתב בש״ע סעי׳ ג׳ דכל מקום לפי מנהגו יעו״ש והטעם שמדלגין בהלל בר״ח משום דר״ח הוא יום סליחה וכפרה לכפר על התינוקות משום אסכרה שהיה רגיל ליפול עליהם וקרבן ר״ח מכפר עליהם וכיון שהוא יום כפרה וסליחה הוי כמו ר״ה ויוה״כ שהם ימי הדין ואין או׳ שירה גמורה. לבוש סעי׳ ג׳:

כד **כד) שם. וקורין הלל בדילוג וכו׳** ואם קורין אותו בבית האבל עיין לעיל סי׳ קל״א מאו׳ ס״א עד אות ס״ד יעו״ש:

כה **כה) שם. וקורין הלל בדילוג וכו׳.** גרסינן במס׳ ערכין (דף יו״ד ע״א ח״י) ימים בשנה יחיד גומר בהם את ההלל ח׳ ימי החג וח׳ ימי חנוכה ויו״ט א׳ של פסח ויו״ט של עצרת ובגולה כ״א ט׳ ימי החג וח׳ ימי חנוכה וב׳ יו״ט של פסח וב׳ יו״ט של עצרת ע״כ. וכתוב בס׳ מ״מ וסימניך בבט״ח. סי׳ אחר שנים שנים באו אל נח. שנים שנים ב׳ יו״ט של פסח ושל עצרת. באו בגי׳ ט׳ ימי החג אל נח בגי׳ חנוכה. וכן ימים שאין גומרין בהם את ההלל כ״א

וסימניך א״ך טוב לישראל א׳ ניסן ו׳ ימי פסח ב׳ ימי א יר א׳ סיון ב׳ תמוז א׳ אב ב׳ אלול ב׳ מרחשון א׳ כסליו כשהשנה כסדרה א׳ שבט ב׳ אדר וכל הימים שגומרין ושאין גומרין הם ב״ם ב׳ פעמים כ״א וסימניך אהיה אשר אהיה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ח׳:

כו **כו) שם. וקורין הלל בדילוג וכו׳** והלל נאמר בכל לשון אפי׳ אינו מבינו. תו׳ סוטה ל״ב ע״א ד״ה קרית. שכנה״ג שם או׳ ז׳ פר״ח.

כז **כז) כל** מצוה שחיובה מד״ס קטן שהגיע לחינוך מוציא את הרבים ידי חובתן וכן בהלל. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ מי שמתו. כנה״ג בהגה״ט. מיהו הפר״ח כתב דקטן אפי׳ הגיע לחינוך אינו מוציא אחרים י״ח אעפ״י שהלל מדרבנן. קש״ג סי׳ כ״ג אות ח׳ סי׳ בי״ע אות ט״ו:

כח **כח) נשים** פטורות מכל הלל מפני שהיא מ״ע שהזמ״ג ולפיכך אין יכולין להוציא אחרים י״ח אלא א״כ עונה אחריהם כל מלה ומלה ותהי לו מארה שלא למד ואם למד מבזה את קונו לעשות שלוחים כאלו. תו׳ ברכות ך׳ ע״ב וסוכה ל״ח ע״א ומשנה ופרש״י שם. מ״א סק״ה. מיהו לדעת ר״ת וסיעתו אם רצונם לקרותו יכולות. קש״ג שם אות ז׳ סידור בי״ע אות ט״ז. ועיין בישי״ע אות ו׳ שכתב דנהגו לברך ג״כ אלא שכתב דיותר טוב שלא לברך כיון דקריאת ההלל בר״ח אינו אלא ממנהגא ודעת הרבה פו׳ אף אנשים אינם מברכים יעו״ש:

כט **כט) מי** שיצא כבר אסור לו לקרות שנית בשביל חבירו אם אינו עונה אחריו הללויה והיינו כשקורא בברכה ובקריאה לחוד ליכא איסורא ורק דאסור לקרותו דרך שירה אלא בזמן שתקנו חכמים. מ״א שם:

ל **ל) שם. וקורין הלל וכו׳** אין לטעום קודם קריאת ההלל למי שיוכל אבל מאן דחליש לביה אף חסידות ליכא. שו״ת שאלת יעבץ סי׳ מ׳ ברכ״י אות ה׳ שע״ת אות ו״ן

לא **לא) שם. וי״א שהצבור מברכין עליו וכו׳** ואין אומרין זמן מפני שאין מברכין זמן בפחות מל׳ יום ולפעמים מקצת החדשים חסרים. הרד״א בתחלת ספרו׳ שער ג׳ כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ה. ומה שהק׳ ע״ז המ״א שם עיין מה שתירץ א״ר אות יו״ד ושאר האחרונים. וכתב שם הכנה״ג שזה הטעם עצמו יספיק למה שאין אנו מברכין זמן בברכת הלבנה:

לב **לב) שם. לקרא את ההלל.** פי׳ אפי׳ למ״ד דבימים שגומרים את ההלל מברכין לגמור (כמ״ש לקמן סי׳ תפ״ח) מ״מ בר״ח כיון דמדלגין אין מברכין לגמור. ב״ח.

לג **לג) שם הגה. ואם בירך לגמור א״צ לחזור.** כ״כ המרדכי בפ׳ במה מדליקין בשם ראבי״ה דהמברך בר״ח לגמור לא משתבש דלגמור תרתי משמע. וכ״כ בשה״ל מי שטעה ובירך בר״ח לגמור א״צ לחזור. והב״ד ב״י. ויתי׳ עוד מזה לקמן בסי׳ תפ״ח בס״ד:

לד **לד) שם וי״א שאף הצבור אין מברך וכו׳** משום דאינו אלא מנהג בעלמא כמ״ש בתענית כ״ח ע״ב. וכתבו שם התוס׳ די״מ דאמנהג לא מברכין ור״ת פסק דגם אמנהגא מברכינן יעו״ש. ור״ל כמו שמברכין על יו״ט ב׳ ואעפ״י שהוא ממנהגא כמ״ש במס׳ ביצה דף ד׳ ע״ב. וכ״כ הגר״א. ומיהו עיין בפע״ח שער י״ט פ״ב שכתב טעם בסוד לקריאת ההלל בר״ח יעו״ש:

לה **לה) שם. וכן נוהגים בכל מלכות א״י וכו׳** בן א״י ודעתו לחזור ובחו״ל נעשה ש״ץ ובירך על ההלל יצאו הצבור בברכתו והוא לא בירך לבטלה. שו״ת חיים שאל ח״א סי׳ צ״ט. קש״ג סי׳ כ״ג או׳ ה׳ סי׳ בי״ע אות ד׳:

לו **לו) שם הגה. וי״א דגם יחיד מברך וכו׳** כ״כ התו׳ ערכין יו״ד ע״ב וז״ל ומ״מ נקוט דר״ת בידך דטוב לברך ליחיד נמי בתחלה דנהי דודאי אין מחויב לאומרו מ״מ מאחר שמזקיק עצמו לכך אין זה ברכה לבטלה כמו שהנשים מברכות על נטילת לולב שאינו לבטלה ואעפ״י דפטורות מ״מ הם רשאות ליטלו ואין זה ברכה לבטלה עכ״ל וכבר כתבנו לעיל סימן ז׳ אות ב׳ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל יעו״ש:

לז **לז) שם. בהגה, ומ״מ יזהר אדם וכו׳** כדי לצאת סברא הראשונה. הגר״א:

לח **לח) שם בהגה. לקרות בצבור וכו׳** ואם בא לבהכ״נ סמוך להלל יקרא הלל תחלה עם הצבור ואח״כ יתפלל. ל״ח. ואפשר כשהוא אומר פסוקי דזמרה מותר להפסיק באמצע לקרות הלל עם הציבור דלא גרע ממזמורים שמוסיפין בשבת מיהו נ״ל דאז לא יברך על ההלל לא בתחלה ולא בסוף כיון שאומר ב״ש וישתבח א״כ היאך יברך ב״פ. לכן דוקא בהלל דר״ח יעשה כן כיון דהרבה פו׳ שלא לברך. אבל בימים שגומרים הלל לא יאמר אותו באמצע פסוקי דזמרה. מ״א סק״ו. ואין דעת הרב האר״י זלה״ה נוחה בסברות אלו לומר דברים שלא כסדרן. ש״ץ דף רכ״ג ע״ב. סידור בי״ע אות ו׳ ועיין לעיל אות ב׳:

לט **טל) שם בהגה. אומר לשנים וכו'** וכתב הל"ח דזהו דוקא בימים שאין גומרין ומשום ספק ברכה אבל המ"א סק"ז כתב אפילו בימים שאין גומרין יעו"ש. ואם אין מצוים שנים א"צ להטריח אחריהם ביותר. א"ר או' י"א:

מ **מ) שם בהגה. דאז הוי כרבים.** דשלשה מקרי רבים כמ"ש בגיטין מ"ו ע"א כרב נחמן דק"ל שם כוותיה. הגר"א. ועיין ביו"ד סימן רכ"ח סעיף כ"א:

מא **מא) שם בהגה. ונהגו כן בהודו וכו'** דהודו לבד מקרי ראשי פרקים כמ"ש בסוכה ל"ח ע"ב יעו"ש. הגר"א.

מב **מב) שם בהגה. ונהגו כן בהודו וכו'** דאמרינן במדרש תהלים הקוראים צריך שיהיו ג' כדי שיאמר אחד לשנים הודו. הרא"ש פ"י דפסחים סימן ל"ב. הגר"א:

מג **מג) [סעיף ג'] בענין הפסוקים שכופלים אותם וכו'** אודך כי עניתני ומשם ואילך כופלים כל פסוק ופסוק ואומר ש"ץ אנא ה' הושיעה נא ועונין אותו הקהל אחריו וכן באנא ה' הצליחה נא. ובספרד פושטין פסוק ברוך הבא ופסוק אל ה' ויאר לנו וכופלין אלי אתה ואודך והודו. ובאשכנז כופלין הכל וכן עיקר. טור. וכ"כ בשער הכוונות דף ק"ג ע"ד שצריך לכפול כל הפסוקים ב"פ מן פסוק אודך כי עניתני וכו' עד סוף ההלל שהוא פסוק הודו לה' כי טוב האחרון יעו"ש, ואעפ"י שבשער הכוונות כתב זה בדרוש חג הסוכות מ"מ אין חילוק בזה בין חג הסוכות לשאר ימים כמבואר בטור וב"י וכ"ה מנהג חסידי בית אל יכב"ץ שבעיר קדשנו ירושת"ו שכופלין מאודך כי עניתני וכו' עד סוף ההלל בין בימים שגומרין את ההלל בין בימים שאומרים בדילוג. וטעם כפילתם עיין רש"י סוכה ל"ח ע"א ומביאו ב"י.

מד **מד) שם. וכן בפסוקים שש"ץ אומר וכו',** עיין בטור שכתב דקורא ש"ץ לבדו הודו וכו' והקהל עונים אחריו הודו וכו' וקורא יאמר נא ישראל והקהל עונים אחריו הודו וכו' וכן ביאמרו נא ביח אהרן וביאמרו נא יראי ה' וכתב המ"א סק"ח דצריך לשמוע יאמר נא וכו' מפי הש"ץ דשומע כעונה ואם לא שמע לא יצא ומוטב שיאמר בעצמו בנחת עכ"ל והטעם דמוטב שיאמר בעצמו אף דשומע כעונה מ"מ לפעמים אינו מכוין ולפעמים הש"ץ מאריך בניגונים. אך העולם טועים ואין אומרים כ"א יאמר נא ישראל ולא מסיימים כל"ח וכן בפסוקים אחרים ובאמת בזה לא סגי וצ"ל יאמר נא ישראל כל"ח, דאל"כ לא אמר כ"א חצי פסוק ואף שאומר אח"ז הודו לה' כ"ט כל"ח אין זה נוסח הפסוק יאמר נא ישראל הודו וכו' מחה"ש:

מה **מה) וכתבו** התו' (סוכה ל"ח ע"ב) דמפסיקין פסוק אנא ה' לשנים והא ק"ל דאסור להפסיק באמצע הפסוק שאני הכא דב' בני אדם אמרוהו כדאיתא בפסחים קי"ט ע"א יעו"ש. והכלבו כתב דדוקא בתורה ובנביאים אבל בכתובים אפשר דשרי לחלק. והא דנוהגים לחלק פסוקי אז ישיר ביום המילה י"ל משום דהם אמרום ג"כ פסקי פסקי כדאמרינן בסוטה פ"ז הוא אומר אשירה לה' והם אומרים אשירה לה' מ"א סק"ח:

מו **מו) [סעיף ד'] אפי' באמצע וכו'** היינו באמצע הפרק כמ"ש בב"י, ועיין לעיל סי' ס"ו ותלמוד לכאן אלא שמ"ש שם בין הפרקים הכא. אפי' באמצע הפרק:

מז **מז) שם. אבל בענין אחר וכו'** ואפי' בין הפרקים. פר"ח.

מח **מח) שם הגה. ועיין לקמן סי' תפ"ח סעי' א'** ר"ל דשם כת' דיני הפסקה:

מט **מט) [סעיף ה'] א"צ לחזור לראש.** ואפי' למ"ד בסי' ס"ה (סעי' א' בהגה) אם הפסיק מחמת אונס כגון שלא היה המקום נקי ושהה כדי לגמור את כולה צריך לחזור לראש הכא מודה דא"צ כיון שקורין אותו בדילוג ומשמע לסברא זו הא בימים שגומרין צריך לחזור לראש אם הפסיק מחמת אונס ושהה כדי לגמור את כולה ב"י. אמנם הש"ע לא פסק כסברא זו אפי' לענין ק"ש אלא אפי' אם שהה כדי לגמור את כולה מחמת אונס אינו חוזר לראש כמבואר לעיל בסי' ס"ה יעו"ש וכן סתם לקמן בסי' תפ"ח וסי' תרע"ד לגבי הלל יעו"ש, ועיין ב"י שתמה על הטור דלמה בסי' ס"ה לגבי ק"ש סתם דבריו כדעת הרא"ש שמחלק בין שהה באונס לשהה שלא באונס ובהלכות פסח וסוכה ומגילה סתם דבריו כדעת הרי"ף והרמב"ם שאין מחלקין בדבר יעו"ש. ומור"ם ז"ל בד"מ או' ה' כתב דלגבי ק"ש שהיא דאו' פסק כדברי הרא"ש דצריך לחזור לראש אבל לגבי הלל ומגילה שהם דרבנן פסק כדברי הרי"ף והרמב"ם דא"צ לחזור לראש יעו"ש וכתבו האחרונים דמטעם זה לא הגיה מור"ם ז"ל על דברי הש"ע בהלל כמו שהגיה לעיל בסי' ס"ה לענין ק"ש משום דסמך על חילוק זה, מיהו הב"ח כתב דדעת הטור דגם כשקורין ההלל בדילוג אם שהה כדי לגמור את כולה מחמת אונס צריך לחזור לראש ומה שסתם הטור סמך על מ"ש לעיל בסי' ס"ה יעו"ש. וכתב המ"א סק"ט דהמחמיר יחזור לקרותו בלא ברכה. וכ"כ האחרונים ובענין איזה דבר נקרא אונס וכמה שיעור כדי לגמור את כולה עיין לעיל סי' ק"ד או' כ"ח ואו' ל"ב:

נ נ) **[סעיף ו'] הקורא הלל למפרע לא יצא.** יש מן הגדולים שכתבו אפי' קרא הפרשיות למפרע שלא כסדרן לא יצא מפני שהפרשיות הולכות על הסדר ולא דמי לק"ש לעיל רס"י ס"ד דדוקא אם הפך בסדר הפסוקים לא יצא אבל אם הפך בסדר הפרשיות יצא דשאני התם לפי שאינם סמוכים בתורה. פר"ח ועי"ש. וכ"מ בעו"ש סי' תר"ץ או' ד' יעו"ש:

נא **נא) ומיהו** לענין ברכה נראה דא"צ לחזור ולברך ואפי' אם הפך בסדר הפסוקים כדמוכח לקמן סי' תר"ץ סעי' ו' לגבי מגילה יעו"ש:

נב **נב) שם הגה. טעה יחזור למקום שטעה.** פי' אם דילג פסוק א' ונזכר אח"כ לא יאמרנו במקום שנזכר דא"כ הו"ל קורא למפרע אלא יתחיל מאותו פסוק ויאמר עד סוף כמ"ש לקמן סי' תר"ץ סעי' ו' מ"א סק"י. ואם אינו יודע היכן טעה יחזור לראש הפרק. ב"י בשם רי"ו:

נג **נג) [סעיף ז'] מצות קריאת ההלל מעומד.** והטעם כתב הר' בנימין ע"ש הכתוב הללו עבדי ה' שעומדים וכו' ומה שקורין אותו בלילי פסחים בישיבה מתוך שחולקין אותו אין מטריחין עליו לעמוד ועוד שהרי עומד על שלחנו וכוסו בידו ושמא תטרף דעתו מתיך סעודתו ויפול הכוס מידו. והר"מ כתב לפי שדרך ליל פסח היסיבה וחירות אין מטריחין אותו לעמוד. ב"י בשם שה"ל, ט"ז סק"ד:

נד **נד) שם. מעומד.** ואסור לסמוך עצמו לעמוד או לכותל דסמיכה אינה כעמידה כמ"ש הטור רס"י קמ"א מ"א סק"ד י"א, א"ר או' י"ז, ח"א כלל קי"ח סוף או' ט' ועיין לעיל סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

נה **נה) שם. מעומד.** ואם קרא מיושב יצא. מש"ז או' ד' וכ"כ לעיל סי' קמ"א או' ב' יעו"ש:

נו **נו) בהלל אפי' עשרה קורין כאחד.** לקמן סי' תפ"ח סעי' ב' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

נז **נז) ולמען** יאריך ימים יאמר אחר ההלל בכל ר"ח פסוק ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל, ויכוין בזי"ן של זק"ן נקודה שבא. ובי"ת של ב"א נקודה קמץ. ודל"ת נקודה שבא במ"ם אחרונה של בימים כי היא מתחלפת בדל"ת באלף בית דאי"ק בכ"ר דמ"ח. וי"ה של הוי"ה נקודה היו"ד שבא והה"א קמץ, נמצא שיכוין בשם זבדי"ה נקוד בניקוד יהב"ך שמספרו חסד. ויאמר שה זה ישמרני ויחייני כן יה"ר מלפניך אלהים חיים ומלך עולם אשר בידו נפש כל חי אמן וכ"ז יאמר ג"פ, מ"ח מס' ר"ח פ"ב, ש"ץ דף רכ"ג ע"ד:

סימן תכג

א **א) [סעיף א'] אומר קדיש תתקבל,** פי' אחר הלל אומר קדיש שלם וזהו כלל דכל יום שיש בו מוסף אומר קדיש שלם אחר הלל ואם אין בו מוסף (לאפוקי חנוכה) אומר חצי קדיש. עו"ש או' א':

ב **ב) שם. אומר קדיש תתקבל.** דכיון דנשלמה תפלת שחרית אומר תתקבל משא"כ ביום שאין בו מוסף דלא נשלמה התפלה עד אחר ובא לציון אין אומרים תתקבל עד אחר גמר ובא לציון ולאחר התפלה (ר"ל תפלת החזרה) אומר חצי קדיש ב"ח,

ג **ג) [סעיף ב'] וללוי חוזר וקורא וכו'** והטעם שהוצורכו לדלג הוא מפני שפרשה זו אין בה אלא ח' פסוקים ואם יקראו שנים הראשונים כל אחד ג' פסוקים לא נשארו אלא ב' פסוקים ואין משיירין בפ' פחות מג' פסוקים ואם יקראו פרשה זו בשנים ונשארו עדיין ו' פסוקים לקרות בהם ב' אנשים א"א לפי שהה נחלקים לב' פרשיות פרשת וביום השבת ב' פסוקים ופרשת ובראשי חדשיכם ה' פסוקים ואם יקרא א' פרשת וביום השבת ופסוק א' מפ ובראשי חדשיכם אין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים ואם יקרא פרשת וביום השבת וג' פסוקים מפרשת ובראשי חדשיכם לא נשארו אלא ב' פסוקים ומפני כך צריכים לקרות ג' בפרשת צו ואעפ"י שאין בה אלא ח' פסוקים כשדולג האמצעי פסוק א' הו"ל ט' וקורא הרביעי פ' וביום השבת ופ' ובראש חדשיכם או שיקרא השלישי ג' פסוקים הנשארים וגם וביום השבת והרביעי קירא ובראשי חדשיכם וכמ"ש הרמב"ם והטור וכן נהגו. ב"י.

ד **ד) והטעם** שחוזר הלוי בקריאת הכהן ולא חוזר הישראל בקריאת הלוי שהוא אחריו בפרשה לפי שמה שאין משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים גזירה משום היוצאים ומה שאין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים גזירה משום הנכנסים (כן הגיה המאמ"ר או' א') והכא דלא אפשר לפיכך דולג האמצעי דמשום היוצאים ליכא למיחש ומשום הנכנסים מאן דעייל שיולי שייל. ב"י בשם שה"ל. ועיין לעיל סי'. קל"ח:

ה **ה) שם. וללוי חוזר וקורא וכו'** ואם טעה ולא חזר וקרא ללוי ואמרת אלא התחיל את הכבש אחד וכו' נראה דישלים פרשת צו עם הלוי ואח"כ יחזור ויקרא לשלשי ג' פסוקים אחרונים מפרשת צו וב' פסוקים של פ' וביום השבת ועיין לעיל סי' קל"ז סעי' ו':

ו ו) **ואם** טעה והתחיל ללוי את הכבש אחד וקרא עמו ג׳ פסוקים ושייר ב׳ פסוקים בפרשת צו אז יחזור ויקרא לשלישי פסוק א׳ למפרע מה שקרא ללוי ומשם ואילו או שיקרא לו ב׳ פסוקים הנשארים ושני פסוקים של פ׳ וביום השבת. ועיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ ל״ז וסי׳ קל״ח או׳ ד׳ ודוק:

ז ז) **ואם** טעה וסיים ובראשי חדשיכם עם השלישי אז חוזר וקורא לרביעי ובראשי חדשיכם משום דלא אפשר בענין אחר וכמו פרי החג שכופלין אותם משום דלא אפשר בע״א. ועיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ מ״א. וה״ה אם טעה וקרא פ׳ ובראשי חדשיכם עם השלישי ושייר בה ב׳ פסוקים דחוזר לראש ובראשי חדשיכם לקרות עם הד׳ משום דאין מתחילין בפרשה פחות מג׳ פסוקים כמ״ש לעיל או׳ ד׳. ועיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ כ״ג ד״ה אם:

ח ח) **מצוה** להשתדל לעלות לס״ת בר״ח והמשלים יותר משובח ואם ר״ח ב׳ ימים עולה בשניהם והעלייה דיום שני יותר מעולה מיום ראשון. בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ ך׳ ועיין לעיל סי׳ תי״ז או׳ כ״ט:

ט ט) **[סעיף ג׳] אומר קדיש,** ר״ל חצי קדיש על קריאת ס״ת. וכ״ה בלבוש. וכ״כ ח״א כלל קי״ח או׳ י״ב ואח״כ אומר אשרי וכו׳ לבוש. ועיין לעיל סי׳ קל״ה או ב׳:

י י) **שם. ואשרי ובא לציון וכו׳** ויש מקומות שנוהגים לומר ג״כ בית יעקב וכו׳ ושיר היום והושיענו כמו בכל יום ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ אשר בעיר קודשינו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל נוהגים לומר ג״כ אחר הושיענו וכו׳ פ׳ באר חפרוה שרים וכו׳ עד ונשקפה על פני הישימן ואח״כ לשם יחוד של תפלת מוסף ר״ח וקדיש ומוסף וכו׳ והטעם שאומרים פ׳ בהר וכו׳ קודם תפלת מוסף ר״ח מפני שבפ׳ זו נרמז בחי׳ עילוי המלכות והמלכות יש לה עילוי בר״ח ועיקר העילוי הוא בתפלת מוסף כנז׳ בשער הכוו׳ דף ע״ו ע״ב יעו״ש:

יא יא) **שם. ואשרי וכו׳** ומחזיר ס״ת למקומו. וכ״כ הטור, והלבוש כתב ומחזיר ס״ת למקומו ואומר אשרי וכו׳ משמע דמחזיר ס״ת למקומו ואח״כ אומר אשרי וכו׳ וכ״כ מור״ם ז״ל בהגה לעיל ססי׳ כ״ה יעו״ש, וכ״כ לעיל סי׳ קל״ה או׳ ב׳ שע״פ דברי האר״י ז״ל צריך להחזיר ס״ת למקומו תכף אחר הקריאה יעו״ש:

יב יב) **שם. ועומדים להתפלל תפלת מוסף,** מי שהתפלל תפלת יוצר במקום תפלת מוסף, [והזכיר יעלה ויבא בעבודה] אי מצי לכווני לתפלת הש״ץ שפיר ואי לא נ״ל דאינו חוזר לפי מה שסתם הש״ע לעיל סי׳ רס״ח סעי׳ ו׳ דלא כס׳ כנה״ג (הביאו מ״א סק״ה) שכתב בשם הרדב״ז דחוזר, פר״ח, וכ״פ הש״ץ דף רכ״ט ע״ג. קש״ג סי׳ כ״ד או׳ ה׳ סי׳ בי״ע או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רס״ח או׳ כ״ט:

יג יג) **מי** שנסתפק אם התפלל מוסף או טעה ובמקום מוסף התפלל י״ח אלא שהוא מסופק אם הזכיר יעלה ויבא בעבודה או לא יכוין לחזרת תפלת ש״ץ, ש״ץ שם קש״ג שם או׳ ו׳ סי׳ בי״ע או׳ ג׳. ועיין עוד מזה מ״ש לעיל על סי׳ רס״ח סעי׳ ו׳ יעו״ש:

יד יד) **ואם** במקום תפלת שחרית התפלל תפלת מוסף מפני שחשב שכבר התפלל שחרית ונזכר אח״כ שלא התפלל שחרית יתפלל תפלת שחרית לבד ותפלת מוסף יצא י״ח אבל אם כשהתפלל מוסף היתה כוונתו להתפלל שחרית אלא שטעה ונזרקה מפיו תפלת מוסף צריך להתפלל שחרית ומוסף. ש״ץ שם, קש״ג שם או ד׳ סי׳ בי״ע או׳ א ועיין לעיל סי׳ רפ״ו או׳ י״ב:

טו טו) **שם, תפלת מוסף.** י״א זכרון לכלם היה וי״א יהיה וי״א לכולנו ואין לשנות שום מנהג. מ״א סק״ג, א״ר או׳ ה׳ מיהו הפר״ח כתב דבנוסח הסי׳ כתוב זכרון לכולם יהיה וקשה דממלת לכולם משמע דקאי אזמן שהיו מקריבין ולפ״ז מלת יהיה דהויא לעתיד אין לה שחר ורש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד כתב שהוא היה אומר זכרון לכולנו יהיה, וגם זה אינו דא״כ הו״ל לומר ג״כ תשועת נפשינו מיד שונא ולכן נ״ל עיקר הגירסא לומר זכרון לכולם היה עכ״ל, והביאו הש״ץ דף רכ״ד ע״ב. וכ״כ החס״ל או׳ ב׳ רו״ח או׳ ג׳ בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ י״ט:

טו) **גם** יש נוסחא שכתוב ושעיר עזים נעשה ברצון ויש נוסחא אחרינא ושעירי עזים והעיקר הוא לומר ושעיר עזים כמ״ש הרד״א. מגן שאול סי׳ ה׳ י״א מ״ב בהגה״ט. או׳ ג׳ ש״ץ שם זכ״ל או׳ ר׳ חס״ל שם. בן א״ח שם.

טז טז) **צ״ל** ומנחתם ונסכיהם. תי״ט פ״ח דמנחות דלא כרש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד. מ״א סק״ג א״ר או׳ ה׳ פר״ח. גם מ״ש שם רש״ל דהוא היה אומר ואת מוסף בוי״ו וכן בכל תפלת מוסף כתב עליו הפר״ח אבל הרד״א במוסף שבת הביא את בלא וי״ו וכ״כ בנוסח הסי׳ וכן עיקר דהא מוסף ר״ח נמי נכלל בכלל ומוספין כהלכתן וא״כ לא שייך למימר ואת מוסף ר״ח עכ״ל, והביאו הרב המגיה בש״ץ דף רכ״ה ע״א. וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ כ״ד או׳ א׳ סי׳ בי״ע או׳ א׳ רו״ח או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ רפ״ו או׳ כ״א:

יז **טוב) שם. תפלת מוסף.** ואם טעה בין בשבת סתם או ר״ח או י״ט או חו״ה שהו״ל לומר את מוסף ואמר את מוספי בין בר״ח או יו״ט שחלו בשבת או בשבת חו״ה שבמקום מוספי אמר את מוסף בכל אלו אינו חוזר זולת ביו״ט א׳ של ר״ה לבד שאם אמר את מוסף צריך לחזור. כן העלה הש״ץ דף רכ״ע ע״א. וכ״פ החיד״א בקש״ג סי׳ כ״ד או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ זכ״ל או׳ ר׳ כף החיים להרח״פ סי׳ ל״ד או׳ ד׳ אמנם מ״ש זולת ביו״ט א׳ של ר״ה אם אמר את מוסף צריך לחזור עיין לקמן סי׳ תקצ״א סעי׳ ג׳ מ״ש שם בס״ד די״א דגם ביו״ט א׳ של ר״ה אם אמר את מוסף אינו חוזר יעו״ש:

יח **חי) שם. תפלת מוסף.** ביש נוסחאות כתוב דבשנת העיבור יאמר ולכפרת פשע ושמעתי הטעם דיש י״ב לשונות לטובה ולברכה וכו׳ נגד י״ב חדש לכך או׳ עוד ולכפרת פשע נגד העיבור. ולנוסחא זו ראוי לאומרו בכל חדשי אותה שנה כמו שאומרים י״ב לשונות בכל חדש. א״ר או׳ ו׳ והמש״ז או׳ ב׳ כתב שראה המנהג רק עד חדש ניסן ומר״ח ניסן אין אומרים עוד יעו״ש והרח״פ בספרו כף החיים סי׳ ל״ד או׳ ג׳ ורו״ח או׳ ד׳ הביא ג׳ סברות הא׳ בכל חדשי השנה הב׳ עד ניסן הג׳ בחדש אדר בלבד יעו״ש. והרב בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ י״ט כתב דבשנת העיבור יאמר למחילת חטא ולסליחת עון ולכפרת פשע עכ״ל משמע דפוסק כהא״ר דצ״ל בכל חדשי השנה. ונראה דכן ראוי לנהוג ורק אם כבר נהגו לומר רק עד חדש ניסן או בחדש אדר בלבד אין למחות:

יט **יט) ומ״ש** את מוסף ר״ח הזה יש מפקפקין לומר הזה אך הרב בני יששכר קיים נוסח של תיבת הזה ע״פ מדרש רז״ל דלעתיד נקריב מוספין של כל ר״ח ויו״ט ושבתות שעברו בגלות ולפ״ז שפיר לומר הזה בכל המוספין של שבת ויו״ט ור״ח. בן א״ח שם:

כ **ך) שם. ואומר כתר.** היינו לפי מנהג הספרדים ובאשכנז או׳ נקדש כמו ביוצר. מ״א סק״ד. מיהו עיין בשער הכוו׳ דף ע״ו ע״ב שנתן טעם בסוד לאמירת כתר יעו״ש וע״כ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל גם האשכנזים אומרים כתר:

כא **כא) שם. ואומר כתר.** בר״ח יאמר ועמך ישראל ובשבת וביו״ט עם עמך ישראל דבשבת וביו״ט ישראל הם עיקר ולהכי אמרינן עם עמך ישראל ע״פ המדרש הרב מהר״ד גרשון הביאו בס׳ גן המלך סי׳ קל״ד. ברכ״י או׳ ג׳ ומחב״ר או׳ א׳ ועי״ש בברכ״י ומחב״ר מה שהאריך קצת אם תיבת עם היא עיקר או טפל יעו״ש. ש״ץ דף רכ״ד ע״א. שע״ת או׳ ג׳ חס״ל או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רפ״ו או׳ ט״ו:

כב **כב) כתב** הר״ן סוף ר״ה דאם לא אמר פסוקי ר״ח כלל וגם לא אמר ככתוב בתורתך אפ״ה יצא דגרסינן בירוש׳ אפי׳ אמר נעשה לפניך את קרבנותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא. ד״מ או׳ ב׳

כג **כג) שם. אומר קדיש.** היינו קדיש שלם עם תתקבל שאומרים אחר חזרת התפלה.

כד **כד) שם. ואומר מזמור ברכי נפשי וכו׳** לפי שיש בו עשה ירח למועדים. טור א״ר אות ו׳ ובקצת מקומות אין נוהגין כן, מ״א סק״ה.

כה **כה) שם. ברכי נפשי וכו׳** ואח״כ משלימין סדר התפלה כמו בכל יום:

כו **כו) [סעיף ד׳] נוהגים לחלוץ וכו׳** לפי שתפלת מוסף היא במקום קרבן מוסף ובעת הקרבת המוסף הוא כמו יו״ט ממש וא״צ אות. לבוש. והטעם בסוד עיין שער הכוו׳ דף ל״ח ע״ד יעו״ש:

כז **כז) שם, נוהגין לחלוץ תפילין וכו׳** כבר כתבנו לעיל סי׳ כ״ה כל הדינים השייכים לזה מאות צ״ד עד אות ק׳ קחנו משם:

כח **כח) שם. כשרוצים להתפלל מוסף,** אבל בחו״ה יש לחולצם קודם הלל, מ״א סק״ו. ואף בחו״ה פסח חולצין קודם הלל וכ״ש בסוכות משום שלא יהיה הפסק בלולב. א״א אות ו׳ והיינו למנהג האשכנזים שלובשים תפילין בחו״ה כמ״ש לעיל ססי׳ ל״א בהגה. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

סימן תכד

א **א) [סעיף א׳] מזכירין יעלה ויבא בברה״מ** ומ״ש יעלה ויבא בבונה ירושלים כתבו התו׳ (שבת כ״ד ע״א) דמשום דיעלה ויבא הוא תפלה ותחנונים תקנוה בבונה ירושלים דהיא נמי תפלה, וביו״ח תקנוה בעבודה שהיא תפלה להשב ישראל לירושלים עכ״ל והביאו ב״י:

ב **ב) שם. אין מחזירין אותו.** לפי שאינו חייב לאכול פת כדי שיתחייב בברה״מ כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ח סעיף ז׳ ועי״ש בסעיף ז׳ וסעיף יו״ד שנתבארו כל הדינים השייכים לענין זה קחנו משם:

ג ג) **ואם** חל ר״ח במו״ש ואכל פת מבע״י ומשכה סעודתו על הלילה ואכל פת גם בלילה צריך להזכיר של ר״ח בלילה אבל אם חל חנוכה במו״ש והתחיל לאכול בשבת ומשכה סעודתו עד הלילה אינו מזכיר של חנוכה אפי׳ אכל פת גם בלילה כיון שאינו אלא רשות להזכיר של חנוכה בברה״מ מ״א סי׳ תי״ט והגם שכתב שם המ״א שיזכיר שבת ג״כ משום דאזלינן בתר התחלת סעודה כמ״ש ססי׳ קפ״ח כבר כתבנו שם דאיכא פלוגתא בזה ושב וא״ת עדיף יעו״ש:

ד ד) **ואם** היה שבת או ר״ח והתפלל ערבית מבע״י ואח״כ עשה סעודה שוב אינו מזכיר של שבת או של ר״ח משום דהוי כסתרי אהדרי אבל אם הוא לא התפלל אעפ״י שהצבור התפללו מזכיר ר״ח או שבת מיהו אם הוא התפלל מנחה והתחיל לאכול אחר שהתפללו הקהל ערבית בר״ח מבע״י אינו מזכיר של ר״ח וה״ה אפכא אם הקהל התפללו בערב ר״ח מבע״י והתחיל לאכול אחר ערבית אעפ״י שהוא לא התפלל ערבית מזכיר של ר״ח מיהו אם הוא לא התפלל מנחה עדיין אינו מזכיר של ר״ח כיון שעתיד להתפלל מנחה של חול וה״ה במוצאי ר״ח מזכיר של ר״ח בברהמ״ז אם לא התפלל מנחה אעפ״י שהצבור התפללו ערבית מ״א סי׳ תי״ט והא דיחיד נמשך אחר הציבור ה״ד אם אין בעיר אלא בהכ״נ אחת וגם ש התפללו רוב הציבור אבל אם יש בעיר בתי כנסיות הרבה או שלא התפללו רוב הצבור אין היחיד נמשך אחריהם כמ״ש לעיל סי׳ רס״ג אות ע״ו יעו״ש:

סימן תכה

א א) **[סעיף א׳] ר״ח שחל להיות בשבת וכו׳** דהכי איתא במס׳ ביצה (י״ז ע״א) שבת שחל להיות בר״ח או בחו״ה ערבית ושחרית ומנחה מתפלל ז׳ ואומר מעין המאורע בעבודה ואם לא אמר מחזירין אותו ע״כ ומביאו ב״י ומיהו מ״ש דאם לא אמר מחזירין אותו דמשמע אפי׳ בערבית ה״ד בחו״ה אבל בר״ח אם לא אמר בערבית אין מחזירין אותו כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ב סעיף א׳ יעו״ש:

ב ב) **שם, ואינו מזכיר וכו׳** לפי שכבר הזכיר בברכה רביעית טור לבוש:

ג ג) **שם, ואינו מזכיר וכו׳** וכן בברה״מ אומר יעלה ויבא מיד אחר רצה ואינו מזכיר בו של שבת שכבר הזכירו ברצה לבוש ועיין לעיל סי׳ קפ״ח סעי׳ ה׳ וסעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ד ד) **ואם** לא אמר יעלה ויבא בין בתפלה בין בברהמ״ז הוי דיו חזרתו כמו בר״ח בחול שנת׳ סי׳ תכ״ב ותכ״ד יעו״ש ואומרים הלל כמו בר״ח שבחול לבוש.

ה ה) **שם. וקורין בראשון ז׳ וכו׳** דלכתחלה עבדינן אליבא דכ״ע דאין המפטיר עולה למנין ז׳ הגר״א וכ״כ המאמ״ר אות א׳ ועי״ש מה שהשיג על הפר״ח יעו״ש ועיין לעיל סי׳ רפ״ב סעיף ד׳:

ו ו) **שם. ובשני קורא מפטיר וכו׳** ובענין הקדיש שאומרים אחר קה״ת כבר כתבנו לעיל בסעיף קמ״ז אות מ״ד ואו׳ מ״ה דמנהג בני אשכנז אומרים קדיש א׳ על שניהם ובני ספרד אומרים קדיש על כל אחד יעו״ש.

ז ז) **שם. ובשני קורא מפטיר וכו׳** ובברכת ההפטרה אין מזכיר ר״ח כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ד סעי׳ ב׳ יעו״ש ועיין ברכ״י או׳ ב׳ שכ״כ בשם הרשב״ץ ח״ב סי׳ רמ״ח ולא זכר שכ״ה בהדיא לעיל בש״ע. ומ״ש שם הברכ״י ואף בשבת וחו״ה של סוכות אין אנו חותמין אלא בשל שבת עיין מ״א סי׳ ת״ץ סק״ז שכתב אבל בשבת דחו״ה של סוכות מסיים והזמנים דמשום דחלוקים במוספין חמיר טפי וכ״כ בססי׳ תרס״ג בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״ה המנהג ברוב המקומות דבשבת חו״ה דסוכות חותמין והזמנים.

ח ח) **שם. וביום השבת וכו׳** ואעפ״י שבשאר שבתות השנה אין קורין פ׳ וביום השבת היינו משום שאין בה אלא ב׳ פסוקים ואין קורא בתורה פחות מג׳ פסוקים כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ג אבל בר״ח ושבת הואיל וקורין ובראשי חדשיכם קורין זאת עמה שהיא סמוכה לה. לבוש. ועיין עוד בדברינו לשם בס״ד.

ט ט) **שם. ומפטירין השמים כסאי.** שיש בה ענין ר״ח שנאמר בה והיה מדי חדש וכו׳ לבוש. ואם שכח וקרא בהפטרה של השבוע קורא אחריה השמים כסאי ואם נזכר אחר שכבר בירך ברכות אחרונות קורא אותה בלי ברכה. מ״ב אות ד׳.

י י) **שם. חרץ מר״ח אלול וכו׳** לפי שאין מדלגין ג׳ דפרענותא וז׳ דנחמתא בשום הפטרה אחרת כלל, ב״י בשם הרד״א, ועיין לקמן סי׳ תכ״ח סעי׳ ח׳.

יא יא) **שם. שמפטירין עניה סוערה.** ואחר שגמרו ההפטרה אומרים פסוק ראשון מהפטרת השמים כסאי ופסוק והיה מדי חודש וכו׳ לזכר שהיום ר״ח ב״י. ועיין לקמן אות כ״ב.

יב יב) **שם. הגה. וי״א השמים כסאי.** כי יש בה תרתי דהיינו ר״ח ונחמת ירושלים ג״כ כמו עניה סוערה ט״ז סק״ב. ואז מפטירין בכי תצא רני עקרה וגם עניה סוערה. לבוש בסי׳ זה וסי׳ תקפ״א מ״א סק״א.

יג יג) **שם. בהגה. וכן נוהגין במדינות אלו.** היינו במדינות אשכנז אבל בספרד נוהגין כפסק הש״ע.

יד יד) **שם. בהגה. אבל ר״ח אב שחל להיות בשבת מפטירין שמעו.** וכן נוהגין ברוב המקומות. לבוש סי׳ תקמ״ט. וכן נוהגין בפראג. א״ר שם אות ג׳ דג״מ בסי׳ זה. שע״ת אות א׳ ועיין לעיל אות י״א.

טו טו) **שם. בהגה. וי״א השמים כסאי וכו׳** וכן נהגו בפוזנא. לבוש שם. מ״א סק״ב.

טז טז) **שם. בהגה וכן עיקר וכו׳** ומיהו עיין בביאור הגר״א שדחה סברא זו מהלכה ופסק כדעה ראשונה דמפטירין שמעו יעו״ש. ומ״מ במקום שנהגו אין לשנות אחרונים.

יז טוב) **שם. בהגה ואם אירע ר״ח בד׳ פרשיות מפטירין בשל פרשה** כלומר בהפטרה הקבוע לאותו פרשה וכמ״ש לקמן סי׳ תרפ״ה יעו״ש עו״ש אות א׳

יח חי) **[סעיף ב׳] מחר חדש** ואם בירך וקרא הפטרת השבוע ושוב נזכר שהול״ל מחר חדש א״צ לחזור ולברך דבר משה ח״א חא״ח סי׳ כ״ה אות ג׳ י״א מ״ב בהגה״ט אות ב׳ ועיין לעיל אות ט׳.

יט יט) **שם. הגה ואין דוחין עניה סוערה וכו׳** הטעם משום דבהפטרת מחר חדש לא נזכר כלל מנחמת ירושלים ולפיכך אין בה כח לדחות הפטרת עניה סוערה. עו״ש אות ב׳.

כ ך) **שם. בהגה ולא שמעו וכו׳** זהו משנה שא״צ דלעולם ואין ר״ח אב בא׳ בשבת מ״א סק״ג ועיין לקמן סי׳ תכ״ח סעיף ב׳

כא כא) **שם ואם ר״ח שני ימים וכו׳** פי׳ דלא תימא דכיון דיום שני עיקר יפטירו מחר חדש קמל״ן דלא עו״ש אות ב׳.

כב כב) **שם. הגה. וי״א שאין להפסיק מנביא וכו׳** וכ״כ ב״ש דף נ״ח שיש לבטל מנהגין הדולגים. מ״א סק״ד ובלבוש כתב דיאמר פסוק ראשון ואחרון דמחר חדש בעל פה משום דאין מדלגין מנביא לנביא ומיהו עיין לעיל סי׳ קמ״ד או׳ י״א הטעם דמדלגים עתה מנביא לנביא יעו״ש. וע״כ נהרא נהרא ופשטיה.

כג כג) **שם בהגה. וכן אם היה תחונה בר״ח וכו׳** כלומר לאותן שנוהגין לקרות בחתונה שוש אשיש ואם אירע חתונה באותה שבת שאין דוחין ההפטרה של אותה שבת מפני שוש אשיש כמ״ש לקמן ססי׳ תכ״ח אז אם שוש אשיש היא באותו נביא שיש בו הפטרה של אותה שבת קורין לבסוף קצת פסוקין מהפטרת שוש אשיש, עו״ש או׳ ב׳ וכ״כ היא״פ ומאמ״ר או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ קמ״ד סעי׳ ב׳:

כד כד) **[סעיף ג׳] כולל במוסף וכו׳** והטעם שמניחים מוסף שבת ואומרים אתה יצרת מפני שבמוסף שבת לא יפול בו עירוב שבת ור״ח. וי״א טעם אחר כדי לפרסם שהוא ר״ח. שה״ג אשר סביב המרדכי פ׳ במה מדליקין בשם א״ח. כנה״ג בהגה״ט:

כה כה) **שם. כולל במוסף וכו׳** אם טעו ביום שבת ור״ח והתפללו מוסף שבת במקום שבת ור״ח (והיינו שהזכיר ג״כ ר״ח ביעלה ויבא) לדעת הרדב״ז בסי׳ רס״א צריך לחזור ולומר מוסף שבת ור״ח וכ״נ שהוא דעת הרב החבי״ב אבל הפר״ח בסי׳ תכ״ג (והבאנו דבריו שם או׳ י״ב) חלק על הרדב״ז וכפ״ז צריך לכוין עם הש״ץ תיבה בתיבה לפי שתפלת נדבה אינו יכול להתפלל שאין מתנדבין קרבן מוסף. פה״א ח״א דף י״ז ע״ב, ואם התפלל ביחיד א״צ לחזור ולהתפלל תפלת מוסף דספק ברכות להקל. י״א מ״ב סי׳ תכ״ג בהגה״ט או׳ א׳ וכ״כ הש״ץ דף ר״ל ע״א בסופו:

כו כו) **ואם** לא אמר כ״א מוסף שבת לבד ולא הזכיר ענין ר״ח כלל וחתם בשבת אעפ״י שכבר הוציאו ס״ת וקראו חובת היום של ר״ח צריך לחזור ולהתפלל מוסף שבת ור״ח. מים רבים חא״ח סי׳ מ״א. י״א מ״ב בהגה״ט או ד׳ ברכ״י סי׳ ת״ץ או׳ ח׳ ה״ה בש״ץ דף רכ״ט ע״ד. חס״ל או׳ ג׳:

כז כז) **ואם** חל ר״ח בשבת בין שטעה והתפלל במקום מוסף תפלת שמ״ע של שבת או שהתפלל תפלת חול והזכיר בה שבת ור״ח בין שהוא מסופק אם התפלל מוסף או לא לית ליה תקנתא רק שישמע מש״ץ חזרת מוסף ואם לאו ה״ז מעוות לא יוכל לתקון בשום אופן, ש״ץ דף רכ״ט ע״ג, ועיין עוד מזה לעיל סי׳ תכ״ג:

כח כח) **שם, וחותם מקדש השבת וכו׳** ואם לא חתם אלא מקדש השבת יצא, כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ ג׳ פר״ח, וכן הסכים הש״ץ דף ר״ל ע״א ודלא כהמאמ״ר או׳ ד׳ שפקפק בזה יעו״ש. חס״ל שם, וה״ד שהזכיר באמצע ענין ר״ח אבל אם לא הזכיר לא באמצע ולא בחתימה חוזר כמ״ש לעיל או׳ כ״ו

יעו״ש:

כט כט) סגולה נפלאה מכל צרה וצוקה ובפרט בזמן הדבר שמה״ד מתוחה לומר בכל ג׳ תפלות של ר״ח עלינו לשבח וכו׳ עד אין עוד ישר והפוך ז״פ ובפ״א יאמר אבג ית״ץ ובפ״ב קרע שט״ן וכו׳ ואח״כ יאמר על כן נקוה לך עד גמירא. ויכוין בס״ת מהר״ה בתפאר״ת עוז״ך ס״ת תכ״ה ואח״כ יאמר מזמור ז׳ שגיון לדוד וכו׳ פע״ח שער י״ט פ״ג:

סימן תכו

א א) [סעיף א׳] הרואה לבנה בחידושה וכו׳ נשים פטורות דמ״ע שהז״ג הוא ואע״ג דהם מקיימות כל מ״ע כגון סוכה וכו׳ מ״מ מצוה זו אין מקיימים מפני שהם גרמו פגם הלבנה. של״ה. ובסנהדרין (מ״ב ע״א) אמרינן על ברכת הלבנה הני נשי דידן נמי מברכי משמע קצת דמברכין ואפשר דל״ד נשים אלא לישנא בעלמא נקט, מ״א ריש הסי׳ וע״כ נראה כיון דבש״ס משמע דמברכין יש להם לשמוע הברכה מאחרים ולכוין לצאת או לומר רק ברוך מחדש חדשים כנז׳ בש״ס דזו ברכת הנשים. ואפשר דגם השל״ה יודה לזה דלא יש קפידה כ״א בנוסח הברכה הארוכה של אנשים אבל בזה אין קפידה:

ב ב) שם. הרואה לבנה וכו׳ סומא חייב בברכת הלבנה. רש״ל בתשו׳ סי׳ ע״ז. כנה״ג בהגה״ט. מ״א שם. אמנם מהריק״ש כתב מדקאמרי הרואה לבנה וכו׳ חלו בראיה וסומא לא יברך עכ״ד. והביאו הברכ״י סי׳ רכ״ד אות א׳ וכ״כ בספרו מחב״ר סי׳ רכ״ט אות ו׳ וז״ל והגם דמהרש״ל בתשו׳ סי׳ ע״ז ודעימיה ס״ל דמברך ברכת הלבנה הסומא מ״מ הוי ספק ברכות עכ״ל וכ״כ הש״ץ דף רל״א ע״ג דהישר בזה שלא יברך וישמע מפי המברך לאפוקי נפשי׳ מפלוגת׳. וכ״כ החס״ל או׳ ב׳ בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ כ״ג. מיהו שאר אמירות שאומר בעת קידוש הלבנה יוכל לומר בעצמו:

ג ג) והרואה ע״י בתי עינים יכול לברך אעפ״י שלא יכול לראות בלי בתי עינים. שע״ת אות א׳ בן א״ח שם:

ג) קהלה שבאו לברך ברכת הלבנה ולא נמצא בהם מי שיודע לברך רק שומא א׳ ועמד ובירך אפשר דגם למהריק״ש דאינו חייב מ״מ מוציא אחרים ודומה למ״ש בסי׳ רצ״ד דמי שאינו מריח מוציא בברכתו אחרים. שדה הארץ ח״ג סי׳ ט׳ עיקרי הד״ע סס״י ט״ז:

ד ד) שם. הרואה לבנה בחידושה וכו׳ יורדי הים אין מפליגין עד אחר ה׳ ימים לחידוש הלבנה. ונזהרין שלא להקיז סמוך לחידושה. והפשתן שימצא במשרה או בתוך היורה לבשל בחידוש הלבנה לוקה וכמה מלאכות צריך שמירה שלא לעשות בעת שהלבנה מתחדשת. הרב החינוך סי׳ ת״ג. ברכ״י אות ב׳ שע״ת שם. ועיין לעיל סי׳ תי״ז או׳ כ״כ: ה) שם. מברך אשר במאמרו וכו׳ שלא ישנו את תפקידם. מצוה שצויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם. ששים ושמחים כדכתיב ישיש כגבור. פועלי אמת שאינם משנים את סדרם. וללבנה אמר הקב״ה שתתחדש בכל חדש. עטרת תפארת היא זו לעמוסי בטן סי׳ הוא להם שאף הם שמונים לה עתידים להתחדש בגלותם (והב״ח גרס בגדולתן וכ״כ א״ר אות ב׳ דאינו ענין לחרבן הבית אלא לחידוש הנשמות) כמותה ולפאר ליוצרם. רש״י סנהדרין מ״ב ע״א. והתו׳ שם כתבו דאית דגרס פועל אמת ואהקב״ה קאי שבאמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי וללבנה אמר שתתחדש עכ״ל וכ״כ הר׳ יונה פועל אמת שפעולתו אמת לבורא הוא חוזר שהוא אמת וגם הפעולה עצמה היא אמת שהיא קיימת כענין שנאמר ויעמידם לעד לעולם שאם היה חוזר לצבאיו מספיק היה שיאמר פועלי אמת ולמה היה צ״ל עוד שהפעולה שהם פועלים שהיא אמת עכ״ל. ב״י. וכ״כ הב״ח דנקטינן לברך ברכה זו כגירסת התו׳ יעו״ש. וכ״כ הברכ״י אות ג׳ דהנכון לומר פועל אמת שפעולתו וכו׳ וכ״ה גירסת גורי האר״י ז״ל ופירשוה על דרך האמת וכ״כ ר׳ בחיי פ׳ האזינו עכ״ל והביאו ה״ה בש״ץ דף רל״ב ע״ד. וכ״ה בס׳ מבו״ש להאר״י ז״ל דף ס׳ ע״ג ובס׳ פע״ח ש׳ י״ט פ״ג ובסי׳ הרש״ש ז״ל ועי״ש פי׳ הברכה כולה ע״ד האמת יעו״ש. וראוי להפסיק בין שתתחדש ובין עטרת. א״א אות ט׳:

ו ו) בטור גרס לעשות רצון קונם. וכ״ה נוסחת הרא״ש וכל הפו׳ והיא הנוסחא הנמצאת בספרינו בגמ׳ אבל הרי״ף ז״ל בס״פ תה״ש והרמב״ם ז״ל בפ״י מה״ב הביאו הנוסחא רצון קוניהם ומכאן כתב מהר״א די בוטון בתשו׳ סי׳ א׳ דאו׳ בתפלת יוצר של שבת עושין באימה רצון קוניהם והרבה ראיות לזה. ובכל מה שהרבה להביא ראיות יראה דהאומר רצון קונם לא הפסיד. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳. אמנם בס׳ מבו״ש שם כתוב רצון קוניהם ונתן טעם בסוד יעו״ש. וכ״ה בסי׳ הרש״ש ז״ל וכ״כ הפר״ח דבס׳ ערוגת הבושם פכ״א כתב שיו״ד של קוניהם הוי תמורת ה״י למ״ד הפועל כמו בורא השמים ונוטיהם וכן עיקר ע״ד הסוד ואם זכית להבין קרא דכתיב בקהלת וזכור את בוראיך מלא ביו״ד בין תבין את אשר לפניך עכ״ל. והביאו הש״ץ שם. ועיין לעיל סי׳ נ״ט אות ט׳:

ז ז) הנה בנוסח ברכת הלבנה בהרמב״ם ה״ב פ״י הלכה ט״ז הביא הנוסחא שהם עתידים להתחדש וכו׳ (וכ״ה בגמ׳ ובפי׳ ר״ח) וכ״כ בס׳ אבודרהם ול״ג שאף הם עתידים כי בלא״ה הטוב הוא שלא להזכיר אף בברכת הלבנה ע״ד שכתבו הפו׳ כן בברהמ״ז דאפי׳ ברצה והחליצנו במקום ואף על פי שאכלנו

וכו׳ יש מדקדקים לומר ועם שאכלנו וכן נמי בס׳ עבודת יוה״כ בכל מקום שכתוב אף הוא היה וכו׳ כותבים אז גם וכו׳ כידוע. רו״ח אות א׳ וכ״ה הנוסח במבו״ש ופע״ח שם שהם עתידים וכו׳ יעו״ש:

ח **ח) שם. מברך אשר במאמרו וכו׳** וכל המברך על החדש בזמנו כאלו מקבל פני שכינה. סנהדרין מ״ב ע״א:

ט **ט) ברכת** הלבנה יאמר תיבה בתיבה בנחת רוח ושפה ברורה כי הרי הוא אומר שהוא מקבל פני שכינה ואיך ישלח דברו בחפזון ועראי כבלע את הקודש ותיבות הברכה תבלעמו אר״ש. מו״ב אות קפ״ז:

י **י) בחורים** שרוצים להארס אשה ילמדו להם לסגולה שלא יאבדו לומר ברכת הלבנה בכונה ובצבור כמ״ש בס׳ המדות למהר״ן ז״ל בערך חיתון יעו״ש. רו״ח אות ד׳:

יא **יא) מעשה** שאירע לאחד שפגע בעכו״ם בלילה ורצה הגוי להרגו וראה שהלבנה זרחה וביקש מהגוי שיניחנו לעשות מצוה א׳ שצונו הבורא ית׳ קודם ואח״כ יעשה עמו מה שלבו חפץ והלבנה היתה בחידושה וקידשה בכונה גדולה ואח״כ רצה למסור נפשו בשמחה על ק״ה ונעשה לו נס כשדלג וקפץ ג״פ כמנהג ונשאו הרוח מאת העכו״ם ושוב לא ראו זה את זה וניצול ממנו. ס׳ אור חדש ק״ק על ברכת הנהנין ד״ן ע״ג יעו״ש. יפ״ל ח״ג אות ב׳ ומעשה זו הביא אותה ג״כ א״ר סי׳ תר״ב וש״ץ דף רל״ג ע״ג:

יב **יב) וכתב** עו״ש בס׳ אור חדש וגם שמעתי שמי שיקדש הלבנה מיום שיקדשה לא ידאג שימות באותו החדש מאותו היום ואילך עכ״ל. והביאו א״ר וש״ץ שם. והיינו שלא ימות מיתה משונה. ס׳ הברית. תו׳ חיים על ח״א כלל קי״ח אות י״ט:

יג **יג) יחיד** יכול לברך ברכת הלבנה מדלא מני לה בפ׳ הקורא המגלה עומד בהני מילי דליתנהו בפחות מיו״ד. פר״ח. וכ״כ ב״ד סי׳ קל״ב. י״א מ״ב בהגה״ט אות ג׳ מיהו לכתחלה ודאי שצריך לחזר לברך אותה עם הצבור משום ברוב עם וכו׳ וגם כדי לוכל לומר אח״כ קדיש. ולפחות אם א״א ביו״ד יאמר אותה בג׳ דאז הוי כרבים כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ב סעיף ב׳ בהגה:

יד **יד) קודם** ברכת הלבנה צ״ל הללויה הללו את ה׳ מן השמים עד חק נתן ולא יעבור. מבו״ש דף ס׳ ע״ד. פע״ח שער י״ט פ״ג ויעו״ש טעם בסוד. והמנהג לומר קודם כל מזמור השמים מספרים כבוד אל כולו ואח״כ הללויה הללו את ה׳ מן השמים וכו׳ עד חק נתן ולא יעבור. ואח״כ יראה הלבנה והכוכבים ויאמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וכו׳ ה׳ אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. לשם יחוד וכו׳ הריני בא לקיים מצות ברכת הלבנה לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ יאמר ברכת הלבנה מילה במילה ובכונה. ועיין לקמן אות ל״ז הסדר שצ״ל אחר הברכה ע״פ הסוד:

טו **טו) שם הגה. ואין לקדש החדש אלא בלילה וכו׳** וכל הלילה זמנה הוא אפי׳ אחר חצות. בן א״ח פ׳ ויקרא אות כ״ג:

טז **טז) שם הגה. בעת שהלבנה זורחת וכו׳** שתהא זריחתה ניכרת ע״ג קרקע דבכה״ג הוי לילה לכל דבר. שה״ג אשר סביב המרדכי בפ׳ אלו דברים בשם מהר״ם ז״ל. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״א. ונראה דל״ד שתהא ניכרת ע״ג קרקע של חצר אלא אע״ג דעדיין אינו ניכר שם כיון שזריחתה ניכרת מן החלון אל תוך הבית שפיר דמי לברך עליה. כס״א אות ב׳:

יז **טוב) שם בהגה. ונהגין מאורה.** עיין ברכ״י אות ד׳ מה שהאריך והוכיח שאין הכונה אלא שתהא מאירה בטוב אבל לא שצריך שנהנה מאורה ממש אלא כל שצופה ומביט בזריחתה יכול לברך יעו״ש. וכ״כ מהרי״ע בס׳ מ״י בסוף הס׳ דל״ה ע״ב יעו״ש. ש״ץ דף רל״א ע״א:

יח **חי) אין** מברכין על הלבנה בזמן שיש מסך מבדיל בינינו ובינה אם לא שהמסך דק וקלוש שעובר ממנו אור הלבנה עד שהוא מכיר דברים שהם נכרים לאור הלבנה. וה״ה לענין העבים אם הוא עב איני מברך ואם הוא דק וקלוש מברך. ואם התחיל לברך. וכסה הענן גומר הברכה. הרדב״ז ח״א סי׳ קנ״ד. כנה״ג בהג״ט. ומשמע כשיודע שתתכסה תכף לא יתחיל לברך. מ״א סק״א. א״ר אות ו׳ אמנם החיד״א בס׳ מו״ב אות קפ״ד כתב דאפי׳ אם יש ענן דק עליה לא יברך. וכ״כ בן א״ח פ׳ ויקרא אות כ״ג:

יט **יט) ואם** יכולין לברך ברכת הלבנה בעד החלון של זכוכית עיין בשו״ת שבות יעקב ח״א חא״ה סי׳ קכ״ו שמתיר יעו״ש וכ״כ בשו״ת קול אליאו ח״ב סי׳ י״ז ובספרו כס״א על סי׳ זה אות א׳ וכ״כ הברכ״י סי׳ רכ״ד אות א׳ ובסי׳ זה אות ד׳ וכ״כ בספרו מו״ב אות קפ״ה דאם יש לו מיחוש יכול לברך מן החלון ואם מצטער מהרוח שהוא קצת חולה וירא שלא יזקינו ושמא יעבור הזמן יכול לברך כשרואה אותה מן החלון דרך זכוכית ובלבד שיראנה מאירה ובהירה עכ״ג ועיין לקמן סס״י זה בהגה.

כ כ) [סעיף ב'] **אין מברכין על הירח וכו'** כתיב בדרשות מהרי"ל סוף ה' שבועות דמהרי"ל לא היה מקדש הלבנה בשום יו"ט שחל במו"ש ויהב טעמא כשם שיש תחומים למטה כך יש תחומין למעלה ואין להקביל פני שכינה ביו"ט חוץ לתחום ועוד דנראה ברכת הלבנה כעין תחנה ואין לומר ביו"ט אמנם העיד על רבו מהר"ש דלא היה מקפיד והיה מקדשה גם ביו"ט מו"ש עכ"ל והב"ד מור"ם ז"ל בד"מ סוף אות ב' ופסק בהגה ססע"י זה כמהרי"ל וכ"פ הלבוש סס"י זה. ומ"ש הט"ז סק"א דבריו אין מבוררין כמ"ש המאמ"ר אות א' ומ"ש המש"ז אות א' ליישב דברי הט"ז וכתב דוכן עיקר שכתב הט"ז הוא לשון מהרי"ל זה אינו כאשר העתקנו לשונו. ועיין עוד לקמן אות ל"ב:

כא כא) **שם. במו"ש וכו'** וסי' זה יהיה בידך בחדש שתברכו ברכת הלבנה במו"ש תמצאו הצלחה וכשתתכסה ולא יוכלו לברך אותו החדש לא יהיה מוצלח דוק ותשכח. מגיד מישרים על שיר השירים. מ"א סק"ב. שמעתי שאו' בדמשק ששאלו להרח"ו טעם למה אנו מברכין ברכת הלבנה במו"ש ואמר כי הטעם הוא שאז נחרב הבית והלכה השכינה בגלות לכן אנו או' שעתידין להתחדש כמותה הרי ביום שנחרב אנו מבשרין חידוש ישראל והשכינה. מהר"י צמ"ח בפע"ח שער י"ט פ"ג:

כב כב) **שם במו"ש וכו'** וה"ה מוצאי יו"ט וכ"מ בתשו' הרמ"ע סי' ע"ח. א"ר אות ה' והיינו יו"ט של שבועות. א"א אות ב':

כג כג) **שם הגה ודוקא אם ליל מו"ש הוא קודם יו"ד בחדש וכו'** משמע דאם ליל מו"ש הוא ליל יו"ד אין ממתינין אבל לפי הטעם שכתב משמע דאפי' מו"ש הוא ליל י"א ממתינין דאפי' יהיה ד' לילות עננים דהיינו י"א י"ב י"ג י"ד עדיין יכולין לקדש ליל ט"ו וצ"ל דמ"ש ד' עננים ר"ל לבד ממו"ש ומ"ש קודם יו"ד בחדש ה"ק דהלילה הוא קודם יום יו"ד דהיינו שיום א' הוא יו"ד וזהו שסיים אבל אם הוא אח"כ וכו' פי' שביום השבת הוא יום יו"ד אין ממתינין עד מו"ש ולפי מ"ש סעיף ג' בהגה צריך לחשוב אם ישאר עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מיום המולד. מ"א סק"ג. א"ר אות י"ב. ומיהו עיין במ"א סי' כ"ה סק"ב שכתב משס"ס יבמות ט"ל דכל שהויי מצוה לא משהינן אעפ"י שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יוחר מן המובחר וכ"ה בילקוט ויקרא סוף דף קכ"ט ובמנחות ע"ב חביבה מצוה בשעתה יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל קי"ח אות י"ד דמטעם זה אין להמתין כלל עד מו"ש יעו"ש. ומטעם זה י"ל נמי דאם הגיע זמן ברכת הלבנה ואינו יכול לעשותה ברבים דאין לאחרה בשביל כך כיון דאינו אלא למצוה מן המובחר כמ"ש לעיל אות י"ג יעו"ש. וכ"כ קיצור ש"ע סי' צ"ז אות ט' כי מצות זריזין מקדימין דחי למצות ברוב עם.

כד כד) **שם בהגה. יש ללבוש בגדים נאים.** ואין נוהגין כן. כנה"ג בהגה"ט והביאו א"ר אות י"ג. אבל הפר"ח כתב דכן ראוי לנהוג ולפחות ללבוש הקאפה של שבת.

כה כה) **שם בהגה. אין מקדשין הלבנה קודם תשעה באב.** דשרוין באבילות. וא"כ ה"ה אבל בז' ימי אבילות לא יקדש אבל אם לא ישלים אבילתו עד יו"ד בחדש לא ימתין עד ליל י"א ויקדש בימי אבלו. מ"א סק"ד. והרב שבו"י מ"ב סי' י"א כתב שאין לו לקדש עד אחר ג' לבכי שהוא ליל י"ב והרב שע"א סי' צ"ה כתב דדוקא אם עובר הזמן שאינו יכול לקדש הלבנה יכול לקדש בימי אבלו אבל כשיש עוד זמן לקדש אינו יכול לקדש בימי אבלו יעו"ש י"א בהגה"ט. ועיין בס' דבר משה הלכות אבל סי' פ"ד שכתב דהכי ק"ל. ש"ץ דף רל"ב ע"ג.

כו כו) **ונראה** דמקדש בביתו אם יכול. א"ר אות ט"ו. ומשמע דאם אינו יכול לקדש בביתו מותר לצאת חוץ וכ"מ ביו"ד סי' שצ"ג סעיף ב' וכ"כ בשו"ת שע"א שם:

כו) **כשאירע** מת בעיר שעדיין לא נקבר לא יאמרו ברכת הלבנה כ"א אחר שיוציאוהו מהעיר גם בבה"ק לא יאמרו ברכת הלבנה אלא ירחיקו משם. קשל"ה וא"ז. כף החיים להרח"פ סימן ל"ה אות י"ב. ועיין א"ר סוף אות י"ז:

כז כז) **שם בהגה. ולא קודם יוה"כ.** כי אז מאויימים מכח הדין ואין בהם שמחה. ד"מ אות ב' מ"א סק"ה. אבל הלבוש כתב דיש לנו לעשות אותה קודם יוה"כ שאם יהיו עונותינו שקולים עם הזכיות תכריע זאת המצוה. וכ"כ החיד"א בס' מו"ב סי' ט' אות רפ"ג דהיותר נכון לברך הלבנה קודם יוה"כ מכמה טעמים עכ"ל. וכ"כ החס"ל אות ג' וכן הסכים הרח"פ בס' לב חיים ח"ב סי' קס"א ובס' מועד לכל חי סימן ט"ו אות ן' ורו"ח סימן תר"ג אות ג' יעו"ש. יפ"ל סימן זה אות ב':

כח כח) **שם בהגה. ובמוצאי יוה"כ מקדשין וכו'** אפילו קודם שיטעום. ח"א כלל קי"ח אות ט"ו:

כט כט) **שם בהגה. אבל לא במוצאי תשעה באב וכו'** משום דאז אין שרויים בשמחה. ד"מ אות ב' אמנם הכנה"ג בהגב"י כתב דיש לברך על הלבנה במוצאי תשעה באב דשהויי מצוה לא משהינן בטעמים חלושים וכתב שכך נוהגין בירושלים ובחברון תובב"א ושכך נוהגין בקושטא יעו"ש. וכ"כ הפר"ח אלא שכתב שצריך ליזהר שלא לברך בלא מנעל. וכ"כ שבו"י ח"ב סימן י"א שנוהגין לקדשו במוצאי ט"ב כהסכמת אחרונים אלא שנוהגים

לטעום מידי קודם. וכ״כ מהר״י צמח שבדמשק שאלו להרח״ו ז״ל למה או׳ ברכת הלבנה במוצאי ט״ב והשיב לבשר ללבנה ולישראל כי אעפ״י שנחרב הבית וגלו הרי הם עתידים להתחדש כמותה והרי ישראל והשכינה עתידין להתחדש וזהו בשורה אז וגם כי בט״ב נולד משיח עכ״ל והובא בפע״ח שער כ״ג פ״א, וכ״כ א״ר סי׳ תקנ״א אות מ״ו וכ״כ החיד״א במו״ב סימן ח׳ אות רל״ט, ש״ץ דף רל״ב ע״ב, חס״ל אות ג׳ קיצור ש״ע סימן קכ״ד אות י״ט. בן א״ח פרשת דברים אות כ״ח:

ל **ל) שם בהגה. או שאר תענית.** יחיד המתענה יקדש עם הצבור משום ברוב עם הדרת מלך דאפי׳ ת״ת מבטלין משום זה (ר״ל משום ברוב עם) כמ״ש סי׳ רצ״ח סעיף י״ד. ואפי׳ צבור המתענין אם יראה שיעבור הזמן יקדשו בליל התענית. מ״א סק״ו. וכ״כ הט״ז סק״ב. וטוב לטעום מידי קודם מיהו כדי לקדש בציבור עדיף משימתין כדי לטעום. א״ר אות ט״ז:

לא **לא) שם בהגה. שחל בו יו״ט.** והטעם עיין לעיל אות ך׳ ועוד י״ל הטעם כי ע״י ברכת הלבנה יהיה עילוי לבחי׳ המלכות וביו״ט ושבת בלא״ה יש לה עילוי ע״י קדושת היום ואח״כ ראיתי שכ״כ בס׳ מגיד מישרים על שיר השירים יעו״ש ועיין עוד באות שאח״ז:

לב **לב) שם בהגה. שחל בו יו״ט.** ומכ״ש שלא יקדשו בליל שבת. ומ״ע סי׳ ע״ח כתב הרבה טעמים ע״ז וכ״כ הרקנ״ט סימן פ״ו. ובמהרי״ל כתוב שמהר״ש התיר וכ״כ הגמ״נ והב״ח כתב שפעם א׳ לא נראית הלבנה עד ליל א׳ של סוכות ועשה מעשה בקראקא וקדשוה מאחר שא״א לקדשה אח״כ עכ״ל אבל בענין אחר אין להקל מאחר שיש הרבה טעמים ע״פ הסוד. מ״א סק״ז. א״ר אות ח״י. פר״ח. ש״ץ דף רל״ב ע״א. ח״א כלל קי״ח אות ט״ו. קיצור ש״ע סימן צ״ז אות י״ב. חס״ל אות ג׳:

לג **לג) וה״ה** שבת שחל בו יו״ט אם עובר הזמן י״ל דמקדשין א״א אות ז׳ ויש לקדשה אז מיד בצה״כ ויאותו לאור הלבנה ואח״כ יתפלל מעריב. מט״א וש״א. תו׳ חיים על ח״א שם אות ל״א:

לד **לד) שם. ותולה עיניו וכו׳** פשט הלשון נראה דמסתכל בה משהתחיל לברך עד שיסיים כל הסדר והכי נהוג עלמא אבל שמעתי בשם ספר חרדים שכתב שלא יביט בה כ״א בשעת הברכה בלבד ואח״כ אסור להביט בה כמי שמסתכל בקשת. שכנה״ג בהגה״ט אות ה׳ ובשל״ה והגהת י״נ כתבו שלא יסתכל בה רק בפעם הראשון שיראה עמידתה ואח״כ אסור להסתכל בה. מ״א סק״ח. וכ״כ החיד״א במו״ב סי׳ ו׳ אות קפ״ו דלא יסתכל בלבנה אלא קודם שיברך דכתב הרמ״ה דאסור להסתכל בה על דרך האמת עכ״ל. ועיין לעיל אות י״ד:

לה **לה) שם. סי׳ טוב תהיה לכל ישראל.** עיקר הגירסא לומר סי׳ טוב תהי לכל ישראל ולא תהיה. כ״כ הפר״ח ז״ל. ש״ץ דף רל״ג ע״א בן א״ח פ׳ ויקרא אות כ״ו. והמנהג לומר לנו ולכל ישראל. וכ״ה בלבוש ובסידור הרש״ש ז״ל. וכ״כ החס״ל אות ה׳:

לו **לו) שם. ברוך יוצרך וכו׳** ברוך יוצריך ברוך עושיך ברוך קוניך ברוך בוראיך וסי׳ יעקב והוא רמז לו. טור. והטעם כתב הב״ח לפי שיעקב נקרא שמש כמ״ש רז״ל ע״פ כי בא השמש וכתיב והנה השמש והירח והלבנה מאירה מאור השמש ע״כ צורת הלבנה מתוקנת בצורת יעקב עכ״ל. וכ״כ הלבוש דאו׳ על סי׳ יעק״ב. וכ״כ בס׳ מבו״ש להאר״י ז״ל דף ס׳ ע״ג ועי״ש טעם בסוד. וכ״כ המחב״ר אות ג״ ובספרו מו״ב סי׳ ו׳ אות קפ״ח בשם מהר״ר חיים ן׳ עטר והרב המקובל מהר״ן שפירא זלה״ה בעל ס׳ מצ״ש שעיקר הנוסחא ברוך יעק״ב יעו״ש ומ״ש שם בשם הרמ״ז שהיה אומר על סדר אבי״ע מלמטה למעלה דהיינו עושיך יוצריך וכו׳ כ״ה ג״כ בפע״ח שער י״ט פ״ג מהחברים אבל העיקר הוא כמ״ש בס׳ מבו״ש שהסי׳ יעק״ב משום שהוא א׳ מח׳ שערים שסידר מהרש״ו ז״ל מכתבי אביו מהרח״ו ז״ל ועליו יש לסמוך יותר משאר המקובלים כנז׳ באחרונים. וכ״ה בסי׳ הרש״ש ז״ל. וכ״כ החס״ל אות ה׳ בן א״ח שם:

לז **לז) שם. ברוך יוצריך וכו׳** משמע דגם ברוך יוצריך וכו׳ אומר ג״פ וכ״כ הא״א אות ב׳ דמנהג העולם לומר ג״פ מיהו הא״ר אות ג׳ כתב דברוך יוצריך וכו׳ אומרים רק פ״א יעוש. ובסי׳ הרש״ש כתוב לאמר אחר הברכה ג״פ סי׳ טוב וכו׳ ואח״כ ברוך יוצריך וכו׳ פ״א. ואח״כ אומר כשם שאנחנו מרקדים וכו׳ ודולג ג״פ ואח״כ אומר תפול עליהם וכו׳ ישר והפוך פ״א וחוזר לומר זה הסדר ג״פ ואח״כ אומר דוד מלך וכו׳ ג״פ ואח״כ אומר ג״פ אמן וג״פ סלה. וז״פ פסוק לב טהור וכו׳ כנגד כחב״ד חג״ת ואח״כ שיר למעלות אשא עיני וכו׳ הללויה הללו אל בקדשו וכו׳ תנא דבי ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל וכו׳ אמר אביי הילכך נימרינהו מעומד ע״כ. ועיין לקמן אות מ״ד ואות מ״ז:

לח **לח) שם. הגה. ורוקד ג״פ וכו׳** שהוא סימן שמחה דכיון שהוא כקבלת השכינה משמחין כנגדה. לבוש. ועיין בס׳ מבו״ש ופע״ח שם ובסי׳ הרש״ש ז״ל טעם בסוד בענין הריקוד יע״ש:

לט **טל) שם הגה ורוקד ג״פ וכו׳** ויזהר שלא יכרע דמיחזי ככורע ללבנה רק זוקף באצבעותיו. של״ה בשער האותיות אות ק׳. מ״א סק״ט:

מ מ) **שם בהגה. ואומר כשם שאני רוקד וכו'** כן הביאו הנוסחא ריי"ו והרד"א וס' המפה והלבוש וכ"ה הנוסחא במ"ס פ"ד הלכה ב' אבל הנוסחא השגורה בפינו היא הנוסחא הכתובה בסידורים כשם שאנחנו מרקדים כנגדיך ושמעתי שיש מי שהיה מוחה מלומר כן מפני שמרקדין מובנו שמרקדין לאחרים והנהיג לומר רוקדים וליתא שמרקדין לאחרים צ"ל מרקידים אבל מרקדין משמעו נמי רוקדים ומשנה שלימה שנינו פ' משילין לא מטפחין ולא מרקדין ובפ"ב דכתובות ברייתא כיצד מרקדין לפני הכלה ובפ' חלק גוים מרקדין בהיכלו וכו' ופ' ע"פ ואל תעמוד בפני השור שהשטן מרקד בין קרניו וכו' שכנה"ג בהגה"ט אות ו' ויעוש"ב וכ"כ הפר"ח. והגור אריה הכריע דצ"ל מרקדין. והב"ד כף החיים להרח"ף סי' ל"ה אות ח"י. וכ"ה הגירסא בס' מבו"ש שם. וכ"ה בסידור הרש"ש ז"ל:

מא **מא) ואם** הוא ביחיד אומר כשם שאני מרקד. כ"כ האחרונים. ולי נראה דגם ביחיד יכול לומר כשם כשאנחנו מרקדים מפני שהאדם יש בו נר"ן וע"כ יוכל לומר בלשון רבים:

מב **מב) שם. בהגה. ואומר תפול עליהם וכו'** ג"פ ישר להציל מלכות דבי"ע מן הקלי' ובהפך להשליך הקלי' על שונאי ישראל להכניעם. מבו"ש ופע"ח שם. וכ"ה בסידור הרש"ש ז"ל:

מג **מג) שם בהגה. ולמפרע כאבן וכו'** ומט"מ כתב בשם רש"ל ורוקח שי"א כל הפסוק עד קנית ואח"כ למפרע. מ"א סק"י. א"ר או' ד' אבל הלבוש כתב כדברי הטור ומור"ם ז"ל דאומר רק עד כאבן ואח"כ למפרע כאבן ידמו וכו' וכ"נ דעת האחרונים שלא העתיקו מ"ש מ"א בשם מט"מ ורוקח. וכ"ה בסידור הרש"ש ז"ל עד ידמו כאבן ישר והפוך ויעו"ש טעם בסוד:

מד **מד) קבלה** מר"י חסיד לומר קול דודי הנה זה בא וגו' דומה דודי לצבי וגו' עד מציץ מן החרכים. מט"מ סי' תקמ"א. שכנה"ג בהגה"ט אות ט' ובשל"ה כתוב שי"א שיר למעלות אשא עיני וגו' וגם הללויה הללו אל בקדשו וגו' תנא דבי ישמעאל אלמלי לא זכו ישראל וכו' אמר אביי הלכך לימרנהו מעימד. ואח"כ קדיש דרבנן והביאו מ"א שם. א"ר שם. ש"ץ דף רל"ג ע"ב. ובסידור הרש"ש כתוב לאמר קול דודי הנה זה בא וכו' אחר הללויה הללו אל בקדשו וכו' ואח"כ תנא דבי ישמעאל וכו' ועיין עו"ש בפסוקים המסודרים לומר אחר הללו אל בקדשו וכו' ולא העתקנו אותם מפני שאינם חובה ולא כתוב בהם טעם בסוד וגם הלא הם כתובים בסי' ב"ע ובש"ץ דף רל"ג ע"ג. ואפשר כי משם העתיקום וכתבו אותם בסי' הרש"ש ז"ל:

מה **מה) וכתב** בספר כ"מ כ"י דראוי לומר עתה פסוק והיה אור הלבנה כאור החמה וכו' עד סופו. בן א"ח שם. ויש נוהגין לאומרו בסוף סדר ברכת הלבנה אחר הקדיש:

מו **מו) שם בהגה. ואומר לחבירו ג"פ שלום עליך.** כלומר מפני שאמר תפול עליהם אימתה אומר לחבירו שלום עליך. מט"מ סי' תק"מ שכנה"ג בהגה"ט אות ח' מ"א ס"ק י"א. ובס' מבו"ש דף ס"א ע"א כתוב נאמר דאחר ברכת הלבנה צ"ל ג"פ שלום עליכם והוא כי מציאות קטרוג הראשון היה של לבנה באומרה א"א לשני מלכים להשתמש בכתר א' ולזה אנחנו אומרים אחר ברכת הלבנה שלום עליכם שלא יהיה עוד קטרוג אלא שלום עכ"ל. וכ"ה בשער הכוונות דף ס' ע"ב ובפע"ח שער י"ט פ"ג א"ר שם. ש"ץ שם. ונוהגין לאומרו אחר עושה שלום במרומיו וכו' של הקדיש כדי שיהא שלום אצל שלום:

מז **מז) שם בהגה. ונוהגין לומר דוד וכו'** וכתב בס' כ"מ כ"י באומרו דוד מלך ישראל יכוין דויד מלא באות יו"ד. בן א"ח שם אות כ"ו, ואחר דוד מלך ישראל חי וקיים יאמר אמן ג"פ ויכוין אמן גי' יאהדונה"י סלה ועד, ויאמין באמונה שלימה שעתיד הקב"ה לגאול אותנו ונצפה לישועתו, מו"ב סי' ו' אות קפ"ט ועיין לעיל אות נ"ז מ"ש מסידור הרש"ש ז"ל די"ל אמן ג"פ וסלה ג"פ יעו"ש ועי"ש במו"ב אות ק"ץ שכתב דאין לומר עלינו לשבח וכו' אחר ברכת הלבנה אבל הרו"ח אות ג' כתב ליישב המנהג יעו"ש ומ"מ במקום שאין מנהג שב וא"ת עדיף:

מח **מח) אחר** ברכת הלבנה צריך לנער את שולי הבגדים כדי להבריח החיצונים והקליפות שנבראו מקטרוג הלבנה. מבו"ש דף כ"א ע"א. פע"ח שער י"ט פ"ג, מ"א ס"ק י"א. א"ר סוף אות ד' ומורי ז"ל היה מנער כנפות הטלית קטן כי הוא בגד המלכות כנודע, פע"ח שם, ש"ץ דף רל"ג ע"ב:

מט **מט) מה** שנוהגין לראות פניהם בכסף, מנהג טוב ויפה הוא דכסף מד"ר וזהב הוא מדה"ד והשתא עידן למבעי רחמי, כף החיים להרח"פ סי' ל"ה אות כ"ז. ועי"ש באות כח שכתב דאחר ברכת הלבנה יפריש ג' פרוטות לצדקה וכ"כ בספרו רו"ח אות ה' יעו"ש. וכוונת הצדקה עיין לעיל סימן קל"ב סוף אות ו':

נ נ) **[סעיף ג'] עד ט"ז מיום המולד וכו'** מל' זה משמע דלא חשבינן מעת לעת כגון שחל המולד ך' שעות על יום א' אסור לקדשה ביום ב' ולדברי רמ"א מותר לקדשה דהא חשבינן חצי כ"ט י"ב תשצ"ג משעת המולד א"כ צריך לחשוב י"ד ימים י"ח שעות שצ"ו חלקים וחצי וא"כ רמ"א בא להוסיף

ולשונו משמע שבא לגרוע שכתב ואין לקדשה וכו׳ ובאמת בטור כתב (ר״ל וא״כ גם דברי הש״ע י״ל כן, וכ״כ המאמ״ר אות ג׳) וז״ל והני ט״ז משעת המולד חשבינן להו משמע דחשבינן מעת לעת ואם חל במו״ש ב׳ או ג׳ שעות בלילה מותר לקדשה תחלת ליל ב׳ ולדברי רמ״א אסור. מ״א ס״ק י״ב. ועיין לקמן אות ג״ן:

נא נא) שם. ולא ט״ז בכלל, והטעם כי החמה עומדת כנגד הלבנה בט״ו בחדש ולכך זיו הלבנה בחזקו עומד על מילואה כי חמה במערב ולבנה במזרח ורב המקום ביניהם ולכך מברכין עד שתתמלא פגימתה כי כל מה שתקרב הלבנה אחר חצי החדש לחמה יתכסה אורה ולכך מברכין על התוספת ולא על החסרון כי על הטובה יש לנו לברך ב״י בשם הכלבו:

נב בנ) שם. ולא ט״ז בכלל. רבינו ב״י לא הביא חולק בזה וכ״פ בס׳ הקצר ואני מצאתי בשטת סנהדרין בשם תלמידי הר״פ והרב המאירי דאפילו ט״ז בכלל. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳ אמנם הפר״ח כתב על דברי הנ״ז דאינו מחוור יעו״ש. ובלא״ה ק״ל סב״ל דאיך יברך בדבר דאית ביה פלוגתא אלא דנ״מ דאם לא בירך עד ט״ז דאז יברך בלא שו״מ:

נג נג) שם הגה. ואין לקדשה אלא עד חצי כ״ט וכו׳ וכן נוהגין שלא לקדשה אח״כ, ב״ח. וכ״פ בקשל״ה, ח״א כלל קי״ח אות י״ד. קיצור ש״ע סי׳ צ״ז אות יו״ד, והגם דיש מן האחרונים שפסקו דיכול לקדשה עד ט״ו ימים שלמים מן המולד מ״מ אנן ק״ל בסב״ל אפי׳ כנגד הש״ע ואפי׳ כנגד הרוב כמ״ש לעיל סי׳ ח״י או׳ ז׳ יעו״ש:

נד דנ) שם בהגה. תשצ״ג. ר״ל תשצ״ג חלקים מן השעה והשעה היא תתר״פ חלקים כמ״ש הטור סי׳ תכ״ז ועי״ש מ״ש כללים למצוא מולד הלבנה יעו״ש:

נה הנ) שם בהגה. ואין לקדשה אלא עד חצי כ״ט וכו׳ אם לא יכלו לקדש שהיה מעונן וכיוצא ובעוד שקורא ק״ש ירח יגיה אורו ואם ממתין עד שיקרא ק״ש ויתפלל י״ח יכלה זמן קידוש הלבנה ודאי כיון שהוא שעת הדחק יפסוק ק״ש ויברך ברכת הלבנה. ואם אפשר לגמור הפרק ולפסוק בין הפרקים לא יפסיק באמצע פרק. נוב״י חא״ח סי׳ מ״א. מחב״ר בק״א או׳ ג׳ שע״ת או׳ ט׳:

נו ונ) אם בקריאת המגילה אירע כזה שיכלה זמן קדוש הלבנה קודם שיסיים קריאת המגילה אם כל הצבור לא קדשו יפסיקו כולם ויקדשו הלבנה ואח״כ יגמרו קריאת המגילה. ואם יחיד לא קדש הלבנה והוא קורא המגילה עם הצבור לא תעזוב נפשו פרסומי ניסא משום קדוש הלבנה. הרב הנז׳ שם. מחב״ר שם או׳ ד׳:

נז זנ) אפי׳ עדיין לא התחיל לקרות ויש לפניו צבור שיתחיל עמהם ויש לפניו קדוש לבנה ידחה קדוש לבנה לגמרי כדי לקרות בצבור, הרב הנז׳ שם. מחב״ר שם או׳ ה׳.

נח חנ) אם כל הצבור עדיין לא התחילו וזמנה אינה עוברת וכל הצבור יש לפניהם ב׳ מצות יקדימו קדוש לבנה דתדיר קודם וגם דיש לחוש שלא תתכסה בעבים. הרב הנז׳ שם, מחב״ר שם או׳ ו׳:

נט טנ) בשאר ימות השנה אם הלבנה זורחת ויש לפנינו ק״ש וברכותיה וקדוש הלבנה אם יש איזה לילות עדיין דכולי האי אין לחוש שתתכסה ק״ש עדיף דתדיר ומדאו׳ ואם הזמן קצר שיש לחוש לעננים וכן אם העת גשמים ולפי הזמן יש לחוש גם בג׳ לילות יש להקדים ברכת הלבנה וכן נהג לקדש הלבנה כמה פעמים קודם מעריב הרב הנז׳ שם. מחב״ר שם או׳ ז׳ שע״ת שם:

ס ס) שם בהגה. ואין לקדשה אלא עד חצי וכו׳ ואם היה ליקוי לבנה שאנו רואים ניגוד אמיתי אמצעות הלקות בודאי שאין לברך אח״כ אבל סתמא סמכינן אחשבוננו אפי׳ אם היה ליקוי חמה שהוא מולד אמיתי קודם לשלנו או אחריו. ב״י בשם תשו׳ אשכנזית והיא בשו״ת מהרי״ל סי׳ י״ט ועיין ד״מ או׳ א׳ ולבוש סעי׳ ד׳ ומ״ש ע״ז המאמ״ר או׳ ד׳ יעו״ש:

סא סא) [סעיף ד׳] עד שיעברו ז׳ ימים עליה, כ״כ ב״י בשם הר״י גיקטיליא שע״פ הקבלה אין לברך על חידוש הלבנה עד שיעברו עליה ז׳ ימים אבל בשם הר׳ יונה כתב שאין מברכין ברכת הלבנה עד שיעברו עליה ג׳ ימים ולזה הסכים הב״ח וכתב וכן קבלנו מרבותינו שכך נהגו כל הקדמונים לקדש אותה במו״ש לאחר שעברו עליה ג׳ ימים יעו״ש, וכן הסכים הפר״ח וכתב וכן נהגנו אנו ורבותינו יעו״ש. וכ״כ הלבוש דאם חל מו״ש הראשון ו׳ ימים בחדש או אפי׳ ה׳ ורואין בו הלבנה שאורה רב ומתוק שיש לסמוך על הר׳ יונה ולברך עליה אפי׳ קודם ז׳ יעו״ש, והב״ד הט״ז סק״ג ומ״א ס״ק י״ג. וכתב הא״ר או׳ י״ד משמע שאם לא קידש במו״ש אין לקדש כלל באמצע שבוע עד שיעברו ז׳ ימים כמ״ש בש״ע יעו״ש וכ״מ בח״א כלל קי״ח או׳ י״ד.

מיהו בפר״ח משמע דגם בחול יכול לקדש אחר ג׳ ימים וע״כ כתב המש״ז או׳ ג׳ דמי שנוהג לקדש אחר ג׳ ימים מעת המולד אף בחול אין לגעור בו יעו״ש. אמנם בס׳ מגיד משרים על שיר השירים כתוב שאמר לו המגיד למרן ז״ל דאין מברכין עד שיעבור ו׳ ימים לפי שכחות החיצונים מתדבקים בכ״י תתאה בהתתדשותה ולכן צריך לעבור עליה ז׳ ימים רמז לז׳ ימי בראשית וע״י כן הם נפרדים ממנה וכו׳ ואם היו מברכין קודם ז׳ ימים שעדיין כחות החיצונים דבקים בה לא היה כח בנו להפרידם והיו מערבין קודש בחול יעו״ש. וכ״כ בסי׳ הרש״ש ז״ל דאין לקדשה עד שיעברו עליה ז׳ ימים שלימים מהמולד שהם כנגד כחב״ד חג״ת דז״א עד שתגיע הארת כחב״ד חג״ת דז״א לכתר דמלכות שכנגד ת״ת דז״א עכ״ל, וכ״כ החיד״א במו״ב סי׳ ו׳ או׳ קפ״ב דאין לברך ברכת הלבנה עד שיעברו ז׳ ימים שלימים מעת המולד עכ״ל, וכ״כ בסי׳ הגר״ז, חס״ל או׳ ג׳ בן א״ח פ׳ ויקרא או׳ כ״ג:

סב **סב) שם. עד שיעברו ז׳ ימים עליה,** ואם ליל מו״ש היא ז׳ ימים לחדושה מברך עליה אעפ״י שלא עברו ז׳ ימים שלמים. שכנה״ג בהגב״י. והא״ר או׳ י״ד כתב דבליל ז׳ אף בחול יכול לקדש יעו״ש. אמנם הרב ב״ד סי׳ קל״ב הביא לשון הרה״ג מהר״י גיקאטיליא ז״ל שכתב להדיא דאפי׳ במו״ש אין לקדשה עד שיעברו עליה ז׳ ימים שלמים והשיב על דברי שכנה״ג הנז׳ יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ ד׳ והביאו השע״ת או יו״ד:

סג **סג) שם הגה, ואין מקדשין הלבנה תחת הגג.** דאין זה דרך כבוד אלא יוצאין מתחת הגג לתוך הרחוב כדרך שיוצאין לקבל פני המלך מיהו כ״ז היכא דאפשר אבל מי שחושש באיזה מיחוש שלא יוכל לצאת לחוץ א״נ כששרויין בין העכו״ם יכול לקדש בביתו דרך חלון ופתח, ב״ח, וכ״כ מט״מ סי׳ תקל״ז דאני ראיתי למורי הרב ז״ל (רש״ל) שהיה יושב בחבורה שמח וטוב לב והגיע שעת קדוש הלבנה ולא היה רוצה לצאת לחוץ וצוה לפתוח החלון נגד הלבנה ובירך ברכת הלבנה וקדשה עכ״ל. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ מ״א ס״ק י״ד, א״ר או׳ י״ז, ועיין לעיל או׳ י״ט:

סד **סד) וכ״ש** כשיש מבואות המטונפות דמוטב לקדש בבית מ״א שם, א״ר שם. וצריך ליזהר בזה ולפניו כמלא עיניו אסור אפי׳ בלילה אם היה יכול לראותה ביום ולאחריו ומן הצדדין סגי בד״א. כמ״ש לעיל רס״י ע״ט יעו״ש מחה״ש. ואם נקרשת מחמת הקור עיין לעיל סי׳ פ״ב או׳ ב׳:

סימן תכז

א **א) [סעיף א׳] כשר״ח שני ימים וכו׳** והטעם שעושים החדשים אחד מלא ל׳ יום ואחד חסר כ״ט יום לפי שמולד הלבנה של חדש זה עד מולד של חדש השני יש כ״ט ימים י״ב שעות תשצ״ג חלקים מן השעה והשעה היא תתר״פ חלקים ולפי׳ שאין מונים לחדשים אלא ימים דכתי׳ עד חדש ימים לפיכך עושים חדש א׳ חסר כ״ט ימים וחדש א׳ מלא ל׳ יום כדי שישתוו ויהיה המולד בר״ח ומה שנשאר תשצ״ג חלקים מכל חדש אח״כ יתקבצו עד שיהיו יום א׳ ותהיה השנה ההיא שלימה ר״ל שעושים ז׳ חדשים מלאים ולפי שיום ל׳ מקצתו מחודש הבא ורוב פעמים נולדה בו הלבנה לכן עישים אותו ר״ח ועושין ר״ח שני ימים יום שלושים להשלים חדש שעבר ויום ל״א התחלה לחדש הבא כמבואר כ״ז באורך בטור ולבוש ובהרמב״ם ה׳ קידוש החדש פ״ח יעו״ש, וגם בזמן שהיו מקדשין ע״פ הראיה לפעמים היו עושין ב׳ ימים וכ״כ ביהונתן ויהי ממחרת החדש השני. פר״ח בסוף סי׳ זה. ודע שהלבנה מתכסית כ״ד שעות בא״י י״ח שעות קודם המולד וששה שעות אחר המולד ולבני בבל ששה קודם המולד וי״ח אחר המולד ר״ה ך׳ ע״ב ועיין בפירש״י שם:

ב **ב) שם. ביום ר״ח וכו׳** ר״ל ביום ר״ח פלוני שהוא יום ל׳ לחדש פלוני שעבר. וכ״כ הלבוש, חס״ל או׳ ח׳ והב״ח כתב שכותבין להיפך ביום ל׳ לחדש פלוני שהוא ר״ח פלוני ובר״ת אדר השני יכתוב ביום ל׳ לחודש אדר הראשון שהוא ר״ח אדר השני יטו״ש. וכ״כ א״א או׳ א׳ וכ״ה בש״ע אה״ע סי׳ קכ״ו סעי׳ ו׳ לענין גיטין ועי״ש בח״מ או׳ ח״י ופר״ח או׳ ו׳ שכתבו דאפי׳ לענין גיטין אם כתב להיפך ביום א׳ לירח פלוני שהוא יום ל׳ לירח פלוני שפיר דמי יעו״ש ומ״ש בש״ע אה״ע היפך מכאן משום דבגט מדקדקין יותר. כ״כ הלבוש, וא״כ כיון שדבר זה אינו מעכב אם יכתוב ר״ח קודם או ל׳ קודם כל אחד יחזיק במנהגו

ג **ג) שם הגה, ומונין לחדש מיום השני וכו׳** ר״ל דביום השני כותבין באחד בחדש פלוני, וכ״ה בלבוש:

ד **ד) שם הגה. כותבין באדר א׳ אדר סתם וכו׳** וה״ה כשמברכין החדש בבהכ״נ, מ״צ. אמנם בדרשות מהרי״ל סוף הלכות פורים כתב דכשמברכין אלו ב׳ חדשים בבהכ״נ קורין לראשון אדר הראשון ולשני אדר וכ״כ בגיטין וכתובות ושטרות עכ״ל. והביאו הש״ך ביו״ד סי׳ ר״ך ס״ק י״ז וכתב והכי נהוג יעו״ש, והביאו מ״א סי׳ זה סק״א. וכ״כ הט״ז סק״א דנכון לפרש בשניהם באדר א׳ יאמר ראשון ובשני יאמר שני. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ חס״ל או׳ ח׳ ועיין באה״ע סי׳ קכ״ו סעי׳ ז׳:

סימן תכח

א **[סעיף א'] אלו הימים שאין קובעים בהם וכו'** כלל הענין לעולם צריך לראות שלא יהיה יום הכיפורים ביום ראשון ולא ביום ו' כדי שלא יהיה ב' ימים קדושים סמוכים זו לזו וגם שלא יהיה הו"ר ביום השבת שלא תדחה הערבה, מ"א ריש הסי' ומ"ש שלא יהיה יוה"כ ביום א' וכו' יש לזה טעם בגמ' ר"ה ד' ע"א יעו"ש:

ב **לא אד"ו ר"ה,** דאם יהיה ר"ה ביום א' יהיה הו"ר ביום שבת, ואם יהיה ביום ד' יהיה יוה"כ ביום ו' ואם יהיה ביום ו' יהיה יוה"כ יום א' וזה א"א ולפיכך לא אד"ו ר"ה, ומשאמרת לא אד"ו ר"ה ממילא ולא גא"ו יוה"ך דאם יהיה יוה"כ דאם יהיה יוה"כ ביום ג' יהיה הו"ר ביום שבת:

ג **שם. ולא זב"ד פורים ולא בד"ו פסח וכו'** ומשאמרת ולא זב"ד פורים ממילא לא בד"ו פסח וכו' דסתם פורים הוא יום י"ד ואם יהיה יום ו' ממילא הפסח יהיה ביום ב' ואם יהיה ביום ב' יהיה הפסח ביום ד' ואם יהיה ביום ד' יהיה הפסח ביום ו' אבל אם לא זב"ד פורים ממילא לא בד"ו פסח ולא גה"ז עצרת שעצרת יחול ביום שני של פסח כמבואר לקמן סעי' ג' וא"כ כשתאמר לא בד"ו פסח ממילא לא גה"ז עצרת שהגה"ז היא אחר הבד"ו שאחר הב' ג' ואחר ד' ה' ואחר הו' ז' והטעם לא בד"ו פסח מבואר בסעי' ג' שאם יהיה בד"ו יהיה כפור ביום ו' או א' והו"ר ביום שבת:

ד **שם לא ג' חנוכה,** משום דביום שיהיה עצרת יהיה חנוכה כמבואר לקמן או' ז' וכיון דלא גה"ז עצרת ממילא לא יבא חנוכה ביום ג':

ה **שם, ולא אג"ו צום אסתר,** משום דצום אסתר הוא י"ג אדר ופורים יום י"ד ואם יהיה אג"ו צום אסתר יהיה זב"ד פורים שאחר א' ב' ואחר ג' ד' ואחר ו' ז' נמצא דאחר אג"ו יש זב"ד וכיון דלא זב"ד פורים ממילא לא אג"ו צום אסתר:

ו **שם. ולא בד"ו צום תמוז ואב,** לפי שביום שיחול הפסח יחול תענית י"ז בתמוז וט"ב כמבואר לקמן סעי' ג' וכיון דלא בד"ו פסח ממילא לא בד"ו צום תמוז ואב:

ז **שם. וביום שיהיה עצרת יהיה חנוכ, כצ"ל,** פי' ביום שיהיה עצרת יהיה חנוכה שאחריו אם הם כסדרן או חסרין אבל כשהם מלאים יבא ביום שאחר עצרת כגון אם עצרת ביום א' יבוא חנוכה ביום ב' מ"א סק"א ומשמע כשהם כסדרן או חסרין יהיה חנוכה כמו עצרת ולא יחול בגה"ז והא דכתב בש"ע לא ג' חנוכה הא ה"ז בא יבוא היינו כשהם מלאים וחנוכה לאחריו יהיה עצרת ד' או' ו' ואז חנוכה ה"ז. א"א או' א':

ח **[סעיף ב'] אלו הימים שהוקבעו בהם ר"ח וכו'** וזה סדר החדשים, ניסן לעולם מלא ואייר חסר סיון מלא תמוז חסר אב מלא אלול חסר תשרי מלא טבת חסר שבט מלא אדר חסר, ניסן לעולה אינו ר"ח אלא יום א' אייר ב' ימים. סיון יום א' תמוז ב' ימים אב יום א' אלול ב' ימים תשרי יום א' חשוון ב' ימים. שבט יום א' אדר ואדר ב' ימים. מרחשוון וכסליו פעמים שניהם מלאים ונקראת השנה שלימה. ופעמים שניהם חסרים ונקראת השנה חסירה, ופעמים מרחשיון חסר וכסליו מלא ונקראת כסדרה. וכשיהיו שניהם מלאים ר"ח כסליו וטבת לעולם ב' ימים וכשיהיו שניהם חסרים כסליו וטבת ראשם יום א' יכשיהיו א' חסר וא' מלא כסליו ראשו יום א' וטבת שני ימים. פר"ח. והוא מדברי הטור והלבוש יעו"ש:

ט **שם. אלו הימים שהוקבעו בהם ר"ח וכו'** כל אלו הימים שהוא חושב אם הר"ח הוא של שני ימים מפני שהחדש שעבר היה מלא קאי הסי' על יום שני של ר"ח שממנו מתחיל למנות מנין ימי החודש. אחרונים. ולפי שניסן לעולם מלא כנז"ל או' ח' לפיכך כשר"ח ניסן אגה"ז יהיה ר"ח אייר שהוא אחריו בגה"ז ואייר שהוא חסר יהיה אחריו סיון אגד"ו וכו':

י **שם. ניסן אגה"ז אייר בגה"ז וכו'** והא דלא קאמר אייר גהז"ב שהוא הסדר שאחר אזה"ז דאם ר"ח ניסן ביום א' יהיה ר"ח אייר שהוא יום ב' דר"ח ביום ג' ואם ר"ח ניסן ביום ג' יהיה ר"ח אייר ביום ה' וכו' משום דבעי דמינקט על סדרי אבג"ד ולפיכך כל הסימנים הם על סדר אבג"ד וכל המוקדם בסדר אבג"ד הוא מוקדם בסדר הסי' ואעפ"י שאינו על סדר הסי' שלפניו:

יא **שם. מרחשון בדה"ז.** כצ"ל, מ"א סק"ב ומחה"ש ברכ"י או' ב' והט"ז סק"ב כתב דמ"ש בש"ע מרחשון גדו"א קאי איום א' דר"ח אבל הפר"ח כתב דזה דוחק כיון דכל שאר הסימנים על יום ב' דר"ח מאי שנא חדש זה שנתן הסי' על יום א' דר"ח יעו"ש:

יב **שם. אדר זבד"ו,** ולא אמר בדו"ו על סדר אבג"ד כמו שאר הסימנים נ"ל משום דהכא חביבא ליה לשון הש"ס שאמר ר"ח אדר שחל להיות בשבת וכו' לכך נקט הזיי"ן ברישא. ועיין לקמן סי' תרפ"ה סעי' ו':

יג **[סעיף ג'] שהוא שמחת התורה.** פי' לבני חו"ל. פר"ח:

יד יד) [סעיף ד'] לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח וכו' מפני שבצו מדבר מהגעלת כלים לענין נותר קדשים והגעלת כלים דחמץ למוד מקדשים. וגם במעוברת שקורין מצורע דכתיב וכלי חרס ישבר שהוא כעין הגעלת כלים. אבודרהם, א"ר או' ה' פר"ח.

טו טו) שם. חרץ מבה"ח מעוברת וה"ש מעוברת וכו' ה"ח ר"ת ה' חסרים. ה"ש ה' שלמים פי' כשחל ר"ה ביום ה' הן שהחדשים (ר"ל חשון וכסליו) שלמים הן שהחדשים חסרים קורין פ' נח בר"ח חשון, ונתוסף שבת א' וכיון שהשנה מעוברת קורין אחרי קודם פסח. א"ר או' ו':

טז טז) שם. פרשת במדבר קודם עצרת. כדי שלעולם תפסיק הפרשה הזאת בין פרשת בחקותי שיש בה קללות התוכחה ובין חג השבועות שהוא יום הדין על הפירות שלא יקראו הקללות סמוך ליום הדין ויהיה לו פתחון פה לשטן לקטרג ח"ו, לבוש. ומה"ט קורין אתם נצבים קודם ר"ה כדי פסיק בית תוכחה של כי תבא ובין ר"ה. מ"א סק"ד ומחה"ש, וכ"ה בלבוש:

יז טוב) שם. ט"ב קודם ואתחנן. והטעם הוא כדי שיקראו פ' דברים שמתחלת בתוכחותיו של משה קודם ט"ב כדי להפטיר בה בחזון שהיא תוכחת ישעיה על חרבן. לבוש:

יח חי) שם. ולכן כשר"ה ביום ב"ג וכו' ר"ל כשחל יום א' דר"ה ביום ב' או ביום ג' וכ"ה בלבוש:

יט יט) שם. וסי' ב"ג המלך פת וילך. פי' המלך היינו ר"ה שאומרים המלך המשפט כשחל ביום ב' או' ג' פת וילך פי' מלשון פתות אותה פתים שמחלקים נצבים וילך לשתים. מ"א סק"ה. א"ר או' ז':

כ ך) שם. אבל כשר"ה ביום ה', כצ"ל וכ"ה בטור ולבוש ור"ל כשחל יום א' דר"ה ביום ה' או ביום ז' דביום ו' א"א לחול כמ"ש בסעי' ד' לא אד"ו ר"ה:

כא כא) שם. וסי' לפשוטה פקדו ופסחו וכו' פי' פקדו לשון זיוו כלומר צו קורין קודם פסח. סגרו לשון מצורע מוסגר. מנו הוא פ' במדבר שנמנו בה ישראל קודם עצרת, צומו היינו ט"ב. וצלו היינו ואתחנן, קומו היינו אתם נצבים קודם חקיעת ר"ה, ט"ז סק"ג ומ"א סק"ו:

כב כב) שם. מנו ועצרו וכו' וכשחל פסח בשבת של שבת הבאה שהוא שמיני של פסח בני חו"ל קורין כל הבכור ובני א"י קורין ביום השמיני כתוב בס' תיקון ישששכר שיש נוהגין להפריד תזריע ומצורע כדי שימהרו להשוות עם בני חו"ל מהשבת הג' של אחר הפסח ויש נוהגין להפריד בהר סיני ובחקותי, כנה"ג בהגה"ט, מ"א שם, והמנהג בעה"ק ירושת"ו לחבר תזריע וטהרות ואחרי קדושים ומפרידים בהר ובחקותי, הרב מזבח אדמה ד"ג ע"ד, והביאו בס' התקנות בדין קה"ת או' כ"ו:

כג כג) ואם השנה מעוברת מפרידין מטות ומסעי. מהרימ"ט ח"ב חא"ח סי' ד' כנה"ג שם מ"א שם:

כד כד) וכשחל ז' בסיון בשבת בא"י קורין בהעלותך (כשהשנה מעוברת) ובחו"ל שעושין יו"ט ב' קורין בהעלותך בשבת הבאה ונפרדים עד פ' חקת ובלק שבני חו"ל קורין אותם ביחד. אמ"ל או' א' לד"א סי' יו"ד או' א':

כה כה) וסימן לפרשיות המחוברות, ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי מות וקדושים, בהר ובחקותי ולעולם מחוברות בפשוטה וחלוקות במעוברת חוץ מה"ש שאף בפשוטה מתחלקין ויקהל ופקודי משום דנתוסף שבת א' קודם פסח, וחקת ובלק אינן מחוברין אלא כשחל שבועות בשבת שניתוסף פרשה א' ובין בפשוטה ובין במעוברת, ומטות ומסעי אינן נפרדין אלא בה"ח וה"ש מעוברת (עיין לעיל או' ט"ו) שקורין אחרי קודם פסח ונשא קודם עצרת וחסר פרשא א' ונצבים וילך אינן נפרדים אלא כשר"ה בב"ג כמ"ש לעיל ב"ג המלך פת וילך, הגר"א:

כו כו) [סעיף ה'] פרשת האזינו מחלקין וכו' ולמה פוסקין בענינים אלו מפני שהן תוכחה כדי שיחזרו העם בתשו' הרמב"ם ה' תפלה פי"ג דין ה' ט"ז סק"ד ואפי' יש חיובים לא יחלקו הפרשה יוחר. מ"א סק"ז א"ר או' ח' והיינו סי' הזי"ו ל"ך אין מחלקין אבל מויבא משה ואילך מחלקין א"א או' ז' ועיין לקמן או' כ"ח:

כז כז) שם לו חכמו כי אשא זו דעת הרמב"ם והטור בשם גאון אבל רש"י ותו' כתבו לולי כעס אויב כי ידין וכ"ה במנהגים וכן נוהגין בכל הקהלות במדינות אלו ט"ז סק"ד וכ"כ הב"ח אבל המ"א סק"ז כתב דבקצת מקומות נוהגין כרש"י משמע אבל לא בכל המקומות וכ"כ א"ר או' יו"ד השוכנה"ג כתב דהמנהג כש"ע ולבוש וכתב על דברי הט"ז אפשר דבמקומו היו נוהגין כן עכ"ד, והביאו המש"ז או' ד' וכתב נהרא נהרא ופשטיה, וכ"ז למנהג האשכנזים אבל מנהג הספרדים כדברי הטור יעו"ש:

כח כח) שם. כדרך שהיו מחלקין אותה במקדש וכו' וכשם שבמקדש לא היו גורעין ולא מוסיפין כך אין מוסיפין ואין גורעין בבהכ"נ ולא משנין הסדר אבל בפ' ויבא משה יכול להוסיף לקרות כמה בני אדם ולקרות ולחזור ולקרות. הר"ש בן הרשב"ץ סי' תכ"ט. י"א מ"ב בהגה"ט או' ב' וכ"כ א"ר או'

י״א דבמקום דמוסיפין בשבת נוהגין לחלוק מויבא משה. מש״ז או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ ה״ו:

כט **כט) שם, פעם א׳ לששת ימי השבוע.** ט״ס הוא וצ״ל פעם א׳ לששה שבתות והיינו שבכל שבת קורין פרק א׳ האזינו בשבת ראשונה זכור בשבת שניה וכו׳ כמבואר בש״ס ר״ה ל״א ע״א ובפירש״י ור״ח שם. וכ״כ בס׳ החינוך פ׳ פינחס סי׳ תק״ג. ועיין דרישה או׳ א׳:

ל **ל) שם הגה. אבל במנחה בשבת וב׳ וה׳ אין לחוש.** וכ״כ הלבוש. אבל מדברי הרי״ף והרא״ש פ׳ הקורא עומד מתבאר דגם בשאר ימים יש לחוש יעו״ש. ועיין למרן בב״י דהעיד דכ״ה המנהג. כס״א אות ד׳ וכ״כ הפר״ח על דברי מור״ם הנז׳ דאין המנהג כן אלא דגם במנחה בשבת ובב׳ וה׳ קורין הז״י וכ״כ בב״י עכ״ל. והשכנה״ג בהגב״י אות ג׳ כתב דלכתחלה יש לנו לנהוג כדברי הש״ע דאין לחלק בין שחרית למנחה וב׳ וה׳ אלא שאין לגעור במי שנהג כדברי מור״ם ז״ל יעו״ש. וכ״כ אמ״ל אות ד׳ לד״א סי׳ יו״ד אות ד׳:

לא **לא) [סעיף ו׳] קללות שבתורת כהנים אין מפסיקין בהם וכו׳** והטעם מבואר בגמ׳ (מגילה ל״א ע״ב) משום דכתיב מוסר ה׳ בני אל תמאס ופרש״י והמפסיק בהם מראה עצמו שקשה לו לקרות וכתב עוד רש״י שם דבמ״ש יליף לה מסיפיה דקרא ואל תקיץ בתוכחתו אל תעשו קוצין קוצין פסקים פסקים לשון קציצה עכ״ד. ועוד יש טעם שחר שם בגמ׳ לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות. ופירש״י על הרי״ף והר״ן שם שאלו היה פוסק הקללות נמצא כשהוא מברך בתורה ברכה שאחריה מברך על הפורענות ואין מברכין על הפרענות ואע״ג דאמרינן חייב אדם לברך על הרעה ה״מ ברעות המתרגשות דלא אפשר ליה למעבד אי לאו דבריך אבל הכא אפשר למקרי כלהון כסדרן עכ״ל:

לב **לב) שם. אין מפסיקין בהם וכו׳** וכן ארורים שבתבא אין מפסיקין בהם. פר״ח. לד״א סימן יו״ד אות ו׳ ואם נמצא טעות באמצע התוכחות מוציאין ס״ת אחר וגומרין כמ״ש לעיל סי׳ קמ״ג אות ל״ח יעו״ש:

לג **לג) שם. ומתחילין בפסוקין שלפניהם וכו׳** היינו ג׳ פסוקים דהא אין מתחילין בפרשה פחות מג׳ פסוקין ולא משיירין פחות מג׳ פסוקין כמ״ש בסי׳ קל״ח. ב״י בשם הר׳ מנוח. וכ״כ הר״ן. מ״א סק״ח:

לד **לד) מהרי״ל** הקפיד על מי שעלה לתוכחה דדוקא השמש ששוכרין אותו לכך אין קפידה. מ״א שם. וכ״כ בס״ח סי׳ תשס״ו דהראשונים היו קוראין ע״ה לתוכחה כדי שלא יהא אדם חשוב קורא ויתקיימו דבריו והוא אומר ומקללך אאור ואעפ״י כן לא יתכן לכל מי שיקרא ש״ץ שימנע מלעמוד שנאמר ואל תקוץ בתוכחתו יעו״ש. אמנם הכנה״ג בהגב״י כתב שהקורא בתורה בתוכחות וקללות כיון שאין כוונתו לקלל אין כאן שום חשש יעו״ש:

לה **לה) וכתב** שם הכנה״ג דנהגו שחכם הקהל קורא שירת הים ועשר הדברות ותוכחות שבת״כ וקללות שבמשנה תורה. והטעם ששירת הים אין ראוי שיזמר להקב״ה אלא הגדול שבהם ומסתמא חכם הקהל הוא גדול שבהם. ובעשר הדברות שנאמרו מפי הגבורה אין ראוי שיאמר אותם מאן דהו אלא הגדול שבהם. ותוכחות שבת״כ ובמשנה תורה הטעם ברור שאין ראוי להוכיח אלא הגדול שבהם עכ״ד והביאו מ״א שם. א״ר או׳ י״ג. וכ״כ בשער הכוונות דף ע״ג ע״ג על האר״י ז״ל שעלה ביום שבועות וקרא עשר הדברות בפיו בקיל רם כדרך שנוהגים חכמי הקהילות כמנהג ספרד וכן בפ׳ בחקותי עלה וקרא בפיו ובקו״ר הקללות כחכמי קהילות ספרד יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רפ״ב אות ח׳ שכתבנו שעכשיו המנהג ברוב הקהילות שהש״ץ הקורא בס״ת הוא קורא התוכחות יעו״ש:

לו **לו) נהגו** שלוחי צבור שקודם קריאת החכם לתוכחות אומרים מוסר ה׳ בני אל תמאס וכו׳ כי את אשר יאהב ה׳ יוכיח וכו׳ ויש נוהגין כשקורין החכם לקרות עשר הדברות אומר החזן רכב אלהים רבותים וכו׳ כנה״ג שם. מ״א שם. א״ר שם:

לז **לז) נהגו** שהלוי קורא כל פרשת העגל עד ומשרתו יהושע בן נין נער וכו׳ והטעם משום שבט לוי לא נמצאו בעשיית העגל וה״ה שאם רוצה לקרוא לכהן כל פ׳ העגל קורא שהכהן בכלל בני לוי אלא כדי שישאר בפרשה לוי והעולים אחריו לא נהגו להמשיך לכהן עד ומשרתו כיון שאפשר ללוי לקרותה שלא נמצא בעשיית העגל כנה״ג שם. מ״א שם. ומיהו בס׳ חיים סי׳ ט׳ אות כ״ג כתב דיותר נכון ללוי כיון דאהרן עשה העגל יעו״ש. ופשוט דאם אין שם לוי ודאי דכהן עדיף מישראל:

לח **לח) נוהגין** שקורין בקול נמוך מן ויתן אל משה ככלותו עד ויחל משה. וכשהתחיל ויחל משה חוזר וקורא בקו״ר עד ויפן וירד משה מן ההר. וכשמתחיל ויפן וירד משה מן ההר חוזר וקורא בקול נמוך עד ומשה יקח את האהל ומשם ואילך חוזר וקורא בקו״ר עד סוף הפרשה וכן נוהגין בפ׳ בהעלותך לקרות ז׳ פסוקים מן ויהי העם כמתאוננים עד והמן כזרע גד בקול נמוך והטעם נ״ל להראות איך הם מתחרטים מאשר הרעו לעשות. כנה״ג שם. מ״א שם. וכן התוכחות שבת״כ ושבמשנה תורה והארורים שבתבא נוהגין לקרוא בקול נמוך. והיינו נמוך משאר קריאת הפרשה אבל מ״מ צריך להשמיע את העם. פר״ח סעיף ז׳ מחה״ש סק״ח:

לט **טל) כתב** בצרור המור מ״ב מסעות שבפ׳ ואלה מסעי אין להפסיק בהם שהוא נגד שם מ״ב. מ״א שם. וכן עשרת הדברות שבפ׳ יתרו ופ׳ אתחנן אין מפסיקין בהם. וכן אין להפסיק בשירת הים ואין לשנות אפי׳ במקום שיש חיובים הרבה. שערי אפרים שער ז׳ אות כ״ה ועיין לעיל סי׳ קמ״ג אות כ״ד:

מ **מ) שם הגה. וכן נוהגין שלא לקרות אחד בשמו וכו׳** דשמא לא ירצה לעלות אותו שיקראו ויבא לקוץ בתוכחות לבוש. ועוד משום דאז״ל (ברכות נ״ה ע״א) ג׳ מקצרין ימיו של אדם וא׳ מהם מי שנותנין לו ס״ת לקרות ואינו קורא:

מא **מא) שם בהגה. אלא קורין מי שירצה.** ר״ל ששואלין אותו אם ירצה לעלות ואח״כ עולה ומיהו כבר כתבנו לעיל דעכשיו נתפשט המנהג ברוב הקהילות שהש״ץ הקורא בס״ת הוא וקראה התוכחות:

מב **מב) [סעיף ז׳] ח׳ פסוקים אחרונים וכו׳** מוימת שם משה. רש״י מנחות ל׳ ע״א:

מג **מג) שם. אלא יחיד קורא את כולם.** ואין מפסיק בינתיים כדי לעמוד אחר ולקרות. רש״י שם. והטעם שנשתנו אלו הח׳ פסוקים כתוב שם בגמ׳ מפני שעד כאן הקב״ה אומר ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב״ה אומר משה כותב בדמע:

מד **מד) [סעיף ח׳] מי״ז בתמוז ואילך מפטירין וכו׳** ואם טעה והפטיר בשבת ראשון בפ׳ דיומא יפטיר לשבת הבאה דברי ירמיה וגם שמעו מפני שהם סמוכות זו לזו. ואי לא קראו הפטרה ותאמר ציון בשבת הקבועה לה בפ׳ עקב יש לה תשלומין לקרותה בפ׳ שופטים עם הפטרת אנכי אנכי והיינו שיתחיל ותאמר ציון ויקרא עד סוף אנכי אנכי, וכן נמי הפטרת אנכי אנכי אי לא קראה בשבת הקבוע לה שהיא לפ׳ שופטים יש לה תשלומין לשבת הבאה שיתחיל אנכי אנכי ויקרא עד סוף רני עקרה. והפטרת קומי אורי שהיא לפ׳ כי תבא יש לה תשלומין בהפטרה שיש לפ׳ נצבים דהיינו שיתחיל קומי אורי עד סוף הפטרת שוש אשיש. כ״צ ססי׳ קכ״ו. א״ר או׳ י״ד:

מה **מה) שם. דברי ירמיה וכו׳** ומפטירין באלו מפני שעיקר הנביאים שנבאו על החרבן הם ישעיה וירמיה מפטירין בנבואתן ומקדימין ירמיה לישעיה אע״ג דישעיה קודם כדי לסמוך נבואת ישעיה ותוכחתיו לפ׳ דברים שיש בה תוכחות משה. ועוד דשניהם הוכיחו לישראל בלשון אחד משה אמר בפ׳ זו איכא אשא לבדי וישעיה אמר איכה היתה לזונה. לבוש. והיפ״ל או׳ ד׳ כתב כדי לסמוך תוכחו ישעיה לנחמותיו דכל ז׳ דנחמתא הם נבואת ישעיה:

מו **מו) שם. וביום צום גדליה במנחה מפטירין דרשו.** והטעם דמפטירין במנחה ולא בשחרית כתבו התו׳ בר״פ הקורא עומד משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה ואגרא דתעניתא צדקתה לעת ערב ומשו״ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה עכ״ל. כס״א או׳ ה׳:

מז **מז) שם. מפטירין דרשו.** ומנהג א״י שלא להפטיר במנחה צום גדליה דרשו וכן המנהג בכמה עיירות מטורקיא ואפריק״א וספרדים שבאירופ״א כמ״ש בשו״ת אהל יעקב סי׳ ס״ד ושם ביאר במה תלוי מנהגים אלו וכתב שכל אחד יעשה כמנהגו יעו״ש. לד״א סי׳ כ״א או׳ כ״א:

מח **מח) שם. מפטירין לעולם שובה.** ולפי שבהושע הוא סיום ההפטרה זו ופושעים יכשלו בם ואין מסיימין בזה לכך מוסיפין בה פסוקים. יש שכתבו שמוסיפין פסוקי מיכה מי אל כמוך וכו׳ ויש שכתבו שמוסיפין פסוקי יואל תקעו שופר וכו׳ ובא״ר כתב שבפראג נהגו להוסיף פסוקי מיכה וגם פסוקי יואל ובדג״מ הכריע דא״צ להוסיף משתיהם אלא דכשקורין וילך בשבת שובה יש לסיים בפסוקי מיכה וכשקורין האזינו בשבת שובה יש לסיים בפסוקי יואל יעו״ש והביאו השע״ת וסיים שהכל כפי המנהג:

מט **מט) שם. מפטירין בו דרשו.** משום דכתיב ביה דרשו ה׳ בהמצאו והיינו בימי תשובה. תו׳ מגילה ל״א ע״ב:

נ **נ) שם. ובשבת שבין יוה״כ לסוכות וכו׳** קורין שובה. ואעפ״י שעבר יוה״כ כבר כתב המרדכי בפ׳ בני העיר דשפיא מפטירין שובה משום דיפה צעקה לאדם קודם גזר דין ואחר גז״ד כדאיתא בר״ה ט״ז ע״א. ב״י. מיהו המנהג כסברה ראשונה כמ״ש בהגה דלעולם שובה קודם ליוה״כ:

נא **נא) שם בהגה. וכשקורין שתי פרשיות מפטירין באחרונה** וכ״כ בש״ע לעיל סי׳ רפ״ד סעי׳ ז׳ וכתב בס׳ חיים סי׳ כ״ה או׳ ל׳ משם השומ״א סי׳ כ״ג דאם קרא הפטרה של פרשה ראשונה דא״צ לחזור ולקרות השניה משום טורח צבור יעו״ש פ״ל או׳ ז׳:

נב **נב) שם בהגה. הלא כבני כושיים וכו׳** וכ״כ הב״ח ומט״מ והאגודה דלא כלבוש שכתב להפטיר התשפוט אף כשהן כפולות שכבר העיד הב״ח שבכל הקהילות נוהגין כמ״ש בהגהת ש״ע. מ״א סק״י. וה״ה אם שבת פ׳ אחרי היה ער״ח ומפטירין מחר חדש דמפטירין בשבת פ׳ קדושים הלא כבני כושיים. חי׳ רע״א וכ״ז למנהג בני אשכנז אבל מנהג שאר קהלות כתב הכשנה״ג בהגה״ט סוף הסי׳ דנוהגין כדברי תיקון ישכור דבאחרי מות קורין התשפוט ובקדושים קורין הלדרוש וכשהן מחוברות קורין הלדרוש יעו״ש:

נג גנ) שם בהגה. ונוהגין להפטיר בחתונה שוש אשיש. עיין לעיל סי׳ תכ״ה או׳ כ״ג ובסי׳ קמ״ד סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סדר לעשות לוח בקצרה

א) דע שחודש הלבנה כ״ט ימים י״ב שעות תשצ״ג חלקים. ובכל שעה יש תתר״פ חלקים. וכ״ח ימים הם ד׳ שבועות א״כ נמשך מולד א׳ מחבירו א׳ יום י״ב שעות תשצ״ג חלקים. וא״כ אם היה מולד דרך משל ביום ו׳ כ״ב שעות תר״א חלקים תן עליו א׳ יום י״ב שעות תשצ״ג חלקים וצרף בתחלה החלקים תש״צג ותר״א צא מהם תתר״פ ישארו שי״ד חלקים ואותן תתר״פ צרף אל השעות והוי ל״ה שעות צא מהם כ״ד שעות ליום ישארו י״א שעות צרף היום אלא הימים א״כ הוי ח׳ ימים צא מהן ז׳ שכלים בשבוע א״כ הוי המולד א׳ י״א שי״ד פי׳ ביום א׳ י״א שעות ושי״ד חלקים בתוך הלילה:

ב) דרכי הקביעות צריך שתדע כי כל החדשים א׳ מלא ל׳ יום ואחד חסר כ״ט יום חוץ מחשון וכסליו שפעמים שניהם מלאים ואז יהיה כסליו וטבת ב׳ ימים ר״ח ותקרא השנה שלימה ואם הב׳ חסרים תקרא השנה חסירה ואם א׳ מלא וא׳ חסר תקרא כסדרה ויקרא זה מפני הדחיות ולכן צריך שתחשוב המולד מתשרי זה לתשרי הב׳ והיתרון הוא לשנה פשוטה ד׳ ימים ח׳ שעות תתע״ו חלק ים ולשנה מעוברת ה׳ ימים כ״א שעות תקפ״ט חלקים ובאיזה יום שיבא המולד יהיה ר״ה בשנה הבאה. אך יש ד׳ דחיות האחד לא אד״ו ראש״ ולכן אם חל ר״ה בא׳ מימי אד״ו דוחין איתו ליום שאחריו. והב׳ מולד זקן בל תדרוש כגון אם חל המולד אחר י״ח שעות אין קובעין ר״ה באותו יום וכן אם חל מולד תשרי ביום ג׳ ט׳ שעות ר״ד חלקים וממנו ולמעלה אין קובעין ר״ה באותו יום אלא ביום ה׳ ודוקא כשהשנה שעברה היתה פשוטה אבל אם תהיה מעוברת אזי אם חל המולד ביום ב׳ ט״ו שעות תקפ״ט חלקים ומשם ולהלן אין קובעין בו ר״ה:

ג) ואחר שידעת אימתי יהיה ר״ה לשנה הבאה תראה כמה ימים יש בין ר״ה זה לר״ה הבא אם יש ביניהם ב׳ ימים כגון שר״ה זה ביום ז׳ ור״ה הבא ביום ג׳ אזי תהיה השנה חסירה, ואם יש ג׳ ימים כגון שר״ה זה ביום ג׳ ור״ה הבא ביום ז׳ תהיה כסדרן, ואם ד׳ ימים כגון שר״ה זה ביום ז׳ ור״ה הבא ביום ה׳ אזי תהיה שלימה, ואם השנה מעוברת אז אם יש ביניהם ד׳ ימים היא הסירה ואם ה׳ ימים היא כסדרה ואם ששה ימים היא שלימה, ואם לא תרצה לחשוב הקביעות עיין בסדר הקביעות בטור:

ד) סדר הפרשיות מכללים שכתב בש״ע, **תקופה** נמשכת מחברתה צ״א ימים ז׳ שעות ומחצה. וצ״א יום הם י״ג שבועות א״כ התקופה נמשכת ז׳ שעות ומחצה, דרך משל אם חקופת תשרי ביום ב׳ ח׳ בו ז׳ שעות ומחצה אז תקופת טבת ג״כ ביום ב׳ שאחר ח׳ בו ט״ו שעות. ותקופת ניסן ביום ב׳ שאחר ח׳ בו כ״ב שעות ומחצה. ותקופת תמוז ביום ג׳ ו׳ שעות וכן לעולם:

ה) ודע שבכל מחזור יש י״ט שנה. ושנת ג׳ ו׳ ז׳ ח׳ י״א י״ד י״ז י״ט הם מעוברות. וזהו מחזור לבנה אבל מחזור חמה הוא כ״ח שנים כמ״ש לעיל סי׳ רכ״ט ולכן מברכין ברכת החמה מכ״ח לכ״ח שנים למלך חפץ **בחיים** .

סימן תכט

א א) [סעיף א׳] שואלים בהלכות פסח וכו׳ כדאיתא בפסחים (דף ו׳ ע״א) שואלין ודורשין בה׳ פסח קודם לפסח שלושים יום, והטעם כתוב שם בגמ׳ שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני יעו״ש. ואע״ג דבש״ס נקט שואלין ודורשין השמיט הש״ע לשון דורשין לפי שעיקר הדרשה היה בזמן הבית משום תקנת הקרבן כדאי׳ בב״י ובע״ז דף ה׳ ע״ב יעו״ש. ח״י או׳ א׳ ומיהו כתב ב״י אע״ג דהשתא אין לנו קרבן כיון שבזמן שהיה קרבן התקינו שיהו דורשין ל׳ יום קודם תקנה לא זזה ממקומה עכ״ד. וכ״כ בתו׳ ע״ז שם. וכ״כ הפר״ח. ועיין לקמן או׳ ג׳ ועוד עיין בסה״ק עדות ביעקב דרוש ב׳ לשבת הגדול טעם בסוד לשלושים יום קודם פסח יעו״ש:

ב ב) שם. שואלין בהלכות פסח וכו׳ כדי שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתייהו מקמי הכי משא״כ בשאר מועדים ומשו״ה לא בעי לשאול ולדרוש בהלכותיהם כ״כ זמן קודם. ב״י. וכ״כ הלבוש. אמנם הב״ח כתב להוכיח מדברי הפו׳ דבחג ועצרת נמי דורשים ל׳ יום קודם יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״א. וכ״כ הפר״ח. ח״י או׳ ב׳ א״ר או׳ א׳ ומיהו בביאורי הגר״א כתב דבעצרת א״צ ל׳ יום אלא רק מא׳ בסיון יעו״ש.

ג ג) וכתוב במחזורים דעכשיו בגלות שאין לנו קרבנות סגי לדרוש בשבת שלפני הפסח, ומ״מ מצוה לכל אחד ואחד לעסוק בה׳ פסח כל ל׳ יום לפני הפסח ע״כ. וכיוצא בזה כתוב בדרשות מהרי״ל. ואפשר לתת טעם למנהג דלאחר שגרם העון שנתפזרו פיזור רב ודרים בכפרים ועיירות ובשבת הגדול באים אל קהילה במקום שיש רב דורש וגרים שם עד אחר המועד ע״כ לא נהגו לדרוש עד יתאספו בני הכפרים בשבת הגדול ולזה נקרא שבת הגדול לחד טעמא לפי שמתקבצות קהילות גדולות לשמוע הלכות גדולות. ב״ח. וכ״כ מ״א סק״א דעכשיו נוהגין לדרוש בשבת הגדול ובשבת שובה. והעיקר להורות לעם ה׳ דרכי ה׳ ללמדה מעשה אשר יעשון. ומהרי״ל היה דורש גם הלכות חג בשבת שובה עכ״ל והב״ר ח״י סוף או׳ ג׳ ויש מקומות שדורשים

כל הלכות מועדים בשבת שלפני החג כגון הלכות ר״ה בשבת שלפני ר״ה והלכות יוה״כ וסוכות בשבת שובה והלכות שבועות בשבת כלה וכו׳ לפי שכך עיקר התקנה להתחיל בדברי אגדה ומוסר להמשיך לב העם ולסיים בדבר הלכה לדעת מה יעשה ישראל וכך אנא עבדא נוהג שקודם סיום הדרשא של שבת הגדול או שבת כלה וכו׳ אומר הדינים השייכים לאותו חג וגם בכל שאר שבתות השנה קודם סיום הדרשא אומר קצת דינים הנצרכים מש״ע או״ח ויו״ד וכו׳ ועיין בסה״ק עדות ביעקב דרושים לשבת הגדול ושבת כלה וכו׳ ובסה״ק יגל יעקב וס׳ ישמח ישראל דרושים עה״ת לכל שבתות השנה יעו״ש.

ד **ד) וכשחל** ע״פ בשבת דורשים בשבת שלפניה. דרשות מהרי״ל. א״ר סי׳ ת״ל או׳ ב׳ ח״י שם או׳ ג׳ ר״ז סי׳ זה או׳ ב׳ וכ״כ האחרונים. והטעם משום דכשהוא בע״פ לא נשאר שהות כדי להורות להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. ועיין לקמן סי׳ ת״ל או׳ ד׳.

ד) וכן ביו״ט עצמו מחוייבים לדרוש בענינו של יום כגון בפסח ביציאת מצרים וכו׳ וג״כ צריך לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביו״ט כדאיתא במגילה דף ל״ב ודף ד׳ ע״א, ב״י, מ״א שם. ח״י או׳ ג׳ ועיין בתו׳ שם. והר״ז או׳ ד׳ כתב דעכשיו אין נוהגין לדרוש הלכות בחג עצמו לפי שהכל כתוב בספר אלא דורשין באגדה מענינו של יום.

ה **ה) שם. קודם לפסח ל׳ יום.** ומתחילים ביום הפורים בעצמו. כ״מ בר״ה דף ז׳ ע״א. וכ״כ התו׳ בבכורות נ״ז ע״ב יעו״ש. וכ״כ הב״ח. ת״י או׳ ד׳ י״א בהגב״י. ביאור הגר״א. ברכ״י או׳ ב׳ ועי״ש בברכ״י שכתב על דברי הפר״ח שאין מוכרחים יעו״ש. ומ״מ נ״מ לדידן לפי מ״ש לעיל או׳ ג׳ דמצוה על כל א׳ וא׳ לעסוק בהלכות פסח כל ל׳ יום לפני הפסח שיתחיל מיום הפורים או מקודם לכן.

ו **ו) בפ׳** שקלים ראוי ללמוד משניות של מס׳ שקלים. ובפ׳ פרה מס׳ פרה. וקידוש החדש בפ׳ החדש. וכן מס׳ פסחים בפסח ומס׳ יו״ט וחגיגה ומו״ק. וכן בכל זמן וזמן המסכתות השייכות. בט״ב מס׳ תענית וכו׳ ובי״ד באייר פסח שני. של״ה. פת״ע סוף או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ תנ״ח מה שיש ללמוד בע״פ אחר חצות. והטעם לזה ע״פ מה דאיתא בסנהדרין. ק״א ע״א. כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר ודבר בעתו מה טוב יעו״ש. וכ״כ במ״ס פי״ח ה׳ א׳ כל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאלו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן.

ז **ז) שם. שם. הגה. ומנהג לקנות חטים וכו׳** ומנהג קושטא שאפי׳ ת״ח שאינם פורעין מס נותנין חלק בזה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ א״ר או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ו׳ שו״ג או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ והטעם כתב שם הר״ז לפי שצדקה היא זו. ומיהו עיין ביפ״ל או׳ ב׳ שהביא פלוגתא בזה וא״כ יכול הת״ח לומר קים לי כמאן דפוטר אבל מ״מ נראה היכא דיש מנהג הת״ח ליתן אין לשנות.

ח **ח) שם בהגה. וכל מי שדר בעיר י״ב חודש וכו׳** ואם קנה בה בית דירה הרי הוא כאנשי העיר מיד. ב״ב דף ז׳ ע״ב במשנה. ועיין בח״מ סי׳ קס״ג סעי׳ ב׳ ושע״ת או׳ ג׳.

ט **ט) שם בהגה. וכל מי שדר בעיר י״ב חודש וכו׳** וה״ה העני הדר פה י״ב חודש מחוייבין ליתן לו. ב״י ביו״ד סי׳ רנ״ו. מ״א סק״ב. ח״י או׳ ה׳ פר״ח. ר״ז או׳ ה׳ ונראה דנותנין מזה אפי׳ לעני שיש לו מזון י״ד סעודות אף שאין נותנין לו מקופה בשאר ימות השנה כמבואר ביו״ד סי׳ רנ״ו מ״מ צריכין ליתן לו חטים דאי דוקא באין לו מזון י״ד סעודות ודאי דמחוייבין ליתן לו מהקופה חטין, מק״ח בחידושים וביאורים או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ י״ג.

י **י) שם בהגה. וכל מי שדר בעיר י״ב חודש וכו׳** ואם נתעכב מחמת אונס אינו נותן כמ״ש בח״מ סי׳ קס״ג סעי׳ ב׳ בהגה. א״א או׳ ב׳.

יא **יא) שם בהגה. י״ב חודש וכו׳** וכתב הסמ״ק סי׳ רמ״ז דהאדנא סגי בל׳ יום. והביאו ב״י ביו״ד סי׳ רנ״ו ומור״ם ז״ל שם בהגה סעי׳ ה׳ מ״א סק״ב. ח״י או׳ ה׳ פר״ח. שו״ג או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ ונראה דהגם דמור״ם ז״ל כתבו שם בשם י״א ס״ל להפו׳ הנז׳ כיון דהכא הוא משום מנהג יש להורות כן. ומיהו עיין א״ר או׳ ה׳ וחק יוסף או׳ ו׳ ומט״י וא״א או׳ ב׳ שכתבו דמור״ם ז״ל לא ס״ל הכי ובעינן הכא דוקא י״ב חודש ומ״מ סיים שם המט״י דהכל לפי המנהג ונהרא נהרא ופשטיה.

יב **יב) ואם** דעתו להשתקע הוי כאנשי העיר מיד כמבואר ביו״ד שם. ח״י שם: א״ר שם. מט״י שם. חק יוסף או׳ ה׳ שו״ג שם. וה״ה אפכא בעני אם דעתו להשתקע מחוייבין ליתן לו מיד. מחה״ש. וכ״כ א״א שם ור״ל שנותנין לו חטים. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ וכתב הח״י שם שמנהגם לחלק קמח ולא חטים. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ וא״כ נהרא נהרא ופשטיה ופה עיה״ק ירושת״ד המנהג לחלק מצה.

יג **יג) ועני** שאינו דר פה ל׳ יום מ״מ מחוייבין ליתן לו לאכול מצה אלא שאין נותנין לו חטים. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ה׳ ח״י או׳ ה׳ וכתב שם הח״י ופשוט הוא כדין תמחוי דעניים דעלמא עכ״ל. ור״ל כדרך שחייבין לותן לו פת בכל השנה מזון ב׳ סעודות לכל יום ויום מימות החול שהוא שוהה בעיר ובשבת מזון ג׳ סעודות כמ״ש ביו״ד סי׳ רנ״ו יעו״ש. ר״ז או׳ ז׳ וה״ד כשאין לו מה לאכול כלל דכשיש לו לקנות מצה וג׳ סעודות א״צ ליתן לו כמו מי שיש לו

מזון ג׳ סעודות דאין נותנין לו מהתמחדי כמבואר ביו״ד שם משא״כ למי שדר ל׳ יום שדינו ליטול חטים נותנין לו אף במקום שאין נותנין לו מהקופה כנז״ל. מק״ח בביאורים או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ ט׳.

יד יד) ואם העני בר אוריין ומקפיד דוקא לאכול שמורה או שאכל שנה ראשונה דהוי כנדר צריכין ליתן לו. פ״ת.

טו טו) שם בהגה. צריך ליתן לזה. ויכולין בני העיר לכפות זה לזה לענין זה: רי״ו בסוף ס׳ מגיד משרים.

טז טז) שם בהגה. צריך ליתן לזה. ושיעור הנתינה צריך להעריך על כלאחד לפי ממונו ואלו המשתמטים עצמם שלא ליתן יש עון בידם כיון שהוא מנהג קדום וגם עיני עניים מצפות לזה. אחרונים.

יז טוב) אם עשו ז׳ טובי העיר נדבה בבהכ״נ לצורך חטים והיו אורחים אין לגבאים וזט״ה מאותו העיר לחייבם כי הם נותנים בעירם. עבודת הגפן דף ד׳ ע״ב. מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת או׳ ג׳.

יח חי) טעם שקבעו לזה של חיטי פסחא בפרטות ואין כוללים בכלל צדקות כל השנה כי מזה נותנים גם לת״ח עניים שגנאי להם לקבל צדקה. עבודת הגפן שם. מחב״ר או׳ ו׳ שע״ת שם.

יט יט) אם נדר לצדקה תוך ל׳ קודם פסח שרי ליקח מזה חטים לעניים. עבודת הגפן שם. מחב״ר או׳ ז׳ שע״ת שם.

כ ך) אם גבו והותירו לצורך חטים אין לשנות לדברים אחרים אלא יתנו לעניים לשאר צרכי פסח. עבודת הגפן שם ע״ג. מחב״ר או׳ ח׳ שע״ת שם.

כא כא) [סעיף ב׳] אין נופלין על פניהם בכל חדש ניסן. וכו׳ מפני שבא׳ בניסן הוקם המשכן וי״ב נשיאים הקריבו קרבנם לי״ב יום. יום לכל שבט ושבט וכל א׳ היה עושה ביומו יו״ט וכן לעת״ל עתיד המקדש להבנות בניסן כדאיתה בפ׳ בתרא דמ״ס והביאו הטור והב״י יעו״ש. ופי׳ ב״י וכיון דרובו יצא בקדושה הלכך אין להתענות בו כלל יעו״ש. וכ״כ במנהגים כל חדש ניסן אין נופלין לפי שבא׳ בניסן הוקם המשכן והקריבו י״ב נשיאים קרבנות כל איש ביומו וי״ג אסרו חג שלהם וי״ד ע״פ וח׳ ימי פסח הרי כ״ג וכיון שיצא רובו בקדושה אין נופלין בכולד עכ״ד. והביאו העו״ש אוי ב׳ וכ״כ הב״ח ומ״א סק״ג והאחרונים. מיהו בס׳ מעשה רוקח על המשניות ריש מס׳ פסחים כתב דלעת״ל יהיה החינוך אחר יו״ט דיבנה ביו״ט ואין מערבין שמחה בשמחה וע״כ יהיה החינוך אחר יו״ט ז׳ ימים עד כלות חדש ניסן ולפיכך אין מתענין עד שיעבור ניסן לזכר מקדש דלעתיד יעו״ש.

כב כב) מנהג טוב לקרות בכל יום ויום פ׳ הנשיא של זה היום כי כל נשיא ונשיא היה לו סודות גדולות אשר המשיכו שפע הרוחניות כל א׳ לשבטו כל ימי עולם ובקריאת הפ׳ הוא מעורר קדושת היום וביום י״ג בניסן קורין פ׳ בהעלותך עד כן עשה את המנורה והוא כנגד שבט לוי. של״ה דף ק״מ ע״ב. א״ר או׳ ו׳ ר״ז או׳ ט״ו. וכ״כ האחרונים. ועיין עוד מ״ש בזה בסה״ק עדות ביעקב דרוש א׳ לשבת הגדול יעו״ש.

כג כג) טוב ליתן מר״ח ניסן עד ע״פ לאחר קריאת סדר הנשיא ג׳. פרוטות לצדקה בעד מנוחת או״א או שאר קרובים או בעד כל נפשות מת מישראל ועי״ז שיכוין בנתינה זו יעשה חסד עם החיים והמתים והם כנגד ג׳ נר״ן שלהם ובצירוף י״ג ימים יהיה כחשבון ט״ל כי ט״ל אורות טליך ואם יוסיף עוד ביום י״ד יהיו כחשבון מ״ב (ר״ת של אב״ג ית״ץ וכו׳ גי׳ מ״ב) והם בחשבון ג׳ ידים י״ד הגדולה (ה׳ אלהינו ה׳ גי׳ י״ד). י״ד הגבורה (כוז״ו במוכס״ז כוז״ו גי׳ י״ד) י״ד רמה (יהו״ה יו״ד ה״א וא״ו ה״א) ואם יוסיף עוד ג׳ יהיו מ״ה (יו״ד ה״א וא״ו ה״א גי׳ מ״ה) ויזכה להעלותם אפילו להעומדים בגלגול בהמה או בעופות או בעשב השדה וזהו מ״ה אדם. כ״כ בס׳ מעה״ץ סי׳ ל״ז וקב הישר פצ״א. מועד לכל חי סי׳ א׳ או׳ ה׳.

כד כד) שם. ואין אומרים צדקתך וכו׳ ואין אומרים ג״כ יה״ר שלאחר וכן קה״ת וכן בכל יום שאין נופלין גם אין מזכירין נשמות וגם אין או׳ צדוק הדין ונקיט כללא בידך דצדוק בו הדין וצו״ץ והוארחום ורחום וחנון שוים הם. עו״ש או׳ ב׳ ח״י או׳ ז׳ וכ״כ הלבוש דאין או׳ יה״ר שאחר קה״ת שהוא כמו תחנה וכן אין או׳ צדוק הדין וקדיש על בית הקברות אם יש בר מינן עכ״ל והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ וכתב שגם מנהגם שלא לומר צדקתך אבל מ״ש שאין או׳ נשמות כלומר השכבות ואין או׳ קדיש בבה״ק אין כן מנהגם (ר״ל אעפ״י שאין או׳ צדוק הדין או׳ קדיש) ואפי׳ בשבת שחל להיות בע״פ מנהגם לומר השכבות יעו״ש. וא״כ נהרא נהרא ופשטיה. ועיין לקמן או׳ ל״א ואו׳ ל״ב.

כה כה) שם. ואין מספידין בו. עיין לקמן סי׳ תקמ״ז סעי׳ ב׳ ולעיל סי׳ ת״ך סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ א׳ וה״ה לכאן דלא עדיף מר״ח וחו״ה.

כו כו) שם. ואין מספידין בו וכו׳ והטעם כיון דכל א׳ עשה ביומו יו״ט ומטעם זה נמי אין מתענין ונראה דכ״ז אינו אלא מצד המנהג אבל לענין דינא מוכרח מהש״ס דמותר להתענות וגם מותר להספיד. עו״ש א׳ ב׳ וכ״כ הפר״ח והמט״י.

כז כז) **שם. ואין מתענין בו להזכיר בצבור.** משמע דס״ל דתענית יחיד שרי כמ״ש בב״י ולכן כתב רמ״א שאין מתענין בו תענית כלל. מ״א סק״ד. ח״י או׳ ו׳ ב״ד סי׳ קל״ו. ודע דדעת השכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ כדברי הש״ע וע״כ כתב דכל תענית יחיד שאינו להזכיר בצבור נוהגים להתענות ומפני כן הנוהגים להתענות בכל ער״ח מתמנין בניסן ער״ח אייר וכ״ש יום שמת אביו ואמו יעו״ש. וכ״כ הפר״ח והביאו המט״י. וכ״כ בספרו בית יהודה דף ק״ח ע״ד או׳ כ״ב. וכ״כ השו״ג או׳ ח׳ אבל המו״ק קיים דברי מור״ם ז״ל והביאו המחב״ר או׳ י״ב יעו״ש. וכ״כ ח״י שם דמנהגינו כרמ״א שאין להתענות כלל. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל קי״ט או א׳. ועיין עוד לקמן או׳ ל״ו.

כח כח) **שם. ואין מתענין בו וכו׳** ומה שנוהגין להתענות בה״ב אחר פסח וסוכות אין להתענות אלא עד אחר שיעבור כל חדש ניסן ותשרי כמ״ש לקמן סי׳ תצ״ב יעו״ש. ואם נדר להתענות ב׳ וה׳ של כל השנה ואינו יודע מה היה בלבו אם גם על ניסן צריך התרה. א״א או׳ ד׳.

כט כט) **שם. והבכורות מתענין בו וכו׳** עיין לקמן סי׳ ת״ע ובדברינו לשם בס״ד.

ל ל) **שם הגה. גם אין או׳ צדוק הדין וכו׳** הרב אזיל לשיטתיה לעיל סי׳ ת״ך סעי׳ ב׳ שפסק שם דאין או׳ צדוק הדין בר״ח וה״ה בכל יום שאין או׳ בו תחנון אבל מר״ן ז״ל פסק שם דאפי׳ בר״ח או׳ אותו וגדולה מזו פסק ביו״ד סי׳ ת״א סעי׳ ו׳ דאו׳ אותו בחו״ה וביו״ט שני של גליות והדבר ברור דכ״ש הוא דאו׳ אותו בחדש ניסן. מאמ״ר או׳ ב׳. אמנם כבר כתבנו לעיל סי׳ ת״ך או׳ ב׳ לענין צדוק הדין בר״ח דאיכא פלוגתא בזה וכתבנו שם כיון דאיכא פלוגתא נהרא נהרא ופשטיה והיכא דליכא מנהג ידוע שב וא״ת עדיף יעו״ש וא״ה ה״ה לכאן.

לא לא) **שם בהגה. גם אין או׳ צדוק הדין וכו׳** וכתב השכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ שג״כ הוא מנהגם. וכ״כ הר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל קי״ח או׳ ז׳.

לב לב) **שם בהגה. גם אין או׳ צד״ה וכו׳** ולא קדיש. הגמ״נ. מ״א סק״ה, וכן הדין בכל יום שאין או׳ צד״ה אין או׳ הקדיש שנהגו לומר בבה״ק אחר הקבורה. מחה״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ד.

לג לג) **שם בהגה, גם אין או׳ צד״ה וכו׳** ואפי׳ היה ת״ח מופלג וגדול הדור. אלא דורשין עליו ואו׳ קדיש אחר הדרשה אם הוא ת״ח אפי׳ אינו מופלג אבל אם אינו ת״ח אין דורשין עליו ואין מספידין עליו שאין מספידין בכל החדש אלא לאדם בפניו דהיינו בעוד שלא נקבר. ר״ז או׳ ח׳. וכבר נתבאר לעיל סי׳ ת״ך סעי׳ ב׳ שאר דיני צד״ה קחנו משם.

לד לד) **שם בהגה. ונהגו שאין מתענין בו תענית כלל.** אין למדין מן הכללות אפי׳ במקום שנאמר בו חוץ דתענית חתנים ג״כ מתענים בו אפי׳ בר״ח ניסן עצמו כמ״ש הרב לקמן סי׳ תקע״ג יעו״ש. א״י או׳ ח׳. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ דחתן וכלה ביום חופתם נוהגין להתענות אפי׳ בר״ח ניסן. ח״א כלל קי״ט או׳ א׳. אכן בס׳ עמודי שמים ח״ב דט״ו ע״א כתב דמה שאנחנו מקילין בתענית מיתת או״א ודכותה בתענית חתן היינו משום דאתי מנהג ומבטל מנהג וכ״ה העיקר. יעו״ש. וכ״כ בס׳ חקת הפסח דאפי׳ חתן ביום חופתו ואפי׳ בר״ח ניסן די״א שהוא תענית צדיקים (כמ״ש לקמן סי׳ תק״פ) לא יתענה יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ ת״ע או׳ י״ב.

לה לה) **שם בהגה. אפ״ יום שמת בו אביו וכו׳.** וכל המתענה בו מזלזל במנהג הראשונים שנהגו שלא להתענות בו, כ״כ הרב אבק דרכים בדרך שלום סי׳ ו׳ יעו״ש.

לו לו) **שם בהגה. אפי׳ יום שמת בו אביו וכו׳.** והבה״ח ושל״ה (דף ק״מ ע״ב) כתבו דאחר אסרו חג יש להתענות יום שמת בו אביו וה״ה ער״ח. אבל העו״ש כתב דאין המנהג כן. וכ״כ הט״ז סק״ג. וכ״כ המ״א סק״ה דאין להחמיר דהא תעניתים אלו חומרא בעלמא הם. והן הסבים ח״י או׳ ח׳ ר״ז או׳ ט׳. ובתשו׳ חת״ס סי׳ ק״ג כתב כי מעיקר הדין אסור להתענות גם אחר החג משום חינוך דלעתיד יעז״ש. והוא כמעשה רוקח שכתבנו לעיל סוף או׳ כ״א יעו״ש. מיהו תענית של ער״ח חשון שהוא בתשרי נראה דצריך להתענות כיון דלא חמירי כולי האי אותם הימים כיומי דניסן וכמ״ש לעיל סי׳ תי״ז או׳ ט״ז יעו״ש. ועוד זיל קרי בנחמיה בסי׳ ח׳ דכתיב וביום כ״ד לחודש הזה (תשרי) נאספו בני ישראל בצום וכו׳.

לז לז) **שם בהגה. אבל תענית חלום מתענין.** דהא אפי׳ בשבת מתענין פמ״ש לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ ועי״ש סעי׳ ה׳ על איזה חלום מתענין ובדברינו לשם בס״ד.

לח לח) **שם בהגה. אבל תענית חלום מתענין.** ואם התענה בו א״צ למיתב תענית לתעניתא ומינה דאם התענה בשבת תענית חלום שיכול להתענות תענית לתעניתא ביומי ניסן בין בימים שאחר הפסח בין בימים שקודם הפסח. הר״ש הלוי בתשו׳ חא״ח סי׳ ד׳. וה״ה ליומי תשרי שאחר הכפור. כנה״ג בהגה״ט, וה״ה בימי הגבלה. מ״א סק״ו. ח״י או׳ וכ״כ הר״ז או׳ י״א דמי שהתענה ת״ח בשבת שבחדש ניסן מותר להתענות למחר ביום א׳ על מה

שהתענה בשבת יעו״ש. וכתב שם המ״א דאם הוא סמוך ליו״ד בחדש יתענה ביו״ד לחדש שהוא תענית צדיקים כמ״ש סי׳ תק״פ. וה״ה אם היה ביום א׳ ר״ח ניסן מתענה יעו״ש. וכי״כ הר״ז שם. אמנם עיין לעיל סי׳ רפ״ח או׳ כ״ב שהבאנו שם דעת הפו׳ דס״ל שאין להתענות תענית לתעניתא ביום שאין או׳ בו תחנון יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן כיון שאין או׳ תחנון בכל חדש ניסן אין להתענות בו תענית לתעניתא דשב וא״ת עדיף ויתענה אח״כ עד שיצא ניסן או תשרי או י״ב ימים של סיון שנוהגין ג״כ שאין או׳ בהם תחנון כמ״ש. לעיל סי׳ קל״א או׳ ק״ז ובפרט שאינו חובה כ״כ להתענות דוקא ביום א׳ כמ״ש בסי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳. וגם דיש פו׳ דס״ל דתענית חלום א״צ למיתב תענית לתעניתא כלל כ״ש בא״ר שם או׳ ט׳ וע״כ היותר טוב דשב וא״ת עדיף ולהתענות אח״כ.

לט לט) שם בהגה. ואין אומרים מזמור לתודה. שלחמי תודה היו חמץ ואפי׳ בע״פ אסור להקריב שיבואו לידי נותר. מ״א סק״ז. וכ״כ הט״ז לקמן ססי׳ תס״ח. ועיין לעיל ססי׳ נ״א בהגה ובדברינו לשם בס״ד שכתבנו שיש מקומות שנהגו לאומרו יעו״ש. ונהרא נהרא ופשטיה.

מ מ) שם בהגה. ואל ארך אפים ולמנצח, אבל בכל החדש אף שאין או׳ תחנון או׳ למנצח יענך וכו׳ ובב׳ ובה׳ או׳ אל ארך אפים. דרשות מהרי״ל בהלכות ניסן. והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ וכ״כ הר״ז או׳ י״ב. וכ״ה לעיל סי׳ קל״א סעי׳ א׳ בהגה. ועיין בדברינו לשם או׳ ל״ז שכתבנו דכ״ה מנהג בני אשכנז אבל מנהג בני ספרד בכל יום שאין או׳ תחנון אין או׳ למנצח יענך וכו׳ ולא תפלה לדוד. יעו״ש.

מא מא) שם בהגה, בע״פ וכו׳ משמע אבל בשאר עיו״ט אומרים למנצח וכ״מ מדברי הר״ז שם אבל במהרי״ל שם כתב דבכל רגל אין או׳ תחנה ולא למנצח בערב שלו ובאסרו חג שלו.

מב מב) שם בהגה, בע״פ וכו׳ ואם ע״פ בשבת משכימין וממהרין בכל מילין לאכול קודם כלות ד׳ שעות ביום. דרשות מהריל. ועיין לקמן סי׳ תמ״ג סעי׳ א׳ וסי׳ תמ״ד.

מג מג) ליתן חרם בבהכ״נ לאיזה צורך גדול מותר בניסן אף אם תאמר שאסור בתשרי משום שתלויין בדין כדלקמן סי׳ תר״ב מ״א סק״ח. א״ר או׳ ח׳ ח״י או׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״ד. ולענין אם נותנין שבועה להשביע אדם על איזה תביעה אנו נוהגין לומר שימתינו עד אחר עבור ניסן או תשרי ואין למו מכשול. רו״ח או׳ ג׳. ועיין לקמן סי׳ תר״ב בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

מד מד) שם בהגה. ונוהגין להרבות קצת באכילה וכו׳ דאמרינן בסוכה (מ״ה ע״ב) כל העושה איסור לחג באכילה ושתייה מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים וכי׳ ופרש״י איסור לחג אגודה לחג. באכילה ושתיה שקורא לחג עונג במאכל ומשתה. וי״א יום שלאחר החג עכ״ל. ד״מ או׳ ב׳ ומשמע בכל אסרו חג של כל ג׳ רגלים. וכ״כ הר״ז או׳ י״ז.

מה מה) שם בהגה. והוא אסרו חג. בב״י כאן משמע שמותר להתענות בו. וכ״מ בסי׳ תצ״ד דדוקא אחר שבועות אסור משום שהוא יום טבוח וכ״מ בתענית דף י״ח ע״א דלא כב״ח. מיהו בתו׳ ר״ה דף י״ט ע״ב (ד״ה מימות עזרא) משמע דהמנהג שלא להתענות בשום אסרו חג, מ״א סק״ח. מט״י. מק״ח בחידושים אות יו״ד. וכ״פ הרב ב״ד סי׳ רפ״ב. ואפי׳ חתן וכלה ביום חופתם אין מתענין בכל אסרו חג ולא תענית שמת בו אביו ואמו. ר״ז שם. ועיין לעיל או׳ ל״ד. ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ תצ״ד סעי׳ ג׳ בס״ד.

סימן תל

א א) [סעיף א׳] שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול וכו׳, והטעם לפי שנעשה בו נס גדול שפסח מצרים מקחו בעשור כדכתיב בעשור לחדש הזה ויקחו להם שה וכו׳ ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה׳ כדאיתא בסדר עילם (ט״ס הוא דבסדר עולם איתא שבע״ש יצאו אלא צ״ל כדאיתא בשבת פ״ז ע״ב: א״ר או׳ ג׳) ונמצא שיו״ד בחדש היה שבת. ולקחו להם כל א׳ שה לפסחו וקשר אותו בכרעי מטתי. ושאלום המצריים למה זה לכם והשיבו לשחטו לשם פסח במצות ה׳ עלינו והיו שיניהם קהות (והגם דישראל היו שוחטין אלים וכבשים ואוכלין בכל יום בכאן הודיעו להם שבזה יושחט גם למעלה. ב״ח) על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאין לומר להם דבר ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול. טור. והגם שלפי טעם זה הו״ל למקרי לכולהו יומי דמעשור לחדש עד ע״פ ימים גדולים י״ל שעיקר הנס היה בהתחלה אבל אחר שעבר יום הראשון כיון דדשו דשו. ב״י. והרב ר׳ משה אליוש כתב הטעם דהנס היה שאומרים שרוצים לשחוט לאלהיהם ובשבת אמר המצרי אמת הוא ומה שלא שחטו משום שהוא שבת משא״כ בשאר ימים עכ״ד. והביאו באה״ט סק״א. ומה שיחסו הנס אל השבת ולא ליום העשירי בחדש הטעם הוא לפי שבעשור לחדש עלו מן הירדן ואם היו מייחסים הנס ליום העשירי והיו קוראין יום העשירי יום גדול היו טועים לומר שעל שם הנס שעלו מן הירדן נקרא גדול ולכך ייחסו הדבר אל השבת

לפי שידוע היה שעלייתם מן הירדן לא היה בשבת. ב״ח וט״ז סק״א.

א) ועוד הטעם שקורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול כדאמרינן במד״ר פ׳ בא כשלקחו פסחיהם באותה שבת נתקבצו בכורות או״ה אצל ישראל ושאלום למה הם עושין כך א״ל זבח פסח לה׳ שיהרוג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו בכורות מלחמה והרגי מהם הרבה הה״ד למכה מצרים בבכוריהם, תו׳ שבת פ״ז ע״ב. והביאו ב״י ולבוש. ובכלבו סי׳ מ״ז כתב הטעם כשראו המצרים כך חגרו איש חרבו על ירכו ויבקשו להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים וה׳ ברחמיו הגין עליהם והחלה את מצרים בתחלואים משונים ונדונו ביסורין גדולים ולא יכלו להזיק לישראל ועל שם שנעשו נסים גדולים לישראל באותו שבת שהיה לפני הפסח נקרא כל שבת שלפני הפסח שבת הגדול עכ״ל. ועיין לע״ל סי׳ תכ״ט או׳ ג׳ ובאחרונים עוד טעמים.

ב) שם. קורין אותו שבת הגדול וכו׳ ונהגו המדקדקים שבמקום מה שאומרים בשבתות דעלמא שבת שלום מבורך אינהו דאמרי בשבת זה שבת הגדול מבורך. מחב״ר או׳ ב׳.

ג) שם. קורין אותו שבת הגדול וכו׳ יש מפטירין וערבה אעפ״י שלא חל בע״פ. לבוש. וכתב הזכ״ל או׳ ה׳ דהכי מנהגם. וי״א שאין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בע״פ. לבוש שם ועי״ש שנתן טעם לכל א׳ מן הסברות יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ א׳ שאין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בע״פ. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ ועיין בשו״ת ספר יהושע בפסקים וכתבים סי׳ ל״ז ראיה נכונה למנהג זה. וכתב השומר אמת סי׳ כ״ג או׳ א׳ דמ״ד סוף ע״ב כי כן הוא המנהג בארץ הקודש ת״ו.

ד) שם. קורין אותו שבת הגדול וכו׳ מנהג ישראל בכ״מ דורש בו הרב לציבור להודיעם דינים השייכים לפסח ולהוכיחן ולהזהירם גם על ביעור שאור המעשים המקולקלים ומחמצת הדיעות המשובשות ונפיחת המדות הסרוחות. עמודי שמים ח״ב דט״ו ע״ב. יפ״ל ח״ב או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ג׳.

ה) וכתב הרב אשר ז״ל בה׳ פסח נהגו כל ישראל לעשות לחם ע״ש הגדול הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו וקורין לו חלת עני ובלע״ז לחם בהכ״נ ומחלקה לעניים ומיום שזלזלו בו נשתלחה מארה בתבואה. ושמעתי ממורי (רש״ל) ז״ל שהיה דורש כל א׳ יאפה חלה א׳ או תבשיל א׳ מקמח הנטחן כי שמא היה שם חשש חמץ ויתלה באותו שניטל מהם ואפשר שאותו חלת עני היה מקמח הנטחן לפסח וזה היה טעמם. מט״מ סי׳ תקמ״ג. שכנה״ג או׳ ג׳ של״ה דק״מ ע״ב. מיהו מ״ש רש״ל דאם יש שם חשש חמץ יתלה באותו שניטל כתב ע״ז המ״א סק״א צ״ע דזהו דוקא בדבר חשיב שנתערב יבש ביבש ונאכל א׳ אז הכל מותר כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״י אבל קמח בקמח מקרי לח בלח ואם יש ס׳ הכל שרי ואם אין ס׳ הכל אסור וכתב דצ״ל דלחמרא בעלמא נקטיה עכ״ד. אבל הח״י או׳ א׳ כתב דדינא קאמר דאע״ג דק״ל קמח בקמח מקרי לח בלח מ״מ הא דעת קצת גדולי פו׳ דקמח בקמח מקרי יבש ביבש כמבואר בש״כ ביו״ד סי׳ ק״ט סק״ג ובמ״ב ח״ב דף פ״ד ע״א וא״כ לדידהו הוי חוזר וניעור תוך הפסח ע״כ כל מה דאפשר לתקן לכתחלה לצאת אליבא דכ״ע מתקנינן דיאכל מעט ותלינן במה שאכל ואע״ג דמבואר ביו״ד דלא תלינן במה שאכל אא״כ שאכלו שוגג או נפל מעצמו מ״מ כיון שנעשה קידם פסח שאז עדיין שע״ז היתר הוא ליכא למיחש כלל עכ״ל. וכ״כ הנה״ש. והא״ר אי׳ ב׳ כתב דחשש החמץ הוא שמא נתלחלח קצת קמח ונעשה פירורין והוי יבש יעו״ש. ועיין. בדג״מ מ״ש עוד בזה.

ו) וכתב בתשובה מאהבה בהך דרש״ל לאכול מעט קודם פסח שאין לסמוך על מה שניטלין החלה קודם פסח. פ״ת.

ז) שם הגה. והמנהג לומר במנחה ההגדה וכו׳ אף כשחל שבת הגדול בע״פ. ד״מ, א״ר או׳ ח׳ מש״ז. ר״ז או׳ ב׳ מקו״ח בחידושים או׳ ב׳.

ח) שם בהגה. והמנהג לומר במנחה ההגדה וכו׳ מפני שהיתה בו התחלת הגאולה והניסים. לבוש. ר״ז שם. אמנם המו״ק תמה על מנהג זה. וכ״כ הגר״א דזה דבר שאינו דהא מפורש במכילתא סוף פ׳ בא שומע אני מר״ח ת״ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבע״י ת״ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך עכ״ל. וכ״כ הכנה״ג דהם לא נהגי כן.

ט) שם בהגה. ופוסקים לומר ברכי נפשי. ר״ל דאין אומרים בו ברכי נפשי. ד״מ. ר״ז או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ ק״ז או׳ ג׳.

סימן תלא

א) [סעיף א׳] בתחלת ליל י״ד בניסן בודקין את החמץ וכו׳, ומדאו׳ בביטול בעלמא סגי שיבטלנו בלבו ויחשבנו כאלו הוא עפר בעלמא ואז אינו עובר עליו אלא שחכמים הצריכו להוציאו מן הבית לפי שאדם רגיל בו כל השנה וחשו שמא יבא לאוכלו אם ישאר בבית. טור, לבוש. א״נ כיון

שהחמירה עליו תורה לעבור בבל יראה אם אינו מבטלו לכן החמירו עליו חכמים. מ״א סק״ב בשם התו׳ ריש פסחים. ואפי׳ בחמץ נוקשה ועי׳ תערובת דליכא בל יראה החמירו. תו׳ שם. ב״ד סי׳ קנ״ב. ואפי׳ אם ביטל ואח״כ מצא חצי זית צריך לבער. הרדב״ז ח״א סי׳ קל״ה. ועיין לקמן סי׳ תמ״ב סוף או׳ ע״ז.

ב **ב) ר׳** ישעיה הראשון הוכיח דאפי׳ לחמץ ידוע מהני ביטול מה״ת מדתנן ההולך לשחוט וכו׳ ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול וכו׳ ואם לאו מבטלו בלבו דאי לא מהני ביטול היכי שרו ליה רבנן למעבד מצוה הבאה בעבירה ולעבור בל יראה, וכן דעת הר״ן ריש פסחים יעו״ש וכן הוכיח הרשב״ץ בס׳ מאמר חמץ והפר״ח יעו״ש. ער״ה או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ תל״ג או׳ נ״ז.

ג **ג) שם. בתחלת ליל י״ד בניסן בודקין וכו׳** איתא בר״ה דף כ״א ע״א אמר להו רב נחמן להני נחותי ימא אתון דלא ידעיתון בקביעא דירחא כי חזיתו סיהרא דמשלים ליומא בעירו חמירא. דלדידהו דמגלי להו עלמא מארבע עשר משלים ע״כ. ולפ״ז ההולך במדבר וכה״ג שאין בקי בקביעות המועד צריך לבער איזה ימים קודם דמשלים סיהרא ליומא כדי שלא יבא לידי ספק. יא״פ.

ד **ד) שם. בתחלת ליל י״ד בניסן וכו׳** והטעם שתיקנו הבדיקה בלילה משום שבני אדם מצויים בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה גמ׳ פסחים דע״א. ופירש״י ואור הנר יפה לבדיקה בלילה אבל ביום מחשיך וא״ת יבדוק לאור היום הא ילפינן לקמן מחיפוש שמצותו בנר עכ״ל. ודברי הגמ׳ הנז׳ הביאו הטור וב״י וט״ז סק״א. ועיין לקמן או׳ ו׳.

ה **ה) שם. בתחלת ליל י״ד בניסן וכו׳** סי׳ סמוך לכניסת הלילה. ר״י ור״ן בשם הראב״ד ב״י. מג״א סק״א ור״ל קודם צאת הכוכבים וכמ״ש המ״א לקמן סק״ה יעו״ש. אמנם הא״ר או׳ ה׳ הוכיח מכמה פו׳ דתחלת הבדיקה זמנה הוא אחר צאת הכוכבים ותיכף תחלת הלילה אעפ״י שעדיין יש קצת אור יום וכתב שכ״מ בטור וש״ע יעו״ש. וכן הסכים ח״י או׳ א׳ וכ״כ הט״ז סק״א. וכן הגאון מהר״ר יהושע שפירא בשיטתו על פסחים הנקרא חידושי מהרי״ש בשו״ת שבסופו סי׳ א׳ הכריע להלכה ולמעשה לנהוג לכתחלה כדעת הרב ח״י שהוא אחר צאת הכוכבים יעו״ש וכן הסכים הרב חק יוסף. והב״ד המחב״ר או׳ א׳ וכן הסכים מקו״ח בחידושים או׳ א׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קי״ט או׳ ו׳ קיצור ש״ע סי׳ קי״א או׳ א׳ בן א״ח פ׳ צו או׳ א׳.

ו **ו) שם. בודקין את החמץ לאור הנר וכו׳** ומצאו להם סמך מן הפסוק שבדיקה זו תהיה לאור הנר דכתיב אחפש את ירושלים בנרות. טור. והוא מגמ׳ פסחים ז׳ ע״ב יעו״ש.

ז **ז) שם. בודקין את החמץ וכו׳** ואם א״א לו לבדוק בעצמו צריך לשכור מי שיבדוק. וכן אם המקום רחוק ממנו צריך לשכור שליח לבדוק שם. חמ״מ או׳ א׳.

ח **ח) שם. בודקין את החמץ וכו׳** ומי שמיתו מוטל לפניו ליל י״ד הוא פטור ממצות בדיקה ויבדקו לו אחרים. מהרי״ע בשו״ת בית יהודה ח״א סי׳ ה׳ בסוף התשו׳ ברכ״י או׳ ב׳ ובס׳ תשובה מאהבה כתב שבפראג נוהגין שהאונן מקנה חלקו לשותפו וגם בזה לענין חמץ יקנה במתנה לשותפו או לאחר ואז יברך האחר ג״כ משא״כ אם אינו בודק מחמת הקנאה רק דרך שליחות צ״ע אם יברך. שע״ת. ונראה דאם לא הקנה לאחר אם אותו אחר יש לו בתים באותו חצר יברך על בדיקה שלו ויכוין לפטור גם הבדיקה שבודק בשביל האונן. ואם אין אותו אחר שבודק לאונן דר באותו חצר אבל יש אחרים דרים שם יכוין אותו אחר על ברכת אחרים שבודקים לעצמם ויבדוק לאונן.

ט **ט) שם. בודקין את החמץ וכו׳,** וגם צריך אז לבטל את החמץ כמ״ש לקמן סי׳ תל״ד סעי׳ ב׳ יעו״ש.

י **י) שם. שדרך להכניס שם חמץ.** לאו דוקא שאף שאין דרך להכניס שם חמץ רק במקום שמשתמשים שם חיישינן שמא הכניס שם חמץ ולאו אדעתיה. וכמבואר לקמן סי׳ תל״ג. ח״י או׳ ב׳.

יא **יא) [סעיף ב׳] שלא יתחיל וכו׳** וחצי שעה קודם הלילה אסור דלמא אתו לאמשוכי כמ״ש סי׳ רל״ב ורל״ה. מ״א סק״ג. ח״י או׳ ג׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קי״ט או׳ ז׳ ודוקא במלאכה ואכילה וכדומה אסור חצי שעה קודם בדיקה משא״כ בלימוד דאין לבטלו מת״ת קודם התחלת זמן הבדיקה, ח״י שם. וח״א שם כתב דבלימוד אינו אסור אלא בה״ש כדי שלא יתבטל מלימודו מיהו החמ״מ או׳ ד׳ כתב על דברי הח״י הנז׳ דאין דבריו מוכרחים נגד כל דברי האחרונים יעו״ש וכ״כ הר״ז שם דחצי שעה קודם זמן הבדיקה דהיינו קודם צ״ה אסור ללמוד אפי׳ פרק א׳ אעפ״י שיכול לגמור הפרק קודם צ״ה יעו״ש, ועיין לעיל סי׳ רס״א או׳ א׳ ודו״ק.

יב יב) **שם. שלא יתחיל וכו'** ומי שלא בדק בלילה אסור ביום עד שיבדוק. מ"א שם. מקו"ח בחי' או' ד' ר"ז שם. חקת הפסח הנד"מ או' ך' ועיין לקמן סי' תל"ג או' ד'.

יג יג) **שם. שלא יתחיל וכו'** ואסור ליכנס למרחץ ובכל הדברים הנז' בסי' רל"ב. מ"א סק"ה. חמ"מ או' ג' זכ"ל.

יד יד) **שם. שלא יתחיל וכו'** ואפי' הוא בענין שאינו יכול לבדוק עדיון לאיזו סבה כגון שנאבד מפתח חדרו ושלח אחר אומן לעשות או כיוצא דצריך על כרחו להמתין שהות מה לא יאמר בעוד שמתקן אעשה מלאכה וכיוצא אלא צריך להמתין ולמנוע מכל אלה ולישב בטל עד שיבדוק כיון שמצפה שאחר שעה יוכל לבדוק ומיהו ודאי אם אינו מצפה שיוכל לבדוק בלילה מותר. ב"ד סי' קנ"א.

טו טו) **שם. ולא יאכל וכו'** אבל טעימה בעלמא שרי' מהרי"ל. ב"ח. וטעימה היינו פירות או כביצה פת כמ"ש ססי' רל"ב. מ"א סק"ד. וכ"כ האחרונים, והח"א כלל קי"ט סוף או' ז' כתב וכזית פת. וכתב שם המ"א דה"ה לשתיה ודוקא כביצה ולא יותר דאדרבה יותר יש לחוש שמא ישתכר. מחה"ש. וחמשת מיני דגן יותר כביצה אסור כמו פת. א"א או' ד' ועיין בדברינו לשם או' ל"ד.

טז טז) **שם לא ילמוד וכו'** ואותם האנשים האומרים דבר הלכה בבהכ"נ אחר התפלה מותרין לומר השיעור דדוקא שמי שלומד בביתו אסור שאינו מוכרח לקום ממקומו אבל זה בודאי ילך לביתו. הראנ"ח ח"ב סי' ע"ט, כנה"ג בהגה"ט. ודוקא מי שאומר דבר הלכה בלא פלפול אבל אסור לעסוק בפלפול אפי' אינו בביתו דבזה ודאי איכא למגזר דלמא ממשכא ליה שמעתא ואתא לאמנועי ממצוה שישכח אח"כ מלבדוק. מ"א סק"ה. ח"י או' ו' א"ר או' ח' חק יוסף או' ו' ר"ז או' ט' ואו' יו"ד. מקו"ח בחי' או' ו' חקת הפסח הנד"מ. אמנם הפר"ח אוסר זה וזה כי העיקר שאסור ללמוד לאחר זמן התחלת חיוב הבדיקה וכ"נ דעת הט"ז. חמ"מ או' ד',

יז טוב) **שם. לא ילמוד וכו'** ואם אמר לחבירו (שאינו לומד) שיזכירהו הבדיקה כשתחשך מותר לו ללמוד כמו שהתירו חז"ל ללמוד בליל שבת אצל הנר אם אומר לחבירו תן דעתך עלי שלא אטה. עט"ז, חק יוסף שם. וכ"כ א"ר או' ח' בשם הנ"ץ. ר"ז או' י"א. חקת הפסח הנד"מ. והיינו כשצוה לחבירו להזכירו ולהפסיקו מיד כשיגיע זמן התחלת הבדיקה.

יח חי) **שם. לא ילמוד וכו'** ומי שלא התפלל או קרא ק"ש עיין בב"ח שכתב חילוקי דעות בזה והמ"א סק"ה מסיק כיון דזמן הבדיקה הוא קודם צ"ה ע"כ יבדוק תחלה ואח"כ יתפלל אם לא שרגיל להתפלל בבהכ"נ בעשרה דאז יתפלל תחלה עכ"ל ואזיל לשטתו שדעתו כדעת הב"ח שזמן הבדיקה קודם צ"ה אך לפי מ"ש לעיל (או' ה') דעיקר זמן הבדיקה הוא בלילה אחר צ"ה א"כ מי שרגיל להתפלל ולקרות ק"ש בזמנה אל ישנה כי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ח"י או' ז' וכן הסכים מקו"ח בחי' או' ו' וחקת הפסח הנד"מ. וכ"כ א"ר או' ח' מי שלא התפלל מעריב יש להתפלל קודם בדיקה ואין חילוק בין יכול להתפלל בציבור או לא עכ"ל, וכ"כ דה"ח או' ב' וכ"ה דעת הגאון מהר"ר יהושע שפירא בשטתו על פסחים הנקרא חי' מהרי"ש בשו"ת שבסופו סי' ב' אלא שכתב דאם יש שם אחר יאמר לו שיזכירהו לבדוק תיכף אחר תפלתו דכל כמה דאפשר לתקוני מתקנינן ושם חלק על דברי קצת אחרונים יעו"ש. והביאו מחב"ר או' ג',

יט יט) **שם. ואם התחיל ללמוד וכו'** לאו דוקא תלמוד אלא אפי' במקרא ושאר ענייני חכמה וכו' כ"כ הר"ר מנוח יעו"ש. חקת הפסח או' ג'.

כ ך) **שם. ואם התחיל ללמוד וכו'** וה"ה לדבר הרשות כמו בתפלה כמ"ש לעיל סי' רל"ב. כ"כ הרשב"ץ בס' מאמר חמץ יעו"ש והביאו הער"ה או' ג' וכ"כ הב"ח דלסברא זו ה"ה באכילה נמי א"צ להפסיק. אבל הט"ז סק"ג כתב דלאכילה פשיטא דצריך להפסיק אפי' לדיעה זו מטעם שאין קבע לאכילה. וכ"כ המ"א סק"ו דמשמע מדברי הש"ע דדוקא בלימוד א"צ להפסיק אם התחיל מבע"י אבל מדבר הרשות לכ"ע פוסק. וכ"כ העו"ש או' ב' דלאכילה ומלאכה אפי' התחיל בהיתר פוסק יעו"ש. והח"י או' ח' כתב להיפך דדוקא בלימוד פליגי הני שני דיעות משום דמשכא שמעתא אבל באכילה ומלאכה לכ"ע א"צ להפסיק יעו"ש. אמנם הא"ר או' ט' כתב דדעת כל האחרונים דבהתחיל לאכול ומלאכה מפסיק וכתב דכן יש להחמיר כדעת האחרונים יעו"ש. ובלא"ה דעת האחרונים כדיעא שנייה דאפי' בלימוד והתחיל בהיתר כשיגיע זמן הבדיקה פוסק כמ"ש לקמן או' כ"ג יעו"ש.

כא כא) **שם. ואם התחיל ללמוד מבע"י וכו'** דהיינו שהתחיל בהיתר כמ"ש הב"י ודלא כמ"א סק"ח שכתב דמיירי בהתחיל באיסור דהיינו חצי שעה קודם הלילה, ח"י או' ח' מקו"ח בחי' או' ז' נה"ש או' ה' חמ"מ או' ג' ר"ז או' ו' הגר"א.

כב כב) **שם. מבע"י** משמע דאם התחיל בלילה באיסור לכ"ע פוסק דבדיקת חמץ הוי דאורייתא כ"ז שלא ביטל וק"ל דבדבר דאו' פוסק כמ"ש סי' רל"ה, מ"א סק"ח, וכ"כ העו"ש או' ב' מיהו הח"י או' ח' כתב דדוקא בלימוד פוסק דלמא משכא שמעתא אבל בשאר מלאכות אפי' התחיל באיסור אינו פוסק דבדיקת חמץ דרבנן ובדרבנן אפי' התחיל באיסור אינו פוסק כמ"ש סי' רל"ב יעו"ש. אבל אין כן דעת האחרוני' כמ"ש באו' שאח"ז.

כג **כג) שם הגה, וי"א שצריך להפסיק וכו'** וכ"פ הלבוש וכן הסכים הב"ח וכתב דאפי' מן הלימוד צריך להפסיק וכ"ש באכילה, וכן מסיק הפר"ח לדינא דאפי' התחיל בהיתר כשיגיע זמן הבדיקה צריך להפסיק יעו"ש, וכ"כ הר"ז או' ו' דה"ח או' א' חקת הפסח הנד"מ, וכ"כ ח"א כלל קי"ט או' ז' אלא שכתב דאם התחיל בהיתר בלימוד המיקל לא הפסיד אבל בהתחיל לאכול או במלאכה מפסיק יעו"ש, ועיין לעיל או' ך'.

סימן תלב

א **א) [סעיף א'] קודם שיתחיל לבדוק וכו'** ויטול ידיו קודם שיברך על הבדיקה. מהרי"ל. והביאו הב"ח ססי' זה ומ"א רס"י זה. וכ"כ רש"ל בתשו' ססי' פ"ו אלא שכתב דיותר טוב אם תהיה הנטילה ע"י הסך רגליו או שפשוף ניצוצות משום דלא ליתחזי כיוהרא יעו"ש. והביאו הב"ח שם ומחה"ש וא"א ריש הסי' ואין לברך על נטילה זו דאינה אלא משום נקיות ח"י או' א' חמ"מ או' א'

ב **ב) וה"ה** אם בעה"ב מברך ובני ביתו אצלו יטהרו ידיהם קודם שיתחילו לבדוק מה"ט ואם אין ידיהם נקיים מאחר דיש לענות אמן פשיטא שצריך ליטול ידיהם. א"א שם. ועיין לקמן סעי' ב' וכתבו האחרונים דצריך שיהיה הבודק טהור מטומאת קרי ומת"ה ולכן נכון לטבול קודם.

ג **ג) שם קודם שיתחיל לבדוק וכו'** דכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן. פסחים ז' ע"ב. וקודם הברכה. ילמוד מאמר הזוהר בר"מ פ' בא ד"מ ע"ב מתחלת ד"ה וישא העם עד יצר טוב. יפ"ל ח"ה. ואח"כ יאמר לשם יחוד וכו' בשם כל ישראל ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות חיות יחידות המתייחסים אל שורשי נפשינו רוחינו ונשמותינו חיתינו יחידתינו ומלבושיהם והקרובים להם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה ומכל פרטי אצילית בריאה יצירה עשיה דכל פרצות וספירה הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע דרבנן לבדוק את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקין שברשותינו בליל י"ד לחו' ניסן כאשר הורו לנו רבותינו אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר לעשות נ"ר ליוצרינו ולעשות רצון בוראינו לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויה"ר מלפניך ה' או"א שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו ויעלה לפניך כאלו כוונתי בכל הכוונות הראויות לכוין במצוה זו, ויהי נועם וכו' ואח"כ מברך ובעת הבדיקה יכוון שעי"ז יתבערו הקלי' משרשי הנפש שלי.

ג **ג) ואחר** הבדיקה קודם ביטול יאמר לשם יחוד וכו' הריני בא לקיים מ"מ דרבנן לבטל שאור וחמץ בליל י"ד לחו' ניסן כדי לעשות נ"ר ליוצרינו ולעשות רצון ביראינו לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויה"ר מלפניך ה' או"א שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו ויעלה לפניך כאלו כוונתי בכל הכוונות הראויות לכוין במצוה זו ותבטל כוחות הטומאה והקלי' וכל אויביך (ס"מ) וכל שנאיך (לילית) מהרה יכרתו ומלכות הזדון הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ב"ב ותמלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט ואת צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום. יהיו לרצון וכו' ואח"כ מבטל, ועי"ן לקמן סי' תל"ד או' כ"ח,

ג **ג) ואחר** הביטול יאמר יה"ר מלפניך ה' או"א שתתן לנו כח ויכולת ועזר וסיוע לפשפש בנגעי בתי הנפש אשר נואלנו בעצת יצה"ר, אנא ה' הפרד נא מעלינו צד הרע שביצה"ר ותזכנו ותלבבנו בכח יצה"ט. השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתיך והחזירנו בתשו' שלימה לפניך ותרפא את רמ"ח אברים ושס"ה גידים של גופנו נפשנו רוחני ונשמתנו רפואה שלימה כי אל רופא רחמן אתה, עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו מאיסור חמץ ואפי' מכל שהוא לנו ולכל בני ביתנו ולכל ישראל אחינו. שנה זו ובכל שנה ושנה הבא עלינו לחיים טובים ולשלום כיר"א. יהיו לרצון וכו'

ד **ד) שם. על ביעור חמץ.** כבר האריכו הרא"ש והר"ן בפ"ק דפסחים בטעם למה בקצת ברכות מברכין בעל וקצתם מברכין בלמ"ד וגם הרמב"ם כתב בזה בסוף הלכות ברכות יעו"ש. ב"י. ח"י או' א'

ה **ה) שם. על ביעור חמץ.** אע"ג דלא מבער מ"מ עכשיו מתחיל הביעור שע"י שבודק לבער ומבטל החמץ שאינו ידוע לו ממילא מבער גם עכשיו והוי מעין הביעור דמחר. ט"ז סק"א. ר"ז או' א'.

ו **ו) שם. על ביעור חמץ.** והא דאין מברכין על ביטול חמץ משום דביטול הוי בלב (ר"ל דיכול לבטל גם בלב כמש"ל רסי' תל"א) ואין מברכין על דברים שבלב, ועוד דבכלל ביעור ישנו לשון ביטול ואין בכלל לשון ביטול ביעור והא דאין מברכין על בדיקת חמץ שהוא מתחיל בה מיד י"ל שאין בבדיקה תכלית המצוה שהרי מי שבדק ולא ביער או ביטל לא עשה כלום. ב"י ט"ז שם. ר"ז או' ב'

ז **ז) שם. על ביעור חמץ,** ואם בירך לבער יצא. ד"מ או' א' ב"ח פר"ח עו"ש או' א' ח"י או' ג' חק יוסף או' ב' חמ"מ או' א' ער"ה או' א' ר"ז או' ד' וכן בשאר מצות שמברכין עליהם בלשון על כמו על אכילת מצה על אכילת מרור אם בירך עליהם בלמ"ד לאכול מצה לאכול מרור יצא וכן כל מצות שמברכין עליהם בלמ"ד לקבוע מזוזה לקרוא את ההלל אם בירך בלשון הנ"ל על קביעת מזוזה על קריאת הלל יצא. ר"ז שם.

ח ח) **שם. על ביעור חמץ.** וכתב הרמב״ם בסוף הלכות ברכות דבין שבודק לעצמו בין שבודק לאחרים מברך כך, פר״ח.

ט ט) **וכתב** בעל העיטור איכא מאן דמברך שהחיינו על הבדיקה דהא מזמן לזמן קאתי ואיכא מ״ד דלא מברך דהא לא קבע ליה זימנא דמפרש בים ויוצא בשיירה ודעתו לחזור אפי׳ מר״ה צריך לבדוק. וכ״כ הרא״ש ז״ל שאין לברך שהבדיקה היא לצורך הרגל. (ומה שהקשה רש״ל ע״ז דהא איסור חמץ קודם לרגל משעת שש ולמעלה כבר תירץ ח״י או׳ ד׳ משם חמיו הגאון ז״ל דהא עכ״פ אינו עובר בל יראה עד הלילה יעו״ש) וסמכינן אזמן דרגל. והב״ד הטור״ר. וכ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ רכ״ג דאין דרכנו לומר זמן. וכן הסכים הב״ח וכתב וכן נוהגין שלא לברך שהחיינו על הבדיקה. וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ ובספרו מחב״ר או׳ א׳ דהאידנא דנהוג כ״ע שלא לברך נראה פשוט דהכי נקטינן ולאפוקי מהפר״ח בזה דכתב דראוי לנהוג ולהנהיג יעו״ש. וכן המט״י או׳ א׳ והנה״ש והכס״א או׳ ב׳ השיגו על דברי הפר״ח ודעתם שלא לברך יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ על דברי הפר״ח דלא נהגו כן. וכ״פ במקו״ח בחי׳ או׳ א׳ דאין לברך, וכ״פ הר״ז או׳ ג׳ מיהו כתבו האחרונים דאם נזדמן אצלו בגד חדש או פרי חדש יברך עליו שהחיינו קודם ברכת ביעור חמץ ולכוין לפטור הבדיקה. כ״כ בן א״ח פ׳ צו או׳ ה׳ ועיין באו׳ שאח״ז ודו״ק.

י י) **ואם** בירך זמן על הבדיקה י״ל דמברך ארגל זמן דהרגל עיקר ובדיקה טפילה. מש״ז או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ תרמ״א.

יא יא) **שם בהגה. יברך כל זמן שלא סיים וכו׳** דכ״ז שלא סיים מקרי עדיין עובר לעשייתן. ב״י בשם הכלבו. ט״ז סק״ב. עו״ש או׳ א׳.

יב יב) **שם בהגה. יברך כ״ז שלא סיים וכו׳** ומשמע מכאן דאם כבר סיים כל הבדיקה שוב אין לברך. ומתי מקרי סיום הבדיקה יש חלוקי דעות דלדעת הט״ז ומ״א (וכ״ה דעת ח״א כלל קי״ט או׳ י״ט) יכול לברך בשעה ה׳ כששורף את החמץ דאז גמר הבדיקה לדעת הרא״ש אכן סתימות לשון הרב והכלבו משמע קצת דלאחר שסיים הבדיקה בלילה שוב אין לברך כלל וכ״פ הב״ח וכן עיקר ושלא להכניס עצמו בספק ברכה. ח״י או׳ ו׳ וכן הסכים א״ר או׳ ג׳ אלא שכתב שיש לברך בלא שם ומלכות בשעה ה׳ וכ״כ ח״י שם מקו״ח בחי׳ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ דה״ח או׳ א׳ והחמ״מ או ג׳ כתב שיחזור וישתמש חמץ באיזה חדר שכבר בדק ובהכרח יהיה שיחזור לבדוק ואז יצטרך לברך לכ״ע יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קנ״ח או׳ פ״ה.

יג יג) **שם בהגה. יברך כ״ז שלא סיים וכו׳** כתב הפר״ח אעפ״י שסיים הבדיקה כיון שלא ביטל ביטול הלילה מצי לברוכי קודם שיבטל יעו״ש. אמנם מדברי הפו׳ הנז׳ באו׳ הקודם משמע כל שסיים הבדיקה אעפ״י שלא ביטל לא מצי לברך. וכ״כ הזכ״ל סק״ב על דברי הפר״ח הנז׳ דכיון דהוי מילי דברכות שב וא״ת עדיף ולאחר שסיים הבדיקה שוב אין לברך עוד בשם ומלכות אף שעדיין לא ביטל וכ״כ השו״ג עכ״ד.

יד יד) **שם בהגה. כ״ז שלא סיים הבדיקה.** הא אם סיים לא יברך אפי׳ תוך כדי דיבור. ער״ה ססי׳ קנ״ח. חקת הפסח או׳ ב׳ וכן העלו האחרונים ביו״ד סי׳ י״ט סעי׳ א׳ לגבי שחיטה דלא כפר״ח יעו״ש בתב״ש או׳ ב׳ וכרתי או׳ ג׳ וזב״ש או׳ א׳.

טו טו) **שם. ויזהר שלא ידבר וכו׳** ואם שח בדברים שאינם מענין הבדיקה צריך לחזור ולברך כמ״ש סי׳ קס״ז סעי׳ ו׳ יעו״ש. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״ג. ח״י או׳ ז׳ א״ר או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ב׳ מקו״ח או׳ ג׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל קי״ט או׳ י״ט. דה״ח או׳ ב׳ וכל שהפסיק אפי׳ מלה אחת או שענה אמן אחר עצמו הוי כסח וחוזר ומברך. א״א או׳ ג׳ וכ״כ לעיל סי׳ קס״ז או׳ מ״ד דאפי׳ בתיבה א׳ הוי הפסק אמנם בענה אמן כתבנו שם או׳ ס״א דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל יעו״ש.

טז טז) **שם. ויזהר שלא ידבר וכו׳** דבר פשוט הוא דצריך ליזהר מן הדיבור אפי׳ בדברים שהם מענין הבדיקה דאין חילוק בזה אלא לענין דיעבד דבדיעבד א״צ לחזור ולברך אם שח בדברים שהם מענין הבדיקה וזה פשוט ומבואר מכמה מקומות והבאה״ט לא דק בלישניה בזה. מאמ״ר או׳ ג׳ וכ״כ הר״ז שם. ומיהו אחר שהתחיל לבדוק נראה מדברי האחרונים דאפי׳ לכתחלה יכול לדבר בדברים שהם מענין הבדיקה וכ״ה משמעות לשון הש״ע. מאמ״ר שם. וכ״כ החמ״מ שם. ועיין לקמן או׳ ח״י.

יז טוב) **שם. ויזהר שלא ידבר וכו׳** בסי׳ קס״ז סעי׳ ו׳ יש מחלוקת אם בירך הבוצע והפסיקו אח״כ האחרים וה״ה כאן אם בעה״ב מברך וסמכו אחרים על ברכתו תלוי במחלוקת זו. יעו״ש. א״א או׳ ג׳. ועיין בדברינו לשם או׳ נ״ח ואו׳ נ״ט שהעלינו להלכה דאם האחרים הפסיקו בדיבור אחר שטעם הבוצע והם עדיין לא טעמו צריכים לחזור ולברך אבל אם הבוצע שח אחר שטעמו אחרים והוא עדיין לא טעם א״צ לחזור ולברך יעו״ש. וה״ה לכאן דאם בעה״ב שח אחר שהתחילו המכוונים לבדוק א״צ לחזור ולברך אבל אם המכוונים שחו אחר שהתחיל הבעה״ב לבדוק צריכים לחזור ולברך.

יח חי) **שם. וטוב שלא ידבר וכו׳** ומיהו צורך בדיקה כגון אם כבה לו הנר להדליק לו או לפתוח לו החדר מותר וכן כל כה״ג. וכ״כ במהרי״ל. עו״ש או׳ א׳. ועיין לעיל או׳ ט״ז.

יט **יט) שם. וטוב שלא ידבר וכו'** ומשהתחיל לבדוק לא הוי שיחה הפסק מידי דהוה אישיבת סוכה והמדבר בתוך סעודתו דלא הוי שיחה הפסק להצריך לחזור ולברך. טור. וכתב ברכת אברהם ח"ד סי' קל"ט בהא פליגנא ואמינא הלכה ואין מורין כן דצריך לחזור ולברך כיון דלא נתקיימה הברכה עד שישלים כל הבדיקה. והביאו שכנה"ג בהגה"ט או' ג' וכתב וכ"כ המרדכי בפ"ק דפסחים בשם תשו' הגאונים. אמנם הפר"ח כתב דהרי"ף והרז"ה והר"ן והרשב"א והרא"ש כולהו ס"ל כיון שהתחיל במצוה אעפ"י שהפסיק אח"כ א"צ לחזור ולברך וכתב וכן עיקר יעו"ש. וכ"כ ח"י או' ח' וכתב וכ"ה הסכמת אחרונים ובספק ברכה להקל שומעין יעו"ש וכ"כ הער"ה או' ג' בשם כמה פו' דכל שהתחיל לבדוק לא הוי שיחה הפסק יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ד חק יוסף או' ז' מקו"ח בחי' או' ד' ר"ז או' ז' ח"א כלל קי"ט או' י"ט. דה"ח או' ב' חקת הפסח הנד"מ.

כ **ך) שם. בדברים אחרים.** אפי' בד"ת. ר"ז שם.

כא **כא) שם. עד שיגמור כל הבדיקה.** ל"ד אלא עד שיגמור גם הביטול. וכ"כ הר' מנוח בפ"ג ואחר שהבדיקה והביטול תרוייהו צורך הביעור נינהו צריך ליזהר שלא לשוח עד שישלים הבדיקה והביטול כדי שלא יסיח דעתו מיהו אם שח א"צ לחזור ולברך יעו"ש. חקת הפסח סוף או' ד' וכ"כ מש"ז או' ג' ברכ"י או' ד' בשם השה"ל.

כב **כב) [סעיף ב'] בברכה אתת יכול לבדוק כמה בתים.** ולא הוי הפסק ההליכה מבית לבית כיון דאף אם שח א"צ לברך שנית וע"כ ההליכה לא הוי הפסק. בית הלל לי"ד סי' רפ"ט או' א' ח"י או' ט' ר"ז או' ז' ומשמע דאפי' אם היו הבתים רחוקים זה מזה לא הוי ההליכה הפסק. ומיהו הפר"ח כתב דאם היו הבתים רחוקים הוי ההליכה הפסק וצריך לחזור ולברך והביא ראיה מדין הטלית לעיל סי' ח' סעי' י"ג יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל קי"ט או' כ"א. אמנם המאמ"ר או' ד' כתב דמסתמיות דברי הרא"ש והטור נראה דאין חילוק בין אם הבתים רחוקים זה מזה או לא דלעולם א"צ לברך שנית וכן המנהג פשוט לבדוק הבתים והחנויות בברכה א' אעפ"י שהחנות רחוקה מן הבית וכתב על דברי פר"ח הנז' דשאני הכא דחיובא רביע עליה לבדוק כל המקומות ולא גמר מצותו עד שיבדוק כולם יע"ש. וכ"כ חק יוסף או' ח' יעו"ש. ובלא"ה גם בדין הטלית כתבנו שם דיש פלוגתא וא"כ איך יוכל לחזור ולברך אלא יש לכוין בפי' בשעת ברכה גם על מקומות הרחוקות.

כג **כג) שם. יעמיד מבני ביתו וכו'** וה"ה אחר שאינו מבני ביתו כדאיתא בש"ס דיש מקומות ששוכרין מי שיבדוק ועכ"פ גם הוא יבדוק דמצוה בו יותר מבשלוחו כדאי' רפ"ב דקידושין. מ"א סק"ה. ח"י או' יו"ד, מקו"ח או' ה'.

כד **כד) שם. יעמיד מבני ביתו וכו'** ולכתחלה טוב לשלוח אנשים וגדולים ובדעבד יוצא אף בנשים וקטנים כי הכל נאמנים על בדיקת חמץ אפי' עבדים. מהרי"ל. ח"י שם. מק"ח או' ו' ר"ז או' יו"ד. ובתשו' הרדב"ז סי' רפ"ט כתב דשפחות שלנו שמתגיירות יש להחמיר ואין לסמוך עליהם על הבדיקה יעו"ש. והביאו כנה"ג סי' תל"ז בהגה"ט. פר"ח שם בסוף הסי' ח"י בסי' זה או' יו"ד. מק"ח או' ו' ועיין עוד מזה לקמן ססי' תל"ז.

כה **כה) שם. יעמיד מבני ביתו וכו'** כדי שיענו אחריו אמן. ב"ח. ור"ל כדי שיכוין להוציאם בברכתו והם ג"כ יתכוונו לצאת בברכתו ויענו אחריו אמן וכמ"ש לעיל ססי' ריי"ג יעי"ש. וכ"כ הר"ז בסי' זה או' ח'. ומיהו בדעבד אף אם לא ענו אמן יצאו ורק שכוונו לצאת כמ"ש שם סעי' ב'.

כו **כו) שם. בשעה שהוא מברך.** ואם בעה"ב אינו בודק כלל אינו יכול לברך להם. וכ"כ רש"ל בחולין סי' ד' יעו"ש. ער"ה או' ד'. מיהו בספרו חקת הפסח סוף או' ו' כתב דגם בעה"ב יכול לברך והשליח יבדוק דשלוחו של אדם כמותו יעו"ש. ועיין פר"ח ססעי' א' מה שמצדד בזה והנה"ש או' ה' השיב עליו ודעתו שאין לברך בעה"ב יעו"ש וע"כ נראה דאם ירצה לברך בעה"ב יש לבדוק מעט בהתחלה אחר הברכה ואח"כ יתן להשליח לבדוק כדי לצאת מפלוגתא.

כז **כז) שם. על סמך ברכה וכו'** דעשרה שעושין מצוה א' ברכה א' לכולם כמ"ש סי' ח' סעי' ה' ומשמע דאם בעה"ב אינו בודק רק מצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך. מ"א סק"ו. א"ר או' ז' חק יוסף. חקת הפסח שם. מאמ"ר או' ו' נה"ש או' ה' חמ"מ או' ה' מק"ח בחי' או' ר' ר"ז או' ח' ח"א כלל קי"ט או' ך' דה"ח או' ג'.

כח **כח) שם. על סמך ברכה וכו'** ואם אינם עומדים אצל ברכתו משמע דאינו יכול לשלוח אותם לבדוק וכ"ת ה"נ יברך השליח י"ל כיון דבירך בעה"ב והוא רק חדא מצוה אין לברך שני פעמים. ח"י או' י"א. א"ר שם. מק"ח שם. דה"ח שם. מיהו בדיעבד יכולין לבדוק אעפ"י שלא שמטו הברכה מבעה"ב. ר"ז שם. וכ"כ ח"א שם דאם באמצע הבדיקה נחלש בעה"ב ומצוה לאחר לבדוק אעפ"י שלא היה שם בשעת הברכה א"צ לברך כיון שהכל מצוה א'.

כט כט) **שם הגה. ונוהגין להניח פתיתי חמץ וכו'** ודוקא נוקשה שלא יפרר. ובמקום משומר בפני תינוקות ועכברים. דרשות מהרי"ל. מט"מ סי' תקנ"ה. מ"א סוף הסי' ח"י או' י"ג ר"ד או' י"א.

ל ל) **שם בהגה. ונוהגין להניח וכו'** ונכון הדבר להניח פתיתין אלו קטנים פחותין מכזית כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת אם יאבד אחד מהן. זר"א ססי' מ"ח. והביאו מחב"ר בסי' זה או' ט' ובסי' תל"ט או' ב' שע"ת או' ז'.

לא לא) **שם בהגה, ומיהו אם לא נתן לא עיכב וכו'** והראב"ד בס' תמים דעים סי' כ"ט כתב דמנהג זה מעשה נשים הוא. וכ"כ הט"ז סק"ד דלכתחלה ראוי לנהוג שלא להניח דחיישינן שמא יניחנו במקום שלא ימצאנו הבודק יעו"ש. ומיהו מהרי"ו סי' קצ"ג כתב הטעם שמניחין כדי שלא ישכח לבטל למחר משא"כ כשיש לו חמץ נזכר בזמן הביעור לבטל עכ"ל ול"נ טעם המנהג שאם יבדוק ולא ימצא זמן מה יתרשל שוב ויתייאש מן הבדיקה ולא יבדוק עוד היטב לכן מניחין לו פתיתין שעי"ז שימצא חמץ יתן לבו לבדוק היטב אולי ימצא עוד ואין לבטל מנהג ישראל. ח"י או' י"ד. וכ"כ הר"ז או' י"א דכבר נתפשט המנהג להניחן ומנהגו של ישראל תורה הוא עכ"ל. ובתשו' עמק הלכה סי' קכ"ח כתב דלדידן חובה היא להניח פתיתין משום חשש ברכה לבטלה דנוהגין כמ"ש רמ"א לקמן סי' תל"ג דצריך לכבד חדריו קודם בדיקה ושוב אין הבדיקה חיובית יעו"ש. פ"ת. וכ"כ בפע"ח שער כ"א סוף פ"ה בשם האר"י ז"ל דצריך להניח קודם הביעור יו"ד פתיתי חמץ לבערם ולכן שורפין ומבטלין אותה מן העולם נגד יו"ד כתרין דמסאבותא עכ"ל. וכ"כ השל"ה דף קמ"ט ע"א יעו"ש.

לב לב) **שם בהגה. לא עיכב וכו'** וכ"כ הפר"ח. ברכ"י או' ה'. וכ"כ האחרונים. ובדרשות מהרי"ל כתב דאם לא מצא שום חמץ בבדיקה ישרוף הכלי לכל הפחות כדי לזכור הביעור. והביאו ד"מ או' ב' ולקמן ססי' תמ"ה בהגה. מט"מ סי' תקנ"ה. עו"ש או' ב' והיינו אם הוא כלי עץ וגם בעניין שאין בו משום בל תשחית וע"כ היותר נכון להניח פתיתין אם אפשר כנז' באו' הקודם. ועיין עוד לקמן ססי' תמ"ה,

סימן תלג

א א) **[סעיף א'] הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר וכו'** דאסמכוה אקרא כמ"ש לעיל סי' תל"א או' ו'.

ב ב) **שם. צריך שתהיה לאור הנר וכו'** ובליל י"ד ואף אם בדק יום י"ג לאור הנר צריך לחזור ולבדוק ליל י"ד כתקנת חז"ל שאור הנר יפה לבדיקה ובני אדם מצויין בבתיהם כמבואר לעיל (סי' תל"א או' ד') וכ"ה הסכמת האחרונים. אכן אם בדק ליל י"ג ונזהר היטב שלא להכניס עוד חמץ א"צ לבדוק עוד אך הלבוש סעי' י"א והב"ח כתבו דאף אם בדק ליל י"ג צריך לחזור ולבדוק. ואינו מוכרח. ואם רוצה להחמיר על עצמו עכ"פ לא יברך לכנוס עצמו לחשש ספק ברכה אך יחזור וישתמש בתוכה חמץ ואז יוכל לחזור לברך ולבדוק. ח"י או' א'. חמ"מ או' א'. מק"ח בחי' או' א' ויתבאר עוד מזה לקמן סעי' י"א יעו"ש.

ג ג) **שם, ואם עבר וכו'** אבל לכתחלה אסור לבדוק ביום אפי' בבית אפל לאור הנר. ב"י. מ"א סק"א. פר"ח.

ד ד) **שם. וכשבודק ביום י"ד וכו'** ויבדוק מצפרא דזריזין מקדימין למצוה. ח"י או' ג' א"ר או' ב' מק"ח בחי' או' ב' ולא יאכל עד שיבדוק. א"ר שם. ועיין לעיל סי' תל"א סעי' ב' ובדברינו לשם או' י"ב.

ה ה) **שם. אלא לאור הנר.** משום חורין וסדקין. לבוש.

ו ו) **שם. ואכסדרה וכו'** היינו הבנויה ע"ג עמודים ואין לה כותל. מ"א סק"ב. והיינו אכסדרה רומייתא שבש"ס אבל סתם אכסדרה הוא שיש לה ג' דפנות כמבואר בש"ס דב"ב דף י"א ע"ב ובתו' שם ד"ה הכא ובפ' הקומץ (מנחות דף ל"ג) וביו"ד סי' רפ"ו וא"כ הכא דנקט סתם אכסדרה מיירי ג"כ כה"ג ויש לה ג"כ אורה הרבה כיון שדופן ד' פתוחה לגמרי וכ"כ להדיא ריא"ז בשה"ג הפי' של אכסדרה. ח"י או' ב' א"ר או' א' וכן הסכים הברכ"י או' ג' והשיב על חק יוסף מה שהשיג על ח"י וכתב שכ"ה מפורש בהדיא בריא"ז ובתשב"ץ ובא"ח דאכסדרה בת ג' דפנות נבדקת לאורה יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ב'.

ז ז) **שם. אם בדקה לאור החמה דיו.** זהו לשון הרמב"ם פ"ב דין ד' ומשמע דוקא דיעבד אבל לכתחלה צריך לבדקה בלילה לאור הנר וכ"כ בכ"מ שם. ועיין ב"ח שכתב דיש בזה ג' סברות לדעת רש"י והרי"ף אף ביום י"ג יכול לבדוק באכסדרה לאור החמה אפי' לכתחלה ולדעת הרמב"ם אפי' ביום י"ד לכתחלה לא יבדוק אלא לאור הנר וכן מבואר בסמ"ג וסמ"ק ולדעת רי"ו וכנראה שהוא דעת הרא"ש דוקא בי"ג לא יבדוק אבל בי"ד יכול לבדוק אפי' לכתחלה לאור החמה ומשמע דבי"ג אפי' בדקה לאור החמה צריך לחזור ולבדוק בלילה לדעת הרא"ש ורי"ו ומסיק דנקטינן לחומרא דדוקא בי"ד אם

בדקה בדיעבד לאור החמה דיו יעו״ש, אמנם המ״א סק״ג כתב לפרש דברי הש״ע דלכתחלה צריך לבדוק בליל י״ד לאור הנר אבל אם לא בדק בליל י״ד לכתחלה יכול לבדוק האכסדרה לאור החמה וכתב ודלא כהב״ח יעו״ש. וכ״מ מדברי הלביש דביום י״ד לכתחלה יכול לבדקה לאור החמה. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ פר״ח. ח״י או׳ ג׳ מאמ״ר או׳ ג׳ מק״ח בחי׳ או׳ ב׳. מיהו הברכ״י או׳ ב׳ וחקת הפסח או׳ ב׳ וכס״א או׳ א׳ פירשו דברי הש״ע דגם ביום י״ד לכתחלה צריך לבדקה לאור הנר יעו״ש. אכן הר״ז אי׳ ב׳ פסק כדיעה ראשונה דאף לכתחלה יכול לבודקה בלא נר. וכ״פ בן א״ח פ׳ צו או׳ ג׳ וכ״נ דעת האחרונים. וכתב שם הר״ז אף ביום המעונן יכול לבדוק האכסדרה בלא אור הנר.

ח **ח) שם. אם בדקה לאור החמה דיו.** ודוקא אכסדרה אבל בית אחר שאינו אכסדרה. אע״ג שיש בו אור הרבה צריך לבודקו לאור הנר. בגדי ישע על המרדכי פ״ק דפסחים או׳ כ״ח בשם ריו״ יעו״ש. ועיין ב״י. אבל הב״ח כתב דה״ה כ״מ שאורו גדול דינו כאכסדרה יעו״ש וכ״כ הר״ז או׳ ל״ז דשאר בתים וחדרים שיש בהם חלונות הרבה ואורה גדולה דינם כאכסדרה עכ״ל.

ח) ומי שאין לו אלא אכסדרה לבער שא״צ לאור הנר אפ״ה מברך על ביעור חמץ וכן אם הוא במקום שאין שם נר וצריך לבער ביתו ביום יברך. הלק״ט ח״ב סי׳ קצ״ד. והיינו אם יש בבית אורה גדולה כאור האכסדרה שיוכל לראות בחורין ובסדקין כנז׳ דאל״ה הרי לא קיים המצוה כתקנה ואיך יוכל לברך. ועיין לקמן או׳ פ״ב.

ט **ט) שם. וה״ה כנגד ארובה שבחדר.** היינו חלון שבגג וכ״ה במשנה רפ״י דאהלות ורפ״ה דביצה ולכן כתב ריו״ דאסור לבדוק נגד החלון דחלון היינו בכותל אבל דעת הטור דאף נגד החלון שבכותל שרי וכ״מ בהרמב״ם. מ״א סק״ד. וכ״כ הלבוש דאף כנגד החלון א״צ נר. וכן הסכים ח״י או׳ ד׳ מק״ח בחי׳ או׳ ג׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ד׳ ואם החלון יש בו מחיצה של זכוכית לכ״ע אסור לבדוק כנגדו. מ״א שם. ח״י שם. א״ר או׳ ג׳ מק״ח שם. ר״ז שם. וע״כ צריך לפתוח החלון כשבודק כנגדו בלא נר.

י **י) שם. וה״ה כנגד ארובה וכו׳** אבל מצדדין צריך נר. טור. לבוש. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ג׳ וכל שאינו כנגד חור החלון ממש הוא בכלל צדדין וצריך נר וכ״ה מבואר בפירש״י. ב״ח. זכ״ל. וכ״מ בר״ז או׳ ד׳.

יא **יא) [סעיף ב׳] אין בודקין לאור האבוקה וכו׳** מפני שאינו יכול להכניסו לחורין ולסדקין וגם ירא שמא ישרוף בו הבית ויהא לבו טרוד ולא יבדוק יפה. טור. לבוש. ועיין פסחים ח׳ ע״א שיש עוד טעמים אחרים. וכתב הב״ח דלהנך טעמי מהני בדיעבד אם בדק לאור האבוקה. וכ״כ הט״ז סק״ג דבדיעבד מהני אבל המ״א סק״ה כתב דאפי׳ בדיעבד לא מהני וצריך לחזור ולבדוק. וכ״כ הפר״ח. ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ה׳ מק״ח בחי׳ או׳ ד׳ ברכ״י או׳ ו׳ וכתב ודלא כהט״ז. ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל קי״ט או׳ ח׳ ולענין ברכה כתב שם הר״ז דאין לחזור ולברך משום דיש לחוש לדעת הסוברים דבדיעבד מהני.

יב **יב) שם. ולא בנר של חלב וכו׳** שמא יטיף על הכלים ולא בנר של שומן שמא יטיף על כלי החלב ולא בנר של שמן שירא שמא יטיף על הבגדים וגם אינו יכול להכניסו לחורין ולסדקין. טור. לבוש. ובכל הני הויא בדיקתו בדיעבד. ב״ח. וכ״כ הפר״ח. ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף או׳ ו׳ וכתב וסימניך חש״ש בעלמא. מק״ח שם. ר״ז או׳ ח׳ ברכ״י או׳ ז׳ וכתב דכן יש לפרש כוונת מ״א ומ״ש דשל שמן דינו כאבוקה ר״ל הא דאין בודקין בו לכתחלה משום דלחד טעמא דמי לאבוקה שמתיירא וכו׳ יעו״ש. וכ״כ ח״א שם שכ״ה דעת המ״א. וכ״כ נתיב חיים בדברי מ״א.

יג **יג) וכתב** שם בח״י דבשעת הדחק שאין לו נר של שעוה לכתחלה יבדוק בהני דשעת הדחק כדיעבד דמי, וכ״כ א״ר שם. מק״ח שם. חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז שם. ח״א שם. ונר של שמן עדיף מחלב ושומן ודוקא כמו שעושין בקצת מקומות שחוקקין ראש מקל של עץ ונותנין שמן לתוכו ומטלטלין אותו בתוך הבית דאפשר להכניסו לחורין וסדקין. א״ר שם.

יד **יד) ואם** אפשר לו בנר של שומן לא יבדוק בשל חלב דכשהוא בודק בשל שומן אינו מתירא רק שלא יטיף על כלי חלב אבל לא על כלי בשר משא״כ בשל חלב. ואם אין לו של שומן ויש לו של חלב יבדוק בו ולא יבדוק בשל שמן שאינו יכול להכניסו יפה לחורין ולסדקין כמו של חלב. ר״ז שם.

טו **טו) ואין** לבדוק בעץ שקורין בל״א קי״ן דכיון שריחו רע וגם ניצוצות ניתזין ממנו על הכלים חיישינן שעי״ז לא יבדוק היטב. ח״י או׳ ו׳. א״ר או׳ ד׳ מק״ח בחי׳ או׳ ד׳. וכתב הר״ז או׳ י״א דאין לבדוק בו לכתחלה אם יש לו נר של שעוה משמע הא בדיעבד או בשעת הדחק שאין לו נר של שעוה שרי לבדוק בו. מיהו החק יוסף או׳ ז׳ כתב הטעם משום דהוי כאבוקה וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳ ולפ״ז אף בדיעבד לא מהני.

טז **טז) שם. אלא בנר של שעוה.** פתילת צמר גפן על עץ דק בלולה בשמן דינו כנר שעוה. הרשב״ץ במאמר חמץ. ברכ״י או׳ ט׳.

יז **טוב) שם הגה. והוא יחידי.** אבל לא בשתי נרות דהוי כמו אבוקה. מהרי״ו סי׳ קצ״ג בשם האגודה. ויראה פי׳ דבריו שלא יחבר שתי נרות כאחד אבל בשתי נרות נפרדית כגון שזה נוטל אחת וזה נוטל אחת אין בכך כלום, כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ ה׳.

יח **חי) שם בהגה. אבל שתי נרות ביחד וכו׳** וה״ה נר שיש לו שתי פתילות מקרי אבוקה כמ״ש לעיל סי׳ רצ״ח סעי׳ ב׳ בהגה. ועיין בדברינו לשם או׳ טו״ב.

יט **יט) שם בהגה. אפי׳ קלועים וכו׳** ר״ל דאם דבקן ביחד ולא קלען פשיטא דהוי כאבוקה אלא אפי׳ אם קלען דסד״א דהוי כנר א׳ קמ״ל. מ״א סק״ו

כ **ך) שם בהגה. אפי׳ קלועים וכו׳** או שדיבק וחיבר זו לזו עד שנעשו נר א׳ דמ״מ כיון שיש כאן ב׳ פתילות פתילות חולקות הרי זה אבוקה. ר״ז או׳ יו״ד. ומשמע הא אם אין נראות חולקות כגון שהביא ב׳ פתילות מחוברין יחד ואח״כ הטבילן בחלב או בשעוה ונעשו גוף אחד י״ל דזה לא הוי כאבוקה אלא כפתילה עבה. וכ״מ בא״א או׳ ו׳.

כא **כא) שם בהגה. דינם כאבוקה.** וכל שאירו גדול ושלהבתו גדולה קרי אבוקה בין משעוה בין מעצים. ריטב״א. פת״ע או׳ ח׳.

כב **כב) [סעיף ג׳] שיש לחוש שמא הכניסו וכו׳** ר״ל לא מיבעיא שמקום שמשתמשים בו חמץ שצריך בדיקה אלא אפי׳ במקום שיש לחוש שהכניסו בו חמץ צריך בדיקה.

כג **כג) שם. שיש לחוש שמא הכניסו וכו׳** כגון אוצרות יין שמסתפקין מהן ובמקום שמצניעין שם דגים קטנים והמלח והעצים והנרות והתמרים שפעמים שהם כלים בתוך הסעודה והשמש הולך להביא מהם ופתו בידו. טור. וכן בחדרי המשכונות דלפעמים קם בתוך הסעודה להביא משכון ופתו בידו ושוכח שם. וכן חדרי כבושים ושל גבינות ומרתפות ואפי׳ בית העצים וגחלים אם אין שם תרנגולים או שאר עופות האוכלים החמץ. דרשות מהרי״ל. עו״ש או׳ ג׳ ח״י או׳ ז׳ א״ר או׳ ז׳ ר״ז או׳ י״ג ואו׳ ט״ו. ועיין לקמן או׳ כ״ח.

כד **כד) וכתב** הכלבו וצריך ללמד לבני הבית לכבד תחת המטות והתיבות כי פעמים שהחמץ נגרר שם בפי התרנגולים (דחיישינן שנשאר שם חתיכה גדולה שא״א לתרנגולים לאכלו מ״א סק״ט) או בסיבה אחרת ונשאר שם עכ״ל והביאו ב״י ססי׳ זה. ונראה דוקא בחדר שאין רגילין לאכול והוי ספק חמץ ולכך תלינן לקולא דסגי בכיבוד אבל לא בודאי חמץ ומה״ט ג״כ צריך לבדוק תחת המטה והספסלים בחדר שרגילים לאכול שם ולא סגי במה שמכבדין לשם. וכ״כ מהרי״ו סי׳ קצ״ג. ב״ח. ודוקא בדליכא שם תרנגולים שיאכלו החמץ. א״ר או׳ ו׳ ור״ל דאי איכא שם תרנגולים שיאכלו החמץ. אז הוי ספק וסגי בכיבוד. ועיין לקמן או׳ מ״ט.

כה **כה) שם ולכן כל חדרי הבית וכו׳** ואפי׳ אותן שברי לו שלא אכל בהן חמץ מעולם הרי הם צריכין בדיקה כדינה בלילה לאור הנר. ר״ז או׳ י״ג. ועיין לקמן או׳ ל״ה.

כו **כו) שם. אבל אוצרות יין וכו׳** ואוצרות שכר במקום שרגילים בו חשיבי כאוצרות יין להצריכן בדיקה במסתפק מהן. טור. ח״י או׳ ז׳.

כז **כז) שם. אבל אוצרות יין וכו׳** ואוצרות שמן אפי׳ אם מסתפק מהם א״צ בדיקה שאין דרך לכנוס בהם בתוך הסעודה מפני שידוע כמה צריכין לסעודה ומביאין הכל קודם סעודה. טור. וכ״כ הר״ן פ״ק דפסחים דבאוצרות שמן מוכח בגמ׳ דאפי׳ במסתפק ממנו א״צ בדיקה לפי שיש קבע לסיפוקו אלא שכתב דבדברי הרי״ף לא נתבאר זה ואפשר דהיינו טעמא דכיון שנהגו עכשיו להדליק בשמן הו״ל אוצרות שמן כבית הנרות דצריך בדיקה עכ״ל והביאו ב״י וכתב וכ״פ רי״ו. וכ״כ הפר״ח דבמקום שנוהגין שלוקחין ממנו להדליק צריך בדיקה. א״א או׳ ר״ז ז׳ או׳ ט״ז מיהו בהגהות סמ״ק כתב דאפי׳ להדלקה יש קבע לסיפוקו וא״צ בדיקה יעו״ש והביאו המאמ״ר או׳ ד׳ אמנם הב״ח כתב דלענין הלכה יש להחמיר דאפי׳ במקום שאין נוהגין להדליק בשמן אפ״ה יש להחמיר ולבדוק אם מסתפק ממנו יעו״ש.

כח **כח) שם. אבל אוצרות יין וכו׳** ומקום שמצניעים שם דגים גדולים א״צ בדיקה שאין דרך לכנוס בהם בתוך הסעודה מפני שידוע כמה צריכים לסעודה ומביאין הכל קודם סעודה. טור. וכ״כ הרמב״ם פ״ב דין ו׳ דבית דגים גדולים א״צ בדיקה אלא א״כ הכניס להם חמץ. מיהו הר״ר מנוח כתב איכא דאמרי דבגדולים שהם חשובים אין אדם לוקח בתחלת סעודתו כל צרכו ופעם חוזר ולוקח חתיכה אחרת לכך צריכים בדיקה אבל בקטנים שאין חשובים לוקח הרבה ביחד קודם וא״צ בדיקה יעו״ש אמנם רוב הפו׳ רש״י וסמ״ג והר״ן והרשב״א ס״ל דבית דגים גדולים א״צ בדיקה וכ״ה דעת רי״ו והרוקח סי׳ רס״ו יעו״ש. והב״ד חקת הפסח או׳ ג׳ יעו״ש. ונראה דבזה הולכין אחר הענין לפי מה שהוא.

כט **כט) שם. שאין מסתפקין בהם.** ואוצרות שמסתפק בהם ויש לו קבע שנוטל בפעם א׳ מה שצריך לסעודה א״צ בדיקה שאין רגילין ליכנס בו בפת. מ״א סק״ז ח״י או׳ ז׳ מק״ח או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ ט״ז.

ל **ל) שם. א״צ בדיקה,** אלא א״כ ידוע לו שהכניס לשם חמץ פעם אחת, ר״ז או׳ י״ד. וכל מקום שרגלי התינוק מצוי שם צריך בדיקה שאין קבע לאכילתו, מנהיג פת״ע או׳ י״ד.

לא **לא) יזהר** קודם הפסח שלא ישליך התבואה בחצר לתרנגולים במקום שהוא לח שמא יחמיץ וישאר שם בתוך הפסח וכ״ש שיזהר מזה בתוך הפסח. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. והביאו כנה״ג בהגב״י וכתב שאינו רואה טעם לדברים אלו דאי באמצעה של חצר העורבים יאכלהו ואולי דינו של מהרי״ו הוא בחורי החצר ואינו נראה עכ״ד. ולי נראה דחיישנן שמא יתכסה מהם בעפר ואינו נראה וישאר עד סוף סק״י בשם מהרי״ל שלא ישליך חטים לתרנגולים במקום לח ל׳ יום קודם הפסח וכ״כ מק״ח בחי׳ או׳ ה׳ ועיין לקמן ס״ת ס״ה סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד. והא״ר בסי׳ תס״ה או׳ ב׳ כתב דטעמא דאוסר משום דהוי כודאי חמץ דצריך לבער עכ״ל

לב **לב) כתב** במחזורים ע״ש האגודה שכל ל׳ יום קודם הפסח צריך לדקדק ולעיין בכל דבר שעושה בתוך ביתו שלא ישאר בו חמץ ולראות בחדרי הבית ובכלים שיהיו נקיים שלא ידבק בהם חמץ באופן שלא יוכל להסירו אח״כ בנקל. ב״ח ססי׳ תל״ו מ״א שם.

לג **לג) אותם** שיש להם סוסים יזהרו כשנותנים להם האוור״ן כל א׳ שלא ישאר כלום בתוך האבוס. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגב״י. פר״ח.

לד **לד) [סעיף ד׳] צריכין בדיקה.** לפי שדרך להשתמש בהם ויש לחוש שנשאר מונח שם פרורי חמץ. אבל חורין קטנים מאד וכן סדקין קטנים שבכותלין שאינן ראוין לשום תשמיש א״צ בדיקה. ר״ז או׳ י״ז.

לה **לה) שם. והנמוכים פחות מג״ט וכו׳** ואם תינוקות מצויים צריכים בדיקה. מ״א סק״ח. וכן אם תרנגולים מצויים שם צריך בדיקה ואפי׳ פחות מג״ט. עט״ז. ועי׳ לעיל או׳ כ״ד. וכן אי ידעינן שנשתמש בהם חמץ אפי׳ פ״א צריכים בדיקה. ח״י או׳ ט׳ ר״ז שם. ולדידן כל סתם חדרים ועליות צריכין בדיקה דמשתמשין בכולם ולפעמים עומד בסעודה ופתו בידו והולך שם. דרשות מהרי״ל. א״ר או׳ ז׳ חמ״מ או׳ ה׳.

לו **לו) שם. א״צ בדיקה.** והנ״מ מסתמא אבל אם הדבר ידוע שנשתמש בהם חמץ אפי׳ גבוה כמה קומות צריך בדיקה. פר״ח. וכ״ה בדרשות מהרי״ל.

לז **לז) שם. א״צ בדיקה.** הגאון מהר״ר יהושע שפירא פלפל בדברי האחרונים והעלה לדינא דהכל תלוי לפי המקום והזמן דבכל חורין שדרך להכניס שם חמץ צריך בדיקה אפי׳ גבוהין הרבה ובחורין שאין דרך להכניס אפי׳ גבוה יו״ד א״צ בדיקה עי״ש בשו״ת שבסוף שיטתו הנקרא חי׳ מהרי״ש סי׳ יו״ד. מחב״ר או׳ ב׳ זכ״ל.

לח **לח) וכ״ז** בחורין שבכתלים אבל החורים וסדקין שבקרקעות הבית צריכין בדיקה אעפ״י שאין תינוקות מצויין שם שיש לחוש שמא נפל ונתגלגל לשם מעט חמץ. ר״ז או׳ ח״י.

לט **טל) ואם** קרקעית הבית היא מרוצפת בנסרים ויש ביניהם חורין קטנים עמוקים ואין יכול להכניס את ידו לתוך החור לבדוק א״צ לקעקע את הנסרים לבדוק תחתיהם ואפי׳ אם ראה שנפל חמץ לחור זה הקטן ואם לא יוציאנו משם יהיה מונח שם כל ימי הפסח אעפ״י כן אין מטריחין אותו להוציאו משם אלא מבטלו ודיו שהרי עיקר תקנת בדיקת החמץ אחר שביערו אינה אלא משום גזירה שמא יבא לאוכלה בפסח וזה החמץ שהוא מונח במקום שאינו יכול להכניס ידו לתוכו בודאי לא יאכלנה בפסח. ר״ז או׳ י״ט.

מ **מ) וכן** הדין בחור שהוא רחב ויכול להכניס ידיו לתוכו אלא שהוא עמוק מאד ואין יד האדם מגעת לבדוק בכולו בין שהחור הוא בכותלי הבית בין שהוא בקרקעיתו הרי הוא בודק בתוכו עד מקום שידו מגעת והשאר די לו בביטול אפי׳ יש שם ודאי חמץ. ר״ז או׳ ך׳ ועיין ססי׳ תל״ח.

מא **מא) שם. א״צ בדיקה.** וע״ג התנורים שרגילין להשתמש שם צריך בדיקה ופשוט דגם בכל החורים שסביבותיהן צריך בדיקה. מ״ב או׳ ך׳.

מב **מב) [סעיף ה׳] גג היציע.** אעפ״י שהוא נמוך הואיל ומשופע א״צ לבדוק. רש״י פסחים ח׳ ע״א.

מג **מג) שם. והמגדל.** פי׳ כגון אלמע״ד או שאפ״ע בל״א ומצניעין בתוכו כלים ואוכלים. ר״ז או׳ כ״ג.

מד **מד) שם. שגגיהם משופעים וכו׳** ונראה דגג בתיהם אף שהיה שוה א״צ בדיקה דומיא דחצר. פרישה או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ נ״א.

מה **מה) שם. שגגיהם משופעים וכו'** אבל גג השוה שתחת גג המשופע אם דרך להשתמש בו צריך בדיקה אלא א"כ הוא מיוחד לתשמיש שאין דרך להשתמש בו באמצע הסעודה כגון שעשאו אוצר ליין או שכר ואינו מסתפק ממנו כלל לא לשתות ולא למכור וכל כיוצא בזה. ר"ז שם.

מו **מו) שם. א"צ בדיקה וכו'** אבל תוך המגדל וכן תוך התיבות צריכים בדיקה שהוא משתמש בהם חמץ לפעמים. ר"ז שם. וכ"כ רש"י שם דתוך המגדל צריך בדיקה ומביאו ב"י.

מז **מז) שם. א"צ בדיקה וכו'** ודוקא שא"א כלל להשתמש בו אבל אם לפעמים משתמשין בו ואף שאין משתמשין בו בשופי מ"מ צריכין בדיקה אם הם בתוך הבית והכל לפי הענין. חמ"מ או' ו'.

מח **מח) [סעיף ו'] רפת של בקר א"צ בדיקה וכו'** ואם יש שם חור וכה"ג ששימשו בהן חמץ צריך בדיקה. א"ר או' יו"ד.

מט **מט) שם. וכן לול של תרנגולים וכו'** הא כיבוד צריך בין לול בין חצר ורפת אף כיבוד א"צ. א"א או' ט' והיינו אם אין בו חורין וסדקים דאל"ה אף בדיקה צריך כמ"ש באו' הקודם.

נ **נ) שם. וכן לול של תרנגולים וכו'** וה"ה קרקע הבית שתרנגולים מצויים שם א"צ בדיקה. רי"ו. ב"י. ב"ח. מ"א סק"ט. ח"י או' יו"ד. ומיהו במקום שרגילים לאכול כל השנה דא"א שלא יפול שום חמץ בשעת האכילה הרי יש שם ודאי חמץ ובודאי חמץ לא תלינן לומר שנאכל הכל כל זמן שלא ידענוהו שנאכל. ב"ח. וכ"כ הר"ז או' כ"ה בד"א כשסמוך לפסח דהיינו כל ל' יום לפני הפסח נזהר שלא לאכול חמץ בתוך בית זה אבל אם לא נזהר מלאכול בתוכו חמץ בתוך ל' יום לפני הפסח הרי קרקעיתו צריך בדיקה כדינה בלילה לאור הנר דכיון שאכלו שם חמץ א"א שלא נפל שם חמץ על הקרקע והרי יש כאן ודאי חמץ וספק אכלוהו התרנגולים ואין ספק מוציא מידי ודאי אבל כל חמץ שנפל לתוכו ל' יום קודם פסח יש בו שני ספיקות להקל שמא אכלוהו ואת"ל שלא אכלוהו התרנגולים שמא נתעפש באורך הזמן או נמאס עד שנפסל מאכילת הכלב וא"צ לבערו כלל כמ"ש בסי' תמ"ב עכ"ל. ולפ"ז אם כבדו קרקעית הבית ג"כ א"צ בדיקה דאיכא נמי ב' ספיקות להקל שמא אכלוהו תרנגולים ואת"ל שלא אכלוהו שמא הלך בכיבוד. ועיין לעיל או' כ"ד.

נא **נא) שם. וכן אמצעה של חצר וכו'** זהו לשון הרמב"ם פ"ב דין ד' וסמ"ג וכתב בשה"ג פ"ק דפסחים משמע דמן הצדדין לדידהו צריך בדיקה יעו"ש וכ"נ דעת הלח"מ על הרמב"ם שם. וכ"כ העו"ש או' ד' והב"ח כתב דמ"ש אמצעה של חצר וכו' לאפוקי חורין שבצדדין שצריכין בדיקה יעו"ש והביאו א"ר או' ח' אלא שהח"י או' י"א פליג וכתב דאתי לאפוקי חורין שבחצר דצריך בדיקה יעו"ש. ור"ל כל חורין שבחצר וכ"כ הלבוש חורי החצר צריכין בדיקה שאין העורבין מצויין בחורין עכ"ל והפר"ח כתב דדוקא קרקעית החצר לא בעי בדיקה אבל חורין שבכותלי החצר פשיטא דבעי בדיקה דמהתם לא שקלי עורבים יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' כ"ט החורין שבכותלי החצר אם אינן גבוהין יותר מדאי ולא נמוכין יותר מדאי הרי הם צריכים בדיקה אם דרך להשתמש בהם לפי שהעורבים אינם מצויין בחורין עכ"ל. וכך הוא המנהג לבדוק חורין שבכותלי החצר בלילה לאור הנר אבל חורין שבשטח קרקע החצר סומכין על הכיבוד שמכבדין ביום י"ג ואף אם הם חורין גדולים שאין החמץ הולך מהם ע"י כיבוד צריך לנקות אותם בידים.

נב **נב) שם. אבל ודאי חמץ לא.** משום דאין ספק מוציא מידי ודאי. ב"ח. פר"ח. וכ"ש במקום שמעמידים אווזים בלול ומניחין לפניהם מבחוץ כלי עם שבולת שועל ושעורים שע"י אכילתם נופלים גרעונים לחוץ וא"א להם לאכול משם והם חמץ גמור שהרי שורין הגרעונים במים דצריך בדיקה מדינא. ח"א כלל קי"ט או' יו"ד.

נג **נג) שם הגה. אבל לקמן סי' תמ"ה וכו'** ולאו קושיא היא דהתם מיירי שמשליך החמץ במקום הפקר וכמ"ש המחבר שם וא"כ אפי' לא יאכלוהו העופות מה בכך הרי אינו ברשותו וכאן מיירי ברשותו ולהכי אי איכא ודאי חמץ לא סמכינן אעופות שיאכלוהו וצריך לבערו. פר"ח. והסכים לדבריו הנה"ש או' ג' וכן תירץ בבאר הגולה. ועיין עוד בט"ז ומ"א ושאר אחרונים מה שתירצו בזה ולקמן ססי' תמ"ה.

נד **נד) [סעיף ז'] חור שבין יהודי לחבירו וכו'** וכגון שהחור עובר בתוך הכותל מעבר אל עבר. ר"ז או' כ"א.

נה **הנ) שם. עד מקום שידו מגעת.** כגון שהכותל עב מאד. רש"י פסחים ח' ע"א.

נו **ונ) שם. והשאר מבטלו וכו'** ואע"ג דא"א להשתמש שם היינו משום דחיישינן שמא נתגלגל החמץ ברחוק ב"ח. מ"א ס"ק י"א וכתב שם הב"ח אבל בודאי חמץ צריך להוציאו דהו"ל כמטמון בבור עכ"ל, והביאו ח"י או' י"ג וכתב דדבר זה הוא מחלוקת ישנה בין הפו' לענין חמץ בבור אם צריך סולם להעלותו או סגי בביטול בעלמא כמובואר לקמן ססי' תל"ח והכא ק"ל כמבואר שם דסגי בביטול יעו"ש. וכ"כ הפר"ח דאפי' בחמץ ודאי סגי בביטול.

וכ״נ דעת א״א או׳ י״א והחמ״מ או׳ ט׳ וכ״פ מק״ח בחי׳ או׳ ח׳ ומיהו ביטול זה אם הוא מדאו׳ או מדרבנן עיין חקת הפסח או׳ ז׳ שהביא פלוגתא בזה וכתב ומיהו אם לא ביטלו לכ״ע אסור בהנאה לאחר הפסח אע״ג דהביטול מדרבנן יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תמ״ח סעי׳ ה׳.

נז זן) שם. והשאר מבטלו בלבו ודיו. איכא מאן דפירש דלבו לאו דוקא אלא לומר שא״צ להשמיע לאזניו אבל צריך שיוציא בשפתיו דדברים שבלב אינם דברים. הר״ן פ׳ כל שעה. ועיין עוד לו בריש פ״ק שהכריח דהביטול אינו ממש הפקר דהפקר בלב אינו מהני והכא מהני יעו״ש. כס״א או׳ ד׳.

נח חנ) שם. ושבין יהודי לעכו״ם א״צ בדיקה כלל וכו׳ ודוקא בלילה ושרגא אבל ביממא ונהורא צריך בדיקה דכי היכי דאשתמש ביה ה״נ בדיק ליה והשאר מבטלו בלבו. כ״מ פ״ב דין ה׳ בשם הר״מ פר״ח. ט״ז סק״ו. מ״א ס״ק י״ב. ח״י או׳ י״ד. א״ר או׳ י״א. חק יוסף או׳ י״ב. מק״ח או׳ ט׳ חמ״מ או׳ ט׳ ר״ז או׳ צ״ב. והא דצריך לבדוק ביום י״א דוקא אם בודאי יש שם חמץ. ט״ז וא״ר שם. וי״א אפי׳ אם אין שם בודאי חמץ. ר״ז שם. ודוקא לאור היום אבל לא לאור הנר אפי׳ ביום דיש סכנה. זכ״ל.

נט טנ) שם. ונמצא בא לידי סכנה. ואע״ג דשלוחי מצוה אינן ניזוקין היכא דשכיח היזקא שאני. פסחים ח׳ ע״ב. ואפי׳ בידוע שיש שם חמץ א״צ בדיקה בלילה מפני הסכנה. ב״ח. ט״ז סק״ו. ח״י או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ י״ג. חמ״מ שם. ר״ז שם. אבל ביום צריך לבדוק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו ודיו כמ״ש באו׳ הקודם.

ס ס) וכתב השו״ג וז״ל ונ״ל דאם הגוי יודע בטיב ישראל שעושה שליחותו של מקום ואינו חושדו כלל בודק כדרכו בליל י״ד כיון דליכא סכנה וכ״ז היינו היכא דהחור הוא חלול שנראה אור הנר אבל אם מצד הגוי הוא סתום פשיטא דבודק כדרכו בליל י״ד עכ״ל. והביאו הזכ״ל.

סא סא) [סעיף ח׳] כותל שנשתמש בו חמץ וכו׳ ר״ל שרגיל להשתמש בו חמץ ואינו יודע עכשיו אם יש שם חמץ.

סב סב) שם. אפי׳ אינו גבוה ג״ט כדי חפישת הכלב וכו׳ ר״ל שהכלב מריח ומחפש עד ג״ט וזה אעפ״י שאין גבוה ג״ט ויש לחוש שמא הכלב יחפש עליו בפסח ויגלהו אפ״ה א״צ לבדוק וכו׳.

סג סג) שם. א״צ לבדוק וכו׳ ומ״מ צריך לבטל בלבו דשמא יש שם חמץ ויעבור עליו. ט״ז סק״ח. עו״ש או׳ ו׳ מאמ״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ י״ד ועי״ש מה שהשיג על ח״י שכתב שא״צ לבטל יעו״ש. וכ״כ בס׳ מלכי בקדש דזה כח״י יעו״ש. וכן הסכים חמ״מ בפי׳ או׳ ד׳ חקת הפסח או׳ ט׳ ר״ז או׳ ל״ב. ואם לא ביטל והגיע שעת האיסור שאינו יכול לבטל כתב שם העו״ש דצריך להוציאו משם במרא וחצינא בענין שאינו בו סכנה כיון שהוא ספיקא דאו׳ יעו״ש. וכן הסכים המאמ״ר שם. חקת הפסח שם. והר״ז שם לחלק יצא דאם נשתמש חמץ באותן חורין שבכותל שנפל תוך ל׳ יום צריך להוציאו במרא וחצינא אבל אם לא נשתמש כ״א קודם ל׳ א״צ לטרוח ולהוציאו כיון שיש כמה ספיקות להקל יעו״ש.

סד סד) שם. כיון שיש בו סכנת עקרב וכו׳ ואפי׳ ספק אם יש עקרב תחת זה הגל א״צ לבדוק. חמ״מ או׳ יו״ד. ודוקא במקום שמצויים שם עקרבים ואפשר דבמקום שמצויים נחשים צריך לבדוק דלא ברי הזיקם כ״כ וכמ״ש סי׳ ק״ד סעי׳ ג׳ מ״א ס״ק י״ג. ח״י או׳ י״ז. א״ר או׳ י״ג. מק״ח או׳ י״א. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ל׳ ועיין לעיל סי׳ ק״ד או׳ כ״ב ואו׳ כ״ג שכתבנו דאם רואה הנחש שהוא כעוס דינו כעקרב וכן אפעה שהוא מן הדברים שודאי נושכין וממיתין דינו כעקרב יעו״ש.

סה סה) שם. שמא אחר שישלים בדיקתו וכו׳ דבשעת בדיקה אפי׳ מחפש אחר מחט ג״כ הו״ל שלוחי מצוה כמו האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בניי דהוי צדיק גמור אעפ״י שמכוין להנאתו. פסחים ח׳ ע״א. מ״א ס״ק י״ד.

סו סו) שם. אחר מחט שנאבד לו. קודם לכן. רש״י שם. דבשעת הבדיקה הו״ל שליח מצוה ואינו ניזוק אפי׳ בממונו. מ״א ס״ק ט״ו.

סז סז) שם. והנ״מ בסתם וכו׳ ואע״ג שנשתמשו בו חמץ מ״מ שמא אכלוהו וספיקי טובא איכא כמ״ש סעי׳ ו׳. מ״א ס״ק ט״ז.

סח סח) שם. צריך להוציאו משם וכו׳ אפי׳ ביטל. עו״ש או׳ ו׳.

סט סט) שם. צריך להוציאו משם וכו׳ ואף להשכיר פועלים. חמ״מ או׳ יו״ד.

ע ע) שם. צריך להוציאו משם וכו׳ ואם לא עשה כן ועבר עליו הפסח אסור אעפ״י שביטלו ככל חמץ שעבר עליו הפסח כמ״ש לקמן סי׳ תמ״ח סעי׳ ה׳ מ״ב או׳ ל״ז.

עא עא) שם. מבטלו בלבו ודיו. ואי ביטול זה מדאו' או מדרבנן עיין ב"ח שכתב דלרש"י והר"ן אינו אלא מדרבנן דכיון שיש עליו גובה ג"ט הרי הוא כמבוער ומה שצריך לבטל חיישינן שמא יפקח הגל במועד ונמצא עובר עליו אכן בשם הגהת מהר"ש כתב דביטול זה הוא מדאו' וכתב שכ"כ הסמ"ק ססי' צ"ח וכ"נ עיקר וסיים דיש ללמוד מכאן דכל היכא דצריך לבטלו דאו' אם לא ביטלו והוא אחר זמן איסורו צריך לפקח הגל ולהוציאו משם ולבערו אבל אם א"צ לבטל אלא מדרבנן וזמן הביטול כבר עבר אין עליו שוב חיוב מעתה וכן ראוי להורות עכ"ל. והביאו שכנה"ג בהגה"ט. וכ"כ העו"ש או' ו' דאם לא ביטלו עד אחר זמן איסורו צריך לפקח הגל ולבערו כיון שאינו ברשותו לבטלו. וכ"כ מ"א ס"ק י"ז. א"ר או' י"ד. חקת הפסח או' י"א. ר"ז או' ל' מיהו אם נפל עליו גל גדול שאין בידו לפקחו והוא אבוד ממנו ומכל אדם מותר דלא קרינן שלך. ב"ח. מ"א שם. א"ר שם. חקת הפסח שם. ר"ז שם וכתב דאפי' לכתחלה א"צ לבטלו כלל לדברי הכל יעו"ש.

עב עב) שם. מבטלו בלבו ודיו. והואיל ולא עבר עליו בבל יראה מותר באכילה לאחר הפסח שאין לחוש בו להערמה הואיל ונפל עליו מפולת שה"ג בשם הריא"ז פ' כל שעה. והביאו הב"ח וכתב עליו צ"ע. והרשב"א בתשו' סי' ע' כתב שלהירושלמי חמץ שנפלה עליו מפולת מותר אחר הפסח אלא שרב האי אסר. וכ"כ הכ"מ פ"ג דין י"א בשם הר"מ. מ"א ס"ק י ז. והט"ז סק"ח לחלק יצא דאם היה תחלה כותל שם ונפל אז ודאי יפנה המפולת לתקן הכותל ודומה קצת למטמין בבורות אבל בנפלה עליו מפולת אבנים באופן שאין עליו בירור שעשוי להפנות אז מותר אחר הפסח אם בטלו עכ"ל. אמנם דעת הכנה"ג סי' תמ"ח בהגה"ט ובשכנה"ג שם בהגב"י או' ו' מסכים לדעת הריא"ז. וכ"נ דעת העו"ש סוף או' ו'. וכ"נ דעת ח"י או' ך'. וא"ר או' י"ד. וכ"כ הפר"ח בססי' תמ"ה דבדין המפולת נ"ל בפשיטות להתיר כדאיתא בירוש' ובשה"ג ואעפ"י שכתב הרשב"א שרב האי אסר עכ"ל. וכן הסכים הנה"ש בסי' זה או' ז'. וכ"פ הר"ז או' ל"ד. מ"ב או' ט"ל. ומיהו אם בשעה שנפלה המפולת על החמץ היה בדעתו לפנות הגל לאחר הפסח ולזכות בחמץ שתחתיו ה"ז אסור בהנאה. ר"ז שם.

עג עג) [סעיף ט'] מרתף וכו' ודוקא מרתף שמסתפק ממנו לצורך הסעודה שאין קבע לשתיה וכמ"ש סעי' ג' ב"י. מ"א ס"ק ח"י. ח"י או' כ"א. חק יוסף או' י"ט.

עד עד) שם. א"צ לבדוק אלא שורה העליונה וכו' שבשתי אלו השורות רגיל השמש להניח פת בשעה שמוזג יין מן החביות. ר"ז או' ל"ה.

עה עה) שם. ולא על כל שטח המרתף וכו' ר"ל שא"צ לבדוק כל חביות העליונות הרואות התקרה באורך ורוחב של כל המרתף אלא רק שורה א' הראשונה ברוחב משמאל לימין שהיא כנגד הפתח ורואה את הפתח ואת התקרה ועוד שורה אחת שתחתיה שרואה את הפתח לבד.

עו עו) שם. אלא עליונה הרואה את הקורה וכו' בגמ' פסחים ח' ע"ב איכא פלוגתא בזה דרב ושמואל דרב אמר עליונה ושלמטה הימנה ושמואל אמר עליונה ושלפנים הימנה ופסק הרמב"ם והר' יונה והרא"ש והטור כרב (ועי"ש בגליון הש"ס שכתב שלא היה בגרסתם והלכתא כוותיה דשמואל יעו"ש) וכ"פ כאן בש"ע מיהו יש מן הגאונים שפסקו כשמואל כמבואר בטור וב"י יעו"ש. ועיין בהגר"א. אבל דעת מור"ם ז"ל מדלא הביא בהגה דעת החולקים בזה משמע דמסכים כפסק הש"ע וכ"פ הלבוש וכ"נ דעת הט"ז והמ"א והבאים אחריהם שלא הביאו דעת החולקים דמסכימים כפסק הש"ע. וכ"פ החמ"מ או' י"א. ר"ז או' ל"ה חקת הפסח הנד"מ. ומיהו המחמיר לבדוק גם שורה שלפנים מן העליונה תע"ב.

עז עז) [סעיף יוד'] בתי כנסיות וב"מ צריכים בדיקה וכו' משמע דצריכין בדיקה כדין דהיינו בליל י"ד מ"א ס"ק י"ט. יכ"כ העו"ש או' ז' והפר"ח. ח"י או' כ"ב. א"ר או' ט"ו. מק"ח או' י"ד. ר"ז או' ל"ו ואם עבר ולא בדק בליל י"ד בודק אפי' לכתחלה ביום י"ד לאור החמה כמו אכסדרה שאורה ג"כ רב. ח"י שם. א"ר שם. מק"ח שם א"א או' י"ט. ר"ז או' ל"ז ועיין לעיל או' ז' ואם יש חלון של זכוכית צדיך לפתוח אותה כמ"ש לעיל סוף או' ט' יעו"ש.

עח עח) שם צריכין בדיקה וכו' ולא נהגי כן אלא שמכבדין אותם ביום י"ג ולאו שפיר עבדי דכיבוד לא מהני למאי דאיכא בגימות ועוד שעיקר המצוה היא בלילה לאור הנר. פר"ח. וכ"כ ח"י שם דלא ראיתי נזהרין בזה לבדוק בהכ"נ רק סגי להו בכיבוד בעלמא ביום וראוי להזהיר ע"ז (ר"ל שיקיימו מצות חכמים כתקנה. ר"ז או' ל"ו) השמשים של בהכ"נ וכ"כ בדרשות מהרי"ל עכ"ל. מיהו מהרי"ש בשו"ת שבסוף חידושיו סי' י"א צדד למצוא סמך למנהג דסגי לכתחי' כשמכבד ומרבץ ביום לאור החמה יעו"ש והביאו מחב"ר או' ה' אלא שכתב דהרב הנז' דבר לפי מקומו אמנם כמדומה לי דבגלילותינו נזהרים לבדוק בלילה בהכ"נ ובה"מ לעשות בהם משפט כתוב עכ"ל.

עט עט) שם. צריכים בדיקה וכו' ויכולין לברך על בדיקה זו. ר"ז או' ל"ו. ועיין לעיל או' ח' ומיהו לא מצי לבעורי החמץ לפי שאינו שלהם. פר"ח. וכ"כ הר"ז שם.

פ פ) שם. צריכים בדיקה וכו' וביש מקומות מכריזין אחר בדיקת בהכ"נ שלא יביאו עוד שם התנוקות עם חמץ. דרשות מהרי"ל. ח"י או' כ"ב.

פא פא) [סעיף יא'] ומכוין לבדוק החמץ וכו' ר"ל לא מיבעיא בסתם שאין חזקתו מתכבד אלא אפי' אם מכוין לשם בדיקה ג"כ לא מהני. הגר"א. ואפי' בדק ביום בחורין ובסדקין צריך לחזור ולבדוק בלילה. מ"א סק"ך. ועיין לעיל או' ב'.

פב פב) שם אעפ"י כן צריך לבדוק בליל י"ד. ואעפ"י שבדק בליל י"ג לאור הנר ונזהר בכל דיני בדיקה אעפ"י כן צריך לחזור ולבדוק בליל י"ד כדי שלא לחלק בין ביעור לביעור. ב"ח. וכ"מ מדברי הלבוש. וכן הסכים המט"י, אבל העו"ש או' ח' כתב דמיירי כשבודק ביום י"ג אבל אם בדק ליל י"ג כדינו יצא וא"צ לחזור ולבדוק. וכ"כ ח"י או' כ"ג. מק"ח או' ט"ו. והפר"ח כתב דאף אם בדק באחד מן הלילות לאור הנר וכיון לבער החמץ שוב א"צ לבדוק והביא ראייה מהירושלמי יעו"ש. והסכים לדבריו הכס"א או' ז' יעו"ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא ועיין לקמן סי' תל"ו סעי' א' בהגה שכתב דהבודק קודם הזמן לא יברך יעו"ש. וא"כ לפי מה דק"ל סב"ל ודאי דאין לבדוק ולברך בליל י"ג וכ"ש ביום י"ג ואפי' מי שהוא אנוס כגון שיוצא לדרך וכדומה ומוכרח הוא לבדוק בליל י"ג או ביום י"ג וכ"ש אם הוא קודם לזה דלא יברך וכן מי שטעה ובירך ובדק בליל י"ג ורוצה לחזור ולבדוק ליל י"ד כדי לצאת אליבא דכ"ע אינו חוזר ומברך אבל אם לא בדק ליל י"ד מאיזה סיבה כשבודק ביום י"ד מברך דיום י"ד זמנו הוא, ועיין לעיל או' ב'.

פג פג) שם. צריך לבדוק בליל י"ד. מיהו אם בדק אכסדרה לאור החמה יצא ומ"מ צריך לבדוק עכ"פ חדר א' בלילה שלא לחלק בין בדיקה לבדיקה, מ"א סק"ך. ח"י או' כ"ד. מק"ח או' ט"ו. ועיין לעיל או' ז'.

פד פד) שם הגה. וכל אדם צריך לכבד וכו' דלא מיבדק שפיר בלא כיבוד. ד"מ או' ה' בשם המרדכי. ולכן נהגו ליטול נוצוח ולכבד, מ"א ס"ק כ"א. ור"ל נוצות גדולות המחוברות יחד שמכבדין בהם את כל המקומות קודם פסח: ח"י או' כ"ה. ועיין לעיל או' כ"ד.

פה פה) שם הגה. וכל אדם צריך לכבד וכו' רוב המוני עם מקילים בבדיקה שעושין דרך העברה בעלמא כמה חדרים בשעה מועטת ואין מקפידין לבדוק יפה בחורין וסדקין כפי תקנת הבדיקה מדינא דגמ' ויש להם על מה שיסמוכו באשר הם קדם רוחצין הכל ומנקרין ומחפשין היטב. שו"ת שבסוף חידושי מהרי"ש סי' י"ב. מחב"ר או' ו' שע"ת.

פו פו) אפי' אם רוחצין ומנקרין ע"י עכו"ם מסתברא דנאמנים דאמנקיותא קפדי ולא מרעי נפשייהו. הרב הנז' שם. מחב"ר או' ז' שע"ת.

פז פז) שם בהגה. שנותנין בהם וכו' ומי שאין דרכו בכך א"צ בדיקה. ד"מ או' ה' מ"א ס"ק כ"ב. א"ר או' ט"ז. ומ"מ המחמיר תע"ב. ר"ז או' מ"ג.

פח חפ) שם בהגה. שנותנין בהם וכו' ואפי' אמר ברי לי שלא נתתי בהם חמץ אפשר דאפ"ה צריך בדיקה כיון שדרך לתת בו חמץ ומלתא דלא רמיא עליה דאניש לאו אדעתיה ועוד דלפעמים דבוק פירור חמץ בידים ונותן לתוך כיסו ובתי יד שלו בלי ידיעתו כי ידים עסקניות הם. ח"י או' כ"ו. מק"ח או' ט"ז.

פט טפ) שם בהגה. צריכין בדיקה. לכאורה משמע דבזמן בדיקה קאמר דהיינו ליל י"ד אבל העולם אין נזהרין בזה ומנערים הכיסים בשעת הביעור (ר"ל ביום י"ד) ואפשר מטעם שאוכלים עוד חמץ ואולי נדבק בידיו דבר מה וחוזר ונותן לתיך כיסו וגם בלבוש משמע דא"צ בשעת בדיקה והרוצה להחמיר עכ"פ צריך לחזור ולנער כיסו בשעת הביעור. ח"י או' כ"ז. מק"ח או' ט"ז. ר"ז או' מ"ב, והבכורות שמתענים י"ל די בבדיקת הלילה. א"א או' כ"ב. והיינו אם לא אכלו אח"כ וגם לא נתעסקו בחמץ. וכ"ז הא בבית יד שבמלבוש שעליו אבל במלבושים המוצנעים בבית די להם בניעור שעושים קודם בדיקה.

צ צ) שם בהגה. צריכין בדיקה. בין בית יד שלו ובין של תינוקות. ד"מ או' ה'.

צא צא) שם בהגה. צריכין בדיקה. ואדם שאין לו חדר כשבודק הכיסים וכו' אינו מברך. מגן האלף סי' תל"ו. פת"ע או' מ"ג,

סימן תלד

א א) [סעיף א'] אחר הבדיקה וכו' לאו דוקא דה"ה קודם התחלת הבדיקה יצניע החמץ שרוצה לאכול דאולי יתחסר לחמו תוך הבדיקה ויהא צריך לחזור ולבדוק מה שבדק כבר. ב"ח. פר"ח, מ"א סק"א. א"ר או' א' ח"י או' א' י"א בהגה"ט. מק"ח או' א' מאמ"ר או' א' חמ"מ או' א' ר"ז או' ב' ח"א כלל קי"ט או' כ"ג. ודלא כהט"ז סק"א שהשיג על הב"ח.

ב ב) שם. בחמץ שמשייר, לאכילתו או לבערו למחר. ח"י או' ב' חמ"מ שם, והעולם אין מצניעין אלא החמץ שמוצאין בשעת בדיקה אבל שאר החמץ מוליכין אנה ואנה ולאו שפיר עבדי. מ"א סק"א. ויש להזהירם בזה. וכ"כ א"ר או' א' ר"ז או' ג'.

ג ג) **שם. בחמץ שמשייר וכו'** ובדרשות מהרי"ל כתב וישמור החמץ שמצא בבדיקה וכן החמץ שמשייר לאכול ישמור היטב בתוך חבית או תיבה ויוציאנו בשעת אכילה ויחזור לשמירתו ויצניענו. וכ"ש כשחל י"ד בשבת דאז כמה סעודות עדיין לו שצריך להשמר מלפרר חמץ. ושלא יוליכו תינוקות למקום הבדוק שדרכם לפרר. ונכון להיות אליו מקום מיוחד לאכול שם להשמר מכל מכשול עכ"ד. ועיין לקמן סוף או' יו"ד.

ד ד) **שם. שלא יצטרך בדיקה אחרת וכו'** וה"ה שצריך לבטל פעם אחרת שהרי חמץ זה שגררה חולדה מתוך הבית לא נתבטל (כי אין בדעתו בשעת ביטול על חמץ שרוצה לאכול אחר הבדיקה) הלכך צריך ביטול שנית. ב"י בשם הר"ן ומה שלא כתבו בש"ע כתב ח"י או' ג' לפי שבלא"ה חוזרין ומבטלין ביום בשעת שריפה. וכ"נ דעת המ"א סק"ב דא"צ לבטל שנית דסומכין על ביטול של היום. וכ"כ חק יוסף או' ב'.

ה ה) **שם. שלא יצטרך בדיקה אחרת וכו'** ומ"מ א"צ לברך שנית. ח"י שם. חק יוסף שם.

ו ו) **שם. כגון אם יטלנו עכבר בפניו.** ולא אמרינן דעכבר אכלתו דספק אכילה אינו מוציא מידי ודאי חמץ. פסחים ט' ע"א. ט"ז סק"ב. ואם נטלה עכבר לפנינו א"צ לבדוק בכל מקום אלא כשלא ראינו לאיזו מקום הוליכתו ודוקא בחדרים שפתחיהן אינם נעולים. ב"ח, מיהו אם יש חור שיכול ליכנס בו העכבר עם כזית חמץ יש לחוש גם בנעולים. שכנה"ג בהגב"י. ועיין לקמן סי' תל"ח או' ח'.

ז ז) **שם. וימצא ט' שאז צריך לבדוק כל הבית פעם אחרת,** טור. לבוש.

ח ח) **שם. אבל בסתם שאינו יודע וכו'** והטעם מבואר שם בש"ס דאי איכא למיחש להא א"כ מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף דא"א שלא יבדוק אחד קודם חבירו ואף באותו בית עצמו לא חיישנן להא משום דהוא ס"ס ספק אם בא עכבר ואת"ל בא שמא אכלוהו. ולפ"ז אפי' לא ביטל כלל וכבר הגיע זמן איסור שאין בידו לבטל א"צ לחזור ולבדוק אע"ג דאז הבדיקה היא דאורייתא כיון שלא ביטל. ח"י או' ד' והשיג על העו"ש או' א' שכתב הטעם משום דספיקא דרבנן הוא יעו"ש. וכן השיג עליו המאמ"ר או' ג'.

ט ט) **שם. א"צ לבדוק וכו'** וצ"ל דמונח במקום גבוה שא"א לתינוקות ליטלו דאל"כ צריך בדיקה שנית. מ"א סק"ג. ח"י או' ה' חק יוסף או' ג' ואם קטן שיש בו דעת לשאיל שואלין ונאמנין כבסי' תל"ז סעי' ד' ואם כפה כלי ולא מצא ונזכר לאחר זמן איסורו וחמץ זה לא היה בכלל ביטול (כגון שהיה חפץ לאכלו אחר הבדיקה או למוכרו) י"ל דלא מהני נאמנות הקטן והיינו כגון שלא נתבטל בביטול היום. א"א או' ג' ומ"ש דלא מהני נאמנות הקטן ר"ל אלא דבעי בדיקה שנית.

י י) **שם. שודאי אדם נטלו.** וכיון שאדם נטלו ודאי הוציאו מן הבית. לבוש.

יא יא) **שם. לכך יכפה טליו כלי.** וכ"כ הרא"ש ורי"ו בשם הירושלמי דלא כב"ח שאוסר לכתחלה בכפיית כלי. מ"א סק"ד. פר"ח א"ר או' ד' ח"י או' ו' חמ"מ או' ב' ר"ז או' א' אכן דעת חק יוסף או' ד' כהב"ח אבל אנן ק"ל כסתם הש"ע דמשמע אפי' לכתחלה וכדעת האחרונים הנז' ואך הרוצה להחמיר תע"ב.

יב יב) **שם. לכך יכפה עליו כלי.** ואסור ליתן החמץ בכלי ולכסותו מפני שדרכן של שרצים לגלות כדאיתא בחולין דף יו"ד אבל כשכופה עליו כלי רחב אין יכולין לגלות מ"א שם. א"ר שם. חמ"מ שם. ר"ז שם. וכן יזהר כל אדם שאם יאכל אחר הבדיקה שלא להשליך פירורין על קרקע הב"ת. חמ"מ שם. ומנהג העולם משכבדו הבתים ביום י"ג אין אוכלין עוד חמץ כ"א במקום מיוחד ועל המפה או על השלחן כדי שאם ישאר חתיכות או פירורים יצניעו אותם במקום המיוחד ולא יתפזרו אנה ואנה. ועיין לעיל או' ג'.

יג יג) **שם. או יתלנו באויר.** והגם דהתולה פת בסלו קשה לעניות כדאיתא בפסחים קי"א ע"ב הכא שאני דכיון דאינו תולה כ"א כדי להנצל מאיסור חמץ הו"ל דבר מצוה ושומר מצוה לא ידע דבר רע, ועיין לקמן סי' תנ"ה סעי' א' בהגה ובדברינו לשם בס"ד.

יד יד) **שם. או יניחנו בתיבה וכו'** אעפ"י שפסק רמ"א ז"ל בח"מ סי' רצ"א סעי' י"ג דסתם תיבות חתורות אצל עכברים מ"מ יש תקנה לתת מים לפני התיבה דתו ליכא למיחש להו דאין העכברים עשוים לקלקל אלא מחמת צמאון וכמ"ש מהרש"ל פ"ב דב"ק ססי' פ"ג יעו"ש. ועוד יש לחלק דאינם עשויים לחתור חתירה בלילה א' ומילתא דלא שכיח הוא. מאמ"ר או' ד'.

טו טו) **שם. או יניחנו בתיבה וכו'** ואם לא עשה אחת מאלו ולא מצאו צריך בדיקה אחרת דשמא חולדה או עכבר נטלוהו וגררוהו לאחת מחורי הבית ובתוך הפסח יתגלה ויבא לידי מכשול, לבוש. ועיין לקמן סי' תל"ח ותל"ט בדיני עכבר.

טז טז) [סעיף ב'] אחר הבדיקה וכו' והטעם דאם יבטל קודם הבדיקה אף החמץ שימצא אח"כ הוא בכלל הביטול דהא לא ראהו וא"כ ישרוף חמץ שאינו שלו כמ"ש בהגה ססעי' זה. לב"ש.

יז טוב) שם. מיד בלילה יבטלנו. כך הוא תקנת חכמים דצריך בדיקה וביטול דמדאו' בחד סגי כמ"ש לעיל סי' תל"א בב"י ובב"ח יעו"ש. והטעם שתיקנו ביטול אחר הבדיקה אינו משום פירורין דפירורין ממילא בטלי אלא שמא ימצא גלוסקא יפה אחר זמן איסורו ומשהה לבערה ועובר על ב"י וב"י אבל השתא שביטל אינו עובר כמבואר בפסחים ו' ע"ב יעו"ש. ועיין מ"א סק"ה שכתב לדעת הטור דאם לא ביטלו עובר עליו אעפ"י שלא ידע אבל על שם הרמב"ם כתב דאם לא ידע בו בתחלה אינו עובר עליו כלל יעו"ש. מיהו הט"ז סק"ג כתב דגם לדעת הטור אינו עובר אם לא ידע דשגיאות מי יבין יעו"ש. ומיירי שבדק עכ"פ בע"פ אבל בלא בדק הוי כידע שיש חמץ ואם מצא אח"כ עובר. לב"ש.

יח חי) שם. מיד בלילה יבטלנו. ועיין לעיל סי' תל"ב או' ג' מ"ש לומר קודם הביטול ואחר הביטול יעו"ש.

יט יט) שם. ויאמר כל חמירא וכו' ועיקר הביטול מדאו' הוא בלב כמ"ש לעיל רסי' תל"א אלא שהחכמים תיקנו שיוציא דברים הללו בפיו. ר"ז או' ז'. ועיין לעיל סי' תל"ג או' נ"ז, והמנהג לומר כל בקמץ. פ"מ או' ל"ד. זכ"ל. והא שאומרים אותו בלשון תרגום אעפ"י דאפשר לומר כי הוא תיקון הקדמונים ולשונם היה כך כדי שיבינו הנשים והטף מה שהם אומרים אפ"ה אפשר לתת טעם לפי הסברא כי בהיות שהלחם הוא חיות האדם כל השנה אין ראוי לאדם לזלזל בכבוד הצריך לו ואלו היו או' בלה"ק הוא לשון שהכל מבינים בו מזיקין ומקטרגים ואפשר שיבואו לקטרג על הענין וע"כ תקנו אותו בלשון תרגום שאפי' המלאכים אמרו שאינם מבינים בו כ"ש שדים ומזיקים ובכן לא יהיה להם פתחון פה לקטרג. סדה"י. א"ר או' ז'. ומיהו עיין לעיל סי' נ"ו או' י"א ואו' י"ב, שכתבנו, דדוקא מלאכים המקטרגים אינם מבינים תרגום אבל הקלי' מבינים יעו"ש.

כ ך) שם. דאיתיה ברשותי. ולא יפרט לומר כל חמירא דאיתיה בהדין ביתא אלא דאיתיה ברשותי כדי לכלול אף חמץ שיש לו במקומות אחרות. טור וב"י. לבוש. עו"ש או' ב'. חמ"מ או ג'. וכן הסכים המט"י והשיג על הפר"ח שהקשה על הטור יעו"ש:

כא כא) שם. דאיתיה ברשותי. כתב הב"ח בתשו' סי' קכ"ד דאם קנה דגן ונתחמץ לו אחר הביטול ל"מ ביטול דהא לא אמר אלא דאיכא ברשותי מיהו אם ביטל בפי' אפי' מאי דליתיה ברשותיה מהני הביטול דביטיל מדין הפקר ויכול להפקיר אפי' מידי דליתיה ברשותיה ולא בא לעולם יעו"ש. והביאו א"ר סס"י תל"ו. מיהו השש"א כתב להוכיח מש"ס ופו' דאינו יכול להפקיר דבר שאינו ברשותו יעו"ש:

כב כב) שם. דלא חזיתיה וכו' אבל מה שראה וביער אינו מבטל עכשיו שהרי רוצה לאכול עוד מה שמשייר וגם כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו למחר לכן אינו מבטל הכל עד למחר אחר אכילה ואחר ששרף החמץ. ח"י או ח':

כג כג) שם. לבטיל ולהוי וכו' ואליבא דכ"ע מהני כאן הפקר בינו לבין עצמו משא"כ בשאר הפקר. תשו' מהרי"ק סי' קמ"ב. וכ"כ הרוקח סי' רס"ו. ח"י או' ט' חק יוסף או' ח' מק"ח או' ד' ועיין ח"מ סי' רע"ג סעי' ז' ולעיל סי' רמ"ו סעיף ג' בהגה ובדברינו לשם או' נ"א:

כד כד) וכתב הריא"ז דאם ביטל חמצו ונמלך עליו לאכלו הרי הוא כאלו חוזר וזוכה מן ההפקר ועובר עליו. וכ"כ הרע"ב ועי"ש בתי"ט. ער"ה או' א':

כה כה) יש מי שהתיר דיש תקנה להפקיר חמצו קודם הפסח ולחזור לזכות בו אחר הפסח וכתב הרדב"ז בתשו' החדשות הנדפסות בפיורדא סי' תל"ו דאין לסמוך ע"ז וכ"ש שאין נראה דרך להפקר זה ואפי' שלא יבצר איזה מציאות אין ראוי להתיר זה שיבואו לידי איסור חמץ שאין מפקירין לגמרי וכ"ש ששום אחד מהפו' שאנו רגילין לסמוך עליהם לא כתב התר זה לכן אין לסמוך עליו יעו"ש והרב מגלת ספר דף קכ"ז שהתיר לא ראה תשו' הרדב"ז הנז' מחב"ר או' ב' ועיון לקמן סי' תמ"ח או' ל"ז:

כו כו) שם. לבטיל ולהוי כעפרא דארעא. כתב בהגמ"י פ"ד שי"א שיש לומר לבטיל ולהוי הפקר כמו עפר ויש שאין מזכירין הפקר וכן נהגי. ב"י. וכ"כ הפר"ח דכן עיקר דאין לומר לבטיל ולהוי הפקר כעפר דלא דמי להפקר ועוד דהא ביו"ט משמע דאסור להפקיר והכא קתני מבטלו בלבו אחד שבת ואחד יו"ט יעו"ש. אמנם הרב שער המלך ה' לולב דף צ"ז הביא משם עבה"ג שכתב בפשיטות דשרי להפקיר בשבת וגם הוא ז"ל דעתו כן יעו"ש וכן בס' אור יקרות דף ס"ג ע"א השיג על הפר"ח בזה יעו"ש. והב"ד המחב"ר בק"א בסי' זה. וכ"כ בברכ"י סי' של"ט או' ח' יע"ש. ועיין בדברינו לסי' רמ"ו

כז כז) שם. לבטיל ולהוי כעפרא דארעא. והב"ח כתב בשם כמה פו' להזכיר ג"כ הפקר וע"כ כתב דראוי לכל מדקדק במעשיו שיזכיר גם הפקר בביטול. וכתב שי"ל הביטול בזה הנוסח. כל חמירא (שאור) וכל חמיאה (חמץ) דאיכא ברשותי דלא חזיתוה ודלא ביערתיה ודלא ידענא ליה (לאפוקי חמץ

ששייר למאכלו שאינו בכלל הביטול) לבטיל ולהוי הפקר כעפרא דארעא עכ״ל. וכ״כ העט״ז. עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ ז׳ ח״י או׳ ט׳ מק״ח או׳ ד׳ מש״ז או׳ ד׳ ר״ז או׳ ז׳ ואו׳ ט׳ ח״א כלל קי״ט או׳ כ״ד.

כח **כח) טוב** לומר בלילה וביום לשון כל חמירא ג׳ פעמים. מו״ב סי׳ ז׳ או׳ ר״ג. בן א״ח פ׳ צו או׳ ז׳.

כט **כט) שם. כעפרא דארעא,** להורות שאינו עושה אותו הפקר כדין הפקר בעלמא דא״כ לא הוי הפקר כל זמן שלא בא ליד הזוכה וע״כ צריך לבאר שעושה אותו הפקר בענין שיהא כעפר. כ״כ הב״ח אבל הח״י או׳ יו״ד השיג עליו וכתב דגם אם לא בא ליד הזוכה הוי הפקר יעו״ש וכן השיג הברכ״י או׳ ה׳ וגם על החק יוסף שהליץ בעד הב״ח השיג עליו הברכ״י שם יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רמ״ו או׳ נ״א ודוק.

ל **ל) שם. כעפרא דארעא.** והא דאמרינן כארעא ולא סגי במה שאומר כעפרא לבד. דאי לא אמר דארעא אולי יהיה כוונתו ומחשבתו על עפר החשוב שאינו מבטלו כמו ועפרות זהב לו דהרי ג״כ עפר הוא לענין כסוי הדם ומה״ט אומרים כעפרא דארעא. ח״י שם. ר״ז או׳ ז׳.

לא **לא) שם. הגה. ויאמר הביטול בלשון שמבין.** שהרי עיקר הביטול הוא בלב לפיכך צריך להבין בלב מה שהוא מוציא בשפתיו. ר״ז או׳ ח׳. ועוד דעיקר טעם הביטול הוא משום הפקר ואיך יהיה הפקר אם אינו יודע בעל דבר שהוא מפקיר.

לב **לב) שם בהגה. בלשון שמבין.** וע״ה ונשים יבטלו בלשון אשכנז. מהרי״ו סי׳ קצ״ג ונקט לשון אשכנז משום דאתריה דמר הוא והכוונה שיבטלו בלשון שיודעים. כנה״ג בהגה״ט.

לג **לג) שם בהגה. ואם אמרו בלה״ק.** בקצת נוסחאות כתוב ואם אמרו בלה״ק יצא. ונראה דה״ד כשיודע לפחות ענין הביטול שיודע שמפקיר חמצו אבל אותם שאין מבינים כלל וסוברים שאומרים איזה תחנה פשיטא דלא יצאו דהא ביטול מדין הפקר ובעינן שיהא פיו ולבו שוין. מ״א סק״ו. וכ״ה הסכמת האחרונים דאה לא אמרו בלשון שמבין אם יודע שהוא לשון ביטול יצא בדיעבד אבל אם הוא סובר שאומר איזה בקשה או תחנה אפי׳ בדיעבד לא יצא. ולכן צריך לפרש הענין לנשים ולע״ה.

לד **לד) שם. בהגה כל חמירא כולל חמץ ושאור.** ודוקא חמירא בלשון התלמוד כולל שניהם הא חמיאה לא. א״א או׳ ו׳ והברכ״י סוף או׳ ד׳ כתב דלפי הזמן והדור טוב לפרש ולומר כל חמיר וחמיע יעו״ש. וכ״כ לעיל או׳ כ״ז.

לה **לה) שם בהגה. אבל בשאר לשונות וכו׳** וגם לה״ק בכלל דצריך לפרט חמץ ושאור. לבוש. ב״ח. ח״י או׳ י״ב. חמ״מ או׳ ג׳. מט״י. (וכתב דכן עיקר ודלא כפר״ח שהקשה ע״ז יעו״ש). מחב״ר או׳ ה׳ א״א שם. ר״ז או׳ ט׳ דה״ח או׳ א׳.

לו **לו) שם בהגה. אבל בשאר לשונות וכו׳** ומיהו לכתחלה יאמר דוקא בלשון תרגום כי בסדה״י נתן טעם למה שתקנו בלשון תרגום. חמ״מ שם. ועיין לעיל או׳ י״ט, והיינו אם מבין לשון תרגום אבל אם אינו מבין יאמר בלשון שמבין כנז״ל.

לז **לז) שם. וטוב לחזור ולבטלו וכו׳** לפי שרגילין לקנות פת ביום י״ד וגם בפת ששייר בלילה למאכלו לא נתכוון לבטלו ויש לחוש שמא ישאר ממנו בבית ויעבור עליו. ומ״מ לא יסמוך על ביטול היום שלא לבטלו בלילה כי ביטול הלילה הוא עיקר בשעה ידועה מיד אחר הבדיקה וליכא למיחש שמא ישכחנו משא״כ בביטול היום דאיכא למיחש שמא ישכחנו ולא יבטל, טור. ואפי׳ לדידן שנוהגין לשרוף קודם שעה ששית ולבטל באותו פעם מ״מ חיישינן שישכח לשרפו עד אחר שעה ששית דאז לא מהני ביטול. מ״א סק״ז.

לח **לח) שם. ומשתגיע שעה ששית וכו׳** דמשם ואילך אסור מדרבנן כיון דאיסור דרבנן עליה כדאורייתא דמי ולאו ברשותיה קאי ולא מצי מבטל ליה. פסחים ז׳ ע״א. עו״ש או׳ ב׳ ועיין לקמן רסי׳ תמ״ג.

לט **טל) שם. ואין בידו לבטלו.** ואם ביטל משש ולמעלה ולא ביערו עובר בב״י וב״י ולוקה מן התורה אם התרו בו. שכנה״ג סי׳ תל״א בהגה״ט או׳ ב׳. ופר״ח בסי׳ זה. אמנם הנה״ש או׳ ג׳ כתב כיון דמדאו׳ מצי לבטל אפשר דתהני ליה הביטול מדאו׳ שלא יהא עובר אדאו׳ בב״י וב״י במה שקיימו בפסח ולא בוערו יעו״ש וכ״כ בתשו׳ ב״ד סי׳ קנ״ו דאם ביטל תוך שעה ששית ולא ביער אינו עובר בב״י מדאו׳ אבל עובר מדרבנן יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ו׳ אלא שכתב דמ״מ החמץ אסור בהנאה אחר הפסח כמו כל חמץ שעבר עליו הפסח דאף בשוגג ואנוס ובדק וביטל כדינו אסור יעו״ש.

מ **מ) שם הגה. ואין לבטל ביום אלא לאחר ששרף וכו׳** וא״כ צריך לשרוף קודם שעה ששית, מ״א סק״ח. כדי שיוכל לבטל ג״כ אז קודם שעה ששית דתוך שעה ששית אינו יכול לבטל כיון דאסור בהנאה מדרבנן וכמ״ש לקמן רסי׳ תמ״ג יעו״ש. והב״ח כתב דהמנהג הנכון לעשות כמ״ש בהגהת סמ״ק שמיד שאכל אדם ובני ביתו בארבע שעות שישרוף החמץ מיד ויבטלנו.

מא מא) שם. בהגה. כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו. והגם דמצות ביעור חמץ בכל דבר שמתבער כמ״ש לקמן רסי׳ תמ״ה מ״מ נקט שריפה לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל שם בהגה יעו״ש.

מב מב) [סעיף ג׳] בביטול היום יאמר וכו׳ טעמו מבואר שבלילה שהוא משייר חמץ שיאכל מחר וא״כ היאך יאמר שהוא מבטל גם החמץ שראה ואנו רואים אותו שאינו מבטלו אבל משמרו יפה אבל ביום שאינו משייר לעצמו שום חמץ שייך שפיר לומר שגם החמץ שראה הוא מבטל. וכ״כ רי״ו. ב״י.

מג מג) וקודם השריפה ביום י״ד יאמר, לשם יחוד קבה״ו בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל ובשם כל נפש רוח נשמה חיה יחידה המתייחסים אל שרשי נפשינו רוחנו נשמתינו חיתינו יחידתנו ומלבושיהם והקרובים אליהם שמכללות ופרטות אצילות בריאה יצירה עשיה הריני מוכן ומזומין לקיים מצות ביעור חמץ בשריפה לשורפו ביום י״ד לחודש ניסן כדי לעשות נ״ר ליוצרינו ולעשות רצון בוראני. ויהר״מ ה׳ או״א שתהא חשובה ומקובלת ורצוים לפניך מצוה זו של שריפת החמץ ויעלה לפניך כאלו קיימנו מצות פסילי אלהיהן תשרפון באש ותבער רוחות הטומאה והקלי׳ וכל איביך וכל שנאיך (לילית) מהרה יכרתו ומלכות הזדון הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו כיר״א, יהיו לרצון וכו׳ ויהי נועם וכו׳.

מג) ואחר השריפה קודם הביטול יאמר. לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני מוכן ומזומן לקיים מ״ע מן התורה לבטל שאור וחמץ ביום י״ד לחודש ניסן כאשר צונו ה׳ אלהינו בתורתו הקדושה אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כדי לעשות נ״ר ליוצרינו ולעשות רצון בוראני. ויהר״מ ה׳ או״א שתהא חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצוה זו של ביטול שאור וחמץ ביום זה כאלו כוונתי בכל הכוונות הראויות לכוין בה ואתה האל הגדול הגבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. ותבטל כחות הטומאה והקלי׳ הנקראים שאור וחמץ וכל איביך (ס״מ) וכל שנאיך (לילית) מהרה יכרתו ומלכות הזדון הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם במהרה בימינו כיר״א, יהיו לרצון וכו׳ ויהי נועם וכו׳.

מג) ואחר הביטול יאמר. יהר״מ ה׳ או״א שתרחם עלינו ותשמרנו ותצילנו מאיסור חמץ אפי׳ בכל שהוא שנה זו וכל שנה ושנה כל ימי חיינו. וכשם שביערנו החמץ מרשותנו היום הזה כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו ותאמצנו לבער היצה״ר מקרבנו. אנא ה׳ הפרד נא מעלינו צד הרע שביצה״ר ותזככנו ותלבבנו בכח יצה״ט ותזכנו לזכך נפשנו ולהאיר בה ולהוסיף בה כח והארה גדולה ולהתקשר למעלה בקדושה עליונה. ותשרה ותחול עלינו קדושה העליונה תמיד. קדשנו במצותיך תן חלקנו בתורתך שבענו מטובך שמח נפשנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. ותעזרנו על דבר כבוד שמך ותמלא משאלית לבנו לטובה לעבודתך כיר״א. יהיו לרצון וכו׳.

מד מד) [סעיף ד׳] שלוחו יכול לבטל. פי׳ שצוהו לבטל אבל כשצוהו לבדוק אין יכול לבטל. מ״א סק״ט. א״ר או׳ יו״ד. חק יוסף או׳ י״ד. חמ״מ או׳ ו׳ דה״ח או׳ ג׳ ח״א כלל קי״ט או׳ כ״ה.

מה מה) שם. שלוחו יכול לבטל. והב״ח כתב דאין להקל ולבטל ע״י שליח יעי״ש. והביאו מ״א שם. א״ר או׳ יו״ד. חק יוסף או׳ י״ד. אבל ח״י או׳ י״ד כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאין דבריו מוכרחים והעיקר כפסק הש״ע יעי״ש. וכ״כ הפר״ח. וכ״ה דעת הרמ״ע באלפסי זוטא פ״ק והביאו מחב״ר או׳ ח׳ וכ״פ החמ״מ או׳ ו׳ דה״ח או׳ ג׳ וכ״פ הר״ז או׳ ט״ו אלא שכתב דטוב לחוש לכתחלה לסברא הראשונה. וכ״כ ח״א כלל קי״ט או׳ כ״ה דבדיעבד מהני ע״י שליח. ונראה דה״ה אם היה טרוד וחושש שמא ישכח לבטל בזמנו דמותר לעשות שליח אפי׳ לכתחלה דזהו נמי כדיעבד דמי. ועיין לקמן או׳ ד״ן.

מו מו) שם. שלוחו יכול לבטל. וה״ד ברשותו אבל אם ביטל שלא ברשות בעה״ב אין ביטולו כלום. ואם ביטל שלא ברשות בעל החמץ ואחר שנודע לו איכא גילוי דעתו דניחא ליה בביטולו הוי ביטול. חקת הפסח או׳ יו״ד.

מז מז) ואם עשה שליח לבטל לו חמצו ושמע אחר וביטל הוי שליח ומהני חקת הפסח שם.

מח מח) שם. שלוחו יכול לבטל. וכל שמזונותן עליו כגון אשתו ובניו שיש להם רשות לאכול משלו מסתברא לן דמסתמא יש להם רשות לבטל ומשוו נמי שליח ודוקא גדולים דבני מעבד מצוה נינהו. הרמ״ע באלפסי זוטא פ״ק. מחב״ר או׳ ח׳ שע״ת.

מט מט) שם. שלוחו יכול לבטל. ועכ״פ האשה אין לעשות שליח לבטל החמץ. עט״ז. אבל הכס״א או׳ ב׳ השיג עליו וכתב דגם האשה יכולה לעשות שליח יעו״ש. וכ״כ דה״ח או׳ ד׳ וכ״כ באו׳ הקודם. ועיין לקמן או׳ ד״ן.

נ נ) שם. שלוחו יכול לבטל, ויכול לעשות שליח אפי׳ אשה וקטן. עי״ש או׳ ד׳ מיהו הא״א או׳ ט ׳ כתב דאין לעשות שליח קטן משום דקטן לאו בר שליחות הוא יעו״ש. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ מ״ח יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תל״ב או׳ כ״ד.

נא נא) **שם. שלוחו יכול לבטל.** ואפטרופוס של יתומים מחויב לבדוק ולבער ולבטל החמץ של יתומים ונותן שכר הבדיקה במקום שנותנים שכר על הבדיקה וכדאיתא בגיטין דף נ"ב וכן הדין בכל מ"ע בין שהיא דאו' או דרבנן כמבואר בח"מ סי' ר"ץ סעי' ט"ו יעו"ש. ח"י או' ט"ו. א"ר או' י"א. חמ"מ או' ה' ר"ז או' ט"ז, ח"א כלל קי"ט או' כ"ה.

נב **בנ) ואם** עבר האפטורפוס ולא ביער ולא ביטל ועבר עליו הפסח אין לחייבו כיון שאינו חייב אלא בפשיעה. ח"י סי' תמ"ג. ח"א שם.

נג **גנ) והנה** חמץ של יתום קטן שעבר עליו הפסח י"ל דשרי דלמאן נקנסיה. ולפ"ז אפוטרופוס ששכח למכור חמץ של יתום והגיע שש יסלק אחריותו מחמץ ויהא מותר אחר הפסח. א"א או' ט'.

נד **דנ) שם. שלוחו יכול לבטל.** והבודק לאלמנה היא מבטלת בעצמה ואם אינה יודעת בלה"ק תאמר בלשון אשכנז (וה"ה בלשון אחר שמבינה כמ"ש לעיל או' ל"ב) ואם אינה יכולה כלל לבטל בעצמה אז יבטל הבודק בשבילה והיא תעמוד אצלו בשעת הביטול דנראה כשלוחה. דרשות מהרי"ל. ומשמע דלכתחלה תבטל היא בעצמה דמצוה בו יותר משלוחו או מטעם שאין לעשות שליח לכתחלה כמ"ש לעיל או' מ"ה יעו"ש. ומ"ש והיא תעמוד אצלו וכו' היינו נמי לכתחלה אם אפשר אבל אם לא אפשר יכולה לעשות שליח לבטל אעפ"י שאינה עומדת אצלו כמ"ש לעיל או' מ"ט.

נה **הנ) שם בהגה. צ"ל חמצו של פלוני וכו'** והט"ז סק"ו כתב דא"צ השליח לומר חמצו של פלוני דמסתמא הוא נתנו לו במתנה אבל דעת האחרונים כדברי מור"ם ז"ל וע"כ כשמבטל השליח צ"ל כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותיה דפלוני דידע ביה ודלא ידע ביה וכו' ואם הוא בלילה יאמר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותיה דפלוני דלא ידע ביה ולא ביעריה וכו' ואם עשאו שליח לבדוק ולבטל אז יאמר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותיה דפלוני דלא חזיתיה וכו' כ"כ האחרונים.

נו **ונ) שם. יבטל במקום שהוא.** ולא יסמוך על ביטול אשתו. חמ"מ או' ה' ח"א שם.

נז **זנ) שם. ואם אינו עושה כן וכו'** פי' שאינו רגיל לעשות כן (לבטל במקום אחר) וא"כ חיישינן שמא ישכח לכן טוב שתבטל אשתו אבל באמת לא מהני כ"כ ביטול האשה כיון שאינו שלה. מ"א סק"י. חק יוסף או' ט"ו.

נח **חנ) שם. טוב שתבטל אשתו.** אף שלא צוה לה לבטל דמסתמא כמו שנתן לה רשות דמי. דה"ח או' ד' ואשתו בלא רשות עדיפא משליח ברשות. מו"ק. מחב"ר או' ז'.

נט **טנ) שם. טוב שתבטל אשתו.** כדי לצאת ידי ספק שמא לא ביטל הבעל במקום שהוא וראוי להזכירה בזה. לבוש.

ס **סנ) שם. טוב שתבטל אשתו.** וכשאשתו מבטלת תאמר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשות בעלי דידע ביה וכו' כמו בשאר שליח. דה"ח שם. ואם אינה מבינה לה"ק תאמר בלשון שמבינה כמ"ש לעיל או' ל"ב ועו"ש.

סימן תלה

א **א) [סעיף א'] לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד וכו'** והיינו לאור הנר וכן כל הבדיקות אפי' לאחר הפסח ושלא לחלק בין בדיקה לבדיקה וכן משמעות הפו' לעיל סי' תל"ג. ח"י או' א' א"ר או' א' חק יוסף או' ב' מק"א או' א' חמ"מ או' ב' ר"ז או' ב' ח"א כלל קי"ט או' כ"ח.

ב **ב) שם. יבדוק ביום י"ד וכו'** ויברך על ביעור חמץ ואחר הבדיקה יבטל אם עדיין לא הגיע שעה ששית. הרמב"ם פ"ג. ר"ז או' א'.

ג **ג) שם. באיזו שעה שיזכור מהיום.** ואם יזכור בבקר לבדוק מצפרא דזריזין מקדימין כמ"ש פ"ק דפסחים וכ"כ האחרונים לעיל סי' תל"ג. ברכ"י או' א' ועיין בדברינו לשם או' ד'.

ד **ד) שם. לא בדק כל יום י"ד וכו'** ומי שלא בדק חמץ קודם זמן איסורו ומת (ר"ל אחר זמן איסורו) אין היורשים חייבים לבער אך אם הם משתמשין באותו בית צריכין לכפות עליו כלי או במחיצה כמ"ש לקמן סי' ת"מ סעי' ב' ומ"מ טוב לבערו כיון שכבר נאסר בהנאה ולמה להם לקיימו אך שאין לברך על הבדיקה וביעור כיון שאינם מחוייבים לבדוק ולבער החמץ שאינו שלהם. ח"י או' ב' א"ר או' ב' ועיין באו' שאח"ז.

ה **ה) ומי שמת ע"פ בשש והניח** חמץ ויורשים ועבר הפסח אם כוונו היורשים לזכות בחמץ וחצרו קונה לו פשיטא דעברו בב"י ואסור לאחר הפסח ואם לא כוונו לזכות מותר לאחר הפסח בהנאה. א"א או' ב' ואם מת בשבע דעבר רק אעשה דתשביתו הניח בצ"ע יעו"ש. ומיהו עיין בנוב"י מה"ק סי' ך'

שכתב דאם לא מכר ולא ביטל חמצו ומת בע״פ אחר חצות או בתוך הפסח דיש להתיר אחר הפסח באכילה ובהנאה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תל״ד או׳ ט״ל ובשדה חמד מע׳ חמץ ומצה סי׳ ח׳ או׳ ל״ב ובדברינו לקמן סי׳ תמ״ח או׳ ק״א,

ו ו) **שם. יבדוק בתוך הפסח.** ואפי׳ ביטל דליכא בל יראה צריך לבדוק דהא אפי׳ לאחר הפסח צריך לבדוק ואע״ג דליכא בל יראה אלא כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח א״כ מטעם זה כ״ש דצריך לבדוק בתוך הפסח. ב״ח. עו״ש. פר״ח. ח״י או׳ ג׳.

ז ז) **שם. יבדוק בתוך הפסח.** מיהו ביו״ט עצמו לא יבדוק אפי׳ לא ביטל. ב״ח. שכנה״ג. עו״ש. אבל הט״ז סק״א כתב דאפי׳ ביו״ט עצמו יבדוק. וכ״כ מ״א סק״א דאפי׳ ביו״ט עצמו בודק ואעפ״י שביטל דגזרינן דלמא אתי למיכל מיניה ואם ימצא ביו״ט יכפה עליו כלי כמ״ש רסי׳ תמ״ו יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ג׳ מק״ח או׳ ב׳ ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל קי״ט או׳ כ״ז. והפר״ח לחלק יצא דאם לא ביטל יבדוק אפי׳ ביו״ט למ״ד. אבל אם ביטל לכ״ע לא יבדוק ביו״ט יעו״ש. אמנם הרב מנוח בריש פ״ג כתב בהדיא דאין לו לבדוק ביו״ט והוכיח כן מלשון הגמ׳ דאמר יבדוק בתוך המועד ולא אמר במועד דאלמא דוקא בחש״מ יעו״ש. והביאו המאמ״ר או׳ א׳ וכן הסכים א״ר או׳ ב׳ וכתב שכן מצא בס׳ אמרכל יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנית וע״כ כתב הרו״ח או׳ א׳ דשב וא״ת עדיף ויבדוק בליל חו״ה כמו ליל ערב פסח.

ח ח) **שם. יבדוק בתוך הפסח.** מצאתי בשם הגאונים כשבודק בתוך המועד או אחר המועד אינו בודק אלא בלילה ודברי טעם הם. מהר״א אזולאי בהגהו׳ כ״י משם ס׳ בית מועד. ברכ״י או׳ ב׳ מיהו העו״ש כתב דיבדוק מיד באותה שעה שנזכר. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ והר״ז או׳ ב׳ וע״כ נראה דאם יש ספק שאפשר שימצא חמץ בתוך ביתו דיש לבדוק מיד שנזכר אבל אם יודע שביתו נקי ואינו בודק כ״א לקיים דברי חז״ל אינו בודק אלא בלילה.

ט ט) **שם. ועל הבדיקה שלאחר הפסח וכו׳** אבל על הבדיקה שבתוך הפסח מברך קודם שיתחיל לבדוק. הרמב״ם פ״ג דין ו׳ וכ״כ הסמ״ג עשין ט״ל וא״ח או׳ י״ז וכ״כ הגאונים שמברך מידי אפדיון הבן שמברך כל יום אחר ל׳ יום וכן מילה שלא בזמנה מברכין עליה אחר ח׳ ימים. חקת הפסח או׳ ג׳.

י י) **ואם** ביטל קודם פסח ובא לבדוק בתוך הפסח כתב הט״ז סק״ב דלא יברך על הבדיקה כיון דאינו עובר על בל יראה יעו״ש. אבל הח״י או׳ ה׳ כתב דאף אם ביטל קודם פסח צריך לברך על הבדיקה שבתוך הפסח אם לא בדק קודם פסח כלל כיון דאסור באכילה ובהנאה מה״ת ואעפ״י שאינו עובר בל יראה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ חקת הפסח שם. ר״ז או׳ ב׳.

יא יא) **שם. לא יברך.** והטעם כתב הר׳ מנוח משום דההוא זמנא לאו זמן ביעורא ולאו זמן איסורא ואיך יברך אקב״ו על דבר שצוו חכמים משום קנס. א״נ לא אסרוהו אלא משום קנסא ואין מברכין על הקנסות שהרי אין קנס בא אלא ע״י עבירה ועבירה אינה מצוה ואיך יברך עכ״ל. חסדי דוד.

יב יב) **שם. לא יברך.** ואם בדק וביטל ומצא חמץ בתוך הפסח נסתפק מ״א סק״ב אם יברך כיון שכבר קיים תקנת חכמים וברסי׳ תמ״ו כתב בפשיטות דיברך יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ה׳. חקת הפסח שם. (והשיג על הא״ר שכתב לחלק בין כאן לסי׳ תמ״ו יעו״ש) מק״ח או׳ ג׳ ר״ז רסי׳ תמ״ו. ח״א כלל קי״ט או׳ כ״ז. אמנם דעת הא״א או׳ ב׳ שלא לברך משום דסב״ל. וכן בס׳ דבר משה חא״ח סי׳ ל״א הסכים שלא לברך יעו״ש. והביאו הברכ״י או׳ ג׳ ומ״ש בשו״ת קול אליהו ח״ב סי׳ ך׳ להשיג עליו אינו מוכרח כיעו״ש. ואם אין בו כזית אף לדיעה ראשונה לא יברך. ר״ז שם או׳ ג׳ ח״א שם. ובשר האלף כתב דאפי׳ נתחמץ לו חמץ בתוך הפסח א״צ לברך יעו״ש. והביאו פת״ע או׳ ב׳ ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תמ״ו.

סימן תלו

א א) [סעיף א'] **המפריש מיבשה לים.** קרא אותו המפרש על שם שמפריש ומבדיל עצמו מן הישוב. ועיין לעיל רסי' רמ"ח.

ב ב) **שם. המפרש מיבשה וכו'** ודעתו שלא לחזור לביתו עד לאחר הפסח או שדעתו שלא לחזור לביתו לעולם. ר"ז או' א'.

ג ג) **שם. ואינו מניח וכו'** אבל אם מניח מי שיבדוק א"צ לבדוק דשלוחו של אדם כמותו. ב"ח. פר"ח. עו"ש או' א' ח"י או' ב' א"ר או' א' חק יוסף או' ב' מק"ח או' א' הגר"א. ולכתחלה יש לצוות לאנשים גדולים שיבדקו ובדיעבד אפי' נשים וקטנים כמ"ש לעיל סי' תל"ב או' כ"ד יעו"ש.

ד ד) **שם. ואינו מניח וכו'** ואם מניח שם אשתו כתב הב"ח דלכתחלה אין לסמוך על אשתו ומחויב הוא לבדוק יעו"ש אבל הח"י או' י"ד כתב דאם מניח בביתו אשתו ובניו פשיטא דלא שייך דין זה כלל דהא המה יחזרו ויכניסו שם חמץ ויצטרכו בדיקה לעצמם ומה לו ולבדיקתו עכשיו יקיים מצות ביעור במקום אחר וכ"כ הט"ז בפשיטות רסי' זה יעו"ש. וכ"כ מק"ח או' א' דאפי' מניח אשתו א"צ לבדוק. וכ"כ החמ"מ או' י"א. מאמ"ר או' א' ר"ז או' ב' ולענין ביטול עיין לעיל סי' תל"ד סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד.

ה ה) **שם. תוך ל' יום וכו'** שכבר חל עליו חובת ביעור כיון שדורשין בהלכות פסח. טור. לבוש. עו"ש או' א'.

ו ו) **שם. זקוק לבדוק.** בלילה שלפני יציאתו לאור הנר כמ"ש סי' תל"ג בב"י. ואם שכח לבדוק בלילה יבדוק ביום. מ"א סק"א. ואם חושש שמא יטרד בלילה שלפני יציאתו וישכח יבדוק בלילה שלפניו. ואחר הבדיקה צריך ליזהר שלא להניח שם עוד חמץ וקודם הבדיקה יכבד הבית כמ"ש לעיל ססי' תל"ג.

ז ז) **שם. זקוק לבדוק.** ואסור בכל המלאכות הנז' בסי' תל"א עד שיבדוק. א"א או' א'.

ח ח) **שם. זקוק לבדוק.** נראה דביטול א"צ אלא ימתין עד שיגיע הפסח ויבטל. ט"ז סק"ב. והסכים לדבריו ח"י או' ג' אבל המ"א סק"א כתב כיון דחל עליו חובת בדיקה צריך ג"כ ביטול כתיקון חכמים יעו"ש. וכן הסכים חק יוסף או' ב' והשיג על הח"י שהסכים לדעת הט"ז יעו"ש. וכן הסכים מק"ח או' ב' מאמ"ר או' ג' ר"ז או' א' הגר"א. וכשמבטל יאמר כל חמירא וחמיעא דאיכא בביתא הדין דלא חזיתיה וכו' אחרונים. ועיין לקמן סי' תמ"ה או' ט"ז.

ט ט) **שם. זקוק לבדוק ואפי' בספק חמץ.** עו"ש או' א' מ"א שם. מאמ"ר או' ד' חקת הפסח או' ב' ואם הלך ולא בדק עיין לקמן או' כ"א.

י י) **שם. הגה. ולא יברך וכו'** שעדיין עיקר זמנו לא הגיע. לבוש. וכ"כ האחרונים דלא כפר"ח שכתב לברך. ועיין לקמן או' ט"ל.

יא יא) **שם. קודם ל' יום א"צ לבדוק.** דלא חל עליו תקנת חכמים. והיינו בספק אבל בודאי חמץ צריך לבדוק. ב"ח. עו"ש או' א' מ"א סק"ב. אבל הב"י כתב בשם הר"ן דאפי' בודאי חמץ א"צ לבדוק. וכ"כ הלבוש. וכ"כ הפר"ח. ח"י או' ד' א"ר או' ב' מקח או' ג' מאמ"ר או' ד' ער"ה או' א' חקת הפסח שם.

יב יב) **שם הגה. וכשיגיע פסח יבטלנו.** במקום שהוא. דאל"כ עובר משום בל יטמין הגר"א.

יג יג) **שם הגה. וכשמגיע פסח יבטלנו.** כלומר קודם שעה ששית. ב"י. ב"ח. פרישה או' ב' א"ר או' ד'.

יד יד) **שם. ואם דעתו לחזור קודם פסח וכו'** ומכ"ש אם דעתו לחזור בתוך הפסח. חק יוסף או' ו' ואם הוא מסופק אם יחזור קודם פסח א"צ לבדוק. ער"ה או' ב' חקת הפסח או' ג'.

טו טו) **שם. ואם דעתו לחזור קודם פסח וכו'** היינו יום או יומים. ט"ז סק"ג. אבל המ"א סק"ג כתב דאפי' דעתו לחזור. זמן גדול קודם פסח צריך לבדוק. קודם שיצא. וכ"כ ח"י או' ו' א"ר או' ז' חק יוסף או' ח'. ר"ז או' י"ד. ומיהו סיים שם המ"א דהכל לפי הענין

טז טז) **שם. צריך לבדוק וכו'** אפי' מר"ה. ב"י ח"י או' ה' חק יוסף שם. ואפי' מספק חמץ. ח"י שם. ועיין לעיל או' ט' ולקמן או' ט"ל

יז טוב) **שם צריך לבדוק וכו'** ואם ביטל דעת הלבוש והב"ח להקל דא"צ לבדוק אבל הפר"ח כתב דאפי' אם ביטל צריך לבדוק ודלא כהב"ח וכ"כ העו"ש או' א' חק יוסף או' ז' מק"ח או' ד' מאמ"ר או' ו'. מיהו הח"י או' ז' כתב בשם הא"ז שבדעתו לחזור קודם פסח דלדעת י"א בסעי' ב' א"צ לבדוק עכ"פ יש לסמוך עלייהו היכא שכבר ביטל. וכן הסכים בא"ר או' ט'.

יח **חי) שם. דחיישינן שמא יחזור וכו'** ודוקא מפרש בים ויוצא בשיירא דדעתו ללכת רחוק חיישינן להצריכו לבער ל' יום קודם לפסח אבל שאר יוצא לדרך לא. ב"י בשם הגהות סמ"ק. פרישה או' א' אמנם המ"א סק"ג כתב דהכל לפי הענין דאפי' בדרך קרובה אם דעתו לחזור יום או יומים קודם פסח צריך לבדוק תחלה דשמא יתאחר ביאתו, וכ"כ א"ר או' ז' חק יוסף או' ח'.

יט **יט) שם. שמא יחזור ערב פסח בה"ש וכו'** פי' ואז לא יוכל לבער החמץ ביו"ט שאין מבערין החמץ ביו"ט ונמצא מקיים החמץ בביתו ביו"ט. עו"ש או' א' ועיין לקמן רסי' תמ"ו.

כ **ך) שם. וכן העושה ביתו אוצר וכו'** כלומר שנשתמשו שם חמץ ואח"כ רוצה להניח שם עצים או דבר אחר. מ"א סק"ד. אבל דעת רש"י והר"ן דאיירי אפי' ביש תחתיו חמץ ידוע. חק יוסף או' ט' ועיין לעיל או' י"א:

כא **כא) שם. זקוק לבדוק ואח"כ כונס וכו'** ואם לא בדק קודם צריך לפנות האוצר ולבדוק. דרשות מהרי"ל. ואפשר דה"ה להיוצא בשיירא תוך ד' ולא בדק צריך לחזור לביתו או לשלוח שליח שיבדוק. מ"א סק"ה. אמנם הרב חק יוסף השיג על דברי המ"א הנז' דהא כתב הטור והש"ע סעי' ב' אבל אם דעתו לחזור בתוך הפסח צריך לבדוק אפי' מר"ה ואם שכח ולא בדק יבטל כשיגיע הפסח וכו' הרי להדיא שא"צ לשלוח שליח יעו"ש. וכ"כ המק"ח או' ו' מאמ"ר או' ב' ומ"מ אם אפשר יש לעשות שליח במכתב שיבער לו החמץ מביתו ואם לא אפשר יש לסמוך על הביטול כשיגיע פסח. ועיין לקמן סי' תמ"ד סעי' ז'.

כב **כב) שם. ואח"כ כונס וכו'** ולכן מקום שמסדרין בו עצים נכון למכור המקום עם החמץ שבתוכו כי בית העצים צריך בדיקה ולפעמים מסדרים עצים תוך ל' שצריך לפנות ולבדוק מק"ח. שם.

כג **כג) שם ואח"כ כונס וכו'** ומיהו יכול לזרוע קודם פסח ולא חיישינן שיתחמץ ויותר יש להקל ממפולת ואוצר ומהני בזה ביטול אף להפו' דלחמץ לא מהני ביטול תשו' מאהבה ח"ב סי' ר"ן יעו"ש. ועיין בתשו' חת"ס סי' ק"ד שכתב בחטים הזרועים בקרקע יום יומים קודם הפסח שנוהגין למכרן ואם שכח ולא מכר שאין גידולין נאסרין בדיעבד דהוי ס"ס ספק שמא נתחמצו ואם ת"ל שנתחמצו שמא נפסלו מאכילת הכלב יעו"ש. והב"ד. פ"ת. בסי' זה ובסי' תס"ז.

כד **כד) שם. צריך לבדוק וכו'** דחיישינן שמא לא יכלה לפנותו וישאר שם חמץ מכוסה בפחות מג"ט ואח"כ יטרד ולא יבדוק עוד. מ"א סק"ו.

כה **כה) שם. א"צ לבדוק.** דהוי כחמץ שנפלה עלה מפולת שא"צ לבער. ב"י בשם הר"ן. עו"ש או' א' ועיין לעיל סי' תל"ג סעי' ח'.

כו **כו) שם. א"צ לבדוק.** אבל בחמץ ידוע צריך לבער. מ"א סק"ז אבל הח"י או' ח' השיג עליו וכתב דגם בחמץ ידוע א"צ לבערו וכ"כ חק יוסף או' י"ב. מק"ח או' ז' ועיין לעיל או' י"א.

כז **כז) שם א"צ לבדוק.** רק כשיגיע פסח יבטל כל חמץ שיש שם. חמ"מ או' ז'. ואם לא ביטל קודם זמן איסורו צריך לפנותו ולבער החמץ שתחתיו. חמ"מ שם או' י"ב.

כח **כח) שם הגה. ואוצר חטים וכו'** ומירי שהיו שם חטים מחומצים ואח"כ הניח האוצר עליהם ואפ"ה אם נעשה קודם ל' א"צ לבער אבל אם הניח החטים ואח"כ נתחמצו החטים מלחות הבור אפי' נעשה תוך ל' א"צ לפנותו דבשעה שהניח החטים עדין לא היה שם חמץ ועכשיו הוי כחמץ שנפלה עליו מפולת וכ"ש כשיש ספק אם נתחמצו. מ"א סק"ח. כן הסכים חק יוסף או' י"ד. ר"ז או' י"ז. ומ"ש בזה הט"ז סק"ד עיין מה שהשיגו עליו האחרונים.

כט **כט) שם בהגה. אסיר להנות וכו'** ואפי' למ"ד בחמץ שנפלה עליו מפולת דשרי אפשר דהא גרע טפי דהתם ממילא הוא שנמצא שלא היה בדעתו לפנות הגל ולחטט אחר הפסח אבל כאן דעתו לפנות בורו. הרשב"א. מ"א סק"ט. א"ר או' ט"ו. חק יוסף או' ט"ו.

ל **ל) שם בהגה. ואם אין שם חמץ ידוע.** ר"ל בעת שהניח מלמעלה האוצר אינו ידוע אם היה אז בקרקעיתו חטים מחומצים בודאי. מ"ב או' ח"י.

לא **לא) שם. אלא ספק וכו'** בתשו' הרשב"א ח"א סי' ע' מבואר הדבר דהוי ס"ס דשמא לא נתבקעו ואם ת"ל נחבקעו שמא נפסדו לגמרי מאכילת כלב יעו"ש. חקת הפסח או' ד' ועיין לקמן סי' תס"ז סעי' ז':

לב **לב) שם בהגה. למכור האוצר כך ביחד.** אחר הפסח. וא"צ לבדוק מספק אם ישנן שם מחומצים כדי להשליכם שלא ליהנות מהם. לבוש. והטעם דהא אפי' אם ימצא ג"כ מותר משום ס"ס כמ"ש באו' הקודם. ומיהו דוקא אחר הפסח מותר למכור בכה"ג אבל לא בחו"ה משום דאז איסורו במשהו.

לג **לג) [סעיף ב'] וי"א דקודם וכו'** זהו דעת רש"י וסיעתו דס"ל דלא חיישינן אם דעתו לחזור קודם הפסח שיבא בה"ש דכיון דדעתו לחזור קודם הפסח ודאי דיקדים את עצמו לדבר ויבא לביתו בזמנו כדי שיוכל לבדוק היטב אחר החמץ וע"כ לא הצריכוהו חכמים לבדוק מקודם יציאתו כמבואר בב"י וכ"כ העו"ש או' ב'.

לד **לד) שם. וי"א דקודם וכו'** הלבוש השמיט סברת י"א זה ומשמע דדעתו לפסוק לחומרא כסתם הש"ע וכתב עליו הא"ר או' ו' דשפיר עביד שהשמיט הי"א שהביא בש"ע דבדעתו לחזור קודם פסח א"צ בדיקה כי רוב הפו' ס"ל דצריך יעו"ש. ועיין לעיל סי' י"ג או' ז' שכתבנו דכל היכא שסותם הש"ע לחומרא ואח"כ מביא י"א לקולא שדעתו לפסיק כסתם ורק בשעת הדחק יש לסמוך אי"א להקל יעו"ש.

לה **לה) שם. כיון שהוא קודם שלושים יום.** משמע אבל אם הוא בתוך ל' יום צריך לבדוק אף אם דעתו לחזור קודם פסח. מיהו הט"ז סק"ה כתב בשם הגהת סמ"ק דאפי' בתוך ל' א"צ לבער כיון שדעתו לחזור קודם פסח יעו"ש. אבל הח"י או' יו"ד הסכים לדברי הש"ע וכתב ודלא כמ"ש הט"ז בשם הגהת סמ"ק יעו"ש. וכ"כ חק יוסף או' ח"י. מק"ח או' ט' וכ"ש אם אין דעתו לחזור כלל קודם פסח שצריך לבדוק לכ"ע.

לו **לו) שם הגה. ושיגיע פסח יבטלנו.** היינו ד"ס לא בא לביתו קודם פסח יבטלנו במקום שהוא קודם שעה ששית וכמ"ש לעיל או' י"ב ואו' י"ג יעו"ש:

לז **לז) שם. אבל אם דעתו לחזור בתוך הפסח וכו'** אף שכתבנו לעיל בש"ס הגהת סמ"ק לחלק בין שאר יוצא לדרך שא"צ לבדוק משא"כ מפרש ויוצא בשיירא מ"ם כאן אין לחלק כיון שדעתו לחזור בתוך הפסח ובכל ענין צריך בדיקה כדי שלא יעבור בב"י וב"י. ח"י או' י"ב. מק"ח או' יו"ד. ועיין לעיל או' ח"י.

לח **לח) שם. צריך לבדוק וכו'** דכשיבא בפסח לאו ברשותיה קיימא דליבטליה וכשרואהו עובר עליו. רש"י. מ"א ס"ק י"א.

לט **טל) שם. אפי' מר"ה** פי' אפי' אם יוצא מתחלת השנה כגון אם יוצא אחר הפסח זקוק לבער. ב"י. עו"ש או' ב' ח"י או' י"ג. א"ר או' י"א. וכ"כ האחרונים. ואז אין לברך כלל על הבדיקה כדאיתא רסי' זה והב"ח הכריח דתוך ל' יום יש לברך על הבדיקה ובשכנה"ג חולק עליו דאין לברך כלל וכן עיקר ובספק ברכה שומעין להקל. ח"י שם. מק"ח או' י"א.

מ **מ) שם אפי' מר"ה.** ואפי' מספק חמץ. מק"ח שם. ועיין לעיל או' ט.

מא **מא) שם. ואם שכח ולא בדק וכו'** משא"כ אם בדק היה צריך לבטל בשעת הבדיקה. מ"א ס"ק י"ב, ועיין לעיל או' ח'.

מב **מב) שם. ולא יברך על הביטול.** דכיון דעיקר הביטול בלב דאפי' מחשב בלבו סגי אין מברכין על דברים שבלב. טור. לבוש. וכן הסכים הב"ח. עו"ש או' ב' מ"א ס"ק י"ג. חק יוסף או' כ"א. ר"ז או' י"א. ואף לדעת הר"ן דלא סגי ביטול בלב (וכמ"ש לעיל ס' תל"ג או' נ"ז) אין ראוי לברך על הביטול. עו"ש שם.

מג **מג) שם הגה. גם אשתו תבדוק וכו'** עיין לעיל או' ד' וססי' תל"ד ולקמן סי' תל"ז סעי' ד'.

מג) [סעיף ג'] א"צ לבער וכו' דכיון דהעכו"ם נכנס לבית זוכה ג"כ בחמץ שהרי הישראל הפקירו. מ"א ס"ק ט"ו. ואף שאין נכנס בו שום אדם אין מחוייב כיון שהוא בית כותי. א"ר או' י"ז.

מד **מד) שם. שהרי יקיים וכו'** הוא או בעה"ב דהוי כשלוחו. ח"י או' ט"ז. א"ר שם. חק יוסף או' כ"ד. ר"ז או' ך'.

מה **מה) שם. אבל אם הוא מפרש וכו'** ולפי מה שפסק הרב לעיל בסי' תל"ג דהכיסים ובתי הידים של בגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ צריכים לבדוק א"כ אף יוצא בשיירא ומפרש ג"כ אפשר לו לקיים מצות ביעור ובדיקה בזה ואפשר לומר כיון דכתיב תשביתו שאור מבתיכם עיקר המצוה לבדוק ולבער החמץ מהבית ממש. ח"י או' י"ז. וכ"כ ח"א כלל קי"ט או' ח"י. ועיין בדברינו לשם סוף סי' תל"ז:

מו **מו) שם יש מי שאומר וכו'** הא דכתב זה בשם יש מי שאומר משום די"א שא"צ כשנכנס בו עכו"ם כמ"ש אח"כ בהגה.

מז **מז) שם. וצריך לבער בית העכו"ם וכו'** משמע דבבית ישראל א"צ לבער דעל השני חל חובת ביעור. מ"א ס"ק ט"ז. ח"י או' ט"ו. א"ר או' ח"י. חק יוסף או' כ"ג. מק"ח או' י"ב. חמ"מ או' ט' ר"ז או' כ"א ח"א כלל קי"ט או' ח"י. וה"ה כשיוצא מבית עכו"ם לשיירא וישראל אחר נכנס תחתיו לבית זה שא"צ לבדוק בתוך ל' דהא אותו ישראל יבדוק החמץ הנשאר מישראל הראשון. ט"ז סק"ז.

מח **מח) שם הגה. אעפ"י שהעכו"ם יכנס לבית בפסח.** ויביא שם חמצו וכ"ש אם לא יכנס בו העכו"ם שצריך לבדוק.

מט **מט) שם בהגה. וי״א שא״צ וכו׳** וכ״ה דעת הט״ז סק״ז והפר״ח והר״ז או׳ כ״א. אבל הב״ח הסכים כדיעה ראשונה שהביא הש״ע. וכ״נ דעת הער״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ י״ט. וכ״ה דעת הש״ע שלא הביא דיעה זו.

נ **נ) שם בהגה. וי״א שא״צ וכו׳** שהרי הגוי יטלנו ואין לך הפקר וביטול גדול מזה. לבוש.

נא **נא) שם בהגה. וי״א שא״צ וכו׳** אבל כשמפנהו ואין נכנס בו שום אדם אם הוא תוך ל׳ יום חל עליו חובת ביעור. מ״א ס״ק י״ז. וכן הסכים חק יוסף או׳ כ״ה והשיג על ח״י שהקשה על מ״א יעו״ש.

נב **נב) ומי** שדר בבית עכו״ם בליל י״ד ודעתו למחר ידור בבית עכו״ם אחר ששכר כבר בבית ב׳ ודאי חייב לבדוק בלילה אף שלא לקח המפתח דבפסח החמץ בביתו ובית שדר בלילה ג״כ חייב לבערו ויברך לבדוק בבית שני ואח״כ ילך לכאן על סמך ברכה מאחר שדר בליל י״ד כאן ועדיין חמץ שלו חל עליו כאן בדיקה אבל לא יברך כאן. או יעמיד שליח. מש״ז ססי׳ זה.

נג **נג) ואותן** שמוכרים ביתם עם החמץ שבהם בע״פ לעכו״ם צריכים לבדוק החמץ בליל י״ד דהא עדיין לא מכר הבית ויש לו בית בשעה שחייבוהו חכמים בבדיקה אם לא שימכור הבית בי״ג. מק״ח או׳ ד׳. אמנם בתשו׳ בנין עולם סי׳ ך׳ חולק עליו ודעתו שא״צ בדיקה דבזה עצמו שמוכר למחר לעכו״ם מקיים תשביתו וביעור יעו״ש. וכן בתשו׳ חת״ס סי׳ קל״א דעתו להקל כשמקיים מצות בדיקה בשאר החדרים יעו״ש. וכ״כ בס׳ א״א דמסתברא להקל וכן פשט המנהג יעו״ש. אך צריך לבאר בשעת המכירה שמוכר לו החדר וכל החמץ שיש בו כדי לכלול גם החמץ שבחורין ובסדקין ומ״מ היותר טוב למכור ביום י״ג כדי לצאת אליבא דכ״ע.

נד **נד) וכתבו** האחרונים כל ל׳ יום צריך לעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל. וכבר כתבנו זה לעיל סי׳ תל״ג או׳ ל״ב ועי״ש או׳ ל״א.

סימן תלז

א **א) [סעיף א׳] המשכיר בית לחבירו לצורך י״ד וכו׳** ר״ל שהשכיר לו בי״ג לצורך י״ד וממנו ואילך. ח״י או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳:

ב **ב) שם. וקנאו באחת מהדרכים וכו׳** היינו בכסף ובשטר ובחזקה ובקנין סודר (ר״ל או בכסף או בשטר וכו׳ כמבואר בח״מ סי׳ ק״ן וקצ״א וקצ״ב יעו״ש) אבל כשעדיין לא קנאו אעפ״י שהמפתח ביד השוכר א״צ לבדוק דהו״ל כמי שהפקיד מפתחו ביד אחר דאין הנפקד צריך לבדוק, מ״א סק״א פר״ח. ח״י או׳ א׳ וכ״ז לדברי הש״ע שפסק כפי׳ הר״ן והמ״מ אבל התו׳ פירשו כיון שהמפתח ביד השוכר אעפ״י שעדיין לא קנאו השוכר חייב לבדוק, וכ״פ בכ״מ פ״ב דין ח״י. וכן הלבוש הביא סברה זו של התו׳ בשם י״א. וכתב הח״י שם דראוי לחוש לחומרת ב׳ הפירושים. וכ״כ חק יוסף סוף או׳ א׳ דכן מסתבר להחמיר כדעת התו׳ אמנם כפר״ח הסכים לפסק הש״ע. וכ״פ מהר״ם גאלאנטי והביאו י״א בהגב״י. וכ״פ הר״ז או׳ א׳ ח״א כלל קי״ט או׳ ח״י. וכ״נ דעת הגר״א.

ג **ג) ומיהו** אם הפקיד אדם מפתח ביתו אצל אדם אחר אף לדעת התו׳ אינו חייב הנפקד לבודקו אלא דוקא כשרוצה להחזיק בבית ולקנותו כמבואר בתו׳ שם והביאו ב״י והאחרונים. ונראה דאם הפקיד הבית ביד אחר צריך לבדוק כיון שמסר לו המפתח וכל שמירת הבית. חקת הפסח או׳ ב.

ד **ד) ואם** קנה אותו בי״ג באחת מהדרכים ששכירות הקרקע נקנה בהם ועדיין המפתח ביד המשכיר כתב הב״ח דלדעת התו׳ השוכר חייב וכ״כ חק יוסף שם אבל הפר״ח כתב דגם לדעת התו׳ המשכיר חייב כיון שהמפתח בידו יעו״ש. וכ״כ ח״י שם.

ה **ה) שם. וקנאו באחת וכו׳** ודוקא במשכיר כיון שגוף הבית של המשכיר לכן אם המפתח בידו עליו מוטל לבדוק משא״כ במכר והחזיק הלוקח כיון שאין למוכר שום זכייה בקרקע אף שהמפתח בידו החיוב מוטל על הלוקח. ח״י שם. מק״ח או׳ א׳. ר״ז או׳ ד׳. ח״א כלל קי״ט או׳ ח״י.

ו **ו) שם. אם עד שלא מסר לו המפתח וכו׳** ואף אם מסר המפתח ליד השוכר וחזר והפקיד למשכיר על המשכיר לבדוק, משפטי שמואל סי׳ א׳. והפר״ח כתב דמסתברא דעל השוכר לבדוק ובעי לאהדורי השוכר על המפתח יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳. אבל דעת הח״י או׳ ג׳ כדברי משפטי שמואל דעל המשכיר לבדוק. וכ״כ א״ר או׳ ד׳ מק״ח או׳ ב׳ ח״א כלל קי״ט או׳ ח״י.

ז **ז) שם. אם עד שלא מסר וכו׳** ובית שאינו נעול אם ציבר החזיק בה השוכר עליו לבערו. ח״י או׳ ד׳ מק״ח שם. ח״א שם.

ח **ח) שם. אם עד שלא מסר וכו׳** והמשכיר בית לעכו״ם חייב המשכיר לבדוק אעפ״י שמסר המפתח בי״ג. מק״ח או׳ ד׳ ח״א שם.

ט ט) **שם. על המשכיר לבדוק.** הואיל והחמץ שלו ועדיין הבית מעכב אצלי. מ״א סק״ב.

י י) **שם. על המשכיר לבדוק.** ואפשר דלדעת י״א בסעי׳ ג׳. דבמקום שנותנים שכר על הבדיקה צריך לשלם למשכיר שכר הבדיקה כיון שהשוכר קנהו והחזיק בי. ח״י או׳ ה׳ ויותר נראה דאינו נותן כיון דחיוב על המשכיר וגם איהו דאפסיד אנפשיה שלא מסר המפתח וגם לקמן לא פסק הב״ח כי״א. א״ר או׳ א׳ וחק יוסף או׳ ב׳ כתב דהתם שאני כיון שהתנה אלא שכתב דאם המשכיר מוחזק מצי למימר קים לי כדעת התו׳ וסייעתם דבהחזיק השוכר מחוייב לבדוק אף שהמפתח ביד המשכיר ומחויב לשלם שכר הבדיקה במקום שנותנים שכר עכ״ל. ועיין לעיל או׳ ב׳.

יא יא) **ובענין** דין קים לי בדיני ממונות אם יכול המוחזק לומר קים לי כסברה פלונית, בארץ ישראל כולם ובארץ מצרים וגלילותיה אין נוהגין לומר קים לי נגד פסק מרן ז״ל בש״ע ובב״י כמ״ש הברכ״י בח״מ סי׳ כ״ה או׳ כ״ו ואו׳ כ״ז ואו׳ כ״ח בשם כמה פו׳ יעו״ש וכתב הרב רב פעלים ח״ב בח״מ סי׳ ב׳ כ׳ ב״ה נמי מנהג בגדא״ד (בארץ בבל) יע״א ואגפיה ובכמה מקומות דאין אומרים קים לי נגד פסק מרן ז״ל ומוציאין ממון מיד המוחזק ע״ע הוראת מרן ז״ל ואע״ג דאיכא כמה רבוותא דפליגי בזה יעו״ש. ואם ג״כ הדין נמי מה שפסק מרן ז״ל בתשו׳ עי״ש בתשו׳ הנז׳ שהביא פלוגתא בזה ופסק דיכול לומר קים לי נגד תשו׳ מרן ז״ל יעו״ש. ועיין שו״ת הלק״ט ח״א סי׳ קפ״ב ושער המים ססי׳ ט׳ ובעי חיי ח״מ ח״א סי׳ ע״ג ויוסף אומץ סי׳ ס״ט ודוק.

יב יב) **ונראה** דה״ה בערי הודו ופרס דאין יכול לומר בע״ד קים לי נגד פסק מרן ז״ל בש״ע וב״י כיון שהם הולכים אחר מנהג בני בבל.

יג יג) **בארץ** תימן לא מצי שום בע״ד לומר קים לי כפלוני גאון נגד דברי הרמב״ם ז״ל וכן שמעתי שדנין בארץ המערב. ברכ״י שם או׳ כ״ו.

יד יד) **אם** הנתבע הוא מאתרא דנהיגי לומר קים לי אף שהתובע מא״י מצי הנתבע לומר קים לי נגד מרן ז״ל כ״כ גי״ר ח״מ כלל ה׳ סי׳ ע״ז. ברכ״י שם או׳ ל׳ ועי״ש עוד כמה פרטים בדיני קים לי יעו״ש.

טו טו) **שם. על השוכר לבדוק.** ואעפ״י שאין דעתו לכנוס לדור שם עד אחר הפסח. אחרונים.

טז טז) **שם. על השוכר לבדוק.** ויבטל ג״כ ואעפ״י שהחמץ של משכיר מ״מ מסתמא הפקירו כשיצא ממנו כמ״ש הטור ססי׳ תל״ו ומ״מ המשכיר יבטל ג״כ בפי׳ מ״א סק״ג. א״א או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ד׳ מק״ח או׳ ד׳ חמ״מ או׳ ג׳ ח״א כלל קי״ט או׳ ח״י, ומה שהקשה ח״י או׳ ו׳ וא״ר או׳ ב׳ על המ״א שכתב שכ״מ בתו׳ עיין בחק יוסף שם ובחמ״מ שם שמיישבין דברי המ״א יעו״ש.

יז טוב) **[סעיף ב׳] השוכר בית מחבירו ב״ד.** פי׳ או ביום י״ד או בלילה אחר שכבר עבר זמן הבדיקה. עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ כ״א.

יח חי) **שם. אם הוא בעיר שואלו וכו׳** ולא סמכינן אחזקה דכל היכא דאפשר לברורי מילתא מברירינן. ב״י בשם הר״ן. ט״ז סק״ג. מ״א סק״ד.

יט יט) **שם. אם הוא בעיר שואלו וכו׳** וה״ה אם אשתו או בלי ביתו בעיר יכול למשאל להו דהרי הם נאמנים אפי׳ נגד החזקה כמ״ש סעי׳ ד׳ ח״י או׳ ז׳ א״ר או׳ ז׳ מק״ח או׳ ה׳ חמ״מ שם. ר״ז שם. ח״א שם ואף אם הוא ג״כ בעיר יכול לסמוך על אמירתם. חמ״מ שם.

כ ך) **שם. אזקתו בדוק.** כיון דמצוה מדרבנן היא דמדאורייתא ביטול סגי. ב״י בשם הר״ן. פרישה או׳ ה׳ ודוקא היכא דאינו ידוע אם הוא בדור אם לאו אמרינן דחזקתו בדוק אבל לא היכא דמחזיק לן דלא בדק. ב״ח.

כא כא) **שם חזקתו בדוק.** ואף שעדיין הוא ליל י״ד כיון שכבר עבר זמן הבדיקה חזקתו בדוק. ח״י או׳ ח׳.

כב כב) **שם. חזקתו בדוק.** ואף דמצי למטרח ומרדף אבתריה כיון דאיכא טרחא חשוב כדיעבד. שמ״ח ביו״ד סי׳ א׳ או׳ ג׳ ברכ״י או׳ ד׳.

כג כג) **שם. חזקתו בדוק.** וספק אם בדק בי״ד או לא צריך לחזור ולבדוק דמחמרינן בספק בדיקה משום דעיקר הבדיקה על ספק נתקנה ועוד דאין ספק מוציא מידי ודאי ער״ה או׳ ב.

כד כד) **שם. ומבטלו בלבו ודיו.** והגם דהחמץ של המשכיר מסתמא כיון דהשכירו ויצא ממנו הפקירו וקנהו השוכר עם הבית ולכן צריך לבטל וכמ״ש לעיל או׳ ט״ז. וכ״כ חק יוסף או׳ ו׳ ומאמ״ר או׳ ב׳.

כה כה) **שם. ומבטלו בלבו ודיו.** משמע הא אם בדקו המשכיר א״צ לבטל דמסתמא ביטל ג״כ כיון דתיקנו חז״ל ביטול אחר הבדיקה ומ״מ כתבו האחרונים דלכתחלה יש לשאלו גם על הביעול.

כו **כו) [סעיף ג'] המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק.** התו' כתבו דמיירי בי"ג והר"ן חולק וכתב דמיירי בי"ד כמ"ש בב"י. והב"ח כתב דמיירי בין בי"ג ובין בי"ד אלא שכתב שמלשון רש"י משמע דאיירי בי"ג יעו"ש. אמנם לשון הש"ע הוא כדברי הר"ן, וכ"כ העו"ש או' ג' דמיירי אפי' בי"ד. ואע"ג דכבר נתבאר דאם היה ביד המשכיר בליל י"ד דעל המשכיר לבדוק מ"מ אם לא בדק לא אמרינן דמקח טעות הוא יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ז'.

כז **כז) שם. ואינו מקח טעות.** ואעפ"י שהתנה עמו בהדיא שיהא בדוק ונמצא שאינו בדוק לא הוי מקח טעות. כ"מ מדברי מור"ם ז"ל בהגה. וכ"כ מ"א סק"ז. ר"ז שם.

כח **כח) שם. ואינו מקח טעות.** פי' בודאי מצוה על המשכיר רמיא אך אם אמר המשכיר לא בעינא למיעבד מצוה או שהלך לדרכו אינו מקח טעות דמסתמא ניחא לאינש דליעבד מצוה בין בגופיה בין בממוניה והאי דקא בעי הדר שמא מפני דבר אחר הוא. מ"א סק"ה. ודוקא בהפסד ממון הצריך לעשיית המצוה אבל לאחר עשיית המצוה לא. תומת ישרים סי' ט"ו. כנה"ג בהגב"י. מ"א שם.

כט **כט) שם. ואינו מקח טעות.** ראובן השכיר לשמעון בית בי"ג בניסן בחזקת שאינו בדוק ואח"כ אור לי"ד אמר לשמעון שכבר בדק הבית ויצא לטעון שטעון דהוי מקח טעות שלקח זה הבית כדי לקיים מצות בדיקה והוא באופן שאינו יכול להביא עצמו לידי חיוב בדיקה. אין לדיין אלא מה שעיניו רואות שאם בעיניו יראה שתכלית שכירות בית זה הוא לדירה אין כאן מקח טעות ואם ברור שתכליתו היה לקיים מצות בדיקה ודאי דהוי מקח טעות ואם ספק מה היתה כוונתו המע"ה. שו"ת נחפה בכסף ח"מ סי' א' ועי"ש שצידד כמה צדדין. ברכ"י או' ה'.

ל **ל) שם. וי"א דצריך להחזיר וכו'** דס"ל הא דניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה היינו בדבר שאין בו היזק כגון לברך על טלית שלו אבל בחסרון כיס לא כמ"ש סי' י"ד. מ"א סק"ו. ר"ז או' ז'.

לא **לא) שם הגה. וי"א דצריך להחזיר וכו'** זוהי סברת הרמב"ן שהביא המ"מ פ"ב והר"ן חלק עליו כמ"ש בב"י יעו"ש. וכתב הפר"ח דעיקר כדברי הר"ן דלא מצי תבע שוכר למשכיר יעו"ש. וכ"פ הב"ח דאין להוציא מיד המוחזק. וכ"ה דעת ח"י או' י"א. א"ר או' ח' חק יוסף או' ט' מק"ח או' ו' ר"ז או' ז' ובהשכיר בי"ג לכ"ע א"צ להחזיר שכר בדיקה. מק"ח שם. ועיין לעיל או' י"א.

לב **לב) [סעיף ד'] בית שהוחזק שלא בדקו המשכיר וכו'** משמע דוקא כה"ג שהוא בחזקת שאינו בדוק אבל אם הוא מוחזק שיש בו ודאי חמץ ואמרו אנחנו בדקנו וביערנו אפשר דאינם נאמנים. ח"י או' י"א. אבל הפר"ח כתב דאף בהוחזק בודאי חמץ נאמנים כיון שבדיקת חמץ דרבנן. וכ"כ א"ר או' ט' חקת הפסח או' י"א. ועיין לקמן או' ל"ה.

לג **לג) שם. ואמרו אשה או עבד וכו'** דהכל נאמנים על ביעור חמץ אפי' נשים אפי' עבדים אפי' קטנים משום דבדיקת חמץ דרבנן. פסחים דף ד' ופסקו הרמב"ם פ"ב דין י"ז והטור. וכתב הטור ואפי' ידענו שלא בדק בעה"ב והם אומרים בדקנוהו נאמנים עכ"ל. וכתב עליו הב"ח נראה שסובר דאפי' לכתחלה נאמנים הנשים וכ"מ מהרמב"ם סוף פ"ב ודלא כהירושלמי שהביא הרא"ש דתלמודא דידן עיקר וכ"כ ריו"ו עכ"ל. וכ"כ הפר"ח דמשמע בגמ' דאפי' לכתחלה מצו למיבדק. מיהו המ"א סק"ח כתב דאין לסמוך לכתחלה על נשים. וכ"כ ח"י או' י"ב דלכתחלה אין לסמוך אלא האנשים בני מצות. ועיין לעיל סי' תל"ב או' כ"ד.

לד **לד) וכתב** עו"ש המ"א דהתו' בעירובין כתבו דבבית שלהם נאמנים אבל השולח אותן לעשות דבר אין נאמנים אפי' מדרבנן וכמ"ש סי' ת"ט סעי' ח' ובפסחים כתבו דמה שבידם נאמנים אפי' בדאורייתא אלא כיון דבדיקת חמץ הוא טורח גדול אלו היה דאורייתא לא היו נאמנים ועיין ביו"ד סי' ק"ך שפסק לענין טבילת כלים דקטן אין נאמן עכ"ל המ"א. וכ"כ חק יוסף או' יו"ד. ר"ז או' ו' ועיין באו'. שאח"ז.

לה **לה) שם. הרי אלו נאמנים.** וכתב מור"ם ז"ל ביו"ד ססי' קכ"ז דדוקא בבדיקת חמץ דלא אתחזק איסורא מהימני אבל אי אתחזק איסורא לא. מיהו הפר"ח בסי' זה חלק ע"ז. וכן הרב מהרי"ש בספרו הנקרא חידושי מהרי"ש בשו"ת שבסופו סי' ד' העלה כהפר"ח וכמשמעות מ"א בססי' זה דגם בשאר איסורי דרבנן אע"ג דאתחזק איסורא נאמנים יעוש"ב. מחב"ר או' ג'.

לו **לו) שם. הרי אלו נאמנים.** ואם הוא לאחר זמן איסורו ועדיין לא ביטלו ואינהו אמרי אנחנו בדקנו אינן נאמנים דכיון דאז מדאורייתא הוא באיסור דאו' במקום דצריך בדיקה ודקדוק גדול אין נאמנים משום דאינון עצלנים הם. עו"ש או' ד' חמ"מ או' ד' מק"ח או' ז' ר"ז או' ו' וכתב שם הר"ז וחייב הוא לחזור ולבדוק בכל החדרים הצריכים בדיקה מן התורה. ודוקא בודאי חמץ אבל אם לא בדקו מספק חמץ ואמרו אלו אחר זמן איסורו אנו בדקנוהו נאמנים. חמ"מ שם. ועיין א"א או' ח'.

לז לז) **וביורש** שירש בית אינן נאמנים אפי׳ קודם שש וביטל חמצו. מק״ח שם.

לח לח) **ובמשכיר** בי״ד שחזקתו בדוק ואמרו הני שאינו בדוק נאמנים. מק״ח שם.

לט טל) **שם. שיש בו דעת לבדוק.** והיינו שהגיע לחינוך. כל בו. ח״י או׳ י״ד. א״ר או׳ י״א. מק״ח אר ט׳.

סימן תלח

א א) **[סעיף א׳] עכבר שנכנס לבית בדוק וכו׳** אפי׳ בככר קטן שיוכל עכבר לאכלו ואפי׳ ביטל לא תלינן לקולא מטעם דספק דרבנן לקולא משום דאין ספק אכלו מוציא מידי ודאי חזקת איסור דכיון שידעינן בודאי שעכבר גררה החמץ לפנינו אין ספק מוציא מידי ודאי. ב״ח בסי׳ זה ובסי׳ תל״ט. ח״י או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳ מק״ח או׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳ ער״ה או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תל״ד או׳ ו׳.

ב ב) **שם. ונכנס אחריו וכו׳** פי׳ מיד נכנס אחריו ואעפ״י שרגלים יש לדבר שהוא מן הככר שהכניס העכבר אפ״ה צריך בדיקה. ב״ח.

ג ג) **שם. ומצא פירורין וכו׳** אבל אם מצא ככר שלם א״צ בדיקה כמ״ש לקמן סי׳ תל״ט סעי׳ ב׳ והיינו דוקא בביטל משא״כ בלא ביטל לא תלינן להקל וצריך לבדוק כל הבית. ח״י או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ג׳ מאמ״ר או׳ א׳ נה״ש או׳ א׳ ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ תל״ט סעי׳ ב׳ קחנו משם,

ד ד) **ואם** מכיר אותו הפת שנטל העכבר אף שמצא שחסר ממנו קצת א״צ בדיקה דתלינן בעכבר שאכל אותו מקצת שחסר. ב״ח מלשון הרמב״ם והביאו הפר״ח והנה״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ יו״ד.

ה ה) **שם. אפי׳ כדי כל הככר וכו׳** וכ״ש אם היו רק מעט פירורין דלא תלינן שאכלו ונפלו אלו הפירורין בעת אכילתו. מ״ב או׳ ג׳.

ו ו) **שם. צריך לחזור לבדוק וכו׳** ודוקא שראינו עכבר נכנס עם חמץ אבל מצא כך חמץ בבית אחר בדיקה א״צ לחזור ולבדוק. וכן עכו״ם שנכנס עם חמץ לבית א״צ לחזור ולבדוק. מק״ח או׳ א׳.

ז ז) **שם, צריך לחזור ולבדוק וכו׳** כל מקום שצריך לחזור ולבדוק צריך ג״כ לחזור ולבטל שהרי חמץ זה שגיררה חולדה מתוך הבית לא נתבטל. הר״ן ספ״ק דפסחים והביאו ב״י סי׳ תל״ד והפר״ח בסי׳ זה. ועיין לעיל סי׳ תל״ד או׳ ד׳ מ״ש בזה יעו״ש.

ח ח) **שם. צריך לחזור לבדוק הבית וכו׳** ומיירי בעכבר שנכנס לבית ולא ראינו לאיזה מקום מן הבית (ר״ל לאיזה חדר מן הבית) הכניס הככר אבל כשראינו שנכנס למקום מן המקומות שבבית א״צ לבדוק אלא אותו מקום בלבד. וה״ה נמי כשלא ראינו לאיזה מקום מן הבית הכניס הככר אלא שמקצת פתחי החדרים הם נעולים א״צ לבדוק באותם החדרים שהרי בודאי לא נכנס שם ואין חוששין שמא דרך חור הכניסה מחדר לחדר דא״כ אין לדבר סוף אבל אותם החדרים שהם פתוחים צריך לבדוק. ב״ח. אבל המ״א סק״א כתב דבית פירושו חדר וא״צ בדיקה אלא אותו חדר שראינו שנכנס לשם אבל שאר חדרים א״צ לבדוק אם ביטל או שאין הככר גדול כמ״ש סי׳ תל״ט וה״ה כאן ואם לא ידענו לאיזה חדר נכנס היינו ב׳ בתים (בסי׳ תל״ט סעו׳ ב׳ דאם ביטל א״צ לבדוק) ולא ידענא להי עייל עכ״ל. וכ״פ מק״ח או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תל״ד או׳ ה׳ ואו׳ ו׳.

ט ט) **שם. לפי שאין דרכו של עכבר וכו׳** וה״ה כלב ותרנגול אין דרכן לפרר. רוקח סי׳ רס״ו ב״ח. מ״א סק״ב. ח״י או׳ ד׳.

י י) **שם. שאין דרכו של עכבר וכו׳** ואם מצא חצי ככר שהכניס העכבר צ״ע דשמא מצנע חצי בחורין. ואם הביא עכבר ככר מהשוק קודם זמן איסורו מבטלו ולאחר זמן איסורו אפשר לא ניחא ליה והוי רק דרבנן והוי הדין כספק על. א״א או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ תל״ט סעי׳ ב׳.

יא יא) **שם. אבל אם תינוק נכנס וכו׳** ומיירי שאין בו דעת דאם יש בו דעת נאמן לומר שאכל כולו. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ו׳ מק״ח או׳ ג׳ חקת הפסח או׳ ד׳ וכתב ודלא כהמו״ק. ר״ז או׳ ה׳.

יב יב) **שם, ומצא פירורין וכו׳** ואפי׳ לא מצא כדי כל הככר א״צ לבדוק דתולין שאכל השאר כי כן דרכו של תינוק לפרר באכילתו. ב״י. עט״ז. מאמ״ר או׳ ג׳.

יג יג) **שם. ומצא פירורין וכו׳** ואם לא היו פירורין אין להוציא מידי ודאי חמץ (ר״ל וצריך לבדוק) והי״א ס״ל דאינו מוציא מידי ודאי חמץ אלא א״כ יש כדי כל הככר, ט״ז סק״ב. ובראינו אוכל ומצא מקצת פירורין כ״ע מודים שא״צ בדיקה ואפשר אף בלא מצא כלום דמסתמא אכל כולו. מש״ז או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ טו״ב.

יד יד) שם. א"צ לחזור ולבדוק וכו' אפי' אם לא ביטל. ב"ח. ח"י או' ו' א"ר או' ג' חק יוסף או' ז' מק"ח או' ד' חקת הפסח או' ג' ר"ז או' ה'.

טו טו) שם. א"צ לחזור ולבדוק וכו' ומהרי"ל כתב להיפך ולכן יש להחמיר ולבדוק בין בעכבר בין בתינוק. ד"מ או' א' עט"ז.

טז טז) נחש שנכנס לבית בדוק וככר בפיו א"צ לשכור חבר להוציא הככר מפיו אם כבר ביטלו או שיכול עדיין לבטלו. ר"ז או' יו"ד.

יז טוב) שם. וי"א וכו' והפר"ח פסק כסברא הראשונה. וכ"פ הנ"ץ והביאו א"ר או' ג' וכ"כ המש"ז או' ב' והר"ז או' ה' כתב דיש להחמיר כדעת י"א אם לא ביטל שיש כאן ספק איסור של תורה אבל אם כבר ביטל או שעדיין יכול לבטל יש לסמוך על סברה הראשונה שהיא עיקר עכ"ל. וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שסותם הש"ע לקולא ואח"כ מביא י"א לחומרא דדעתו לפסוק כסתם ורק לכתחלה חושש לדעת י"א יעו"ש.

יח חי) [סעיף ב'] כזית חמץ וכו' אבל פחות מכזית א"צ סולם להורידו וסגי בביטול. ח"י או' ז' חק יוסף או' ח' מק"ח או' ה' חמ"מ או' א'.

יט יט) שם. מחייבין אותו להביא סולם וכו' אע"ג שביטלו דשמא יפול מהקורה תוך הפסח ויבא לאוכלו. לבוש. עו"ש או' ב' ר"ז או' י"א.

כ כ) שם. אבל אם היה חמץ בבור וכו' בין יש בו מים ובין שאין בו אם אין דרך לירד בתוכו להשתמש בו כל השנה אין חוששין שמא ירד לתוכו בפסח ויאכל מהחמץ לפיכך אין מטריחין אותו להביא סולם להעלות החמץ משם אלא מבטלו ודיו. ר"ז או' י"א. ועיין ח"י או' ח' מ"ש לחלק ומ"ש עליו המש"ז או' ד' יעו"ש.

כא כא) שם. אין מחייבין וכו' בד"א כשהניח חמץ בבור ע"ד לפנותו משם קודם פסח או שנפל מאליו אבל אסור להטמין שם חמץ ע"ד שישאר שם עד אחר הפסח אפי' ביטלו ואם הטמינו שם אין מועיל לו כלום וצריך להוציאו ולבערו בי"ד אפי' אם הטמינו שם קודם ל' יום לפני הפסח. ר"ז או' י"ב.

כב כב) שם. מבטלו בלבו ודיו. דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת (עיין סי' תל"ג סוף סעי' ח') אבל אסור להטמין בידים. מ"מ פ"ב דין י"ד. מ"א סק"ד. א"ר או' ד' חק יוסף או' ט' חמ"מ או' א' חקת הפסח או' ז'.

כג כג) שם. מבטלו בלבו ודיו, ואין חוששין שמא יעלנו ויאכלנו דתרי חששות הבאות ע"י מעשיו לא חיישינן העלאה ואכילה שמתוך כך יזכור איסורו, ולשמא ירד במקרה ויאכלנו שם ג"כ ליכא למיחש שאין דרך לאכול בבור. לבוש.

כד כד) שם. מבטלו בלבו ודיו. ואם נודע לו אחר זמן איסורו דאז לא מהני ביטול צריך להוציאו ולבערו. ב"י. ודוקא כשלא ביטל חמצו מקודם אבל אם ביטל בזמנו כנהוג מהני גם לזה ועפ"י שלא ידע מזה בשעת ביטול. ט"ז סק"ד. וכ"כ האחרונים.

סימן תלט

א א) [סעיף א'] ובא עכבר ונטל וכו' והטעם משום שכל הקבוע כמחצה על מחצה דמי כמ"ש אח"כ. ודוקא שנטל העכבר בפנינו ממקום הקביעות דאי נטלו שלא בפנינו הו"ל כאלו פירש שלא בפנינו ונטלו דאמרינן כל דפריש מרובא פריש. תו' פסחים ט' ע"ב. מ"א סק"א. פר"ח. ח"י או' ה'. א"ר או' א'. חק יוסף או' ד'. מק"ח או' א'. חמ"מ או' א'.

ב ב) וכן אם נתערבו הציבורין ואח"כ לקח מהם העכבר אמרינן כל דפריש מרובא פריש. מ"א סק"ד. ח"י או' ד' א"ר שם. חק יוסף שם. מק"ח או' ב' חמ"מ שם, ר"ז או' ג'.

ג ג) שם הגה, מיהו אם הככר קטן וכר תלינן להקל וכו' והטעם כתב בטור משום דהוי ס"ס ספק מצה ספק חמץ ואת"ל חמץ שמא אכלו. וכתב עוד הטור ואם הוא גדול שא"א שיאכלו כולו ולא ביטל צריך לבדוק אבל אם ביטל בכל ענין א"צ לבדוק עכ"ל. וטעם הטור כתב ב"י כיון שביטל הוי ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא. אבל הרמב"ם פ"ב כתב סתם דצריך לבדוק וכתב המ"מ שם דכ"ה דעת רש"י והגאונים והטעם כתב בשם הרא"ה דאע"ג דספיקא דרבנן הוא כיון שבדיקת חמץ תחלתה על הספק החמירו בספקה יותר משאר ספיקות של דבריהם וכן עיקר עכ"ל והביאו ב"י וא"כ משמע מדברי הרמב"ם שסתם דבכל ענין צריך לבדוק בין אם הוא כבר קטן בין אם ביטל וכ"נ דעת הש"ע שסתם כדברי הרמב"ם ולא העתיק דברי הטור וא"כ הו"ל למור"ם ז"ל לכתוב זה בשם י"א אלא כי כן דרכו בכמה מקומות כשלא נתפרש בהדיא בדברי הש"ע היפך דבריו כותב בסתמא. וכ"כ המאמ"ר או' ב' וכ"כ הער"ה או' ב' דדעת מרן לאסור אע"ג דאיכא ס"ס אלא דאם ביטל כתב מהריק"ש דא"צ לבדוק מכח ס"ס עכ"ל וכ"כ ח"י או' ג' דיש לסמוך על דברי מור"ם ז"ל היכא שביטל יעי"ש. וכ"כ הר"ז או' א' דיש לסמוך ע"ז היכא שביטל או שיכול עדיין לבטל יעו"ש. אבל בככר גדול אין להקל בביטול. וכ"פ הלבוש. וכן הסכים א"ר או' ב'.

ד ד) **שם. שכל הקבוע וכו'** וה"ה תשעה ציבורין של חמץ וא' של מצה אמרינן כל הקבוע וכו' עו"ש או' א' חק יוסף או' ג' ער"ה שם. מיהו ח"י או' ג' כתב דיש להסתפק בדבר. וכ"כ חקת הפסח סוף או' ב' דט' צבורין חמץ וא' מצה אסור בס"ס יעו"ש. ואפשר דבככר קטן וביטל דיש להקל וא"צ לחזור ולבדוק.

ה ה) **שם. ואם פירש הככר וכו'** דוקא שלא בפנינו. פר"ח.

ו ו) **שם. א"צ לחזור ולבדוק וכו'** ואפי' לא ביטל וכבר הגיע שעה ששית ואינו יכול לבטל אעפ"י כן א"צ לחזור ולבדוק ואפי' אם הככר גדול. ר"ז או' ב'.

ז ז) **שם. דכל דפריש וכו'.** ומותר לאכלו בפסח. פר"ח. א"ר או' ג' אבל ח"י או' ו' כתב דאסור לאכלו בפסח יעו"ש. וכ"כ חק יוסף או' ה' מק"ח או' ג'.

ח ח) [סעיף ב'] **ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שנטל החמץ** ויכול אני לומר שזה שנטל החמץ נכנס לבית שאינו בדוק וזה שנטל המצה נכנס לבית בדוק.

ט ט) **שם. וציבור אחד של חמץ.** וה"ה שני צבורים אחד של מצה ואחד של חמץ ג"כ דינא הכי. ח"י או' ז' א"ר או' ד'.

י י) **שם. ואין ידוע לאיזה בית נכנס.** זהו דברי הרמב"ם פ"ב ולדעתו אפי' אם באו שני בעלי הבתים לשאול בבת אחת אמרינן לכל אחד דא"צ לחזור ולבדוק משום דמיירי כשביטל ואינו אלא ספיקא דרבנן ומוקמינן לכל בית אחזקתו שהיה בדוק כמבואר במ"מ ובכ"מ שם ובב"י אבל הטור כתב אם ב' הבתים של אדם א' או של שנים ובאו לשאול בבת אחת או שבא א' לשאול עליו ועל חבירו שניהם צריכין בדיקה אפי' אם ביטלו ורק אם באו לשאול זה אחר זה אין שום א' מהם צריך בדיקה אם ביטלו וזהו שכתב מור"ם ז"ל אח"כ בהגה כך הם דברי הרמב"ם וכו' לפי שדעת הטור אינו כן. וכתב הפר"ח דדברי הטור עיקר. וכ"פ הר"ז או' ה'.

יא יא) **ואם** שאל על ביתו ואמרו לו א"צ בדיקה ואח"כ שאל על בית חבירו יכולין לומר לו שגם חבירו א"צ לבדוק. פר"ח וכתב שיש לסמוך ע"ז להלכה בהצטרפות סברת הרמב"ם ז"ל דס"ל דא"צ לבדוק יעו"ש, ועיין לקמן או' י"ד.

יב יב) **שם. או שבדק וכו'** ומצא ככר וכו' ר"ל ולא אמרינן דזה ככר אחר וצריך לבדוק כל הבית.

יג יג) **שם. א"צ לחזור ולבדוק.** ומיירי שביטל והו"ל ספיקא דרבנן ולקולא. ט"ז סק"ג. מ"א סק"ה. ח"י או' ח' חק יוסף או' ו' מק"ח או' ד' ואם הוא קודם שעה ששית מבטל לכתחלה ודיו. מ"א שם. ומשמע דבכל ארבע חלוקות שכתב עליהם הש"ע דא"צ לבדוק מיירי בביטל וכ"כ הפר"ח לדעת הרמב"ם שהוא דברי הש"ע יעו"ש. אבל דעת הטור בחלוקה הג' שבדק ולא מצא כלום אפי' בלא ביטל א"צ לחזור ולבדוק וכ"פ הר"ז או' ה' מיהו המש"ז או' ג' כתב דבשני חלוקות הראשונות אפי' בדיעבד הביטול מעכב אבל בשני חלוקות האחרונות בדק ולא מצא או בדק קצת ומצא לכתחלה צריך ביטול אבל בדיעבד כגון שעבר זמן ביטולו אינו מעכב וא"צ לחזור ולבדוק יעו"ש וכ"ה דעת הפר"ח דבשני חלוקות האחרונות א"צ ביטול אבל דעת הר"ז או' ו' להחמיר בחלוקה הרביעית דבדק קצת ומצא אפי' בדיעבד דאם עבר זמן הביטול שאינו יכול לבטל צריך לחזור ולבדוק ואפי' בככר קטן.

יד יד) **שם בהגה.** אבל מסקנת הפו' אינו כן. זהו דעת הטור שחולק על דברי הרמב"ם הכתובים בש"ע סעי' א' כמ"ש לעיל או' ג' וגם על דברי הרמב"ם הכתובים בש"ע בסעי' זה כמ"ש לעיל או' יו"ד יעו"ש.

טו טו) **שם בהגה. אבל מסקנת הפו' אינו כן.** ומה שלא כתבם בהגה משום דלא שכיחי. חק יוסף או' ז' ועיין לעיל סי' תל"ח סוף סעי' א' בהגה.

טז טז) [סעיף ג'] **צריך לבדוק אחר כל הט' דשמא גרוס חולדות** והעשר הנמצאות איש אחר הביאם כאן. רש"י והביאו ב"י. וכגון שאינו מכירם דאם מכירם א"צ לבדוק. אחרונים.

יז טוב) **שם. צריך לבדוק וכו'** ואפי' אם ביטל. טור. ב"י. פר"ח. א"ר או' ו' חמ"מ או' י"ב. ר"ז או' ח'.

יח יח) **שם וי"א וכו'** וכ"ה דעת הלבוש. עו"ש או' ג' וכ"פ הפר"ח. ח"י או' יו"ד. א"ר או' ז' חק יוסף או' ח' ר"ז או' ז' ועיין לקמן או' כ"ב.

יט יט) **שם. בקשורים יחד.** אע"ג דליכא תו למתלי בעכברים תלינן בקטנים. תו' מ"א סק"ו.

כ ך) **שם אלא אחר האחד.** דכיון שלא היו קשורים לא חיישינן שניטלו כולם. חק יוסף או' ט'.

כא כא) **שם אלא אחר האחד.** אבל בהניח ט׳ ומצא יו״ד אעפ״י שאינם קשורים צריך לבדוק אחר כולם. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ט׳ חק יוסף שם. מק״ח או׳ ה׳ ר״ז או׳ ח׳.

כב כב) **שם. אלא אחר האחד.** ונראה דאין להקל בזה אלא כשביטל או שעדיין יש שהות לבטל. מ״ב או׳ י״ז.

כג כג) **[סעיף ד׳] צריך לחזור ולבדוק.** דחוששין שמא עכבר עשאו וכיון דחוששין לעכבר יש לחוש נמי לא זהו אלא אחר רש״י והביאו ב״י.

כד כד) **שם. צריך לחזור ולבדוק.** ואם היה הבית סגור והמפתח בידו א״צ בדיקה דתלינן שהוא הניחו בזוית זו שנמצא בו עכשיו ושכח. הרדב״ז בל׳ הרמב״ם סי׳ קל״ט. ער״ה או׳ ח׳ ונראה דאפי׳ מסר המפתח ביד אחר לא חיישינן. חקת הפסח או׳ ט׳.

כה כה) **שם. צריך לחזור ולבדוק.** ואפי׳ אם ביטל נמי צריך לחזור ולבדוק. ב״י לדעת הרמב״ם. מ״א סק״ח. אבל הטור כתב אם ביטל א״צ לבדוק. וכ״כ הלבוש. וכ״פ הפר״ח. ח״י או׳ י״א. א״ר או׳ יו״ד. חק יוסף או׳ יו״ד. והר״ז או׳ ט׳ לחלק יצא דאם אינו יודע מנין הככרות שמניח צריך לחזור ולבדוק אפי׳ אם ביטל אבל אם יודע מנין הככרות ומצא בזוית אחרת כמנין שהניח א״צ לבדוק אם ביטל או שיכול עדיין לבטל.

כו כו) **שם. צריך לחזור ולבדוק.** ואם הככר קטן אף בלא ביטל א״צ לבדוק לדעת הטור. חמ״מ או׳ י״ג. ועיין לעיל או׳ ג׳.

כז כז) **כל** מקום שנזכר בדינים אלו להקל אם ביטל ה״ה אף אם לא ביטל ועדיין הוא קודם שש שעות של יום י״ד יכול לבטל אף לאחר שנולד הספק ושוב דינו כמו שביטל קודם לכן. וכל מקום שצריך בדיקה שנית צריך ג״כ ביטול שנית כ״כ מ״א וח״י אבל הפר״ח כתב דא״צ ביטול אחר ביטול. חמ״מ או׳ י״ד. ועיין לעיל סי׳ תל״ח או׳ ז׳ וסי׳ תל״ד או׳ ד׳ ודוק.

סימן תמ

א א) **[סעיף א׳] אם הוא חייב באחריותו וכו׳** דהכי איתא בפסחים ה׳ ע״ב. לא יראה לך שאור, שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרי ת״ל לא ימצא בבתיכם. ואוקי אח״כ בגמ׳ הא דקביל עליה אחריות הא דלא קביל עליה אחריות יעי״ש.

ב ב) **שם, אם הוא חייב באחריותו וכו׳** כגון שאמר לו הישראל אם יגנב או יאבד ממני אשלם לך וקנה ממנו העכו״ם בקנין סודר שלא יחזור בו או אפי׳ לא קנה ממנו אלא שדין המלך הוא שישלם לו כיון שאמר לו כן בפי׳ בשעת הפקדון. ח״י או׳ א׳ ר״ז או׳ ט׳. אבל חק יוסף או׳ א׳ כתב דחייב באחריותו היינו מדינא דמלכותא דמאי בזה אי חייב בדין ישראל או לא דוודאי יתבע הגוי בדיניה יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ א׳. ולי נראה דהכל לפי הזמן דאם שכיח שיתבע הגוי בדיני ישראל ונתחייב הישראל באחריות בדיני ישראל אז חייב לבער ואם לא שכיח שיתבע הגוי רק בדינא דמלכותא אז אינו חייב לבער כ״א אם הוא חייב בדינא דמלכותא.

ג ג) **שם. מגניבה ואבידה.** עיין תו׳ פ׳ האומנין ופ׳ שבועות הדיינין שכתבו לדעת רש״י אינו חייב לבער אלא א״כ קבל עליו אחריות דאנוסין ועיין בש״כ לח״מ סי׳ ע״ב שכתב הרבה פו׳ חולקין על רש״י וטרח לתרץ דברי רש״י יעו״ש. ח״י או׳ ב׳ וכ״ה דעת האחרונים כדברי הש״ע.

ד ד) **שם. בכל מקום ברשותו וכו׳** ואם יחד לו בית בפ״ע אם חייב לבער עיין לקמן או׳ כ״ד.

ה ה) **שם. חייב לבערו.** ולא מהני ביטול והפקר בחמץ של אחרים שקבל עליו אחריות ואין זה דרך מוציאתו מלעבור על בל יראה ובל ימצא ואין לו תקנה אלא שריפה. שו״ת שאגת אריה סי׳ ע״ז. מחב״ר או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳ וכ״כ א״א סי׳ תמ״א או׳ ד׳ וסיים גם א״א למוכרו בלי רשות העכו״ם יעו״ש ומיהו י״א דמהני ליה ביטול וגם יכול למוכרו כמ״ש לקמן או׳ יו״ד יעו״ש. ועיין שדה חמד מע׳ חמץ ומצה סי׳ ה׳ או׳ ל״ג שהביא דעת החולקים על שו״ת שאגת אריה הנז׳ יעו״ש. ואם יחד לו בית בפ״ע וביטלו ג״כ אפשר דיש לסמוך על המתירין אבל לכתחלה לא יעשה כן לקבל חמץ מעכו״ם באחריות אם יודע שישאר אצלו בפסח.

ו ו) **גם** בחמץ של אחרים שקבל עליו אחריות איכא עשה דתשביתו. שו״ת הנז׳ סי׳ ע״ח. מחב״ר או׳ ג׳ שע״ת שם.

ז ז) **אם** מוציא חמצו מרשותו אפי׳ תוך הפסח סגי ליה מה״ת לענין שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא אבל לענין עשה דהשבתה לא מהני ליה עד שיבערנו. שו״ת הנז׳ סי׳ פ״ג ופ״ד. מחב״ר או׳ ו׳ שע״ת שם. והיינו לדעת הרמב״ן ודעמיה כמ״ש לקמן או׳ מ״ה יעו״ש.

ח ח) **שם חייב לבערו.** היינו אם אין העכו״ם מצוי כאן אבל אם הוא מצוי מחזירו לו קודם שיגיע זמן האיסור.

ט ט) **שם. חייב לבערו.** ואם עבר ולא ביערו ובא העכו״ם אחר הפסח רשאי ליתן לו החמץ דהא חמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מטעם קנס ובזה לא קנסו ומ״מ י״ל דאסור ליתן לעכו״ם דשמא יחזור העכו״ם וימכרנו לישראל ויכשל ישראל בחמץ שעבר עליו הפסח. מ״א סק״א. אבל הח״י או׳ ד׳ כתב דמותר להחזיר לעכו״ם ואין להחמיר משום שמא ימכרנו לישראל יעו״ש. וכ״כ מק״ח או׳ ג׳ י״א בהגה״ט חקת הפסח א׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ז: וכתבו שם הר״ז דהמחמיר לבערו ולשלם לעכו״ם דמיו כדי שלא תבא תקלה לישראל אחר על׳ ידו תע״ב. מיהו בתשו׳ כתב סופר סי׳ פ״ד מסיק דלישראל הנפקד בעצמו אסור אפי׳ בהנאה ולאחרים מותר אפי׳ באכילה כיון שאין גוף החמץ של ישראל יעו״ש. ולפי״ז מותר להחזיר לעכו״ם אעפ״י שיודע שימכרנו לישראל.

י י) **שם. חייב לבערו.** ואם בא למוכרו לעכו״ם אינו יכול למוכרו רק סמוך לזמן ביעור. וכן יכול לבטלו בזמן ההוא. מק״ח שם. מיהו מדברי הר״ז בק״א או׳ י״א משמע דיכול למוכרו אימתי שירצה ובענין הביטול כתב דאינו יכול לבטל כ״א לאחר שיתכוין לזכות בו יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ה׳.

יא יא) **שם הגה. ואפי׳ חזר והפקידו ביד עכו״ם אחר.** שאינו בעליו שהרי הוא כשלו והו״ל כמפקיד חמצו ביד עכו״ם. שה״ג. ומשמע דאם הפקידו ביד בעליו אינו עובר. מ״א סק״א. ואפי׳ לא קבלו עליו הבעלים אחריות, מק״ח או׳ ד׳ וכן הסכים חק יוסף או׳ ה׳ כדברי מ״א והשיג על ח״י יעו״ש, וכן הסכים הגר״א. וכ״כ ח״א כלל ק״ך או׳ א׳.

יב יב) **שם, בהגה. ואפי׳ חזר והפקירו וכו׳** זהו לדעת הרמב״ם והנמשכים אחריו אבל לשיטת ר״ת א״צ לבער. פר״ח אמנם דעת האחרונים כדברי מור״ם ז״ל.

יג יג) **שם בהגה. ואפי׳ חזר והפקידו וכו׳** ואם מתחלה נתן העכו״ם חמצו ברכות עכו״ם ושם קבל עליו ישראל אחריות א״צ לבערו. עט״ז. מ״א שם. ח״י או׳ ו׳ חק יוסף שם. מק״ח שם. ח״א שם. ר״ז או׳ י״ד.

יד יד) **שם בהגה. ביד עכו״ם אחר.** ואפי׳ אותו כותי קבל עליו אחריות אינו מועיל וחייב לבער. ע״ש או׳ א׳ ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ד׳ מיהו המ״א סק״א כתב דאם הישראל הפקידו אצל עכו״ם אחר וקבל עליו העכו״ם השני אחריות מגניבה ואבידה שרי יעו״ש. וכ״פ המק״ח או׳ ד׳ וכ״נ דעת הנה״ש או׳ ב׳ וע״כ נראה דלכתחלה יש להחמיר דהיינו שיחזירנו לבעליו אם אפשר או שימכרנו לעכו״ם אחר קודם זמן איסורו ובדיעבד כגון שאין בעליו כאן והגיע זמן איסורו שאינו יכול למוכרו יש לסמוך על המתירין. וכ״פ הר״ז או׳ ע״ז.

טו טו) **שם בהגה. ואפי׳ חזר והפקידו ביד עכו״ם אחר.** ומ״מ לאחר הפסח שרי בהנאה. שאגת אריה סי׳ פ״ה. מחב״ר או׳ ח׳ שע״ת או׳ ב׳.

טז טז) **וחמץ** נוקשה של עכו״ם ביד ישראל וקבל עליו אחריות ועשה לו מחיצה י״ט שרי. א״א סי׳ תמ״ב או׳ י״ז.

יז טוב) **אחד** לקח חמץ מחבירו ונתן לו מעות ולא משך והלוקח מכרו לעכו״ם אצל הב״ד שבעירו והמוכר לא מכרו לא נאסר. תשו׳ עונג יו״ט סי׳ כ״ה, פת״ע או׳ ג׳.

יח חי) **עכו״ם המעמידים קמח (של חטים לתותין)** אצל ישראל בבית ונותנים שכירות בכל שבוע דבר קצוב ואחריות על ישראל אין תקנה אלא או שהמפקיד יתן רשות למוכרו או יפקדנו אצל עכו״ם אחר ויקבל עכו״ם השני אחריות והמקום ימכור לי. מש״ז או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ ה׳ ודו״ק.

יט יט) **שם. וי״א וכו׳** הוא דעת בה״ג והרא״ש. ואפי׳ אם אינו חייב וכו׳ הוא דעת הרמב״ם בפ״ד. ויש חולקין הוא דעת הראב״ד בהשגות דפליג על הרמב״ם וס״ל דאונס אינו כדין אחריות כמבואר כ״ז בטור וב״י יעו״ש.

כ ך) **שם. אלא שומר חנם וכו׳** ובס׳ א״ז הכריע דלכתחלה אף בשומר חנם חייב לבער ובדיעבד אם שכח לבער יש לסמוך על דיעה ראשונה דכל שאינו חייב באחריות גניבה ואבידה אינו מבער. ח״י או׳ ז׳ ח״א כלל ק״ך או׳ ב׳ ר״ז או׳ ט״ז ובק״א או׳ ו׳.

כא כא) **שם. שהעכו״ם אלם וכו׳** ולכן במכירת חמץ שזוקפין הדמים במלוה וכשיאבד לו החמץ לא ישלם לו העכו״ם הוי כעכו״ם אלם וצריך למכור לו החדר שהחמץ בתוכו דאז הוי כקיבל אחריות על חמצו של עכו״ם בבית עכו״ם אבל להשכיר החדר אסור דיחד לו בית לא מהני לכתחלה (כמ״ש לקמן או׳ כ״ז) אבל מי שדר בבית בשכירות יכול להשכירו להעכו״ם ג״כ. מק״ח או׳ ח׳ ועיין לקמן סי׳ תמ״ח או׳ נ״ה.

כב כב) **שם. ויש חולקין.** הוא דעת הראב״ד כמ״ש לעיל או׳ י״ט יעו״ש.

כג כג) **שם. ויש חולקין. ודעת גדולים כו׳** כדעה ראשונה והיא עיקר. ח״י או׳ ח׳ ור״ל בדיעבד אם לא ביער יש לסמוך על דעה ראשונה דאם אינו חייב באחריות דגניבה ואבידה אינו נאסר אחר הפסח דהא אפי׳ בשומר חנם כתב ח״י לכתחלה חייב לבער כמ״ש לעיל או׳ ך׳ יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ד׳ דדעת

הש״ע משמע דס״ל עיקר כהרמב״ם דדוקא קיבל בגניבה ואבידה הוא דחייב לבער ומ״מ בדיעבד בשכח לבער יש לסמוך על ר״י והרמב״ם דמותר לאוכלו אחר הפסח יעו״ש וכ״כ מק״ח או׳ ו׳ ר״ז או׳ ט״ז. ח״א כלל ק״ך או׳ ב׳ ומיהו אם הוא חייב באחריות מדינא דמלכותא לכ״ע חייב לבער. ח״י שם. א״ר או׳ ה׳ מק״ח שם. ח״א שם. ועיין לעיל או׳ ב׳.

כד **כד) [סעיף ב׳] אינו חייב לבערו וכו׳** ומותר לשהות בביתו. וה״מ בחנם אבל בשכר אסור דהא משתכר באיסור הנאה מיהו בדיעבד שקבל שכרו מותר. לבוש. וכ״מ מתשו׳ הרשב״א סי׳ קמ״ז. חק יוסף או׳ ז׳ ועיין לקמן סי׳ ת״ן סעי׳ ה׳ בהגה.

כה **כה) שם. אינו חייב לבערו וכו׳** אבל בפסח (וה״ה בערב פסח משעה ששית ולמעלה. ר״ז או׳ ז׳) אינו יכול לקבל כלל פקדון חמץ אפי׳ בלא אחריות כלל. ח״י או׳ ח׳ חק יוסף שם. מק״ח או׳ ז׳.

כו **כו) שם. כגון שהוא גר תושב.** שיד ישראל שולטת עליו. מ״א סק״ב. וגר תושב היינו שקבל עליו ז׳ מצות בני נח כמ״ש ביו״ד סי׳ קכ״ד סעי׳ ב׳.

כז **כז) שם וצריך לעשות לפניו מחיצה וכו׳** ומשמע מדברי הש״ע דמיירי בלא קיבל עליו אחריות ואפ״ה צריך מחיצה י״ט כדי שלא ישכח ויאכלנו אבל בקיבל עליו אחריות לא מהני מחיצה ויחוד בית בפ״ע אלא דוקא צריך ביעור. וכ״כ הט״ז סק״ב והעו״ש או׳ ב׳ והמאמ״ר או׳ ד׳ וזהו דעת רש״י והרמב״ם והרי״ף והרשב״א אבל דעת ר״ת והרא״ש ובטל העטור והרמב״ן דבלא קיבל עליו אחריות לא בעי מחיצה יו״ד אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא יכשל בו וקיבל עליו אחריות די לו ביחוד בית או במחיצה יו״ד דכיון דיחד לו בית לאו ברשותו הוא ואע״ג דקיבל עליו אחריות כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״פ בשו״ת שאגת אריה סי ע״ח כדעת ר״ת וסייעתו יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ ב׳ ושע״ת או׳ א׳ אמנם ח״י או׳ ג׳ כתב דהאחרונים הכריעו דלכתחלה יש להחמיר אף ביחד לו בית ובדיעבד אין להחמיר. וכ״כ מק״ח או׳ ב׳ ר״ז או׳ ט״ז ובק״א או׳ ח׳ ח״א כלל ק״ך או׳ א׳,

כח **כח) ואם** הוא חייב באחריותו מדינא דמלכותא כתב חק יוסף או׳ ב׳ דאף לדעת ר״ת וסייעתו לא מהני יחוד בית יעו״ש מיהו משאר דברי הפו׳ נראה דאין חילוק דאף אם חייב בדינא דמלכותא מהני יחוד בית לר״ת וסייעתו,

כט **כט) ואם** בשעה שבא העכו״ם להפקידו אצלו וקבל עליו הישראל אחריות יחד לו קרן זוית שאמר לו הנח חמץ שלך בזוית זו כתב ב״י דהוי זה כחמצו של עכו״ם ברשות עכו״ם ואין זקוק לבער לכ״ע אבל הב״ח חולק וכתב דלדעת רש״י ודעימיה גם בכה״ג צריך לבער יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל דדעת הפו׳ להקל בדיעבד ולסמוך על ר״ת וסייעתו.

ל **ל) אע״ג** דחמץ משש שעות ולמעלה אפי׳ של עכו״ם וקבל עליו אחריות איתיה בעשה דתשביתו אפ״ה אם לא יחד לו בית או עשה מחיצה עד לאחר שש שעות אע״ג דעובר עליו בהשבתה שרי בהנאה לאחר הפסח. שו״ת שאגת אריה סי׳ ע״ט. מחב״ר או׳ ד׳ שע״ת או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ תמ״ח או׳ ק׳.

לא **לא) אם** לא עשה תקנות הנז׳ אפי׳ אחר שש שעות קודם פסח אלא עשה תוך הפסח אסור בהנאה אחר הפסח. שו״ת הנז׳ סי׳ ף׳ מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת שם.

לב **לב) אם** חמץ של ישראל בבית נכרי דאין ישראל עובר מה״ת אם יחד לו הנכרי בית לא מהני להחמיר. שו״ת הנז׳ סי׳ פ״ו. מחב״ר או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ מ״ה.

לג **לג) שם. וצריך לעשות לפניו מחיצה וכו׳** והא דלא סגי כאן בכפיית כלי לפי שעושה זה לכל ימי פסח לפעמים נוטלין את הכלי לצורך לכן לא סגי בכפיית כלי כן פירש״י. ח״י או׳ יו״ד. א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ח׳.

לד **לד) שם. לפניו מחיצה וכו׳** ואין לעשות מחיצה ע״י סדין לפי שהולכין ובאין תחתיו. ח״י שם. ומשמע דאם קשרו מלמטה בענין שאי אפשר להלוך ולבא תחתיו שפיר דמי. ועיין לקמן או׳ ל״ז.

לה **לה) שם. לפניו מחיצה וכו׳** ואפי׳ חמץ שאינו נאכל כמו שהוא כ״א ע״י בישול צריך ג״כ לעשות לפניו מחיצה. כ״מ מדברי הרמב״ם פ״ד דין ב׳ שכתב שמא יבא להסתפק ממנו משמע דבכל גוונא שראוי לאכילה או לשתייה חיישינן וצריך לעשות לפניו מחיצה. ואפי׳ במקום שנזהרין מפת עכו״ם והפקיד אצלו פת ג״כ צריך לעשות לפניו מחיצה. מאמ״ר או׳ ה׳ בשם הר׳ מנוח יעו״ש.

לו **לו) שם. כדי שלא ישכח ויאכלנו.** משום דלא בדילי מיניה כולי שתא משא״כ בשאר איסורין א״צ מחיצה דבדילי מינייהו. מ״א סק״ג.

לז **לז) שם בהגה. כופה עליו כלי.** ואע״ג דאפשר לעשות מחיצה בסדין כמ״ש רסי׳ שט״ו מוטב לעשות בכפיית כלי מע״י סדין דסדין הולכין ובאין תחתיו. מ״א סק״ד. מיהו אם היה הסדין קשור למטה שלא יהא נע ונד עדיף מכלי. א״א או׳ ד׳.

לח לח) **שם בהגה. ודוקא ביו״ט וכו׳** ומשמע דבחו״ה לא הטריחוהו חכמים לעשות מחיצה. עו״ש או ב׳ וכ״כ ח״י או׳ י״א דאם הוא בחו״ה יכול לטלטלו ולזרקו מהבית ע״י דבר אחר או לבערו לגמרי אם אינו מחוייב לשלם לנכרי ואין לטרוח לעשות מחיצה בחו״ה יעו״ש. אבל הט״ז סק״ג כתב דגם בחו״ה יש לו לעשות מחיצה. וכ״כ מ״א סק״ה. א״ר או׳ ח׳ חק יוסף או׳ יו״ד. מק״ח או׳ ט׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל ק״ך או׳ ד׳ מיהו אם לא הניחו אלא לחצי יום יש להקל בכפיית כלי. מ״א שם. מק״ח שם. חמ״מ או׳ ז׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א שם.

לט טל) **שם בהגה. אבל אם הוא קודם יו״ט וכו׳** וה״ה במוצאי יו״ט לערב מיד יעשה לפניו מחיצה כהלכתה ולא יסמוך על כפיית כלי גזירה שמא ינטל הכלי לצורך תשמישו ויתגלה החמץ וישכח ויאכלנו. ר״ז או׳ ה׳.

מ מ) **[סעיף ג׳] אינו זקוק להוציאו וכו׳** וליכא למיחש שיאכלנו דהא העכו״ם משמרו וגם אינו מסור בידו. מ״א סק״ו. ומה שנהגו לגעור בעכו״ם הנכנס ברשות ישראל מטעם דשמא יפלו פירורין מידו ופעמים יבא בהן לידי איסור. ח״י או׳ י״ב בשם שה״ל כלל ז׳ ומה״ט לא יניח לאכול אם מפרר. א״א א׳ ו׳ ונראה דאם העכו״ם אוכל על מפה שלו ואח״כ לוקח אותה עם הפירורין ויוצא לחוץ אין להקפיד אפי׳ אם מפרר בשעת האכילה,

מא מא) **שם. אבל אסור להעלותו עמו על השלחן.** ואפי׳ השלחן הוא גדול אסור דלא פלוג רבנן. ח״א כלל ק״ך או׳ ד׳.

מב מב) **שם. אבל אסור להעלותו עמו על השלחן.** ואם אין הישראל אוכל מותר להניח לעכו״ם לאכול על השלחן שלו. מ״א סק״ז. א״ר או׳ יו״ד. ורק שינקה יפה השלחן אח״כ מק״ח או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ד׳ ח״א שם, וכן צריך ליזהר כשילך העכו״ם מביתו שיטול כל חמצו עמו ולא ישתייר ממנו מאומה בבית הישראל. ר״ז שם.

מג מג) **שם. ואפי׳ בהפסק מפה.** ואעפ״י דאם א׳ אוכל בשר וא׳ חלב שרי בהפסק מפה (כמ״ש ביו״ד סי׳ פ״ח) הכא כיון דחמץ במשהו א״א שלא יתערב פירור א׳ של עכו״ם בשל ישראל ואסור משום לך לך אמרינן נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב. תשו׳ הרשב״א סי׳ קע״ז. מ״א שם.

מד מד) **שם ואפי׳ בהפסק מפה.** ל״מ אם מכירין זה את זה דאסור דקרוב הדבר לבא לידי פשיעה אלא אף אין מכירין זא״ז אסור דכיון דחמץ במשהו רחוק שלא יתערב פירור א׳ משלו בשל ישראל. עו״ש או׳ ג׳ ואפי׳ במקפידין זה על זה אסור. חק יוסף או׳ י״ב. וכתב וכ״נ מדברי הש״ע ורמ״א שלא ירדו לחלק בין מכירין לשאין מכירין ובאין מקפידין למקפידין כמ״ש ביו״ד סי׳ פ״ח ודלא כח״י דמתיר יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אי׳ ז׳ א״א או׳ ז׳ ר״ז או׳ ג׳ הגר״א.

מה מה) **[סעיף ד׳] אעפ״י שקבל עליו הנפקד אחריות וכו׳** דין זה במחלוקת שנוי דלדעת הרמב״ן ושאר פו׳ אינו עובר המפקיד כיון שאינו ברשותו אך מדרבנן מיהא חייב לבער ולדעת הרמב״ם והר׳ יונה והרא״ש המפקיד עובר והטעם כתב הרא״ש דאעפ״י שהנפקד קיבל עליו אחריות מ״מ עיקר הממון של בעלים הוא וכיון. שהשאיל הנפקד ביתי לשמירת ממונו קרינן ביה ביתו של המפקיד ולפיכך עובר המפקיד כמבואר כ״ז בטור וב״י ופסק בש״ע כדעת הרמב״ם והר״י והרא״ש דעובר המפקיד. ועיין עוד באו׳ שאח״ז.

מו מו) **שם. עובר עליו המפקיד.** אבל הנפקד אין עובר עליו אם הוא ישראל אך מדרבנן חייב לבערו בשהגיע שעה ששית כדלקמן סי׳ תמ״ג סעי׳ ב׳ כ״כ הלבוש וכ״ה דעת הט״ז סק״ד וח״י או׳ י״ד יעו״ש. אבל העו״ש או׳ ד׳ כתב דמ״ש עובר עליו המפקיד לאו לאפוקי להנפקד שהרי כתב בסעי׳ א׳ שאם קיבל עליו אחריות דנפקד עובר עליו וחייב לבערו אלא ע״כ דתרווייהו עברי עליו יעו״ש. וכ״כ בבאה״ג. א״ר או׳ י״ג. מאמ״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ק״ך או׳ ה׳ וכ״כ בשו״ת שאגת אריה סי׳ פ״ה והביאו מחב״ר או׳ ז׳ ושע״ת או׳ ח׳ מיהו הפר״ח פסק דתרתי בעינן לעבור עליו שיהא שלו וברשותו הא לאו הכי אינו עובר עליו ורק מדרבנן מיחייב לבעורי ואם הוא בעיר אחרת שאינו מצוי בידו לבערו אפי׳ ביטול לא בעי יעו״ש. ונ״מ לענין תיקון אם עבר ולא ביער או לענין אם נאסר בהנאה אחר הפסח כאשר יבואר לקמן בסי׳ תמ״ב סעי׳ א׳ ובסי׳ תמ״ז סעי׳ י״ב ובסו׳ תמ״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש.

מז מז) **ראובן** שנתן מעות לשמעון בעד החמץ קודם הפסח ונשאר בבית שמעון ולא משך העלה הרב בני יעקב דף קכ״ז דברשות המוכר קאי ולא הפסיד הלוקח מעותיו דהעמידו דבריהם לענין איסור דלא סגי בלא משיכה יעו״ש. ער״ה או׳ ד׳.

סימן תמא

א א) **[סעיף א׳] עכו״ם שהלוה לישראל על חמצו וכו׳** לכתחילה אסור להלות מעכו״ם על חמצו לפדותו אחר הפסח דהו״ל כמטמין ביד עכו״ם ועובר על בל יראה אבל אם נתכוין לפדותו קודם פסח ונמשך אח״כ שאינו פודהו קודם פסח אינו חייב לבער דאם לא יפדה קודם פסח שוב א״א לו לפדותו אחר הפסח דאז יהיה אסור, ט״ז סק״ב. חק יוסף או׳ א׳ ומשמע מדבריו שאם בדעתו שלא לפדותו כלל אף אחר הפסח מותר לכתחילה כיון שקבע זמן

ואמר מעכשיו וכ״כ א״ר או׳ ב׳ וכ״פ הפר״ח דמותר אפי׳ לכתחלה ובתנאי כשיגיע ע״פ שיגמור בדעתו שלא לפדותו עוד יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ א׳ דאם אמר בשעה שהגיע זמן הביעור שלא לפדותו שוב אינו עובר ואין איסור בדבר כלל יעו״ש. והביאו א״ר שם. מק״ח או׳ א׳ מיהו ח״א כלל ק״ך סוף או׳ ז׳ כתב דראוי להחמיר ולפדותו קודם פסח.

ב **ב) שם. ומשכנו בידו.** אבל אם לא משכנו ביד העכו״ם רק שהעכו״ם הלוה לו עליו והחמץ עדיין מונח ברשות ישראל אע״ג דא״ל מעכשיו לא גרע מחמצו של עכו״ם ברשות ישראל והאחריות על ישראל דאסור. הרא״ש ט״ז סק״א. מ״א סק״א. ואם א״ל מעכשיו והקנהו לעכו״ם בקנין או אגב קרקע אע״פ שלא מסרו לעכו״ם עד אחר הפסח שרי והוא שלא היה כל ימי הפסח באחריות של ישראל. ריא״ז והב״ד בשה״ג פ׳ כל שעה. כנה״ג בהגה״ט. מ״א שם. וכתב שם המ״א דצריך לקנות בסודר של העכו״ם כמ״ש בח״מ סי׳ קכ״ג סעי׳ ד׳. אמנם הש״כ שם סק״ל כתב דלא מהני חליפין וקנין סודר בעכו״ם אלא רק בכסף או במשיכה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה יעו״ש. והסכים לדבריו הנה״ש בסי׳ זה או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ ט׳.

ג **ג) שם. וא״ל מעכשיו וכו׳** פי׳ דא״ל קנה לך מעכשיו אי לא מייתינא לך זוזי מכאן עד יום פלוני דאין כאן שיעבוד משכון אלא קנין גמור שיהא לו מעכשיו בסלע שהלוהו עליו. ב״ח.

ד **ד) שם. וא״ל מעכשיו וכו׳** אבל אם חסר אחד מכל אלו שאין המשכון ביד העכו״ם אלא ביד הישראל או שלא א״ל מעכשיו או שפרעו בזמנו ואפי׳ אחר הפסח הו״ל חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור. טור. לבוש ח״י או׳ ב׳ ח״א כלל ק״ך או׳ ז׳ מיהו אם אמר הישראל לעכו״ם בפי׳ שאינו מקבל אחריות ונתרצה העכו״ם אפי׳ לא הרהינו אצלו כיון שא״ל מעכשיו והגיע הזמן ולא פרעו שפיר דמי. פר״ח. מיהו הנה״ש או׳ ב׳ כתב דכל שלא הרהינו אצלו לעולם אסור ואפי׳ א״ל בפי׳ שאינו מקבל עליו אחריות חמצו יעו״ש. אבל הר״ז או׳ ח׳ ואו׳ ט׳ כתב כדברי הפר״ח אלא שכתב רק שיזהר לעשות לפניו מחיצה גבוה י״ט כמ״ש בסי׳ ת״מ יעו״ש.

ה **ה) שם. וא״ל מעכשיו וכו׳** ואם הגיע הזמן קודם פסח אפי׳ לא אמר מעכשיו קנאו שאין דין אסמכתא (ר״ל אלא קונה בכל ענין. מחה״ש) לעכו״ם. הראב״ד. אבל המ״מ פ״ד כתב שדעת רוב המפרשים האחרונים שהכל תלוי במעכשיו וכ״נ מבעל העיטור והרי״ץ בן גיאת וכן עיקר עכ״ל. וכ״מ דעת הרב״י בש״ע. מ״א סק״ב וכ״פ הפר״ח וכ״כ ח״י או׳ ג׳ חק יוסף א׳ ג׳ נה״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ק״ך או׳ ז׳ אמנם הלבוש פסק כהראב״ד וכ״ה דעת הט״ז סק״ב והעו״ש או׳ א׳ וכן הסכים א״ר או׳ ד׳ וע״כ לכתחלה יש להחמיר ובדיעבד יש לסמוך על המתירין.

ו **ו) שם. וא״ל מעכשיו וכו׳** ואם לא הלוהו עליו רק שא״ל אם לא אעשה לך דבר פלוני קודם ר״ח ניסן יהא החמץ שלך מעכשיו אסור דהו״ל אסמכתא דדוקא במשכון מהני מעכשיו. מ״א שם. א״ר או׳ ג׳ מק״ח או׳ ב׳ ר״ז או׳ ט״ז. ומיהו אם דינא דמלכותא הוא שכה״ג נחלט החמץ לעכו״ם אזלינן בתר דיניהם והחמץ מותר. חמ״מ או׳ ג׳ אבל חק יוסף או׳ ד׳ כתב אף אם בדיניהם קנו לא מהני דדוקא לחומרא אזלינן בתר דיניהם אבל אם בדינינו אינו קונה לא מהני דיניהם. וכ״כ הר״ז שם. ועיין עוד מזה מ״ש לקמן סי׳ תמ״ח או׳ נ״ב.

ז **ז) שם. והגיע הזמן וכו׳** ודע דאם חסר א׳ מאלו הבבות דאמרינן אסור פי׳ שאסור לכל בר ישראל ליהנות מאותו חמץ אעפ״י שהוא בית העכו״ם וצ״ע אי לא א״ל מעכשיו אם מחויב לפדותו מן העכו״ם ולבערו דאל״כ פורע חובו מאיסורי הנאה ואם הוא עדיין ביד ישראל רק ששיעבדו לעכו״ם פשיטא דאסור ליתנו לו אבל אם לא הלוה לו עליו רק שנתנו לעכו״ם במתנה כגון שא״ל אם לא אעשה לך דבר זה ביום פלוני יהיה חמץ שלך מעכשיו כמ״ש לעיל א״צ ליתן דמיו לעכו״ם ולבערו דאפי׳ אמרת לא קנהו העכו״ם מ״מ הישראל לא משתרשי ליה מידי אבל אם הוא ביד הישראל אסור ליתנו לו דהא אסור בהנאה ואסור ליתנו לאחרים, מ״א סק״ג והביאו א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ ד׳ וא׳ ט״ז. אמנם המק״ח או׳ ב׳ חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דאין חייב לפדותו מהעכו״ם ואפי׳ עומד החמץ בביתו והעכו״ם לקחו מעצמו בחובו א״צ לפדותו רק לכתחלה אסור לישראל ליתנו מדעתו להחמץ בחובו ואם עבר ונתן והעכו״ם פטרו מחובו אין כופין אותו ליתן דמים אחרים ולפדותו יע״ש. ועוד נראה קצת להקל ממ״ש לעיל סי׳ ת״מ או׳ מ״ו די״א דכל שאין החמץ ברשותו אין עובר מה״ת יעו״ש.

ח **ח) שם. והגיע הזמן ולא פרעו מותר.** והטעם מבואר בש״ס משום דכיון דהגיע הזמן ולא פרעו נקנה לו למפרע והו״ל חמצו של עכו״ם שעבר עליו הפסח ומותר אפי׳ באכילה. עו״ש או׳ א׳ ועיין לקמן רסי׳ תמ״ח.

ט **ט) [סעיף ב׳] אם משכנו בידו וכו׳** דאל״כ אף במכירה ממש לא אמרינן מעות קונות מעכו״ם עיין בחו״מ ס׳ קצ״ד ובש״כ שם סק״א. ועוד י״ל דאף לאותו דעת שמעות קונות בעלמא מ״מ הכא דהוא רק על דרך אסמכתא ואינו סומך דעתו על העכו״ם אפי׳ במעכשיו לא מהני אלא א״כ במשכנו בידו. ח״י או׳ ו׳ ומיהו אם הקנהו העכו״ם לישראל בדרך המועיל כמ״ש לעיל או׳ ב׳ הו״ל כמשכנו בידו ואעפ״י שלא מסרו יעו״ש.

י י) **שם. וא"ל מעכשיו וכו'** אבל ישראל שהלוה לישראל חבירו ומשכנו בידו אפי' לא א"ל מעכשיו ולא קיבל עליו אחריות אסור וחייב לבערו דישראל מישראל קונה משכון ואפי' משכנו בשעת הלואתו ומ"מ גם הלוה עובר שהרי לא קנה המלוה קנין גמור אלא תורת משכון עליה. ב"ח עו"ש או' ב' מק"ח או' ג' וכ"כ הט"ז בסי' תמ"ג סק"ד. מיהו דעת הפר"ח שם בסעי' ב' דאין אחד מהם עובר משום דס"ל דאינו עובר מה"ת עד שיהיה שלו וברשותו יעו"ש. והגם דק"ל הלכה כרבים מ"מ נ"מ לעשות סניף אם יש עוד קולה אחרת. ועיין לעיל סי' ת"מ סעי' ד' ולקמן סי' תמ"ו סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד.

יא יא) **שם. אפי' אין אחריותו עליו אסור וכו'** מבואר ברש"י במסקנא דסוגיא דהאי אסור לא לבד שהחמץ אסור בהנאה מאחר שלא פדהו העכו"ם והוי של ישראל למפרע אלא גם הישראל עובר עליו בפסח וצריך לבערו ואעפ"י שלא הגיע הזמן דשמא כשיגיע הזמן לא יפרע העכו"ם ונמצא עובר עליו למפרע בבל יראה. ב"ח וכ"כ הט"ז סק"ג ופר"ח ח"י או' ז' ר"ז או' יו"ד. מיהו המ"א סק"ד כתב דבפסח אין הישראל מחוייב לבערו דעדיין הוא ברשות העכו"ם דשמא יפדנו. וכן הסכים המק"ח או' ג' ח"א כלל ק"ך או' ח'. והעו"ש או' ב' כתב דאם ביטל ישראל דמהני גם לחמץ הזה כיון דלמפרע של ישראל הוא והביאו א"ר או' ה' וכתב דאפשר לפרשו לענין דיעבד אם לא ביערו דמותר בהנאה אחר הפסח יעו"ש.

יב יב) **ואפי'** בא העכו"ם בפסח ונתן דמיו מותר להניח לעכו"ם ליטלו. מ"א שם. א"ר שם. מק"ח שם. ח"א שם.

יג יג) **שם. משום דקני ליה למפרע.** ואם אין להעכו"ם לפדותו כשהגיע הזמן יכול ישראל המלוה להושיב ב"ד שיגבו לו מהמשכון כדי חובו בתורת פירעון ולומר הריני כאלו התקבלתי לפירעון או למחול התנאי ומותר החמץ. מק"ח שם.

יד יד) **שם. אבל אם לא א"ל מעכשיו וכו'** מותר משום דק"ל ישראל מעכו"ם ועכו"ם מישראל לא קני משכון. הרא"ש. מ"א סק"ו. ומ"מ צריך התנאי שאין אחריות עליו דהיינו שהתנה בפי' אם יאבד המשכון דאם לא התנה בפי' אע"ג דלא קני משכון מ"מ מקרי שומר שכר עליו. נתיב חיים.

טו טו) **שם. ואין אחריותו עליו מותר.** ואעפ"י שנראה מדעת העכו"ם שדעתו לשקוע בידו אפ"ה אינו עובר עליו כל זמן שלא מכרו לו בפי'. מ"א שם. א"ר או' ז' ר"ז או' י"ב.

טז טז) **שם, ואין אחריותו עליו מותר.** דאי אחריותו עליו בלא"ה אסור כמ"ש רסי' ת"מ.

יז טוב) **שם. ואין אחריותו עליו מותר.** בתשו' עמודי אור סי' ט"ו נסתפק בקנה חמץ מעכו"ם קודם פסח ולא קנהו מעכשיו רק שיהא קנוי לישראל אחר הפסח אי עובר עליו משום גורם לממון כממון דמי וכתב דאם החמץ ברשות העכו"ם מותר יעו"ש.

סימן תמב

א א) [**סעיף א'**] **תערובת חמץ עוברים עליו וכו'** אין לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חמצו כדי שיעשה בו מעשה. אבל אם היה לו חמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשותו אעפ"י שעבר על שני לאוין אינו לוקה מה"ת מפני שלא עשה בו מעשה ומכין אותו מכת מרדות. הרמב"ם פ"א דין ג' ואופן התיקון למי שעבר עיין לעיל סי' של"ד.

ב ב) **שם. תערובת חמץ עוברים עליו וכו'** לשון הש"ע הוא כלשון הרמב"ם פ"ד דפסק כר' אליעזר דעל תערובת חמץ בלאו ועל חמץ נוקשה בלא כלום לכן לא כתב ג"כ דעוברים על חמץ נוקשה כסתם מתני' דפ' אלו עוברים וכן מבואר לקמן סי' תמ"ז סעי' י"ב יעו"ש. ומ"מ לכתחלה אסור להשהותו בפסח. ח"י או' ב' ואם שהה אותו אינו נאסר אחר הפסח כמ"ש לקמן סי' תמ"ז סעי' י"ב יעו"ש.

ג ג) **וכתב** המ"מ שם דהרמב"ם פסק פ"א שאין בתערובת חמץ לאו באכילתו אלא א"כ אכל כזית חמץ בכדי אכילת פרס (והוא ג' ביצים כמ"ש הרמב"ם פ"א וכ"ה דעת הש"ע אלא שי"א ד' ביצים כמ"ש לעיל סי' שס"ח סעי' ג' וסי' תרי"ב סעי' ד' יעו"ש) ובודאי לדבריו ה"ה כאן שאינו עובר עליו אלא בתערובת שיש בו כזית בכדי אכילת פרס וזהו הפסק הוא העיקר. ויש מן הגאונים סוברים שאפי' בפחות מכאן עובר עליו וגם ראיתי מי שמפרש דברי הרמב"ם כך שאעפ"י שאינו עובר באכילתו חייב בביעורו שהרי יש כזית חמץ שם ואעפ"י שהוא מעורב בכמה זיתים עובר הוא על קיומו יעו"ש. וכ"כ מרן ז"ל בכ"מ שם דלענין זה לא שני לן בין יש בו כזית בכדי אכילת פרס לאין בו יעו"ש. וכתב העו"ש או' א' דכ"מ מדברי הר"ן וכן עיקר. וכ"נ דעת מ"א סק"א וא"ר או' א' וכ"כ ח"י או' א' דהסכמת אחרונים כדעת הפו' אפי' דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס עובר בבל יראה. וכ"כ המק"ח או' א' וכ"כ הגר"א ר"ז או' א' ח"א כלל קכ"א או' א' ודוקא מין בשאינו מינו דאינו בטל מדאורייתא ברובא לדעת הסוברים דטעם כעיקר דאו' אבל מין במינו (כגון קמח מתבואה חמוצה שנתערב בקמח תבואה שלא נתחמצה) דמדאו' ברובא בטל ומותר לאוכלו מכ"ש שמותר לשהותו מדאו' אך מדרבנן אסור

לשהותו דילמא יבא לאכול ממנו בפסח וצריך לבערו מ״מ אם עבר ושהה מותר לאחר הפסח (אפי׳ באכילה ר״ז או׳ י״ג) כיון דלא עבר על ב״י וב״י (כמבואר לקמן סי׳ תמ״ז ותס״ז בדברי האחרונים) וכן היכא דאיכא ס׳ אף מין בשא״מ דינא הכי. ח״י שם. וכ״כ חק יוסף או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ תמ״ז או׳ רמ״ד. וקמח חטים עם קמח שעורים וכדומה מין בא״מ מקרי. א״א או׳ א׳.

ד ד) ואם אין שום ממשות חמץ רק טעם חמץ (כגון תבשיל שנתבשל בכלי א׳ עם חמץ וקבל טעם חמץ ואין בו כלום ממששו ר״ז) כתב שם העו״ש דאסור להשהותו בפסח ועובר עליו בב״י. וכ״ה דעת חק יוסף שם. אבל ח״י שם כתב דמשמעות הפו׳ אינו כן ואף למ״ד טעם כעיקר דאוריותא ה״ד לענין אכילה דילפינן ממשרת אבל לא לעבור בב״י וסיים דעכ״פ אסור להשהותו מדרבנן וצריך ביעור בנמצא תוך הפסח אבל אם עבר ושהה אין לאסור ועכ״פ יש להתירו בהנאה ואיסור אכילה בזה אינו אלא חומרא בעלמא. וכתב דכן הדין בכל הני שמותרין מדאו׳ להשהותם ורק מדרבנן נאסר להשהותם לכתחלה וישרוף תוך הפסח מדרבנן אם עבר ושהה מותר. וכ״כ המק״ח או׳ א׳ ר״ז או׳ ז׳.

ה ה) וכתב עוד שם העו״ש דגם בנתבשל בכלי ב״י (ר״ל שבישלו בקדירה שבישלו בה חמץ באותו היום) יש להחמיר שלא להשהותו בפסח יעו״ש. מיהו גם בזה חלק עליו ח״י שם וכתב שאין להחמיר בזה כלל ומותר להשהותו יעו״ש. וכ״כ המק״ח שם. ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל תכ״א או׳ א׳ ומיהו בתשו׳ חת״ס סי׳ ק״ח העלה דבדבר חריף אסור להשהות ובשאר דברים מותר יעו״ש. וכתב שם המק״ח ורק באופן שלא יהיה כבוש בתוך הפסח בכלי חמץ דהיינו שהורק לכלי פסח עכ״ל ונראה דמ״ש לכלי פסח הוא ל״ד אלא ר״ל לכלי שראוי להשתמש בו בפסח והוא כלי שאין משתמשין בו חמץ אלא בצונן וכמ״ש לקמן סי׳ תכ״א סעי׳ כ״ב יעו״ש. ועיין בשו״ת הר הכרמל סי׳ י״ד שכתב דמרקחת או שומן העומדות בקדירות חמץ מותר להשהותם יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ א׳.

ה) ואם בישל או נכבש בפסח אפי׳ בכלי אינו ב״י צריך לבער. ח״א שם. וזה לדעת האוסרים טעם לפגם בפסח כמ״ש לקמן סי׳ תמ״ז סעי׳ יו״ד בהגה אבל לדעת הש״ע שם מותר אפי׳ באכילה כמבואר בדברינו לשם בס״ד ולענין דינא עיין בדברינו לשם או׳ רל״א יעו״ש.

ו ו) וכתב הטור דכל דבר שאין אסור באכילה מה״ת מותר לערבו לכתחלה ולהשהותו. וכ״כ הסמ״ק אבל בתו׳ ריש פסחים כתבו דאסור דלא פלוג רבנן. מ״א סק״א. וכתב דכ״ה דעת הש״ע יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תמ״ז או׳ רמ״א.

ז ז) ובמין במינו אפי׳ לח בלח בפחות מס׳ מותר לקיימו. וחמץ שהוא מעמיד אפי׳ בדיעבד אסור אח״פ מ״א כאן ובסי׳ תמ״ז ס״ק י״א. מק״ח או׳ א׳.

ח ח) שם. עוברים עליו וכו׳ ישראל שיש לו ריחים וטוחן כל השנה סולת וכו׳ חייב לבער הכל ואם לאו עובר על בל יראה ובל ימצא. הרדב״ז בתשו׳ הנדפסות בפירדא סי׳ תקפ״ט מחב״ר או׳ ב׳.

ט ט) שם. כגון המורייס וכותח הבבלי וכו׳ כותח הבבלי שמפררין בו פירורי לחם להחמיצו. ושכר המדי שנותנין בו שעורים ומים ומחמיץ. טור. והמורייס יש בה ג״כ תערובת חמץ. לבוש.

י י) שם. כגון המורייס וכותח הבבלי וכו׳ וכולם ע״י תערובת מים דאל״כ הא ק״ל מי פירות אין מחמיצין. כ״כ הרי״ף והרא״ש והב״ד ב״י. ועיין לקמן רסי׳ תס״ב.

יא יא) שם. וכל כיוצא באלו וכו׳ דהיינו חומץ האדומי וזיתום המצרי וכל הני דקחשיב במתני׳ ר״פ אלו עוברים. ח״י או׳ ד׳.

יב יב) שם. וכל כיוצא באלו וכו׳ וגם יין שרוף הנעשה מתבואה חמוצה כתב בתשו׳ מ״ב סי׳ נ״ח דהוי חמץ גמור וגרע מתערובת חמץ יעו״ש. וכ״כ הר״מ מטקטין בתשו׳ נדפסת בריש הרי״ף דפוס קראקה בסדר נשים יעו״ש. ח״י שם. וכ״כ בשו״ת שער אפרים סי׳ ד׳ וכ״כ הריב״ש בתשו׳ סי׳ רצ״ה ופסק״ו בש״ע יו״ד סי׳ קכ״ג סעי׳ כ״ד ומור״ם שם בהגה דיין שרוף שעושין מיין נסך אעפ״י שאינו רק זיעה מן הנסך הרי הוא כאיסור עצמו יעו״ש. וכתב בס׳ בית הילל שם דה״ה לענין חמץ בפסח שעושין יין שרוף מן התבואה אסור בפסח ואעפ״י שאינו רק זיעה מן התבואה אפ״ה הרי הוא כאיסור חמץ עצמו יעו״ש. וכ״כ נחלת שבעה סס׳ ל״ז דיין שרוף של חמץ עובר ב״י וב״י ומקדשין עליו קידושא רבא דכמשקה הוא חשוב יעו״ש. וכ״כ בשו״ת בית יעקב סי׳ נ״ז יעו״ש והב״ד י״א בהגה״ט וכתב ודלא כתשו׳ יד אליאו סי׳ נ״ו שהניח בצ״ע יעו״ש. ואין חילוק בין הנעשה מתבואה חמוצה או הנעשה משמרי שכר. ח״י שם. חק יוסף או׳ ג׳ מק״ח או׳ ב׳ ועיין לקמן סעי׳ ה׳ בעניין השכר וחילוק יש דשכר היינו ששורין החטים או השעורים לבדם או עם דברים אחרים עד שמפיג טעמם במים והוי כמו יין ושותין אותו וכמו שעושין יין מצמוקין אבל יין שרוף הוא מן הזיעה ומיהו לפעמים קורין גם ליין שרוף שכר וכמ״ש לעיל סי׳ קנ״ח או׳ ל״ז יעו״ש.

יג יג) **מים** שרופין שמוציאין מגרוגרות בכלים של חמץ ועוד שלשין אפר וקמח ומדבקין הכסוי עם הכלי כדי שלא יצא הרוח אם מותר לשתותן בפסח. עיין בתשו' בית יהודה סי' מ"ז שהעלה דאין טעם להתיר אלו המים שרופין לשתותן בפסח ואפי' ביו"ט האחרון אין להקל יעו"ש. והביאו הברכ"י סי' תמ"ז או' ח"י. מיהו השע"ת סי' תס"ב או' יו"ד כתב נראה להקל ביו"ט אחרון יעו"ש ועיין בתשו' הנז' שסיים ואין תקנה אלא לדבק בטיט וכיוצא בלא שום עירוב קמח כלל יעו"ש והביאו השע"ת שם ועיין לעיל או' ה' ולקמן סי' תמ"ז או' קמ"א ודו"ק.

יד יד) **יין** שיש בו ספק שנפלו חטים קודם פסח מותרים אפי' לד' כוסות מכתב שלמה סי' ד' ועיין להרב משחא דרבותא דל"א על חיטה שנמצא בפך השמן דאין לבטל מאותו שמן בפסח יעו"ש. רו"ח או' ב'.

טו טו) **שם. ואינו ראוי לאכילה.** דהו"ל כנוקשה ע"י התערובת. מ"א סק"ב. חק יוסף או' ד'.

טז טז) **שם. מותר לקיימו בפסח.** ולא גזרינן דילמא אתי למיכל כיון שאינו ראוי לאכילה כלל משא"כ בחמץ נוקשה דאסיר ליה להשהותה לכתחלה אעפ"י שאינו מאכל אדם מ"מ ראוי לאכילה ע"י הדחק. ח"י או' ה'. מק"ח או' ג'.

יז טוב) **שם. אפי' נתנן שעה אחת וכו'** ומשמע לאו דוקא אלא אפי' בפחות משעה נמי ודומיא דקילור דלקמן ומיהו נראה להחמיר דשעה א' דוקא ובפחות משעה צריך לבער. פר"ח. אמנם ר' יונה על הרי"ף ריש פ"ה דברכות כתב דבהרבה מקומות כשאומר שעה אינו ר"ל שעה דוקא אלא זמן מועט יעו"ש. וכן הרב חק"ל חא"ח סי' קי"ד דף ר"מ ע"ב תמה על דברי הפר"ח הנז' דאיך לא ראה דברי ר"י והתו' שכתבו דשעה לאו דוקא יעו"ש והביאו היפ"ל בסי' זה יעו"ש. ומיהו נראה דהכא הוא לפי הענין דכל זמן שראינו שנפסד ונבאש החמץ א"צ לבער אם יהיה בפחות משעה או יותר.

יח חי) **שם. הרי זה מותר לקיימו.** מפני שע"י העורות מסריח החמץ ונפסד.

יט יט) **שם. תוך ג' ימים חייב לבער.** דעדיין ראוי לאכילה הוא כשמגיע זמן הפסח וכיון שנתחייב בביעור אף אם לא ביערו ונשתהא עד תוך הפסח חייב לבער אף שאז כבר נתקלקל וכדלקמן סעי' ב' לענין פת שעיפשה יעו"ש. מ"ב או' ז'.

כ ך) **שם. וכן הקילור וכו'** והטעם בכל הני כתבו האחרונים משום דליכא למיגזר דילמא אתי למיכל מיניה כיון שאינו ראוי לאכילה משא"כ חמץ נוקשה שאעפ"י שאינו מאכל אדם מ"מ ראוי לאכילה ע"י הדחק יעו"ש והתריאק"ה אעפ"י שמשמע לקמן סעי' ד' דאיכא קצת אנשים אוכלים אותה מ"מ אינו ראוי לרוב בני אדם אפי' ע"י הדחק שהרי אינה אלא לרפואה למי שנשכו נחש או חמת זוחלי עפר ודמיה יקרים ואינו נעשה אלא למלכים כמ"ש הר' מנוח פ"ד הילכך אין לגזור דילמא אתי למיכל מיניה. מאמ"ר או' ג'.

כא כא) **שם. וכן הקילור וכו'** קילור ואספלנית של עכו"ם בפסח מותרת דשלא כדרך הנאתו קעביד אעפ"י שאם היתה של ישראל היתה אסורה משום בל יראה אבל בשל עכו"ם של אחרים אתה רואה ואף שנתן לו העכו"ם רשות אין דעתו של ישראל לקנותה ואין אדם קונה על כרחו. כ"כ צרור המור ששמע מפי הרשב"א והביאו הברכ"י או' ג' ועיין לקמן רסי' תס"ו.

כב כב) **שם. מותר לקיימן בפסח וכו'** אבל באכילה אסור כמ"ש לקמן סעי' ד'.

כג כג) **שם. מותר לקיימן בפסח.** וכל דבר שמותר לקיימו מותר להנות ממנו בפסח כגון למכרו לעכו"ם או שאר מיני הנאות. ר"ז או' כ"ד.

כד כד) **וכתב** בשו"ת פני יהושע סי' ט"ו באחד ששכח בלילות צוקר מחופה שקדום וענים ושאר מיני גרעינין ונזכר תוך הפסח וכתב ששאל לאומנים ואומרים שמבשלים הצוקר במים ומחפים אותם בצוקר וצריך קמח לזה שא"א לחפותו בלא"ה וא"כ הוי מי פירות עם מים ואינו אלא חמץ נוקשה והסכימה דעתו דחמץ נוקשה מותר לשהותו יעו"ש. מיהו השע"ת או' א' חלק עליו וכתב דאין להתיר בזה להשהותו ואם נזכר תוך הפסח צריך לבער אמנם אם דרך עושי המלאכה שאין נותנין הקמח עד שהמים רותחין היטב אפשר קצת להקל משום חליטה יעו"ש. ועיין לקמן או' נ"ז.

כה כה) **[סעיף ב'] הפת עצמה שעיפשה וכו'** ואם נתעפש ונסרח אחר זמן איסורו חייב לבער. מ"א סק"ג. ח"א כלל קכ"א או' ד' ומשמע דאחר זמן איסורו היינו אחר שש וכ"כ הר"ז או' כ"א. מיהו המק"ח או' ד' כתב דוקא כשנסרח בפסח אבל אחר שש מותר לקיימו ומותר לאח"פ יעו"ש.

כו כו) **שם. ונפסלה מלאכול הכלב.** אבל אם לא נפסל רק מאוכל אדם חייב בביעור מדאו' אם לא שנסרח ולבסוף נתחמץ. מק"ח שם.

כז כז) **שם. ונפסלה מלאכול הכלב.** ודוקא פת שעיפשה דכשהיה פת היה אוכל גמור בעינן שיופסד מאוכל כלב אבל עיסת חמץ שעיפשה בנפסל מאוכל אדם לבד מיקרי חמץ נוקשה דמעולם לא היה שם אוכל עליו. מק"ח סוף או' ב' בביאורים. אבל בס' מגן האלף אוסר אפי' עיסה שבתחלת עשייתה לא היתה ראויה לאדם מפני שראוי לחמץ בה עיסות אחרות ועבר עליה בב"י אף שאינה ראויה לאדם ואינה קרויה נבילה. פת"ע או' ה' ועיין לקמן או' צ"ד.

כח כח) **שם. ומלוגמא.** פי׳ תחבושת עשויה מקמח ותאנים וכיוצא בהם. שאדם לועס ונותן ע״ג מכה. והרמב״ם בפי׳ המשניות פ״ח דשביעית משנה א׳ ובפ׳ כ״ד דכלים משנה ג׳ פי׳ מלוגמא הוא מלא לוגמא. שלועס חטין ע״ג מכתו. ח״י או׳ ז׳ א״ר או׳ ד׳ ועיין לקמן רסי׳ תס״ו.

כט כט) **שם. ומלוגמא שנסרחה וכו׳** ומיירי שנסרח אפי׳ לכלבים כמו בעיפשה אבל בראוי לכלבים אף שאין ראוי לאדם חייב לבערו. א״ר שם.

ל ל) **שם. ומלוגמא שנסרחה וכו׳** פי׳ שנסרחה קודם פסח ואעפ״י שנתחמצה קודם שנסרחה כיון שנסרחה קודם פסח א״צ לבער. ב״ח. מאמ״ר או׳ ד׳ אבל נסרחה בפסח אם נסרחה ולבסוף החמיצה א״צ לבער ואם החמיצה ואח״כ נסרחה צריך לבער. ירושלמי פ׳ כל שעה דף ט׳ ע״ב. וכ״כ הר״ן והביאו ב״י וב״ח יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ח׳ חק יוסף או׳ ז׳ חמ״מ או׳ ח׳.

לא לא) **[סעיף ג׳] בגדים שכבסו אותם וכו׳** כ״כ הרמב״ם פ״ד ומשמע שם מדברי המ״מ דאפי׳ תוך ג׳ ימים מותר בכה״ג שהרי כתב דדומה כעריבה שנתן לתוכה עורות ובעריבה כבר ביאר דבריו המחבר בסמוך דאפי׳ תוך ג׳ ימים מותר ולפ״ז מ״ש הרב בהגה תוך שלושים לפסח ל״ד אלא ה״ה אפי׳ תוך ג׳ מותר. עו״ש או׳ ג׳ וכ״כ א״ר או׳ י״ב.

לב לב) **שם. בגדים שכבסו אותם וכו׳** ומ״מ אסור להציע אותם הבגדים על השלחן דחיישינן שיפרך קצת מהן לתוך המאכל דלפעמים יש בהם קצת ממשות מקמח חלב חטה וכ״ש שאסור ליתן קמח בפסח לתוך בגדים המכובסים בחלב חטה. וגם צעיפי נשים הרגילים לתקנן עם קמח יש להסירן בשעת אכילה דשמא יכרך קצת מהן לתוך מאכל. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ח׳ מיהו ח״י או׳ י״א כתב דנוהגין באותן הבגדים שמכבסין בחלב חטה ללבשן בשעת אכילה ואין קפידה כי אין דרך לפרור מהן שום דבר והמ״א מיירי בענין שמתקנין אותן עם קמח עד שהוא עב קצת שדרך לפרור כמבואר בלשונו עכ״ד. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ו וח״א כלל קנ״א או׳ ה׳ דהא דצריך להסירן בשעת אכילה היינו אם יש בהן ממשות קצת ויש חשש שיפרך מהם לתוך המאכל יעו״ש. ועיין לקמן ססי׳ תמ״ז בהגה.

לג לג) **ואם** נפל בגד זה למאכל י״ל אף אין ס׳ שרי כיון דנפסל מכלב. וה״ה אם שם קמח בשק הנכבס עם חלב חטה אף בפסח יש להתיר הקמח וירקד בנפה כל מה שיש לברר. א״א או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ ק״א.

לד לד) **שם. שכבסו אותם בחלב חטה.** וכ״כ רבינו אב״ן על כרים וכסתות שטחין אותם במי סובין שא״צ לבער שאין שם אוכל עליו שמאוס הוא ואינו ראוי לכלב. טור וב״י. וכן בגדים ששורין בסובין לאחר כיבוסן מותר ללבשן בפסח דבטל חימוצן. רוקח סי׳ רמ״ו. ח״י או׳ ט׳ ועיין לקמן סי׳ תע״ג או׳ קכ״ד.

לה לה) **שם. וכן ניירות וכו׳** ואפי׳ בניכר החמץ לחוץ שרי ב״י. אמנם הב״ח כתב דכוונת הרמב״ם דאין החמץ נראה וניכר וכסברת התה״ד (שהביא בהגה) אבל אם נראה מבחוץ אסור יעו״ש. וכ״כ כנה״ג בהגה״ט בשם מהרי״ו סי׳ קצ״ג דחלונות שדבקו בהם נייר בקמח צריך להסירם כיון שהחמץ נראה בעין עכ״ל מיהו הפר״ח הסכים כדעת הב״י דאפי׳ ניכר ונראה מבחוץ מותר כיון שנתייבש קודם זמן ביעור יעו״ש. וכ״כ השו״ג. זכ״ל. וה״ד בנדבק תוך שלושים אבל קודם שלושים לכ״ע שרי כמ״ש לקמן או׳ ט״ל ואו׳ מ״א.

לו לו) **שם ובן ניירות וכו׳** הכובעים והבוניטי״ש שמדביקים אותם בבצק מותרים בפסח. גו״ר כלל ד׳ סי׳ י״א. שע״ת או׳ ז׳ וכן נוהגים בשאלוניק״י לדבקם אפי׳ בערב פסח קודם זמן הביעור. שו״ג. זכ״ל. ומזה אתה למד לכורכי ספרים שמדבקים הניירות בבצק דכל שנעשה קודם זמן הביעור מותר.

לז לז) **שם. שאין צורת החמץ עומדת.** ואינם ראויין לאכילה אפי׳ לכלב והוי כעפרא בעלמא ואין איסור חל עליהם. לבוש.

לח לח) **שם בהגה. תוך ל׳ לפסח.** ל״ד אלא דה״ה תוך ג׳ ימים כמ״ש לעיל או׳ ל״א.

לט לט) **שם בהגה. ויש מחמירין וכו׳** דאז צורת החמץ עומדת אבל אם נעשה קודם ל׳ כבר נתקשה ושרי. תה״ד. מ״א סק״ה. א״ר או׳ י״ב. חק יוסף או׳ יו״ד. ר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל קכ״א או׳ ו׳. והא דסגי כאן בל׳ יום ולקמן סי׳ תמ״ז סעי׳ ה׳ בהגה כתב מור״ם ז״ל גבי חבית שדבקו נסריו בבצק בעי ב׳ חדשים תירץ מ״א באו׳ הנז׳ דשאני התם דחיישינן שיתן טעם ביין וישתה משא״כ כאן דאינו אלא לענין איסור שהייה. והי״א בהגב״י סי׳ זה תירץ דשאני התם דהבצק שרוי ביין ונשארת בלחותה אבל כאן שאינו שרוי מתיבש במהרה יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ תמ״ז או׳ קע״ב.

מ מ) **שם בהגה. ויש מחמירין וכו׳** ובימי חורפי ראיתי גאונים מחמירין לעשות ג״כ צעיפי נשים קודם שלושים יום. מ״א סק״ה. והיינו אם יש קצת ממשות מחלב חטה. וכמ״ש לעיל או׳ ל״ב יעו״ש.

מא **מא) שם בהגה. ויש מחמירין אם נראה מבחוץ.** ולא נעשה קודם ל׳ יום. וסיים בתה״ד שם והמחמיר לטוחן טיט מבחוץ תע״ב. והמדקדקים נוהגין להסיר כל הבצק ולתקן החלונות קודם פסח. ח״י.

מב **מב) שם בהגה. אם נראה מבחוץ.** והט״ז סוף סק״ב כתב שהבצק יהא דק שלא יהא ממשות כלל כשיתייבש ואז אפי׳ אם נראה מבחוץ לית לן בה יעו״ש. ואם יש בחלון פחות מכזית א״צ לבער לכ״ע. מ״א סק״ה. מיהו הא״ר או׳ י״ב כתב דבפסקי מהרא״י שם בסי׳ קמ״ט מבואר דאף שאין כזית חייב לבער אם עשה עבה תוך ל׳ יום משום דלפעמים יש כזית באורך ודלא כמ״א עכ״ל. ומשמע דאם אין בכל הדיבוק כזית אף במה שתחת הנייר לכ״ע א״צ לבער אף אם נעשה תוך ל׳ ונראה מבחוץ. וכ״ז לדעת המחמירין שכתב בהגה אבל דעת הש״ע כבר כתבנו לעיל או׳ ל״ה יעו״ש. וכתב הר״ז סוף או׳ כ״ה דטוב לחוש לסברת המחמירין וכ״נ דעת ח״א כלל קכ״א או׳ ו׳ ודעת המדקדקים כבר כתבנו לעיל או׳ מ״א יעו״ש.

מג **מג) [סעיף ד׳] דבר שנתערב בו חמץ.** פי׳ חמץ גמור בעודו משובח. מ״א סק״ו. ור״ל דאם נתקלקל ונעשה חמץ נוקשה אפי׳ בפסח בטל בס׳ כמ״ש המ״א לקמן סי׳ תמ״ז סק״ה ולמה אוסר כאן באכילה אפי׳ נתערב בו כל שהוא.

מד **מד) שם. או שאינו מאכל כל אדם וכו׳** אלא לחולים לבוש. וכ״כ לעיל או׳ ך׳.

מה **מה) שם. אעפ״י שמותר לקיימו.** שהרי נפסד טעם החמץ והו״ל כפת שעיפשה ומלוגמא שנסרחה דסעי׳ ב׳.

מו **מו) שם. אסור לאכלו וכו׳** אבל בהנאה מותר. מ״א סק״ז. ח״י או׳ י״ג. חק יוסף או׳ י״א. מק״ח או׳ ז׳ ואפי׳ יש בו הרבה מותר בהנאה. חמ״מ או׳ ג׳.

מז **מז) שם. אלא כל שהוא ה״ז אסור לאכלו.** והגם דלקמן סי׳ תמ״ז סעי׳ ד׳ סתם כמ״ד אם נתערב קודם פסח אינו חוזר וניעור י״ל דהתם מיירי בנתערב ואינו ניכר אבל הכא מיירי בנתערב וניכר אלא שנפסד טעמו ע״י התערובת והו״ל כמו פת שעיפשה ומלוגמא שנסרחה דסעי׳ ב׳ דאסור לאוכלה ומותר לקיימה. ועוד עיין בדברי האחרונים מ״ש בזה

מח **מח) שם. ה״ז אסור לאכלו.** היינו מדרבנן דמשהו אינו אלא מדרבנן ודוקא בפסח עצמו אבל קודם פסח משש ולמעלה מותר דאז חמץ בס׳ עו״ש סוף או׳ ד׳ ונותן טעם לפגם. אף אין ס׳ שרי. א״א או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ תמ״ז סעי׳ ב׳.

מט **מט) שם הגה.** ולקמן סי׳ תמ״ז סעי׳ ד׳ בהגה ית׳ דיש חולקין ומתירין וכו׳ בא לבאר ור״ל דלא בכל תערובת חמץ קודם פסח נאסר באכילה דבנתערב ואינו ניכר יש חולקין ומתירין. מ״ש והכי ק״ל ר״ל כמ״ד אינו חוזר וניעור אבל לא בכל דבר אלא דוקא אם נתערב לח בלח וכמ״ש בהגה שם ומה שלא ביאר סמך על מה שכתב שם. ועיין פר״ח סי׳ תמ״ז סעי׳ ד׳ ואחרונים מ״ש בזה שם וכאן והנלע״ד כתבתי.

נ **נ) [סעיף ה׳] שכר שעושין מחטים וכו׳** היינו ששורין החטים או השעורין במים לבדם או עם דברים אחרים ומהפכין אותם בכל יום עד שמפיג טעמם במים והוי כמו יין ושותין אותו וכמו שעושין יין מצמוקין, ועיין באו׳ שאח״ז ולעיל או׳ י״ב.

נא **נא) שם. שכר שעושין מחטים וכו׳** דבאותו שכר איכא תרתי לריעותא חדא דעיקרו משעורין ואפי׳ לא הוי ביה אלא טעמא לחוד טעם כעיקר דאורייתא ועוד דאפי׳ לא היו נותנין השעורין אלא לקיוהא כמו שכר המדי אפ״ה אית ביה הרבה יותר מכדי אכילת פרס הלכך חייב לבערו. ב״ח. מיהו מ״ש אפ״ה אית ביה הרבה וכו׳ הלכך חייב לבערו כבר כתבנו לעיל או׳ ג׳ דהסכמת הפו׳ אפי׳ דלית ביה כזית בכדי אכילת פרס חייב לבערו יעו״ש. ומ״ש טעם כעיקר דאו׳ איכא פלוגתא בזה דלדעת רש״י (חולין צ״ח ע״ב) טעם כעיקר אין אסור אלא מדרבנן וכ״פ הרמב״ם בה׳ מאכלות אסורות פט״ו דין ב׳ אלא שדעת התו׳ שם (ובע״ז ס״ז ע״א) דהוי דאו׳ וכ״ה דעת הטור כמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א סק״ח והפר״ח. חק יוסף או׳ י״ג. שו״ת ח״צ סי׳ ך׳. ועיין עוד מזה בב״י יו״ד סי׳ צ״ח יעו״ש.

נב **נב) שם. חייבין לבערו.** ואם אינו מבער עובר ב״י וב״י. עו״ש או׳ ה׳ ח״י או׳ ט״ו. מק״ח או׳ ט׳.

נג **נג) שם. חייבין לבערו.** ואפי׳ נתערב בדבר אחר אותו התערובת אסור בפסח. מהרי״ל סי׳ צ״ז. ננה״ג בהגה״ט. עו״ש שם. מ״א שם. ח״י שם. א״ר או׳ יו״ד. חק יוסף שם. מק״ח שם.

נד **נד) השכר** שקורין באשכנז מע״ט א״צ לבערו מן הבית אלא יעשה מחיצה י״ט בהרחקה יתירה ומה שאין שותין אותו משום עירוב קמח. וכן נהגו שלא לבער שליהי״ק קומפוש״ט מה״ט ומ״מ יצניע אותו ויעשה היכר דלא ליתי למיכל מיניה. מהרי״ו סי׳ קצ״ג כנה״ג שם.

נה **הנ) העושין** יין צמוקין וכדי לעשות מראה וצבע ליין מסננין אותו על נייר של צוקר הצבוע בלא״ה כידוע אסור לשתותו בפסח אבל מותר להשהותו לאחר הפסח. נשמת אדם שאלה כ״ה.

נו ונ) יי״ש הנעשה ממאלץ אסור ד״ת דאף שנשתנה טעם המאלץ מ״מ כיון שעיקרו של המאלץ לעשות היי״ש הו״ל כפירות עפוצים מאד שאין ראוים לאכילה כשהן חיים ונאכלין ע״י בישול במים או עם דבש וצוקר דאף שנשתנה טעמם ע״י בישול וטיגון במלתייהו קיימי. שו״ת ח״צ סי׳ ך׳ והביאו שע״ת או׳ ג׳ יעו״ש.

נז נז) מיני מרקחת מבלילות סוקר ודבש ומחפין בבלילה זו מיני קטניות וגרעינין נראה דיש לחוש שמא נזדייפו בקמח שעירבו במקום הסוקר ואם עירבו בו קמח ודאי סולת נקייה נתערב בהם דדמי טפי לסוקר ואנן מחזיקין הסולת לחמץ גמור מפני שלוחתין החטים במים קודם טחינה אמנם כמדומה לי דלא נהוג עלמא לאסור וראוי להורות לתת לעכו״ם מחוץ לבית במתנה גמורה ויחזור ויזכה בהם לאחר הפסח. תה״ד סי׳ קי״ט. ב״י. ועוד יש לחוש שיתחמץ הקמח במים כשמערבים אותו עם הצוקר ומי פירות עם מים ממהרין להחמיץ כמ״ש לקמן סי׳ תס״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש ועוד יש מיני בלילות שמחפין אותן בעיסה מלמטה וצוקר מלמעלה ויש עוד מיני מתיקה שצריך לערב עמהם חלב חטה שקורין בערבי נש״א וע״כ כל מיני מתיקה שיש בהם חשש שמעורב עמהם קמח או חלב חטה צריך לבערם קודם פסח דהיינו למוכרם או ליתנם לגוי מחוץ לבית במתנה גמורה כנז׳ ואם הוא בעה״ב ולא ידע שאלו המתיקה מעורב עמהם קמח או חלב חטה ושהה אותם אצלו בפסח ולא ידע עד לאחר הפסח אז צריך לשאול לאומנים אם לא יש ס׳ אסורים בהנאה ואם יש ס׳ מותר כמ״ש לעיל או׳ ג׳ יעו״ש. ועוד עיין לעיל או׳ כ״ד.

נח חנ) קוונפיסיס נהגו לתתם לגוי מחוץ לבית במתנה גמורה ואחר הפסח לוקחם ממנו דיש לחוש לזיוף בסולת או חלב חיטה. מהריק״ש בהגהו׳ מחב״ר או׳ ח׳ כס״א או׳ ג׳.

נט נט) שם. וכן אם העמיד גבינות וכו׳ ואפי׳ יש בהם ס׳ נגד החלא לא בטיל דדבר המעמיד אפי׳ באלף לא בטיל. עו״ש או׳ ה׳. מ״א סק״ח. א״ר או׳ י״א. חק יוסף או׳ י״ד. מק״ח או׳ יו״ד. חמ״מ או׳ יו״ד. מאמ״ר או׳ ו׳ ר״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל קכ״א או׳ ב׳.

ס ס) והא דק״ל דדבר המעמיד אפי׳ באלף לא בטיל אינו אלא מדרבנן. כ״כ האו״ה כלל כ״ה והביאו מ״א שם. וכ״כ העו״ש שם. וכ״כ הפרח. חק יוסף שם. ח״א שם. ומ״ש שם המ״א דבטור משמע דס״ל דאסור מדאו׳ כתב עליו ח״י או׳ ט״ז דאין דבריו מוכרחים וכ״כ חק יוסף שם דכל הפו׳ ס״ל דאינו אלא מדרבנן. ואע״ג דדבר המעמיד ומילתא דלטעמיה עבידי דלא בטיל הוא מדרבנן מ״מ כיון דדבר המעמיד הוי כמו בעין לכן נאסר אפי׳ בדיעבד אם השהה אותם לאחר הפסח. ומיהו במקום הפ״מ אפשר להתירו בהנאה ע״י השלכת הנאת המעמיד לים המלח. ח״י שם. וכ״כ הר״ז שם. ח״א שם. ועיין לקמן סי׳ תמ״ז או׳ רנ״ה.

סא סא) חומץ שנתחמץ בשמרי שכר יש לו למכרו לגוי קודם פסח ולומר לו אם תשמרהו לאחר הפסח אקנהו ממך אני או יהודי אחר. הרשב״א בתשו׳ סי׳ תת״ן כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ ה׳ מ״א סק״ט.

סב סב) אם בישל דבש והחמיצו בשמרי דבש שבישל כל השנה ודבש הראשון שבישל היה מחומץ בשמרי שכר וזה שבישל עתה היה רביעי או חמישי לו אסור להשהותו בפסח. תשו׳ הרמב״ן סי׳ ח׳ והביאו מ״א שם וכתב וצ״ל דאין שם מעמיד אחר רק החמץ דאם היה שם ג״כ שמרי דבש היתר הו״ל. זה וזה גורם ושרי כמ״ש ביו״ד ססי׳ פ״ז יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ט״ז. א״ר או׳ י״א. חק יוסף או׳ י״ד. מק״ח או׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל קכ״א או׳ ב׳ ועיין בט״ז ובש״כ שם דאם היה באיסור לבד כדי להחמיץ אפי׳ יש גם בהיתר לבד כדי להחמיץ אינו נקרא זוז״ג ואסור יעו״ש. מחה״ש. ומיהו יש מקילין בזה אעפ״י שאין שם מעמיד אחר ממ״ש ב״י ביו״ד ססי׳ קט״ו במי שהעמיד חלב בחלב חמוץ של עכו״ם דלאחר ג״פ כלה האיסור יעו ש ועיין חמ״מ או׳ ט״ו ומאמ״ר או׳ ו׳ ונה״ש או׳ ג׳ וע״כ נראה אם עבר ושהה אין לאסור אחר הפסח וכן הסכים המק״ח שם. וכ״כ בשע״ת או׳ י״א.

סג סג) גבינה שהעמידו אותה בקיבה שהיתה מלוחה בכלי הבלוע מחמץ אעפ״י שאסור לאכלה מותר להשהותה. הרדב״ז ח״ב סי׳ קמ״ד. ובחדשות ח״א סי׳ תפ״ז כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ ה׳ ונ״ל דדינו כדבר שנתבשל בכלי חמץ עיין סי׳ תמ״ז סעי׳ ה׳ (ר״ל דכל מה שמקיל רמ״א שם בדבר שנתבשל בכלי חמץ הי״ה הכא. מחה״ש) ודוקא שהיתה הקיבה מע״ל בכלי חמץ וכמ״ש ביו״ד ססי׳ פ״ז. מ״א סק״ט. חק יוסף שם. מק״ח שם. חמ״מ או׳ יו״ד. ח״א שם.

סד סד) שם. וכן אם העמיד גבינות בחלא וכו׳ וה״ה אם שופכין לתוכו חמץ או שכר או יי״ש כדי להעמידו הוי ג״כ דבר המעמיד. וכ״כ בתשו׳ נחלת שבעה סי׳ ל״ה דאם לא מכרו קודם פסח הגבינה ששפכו לתוכו יי״ש יש לאוסרו משום דלטעמיה עבידי ולא בטילי. וכ״פ בתשו׳ מהר״ם מלובלין בעיסה שנתחמצה בשמרי שכר שעבר עליו הפסח. וכן הסכימו האחרונים סי׳ תמ״ז סעי׳ י״א יעו״ש. ח״י או׳ ט״ז. א״ר או׳ י״א. חק יוסף או׳ י״ד. מק״ח או׳ יו״ד. ודע דמה דלטעמיה עביד דוקא כשנתן הרבה עד שנתן טעם כמ״ש ביו״ד ססי׳ צ״ח יעו״ש. גם דבר המעמיד צריך שיהא בו כדי להחמיץ. א״ר

שם. וכבר כתבנו לעיל או׳ ס׳ דבכ״ז דבר המעמיד או לטעמיה עביד אם בדיעבד השהה אותם לאחר הפסח ויש הפ״מ סגי בהשלכת הנאת המעמיד לים המלח יעו״ש.

סה **סה) ובענין** מי דבש שקורין מע״ד עיין ט״ז סק״ד מה שהאריך בזה ומסיק דיש מקילין לשתות ביו״ט האחרון מע״ד של כל השנה וכמ״ש רמ״א סי׳ תמ״ז סעי׳ ה׳ בכל דבר שמבשלים בכלי חמץ שיש להקל ביו״ט האחרון ונראה דזהו משום דהוי ספק אם היה בן יומו כשבשלו בו ואנן ק״ל סתם כלים אינם ב״י וביו״ט האחרון אמרינן כן אבל ספק שמא החמיצוהו בשמרי שכר אין מקום להקל בו וכ״ש במקומות שמבשלין המע״ד בפל השנה ביורות שעושין בו יי״ש דהוי דבר חריף וחזק ונ״ט לשבח במע״ד כידוע וא״כ לא מהני מה שאינו ב״י וא״כ אין כאן ספק כלל ע״כ שומר נפשו ירחק מזה אפי׳ ביו״ט האחרון וכ״ש מליקח מע״ד מעכו״ם ביו״ט האחרון דשמא מערב בו שכר עכ״ל. והביאו ח״י או׳ ט״ז. מ״א סי׳ תמ״ז ס״ק כ״ה. א״ר שם או׳ כ״ב. חק יוסף שם או׳ ל״ו. ר״ז שם או׳ מ׳.

סו **סו) שם.** אם העמידו גבינות בחלא וכו׳ חמאה התוכה שנותנין בתוכה קמח או סולת בעודה רותח והחמאה קולטת טעם הקמח ועי״כ מתקיים ימים רבים ואח״כ מסננין החמאה והחמאה נשאר נקי מכל קמח ושכח למוכרו עם החמץ. עיין בתשו׳ עולת שמואל סי׳ נ״ו שכתב דזה לא מקרי דבר המעמיד דהא ההיתוך אפשר בלא קמח והקמח הוא רק שלא תסריח וגם הקמח לא ליתת ולא נתחמץ והחמאה הוא מי פירות ויצא הדבר להיתר בעני והפ״מ יעו״ש. והביאו פ״ת. ועיין לקמן סי׳ תמ״ז או׳ קמ״ח.

סז **סז) חמאה** ששרה בה פת וקמח ועבר ושהה תוך הפסח יוליך הנאת הפת והקמח לנהר וימכור החמאה לכותים. א״ר סי׳ תמ״ז או׳ מ״ה. והביאו ח״י בסי׳ זה סוף או׳ א׳ וכתב דמיירי שהקמח היה סולת או שנתערב מים עם החמאה דאל״כ בלא״ה מי פירות אין מחמיצין.

סח **סח) אם** נתנו יין בחביות של יי״ש והחביות היו ישנות מזמן רב ושתו מן היין והרגישו טעם יי״ש יש מי שאסר אותו אחר הפסח אבל הרב פמ״א ח״ב סי׳ ע״ה התירו אחר הפסח. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ ו׳ ברכ״י סי׳ תמ״ז או׳ י״ט. שע״ת שם או׳ מ׳ ועיין לעיל או׳ י״ג.

סט **סט) [סעיף ו׳] ויש להם על מה שיסמוכו.** ר״ל דאין ללעוג על המנהג לומר שהוא מנהג שטות וחומרא יתירה אלא יש סמך למנהג מן הירושלמי. מאמ״ר או׳ ו׳.

ע **ע) שם. יטיח עליו וכו׳** וזה מהני אפי׳ יש במקום ההוא כזית ויותר כדלקמן סעי׳ ט׳ יעו״ש.

עא **עא) [סעיף ז׳] בצק שבסדקי עריבה וכו׳** והיינו בעריבה שאין לשין בה כל השנה אבל עריבה שלשין בה עיין לקמן סעי׳ י״א.

עב **עב) שם. אם יש כזית במקום אחד וכו׳** ואע״ג דודאי מבטל ליה אפ״ה כיון דחשיב לא בטיל. רש״י. ר״ז או׳ כ״ז.

עג **עג) שם. חייב לבער.** ואם אינו יכול לחטט אחריו יטיח עליו מעט טיט כמ״ש בסעי׳ הקודם.

עד **עד) שם. אם היה עשוי לחזק וכו׳** ואין חילוק אם היה זה בשולי העריבה או בשפתה. כ״ה לדעת הש״ע שפסק כהר״ף והרמב״ם שפסקו כלישנא בתרא ולא כאביי דמחלק כמבואר בב״י. ועיין בביאורי הגר״א.

עה **עה) שם. אם היה עשוי לחזק וכו׳** ואעפ״י שיש בעריבה הרבה חצאי זיתים בהרבה סדקים אם הם עשויים לחזק שברי העריבה או לסתום נקבים הרי הם בטילים לגבי העריבה. ר״ז שם.

עו **עו) שם. בטל במיעוטו.** ואין שייך לומר הכלי מצרפו דכיון דעשוי לחזק הכל בטל לגבי כלי. עו״ש או׳ ו׳ והיינו שביטלו או שעדיין רוצה לבטלם כגון שהוא קודם שעה ששית בע״פ. ר״ז שם.

עז **עז) שם. ואם לאו חייב לבער.** ודוקא כשיש בין הכל כזית דאז הכלי מצרפו אבל כשלא נשאר בין הכל כזית א״צ לבערו אפי׳ אין עשוי לחזק וכמ״ש סעי׳ י״א כן מוכח בסמ״ק. אבל דעת הרבה פו׳ דאם אין עשוי לחזק אפי׳ פחות מכזית חיוב לבער. מ״א סק״י. ח״י או׳ י״ז. חק יוסף או׳ ט״ז. והוא שראוי לאכול קצת אבל אם הוא פחות מכזית והוא מטונף קצת כיון דאיכא תרתי לריעותא אינו חייב לבער. הגמ״י פ״ב בשם הרא״ם. ב״י. מ״א שם. א״ר או׳ י״ד. חק יוסף שם.

עח **עח) שם. ואם לאו חייב לבער.** והרא״ש כתב דלא האריך לברר בדינים אלו לפי שישראל קדושים הם וגוררין כל החמץ הנמצא אפי׳ כל שהוא ואפי׳ הדבק בכותלי הבית. והביאו הטור וב״י, ח״י שם.

עט עט) [סעיף ח'] **היו בו שני חצאי זיתים וכו'** והיינו נמי שעשוים לחזק או לסתום בו נקב דאל"כ בכל ענין צריך לבער כמ"ש בסעי' הקודם.

פ פ) **שם. כל שאלו ינטל החוט וכו'** ואף אם הוא יבש דעי"ז אינו ניטל דמיפרך ואלו היה לח היה נקלף כולו כאחד חייב לבער. חידושי רע"א בשם הירושלמי. פת"ע או' י"ז.

פא פא) **שם. חייב לבער.** דחוט מצרפן והוי כזית במקום אחד. רש"י. וכזית במקים אחד אפי' עשוי לחזק חייב לבער כמ"ש בסעי' הקודם. וכ"כ הע"ש או' ז' ופשוט דבזה החוט מצטרף עמהם כיון דהו"ל כזית במקום אחד.

פב פב) **שם. חייב לבער.** ואעפ"י שביטלן. ר"ז או' כ"ז. ועיין לעיל או' ע"ב.

פג פג) **שם. א"צ לבער.** והיינו שעשוי לחזק כמ"ש לעיל או' ע"ט. וכ"כ מ"א ס"ק י"א. חק יוסף או' י"ז. וגם מיירי שביטל אי שרוצה לבטל כמ"ש לעיל או' ע"ו.

פד פד) **שם. א"צ לבער,** וה"מ דלא בעי להשתמש בעריבה בפסח וגם הבצק הוא במקום שעשוי לחזק העריבה ואז בטל אבל אי בעי להשתמש בה אע"ג דעשוי לחזק וחשיב כעריבה צריך לבער משום דלא יערב ליה בהדי דההוא דמשתמש בו ויאסר ואי בעי למילש בה בפסח צריך להגעילו בשפיכת רותחין עליה שהרי נשתמש בה חמץ כשלש בה חמץ. ראב"ן דף ע"ב. חקת הפסח או' ו' ועיין לקמן סי' תנ"א סעי' י"ז.

פה פה) **שם. אבל בבית וכו'** ואפי' מדובק בגומות חייב לבער. המ"מ פ"ב דין ט"ו. ב"י.

פו פו) **שם. מפני שפעמים מקבץ אותם.** כשמכבד את הבית והוי כזית במקום אחד. גמ' ופירש"י שם.

פז פז) **שם. הואיל ואלו החצאי זתים דבוקים וכו'** וכתב הרא"ש דל"ד נקט דאפי' אין דבוקים א"צ לבער כיון דהוי פחות מכזית. אבל המ"מ (שם דין ע"ז) והרמ"ך והכ"מ כתבו דוקא כשדבוקים דהו"ל כמו עשוי לחזק. מ"א ס"ק י"ב. וכן הסכים מער"ק על הרמב"ם פ"ב דין ט"ז. וכ"פ החמ"מ או' י"ד. ר"ז או' כ"ט. ופשוט דאפי' פחות מכזית צריך ביטול ואם לא ביטלם (ר"ל קודם זמן איסורו) צריכים ביעור. מ"א שם. ועיין א"א או' י"ב שכתב באין דבוקים קאי אבל הר"ז שם כתב דגם אדבוקים קאי.

פח חפז) **שם. הואיל ואלו החצאי זתים דבוקים וכו'** י"א שאף בבית א"צ לבער אלא פירורין של עיסה אבל פירורין של פת אינן נחשבים לכלום ואני אומר שאף פירורין של פת מבערין אותם בתחלה כשהן נראין לעין כדרך שאמרו בפירורין של עיסה. ריא"ז הב"ד בשה"ג פ' אלו עוברין. כנה"ג בהגה"ט. עי"ש או' ז'.

פט טפ) **שם. אלא מבטלו בלבו ודיו.** דזהו בעיא בגמ' ולא אפשיטא אם מצערפין ואם ביטל הו"ל ספיקא דרבנן וא"צ לבדוק אבל אם אירע שלא ביטל כלל חמץ שלו ונודע לו זה אחר זמן איסורו שאין יכול לבטל חייב לבער בכל גוונא דאז הוי ספיקא דאו' ט"ז סק"ו. מ"א ס"ק י"ג. א"ר או' ט"ו. חק יוסף או' י"ט. מק"ח או' י"ב.

צ צ) [סעיף ט'] **חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו ונפסל וכו'** ר"ל שנתעפש ונפסל מאכילת הכלב קודם זמן איסורו. וכ"כ הלבוש. חמ"מ או' ז' ח"א כלל קכ"א או' ד' ומשמע אבל אם לא נפסל קודם זמן איסורו רק מאכילת אדם ואח"כ נפסל גם מאכילת הכלב חייב לבער כיון דבזמן הביעור היה ראוי לכלב. ועיין לעיל או' כ"ה.

צא צא) **שם. ונפסל מאכילת הכלב.** דמשנפסל מאכילת הכלב נפיק ליה מתורת אוכל והו"ל עפרא בעלמא. ב"י בשם הרי"ף.

צב צב) **שם הגה. קודם זמנו.** אבל לאחר זמנו לא פקע איסוריה עד דשריף ליה לגמרי. ב"י בשם הר"ן. וה"ה לחמץ שנתעפש אעפ"י שנפסל מאכילת הכלב אם נפסל לאחר זמנו לא פקע איסוריה בהכי. פר"ח. ועיין לקמן סי' תמ"ה סעי' ב'.

צג צג) **שם. שאינו ראוי לכלב.** ואע"ג דבשאר איסורים כל שאינו ראוי לאכילת אדם מותר שאני חמץ דאפי' אינו ראוי לאכילת אדם ראוי לחמץ בו עיסות אחרות. ב"י בשם הר"ן. מ"א ס"ק י"ד.

צד צד) **שם. שאינו ראוי לכלב.** ואין חילוק בין חמץ לשאור. הרמב"ם פ"א והמ"מ שם דלא כראב"ד. מ"א שם. אבל הפר"ח כתב שהעיקר כראב"ד דשאור אעפ"י שהוא נפסל מאכילת הכלב חייב לבער לפי שהוא ראוי לשחקו לחמץ בו כמה עיסות אלא א"כ יחדו לישיבה וטח פניה בטיט וכ"נ עיקר יעו"ש. וכ"נ דעת הנה"ש או' ה' יעו"ש.

צה **צה) שם. או שיחדו לישיבה וכו׳** כלומר דאז אעפ״י שלא נפסל מאכילת כלב. עו״ש או׳ ח׳ וכ״ה בתו׳ פסחים מ״ה ע״ב.

צו **צו) שם. וטח אותו בטיט וכו׳** ומשמע דתרתי בעינן יחדו לישיבה וגם טח אותו בטיט וכ״מ מפירש״י אבל הב״ח כתב דאי לא טחו בטיט אפי׳ יחדו לישיבה חייב לבער אבל טחו בטיט אפי׳ לא יחדו לישיבה שפיר דמי דמשום דמאיס נתבטל ממילא יעו״ש. וכ״כ העו״ש שם.

צז **צז) שם. וטח אתו בטיט וכו׳** משמע שצריך לטוח אותו מכל צד וכ״כ קרבן נתנאל פ׳ אלו עוברין לדעת הרא״ש יעו״ש ומיהו גם לפירש״י שכתב שטח פניה לתקנה לישיבה נוכל לפרש ג״כ מכל צד ומ״ש פניה ר״ל כל צד הנראה שכל הנראה נקרא פנים.

צח **צח) שם. מותר לקיימו בפסח.** וכן מותר בהנאה. טור.

צט **צט) שם. מותר לקיימו בפסח.** אבל באכילה אסור דכיון דאכיל ליה אחשביה כמ״ש הטור בשם ר״י אברצלוני והרא״ש, וכ״כ ריו״נ ה״ה חי״ג דהרוב הסכימו דאסור באכילה. וכן דקדק התה״ד סי׳ קכ״ע ממ״ש הרמב״ם בדין הטריאק״ה דאסור לאכלו ודלא כפר״ח והרשב״ץ במאמר חמץ דף כ״ז ע״ב יעו״ש. ער״ה או׳ ה׳ וכ״כ הב״ח דאנחנו נוהגין כהרא״ש. וכ״ה דעת הש״ע שסתם כדעת הטור. וכ״ה דעת האחרונים. ומיהי גם לדעת הרא״ש ודאי דאין חיוב דאו׳ בזה דהא ביוה״כ כי אכל אכילה שאינה ראויה פטור. ט״ז סק״ח. ונראה דה״ד בחמץ שנתעפש או נחרך דבטיל ליה מתורת אוכל אבל בחמץ שיחדו לישיבה וטחו בטיט חיובא דאו׳ נמי איכא אי אכיל מניה בפסח כיון דאיתיה בעיניה ולא פטרו אותו אלא דוקא מן הביעור משים דביטליה ע״י יחוד וטיחה.

ק **ק) [סעיף יוד׳] דיו שהוא מבושל וכו׳** והוא שנפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו. תה״ד סי׳ קכ״ט והביאו ב״י. אבל דיו שבישל עכו״ם בפסח אסור לכתוב בו כיון שלא נפסל מאכילת כלב קודם זמנו. עו״ש או׳ ט׳ ח״י או׳ י״ט. א״ר או׳ ט״ז. חק יוסף או׳ כ״ג. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז אד ל״ד. ח״א כלל קכ״א או׳ ז׳.

קא **קא) שם. מותר לכתוב בו.** ולא חיישינן שיתן קולמסו לתוך פיו וחמץ שנפסל מאכילת כלב אסור באכילה דכיון שנותן שלא בכוונה ליכא קפידא דדוקא לאכלו בכוונה אסור דאחשביה. תה״ד שם. מ״א ס״ק ט״ו. ולפ״ז פשוט דאם נפל דיו או שאר חמץ שנפסל מאכילת כלב לתוך המאכל אפי׳ ברובא בעלמא בטל כיון דעפרא בעלמא הוא ולא אחשביה באכילתו בזה כי אין כוונתו רק לאכול המאכל וזה פגום לגמרי מעיקרו. וה״ה לדיו שמדפיסין בו שנעשית ע״י פתיתי חמץ ופגום מאד הוא. ח״י או׳ י״ט. א״ר או׳ י״ז. מק״ח או׳ י״ד. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ל״ג. ומיהו עיין בתשו׳ הרשב״א סי׳ תצ״ט שכתב דפת שעיפשה ונפסלה מאכילת כלב אפי׳ נתערב במחצה על מחצה או יותר מותר באכילה יעו״ש אבל י״ל דזהו משום דס״ל כמ״ד כיון שנפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו הו״ל כעפרא בעלמא ושרי אפי׳ באכילה כמ״ש לעיל או׳ צ״ט והא שכתב מחצה על מחצה או יותר הוא משום דאינו נאכל לבדו כיון שהוא פגום אבל אין הכי נמי אפי׳ לבדו שרי אבל לדעת הסוברים דאסור באכילה כמ״ש באו׳ הנז׳ צריך ליבטל ברובא.

קב **קב) דיו** שעשה עכו״ם לעצמו מכולו שכר אסור לישראל בהנאה דחמץ עכו״ם אסור בהנאה בפסח (כמ״ש לקמן סי׳ תמ״ג סעי׳ א׳ בהגה) ואם לקח מעכו״ם דיו בחו״ה דפסח ויש ספק שמא נעשה משכר כולו ובפרט ברגילין בו אף שזה מדרבנן אסור. ספרים הנכרכים ע״י אומן עכו״ם תוך הפסח מחמץ גמור ואח״כ מערבין בו דבק אף שנפסל עתה מכלב מ״מ חל שם חמץ עליו מקודם ואסור וא״כ אסור לקיים הכריכה שנעשית בפסח וכ״ש ליתן לעכו״ם בחו״ה דפסח לכריך דהוה כרוצה בקיומו של איסור. גם אותם כלים שמתקנים האומנים עכו״ם בדבק עם קמח ומים בפסח יש לאסור להשתמש בו בפסח ליתן בו טוב״ק ואם נתערב בהרבה שנעשו קודם פסח י״ל דהוי דשיל״מ ולא בטיל. א״א או׳ ט״ו.

קג **קג) [סעיף יא׳] אין לסמוך וכו׳** לא מיירי הכא לענין להגעילן ולהשתמש בהם בפסח דא״כ למה הוצרך לאסור משום צירוף כזית דהא אפי׳ במשהו אסור אלא מיירי הכא לענין להצניען. ט״ז סק״ט. ועיין לקמן סי׳ תנ״א סעי׳ י״ז.

קד **קד) שם. כי א״א לנקרן וכו׳** ל״ד אלא ר״ל דרוב פעמים א״א לנקרן כראוי ולכן יש להחמיר ליתנן במתנה לעכו״ם וכו׳ ט״ז שם,

קה **קה) שם. כי א״א לנקרן וכו׳** אבל הרדב״ז ח״א סי׳ תפ״ח כתב דזו חומרא יתירא ולא נהגו בה אבותינו ולא אנחנו אחריהם דהני נשי דידן זהירי ובקיאי ומבקרין שלא ישאר בהם כלל. כנה״ג בהגה״ט. והמ״א ס״ק ט״ז כתב דהכא מיירי בעריבות העשוים מנסרים גדולים שלשים בהם פת שיש חריצים בין נסר לנסר אבל עריבות קטנות העשויות מחתיכה אחת ואין בהם שום סדק פשיטא דיכול לנקרן עכ״ל. והביאו ח״י או׳ ך׳ א״ר או׳ י״ט חק יוסף או׳ כ״ה. מק״ח או ט״ו. חמ״מ או׳ ט״ז. ר״ז או׳ ל״א. ומ״מ אין לשין בהם בפסח ואם עבר ולש בה אחר הגעלה יש להתיר. א״ר שם. והיינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל לקמן סי׳ תנ״א סעי׳ י״ז דהמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות וכו׳ יעו״ש. ועיין בדברינו לשם או׳ קצ״ד.

קו קו) **שם. והכלי מצרפו.** כלומר דכיון דלא עשוי לחזק ודאי דהכלי מצרפן. עו״ש או׳ יו״ד וכתב על דברי הלבוש דלא דק יעו״ש.

קז קז) **שם. עד לאחר הפסח.** לא שיאמר לעכו״ם כן (ר״ל לא שיאמר לו עד לאחר הפסח) אלה יתנם לו במתנה גמורה (ר״ל בלי שום תנאי כמ״ש לקמן סי׳ תמ״ח סעי׳ ג׳) ואחר הפסח יחזור ויטלם ממנו. מ״א ס״ק י״ז. ואע״ג דבכל עקום מתנה ע״מ להחזיר שמה מתנה בר מקדושי אשה שמא גבי חמץ החמירו הערמה. ואם ירע עינו ושמא אינו מאמין יטחנו בטיט ואז בטל החמץ שבו, וכן המנהג לעשות לדפי מולייתות ועצי מגלגלין וכל כלים ששמשו בהם מעיסה מה״ט. דרשות מהרי״ל והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף או׳ כ״ו. ר״ז שם. מיהו השכנה״ג שם כתב על דברי מהרי״ל הנז׳ דאין כן מנהגינו אלא שגוררין אותן מהבצק שבו ומצניעין אותם במקום צנוע. והביאו א״ר שם.

קח קח) **שם הגה. שמניחין בהם קמח וכו׳** דיש לחוש שמא בא עליו מים ונתחמץ ונ״ל להטמינם בחדר שאין רגיל בו ושאין בו דבר שצריך לפסח ואותם שלשים כל השנה בבתיהם צריכים לגרור הכותלים במקום הלישה. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט,

קט קט) **שם בהגה. שמניחים בהם פת.** היינו בסלים של נצרים. מ״א ס״ק י״ח. א״ר או׳ ך׳.

קי קי) **שם בהגה. על שק קמח וכו׳** ודין השקים עיין לקמן סי׳ תנ״א סעי׳ ח״י בהגה וסי׳ תנ״ג סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד.

קיא קיא) **שם בהגה. וצריכה כבוס וכו׳** ולא מהני הדחה בעלמא דאדרבא הבצק נדבק בו וצריך כבוס בחמין ואפר וחביטה. מ״א ס״ק י״ע. ח״י או׳ כ״א. א״ר או׳ כ״ב. חק יוסף או׳ כ״ח. ונראה דצריך ג״כ להתיר התפירות והטלאים קודם כיבוס כמ״ש לקמן סי׳ תנ״א סעי׳ ח״י בהגה לענין שקים יעו״ש.

סימן תמג

א א) [**סעיף א׳**] **חמץ משש שעות ולמעלה.** פי׳ סוף שש שעות דהיינו תחלת שבע. פר״ח. וכל האוכל חמץ מתחלת שעה שביעית ולמעלה ביום י״ד לוקה מה״ת. הרמב״ם פ״א דין ח׳ וכתב המ״מ שם דכ״ה דעת הגאונים וכן עיקר יעו״ש. וכ״ה דעת הרא״ש והטור ודלא כיש מקילין שמביא בטור כמ״ש באו׳ שאח״ז. ומ״מ אינו עובר בבל יראה עד הלילה רק על עשה דתשביתו. מ״מ פ״ג דין ז׳ מ״א סק״א. ומיהו דעת רש״י בבבא קמא כ״ט ע״ב דגם משש ולמעלה עובר בב״י וב״י יעו״ש. והביאו ח״י או׳ א׳ אמנם דעת הלבוש רסי׳ תל״א כדברי המ״מ דאינו עובר ב״י עד הלילה יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים. א״ר או׳ א׳ מק״ח או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז רסי׳ תל״א. ח״א כלל קכ״ג או׳ א׳ וכתב דגם בדברי רש״י יש לפרש כן יעו״ש. וכ״כ החמ״מ שם.

ב ב) **שם. אסור בהנאה.** מדאורייתא. הרמב״ם שם דין ט׳ וכן הסכים המ״מ שם בדין ח׳ יעו״ש. וכן פשט המנהג בכל ישראל לאוסרו בהנאה משש שעות ולמעלה והגס לבו בהוראה להתיהר בפני ע״ה להורות קולא בדבר על סמך בעל המאור ראוי לנזיפה דהא אפי׳ דברים המתירים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם כ״ש בדבר זה שכל חכמי ישראל אוסרים ואין דבריו של בעל המאור שהוא יחיד עומדים בפני רבים ועוד שהוא דבר שפשט איסורו בכל ישראל לפי שאבותיהם פסקו הלכה כדברי האוסרים. ב״י. וכ״פ הלבוש דאסור בהנאה מדאו׳ וכ״פ העו״ש או׳ א׳ מ״א סק״א. פר״ח. חק יוסף או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז בסי׳ זה או׳ א׳ ובסי׳ תל״א או׳ ב׳ ח״א כלל קכ״ג או׳ א׳.

ג ג) **שם. אסור בהנאה.** ואי לוקין על ההנאה בלא אכילה עיין פר״ח מה שהאריך בזה ומ״ש עליו המט״י והנה״ש או׳ א׳ יעו״ש. וכן הא״א או׳ א׳ הביא פלוגתא בזה אי לקי על ההנאה יעו״ש.

ד ד) **שם. אסור בהנאה.** ומשמע דאין חילוק דאפי׳ חמץ נוקשה ותערובת חמץ נמי אסור משש ואילך. עו״ש שם. חק יוסף או׳ ב ועיין לקמן או׳ ז׳,

ה ה) **שם. הגה. אפי׳ חמצו של עכו״ם וכו׳** כן מסקנת הש״ס והפו׳ וכ״כ הטור סי׳ ת״ן וכן העלה מהריב״ש סי׳ ת׳ יעו״ש. ועיין באו״ה כלל ט״ל דין ל״ג בהגה בגליון שמסתפק בדין זה ואין ספיקו מוציא מידי ודאי. ח״י או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ י״ג וסי׳ תמ״ח או׳ ח׳.

ו ו) **שם. ואסרוהו חכמים שתי שעות קודם וכו׳** דחיישינן שביום המעונן יטעו ב׳ שעות אבל ד׳ זמן סעודה לכל היא ולא אתי למטעי. מ״א סק״ב. והוא מן הגמ׳ פסחים י״ב ע״ב.

ז ז) **שם. שתי שעות קודם וכו׳** ואפי׳ חמץ דרבנן כגון חמץ נוקשה אסור ג״כ וכ״ש חמץ ע״י תערובת ח״י או׳ ג׳ חמ״מ או׳ א׳ מיהו בתשו׳ נוב״י סי׳ כ״א כתב להקל באכילת חמץ נוקשה בשעה חמישית וגם כתב שם דמותר לאכול מצה עשירה ע״פ עד חצות אפי׳ לדעת רמ״א שכתב בסי׳ תמ״ד סעי׳ א׳ בהגה שאין נוהגין לאכול מצה עשירה יעו״ש.

ח ח) **שם. מתחלת שעה ה׳ ואם יש מת בע״פ יוציאו המת לבה״ק ויחזרו לביתם ויאכלו ואח״כ יקברוהו.** דרשות מהרי״ל. והמ״א סק״ב כתב דמוטב לאכול קודם ואח״כ יוציאו המת ואם התחילו להוציאו אין מפסיקין לאכילה ואם לא יכלו אח״כ לאכול יאכלו מצה או בשר ודגים עכ״ל. מיהו הח״י או׳ ד׳ השיג על דברי המ״א הנז׳ והסכים כדברי מהרי״ל יעו״ש. ונראה דהולכין בזה כפי העת והזמן והמקום.

ט ט) **שם. אפי׳ הרבה ביחד וכו׳** ואפי׳ כותח ויי״ש ואף שנקרא שם בעליו עליו מותר למכרו קודם פסח בשעת היתר לנכרי אף שיודע שלא יכלה קודם פסח. כן הסכמת האחרונים דלא כב״ח שמחמיר בזה. ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ה׳.

י י) **שם. ובלבד שיעמוד עליהם וכו׳** ואף אם מאכילה קודם שעה ה׳ צריך לזהר בזה דהיינו מליל י״ד. ר״ז בסי׳ זה אר ב׳ ובסי׳ תל״ג או׳ כ״ז,

יא יא) **שם. ויבער מה ששיירו ממנו.** היינו כשתגיע שעת הביעור. ר״ז שם.

יב יב) **שם. אסרוהו גם בהנאה.** משום דרובא טעו בין שש לשבע. רש״י פסחים י״א ע״ב.

יג יג) **שם. אסרוהו גם בהנאה.** לפיכך אינו יכול למכרו לעכו״ם ולא ליתנו לו במתנה ולא להפקירו ולא להאכילו לבהמה חיה ועוף אפי׳ אינן שלו אלא של הפקר ואפי׳ חמצו של עכו״ם אסור בהנאה ולפיכך אסור להריח פת חמה של עכו״ם משעה ששית ואילך. ר״ז או׳ ג׳ ועיין לקמן סי׳ תמ״ז או׳ מ״ב וסי׳ תמ״ח או׳ ק״ז.

יד יד) **שם. אסרוהו גם בהנאה.** ואם קידש בו אשה אינה מקודשת. טור. מיהו עיין באה״ע סי׳ כ״ח סעי׳ כ״א שפסק דהמקדש בחמץ דאורייתא ושעות דרבנן או בחמץ דרבנן ושעות דאו׳ הר״ז ספק מקודשת יעו״ש.

טו טו) **שם. אסרוהו גם בהנאה.** ואם שכח למכור קודם ומכר בתחלת שש מועיל המכירה. שו״ת שואל ומשיב ח״ב סי׳ מ׳ וכ״כ הפרמ״ג בפתיחה לה׳ פסח דמותר לאחר הפסח יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ בנין עולם דאם מכר החמץ בשעה ששית דרבנן מותר לאחר הפסח כמו בחמץ נוקשה ומ״מ למוכר עצמו יש להחמיר יעו״ש. פ״ת. ועיין לקמן סי׳ תמ״ח או׳ צ״ט ואו׳ ק׳.

טז טז) **היה** בידו חמץ של הקדש או של נכרי שלא קבל עליו אחריות ה״ז רשאי למכרו בשעת איסורו כמו שהוא רשאי לשמרו שאין הנאה זו שלי. שה״ג ר״פ כל שעה.

יז טוב) **היה** לו חמץ בע״פ במקום אחד והוא במקומו עדיין קודם התחלת שש והחמץ מונח במקום אשר לפי ערך שעות היום הוא אחר שש שעות אזלינן בתר מקום שהחמץ מונח שם. תשו׳ עונג יו״ט סי׳ ל״ו.

יח חי) **מצה** כפולה בע״פ נהי דלא אסרינן כל המצה אלא אותו מקום שנכפל מ״מ אסור בהנאה ובעי שריפה. ב״ח בשם מהרש״ל.

יט יט) **שם שם הגה. ובשנת העיבור שהיום ארוך וכו׳** דכששנינו אוכלין כל ארבע היינו לומר שאוכלין עד שליש היום בין שהשנה פשוטה שהיום קצר בין שהשנה מעוברת שהיום ארוך. ב״י סי׳ תל״א. ולפ״ז גם במדינות שאצלם בימי ניסן היום קצר הולכים ע״פ מקומם ואין אוכלים רק עד שליש היום של המקום ההוא.

כ ך) **שם בהגה. עד שליש היום.** דרך משל אם היום ט״ו שעות מותר לאכול עד תחלת שעה ששית ולהי״א שכתב אח״כ בהגה מותר לאכול עד ה׳ שעות ומחצה. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״ג. חק יוסף או׳ ז׳ מק״ח או׳ ד׳ מט״י. ח״א כלל קכ״ג או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ כ״ב.

כא כא) **שם בהגה. עד שליש היום.** כתב הלבוש בסי׳ רל״ג דשעות הללו חושבין מעת זריחת השמש עד עת השקיעה. וכ״כ בל״ח פ׳ תה״ש או׳ י״ד. וכן הסכים מנחת כהן בס׳ מבוא השמש מאמר ב׳ פ״ט דבכל דברים של דברי סופרים שהוזכר בהם שעות ראוי לנהוג כדעת הלבוש בין להקל בין להחמיר יעו״ש. וכ״כ הרמ״ע באלפסי זוטא פ״ק דפסחים והביאו מחב״ר או׳ ב׳ וכ״כ הרב בית יהודה דף ק״ע ע״ד או׳ ס״ג בשם רבו. ר״ז או׳ ד׳. אבל הב״ח סי׳ תל״א כתב דאלו השעות התחלתן מעה״ש עד צאת הכוכבים כמבואר בתו׳ פסחים דף ב ע״א ודף י״א ע״ב יעו״ש. וכ״כ בתה״ד סי׳ א׳ וכ״נ דעת העו״ש או׳ ב׳ וכ״כ הט״ז סק״ג דחלילה לנו לאכול אחר שליש היום מן עה״ש יעו״ש. וכ״כ הפר״ח דשעות הללו התחלתן מעה״ש. וכ״כ בשו״ת בית יעקב סי׳ מ״ט. א״ר סי׳ תל״א או׳ ד׳ וכ״כ המט״י בשם מהר״ח אבולעפיא, וכ״פ ח״א שם, וכ״ה המנהג משום חומרא דחמץ חושבין שליש היום מעה״ש. ועיין לעיל סי׳ רל״ג או׳ ז׳.

כב כב) **שם בהגה. וי״א עד ב׳ שעות קודם חצות.** ונקטינן לחומרא כסברא הראשונה. ב״ח סי׳ תל״א. וכ״כ הט״ז בסי׳ זה סק״ג דהעיקר כסברא הראשונה. וכ״פ הפר״ח. ח״י או׳ ו׳ מט״י. חק יוסף או׳ ז׳ מק״ח או׳ ד׳ נה״ש או׳ ד׳ מיהו אם שכח ולא מכר חמצו יש לסמוך אדעת י״א ואם הוא יותר

משעה עד חצות מותר למכרו. מ״א סק״ג א״ר שם. חק יוסף שם. מק״ח שם. חמ״מ או׳ ב׳. מחב״ר או׳ ג׳ וכתב שכן הסכים המו״ק ומהרי״ש. ר״ז שם. ח״א שם.

כג כג) **[סעיף ב׳] יעכבנו עד שעה חמישית.** ר״ל עד תחלת שעה חמישית שאז נאסרבאכילה מדרבנן כמ״ש בסעי׳ הקודם אבל קודם לכן לא ימכרנו שמא יבא בעליו ויאכל אותו. גמ׳ ופירש״י שם. ואם הוא דבר שלא ימצא בריוח קונים בשעה ה׳ מותר למכרו קודם לכן מיהו אם הוא מקום דיוכל למכרו לעכו״ם שיודע שיחזיר לו אחר הפסח אסור למכרו מכירה חלוטה. מ״א סק״ד א״ר או׳ ב׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ו׳.

כד כד) **שם. ואם לא בא בעליו וכו׳** דאם היה הבעל כאן עליו לבער כדלעיל ססי׳ ת״מ. ט״ז סק״ד א״א או׳ ה׳ ואם הודיעו המפקיד שמכרו אין הנפקד רשאי ליגע בו ועושה לו מחיצה י״ט, א״א או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ ת״מ או׳ מ״ו,

כה כה) **שם. ימכרנו לעכו״ם.** מפני השבת אבדה לבעלים. חו״מ סי׳ רצ״ב סעי׳ י״ז. ומ״מ המפקיד ג״כ בכל מקום שהוא יראה למכרו לעכו״ם ולא יסמוך על הנפקד שמא ישכח. אחרונים.

כו כו) **שם. חייב לבערו וכו׳** ואע״ג דהוא אינו עובר עליו מ״מ יבערנו שלא יעבור עליו המפקיד ואע״ג דאפשר שהמפקיד מכרו לעכו״ם בענין שלא יעבור עליו מ״מ אין ספק מוציא מידי ודאי ושמא לא מכרו לפיכך חייב לבערו, ב״ח. ואם לא ביערו חייב הנפקד לשלם דמי הפקדון למפקיד דהא שומר חנם שהיה יכול להציל ברועים ובמקלות ולא הציל חייב ה״נ הו״ל למכרו קודם זמן איסורו ואין לומר דהמפקיד פשע שהו״ל למכרו לעכו״ם במקום שהוא דכיון דק״ל דאין הנפקד רשאי לסמוך ע״ז וחייב למכרו א״כ הו״ל למכרו ומיהו אם החמץ עדיין בעין א״ל הרי שלך לפניך. מ״א סק״ה. ח״א כלל ק״ך או׳ ה׳ מיהו הח״י או׳ ז׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דאין דבריו נכונים שהרי אמרו שאין הנפקד חייב למכרו אלא משום השבת אבידה לבעלים וא״כ אף בלא הרי שלך לפניך הוא פטיר יעו״ש. וכ״כ המט״י להשיג על דברי מ״א הנז׳ והסכים כח״י דאין חייב לשלם. וכן הסכים באבן העוזר. וכ״פ הר״ז או׳ ח׳ והי״א בהגה״ע כתב דלענין הלכה כיון שי״א שהנפקד חייב לשלם וי״א שפטור מלשלם המוחזק יכול לומר קים לי כמאן דפוטר ונפטר, ועיין זכ״ל ח״ב וח״ג בחלק חו״מ או׳ ק׳ דיני קים לי.

כז כז) **ואם** היה החמץ משכון אצלו והגיע זמן איסורו ולא ביערו נראה דחייב הלוה לשלם מה שהלוה לו וההיזק של חמץ על הלוה כיון שהגוף שלו וכן אם המלוה מוכרו לעכו״ם בע״פ שאז החמץ בזול הוי ההיזק על הלוה. ע״ז סק״ד. ח״י שם. מט״י שם. אכן דעת המ״א סק״ה דאין הלוה חייב לשלם ורק שמסתפק אם לא מכרו המלוה אם יוכל לומר ללוה הרי שלך לפניך ויתחייב לשלם לו חובו יעו״ש והר״ז שם פסק בפשיטות דאין הלוה חייב לשלם ואם הוא בעין יכול לומר לו הרי שלך לפניך ויפרע לו חובו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תמ״א או׳ יו״ד.

כח כח) שם. **גזל חמץ ועבר עליו הפסח ואח״כ אמר לנגזל הרי שלך לפניך אין החמץ נאסר.** נוב״י סי׳ ך׳ ועיין לו במה״ת סי׳ ס״ה וסי׳ ע״ה, שע״ת או׳ ו׳ ומיהו עיין לקמן סי׳ תמ״ח או׳ ל״ח שכתבנו שם דדעת רוב הפו׳ לאסור יעו״ש.

כט כט) **שם אפי׳ אינו חייב באחריותו.** וה״ה קטן שהפקיד אצל גדול בלא אחריות צריך לבער. חקת הפסח או׳ ה׳.

ל ל) **[סעיף ג׳] אם קנו שום דבר בחמץ וכו׳** ואעפ״י שהוא אסור מדאו׳ ואפי׳ תוך הפסח אינו תופס דמיו דק״ל דאין לך איסורי תורה שתופסין דמיהם כ״א ע״ז ושביעית וכמ״ש בסוף פ״ב דקדושין בדברי הרא״ש. עו״ש או׳ ג׳ וכתב הפר״ח דל״ד אחר שש שעות עד הלילה מותר אלא ה״ה בחו״ה של פסח יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳. ר״ז או׳ ט׳. ח״א כלל ק״ך או׳ ט׳. ודלא כהא״ר או׳ ו׳.

לא לא) **שם. אם קנו שום דבר וכו׳** הב״ח כתב דדוקא אם שפחתו קנתה בלי ידיעתו אז מותר בעה״ב ליהנות ממנו אבל אותו האיש שקנה אסור ליהנות ממנו וכ״ה דעת הט״ז סק״ה. א״ר או׳ ו׳ אבל מדברי הש״ע משמע דאפי׳ לעצמו מותר בדיעבד ואפי׳ לא ביטל עו״ש שם. מ״א סק״ו. פר״ח וכתב דכן עיקר. וכן הסכים בשו״ת מקום שמואל סי׳ ט״ז יעו״ש. וכ״ה דעת חק יוסף או׳ יו״ד. מט״י. מק״ח או׳ ז׳ נה״ש או׳ ו׳ והר״ז או׳ י״ב כתב דיש לסמוך ע״ז בהפ״מ אבל במקום שאין הפ״מ יש להחמיר אפי׳ לא מכרו והחליפו עד לאחר הפסח שאינו אסור בהנאה אלא מד״ס. ודע דגם לדעת המחמירין אם לקח העכו״ם החמץ ואכלו ואח״כ נתן המעות שרי אף לדידיה לכ״ע. מ״א שם. וכן חליפי חליפין בדיעבד שרי אף לדידיה לכ״ע. א״ר שם ח״י או׳ ח׳ וגם דע דהא דבדיעבד שרי ה״ד אם כבר קיבל המעות אבל לכתחלה אסור לקבל המעות וכמ״ש לקמן סי׳ ת״ן סעי׳ ד׳ יעו״ש.

לב לב) **וכל** זה דוקא חליפי החמץ מותרין אבל החמץ עצמו אפי׳ שנחלף וחזר וניתן לישראל מ״מ באיסור הראשון קיימא דחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה. ח״י שם. מק״ח שם. חמ״מ שם. ר״ז או׳ י״ג.

לג לג) **שם. מפני שחמץ אינו תופס דמיו.** וחליפיו מותרין. וה״ה בדגן שנתחמץ ועבר עליו הפסח ונזרע דגידוליו מותרין דחילופין כגידולין דמי. ח״י או׳ ט׳ א״ר או׳ ו׳ מיהו המק״ח שם כתב דגידוליו אסורין.

סימן תמד

א א) **[סעיף א׳] בודקין ליל י״ג וכו׳** שהרי בליל שבת אינם יכולין לטלטל הנר כדי לבדוק. ב״י. לבוש. וביום י״ג א״א לבדוק משום דאסיר לבדוק ביום לכתחלה כמ״ש לעיל סי׳ תל״ג או׳ ג׳ יעו״ש.

ב ב) **שם. בודקין ליל י״ג וכו׳** ומברכין על ביעור חמץ ומבטלין כל חמץ שנשאר ברשותו שלא מצאו בבדיקה זו ונזהרין בחמץ הנמצא בבדיקה ובחמץ שמשיירין לאכילה להניחו במקום מוצנע שלא יגררו ממנו קטנים או שרצים כמ״ש בסי׳ תל״ד יעו״ש. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ ט׳ קיצור ש״ע סי׳ קט״ו או׳ א׳.

ג ג) **שם, ומשיירין מזון וכו׳** וצריך ליזהר להניחו במקום מוצנע כמ״ש לעיל סי׳ תל״ד סעי׳ א׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ג׳.

ד ד) **שם. ומשיירין מזון וכו׳** ואין לומר יבער הכל מלפני השבת ולא ישייר כלום ובשבת יאכל מצה עשירה דכיון דאין סיפוק בידי כל אדם לעשות מצה עשירה לכל הג׳ סעודות לא אטרחו רבנן. ב״י.

ה ה) **שם. ומשיירין מזון וכו׳** ואם שכח להפריש חלה בע״ש מלחם חמץ שאפה לשבת זה אסור לאכול ממנו ואין לו תקנה. מ״א סי׳ תק״ו סק״ח. ח״י סי׳ תנ״ז או׳ ט׳ א״ר בסי׳ זה או׳ א׳ מק״ח או׳ א׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ י״ב. ח״א כלל קכ״ט או׳ י״א. אמנם הרב נתיב חיים שם בסי׳ תק״ו השיג על דברי מ״א הנז׳ וכתב דכדאי אלו הפו׳ ר״ח והרא״ש ובעל התרומות והראב״ד ור״ן וראב״ן שפסקו לקולא להפריש חלה וליתן לכהן קטן אי לגדול שטבל לקריו ואף לכהן טמא דיוכל לבטלה ברוב ויכול לאכול כדק״ל ביו״ד סי׳ שכ״ג ואי ליכא כהן אוכל והולך וישייר פחות מכזית ויכפה עליו כלי עד מוצאי יו״ט כמו שאר חמץ שנשאר שאין לו עכו״ם בסי׳ תמ״ד סעי׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ בשאלת יעבץ סי׳ קל״ג ובשו״ת פנים מאירות ח״ב סי׳ צ״ו והב״ד שע״ת בסי׳ זה או׳ א׳ וכ״כ בס׳ בגדי ישע סי׳ תק״ו ובחי׳ רע״א. וע״כ נראה היכא דא״א למצוא פת אחר דיש לסמוך על המקילין כדי שלא תבטל סעודות שבת. ועיין לקמן ססי׳ תנ״ז בהגה ובדברינו לשם או׳ ט״ז.

ו ו) **שם. מזון ב׳ סעודות לצורך ליל שבת ובשחרית יום שבת עד שליש היום.** חמ״מ או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תמ״ג או׳ ד׳ ואו׳ כ״א,

ז ז) **שם. לצורך השבת.** ובשבת זו אל יאריכו בשבחות שמא יבא עת איסור חמץ. ס״ח סי׳ שי״ד. א״ר או׳ א׳ וטוב שלא להאריך בשבת זה בתפלת שחרית ומוסף ופשיטא שלא לזמר רק יקצר כפי האפשרי שלא יכשל ח״ו באיסור אכילת חמץ אחר זמן איסורו. חמ״מ או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ מ״ב.

ח ח) **שם. זמנה אחר המנחה.** ומ״מ גם בשחרית יפסיק סעודתו לשנים (והיינו יברך ברה״מ מש״ז או׳ ב׳) דהא י״א דיוצא בזה. שה״ג ומרדכי פ״ק דשבת וב״ח וכלבו. מ״א ס״ק א׳ ומיהו עיין לעיל בש״ע סי׳ רצ״א סעי׳ ב׳ דפסק דאפי׳ בדיעבד לא יצא אם עשאה קודם זמן מנחה יעו״ש ובדברינו לשם או׳ י״ב.

ט ט) **שם. לא במצה.** דהא אסור לאכול מצה בע״פ כדלקמן סי׳ תע״א. ועיין בדברינו לשם או׳ כ״ד אי שרי לטלטל המצה בע״פ שחל בשבת יעו״ש.

י י) **שם. אלא במצה עשירה.** דהיינו מצה שנלושה ביין או שמן או דבש או חלב או שאר משקין ומי פירות שכל אלו אינם נקראין לחם עוני ואין אדם יוצא בהם י״ח אכילת מצה בפסח ולפיכך מותר לאכלו בע״פ אבל כל מצה שאדם יוצא בה י״ח בפסח אסור לאכלה בע״פ כמ״ש בסי׳ תע״א. ר״ז או׳ ב׳ ועיין לקמן רסי׳ תס״ב.

יא יא) **שם. אלא במצה עשירה.** ומברך בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה א׳ מעין ג׳ כבשאר ימות השנה. מאמ״ר או׳ ב׳ וכתב וכן המנהג פשוט ודלא כהברכ״י שמסיק שיטול ידיו ויברך ויאכל כביצה ויותר מעט ממצה עשירה ויברך בה״מ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קס״ח או׳ מ״ח. מיהו אם אכל שיעור סעודה צריך לברך המוציא וברה״מ כמ״ש שם בסי׳ קס״ח סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ה אבל בע״פ יש לחוש לאכול שיעור סעודה שמא לא יאכל בלילה מצה לתיאבון אלא לא יאכל רק שיעור שיש בו ברכה א׳ מעין ג׳ כמ״ש לקמן או׳ טו״ב, ועיין לעיל סי׳ רצ״א סי׳ רצ״א סעי׳ ה׳ ומ״מ הגם

שעושה הסעודה במצה עשירה או במיני תרגימא או בפירות יש לעשות הסדר שכתבנו שם או' ל"ד דהיינו לכסות זכר למן וללמוד הזוה"ק ולומר כל מה שכתבנו שם יעו"ש.

יב **יב) שם. אלא במצה עשירה.** ואם אפשר יש לאכול עמה איזה דבר מבושל שיעור כזית כי כן אמר לו המגיד למרן ז"ל דבסעודה ג' צריך לאכול כזית תבשיל והב"ד לעיל סי' רצ"א או' ל"ב יעו"ש.

יג **יג) שם. קודם שעה עשירית.** דמשם ואילך אסור לאכול פח כמ"ש סי' תע"א. ב"י. ט"ז סק"ג.

יד **יד) שם הגה.** ובמדינות אלו שאין נוהגין וכו' עיין נוב"י סי' כ"א מה שהקשה ע"ז שאין ראייה מפסח גופיה לע"פ. וכתב דעד חצות ודאי מותר לאכול מצה עשירה בע"פ והמורה להקל כל היום אפי' בלא צורך חולה וזקן לא הפסיד אם הוא עכ"פ צורך קצת אך בפסח עצמו מחמירין יעו"ש. והביאו שע"ת או' א'.

טו **טו) שם הגה. ובמדינות אלו וכו'** היינו בערי אשכנז אבל בספרד נוהגין לאכול מצה עשירה אפי' בפסח כדברי הש"ע ומיהו גם בספרד יש נוהגין להחמיר מהטעם שנכתוב לקמן סי' תס"ב יעו"ש.

טז **טז) שם בהגה. במיני פירות או בבשר ודגים.** עיין ח"י או' ב' שכתב דמשום מצה לתיאבון יותר טוב לקיים במיני פירות שאינו משביע כולי האי יעו"ש אבל המ"א סק"ב כתב דאם יש לו בשר ודגים הוא עדיף ממיני פירות כמ"ש סי' רצ"א וכ"כ החמ"מ או' ו' וכתב על הח"י שאין דבריו מוכרחים. וכ"כ מחב"ר או' ג' ר"ז או' ד' וכ"כ לעיל או' י"ב בשם המגיד דצריך לאכול כזות תבשיל יעו"ש. ומיהו גם בפירות אם הם ממין ז' יש בהם עדיפות משום דמברכין אחריהם מעין ג' וע"כ הנכון אם אפשר יש לאכול כזית מין תבשיל וכזית פירות ממין ז' ואם לא אפשר יש לחזר אחר פירות מין ז' ואם גם זה לא אפשר אז יאכל מאיזה פירות שמצוי אצלו.

יז **טוב) שם בהגה במיני פירות וכו'** ובזה מותר לעשותה אף לאחר שעה עשירית כדלקמן רסי' תע"א ומ"מ בין שמקיים אותה במיני פירות בין במצה עשירה נכון ליזהר שלא יאכל אלא כזית כדי שיאכל בלילה לתיאבון. פר"ח.

יח **חי) ועיין** בזוה"ק פ' אמור דף צ"ה ע"א ששם כתב שרשב"י ע"ה היה עוסק במעשה מרכבה במקום סעודה ג' בע"פ שחל בשבת יעו"ש. וכ"כ השל"ה והביאו מ"א סק"ב. ונראה דה"ד לרשב"י ע"ה דהוה נהירא ליה שבילי דשמייא כשבילי דארעא ויודע הלימוד שעושה תיקון במקום סעודה אבל אנחנו צריכין דוקא לעשות סעודה ומ"מ אם יהיו שניהם כאחד טובים.

יט **יט) שם בהגה במיני פירות וכו'** והיה ראוי לעשות מצה מפוררת מבושלת דהוי מעשה קדירה ונימוח וברכת מיני מזונות אבל לא ראיתי נוהגין כן. דרשות מהרי"ל ה' שבת הגדול. מ"א סק"ב. מיהו הח"א כלל קכ"ט כ' או' י"ג כתב בסתם דמפוררת ומבושל מותר לאכול קודם שעה עשירית יעו"ש. והיינו משום דבמצה מבושלת אין יוצאין בה י"ח בליל פסח כמ"ש לקמן סי' תס"א סעי' ד' וכל שאין יוצאין בה י"ח מותר לאכול בע"פ קודם שעה עשירית כמ"ש לקמן סי תע"א יעו"ש. והא דמברכין מזונות על מצה מבושלת דוקא אם אין בכל פירור כזית אבל אם יש בו כזית מברכין המוציא וברה"מ כמ"ש לעיל סי' קס"ח סעי' יו"ד יעו"ש.

כ **ך) [סעיף ב'] טוב לבער וכו'** כדין הביעור שיתבאר לקמן סי' תמ"ה סעי' א' ובהגה שם יעו"ש. ח"י או' ג' והיינו שישרוף כל חמץ הנותר שא"צ לו ליום ו' ולא ליום ז' שחרית וגם החמץ שמצא בשעת הבדיקה בלילה.

כא **כא) שם. טוב לבער בע"ש וכו'** ולענין מלאכה אם לאסור מחצות בע"ש ביום י"ג כמו ביום י"ד של שאר שנים כמ"ש לקמן סי' תס"ח הרב גור אריה נסתפק בזה ואולם הזר"א ח"א סי' ס"ד כתב דמותר במלאכה כל היום. וכ"כ בספר אפי זוטרי בסי' זה דמ"ר ע"ב ודמ"ט ע"א. וכ"כ הכנה"ג בספרו פסח מעובין או' צ"ג. וכ"כ הרב נחפה בכסף ח"א סי' ז'. והסכים לדבריו הברכ"י בסי" שס"ח או' א' יעו"ש. וכ"כ בספרו מחב"ר שם או' א'. וכ"כ הרד"ק בכ"י והב"ד בשיו"ב סי' זה יעו"ש. וכ"כ השע"ת בסי' זה. רו"ח או' ב'.

כב **כב) שם. קודם חצות.** לאו דוקא אלא צריך לבער בתחלת שעה ששית דהיינו בסוף שעה חמישית כמו בשאר שנים. מאמ"ר או' ג'.

כג **כג) שם הגה, וביום השבת יבטלנו.** והגם שכתבו הש"ע סעי' ו' כתבו האחרונים דאתא לאפוקי שא"צ לבטל בע"ש בשעת הביעור ג"כ אלא רק ביום שבת.

כד כד) **שם הגה. וביום השבת יבטלנו** וכמ״ש לעיל סי׳ תל״ד סעי׳ ב׳ שאעפ״י שביטל בלילה אחר הבדיקה טוב לחזור ולבטלו פעם אחרת ביום י״ד סוף שעה חמישית יעו״ש.

כה כה) [**סעיף ג׳**] **אין מבשלין לשבת זו וכו׳** נ״ל לבשל החמין ושאר אכילה לצירך שבת בכלים חדשים. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט, מ״א סק״ד. ואני נוהג בביתי לבשל בקדירות חדשות ומוכנות לפסח ובכף חדשה מוציאין התבשיל מן הקדירה ומניחין בקערות של חמץ ואחר האכילה מקנחין אותה באצבע כדלקמן בסעי׳ ד׳ וכן נכון לעשות. פר״ח. ור״ל כדי שלא יצטרך להדיחן אחר אכילה וכמ״ש באו׳ שאח״ז. ולא יערה מכלי ראשון דפסח לקערה של חמץ אלא א״כ אין היד סולדת בו או יערה לתוך כלי של יו״ט ואח״כ לקערת חמץ א״ר או׳ ג׳ ובדיעבד אין לאסור. א״א או׳ ד׳.

כו כו) **שם. דייסא וכיוצא בזה.** דבר שדרכו לידבק בקדרה או בקערה כדי שלא יצטרך להדיחן בשבת אחר אכילה להסיר החמץ הדבוק בהן והדחה זו אינה לצורך שבת ואסור להדיח כלים שלא לצורך שבת כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ג סעי׳ ו׳ ר״ז או׳ ח׳.

כז כז) **שם. פת הצנומה בקערה.** והוא תבשיל שעושין מפרורי פת ואינו רך כ״כ ונדבק אל הכלים.

כח כח) **שם בהגה. וא״א לקנחו וכו׳** אבל אם אפשר לקנחן אסור להדיחם כיון שא״צ להם כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ג סעי׳ ו׳ ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ג׳ מק״ח או׳ ג׳ ר״ז שם.

כט כט) **שם בהגה. יש להדיחו מעט וכו׳** פי׳ אע״ג דאסור להדיח כלים בשבת אם א״צ להם הכא מותר כדי להעביר החמץ. מ״א סק״ה. פר״ח. חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז שם. ח״א כלל קכ״ט או׳ יו״ד. ומ״מ אם אפשר להדיח ע״י עכו״ם עדיף אם א״א בקינוח ועכ״פ יזהרו שע״י ההדחה לא יבואו לידי מלאכה דאו׳ דהיינו ע״י סדין וכדומה מחה״ש.

ל ל) **שם בהגה. יש להדיחו מעט וכו׳** וטוב להדיחם אפי׳ אין בהם אלא מעט חמץ בענין שא״צ לבערו מעיקר הדין. ר״ז שם.

לא לא) **שם בהגה. יש להדיחו מעט וכו׳** ואם נדבק החמץ וא״א כ״א ע״י גרידא שרי ע״י עכו״ם דהוה שבות דשבות במקום מצוה. א״א או׳ ה׳.

לב לב) [**סעיף ד׳**] **ינער המפה וכו׳** שהפירורין נדרסים ברגלים וגם אין בהם שיעור ובטלים. הרא״ש, מ״א סק״ו. ומהרי״ו סי׳ קצ״ג כתב שאם אין לו עכו״ם שיכבד לו הבית יכבד הישראל ע״י שינוי בבגד וכ״ש במקום שיש נסרים דליכא למיחש לגומות. ח״י או׳ ו׳ א״ר או׳ ה׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ של״ז סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד. ואחר האכילה ירחץ פיו וינקה אח שיניו ובפרט אם יש בהם חורין או סדקים כי חמץ בפסח במשהו.

לג לג) **שם. יכול ליתנו לעכו״ם וכו׳** במתנה גמורה ואעפ״י שאסור ליתן בשבת מתנה שאין בה צורך השבת כמ״ש בסי׳ ש״ו מ״מ כיון שהוא עושה כן כדי לבער החמץ מרשותו שלא יעבור עליו בפסח בב״י הרי יש בנתינה זו צורך מצוה ומותר ליתן מתנה לצורך מצוה כמ״ש שם. ר״ז או׳ ט׳ ודוקא בחמץ התירו לתת לעכו״ם אבל לא שאר חפצים דדי לנו לנער המפה ולקנח הקערות. פחד יצחק או׳ ע׳ והביאו עיקרי הד״ט סי׳ י״ז או׳ כ״ט יעו״ש.

לד לד) **שם. יכול ליתנו לעכו״ם וכו׳** ומותר ג״כ להאכיל לבהמה או להשליך לבה״כ דבזה ג״כ מבער החמץ. ח״א שם. ודוקא לכלב שמזונותיו עליו ולא לחזיר שאין מזונותיו עליו. דרשות מהרי״ל. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ א״ר או׳ ה׳ א״א או׳ ח׳.

לה לה) **שם. יכול ליתנו לעכו״ם וכו׳** ובלבד שלא יתן לתוך ידו שלא יעשה עקירה. ח״א שם ובכלל ס״ב או׳ ט״ו. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ו׳.

לו לו) **שם. על מנת שלא לצאת וכו׳** משמע אבל בסתם אסור. ח״י או׳ ז׳ מק״ח או׳ ד׳ מט״י. אבל המט״מ סי׳ תקנ״ט כתב דה״ה בסתמא נמי מותר רק אין נותנים לו ע״מ לצאת יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג שם או׳ ד׳ מ״א סק״ז. א״ר או׳ ה׳ פר״ח. חק יוסף או׳ ז׳ ר״ז או׳ ט׳ ועיין לעיל ס׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ בהגה.

לז לז) **שם. לרה״ר.** ולדידן דאין לנו רה״ר שרי ליתן לו אפי׳ הרבה אלא דצריך שלא יוציאנו חוץ לתחום. ט״ז סק״ה וכ״כ המ״א שם דלדידן דלית לן רה״ר מותר לצוות לו להוציאם. וכ״כ א״ר שם. מק״ח שם. חק יוסף שם. ר״ז או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ז ואו׳ ל״ח יעו״ש. ובעיר המוקפת מחיצה ומעורבת לכ״ע שרי. מ״א שם. חק יוסף שם. מאמ״ר או׳ ד׳.

לח לח) **ואם** שכח למכור חמצו שיש לו בחדר מיוחד בע״ש צריך לתת בשבת במתנה לעכו״ם החדר עם מסירת המפתח ואפשר דאפי׳ מכירה ג״כ שרי (ולא יכתוב בשטר אלא ימכור בכסף לחוד ולא יקבל הכסף בידו רק יתן לתיבתו. דה״ח או׳ ה׳ ועיין א״א או׳ ח׳ מה שכתב להקל לכתוב שטר בכתיבה שלהם ובדברינו לסי׳ ש״ו או׳ פ״ה יעו״ש) ולא הוי כמקח וממכר דאסור בשבת כיון שאינו עושה רק לינצל מאיסור חמץ אך מ״מ היכי דאפשר במתנה עבדינן אם יודע שהעכו״ם יחזיר לו אחר הפסח כמ״ש לקמן סי׳ תמ״ח. ח״י או׳ ח׳ א״ר או׳ ה׳ מחה״ש סק״ז. מק״ח או׳ ה׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ יו״ד.

ומיהו עיין בתשו׳ שמלת בנימין דף י״ג שמפקפק בהיתר זה של ח״י למכור בשבת ומסיק דאין לסמוך עליו כ״א בהפ״מ או לצורך שבת יעו״ש. והר״ז סי׳ תמ״ח או׳ ט״ז אוסר דרך מכירה אפי׳ בהפ״מ אלא דוקא דרך מתנה יעו״ש.

לט **טל) שם. ודבר מועט.** וכל שאינו יותר מסעודה א׳ דבר מועט מיקרי משום דאיכא למיתלי שיאכלנו בבית ולא יוציאנו החוצה. פר״ח. ואם הוציאו העכו״ם וחזר ובא לבית ישראל יכול לחזור וליתן לו מזון סעודה א׳ וכן אפי׳ מאה פעמים אבל אסור ליתן לו בפעם א׳ יותר ממזון סעודה א׳ דכיון שאינו יכול לאכול כולו עכשיו בבית ישראל הרי ניכר הדבר שנותן לו ע״מ להוציאו והוי כאלו א״ל בפי׳ להוציאו. ר״ז או׳ ט וכ״ז שהעכו״ם מוציאו דרך רה״ר כמ״ש בש״ע אבל אם אין מוציאו דרך רה״ר עיין לעיל או׳ ל״ז.

מ **מ) [סעיף ה׳] אם נשאר חמץ וכו׳** והיינו בענין שא״א ליתנו לעכו״ם או לבהמה. עו״ש או׳ ג׳ מ״א סי׳ תמ״ו סק״ג. וכתב שם המ״א דבשעה ה׳ מותר לטלטל וליתן החמץ לעכו״ם יעו״ש. וכ״כ ח״י שם או׳ ט׳ וכ״כ המש״ז בסי׳ זה או׳ ו׳ ובשעה ששית לומר לעכו״ם לזרוק לנהר י״ל שבות דשבות במקום מצוה שרי, מש״ז שם.

מא **מא) שם. מבטלו.** דמדאו׳ בביטול בעלמא סגי והיכא דלא אפשר עושה מה שאפשר לעשות.

מב **מב) שם. וכופה עליו כלי וכו׳** וה״ה דמותר לטלטלו אם הוא בשעה ה׳ ולהשליכו לבה״כ אם יש לו בה״כ בחצרו וכמ״ש לעיל או׳ ל״ד. או להוציאו מביתו למקום שמותר לטלטל וכן נכון לעשות לכתחילה. חמ״מ או׳ ה׳

מג **מג) שם, וכופה עליו כלי וכו׳.** ודע שבעל המאור מתיר לפרר ולזרות לרוח או להטיל לים שהרי אין בזה אב מלאכה (דאין טוחן אחר טוחן כמ״ש לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ י״ב בהגה ועיין בדברינו לשם או׳ ע״ד) ובלבד שלא יעבירנו ברה״ר והסכים עמו הב״ח. אבל הב״ח הביא בשם הגהות סמ״ק והרוקח סי׳ רס״ז שלא יזרה לרוח בשבת וכן מוכח מלשון המחבר והם דברי הרמב״ם בפ״ג וכן עיקר להחמיר. פר״ח.

מד **מד) [סעיף ו׳] צריך לבטל וכו׳** מהטעם שנתבאר לעיל ס׳ תל״ד סעי׳ ב׳ דלא סגי בביטול דלילה לפי שחוזר וזוכה בפת ששייר למאכלו ויש לחוש שמא ישאר ממנו בבית ויעבור עליו. ב״י. ועיין לעיל או׳ כ״ג ואו׳ כ״ד.

מה **מה) שם. כדרך שהוא מבטל בשאר שנים.** ולענין שאיבת המים כשחל ע״פ בשבת עיין לקמן סי׳ תנ״ה סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

מה) ואין לסדר השלחן לצורך הלילה. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. וה״ה דאין מסדרין השלחן ביום א׳ של פסח לצורך הלילה דאין יו״ט מכין לחבירו כנה״ג בהגה״ט,

מו **מו) [סעיף ז׳] ההולך ביום י״ד וכו׳** שחרית בין כשחל בחול בין כשחל בשבת. ר״ז או׳ ט״ו.

מז **מז) שם. כגון למול את בנו.** וה״ה אם הולך למול בן חבירו אם האב אינו יודע למול בעצמו או שעשאו האב שליח להוליך את בנו למולו או ששלחו האב להביא לו מוהל ממקום אחר שכ״ז דבר מצוה הוא.

מח **מח) שם, או לאכול סעודת אירוסין וכו׳** והא דאמרינן לעיל סי׳ רמ״ט סעי׳ ב׳ דאסור לעשות סעודת אירוסין בע״ש וכ״ש בע״פ תירץ מ״א סק״ט דאם אירס קודם לכן אסור לעשות הסעודה בע״ש אבל מותר לארס בע״ש שמא יקדמנו אחר ואז מותר ג״כ לעשות סעודה וכמ״ש מור״ם ז״ל שם בהגה דסעודה שזמנה קבוע מותר יעו״ש. והא״ר שם או׳ ד׳ תירץ דהתם מיירי באפשר לידחות ליום אחר והכא מיירי בא״א לידחות יעו״ש. וחק יוסף או׳ יו״ד כתב דלית כאן קושיא דזיל בתר טעמא דאסור לעשות סעודה בע״ש משום כבוד שבת היינו שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול וחשש זה ליתא בע״פ דהרי צריך להפסיק שתי שעות קודם חצות משום חמץ יעו״ש.

מט **מט) שם. לאכול סעודת אירוסין וכו׳** וה״ה סעודת סבלונות. ט״ז סק״ח. מ״א סק״ט. ח״י או׳ יו״ד. א״ר או׳ ו׳ חק יוסף שם. מק״ח או׳ ו׳ מט״י וכתב ודלא כפר״ח. וכ״כ ער״ה או׳ ג׳ וכן סעודת קנין שעושין עכשיו בשעת השידוכין ג״כ מקרי סעודת מצוה. ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף שם. מק״ח שם. ר״ז או׳ ט״ו.

נ **נ) שם לאכול סעודת אירוסין וכו׳** וה״ה סעודת מילה ופדיון הבן. ר״ז שם.

נא **נא) ועיין** ברמב״ם פ״ה מה׳ דעות שכתב דלא מקרי סעודת מצוה שת״ח רשאי להנות ממנה אלא בבת ת״ח לת״ח. והכ״מ שם כתב שזה רק מדרך מוסר ולא אמרו פ׳ אלו עוברים דלא מקרי סעודת מצוה אלא בבת ת״ח לע״ה ובת כהן לישראל משא״כ היכי דשניהם שוים אף שהם ע״ה מקרי סעודת מצוה יעו״ש. ח״י שם. ועיין בשו״ת חו״י סי׳ ע׳ שהאריך איזו סעודת מצוה וכללא דמלתא סעודה שנעשית על גמר מצוה הוי מצוה. סיום מסכתא

וכדומה וסעודת בן שבעים שנה הוי מצוה. וסעודת חבורה בכל שנה ביום המוגבל לא הוי מצוה אם לא שדורש הרב שם. וסעודת ליל שלפני המילה ושלישי למילה לא הוי מצוה. וסעודה שעושה למי שנעשה לו נס או שנותן ס״ת וכלי הקודש הוי מצוה. וליל שבת של בן זכר פסק בתה״ד רס״ט דהוי מצוה וה״ה פדיון הבן. ואם נולד בן זכר ליל שבת אחר צ״ה והקהל התפללו ערבית בליל שבת שנייה הסמוך למילה לא הוי מצוה. וחנוכה אם אומרים שירות הוי מצוה. ופורים הוי מצוה, ובר מצוה ביום י״ג הוי מצוה. ואח״כ דוקא כשדורש הוי מצוה. חו״י שם. מש״ז או׳ ט׳ ומה שעושין סעודה אחר כתיבת התנאים שקורין קנס מאל ודאי לא מקרי סעודת מצוה כי אין זה סעודת אירוסין דבימי הש״ס שהיה אחר קידושין. חו״י שם. ונראה שזוהי סעודת קנין שעושין בשעת השידוכין שכתבנו לעיל או׳ מ״ט בשם האחרונים דהוי סעודת מצוה. ועיין מש״ז או׳ ח׳ מ״ש ליישב אבל הנראה כמו שכתבתי. וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ י״ט.

נב בנ) שם. בבית חמיו. משמע דוקא החתן שאוכל בבית חמיו ולא אחר. וכ״כ הדרישה או׳ ד׳ וא״ר או׳ ט׳. אבל מדברי הרמב״ם פ״ג משמע דלאו דוקא החתן עצמו אלא דה״ה לאחר שהולך לסעודת מצוה. וכ״כ הפר״ח. וכן מסיק המ״א סק״י. וכ״כ ח״י או׳ י״א. חק יוסף או׳ י״א. מק״ח או׳ ז׳.

נג גנ) שם. ונזכר שיש לו חמץ בביתו. ר״ל שנזכר קודם שהגיע זמן הביעור. ר״ז או׳ ט״ו.

נד דנ) שם. ונזכר שיש לו חמץ וכו׳ וה״ה אם מסתפק שמא יש לו חמץ. אי איכא שהות יחזור ויבערו. פר״ח.

נה הנ) שם. יחזור ויבער. דמאחר שלא יתבטל המצוה ע״י הביעור יקיים שניהם.

נו ונ) שם. ואם לאו וכו׳ ר״ל שאם יחזור וישתדל אודות הביעור לא ישאר לו זמן לעשות המצוה.

נז זנ) שם. יבטלנו בלבו. וטעמא משום דמדאו׳ בביטול בעלמא סגי ליה אלא שחכמים הצריכו ביעור כמ״ש סי׳ תל״א ובמקום ביטול מצוה אוקמוה אדאו׳ ב״י. מ״א ס״ק י״א.

נח חנ) שם, יבטלנו בלבו. ומשמע דאם הוא מתחלת שעה ו׳ ולמעלה דאינו ברשותו לבטל יחזור מיד ויבער (ואפי׳ על ספק חוזר. פר״ח) ומ״מ אם הולך להתעסק במת מצוה אינו חוזר דמת מצוה. עדיף מהשבתת חמץ דגדול כבוד הבריות. מ״א שם. ח״י או׳ י״ב. חק יוסף או׳ י״ב. מק״ח או׳ ח׳ ר״ז או׳ ט״ז. מיהו דעת אבן העוזר בכל דבר מצוה שהולך אפי׳ לא מצי לבטל א״צ לחזור משום דכיון דדעתו לבערו אינו עובר בבל יראה יעו״ש. ועיין חקת הפסח או׳ ג׳ מ״ש להשיג על האהע״ז ובלא״ם לענין דינא ק״ל כדעת רוב הפו׳ ועיין לקמן סי׳ תרפ״ז סעי׳ ב איזה נקרא מת מצוה יעו״ש.

נט טנ) שם. ואם היה הולך וכו׳ וה״ה לכתחלה יכול לצאת שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. עו״ש או׳ ה׳ וה״ה למול את בנו ואין שהות והוא בביתו מבטלו והולך לכתחלה. א״א או׳ י״ב.

ס ס) שם. אפי׳ יש שהות. והטעם דמדאו׳ בביטול בעלמא סגי. וא״כ משמע דבשעה ששית יחזור דלא מהני ביטול. ונראה דדוקא כשברי לו שיכול להציל אח״כ אבל מספיקא לא יחזור דספק נפשות דוחה אפי׳ שבת החמורה. מ״א ס״ק י״ב. מיהו ח״י או׳ י״ג כתב דאפי׳ לאחר זמן הביעור שאינו יכול לבטל ויש שהות עדיין להציל אפ״ה לא יחזור דחיישינן שמא יטריד בביעורו ומתבטל מהצלת נפשות וכתב שכ״כ הכ״מ פ״ג ודלא כמ״א עכ״ל. וכ״כ המק״ח או׳ ט׳ אבל הר״ז או׳ י״ז פסק כדברי מ״א.

סא סא) שם. ואם יצא לצורך עצמו וכו׳ ואפי׳ הולך לערב כדי לילך ללמוד לפני רבו חשוב דברי הרשות. טור. הוא מהירושלמי כמ״ש בב״י. והא דלא העתיקו בש״ע כתב א״ר או׳ ט׳ משום דמשמע בב״י דהרמב״ם חולק אירושלמי יעו״ש. ור״ל והש״ע פסק כהרמב״ם דזה מקרי דבר מצוה. וכ״כ המט״י. נה״ש או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ ו׳ מיהו דעת המ״א ס״ק י״ג נראה כדעת הטור. וכן הסכים ח״י או׳ י״ד. מק״ח או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ח״י.

סב סב) שם. יחזור מיד. אפי׳ לא הגיע זמן הביעור שיכול עדיין לבטלו אעפ״י כן חייב הוא לחזור מיד ולבער כמצות חכמים שאין דוחין מצות חכמים מפני דבר הרשות. ר״ז שם.

סג סג) שם. עד כביצה. ופשוט דבהולך שלא לצורך מצוה כלל הוי דינו שוה כמו הולך ללמוד דאין חוזר אלא עד כביצה. ט״ז סק״ט וכתב דלא כלבוש שכתב לחלק בזה. וכ״כ העו״ש או׳ ה׳ מט״י. ר״ז או׳ י״ט.

סד סד) שם. פחות מכאן מבטלי וכו׳ ואם הוא אחר זמן הביעור דאינו יכול לבטל עד כזית חוזר פחות מכזית אינו חוזר. כ״מ בתו׳ ס״פ אלו עוברין בשם הירושלמי. וכ״כ מ״א ס״ק י״ד, ח״י או׳ ט״ו, חק יוסף או׳ י״ד. מק״ח או׳ י״א. חמ״מ או׳ ט׳ ר״ז שם.

סה סה) [סעיף ח'] **מבטלה בלבו קודם שתחמיץ.** סי' אפי' אחר זמן איסורו די בביטול כיון שבאותה שעה עדיין לא החמיץ והוי דינו כמו קודם זמן איסורו. ט"ז סק"י.

סו סו) **שם. אבל החמיצה וכו'** ואם שהתה בלא עסק שיעור מיל ודאי החמיצה כמ"ש לקמן סי' תנ"ט סעי' ב' יעו"ש.

סז סז) **שם. אין הביטול מועיל וכו'** מסתמיות דברי הטור והאחרונים משמע דאפי' היה אצל רבו ולומד יש לו לקום ולילך לביתו לבער כיון שאין בידו לבטל וצריכה ביעור. אמנם מדברי הרמב"ם משמע דא"צ להפסיק אלא כשחוזר לביתו יבער מיד יעו"ש. מאמ"ר או' ח'.

סימן תמה

א א) [סעיף א'] **כיצד ביעור חמץ שורפו וכו'** ג' מינים בביעור חמץ כנגד ג' פרענות שהיו עושין המצריים לישראל במצרים. שורפו כנגד מה שהיו שורפין בכור ישראל בכור של אש שנאמר ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים וכדאיתא בפרקי ר' אליעזר פמ"ח. פוררו כנגד מה שהיו חונקין הבנים על המשבר שנאמר וראיתם על האבנים אם בן הוא והמתן אותו וכו' זורקו לים כנגד מה שזרקו בניהם ליאור שנאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו וכו' ור"ל כדי שנזכור השעבוד ונשבח להשי"ת שהצילנו מזה, ועוד י"ל שהם כנגד ג' קליפות רוח סערה, ענן גדול. ואש מתלקחת. שורפו כנגד אש מתלקחת. פוררו וזורה לרוח כנגד רוח סערה. זורקו לים כנגד ענן גדול שהענן עולה מן הים, ור"ל דביעור חמץ הוא רמז לבחי' ביעור הקלי' ונתנו לו ג' מיני ביעור כנגד ג' בחי' הקלי' שיכוין לבערם ויתקרב קץ הגאולה בב"א.

ב ב) **שם. כיצד ביעור חמץ וכו'** וגם הנשים חייבות במ"ע דתשביתו ואפי' בחיוב השבתה דמשש ולמעלה, שו"ת שאגת אריה סי' פ"ב. שע"ת.

ג ג) **שם. שורפו.** עד שנעשה פחמים. ר"ז או' ד'.

ד ד) **שם. או פוררו וכו'** לפירורין דקין. ר"ז שם.

ה ה) **שם. או זורקו לים.** וה"ה לשאר נהרות. גמ' פסחים כ"ח ע"א. והטעם בכל זה משום דכתיב תשביתו שאור מבתיכם בכל דבר שאתה יכול להשביתו. גמ' שם כ"ז ע"ב.

ו ו) **שם. ואם היה החמץ קשה וכו'** וה"ה חיטין שהחמיצו בעי פירור כלומר פיזור שלא יתנם בשק ויזרקם אלא יפזרם ע"פ המים שלא יוכל אדם ללקטן. רש"י פסחים כ"ח ע"א. וכ"כ ח"י או' ב' מיהו המ"א סק"ב כתב בשם המ"מ פ"ג דחטים בעי פירור דהיינו שיחתוך כל חטה לשנים או ג' חלקים. וכן הסכים א"ר או' א' י"א בהגב"י. ביאורי הגר"א. וכתב שם המ"א אכל נהמא לא בעי פירור שהוא רך ונמס במים והרב"י מפרש דנהמא בעי פירור וחטים לא בעי פירור יעו"ש עכ"ל מ"א וסיים דיש להחמיר ולעשות פירור בשניהם. והר"ז או' ד' פסק דפת בעי פירור אבל בחטים אם הם מעט שיוכל לחתכן בשעה מועטת יש להחמיר אבל אם הם הרבה שיצטרך לשהות הרבה בחתיכתן או עד שיטחנם אין להשהות החמץ בשביל כך ויש לסמוך על סברה ראשונה.

ז ז) **ואם** משליכו לבה"כ א"צ פירור וליכא למיחש שיאכלנו כלב או חזיר דא"כ במים נמי יאכלו אותם הדגים אלא לא חיישינן כיון שהוא אינו נותן לפניהם לאכול אבל אם יש לו מים מכונסים שיש בהם דגים אסור להשליך לתוכו דהוא נהנה ממנו. מ"א שם. ח"י שם. א"ר שם. וכ"כ האחרונים.

ח ח) **ואסור** בכל המלאכות כשמגיע זמן השריפה עד שישרוף החמץ כמ"ש סי' תל"א. מ"א שם. ור"ל כמ"ש סי' תל"א לענין בדיקה ס"ה כאן לענין שריפה.

ט ט) **שם. מפררו ואח"כ זורקו לים.** ואם זורקו לים המלח לא בעי פירור. כ"פ הפר"ח. אבל הב"ח פסק דגם אם זורקו לים המלח בעי פירור. וכ"כ הט"ז סק"ב. וכ"פ בעל העיטור.

י י) **שם ואח"כ זורקו לים,** וכתב בכ"מ פ"ג דדוקא מתחילת שש ולמעלה שהוא זמן איסורו בעינן זריקה לים אבל קודם שש בהוצאה מרשותו סגי. ואותם בני אדם המשימים חמץ בצידי רה"ר בשעה שש שלא כדין הם עושים כשמגיע שעה ששית צריך לבערו מהעולם יעו"ש והביאו מ"א סוף הסי' ופר"ח בסעי' זה. ומיהו לדידן השרויים בין העמים ומלעיגין על היהודים כשזורקין החמץ ברחובות אי בדרכים אף קודם שעה ששית לא יזרוק בדרכים שיש בזה חילול השם ח"ו אלא או יתנו במתנה לגוי או ישלכנו לנהר בצנעה או לשרפו בביתו.

יא יא) **שם הגה. והמנהג לשורפו.** היינו משום דאיכא פלוגתא בזה כדאיתא בפסחים כ״א ע״א ר׳ יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה וחכמים או׳ אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים וע״כ נהגו להחמיר כר״י דפסק רש״י כוותיה וכן בסמ״ק. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ז. וכ״כ מאמ״ר או׳ ג׳ ועוד י״ל ע״פ מ״ש לעיל סי׳ תל״ב או׳ ל״א דהחמץ הוא רמז אל בחי׳ הקלי׳ ולכן שורפן אותו יעו״ש. ור״ל כי ע״י שריפת החמץ רומזת אל בחי׳ הקלי׳ שיתבערו מן העולם בסוד ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ותתקרב קץ הגאולה ולכן נהגו לשרפו.

יב יב) **שם הגה. והמנהג לשורפו.** ואין ספק שדעת רמ״א ז״ל לומר דבעי שריפה בכל זמן שיהיה הן בשעה ה׳ הן בשעה ו׳ או ז׳ וכיוצא וכן מוכח ממ״ש רמ״א לעיל סי׳ תל״ד סעי׳ ב׳ בהגה דאין לבטל ביום אלא אחר ששרף החמץ וכו׳ והביטול הוא קודם שעה ששית דבשעה ששית אין בידו לבטל כדמוכח בש״ס ובפו׳ וא״כ מוכח בדעת רמ״א דגם קודם שעה ששית בעי שריפה. מאמ״ר שם. וכתב ודלא כהעו״ש וגם על דברי הט״ז סק״ב כתב דאינו מוכרע יעו״ש. וכ״כ רש״ל בתשו׳ הנז׳ דאף קודם שעה ששית בעי שריפה יעו״ש, וכ״מ ממ״ש לעיל באו׳ הקודם דהחמץ רומז אל בחי׳ הקלי׳ וא״כ אין חילוק דגם קודם שעה ששית בעי שריפה אך לפ״ז משמע דלא בעי שריפה אלא אותו חמץ שנמצא בלילה בשעת הביעור שרומז אל בחי׳ הקלי׳ כמ״ש לעיל סי׳ תל״ב או׳ ל״א אבל שאר החמץ שנשאר בבית יכול ליתנו לגוי במתנה או למכרו אם הוא קודם שעה ששית.

יג יג) **שם בהגה. וטוב לשורפו ביום וכו׳** דהיינו קודם שעה ששית. ח״י או׳ ג׳ וכ״כ לעיל סי׳ תל״ד או׳ מ׳ יעו״ש. ועי״ש או׳ מ״ג מ״ש לומר קודם שריפה ואח״כ יעו״ש.

יד יד) **שם בהגה. וטוב לשורפו ביום וכו׳** ונוהגין העולם לעשות מדורה בפ״ע אף בשעה ה׳ ולכן עוב לשרוף אותו בחצר ולא בבית כדי שלא יהנה ממנו. רש״ל בתשו׳ הנז׳ והביאו כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ד. ועוד י״ל הטעם דצריך לשורפו בחצר משום דדומיא דנותר והנותר היו שורפין אותו בחצרותיהם או על גגותיהם כמ״ש בפסחים פ״א ע״ב יעו״ש, ועיין לקמן או׳ י״ט.

טו טו) **שם בהגה. וטוב לשורפו ביום וכו׳** וראיתי מאמ״ו שהיה מקובל מרבותיו לשרוף החמץ בהושענות. רש״ל בתשו׳ הנז׳ כנה״ג שם. וכה״ג כתב מהרי״ו סי׳ קצ״ג דיש להסיק התנור בלולב ומהר״י היה רגיל לעשות ממנו היסק בפי התנור בשעת אפיית המצות. ח״י או׳ ג׳ ר״ז או׳ י״ב. בן א״ח פ׳ צו או׳ יו״ד ואו׳ כ״ב. ועיין לעיל סי׳ כ״א או׳ ה׳ ולקמן סי׳ תס״א או׳ ח׳.

טז טז) **שם בהגה. אך אם רוצה וכו׳** ובמהרי״ל כתב דוקא לשרוף ביום כדי שיזכור לבטל. מ״א סק״ג. חק יוסף או׳ ג׳ מק״ח או׳ ב׳ ומיהו ביוצא בשיירא דמבטל בלילה ולא ביום כבסי׳ תל״ו במ״א סק״א (ובדברינו לשם או׳ ח׳) פשיטא דרשאי לכ״ע לשרוף בלילה אם ירצה. א״א או׳ ג׳ ולי נראה בלא״ה זהו פשוט דלא אמרו לשרוף ביום אלא דוקא על יום י״ד שהוא זמן איסורו דומיא דמותר ולא על שאר ימים דיוצא בשיירא,

יז טוב) **[סעיף ב׳] ואם נתנו לעכו״ם וכו׳** ואסור לתת לעבדו ולשפחתו חמץ הנשאר ביום י״ד אם החמץ רב שא״א לאכלו קודם זמן איסורו מאחר דמזוניתיהם עליו הו״ל כפורע חובו באיסור הנאה. ב״ח בתשו׳ סי׳ קמ״ז. ח״י או׳ ד׳ מק״ח או׳ ג׳ ומיהו החמ״מ או׳ ה׳ חולק ומתיר כוון שנותנו קודם זמן איסורו ורק אסור לומר לו בפי׳ שיחזיק החמץ כל ימי הפסח דא״ש רוצה בקיומו של חמץ אלא יתן לו בסתם ויאמר לו הילך חמץ זה ושוב לא יהיה לך עלי מזונות כל ימי הפסח יעו״ש. וכן הסכים לדינא הגאון מהרש״ק בחידושיו וכתב דעכ״פ לא יאכל החמץ בביתו משום חשדא שפורע חובו בחמץ וכמ״ש לקמן סי׳ ת״ן סעי׳ ו׳ יעו״ש.

יח חי) **שם. א״צ לבער.** ומ״מ יניח איזה פתיתים לשרפם כדי לכוין בהם אל בחי׳ הקלי׳ שישרפו ויתבטלו מן העולם וגם כדי לומר היה״ר שכתבנו לעיל סי׳ תל״ד או׳ מ״ג וגם כדי לזכור ולומר הביטול של היום.

יט יט) **שם. ואם שרפו קודם וכו׳** בטור משמע דגם אם שורפו קודם שעה ששית טוב לעשות לו מדורה ולשורפו בפ״ע ולא יהנה ממנו בשעת שריפה דחיישינן שמא גם כשישרפנו בשעת איסורו יהנה ממנו. ב״י. וכ״כ מ״א סק״ד. אכן הב״ח כתב ודאי דאם שורפו בשעה ה׳ א״צ למדורה בפ״ע כיון שאינו שעת איסורו בהנאה ומיהו סיים דהעולם נוהגים אפי׳ בשעה ה׳ לעשות לו מדורה בפ״ע בחצר ולא בבית כדי שלא יבא ליהנות ממנו גם כששורפו בשעה ששית גם נוהגים כר׳ יהודה דוקא בשריפה וגם נוהגים להחמיר כחכמים דאפרן אסור דנקטינן הכא והכא לחומרא וכ״כ מהרש״ל עכ״ל. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ והאחרונים. וכ״כ לעיל או׳ י״ד יעו״ש.

כ ך) **שם. מותר ליהנות מפחמים וכו׳** זהו לשון הרמב״ם פ״ג וכתב עליו הר׳ מנוח דהיינו ששרפו עד שנפסל מאכילת הכלב דאי לא נפסל מלאכול הכלב ודאי דאסור ומשו״ה מותר ליהנות בפחמים וה״ה שמותר באכילה אלא שאין דרך הבריא לאכול הפחמים אבל ודאי אם חרכו בחוץ עד שנפסל מלאכול הכלב ואם היה גורר אותו מוצא לחם בתוכו אפי׳ בהנאה אסור יעי״ש, וכ״כ הרז״ה בר״פ כל שעה דאפי׳ באכילה שרי יעו״ש. אבל הרא״ש בר״פ כ״ש

כתב דאעפ״י שנפסל מאכילת כלב אסור באכילה וכתב שכ״כ הר״י אברצולני יעו״ש. וכ״כ הטור בסי׳ תמ״ב יעו״ש. והב״ד חקת הפסח או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תמ״ב סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם או׳ צ״ט.

כא **כא) שם, הרי זה לא יסיק בו וכו׳** וכתב בית הילל ביו״ד סי׳ קמ״ב או׳ א׳ דשלהבת של חמץ מותר דלא גרע מעצים של עכו״ם דאפרן אסור ואפ״ה שלהבת מותר וא״כ גבי חמץ נמי אע״ג דאפרן אסור מ״מ שלהבת מותר יעו״ש. מיהו ח״י או׳ ו׳ הקשה עליו ופסק דגם שלהבת אסורה יעו״ש. וכן הסכים א״ר או׳ ה׳ מק״ח אר ד׳ מחב״ר או׳ ד׳ ועי״ש מה שהשיג על החולקים על הח״י יעו״ש. וכ״פ ח״א סוף כלל קי״ט.

כב **כב) שם. אסורים בהנאה.** לפי שיש שבח עצים בפת. ר״ן מ״מ פ״ג. ודוקא כשאבוקה כנגדו כ״מ שם בשם הרמ״ך. ואע״ג דחמץ אפי׳ גחלו ואפרו אסור מ״מ הוי זו״ז גורם דתנור ג״כ הוא גורם שיאפה ושרי אבל אם בשל תבשיל אפי׳ ע״ג אפר או גחלים אסור. ומיהו נראה עיקר כדעת הט״ז וש״כ ביו״ד סי׳ קמ״ב דדעת הרמב״ם והפו׳ אפי׳ בישל ע״ג גחלים או בחומו של תנור אסור וא״כ ה״ה בגחלים עוממות דאסור ואפי׳ היו מונחים עצים אחרים על האש והניח החמץ ג״כ עליהם דהו״ל זוז״ג אפ״ה אסור. מ״א סק״ה. ח״י או׳ ז׳ א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ה׳ ח״א שם. מיהו המק״ח או׳ ה׳ כתב דדוקא בפסח זוז״ג אסור אבל אחר שש קודם הלילה מותר זוז״ג יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד. וכתב עוד שם הר״ז דאפי׳ בתוך הפסח יש להתיר בזוו״ג במקום הפ״מ או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יו״ט שאין לו מאכלים אחרים.

כג **כג) שם. אסורים בהנאה.** ואין לו תקנה וכן עיקר. מ״מ פ״ג. ור״ל דאין לו תקנה בהולכת הנאה לים המלח דדוקא בע״ז מהני שתופסת דמיה ויש לה פדיון משא״כ בשאר איסורין דלא כלבוש שמיקל בהולכת הנאה לים המלח. מ״א סק״ו וכ״כ הש״כ ביו״ד סי׳ ק״י סק״ב והפר״ח שם אר ב׳ ובסי׳ זה ובסי׳ תמ״ז סעי׳ א׳ א״ר אר ד׳ חק יוסף אר ו׳ ר״ז אר ט׳ ומיהו אם נתערב אותו פת באחרים משמע מדברי הש״כ שם דגם בזה לא מהני הולכת הנאה לים המלח. וכ״כ הר״ז. אבל המ״א כתב דמהני. וכ״כ הפר״ח שם בסי׳ תמ״ז. ונראה דבהפ״מ או בשעת הדחק יש להקל. ובענין הולכת הנאה לים המלח בש״ע יו״ד סי׳ קמ״ב סעי׳ ד׳ כתב דיוליך דמי אותה הפת האסור שנתערב לים המלח אבל הפר״ח בסי׳ תמ״ז כתב דא״צ להוליך רק דמי עצים של אותו הפת האסור שנתערב ואז הכל שרי אפי׳ באכילה יעו״ש, מיהו המט״י שם בסי׳ תמ״ז כתב דאנו אין לנו אלא כדברי הש״ע יעו״ש. וכן הסכים הנה״ש שם או׳ ב׳,

כד **כד) וכתב** שם הש״כ אבל מותר למכרן לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבהן אם הוא בענין שאין לחוש שהעכו״ם ימכרנו אח״כ לישראל יעו״ש. מיהו המ״א שם כתב דמלשון המ״מ שכתב דאין לו תקנה משמע דאין לו תקנה כלל והיינו כשאבוקה כנגדו דאסור מדאו׳ יעו״ש. אבל דעת הפר״ח שם ובסי׳ תמ״ז כדברי הש״כ. וכן הח״י או׳ ז׳ השיג על דברי המ״א הנז׳ והסכים לדברי הש״כ יעו״ש. וכ״כ חק יוסף שם. ומיהו בהפ״מ גם המ״א כתב דיש להקל ובפרט בזוז״ג או באין אבוקה כנגדו.

כה **כה) שם. וכן הפחמים וכו׳** ר״ל הפחמים מן החמץ עצמו ולא מן העצים. ט״ז סק״ד. והיינו אם מכירן שיודע בבירור שאלו מן העצים מותרים אבל אם נתערבו הרי כולן אסורין בהנאה, מ״א סק״ה בשם מהרי״ל. ר״ז או׳ ח׳.

כו **כו) שם. וכן הפחמים וכו׳** וה״ה אפרן, ט״ז שם. מ״א שם בשם הנז׳ ח״י או׳ ח׳ חק יוסף או׳ ז׳ מק״ח או׳ ו׳ ואין הפחמים והאפר של חמץ בטילים אפי׳ באלף של היתר שהרי יש להם היתר הנאה אפי׳ בלא ביטול דהיינו להשהותן עד לאחר הפסח וכל דבר שיש לו מתירין אפי׳ באלף לא בטל. ר״ז שם.

כז **כז) שם. אסורים בהנאה וכו׳** ומ״מ מותר לכסות בו דם שחיטת חיה ועוף משום דמצות לא ליהנות ניתנו. שכנה״ג בהגה״ט אר ד׳ ח״י או׳ ט׳ א״ר או׳ ה׳ מק״ח שם. ר״ז שם. ואם קידש בו אשה ה״ז ספק מקודשת וצריכה גט. ח״י או׳ ח׳ חק יוסף או׳ ז׳.

כח **כח) שם. אסירים בהנאה וכו׳** ושקים מלאים חמץ של עכו״ם אסור לישב עליהם דנהנה. מש״ז או׳ ד׳ ולפ״ז ה״ה להתחמם כנגדם או ליהנות מאורן אסור.

כט **כט) [סעיף ג׳] קודם זמן איסורו וכו׳** דלאחר זמן איסורו לא מהני שיפקירו אלא חייב לבערו מן העולם כמ״ש לעיל או׳ יו״ד יעו״ש.

ל **ל) שם. יכול להשליכו וכו׳** כתב הט״ז סק״ה ומ״א סק״ז דלאו מקום הפקר ממש קאמר כגון שמונח ברה״ר דאז לכ״ע א״צ לבער כיון שאינו מונח ברשותו וקודם זמן איסורו אפי׳ לכתחלה סגי בהפקירו אלא דהכא מיירי בחצר שלו וקראו הפקר כלומר שהחמץ מופקר לעורבים וכיוצא. ח״י או׳ י״א. וכ״כ חק יוסף או׳ ט׳ ומיהו עיין לעיל סי׳ תל״ג או׳ ג״ן שכתבנו בשם האחרונים דהכא מיירי במקום הפקר שאינו ברשותו יעו״ש וא״כ מ״ש הכא בש״ע

ואם מצא אחר זמן איסורו וכו' יבערנו לאו משום דעובר עליו אלא משום דאינו מן הראוי שיהא החמץ שלו מונח ונראה לעין כל אחר זמן איסורו ואפי' הוא מופקר כיון דעכ"פ החמץ שלו.

לא **לא) שם. יכול להשליכו וכו'** ואפי' הניחו במקום המופקר לכל צריך שיפקירו לגמרי בפיו ובלבו ולא יהיה בדעתו בשעת הפקר לחזור ולזכות בו לאחר הפסח אם לא יקדמנו אחר שאם יש בדעתו כן אינו הפקר גמור והרי הוא כשלו ממש כל זמן שלא זכה בו אחר כיון שהוא יושב ומצפה שמא לא יזכה בו אחר ויזכה בו הוא. ר"ז או' ב'.

לב **לב) שם. ואם מצאו אחר זמן איסורו וכו'** וכתב בשו"ת פני יהושע סי' י"ב באחד שהיה לו חמץ בבית גוי ושכח למכרו ואחר חצות נזכר והוא ביטל חמצו קודם חצות כנהוג ושאל איך לעשות. והורה לו בדרך עצה שיניחנו במקום הפקר לכלבים או לחזירים ואם יזכו בו גוים יוכל לקנותו מהם אחר הפסח בזול או יחזירו לו כי מסתמא הגוי שהחמץ בביתו לא יניח לכלבים להפסיד ויזכה בו ואח"כ אולי יחזיר לו כיון שמכירו יעו"ש, והביאו שע"ת. אמנם בנ"א כלל א' שאלה ב' השיג על דברי תשו' פ"י הנז' וסיים אך בדיעבד אם עשה כן בלא שאלת חכם צ"ע לאחר הפסח יעו"ש, ועיין בתשו' חת"ס סי' קי"ב שכתב בעכו"ם שזכה בחמץ לאחר חצות אם ירצה להחזירו אחר הפסח יאמר לו אם תרצה ליתן לי מתנה תן לי י"ש אחר מחירו או כסף ואין זה חליפי חמץ יעו"ש.

לג **לג) שם בהגה. ישרוף הכלי וכו'** ואין טעם וסמך לזה. פר"ח. וע"כ הנכון להשאיר איזה פתיתין ולשורפן כדי לקיים מצות שריפת חמץ. ועיין לעיל ססי' תל"ב.

סימן תמו

א **א) [סעיף א'] המוצא חמץ בביתו וכו'** אבל ברה"ר הרי הוא כשל הפקר ואסור לטלטלו אף שמזיק רבים שהרי זוכה בהגבהתו והו"ל חמץ שלו. ריב"ש סי' ת"א. א"ר או' א' פר"ח מק"ח או' א'.

ב **ב) שם. יוציאנו ויבערנו מיד.** ר"ל שתכף שהוא מוצא החמץ במקום דירתו יוציאנו לחוץ בענין שלא יהא לפניו במקום שהוא אפי' שהייה קטנה עד שישרפנו כדי שלא יבוא לידי מכשול אכילה. ט"ז סק"א. חמ"מ או' א' חטים שנמצאו בהם חטים מחומצים יבררו כל מה שאפשר לברר ולשרוף החטים שצמחו והשאר מותר לקיים דמה שא"א לברר הוי כלא ניכר ובטל ברוב יבש ביבש ומותר לקיימו בהפסד גדול. תשו' רח"כ חא"ח סי' ט' פת"ע או' ב'.

ג **ג) שם יוציאנו ויבערנו מיד.** אבל לטלטלו שלא לצורך ביעור אסור משום דלמא אתי למיכל מיניה ואפי' חמצו של גוי. עו"ש או' א'.

ד **ד) שם. ויבערנו מיד.** ויברך על ביעור חמץ ואעפ"י שכבר ביטל מ"מ מברך על תקנת חכמים וכ"ש אם נתחמצה לו עיסה בפסח שזה לא היה בכלל הביטול שיברך על ביעורה ודוקא בחמץ גמור אבל חטה שנמצאת בתבשיל דאינה חמץ גמור לא יברך עליה. מ"א סק"א. ח"י או' א' ולענין דינא עיין לעיל ססי' תל"ה מ"ש דעת האחרונים בזה יעו"ש.

ה **ה) שם. ואם הוא יו"ט וכו'** וכן הדין בחמץ שנשאר בביתו בי"ד שחל להיות בשבת אחר ה' שעות. טור. ט"ז סק"ב. ועיין לעיל סי' תמ"ד סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד.

ו **ו) שם. יכפה עליו כלי וכו'** דהא לא חזי לטלטולי ואפוקי ומיהו בב"י לא עבר דהא בטליה בלביה מאתמול אלא משום דלא ישכח ויאכלנו צריך כפיית כלי. רש"י פסחים ו' ע"א. והביאו ב"י.

ז **ז) שם. ינפה עליו וכו'** והא דלעיל סי' ת"מ נתבאר דבעינן מחיצה גבוה יו"ד שאני התם שהיא בבית כל ז' אבל כאן שלא יהיה בביתו אלא עד הלילה סגי בכפיית כלי. מהרל"ח. והביאו בחידושי הגהות שבגליון ב"י או' א' ועיין לעיל סי' ת"מ או' ל"ג ואו' ל"ז.

ח **ח) שם הגה. לפי שלא יוכל לטלטלו וכו'** ר"ל דאם היה מותר לטלטל היה צריך להוציאו לחוץ ואם היה מותר לשרוף היה שורפו במקומו ולא היו מתירין להשהותו בבית ע"י כפיית כלי.

ט **ט) שם הגה. לפי שלא יוכל לטלטלו וכו'** הנה בדין זה רבו הדעות די"א דוקא בביטל קודם שעה ששית ואח"כ מצא חמץ ברשותו דאינו עובר בב"י כיון שביטל סגי בכפיית כלי אבל בלא ביטל או אפי' ביטל ונתחמץ לו עיסה בתוך הפסח דלא היתה בכלל ביטול זה לא סגי בכפיית כלי כיון דעובר עליו מה"ת בב"י ויכול לשורפו ביו"ט דכיון דיש קצת מצוה בשריפתו אמרינן שמתוך שהותרה הבערה לצורך יו"ט הותרה נמי שלא לצורך. וי"א דאפי'

בלא ביטל או שנתחמצה לו עיסה ביו״ט דלא היתה בכלל ביטול אסור לשרוף ביו״ט ולא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך אלא א״כ יש שם קצת צורך היום משא״כ הכא שאין בו צורך היום כיון שיכול להמתין עד הערב וכיון דרצונו לבערו אלא שחכמים אסרוהו אינו עובר עליו דאונס הוא כמבואר כ״ז בטור וב״י וב״ח וט״ז ומ״א ושאר האחרונים יעו״ש. ובשל״ה כתב דיוציא החמץ ע״י עכו״ם דאתי עשה דתשביתו דרבנן (כשכבר ביטל) ודחי ל״ת דרבנן דאמירה לגוי שבות יעו״ש והביאו מ״א סק״ב. אמנם מסתמיות דברי הש״ע ומור״ם ז״ל בהגה משמע דאפי׳ בלא ביטל אסור לשרפו ביו״ט או לטלטלו להוציאו לחוץ ולא שרי אלא רק בכפיית הכלי. וכן מסיק המ״א שם אלא שכתב והיכא דנהוג נהוג ומקום שאין מנהג שב וא״ת עדיף יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ג׳ דהסכמת רוב האחרונים כמשמעות הפסק בש״ע דאין לו שום תקנה אלא בכפיית כלי ואפי׳ ע״י אמירה לעכו״ם לזרוק לים ג״כ לא התירו רק היכא דנהוג היתר נהוג ויש להם על מה שיסמוכו יעו״ש. וכ״כ חק יוסף או׳ ב׳ חמ״מ או׳ ב׳ וכן הסכים הפר״ח דאפי׳ לא ביטל לא שרי אלא בכפיית כלי יעו״ש. וכן מסיק המט״י סוף או׳ ז׳ וכ״פ א״ר או׳ ב׳ מק״ח או׳ ג׳ ח״א כלל קי״ט או׳ כ״ט.

י י) ואפי׳ לדעת המתירים לשרוף ביו״ט אם לא ביטל או שנתחמץ לו ביו״ט ה״ד בחמץ גמור אבל תבשיל שנמצא בו חטה בשבת או ביו״ט ישהנו עד חו״ה ואינו מבערו אפי׳ ביו״ט שני כמ״ש בב״ח ומ״א. ועיין לקמן סי׳ תס״ז או׳ קט״ז.

יא יא) וכתב ח״י או׳ ד׳ דראוי ליזהר כל מורה ליחד חדר או תיבה מסוגרת להשליך שם מה שמורה שהוא חמץ וראיתי נוהגין שנושאין לביתן והוא איסור גמור יעו״ש. מיהו הא״ר או׳ ד׳ כתב דסמכינן על מ״ש סי׳ ש״ח דכל שמטלטל בהיתר בעודו בידו מחזירו למקום שירצה ואף שהמורה נוטלו מידו מ״מ כיון שעושה לראות ולהחזירו הוי כאלו עדיין ביד השואל אבל תקנתו שהמורה יחזיקו אצלו לא נהירא שיבא לידי חשד שמחמיץ המצה להחזיקו בידו יעו״ש. ועיין בדברינו לסי׳ ש״ח או׳ ז׳ ואו׳ כ״ו יעו״ש. וע״כ נראה דכל זמן שעדיין מונח בידו ואסר אותו המורה יש להשליכו לבה״כ כדי לבערו מן העולם אבל אם כבר הונח על הארץ או על דבר אחר עד שיראה המורה ולעיין בספרים ואח״כ אסר אותו המורה יש לכפות עליו כלי עד מוצאי יו״ט ואח״כ יבאו הבעלים לבער אותו מן העולם.

יב יב) שם הגה. גם לשורפו במקומו אסור. משמע דדוקא ביו״ט אסור לשרפו משא״כ בעיו״ט מותר להצית בו את האור סמוך לחשיכה והיא דולקת והולכת ביו״ט. אכן בתשו׳ הרשב״א סי׳ ע״א כתב דלמאן דאוסר לשרוף החמץ ביו״ט אסור ג״כ להצית בו את האור מעיו״ט והיא דולקת והולכת ביו״ט יעו״ש. ח״י או׳ ב׳. אמנם הפר״ח כתב דמותר להצית בו האש בעיו״ט ודולקת והולכת ביו״ט יעו״ש. וכן הסכים המש״ז או׳ ג׳.

יג יג) [סעיף ב׳] ויש מי שאומר וכו׳ הא דכתב זה בשם יש מי שאומר משום דלדיעה ראשונה משמע דאין חילוק בין יו״ט א׳ ליו״ט ב׳ וכמ״ש בד״מ או׳ א׳ ובשכנה״ג.

יד יד) שם. ויש מי שאומר דיו״ט ב׳ וכו׳ כ״כ א״ח דף ע״א ומוכח בהדיא שם דאפי׳ בטל מותר לטלטלו ולשרפו כמו בחו״ה ודלא כהשכנה״ג והפר״ח יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳ וכ״כ השש״א. ועיין באו׳ שאח״ז.

טו טו) שם. דיו״ט ב׳ וכו׳ שהוא מדרבנן מותר לטלטלו ולזורקו או לשורפו. ב״י בשם א״ח. והביאו הט״ז סק״ד וכתב דיש לסמוך ע״ז רק באיסור טלטול לחוד אבל לא לשרוף שהוא אב מלאכה יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ מ״א סק״ד. וח״י או׳ ד׳ לחלק יצא דדוקא בלא ביטל או שנתחמץ בתוך הפסח דלא היה בכלל הביטול אז יש להתיר ביו״ט ב׳ לבער ע״י טלטול לים או לרוח או לבה״כ אבל בביטל אין לחלק בין יו״ט א׳ לשני יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ ד׳ והפר״ח כתב דאף בלא ביטל אין לחלק בין יו״ט א׳ לשני דכל דתקון רבנן כעין דאו׳ תקון יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ שזקנו הגאון נהג לאסור בכל ענין כמו בראשון וכתב שכ״נ מדברי הש״ע ולבוש שכתבו סברת המתיר בשם יש מי שאומר אבל סברא הראשונה כתבו אם הוא בחו״ה משמע דיו״ט שני כראשון יעו״ש, וכ״מ מדברי מור״ם ז״ל בד״מ או׳ א׳ דלא ס״ל כדברי א״ח ויו״ט ב׳ כראשון יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ שכתבנו דכל היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב בשם י״א או בשם יש מי שאומר דדעתו לפסוק כסתם יעו״ש.

טז טז) ומ״ש שם הח״י אם אפשר יעשה ע״י עכו״ם כתב הר״ז סוף או׳ ו׳ דעכשיו אין נוהגין לבער ע״י עכו״ם אפי׳ לומר לו להשליכו לנהר ואפי׳ ביו״ט ב׳ של גליות לפי שחוששין לסכנה שלא יאמר העכו״ם כשפים הוא עושה לי עכ״ל. ועוד יש לחוש לחילול השם ח״ו שיאמר כ״כ היהודים מזלזלים באוכלים שמשליכים לבה״כ או לנהר. ועוד יש לחוש שיחזיקנו לעצמו ואחר זמן איסורו אסור ליתנו אפי׳ לעכו״ם כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ג או׳ י״ג.

יז טוב) שם. דיו״ט ב׳ וכו׳ וחטה שנמצא בתבשיל בז׳ של פסח אפי׳ לר׳ יהודה ישליכנו לנהר וע״י פירור מה דאפשר דאם ישהנו עד שיכנס יום האחרון הרי הוא מותר (כמ״ש לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ יו״ד) ונמצא שהאיסור חוזר להיתרו. ב״ח. וכ״פ מ״א סק״ב מטעם אחר אלא שכתב דיבערנו ע״י עכו״ם וכ״כ ח״י או׳ ו׳ דטוב לעשות ע״י עכו״ם אם אפשר. אמנם הא״ר או׳ ג׳ כתב בשם זקנו הגאון ז״ל דאינו נוהג לפסוק בזה כהב״ח וכ״כ בשם פסקי

הרא״ש דמותר להשהותו יעו״ש. וכ״פ בתשו׳ ח״צ סי׳ פ״ו דחטה שנמצאת בתבשיל בז׳ של פסח כופה עליו כלי עד מוצאי יו״ט ואז שורף את החטה ואוכל את התבשיל יעו״ש. וכ״ה דעת הר״ז בק״א או׳ ב׳ ובית מאיר בסי׳ תס״ז סעי׳ יו״ד מיהו בח״א כלל קכ״ב או׳ א׳ כתב דבהפ״מ יש לסמוך על דברי א״ר וח״צ יעו״ש. ועי״ש בתשו׳ ח״צ שכתב שאם בא גוי מעצמו לקחתו אז בז׳ של פסח אסור למחות בידו אפי׳ באיסור משהו אבל בח׳ של פסח מותר למחות בידו יעו״ש והב״ד השע״ת בסי׳ תס״ז סעי׳ יו״ד. ובחמץ נוקשה או במי פירות עם מים (ודוקא הרוב מי פירות דהוי כחמץ נוקשה) כגון בחטה שנמצאת בחרמזלי״ך בז׳ של פסח אף המ״א מודה דמותר להשהות. מק״ח או׳ ד׳ וית׳ עוד מזה לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ יו״ד יעו״ש.

יח **חי) שם. דינו כחו״ה וכו׳** וכתב בשו״ת שאגת אריה וקול שחל סי׳ י״ג באחד שאחר הפסח מצא בתיבתו חמץ שקורין לעקך ואינו יודע אם הונח שם קודם פסח או אחר פסח כי שכח אם בדק שם אם לאו והמעשה היה ך׳ אייר וכתב שאף אם הוא מעופש הרבה מ״מ בזה שהוא ד׳ שבועות אחר פסח י״ל שנתעפש אח״כ דמסתמא בדק בשעת בדיקה כל מקומות שמכניסין בו חמץ ודמי למה דאמרינן שוקי ירושלים וכו׳ וגם דספק דרבנן הוא ולקולא יעו״ש. שע״ת או׳ ד׳.

יט **יט) אחד** שנתן יינו בחביות של י״ש והחביות היתה ישינה מזמן רב אלא נשתהו ובפסח הרגישו כולם טעם י״ש עיין בשו״ת פנים מאירות ח״ש סי׳ ע״ה שהעלה להתיר אחר הפסח יעו״ש. והביאו הכר״ש.

כ **ך) [סעיף ג׳] הרי זה דוחפו בקנה.** אם הוא חו״ה או ע״פ משעה ששית ואילך. ר״ז או׳ ז׳ וכ״כ המש״ז או׳ ה׳.

כא **כא) שם. הר״ז דוחפו בקנה.** ואע״ג דאין החמץ שלו ואינו עובר עליו בב״י מ״מ גזירה שמא יבא לאכול ממנו כשיעלה על גגו להשתמש שם. ר״ז שם.

כב **כב) שם. דוחפו בקנה.** לגגו של עכו״ם או לרה״ר. ר״ז שם.

כג **כג) שם. דוחפו בקנה.** אבל אסור ליגע בו דחיישינן שמא יאכלנו אבל בחמץ שלו לא חיישינן לזה כיון שהוא עצמו מחזר עליו לשרפו. ב״י מ״א סק״ה. ח״י או׳ ז׳ חק יוסף או׳ ד׳ ר״ז שם. וכ״כ שאר האחרונים.

כד **כד) שם. דוחפו בקנה,** אבל בחמץ נוקשה מותר ליגע. מש״ז או׳ ה׳.

כה **כה) שם. כופה עליו כלי.** עד הערב ואז ידחפנו בקנה לגגו של עכו״ם או לרה״ר. ר״ז שם.

כו **כו) שם הגה. דאסור לטלטלו ביו״ט ושבת.** אפי׳ ע״י דחיפה בקנה דהוי כמטלטל מן הצד ושמיה טלטול כמ״ש סי׳ שי״א סעי׳ א׳ ט״ז סק״ו. ח״י או׳ ח׳ מק״ח או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ ש״ח או׳ קפ״ד.

כז **כז) [סעיף ד׳] דאזלינן בתר בתרא.** ואפי׳ משתכח בגומא שרי דהא מסתמא בדקה בי״ד אם לא שיש חריץ המכוסה בקרשי התיבה. מ״א סק״ו. ח״י או׳ יו״ד. א״ר או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ו׳ מק״ח או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או׳ ח׳.

כח **כח) שם. דאזלינן בתר בתרא.** דין זה הוא מגמ׳ פסחים ז׳ ע״א. והרי״ף והרמב״ם השמיטוהו וכתב הצל״ח דס״ל דרב מרא דשמעתא ס״ל כר׳ יהודה דחמץ אחר זמנו אסור מה״ת וא״כ חמץ לא הוי דשיל״מ אבל לר״ש דק״ל כוותיה דחמץ לאחר הפסח מותר הוי דבר שיל״מ ולא אזלינן בתר הרוב בדשיל״מ וה״נ לא אזלינן בתר בתרא יעו״ש והביאו חקת הפסח או׳ ד׳ וכתב אבל מרן ז״ל דפסק דין זה ס״ל אע״ג דק״ל כר״ש דחמץ לאחר הפסח מותר מה״ת לא חשיב דשיל״מ מדכתב בסי׳ תמ״ז סעי׳ ב׳ דחמץ מו׳ שעות ולמעלה דינו כשאר איסורים וכו׳ יעו״ש. ור״ח על הש״ס פי׳ דמ״ש הגמ׳ הפת מותרת היינו לאחר הפסח יעו״ש. וא״כ כיון דיש פלוגתא בזה ויש בו איסור כרת נראה דיש להחמיר ואין להתירו רק לאחר הפסח.

סימן תמז

א **א) [סעיף א׳] חמץ בפסח אוסר וכו׳** מדאו׳ הוי חמץ כשאר איסורים אלא שחכמים החמירו בו כיון דאית ביה כרת ולא בדילי מיניה כולי שתא. מ״א ריש הסי׳ והרמב״ם פט״ו מהלכות מ״א דין ט׳ כתב הטעם משום דהוי דבר שיש לו מתירין יעו״ש והביאו ב״י. וכתב הרמ״א בתשו׳ סי׳ כ״ח היכא דאיכא עוד צד להקל אפשר לסמוך על מ״ש המרדכי דיש לסמוך אשאלתות ויש להקל ולבטל חמץ בששים כמו שאר איסורים. וכ״כ בתשו׳ מ״ב סי׳ ס״ט והובא ג״כ במ״א לקמן סי׳ תס״ז ס״ק ל״ג ומ״מ למעשה נראה מדבריהם שאין סומכין ע״ז אלא א״כ דאיכא עוד הרבה צדדים להקל. ח״י או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳ מק״ח או׳ א׳ ח״א כלל קכ״א או׳ ח׳.

ב **ב) וכתב** בזוה״ק פ׳ כי תצא דרפ״ב ע״ב וז״ל מארי דפסחא בזמנא דשליט עלייהו ליל שמורים כלהו צריכים למיהוי שמורים ונטורים מחמץ ושאור בכל שהוא וכל מאכלים ומשקים כלהו נטורין. ומאן דנטיר לון מחמץ ושאור גופיה איהו נטיר מיצה״ר לתתא ונשמתא לעילא ואתמר ביה לא יגורך רע דהא אתעביד גופיה קודש ונשמתיה קודש קדשים ואתמר ביצה״ר וכל זר לא יאכל קודש והזר הקרב יומת עכ״ל. והבאה״ט כתב כן בשם האר״י ז״ל וכעת לא מצאתי כתוב כן בכתבי האר״י ז״ל אשר בידינו כ״א בס׳ מ״ח במס׳ ניסן פ״ג או׳ ד׳.

ג **ג) שם. בין במינו בין שלא במינו וכו׳** ר״ל בין שלא במינו דבעלמא בשאר איסורין אזלינן בתר טעמא ובין במינו דבשאר איסורין משערינן בס׳ כמ״ש ביו״ד רסי׳ צ״ח יעו״ש הכא גבי חמץ לא יש חילוק ואוסר במשהו אפי׳ בהנאה.

ד **ד) שם. בין במינו וכו׳** מינו כגון קמח של חיטים חמוצות שנתערב עם קמח חטים שאין חמוצות שלא במינו כגון קמח של חטים חמוצות שנתערב עם קמח של מין אחר שאינו חמוץ או לתבשיל וכדומה. ועיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ג׳.

ה **ה) שם. במשהו וכו׳** ל״ד אלא פחות מס׳ קרי משהו א״נ במשהו שהשביח התערובת ונמכר יותר ממה שהיה נמכר מקודם דאלת״ה הרי כתב המחבר לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ יו״ד על תרנגולת מבושלת שנמצא בה בפסח חטה מבוקעת שמותר למכרה וכאן כתב דבמשהו אוסר בהנאה אלא ודאי כדאמרן. פר״ח. והמאמ״ר שם או׳ ט״ז כתב דשם בחטה סמך על הרא״ש דחטין אפי׳ הן מבוקעות לאו חמץ גמור הוא ולכן לענין הנאה סמך להקל יעו״ש ועיין עוד בדברינו לשם בס״ד.

ו **ו) שם. במשהו וכו׳** בין שממשו של חמץ נימוח בין שישנו בעין וליכא אלא טעמו הוי במשהו. הרשב״א בתשו׳ סי׳ ל׳ וג״ן. וכן מתבאר מדברי המחבר בסי׳ זה ובסי׳ תס״ז. פר״ח. וכן הסכים המט״י דגם בטעמו לבד אוסר במשהו יעי״ש. ועיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ד׳ ולענין אם מותר למוכרו לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו עיין לקמן או׳ י״ג.

ז **ז) שם. במשהו וכו׳** ואפי׳ משהו מחמץ נוקשה דאסור מדרבנן. פר״ח. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ט דאם נפל חמץ נוקשה לתוך המאכל אסור לאכלו בפסח אבל מותר להשהותו לאחר הפסח יעו״ש. מיהו המ״א סק״ה כתב בשם ליקוטי מהרי״ל דחמץ נוקשה אפי׳ בתוך הפסח בטל בס׳ כיון שאין בו כרת והביא מ״ש בפסקי מהרא״י סי׳ קפ״ו דאוסר במשהו והשיג עליו וסיים דהמקל כמהרי״ל לא הפסיד יעו״ש. וכן הסכים הנה״ש או׳ ב׳ ער״ה או׳ ט׳ מק״ח או׳ ז׳ ר״ז או׳ ח״י. ח״א כלל קכ״א או׳ י״ג. מגן האלף. אמנם מי פירות עם מים אף דהוי נוקשה אוסר במשהו. מק״ח שם. ועיין לקמן או׳ רס״ח.

ח **ח) שם. במשהו וכו׳** ואם נתערב מאיסור שנאסר במשהו בתבשיל אחר דהוי תרי משהו מסיק הט״ז ביו״ד סי׳ צ״ב ס״ק ט״ז שאם נאסרה חתיכה במשהו ונפלה לקדירה אחרת וסלקוהו אין פליטתה אוסרת במשהו דתרי משהו לא אמרינן אבל לח בלח שנתערב בדרך זה נאסר לעולם במשהו יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח לדברי הט״ז וכן מסיק א״ר או׳ א׳ להקל בחתיכה שנאסר במשהו ונפלה לתבשיל אחר שיש רוב כנגדו ומכירין החתיכה וסלקוה אבל אם אין מכירין הכל אסור יעו״ש. אמנם הש״כ בנה״כ שם השיג על דברי הט״ז הנז׳ במ״ש להתיר בחתיכה שנאסרה במשהו ונפלה לקדירה אחרת וכתב שכן נוהגין כל בעלי הוראה לאסור כל התערובות יעו״ש. וכן הסכים העו״ש בסי׳ זה או׳ א׳ וכתב ודלא כהט״ז יעו״ש. וכ״כ המ״א בסי׳ תס״ז ס״ק י״ג. ח״י בסי׳ זה או׳ ה׳ וסי׳ תס״ז או׳ כ״ז. חק יוסף או׳ ו׳ מט״י וכתב שכן מוכח מדברי מרן ומור״ם ז״ל וכ״ה המנהג בעיר אלגזאייד יעו״ש. ר״ז או׳ ט״ז. ח״א כלל קכ״א או׳ ח׳ מיהו בספק איסור משהו כתב הרב בית יהודה דף ק״ט דתערובת שני מותר וכן הסכים יעו״ש. וכ״כ הרב ב״ד סי׳ קס״ג דאם יש לספק דלא נכנס מהחמץ בתערובת ב׳ אלא נשאר כל החמץ בתערובת א׳ לכ״ע מותר יעו״ש. והב״ד הער״ה או׳ ד׳ אלא שכתב שמדברי מ״א ס״ק כ״ו משמע דאע״ג דיש לספק שמא נשאר החמץ בתערובת א׳ אסרינן יעו״ש.

ט **ט) חטה** שנמצאת בקדרה נאסרה הכף שהגיסו בה הקדרה. שמוה בקדרות אחרות (ר״ל הגיסו בה קדרות אחרות) כולן אסורות. טור סי׳ תס״ז. ח״א שם. וכ״כ א״ר בסי׳ זה סוף או׳ א׳ דכף הבלוע ממשהו אוסר במשהו. והגם דבחתיכה שנאסרה במשהו ס״ל להא״ר דאינה חוזרת ואוסרת במשהו כמ״ש באו׳ הקודם כבר כתב הא״ר שם הטעם דדוקא מחתיכה לא יכול משהו להתפשט אבל מכף שאין לו טעם מעצמו אפשר להתפשט יעו״ש ור״ל שהחתיכה שיש בה טעם כשפולטת פולטת מעצמה ג״כ והו״ל משהו דמשהו אבל הכף שאין בו טעם כשפולט פולט כל המשהו שבלע ולפיכך אוסר הקדרות שהגיסו בו אח״כ.

י **י) אחד** שבישל דגים במחבת של חמץ שלא נשתמש בו ימים הרבה והכף שהגיס בו הגיס בו אח״כ תבשיל אחר וממנו נתנו קצת לתבשיל אחר. עיין שבו״י ח״א סי׳ כ״א שכתב דאין להקל בזה (והיינו לדעת מור״ם ז״ל לקמן סעי׳ יו״ד דאוסר טעם לפגם בפסח יעו״ש) אלא א״כ שיש בלא״ה צד להתיר ובכאן יש עוד צד להתיר טעם לפגם אף בפסח בדיעבד אחר שני חדשים (ומשמע דאף מה שנתבשל במחבת מותר בדיעבד) ובתנאי כפול שלא יהיה

דבר המתבשל בו דבר חריף (עיין ביו"ד סי' צ"ג בהגה ובסי' קכ"ב סעי' ג' בהגה) ומזה יש ללמוד המחמיר בכיסוי קדירה אעפ"י שאינה ב"י מ"מ אחר ב' חדשים יש להתיר ומיהו לכתחלה בכל האיסורים אסור להשתמש בכלים שאינם ב"י בלא הגעלה אף שלא נשתמש בהם שנים הרבה ומכ"ש בחמץ יעו"ש. והב"ד שע"ת או' ב' מיהו בשו"ת חכם צבי סי' ע"ה כתב להתיר דוקא אם נשתהה יב"ח אחר שבשלו בה חמץ והסכים עמו הרב נפתלי כהן זצ"ל כמ"ש שם בסי' ע"ו וכ"פ בסי' פ' יעו"ש. ויתבאר עוד זה לקמן סי' תנ"א או' ד' יעו"ש.

יא יא) ככר של בעה"ב של חמץ שנתערב בתוך ככרות של מצה אפי' נתערב באלף כולן אסורות באכילה ובהנאה מפני שהוא דבר שבמנין (כמ"ש ביו"ד רסי' ק"י) וירא לי שאפי' לאחר הפסח אסורין ואם נחתך הפת או נבצע מותר לאחר הפסח. ויש מי שאומר לאחר הפסח מותרת (היינו אף אם עודנו שלם) שהרי התירו כל תערובת חמץ אחר הפסח אף שאיסורו במשהו ולא יהא דבר שבמנין חמור מהם שאיסורו במשהו. ובזה אני מחמיר שהרי עשו תערובת דבר שבמנין כגוף האיסור בעצמו. ס' בית מועד. ברכ"י או' ב' וכ"פ הפר"ח בסי' תמ"ח סעי' ג' לאסור גם לאחר הפסח יעו"ש. ועיין לקמן סעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד.

יב יב) שם. אפי' בהנאה. ואסור ג"כ להשהותו לאחר הפסח כדלקמן סי' תס"ז ססעי' יו"ד. שו"ג או' ג'.

יג יג) שם הגה. וצריך לשרוף הכל וכו' וכ"כ לקמן סי' תס"ז סעי' יו"ד בהגה דאפי' בחטה שנמצאת בתבשיל דאין שם אלא טעמו ולא ממשו דהא אחר שמסירין החטה ליכא אלא טעם בלבד נוהגין לשרוף את הכל יעו"ש וכ"כ הלבוש. וכ"פ הב"ח בסוף הסי' א"ר או' ב' ח"א כלל קכ"א או' ח' וכ"כ המט"י דמנהגם בעיר אלגזאייר יע"א להשליך הכל לאיבוד יעו"ש. מיהו הפר"ח חולק וס"ל דיכול למוכרו לגוי חוץ מדמי איסור שבו יעו"ש. וכ"פ מהריק"ש ושו"ג. וכ"נ דעת המאמ"ר או' ב'. והח"י או' ב' כתב דבמקום הפסד מרובה מאד או בשעת הדחק המיקל להתירו בהנאה ולהשליך דמי הנאת חמץ משהו שמעורב בו לים לא הפסיד כי יש לו על מה לסמוך יעו"ש. וכן מסיק הגאון מהרי"ש בשו"ת שבסוף שיטתו סי' י"ט להלכה ולמעשה דהסומך על ח"י במקום הפ"מ למכור לגוי לא הפסיד וכ"ש בתרי משהו דשרי יעו"ש. והביאו מחב"ר או' א' יעו"ש. והר"ז או' ב' פסק דדוקא היכא דאין בתערובת ממשות החמץ אלא רק שנפלט לשם טעם חמץ משהו ויש הפסד גדול אז יש לסמוך על המתירין למכרו לעכו"ם יעו"ש. וכ"כ המט"י שם דגם לדעת האחרונים אין להתיר אלא בהך גוונא דחטה בתרנגולת דלא נשאר כלום מגוף האיסור אבל אם יש לחוש שיש ממנו שום ממשות דינו כיין נסך דאין לו תקנה יעו"ש. אבל בתערובת יבש ביבש לד"ה יכול למכרו לעכו"ם חוץ מדמי איסור שבו אבל אסור לו ליטול מהעכו"ם דמי כל התערובת עם החמץ שבתוכו ולהשליך דמי החמץ שבו לים שאין תקנה זו מועלת אלא לע"ז אבל לא בשאר איסורי הנאה. ר"ז שם. וכ"כ בתשו' ב"ד סי' ע"ה דחמץ שנתערב במצה ביבש דק"ל דאפי' באלף לא בטיל כמ"ש לקמן סעי' ט'. יש לו תקנה בפדיון שיוליך דמי החמץ לים המלח וזהו לכ"ע יעו"ש. ומתוך הדברים אתה למד דלר"ז אסור ליטול מהעכו"ם דמי כל התערובת. להשליך דמי החמץ לים ולח"י וב"ד נראה דשרי ומ"מ יש להחמיר כהר"ז ולמכור לעכו"ם חוץ מדמי איסור שבו.

יד יד) שם בהגה. מיהו כלים שנתבשל בהם מותרים וכו' ומותר לכתחלה להשהותם עד לאחר הפסח וכמ"ש רסי' תנ"א. מ"א סק"א. ועיין בדברינו לשם או' ה'. ואפי' נתבשל בהם תבשיל שכולה חמץ אלא רק יצניעם בחדר שאין משתמשין שם ודי. עו"ש או' א' א"ר או' ג' מק"ח אות ג' ואם נתערב כלי חמץ בכלי יו"ט עיין לקמן או' רי"ז ורי"ח.

טו טו) ואם הניח דבר חם בכלי חמץ אינו אוסר אלא כדי קליפה. מגן האלף. פת"ע או' ד'. טהור מלוח וטמא טפל שנגעו זה בזה גם בפסח יש להתירם ולכן אם נפל חמץ על בשר מלוח אינו אוסר. עטרת שלמה דף י"ח בדיני לב. והביאו ח"י או' ו' וכתב דאין להתיר רק במקום הפסד או מניעת שמחת יו"ט והא דאסרו בחטה שנמצאת בתרנגולת מלוחה כמ"ש לקמן סי' תס"ז סעי' י"ד משום דנמלחה עמה יעו"ש. ומיהו אם ההיתר צלול מלוח וטמא טפל אוסר במשהו. א"א או' ט"ז.

טז טז) שם. אלא קליפה. ושיעור כדי קליפה היינו שתהא גסה קצת כדי שתוכל להנטל כולה כאחת. הרשב"א בתה"א בית ד' שער א' בסופו. וכ"כ ב"י ביו"ד סי' צ"ו בשם הר"ן. ש"כ שם ס"ק כ"א. פר"ח שם או' י"ט בל"י שם או' כ"ה. חכ"א כלל מ"ב או' י"א.

יז טוב) שם. או נטילת מקום. שהוא כעובי רוחב אצבע. כמ"ש בש"ע יו"ד סי' ק"ה סעי' ד' וכל מקום שנזכר רוחב אצבע הוא גודל של אדם בינוני כמ"ש בהרמב"ם ה' ס"ת פ"ט יעו"ש. ועיין לעיל סי' י"א או' י"ד.

יח חי) שם. שחם בחם בלא רוטב וכו' שאם היה ברוטב אוסר במשהו כנז"ל.

יט **יט) שם. שחם בחם בלא רוטב וכו'** ואפי' מקום לחות רב כלחות מוהל היוצא מן הבשר בשעת מליחה נידון כיבש בלא רוטב ודי בקליפה או בנטילת מקום דאין נאסר החתיכה אלא א"כ יש רוטב ממש. הרשב"א בתשו' סי' קע"ו. ובזה מבואר דברי הש"ע. עו"ש או' א' זכ"ל.

כ **ך) שם. די בקליפה וכו'** לאו דוקא אלא כדי נטילה כמבואר ביו"ד סי' ק"ה. ח"י או' ז' וכ"כ הפר"ח. מק"ח או' ד' ר"ז או' ה' ועיין לקמן סי' תס"א סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד.

כא **כא) שם. די בקליפה וכו'** ואם נתבשל בלא קליפה יש לאסור במשהו. עו"ש שם. וכ"מ מדברי מ"א סי' תס"ז ס"ק ל"ג. וכ"כ א"ר בסי' זה או' ו' חק יוסף או ח' ר"ז שם. ונראה דעכ"פ יש להתירו בהנאה. ח"י או' ט' ועיין לקמן סי' תס"ז או' ר'.

כב **כב) שם. כשאר איסורין.** עיין מאמ"ר או' ג' מ"ש בזה וסיים שמדברי המ"מ שמשם מקור דברי הש"ע משמע דהגירסא האמיתית בשאר איסורים בבי"ת יעו"ש. ועוד עיין במט"י מ"ש ליישב בזה יעו"ש.

כג **כג) שם. ושניהם חמין.** שהיד סולדת בהם. ר"ז או' ה' ושיעור יד ס"ב עיין לעיל סי' שי"ח סעי' י"ד ובדברינו לשם או' קמ"ג.

כד **כד) שם. ואין שם דבר המפעפען וכו'** משמע שאם יש שם דבר המפעפען כגון פשטי"ד שיש בה שומן אוסרת כולה אעפ"י שהאיסור כחוש מ"מ ההיתר מפטם ליה כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה לענין צלי וכן מצות המשוחים בשומן ונגעה אחד מהם בחברתה במקום שנתכפלה ונתחמצה אוסרת לחבירתה כולה ומיהו אם נגעה בצד האחר במקום שלא נתכפלה שרי (ע"י נטילת מקום) דאין איסור הבלוע יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רועב אפי' ההיתר שמן כיון שאין האיסור שמן. מ"א סק"ב. ח"י או' ח' א"ר או' ה' חק יוסף או' ז' מק"ח או' ה' ח"א כלל קכ"א או' י"ב. ולענין שאר המצות. שנגעו במצה זו כיון דיש פו' בשאר איסורים דלא אמרי' כלל אזיל היתר ומפטם ולכן במצה המשוחה בשמן שנגעה בחמץ גמור יש להתיר האחרת הנוגעת בזו שנאסרה ע"י קליפה או שימכרם לעכו"ם ואם אינה חמץ גמור רק נפוחה או כפולה ונגעה בצד האחר יש להתיר האחרת שנגעה בו ואין חילוק בזה אם נגעה חוץ לתנור או בתנור דאפי' נגעה בתנור לחמץ. ושאר מצות שבתנור שאינם נוגעות מותרים שהרי עכ"פ המשוחים אינם משוחים כ"כ עד שיזוב מהם השומן דא"כ בלא"ה אסור מדין בו"ח כדאיתא ביו"ד סי' צ"ז דק"ל דאינו מפעפע בכל הכלי רק דוקא בבישול. ח"א שם וכתב ודלא כהמק"ח שהחמיר בזה יעו"ש.

כה **כה) שם. ואין שם דבר המפעפען וכו'** חלה שנגעה בלחמים משוחין בשמן מפעפע בכולו דהיתר מפטם ושמן זית מפעפע. א"א או' ב'.

כו **כו) חטה** חמוצה שנמצאת בתוך הקדרה שטמנו בה חמין בשבת. עיין בתשו' רע"א סי' כ"ו שהתיר בפשיטות שאר הקדירות והתבשילין שבתוכם ואף דמצוי וע"פ הרוב הרתיחה עולה וזב על רצפת התנור וק"ל דמפעפע בכולו מ"מ הוי איסור בלוע ואינו יוצא מכלי לכלי בלא רוטב זולת אותן הקדירות הקרובות דקרוב דזב תחתיהן אסורות והכל לפי ראות עיני המורה יעו"ש. ופשוט דהוא באופן דאין חוששין משום ריחא מילתא. פ"ת.

כז **כז) שם הגה. ובדין ריחא מלתא וכו'** כתב השו"ג או' ט' דהנזהרים לאכול מצה מחטים ברורים מאכילת עכבר נזהרים דאין שואלין כליהם לאין נזהרין ואין נשאלין מהם ולא עוד אלא שיש מהם שאין טומנין חמין בתנור א' עם שאינו נזהר וכתב הוא ז"ל דהנזהר בזה שלא להטמין בתנור א' הפריז על המדה דרוחא לאו מלאא היא ושכן א"ל מהרי"ד ז"ל יעו"ש. ועי"ש בסי' תנ"ג או' ה' דכתב דמיתרים ג"כ בכליהם של אינם נזהרין וכ"ש למי שנזהר לאכול בפסח שמורה משעת קצירה דשרי בכליו של שאינו נזהר יעו"ש. וכ"פ בהלק"ק ח"א סי' ק"ג. וכ"כ בס' אורחות יושר פי"א בפשיטות יעו"ש. זכ"ל. רו"ח סי' תנ"ג או' ו' ובספרו מועד לכל חי סי' ב' או' כ"ה. יפ"ל. ועיין עוד מזה לקמן סי תנ"ג או' כ"ז.

כח **כח) שם בהגה. לענין תבשיל שיש בו חמץ וכו'** ובפת אין שייך ריחא כמ"ש לקמן סי' תס"א סעי' ה' יעו"ש. וכן בע"פ משש ומעלה אין ריח אוסר כמ"ש לקמן או' מ"ח.

כט **כט) שם בהגה. יש מקילין וכו'** וכ"כ בתשו' מהרי"ל סי' קפ"ו יעו"ש. ומ"ש ר"ת (לקמן סי' תס"א סעי' ה') דריח פת בפת אינו אוסר ומשמע דתבשיל אוסר אזיל לשיטתיה דפסק כרב ואנן ק"ל כלוי. מ"א סק"ג.

ל **ל) שם בהגה. במקום דהיה מותר בשאר איסורים.** דהיינו לכתחלה בצלי צריך שיהיה התנור גדול שמחזיק י"ב עשרונים ופיו פתוח ושלא יגעו זה בזה. ואם אחד מהם מכוסה בקערה או בבצק וכיוצא בו מותר אפי' בתנור קטן ופיו סתום. ובמבושל בקדרה זה לעצמו וזה לעצמו אפי' בתנור קטן ופיו סתום מותר ואעפ"י שפי הקדרות מגולה ולדעת מור"ם צריך שיהיה התנור פתוח קצת ובדיעבד אפי' בתנור קטן והוא סתום והאיסור וההיתר שניהם מגולים

בתוך התנור שרי כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ח סעי׳ א׳ וסעי׳ ב׳ יעו״ש. וע״ז קאמר מה שמותר בשאר איסורין בדיעבד יש מקולין ג״כ בחמץ אבל מה שמותר בשאר איסורין לכתחלה שרי בחמץ לכ״ע דלית ביה דין ריחא. ועיין לקמן או׳ ל״ד.

לא **לא) ותנור** שמחזיק י״ב עשרונים היינו שקרקעית התנור יהיה מחזיק לאפות בו י״ב עשרונים (ושיעור עשרון עיין לקמן רס״י תנ״ו) של מצה שהוא עובי טפח פחות משהו. פר״ח ביו״ד בקו״א סי׳ צ״ז. סול״מ כלל ל״ה משם תורת אשם. וכתב הרב מחוקק יהודה בסי׳ זה או׳ ד׳ בחוקת עולם שכן עיקר. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ וזה בפורנ״י שאופין בו בקרקעית התנור אבל בתנור שאופין בו בגובה ומדביקין בדפנותיו צריך שיהיה מחזיק בדפנותיו י״ב עשרונים. כרתי שם בסי׳ ק״ח או׳ ד׳ וכתב חכ״א בבי״א שער או״ה או׳ ס״ב דהתנור שאופין בו בגובה ואופין בדפנותיו צריך שיהיה בכל צד מצדדיו י״ב טפחים וחצי דהיינו ב׳ אמות וחצי טפח וגבהו צריך שיהיה אמה. ופורנ״י שכתב הפר״ח שאופין בקרקעיתו צריך שיהיה שמונה אמות ורבע בקירוב על ח׳ אמות ורבע יעו״ש. במקומות שמטמינין לשבת בת״ג מסדרין שורה ע״ג שורה זה ע״ג זה עד למעלה אין לו דין ת״ג שהמקום דחוק. א״א סוף או׳ ד׳.

לב **לב) שם בהגה. ויש מחמירין וכו׳** וכן ראוי לנהוג לכתחלה ברכ״י או׳ ה׳ בשם מהר״א אזולאי ז״ל. ולדינא נלע״ד דאינו אוסר אלא כדי קליפה או כדי נטילה והריח סובב כל מקום מבחוץ וצריך לקלוף כולו. צל״ח פסחים ט״ו ע״ב. פת״ע או׳ ד׳ ואם א״א לקלוף ויש הפ״מ יש לסמוך אמקילין כמ״ש באו׳ שאח״ז.

לג **לג) שם בהגה. ויש מחמירין וכו׳** מדהביא ס׳ המחמירין באחרונה נראה שדעתו לפסוק כן אמנם מור״ם גופיה ביו״ד סי׳ ק״ח כתב סברת המקילין באחרונה וסיים דבמקום הפסד יש לסמוך על המקילין ולענין מעשה נראה דזה עיקר. תשו׳ ב״ד סי׳ רכ״ב. וכ״כ הפר״ח דלענין דינא כיון דאיסור משהו מדרבנן יש לסמוך אמתירין יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים דבמקום הפ״מ יש לסמוך על המקילין וכמ״ש לקמן או׳ ל״ה.

לד **לד) שם. ודוקא במקום ששייך בו ריחא וכו׳** פי׳ כגון דהתנור קטן ואין מחזיק י״ב עשרונים והוא סתום והחמץ והמצה שניהם מגולים בתוך התנור בזה אנו מתירין בדיעבד בשאר איסורין כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ח אלא דבמצה אסור בזה (היינו לדעת המחמירין) אבל אם התנור גדול אפי׳ הוא סתום או שאחד מן התבשילין הוא מכוסה הן של חמץ הן של מצה מותר דבזה אין שייך ריחא כלל. ט״ז סק״ג. ועיין לעיל או׳ ל׳.

לה **לה) שם בהגה. אלא דבשאר איסורים לאו מלתא היא וכו׳** וביו״ד שם הכריע רמ״א דבמקום הפסד יש לסמוך על המקילין והוי כמו שאר איסורים. ט״ז שם. וכ״כ מ״א סק״ד. ח״י או׳ יו״ד. חק יוסף או׳ ט׳ ומשמע ביו״ד שם אפי׳ בתנור קטן וסתום אבל בגדול או בקטן ופתוח מותר אפי׳ באין הפסד ודלא כעו״ש. א״ר או׳ ז׳ וכתב שם המ״א דהא דכתב מור״ם ז״ל ובמקום הפסד יש להקל דוקא בפתוח קצת במקום שהעשן יוצא אבל בסתום לגמרי וקטן אין להקל בחמץ אפי׳ במקום הפסד יעו״ש וכ״כ א״ר שם. אבל ח״י שם כתב דאפי׳ בתנור קטן וסתום מכל צד יש להקל ודברי המ״א אין מוכרחים יעו״ש. וכ״כ חק יוסף שם. וכ״כ כו״פ ביו״ד שם או׳ י״ד. נה״ש או׳ ג׳ מק״ח או׳ ו׳ ר״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל קכ״א או׳ ח״י. וכ״ז בצלי אבל בבישול גם המ״א כתב שם דבדיעבד שרי אלא שכתב דחמין הטמונין דינו כצלי ומכ״ש צלי קדר כדרך שעושין ביו״ט אבל כשבישל בתנור לפי שעה אף שסתם התנור אין להחמיר יעו״ש. וכ״כ המק״ח שם. אבל הח״י שם כתב דאף בהטמנת שבת יש להקל בהפ״מ או לצורך שמחת יו״ט כמו בשאר איסורים. וכ״כ א״ר שם. נה״ש שם. ר״ז שם. ח״א שם. והער״ה או׳ ז׳ כתב דצלי קדר מותר אפי׳ לכתחלה כמו מבושל. ועיין לעיל או׳ ל׳.

לו **לו) ואם** האיסור דבר חריף וכ״ש אם ההיתר דבר חריף ריחא מלתא היא ואפי׳ בדיעבד אסור אם שניהם מגולים אבל אם א׳ מהם מכוסה אפי׳ בבצק בעלמא מותר. מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד סי׳ ק״ח סעי׳ א׳ י״א דה״ד בתנור קטן וסתום אבל בת״ג ופתוח אפי׳ דבר חריף מותר. רש״ל פג״ה סי׳ ט״ו. ב״ח שם בסוף הסי׳ וי״א דאפי׳ בת״ג ופתוח אסור בדבר חריף. רמ״א ז״ל בספרו תו״ח כלל ל״ה דין ב׳ ט״ז שם סק״ה. ש״כ שם סק״ט. בל״י שם או׳ יו״ד. חו״ד שם או׳ ח׳ חכ״א כלל ס״ב או׳ ה׳ ר״ז בסי׳ זה או׳ י״א. וכתב ח״י בסי׳ זה או׳ יו״ד דה״ד בהיתר דבר חריף נאסר בכה״ג משא״כ באיסור דבר חריף דיש להתיר בהפ״מ או לצורך שמחת יו״ט אפי׳ בתנור קטן וסתום יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קכ״א או׳ ח״י דאם ההיתר דבר חריף אפי׳ בת״ג ופתוח אסור אפי׳ בהפ״מ מיהו בספרו חכ״א שם כתב להתיר בהפ״מ אפי׳ בהיתר דבר חריף בת״ג ופתוח יעו״ש ואפשר דשם בשאר איסורין כתב להתיר משא״כ בחמץ דאיסורו במשהו. ודע דדבר חריף מירי שרוב התבשיל חריף כמ״ש ביו״ד סי׳ קכ״ב סעי׳ ג׳ בהגה יעו״ש. וכ״כ האחרונים.

לז **לז) ומ״ש** מור״ם ז״ל אבל אם אחד מהם מכוסה אפי׳ בבצק מותר כתב הש״כ שם סק״י בשם או״ה דלכתחלה טוב להחמיר וכ״ה דעת הא״ר בסי׳ זה או׳ ז׳ אבל הכנה״ג בהגה״ט שם או׳ כ״ה כתב דלא נמצא זה באו״ה שלפנינו והגם דמור״ם ז״ל בתו״ח הביא זאת הגי׳ מ״מ הכא בהגה חזר בו ואף לכתחלה שרי יעו״ש. וכ״כ הבל״י שם או׳ יו״ד. וכ״ה דעת האחרונים. מיהו אם משח הכיסוי בשומן או שלשו עם שומן דינו כמגולה. תו״ח שם דין ד׳

פר״ח שם או׳ ט׳ כרתי שם או׳ י״א. חכ״א שם. וכ״ז בצלי אבל בבישול שרי כשהתנור פתוח קצת אבל אם הוא סתום מכל צד כדרך שמטמינין החמין לצורך שבת אסור. חק יוסף או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ ל״ה.

לח לח) י״א דכל מקום דאמרינן ריחא מילתא ואוסר בדיעבד ה״ד דליכא ס׳ מן ההיתר נגד האיסור אבל בדאיכא ס׳ מן ההיתר אפי׳ בכל מה שבתנור מבטל האיסור ולצורך הפסד יש לנהוג כן. מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד שם סעי׳ א׳ ולצורך הפסד היינו הפ״מ. אבל במקום שאין הפסד צריך בכל חתיכה וחתיכה בפ״ע ס׳ לבטל אפי׳ כל החתיכות נוגעות זו בזו. ש״כ שם ס״ק י״ג.

לט טל) וכ״ז כשריח החמץ אינו פוגם בהיתר אבל אם הוא לפגם בהיתר יש להתיר בכל ענין אפי׳ אין שם הפ״מ כיון שיש מתירין אפי׳ טעם לפגם וכן עיקר. ר״ז או׳ י״ב. ועיין ביו״ד סי׳ ק״ג וק״ד איזו דבר קרוי לפגם יעו״ש.

מ מ) שני קדירות זה ע״ג זה ותחתונה מגולה זיעה כממש כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ב סעי׳ ח׳ ולקמן סי׳ תנ״א במיא סק״ל ואסור אף דיעבד שנבלע בקדירה עליונה ומשם לתבשיל. א״א סוף או׳ ד׳.

מא מא) מעשה שסתמו התנור בדף שמשימין כל השנה לפני חמץ בלא הדחה והתיר הגאון חמי בדיעבד. ח״י או׳ יו״ד. א״ר או׳ ז׳ מק״ח או׳ ו׳ ר״ז או׳ י״ג. ח״א כלל קכ״א או׳ ח״י.

מב מב) ואסור להריח לחם חם בפסח. או״ה כלל ט״ל. ח״י שם. א״ר שם. מק״ח שם. ועיין לעיל סי׳ תמ״ג או׳ י״ג ולקמן סי׳ תמ״ח או׳ ח׳.

מג מג) [סעיף ב׳] חמץ שנתערב וכו׳ וה״ד שלא עירבו במזיד אבל עירבו במזיד כגון שצריך לעשותו ולתקנו עם חמץ כגון אלמור״י (פי׳ מורייס והוא שומן דגים שמערבין בו חמץ) אסור אפי׳ אחר הפסח וצריך לבערו קודם פסח. ב״י בשם ריי״ו. ומשמע שם דאפי׳ לא עירבו בכוונה אדעתא להשהותו אסור. מ״א סי׳ תמ״ב סוף סק״א. ואם לא ביערו ועבר עליו הפסח אסור אפי׳ בהנאה אלא א״כ פודה את החמץ שבתוכו או מוכר לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו כדין חמץ שנתערב בפחות מס׳ ועבר עליו הפסח. ר״ז שם או׳ ו׳ ועיין לקמן סעי׳ י״א.

מד מד) שם. משש שעות ולמעלה וכו׳ ואעפ״י שלוקין עליו מה״ת כיון שאין בו כרת הרי הוא כשאר איסורין ובטל בס׳ ב״י. ט״ז סק״ד. והיינו לאוכלו בו ביום אבל אם מותר לאכלו בפסח ית׳ לקמן סעי׳ ד׳ יעו״ש.

מה מה) שם. אינו אוסר במשהו וכו׳ ולפיכך הוא מתבטל בס׳ כשאר איסורין אם נתערב לח בלח ואם נתערב יבש ביבש נתבטל ברוב כמו בשאר איסורין. ר״ז או׳ ח״י. ועיין לקמן סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד.

מו מו) שם. אינו אוסר במשהו וכו׳ ומשמע מסתימת דברי הש״ע דאין חילוק דבין אם נתערב במינו או בשאינו מינו בטל בס׳ כשאר איסורין. וכ״כ הלבוש. עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ ח׳ פר״ח. מיהו הער״ה או׳ ח׳ כתב דיש לחוש לדעת הרמב״ם והרמב״ן ור׳ יונה והרשב״א דחמץ מיקרי דשיל״מ ובע״פ משש שעות ומעלה מין במינו מיהא אסור במשהו ואם הוא תבשיל המתקקל לכ״ע בע״פ אפי׳ מין במינו בטל אבל בתוך הפסח בכל גוונא אסור יעו״ש. ועיין בתשו׳ ב״ד סי׳ קע״ב.

מז מז) שם. אינו אוסר במשהו וכו׳ ואם נתערב בפחות מס׳ לח בלח יש להתיר למכור לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו וכ״ש יבש ביבש דאפי׳ נתערב בפסח דיוכל למכור חוץ מדמי איסור שבו. א״א בריש הסי׳ ועיין לעיל או׳ י״ג.

מח מח) שם הגה. ונותן טעם לפגם נמי שרי. וכן אין ריחו אוסר לד״ה. ר״ז או׳ ח״י. ומשמע אבל לכתחלה יש ליזהר. ולענין חמץ נוקשה עיין מ״ש לעיל או׳ ז׳.

מט מט) שם בהגה. ונותן טעם לפגם וכו׳ פי׳ עד הלילה ואפי׳ הוא פחות מס׳ עו״ש או׳ ב׳ ח״י או׳ י״ב. מק״ח או׳ ח׳ ועיין לקמן או׳ נ״א.

נ נ) שם בהגה. ונותן טעם לפגם וכו׳ כתב בשה״ל שאור או חמץ שנתבשל עם בשר מבושל או צלי נט״ל הוא ומותר. והמרדכי פ״ב כתב דחטים בבאר (היינו מעיין אבל בבור נותן טעם לשבח ושעורין אפי׳ בבור נט״ל. א״א או׳ ו׳) הוי נט״ל. ובפ״י דתרומות איתא דשעורים הוי נט״ל בבור. וכתב עיד דעיסת חמץ שנפלה לבאר ספק אם נ״ט לשבח או לפגם (והיינו לאחר שיסננו המים. ר״ז או׳ י״ט) ומסתמא נ״ט לפגם וכו׳ יעו״ש. מ״א סק״ו. מיהו במ״ש שאור או חמץ שנתבשל עם בשר או צלי נט״ל הוא ומותר ח״י או׳ י״ב חולק וס״ל נ״ט לשבח וכ״כ המק״ח או׳ ח׳ וכן במ״ש בחטה שנמצאת בבאר הוי נט״ל השיג ממ״ש לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ י״ב שיש מי שאוסר בנמצא חטה במים יעו״ש. אמנם הא״ר או׳ ט׳ הסכים כדברי מ״א דשאור או חמץ שנתבשל עם בשר מבושל או צלי נט״ל הוא אלא שכתב דהיינו אם בוודאי ידעינן דנט״ל באותו תבשיל אבל מן הסתם לא אמרינן נט״ל הוא יעו״ש.

ולפ״ז אתיא שפיר מ״ש הב״ח ביו״ד סי׳ שכ״ג והביאו הש״כ שה סק״ד דחלה שנפלה לתבשיל אוסרת דהתם מיירי בסתם תבשיל דלא ידעינן בוודאי שפוגמת כגון שאינו חמוץ וכדומה יעו״ש. ומ״ש עוד הח״י להשיג מסי׳ תס״ז סעי׳ י״ב כתב הא״ר דשאני התם דמיירי חטה במים שבכלי ולא בבאר יעו״ש. וכ״ז אם בא לאוכלו בע״פ אבל בתוך הפסח איכא פלוגתא אי שרי נט״ל וכמ״ש לקמן סעי׳ יו״ד יעו״ש. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ י״ב.

נא נא) שם בהגה. אליבא דכ״ע. היינו אף לדעת המחמירין בנט״ל בתוך הפסח כמ״ש לקמן סעי׳ יו״ד בע״פ שרי.

נב בנ) חתיכת בשר שקיבלה טעם חמץ בע״פ קודם שש ולא היה ס׳ ואח״כ בישלה עם אחרת קודם שש ויש ס׳ נגד החמץ כשבא שש נשארת החתיכה באיסורה ומיהו אם קודם שש טעמו לחתיכה ולא היה טעם בחתיכה שרי לאחר שש. שפ״ד ביו״ד סי׳ צ״ב או׳ י״א. פת״ע או׳ ח׳.

נג גנ) עד הלילה אין להחמיר בכלי שני וכ״ש בצונן לגמרי. מש״ז או׳ י״ט. פת״ע שם. ואם נתערב כלי חמץ בכלי פסח ברוב עד הלילה ותשמישם ע״י האור בנחושת ילבן אחד מהם ובבדיל דא״א ללבן דניתך שרי עד הלילה ואם אין תשמישם ע״י האור דמהני הגעלה יגעיל אחד מהם ואם נאבד אחד מהם מן העולם הותרו כולם אף תוך הפסח. מש״ז או׳ ד׳ פת״ע או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ רי״ז ורי״ח.

נד דנ) [סעיף ג׳] חטה שנמצאת וכו׳ ומיירי בנתבקעה החטה לדעת הש״ע ולדעת מור״ם ז״ל אפי׳ לא נתבקעה אלא בנתרככה אבל בלא״ה אין לאסור כלל כמ״ש לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ ט׳ יעו״ש.

נה הנ) שם. חטה שנמצאת בע״פ וכו׳ אפי׳ אחר שש. ואם נמצא חטה בתרנגולת מבושלת בע״פ קודם שעה ו׳ ולא היה בה ס׳ י״ל דנ״נ ואם נצלה עם האווזות צריך ס׳ נגד כולה. חידושי רע״א. פת״ע או׳ יו״ד.

נו ונ) שם. חטה שנמצאת בע״פ וכו׳ וכן חטה שנמצאת במצה אפויה בע״פ שהמצה מותרת שהרי נתבטל בס׳ ואפי׳ לא הסיר החטה ונתקרר המצה קודם פסח ג״כ מותרת לאכול צונן המצה ויסיר החטה משם אף בפסח. לבוש. עט״ז. ח״י או׳ י״ב. ומיהו עיין לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ י״א בהגה שצריך להסיר ממנה כדי נטילה יעו״ש. ועיין נ״א שאלה כ״ו,

נז זנ) שם. מותר. לאכלה אפי׳ בחוך הפסח. והיינו כשהסירו משם החטה קודם פסח אם יש שם מרק או שנתקדרה קודם פסח אם היא נגובה בלא מרק כמ״ש באו׳ הקודם. וה״ד למ״ד טעמו ולא ממשו אינו חוזר וניעור כמ״ש לקמן או׳ נ״ט.

נח חנ) שם. דבטלה בששים. כצ״ל וכ״ה הגירסא בש״ע הישן שנדפס בזמן מרן ז״ל ומ״ש בדפוסים לבטלה בס׳ הוא ט״ס דהא לבטל לכתחלה אסור כמ״ש לעיל או׳ מ״ג יעו״ש.

נט טנ) שם. בעוד שהחטה בתוכה וכו׳ אבל אם נטלו החטה מתוכה ואח״כ חממו התרנגולת מותר. ואע״ג דבסעי׳ ד׳ כתב י״א דחוזר וניעור היינו כשיש בתוכו ממשות האיסור כגון שכר שנתערב בדבש אבל הכא אינו אלא טעם בעלמא. מ״א סק״ז. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ עו״ש או׳ ג׳ א״ר או׳ י״ג. י״א סי׳ תמ״ב בהגב״י. ביאורי הגר״א. ומיהו מ״ש שם השכנה״ג דדין זה של טעמו ולא ממשו דאינו חוזר וניעור הוא מוסכם אליבא דכ״ע כתב עליו הפר״ח בסעי׳ ד׳ דלא נהירא כדמוכח בהדיא מתשו׳ רב נטוראי שהביא הטור סי׳ תמ״ב על העושים יין מצמוקים ומוצאים בהם חטים שאסור להשהותו בפסח אעפ״י דליכא התם אלא טעם החטים וכן מתבאר מתשו׳ הרשב״א סי׳ ג״ץ וסי׳ תפ״ה וכן מדברי ב״י ססי׳ תנ״א יעו״ש וברור הוא עכ״ל. וכ״כ הברכ״י או׳ ו׳ יעו״ש. ולענין הלכה כתב בשו״ג כיון דהב״י ס״ל דמ״ד חוזר וניעור הוא אפי׳ בטעמו ודאי דכן הדין ושכ״פ בהלק״ט ח״א סי׳ ק״ג ושכ״נ ממנהג שאלוניק״י דהנוהגין כמ״ד חו״נ נוהגין אף בטעמו יעו״ש. והביאו הזכ״ל על סעי׳ ד׳ נמצא דדבר זה בטעמו ולא ממשו אי אמרינן חו״נ בפלוגתא שנייא וע״כ נהרא נהרא ופשטיה. ועיין לקמן או׳ ע״ו וע״ח.

ס ס) ומיהו אף לדעת המתירין בטעמו ולא ממשו דלא אמרינן חו״נ ה״ד אם הוא בדבר לח כגון שהתרנגולת יש בה מרק צריך להסיר החטה משם קודם פסח דאי לאו הכי חוזרת ליתן טעם בפסח ואז אסור אפי׳ בצונן כמ״ש לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ י״ב יעו״ש ואם הוא בדבר יבש כגון שהתרנגולת נגובה אפי׳ לא הסירו משם החטה רק שנתקררה התרנגולת והחטה קודם פסח שרי להסיר משם החטה ולאכול התרנגולת אפי׳ בתוך הפסח כמ״ש לעיל או׳ נ״ו ועוד עיין לקמן סי׳ תס״ג סעי׳ י״ד ובדברינו לשם בס״ד.

סא סא) שם. חוזרת ליתן טעם וכו׳ ואפי׳ למ״ד בסעי׳ ד׳ דאינו חו״נ היינו היכא שאין האיסור בעין אבל הכא החמץ בעין. מ״א סק״ח. וכ״כ שכנה״ג שם. חק יוסף או׳ י״ג. ביאורי הגר״א.

סב סב) שם. חוזרת ליתן טעם וכו' וה"ד כשחממה ע"י מרק לפי שע"י המרק מתפשט הטעם בכל התרנגולת ונאסרה אבל אם חממוה כך בלא מרק אינו אוסר אלא כדי נטילת מקום שהוא כעובי רוחב אצבע שכל מבושל בלא רוטב דינו כצלי כמ"ש ההגה ביו"ד סי' ק"ב סעי' ה' ולא דמי לדין צלי שנתבאר בסי' תס"ז. דיש אוסרים כל התרנגולת ודוק, פר"ח. זכ"ל. והיינו לשיטת המחבר אבל לדידן נאסר החתיכה כולה. א"א או' ח' פת"ע או' י"ב.

סג סג) מי ששרה צימוקים קודם פסח ובתוך החג הוציא מהם מים שרופים ואח"כ מצא בצמוקים השרויים כמו עשרים גרעיני חטים או שעורים והיו בהם בקועים אעפ"י שנתבטלו בס' כיון שהרתיחו הצמוקים בפסח חוזרים ונותנים טעם ואוסרים במשהו אבל מותר להשהותם ולשתותם אחר פסח משים דמים שרופים אינו אלא קיוהא וזיעה בעלמא. כ"כ הריב"ש בשם מהריט"ץ והביאו הפר"ח וכתב דאינו מסכים לזה אלא חייב לבערם או למכרם לעכו"ם וכמ"ש הטור בשם רב נטיראי בסי' תמ"ב לענין צמוקים יעו"ש. מיהו מה שהתיר הפר"ח למכור לעכו"ם המט"י בססי' תמ"ו חלק עליו וכתב דאסור למכור לעכו"ם משים דכל דבר האסור באכילה אסיר בהנאה יעו"ש, וכ"כ הכס"א בסי' זה או' ו' והי"א בסי' תמ"ב בהגה"ט כתב על דברי הפר"ח הנז' דמ"ש או למכרם ט"ס הוא אבל הדין דין אמת דאסור להשהותו אלא חייב לבערו תוך הפסח ואם עבר ושהא אותו מותר אפי' לשתותו יעי"ש. ועיין לעיל סי' תמ"ב או' י"ב ולקמן סי' תס"ב או' ל'.

סד סד) ואם הוציא המים שרופים קודם פסח ואח"כ מצא בצמוקים חטים או שעורים בקועים הו"ל טעמו ולא ממשו שנתבטל קידם פסח בס' ולמ"ד בטעמו ולא ממשו לא אמרינן חו"נ כמ"ש לעיל או' נ"ט מותר לשתותו בפסח. ולכן יי"ש שעושין קודם פסח מתמרים או מתאנים וענבים שאין בדוקים מחטים ושעורים הו"ל טעמו ולא ממשו ובמקום שנוהגין היתר בטעמו ולא ממשו שרי לשתותו בפסח. וה"ה ביין שעושין מענבים וצמוקין אם סננו אותו קודם פסח הו"ל טעמו ולא ממשו ובמקום שנוהגין להקל בטעמו ולא ממשו דלא אמרינן חו"נ שרי לשתותו בפסח. אבל במקום שנהגו להחמיר גם בטעמו ולא ממשו אסור לשתותו בפסח. ואם מותר להשהותו עיין לקמן סי' תס"ז או' ס"ה.

סה סה) מעשה שנמצאת חלה א' מהמצות בצק בתוך הסל שהיו נותנים המצות אפויות ביציאתן מהתנור והוריק הסל ולא נודע באיזה מן המצות נגע הבצק ופסקתי דחד בתרי בטיל כיון שהיה התערובת קודם פסח. הר"י בואינו בשם הר"י בנימין. ויפה הורה למ"ד אינו חו"נ ומותר לחמם המצות בפסח לכ"ע כיון דליכא אלא טעמא בעלמא ומיהו כל המצות שידוע שנגעו בבצק צריכין קליפה לפי שאין ביטול לאיסור הידוע. פר"ח. וכ"כ בתשו' עבה"ג סי' צ"ט. ח"י או' י"ד. ונראה דמיירי כגון שהבצק הוא עב ונגוב הרבה שא"א לידבק ממנו במצות והחששא היא רק שמא נגע במצית בעודם חמין וקבלו טעם מהבצק והו"ל טעמו ולא ממשו ויש מתירין בזה אם היה קודם פסח דלא אמרינן חו"נ אבל אם הבצק הוא לח ויש חשש שנדבק ממנו במצות צריך לבדוק כל המצות ואותה מצה שנמצא דבוק בה צריך להסיר ממנה כדי נטילה.

סו סו) שם הגה. ומיהו בחימום כ"ש וכו' כגון שעירו מים רותחים לתוך הקערה ואח"כ נתנו התרנגולת בתוכה ולפי דעת האוסרין במים אפי' בצונן כמ"ש לקמן סי' תס"ז סעי' י"ב צ"ל כגון שהניחו התרנגולת בקערה בלי מים ונתנו הקערה בתוך כלי ראשון אחר שהעבירו מעל האש ונתנו אותו על הארץ שזה ג"כ נקרא חום של כ"ש. ועיין לקמן או' ע"א.

סז סז) שם בהגה. ומיהו בחימום כ"ש אין לחוש. לפי שי"א דאינו מפליט לא מבליע כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה סעי' ב'.

סח סח) שם בהגה. ויש מחמירין בכ"ש וכו' לפי שי"א דחום כ"ש מפליט ומבליע ואוסר כדי קליפה כמ"ש ביו"ד שם וא"כ בפסח דאיסורו במשהו יש להחמיר.

סט סט) שם בהגה. וטוב להחמיר וכו' וכן ראוי להורות דהא איכא מ"ד בעלמא דכ"ש אוסר כדי קליפה וכמ"ש ביו"ד סי' ק"ה סעי' ב' והכא לענין פסח דהוי במשהו יש להחמיר. פר"ח. והא"ר או' י"ד כתב דאפשר להקל בהפסד ושמחת יו"ט וכן כשאין הכלי ב"י יש להקל בכ"ש יעו"ש. ור"ל דאף להיש מחמירין לקמן בהגה סעי' יו"ד בכ"ש יש להקל. ומיהו מ"ש הא"ר דאפשר להקל בהפסד וכו' דעת האחרונים דאין להקל בזה כ"א יש עוד צדדים להקל כגון שאין החטה בקועה רק נתרככה וכדומה, ועיין לקמן סי' תנ"א או' ך' וסי' תס"ז סעי' ט'.

ע ע) שם בהגה. וטוב להחמיר וכו' ואם נשפך מכ"ש על צונן אין להחמיר כלל ומכ"ש דאין להחמיר בטעלי"ר (שהוא כלי ג' א"א) אך כשהניח עליה (ר"ל על קערה של חמץ שהיא כ"ש) חתיכת בשר רותח יש להחמיר דכתבו הפו' ביו"ד סי' צ"ד דבדבר עב כזה לעולם הוא ככ"ר כ"ז שהיס"ב. מ"א סק"ט. א"ר שם. חק יוסף או' י"ד. ומ"ש המ"א דאם הניח עליה חתיכת בשר רותח דיש להחמיר היינו כדי קליפה. מק"ח בביאורים או' ז' ח"א כלל קכ"א או' י"ד. ואם נתבשל בלא קליפה עיין לעיל או' כ"א.

עא עא) שם בהגה. אם היד סולדת בו וכו' והא דבסי' תס"ז סעי' י"ב מסיק לאסור אף בצונן כתב המ"א סק"ט דהתם מיירי במים דהוי לח ויהיב טעמא אבל הכא מיירי שהוציאו התרנגולת מן הקדירה סמוך לערב והניחוה לקערה בלא רוטב וכשנכנס הפסח עדיין היא רותחת דאז אין אסורה אלא א"כ היס"ב כיון שאין שם רוטב. עוד משמע בכלל דבריו כאן וסי' תס"ז ס"ק י"ט דדוקא בבשר שיש בה פילי (פי' בקעים) בולע בצונן אבל דופן שלם מותר או שאר דבר צונן מותר ולפ"ז אפשר דה"ה בתרנגולת שלם אף שהיא ברוטב מותר רק הרוטב אסור. גם אפשר לתרץ דהכא לענין חו"נ מיקל רמ"א ביותר דאין בולע בצונן כיון דבלא"ה רוב הפו' לקמן מקילין בכל ענין בצונן. א"ר או' ט"ו. ויתבאר עוד מזה בדברינו לשם בסי' תס"ז סעי' י"ב בס"ד.

עב עב) שם בהגה. אם היד סולדת בו וכו' ובדין עירוי כגון שעירה מכלי חמץ על בשר כיון דק"ל דלכ"ע עירוי אינו אוסר יותר מכ"ק (כמ"ש ביו"ד סי' ס"ח סעי' יו"ד) וא"כ ה"נ בחמץ וכן בדין תתאה גבר דק"ל (ביו"ד סי' ק"ה סעי' ג') דאם התחתון צונן אינו אוסר העליון רק כ"ק גם בפסח אינו אוסר רק כ"ק כגון שהניח בשר או מצה רותח על חמץ צונן אמרינן תתאה גבר. ואם הניח חתיכה בשר רותח בקערת חמץ צונן דק"ל בשאר איסורין דאינו אוסר אלא כ"ק ואפי' בדבר שיש לו רטיבות קצת דתתאה גבר א"כ ה"ה בחמץ. ואם נשתמשו בקערת חמץ אפי' צוננת ברוטב שהיס"ב וא"כ בשאר איסורין צריך ס' נגד קליפת הקערה (היינו אם היא ב"י) א"כ בחמץ אסור כולו דבכל דבר דצריך לבטל בשאר איסורין איסר בפסח במשהו. ואם הניח חמץ רותח בקערה ש"פ נאסר הכלי עכ"פ כ"ק וא"כ כולו אסיר ודוקא חמץ בעין אכל אם הניח דבר שבלע חמץ דבשאר איסורין אינו אוסר כלל דק"ל דמאכל אינו פולט בלא רוטב אם הבליעה היה דבר כחוש וא"כ י"ל דגם בחמץ מותר אך לפי מ"ש ח"י (סי' תס"א או' ט"ו) דבתוך הפסח לאסור כולו חם בחם וא"כ י"ל ה"נ בתוך הפסח, ולכ"ע אין כלי אוסר כלי בנגיעתה. ח"א כלל קכ"א או' יו"ד. ועיין ביו"ד סי' צ"ב סוף סעי' ח' בהגה ובסי' ק"ה סעי' ז' בהגה.

עג עג) שם בהגה. אם היד סולדת בו וכו' ומ"מ אף שנכנס פסח אין היס"ב בעינן עכ"פ כדי נטילת מקום דמיד שהוציאו מהרוטב עם החטה נאסר כ"נ אבל אם בתחלת הפסח יס"ב נאסר כולו חידושי רע"א. פת"ע או' יו"ד.

עד עד) שם בהגה. אם היד סולדת בו וכו' וכ"ר שעומד על האש ואין היס"ב אין להקל אף בהפ"מ. מש"ז או' י"ט. פת"ע שם.

עה עה) חטה שנמצאת בפסח בגרעמזלי"ך הנעשים משומן ודבש ומים יש להחמיר שאוסר במשהי. נוב"י חא"ח סי' כ"ב. אבל אם הדבש אשר בגרעמזלי"ך הורתח מקודם פסח להציף השעוה ויש לתלות שהחטה היתה בדבש וכבר נתבשלה שם דהוי מי פירות בלי מים יש לסמוך להקל אם נמצא בדבש ההוא שטגינו ממנו עוד חטים והחטה לא נתבקעה. נוב"י שם סי' כ"ה. מחב"ר או' ב' ואו' ג' שע"ת, וכן הסכים המק"ח בסי' תס"ב או' ט' ובביאורים שם או' ג'.

עו עו) [סעיף ד'] אם נתערב החמץ וכו' מנהגינו בעיירות אלו הסמוכות בדיני פסח לענין חו"נ דלא מחמרינן לומר חו"נ בטעמו או לח בלח וכמ"ש מור"ם ז"ל סי' תמ"ז סעי' ד' דדוקא בממשו אמרינן חו"נ, וכשהטעם הוא לפגם אפי' בלא ס' אמרינן דנתבטל קודם פסח דבנ"ט לפגם לא בעינן ס' וכ"ז הוא בדיעבד אבל לכתחלה אנו נזהרין אפי' בטעמו. ועיין ב"ד סי' קצ"ה שכתב דנהגו להגעיל כלי הלישה של האוכלין בלא בירור הנוהגין לברור לכתחלה אעפ"י שאין שם אלא טעם לבד יעו"ש. וכן לענין חטה הנמצאת בתבשיל מנהגינו כמור"ם ז"ל (בסי' תס"ז סעי' ט') דאפי' לא נתבקעה אסיר וכן בכל דיני פסח מנהגינו בכל מ"ש מור"ם ז"ל באופן דלענין פסח אנחנו אשכנזים. כך א"ל הרב מ"ד עט"ר ה"ה מר רב"י ז"ל. זכ"ל ריש הלכות פסח. וכ"ה המנהג עתה בין הספרדים בכמה מקומות להורות בדיני פסח ככל חומרות שכתב מור"ם ז"ל בהגה בש"ע וכדברי הזכ"ל הנז' חוץ מאיזה פרטים שיש שנוהגים להקל כמו באכילת אורז וכדומה וכמ"ש לקמן סי' תנ"ג יעו"ש. וגם בשאר הדינים אעפ"י שאינם של פסח לפעמים הספרדים הולכים אחר חומרות שניהם ש"ע והגה אבל לא להקל נגד דברי הש"ע וכנז' בפו' ואך האשכנזים לפעמים נוהגים להקל כדברי מור"ם ז"ל. ויתבאר עוד בענין המנהגים לקמן סי' תס"ח בס"ד.

עז עז) שם. קודם פסח וכו' אפי' אחר שש כמ"ש לעיל סעי' ב' יעו"ש.

עח עח) שם. אינו חו"נ בפסח לאסור במשהו ויש חולקין. כ"מ מדברי הרמב"ם סוף פ"ד שאעפ"י שנתערב כמה זמן קודם פסח אסור לאכלו בפסח לפי שהוא חו"נ וכתב המ"מ שם שכן דעת הרבה מהגאונים והרי"ץ ן' גיאת ושכדבריהם ראוי לנהוג ולהחמיר יעו"ש ורי"ו כתב שכ"ה דעת הרשב"א ג"כ. ב"ו. וכתב מהרימ"ט ח"ב חא"ח סי' א' דממה שהביא מרן ז"ל בש"ע דברי המתירים בסתם ואח"כ דברי האוסרים בשם יש חולקים משמע דסובר כדברי המתירים וכ"נ להקל כיון דחמץ בפסח במשהו אינו אלא מדרבנן יעו"ש. וכ"כ מהריט"ץ סי' ס"ד וס"ה דנקטינן כהפו' דס"ל אינו חו"נ יעו"ש. וכ"כ בתשו' חיים לעולם חא"ח סי' ד' וכ"כ כנה"ג בהגב"י ובשכנה"ג הגב"י או' ד' דדעת הש"ע כהפו' דאין חו"נ מדסתם כוותייהו יעו"ש. אמנם הפר"ח כתב דלענין דינא קבלת הגאונים תכריע וכ"ש להחמיר וכמ"ש המ"מ וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' תפ"ה שכדברי הגאונים אנחנו עושים מעשה

יעו״ש, וכ״כ הברכ״י או׳ י״ד דרוב החכמים נהגו דין חו״נ. וכ״כ הרב כפי אהרן ח״ב חא״ח סי׳ ו׳ דשגור בפי כל יושבי ירושת״ו דמנהגינו כמאן דאית ליה חו״נ וזה ממה שאנחנו מחמירין לברר החטים וכן מנהגינו שלא לאכול גבינה ודגים וכמה חומרות נוהגין שהם למ״ד חו״נ וכ״כ הזכ״ל (הב״ד לעיל או׳ ע״ו) ריש ה׳ פסח שכן מנהג בני טירקייא בכל החומרות ואית להו חו״נ ואעפ״י שאין דבר זה פשוט אצלינו הדברים ממשמשין ובאין כן יעו״ש.

עט עט) שם, ויש חולקין. ולדיעה זו לא יש חילוק דבין אם נתערב יבש ביבש או לח בלח אמרינן חו״נ ורק בטעמו ולא ממשו איכא פלוגתא לדיעה זו אי אמרינן חו״נ או לא כמ״ש לעיל או׳ נ״ט יעו״ש.

פ פ) שם. ויש חולקין. ולפ״ז מ״ש בסעי׳ ב׳ דבטל בס׳ צריך לאוכלו קודם פסח. מ״א סק״י. ח״י או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ ע״ז. או בטעמו ולא ממשו למ״ד לא אמרינן חו״נ כמ״ש לעיל או׳ נ״ט יעו״ש. מיהו מ״ש ח״י שם או שנתערב לא בלח כבר השיגו עליו האחרונים דהא דלהיש חולקין לא שנא לח בלח ולא שנא יבש ביבש.

פא פא) שם הגה. ונוהגין כסברא א׳ בכל תערובת שהוא לח בלח. בכל מדינות פולין ואשכנז נוהגין להקל גם הדבר פשוט להקל כיון שזהו מסקנת רמ״א כדאי הוא לסמוך עליו ובפרט שעיקר חומרא דמשהו בפסח הוא חומרא דרבנן. נוב״י חא״ח סי׳ כ״ד מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת או׳ י״ג. ומיהו עיין לעיל או׳ נ״ט שכתבנו דאפי׳ בטעמו ולא ממשו י״א דחו״נ וא״כ בדבר זה הולכין אחר מנהג המקומות וע״כ צריך המורה לידע מנהג המקום ההוא ואח״כ יורה.

פב פב) למ״ד אינו חו״נ א״צ שיוודע למורה קודם פסח ושיתבטל ע״פ הוראתו ושוב אינו חו״נ אלא אף אם לא נודע אלא בתוך הפסח דין הוא דאינו חו״נ דקודם הפסח נתבטל ממילא. בית יהודה סי׳ ט״ו. ברכ״י או׳ ח׳ נ״א שאלה כ״ד.

פג פג) שם בהגה. בכל תערובת שהוא לח בלח. ואפי׳ לבשלם בפסח מותר. עו״ש או׳ ד׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

פד פד) שם בהגה. שהוא לח בלח. כגון שנתערב שכר שעורים בשכר תמרים או ביין וכדומה. ועיין בחמ״מ או׳ י״א שכתב להוכיח דמ״ש מור״ם ז״ל לח בלח ל״ד ששניהם לחים אלא אם רק החמץ לח אפי ההיתר יבש ג״כ אינו חו״נ יעו״ש. וקמח בקמח כגון שנתערב קמח מחטים שנתבקעו עם קמח חטים כשרות דעת הסמ״ק וראבי״ה הוי יבש ביבש כמ״ש הב״ח בסי תס״ז יעו״ש. אבל דעת הסמ״ג הוי לח בלח כיון דמתערב יפה. והביאו התה״ד סי׳ קי״ד וב״י בסי׳ זה. ט״ז סק״ה. עט״ז. עו״ש או׳ ד׳ ש״כ ביו״ד סי׳ ק״ט סק״ג. וכ״כ מ״א סי׳ תנ״ג סק״ו. ח״י שה או׳ ו״ג. א״ר שם או׳ יו״ד. חק יוסף שם או׳ י״ב. מאמ״ר שם או׳ ג׳ מק״ח בסי׳ זה או׳ י״א. משז״ז או׳ י״ט. ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ג. ומותר לאפות אפי׳ בתוך הפסח. עו״ש שם. מ״א שם. ח״י שם. והב״ח שם כתב דכל בעל נפש יחמיר לעצמו לאפות קודם פסח משום דאיכא דס״ל דקמח בקמח הוי יבש ביבש יעו״ש. וכ״כ ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף שם. ר״ז שם או׳ ט׳ וכתב שם הר״ז דמטעם זה נתפשט המנהג במדינות אלו (ר״ל בערי אשכנז) לאפות כל המצות קודם פסח לפי שרוב החטים יש בהם תערובת מעט מחטים שצמחו עכ״ל. ומיהו מ״ש שם העו״ש או׳ ג׳ דמאן דחש לחומרא זו אין לו לעשות תבשיל ממצות בפסח דמ״ש מאפייה השיג עליו חק יוסף שם וכתב דתבשיל מותר לעשות יעו״ש. וכ״כ ח״י שם. מאמ״ר שם. ועיין עוד לקמן או׳ רנ״ז ובסי׳ תנ״ח או׳ י״ד ודוק.

פה פה) וכתב שם הא״ר דאף דקמח הוי לח בלח ובטל בס׳ קודם פסח מ״מ פירורים שנתייבשו הוי כיבש יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תס״ו או׳ ל״ו. וקמח ממצה אפוייה נקרא יבש ביבש ונ״מ נתערב קמח בקמח קודם הלילה פחות מס׳ ונתרבה שוגג עד ס׳ אסור דחנ״נ כשאר איסורין ובקמח ממצה אפויה אם נתערב פחות מרוב ונתרבה שוגג עם רוב מותר עכ״פ לאכול קודם הלילה דיבש לא נעשית נבילה. משז״ז או׳ י״ט.

פו פו) שם בהגה. שהוא לח בלח. ואם נתערב לח בלח בפחות מס׳ קודם הפסח (היינו קודם שעה ששית. משז״ז או׳ ה׳) יכול להרבות עליו קודם פסח עד שיהא ס׳ כדי שיהא מותר בפסח ואין בזה משום אין מבטלין איסור לכתחלה, ט״ז סק״ה עט״ז ח״י או׳ ט״ז. חק יוסף או׳ י״ז. אמנם הנה״ש או׳ ז׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ דאישטמיתיה דברי הרשב״א סי׳ תפ״ה שאסר להוסיף עליו אפי׳ כדי להשהותו עד אחר הפסח יעו״ש. וכן הא״ר או׳ יו״ד תמה על דברי הט״ז הנז׳ מדברי הרשב״א הנז׳ וכ״כ מ״א ס״ק מה דאין להקל נגד הרשב״א. וכ״כ המאמר או׳ ט׳ אמנם הרואה יראה בגוף תשו׳ הרשב״א הנז׳ דלא יש סתירה לדברי הט״ז הנז׳ דהט״ז חוזר לדברי מור״ם ז״ל שכתב דלח בלח לא אמרינן חו״נ אבל הרשב״א ס״ל כדעת הגאונים דבכ״ג אמרינן חו״נ ולכן אוסר להרבות עליו ועוד משום דהתם מיירי בחטים דניכר בהם האיסור ויכול להסירם ע״י בדיקה להסיר המבוקעים משא״כ באיסור לח שנבלל ואינו ניכר וכ״כ המחה״ש וא״א ס״ק מ״ה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ רנ״ו ורמ״א.

פז פז) גם מ״ש המ״א ס״ק י״א דאם נתערב יבש ביבש חד בתרי אם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בס׳ דמותר לאכלו בפסח ואין זה מבטל איסור לכתחלה כתב עליו הנה״ש שם דגם זה להרשב״א אסור יעו״ש. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דאין לזה סתירה מדברי הרשב״א. דכ״ז הוא לדברי מור״ם ז״ל דבלח בלח לא אמרינן חו״נ.

פח חפ) שם בהגה. ומיהו בדבר יבש שנתערב וכו׳ ואפי׳ נתערב כ״כ שיש בהיתר ס׳ נגד האיסור אפ״ה אסור לבשל בפסח דהא מתחדש העעם בפסח ולא דמי לתערובת לח בלח דהתם הוי כמו שנתבשל התערובת קודם פסח כיון שמתערב יפה ואין האיסור עומד בפ״ע לאפוקי יבש ביבש שאינו מתערב והאיסור עומד בפ״ע. עו״ש או׳ ד׳.

פט טפ) שם בהגה. ומיהו בדבר יבש וכו׳ כגון שנתערב חמץ במצה חד בתרי כמ״ש בסעי׳ ט׳ צריך ג״כ לאוכלו קודם פסח משום שהחמץ בעין. מ״א ס״ק י״א. ויתבאר עוד מזה לקמן סעי׳ ט׳.

צ צ) שם בהגה. ומיהו בדבר יבש שנתערב וכו׳ ואע״ג דלח בלח מותר לקיימו לכ״ע (היינו אם נתערב בס׳ קודם פסח) יבש ביבש אסור דעכ״פ החמץ בביתו. מ״א שם. מיהו הא״ר או׳ י״א חלק על דברי מ״א הנז׳ וס״ל דמותר לקיימו יעו״ש אבל המק״ח אר י״ב פסק כדברי המ״א וכ״כ הנה״ש סוף או׳ ח׳ דלדעת הרשב״א אסור לקיימו יעו״ש וכ״כ חקת הפסח או׳ י״ג והא״א או׳ י״א כתב דאף לדעת הרא״ש אסור לקיימו ואפי׳ במקום הפסד יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ י״ז דגם לדעת הרא״ש אסור להשהותו יעו״ש. מיהו הר״ז או׳ כ״ב כתב דבשעת הדחק יש לסמוך על המתירין,

צא צא) שם בהגה. אסור בפסח וכו׳ היינו לשתותו אבל מותר בהנאה ומכ״ש דמותר לקיימו. כן מבואר בתשו׳ הרשב״א סי׳ קע״ד וכ״כ בתה״ד סי׳ קי״ג כל מה שמותר להשהות מותר להנות ממנו יעו״ש. ח״י או׳ ח״י א״א או׳ י״ב מק״ח או׳ י״ג. ר״ז או׳ כ״ד. ח״א כלל קכ״א או׳ ע״ו.

צב צב) שם בהגה. דחיישינן שמא נשארו פירורין וכו׳ ואע״ג דספק משהו הוא מ״מ החמירו בו משום דהאי ספיקא קרוב לודאי הוא דמסתמא נשאר פירורין. עו״ש או ד׳ ואפי׳ למ״ד אינו חו״נ הכא אסור דנותן טעם בפסח.

צג צג) שם. בהגה. שמא נשארו פירורין וכו׳ וסינון לא מהני בזה דשמא יש דקין מאד ויוצאין דרך נקבי המסננת. ט״ז סק״ו. פר״ח. אבל המ״א ס״ק י״ג כתב דהכא מיירי שנטלו משם אבל לא סננו עד הפסח ולכן אסור אבל סיננו קודם הפסח לכ״ע שרי. וכן הסכים ח״י או׳ י״ז. נה״ש או׳ ט׳ וכ״נ דעת חק יוסף או׳ ך׳ וחקת הפסח או׳ י״ד. וכ״פ הר״ז או׳ כ״ד. ח״א שם. ובלבד שיהא בגד עב שא״א לפירור קטן לעבור דרך הנקבים ואז אף אם יעבור הוי כלח בלח. ח״א שם. ולפי טעם זה אם לא סיננו עד הפסח אפי׳ לא נמצאו פירורין למעלה על הבגד מ״מ אסור היין דיש לחוש שמא עד זמן מה קודם הסינון היו בו פירורין גסין ונתנו טעם בפסח ואסרו היין ואח״ז נתמעכו ונעשו דקין עד שעברו דרך נקבי הבגד. חמ״מ או׳ י״ב יעו״ש. מחה״ש ס״ק י״ג. ועיין ר״ז שם.

צד צד) מיהו במי דבש שלפעמים הם עבים אין להם תקנה ע״י סינון. מ״א שם, חק יוסף שם. חמ״מ או׳ ח׳ ר״ז שם.

צה צה) ואם שאב קודם פסח זוהמא של מי דבש בנפה חמוצה שרי דהוי לח בלח. שו״ת ב״ח סי׳ ק״ז. ח״י או׳ י״ז. חמ״מ סוף או׳ יו״ד. ח״א שם. ועי״ש בשו״ת ב״ח שכתב שאם יש לחוש באותו נפה לגרגירי חטים כגון שנקו בה חטים וכיוצא שיש לחוש שמא נשארו גרגירי חטים בנקבי אריגת הנפה בעץ סביב יש לחוש שמא נפל גרגיר חטה במי הדבש יעו״ש. שע״ת או׳ י״ד ועיין א״א סי׳ תנ״א או׳ ל״ד.

צו צו) שם בהגה. שמא נשארו פירורין וכו׳ ואם לקח מאותו חבית יין לאחר שהוציא הפת ממנו ועירבו ביין אחר נאסר כולו. מ״א ס״ק י״ג בשם תשו׳ הרשב״א סי׳ קע״ג. מק״ח או׳ י״ג. ר״ז או׳ כ״ד.

צז צז) שם בהגה. שמא נשארו פירורין וכו׳ ככר חמץ שנפל לבאר צריך לחפש כל הככר ולהוציא כלו או מקצתו ואח״כ יסננו המים סינון יפה יפה ומותרין בשתיה בפסח, בית יהודה סי׳ י״ד. והביאו ברכ״י או׳ ט׳ אמנם בשם רבו סיים שם הבית יהודה כיון שנשתהה שם הככר עד תוך הפסח דהוי כב״ש אין לו תקנה אפי׳ בסינון דכל שעה ושעה נותן טעם מחדש יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תס״ז או׳ ק״ס דדעת הפר״ח לא מהני סינון בפרורי פת אעפ״י שלא נשרה מעל״ע יעו״ש

צח צח) כבוש שנמשך עד אחר הפסח שעדיין גוף החמץ בתערובת אף למ״ד אינו חו״נ אסור בפסח. ברכ״י או׳ יו״ד. ועיין שע״ת או׳ י״ב.

צט צט) שכר תאנים שיש לחוש שמפזרין עליהם קמח אסור לשתותו בפסח ומותר להשהותו סמא דחיי סי׳ ט׳ ועיין לקמן סי׳ תס״ז או׳ ס״ו.

ק **ק) חבית** של חרס שנתנו בה אבק של קמח סולת בשאר השנה ובשעת הבציר שמו בה יין אם הוא במקום שאין דרכן ללתות מותר לשתותו וללוש באותו יין ובמקום שדרכן ללתות אם מנהג המקום כמ״ד דאינו חו״נ שרי דכבר ודאי נתבטל הקמח ביין ואם נוהגין כמ״ד דחו״נ אסור להם לשתותו וללוש בו אך מותר לשהותו לאחר הפסח. תשו׳ אהל יוסף סי׳ יו״ד. עיקרי הד״ט סי׳ ח״י או׳ ג׳ פ״ת. ועיין לקמן רסי׳ תס״ב.

קא **קא) שם בהגה. ונותנין טעם בפסח.** הכא לכ״ע אסיר אפי׳ בצונן כיון דשורה מע״ל הו״ל כבוש כמבושל מ״א ס״ק י״ד. חק יוסף או׳ כ״א ועיין לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ י״ב.

קב **קב) [סעיף ה׳] שנמלחו קודם פסח וכו׳** ואם ספק נמלחו קודם פסח או בתוך הפסח אסורים. כ״כ הכלבו וא״ח או׳ ע׳ חקת הפסח או׳ ט״ו.

קג **קג) שם שנמלחו קודם פסח וכו׳** נראה להתיר אפי׳ נמלחו בכלי ב״י וגם היה כבוש בו מע״ל דהו״ל כמבושל משום דכשנתייבש בטל הטעם והלך לו, ב״ח, מ״א ס״ק ט״ו. ר״ז או׳ ל״ג. והיינו לדיעה זו שכתוב בש״ע אבל המנהג להחמיר כמ״ש בהגה:

קד **קד) שם. ולא נזהרו בהם וכו׳** כלומר שלא נבדק המלח מחמץ ולא דקדקו במליחתם ליזהר מחימוץ. כ״כ המרדכי פ׳ כל שעה והגמ״י פ״א בשם סמ״ק וכ״כ סמ״ג. ואזדו לטעמייהו דסברי דכל שנתבטל קודם פסח בס׳ אינו חו״נ. ב״י. וכ״כ הט״ז סק״ז, וכתב שם הט״ז וא״כ לא הו״ל לש״ע לסתום להתיר כיון שקודם לזה כתב שיש חולקין וס״ל דאמרינן חו״נ ונראה דהכריע הש״ע בזה כדברי המקילין דכאן היה תרתי לטיבותא חדא שמא לא היה חמץ במלח כלל ואת״ל היה אימור נתבטל קודם פסח. והיש חולקין שמביא רמ״א בהגה הוא הרי״ץ גאות שהביא הטור דס״ל חו״נ יעו״ש והמ״א ס״ק ט״ו כתב הטעם שאת״ל שבלעו קצת חמץ נתבטלו בס׳ קודם פסח ועיין סעי׳ ג׳ עכ״ל וכתב המחה״ש דר״ל דכה״ג לכ״ע לא אמרינן חו״נ כיון דליכא רק טעמא בעלמא. וכ״כ חק יוסף או׳ כ״ב. ומיהו מ״ש לכ״ע לא אמרינן חו״נ כיון דליכא רק טעמא בעלמא עיין לעיל או׳ נ״ט שהבאנו פלוגתא בזה די״א דגם בטעמו ולא ממשו אמרינן חו״נ יעו״ש.

קה **קה) שם. מותר לאכלם בפסח.** והראב״ד ז״ל בס׳ ת״ד סי׳ ל״ו כתב לאסור בשר מלוח בפסח משום חשש שמא חתך בסכין שאינו מקונח ואע״ג דאיסור משהו מדרבנן והו״ל ספיקא דרבנן לקולא הרי מצינו שהחמירו בו אפי׳ שלא בעינו יעו״ש. כס״א או׳ ט׳.

קו **קו) שם. מותר לאכלם בפסח.** ואף לדעת המחבר דמתיר מ״מ צריך להדיחם מהמלח רק שמתיר להדיחם אף בפסח והרמ״א מצריך דוקא הדחה קודם פסח. מק״ח או׳ י״א.

קז **קז) שם. מותר לאכלם בפסח.** ראוי שכבושים ושלקות ושמן שאדם לוקח מן השוק שיקחם קודם הפסח ויניחם בכלי כשר שאם יניחם לקנות עד הפסח יש לחוש שמא היו בכלי חמץ ועכשיו בפסח בלעו מן הכלי אגב מלחייהו ואסורים. מהרימ״ט ח״ב חא״ח סי׳ א׳ וכ״ה דרכנו להזהיר את העם שיקחו דברים אלו קודם פסח. כנה״ג בהגב״י. ועיין לקמן או׳ ק״ך, וכ״ז כשאין ידוע שנתערב שם חמץ אבל אם הדבר ידוע אפי׳ דליכא אלא משהו ונתבטל בס׳ קודם פסח חו״נ ואוסר בפסח ולא מיבעיא בידוע אלא אפי׳ במידי דשכיח אסור. פר״ח. ועיין לקמן או׳ ק״ך ואו׳ קמ״ד.

קח **קח) שם. השרויים במים וכו׳** אבל אם לא היו שרויים במים אלא מונחים יבשים בתוך כלי חמץ אין בולעים מכלי חמץ ואפי׳ נשתהו בו מע״ל דלא שייך כבוש כ״א בדבר לח וצלול. מ״א ס״ק ט״ז. פר״ח. ועיין לקמן סעי׳ ו׳.

קט **קט) שם. השרוים במים בפסח וכו׳** אע״ג שהכלי מנוקה יפה יפה ואפי׳ אינו ב״י דלא גרע מטעם משהו. לבוש.

קי **קי) שם. השרוים במים בפסח וכו׳** משמע דאין לשרייה ההיא שיעור ומיד נאסר לאכול מהם ומשום דמשהו מיהא איכא. עו״ש או׳ ה׳. אבל השו״ע כתב דמיירי דשרוי מעל״ע אבל אם פחות מעל״ע מותר יעו״ש. זכ״ל.

קיא **קיא) שם. השרוים במים בפסח וכו׳** משמע דקודם פסח אין להחמיר כלל דהא צונן הוא דהמים מבטלים כח הציר ומיהו ביו״ד סי׳ פ״ג סעי׳ ה׳ ובת״ח שם משמע דיש להחמיר דעינינו רואות דשריית הערינ״ג (מין דגים) עזים וחזקים הם ואין המים מבטלים כח הציר והיינו לכתחלה אבל בשאר דגים מלוחים אפי׳ לכתחלה אין להחמיר. מ״א ס״ק ט״ז. מק״ח או׳ ט״ו. מיהו הפר״ח אוסר אפי׳ בשאר דגים ואפי׳ בדיעבד מחמת פליטת הכלים וליכא ס׳ נגד הכלי יעו״ש, ונ״ל דהכל לפי המליחה (ר״ל לפי רוב המלח אם הם עזים כ״כ או לא) ולא פליגי, חק יוסף או׳ כ״ד,

קיב **קיב) ואם** נכבש בכלי חמץ מעל״ע קודם פסח ג״כ מותר דאימתי נעשה כבוש אחר מעל״ע ואז אינו ב״י ואינו אסור אלא א״כ נתנוהו מיד כשפינו ממנו החמץ דאל״כ הפגימה באה תחלה קודם הבליעה. מ״א שם. חק יוסף שם. ומיהו במליחה יש להחמיר שאם שהה כדי שירתיח בציר מפליט מן הכלי, מ״א שם חק יוסף שם. מיהו ח״י או׳ י״ט כתב דגם במליחה אין להחמיר בדיעבד מה שנעשה קודם פסח אך בכבישה ממש (ר״ל ששהה בתוך

הציר של מליחה שיעור כבישה דהיינו מעל״ע) ובכלי שנשתמשו בו בשפע חמץ הרבה תוך מעל״ע יש לאסור אף דיעבד יעו״ש. ודע דלא מקרי כבוש אלא מה שמונח בתוך הציר אבל מה שהוא למעלה מן הציר אין לאסור. מ״א שם. ועיין עוד לקמן או׳ ר״ו.

קיג קיג) ועיין בשו״ת מקום שמואל סי׳ נ״ב בענין בשר שמלחוהו לקיום לפסח בכלי שנשתמש בו חמץ בחמין מעל״ע ועלה ציר על כל גדותיו וכתב להתיר יעו״ש אך השע״ת או׳ ע״ז כתב להשיג עליו וסיים דאין להקל כ״א בהפ״מ ושעת הדחק גדול יעו״ש.

קיד קיד) שם. השרוים במים בפסח וכו׳ משמע דתרתי בעינן ששרוי בתוך הפסח ובכלי חמץ דאז חיישינן לפליטת כלי וצונן משא״כ קודם פסח אפי׳ בכלי חמץ או תוך הפסח בתוך כלי יו״ט פשיטא דשרי ואין לחוש לפירור חמץ שבתוך המלח. ח״ו או׳ ך׳ וכן הסכים א״ר או׳ י״ז. ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ד. ומיהו מ״ש שם ח״י ודלא כמשמעות הלבוש עיין א״ר שס וחק יוסף או׳ כ״ג מ״ש ליישב יעו״ש.

קטו קטו) דגים שהוציא אותם העכו״ם מתוך חבית הפתוחה קודם הפסח בתוך הפסח שהם שרויים בצירם וחותכם בסכינו יש מי שהורה בהם היתר ובעל משפט צדק בח״ב סי׳ מ״ד האריך לאסור ותמה על המתיר. כנה״ג בהגה״ט. וכתב בתשו׳ מעיל שמואל סי׳ ד׳ דפלפלים רטובים שקלאום וייבשום בכלי חמץ קודם פסח ובפסח נתנו מהם תוך התבשיל אינו אוסר התבשיל כמ״ש הרמ״א בסמוך יעו״ש. אבל הפ״ת השיג עליו דרמא מיירי בדבר שאינו חריף ומשום נ״ט בר נ״ט וסתם כלים אינם ב״י וזה לא שייך בפלפלין שהוא חריף יעו״ש.

קטז קטז) שם. בכלי חמץ. עיין לעיל או׳ ק״ט.

קיז קיז) שם. יש להחמיר וכו׳ היינו לכתחלה ובדיעבד שרי. א״א או׳ ט״ז.

קיח קיח) שם הגה. ויש חולקין ומחמירין. דמשום חומרא דחמץ חיישינן שמא נתערב פירור לחם במלח ויתן טעם בפסח ומשו״ה אם היה נזהר לברר המלח מהחמץ אין טעם להחמיר. עו״ש או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ ק״ד.

קיט קיט) שם בהגה. ובמדינות אלו היינו בערי אשכנז וכבר כתבנו לעיל או׳ ע״ו וסוף או׳ ע״ח דגם בספרד יש נוהגין להחמיר בפסח ככל חומרות שכתב מור״ם ז״ל בהגה יעו״ש.

קכ קך) שם בהגה. שלא לאכול גבינות וכו׳ וכן בשר מליח מחדש ושאר מיני מלוחים וכבושים כגון אוגראק״ס וכרוב פרוס שקורין בל״א קומפש״ט ולימינ״ש אם לא נזהרו לבדוק המלח מחמץ בשעת עשייתו נזהרין שלא לאכלו בפסח חוץ מביום האחרון של פסח. ח״י או׳ כ״א. א״ר או׳ י״ט. חק יוסף או׳ כ״ה. מק״ח או׳ ט״ז. ר״ז או׳ ל״ו. ומיהו מ״ש וכן בשר מלוח מחדש נזהרין שלא לאכלו היינו אם אין דרכו בהדחה וכמ״ש באו׳ שאח״ז. וכתב ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ד וז״ל במדינות אלו קבלנו עלינו כאותן פו׳ להחמיר לכתחלה שלא לאכול כל המלוחים או הכבושים אם לא נזהרו בג׳ דברים א׳ לבדוק המלח ב׳ שלא לחתכם בסכין של חמץ ג׳ שלא למלחם או לכבשם בכלי חמץ אפי׳ אינו ב״י עכ״ל. וכ״כ חמ״מ או׳ י״ב.

קכא קכא) שם בהגה. אבל אם הדיחו הבשר וכו׳ יבש או אפי׳ מליח מחדש הרבה ממלח שלא נבדק שדרכו להדיח וכן דגים יבשים אבל דגים מלוחים לא נהגי להקל לכתחלה דכיון שאין דרכן בהדחה חיישינן שמא ישכח ויאכל בלא הדחה. וא״ז כתב דאפשר להקל במה שקורין לקסי״ן בל״א דדרכו בהדחה ומ״מ לא נהגי להקל בשום מין דגים מלוחים לאכלם תוך פסח חוץ מיו״ט אחרון ובדיעבד או בשעת הדחק או במקום מניעת שמחת יו״ט הכל שרי. ח״י או׳ כ״ב. וכ״כ הט״ז סק״ט פעם אחת היה דוחק בבשר והתרתי להדיח דגים בפסח משום דלא אסרו בדגים אלא שמזמן קרוב נמלחו משא״כ בדגים מלוחים בחבית שא״א בלא הדחה זה עדיף מבשר עכ״ל. ומשמע דדברים שאפשר לאוכלן בלא הדחה אף בשעת הדחק אסור. א״ר או׳ י״ט.

קכב קכב) שם בהגה. אבל אם הדיחו הבשר וכו׳ ועיין בשו״ת ב״ח ססי׳ קל״ג דאוסר בשר מלוח אפי׳ ע״י הדחה ג״פ יעו״ש וכ״כ מהרש״ל קבלנו שלא לשרות בשר מלוח. ח״י שם. ובדיעבד או בשעת הדחק או במקום מניעת שמחת יו״ט גם זה שרי. חמ״מ או׳ י״ב. ומיהו הגם שדעת מור״ם ז״ל והאחרונים להקל כל שדרכו בהדחה מ״מ בזמנינו נוהגין להחמיר ואפשר מפני שמצוי אצלנו תמיד בשר חדש ששוחטין בכל יום וגם דגים מצויים אצלינו חדשים וע״כ אין נוהין להקל בבשר יבש ודגים יבשים ורק הקולא היא במקום שאינו מצוי תמיד או שהחדשים הם ביוקר ואין יכולת ביד העניים לקנות ונהרא נהרא ופשטיה.

קכג קכג) שם בהגה. אבל אם הדיחו הבשר וכו׳ ובשר יבש שהיה תלוי בחדר שמנהלים שם קמח הו״ל חמץ בעין ולא מהני הדחה. ט״ז סק״ט. מיהו הא״ר או׳ ך׳ כתב להתיר אם הדיחו בשר זה קודם פסח יעו״ש. והביאו ח״א כלל קכ״א או׳ ל״ד אבל הח״י או׳ כ״ה הסכים להט״ז. וכ״כ המש״ז או׳ ט׳

חק יוסף או׳ כ״ו. מק״ח או׳ ך׳ ר״ז או׳ ל״ד. וכתב שם הח״י דיש להזהיר שלא לנהל קמחא דפסחא סמוך למאכלים ומשקים או כלים של פסח מקים שאבק הקמח יכול להגיע עכ״ל. וכ״כ המק״ח שם.

קכד **קכד) שם בהגה. ג״פ קודם פסח וכו׳** אבל תוך הפסח אין לשרותו ובדיעבד אין להחמיר. ומהרי״ל כתב דאם לא הדיח קודם פסח ידיח אף לכתחלה ביו״ט ואפשר אף בכלי חמץ אם לא שנכבש שם מעל״ע, ח״י או׳ כ״ד. מק״ח או׳ י״ט. ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ד. מיהו הא״ר או׳ י״ט כתב דדוקא בשעת הדחק יש להקל להדיחן אפי׳ תוך הפסח יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ מ״ב. וכתב עו״ש הא״ר דאף דיש לחוש שיש עליו חמץ משהו אין לחוש לזה. ולכן נראה דשפיר עבדי אותן ששורין דגים מלוחים כדי לאכלו בח׳ של פסח. ועוד כיון שהוא ליו״ט אחרון ליכא למיחש ודלא כקצת שמונעין מזה עכ״ל. ועיין לעיל או׳ קי״ד.

קכה **קכה) שם בהגה. ג״פ קודם פסח וכו׳** ובע״פ עד הלילה יכול להדיחן כדי לאכול בפסח. א״ר או׳ ך׳ ודע שהדחה היינו לשפשף בהם ביד בחוזק ולהסיר כל הנדבק בהם כי שמא יש דבוק פירור חמץ.

קכו **קכו) שם בהגה. ג״פ קודם פסח וכו׳** היינו בכלי שאינו של חמץ לכתחלה ודיעבד מועיל אפי׳ בכלי חמץ דצונן אינו מפליט. ט״ז סק״ט. ובלבד שלא ישרה בתוכו מעל״ע כמ״ש לעיל או׳ קכ״ד. וכ״כ הר״ז או׳ מ״ב.

קכז **קכז) שם בהגה. ג״פ קודם פסח וכו׳** דהיינו ע״י שרייה קצת ולא בהעברה בעלמא ויש לשרותו בנהר או בכלי פסח ע״י מים מחולפים ג״פ אבל לא בכלי חמץ לכתחלה והכי נהיגי לשרות דוקא ומנהג יפה לשרותו בנהר. ח״י או׳ כ״ג. ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ד. וכ״כ א״ר או׳ ך׳ בשם זקנו הגאון שלכתחלה ידיחו בנהר משום קילוח כדמשמע במהרי״ל. וכתב עו״ש הא״ר דהעולם אומרים דשורין ג׳ שעות אבל בדיעבד סגי בשרייה היטב אפי׳ בחצי שעה דעדיף מהדחה ג״פ. וחק יוסף או׳ כ״ז כתב דנהגו לשרות בנהר ג״פ בשלושה ימים וכל פעם כמו חצי שעה עכ״ל והיינו אם אפשר אבל בלא אפשר יש לסמוך על מ״ש הא״ר ובלבד שישפשפנו היטב ביד עד שיסיר כל הנדבק שעליו.

קכח **קכח) שם בהגה. ג״פ קודם פסח וכו׳** ואפי׳ בשר יבש שנמלח וחתכו תוך המלח בסכין שום אפי׳ אינו מקונח וחתכו אותם דק דק ושמו אותם על בשר למיהב ביה טעמא וריחא מ״מ יש להתיר הבשר ע״י הדחה כמו שאר בשר יבש. תשו׳ חוט השני סי׳ נ״ה. ח״י או׳ כ״ה. א״ר שם. חק יוסף או׳ ל׳ מק״ח או׳ י״ז. תמ״מ או׳ י״ב. ר״ז או׳ מ״א. ח״א שם. ונראה דבזה ודאי אסור כששרה בתוך הפסח אפי׳ ביו״ט האחרון. א״ר שם. מיהו עיין שע״ת או׳ ך׳ שכתב דאם לא הודחו קודם פסח ונשארו השומים שם בפסח נראה שעכ״פ יש להצריך קליפה יעו״ש. אמנם מסתמיות דברי הפו׳ הנז׳ משמע דדינו כשאר בשר ובדיעבד או בשעת הדחק מותר לשרוח בתוך הפסח אף בלא קליפה ובלבד שידיח היטב מן השום והמלח שעליו ומ״מ אם אפשר יש לעשות כמ״ש השע״ת.

קכט **קכט) שם בהגה. ובכרכשות אין מועיל הדחה.** כי איך תועיל ההדחה למולייתא שבפנים לבוש, מ״א ס״ק י״ט. ח״י או׳ כ״ה. חק יוסף או׳ נ״ט, חמ״מ או׳ י״ב. ח״א שם.

קל **קל) שם בהגה. ובכרכשות אין מועיל הדחה.** וכן בגבינה לא מהני הדחה דהוו ככרכשתא. ט״ז סק״ט, ח״י שם. א״ר או׳ י״ט. מק״ח או׳ ך׳ חמ״מ שם, ח״א שם.

קלא **קלא) שם בהגה. ובכרכשות אין מועיל הדחה.** ומנהג קושטא לאכול בשר יבש והכרכשות אפי׳ בלי הדחה. שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד. זכ״ל. ועיין לקמן או׳ קל״ד וקל״ה.

קלב **קלב) שם בהגה. לפיכך אין להשרות הטבחות היבשות.** הטבחות הם הכרכשות כמ״ש רש״י בחולין דף קי״ג ע״א אלא שבלשון הגמ׳ נקרא כרכרשא ובלשון חכמים טבחייא וכרכשתא הוא סוף הבני מעים כמ״ש לעיל סי׳ ג׳ סעי׳ ט׳ ועוד עיין לעיל סי׳ שי״ב סעי׳ ד׳ וביו״ד רס״י ע״ה.

קלג **קלג) שם בהגה. ובדיעבד אין להחמיר באלו.** פי׳ אם כבר בישל אותם (ר״ל לכל אותם שכתב בהגה שאין אוכלים אותם לכתחלה או מה שצריכין הדחה ולא הדיח אותם) אין להשליכם לאיבוד אם אי אפשר לקיימם עד אחר הפסח וכ״ש שאינם אוסרים תערובתן אפי׳ פחות מס׳ כיון שהוא רק חשש ספק משהו דרבנן. וכן בשעת הדחק או במקום מניעת שמחת יו״ט דהוי כדיעבד ח״י או׳ כ״ו. מק״ח או׳ כ״א. חמ״מ או׳ י״ב. ר״ז או׳ ל״ח. ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ד. ועיין לקמן או׳ קל״ה.

קלד **קלד) שם בהגה. אין להחמיר באלו.** אבל אם יש שום בטבחות שנחתך בסכין חמץ אוסר בדיעבד אפי' במשהו כחמץ עצמו, מ"א סק"ך. ח"י שם. חק יוסף או' ל' מק"ח שם. חמ"מ שם. ר"ז או' מ' ח"א שם. ונראה דאם הסכין מקונח ואין ב"י שיש להקל בהפ"מ באיסור משהו. א"ר או' כ"א. אבל הא"א או' ך' חלק על דברי הא"ר הנז' וכתב דאנן ק"ל חריף אוסר נ"ט בר נ"ט אפי' אין ב"י והיתרא בלע וא"כ אין להקל כאן עכ"ל וכ"כ הר"ז שם דאפי' היה הסכין מקונח ונקי ולא היה בן יומו אסור לאכלו אפי' ביו"ט האחרון ואוסר את תערבתו במשהו בתוך הפסח עכ"ל. ומ"מ מותר להשהותו עד אחר הפסח כ"כ בשו"ת שב יעקב סי' י"ט וכתב שכן המנהג יעו"ש. והביאו מחה"ש סק"ך.

קלה **קלה) וכתב** שם הא"ר דמשמע מדברי המ"א דאם שגג ובישל הטבחות בעין (ר"ל כמו שהן בלי הדחה למולייתא שבפנים) אסור אף כשלא נתן בהם שום וכן אם בישל בשר בלא הדחה וה"ה שאר דברים הנ"ל ולע"ד נראה להקל עכ"פ בהפסד דחששא דמלח שלא נברר אינו אלא לכתחלה יעו"ש. וכ"כ לעיל או' קל"ג.

קלו **קלו) שם בהגה.** אבל בשומן מהותך בכלי חמץ אסור מדינא. משום דחיישינן שמא הקדירה בת יומא ולא נתבטל החמץ דבעינן שיהא בהיתר ס' כנגד כל הכלי דבכוליה משערינן וא"א לדבר המתבשל בתוך הכלי שיהא בו ס' כנגד הכלי. ב"י. ואע"ג דק"ל סתם כלי אינו בן יומו חומרא דחמץ שאני ואוסרים בסתם, לבוש. ואפי' אומר עכשיו ברי לי שלא היה ב"י אסור דמילתא דלא רמיא עליה דאינש לאו אדעתיה, ב"ח. מ"א ס"ק כ"ג. ח"י או' כ"ח. ח"א כלל קכ"א או כ"ו. ואע"ג דנ"ט בר נ"ט דהיתרא הוא והוי כדגים שנתבשלו בקדירה כמבואר ביו"ד סי' צ"ה סעי' א' יעו"ש י"ל דשאני חמץ אעפ"י שמותר באכילה קודם פסח מ"מ שם חמץ עליו ואינו בכלל נ"ט בר נ"ט דהיתרא וכ"כ הרשב"א בת"ה. עו"ש או' ה' מ"א ס"ק כ"ד. ח"י או' כ"ט.

קלז **קלז) שם בהגה. אסור מדינא.** והיינו באכילה אבל ודאי דמותר בהנאה ודלא כמשמע בתשו' שע"א סי' ו' לאסור אף בהנאה מה שנתבשל בכלי חמץ. ח"י או' כ"ז יעו"ש. מיהו חק יוסף או' ל"א כתב דיפה כתב שע"א יעו"ש. וכ"כ י"א בהגב"י. ועיין לקמן סי' תנ"ג או' כ"א. אבל המק"ח או' כ"ב הסכים לדברי ח"י. וכ"פ ח"א שם. וכ"נ מדברי האחרונים. ומ"ש שם ח"י בשם מהרי"ל בעניין להדליק בשמנים יתבאר לקמן סי' תנ"ג סעי' א' בהגה בס"ד.

קלח **קלח) שם בהגה. אם לא היו נזהרין וכו'** פי' אם לא כשהיו נזהרין בשני דברים אלו אז אינו אסור מדינא. מ"א ס"ק כ"א. והכלל נ"ל לדינא בודאי ב"י אסור אף באחרון של פסח ואוסר תערובתו במשהו. ואם ספק או אפי' יודע שאין ב"י אלא שלא נזהר מחמץ מפרורין אסור תוך הפסח אבל אין אוסר תערובתו ובאחרון של פסח מותר להדיא. וכשאומר עתה ברי לי שלא היה שם חמץ ולא היה ב"י יש מקילין בהפ"מ. א"ר או' כ"ב. ועיין א"א או' כ"א.

קלט **קלט) שם בהגה. בשעת עשייתן מחמץ.** דחיישינן שמא נתערב בו פירורי חמץ והוי בעין תוך השומן. ב"ח. מ"א ס"ק כ"ב. חק יוסף או' ל"ג.

קמ **קמ) ואם** בשעת התכת השומן מכווין עצמו להתיכו בכלי חדש או אינו ב"י דוקא אף שלא התיכו לשם פסח מהני. צ"צ סי' ס"ד. ח"י או' ל"א. ועיין לקמן או' קמ"ב.

קמא **קמא) שם בהגה. שהם בני יומן.** משמע דאם בשלו אותו מתחלה לשם פסח בכלי שאינו ב"י מותר לאכלו בפסח אע"ג דנותן טעם לפגם אסור לכתחלה דאפשר לאכלו קודם פסח מ"מ זה מקרי דיעבד. מ"א ס"ק כ"ג. ורק שצריך לערות לכלי פסח קודם פסח. מק"ח או' כ"ג. חמ"מ או' י"ג. ח"א כלל קכ"א או' כ"ו. והיינו בלח אבל נקרש לא שייך כבוש ואף שהשומן מלוח קצת בדיעבד אין אוסר. א"א או' כ"ג. ועיין בשו"ת ב"ח סי' קכ"ג דלכתחלה אף שידוע שאין ב"י אסור למלוח בשר או דגים בכלי חמץ להשתמש מהם בפסח כמו דגים שעלו וכו' ומ"מ בדיעבד מותר אפי' בלח כיון שידוע שאינו ב"י יעו"ש, שע"ת או' כ"ג. וכ"כ א"א שם דלכתחלה לבשל באין ב"י ודאי אסור ואם בשלו שרי לאכיל בפסח דהוי כדיעבד יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז.

קמב **קמב) שומן** שהותך לפסח ועירו אותו לכלי חמץ שאינו ב"י אם היה סמוך לפסח שלא ימצא שומן אחר בריוח או שהוא עני שא"א לו להכין שומן אחר מותר אותו שומן לפסח דהוי בענין זה כדיעבד אבל אם אפשר למצא שומן אחר אסור דהוי לכתתלה. עולת שמואל סי' נ' פ"ח.

קמג **קמג) קדירה** חדשה או אין ב"י ותחב כף חמץ ב"י במים ואין ס' ובו ביום התיכו אח"כ בה שומן מהותך יש להתיר לכתחלה השומן בפסח. א"א או' כ"ד.

קמד **קמד) כתב** הפר"ח בסוף דין זה דלא מיבעיא בידוע שנתערב חמץ דחוזר וניעור אלא אפי' במידי דשכיח כגון שמן שומשמין שדבר מצוי הוא שיש גרעיני חטים מעורבין בשומשמין ושורין השומשמין במים קודם כתישתן מילתא דפשיטא דאסור לאכלו בפסח משום דאיכא משהו מחמץ ומשהו אין

לו שיעור וכן אנחנו נוהגין שלא לבשל בפסח אלא בשמן זית וכן ראוי להורות עכ״ל והמהדרין נוהגין להחמיר גם בשמן זית דהובורר דהפועלים עכו״ם כל יום בעת אכילתן כשעושין השמן זית כל אחד נכרו בידו וטובל בשמן. ברכ״י או׳ י״ד. ויש מקילין ע״י שמסננין השמן זית קודם פסח ומניחין אותו בכלי כשר אבל יש מחמירין שאין אוכלין כ״א מה שנעשה בכשרות לשם פסח והמחמיר תע״ב. ועיין לקמן סי׳ תס״ז או׳ ע״א.

קמה **קמה) ובמדינותינו** שמזייפין השמן זית עם שאר שמנים כנודע אזי אין לבשל בשום שמן.

קמה) כר״ש. והיינו לבני אשכנז שנוהגין איסור במיני קטניות כמ״ש לקמן סי׳ תנ״ג סעי׳ א׳ בהגה ולפיכך אם מזייפין השמן זית בשמן שלהן אין לבשל בהן בפסח ואפשר גם לבני ספרד וכגון שיש בהם חשש חימוץ ועיין באו׳ שאח״ז.

קמו **קמו) וכתב** שם הברכ״י דמהר״י זיין בשו״ת שערי ישועה כ״י שער ו׳ סי׳ ד׳ כתב דלדעת רב נטוראי שכתב הטור סי׳ תמ״ב ביין צמוקים לכאורה נראה דצריך לבער השמן שומשמין מהבית עכ״ד. אבל לא ראיתי ולא שמעתי בארץ הצבי לשום א׳ שנהג כן אע״ג דרוב החכמים נהגו דין חוזר וניעור וכן מוכח מדברי הפר״ח הנז׳ שלא הזהיר על שמן שומשמין אלא שלא לאכלו ואם איתא הו״ל למימר דצריך לבער מאחר דבאתריה דמר עה״ק ירושת״ו המנהג לקנות שמן שומשמין לכל השנה והוא הסכים לדברי רב נטוראי בסי׳ תמ״ב וסי׳ זה בכמה דינים. ואולי שיש לחלק בין ודאי למידי דשכיח דהגם דשכיח בשומשמין לאו ודאי הוא. א״נ כיון דרוב המון ישראל אינהו אכלי שמן שומשמין בפסח תסגי שלא לאכלו ולחוש לסברת חו״נ ואם כה יעשה לבערו יהיה תמוה לרבים ולאחזוקי ישראל דאוכלים חמץ ממש לא ניחא למארייהו עכ״ל. ומיהו מ״ש דרוב המון ישראל אכלו שמן שומשמין היינו במקום שנוהגין להקל בחוזר וניעור שהרי שורין את השומשמין במים תחלה כמ״ש לעיל או׳ קמ״ד וכשיש שם חטים או שעורין הם מתחמצין מחמת השרייה ואח״כ נטחנין עם השומשמין כידוע והו״ל ממשו של איסור מעורב בתוכו ולא טעם בלבד וכבר כתבנו לעיל או׳ נ״ט דאפי׳ בטעמו ולא ממשו יש מחמירין יעו״ש וא״כ כ״ש היכא דאיכא ממשו וע״כ היכא דנהיגי בו איסור אין להקל. ובני אשכנז בלא״ה אין נוהגין להקל ואעפ״י שהוא תערובת לח בלח שנתערב ונתבטל קודם פסח ולדעת מור״ם שרי כמ״ש בסעי׳ ד׳ יעו״ש. מ״מ כיון שהוא ממיני קטניות נוהגין לאסור כמ״ש לקמן סי׳ תנ״ג סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש. ויתבאר עוד מזה בדברינו לשם בס״ד.

קמז **קמז) מותר** לאכול חמאה של עכו״ם אף בפסח. הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ רנ״ח מח״ג. ברכ״י או׳ ט״ו. והיינו במקום דליכא חשש זיוף ולא חשש חמץ. ומיהו לא ראינו ולא שמענו מי שנוהג בזה לאכול חמאה של עכו״ם בפסח ואפשר מפני שעתה נשתנו הזמנים ויש לחוש שאינם נקיים מחשש חמץ. ועיין לקמן סי׳ תס״ז או׳ מ״ז.

קמח **קמח) שם בהגה, וכן כל דבר שמבשלין בכלי חמץ וכו׳** חמאה שבשלוה בכלי חמץ קודם פסח ולהסיר הזוהמא שמים מעט קמח ונשאר בשולי קדירה ומסננין החמאה ולא ישאר בה כלל מהקמח וקמח הנז׳ שיעורו א׳ ממאתים ואינו עובר במסננת חמאה זו מותרת בפסח. כ״כ בשו״ת יכין ובועז ח״ב סי׳ כ״ב לפי מנהג מקומו. ברכ״י או׳ טו״ב ובספרו מחב״ר או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ס״ו ואו׳ ס״ז ולקמן סי׳ תנ״ג או׳ כ״ח ודוק.

קמט **קמט) אחר** שעשו המצה מצאו בצק דבוק בדופני הנפה בחוזק שלא נקלף אלא בסכין יש להתיר דאף דהרמב״ם פסק דחוזר וניעור רוב האחרונים חולקים והדבר ספק אם נקלף ונתערב והוי ס׳ בפלוגתא דרבוותא ולקולא. ואפשר דאפי׳ הרמב״ם מודה בנדון זה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן מספיקות דהוי ספיקא בדרבנן דחו״נ לאו דאורייתא ולא קבע איסורא ואזלינן לקולא. הרדב״ז בתשו׳ כ״י סי׳ שני אלפים ק״ך. ברכ״י או׳ ך׳.

קנ **קנ) נמצא** בריקוד הקמח פירורין יבשין ונסתפקו אם הם טיט או של עיסה ובדקום באור ונתברר שהם חמץ נוקשה בשעת הדחק יש להתיר ע״י ריקוד. דבר משה ח״א סי׳ ל׳ ברכ״י או׳ כ״א.

קנא **קנא) כלי** מלא לפתות שקורין בוריקע״ס לצורך הפסח עם הרוטב שלהם וב״ב שדרכה ללוש עיסות לחם הדיחה ידה היטב וקינחה ידה עד שלא ראתה שום בצק בידיה וניערה בידיה הבוריקע״ס והרוטב ואחר שהוציאה ידה מצאה באצבעה קצת דבוק יש להתיר בלא סינון דהוי ס״ם שמא לא נפרך כלום ואת״ל שנפרך שמא הוא דק כ״כ והוי כלח ואינו חו״נ. נ״א שאלה יו״ד. ולדעתי היקל יותר מדאי דאפשר להדיח הבוריקע״ס בהרוטב שלהם ולסנן הרוטב בלי הפסד. פ״ת.

קנב **קנב) שם בהגה. כגון יין מבושל.** יין מבושל שמביאין ממדינת אוגרמא ואין ידוע אם נעשה לשם פסח יש להתיר דמסתמא סתם כלים אינם ב״י וגם נ״ע בר נ״ט ועוד דפשיטא דמבשלין גם אדעתא דפסח דעיקר מכירת היין לפסח. שו״ת פ״י כת״י סי׳ ז׳ שע״ת או׳ כ״ג.

קנג **קנג) שם בהגה. או מרקחת.** ובמרקחת שהוא דבר קיוהא וחריף זה אסור אפי׳ בשאר איסורים אפי׳ אינו ב״י וע״כ יש להחמיר בו אפי׳ ביו״ט האחרון. ט״ז סק״י. חק יוסף או׳ ל״ו. מיהו בת״ח כלל ס״א דין ז׳ כתב דבמרקחת לא הוי חריף דבטל חורפיה בדבש יעו״ש. והביאו המק״ח או׳ י״ג.

וכתב ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ח דבמקום שמחת יו״ט יש להתיר אפי׳ באכילה יעו״ש. אמנם הברכ״ו או׳ י״ג כתב בשם מהר״י זיין דמרקחת שנעשית קודם פסח מדבר חריף או מתובל ביותר אפי׳ בכלי שאינו ב״י אסורה לדעת מרן יעו״ש. וכ״ה דעת הפר״ח, וכ״פ הר״ז או׳ מ׳.

קנד **קנד) שם בהגה. או במרקחת.** ואם אין דרך בני אותו מקום לבשל שום מרקחת אלא בכלי מיוחד לבשל בו מרקחות ואין דרכם לבשל באותו כלי חמץ כלל וגם הכף מיוחד לנער בו המרקחת ואין דרכם לנער בו חמץ שרי. ב״י. עו״ש או׳ ה׳ ח״י או׳ ל״א. ומיהו יש לחוש בכלים דידן המיוחדין למרקחות מפני שלפעמים מבשלין בהם מרקחת עשויה עם פתותי לחם ודבש לעשות ממנה פת הבאה בכסנין אלא שאפשר לומר שמאחר שאותם כלים אין מבשלין בהם אלא מרקחות ולא דברים אחרים אלא לעתים רחוקים הו״ל כאלו אינן ב״י בודאי ומ״מ ראוי להחמיר. ב״י והפר״ח כתב להתיר גם בזה. ומהרימ״ט ח״ב חא״ח סי׳ א׳ כתב דאלו המרקחות הנעשות כל השנה ואין יודעין בכלים שנעשו אם הם ב״י דיינינן להו לקולא דאיכא ספיקי טובא יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ וכתב דכן המנהג בקושטא ובכל מקומות הללו (ר״ל הסמוכות לקושטא) לאכול המרקחות ויין מבושל וארופי (הוא דבש שעושין מתירוש) וכדומה לזה דכיון דאין האיסור אלא משום כלים סתם כלים אינן ב״י והו״ל נותן טעם לפגם קודם פסח דלכ״ע שרי עכ״ל. ונ״פ מהריק״ש. אמנם כבר כתבנו דדעת מרן בב״י והאחרונים להחמיר דדוקא אם נתבשלו בכלים המיוחדים לכך יש להכשיר או אם בודאי היו הכלים אינם ב״י וכמ״ש לעיל או׳ קמ״א יעו״ש.

קנה **קנה) שם בהגה. אבל ביו״ט האחרון וכו׳** פי׳ שמיני של פסח ומשום שאינו אלא מדרבנן, עו״ש או׳ ה׳.

קנו **קנו) שם בהגה. אבל ביו״ט האחרון יש להקל בו.** וכן בשאר איסורי דרבנן כגון משהו ונ״ט לפגם נמי יש להקל בו. ט״ז ס״ק י״א. חק יוסף או׳ ל״ז. והיינו בדאיכא תרתי לטיבותא משהו וגם נ״ט לפגם מותר באכילה אבל משהו לחוד או נ״ט לפגם לחוד ביו״ט האחרון שרי רק בשהייה, מש״ז או׳ י״א יעו״ש. ועיין לקמן קנ״ח.

קנז **קנז) שם בהגה. אבל ביו״ט האחרון יש להקל בו.** משום דהוי נ״ט בר ל״ט דהיתרא ועוד דסתם כלי אינו ב״י. מ״א ס״ק כ״ה. חק יוסף או׳ ל״ו. והפר״ח כתב דאם אנו מתירין ביו״ט האחרון יזלזלי בו יעו״ש. אבל בס׳ חקת הפסח או׳ ך׳ השיג עליו וכתב דלא חיישינן לשמא יזלזלו בו יעו״ש.

קנח **קנח) שם בהגה. יש להקל בו.** והיינו בנעשה הכל קודם פסח אבל נעשה בפסח אפי׳ אם ידוע שאינו ב״י אסיר לאכול אף ביו״ט האחרון כדמוכח לקמן סי׳ תס״ז ססעי׳ יו״ד בט״ז וח״י יעו״ש. והיינו לפי מה שאנו מחמירין בטעה לפגם כדברי מור״ם ז״ל לקמן סעי׳ יו״ד יעו״ש

קנט **קנט) שם בהנה. יש להקל בו.** ולענין מי דבש עיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ס״ה.

קס **קס) שם בהגה. וה״ה אם נתערב משהו וכו׳** משום דמשהו הוי דרבנן וא״כ אם נתערב הרבה שאין ס׳ כנגדו אסור דהוי ספק דאורייתא וכ״מ מלשון הש״ע וה״ד בשומן משום דיש לחוש לפרורי חמץ שהם בתוכו אבל ביין מבושל בכלי חמץ וכיוצא בו אפי׳ נתערב הרבה שרי. מ״א ס״ק כ״ו. וכ״פ ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ז. אבל הח״י או׳ ל״ב אין מחלק בין יין לשומן אלא דוקא בהפ״מ יש להקל בכל ענין יעו״ש. והביאו א״ר או׳ כ״ב. מק״ח או׳ כ״ה. וכ״פ הר״ז או׳ מ״ג. וכשידוע שנתבשל בכלי ב״י אין להקל כלל. א״ר שם. וגם ביו״ט אחרון אסור. ח״א שם.

קסא **קסא) שם בהגה. שאין להחמיר וכו׳** חדא דהוי נ״ט בר נ״ט ועוד מאחר דאיכא לספוקי שמא לא היה הכלי ב״י אין מחזיקין איסור דספיקא דרבנן לקולא. ד״מ. מ״א שם.

קסב **קסב) שם בהגה. יש מחמירין להסתפק וכו׳** אעפ״י שנזהרו שלא לשאוב ממנו בכלי חמץ. ר״ז או׳ מ״ט.

קסג **קסג) שם בהגה. שמסתפקין ממנו כל השנה וכו׳** אבל המונח לו בבית אוצרו או הנזהר בדבר שפירש מותר. דרשות מהרי״ל.

קסד **קסד) שם בהגה. ולפעמים יש בו פירורי לחם.** ואם סיננו קודם פסח מותר וכן בשומן ויין מבושל דלעיל אם היה נזהר מכלי ב״י ורק שלא נזהר מפירורין מועיל בו סינון וטוב לסנן שלושים יום קודה פסח. ח״י או׳ ל״ג. מיהו הא״א או׳ כ״ז כתב דבשומן אין להקל בסינון יעו״ש. ועיין לעיל או׳ צ״ג.

קסה **קסה) שם בהגה. ובמקומות אלו שאין חומץ יין מצוי וכו׳** וא״כ אפי׳ נסתפקי ממנו לסעודה אין מחמירין דלא אפשר בקל למצוא אחר, מ״א ס״ק כ״ז. ולפי מ״ש באו׳ הקודם דמהני סינון א״כ יש לסננו קודם פסח דהא דבר שאפשר הוא.

קסו **קסו) שם בהגה, שלא למלאת מן יין וכו׳** ר״ל כשבא למלאת חבית יין לפסח לא ימלאנו ע״י כלי חמץ אף שסתם כלים נקיים הן ואין בהם לכלוך בעין רק בלוע בתוכו ובלוע אינו נפלט ע״י צונן. מ״ב או׳ ע׳.

קסז **קסז) שם בהגה. שלא למלאת מן יין וכו׳** ואם הכלי היה מורק ושוטף שרי, מהרי״ל, מ״א ס״ק כ״ט ח״י אי׳ ל״ד, מק״ח או׳ כ״ו. ר״ז או׳ נ״א.

קסח **קסח) שם בהגה. שלא למלאת וכו׳** ואם עמד החומץ בכלי חמץ ב״י (ויש גורסין אפי׳ אינו ב״י) ושהה בתוכו כדי שיתנו על האור וירתיח אסיר מדינא כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה ואף שהש״כ כתב שם דגם בחומץ בעינן מעל״ע אין להקל נגד הש״ע ואע״ג דבסי׳ ק״ד שם כתב דגם בחומץ בעינן מעל״ע נראה דהתם מיירי בחומץ שאינו חזק כ״כ. מ״א ס״ק כ״ח. מיהו הח״י או׳ ל״ד הסכים לדברי הש״כ דגם בחומץ בעינן מעל״ע יעו״ש. וכן הסכים חק יוסף או׳ מ׳ מק״ח או׳ כ״ו. חמ״מ או׳ י״ג. אמנם הח״א כלל קכ״א או׳ ל״ה הסכים לדברי המ״א ורק בהפ״מ כתב דיש להקל עד שישהה בתוכו מעל״ע יעו״ש.

קסט **קסט) שם בהגה. שלא למלאת וכו׳** במקומות שערבין כל השנה מי צוקר מבושל ביין אסור החומץ לפסח אם לא החומץ כעישה החניני שהוא מהחבית בלי תערובת וה״ה כשאומר לחנוני שלוקח יין לחומץ. א״ז. מיהו ח״י שם כתב להתיר ע״י סינון קודם פסח יעו״ש אבל הא״ר או׳ כ״ג הביא דברי הח״י הנז׳ וכתב דאין להתיר ע״י סינון דהא נתבשל ביורות ואלפסין של חמץ ולא גרע ממי דבש ומיין מבושל דלעיל גם דרכן תמיד לבשל אחר שבישל בו דגים בחמץ והוי קצת בודאי ב״י וסיים שאין להקל כלל לכתחלה ואף אם עבר ונתנו במאכל יש לאסרו באכילה ורק בהפ״מ יש להקל אף שלא ע״י סינין יעו״ש. וכן החמ״מ או׳ י״ג תמה על הח״י שהתיר ע״י סינון אמנם הר״ז או׳ ן׳ הסכים לדברי ח״י דאם סננו קודם פסח שרו. ונראה הטעם שהתירו ע״י סינון מפני שהסינון הוא רק מפני חשש פירורין שלא נזהרו בשעת עשייתו אבל מפני שנתבשל המי צוקר בכלי חמץ אין לחוש דהא נתבטל המי ציקר בס׳ קודם פסח ביין ולדעת מור״ם ז״ל לח בלח שנתערב קודם פסח ובטל בס׳ אינו חו״נ כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ יעו״ש. ולענין הצוקר אם יש בו חשש תערובת חמץ יתבאר לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ ח׳ בס״ד.

קע **קע) יין** לבן שהוכהה מראיתו ורוצים לתקנו שמשימים לתוכו חלב בהמה וחלב חטה פחות מס׳ אסור דגזרינן שמא יבא לשתות ממנו עם בשר או שמא ישתה ממנו בפסח ואעפ״י שנתבטל בס׳ מ״מ הו״ל מבטל איסור לכתחלה ועוד שיש לחוש שמא ישאר קצת מחלב. חטה בעין. צ״צ סי׳ פ״ו. אבל המ״א ס״ק מ״ה כתב דאין איסור בדבר דכיון שאין כוונתו לערבו כדי לשתותו בפסח או לשתותו עם בשר לא הו״ל מבטל איסור דאין כוונתו אלא לתקן היין ומ״מ אם ידוע אותי יין לא ישתה ממנו בפסח דשמא נשאר קצת חלב חטה בעין מיהו אם נותן הרבה לתוכו עד שאין ס׳ כנגדו אסיר מטעם שמא יבוא לשתות בפסח או עם בשר יעו״ש וכ״כ הפר״ח בסי׳ רס״ז סעי׳ ח׳ על דברי הצ״צ הנז׳ דאין כאן מבטל איסור כיין שאין דעתו לבטל החלב אלא לתקן היין יעו״ש. מיהו ח״י או׳ ל״ד הסכים לדברי הצ״צ יעו״ש. אבל המק״ח או׳ כ״ו הסכים לדברי המ״א. וכ״פ הר״ז או׳ נ״ב. חכ״א כלל נ״ב או׳ י״א ולענין לשתותו בפסח כתב הא״ר או׳ ל׳ דיש תקנה ע״י סינון. וכ״כ הר״ז שם דאם סיננו קודם פסח מותר לשתותו בפסח יעו״ש. והיינו לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל בהגה סעי׳ ד׳ דלח בלח שנתערב קודם פסח ונתבטל בס׳ לא אמרינן חו״נ יעו״ש.

קעא **קעא) שם בהגה. במקום שאין יין וחומץ מצוי.** עכו״ם המחזיק חזקת יי״ש דהיינו שקבל מהשררה שלא ימכור אלא הוא ובהגיע הפסח שולחים ממקום אחר לשם חביות יי״ש מחותם עם הכשר לפסח והמחזיק נותן לפני הישראל בכלים קטנים ואותו הישראל חותם אותם בחותמו והעכו״ם מוכר אותם לישראל ורק שאינו מניח כ״א חותם אחד אי סגי בהכי דהוי כדיעבד משום דהעכו״ם מקפיד אם יניח חב״ח. עיין נוב״י. מה״ת סי׳ ס״ו שכתב שקשה להתיר בחותם או׳ ויש להצריך חב״ח דהיינו לכרוך נייר ע״פ הצלוחית וחוט קשור סביב ויחתום ושוב יכרוך נייר על נייר הראשון וחוט קשור בו ויחתום וכן יעשה לכל כלי וכלי ואם המחזיק מקפיד ע״ז ויש לחוש לאיבה שלו יש להתיר בחותם א׳ כיון שרגילין שם בשתיית יי״ש ויהיה להם עי״ז מניעת שמחת יו״ט וטוב להכריז ולהודיע אל היהודים אופן החותם וכל א׳ ישגיח בעת שיקח אם הוא באופן החותם גם יודיע למחזיק שהודיע לכל אופן החותם איך הוא יעו״ש. שע״ת או׳ כ״ו. ועיין ביו״ד סי׳ קי״ח סעי׳ א׳.

קעב **קעב) שם בהגה. אם הוא תוך שני חדשים וכו׳** והט״ז ס״ק י״ב כתב דסגי בשלושים יום כמו בדיבוק ניירות דלעיל סי׳ תמ״ב סעי׳ ג׳ אבל המ״א שם סק״ה כתב דשאני הכא דחיישינן שיתן טעה ביין וישתה משא״כ התם גבי דיבוק ניירות דאינו אלא לעניין איסור שהייה בביתו יעו״ש. וכן הח״י בסי׳ זה או׳ ל״ו חלק על הט״ז והסכים כדברי מור״ם ז״ל יעו״ש וכן הסכים חק יוסף או׳ מ״א. חמ״מ או׳ י״ג. ר״ז או׳ נ״ד. ח״א כלל קכ״א או, ל״ו. ועיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ט״ל.

קעג **קעג) שם בהגה. ונותן טעם בפסח.** פי׳ דהטעם שנתן קודם פסח כבר נתבטל בס׳ קודם פסח ולדעת מור״ם ז״ל אינו חו״נ כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ אלא דהאיסור הוא משום דנותן טעם בפסח עצמו דאיסורו במשהו ואע״ג דהוי חמץ נוקשה וי״א דבטל בס׳ אפי׳ בתוך הפסח כמ״ש לעיל או׳ ז׳ כתב המ״א סק״ל דשאני הכא דהוא עושה לכתחלה שמניח בו היין ולכן אסיר לשתותו.

קעד **קעד) שם. בהגה ואסור לשתותו,** אבל מותר לקיימו מ״א סק״ל, מק״ח או׳ כ״ז, חמ״מ שם, ח״א שם, והנה הח״י או׳ ל״ה כתב אבל לקיימו מותר כיון שעבר עליו ל׳ יום כדלעיל סי׳ תמ״ב סעי׳ ג׳ גבי דיבוק ניירות יעו״ש, אבל מדברי הפו׳ הנז׳ שכתבו סתם אבל מותר לקיימו משמע דאפי׳ אם הוא בתוך ל׳ מותר לקיימו, ועיין לעיל או׳ צ״א.

קעה **קעה) שם. בהגה ואינו נותן טעם בפסח ושרי,** ולפי מה שהעלתי בסעי׳ ד׳ שהעיקר חוזר וניעור יין זה אסור בשתייה ואע״ג דצונן אינו מבליע ואינו מפליט מ״מ כיון שהעיסה היא רכה ונכנסה ביין מסתמא נימוח קצת מהעיסה ביין וחמץ בפסח במשהו, פר״ח, מיהו הא״א או׳ ל׳ כתב דאם דבק בין נסר לנסר עיסה אפ״ה לא חיישינן שמא נכנס בין הדביקים פירור בעין ליין עכ״ל וכ״כ החמ״מ או׳ י״ג כדברי מור״ם ז״ל דאם נתנוהו קודם לכן שרי אף לשתותו בפסח, וכ״פ הר״ז או׳ נ״ד, ח״א כלל קכ״א או׳ ל״ו, וזהו כמ״ד בטעמו ולא ממשו לא אמרינן חו״נ כי יש פלוגתא בזה כמ״ש לעיל או׳ נ״ט יעו״ש.

קעו **קעו) שם בהגה מיהו אם יש כזית בצק וכו׳** ואפי׳ נתנו ב׳ חדשים לפני הפסח חייב לבערו אם לא טחאו בטיט, מור״ם ז״ל בד״מ או׳ י״ד, ועיין דג״מ ובאו׳ שאח״ז.

קעז **קעז) שם. בהגה חייב לבערו וכו׳** אין זה נכון דכיון שנתייבש נפסל מלאכול לכלב ואינו חייב לבערו וכמ״ש בסי׳ תמ״ב סעי׳ ג׳ פר״ח, אמנם דעת האחרונים כדברי מור״ם ז״ל דצריך לבערו אם לא טחאו בטיט, מ״א ס״ק ל״א, ח״י או׳ ל״ז חק יוסף או׳ מ״ב, מק״ח או׳ כ״ח ר״ז שם, ח״א שם.

קעח **קעח) שם. בהגה חייב לבערו וכו׳** אבל פחות מכזית אינו חייב לבערו מאחר שהוא עשוי לחזק כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ב סעי׳ ז׳ ד״מ או׳ י״ד, ועיין בדברינו לשם בס״ד.

קעט **קעט) [סעיף ו׳] מלח ששמו במדוכה של חמץ,** כ״ה במרדכי פ׳ כל שעה ומביאו ב״י,

קפ **קפ) שם. מלח ששמו במדוכה וכו׳** אבל לכתחלה אין להניח מלח במדוכה של חמץ אעפ״י שהוא יבש, ח״א כלל קכ״א או׳ ל״ג.

קפא **קפא) שם. מלח ששמו במדוכה וכו׳** ואפי׳ בת יומא (ר״ל שדכו בה ביום זה) מותר לפי שהמלח אעפ״י שהוא חריף כיון שהוא דבר יבש אינו מפליט מה שבולע בכלים, פר״ח, והיינו לכתחלה אבל בדיעבד היכא דנתלחלח קצת אף תוך הפסח שרי דאין מליחה מפליט מכלי, א״א או׳ ל״ב, וכ״ז במדוכה נקיה דאל״כ הרי נאסר במשהו שהוא בעין.

קפב **קפב) שם. מלח ששמו במדוכה וכו׳** ואפי׳ נשתהא שם מעל״ע מותר דלא אמרינן כבוש כמבושל אלא בדבר לח ולא בדבר יבש, ד״מ או׳ י״ב.

קפג **קפג) שם. מלח ששמן במדוכה מותר וכו׳** ובשאר כלים המחמיר שלא להשתמש בו בפסח תע״ב כדאיתא ביו״ד ססי׳ צ״ה, ח״א שם, ר״ז או׳ נ״ו.

קפד **קפד) שם. מלח ששמו במדוכה וכו׳** אבל אם דכו מלח בכלי חמץ יש לאסור אפי׳ אינו ב״י ואפי׳ קודם פסח וכמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ו סעי׳ ג׳ עו״ש או׳ ו׳ מ״א ס״ק ל״ב, ח״י או׳ ל״א. מט״י, חק יוסף או׳ מ״ד א״א או׳ ל״ב, מק״ח או׳ כ״ט. חמ״מ או׳ י״ד, ר״ז או׳ נ״ה, ח״א שם, ומ״מ אם נידך קודם פסח במדוכה שלנו שרוב תשמישה בתבלין ובשמים וכה״ג דליכא רק חשש לטעם משהו ונתבטל קודם פסח אפי׳ בכלי ב״י יש להתיר ח״י שם, חק יוסף שם, מק״ח שם, ר״ז שם, ח״א שם.

קפה **קפה) מיהו** במקומות שרגילים לדוך במדוכה חלות חמץ ורקיקין קשים לדוך אותם הדק הטב לתת לתוך המאכלים אפי׳ אם יהיה הענין שדך בצונן ע״י דוחקא דמדוכא מפליט והוא ברור. רו״ח או ו׳.

קפו **קפו) שם הגה. משום דאינו מפליט בצונן.** פי׳ ביבש משא״כ בצונן לח וע״י שרייה חושש הרב לעיל סעי׳ ה׳ להחמיר. ח״י שם.

קפז **קפז) [סעיף ז׳] בוסר שדכין קודם פסח וכו׳** וז״ל הסמ״ק סי׳ רכ״א שהביא בב״י בוסר שדורכין אותו במדוכות קודם פסח מותר בפסח ואעפ״י שהמדוכות מחומצות מחמץ שמערבין עם המורייס משום דהוי צונן ואין בו כח להפליט ואפי׳ אי פליט משהו בעלמא הוא דפליט ונתבטל קודם פסח מידי דהוי אכרישין ובצלים שחתכן בסכין חולבת ונתנם עם בשר כדפי׳ ר׳ ברוך עכ״ל ומ״ש ואפי׳ אי פליט וכו׳ ר״ל ואפי׳ למ״ד דפירות חמוצים הרי הם הדברים חריפים ומפליטים אפי׳ בצונן וצריך לשער כדי נטילה או כנגד הכלי כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ו מ״מ הכא שאין דכין החמץ לבדו אלא עם המורייס משהו בעלמא הוא דפליט ונתבטל קודם פסח. ומ״ש מידי דהוה אכרישין וכו׳ ר״ל דאין משערין כנגד כולם אלא כנגד מה שבלעו מן האיסור וכמ״ש ביו״ד שם וא״כ ה״ה לכאן. וזהו לפי מה שסתם הש״ע לעיל סעי׳ ד׳ דאם נתבטל קודם פסח בס׳ אינו חו״נ. ומ״ש מור״ם ז״ל בהגה הטעם משום דאינו מפליט בצונן תפש טעם הראשון של סמ״ק והוא ע״פ מ״ש. בספרו ת״ח כלל ס״א בשם או״ה דתפוחים חמוצים לא מיקרי דבר חריף והביאו

הט״ז שם ביו״ד סי׳ צ״ו סק״ט יעו״ש. וכ״כ ח״י בסי׳ זה או׳ ט״ל יעו״ש. וזהו שכתב ג״כ כאן בהגה ואפי׳ אם נעשה בפסח אינו אוסר וכו׳ משום דס״ל דדבר חמוץ אינו מפליט בצונן אבל לדעת הש״ע דס״ל דדבר חמוץ מפליט אפי׳ בצונן כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ו סעי׳ ב׳ הכא אינו מתיר כ״א דוקא בנעשה קודם פסח אבל בפסח דאיסורו במשהו אסור. וגם מה שמתיר בנעשה קודם פסח היינו למ״ד אינו חו״נ כנז׳ ועיין לעיל או׳ נ״ט.

קפח **קפח) שם. במדוכות מחומצות וכו׳** היינו שבלעו מעט חמץ שהיה מעורב עם דברים אחרים וכמ״ש באו׳ הקודם (ואעפ״י שסתם הש״ע סמך על מ״ש בב״י שהביא לשון הסמ״ק) אבל אם דכו אותם במדוכות שדכין בהם חמץ בעין אעפ״י שהם נקיים ואינם ב״י (היינו לדעת י״א שהביא ביו״ד סי׳ צ״ו סעי׳ א׳ יעו״ש) אסור לאכלם בפסח לדעת הש״ע מפני שדבר חריף וחמוץ כלי שאינו ב״י משוי ליה כב״י ומפליט וכמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ו יעו״ש. וכ״פ. הר״ז או׳ נ״ה. ועיין באו׳ שאח״ז ואו׳ קצ״ט

קפט **קפט) שם הגה. משום דאינו מפליט בצונן.** ולפ״ז אפי׳ דכו בו חמץ בעין והוא בן יומו ודכו בו בוסר מותר לאוכלו בפסח אם הוא נקי כיון דאינו מפליט בצונן. אמנם הפר״ח הסכים דבוסר הוי דבר חריף ואף שהמדוכה אינה ב״י הבוסר אסור יעו״ש (ומיהו מ״ש שם על הש״ע כבר ישבנו לעיל או׳ קפ״ז יעו״ש) וכ״כ ח״א כלל קכ״א או׳ כ״ט דהסכמת אחרונים דבוסר הוי דבר חריף ואפי׳ אין ב״י וקודם פסח אסור אלא שסיים דאם נדוכו כולם ביחד או שנתבשלו יחד ויודע בודאי שהיה המדוך נקי דאין חשש משום פירור בעין וגם אינו ב״י דאיכא הרבה צדדין להקל יש להקל במקום מניעת שמחת יו״ט ולהתיר אפי׳ באכילה ולהשהות לכ״ע שרי יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ר״ב.

קפט) דבר שאינו חריף שנידוך במדוכה מחומצת ממש מותר אפי׳ אם נעשה בפסח. דדוקא ע״י חריף ודוחקא מבליע ומפליט אבל דבר שאינו חריף לא מהני דוחקא לבד להפליט בצונן אם היה הכלי נקי. ח״א שם או׳ ל״א.

קצ **קצ) שם בהגה. אם היה הכלי נקי.** נראה דקאי אתרווייהו דאפי׳ קודם פסח אסור אם היה הכלי מלוכלך דאפי׳ את״ל דלא הוי דבר חריף מ״מ ע״י דוחקא נכנס בתוכו קצת וא״א להדיחם. מ״א ס״ק ל״ד. מיהו הא״ר או׳ כ״ו כתב דקודם פסח אף אם היה מלוכלך שרי משום דודאי איכא ס׳ וקודם פסח בטל בס׳ יעו״ש. אבל חק יוסף או׳ מ״ו הסכים כדברי מ״א וכן הסכים המק״ח או׳ ל״א. וכ״ז לדעת מור״ם ז״ל דבוסר לא הוי דבר חריף אבל דעת הש״ע והאחרונים כבר כתבנו לעיל.

קצא **קצא) שם בהגה. אם היה הכלי נקי.** ומן הסתם מחזיקין שהוא נקי. עו״ש או׳ ז׳ נה״ש או׳ ח״י.

קצב **קצב) שם בהגה. אבל אם חתכו בסכין של חמץ וכו׳** בצל שחתכו בתוך הפסח בסכין שגררו בו בצק מן העריבה והסכין היה נקי מותר בפסח כיון שאותו סכין לא שמשו בחמין לא בלע דצונן לא מבליע ולא מפליט. תשו׳ הרא״ש כלל כ״ד או׳ ז׳ והביאו הטור ומ״א ס״ק ל״ז. ח״י או׳ מ׳ א״ר אי׳ ל״ב. חק יוסף או׳ מ״ז.

קצג **קצג) שם בהגה. תוך הפסח וכו׳** משמע דקודם פסח שרי ע״י הדחה. מ״א ס״ק ל״ה. ח״י שם. א״ר או׳ כ״ז. חק יוסף שם. מק״ח או׳ ל״ב. ר״ז או׳ נ״ח. והיינו אף בידוע שאינו נקי אם היה קודם פסח שרי ע״י הדחה. א״ר שם. א״ז או׳ ל״ד. וזה קאי אדברים שאפשר בהדחה כדגים וכדומה אבל בוסר לא אפשר בהדחה. א״א או׳ ל״ה. וכ״כ הנה״ש או׳ ך׳ והטעם משום דאם מדיחין אותו ילך טעם החומץ ממנו ועוד שע״י החתוך יצא ממנו מים ומתערב עם חתיכות הבוסר וע״כ לא אפשר בהדחה. ועיין לקמן או׳ קצ״ה,

קצד **קצד) שם בהגה. דסתם סכין אינו נקי וכו׳** והט״ז ס״ק י״ג כתב דאפי׳ בודאי נקי יש לאסור אם חתכו תוך הפסח בסכין חמץ משום דבוסר הוא דבר חריף יעו״ש. וכ״כ העט״ז. ומשמע דקודם פסח שרי אם היה נקי והיינו אם אינו ב״י ג״כ וכמ״ש לעיל סוף או׳ קפ״ט יעו״ש.

קצה **קצה) שם בהגה. ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו.** ואע״ג דבצונן סגי בהדחה או גרידה צ״ל דשאני בוסר דהוי חריף קצת (והיינו לדעת מור״ם ז״ל אבל לשאר פו׳ הוי חריף ממש כנז״ל) ועוד דחיישינן שמא ישכח לאכלו בלא הדחה. ח״י או׳ מ״א. ומשמע דבוסר אפשר בהדחה. ועיין לעיל סוף או׳ קצ״ג שכתבנו דלדעת הא״א והנה״ש בוסר לא אפשר בהדחה יעו״ש.

קצו **קצו) שם בהגה. אבל אם נתערב וכו׳** אפי׳ בפחות מס׳ מ״א ס״ק ל״ו. ח״י שם. א״ר או׳ כ״ט. חק יוסף או׳ מ״ח. מק״ח או׳ ל״ג.

קצז **קצז) שם בהגה. אין לחוש ולהחמיר וכו׳** והיינו אם הדיחו הדבר ההוא תחלה קודם שנתערב. מ״א ס״ק ל״ז. ח״י שם. והא״ר שם כתב אפי׳ אם לא הדיחו הדבר ההוא תחלה קודם שנתערב אבל חק יוסף או׳ מ״ט כתב כדברי מ״א. וכ״כ המק״ח שם. ובמקום הפ״מ או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יו״ט שאין לו מאכלים אחרים כל צרכו יש להקל. ר״ז או׳ נ״ח. ומיהו בסכינים שחותכין בו לחם ידוע שנדבק בו פירורי חמץ ולכן אפי׳ בדיעבד אסור אם לא הדיחו אותו דבר. ח״א כלל קכ״א או׳ ל״א.

קצח **קצח) [סעיף ח'] בסכין חדשה וכו'** וה"ה סכין שמיוחד לגרר הבצק מהעריבה כל השנה, הרא"ש בתשו' כלל כ"ד והביאה הטור, פר"ח, ור"ל כיון דאין משתמשין בסכין כ"א בצונן לא בלע ולא פלט וכגון שהוא נקי כמ"ש לעיל או' קצ"ב יעו"ש.

קצט **קצט) שם. בסכין חדשה וכו'** משמע דבסכין ישנה אפי' אינה ב"י אסור משום דחורפיה דזתים משוי לה לשבח והא דביו"ד רסי' צ"ו גבי צינון סתם דחורפיה לא משוי ליה ב"י יעו"ש ונראה דהכא בחמץ כיון דיש פו' ס"ל נ"ט לפגם אסור בפסח אע"ג דפסק מרן צ"ט לפגם מותר בפסח בדבר חריף אסור. חוקת הפסח או' כ"ג.

ר **ר) שם בסכין חדשה וכו'** אבל אם הסכין ישן (וכגון שמשתמשין בו חמץ בחמין) אפי' הוא נקי ואינו ב"י אסור כיון שהוא דבר חריף מ"א ס"ק ל"ח ודוקא שנחתכו קודם שנתנו אותם לכבוש שאז הם עדיין בחריפתן או אפי' לאחר שנכבשו ונתחמצו דאז ג"כ מקרי דבר חריף משא"כ בנחתכו לאחר שנתנו עליו מים קודם גמר כבישתן דאז לא מקרי דבר חריף דמים מבטל חריפתן כמ"ש הטור. ח"י או' מ"ב וכתב שבזה מתורץ קושיית הט"ז והמ"א יעו"ש. וכ"כ המק"ח או' ל"ד. ועיין לקמן סוף או' ר"ה.

רא **רא) ולא** שייך ביטול בסכין ישן דבכוליה סכין משערינן וא"כ הזתים כולם חמץ. טור. ור"ל דכל א' בלע קצת מהסכין וא"כ נעשה כל א' בלוע מהחמץ ושוב לא פלט ואע"ג דפסק ביו"ד סי' ק"ו דחוזר ופולט האיסור (ר"ל וא"כ ה"נ נימא דע"י כבישה נפלט האיסור ובצירוף הכל יש ס' נגד הסכין ובטל קודם פסח) ה"מ בבישול אבל בכבוש לא פלט. ומיהו מי הזיתים לכ"ע מותרים (והיינו אם סיננן מהזתים קודם פסח. א"א או' ל"ח) דהחמץ בטל בהם בס' ואף דק"ל חנ"נ וא"כ בעינן ס' נגד כל הזיתים מ"מ הכא כיון דקודם פסח עדיין היתר הוא לא אמרינן ביה חנ"נ כמ"ש ביו"ד סי' צ"ד סעי' ו' ואף לפי מ"ש לעיל סעי' ה' (או' קל"ו) דחמץ כיון ששמו עליו לא הוי נ"ט בר נ"ט מ"מ לענין זה הו"ל דין היתר דלא אמרינן חנ"נ דהא הרבה פו' ס"ל דלא אמרינן חנ"נ בשום איסור רק בבשר בחלב מ"א שם. א"ר או' ל"ד. מק"ח שם. ר"ז או' ס' מיהו חק יוסף או' ן' כתב דאין להקל אף במי זיתים שהרי סתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ בעין דכ"ע מודים דחו"נ ורק אם נתערבו בתבשיל אין לאסור מספק יעו"ש. אם סינן המי זתים במפה קודם פסח שרי. והיינו למ"ד בטעמו ולא ממשו לא אמרינן חו"נ וכמ"ש לעיל או' נ"ט יעו"ש.

רב **רב) ואם** נתבשלו הזתים קודם פסח אף הזתים עצמן חוזרין להיות מותרים והיינו דמותר לקיימן אבל לאכלן בפסח אסור. מ"א שם. חק יוסף שם, מק"ח שם. ומיהו דעת הא"ר שם להתיר אף באכילה וכ"פ הר"ז שם אלא שכתב דהמחמיר שלא לאכלם עד יו"ט האחרון תע"ב. והח"א כלל קכ"א או' כ"ט כתב דאם יודע בוודאי שהסכין היה נקי וגם אינו ב"י יש להקל במקום מניעת שמחת יו"ט אפי' באכילה יעו"ש.

רג **רג) כרתי** שחתכו בסכין חמץ שאינו ב"י אם הוא נקי אפי' חתכו בו בתוך הפסח נראה להתיר משום דנותן טעם לפגם הוא ולא אמרינן ביה דחורפיה משוי ליה לשבח. ביו"ד סי' קצ"ו יעו"ש. אבל הער"ה או' ח"י השיג עליו וכתב דאפי' אם חתכו בו קודם פסח יש להחמיר כמו שהסכימו כל האחרונים דכל דבר חריף משוי לכלי ב"י ולא גרע כרתי מצינון וסלקא יעו"ש.

רד **רד) זנגביל.** שחתכו בסכין של חמץ אינו ב"י או שדכו במדוכה של חמץ אע"ג דהוי חריף כיון שי"א דזנגביל לא הוי דבר חריף (כמ"ש הש"כ ביו"ד סי' צ"ו ס"ק י"ז) יש להקל עכ"פ בתערובת, ח"א כלל קכ"א או' ל' דג שחתכו בסכין חמץ דינו כשאר אסורין כמ"ש ביו"ד סי' צ"ו סעי' ב' פר"ח, והיינו דג מליח שחתכו קודם פסח בסכין שנשתמשו בו חמץ בחמין דינו כשאר איסורין אבל בתוך הפסח אסור כמ"ש לעיל או' קצ"ד.

רה **רה) שם. אם אינה בת יומא וכו'** אע"ג דבדבר חריף אוסר אפי' אינו ב"י הכא כיון שנותנין בהן מים בטל חורפייהו, טור, וכתב הש"כ ביו"ד ססי' ע' דבעינן רוב מים יעו"ש אבל לדעת רמ"א שם לא משמע כן ונראה דהכל לפי ראות עיני המורה, מ"א ס"ק ט"ל, מק"ח או' ל"ה. ומיהו ביו"ד סי' צ"ה וסי' קכ"ב בהגה משמע כהש"כ וכ"כ הש"כ שם בסי' קי"ד. א"ר או' ל"ז. חמ"מ או' ל"ה. וכ"כ הר"ז או' ס' שצריך המים הרבה מהזתים יעו"ש. וכ"כ הפר"ח ביו"ד סי' ע' או' ל"ו וסי' קי"ד או ח"י. מנ"י שם כלל ו' או' כ"ד. להי"פ שם סי' ע' או' מ"ח, כרתי שם או' כ"ח. בל"י שם או' ט"ל. חו"ד שם או' ל"ב. שפ"ד שם או' ן' חכ"א כלל ל"ב או' כ"ז. פת"ת שם או' ז' ומשמע דאפי' שהו הרבה בכבישתו בטל חורפייהו. ולפי מ"ש לעיל או' ר' בשם ח"י דלאחר שנתחמצו מקרי ג"כ דבר חריף א"כ צריך לסלק אותם מן הקדרה קודם שנעשו חריפים. א"א או' ט"ל.

רו **רו) שם. אם אינה בת יומא וכו'** ואם היא בת יומא אסורה דכבוש כמבושל. מ"א שם. והיינו אם שהא בתוכה מעל"ע וגם שנתנוהו בתוכה מיד כשפינו ממנה החמץ דאם לא כן הפגיעה באה תחלה קודם הבליעה ואינו נאסר כ"כ המ"א לעיל ס"ק ט"ז יעו"ש. אבל הח"י או' מ"ג כתב אע"ג דלא נעשה כבוש עד אחר מעל"ע ואז נעשה טעם לפגם מ"מ מכח חריפתן קצת יש להחמיר. וכ"כ המק"ח או' ל"ה וכ"מ מסתמיות דברי הש"ע דכל שנתנוהו בקדירה ב"י אע"ג דמעל"ע של הכבישה הוא אחר מעל"ע של הקדרה יש לאסור. ועוד עיין בס' בית הילל על יו"ד רסי' ק"ה שכתב דדוקא אם הכלי

עומד ריקם מעל״ע נפגם הטעם אבל אם עומד בו היתר תדיר כבר התחיל לקבל טעם בשעת שבחו ולאחר מעל״ע נעשה כמבושל ממש ולכן אסור וכ״כ הלה״פ שם יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא וע״כ גבי חמץ בפסח דאיסורו במשהו יש להחמיר. ומ״מ אעפ״י שאסור לאכלן מותר לקיימן ואין אוסרין תערובתן כמ״ש לעיל סעי׳ ה׳ בהגה בדברים המתבשלים בכליהם. ח״י שם. מק״ח שם. ועיין לעיל או׳ קי״ב.

רז **רז) שם מותרת לכ״ע.** ר״ל דנהי דגם כשלא נזהרו לחתכם בסכין חדשה יש מקום להתיר לדעת קצת פו׳ מ״מ יש אוסרים משום דס״ל דחורפיה דזית מחליא ליה לטעם הבלוע ומשויא ליה לשבח ואוסרם אבל כשנזהרו בסכין אפי׳ לא נזהרו בקדרה אין לחוש לכלי שאינה בת יומא משום דאגב מיא דיהבי בקדרה בטל חורפיה הכי מבואר בטור ודלא כהעו״ש. מאמ״ר או׳ י״ז.

רח **רח) שם. מותרת לכ״ע.** ולפי מ״ש לקמן סעי׳ יו״ד בהגה דיש מחמירין בטעם לפגם בפסח אין להתיר אלא א״כ סילקן מהכלי חמץ קודם הלילה בע״פ. בית מאיר.

רט **רט) [סעיף ט׳] יבש ביבש וכו׳** ענין תערובת לח בלח ר״ל גוף האיסור או טעמו שנתערב ונבלל עם ההיתר לגמרי שבכל חלק מן התערובת יש שם מעט מן האיסור כגון שמן בשמן יין ביין וכיוצא וכגון חתיכת איסור שנתערבה עם היתר שע״י המרק מתפשט טעם האיסור בהיתר. ויבש ביבש ר״ל שההיתר עומד בעצמו והאיסור עומד בעצמו ונתערב זה בזה ואינו מכירו כגון חטים בחטים וה״ה חתיכת איסור שנתבשלה עם חתיכת היתר אפי׳ ע״י מים ומשקים אחרים מקרי יבש כמ״ש ב״י ביו״ד סי׳ ק״ט והרשב״א בתשו׳ סי׳ רפ״ג ואעפ״י שיש במרק ובחתיכת היתר ס׳ נגד חתיכת האיסור אעפ״י כן צריך שיהיה בחתיכת ההיתר רוב כנגד חתיכת האיסור כדי להתיר חתיכת האיסור לפי שאין היבש מתבטל בלח. פר״ח. ועיין ביו״ד סי׳ ק״ט ובש״כ שם סק״ד. ולענין דינא בחמץ עיין לקמן או׳ רי״ד.

רי **רי) שם. יבש ביבש וכו׳** וקמח בקמח אם מקרי יבש ביבש עי׳ לעיל או׳ פ״ד. ועוד עי״ש מאו׳ פ״ה עד או׳ צ״א מדיני יבש ביבש יעו״ש.

ריא **ריא) שם. אפי׳ באלף לא בטיל.** והטעם כתב ב״י מפני שהוא דבר שיש לו מתירין או משום שלא התירו יבש ביבש חד בתרי אלא באיסור נ״ט אבל באיסור שהחמירו בו ביותר מנ״ט אין הפרש בין יבש לבלול וכמ״ש המרדכי פ׳ כל שעה והרשב״א בתה״ב עכ״ל. והביאו הט״ז ס״ק ט״ו. וכתב ח״י או׳ מ״ד כי טעם זה השני הוא עיקר להלכה דכיון דלח איסורו במשהו גם ביבש החמירו ולא מטעם דשיל״מ יעו״ש. (ונ״מ דאין לחלק בין נתערב במינו או בשאינו מינו וכמ״ש באו׳ שאח״ז) וכ״ה דעת מ״א סק״מ. וכן הסכים חק יוסף או׳ נ״ג. ולפ״ז אם נתערב קודם פסח חד בתרי ביבש דאז שיעורו בנ״ט דינו כשאר איסורים ובטל ברוב. ט״ז שם. ומ״מ צריך לאכול כולם קודם פסח כמ״ש סעי׳ ד׳ בהגה. מ״א שם. חק יוסף שם. חמ״מ או׳ ט׳ ח״א כלל קכ״א או׳ י״ט ועיין לעיל או׳ ף׳.

ריב **ריב) שם. אפי׳ באלף לא בטיל.** ואין חילוק בין מין במינו למין בשאינו מינו. ח״י שם. וזהו מן הטעם שכתבנו באו׳ הקודם דעיקר טעם האיסור משום דכיון דלח איסורו במשהו גם ביבש החמירו דאי מטעם דשיל״מ אם נתערב בשאינו מינו היה מותר כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ב סעי׳ א׳ יעו״ש. והיינו למ״ד אינו חו״נ דלמ״ד חו״נ אעפ״י שנתערב בשאינו מינו ויש ס׳ כנגד האיסור אסור ואפי׳ לדעת מור״ם ז״ל לעיל סעי׳ ה׳ כיון שהכא הוא דבר יבש.

ריג **ריג) אם** נתערב יבש ביבש בפסח ונאכל אחד מהם בשוגג מותר לאכול הנשאר שתים שתים ביחד כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״י סעי׳ ז׳ יעו״ש. ואפשר ג״כ דתערובת השלישי שרי וכמ״ש ביו״ד שם סעי׳ ח׳ יעו״ש. מ״א סי׳ תס״ז סק״ד. ח״י שם או׳ ט׳ חק יוסף שם או׳ ו׳ א״ר בסי׳ זה או׳ מ״א. מק״ח או׳ ל״ו. חמ״מ או׳ ט׳ ר״ז או׳ י״ד ואו׳ ט״ו. ח״א כלל קכ״א או׳ ך׳. ואם נתערבו שתים צריך לאכול ד׳ ד׳ וכן ג׳ צריך לאכול ו׳ ו׳ ש״ך שם ס״ק מ״ז ואחרונים שם וכ״ז בנתערב חתיכה בחתיכות כמ״ש הר״ז שם וח״א שם אבל אם נתערב מצה שלימה עיין לקמן או׳ ר״ך.

ריד **ריד) שם. וי״א דחמץ שוה וכו׳** מיהו אנן נקטינן כסברא ראשונה ולאסור הכל בהנאה כמ״ש האו״ה כלל כ״ג. וכ״כ המרדכי פ׳ כל שעה. וכ״ה מסקנת הרשב״א. וכ״כ הר״ן פ׳ בתרא דע״ז. וכ״פ מהרש״ל. ב״ח. וכתב שכנה״ג בהגב״י או׳ ח״י דגם דעת הש״ע כך לפי הכלל המסור בידינו דסברא שמביא בסתם היא העיקרית יעו״ש. וכ״פ הפר״ח. ח״י או׳ מ״ד. א״ר או׳ מ״א, חק יוסף או׳ נ״ד. מק״ח או׳ ל״ז. מאמ״ר או׳ ך׳ שו״ג. חמ״מ או׳ ט׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל קכ״א או׳ י״ט, ואם מותר למוכרו לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו עיין לעיל או׳ י״ג.

רטו **רטו) וכ״ז** מיירי בפרוסות אבל ככר שלם חמץ שנתערב במצה לא בטיל לכ״ע אפי׳ באלף דלא גרע איסור חמץ משאר איסורין דהוי דבר שבמנין וכל דבר שבמנין לא בטיל כמ״ש ביו״ד רסי׳ ק״י יעו״ש. וכ״כ הב״ח. מ״א סק״מ. א״ר או׳ ל״ח. חק יוסף שם. ר״ז או׳ ך׳ ח״א שם או׳ כ״א. ואפי׳ בע״פ משעה ה׳ ואילך אסור לאכול מתערובת הנז׳ ר״ז שם. ועיין לעיל או׳ י״א.

רטז **רטז) ומצה.** שהיה בה חטה או שנתכפלה מצד אחד וחתכו הכפל ונתערבה באחרת אינה דבר שבמנין כיון דאסורה מחמת הבלועה. מ״א שם. א״ר שם. חק יוסף שם. ר״ז או׳ כ״א, ח״א שם, ודוקא בע״פ אבל בפסח לא בטיל. מ״א סי׳ תנ״א ס״ק ל״ז, וכתב ח״א שם משמע מדבריו דס״ל דביבש אע״ג דק״ל דחו״נ זהו דוקא באיסור מחמת עצמו משא״כ בבלוע אינו אלא כטעם ולשיטתו לכ״ע אינו חו״נ יעו״ש, אבל הח״י שם בסי׳ תנ״א או׳ נ״ד כתב דאף בזה חו״נ ואסור לאכלם בפסח ולא שייך כאן דין ביטול כלל אלא לאכלם בע״פ לתינוק וכה״ג יעו״ש, והביאו ח״א שם. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א.

ריז **ריז) ואם** נתערב כלי חמץ בכלי יו״ט כתב הב״ח כיון די״א דחמץ הוי דשיל״מ לא בטל, וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ט, עו״ש או׳ א. מ״א סק״מ, ח״י או׳ מ״ד. א״ר או׳ ג׳ פר״ח מק״ח או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ט׳ ר״ז או׳ י״ז, ח״א שם או׳ כ״ב, וכתב שם העו״ש דכ״ז בפסח עצמו אבל קודם לכן אפי׳ משש ומעלה אין להחמיר יעו״ש, אבל המ״א שם כתב דכ״ז קודם פסח אבל בפסח עצמו פשיטא דאסור דלא עדיף משאר יבש ביבש יעו״ש.

ריח **ריח) ואם.** נתערב כלי אינו ב״י כתב שם הפר״ח לדעת המתירין נ״ט לפגם בפסח מותר ומ״מ לכתחלה אפי׳ אינו ב״י אסור לבשל בהם. עכ״ל. וכתב עליו השו״ג ונראה דאי ליכא כלים אחרים אלא אלו חשיב כדיעבד ושרי דהא אין להם תקנה בהגעלה בפסח יעו״ש. והביאו הזכ״ל ס״ק ל״ח. והא״ר שם כתב דכלי הנאסר מבלע משהו דבטל ואפי׳ בלוע מחמץ גמור יש להקל באין ב״י ומ״מ יסיר כלי א׳ ממנו לפי המנהג שכתוב ביו״ד סי׳ ק״ט יעו״ש. וכתב ח״א שם דיש לסמוך ע״ז בהפ״מ ומניעת שמחת יו״ט יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם. ועיין לעיל או׳ ג״ן.

ריט **ריט) ואם** נולד ספק חימוץ במצה ונתערבה עם ג׳ אחרות קודם פסח או אף תוך הפסח שרי. וה״ה תערובת חד בחד ואח״כ לשנים אחרים קודם פסח. א״א או׳ מ׳.

רכ **רך) ואם** נתערב מצה חמוצה שלימה בין הרבה כשורות משעה ה׳ עד הלילה אם נפל או נאכל א׳ מהם הותרו כולם לאכול שנים שנים או לדוכן יחד ולאכול מעט מעט מהם אף תוך הפסח. מש״ז או׳ ט״ז. וה״ה דמותר לבשל שנים שנים ביחד אבל לבשל כולם ביחד אסור. מש״ז או׳ ט״ו. וכ״כ בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ ק״י או׳ ץ׳ יעו״ש.

רכא **רכא) ואם** נתערב קודם שעה ה׳ ונאכלו מקצתן אף בפסח יש להתיר הנשארים א׳ א׳ מש״ז שם או׳ ט״ז.

רכב **רכב) ואם** נתערב חמץ נוקשה ביבש בטל דהוי כעין ס״ס שמא יבש בטל ושמא נוקשה בטל ומיהו אם בשלם אח״כ ביחד יש להחמיר אף בהפ״מ ולמכור חוץ מדמי איסור שבו אפשר לצדד בהפ״מ. מש״ז שם או׳ ט״ו. ועיין לעיל או׳ י״ג.

רכג **רכג) מעשה** בעיסה ששהתה בלי עסק יותר משיעור מיל דהוי חמץ ואח״כ ערבוה בשוגג בעיסה אחרת ועשו ממנה ב׳ או ג׳ מצות ונתערבו אותן מצות בשאר מצות שנתנו לתנור והיה זה קודם פסח נראה שהם מותרות דהא דיבש ביבש אפי׳ באלף לא בטיל היינו בפסח אבל קודם פסח בטל ואע״ג דהשכנה״ג חולק ע״ז למעשה נקטינן היפך סברתו (עיין לעיל או׳ רי״א) ועוד דיש כאן ס״ס וכו׳ וגם לא הוי לא דבר שבמיין ולא כככרות של בעה״ב כיון שנתערבו בעודה עיסה. ועוד ט״א דכיון דמצה זו שאנחנו עושים היא קטנה אין לה דין ככר בעה״ב. וכ״ז למ״ד אינו חו״נ אבל למ״ד חו״נ אף בזה אעפ״י שנתבטל מקודם פסח חד בתרי מ״מ חו״נ בפסח וכן מובן מדברי ח״י. הרב״ד סי׳ קצ״ז ומסכים עמו הרדב״מ ח״א סי׳ ז״ך. זכ״ל ס״ק ט״ל.

רכד **רכד) מעשה** באיש עני שמצא תוך המצות מצה א׳ שלא נאפית דבוקה עם מצה א׳ מהאפויות שהיו חמימות והפרידה ואח״כ נתערבה המצה שהיתה דבוקה עם העיסה הנז׳ עם כל המצות. כיון שאיש זה לית ליה חו״נ ויש ס״ס שפק אם היתה חם ביותר כשנדבקה בה שיעור שצריך נטילת מקום ואת״ל כן היה הרי השליך א׳ מהם ושמא אותה שהשליך היא שנדבקת בה העיסה ומה גם לפי מ״ש הרב״ד שם שמצות שלנו נא חשיבי דבר חשיב וכו׳ והוא איש עני ושעת הדחק לכן מותרות באכילה. הרב פה״א ח״ד יעו״ש. זכ״ל שם.

רכה **רכה) [סעיף יוד׳] נותן טעם לפגם מותר וכו׳** ואפי׳ קבל הטעם לפגם בפסח מותר. לביש. עו״ש או׳ יו״ד דב״מ חא״ח סי׳ כ״ט. ברכ״י או׳ כ״ה. ועיין ב״ד סי׳ ר׳.

רכו **רכו) שם. נותן טעם לפגם מותר וכו׳** ואפי׳ בפחות מס׳ מותר. ח״י או׳ מ״ה. חמ״מ או׳ י״א.

רכז **רכז) שם. נותן טעם לפגם מותר וכו׳** אבל לכתחלה אסור לבשל בקדרה שאינה ב״י אפי׳ קודם פסח ואף בקדרה דידועה ודאי שאינה ב״י וכ״ש בשאר כלים דהוו בספק, ער״ה או׳ כ״ב, ועיין לעיל או׳ קמ״א.

רכח **רכח) שם הגה. ויש מחמירין,** ואנחנו אין לנו אלא כפסק המחבר שמתיר נ״ט לפגם בפסח. פר״ח. ב״ד סי׳ קצ״ט. דב״מ שם והביאו הברכ״י שם. אמנם כבר כתבנו לעיל או׳ ע״ו דגם בספרד יש נוהגים להחמיר בפסח ככל חומרות שכתב מור״ם ז״ל בהגה יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן ואם מותר למוכרו

לעכו״ם עיין לקמן או׳ רל״א.

רכט **רכט) שם הגה. ויש מחמירין,** ואם נפסד כ״כ עד שחזר כעפרא בעלמא אין כאן איסור כלל. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א סי׳ תצ״ט. ואפשר דאע״ג שנפסד אחר זמן איסורו דאסור לקיימו בתוך ביתו שאסור בהנאה אף עפרא כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ב ותמ״ה מ״מ אם נתערב לא מקרי הנאה דאדרבה מפסיד המאכל. ח״י או׳ מ״ו. חמ״מ או׳ י״א. מיהו ח״א כלל קכ״א או׳ י״ד כתב דאם נעשה כעפרא לאחר זמן איסורו אוסר. ומשמע כל שראוי לכלב אוסר אבל במ״כ כתב כל שנפסל מאוכל אדם מודה הרשב״א דנ״ט לפגם שרי בפסח. מש״ז או׳ ט״ו.

רל **רל) שם הגה. ויש מחמירין.** וקודם זמן איסורו לכ״ע שרי נ״ט לפגם. ד״מ או׳ ט״ו. וכ״כ לעיל בהגה לסעי׳ ב׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד.

רלא **רלא) שם הגה. ויש מחמירין** ופשוט דלמאי דאוסרין נ״ט לפגם אוסרין אפי׳ בהנאה. א״ר או׳ מ״ב. וכ״כ לעיל סי׳ תמ״ב סוף או׳ ה׳ בשם ח״א יעו״ש ואם יש ס׳ כנגד טעם לפגם דעת הא״א או׳ מ״א להקל למוכרו לעכו״ם אם יש הפ״מ וכ״כ בסי׳ ת״ן או׳ י״ב יעו״ש. ומיהו עיין לעיל או׳ י״ג שהבאנו פלוגתא בענין תערובת משהו אם מותר למוכרו לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו יעו״ש ונראה דבכה״ג בנותן טעם לפגם דלדעת הש״ע מותר אפי׳ באכילה המיקל למוכרו לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו אעפ״י שאין ס׳ כנגדו לא הפסיד.

רלב **רלב) שם הגה, ויש מחמירין** ואם בשלו בקדרה אחר שהיה לה י״ב חודש משבישלו בה חמץ לדעת המחמירין בטעם לפגם עיין לעיל או׳ יו״ד ולקמן סי׳ תנ״א או׳ ד׳ יעו״ש.

רלג **רלג) שם בהגה. וכן נוהגין באלו המדינות.** ר״ל במדינות אשכז. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ רכ״ח דגם בספרד יש נוהגין כן יעו״ש.

רלד **רלד) שם בהגה. וכן נוהגין וכו׳** ובמקום שאין מנהג ידוע המקיל לא הפסיד והמחמיר תע״ב. תה״ד סי׳ קכ״ח. ב״י. ד״מ או׳ ט״ו. לבוש. מ״א ס״ק מ״א. ר״ז או׳ ח׳.

רלה **רלה) ואם** חתיכא בעין נתערב בבישול אף שנ״ט לפגם מ״מ אסור מטעם יבש ביבש אינו בטל אף דליכא טעמא. רק כשנימוח אז הוי בכלל טעמו ולא ממשו דמותר בנ״ע לפגם כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ג יעו״ש. מק״ח או׳ י״ט. והיינו למ״ד נ״ט לפגם מותר בפסח אבל למאן דאוסר אינו מותר כ״א הוא כעפרא בעלמא כמ״ש לעיל אר רכ״ט. ועיין לעיל או׳ ן׳.

רלו **רלו) שם בהגה. וכן נוהגין וכו׳** ומיהו לכ״ע הדבר ברור דאיסור נ״ט לפגם אינו אלא מדרבנן דהא טעם האוסרין נ״ט לפגם הוא משום חומר איסורו דהוי במשהו וכיון דאיסור משהו לכ״ע לא הוי אלא מדרבנן ממילא שמעינן דאיסור נ״ט לפגם לא הוי אלא מדרבנן ואם נתבעל קודם פסח למאי דק״ל להחמיר כמ״ד חו״נ הכי נמי יש להחמיר לדעת ההגה. פר״ח. אמנם לפי מ״ש מור״ם ז״ל לעיל בהגה סעי׳ ד׳ דבתערובת לח בלח נוהגין להקל בחו״נ כ״ש הוא בנ״ט לפגם דלא אמרינן בלח חו״נ אם נתערב בס׳ קודם פסח וכן למ״ד בטעמו ולא ממשו לא אמרינן חו״נ כמ״ש לעיל או׳ נ״ט כ״ש הוא בטעם נפגם דבטעמו ולא ממשו דלא אמרינן חו״נ. אבל לנוהגים להחמיר גם בלח בלח לומר חו״נ ה״ה אם נתערב טעם לפגם קודם פסח לח בלח בס׳ אמרינן חו״נ וכ״ש יבש ביבש אבל אם נתערב קודם פסח טעמו ולא ממשו והוא לפגם ג״כ אפשר דיש להקל בזה ולא אמרינן חו״נ אף לנוהגין להחמיר בטעמו ולא ממשי. וכ״ז לדעת המחמירין שכתב מור״ם ז״ל אבל לדעת הש״ע גם אם נתערב בפסח טעם לפגם שרי כמ״ש לעיל או׳ רכ״ה וכ״ש אם נתערב קודם פסח דלא אמרינן חו״נ. ועיין לעיל או׳ רל״ה ודו״ק.

רלז **רלז) שם בהגה. אפי׳ משהו וכו׳** וה״ה ריח חמץ נמי אסור. ב״ח. והיכא דאיכא שלשתן יחד ריחא בעלמא ומשהו ונ״ט לפגם לכ״ע שרי. עו״ש או׳ יו״ד. מ״א ס״ק מ״א. א״ר או׳ מ״ב. חק יוסף או׳ נ״ו. מק״ח או׳ ל״ח.

רלח **רלח) וחמץ** נוקשה ונ״ט לפגם אני זוכר דאיתא האי עובדא לקמן ולא הוריתי לא איסור ולא היתר פסקים וכתבים סי׳ קס״ד. כנה״ג בהגב״י. ומיהו אי הוי חמץ נוקשה ונ״ט לפגם ומשהו יש להתיר לכ״ע. פר״ח. ועיין לעיל או׳ ז׳ ודו״ק.

רלט **רלט) שם בהגה. אפי׳ משהו וכו׳** וכל שיש ס׳ כנגד האיסור נקרא משהו כ״כ א״א סי׳ ת״ן או׳ י״ב. וכ״מ לקמן סי׳ תנ״ג או׳ כ״ה.

רמ **רמ) שם בהגה. אפי׳ משהו ונותן טעם לפגם אסור.** ואין חילוק בין לח ליבש כיון שהא בתוך הפסח אבל אם נתערב קודם פסח יש חילוק כמ״ש לעיל או׳ רל״ו יעו״ש. ומ״ש שע״ת או׳ מ׳ כבר כתבנו אותו לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ס״ח יעו״ש. ומ״ש הב״ח בענין אם נתנו קדרה על תנור בית החורף יתבאר לקמן סי׳ תנ״א סעי׳ כ״ב בהגה בס״ד.

רמא **רמא) [סעיף יא'] בין חמץ שנתערב וכו'** וכל שהוא בענין שלא היה עובר בב"י וב"י וכמ"ש לעיל רסי' תמ"ב ואף בדבר שאסור להשהותו מדרבנן מ"מ מותר לערבו קו"פ כדי להשהותו ולא מקרי מבטל איסור לכתחלה. לבוש, ט"ז ס"ק י"ז. ח"י או' מ"ח. חק יוסף או' נ"ז. מק"ח או' ט"ל. ח"א כלל קכ"ד או' כ"ז. ועיין לעיל או' פ"ו וסי' תמ"ב או' ו' אבל אם עירבו במזיד לאחר פסח וכ"ש תוך הפסח אסיר דהוי כמבטל איסור לכתחלה דאסור אפי' באיסור דרבנן כמבואר ביו"ד סי' צ"ע יעו"ש. ח"י שם. מק"ח שם. וכ"כ לקמן אי' רמ"ו.

רמב **רמב) שם. בין חמץ שנתערב קודם פסח וכו'** ועיין לעיל סי' תמ"ב או' ג' באיזה אופן אם נתערב אינו עובר מדאורייתא ובאיזה אם עבר ושהה מותר לאחר הפסח יעו"ש.

רמג **רמג) שם. בין חמץ שנתערב קודם פסח וכו'** והגם דאם נתערב בס' קו"פ סתם לעיל סעי' ד' דמותר אפי' בפסח הכא בא לומר דגם לי"א שם דחו"נ ואסור בפסח מ"מ לאחר פסח מותר. מאמ"ר או' כ"ג, וכ"כ המחה"ש ס"ק מ"ב בכוונת מ"א. ועיין ביא"פ מה שכתב להגיה בדברי מ"א.

רמד **רמד) שם. ועבר עליו הפסח וכו'** משמע מסתם דברי הש"ע דאפי' במזיד שהה אצלו דבר שנתבטל בס' אחר הפסח מותר אפי' באכילה והטעם דחמץ אחר הפסח אינו אלא משום קנסא וה"ד היכא דעבר בב"י וב"י אבל בתערובת ואיכא ס' נגדו שלא עבר ב"י וב"י לא קנסינן ואע"ג דלכתחלה אם נתערב ביו"ט חייב לבער משום דלמא אתו למיכל מניה מ"מ אם עבר ולא ביער אין לאסרו אח"כ כיון שלא עבר איסור דאורייתא, עו"ש או' י"א, ועיין באו' שאח"ז.

רמה **רמה) שם. בין שנתערב בפסח.** בס' ועבר ושהה אפי' במזיד שרי דהא לא עבר מן התורה ומותר לאחר הפסח אפי' באכילה. מ"א ס"ק מ"ג. ח"י או' מ"ח. חק יוסף או' נ"ח. מק"ח או' מ' ועי' לקמן או' רנ"ד.

רמו **רמו) שם ונתערב לאחר הפסח וכו'** אבל אם עירבו אחר הפסח במזיד אסור. הרא"ש. מ"א ס"ק מ"ד. פר"ח. חק יוסף או' נ"ט. וכ"כ לעיל או' רמ"א. ועיין ביו"ד סי' צ"ע סעי' ה' וסעי' ו'.

רמז **רמז) שם. בטל בס'** זהו דעת הטור אבל כל הפו' כתבו דלא בעינן ס' אלא ברובא בעלמא בטל וכ"מ פשטא דתלמודא ולכן המקיל לא הפסיד. מ"א ס"ק מ"ד. וכן הסכים הפר"ח דבטיל ברובא. וכ"כ הער"ה סוף או' כ"ה בשם כמה פו' דלאחר הפסח בטל ברוב יעי"ש. וכ"כ בספרו חקת הפסח או' כ"ט. וכן הסכים הנה"ש באו' כ"ד, אמנם בס' אבן העוזר הסכים לדעת הטור דצריך ס' וכ"כ ח"י או' מ"ט דמסוגיא דש"ס אין ראיה מוכרחת כ"כ ומ"מ כתב שם הח"י דבהפ"מ ראוי לסמוך על הרבה גדולי פו' דחמץ שנתערב אחר הפסח בטל אפי' בפחות מס' יעו"ש. וכ"כ. השו"ג דכבר קבלנו הוראותיו של מרן ז"ל אלא דבשעת הדחק ובהפ"מ יש לסמוך עליהם יעו"ש. וכ"כ א"ר או' מ"ד דבהפסד אפשר להקל. וכ"פ המק"ח או' מ"א. ד"ז או' ס"א ח"א כלל קכ"ד או' כ"ז.

רמח **רמח) ואם** נתערב קודם פסח בפחות מס' ואחר פסח נתערב תערובת זו בהיתר בעינן ס' נגד כל התערובות הראשון ובמקום הפ"מ אפי' ברוב בעלמא סגי. מק"ח שם. ועיין לקמן או' רנ"ב.

רמט **רמט) שם. בטל בס' וביבש ביבש אחר פסח דינו כשאר איסורין.** א"ר שם. ור"ל דבטל ברוב כמ"ש ביו"ד סי' ק"ט יעו"ש. ומיהו עיין ביו"ד שם סי' ק"ע וסי' ק"י דיש חילוק בין אם נתערב במינו או באינו מינו ובין אם נתערב פרוסה או ככר שלם אבל לפי מ"ש לעיל או' רמ"ז בשם האחרונים דבהפ"מ יש להקל אם נתערב ברוב א"כ ה"ה יבש ביבש אם נתערב ברוב אחר פסח ויש הפ"מ דיש להקל בכל גוונא. ועיין לקמן או' רנ"ד.

רנ **רנ) שם הגה. ובפחות מס' סגי ליה וכו'** היינו שחוזר על דברי הש"ע שכתב בנתערב לאחר הפסח בטל בס' ובא לומר דאם אין ס' סגי ליה וכו' והגם שכתבנו לעיל או' רמ"ז דדעת האחרונים להקל בהפ"מ אפי' אם נתערב ברובא בעלמא ומשמע דשרי אפי' בלא השלכת הנאת האיסור מ"מ נ"מ היכא דליכא הפ"מ וליכא ס' דשרי ע"י השלכת הנאת האיסור לים המלח להתירו אפי' באכילה או אם נתערב קודם פסח פחות מס' ועבר והשהה אותו לאחר הפסח דניתר ע"י השלכת הנאת האיסור להתירו בהנאה כמ"ש לקמן או' רנ"ב.

רנא **רנא) שם בהגה. ובפחות מס' וכו'** אבל רוב עכ"פ בעינן ח"י או' ן'.

רנב **רנב) שם בהגה. סגי ליה בהשלכת וכו'** אע"ג דבפסח לא מהני פדיון כמ"ש רסי' זה מ"מ לאחר הפסח הואיל וקנסא בעלמא הוא מהני פדיון ואפי' באכילה שרי אבל אם נתערב קודם פסח בפחות מס' אסור מ"א ס"ק מ"ה. וכתב ח"י או' נ"א דאסור באכילה, משמע דבהנאה שרי וכ"כ המק"ח או'

מ״ב דאם נתערב קודם פסח בפחות מס׳ אסיר באכילה ומותר בהנאה ע״י פדיון עכ״ל. וכתב עו״ש המק״ח דבכל הני אין חילוק בין היה בתערובות כזית חמץ או לא דלא כמ״ש הב״ח והביאו מ״א ס״ק מ״ב. וכ״כ העו״ש או׳ י״א א״ר או׳ מ״ה. ח״א כלל קכ״ד או׳ כ״ז.

רנג) ונראה דאי איכא כזית בכדי אכילת פרס יש להחמיר בעבר ושהה ואינו מועיל פדיון השלכת הנאה ליה. עו״ש שם. א״ר שם. אבל מדברי שאר פו׳ הנז׳ נראה דלא יש חילוק דכל שיש רוב סגי ליה בפדיון להתירו בהנאה אבל לא באכילה כנז׳ באו׳ הקודם, וכ״ז בנתערב מין בשאינו מינו וליכא ס׳ אבל אי איכא ס׳ או שנתערב מין במינו ברוב קו״פ ועבר והשהה אותו לאחר הפסח שרי אף באכילה ואפי׳ בלא פדיון כיון דלא עבר בב״י וב״י כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ג׳ יעו״ש. וכ״מ מדברי הלבוש בסעי׳ זה מיהו הא״ר וח״א שם כתבו דאם נתערב מין במינו קו״פ ברוב ועבר עליו הפסח מותר בהנאה ואסור באכילה יעו״ש. אבל הנראה דיש להקל כדעת הפו׳ הנז״ל דכיון דעיקר איסור חמץ שעבר עליו הפסח דאסור אחר הפסח אינו אלא מדרבנן משום קנסא בכה״ג יש לסמוך על המתירין.

רנד) שם בהגה. סגי ליה בהשלכת וכו׳ וביבש ביבש נראה דלא מיבעיא חד בתרי פשיטא דמותר אפי׳ לדעה ראשונה דסעי׳ ט׳ דמחמיר תוך הפסח כאן לאחר הפסח שרי אפי׳ בלא השלכת הנאה לים המלח דהא כאן לא עבר על ב״י כיון דמה״ת חד בתרי בטיל ואפי׳ מדרבנן האיסור אינו אלא מצד חומרא דמשהו ולא שייך למיקנסיה אלא אפי׳ חד בחד מותר עכ״פ ע״י פדיון ודינו כמו לח בלח בפחות מס׳ ט״ז ס״ק ח״י. מש״ז או׳ ח״י. ועיין לקמן או׳ רנ״ח.

רנה) שמרי שכר שעבר עליו הפסח וחימץ בו עיסה אסור. ר״מ לובלין סי׳ קכ״א, מ״א ס״ק מ״ה. פר״ח. ואעפ״י שיש בה ס׳ כנגד השמרים הרי היא אסורה אפי׳ בהנאה. ר״ז או׳ ס״ב. ואי איכא עוד שמרים בהדייהו אין לאסור דהו״ל זה וזה גורם דמותר אפי׳ באיסורי הנאה. עו״ש או׳ י״ב. ועיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ס״ב. ונראה דגם כאן (חוזר על דברי הר״מ מלובלין) מהני הולכת איסור דלא עדיף מעמיד דרבנן מטעם גמיר שהוא מדאו׳ דסגי בפדיון. מק״ח בביאורים ססי׳ זה. מיהו הר״ז שם הביא פלוגתא בזה אם מועיל פדיון לדבר המעמיד וסיים דבמקום הפ״מ יש לסמוך על דברי המקילין יעו״ש וכ״כ לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ס׳ יעו״ש. ואם חימץ עיסה באותו שאור ומאותה עיסה עיסה אחרת ומאחרת אחרת מותר ליקח מאותה עיסה השלישית לחמץ בה עיסה רביעית. שכנה״ג סי׳ תמ״ח בהגה״ט או׳ ב׳ פר״ח בסעי׳ זה. חמ״מ או׳ ך׳ ר״ז או׳ ס״ג. ועיסה זו מותרת באכילה אפי׳ בלא שום פדיון אבל עיסה הב׳ והג׳ דינן כעיסה הראשונה. ר״ז שם. ועיין עוד בדברינו לעיל על סי׳ תמ״ב סעי׳ ה׳ כמה דינו מעמיד יעו״ש. ומ״ש המ״א בענין יין לבן שמשימין לתוכו חלב כבר כתבנו אותו לעיל או׳ ק״ע קחנו משם. ומ״ש הא״ר או׳ מ״ה בענין חמאה ששרה בה פת וכו׳ כתבנו אותו לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ס״ז ומ״ש בענין מצה כפולה ונפוחה יתבאר לקמן סי׳ תס״א סעי׳ ה׳ בהגה בס״ד.

רנו) והיכא שנפלו חטים בתוך המים ונתחמצו ונתנגבו ונתערבו בתוך חטים מרובים אסור להוסיף עליהם עד ס׳ כדי לאכלן בפסח דהוי כמבטל איסור לכתחלה ולאכול כל א׳ בפ״ע אסור דחמץ איני בטל ברוב ולהשהותו נמי אסור דכל שהאיסור ניכר בעין אינו בטל וה״נ אפשר לבדקן דילמא אית בהו גרגרים שנתבקעו. הרשב״א סי׳ תפ״ה. ולפי מש״ל בשם הב״ח מותר להוסיף עליהם עד ס׳ ולטחנן ולהשהותן וכ״נ עיקר דהא עדיין היתר הוא ולא מקרי מבטל איסור מיהו אין להקל נגד הרשב״א. מ״א ס״ק מ״ה. משמע דאפי׳ להוסיף כדי להשהותן חושש לדעת הרשב״א והא דלעיל ס״ק י״א כתב דיבש ביבש שנתערב במינו ברוב אם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויתערב קודם פסח בס׳ אז מותר לאכלו בפסח ואין זם מבטל איסור וכו׳ שאני הכא משום דהאיסור ניכר ואפשר לבדקן להסיר המבוקעים וע״כ הו״ל כאלו לא נתערב והוי כמבטל איסור לכתחלה מחה״ש. וכ״כ א״א או׳ מ״ה אלא שכתב דמה שחשש מ״א לדברי הרשב״א הוא דוקא לאכול אבל להשהות מותר יעו״ש. והיינו להוסיף עליהם עד ס׳ ולטוחנן ולהשהותן וכמ״ש המ״א דכ״נ עיקר.

רנז) אבל חטים שנתבקעו ואין ביקוען ניכר שנתערבו ברוב מותר להוסיף עליהם עד ס׳ ולטוחנן קו״פ כיון שעדיין הוא היתר ולאחר הטחינה הוי לח בלח ומותר לאכלן בפסח וא״צ לאפות קו״פ דקמח בקמח הוי לח בלח ואינו חו״נ. ח״א כלל קכ״ד או׳ כ״ח. וכ״כ הר״ז סי׳ תמ״ב או׳ ט״ז אלא שכתב דטוב שיאפה המצות קודם פסח וכ״כ לעיל או׳ כ״ד יעו״ש. וכ״ז לדברי מור״ם ז״ל בסעי׳ ה׳ דבלח בלח לא אמרינן חו״נ וגם לדברי האומרים דקמח בקמח הוי לח בלח דאיכא פלוגתא בזה כמ״ש לעיל או׳ פ״ד יעו״ש. ואם מותר להשהות החטים כמו שהן ית׳ באו׳ שאח״ז.

רנח) וכתב בהגמ״י פ״א דאם נתערבו חטים חמץ בשאר חטים כשרים ולא נודע עד לאחר הפסח אע״ג דקנסא קניס ר״ש מ״מ די לו בזה שיוליך הנאה לים המלח ויזהר שלא יחזור העכו״ם וימכרנו לישראל אחר כההיא ארבא (פסחים מ׳ ע״ב) דטבעה בחישתא עכ״ל וכתב עליו ב״י משמע מדבריו דאחר שהוליך הנאה לים המלח נמי אסור באכילה ולא מהני אלא להתיר בהנאה בלבד ולא ידעתי למה עכ״ד. משמע דדעת ב״י להתיר אף באכילה אחר שהוליך הנאה לים המלח. והב״ח כתב דטעמו של הגמ״י משום דכחמץ בעין אלא שאינו ניכר וטעם חמץ קטעים כשיטחנו ויאכלנו דמיירי דלית

ביה ס׳ הלכך אסיר באכילה וכו׳ יעו״ש, משמע מדבריו דאעפ״י שנתערבו ברוב ולא נודע עד לאחר הפסח לא שרי ע״י פדיון אלא בהנאה ולא באכילה. וכתב עוד הב״ח דמ״ש הגמ״י שלא נודע התערובת עד לאחר הפסח היינו משום שאילו נודע קודם אסור לגמרי דכיון שלא נתבטלו בס׳ צריך לבער וכיון שלא ביער עבר עליו ובכלל הקנס הוא יעו״ש. וכ״פ ח״א שם. אבל הט״ז ס״ק ח״י כתב דמ״ש הגמ״י ולא נודע עד לאחר הפסח הוא לאו דוקא אלא ה״ה אם עבר ושהה במזיד שרי ע״י פדיון אלא שהוא פסק דלא כהגמ״י ושרי ע״י פדיון אף באכילה וכדעת ב״י וכתב והיינו אם נתערב חד בחד אבל נתערב חד בתרי יכול להרבות עליו חטים כשרים ולטוחנן ויהיה דינו כמו לח בלח ויכול לאכלו אפי׳ בפסח ואם בא להשהותו אחר הפסח א״צ לזה ומותר אפי׳ בלא פדיון לים המלח יעו״ש. והר״ז סי׳ תמ״ב או׳ י״ד ואו׳ ט״ו הביא שני סברות בחטים שנתבקעו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר ונתערבו ברוב די״א מותר להשהותם לאחר הפסח ויש אוסרים ואפי׳ אם נתערבו ביותר מאלף וכתב ומ״מ אם שכח או עבר והשהה אותם עד לאחר הפסח מותרים באכילה דכיון שבשהייה זו לא עבר על איסור תורה לא קנסוהו חכמים אבל אם נזכר בתוך הפסח צריך לבערם מן העולם לגמרי או ימכרם לגוי חוץ מדמי איסור שבהם ואם א״א למכרם לעכו״ם ויש הפ״מ בדבר יש לסמוך על סברא הראשונה וא״צ לבערם יעו״ש. נמצא דדין זה בפלוגתא שניא וע״כ נראה דלכתחלה אין להשהות אם נתערבו ברוב ואם עבר ושהה יוליך הנאה לים המלח ואז מותר אפי׳ באכילה ואם היה שוגג שרי אף בלא פדיון. ואם לא היה אפשר לו למכרו לגוי ויש הפ״מ יש לסמוך על המקילין ולהשהותו אפי׳ לכתחלה כיון שהוא אנוס. וכ״ז בחטים שנתבקעו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר אבל אם לא נתבקעו אלא רק שנתלחלחו ויבשו ונתערבו ברוב יכול להשהותן בכל גוונא. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תנ״ג סעי׳ ג׳ בהגה וסי׳ תס״ז סעי׳ ב׳ ובדבריו לשם בס״ד,

רנט) [סעיף יב׳] חמץ נוקשא וכו׳ היינו שאינו חמץ גמור כמו אותן שהסופרים מדבקים בו ניירותיהם שעושין מקמח ומים. או עיסה שהכסיפו פניה שלא נעשה חמץ גמור. ורש״י והר״ן פירושו חמץ רע שאינו ראוי לאכילה וכ״כ סמ״ג, וצ״ל דמעולם לא היה ראוי לאכילה דאם היה חמץ גמור ראוי לאכילה אסור עד שיפסל מלאכול הכלב כמ״ש סי׳ תמ״ב סעי׳ ב׳ וצ״ל דעכ״פ ראוי לאכילה קצת דהא כתב הר״ן דגזרינן דלמא אתי למיכל מיניה, מ״א סי׳ תמ״ב סק״א. ר״ז שם או׳ ך׳ ח״א כלל קכ״א או׳ א׳.

רס) שם. אינו אסור בהנאה וכו׳ שהרי לא עבר עליו מה״ת. ב״י בשם הריב״ש סי׳ ג׳ לבוש מ״א ס״ק מ״ו, ועיין באבן העוזר סי׳ תמ״ב שכתב להוכיח שדעת הרי״ף והרמב״ם חמץ נוקשא אסור מה״ת בפסח יעו״ש. וכן בשו״ת משכנות יעקב סי׳ קמ״ג הניח דין זה שהקילו כמה קולות בחמץ נוקשה לפי שאינו מה״ת בצ״ע יעו״ש אבל דעת שאר הפו׳ ראשונים ואחרונים אינו כן אלא כפסק הש״ע כמ״ש באו׳ שאח״ז.

רסא) שם אינו אסור בהנאה וכו׳ חמץ נוקשא אפי׳ בפסח אינו אסור אלא מדרבנן כמ״ש הרי״ף והרמב״ן בר״פ א״ע וכתב הר״ן שם דלכ״ע צריך לבערו ואסור להשהותו בפסח כדתנן שיאור ישרף וכו׳ ואמאי ישרף ישהא אותו אחר הפסח וכו׳ וכן הוכיחו התו׳ בריש פסחים יעו״ש, וכ״כ הרשב״א במיוחסות סי׳ קס״ח דחמץ נוקשא נמי אסור להשהותו מדרבנן דלר״מ בלאו יעו״ש. חקת פסח או׳ ל׳ וכ״כ הפר״ח דאיסור חמץ נוקשא אינו אלא מדרבנן ולא ק״ל כמ״ד באלו עוברין דנוקשא בעיניה בלאו וכ״כ הר״ן בפ׳ א״ע ובפ״ק דפסחים וכ״כ התו׳ שם ואעפ״י כן חייב לבערו מדרבנן יעו״ש, וכ״כ ח״י סי׳ תמ״ב או׳ א׳ ר״ז שם או׳ ך׳ ח״א כלל קכ״א או׳ א׳.

רסב) ואם שכח ולא ביערו בע״פ ונזכר בתוך הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי. ח״י שם. ר״ז שם. ונוקשה ונ״ט לפגם מותר לשהותו וה״ה למוכרו לעכו״ם מש״ז או׳ י״ט. והיינו לדברי מור״ם ז״ל בסעי׳ יו״ד דאוסר נ״ט לפגם בפסח לפיכך אין מותר לשהותו עד שיהיה תרתי דרבנן נוקשה ונ״ט לפגם אבל לדברי הש״ע שם דמתיר טעם לפגם בפסח אפי׳ באכילה כ״ש דמותר לשהותו ואפי׳ אינו נוקשה וע״כ נראה דבהפ״ע יש להתיר לשהות טעם לפגם או למוכרו לעכו״ם אפי׳ אינו נוקשה אף לדידן דנוהגין להחמיר בטעם לפגם בפסח כדברי מור״ם ז״ל אבל בנוקשה לבדו אין להתיר להשהות כדברי הפו׳ הנז׳ ועיין לעיל או׳ רל״א.

רסג) שם. אינו אסור בהנאה וכו׳ ונראה דאפי׳ למ״ד חמץ נוקשא אסור מדאו׳ באכילה לא עבר בלא יראה ומותר להשהותו מדאו׳ וכיון דא״צ לבערו אלא מדרבנן אם עבר והשהה אותו אחר הפסח מותר. חקת הפסח שם. ועיין לקמן או׳ רס״ה.

רסד) שם. אינו אסור בהנאה וכו׳ ומיהו ה״מ בחמץ נוקשא לפי שאינו ראוי לעבור עליו בב״י וב״י אבל בחמץ שביטלו אעפ״י דהשתא אינו מחויב לבערו אלא מדרבנן וכן חמצו של ישראל המופקד אצל עכו״ם דמדרבנן צריך ביעור כיון שראוי לעבור עליו בב״י קנסוהו רבנן לאוסרו בהנאה כדמוכח שמעתתא דאיתמרא אמתני׳ דעכו״ם שהלוה את ישראל וכו׳ וכן מבואר בדברי הר״ן פ״ק דפסחים ופ׳ כל שעה וכדלקמן בסי׳ תמ״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש. פר״ח.

רסה **רסה) שם. אינו אסור בהנאה וכו'** ונראה דאפי' באכילה שרי, מ"א ס"ק מ"ו. אבל ח"י או' נ"ג כתב דבאכילה אסור אם הוא בעיניה כ"ה במוצא הדין שמביא ב"י בשם הריב"ש סי' ג' להדיא ודלא כמ"ש המ"א מסברא דנפשיה יעו"ש, וכ"כ א"ר או' מ"ו, מק"ח או' מ"ג ר"ז סי' תמ"ב או' ך' ומיהו מ"ש שם הא"ר דה"ה מין במינו שנתבטל ברוב קו"פ דאסור באכילה עיין לעיל או' רנ"ג.

רסו **רסו) שם והפדיאו"ט חמץ גמור הן וכו'** ואפי' אותן פידואו"ש שמוללין מן העיסה בין אצבעות דקין כמו ראשי שבולת וקודם שיעור הליכת מיל מתיבשין כעץ יבש צריך לבערם. הלק"ט ח"א סי' ק"ב. זכ"ל.

רסז **רסז) שם הגה. יש נמנעים לשחוק וכו'** כי הם מנייר דביק ע"י בצק יחששו לשחוק עמו על השלחן פ' יפרד מעט על השלחן לתוך מאכל. ד"מ או' ט"ו בשם פסקי מהרא"י סי' קפ"ו.

רסח **רסח) שם בהגה, שמא יפול מחמץ נוקשה שבהן וכו'** ואם נפלו לתוך מאכל אוסרים כשאר חמץ. ד"מ שם בשם הנז' וכ"כ הט"ז ס"ק י"ט. ואעפ"י שהקרטין יבשים הם ונפסל מלאכול הכלב (ובפסקי מהרא"י שם הטע' משו' דהוי כניירות שדבקו אותם בחמץ במובא לעיל סי' תמ"ב סעי' ג' יעו"ש) ומטעם זה א"צ לבערם בפסח מ"מ מתרכך במאכל ונ"ט בפס' ואסור במשהו, פר"ח בשם פסקי מהרא"י הנז' אבל המ"א סק"ה כתב דהמקיל לשער בס' לא הפסיד א"ר או' מ"ז. וכן מסיק באשו' חת"ס סי' פ"ה דהמקיל כהמ"א דבטיל בס' לא הפסיד יעוש"ב. וכן הרב מהרי"ש בשו"ת שבסוף שיטתו סי' ך' הכריע להקל יעוש"ב, והביאו מחב"ר או' י"ד. וכ"ה דעת האחרונים כמ"ש לעיל או' ז' יעו"ש.

רסט **רסט) מעשה** שחתכו בפסח בשר בסכין שחתכו בו קודם עיסה של מצה ולא גררוהו ממיעוט הבצק הנדבק בחודו. העלה הרב"ד סי' קצ"ד דאין לאסור משום בצק כל שהיא שבסכין כי מה שנדבק בו הוא מעט ודק ונתייבש מיד מחמת דקותו ושוב אינו מחמיץ והוי חמץ נוקשה וכיון שהוא נוקשה ואין בו כרת אין אוסר במשהו יעו"ש. וכתב עליו השו"ג דצ"ל דהמעשה היה בבשר חם דאל"כ אפי' אם היה הבצק חמץ גמור מותר דצונן לא בלע ולא פלע וסגי בהדחה יעו"ש. אבל הזכ"ל בסעי' זה כתב על דברי השו"ג הנז' דאינו מוכרח די"ל דמיירי אפי' אם הבשר לא היה חם ועכ"ז אם לא היה החמץ נוקשה היה אסור דלא מהני הדחה באיסור משהו בתוך הפסח לפי מ"ש מור"ם ז"ל בסי' זה סעי' ז' יעו"ש, ומ"ש באה"ט ושע"ת או' מ"ו בענין להדליק בשמנים יתבאר לקמן סי' תנ"ג סעי' א' בהגה בס"ד כי שם מקומו.

סימן תמח

א **א) [סעיף א'] חמץ של עכו"ם וכו'** ואיתא בירושלמי פ' כל שעה גר שמת והניח חמץ ועבר עליו הפסח כל הקודם אחר פסח וזכה בה מותרת לו לד"ה ע"כ. ואין זה סותר לתלמודא דידן בב"ק דף ק"י ע"ב בגוזל חמץ הגר ועבר עליו הפסח דאסור בהנאה דהתם מיירי שלא מת הגר עד שחל עליו איסור חמץ או אפי' מת הגר קודם פסח מ"מ היתה ביד גזלן בשעת איסור חמץ משא"כ כאן כשמת הגר החמץ נשאר מופקר ועומד דנמצא שאין מי שעובר על ב"י דשלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של הפקר. ח"י או' א' מק"ח או' א' ח"א כלל קכ"ד או' כ"ד. וא"כ ה"ה בחמץ של הפקר שמותר אחרי הפסח.

ב **ב) שם. חמץ של עכו"ם וכו'** כל העולם נהגו היתר בחמץ עכו"ם שעבר עליו הפסח ואין מי שנזהר אבל של ישראל אפי' ביטלו אסור בהנאה. הרדב"ז בתשו' ח"א סי' תפ"ו. ברכ"י או' א' ור"ל לאפוקי מבעל העיטור כמ"ש לקמן או' ז' יעו"ש. ועוד עיין לקמן סעי' ה'.

ג **ג) שם. חמץ של עכו"ם וכו'** מי שיש לו שותפות עם העכו"ם בחמץ ועבר עליו הפסח אף שחצי של ישראל נאסר בהנאה מ"מ כשחולק אחר הפסח עם העכו"ם חלקו של עכו"ם מותר בהנאה דכיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן משום קנסא אמרינן יש ברירה ובאכילה צ"ע (מיהו בס' חקת הפסח או' א' ד"ה ונראה כתב דמותר אפי' באכילה יעו"ש. וכ"כ הר"ז) אבל חלק של ישראל ודאי אסור בהנאה. ח"י או' ב' א"ר או' א' י"א בהגה"ט. מק"ח או' א' ר"ז או' כ"ז ח"א שם או' כ"ה. ועיין במק"ח שם שמצדד הא דמותר חלקו של עכו"ם אם הוא דוקא שמונח בבית עכו"ם ומסיק דאפי' מונח בבית ישראל שרי יעו"ש. מיהו בשו"ת שאגת אריה סי' ץ' כתב להתיר אף חלקו של ישראל והביאו מחב"ר או' א' ושע"ת או' א' והגם שהמק"ח שם בביאורים השיג עליו בשו"ת מהר"ם מרוטנבארג אחרונים סי' ט' מיישב שיטת הש"א יעו"ש. ועיין בשו"ת זר"א ח"ג סי' מ"ו שמתיר גם חלקו של ישראל בהנאה אם היה הפסד גדול הרבה יעו"ש.

ד **ד) וישראל** ועכו"ם שיש להם שותפות בחמץ ושאר דברים אסור לומר לעכו"ם טול אתה חמץ ואני שאר דברים, מק"ח או' ג' ח"א שם. מיהו דעת הא"ר שם נראה להקל משום דחמץ אינו תופס דמיו יעו"ש. ואפשר דבמקום הפ"מ יש לסמוך ע"ז.

ה ה) **שני** ישראלים שהיו שותפים בחמץ והאחד מכר לנכרי חלקו קו״פ והשני לא מכר ואחר הפסח חולקים. מי שמכר לנכרי חלקו שיעלה קודם פסח עתה שחלקו והוברר בחלקו מותר. והשני שלא מכר חלקו קו״פ אסור בחלקו. שאגת אריה סי׳ צ״א. מחב״ר או׳ ב׳ מק״ח או׳ א׳ שע״ת שם.

ו ו) **שם. מותר אפי׳ באכילה.** והא דקתני מתני׳ (פסחים כ״ח ע״א) חמץ של עכו״ם שעבר עליו הפסח מותר בהנאה לאו למימרא דבאכילה אסור אלא משום דבעי למיתני של ישראל אסור בהנאה תנא גבי עכו״ם מותר בהנאה. הרי״ף והרא״ש. ובשם הירוש׳ כתב הרא״ש הא דקתני מתני׳ חמץ של עכו״ם שעבר עליו הפסח מותר בהנאה במקום שלא נהגו לאכול פת עכו״ם אבל במקום שנהגו מותר אפי׳ באכילה. והב״ד ב״י. ר״ז או׳ ב׳. ועיין ביו״ד סי׳ קי״ב סעי׳ ב׳ באיזה פת עכו״ם נהגו להקל יעו״ש.

ז ז) **שם. מותר אפי׳ באכילה.** כן מוכח מש״ס וכו׳ כמ״ש באו׳ הקודם. אך הטור הביא בשם בעל העיטור דאסור באכילה וכבר כתבנו לעיל או׳ ב׳ דכל העולם נהגו היתר יעו״ש.

ח ח) **שם. מותר אפי׳ באכילה.** ולהריח חמץ של גוי חם תוך הפסח היה מותר מדינא מאחר דלא נאסר בהנאה אלא שיש להרחיק מהכיעור או שמא חמצו של גוי אינו מותר בהנאה אלא דוקא אחר הפסח. גליון האו״ה כלל ט״ל או׳ ל״ג, שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳. מיהו מ״ש בגליון האו״ה בתחלת דבריו היה מותר מדינא וכו׳ כתב עליו הפר״ח דליתא והביא ראיה מש״ס ופו׳ דחמצו של עכו״ם בתוך הפסח אסור בהנאה יעו״ש. וכן הסכים חק יוסף או׳ א׳ והמט״י. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳. וכ״כ לעיל סי׳ תמ״ג או׳ ה׳ יעו״ש. והרו״ח או׳ א׳ כתב דאפי׳ בשאר ימות השנה אין להריח בפת חמה של גוי ואפי׳ בשל ישראל יען כי יש פלוגתא בפו׳ אם מברך עליו או לא ויש עוד מחלוקת בעיקר ברכתו אי מברך בורא מיני בשמים או הנותן ריח טוב בפת ולכן יותר טוב שלא להריח כמ״ש מרן בב״י א״ח סי׳ רצ״ז ובהגהת מור״ם ז״ל בא״ח סס״י רט״ז יעו״ש עכ״ל ועיין בדברינו לשם בס״ד.

ט ט) **[סעיף ב׳] אם עכו״ם מביא וכו׳** ואפי׳ הביאו ביו״ט אחרון סמוך לחשיכה לא יקבלנו הישראל מידו שהרי בקבלה זו נקנה לו הדורון בקנין גמור ונעשה חמצו של ישראל ועובר עליו בב״י וב״י ברגע זו שעד הלילה. ר״ז או׳ ג׳ ומיהו אם הביאו ביה״ש של מוצאי יו״ט ב׳ לבני חו״ל שעושין ב׳ יו״ט וקבלו י״ל דשרי דכיון דיו״ט ב׳ הוא מדרבנן וביה״ש הוא ספק י״ל ספיקא דרבנן לקולא וה״ד לקבלו אבל לאכלו אסור עד שיהיה לילה ודאי דכל דתקון רבנן כעין דאו׳ תקון. ועיין לקמן או׳ ח״י.

י י) **שם. אם העכו״ם מביא וכו׳** ואם קבלו העכו״ם שלא בפני ישראל מותר לאחר הפסח משום דהיתרא ניחא ליה למיקני ולא איסורא ה״נ לא היה דעת הישראל לקנות חמץ בפסח עד לאחר יו״ט. עט״ז וכן אם קבלתו השפחה שלא בפני ישראל וכשנודע לישראל צוה להצניעו בבית העכו״ם מותר לאחר הפסח משום דאיסורא לא ניחא ליה למקני. ב״י בשם הגמ״י פ״א.

יא יא) **שם. אם העכו״ם מביא וכו׳** אם לתתו גוים המשרתים בטחון של ישראל חטים ביו״ט אחרון של חג כדי שיהיו מוכנים במוצאי יו״ט לטחון מותר לערבם (ברוב כ״ה בתשו׳ הרדב״ז ח״ג סי׳ תקפ״ט) עם חטים אחרים ולטחון הכל ולמכרם לישראל. מוהריק״ש בהגהו׳ בשם הרדב״ז סי׳ תק״ו. והב״ד הפר״ח וכתב דאם נתבקעו פשיטא דאסור לערבן ולבטלן ואם לא נתבקעו לדעת הרי״ף אסור לערבן ולמאן דפסק כשמואל דבעי דוקא נתבקעו מותר לערבן יעו״ש. אמנם בשו״ת קול אליהו ח״א סי׳ כ״א כתב דלכ״ע שרי לערבן ולבטלן ואפי׳ לכתחלה. וכתב עוד דמטעם אחר מותרים אותם החטים בהנאה בלי שום תערובת משום דספק חמץ מותר בהנאה אחר הפסח וכל שלא נתבקעו לדעת הרי״ף לא אסירי בפסח אלא מספק יעו״ש. ועיין מט״י בסעי׳ זה שכתב דמ״ש הרדב״ז למכרו לישראל ה״ד לישראל אחר ולא לבעל החטים כדאיתא ביו״ד סי׳ צ״ט סעי׳ ה׳ יעו״ש. מיהו לפי מ״ש בשם קול אליהו דמותר לערבם לכתחלה נראה דאפי׳ למבטל עצמו שרי דהא דאוסר שם ביו״ד למבטל עצמו היינו בדבר שאסור לבטלו לכתחלה כמבואר שם משא״כ כאן דמותר לבטלו לכתחלה. ומ״ש הרדב״ז למכרו לישראל היינו אם חפץ למכור שרי אפי׳ לישראל וה״ה דשרי לעצמו אם אינו חפץ למכור. אח״כ ראיתי שכ״כ חקת הפסח או׳ ד׳ על המט״י דלא דק ומותר אפי׳ לבעליו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״ג.

יב יב) **ישראל** שהיה לו קודם פסח ברחיים של כותים דגן לטחון. וביום ז׳ של פסח הלך הכותי וטחן הדגן של ישראל ועושה ממנו פת והביא את הפת לישראל תיכף אחר הפסח מותר ליקח הדמים בעד הפת ההוא מהכותי והכותי יאכלנו או ימכרנו לכותי אחר. בית הילל ביו״ד סי׳ קל״ב. והסכים לדבריו ח״י או׳ ד׳. ר״ז או׳ כ״ח. ח״א כלל קכ״ד או׳ כ״ו. וכתב עוד שם ח״י דיש עוד צד להתיר שמא החליף הגוי ולפי מ״ש לקמן סי׳ תמ״ט דספק חמץ שעבר עליו הפסח יש להתיר אף באכילה ה״ה הכא דהוי ספק עכ״פ אם החליף הגוי ולטעמים אלו אפשר ג״כ להקל אם גזל עכו״ם חמץ ישראל ועבר עליו הפסח יעו״ש. אלא שכתב בזה וצ״ע. אבל הא״ר או׳ א׳ כתב דיש להקל אף שניכר וידוע דחמץ של ישראל דהא הוא באחריות כותי והוי ככותי שהלוה לישראל על חמצו לזמן וכו׳ ולא פדה שכתוב ברסי׳ תמ״א יעו״ש. והביאו המש״ז או׳ ז׳ וכן הסכים בא״א סי׳ ת״ן או׳ א׳ ועיין עוד לקמן או׳ ל״ח.

יג יג) ובתשו' חנוך בית יהודה סי' י"א הביא מעשה כיוצא בזה שטחן בעל הרחיים התבואה של ישראל בפסח ואחר הפסח הביא הקמח ואמר שלתת הדגן קודם טחינה ומסיק שמותר אפי' באכילה מטעם דק"ל חמץ שעבר הפסח אינו אסור אלא מדרבנן משום קנסא אפי' כשהוא ודאי חמץ אבל כשהוא ספק חמץ ק"ל ספיקא דרבנן לקולא וכאן יש ס"ס דמתהפך חדא שמא לא לתתו ואת"ל דלתתו עדיין יש ספק אם לתתו כ"כ עד שנתחמץ ואת"ל שנתחמץ יש ספק שמא לתתו וטחנו אחר הפסח ומאחר שיש כמה ספיקות והוא איסור דרבנן אין להחמיר אפי' באכילה יעו"ש. והביאו ח"י שם. מק"ח או' ב' מחב"ר או' י"ד. ח"א שם.

יד יד) ואם עכו"ם נתן או מכר לישראל חטים וכה"ג וקבלם הישראל ממנו ואחר פסח נודע לו שהיה בתוכו חמץ כתב ח"י או' ה' לכאורה נראה דהחמץ מותר לאחר הפסח כדין חמצו של עכו"ם וסיים בצ"ע יעו"ש. אבל הא"ר או' ה' כתב בסתם דאם לא נודע לו עד אחר הפסח מותר. וכ"כ י"א בהגה"ט. מק"ח או' ג' ואם נודע לו בפסח צריך לבערו אם אין העכו"ם כאן להחזיר לו או שהוא בכאן והוא אלם מטעה אחריות. ומיהו יכול לעשות תקנה אפי' בפסח למסרו לבית עכו"ם אחר או שימכור החדר שהחמץ עומד בתוכו לעכו"ם והעכו"ם יקבל עליו אחריות. ואם היו עומדים החטים אצל העכו"ם בפסח מותר דהו"ל כקיבל אחריות על חמצו של עכו"ם בביתו של עכו"ם. מק"ח שם. ואם קיבל החטים בפסח מותר דאנן סהדי דלא ניחא ליה דליקניה רשותיה וחצר משום שליחות הוא. חמ"מ או' ו'.

טו טו) שם. ביום אחרון של פסח וכו' וכ"ש בפסח גופיה אלא דקמ"ל דאפי' ביו"ט אחרון צריך לענין זה. ט"ז סק"ב. ח"י או' ו' א"ר או' ד' חק יוסף או' ב' מחב"ר או' ג'.

טז טז) ואם הוא ביו"ט אחרון אז א"צ לא כפיית כלי ולא מחיצה יו"ד כי לא חששו שמא יבא לאכול ממנו בזמן מועט כזה אבל תוך הפסח צריך כפיית כלי או מחיצה יו"ד כמבואר לעיל סי' ת"מ סעי' ב' ונראה דה"ה אם שכח עכו"ם חמצו אצל ישראל ג"כ דדינו כמו דורון דהכא. ח"י שם. מק"ח או' ד' מיהו הא"ר או' ד' כתב דאם הניחו כדי דגם ביו"ט אחרון אם הניחו כדי חצי יום צריך כפיית כלי אבל אם מביאו לאחר מנחה ודאי א"צ יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ד' דגם ביו"ט אחרון צריך כפיית כלי אלא א"כ הביאו סמוך לחשיכה אין לחוש יעו"ש ועיין לעיל סי' ת"מ או' ל"ח.

יז טוב) שם. לא יקבלנו וכו'. ואם קבלו אסור בהנאה. מ"א סק"א. א"ר או' ד' חק יוסף או' ג' ואף דיו"ט אחרון דרבנן ומדאו' לא קעבר תו אב"י וב"י מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאו' תיקון. ח"י או' ז' מק"ח או' ה' א"א או' א' חקת הפסח או' ג'.

יח חי) שם לא יקבלנו וכו' ואם זכה בו ישראל קודם ביה"ש אסור ואם בביה"ש מותר מפני שיום אחרון מדרבנן וביה"ש שלו דרבנן. או"ח סוף הלכות חמץ. חקת הפסח שם. ועיין לעיל או' ט'.

יט יט) ואם הביא עכו"ם בפסח דבר שיש בו משהו אסור לקבלם ולא בטל ביד עכו"ם. א"א שם. ומיהו אם הביא ביום ח' נראה דמותר כמ"ש לקמן סי' תס"ז סעי' יו"ד בענין חטה שנמצאת בתרנגולת בח' של פסח דמותר להשהותה יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד.

כ ך) שם. וגם לא יהא ניכר וכו' ומיירי דלא אמר לו תנו ע"ג הסלע או הבו מי הבא וכה"ג דבעינן שלא יחפוץ בחמץ כלל. ח"י או' ח' וכ"ש דלא יתן לו איזה מתנה בעת שמביאו דודאי ניכר שחפץ בו ואסור.

כא כא) שם. וגם לא יהא ניכר וכו' שאם הוא חפץ בו נקנה לו ע"י שהוא מונח. בביתו או בחצירו שכל דבר המונח בחצירו של אדם הוא נקנה לו כאלו מונח בידו ממש שחצירו הוא כשלוחו לכל דבר אבל כשאין ניכר מתוך דבריו או מעשיו שהוא חפץ בו אין חצירו קונה לו. ר"ז או' ג' וכ"כ הפר"ח.

כב כב) שם. וגם לא יהא ניכר וכו' ואז מותר והטעם משום דישראל לא ניחא ליה באיסורא וחצירו נמי לא קניא ואפי' משתמרת ואפי' עומד בצידה שאין חצירו קונה לו בע"כ. תשו' הרשב"א סי' קע"ח. ב"י. עו"ש או' א'.

כג כג) וכתב עו"ש הרשב"א דלא מבעיא ביו"ט אחרון דמדרבנן אלא אפי' ביו"ט ראשון שהוא אסור בהנאה ד"ת אינו אסור כשהניחו העכו"ם בחצירו המשתמרת ומן הטעם שאמרנו. ב"י. עו"ש שם. מ"א סק"ב. מק"ח או' ו' והיינו דיעבד אף ביו"ט ראשון שרי אף בסתמא משום דאיסורא לא ניחא ליה דליקני. מש"ז או' ב'.

כד כד) שם. וטוב שיאמר וכו' כדי שאם יטלנו אחר הפסח לא יהא כהוכיח סופו על תחלתו שדעתו היה בתוך הפסח לקנותו. ח"י או' ט'.

כה כה) שם. וטוב שיאמר וכו' דמצד הדין אפי' בלא אמירה שרי דאמרינן דהתירא ניחא ליה דליקני ליה רשותו ולא איסורא. ט"ז סק"ג. עט"ז. ח"י שם. פר"ח. חק יוסף או' ד' מק"ח שם. ור"ל בדיעבד אפי' שותק כל עשה מעשה אמרינן דאיסורא לא ניחא ליה דלקני אפי' בחצר המשתמרת ועומד שם.

מש״ז או׳ ג׳.

כו **כו) שם. וטוב שיאמר וכו׳** וכ״ז בדורון וכה״ג שאין באחריות ישראל אבל אם העכו״ם מביא לבית ישראל למכור או להפקידו אצלו אז צריך הישראל לומר בפירוש שאינו רוצה לקבלו כדי שלא יהא אח״כ באחריותו דהא אפי׳ אם אינו חייב באחריותו בדין אלא שיודע שהעכו״ם אלם ויכפהו לשלם ג״כ אסור כמ״ש לעיל סי׳ ת״מ יעו״ש. ח״י שם. מק״ח שם. ר״ז או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ ת״מ או׳ כ״ה.

כז **כז) ואם** דבר ישראל עם עכו״ם קודם פסח שימכור לו חמץ והניח העכו״ם בחצרו של ישראל בפסח אם האחריות על ישראל אסור כבסי׳ ת״מ. א״א או׳ ב׳ וכבר כתבנו באו׳ הקודם דצ״ל לו בפי׳ שאינו רוצה לקבלו יעו״ש.

כח **כח) בא** לו אגרת חתומה מעיסה שקורין ניבל״א ביו״ט של פסח יאמר למביא דיחזירנה להבי דוואר עד חו״ה ואז יקבלנה מהבי דוואר ויפתחנה ויזרוק החותם ויוכל לשער מקום החותם ולהשליכו דהחותם מעיסה הנז׳ אוכל אותו הכלב ובזה תלוי הדבר ואפי׳ חצי שיעור צריך ביעור. ואגרות שבאו מזמן רב קודם הפסח שהחותם יבש כעין א״צ לבער החותמות קודם הפסח, אבל אגרות הבאות תוך הפסח דהחותם עודנו לח ודאי יש איסור בשהייתו וטוב וכשר שלא לקבל האגרות עד חו״ה. אמנם יען שנהגו היתר לקבל האגרות מהבי דוואר גם ביו״ט של פסח יש תקנה דיכוון שלא לזכות באותו חותם וכבר ק״ל איסורא לא ניחא ליה דלקני. שו״ת זר״א חא״ח סי׳ ן׳ יעו״ש. ושם כתב דכיון דאגרות הללו יודעים אותם שהם על עסקי סחורה אין נכון לפותחם בשבת ויו״ט ולא לקרותם יעו״ש. מחב״ר או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ז או׳ צ״ח ואו׳ ק״ד.

כט **כט) [סעיף ג׳] חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור בהנאה וכו׳** דכיון שעבר בב״י ובב״י קנסוהו. לבוש סעי׳ א׳ מ״א סק״ג.

ל **ל) שם. אסור בהנאה.** בין לו בין לאחרים. או״ח או׳ ט״ל. הרשב״ץ בס׳ מאמר חמץ דכ״ו ע״ג. הר״ן פ׳ כ״ש, פר״ח. מט״י. ער״ה או׳ ב׳ ובספרו חקת הפסח או׳ ד׳ ר״ז או׳ א׳ ואפי׳ אם לא ידעו בו האחרים צריך להודיעם שלא יאכלו ממנו. שו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ ל״ח. והביאו שע״ת סוף או׳ ט״ו. וכ״כ חקת הפסח או׳ י״א.

לא **לא) שם. אסור בהנאה וכו׳** ואפי׳ לאחר מותו ולא תימא דלדידיה קנסו רבנן לבנו לא קנסו כמו שאר קנסות דבחמץ אינו כן אלא אסור לעולם. נוב״י סי׳ ך׳ מחב״ר או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ ק״ב.

לב **לב) שם. אסור בהנאה וכו׳** ישראל שלא ביער קו״פ החטים כתושים הנקרא בלע״ז פארונ״י שהם חטים שמסירים קליפתם ע״י כתישה בזלוף מים עליהם והיה מוכרם בחנותו אחר הפסח. הסכימו רבני מודונ״א לשרוף אותם וכן עשו מעשה. אבל דגן הכתוש הבא ממדינת פארמ״א שרובם ככולם כותשים אותו בלי מים התירו אותו דיעבד אבל לכתחלה צריך לבערו קו״פ וכן נהגו בק״ק ריגי״ו משנים קדמוניות. שו״ת זר״א חא״ח סי׳ נ״א. מחב״ר או׳ ה׳.

לג **לג) וכתב** בשו״ת בית אפרים סי׳ ל״ד באחד שהיה לו מאלץ מונח בווי״ן הוי״ז של עכו״ם לעשות יי״ש והעכו״ם אמר לו שיעשה ממנו יי״ש בפסח ובע״פ מכר המאלץ כדיני והווי״ן הוי״ז הטיל המאלץ לתוך חטים רותחים לעשות ממנו יי״ש ויש מפקפקין לומר שלפי שלא הודיע להקונה שהווי״ן הוי״ז יטיל התבואה לתוך המים הנ״ל הו״ל מקח טעות והעלה שאין לבטל המקח בשביל זה יעו״ש. ועי״ש שהעתיק מכת״י הגאון פי׳ ז״ל שדעתו לומר דמאלץ הוי חמץ נוקשה ושם מבואר שהכל לפי הענין אם הוא מקולקל הרבה עד שנפסד מאכילת אדם כדרך שנת׳ סי׳ תמ״ב הוי נוקשה ולכן יש להתיר בענין זה ולרווחא דמלתא יש לבטלו ברוב מאלץ שלא עבר עליו הפסח עיי״ש והגאון מו״ה סענדיר ז״ל כתב בתשו׳ כ״י במאלץ ששכחו למכור קו״פ ונודע בפסח ולא בא לשאול עד לאחר הפסח והורה שהוא אסור בהנאה יעו״ש ואפשר דמיירי בענין שהמאלץ היה עדיין ראוי לאכילה דאל״כ הו״ל נוקשה דק״ל בססי׳ תמ״ז דשרי יעו״ש. שע״ת או׳ ב׳.

לד **לד) שם. אסור בהנאה וכו׳** ראה בע״פ שהתבואה שרויה במים ולא היה שהות למוכרה לעכו״ם והניחה עד לאחר הפסח אם נתבקעה אסור לאכלה ומותר למכרה לעכו״ם, הרשב״ץ בתשו׳ ח״ב סי׳ קצ״ז. ברכ״י או׳ ב׳ אמנם הכס״א או׳ ב׳ תמה על דברי הרשב״ץ. הנז׳ שחלק על דברי הרמב״ם שכתב דאסור בהנאה אפי׳ הניחו שוגג או אנוס וגם על הברכ״י תמה שהעתיק דבריו ולא הרגיש בזה יעו״ש וכן הרב חקת הפסח או׳ יו״ד תמה על דברי הרשב״ץ הנז׳ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ י״א.

לה **לה) ראובן** שהיו בידו מעות משמעון תושב עיר אחרת כדי להלבישם בסחורות וח׳ חדשים קודם הפסח קנה חמץ ושלח לשמעון והספינה לא הגיעה עד לאחר הפסח. החמץ מותר באכילה כיון שלא היה ידוע לו כלל. שו״ת דברי יוסף סי׳ י״א. ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת או׳ ח׳ ועיין לקמן או׳ ס״ז.

לו **לו) היכא** דידע קודם פסח שבא לו חמץ בספינה צריך למוכרו או ליתנו לעכו״ם ואם פשע אסור בהנאה הסכמת האחרונים. וכ״כ בתשו׳ הנז׳ ברכ״י או׳ ד׳.

לז **לז) נ״ל** להלכה דמי שיש לו חמץ בספינה בים או בעיר אחרת יכול להפקירו בפני ג׳ לכל ימי הפסח ואחר הפסח מיד יזכה בו שלא הפקירו אלא לחצי ע״פ ופסח ולא קעבר אב״י ומותר לאחר הפסח אפי׳ מדרבנן דודאי הפקירו הפקר גמור וליכא למיחש למידי. הרב מגילת ספר לאוין רמ״ב דף קכ״ז ע״ב יעוש״ב. ברכ״י או׳ ה׳ רו״ח או׳ ב׳ ומיהו עיין לעיל סי׳ תל״ד או׳ כ״ה שכתבנו בשם הרדב״ז דאין לסמוך על היתר זה יעו״ש. ויתבאר עוד מזה לקמן או׳ צ״ו יעו״ש.

לח **לח) גזלן** שגזל חמץ לפני הפסח ועבר עליו הפסח שאומר לנגזל הרי שלך לפניך כתב הנוב״י ס׳ ך׳ דשרי בהנאה לנגזל ולא עבר על בל יראה יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ יו״ד, אבל הפר״ח כתב דאסור בהנאה גם לנגזל הואיל ועבר עליו הגזלן יעו״ש. וכן מבואר בעיטור ה׳ ביעור חמץ דף קכ״ה ובהרמב״ן פ כ״ש ובהריטב״א שם שכולם הביאו מסוגיא דהגוזל (קמא צ״ו ע״ב) דאסור אכולי עלמא יעו״ש וכ״כ חקת הפסח או׳ ד׳ וכ״כ השש״א. ועי״ש בחקת הפסח שהביא מהר״מ מסרקסטא דס״ל דאין עוברין על ב״י לא הגזלן ולא הנגזל (וכ״כ בשו״ת קול אליהו ח״ב סי׳ כ״א) אלא שכתב דגם למהר״מ אסור בהנאה יעו״ש. ואפי׳ היה הגזלן עכו״ם כחב המק״ח או׳ י״ד דאסור ומיהו עיין לעיל או׳ י״ב שכתבנו דיש מתירין יעו״ש.

לט **טל) שם. אפי׳ הניחו שוגג או אנוס.** ואפי׳ ביטלו והניחו אניס ג״כ לא מהני. נוב״י סי׳ י״ט. ועיין לקמן סעי׳ ה׳.

מ **מ) חמצו** של ארנדא״ר שהיה אצל הווערט״ש הייז״ר שלו וסמכו כל אחד על חבירו ובין כך ובין כך לא נמכר בע״ש י״ג ניסן וביום ש״ק שהוא ע״פ אחר מנחה נודע לארנדא״ר שלא נמכר החמץ אסור בהנאה אחר הפסח אעפ״י שביטל. נוב״י בתשו׳ הנז׳ מחב״ר או׳ ח׳ שע״ת או׳ ח׳.

מא **מא) שם. ואם מכרו או נתנו לעכו״ם וכו׳** והיינו במכירה דאי לאו הכי אסור ליתן מתנת חנם לעכו״ם שאינו מכירו משום לא תחנם כמ״ש ביו״ד ס׳ קנ״א סעי׳ י״א יעו״ש. או י״ל דמותר ליתנו לו כיון שאינו שוה לו כלום ואסור בהנאה. ח״י או׳ י״ב. וכ״כ השש״א אע״ג דאסור ליתן להם מתנת חנם כל שהוא למעוטי תיפלה (ר״ל דבר אסור) מותר ליתן להם מתנת חנם כדאי׳ בע״ז דף ס״ד ע״א יעו״ש

מב **מב) שם. או נתנו לעכו״ם וכו׳** אפי׳ אם הוא משרת בבית שלו. ט״ז סק״ד. ח״י או׳ י״ג. א״ר או׳ ו׳ מק״ח או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ ב׳ ובלבד שלא יהא קנוי לו קנין עולם דא״כ לא יצא מרשותו דיד עבד כיד רבו. וכ״כ בשו״ת שער אפרים סי׳ ג׳ דאסור למכור חמץ ע״פ לשפחה הקנויה לישראל מטעם מה שקנה עבד קנה רבו וכאלו קנאו ישראל יעו״ש. וכ״כ ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף או׳ ו׳ מק״ח שם. חמ״מ שם. ר״ז שם. ח״א שם. והיינו בעבד שלא טבל דדינו כעכו״ם כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ז העי׳ י״ז ואפ״ה אסור למכור לו משום דידו כיד רבו. דבטבל פשיטא דאסור למכור לו כיון דחייב במצות כאשה כמ״ש ביו״ד שם. וכ״כ המש״ז או׳ ד׳ יעו״ש.

מג **מג) שם. או נתנו לעכו״ם שמחוץ לבית וכו׳** פי׳ גם החמץ יוציא חוץ לבית דאם ישאר בביתו יהא נראה כמקבל בפקדון חמצו של ישראל. מ״א סק״ד. ומשמע דתרתי בעינן דאין למכור החמץ לעכו״ם הדר עמו בבית וגם צריך להוציא החמץ מבית ישראל. אבל הב״ח כתב דאין הקפידה כ״א על החמץ שיוציאו חוץ לבית אבל לעכו״ם יכול למכור אפי׳ אם הוא משרת שלו ורק שיוציא החמץ חוץ לבית יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ד לפרש דברי התה״ד שממנו כתב ב״י דין זה יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ י״ד. וכ״ה דעת האחרונים להתיר למכרו למשרת שלו כמ״ש באו׳ הקודם. ובענין אם צריך דוקא להוציא החמץ מחוץ לבית ישראל ית׳ באו׳ שאח״ז ובאו׳ שאחריו.

מד **מד) וכתב** הב״ח דבמדינה זו שרוב משא ומתן בייי״ש וא״א להם למכרם לעכו״ם מחוץ לבית ובפרט למחזיקים באורנד״א יש להתיר בענין זה שימכור לעכו״ם כל החמץ שבחדר וגם החדר עצמו ימכור לעכו״ם אלא כיון דק״ל דאין העכו״ם קונה קרקע אלא בשטר עם נתינת הכסף כדאי׳ פ״ק דקידושין וטריחא מילתא לכתוב שטר גם אולי יעלה על דעת העכו״ם להחזיק בחמץ שלא להחזירו כיון שהשטר בידו ואיכא הפ״מ צריך שיתנה עם העכו״ם ושיאמר לו אני מקנה לך גם החדר בכסף זה שאתה נותן לי אעפ״י שלא כתבתי לך שטר של מכירה זו דאמירה זו מהני דקני לה וכדמשמע בחו״מ ססי׳ קצ״ד וכ״פ שם בב״י ויהא נזהר שיאמר כן בתחלת המקח דאל״כ הו״ל אמירה זו פטומי מילי להרא״ש כמ״ש בחו״מ סי׳ ר״ז. ומיהו צריך למסור לעכו״ם גם המפתח דאל״כ לא סמכה דעתיה דעכו״ם והוי כהערמה וכ״ש שלא יניח הישראל חותמו כל החדר שלא יכנס בו העכו״ם הלוקח ויש לכופן ולנדותן על כך. והא ודאי דאין להשכיר החדר לעכו״ם ולומר דשכירות קונה בכסף בלא שטר חדא דאסור להשכיר ביתו (עיין לקמן סי׳ ת״ן סעי׳ ה׳) להשים בו חמץ בפסח כמ״ש האגור בשם הירושלמי ועוד דמסיק בגמ׳ פ״ק דפסחים דשכירות לא קניא אלא צריך למכור לעכו״ם גם החדר וכדפרישית עכ״ד. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ ומ״א סק״ד. ומיהו מ״ש הב״ח דאסור להשכיר ביתו להשים בו חמץ בפסח וכ׳ כתב עליו העו״ש או׳

ב׳ דאין זה ברור חדא דהרי הרשב״א ז״ל כתב דגמ׳ דידן פליג אירושלמי הזה ואנן אגמ׳ דידן סמכינן וכמ״ש ב״י סי׳ ת״מ ואפי׳ לדעת הרב בהגה דפסק לקמן בסי׳ ת״ן כדעת האגור מ״מ יש למצוא היתר שישכיר הבית לדברים אחרים ואם אח״כ יניח הגוי בו חמץ שרי יעו״ש וכן הפר״ח השיג על הב״ח בזה וכתב דמותר למכור הי״ש בדבר מועט וישכיר הבית לעכו״ם יעו״ש. ור״ל שישכיר הבית עם מכירה החמץ בזה הדבר מועט שמקבל בעד החמץ או שישכיר לו הבית לדברים אחרים כנז׳ אבל לא ישכיר לו הבית להניח בו חמץ משום דהו״ל משתכר באיסורי הנאה דאסור כמ״ש סי׳ ת״ן סעי׳ ה׳ בהגה יעו״ש. אלא דנ״מ דאם אין הבית שלו כדי שיוכל למכרו לעכו״ם עם החמץ אלא בשכירות הוא אצלו שאז ישכירנו לעכו״ם עם מכירת החמץ כנז׳ ועיין ח״א כלל קכ״ד או׳ ה׳ ולקמן או׳ פ״א.

מה מה) ובענין אם צריך להוציא החמץ מן הבית שכתבנו לעיל או׳ מ״ג כתב הט״ז בסק״ד דאפי׳ אם יחד לו קרן זוית בבית מהני דזה נמי קרוי חוץ לבית ושראל יעי״ש. וכ״כ הנ״ץ כשהוא בחדר מיוחדת או מחיצה יו״ד סגי. וכ״כ העו״ש שם דעל פי הדין מכירת החדר חומרא יתירה היא ובמחיצה יו״ד סגי כיון דישראל אינו מקבל אחריות. וכ״כ מ״א סק״ד. וכ״כ הפר״ח דאין זה אלא משנת חסידים אבל מעיקר הדין אפי׳ אם הוא בביתו של ישראל שרי אם לא קבל עליו הישראל אחריות יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ד׳ ומיהו כתב שם העו״ש באשר ראיתי בעו״ה שהרבה מקילים במכירת חמץ נכון להחמיר עליהם כל חומרות שבעולם שלא יהא נראה כהערמה. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ דלכתחלה אין להקל בחמץ גמור למכור לעכו״ם אם החמץ בבית ישראל אף שמוכר לעכו״ם הכל כדינא אם לא כמ״ש הב״ח דבמקום שא״א למכרם חוץ לבית יש להתיר שימכור לעכו״ם החדר והחמץ אשר שם יעו״ש. וכ״כ חק יוסף או׳ ו׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ף׳.

מו מו) ומ״ש הב״ח דצריך למסור לעכו״ם המפתח וכו׳ וכ״ש שלא יניחו הישראל חותמו על החדר וכו׳ כתב ח״י או׳ י״ד דאם לא עשה כן שמסר המפתח או שהניח חותם דאפי׳ בדיעבד יש לאסור דאין זו מכירה אלא הערמה בעלמא. וכ״כ הט״ז סק״ד. ר״ז או׳ י״ג, אבל הפר״ח כתב דאף אם המפתח ביד הישראל שפיר דמי. והמ״א סק״ד כתב שמדברי מ״ב משמע דאף אם לא מסר לו המפתח בדיעבד שרי, ומיהו אם העכו״ם מעצמו מניח המפתח אצל ישראל אין איסור בדבר. חמ״מ או׳ ו׳ ונראה דה״ה אם לאחר שמכר ומסר המפתח א״ל לעכו״ם היישר בעיניך שתניח המפתח אצלי והניחו אצלו דאין איסור בדבר. אמנם אם הניח חותמו על החדר גם הא״ר או׳ ז׳ כתב דאפי׳ בדיעבד יש לאסור. וכ״כ המק״ח או׳ ח׳ ומיהו אם מכר מתחלה מכירה גמורה ואחר זמן מה נתן בו הישראל מסגרתו או חותמו אף דלכתחלה אין לעשות כן משום חשש הערמה וראוי לגעור בהעושים כן מ״מ בדיעבד אין לאסור החמץ. ח״י שם. א״ר שם. מק״ח שם. ר״ז שם. ח״א שם וכתב ח״א שם דה״ה דמותר ליתן עליו חותם משר העיר אם הנכרי מאבדו ולא נתן לו כל הכסף כדי שיוכל אח״כ לכוף העכו״ם לשלם לו דמיו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ נ״ה ואר ס״ה.

מז מז) ואם עשה שליח למכור החמץ והשליח מכר החמץ לגוי והחמץ היה סגור בתיבה ועומדת בתוך חדר סגור והשליח מסר לקונה מפתח החדר ומפתח התיבה שבה החמץ לא מסר יש להקל ושרי לאחר הפסח. נוב״י סי׳ ח״י. מחב״ר או׳ ו׳ שע״ת או׳ ח׳ וכן אם הניח חותם על החביות של י״ש שבחדר אבל מפתח החדר מסר לעכו״ם יש להתיר משום שיוכל העכו״ם ליקח החביות ולמכור לחבירו או להסיר החותם ולעשות בו כרצונו כיון שהמפתח בידו. ועיין מש״ז או׳ ד׳.

מח מח) שם. ואם מכרו וכו׳ וצריך להקנות לו בכסף ובמשיכה או בהקנאת מקום (ר״ל שימכור לו גם החדר אשר החמץ בתוכו ואגב החדר יקנה לו החמץ) כמ״ש ביו״ד סי׳ ש״ך אבל בדיעבד קנה בכסף לבד או במשיכה לבד. מ״ב סי׳ נ״ט וסי׳ צ״ז. מ״א סק״ד. ח״י או׳ י״ד. א״ר או׳ ז׳ חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ ד׳ ונראה דה״ה אם מכר לו החמץ אגב קרקע בלא כסף ובלא שטר רק שהעכו״ם החזיק בקרקע מא׳ מדרכי הקניית של קרקע דהיינו בחדר שיש לו מנעול ונכנס בתוכו ע״ד להחזיק בו ג״כ בדיעבד מותר, וה״ה אם הקנה לו בחליפין דהיינו שהעכו״ם נתן סודר שלו לישראל שעי״ז שמקנה לו הסודר מקנה לו זה החדר והחמץ. נמי בדיעבד מותר. ודוקא שהגוי נותן סודר שלו למוכר דאין שליחות לעכו״ם. ח״א שם. ומיהו עיין לעיל סי׳ תמ״א או׳ ב׳ שהבאנו פלוגתא בזה אם העכו״ם קונה בחליפין יעו״ש. וע״כ לכתחלה אין לעשות כן. ובענין אם יש שליחות לעכו״ם ית׳ לקמן או׳ ז׳.

מט מט) וכ״ז כשמוכר חמצו אבל אם נותנו במתנה לעכו״ם א״צ אלא משיכה בלבד לד״ה. ר״ז או׳ ט׳ ואם היה החמץ הרבה ולא אפשר במשיכה צריך להקנות לו אגב קרקע או בשטר. והגבהה קונה בכל מקום אבל משיכה אינה קונה אלא בסימטא (ר״ל קרן זוית הסמוכה לר״ה) או בחצר של שניהם כמ״ש בח״מ סי׳ קצ״ו סעי׳ ב׳ וסי׳ קצ״ח סעי׳ ט׳ יעו״ש. וכ״ש אם המשיכה לרשות המיוחדת ללוקח בלבד כמבואר שם.

נ נ) נכרי שעשה שליח לחבירו שיעשה משיכה בי״ש שקנה מישראל וכן עשה. גם נתן השליח מכיסו קצת דמים לישראל המוכר גם יש חוק מהשורא שלא יוכל שום אדם למכור י״ש רק אביגד״א לבדו הוי מקח גמור והוי חמצו של עכו״ם שעבר עליו הפסח ואע״ג דק״ל דאין שליחות לעכו״ם ה״מ

עכו״ם לישראל או איפכא אבל עכו״ם לעכו״ם עושה שליח. מ״ב סי׳ צ״ז. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ ב׳ ש״כ בח״מ סי׳ רמ״ג סק״ה. אבל המ״א סק״ד כתב להשיג על דברי מ״ב הנז׳ מירושלמי רפ״ו דדמאי שכתב דאין עכו״ם עושה שליח לעכו״ם חבירו וכו׳ וע״כ כתב דאין להקל בזה יעו״ש. והביאו ח״י או׳ י״ד. וכ״כ המק״ח סוף או׳ ח׳ ר״ז או׳ יו״ד. ח״א שם או׳ ג׳ וכ״כ ב״ש בא״ה ססי׳ ה׳ ומיהו עיין בברכ״י שם או׳ טו״ב מ״ש ליישב דברי המ״ב והביא כמה פו׳ דסברי כמ״ב יעו״ש. ועיין בתשו׳ מ״ב הנז׳ דמיירי דנשאר החמץ ביד השליח אבל אם הגיע ליד המשלח משמע אף אם היה השליח ישראל קנה המשלח יעו״ש. וכ״כ המבי״ט ח״א סי׳ קמ״ה דהא דאמרינן אין שליחות לגוי היינו שאין יכול לזכות לחבירו ע״י גוי ולא לזכות הוא מחבירו ע״י שליחות גוי ויכול לחזור וליקח מיד הגוי מה שנתן לו שיזכה בשביל חבירו אבל אם השליח הגוי עשה שליחותו ונתן לחבירו מה שנתן לו כבר זכה כיון שהגיע לידו ושליחות עכו״ם הוי כמעשה קוף בעלמא יעו״ש. והביאו כנה״ג בח״מ סי׳ קפ״ח בהגה״ט או׳ ג׳ אלא שכתב שיש מי שחולק ע״ז יעו״ש. ועיין מט״י בסעי׳ זה מ״ש בזה ומ״ש עליו חקת הפסח או׳ ו׳ יעו״ש. נמצא דדין זה בפלוגתא שנייא וע״כ יש ליזהר מלמכור החמץ לעכו״ם ע״י שליח ואם נעשה כך ועבר עליו הפסח אפי׳ אם הוא עדיין ביד העכו״ם השליח כיון שכבר יצא מרשות הישראל אין לאסור בדיעבד אם יש הפ״מ דכיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן בדבר שיש פלוגתא ויש הפ״מ יש לסמוך על המתירין.

נא נא) שם. ואם מכרו או נתנו לעכו״ם וכו׳ וכל דבר שנהגו הסוחרים לקנות בו כגון רושם (היינו שירשום הלוקח על המקח כדי שיהיה לו סי׳ ידוע שהוא שלו) או מפתח או שנתן כפו לחבירו או פרוטה כמ״ש בח״מ סי׳ ר״א קונה ג״כ כאן, מ״ב סי׳ צ״ז. מ״א סק״ד. ח״י או׳ י״ד. א״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ ו׳ מק״ח או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל קכ״ד או׳ ג׳ ור״ל שאז קונה אף בלא מכירת החדר ולפ״ז ה״ה איפכא אם ישראל קנה מעכו״ם ולא משך ועבר עליו הפסח או ישראל מישראל אם למנהג הסוחרים קנה חייב הלוקח לבער ואם לאו הרי הוא עדיין ברשות מוכר. ועיין לקמן או׳ ע׳.

נב בנ) וכתב שם מ״ב דכ״ש הקנין שבין עכו״ם לישראל דבדיניהם שהמקח קיים והמ״א שם השיג עליו וכתב דקנין דבדיניהם לא מהני אלא בעינן קנין דדין תורה יעו״ש. אבל בתשו׳ משיבת נפש סי׳ ט׳ הסכים כדברי מ״ב ודלא כמ״א יעו״ש. וכתב ח״י שם דאפי׳ אם העכו״ם לא קני ע״פ הדין מ״מ אם הוא אלם ואינו יכול להוציא מידו הוי קנייה גמורה יעו״ש. והביאו חמ״מ שם. ועיין לעיל סי׳ תמ״א או׳ ו׳.

נג גנ) שם. ואם מכרו וכו׳ וצריך שיאמר הריני מוכר לך החמץ דלא כההמון שאומרים הריני מוכר לך המפתח דזה אינו כלום ואפי׳ בדיעבד אסור החמץ שהרי לא מכרו כלל. מ״א שם. ח״י שם. א״ר שם. ר״ז או׳ ט״ו. וכשמוכר החמץ צריך לפרש כל מין חמץ שבחדר אבל אם אומר סתם הוי כמוכר דבר שאין מינו ידוע שהמכר בטל. מק״ח או׳ ח׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ ג׳. וגם צריך לפרש שמוכר לו גם הכלים שמונח בהם החמץ כי היכי דלא ליהוי ככליו של מוכר ברשות לוקח דלא קנה. בן א״ח פ׳ צ״ו או׳ ט׳.

נד דנ) גם צריך ליזהר שיפסוק דמים עם העכו״ם כמה יתן בעד הבית וכמה יתן בעד כל מדה שכר או י״ש וכיוצא בו דבלא פסיקות דמים אין כאן קנין כלל אלא א״כ שיאמר כפי שישום אותו פלוני או ג׳ בקיאין או שיפסוק דמיו לפיכך לא מהני שיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ שלי אלא א״כ יאמר לו אני מוכר לך בית זה בכך וכך וחמץ זה בעד סך כך וכך ויכול להתנות עמו שהמדידה יהיה אחר הפסח. וכשיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ זה בעד פרוטה זו מותר דאנן סהדי דהישראל גמר ומקני כדי שלא יעבור בב״י. ח״א שם. ועיין לעיל סוף או׳ מ״ד ולקמן או׳ ע״ט.

נה הנ) ואם לא מכר החדר רק החמץ ולא קבל רק מקצת דמים וידוע שאם יאבד החמץ לא ישלם לו העכו״ם הוי כאחריות אלם עליו וצריך ביעור בפסח ואפי׳ אחר הפסח אסור החמץ. מק״ח שם. ועיין לעיל סי׳ ת״מ או׳ כ״א. וע״כ יש ליזהר לכתוב המלוה בשטר עד זמן פלוני וגם יכתוב בשער שאחריות החמץ על העכו״ם כדי להנצל מחשש איסור.

נו ונ) הכותב לחבירו שימכור יי״ש שלו לעכו״ם קודם פסח בדבר מועט וכן עשה ואחר הפסח חזר השליח וקנה מן העכו״ם והבעלים צועקים עליו הדין עמהם ויוצא בדיינים וא״צ הבעלים להחזיר דמיו אם נתן להעכו״ם יותר מן הראוי. מ״ב סי׳ מ״ג. כנה״ג בהגה״ט. עי״ש או׳ ב׳ מ״א סק״ד. א״ר או׳ יו״ד. חק יוסף או׳ ו׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ י״א. וכ״כ הט״ז סק״ו דאם קנה ישראל אחר מן זה העכו״ם החמץ הזה חייב לחזור ולמוכרו לבעליו יעו״ש. וכ״כ י״ח או׳ י״ד. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ כ״ג. ומיהו בס׳ עדות ביעקב סי׳ קט״ז כתב דזכה השליח במקחו יעו״ש והביאו י״א בהגה״ט. וכן המק״ח בביאורים או׳ ה׳ כתב לפקפק בדברי מ״ב הנז׳ וגם בטעם שנתן מ״א שם יעו״ש. ואם יכול לומר הלוקח קים לי כמ״ד זכה הלוקח עיין לעיל סי׳ תל״ז או׳ יו״ד ואו׳ י״א יעו״ש. ומ״מ העושה זאת לקנות חמץ חבירו שמכר בזול קו״פ יש להוכיחו כי לא טוב עשה בעמיו להפסיד חבירו וגם שעובר על דעת כמה פו׳ דסברי דאסיר לקנות מהעכו״ם ואם קנה חייב להחזיר לבעליו.

נז זנ) והמש״ז או׳ ו׳ כתב שיש למכור החדר והחמץ בסך הרבה יותר משויו ויזקוף במלוה ובדיניהם אין לחוש לביטול מקח וא״כ שום אדם לא יתן הסך הזה ואם מעט יותר פחות מכדי הנאה בודאי שרי לכתחלה ושום אדם לא ירבה יעו״ש. ור״ל שיקח מהעכו״ם מעט כסף במוקדם והשאר יזקיף עליו

במלוה. ויש ליזהר לכתוב המלוה בשטר עד זמן פלוני וגם יכתוב בשטר שאם יאבד החמץ האחריות על העכו״ם כמ״ש לעיל או׳ נ״ה יעו״ש.

נח חנ) שם ואם מכרו וכו׳ ואם העכו״ם אינו רוצה להחזירו לו אסור לתבוע אותו בדיניהם. מ״א סק״ד. ח״י או׳ י״ד. א״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ ו׳ מק״ח או׳ ט׳ חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל קכ״ד או׳ י״א ודוקא בחמץ אסור לתבוע אבל במלוה של חמץ פשיטא דשרי. וע״כ אם חושש בעכו״ם שמא יחזיק בחמץ אחר הפסח ולא יחזירנו לבעליו יש למכרו לו ביוקר כמ״ש באו׳ הקודם ואז אף אם יחזיק בו לא יפסדו הבעלים.

נט נט) מעשה בא׳ שהיה לו חמץ ורצה למכור לנכרי כדין והתחכם שלא אמר לנכרי כלום מחמץ שלו רק הניחו בחדר של חבירו שידע שימכור חבירו החדר ההוא עם חמצו שבתוכו לנכרי ומוסר לו המפתח וכן נעשה שמכר ישראל חבירו החדר ההוא לנכרי ונמכר החמץ שהניח בתוכו בכלל חמץ שבחדר ההוא רק שלא ידע בו לא ישראל המוכר ולא הנכרי הקונה אותו החמץ אסור. חנוך בית יהודה סי׳ י״ג. ח״י או׳ ט״ו. מק״ח או׳ יו״ד. ח״א שם או׳ ו׳ מיהו הרב עיקרי הד״ט סי׳ י״ז או׳ כ״ג כתב אע״ג דאין המקנה דעתו להקנות ולא הקונה לקנות אפ״ה אם כבר ביטל ואין החומץ ברשות המבטלו ד״ה אין עובר עליו ואין לחמצו דין חמץ שעבר עליו הפסח וממילא לא שייך למקנסיה יעו״ש. ומ״מ לכתחלה הרוצה להניח חמצו בחדר חבירו המוכר חמצו צריך להודיעו ולעשותו שליח למכור וכמ״ש ח״א שם.

ס ס) שם ואם מכרו וכו׳ ודבר פשוט הוא שאין למכור החמץ למומר (או מומרת) דאעפ״י שחטא ישראל הוא. ואם מכר ויש הפ״מ יש לומר למומר שיחליפנו עם עכו״ם אחר או ימכרנו לעכו״ם ומותרים המעות לישראל. ט״ז סק״ד. ח״י או׳ י״ד. א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ו׳ מק״ח או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ז׳ ר״ז או׳ כ״ו. ח״א שם או׳ ח׳ ומה״ט יש למניע שלא לקנות מיד אחר הפסח שכר או יי״ש ממומר לפי שהוא חמץ שעבר עליו הפסח ואע״ג דאמרינן פ״ק דפסחים וחולין דחמצן של עוברי עבירה מותר מיד לאחר הפסח מפני שהם מחליפין היינו בעובר לתאבון דלא שביק היתרא ואכיל איסורא משא״כ בעובר להכעיס ועכשיו כולם מיקרי עובר להכעיס כמ״ש ביו״ד ססי׳ קנ״ח בהגה. ח״י שם. א״ר שם. חמ״מ שם.

סא סא) ישראל שנשוי נכרית אשר לא כדת והיא נוהגת מנהג נכרים והוא נוהג מנהג ישראל ונמצא חמץ עמה אחר הפסח מאחר שכבר ביטל והפקיר חמצו קודם זמן איסורו שוב אינו ברשותו והו״ל חמץ עכו״ם שעבר עליו הפסח שמותר בהנאה. שבו״י ח״א סי׳ ך׳ שע״ת או׳ ח׳.

סב סב) מומר שנשא עכו״ם הוולד עכו״ם ולהיפך הוולד ישראל שוולדה כמוה כמ״ש בא״ה סי׳ ד׳ סעי׳ ה׳ וסעי׳ י״ט יעו״ש. ומ״מ בדיעבד י״ל דעדיף מתינוק שנשבה לבין עכו״ם ואין לך אונס גדול מזה ואף בישראל אנוס אסור זה עדיף טפי וע״כ בדיעבד אם קנה ממנו אחר הפסח ויש הפ״מ יש להתיר. מש״ז או׳ ד׳.

סג סג) ולמכור לאשת מומר לעכו״ם לכתחלה לא ואם א״א שאין אחר מוכר לה בתנאי שתחזיק לעצמך ולא תמכור אף לבעלך. מש״ז שם. ונראה דהכל לפי הענין דאם בדיניהם יש לה רשות לישא וליתן בפ״ע מהני המכירה ואם בדיניהם אין קנין שלה כלום ולא תצטרך לשלם הרי הוא עכ״פ באחריות הישראל ואסור. שע״ת או׳ י״א.

סד סד) אם קנו חמץ שעבר עליו הפסח מן מומר ולא ידע שהוא מומר וכדומה פשיטא דמקח טעות הוא ואם ירצה המומר להחזיר המעות רשאי דשלו הוא נוטל וכאמור. מש״ז שם.

סה סה) שם. ואם מכרו וכו׳ מעשה בא׳ שמכר חמץ ויי״ש לעכו״ם כראוי וזקף הדמים במלוה ובתוך הפסח הפסיד העכו״ם הרבה מיי״ש ולקח עכו״ם אוהבי של ישראל המפתח מיד העכו״ם לית חששא. ואפשר רשאי הישראל לקבול לפני השר שיקח המפתח מיד העכו״ם שלא יפסיד לגמרי כי הוא עכו״ם עני אבל אם לקח הישראל המפתח מהעכו״ם י״ל דאחריות על ישראל ואסור לאחר הפסח. וצ״ע מש״ז שם. ועיין לעיל או׳ מ״ו.

סו סו) ישראל שהיה לו מקח עם גוי על יי״ש ושלח הישראל לגוי בע״פ יי״ש ע״י גוי שהיה רחוק מאתו מהלך יום א׳ ונמצא כשהגיע ליד הלוקח היה בשעה שכבר נאסר בהנאה ימתין הישראל עד שידע שכבר כלה היי״ש מן העולם ואז מותר לקבל מעותיו. פמ״א ח״ב סי׳ מ״ג. י״א מה״ב בהגה״ט או׳ ג׳.

סז סז) אחד ששלח יי״ש ע״י עכו״ם ולא נתנו לישראל ונשאר ביד העכו״ם עד לאחר הפסח אם לא ידע בו הישראל עד עבור ימי הפסח ודאי יש להתירו בהנאה כיון שהיה ביד העכו״ם וגם מטעם שביטלו והיה אנוס במכירה ואם נודע לו בתוך הפסח יש לצדד להקל ג״כ כיון שלא ידע בע״פ בזמן הביעור וליכא למקנסיה. תשו׳ משיבת נפש סי׳ יו״ד והביאו פ״ת סי׳ ת״מ. ועיין לעיל או׳ ל״ה.

סח **סח) אחד** שלא היה בביתו בזמן מכירת החמץ וב״ד בעצמם מכרו לזכותו מהני בדיעבד דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו. באר יצחק סי׳ א׳ וסי׳ ב׳ ועי״ש בסי׳ ג׳ בבעלי בתים שעשו שליח למכור עם צעטיל מהחמץ ושכחו כמה מינים דמותר לאחר הפסח דכיון דזכה העכו״ם בחדרים ממילא זכה בהחמץ מתורת הפקר יעו״ש. פ״ת.

סט **סט) בעיר** שדרך הרב לכתוב תמיד בשטר מכירה שמוכר גם החמץ של אנשים שבעיר אשר לא בקשו ממנו למכור או ששכחו שאף דזכות הוא לו ובודאי ניחא ליה מ״מ אין במכירת הרב ממש דבעינן גם דעת הקונה שיהא סמכה דעתו והכא לא סמכה דעתו כיון שהבעלים יכולין לבטלה ושמא ימכרו לאחר. תשו׳ בנין עולם. אבל הפ״ת כתב עליו דזה לא נקרא לא סמכה דעתו רק דינו כמו לוקח על תנאי ע״מ שיתרצו בעליו ואם נתרצו אח״כ הוי מכירה יעו״ש.

ע **ע) ראובן** וגוי שהיו שותפים ומכרו שניהם גם יחד חמץ לשמעון קודם לחג וקבלו המעות אבל עדיין לא משך שמעון החמץ מרשות השותפים ועבר עליו הפסח חייב שמעון לבערו. בני יעקב סי׳ ב׳ י״א בהגה״ט. עיקרי הד״ט סי׳ י״ז או׳ י״ד. ולפי מ״ש לעיל או׳ נ״א דיש לילך אחר מנהג הסוחרים ה״ה לכאן דאם המנהג קנה שמעון אעפ״י שלא משך הרי הוא של שמעון ואם לאו הרי הוא של שותפין ועיין לעיל או׳ ג׳ ואו׳ ד׳.

עא **עא) שם. ובלבד שיתנו לו מתנה גמורה.** מה שנהגו העולם לתת למשרת עכו״ם שבבית כלים המחומצים שא״א לנקרם היטב כגון בית שאור והנפה והמדה שמודדין בה קמח וכיוצא בהם באופן שחמץ הרבה דבוק בהם והעכו״ם בעצמו יודע שדבר זה הוא להנצל מאיסור חמץ ואין רצונו לזכות בהם אלא שמקבלם בשתיקה ואחר הפסח חוזר ומביאם לבעה״ב אין בזה חשש איסור כיון דמה שהוא דבוק בכלים הללו לאו מידי דהנאה הוא ואין בו מועיל לאחר הפסח ואפי׳ אם לא יתננו לעכו״ם במתנה גמורה ורק בהוציאו מרשותו וביטל סגי. קול אליהו סי׳ כ״ג והביאו הזכ״ל ח״א וח״ג יעו״ש עיקרי הד״ט סי׳ י״ז או׳ י״ב.

עב **עב) שם. מתנה גמורה,** ואפי׳ ע״י שלוחו או אשתו יכול להקנות החמץ ולא אמרינן אשה לא ידעה לאקנויי בדבר שיחזור לה אח״כ. ח״י או׳ ט״ו. א״ר או׳ ט׳ מק״ח או׳ יו״ד. חמ״מ או׳ ז׳ ועיין לקמן או׳ פ״א. ולכתחלה אין לעשות שליח מומר למכור לו החמץ ובדיעבד שרי. א״א או׳ ד׳ שע״ת או׳ י״א.

עג **עג) ואם** עשה הישראל שליח למכור חמצו והשליח מכר החמץ אגב קרקע שלו אפי׳ בלא שום נתינת מעות ג״כ מהני בדיעבד. ח״א כלל קכ״ד או׳ ג׳ והיינו כגון שהחזיק העכו״ם בקרקע באחד מדרכי הקניות של קרקע כמ״ש לעיל או׳ מ״ח יעו״ש,

עד **עד) אחד** שהיה בתפיסה בע״פ והיה לו בביתו יי״ש וצוה לאשתו למכרו לעכו״ם ולמסור לו המפתח ואשתו שלחה לאשה אחרת למכור ולא מכרה וכל ימי הפסח היה סבור שנעשית מצותו ואחר הפסח נודע לו שלא נמכר מעולם אין שום צד לאסור בהנאה ולאבד ממונם של ישראל בחנם. שו״ת שבסוף ס׳ מנחת יעקב סי׳ ו׳ וכתב שגם הרב חמיו הסכים עמו להתיר יעו״ש. עיקרי הד״ט שם או׳ ו׳.

עה **עה) מי** שנאנס ולא עלה בידו למכור לעכו״ם חמץ שלו בע״פ וסגר המרתף וזרק המפתח במקום הפקר עיין בשו״ת כנסת יחזקאל סי׳ י״ד שצידד להתיר בדיעבד בהסכמת רבנים אחרים יעו״ש. והביאו עיקרי הד״ט שם או׳ א׳ שע״ת או׳ ח׳ ועיין עו״ש בשע״ת שאסף וקבץ כמה דינים מאלו הענינים יעו״ש.

עו **עו) שם. או שימכרנו וכו׳** הא״ז בשם מהר״ש התיר לומר לו הילך חמץ זה ותן לי חמץ אחר אחר הפסח יעו״ש, וכ״כ בספרו א״ר או׳ י״ב. ונראה דיש להתיר גדולה מזו שיאמר לו יהיה לך במתנה לח׳ ימים ואחר ח׳ ימים יהיה שלי כמ״ש הר״ן והריטב״א בחי׳ פ׳ המגרש גבי היום אי את אשתי ולמחר את אשתי כיון דפסקה פסקה יעו״ש. כס״א או׳ ו׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ פ״ח.

עז **עז) שם. מכירה גמורה.** כתב הרב בגדי ישע סי׳ ב׳ או׳ ה׳ דכיון שמכירת החמץ לעכו״ם צ״ל מכירה גמורה בלי הערמה נראה דאחר הפסח כשיחזיר העכו״ם החמץ לישראל צריך לקנותו באחד מדרכי הקנאה ולא לקבל ממנו בחזרה סתם וכמ״ש הפו׳ בענין מתנה ע״מ להחזיר סי׳ תרנ״ח סעי׳ ה׳ ונראה דאחר הפסח די בזה שיקנה מהעכו״ם החמץ והחדרים בכסף לחוד והעכו״ם יחזיר שטר מכירה שקיבל ודי בזה שאף דישראל מעכו״ם אינו קונה קרקע בכסף לחוד כ״א בשטר התם משום דלא סמכא דעתיה דישראל משא״כ הכא שמחזיר לו השער יעו״ש.

עח **עח) שם. בדבר מועט.** ואין לחוש לביטול מקח כי אנן סהדי שהישראל גמר ואקני לו כדי שלא לעבור בב״י וב״י. ח״י או׳ ט״ז. ומ״מ היותר נכון למוכרו במקח הסמוך לשוויו כדי שלא יהא נראה כהערמה וגם המכירה תהיה בשטר עם החדר ויקח מהעכו״ם מעט כסף במוקדם תחילת פרעון

והשאר יזקוף עליו במלוה בשטר ואם חושש בעכו״ם שמא יחזיק בו אחר הפסח ימכור לו מעט יותר משוויו כדי שאף אם יחזיק בו לא יפסיד וכמ״ש לעיל או׳ נ״ח יעו״ש.

עט **עט) וצריך** לפרוט שם הלוקח בשטר וצריך לפרש כל מין חמץ שיש לו ולא יכתוב סתם אני מוכר כל שיש בו חשש חימוץ דהוי כאין מינו ידוע שהרי אינו יודע אם שוה הרבה או מעט אלא יפרוט כל מין ומין רק במדידה א״צ שיהיה דוקא קודם פסח אלא כמו שכותבים דהמדידה והשומא יהיה לאחה״פ וא״כ סמכא דעתו דעכו״ם. ח״א כלל קכ״ד או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ נ״ד.

פ **פ) ואם** אינו יכול להשכיר לו כל החדר מפני שהוא צריך ג״כ להשתמש בו יעשה מחיצה לפני החמץ וישכיר לו את המקום שעד המחיצה ויכתוב כן בתוך השטר. גם יכתוב שיש להקונה דריסת הרגל ללכת כרצונו אל המקום ההוא וגם שאם ירצה העכו״ם הזה הקונה למכור את החמץ לעכו״ם אחר בתוך הפסח או לישראל אחר הפסח יש לכולם דריסת הרגל ללכת שמה. וכן אם משכיר או מוכר להעכו״ם חדר שצריכים ללכת שמה דרך רשותו של המוכר צריך לכתוב כן בשטר שיש לעכו״ם הקונה ולכל הקונים שיביא שמה דריסת הרגל ללכת שמה. קיצור ש״ע סי׳ קי״ד או׳ ד׳.

פא **פא) אם** הבית הוא אצל הישראל רק בשכירות מישראל אחר אזי אינו יכול להשכירו לעכו״ם לבית דירה בלי רשות המשכיר. לכן יתנה בפי׳ עם העכו״ם שאינו משכירו לו לדור בו רק להחזיק בו כליו ומטלטליו. אבל לא ישכירו בפי׳ להחזיק בו חמץ רק סתם להחזיק בו כליו ומטלטליו כרצונו. ומ״מ אם המשכיר בעיר יקח ממנו רשות להשכירו. וכן מי שנוסע לדרך קודם פסח ואשתו תמכור החמץ יתן לה רשות בפי׳ שתשכיר החדר. קיצור ש״ע שם או׳ ה׳ ועי״ש נוסח השטר של מכירת חמץ אם חפץ לראות. וכ״ז יש לעשות כדי להנצל מחשש איסור חמץ וגם שלא יהיה נראה כהערמה מיהו בדיעבד אם לא מכר רק בכסף לבד או במשיכה לבד בלא שטר ובלא מכירת החדר מותר אחר הפסח כמ״ש לעיל או׳ מ״ח ואו׳ מ״ה יעו״ש.

פב **פב) ואם** העכו״ם חזר בע״פ אחר חצות ממקחו ונתן הדרויף געלד בחזרה וגם המפתח ושוב חזרו ונתרצי מותר החמץ אחה״פ אף באכילה אך בתורת גדר שלא להקל בפני ע״ה יש להחמיר שלא יזדקק בו הישראל רק העכו״ם ימכרנו לנכרים והדמים מותרים לישראל. נוב״י מה״ת סי׳ נ״ח. שע״ת או׳ ח׳.

פג **פג) שם. אבל מתנה ע״מ להחזיר וכו׳** אע״ג דבכ״מ הוי מתנה משום חומרא דחמץ לא מהני וחומרא יתירה הוא והבו דלא להוסיף עלה לדמות לה מלתא אחריתי תה״ד סי׳ ק״ך. מ״א סק״ה. והרדב״ז ח״א סי׳ ק״מ כתב דשאני הכא דכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון ואם נתקיים התנאי אעפ״י שנמצא למפרע שהחמץ היה של עכו״ם בשעת קיום התנאי כבר עבר עליו הישראל ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר עליו. כנה״ג בהגב״י. מ״א שם. מיהו הלבוש כתב כדברי התה״ד דהטעם דלא הוי מתנה משום חומרא דחמץ. וכתב עליו הא״ר או׳ י״א משמע שאם עבר ועשה כן אין לאוסרו בהנאה עכ״ל. אבל הפר״ח כתב דלא כמ״ש התה״ד דלא הוי אלא חומרא בעלמא אלא מעיקר הדין אסור וכמ״ש הכנה״ג בשה הרדב״ז יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ י״א דאסור מדינא. והמט״י כתב דגם להתה״ד אסור מדינא וכתב וכ״נ עיקר יעו״ש. וכתב החמ״מ או׳ ה׳ דה״ה במכירה ע״מ להחזיר אסור מדינא.

פד **פד) ונראה** דאפי׳ לדברי הרדב״ז דוקא כשתולה המתנה בחזרה שאמר הריני ניתן לך ע״מ שתחזירהו לי דנמצא שאם לא יחזירהו לו לא הוי מתנתו מתנה אבל אם אמר הריני נותן לך ותחזירהו לי נמצא שאין המתנה תלויה בחזרה שאף אם לא יחזירנו לו הוי מתנה פשיטא דשרי מדינא אם לא משום חומרא דחמץ. מ״א שם. מיהו הח״י או׳ י״ז תמה על דברי המ״א הנז׳ ממ״ש מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ ש״ה סעי׳ ח׳ דהיכא שאמר ותחזירם לי דלא הוי מתנה כלל יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ י״א דמכ״ש כשאמר ותחזירם לי דלא הוי מתנה כלל. אבל אם אחר כדי דיבור של מעשה המתנה אמר ותחזירם לי מותר בדיעבד. מק״ח שם. ועיין לקמן או׳ פ״ח.

פה **פה) [סעיף ד׳] עד שאתה לוקח במנה קח במאתים.** כלומר שיקח חמץ הרבה בסך מאתים אעפ״י שא״צ ליקח אלא במנה א״ל לא יפרש לו שיקנהו בזול ולתת לו אח״כ ריוח שזו הוי כהערמה. כ״כ הב״ח. מיהו בשם האגודה כתב דרשאי לומר לעכו״ם שיקנה בזול ואפי׳ לומר לו בפי׳ שיחזור ויקנהו ממנו ויתן לו ריוח נמי שרי כיון דהמכירה היא עכשיו מכירה גמורה בלי הערמה יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ה וכן הסכים הפר״ח והמט״י. וכ״כ ח״י או׳ י״ט. א״ר או׳ י״ב. חק יוסף או׳ ט׳ מק״ח או׳ י״ב. ח״א כלל קכ״ד או׳ ז׳.

פו **פו) שם שמא אצטרך וכו׳** זהו לשון הרמב״ם פ״ד וכ״ה בתוספתא הביאה הרא״ש פ׳ כ״ש וכ״ה במרדכי ורי״ו אבל הטור כתב דרשאי לומר לו עד שאתה ליקח במנה קח במאתים שאקחנו ממך אחר הפסח עכ״ל והביאו מ״א סק״ו. וכתב המט״י דנוסחת הרמב״ם שהוא לשון הש״ע דכתב לשון שמא לא תדוק אם יאמר לו לשון ברור שאקחנו ממך אחר הפסח אסור דא״כ נשוויה להטור דכתב לשון ברור דפליג על הרמב״ם וזה א״א דהרי גם ל׳

התוספתא שהעתיק אביו הרא״ש ז״ל כתובה בל׳ שמא ואם היה חולק הו״ל לבאר וכו׳ ואין איסור אלא כשיהיה בתורת תנאי ודלא כדמשמע מדברי מ״א סק״ו יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת האחרונים להקל.

פז פז) שם. ולא יתן לו על תנאי. ומיירי שהישראל תלה התנאי בעצמו כגון שהתנה שאם הישראל יהיה לו מעות יחזירם לו דכה״ג לא הוי מכירה כלל כמ״ש בחו״מ סי׳ ר״ז. א״נ שתלה הישראל המכירה בתנאי כגון שא״ל אם תעשה לי דבר פלוני החמץ שלך ונמצא דכל זמן שלא נתקיים התנאי לא הוי מכירתו מכירה אבל אם אמר הריני נותן לך מעכשיו ע״מ להחזיר או ע״מ שתעשה דבר פלוני הרי זה מכירה גמורה כמ״ש בחו״מ סי׳ רי״ב סעי׳ ד׳ ובא״ה סי׳ נ״ח סעי׳ ך׳ יעו״ש רק משום חומרא דחמץ אסור כמ״ש בסעי׳ ג׳ מ״א סק״ז. והב״ד הר״ז או׳ י״ט ואו׳ ך׳ ואו׳ כ״א וכתב דחמץ זה אסור בהנאה לאחר הפסח יעו״ש. ועיין לעיל או׳ פ״ג.

פח פח) אבל אם אמר לו ע״מ שתחזירהו לי לאחר הפסח כיון שכל ימי הפסח לא היה מחוייב להחזירו להישראל הרי הוא כשלו ממש כל ימי הפסח ולפיכך לאחר הפסח הוא מותר אפי׳ באכילה כיין שלא עבר עליו בב״י וב״י אלא שלכתחלה אסור לעשות כן. ר״ז או׳ כ״ב. ועיין לעיל או׳ ע״ו.

פט פט) שם. ולא יתן לו על תנאי. פי׳ על תנאי שיחזירנו לו אחר הפסח דא״כ לא הוי מכירה ולא מתנה אבל אם א״ל על תנאי שתחזיקהו לעצמך ותעשה בו כרצונך רק שלא תמכרם לשום אדם אחר זה הוי מכירה גמורה אפי׳ בכל השנה. ונראה שכל אדם יאמר כן לעכו״ם בפי׳ ויועיל בזה ששום אדם לא יוכל לקנות מהעכו״ם אותו חמץ כי ע״מ כן לא מכר לו ונמצא חוזר המקח להעכו״ם ויוכל ישראל בעל החמץ לחזור ולקנותו. ט״ז סק״ו יעו״ש אמנם המט״י כתב דאין לסמוך על דברי הט״ז בזה ולא מהני תנאי באופן הנז׳ דאם עבר העכו״ם ומכר נתבטלה גם מכירה הראשונה שמכר לעכו״ם וחזר למפרע החמץ של ישראל וממילא קם דינא דהוי כמתנה ע״מ להחזיר דלעולם עובר כמ״ש לעיל (או׳ פ״ג) בשם הרדב״ז יעו״ש. וכ״כ חת״ס חא״ח סי׳ קט״ו שכן הסכימו רוב הפו׳ ודלא כהט״ז יעו״ש.

צ צ) שם. ולא יתן לו על תנאי. ועיין בתשו׳ חת״ס סי׳ קי״ט שמצדד במי שטעה בדין וסבר דמכירה על תנאי מהני הו״ל כאומר מותר וחמץ שעבר עליו הפסח הוא משום קנסא ובאומר מותר לא קנסוהו ומסיים אך כל זה דלא למקנסיה להפסיד מקרנא אבל מ״מ לא יהא נשכר כלל יעו״ש. ונראה דישום שיווי החמץ בע״פ בשעה שמכרו מה שהיה אז דמי שויו וימכרנו לעכו״ם והריוח יותר מסך זה יתן לעומלי תורה כי היכא דליהוי ליה כפרה אשגגתו. פ״ת.

צא צא) שם. הרי זה עובר וכו׳ זהו לשון הרמב״ם פ״ד דין ז׳ וכתב עליו שם המ״מ הוא כפי דעתו שכתב שהמפקיד חמצו ביד עכו״ם עובר בלאו עכ״ל והביאו ב״י ומ״א סק״ז. ועיין לעיל סס״י ת״מ ובדברינו לשם או׳ מ״ה.

צב צב) [סעיף ה׳] אסור אעפ״י שביטלו. דחיישינן שמא יערים לומר שביטלו אעפ״י שלא ביטלו. טור. ט״ז סק״ז מ״א סק״ח. ואע״ג דכ״ע. מבטלין בזה״ז מ״מ חיישינן להערמה ח״י או׳ ך׳ א״ר או׳ י״ג.

צג צג) שם. אסור אעפ״י שביטלו. ובעל העיטור אסרו באכילה והתירו בהנאה. ואין טעם נכון לחלק בין אכילה להנאה. טור. וכתב הפר״ח מדסתם הש״ע משמע דאסור אף בהנאה וכתב דכן עיקר יעו״ש. וכ״כ המט״י. א״ר שם. נה״ש או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ כ״ט. וכ״מ בח״א כלל קכ״ג או׳ א׳.

צד צד) שם. אסור אעפ״י שביטלו. וה״ה אם הפקירו. כ״כ הרא״ש והפו׳ בשם הירושלמי ודלא כעו״ש (בסי׳ תמ״ז או׳ י״ב) שלא עי״ש. מ״א סק״ח. וכן המאמ״ר בסי׳ תמ״ז או׳ כ״ד השיג על דברי העו״ש שכתב להתיר אם הפקיר חמצו קודם שעה ששית יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ג דלדינא ק״ל כפו׳ דאוסרין בהנאה בין בהפקר בין בביטול יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ך׳ חק יוסף או׳ יו״ד.

צה צה) ואפי׳ איכא עדים שהפקירו וביטלו לא מהני אם הניח חמץ בביתו וברשותו מדעתו וידע ממנו כל ימי הפסח דודאי כה״ג לה מהני ביטול או הפקר אבל כל שלא היה יודע ממנו כל ימי הפסח ויש עדים שביטל או הפקיר קודם פסח או שיש אונס גמור בענין המכירה וכל ימי הפסח היה סבור שמכר ואחר הפסח נודע לו שלא מכר כיון שהיה אנוס כ״כ אונס ידוע ואמר שביטל אף דליכא עדים לא חיישינן להערמה ויש להתיר עכ״פ בהנאה אחר הפסח. ח״י שם, אמנם המק״ח או׳ י״ד כתב על דברי ח״י הנז׳ דליתא דאפי׳ באונס ידוע ג״כ אסור החמץ אחר הפסח יעו״ש. וכ״פ א״ר או׳ י״ג על דברי ח״י הנז׳ דמאחרונים לא משמע הכי ולכן אין להקל אם לא בהפ״מ מאד אפשר לסמוך ולהקל יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז.

צו צו) מי שבא ממ״ה עם חמץ בתוך הספינה ופגע בו הפסח ולא בא הספינה למקום חפצי היה נראה להתיר להפקירו בפני ב״ד ולאחר הפסח לחזור לזכות בו מההפקר ולמכרו אבל לא לאכלו משום דהוי מילתא דלא שכיחא ומפני חומר איסור חמץ לא מלאני לבי לעשות מעשה. הר״ש הלוי חא״ח סי׳ י״ב. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ח. מיהו בשכנה״ג הגב״י או׳ ז׳ כתב על דברי הר״ש הנז׳ דלא פליגי בירושלמי אלא דוקא בהפקירו בינו לבין עצמו

דבזה ר״י חייש להערמה שמא יאמר הפקירו ולא הפקירו אבל בהפקירו בפני עדים לא שייך זה הילכך נקטינן דאם הפקירו בפני עדים וכ״ש בפני ב״ד מהני אותו הפקר ומותר אף באכילה וכ״ש בהנאה יעו״ש וכן הסכים א״א או׳ ח׳ יעו״ש, אבל הפר״ח השיג על דברי שכנה״ג הנז׳ וכתב דאין לסמוך עלייהו יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ה׳ וכתב שם הפר״ח דאין תקנה לזה אלא שימכרנו או יתננו לעכו״ם מכירו וזה ברור ותו לא מידי עכ״ל. והסכים לדבריו המט״י אלא שכתב דהיכא דלא אשכח הך תקנתא שלא מצא מי שיקנהו ממנו ואפי׳ בתורת מתנה שאין לו עכו״ם מכירו והוא רוצה לזכות בו אחר הפסח כיון דליכא צד שיכול לבערו שרי בהפקירו יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ל״ז.

צו **צו) ופשוט** דאפי׳ אין החמץ אצלו יכול למכור לעכו״ם החמץ בא׳ מדרכי הקנים הנ״ל (עיין לעיל או׳ מ״ח ואו׳ נ״א) ואז קנה העכו״ם החמץ בכל מקום שהוא. מ״א שם. והיינו בקניית מקום שהחמץ שם ע״י כסף שמקנה לו המקום ע״י כסף לבד בלא שטר או יעשה שטר או יקנה חמץ בקנין שנהגו סוחרי ישראל (עיין לעיל או׳ נ״א) אבל ע״י כסף ומשיכם א״א דהא החמץ ליתא גביה למשוך. מחה״ש. ומיהו מ״ש שמקנה לו המקום ע״י כסף לבד בלא שטר או יעשה שטר היינו לכתחלה ימכור לו בכסף ובשטר ובדיעבד בכסף לבד והוא שיאמר לו אעפ״י שלא כתבתי לך שטר אני מקנה לך בכסף לחוד וכמ״ש לעיל או׳ מ״ד יעו״ש. ואם אין החמץ ברשותו כדי שיוכל להקנותו אגב המקום כגון שהוא בספינה או בפקדון אצל אחרים או בעיר אחרת אז יקנה אותו בכסף לבד ויפקיר ג״כ כמ״ש באו׳ שאח״ז.

צח **צח) והיכא** שחמצו יבא לעיר שיהודי בתוכו וצריך ליתן מהם מכס ושכר עגלה וכה״ג תוך הפסח וא״כ איך יעשה יפקירנו ולמכור לנכרי בכסף כבר כתבנו לעיל (או׳ מ״ח) דלכתחלה אינו קונה בעכו״ם בכסף לבד ומשיכה אין כאן ונראה דיעשה כך ימכור לעכו״ם בכסף כדי שאם יבא החמץ תוך הפסח שיתן העכו״ם המכס ושכר עגלה וכיוצא בו וליקח אצלו החמץ ואחר המכירה יאמר בפני שנים שאם העכו״ם אינו קונה בכסף שעכ״פ יהיה הפקר גמור ואז יוצא אליבא דכ״ע ואפי׳ לכתחלה בכה״ג שרי. ח״י או׳ ך׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ יו״ד.

צט **צט) שם. אעפ״י שביטלו.** ואם שכח לבטל חמצו וגם לא מכרו לעכו״ם ונזכר בשעה ששית ומכרו לעכו״ם ואח״כ בא לישאל להמורה מותר לגמרי דהאי כחמצו של עכו״ם שעבר עליו הפסח. צל״ח פסחים דף י״ז ע״ג ד״ה רש״י וכו׳ כר״ש. ועיין לעיל סי׳ תמ״ג או׳ ט״ו.

ק **ק) ואם** אירע שמכר לאחר חצות אף דמכירתו לא מהני מ״מ אם העכו״ם משכו לרשותו זכה בו העכו״ם ושוב לא עבר הישראל בפסח בב״י ומותר לאחר הפסח אעפ״י שעבר על מ״ע דתשביתו. צל״ח דף ח׳ ע״ב ד״ה שם. וכ״כ בספרו נוב״י עה״ת סי׳ ס״ג והביאו השע״ת או׳ ח׳ יעי״ש. ומיהו דעת המק״ח בביאורים לאסור יעו״ש אמנם עיין לעיל סי׳ ת״מ או׳ ל׳ שנראה כדעת צל״ח יעו״ש.

קא **קא) אחד** שהיה לו בשותפות יי״ש בערך ששה מאות הין שעומד אצל האדון ושכח למכור בע״פ קודם חצות ואחר חצות הורה לו המורה להפקיר בפני ג׳ כיון שביטל חמצו כנהוג ואם היה חמץ גמור לא הייתי מיקל בזה אבל בייי״ש שאין כאן רק חמץ נוקשה המיקל לא הפסיד שהרי כבר כתבו האחרונים דעכשיו דכ״ע אומרים כל חמירא הוי כהפקיר בפ״ע ומה טוב שיעשה בזה חליפין ואז אפי׳ לדידיה שרי. תשו׳ תועפת ראם חא״ח סי׳ י״ד. פת״ע או׳ ט״ו,

קב **קב) שם. אעפ״י שביטלו.** מי שהיה לו חמץ אף שלו ממש ועבר ולא ביער קו״פ ואפי׳ לא ביטל ג״כ ומת בתוך הפסח והבנים ודאי שאינם יורשים שהרי בפסח אסור בהנאה ואינם עוברים בב״י ובצאת הפסח כבר מת זה העובר לא קנסו חכמים כלל ומותר להבנים. דבשלמא אם לא מת העובר בב״י עד ליל מוצאי פסח כיון שהיה חי רגע א׳ במוצאי פסח כבר חל עליו קנם חכמים ונשאר באיסורו לעולם ואפי׳ מת אח״כ לא הותר לבנים אבל אם מת בפסח עצמו לא חל הקנס כלל שאז צ״ל תחלה הקנס על הבנים והם לא חטאו כלל. ואפי׳ מת ע״פ אחר חצות יש לסמוך ולהתיר חמץ זה אחר הפסח באכילה ובהנאה. נוב״י סי׳ ך׳ יעו״ש. מחב״ר או׳ י״א ואו׳ י״ב, שע״ת או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ תל״ה או׳ ד׳ ואו׳ ה׳.

קג **קג) שם. אעפ״י שביטלו.** ואם קנו שום דבר בחמץ שעבר עליו הפסח עיין לעיל סי׳ תמ״ג או׳ ל״א ואו׳ ל״ב יעו״ש. ואם מותר להתרפות בחמץ בפסח או בחמץ שעבר עליו הפסח עיין לקמן רסי׳ תס״ו וביו״ד סי׳ קנ״ה סעי׳ ג׳ יעו״ש.

קד **קד) [סעיף ו׳] אסור להאכיל חמצו וכו׳** ואסמכוה רבנן אקרא דכתיב לא יאכל חמץ בציר״י תחת היו״ד אפי׳ לאחרים לא יאכל משמע אפי׳ לכלב של הפקר דעכ״פ יש לו הנאה ממה שמאכיל ומשביע את הבהמה ואפי׳ היא של הפקר. לבוש.

קה **קה) שם. אסור להאכיל חמצו וכו׳** ואף בחמץ שאינו שלו אלא מוצאו בתוך הפסח נראה דאסור. ב״י. א״ר או׳ י״ד.

קו **קו) שם. חמצו בפסח וכו׳** וה״ה לאחר הפסח בחמץ שעבר עליו הפסח. ח״י או׳ כ״ב. א״ר שם, מק״ח או׳ ט״ו. ר״ז או׳ ל״א.

קז **קז) שם. חמצו בפסח וכו'** לאו דוקא אלא משעה שאסור בהנאה אסור להאכילו לבהמת הפקר. פר"ח. וכ"כ הער"ה או' ז' ובספרו חקת הפסח או' י"א. וכ"כ לעיל סי' תמ"ג או' י"ג.

קח **קח) שם חמצו בפסח וכו'** ודוקא בחמץ אבל בשאר איסורי הנאה מותר להשליך לבהמת הפקר או לעכו"ם שאינו מכירו. מק"ח שם. אמנם הכנה"ג ביו"ד סי' פ"ז בהגה"ט או' יו"ד כתב בשם שערי דורא שער פ"ה ואו"ה כלל כ"א או' י"ב דמאכל הנאסר משום בשר בחלב אסור בהנאה ול"מ דאסור ליתן לשפחתו או לכלבו שהרי נהנה ממנו אלא אפי' לגוי דעלמא שלא ראה אותו מימיו או לכלב דעלמא אסור יעו"ש. וכ"כ בת"ח כלל פ"ה דין ג' וכ"כ הפר"ח שם סי' צ"ד או' יו"ד. חכ"א כלל מ' או' ב' וכ"כ הער"ה בסי' זה או' ז' וביו"ד סי' פ"ז או' ז' דבכל איסורי הנאה אסור ליתן אפי' לכלב הפקר יעו"ש. וכתב שם הכנה"ג ולכן נוהגין לשפוך התבשיל בבה"כ והיא קבורתו או ישליכנו לנהר דהוי כנשרף אבל לא יזריקני לרחוב אפי' כשאין שם כלב יעו"ש, והפר"ח שם כתב שצריך לקברו אבל אינו יכול לשורפו (כדי שלא יבא להנות מאפרו) וכ"ש שלא להשליכו לשוק יעו"ש, ועיין ביו"ד סי' קל"ג סעי' א' ובדברינו לעיל סי' תמ"ה או' ז'.

קט **קט) [סעיף ז'] אסור ליתן בהמתו לעכו"ם וכו'** אסור למכור בהמתו לעכו"ם קו"פ כדי שיאכילם העכו"ם חמץ בפסח. תב"ש דף קי"ד ע"ב והאריך בנותן טעם לחלק בין מכירת החמץ למכירת בהמות יעו"ש. ברכ"י או' ז' מק"ח או' ט"ז. שע"ת או' י"ז. אמנם בתשו' מהר"מ מרוטנבאר"ג אחרונים סי' י"ב חלק על דברי התב"ש הנז' יעו"ש וכן בנ"א שאלה ח' כתב להשיג על דברי התב"ש וכתב דבק"ק ווילנא נהגו למכור יעו"ש. וכן בתשו' בנין עולם סי' כ"א האריך להתיר מכירת הבהמות יעו"ש. וכ"כ בתשו' מים חיים להתיר רק שלא יזכיר בפי' ליתן חמץ יעו"ש. וכ"כ בתשו' עולת שמואל סי' נ"ג להתיר אלא שכתב שלא יעמוד הישראל ע"ג כשהוא מאכילן ומשקן דאז ודאי נהנה בראייתו יעו"ש. ובתשו' חת"ס סי' ס"ב כתב דאחר המכירה יחזור ויפקירנה בפני ג' ובצירוף המכירה אף אם מפקיר רק לז' ימי הפסח מ"מ כיון שמכר הוי כבא ליד הזוכה דמהני אבל ביטול בלב לא מהני בבהמה כמו בחמץ יעו"ש. פ"ת. ומיהו למכור הבהמות והחמץ שהוא מאכל בהמות לעכו"ם אחד אסור דאין לך הערמה גדולה מזו. כ"כ האחרונים. ועוין לעיל סי' רמ"ו סעי' ג' בענין הפקר בהמה ובדברינו לשם בס"ד.

קי **קי) ואותם** ששוכרין רפת אצל העכו"ם להעמיד שם שוורים ושהעכו"ם יזון אותם משלו זמן רב קו"פ ואין מתנין בפי' חמץ נראה דמותר. מק"ח שם, שע"ת שם. ור"ל דגם להתב"ש זה מותר.

קיא **קיא) שם. אסור ליתן בהמתו לעכו"ם וכו'** וצריך להזהיר זה לסוחרי סוסים ומכ"ש להנוהגים קלות ששוכרים גוי שיתן סובים עם מים לסוסים אלא צריכים למכור הסוסים עם השטאל ולא יהיה להם שום עסק עמהם בפסח או שיתן להם סובים בלי מים. ח"א כלל קכ"ד או' י"ב.

קיב **קיב) ישראל** שנתן לעכו"ם בהמותיו לגדלם ולחלק הוולדות והעכו"ם מאכילם חמץ בפסח יש פנים לאסור אפי' במקבל העכו"ם אחריות בהמות עליו דסוף סוף עיקר הבהמות הם של ישראל אבל אם העכו"ם קבל עליו לזונם דהשתא העכו"ם עושה להנאת עצמו מותר וה"ה נמי אם משכיר בהמתו לעכו"ם בחו"ה ומתנה שמזונותיה יהיה על העכו"ם אף אם יודע שהעכו"ם יאכילנה חמץ מותר דאין הישראל נהנה מזה. והא דאסר הש"ע בסעי' זה מיירי דישראל רוצה לשלם לעכו"ם עבור מזונותיה. פמ"א ח"א סי' יו"ד. והביאו המט"י בסעי' זה וכתב עליו נראה ברור בהך דשותף העכו"ם בוולדות אם מאמצע השנה הבהמות אצל העכו"ם לגדלם בכל ענין שרי אפי' אין העכו"ם חייב במזונותיהם דלא אסר הש"ע אלא בנותנה לו לימי הפסח להאכילה ולא בנותנה לו באמצע השנה וגם אינו נותנה לו כדי להאכילה אלא כדי לגדל ולכך גם בשכירות יש להתיר מהני טעמי ודוק עכ"ל.

קיג **קיג) ולענין** לשתות חלב בפסח מבהמות שאוכלות חמץ עיין בנ"א שאלה ט' שדעתו להתיר יעו"ש. וכ"כ בשו"ת בית אפרים סי ל"ה והביאו בספרו שע"ת או' י"ז. וכ"נ דעת הפליתי ביו"ד סי' ס' יעו"ש. ועוד עיין בישועות יעקב בסי' זה מה שהאריך בזה ומסיים דאני מורה ובא להתיר החלב רק שתאכל שחרית וערבית דברים המותרים ואם אפשר להמתין מעת לעת מה טוב עכ"ל אמנם הא"א בסי' זה כתב דלשתות החלב תוך מעל"ע אם אכלה ג"כ תבן הוי זוז"ג ומ"מ י"ל דישראל נהנה מאיסורי הנאה וצ"ע עכ"ל משמע דאם אכלה חמץ לבדו פשיטה דאסור לשתות החלב בתוך מעל"ע. וכ"כ בס' תשובה מאהבה ח"ג חיו"ד סי' ס' כי בהיות הגאון מו"ה דוד אפענהיים זצ"ל אב"ד בק"ק פראג כרוז יצא בפקידתו בכל בהכ"נ לאסור את החלב בפסח אלא שהוא ז"ל הניח הדבר בצ"ע וכתב דבעל נפש יחמיר יעו"ש. וכ"כ קיצור ש"ע סי' קי"ז או' י"ג יש אוסרים ויש מתירים ושומר נפשו יחמיר ובפרט במקום שנהגו לאסור חלילה להתיר עכ"ל. וכ"כ הרו"ח או' א' דלשתות חלב מבהמת עכו"ם בפסח נראה לאסור שמא מאכילה חמץ בתוך הפסח יעו"ש. וכ"כ בן א"ח פ' צו או' מ"ב.

קיד **קיד) מיהו** אחר מעל"ע י"ל דשרי לשתות החלב. א"א שם. וכ"נ דעת הישי"ע דאחר מעל"ע ודאי דשרי כמ"ש באו' הקודם. ולחלוב בהמות נכרי בפסח מותר ואפי' שמאכילה חמץ. מעשה רב. ואם מותר לאכול בשרה בפסח עיין לקמן או' קי"ע.

קטו **קטו) שם. אסור ליתן בהמתו לעכו״ם וכו׳** ואפי׳ שהעכו״ם מאכילה בחנם. מט״י. וכ״כ בנ״א שאלה ז׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

קטז **קטז) שם. אסור ליתן בהמתו לעכו״ם וכו׳** ולדעת המתירין לקמן בסי׳ ת״ן סעי׳ ו׳ בעבד צא ואכול ואני פורע ואינו אסור אלא א״כ הקדים דינר וכו׳ ה״נ מיירי בהקדים דינר. פר״ח. אבל המט״י השיג על דברי הפר״ח הנז׳ וכתב דדוקא בפועלים שהבחירה בידם לאכול חמץ או מצה וכו׳ לכן בעינן הקדים דינר אבל בהמה שמאכלה שעורים דאורחא בהכי אם ידוע שהעכו״ם מאכילא פיסולת שעורים שהוא חמץ הו״ל כאומר לו בפי׳ שיאכילנה חמץ והרי נהנה בכך ואפי׳ יתננה לו להאכילה בחנם אסור ולא הותר אלא בסתם שאינו יודע יעו״ש. וכן השיג עליו בנ״א שם וכתב דאפי׳ בלא הקדים לו דינר ואפי׳ בחנם אסור יעו״ש. וכ״פ בספרו ח״א כלל קכ״ד או׳ י״ב.

קיז **קיז) שם. להאכילה בימי הפסח וכו׳** כ״כ ב״י בשם מ״כ בשם האגודה וכ״ה בתשו׳ מהרי״ל סי׳ קצ״א אכן באגודה עצמו איתא וז״ל וכן לא יאמר אדם לעכו״ם קח בהמתי בביתך והאכילנה חמץ אך שסתם יתננה לו לזון אותה ימי הפסח עכ״ל משמע דדוקא שיאמר לו בפי׳ האכילנה חמץ אסור אבל בסתמא אפי׳ יודע בוודאי שיאכילנה חמץ מותר לדעתו ומיהו לכתחלה אין להקל. ח״י או׳ כ״ג. אמנם הלבוש כתב כדברי הש״ע דאם יודע שמאכיל אותה העכו״ם פסולת של שעורים שהוא חמץ גמור אסור. וכ״כ הר״ז בסי׳ ת״ן או׳ ח״י. וכ״ה דעת המט״י ונ״א כמ״ש באו׳ הקודם. ואפי׳ זמן הרבה קודם פסח אסיר למסור בהמתו לעכו״ם כשיודע שיאכילנה חמץ בפסח. קיצור ש״ע סי׳ י״ז או׳ יו״ד.

קיח **קיח) שם. אם הוא יודע וכו׳** אבל בסתמא שאינו יודע מותר. ב״י. עו״ש או׳ ד׳ מ״א סק״י. א״ר או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ י״ב, מק״ח או׳ ט״ז. א״א או׳ יו״ד. ר״ז סי׳ ת״ן או׳ ח״י. ונראה דה״ה אם מתנה עם העכו״ם שלא יאכילנה חמץ בפסח אעפ״י שאח״כ מאכילה לית לן בה דהעכו״ם להנאת עצמו הוא עושה. ועיין לקמן סי׳ ת״ן סעי׳ ה׳.

קיט **קיט) שם. אם הוא יודע וכו׳** ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אין לאסור וכמ״ש ביו״ד סי׳ קמ״ב סעי׳ י״א פרה שפטמה בכרשיני אלילים תיאכל, עו״ש שם. א״א שם. שע״ת או׳ י״ז. ועיין ח״י או׳ כ״ד שמצדד אם צריך להשליך דמי הנאה לאיבוד אבל המק״ח שם כתב דאין מחוייב להשליך דמי הנאת האיסור לים המלח ודלא כח״י יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם דאפי׳ עבר הישראל והאכילה בעצמו חמץ בפסח שמותר לשחטה ולאכלה בפסח וא״צ להשליך דמי הנאת החמץ לאיבוד עכ״ל. ועיין עוד מזה ביו״ד סי׳ ס׳ סעי׳ א׳ בהגה ובדברי האחרונים שם.

קכ **קך) ונראה** שיש ליזהר דאם האכילוה שעורים חמוצים וכיוצא בו דיש להשליך הפסולת שבבטן המלאה מיד לאחר פתיחת הבטן למקום הפקר שאולי יש שם עדיין שעורים חמוצים בעינם ואין לסמוך ולומר שודאי נתעכלו כיון שהשעורים היו חמוצים בשעת אכילה. שע״ת שם. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תס״ו סעי׳ ב׳ וססי׳ תס״ז.

סימן תמט

א **א) [סעיף א׳] חנות של ישראל ומלאי של ישראל וכו׳** כך היא גירסת רש״י ור׳ האי אבל ר״ח גורס בהפך. כללא דמילתא דלרש״י ור׳ האי אזלינן בתר בעל החנות דאם בעל החנות ישראל חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה ואם בעל החנות עכו״ם מותר. ולר״ח אזלינן בתר הפועלים דאם הפועלים הנכנסים שם ישראל חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה ואם הם עכו״ם מותר בהנאה כמבואר זה בהדיא בדברי רש״י ור״ח יעו״ש.

ב **ב) שם. ומלאי של ישראל.** פת ויין הנמכר בתוכה. רש״י ומביאו ב״י והאחרונים. ועיין לקמן או׳ ד׳.

ג **ג) שם. ופועלים הנכנסים וכו׳** שמשתדלים במכירת הסחורה. טור. לבוש. ר״ז או׳ א׳.

ד **ד) שם. אסור בהנאה.** דלא תלינן ליה בפועלים אלא מן של מלאי היה ושל ישראל הוא. רש״י. ומשמע מדבריו דלא אסור בחנות ומלאי של ישראל אלא בשיש באותו מלאי פת דאיכא למימר דחמץ הנמצא שם מן של מלאי היה אבל אם אין באותו מלאי פת שרי דשל פועלים עכו״ם הוא בודאי ומינה נשמע דלא שרי בחנות ומלאי של עכו״ם אלא בשיש באותו מלאי פת אבל אם אין באותו מלאי פת אסור דכל פועלים ישראל הוא בודאי. ונראה דלגירסת ר״ח נמי ע״כ בשיש במלאי שבחנות פת מיירי שאם לא כן מאי קמ״ל דאזלינן בתר פועלים פשיטא דכיון דבעל החנות אינו מכניס שם חמץ כלל ודאי דשל פועלים הוא. ב״י. מיהו הב״ח כתב דלגי׳ ר״ח בכל גוונא תלינן בפועלים אבל לרש״י לא תלינן בבעלים אלא א״כ שהסחורה היא פת ויין והט״ז כתב לרש״י פת ויין ולר״ח דוקא סחורה ולא פת יעו״ש. אמנם המאמ״ר השיג על דברי הט״ז הנז׳ וכתב דגם על דברי הב״ח יש להשיב קצת ודברי מרן ב״י נראין יותר עכ״ל. וכ״כ הלבוש כדברי ב״י דהמחלוקת היא אם סחורה הנמכרת שם היא חמץ כגון פת אבל אם היא מדברים אחרים שאין בהם חמץ לכ״ע אזלינן בתר פועלים יעו״ש. וכ״כ העו״ש. וכן הסכים הפר״ח לדברי ב״י יעו״ש. ולענין דינא דעת הש״ע נראה כדעת רש״י ורב האי

שסתם כמותם שהם הרבים. וכ״כ הפר״ח לענין דינא העיקר כגי׳ רש״י ופירושו והכי גריס הרוקח ומינה לא תזוז דהפי איתא בתוספתא עכ״ל. וכ״פ הר״ז כגי׳ רש״י ופי׳ ב״י דאם אין הסחורה של חמץ לכ״ע אזלינן בתר פועלים יעו״ש. ומ״ש הט״ז דבכל גוונא אזלינן לקולא דאין כאן קנס כתב המש״ז דלדברי ר״ח קאמר ולא לדינא יעו״ש אבל מדברי המק״ח או׳ ב׳ נראה דלדינא קאמר וכ״מ בבאה״ט סק״ב. ועיין באו׳ שאח״ז.

ה ה) **שם. אסור בהנאה.** הרי״ף והרמב״ם והרא״ש ושאר פו׳ השמיטו לגמרי דינים אלו וכתב הראב״ד בתמים דעים סי׳ רמ״ה בהגהו׳ על בעל המאור שלכך השמיט דין זה לפי שיש גי׳ מחולפות ונקטינן לאיסורא עכ״ל אבל באמת מסתבר למימר איפכא מדהשמיטו הפו׳ אלו ולא אשמעינן איסור ש״מ דס״ל דיש להתיר מספיקא כדין כל ספק דרבנן. ח״י או׳ א׳ וכ״כ הישי״ע והנה״ש או׳ א׳ ומיהו עיין בחקת הפסח מה שהאריך בזה והביא מחלוקת הפו׳ אם בנה״ג אזלינן לקולא או לחומרא יעו״ש. ולענין דינא כבר כתבנו באו׳ הקודם דעת האחרונים בזה.

ו ו) **ובענין** מ״ש דאם אין שם בסחורה דבר חמץ הולכים אחר הפועלים וא״כ אם היה החנות של עכו״ם והפועלים ישראל חמץ הנמצא שם אסור בהנאה ואעפ״י שכשיצאו הפועלים מן החנות קו״פ בודאי כבר נתיאשו מן החמץ שנפל מהם תוך החנות של עכו״ם שהעכו״ם ימצאהו ויאכלהו וא״כ היה חמץ זה כל ימי הפסח הפקר גמור ולא עברו עליו הפועלים בב״י מ״מ כבר נת׳ סימן תמ״ח שאף חמץ של ישראל שהפקירו קו״פ אסור בהנאה אחר הפסח. ואם הפועלים הם עכו״ם אעפ״י שהחנות ומלאי של ישראל חמץ הנמצא שה מותר אפי׳ באכילה. ואעפ״י שכשיצאו הפועלים מן החנות קו״פ בודאי נתיאשו מן החמץ שנפל מהם ונעשה הפקר גמור וכל דבר הפקר המונח ברשותו של ישראל זכתה לו רשותו ונקנה לו אעפ״י כן לא נקנה לישראל חמץ זה שהיה ברשותו כל ימי הפסח משום דאיסורא לא ניחא ליה דליקניה ליה רשותיה כמ״ש בסי׳ תמ״ח יעו״ש. כ״כ הר״ז או׳ ג׳ ועוד עיין בח״מ סי׳ ר״ס סעי׳ ה׳ וסי׳ רס״ח סעי׳ ג׳ בהגה יעו״ש ודוק.

ז ז) **שם. אסור בהנאה.** ואם נמצא חמץ אחר הפסח ולא ידעינן אם הוא של עכו״ם או של ישראל אסור באכילה ומותר בהנאה. מ״א סק״ב. חק יוסף. מק״ח או׳ א׳ אבל ח״י כתב דכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר אפי׳ באכילה. וכ״נ דעת הא״א או׳ ב׳ וכ״ה דעת הנה״ש או׳ ב׳ והישי״ע. וכ״כ הר״ז סי׳ תמ״ח או׳ ל׳ אלא שכתב דבמקום שאין הפ״מ יש לחוש לדברי מ״א אבל בהנאה מותר לד״ה יעו״ש. ואם יש לתלות שנעשה אחר פסח לד״ה שרי אף באכילה כמ״ש באו׳ שאח״ז. והא דשרי באכילה היינו למי שאינו נזהר מפתן ח״י שם. או כגון שהוא משאר דברים שאינם פת. ישי״ע שם. ועיין לקמן סי׳ ת״ן או׳ ז׳.

ח ח) **ואם** נמצא במקום עוברי דרכים אזלינן בתר רובא והיינו אחרי רוב המצויים שם באותו מקום ולא אחרי רוב העיר ושווקים. ואם גויים וישראל מצויים בשוה אזלינן אחר רוב השוק שנמצא שם ואם שוים בשוק אז הולכים אחר רוב העיר. מ״א שם ומחה״ש. ואם הם מחצה על מחצה אז הוי ספק ולדעת מ״א שרי בהנאה ולא באכילה ולדעת ח״י שרי אפי׳ באכילה כמ״ש באו׳ הקודם יעו״ש. ואם אפשר לתלות שנעשה לאחר הפסח אפי׳ במקום שרוב ישראל מצויים שם שרי. מ״א שם. וכ״כ האחרונים.

סימן תנ

א א) [**סעיף א׳**] **ישראל שלוה כבר וכו׳** ויש מקומות שנהגו שלא ללוות אשה ככר מחברתה לפני הפסח שתשלם לה לאחר הפסח וכמדומה אני משום חשש רבית נגעו בה שהמלוה את חבירו סאה בסאה או ככר בככר וקבע לו זמן עד יום פלוני ה״ז אסור. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ כל שעה. ד״מ או׳ א׳ כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״א. ולפי מ״ש מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ קס״ב סעי׳ א׳ בהגה שמותר ללות ככר בככר וכו׳ יעו״ש היה נראה להקל אמנם כיון דהריא״ז עצמו לא החליט שמטעם זה נהגו אלא כתב כמדומה נראה שאין להקל במקים שנהגו דאפשר שנהגו לאסור מטעם אחר. וגם במקום שלא נהגו איסור נראה דיש להחמיר לכתחלה ללוות קו״פ ולפרוע אחר פסח שכ״מ לשון הש״ע שכתב ישראל שלוה משמע דדוקא אם לוה ולא פרע צריך לפרוע אחר הפסח אבל לכתחלה צריך לפרוע קו״פ אם אפשר.

ב ב) **שם. צריך לפורעו וכו׳** ואין בו איסור משום חמץ שעבר עליו הפסח כיון שלא היה בעין בשעת איסור. טור. לבוש. מ״א שם. ח״י או׳ א׳ וכתב שם ח״י דאם פורע לו מעות במקום הככר אפי׳ בתוך הפסח מותר יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ א׳ א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳.

ג ג) **שם. צריך לפורעו וכו׳** ואפי׳ אם היה הככר הראשון בעין כגון שהשואל עשה או שגג ולא ביערו חייב לפרוע לו וליתן לו ככר אחר לאחר הפסח. מאמ״ר או׳ א׳ וכ״כ המק״ח או׳ א׳ א״א או׳ א׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ כ״ב.

ד **ד) שם. צריך לפורעו וכו'** וישראל שהלוה חמץ לעכו"ם קו"פ ישלם לו חמץ כיוצא בו לאחר הפסח דהואיל ואינו מחזיר לו חמץ הראשון בעינו מותר, ריא"ז הב"ד בשה"ג פ' כל שעה. כנה"ג בהגה"ט. אבל הפר"ח השיג עליו וכתב דאף אם נותן לו חמץ הראשון מותר ואף באכילה דכיון שהלוהו לעכו"ם קם ליה ברשותיה והו"ל חמץ של עכו"ם שעבר עליו הפסח דמותר אפי' באכילה. וכן הסכים א"א שם. ר"ז או' ב'.

ה **ה) [סעיף ב'] יאמר לו קודם פסח וכו'** הט"ז סק"א לחלק יצא דאי מצי מסלק ליה בכל שבוע מועיל התנאי קו"פ אבל אם זקף עליו הרבית בפ"א ולא מצי לסלק ליה עד זמן שביניהם לא מועיל התנאי קו"פ וצריך להתנות בתחלת המקח וכמ"ש לעיל בסי' רמ"ה בענין שותפות העכו"ם יעו"ש. אמנם הנה"ש או' א' כתב על דברי הט"ז הנז' דאינו מוכרח דאפי' לא מצי לסלק ליה עד זמן שהתנו ביניהם יכול להתנות קו"פ ולא דמי הכא לס' רמ"ה יע"ש. וכ"כ החמ"מ או' ב' והמש"ז או' א' אלא שכתב שם המש"ז דהיכא דדינא דמלכותא דאין אחד מהם יכול לחזור לכתחלה יש להחמיר כמ"ש הט"ז ודיעבד צ"ע עכ"ל אבל בב"ה כתב דגם בזה אין להחמיר בדיעבד יעו"ש. וכ"מ בח"י או' ג' שכתב דאין להחמיר בדינים אלו כי בלא"ה אין ישראל קונה בלא משיכה לרוב הפו' יעו"ש.

ו **ו) שם, וכיון שהתנה עמו וכו'** משמע אבל אם לא התנה עמו כך קו"פ אסור וכמ"ש ב"י בשם אבי העזרי יעו"ש. וכ"כ הלבוש. אבל הב"ח כתב לכתחלה יש לחוש לסברת ראבי"ה אבל בדיעבד מותר אפי' לא התנו כל עיקר יעו"ש. והב"ד מ"א סק"ב. חק יוסף או ב' מק"ח או' ב' ח"א כלל קכ"ד או' י"ד. והפר"ח כתב דא"צ לומר שום דבר קו"פ אלא מן הסתם מקבל מהם אחר הפסח ככרות חמץ שהיו ראויים לתת לו בפסח כדמשמע מדברי הגמ"י ומרדכי שהביא בב"י יעו"ש. וח"י או' ג' כתב דהעיקר כמשמעות לשון הש"ע והלבוש דלכתחלה טוב להתנות כך ואם מתנה כך אף אם נותן לו העכו"ם אח"כ חמצי שעבר עליו הפסח ג"כ שרי ואם לא התנה עמו כן אם העכו"ם נותן לו אח"כ קמח או מעות או חמץ שנעשה אחר פסח שרי דחליפי חמץ מותרין כמ"ש לעיל סי' תמ"ג וכן הדין בלקח חק הכומרים (פי' שהמלך ניתן לכומרים לחם חקם בכל שבוע והם מכרו לישראל בתחלת השנה כל הלחם של כל השנה) שנותנים להם לחם קצוב בכל שבוע ואין להחמיר בדינים אלו כי בלא"ה אין ישראל קונה בלא משיכה לרוב הפו' עיין ח"מ סי' קצ"ד וש"כ שם סק"א עכ"ל. אמנם הר"ז או' ג' פסק כדברי הב"ח דלכתחלה צריך להתנות ובדיעבד שלא התנה אף אם הביא לו העכו"ם אחר פסח בעד שביע של פסח ככרות שנתחמצו בפסח מותר לו לקבלם ולאכלם. ובאו' ד' כתב דכן הדין בלוקח חק הכומרים דלכתחלה צריך להתנות עמהם ובדיעבד שלא התנה עמהם כלום ולאחר הפסח נתנו לו בעד שביע של פסח לחם חמץ שנתחמץ בתוך הפסח מותר לו לקבלו ולאכלו יעו"ש.

ז **ז) והא** שכתב הר"ז דפת כומרים מותר לאוכלו היינו משום דהוי כפת פלטר משום דעשוי לחלק ולהנתן במתנה וכמ"ש בס' זבחי צדק על יו"ד סי' קי"ב או' כ"ד בשם כמה פו' יעו"ש. וכן מ"ש דפת של רבית מותר לאוכלו היינו נמי אם הוא פת פלטר אבל אם הוא פת של בעה"ב אסור באכילה כמ"ש ביו"ד סי' קי"ב סעי' ב' וגם הא דפת פלטר שרי היינו דוקא במקום שנהגו להקל בפת פלטר וכמ"ש ביו"ד שם.

ח **ח) [סעיף ג'] ישראל ועכו"ם שיש להם תנור וכו'** ותנור של ישראל ומלאי של ישראל שאופין העכו"ם חמץ בשבילו כל השנה אין תקנה אלא שישכיר התנור לעכו"ם ל' יום קו"פ ואז אף אם ישכירנו לאפות בו חמץ מותר. שו"ת זר"א א"ח סי' נ"ב. מחב"ר או' א'.

ט **ט) שם. אומר לעכו"ם קו"פ וכו'** ואעפ"י שנתבאר לעיל סי' רע"ה דלא מועיל תנאי אלא בתחלת השותפות מ"מ הכא שאני דאין איסור אלא משום קנס ובכגון זה לא שייך למקנסיה והכי מתבאר מדברי הפו' דלענין חמץ בפסח קיל טפי. מאמ"ר או' ג' וכתב דהט"ז דחה דברי מרן בשתי ידים ולפי דעתו יפה כיון הש"ע שתלה הכל בתנאי יעו"ש. וכ"כ הנה"ש או' ב' להשיג על דברי הט"ז יעו"ש.

י **י) שם אומר לעכו"ם קו"פ וכו'** ואם לא אמר אפי' מעות אסור לקבל בעד חלקו אחר הפסח משום דהו"ל משתכר באיסורי הנאה ומיהו אם כבר קבלם מותרים וכמ"ש בסעי' שאח"ז יעו"ש,

יא **יא) שם. ואני אטול אח"כ.** משמע אפי' לחם מותר ליקח אח"כ וכ"ש מעות עו"ש או' ב' ח"י או' ד' א"א או' ג' זהו לפי דברי הש"ע שפסק כדעת המרדכי שהביא בב"י אבל בשם הגמ"י כתב דצריך למכור חלקו של אותו שבוע וליקח הדמים קו"פ יעו"ש. וכ"פ הב"ח. וכ"כ מ"א סק"ג. ח"י שם א"א שם. חק יוסף או' ג' ח"א כלל קכ"ד או' ע"ו. וכן הסכים הפר"ח אלא שכתב דיש להחמיר יותר וצריך להתנות מתחלת השותפות כמו לענין שבת לעיל סי' רמ"ה ואם לא התנו בתחלת השותפות אין תקנה אלא יחלקו ויעקרו השותפות ויחזרו וישתתפו ויתנו שהעכו"ם יקח שכר ימי הפסח והוא יקח כנגדם ימים אחרים יעו"ש. והמק"ח בביאורים או' ב' כתב דאם חילק עצמו שבוע אחת קו"פ שאומר לעכו"ם אני אטול שבוע זו ואתה תטול שבוע שאחריה שהוא של פסח לכ"ע מותר דהוי כנטל דמים מקודם עכ"ל נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא. וע"כ נראה דלכתחלה יש לעשות כמ"ש הפר"ח להתנות בתחלת השותפות ואם לא התנה וקשה עליו אח"כ לבטל השותפות ולחזור ולהשתתף ולהתנות בתחלת השותפות אז יעשה כמ"ש המק"ח שיקח הישראל שבוע שלפני הפסח והעכו"ם יקח שבוע הפסח. ואם זאת אינו יכול לעשות כגון שלא נזכר עד שלא נשאר כ"א יום או יומים לפני הפסח

אז יעשה כסברת הב״ח ודעמיה דהיינו שימכור חלקו לעכו״ם ויהיה כל התנור בימי הפסח לעכו״ם ויקבל הדמים קו״פ. ואם גם זאת אינו יכול לעשות כגון שהעכו״ם אלם ואינו חפץ לעשות טובם עם ישראל לקנות ושיתן לו דמים קו״פ אז יש לעשות כדברי הש״ע ובלבד שצריך להתנות עמו שיקבל כל אחד מה שיבא לו הן רב הן מעט הן יאפו או לא וכמ״ש ח״א שם.

יב יב) שם. ואני אטול אח״כ. ומ״מ בשבת שבתוך הפסח לא מהני במה שאומר טול אתה אלא א״כ התנו בתחלת השותפות כמו בשאר שבתות השנה כמבואר לעיל סי׳ רמ״ה יעו״ש. ח״י או׳ ד׳ והמ״א סק״ג כתב דגם בד׳ ימים שהם יו״ט אסור לומר טול אתה וכו׳ כמ״ש סי׳ רמ״ה עכ״ל וכ״כ ח״א שם. מיהו ח״י שם תמה על דברי המ״א הנז׳ דהא הבערה שרי ביו״ט יעו״ש. אבל הא״ר או׳ ד׳ תירץ כיון דאין ראוי החמץ לישראל הבערה כזו איסור גמור הוא אף ע״י כותי יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ג׳ וחק יוסף או׳ ג׳ תירץ משום דאסור לעשות דבר ע״י שליח כדי להשתכר ביו״ט יעו״ש. והחמ״מ או׳ ה׳ תמה על ח״י מדברו הטור סס״י רמ״ג וב״י שם ריש הסו׳ שכתבו גבי תנור דכל היכא שאסור בשבת ה״ה ביו״ט וכתב שכ״ה בגמ׳ דשכר יו״ט אסור כמו שכר שבת יעו״ש. וכ״ז אם לא נטל דמים תחלה אבל אם נטל דמים תחלה קו״פ כמ״ש באו׳ הקודם אז שרי כה״ג שכר שבת ויו״ט א״א שם.

יג יג) [סעיף ד׳] ואפו בו עכו״ם וכו׳ משמע אפי׳ שלא מדעת הישראל. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ ט״ז.

יד יד) שם. אפי׳ מעות אסור לקבל וכו׳ ואפי׳ קודם פסח ב״ח. א״ר או׳ ה׳ א״א או׳ ד׳ וכן לאחר הפסח אסור לקבל אפי׳ מעות, ר״ז שם.

טו טו) שם. אפי׳ מעות אסור לקבל וכו׳ כיון שהתנור של ישראל ול״ד לסעי ג׳ דהתם הוא התנור של שותפות. ועיין ט״ז סק״ג שכתב שיש דעות מחולקות בשני סעיפים אלו ומתמיה על הש״ע אבל בשכנה״ג האריך להוכיח דאין כאן מחלוקת כלל יעו״ש. וכן הסכים ח״ו או׳ ה׳ מאמ״ר או׳ ד׳ נה״ש או׳ ג׳ מש״ז או׳ ג׳ חמ״מ או׳ ה׳.

טז טז) שם. מותר ליהנות מהם. דחמץ אינו תופס דמיו כמ״ש ססי׳ תמ״ג. לבוש. ב״ח. מ״א סק״ד. פר״ח. ואפ״ה אסרו לכתחלה משום קנס דהו״ל משתכר באיסור הנאה לכתחלה. ב״ח. ח״א כלל קכ״ד או׳ ט״ז. ועיין לעיל סי׳ תמ״ג או׳ ל׳.

יז טוב) שם. מותר ליהנות מהם. ואף לדידיה שרי. פר״ח. הגר״א. ובין קודם. פסח ובין אח״כ בדיעבד שרי א״א או׳ ד׳ וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ דאפי׳ אם עבר וקבל המעות מן העכו״ם בתוך הפסח מותר לו ליהנות מהם.

יח חי) שם. מותר ליהנות מהם. ודוקא קודם שנודע לב״ד שיאסרו השכר עליו דאם הב״ד אסרוהו עליו וקבלן אח״כ אסור ליהנות מהם. ב״ח. שכנה״ג בסגב״י או׳ ג׳ א״ר או׳ ו׳.

יט יט) שם. מותר ליהנות מהם. ודוקא שאפו בלי ידיעת הישראל. מק״ח או׳ ד׳ אמנם עיין לעיל סי׳ תמ״ג או׳ ל״א שהבאנו פליגתא בענין אם קנו דבר בחמץ מותר די״א דוקא בלי ידיעתו וי״א דאפי׳ אם קנה בעצמו יעו״ש וא״כ לדעת המתירים שם ה״ה הכא אפי׳ אם אפו בידיעתו אם עבר וקבל המעות מותר ליהנות מהם אפי׳ הוא בעצמו.

כ ך) שם. מותר ליהנות מהם. אבל אה קבל הככרות אסור ליהנות מהם דזכה בהם בפסח בשכר תנורו כיון שדרכן לעולם לתת ככרות וא״כ הו״ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ז׳ ר״ז שם. ח״א שם.

כא כא) ואם יש לישראל זה גזבר גוי שמשכיר התנור ומיחה לגזבר שלא ישכיר התנור בפסח ושלא בידיעת הישראל השכיר הגזבר וקיבל המעות מותר הישראל לקבל ממנו המעות אבל אם קיבל ככרות אף בזה אסיר. מק״ח שם. ח״א שם. ואפי׳ לא באו הככרות בפסח ליד גזבר הישראל אלא אח״כ הדין כך נה״ש או׳ ד׳.

כב כב) [סעיף ה׳] יש מי שמתיר וכו׳ כ״כ הטור בשם הרשב״א וראייתו מדתנן בע״ז (ס״ב ע״א) שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת אעפ״י שא״ן העבר לי חבית של יי״נ ממקום למקום שכרו מותר עכ״ל אלא שהרב״י כתב עליו דלפום פשטא דמתני׳ אין משם ראייה יעו״ש וע״כ כתב דין זה בש״ע בשם יש מי שמתיר. וכ״כ בשו״ת זר״א סי׳ נ״ב דדין זה אינו מוסכם ומה גם דהוי כחוכא ואיטלולא להשכיר לגוי לאפות בו מצה והרי אנן סהדי דאין הגוי נוטלו אלא לאפות בו חמץ יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ ב׳ וכ״כ הכס״א או׳ ג׳ אמנם המ״א סק״ה וח״י או׳ ז׳ והפר״ח והגר״א כתבו ליישב דברי הרשב״א הנז׳ יעו״ש. וגם מה שהקשה ע״ז הט״ז סק״ד יישב ח״י או׳ ח׳ ושאר האחרונים יעו״ש ומשמע דדעתם לפסוק כרשב״א שהוא יש מי שמתיר שהביא בש״ע. וכ״פ הר״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל קכ״ד או׳ י״ז. ומיהו צריך לשכור לעכו״ם בדבר קצוב ע״מ לאפות בו מצה הן הרבה הן מעט או לא יאפה בו כלום

שנוטל שכרו משלם כמ״ש הפר״ח, וכ״כ הר״ז שם. וכשמתנה עמו כך אעפ״י שהעכו״ם אופה בו חמץ בפסח א״צ למחות בידו ומותר לקבל ממנו שכר התנור אפי׳ בתוך הפסח. ר״ז שם. ועיין לקמן או׳ כ״ד.

כג **כג) שם. יש מי שמתיר וכו׳** אבל אם העכו״ם יאפה בו חמץ ומצה מותר לכ״ע שהישראל יחשוב שמקבל שכרו בעבור המצה שאפה בו ולא בעבור החמץ. לבוש. עט״ז.

כד **כד) שם הגה. וכן מותר להשכיר לו בית לדור וכו׳** משמע דאסור להשכירו לשום בו חמץ דמשתכר באיסורי הנאה. ודוקא כשמשכירו בתוך הפסח או בע״פ. מ״א סק״ו בשם האגור. וכ״כ הט״ז סק״ה. ח״י או׳ ט׳ א״ר או׳ ט׳ חק יוסף או׳ ו׳ הגר״א. ח״א כלל קכ״ד או׳ י״ז, וכ״כ הר״ז או׳ י״א דכ״ז כשמשכיר לו בתיך הפסח או בע״פ אפי׳ קודם שעה ה׳ אבל קודם ע״פ מותר להשכיר לעכו״ם בין חמור בין תנור בין חדר אעפ״י שהעכו״ם מפרש לו שישתמש בהם חמץ בפסח וע״מ כן הוא שוכרם ממנו דכיון שהעכו״ם יכול להשתמש יום אחד בהם חמץ בשעת היתר דהיינו משעה שמשכירם לו עד שעה ששית בע״פ א״כ השכר שניטל ממנו הישראל אינו ניכר ונראה שהוא בעד שעת איסור דהיינו בעד שבוע של פסח אלא בעד שעת היתר דהיינו בעד מה שהעכו״ם יכול להשתמש בהם חמץ משעה שמשכירם לו עד שעה ששית בע״פ עכ״ל. מהו הב״ח כתב בשם האגור דאינו מותר להשכיר ביתו להניח בו חמץ אלא א״כ היה ל׳ יום קו״פ וכ״כ הפר״ח. וכתב שם הב״ח נראה דה״ה בחמור וכלי ותנור אבל בפחות מל׳ יום אסור לכתחלה כמו בע״פ עצמו כיון דחל עליו חובת ביעור יעו״ש. וע״כ יש להחמיר לכתחלה היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך על המתירין. ויתבאר עוד מזה לקמן סעי׳ ז׳.

כה **כה) וכתב** שם הפר״ח דבחנם ובשאלה שרי ליתן ביתו לעכו״ם להניח בו חמץ דהא אינו נהנה באיסורי הנאה יעו״ש והביאו מחה״ש סק״ו. ומיהו בכלי אין מועיל זה דהא רוצה בקיומו של חמץ וכמ״ש לקמן או׳ מ״ט יעו״ש.

כו **כו) שם בהגה. בית לדור וכו׳** הסכמת ראשונים ואחרונים דאע״ג שהשכירו סתמא לדור בו הוא ולא אתא לאפוקי אלא היכא שמשכירו בפי׳ לשם חמץ. ח״י או׳ ט׳ מק״ח אי׳ ה׳ ונראה דה״ד אי לא ידעינן בודאי שהעכו״ם לוקחו להניח בו חמץ דאל״כ הו״ל סתמו כפירושו שמשכירו לחמץ ובכה״ג ודאי שצריך להתנות. ועיין לעיל סי׳ תמ״ח סוף או׳ מ״ד.

כז **כז) [סעיף ו׳] מותר לומר לעבד וכו׳** ואעפ״י שמזונותיו עליו. טור. לבוש.

כח **כח) שם. אעפ״י שיודע שיקנה חמץ.** ואין זה כקונה חמץ שהרי העבד בר דעת הוא וקונה לדעתו מה שירצה ואין לו על רבו אלא שיתן לו מעות לקנות לו מזונות. לבוש.

כט **כט) שם. אעפ״י שיודע שיקנה חמץ.** אבל לא יאמר קנה חמץ ואכול. אגידה פ׳ כ״ש. א״ר או׳ יו״ד.

ל **ל) שם. אעפ״י שיודע שיקנה חמץ.** ואם הוא מושכר אצלו לשנה לא יאכל בביתו משום חשדא. אגודה שם מ״א סק״ז מק״ח או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ז׳ א״א או׳ ז׳.

לא **לא) שם. אבל לא יאמר לו צא ואכול וכו׳** ודוקא שא״ל צא ואכול חמץ או שיודע בודאי שיאכל חמץ. מ״א סק״ח. מיהו הח״י או יו״ד כתב דמשמעות לשון הש״ס משמע אפי׳ בחשש בעלמא אסור יעו״ש. אבל החק יוסף או׳ ז׳ כתב כדברי מ״א. וכ״כ החמ״מ שם. וכ״כ המק״ח או׳ ז׳ וכתב ודלא כח״י. וכ״כ א״א או׳ ח׳ דבספק אין להחמיר.

לב **לב) שם. ואני פורע.** וכשאומר לחנוני תן לו ואני פורע אפי׳ אמר קו״פ שיתן לו בפסח אסור וכ״ז כשידוע שיתן לו חמץ. ואף בידוע אם אמר לפועלו או לחנוני שיתן לו מצה מותר כמו בסעי׳ הקודם. א״ר או׳ י״א מתשו׳ ב״ח דף ק״ב. ועיין שע״ת או׳ י״א.

לג **לג) שם. ואני פורע.** שכיון שנותן לו החנוני לעבד על דעת שיפרענו הוא הוי החנוני שלוחו והוי כאלו מאכילו הוא חמץ בידים וכיון שמזונותיו עליו נמצא שנהנה הוא מן החמץ שמאכילו ופורע חובו המוטל עליו לזונו מזה החמץ. לבוש. ומי שראה בהמה נודדת ללחם ליכא איסורא לומר לגוי חנוני תתן לה לחם ואני פורע. ת״ת אדם סי׳ ט״ו. רו״ח או׳ ב׳.

לד **לד) שם. ויש מתירין וכו׳** שכיון שעדיין לא נתן המעות לחנוני לא חשיב כחמצו מה שנותן החנוני לעבדו לבוש.

לה **לה) שם. ויש מתירין וכו׳** הב״ח פסק להחמיר כדיעה ראשונה. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ דדעת הש״ע להחמיר לפי הכלל המסור בידינו שסברא שמביא בסתם היא העיקרית. וכ״כ ח״י או׳ י״א וכתב דאע״ג דביו״ד סי׳ קל״ב סעי׳ ד׳ פסק להקל צ״ל דחומרא דחמץ שאני יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ט׳

וכ״כ א״ר או׳ י״ב אלא שכתב עוד חילוק דבעבדו ושפחתו כיון דמחויב ליתן להם מזונות ממש אסור אבל פועלים שאם רוצה נותן להם מעות מותר יעו״ש. מיהו המ״א סק״ט כתב דעיקר כדברי היש מתירין, וכ״כ הפר״ח, מק״ח או׳ ח׳ ר״ז או׳ כ״א אלא שבסוף או׳ כ״ג כתב דטוב לחוש לדיעה ראשונה. וכ״כ ח״א כלל קכ״ד או׳ כ״א דבשעת הדחק מותר לומר לו ג״כ צא ואכול ואני פורע וכן מותר לימר לחנוני תן לעבדי לאכול ואני פורע עכ״ד. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ קי״ז או׳ י״א. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳.

לו לו) שם. אלא א״כ הקדים דינר. ודוקא שהדינר עדיין בעין ביד החנוני בשעה שאוכל וכמ״ש ביו״ד סי׳ קל״ב סעי׳ ד׳ מ״א שם. מק״ח או׳ ט׳ אבל הט״ז וש״כ שם הסכימו דאף שאינו בעין אסור וכ״מ בט״ז כאן. א״ר או׳ י״ג. וכן הסכים הפר״ח בסעי׳ זה. וכ״מ מדברי הר״ז או׳ כ״ב וח״א כלל קכ״ד או׳ כ״א שכתבו סתם אסור להקדים דינר משמע דאפי׳ אינו בעין אסור.

לז לז) שם. אלא א״כ הקדים דינר. ואם לא הקדים דינר מותר לומר תן לפועלים חמץ ואני פורע. וא״כ מי שיש לו תינוק וצריך לשתות חמץ מותר לומר לעכו״ם תן לי לשתות חמץ ואני פורע אבל הוא לא יקח החמץ בידו כמ״ש סי׳ תמ״ו סעי׳ ג׳ מ״א סק״ט. א״ר או׳ י״ב. ח״א שם. מיהו המט״י בסי׳ תמ״ח סעי׳ ז׳ כתב על דברי מ״א הנז׳ דאין לסמוך עליו וקולא גדולה היא ושכן ראה למהרח״א בס׳ מ״ק דף קס״ז שהשיג עליו יעו״ש. וכ״כ בשו״ת קול אליהו סי׳ כ״ד דמעולם לא הותר להאכילה איסור תורה אלא דוקא במקום סכנה ועוד דמטעם אחר יש לאסור דק״ל יש שליחות לעכו״ם לחומרא ובאומרו לגוי שיקנה חמץ להשקות לבנו נעשה החמץ של ישראל ומדרבנן מיהא עובר ב״י יעו״ש. וח״י או׳ י״א כתב מי שיש לו תינוק או חולה בתוך ביתו שצריך לאכול או לשתות חמץ יצוה לעכו״ם ליתן לו חמץ ולא יאמר אני פורע וישא התינוק חוץ לביתו ועכ״פ לא יגע בחמץ. וכ״ז מיירי כשאפשר לעשות כך ויש לו עכו״ם שעושה כן דאי לאו הכי והוא ג״כ צורך גדול לתינוק או לחולה יעשה בכל מה דאפשר לו לעשות כי במקום סכנה הכל שרי עכ״ל וכ״כ מ״א שם דבחולה שיש בו סכנה הכל שרי. ומ״מ טוב לעשות מחיצה עשרה להפסיק כדי שלא יבא לאכול ממנו. ח״י שם. מק״ח או׳ ט׳ ועיין בשו״ת שבו״י ח״ב סי׳ ט״ו שכתב דלא יתן אדם חמץ לתינוק ביחידי דדילמא יטעו למיכל מיניה כמ״ש גבי שבת לא יקרא לאור הנר ביחידי כ״ש בחמץ דלא בדילי מיניה כולא שתא משא״כ בשנים דאדכורי אהדדי יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ שמ״ג או׳ ט״ז.

לח לח) ואם מוכרח להביא החמץ לביתו של ישראל בשביל החולה או תינוק הנצרך לכך כגון שאינו יכול להוליכו לבית עכו״ם ולהשקותו שם וגם יש איזה הכרח שיונח שם בבית ישראל צריך שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו וכמ״ש לעיל סי׳ תמ״ח סעי׳ ב׳ ויעשה לפניו מחיצה עשרה ולא יגע בו ויצוה לעכו״ם להשקותו ואם א״א יעשה ע״י קטן ובמקום סכנה אפי׳ ע״י גדול שרי. והא דשרי לחולה לשתות חמץ היינו אם אין בו סכנה צ״ל שלא כדרך הנאתו כגון שמעורב עם דבר מר או דבר מאוס ואם יש בו סכנה אפי׳ כדרך הנאתו שרי כמ״ש ביו״ד סי׳ קנ״ה סעי׳ ג׳ ועיין שם בהגה שכתב דכל חולה שמאכילין אותו איסור צריך שתהיה הרפואה ידועה ע״פ מומחה ואין מתירין שום דבר איסור לחולה אם יכול לעשות הרפואה בהיתר כמו באיסור אעפ״י שצריך לשהות קצת קודם שימצא ההיתר מאחר שאין סכנה בדבר יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ שכ״ח ססי׳ י״ז בהגה.

לט טל) ובענין קניית סמי רפואה לחולה שיש לחוש לתערובת חמץ יותר טוב לקנות מעכו״ם מלקנות מישראל משום דכיון שנתבטל טעמו וממשו ביד עכו״ם הו״ל כמו שנתערב קודם זמן איסורו דאינו עובר עליו כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ב.

מ מ) שם. אלא א״כ הקדים דינר. ולסברא זו ה״ה דמצי למימר לעכו״ם האכל לבהמתי פסולת שעורים וכיוצא כל שאינו מקדים דינר. פר״ח. ומיהו עיין לעיל סי׳ תמ״ח או׳ קט״ז שהבאנו דעת האחרונים החולקים בזה יעו״ש.

מא מא) שם או שנשא ונתן ביד. ר״ל שלקח החמץ מיד החנוני ונתן ביד עבדו וטעם האיסור משום דהגבהה קונה בכל מקום כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ח או׳ מ״ט וא״כ כיון דאגבהיה הו״ל חמצו של ישראל שאסור בהנאה ועובר עליו ב״י נותנו לעבדו הו״ל משתכר באיסור הנאה.

מב מב) שם הגה. ואסור לקנות חמץ לעכו״ם וכו׳ דאיכא למיחש דילמא אתי למיכל מיניה ועוד דאין שליחות לעכו״ם וא״כ הו״ל חמצי של ישראל ועובר עליו. ב״י בשם הריב״ש. ועוד נראה דאסור משום רוצה בקיומו. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״ד. חק יוסף או׳ ט׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ י״ט. ורוצה בקיומו היינו שמחזיק לו טובה, מ״א שם, ועוד יש טעם משום שמיצר אם יאבד ע״י שמירתו כמ״ש ביו״ד סי׳ קל״ג סעי׳ ו׳ יעו״ש. ואפי׳ אינו מושך החמץ מרשות המוכר אלא נותן דמים בלבד אסור. ר״ז או׳ כ״ז.

מג מג) ואם עבר הישראל וקנה החמץ לעכו״ם בפסח והוא רוצה ליתנו לו בפסח פשיטא דאסור משא״כ אם עבר הפסח ורוצה ליתנו לו אחר הפסח יש לצדד להתיר. שע״ת או׳ י״ב. ומיהו כשלא כיון הישראל לקנותו לעצמו וגם לא קיבל עליו אחריות כלל שרי בהנאה ובאכילה אחר הפסח. א״א או׳ יו״ד.

מד מד) ואם היתה בהמת עכו״ם טעונה חמץ שרי לפרוק במקום דאיכא צער בע״ח אפי׳ בפני העכו״ם דכיון דצער ב״ח דאו׳ ואינו מתכוין שיחזיק לו טובה (אלא לקיים מצוה) הוי לא אפשר ולא מכוין דשרי. מ״א שם. א״ר שם. ח״א שם או׳ ך׳.

מה מה) עכו״ם מוכר תבואה ויש בתוכה קצת מחומצים ובפסח רוצים עכו״ם לקנות מעכו״ם זה שרי לישראל להיות סרסור כי לא בעד חמוצים נותן דמים ובדבר יבש חוץ מדמי איסור שרי. א״א סוף הסי׳ והב״ד אחרונים.

מו מו) שם בהגה. אפי׳ במעותיו של עכו״ם. וכן אסור לומר לעכו״ם בחו״ה דפסח שיקנה חמץ בשבילו ואפי׳ לא ימשוך החמץ לתוך ביתו של ישראל דיש פו׳ סוברים דיש שליחות לעכו״ם לחומרא ובדיעבד אם קנה ולא משך לרשותו של ישראל אין לאסור לאחר הפסח. חידושי רע״א יעו״ש.

מז מז) [סעיף ז׳] אסור להשכיר כלי וכו׳ מפני שרוצה בקיומו של איסור ע״י דבר אחר (בעידו ע״ג האש) שלא יבקע הכלי ועוד כיון שהכלי עצמו אסור בהנאה (שבלוע חמץ) אסור להשכירו לכתחלה. טור. לבוש. ט״ז סק״ו. מ״א ס״ק י״א.

מח מח) שם. אסור להשכיר כלי וכו׳ בע״פ אחר חצות וכ״ש בתוך הפסח א״נ אפי׳ קו״פ ומתנה בפי׳ כדי שיבשל בו חמץ בפסח אבל להשכיר לו קו״פ בהבלעת ימי הפסח כגון שמשכירו לו לג׳ או לד׳ שבועות לעשות בו כל מה שירצה אעפ״י שידוע שהעכו״ם יבשל בו חמץ בתוך הפסח מותר שהוא יחשוב לו כל שכרו בעד הימים שקו״פ ושאחר הפסח ואין זה משתכר באיסורי הנאה. כן נ״ל להלכה ולמעשה והמחמיר תע״ב. לבוש. עט״ז. מיהו הר״ז או׳ י״ב כתב דאפי׳ כמה ימים קו״פ אסור להשכיר כלי לעכו״ם אם ידוע לו שיבשל בו חמץ בפסח אעפ״י שאין העכו״ם מפרש לו שיבשל בו חמץ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ד.

מט מט) שם. אסור להשכיר כלי וכו׳ משמע דלהשאיל מותר דלא אמרינן רוצה בקיומו וכו׳ אלא במשכיר (עיין לעיל או׳ מ״ז) דאיכא תרתי. לבוש. וכ״ה דעת המק״ח או׳ י״א. אבל הב״ח כתב דלהשאיל כליו אסור כמו משכיר מטעם רוצה בקיומו. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ עו״ש או׳ ד׳ ח״י או׳ י״ב. א״ר או׳ ט״ו. ר״ז או׳ י״ב. מיהו דרך מכירה או נתינה שרי ולפי׳ לכתחלה ובלבד שלא יערים. ב״ח שכנה״ג שם או׳ ח׳ א״ר שם.

נ נ) שם. אסור להשכיר כלי וכו׳ משמע אפי׳ כלי חדש אסור ומטעם שרוצה בקיומו של חמץ ע״י דבר אחר שלא יבקע הכלי. עו״ש שם. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ דלטעם רוצה בקיומו אף בכלי חדש או כלי כשר שאינו אסור בהנאה אסור יעו״ש.

נא נא) שם. אסור להשכיר כלי וכו׳ ואם עבר והשכיר הכלי לעכו״ם וקבל הדמים מותרים כדלעיל סעי׳ ד׳ פר״ח.

נב נב) וכתב בשבו״י ח״ב סי׳ ט״ו בישראלים שמכרו חמצם לעכו״ם ובחו״ה דפסח גברו המי גשמים ומתיראים שישטופו המים הכל וילך לאיבוד רשאים לשלוח אחר נכרי שקנה החמץ ולומר לו שיציל את שלו לשום אותם בחדר אחר שלא ישטפו המים ואם אין שם אותו נכרי יאמרו לנכרי אחר שבחדר זה יש לנכרי הרבה דברים ויש לחוש שישטפו המים הצל אותם לחדר אחר וזכין לאדם שלא בפניו יעו״ש. שע״ת או׳ י״ג.

נג נג) שם. כדי שיבשל בו חמץ. משמע הא אם מתנה שלא יבשל בו חמץ שרי. וכ״כ הב״ח דאם השכירו לבשל בו מצה לא שייך רוצה בקיומו אלא א״כ השכירו לחמץ יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט״ו דבהתנה לשום בכלים מצה דעת הב״ח והנ״ץ להתיר דלא כשכנה״ג יעו״ש. ודעת הנה״ש או׳ ט׳ להתיר אפי׳ אם משכירו סתם דיש לתלות שלא יבשל בו אלא דבר שאין בו חמץ ופליג על מ״א ס״ק י״א דאוסר בכלי לשכור בסתם יעו״ש. אכן דעת הא״א או׳ י״א נראה כמ״א ומ״מ במתנה שלא יבשל בו חמץ נראה דיש להתיר.

נד דנ) שם. אבל משכיר לו חמור וכו׳ אפי׳ בפסח. לבוש. ועי״ש שכתב כמה טעמים לחלק בין חמור לתנור דלעיל סעי׳ ד׳ יעו״ש. אמנם הב״ח כתב דאף בחמור אסור להשכיר להביא עליו חמץ משום דמשתכר באיסורי הנאה יעו״ש. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ תפ״ו דבפלוגתא דרבוותא מסתברא להחמיר אלא שכתב דהיינו דוקא ששכרו בהדיא לצורך חמץ אבל אם השכירו סתם מותר וכן אם השכירו ל׳ יום קו״פ מותר יעו״ש והביאו כנה״ג בהגב״י סס״י זה וכ״ה, עת המ״א ס״ק י״א להחמיר אלא א״כ בשכרו סתם מותר. וכ״ה דעת ח״י או׳ י״ב. א״ר או׳ ט״ו. פר״ח. מק״ח או׳ י״ב. חק יוסף או׳ י״א. שו״ת קול אליהו ח״א סי׳ כ״ד א״א או׳ י״א. ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל קכ״ד או׳ י״ז. אכן בשאלה מותר ליתן חמורו לעכו״ם להביא עליו חמץ. ב״ח שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ עו״ש שם. מיהו מ״ש הרדב״ז דקודם ל׳ יום מותר להשכיר עיין לעיל או׳ כ״ד שכתבנו דיש מתירין אף בתוך ל׳ יעו״ש.

נה הנ) יהודים שיש להם בית הריחיים והבהמות שלהם אסור לטחון בהם חמץ בפסח אפי׳ לשכירים עכו״ם אשר בבית הרחיים לצורך עצמם. הרדב״ז שם. כנה״ג בהגה״ט. י״א מ״ב בהגה״ט. מיהו דעת הפר״ח להקל כיון שטוחנין בחנם אבל הנה״ש בססי׳ זה חלק על דברי הפר״ח הנז׳ והסכים כדברי הרדב״ז יעו״ש.

נו ונ) ואותם המחזיקים באורינד״א ולוקחים מדות מלצן מכל בישול שכר שהם מבשלין ביורות משתנה הדין כפי עסק האורינד״א ואם היורות הם של המושל המשכיר והישראל מחוייב לתקן היורות כשמתקלקלין וגם אם נתיישנו היורות צריך הישראל לקנות חדשים משלו ולמסרם בתשלום זמן האורינד״א אז היורות הם ברשות ישראל ולא מבעיא דאסור ליקח המדות עצמם שזכה בהם הישראל בשכר היורות והוי חמץ שעבר עליו הפסח אלא אפי׳ מעות אסור ליקח ואם יש לו כח למנוע מהם הבישול אסור לכתחלה להניחם לבשל אפי׳ בחנם משום רוצה בקיומו וע״י מכירה יש להתיר הכל דהיינו שימכור קו״פ לעכו״ם אחד כל המדות (וגם היורות) שיגיעו משבוע של פסח ויטול הדמים מיד ואז אעפ״י שהעכו״ם מכירו ויחזור ויתנם לו אחר הפסח שרי. אבל אם האורינד״א בענין שאין הישראל צריך לתקן היורות כל עיקר שהם מבשלים בשלהם אלא שלוקח מדות מכל בישול יתנה עם העכו״ם קו״פ ליתן לו מעות ובדיעבד יכול לקבל מהם המדות אפי׳ לא התנה ואם אינו יודע מי יבשל שיתנה עמו הו״ל כדיעבד. וכן הדין במי ששוכר ריחיים מהמושל שצריך לתקן הריחיים אין היתר אלא במכירה כנז׳ ב״ח. שכנה״ג בהגב״י עט״ז עו״ש או׳ ד׳ ומ״ש הט״ז על דברי הב״ח הנז׳ עיין א״ר או׳ ט״ז שתירץ וכן המאמ״ר או׳ ט׳ כתב על קושיות הט״ז הנז׳ דלאו כלום הוא יעו״ש. אמנם המ״א ס״ק י״ב כתב אעפ״י שאין הישראל צריך לתקן היורות אין לו היתר אלא שימכור קו״פ הריחיים והיורות לעכו״ם ואם אין הישראל שוכר הריחיים עצמו רק שוכר חק המגיע להשר מהריחיים דהיינו המדות יש למכרו לעכו״ם או יצוה להטוחנין שלא יפרישו המדות בפסח רק יכתבו העכו״ם שטחנו בפסח ויגבו מהם לאחר פסח יעו״ש ובלב״ש. וכ״פ בשו״ת שבסוף שיטת מהרי״ש סי׳ ט״ו דאפי׳ אין על הישראל לתקן היורות שכרו אסור אם לא מכרו קו״פ. והביאו מחב״ר או׳ ג׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ט׳ דיש להחמיר בכל עניין מטעם משתכר באיסורי הנאה ומ״ש הט״ז סק״ו להקל כתב עליו שהפריז על המדה להקל יותר מדאי יעו״ש וכ״פ ח״א כלל קכ״ד או׳ י״ג כדברי מ״א.

נז זנ) ואם היה יום אידם ע״פ ובשלו העכו״ם שכר ביורות אלו אחר חצות והתנה הישראל קו״פ שיתנו לו מעות בשכרו יש להתיר ולסמוך על הגדולים דסברי דע״פ אחר חצות איסור דרבנן הוא וכו׳ הרב מהרי״ש בתשו׳ הנז׳ מחב״ר או׳ ד׳ ועיין לעיל רסי׳ תמ״ג.

נח חנ) אבל ישראל שיש לו ריחיים שלו לחלוטין אין לו תקנה אלא ימכרם לעכו״ם על כל השנה או חצי שנה ויהיה שבת ופסח בהבלעה ביניהם. ט״ז סק״ו וכתב המש״ז או׳ ו׳ דצ״ל וישכרם בהבלעה אבל מכירה גמורה גוף הריחיים שרי בכל ע״ש וע״פ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רמ״ג.

נט טנ) וישראל שהיה שכיר שנה להשר שיתעסק בשכר וי״ש מתבואה חמוצה דהיינו לעמוד על המשמר לקבל המעות בעד השכר ושלא יגנבו הפועלים וכו׳ רשאי לעמוד על המשמר בפסח בחו״ה ומטעם רוצה בקיומו לא שייך הכא ומטעם דאיכא למיחש שמא ישתה מהם יקח לו איש אחר עמו ואף שמבואר לעיל סי׳ ער״ה סעי׳ ג׳ שצ״ל לו תן דעתך עלי וכו׳ ה״ד בהטיית הנר גזרינן מאחר שאינו עוסק עמו בקריאה משא״כ בנ״ד די בזה שאיש אחר עמו. שער אפרים סי׳ ז׳ יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ט״ו. אמנם הח״י או׳ ט׳ השיג עליו וכתב דאסור להיות שומר חמץ ואפי׳ בחנם משום רוצה בקיומו יעו״ש. וח״א כלל קכ״ד או׳ ח״י כתב טעם האיסור משום דמשתכר באיסירו הנאה יעו״ש. ומ״מ בדיעבד שנטל השכר יש להתיר. ח״י שם. ח״א שם.

ס ס) שם הגה. ויש מתירין וכו׳ הא דכתב זה בשם ויש מתירין לפי שבד״מ או׳ ב׳ כתב זה בשם המרדכי וכתב עליו דבטור משמע דאסור מאחר דאוסר להשכירו לכתחלה כ״ש ליהנות ממנו בעצמו אלא שכתב דהמנהג כדברי המרדכי יעו״ש. ועיין לעיל או׳ מ״ז.

סא סא) שם בהגה. ויש מתירין להחם וכו׳ מאחר שאינו נהנה מאיסור הבלוע. ד״מ שם בשם המרדכי. ט״ז סק״ז. ומשום רוצה בקיומו נמי לא שייך הכא כיון שאין החמץ בעין. עו״ש או׳ ד׳.

סב סב) שם בהגה. ולרחוץ בהם. ודוקא חמין לחוף בהם הראש נוהגין היתר אבל הראויים למאכל ומשתה אסיר. יש״ש על מס׳ חולין ובמעגלי צדק כתוב דהני כלים לאו כלים דאכילה נינהו (דא״כ היה צריך להטמינם כמ״ש רסי׳ תנ״א) אלא כלים המיוחדים לרחיצה ולכיבוס דאעפ״י שעכ״פ בלעי חמץ מ״מ מדינא א״צ להטמינם מן העין כשאר כלים יעו״ש. מ״א ס״ק י״ב. וכ״כ הר״ז או׳ י״ג. ועיין באו׳ שאח״ז.

סג סג) שם בהגה. וכן שאר צרכי הנאה וכו׳ כגון לשום בו צונן דרך עראי ביבש או דבר לח במידי דלאו בר אכילה הוא כגון רחיצה ודוקא אם הוא דרך עראי דלא חיישינן להשתמש בו שימוש אחר. ח״י או׳ י״ד. מק״ח או׳ י״ד. והיינו אף בכלים המיוחדים לאכילה דרך עראי שרי. ר״ז שם. ועיין לקמן סי׳ תנ״א או׳ כ״ז.

סד סד) ויש לעשות היכר בקדרה האסורה אם משתמש בה, חמ״מ סוף או׳ יו״ד. ואם בישל בכלי חמץ שאינו ב״י בפסח אם נאסר התבשיל בהנאה עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ רל״א.

סימן תנא

א **א) [סעיף א'] קדרות של חרס וכו'** לאו דוקא קדרות דה"ה קערות שתשמישן ע"י עירוי וכלי שני ג"כ דינא הכי. ח"י או' א' מק"ח או' א' ור"ל אעפ"י שאין תשמישן ע"י האור כמו הקדרות ג"כ צריך לשפשפן ולהצניען.

ב **ב) שם. קדרות של חרס וכו'** וה"ה בשאר כלים שאינם של חרס אם אינו חפץ להגעילן או ללבנן ג"כ אפשר בהאי תקנתא לשפשפן ולקיימן עד לאחר הפסח אלא שדבר בהווה דבשאר כלים כיון שיש להם תקנה אינו עושה כן רק מגעילן או מלבנן. ח"י או' ד'.

ג **ג) שם. שנשתמשו בהם חמץ וכו'** אבל כלים חדשים שקונים מן השוק אפי' בכלי חרס א"צ לספק בהם לשמא נשתמשו בהם דאין דרך כלל להשתמש בכלים חדשים. אבל כלי מתכות שנקנים מן העכו"ם בביתו ואינו מכיר בהם ודאי שהם חדשים צריכין מספק להגעילן או ללבנן כפי תשמישן. או"ה כלל נ"ח דין מ"ו. ח"י או' ב' מק"ח או' ב' ואחר ההגעלה או הליבון צריך להטבילן ואעפ"י שהם ישנים כמ"ש ביו"ד סי' קכ"א סעי' א' יעו"ש. ועוד עי"ש בסי' קכ"ב סעי' י"א. ומ"מ בכלי זכוכית הצלולים יש להתיר לקנות מעכו"ם מביתו אפי' אין העכו"ם מסיח לפי תומו ואינו לוקח כלי מתוך הכלים דכיון שהם צלולים בודאי לא נשתמש בהם עדיין. ר"ז או' ה'.

ד **ד) שם. שנשתמש בהם חמץ וכו'** וכתב בשו"ת חכם צבי סי' ע"ה הוראה הלכה למעשה להתיר תבשיל שנתבשל בפסח בקדירת חמץ נקי שעברו עליה יב"ח אף לדידן דאסרינן נטל"פ (כמ"ש לעיל סי' תמ"ז סעי' יו"ד) דמ"מ אחר יב"ח ליכא טעם כלל ומ"מ לא מלאו לבו להתיר לבשל בה לכתחלה והסכים עמו הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ ז"ל שם בסי' ע"ו יעו"ש. והב"ד לעיל סי' תמ"ז או' יו"ד וגם כתבנו שם סברת שבו"י דמתיר אחר שני חדשים יעו"ש. מיהו בשו"ת פנים מאירות ח"א סי כ"ד חלק עליו יעו"ש וכ"כ הרדב"ז סי' תשל"ט דלא התירו שהיית יב"ח אלא לענין יין בלבד ולא בשאר איסורים יעו"ש. ער"ה או' ו' וכ"כ בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ח שדברי הרשב"א בתשו' סי' תקע"ה דלא כהח"צ ששם כתב דלא מהני ישון רק לכלי היין וכתב שמעשה בא לידו בישראל שנשלח לו דורון כלים נחמדים מפאפורי פורצלאני ולא ניכר אם הנכרי השולח כבר נשתמש בהם ועברו שנתיים ימים והמה כלים יקרים וכתב שלכאורה אין להתיר לכתחלה כמ"ש הח"צ גופיה וגם דמדברי הרשב"א משמע דאפי' דיעבד אסור אך בזה דיש ס"ס שמא לא נשתמש בהם ואת"ל נשתמש ספק להקל ועדיין צריך ישוב עכ"ל ונראה דאם אפשר להגעילן ברותחין ג"פ יש לעשות כן ואם הם כלים שאין דרך להשתמש בהם שהיס"ב יש להקל ג"כ. שע"ת או' א' ועיין ביו"ד סי' קי"ג סעי' ט"ז וסי' קכ"א סעי' א' וסי' קכ"ב סעי' י"א מדינים הללו ודוק.

ה **ה) שם. כל השנה.** וה"ה אם נשתמש בהם חמץ בתוך הפסח דינא הכי. ח"י או' ג' לב"ש. ר"ז סי' תמ"ז או' ג' ור"ל דצריך לשפשפן היטב ולהצניען ומותר להשתמש בהם אחר הפסח משום דחמץ הבלוע בכלי אין בו איסור משום ב"י וב"י כמ"ש לקמן או' ח' וכ"כ הר"ז שם.

ו **ו) שם. אפי' אותם שעושין בהם דייסא וכו'** כלומר דאז הם בלועים הרבה חמץ ואם יבשל בהם אחר הפסח לא יהיה שם ס' אפ"ה מותר והטעם משום דאנן ק"ל כר"ש דסבר דחמץ לאחר הפסח אינו אסור אלא משום קנסא בעלמא ולא קניס אלא כשקיים החמץ בעין אבל מה שבלוע בכלי לא קניס ולפיכך מותר אפי' לכתחלה להתבשל בהם. עו"ש או' א' מ"א סק"א.

ז **ז) שם. משפשפן היטב וכו'** ואם לא שפשפן קו"פ משפשפן תוך הפסח או לאחר הפסח כדין לא ביער קו"פ המבואר לעיל סי' תל"ה יעו"ש. ח"י או' ד' מק"ח או' ד' ר"ז או' ג' והא דמשפשפן תוך הפסח ה"ד בחו"ה אבל בשבת ויו"ט אסור ליגע בחמץ אפי' כדי לבערו כמ"ש בסי' תמ"ו יעו"ש. ר"ז שם.

ח **ח) שם. ומותר להשהותן וכו'** ולא דמי לחמץ שנתערב שאסור להשהותו דהתם נראה הוא אלא שאינו ניכר אבל בלוע בכלי (ר"ל ולכך אין בו איסור משום ב"י וב"י. יא"פ) אינו נראה ומצוי. ראב"ן וכ"כ רי"ו. וכ"מ בר"ן. מ"א סק"א. חק יוסף או' א'.

ט **ט) שם. ומותר להשהותן וכו'** בפסחים ל' ע"א איכא פלוגתא בזה דרב אמר ישברו ואסור לשהינהו אחר הפסח ולמיעבד בהו אפי' שלא במינו גזירה אטו מינו ושמואל אמר משהו להו לאחר זמנו ועביד בהו בין במינו בין שלא במינו יעו"ש ופסקו הפו' כשמואל ואע"ג דק"ל הלכה כרב באיסורי שאני הכא משום דשמואל קאי כר"ש. ב"י. ב"ח. ער"ה או' א'.

י **י) שם. ומצניען בפסח וכו'** וחדשים מקרוב באו להשים כלי בדיל של חמץ בבית החורף לגוי ואומרים שאין לחוש שמא ישתמש בהם כיון שהם בגובה וכן כלי פסח מעמידין בגובה כל ימות השנה טעות גמור הוא וצריך לשומרן במקום שאין הרגל מצויה שלא יטעו להשתמש בהם בפסח. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' א' עו"ש או' א' ואפשר דנהגו כן משום דאינן ב"י ואף אם ישתמש בהם רבו המתירין כמ"ש סי' תמ"ז סעי' יו"ד ומכ"ש באותן

שרוב תשמישן בכלי שני או בצונן כגון קנקנים דאין לחוש והמחמיר תע״ב. מ״א סק״ב. מיהו דעת ח״י או׳ ז׳ וא״ר או׳ א׳ להתיר בפשיטות יעו״ש אבל הפר״ח כתב דטוב לחוש לסברת הב״ח וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ חק יוסף או׳ ב׳ כדברי המ״א דהמחמיר תע״ב. וכ״כ המק״ח או׳ ה׳ ר״ז או׳ ד׳.

יא יא) ומיהו כלי יי״ש דלא מהני בהו טעם לפגם כמ״ש המ״א סי׳ תמ״ז ס״ק כ״ה א״כ יש לאסור וכן כלי עכו״ם שיש לו במשכון במקום שרגילים לבשל בהם בארש״ט מחומץ וכדומה יש ליזהר דלא מהני בהו טעם לפגם כמבואר. א״א או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ס״ה.

יב יב) והיכא דלא יש מנהג עכ״פ יש להתיר בכלי שני. ואפי׳ בכלי חרס שתשמישן בכלי שני או ע״י עירוי יש מקום להתיר אם מעמידן במקום שאין יד אדם שולטת. שו״ת שבסוף שיטת מהרי״ש סי׳ י״ג יעוש״ב. מחב״ר או׳ א׳.

יג יג) שם. ולהצניע המפתח. כדי שלא ילך לשם כל ימי הפסח. ר״ז או׳ א׳ ועוד י״ל מפני האחרים שאין יודעים שלא יפתחו וישתמשו בהם.

יד יד) שם. א״ל היסק וכו׳ דהיסק שהוא רק מבחוץ אינו מועיל להפליט הבליעה וכי תימא לעביד ליה הסקה מבפנים חייס עליה משום דפקעה, פסחים ל׳ ע״ב. ועיין לקמן או׳ כ״א.

טו טו) שם. אבל היסק וכו׳ והגעלה אינו מועיל לכלי חרס משום דהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. גמ׳ שם. והא דמהני להו היסק אי לא הוה חייס עלייהו או שהחזירן לכבשן כמבואר לקמן כתבו שם התו׳ דזה לא חשיב יוצא מידי דופיו דכיון דהסיקו נעשה ככלי חדש שכן דרך כלי חרס כשעושין אותו נותנין אותו בכבשן להסיקו יעו״ש.

טז טז) שם. אלא שעירה לתוכן רותחין. כגון קערות ששופך בתוכן מכלי ראשון. ועיין לקמן סעי׳ ה׳.

יז טוב) שם. אלא שעירה לתיכן רותחין. זהו לשון הטור ופי׳ ב״י דאפי׳ לא נשתמש בכלי חרס רותחין אלא בכלי שני לא מהני בהו היסק וכתב וכן הרמב״ם בפ״ה השווה כלי חרס שנשתמשו בו חמץ בכלי שני לנשתמשו בו בכלי ראשון עכ״ל. מיהו מור״ם ז״ל בד״מ או׳ א׳ כתב דלא נראה לו פי׳ ב״י אלא דלדעת הטור כלי שני אית ליה תקנה משום דאינו בולע אך בשם הגמ״י כתב דאפי׳ לא נשתמש בכלי חרס אלא בכלי שני לא מהני להו היסק יעו״ש ולזה כתב מור״ם ז״ל בהגה על דברי הש״ע שהוא לשון הטור וי״א אפי׳ בכלי שני לומר שאעפ״י שלשון זה של הטור משמע דדוקא אם נשתמשו בו ע״י עירוי מכלי ראשון אין לו תקנה אבל אם נשתמשו בו בכ״ש אית ליה תקנה י״א אפי׳ בכלי שני דאין לו תקנה בהיסק. וכ״כ ח״י או׳ ח׳ מאמ״ר או׳ ג׳ ולענין דינא ית׳ לקמן או׳ ך׳.

יח חי) שם הגה. ויש אוסרים אפי׳ בכלי שני. פ׳ אפי׳ לא עירה מהקדירה לתוכו רק עירה מהקדירה לכלי שני ואח״כ הניח כלי זה לתוכו. מ״א סק״ג. מק״ח או׳ ו׳ אבל אם עירה מקערה לקדרה דהו״ל עירוי דכלי שני לכ״ע מותר. ער״ה או׳ ה׳.

יט יט) שם בהגה. ויש אוסרין אפי׳ בכ״ש. מוכח מכאן דס״ל דגם בכ״ש מבליע משהו. וכן מוכח לקמן סעי׳ ה׳ עו״ש או׳ א׳ ור״ל ממ״ש לקמן סעי׳ ה׳ ואם תשמישן בכ״ש הכשירן בכ״ש ואם אינו בולע כלל למה ליה הכשר אלא מוכרח לומר דעכ״פ בולע איזהו משהו ולכך צריך הכשר.

כ ך) שם בהגה. ויש אוסרין אפי׳ בכ״ש. וכ״ה דעת הש״ע כמ״ש לעיל או טו״ב. וכ״כ הפר״ח וח״י או׳ ח׳ ומ״ש המ״א סק״ג שהש״ע שהשמיט דין כלי שני חזר בו ממ״ש בב״י השיג עליו ח״י שם וכן י״א בהגב״י כתב על דברי המ״א הנז׳ צ״ע וכן הנהו״ש או׳ ב׳ כתב להשיג על כל דברי מ״א הנז׳ יעו״ש. והא דכתב ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ ב׳ דחום של כלי שני בדיעבד מותר והכא ס״ל דלא מהני ליה היסק כתב י״א שם דשמא בחמץ רצה להחמיר יעו״ש. ולענין דינא כתב ח״י שם דבמקום הפ״מ ומניעת שמחת יו״ט יש להקל בדיעבד אם נשתמש בכ״ש אם אינו ב״י ואפי׳ בכלי חרס יעו״ש. וכ״כ י״א שם. מק״ח או׳ ו׳ ר״ז או׳ ל״ג. ח״א כלל קכ״ה או׳ ג׳ והיינו כגון כף העשוי לאכול בו שרוב תשמישו בכ״ש שתוחבין אותו בקערה אחר שעירו בתוכה מכ״ר אם לא הגעילו ותחבו בפסח בכ״ר בדיעבד מותר אם לא היה ב״י ויש הפ״מ ומניעת שמחת יו״ט. ר״ז שם. ופשוט דה״ד אם היה נקי דאם לא כן חמץ בפסח אוסר במשהו כנודע.

כא כא) שם. ואפי׳ אם ימלאום גחלים וכו׳ ר״ל ואפי׳ אם ימלאום גחלים דבזה הוי כהיסק מבפנים דמפליט הבליעה אפ״ה אינו מועיל דחיישינן דלמא חייס עלייהו וכו׳ משום דאין דרכן להסיקן בפנים אלא בחוץ משא״כ בכוביא ותנור דסעי׳ ב׳ דמועיל להם היסק בפנים דכיון דהכי ארחייהו לא חייס עלייהו ועביד להו הסקה מעליא וכמבואר לקמן.

כב כב) שם. דלמא חייס עלייהו וכו׳ כתב הב״ח דתנור וכירים של חרס שאיסורן בא ע״י היסק אפי׳ היסק פנימי לא מהני להו והכי נקטינן יעו״ש. וכ״נ דעת הפר״ח בסעי׳ ב׳ אמנם המ״א סק״ד וח״י או׳ ט׳ וא״ר או׳ ה׳ השיגו עליו וכתבו דמועיל להו הסקה מבפנים דכיון דהכי אורחייהו לא חייש עלייהו

דלמא פקעי יעו״ש וכ״כ ב״ו רסי׳ תס״א וכן הסכים חק יוסף או׳ ד׳ דלא כב״ח. וכ״פ הר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל קכ״ה או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ל״ב וברסי׳ תס״א.

כג **כג) שם. ומיהו אם החזירן לכבשן וכו׳** נשאלתי כלי חרס שנשארו אחר השריפה ר״ל אם מותר להשתמש בהם בפסח שידוע שזה יותר מחזרת הכבשן והתרתי. ומ״מ הכל לפי הענין. באה״ט סק״י.

כד **כד) שם. אם החזירן לכבשן וכו׳** ובאו״ה כלל נ״ח דין מ״ט הביא פלוגתא בזה וכתב ע״כ אנחנו נוהגין שלא להסיקן כלל אפי׳ בכבשן של יוצר יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ג׳ וכן הפר״ח הביא דעת האוסרין אפי׳ להחזירן לכבשן וכתב ולענין דינא יש להחמיר יעו״ש. אבל ר״ת בס׳ הישר, סי׳ תרי״ד כתב דיש להם תקנה ע״י חזרתן לכבשן וכ״כ רי״ו נתיב ה׳ ח״ב ובשאלתות לרב אחאי פ׳ מטות וכ״ה דעת התו׳ (פסחים ל׳ ע״ב) וכ״כ הרוקח סי׳ תפ״ד וכ״כ ה״ר מנוח פ״ה יעו״ש. והב״ד חקת הפסח או׳ ג׳ יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ט׳ וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה נהרא נהרא ופשטיה.

כה **כה) שם. אבל לתנורים שלנו לא.** דאיכא למיחש דלמא חייס עלייהו ומוציאן מן התנור קודם שיתלבנו. טור בשם הרא״ש. ור״ל דאע״ג דגם בתנורים שלנו יתלבן היטב אם ישהה שם הרבה מ״מ יש לחוש שמא לא יתן אותם לשהות הרבה משא״כ בכבשן מתלבן אפי׳ בשעה מועטת. ט״ז סק״ב. והמאמ״ר או׳ ה׳ כתב הטעם דכבשן כיון שהסיקו גדול כל שלא פקעו מיד שהכניסו אותם לתוכה תו ליכא למיחש להו.

כו **כו) שם. אבל לתנורים שלנו לא.** ועיין בשו״ת בארות המים חי״ד סי׳ ו׳ שכתב דתנורים שלנו שהם גדולים שרי יעו״ש אמנם בדרשות מהרי״ל דף ו׳ ע״א כתב דבתנורים שלנו אינו מועיל ואפי׳ הגדול של אופה יעו״ש וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ דאין לחלק בין תנור לתנור ובלא״ה אפי׳ בכבשן יש מחמירין כמ״ש באו׳ הקודם וא״כ הבו דלא לוסיף עלה.

כו) ואם נתן כלי חרס בתנור ונתלבן שיהא ניצוצות ניתזין ועבר ובישל בו בפסח במזיד אסור מידי דהוה בישל בכלי שאינו ב״י במזיד בשאר איסורין ובשוגג י״ל דשרי. מש״ז או׳ ב׳ ונראה דבאיש עני ויש הפ״מ גם במזיד יש להקל אך יש להוכיחו שעבר אתקנתא דרבנן ושלא יעשה פעם אחר. ועיין בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ ק״ג או׳ כ״ג.

כז **כז) שם בהגה. אסור להשתמש בו אפי׳ צונן וכו׳** והיינו דרך קביעות שמא אתי להשתמש בו חמין וא״כ אפי׳ הדיחו תחלה אסור אבל דרך עראי מותר להשתמש בו ע״י הדחה ודלא כעו״ש ודרך קביעות אפי׳ בע״פ אחר זמן איסורו אסור להשתמש בו. ח״י או׳ י״א. א״ר או׳ ד׳ מק״ח או׳ ח׳ ר״ז או׳ ב׳ אמנם בכלי חרס ישנים המנהג שלא להשתמש בהם אפי׳ בצונן ואפי׳ בדרך עראי כמ״ש לקמן סוף סעי׳ כ״ב יעו״ש.

כח **כח) שם בהגה. ועיין ביו״ד סי׳ קכ״א.** דשם נתבאר דדרך עראי מותר אם הדיחו תחלה. ט״ז סק״ג. חק יוסף או׳ ה׳ וכ״כ באו׳ הקודם. ועיין לעיל סי׳ ת״ן או׳ ס״ג.

כט **כט) [סעיף ב׳] כוביא שהוא כלי שעושין מלבנים וכו׳** וכוביא שעושין מלבנים השרופין בכבשן יש להם כל דין כלי חרס דהא מעשיו ממש ככלי חרס אלא שהוא עב ביותר ואם נשפך דבר רותח עליו אין לו תקנה אלא בליבון. מ״א סק״ד. ח״י או׳ י״ב. חק יוסף או׳ ו׳ מק״ח או׳ ט׳ א״א או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ב. ואפשר דמהני להו הסקה אפי׳ תוך תנור שלנו ח״י שם. וכ״מ מדברי הר״ז שם שכתב מותר ללבנם באור ולהשתמש בהם בפסח משמע בכל אור שיהיה ואך צריך להשהותם שם עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם כי כן הדין בכל הכלים הצריכין ליבון כמ״ש לקמן סעי׳ ד׳ יעו״ש.

ל **ל) אבל** לבנים שנתייבשו בחמה יש להם דין כלי אדמה. מ״א שם. ח״י שם. חק יוסף שם. ור״ל כפי תשמישן הכשירן ואם לא נשתמש בהם ע״י האור כמו צלייה וכדומה אלא ע״י רתיחה די להם בהגעלה. מק״ח שם. א״א שם. ר״ז שם. וכן הדין בכלי גללים וכלי אבנים כאשר יבואר לקמן סעי׳ ח׳ יעו״ש.

לא **לא) וכירה** שלנו שנעשה מלבנים השרופין בכבשן ובודאי נשפך עליהם חמץ צריכין ליבון גדול וראיתי שנוהגין לאחר הליבון לטוח בטיט כעובי אצבע ונכון הוא. חק יוסף שם. ועיין לקמן בסוף ההגה לסעי׳ ד׳.

לב **לב) שם. וכן תנור קטן שקורין פידלי״א.** שעושין מלבנים ועפר. ב״ח אבל הב״י ברסי׳ תס״א כתב שהוא של חרס וכ״כ א״ר או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ כ״ב ולקמן סי׳ תס״א או׳ ט״ז.

לג **לג) שם, הסיקו מבחוץ אסור וכו׳** שאין חמץ שבו נפלט ע״י הסקת חוץ. לבוש. ואעפ״י שהיסקו תמיד בחוץ לא מהני הסקת חוץ כיון שבולע חמץ בפנים ואפי׳ בדיעבד אסור. מש״ז או׳ ד׳.

לד **לד) שם. ואם מלאו גחלים וכו'** דלא חיישינן בזה דילמא חייס עלייהו דלא פקע כיון שהוא עשוי מלבנים ועפר. ט"ז סק"ד. עו"ש או' ב' ר"ז או' י"א. וזהו טעם הכוביא שעשוי מלבנים ועפר אבל טעם התנור שקירין פידלי"א למ"ד שהוא של חרס כיון דאורחיה בהכי לא חייס עליה וכמ"ש לעיל או' כ"ב.

לה **לה) שם. ואם מלאו גחלים וכו'** וכן קדירות של מתכת אם רוצה להסיקם ולמלותם גחלים שרי. טור. לבוש. עי"ש שם. ועיין לקמן סעי' ד' בהגה.

לו **לו) ודוקא** מילא גחלים בפנים הא בחוץ אף שתשמישו תמיד כך (ר"ל להסקו מבחוץ) ונתלבן עד שיהא ניצוצות נתזין אסור אף דיעבד. וה"ה מתכות דשרי בהגעלה אם תחב ליורה עד שפתו ואח"כ אותו המקצת ולא באי המים בפנים אף דיעבד אסור. מש"ז או' ד'.

לז **לז) [סעיף ג'] סכינים מגעילן וכו'** וסכינים המחופים בעץ בקתה וקבעו בהה מסמרות אין מועיל להם הגעלה כי. יש בקתות גומות הרבה וא"א לנקות כל הגומות וכך קבלתי מרבותי שדרשו כך ברבים וכן נוהגין ואין לשנות. ב"ח. ט"ז סק"ה, עט"ז. שכנה"ג בהגה"ט או' ד' עו"ש או' ג' מ"א סק"ה. פר"ח. ר"ז או' ך' ח"א כלל קכ"ד או' ד' ובדאי אין חילוק בין עצים למין אחר בזה דכל שיש ב' חלקים בהקתא יש גומות וראוי לחוש לזה היכא דאפשר. ט"ז שם. וה"ה אם הקתה מקצתה בקרן או שהקתה דבוקה בברזל בדבק אין להגעילה דחייס עלייהו שמא פקעי וליבון ג"כ לא שייך גבי קתייהו אם לא שכולו פרזלא וכיון שרוב הסכינים הם על דרך זה ע"כ יפה יסד הפייט אם אפשר לעשות חדשים הם משובחים. ח"י או' ט"ו. וכ"כ הר"ז או' י"ד דמצוה מן המובחר לקנות חדשים. וכ"כ האחרונים.

לח **לח) שם. סכינים מעילן וכו'** ודוקא סכיני דפסחא או מבשר לחלב או להיפך משא"כ סכינים של איסור בעי ליבון אף שאין בה גומות כל שרוצה להשתמש בה בחמין כמבואר ביו"ד סי' קכ"א סעי' ז' יעו"ש ועיין בפר"ח שם ססי' קכ"א שהכריע דאף בסכינים של איסור סגי בהגעלה אפי' לכתחלה ובאמת העיקר לכתחלה כפסק הש"ע שם וכ"כ באו"ה כלל נ"ח דין כ"א בשם א"ז אכן בדיעבד אין לאסור אם הגעילו והשתמש בו חמין. ח"י או' י"ד. והיינו אם אין בו גומות כמ"ש בהגה לשם. והטעם דבדיעבד סגי בהגעלה משום דיש כמה פו' דסברי דאפי' בסכין של איסור ונשתמש בה העכו"ם ע"י האור סגי לה בהגעלה כמ"ש שם בב"י יעו"ש. ועיין לקמן או' מ"א.

לט **טל) שם. סכינים מגעילן וכו'** ואע"ג דסכין של איסור בעי ליבון כמ"ש באו' הקודם שאני הכא בסכין של חמץ משום דהיתרא בלע כמ"ש התו' בחולין דף ח' ע"א בע"ז דף ע"ו ב' וכ"כ ב"י בשם המ"מ פ"ה. עו"ש או' ג' א"ר או' ו' ער"ה או' ז' ובספרו חקת הפסח או' ד' ואע"ג דבסמוך סעי' ד' פסק הש"ע דשפודין ואסכלאות בעינן ליבון אף בפסח משום דמיקרי איסורא בלע כיון ששמו עליו וכמבואר בטור וב"י מ"מ כאן בסכינים כיון דאיכא למ"ד דאפי' של איסור סגי בהגעלה סמכינן על הפו' דס"ל היתרא בלע וכה"ג צ"ל בדברי הש"ע בסי' זה ובסי' תנ"ב כמה פעמים דלפעמים היכא שיש עוד צד להקל סמכינן אסברא זו דמיקרי היתרא בלע. ח"י או' י"ד. מאמ"ר או' ז' ער"ה שם. ר"ז או' י"ד. ועיין לקמן או' ס'.

מ **מ) וכתב** מ"א סק"ו דלפי מ"ש בסעי' ו' בהגה דאין הולכין אחר רוב תשמישו א"כ היה הסכין צריך ליבון דלפעמים תוחבין בראשו חתיכות פת לאפות אצל האש ולפעמים חותכין בו פשטיד"א או פנקוכ"ן על האש וכמ"ש ביו"ד ססי' קכ"א עכ"ל. וכ"כ א"ר או' ו' בשם מט"מ דגם בפסח המחמיר בסכין ללבנו תע"ב יעו"ש. אמנם לפי מ"ש באו' הקודם דמקילין יותר בסכין משום דאיכא למ"ד דגם בסכין של איסור סגי בהגעלה א"כ ה"ה לענין זה דאע"ג דבשאר כלים חיישינן למיעוטא בסכין דיש עוד צד להקל אין להחמיר. וכ"כ הנו"ש סוף או' א' יעו"ש. וכ"כ א"א או' ו'.

מא **מא) שם. סכינים מגעילן וכו'** ועיין ביו"ד סי' קכ"א סעי' ז' בהגה דסכין של איסור אם לא יוכל ללבן היטב משום הקתא ילבבנו ויגעילנו אח"כ וכ"כ באו"ה כלל נ"ח דין כ"א דסמוך לקתא אין מתלבן יפה אם לא שיסיר הקתא מהברזל לגמרי ומלבנו לבדו או שמלבנו בעודו בתוך הקתא ואח"כ מגעילו יעו"ש. ומ"מ יש לנקר היטב הקתא בכל מה שאפשר קודם שמגעילין וכן המנהג. ח"י או' ט"ו. מיהו בס' זבחי צדק על יו"ד שם סי' קכ"א או' נ"ז כתב דבזה"ז דנפישי עמא דארעא אין להורות להם לנקות הקתא דאין לסמוך עליהם בזה עכ"ל. ור"ל אלא צריך להוציא הסכין מהקתא לגמרי וללבנו ולעשות לו קתא מחדש.

מב **מב) וכתב** שם ביו"ד סעי' הנז' דאם בא להשתמש בה בצונן אם אין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע קשה יעו"ש. ואפשר דגבי חמץ דאיסורו במשהו יש להחמיר ומ"מ בדיעבד אין לאסור וה"ד אם היתה הקתה מחתיכה אחת שאין בה גומות ונקייה. ועיין לעיל סי' תמ"ז סעי' ז' בהגה.

מג **מג) שם. רק שעודנו רותח.** שהיד סולדת בו. מ"א סק"ז. א"ר או' ז' ור"ל דכ"ר כל זמן שהיס"ב מבשל כמ"ש לעיל סי' שי"ח סעי' ט' וביו"ד סי' ק"ה סעי' ב' יעו"ש וא"כ כשם שהוא מבשל מפליט. ואע"ג דבשאר כלים לא מהני הגעלה עד שיעלה רתיחות כמבואר במ"א סי' תנ"ב סק"ג וביו"ד סי' צ"ד ובאו"ה כלל נ"ח דין ס"ג מ"מ בסכיניה ובעץ פרור מהני מטעם שכתב הר"ן פ' כל שעה כיון דרוב תשמישן אינן בכ"ר שמעלה רתיחות. מק"ח

בביאוריה או׳ ב׳ וכ״כ הלב״ש בסי׳ תנ״ב דה״ד בסכינים אבל כלים שתשמישן בכ״ר ובעי מדינא הגעלה צריך דוקא שיעלם רתיחה. אמנם דעת המק״ח והלב״ש שם דגם בסכינים צריך להגעילם בכלי שמעלה רתיחה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ד. ועיין לקמן או׳ פ״ב.

מד מד) שם. רק שעודנו רותח. ולתחוב בו הסכין אבל אין לו להגעילו ע״י אבן מלובן. מ״א סק״ז. ח״י או׳ ט״ז. א״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ יו״ד. מק״ח או׳ י״א.

מה מה) שם. במשחזת או בריחיים. וה״ה בדבר אחר שמסיר החלודה. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ עו״ש או׳ ג׳ פר״ח. א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ ט״ו.

מו מו) שם במשחזת או בריחיים. פי׳ שא״צ להשחיז רק כדי להעביר החלודה אבל אם משחיזו היטב בענין שמסיר קצת מהברזל כמבואר ביו״ד סי׳ קכ״א בדברי המחבר הוי כמו ליבון. ח״י או׳ ל״ז. ועי״ש בהגה שכתב וי״א דהשחזה לא מהני רק לחתוך בה צונן אבל לא לענין חמין והכי נהוג לכתחלה עכ״ל וכתב שם הש״כ אבל דיעבד אם נשתמש בו רותח אחר ההשחזה אפי׳ הוא ב״י מותר יעו״ש.

מז מז) שם. להעביר כל החלודה וכו׳ דתניא בספרי אך את הזהב ואת הכסף מכאן שצריך להעביר החלודה. הרא״ש פ״ב דפסחים. ב״י. ט״ז סק״ו. ואך למעוטי הוא ומיעט את החלודה כלומר שצריך להעביר את החלודה מן הכסף והזהב קודם שיגעילנו. לבוש.

מח מח) שם. להעביר כל החלודה וכו׳ והיינו מה שאנחנו קורין ראס״ט ויש שם ממש באותו ראס״ט והוא בא מחמת שהיה הכלי במקום המוצנע שלא שלט שם האויר וכשנגרר משם יש שם כמו עפרורית והטעם שמא יש באותו מקום ממש מן החמץ והחלודה מכסהו ולזה לא מהני הגעלה כי אין הגעלה למה שהוא בעין אבל לפעמים שיש שחרות או אדמימות באיזה מקום מהכלי ובפרט ביורות ומחבות וא״א להסירו משם לגמרי אפי׳ אחר הגרירה ואין שם ממש רק מראה לחוד יכול להגעילו אחר שגורר כל מה דאפשר אלא שעכ״פ ילבן המקום ההוא עצה״ט. ט״ז סק״ו. ח״י או׳ ח״י. חק יוסף או׳ י״א. מק״ח או׳ י״ב. ר״ז או׳ ח״י. ח״א כלל קכ״ה או׳ ד׳ וכן הדין באותן כתמים הנעשים בכלי בדיל (שקורין ער״ד פלעקין) שאין מעכבין את ההגעלה כיון שאין ממשות רק מראה בלבד. ח״י שם. ר״ז שם.

מט מט) שם. אם יש בו גומות וכו׳ וכן רושם שעושין האומנין בכלים בשעת עשייתן דהיינו שכותבין אותיות בחפירה ויהיו כעין גומות אם אינו יכול לנקותו צריך ליבון במקום ההוא ואח״כ יגעילנו.

נ נ) שם. אין מועיל לו הגעלה לבד. כי אין הגעלה מועיל אלא רק למה שבלוע בתוך הכלי ולא למה שהוא בעין כמ״ש לעיל או׳ מ״ח.

נא נא) שם. וצריך ליבון וכו׳ דהיינו שיניח שם גחלים בוערות עד שישרף האיסור.

נב בנ) שם. וצריך ליבון וכו׳ ובליבון א״צ להעביר החלודה כי האש יבעיר את הכל כמ״ש בי״ד סי׳ קכ״א. ט״ז סק״ז. ומיהו לכתחלה אף אם מלבן הסכין צריך לשופו תחלה וכסברת הרשב״א שכתב הטור ביו״ד סי׳ קכ״א. פר״ח,

נג גנ) שם. וצריך ליבון וכו׳ ואם לא עשה כן קודם הגעלה יעשה כן אחר הגעלה. ר״ז או׳ ט״ז ואו׳ י״ט.

נד דנ) וצריך ליבון וכו׳ וכלי שיש שם נקבים או שפיהו צר או שיש לו קנים צרים ולא רחבים ולשם יש חלודה או טינופא שא״א להסירה אזי בפסחא היא אסירא. מט״מ סי׳ תקמ״ו. וכ״ה בדרשות מהרי״ל ה׳ הגעלה. וכ״כ החמ״מ או׳ י״ג.

נה הנ) שם הגה. והנדן של סכינים וכו פי׳ בית של סכין וכמ״ש (בדה״י א׳ כ״א) וישב חרבו אל נדנה.

נו ונ) שם בהגה. אין לה תקנה בהגעלה. והלבוש כתב דחומרה יתירה היא דמה יבלע הסכין מן הנדן אם מנקרה יפה יפה שלא ישאר בה כלום עכ״ל ומט״מ שם כתב הטעם משום דחמץ אשר שם עמוק עמוק מי ימצאנה. והמ״א סק״ח כתב הטעם לפי ששמנונית נדבק בה בעין וע״כ כתב דאם פיתח התפירות וגורדה היטב אפשר דשרי וכמ״ש סעי׳ י״ח. וכ״כ ח״י או׳ כ״א. א״ר או׳ י״א. חק יוסף או׳ י״ב. ר״ז או׳ כ״ג. ח״א כלל קכ״ה או׳ ד׳ ונראה דהכל לפי הענין דאם אין בו קמטים ויוכל לנקותו היטב ע״י היתרת הקמטים אז יש להתיר ואם לאו אין להתיר. ומיהו בדיעבד אם הכניס בו הסכין בתוך הפסח פשיטא דאין לאסור דצונן אינו מבליע ורק צריך לראות הסכין קודם שיגע למאכל שמא נדבק בו איזה דבר מהנדן,

נז זנ) כל מקום שצריך הגעלה לא מהני אם קלפו לכלי בכלי אומנות כמ״ש לקמן סעי׳ י״ז בהגה וביו״ד סי׳ קכ״א סעי׳ ב׳ יעו״ש.

נח חנ) [סעיף ד׳] על ידי האור. פי׳ בלי מים כגון שפוד ואסכלה שצולין עליו מולייתא של חמץ. מ״א סק״ט. ח״י או׳ כ״א. א״ר או׳ י״ב. ר״ז או׳ י״ג. ח״א שם או׳ ה׳ אבל שפוד שצולין בו בשר סגי בהגעלה. מק״ח או׳ י״ג. חמ״מ או׳ כ״ד. ומיהו אם יש לחוש שאיזה פעם צלו בו חמץ לא סגי ליה

בהגעלה לפי דעת המחמירין שכתב מור״ם ז״ל לקמן סעי׳ ו׳ שהולכין בכלי אחר מיעוט תשמישו יעו״ש. ועיין לקמן סעי׳ כ״ז.

נט טנ) שם צריכים ליבון. דמה שבולע ע״י מים פולט ע״י מים אבל זה שבלע ע״י האור ממש צריך ליבון מ״א סק״י. ח״י שם. חק יוסף או׳ י״ג. ר״ז שם.

ס ס) שם. צריכים ליבון. ברייתא סוף מס׳ ע״ז (ע״ה ע״ב) והביאה הרי״ף פ׳ כ״ש וכתב שם הר״ן נראה שדעתו דדברים שנשתמש בהן חמץ ע״י האור צריכין ליבון ואע״ג דאסיקנא בסוף ע״ז דכל היכא דהיתרא בלע בהגעלה סגי ליה איכא למימר דחמץ כיון ששמו עליו איסורא בלע מיקרי עכ״ל. וכ״נ דעת הרא״ש שגם הוא כתב ברייתא זו פ׳ כ״ש. והמ״מ פ״ה דין כ״ג כתב שפודין ואסכלאות לא נתבאר דינם בגמ׳ לענין חמץ בפסח ונחלקו בו המפרשים ז״ל יש מי שאומר שדינן כדין שאר האיסורין וצריכין ליבון ויש מי שאומר שכיון שמה שבלע היה היתר די בהגעלה וכתב ואפשר שזה דעת הרמב״ם וסיים ומ״מ דעת הרמב״ן והרשב״א להשוות חמץ לגועולי עכו״ם יעו״ש. וכן בהגמ״י שם הביא פלוגתא בזה וכתב שהעולם נהנו כדברי האוסרין יעו״ש. וכ״כ רי״ו נ״א ח״ב שדעת רוב הפו׳ כדעת הרמב״ן להשוות חמץ לגעולי עכו״ם יעו״ש. והב״ד ב״י וע״כ פסק בש״ע כדברי האוסרין בהגעלה וצריכין דוקא ליבון. וכ״ה דעת האחרונים. וכתב ח״י או׳ כ״ב דאין ללמוד מדין זה למקומות אחרים. דלפעמים הקילו מטעם דהיתרא בלע יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט״ל,

סא סא) שם. צריכין ליבון. ואע״ג דלקמן סעי׳ כ״ז כתב הש״ע שפוד שצלו בו עופות מותרין מ״מ לכתחלה צריכין ליבון ועוד דכאן מיירי שידוע שצלו בו חמץ משא״כ לקמן דמיירי רק מחששא בעלמא. ח״י או׳ כ״ג. ומ״ש הט״ז סק״ח עיין מאמ״ר או׳ יו״ד שכתב שכל דבריו תמוהים וכן הנה״ש או׳ ה׳ כתב להשיג על דברי הט״ז הנז׳ יעו״ש. ועוד עיין מק״ח בביאורים או׳ ג׳ מ״ש על דברי הט״ז הנז׳.

סב סב) שם. צריכין ליבון. השפודין ילבן חציו ואח״כ ילבן חציו השני. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט. והיינו אם הם ארוכין שלא יכול להכניסן בפ״א בתוך האש יכול ללבן חציין ואח״כ ילבן חציין השני וכמ״ש לקמן סעי׳ י״א יעו״ש.

סג סג) אותן בני אדם המשהין שפודין ואסכלאות עד ערב פסח ללבנן אז בתנור שמחממין בלא״ה למצות לא עושין כדין להשהות עד שעת איסור חמץ אך ילבנן מקודם וילבנן עד פני כולן גם הבית יד. דרשות מהרי״ל ה׳ הגעלה. שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ ומיהו מ״ש לא עושין כדין להשהות וכו׳ אין הטעם משום האיסור שבלוע בהם דהא מותר להשהות כלים הבלועים מחמץ עד לאחר הפסח כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ אך הטעם משום דצריך להצניען שמא ישתמש בהם ואלו כיון שדעתו ללבנן אינו מצניען וחיישינן שמא ישתמש בהם קודם ליבונן וע״כ צריך ללבנן קודם שיגיע זמן האיסור מפני הטעות ועיין לקמן סי׳ תנ״ב סעי׳ ד׳ בהגה.

סד סד) בבית מהר״ש ליבנו נרות חרס שהדליקו בהם שמן וליבנו אותם בער״פ. דרשות מהרי״ל שם. שכנה״ג שם או׳ ה׳ ונ״מ בזה״ז שאין משתמשין כ״א בכלי זכוכית דיש לרוחצן ולנקותם היטב.

סה סה) שם. צריכין ליבון. ואם הגעילן ולא ליבנן באור ונשתמש בהם רותח התבשיל אף דיעבד אסור לפי שכל שתשמישו ע״י האור אינו פולט הכל ע״י הגעלה אלא כל זמן שישתמש בו ע״י חמין פולט מעט מעט. מרדכי פ׳ כ״ש סי׳ תקס״ג. או״ה כולל נ״ח דין ל״ה. וכ״ה ביו״ד סי׳ קכ״א סעי׳ ה׳ וכ״כ המק״ח בסי׳ זה או׳ ז׳ מש״ז או׳ ג׳ ח״א כלל קכ״ה או׳ ז׳ ומיהו לדעת הש״ע שפסק לעיל סי׳ תמ״ז סעי׳ יו״ד נ״ט לפגם שרי ה״נ אם אין הכלי ב״י בדיעבד שרי אבל לדעת מור״ם ז״ל שם דנ״ט לפגם אסור ה״נ אף אינו ב״י אסור וה״ד בפסח אבל בשאר איסורין אף לדעת מור״ם ז״ל שרי בדיעבד אם אין הכלי ב״י ואפי׳ בלא הגעלה כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ג סעי׳ ה׳ יעו״ש. אמנם לפי מ״ש לעיל או׳ ס׳ דיש מתירין בפסח אם הגעיל כלי הצריך ליבון משום דהיתרא בלע א״כ ה״נ גבי פסח כיון דהגעילו ויש מתירין בהגעלה וגם אינו ב״י דלדעת הש״ע מותר בדיעבד אפי׳ בלא הגעילו בהפ״מ אפשר דיש להקל בדיעבד. וכ״נ דעת הא״ר או׳ י״ג. דבהגעילו ויש הפ״מ דיש להקל בדיעבד וכ״כ הר״ז או׳ י״ג. ועיין לקמן או׳ ס״ט.

סו סו) שם. עד שיהיו ניצוצות וכו׳ וכתב בהגמ״י פי״ז מהלכות מ״א בשם ה״ר אביגדור שאם מלבנו עד שאם ישים עליו קש יהיו ניצוצות ניתזין ממנו סגי בהכי והביאו ב״י. וכ״כ החמ״מ או׳ י״ז. פת״ע או׳ י״ז. וכן אם מלבנה מבפנים צריך שילבן כ״כ עד שאם ישים איזה דבר עליה מבחוץ יהיו ניצוצות ניתזין ממנה, חמ״מ שם.

סז סז) שם. עד שיהיו ניצוצות וכו׳ או עד שתסיר קליפתו העליונה. גמ׳ ע״ז דף ע״ו ע״א והביאה הרמב״ם שם וב״י והאחרונים.

סח סח) שם. עד שיהיו ניצוצות וכו׳ שאז בודאי נשרף כל האיסור הבלוע בתוכו. ר״ז או׳ י״ג.

סט סט) שם הגה. ויש מקילין וכו' משום דס"ל דחמץ היתרא בלע מיקרי ולפיכך סגי בליבון קל כזה. עו"ש או' ה' ח"י או' כ"ה. חק יוסף או' י"ד. מיהו כתב ב"י דלסברת האומרים דחמץ כיון ששמו עליו איסורא בלע מיקרי וכלים שנשתמשו בהם חמץ ע"י האור לא סגי להו בהגעלה (ועיין לעיל או' ס') א"כ גם ליבון קל לא סגי להו אלא צריכין ליבון גמור יעו"ש ולכן סתם בש"ע עד שיהו ניצוצות ניתזין מהם. וכ"כ מ"א ס"ק י"א דאפי' בדיעבד יש לאסור אם לא ליבנו אותו כ"כ יעו"ש. וכ"כ חק יוסף שם. מק"ח או' ט"ו. מיהו בחקת הפסח או' ו' הביא כמה פו' דס"ל דחמץ מיקרי היתרא בלע וע"כ כתב דבדיעבד יש להתיר אם לא ליבנו אותו כ"כ יעו"ש. וכ"כ א"ר או' י"ג דבדיעבד אם יש הפ"מ יש לסמוך על הפו' דס"ל היתרא בלע יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' י"ג דבהפ"מ או מניעת שמחת יו"ט יש להקל בדיעבד.

ע ע) ולענין כלים של בשר וחלב כגון כלי בשר שרוצה להכשירו ולבשל בו חלב או איפכא כתב ב"י בשם המרדכי דזה מיקרי היתרא בלע ואפי' נשתמש בהם ע"י האור סגי ליה בהגעלה או בליבון קל שקש נשרף עליו מבחוץ יעו"ש. וכ"כ הר"ן פ' כ"ש דכל היכא דהיתרא בלע אעפ"י שתשמישו ע"י האור סגי ליה בהגעלה יעי"ש. וכ"כ הר"ז בסי' זה או' י"ג דכלים שצילין בהן בשר שהוא היתר ואח"כ נבלע בהם חלב הרי הן נכשרין ע"י הגעלה יעו"ש. וכ"כ בתשו' רע"א סי' מ"ט ד"ה ובההיא דבמחבת של בשר מהני הגעלה כיון דהיתרא בלע יע"ש. וכ"כ הער"ה ביו"ד סי' קכ"א או' י"ב דבמחבת של בשר וחלב סגי בהגעלה מה"ט דהיתרא בלע יעו"ש. מיהו הש"כ שם סק"ח כתב בשם תשו' הרמ"ע סי' צ"ו דמחבת של חלב או בשר צריך ליבון כיון דבלע בלי שום אמצעי יעו"ש. וכ"כ הפר"ח שם או' ח' עצ"ל שם סעי' ד' וכ"כ חכ"א כלל ע"ד או' ו' דמחבת מחלב לבשר לא סגי בהגעלה דחשיב תשמישה ע"י האור אלא דוקא בהפ"מ יעו"ש. אמנם בתשו' חת"ס סי' קי"א העלה לדינא בראיות ברורות דכל בליעה שהיא בדרך בישול אפי' לא יהיו באמצעית היתר כגון שבישל יי"נ וחלב אסור ואפי' איסור דאו' כגון יין לנזיר וכדומה מ"מ כבולעו ע"י בישול כך פולטו ע"י בישול הגעלת מים חמין דכל המשקין נקראים בישול חוץ מחלב ושומן אך מה שנבלע ע"י טיגון שומן וחלב אז תליא אי היה ע"י אמצעית שומן של היתר כגון חמץ שטגינו במחבת שהשומן הוא היתר אעפ"י שנבלע ע"י טיגון מ"מ פולט ע"י מים דאע"ג דליכא כבולעו ע"י בישול כך פולטו ע"י בישול מ"מ נימא כבולעו ע"י אמצעית היתר כך פולטו ע"י אמצעית היתר ולאפוקי מחבת של עכו"ם שבולע בלי אמצעית היתר כלל כיון דאיכא תרתי לריעותא בעי ליבון דוקא יעו"ש, וכ"כ בסי' ק"י דמחבת של חלב שהיה אינו ב"י וטגינו בו בשר יש להתיר בהגעלה וליתר שאת יגעילנה ג"פ יעו"ש. והביאו פ"ת שם או' ז' נמצא דהסכמת רוב הפו' במחבת דסגי בהגעלה אי משום דהיתרא בלע אי משום אמצעי של היתר ובפרט שיש הפ"מ במחבת של טיגון אם ילבנו אותה שמתקלקלת כידוע וע"כ יש להתיר בהגעלה בין מחבת בשר לחלב בין מחבת חמץ לפסח בין מחבת שטגינו בה ביצים ונמצא בהם דם ואעפ"י שאלו הביצים הם דבר אסור מ"מ כיון שהאמצעי שהוא השמן שמטגנין בו הוא דבר היתר ניתרת בהגעלה כנז' ומיהו צ"ל בשמן טופח ע"מ להטפיח (עיין לעיל סי' ע"ח או' ב') אבל שפודין ואסכלאות שתשמישן ע"י האור ממש בלי שום אמצעי וגם אין מתקלקלין בליבון שדרכן בכך אעפ"י שהיתרא בלע כגון מבשר לחלב יש לחוש לדעת האוסרין ואין להתיר כ"א ע"י ליבון דוקא מיהו בליבון קל שקש נשרף עליו מבחוץ סגי כיון דהיתרא בלע וכמ"ש ב"י בסי' תק"ע וכ"כ הלבוש שם סעי' ה' מ"א שם סק"י, וכ"כ האחרונים שם.

עא עא) שם בהגה שקש נשרף עליו מבחוץ. ר"ל שאם ישימו עליו קש מצד חוץ ישרף הקש מכח הליבון. ואז ודאי נשרף החמץ הבלוע בו כיון שיצא הליבון כ"כ גם מצד השני.

עב עב) שם בהגה. ונוהגין כסברא ראשונה וכו' כ"כ ב"י בשם הגמ"י שהעולם נהגו כדברי האוסרים. וכ"כ הגר"א. וכתבו מור"ם ז"ל לומר כיון שנהגי כך אין להקל מסתם דברי הש"ע ואעפ"י שיש מקילין ומיהו עיין לעיל או' ס"ט שכתבנו דדעת האחרונים להקל בדיעבד אם לא ליבנו אותו כ"כ בהפ"מ או מניעת שמחת יו"ט יעו"ש. וכן אם הגעיל כלי חמץ הצריך ליבון ונשתמש בו ויש הפ"מ יש להקל בדיעבד אם לא היה הכלי ב"י כמ"ש לעיל או' ס"ה יעו"ש.

עג עג) שם בהגה. רק שיש בו סדקים. ומבואר לעיל סעי' ג' דצריך ליבון במקום הגומות אז סגי ליה בקש נשרף עליו מבחוץ במקום הגומות ואח"כ יעשה הגעלה לכל הכלי.

עד עד) שם בהגה. חצובה צריך ליבון. והוא כלי שיש לו ג' רגלים ומעמידין הקדרה. או המחבת עליו וצריך ליבון שלפעמים נשפך עליו עיסה. מ"א ס"ק י"ב. ח"י או' כ"ו. חק יוסף או' ט"ו. ר"ז או' כ"ד. ח"א כלל קכ"ה או' כ"ו. מיהו המאמ"ר או' י"א כתב דחששא רחוקה היא חדא דאף אם אירע שנשפך שם חמץ יש לתלות שנשרף והולך לו כיון שבכל שעה הוא על האש ועוד דאף אם בלוע מחמץ מה בנך הרי אין מניחין עליו המאכל בעין אלא הקדרה או המחבת ואין הבלוע יוצא מדופן לדופן ורחוק לומר שישפך שם המאכל ויאכלוהו בפסח ומ"מ סיים דפשיטא דיש להחמיר כדברי מור"ם ז"ל יעו"ש. ולי נראה דאין זה כ"א משום חומרא דחמץ שהרי בבשר וחלב אין נזהרין בזה שמבשלין על הכירה קדרה של בשר ואח"כ קדרה של חלב

והוא משום כהוי כשתי קדירות הנוגעות זו בזו דאין אוסרין זו את זו בנגיעה כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ב סעי׳ ח׳ בהגה יעו״ש וא״כ בדיעבד אם לא ליבנו החציבה ונתנו עליה קדרה בפסח אין לאסור. וכ״כ הא״א או׳ י״ב. וכ״מ מדברי המאמ״ר הנז׳ דדוקא לכתחלה יש להחמיר אבל בדיעבד אין לאסור.

עה עה) [סעיף ה׳] כלים שנשתמש בהם בחמין. מיני הריפות שמבשלין בקדרה מתכות ולפעמים מצטמקין שלא נשאר שום משקה צ״ע דהוי כע״י האור בלי מים. א״א או׳ ט׳ מיהו מנהג העולם להכשירם בהגעלה ונ״ל הטעם משום דלדעת הש״ע הולכין בכלי אחר רוב תשמישו כמ״ש בסעי׳ שאח״ז וגם יש כמה פו׳ דס״ל דחמץ מיקרי היתרא בלע ואפי׳ נשתמש בהם ע״י האור סגי להו בהגעלה כמ״ש לעיל או׳ ס׳ וכתבנו לעיל או׳ ט״ל היכא דיש עוד צד להקל סמכינן על סברא זו יעו״ש וא״כ ה״נ כיון דיש עוד צד להקל דלדעת הש״ע הולכין בכלי אחר רוב תשמישו וזה רוב תשמישו ברוטב אעפ״י שלפעמים מצטמקין בו הריפות סמכינן אמ״ד היתרא בלע וסגי ליה בהגעלה.

עו עו) צלי קדר הוי ע״י האור ועוד שקודם שפולט שמן כבר בלע יבש ע״י האור וצריך ליבון בפנים ומלאות גומרי. א״א או׳ יו״ד. וה״ד אם אין בו שמן או שומן טופח ע״מ. להטפיח דאם יש בו הי״ל תשמישו ע״י אמצעי של הותר ונכשר ע״י הגעלה כמ״ש לעיל או׳ ע׳ ועוד ה״ד אם רוב תשמישו בצלי קדר שאין בו טופח ע״מ להטפיח אבל אם רוב תשמישו ברותחין או ביש בו טופח ע״מ להטפיח ובאיזה פעם עשו בו צלי קדר ביובש סגי ליה בהגעלה כמ״ש באו׳ הקודם דכין דרוב תשמישו ע״י רוטב סמכינן על מ״ד דחמץ מיקרי היתרא בלע ואפי׳ נשתמש בו ע״י האור סגי בהגעלה יעו״ש. ועוד ה״ד אם יש דבר חמץ בצלי קדר אבו אם הוא בשר לבד או בשר ופירות אעפ״י שרוב תשמיש. בצלי קדר ובלא רוטב סגי בהגעלה כמ״ש לעיל או׳ ח״ן יעו״של

עז עז) ולחם חם שהוסר מתנור והניחו על דף לא הוי ע״י אור אבל בעודו בתנור אעפ״י שגרוף וקטום ותחב שם סכין הוי ע״י אור וצריך ליבון. א״א שם. והיינו נמי אם רוב תשמישו בכך אבל אם רוב תשמישו ברותחין סגי ליה בהגעלה כמ״ש באו׳ הקודם.

עח עח) שם. כפי תשמישן הכשרן. דכבולעו כך פולטו. לבוש.

עט עט) שם. אם תשמישן בכ״ר וכו׳ ולא יפה עושים במה שמניחין קדרה אצל האש ומרתיחין אותה ומגעילין בתוכה דזה לא מהני אלא בסכינין ודומיהן אבל דברים שנשתמש בכ״ר לא מהני הגעלה כזה וצריך שיהא בדוד שהאש עובר תחתיו. קובץ על הרמב״ם פ״ה יעו״ש. פ״ת. ועיין לקמן או׳ פ״ב.

פ פ) ובדבר אשר חדשים מקרוב המציאו להרתיח אמבטי גדולה עם מים שלא אצל האש רק ע״י קנה המוליך הזיעה מן הכלי שעומד אצל האש בתוך האמבטי ומהזיעה מתחמם המים שבאמבטי עד שמעלה רתיחה מידי ספיקא לא נפקא אם יש לו דין כ״ר העומד אצל האש. תשו׳ שו״מ מה״ג ח״ג סי׳ קכ״ה. פת״ע או׳ כ״ד. ועיין לקמן או׳ צ״א.

פא פא) שם, אם תשמישן בכ״ר וכו׳ כלי שהכניסו לכ״ר בשעה שמרתיח ושאב ממנו חמין אפי׳ אם השהה קצת אותו הכלי בתוך הכ״ר עד שהרתיחה עולם תוך הכלי הזה אעפ״י כן הוא ספק אם יש לו דין כ״ר די״ל דלא נקרא כ״ר אלא כשעומד על האור בלא הפסק אבל זה י״ל תיכף כשהוציאו יש לו דין כלי שני ולחומרא ק״ל בכ״מ דדינו ככ״ר (ואפי׳ לא שהה תוך כ״ר) אבל לקולא דהיינו להגעיל בזה הענין (אפי׳ שהה תוך כ״ר) לא הוי ככ״ר. חכ״א כלל נ״ט או׳ ג׳ והוא מדברי הט״ז ביו״ד סס״י צ״ב וכ״ה באו״ה כלל כ״ז דין ב׳ יעו״ש. והסכים לדברי הט״ז הנז׳ הש״כ בנה״כ שם. וכ״כ הש״כ ביו״ד סי׳ ק״ז סק״ז. פר״ח שם בסי׳ ק״ז או׳ ז׳ ער״ה שם סי׳ ס״ח או׳ ז׳ ובסי׳ ק״ז או׳ ג׳ מנ״י על תו״ח כלל נ״א או׳ כ״א ובספרו ח״י בסי׳ זה או׳ כ״ז חמ״מ או׳ ח״י ולפ״ז אם הוציא בכף מכ״ר שעל האש דבר אסור ונשפך על היתר צונן או מכ״ר של חלב ונפל על בשר צונן אעפ״י שלא שהה הכף בתוך כ״ר אזלינן לחומרא ואמרינן כאילו נשפך מכ״ר של איסור על היתר צונן וצריך קליפה דעירוי מחם על הצונן אוסר כדי קליפה כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״א סעי׳ ד׳ וסי׳ ק״ה סעי׳ ג׳ יעו״ש. וכן אם הוציא בכף מכ״ר של חמץ ונתן לתוך הקערה הו״ל כאלו עירה בתוכה מכ״ר ואם רוצה להכשירה להשתמש בה בפסח צריכה עירוי מכ״ר אבל כלי שעירה לתוכו מכ״ר ובא להכשירו לפסח אינו יכול להכשירו ע״י שיקח בכלי רותחין מכ״ר ולשפוך עליו ואעפ״י שהשהה אותו כלי בתוך כ״ר עד שירתיח המים בתוכו אלא צריך דוקא לשפוך עליו מכ״ר וכ״ז לפום דינא אבל בלא״ה נוהגין להגעיל הכל בכ״ר כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳ בהגה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ פ״ט.

פב פב) שם. כגון כף וכו׳ וכן קדרות ויורות וכיוצא דכבולעו כך פולטו ולא סגי להו בהגעלה בכ״ר לאחר שהסירוהו מן האש אלא צריך שיהא האור מהלך תחתיו כשמגעילן וכמ״ש הטור ביו״ד סי׳ קכ״א וסכינים ועץ פרור דסגי להו בכ״ר לאחר שהעבירוהו מן האש לפי שעיקר תשמישן הוא כך וכן עיקר, פר״ח. חקת הפסח או׳ ז׳ חמ״מ או׳ ח״י. וכ״כ השש״א אלא שכתב שמדברי התו׳ שבת מ״ב ע״ב ד״ה אבל משמע דדוקא עירוי הוא דלא סגי

לכלי שנתבשל בו איסור אבל להגעילו בכ״ר אחר שהעבירו מע״ג האור שפיר דמי יעו״ש והר״ז אי׳ כ״ה כתב דבשאר איסורין יש להחמיר לכתחלה דכלי שנשתמש בו ע״י חום של כ״ר אצל האש דצריך להגעילו ג״כ בתוך כ״ר העומד אצל האש אבל בחמץ או בבשר וחלב שלא נבלעו בבת אחת אלא בזה אחר זה אפי׳ לכתחלה יכול להגעיל בכ״ר לאחר שהעבירוהו מעל האש יעו״ש. ומיהו אף להר״ז דמיקל להגעיל בכ״ר לאחר שהעבירוהו מן האש היינו דוקא בעודו רותח כיעי״ש אבל אם אינו רותח לכ״ע אינו יכול להגעיל בו כלים שנשתמש בהם בכ״ר שעל האש. ועיין לעיל או׳ מ״ג.

פג פג) שם. צריך להכשירן בכ״ר. ולא סגי בעירוי שמערה מכ״ר עליו. טור וב״י, ט״ז סק״ט. ואפי׳ כלי שלא נשתמשו בו אלא בכ״ר לאחר שהעבירו מן האש לא מהני ליה עירוי. מהרש״ל וב״ח. וכ״כ הפר״ח בסעי׳ ו׳ חמ״מ אי׳ ח״י. אבל כלי דסגי ליה בעירוי. פשיטא דסגי ליה אם מגעילין אותו בכ״ר לאחר שהעבירוהו מעל האש. פר״ח שם חמ״מ שם. והיינו לפום דינא אבל המנהג להגעיל הכל בכ״ר שעל האש כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳ בהגה יעו״ש.

פד פד) שם. ואם תשמישן בכלי שני וכו׳ כגון כפות שתוחבין אותן בקערה לאחר שעירו בתוכה מכ״ר צריכין הגעלה בכ״ש. ומשמע מכאן דגם כ״ש מבליע קצת משהו ולכך צריך הגעלה בכ״ש. והיא ע״פ מ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ ב׳ די״א דחום של כ״ש אינו מפליט ואינו מבליע וי״א דמ״מ הוא מפליט ומבליע ואוסר כדי קליפה וכתב שם בש״ע דראוי לחוש ליזהר בדבר לכתחלה ובדיעבד בהדחה בעלמא סגי יעו״ש. וע״כ הכא בחמץ דאיסורו במשהו פסק להחמיר ולענין דיעבד אם לא הגעילו ונשתמש בו בפסח בכ״ר עיין לעיל או׳ ך׳ שכתבנו דאם אינו ב״י ויש הפ״מ ומניעת שמחת יו״ט דיש להקל יעו״ש.

פה פה) שם. הכשרן בכ״ש. דכבולעו כך פולטו. ומיהו בהגהת הר״ש כתב דלא נראה זה בעיניו שכלי שנאסר ברותחין בכ״ש אין האדוק בו יכול לצאת ממנו כ״א בכ״ר וכתב עליו הב״ח וזהו הנכון יעו״ש. והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ עו״ש או׳ ו׳ אמנם הפר״ח פקפק בדברי הר״ש הנז׳ אבל בלא״ה המנהג להגעיל הכל בכ״ר כנז׳ ולענין דיעבד כבר כתבנו באו׳ הקודם.

פו פו) שם. הכשרן בכ״ש. וכלים שנשתמש בהם חמץ בכ״ש כגון קערות וכוסות נותנים אותם בכ״ש גדול ונותנים עליהם מים רותחין ואמנם צריך ליתן מים על שפתם עד שיגברו על גדותם כדי שיהיו כעין תשמישין כי לפעמים ממלאים אותם עד שנשפכין על שפתם. כלבו. ב״י. עו״ש או׳ ו׳ ונ״מ לדידן אעפ״י שנוהגין להגעיל הכל בכ״ר כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳ בהגה מ״מ היכא דלא אפשר להכניסו בכ״ר כגון קערה גדולה או כלים הצריכים עירוי ג׳ ימים כמ״ש לקמן סעי׳ כ״א דצריך למלאותם עד גדותם.

פז פז) שם. וכלי שמשתמשים בו בעירוי וכו׳ כגון קערות שמערה בתוכם מכ״ר. וה״ה אם לוקח בכף מכ״ר ונותן בתוך הקערה הוי כאלו עירה לתוכה מכ״ר כמ״ש לעיל או׳ פ״א יעו״ש.

פח חפ) שם. לא סגי ליה בהכשר דכ״ש. כגון לערות מכ״ר לתוך הקערה ואח״כ יגעיל כלי זה בתוכה אלא צריך דוקא לערות עליה מכ״ר.

פט טפ) שם. אלא צריך לערות עליו מכ״ר. ויזהר שישפוך הרותחין דוקא מן הכלי שבשלו בו ואל ישאוב בכלי אחר ולערות ממנו להגעיל משום דכלי ששואב בו הוא כ״ש ונתבטל בו בישול הרותחין טרם שמגעיל אכן אם שוהה את הכלי ששואב בו תוך הכלי שמבשלין בו הרותחין ובעוד הוא שם מעלין המים רתוחין שפיר מתקרי גם הוא כ״ר. דרשות מהרי״ל ה׳ הגעלה. והביאו ד״מ סי׳ תנ״ב או׳ ה׳ מ״א שם סק״ט. שכנה״ג בסי׳ זה בהגה״ט או׳ ז׳ עו״ש או׳ ו׳ א״ר או׳ ט״ז. ר״ז או׳ כ״ח. אמנם הט״ז ביו״ד בסי׳ צ״ב השיג על דברי מהרי״ל הנז׳ שכתב דכלי ששואב בו הוי כ״ש ואם השהה אותו הוי ככ״ר אלא אזלינן ביה הכא לחומרא והכא לחומרא יעו״ש. וכ״כ לעיל או׳ פ״א בשם כמה פי׳ יעו״ש.

צ צ) שם. אלא צריך לערות עליו מכ״ר. והמערה הרותחין להגעיל צריך ליזהר לשפוך אותם בזריזות ולא יעמוד ברחוק וישפוך ע״י זריקה באויר דכה״ג שאין קילוח הניצוק מחובר אל כ״ר לא מיחשב עירוי. דרשות מהרי״ל שם. ד״מ שם. מ״א שם. שכנה״ג שם או׳ ט׳ עו״ש שם. א״ר שם. ח״י או׳ כ״ט. חק יוסף או׳ י״ז. א״א או׳ י״ז. מק״ח או׳ י״ז. חקת הפסח או׳ ט׳ חמ״מ או׳ ח״י. ר״ז או׳ כ״ט. ועיין לקמן או׳ קי״ז.

צא צא) ואותם שמשימים קערה בתוך מחבת על האש עד שהרתיחות עולות תוך הקערה ומאותה הקערה מגעילין בזה מסופק ר״י אם זה מועיל ככ״ר אם לאו ותלה הדבר להחמיר ואסר להגעיל בהם דחשיב ככ״ש. תו׳ ע״ז ל״ג ע״ב ד״ה קינסא. פר״ח. מק״ח שם.

צב צב) שם. אלא צריך לערות עליו מכ״ר. משמע דסגי בעירוי פ״א כמו בהגעלה. מיהו בלבוש כתב דצריך לערות עליו ג״פ מכ״ר והעו״ש והא״ר שם השיגו עליו וכתבו דממשמעות כל הפו׳ משמע דסגי בפ״א יעו״ש. אמנם המאמ״ר או׳ י״ג כתב דט״ס נפל בדברי הלבוש וצ״ל ג״כ במקום ג״פ והוכיח כן מדברי הלבוש יו״ד סי׳ קכ״א סעי׳ ג׳ יעו״ש ולפ״ז גם לדעת הלבוש סגי בעירוי פ״א.

צג צג) שם. לערות עליו מכ״ר. מיהו באו״ה כלל נ״ח דין מ״א כתב בשם כמה פו׳ שאפי׳ כלי שנאסר רק ע״י עירוי צריך הגעלה בכ״ר ממש דשמא עירוי מבליע לחומרא ואינו מפליט יעו״ש. אמנם דעת האחרונים כדברי הש״ע ורק אם יש לחוש שאיזה פעם נשתמשו בו בכ״ר יש מחמירין להגעילו בכ״ר כמ״ש לקמן סעי ו׳ בהגה יעו״ש.

צד צד) והמגעיל דפין ושולחנות יהיו מקודם מנוקרין מן החמץ ומשופשפין יפה יפה בכל חריצין ויהיו מנוגבין מן המים שלא יהא עליהן שום צוננין שמא יצטנן הרותחין קודם אשר מגעילין החמץ או האיסור. דרשות מהרי״ל שם. שכנה״ג בהגה״ט או׳ יו״ד.

צה צה) שם הגה. כל הכלים שיש בהם סדקים וכו׳ אפי׳ נעשה מחדש. רשב״א. מ״א ס״ק ט״ו. ור״ל אע״ג דלענין טלאי ורושם מחלקים בסעי׳ י״ג בין אם נעשה מחדש מ״מ הכא דהטעם דיש שם חמץ בעין ואין יכול לנקרו ולא מהני לזה הגעלה א״כ אין לחלק בין נעשה מחדש או לא. מחה״ש.

צו צו) שם בהגה. שיש בהם סדקים וכו׳ משום שמא יש שם חמץ בעין דאין מועיל לו הגעלה כמ״ש לעיל או׳ מ״ח יעו״ש. ומיהו סדקים שהם מבחוץ על השפה של כלי אין מזיק. מק״ח או׳ ח״י. ועיין באו׳ שאח״ז.

צז צז) שם בהגה. והוא בתוך הכלי וכו׳ אפי׳ כל שהוא. אכן חלודה מבחוץ או למעלה על שפתו אין מעכב. דרשות מהרי״ל ה׳ הגעלה. ד״מ או׳ ג׳ ט״ז סק״י. מ״א ס״ק ט״ז. ח״י או׳ ל׳ א״ר או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ ח״י. ר״ז או׳ י״ז. ח״א כלל קכ״ד או׳ ד׳ ואעפ״י שלפעמים מגיע תשמיש החמץ גם מבחוץ מ״מ כיון שרוב הפעמים אין מגיע תשמיש החמץ עד לשם לפיכך אין חוששין שמא יש שם ממשות החמץ בעין תחת החלודה וא״צ להעבירה כלל, ר״ז שם. ומיהו כלי שתוחבין אותו לכלי אחר ושואבין בו שכר וכדומה אף מבחוץ צריך לנקות ולשופן יפה ולטבילה פשיטא דמכל צד צריך לשופן. מש״ז או׳ יו״ד. א״א או׳ ט״ז.

צח צח) שם בהגה. ולא יוכל לנקרן וכו׳ וכן כיסוי כלים מחובר ע״י צירים שא״א לנקות וקערות עם אזנים כעין צירים אף מבחוץ החמץ נכנס שם כידוע וא״א לנקות אין להגעילם כלל. א״א או׳ ט״ו.

צט צט) [סעיף ו׳] כל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו. יורות המיוחדים לי״ש ואין משתמשין בהם שום דבר חמץ זולת להוציא בהם מים שרופים וגם אין דרכן כלל לדבקן בבצק אלא בגללי בהמה פשיטא דשרי להוציא בהם מים שרופים לפסח בלתי שום הגעלה אלא כמדומה דנהגו להגעילה וכיון דנהגו צריך שיעמדו במנהגן אבל אין למחות במי שאינו זהיר להגעילה. זכ״ל סי׳ תמ״ז סעי׳ יו״ד ויעי״ש הטעם. ועוד עיין לקמן או׳ רנ״ט.

ק ק) שם. אעפ״י שלפעמים משתמשין בהם בכ״ר וכו׳ יש שסוברים דה״ד שלא ידענו בבירור אלא חששא בעלמא שנשתמש בו ע״י מיעוט אבל אם אנחנו יודעים בבירור שנשתמש מיעוט ע״י האור אעפ״י שהרוב ע״י כ״ר הולכין אחר מיעוט להחמיר אבל הרמ״ע בסי׳ צ״ו כתב דאפי׳ ידענו בבירור שנשתמש המיעוט ע״י האור די בהגעלה. שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ וכ״מ בהד״ן פ׳ כל שעה דאפי׳ ברור שהשתמש בו בכ״ר מ״מ כיון שרוב תשמישו הוא בכ״ש סגי בכך. עו״ש או׳ ז׳ מיהו אם אותו המיעוט שנשתמש ע״י האור הוא ב״י מאותו המיעוט שנשתמש כי״י האור צריך ליבון. הרמ״ע שם. שכנה״ג שם. פר״ח בשם הנז׳ וכ״כ העו״ש שם דאם עדיין הם ב״י מכ״ר אעפ״י שעיקר התשמיש שלהם בכ״ש ודאי דכ״ע מודים דצריך כ״ר. וכ״כ ח״י או׳ ל״א. א״ר או׳ י״ז, תשו׳ ב״ד סי׳ רי״ב. גן המלך סי׳ נ״ג. ער״ה או׳ י״א. חמ״מ או׳ י״ב. ר״ז או׳ ל״א. וכ״ז לפום דינא אבל בלא״ה המנהג שלא להגעיל שום כלי בין יומו כמ״ש לקמן סי׳ תנ״ב סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש. וגם המנהג לחוש למיעוט שנשתמשו בו בכ״ר כמ״ש בסעי׳ זה בהגה. יעו״ש.

קא קא) שם. משתמשין בהם בכ״ר וכו׳ ועוד ששורין בהם פתיתי לחם מע״ל וכבוש כמבושל הג״מ. מ״א ס״ק י״ז. ועיין לקמן או׳ ק״ג.

קב קב) שם. כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי וכו׳ וה״ה כלים שמשתמשין בהם בצונן די להם בשטיפה לדיעה זו אעפ״י שלפעמים משתמשין בהם בחמין כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ה יעו״ש.

קג קג) שם. כך הוא הכשרן. וכבוש צריך הגעלה מכ״ר מיהו אף שאינו על האש ואין מעלה רתיחות מהני. א״א או׳ י״ז. והיינו אם היד סולדת בו כמ״ש לעיל או׳ מ״ז. ועיין לעיל או׳ ק״א.

קד קד) שם הגה. ויש מחמירין להגעיל הקערות בכ״ר. והטעם כתב הטור בשם אבי העזרי לפי שפעמים כופין אותם במחבת כשהיא על האש. והתו׳ בע״ז (ע״ד ע״ב) כתבו משום דפעמים תוחבין הקערות בתוך כ״ר ותוך יורה מרותחת. וכ״כ המרדכי פ׳ כל שעה. והב״ד ב״י. והא דלא אזלינן אחר רוב תשמישן כתב הט״ז ס״ק י״א מפני המון העם דלא ידעו לחלק בין רוב תשמישן בכ״ר או לפעמים. וכ״כ חק יוסף או׳ י״ט.

קה) **שם הגה. וי״מ להגעיל הקערות בכ״ר.** ואף לפעמים כופין על מחבת וכתב בסעי׳ י״א יש מחמירין במחבת מ״מ כולי האי לא מחמירין בקערות. מש״ז או׳ י״א.

קו) **שם הגה. וי״מ להגעיל הקערות בכ״ר.** ומיהו בדיעבד יש לסמוך אסברא ראשונה. א״ר או׳ ח״י. ח״י או׳ ל״ב. מק״ח או׳ י״ט. ר״ז או׳ כ״ח.

קז) **שם בהגה. וכ״ה המנהג.** וכ״כ הלבוש. וכ״כ האחרונים. וכ״ה בכלים הנקנים מן העכו״ם או מבשר לחלב נוהגין להגעיל הכל בכ״ר כי יש לחוש שמא נשתמשו בהם לפעמים בכ״ר או בכבישה מע״ל ואין לשנות.

קח) **שם בהגה. וכן בכל דבר שיש לחוש וכו׳** ולפ״ז אם יש לחוש שנשתמש בו לפעמים ע״י האור צריך ליבון דוקא ומיהו בליבון קל סגי כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש, ואם הוא כלי שיתקלקל ע״י הליבון אפשר דהוי כדיעבד ויש לילך אחר רוב תשמישו אם אינו ב״י כמ״ש לעיל או׳ ק״ו אבל אם אפשר לו באחר יש להחמיר.

קט) **שם בהגה. כגון כפות וכו׳** ונראה דכפות חמירי טפי דשכיחי טובא דמהפך בהם בקדירה אצל האש. ט״ז ס״ק י״א.

קי) **שם בהגה. ויש מחמירין להגעיל כל כלי שתייה וכו׳** ולענין הכדים הגדולים שמכניסין בהם מים לקיום כל השנה ודבר מצוי הוא שנמצא בתחתיהם פירורי לחם לפי שהרבה פעמים שותים מים ופתם בידם והשיור מחזירין אותו אל הקנקן וגם לפעמים האשה מתעסקת בלישה ועריכה והיא נצרכת אל המים וממלאה מים בידיה מן הקנקן וידיה מלוכלכות בבצק או בקמח ולפעמים נשאר מעט מים בקנקנים שאין בהם ס׳ כנגד הפירורין ונשארו שם הפירורין מע״ל ויותר באופן שנכבש שם החמץ מה תקנתם להשתמש בהם בפסח. ובהגעלה א״א לפי שהם גדולים הרבה וללבן אבנים ולערות עליהם רותחין מכ״ר הא נמי א״א משום שברון ומרייהו חייסי עלייהו ולקנות חדשים לפסח הא נמי א״א אי משום דלאו כל שעתא נמצאים ואי משום דהם ביוקר גדול. ונראה דתיקון אלו הקנקנים הוא לרוחצן היטב ולמלאות אותם מים ע״כ גדותיהן ויניחו בהם המים כ״ד שעות ואחר כ״ד שעות ישפכו אלו המים ויחזרו ליתן בהם מים לצורך הפסח וכמ״ש הטור ביו״ד סי׳ צ״ג בשם הרשב״א אם בישל ירקות וכו׳ יעו״ש. כס״א או׳ ד׳.

קיא) **שם בהגה. ובדיעבד סגי להו בשטיפה.** דהיינו לשפשפן תחלה היטב במים כדי להסיר כל הדבוק עליו ואח״כ שוטפין במים כמבואר ביו״ד סי׳ קכ״א. ח״י או׳ ל״ג. ועיין לקמן או׳ רצ״ו.

קיב) **שם בהגה. וקערות גדולות שלא יוכל להכניס וכו׳** אבל מה שיוכל להכניסו תוך היורה עדיף טפי להגעילו בתוך היורה ולא יגעילנו ע״י אבן רותח. לבוש. עט״ז. ר״ז או׳ כ״ז.

קיג) **שם בהגה. יתן עליה אבן מלובן וכו׳** והב״ח בסי׳ תנ״ב כתב דכלים שמשתמשים בהם לפעמים בכ״ר לא מהני הך הכשר דליבון אבנים ושפיכת הרותחים דאיני אלא כמו עירוי ולא הוי כ״ר אלא כשהחמין הם באותו כלי שהרתיחו בו על האש אבל קנקנים של בדיל וכלי כסף דידוע שלא השתמשו בהן בכ״ר כלל ואין לחוש אלא לתשמיש בחמין ע״י עירוי וכן שלחנות ותיבות שמצניעין לשם אוכלין מועיל הכשר זה דליבון אבנים ושפיכת רותחין עליהן מכ״ר יעו״ש. והביאו מ״א ס״ק ח״י וא״ר או׳ י״ט. וכ״ה דעת הפר״ח. מיהו הט״ז בסי׳ תנ״ב ס״ק י״א כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאינו מן הדין אלא חומרא בעלמא יעו״ש. והא״ר באו׳ הנז׳ כתב דבהגמ״י פ״ה משמע קצת דהוי ככ״ר וכן מבואר במהרי״ו וע״כ כתב דיש להקל בכל הקערות אבל לא בדבר שרוב תשמישו בכ״ר וכן מבואר במהרי״ל עכ״ל. ועיין לעיל או׳ ק׳ שכתבנו דאם הוא ב״י מתשמיש כ״ר אעפ״י שאין רוב תשמישו בכ״ר הוי ככ״ר וא״כ מ״ש הא״ר להקל בכל הקערות היינו באינן ב״י מתשמיש כ״ר.

קיד) **שם בהגה. יתן עליה אבן מלובן וכו׳** ואע״ג דבאיזה מקום לא נוגע האבן. מי הרתיחה נוגעין שם ושרי כמ״ש סעי׳ ט״ז. ט״ז ס״ק י״ב. וכ״מ באו״ה כלל נ״ח דין ע׳ והמ״א ס״ק ח״י כתב דיש להחמיר בקערות שיש להם אוגנים ובליטות כעין כפתורים ופרחים שאז א״א להעביר האבן ע״פ כולה ולכן אין להם תקנה אלא שיכניסם ליורה עכ״ל ונראה דמיירי בעניין שיש לחוש שגם מי הרתיחה לא יבואו לשם וכ״כ א״ר או׳ כ״ב. וכ״מ מדברי המחה״ש שכתב דביש לו אוגנים גם הט״ז מודה דלא מהני. ובלא״ה כבר כתבנו לעיל או׳ קי״ב דהיכא דאפשר להכניסו ביורה אין להגעילו ע״י אבן מלובן יעו״ש. ועיין לעיל או ק״י.

קטו) **שם בהגה. יתן עליה אבן מלובן וכו׳** וכן נוהגין לענין הכשר השולחנות והספסלים וינגב השלחן תחלה כדי שלא יצטנן המים. ח״י או׳ ל״ד. ועיין לעיל או׳ צ״ד ולקמן סעי׳ ך׳.

קטז) **שם בהגה. וכן כל כיוצא בזה.** כגון דפי מוליתות של בשר או גבינה דלפעמים נותנין עליהם חמין. א״ר או׳ כ״א. ועיין לקמן או׳ רל״ז.

קיז **קיז) וכשמגעיל** ע״י אבן מליבן אין נוהגין ליזהר בכ״ז שאף שנפסק הקילוח קודם שמגיע לקערה ונתקרר מעט הרי הוא חוזר ומרתיח ע״י אבן המלובן וכן אם אפי׳ אינו מערה על הקערה מכ״ר עצמו אלא מערה מכ״ר לכלי אחר ומאותו כלי מערה על הקערה ה״ז מותר שאבן המלובן הוא מרתיח המים ומחמם אותם חום גדול כחום כ״ר (וכ״כ ח״א כלל קכ״ה או׳ ך׳) ומ״מ לכתחלה טוב להחמיר ולהזהר בכל זה אף כשמגעיל ע״י אבן מלובן שהרי י״א שאבן המלובן אין לו כח להרתיח את המים ולחמם אותם חום גדול כחום כ״ר. ר״ז או׳ ל׳. ועיין לעיל או׳ ץ׳.

קיח **קיח) [סעיף ז׳] יש מי שאומר וכו׳** כ״כ הטור בשם בעל המנהיג וכ״כ הכלבו בסי׳ מ״ח אלא שבשם הר״ש כתב הכלבו דמהני להו הגעלה משום דגם בשעת שימוש חס עליהם מלהכניסה בתוך כלי רותח שלא יתקלקלו וכבולעו כך פולטו יעו״ש והב״ד ב״י וע״כ כתב בש״ע דין זה בשם יש מי שאומר לפי שיש מתירין.

קיט **קיט) שם. דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה וכו׳** וה״ה סכינים שקתא שלהם מקרן ואפי׳ מקצת הקתא מקרן אין ניתרין בהגעלה. דרשות מהרי״ל. וכן סכין שהקתא שלה עשויה בדבק אפי׳ היא של עץ אין להגעילה דחייס עלה שלא יתקלקל הדבק. מהרי״ו סי׳ קצ״ג ב״ח ט״ז ס״ק י״ג. כנה״ג בהגה״ט מ״א ס״ק י״ט. וכ״כ לעיל או׳ ל״ז יעו״ש.

קכ **קך) שם. דכפות העשיות מקרן וכו׳** והעשויה מפעריי״ל מוט״ר כיון שהוא חזק וקשה מאד אינו דומה לקרן שנימוח מחים. מי״ט. א״ר או׳ כ״ג. מק״ח או׳ ך׳ חק יוסף או׳ כ״ד. מש״ז או׳ י״ג.

קכא **קכא) שם. דלמא חייס עלייהו.** ואף שאומר דלא חייס אין שומעין לו ואסור ואם בישל ועשה בהם חמין יש להתיר בדיעבד. א״א או׳ י״ט. וכ״כ במש״ז או׳ ל״א ד״ה כלי גללים.

קכב **קכב) [סעיף ח׳] אחד כלי עץ ואחד כלי אבן.** וה״ה כלי גללים. טור וב״י. ח״י או׳ ל״ו. חק יוסף או׳ כ״ד. ר״ז או׳ כ״ה. וכלי גללים הם כלים העשוים מרפש בקר ועפר. הרמב״ם בפי׳ המשניות פ״י דכלים וכ״כ הרא״ש שם. מיהו רש״י בשבת ט״ז ע״ב פי׳ גללים שייש אבל בדף נ״ח שם ע״א חזר בו וכתב שהם מצפיעי בקר וכ״כ במנחות ס״ט ע״ב וכ״כ התו׳ שם. וכ״כ רש״י ביומא ב׳ ע״א וכתב המש״ז או׳ ל״א דכן הלכה וגם כתב דהלכה דצריכי הגעלה ומהני בהו הגעלה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ל׳.

קכג **קכג) שם. דינם להכשירם בהגעלה.** כלומר דמועיל הגעלה ולאפוקי מדעת קצת פו׳ (שהביא הטור) דס״ל דלכלי אבן אינו מועיל הגעלה כמו לכלי חרס עו״ש או׳ ט׳ ולענין כלי זכוכית עיין לקמן סעי׳ כ״ה.

קכד **קכד) שם. דינם להכשירם בהגעלה.** והיינו אם הכלי חלק בלי שום סדק וגומא. ט״ז ס״ק כ״ד.

קכה **קכה) שם הגה. וכן כלי עצם צריכים הגעלה.** וכ״כ הלבוש דכלי עצם ניתר בהגעלה. וכ״כ הב״ח. ר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל קכ״ה או׳ ג׳ והגם דכפות מקרן אין ניתרין בהגעלה כמ״ש בסעי׳ הקודם שאני כלי עצם שהם קשים ואין מתקלקלים בהגעלה ולא חייס עלייהו. מש״ז או׳ י״ג ואו׳ ל״א וא״א או׳ י״ט.

קכו **קכו) שם בהגה. וכן כלי עצם וכו׳** וה״ה כלי עור מהני הגעלה. וה״ה לכל הכלים לבד מחרס נותר בהגעלה. ואותם שעושין מנייר וכדומה ומפות אין היתר כ״א בכיבוס בחמין אפר וחביטה לא בהגעלה כי אין מועיל לבעין שנכנס בנקבי האריגה. מש״ז או׳ ל״א.

קכז **קכז) [סעיף ט׳] המגעיל קודם שעה חמישית וכו׳** משום דהוי נ״ט בר נ״ט דהיתירא כמ״ש ב״י סי׳ תנ״ב ור״ל שעדיין החמץ מותר.

קכח **קכח) שם. המגעיל קודם שעה חמישית וכו׳** והמגעיל אחר שעה חמישית ית׳ לקמן סי׳ תנ״ב.

קכט **קכט) שם. וכלים שבלעו דבר מועט וכו׳** כגון כלי כסף שאין דרך להשתמש בהם חמין אלא חושש שמא נשתמש בהם חמין ורוצה להגעילן. טור ולבוש. וכן כלי שתייה שרוב תשמישן בצונן ורוצה להגעילן כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ה נקרא בליעתן דבר מועט. ומיהו עיין בלבוש שם שכתב דכלי שתייה נוהגין שלא להגעילן עם שאר הכלים שלא יבלעו ממי הגעלה ואפי׳ כשמגעילן קודם שש יעו״ש.

קל **קל) [סעיף יוד׳] יש מצריכין להם הגעלה.** והטעם משום דלפעמים נופל בהם חמץ בין הנצרים ובולע הסל טעם חמץ ע״י מליחה דהוה כרותח. ב״י. ב״ח. לבוש.

קלא **קלא) שם. ויש מי שחולק.** כ״כ ב״י בשם סה״ת דסלים שנותנים בהם בשר כל השנה מותר לתת בהם בשר בפסח יעו״ש. והטעם כתב הפר״ח משום דליכא איסורא אלא משום מלח שלא נבדק ואיחזוקי איסורא לא מחזקינן. אבל אי הוה מידי דשכיח שנמצא במלח גרעיני חטים צריך הגעלה ומיהו

מסתברא דבעירוי כ״ר סגי לכ״ע עכ״ד.

קלב **קלב) שם. ונראין דבריו.** וכן הסכים הפר״ח. וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ ט״ו. אבל הב״ח הסכים כדיעה ראשונה דצריך הגעלה. וכן הסכים העו״ש או׳ יו״ד, וכתב עוד הב״ח בשם מהרי״ל סברא ג׳ דאין להתיר אפי׳ ע״י הגעלה דשמא איכא חמץ בין הנקבים ואינו ניכר וכתב והכי נהוג. וכן הסכים הט״ז ס״ק ט״ו וכ״כ המק״ח או׳ כ״א דלכתחלה אין להגעיל כלל דשמא יש חמץ בעין. וכ״כ המאמ״ר שם דמנהג העולם שלא להשתמש בסלים שמולחים בהם כל השנה ואין לשנות.

קלג **קלג) שם הגה. וטוב להגעילן וכו׳** כלומר במקום דשייך הגעלה כגון שהוא כלי דליכא למיחש ביה שמא נשאר שם משהו חמץ בעין ואינו נראה אבל בסלים העשויים מנצרים דאיכא דמיחש בהו שמא ישאר חמץ בין הנצרים ואינו נראה לעין טוב לקנות חדשים. עו״ש או׳ יו״ד. ח״י או׳ ל״ז. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דמנהג העולם שלא להשתמש בפסח בסלים שמולחים בהם כל השנה ואין לשנות. ועיין עוד לקמן סעי׳ ח״י בהגה.

קלד **קלד) שם בהגה. וטוב להגעילן וכו׳** ופשוע דאם מלחו עליהם בלי הגעלה שרי כמ״ש סעי׳ כ״ז ועוד דאין מליחה לכלים ר״ל דאין מליח כרותח כ״כ להפליט מן הכלי מה שבלוע בתוכו כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ י״ב בהגה יעו״ש. מ״א סק״ך. ח״י או׳ ל״ז. א״ר או׳ כ״ד. מק״ח או׳ כ״א. ר״ז או׳ ל״ה. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״ב.

קלה **קלה) וה״ד** אם היה הסל נקי וליכא חמץ בעין ורק מובלע בתוכו אמרינן דאין המלח מפליט מן הכלי מה שבלוע בתוכו ושרי בדיעבד אבל אם מלח ואח״כ נמצא חמץ משהו דבוק בנקבי הסל עיין לקמן ס׳ תס״ז סעי׳ י״ד.

קלו **קלו) ודע** דמליחה בכלים מבליע כדי קליפה ולא יותר וא״כ אם מלחו חמץ בכלי ואח״כ שימשו בו בחמין עד הלילה מותר דיש בתבשיל ס׳ נגד הקליפה ובפסח אסור. א״א או׳ ך׳ ואם אין הכלי ב״י דהוי נ״ט לפגם עיין לעיל סי׳ תמ״ז סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם או׳ רל״א ודוק.

קלז **קלז) [סעיף יא׳] מחבת שמטגנין בה וכו׳** שהרי אין אופין בו חמץ בעין אלא עם שומן ומה לי שומן או מים. מ״א ס״ק כ״א. ולא חיישינן שמא נתייבש השמן והחמץ נאפה בלא משקה דאף אם נשרף ונדבק לדופן המחבת עדיין יש לחלוחית משקה שם. וכן הדין בקדרה של מתכת שמבשלין בה. כ״כ הרא״ש פ׳ כל שעה והביאו ב״י. ט״ז ס״ק ט״ז.

קלח **קלח) שם. מותרת בהגעלה.** אבל האגנות שאופין בהם עוגות בעין צריך ליבון. מ״א שם. ח״י או׳ ט״ל. א״ר או׳ כ״ה. מק״ח או׳ כ״ג. ר״ז או׳ ל״ו. ח״א כלל קכ״ה או׳ ו׳.

קלט **קלט) וכן** הטסין של נחושת שעיקר תשמישן אינו אלא לעשות פשטידא ומכניסן לתנור כך לכ״ע צריכין ליבון שהרי אינו רוחש בשמן אלא נותנין מעט שמן בטסין כדי שלא תשרף הפשטידא. פר״ח. ר״ז שם.

קמ **קמ) שם. מותרת בהגעלה.** אבל מחבת של שאר איסורין צריכה ליבון. כ״כ בש״ע יו״ד סי׳ קכ״א סעי׳ ד׳ וכתב שם הש״כ סק״ח דגם במחבח של חלב או בשר צריך ליבון. וכ״כ הפר״ח שם או׳ ח׳ עצ״ל שם סעי׳ ד׳ אבל הער״ה שם או׳ י״ב כתב דמחבת של בשר או של חלב סגי לה בהגעלה. וכ״נ דעת הגרע״א בתשו׳ סי׳ מ״ע ד״ה ובההיא יעו״ש. ועוד עיין לעיל או׳ ע׳ מה שהארכנו בזה וכתבנו שם לעניין דינא יעו״ש.

קמא **קמא) שם. מותרת בהגעלה.** ומה כשרוצים לבחון יי״ש כמה מים יש בו שופכין מיי״ש על כלי בדיל ומדליקין היי״ש לראות כמה מים נשאר הכלי בדיל סגי ליה בהגעלה. שו״ת הר הכרמל סי׳ ה׳ אמנם השע״ת או׳ כ״ז כתב דאם נשתמש בו הרבה פעמים בעניין זה לבחון היי״ש יש להחמיר שלא להתיר ע״י הגעלה ורק בדיעבד אם נשתמש בו ע״י הגעלה יש להתיר יעו״ש.

קמב **קמב) שם. ואם היא ארוכה משום חציה וכו׳.** וכן כל כלי שאינו יכול להכניסו בפ״א לתוך המים מכניס חציו וחוזר ומכניס חציו השני ולא חיישינן שצדו הנגעל בולע מצדו השני שלא נגעל. טור וב״י. לבוש. ר״ז או׳ ל״ז.

קמג **קמג) שם. ויש מחמירין ללבן המחבת.** דלפעמים נתייבש השומן והעיסה נאפת בעין על המחבת. ב״י בשם הרא״ש. מ״א ס״ק כ״ב.

קמד **קמד) שם. ויש מחמירין ללבן המחבת.** וצפוי הבדיל והגעלה לא מהני במקום ליבון. פר״ח. ועיין לקמן או׳ קמ״ו.

קמה **קמה) שם הגה. ובליבון כל דהו וכו׳** כלומר דכיון דגם בהגעלה סגי אלא שא״א בהגעלה מחמת גודלה לפיכך סגי בליבון קל כזה. עו״ש או׳ י״א. ועיין לעיל סעי׳ ד׳ בהגה.

קמו **קמו) שם בהגה. מיהו סגי ליה בהגעלה וכו'** ודעת הפר"ח צריכה דוקא ליבון וכ"ה דעת ח"א כלל קכ"ה או' ה' אבל בשו"ת זר"א סי' נ"ה כתב דכן עיקר דסגי בהגעלה ודלא כהפר"ח יעו"ש. וכן הורה הרב מהר"ש צרור כמ"ש הרב בית יהודה דף ק"ח ע"ב. והב"ד מחב"ר או' ה' וכ"כ ח"י או' ט"ל דכן נוהגין דסגי בהגעלה. וכ"כ המק"ח או' כ"ג. וכ"ה דעת הר"ז או' ל"ז. וכ"כ לעיל או' ע' יעו"ש.

קמז **קמז) [סעיף יב'] כל הכלים צריך להגעיל ידותיהם וכו'** ומשמע דאין חילוק דבין כלי מתכות או כלי אבן צריך להגעיל ידותיהם כמותם והטעם כתב הב"ח משום דא"א דלא בלעי גם הידות טעם חמץ בכל השנה ע"י כ"ר כשמדיחין אותם לנקותן מהזוהמא לאחר תשמישן. וכ"כ הט"ז ס"ק י"ז. עו"ש או' י"ב, ח"י או' מ' ר"ז או' כ"א.

קמח **קמח) שם הגה. אין לאסור בדיעבד.** ודוקא שתחב בתבשיל אותו מקצת שהגעיל אבל אם תחב אותו צד שלא נגעל אסור. מ"א ס"ק כ"ד. אבל ח"י שם כתב דבדיעבד אין לאסור אף אם תחב בתוך המאכל הידות כי לא מחזיקנן איסרא ולחשש שמא בלע היד מגוף הכלי כבולעו (ר"ל כמו שבלע היד מגוף הכלי כשנשתמשו בכלי בחמין כך פולט היד כשהגעילו גוף הכלי) כך פולטו יעי"ש. וכ"כ המק"ח או' כ"ד. יא"פ. ביאורי הגר"א. ר"ז שם.

קמט **קמט) ואם** הוא כלי מתכות ותחב הידות בתבשיל אם הוא קודם שהגעילו כלל אסור דאמרינן דמוליך בליעתו בכולי אבל אחר שהגעילו אף שלא הגעיל הידות מותר דסמכינן אפי' דכבולעו כך פולטו. א"ר או' כ"ו. מיהו הר"ז או' כ"ב כתב דאף אם לא הגעיל כלל אפי' את גוף הכלי ותחב את יד הכלי בתבשיל אם יש הפ"מ או מניעת שמחת יו"ט יש להקל.

קנ **קנ) שם בהגה. אין לאסיר בדיעבד.** ונראה דבסכין יש להחמיר אפי' דיעבד אם חתך בסכין שלא הגעיל הקתא בתבשיל חם בפסח כיון דבודאי נוגע בקתא בשעת תשמישו בסכין. ט"ז ס"ק י"ז. א"ר שם. מק"ח שם. ומיהו אם ספק נגע עתה בקתא בבשר או לאו י"ל נ"ט לפגם בפסח חומרא הוא וספק דרבנן לקולא. מש"ז או' י"ז.

קנא **קנא) שם בהגה. אין לאסור בדיעבד.** היינו אם נשתמש כבר המאכל מותר אבל לכתחלה אסור להשתמש בהם אפי' הוא בתוך הפסח וא"א להגעילו. מ"א ס"ק כ"ד. א"ר או' כ"ז.

קנב **קנב) שם בהגה. ע"י עירוי וכו'** שאין בליעתן כ"כ חזק כמו בכלי עצמו. לבוש. והמ"א ס"ק כ"ה כתב דבליעת הידות דומה ג"כ לעירוי שהלכה הבליעה מצד זה לצד זה. והמאמ"ר או' י"ז כתב דחשש איסור הידות משום ניצוצות הניתזין עליו וכבולעו ע"י עירוי ה"נ פולטו ע"י עירוי וכן לפי הטעם שכתבנו לעיל או' קמ"ז משום דבלעי ע"י כ"ר כשמדיחין אותם הוא ג"כ ע"י עירוי וא"כ כבולעו כך פולטו. ומיהו אם ידע שנשתמש בידות בחמין בחוץ בכ"ר ודאי דלא מהני עירוי אפי' בדיעבד וצריך להגעילן בכ"ר דוקא.

קנג **קנג) [סעיף יג'] כלי שיש בו טלאי וכו'** כל טלאי שבסעי' זה היינו שנקבע ע"י מסמרים אבל מה שנעשה ע"י היתוך עופרת או ברזל וכסף ושאר מיני מתכות כיון שנעשה ע"י היתוך באור ונעשה גוף אחד עדיף מליבון שזה הוא כאלו נעשה מתחלה. ט"ז ס"ק ח"י. עט"ז. ח"י או' מ"א א"ר או' כ"ח. חק יוסף או' ל"ג. מק"ח או' כ"ה ר"ז או' ט"ל. ח"א כלל קכ"ה או' יו"ד.

קנד **קנד) שם. כלי שיש בו טלאי וכו'** והיינו אם הטלאי היא בצד פנימי של הכלי אבל אם הוא בצד חוץ אינו מזיק. חמ"מ או' ט"ו ר"ז או' ל"ח. וה"ד בקדירה וכדומה אינו מזיק מבחוץ אבל אם היא בכלי שמכניסים אותו לתוך היורה שעל האש וכדומה אין הפרש אם הטלאי בצד הפנימי או מצד חוץ דהא גם אם הוא בצד חוץ מקבל טעם חמץ.

קנה **קנה) יורה** שיש בה טלאי ולא היו משתמשין בה בחמץ בעיניה רק להרתיח בתוכה כלים שנבלע בהם חמץ במים ואפר שקורין ליציי"א מותר להגעיל בתוכה קודם זמן איסורו ועכ"פ בליבון קל במקום הטלאי דהקש נשרף עליו מיהא סגי. זר"א סי' ג"ן. מחב"ר או' ו' שע"ת או' ל'.

קנו **קנו) שם. אם קדם הטלאי וכו'** פי' שהטלאי נעשה בשעה שהיה הכלי חדש או שהגעילו הכלי קודם ששמו הטלאי. מ"א ס"ק כ"ו. חק יוסף או' ל"א.

קנז **קנז) שם, אם קדם הטלאי וכו'** ומיירי במקום שמודבק יפה דליכא למיחש שנכנס תחתיו חמץ בעין ואינו נראה דאז אינו מועיל הגעלה אפי' אם קדם הטלאי לבליעת האיסור. עו"ש או' י"ג. וצריך ליבון או להסיר הטלאי או להרחיב הסדק כדי שיוכל לנקרו. ח"י או' מ"ב. ר"ז או' ל"ח.

קנח **קנח) שם. או ישים גחלים וכו'** והב"ח כתב דאם קדמה בליעת האיסור לטלאי אין להתיר בהנחת גחלים אלא בליבון כל הכלי יעי"ש וכ"נ דעת המ"א ס"ק כ"ז אלא שכתב דאם קדם בליעה לטלאי צריך לשום כ"כ גחלים עד שיהו ניצוצות ניתזין ממנו ואם קדם טלאי לבליעה (ויש חשש שמא נכנס חמץ בתוך הסדקים) די בליבון קל כמ"ש בהגה לעיל סעי' ד' יעו"ש. אבל ח"י או' מ"ב פסק כדברי הש"ע דבכל ענין שנשרף החמץ שתחת הטלאי

סגי (דהיינו להניח גחלים עד שקש נשרף עליו מבחוץ) והשיג על הב״ח יעו״ש וכן הסכים א״ר או׳ כ״ט. פר״ח. מק״ח או׳ כ״ו. וכ״כ הר״ז שם דלענין פסק הלכה יש להקל כסברא אחרונה ורק במקום שאפשר עוב לחוש לסברא הראשונה דהיינו להניח גחלים כ״כ עד שיהו ניצוצות ניתזין ממנו.

קנט **קנט) שם. עד שישרף גוף האיסור וכו׳** ואם נתלבן כך או הסיר הטלאים פ״א עד אחר שהגעיל שוב מותר להגעיל כך עם הטלאי בכל פעם כיון ששוב לא מיקרי קדם בליעת איסור לטלאי. ח״י שם. ר״ז או׳ ל״ח. וכ״ז כשהטלאי דבוק יפה כמ״ש לעיל או׳ קנ״ז יעו״ש.

קס **קס) שם. ואח״כ מגעיל וכו׳** אבל אפכא לא יעשה מפני דיתפשט הטעם ממקום ליבון למקום שגיעל כבר עו״ש או׳ י״ג.

קסא **קסא) שם. ואח״כ מגעיל וכו׳** יש מן החכמים שסוברים דאותם כלים שתשמישן בכ״ר אף אם צפו אותם בבדיל צריכין הגעלה והרא״ם בתשו׳ ח״א סי׳ מ״ג חלק עליהם והכשירם בלא הגעלה חדא משום דכלים הנכשרים בהגעלה די להם בליבון קל שקש נשרף עליו מבחוץ ועוד כיון שהבדיל מפסיק ביניהם הרי הם ככלים חדשים וכו׳ יעו״ש אבל הכנה״ג בהגה״ט כתב ליישב דברי החכמים יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ מהרימ״ט הובא בס׳ מגיד מראשית סי׳ א׳ וז״ל החכמים שבזמן הרא״ם הכריזו בקהליתיהם שיגעילום וכו׳ וכן ראיתי שנוהגים בא״י מזמן הרבנים וכל רבותי מורים כן בא״י וכל סוריא ומצרים וכו׳ יעו״ש. וכ״כ הפר״ח בסעי׳ ה׳ דלמעשה אין לסמוך על הצפוי וכו׳ ולכן ראוי להורות שאחר שצפום יגעילו אותם ומהני ההגעלה וכן נוהגין פה עה״ק ירושת״ו זולתי קצת יחידים דבטילי במעיטייהו עכ״ל. והב״ד ח״י או׳ מ״א. חק יוסף או׳ ל״ו. ר״ז או׳ ע׳ ח״א כלל קכ״ה או׳ יו״ד.

קסב **קסב) ומיהו** מ״ש שם הכנה״ג דבין הנוהגים כהרא״ם ובין הנוהגין כחכמים צריכין טבילה בלא ברכה הרב ב״ד סי׳ רי״ג כתב שאם נכרי עשה צפוי הבדיל א״צ טבילה לכלים ודלא כהכנה״ג יעו״ש. וכ״כ מהרימ״ט בתשו׳ הנז׳ שלא ראינו לשום אדם שהצריך טבילה כי אין צורך יעו״ש. וכ״כ הפר״ח ביו״ד סי׳ ק״ך או׳ י״ט דאין המנהג להטביל ומנהגם של ישראל תורה היא יעו״ש. וכ״כ י״א בהגה״ט בס׳ זה שאין נוהגין להטביל בשום מקום.

קסג **קסג) וכתב** בשה״מ פ׳ עקב ראוי ליזהר שלא ללבן הכלים של נחושת עם בדיל מהותך כדרך העולם להשתמש בהם מצה עד שיגעילם תחלה לפי שזה הבדיל שהותך עליו נעשה קלי׳ על הנחושת ומונע פליטת החמץ מתוכו אם יגעילוהו אח״כ והליבון בבדיל עצמו אינו מועיל לפי שהליבון נתנו לו חז״ל שיעור שיותזו ממנו ניציצות (עיין לעיל סעי׳ ד׳) וליבון הבדיל לילי הנושאד״יר לא הותך הבדיל וע״י הנושאד׳ור יספיק חום האש בלבד אף אם לא יתלבן שיעור נתיזת ניציצות ולכן יותר טוב להגעילו תחלה לפלוט החמץ ואח״כ ילבינוהו הגוי לפניו בבדיל ויזהר שלא יכבה הכלי אח״כ במים שלפני האומן שבהם מכבה הכלים של חמץ עכ״ל. וכ״כ בס׳ פע״ח סוף פ״א משער חג המצות. וכ״כ כנה״ג בהגה״ע ראיתי לקצת מהמדקדקים מגעילים קודם הצפוי יעי״ש. והב״ד ב״ד בסי׳ רי״ג וכתב שאין זה אלא משום מדת חסידות יעו״ש.

קסד **קסד) כלי** מתכות שנותנים לעכו״ם לתקנם או לצפות בבדיל מסתברא דליכא למיחש בהו למידי דאי משום שמא ישתמש בהה קודם תיקון או צפוי הרי צפוי הבדיל שעושה אח״כ מהני במקום הגעלה ואף למאי דמחמרינן להגעיל אחר הצפוי הכא דהוי ספיקא דאימור לא נשתמש בהם לא מחמרינן כולי האי להצריכם הגעלה אחר הצפוי ואי חיישינן שמא ישתמש בהם אחר הצפוי אין זה שכיח חדא משום דמינכר אם בשלו בו אחר הצפוי ועוד דמירע אומנותיה שהרי כל האומנים אדרבה רוצים להראות יופי צפויין לכל כדי שיהו מורגלים לבוא אצלן וא״כ מסתמא אינו מבשל בהם והכי נהגינן. פר״ח ביו״ד סי׳ קכ״ב או׳ ט׳ לחה״פ שם או׳ י״ד. בל״י שם או׳ ח׳ חכ״א כלל נ״ה או׳ י״א. וזה בשאר ימות השנה אבל לפסח כבר כתבנו לעיל דצריך להגעילם אחר הצפוי. והמדקדקים להגעילם קודם הצפוי או שהם מיוחדים לפסח שא״צ להגעיל כבר כתבני באו׳ הקודם שצריך לעמוד בעת הצפוי כדי להטבילם במים כשרים וא״כ לא שכיח שישתמש בהם העכו״ם אח״כ כ׳ תיכף יקחם הישראל לביתו.

קסה **קסה) שם הגה. רושם שעושים האומנים וכו׳** פי׳ שמדבקים כעין אותיות או שאר תמונות בתוך הכלי ואין כוונתו כלל לשריטות או גומות. חמ״מ או׳ כ״ג. דלשריטות ולגומות מה לי אם נעשה מחדש או לא. מחה״ש או׳ כ״ח.

קסו **קסו) שם הגה. רושם שעושים האומנים וכו׳** להכיר מעשה ידיהם. ר״ז או׳ מ׳.

קסז **קסז) שם בהגה. מאחר שנעשה מחדש.** והרי קדם הוא לבליעת האיסור בכלי וכבולעו כך פולטו. ר״ז שם.

קסח **קסח) שם בהגה. וינקרם היטב.** ומוטב להניח גחלים על מקום הרושם. מ״א ס״ק כ״ח. ובכל מקום דא״א לנקרם ישימו גחלים ובליבון קל סגי כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ בהגה. א״א או׳ כ״ח.

קסט **קסט) [סעיף יד׳] כיסוי של ברזל וכו׳** וטעמא דמסתבר הוא שהכל העולה מהתבשיל לכיסוי הקדירה לח הוא ולפיכך סגי בהגעלה. ב״י. עו״ש או׳ י״ד.

קע קע) **שם. שמכסין בו הקדירה וכו'** לאפוקי אותו כיסוי שאופין עליו בצק דצריך ליבון כמ"ש בב"י.

קעא קעא) **שם. צריך הגעלה וכו'** ר"ל בכלי ראשון. וכ"כ הרוקח בסי' רנ"ד. פר"ח. ר"ז או' מ"א. ח"א כלל קכ"ה או' ט'.

קעב קעב) **שם. ואם נתנוהו בפסח וכו'** אבל אם נתנוהו בע"פ אפי' משש ולמעלה ויש ס' בתוך הקדירה כנגד הכיסוי או שהיה הכיסוי אינו ב"י דהוי נ"ט לפגם מותר כמ"ש לעיל סי' תמ"ז סעי' ב' יעו"ש.

קעג קעג) **ואופן** המדידה של כלי האסור כך הוא יביאו כלי גדול מלא מים ומביאין הכלי האסור וממלאין אותו מים מכלי הגדול הנז' ואח"כ יניחו הכלי האסור עם המים שבתוכו בכלי הגדול הנז' והמים היוצאים מכלי הגדול הנז' הוא שיעור דופני כלי האסור וימדדו התבשיל אם יש בו ס' כנגד אותם המים היוצאין התבשיל מותר. ד"מ ביו"ד סי' צ"ג או' ג' בשם המרדכי יעו"ש. או יעשו באופן זה יביאו כלי גדול וימלאו אותו מים ואח"כ יחזרו ויערו אותו מים לכלי אחר ואח"כ יביאו הכלי האסור כשהיא ריקנית ויניחו אותו בתוך אותו כלי גדול כשהוא ריקן ואח"כ יביאו אותן המים עצמן שהיו בתוך גדול ויחזרו וימלאו אותו גדול שהכלי האסור בתוכו ומה שנשאר מאותו המים הוא שיעור דופני כלי האסור ואם יש ס' בתבשיל כנגד אותו מים התבשיל מותר. זבחי צדק שם או' ג' ועיין לקמן סי' תנ"ו. והרב בן א"ח פ' קרח או' ב' כתב דהמנהג לשקול כלי המתכת ואם עלה מאה דרה"ם נחשוב בחמשה עשר דרה"ם ואם יש בתבשיל ס' פעמים על ט"ו דרה"ם מותר יעו"ש. ור"ל דאם תכניס כלי נחושת שמשקלו מאה דרה"ם לתוך כלי גדול מלא מים יצא כנגדו מן המים ט"ו דרה"ם ולכך משערים כל מאה בט"ו ודו"ק.

קעד קעד) **שם. כל התבשיל אסור וכו'** ומיירי כשהכיסוי ב"י או שלא הודח הא לאו הכי הו"ל נ"ט לפגם דשרי אף בפסח לדעת הש"ע כמ"ש לעיל סי' תמ"ז סעי' יו"ד יעו"ש. ב"ח פר"ח. נה"ש או' י"א. מאמ"ר או' ך' ומיהו לדעת מור"ם ז"ל שם דמחמיר בנ"ט לפגם בתוך הפסח א"כ ה"ה כאן בכיסוי דאפי' אם היה אינו ב"י דנ"ט לפגם אם נתנו בפסח על הקדירה בלא הגעלה כל התבשיל אסור וכבר כתבנו שם דהמנהג להחמיר כדברי מור"ם ז"ל יעו"ש.

קעה קעה) **שם. שזיעת הכיסוי מתערב וכו'** משמע דאם עדיין לא התחיל להזיע אין לאסור. מיהו למעשה צ"ע כיון שחמץ בפסח במשהו. עו"ש או' י"ד. א"ר או' ל"ב. והר"ז או' מ"א כתב דאם נזכר מיד והסירו מן הקדירה וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע התבשיל מותר אפי' באכילה אם לא נגע בו הכיסוי וגם הקדירה מותרת יעו"ש. ועיין ביו"ד סי' צ"ג בהגה ובאחרונים שם ודוק.

קעו קעו) **[סעיף טו'] צריך ליבון.** לפי שנוגעת ברוב הפעמים בחררה ועוד שמזיעה מהבל החררה. טור. מ"א סק"ל. וכיסוי זה אף דיעבד לא מהני ליבון קל. א"א או' ל'. מיהו באינו ב"י ועשו לו ליבון קל אם יש הפ"מ יש להקל בדיעבד כמ"ש בא"א או' י"א יעו"ש.

קעז קעז) **[סעיף טז'] מדוכה מותרת בהגעלה.** בין של עץ או אבן. טור. וה"ה של מתכות דחד דינא אית להו כמ"ש לעיל סעי' ח' יעו"ש.

קעח קעח) **שם. מדוכה מותרת בהגעלה.** דלפעמים דכין בהם פירורי לחם עם שומין ופלפלין דהוי דבר חריף ומבליע במדוכה וע"כ רש"י ור"ת מדמין אותה לבית שאור וחרוסת דלא שרו בהגעלה אבל דעת הרי"ף דהר"י והרא"ש ואבי העזרי ובעל הערוך והרי"ץ גיאת דמותרת בהגעלה והב"ד הטור וכתב וכן המנהג ובלבד שיהו חלקים שאין בהם בקעים יעו"ש. ולזה פסק בש"ע דמיתרת בהגעלה וכ"פ לקמן בסעי' כ"ב לענין בית שאור ובית חרוסת דמותרין בהגעלה יעו"ש. ועיין לקמן או' קפ"ב.

קעט קעט) **שם. שאינו יכול להכניסה וכו'** אבל אם יכול להכניסה עדיף טפי להגעילה בתוך היורה כמ"ש לעיל או' קי"ב יעו"ש.

קפ קפ) **שם. דכל כה"ג הוי הגעלה דכ"ר.** והפר"ח כתב דאבן רותחת לא מהני אלא להעלות הרתיחה בכל שפתיו אבל לעשותו כ"ר פשיטא דלא וע"כ כתב דאפשר דלא כתבו דמיקרי הגעלה בכ"ר אלא דוקא למדוכה ולדין קערות גדולות שרוב תשמישן בכ"ש אבל ליורות ומחמי חמין וכיוצא פשיטא שצריך שיהא האור מהלך תחתיו משום דכבולעו כך פולטו יעו"ש. וכן הסכים חקת הפסח או' י"ב וכ"כ המש"ז או' י"ט. וכ"כ לעיל או' קי"ג יעו"ש.

קפא קפא) **שם הגה. ויש מחמירין ללבן המדוכה.** ודוקא לענין חמץ בפסח משא"כ בשאר כל ימות השנה במדוכה של איסור וכיוצא בו אליבא דכ"ע סגי בהגעלה. ח"י או' מ"ז.

קפב קפב) **שם. הגה. ויש מחמירין ללבן וכו'** ומדוכות נחושת שלנו דאין נעשים מהמובחר וע"י קורנס אלא מהפסולת של נחושת וע"י התכה עבידי דפקעי ע"י האש כאשר עינינו רואות ואיכא למיחש דלמא חייס עלייהו אין היתר במילוי גומרי אלא שאין אנחנו רגילין בכל השנה להשתמש כלל חמץ במדוכה ומיהו הגעלה צריך דשמא נתערב חמץ משהו בשעת דיכה ובולע טעם חמץ ע"י חריפות הבשמים ואינו בטל בס' בכלי ומנהגינו להתיר מדוכה

בהגעלה ולא ע״י ליבון דילמא חייס כדפרישית מיהו משום חומרא דחמץ יש לדוק כל מה שצריך ליו״ט קודם פסח ואם לא עשה כן יכול לדוק בפסח עצמו כשהגעילו קודם פסח והעולם נוהגין כמ״ש הרב בהגהת ש״ע ולע״ד נראה כמ״ש. ב״ח. ט״ז ס״ק י״ט. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ז. עו״ש או׳ ט״ז. מ״א ס״ק ל״א. ח״י או׳ מ״ח. א״ר או׳ ל״ג. מק״ח או׳ כ״ח. ר״ז או׳ מ״ו. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״א. וכ״ז לדעת המחמירין אבל לדעת הטור והש״ע ודעמייהו אעפ״י שמשתמשין בה חמץ מותרת בהגעלה ומותר לדוק בה אחר ההגעלה אפי׳ בפסח עצמו כמ״ש לעיל או׳ קע״ח יעו״ש.

קפג קפג) ואם דכו קודם פסח בלתי הגעלה במדוכה שלנו שרוב תשמישה בתבלין ובשמים אפי׳ אם היתה בת יומה יש להתיר בדיעבד כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קפ״ד יעו״ש. ועוד עי״ש בסוף או׳ קפ״ט ד״ה דבר.

קפד קפד) אבל אם דכו במדוכה שלנו בשמים בפסח בלתי הגעלה ונתנו בתבשיל כתב המ״א ס״ק ל״א דצ״ע אם יש לאסור בדיעבד יעו״ש. אבל הר״ז או׳ מ״ו כתב דבדיעבד מותר לאכול התבשיל ורק לכתחלה לא יתנם בתבשיל יעו״ש. וכ״ז במדוכה שיש רק חשש אבל בהאק מעסר שידוע שחותכין הבצלים בסכין של חמץ ומניחין אותו בבשר ומחתכין בהאק מעסר אותו בשר דק דק י״ל דאסור. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״א. ועיין באו׳ שאח״ז.

קפה קפה) ומה שלפעמים חותכין זנגביל בסכין של בשר ודכין אותו במדוכה ונמצא המדוכה בלוע מבשר ואח״כ דכין בתוכו בשמים ואוכלין בחלב עושין שלא כדין ולכן יש ליזהר שלא לחתוך הזנגביל רק בסכין חדש. מ״א ס״ק ל״א. ומיהו עיין במחה״ש שכתב דדברי מ״א הנז׳ במחלוקת שנוי אלא שכתב דיש קצת סברא להטות לדעת מ״א יעו״ש וע״כ נראה דיש ליזהר בזה רק לכתחלה אבל בדיעבד אין לאסור.

קפו קפו) שם בהגה. אך בליבון כל דהו וכו׳ היינו סברת מור״ם ז״ל שעושה פשרה בין שתי הסברות אבל לדעת המחמירין צריך ליבון גמור. פר״ח.

קפז קפז) שם בהגה. ונוהגין ללבנו לכתחלה וכו׳ ר״ל משום דהעיקר כסברא ראשונה דסגי ליה בהגעלה כמ״ש לעיל או׳ קע״ח וע״כ במקום שא״א בליבון כגון של עץ או דחייס עלייהו שמא פקעי וכדומה סגי להו בהגעלה.

קפח קפח) שם בהגה. ולהגעילו אח״כ. דהקילוף לבד לא מהני משום דהבליעה היא מעבר לעבר ואינה נפלטת מעבר אל עבר אלא ע״י הגעלה כמ״ש לקמן או׳ קצ״ה.

קפט קפט) ורחיים של קאווע ששחקו בה קאווע בלא הכשר פשיטא דמותר ולא עוד אלא דאם אין לו אחרת מותר לשחוק בה אפי׳ לכתחלה שהרי לא רגיל כלל למצא גרעינין בקאווע ואת״ל שהיה בו גרעין שמא נקלה יפה ואינו בא עוד לידי חימוץ. ואם רוצה להיות מן המהדרין אם אין לו רחיים מייוחד לפסח ינקה כפי כחו היטב ואח״כ יכניס אותו ברותחין. ח״א כלל קכ״ה או׳ כ״ד. ועיין לקמן סי׳ תנ״ג או׳ כ״ב מ״ש בענין הקאווע אי נכנס בדין הקטניות יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ר״ט.

קצ קצ) [סעיף יז׳] הדף שעורכין עליו וכו׳ דדמי לבית שאור וחרוסת שחימוצן קשה ולכן צריכין הגעלה. ב״י.

קצא קצא) שם. וכן עריבה וכו׳ שלשין בה כל השנה. טור. אבל אם אין רגילין ללוש בהם תמיד די להם בקליפה. ב״י בשם ריי״ו אבל בשם המרדכי כתב די״א דאין חילוק יעו״ש.

קצב קצב) שם. צריכים הגעלה. היינו מעיקר הדין אבל כבר כתב מרן ז״ל לעיל ססי׳ תמ״ב דאין לסמוך על מה שמנקרין אותם ורוחצין אותם בחמין והיינו מצד הטוב והישר וכאן כתב עיקר דין הכשירן ולזה נראה שכיון מור״ם ז״ל בהגה. מאמ״ר או׳ כ״ב. וכ״כ הב״ח בסי׳ תמ״ב. ועיין בדברינו לשם בס״ד.

קצג קצג) שם. צריכין הגעלה. ואם הם גדולים שא״א להכניסם בכלי אחד מלבן אבנים וישימם על הדף וישפוך עליהם מים רותחים. ב״י בשם ריב״א. לבוש.

קצד קצד) שם. צריכין הגעלה. ואם לש או ערך בהם מצה בלא הגעלה כתב הרב ב״ד סי׳ ר״י דבדיעבד מותר אם היה נקי יעו״ש. וכ״כ א״ח או׳ צ״ד דהרשב״א והרא״ה חתמו ב׳ בתשו׳ אחת שאם עבר ולש בה אפי׳ היא של חרס ואפי׳ בתוך הפסח שהפת מותר אחר שהעריבה מנוקה יפה יפה לפי שצונן בצונן אינו מפליט יעו״ש. והב״ד חקת הפסח או׳ ט״ו.

קצה קצה) שם הגה. ולא מהני בה קילוף וכו׳ דהגעלה מפלטת כל הכלי מעבר אל עבר. מ״א ס״ק ל״ב. א״א אי׳ נ״ב. ר״ז או׳ מ״ז. ח״א כלל קכ״ה או׳ ט״ז.

קצו קצו) **שם בהגה. והמנהג שלא להשתמש וכו'** לפי שא"א לגררן ולנקותן יפה יפה שלא ישאר משהו חמץ באחת הפחתים או בנקב שאינו נראה לעין. ב"י בשם הכלבו. והמ"א ס"ק ל"ג כתב הטעם משום דנוהגים כמ"ד דלא מהני הגעלה לבית שאור וכ"כ הר"ז או' מ"ח ולפ"ז גם בשל מתכות יש להחמיר וכמ"ש ח"א כלל קכ"ה או' י"ג יעו"ש. אבל הלבוש כתב הטעם כמ"ש ב"י בשם הכלבו. וכ"כ הט"ז סק"ך. עו"ש או' י"ז. וכ"ה לעיל בש"ע סי' תמ"ב סעי' י"א. ומזה הטעם נזהרין שלא להגעיל לפסח כלים שהיו מחזיקים בהם קמח וחביות שהיו מחזיקים בהם משקה שעושין במדינות רוסיא ממימי סובין שקורין בארש"ט שמא נשאר בו חמץ בעין מן הסובין. אבל אם היו קודם פסח מחזיקים שם מים איזה זמן אין לחוש להגעילו. ט"ז שם. ח"י או' ן' א"ר או' ל"ה. מק"ח או' כ"ט. ח"א כלל קכ"ה או' י"ג. ודוקא אם עשויים מחתיכה אחת אבל אם עשויים מנסרים הרבה אין להקל. ח"א שם או' י"ד.

קצז קצז) **שם בהגה. והמנהג שלא להשתמש וכו'** ואפי' אם רוצה לקולפו בכלי אומנות ולהגעילה אח"כ ג"כ לא מהני. ח"י שם. חמ"מ או' ל"א. ר"ז או' מ"ח.

קצח קצח) **שם בהגה. והמנהג שלא להשתמש וכו'** ואם לאחר הגעלה ישים מפה או סדין להפסיק ביניהם שרי להשתמש בהם כמ"ש בסמ"ק סי' רכ"ב. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' י"ז. ומיירי ליתן בתוכו מצות חמות ומיהו אין להקל ללוש בהם אפי' ע"י הפסק מפה וסיים שם בסמ"ק ונכון לטוחם בטיט ולהצניעם כמ"ש בסי' תמ"ב יעו"ש. מ"א ס"ק ל"ג. חמ"מ או' ל"א. ר"ז שם.

קצט קצט) **שם בהגה. אפי' ע"י הגעלה וכו'** וה"ד בשל עץ משא"כ כלי מתכת ובדיל נוהגין להגעיל בכל ענין. ח"י שם. מק"ח שם. שו"ג או' מ"ד חמ"מ שם. ח"א שם. ומיהו לדעת המ"א לעיל או' קצ"ו גם בשל מתכות יש להחמיר יעו"ש. ועיין לקמן או' רס"ג.

ר ר) **והטעם** שאין מברכין על ההגעלה כתב בא"ח דע"ה ע"א סוף או' צ"ה משום דאפשר להשתמש בכלים חדשים וא"צ להגעיל הני כלים ונמצא דלאו מצוה היא להשתמש בהם יעו"ש. והאו"ה כלל נ"ח דין ק"ד כתב הטעם דמברכין על הטבילה ואין מברכין על ההגעלה משום דהטבילה מ"ע וההגעלה מצות ל"ת שלא לאכול נבלות והוי כניקור גיד וחלב שאין מברכין עליו יעו"ש. והביאו כנה"ג ביו"ד סי' קכ"א בהגה"ט או' י"ג. כס"א בסי' זה או' יו"ד. ועוד נראה הטעם משום דאינו אלא איסור בליע ואין בו ממש לכך אין מברכין עליו.

רא רא) **[סעיף חי'] הנפה צריך לדקדק בה וכו'** וישפשפו אותה במים וכו' והיינו אחר שמנקין אותה היטב מן הדבוק בה אח"כ משפשפים אותה במים יפה יפה.

רב רב) **שם. וה"ה לכל שאר כלי הלישה וכו'** ואם צריך ג"כ הגעלה אחר השפשוף לא הזכיר הש"ע בסעי' זה ואפשר שסמך על סעי' הקודם א"נ הכא הוא עיקר השפשוף היטב וא"צ הגעלה וכ"מ מדברי הלבוש וכ"כ א"ר או' ל"ו. מאמ"ר או' כ"ד. ר"ז או' מ"ט.

רג רג) **שם הגה. ונהגו שלא להשתמש בנפה וכו'** אבל צריך לקנות חדשה. ואם עבר וניפה בה ע"י שפשוף היטב והגעלה אין לאסור אפי' תוך הפסח כיון דלדעת הכלבו והש"ע אפי' לכתחלה סגי בכה"ג כדאי הוא בדיעבד לסמוך עליו באיסור משהו. ח"י או' נ"א. מק"ח או' ל' חמ"מ או' ל"ב. ר"ז או' נ"ג. והא"ר שם כתב דאפי' בלא הגעלה אלא בשפשוף היטב לבד אין לאסור בדיעבד יעו"ש. וכ"כ הר"ז שם.

רד רד) **שם היה. ונהגו שלא להשתמש בנפה וכו'** ואם בא מים על הנפה אפי' על מקצתה אין לה תקנה להשתמש בה בפסח. מהרי"ל. מ"א ס"ק ל"ד. ור"ל דאפי' בנפה של פסח אם באו מים אפי' על מקצתה אין לה תקנה שוב לנפות בה אלא צריך לקנות אחרת חדשה. חמ"מ שם. ר"ז או' נ"ב.

רה רה) **וכתב** שם המ"א דאפי' במקום שאין שם נפה חדשה מוטב שלא ירקדו הקמח. וכ"כ המק"ח או' ל' אבל הח"י שם השיג עליו וכתב דהא עינינו רואות דכל שלא רקדו הקמח יש בו כמה חטים שבורים ושלימים ונאסרה המצה או העיסה כמבואר לקמן סי' תס"ז אלא שנפה זו בדיעבד מהני בה שפשוף היטב והגעלה ומכ"ש אם מרקד קודם פסח שנתבטל ולא מקרי מבטל איסור לכתחלה כיון שעדיין שעת היתר הוא וספק משהו בעלמא יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ל"ו. חמ"מ שם. ר"ז שם. ח"א כלל קכ"ה או' ח"י. אמנם מ"ש שם ח"י דאם לא רקדו הקמח יש לאסור העיסה דעת הא"ר שם להתיר יעו"ש וכ"ה דעת המק"ח או' ט' א"א או' ל"ד.

רו רו) **וכתב** ח"א שם דאם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבישים ולא יבשלם ולא יתנם ברוטב ובדבר לח עכ"ד.

רז רז) **אחד** שאמר לפי תומו שדרכו לרחוץ היטב אחר הפסח הנפה כדי לקיים אותה לשנה הבאה וריקד בו קמח והתרתי מה שריקד בו בדיעבד ולסמוך על השפשוף היטב כדעת הש"ע ועוד דאף אי נימא שנשאר בו דבוק ונתערב תוך הקמח הו"ל חמץ נוקשה דבטל בס' אף תוך הפסח. ח"י שם. מק"ח

שם. חמ״מ שם.

רח **רח) מי** שריקד קודם פסח בנפה של חמץ אעפ״י שיש היתר מדינא שיש ביטול קודם פסח מ״מ אסרו המורים לפי שאינן בני תורה ויבואו לזלזל באיסורין. גו״ר כלל ד׳ סי׳ יו״ד. מיהו בס׳ פרח שושן כלל ד׳ סי׳ א׳ חלק ע״ז וכתב דמדינא אסור אם לא בשעת הדחק או הפ״מ ויאפה קודם פסח וישליך מעט קודם לישה גם לא יעשה ממנו תבשיל בפסח יעו״ש. שע״ת או׳ ל״ו.

רט **רט) קאפי** שנקלה באבוב בלתי מוכשר יש להקל להשתמש ממנו בפסח. שאלת יעבץ ח״ב סי׳ קנ״א מחב״ר או׳ ט׳ שע״ת שם. וכ״פ לעיל או׳ קפ״ט יעו״ש.

ר **ר׳) שם בהגה. וכן כל כיוצא בזה.** משאר כלים הנקובים כגון הכיס של ריחים וכו׳ ר״ז או׳ נ״ב. ועיין לקמן סי׳ תנ״ג או׳ ק״ו.

ריא **ריא) שם בהגה. שקורין רי״ב אייז״ן.** דלפעמים מפררין עליו לחם גם תמכא שחתכו בסכין חמץ ונשאר בתוכו בעין. ובזה אפי׳ בדיעבד יש לאסור בפסח אבל בע״פ מותר בדיעבד דבטל בס׳ מ״א ס״ק ל״ה. א״ר או׳ ל״ז. חק יוסף או׳ מ״א. מק״ח או׳ ל״א. חמ״מ או׳ ל״ג, ר״ז או׳ נ״ד. ומ״ש דבע״פ בטל בס׳ היינו דמותר לאוכלו בע״פ עד הלילה אבל בשהגיע הלילה הרי הפירור חוזר וניעור ואוסר במשהו כמ״ש בסי׳ תמ״ז. ר״ז שם. ועיין בדברינו לשם או׳ ף׳.

ריב **ריב) ואם** נתפרר בו בפסח מצה נפוחה ואחר הניקור היטב פירר בו מצה כשרה אפשר דיש להקל כיון דיש מכשירין בנפוחה. א״ר שם. מק״ח שם. ח״א כלל קכ״א או׳ ל״ב. וכן הקמח שנתערב בו ממצה נפוחה מותר בהנאה. ובשהייא. מק״ח שם. ח״א שם. ובדין מצה נפוחה עיין לקמן סי׳ תס״א סעי׳ ה׳ בהגה.

ריג **ריג) שם בהגה. בכולן לא מהני להו הגעלה.** אלא בליבון אם אפשר או לקנות חדשים.

ריד **ריד) שם בהגה. וכן כלים וכו׳** מאחר דא״א לנקרן בין הנקבים. דרשות מהרי״ל. ובדין סלים שמולחין בהן בשר עיין לעיין סעי׳ יו״ד.

רטו **רטו) שם בהגה. אבל שקים ישנים וכו׳** לאו דוקא אלא אפי׳ בשק חדש ששם בו פעם אחת קמח לפסח ורוצה לכבסו לתת בו פעם שנית ג״כ צריך להתיר התפירות. ח״י או׳ נ״ב. א״ר סי׳ תמ״ב או׳ כ״א. מק״ח או׳ ל״ב. חמ״מ או׳ ל״ג. ר״ז סי׳ תנ״ג או׳ כ״ד.

רטז **רטז) שם בהגה, ע״י כבוס.** ולא מהני הדחה בעלמא דאדרבה הבצק נדבק בו וצריך כבוס בחמין ואפר וחביטה. מ״א סי׳ תמ״ב ס״ק י״ט. וכ״כ בסי׳ זה ס״ק ל״ו אלא שכתב דבתו׳ ובהג״א סוף ע״א משמע דזהו דוקא באיסור רותח אבל בצונן סגי בהדחה. מיהו דעת המ״א נראה כסברא הראשונה. וכ״כ האחרונים דבעינן דוקא כבוס גמור ולא סגי בהדחה. א״ר שם או׳ כ״ב. חק יוסף או׳ מ״ב. חמ״מ שם. ר״ז שם או׳ כ״ג. והעיקר שיגרר היטב בסכין כל החמץ אם המצא ימצא וגם ועיין היטב לפי מראות עינו. חמ״מ שם.

ריז **ריז) וגם** במפות שעושין המצות עליהן אסור לעשות עליהן פעם אחרת אפי׳ ע״י הדחה דהבצק נדבק בהם וצריך כבוס וכ״ש דלא מהני מה שמהפכין אותם דהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר אל עבר. מ״א שם. ח״י או׳ נ״ג. חק יוסף שם. מק״ח או׳ ל״ג. ועיין לקמן סי׳ תנ״ט או׳ ע״ו. ואם עבר בדיעבד ועשה המצות על הסדין בלא כבוס כלל אם הוא בתוך הפסח אף דיעבד יש לאסור אך אם היפך הסדין או כיבסו אף שלא התיר התפירות אין להחמיר בדיעבד. וכן לענין הסקין אם כבסו ולא התיר התפירות ונתן בתוכו קמח אין לאסור בדיעבד. ח״י שם מק״ח שם. חמ״מ שם. ר״ז שם או׳ כ״ד ח״א כלל קכ״ח או׳ י׳ וכתב שם ח״א דאם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה שנתייבש אפי׳ בדיעבד אסור אפי׳ קו״פ שהרי פירורין לא נקרא לח וחוזר וניעור עכ״ד.

ריח **ריח) שם בהגה. וצריך להתר כל התפירות וכו׳** דהיינו גם מה בהוא בשולי השק שהוא האימרא. ח״י שם. ואם הם מטולאים צריך להתיר כל התפירות שבטלאים קודם הכיבוס. חמ״מ שם. מיהו הב״ח בסי׳ תנ״ג כתב דאפי׳ אין שם תפירה וטלאי נמי קשה להעביר כל הנילוש בשק בנקבי האריגה וע״כ אין ליתן בהם קמח של פסח והכי נהוג ודלא כמ״ש כאן בש״ע ובסי׳ תנ״א להיתר עכ״ל. והביאו הפר״ח שם סעי׳ ו׳ וכתב לכתחלה יש לחוש לזה. וכ״כ הט״ז שם סק״ה דמצוה מן המובחר ליקח חדשים יעו״ש. וכתב החמ״מ או׳ ל״ג דנהגו העולם כהב״ח והט״ז והפר״ח לקנות חדשים דוקא, ויתבאר עיד מזה לקמן סי׳ תנ״ג סעי׳ ו׳ יעו״ש.

ריט **ריט) ואסור** ליתן קמח לפסח בבגד שכבסו אותו בחלב חטה אם לא שיכבסנו היטב מקודם. חמ״מ שם. ועתה גם מה שלוקחים חדש מן השוק יש איזה מינים שיש בהם חלב חטה או דבר אחר כדי שיהיה נראה עב או לבן וע״כ צריך הקונה להשגיח ליקח ממין שהוא נקי ואם יראה שיש בו חשש

צריך לכבסו היטב מקודם ואח״כ יתן בו קמחא דפסחא.

רכ **רך) [סעיף יט׳] הרחת שקורין פאלה.** שמכניסים בה הלחם לתנור (שקורין פורנ״א) ומוציאין בה מן התנור. ר״ז או׳ נ״ה.

רכא **רכא) שם. י״א שאין מועיל וכו׳** כתב זה בשם י״א לפי שדעת הכלבו ניתרת בהגעלה כמ״ש בב״י יעו״ש.

רכב **רכב) שם. י״א שאין מועיל לה הגעלה.** לפי שתשמישה ע״י האור. ב״י. ט״ז ס״ק כ״א, מ״א ס״ק ל״ז. ח״י או׳ נ״ד. ואפי׳ לקלפו בכלי אומנות וגם להגעיל אח״כ אין להכשיר. תה״ד סי׳ ק״ל. ב״י. עו״ש או׳ ח״י. מ״א שם. ח״י שם. חק יוסף או׳ מ״ג. מק״ח או׳ ל״ה. חמ״מ או׳ ל״ד. ר״ז או׳ נ״ה. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״ט.

רכג **רכג) שם. י״א שאין מועיל לה הגעלה.** ואין לה תקנה אלא בליבון אם היא של ברזל ובשל עץ צריך לקנות חדשה. לבוש. ר״ז שם.

רכד **רכד) ואם** רדה בה משנה שעברה מצות אעפ״י שלא נשתמש בה כל השנה מגעילין אותה שמא נדבק בה חמץ. ד״מ או׳ י״ב בשם מהרי״ב. מ״א שם. א״ר או׳ ט״ל. מיהו הע״ז שם כתב דא״צ שום הכשר לשנה האחרת והמחמיר להגעילה לא יפה עושה דאתי למטעי להגעיל רחת של חמץ רק יזהר לנקר היטב גם בפסח שבא אחריו ויראה בעיון רב אם היא נקייה כראוי יעו״ש. והסכים לדבריו ח״י שם. מק״ח או׳ ל״ד. מאמ״ר או׳ כ״ה. וכ״כ הר״ז שם אלא שכתב שמי שרוצה להחמיר על עצמו יקנה לו חדשה אם אפשר לו ואם א״א לו יגעילנה בצנעה יעו״ש. והחמ״מ שם כתב דבדיעבד פשיטא שאין לחוש לזה לכל הדיעות והעולם נוהגין להקל אף לכתחלה כמ״ש הט״ז עכ״ד.

רכה **רכה) שם. י״א שאין מועיל לה הגעלה.** וזהו לכתחלה אבל בדיעבד אם נשתמש ברחת חמץ מצה אחר הגעלה מותר דסמכינן אכלבו. א״ר שם ועי״ש שהביא עוד ראיות לזה יעו״ש.

רכו **רכו) מי** שנשבר הרחת שלו ואפה איזה מצות ברחת מצת הקראים ונתערבו כל המצות מותרות הכל. הרב מהר״י זיין בס׳ תשו׳ שערי ישועה כ״י שער ו׳ סי׳ ג׳ ברכ״י או׳ ה׳.

רכז **רכז) אם** אפו מצות קודם פסח ברחת ונסתפקו אם היתה חדשה או ישנה שנשתמשו בה חמץ כל אפייא שוין דאין במצות אלו שום חשש של איסור חמץ. שו״ת דרכי נועם סי׳ ה׳ ח״י או׳ נ״ד. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״ט.

רכח **רכח) מעשה** בא לידי שהוציאו המצות מן התנור ברחת חמץ של כל השנה והרחת לא היתה בת יומה והתרתי המצות דכיון שלא היתה ב״י הו״ל נ״ט לפגם ומותר לכ״ע דאפי׳ למאן דאוסר טעם לפגם בפסח ה״ד בפסח עצמו אבל כשנותן טעם לפגם קודם פסח לכ״ע מותר. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״א. מיהו הרב מזבח אדמה כתב שהרה״ג מהר״ם גאלאנטי אסר אפי׳ אינה ב״י עי״ש טעמו והביאו מחב״ר בק״א. שע״ת או׳ מ״ב. אמנם בתשו׳ כתב סופר סי׳ פ״ט כתב דבנאפה קודם פסח בודאי מותר באינה ב״י יעו״ש. וכ״כ בשו״ת זר״א סי׳ נ״ו אלא שכתב דאף אם נרצה להחמיר לכתחלה באכילה בשתייה ודאי לית לן בה יעו״ש והביאו מחב״ר או׳ ח׳. וכ״ז אם היתה הרחת נקייה אבל אם יש דבוק עליה חמץ בעין אין להתיר דדוקא מה שבלוע בתוכה נפגם אם אינה ב״י אבל מה שהוא בעין אינו נפגם כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ג סעי׳ ה׳ וסי׳ קכ״ב סעי׳ ג׳ יע״ש.

רכט **רכט) ואם** נטל מצה ברחת שמשתמשין בה כל השנה ולא נתקנחה והכניסו עליה לתנור וגם הוציאוה חמה יש להתיר ע״י קליפת (ל״ד אלא כדי נטילת מקום כמ״ש הא״א ומחה״ש ושאר האחרונים. ושיעור נטילת מקום עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ טו״ב וא״כ לדידן דאופין מצית דקות נאסר כולו) תחתית המצה שנגע ברחת. כ״כ בתשו׳ מהר״מ מרוטנבור״ק סי׳ קע״ז. אך לפי מה שרגילין לאפות עוגות עם שומן אוסר כולו ודוקא שאינה נקייה אבל אם הודחה שפיר סגי בקליפה שקולף המצה דבלוע בכלי לא מחמרינן כולי האי ומכ״ש אה אינה ב״י. מ״א ס״ק ל״ז. ח״י או׳ נ״ד. חק יוסף או׳ מ״ג. עק״ח או׳ ל״ד. חמ״מ או׳ ל״ד. ר״ז או׳ נ״ו. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״ט. ושיעור קליפה עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ט״ז ועוד עי״ש או׳ כ״א.

רל **רל) וכל** מקום דמצה ראשונה נאסרת כולה אם יש חשש שמנונית ובאין חשש שמנונית אסור כדי נטילה אבל האחרות א״צ הלא קליפה שכבר נתקנח במצה הראשונה וא״כ אם נתערבו בטלות דלא הוי דבר שבמנין כיון שאין איסורו מחמת עצמו ודוקא בע״פ אבל בפסח לא בטיל כמ״ש סי׳ תמ״ז סעי׳ ט׳ מ״א שם. מיהו הח״י שם כתב דאף אם נתערבו בע״פ לא שרי לאוכלן אלא דוקא בע״פ כגון לתינוק וכה״ג אכל לאוכלם בפסח אסיר דחוזר וניעור יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם. ועיין ח״א שם שנתן טעם לכל א׳ מסברות הנז׳ ומ״ש המ״א אבל האחרות א״צ אלא קליפה שכבר נתקנח במצה ראשונה כתב עליו הנה״ש או׳ י״ד דלא פסיקא מלתא דבכמה מקומות לא אמרינן הכי וא״כ כל שיש שם שממנונית נראה דנאסרו כולם לגמרי וכל שאין שם שמנונית נאסרו כדי קליפה מכולם ואין חילוק בין ראשונה לאחרות ועו״ש.

רלא רלא) וכתב בהג״מ אם רדו ברחת של פסח מצה חמוצה אסור לרדות בה עוד וצריך להביא אחרת וכ״מ בשל״ה. מ״א שם. ואם אח״כ רדו בה שאר מצות צריכין כולם קליפה. ח״י שם. ר״ז או׳ נ״ז. וכ״ז מיירי במצה שנתחמצה חמץ גמור אבל מצה כפולה ונפוחה כיון שהיא גופא חומרא היא כמ״ש ססי׳ תס״א די לאסור הרחת לכתחלה אבל לא לאסור המצות האחרות וכ״מ בהג״מ ובשל״ה מ״א שם. מיהו בח״י שם כתב וגדולה מזו ראיתי אצל מוח״ז הגאון מהר״ש שלא אסר הרחת כשנשאלה לפניו ממצה נפוחה או כפולה מהטעם דחשיב כדיעבד כי לא ימלט ברוב אפיות שלא יאסור אחד מהם משום נפוחה או כפולה ותצטרך בכל פעם מרדה חדש גם התנור יאסר להסיק שנית וכה״ג התורה חסה על ממון ישראל יעו״ש. וכ״כ המק״ח שם. וכ״כ הר״ז שם דאם א״א למציא בקל רחת אחרת חדשה הרי זה כדיעבד ומותר להוציא בה עוד מצות אחרות לכתחלה. וכ״כ ח״א שם.

רלב רלב) [סעיף ך׳] שמצניעים בהם אוכלים וכו׳ אבל סתם תיבות א״צ הגעלה. ב״ח דלא כב״י. מ״א ס״ק ל״ח. חק יוסף או׳ מ״ה. ח״א שם או׳ ך׳. והיינו שאין דרך להצניע בהן מאכלין חמין ר״ז או׳ נ״ח.

רלג רלג) שם. שמצניעין בהם אוכלים וכו׳ לאו דוקא אלא ה״ה לשלחנות שאוכלים עליהם כל השנה הוי מידי דשכיח שנשפך עליהן מרק וצריכין עירוי. פר״ח. וזהו לחומרא בעלמא כי אין נשפך על השולחן שאוכלין עליו כ״א מכ״ש ובחום של כ״ש עצמו יש פלוגתא אם מפליט ומבליע כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ ב׳ וכתב שם בש״ע דראוי ליזהר לכתחלה ובדיעבד בהדחה בעלמא סגי יעו״ש. וא״כ בשלחנות של עץ שלנו שאין אוכלין עליהם כ״א ע״י מפה א״צ שום הכשר רק ניקוי והדחה מן דבר הדבוק עליהם בעין.

רלד רלד) שם. רגילים לערות עליהם וכו׳ מנהג העולם כשמגעילין דפין ושלחנות פשוטין אז מניחין אודין או אבנים מלובנין ע״ג עצים קטנים או ע״ג אסכלא ומעמידין על הדפין ועל השלחנות כדי לערות עליהן רותחין שלא יצטנן מן העירוי ויגעילו יפה ואז מקום הנחת האודין והאבנים חוצצין ולא סליק שם דיקולא דמיא לפיכך יזהר להסירן ולערות רותחין שם או חבירו יתפוס האוד בידו או האבן בצבת והוא יערה וישפוך הרותחין על גביהן. דרשות מהרי״ל. שכנה״ג בהגב״י או׳ ח״י. ועיין לעיל או׳ קט״ו ואו׳ קי״ז.

רלה רלה) שם, רגילין לערות עליהן וכו׳ תיבות ומגדלין שאוצרין לתוכן מאכלין כל השנה אין נכון להגעילן להשתמש בהן בפסח דא״א לטהרן שלא נשאר מאומה בין הדבקים ואם הגעילן יזהר מאד שאם נשפך לו שום דבר בפסח שלא יגביהנו כלל לאכול וגם אל יניח בתוכו להדיא דבר חם וטוב יותר להניח חתיכת דפין או סמרטוטין על כל דף ודף כדי שלא ישתמש להדיא בגופיה. דרשות מהרי״ל. ונראה דמידה מהרי״ל בשלחנות הפשוטים דדוקא בתיבות ומגדלים שא״א לנקרן כ״כ החמיר שלא להגביה לאכול. א״ר או׳ מ׳ וח״י או׳ נ״ה כתב דכ״ז הוא חומרות יתירות כי די בחומרא דהגעלה וכן נוהגין עכ״ד.

רלו רלו) וכתב הט״ז סשי׳ תנ״ב דהנשים נוהגות שלא להשתמש בקדירה ששופכין רותחין על האבן שמכשירין בו כלים מטעם שהריח של חמץ נכנס בו ואין בו ריח ולא טעם (ר״ל למנהג זה) דאין בו איסור כלל בפסח עכ״ל. והביאו ח״י בסי׳ זה או׳ נ״ה וכתב לקיים המנהג לכתחלה אך בדיעבד ודאי דאינו אוסר יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ ל״ו. ר״ז או׳ נ״ט. אבל דעת הא״ר שם להתיר אפי׳ לכתחלה כדעת הט״ז יעו״ש. ובפרט למנהגינו שאין מגעילין שום כלי ב״י דהוי טעם לפגם דיש להתיר.

רלז רלז) דפי מולייאות צריכין ג״כ הגעלה בכ״ר דלפעמים זב עליהם גבינות המולייא או הבשר כשהן חמין. דרשות מהרי״ל. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ח׳ וכ״כ ב״י ססי׳ תנ״ב בשם המרדכי, רוקח סי׳ רנ״ד. פר״ח סי׳ זה סעי׳ י״ז. ועיין לעיל או׳ קט״ז.

רלח רלח) [סעיף כא׳] מותרים בהגעלה. ואפי׳ נתנו שם לקיום מותרין בהגעלה או בעירוי ג׳ ימים. ב״י בשם המרדכי. לבוש. עו״ש או׳ י״ט. ר״ז או׳ ס׳.

רלט רלט) שם. מותרים בהגעלה. והא דאמרינן כלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם ה״ד כשבלע ע״י האור אבל בצונן סגי להו בהגעלה ל״ש אם מזופף או אינו מזופף. טור בשם רבינו יואל. וכ״פ בש״ע יו״ד סי׳ קל״ו סעי׳ ט״ו לגבי י״נ דאפי׳ מזופתין ואפי׳ מכניסן לקיום ניתרין בהגעלה יעו״ש. וכ״פ הלבוש. וכ״כ העו״ש או׳ י״ט אבל בהגמ״י פ״ה כתב דעירוי מהני למזופף אבל הגעלה לא מהני אלא לשאינו מזופף וכתב הב״ח דטעמו דאע״ג דהגעלה עדיף מעירוי אפ״ה במזופף דמתקלקל ע״י רותחין חיישינן דלמא חייס ולא ירתיח מי הגעלה שפיר וצריך עירוי וכתב שכ״כ התו׳ פ׳ א״מ בשם רב אלחנן יעו״ש. והביאו העו״ש שם. והר״ז שם כתב דאם חושש שלא יתרפה הזפת ע״י הרותחין ורוצה להכשירו בלא הגעלה יכשירנו ע״י עירוי.

רמ רמ) שם. מותרים בהגעלה. ואפי׳ הוא ב״י מבליעת החמץ ר״ז שם. וי״א דוקא אם אינו ב״י. ש״כ ביו״ד סי׳ קל״ה ס״ק ל״ג. ועיין לקמן או׳ רמ״ב וסי׳ תנ״ב סעי׳ ב׳ בהגה.

רמא **רמא) שם. או בעירוי ג׳ ימים.** כ״מ שצריך עירוי צריך למלאותו מים על כל גדותיו ויניחם בו כ״ד שעות מעת לעת ולבסוף כ״ד שעות ישפכם ויתן בו מים שניים ויניחם בו כ״ד שעות וכן יעשה פעם שלישית. ואעפ״י שלא היו ג׳ ימים אלו רצופים אין בכך כלום. ואם עמדו בו המים כמה ימים ולא שפכם לא עלו לו אלא ליום אחד ואם שפך המים קודם שעמדו בו כ״ד שעות לא עלו לו אותם המים. כ״כ בש״ע יו״ד סי׳ קל״ה סעי׳ י״ב. וכ״כ האחרונים.

רמב **רמב) שם. או בעירוי ג׳ ימים.** ונראה דשאר איסורים שנבלעו בצונן ע״י כבישה לא מהני הכשר מילוי ועירוי ולא אמרו כן אלא ביין שהמים שממלאין ומערין בכלי מקלישין טעם היין משא״כ בשאר איסורין ומה שהקילו כאן בחמץ אפשר דלא הקילו אלא כשאינם ב״י דתו ליכא איסורא דאו׳ גם י״ל דבחמץ יש להקל טפי משום דהיתרא בלע. ש״כ שם ס״ק ל״ג יעו״ש.

רמג **רמג) שם הגה. והגעלת החביות וכו׳** מיהו בחביות של שכר שלנו (שקורין ביר״א. דרשות מהרי״ל) שאנו רואים שהשמרים מדובקים בהם מאד נ״ל שאין מועיל להם לא עירוי ולא הגעלה עד שיגרר וינקר היטב בסכין או בכלי בזויות בין השולים והנסרים מבפנים מכל צד דהיינו שיפתח אחד מן השוליים ויגרר וינקר בשוליו השני בזויותיו ואח״כ יגעילנו או יערנו היטב כדינו ואח״כ יסתמנו אבל להכניס ידיו דרך מגופתו לא סגי שאינו יכול לגרר היטב שם. לבוש. וכ״ה בדרשות מהרי״ל. וכ״כ הרוקח בסי׳ רס״ב ב״ח. דרישה. ט״ז ס״ק כ״ה. עו״ש או׳ י״ט.

רמד **רמד) מיהו** עכשיו נהגו להחמיר שלא להשתמש בהם כלל דמצוי בהם גומות גם בין הנסרים א״א לנקר שלא ישאיר שם משהו זוהמא והוא חמץ גמור ומתערב בפסח ואינו בטל קודם פסח בס׳ דנשאר בעין וכ״ש בפסח וכמ״ש הר״ש מאוסטרי״ך שלא להכשיר שום כלי עץ כמו קערות והדומה להן דמצוי בהן גומות בקערות כ״ש דאין להכשיר חביות הללו וכך הורה מהרש״ל ורבותי מהר״ש מלובלין ומהר״ר הירש שור ז״ל מיהו בחביות שלא נשתמש בהם אלא מי דבש יש להתיר בהגעלה או בעירוי דאעפ״י שנתבשל ביורה שבישלו בה שכר תוך מע״ל אין שם ממשות של חמץ אלא טעמו והוי נ״ט בר נ״ט להיתרא קודם פסח. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ד. עו״ש שם. מ״א ס״ק ט״ל. פר״ח. ח״י או׳ נ״ז. א״ר או׳ מ״ג. חק יוסף או׳ מ״ח. מק״ח או׳ ל״ח. ר״ז או׳ ס״א. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״ד. ומשמע אף שמסלק כל העיקולים ומנקה כל עץ בפ״ע אסור לכתחלה משום גומות ולא גרע מקערה של עץ שאוסר הב״ח להגעיל ודלא כעו״ש א״ר שם. מיהו בקערות שהם חלקים ונקיים דעת הט״ז ס״ק כ״ד להקל להתירם בהגעלה יעו״ש והביאו א״ר שם.

רמה **רמה) ונראה** דאם הגעיל חביח של שכר יש לסמוך על מי״ט בדיעבד (וכ״ה דעת הר״ז או׳ ס״ד) אך ראיתי בפרישה שהחמיר מאד בחבית של שכר שלנו כשאין פותחין שוליים ומנקר היטב דלכ״ע אסור משום חמץ בעין. א״ר שם. ח״א שם.

רמו **רמו) והיינו** דוקא לענין חמץ דחמיר דאיסורו במשהו אבל כלי עץ ישן. של גויים או של ישראל הנאסר מדבר האיסור מגעילו ושפיר דמי וכן אני מורה. שכנה״ג שם.

רמז **רמז) והחביות** והנודות שמחזיקין בהם תמיד יי״ש שלנו שעושין משעורין ומחזיקין אותו בהם לקיום חוש מעמנו מרגיש וגם הריח יעיד דגרועי מגרעי מבית חרוסת ומבית שאור ואין מפיגין טעמן וריחן אפי׳ במים רותחין כמה פעמים דאין מועיל להם לא עירוי ולא הגעלה לבוש. עו״ש שם. ונראה שאם בישל אותן במים עם אפר או שאר ענינים עד שנסתלק הריח לגמרי אין אח״כ איסור להגעילו. ט״ז ס״ק כ״ז. ח״י שם. חק יוסף שם. מק״ח שם. ר״ז או׳ ס״ב ח״א שם או׳ י״ג. וזהו דוקא אם הם עשוים מחתיכה אחת וחלקים ונקיים אבל אם הם עשוים מנסרים בלא״ה אין להתיר כמ״ש לעיל או׳ רמ״ד. ועיין ח״א שם.

רמח **רמח) וכלים** שתשמישן בצונן כגון קנקנים וכוסות מותר לעשות בעירוי מלהגעילם עם כלים שתשמישן בחמין. מ״א ס״ק ט״ל בשם האגודה, ומשמע אף קודם שעה ה׳ א״א או׳ ט״ל. אבל המחה״ש כתב היינו במגעיל ע״פ אחר זמן איסורו וכמ״ש סי׳ תנ״ב.

רמט **רמט) שם בהגה. והגעלת החביות וכו׳** כלומר דא״צ למלאותן שיציף המים על כל גדותיו. עו״ש או׳ י״ט. ור״ל אלא רק ישפוך על האבנים בתוך החבית ויגלגל החבית שיגיעו מי הגעלה לכל מקום.

רנ **רנ) שם בהגה. ובדיעבד אם נתנו בהם וכו׳** משום דטעם החמץ בטל בס׳ קודם פסח כיון דהיתרא בלע וא״צ לשער נגד כל החבית (הח״י הקשה על טעם זה אלא העיקר להקל מטעם השני) ועוד דנ״ט לפגם הוא שאינו ב״י ועוד דשכר ביין נ״ט לפגם הוא. כ״כ המרדכי פ׳ כל שעה. וכ״כ בתה״ד סי׳ ר״א דהטעם משום דהוי לפגם יעו״ש. וא״כ לפי מ״ש מור״ם ז״ל בהגה סי׳ תמ״ז סעי׳ יו״ד לאסור נ״ט לפגם בפסח צ״ל דה״ק אם נתנו בו יין או דבש קו״פ מותר לשתות ממנו בפסח ובלבד שיערו אותו קו״פ לחבית של פסח וגבי יין אפי׳ היה הכלי ב״י שרי דשכר ביין נ״ט לפגם הוא כמ״ש ביו״ד סי׳

קל״ז סעי׳ ד׳ אבל במי דבש לא הוי לפגם ולכן אם היה הכלי ב״י אפי׳ קו״פ אסור אם לא היה ס׳ נגד החמץ. ובחבית של יי״ש אע״פ שאינה ב״י אסור הכל דעינינו רואות שנ״ט לשבח הוא וכמ״ש ביו״ד סי׳ קל״ז ססע״י א׳ לגבי יין יעו״ש. מ״א סק״מ. ח״י או׳ נ״ח. חק יוסף או׳ מ״ט ואו׳ ן׳ מק״ח או׳ ט״ל. מיהו דעת הר״ז או׳ ס״ג להתיר גם במי דבש אם נתנו בכלי שכר ב״י אם הוא קו״פ ומטעם דאינו בולע עד לאחר מע״ל ואז נעשה לפגם יעו״ש.

רנא) שם בהגה. רק שהדיחן היטב תחלה. בענין שאין בהן חשש מחמץ בעין. ח״א שם.

רנב) יי״ש של פסח שהוריקו לתוך חבית של חמץ אשר זה כשלושה שנים שנשתמשו בהחבית יי״ש של חמץ ומאז ועד עתה עמד ריקן וגם טרם ההרקה של היי״ש של פסח רחץ היטב החבית אין להקל לשתות בפסח רק למוכרו ולשתות אחר הפסח. שו״ת שואל ומשיב ח״ב סי׳ קנ״ב יעו״ש. פ״ת.

רנג) וחומץ ושאר דברים חריפים לא מהני נ״ט בר נ״ט ולא נ״ט לפגם וגם כדי ליתנו על האור וירתיח הוי כבוש, א״א או׳ מ׳ ועיין ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ א׳ וסי׳ קכ״ב סעי׳ ג׳ בהגה.

רנד) ואם כבשו ירק בחביות של שכר בלא הגעלה ועמד בתוכו איזה ימים עד שהחמוץ יפה ואח״כ כשנזכרו עירו הכל לחביות של פסח יש לאסור ואע״ג דהכלי כבר היה אינו ב״י כיון שהוא דבר חריף משוי ליה לבלוע לשבח ואין לך כלי שיהיה בו ס׳ נגד בלוע. נ״א שאלה כ״ח יעו״ש.

רנה) [סעיף כב׳] שנשתמש בהם חמץ בצונן וכו׳ כלומר שנשתמש שם בחמץ יבש או בדבר לח ולא שהה שם מעל״ע ולא היה דבר חריף ולפיכך מותר להשתמש בו מצה אפי׳ בחמין אחר שהדיח שלא יהיה שם כלים מחמץ. עו״ש או׳ ך׳.

רנו) שם. מותר להשתמש בהם מצה אפי׳ בחמין. דכיון שלא נשתמש בהם אלא בצונן לא בלעי כלום ודי להם בהדחה להעביר מה שדבוק בעין לדופני הכלי. ר״ז או׳ מ״ג.

רנז) שם. אפי׳ בחמין. מיהו באו״ה כלל נ״ח דין מ״ח כתב דאפי׳ לא נשתמש בכלי חרס אלא צונן נוהגין לאוסרו אח״כ לרותח וה״ה לכלי נתר יעו״ש. והביאו חקת הפסח או׳ ך׳ יעו״ש.

רנח) שם. חוץ מבית שאור ובית חרוסת וכו׳ בית שאור כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור ונותנתו בעיסה ופעמים שהוא שוהה שם בלילה. ובית חרוסת כלי שנותנין בו חומץ וכל דבר שיש לו קיהוי ורגילין ליתן בו קמח ועשוי לטבל בו בשר כל ימות השנה והקמח מתחמץ מחמת הקיהוי ולשון חרוסת קיהוי. רש״י פסחים ל׳ ע״ב והביאו ב״י והאחרונים.

רנט) שם. חוץ מבית שאור וכו׳ ובנידון הכשר יורות ששורפין בהן יי״ש אשרי מי שיוכל לעשות חדשים אך לא ישמעו לאסור לגמרי צויתי טרם ההגעלה לבשל בהיורה והקנים והכובע לבשל בהם מי אפר שקורין לוי״ג גם אפר הרבה שיהיו חזקים מאד והם מפגימים הטעם וצריך השגחה גדולה לנקות היורה בתחתיתו ולהסיר מהם הקנים ע״י אומן או להניח עליהם על מקום הטלאי גחלים. תשו׳ חת״ס סי׳ ק״ך ועי״ש שסיים אחר זאת שומר נפשו ירחק משתיית יי״ש בפסח אבל אין לאסור להם אחרי התיקונים אלו יעו״ש והב״ד האחרונים. ועוד עיין לעיל או׳ צ״ט.

רס) שם. מצה אפויה. צוננת. עו״ש או׳ ך׳ חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או׳ מ״ג. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״ג. וה״ה שאר דבר צונן אפי׳ לח דרך עראי ומקרה שהצונן אפי׳ הוא לח אינו מפליט מה שבלוע בתוך הכלי אלא א״כ שוהה בתוכו מעל״ע. ר״ז שם. ועיין ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ א׳ ובאחרונים שם. אבל אם עדיין המצה חמה והיד סולדת בה כיון דהכלי הוא קר אוסר כדי קליפה ואם שניהם חמין בעינן כדי נעילת מקום שהוא כעובי אצבע. עו״ש שם. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ ע״ב יעו״ש.

רסא) שם. אבל אסור ללוש בהם. דממהר להחמיץ מכח הכח שבכלי. ט״ז ס״ק כ״ו. וכ״כ הפר״ח בשם הרא״ם. ר״ז שם, ח״א שם.

רסב) שם. אבל ע״י הגעלה וכו׳ הטעם דלא גרע בית שאור וחרוסת ממה שבלע ע״י האור. עו״ש שם.

רסג) שם. אבל ע״י הגעלה וכו׳ ואנחנו נוהגין לאסור כמ״ש סעי׳ י״ז. מ״א ס״ק מ״ב. חק יוסף או׳ נ״ב. והיינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל לעיל סעי׳ י״ז והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות וכו׳ אפי׳ ע״י הגעלה וכתב מ״א שם הטעם משום דנוהגין כמ״ד דלא מהני הגעלה לבית שאור והב״ד לעיל או׳ קצ״ו יעו״ש. וכ״כ מור״ם ז״ל בסעי׳ ט״ז גבי מדוכה דנוהגין ללבן לכתחלה יעו״ש. מיהו הט״ז ס״ק כ״ו כתב דדעת מור״ם ז״ל דדוקא גבי מדוכה כיון שאפשר לנו להחמיר וללבנה ודאי ראוי לעשות כן על צד היותר טוב משא״כ הכא דמירי בשאר כלים דלא שייך בהו ליבון כגון עץ ובדיל יעו״ש אבל ח״י או׳ ס׳ כתב דלעיל מירי שרוצה לחזור ולדוך במדוכה בפסח דברים חריפים כדרכו ע״כ מחמירים טפי משא״כ כאן אינו רוצה להשתמש בו תוך הפסח תשמישו הראשון בדבר חריף רק שאר דברים וראייה לזה דדומיא דבית שאור שודאי אין משתמש בו תוך הפסח שאור או חמץ עכ״ל ור״ל כיון

דאין משתמש בו דבר חריף כמו מקדם סגי ליה בהגעלה אפי׳ לדעת מור״ם ז״ל שהחמיר במדוכה לעיל סעי׳ ט״ז יעו״ש אמנם הר״ז או׳ מ״ד כתב דהמנהג במדינות אלו (ר״ל בערי אשכנז) להחמיר במקום שאפשר כגון שהוא כלי של ברזל או נחושת וכיוצא בהם שאפשר ללבנו באור מחמירין ללבנו ליבון קל דהיינו שיהא קש או חוט נשרף עליו מבחוץ אבל כלי חרוסת של בדיל או של עץ (וכגון שהוא חלק ונקי וכמ״ש לעיל סוף או׳ רמ״ד) שא״א ללבנו די לו בהגעלה בכ״ר אבל בית שאור דינו כשאר כל כלי הלישה שנוהגין להחמיר שלא להשתמש בהם בפסח אפי׳ ע״י הגעלה עכ״ל ור״ל כמ״ש לעיל בהגה לסעי׳ י״ז והמנהג שלא להשתמש בפסח וכו׳ יעו״ש.

רסד **רסד) שם. אבל לשל חרס וכו׳** ואע״ג דכבר כתב בסעי׳ הקודם דגם לכלי חרס מועיל הגעלה היכא שבלע ע״י צונן שאני הכא דבית שאור וחרוסת חמוצו קשה מאד והוי כמו אם בלעו ע״י אור דאין יוצא מידי דפיו לעולם. עו״ש או׳ ך׳ מיהו הגר״א כתב היינו לדעת הטור בשם רב האי שחולק על מ״ש בסעי׳ כ״א דדבר שתשמישו בצונן אף בכלי חרס מהני הגעלה אבל לפי מה שפסק הש״ע בסעי׳ כ״א דמהני הגעלה וכן ביי״נ אע״ג דחריף ותקיף טובא ה״ה כאן וכ״כ במלחמות בהדיא דבית שאור ובית חרוסת דינם כמו ביי״נ ועי״ש ובר״ן שהאריכו שם עכ״ל. אמנם דעת הלבוש כדברי הש״ע דאע״ג דכתב בסעי׳ הקודם דמהני הגעלה לכלי חרס בכאן כתב דלא מהני. וכ״כ הר״ז או׳ מ״ג. ח״א כלל קכ״ה או׳ י״ג.

רסה **רסה) שם. לא ישתמש בהם מצה אלא בצונן.** כצ״ל וכ״ה בטור ולבוש. וכ״כ הפר״ח, וכ״כ בש״ע בדפוסים ישנים הא׳ בשנת של״ד והשני משנת שכ״ח שנדפסו בלי הגהת מור״ם ז״ל כמ״ש המאמר או׳ כ״ט. ומיהו יש מקיימין הגירסא אפי׳ בצונן עיין בעו״ש שם וחמ״מ או׳ י״א יעו״ש. ולפי גירסא זו מ״ש בריש הסעי׳ דבצונן מותר להניח בבית שאור ובבית חרוסת איירי באינם של חרס.

רסו **רסו) שם דלא לאשתמושי וכו׳** אפי׳ בצונן. מ״א ס״ק מ״ג. ח״י או׳ ס״ב. חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או׳ מ״ג. ח״א שם. ואפי׳ אינם של בית שאור וחרוסת. ב״ח. עו״ש שם. ח״י שם. א״א או׳ מ״ג. חמ״מ שם. ר״ז שם.

רסז **רסז) שם הגה. ותנור של בית החורף וכו׳** כ״כ מהרי״ו בדרשותיו אין להניח שום דברים על התנורים בבית החורף דרגילים להשים עליו פשטידא ושאר חמץ כל ימות השנה והוי ככלי חרס שאין יוצא מידי דופיו לעולם וכן אסר מהר״י ז״ל שלא להניח שום דבר בהכחלי״ן תוך ימי הפסח מה״ט עכ״ל והביאו ב״ח בסי׳ תמ״ז וכנה״ג בהגה״ט סוף סי׳ זה ומ״א ס״ק מ״ד. וכתב שם הב״ח דהכי נקטינן. וכתב עו״ש הב״ח מיהו צ״ע אם יש לאסור בדיעבד כשהמאכל בקדרה והניחו על התנור כשהיה חם דק״ל דאין האיסור מפעפע מדופן לדופן. ותו דבתנורים שלנו דעל התנור אינו אלא טיח טיט דאם יחזור ויטוח טיט חדש בעובי אצבע או פחות בודאי שאין החמץ מפעפע מדופן לדופן דרך עובי הטיט. מיהו למקצת תנורים דלאחר שסתמו התנור למעלה בטיח טיט מעמידין כחלי״ן מכל צד מסביב וחוזרין ועושין כיסוי למעלה מאותן כחלי״ן שמסביב ונעשה כתנור קטן לשום שם התבשילין כשתנור מתחמם אם הניח לשם קדרה עם המאכל בפסח פשיטא דאסור אפי׳ דיעבד דהו״ל כאילו הניח הקדרה בתוך התנור חם של כחלון דאסור ודאי אפי׳ בהנאה הא לא״ה (ר״ל שלא הניחו בתוכו אלא למעלה על התנור) אין לאוסרו דיעבד כ״א באכילה כיון דליכא דרא דחמץ אפי׳ משהו בודאי וכן קבלתי ממורי מהר״ר הירש שור ז״ל עכ״ל והביאו שכנה״ג שם בהגב״י או׳ כ״ג. עו״ש שם או׳ יו״ד. אמנם הט״ז בסי׳ זה ס״ק כ״ח כתב על דברי הב״ח הנז׳ דלא דקו כלל בהך הוראה ואין כאן איסור כלל בשום אופן בדיעבד אפי׳ באכילה זולת אם הניח מצה שם או שאר דברים כמו שהוא בלא קדרה כשהוא רותח אז יש לאסור אפי׳ בדיעבד במקום שרגילים לתת שם חמץ בכל השנה יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק מ״ד בשם תשו׳ מהר״ם מלובלין סי׳ ק״ז דאין לאסור בזה רק לכתחלה אבל לא בדיעבד יעו״ש וכן הסכים ח״י או׳ ס״ג. פר״ח. חק יוסף או׳ נ״ד. ביאורי הגר״א. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ ס״ה. ח״א כלל קכ״ה או׳ ב׳ וה״ד אם היה המקום שהושיבו עליו הקדרה נקי אבל אם יש לחוש שיש שם חמץ בעין אוסר כדי קליפה כיון שאין שם רוטב וא״כ הקדרה אסורה והתבשיל מותר כמ״ש המ״א שם אמנם הא״א או׳ מ״ד כתב לפי ע״ש לעיל (בדברינו או׳ רכ״ט) דקליפה ל״ד אלא נטילה כרוחב אצבע אגודל א״כ אין הקדרה במקום נטילה יעו״ש. ור״ל כיון דאין הקדרה במקום נטילה נאסר גם התבשיל. ואם העמידו קדרה (חמה) על התנור קר בזה די בקליפה והקדרה במקום קליפה. א״א שם. ועוד עיין לקמן או׳ רע״ב.

רסח **רסח) וכן** אם הוא שעת הדחק שא״א בענין אחר כדיעבד דמי ומ״מ עכ״פ יכבד התנור היטב בכל הצדדין ויסיקהו היטב ואח״כ יטיח בטיט מקום מושב הקדירה כעובי אצבע אבל אם אפה בו מצה בלי מסך מבדיל (וגם בלא הכשר) יש לאסור אף בדיעבד. אכן בלבוש משמע דיש להתיר ע״י הסקה היטב אפי׳ לכתחלה כיון דהסיקו מבפנים (וא״צ להסיק כל התנור מלא עצים רק מקום שדרכו להסיק כל השנה ומקום מושב הקדרה דכבכ״פ ולא דמי לתנור שאופין בו דבעינן שילכו הגחלים ע״פ כולו שדרכו להסיקו כולו וה״ה אם אופין בתנור זה) אך מי יקל ראשו בדבר שהסכימו האחרונים וע״כ אין להקל באפו בו מצה עכ״פ ומ״מ בהפ״מ ומניעת שמחת יו״ט יש להתיר בדיעבד ובשעת הדחק אפי׳ לכתחלה ועל התנור מבחוץ יש להתיר בפשיטות ע״י טיחה בטיט כעובי אצבע. ח״י שם. מיהו דעת הא״ר או׳ מ״ה שאין להתיר לכתחלה אף בשעת הדחק.

רסט **רסט) שם בהגה. דינן ככלי חרס וכו'** ר"ל וכלי חרס אינו יוצא מדפיו לעולם אלא ע"י היסק במקום דליכא למיחש שמא פקעי והיסק בפנים אינו מועיל למה שנבלע בחוץ מלמעלה כמ"ש לעיל סעי' ב' ועו"ש.

רע **רע) שם בהגה. ואסור לשום שום דבר וכו'** ומי שירצה יתן ברזל תחתיהם וישתמש עליו בפסח. מ"א שם בשם מהרי"ל. חמ"מ שם. ר"ז שם. והיינו אם משתמש ע"ג התנור אבל בתוך התנור קטן שבתוכו אין להניח תבשיל רותח אפי' ע"ג חתיכת ברזל לכתחלה ואפי' התנור הוא צונן אלא א"כ הטיח בטיט את כל התנור קטן זה מתוכו ואת גגו ואת קירותיו סביב ואת קרקעיתו ויהא עובי הטיט כרוחב גודל כמ"ש סי' תס"א. ר"ז שם.

רעא **רעא) ואם** שכח והניח מצה חמה בתוך תנור קטן זה או ע"ג תנור בית החורף בלי שום דבר המפסיק בנתיים צריך לקלוף תחתית המצה שנגע בגוף התנור (דכיון שהאיסור הוא בליע בתנור אינו אוסר יותר מכדי קליפה אפי' בתוך הפסח) אפי' היה התנור צונן ואם היה התנור חם אעפ"י שהמאכל שהניח עליו היה צונן צריך ליטול ממנו כדי קליפה ואם הוא מאכל שמן כולו אסור ולמנהג מדינות אלו שאין מחלקין בין כחוש לשמן (כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה סעי' ה' בהגה) בכל ענין כולו אסור אלא א"כ הוא מאכל שאין שייך בו שמנונית כגון מצה וכיוצא בו כמ"ש בסי' תמ"ז ר"ז או' ס"ו.

רעב **רעב) אבל** אם הניח שם תבשיל בקדרה אפי' היה התנור חם התבשיל מותר אפי' אם מקום מושב הקדרה היה מלוכלך מחמץ בעין אעפ"י כן אם אין בו חשש שמנונית אינו אוסר יותר מכ"ק ובעובי שולי הקדרה יש יותר מכ"ק וגם הקדרה יש להתיר אם ברי לו שמקום מושבה היה נקי שלא היה שם משהו חמץ בעין שהאיסור הבלוע בתנור אינו נפלט לקדרה שעליו כמ"ש ביו"ד סי' צ"ב שאין איסור בלוע יוצא מדופן לדופן בלא רוטב יעו"ש. ר"ז או' ס"ז.

רעג **רעג) ואם** הניח ע"ג כירה באפר אף למאן דמיקל שם ביו"ד (עיין באה"ט שם או' כ"ה ופ"ת או' ד') בפסח נ"ט לפגם אסור אם אין נקי ועד הלילה יש לצדד בהפ"מ. מש"ז או' כ"ח.

רעד **רעד) תנור** שמחציתו תנור שאופין בו והוא בנוי כמין כיפה ומחציתו הוא תנור בית החורף מחרס שקורין קאכלין עיין בתשו' עולת שמואל סי' נ"א שהורה שאם יסיקוהו ויתנו התבשיל תחת הכיפה אשר שם מלובן היטב עד שהניצוצות נתזין אין לחוש למידי אבל אם נותנין התבשיל במקום בית החורף דכמעט הוא מן הנמנע שיהיה ניצוצות ניתזין ממנו שהוא גבוה מאד בנוי כעין מגדל שא"א שיתלבן למעלה צריך כיסוי תמיד. ולענין לאפות בו קודם פסח (שא"א בכיסיו) והיה שעת הדחק להעמיד שם תנור חדש יעשה זאת סתור בנין הקאכלין לנקותם ולהטיחם בטיט טפל שאין חשש משום חמץ בעין רק משום חשש טעם ונתבטל קי"פ וגם הוא נ"ט לפגם יעו"ש. פ"ת.

רעה **רעה) שם בהגה. ואסור לשום שום דבר וכו'** ואין להגעיל ההע"ל טא"פ הדבוק בתנור שמאחר שדבוק בתנור התנור פולט חמצי בתוכו. חנוך ב"י סי' ט"ז. ועו"ש עוד הטעם לפי שא"א לפלוט במקום שמחובר לתנור למעלה בשפה יעו"ש. ומ"מ נראה שאין כ"ז רק בתנור שמבשלים לפעמים בתוכו או מעמידין ע"ג ולפעמים נשפך ממנו ונבלע בתוכו אבל בתנור בית החורף שאינו רק להסקה נראה דשפיר יכול להגעילו אע"ג ששואבין ממנו בכלי חמץ אין לחוש דכב"כפ. שע"ת או' מ"ט.

רעו **רעו) ונראה** מה שהחמירו האחרונים בתנור בית החורף דלא מהני ליבון היינו כמו שעושין במדינות פולין גדול ששה מקום כבודם של רמ"א ומ"א ובאשכנז כידוע שהתנור נעשה רק מכאחלין וא"כ הוי כלי חרס ממש אבל במדינה זו שידוע שבונין סביב הכאחלין מחיצה של לבנים וא"כ דינו ממש כתנור שאופין בו דבזה לא חייש שמא פקעי ולכן נ"ל דכ"ע מודים דמהני ליבון או טוח בטיט. וה"ה לתנורים שקורין במדינותינו שוועדצק"ע אובין שיש עליו כיסוי מהני ליבון. ולכן נ"ל דבמקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית החורף במדינת ליטא וכיוצא בו שעושין התנורים כן. ח"א כלל קכ"ה או' ב'.

רעז **רעז) [סעיף כג'] כלי חרס המצופים וכו'** ואע"ג דכתב בש"ע סעי' כ"ו דכלי זכוכית אינו בולע הכא כיון דמחופה על החרס ונצרף עמו בכבשן בלע טפי. הרא"ש פ' כל שעה. עו"ש או' כ"א. א"ר או' מ"ח. ר"ז או' ס"ט. ועיין תו' ע"ז דף ל"ג ע"ב ד"ה קוניא ותו' כתובות דף ק"ז ע"ב ד"ה הני יעו"ש ודוק ויש ליישב.

רעח **רעח) שם. בהיתוך זכוכית וכו'** וכתב המרדכי פ' כל שעה בשם ר"ת דה"ד בהיתוך זכוכית לפי שהוא מן החול ככלי חרס אבל היתוך עופרת מותר בהגעלה ככלי מתכות. וכ"כ סמ"ג בסי' ע"ה. ב"י, וכחב המ"א ס"ק מ"ה אפשר דכן כוונת הש"ע. וכ"כ הלבוש אבל מחופין בעופרת יש מתירין בהגעלה ככלי מתכת עכ"ל. אמנם הטור כתב כלי חרס המחופין באבר דינם ככלי חרם. וכ"ה דעת הב"ח. וכן הסכים הפר"ח. וכ"כ ח"י או' ס"ד. חק יוסף או' נ"ו. מק"ח או' מ"ג. מאמ"ר או' ל"ב וכתב דאפשר דגם דעת הש"ע הוא כן יעו"ש. ר"ז או' ע'.

רעט **רעט) שם. דינם ככלי חרס.** ר״ל ואז אם נשתמש בהם בחמין אין להם תקנה בהגעלה כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ ובזה אין חילוק בין חווري ואוכמי לירוקי אבל אם נשתמש בהם בצונן יש חילוק בין חווري ואוכמי לירוקי ובין אם יש בהם בקעים אם לא ובין אם הכניס בהם לקיום אם לא כמבואר ביו״ד סי׳ קל״ה לעניין יי״נ יעו״ש. ועיין פסחים ל׳ ע״ב.

רפ **רפ) שם הגה. ויש מקומות שנהגו וכו׳** מפני שמחזיקין אותם בסובין ואין מחזרין אותן רק לתנור שהוסק בעלמא דלא מקרי כבשונות אלא א״כ הסיקוהו ב׳ או ג׳ ימים. וראיתי בתשו׳ דאף אותם שקבלו קוניא מעט משאר קדרות אסורים אבל לטעם חוזרים לכבשונות שרי דמיד נשרף הסובין שבהן דלא חס עלייהו האומן לשורפן ביותר אבל המחופין לגמרי חס עלייהו לשורפן ביותר שלא יתקלקל הקוניא. ועוד מצאתי בשם גאון דמן הדין לאוסרן כל השנה שמא חפה כלים ישנים אלא שהתירו משום דשמא אינו ב״י ובפסח חמיר טפי עכ״ל (כ״ז הוא בדרשות מהרי״ל ה׳ פסח) ובתשו׳ כתב משום דלא ניכר בליעתו כ״כ דחיישינן שמא נשתמש העכו״ם בהם עכ״ל. ובד״מ כתב בשם מהרי״ב דיש לשאול לאומנים כיצד מתקנים אותם וא״כ ס״ל כטעם הראשון (משום דמחזיקין אותם בסובין) וכן נוהגים עתה בקצת מקומות שיהא יהודי עומד ע״ג בשעת מלאכה אבל לטעם השני (שמא חופה כלים ישנים או שנשתמש בהם אחר שחופה) יש להחמיר. מ״א ס״ק מ״ו. ועיין לקמן או׳ רפ״ב.

רפא **רפא) שם הגה. ויש מקומות שנהגו וכו׳** ומשמע דבמקום שנהגו שלא לשמש בגליזאר״ע אף מעט בחוץ אסור כי יפעפע ע״י בישול לפנים. א״א או׳ מ״ו.

רפב **רפב) שם בהגה. ואין להחמיר רק במקום המנהג.** ומיהו דיעבד אין לאסור אף במקום שמחמירין לכתחלה. מש״ז או׳ כ״ט. וא״א או׳ מ״ו.

רפג **רפג) [סעיף כד׳] דינם ככלי חרס.** שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין שהסממנים מעכבים על מי ההגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ שתחתיהם. ר״ז או׳ ע״א. ומיהו י״ל על טעם זה דאם הסממנים מעכבים על מי הגעלה וכו׳ א״כ מעכבים ג״כ שלא יבלע חמץ בעץ דבבכ״פ אלא נראה דהטעם הוא מפני הסממנים עצמן דדינם ככלי חרס דאין יוצא מדי דופיו לעולם.

רפד **רפד) שם. דינם ככלי חרס.** ואם נשתמש בהם בצונן אין להחמיר רק במקום שנהגו להחמיר כמ״ש לעיל סעי׳ כ״ב.

רפה **רפה) שם בהגה. שלא להשתמש בכלים צבועים.** אפי׳ הצבועים בכרכום או מה שקורי׳ בלע״ך מאל״ט בל״א. דרשות מהרי״ל ה׳ מ״א בפסח ומהרי״ו סי׳ קצ״ג. מ״א ס״ק מ״ז. ח״י או׳ ס״ה. א״ר או׳ נ״א. חק יוסף או׳ נ״ו.

רפו **רפו) שם בהגה, אפי׳ הן חדשים.** דחיישינן שמא חופה כלים ישנים או צבען. מ״א שם. א״ר שם. מיהו בדיעבד אין לחוש. ד״מ או׳ ח״י.

רפז **רפז) שם בהגה. וכן המחופין בבדיל.** לפי שא״א לתקנם בלא סובין. ד״מ או׳ י״ז. ונוהגין בקצת מקומות שעומד יהודי ע״ג בשעת מלאכה. מק״ח או׳ מ״ד. ועיין לעיל או׳ קס״א בענין ציפוי הבדיל ומשם ואילך עד או׳ קס״ה יעו״ש.

רפח **רפח) וקדרות** של ברזל המצופים בהיתוך לבן ושוע העלה בתשו׳ חת״ס חי״ד סי׳ י״ג דלא מהני להו הגעלה יעו״ש ובתשו׳ רב פעלים ח״ג סי׳ כ״ח העלה להתיר בהגעלה כלי שני דוקא וגם ע״י הגעלה ג״פ יעו״ש. ואני הדל בא מעשה לידי שבישלו בשר בלתי מליחה והיה הכיסוי של הקדרה מזה המין ועשיתי סמוכות להתירו בהגעלה משום דכמה רבוותא ס״ל דם שבישלו דרבנן כמבואר בדברי האחרונים ביו״ד רסי׳ ס״ט וגם משום דאין ברור לנו זה הציפוי אה הוא חרס או זכוכית וכו׳ ובתנאי שתהיה ההגעלה אחר שישהה הכלי מעל״ע וגם להטבילו במי הגעלה ג״פ כמ״ש בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים יעו״ש.

רפט **רפט) [סעיף כה׳] בין שהם של זכוכית.** וכשקונין כלי זכוכית יש ליזהר לקנות הצלולים שידוע שלא נשתמש בהם כיון שהם צלולים. דרשות מהרי״ל ה׳ פסח. ח״י או׳ ס״ו,

רצ **רצ) שם כיון שרוב תשמישן וכו׳** פי׳ כיון דהגעלה זו אינה אלא מדרבנן כשהם אינה ב״י לא הלכו חכמים אלא אחר רוב התשמיש ואעפ״י שלפעמים משתמשים בהם אצל האש בחמין סגי בשטיפה. ומשמע מזה דאם הם ב״י מתשמיש חמין צריכין הגעלה וכ״כ הרשב״א ז״ל בהדיא ומביאו ב״י. ואם הם ב״י מכבוש שנכבש בהם חמץ מעל״ע צריכין הגעלה אליבא דכ״ע דלא שייך היתר זה דהולכין אחר רוב התשמיש אלא בשאינו ב״י. עו״ש או׳ כ״ג. ועיין לעיל או׳ ק׳.

רצא **רצא) שם. כיון שרוב תשמישן וכו׳** ואפי׳ למ״ד נ״ט לפגם אסור בפסח הולכים בו אחר רוב תשמישו. חקת הפס או׳ כ״א.

רצב **רצב) שם. סגי בשטיפה.** היינו מעיקר הדין אבל המנהג הוא שלא להשתמש בפסח כלל בכלי חרס ישנים כמ״ש לעיל סעי׳ כ״ב. ר״ז או׳ ע״ב.

רצג רצג) שם. סגי בשטיפה. דהיינו שידיחם וישפשפם היטב במים כדי להסיר ולמרק האיסור הדבוק בהם בעין ואח״כ חוזר ושוטפן במים בלי שפשוף כמ״ש ביו״ד סי׳ קכ״א ומותר להשתמש בהם אח״כ אפי׳ בחמין. ר״ז שם.

רצד רצד) שם הגה. מיהו יש מחמירין וכו׳ היינו דעת הסוברים שאין הולכין בכלי אחר רוב תשמישו וכמ״ש לעיל. סעי׳ ו׳ בהגה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ע״ב. ועיין לעיל או׳ קמ״ט.

רצה רצה) שם הגה. מיהו יש מחמירין ומצריכין הגעלה. וה״ה ע״י מילוי ועירוי כמ״ש לעיל סעי׳ כ״א. וכ״כ הר״ז או׳ ע״ב. ואע״ג דשם בסעי׳ כ״א מיירי בכלי שמכניסו לקיום ומשום כבישה והכא יש חשש שנשתמשו בו בחמין ובחמין לא מהני מילוי ועירוי מ״מ כיון דרוב תשמישו בצונן ואינו ב״י יש להקל. כ״כ האחרונים.

רצו רצו) שם בהגה. וכן נוהגין. ובדיעבד סגי להו בשטיפה כמ״ש לעיל סעי׳ ו׳ בהגה יעו״ש. והיינו אם עבר ולא הכשירם כלל ורק שהדיחם ושפשפם היטב והשתמש בהם בפסח אפי׳ בחמין הרי חמין הללו מותרין. ר״ז שם. ועיין באו׳ שאח״ז.

רצז רצז) שם בהגה. וכן נוהגין. ואפי׳ לדעת מור״ם ז״ל המחמיר היינו משום איזה פעם נשתמש בהם בחמין או ששרו פתיתין מעל״ע ומטעם כבוש ומבואר בסעי׳ ו׳ בהגה דאם ברור לו שלא נשתמש בחמין א״צ הגעלה וגם מבואר שם דבדיעבד אין להחמיר כולי האי בכ״ז יעו״ש. ונ״מ לדידן דאף דאנחנו מחמירין בפסח ככל חומרות האשכנזים מ״מ בענין זה דכלי שתייה דלעולם אין דרך במקומותינו להשתמש בחמין דשרי אף לדעת מור״ם ז״ל מאחר דאין חשש זה בינינו ואף דשוהין כ״ד שעות וכבוש כמבושל מ״מ אין דרך לשרות פתיתין כלל ואף שכלים של שכר שוהין ימים רבים מלאים יי״ש (והיינו שמדבר רק על אנשי מקומו שאין דרכם לעשות שכר ויי״ש משעורין) מ״מ אינו אלא חשש בעלמא מהכישות שאינו מבורר ואף שלכתחלה ודאי שהטוב והישר לקנות חדשים מ״מ כשאינם נמצאים או לעניים נראה פשוט להתיר בשופי ובפרט בכלי זכוכית שי״א דאינם בולעים ודוק. והנכון לעשות לקנקנים של מים ושכר וכן לצלוחיות של זכוכית עירוי ג׳ ימים ואז יוצא מכל מיני ספק. זכ״ל.

רצח רצח) [סעיף כו׳] כלי זכוכית אפי׳ מכניסן לקיום וכו׳ והטעם כתב ב״י בשם ראבי״ה משום דכלי זכוכית שיעי (חלקים) ולא בלעי כדאמרינן גבי לב בפסחים ע״ד ע״ב יעו״ש.

רצט רצט) שם. אפי׳ מכניסן לקיום. היינו ששוהה בהם החמץ זמן מרובה וכדפרש״י בע״ז ע״ד ע״ב לגבי יי״נ וב״י ביו״ד סי׳ קל״ה. וכ״כ הר״ז או׳ ע״ג.

ש ש) שם. ואפי׳ משתמש בהן בחמין. היינו שמשתמש בהם חמץ בחמין בקביעות דאי דרך עראי הא כתב בסעי׳ הקודם דאפי׳ בשאר כלים הולכין אחר רוב תשמישן ומאי רבותיה דזכוכית. וכ״כ הר״ז שם.

שא שא) שם הגה. ויש מחמירין וכו׳ והטעם משום דס״ל דהוי ככלי חרס הואיל ותחלת ברייתו מן החול והתורה העידה על כלי חרם וכו׳ ואע״ג דתשמישן בצונן מ״מ שורין בהן פתיתין של לחם חם ביין והוי כבוש כמבושל. ב״י.

שב שב) שם בהגה. אפי׳ הגעלה לא מהני להו. ואע״ג דתשמישן בצונן מ״מ פעמים משתמשין בהם בחמין וכמ״ש בסעי׳ כ״ה בהגה דחוששין אף לתשמיש שאינו קבוע ולכן אפי׳ הגעלה לא מהני להו כמו כלי חרס. הגר״א.

שג שג) שם בהגה. וכן המנהג וכו׳ ואם עבר והשתמש בו בפסח אפי׳ בחמין בלי שום הכשר הרי חמין הללו מותרין אם רוב תשמיש כלי זה כל השנה הוא בצונן פחות מעל״ע אבל אם רוב תשמישו כל השנה הוא בחמין או אפי׳ בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעל״ע או יותר כגון צלוחיות שפיהם צר שדרך להכניס בהם יי״ש לקיום אף בדיעבד אסורין החמין שנשתמשו בו או המשקה שעמד בו מעל״ע אלא א״כ הכשירו קודם שנשתמש בו ע״י הגעלה או ע״י מילוי ועירוי. ר״ז או׳ ע״ג. והוא ממ״א ס״ק מ״ט והביאוהו האחרונים אלא שהרחיב הדברים.

שד שד) ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים רק הכלים המחומצים נ״ל דבוטעלק״ש אין להם תקנה שידוע שהשמרים נדבק בהם וכן כל כלי שא״א לו להכניס ידו לתוכו לנקות אותו היטב אבל כוסות אם יכול לנקותן יפה יפה יכול להכשירן ע״י עירוי ג׳ ימים דהיינו שיתן אותם לכלי אחר וישהה שם במים יותר מכ״ד שעות ואז ישפוך אותו מים וישפוך לתוכו מים אחרים וישהה ג״כ יותר מכ״ד שעות ויחזור לשפוך המים ויתן מים אחרים וישהה כ״ד שעות דהיינו עד שישהה בתוך ג׳ מימות מחולפות ג׳ מעל״ע דאפי׳ אם תמצא לימר ששהה בתוכו חמץ מעל״ע ובלע חמץ מ״מ הא לא ישהה עכשיו מעל״ע ואע״ג דכלי חרס שנשתמש בו חמץ בחמין אסור להשתמש בו אפי׳ בצונן מ״מ הא י״א דכלי זכוכית אינו בולע כלל

אפי׳ ע״י חמין ובמקום דוחק יש לסמוך ע״ז אבל במקום שנמצא לקנות חדשים אסור לפרוץ גדרן של ראשונים כיון שהמנהג כן הוא שלא להשתמש בהן. ח״א כלל קכ״ה או׳ כ״ב.

שה שה) הרב שכנה״ג כתב על כלי הפארפור״י שראה תשובת הרדב״ז שאסרן עי״ש והיא לו נדפסה בתשו׳ הרדב״ז ח״ג שנדפסו מחדש בפיורד״א סי׳ ת״א יעוש״ב. ואחד הרואה בעיניו יראה דאייתי בידיה תשו׳ לקמאי כדבריו וכבר הפר״ח הזכיר דבריו יעו״ש וכ״ז בפארפור״י אמיתי וכ״ש דהיום מזייפים כמ״ש ז״ל וכבר נתפשט המנהג לשוויינהו לכלי הפארפור״י כעאני דפחרא נחשבו לנבל״י חרס. מחב״ר או׳ יו״ד.

שו שו) שם בהגה וכן כלי כסף וכו׳ היינו שמצויירין בפנים בהיתוך זכוכית ולכן הוי דינם ככלי זכוכית כמבואר בתה״ד סי׳ קל״ב יעו״ש.

שז שז) שם בהגה. אבל מבחוץ וכו׳ כגון על הידות או על הכיסוי. תה״ד שם. או בכלי מבחוץ. לבוש.

שח שח) שם בהגה. אבל מבחוץ אינו מזיק. ומותר להשתמש בו בפסח ע״י הגעלה או ע״י מילוי ועירוי. ר״ז או׳ ע״ה.

שט שט) [סעיף כז׳] שפוד ישן שצלו בו וכו׳ כ״כ המרדכי פ׳ כל שעה וסיים שם לפי שטעם החמץ שהיה במלח נתבטל קודם פסח עכ״ל וכתב עליו ב״י וכבר נתבאר בסי׳ תמ״ז שיש חולקים בדין זה וסוברים דחוזר וניעור עכ״ל אמנם בבד״ה כתב ומיהו בזה אפשר דמודו כיון דאין כאן חמץ ידוע אלא חשש מלח שלא נבדק עכ״ל ור״ל גם למ״ד חוזר וניעור הכא מודה דשרי כיון דאין כאן רק חשש בעלמא ולזה סתם בש״ע כדעת המרדכי ולא הביא פלוגתא כמ״ש בסי׳ תמ״ז סעי׳ ד׳ ולכן גם מור״ם ז״ל בהגה הסכים לזה דבדיעבד מותר וכמ״ש לעיל בסי׳ תמ״ז סעי׳ ה׳ בהגה גבי בשר ודגים שנמלחו קו״פ ולא נזהרו לבדוק המלח דבדיעבד אין להחמיר יעו״ש. ומ״ש הט״ז ס״ק ל״א דכאן פסק הש״ע לקולא לענין חוזר וניעור כבר כתב עליו המאמ״ר או׳ ל״ד דאין ספק דאשתמיטו מיניה דברי מרן בבד״ה יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ שי״ב.

שי שי) שם. שפוד ישן וכו׳ שכל השנה צלו בו בשר מלוח במלח שלא נבדק מפירורי חמץ שדרכם להמצא בתוך המלח. ר״ז או׳ ע״ו.

שיא שיא) שם. צלו בו בשר וכו׳ אבל אם צלו בו פעם א׳ מולייתא או שאר חמץ ולא לבנוהו בנתיים אוסר, מ״א ס״ק נ״א. א״ר או׳ נ״ה. ר״ז שם. ח״א כלל קכ״ה או׳ כ״ד. והא דאוסר אם צלו בו מולייתא לדעת הש״ע בסי׳ תמ״ז סעי׳ יו״ד דנ״ט לפגם שרי הכא אוסר דוקא אם הוא ב״י ולדעת מור״ם ז״ל שם דנ״ט לפגם אסור הכא אוסר אפי׳ באינו ב״י. וכ״כ הר״ז שם. וה״ד אם היה נקי אבל אם לא היה נקי לכ״ע אוסר אפ׳ אם אינו ב״י דחמץ בפסח במשהו. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ רכ״ח.

שיב שיב) שם הגה. מיהו אין להתיר רק בדיעבד. וכ״כ הלבוש חמ״מ או׳ כ״ד. ר״ז שם. ח״א שם. ונראה מדברי הפו׳ דאף לכתחלה שפודים כאלו מותרים ע״י הגעלה וא״צ ליבון וכן כל כיוצא בזה. חמ״מ שם. ועיין באו׳ שאח״ז ולעיל או׳ ס׳ ודוק.

שיג שיג) שם הגה. מיהו אין להתיר רק בדיעבד. ובמקום שאין צולין בשפוד אלא בשר שלא נמלח נראה דאין מקום לחוש אפי׳ לכתחלה מיהו המנהג להחמיר וללבן. מאמ״ר או׳ ל״ה.

שיד שיד) שם בהגה. וכן הברזות וכו׳ נוהגין להדיחן. כ״כ ד״מ סס״י תס״ז. והטעם מפני שממשמשין בהם בידים המודבקים מחמץ. מ״א ס״ק נ״ב. ר״ז או׳ ע״ז ח״א כלל קכ״ה או׳ כ״ה. מיהו בתשו׳ מהרי״ו סי׳ קצ״ג כתב יש ליקח ברזות חדשות שמא היה כבר בחביות של שכר. ח״י או׳ ע׳ חק יוסף או׳ ס׳.

שטו שטו) שם בהגה. וכן העצים שתוחבין בהם כלי שתיה וכו׳ ששותין בהה שכר. מהרי״ו סי׳ קצ״ג, ד״מ או׳ ך׳ כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק נ״ג. א״ר או׳ נ״ו. מק״ח או׳ מ״ח. ר״ז או׳ ע״ח. ח״א שם.

שטז שטז) שם בהגה. צריכין הדחה וכו׳ ובדיעבד כ״ז אינו אוסר. חמ״מ או׳ ל״ה. ועיין לקמן או׳ שי״ח.

שיז שיז) שם בהגה. צריכין הדחה וכו׳ שתוחבין בהם כלי שתיה ונתלחלח ממשקה שבתוכם משא״כ אם תולין אותן באוגגיהם אין קפידא. ח״י או׳ ע״א. א״ר שם. ואף לכתחלה. חמ״מ שם.

שיח שיח) שם בהגה. צריכין הדחה וכו׳ וברזא שבחביות שכר אם תחבו במי דבש בפסח ושהה מעל״ע אסור המי דבש בשתיה ובהנאה ואם אינו ב״י יש להקל. וביי״ש אף באינו ב״י אוסרת בהנאה. ואה תחבו ליי״ש פסח ושהה כדי שירתיח ג״כ אוסר. א״א או׳ נ״ג. ועיין ביו״ד סי׳ קכ״ב סעי׳ ג׳ בהגה.

סימן תנב

א **א) [סעיף א'] יש ליזהר להגעיל וכו'** סדר הגעלה לוקח יורה גדולה מלאה מים ומרתיחה בלי שיעיר עד שיעלו הרותחין על פני כל הכלי מכל עבריו בפנים ובחוץ ומכניס בה כל הכלים שרוצה להגעיל ויכניס אחד אחד זה אחר זה. לבוש. וכלי גדול שאינו יכול להכניסו בתוך היורה עיין לקמן סעי' ו'.

ב **ב) ולענין** כמה ישהה הכלי ביורה כשמגעילין אותו כתב הרי"ף פ' כל שעה דמשהי להו בגווייהו עד דפלטן. וכ"כ הר"ן שם. וכ"כ הרמב"ם פ"ה דין כ"ג. וכ"כ הראב"ד בס' תמ"ד סי' כ"ה. וכ"כ הרשב"א בת"ה בית ד' שער ד'. וכן הכריח הרדב"ז בל' הרמב"ם סי' רמ"א יעו"ש. אבל הטור כתב דנוהגין להכניסן ולהוציאן מיד. וכ"כ בטור יו"ד סי' קכ"א יעו"ש. וכ"כ המרדכי פ' כל שעה סי' תקע"ט והב"ד ב"י. וכ"כ הלבוש סעי' ב' וכתב הפר"ח בסוף סעי' ו' דמנהגן של ישראל תורה היא. אמנם הט"ז סק"ב כתב דמ"ש הטור דנוהגין להכניסן ולהוציאם מיד נראה דלאו ממש קאמר מיד אלא עכ"פ צריך קצת שהיה וכתב שכ"כ בכלבו דצריך לדקדק שלא למהר להוציא הכלי מן היורה כדי שיהא פנאי אל הרתיחה ליכנס ולהפליט מה שבלע. וכ"כ א"ר או' א' ר"ז או' ד' בן א"ח פ' צו או' י"ב. ועיין לקמן או' י"ד.

ג **ג) וא"ת** למי שסובר דאין מבטלין איסור לכתחלה מדאו' היאך הכשירה תורה כלי מדין בהגעלה והרי הוא מבטל איסור הבלוע בהם לכתחלה במים שהוא מגעיל אותן אלא ודאי לא אמרו אין מבטלין איסור אלא במתכוין לערב איסור בהיתר כדי ליהנות ממנו אבל במתכוין להכשיר הכלי ואינו נהנה מן האיסור שרי. הר"ן פ' אין מעמידין.

ד **ד) שם. קודם שעה חמישית.** דאז הוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא ב"י ט"ז סק"א. וכיצד הוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא החמץ נותן טעם בכלי והכלי במים והמים חוזרין ונותנין טעם בקערה ועדיין איסור חמץ לא הגיע. מרדכי פ' כל שעה סי' תקע"ו. לבוש סעי' ג'. ואע"ג שי"א דחמץ כיון דשמו עליו מיקרי איסורא בלע ומרן ז"ל לעיל סי' תנ"א סעי' ד' חשש לסברתם מ"מ הכא סמך על המקילים משום דבלא"ה איכא קצת פו' דמתירים בכל דברים אלו. מאמ"ר או' א'. ועיין לעיל סי' תנ"א או' ט"ל.

ה **ה) שם. קודם שעה חמישית.** דהיינו תחלת שעה חמישית סוף שעה ד' דכיון דמשעה ד' נאסר עכ"פ מדרבנן (כמ"ש לעיל רסי' תמ"ג) לא מקרי נ"ט בר נ"ט דהיתרא. פר"ח. מט"י. מק"ח או' א' נה"ש או' א'. ר"ז או' ח' ח"א כלל קכ"ה או' ל"ג.

ו **ו) שם. כדי שלא יצטרך וכו'** כלומר דאז א"צ ליזהר שלא יהיה הכלי ב"י דאפי' הוא ב"י ואין במים ס' נגד הכלים מותר כיון שעדיין זמן היתר הוא והו"ל נ"ט בר נ"ט דהיתירא. תו' חולין ק"ח ע"ב וע"ז ע"ז ע"א. וכ"כ הרא"ש בסוף ע"ז ובפ' כל שעה. וכ"כ המרדכי פ' כל שעה והר"ן ס"פ כל הבשר. והב"ד הטור וב"י. וכ"כ העו"ש או' א' מ"א סק"א. ח"י או' ב' חק יוסף או' א' מק"ח או' ב' ר"ז או' י"ג. ח"א שם או' ל"ג, ואע"ג דלעיל סי' תמ"ז סעי' ה' בהגה אוסר דברים המתבשלים בכלי חמץ ולא התיר מטעם נ"ט בר נ"ט, י"ל דהכא כיון דאיכא הרבה טעמים מן המאכל לכלי ומן הכלי למים ומן המים לכלי שרי. מ"א שם. ח"י שם. מק"ח שם. וכ"ז לפום דינא אבל המנהג שלא להגעיל שום כלי ב"י כמ"ש לקמן סעי' ב' בהגה יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' כ"א בענין היורה שמגעילין בה אם צריך להגעילה תחלה יעו"ש.

ז **ז) מעשה** שמצאו חתיכת לחם ביורה שהיו מגעילין בה קו"פ ושאלו אם צריכין להגעיל הכלים פ"ב העלה הרב"ד סי' קצ"ה דלנוהגים כמ"ד דאינו חו"נ פשיטא דאינו כלים שטעם הלחם הנפלט במים נתבטל בס' ולנוהגים כמ"ד חו"נ נמי א"צ להגעיל פ"ב דלא ראינו דקבלו עליהם חו"נ אלא בממשות לא בטעם ואעפ"י שנוהגין להגעיל כלי הלישה של מקילים וכו' היינו לכתחלה וכו' וכיון דדבר מנהג הוא אין לנו להוסיף חומרא והבו וכו' אמנם אם המצא ימצא בבירור שמנהגם לאסור אפי' בדיעבד בטעמא לבד אז בודאי צריכין להגעיל כלים אלו פ"ב יעו"ש. זכ"ל סוף סי' תנ"א. ועיין לעיל סי' תמ"ז או' נ"ט ואו' ע"ז.

ח **ח) שם. אם הכלים ב"י.** פי' ויחזרו ויבלעו ממה שפלטו ט"ז סק"ב. ואע"ג די"א כל זמן שהמים רותחין אין הכלים בולעין לא סמכינן ע"ז הסברא כמ"ש הפר"ח בשם כמה רבוותא יעו"ש.

ט **ט) שם. אם הכלים ב"י או לא.** ואם אינן ב"י מותר להגעיל אפי' אין במים ס' לבטל הכלי. הרא"ש פ' כל שעה ובסוף מס' ע"ז. וכ"כ הלבוש. ח"י או' ג' ער"ה או' א' ובספרו חקת הפסח או' ב' ר"ז או' י"א. ח"א כלל קכ"ה או' ל"ג. ואעפ"י שטעם הפגום הנפלט ממנו חוזר ונבלע בתוכו והו"ל כקודם הגעלה אין בו חשש דהוה כנ"ט בר נ"ט שנפלט מן הכלי למים וחוזר ונבלע בכלי וכולן היתר כיון שנפגם הטעם. הרא"ש שם. ועיין לקמן או' ל"ד.

י **י) שם הגה. או אם יש ס' במים נגד כלי וכו'.** ואם מגעיל כלים הרבה אם צריך להיות במים ס' נגד כל הכלים או די נגד כלי אחד אם מגעילן זה אחר זה. כתב הרשב"א בתשו' סי' רס"ב דאין מגעילין שני כלים ב"י כאחד במים שאין בהם ס' כנגד שניהם אבל להגעיל כלים רבים ב"י זה אחר זה בזה

נחלקו גדולי הדורות יש מהם שיראה מדבריהם שהוא מותר והוא דעת הראב"ד אבל רבותי לא הודו לו יעו"ש והביאו ב"י בסי' זה וביו"ד סי' קכ"א והש"כ שם סק"ך ועי"ש בש"כ שהסכים דלא כהראב"ד אלא בעינן ס' כנגד כולם ואעפ"י שמגעילן זה אחר זה יעו"ש. וכ"נ דעת מ"א סק"ו. וכן הסכים הפר"ח בסי' זה סעי' ב' וכ"ה דעת הגר"א. וכ"פ הר"ז או' יו"ד. מיהו דעת ח"י או' ג' להקל כדעת הראב"ד יעו"ש. וח"א שם כתב דכשמגעיל בזה אחר זה בדיעבד יש להתיר אם היה ס' נגד הכלי הגדול שבהם יעו"ש.

יא יא) שם. שבליעתן מועטת. כגון כפות וכוסות ויש לחוש שיבלעו ממה שפולטין הקערות והקדירות. מ"א סק"ב. אלא צריך להגעיל תחלה כלים שבליעתן מועטת ואח"כ כלים שבליעתן מרובה וכמ"ש המ"א סק"ו. וזהו רק חומרא לכתחלה דמה בכך אם יבלע כיון שהכלים אינם ב"י או שיש ס' במים נגד הכלי. מחה"ש.

יב יב) שם. וכן אם משהא הכלים וכו' דחיישינן לאחר גמר הפליטה שוב יבלעו ממי הגעלה והיינו נמי רק חומרא לכתחלה דמה בכך דהא מה"ט בעינן שיהיה במים ס' או שיהיה הכלי אינו ב"י אלא כל מה דאפשר למיעבד שלא נצטרך לסמוך על נ"ט לפגם או מה שיש ס' עבדינן. מחה"ש.

יג יג) שם. יותר מדאי. משמע דשהיה קצת אין בה חשש ט"ז סק"ב.

יד יד) שם. ואינו משהא אותם כל כך. משמע דשהיה קצת צריך כדי שיפלטו האיסור וכמ"ש לעיל או' ב' יעו"ש.

טו טו) שם. שלא ינוחו המים מרתיחתן. ואם נחו אז חוזר ומרתיחן ומגעיל בהן ולא נאסר היורה במה שנחו המים. ב"ח וכתב וכן המנהג. ט"ז סק"ג. ועיין באו' שאח"ז.

טז טז) שם. שלא ינוחו המים וכו' כתב הטור בשם תשו' הגאונים ויזהר שלא ינוחו המים מן הרתיחה שאם ינוחו אסור להגעיל בהן כלים וכתב עליו ב"י היינו לומר שבעודם נחים מהרתיחה לא יגעיל בהם כלים לפי שכיון שאין המים רותחין אין כאן הגעלה אבל אם נחו ואח"כ הרתיחן והגעיל בהן כלים פשיטא דעלתה להן הגעלה וכ"כ בתה"ד סי' קל"א שמי שיש לו כלים הרבה שמגעיל זה אחר זה ורגילות הוא כשמכניסין כלי אחד נייחו המים מרתיחתן וצריך להמתין בכל כלי עד שישובו המים ויעלו רתיחה וצריך ליזהר ואם לא נזהר הפסיד דהא כתב סמ"ק במצות בשר בחלב דהגעלה אינה מועלת אלא דוקא ברותחין שמעלה רתיחה אבל היד סולדת בהם לא מהני וכ"כ אשיר"י בפ' כל שעה שצריך ליזהר בהגעלת כלי חמץ שלא ינוחו המים מרתיחתן עכ"ל התה"ד שהביא ב"י. וכתב עוד ב"י בשם הכלבו שצריך ליזהר שלא תנוח היורה הגדולה שמגעילין בה מרתיחה בעוד שהכלי בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו וכ"ז במי שמגעיל אחר זמן איסורו יעו"ש וז"ש בש"ע שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן ר"ל דאם יגעיל אחר זמן איסורו צריך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן בעוד שהכלי בתוכה שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו ואף אם יחזור וירתיח ויגעילנו שנית אין לסמוך ע"ז במקום שאין צורך וגם יש לחוש שלא ידקדק להגעילו כדינו כיון שכבר הגעילו וכמ"ש המחה"ש סק"ג אבל קודם זמן איסורו א"צ ליזהר שלא ינוחו המים דאף אם ינוחו אם כבר נגעל הכלי בטוב א"צ להגעילו פ"ב דאף אם יבלע ממה שפלט הוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא ואם לא נגעל בטוב יחזור וירתיח המים ויגעילנו פ"ב דקודם זמן איסורו אין לחוש כ"כ לחששות רחוקות אבל עכ"פ צ"ל דוקא המים מעלה רתיחה בעת שמגעיל ואפי' קודם זמן איסורו ואם לאו לא הוי הגעלה כנז' ועיין לקמן או' י"ח.

יז טוב) שם הגה. אך רבים חולקים וכו' דברי רמ"א תמוהים דגם הרב"י מודה לזה אלא דלאחר איסורו כיון שנחו המים מרתיחתן אסור להרתיחן פ"ב דכל זמן שהם רותחין לא בלעו ממי הגעלה ואם נחו מרתיחתן בלעי אבל קודם זמן איסור שרי דהוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא מ"א סק"ג. וכן העו"ש או' א' תמה על דברי מור"ם הנז' וכן העט"ז, ח"י או' ו' חק יוסף או' ב' מאמ"ר או' ב'.

יח חי) שם. בהגה. שלא ינוחו מרתיחתן וכו' וכתב בתה"ד סי' קל"א ואגור ז"ל רגילות הוא כשמכניסין כלי אחד נייחי המים מרתיחתן לכן צריך להמתין בכל כלי עד שיעלו המים אבעבועות ע"כ. ויש להזהיר למגעילין בזה כי נוהגין בזה קלות גדול ומגעילין במהירות זה אחר זה ואין מדקדקין לראות אם מעלה הרתיחה ואפשר ללמד זכות כי אין דרך להגעיל רק כפות וקערות שמשתמשין בהם ע"י צונן ועירוי דבהם מהני הגעלה במים אלו שנחו מרתיחה כשיד סולדת בהן. ורא"ה מפסקי מהרא"י סי' ק"ן דכתב דבמילתא דסגי בהגעלה ע"י עירוי מהני נמי הגעלה זו וכבר נתבאר בסי' תנ"א סעי' ה' דכלים הנ"ל הגעלתן ע"י עירוי. ומ"מ בקדירות נחושת ודברים שמשתמשים בכ"ר נראה מתה"ד דאפי' בדיעבד לא מהני להם הגעלה זו כלל. ודלא כנראה מתשו' רש"ל סי' כ"ו. א"ר או' ה' ח"י או' ז'.

יט יט) ואם הגעיל כלים שתשמישן על האש בכ"ר על האש ולא היו מעלים רתיחות כתב הא"א או' ג' דמה דמשמע מתה"ד דלא הוי הגעלה י"ל דצריך להגעיל שנית הא שימש אח"כ בדיעבד י"ל המאכל מותר ועי"ש שמצדד עוד בזה יעו"ש וכתבו האחרונים דאם הכלי אינו ב"י משנשתמש בו חמץ כיון

דלדעת הש"ע נ"ט לפגם מותר בדיעבד בפסח כמ"ש סי' תמ"ז סעי' יו"ד בכה"ג דאיכא נמי צד להתיר יש להקל ולהתיר המאכל בדיעבד שכבר נתבשל.

כ **ך) שם. ושלא יכניס וכו'** כדי שלא יבלע ממי הגעלה. מ"א סק"ד. דמי הגעלה היס"ב ומבליעין (מפליטת כלים שיש בהם) וכיון שעדיין אין מרתיחין אין פועלין להפליט להכשיר. והוא חומרא יתירא דהא אח"כ כשירתיחן כמו שיפלטו הכלים בליעת עצמן יפלטו גם מי הגעלה שבלעו. מחה"ש.

כא **כא) שם. וכן כדי שלא יצטרך להגעיל היורה וכו'** ר"ל דאם מגעיל קודם שעה ה' אפי' היא ב"י ואין במים ס' לבטל פליטת היורה א"צ להגעילה תחלה כמ"ש הטור וב"י בשם הרא"ש. וכ"כ הלבוש. יעו"ש או' א' וכ"כ מ"א סק"ה דהמגעיל קודם שעה ה' די כשמגעילה בתחלה או בסוף עכ"ד. ור"ל אם רוצה להשתמש בה בפסח כמ"ש המחה"ש ונתיב חיים אבל אם אין רוצה להשתמש בה בפסח א"צ להגעילה כלל. וכ"כ הר"ז או' י"ג דאם מגעיל קודם שעה ה' אף אם היורה ב"י א"צ להגעילה תחלה יעו"ש. מיהו הב"ח כתב דאף במגעיל קודם שעה ה' ואף ביורה שאינה ב"י צריך להגעיל תחלה היורה שמגעילין בה ודלא כהרא"ש וכן נוהגין עכ"ד. והביאו הפר"ח. וכ"כ המ"א סק"ו דנהגו להחמיר בכל החומרות אפי' קודם שעה ה' יעו"ש, וכ"כ הר"ז או' ט"ו דנהגו במדינות אלו להחמיר להגעיל היורה תחלה אף אם אינה ב"י ומגעיל בתוכה קודם שעה ה' אבל השו"ג כתב דמנהגם שלא להגעילה כלל לא בתחלה ולא בסוף ואפ"ה מדיחין בה כלים בפסח במי אפר יעו"ש. והביאו הזכ"ל. נמצא בדין זה רבו הדעות וע"כ במקום דאיכא מנהג יש לילך אחר המנהג ובמקום דליכא מנהג לכתחלה יש להחמיר כדעת הב"ח ובדיעבד בכל מקום יש לסמוך על המתירין.

כב **כב) שם. תחלה וסוף.** דהיינו אם הוא משעה ה' ואילך והיא ב"י צריך להגעילה תחלה מפני שבהגעלה ראשונה נאסרין המים שאין בהם ס' לבטל פליטת היורה דבכולה משערינן ונמצא שהמים נאסרים ונבלעים בכלים הנגעלים בתוכם אם משהה אותם בתוכם עד שתגמור פליטתן כמ"ש הטור בשם הרא"ש. אלא צריך לשפוך אותם המים ולשוטפה בחמין ואח"כ מרתיח מים אחרים להגעיל בהם את הכלים. וכמ"ש הטור בשם תשו' הגאונים. ואח"כ חוזר ומגעילה בסוף כדי שיוכל להשתמש בה בפסח. וה"ד כשהכלים שהוגעלו בתוכה היו ב"י ולא היו במים ס' כנגדן הא לא"ה א"צ לחזור ולהגעיל אותה כמ"ש בב"י יעו"ש. משמע הא אם לא היתה ב"י א"צ להגעילה תחלה אעפ"י שמגעיל משעה ה' ואילך. וכ"כ הר"ז או' י"ב. וכן אם היה במים ס' כנגד הכלים או שלא היו הכלים ב"י והגעיל היורה תחלה א"צ לחזור ולהגעילה אם רוצה להשתמש בה בפסח ואעפ"י שמגעיל משעה ה' ואילך וכ"כ הר"ז או' כ"ב יעו"ש. אמנם דעת הב"ח אם רוצה להשתמש בפסח ביורה זו שהגעיל בה אעפ"י שמגעיל בה קודם שעה ה' ולא היתה ב"י ועשה לה הגעלה תחלה צריך לחזור ולהגעילה בסוף לאחר גמר כל הכלים שמגעיל בה יעו"ש. וכ"ה דעת הט"ז ס"ק י"א. וכ"כ המ"א סק"ו דנהגו להחמיר בכל החומרות אפי' קודם שעה ה' יעו"ש. וכ"כ הר"ז שם דנהגו להחמיר לחזור ולהגעיל היורה אחר הגעלת הכלים בתוכה כדי להשתמש בה בפסח אף אם לא היו הכלים ב"י והגעילו בתוכה קודה שעה ה' וגם היורה לא היתה ב"י בשעת הגעלתה עכ"ד.

כג **כג) ומ"מ** אם היה במים ס' כנגד הכלים אין מחמירין לחזור ולהגעיל את היורה. ר"ז או' כ"ג.

כד **כד) ואף** אם לא היו במים שביורה ס' כנגד הכלים א"צ לשפוך המים חוצה ולחזור ולמלאותה מים אחרים להגעילה אלא בעוד מים רותחים הללו בתוכה לאחר גמר הגעלת הכלים מכניס לתוך המים אבן מלובן או לפיד בוער ומתוך כך ירתיחו המים ביותר ויגברו ויעלו על שפת היורה וזו היא הגעלתה. ר"ז או' כ"ד.

כה **כה) בעל** תורה הבקי בהגעלה הוא יגעיל ס"ח סי' תשל"א. מ"א סק"ט. א"ר או' ג'. וכתבו האחרונים דהכי יש לנהוג אם אפשר. ונכון שכל א' בעצמו ילך ולא כמו שמעמידין נער קטן ואומרים שיודע הלא ידעת מ"ש מהרש"ל בחולין עתה בעו"ה היודעים מועטים והמורים מרובים יעו"ש. א"א או' ט'. וסי' לזה כל מי שהוא עניו ושפל ביותר הוא אשר יתכוין אל דבר הלכה ביותר והתורה נתנה סי' זה דכתיב ומשה עניו מאד וכו' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכו' וכן אז"ל במס' עירובין (י"ג ע"ב) מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו וכו' יעו"ש. ומדבריו אדם ניכר אם לומד כדי לנצח ולהתגדל או לשמה ואז תורה יבקשו מפיהו ודוק. ועוד עיין מ"ש בזה בסה"ק ישמח ישראל דרוש עה"ת פ' וזאת הברכה ובסה"ק עדות ביעקב על פרקי אבות פ"ד בענין איזהו חכם וכו' ופ"ה בענין חכם אינו מדבר וכו' יעו"ש.

כו **כו) שם הגה. ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו וכו'** ומהרא"ק כתב דיש להגעיל ג' ימים קו"פ. וכן עמא דבר. דרשות מהרי"ל. וכ"כ מט"מ סי' תקמ"ו דכתבו כמה גדולים וחכמים שיש לנהוג להגעיל קודם פסח ג' ימים עכ"ל. והני נשי דידן החמירו על עצמן להגעיל מר"ח וכשר הדבר שיעשו הדבר בנחת ולא בבלבול ועוד דרובן מתחילין מר"ח לעשות המצות וצריכות לכלים מוכשרים. שכנה"ג בהגב"י או' ז'.

כז **כז) שם בהגה. יכול להגעיל עד הפסח שאז חמץ במשהו וכו'** משום חו"ה הוצרך לטעם זה דאלו ביו"ט עצמו אפי' בשאר יו"ט אסור להגעיל כמ"ש סי' תק"ט סעי' ה' בהגה. ט"ז סק"ד. ועיין בדברינו לשם בס"ד.

כח כח) **שם בהגה. שאז חמץ במשהו ואין מועיל הגעלה וכו'** היינו לפי מה שפסק מור"ם ז"ל לעיל סי' תמ"ז סעי' יו"ד דנ"ט לפגם אסור בפסח אבל לדעת הש"ע שם דמתיר ה"ה דמותר להגעיל בפסח כלים שאינם ב"י וכמ"ש בב"י יעו"ש. וכ"כ שכנה"ג בהגה"ט או' ב' וז"ל לפי מה שהסכים רב"ה ז"ל בסי' תמ"ז דנותן טעם לפגם מותר בפסח יש חילוק בין כשהכלי אינו ב"י לכשהכלי ב"י אלא שיש במים ס' לבטל החמץ דכשהכלי אינו ב"י יכול להגעיל אפי' בפסח עצמו דנ"ט לפגם מותר בפסח אבל כשהכלי הוא ב"י אלא שיש במים ס' לבטל החמץ דוקא בע"פ אחר זמן איסורו עד הלילה דאיסורו בנ"ט יכול להגעיל אבל בפסח עצמו אסור דכיון דאיסורו במשהו אינו מתבטל וכ"כ הב"ח עכ"ל. וכ"כ הפר"ח. מאמ"ר או' ד'. חקת הפסח או' ה' (ועי"ש שהשיג על המט"י שכתב דלא כפר"ח). ומיהו עיין לעיל סי' תמ"ז או' ע"ו ואו' רכ"ח שכתבנו דגם בספרד יש נוהגין להחמיר בפסח ככל חומרות שכתב מור"ם ז"ל בהגה יעו"ש וא"כ ה"ה לכאן.

כט כט) **מי** שהגיע בע"פ בכפר של ישמעאלים ולא היה אפשר לו לקנות כלים חדשים ולא להגעיל הישנים קי"פ עיין בס' מכתם לדוד סי' ך' שכתב להתיר לו להגעיל אפי' ביו"ט עצמו ודוקא אם הכלים אינם ב"י יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט סי' י"ט או' ב' פ"ת,

ל ל) **שם בהגה. אבל מותר ללבן וכו'** וטעם החילוק שבין הגעלה לליבון הוא מבואר דבליבון אין האיסור יוצא ונשאר בעין שנאמר שחוזר ונבלע אלא נשרף וכלה באש משא"כ בהגעלה שנפלט במים וחוזר ונבלע. ודברי הט"ז בזה סק"ו אינה מחוורים ואולי ט"ס נפל בדבריו. מאמ"ר או' ה' ועיין לעיל סי' תנ"א או' ס"ג.

לא לא) **שם בהגה. לאחר שש.** וצ"ע למה נקט רמ"א אחר שש דהא אחר ד' צריך ליזהר כמ"ש לעיל (סק"א) דאף דאיסורא דרבנן מ"מ לא שייך נ"ט בר נ"ט. מ"א סוף סק"ו. והמק"ח או' ג' כתב על דברי הגה זו דלאו דוקא אלא לאחר ד' צריך ליזהר. וח"י או' א' כתב אפשר כוונת הרב להחמיר כדעת הכלבו דלאחר שש אפי' איכא ס' והכלים אינם ב"י צריך ליזהר בכל הדברים יעו"ש. ועיין לקמן או' ל"ד.

לב לב) **שם בהגה. לאחר שש וכו'** ונוהגין שלא להגעיל כלל אחר חצות ומ"מ נ"ל שאם שכח ולא הגעיל יכול להגעיל בביתו כלים שאינם ב"י עד הלילה כיון דנ"ט לפגם מותר עד הלילה ואע"ג דנ"ט לפגם אסור לכתחלה היכא דלא אפשר שאני ובמקום צורך שאין לו כלים ליו"ט יש להתיר דחשיב כדיעבד, ח"א כלל קכ"ה או' ל"ה.

לג לג) **שם בהגה. צריך ליזהר בכל הדברים וכו'** ויש עוד אחד מה שלא נזכר כאן דהיינו אם מגעיל מקצת הכלי ב"פ דבזה א"צ ליזהר אם מגעיל קודם שעה ה' כמ"ש בסי' תנ"א סעי' ט' ממילא אחר זמן האיסור צריך ליזהר בזה ואיך אפשר ליזהר בזה דהא במקום שמחזיק הכלי בידו בשעה שמגעילו אין המים נכנסין שם וכ"ש אם מחזיקו בצבת צריך לגלגל הכלי ולהחזירו ביורה וע"כ צריך להגעיל אז בשבכה שבזה אפשר להגעילו בפ"א כיון שהמים נכנסין בכולו אבל אם מגעילו אחר איסורו ביד או בצבת לא עלתה לו הגעלה כלל אפי' דיעבד דחוזר וניעור. ט"ז סק"ה ועי"ש שהאריך עוד בזה אמנם המאמ"ר או' ז' השיג עליו וכתב שהדבר ברור דכל שלא היה הכלי ב"י אין להקפיד אם מגעילו שלא בבת אחת יעו"ש. וכ"כ המט"י להשיג על הט"ז בזה.

לד לד) **שם בהגה. צריך ליזהר בכל הדברים וכו'** פי' שיראה שלא יהיו הכלים ב"י ואם הוא ב"י צריך שיהיה במים ס' נגדו ואם מגעיל הרבה כלים זה אחר זה צריך שיהיה ס' נגד כולם דהאיסור חוזר וניעור, ויגעיל תחלה כלים שבליעתן מועט ואח"כ כלים שבליעתן מרובה ולא ישהה אותם יותר מדאי ולא ינוחו המים מרתיחתן ומגעיל היורה תחלה וסוף. מ"א סק"ו. חק יוסף או' ה' חמ"מ או' ב' ח"א כלל קכ"ה או' ל"ג. ומשמע הא אם לא היו הכלים ב"י א"צ להיות במים ס' כנגדם וכ"כ המחה"ש וכ"כ לעיל או' ט' ומ"ש ח"י או' ט' דאף אם הכלי אינו ב"י וגם איכא ס' צריך ליזהר בכל הדברים דמשמע דבעינן תרתי אינו ב"י וגם יש במים ס' והוא ע"פ מ"ש באו' א' לחלק בין התחלת ה' להתחלת ז' יעו"ש כתב עליו החמ"מ או' ב' דאין דבריו מוכרחים יעו"ש והפר"ח כתב דאם לא היו היורה והכלים ב"י א"צ ליזהר בכל הפרטים שהזכיר הש"ע יעו"ש. אמנם המט"י כתב כשתהיה אחת משתי התקנות או שלא יהא הכלי ב"י או אפי' שיהיה ב"י ויהיה במים ס' נגדו אז אין חשש בכל הדברים שהזכיר הש"ע אפי' יהיה אחר זמן איסורו ועו"ש. וכ"כ המאמ"ר או' ז' דלפום קושטא נראה דאין להקפיד בכל זה אי איכא ס' או אם הכלים אינם בני יומן. ומיהו כתב שם המ"א אך נהגו להחמיר בכל החומרות אפי' קודם ה' וכ"כ הב"ח עכ"ל. וכ"כ קצת אחרונים. מיהו בלא"ה אנחנו נוהגין שלא להגעיל שום כלי ב"י כמ"ש לקמן סעי' ב' בהגה ובאינו ב"י יש כמה פו' דס"ל אפי' אחר ה' א"צ ליזהר כנז' וא"כ כ"ש קודם ה' אך היכא דנהגו להחמיר אף באינו ב"י וקודם שעה ה' נהוג.

לה לה) **[סעיף ב'] יש ליזהר מלהגעיל וכו'** ואפי' קודם שעה ה' כיון שהוא מטעם בשר וחלב. וכ"ה בב"י ולבוש אלא דמ"ש דאסור אפי' בדיעבד יתבאר באו' שאח"ז.

לו לו) שם. יש ליזהר מלהגעיל וכו' וה"ד לכתחלה יש ליזהר אבל בדיעבד אין לאסור וכמ"ש ביו"ד סי' צ"ה סעי' ג' בקערות של בשר שהודחי ביורה חולבת אפי' שניהם ב"י מותר משום דהו"ל נ"ט בר נ"ט דהיתירא מיהו לדברי מור"ם ז"ל שם בהגה אפי' בדיעבד אסור כיעו"ש וכ"כ העו"ש או' ב' וכ"כ הש"כ שם סק"ט דמ"ש הש"ע כאן יש ליזהר היינו לכתחלה יעו"ש. וכ"כ הפר"ח שם או' י"א. ער"ה שם או' י"ג. שפ"ד שם או' ט' וא"כ מ"ש הלבוש דאפי' בדיעבד אסור היא ע"פ מ"ש מור"ם ז"ל שם אבל אם שניהם ב"י והדיח אותם ביחד בכ"ר הכל אסור והכי נוהגין ואין לשנות עכ"ד. והיינו דהכי נוהגין בני אשכנז אבל הש"ע פסק כדעת המתירין והכי נהיג בני ספרד.

לז לז) שם. כלי הבשר וכלי חלב ביחד. פי' שתוחב אותם בפטם א' ביורה ואין ס' ביורה נגד שום א' מהן. מ"א סק"ח. א"א או' ח' וכ"כ העו"ש או' ב' דאם יש במים ס' נגד א' מהן שרי. וכ"כ ח"י או' י"ב. חמ"מ או' ה' והטעם כתב המחה"ש דאם היה ס' נגד א' א"כ נתבטל טעם א' ואין טעם השני אוסר לבדו וכתב ודלא כעט"ז דבעי ס' נגד שניהם וגם מ"ש שם העט"ז דמ"ש בש"ע ביחד הוא ל"ד אלא ה"ה בזה אחר זה אין להגעיל אם שניהם ב"י ודלא כמ"א כתב עליו שם המחה"ש דהדין עם מ"א ולשון הש"ע שכתב ביחד הוא דוקא יעו"ש. ועיין ביו"ד סי' צ"ה סעי' ג' בהגה ודוק.

לח לח) שם. אלא א"כ א' מהם אינו ב"י. דב"י מותר שמקבל טעם פגום ושאינו ב"י ג"כ מותר דמקבל נ"ט בר נ"ט דהיתירא משא"כ כששניהם ב"י וכמ"ש בתו' חולין קי"ב ע"א סוף ד"ה הלכתא. הגר"א. וכ"ה בב"י בשם סמ"ק יעו"ש.

לט טל) שם. אלא א"כ א' מהם אינו ב"י. וכ"ז בשאר ימות השנה או בע"פ קודם שעה ה' משא"כ אח"כ צריך שיהא בכל אחד מהם ס' נגדו או אינו ב"י כמ"ש לעיל או' ל"ד יעו"ש. ועיין לקמן סי' תק"ט במ"א ס"ק י"א טעם לאותם הנוהגים שלא להגעיל כלי חלב לאכול בו בשר או איפכא וגם עי"ש מדין הגעלה וליבון ביו"ט ובדברינו לשם בס"ד.

מ מ) שם הגה. וכ"ש כלי של איסור. שצריך שיהא שאינו ב"י או במים ס' נגדו ואז מותר להגעיל אפי' הכלי של איסור תחלה. וכ"כ ב"י בשם הגמ"י וכ"ה בתשו' מהר"ם מרוטנבער"ג סי' תכ"ט ובאו"ה כלל נ"ח דין נ"ט ח"י או' י"ג. אבל אם הוא ב"י ואין במים ס' כנגדו לא עלתה לו הגעלה ולא עוד אלא אפי' הכלי שמגעילו בתוכו ג"כ נאסר אם הוא של היתר. טור יו"ד סי' קכ"א. ועיין לקמן או' ע"א.

מא מא) וכן אם מגעיל כלי של בשר לאכול בו חלב או איפכא צריך שלא יהא ב"י ואם מגעיל בכלי של איסור צריך שלא יהא ב"י כי המים נאסרים אם אין בהם ס' כנגד הכלי וא"א שיהא בהם ס' כנגדו דבכולו משערינן ואין שום כלי מחזיק שיעור ס' כנגדו. טור שם. ומיהו עיין ב"י ביו"ד סי' צ"ג (וכ"כ הר"ן ס"פ כל הבשר) שכתב משכחת לה שיהא רוחב הקדרה גדולם כ"כ שיחזיק מים שיהיו ס' כנגדה כגון שנחושתה דק ורחבה גדול יעו"ש. והב"ד האחרונים שם.

מב מב) וכיצד משערינן בס' כנגד הכלי האסור מביאין כלי גדול מלא מים וממלאין הקדירה האסורה באותן המים עצמן ויתן הקדירה האסורה באותו כלי גדול והמים היוצאין הן שיעור דופני הקדירה האסורה ואח"כ ימדוד המים המבטלים אותה אם יש בהם ס' או לא. מרדכי סוף פ' גיד הנשה בשם ראבי"ה. ד"מ שם בסי' צ"ג או' ג' ור"ל דלא בעינן ס' כנגד משקל כלי האסור אם הוא נחושת או דבר אחר אלא כנגד המים אם תתן אותו כלי האסור בכלי מלא מים כמה יצאו מים כנגדו צריך ס' כנגד אותו מים היוצא. ועיין לעיל סי' תנ"א או' קע"ג.

מג מג) שם. בהגה. ע"כ נהגו שלא להגעיל וכו' אפי' קודם שעה ה' משום גזירה דכלי של איסור דלא מהני ליה הגעלה כל זמן שהוא ב"י שחוזר ובולע ממי הגעלה דלא שייך ביה נ"ט בר נ"ט. מ"א סק"ט. חק יוסף או' ו' מק"ח או' ה'.

מד מד) שם בהגה. ע"כ נהגו שלא להגעיל וכו' ר"ל שנהגו שלא להגעיל שום כלי אפי' א' בלבד אם הוא ב"י בין יהיה מאיסור בין אם הוא מחלב לבשר או מבשר לחלב או מחמץ לפסח והטעם משום דבכלי של איסור יש קפידא אפי' הוא א' לבד דצריך שיהיה ס' במים כנגד הכלי ולכן נהגו איסור בכל הכלים שמגעילים שלא יהיה הכלי ב"י משום דמסתמא אין במים ס' נגד הכלי וגם כדי שלא לדקדק אחר זה. מאמ"ר או' ט'.

מה מה) שם בהגה. שום כלי בן יומו. אפי' לבדו וגם יש ס' ח"י או' י"ד. מק"ח שם. ח"א כלל קכ"ה או ל"ה.

מו מו) שם בהגה. שום כלי בן יומו. ואפי' שלחנות ישפשף יפה וישהה אחר השפשוף מע"ל שלא יהיו ב"י ויהיו מנוגבים מן המים ציננין שמא יצטננו מהן הרותחין ויזהר לשפוך עליהם בזריזות ולא ע"י זריקה באויר דזה לא מיחשב עירוי ויזהר שישפוך מן הכלי שבישל בו המים ולא ישאוב עם כלי אחר מהקדירה ולערות עליהם להגעיל דזהו מקרי כ"ש אכן אם שוהה הכלי ששואב בו תוך הקדרה שמעלין המים רתיחתן מקרי שפיר כ"ר. מ"א סק"ט בשם דרשות מהרי"ל. ולא ראיתי נזהרין בכ"ז לפי שמגעילין ע"י אבן מלובן המחזיק החמימות שלא יצטנן והוי כמ"ש לעיל סי' תנ"א סעי' ו' בהגה. וגם בשהייה דהמעל"ע אינן נזהרין אצל השלחנות והספסלים כיון שרוב תשמישן ע"י צונן ואם ידוע שעירו עליו רותח תוך מע"ל וכה"ג צריך

שיהיה מעל״ע מאותו עירוי אבל מה שהצריך להמתין מע״ל מהשפשוף לא ידעתי מקום לחומרא זו (עיין מחה״ש שכתב ליישב קצת) דכל כלי שאינו ב״י היינו מתשמיש שנשתמש עליו דבר ואין נפקותא כלל ממה שנדבק עליו בצונן עד עכשיו אם לא שנחוש דאולי ע״י שפשוף ששפשף עליו רותחין הבליעה איזה דבר הדבוק עליו וגם זו חששא רחיקה היא. ח״י שם. ועיין לעיל סי׳ תנ״א או׳ פ״ט ואו׳ ץ׳.

מז **מז) [סעיף ג׳] לא יניח כלים הרבה לתוך כלי וכו׳** היינו בסל אחד או בסבכה אחת. לבוש סעי׳ ב׳ ר״ז או׳ כ״ה. אבל בתוך כלי שאינו מנוקב לא יגעיל אפי׳ כלי א׳ אעפ״י שהוא צף בתוכו ואין נוגעין זה בזה אלא א״כ משהה אותם בתוך היורה עד שהמים מעלים רתיחה בכלי שהוא רוצה להגעיל. ר״ז שם.

מח **מח) שם הגה. אם נוגעין זה בזה.** דבמקום נגיעתן לא סלקי הרתיחה. ואע״ג דלענין טבילה אין איסור חציצה בזה לענין רתיחה שאני. ב״י בשם המרדכי. לבוש שם. ט״ז סק״ט. ר״ז שם. ח״א כלל קכ״ה או׳ ל״א.

מט **מט) [סעיף ד׳] אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי.** דהיינו שיפתח הצבת בתוך הרותחין ויאחז הכלי במקום אחר כדי שיעלו הרותחין על מקום אחיזת הצבת. ר״ז או׳ כ״ו.

נ **נ) שם. יגלגל הכלי וכו׳** ובעבור מקום חציצה מקום תפיסת הצבת יש נוהגין להיות לשם שני אנשים וכל אחד צבת בידו והראשון מכניס בצבתו והשני תופסו תוך המים רותחין בצבתו ומוציאו אך יש לחוש שמא מתוך כך יבא להשהותו הרבה ביורה. ע״כ טוב יותר להשימו בחרוזות קטנות של הדייגים הקלועים או בסל או במחבת ויכניסו שם ביורה כי הוא פתוח ורפוי ואין בו דבר שחוצץ. או״ה כלל נ״ח דין ס״ג.

נא **נא) [סעיף ה׳] אין מגעילין בחמי טבריה וכו׳** אבל לענין בליעה דינם כרותחין. ב״י בשם א״ח. לבוש סעי׳ ו׳. ר״ז או׳ כ״ז.

נב **נב) שם בהגה. מגעילו בהן.** או ע״י חמי האור. ב״י בשם א״ח. והלבוש שם כתב דכ״ש ע״י חמי האור וכ״כ הפר״ח והר״ז שם אבל מלשון א״ח או׳ צ״ב משמע דיכול להגעילן ע״י חמי האור בכ״ר אבל לא כ״ש יעו״ש וכ״כ הער״ה או׳ ה׳.

נג **נג) שם בהגה. ואין מגעילין בשום משקה וכו׳** מפני ששאר משקין מבליעין ולא מפליטין. תשו׳ הרשב״א סי׳ תק״ג בשם הרמב״ן. ר״ז או׳ כ״ח. ח״א כלל קכ״ה או׳ כ״ט.

נד **נד) שם בהגה. ואין מגעילין בשום משקה וכו׳** והמים המעורבין באפר שקורין לישיא״ה (ובל״א קורין אותו לוי״ג) נראה שדינן כשאר משקין. ב״י. מ״א סק״י. ח״י או׳ י״ז. חק יוסף או׳ ט׳ מק״ח או׳ ז׳ ר״ז שם. ח״א שם. ועיין לקמן או׳ נ״ח.

נה **הנ) ולכן** אותן שמרתיחין כלי כסף אצל הצורפין בווי״ן שטי״ן צריכין הגעלה שנית אח״כ חדא דאין הגעלה אלא במים ועוד דווי״ן שטי״ן הוא שמרי יי״נ שאסרו את הכלי. מק״ח שם ואין לאסור הכלי מפני שבלע מווי״ן שטי״ן אם הוא לאחר יב״ח כמ״ס ביו״ד סי׳ קכ״ג סעי׳ ט״ז. ח״א שם.

נו **ונ) שם בהגה. מיהו בדיעבד מהני וכו׳** כ״כ ב״י בשם א״ח. ועיין בא״ח דף ע״ד או׳ צ״ב דמשמע בהדיא דג׳ מחלוקות בדבר דלהרמב״ן במים דוקא ואפי׳ דיעבד לא מהני שאר משקין ולהרשב״א ור״ש אפי׳ לכתחלה שרי בכל משקין ואח״כ הביא י״א דמחלקין בין דיעבד לכתחלה יעו״ש. מאמ״ר או׳ י״א. וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ וכתב ובזה נסתלק קושיית הפר״ח על א״ח יעו״ש.

נז **נז) שם בהגה. מיהו בדיעבד מהני וכו׳** וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ כ״ח ח״א כלל קכ״ה או׳ כ״ט והאי דיעבד החמ״מ או׳ ז׳ כתב דא״צ להגעילה שנית אבל הא״א או׳ יו״ד כתב דאם הגעילו והגיע פסח שא״א להגעיל משתמש בו לכתחלה מיהו דעת הפר״ח להתיר אפי׳ לכתחלה כדעת הרשב״א וכתב דכ״נ דעת הש״ע שהשמיט זה לפי שסתמו כפירושו שבכל מיני משקין מגעילין יעו״ש. אבל השכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד כתב הא דלא הזכיר הש״ע לא סברת הרמב״ן ולא סברת הרשב״א משום דספוקי מספקא ליה יעו״ש ועיין יד מלאכי בכללי הש״ע או׳ ד׳ מ״ש בענין זה יעו״ש. נמצא דבדעת הש״ע לא יש הכרע די״א כך וי״א כך אמנם עיין בחקת הפסח או׳ יו״ד שכתב דדעת הרא״ה והריטב״א כדעת הרמב״ן דלא מהני הגעלה בשאר משקין וכ״כ הרדב״ז בלשונות הרמב״ם סי׳ רמ״א שכן הסכימו וכ״כ הר׳ מנוח בסוף פ״ד מה׳ חמץ וא״כ נראה להחמיר וצריך לחזור להגעיל הכלי אבל בדיעבד מה שנתבשל בכלי שהוגעל במשקה מותר יעו״ש. ונראה דה״ה אם הגיע פסח שא״א להגעיל ואין לו כלי אחר כ״א זה ולא היה ב״י בשעת הגעלה יש לסמוך על המתירין בדיעבד.

נח **חנ) ולענין** אם הגעילו במים המעורבים באפר שקורין לישיא״ה דעת הפר״ח להחמיר אף דיעבד משום דאין כח המים במקומו להפליט יעו״ש. והיינו אם אין ס׳ והכלי ב״י אבל אם אין הכלי ב״י יש להתיר דיעבד. א״א או׳ יו״ד. והמט״י כתב דגם מים ואפר דינן כשאר משקין דמגעילין בהם אפי׳

לכתחלה (דס״ל כהרשב״א שכתבנו באו׳ הקודם) וכתב דכך הם נוהגין להגעיל במים המעורבים באפר דאז אין חשש אפי׳ יהיו הכלים ב״י משום דאפר נ״ט לפגם ע״פ הוראת הש״ע ביו״ד סי׳ צ״ה ודלא כדעת האחרונים ז״ל שחלקו עליו וכבר השיב עליהם הפר״ח שם והם דברים ברורים דלעולם האפר הוא פוגם וכמו שנתפשט המנהג עכ״ל ועיין בס׳ זבחי צדק על יו״ד שם או׳ ל״ז ואו׳ ט״ל יעו״ש. מיהו השכנה״ג בהגב״י או׳ י״ג כתב דבדיעבד מותר וכתב שכבר בא מעשה לידו באשה אחת שהגעילה במי לישיא״ה ואמר שבדיעבד שרי. וכן הסכים א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ כ״ח. אמנם עיין בחקת הפסח שם שכתב דלפי מ״ש א״ח דמי לישיא״ה דינם כשאר משקין א״כ לדעת הרמב״ן והרא״ה והריטב״א דלא מהני הגעלה בשאר משקין מדאו׳ כדתניא ומורק ושוטף במים ולא ביין וכו׳ א״כ ה״נ במים המעורבים באפר לא מהני בהו הגעלה מדאו׳ יעו״ש. ומיהו לפי מ״ש באו׳ הקודם דבדיעבד מה שנתבשל מותר ה״ה לכאן

נט טנ) שם בהגה. נעשו המים כציר. היינו שנשתנו צורת המים ונעשו כציר. כ״כ ד״מ או׳ ח׳ בשם הר״ן.

ס ס) שם. בהגה. אין להגעיל עוד באותן מים. דהא עינינו רואות שהמים הללו נתחמצו מרוב בליעתן. לבוש. מיהו בר״ן שם מבואר דאין הטעם כן אלא דהוי כמו מגעיל ברוטב ולפ״ז אף במגעיל קודם ה׳ יש לאסור ומ״מ בדיעבד יש להקל מטעמים דפרשתי לעיל. א״ר או׳ ט׳ ור״ל מטעמים שכתב באו׳ הקודם להתיר בדיעבד במים המעורבים עם אפר שקורין לישיא״ה וה״ה בזה יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ז׳ דבדיעבד מהני ההגעלה. וח״י או׳ ח״י כתב דבדיעבד שרי כמו במשקה וצ״ע בר״ן עכ״ל מיהו כבר כתבנו לעיל דכמה פו׳ חולקים במשקה וא״כ ה״ה בזה וע״כ אין להתיר כ״א דוקא שכבר נתבשל או שכבר הגי׳ע פסח שא״א להגעיל כנז״ל. דאז יש לסמוך על המתירין בדיעבד.

סא סא) שם בהגה. אין להגעיל עוד באותן מים. ונראה דאפי׳ הגעיל בהם כלים שאינן ב״י הדין כן. עו״ש אות ד׳.

סב סב) וכתב באו״ה כלל נ״ח דין ע״ה שאין להשתמש במי הגעלה של איסור לכתחלה אף שיש ס׳ כנגד הכלי משום דהוי כמבטל איסור לכתחלה כיון שרוצה להשתמש במים. ח״י שם. מק״ח או׳ ח׳ ונ״ל דאו״ה מירי כשמכשיר הכלי משום בליעת איסור דאז הוי כמבטל איסור לכתחלה אבל כשמגעיל לצורך פסח אין איסור עליו כלל קודם פסח ואפשר דמ״מ כיון שמגעילין של בשר וגם של חלב ושל איסור הכל בכלי זה ולכן גם אם מגעיל רק של מין א׳ של היתר אין להשתמש בהם דאתי לאחלופי וכה״ג כתב האו״ה שם. ח״א כלל קכ״ה או׳ כ״ט.

סג סג) [סעיף ו׳] עושה שפה לפיו. ר״ל סביב לפיו ולא עליו ממש כי צריך שיהיה פיו מגולה כדי שיבואו שם מי הגעלה. אחרונים. וכ״מ ברש״י ע״ז ע״ו ע״ב.

סד סד) שם. עושה שפה לפיו בטיט. ובשאר ימות השנה עושה השפה מעיסה כדאיתא בע״ז ע״ו ע״ב ורק בפסח שאסור לעשות בעיסה עושה מטינא כמ״ש בב״י יעו״ש.

סה סה) שם. עושה שפה לפיו וכו׳ משום שא״א שלא ניתז פעם א׳ עליו ושמא בשעת הגעלה לא יתיז עליו לכן יעשה שפה. ואע״ג שהמים זבים משם דרך הטיט ק״ל כבולעו בניצוצות כך פולטו בניצוצות. מ״א ס״ק י״א.

סו סו) שם. עושה שפה לפיו וכו׳ ואם הוא כלי ששואבין עמו רותחין אין לו תקנה באופן זה דצד החיצון לא נגעל לכן צריך להכניסו כולו ליורה. מהרי״ל. ונ״ל דה״ה קערות שמכסין בהם המחבת אף צד החיצון צריך הגעלה. מ״א שם. ח״י או׳ ך׳ חק יוסף או׳ יו״ד. מק״ח או׳ ק׳ ח״א שם או׳ כ״ז. ומ״ש שם המ״א בענין כלי שפיהו צר וכו׳ כבר כתבנו אותו לעיל סי׳ תנ״א או׳ נ״ד וכן מ״ש הב״ח דעירוי לא הוי כך״ר והביאו הט״ז ס״ק י״א כתבנו אותו שם או׳ קי״ג יעו״ש. וכן מ״ש הט״ז סוף הסי׳ בעניין נשים הנוהגות שלא להשתמש בקדירה ששופכין רותחין וכו׳ כתבנו אותו שם אות רל״ו יעו״ש.

סז סז) שם. עושה שפה לפיו וכו׳ ויש חילוק בין אם לא הוגעל צד החיצון בשואבין מיורה דיעבד אסור משא״כ אם לא נגעל השפה שלא עשה גדנפא דיעבד מותר דיש ס׳ בהפ״מ ושעת הדחק. א״א או׳ י״א.

סח סח) שם. עושה שפה וכו׳ וכן הדין ביורה אחר שהכשירו בה כלים ורוצה להשתמש בה בפסח צריך לעשות לה שפה. ט״ז סק״י. וכ״כ האחרונים. ודין היורה כבר כתבנו אותו לעיל מאו׳ כ״א ואילך קחנו משם.

סט סט) שם. או יקח אבן רותחת וכו׳ כ״כ הרא״ש והמרדכי פ׳ כל שעה ורי״ו כתב שיש מי שכתב שאינו די באבן אלא דוקא בשפה של טיט אבל העולם נהגו להכשיר באבן רותח. ב״י. וכ״כ הב״ח שהעולם נהגו באבן.

ע ע) **שם. או יקח אבן רותחת וכו׳** ונראה פשוט דכך יש לסמוך על תיקון זה בכלי של איסור כמו בחמץ ובלבד שלא יהא הכלי ב״י דאלו היה ב״י אין תיקון דהא צריך ס׳ במים ואין כלי שיהא ס׳ כנגדו במים שבתוכו כמבואר בטוד יו״ד סי׳ קכ״א. מאמ״ר או׳ י״ד. ועי״ש מה שהשיג על ס׳ נזירות שמשון שכתב דבכלי אסור אין לסמוך על זה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ מ׳ ואו׳ מ״א.

עא עא) **ואם** הכשיר כלי איסור ב״י ע״י גדנפא ובשלו בה ויש הפ״מ וסעודת מצוה יש להתיר. א״א או׳ י״ג.

עב עב) **שם. או יקח אבן רותחת וכו׳** פי׳ שימלאנו בתחלה היטב. מ״א ס״ק י״ב.

עג עג) **שם. אבן רותחת וכו׳** דצוננת מצנן המים. מ״א ס״ק י״ג.

עד עד) **[סעיף ז׳] נוהגין לשטוף וכו׳** שלא יחזרו ויבלעו ממים הרותחין שעליהם. טור בשם תשו׳ רש״י. באה״ג. ר״ז או׳ ה׳ אבל הטור כתב דאין לחוש לזה אלא שנהגו כך. ויש שכתבו ע״פ מה דאיתא בפ׳ דם חטאת (זבחים צ״ז ע״א) ומורק ושוטף במים מריקה בחמין ושטיפה בצונן כמ״ש בב״י יעו״ש.

עה עה) **שם. נוהגין לשטוף וכו׳** ובדיעבד אין קפידא אפי׳ אם לא שטף הכלי כלל. או״ה כלל נ״ח דין ע״ד. ח״י או׳ כ״א. פר״ח. חק יוסף או׳ י״א. מק״ח או׳ יו״ד. חמ״מ או׳ ט׳ ח״א כלל קכ״ה או׳ ל״ז.

סימן תנג

א א) **[סעיף א׳] אלו דברים שיוצאין בהם וכו׳.** משום חובת מצה בלילה ראשונה שהוא מחוייב לאכול מצה כדכתיב בערב תאכלו מצות. רש״י פסחים ל״ה ע״א. ועיין לקמן סי׳ תע״ה סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ב ב) **שם. בחטים ובשעורים וכו׳** דאמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהם ידי חובתו במצה יצאו אורז ודוחן שאין באין לידי חימוץ אלא לידי סרחון. גמ׳ שם. ופי׳ רש״י אורז ודוחן אין עושין חמץ ואם מחמיצין אותן מסריחין עכ״ל וכ״כ הלבוש. ועיין לקמן או׳ ז׳.

ג ג) **שם. בחטים ובשעורין ובכוסמין וכו׳** כוסמין מין חטים שיבולת שועל (שיבולת שלה עשוי מזנב בועל. רש״י במשנה שם.) ושיפון מין שעורין. גמ׳ שם.

ד ד) **שם. בחטין ובשעורין וכו׳** נקט חטים ברישא לפי שהוא מוקדם בפסוק ארץ חטה ושעורה וכו׳ ונקט שעורים קודם כוסמין אעפ״י שהוא מין חטים לפי שהשעורין הוא ממין ז׳ ולפיכך הוא קודם לכוסמין כמ״ש לעיל סי׳ קס״ח סעי׳ ד׳ והקדים כוסמין לשבולת שועל ושיפון לפי שהכוסמין הוא מין חטים. מיהו במשנה שם הג׳ שיפון קודם לשבולת שועל וכ״כ לעיל סי׳ קס״ח או׳ י״ט דשיפון קודם לשבולת שועל יעי״ש. ועיין באו׳ שאח״ז.

ה ה) **שם הגה. והמנהג ליקח לכתחלה חטים.** שהוא המובחר ומוקדם למצוה. לבוש. ואם אין לו חטים כתב ח״י או׳ ב׳ דכאן אליבא דכ״ע מין החביב עליו קודם כדי לקיים יותר מצות אכילת מצה לתיאבון יעו״ש. וכ״כ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ אמנם אם כולם שוים עליו בחביבות אז יקח על סדר שכתבנו באו׳ הקודם.

ו ו) **שם. אבל לא באורז.** והוא מה שקורין ריי״ז או הירז״ וכן טטרק״י שקורין הייד״ן. שו״ת מהר״ם מלובלין סי׳ ע״ח. ח״י או׳ ג׳ א״ר או׳ ב׳ ושמעתי דמה שקורין במדינות אלו (בערי אשכנז) טירקיש״ן וויי״ץ אינם בכלל חטים כלל רק למיני קטניות יחשב. ח״י או׳ א׳ א״ר שם. א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳.

ז ז) **שם. וגם אינם באים לידי חמוץ.** ואפי׳ לש קמח אורז וכיוצא בו ברותחין וכסהו בבגדים עד שנתפח כמו בצק שהחמיץ הר״ז מותר באכילה שאין זה חמץ אלא סרחון. הרמב״ם פ״ה דין א׳ וכ״כ הכלבו בסי׳ מ״ח. ר״ז או׳ א׳ וכ״מ מדברי הטור והש״ע שכתבו וגם אינם באים לידי חימוץ משמע דאינם באים לידי חימוץ כלל בכל גוונא. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ב׳ בשם רש״י ולבוש. וכ״מ מדברי ריי״ו נ״ה ח״ג שכתב ומותר לעשות מהם כל מיני תבשיל יעו״ש. ומ״ש שם בהרמב״ם השגות הראב״ד דאין דבר זה פשוט ולא הכל מודים בו וכו׳ היינו על דין ב׳ אם לש במי פירות וכמ״ש במ״מ שם שהעתיקו בדין ב׳ וכ״כ י״א בהגה״ט. וכ״מ מדברי מרן כ״מ שלא דבר כלום על השגות הראב״ד הנז׳ משום דסמך על דברי המ״מ וגם משום דאמת הוא כן דאין הכל מודים בלש במי פירות כמ״ש בטור וב״י סי׳ תס״ב יעו״ש. ועיין ח״י או׳ ד׳.

ח ח) **שם. ומותר לעשות מהם תבשיל.** יר״ש לא יאכל אורז מאחר שנתפשט איסורו בכמה קהלות. הרב מהר״י זיין בשו״ת שערי ישועה כ״י שער ו׳ סי׳ ד׳ וכן נהגו שלמים וכן רבים. ברכ״י או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ יו״ד.

ט ט) שם הגה. ויש אוסרים. כ״כ בהגמ״י פ״ה בשם סמ״ק עלה קטניות כגון פולין ועדשים יש נוהגין איסור לאכלם בפסח וכן ה״ר שמואל מאיבר״א אבל ה״ר יחיאל ושאר גדולים היו נוהגין בהם היתר וקשה מאד הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור. ונראה שלא נהגו בהם איסור משום חימוץ דלא טעו אינשי בזה דתינוקות של בית רבן יודעין אותו דבפי׳ אמרינן בגמ׳ דאינו בא לידי חימוץ אלא ה׳ מינין בלבד אלא אסורות משום דדגן מעשה קדירה וקטניות מעשה קדירה גזירה הא אטו הא וגם יש מקומות שעושין פת מקטניות ואתי לאחלופי בדייסא שהוא מעשה קדירה אבל מיני ירקות דלא דמי לדגן כלל לא אתי לאחלופי וגם פעמים תבואה מעורבת בהם וא״א לבררו יפה והחרדל כמו כן יש לאוסרו בפסח משום דהוא מידי דמידגן אע״ג דבימיהם היה מותר מ״מ עתה יש להחמיר בדורות הללו שאינם בקיאים כ״כ באיסור והיתר כדורות הראשונים כפי׳ רב סעדיה גאון עכ״ל. וכ״כ המרדכי פ׳ כל שעה כ״ז בשם סמ״ק. והב״ד ב״י וכתב ולית דחש לדברים הללו זולתי האשכנזים. וכ״כ ד״מ או׳ ב׳ ואנחנו בני האשכנזים נהגנו להחמיר. וכך הם דבריו כאן בהגהת ש״ע שכתב והמנהג באשכנז להחמיר ואין לשנות. וכ״כ הלבוש. וכ״כ הב״ח. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ דנהגו במדינות אלו שלא לאכול בפסח תבשיל של אורז ודוחן ופולין ועדשים ושומשמין ושאר מיני קטניות אפי׳ ביו״ט אחרון. וכ״כ ח״א כלל קכ״ז או׳ א׳ דנהגו כל תפוצות הגולה האשכנזים וכן במדינות פולין שגם הם נחשבים מבני האשכנזים לאסור ואפי׳ לבשל קטניות ורעצק״ע ואורז ודוחן שלימים אסרו הכל מפני הטעות יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ תס״ד בהגה שגם החרדל המנהג באשכנז שלא לאוכלו כלל בפסח יעו״ש. וכ״כ הלבוש והב״ח ושאר האחרונים.

י י) שם הגה. ויש אוסרים וכו׳, וכתב המו״ק וז״ל ומעידני על אבא מארי הגאון זצ״ל כמה צער נצטער אותו צדיק על זאת וכו׳ היה מתרעם ואומר אי איישר חילי אבטיליניה למנהג גרוע הלז שהיא חומרא דאתי׳ לידי קולא ונפק מינה חורבא ומכשול באיסור חמץ כי מתוך שאין מיני קטניות מצויין להמון לאכול ולשבוע צריכין לאפות לחם מצה הרבה בפרטות העניים וכו׳ מתוך כך אינם נזהרים בעיסה כראוי וכו׳ קרוב הדבר שנכשלים באיסור כרת ר״ל וכו׳ דהוה חש להמון רבת עם שלא תלעוז עליו מדינה וכו׳ ועי״ש שהאריך הרבה והביאו מחב״ר או׳ א׳. וכן בתשו׳ בשמים ראש סי׳ שמ״ח תמה על האוסרים לאכול קטנית ואורז וכתב שהוא מנהג בטעות וכו׳ יעוש״ב. אמנם הפר״ח כתב סמך למנהג מהש״ס וסיים וז״ל לפיכך יש לתפוש לאסור כל מידי דדמי לדגן משום דמחלף להו בדגן אבל אין כן מנהגינו (הספרדים) זולתי באורז ששנה אחת אחר שנבדק ג״פ יפה נמצא בו גרעין חטה ומאותו יום והלאה לא אכלנוהו בפסח עכ״ל. וכ״כ הגאון חיד״א בס׳ טוב עין סי׳ ט׳ או׳ ו׳ דאנחנו בני ספרד אין נוהגין במניעת הקטניות אמנם באורז נהגו בעיה״ק ירושת״ו מרבית הת״ח ויראי ה׳ שלא לאוכלו בפסח שהעידו דהוה עובדא שבירדו האורז כמה פעמים ושוב אחר שבישלוהו נמצאת חטה ולכן נמנעו מלאוכלו אבל אין מוחין ביד האוכלים ובפרט כי בעיה״ק הוא מזון העניים והתנוקות יעו״ש. ועיין בספר פקודת אלעזר לעיל סי׳ נ״א דף ס״ד ע״ד שכתב דעכשיו נוהגין גם הספרדים בירושת״ו לאסור הקטניות בפסח יעי״ש. אמנם עתה בזה״ז נתרבו האכלוסים יותר ויותר ממה שהיו מקדם קהלות מרובות וכל אחד ואחד מחזיק במנהגו יש אוכלין קטניות בפסח ויש שאין אוכלין ואין בזה משים לא תתגודדו כיון דכל אחד קהלה בפ״ע וכמ״ש לקמן בסי׳ תס״ח בס״ד.

יא יא) שם בהגה. והמנהג באשכנז להחמיר וכו׳ ואל יאמר אדם כיון שאין אסור מדאו׳ אין לחוש דכל דגזרו רבנן העובר עליו חייב מיתה ועובר על לא תסור מן הדבר וכו׳ דרשות מהרי״ל ה׳ מאכלות אסורות בפסח א״ר או׳ ג׳ וכ״כ החיד״א בשיו״ב ובספרו טוב עין שם דבאשכנז ופולין שקיבלו עליהם כמה מאות שנים חומרא זו קצת גדולי ישראל אין להקל להם והמיקל הוא פורץ גדר וכו׳ יעו״ש. והב״ד שע״ת או׳ א׳ וכ״כ ח״א כלל קכ״ז או׳ א׳.

יב יב) ובמקום אחד עמדו קצת מהחכמים שרצו לפרוץ בזה ולא עלתה בידם לפי שחכמי הדור מגדולי אשכנז חרדו לקראתם ועמדו בפרץ וקיימו דברי חכמים והחליטו האיסור במדינות אלו. שע״ת שם.

יג יג) ואם הוא שעת הדחק ושנת רעבון וכמעט לא ימצאו העניים מה לאכול עיין שד״ח מע׳ חו״מ סי׳ ו׳ או׳ א׳ שהביא פלוגתא בזה והוא ז״ל מכריע כדעת המתירין ודוקא לעניים ולחיי שעה ולא לזולתם יעו״ש וכ״כ ח״א שם דבשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אלא בדוחק גדול מותר לבשל קטניות ושאר דברים ומ״מ כל מה שאפשר ליזהר מאורז ודוחן (שקורין בערבי דוכ׳ון) ורעצק״י שקורין טארטאק״י יזהר מהם כי הם דומין יותר לה׳ מינים עכ״ל ועיין עוד מזה מ״ש בספרו נ״א סי׳ י״ט יעו״ש.

יד יד) ועיין בשו״ת מכתם לדוד סי׳ ך׳ באחד שהגיע בע״פ לכפר ישמעאל והתיר לו לאכול קטניות בימי הפסח אף אם אין מנהגו לאכלם ובלי התרה אם אין איש אתו להתיר לו ואם יש לו שאר מיני קטניות חוץ מאורז יזהיר עצמו מאורז דגרע מכלהו יעו״ש. והביאו ברכ״י סי׳ תפ״כ או׳ ה׳ עיקרי הד״ט סי׳ י״ט או׳ א׳ פ״ת. ובכ״מ שיש להתיר מ״מ לכתחלה יחליטנו ברותחין דכל מה שאפשר לתקן מתקנינן. תשו׳ חת״ס סי׳ קכ״ב והביאו השד״ח שם ופ״ת.

טו טו) ואותם הנוהגים שלא לאכול אורז בפסח אם נהגו כן מפני שסוברים דאורז מחמיץ מתירין להם בשאלה והתרה ואם יודעים שהאורז אינו מחמיץ אלא שרצו להחמיר עליהם משום תערובת או משום גזירה דדלמא אתי לאחלופי בדייסא אסור להתיר להם אפי׳ בשאלה ואם החזיקו בני בניהם במנהג זה אעפ״י שהם סוברים שטעם החומרא היא משום דהוה ס״ל לאבתייהו דאורז מחמיץ מאחר דהמתחילין בתחלה לנהוג שלא לאוכלו לא היה מפני שהיו סוברין שמחמיץ אלא מטעם העירוב או מטעם הגזירה אין מתירין להם. מהר״י לוי סי׳ ל״ח כנה״ג בהגה״ט. מיהו הפר״ח בסי׳ תצ״ו חלק עליו וכתב דאם נהגו כן מפני שסברו שהאורז מחמיץ הוי מנהג בטעות ומודיעין להם שמותרים לאכלו בלא התרה. ואם רצו להחמיר על עצמן מתירין להם ע״י חרטה ולבנים מתירין להם בכל גוונא ג״כ ע״י חרטה יעו״ש. והביאו י״א בסי׳ זה בהגה״ט. אבל הרב חת״ס בסוף סי׳ קכ״ב כתב לקיים דברי מהר״י הלוי יעו״ש. ועיין עוד מזה ביו״ד סי׳ ריי״ד וגם עי״ש שיש הפרש בין קבלת רבים ליחידים יעו״ש. ועיין להרב לב חיים ח״ב סי׳ צ״ד שכתב דבעירם אזמיר וכל סביבותיה נהגו איסור שלא לאכול אורז כלל והו״ל ממש דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור דאין אדם רשאי להתיר להם כמ״ש ביו״ד סי׳ ריי״ד אלא דכיון דהוי הענין שנהגו איסור משום גדר וסייג משום חומרא בעלמא בודאי ע״י התרה שרי עכ״ל יעו״ש. וכ״כ הרב רב פעלים ח״ג סי׳ ל׳ מי שנהג איסור באכילת אורז ומחמת סיבה רוצה לאכלו הן מחמת שאינו בקו הבריאות הן מחמת סיבת אחרת המנהג פשוט בעירינו לעשות התרה ע״י חרטה ולאכול כי עושין לו פתח מתוך חרטה יעו״ש.

טז טז) והנוהג שלא לאכול תבשיל של אורז ומיני קטניות אם יכול לבשל לאחרים ביו״ט עיין בחקת הפסח או׳ א׳ שהביא דברי מהרי״ו סי׳ נ״ה (והביאו מור״ם ז״ל לקמן סי׳ תקכ״ז סעי׳ ך׳ בהגה) שכתב מי שמתענה בר״ה וכו׳ כיון דאינו יכול לאפות ולבשל לעצמו אינו יכול לבשל לאחרים וכו׳ וכתב הוא ז״ל דוקא מי שמתענה (לפי שאינו יכול לבשל לעצמו) אבל מי שנהג איסור במין א׳ מותר לבשל אותו לאחרים כמו שמותר לאפות חלה לקטן וכו׳ יעו״ש. וכ״כ בספרו ער״ה או׳ ד׳ וכ״נ דעת המחב״ר בסי׳ תס״ז או׳ ו׳ יעו״ש. אמנם הרב רב פעלים שם כתב אע״ג דלפי טעם של מהרי״ו יש להתיר משום שהוא מותר בשאר מיני תבשיל ולא דמי למתענה דאינו יכול לבשל כלל אלא דמי להך דחלה מ״מ לפי טעם המ״א בסי׳ תקכ״ז ס״ק כ״ב שכתב שאין להתיר לכתחלה משום הואיל ה״ה בנ״ד אע״ג די״ל הואיל ובעי מתשל לא שרינן לכתחלה משום הואיל ואסורין אלו הנוהגין איסור באורז לבשל לאחרים וכתב ונראה דטעם זה מוסכם לכ״ע ותמה על הרב חקת הפסח שלא זכר טעמו של מ״א יעו״ש. וכ״כ בספרו בן א״ח פ׳ צו או׳ מ״א. וכתב שם ודומה לדין זה תמצא גם בשאר יו״ט שאם זה המבשל אכל בשר ביו״ט אסור לבשל חלב לאחרים אלא א״כ יש שהות ביום שיעבור זמן שש שעות אחר אכילת הבשר כדי שיהא ראוי שיאכל זה מן התבשיל ההוא בו ביום אבל אם לא יש שהות ביום שיאכל הוא עצמו ממנו אסור לבשל לאחרים עכ״ד. מיהו עיין בשד״ח מע׳ חו״מ סי׳ ו׳ או׳ ו׳ שהביא כמה פו׳ דמתירין לבשל אורז ביום ז׳ של פסח שחל ביום ו׳ כדי לאכול בשבת למקילין לאכול בח׳ והוא מטעם הואיל דמקלעי ליה אורחים דחזי להו ביום ז׳ יעו״ש ואם היה אסור לבשל לאחרים כפי דברי הרב הנז׳ הא אפי׳ אם היו אורחים מצויים אסור לבשל להם וא״כ היאך נתיר הואיל ומקלעי אלא צ״ל דס״ל מתענה שאני שאינו יכול לבשל לעצמו לא כן מי שאינו מתענה וכטעם מהרי״ו וכמו שחילק הער״ה. נמצא דדין זה בפלוגתא שניא וא״כ כיון דרוב הפו׳ מתירין לבשל האורז בז׳ שחל בע״ש וכמ״ש השד״ח שם ועוד דגם לפי טעם המ״א אינו אסור אלא לכתחלה כנז׳ א״כ בעת הצורך יש להקל כגון שהיא משרתת שמוכרח לה לבשל וכדומה שיש הכרח בדבר אבל במקום שלא יש הכרח יש להחמיר.

יז טוב) וכתב שם רב פעלים דאם עדיין לא נתבשל האורז מותר לטלטלו ביו״ט אותו שנוהג בו איסור ולא חשיב לגבי דידיה מוקצה יען דיכול לקלותו באש על האסכלה בלי מים דאין כאן חימוץ ולגבי האשכנזים כתב דיש להסתפק דאפשר דאינו מותר להם לקלות ולבשל האורז משום מראית העין יעו״ש. משמע דדוקא אם עדיין לא נתבשל האורז דראוי לקלותו ולבשלו ולאוכלו מותר לטלטלו אבל אם כבר נתבשל דאסור לו לאוכלו עוד אסור לטלטלו מיהו לדעת הפו׳ שכתבנו לעיל דכיון דמותר לבשל לעצמו מותר לבשל לאחרים א״כ לית ביה מוקצה כלל. בין חי בין מבושל בין לספרדים בין לאשכנזים. אמנם אפשר דלאשכנזים חיישינן משום מראית העין וכמ״ש הרב הנז׳ ולפ״ז גם בחו״ה אסור לבשל לאחרים שלא יחשדנו שעובר על תקנת חכמים אלא א״כ יש איזה היכר שאינו מבשל לעצמו. ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ ח׳ בהגה וסי׳ תקכ״ז סעי׳ ך׳ בהגה יעו״ש.

יח חי) שם בהגה. ואין לשנות. אבל מותר לטחון ולאפותן העין מצות ולאכלם. ח״א כלל קכ״ז או׳ א׳ ומיהו אפשר דיש לחוש שמא יטעו לצאת בהם י״ח מצה וע״כ המנהג להחמיר בכל גוונא.

יט יט) שם בהגה. ואין לשנות. פולין לחים נראה שמותרין. ב״ד סי׳ ריי״ז. ולי נראה דיש לפקפק לבני אשכנז שנהגו להחמיר אפי׳ בחרדל שדומה לקטניות וראיית הרב״ד יש לדחות. ברכ״י או׳ ב׳.

כ **ך) ויש** נוהגין שלא לאכול שום בפסח ואיני יודע טעם למה ומ״מ עתה אין להקל בפני ע״ה ובצנעא לת״ח אין להחמיר. א״א סי׳ תס״ד. מיהו ח״א כלל קכ״ז או׳ ז׳ כתב דמה שיש נוהגין שלא לאכול צנון ושומים שאין לזה שום טעם וריח ומותר להתיר להם בפשיטות דודאי בזה לא שייך שום סייג עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קל״ד.

כא **כא) ומה** שקורין ערד עפיל (תפוחי אדמה. כ״כ בס׳ עמק הלכה ה׳ פסח סי׳ קל״ד) כמדומה שנוהגין היתר כי אין בכלל קטניות וגדולים הם ולית בהו תערובת תבואה. וקאוי נוהגין היתר. א״א סי׳ תס״ד. וכ״כ במש״ז בסי׳ זה או׳ א׳ דשתיית הקאפ״ע נוהגין היתר כי עירוב לית בהו ואין דומין לדגן לאיחלופי ואין לאסור במקום שנוהגין היתר וה״ה מה שקורין ער״ד טאפלון או ערד עפיל דשרי אם לא במקום שנהגו איסור יעו״ש. ועיין עוד באו׳ שאח״ז.

כב **כב) קאהב״י** אם חרכום קודם פסח יש להתיר הרב שבו״י ח״ב סי׳ ה׳ והרב חק יוסף בדין זה חלק עליו ואסר שכן הורה הגאון חמיו מהר״ר אברהם ברודא ולי מסתברא כהר׳ שבו״י והבו דלא לוסיף עלה שהקאב״י הוא אילן ונעשה משקה. ברכ״י או׳ ג׳ ועיין בספרו טוב עין סי׳ ט׳ או׳ ו׳ שכתב שגדול אחד היה מחמיר אף בקאהב״י אע״ג דודאי פרי עץ הוא ונראה שרצה להחמיר לפי שההמון לא ידעו מה הוא וידמו שהוא ג״כ מין קטניות ויתירו הכל ויפרצו גדר הראשונים ומ״מ אף במקומות שקיבלו חומרא זו בקאהב״י ג״כ אם חרכו אותו קו״פ יש להקל וכמ״ש בשבו״י ח״ב סי׳ ה׳ ודלא כחק יוסף יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ א׳ וכתב דבמקומות אלו נוהגין היתר פשוט בקאפ״י ואעפ״י כן זריזין מקדימין לחרוך את הקאפ״י קו״פ וגם לעיין קודם שקולים אותם לברר משם תערובות אורז ושאר מינים להיות נקיה מכל משום חומרא דפסח וברכת טוב תבא עליהם עכ״ל. והרב עיקרי הד״ט סי׳ ח״י או׳ ל״ד כתב דאצלם המנהג פשוט לשתות הקאוי אף אם לא נחרך קו״פ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תנ״א או׳ קפ״ט ואו׳ ר״ט.

כג **כג) אכן** בט״ע שמעתי שרבים פורשים שלא לשתותו בפסח לפי שיש חשש רמאות שמשתמשים בט״ע ואח״כ חוזרין ומייבשין אותו למכור ושמא נשתמש תחלה עם חמץ וכן שמעתי משלמים וכן רבים וכן שומר נפשו ירחק מהם. שבו״י שם. ברכ״י או׳ ד׳. ומ״מ נראה דאין לחוש לכלים שנתבשל בהם טיי״א או נשפך מהטייא לתוך המאכל ויש נוהגין היתר בטיי״א שבאה מן התגרים אשר במדינות גידולם וגם הבקיאים מעידים שהוא כשר לפסח ע״י שמכירים במראה וטעם וריח שיש הבדל בין טיי״א שנתבשלה ונתייבשה לבין הטיי״א הבאה כדרך גדילתה ולא שלט בה אור לבשלה כלל. שע״ת או׳ א׳. והרב עיקרי הד״ט סי׳ ח״י או׳ ל״ד כתב אך עשב הטי״י שמעתי שיש נזהרין שלא לקנותו מהחניות אם כבר נפתח הכלי מהבאים מאולנדי״א אך אם הם סגורים כאשר מובאים משם מקילין ליקח ממנו ולשתותו כי לא יחושו רק לסוחרי הארצות הללו ולא לסוחרי אולנדיא עכ״ל ועתה מקרוב שמענו מאחד יר״ש שספר שאחד היה שם בבית מסחר הגדול שעושין הטיי״א וראה חדר אחד שכתוב עליו הכניסה אסור ועבור שהיה אהוב לבעל ראש המסחר נכנס שם בלא רשות וראה שם כיסים מלאים טיי״א מבושלים שלוקחים אותן מן המסיבות אחר שבישלו אותם ולקחו טעמם ושאל לבעל המסחר מה זה וא״ל שזה מערבין אותו עם עשב הטי״י החדש שאלמלא כן לא היו יכולין להתעסק במסחר הזה שלא היו משתכרין אלא שאמר אותו היר״ש אפשר שיש מסאר שאין מערבין ומי יודע וע״כ שומר נפשו ירחק מהם אלא א״כ אחר דרישה וחקירה.

כד **כד) ואם** מותר לעשות יי״ש ממיני זרעים וקטניות דעת ח״א בנ״א סי׳ ל״א לאסור אפי׳ אם בדקו היטב שאין בו שום גרעין ואפי׳ אם נעשה היי״ש מדבש והוא הרוב והמיעוט היה מהקטניות אפ״ה אסור יעו״ש אבל בשו״ת עמק הלכה בה׳ פסח סי׳ קל״ד התיר ביי״ש הנעשה מתפוחי אדמה ומעורב בו מיני קטניות אך צריך ליזהר שיהא מלוקט אותו קטניות מתבואה של חמשת המינים וגם צריך לקנותו ממוחזק בכשרות וזה צריך ליזהר בכל יי״ש שקונים לפסח שנעשה ממע״ד וכיוצא לקנותו ממוחזק בכשרות יעו״ש. והביאו השד״ח מע׳ חו״מ סי׳ ו׳ או׳ י״א יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז.

כה **כה) שם בהגה. אם נפלו תוך התבשיל.** מלשון הרב משמע דאפי׳ ליכא ס׳ ג״כ מותר אפי׳ באכילה וכן משמעות האחרונים אכן בתה״ד סס״י קי״ג משמע דדוקא בתערובת משהו אין לאסור אבל פחות מס׳ יש לאסור באכילה ועיקר נראה כדעת האחרונים כיון שבלא״ה הוא חומרא והרחקה בעלמא ומ״מ רוב עכ״פ בעינן דאל״כ לא מיקרי תערובת כלל דהוי כאוכל התבשיל מקטניות עצמו ח״י או׳ ו׳ וכ״כ א״ר או׳ ד׳ דדוקא אם נתערבו ברוב היתר וכ״כ הזר״א ח״ג סי׳ מ״ח דאם נתערבו ברוב שרי יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קכ״ז או׳ א׳ והיינו דוקא בדיעבד כמ״ש רמ״א אבל לא לכתחלא דילפינן לה מדמאי דתערובתו מותר בדיעבד ולא לכתחלה כדאמרינן בפ״ק דחולין יעו״ש ודלא כמ״ש הפר״ח דלא עדיף מחלת חו״ל דמשמע אפי׳ לכתחלה מותר לבטל כמו חלת חו״ל. ער״ה או׳ ב׳ וכ״כ בספרו חקת הפסח או׳ א׳ יעו״ש.

כו **כו) והא** דבטל ברוב אם אינו בעין אבל מה שהוא ניכר יזרוק. ח״א שם.

כז **כז) ולענין** כלים שנתבשלו בהם מיני קטניות לנוהגין איסור במיני קטניות לאחר מעל״ע מותרים. זר״א שם. וכ״כ מהרלנ״ח סי׳ קכ״א. פר״ח סי׳ תצ״ו או׳ כ״ד. ער״ה שם. חקת הפסח שם. וכתב עו״ש הזר״א דאפי׳ א׳ מעיד שנוהגין איסור בקטניות מתארח בעיר אחרת שנוהגין בהם היתר יכול

לאכול בכליהם וא״צ לשאול אם בישלו באותה קדירה קטניות באותו יום יעו״ש. וכ״כ מהרלנ״ח שם דאפי׳ בסתם שאינו ב״י מותר לבשל בו לכתחלה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח שם. ער״ה שם. חקת הפסח שם. מיהו מ״ש שם הזר״א דאף אם בישלו בכלי שנתבשל בו קטניות באותו יום עכ״ז יכול המתארח לאכול מאותו תבשיל יעו״ש עיין במהרלנ״ח שם דף קפ״ה שכתב שלא לבשל בכלי המתיר כשידוע בודאי שהוא ב״י וגם שלא לאכול המאכל שנתבשל בו יעו״ש. והביאו חקת הפסח שם. אמנם דעת חקת הפסח שם דבדיעבד אם בישלו אפי׳ הכלי ב״י התבשיל מותר משום דודאי יש בתבשיל רוב נגד הבלוע אבל לכתחלה מצדד בזה וכתב דאפשר דאסור כמו שאסור לערבו כדי לאכלו לכתחלה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ כ״ז.

כח **כח) שם בהגה. וכן מותר להדליק וכו׳** חמאה מבושלת של עכו״ם שדרך ליתן בתוכו קמח שיקלוט כל הפסולת אסור להדליק בה בפסח מטעם שסתם קמח של עכו״ם היא לתותה וגם יש קצת טעם לאסור מאחר שמתיכין אותה בכלי חמץ ואף שסתם כלי עכו״ם אינם ב״י לגבי איסור חמץ לא אמרינן סתם כלי עכו״ם אינם ב״י. שו״ת שע״א סי׳ ו׳ ומיהו עיין ח״י סי׳ תמ״ז או׳ כ״ז שהשיג על טעם זה שנתבשל בכלי חמץ אבל חק יוסף שם או׳ ל״א וי״א בהגב״י שם הסכימו לדברי שע״א יעו״ש. ועיין בדברינו לשם או׳ קל״ו ואו׳ קל״ז.

כט **כט) שם בהגה. וכן מותר להדליק בשמנים וכו׳** ובדרשות מהרי״ל כתב שלא להשתמש בשמן במקום שיש לחוש שיפלו לתבשיל כי כותשין אותו במכתשת ששורין בו שעורין ואפי׳ שמן זית לא ידליק בפמוטות שמשתמשין בהם כל השנה שהם מתחמצות מכח השמן יעו״ש. מיהו בד״מ כתב דאפי׳ שאר שמנים מותר לתלותן (כן הגיה מחה״ש והלב״ש בדברי מ״א) אפי׳ במקום שיש לחוש שיפלו לתבשיל דאין אוסרין בדיעבד אפי׳ ידוע שכתשו אותן במכתשת ששורין בו שעורין דאפי׳ נתערב בו משהו בטל בס׳ קו״פ ואין לומר שקיבל טעם מהמכתשת דדוקא בדבר חריף אמרינן אגב דוחקא בלע כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ו אבל בדבר שאינו חריף לא. מ״א סק״ב. וכ״כ ח״י סי׳ תמ״ז או׳ כ״ז ובסי׳ זה או׳ ז׳ א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ה׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ה׳.

ל **ל) שם בהגה. וכן מותר להדליק בשמנים וכו׳** וכיוצא בזה נוהגין בארץ הצבי המחמירין שלא לאכול שמן שומשמין להדליק בו. ומיהו לפי מה שכתבנו לעיל סי׳ תמ״ז או׳ י״ד דיש צד לומר דמאן דחש לסברת חו״נ יבערו השמן שומשמין טוב הדבר להדליק בשמן זית מסונן יפה ולא להדליק בשמן שומשמין דשכיח טובא גרגירי חטים בו. ברכ״ו או׳ ה ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קמ״ו.

לא **לא) ומשמע** ממהרי״ל דמותר לאכול שמן זית. מ״א סק״ב. חק יוסף או׳ ו׳ חמ״מ או׳ א׳ מיהו הדג״מ כתב לא ראיתי מנהג שיאכלו שמן זית בפסח ועוד נראה חומרא בשמן זית שהרי הזתים כותש במכתשת והזתים מקרי דברי חריף כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ז סעי׳ ח׳ וא״כ יש לחוש אולי נכתשו במכתשת שכתשו בו חמץ יעו״ש. אמנם עיין במחה״ש סק״ב שכתב דבזתים אין לחוש שכתשו במכתשת שכותשים בו שעורים דידוע שיש להם כלים מיוחדים לשמן זית יעו״ש, וכן הרב חיד״א בס׳ טוב עין סי׳ ח״י או׳ פ״ב תמה על זה כי ידוע שהשמן זית נעשה בבית הבד יעו״ש. וכ״כ השו״ג בסי׳ תמ״ז או׳ כ״ג בשם רי״ו נ״ח ח״ה דשמן מותר יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קמ״ד ודוק.

לב **לב) שם בהגה. וכן מותר להדליק וכו׳** אבל השמנים שאינם נעשים ממיני קטניות מותרים אפי׳ באכילה. ר״ז או׳ ה׳ והיינו אם אין בהם חששות כנז׳.

לג **לג) שם בהגה. ואינן אוסרין אם נפלו לתוך התבשיל.** פי׳ אף שלותתין תחלה הזרעונים קודם שעושין מהם שמנים וא״כ קרוב הדבר שנתחמצו אפ״ה שרי. כ״כ בתה״ד שם וזהו כוונת הרב שהכפיל הדברים, ח״י או׳ ז׳ ר״ז או׳ ה׳.

לד **לד) שם בהגה. וכן מותר להשהות וכו׳** וה״ה דמותר להנות מהם. תה״ד שם. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ז׳ ר״ז שם. ח״א כלל קכ״ז או׳ י״א.

לד) הדור״א והוא מ״ש הרמב״ם פ״א דכלאים משנה א׳ והטופח גרענין לבנים. נהגו פעה״ק להאכילם לתרנגולים בפסח משום דאינו מחמיץ וכן נהגו קמאי דקמאי. מזבח אדמה ד״ד ע״ג ועיין חיים שאל ח״ב סי׳ מ״ז.

לה **לה) שם בהגה. וכן מותר להשהות וכו׳** קצת קשה מה קמ״ל בזה דהלא גם ה׳ מיני דגן מותר להשהותן בבית ואפשר דאצטריך לאשמעינן דמותר להשהותן בבית ולא חיישינן דאתי למיטעי לבא לידי תקלה לבשלם ולאכלם כיון שאין בהם איסור מדינא ובה׳ מיני דגן דלא חיישינן שיבשלם משום שהוא חמץ גמור ומיבדל בדילי אינשי וגם אין דרך לבשלם ולאכלם כך. ח״י או׳ ח׳.

לו **לו) שם בהגה. וכן מותר להשהות וכו׳** ופשוט דכל מיני הריפות העשויין מה׳ מיני דגן אסור להשהותן בבית מפני שמלחלחין אותם במים קודם כתישה. מ״א סק״ב ח״י שם. א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ח׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז שם. ואם שהה ועבר עליו הפסח אסורים לפי שמיד אחר שנתלחלחו במים כותשים אותם וניתז מהם הסובין ואבק קמח ונמצא שהוא חמץ גמור. ח״י שם. ומ״ש שם הא״ר ששמע שהתיר זקנו הגאון ז״ל לא׳ ששכח ושהה מיני הריפות למכרם לכותי עיין ח״י שם שכתב כבר היה נושא ונותן עם גיסי הנז׳ בדין זה ואמר שהוא ג״כ עמד על החקירה שהוא חמץ גמור והשומע שמע

וטעה יעו״ש. והביאו הא״א או׳ ב׳ וכתב וכ״ה ברור יעו״ש. וכ״כ החמ״מ שם דאם השהה אותם אף דיעבד אסור דדינם החמץ. גמור שעבר עליו הפסח יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם דאם עבר עליהם הפסח אסורים בהנאה אלא א״כ ברי לו שלא נתלחלחו במים קודם כתישה.

לז לז) שם בהגה. ועני״ס ואליינד״ר וכו׳ עני״ס הוא השבת (שקורין בערבי שבנת) ואליינד״ר הוא הכסבר. ר״ז או׳ ד׳ ועיין כלאים פ״א משנה ב׳ ומעשרות פ״ד משנה ה׳ וברע״מ שם.

לח לח) שם בהגה. ועני״ס ואליינד״ר וכו׳ וצריך בדיקה רבה שלא יהיה בהם אחד מה׳ מינים. ט״ז סק״א. ח״י או׳ ט׳ א״ר או׳ ו׳ ר״ז או׳ ו׳ ונכון שכל בעה״ב יבדוק ולא יסמוך על בדיקת נשים וקטנים. ח״י שם. וביי״נ כתב טוב להחמיר שלא לאכול עני״ס וקימ״ל (כמון) עד יום האחרון כי א״א לברורם יפה. מ״א סק״ג. ר״ז שם.

לט טל) שם בהגה. ועני״ס ואליינד״ר וכו׳ וקצת שקורין קימ״ל (כמון. ר״ז) שמעתי מחלקין דאותו שקורין קרא״ם קימ״ל שמביאין אותו ממדינות אחרות אסור בפסח שגרעיניו דומה לדגן אבל אותו הנקרא פעל״ד קימל מותר בפסח לפי שאין צורתו כדגן. ט״ז שם. ר״ז או׳ ד׳ מיהו ח״י שם כתב דאין להחמיר יותר דגם קטניות עצמן חומרא בעלמא הוא והבו דלא לוסיף עלה. והביאו א״ר שם. והחמ״מ או׳ א׳ כתב דבכ״ז הולכין אחר המנהג בין להקל ובין להחמיר.

מ מ) לא תתגודדו ליכא בחומרות דפסח וגם אין לחוש ליוהרא כי משפחה ומשפחה מנהג אבותיהם בידיהם בין בשתיית הקאב״י במקום אחר ובין במיני מתיקה שעושים וכן שלא לסעוד אצל אחרים. ואפי׳ מי שאינו נוהג חומרות כשרידים אשר ה׳ קורא אפ״ה מה טוב דבימי הפסח יקיים אשרי יושבי ביתך טפי משאר ימות השנה. מועד לכל חי סי׳ ב׳ או׳ טו״ב. ועיין עוד לקמן סי׳ תס״ז או׳ ע״א.

מא מא) שם בהגה. אינם מיני קטניות. אלא מיני בשמים. לבוש.

מב מב) [סעיף ב׳] העושה עיסה מן החטים ומן האורז וכו׳ כ״כ הרמב״ם פ״ו דין ה׳ וכתב שם הראב״ד והוא שיש בה דגן כזית בכדי א״פ ויאכלנו (ר״ל שיאכל כדי א״פ כדי שיהא באכילתו כזית דגן) עכ״ל. והמ״מ שם כתב אבל מדברי הרמב״ן ז״ל נראה שאפי׳ אין שם כזית בכדי א״פ יוצא בה לפי שמדין גרירה הוא שהחטין גוררין את האורז וזהוא שהזכירו חטין ואורז בדוקא וכן מבואר בירושלמי והאריך בזה (הרמב״ן) בהלכות בכורות וגם רבינו (הרמב״ם) פ״ו מה׳ בכורים עם שאר מתנות כהונה כתב משנתינו בדין החלה בקמח חטים וקמח אורז ומשמע דדוקא באלו וכן עיקר עכ״ל. וכ״נ מדברי הרא״ש בהלק״ט סוף ה׳ חלה דהגם דליכא כזית בכדי א״פ יוצא בה אם יש בה טעם דגן וגם משמע מדבריו שם דאף אם אינו אוכל רק כזית מן התערובת יוצא בה י״ח דהו״ל כעיסת חטים ממש יעו״ש אמנם הרשב״א בפסקי חלה שלו כתב שדברי הראב״ד נ״ל עיקר. והב״ד ב״י. וכ״כ מ״א סק״ד ודוקא שיש בו כזית בכדי א״פ כנ״ל להחמיר עכ״ל וכתב עליו היא״פ ולפ״ז צריך שיאכל שיעור פרס כמבואר בפסקי חלה להרשב״א עכ״ל. מיהו הח״י או׳ יו״ד פסק כדברי הרמב״ן דבאורז אפי׳ אין בו כזית בכדי א״פ סגי וכתב על דברי המ״א הנז׳ דהוא חומרא יתירא נגד משמעות הראשונים והסכמת אחרונים כאן וביו״ד סי׳ שכ״ד יעו״ש. אבל הא״ר או׳ ז׳ כתב דלענין שיהא יוצא ידי מצה ודאי ראוי להחמיר ובחלה הוי ג״כ חומרא יעו״ש. וכ״כ המק״ח דדוקא שיש בו כזית בכדי א״פ. והר״ז או׳ ז׳ הביא שתי הסברות וסיים ולענין הלכה יש לחוש לכתחלה לסברא האחרונה להחמיר בשל תורה אבל בשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה כי כן עיקר עכ״ל. ועיין באו׳ שאח״ז.

מג מג) ואם עירב אורז עם אחד מה׳ מיני תבואה הנז׳ בסעי׳ הקודם דעת הטור דגם בזה יוצא בה ידי חובת מצה (באכילת כזית מן התערובת. פר״ח) אם יש בה טעם דגן אעפ״י שרובה אורז. אבל דעת הרמב״ן בהלכות חלה דוקא אם עירב קמח חטים בקמח אורז אעפ״י שאין כזית בכדי א״פ יוצא בה משום דקמח חטים גורר את קמח האורז להיות כמותו אבל אם עירב שאר מינים עם ה׳ מיני תבואה או אפי׳ אורז עם שאר ד׳ מיני תבואה חוץ מין החטים אזלינן בתר רובא ואי לית בה רוב דגן לאו לחם הוא יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ דבשאר מינים רוב דגן בעינן. וכ״כ המק״ח או׳ א׳ ער״ה או׳ ה׳ מיהו הרב ח״י או׳ יו״ד כתב על דברי הא״ר הנז׳ דזהו לדעת הרשב״א אכן לדעת הרמב״ם וסיעתו דבאורז אפי׳ אין בו כזית בכדי א״פ יצא א״כ בשאר מינים סגי כדי א״פ. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ וכתב שם הר״ז ולענין הלכה יש לחוש לכתחלה להחמיר בשל תורה אבל בשעת הדחק יש לסמוך על המתירין.

מג) ודע שבענין זה שעירב שאר מינים עם ה׳ מיני תבואה או אורז עם ד׳ מיני תבואה חוץ מן החטים ויש כזית דגן בכדי א״פ לדעת הר״ז אם אוכל כזית מן התערובת יוצא י״ח בשעת הדחק אבל הפר״ח כתב צריך שיהא בתערובת זה כזית בכדי א״פ ושיאכל ממנו א״פ הא לאו הכי אינו יוצא י״ח וכתב וכ״ה דעת המ״מ וזה נראה בדעת הש״ע והכי נקטינן יעו״ש. ועוד עיין מזה לעיל סי׳ ר״ח סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד.

מד מד) [סעיף ג'] אם לא ביררו החטים וכו' משמע דוקא דיעבד אבל לכתחלה יש לחוש לסברת הר"ף שהביא הטור שכתב יש נוהגין לברר החטין מאכילת עכבר אבל מדברי הטור ותשו' הרשב"א סי' תפ"ח משמע דאפי' לכתחלה א"צ לברור יעו"ש. וכ"כ הלבוש והר"ז או' ח' וי"ל דהש"ע מיירי באין ס' כנגדם. א"א או' ה' ועיין לקמן או' מ"ז.

מה מה) והנוהגין לברור אין חיוב חל על בניהם וכדכתב הרב משא מלך דנ"ז זולת אם הוא מנהג כל העיר חל המנהג על הבאים אחריהם ודוקא כשנהגו סתם חל על הבנים אחריהם אבל אם פירשו שמקבלים על עצמם לבד אין הבנים חייבים אחריהם אלא א"כ נהגו בו הבנים אחר מיתת אביהם וה"ה בחיי אביהם. ב"ד סי' רי"ח. י"א מ"ב בהגה"ט או' א'.

מו מו) שם. אין בכך כלום. דחששא רחוקה היה זו לומר שתחמיץ חטה קשם במעט רוק שבפי העכבר ועוד אפי' אם יש בהם נשוכין אינו אחד מאלף ומתבטלין הם כשוטחן ואין כאן מבטלין איסור לכתחלה שאינו טוחן כדי לבטלה. טור. ונ"מ בין שני הטעמים דלטעם הראשון דחששא רחוקה היא שתחמיץ אפי' אין ס' כנגדן שרי בדיעבד אבל לטעם שני שההיתר הוא משום ביטול אפי' בדיעבד אסור אם אין ס' כנגדם ועוד נ"מ לטעם שני שהוא משום בעול ה"ד למ"ד אינו חו"נ כמ"ש לעיל סי' תמ"ז סעי' ד' יעו"ש. אמנם דעת האחרונים כטעם הראשון דחששא רחוקה היא שתחמיץ חטה קשה במעט רוק שבפי העכבר וע"כ כתבו בדיעבד שרי אפי' אין ס' כנגדם כמ"ש באו' שאח"ז.

מז מז) שם. אין בכך כלום. דמעט רוק אין מחמיץ חטה קשה. ולכן אפי' אין ס' נגדן שרי בדיעבד. מ"א סק"ה. ח"י או' י"ב. א"ר או' ט' חק יוסף או' י"א. ר"ז או' ח' ומשמע הא לכתחלה יש לבררם אם אין ס' כנגדם וכ"כ הר"ז שם דאם אין בחטים השלמים ס' כנגד הנשוכים לא יטחנם עד שיברור מהם הנשוכים העודפים על המתבטלים בס' ואם לא ביררם וטחן הכל ביחד ה"ז מותר יעו"ש.

מח מח) וכתב שם המ"א ואפשר דדוקא חטה (יש להתיר בדיעבד אפי' אין ס' כנגדן) אבל שעורה ממהרת להחמיץ. וכ"כ ח"י שם. חק יוסף שם. ר"ז שם. מיהו הא"ר שם כתב דה"ה שעורה. והביאו א"א או' ה'. ועיין מעם לועז פ' בא דנ"ה ע"א שכתב דצריך להסיר השעורים כשבוררים החטים והיינו טעמא משום דאי נפל עליו מים או על נבלע בה יותר מהחטה יעו"ש שציין לדברי המ"א וח"י הנז' והביאו הזכ"ל על סי' זה. ועיין לקמן או' ס"ו.

מט מט) שם בהגה. וכן אם לא ביררו ממנו אותו דגן שצמח וכו' כ"כ בהגמ"י פ"א בשם סמ"ק על הדגן שצמח מלחלוחית הארץ אומר ר' יחיאל שזהו חמץ גמור וכשהוא מעורב בתבואה אחרת צריך לבררו יפה שיהא ס' מאותו שלא צמח יעו"ש והביאו ב"י. ומיהו מ"ש שם הסמ"ק וגם צריך שתהא האפייה קו"פ עיין ב"ח שכתב דלענין הלכה קמח הוי כמו לח בלח ואם נתערב קו"פ אינו חו"נ (והיינו כדעת מור"ם ז"ל לעיל סי' תמ"ז סעי' ד' בהגה שכתב דבתערובת לח בלח לא אמרינן חו"נ יעו"ש) ומותר לאפות אפי' בפסח אבל למעשה כל בעל נפש יחמיר לעצמו ולאפות הכל קו"פ יעו"ש. וכ"ה דעת האחרונים כמ"ש לעיל סי' תמ"ז או' פ"ד יעו"ש. ועוד עיין בדברינו לשם או' רנ"ו ורנ"ז יעו"ש.

נ נ) שם בהגה. מיהו צריך לראות שאין בו כ"כ וכו' קאי אדגן שצמח מ"א סק"ו. ח"י או' י"ג. חק יוסף או' י"ב. ור"ל דכאכילת עכבר אפי' אין ס' כנגדן בדיעבד שרי כמ"ש לעיל או' מ"ז.

נא נא) שם בהגה. שלא יהא ס' כנגדן וכו' ואם אין ה' כנגדן יכול לברור מאותן שצמחו עד שיתמעטו ויהיה ס' כנגדן מאותן שלא צמחו כמ"ש לעיל או' מ"ט וכ"מ בתה"ד סי' קי"ד וח"י או' י"ד יעו"ש. אבל אינו יכול להוסיף עליהם עד ס' כדי שיתבטלו ולאכלן בפסח דהוי כמבטל איסור לכתחלה כמ"ש לעיל סי' תמ"ז או' רנ"ו יעו"ש. וכ"כ הר"ז בסי' זה או' יו"ד. וצריך לבערם קו"פ כמ"ש הר"ז שם. ואם לא ביערם עיין לעיל סי' תמ"ז או' רנ"ח.

נב נב) שם בהגה. שלא יהא ס' כנגדן וכו' ואין כאן מבטלין איסור לכתחלה שאינו טוחן כדי לבטלן. טור. תה"ד סי' קי"ד. וכ"כ בפסקים וכתבים סי' קמ"ו בשם א"ז. מיהו הב"ח כתב דהסמ"ק ס"ל דטחינה הו"ל מבטל איסור לכתחלה אעפ"י שאינו טוחן כדי לבטלן וכדעת מהר"ם שכתובה בתשו' הרשב"א סי' תתל"א וכ"ה דעת הר"ן בפ' כל שעה בההיא ארבא דטבעה בחישתא ובתשו' סי' נ"ז ונ"ט אבל לענין הלכה פסק הב"ח כדעת הטור יעו"ש. וכ"כ ח"י או' י"ד. חק יוסף או' י"ג. ר"ז או' ח' וכ"כ הפר"ח אלא שכתב שמטעם אחר יש לאסור לטוחנן ביחד מטעם שכתב הרשב"א בתשו' סי' תפ"ה דכל איסור ניכר ושהוא בעין אפי' דבר מועט בתוך היתר מרובה ואפי' באלף לא בטיל וחטים הללו הרי אפשר לבודקן ולפיכך אסור לטחנן יעו"ש. אמנם הנה"ש סוף או' א' כתב על דברי הפר"ח הנז' דאינו רואה כדי לחלוק על דינו של הטור ורמ"א ז"ל דאינהו נמי מודו דכל שהאיסור ניכר אין לו ביטול אלא צריך לבדוק ולהוציאו וזה שטוחנו ועושהו בזה שלא יהא נוכר הו"ל מבטל איסור וקאמר הטור שאינו בכלל מבטל איסור כיון שאינו טוחן כדי לבטל יעו"ש וע"כ נראה דלכתחלה יש לחוש לדעת האוסרים ולברור קודם טחינה כיון שהוא ניכר ובדיעבד יש לסמוך על דעת המתירין. וכ"ז לפי

מ״ש מור״ם ז״ל לעיל סי׳ תמ״ז סעי׳ ד׳ בהגה דבתערובת לח בלח לא אמרינן חו״נ ולמ״ד קמח בקמח הוי לח בלח אבל לדעת המחמירין אפי׳ לח בלח אמרינן חו״נ אפי׳ בדיעבד יש לאסור אם לא ביררו אותו דגן שצמח ואפי׳ טחנו ואפו אותו קודם פסח ואפי׳ יש ס׳ כנגד אותו דגן שצמח משום חו״נ.

נג גג) שם. בהגה. שלא יהא ס׳ כנגדן וכו׳ עיין נ״א שאלה י״ח שאם טחנו החטים ולא נבדק אם יש בו ס׳ דתליא אי מקרי מין במינו ספיקו לקולא ואם אינו מינו דהוי ספק דאורייתא ספיקו לחומרא והביא מחלוקת בזה אי מקרי מין במינו והניח בצ״ע יעו״ש. אבל בתשו׳ עמודי אור סי׳ ט״ו העלה דבעינן ס׳ בבירור ואין להקל בספיקו יעו״ש. פ״ת. וכ״כ חמ״מ או׳ ד׳.

נד דג) שם בהגה. שלא יהא ס׳ כנגדן וכו׳ הדירה והכנה שבתבואה אף לכתחלה א״צ לברר החטים המתולעים כדמוכח מדברי הרמב״ן הביאו מרן בב״י לקמן סי׳ תנ״ד ודלא כדמשמע מדברי הרב שכנה״ג בסי׳ זה דחטים מתולעים יש בהם חשש חימוץ. ברכ״י או׳ ו׳ ובספרו מחב״ר או׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ הזר״א סי׳ נ״ז דבאכילת תולעת ליכא חשש חימוץ יעו״ש. והביאו המחב״ר שם. וכן הרב חזון נחום בפ״א דכלים דף כ״ו הוכיח דאכילת תולעת אין בו חשש חימוץ דלא כהרב שכנה״ג יעו״ש. והביאו הער״ה או׳ ו׳ ומיהו לענין בירור קודם טחינה משום איסור תולע מדברי מרן ז״ל בש״ע יו״ד סי׳ פ״ד סעי׳ י״ד משמע דא״צ לברר אבל הש״כ שם ס״ק ט״ל כתב דאם הם מתולעים ברוב בענין שא״א לבררם זהו החטים אסורים לגמרי אבל אם אינם מתולעים ברוב צריך לבררם קודם טחינה וכיון שלא נשאר אלא חששא דיש שם תולעים מותר לטחנן יעו״ש, וכ״כ הכנה״ג שם בהגב״י או׳ צ״י. פר״ח שם או׳ ט״ל. שפ״ד שם או׳ ט״ל. מנ״י כלל מ״ו או׳ ל״ו. חכ״א כלל ל״ח או׳ כ״ד.

נה הנ) והטעם שמותר לטוחנן מפני שבורחין התולעים לחוץ דרך דופני האפרכסת ועוד דאף אם יטחנו התולעים בטילים בס׳ בתוך הקמח ולכן לכתחלה אין לטחון אלא בריחים גדול שיש בו אפרכסת ובדיעבד מותר לטחון גם בריחים של יד. ש״כ שם סק״מ כנה״ג שם או׳ צ״ה. פר״ח שם או׳ מ׳ בל״י שם או׳ כ״ז. שפ״ד שם או׳ מ׳ חכ״א שם.

נו ונ) ואלו שני התקנות שבירחים התולעים מקול הרחיים ומ״ש שם בש״ע והוא שירקד הקמח לאור היום לא מהני אלא באלו מין התולעים השחורים או האדומים שאם לא יהיה להם מקום לברוח הם נכרים בקמח ומתבררים ומה שנטחן מהם מתבטל אבל תולעים הדקים הלבנים שאלו אינם בורחים וגם אינם נבררים בריקוד אין לטחון ומ״מ אם עבר וטחן בדיעבד מותר שחזקתן שנימוחי. פר״ת שם או׳ כ״ו.

נז זנ) וכ״ש קמח שהתליע ונתהוו מילבי״ן בתוכו שאסור לטוחנו ולא דמי לחטים דשם לא הוי מבטל איסור משום דכוונתו לטחון משא״כ בקמח. מש״ז שם או׳ י״ח ושפ״ד או׳ ט״ל. ועיין עוד מזה בשד״ח מע׳ חו״מ סי׳ י״א או׳ ה׳.

נח חנ) [סעיף ד׳] החטים שעושים בהם מצת מצוה טוב לשמרן וכו׳ ואסמכוה אקרא דכתיב ושמרתם את המצות. לבוש, עי״ש או׳ ד׳.

נט טנ) שם. שעושים בהם מצת מצוה וכו׳ דאמר להו רבא להנהו דמהפכי כיפי (העומרים וקושרין את העומרים בימות הקציר) כי מהפכיתו הפיכו לשם מצוה. מר בריה דרבינא מנקטא ליה אימיה (חיטין מתחלת קציר לצורך הפסח ועבדא להו שימור מעיקרא) בארבי. פסחים מ׳ ופירש״י שם. וכ״כ הרי״ף בסוף פ׳ כל שעה והביאו הטור וב״י. וכ״כ הרמב״ם פ״ה דין ט׳ והרוקח סי׳ רס״ג. ומשמע מדברי הרמב״ם שם דכל מצה שאדם אוכל בפסח לכתחלה צריך שימור משעת קצירה. וכ״מ קצת מדברי הרי״ף שם. וכ״כ הברכ״י או׳ ח׳ משם מהר״י זיין וז״ל לכתחלה צריך שימור משעת קצירה כל המצה שאוכל בכל הפסח לדעת הרי״ף והרמב״ם וקצת מהגאונים ולאו דוקא מצת מצוה עכ״ל. אבל הטור כתב על שם הרי״ף דוקא למצת מצוה צריך שימור משעת קצירה. וכ״כ השה״ג על הרי״ף שם בשם הריא״ז. וכ״כ הר״ן שם. וכ״כ ב״י ולזה כתב בש״ע החטים שעושים בהם מצת מצוה וכו׳. וכ״כ הלבוש. ב״ח. ח״י או׳ ט״ו. חמ״מ או׳ ה׳.

טנ) וכתב ח״א כלל קכ״ח או׳ ל׳ וז״ל ואף שמצד הדין א״צ שמירה זו אלא לכזית של חובה מ״מ נוהגין החרדים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת מים על החטים וגם לפעמים שמניחין לייבשן במחובר יותר מדאי מפני שאין להם פנאי לקציר וזו שקורין שמירה עכ״פ ממהרין לקציר בעוד שהם לחים קצת ואדונינו הגר״א החמיר מאד בזה שלא לאכול רק מצה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח והיינו מטעם זה ומכ״ש כשמוליכין החטין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד שכמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא עכ״ל. ועיין לקמן סי׳ תס״ז או׳ ל״ח.

ס ס) שם. שעושין בהם מצת מצוה וכו׳ משמע דוקא מצת מצוה צריך שימור כדי לאכול לילות ראשונות משא״כ שאר מצות א״צ שימור כלל ושרי ליקח קמח מן השוק אפי׳ בלא דחק ואפי׳ שימור דלישה ואפייה ג״כ לא בעינן כמבואר בש״ס ופו׳ מיהו כל זה מדינא אכן ישראל קדושים הם ונהגו

לעשות שימור בכל המצות משעת טחינה ולפחות משעת לישה. ח״י שם. ומיהו כבר כתבנו לעיל דיש מן הגאונים סוברים דכל מצה שאדם אוכל בפסח לכתחלה צריך שימור משעת קצירה יעו״ש.

סא **סא) שם. שעושין בהם מצת מצוה וכו׳** ברוב קהלות המפורסמות נהגו דמצת מצוה היא משעת קצירה ועושין לכל בני העיר שיזכו במצת מצוה משעת קצירה. ובארץ הצבי רבים נהגו כי כל המצה של פסח תהיה משעת קצירה. מחב״ר סי׳ ת״ס או׳ ג׳ והביאו שע״ת בסי׳ זה או׳ ח׳.

סב **סב) ראוי** שלא להניח לעשות קצירה למצה כ״א לת״ח שהוא בר הכי לידע הדינים כדי להזהר בהם וגם שהוא ידוע לרבים מיראי ה׳ וחושבי שמו דאם הוא מיקל באיסורים אין להניחו שימכור חטים משעת קצירה. ומן הראוי הוא להכריז שלא יוכל שום מוכר חטים למצה אפי׳ שאינה משעת קצירה אם לא ילך אצל חכם בתחלה להראות לו החטים ולהודיע לו מהיכן קנס אותם ויחקור עליו מאין באו. מועד לכל חי סי׳ ג׳ או׳ ז׳.

סג **סג) יש** נוהגין לאכול כל המצה שאוכל בפסח שיהיו החטים שמורים משעת קצירה ואין בזה לא משום יוהרא ולא משום מחלוקת ולא משום לא תתגודדו. הרב דברי יוסף סי׳ מ״ה ועי״ש שהאריך בכל פרטי הדינים והחומרות יעו״ש. ברכ״י או׳ ז׳ שע״ת או׳ ח׳ מל״ח שם או׳ ה׳ וכתב שם המל״ח ולא יחוס על הדמים כי ביוקר עמדו לו החטים דגם ה׳ ביוקר עמדו לו ישראל כדי להוציאם ממצרים כמ״ש רז״ל ע״פ הבן יקיר לי אפרים דידוע החשבון דמוע״ד דאם מוסיף מוסיפין לו עכ״ד. וכ״כ ח״א כלל קכ״א או׳ ל׳ דהגר״א החמיר מאד בדבר שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח יעו״ש.

סד **סד) מי** שנהג לאכול כל המצה משעת קצירה א״צ התרה. פר״ח סי׳ תצ״ו בד״ה הראשון בסופו. אבל הרב נחפה בכסף בביאורו לרא״ם דף קנ״ה ס״ל דצריך התרה והביאו הברכ״י או׳ ט׳ וכתב וכן דעתו נוטה. וכתב שם הרב נחפה בכסף דגה מי שנהג שלא לאכול מצה אלא פירות בשאר ימי הפסח אף דיש נצדד לאסור בזה וגם בנוהג לאכול כל המצה משעת קצירה דאין להתירו העיקר הוא דסגי בהתרה דחרטה יעוש״ב. ברכ״י שם. שע״ת או׳ ח׳.

סה **סה) וכתב** שם השע״ת והנכון דכל מי שרוצה לנהוג פרישות בחומרות אלו או כיוצא בהם יש לו להתנות בפירוש שאינו מקבל עליו לנהוג כן תמיד רק בפעם הזאת דזימנין מתרמי דלא אפשר ליה למיעבד הכי ואתי לאקלקולי ואם שכח להתנות נראה דסגי ליה בהתרה דחרטה כמ״ש הברכ״י בשם מורו ז״ל עכ״ד. ואם מותר להטמין בתנור אחד מי שנזהר לאכול משעת קצירה עם מי שאינו נזהר וכן אם מותר להשתמש בכליו עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ כ״ז.

סו **סו) מה** שנהגו לברר השעורים מתוך חטי דפיסחא עיין להרב חק״ל ח״ב ליו״ד בשיורי א״ח סי׳ ט״ו שנתן טעם למנהג לפי שהמנהג בחטים שנעשו שמירה בעת הקצירה והרי השעורים מתבשלות קודם ונמצא שלא נעשו להם שמירה ראויה ואגב נשתרבב המנהג בכל מיני חטים למצה והוא טעם נכון עכ״ל והביאו הרו״ח בסי׳ זה או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ מ״ח.

סז **סז) חטים** מן השונ״ה שבמצרים שומר נפשו ירחק ליקח מהם לפסח שבאים בספינות והספנים נותנים עליהם מים כדי שלא יחסר המדה שנותנים להם וגם השונ״ה אינה מקורה ויורדים עליהם גשמים. הרדב״ז בתשובות החדשות ח״א סי׳ רפ״ו ועי״ש שהאריך בכל הצדדין. ברכ״ו או׳ יו״ד. ועיין לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ ג׳.

סז) חטים שנקצרו בעודם לחים למצה שמורה וכדי שלא יתעפשו נתנם בתנור חם ונעשו שם יבש כמו קליות אם יוצאים בהם י״ח מצה. עיין נ״א שאלה י״ד שכתב דתלי במחלוקת דלרמב״ן לא יצא ולדעת הרמב״ם יוצא כיון שהוא ממין הבא לידי חימוץ וסיים דדכי הוא הרמב״ם לסמוך עליו בשעת הדחק יעו״ש. מיהו אם יבשו אותם בבית שמחממין אותו אין לחוש. נ״א שאלה ט״ז. ועיין עוד מזה בשד״ח מע׳ חו״מ סי׳ יו״ד או׳ כ״א.

סח **סח) שם. טוב לשומרן וכו׳** כ״כ הר״ן סוף פ׳ כל שעה על דברי הרי״ף שם ודאי דלמצוה מן המובחר הכי עדיף שפיר ומביאו ב״י וכ״כ שם השה״ג בשם הריא״ז. וכ״כ הכלב בסי מ״ח. וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ י״ט. מיהו הפר״ח כתב דכזית מצה של חיוב של לילה ראשונה אינו יוצא אלא א״כ הוא שמור משעת קצירה ואף בשעת הדחק ודלא כהש״ע יעו״ש. אבל המק״ח השיג על דברי הפר״ח הנז׳ וכתב עליו שהוא נגד כל הפו׳ ראשונים ואחרונים והביא ראיה מירושלמי דחלה דאינו מעכב אף שלא נשמר משעת קצירה יעו״ש. וכן הנה״ש או׳ ב׳ כתב להשיג על דברי הפר״ח הנז׳ מכמה פו׳ וסיים דפסק הש״ע נכון וקיים. וכ״כ הנוב״י במה״ת סי׳ ע״ט דלית דחש להא דהפר״ח רק המהדרין מן המהדרין יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ ח׳ וכתב והאדנא רבים שתו עצמם כמהדרין ומחזירין על הגרנות שיהיה להם חטים שמורים משעת קצירה עכ״פ לצאת י״ח מצת מצוה עכ״ד. ועיין לעיל או׳ ס״א.

סט **סט) שם. משעת קצירה.** דקודם קצירה בעודם מחוברים א״א להם לבא לידי חימוץ. לבוש. ועיין לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ ה׳.

ע ע) **שם. ולפחות משעת טחינה.** לפי שאז מקרבין אותן אל המים שטוחנין בריחיים של מים. הרא״ש והביאו הטור וב״י, משמע שבמקום שטוחנין בריחים של חמור או שהרוח מוליך הריחים א״צ שמירה. מיהו גה שם רגילין לרחוץ החטים. מ״א סק״ז. ור״ל דבמקום שרגילים לרחוץ החטים אף שטוחנין בריחיים של חמור או שהרוח מוליך. הריחיים צריך שמירה.

עא עא) **שם. ולפחות משעת טחינה.** ואם מסרם לחטים להוליכם לטחון ביד עכו״ם או חש״ו אינו יוצא בה י״ח. טור בשם השאלתות וב״י.

עב עב) **ומותר** לטחון בריחיים של מים אפי׳ בתוך הפסח. הרשב״ץ ח״ג סי׳ קי״ז. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ ג׳ ברכ״י או׳ י״ד. שע״ת או׳ ח׳ וכתב שם השע״ת וכן נוהגין אפי׳ אותן שאוכלים כל הפסח משעת קצירה דלא עדיף ממצת מצוה דאע״ג דרובא מהדרין שיהיה שמור משעת קצירה מ״מ אין מקפידין לטחון בריחים של יד רק יש שנוהגין סלסול בעצמם גם בזה ואין בזה משום יוהרא כמ״ש לעיל (או׳ ס״ג) וכן שמעתי שנוהגין כן בא״י מאן דאפשר ליה בהכי עכ״ד. ועיין עוד מזה לקמן או׳ ק״ה יעו״ש. ואם מותר לטחון ע״י עכו״ם ית׳ לקמן סי׳ ת״ס סעי׳ א׳ בס״ד.

עג עג) **אם** הניח קמחא דפסחא אצל נכרי בלי שומר פסק בשו״ת תשובה מאהבה ח״א סי׳ ס׳ שמותר בדיעבד כר״ש. ואם מותר לשלוח קמחא דפסחא למקום רחוק כמה ימים ע״י נכרי בחותם בתוך חותם בלא שומר ישראל עיין בשד״ח מע׳ חמץ ומצה סי׳ י״א או׳ ו׳ שמצדד בזה יעו״ש.

עד עד) **שם. קמח מן השוק.** דלא מחזקינן איסורא. טור בשם גאון. ט״ז סק״ג. מ״א סק״ח. ומשמע דאפי׳ מעכו״ם מותר דלא מחזקינן איסורא. אמנם בחידושי ריטב״א לפסחים החמיר מאד בזה ליקח מעכו״ם יעו״ש. וע״כ כל היכא דאפשר לא קנינן מעכו״ם אפי׳ במקום דליכא חשש לתיתא.

עה עה) **שם. קמח מן השוק.** כלומר דסגי בשימור משעת לישה ואילך ומשמע שם בגמ׳ דאי לא עביד שימור משעת לישה כ״א משעת אפייה אינו יוצא בה י״ח משום מצת מצוה. עו״ש או׳ ד׳. ועיין לעיל או׳ ס׳.

עו עו) **שם קמח מן השוק.** ונראה דאפי׳ במקום שנוהגים ללתות החטים אימור לא לתת בדרך שנתחמץ אף שאין אנחנו בקיאין. ט״ז סק״ג. אמנם המ״א סק״ח כתב בשם גדול אחד דבמדתינו שרגילין לרחוץ החטים ושוהין אותם במים אסור ליקח קמח מן השוק דהוי ממש כדין שנטבע כמ״ש סי׳ תס״ז סעי׳ ב׳ ועוד ראיה ממ״ש הב״י סי׳ תמ״ב בשם התה״ד (סי׳ קי״ט) שמחזיקין הסולת לחמץ גמור משום שלותתין החטים וכתב וכן פסקו כל חכמי פראג יעו״ש. וח״י או׳ ט״ז כתב נראה לחלק דדוקא מן אותן הטוחנין שבעיר או המוכרי קמח בקביעות אין ליקח וכ״ש מן הנחתומים דיש להם סולת נקייה שאין ליקח מהם אבל מותר לקנות מן בני הכפרים דאין להם סולת נקייה יעו״ש. ומיהו המחה״ש סק״ח כתב דבזה״ז כולם אפי׳ בני הכפרים לותתים. ועיין עוד באו׳ שאח״ז.

עז עז) **שם. קמח מן השוק.** פי׳ מסתמא תלינן שהמוכרים אינם לותתין אבל אם ידע שאחד מהמוכרים לותת אסור לילך לחנות לקנות דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי אבל אם המוכר מביא לבית הישראל למכור מותר ליקח ממנו כיון שרוב המוכרים אינם לותתים וכל דפריש מרובה פריש פר״ח. אבל הרב צמח צדיק סי׳ ל״ב כתב דאפי׳ הגוי מחזר בשוק אסור לקנות ממנו דכיון דאין האיסור ניכר במקומו דלא ידעינן מי הוא לותת גזרינן שמא יקח מן הקבוע כמ״ש הטור ביו״ד סי׳ ק״י יעוש״ב והביאו הער״ה או׳ ט׳ יעו״ש וכ״כ א״א או׳ ה׳.

עח עח) **שם. קמח מן השוק.** ובמקום שטוחנין החטים ברחיים שטוחנין המלצי״ן אסור אפי׳ בשעת הדחק כי חמץ גמור הוא. ט״ז סק״ג. אבל ח״י או׳ י״ז כתב דבשעת הדחק אף כה״ג יש להתיר דאף אם נשאר איזה דבר מן המלצי״ן ונתערב ודאי דנתערב ונתבטל קו״פ וכ״ש כשאינו ידוע ודאי שטחנו המלצי״ן קודם לא מחזקינן איסורא בשעת הדחק כמ״ש כל הפו׳ ומ״מ הנכון הוא בשעת הדחק לאפות הכל קו״פ עכ״ל והביאו א״ר או׳ י״ב.

עט עט) **שם. קמח מן השוק.** ואין לחוש שמא נתערב פירורי חמץ לתוך הקמח הואיל והמנהג שמרקדין הקמח בנפה ואם יש חמץ הנפה קולטתו. כלבו ותניא וש״ל. ויש ללמוד מזה דאם נתערב פירורי חמץ לתוך הקמח שיש לו תקנה ע״י הנפה לנפותו אך אין שעת הדחק וספיקא בעלמא ראיה לודאי נתערב ומ״מ עכ״פ יש להתיר בהנאה לקיימו עד אחר הפסח. ח״י שם. א״ר שם.

פ פ) **שם. קמח מן השוק.** קמח שלקחו מעכו״ם ויצא ערעור שעכשיו העכו״ם שבסביבות העיר קצת מהם לותתים החטים ובדקו החטים הלתותים ולא נתבקעו רק שרכים קצת שאסור לפסח ומותר לשהותו לאחר הפסח משום ס״ס ספק אם אלו לתותים וספק אם באו לידי חימוץ. מעיל שמואל סי׳ ה׳ פ״ת.

פא פא) **שם. קמח מן השוק.** ומנהגינו שאין לוקחין קמח מן השוק אפי׳ בשעת הדחק וצריכין ליזהר שלא יבא מים או גשמים על החטים דאז אפי׳ לא נתבקעו אסורות ח״א כלל קכ״ו או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ ב׳.

פב **פב) [סעיף ה'] האדנא אסור ללתות וכו'** סי' לתיתה כתב הרמב"ם פ"ה שבוללים החטים במים להסיר סובן והערוך פירש לשון שרייה (ורש"י פירש (פסחים ל"ו ע"א) שורן במים מעט ולכותשן במכתשת להסיר מירסנן כדי שתהא סולתן נקיה) ולפי שאין אנו בקיאין בלתיתה לכן אסרו הגאונים ומ"מ נראה דמותר לקיימם בביתם החטים כיון דמדינא דש"ס מותרים החטים בלתיתה כל שאינו קרוב להתבקע כמ"ש לקמן סי' תס"ז סעי' ש יה"ד בשרייה או רחיצה מועטת אבל בשרייה מרובה הוי חמץ גמור כמו דגן שנטבע בנהר שנת' ברסי' תס"ז. וכ"כ מהרי"ל בתשו' סי' נ"ט דאי משהו להו במ"א הוי חמץ גמור עכ"ל. ח"י, או' ח"י ועיין לקמן או' פ"ז.

פג **פג) שם. האדנא אסור ללתות וכו'** וע"כ אסור ליקח חטים מן בעל הרחיים שלוקח מדות כל השנה דרגילים הטוחנים להדיח החטים תחלה. ט"ז סק"ד. ח"י שם. א"ר או' י"ג.

פד **פד) שם, בין חטים בין שעורים.** כ"כ הרי"ף והרא"ש פ' כל שעה דבימות הגאונים אסרוהו גם בחטים דבזמן חכמי התלמוד היה לתיתה מותר דוקא בחטים שקשים הם אבל לא בשעורים הדר אתו גאונים וראו שאין אנו בקיאין בלתיתה ואסרוהו בכל ענין. עו"ש או' ה'.

פה **פה) שם. בין חטים בין שעורים.** הלשון אינו מדוקדק דמשמע דחטים ושעורים שוים הם ובאמת שעורים כיון דרכים הם אף מדינא דש"ס אסור ללתות כמ"ש באו' הקודם אבל לשון הטור יותר מדוקדק שכתב הלכך אין לנו ללתות כלל לא בחטים וכ"ש בשעורים עכ"ל וכ"כ הלבוש ואסור ללתות חטים וכ"ש שעורים שהן רכין עכ"ל.

פו **פו) שם. בין חטים בין שעורים.** והשעורים ושבולת שועל ושיפון אסור מדינא דש"ס אבל החטים והכוסמת מותרים מדינא דש"ס אלא האדנא אסור, ער"ה או' ד'.

פז **פז) שם. בין חטים בין שעורים.** ומ"מ לא אסרו אלא באכילה אבל מותר להשהות החטים הלתותים רק שיזהר לטחנם מיד אחר הלתיתה אבל אם לא טחנם מיד אלא שהו בלחלוח במים שעליהם כדי הילוך מיל אסור להשהותם כמ"ש בסי' תס"ז יעו"ש. ר"ז או' כ"א. ומשמע ה"ד חטים משום דקשים הם אבל שעורים דרכיכי אפי' לא שהו שיעור מיל קודם טחינה אסור להשהותם. וכ"כ החמ"מ או' ו' דמסקנת האחרונים שחטים לתותים מותר להשהותם בפסח אבל שעורין לתותים אסור להשהותם דכיון דרכיכי ממהרות להחמיץ והיה ספק קרוב לודאי שהוחמצו עכ"ל. מיהו ח"א כלל קכ"ו או' ג' כתב דחטים שלתתו אותם במים וכן שעורים אע"ג דזה אינו מחמיץ בודאי שהרי עוסקים בהם בשעת רחיצה ואינו דומה לדגן שנטבע בנהר דהתם מונח בלא עסק כלל מ"מ אסיר אפי' לקיימו בביתו דאין אנו בקיאין בלתיתה והוי ספק חמץ אלא מוכרם כדין מכירת חמץ יעו"ש. וכ"כ א"א או' ט' דלתיתה שלנו אסיר לשהות בביתו ואי שהה משמע דאסור בהנאה עכ"ל ומיהו נראה כיון דאינו אלא ספק חמץ כ"ז שלא נתבקעו בדיעבד אה שהם ועבר עליו הפסח יש להתיר בהנאה כיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדרבנן ובספיקו יש להתיר. ומיהו ס"ד בחטים ושעורים אבל במיני הריפות אפי' בדיעבד יש לאסור וכמ"ש לעיל או' ל"ו יעו"ש. ויתבאר עוד מזה לקמן סי' תס"ז סעי' א' יעו"ש.

פח **חפ) [סעיף ו'] שקים שנותנים בהם קמח כל השנה וכו'** וה"ה בנותן בו פעם אחת אפי' קמחא דפסחא אם רוצה לכבסה צריך להתיר התפירות כמ"ש לעיל סי' תנ"א ס"ק נ"ב. ח"ו או' ך' ועיין בדברינו לשם או' רט"ז ומשם ואילך עד או' רי"ט יעו"ש.

פט **פט) שם. צריכין להתיר קודם כיבוס וכו'** מפני שמה בתוך הקמטים והתפירות אינו מתכבס ועוד שהדבר ידוע דכשהקמח נוגע במים מיד נתרכך ונילוש ונדבק בבגד וקשה להעביר כולו. ב"י בשם תה"ד סי' קי"ו לבוש.

צ **צ) שם. צריכין להתיר קודם כיבוס וכו'** אבל הב"ח כתב דאפי' אין שם תפירה וטלאי נמי קשה להעביר כל הנילוש בשק בנקבי האריגה ע"כ אין ליתן בהם קמח של פסח והכי נהוג ודלא כמ"ש כאן בש"ע ובסי' תנ"א להיתר עכ"ל. והביאו הפר"ח וכתב ולכתחלה יש לחוש לזה, וכ"כ הט"ז סק"ה דמצוה מן המובחר ליקח חדשים שלא היה בהם קמח יעו"ש. מיהו השכנה"ג בהגב"י או' ו' כתב על דברי הב"ח הנז' דאין כן מנהגם אלא כדברי התה"ד. וכ"נ דעת מ"א סי' תנ"א ס"ק ל"ו. ח"י בסי' זה או' כ"א. וכ"כ א"ר או' ט"ו דזקנו הגאון ז"ל נהג להתיר כמשמעות הש"ע ולבוש יעו"ש. והר"ז או' כ"ה כתב דכ"ז מעיקר הדין אבל מצוה מן המובחר למי שאפשר לו שיקנה חדשים. וכ"כ ח"א כלל קכ"ח או' ו' דטוב לעשותן חדשים. אמנם החמ"מ בסי' תנ"א או' ל"ג כתב דנהגו העולם כהב"ח והט"ז והפר"ח לקנות חדשים דוקא.

צא **צא) גם** המפות שעושין עליהן המצות יש חשש זה ויותר טוב לעשות המצות על השלחן החלק בלא מפה וכל יר"ש לא יסמוך על הכביסה ואשרי מי שנזהר. ט"ז שם. ואשרי מי שנזהר לעשות מצה בדפין חלקין מעץ קשה שהוחלק ברהיטני ולהפוך על צד השני ולהדיח צד הראשון ולגרר היטב וכן יעשה תמיד ולא יבא לידי חימוץ. מש"ז או' ה'.

צב צב) [סעיף ז'] **אסור להניחם ע"ג בהמה וכו'** מפני שהקמח מתחמם בגוף הבהמה כשמונח על גבה ותו דרגילות הבהמות להזיע תחת כובד המשא ולא ברירא לן אי זיעת הבהמה מחמצת ואע"ג דלפי הסברא דמי לזיעת אדם דאינו מכשיר ואינו מחמץ מ"מ אין להקל במילתא דלא פשיטא ב"י בשם תה"ד סי' קי"ח. לבוש' מיהו הפר"ח בסי' תס"ו סעי' ג' כתב דודאי אינו מחמיץ וחלק על דברי התה"ד הנז' יעו"ש. אמנם הנה"ש בסי' זה או' ד' כתב על דברי הפר"ח הנז' דאין להקל במה שנסתפקו הראשונים כי אין לו להפר"ח ראיה מכרעת עכ"ל. וכן הסכים השו"ג או' י"ב דלא כפר"ח יעו"ש. ועיין לקמן סי' תס"ו סעי' ה' בענין זיעת האדם אם מחמיץ ובדברינו לשם בס"ד.

צג צג) **ובדיעבד** יש להורות דזיעת בהמה אינה מחמצת מ"א סק"ו. מיהו הח"י או' כ"ב מסתפק אם מותר ללוש מהם מצות משום דאפשר דהוי כמי פירות עם מים דממהר להחמיץ וגם בנתייבשו המי פירות בתוכו ואח"כ ללוש אותו הביא פלוגתא בזה אם ממהר להחמיץ יעו"ש והא"ר או' ט"ז פשיטא ליה דגם זה ממהר להחמיץ יעו"ש. אמנם החק יוסף או' ע"ז כתב כדברי מ"א דבדיעבד יש להורות דזיעת בהמה אינה מחמצת. וכ"כ הר"ז או' כ"ז. אלא שכתב ומ"מ צריך שיהיה שהות יום או יומים בין הולכה זו להלישה לקרר הקמח שנתחמם מגוף הבהמה עכ"ל. ומ"מ כתבו האחרונים דאם נראה מקום המלוחלח מהזיעה לכתחלה יש להסיר אותו קמח המלוחלח. ובענין אם נתייבשו המי פירות בתוך הקמח ית' עוד לקמן סי' תס"ב סעי' ב' ובסי' תס"ו סעי' ה' יעו"ש.

צד צד) **שם. אסור להניחם ע"ג בהמה וכו'** ואם עבר והניחם לא ילוש בו כדלקמן בסעי' ט' פר"ח. ור"ל שיניחם יום או יומים עד שיתקרר ואח"כ ילוש כמו בטחינה לקמן סעי' ט' וכ"כ באו' הקודם בשם הר"ז.

צה צה) **שם הגה. וכן יזהר לכתחלה שלא יניח הרבה שקים וכו'** וגם צריך ליזהר שלא ישב ע"ג השק של קמח. פר"ח. חמ"מ או' ז' ר"ז או' כ"ח. ואם ישב ויש לחוש שנתחמם יעשה כמ"ש סעי' ט' חמ"מ שם.

צו צו) **שם בהגה. וכן יזהר לכתחלה שלא יניח וכו'** ואם עבר והניח השקים זה על זה יש עוד תקנה שישהה אותם יום או יומים קודם לישה. מ"א ס"ק ט"ו. ח"י או' כ"ג. חמ"מ שם. ר"ז שם. ומיהו מ"ש שם המ"א וצ"ע דבירושלמי וכו' עיין מ"ש י"א בהגב"י בסוף סי' זה בשם השה"ל ובאו' שאח"ז.

צז צז) **שם בהגה. וכן יזהר לכתחלה שלא יניח וכו'** פי' אבל בדיעבד אין לאסור ואע"ג דבירושלמי משמע דאסור ה"ד לדידהו דהוו לותתין אבל לדידן ליכא למיחש. עו"ש או' ז' וכ"כ ח"י אי' כ"ג דאם עבר ולש (ר"ל קודם שהיית יום או יומים) אין איסור בדיעבד כמשמעות לשון הרב. וכתב שכ"כ הנ"ץ. וכ"כ ח"א כלל קכ"ח או' ז' ואו' ה' יעו"ש.

צח צח) [סעיף ח'] **נוהגין לנקר הריחים וכו'** וכתב הרו"ח או' ז' דמנהג עירם אזמיר יע"א לילך המרביץ תורה לראות ניקור הריחים ויהיה גם הוא ע"ג לראות אבני הריחים שיהיו נקיות ואח"כ נוהגין לשרפם בקש ובגבבא עכ"ל וכ"כ הזר"א סי' נ"ח שנוהגין להסיר הרכב כדי לנקר השכב דהיינו הריחים מהחטים שבחורי השכב מלבד הכיבוד בכל כלי הטחינה והגם שאצלם ליכא חשש תבואה לתותה יעו"ש.

צט צט) **שם. נוהגין לנקר הריחים וכו'** ועיין סמא דחיי סי' ב' וסי' ו' שכתב דפשוט דצריך לנקר כל הכלים של הטחינה ולהסיר האבק שעל התקרה שלא יפול מקול הטחינה להחטים והקמח יעו"ש. וכתב עו"ש שאותם הריחים שהם מכוסים סביבם בנסרים ועליהם כמין תקרה מנסרים מכוסה על אבן הריחים צריך להסירם קודם הטחינה לפי שמזיע מחמת חום הטחינה ונעשה בצק. וכן יש להרחיק העקלים של ברזל הסביב להאבן הטוחן עד שלא יבא הברזל לתוך הקמח שכ"ז מזיעה ונעשה בצק יעו"ש.

ק ק) **שם. נוהגין לנקר הריחים וכו'** ניקור הריחים לאו מדינא הוא ולכן אם ניקרו הריחים כמנהג ושוב טחנו חטי דספק חמץ א"צ לנקרם בעת הדחק. שו"ת נחלת שבעה ח"ב סי' י"ג והרב ב"ד פקפק בדבריו בסי' רי"ז ועי"ש בסוף סי' רי"ח. ברכ"י או' י"ג. שע"ת או' י"ז. ועיין באו' שאח"ז.

קא קא) **שם נוהגין לנקר הריחים וכו'** וכתב בתשו' נחלת שבעה ח"ב סי' י"ב דשלושים יום קו"פ מותר לטחון אף בלי ניקור הריחים יעו"ש שהאריך בהיתר זה. ובשאלה י"ג כתב דאם לא יוכלו בקל לנקר הריחים כי הוא סמוך לפסח או שאר הכרח גם לדידהו הוי כשעת הדחק ושרי לטחון בלא ניקור יעו"ש. והביאו ח"י או' כ"ד. חק יוסף או' ז' זר"א סי' נ"ח. ר"ז או' ל"א. וכתב שם ח"י ומ"מ יאפה הכל קו"פ. וכ"כ הר"ז שם. מיהו בשאילת יעב"ץ ח"א חולק ע"ז וכתב דכיון שנהגו לנקר הריחים אפי' קודם ל' יום נמי ולא אמרו למ"ד יום אלא לענין חלות חובת ביעורו וכו' ואצ"ל במצה דמצוה דבעי שימור וכן מ"ש בשם מהרי"ל שא"צ לברור מן החטים הצמוחות קודם פורים ג"כ יש להחמיר דלא גרע קמח דמצוה משאר דברים הנעשים לשם פסח שנזהרים במשהו אף קודם ל' יעו"ש והביאו שע"ת או' י"ז. זכן בס' בית מאיר בסי' זה האריך הרבה בדברי נחלת שבעה הנז' במה שלחלק יצא בין תוך ל' לקודם ל' ואין רוח חכמתו נוחה הימנו ומסיק לכן הברור בעיני דדינו לאו דסמכא ומכ"ש שעושין ממנו מצת מצוה בודאי אין שים צד להקל אף

קודם שלושים עכ״ל והביאו השד״ח במע׳ חו״מ סי׳ יו״ד או׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ המחה״ש סק״ח על דברי נ״ש הנד׳ דבזה״ז דלותתין כל התבואות אין לסמוך על היתר זה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ח״י על מ״ש הנ״ש דקודם פורים מותר לטחון בלי ניקור ובלא פרישת סדינים דלא נהירא אכן על מ״ש דבשעת הדחק שא״א לנקר מותר אף סמוך לפסח בלא ניקור כתב דיש לסמוך עליו. וכ״פ ח״א כלל קכ״ח או׳ ד׳ דבדיעבד או בשעת הדחק שא״א לנקר הריחים מותר לטחון בלא ניקור רק שיאפה הכל קו״פ וכן אם טחנו באותו ריחים שטחנו בו תבואה לתותה אין לאסור בדיעבד כיון שהוא קו״פ דאז בטל עכ״ל ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ פ״ד ודוק.

קב **קב) שם. נוהגין לנקר הריחים וכו׳** בשנת תק״א לאלף הששי פה פראג אירע מעשה שבשעת טחינת הקמח למצות היה מזיע אותו כלי ריחים שהקמח נופל לתוכו ושהיו מעידים נאמנים שהרגישו כמה טיפות בהכיסוי מלמעלה. ונוסף לזה שהודבק בפשתן המתוח בדפנות אותו כלי מחמת הזיעה אבק הקמח כמו עיסה עב כעובי אצבע. והספק היה אם מחמת לחלוחית התבואה שבאותו השנה שלא נתבשלה ונתיבשה כל צרכה על פני השדה והוי מי פירות או שבא מחמת אויר קר ולח שהיה בעת הטחינה וחום הריחים והוי תולדה דמים. ופסקו הב״ד ע״פ צירוף שאר לומדים וחכמי הקהלה ליקח המכסה העליון כדי שלא יהיה חם כ״כ ולמתוח פשתן עליה גם להחליף הפשתן תמיד אם נראה בו עיסה. והיו מעמידים נאמנים לרקד הקמח ריקוד אחר ריקוד גסה ודקה ולאפות הכל קו״פ ומפני הפ״מ כמה מאות זהובים סמכנו על אותם הפו׳ דמהני הריקוד. ועם כל זאת מנעתי לאכול מאותן מצות גם שאר שרידי עדה. ק״נ כל הרא״ש פ״ב דפסחים סי׳ כ״ב.

קג **קג) שם נוהגין לנקר הריחים וכו׳** עיין נ״א שאלה כ״א בנמצא עיסה בריחים בדופני התיבה שהקמח הנטחן מונח בתוכו ובעלי הריחים אמרו שזיעה בא מחום הטחינה ומאויר הקר ונעשה עיסה. וכתב שבצק זה שנדבק בתיבה תלוי בפלוגתא דלהרא״ש מותר לגמרי ולהרוקח דינו כמים ממש וכו׳ ומסיק במקום דאיכא דחק יש להקל לטחון אפי׳ לכתחלה אבל במקום שאינו דחק יש לטחון דוקא חצי חבית בפעם אחת שאז אינו חימום כ״כ ולא ימצא בצק וכן אמרו הטוחנים הבקיאין יעו״ש.

קד **קד) ובענין** ריחם של קיטור אם מותר לטחון בה חטי דפסחא עיין בשד״ח מע׳ חו״מ או׳ ג׳ שהביא דעת הפו׳ המדברים בזה שהללו אוסרים והללו מתירים וסדר הניקוי והטחינה של חטי דפסחא שנטחנין שם יעו״ש. ועכ״פ אף במקום שנהגו להתיר חיובא רמיא על הב״ד של אותו מקום למנות אנשים נאמנים מרביצי תורה ע״ז לראות סדר ניקיי המקום של מושב הריחים וכלי הריחים והריחים וגם לישב שם שומר ת״ח כל זמן הטחינה של חטי דפסחא לראות ולהשגיח תמיד בקמח ובכלי הריחים שמא יזיעו ויעשו עיסה ואם נמצא עיסה צריך לתקן תיכף ולעשות כפום דינא.

קה **קה) ובענין** ריחים של מים עיין בשד״ח שם או׳ ב׳ שכתב כי קשה מאד לנקות היטב את כל הכלים שלא ישאר בהם שום עיסה דבוקה יעו״ש אמנם באו׳ ג׳ שם ד״ה שוב וד״ה והנה הביא דעת המתירין בזה כדברי הרשב״ץ שהבאנו לעיל או׳ ע״ב יעו״ש וע״כ הכא נמי במקום שנהגו היתר חיובא רמיא על בי דינא להשגיח ע״ז כמ״ש באר הקודם.

קו **קו) וכתב** השע״ת או׳ י״ז בשם שאלת יעב״ץ ח״א שמצריך לעשות כיס חדש לרקד בו הקמח לצורך פסח ולא להצניע משנה לשנה כיס הריחים וכן הנהיג א״מ הגאון ז״ל במקומו יעו״ש. וכ״כ מור״ם ז״ל לעיל בהגה לסי׳ תנ״א סעי׳ ח״י יעו״ש. אמנם עיין בשד״ח שם או׳ ג׳ ד״ה ועל הנפה שכתב בשם חיים של שלום סי׳ פ״ה בנידון הכיסים של ריחים שהיא גזירה שבעלי הריחים אין יכולין לעמוד אלא כעין חדתא עבדינן שמנקין אותם יפה יפה משיורי קמח ומכבדין במכבדות של שער היטב וגם כי הרמ״א סי׳ תנ״א סעי׳ ח״י כתב שמנהג לנקות כיסים חדשים וכן נפה ודלא כהמחבר שכתב דמהני בהי שפשוף כבר כתב הח״י שם או׳ נ״א דשעת הדחק הוי כדיעבד ומהני שפשוף ואין דחק גדול מזה דלקנות אחרים צריך להוציא סך רב יעו״ש.

קז **קז) שם. משום דזמנין וכו׳** כשטוחנין בריחים תבואה לתותה לא יטחנו באותו בית לפסח אפי׳ בריחים אחרת כי האבק פורח ומתערב. מ״צ. מ״א ס״ק י״א. ולא ראיתי נזהרין בזה וטוחנין באותו בית לפסח שטוחנין בו קמח אחר וצ״ל משום דאיכא לספוקי שמא התבואה אחרת ג״כ אינה לתותה ואת״ל שהיא לתותה שמא לא לתת בדרך שנתחמץ. גם בדיעבד ליכא איסור כיון שנתבטל קו״פ אכן תוך הפסח יש ליזהר בזה. ח״י או׳ כ״ה. וכ״כ א״ר או׳ י״ט דבדיעבד אין איסור שנתבטל קו״פ אך תוך הפסח יש ליזהר. וכ״כ הר״ז או׳ ל״ב דאם אין הדבר ידוע בבירור שאותה תבואה לתותה נהגו להקל אם טוחנן קו״פ ועו״ש. ומ״מ לכתחלה ודאי צריך ליזהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע ממטה עד התקרה. ח״א כלל קכ״ח או׳ ג׳.

קח **קח) שם. תבואה לתותה לסולת.** וכ״ש במדינות הללו שטוחנין בהם חטים ושעורים השרויין במים הרבה שעושין מהם שכר והוא שקורין לו מאל״ץ בל״א שהוא חמץ גמור וטוחנין אותו בעודו לח קצת ונדבק הרבה בריחים שאסור לטחון בה עד שינקרו אותה היטב. לבוש. ר״ז או׳ כ״ט.

קט **קט) שם. שומרים אותו וכו'** שחוששין שמא לא נקרו אותם היטב ונשאר דבוק בהם מעט קמח חמץ ונתערב ממנו לתוך קמח זה הראשון לפיכך מצניעין אותו עד לאחר הפסח או אוכלין אותו קודם הפסח. ר"ז או' ל'.

קי **קי) שם. שומרים אותו וכו'** וכתב בא"ז ועתה נוהגין לכסות הריחים בפשתן ולפ"ז אפשר להתיר אף קמח הראשון עכ"ל. והביאו ח"י או' כ"ה. וכ"כ בספרו א"ר או' ח"י אלא שכתב ומ"מ א"א לכסות תוך הריחים עצמו עכ"ל מיהו הר"ז שם פסק כדברי הא"ז.

קיא **קיא) שם. שומרים אותו וכו'** ואם נאפה נראה להתיר דנתבטל קו"פ וכ"מ בתשו' נ"ש סי' י"ג. א"ר או' ך'.

קיב **קיב) שם הגה. ואנשי מעשה רגילים לילך בעצמם וכו'** כ"כ הרוקח בסי' רס"ג כל ישראל צריך לילך עם החטין לטחון כדאמרינן במס' חולין (ז' ע"א) גבי ר' פנחס בן יאיר ההוא גברא דהוה דרי חיטי לפסחא אמר חלוק נמי להאי (פי' אמר לנהר לחלוק מימיו כדי לעבור בו אותו האיש) דבמצוה קא עסיק. וגם המרדכי כתב בפ' אלו עוברין דאיתא בירושלמי ר' חנינא בן פזי אזיל לגבי טחוניא משמע התם דאפי' האמוראים היו הולכים לבית הריחים עכ"ל. ב"י וכ"כ מט"מ סי' תק"ע. וכן איתא במד"ד ס' בא סוף פי"ז הן היו עסוקין במצות שהיו טוחנין ולשין והקב"ה עוקר נטיעתן של מצרים שנאמר קומה ה' באפך. והביאו הרו"ח או' ז'.

קיג **קיג) שם הגה. רגילים לילך בעצמם וכו'** שמצוה בו יותר מבשלוחו. מ"א ס"ק י"ב. ועכ"פ ראוי להניח בריחים שומר איש יר"ש ובקי בדינים קצת ולא להניח שקים ע"ג שקים וכדומה. א"א או' י"ב. וקטן לא ישמור הריחים. מ"א ס"ק י"א בשם מ"צ, ועיין לעיל או' ע"א.

קיד **קיד) יזהר** כשנותן הקמח בשק שיהפך השק כדי שלא יהא חשש חיטה אפי' שינערנו היטב וגם צריך להזהיר להיושבים בריחים בין לבעלים בין לשומרים שירקדו הקמח היטב ויתנו דעתם דאם ניקב הנפה דתכף יקחו אחרת ויהיו שם ד' או ה' מוכנות דאם לא יקפידו ע"ז איכא למיחש דימצא חיטה בשעת לישה ואפיה ואשרי איש דיש לו שני שקים אחד לחטים ואחד ליתן בו אח"כ הקמח. וגם מה טוב מי שאינו מרקד הקמח בבית הריחים בבלבול ובחפזון אלא בביתו בשובה ונחת דיוצא מכל החששות. מל"ח ס' ג' או' י"א.

קטו **קטו) [סעיף ט'] צריך לטחון החטים יום או יומים וכו'** ומהרי"ו סי' קצ"ג כתב ג' ימים. ד"מ או' ה' ט"ז סק"ג. כנה"ג בהגב"י. ח"י או' כ"ו.

קטז **קטז) שם. יום או יומים וכו'** פי' לכתחלה יטחון ב' ימים לפני הלישה ואם א"א עכ"פ יטחון יום א' לפני הלישה ונ"ל דלא בעינן מע"ל רק לינת לילה. מ"א ס"ק י"ג. מיהו הח"י או' כ"ו כתב להוכיח מדברי הפו' דבעינן מע"ל וכתב ודלא כמ"א דלא בעי מע"ל רק לינת לילה יעו"ש וכ"כ ח"א כלל קכ"ח או' ה' דעכ"פ יטחון מע"ל קודם האפייה אבל הא"ר או' כ"ב הביא דברי מ"א הנז' וכתב דכ"מ מלבוש ובשה"ל דמשם מקור דין זה. וכ"כ חק יוסף או' ך' ליישב דברי מ"א וכתב דבחנם השיג עליו ח"י יעו"ש. והר"ז או' כ"ו כתב דאם א"א לו שיהיה ביניהם שהות ב' ימים ישתדל שיהיה שהות ביניהם יום א' מע"ל ולפחות תהא מפסקת ביניהם לינת לילה שהלילה מקרר הקמח שהיה רותח בשעת הטחינה יעו"ש.

קיז **קיז) חטים** שטוחנין ברחים של יד אין שם חימום כלל וא"צ להמתין יום או יומים אבל טוב להחמיר הלק"ט ח"א סי' י"א. י"א בהגב"י.

קיח **קיח) שם. יום או יומים וכו'** לדעתי אין לחוש לחששא זו כלל כי שמא במקומם היו טוחנים במים שמוליכין את האבן בכח גדול ומחממת הקמח אבל במקומנו אין טוחנין אלא בבהמות ואני בדקתי כמה פעמים ומשים ידי בנקב שיורד ממנו הקמח ומקבלו ואינו חם אלא כל שהוא ומיד מתבטל אותו חמימות כשיורד לתוך הכלי וכו' ועוד כי בעוד שמרקדים את הקמח מצטנן לגמרי וכו' כללא דמילתא איני רואה טעם לחששא זו במקומני והנסיון יוכיח אבל לא תתמה על האוסרים שהרי יש להם על מה שיסמוכו. הרדב"ז בתשו' החדשות ח"א ס' ת"ץ. וכ"כ כנה"ג בהגב"י ששמע משם החכם והוא הרב עזריא יהושע כמ"ש בשכנה"ג הגב"י או' ט' (וכבר תמהו עליו האחרונים כיון שהביא תשו' הרדב"ז למה לא הביא זה מהרדב"ז יעו"ש בדבריהם) שעתה שאנו מרקדין הקמח בנפה א"צ להמתין אלא שכתב עליו שאינו סומך על שמועה זו יעו"ש. וכ"ה דעת ח"י או' כ"ז וכ"כ הרב תורת חסד סי' רצ"ב דאין לסמוך על הריקוד יעו"ש. וכ"כ א"ר או' כ"א דאף שטוחן ע"י בהמות ואף שמרקד הקמח לא אמרינן דמקרר הקמח ודלא כמ"א.

קיט **קיט) שם. י"א שאסור וכו'** בב"י לא הביא פלוגתא בזה אלא שכך הוא לשון האגור שהביא בב"י שכתב יש רוצים להוכיח מן הירושלמי וכו' וע"כ כתב זה בש"ע בלשון י"א.

קכ **קך) שם. י"א שאסור ללוש וכו'** ואם עבר ולש נראה דאין לאסור בדעבד ומשמרו היטב מן החימוץ ח"י או' כ"ו. וכ"כ א"ר או' כ"ג דאם נאפה בו ביום פשיטא דאין להחמיר יעו"ש. וכ"כ תורת חסד סי' רצ"ב. ב"ד סי' ר"י. א"א או' י"ד. כס"א או' ה' ר"ז או' כ"ו. ח"א כלל קכ"ח או' ה' וז"ל הברכ"י או' טו"ב הרב תורת חסד סי' הנז' ומהר"י זיין בתשו' שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ב' והא"ר הסכימו דבדיעבד מותר והכי נקטינן דהרי הרדב"ז סי' ת"ץ

כתב דאם נטחן ע״י בהמות אין לחוש כמש״ל וא״כ תסגי לן לאסור לכתחלה עכ״ל משמע דהא דמסכים להתיר בדיעבד ה״ד אם נטחן ע״י בהמות אמנם מסתמיות שאר הפו׳ שכתבנו לעיל משמע דבכל קמח יש להתיר בדיעבד אם כבר עבר ולש ומ״מ הסברא נותנת דאף בדיעבד אין להתיר אלא א״כ עבר איזה שעות שכבר נתקרר הקמח אי שריקדו אותו.

קכא **קכא) אותן** נשים שמרקדות קמח בפסח צריך לשומרן שלא ישיחו על הקמח שלא ינתז רוקן על הקמח ויחמיצו שם משהו ואפי׳ קודם זמנו. ריטב״א. פת״ע או׳ כ״ג. ועיין עוד לקמן סי׳ תס״ו או׳ מ״ע.

סימן תנד

א **א) [סעיף א׳] אין יוצאין לא בפת סובין וכו׳** שנאמר שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם ואלו אינם נקראים לחם לפי שאינו נקרא לחם אלא דבר הראוי למאכל אדם דכתיב כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם. ועוד גבי חלה כתיב באכלכם מלחם הארץ משמע שאין נקרא לחם אלא מה שהם עצמם אוכלים ומטעם זה ג״כ אין אדם יוצא י״ח מצה אלא בדבר שחייב בחלה. לבוש.

ב **ב) שם. לא בפת סובין ולא בפת מורסן.** וסובין קליפת חטין הנושרת מחמת כתישה ומורסן הנשאר בנפה. רש״י שבת ע״ו ע״ב. והביאו מ״א סק״א וכ״כ הרע״מ פ״ז דשבת אלא שכתב דהרמב״ם פי׳ אפכא דמורסן הוא עבה וגרוע מסובין וכ״כ בפ״ב דחלה כפי׳ הרמב״ם דסובין הוא הדק ומורסן הוא הגם וכ״כ בפ׳ י״א דתרומות יעו״ש. והב״ד ח״י אי׳ א׳.

ג **ג) וכתב** שם המ״א וראיתי מורין שקליפה שקורין שפרייר״ר אינו מחמיץ ומיהו זהו קליפה מקש אבל קליפת חטים עצמן אפשר דמחמיץ וגם א״א שלא נדבק בו קצת ממשות חטים עכ״ל והביאו חק יוסף או׳ א׳ מיהו ח״י או׳ א׳ תמה על דברי המ״א הנז׳ דמאי מספקא ליה הא משנה שלימה שנינו אין שורין מורסן לתרנגולין ואין האשה שפה מורסן והוא מחמיץ בודאי כמבואר לקמן סי׳ תס״ה יעו״ש אמנם הא״ר או׳ א׳ כתב לתרץ דהמ״א לא מסתפק כלל במורסן רק בקליפת חטין שהוא סובין וכמ״ש בריש דבריו פירש״י סובין קליפת חטין הנושרת בשעת כתישה וכו׳ יעו״ש. וכ״כ י״א בהגה״ט דהמ״א קאי אסובין דוקא אבל למורסן אין שום ספק דודאי מחמיץ יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קכ״ב או׳ ב׳. ויתבאר עוד מזה לקמן רסי׳ תס״ה יעו״ש.

ד **ד) ואם** נמצא שבולת מקש תוך מאכל הנימוח ואין בשבולת שום תבואה אחזוקי איסורא לא מחזיקן ובאיסור משהו מדרבנן ואמרינן דכולהו נפלו בשעת דישה. ח״י או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ חמ״מ סי׳ תס״ה או׳ א׳ ר״ז שם או׳ ו׳ ח״א כלל קכ״ב או׳ ב׳.

ה **ה) וכן** אם נמצא בתבשיל קליפה של שבולת שועל ואין ידוע אם היא הקליפה העליונה שנושרת בשעת דישה או הקליפה העבה הנושרת בשעת כתישה יש להתיר. תשו׳ בית אפרים סי׳ ל״א, שע״ת או׳ א׳.

ו **ו) שם. אבל לש הוא וכו׳** ואם נטל מורסא מתוכה וחזר לתוכה ולש עמה כתב מ״א סק״ב יש להסתפק אם מצטרף לכזית אבל הח״י או׳ ב׳ כתב דאין כאן ספק כלל דכיון דלענין חלה אינו מצטרף (כמ״ש ביו״ד סי׳ שכ״ד סעי׳ ג׳). ה״ה לענין מצה יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ב׳ ח״א כלל קכ״ח או׳ א׳ וכ״כ י״א בהגה״ט בשם הר׳ מנוח. מיהו הברכ״י או׳ ב׳ כתב בשם ס׳ בית מועד הואיל ויש בו קמח יוצא בו י״ח אמנם הפר״ח כתב על דברי בית מועד הנז׳ דאין כן דעת הפו׳ וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דאינו יוצא בה י״ח מצה אלא א״כ אכל כזית לבד מן הסובין או מן המורסן יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תנ״ג או׳ מ״ג.

ז **ז) שם. אבל לש הוא וכו׳** וכתב הר״ן דה״ה דיוצאין בחטים שאכלו מהם תולעים. ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תנ״ג או׳ ג״ן ומשם ואילך עד או׳ ח״ן יעו״ש.

ח **ח) שם. ויוצא במצה מסלת נקיה וכו׳** דמצות מצות ריבה ואפי׳ כמצות של שלמה ומה ת״ל לחם עוני פרט לחלוט ולאשישה. ואשישה היא גלוסקא גדולה אחד משה באיפה. פסחים ל״ו ע״ב. ושיעור עיסה החייבת בחלה היא עשירית האיפה כדאיתא בעירובין פ״ג ע״ב יעו״ש והיא תק״ך דראהם מצריים בקירוב כמ״ש לקמן רסי׳ תנ״ו וביו״ד רסי׳ שכ״ד יעו״ש וא״כ שיעור האשישה היא שמונה מאות ששים ושבעה דראהם מצריים פחות מעט. ועיין לקמן או׳ יו״ד.

ט **ט) שם. ויוצא במצה מסולת נקיה וכו׳** מדברי הטור משמע דאף לכתחלה יכול לעשות כן ומה שדקדק הפר״ח דאין ראוי לעשות כן לכתחלה כתב עליו הער״ה או׳ ב׳ דאינו דקדוק אלא דאף לכתחלה יכול לעשות כן יעו״ש ומיהו גם הפר״ח כתב דהכי נהוג כדברי הטור.

י **י) שם בהגה. דהוי כאשישה.** כלומר ואמרינן בפ׳ כל שעה לחם עוני פרט לחלוט ולאשישה ומפרש התם דאשישה הוי אחד משה באיפה. פר״ח. ואם עשאה גלוסקא גדולה כמו ששית האיפה והיא נקראת אשישה והוא דרך חשיבות וגדולה הרי זו מצה עשירה ואינו יוצא בה. ר״ז או׳ ה׳.

יא **יא) [סעיף ב׳] עיסת הכלבים וכו׳** או זולתם ממיני החיות. הרמב״ם בפי׳ המשנה פ״א דחלה משנה ח׳ והביאו ב״י. וכ״כ בטור יו״ד סי׳ ש״ל וב״י שם.

יב **יב) שם. בזמן שהרועים אוכלים ממנה וכו׳** שחישב בשעת לישה בין על אכילת הכלבים ובין על אכילת בני אדם. הרמב״ם בפי׳ המשנה שם.

יג **יג) שם. יוצאים בה.** אם שמרוה מחימוץ. לבוש. ר״ז או׳ ח׳.

יד **יד) שם. שאין זו משומרת לשם מצה.** כך הוא לשון הרמב״ם פ״ו דין ה׳ והגם דבפי׳ המשנה שם כתב הטעם לפי שאין אדם יוצא י״ח אלא בדבר שחייב בחלה י״ל דכתב כאן הטעם משום שאין זו משומרת לשם מצה לומר שאעפ״י שעשאה מסולת נקייה ואפוייה כראוי אפ״ה כיון שעשאה לכלבים ה״ז אינה משומרת לשם מצה ואינו יוצא בה י״ח. וכ״כ מ״א סק״ג על טעם זה של הרמב״ם דאפי׳ היא פת יפה כיון שלא חשב למאכל אדם אינו משומר לשם מצה. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז או׳ ח׳ ביאורי הגר״א. אבל אם חשב בשעת לישה שיאכל ממנה אדם יוצא בה לדיעה זו אפי׳ היא פת קיבר. מ״א שם. א״א שם. ר״ז שם. וה״ד בשלא הפריש מורסן מתוכן אבל אם הפרישן והחזירן לתוכן או שעירב בה מורסן או׳ סובין מעלמא צריך שיאכל ממנה כזית לבד מן הסובין או מן המורסן כמ״ש לעיל או׳ ו׳ יעו״ש. ועוד עיין לקמן או׳ טו״ב ואו׳ ח״י.

טו **טו) ולענייין** חיוב חלה אם עשאה רק לשם כלבים והיא יפה ואפוייה כראוי בצורת לחם שראויה למאכל אדם עיין בטור וש״ע יו״ד ססי׳ ש״ל שכתב דדוקא שניכר בה שהיא לכלבים כגון שאינה ערוכה ועשוייה כצורת לחם הא לא הכי חייבת יעו״ש אמנם בבד״ה שהביא שם בב״י כתב שמדברי הרמב״ם נראה שאפי׳ עשאה כמצתו של שלמה ולא עשה בה שום שינוי ולא שום גריעותא ולא שום היכר מאחר שעשאה משעה ראשונה שלא יאכלו הרועים ממנה פטור עכ״ל וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל אפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל יש להפריש ממנה חלה בלא ברכה.

טז **טז) שם. שאין זו משומרת וכו׳** הלש לשם מצה ונשמר מחימוץ ואח״כ חשב לעשותה לגוי אע״ג דאיכא למימר ע״ד ראשונה אזיל ואתי מ״מ כיון שהסיח דעתו ממנה יש להחמיר. הלק״ט ח״א סי׳ נ״א. י״א בהגה״ט.

יז **טוב) שם בהגה. אבל י״א הטעם משום שאינו קרוי לחם וכו׳** פסק כהר״ש (בפי׳ המשנה פ״א דחלה) שס״ל דהטעם שאינו קרוי לחם אם עירב בה מורסן הרבה ואינה ראויה לרועים ואפי׳ חישב לאוכל בטלה דעתו. מ״א סק״ג. ח״י או׳ ג׳ ר״ז או׳ ח׳ ומשמע לדיעה זו הא אם ראויה למאכל אדם קרוי לחם ואעפ״י שעשאה לכלבים. וכתב הפר״ח וה״ד לענין חלה לפי דמחלף בלחם דעלמא אבל לענין מצה פשיטא דלכ״ע כל שעשאה לכלבים אינו יוצא בה י״ח מצה וזה ברור עכ״ל מיהו העו״ש או׳ ב׳ כתב דאם ראויה למאכל אדם אפי׳ אם עשאה לכלבים יוצא בה. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ ופליג על הפר״ח יעו״ש. אמנם דעת החמ״מ או׳ ב׳ כדברי הפר״ח וכ״נ דעת הער״ה או׳ ג׳ ועיין בא״א או׳ ג׳ שכתב דבדיעבד יוצא בה אעפ״י שאינה משומרת למצה יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תנ״ג או׳ ע״ה ודוק.

יח **יח) שם בהגה. משום שאינו קרוי לחם וכו׳** ואין יוצאין בה אפי׳ אכל הרבה ממנה בענין שאכל כזית לבד מן המורסן שבה. ר״ז שם וכ״כ המחה״ש סק״ג. וכתב שם המחה״ש והיינו שעירב בה מורסן הרבה אחרים אבל אם לא היה בה רק מורסן של עצמה לחם גמור מיקרי יעו״ש ועיין לעיל או׳ ו׳.

יט **יט) [סעיף ג׳] ליכא בזה״ז דידע למיחלט,** שהיו חולטין העיסה (או הקמח כמ״ש בטור סי׳ תס״א ובהרמב״ם) ברותחין ומתוך כך אינה מחמצת והאידנא אין אנו בקיאין בחליטה. מ״א סק״ד. והטעם כתב בהרמב״ם (פ״ה דין ג׳) גזרה שמא לא ירתיח המים יפה יפה. א״נ אין בקיאין בשיעור המים רותחין אם הרבה מים אם מעט מים וכמה שיעור זמן הרתיחה או יניחוהו ברותחין או ישפכו עליהן רותחין. ב״ח ביו״ד סי׳ ע״ג. ועיין לקמן או׳ כ״ד.

כ **ך) שם. ליכא בזה״ז וכו׳** ואפי׳ אינו רוצה לצאת בו י״ח מצה אפ״ה אסור משום חשש חמוץ. עו״ש או׳ ג׳ ועיין לקמן סי׳ תס״ה סעי׳ א׳.

כא **כא) ואם** נפל חתיכת עיסה למים רותחין בשעת רתיחתן וסילקוהו מיד (והלב״ש כתב אפי׳ לא סלקוהו וכ״כ החמ״מ או׳ ג׳) מותר בדיעבד ומ״מ אין להקל. מ״א סק״ד יעו״ש. אמנם הח״י או׳ ד׳ כתב שמו״ח הגאון ז״ל הכריע להקל בתערובת משהו להתירו בהנאה או לקיימו עד אחר הפסח יעו״ש והביאו א״ר או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. א״א או׳ ד׳ חמ״מ או׳ ג׳ מיהו הער״ה או׳ ה׳ כתב דבתערובת חמץ כל שהוא סמכינן על הרדב״ז סי׳ רמ״ב להתיר בדיעבד אף באכילה וכ״ש בהנאה ודלא כהח״י יעו״ש אכן מדברי הפו׳ הנז׳ שהביאו דברי הח״י משמע דסברי כוותיה. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ דאם נפלה חתיכת עיסה של מצה לתוך הרותחין שבקדרה אעפ״י שהוציאוה מיד הרי כל מה שבקדרה אסור באכילה אבל מותר בהנאה או להשהות עד לאחר הפסח אם יש שם ס׳ כנגד העיסה יעו״ש.

כב **כב) וחטה** שלימה שנפלה לרותחין עיין סי׳ תס״ז סעי׳ ט׳ וב״ח שם בלא נתבקעו דמשמע דעת המחבר עיקר ומנהגא להחמיר וא״כ לרותחין י״ל דשרי באכילה ומ״מ חמץ החמירו ביה. א״א או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ תס״ז או׳ ק״ח.

כג **כג) שם. ליכא בזה״ז וכו׳** אכן לחולה שהוקשה חוליו ע״פ הרופאים או לחיה שרי מי שעורים בחליטה. טור סי׳ תס״א. א״ר או׳ ד׳ ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תס״ג או׳ ט״ו וסי׳ תס״ה על סעי׳ א׳ יעו״ש.

כד **כד) שם הלכך כל מין חליטה אסור.** ר״ל בין קמח בין עיסה. בין חטים ושעורין ובין ליתן הקמח לתוך הרותחין או הרותחין לתוך הקמח. ועיין טור וב״י סי׳ תס״א.

כה **כה) ועיין** בתשו׳ בנין עולם סי׳ יו״ד באחד שהחליט שבולת שועל במים רותחין לעשות מהם גריסין ועבר עליו הפסח שאין להתיר דמ״ש בש״ס בחליטה אין בו משום חימוץ היינו אם נתבשל לגמרי עד שהוא ראוי לאכילה כך דגם אחר הבישול אין בו חשש חימוץ משא״כ בחליטה שלא נתבשל לגמרי א״כ אחר שינוחו המים מרתיחתן הוא מתחמץ ועוד הא מבואר בגמ׳ (פסחים מ׳ ע״א) דלא ליחלוט איניש תרי חיטי בהדי הדדי יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ ו׳

כו **כו) [סעיף ד׳] אין יוצא י״ח במצה גזולה.** כשאופין הרבה בתנור אחד טוב ללמד לומר כל מי שיגיע לידו מצה שלי הרי היא לו במתנה כדאמרינן פ׳ לולב וערבה (סוכה מ״ב ע״ב) מלמדין אותם לומר כל מי שיגיע לולבי בידו וכו׳ הגמ״י פ״ו בשם הרוקח. ב״י. עו״ש או׳ ד׳ פר״ח. וה״ה כשטוחנין ביחד יאמר כל אחד כל מי שיגיע לידו קמח שלי הרי הוא לו במתנה גמורה. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ה. ח״י או ה׳ חק יוסף או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ג. ח״א כלל קכ״ח או׳ ל״ה. ועיין בתשו׳ שאגת אריה סי׳ צ״ב וסי׳ צ״ג מה שהאריך בזה ומסיים שאמירה זו לכ״ע מהני אפי׳ למאן דלית ליה ברירה כיון דאינו מתנה על למפרע אלא במכאן ולהבא שיחול המתנה יעו״ש והביאו שע״ת או׳ ד׳.

כז **כז) ואף** אם לא אמר בשעת טחינה יכול לומר קודם אפייה כל מי שהגיע קמחי לידו הרי הוא לו במתנה. מק״ח או׳ ב׳.

כח **כח) שם. אין יוצא י״ח במצה גזולה.** אפי׳ בדיעבד. ב״ח חמ״מ או׳ ד׳ ואפי׳ בליל שני אינו יוצא י״ח במצה גזולה. שאגת אריה סי׳ צ״ה. מחב״ר או׳ ד׳ ער״ה סוף או׳ ח׳ שע״ת שם. וכ״כ המק״ח בביאורים או׳ א׳.

כט **כט) יש** שנסתפק אם יוצאין במרור גזול דאיתקש למצה ומהרי״ו בסי׳ קצ״ג כתב דיוצאין במרור גזול. כנה״ג בהגה״ט וכ״כ שאגת אריה סי׳ צ״ד דיוצאין במרור גזול בזה״ז שאינו אלא מדרבנן יעו״ש. והביאו שע״ת שם וכ״כ המק״ח או׳ א׳ אמנם בד״מ או׳ א׳ כתב בשם מהרי״ו דאין יוצאין. וכ״כ בב״ה ותמה על דברי כנה״ג הנז׳ יעו״ש. וכ״כ הפר״ח בסי׳ תע״ה סוף סעי׳ א׳ דאעפ״י דמרור דרבנן אינו יוצא בגזול דכל דתקון דרבנן כעין דאורייתא תקון יעו״ש. וכ״כ הער״ה בסי׳ זה או׳ ח׳ ר״ז או׳ ט״ו ומיהו כתב שם הער״ה דבליל שני דהוי תרתי דרבנן יש להקל כיון דאיכא מאן דשרי אף בליל א׳ ולענין ברכה עיין לקמן או׳ ל״ח.

ל **ל) שם. במצה גזולה.** וכן אם אכל מצת חבירו שלא מדעתו לא יצא. ר״ז או׳ ט׳.

לא **לא) שם. במצה גזולה. אבל יוצא במצה שאולה.** ט״ז סק״ד. ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ז׳ חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ד. ח״א כלל קכ״ח או׳ א׳ וכתב שם החמ״מ דיוצאין בה אפי׳ לכתחלה וכ״כ הר״ז שם.

לב **לב) שם. במצה גזולה.** ואם גזל ונתן לאחר הוי שינוי רשות ויוצא בו ודוקא לאחר יאוש (ואם צריך היאוש קודם שינוי רשות או אפי׳ אח״כ עיין בח״מ סי׳ שנ״ג סעי׳ ג׳ דאיכא פלוגתא בזה ולדעת הש״ע אפי׳ אח״כ מהני ולדעת מור״ם ז״ל דוקא קודם השינוי רשות יעו״ש) ואם האחר נתנם לגזלן גם הגזלן יוצא בו. מהרי״ל. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״א וכתב שם הר״ז דמותר לברך עליה ג״כ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״ח.

לג **לג) שם. במצה גזולה.** ואם גזל מעכו״ם עיין במ״א סי׳ תרל״ז סק״ג שכתב בשם ס׳ יראים דאפי׳ למ״ד גזל העכו״ם שרי מ״מ לא מקרי לכם יעו״ש ועוד עיין בתשו׳ הרשב״א סי׳ תתנ״ב שכתב דק״ל בפ׳ הגוזל (בבא קמא דף קי״ג) דגזל הגוי אסור כר״ע יעו״ש. וכ״פ הטור והש״ע בח״מ רסי׳ שנ״ט יעו״ש.

לד **לד) ואפי׳** גזל קמח או חטים מעכו״ם ועשה אותו מצה כיון דע״י עבירה באה לידו מצוה זו לא יברך שאין זה מברך אלא מנאץ. ר״ז או׳ יו״ד. ור״ל אבל י״ח יוצא בה בדיעבד כיון שקנאה בשינוי כמבואר בר״ז שם. בד״א בגזלן עצמו אבל אם נתן מצה זו לאחרים מותרים לברך עליה שהרי לא ע״י עבירה באה מצה זו לידם שכיון שכבר קנאה הגזלן בשינוי (ר״ל שעשאה לחם) קודם שנתנה להם. ר״ז שם.

לה לה) יש מי שפסק שאם הוציא מצה מרה״י לרה״ר אינו יוצא בה ידי חובה בפסח כי לא ימצא חילוק בין זו למצה גזולה. כ״כ הפר״ח שמצא כתוב בשם ס׳ בית מועד אלא שהפר״ח השיג ע״ז וכתב שזה פשוט דיוצא בה וכתב שכן מבואר בלבוש יו״ד סי׳ ש״מ סעי׳ כ״ח ובירושלמי פ׳ האורג יעו״ש. וכ״כ בב״י ביו״ד שם. ח״י בסי׳ זה או׳ ה׳ א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ו׳ כס״א או׳ א׳ ער״ה או׳ ט׳ ועיין בח״י שם שכתב ומ״מ מי שהוציא אותם אם אסור לד לאכול כדין המבשל בשבת עיין לעיל רס״י שי״ח ובסי׳ ש״ז סעי׳ י״ט (נראה דצ״ל סעי׳ ך׳) עכ״ל וכ״ה דעת הער״ה בסי׳ שי״ט או׳ ג׳ יעו״ש. אמנם מדברי ב״י ולבוש והפר״ח הנז׳ משמע דמותר לצאת בה לכתחלה אפי׳ מי שהוציא אותה לפי שהיא עצמה אינה עבירה אלא שנעשה בה מעשה עבירה יעו״ש. וכ״כ הכס״א שם דמתוך דברי הירוש׳ הנז׳ יראה דאין לחלק בין שוגג למזיד יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב מי שהוציא מצה מרה״י לרה״ר או מרה״ר לרה״י בליל ט״ו שחל להיות בשבת מותר לו לצאת בה י״ח ולברך עליה ואין זו מצוה הבאה בעבירה יעו״ש וכ״פ החמ״מ או׳ ד׳ וז״ל ומצה שהוציאוה מרה״י לרה״ר בשבת יוצאין בה לכתחלה וכן כל כה״ג שאין עיקר המצוה בא ע״י עבירה עצמה עכ״ל ועוד עיין מזה לעיל בסי׳ ת״ה סעי׳ ט׳ ודוק. ולענין אם יש לנו רה״ר בזה״ז עיין לעיל סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ח.

לו לו) וכתב שם הער״ה דאפי׳ עבר ואפה אותה בשבת יוצא בה י״ח ולא הוי מצוה הבאה בעבירה אלא דאסורה באכילה כדין המבשל בשבת יעו״ש. ועיין לעיל רסי׳ שי״ח ובדברינו לשם בס״ד.

לז לז) שם. אבל אם גזל חטים וכו׳ יוצא בה. והיינו בדיעבד אבל לכתחלה אסור ב״ח. פר״ח. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ יו״ד.

לח לח) שם הגה. ולענין ברכה עיין לקמן רסי׳ תרמ״ט. כוונתו על מה שפסק שם דאע״ג דקנאו ביאוש ושינוי אפ״ה לא יברך עליה מכום ובוצע בירך נאץ השם. ח״י או׳ ו׳ וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד. ומשמע בב״י סי׳ קצ״ו דאינו מברך עליה לא בתחלה ולא בסוף יעו״ש. אבל הב״ח שם כתב דאפי׳ את״ל דבאוכל דבר איסור בעצמו כגון טבל ונבלה וטרפה ואפי׳ איסור דרבנן דאין מברכין עליו כלל מ״מ בגוזל או גונב חטה וטחנה ואפאה ועשה לחם פשיטא היא דלבסוף חייב לברך לד״ה ואינו אפי׳ מנאץ דדמים הוא חייב לו ובברכה ראשונה נמי נראה כמ״ד דחייב לברך אלא דהו״ל מנאץ אבל בגוזל לחם או מצה אפוייה אסור לו לברך בתחלה כיון דלא קנה ליה בשינוי אבל לבסוף יכול לברך יעו״ש. והביאו שכנה״ג שם בהגב״י או׳ ד׳ א״ר או׳ א, וכ״כ המ״א שם בריש הסי׳ דבגזל חטים וטחנן ואפאן דמברכין עליהן בהמ״ז וכתב וכן יש להורות דהא ברהמ״ז דאורייתא היא ולחומרא אזלינן ואפשר דאפי׳ גזל לחם מברך בהמ״ז דכשאכלה קנאה בשינוי יעו״ש. וכ״פ הר״ז שם או׳ ב׳ דאפי׳ בגזל לחם מברך אחריו ברהמ״ז אבל בענין ברכה ראשונה פסק שם באו ג׳ דאפי׳ בגזל חטים ועשאן פת לא יברך משום סב״ל וכן ברכת המצוה לא יברך עליהם יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לשם או׳ ב׳ ודוק.

לט טל) ועיין בזוה״ק פ׳ תרומה (קכ״ח ע״א) שכתב דאסור לקחת דבר מצוה בחנם בגין דלא זכי בההוא עובדא כלל לאמשכא עליה רוחא דקדשא אלא באגר שלים. ובספרא דחרשי (ספר של כשופין) דאוליף אשמדאי לשלמה מלכא כל מאן דבעי לאשתדלא לאעברא מניה ריח מסאבא וכו׳ בעי למקני ליה באגר שלים בכל מה דיבעון מניה בין זעיר בין רב בגין דרוח מסאבא איהו אזדמן תדיר במגנא ובריקנייא ואזדבן בלא אגרא ואניס לבני נשא למשרי עלייהו ומפתי לון לדיירא עמהון בכמה פיתויין יעו״ש.

מ מ) וכתב בשה״מ פ׳ עקב על האר״י ז״ל כשהיה קונה איזה מצוה כגון תפילין או אתרוג לא היה מקפיד לדעת כמה יתן במצוה ההיא אלא היה פורע כל מה שהיו שואלין אותו בפעם ראשונה והיה אומר למוכר הרי המעות לפניך קח כל מה שתרצה וכמ״ש בזוה״ק פ׳ תרומה עכ״ל.

מא מא) וכשקונה מצה ישתדל לפרוע קו״פ כדי לצאת י״ח אליבא דכ״ע שיקנה בקנין דאורייתא וכמ״ש החיד״א בס׳ מו״ב בקו׳ כף אחת או׳ ג׳ בענין קניית ד׳ מינין יעו״ש. ור״ל דמדאורייתא מעות קונות וחז״ל תקנו במשיכה כמ״ש בח״מ רסי׳ קצ״ח יעו״ש וא״כ כשנותן כסף ומושך קנה בין מדאו׳ בין מדרבנן והוי מצוה מן המובחר.

מב מב) בצק של עכו״ם שלשו העכו״ם בפני הישראל אעפ״י שראה הישראל מתחלה ועד סוף שלשו העכו״ם ושלא נתחמץ ושלשו העכו״ם במים שלנו אין יוצאין בו י״ח מצה שהרי לא עשה בו העכו״ם שימור לשם מצה ואפי׳ אמר העכו״ם בפי׳ שלשה לשם מצה אינו שימור דכתיב ושמרתם את המצות אתם ולא עכו״ם משמע אבל מותר לאכלו בתוך הסעודה וממלא כריסו ממנו אפי׳ בלילה א׳ ובלבד שיאכל כזית ממצה שמורה לשם מצה באחרונה אבל אם לא הישראל הלישה מתחלה ועד סוף אסור לאכלה שמא נתחמץ ביד עכו״ם. לבוש. וזהו כדברי מרן ז״ל בב״י שכתב שכ״ה דעת הרי״ף והרמב״ם יעו״ש. מיהו הא״ר או׳ ח׳ כתב על דברי הלבוש וב״י הנז׳ דאינו מוכרח והביא כמה פו׳ דפסקו כרש״י דאף שלא ראה הישראל הלישה מותר אם אין בבצק שיאור וסידוק וע״כ כתב דיש לסמוך ע״ז בשעת הדחק ביותר יעו״ש. אמנם הפר״ח הסכים כדברי ב״י. וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳ וכן הרב מ״ב בב״ה סי׳ ת״ס הביא כמה פו׳ ראשונים דפסקו דלא כרש״י וע״כ כתב דאין להקל כלל יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ תפ״ב.

סימן תנה

א **[סעיף א'] אין לשין אלא במים שלנו.** אפי' מצה שאינה למצוה משום דהחשש משום חימוץ. הרשב"ץ במאמר חמץ דף ל' ובתשו' ח"ב סי' פ"ז. והביאו הברכ"י או' א' והכס"א או' א' והשע"ת רסי' זה. וכ"כ הרא"ש סוף פ' כ"ש והמ"מ פ"ה דין י"א. והב"ד ב"י. וכ"כ הכלבו דף ל"ח ע"א שכן הסכימו הגאונים ורוב החכמים דלא כרי"ז גיאת יעו"ש. והב"ד הער"ה או' א' וכ"כ הר"ז או' א'.

ב **שם. אין לשין אלא במים שלנו.** מ"כ שלנו בקמץ תחת הל' אבל אין לקרותו בפתח כי יהיה אז מדבר בעדו כמו ולנו בגבעה ע"כ. א"ר. או א' ור"ל דאם הוא בקמץ יהיה רפה כמו גבע מלון לנו שחוזר על אחרים וגם כאן חוזר על המים אבל אם הוא בפתח יהיה בדגש כמו ולנו בגבעה שמדבר על עצמו.

ג **שם. אין לשין אלא במים שלנו.** וספק מים שלנו לא ילוש בהם ואם לש מותר. מהר"י בואינו הביאו הרב מזבח אדמה. ועיין מ"ש מור"ם ז"ל בהגה ססעי' ג' מחב"ר בקו"א או' א'.

ד **מי** שקלט מים מהגשמים מותר ללוש בהם מצה וא"צ לינה אליבא דכ"ע ובלבד שלא יניחם במקום שתפוג צינתן. הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים קע"ב. והביאו הברכ"י או' ד' שע"ת או' ט' אמנם הלק"ט ח"א סי' צ"ז לחלק יצא דאם נקלטו ביום צריך לינה אבל אם נקלטו בלילה א"צ לינה יעו"ש. והביאו י"א בהגה"ט והברכ"י שם, ועוד עיין לקמן או' ס"ד מ"ש בזה יעו"ש.

ה **מותר** ללוש במים שאמר העכו"ם מסיח לפי תומו שלנו בביתו דלא אתחזק איסורא והוא מידי דרבנן והמחמיר תע"ב. הרב החסיד מהר"י מולכו זלה"ה בתשו' כ"י סי' ק"ג. ברכ"י או' ה' ונראה דודאי אין לצאת במצות אלו י"ח דהרי אין כאן שימור וגם לשאר מצות ג"כ למיחש מיהא מיבעי שמא נפל לתוכו דבר המחמץ וכיוצא ובשעת הדחק יש להתיר ע"י סינון. שע"ת שם.

ו **שם. אין לשין אלא במים שלנו.** ר"ל שלנו בתוך כלי אחר שאיבתן והטעם פירש"י (פסחים מ"ב ע"א) מפני שבימי ניסן המעיינות חמין שעדיין ימות הגשמים הם ובימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולו של רקיע לפיכך כל העולם צונן ומעיינות חמין הלכך מלינן בלילה ומצטננין עכ"ל. ויש מפרשים הטעם לפי שהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ ומחממת המעיינות הלכך אין להם תקנה אלא שלא יהיו בלילה במחובר כמבואר בב"י יעו"ש. ובדרשות מהרי"ל כתב שצריך שיצטנן המים כ"ד שעות קודם לישה י"ב שעות היום בהיותם מחוברים בבאר שהשמש רחוקה מהם וי"ב שעות בלילה אחר שאיבתן יעו"ש.

ז **שם. בין שהם מי בורות ומעינות בין שהם מי נהרות.** ומיהו יותר טוב לשאוב מן הנהרות מלשאוב מהבורות ומעינות אם אפשר כמ"ש לקמן בהגה ויתבאר הטעם בדברינו לשם בס"ד.

ח **שם. ושואבין אותם מבע"י (הגה) סמוך לבין השמשות.** הדבר ברור דלדעת מרן ז"ל אפי' בעוד היום גדול ש"ד לשאבן לכתחלה ולטעמיה אזיל שפי' בב"י דעת הר"א ממיץ דאותם שנשאבו ביום מותרים ללוש בהם לכתחלה כל שעבר עליהם לילה א' ודלא כפי' הר"א מזרחי ז"ל ועפי"ז פסק בב"י ובש"ע לשאבן מבע"י או בה"ש ולהלינן לילה א' דבזה אתי שפיר בין לפירש"י בין לפי' הר"א ממיץ והיינו אפי' מבע"י ממש ומור"ם ז"ל שהגיה סמוך לבה"ש לטעמיה אזיל שכתב בד"מ דאין לשאבן מבע"י ונחלק על ב"י יעו"ש ועפ"ז פסק לקמן בהגה דכשחל פסח בא' בשבת יש לשאוב אור י"ג כדי ללוש בליל פסח ולא ישאבם בע"ש מבע"י. ונ"ל פשיט דלכתחלה יש לחוש ולשאבן ביה"ש או סמוך לו לחוש לסברת הרא"ם ז"ל וסברת מור"ם ז"ל וסברא שלישית שהביא הגמ"י כמ"ש בב"י אבל בדאיכא קצת דוחק וכיוצא ש"ד למימלא ביממא בעוד היום גדול כיון שלדעת מרן ז"ל אפי' לכתחלה שרי למיעבד הכי ואף שהט"ז מסיק דעדיף טפי לאחר מלהקדים כדעת מרן ז"ל עיקר ובתריה גררינן. מאמ"ר או' ב' וכ"כ הגר"א דמ"ש הש"ע מבע"י או ביה"ש ר"ל רק שלא ישאבו אחר התחלת הלילה אבל בעל הגה חשש להמחמירין וכתב סמוך לביה"ש ולא מבע"י אבל מסתימת כל הפו' וכן מלשון הגמ' משמע כדעת הש"ע וכ"מ מלשון הרי"ף שכתב שנשאבו בו ביום עכ"ל. וכ"פ הפר"ח דיכול לשואבן ביום אימתי שירצה ורק צריך שילינו כל הלילה וכתב וזה דעת הש"ע יעו"ש. וכ"כ א"א או' א' דלדעת הש"ע אף בחצי היום ש"ד ודוקא שלא לאחר בלילה והרב שהגיה סמוך לביה"ש וכו' פליג עליה יעו"ש. ומיהו כבר כתבנו דדבר פשוט הוא דלכתחלה יש לחוש לסברת מור"ם ז"ל ודעמיה ולשואבן דוקא ביה"ש או סמוך לו. וכ"ה דעת האחרונים.

ט **שם. ושואבין אותם מבע"י וכו'** יש מי שר"ל שמה שנהגו לשאבם מבע"י הוא להקל ושמצוה מן המובחר לשאבם בחצי היום אבל הרמ"ע בסי' ל"ב האריך להוכיח שאינו כן וכתב ובמקום שנהגו לשאוב ביה"ש אין להקל לשאוב מבע"י אלא בשעת הדחק והפ"מ יעו"ש. כנה"ג בהגב"י.

י **י) שם הגה. סמוך לביה״ש** לכאורה היה נראה דחצי שעה קודם ביה״ש נקרא סמוך וכמ״ש לעיל סי׳ רל״ב או׳ ט״ז בענין סמוך למנחה אמנם בד״מ או׳ א׳ כתב בהדיא דהמנהג לדקדק לשואבן ביה״ש או סמוך לו ממש מטעם דלא ניתנה תורה למה״ש דיכולין לכוין ביה״ש ממש יעו״ש.

יא **יא) שם. או ביה״ש** וזמן ביה״ש עיין לעיל סי׳ רס״א או׳ א׳ שכתבנו שמנהג העולם ע״פ סברת הגאונים שתכף אחר השקיעה מתחיל זמן ביה״ש שהוא ג׳ רבעי מיל יעו״ש. וא״כ הה״נ לזמן השאיבה שמתחיל תכף אחר השקיעה דהיינו שאין השמש נראית עוד על הארץ עד שיעבור י״ג מינוט וחצי שהוא ג׳ רבעי מיל דשיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל׳ כמ״ש לעיל רסי׳ רס״א בהגה יעו״ש ועיין מחב״ר או׳ ב׳.

יב **יב) שם. או ביה״ש,** וכתב ב״י דאם שאבן אחר תחלת הלילה אין להם תקנה ואסורים המים לעולם אליבא דרא״ם יעו״ש מיהו הב״ח כתב דבדיעבד אם נשאבו מבע״י או אחר התחלת הלילה מותר ללוש בהם ביום. מ״א סק״א. ח״י או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ א׳ ר״ז או׳ ו׳ וכתב שם הא״ר ודוקא שנשאבו קודם חצות לילה אבל לאחר חצות לילה אסור יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם. ומשמע בב״ח דמותר ללוש בהם מיד אחר עלות השחר וא״צ להמתין י״ב שעות מעת שנשאבו יעו״ש. וכ״כ א״ר שם. אבל הח״י שם כתב בשם האחרונים דאין ללוש בהם עד לאחר י״ב שעות. וכ״כ חק יוסף שם ר״ז שם. מיהו דעת הח״א כלל קכ״ח או׳ ח׳ נראה להחמיר בנשאבו בלילה ואין ללוש בהם אף לאחר י״ב שעות וכ״ה דעת החמ״מ או׳ א ועכ״כ היכא דאפשר באחרים אין ללוש בהם,

יג **יג) שם. או ביה״ש.** עיין בט״ז סוף סק״א שכתב דיותר טוב לאחר השאיבה מלהקדים (כגון שספק לו ביה״ש כמו ביום המעונן וכדומה) אכן מהרי״ל כתב להיפך היותר טוב להקדים קצת משיאחר ודבריו נראים נכונים וכן משמעות מ״א. ח״י שם. וכן הסכים מגן האלף וכתב ודלא כט״ז יעו״ש. וכ״ה משמעות דברי האחרונים ועיין לעיל או׳ ח׳.

יד **יד) שם. ואין לשין בהם עד שיעבור הלילה כולה.** עיין ב״י שכתב דג׳ חלוקות בדבר דלדעת הר״א ממיץ אם נשאבו ביה״ש מותר ללוש בהם מיד ולדעת רש״י כל ששהו י״ב שעות אחר שנשאבו מותר ללוש בהם ואם נשאבו מבע״י מותר ללוש בהם אחר י״ב שעות אפי׳ אם הוא קודם עה״ש ולדעת הריב״ן בין שנשאבו ביה״ש או בתחלת היום וכיוצא צריך שילינו כל הלילה בבית משום דסוף הלילה דהיינו קודם עה״ש גורם הצינון ולפיכך אסור לאפות קודם עה״ש ואם אפה ראוי לאסור יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח לפי׳ ב״י וכתב ודלא כהב״ח יעו״ש. ולפ״ז השואב ביה״ש ואינו לש בו עד שיעבור י״ב שעות ועה״ש זהו אליבא דכ״ע. ואם שאבו מבע״י ואינו לש בו עד עבור הלילה כולה דהיינו י״ב שעות ועה״ש זה מותר רק לדעת רש״י וריב״ן וזהו פסק הש״ע. ואם שאב ביה״ש ולש אחר עה״ש קודם ששהה י״ב שעות כגון שהללות קצרים זה מותר רק לדעת הרא״ם וריב״ן ולא לדעת רש״י וע״כ לכתחלה יש לשאוב דוקא ביה״ש ואין ללוש בו עד לאחר שיעבור עליו י״ב שעות ועה״ש כדי לצאת אליבא דכ״ע. ובשעת הדחק יש להתיר אחר עה״ש אעפ״י שלא עברו י״ב שעות וכ״כ האחרונים. ואם יש הכרח לאפות קודם עה״ש צריך לשאוב ביה״ש של הלילה שלפניו.

טו **טו) שם. עד שיעבור הלילה כולה.** ונכון ליזהר להמתין ללוש עד שיאיר היום הרבה פן יטעו באור הלבנה. ב״י בשם סמ״ק סי׳ רכ״א. א״ר או׳ ב׳.

טז **טז) טוב** שלא תגע אשה נדה במים ששואבין למצת מצוה וכמ״ש בחיים לראש. בן א״א פ׳ צו או׳ י״ז. וה״ה שלא תלוש או תעסוק בבצק ויש נזהרין שלא להניחה ליגע במצה של מצוה גם אחר אפייה.

יז **יז טוב) שם. יניחם במרתף וכו׳** ואם אין לו מרתף יניחם בתוך הבית. ר״ז או׳ ז׳ ומאוד צריך ליזהר שלא יעמיד המים בחדר שיש בו תנור בית החורף או תנור שאופין בו מצות שבלילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם. ולפעמים מחמת הקור נקרשו המים ואסור להעמידו אצל תנור חורף שיפשר. ח״א כלל קכ״ח או׳ ח׳.

יח **חי) שם קודם שיזרח השמש וכו׳** כדי שלא יתחממו מחום השמש וה״ד אם השמש זורחת עליו אבל אם אין השמש זורחת עליו כגון שמונח אצל כותל מזרח וצל הכותל מגין עליו שלא יבא עליו השמש עד כמה זמן אין לחוש כ״כ להכניסם בהשכמה ומ״מ יש לחוש שמא יהא היום מעונן ויומא דעיבא כוליה שמשא כמ״ש לקמן רס״י תנ״ט יעו״ש.

חי) ואם מותר להכניס ביום השבת הכד והחבית לתוך הבית מחמת חום השמש שהיו בלילה תחת אויר הרקיע עיין בתשו׳ בית יהודה סי׳ נ״ז שכתב להתיר אלא שכתב דיותר טוב לשתות ממנו מעט בשבת או יניחנו במקום שא״צ לטלטלו יעו״ש. והביאו ברכ״י או׳ ז׳ שע״ת או׳ ד׳.

יט **יט) שם בהגה. עד שהוחמו.** ואם נעשו פושרין כהוחמו דמי כמ״ש לקמן סעי׳ ג׳ ופושרין היינו כחמימות הרוק כמ״ש ח״י או׳ ט״ו. ועיין שע״ת או׳ א׳ שכתב בשם ספרו בית אפרים שכל שנתחממו חמימות קצת אעפ״י שאינו כחמימות הרוק אין ללוש בהם וכתב ויש לחוש לזה ולהעמיד במקום קר שלא יבואו לידי חמימות כלל יעו״ש.

כ ך) **שם בהגה. אינו מזיק.** ואפי' עמדו בשמש. ב"י בשם הרא"ש. מ"א סק"ב. א"ר או' ג' חמ"מ או' ב' ר"ז או' ח'.

כא כא) **שם בהגה. אינו מזיק אם לא נשתהו שם עד כדי שיוחמו המים כחום השמש אלא מצאן צוננים.** ר"ז שם. ואם הוחמו מן השמש אם מותר ללוש בהם אחר שיצטננו עיין לקמן או' ס"ח.

כב כב) **מעשה** באחד ששם מי מצות בבית החורף חם ושאלו לזקני הגאון ז"ל ושאל אם הכלי היה חם כשלקחו ממנו וענו לאו והתיר. א"ר שם.

כג כג) **שם בהגה. ויותר טוב להעמידם תחת התקרה וכו'** ונוהגין תמיד להניחם בלילה מכוסה. אף שהוא תחת התקרה ולא חיישינן שיתחמם מכיסוי זה וטעמא נ"ל דחיישינן שלא יפול דבר לתוכו ואף שכתב בתה"ד שזה זהירות יתירה נ"ל דהיינו בשעה שמוליכין מנהר לביתו שעוסק בה אבל במקום שעומד כל הלילה יש לחוש ביותר. א"ר או' ד' וכ"כ א"א או' ג' דהעולם נוהגין לכסות אף כשמעמידין בבית שמא יפול לתוכו דבר המחמיץ ומ"מ רק בפשתן דקה כי טוב יותר להיות מגולין שיצטננו יותר עכ"ל.

כד כד) **שם בהגה. וכשמוליך המים וכו'** יש לכסותן. שלא יפול דבר לתוכן אבל אין לחוש שיתחממו שכבר שקעה החמה. מ"א סק"ג. ומשמע דקאי אשעת שאיבה שהיא אחר שקיעת החמה אבל ח"י או' ג' כתב דכוונת רמ"א כשמוליך המים ביום תחת אויר הרקיע אל מקום בית הלישה יכסה אותם במפה (אם הוא יום המעונן או שמוליכן במקום זריחת השמש. ר"ז) כדי שלא יתחממו אבל לעת ערב בשעה ששואבין שכבר שקעה החמה א"צ לכסותן כלל רק ממנהג וזהירות יתירה שלא יפול לתוכו שום דבר המחמם יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ט' וכתב דמטעם זה נוהגין לסנן המים בשעת השאיבה בבגד לבן ונקי עכ"ל. וכ"כ ח"א כלל קכ"ח או' ח' דהמנהג לסנן המים שלא יפול לתוכו איזה גרעין וכן להיות מכוסה מטעם זה עכ"ד. ועיין לקמן או' ל"ג.

כה כה) **שם בהגה. יש לכסותן.** ודוקא בכלי חרס ועץ וכה"ג מהני כיסוי אבל אם הם בכלי זכוכית לא מהני כיסוי דכיון דזורח השמש תוך הזכוכית מבעיר יותר משהם מגולים וכדאיתא בש"ס ביצה ל"ג ע"א ועיין בפירש"י שם ולקמן סי' תק"ב. ח"י או' ד' והיינו כיסוי על גביהן לבד לא מהני לכלי זכוכית אלא צריך לכסות המפה על הדפנות שכנגד זריחת השמש ואם הוא יום המעונן צריך לנסות על כל הדפנות. ר"ז שם.

כו כו) **שם בהגה. כשחל פסח באחד בשבת וכו'** והיינו לנוהגים לאפית מצה של מצוה בליל ט"ז כשחל ע"פ בשבת כמבואר הטעם בט"ז סי' תנ"ח וכ"כ הר"ז בסי' זה או' י"א. וגם היינו לדעת מור"ם ז"ל ודעמיה דאין לשאוב מבע"י דאלו לדעת הש"ע מותר לשאוב בע"ש מבע"י וא"צ להקדים לאור י"ג כמ"ש לעיל או' ח' יעו"ש. וכ"כ בתשו' בית יהודה סי' נ"ז והביאו הברכ"י או' ז' שע"ת או' ד'.

כז כז) **שם בהגה. אור י"ג דהיינו בליל ה'.** אע"ג דאור י"ג הוא ליל ו' שפיר קרי ליה אור ה' כדאיתא בגמ' פ"ק דפסחים (דף ד' ע"א) אורתא דתליסר נגהי ארביסר. פר"ח. ור"ל דהכא נמי ביה"ש של ליל ששי נקרא על שם יום ה' ויום ו' משום שהוא ספק אם הוא של יום שעבר או של ליל להבא ולכן נקרא אור י"ג וליל ה' ודוק.

כח כח) **שם בהגה דהיינו בליל ה'.** פי' לאותן שאופין במ"ש ואין יכולין לשאוב במ"ש ולא בע"ש דצריכין לשאוב ביה"ש ואין שבת מכינה ליו"ט לכן ישאבו בליל ה' השייכה ליום ו' ב"י. וא"כ אף האופין ביו"ט שני אסורין לשאוב ביה"ש ביו"ט דאין יו"ט מכין לחבירו וצריכין לשאוב אור לי"ד ונ"ל דאם שכח לשאוב בליל ה' ישאוב בע"ש מבע"י או יצוה לעכו"ם לשאוב ביה"ש או יקח מים השאובים בביתו אעפ"י שלא נשאבו לשם מצוה כיון דא"א בענין אחר. מ"א סק"ד חק יוסף או' ג' ח"א כלל קכ"ח או' י"ב. ומיהו ח"י או' ה' כתב דיותר טוב לשאוב בעצמו או ע"י שלוחו באותו יום סמוך לביה"ש דאין שום חשש איסור כמו בשאר דרכים יעו"ש וכ"כ הר"ז או' י"ב דאם שכח ולא שאב בביה"ש של ליל ו' ישאוב ביום ו' סמוך לחשיכא קודם ביה"ש מעט שיש לסמוך על האומרים שמותר לשאוב המים אפי' מבע"י.

כט כט) **ואם** שכח לשאוב עד שנעשה ביה"ש של ליל שבת עיין ר"ז מה שכתב דיש לשאוב ע"י עכו"ם אפי' אין בור בחצירו וצריך להוליכן דרך רה"ר שאמירה לעכו"ם שבות וביה"ש לא גזרו על שבות במקום מצוה אבל אם יש לו בביתו מים שאובים מבע"י אף שלא נשאבו לשם מצוה יקח אותם ללוש בהם ולא יאמר לעכו"ם לשאוב אם צריך להוליכן דרך רה"ר אבל אם א"צ להוליכן אלא דרך כרמלית יאמר לעכו"ם לשאוב לו ואל יקח מביתו שנשאבו מבע"י ואצ"ל אם יש לו בור בחצירו שיאמר לעכו"ם לשאוב ביה"ש יעו"ש. ונראה דאף כששואב ע"י עכו"ם כנז' י"ל בשעת שאיבה שזה המים ששואב לי העכו"ם הוא לשם מצת מצוה. וכן היכא דלא אפשר ורוצה לקחת ממים השאובים בתוך ביתו י"ל עליהם בביה"ש זה המים יהיו לשם מצת מצוה. ועיין לקמן או' מ"ב.

ל ל) **שם בהגה, דהיינו בליל ה'.** וה"ה לאנשים שאופין הרבה ימים קודם פסח כשאופין ביום א' יזהרו לשאוב בליל ה' א"א או' ד'.

לא **לא) שם בהגה. לכתחלה יש לשאוב מן הנהרות וכו'** דרש"י כתב בתשו' דעיקר הקפידה במים שלא לנו הוא במעיינות ובורות דהם רותחים אבל לא נהרות שבניסן אין החמה מהלכת במים אלא שחשו חכמים לרוב עיירות שאין להם אלא מי בורות ומעיינות והכלבו כתב ע"ז דאין זה כלום שאף בנהרות המושכים מכה עליהם חום השמש ביום ומתחממין וע"כ טוב עכ"פ לכתחלה לשאוב מהנהר כ"ז שאפשר. ט"ז סק"ב. ועיין טור וב"י שהביא דברי תשו' רש"י הנז' ודברי הכלבו יעו"ש. ועיין לעיל או' ו'.

לב **לב) שם בהגה. אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וכו'** דהפשרת שלגים וגשמים לעולם רותחים. מ"א סק"ה. והיינו שרותחין יותר ממי הבארות. ר"ז או' כ"ב. ועיין כר"ש שכתב דה"ד משום שכבר ירדו לנהרות ונתחממו שם אבל לקלוט מן האויר כאשר ירד הגשם והשלג לא כיונו מהרי"ו והרמ"א להחמיר יעו"ש. ועיין לעיל או' ד'.

לג **לג) שם בהגה. טוב יותר לשאוב מן הבארות.** מנהג יפה הוא לנקות ולטהר המעיין תחלה ואם א"א ישאב מתוכו מים הרבה קודם ישאב מים למצות אולי ימצא שום חמץ שהיה בו וכל הבארות שבבתים סתמן ששאבו מהם מים רבים בו ביום. דרשות מהרי"ל הלכות פסח. ומנהג שלנו להשים ע"ג הקנקן בגד פשתן לבן מלובן כדי שאם יהיה איזה שום חמץ ישאר בבגד והמים ירדו משומרים לכלי. שכנה"ג בהגב"י או' י"ב. ח"י או' ו' וכתב שם ח"י וכל זה הוא רק חומרא לכתחלה. ולענין מים שלנו שנתגלו בלילה של ע"פ ואינו מוצא אחרים ולא שכיח נחשים יש להקל. מל"ח סי' ג' או' ג' ועיין ביו"ד רסי' קט"ז.

לד **לד) שם בהגה. אין לשפוך מים שלנו מכח מת.** כ"כ המרדכי בסוף פ' כ"ש דבא מעשה לפנינו ע"פ ואמרו שאין לשפוך המים שלנו בשביל המת דליל שמורים לה' וכן הייתי אומר בשאר לילות של פסח דשומר פתאום ה' וחלילה שיארע דבר תקלה במצות השם עכ"ל והביאו ב"י בסוף הסי' ומ"מ נראה דבשאר לילות יוכל לשפוך אותם אם אפשר לו בקלות להיות בלי אותם מים משא"כ בליל דקודם פסח דהם של מצת מצוה אסור לשפוך אותם דהוי מזלזל במצות ומראה עצמו שמחזיק בדעתו שאין המצוה מגנת עליו מהתקלה וקל בעיניו מאמר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע. ט"ז סק"ג. ר"ז או' ט"ז מיהו בס' א"ז כתב דאף במים לשאר מצות ג"כ אין להקפיד מפני התקופה או מת ומ"מ סיים בשם האגודה ס"פ כ"ש דאף במצה של מצוה אין להתיר אלא כשא"א להשאיל לו באותו עיר מים שלנו משום היכא דקביע היזקא שאני יעו"ש וכ"כ בספרו א"ר או' ט"ז יעו"ש. והביאו ח"י או' ז' וכתב דאף האגודה דמחמיר לא קאמר אלא בעיר קטנה ואנשים בה מעט אבל בעיר גדולה ודאי לא מחייבו לחזור ולשאול על הפתחים עבור מים רק אצל שכניו ומיודעיו וכה"ג וסיים דהמנהג להקל בכל ענין יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל קכ"ח או' יו"ד דאין לשפוך מים שלנו מפני התקופה או מת בין ששאבן ללוש מצות או שאר מצות עכ"ל ונראה דאם לבו נוקפו יכול לשפוך אם יש לו מים אחרים. מש"ז או' ג'.

לה **לה) שם בהגה. אין לשפוך מים שלנו וכו'** כתב שכנה"ג בהגב"י או' י"ג בלשון איבעית אימא דהכא מיירי במים שנשאבו ע"פ ללוש בליל פסח דשייך ביה לומר ליל שמורים אבל אם הלישה אינה בליל פסח שופכין אותם יעו"ש מיהו העו"ש או' א' כתב על דברי שכנה"ג הנז' דמשמעות דברי הרב לא משמע הכי עכ"ל וכ"מ מדברי הט"ז שכתבנו באו' הקודם דכל שנשאבו לשם מצוה אין לשפוך אותם ואפי' אם תהיה האפייה קו"פ יעו"ש.

לו **לו) שם בהגה. או תקופה הנופלת.** וביו"ד סי' קי"ו סעי' ה' בהגה כתב שלא לשתות מים בשעת התקופה. וכ"כ בדרשות מהרי"ל דאין סכנה במים רק לשותה אותן בשעת התקופה. והטעם כתב שם בד"מ בשם הרד"א משום סכנה שלא יתנזק ויתנפח והטעם כי טיפת דם נופלת בין תקופה לתקופה למים אבל בשם החכם בן עזרא כתב שאלו חכמי קיראו"ן להרב האי למאי נוהגין ישראל שמערב להשמר שלא ישתו מים בשעת התקופה והשיב כי ניחוש בעלמא הוא יעו"ש והביאו הט"ז שם סק"ד נמצא דג' מחלוקות בדבר דלדעת הרד"א ומהרי"ל לא יש סכנה כ"א בשותה בשעת התקופה ולדעת הרב בן עזרא גם בשותה בשעת התקופה לא יש חשש ולדעת המרדכי ודעמיה שכתבו דאין לחוש במים שלנו של מצת מצוה משום תקופה משמע הא במים אחרים שאינו של מצוה יש לחוש ואעפ"י שלשין בו אחר התקופה. ועיין מחב"ר או' א' שכתב דאנן בארץ הצבי וכל גלילות טורקיא"ה וערי איטאלי"ה נזהרים שלא לשתות מים בשעת התקופה דוקא אמנם אחר זמנה שותים מאותם מים שהיו בתלוש בשעת התקופה ואין פוצה פה ועי"ש שהביא סמך למנהג זה יעו"ש.

לז **לז) שם בהגה. או תקופה הנופלת.** ובמים שהיו מחוברים בעת התקופה פשיטא דאין חשש. מאמ"ר או' ה' וכ"מ מדברי הפר"ח סוף הלכות ר"ח. וכ"מ מסתמיות דברי הפו' דאין תשש רק במים שהיו שאובים בשעת התקופה אבל אם הוי מחוברים במקוה בשעת התקופה ואח"כ שאבן ליכא חשש כלל וכבר כתבנו באו' הקודם דגם אם היו שאובים בשעת התקופה אחר התקופה המנהג להקל לשתותם ורק לכתחלה יש ליזהר כמ"ש לקמן.

לח **לח) שם בהגה. ומ"מ טוב לכתחלה להשים בהם ברזל.** ויקח ברזל חדש ויתלה בחוט או משיחה אל תוך המים ואל ישליכנו שם דכשיוציאנו צריך להכניס ידו תוך המים ויתחממו ויהיה שם כל זמן התקופה ואז אין רשות למזיק. דרשות מהרי"ל הלכות לישת המצות. ט"ז סק"ד. מ"א סק"ט. ח"י או'

ז׳ ר״ז או׳ ט״ז ואו׳ י״ז. וטוב להוציאו משם מיד שנפל התקופה פן יתחממו המים מן הברזל. ד״מ או׳ ז׳ ר״ז שם.

לט טל) ובשאר ימות השנה יניח מלח או חותם. מ״א שם. ועיין ד״מ או׳ ז׳ שכתב או להחתימם במפה משמע דכשחותם במפה אין רשות להזיק כדאשכחן כל מידי דצייר וחתי. וכו׳ מש״ז או׳ ד׳.

מ מ) שם בהגה, להשים עליהם ברזל. וכן נוהגים העולם להניח ברזל על כל המשקים ומאכלים ועל מאכלים ומשקין מבושלים או כבושים ומלוחים אין מניחים שום דבר כי אומרים שאין לחוש במבושל וכבוש ומלוח משום תקופה וטוב להחמיר בזה להניח ברזל עליו. ש״כ ביו״ד סי׳ קט״ז סק״ו. לה״פ שם או׳ ז׳ בל״י שם או׳ י״א. וכשמשים הברזל בתוך המים כה יאמר בזכות האמהות בלהה רחל זלפה לאה שהעמידו י״ב שבטי י״ה יעמוד לנו להצילנו מכל גזרות קשות ורעות. וכ״כ בס׳ קב הישר פמ״ז יעו״ש. רו״ח או׳ ג׳.

מא מא) ועיין ברקנטי ובהגהות ציוני בפ׳ בראשית ומשם תבין סוד התקופה דסדקי קרנות העולם באשר שא״א לצמצם ממשלתם נשארו פנויים בלי שומר ומלאך בין תקופה לתקופה והוא רגע כשמשתנות המשמרות בין תקופה לתקופה כי לפעמים יכולין לנשוב הרוחות רעות בעולם תוך סדקי הקרנות ולזה בא סוד הציצית בד׳ כנפות וסוד זריקת הדם בד׳ קרנות המזבח לבטל הרוחות רעות מתוך סדקי הקרנות יעו״ש. לחם הפנים שם.

מב מב) שם בהגה. גם אסור לשאוב מים ע״י עכו״ם וכו׳ היינו לכתחלה. ח״י או׳ ח׳ א״ר אר ח״י. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ ח״י.

מג מג) שם בהגה. ע״י עכו״ם וכו׳ הורה מהר״ש צרור לשאוב ע״י עכו״ם יום שבת ביה״ש ואין בו משום מכין לחול וכן עשו מעשה. בית יהודה דף ק״ח ע״א. מחב״ר או׳ ג׳ מיהו השע״ת או׳ ד׳ כתב דצ״ע בזה וע״כ לסקל אלא בשעת הדחק.

מד מד) שם בהגה. ע״י עכו״ם וכו׳ ולא ע״י חרש שוטה וקטן, ד״ז שם. ועיין לקמן רסי׳ ת״ס.

מה מה) שם בהגה. ואף לשאר מצות ישאב ישראל. דהא אם נאבד האפיקומן סומכין על שאר מצות. דרשות מהרי״ל הלכות לישת המצות. והגר״א כתב הטעם משום שלא יתן לתוכו חמץ.

מו מו) שם בהגה. ישאב ישראל. ואם טורח הוא לו כגון זקן או חולה מ״מ יטריח את עצמו לשאוב מי המצות שצריך לסדר. וכן המרדכי הוא בעצמו שאבם וביירינו״ס נזהרים בכך וגם מייחדים מי המצות לכל לילה בפ״ע, דרשות מהרי״ל שם מט״מ סי׳ תקמ״ז. ור״ל לבני חו״ל שעושין ב׳ ימים שואבים מים למצת מצוה לכל לילה בפ״ע וכמ״ש לקמן או׳ מ״ח יעו״ש.

מז מז) שם בהגה. ונוהגים ליטול מים מיוחדים וכו׳ ויאמר בשעת השאיבה לשם מצת מצוה. דרשות מהרי״ל שם מט״מ שם. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט. א״י או׳ ט׳ חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ כ״א. והיינו שיאמר בשעת שאיבה הריני שואב מים לשם מצת מצוה. וכ״ה בר״ז שם. ועיין עוד לקמן סי׳ תנ״ו בהגה ססעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

מח מח) שם בהגה. מים מיוחדים וכו׳ ונוהגים ליקח שני כלים כלי אחד למצות ליל ראשונה ואחד למצות ליל שני ונוהגים לומר בשעת שאיבה זה למצות ליל ראשונה וזה למצות ליל שני. חק יוסף או׳ ו׳.

מט מט) שם בהגה. ונוהגין ליקח כלי חרס וכו׳ ואין ליקח כלי לשאוב בו מים שהיה בו דבש או מי פירות כי מי פירות עם מים ממהר להחמיץ כמ״ש לקמן סי׳ תס״ב. מט״מ סי׳ תקמ״ט. ונ״ל דע״י הגעלה שרי. מ״א סק״ט. ח״י או׳ יו״ד. א״ר או׳ י״ט. חק יוסף או׳ ז׳ ונראה דלחומרא בעלמא כתב זה דודאי בהדחה וניגוב סגי. מק״ח או א׳ וכ״כ ח״א כלל קכ״ח או׳ יו״ד דלא יתנם בכלי שהיה בו דבש וכו׳ אלא א״כ רחצם היטב ולכתחלה שוב להגעילן עכ״ל. וכ״מ מדברי הר״ז או׳ י״ט שכתב טוב ליזהר שלא לשאוב בו אלא א״כ הגעילו מקודם משמע דאין זה אלא לכתחלה על צד היותר טוב אבל בהדחה וניגוב סגי ליה בדיעבד.

נ נ) ואם לקח כלי שהיה בו דבש או מי פירות כתב החמ״מ שם דאפי׳ בדיעבד יש לחוש אבל הא״ר שם כתב דבדיעבד נראה להקל, ועיין לקמן סי׳ תס״ב סעי׳ ב׳.

נא נא) וכל המשקין חוץ ממים נקרא מי פירות לענין זה כמ״ש לקמן בסי׳ תס״ב. ר״ז שם. ואין חילוק בזה אם שואב למצת מצוה או לשאר מצות כיון שהוא משום חימוץ. וכ״כ החמ״מ שם.

נא) יזהר כששואב מים למצה שלא יהיה ממעיין מים שתקנו מחדש הצינורות משום דנותן האומן שמן ויהיו במים טעם שמן ויכנם בספק. מל״ח סי׳ ג׳ או׳ ג׳.

נב **בנ) שמעתי** שר״י הלבן לא היה מניח ללוש בפסח במים שהיו בכלי נחושת לפי שהנחושת מחמם ושמעתי שהיה מעשה ואסרו שאר רבנים כמו כן. מט״מ סי׳ תקמ״ח. שכנה״ג סי׳ תנ״ו או׳ ב׳ עו״ש שם או׳ ג׳ אלא שכתב שם העו״ש שאין להחמיר בדיעבד. וכ״כ ח״י בסי׳ זה או׳ יו״ד. א״ר או׳ י״ט. וכ״כ הפר״ח דבדיעבד אם כבר עברו ולשו עיסה בהם יוצאין בה י״ח יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ד׳ יעו״ש, וכ״כ החמ״מ או׳ ד׳ אבל הר״ז או׳ י״ט כתב דבדיעבד אפי׳ נשתהו המים בתוכו ימים הרבה מותר ללוש בהם עכ״ל ונראה דהיינו נמי כגון דליכא אחרים וגם כגון שרואין את המים שהוא קר וע״כ בדליכא אחרים שרי.

נג **גנ) ומיהו** ראיתי נוהגין ללוש בעריבות של נחושת וכ״כ בסמ״ג יעו״ש. מ״א סק״ט. ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף או׳ ח׳ ר״ז או׳ ך׳ וטוב יותר לליש בקערת בדיל כי יכול לנקות היטב. א״א או׳ ט׳.

נד **דנ) שם. בהגה. כלי חרס חדשים וכו׳** מפני שהם משמרין קרירתן. לבוש סעי׳ ז׳ אבל לא ישנים אפי׳ הם של פסח שעבר אלא א״כ הם מציפים שכלי חרס ישנים שאינם מצופים אינם הידור למצוה. ר״ז או׳ י״ט. ועיין עוד לקמן או׳ נ״ו.

נה **הנ) שם בהגה. אבל בשל עץ אין להקפיד.** אם הם ישנים ובלבד שלא נשתמש בהם אלא במים בלבד. ר״ז שם.

נו **ונ) שם בהגה. אבל בשל עץ אין להקפיד.** וה״ה כלי חרס המצופין. מ״א סק״י. ולפ״ז כ״ש בכלי מתכת דמותר וכן באבן שיש כמ״ש בכלבו. א״ר או׳ י״ט. ומיהו בכלי נחושת וברזל יש להחמיר כמ״ש לעיל או׳ נ״ב ואו׳ ל״ח יעו״ש.

נז **זנ) [סעיף ב׳] י״א שמים המכונסים בסוסטירנ״ה וכו׳** והוא מה שקורין בלשון הש״ס דות שהוא מים המכונסים בבנין שבקרקע תחתיו וסביבותיו והרי הם כמכונסים בכלי ואין מרתיחין מחמת חמה המהלכת תחת הקרקע שהרי הבנין מפסיק בינם לקרקע וגם אין החמה מכה עליהם. כ״כ ב״י אלא שכתב שהוגד לי שמים אלו בחורף הם חמין כמו בי באר וע״כ כתב דאין להקל בדבר אם לא בשעת הדחק יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״ה והאחרונים.

נח **חנ) שם. בסוסטירנ״ה וכו׳** ואין לדמות לזה מה שאנו קורין רע״ר קסטי״ן אעפ״י שהוא מכוסה למעלה אין לשאוב ממנה להשתמש בהם סמוך לשאיבתן משום דכל שעה ורגע זב לתוכו מן הנהר אכן אם רוצה להלין אותם כמו שאר מים ולשאוב בזמנו מותר לשאוב תחת הצינור או מה שקורין בל״א רע״ר כמו מהנהר או הבאר שנמשך ממנו וכן מהקסטי״ן עצמו אם היא מכוסה. ח״י או׳ י״א. חמ״מ או׳ ג׳.

נט **טנ) מי** הבארות ומערות ומרתפות צריכין ג״כ צינון לילה א׳ קודם הלישה שהרי הם מעלין הבל בימות הגשמים וימי ניסן עדיין מימות הגשמים הם. הרשב״ץ ח״ב סי׳ פ״ז. ר״ז או׳ כ״ג.

ס **ס) מים** שנתמלאו בבריכות בלילה אין ללוש בהם. הרשב״ץ בתשו׳ הנד׳ ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת ריש הסי׳

סא **סא) ופלומב״ץ** שמכוסה למעלה ולמטה אין מפסיק ודאי צריך לשאוב סמוך לביה״ש ובשעת הדחק י״ל הואיל ואין השמש מכה עליהם ביום שרי דיעבד בלא י״ב שעות וצ״ע. א״א או׳ י״א.

סב **סב) שם. אם לא בשעת הדחק.** וכ״כ הלבוש. חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ כ״ג.

סג **סג) שם. אם לא בשעת הדחק.** ואם יש לו מים שאובין שלנו בתוך ביתו יקח אותם אף שיש לחוש שנשאבו ביום או בלילה. ח״י או׳ י״ב. חמ״מ שם.

סד **סד) שם אם לא בשעת הדחק.** וכן מי גשמים שנלקטו בלילה אין להקל אם לא בשעת הדחק שהרב הלק״ט ח״א סי׳ צ״ז בדרך אפשר אמרה. הרב מזבח אדמה מחב״ר בקו״א או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ ד׳.

סה **סה) [סעיף ג׳] אין לשין במים חמין.** ואפי׳ נעשו פושרין כמ״ש אח״כ.

סו **סו) שם. אין לשין במים חמין וכו׳** אפי׳ לנו כל הלילה ולא נתחממו אלא בחמה. לבוש.

סז **סז) שם. אפי׳ לא נתחממו אלא בחמה.** וי״מ חמי חמה חמי טבריה שהמקור שלהם חם בסיבת השמש וכו׳ וקמ״ל שאין הפרש בין הוחמו בידי אדם להוחמו בידי שמים ולענין הלכתא איתנהו להני תרי פירושי לאיסורא. ה״ר מנוח יעו״ש. חקת הפסח או׳ ב׳.

סח **סח) שם. אפי׳ לא נתחממו אלא בחמה וכו׳** ואי מהני צינון לחמי האור עיין בשו״ת הרמ״א סס״י ל״ה שכתב דלא מהני צינון לחמי האור וכתב עו״ש דאל תטעה במה שאסרו מים הגרופים מן המולי״ר ותידוק מזה דדווקא הגרופים מן המולייר אבל בל״ה שרי דזה אינו דבגרופים מן המולי״ר לא מיירי שנתחממו על האש ואח״כ עמדו במולי״ר אלא מיירי בלא היה שם אש מעולם ואסורים מפני שהמולי״ר שומר חומו יעו״ש והביאו מ״א ס״ק

י״ב והפר״ח כתב דאף לחמי חמה לא מהני צינון יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קכ״ח או׳ ח׳ מיהו ח״י או׳ י״ג כתב דגם לחמי האור מהני צינון וסיים דהרוצה להחמיר עכ״פ יש להתיר בהפ״מ יעו״ש. אמנם הא״ר או׳ ז׳ כתב על דברי ח״י הנז׳ דאין להקל. וכן חק יוסף או׳ יו״ד כתב להשיג על דברי ח״י הנז׳ ומסכים לדברי הרמ״א והפר״ח יעו״ש. והר״ז או׳ כ״ז כתב דיש לסמוך על המתירין בשעת הדחק או בהפ״מ כגון שעבר ולש בהם מצות הרבה יעו״ש.

סט סט) שם. שנחשתו עבה וכו׳ פירש״י שהשוליים שלו עבה ואין חילוק בין נחושת לחרס. מ״א ס״ק י״ג ח״י או׳ י״ד. חק יוסף או׳ י״ב. חמ״מ או׳ ח׳ ר״ז או׳ כ״ו.

ע ע) שם. ומים שבתוכו פושרין וכו׳ דהיינו כחמימות הרוק ח״י או׳ ט״ו. ר״ז שם.

עא עא) שם ומים שבתוכו פושרין וכו׳ ואם נתחממו כחמימות הרוק או כמים ששואבין בקיץ מן הנהר שמיד הם חמין ויש להן דין מים פושרין ולש בהם תשרף מיד. פר״ח סי׳ תנ״ט סעי׳ ה׳ וכ״כ א״ר או׳ ח׳ בשם מהר״ם מרוטנבורק סי׳ קע״ח. אמנם השש״א בסי׳ זה השיג על דברי הפר״ח הנז׳ וכ״כ ב״י דמשמע מדברי א״ח דכל הנך דאמרינן עברה ולשה אסור ה״מ באכילה אבל בהנאה מותר ואפי׳ בחמין עכ״ל. וכ״כ הכלבו בשם הר״ש. וכ״כ הב״ח דדוקא באכילה אבל בהנאה שריא מיד קודם שתבא לידי חימוץ. וכ״כ ח״י או׳ ט״ו דמבואר בטור וב״י דבהנאה לכ״ע מותר אף בלש בחמין. וכ״פ הר״ז או׳ כ״ז. ח״א כלל קכ״ח או׳ י״ג. וכתב שם הר״ז דגם להשהותו עד לאחר הפסח מותר לדברי הכל.

עב עב) שם. ומים שבתוכו פושרין וכו׳ והפושרין שנצטננו מותר ללוש בהם. ר״ז שם. וכ״כ ב״ה בשם האחרונים דאם צינן לגמרי לכ״ע מותר אפי׳ לדעת המחמירין בחמי האור שנצטננו יעו״ש.

עג עג) שם. ואם עבר ולש וכו׳ אסור. פי׳ באכילה ודלא כהר״י גיאת ובעל העיעור שפירשו דוקא למצה משומרת מים אלו אסורים. מאמ״ר או׳ ח׳ ועי״ש.

עד עד) שם. ויש חולקין ומתירין בלש במים שלא לנו. פי׳ אפי׳ במזיד. פר״ח.

עה עה) שם. וי״א דבשוגג מותר. אכולהו קאי אף בלש במים חמין. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ פר״ח. מאמ״ר או׳ ט׳ ר״ז שם, מגן האלף או׳ ד׳ ורק שיזהר לעסוק בה בזריזות יתירה. ר״ז שם.

עו עו) שם. ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם. והב״ח כתב דגם בשעת הדחק אין להתיר יעו״ש. אמנם הר״ז או׳ כ״ז פסק כדעת הש״ע דאפי׳ לש בחמין בשעת הדחק יש להתיר באכילה אם לש בשוגג. וכ״פ ח״א כלל קכ״ח או׳ י״ג. ורק שיזהר לעסוק בה בזריזות יתירה כמ״ש באות הקודם.

עז עז) שם. ובשעת הדחק וכו׳ ואין להתיר אלא אם לש בדיעבד ואין לו עיסה אחרת. מ״א ס״ק י״ד. חק יוסף או׳ י״ג.

עח עח) שם הגה. ואפי׳ בלא דחק יש להתיר וכו׳ הרא״ם וסמ״ג וסמ״ק מתירין אפי׳ לכתחלה במקום שא״א בענין אחר ונראה דבלילה ראשונה יש לסמוך עליהם כדי שלא יבטל מ״ע דאכילת מצה כיון דבשוגג מותר אבל לא בשאר הימים אלא יאכל דברים אחרים. ט״ז סק״ו. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ה דבשעת הדחק שא״א לו לקיים מצות אכילת מצה אלא א״כ ילוש במים שלא לנו כגון שא״א לו למצוא מים שלנו וגם א״א לו למצוא מצה אחרת וגם א״א לו להמתין מללוש עד שישאב מים וילינם כגון שהוא ע״פ מותר לו ללוש לכתחלה במים שלא לנו כדי לקיים מצות אכילת מצה שהוא מה״ת ומ״מ אם אפשר טוב לשאוב בע״פ בביה״ש של ליל יו״ט וילוש בהם מיד בתחלת הלילה שהרי י״א שמים הללו הם חשובים כמים שלנו כמ״ש למעלה עכ״ל ועיין לעיל או׳ ו״ד.

עט עט) שם בהגה. ואפי׳ בלא דחק יש להתיר וכו׳ כיון שיש מתירין אפי׳ לכתחלה כמ״ש באו׳ הקודם.

פ פ) שם בהגה. יש להתיר אם עבר בשוגג וכו׳ כ״כ ב״י בשם ריי״ו וכתב ב״י דהכי נקטינן להתיר אם לשה בשוגג במים שלא לנו עכ״ל ועיין לקמן או׳ פ״ג.

פא פא) שם בהגה. יש להתיר אם עבר בשוגג וכו׳ וה״ה באומר מותר. מגן האלף סוף או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ שי״ח או׳ י״ט.

פב פב) שם בהגה. יש להתיר אם עבר בשוגג וכו׳ פי׳ אעפ״י שיש לו עיסה אחרת וכיוצא. מאמ״ר או׳ יו״ד.

פג פג) שם בהגה. יש להתיר אם עבר בשוגג וכו׳ מקצת אחרונים מחמירין קצת בזה ואין לזוז מפסק הרב ומ״מ אין ליקח אותה לצאת י״ח מצות ללילות ראשונות ח״י או׳ ט״ז. וכ״כ ח״א כלל קכ״ח או׳ י״ג. והיינו אם אפשר באחרים לצאת בהם י״ח מצת מצוה אבל אם לא אפשר באחרים אפי׳ לכתחלה

מותר ללוש במים שלא לנו כדי לצאת י״ח מצה וכמ״ש לעיל או׳ ע״ח יעו״ש.

פד פד) מי שאין לו רק מי מעין שלא לנו ויין איזה מנייהו עדיף ללוש בו את המצה כדי לצאת י״ח ילוש במי מעיין משום שצריך לאכול לחם עוני. הלק״ט ח״א סי׳ צ״ז. י״א בהגה״ט.

פה פה) [סעיף ד׳] מים שלא לנו שנתבטלו וכו׳ וה״ה לחמי האור מהני האי צינון אם נתקררו ע״י כך גם לדעת רמ״א בתשו׳ (עיין לעיל או׳ ס״ח) דס״ל דלא מהני צינון לחמי האור. עו״ש או׳ ג׳ ח״י י״ז. א״ר או׳ ט׳. ר״ז או׳ כ״ח. מיהו הרב חק יוסף או׳ ט״ו השיג על דברי העו״ש וח״י הנז׳ וכתב דלא מהני ביטול אלא דוקא למים שלא לנו יעו״ש. וכן הא״א או׳ ט״ו כתב על דברי העו״ש וח״י הנז׳ צ״ע וכתב ואף דיעבד י״ל דאסור יעו״ש וע״כ לכתחלה ודאי יש ליזהר ובדיעבד ויש הפ״מ יש לסמוך על המתירין.

פו פו) שם. שנתבטלו חד בתרי וכו׳ משמע דבבציר מהכי לא בטיל כ״כ ב״י אבל בסמ״ג וסמ״ק כתבו דבטיל ברוב וכ״מ ביו״ד סו׳ צ״ח וקי״א יעו״ש. מ״א ס״ק ט״ו. וכ״כ הש״כ ביו״ד סי׳ ק״ט סק״ו. וכ״כ הפר״ח שם סק״ד וכאן והסכים לדבריו הפר״ת שם סק״ב. וכ״כ בביאורי הגר״א. וכ״פ הר״ז או׳ כ״ח. מיהו דעת ח״י או׳ י״ז כדברי ב״י דצריך דוקא חד בתרי. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד דאף דביו״ד סי׳ צ״ח וקי״א משמע דבטל ברוב מ״מ הכא שאני דאין מצטנן בפחות חד בתרי יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ב׳ וכתב ודלא כהפר״ח יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ט״ו. והרב ח״א כלל קכ״ח או׳ י״א כתב דלכתחלה דוקא חד בתרי ממש אבל אם רואה שלא יספיק לו סגי ברוב.

פז פז) שם. שנתבטלו חד בתרי וכו׳ משמע דוקא בדיעבד אבל אין לבטלם לכתחלה כדי ללוש בהם. עו״ש או׳ ג׳ והמ״א ס״ק ט״ו כתב לכאורה נראה דמותר לערבם לכתחלה דהא אין הטעם משום איסור אלא כשלא לנו הם חמין וכשנתערבו נעשו צוננין וא״כ מותר לצננן לכתחלה וצ״ע עכ״ל. והביאו ח״י או׳ י״ז. מיהו הא״ר או׳ יו״ד כתב דמהאגודה לא משמע הכי אלא דוקא אם נתערבו מותר ללוש בהם לכתחלה וכתב דבשעת הדחק יש להקל ובמים שבסוסטירנ״ה דסעי׳ ב׳ נראה להקל לכתחלה לערב עכ״ל. והר״ז או׳ כ״ח כתב דאפי׳ לכתחלה נוהגין היתר לערב מים שלא לנו ברוב מים שלנו ואף שיש חולקין ע״ז מ״מ אין למחות ביד המקילין אבל לעצמו טוב להחמיר אם אפשר בקל למצוא עוד מים שלנו או ללוש ביום אחר יעו״ש. וכ״כ ח״א שם אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך נתוכו מים שלא לנו עכ״ל ונראה דהיינו נמי אם א״א בקל למצוא עוד מים שלנו.

פח חפ) שם. שנתבטלו חד בתרי וכו׳ ומשמע מלשון הפו׳ שהובא בב״י דאם נתערב תוך הלישה אינו בטל׳ דדוקא נתערב קודם לישה בעינן ובס׳ א״ז העלה להתיר בדיעבד אף כה״ג. ח״י שם. וכ״כ בא״ר או׳ י״א יעו״ש ומיהו החמ״מ סוף או׳ ז׳ כתב ולא נראה כן מרוב הפי׳ ראשונים ואחרונים ולכן אין להקל עכ״ל ומ״מ לא גרע מלש במים שלא לנו שהתיר מור״ם ז״ל בהגה בסעי׳ הקודם אם לש בשוגג יעו״ש ובדברינן לשם.

פט טפ) שם. שנתבטנו חד בתרי וכו׳ ומותר לערב ביו״ט מים שלא לנו חד בתרי וליכא בזה משום מתקן, א״א או׳ ט״ו ובספרו שפ״ד על ש״כ יו״ד סי׳ צ״ט או׳ י״א יעו״ש.

צ צ) [סעיף ה׳] נוהגין שלא ליתן מלח וכו׳ כ״כ הטור דהרבה נוהגין שלא ליתן מלח בפת בפסח וכן נוהגין בכל אשכנז ואין טעם ברור לאוסרו (כלומר אעפ״י שיש קצת טעם מפני שמחמם העיסה מ״מ אינו ברור. ב״י) ומ״מ אין לשנות משום אל תטוש תורת אמך עכ״ל. וכ״כ ב״י דעכשיו פשט המנהג שלא ליתן מלח בעיסה כלל ונכון הדבר עכ״ל כך הם דבריו כאן בש״ע.

צא צא) שם. שנא ליתן מלח וכו׳ המרדכי כתב שיש ליזהר שלא ליתן מלח והאוכל מצה מלוחה כאילו אוכל חמץ מפני שהמלח מוסיף חום בעיסה. והגמ״י כתב בפ״ה שרשב״ט היה רוצה להתיר למלוח מצה בפסח חוץ מיום ראשון וחביריו אוסרין דמליח הרי הוא כרותח והוי כמו לש בפושרין. והכלבו כתב בשם הראב״ד שאין נותנין בעיסה מלח ותבלין דכרותחין דמו ואם נתן עד שלא יהא נאכל מחמת מלחו נאסר באכילה כמו מצה שנילושה ברותחין ואם נתן בה מעט מלח אם תאפה מיד מותרת באכילה אבל לכתחלה לא יתן ובמצה של מצוה לא יתן כלל ואם נתן לא יצא דבעינן לחם עוני וזה מצה עשירה היא וצ״ע אי מיקרי מצה עשירה משום מלח ועכשיו נהגו שלא לתת שום מלח לא בשל מצוה ולא באחרות ואין לשנות המנהג עכ״ל. ב״י. ונראה דמ״ש וזה מצה עשירה אין ר״ל דהוי כשלושה במי פירות אלא ר״ל דהוי עשירה כשאר פת שנותנין בו מלח ואינו לחם עוני. ועוד י״ל ע״פ מ״ש הטור ססי׳ תס״ב דמי מלח הוי בכלל מי פירות יעו״ש. ועיין לקמן או׳ צ״ד.

צב צב) שם. שלא ליתן מלח וכו׳ ועיין בתיקונים תיקון ס״ט ד״ה ועוד ותוסף ללדת טעם בסוד למה אין מניחין מלח במצת מצוה יעו״ש.

צג צג) שם. ונכון הדבר. משמע דאין זה רק לכתחלה וכ״כ המאמ״ר או׳ י״א לפרש בדעת הטור דהיינו דוקא לכתחלה אבל בדיעבד יוצא בה אף בלילה ראשונה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח דבדיעבד פשיטא דיש להכשיר ופליג על מור״ם ז״ל יעו״ש אמנם דעת שאר האחרונים להחמיר כדברי מור״ם ז״ל וכאשר

יבואר לקמן.

צד **צד) שם הגה. ואפי' בדיעבד יש לאסור.** וכ"כ הלבוש. וכ"פ הב"ח. וז"ל ד"מ או' ה' דלפי מ"ש רבינו לקמן סי' תס"ב דמלח הוי מי פירות א"כ פשיטא דאסור דהוי כמי פירות עם מים ולכן נ"ל דאפי' בדיעבד יש לאסור אע"ג דהרבה גאונים מתירים מ"מ מאחר שנהגו להחמיר אף בדיעבד יש לאסור וכ"כ המרדכי האוכל מצה מלוחה כאלו אוכל חמץ עכ"ל. ולפ"ז שמדמה אותה למי פירות עם מים א"כ מ"ש מור"ם ז"ל דאפי' בדיעבד יש לאסור היינו אם לא אפאה מיד אבל אם אפה מיד יש להכשיר בדיעבד כמו מי פירות עם מים לקמן סי' תס"ב סעי' ב' יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז.

צה **צה) שם הגה. ואפי' בדיעבד יש לאסור.** ואם נפל לתוכה גרגיר מלח תאפה מיד כמ"ש סי' תס"ב ואם משום שמחמם יש לסמוך על הכלבו (עיין לעיל או' צ"א) שכתב דמעט מלח אינו מחמם. מ"א ס"ק ט"ז. ח"י או' ח"י. א"ר או' י"ב. חק יוסף או' ט"ז. ר"ז או' ל' ואם לא אפאה מיד יש להחמיר כדעת רמ"א ולאוסרו באכילה. ר"ז שם. וכמה הוא מיד ית' לקמן סי' תס"ב סעי' ב' יעו"ש.

צו **צו) מעשה** שאפו המצות בתנור חדש שהושם מלח בתחתית התנור כנהוג וכשאפ' המצות התחיל המלח לבצבץ ולצאת החוצה ונדבק במצות והעלינו דאם הוא דבר מועט במעט המצות דיש להתיר דהגם דנימא דהוי המלח דין מי פירות הרי ק"ל דתאפה מיד ואין לך נאפה מיד כמו שהוא בתוך התנור עצמה. רו"ח או' ח' יעו"ש.

צז **צז) שם הגה. ואפי' בדיעבד יש לאסור.** היינו באכילה אבל בהנאה ודאי דמותר. ח"י או' ח"י. והא"ר או' י"ג כתב ולפי מ"ש לעיל אסור בהנאה עכ"ל ור"ל לפי מ"ש לעיל או' ח' בשם מהר"ם מרוטנבורק דאם לש בפושרין אסור בהנאה יעו"ש. אמנם כבר כתבנו לעיל או' ע"א דדעת רוב הפו' להתיר בהנאה יעו"ש וא"כ ה"ה לכאן. וכ"מ מדברי הר"ז שכתבנו לעיל או' צ"ה שכתב יש להחמיר ולאוסרו באכילה משמע הא בהנאה מותר. וכ"כ א"א או' י"ט. ח"א כלל קכ"ח או' ט"ז. ועוד הא כתבנו לעיל או' צ"ג דלדעת הטור והש"ע והפר"ח בדיעבד מותר אפי' באכילה וא"כ די לנו אם נחמיר באכילה.

צח **צח) שם הגה. ואפי' בדיעבד יש לאסור.** וכ"ז אם לש במים אבל אם לש במי פירות פסק הב"ח דאין לאסור בדיעבד. ח"י שם. אבל לכתחלה יש להחמיר שלא ליתן מלח בעיסה אפי' נילושה במי פירות. ר"ז או' ל"א.

צט **צט) נהגו** כל ישראל שלא לקטף אפי' במלח לבדו אפי' לאחר אפייה בלילה הראשונה ומיהו בדיעבד אין לחוש אם קטף פניה לאחר אפייה אפי' במי מלח וביצים ובשמים. ב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' ה' ועיין לקמן או' ק"ג.

ק **ק) [סעיף ו'] לש המצה בקצח.** קימ"ל בל"א. אחרונים. בבגדי ישע בשם רש"ל כתב דהוא אני"ס בל"א. פת"ע או' כ"ב.

קא **קא) שם. כשרה.** ומיהו צריך לאכול כזית מצה חוץ מתבלין. מ"א ס"ק י"ז. חק יוסף או' י"ז ובעינן דוקא שיאכל כזית מצה ועוד חלק ס' מכזית ואז דוקא יצא ובלא"ה לא יצא. מק"ח או' ב' ועד כמה יהא מעורב בה ותקרא לחם עיין לעיל סי' תנ"ג או' מ"ג יעו"ש וכ"ז לדעת הסוברים דע"י התבלין לא נעשית מצה עשירה ויוצאין בה י"ח אבל יש חולקין בזה כמ"ש באו' שאח"ז.

קב **קב) שם. כיון שיש בה טעם מצה.** משמע דיוצאין בה י"ח בלילה הראשונה. וכ"כ ב"ח לדעת הטור וכ"כ מ"א ס"ק י"ח דכ"מ דעת הש"ע. וכ"כ א"ר או' י"ד דכ"מ דעת הש"ע וכ"כ א"א או' י"ח דכ"ה דעת הש"ע. אבל הראב"ד בסי' תמ"ד ס' כ"ז כתב דמלח ותבלין הוו מצה עשירה יעו"ש. וכ"כ א"ח או' קי"ו והכלבו דאם נתן בה מלח או תבלין אפי' מעט לא יצא שאין דרך עוני בכך יעו"ש. וכ"כ הרוקח סי' רע"ג והרב צל"ד בכלל ג' פ"ט וכ"כ מ"א שם דבהרמב"ם משמע דהו"ל מצה עשירה. וכ"כ הער"ה או' ג' להוכיח כי כ"ה דעת הרמב"ם דהוי מצה עשירה יעו"ש. וכ"כ א"ר שם לענין דינא דאינו יוצא בה יעו"ש וח"י או' י"ט כתב דאין יוצאין בה י"ח מצה ואין לאכול אותה בע"פ כדין מצה עשירה כיון דלדעת הרבה פו' יוצאין בה. וכ"כ א"א שם. ר"ז או' ל"ג.

קג **קג) ומיהו** במצה מתובלת אחר אפייה יוצא בה דיש בה טעם מצה. א"ר שם. ער"ה שם. אבל נילושה ביין ושמן ודבש אחר אפייה אע"ג דאינה נקראת מצה עשירה מ"מ ליכא טעם מצה ולא עדיף משרוייה במי פירות דלא יצא י"ח אף דיעבד. ער"ה שם. ועיין לעיל או' צ"ט. ומ"ש ולא עדיף משרוייה במי פירות וכו' ית' לקמן סי' תס"א סעי' ד' יעו"ש.

קד **קד) שם. ומ"מ אין ליתן בה תבלין וכו'** ואין לחוש לתת מסטיק"א בתוך העיסה. ומיהו במצה של מצוה אין לתת שום דבר כלל כדי שלא יטעום בה זולת טעם מצה לבד. הרדב"ז בתשו' ח"ג שנדפסו בפיורד"א סי' תקפ"ב. מחב"ר או' ה'.

קה **קה) שם. ומ״מ אין ליתן בה תבלין וכו׳** ר״ל לכתחלה אין נכון ליתן בה תבלין.

קו **קו) שם הגה. ופלפלין אפי׳ בדיעבד אסור.** וכתב מהרי״ב דחד קורט פלפל עושה כל העיסה חמץ. ד״מ או׳ ו׳ ודוקא כשנילוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומותר. מ״א ס״ק י״ט ח״י או׳ ך׳ א״ר או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ ח״י. ר״ז או׳ ל״ד. ח״א כלל קכ״א או׳ ט״ז.

קז **קז) שם הגה. ופלפלין אפי׳ בדיעבד אסור.** וברמזים משמע דפלפלין שרי בדיעבד ומ״מ אין להקל. מ״א שם. מיהו דעת הא״ר שם להתיר בדיעבד וכ״כ הפר״ח דכל שאפו מיד אין לחלק בתבלין ואפי׳ בפלפלין יש להכשיר בדיעבד בדבר מועט יעו״ש, וכן מדברי הרשב״ץ במאמר חמץ דף ל׳ ע״ב נראה דדיעבד שרי כדעת הפר״ח. ברכ״י או׳ ח׳ אמנם הלבוש כתב כדברי מור״ם ז״ל דאפי׳ בדיעבד יש לאסור, וכ״נ דעת ח״י שם. וכ״פ הר״ז שה ובאו׳ ל״ב. ח״א שם. וה״ד באכילה אבל בהנאה שרי, ח״י שם. א״א או׳ י״ט ר״ז שם. ח״א שם. וכן מותר להשהותם עד לאחר הפסח. ר״ז שם.

קח **קח) שם הגה. ופלפלין אפי׳ בדיעבד אסיר.** וה״ד בלש במים אבל אם לש במי פירות לבד אין להחמיר אפי׳ בפלפלין. עו״ש או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ צ״ח ובאו׳ שאח״ז.

קט **קט) עיסה** שנילושה ביין ונתערב בה מעט שכר כתב שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ כיון שאין שם מים אין להקפיד עי״ש. והביאו י״א בהגה״ט. אלא שכתב דמטעם אחר יש לאסור העיסה והוא אם לא נזהרו בשמירתה ודנוה כמי פירות אבל אם נזהרו בשמירתה כמו מי פירות עם מים מותרת וכמ״ש לקמן סי׳ תס״ו בהגה״ט או׳ ו׳ יעו״ש. ויתבאר זה בדברינו לקמן סי׳ תס״ב או׳ ל׳ יעו״ש.

קי **קי) שם הגה. ופלפלין אפי׳ בדיעבד אסיר.** ונ״ל דזנגביל דינו כפלפל ואפשר דה״ה נעגליך וכרכום. מ״א ס״ק י״ט. מיהו בס׳ א״ז פסק להתיר באכילה בכל מיני תבלין וכן נ״ל עיקר דהפו׳ לא הזכירו רק פלפלין. ח״י או׳ ך׳ וכ״כ הר״ז או׳ ל״ב דזנגבי״ל וכרכו״ם ונעללי״ך דינם כשאר תבלין שאינם אוסרין בדיעבד. וכ״נ דיש להקל בזה בדיעבד דהא אפי׳ בפלפלין יש מתירון בדיעבד כמ״ש לעיל או׳ ק״ז אלא רק שצריך לאפות מיד כנז״ל.

קיא **קיא) אבל** קצח ושומשמין וכיוצא בהם ממיני זרעים שאין בהם חריפות כלל אפי׳ לכתחלה מותר לערבם בתוך העיסה אלא שלכתחלה יש לכיתשם קודם שישימם בעיסה ואל ישימם בתוכה כשהם שלימים לפי שיש מי שאומר שאפי׳ דברים קטנים מעכבים את האפייה כמ״ש בסמ״ק ת״ס. ר״ז שם ובסמ״ק ת״ס. מיהו דעת הלבוש דקצח הוי מן התבלין החדים ואין ליתן אותו לכתחלה בעיסה של כל ימי הפסח יעו״ש.

קיב **קיב) שם בהגה. וכן אם נפל בה סיד.** ואפי׳ מעט. ד״מ או׳ ו׳ בשם מהרי״ב. מ״א ס״ק י״ט. והא דסיד מחמיץ היינו סיד ממש שהוא בפ״ע אבל סיד שבכותל שכבר נתיבש וכלה כל הלחלוחית ונתקשה כאבן נראה פשוט דאינו אוסר. שבו״י ח״ב סי׳ י״ג. י״א בהגב״י.

סימן תנו

א **א) [סעיף א׳] אין לשין לפסח עיסה גדולה וכו׳** לפי שכך שיעורו חכמים שהעסק שהאדם מתעסק בידו בעיסה בלישה ועריכה אינו מצילה מידי חימוץ כשהיא גדולה יותר מעשרון שאין הידיס מספיקות להתעסק בה מתוך גדלה ואפי׳ אם רוצה להתעסק בה כ״כ בזריזות עד שמתחילת הלישה עד האפייה לא יהיה שהות כדי הילוך מיל אסור ג״כ ללוש לכתחלה יותר מעשרון. ר״ז או׳ א׳ ואפי׳ אם רוצה לחצות מיד הלישה וליתן לעוזרים רבים יש חשש חימוץ בלישה מיד וגם שמא לא ילוש יפה וישאר קמח ויבשל אח״כ. וכן אם לש עיסה קטנה ואח״כ מחבר כמה עיסות ביחד ועורכן אסור דיש חשש חימוץ בעריכה. א״א או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ כ״ב.

ב **ב) שם. אין לשין בפסח עיסה גדולה וכו׳** עיין בטור וב״י שי״א דזהו דוקא לראשונים שתנוריהם היו קטנים ואיכא למיחש בכל עיסה לחממו אבל תנורים שלנו שהס גדולים עדיף טפי שילוש הרבה ביחד ויהיו עסוקים בעיסה תמיד שלא תבא לידי חימוץ אלא ששאר הגאונים החמירו בדבר יעו״ש. וכ״כ הריא״ז שאפי׳ הרבה נשים שאופות בהרבה תנורים אסור להם בפסח ללוש בבת אחת יותר משיעור חלה שאפשר שריבוי הבצק יבא לידי חימוץ אפי׳ בשהייה מועטת אלא כל אחת תלוש בפ״ע כשיעור חלה. והב״ד בשה״ג פ׳ כל שעה. וכ״כ בס׳ הזכרונות דף כ״ד. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״א. פר״ח חמ״מ או׳ ג׳ ואפי׳ אם יש לו עוזרים הרבה לא ילוש יותר מזה השיעור. ב״ח. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ה׳ אלא שכתב שם הר״ז שעכשיו סמכו העולם על סברא ראשונה ואין בנו כח למחות בידם מאחר שיש להם על מה שיסמוכו אבל כל אדם יחמיר לעצמו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ כ״א ואו׳ כ״ה.

ג **ג) ועכשיו** שנהגו שהאשה מתחלת ללוש ולגלגל ונותנת לקטף לאחרים ולהשלים האסקריקין והאפייה לזה אחר זה כיון שאין ביד האחד יותר מהמדה והפורני גדולה אין לחוש ללוש כן הרבה מדות אחת אחר אחת וכן נהגו. הרשב״ץ בס׳ מאמר חמץ דף ל״א. ער״ה או׳ א׳.

ד **ד) שם. שהיא מ״ג ביצים וכו׳** עם הקליפות. ב״ח. מ״א סק״ב. ח״י או׳ א׳ פר״ח. חק יוסף או׳ ג׳ חמ״מ או׳ א׳.

ה **ה) שם שהיא מ״ג ביצים וכו׳** כמנין חלה. סה״ת סי׳ פ״ב. מט״מ סי׳ תקע״ג. חק יוסף או׳ ב׳.

ו **ו) שם. שהיא מ״ג ביצים וכו׳** ומ״כ בשם מהרי״ך שהוא שיעור ג׳ קווארט וקווטירל ומהר״י כתב שהוא ג׳ זיידליך. מ״א סק״ב. והש״כ ביו״ד שם סק״ג כתב וז״ל שיערתי והוא ג׳ קווארט פחות מעט וכן נהגו וכ״כ מהרי״ו סי״ קנ״ג בדיני פסח דשיעור חלה הוא כלי שמחזיק מעט פחות מג׳ זיידליך וזיידל הוא קווארט עכ״ל והביאו א״ר או׳ א׳ וכתב והיינו במדינות פולין לאפוקי ממורה א׳ שנכשל בזה. וכ״כ ח״י או׳ ג׳ דקווארט שבמידות פולין הוא יותר מזיידל שלנו יעו״ש. וכתב שם ח״י ומדברי כולם שאין לשער זה ע״פ הקבלה כי המדות משתנות לפי המקום והזמן וכל גדול בדורו ישער לפי מקומו ושעתו עכ״ל. וכ״כ המחה״ש סק״ב. ועיין לקמן או׳ י״ג.

ז **ז) שם. שהיא מ״ג ביצים וכו׳** וברוקח סי׳ רע״ד כתב דאע״ג דשיעור חלה מ״ג ביצים וחומש ביצה מ״מ כשבא לשער ישער ע״י מ״ד ביצים בינונים. ח״י או׳ ד׳ ויראה שיש סמך לזה מהא דאיתא ביו״ד סי׳ פ״ו דלבטל ביצה בעינן ס״א וכתבו העעם לפי שיש בביצים גדולים וקטנים צריך אחד יותר וא״כ לענין שיעור חלה שהשיעור מ״ג ביצים וחומש יש להוסיף ד׳ חומשים שיהיה מ״ד ביצים דאין יכולין לצמצם בינונים. מגן האלף או׳ א׳.
ז) שם. מ״ג ביצים וחומש ביצה בינונים. ושיעור בינונים הכל לפי דעתו של רואה. כלים פי״ז משנה ו׳ ועי״ש ברמב״ם בפי׳ המשנה שכתב דהלכה כר׳ יוסי יעו״ש.

ח **ח) שם. והוא עשרון.** ר״ל עשרון של תורה דכתיב ועשירית האיפה. והאיפה שלוש סאין והסיאה ששה קבין הרי ג׳ סאין נעשו י״ח קבין. והקב ד׳ לוגין הרי י״ח קבין נעשו ע״ב לוגין. והלוג ו׳ ביצים הרי ע״ב לוגין נעשו ארבע מאות ושנים ושלושים ביצים. מעשר של ארבע מאות ושלושים הוא מ״ג. ושני הביצים תחלוק אותם כל אחד לחמשה יהיו עשרה חומשין תקח המעשר שלהם שהוא חומש ביצה הרי מ״ג ביצים וחומש ביצה בדיוק. ועיין רש״י פ׳ בשלח ורש״י עירובין פ״ג ע״ב ופסחים מ״ח ע״ב וכ״מ פ״ו דבכורים דין ט״ו ודוק.

ט **ט) שם. וכן ישער אותה וכו׳** זהו אופן שני שכתב הטור ובאופן הראשון כתב ימלא כלי מים ויתן אותו לתוך כלי ריקן ויכניס לתוכו מ״ג ביצים בנחת אחת לאחת והמים היוצאים כלי המחזיק אותם הוא שיעור המדה עכ״ל אלא שכתב על אופן השני שהוא יותר טוב יעו״ש. וע״כ הש״ע לא העתיק רק אופן השני שכתב הטור.

י **י) שם. וכן ישער אותה וכו׳** ולא במשקל והנותן שיעור חלה בשיעור המשקלים טועה. הרמב״ם בפי׳ המשנה למס׳ חלה פ״ב משנה ו׳ וכ״כ במס׳ עדיות פ״א משנה ב׳ וכ״פ בחיבורו פ״ה דחמץ ומצה דין י״ב דבגוף הביצה הבינונית משערין ולא במשקלה וכן הסכים המ״מ שם. וכ״ה הסכמת האחרונים כפסק הרמב״ם והש״ע. וכן השיעור לבטל בס׳ הוא באומד ומדידה ולא במשקל ורק אם שניהם שוים במשקל האיסור וההיתר אז יש לשער במשקל כמ״ש בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ צ״ח או׳ ד׳ וסי׳ צ״ט או׳ י״א בשם כמה אחרונים יעו״ש.

יא **יא) וכתב** שם הרמב״ם בפי׳ המשנה למס׳ חלה ומס׳ עדיות שמדת החלה היא מדה שיהיה רחבה עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלוש אצבעות ועשירית אצבע ועשירית עשירית אצבע וחלק משני אלפים וחמש מאות מאצבע על הדקדוק ואם תרצה לומר בקרוב מעט מאד תאמר מדה שיהיה בה שבעה אצבעות [על ז׳ אצבעות] פחות שתי תשיעיות אצבע ברום שבעה אצבעות פחות שתי תשיעיות אצבע עכ״ל וכ״כ בחיבורו פ״ו דביכורים דין ט״ו והביאו מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד סי׳ שכ״ד סעי׳ א׳ יעו״ש ועי״ש בש״ך סק״ד שכתב דדבר פשוט הוא באלו המדות שהם מרובעות יעו״ש. והביאו הפר״ח בסעי׳ זה. וכתב שם הרמב״ם כי האצבע שמשערין בו המדה הוא הגודל והביאו מור״ם שם. וגודל זה היינו של אדם בינוני בכל דור ודור וגם יהיה הגודל בשעת מדידה עומד כברייתו ואין לדחוק אותו מפני שהוא מתרחב כמ״ש לעיל סי׳ ק״ץ או׳ ט״ז יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ י״א או׳ י״ד ואו׳ ט״ו בענין מדידת הגודל.

יב **יב) שם וכן ישער אותה וכו׳** הרשב״ץ בס׳ מאמר חמץ דף ל״א תמה על המודד בביצים וכתב דיותר טוב לשער זה באצבעות יעוש״ב. ער״ה או׳ א׳ וכ״כ הצל״ח על מס׳ פסחים דף קי״ו ע״ב שנתברר לו ע״י המדידה (ר״ל שעשה כלי המחזיק ז׳ אצבעות וכו׳ כמ״ש באו׳ הקודם) שהביצות המצויות בינינו הביצה שלימה שלנו הוא רק חצי ביצה מהביצות שבהם שיעורי התורה ולכן היה מזהיר שעל מדה שמחזקת מ״ג ביצים שלנו יקח החלה בלא ברכה עד שיהיה כמדת פ״ו ביצים שלנו ואז יברכו יעו״ש. והביאו הפ״ת ביו״ד סי׳ שכ״ד או׳ א׳ וכתב וכדומה שגם בהנהגות הגר״א ז״ל ראה כן יעו״ש. ומיהו מ״ש שהביצה שלנו הוא רק חצי ביצה וכו׳ אפשר שהביצים שהיו במקומו היו כ״כ קטנים יען כי אנחנו עשינו פעה״ק ירושת״ו שיעור מדידת הביצים ע״י מים כמ״ש בש״ע ועלה שיעור הביצה כמו ט״ו דראה״ם מצרית פחות ג׳ דראה״ם משיעור שכתב הרמב״ם במס׳ עדיות ששיעור הביצה

י״ח דראה״ם מים ומדדנו ג״כ הקמח ועלה שכלי שמחזיק ט״ו דראה״ם מים מחזיק קמח כמו עשרה דראה״ם משום דהקמח הוא קל מן המים וקמח של חו״ל הוא יותר קל מקמח שלנו יען שטוחנין אותו יותר דק כך אמרו חכמי בעלי חניות ולפ״ז יהיה שיעור מ״ג ביצים וחומש ביצה כמו ארבע מאות ושלושים דראה״ם מקמח שלנו ונ״מ דאע״ג דאנו נוהגין דאין לברך על חלה כ״א על שיעור תק״ך דראה״ם קמח כשיעור שכתב הרמב״ם והש״ע כמ״ש לקמן או׳ ט״ז מ״מ יש לחוש לשיעור הנז׳ של מ״ג ביצים ולהוציא חלה בלא ברכה כמ״ש האחרונים.

יג יג) וכתב ח״א כלל קכ״ח או׳ ט״ו דאפי׳ לפי המחמירין ואומרים ששיעור חלה הוא ה׳ קוואר״ט וי״א ששה מ״מ אסור ללוש עיסה יותר מן ג׳ קוואר״ט שהרי מבואר בכל האחרונים ששיעור חלה הוא מ״ג ביצים רק שהמחמירין אומרים שהביצים שלנו הם קטנים מביציהם עכ״פ לכ״ע אסור ללוש יותר משיעור חלה וא״כ כמו שהביצים נתקטנו כן האנשים נתקטנו עכ״ל. ולענין ברכת חלה למחמירין יטול ע״י צירוף סל כמ״ש לקמן סי׳ תנ״ז. ועיין עוד לעיל או׳ ו׳

יד יד) שם. למלאותו מקמח. לאפוקי ממאן דס״ל למלאות מתבואה מזה השיעור שנעשים ממנו קמח יותר משיעור זה או למלאותו במים וללוש עם מים אלו קמח מה שאפשר ודעות אלו דחויות הן כמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ ח״י או׳ ה׳ וכ״פ הלבוש כדברי הש״ע דכלי המחזיק אותם מים של מ״ג ביצים וחומש ביצה היא המדה למלאותו מקמח. וכ״פ הב״ח. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳.

טו טו) שם. והמדה מחוקה ולא גדושה. ר״ל שהקמח יהיה שוה לשפת הכלי של המדה כדרך שמלא אותו מים ולא עולה למעלה משפת הכלי. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳.

טז טז) שם. ושיעורה מקמח חטה מצרית וכו׳ כ״כ הרמב״ם בפי׳ המשנה פ״א דעדיות וז״ל ואני עשיתי מדה בתכלית מה שיכולתי מן הדקדוק ומצאתי הרביעית הנז׳ בכל התורה תכיל מן היין קרוב כ״ו כספים הנקראים דרה״ם בערבי ומן המים קרוב לכ״ז דרה״ם ומן החטה קרוב לכ״א דרה״ם ומקמח החטה כמו י״ח דרה״ם ומצאתי שיעור חלה באותה המדה חמש מאות ועשרים דרה״ם בקרוב מקמח חטים ואלו הדרה״ם כלם מצריות וכמו כן אלו המינים שמדדתי מצריות ג״כ עכ״ל וכ״כ פ״ו דביכורים דין ט״ו וז״ל וכמה מכילה מדה זו כמו מ״ג ביצים בינוניות וחומש ביצה והם משקל פ״ו סלעים ושני שלישי סלע מקמח החטים שבמצרים שהם משקל תק״ך זוז מזוזי מצרים בזה״ז ומדה שמכילה כמשקל הזה מקמח החטים הזה בה מודדים לחלה בכל מקום עכ״ל וכתב עליו שם בכ״מ דמ״ש שהם משקל תק״ך זוז מזוזי מצרים פי׳ כל זוז הוא משקל דרה״ם וכל סלע ד׳ דינרים וכל דינר ו׳ מעין נמצא כל דינר משקלו דרה״ם וחצי וכל סלע משקלו ששה דרה״ם נמצאו פ״ו סלעים עולים תקי״ו דרה״ם ושני שלישי סלע הם ד׳ דרה״ם הרי תק״ך דרה״ם לפ״ו סלעים ושני שלישי סלע עכ״ל. נמצא לפי שיעור המדה שכתב הרמב״ם ז״ל ששיעור רביעית כ״ז דרה״ם מים יעלו המ״ג ביצים וחומש שבע מאות ושמונים דרה״ם מים (לפי שהרביעית הוא רביעית הלוג והלוג ו׳ ביצים כמ״ש לעיל או׳ ח׳) וזה המדה של תש״ף דרה״ם מים תכיל מן הקמח תק״ך דרה״ם שני שלישים ממשקל המים עבור כי הקמח הוא קל מהמים וכן עשינו נסיון פעה״ק ירושת״ו שהבאנו כלי שמחזיק תש״פ דרה״ם מים והחזיק מן הקמח תק״ך דרה״ם וע״כ המנהג פעה״ק לברך על חלה כשיהיה הקמח תק״ך דרה״ם כפסק הרמב״ם והש״ע ושאלתי ואמרו כי כ״ה המנהג בסוריא ותימן לברך על שיעור תק״ך דרה״ם קמח כפסק הרמב״ם והש״ע. ולכן בכ״מ שיש להם דראה״ם כמו של מצרים יביאו כלי המחזיק תש״ף דראה״ם מים וימלאו אותו קמח ואח״כ ישקלו אותו הקמח וידעו כמה משקל קמח שיעור חלה באותו מקום. ובמקום שאין להם דראה״ם כמו של מצרים יעשו ע״י מדידה כמ״ש לעיל או׳ י״א יעו״ש ועוד עיין לעיל סי׳ ק״ץ או׳ ט״ז ודוק.

יז טוב) שם הגה. ולא ידחוק הקמח במדה וכו׳ אך ימדוד בפיזור כדרך מודדים למכור. וכ״כ רא״ם דאין להכביד ידו על הסלת עכ״ל דרשות מהרי״ל בה׳ תיקון המצות. והביאו ד״מ או׳ ב׳ מ״א סק״ד. א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ב׳ ומשמע דהטעם דאין להכביד ידו על הקמח הוא ג״כ משום דלא נילוש יפה. וכ״כ א״א או׳ ד׳ מחה״ש סק״ד. וכתב עו״ש המחה״ש טעם אחר כי ע״י הידים מתחמם הקמח. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳.

יח חי) שם הגה. ולא ידחוק הקמח וכו׳ מכאן נראה שמה שהביא ב״י בשם הכלבו דיש לפקפק אם נשער בכלי קמח רפוי או בעצור ומחובץ שאין כאן פקפוק שדבר ברור דמשערין בקמח רפוי וכ״כ התו׳ בר״פ כל המנחות אהא דתנן חסרה או יתירה מכאן פי׳ ר״ח דכשמודדין במדה בפסח או לצורך חלה אין להכביד על הסולת דא״כ נמצאת יתירה כמו לענין מנחות ע״כ. וכן עיקר. פר״ח.

יט יט) שם בהגה. דא״כ לא ילוש יפה. ויבא הקמח לתבשיל ומתחמץ כמ״ש ססי׳ תנ״ט. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ג׳ ח״א כלל קכ״ח או׳ יוד.

כ ך) שם בהגה. וטוב לומר בשעת נתינת הקמח וכו׳ וכן בשעת לישה ובשעת עשיית המצות ובשעת שאיבת המים וכשנותן מים לתוך הקמח. דרשות מהרי״ל שם. וכ״כ מט״מ סי׳ תקע״ז. ח״י או׳ ח׳ א״ר שם. חק יוסף או׳ ח׳ ר״ז או׳ ו׳ וא״כ אין ראוי להניח קטן לשאוב וליתן קמח למדה כ״א ע״י

גדולים. א״א או׳ ד׳. ועיין עוד לעיל סי׳ תנ״ה או׳ מ״ז. ולקמן סי׳ ת״ס או׳ י״ד וט״ו.

כא **כא) [סעיף ב׳] אם לש יותר משיעור זה וכו׳** ואפי׳ עשה במזיד נמי שרי בדיעבד כיון דאיכא דשרי אפי׳ לכתחלה. ב״י. ד״מ או׳ ג׳ ח״י או׳ ט׳ ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל כ״ח או׳ ט״ו, ומיהו לכתחלה יש לכל בעל נפש ליזהר שלא ללוש יותר מעשרון אפי׳ בתנור גדול ואפי׳ יש הרבה בני אדם עוזרים. ב״י. ד״מ שם. ועיין לעיל או׳ ב׳.

כב **כב) יש** נוהגין ללוש עיסתם עשרון עשרון ואח״כ בשעת קיטוף מחברים ב׳ עשרונים ומקטפים אותן יחד ונראה שלא הועילו כלום בתקנתם שלא אסרו חכמים ללוש יותר מעשרון אלא מפני שלא יחמיץ בשעת קיטוף ואעפ״י שהם טוענים דלא אמרו חכמים שיעור זה אלא במקטפים בידיהם אבל אנן דמקטפים בעמילה אפי׳ עיסה גדולה כמה אינה מחמצת לאו טענה היא דא״כ למה להם שלא ללוש יותר מעשרון ועוד דאחר קיטוף דעמילה מקטפין בידים ואיכא למיחש שלא תבא לידי חימוץ אם היא יותר מכשיעור. ב״י. פר״ח. חמ״מ או׳ ג׳.

כג **כג) כתב** האגור בדברי הגאונים מצאתי רבי התיר ללוש ולקטף בעמילת עץ לפי שממהר להשלים מלאכתו. ב״י. ויש מצפין אותה בטס של מתכת כדי שתהא העיסה עומדת בקרירותה ולא תמהר להחמיץ ויש שמוסיפין לעשותה מעיקרא מאבן חלקה לפי שהיא ממהרת ומוסיפת קרירות ושבחו איתם חכמים שבדור. ס׳ הזכרונות דף כ״ב. כנה״ג בהגב״י. והנה במתכת בלא מסמרים דאל״כ נדבק העיסה שם. גם מנחושת יראה למנוע עיין סי׳ תנ״ה במ״א סק״ט והעולם נוהגין קלות בעשיית המצות וראוי להשגיח ע״ז. מש״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תנ״ה או נ״ג.

כד **כד) שם. מותר בדיעבד.** דאע״ג שאין העסק מועיל בה מ״מ אין שוהין בה שיעור מיל. הרא״ש והר״ן. ואם שהו בה שיעיר מיל קודם שיתחילו העוזרים לסייע בשעת עריכה אסור. ב״ח סי׳ תנ״ט. מ״א סק״ו. והפר״ח כתב דאין להתיר אלא אם לא שהו בכל העיסקא אלא מיל יעו״ש והביאו המאמ״ר או׳ א׳ מיהו מדברי הרמב״ם פ״ה דין י״א ודין י״ב משמע דאין זה כ״א זהירות לכתחלה אבל בדיעבד דינה כשאר עיסות המבואר לקמן סי׳ תנ״ט סעי׳ ב׳ יעו״ש כן משמע מסתמיות דברי הש״ע. והר״ז או׳ ח׳ כתב דאם היה שם שהות כדי הילוך מיל טוב להחמיר לעצמו שלא לאכלה בפסח אם אפשר לו עכ״ד. ועיין לקמן סי׳ תנ״ט או׳ ל״ב.

כה **כה) שם. מותר בדיעבד.** והעולם נוהגין אף לכתחלה להקל ואין כח למחות בידם דיש מתירין. מ״א שם. א״ר או׳ ד ומ״מ עכ״פ אם עושין יותר מג׳ קבין דיש למחות דאפשר דכה״ג אף דיעבד יש לאסור. ח״י או׳ ט׳ וג׳ קבין הם ע״ב ביצים במכוון. חמ״מ או׳ ג׳ והוא ע״פ מ״ש לעיל או׳ ח׳ דהקב ד׳ לוגין והלוג ו׳ ביצים יעו״ש נמצא דהקב כ״ד ביצים וג׳ קבין ע״ב ביצים. ומיהו חק יוסף או׳ ט׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דיש למחות בידם כל מה דאפשר כי בכל יום ויום מוסיפין לעשות גדולים כ״כ שבודאי באים לידי חימוץ מכ״ש בישובים קטנים שאין להם מתעסקים כ״כ עכ״ל ועיין לעיל או׳ ב׳

כו **כו) שם מותר בדיעבד.** ואם אינו עושה רק מצה אחת (ר״ל עיסה א׳) טוב יותר ללוש כמידת השיעור בריוח כדי ליטול חלה בבירור בלי ספק וגם יוכל לברך עליה ואין חשש חימוץ משום פורתא דהוי טפי. סה״ת סי׳ פ״ב. והביאו ב״י לקמן סי׳ תנ״ז ובלבוש שם סעי׳ א׳ ט״ז בסי׳ זה סק״ב. ר״ז או׳ ג׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תנ״ז או׳ ג׳.

כז **כז) [סעיף ג׳] אעפ״י שאין מודדין וכו׳** כמ״ש לקמן רסי׳ תק״ו ועי״ש הטעם.

כח **כח) שם. ביו״ט של פסח וכו׳** מותר למדוד דלא גרע מתבלין לנחתום דשרי. ב״י בשם הר״ן. ועיין לקמן ססי׳ תק״ד.

כט **כט) שם. ויש אוסרין וכו׳** וכן ראוי להורות. פר״ח.

ל **ל) שם. ולא ירבה על עשרון,** ומשום ברכת חלה שמא אין בה עשרון יטול ע״י צירוף סל כמ״ש לקמן רסי׳ תנ״ז. ואם אינו לש כ״א עיסה אחת אז ימדוד מעיו״ט וכמ״ש ד״מ בשם מהרי״ל.

סימן תנז

א **א) [סעיף א׳] מפני שצריך לדקדק וכו׳** מנהג רוב המקומות להשיב שומר על עשיית המצית לעמוד על עשייתן ולזרז העוסקים בהם ואמנם פשוט הוא שיש למטת איש נבון וחכם וירא אלהים ולדברים כאלו אין עושין חבורת נשים וקטנים. ס׳ הזכרונות דף כ״ד ע״ב. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לקמן סי׳ ת״ס או׳ י״א.

ב ב) **שם. שלא להרבות בה וכו'** ומבואר בדברי הראשונים אפי' אם יש לו עוזרים רבים וגם שני תנורים וכה"ג אפ"ה לא ירבה שיעור העיסה. ח"י או' א' מק"ח או' א' וכבר נתבאר כ"ז באורך בסי' הקודם.

ג ג) **שם. שלא להרבות בה וכו'** וכתב הכלבו כי קפדינן שלא ללוש יותר משיעור זה כשהוא לש מדות הרבה אבל אם לא בא ללוש רק מדה אחת אין לצמצם כ"כ שמא לא יהיה השיעור וכשמברך יברך ברכה לבטלה. וכתב עוד הכלבו ובש"ל ותניא דאם היה יותר ה' או' ו' ביצים אין קפידא וכ"כ מהרי"ל אפי' לענין מצה של מצוה. ח"י שם. מק"ח שם. חק יוסף או' א' ועיין לעיל סי' תנ"ו או' כ"ו ובאו' שאח"ז.

ד ד) **שם. ולכן טוב לקרב העיסות וכו'** והטעם כיון שמדקדק בשיעור העיסה ע"כ חיישינן שמא יש בהם עיסה כשיעור שמחוייב בחלה ושמא אין בהם כשיעור ונמצא מברך ברכה לבטלה ואף אם רוצה למעט בכל עיסה ועיסה שיהא בודאי פחות מכשיעור זה ג"כ אסור דמפקיע מחלה ומצוה להפריש מן העיסה לכן טוב לקרב העיסות יחד וכן מבואר טעם זה להדיא בש"ס פ' אלו עוברין (פסחים דף מ"ח ע"ב) וביו"ד ססי' שכ"ד יעו"ש. ח"י או' ב' ומיהו אם אין לו קמח כשיעור חלה פשיטא דמותר לאפותו בלא חלה. ש"כ שם ס"ק כ"ה בשם פרישה.

ה ה) **שם. ולכן טוב לקרב העיסות וכו'** היינו שיגיעו העיסות זו לזו עד שידבק מעט מזו לזו. ב"י וכ"כ בש"ע יו"ד סי' שכ"ה סעי' א' ובתה"ד סי' קפ"ט כתב בשם פי' המשניות דנשיכה היינו שמדבק כ"כ שכשיפרדו יתלשו אחת מחברתה מעט והביאו הט"ז שם ובסי' זה סק"א. וכתב כאן הט"ז וא"כ כל שהעיסה נילושה בקשה אעפ"י שהם מונחות זע"ז אינם נדבקות יחד ואין כאן צירוף וע"כ יש לעשות ע"י צירוף כלי עכ"ל. וח"י או' ד' כתב שראה נוהגין שחותכין חתיכה אחת משניהם יחד והטעם שמע ממר אביו ז"ל שלפעמים העיסות הם קשים ואינם נדבקים יחד ע"י קירוב וכמ"ש הט"ז וראש יוסף וע"י חוזק חיתוך שחותכין משניהם נדבקין זה בזה יעו"ש והב"ד א"ר או' א' ר"ז או' ג'.

ו ו) **שם. ולכן טוב לקרב העיסות וכו'** ויש מניחין העיסה בכפל בשעת הפרשת חלה ואינו נכון משום שמתחמם העיסה בשפשוף זה שמשפשפים ידיהם בחיבור העיסה מקצה אל קצה סביב המגלגלת אלא מפריש מקצה אחת ואחד יערוך במגלגלת בקצה השני. של"ה. והב"ד מ"א סק"א ומחה"ש. ח"י או' ג' א"ר או' ב' מק"ח או' ד' ר"ז או' ה'.

ז ז) **שם. דשמא יש בהם וכו'** ותהיה ברכתו לבטלה. לבוש. ועוד דחיישינן שמא אח"כ יבא לידי חיוב מחמת צירוף ונמצא אוכל טבל ט"ז סק"ב בשם הרא"ש. ועיין לעיל או' ד'.

ח ח) **שם. ואם אי אפשר וכו'** דלכתחלה צריך להפריש בעודה עיסה דראשית עריסותיכם אמר רחמנא. ב"י. מ"א סק"ב. ח"י או' ה' חק יוסף או' ד' מק"ח או' ב' ר"ז או' ו' וכתב שם הר"ז בא"י מדינא ובחו"ל ממדות חסידות. ועיין לקמן אי' ל'.

ט ט) **ובשעה** שיפריש חלה יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה. ש"ע יו"ד רסי' שכ"ח. ומור"ם ז"ל שם בהגה כתב או יברך להפריש חלה והוא מדברי הטור שם שכתב דאין חילוק. וכ"כ ב"י שם בשם הסמ"ג דאין להקפיד בין יזכירו חלה בין יזכירו תרומה. מיהו הב"ח שם כתב דהמדקדקים נוהגין לברך להפריש תרומה חלה והנשים נוהגות לברך כך כשאופין מצות לפסח וטועין דבכל השנה יש לברך תרומה חלה עכ"ל וכ"כ הפרישה שם או' ג' דנוהגין לומר תרומה חלה שניהם. והב"ד הש"כ שם סק"א. בל"י שם או' א'. ומיהו נראה דנכון לומר להפריש חלה תרומה כלישנא דקרא חלה תרימו תרומה. וכ"כ בן א"ח פ' שמיני או' ב'.

ט) וכתב בד"מ סי' זה או' א' דלעניין ברכת חלה אין חילוק בין פסח לשאר ימות השנה. והביאו מ"א סק"א. וכ"כ הט"ז ביו"ד שם סק"א. א"ר או' ב' ועיין באו' שאח"ז.

י י) **וכתב** שם הא"ז ומשמע דא"צ לומר מן העיסה אלא די כשאומרת להפריש חלה ואמאי נהגו לומר מן העיסה ואע"ג דהדין הוא כן לאפוקי להפריש חלה מקמח מ"מ אין בו צורך לענין ברכה וכי צריכין להזכיר פרטי הדינין בברכה יעו"ש. מיהו הדרישה שם או' ב' נתן טעם למנהג הנשים שמברכין בהפרשתן חלה מעיסת מצה להפריש תרומה חלה מן העיסה ויש מהן שאומרים תרומה חלה מצה מן העיסה יעו"ש והביאו מ"א בסי' זה סק"א ונ"מ דאין למחות ביד הנוהגין כן אבל העיקר כמ"ש לעיל דא"צ לומר רק להפריש חלה תרומה בין בפסח בין בשאר ימות השנה.

יא יא) **וכתב** הראב"ד על הרמב"ם פ"ה דבכורים בשם רב אחא משבחא פ' צו סי' ע"ב וקורא לה שם ואומר הרי זה תרומה עכ"ל. והביאו ב"י ביו"ד סי' שכ"ח. וכתב שם בחי' רע"ק דכן מבואר מלשון הרשב"א בחי' בחולין דף צ"ד ד"ה השולח ירך לעכו"ם יעו"ש. וכ"כ ח"א בספרו שערי צדק פי"ד או' ל"ב דאחר שיפריש יקרא שם ויאמר ה"ז חלה עכ"ל וכתב שם בבינת אדם דכ"ה בתוספתא פ"ג דבכל תרומות ומעשרות דינא הכי יעו"ש. וכ"כ בן א"ח

פ׳ צו או׳ כ״א. וכתב שם בן א״ח ואע״ג דאיכא רבים דס״ל דלא בעינן לקרא לה שם עכ״ז כיון דאיכא רבוותא דס״ל הכי לא יש הפסד למעבד אליבא דכ״ע.

יב יב) וקודם הברכה יאמר לשם יחוד וכו׳ הריני בא לקיים מצות הפרשת חלה מן העיסה כמש״ה ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אותה. לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו׳. ועיין לקמן סי׳ תצ״ד סוף או׳ ז׳

יג יג) הנה החלה היא רומזת בשם הפנימי דחכמה דמלכות דז״א כנז׳ בדרוש שמות הספירות (עיין ע״ח שער מ״ד פ״ד) והוא שם יו״ד ה״א ו״ו ה״ה העולה גי׳ מ״ח ולכן שיעור חלה אחד ממ״ח חלקים ואעפ״י שבזה״ז נשרפת עכ״ז אין ראוי לסמוך על דברי המקילין להפריש כל שהוא אבל צריך ליזהר להפרישה כשיעורה האמיתי ע״פ הסוד אחד ממ״ח חלקים כנז׳ שעה״מ פ׳ שלח לך. והביאו הברכ״י ביו״ד סי׳ שכ״ב או׳ ב׳ אלא שכתב אבל לא ראיתי ולא שמעתי ששום חסיד בדורנו נהגו כך יעו״ש וכ״כ בספרו עין זוכר מע׳ ח׳ או׳ ו׳ יעו״ש. אמנם הרב בן א״ח פ׳ שמיני או׳ ג׳ כתב טוב שיעשה האדם פעם אחת בשנה כפי דברי האר״י ז״ל ויעשה זאת האיש בעצמו לקיים פעם אחת הפרשת חלה בידו ודבר בעתו מה טוב להוסיף זכות על זכיותיו קודם יוה״כ עכ״ל. ועיין במד״ר פ׳ בראשית שכתב בזכות ג׳ דברים נברא העולם בזכות חלה ובזכות מעשרות ובזכות בכורים יעו״ש והטעם לזה כבר כתבתי בסה״ק ישמח ישראל דרוש עה״ת פ׳ בראשית קחנו משם.

יד יד) וכתב עו״ש בשה״מ טוב ליזהר כשאוכל פת של מי שאינו מוחזק בכשרות שיפריש ממנו חלה קודם שיאכלנו ובפרט בפת פלטר שרוב פעמים אינם זהירין להפריש חלה עכ״ל. ונ״מ לאלו שקונין מצה מבעל התנור במשקל לאחר אפייה דיש לצרפם בכלי אחד בביתו ולהוציא מהם חלה מן הספק בלא ברכה דשמא לא נצטרפו אצל האופה לפום דינא וגם דשמא לא הוציאו מהם חלה כי שם עושים מלאכתם במהירות ואנשים הרבה זה מטיל על זה וזה על זה והשכחה מצויה אכן אם יש אחד ממונה ע״ז יר״ש ויודע דיני חלה אז יש לסמוך עליו אם שואלו ואומר מתוקנים הם. ועיין לקמן או׳ מ״ו.

טו טו) שם. ואם א״א להפריש חלה וכו׳ דאם היה אפשר נכון יותר להפריש מהעיסה מלהמתין עד לאחר אפייה וכ״ש בא״י דאיכא למיחש שמא יאכל ממנה ואין תקנה להפריש על מה שנאכל ממנה. ב״י. וכ״כ הפר״ח דאם שכח ואכל שאינו מפריש אלא על המותר דהרי מה שאכל כבר עבד איסורא ואין לו תקנה להפריש עליו. אמנם הברכ״י ביו״ד סי׳ שכ״ג או׳ ד׳ כתב דאם בא״י קרה מקרה דשכחו להפריש חלה וכבר אכלו רוב הפת בבלי דעת אף שהוא בארץ יפריש מהמותר על הכל גם על מה שאכל לתקן מה שאפשר דדיעבד מפריש שלא מן המוקף כמ״ש לקמן (ביו״ד) סי׳ של״א סעי׳ כ״ה גבי תרומה עכ״ל וכ״כ בן א״ח פ׳ שמיני או׳ ה׳.

טז טז) אם שכח להפריש חלה בא״י בע״ש אין תקנה בשבת דיתקן במחשבה. קרית מלך רב ח״ב בשו״ת סי׳ ט׳ ברכ״י שם או׳ ג׳. ועיין בא״א סי׳ תק״ו או׳ ח׳ שכתב דבליל פסח ובליל סוכות בשכח להפריש מעיו״ט בחלת א״י י״ל דמפריש דהוי דבר תורה ודחי לשבות דאין מפרישין באין לו לחם אחר יעו״ש מיהו בשאלת יעב״ץ ח״א סי׳ קל״ג דעתו נוטה להתיר בזה בא״י להפריש בכל יו״ט כשאין לו לחם אחר יעו״ש, ונראה דיש לסמוך ע״ז היכא שא״א לשאול מאחרים. ועיין עוד לעיל סי׳ תמ״ד או׳ ה׳.

יז טוב) וכתב הט״ז סק״ג דאם שכח להפריש חלה ואח״כ לא נשאר כשיעור חלה בא״י לא יוכל להפריש עד שיצרף לה עיסה אחרת ויהיה שיעיר חלה ואח״כ יפריש יעו״ש. אמנם הנה״ש או׳ ב׳ השיג על דברי הט״ז הנז׳ וכתב דהדבר פשוט דבין בחלת א״י בין בחלת חו״ל כיון שנתחייב בחלה מעיקרא אפי׳ שכח ואכל ולא נשאר שיעור חיוב חלה מפריש מהנותר וא״צ צירוף עכ״ל וכן המק״ח או׳ ב׳ בביאורים ומגן האלף או׳ ג׳ והיא״פ לקמן סי׳ תק״ו כלם דחו דברי הט״ז הנז׳ וכתבו דאין חילוק בזה בין חלת חו״ל לחלת א״י אלא כיון דמעיקרא היה בה שיעור חלה מפריש אח״כ מהניתר וא״צ צירוף יעו״ש. מיהו המאמ״ר או׳ ג׳ כתב דאם אפשר יש לצרף להנשאר עיסה אחרת בכדי שיהיה שיעיר חלה ולהפריש גם על זו ובדיעבד אם א״א לו בעיסה אחרת אז יפריש מן הנותר אעפ״י שלא נשאר בו שיעור חלה יעו״ש.

יח חי) שם. ואם א״א להפריש וכו׳ וכתב בס׳ המנהיג שצריך להפריש חלה מכל מדה ומדה ואין להקיף כמה עיסות ולהפריש מאחת על כולן כי הסל מצרפן לא אמרו אלא בשלא היה בכל א׳ שיעיר עיסה ולחומרא אבל לא להקל עכ״ל והביאו ב״י וכתב וכבר הזכיר סברא זו המרדכי בפ׳ אלו עוברין בשם הרא״ם וכתב שם דהסה״ת ואבי״ה חולקין עליו וכך הם דברי הטור כאן ובה׳ חלה (ביו״ד סי׳ שכ״ה) ואדרבא היקל ביש בכל עיסה שיעור חלה ורוצה להפריש מזו על זו שא״צ צירוף סל ולא נגיעה רק בששתיהן לפניו סגי להפריש מזו על זו וכך הם דברי הרא״ש בפ״ק דיו״ט וכן מצאתי בתשו׳ הרשב״א סי׳ תתל״ד יעו״ש. וכ״פ בש״ע יו״ד סי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ יעו״ש. ועי״ש בביאור הגר״א או׳ ח׳ שכתב דג׳ דינים בזה אם הם בלא כלי כלל א״צ אפי׳ נגיעה ואפי׳ רחוקים הבית מצרפן ואם הם בתוך כלי ופתוחים מלמעלה צריכין הקפה והוא קירוב ונגיעת כלים אהדדי ואם הם סתומים אפי׳ נגיעה

לא מהני יעו״ש ור״ל שצריך ליקח חלה מכל כלי אם הם סתומים וכמ״ש ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ כ״ו לגבי תרומה יעו״ש מיהו בדיעבד אם נתכוין להם א״צ להפריש פעם אחרת דלא גרע משני בתים כמ״ש לקמן או׳ ל״ז יעו״ש. ועוד עיין לקמן או׳ ל״ה.

יט **יט) וכתב** שם בתשו׳ הרשב״א שהשיב לשואל אבל המנהג שאתה נוהג נוטל מכל עיסה ועיסה מעט ואתה עושה מכל החלות חררה אחת אין זה מנהג כשר כי בתוך שאתה משהה אותן הן באין לידי חימוץ עכ״ל והביאו ב״י וכתב דה״ד בתוך הפסח אבל אם לש קודם פסח ש״ד לעשות כמו שהיה אותו חכם עושה ליטול מכל עיסה וכו׳ וזה נכון יותר מלהמתין עד לאחר האפייה וכו׳ ומ״מ אם א״א להפריש מכל אחד מפני המהירות ש״ד להפריש אחר אפייה מיד עכ״ד. מיהו בד״מ או׳ ב׳ כתב דהמנהג להפריש מכל עיסה ועיסה קודם האפייה. והביאו מ״א סק״א. ח״י או׳ ג׳ וכתב שם ח״י על דברי ד״מ הנז׳ וצ״ל דהוא ע״פ המנהג שנוהגין לעשות עיסות גדולות כמ״ש לעיל ססי׳ תנ״ו יעו״ש. וכ״כ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ וכתב מ״א שם ומ״מ די בברכה א׳ לכולן אם לא הפסיק בנתיים בשיחה שאינה מענין הלישה. והב״ד ח״י שם וכתב ועכשיו נהגו ע״פ הרוב להפריש מכל עיסה ועיסה אשה אחרת ומברכת לעצמה. וכ״כ הר״ז שם. מיהו ח״א סוף כלל קכ״ח כתב דאנו בקהלתינו נוהגין שאין נוטלין חלה מן העיסה רק אחר שנאפו ואז מניחין הכל בסל אחד ונוטלי׳ חלה עכ״ד. וכתב עו״ש ח״י ונוהגין לעשותה תחלה כעין מצה ואח״כ משליכה לאור ויש נהגו לשרפה בלי תיקון. ואם נפלה לתוך התבשיל הנה מלבד דין תערובת חלה שנתבאר ביו״ד סי׳ שכ״ג יש לדון בזה דין איסור חמץ וכמ״ש לעיל סי׳ תנ״ד סק״ד עכ״ל ועיין בדברינו לשם או׳ כ״א.

כ **ך) שם. יפרישנה אחר אפייה מיד וכו׳** ואע״ג דק״ל חלת חו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש היינו בעיסה שנילושה יחד והיתה כבר מחוברת הקילו בחלת חו״ל דלא בעינן להפריש מן המוקף רק אוכל והולך ואח״כ מפריש משא״כ כאן. ח״י או׳ ו׳ ור״ל דכאן שנתחייבו ע״י צירוף סל צריך להפריש מהם חלה מן המוקף וע״כ אסור לאכול מהם עד שיפריש. מיהו הט״ז סק״ב כתב דאף אם נצטרפו ע״י סל יכול להפריש מהם שלא מן המוקף. וכ״כ המק״ח או׳ ה׳ חמ״מ דין ב׳ והר״ז או׳ יו״ד ואו׳ י״א הביא ב׳ הסברות וכתב דלענין הלכה א״צ להפריש מהם מן המוקף ויכול לאכול מהם ואח״כ יפריש מחתיכת מצה אחת גם על מה שאכל כבר אלא דטוב לחוש לכתחלה ולתרום ממצות הללו מן המוקף יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ צו או׳ ך׳ דאם שכח ולא הפריש קודם יו״ט יש לסמוך על סברה זו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ״ט.

כא **כא) שם. שיתן כל המצות בסל וכו׳** עיין ב״ח שכתב דהא דמהני צירוף סל צריך ג״כ נגיעה ר״ל שיגעו המצות בתוך הסל להדדי יעו״ש וכ״כ ב״י וד״מ ביו״ד סי׳ שכ״ה יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י סי׳ זה או׳ ד׳ מיהו הט״ז סק״ב כתב דכאן שרוצה לצרפן בשביל שיעור חלה א״צ נגיעה כלל להדדי רק צירוף כלי יעו״ש וכן הסכים הפר״ח יעו״ש אבל המש״ז או׳ ב׳ כתב דאף באין בכ״א כשיעור בעי סל ונגיעה ממש לצירוף שיעור חלה יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ ומיהו עיין ח״י או׳ ז׳ שהביא פלוגתא בזה וסיים אף דלכתחלה בעי נגיעה אבל בדיעבד יצא דנוכל לסמוך על גדולי הפו׳ דלא הצריכו נגיעה כלל יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ג׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ דלמעשה ראוי לחוש לדברי המחמירין. והמגן האלף או׳ ב׳ כתב דאפי׳ בדיעבד יש להחמיר יעו״ש. ועיין בשו״ת בית אפרים סי׳ מ״ד שכתב מצות שאופין ואין בכל עיסה שיעור חלה ונתחייבו ע״י צירוף סל ושוב בשעת הפרשה לא היו נוגעין יחד רק היו חלוקין לשני צבורים אעפ״י שלקח מאחד חלה על הכל יש לו לכתחלה להפריש חלה גם מצבור השני בלא ברכה יעו״ש. והביאו בשע״ת.

כב **כב) שם. והסל מצרפם וכו׳** ומז״ה אומר שאף התנור מצרף כמו הסל ואין אני רואה את דבריו. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ אלו עוברין. כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הרמב״ם פ״ו דבכורים דין ט״ז דאין התנור מצרפן לחלה והביאו ב״י ביו״ד סי׳ שכ״ה יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח בסי׳ זה. ומיהו עיין שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ וער״ה או׳ א׳ מ״ש בזה יעו״ש. וע״כ נראה דבחלת א״י דאסור לאכול קודם הפרשה כמ״ש לעיל או׳ ט״ו אם נצטרף בתנור שיעור חלה דיש להחמיר דאין לאכול ממנה עד שיצרפם אח״כ בסל ויטול חלה.

כג **כג) שם. והסל מצרפם וכו׳** עיין בס׳ אפריון שלמה על ה׳ חלה שכתב בלחם שלמה סק״ג וז״ל ודע שבס׳ החנוך להרא״ה ז״ל סי׳ שפ״ה כתב ששמע ממורו מ״ש שהרודה ונותן לסל הסל מצרפם לחלה אינו אלא אם בשעת רדיה מן התנור נותנן לסל אבל אם כשהוציאן מן התנור נותן אותם ע״ג לוח או ע״ג קרקע או בכל דבר שאין לו תוך אעפ״י שנתנו אח״כ בסל כבר נפטר מחלה יעו״ש. וכ״כ או״ז ח״א ססי׳ רכ״ז בשם הריב״א. וכתב ע״ז ואין דבר זה בר סמכא דהא קתני הרודה ונותן לסל משמע רודה ואחר שעה נותן לסל תדע דלא קתני הרודה לתוך הסל יעו״ש אלא שכתב שמדברי השאלתות פ׳ צו סי׳ ע״ב נראה שסובר כהריב״א וכו׳ יעו״ש. והב״ד בס׳ רב פעלים ח״ד חיו״ד סי׳ ל״ו. וכתב דהמנהג אצלנו פה בגדאד יע״א פשוט וברור כהרמב״ם ומברכין דידוע שכל דבר שיש לו מנהג ברור אעפ״י שיש בו מחלוקת אין חוששין לספק ברכות. וכתב שכן נוהגין בעה״ק תוב״ב להניחם אח״כ בכלי

או מכסים אותם ומברכין ויש אשכנזים נזהרים לצרפם מפי התנור דוקא ומי שרוצה לעשות כן הנה מה טוב יעשה כן לעצמו היכא דאפשר לו אבל היכא דלא אפשר יוכל לצרפם אח״כ ולברך ומי שחושש בזה שלא לברך לא טוב עשה לעשות המצוה בלא ברכה יעו״ש.

כד **כד) שם. והסל מצרפם וכו׳** ואם נתנן בטבלא שאין לה לבזבזין (פי׳ שפה) בעיא דלא אפשיטא בפסחים מ״ח ע״ב. וכתב הרמב״ם פ״ו דבכורים דין י״ז דאם חלה של דבריהם הוא אינו חייב להפריש עד שיצטרף אותו כלי שיש לו תוך עכ״ל. וכתב בכ״מ שם בעיא דלא אפשיטא ופסק בה בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא עכ״ל. ודברי הרמב״ם הנז׳ הביאו הטור ביו״ד סי׳ שכ״ה. וכתב שם הב״ח ומיהו נראה דאפי׳ בחלה דאורייתא דצריך להפריש אין לו לברך כיון דספק הוא סב״ל אבל בחלה של דבריהם אין להפריש כלל עכ״ל. ובש״ע שם כתב וז״ל ואם נתנם על טבלא שאין לה לבזבז אינם מצטרפים עכ״ל ומשמע מסתמיות דברי הש״ע שלא חילק בין א״י לחו״ל דגם בחלת א״י אין מצטרפין כיון דבזה״ז היא מדבריהם כמ״ש בסי׳ שכ״ב סעי׳ ב׳. וכ״כ הש״כ שם סק״ב. וכ״מ בביאור הגר״א שם וו׳ ה׳ וכ״כ המש״ז בסי׳ זה וו׳ א׳ מיהו מדברי הב״ח הנז׳ שכתב להפריש בלא ברכה משמע דבחלת א״י גם בזה״ז מצטרפין דלא מסתבר דקמ״ל הילכתא למשיחא וטעמו משום דבא״י עיקרא דאורייתא וגם שהחמירו בה שלא לאכול עד שיפריש ואינה ניטלת אלא מן המוקף כמ״ש ביו״ד סי׳ שכ״ג יעו״ש. ובלא״ה הא כתב שם בש״ע בסי׳ שכ״ד דאסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור כדי להפקיע ממנו חיוב חלה עכ״ל אלא דנ״מ דבחלת א״י דאסור לאכול קודם הפרשה אם נצטרף כדי חלה בטבלא שאין לה לבזבזין דיש להחמיר ואין לאכול מהם עד שיצרפם לתוך כלי שיש בו קיבול ויפריש מהם חלה. ועיין לקמן או׳ ל״ח.

כה **כה) שם. והסל מצרפם וכו׳** ואם מכסה הפת במפה חשיב כמו כלי לצרפם כמ״ש בסמ״ק סי׳ רכ״א ב״ח. וכתב וכן נוהגין. וכ״כ בש״ע יו״ד סי׳ שכ״ה סעי׳ א׳ ואעפ״י שכתב זה הש״ע בשם יש מי שאומר עיין בש״כ שם שכתב דאין חולק בדבר יעו״ש וכן הסכים הפר״ח בסי׳ זה. והא שכתבה הש״ע בשם יש מי שאומר י״ל משום כי כן דרך הש״ע סברא שלא מצא אותה כ״א בפוסק א׳ כותב אותה בשם יש מי שאומר ואעפ״י שאין חולק בדבר וזה כתב אותה בב״י שם רק משם סמ״ק והגם דהטור כתב אותה בסתם מ״מ עיקרה מדברי הסמ״ק והוא פוסק א׳ ועיין בשכנה״ג הגב״י או׳ ב׳ ודו״ק. ומ״מ משמע מזה דאם רק מכסה אותם במפה סגי אעפ״י שמונחים על כלי שאין לו תוך כגון על הלוח וכדומה מיהו בדרשות מהרי״ל ה׳ חלה כתב דאם אין לו כלי שמחזיק את כולם יניחם במפה ויכסה המפה ג״כ עליהם ונקרא צירוף הגון עכ״ל והביאו הש״כ ביו״ד שם סק״ה. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ ומכסה במפה היינו יניחם במפה וישים מפה זו ג״כ על המצות ואם מונח בטבלא ולמעלה במפה לא והיינו בחדא מפה מלמטה ולמעלה ואף שבאמצע קצת מגולות מצטרף הכל כיון שמצדדין מכוסין עכ״ל וכ״כ המק״ח או׳ ד׳ ואפשר לומר דה״ד לכתחלה וגם כי מסתמיות לשון הסמ״ק משמע דבפריסת מפה למעלה לבד סגי והביאו הש״ע והב״ח כנז׳ ועוד יש לצרף לזה מ״ש באו׳ הקודם דאם הניחם על טבלא שאין לה שפה הרי זה ספק אם מצטרף וע״כ בדיעבד אם אין לו מפה לכסות מלמטה ומלמעלה יש להקל לכסות רק למעלה אם הם מונחים על כלי שאין לו בית קיבול וכ״ה מנהג העולם להקל בזה ואפשר שסומכין על משמעות לשון הסמ״ק והש״ע והב״ח כנז׳ אבל היכא דאפשר ודאי שיש להחמיר כדי לצאת אליבא דכ״ע.

כו **כו) ודע** דאם נימא דסתם כיסוי מפה מהני לצרף ה״ה אם כפה כלי על המצות מהני ג״כ לצרף אכן לפ״ז הא דא״ר אליעזר אף הרודה ונותן לסל וכו׳ הוא לאו דוקא דה״ה אם כפה הסל עליהם. ב״ה.

כז **כז) שם והסל מצרפם וכו׳** וסל מצרף כיון שהיה רגע שם אף נטל מתוכה נתחייב בחלה וזה פשוט. א״א או׳ ב׳. וצירוף כלי הוא דוקא של אדם א׳ ומין א׳ הא לאו הכי אין הכלי מצרפו. א״א שם. והוא מש״ע יו״ד סי׳ שכ״ד סעי׳ ז׳ ועי״ש בסעי׳ ב׳.

כח **כח) שם. והסל מצרפם וכו׳** וכשמצרפה בכלי יזהר שלא יצא שום דבר למעלה מדופני הכלי דהיינו שיהא כל ככר אחד או עיסה למעלה מדופני הכלי. מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד סי׳ שכ״ה סעי׳ א׳ בשם הטור. אבל אם קצתה תוך הכלי אעפ״י שמקצתה למעלה מדופני הכלי מצטרפת. ב״י שם. מיהו הב״ח שם חולק וכתב מלשון הטור משמע דאפי׳ מקצתה תוך הכלי ומקצתה למעלה מדופני הכלי אין הכלי מצרפן. והב״ד הש״כ שם סק״ד. והסמ״ג כתב בשם ר״י דכשיש דופנים לכלי אפי׳ כל העיסה או המצה למעלה מדופני הכלי מצטרפין. והב״ד ב״י וב״ח שם. וכתב שם הב״ח דבפלוגתא דרבוותא אע״ג דעכשיו כל חלה היא מדבריהם צריך להפריש אפי׳ כל העיסה למעלה מדופני הכלי אבל לענין ברכה אין לברך אלא א״כ כל העיסה תוך דופני הכלי שלא יצא ממנו שום דבר למעלה מדופני הכלי דספק ברכות להקל עכ״ל, והמנהג לכסותם במפה אם הם גבוהים למעלה מדופני הכלי ולברך, וכ״כ הכלבו בשם הר״פ דאם עוברות למעלה מן המחיצות יפרוש עליהם מפה או סדין ומכסה אותם דאין לך כלי גדול מזה עכ״ד.

כט **כט) כתב** רש״ל בתשו׳ סי׳ נ״ח דהיכא דמצרפן בסל אחר אפייה לא מהני שיטול מעט מא׳ אלא צריך להפריש מהם עוגה שלימה ומאי דקשה לזה מיו״ד סי׳ שכ״ד דין מי שנתערב לו פת וכו׳ כבר יישבו לשם יעו״ש אבל במרדכי פ׳ אלו עוברין מבואר דאף במצרף לסל בוצע אחת לפטור כל המצות. פר״ח. וכ״כ ח״י בסס״י זה על דברי רש״ל הנז׳ דאין נוהגין כן רק שוברים חתיכה מהם. וכ״כ בשו״ת בית אפרים סי׳ מ״ד על דברי רש״ל הנז׳ דאין

המנהג כן וכמ״ש בח״י ג״כ ובפרט בחלת חו״ל שפיר דמי אף בפרוסה יעו״ש והביאו בשע״ת. ועיין בפסקי תו׳ מנחות או׳ י״ב שכתבו דאפי׳ פרוסה מיקרי לחם.

ל ל) שם. והסל מצרפם לחלה. דאם לא הפריש חלה מן העיסה יפריש חלה מן הלחם דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ כדאיתא בספרי פ׳ שלח לך. וכ״כ הרמב״ם פ״ו מה׳ בכורים דין ט״ז. והב״ד ב״י ביו״ד סי׳ שכ״ז וכ״פ הטור והש״ע שם בסוף הסי׳.

לא לא) שם הגה. ואם היה בו שיעור חלה ושכח להפריש ר״ל בעודה עיסה. והוא ע״פ מ״ש בד״מ דהמנהג להפריש מכל עיסה ועיסה קודם אפייה והב״ד לעיל או׳ י״ט יעו״ש.

לב לב) שם בהגה. יפריש אח״כ. ר״ל אחר אפייה. ועיין לעיל או׳ ל׳.

לג לג) שם בהגה. יפריש אח״כ. ואם שכח להפריש חלה מן העיסה של מצות המצוה יכול להמתין עד הלילה כדי שיניחם כך שלימות על הקערה וכשיבצע מצה השנייה לשנים לשמור חציה לאפיקומן אז יניח הב׳ מצות השלימות ושתי השברים בכלי לצרפם ויכסם ויקח פרוסה קטנה מן הבצועה ומברך להפריש חלה וישמור אותה לחו״ה ושורפה בחו״ה. לבוש. וכ״כ מט״מ סי׳ תקפ״ח בשם תשו׳ הגאונים. ומיהו כתב שם הלבוש ונ״ל שטוב יותר שיבצע ממנה תחלה פרוסה קטנה מיד שמא יחזור וישכח בלילה דהא בלא״ה יבצענה בלא ברכה בלילה עכ״ל והביאו ח״י או׳ ט׳ וכתב וכן ראוי ונכון לנהוג שלא להמתין עד הלילה דהא בלא״ה עיסה שנילוש מעיו״ט אסור להפריש ממנו ביו״ט וכמ״ש לקמן סי׳ תק״ו יעו״ש והביאו י״א בהגה״ט. ומה שהקשה הכס״א או׳ א׳ על דברי הלבוש הנז׳ שכתב דיכול להפריש מהם חלה בלילה מסי׳ תק״ו כבר תירץ זה ח״י שם דהכא שאני כיון דלא באו לכלל חיוב עד הלילה יעו״ש ומיהו דעת הא״ר או׳ ד׳ להחמיר גם אם לא נצטרפו עד יו״ט יעו״ש. וכן דעת המק״ח או׳ ו׳ כדברי הפו׳ הנז׳ דאם לא נצטרפו לחלה עד יו״ט מותר להפריש מהם חלה ביו״ט יעו״ש וכ״פ הר״ז אר י״א. וכן הסכים מגן האלף או׳ ד׳ יעו״ש. ומ״ש השע״ת או׳ ד׳ בשם פמ״א דיש ט״ס בלבוש נראה דלא ראה בס׳ מט״מ הנז׳ דשם בהדיא הלשון כלשון הלבוש וגם הוא נגד כל דברי הפו׳ הנז׳ שהבינו דברי הלבוש כפשטן בלא ט״ס ודוק. ומ״מ אם כבר נצטרפו לחלה מעיו״ט ושכח להפריש חלה בעיו״ט ולא נזכר עד הלילה דאז אסור להפריש ביו״ט כמ״ש לקמן סי׳ תק״ו אם הוא בחו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש דהיינו בחו״ה וצריך לשייר מעט יותר משיעור חלה שמפריש כדי שיהא שיריים בשעה שמפריש וכמ״ש ביו״ד סי׳ שכ״ג ואם הוא בא״י עיין לעיל או׳ ט״ז.

לד לד) שם בהגה. ואפי׳ צירוף סל לא צריך, דכיון שיש בכל אחת כשיעור יכול להפריש ממצות עיסה אחת על הכל ורק צריך שיהיו הכל לפניו בשעת הפרשה וכמ״ש לעיל או׳ ח״י יעו״ש. ועיין עוד באו׳ שאח״ז.

לה לה) שם בהגה. ואפי׳ צירוף סל לא צריך. אבל צריך שיהיו שניהם מונחים לפניו דאף דק״ל חלת חו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש מ״מ לכתחלה בעינן שיהא מן המוקף. מ״א סק״ג. והב״ח כתב לחלק דהא דאמרו חלת חו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש היינו בעיסה אחת דאית בה שיעור חלה לא בעינן הקפה אבל בשתי עיסות ובכל אחת שיעור חלה בזה בעינן מן המוקף כיון שלא נילושו הככרות יחד יעו״ש והביאו מ״א שם. וכ״כ ב״י ביו״ד סי׳ שכ״ג והביאו מור״ם ז״ל שם בהגה. וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ ר״ז או׳ יו״ד. מיהו רש״ל בתשו׳ סי׳ נ״ח כתב אעפ״י שהתו׳ והרא״ש (עיין לעיל או׳ ח״י) פסקו היכא שהיה בעיסה שיעור חלה מתחלה שא״צ צירוף סל אלא הקפה בעלמא כדי להפריש מן המוקף לא נהגינן הכי אלא כמו שפסק רש״י שצריך צירוף סל ונגיעה עכ״ד. והביאו הב״ח. וכ״כ ח״י סוף או׳ ז׳ דלכתחלה יש לנהוג ולהצריך נגיעה יעו״ש.

לו לו) ואפי׳ מצות הבאות מעיסה אחת שהיה בה שיעור חלה שלד״ה א״צ להפריש מהם מן המוקף בחו״ל אפי׳ לכתחלה שהרי אמרו חלת חו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש אעפ״י כן מדת חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מן המוקף שיגעו זה בזה בתוך הכלי בשעת הפרשה ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהיה מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגין. ר״ז או׳ י״ב.

לז לז) וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שעבר והפריש שלא מן המוקף אפי׳ ב׳ עיסות שיש בכל אחד בפ״ע שיעור חלה ואינן סמוכות זו לזו אלא זו מונחת בבית זה וזו מונחת בבית אחר והפריש חלה מאחת מהן והיה דעתו לפטור בחלה זו גם את השנייה ה״ז פטורה וא״צ לחזור ולהפריש גם ממנה שלא הצריכו חכמים לתרום מן המוקף אלא לכתחלה. ר״ז או׳ י״ג. וכ״כ המאמ״ר שם, ועיין ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ כ״ה.

לח לח) אבל ב׳ עיסות שאין בהן שיעור חלה בכל אחד בפ״ע ועבר והפריש מהם חלה בלא צירוף כלי אפי׳ היו שתיהם סמוכות זו לזו ואפי׳ היו נוגעות זו בזו אם לא היו נושכות זו בזו אינם מצטרפות ולפיכך אין חלה זו שוה כלום כיון שהפרישה בשעה שהיו פטורות. ר״ז או׳ י״ד. ומיהו עיין בתו׳ נדה ז׳ ע״א ד״ה ומקפת שכתבו וצ״ע אי חשוב מוקף בנגיעה גרידא בלא צירוף הכלי או בלא נשיכה יעו״ש והב״ד ח״י סוף או׳ ז׳ וכתב דכ״כ באגודה. ונ״מ

דבחלת א״י דאסור לאכול קודם הפרשה אם נגעו זה בזה כדי שיעור חלה דיש להחמיר דאין לאכול מהם עד שיצרפם לתוך כלי שיש בו בית קיבול ויפריש מהם חלה. ועיין לעיל או׳ כ״ד.

לט טל) שם בהגה. ואפי׳ צירוף סל לא צריך. ועכ״פ החלה עם מה שמפריש ממנה בעינן מן המוקף. מ״א סק״ג. מק״ח או׳ ה׳.

מ מ) וצריך לשורפה במדורת כהן או כהנת לפי׳ ר״ת כ״כ מהר״ם. וכדאי הוא רש״י לסמוך עליו דפי׳ דהיו מבטלים ברוב לאכילת זרים כ״ש ליהנות. ואמר מהר״י סגל דעוד נראה לו לדמות לעצים שנשרו מן הדקל דמבטלינן ברוב כיון דקליא לאיסורא אע״ג דיש לו מתירין. וחלה דידן בחו״ל נמי לית לה שורש דאורייתא כדמשמע פ׳ כל הבשר. ונכון לעשות לה מדורה לעצמה במקום שאין מבשלין שם או בתנור שאופין בו המצות קודם הורדו תוכו מצות שאז ידוע לו שלא תבא לידי הנאת ישראל טרם קליא איסורא. דרשות מהרי״ל ה׳ חלה. וכ״כ מור״ם ז״ל בהגה ביו״ד ססי׳ שכ״ב די״א כששורפין החלה עושין לה היסק בפ״ע דישראל אסור ליהנות ממנה ונוהגין להשליכה לתנור קודם שאופין הפת עכ״ל.

מא מא) מעשה שנשתהא החלה בתנור בליל יו״ט עד שנחרכה ושאלו למהר״י סגל אם עדיין ראויה לפטור את המצות ע״י צירוף והתיר לצרפה ולקרא לה שם חלה בהפרשתה ולברך עליה. דרשות מהרי״ל שם. והביאו שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ ח״י סוף או׳ ט׳ א״ר או׳ ג׳ חמ״מ סוף הסי׳ מיהו מ״ש שם הא״ר בשם מ״צ שנחרכה עד שאין ראוי לאכול עיין בא״א סי׳ תנ״ח שכתב עליו צ״ע דכתיב מלחם הארץ דבעינן שתהא עליה שם לחם וכתב ואפשר לומר שראוי לאכילה ע״י הדחק יעו״ש.

מב מב) שם בהגה. ואם לקח ממקצת העיסות וכו׳ וכ״כ בש״ע יו״ד סי׳ שכ״ד סעי׳ י״ב ועי״ש שכתב עוד תיקון אחר יעו״ש.

מג מג) שם בהגה, צריך ליקח חלה מכל אחת וכו׳ שאם לא יקח אלא מאחת על כולם שמא יקח מן הפטור ואין מפרישין מן הפטור על החיוב. לבוש. עו״ש או׳ א׳ ר״ז או׳ ט״ז. ועיין ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ נ״ח.

מד מד) שם בהגה. צריך ליקח חלה מכל אחת וכו׳ ואם שכח לתקן עד שנכנס יו״ט ואז אסור להפריש חלה מעיסה שנילושה בעיו״ט כמ״ש סי׳ תק״ו אז אם הוא בחו״ל יכול לאכול מהם ולשייר חתיכה מכל אחת ובחו״ה יפריש חלה מכל חתיכה וחתיכה שהשאיר וגם מכל מצה ומצה שעדיין שלימות שלא אכל מהם דממ״נ אם זה שאוכל הוא מעיסה שהורמה חלתה הרי טוב ואם הוא מעיסה שלא הורמה חלתה חלת חו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש. ואפשר דגם בחלת א״י יש להקל בכה״ג דלא אסרו לאכול קודם הפרשת חלה אלא בודאי ולא בספק דבכל אחת ואחת יש ספק שמא היא מן העיסה שהופרשה חלתה ועוד דבדיעבד גם בא״י יכול להפריש שלא מן המוקף כמ״ש לעיל או׳ ט״ו וע״כ אפשר דבשעת הדחק שאין לו פת אחר ואינו יכול לשאול מאחרים דיש להקל. ועיין לעיל או׳ ט״ז.

מה מה) שם בהגה. צריך ליקח חלה מכל אחת וכו׳ וה״ה אם נתערבו המצות שלא לקח חלה וחלקן והניחן בשתי תיבות או בתיבה אחת שחלוקה בשני מחיצות ולקח ממקום אחד חלה (ולא כיון לפטור את המונחים במקום השני דאם כיון אפי׳ מונחים בב׳ בתים בדיעבד מהני כמ״ש לעיל או׳ ל״ז יעו״ש.) אז המצות המונחים במקום השני דינן כאלו נתערבו מקצת שלקח מהם חלה עם מקצת שלא לקח מהם חלה דאותם המצות שהם מעיסה א׳ שנילושו ביחד אף שהם מונחים בכלי אחר נפטרו בחלה שלקח ממקצת המצות המונחים בכלי הא׳ דלא בעי מן המוקף באותן שנילושו ביחד ואפי׳ מחשב שלא יפטרו המצות המונחים בכלי הב׳ לא מהני כיון שבאות מעיסה א׳ אמנם ביו״ד סי׳ שכ״ד בט״ז ס״ק י״ג ובש״כ ס״ק כ״א משמע דמהני מחשבה שלא לפטור כל העיסה ומ״מ אין לעשות כן לכתחלה משום דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה. מק״ח או׳ ז׳ ובביאורים או׳ ב׳ יעו״ש.

מו מו) וכתב הב״ח ביו״ד סי׳ שכ״ו יש נוהגין לקנות מן הנחתום חלק אחד מעיסה גדולה ויש באותו חלק כשיעור ומפריש ממנו חלה ומברך עליו וכך הוא מוכר מאותה עיסה להרבה בני אדם לכ״א חלק אחד שיש בה כשיעור וכ״א מפריש מחלקו ומברך עליה והדבר פשוט שזה טעות חדא דהלא מיד שגלגל הנחתום העיסה הגדולה חייב להפריש ממנה חלתה אפי׳ היה דעתו למכרה לחלקים קטנים פחות מכשיעור כ״ש הכא שאין דעתו למכרה אלא לחלקים בכשיעור וכיון שהמצוה חלה עליו להפריש חלה ושוב פטורה כל העיסה היאך נתיר לכתחלה למכור לחלקים ושהלוקחים יפרישו חלה ויברכו והנחתום לא יפריש ולא יברך ותו דכיון דבהפרשת חלה של הנחתום פטורה כל העיסה לית לן למוכרה לחלקים שיברך כ״א ברכה בפני עצמו משום ברכה שאינה צריכה וכו׳ וכן קבלתי מרבותי שאיסור גמור הוא ויש למחות ולבטל מנהג זה שהוא שלא כדין ובתשו׳ הארכתי בס״ד עכ״ל מיהו בתשו׳ משאת בנימין סי׳ א׳ כתב דהמנהג בקצת מקומות שנחתום ישראל עושה עיסה גדולה ובאות הנשים ולוקחות ממנו כל אחת כדי שיעור חלה וכל אחת נוטלת חלה מעיסה שלקחה מן הנחתום דשפיר עבדי הכי דבדעת האדם תליא מילתא והוי כאילו כל בצק נילוש בפ״ע וחייב כל אחד ליטול חלה משיעור חלה שלו יעו״ש והביאו הט״ז שם סק״ב וגם הוא כתב טעם ליישב המנהג יעו״ש אבל הש״כ שם סק״ד כתב על דברי מ״ב הנז׳ דאין דבריו

מוכרחים יעו״ש. ועיין שע״ת בסי׳ זה מ״ש ללמד זכות על מה שנוהגין אחר אפיית המצות מחלקים לחלקים ונוטלים כמה נשים כ״א חלה בפ״ע וכן המנהג באפיית החלות של שבת יעו״ש. וכ״כ מגן האלף או׳ ה׳ ליישב המנהג יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא די״א דיש חשש משום ברכה שאינה צריכה מפני שיכול לפטור כולם בברכה אחת ואף המתירין כתבו ליישב המנהג אבל עכ״פ ליקח קמח עדיף דהיינו שכ״א יקח קמח שיעור חלה או יותר מה שצריך לו מן הנחתום קודם אפייה וילושו ויאפו על שמו אם אינו רוצה להטפל בעצמו בלישה ואפייה ואח״כ יצרפם בכלי אם אין בכל עיסה שיעור חלה ויפריש חלה בברכה. ועיין לעיל או׳ י״ד.

מז מז) ואם אין בקמח זה שיעור חלה אז כשיאפה בע״פ מצת מצוה יצרפם עם אלו שאפה מקודם בכלי שיש לו בית קיבול ויפריש חלה בברכה.

מח מח) שם בהגה. או ילוש עיסה אחרת וכו׳ קטנה ויאפה אותה ויצרף אותה בכלי א׳ עם כל המצות הללו ועי״כ נתחייבה בחלה אעפ״י שאין בה כשיעור ויפריש ממנה על המצה החייבת עדיין אבל קודם שיאפה אותה אין לצרף אותה עם המצה בכלי א׳ כדי להפריש ממנה עליהן שהרי הצירוף עושה אותן כאלו הן דבר א׳ וחתיכה אחת ממש וכיון שהיא עיסה והן מצה אפויה איך אפשר שיצטרפו ויהיו כחתיכה א׳ ממש אבל אם יש בעיסה זו שיעור חלה בפ״ע בלא צירוף כלי א״צ לאפותה קודם הפרשת חלה וא״צ לצרפה בכלי עם המצה מעיקר הדין אלא יקיפם יחד ויפריש מעיסה זו גם על המצות החייבות עדיין. ר״ז או׳ ט״ז. והוא מתשו׳ רש״ל סי׳ נ״ח והביאו הדרישה ביו״ד סי׳ שכ״ד או׳ ד׳ והט״ז שם ס״ק י״ד יעו״ש.

מט מט) והיכא דאפה עריבה מלאה עיסה מערב יו״ט ושכח ולא הפריש חלה מעיו״ט ישייר פת אחת בשביל כולם עד למחר מפני שגבלם כאחת אבל במצות בע״פ אם שכח ולא הפריש צריך לשייר מכל אחת ואחת מפני שגיבולן כל אחת ואחת בפ״ע ולמחר יניח כל החתיכות בסל אחד ומצרפן לחלה ויפריש מן כולם אחת ומיהו אם ירצה לעשות דבר קל יעשה מצה אחת ויאפה אותה ויצרפם ויפריש מאחת על כל האחרות אגב אותה מצה מפני שחיובה בא עכשיו. תו׳ ביצה ט׳ ע״א. וכ״כ המרדכי פ׳ אלו עוברין. והב״ד ב״י בסי׳ זה וכתב ומשמע דהיינו כשלא נצטרפו בסל עכ״ל ור״ל שלא נצטרפו העיסות יחד בסל מעיו״ט אבל אם נצטרפו יחד בסל מעיו״ט אפי׳ יש שיעור חלה בכל עיסה הו״ל כעיסה אחת ואוכל והולך ואח״כ מפריש וכמ״ש הפר״ח והמאמ״ר או׳ ד׳ בביאור דברי ב״י הנז׳ יעו״ש. מיהו בד״מ או׳ ג׳ כתב על דברי ב״י הנז׳ דאין בדבריו הכרח די״ל דאע״ג דנצטרפו בסל מ״מ לא מהני מאחר שיש בכל מצה שיעור בפ״ע יעו״ש. וכ״כ הב״ח על דברי ב״י הנז׳ דלא ידע טעמו דצירוף סל לא נאמר אלא כשלא היה בו שיעור חלה יעו״ש ועיין פר״ח מ״ש על דברי הב״ח הנז׳ ומה שיישב המאמ״ר שם וגם כתב טעם לדברי הב״י הנז׳ יעו״ש. ועוד עיין מ״ש בזה המק״ח בביאורים או׳ א׳ ובמגן האלף או׳ ד׳ יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא וע״כ אם נאפו ב׳ או ג׳ עיסות שהיה בכל אחת שיעור חלה ולא נתערבו ושכח ולא הוציא מהם חלה בעיו״ט והוא צריך לאכול מהם ביו״ט יש לאכול מכל עיסה ועיסה אם הוא צריך לזה ולשייר מכל עיסה ועיסה מצה אחת ויפריש מאותה מצה בחו״ה על אותם מצות שאכל מאותה עיסה וכן ממצה שנייה על אותה מצות שאכל מעיסה שנייה וכו׳ כדין עיסה שיש בה שיעור חלה דבחו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש. ואם נתערבו אותם עיסות שיש בכל אחת שיעור חלה בעיו״ט ואפי׳ נצטרפו בכלי שיש בו בית קיבול ושכח להפריש מהם חלה בעיו״ט והוא נצרך לאכול מהם ביו״ט אז צריך לשייר מכל מצה חתיכה אחת ובחו״ה יצרף החתיכות עם מצות הנשארים ויפריש חלה אחת על הכל ויכוין גם על מה שאכל. ואם לא היה בכל עיסה כשיעור ונצטרפו בעיו״ט לשיעור חלה ושכח להפריש בעיו״ט אז א״צ לשייר כ״א חתיכה אחת ומאותה חתיכה יפריש גם על מה שאכל כדין עיסה שיש בה שיעור חלה דבחו״ל אוכל והולך ואח״כ מפריש וכמ״ש לעיל או׳ ך׳ יעו״ש. ועיין חמ״מ דין ג׳ ומ״ב או׳ יו״ד ודוק.

נ נ) [סעיף ב׳] לא יקרא שם לחלה וכו׳ ומירי כשהגיע לכלל הפרשה דהיינו שגלגלה כבר שאלמלא כן עושה אותה פחות מכשיעור. חידושי הריטב״א. פת״ע.

נא נא) לא יקרא שם לחלה וכו׳ אלא עוגה שקורין קוכי״ן בל״א. דרשות מהרי״ל הלכות חלה. ונ״ל דליכא קפידא אלא כשבעליו קורא לה שם (או שאר כל אדם שיש לו רשות ממנו להפריש חלה מעיסתו שהרי הוא כשלוחו וע״ד שנת׳ ביו״ד סי׳ שכ״ח יעו״ש. ר״ז) אבל באחר אעפ״י שקורא לה שם לית לן בה דאין לו רשות לתרום. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ ט׳ חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״ט.

נב נב) שם. לא יקרא שם לחלה וכו׳ וגם לא יהיה בדעתו שתחול עליה קדושת חלה עד לאחר אפייתה שאם קודם אפייתה היה בדעתו שזו היא חלה מן העיסה הרי כבר נתקדשה לחלה שהרי כל קדושת תרומות ומעשרות הן ע״י דיבור או אפי׳ ע״י מחשבה בלבד כמ״ש בש״ע יו״ד סי׳ של״א סעי׳ מ״ו. ר״ז או׳ ח״י.

נג גג) עד שתאפה. וליכא איסורא משום מלאכה שלא לצורך הואיל דבעידנא דקא עיילי לתנורא כל חדא וחדא חזייא ליה לדידיה. ואע״ג דסופו להפריש אחת מהן לחלה ונמצא שטרח בדבר שאינו ראוי לאכילה אפ״ה אמרינן הואיל ואי בעי לא מפריש חדא לחלה אלא בצע מכל חדא וחדא ואיכא

למימר בכל חדא חזייא ליה ומותר לאפותה פסחים מ״ח ע״א ופירש״י שם והביאוהו אחרונים.

נד **דנ) שם. שאם יקרא לה שם אינו רשאי לאפותה.** שהרי אסור לאוכלה ואסור לאפות ביו״ט דבר שאינו אוכל נפש. לבוש.

נה **הנ) שם. אינו רשאי לאפותה.** ואסור ג״כ לטלטלה ואפי׳ בשאר יו״ט. הרדב״ז ח״א סי׳ תע״ח. וכ״כ מ״א לקמן סי׳ תק״ו ס״ק י״ד. מש״ז או׳ ד׳ ומיהו בעודה בידו מותר לטלטלה לכ״ע וכ״כ מהרי״ל ולא כמהרי״ו שאוסר. ד״מ או׳ ה׳ ועוד עיין לקמן או׳ ס״ג.

נו **ונ) שם. אינו רשאי לאפותה.** אפי׳ בתנור אחד אעפ״י שהפת משביח בכך כמ״ש לקמן סי׳ תק״ז סעי׳ ו׳ דהתם אוכל איזו פת שירצה א״נ אי מקלעי ליה אורחים אוכלים כל הפת משא״כ כאן. מ״א שם ס״ק ט״ו. ואין לומר דיכול לאפות אותה מטעם הואיל ואי בעי מתשיל עלה וכו׳ כמ״ש באו׳ שאח״ז כמ״ש שם התו׳ יעו״ש.

נז **זנ) שם. ואם יניחנה כך תחמיץ.** ואע״ג דהקדש הוא ואינו שלו עובר בב״י הואיל ואי בעי מתשיל עליה והוי חולין. פסחים מ״ו ע״ב. מ״א סק״ה. ולבטלה קודם שתחמיץ א״א לפי שאינה שלו והכהן א״א לבטלה שעדיין לא הגיעה לידו. כלבו. א״ר או׳ ה׳.

נח **חנ) שם. ואינו רשאי לשרפה.** אף קודם שתחמיץ. א״ר או׳ ו׳.

נט **טנ) שם. ואינו רשאי לשרפה.** שאין שורפין קדשים ביו״ט טור. וכ״כ בש״ע לקמן סי׳ תק״ו סעי׳ ד׳.

ס **ס) שם. ואינו רשאי לשרפה** הלכך לא יקרא לה שם עד אחר אפייה ואז יצרף הכל בסל ויפריש אחת על הכל. טור. לבוש. הרדב״ז ח״א סי׳ תע״ח. והיינו בלש פחות פחות משיעור צריך צירוף סל אבל אם היה שיעור בכל עיסה א״צ צירוף סל רק כשהן לפניו סגי וכמ״ש לעיל או׳ ח״י יעו״ש. ועיין ט״ז סק״ה ומ״ש עליו הנה״ש או׳ ד׳ יעו״ש.

סא **סא) שם. ואם שכח וקרא לה שם יטילנה לצונן וכו׳** אבל לכתחלה לא יקרא לה שם ע״מ להטילה לצונן דאולי לא יזהר יפה בהטלת צונן. ב״י. לבוש. ר״ז או׳ ח״י.

סב **סב) שם. יטילנה לצונן וכו׳** צ״ע אם יש לסמוך על זה בזה״ז שגם הצוננים שעומדים מעט בבית מתחממים. מ״א סק״ו. מיהו ח״י או׳ י״א כתב על דברי מ״א הנז׳ ולא ידעתי מאי קא מספקא ליה בדבר שפשט התירו בש״ס וכל הפו׳ ראשונים ואחרונים לא הזכירו חומרא זו ואם הזמן חם יש תקנה לעשות פמ״ש, לעיל סי׳ תנ״ה סעי׳ א׳ עכ״ל. והביאו חמ״מ או׳ ד׳ ומ״ש א״ר או׳ ח׳ בשם ס׳ המנהיג דיעשה פירורין דקין. ויזרם לרוח עיין רש״י ביצה כ״ז ע״ב על המשנה ומש״ז או׳ ה׳ וא״א או׳ ו׳ שכתבו דאסור לבער קדשים טמאים ביו״ט בשום ביעור יעו״ש. ובלא״ה אינן ק״ל כפסק הש״ע וכ״פ הפר״ח והר״ז או׳ ח״י.

סג **סג) שם. יטילנה לצונן וכו׳** ומסתברא דכשיראה שהמים מתחממים קצת שיחליפם במים אחרים קרים ובזה לא יבא לידי חימוץ. פר״ח. חמ״מ שם. והיינו שישאב מים הללו מן הכלי שהחלה מונחת שם וישפוך לשם מים אחרים צוננים אבל לא יטלטל הכלי שהחלה מונחת בו כדי לשפוך מים הללו מתוכה שכלי זה נעשה בסיס לדבר האסור בטלטול דהיינו החלה שהיא אסורה בטלטול לאחר שקרא לה שם כמ״ש בסי׳ תק״ו ועי״ש כל פרטי דין זה. ר״ז שם. ועיין לעיל או׳ ה״ן.

סד **סד) שם הגה. ואם יש כהן קטן וכו׳** וה״ד בחלת חו״ל אבל בחלת א״י אין נאכלת בזה״ז לכהן כמ״ש ביו״ד סי׳ שכ״ב יעו״ש. ועיין בלבוש שכתב לפרש דברי הש״ע דמיירי בחלת א״י או בחלת חו״ל ובמקום שאין שם כהן שיכול לאוכלה ומור״ם ז״ל מיירי בחלת חו״ל ובמקום שיש שם כהן שיכול לאוכלה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח על דברי מור״ם ז״ל דכ״ז מיירי בחלת חו״ל אבל בחלת א״י אין לה תקנה אלא מ״ש הש״ע וכ״כ הר״ז או׳ ך׳ ועיין לעיל סי׳ שצ״ו או׳ נ״ח ובתו׳ בכורות כ״ז ע״ב ד״ה וכי הזאה אם מותר לאכול תרומה בלא הזאה ג׳ וז׳ יעו״ש.

סה **סה) שם הגה. ואם יש כהן קטן וכו׳** פחות מט׳ שנים. ב״י בשם ריי״ו. מ״א סק״ז. פר״ח. מק״ח או׳ י״א. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ ך׳ וכתב שם המ״א פי׳ דאמרינן מסתמא לא ראם קרי אבל אי ידעינן דראה קרי אפי׳ הוא בן יומו הוא טמא לקריו עכ״ל ואשתמיטתא ליה סוגיא דש״ס ר״פ בנות כותים (נדה ל״ב ע״ב) והרמב״ם להדיא פ״ה מה׳ אבות הטומאה דין ב׳ ודין י״ט דפחות מבן ט׳ אפי׳ שכב אצל אשה וראה קרי אינו מטמא והוא מגזרת הכתוב. ח״י או׳ י״ב. וכן הדג״מ הקשה על דברי המ״א הנז׳ מדברי הש״ס הנז׳ ומדברי הרמב״ם הנז׳ יעו״ש. מיהו הרב מהר״י ליב כ״ץ השיג על דברי ח״י הנז׳ והובא בתשו׳ שבו״י ח״א סי׳ כ״ב אלא שהרב שבו״י שם חזר לקיים דבריו שבס׳ ח״י הנז׳ יעו״ש והרב חק יוסף או׳ י״א דחה כל דברי השבו״י הנז׳

והעלה דהעיקר כדברי מ״א ומהר״י ליב יעו״ש אמנם הברכ״י או׳ ה׳ כתב לסתור ראיות מהר״י לב וחק יוסף ולחזק דברי שבות יעקב יעוש״ב. וכן החמ״מ או׳ ה׳ כתב לסתור דברי מהר״י לב וחק יוסף והסכים לדברי ח״י יעו״ש. וכ״פ הר״ז שם.

סו סו) ומשמע מדברי ריי״ז שאם הוא גדול יותר מבן ט׳ הרי הוא בחזקת שראה קרי והטעם משום דק״ל דבן ט׳ ביאתו ביאה. ב״י. ואעפ״י שהוא אומר שלא ראה קרי אין מאכילין אותו החלה אלא א״כ טבל דכיון שבן ט׳ ביאתו ביאה הרי הוא בחזקת שראה קרי. ר״ז או׳ ך׳.

סז סז) וכל זה לענין קרי אבל לענין זיבה אפי׳ תינוק בן יום אחד טמא. גמ׳ נדה שם ופסקו הרמב״ם פ״א מה׳ משכב ומושב דין ד׳ מיהו מן הסתם לא ראה זיבה כיון שהוא פחות מבן ט׳ ר״ז שם.

סח סח) שם בהגה. קטן שלא ראה קרי. או לקטנה שעדיין לא ראתה נדה. ש״ע יו״ד סי׳ שכ״ב סעי׳ ה׳.

סט סט) שם בהגה. או גדול שטבל לקריו. ואם ראה אח״כ מים חלוקים או עכורים טמא כדאיתא פ״י דמקואות לכן יאכל תכף אחר הטבילה ולא יטיל מים בנתים. מ״א סק״ח. חק יוסף או׳ י״ב. מק״ח או׳ י״ב. ר״ז או׳ ך וזהו לפי פסק הש״ע ביו״ד שם שכתב שאעפ״י שלא העריב שמשו מותר לאכול חלה מיהו מור״ם ז״ל שם בהגה הביא י״א שצריך הערב שמש יעו״ש. ועיין הרמב״ם פ״ה מאבות הטומאה דין ו׳ שיש חילוק ברואה מים חלוקים או עכורים יעו״ש.

ע ע) שם בהגה. או גדול שטבל לקריו. במ׳ סאה במים כשרים ע״ד שנתבאר ביו״ד סי׳ ר״א. ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ פ״ח בעניין טבילת ב״ק לק״ש ותפלה ובדברינו לשם בס״ד.

עא עא) שם בהגה. או גדול שטבל לקריו. פי׳ דוקא שטבל אבל לא אופין הואיל ואי בעי מצי טביל ואכיל דכיון דמחוסר מעשה לא אמרינן הואיל. פר״ח. ער״ה או׳ ה׳ ומסתברא נמי דלא שרינן אפי׳ דליכא כהן הואיל ואי מקלע אורח כהן דכהן לא שכיח ולא שרינן בהואיל דלא שכיח ודלא כהגאונים שהביא הטור. פר״ח שם. ער״ה שם. ומיהו גם הטור כתב על דברי הגאונים הנז׳ ומוטב שלא לקרא לה שם אלא א״כ יש כהן בעיר לאפוקי נפשיה מפלוגתא עכ״ל וכ״כ ב״י כמה פו׳ דלא כהגאונים יעו״ש.

עב עב) שם בהגה. מותרים לאפות החלה בשבילו. לפי מה שפסק בש״ע יו״ד סי׳ שכ״ג דמותר לכתחלה לבטלה ברוב בחלה בזה״ז א״כ אפי׳ ליכא כאן כהן טהור ג״כ מותר לאפותה כיון שיוכל לבטלה. ח״י או׳ י״ד וכ״כ מהר״ם בתשו׳ הרשב״א סי׳ תתע״ו יעו״ש. ער״ה או׳ ו׳ ר״ז או׳ כ״א אבל לערבה ברוב לאכול הזר יש להחמיר. פר״ח. וכ״כ הש״כ ביו״ד שם סק״י יעו״ש. לה״פ שם. בל״י שם או׳ ד׳ וכתבנו כ״ז אע״ג דהמנהג עתה אין נותנין חלה לכהן אפי׳ בחו״ל וכמ״ש באו׳ שאח״ז מ״מ נ״מ דאם אירע שלשו שיעור חלה וקראו לה שם בעודה עיסה ואין יכולין לשמור אותה מן החימוץ דאז יכולין לאפות אותה בשביל כהן וכמ״ש הגר״ז והבאנו דבריו באו׳ שאח״ז וכדי שלא לעבור בב״י וב״י. ועיין לעיל או׳ נ״ז.

עג עג) שם בהגה. וי״א שאין מאכילין חלה וכו׳ כ״כ מהרי״ו סי׳ קצ״ג דאין נוהגין לתת החלה לכהן קטן והטעם נ״ל דחיישינן שמא יפרר ואתי לידי תקלה או משום דלא מחזקינן בזה״ז בכהן ודאי עכ״ל והביאו ד״מ או׳ ד׳ וכ״כ רש״ל פ׳ כל הבשר סי׳ ס׳ דאין נוהגין לתת חלה כלל לקטן משום דלא מחזקינן בזה״ז בכהן ודאי וכ״כ בתשו׳ סי׳ נ״ח יעו״ש. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ חלה דדרכו לדרוש ברבים שלא להאכילה לכהן קטן שלא יאמרו חלת חו״ל נאכלת יעו״ש והב״ד הש״כ ביו״ד סי׳ שכ״ב סק״ט וכתב דנוהגין האידנא בחלות דמצה מאכילין אותן לכהן קטן ובחלות דכל ימות השנה לא נהגינן ליתנה לכהן קטן וצריך לחלק בין פסח לשאר ימות השנה יעו״ש והביאו מ״א בסי׳ זה סק״ט וכתב ואפשר מפני שבפסח החלות מרובות ואם לא יאכלנו לא יהיו מחזיקין אותו בכהן וכמ״ש רש״י בחולין פ״י (דף קל״ג) גבי מתנות כהונה עכ״ל והב״ח כתב ראיתי מקצת גדולים שהאכילו חלה לכהן קטן אבל מקצת גדולים מחמירין וכמ״ש מהרי״ל בה׳ חלה יעו״ש עכ״ל אמנם הכנה״ג בהגה״ט הביא דברי מהרי״ו ורש״ל הנז׳ וכתב וכן המנהג פשוט. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א על דברי מור״ם ז״ל דכ״ז כשכבר קרא לה שם חלה אבל לכתחלה אין לקרוא לה שם חלה בעודה עיסה אפי׳ יש שם כהן טהור שכבר נהגו במדינות אלו שלא להאכיל חלה לכהן מטעם שנתבאר ביו״ד סי׳ שכ״ב יעו״ש עכ״ל. וכ״כ ח״א בס׳ שערי צדק פי״ד או׳ ד׳ דעכשיו אין נוהגין ליתן שום חלה לכהן אפי׳ קטן שצריך לשמרה מעכו״ם ומזרים ועוד שאין אנו יודעים אם הם כהנים באמת וכו׳ ומ״מ בע״פ שהחלות מרובים פה ק״ק ווילנא יש נוהגין לתנם לכהן עפ״י הגר״א עכ״ל. וכתב החמ״מ או׳ ד׳ על דברי הש״כ הנז׳ דבמקום שנהגו נהגו ובמקום שאין מנהג ידוע אין להאכיל לשום כהן. והא״א או׳ ט׳ כתב על דברי הש״כ הנז׳ דלא ראיתי עתה לנהוג כן אף בפסח יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ט״ו ובמדינות אלו ראיתי לנהוג לשרוף החלה בלש בע״פ או בחו״ה וביו״ט אינו קורא שם עד אחר אפייה שהוא היותר נכון.

עד עד) **שם בהגה. י״א דמותר ביו״ט ללוש פחות מכשיעור וכו׳** פי׳ ותו לא ילוש כלל ואם ילוש עוד עיסה פחות מכשיעור יש לחוש שמא יצטרפו אח״כ בכלי א׳ ויבוא לידי חיוב ויאכל טבל. ט״ז סק״ז. מיהו ח״י או׳ ט״ז כתב על דברי הט״ז הנז׳ דחששא רחוקה היא זו בחלת חו״ל דרבנן דודאי אם יצטרפו ג״כ יפריש חלתו. וכן הרב מגן האלף או׳ י״ב תמה על דברי הט״ז הנז׳ דמה בכך אם יצטרפו הא יכול להפריש אחר שיצטרפו בסל יעו״ש. והפר״ח כתב להשיג על עיקר הדין שכתב מור״ם ז״ל בזה י״א דאין כאן מי שמיקל לעשות כן לכתחלה לפוטרה מן החלה אלא צריך אח״כ לצרפם בכלי ולהפריש חלה יעו״ש והסכים לדבריו הנה״ש או׳ ה׳ וכן הגר״א כתב לפקפק בדין זה שכתב מור״ם ז״ל יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ד׳.

סימן תנח

א א) **[סעיף א׳] נוהגין שלא ללוש וכו׳** ואיתא בתשו׳ מעשה באחד שאפה מצות קודם ד׳ שעות וכבר ביער חמצו ואסרו רבותינו המצה דאיתקש לפסח וכיון דפסח אינו נשחט אלא משש שעות ולמעלה אף מצה כן. אבל ר׳ אליעזר הגדול ור׳ שמואל הכהן התירו אך לכתחלה יש ליזהר משום חביבה מצוה בשעתה. ואבי העזרי הביא תוספתא יוצאין במצה ישינה ובלבד שיעשנה לשם פסח וכתב דירושלמי פליג אתוספתא ואוסר אפי׳ עשאה לשם פסח וכיון דירוש׳ אוסר ראוי להחמיר שלא לעשות קודם חצות. טור. ומ״ש דאיתקש לפסח כדאיתא בפסחים ק״ך ע״ב וכתבו שם רש״י ורשב״ם ור״ת מדכתיב על מצות ומררים יאכלהו יעו״ש, וכ״כ הלבוש. ודעת המתירים ס״ל דלא איתקש לפסח אלא לאכילה אבל לא לעשייה. ב״ח.

ב ב) **שם. נוהגין שלא. ללוש וכו׳** וכן המנהג במדינות אלו (ר״ל בערי אשכנז) ללוש מצות של מצוה אחר חצות י״ד אבל שאר מצות אופין קודם לזה ולא ראיתי שום חשש בדבר זה. ד״מ או׳ א׳ וכ״כ הר״ז או׳ א׳ נהגו כל ישראל שלא ללוש המצה של מצוה עד אחר חצות היום בע״פ. מיהו המאמ״ר או׳ א׳ כתב דהאידנא מקילין הרבה בדבר מפני הדוחק זולתי קצת שנזהרין בזה ללוש ולאפות אחר שש המצות שיוצאין בהן בב׳ הלינות וכן ראוי לעשות עכ״ל. וכ״כ מ״ב או׳ ג׳.

ג ג) **שם. עד אחר שש שעות.** אע״ג שזמן הקרבת הפסח הוא אחר שש שעות ומחצה מ״מ עיקר זמנו הוא מחצות כמ״ש התו׳ בפסחים דף ה׳ ע״א ובגמ׳ יומא דף כ״ח ע״ב ובתו׳ נדה דף ס״ג ע״ב. מ״א סק״א. וכ״כ הפר״ח. מיהו הב״ח כתב לאחר שש דקאמר לאו דוקא אלא לאחר שש ומחצה כמו בפסח. וכ״כ הט״ז סק״א. עו״ש או׳ א׳ ח״י או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ובמט״מ סי׳ תקע״ו כתב בשבע ומחצה. וכ״כ ברוקח סי׳ רפ״א. וכ״כ בשה״ל סי׳ רי״ג. וכתב הא״ר או׳ א׳ דטעמייהו משום דתנן (פסחים נ״ח ע״א) תמיד נשחט בז׳ ומחצה ואח״כ קרבן פסח ושאר פו׳ ס״ל כיון דבדיעבד כשר כששחט הפסח קודם תמיד וזה דמצות איני אלא אסמכתא הקילו בה לכתחלה ונראה שזה טעמא דמ״א יעו״ש. וכ״כ חקת הפסח או׳ ב׳ להוכיח מגמ׳ ופו׳ דאחר חצות מיד שפיר דמי יעו״ש. וכ״פ בבית מאיר. אמנם הברכ״י או׳ ג׳ כתב דטוב הדבר להמתין עד ז׳ ומחצה. והביאו שע״ת או׳ א׳.

ד ד) **ראיתי** מדקדקים להתפלל ע״פ מנחה קודם עשיית המצות והגם דבכל השנה חיישי לדעת הרמב״ם ומרן שלא להתפלל לכתחלה מנחה גדולה (כמ״ש לעיל סי׳ רל״ג) בע״פ היו מתפללין קודם עשיית המצות. ברכ״י או׳ ב׳ והביאו שע״ת שם וכתב וגבן לא נהיגי הכי אפי׳ המדקדקים לפי שבע״פ שהם פנויים לגמרי אחר עשיית המצות אין חשש שכחה כלל וגם אין לחוש שיטרדו באפייה יותר וימשך עד הלילה משום דזריזין הם האופים מצות בע״פ וגם לפי המבואר לעיל סי׳ רל״ב דעכשיו קורין לבהכ״נ ליכא למיחש שמא יפשע עי״ש עכ״ל. ולי נראה דכוונת המדקדקים להתפלל קודם עשיית המצית לא מפני השכחה אלא שעישין זכר לקרבן פסח שהיה נשחט אחר התמיד ותפילת מנחה היא במקום התמיד כידוע ואפיית מצות אחר חצות הוא כמו קרבן פסח כמ״ש באו׳ הקודם וע״כ מתפללין מנחה קודם עשיית המצות כמו קרבן התמיד שהיה נעשה קודם קרבן פסח. ומיהו גם לפי מ״ש השע״ת אין כל המקומות והזמנים שוים דבמקום שיש קבוצת אנשים שאופין אחר חצות ויש דוחק באפיית המצות ואפשר שעי״ז יתבטל מתפילת המנחה יש להתפלל קודם עשיית המצות.

ה ה) **שם. עד אחר שש שעות.** אבל לא הוי עיכובא כמו שהוכיח המרדכי פ״ק דפסחים וריא״ז על הרי״ף סוף פ״ג דפסחים והכלבו סוף סי׳ מ״ח וריי״ו וא״ח מדתנן חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן למכור בשוק יוצאין בהן וע״כ בי״ג איירי דהא אין מביאין תודה בי״ד מפני חמץ שבה יעו״ש. והב״ד הער״ה או׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ הרדב״ז ח״ה סי׳ שני אלפים רי״ג דבדיעבד אין לאסור יעו״ש והביאו ברכ״י או׳ ד׳ וכ״כ הב״ח. עו״ש או׳ א׳ פר״ח. מאמ״ר או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳.

ו ו) **וכתב** הב״ח והנכון הוא דאין יוצאין במצה האפוייה קודם שלושים אפי׳ עשאה לשם פסח יעו״ש. אמנם העו״ש שם כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאינו מוכרח וכן הפר״ח השיג על דברי הב״ח הנז׳ וכתב ח״י או׳ ד׳ דכ״ה דעת רוב הפו׳ להקל בדיעבד וכן שמעתי שבמקומות ששולחין המצות למרחקים שאופין כמה חדשים קו״פ כיון שהוא שעת הדחק עכ״ל והביאו הגר״ז או׳ ג׳ וכתב וכן המפרשים מיבשה לים כמה חדשים קו״פ אופין מצה קודם

יציאתם מביתם אבל שלא בשעת הדחק אין לשנות המנהג עכ״ל. וכ״ז דוקא בשעשאם לשם פסח ולשם מצת מצוה משום דמצה של מצוה צריכה שימור כמ״ש לעיל סי׳ תנ״ג סעי׳ ד׳ ולקמן רסי׳ ת״ס יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד. אבל אם לא אפאן לשם פסח מן הסתם לא נזהר יפה מהחמץ בשעת עשייתן לפיכך הן אסורין לכל ימי הפסח. ר״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תנ״ה או׳ א.

ז ז) שם. עד אחר שש שעות. ואם גם שאר מצות יש ליזהר לאפותם אחר חצות עיין ב״י שמצדד בזה וכ״כ מהרי״ו סי׳ קצ״ג דטוב ליאפות כל המצות אחר חצות אם אין בני ביתו רבים. והביאו כנה״ג בהגב״י. א״ר או׳ ב׳ אבל הפר״ח כתב דה״מ במצת מצוה אבל בשאר מצות אפי׳ מצוה ליכא. וכ״כ לעיל או׳ ב׳ בשם ד״מ. וכ״כ בהגהות הלבוש. וכ״מ מסתמיות דברי האחרונים דה״ד במצת מצוה שיוצאין בה י״ח בלילה אבל שאר מצות אופין כ״ז שירצו ובלבד שתהא משומרת מן החימוץ. וכן עמא דבר.

ח ח) שם. עד אחר שש שעות. ועיין לקמן סי׳ ת״ס סעי׳ ג׳ בדין הלש אחר זמן איסור חמץ יעו״ש.

ט ט) שם. שהוא זמן הקרבת קרבן פסח. נהגו לשורר בעריכת המצות ע״פ ההלל זכר להלל שהיו אומרין בעשיית הק״פ. מו״ב סי׳ ז׳ או׳ ר״ה.

י י) וזה הסדר שי״ל ע״פ אחר חצות. רבש״ע גלוי וידוע לפניך שבזמן הזה שהוא י״ד לחו׳ ניסן ובעת הזאת שהוא אחר חצות כשהיה בהמ״ק קיים היו מקריבין לפניך קרבן התמיד ואחריו מקריבין ק״פ, ועתה בעוונותינו חרב בהמ״ק ואין לנו מזבח כפרה ולא כהן שיכפר בעדינו. לכן יה״ר מלפניך ה׳ או״א שיהיה זה שיח שפתותינו כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו וקרבן פסח במועדו כמ״ש ונשלמה פרים שפתינו, ויהי נועם וכו׳ ויאמר פ׳ התמיד ואח״כ יאמר בפ׳ בא ויאמר ה׳ אל משה וכו׳ החדש הזה לכם וכו׳ עד בכל מושבותיכם תאכלו מצות. ואח״כ יאמר ויאמר ה׳ אל משה ואהרן זאת חקת הפסח וכו׳ עד כן עשו. ואח״כ יאמר משנה פ״ה דפסחים תמיד נשחט וכו׳ ואם חל ע״פ בשבת יאמר פ״ו ג״כ. ואח״כ יאמר.
י) או״א מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו שובה עלינו בהמון רחמיך בגלל אבות שעשו רצונך בני ביתך כבתחלה כונן בית מקדשך על מכונו הראינו בבנינו שמחנו בתיקונו והשב שכינתך לתוכו והשב כהנים לעבודתם ולוים לדוכנם לשירם ולזמרם והשב ישראל לנויהם ושם נעשה ונקריב לפניך קרבן התמיד במועדו וקרבן פסח בזמנו כמו שכתוב בתורה יהיו לרצון וכו׳.

יא יא) שם. וביי״ד שחל להיות בשבת לשין בע״ש וכו׳ כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים. לבוש. ועיין בטור שהביא דעת הסוברים דביי״ד שחל להיות בשבת אופין במו״ש אבל בשם רב האי כתב דאנו אין לנו אלא מנהג אבותינו לאפות מע״ש ולא לטרוח ביו״ט ולאחר אכילת מצה אלא זרוזין מקדימין למצות וכתב שכך היה עושה ג״כ אביו הרא״ש ז״ל שאופה המצות מע״ש יעו״ש. וכתב ב״י וכ״ה מנהג העולם לאפות מע״ש. וכ״כ הלבוש דאין לאפות במ״ש כדי להקדים לאכול מצה בתחלת זמנה יעו״ש. וכ״כ הב״ח דאנו אין לנו אלא מנהג אבותינו. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ תע״ז דמנהגינו לאפות הכל מע״ש וכתב לזה כמה טעמים יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״א שאין לנהוג כן לאפות בליל פסח מכמה טעמים יעו״ש. וכ״כ מט״מ סי׳ תקצ״ז. עו״ש או׳ א׳ ח״י או׳ ג א״ר או׳ א׳ פר״ח. חק יוסף או׳ ד׳ ר״ז או׳ ד׳ וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳ דהסכימו האחרונים לנהוג לאפות לשני הלילות בע״פ אחר חצות או בע״ש אם חל ע״פ בשבת עכ״ל וכ״כ הברכ״י או׳ א׳ דהכי נהוג כפסק הש״ע.

יב יב) כתב בד״מ דטוב להשמר המצות חמין אם אפשר כדי להשמר מן הקפא עכ״ל והי״א הקשה ע״ז דהא החרוסת מבטל הקפא של החזרת כדאמרינן פ׳ ערבי פסחים יעו״ש ולא זכר מ״ש מור״ם ז״ל בהגה לקמן סי׳ תע״ה סעי׳ א׳ וי״א דאין לטבלו וכו וא״כ לדיעה זו שאין מטבלין בחרוסת צריך להיות המצות חמין לבטל הקפא.

יג יג) כתב הטור ואני ראיתי בברצלונה מהמדקדקים שהיו אופין כל מה שצריכין למועד קודם למועד שאם יתערב עמו משהו מחמץ שיתבטל קודם זמן איסורו עכ״ל וכן היה נוהג מורי הגאון מהר״ש ז״ל (ר״ל רש״ל) ומהר״ש מאושטרי״ך כתב ע״ז דחומרא יתירה הוא. מט״מ סי׳ תקצ״ח. שכנה״ג בהגה״ט. ומ״ש הטור קודם זמן איסורו כתב הט״ז בסוף הסי׳ פי׳ קודם זמן איסורו במשהו דהיינו מתחלת ליל פסח.

יד יד) וכתב המ״א ופשוט דכשנאפה קו״פ נתערב בלישה ומותר אח״כ לבשל המצות בפסח דאם לא כן אף לאוכלם בעין אסורים ודלא כעו״ש בסי׳ תנ״ג יעו״ש וסב״ד ח״י או׳ ג׳ א״ר או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳ חמ״מ סוף הסי׳ וכ״כ לעיל סי תמ״ז או׳ פ״ד ועי״ש או׳ רנ״ז. ומיהו הא״א או׳ א׳ כתב דמ״מ טעם חדש טעם בפסח ע״י בישול וחוזר וניעור ושאני לח בלח ממש כשכר ביין עכ״ל והמחה״ש כתב דמטעם אחר יש להחמיר לבעל נפש שלא לעשות תבשיל ממצות בפסח דלפעמים אין כל הקמח נילוש ונשאר מעט באמצע המצה מבפנים יעו״ש. ויית׳ עוד מזה לקמן סי׳ תס״א או׳ ל״א.

טו טו) ובדרשות מהרי״ל כתב ויש אופין בתוך הפסח שיהא להם מצות חדשות בכל יום והכל לפי המנהג עכ״ל והביאו מ״א שם. וכ״כ ח״י שם. א״ר שם, ומיהו הר״ז או׳ ד׳ כתב דאף בחו״ה ראוי לנהוג שלא לאפות מצה אלא יאפה הכל קו״פ אם אפשר לו מטעם שנת׳ בסי׳ תנ״ג עכ״ל וכבר כתבנו

טעמו לעיל סי׳ תמ״ז או׳ פ״ד קחנו משם.

טז טז) והאופה בליל יו״ט אסור לאפות מצות ספיקות (עיין לקמן סי׳ תע״ה סעי׳ ז׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד) וה״ה דאסור לאפות בליל ראשון על ליל שני. מט״מ סי׳ תקצ״ט. מ״א שם. חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ ט״ז. מיהו אם אפה מבע״י בליל ראשון יכול לומר אוכל היום פת חמה ויכול לאפות אחרים בליל ראשון ואותם שאפה מבע״י יצניעם לליל שני. מ״א שם. חק יוסף שם. ועיין לקמן סי׳ תק״ו סעי׳ ז׳. ובדברינו לשם בס״ד.

יז טוב) ואם נאבד א׳ מהמצות יאפה אחרות ביו״ט (ר״ל ג׳ מצות. לבוש סס״י תע״ה ור״ז בסי׳ זה) משום אסמכתא דנהגו לעשות ג׳ מעשרין א׳ (והיינו לנוהגין לעשות ג׳ מעשרון א׳ כמ״ש לקמן סי׳ תע״ה סעי׳ ז׳ בהגה) ואעפ״י שיש לו אחרות שמא נעשו ע״י קטנים ונהי דלענין אפיקומן סמכינן עלייהו כמ״ש לקמן סי׳ תע״ז לענין מצה דאורייתא לא סמכינן עלייהו. מט״מ שם. מ״א שם. א״ר שם. חק יוסף שם. חמ״מ שם. ר״ז או׳ י״א. מיהו אם יש עוד מספיקות אין חשש. א״ר שם. ויתׄ עוד מזה לקמן סי׳ תע״ה סעי׳ ז׳ בהגה.

יח חי) ואם נילושה עיסה סמוך לחשיכה ולא הספיק לאפותה עד שחשיכה י״ל דשרי להערים ולומר אני אוכל פת חמה אעפ״י שלא יקח אותה עיסה למצות כיון דלא לש אותה לשם מצוה מ״מ יוכל לאכול תוך סעודתו או למחר ביום ראשון. מ״א שם. והמק״ח כתב דאפי׳ יש לו עוד פת חמה הרבה מותר לאפות כשאוכל ממנו כזית ועו״ש. ומשמע דדי אם יאכל כזית מכל הפת אבל הר״ז או׳ י״ז כתב דצריך לאכול כזית מכל מצה ומצה שיאפה מעיסה זו ביו״ט א׳ יעו״ש ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ תק״ג סעי׳ א׳ וסי׳ תק״ז סעי׳ ו׳ יעו״ש. ולעניין חלה אם מפרישין ביו״ע מעיסה זו שנילושה בעיו״ט ונאפית ביו״ט יתׄ לקמן סי׳ תק״ו סעי׳ ג׳ בס״ד.

יט יט) ולא יתנו לכותי ממצה לאכול כי הוא במקום פסח של״ה דף קע״ג ע״ב. וכ״כ בשו״ת בשמים ראש סי׳ קס״ט דמצת מצוה אסור ליתן ממנה לגוי אבל שאר מצות מותר יעו״ש. והביאו חקת הפסח סי׳ ת״ס או׳ ג׳.

סימן תנט

א א) [סעיף א׳] אין לשין במקום השמש. לפי שחום השמש מחממת. רש״י פסחים מ״ב ע״א. ב״י לבוש.

ב ב) שם אין לשין וכו׳ ומי שאין לו מקום רחב בתוך הבית מותר לו ללוש המצות באמצעה של חצר מקום זריחת השמש ע״י פריסת אהלים וסדינים מלמעלה. תשו׳ בית יהודה סי׳ מ״ו. ברכ״י או׳ א׳ כס״א או׳ א׳.

ג ג) שם. אין לשין במקום השמש. ואם עברה ולשה תחת השמש הפת מותר. הרמב״ם פ״ה. וכ״פ הש״ע לקמן סעי׳ ה׳ וכתב הפר״ח לקמן בסעי׳ ה׳ וכ״ש כשלש ביום המעונן תחת הרקיע ומסתמא נמי דה״ה אם לש סמוך לפי התנור וכיוצא דבדיעבד מותר לדעת הרמב״ם. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ לדעת הש״ע ה״ה ביום המעונן שרי בדיעבד יעו״ש וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ אבל דעת הרא״ש בס״פ כל שעה לאסור בעברה ולשה תחת השמש, והביאו ב״י. וכ״פ הב״ח וכתב דאסור אף דיעבד ושוגג וה״ה ביום המעונן דדינו כלש בחמה וכ״ש דאסור אף בדיעבד בלש קרוב לפי תנורים שלנו שפיהן מן הצד והעיסה מתחממת מיד אצל פי התנור יעו״ש והביאו מ״א ס״ק ט״ו וכתב ונ״ל דוקא כשהוחמה העיסה עכ״ל והביאו ח״י או׳ כ״ו. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ חמ״מ שם. ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל קכ״ח או׳ י״ז. מ״ב או׳ כ״א. ועיין במגן האלף או׳ ו׳ שכתב דבמזיד יש להחמיר אפי׳ לא הוחמה העיסה כיון דכל הלישה היתה בחמה מיהו בהתחילה בחמה וגמרה אח״כ במקום אחר אפשר דאין להחמיר עכ״ל אמנם מדברי הפו׳ הנז׳ משמע דאין חילוק אלא כל שלא הוחמה בדיעבד שרי וכ״כ הר״ז שם דאם לא הוחמה מותרת אפי׳ לש במזיד ומשמע שם בר״ז דאף אם הוחמה אינו אסור רק באכילה אבל בהנאה שרי יעו״ש ונראה בזה דהכל לפי העניין דאם אנחנו רואים שהוחם הרבה אז יש לאסור אף בהנאה אם הוא בתוך הפסח או בע״פ אחר זמן איסורו. ועיין לעיל סי׳ תנ״ה או׳ ע״א.

ד ד) שם וביום המעונן אסור וכו׳ אבל ביום שאינו מעונן מותר ללוש ולקטף בצל תחת הרקיע ובלבד שלא יהא קרוב לשמש שיתחמם. ב״י בשם ריי״ו. וכתב עליו בד״מ או׳ א׳ ואפשר דאף התה״ד שכתב בסי׳ קכ״ב נהגו ליזהר שלא ללוש תחת חלון וכו׳ מודה בהא דהכא ליכא למיחש ליום המעונן מאחר שלש בצל איתׄ ליה היכרא דאין כאן שמש יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״א. א״ר או׳ ד׳ ח״י או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ומיהו מ״ש שם ח״י ומבואר בש״ס ופו׳ דכל שאינו מתקרב אל השמש ממש רק שהוא קרוב אל השמש אין לחוש ודלא כראש יוסף שמפקפק בזה יעו״ש עיין בא״ר או׳ ב׳ ומאמ״ר או׳ א׳ שהשיגו עליו מדברי ריי״ו הנז׳ וכ״כ י״א בהגה״ט דמ״ש הראש יוסף בזה הוא ברור. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ דכל שהוא קרוב לשמש גם הצל חם ויחמם העיסה ודוקא רחוק שרי עכ״ד. ועיין באו׳ שאח״ז.

ה ה) **שם. וביום המעונן אסור וכו'** ודוקא כשהוא מעונן גמור אבל כשעננים עוברים ושבים פעם נגלה ופעם נכסה אין בכך כלום. פר"ח בשם הרמב"ן אלא שכתב ומיהו לפי דברי התה"ד והביאו הגה עכ"פ נהגו ליזהר שלא ללוש תחת הרקיע עכ"ל והגם דבד"מ כתב אפשר דגם התה"ד מודה בהא כמ"ש באו' הקודם מ"מ כיון דכתב בדרך אפשר נהגו ליזהר משום דאפשר לומר בהיפך דלא שנא מחלון דכיון דעסוקין בלישה וקיטוף יהיה מעונן ולא ירגישו. ועוד י"ל הטעם דנהגו ליזהר שלא ללוש תחת הרקיע אעפ"י שאין עננים משום דאם יהיה עננים צריך לילך למקום אחר ועד שיבקשו מקום ולהעתיק שם העיסה והכלים יהיה העיסה בלא עסק איזה זמן וע"כ נהגו שלא ללוש תחת הרקיע אלא מקודם שיתחילו בלישה מזמינים מקום הראוי ללישה שאף אם יהיה עננים א"צ להעתיק למקום אחר.

ו ו) **שם. וביום המעונן אסור וכו'** ונראה פשוט דבית החורף שהסיקו בו בתנור דגרע טפי מיום המעונן אלא צריך שלא להסיק בו ביום או יפתח הדלת והחלונות עד שיצא חום ההסקה. ט"ז סק"א. חק יוסף או' ב' חמ"מ או' א' ר"ז או' ז' ובדיעבד אין לאסור אם לא שהוחמה העיסה כמ"ש לעיל או' ג' יעו"ש. ועיין לקמן או' י"ט.

ז ז) **שם. וביום המעונן אסור וכו'** נראה דלאו דוקא תחת כל אויר הרקיע אלא אפי' בתוך הבית במקום שהיתה החמה זורחת אם לא היה מעונן אסור. וכ"כ הרוקח בסי' רמ"ג. ב"ח. עו"ש או' א'.

ח ח) **שם. הגה. וע"כ נהגו ליזהר מללוש נגד החלון וכו'** משא"כ מן הצד של חלון או רחוק מן החלון בענין שא"א לשמש לזרוח אלא מקום הלישה אף אם יהיה השמש בכל שטח הרקיע כיומא דעיבא דכולא שמשא כגון שהחלון עומד במקום צר בין החומות שאר בתים וכיוצא בזה מותר ללוש. ח"י או' ג' ומיהו מ"ש מן הצד מותר כתב עליו הא"ר או' ג' דלפי מ"ש או' א' בשם רי"ו (והב"ד לעיל או' ד') שלא יהא קרוב לשמש גם כאן יש ליזהר.

ט ט) **שם בהגה. נגד החלון וכו'** אפי' אם החלון פתוח למזרח והיא לשה אחר חצות שכבר סיבבה החמה לדרום יש לחוש ואפי' ביום שאינו מעונן דזמנין דמתקשרין העבים ולאו אדעתיה. תה"ד סי' קכ"ב. ב"י. עו"ש או' א'.

י י) **שם בהגה. נגד החלון הפתוח וכו'** אבל אם החלון אינו פתוח אף אם היא של זכוכית כדרך סתם חלונות אפ"ה מותר ללוש נגדה. ח"י או' ד' ועי"ש והביאו הר"ז או' ה' אלא שכתב ומ"מ צריך ליזהר שלא תחמם העיסה עכ"ל. אבל חק יוסף או' ג' כתב דאם יש שמש אף שהחלון אינו פתוח אסיר אם היא של זכוכית דהחמה מבערת יותר ע"י זכוכית ולא כמ"ש ח"י לחלק בין מים לשאר מילי יעו"ש. וכ"כ א"א או' א' כל שהשמש זורחת אף בזכוכית אסור ללוש נגד השמש יעו"ש. וכ"כ חמ"מ או' א' ח"א כלל קכ"ח או' י"ז וכ"כ בשו"ת לב חיים ח"ב סי' פ"א והביאו בספרו רו"ח או' ד' והיפל ח"ב בסי' זה או' א' יעו"ש. וכתב שם חק יוסף וכן ראיתי שנזהרין בזה שלא ללוש בכה"ג. וכ"כ ח"א שם שנוהגין לכסות בסדינים. וכ"כ קיצור ש"ע סי' ק"י או' ג' אבל אם אין החמה זורחת שמה מותר ללוש נגד חלון של זכוכית קיצור ש"ע שם.

יא יא) **שם בהגה. אפי' אין שם שמש.** כגון שהוא פתוח לרוח צפון. ר"ז או' ב'.

יב יב) **שם בהגה. שמא יהיה מעונן וכו'** פי' שמא פתאום יבואו עננים. מ"א סק"א. ר"ז או' ג'.

יג יג) **שם בהגה. וכן יש ליזהר וכו'** מה"ט דשמא יהיה מעינן אבל ביה"ש אין לחוש. תה"ד סי' קט"ו. ב"י. מ"א סק"ב. ח"י או' ה' חק יוסף או' ד' חמ"מ או' א' ר"ז או' ו'.

יד יד) **שם בהגה. מלהוליך המצות וכו'** ובתשו' הרשב"א סי' קכ"ד כתב שהרמב"ן ז"ל היה מתחלה לש בביתו ושולח פתו לפורני רחוק יותר מעשרה ומחמשה עשר בתים ולא היה חושש אלא ששמעתי שלאחר מכאן נמנע ולא מחמת ריחוק הפורני אלא מחמת שחשש דלמא היה הפורני מלא והיה ירא שמא יתעכב פתו בחוץ מיל או יותר אבל לחוש לסילוק היד לא שמענו עכ"ל והביאו מ"א שם וח"י או' ו' ומיהו הפר"ח בסעי' ב' כתב ע"ז דהוא היפך דעת הגאונים ואין לחוש לדבריו ועוד שהרי לאחר מכאן נמנע ומי שעושה כן גוערין בו בנזיפה עכ"ד. ויתבאר עוד מזה לקמן סעי' ב'.

טו טו) **שם בהגה. מלהוליך המצות וכו'** אלא יכסנו במפה. דרשות מהרי"ל. ד"מ או' ו' ח"י או' ז א"ר או' ה' חק יוסף או' ה' חמ"מ שם. ר"ז שם.

טז טז) **ואין** להניח סדין א' הרבה פעמים על המצות דשמא נדבק בו בצק ונתחמץ. מ"א שם. ח"י שם. א"ר שם. חק יוסף שם. חמ"מ שם. ר"ז שם. ואם אין לו סדין אחר אפשר טוב להוליכו מגולה מלכסות באותה מפה. מחה"ש.

יז טוב) **שם בהגה. וכן המים או הקמח.** לכן יש ליזהר כשמוליכין הקמח מהרחיים שלא יהיו השקים פתוחים למעלה או מנוקבים. ח"י או' ח'.

יח **חי) שם בהגה.** וכן המים או הקמח. ובדיעבד אין לאסור כלל. ב״ח. ח״י שם. אם לא כשנחמו כמ״ש ברסי׳ תנ״ה. א״ר או׳ ה׳ ועיין בדברינו לשם או׳ י״ט.

יט **יט) שם. ולא יתקרב ללוש אצל התנור וכו׳** זהו לשון הרא״ש שהביא בב״י אבל בטור כתב אצל פי התנור וכתב הב״ח משמע דשלא אצל פי התנור אלא באחוריו או בצדיו אפי׳ קרוב לתנור לית לן בה וכ״כ הרוקח (סי׳ רע״ג) ולא אצל פי התנור ואעפ״י שהרא״ש בס״פ כל שעה כתב סתם שאין ללוש קרוב לתנור מפני חום האש נמי קרוב לפי התנור קאמר עכ״ל. וכ״כ ח״י או׳ ט׳ דכל שאינו קרוב לפי התנור אלא מאחוריו אין לחוש בתנורים שלנו שאופין בהם שעשוים מלבנים עבים שאין החום שולט לחוץ כמו בתנור בית החורף רק דרך פי התנור יש לחוש משא״כ אם אינו קרוב לפי התנור יעו״ש. מיהו העו״ש או׳ ב׳ כתב דפשט דברי הרא״ש משמע אפי׳ אינו לש אצל פי התנור אלא מאחריו או מצדדיו דכיון דהאש הוא בתנור וחום יוצא ממנו אסור ללוש קרוב לחים ומ״מ הב״ח אין דבריו נראין להקל יעו״ש. וכ״כ חק יוסף או׳ ו׳ אבל הר״ז או׳ ז׳ פסק לחלק כח״י דבתנור שאופין בו שהוא עשוי מלבנים עבים ואין חומו שולט חוץ לדפנותיו מותר ללוש מאחוריו או מצידיו אבל תנור בית החורף שהוסק אין ללוש בסמוך לו מכל צדדיו לפי שהוא מחזיק חומו ביותר ומתפשט חומו חוץ לדפנותיו ואף ברחוק ממנו אם מרגישין שם חום ההסקה אין ללוש באותו בית עד שיפתח הדלת והחלונות שיצא החום יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ דבתנורים שאופין בו אין לחוש אלא שלא ילוש נגד פי התנור. ועיין לעיל או׳ ו׳ ובאו׳ שאח״ז.

כ **ך) והיכא** דמשימין עצים בוערות וגחלים לוחשות לפני פי התנור אסור ללוש בכל אותו החדר דהכל הוא אצל האש כיון שאין האש בתוך התנור וכל החדר הוא חם וגרע טפי מלש בחמה וכ״כ באגודה פ׳ אלו עוברין וז״ל בשם הגאונים שיעור מיל דוקא בבית שאין התנור בו אבל בבית שהתנור בו הוא חם ביותר ואפי׳ בפחות ממהלך מיל הוא מחמיץ עכ״ל. ב״ח, והביאו ח״י שם וכתב ולא ראיתי נזהרין בזה והטעם נ״ל עיקר דהאגודה לא קאמר אלא בתנורים של בית החורף שע״י ההסקה מחזיק חומן וכה״ג מקום שמרגישין החמימות של אש קרוב לפי התנור או לאש משא״כ כשאופין במקום שאין מרגישין החמימות ולא סמוך לתנור של בית החורף שמחזיק החמימות או שאין הבית סתום ואינו קרוב לפי התנור סמוך לאש אף שאופה סמוך לתנור שאופין בו אין קפידא יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ דאם מניח עצם בוערות וגחלים לוחשות לפני פי התנור אף מן הצד אסור ללוש קרוב לתנור אבל רחוק מן התנור או אחוריו אין לחוש כלל והכל לפי הענין אם החדר קטן והחום רב או החדר גדול והחים מעט כן הוא הסכמת כמעט כל האחרונים עכ״ל. וכן סיים במ״ב או׳ ט׳ דהכל לפי הענין אם החדר קטן והחום רב וכו׳ ורק קרוב לפי התנור צריך ליזהר מאד בכל מקום שלא ללוש שם או להניח שם מצות קודם אפייה דמוכרח שיש שם חמימות והחוש יעיד ע״ז.

כא **כא) שם. מפני חום התנור.** ולכן טוב לאפות בתנור ולעשות המצות בחדר אחר. מש״ז או׳ א׳.

כב **כב) שם. מפני חום התנור.** ובדיעבד אם לש נגד פי התנור אין לאסור אם לא שרואין שנחמה העיסה. א״ר או׳ ו׳ וכ״כ החמ״מ שם דבדיעבד אם לש נגד פי התנור דינו כמו לש תחת השמש עכ״ל וכבר כתבנו לעיל או׳ ג׳ דדעת האחרונים דאין לאסור בדיעבד אם לא שהוחמה העיסה יעו״ש.

כג **כג) ודע** דיש שנכשלים בזה כגון האופין שיש מהם שבשעה שהמצות בידם על המקל להורידם לתנור ומקרבין אותם לפי התנור הם שוהים ומתישבין באיזה מקום להניחם בתנור או גרוע יותר מזה שפונים ראשם ומשיחין עם העורכים ובין כך המצה מתחמם מאד כנגד פי התנור והוא איסור גמור לפי המבואר כאן. וכן יש עוד ליזהר להחליף המקלות שמשימים עליהם המצות כפעם בפעם דאנו רואין בחוש שמתחממים הרבה מחמת שהיו בתנור ומחמת זה נתחמם המצה עוד טרם שמקריבה לפי התנור ובעו״ה הרבה נכשלים בזה. מ״ב או׳ יו״ד. ועתה פה עיר קודשינו ירושת״ו כל ק״ק עדות האשכנזים היו נזהרין בזה להזמין קנים הרבה להכניס בהם מצות לתנור וקנה שהכניסו בה פעם א׳ אין מכניסין בה עוד פעם אחרת עד שמנקין אותה וממילא ע״י איחור הנקיון הוא מתקרר ורק המנוקין ומזומנים להכניס בהם מצות לתנור צריך ליזהר שלא להניחם אצל פי התנור כי עי״ז הם מתחממים ואח״כ כשמשימים עליהם המצות להכניסם לתנור הם מתחממים קודם הכנסם לתנור וע״כ יש ליזהר בזה.

כד **כד) [סעיף ב׳] לא יניחו העיסה בלי עסק וכו׳** אותם המעבירים ידיהם על המצות לא יפה הם עושים דלא קרי עסק אלא העריכה והלישה או כשנוקבין המצות אבל כשמעבירין ידיהם על המצות גרע טפי. מהרי״ו סי׳ קצ״ג ד״מ או׳ ג׳ כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ד. ח״י או׳ י״ב. א״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ ט׳ ר״ז או׳ ט׳ וה״ה נמי שאין מקום למה שנוהגין המון העם שתוחבין סכין בעיסה ומניחין אותה בלא עסק. כנה״ג שם. ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף שם. חמ״מ או׳ ב׳.

כה **כה) מאד** צריך ליזהר שלא להתחיל להעריך ולרדד עד שיגרפו התנור בתחלה כדי שיוכלו ליתן בו המצות ולא יעמידו בחוץ ולא ישהו אפי׳ רגע אחד. ס׳ הזכרונות דף כ״ד ע״ב. כנה״ג שם. מ״א שם. ח״י שם. חק יוסף או׳ יו״ד. וכתב שם ח״י ונראה דלאו דוקא כל מגריפות התנור דאם יגרוף כל התנור ואח״כ יתחיל להעריך ולרדד המצות גם ינקרו עי״ז יצטנן התנור מאד לפעמים אלא דלא יתחיל להעריך עד שיתחיל לגרוף כדי שיוכל לאפות

מיד וכן ראיתי נוהגין בבית הגאון מוח״ז. גם מתחלה לא יתחיל ללוש עד זמן מה אחר שהוסק התנור כדי שיוכל מיד אחר הלישה לגרוף התנור ולהתחיל להעריך המצות ולאפות מיד עכ״ל. וכ״כ א״ר או׳ ח׳.

כו **כו) שם. אפי׳ כל היום אינו מחמיץ.** עיין לקמן או׳ ל״א שיש שכתבו בשם הירושלמי דדוקא עד שיעור ד׳ מילין אינו מחמיץ יעו״ש.

כז **כז) שם. ואם הניחו בלי עסק שיעור מיל וכו׳** ובספק שהה שיעור מיל לחומרא דהוי איסור תורה. א״א או׳ ה׳.

כח **כח) שם. שיעור מיל וכו׳** וכתב רא״ם השיעור הזה הוא דוקא בבית שאין בו איש או שאר יתרון חמימות מחמת שאר דברים לפי שיתרון חמימות ממהר להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין עכ״ל. הגמ״י פ״ה. וכ״כ המרדכי פ׳ אלו עוברין. והב״ד ב״י. עט״ז. ח״י סוף או׳ יו״ד. וכ״כ לעיל או׳ ד׳ יעו״ש.

כט **כט) שם. שיעור מיל וכו׳** משמע דשיעור זה אע״ג דלא ניכר ביה שום סימני חימוץ המבואר לקמן וכ״מ מדברי הרמב״ם פ״ה יעו״ש.

ל **ל) שם. ושיעור מיל הוא רביעית שעה וכו׳** כ״כ בתה״ד סי׳ קכ״ג דשיעור מיל רביעית שעה וחלק עשרים מן השעה לפי חשבון מהלך אדם בינוני עשר פרסאות ביום שהוא י״ב שעות כדאיתא (פסחים צ״ד ע״א) פ׳ מי שהיה טמא עכ״ל והביאו ב״י. וכ״פ בש״ע יו״ד סי׳ ס״ט סעי׳ ו׳ גבי מליחה דאינו פחות מכדי הילוך מיל שהוא כדי שלישית שעה בקירוב ומבואר בב״י ובש״כ שם שהוא י״ח מינוטין יעו״ש. אמנם הרמב״ם בפי׳ המשנה פ׳ אלו עוברים כתב שהוא שני חומשי שעה משעות השויה. וכ״כ הרע״מ בפי׳ המשנה שם משנה ב׳ וכ״כ המ״א סק״ג דלאותם המחשבים מהנץ החמה עד שקיעתה הוי שני חומשי שעה ולזה הסכים ח״י או׳ יו״ד יעו״ש. ובביאור הגר״א כתב דשיעור פרסה הוא שעה וחצי יעו״ש וא״כ הוי שיעור המיל כ״ב מינוטין וחצי מיהו בא״א או׳ ג׳ כתב דלהלכה ק״ל כמ״ש כאן שהם ח״י מינוטין ולחומרא יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל קכ״ח או׳ י״ט אבל הר״ז או׳ יו״ד כתב דלענין הלכה העיקר כדעת האומרים שהוא שני חומשי שעה רק אם אין שם הפ״מ יש להחמיר כדעת האומרים שהוא ח״י מינוטין יעו״ש. וכ״כ בב״ה דלכתחלה במקום שאין הפ״מ משהה י״ח מינוטין הוי חמץ ואסור בהנאה וכדעת הש״ע וכ״כ הר״ז אמנם בהפ״מ אפשר דיש לסמוך על הני פו׳ דפליגי וכל כמה דלא שהה עכ״פ כ״ב מינוטין וחצי אין לאסור אם לא ראינו בו סימני שיאור וסידוק עכ״ד.

לא **לא) שם. ושיעור מיל וכו׳** בתלמוד א״י מפרש שיעור כשהייה כדי הילוך ד׳ מילין ולא נאמר השיעור הזה אלא משהתחילה ללוש הבצק ועד שתדביק בתנור. ונראה בעיני שאעפ״י שלא לשה האשה יותר מן השיעור שאמרו חכמים ולא הגביהה ידה מן העיסה כל עיקר אלא שהיתה עושה רקיקין דקין ביותר והיתה מתעצלת בהם כדי הילוך ד׳ מילין הרי בצק זה אסור אעפ״י שאין סימן חימוץ ניכר בו. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ אלו עוברין. וזה שלא כדעת הרמב״ם והרשב״א (סי׳ קכ״ד) והטור ושאר גדולים דכל שמתעסקים בו אפי׳ כל היום אינו מחמיץ ולפיכך אין ראוי להורות איסור לאחרים בדיעבד אלא להזהיר לכתחלה לחוש לדברי הגדול באחרונים והמחמיר לעצמו אף בדיעבד תע״ב. ב״ח. ח״י או׳ י״א. א״ר או׳ ח׳.

לב **לב) ואם** העיסה גדולה ויחיד או יחידה לשה אותו אינו יכול להצילו מן החימוץ בשעת לישה וא״כ להר״ן אם מתחנת לישה עד גמר הלישה הוי שיעור מיל הבצק אסור שכבר בא לידי חימוץ קודם שיצילוהו העוזרים משעת עריכה והכי נקטינן. עוד נראה דאעפ״י דלא הוי כשיעור מיל מתחלת לישה עד סוף לישה אם יניחוהו בלא עסק קצת בשעת עריכתו יצטרף ויאסר. ב״ח. מיהו ח״י שם כתב דבדיעבד אין להורות איסור נגד כל הני גדולים (ר״ל הרמב״ם והרשב״א וכו׳ כנז׳ באו׳ הקודם) אפי׳ בלש יותר מכשיעור שלא מצינו שחילקו בזה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תנ״ו או׳ כ״ד.

לג **לג) שם בהגה. כי יש לחוש שהשהיות יצטרפו וכו׳** ובתה״ד סי׳ קכ״ג כתב שאם העסק בין שהייה לשהייה עסק גמור הוא כגון בעיטת הידים בבצק וכגון הרידוד שמרדדין המצות בעץ עגול כה״ג אין השהיות מצטרפות דעסק כזה יכול לבטל מה שכבר התחיל להתחמץ אבל הניקור שמנקרין המצות אע״ג דיש לחשבו לעסק מ״מ לא חשיב עסק לבטל השהיות יעו״ש. והב״ד ב״י אבל מהרי״ל כתב דהשהיות מצטרפות בכל ענין שלא חילק. ב״ח. אמנם הט״ז סק״ב ומ״א סק״ד הביאו דברי התה״ד הנז׳ ומשמע שמסכימין לדבריו. וכ״כ ח״י או׳ י״ב וחק יוסף או׳ ח׳ דכ״ה הסכמת האחרונים. וכ״פ החמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ט׳.

לד **לד) שם בהגה. או שיהיה במקום חם וכו׳** כגון במקומות החמין כמבואר לעיל או׳ כ״ח יעו״ש.

לה **לה) שם מיד יחמיץ.** כ״כ הרא״ש בתשו׳ כלל י״ד סי׳ ד׳ והביאו ב״י. ומאד צריך ליזהר בזה במה שנוהגין לחתוך כל מצה ולתקנה בידים כחצי כדור והיא מתחמצת ביד שאין לי להניחה עד שיתננה לאותו שמרדד אותה בעץ העגול כי אז הבצק הוא חם ומחמיץ מיד ומיהו אפשר דמיד ל״ד ממש אלא שאין להקל בלא ראיה והרבה מקילין בזה להניחה זמן מה ואעפ״י שאינו זמן ארוך מ״מ אינו נכון כמבואר מדברי הש״ע. מאמ״ר או׳ ד׳. ועיין לעיל או׳ ג׳.

לו **לו) שם. ואם התחילו בשתי עיסות וכו'** זה מיירי אפי' לא נשתהא בודאי שיעיר מיל אפ"ה אמרינן שבודאי היה כאן חמימות הרבה מדרואין השנית שהחמיצה. ט"ז סק"ג ח"י או' י"ד. א"ר או' י"א. פר"ח. חמ"מ או' ג' ר"ז או' י"ב ואפי' עסק בה כל שעה כל שרואה אחת החמיצה בעסק כזה א"כ הוא ג"כ חמץ. מש"ז או' ג' וכ"כ הפר"ח. חמ"מ שם.

לז **לז) ודע** שכתב הרמב"ם בפ"ה דכל זמן ששהה הבצק עד שהגיע להשמיע קול בזמן שהאדם מכה בידו עליו כבר החמיץ וישרף מיד וכן עיקר להחמיר אעפ"י שהראב"ד בהשגית חולק עליו. ב"ח. פר"ח.

לח **לח) שם. עד שיש בה סדקים וכו'** ואי נולד חימוץ של סידוק אפי' למקצת עיסה כל העיסה נאסר תשו' מהר"ם מלובלין סי' קכ"ה. ח"י או' ט"ו. חק יוסף או' י"א. חמ"מ או' ג' ר"ז או' י"ג.

לט **טל) שם. אלא הכסיפו פניו וכו'** פי' של הכסיפו הוא כמו הכסיף העליון ולא התחתון דפ' במה מדליקין ועיין בערך ערך כסף והיא קו אמצעי בין השחרות והלובן שהוא התחלת השחרות שהוא כמו ירוק שקורין בל"א בלייכלי"ך וזה כאדם שעמדו שערותיו מחמת פחד ורתת ונשתנה צורתו זה אסור אך שאין אנחנו בקיאין בזה השיעור וע"כ אין לאסור אלא א"כ בשהה שיעור מיל בלא עסק וכ"כ הכלבו להדיא עי"ש וכן משמעות הש"ס פ' אלו עוברין גבי בצק החרש. ח"י או' ט"ז. אבל המ"א סק"ה כתב דצריך לדקדק בזה כי הוא מצוי ואין איש שם על לב. וכ"כ א"ר או' י"ב על דברי ח"י הנז' שעיין בכלבו שכתוב ומי שאינו בקי בזה וכו' שיעורו משהניח העיסה והלך מיל משמע דלאו כלל לכל העולם וכמשמעות הש"ע ולבוש עכ"ד. ור"ל דמי שהוא בקי בזה וידע שהכסיפו פניו יש לאסרו אעפ"י שלא שהה שיעור מיל וע"כ יש למהר בעשיית המצות בכל מה שאפשר כדי שלא לבא לידי כך.

מ **מ) שם. אלא הכסיפו פניו וכו'** והוה נוקשה דרבנן לדידן וי"א בטל בס' א"א או' ה' וכ"כ הר"ז או' י"ג הרי זה אסור באכילה ובהנאה מד"ס כחמץ גמור והוא נקרא חמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה מחמת חמיצתו שלא גמר כל צרכו עכ"ד. ועיין לעיל סי' תמ"ז סעי' י"ב ובדברינו לשם בס"ד וגם שם באו' ז' יעו"ש.

מא **מא) שם. האוכלו פטור.** אבל אסור. הרמב"ם פ"ה דין י"ג. חמ"מ או' ג' וכ"כ באו' הקודם.

מב **מב) שם. הגה מיהו טוב ליזהר לכתחלה.** דשמא לא יקטפו יפה בפעם שנית שלא יהיה גוש א' דבוק והוי כמצה כפולה שאסורה משום שאין האש שולט שם. דרשות מהרי"ל. מ"א סק"ו. א"ר או' יו"ד. חק יוסף או' י"ב חמ"מ או' ג' ר"ז או' ט'.

מג **מג) שם. בהגה. מיהו טוב וכו'** ומה שנותנין מיד ליד אינו טוב וכ"ש שמקרבין אצל פי התנור ושוהין מעט ביד שם דאסור. א"א או' ו'.

מד **מד) וראוי** להשגיח מאד ולהעמיד איש הגון בכל בתי האפייה להשגיח ע"ז ושלא לעשות המצות ע"י נערים קטנים ועוזרים יקח כל בעה"ב חדשים לא שיהיו עומדים יומם ולילה וידים מתחממים מאד ממש יס"ב ראוי לאסור העיסה כה"ג. א"א או' ד'.

מה **מה) [סעיף ג'] אם האשה שהיא לישה וכו'** ואשה שצבעה ידיה בצבע הנקרא אלחנייא כנהוג מותרת ללוש כי ידוע שאין שום ממשות צבע כ"א חזותא בעלמא. שד"ח מע' חו"מ סי' י"ג או' ד'.

מו **מו) שם. מקטפת במים.** פי' שטחה בו פני החררה. טור. וכתב הר"ן אפשר שלא חייבו חכמים שתצנן ידיה אלא לומר שאם היא מקטפת במים שלא תקטף באותם מים שמצננת בהם את ידיה מפני שהם מתחממים ומחמיצין את העיסה אבל כל שאינה מקטפת במים לא הצריכוה לדקדק אם ידיה חמין או צוננין שאין חשש חימוץ בכך ולכך פירש (הרמב"ם. כ"כ הדרישה והט"ז ומאמ"ר) דלא אמרו שצריכה לצנן ידיה אלא כשהיא אופה לפי שידיה מתחממין מחמת חום התנור. ב"י. ט"ז סק"ד. מיהו הב"ח כתב דלעולם צריך לצנן ידיה אעפ"י שאינה עוסקת באפייה ובצרכי התנור דיש לחוש שיתחמם העיסה מחום ידיה שמתחממין במשמוש העיסה יעו"ש. אמנם העו"ש או' ד' כתב על דברי הב"ח הנז' דלא ראה נוהגין כן. וכ"כ ח"י או' ח"י דכל שאין ידיה מתחממות מחום התנור ואח"כ נוגעת בעיסה א"צ לצנן כלל וכתב וכן המנהג יעו"ש. וכ"כ א"ר או' י"ג. חק יוסף או' י"ד. חמ"מ או' ד' ר"ז או' י"ד. וכ"כ הפר"ח על דברי הב"ח הנז' דליתא אלא שכתב דאם הרגישה בעצמה שידיה חמין צריכה לצנן לכתחלה וכתב דהכי נקטינן יעו"ש. והביאו המאמ"ר או' ז' וכתב דיש לחוש לדבריו אלא שאין נוהגין כן וכתב ומ"מ טוב ונכון שתצנן ידיה בדופני הכלי שלשה בהם יעו"ש.

מז **מז) שם. מקטפת במיה.** ובמדינות אלו נוהגין שלא לקטף המצות במים. ד"מ או' ה' מ"א סק"ז. ח"י או' י"ז. חק יוסף או' י"ג. חמ"מ שם. ר"ז או' ט"ו. ומ"מ אם אירע כך שלחלחו המצות במים אינו נאסר. ד"מ שם. ר"ז שם. והיינו אם לחלחה במים שאינה מצננת בהם ידיה אבל אם לחלחה במים

שמצננת בהם ידיה ית' לקמן או' מ"ט.

מח מח) שם הגה. ומיהו בעברה ולא צננה וכו' משמע דלכתחלה צריכה לצנן ידיה והיינו כשהיא עוסקת עם התנור ועוסקת ג"כ אח"כ בבצק. מ"א סק"ח. מאמ"ר או' ז' ועיין לעיל או' מ"ו. ומיהו עתה לא יש מנהג זה שהאשה שלשה היא אופה אלא אחד לש ואחר אופה.

מט מט) שם בהגה. ומיהו בעברה וכו' ואם צננה במים וקטפה באותם המים צ"ע אם נאסרת המצה א"א או' ח' ונראה דאם היו עדיין אותם המים נקיים וזכים וקרים יש להתיר בפשיטות ואם נראה בהם מראה לבן מחמת שהיתה עוסקת בעיסה וצננה בהם ידיה וגם נעשו פושרים יש לאסור דהא כבר נתחמצו אותם המים אבל אם היו פושרין וזכין או יש בהם מראה לבן וקרים בזו יש להסתפק ואפשר דבדיעבד יש להכשיר, ועיין לעיל סי' תנ"ה או' ע"א ודוק.

נ נ) [סעיף ד'] אם לש אחר זמן איסור חמץ וכו' אבל קודם לכן שופכן אפי' במקום אשבורן (לשון שבירה שמשתבר הקרקע ויש בקעים שהמים נאספים ושוהין בתוכם ואין נבלעים ומחמיצין. רש"י פסחים מ"ב ע"א. והרע"מ סוף פ"ח דטהרות פי' אשבורן מקום עמוק שנקוו בו מים) ואינו חושש ב"י. ולפי מ"ש בסי' תל"ג דבחצר של אדם אחד אין להשליך שם חמץ אפי' קודם זמן איסור אף כאן אסור לשפוך המים במקום אשבורן בחצר של אדם אחד יעו"ש. ב"ח. וכ"כ הט"ז סק"ה דלפי מ"ש בסי' תמ"ה דודאי חמץ אסור להניחו ברשותו שהוא שלו ולסמוך על העורבים שיאכלוהו אפי' קודם זמן איסורו א"כ ה"נ אסור אם יש במה ששופך כדי קיבוץ עכ"ל. ועיין לעיל סי' תמ"ה או' ל' ולקמן או' ג"ן.

נא נא) שם. אלו המים. בין מים שמקטפת בהם ובין המים שמצננת בהם ידיה. לבוש. ר"ז או' ט"ז.

נב נב) שם. שרוחצין בהם העריבה. וכן של שאר כלים ששימשו בעיסה. לבוש. ר"ז שם.

נג נג) שם. כדי שלא יתקבצו וכו' וצ"ע דמה בכך אם יתחמצו הרי שופכם והפקירם כמ"ש סס"י תמ"ד וי"ל דלכתחלה צריך ליזהר שלא יבואו לידי חימוץ. מ"א סק"ט. וכ"כ הר"ז שה דאפי' אם שופכם לרה"ר ונמצאו שיצאו מרשותו קודם שנתחמצו מ"מ כיון שכבר הגיע זמן איסור חמץ צריך ליזהר לכתחלה בכל אשר יש לו שלא יבואו לידי חימוץ כלל.

נד דנ) שם. כדי שלא יתקבצו וכו' אבל במקום מדרון נבלעים בקרקע מהרה. רש"י. ולכן לא ישפכם על רצפת אבנים. מ"א שם. ור"ל וברצפת אבנים אפי' במקום מדרון אסור. וכ"כ ח"י או' י"ט. ר"ז או' י"ז. וברוקח סס"י רע"ג כתב במקום מדרון אלכסון שלא יאסף כזית במקום אחד או ישפכם לרה"ר עכ"ד. והביאו א"ר או' ט"ו. ומיהו כבר כתבנו באו' הקודם דלכתחלה יש ליזהר אפי' אם שופכם לרה"ר יעו"ש.

נה הנ) ודע דצריך למהר ולשפוך אותם אחר שקיטף בהם או שצונן בהם ידיו או לאחר הדחת העריבה מפני שהם ממהרות להחמיץ. מ"ב או' ל"א.

נו ונ) שם. כדי שלא יתקבצו וכו' ולאחר גמר הלישה יכבדו המקום שלשו שם. מהרי"ו סי' קצ"ג. כנה"ג בהגה"ט. ועיין עוד לקמן סי' ת"ס או' כ'.

נז זנ) שם הגה. והכלים שמתקנים בהה המצות וכו' אבל המרדות א"צ להדיחן אחר שנשתמשו בהם. דרשות מהרי"ל סוף ה' תיקון המצות. מ"א סק"י. ח"י או' כ"א. חק יוסף או' ט"ז. ר"ז או' ל"ב. כי המרדה נקיה היא דאם יש עליה בצק שהחמיץ אין מהני לה אף הגעלה כמ"ש סי' תנ"א סעי' י"ט ומ"מ נכון לבדוק ולראות אם אין עליה בצק. א"א או' יו"ד. ועיין בדברינו לשם בדין המרדה.

נח חנ) שם הגה. והכלים שמתקנים בהם המצות וכו' כגון העריבה ועצים מגלגלים שמרדדין בהם המצות ועצים שמנקרין בהם המצות. ר"ז או' ח"י.

נט נט) שם בהגה. יגרום תמיד בשעת עשייה וכו' דלא כמו שנוהגין העולם שלא לגררם עד אחר עשייה כי אעפ"י שאין שוהין שיעור מיל מ"מ לכתחלה אסור כמ"ש סעי' ב' לכן יעמוד אחד על גביהן שיגרר תמיד כל כלי בשעת הנחתו. מ"א ס"ק י"א. וכ"כ בשל"ה דנכון שיכין שני כלים של לישה ומיד אחר עיסה ראשונה יהא אחד מוכן לרחוץ הכלי היטב ועסה השניה ימדוד בכלי שני וכן חוזר חלילה ע"כ. והביאו מ"א ססי' זה. אבל מהרי"ו בסי' קצ"ג כתב אחר כל עיסה ועיסה ידיח ידיו וידיח הספל וינגבו במפה אלא א"כ שלש מיד בלי הפסק יעו"ש משמע דאם לש מיד בלי הפסק א"צ כלום וכ"כ בדרשות מהרי"ל ה' תיקון המצות דאם תכף ללישה נותנין קמח אחר ולשין מיד שנית אין קפידה בזה דכל זמן שעוסקין תוכו אינו מחמיץ עכ"ל. וכ"מ מדברי הרוקח סי' רע"ג שכתב לאחר שילוש כל עיסתו יגרור העיסה מן הכלי משמע הא אם לש מיד באותו כלי א"צ לגרור בין כל עיסה ועיסה וכ"כ ח"י או' ך' ר"ז או' ח"י. וכ"כ ח"א כלל קכ"ח או' כ"ג וז"ל ויזהר לרחוץ ידיו ולנקותם היטב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ (ר"ל מיל) וכן הכלים שלשין בהם ירחצו היטב לאחר שעשו בהם ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מתחלת הלישה יותר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסים בהם השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל והמדקדקים יותר ינוח ברכה על ראשם ומנהג חסידות הוא עכ"ל. ועיין עוד לקמן או' ע"ו.

ס **ס) וכן** ישגיחו על עצים המגלגלים שיהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנז' וכן כלים המנקבים בהם. ח"א שם או' כ"ד. ועיין לקמן סי' ת"ס או' ט"ל.

סא **סא) המגלגלים** ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל. ח"א שם או' כ"ה.

סב **סב) ראוי** ליזהר שהמודד הקמח לא יתן מים לאותו שלש כי שמא נדבק מעט קמח בידו ויפול לתוך המים. גם המודד יסיר הכתונת מעל הזרוע עד המרפק כדי שלא יבא קמח למלבושיו ואח"כ יתעסק בעיסה וכ"ז לכתחלה. א"ר או' ט"ז. וכן הנותן מים לתוך הקמח יזהר שלא יקרב כלי המים לכלי הקמח שמא יפרח מהקמח לכלי המים ויתחמץ וכן המים יהיה רחוק מהקמח שלא יפרח מהקמח למים. והלש יהיה זהיר להסיר מלבושיו מעל הזרוע עד המרפק כדי שלא ידבק בהם בצק ואח"כ יפלו אל העיסה ובכל פעם שרוחץ ידיו ומנקה אותם צריך לרחוץ עד המרפק ויבדוק אותם שמא נדבק בהם בצק וכן יבדוק תחת הצפורן שמא נדבק בהם עיסה וגם יעיין במלבוש העליון שעליו שמא נדבק בו בצק ואח"כ יפול לעיסה כי הלש הרבה בצק יהא נדבק בו כידוע וכן כל העוסקים בבצק ולכך צריך זהירות בנקיון תמיד.

סג **סג) שם בהגה. שלא ידבק בהם הבצק.** ויבער הפירורין מעל השלחן אחר כל עיסה ואחר גמר הלישה יכבדו המקום. מ"א סוף הסי' ועיין לעיל או' נ"ו ולקמן סי' ת"ס או' כ"ו וכ"ח.

סד **סד) שם בהגה. ולאחר עשייה ידיחם וכו'** היינו אחר גמר לישת העיסות הנאפות בהיסק תנור א' כשחוזר ומסיקו לאפות בו פעם שנית ידיח כל הכלים שישמשו בעיסה וינגבם לחזור ולהשתמש בהם פעם שנית. ר"ז או' ך'.

סה **סה) שם בהגה. ולאחר עשייה ידיחם וינגבם וכו'** כשלשין במצה עשירה יש מי שהקפיד שלא לשטוף העריבה שלשין בה בין לישה ללישה במים אלא ביין דבמים יש לחוש שמא תשאר טיפת מים וכשילוש ביין הו"ל מי פירות עם מים שממהרין להחמיץ והנוהג כן שפיר עביד אך המנהג לשטפם במים ומניחין בחמה או באויר לנגבם ומעביר בגד לנקותם מקודם ואין לחוש. ואם באולי נשאר לחות לית לן בה. וירו"ש יזהר לנגבם יפה ואם מדיחן ביין תע"ב. כנה"ג בתשו' סי' ס"ב. ובארץ הצבי מנהג פשוט להדיחם ביין. ברכ"י או' ב'.

סו **סו) שם. בהגה וביו"ט מותר לעשותו ע"י עכו"ם.** דהגרירה הוי שבות והוי שבות דשבות דשרי במקום מצוה (שלא יהיה חמץ בבית) כמ"ש סי' ש"ז סעי' ה' מ"א ס"ק י"ב. מיהו הא"ר או' י"ז כתב לפקפק בדברי המ"א הנז' דגרירה הוי אב מלאכה ומ"ש מור"ם ז"ל מותר לעשותו ע"י עכו"ם קאי אהדחה יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ך' ידיחם ע"י עכו"ם. אמנם הא"א או' י"ב כתב ליישב דברי מ"א יעו"ש. ומ"מ כיון דאפשר ע"י הדחה יעשה ע"י הדחה אך אם א"א כגון שהוא דבוק הרבה ונתייבש אז יש להתיר כדברי מ"א.

סז **סז) שם בהגה. וביו"ט מותר לעשותו ע"י עכו"ם,** והיינו באין רוצה לאפות עוד אח"כ אבל אם רוצה לאפות עוד היום מותר להדיחם בעצמו. וכ"כ מ"א ס"ק י"ג דאם צריך לאפות שנית ביו"ט פשיטא דשרי להדיחן אבל אסור לגוררן כמ"ש ססי' שכ"ג עכ"ל. וכ"כ המש"ז או' ו' חמ"מ או' ו' ר"ז או' כ"ב ואו' כ"ג. מ"ב או' ל"ו. ומ"ש המ א דאסיר לגוררן היינו כשאפשר בהדחה אבל כשא"א מותר דאפי' כשנשבר מותר לתקנו כמבואר בסי' תק"ט יעו"ש. מק"ח.

סח **סח) שם בהגה. ואם אין עכו"ם יטילם בצונן.** מיהו בדרשות מהרי"ל כתב להטיל לצונן אי אפשר דשייטיה למעלה ואין המים נוגעים בכל צד ועוד דילמא העץ מפסוק בין המים אבל מהרי"ו סי' קצ"ג כתב שיכביד אותם שיהיו למטה מן המים ואל יצופו למעלה. והביאו ט"ז סק"ו. א"ר או' ח"י. חמ"מ או' ו' ר"ז או' כ"א.

סט **סט) שם בהגה. יטילם בצונן.** שהצונן מונע החימוץ כמ"ש לעיל סי' תנ"ז סעי' ב' ועיין בדברינו לשם או' ס"ב ואו' ס"ג יעו"ש.

ע **ע) שם בהגה. או יתנם לתנור וכו'** ומ"מ אסור לאכול הבצק דבצד השני דבסדקים לא נאפה יפה. מהרי"ל. וקשה א"כ היאך רשאי לאפותו ואפשר דמדינא שרי באכילה רק שחומרא בעלמא הוא שלא לאכול לכן מותר לאפותו. מ"א ס"ק י"ג. ועיין בח"י או' כ"ב שכתב לפקפק בדברי המ"א הנז' דבדרשות מהרי"ל שלפנינו לא כתוב היתר זה של אפייה יעו"ש והא"ר או' י"ט כתב דרמ"א מיירי כשאין סדקים כמו בעריבה דבסמוך יעו"ש. והמחה"ש ס"ק י"ג כתב על דברי המ"א הנז' צריך ביאור כיון דאין דעתו לאכלו יהיה מצד הדין או מצד חומרא יהיה אסור ומ"ש מאופה ואין דעתו לאכלו היום עכ"ל ונראה דמפני זה כתב המ"א שם תיקון אחר שיבטל החמץ קודם שיחמיץ או יתן הכלים עם הבצק במתנה לעכו"ם. ועיין לקמן סי' ת"ס סעי' ג' וכתב הר"ז או' כ"א ואף שיתחמץ אח"כ (ר"ל אחר שהפקירו) א"צ להעבירו ולבערו אם בכל כלי וכלי בפ"ע אין בו כזית בצק דבוק כמ"ש בסי' תמ"ב יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז.

עא עא) שם בהגה. או יתנם לתנור שיאפה וכו' דהיינו באותו תנור שהוסק לאפיה ולא להסיק מחדש בשביל כלים אלו שהוא הבערה שלא לצורך כיון שאסור לאכול הבצק וגם הוא דבר מועט ואין מקפידין עליו לאכלו. ח"י או' כ"ג. וצ"ע כיון דאין להסיק התנור בשביל כלים אלו משום דהוי הבערה שלא לצורך א"כ כיצד יעשה אפיה שלא לצורך אלא הנכון לעשות כמ"ש באו' הקודם שיבטל הבצק קודם שיחמיץ ואם יש כזית בצק בכל כלי יתנם במתנה לגוי ואם אין שם עכו"ם יתנם בצונן כמ"ש לעיל סי' תנ"ז סעי' ב' ועיין בדברינו לשם או' ס"ב ואו' ס"ג יעו"ש.

עב עב) שם בהגה. והערבית שאפשר לתת דבר וכו' וכן הסכין שחתכו בו העיסה ידיח לצורך יו"ט. ולדקור המצות בעצים קטנים ולשורפם לצורך טרם יחמצו. דרשות מהרי"ל ה' תיקון המצות.

עג עג) שם בהגה. שלא יהיה בו שום גומא וכו' יש מצפין העמילה בטס של מתכת ויש שעושין אותה מאבן חלקה כדי שתתקרר. מ"א ס"ק י"ג בשם ס' הזכרונות. וכבר כתבנו זה לעיל סי' תנ"ו או' כ"ג קחנו משם.

עד עד) אגן נחושת קנו מגוי והיה נשבר בשפה ומחמת השבירה נתפשטו סדקים קטנים הורה מהרי"ל לשפשף יפה ולהרחיב את הסדקים לגרר ביניהם יפה ולהגעילו אח"כ ואז יתנו לאומן גוי להתך בדיל על השבירה ועל הסדקים ולהחליק יפה להשוותו לשפת האגן ואל יסתום השבירה בחתיכת נחושת מחובר ביתדות (פי' במסמרים) כרגילים להטליא כלי נחושת כי אז נכנס קמח ובצק בין הדבקים ולא מצי בכל פעם ופעם לגרר אחריו כדי לטהרו כראוי. ובשם מהר"ר מולין אביו ז"ל העיד שהיה לו אגן אחד שנפגם בשפתו והניח לחתוך את הפגימה ולהרחיבה כמלא אצבע ולא רצה להסתים הפגימה בחתיכת נחשת מטעם הנז' דרשות מהרי"ל ה' הגעלה. ומזה תדע דמהרי"ל הוא מהר"י סג"ל והוא מהר"י מולין דפעמים קורין אותו מהר"י מולין ע"ש אביו. ועיין שם הגדולים מע' גדולים סעי' יו"ד או' רל"ח ובהקדמת דרשות מהרי"ל ודוק.

עה עה) וגם במרדה לא יהיה סדק או חריץ. מהרי"ו סי' קצ"ג. מ"א ס"ק י"ג. ח"י או' כ"ד. א"ר או' ך' חק יוסף או' כ"א. חמ"מ או' ו' ר"ז או' ל"ב. ח"א כלל קכ"ח או' כ"ג.

עו עו) הסדין המונח על הדף שעושין עליו המצות צריך להחליף בין לישה ללישה (והיינו בשוהין להסיק התנור בין לישה ללישה אבל באין שוהין א"צ להחליף עד שיעור מיל וכמ"ש בח"א) ואם עושה על הדף בלא סדין ויש נקבים בדף צריך לסותמן שלא יכנס בהם בצק. דרשות מהרי"ל ה' תיקון המצות. מ"א שם. ח"י שם. א"ר שם. חק יוסף שם. ח"א שם. וכתב שם הא"ר דטוב יותר לעשות על דף חלק להדיא מלעשות על סדין אבל ח"י שם כתב דרוב העולם נוהגין לעשות על סדין לפי שרוב שלחנות אינם חלקים. וכ"כ הר"ז או' ל' ועוד עיין מדין סדין לעיל סוף או' נ"ט ובסי' תנ"א או' ריי"ז ובסי' תנ"ג או' צ"א יעו"ש.

עו) שם בהגה. שלא יהיה בו שום גומא וכו' ואודות המצות הנאפות ע"י המכונות שאחת לשה ואחת עורכת ואחת מרדדת ותיכף מכניסין אותם לתנור עיין בשד"ח מע' חו"מ ס' י"ג או' י"ב שהביא מחלוקת הפו' בזה יעו"ש ונראה שאף במקום שנהגו היתר צריך שקודם כל לראות המכונות אם הם חלקים בתכלית בלתי שום גומא ושום סדק ושיהיה אחד יר"ש עומד עליהם תמיד לראות שלא יניחו העיסה בלי עסק אפי' רגע א' ואחד משגיח על המכונות שלא ידבק בהם בצק ואם נדבק יגררנו במגרדת ובכל שיעור מיל יבדקו את כל המכונות והכלים בודק היטב עד שלא ישאר דבוק בהם משהו ומ"מ לענין מצת מצוה יש להחמיר שלא לעשותה ע"י מכונות לפי שראיתי מכונה חדשה שגם הלישה טושין ע"י מכונה ורק יש אחד שמנענע יד מכונה אחת שעושה הלישה והבצק נילוש מאליו וא"כ הו"ל כנעשה ע"י קטן וא"כ אף במקום שנהגו היתר במצת מצוה יש להחמיר.

עז עז) שם בהגה. או כסת צמר וכו' אבל על בגד צמר שרי דאינו מחמם כ"כ. מ"א ס"ק י"ד. והביאו ח"י או' כ"ה חק יוסף או' כ"ב. ר"ז או' כ"ד. ח"א כלל קכ"ח או' כ"ג. מיהו הא"ר או' כ"ב כתב על דברי המ"א הנז' דלא מסתבר לחלק בין כסת צמר לבגד צמר. והביאו א"א או' י"ד. ובדיעבד בכל ענין ליכא איסור. ח"י שם. א"ר שם. א"א שם.

עח עח) [סעיף ה'] הפת מותרת. והסכמת האחרונים לאסור בדיעבד. והנ"ץ כתב דוקא בדיעבד ולש במזיד אבל בשוגג שרי. ח"י או' כ"ו. וכ"כ חקת הפסח או' ג' בשם ה"ר מנוח כדברי הנ"ץ והסכים לדבריו יעו"ש. אבל המ"א ס"ק ט"ו כתב דוקא כשהוחמה העיסה. והביאו ח"י שם. חק יוסף או' כ"ג. ומשמע דאין לחלק בין שוגג למזיד אלא באם הוחמה העיסה יש לאסור בכל ענין ואם לא הוחמה יש להכשיר. וכ"כ לעיל או' ג' יעו"ש.

עט עט) [סעיף ו'] אם העיסה רכה וכו' והטעם מבואר בתה"ד סי' קכ"ד לפי שהקמח שמוסיפין אינו נילוש ונגבל יפה ונשאר מעט בעין בתוך העיסה ואפי' לאחר אפייה עודנו בעין ושמא לא נאפה אותו קמח יפה ויש לחוש שמא יפול במרק בקערה ויתחמץ עכ"ד. והביאו ב"י. ט"ז סק"ח. מ"א ס"ק ט"ז. מיהו מהרי"ו סי' ת"ל כתב הטעם דאין להוסיף קמח משום דאינו נילוש עם הראשון ונמצא מפסיק בין העיסה עכ"ד. והביאו מ"א שם וכתב משמע

דס״ל דאין העיסה נאפית יפה מפני הפסקת הקמח עכ״ל. ונ״מ בין הטעמים דלטעם התה״ד דהחששא משום הקמח דלא נילוש יפה בדיעבד מותר לאכלה כך רק שלא ישימם בדבר לח שלא יתחמץ הקמח אבל לטעם מהרי״ו דהקמח מפסיק ואין העיסה נאפית יפה אף לאכול המצות עצמם כך בלי שישימם לתוך דבר לח יש להחמיר אבל דעת האחרונים כהתה״ד כאשר יבואר באו׳ שאח״ז ובאו׳ שאחריו.

פ פ) שם. אלא עושה עיסה וכו׳ ומשמע מדברי התה״ד שם שאם א״א לעשות עוד עיסה קשה אין איסור להוסיף קמח רק ישמור המצות שלא ליתן אותם לדבר לח ואי משום שלועסו אין מתחמץ תיכף וכ״מ רסי׳ רס״ו ועוד דהא הקמח נקלה באור כמ״ש סי׳ תס״ג סעי׳ ג׳ וגם בדרשות מהרי״ל בשם מהר״ש מתיר לכתחלה. מ״א שם. וכ״כ העו״ש או׳ ו׳ דאם עבר והוסיף קמח יזהר שלא יעשה מאלו המצות שום תבשיל אבל המצות עצמם מותרין באכילה בפסח. וכ״כ ח״י או׳ כ״ז. א״ר או׳ כ״ג. חק יוסף או׳ כ״ד. ר״ז או׳ כ״ו. ח״א כלל קכ״ח או׳ ך׳.

פא פא) ואם נתנוהו לרוטב כתב ח״א שם דיש להחמיר מאחר שהמצה מפסקת בין הקמח והאור יעו״ש. אבל בס׳ א״ז כתב דאם עשה ממנו תבשיל דאין לאסרו בדיעבד מאחר דאינו אלא חששא בעלמא יעו״ש והביאו בספרו א״ר או׳ הנז״ל. ח״י שם. חק יוסף שם. וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳ ר״ז שם. אבל מצה שידוע שנילוש בתוכה קמח יש להחמיר אפי׳ בדיעבד שעבר ונתנה לתוך דבר לח. מ״א סי׳ תס״ג סק״ד. א״ר שם או׳ ג׳ חק יוסף שם או׳ ד׳ ר״ז בסי׳ זה או׳ כ״ו. וכ״כ א״א בסי׳ זה או׳ ט״ז ובסי׳ תס״ג או׳ ד׳ דאם נתנו בתבשיל ונמצא קמח במצה שיש לאסור אף דיעבד יעו״ש. מיהו בס׳ בני חיי סי׳ תנ״ג כתב דאם הוסיף בה קמח אסור לאכול אפי׳ הלחם לבדו יעו״ש. והביאו הברכ״י או׳ ג׳ וכתב שכן הורה מורו הרב ז״ל בתשו׳ כ״י הלכה למעשה כדעת הרב בני חיי יעו״ש אמנם בספרו חיים שאל ח״א סי׳ ל״ב כתב דהמיקל לאכלה לבדה לא הפסיד מאחר דמוכח מתה״ד ומרן דשרי ורבנן בתראי שרו חכימייא בפירוש ואולם בעל נפש יחוש לדברי הרב בני חיי ומ״מ אין להחמיר לבער המצות האלו ומותר להשהותם בפסח ואין חשש כלל יעו״ש. והביאו בספרו מחב״ר או׳ ב׳.

פב פב) והרב כס״א או׳ ג׳ כתב נראה פשוט דלא אסר התה״ד אלא במצה עבה הוא דאיכא למיחש להכי אבל במצות שלנו שהם דקות עד מאד שהם ממש כמו רקיקין אין לחוש לזה כלל שהרי האור נכנס לתוך המצה ונקלית יפה ועינינו הרואות שהיה קלויה יפה מבית ומבחוץ וקרוב לזה כתבו האחרונים לענין איסור מצה נפוחה דלא נאמר זה ברקיקין שלנו אלא במצה שעבה קצת ויש ממש באמצעיתה כמ״ש בדב״ש סי׳ רל״ד ושע״ד עיי״ש שהאריך בזה עכ״ד. ועיין לקמן בהגה ססי׳ תס״א בדין מצה נפוחה.

פג פג) וכתב עו״ש הכס״א דמזה יש ללמוד שאם נתן את המצות במקום שאינו נקי מעפרורית של קמח שיחזר ויתן אותם המצות בתנור לקלות אותם ושרו דאף אם נדבק במצות מעפרורית של קמח בהכניסו אותם פעם אחרת לתנור הוא נקלה ושרי וכתב שכן ראה באו״ח (דף ע״ג ע״ד) ולהרדב״ז ח״ב סי׳ תצ״א יעו״ש. ומיהו עיין בשע״ת סס״י זה והב״ד לקמן או׳ ח״פ שכתב שגם להחזיר המצות לתנור חם שיעשה הקמח קלוי להקל האיסור אין לעשות כן ובפרט כשידו משגת ועדיין יוכל לעשות מצות אחרים יעו״ש ונראה דדוקא התם דודאי איכא עליהם קמח יש להחמיר אבל היכא דאינו אלא חששא בעלמא יש להקל בחזרה לתנור.

פד פד) שם. אלא עושה עיסה וכו׳ ודוקא כשיש אדם אחר שיכול ללוש עיסה קשה אבל אדם אחד אסור ללוש שתי עיסות כאחת ולהתעסק בהם יפה. מ״א ס״ק ט״ז. ח״י או׳ כ״ח. א״ר או׳ כ״ד. חק יוסף או׳ כ״ה. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל קכ״ח או׳ ך׳ ואם עברו ועשו אדם אחד נראה לסמוך על משמעות הלבוש להתיר. א״ר שם.

פה פה) שם הגה. וירחיק המצות מהקמח וכו׳ לכן אותו המודד קמח לא יקרב אל העיסות עד שיקנה מלבושיו מקמח וידיח ידיו תחלה. ח״י או׳ כ״ט. ר״ז או׳ כ״ז. ועיין לעיל או׳ ס״ב.

פו פו) שם בהגה. וירחיק המצות מהקמח וכו׳ ואפי׳ מצות נילושות במי פירות דזיל בתר טעמא. פר״ח.

פז פז) שם בהגה. כי הקמח הנדבק בהם וכו׳ ומה שנוהגין במדינות אלו במין הנקרא בראשאדי״ב שחותכין חתיכה חתיכה מהעיסה ומעגלין אותה בתוך הקמח כדי שלא תדבק העיסה בידים בשעת עריכה דאיסור גמור הוא לכ״ע וגם במין הנקרא בושקאטיל״ו לפעמים נמצא בתוכה קמח בעין ממש שלא נילושו היטב וראוי ליזהר בכל זה ועכ״פ לא ישרו אותם לתוך משקה בפסח. מאמ״ר או׳ ט׳ ועוד עיין בתשו׳ שמש צדקה סי׳ צ״ט בזרק קמח על העיסה כשמרדדין אותה לעשות מצה מן הדקה ואח״כ לבשל אותה דדעת המחבר להחמיר ובהגה שם מבנו דבזה קל מהוספת הקמח בעיסה כי הקמח נשאר למעלה ונקלה יפה ולכן אין לחוש בדיעבד לאסור הכלים אבל לכתחלה אין להתיר יעו״ש והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ ח״י או׳ י״ד ופ״ת. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תס״א סעי׳ ב׳.

פח חפ) שם בהגה. כי הקמח הנדבק בהם וכו' עיין בתשו' דב"ש סי' שמ"א בענין שהניחו מצות האפויות שעושים למכור בבית שהיו מרקדים שם הקמח והסולת ונתמלאו המצות מאבק הקמח עד שאם היה עולה בידו ובלבושו יתמלא אבק ומי שלא נזהר בהם בשלו אותם במרק או במים שבודאי היה צריך לעמוד בפרץ בתחלה ולהכריז עליהם שהמצות אסורים אמנם עתה שעבר הפסח והשאלה על הכלים יש כמה ספקות וע"כ אין להחמיר בכלים יעו"ש. ונראה שבשעה שבאו להשתמש במצה לצורך בישול ניערו ממנו האבק שעל פניו וקינחו ביד או במפה ואעפ"י כן היה מקום לחוש שלא ניער יפה כי האבק דרכו להתדבק דמסתמא לאו ברשיעי עסקינן שעיניהם רואות האבק מונח ע"פ המצה ויתנו אותה כמות שהיא בתוך המים. ועיין בסוף הספר משנת דר"ע דאיתא ג"כ תשו' על ענין זה ומסקנתי לאסור אפי' לאכול בעיניה שהרי יש נקבים פתוחים לפנינו ובודאי נכנס מהקמח לתוך הנקבים וא"א לנקותם שמא יפול מהם לתוך התבשיל ולאו אדעתיה. וגם הביא שם מס' בני חיי שאוסר בעיסה שהוסיפו בה קמח אף לאכול המצה כמות שהיא מטעם דלמא משתלי ויפול במרק ולאו אדעתיה. וגם לפי מ"ש בשכנה"ג (לקמן סי' תס"א בהגב"י או' ו') משמע דיש לאסור לפי שהרוק מחמיץ ולפעמים נושך המצה לשנים ויש שם מאותו קמח והנשאר ישהה שיעור מיל עם לחלוחית הרוק ויתחמץ וכו' ועי"ש שגם להחזיר המצות לתוך התנור חם שיעשה הקמח קלוי נהקל האיסור אין לעשות כן ובפ"ע כשידו משגת ועדיין יוכל לעשות מצית אחרים יעו"ש. בע"ח.

פט טפ) שם בהגה. מרדכי ר"פ אלו עוברין. והביאו ב"י ססי' תס"א.

סימן תס

א **א) [סעיף א'] אין לשין מצת מצוה וכו'** דכתיב ושמרתם את המצות עד שיהא שימור לשם מצה. טור. לבוש. ואם שימור לשם מצה ד"ת או דרבנן בב"ח משמע דאיסור מדרבנן והפר"ח כתב דשימור לשם מצה מה"ת הוא וכ"מ בתשו' הרשב"א סי' כ"ו ותקצ"ג ולבוש סי' תנ"ד סעי' ד' יעו"ש. מש"ז או' א' ועי"ש שכתב שמדברי הרמב"ם פ"ה דין ח' והביאו ח"י או' ב' אין הכרח יעו"ש. וכ"כ חק יוסף או' א' יעו"ש. ועיין לעיל סי' תנ"ד או' מ"ב.

ב **ב) שם. אין לשין מצת מצוה וכו'** משא"כ שאר מצות א"צ שימור אך ישראל קדושים הם ונהגו לעשות שימור בכל המצות. ח"י או' א' ועיין לעיל סי' תנ"ג או' ס' ולקמן או' ט'.

ג **ג) שם. אין לשין מצת מצוה וכו'** ואעפ"י שאחרים עומדין ע"ג ומזהירין אותם לעשות לשם מצוה אין יוצאין בה. הרשב"א בתשו' סי' כ"ו והב"ד ב"י. וכ"כ המ"מ פ"ה דין ה' וכ"כ הלבוש. עו"ש או' א' ט"ז סק"א. מיהו רב האי גאון כתב מצה שאפאה עכו"ם בפני ישראל ע"י שימור כתיקונה מותר לישראל לאוכלה. והב"ד הטור. וכתב הפר"ח דדוקא בנכרי מתיר רב האי ולא בחש"ו. אבל הנה"ש כתב דלרבותא נקט נכרי וכ"ש חש"ו יעו"ש. וכ"כ ב"י בשם או"ח דהר"ש והרי"ף והרמב"ן כתבו דאין לחוש מי הלש והאופה יעו"ש. וכ"כ בדרשות מהרי"ל דאם גדול עומד ע"ג שפיר דמי ורק בעכו"ם אפי' ישראל עומד ע"ג אסור דגוי אדעתא דנפשיה קעביד יעו"ש והב"ד מט"מ סי' תקפ"ג. ולענין דינא כתב הפר"ח דאין לנו אלא כפסק הש"ע דאם הלישה או האפייה נעשית ע"י גוי או חש"ו אפי' בדיעבד אפי' ישראל עומד ע"ג ומזהירו אינו יוצא בה וכדעת הרשב"א בתשו' סי' כ"ו הביאה ב"י יעו"ש עכ"ל והביאו השו"ג או' א' וכתב וכן עיקר. וכ"כ המט"י. ומיהו בשעת הדחק כגון שהוא זקן או חולה או תפוס בידי עכו"ם כתב הב"ח דיש לסמוך על רב האי גאון ודעמיה ויצא י"ח במצה שלשה ואפאה העכו"ם בפני ישראל. וכ"כ הט"ז שם. א"ר או' ב' וכ"כ מ"א ברסי' זה דאם א"א בע"א מותר ע"י עכו"ם שישראל יעמוד ע"ג ויאמר לו לעשות לשם פסח וטוב שיסיים קצת ומ"מ מוטב לעשות ע"י קטן מע"י עכו"ם עכ"ל. וכ"כ חק יוסף או' א' א"א רסי' זה. ער"ה או' א' חמ"מ או' א' ח"א כלל קכ"ח או' ל"א. וח"י או' ב' ור"ז או' א' כתבו מוטב לעשות ע"י חש"ו מע"י עכו"ם ואפשר דגם דעת המ"א כן וקטן דנקט לאו דוקא. ועיין מחה"ש שכתב דחרש וקטן עדיפי משוטה וחרש עדיף מקטן יעו"ש.

ג) ודע דאפי' לדעת המקילין בעע"ג לא יסתפק במה שאומר לו פ"א קודם העשייה שיכוין לשם מצת מצוה אלא צריך להזהירו בכל שעה ע"ז שלא יסיחו דעתם מזה. משכנות יעקב סי' כ"א.

ד **ד) מיהו** מומר להכעיס לעכו"ם גרע טפי שעושה אדעתא דנפשיה ואינו יוצא י"ח כלל ולתיאבון אין לאכול ממצה שעשה שלא בפני ישראל דצריך זהירות יתירה ומטרח לא טרח. א"א שם.

ה **ה) ואם** לשה עכו"ם וחש"ו ואין ישראל עע"ג רק מרחוק להב"ח דשימור מדרבנן יאכל בליל א' ונראה דיאכל בלא ברכה ואף בלשה הני ועע"ג צ"ע אי יברך. מש"ז או' א' ונראה דה"ד בלא סייע עמו קצת אבל סייע עמו קצת וא"ל לעשות לשה מצוה פשיטא דיוכל לברך עיין לעיל סי' י"א סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד ודוק.

ו **ו) מי** שהגיע בע"פ בכפר של ישמעאלים ומצא להישמעאל ששם כבר הקמח בעריבה ללוש וקדם הישראל ונתן המים שם לשם מצה והישמעאל גלגל ולש ואחר הלישה הפריש הישראל מיד חתיכה מן העיסה ועשאה כמין חלה ואפאה על הגחלים ולא היתה לו מצה אחרת רק כזית מצה שמורה מדאשתקד שהוליך עמו בדרך לסגולה אם א"א לו בשום פנים לעשות מצה אחרת בשעת הדחק כזה יקדש ויברך על עוגה זו המוציא ועל אכילת מצה ואחר אכילתו יאכל אותו כזית דאשתקד לאפיקומן. מכתם לדוד סי' ך' ברכ"י סי' תפ"ב או' ה' עיקרי הד"ט סי' י"ט או' ב' פ"ת, ונראה דה"ד במקום שאין לותתין החטים דאם לא כן אסור באכילה כמ"ש לעיל סי' תנ"ג או' פ"ז וגם כגון שהעריבה היתה נקייה כמ"ש לעיל סי' תנ"א או' קצ"ד יעו"ש. ועיין לעיל סי' תנ"ג או' י"ד.

ז **ז) שם אין לשין מצת מצוה וכו'** נראה דמיירי בחטין שנטחנו ע"י ישראל דאילו נטחנו ע"י עכו"ם חש"ו אפי' לשה ואפאה בר דעת אינו יוצא בה י"ח כדכתב הרא"ש בשם השאלתות והביאו הטור לעיל בסי' תנ"ג. ב"ח. ומשמע דאפי' ישראל עומד ע"ג לא מהני דומיא דלישה ואפייה אבל הט"ז סק"א כתב דוקא לישה ואפייה אסור ע"י עכו"ם דבעינן שימור לשם מצה ועכו"ם לא עושה אלא ע"ד עצמו אעפ"י שישראל עע"ג ומזהירו שיכוין לשם מצוה כמ"ש ב"י בשם תשו' הרשב"א אבל הטחינה של חטים אין איסור ע"י עכו"ם אם ישראל עע"ג וכתב וכן נוהגין בכל מקומות שאין שם רחיים של מים שטוחנים ברחיים של יד ע"י עכו"ם ואין בזה חשש אם ישראל עע"ג יעו"ש. וכ"כ ח"י או' ב' ה"ב או' א' ר"ז בסי' תנ"ג או' ט"ז. ומיהו המט"י כתב מאי

דמשמע מהש״ע דלא בעינן שימור לשם מצה אלא מלישה ואילך אבל לא בשעת טחינה והרקדה היינו משום דאזיל לטעמיה בסי׳ תנ״ג דמתיר ליקח קמח מן השוק אבל אליבא דהרי״ף דס״ל דבעינן שימור משעת קצירה הה״נ אם טחנה עכו״ם לא יצא י״ח וכתב וכן ראינו המדקדקים לעשות מצה שמורה שלא לטחון את החטים אלא בבית ע״י ישראל ברחיים של יד ולא ע״י רחיים של עכו״ם של בהמות ואפי׳ ישראל עע״ג וכתב שכ״ה מנהגם וכן ראוי לנהוג ולהנהיג יעו״ש. אמנם המחב״ר או׳ ג׳ כתב דברוב קהלות נהגו דמצת מצוה היא משעת קצירה ועם כל זה הטחינה הוא ע״י עכו״ם וכתב הטעם משום דהטחינה ע״י בהמות וכיוצא והגוי אינו עושה כ״א לתת חטים בכלי וכל זמן הטחינה הנה עומד הישראל ומכוין לשם מצוה וישראל העיקר ודעת העכו״ם בטל ולא משגחינן בדעתו כי אינו מתעסק בטחינה מיהו ברחיים של יד שהעכו״ם טוחן בידו כתב דיש להחמיר שלא לטחון בכה״ג ע״י עכו״ם כיון שהטחינה נטחנת מכח גברא דלא חזי יעוש״ב. ומיהו בזה״ז לא שמענו ולא ראינו מי שטוחן בריחיים של עכו״ם כי רבו הטוחנות של ישראל ורק אם ימצא באיזה מקומות רחוקים שלא נמצא של ישראל אז יש לסמוך על המתירים דהו״ל כשעת הדחק ורק שצריך לנקר הרחיים ולנקות כל כלי הטחינה והמקום שטוחנים בו כמ״ש לעיל סי׳ תנ״ג סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד ואם אפשר יש ליתן הישראל בידו החטים לתוך הרחיים ויאמר לשם מצת מצוה.

ח ח) **שם. אין לשין מצת מצוה וכו׳** לא לישה ולא עריכה ולא אפייה. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט. מ״א רסי׳ זה. א״ר או׳ א׳. וכתב שם המ״א דוקא אלו ג׳ מלאכות דמיוחדות לפת כדאיתא במתני׳ פ״ג דפסחים אבל נקוב שמנקבין המצות אין קפידא אבל בדרשות מהרי״ל כתוב וכן כל תיקונים אסור דבעינן שימור לשם מצוה ע״כ. ומיהו י״ל דג״כ נקוב מותר ואינו מוכרח עכ״ל המ״א. ור״ל דאינו מוכרח לומר בלשון מהרי״ל דנקוב מותר וכ״כ הט״ז סק״א דיש ליזהר שלא לתת המצה של מצוה לקטן אפי׳ לנקר המצה. והביאו א״ר שם. מיהו ח״י או׳ ג׳ כתב שראה נוהגין להקל אפי׳ לכתחלה לעשות הנקבים ע״י קטן וכה״ג כיון שגם גדולים עע״ג יעו״ש אבל חק יוסף או׳ ב׳ הסכים כדברי הט״ז וכ״כ המש״ז או׳ א׳ וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דטוב להחמיר לכתחלה שלא לעשות הניקור של מצת מצוה ע״י עכו״ם או ע״י חש״ו אפי׳ אם ישראל בן דעת עומד עליהם ומזהירם שיעשו לשם פסח אבל שאר המצות אעפ״י שישראל קדושים הם ונהגו לעשות להם שימור מחימוץ לשם פסח מ״מ נוהגין לנקרם ע״י קטנים כיון שגם גדולים עע״ג ומשגיחין על המצות שבידיהם שלא יבואו לידי חימוץ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ב׳ ובאו׳ שאח״ז.

ט ט) **שם. אין לשין מצת מצוה וכו׳** ונכון היא שישראלים יתעסקו אפי׳ בשאר כל המצות דהא אם נאבד אפיקומן סומכין על מצה שאכלו בסעודה דרשות מהרי״ל ה׳ תיקון המצות. ועיין לקמן סי׳ תע״ז סעי׳ ב׳.

י י) **שם. ע״י עכו״ם.** כתב האגור עבד ושפחה שלא טבלו דינם כעכו״ם. ד״מ או׳ א׳ וכ״ה בש״ע יו״ד סי׳ רס״ז סעי׳ י״ז יעו״ש.

יא יא) **שם. ע״י עכו״ם.** ואפי׳ נשים של ישראל שלא למדו ענייני הפסח אין מאמינים להם לענין אפייה ולישה בפסח משום שצונו המקום להשמר בפסח בכמה מקומות שהוא רבוי דקרא ושמרתם את המצות וכתיב את חג המצות תשמור והרבה פסוקים תמצא לענין זה. ומעשים בכל יום שת״ח ורוב הרבנים מנקים את החטה בידיהן ומוליכין אותה אל הרחיים הם בעצמם ועומדים על הרקידה ועל אפייה ועל הלישה משום שהרבה דברים יעלו על לב הנכים שהם מותרים או שמא שוכחות ועושות דבר שלא כהוגן ואינם יודעות שכר מצוה והפסד עבירה ואם יהיה אדם עומד עליהם יותר נזהרית וכ״ש שלא ידעו הגוים ולא ישגיחו על ישראל ויותר הם שמחים אם נתחייב כרת או שום דבר. מט״מ סי׳ תקפ״ג, והביאו שכנה״נ בהגב״י או ג׳. וכתב והאידנא נהוג עלמא לאשתמושי בשפחות בלישת המצה ועריכתה באותה מצה שאינה של מצוה ונראה שלא דברו הגאונים ז״ל אלא לזמנם שהיו משתמשים ע״י גויות שאינם שפחות שלהם דכיון שאינן שפחות שלהן אם יעשו איזה בגידה לא מרתתי אבל שפחות שלנו דמרתתו אם יעשו איזה בגידה אין להקפיד בזה עכ״ל והביאו השו״ג או׳ א׳ ומיהו בזה״ז שחוק המלכות אסור לקנות עבד או שפחה ואינם אלא בשכירות לא מרתתי וא״כ אין להניחם לעסוק אפי׳ במצה שאינה של מצוה. ועיין לעיל סי׳ תנ״ז או׳ א׳.

יב יב) **ומה** טוב דכל בעה״ב אשר עושה המצה יקח לו ת״ח אחד המכירו ורגיל אצלו שיהיה עומד ע״ג עשיית המצות מתחלה ועד סוף ויתן לו שכרו מושלם. מל״ח סי׳ ג׳ או׳ ט״ז.

יג יג) **שם. ולא ע״י חש״ו.** וחרש היינו שאינו שומע ואינו מדבר. ושוטה היינו שמאבד מה שנותנין לו כמ״ש ביו״ד סי׳ א׳ סעי׳ ה׳ יעו״ש. ט״ז סק״א, ח״י או׳ ג׳ וכ״כ האחרונים. וקטן כתב בדרשות מהרי״ל ה׳ תיקון המצות עד שיהיה בר מצוה והט״ז שם כתב עד שיהיה לו הבנה במה שאומר לו שיעשה לשם מנוה אשר צוה הש״י וכתב על דברי מהרי״ל הנז׳ שהוא חומרא יתירה יעו״ש. אמנם הח״י או׳ ג׳ הסכים כדברי מהרי״ל וכתב על דברי הט״ז הנז׳ שאינם מוכרחים יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ וכתב המש״ז או׳ א׳ דמשמע מדבריהם דבעי י״ג שנים וב׳ שערות וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ וכתב עו״ש

המש״ז כיון דיש דס״ל דשימור לשם מצה ד״ת (עיין לעיל או׳ א׳) אין לסמוך לכתחלה לומר מסתמא יש להם י״ג שנים וב׳ שערות עד שיהיו גדולים בשנים יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד.

יד יד) וכתב עו״ש המש״ז דהך לשמה יראה דיוציא בפה ומיהו יראה דיעבד אפי׳ בחישב סגי וסתמא דמצה לשמה משא״כ טחינה וקצירה סתמא לאו לשמה וצ״ע עכ״ל וע״כ יש ליזהר גם בשעת קצירה וטחינה לומר לשם מצת מצוה. ועיין באו׳ שאח״ז.

טו טו) שם. וקטן. וקטנה עד שתהיה בת י״ב שנים ויום א׳ כמ״ש לקמן סי׳ תרט״ז. ובעו״ה כמה אנשים מקילין ומניחין לקטן וקטנה ליתן מים לתוך הקמח ושלא כדין טושין דנתינת מים לתוך הקמח בכלל לישה הוא לדעת הי״א לעיל סי׳ שכ״ד סעי׳ ג׳ ולא נפיק לדידהו חובת מצה במצה כזו אם לא שלוקח מצות אחרות ללילי הסדר לקיים המ״ע דאכילת מצה. מ״ב או׳ ד׳ ולפ״ז גם בנתינת המים לתוך הקמח צ״ל לשם מצת מצוה וכמ״ש לעיל סי׳ תנ״ו או׳ ך׳ וכן בניקור המצות לדעת המחמירים לעיל או׳ ח׳ דבעינן ע״י גדול יעו״ש.

טז טז) [סעיף ב׳] הרא״ש היה משתדל וכו׳ וזה מנהג הגאונים כמ״ש ז״ל והטעם דק״ל מצוה בו יותר מבשלוחו (כמ״ש בקידושין רפ״ב) ואמרו פ׳ כל כתבי (שבת קי״ט ע״א וכ״ה בקידושין שם) דגדולי ישראל היו עושין בעצמם לכבוד שבת ולא תסבור דה״ד לפי שהיו עושים בביתם ובחומותם לא כי אפי׳ בפרהסיא מצוה להתעסק בכבוד קונו וזה במצוה שבינו למקום. חו״י סי׳ ר״ה יעוש״ב. מחב״ר או׳ ד׳.

יז טוב) שם. הרא״ש היה משתדל וכו׳ משום שנאמר צרורות בשמלותם על שכמה והלא סוסים וחמורים הרבה היו להם אלא שחביבה היתה המצוה עליהם. ועוד טעם דכל מצוה יעשה בעה״ב גופיה כדאשכחן פ׳ כל כתבי גבי אמוראים חד חריך רישא לשבתא וחד מלח שיבוטא (פי׳ דגים) ועוד דמצה מתקרי לחם עני ודרכו של עני הוא מסיק ואשתו לשה. ועוד נמי משום שיבטל בעצמו את הפירורים בכל פעם ופעם טרם יחמצו. דרשות מהרי״ל ה׳ תיקון המצות.

יח חי) שם. במצת מצוה וכו׳ ואני מהמשתדלים אף לשאר מצות שאני עושה לביתי לפי שרוב המצות הנעשות בזה״ז אינם עשויות ע״פ דיני הש״ס והמפרשים ז״ל פר״ח. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ דראוי לכל אדם אף בשאר מצות לעמוד על עשייתן ולא להאמין לע״ה. ועיין לעיל או׳ ט׳.

יט יט) שם. וכן ראוי לכל אדם וכו׳ בס׳ כוונות האר״י ז״ל כתב שיטרח עצמו במצה של מצוה עד כי יתחמם ויזיע ובזה ישבר היקלי׳ שנולדו מש״ז לבטלה. ט״ז סק״ב. והב״ד האחרונים. ומיהו כעת לא מצאתי זה בכתבי האר״י ז״ל בח׳ שערים שסידר מהרש״ו ז״ל כ״א בס׳ מ״ח במסכת ניסן פ״ג או׳ ג׳ וכן החיד״א בצפורן שמיר או׳ קל״ב כתב זה ג״כ דהטורח בלישת מצת מצוה עד שיזיע מועיל לחטא זה לתקן אשר פגם ולא כתבו ע״ש האר״י ז״ל יעו״ש ואפשר שהוא משאר ספרי המקובלים או׳ מס׳ הנז׳ ומ״מ יש ליזהר שלא ינטף מזיעתו על העיסה משום דאיכא למ״ד דזיעת האדם הוי כמי פירות כמ״ש לקמן סי׳ תס״ו ומי פירות עם מים ממהרין להחמיץ כמ״ש סי׳ תס״ב יעו״ש.

כ ך) שם. להטפל היא בעצמו וכו׳ ואשה בכל אלה שתטחון ותלוש קמח למצת מצוה תהיה לה סגולה שלא תפיל פרי בטנה מפלת נפלים כמ״ש בס׳ רפואה וחיים בפי״ב דמ״ד ע״ב משם ליקוטי מהר״ן ז״ל. יפ״ל ח״ה או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ י״א וסי׳ תנ״ה או׳ ט״ז ודוק.

כא כא) שם. להטפל הוא בעצמו במצוה. ואין ליתן לגוי ממצת מצוה לאכול כמ״ש לעיל סי׳ תנ״ח או׳ י״ט יעו״ש.

כב כב) [סעיף ג׳] הלש אחר זמן איסור חמץ וכו׳ והא דכתב כאן דוקא לאחר זמן איסורו הטעם דקודם זמן איסורו יהיו בכלל הביטול דכל חמירא משא״כ אחר זמן איסורו אין בידו לבטלם אם נתחמצו. ט״ז סק״ג. חק יוסף או׳ ז׳ וכ״כ הפר״ח וכתב ודלא כהב״ח שכתב דאף בלש קודם זמן איסורו צריך לעשות כן יעו״ש וכן הסכים השו״ג. וכן ח״י או׳ ט׳ ומאמ״ר או׳ ב׳ הסכימו לדברי הש״ע ודלא כהב״ח יעו״ש. וכ״כ האחרונים. ומיהו לטעם הט״ז והפר״ח דקודם זמן איסורו יהיו בכלל הביטול הלש אחר ביטול אעפ״י שעדיין לא הגיע זמן איסורו ויכול לבטל אחר חימוץ מ״מ טוב לבטל בשעת לישה דחיישינן שמא ישכח לבטל אח״כ.

כג כג) שם. יאמר בשעת לישה וכו׳ ואם לא אמר בשעת לישה יוכל לומר אח״כ כ״ז שלא נתחמצו אלא שצ״ל בלשון הזה כל פירורין שנפלו מעיסתי בשעת לישה ועריכה וכל הבצק שנדבק בכלים יהיו הפקר כעפרא דארעא.

כד כד) שם. יאמר בשעת לישה וכו׳ וצ״ל בלשון שמבין כמ״ש לעיל סי׳ תל״ד סעי׳ ב׳ בהגה.

כה כה) שם. כל פירורים וכו׳ ואעפ״י שבעלמא אמרינן פירורין הפקר פי׳ מאליהן בלי ביטול שאני הכא דחיישינן שמת לאחר האפייה מכבדין הבית ויכנסו וראויים להחשב (ר״ל שיהיה בהם כזית) ומהר״ז רונקיל ז״ל חילק הא דאמרינן בעלמא פירורין הפקר היינו פירורי פת אבל פירורי בצק מאחר

דעדיין ראוי לידבק יחד חשיבי ולא בטלי, דרשות מהרי"ל ה' תיקון המצות. מט"מ סי' תקע"ט, שכנה"ג בהגה"ט או' ג' ט"ז סק"ג. מ"א סק"ב א"ר או' ד' מאמ"ר או' ג' ר"ז או' ה',

כו **כו) ויזהרו** לאחר שנאפו המצות לכבד בית האופה ומה שנמצא לשם ישרף דחמץ בפסח אסור בהנאה אפי' לבהמת הפקר ואין נכון שממהרין כ"כ שלא לכבד הבית ועוד ח"ו דלמא אתי לידי מאכל בשום צד כגון שיפול מידו דבר וידבק פירורי הבצק ולאו אדעתיה וכה"ג. דרשות מהרי"ל שם. מט"מ סי' תק"פ. ודברי מהרי"ל הנז' הביאם הב"ח בקיצור ושכנה"ג בהגה"ט או' ה' והפר"ח. וכתב הפר"ח דזה ברור דכל חמץ אעפ"י שביטלו צריך ביעור מדרבנן כמבואר ברסי' תל"א יעו"ש. והביאו השו"ג או' ג' וכתב וכן המנהג לכבד את הבית אך לא לשרוף את הבצק אלא להשליכו להפקר עכ"ל. ועיין לעיל סי' תמ"ב או' ח"פ שכתבנו דגם פירורי פת צריך לבער יעו"ש. ועוד עיין לעיל רסי' תמ"ה.

כז **כז) שם. כל הפירורים וכו'** וכתב מהרי"ב בתשו' שצריך שיאמר פירורין יהיו הפקר אבל אם אמר פירורין הפקר אינו מועיל דמשמע דמעצמן הן הפקר וזה אינו, ד"מ או' ב' מט"מ סי' תקע"ט. פרישה או' א' ט"ז סק"ג. ועיין מ"א סק"ב מ"ש ליישב מנהג העולם שאומרים פירורים הפקר ומ"מ כתב די"ל כמ"ש בש"ע יעו"ש. ומ"ש ח"י או' ח' לקיים מנהג העולם כבר השיג עליו חק יוסף או' ו' והסכים לדברי האחרונים שצ"ל יהיו הפקר יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ה' דאף שיש מיישבים המנהג מ"מ יותר טוב לומר בלשון המבורר יותר ועכ"פ צריך שיאמר בלשון שמבין כמ"ש בסי' תל"ד עכ"ל. ועיין לעיל או' כ"ד.

כח **כח) שם. כל פירורין וכו'** וידרדם ברגליו בעפר קודם שיבואו לידי חימוץ דאם יבואו לידי חימוץ צריך לשרפם. שה"ל. ויזהר לנער. מעל השלחן שלא יתערבו בבצק. מ"א שם. ועיין לעיל סי' תנ"ט או' ס"ג.

כט **כט) שם. וכן חמץ הנדבק בכלים וכו'** ועיין לעיל סי' תנ"ט סעי' ד' בהגה בעניין הלש ביו"ט מה יעשה בכלים אח"כ ובדברינו לשם בס"ד.

ל **ל) שם. אני מבטל אותם.** ואף אם אינו עומד שם יכול לבטל בביתו. א"א או' ב' ועיין לעיל סי' תל"ד סעי' ד'.

לא **לא) שם. שמבטלן קודם חימוצן.** והטעם שצריך לבטל קודם שיחמיץ משום דבתר איסוריה לאו ברשותיה הוא לבטלו כדאמרינן בפסחים ז' ע"א. ב"י. ויעבור עליהם בב"י וב"י עד שישרפם. לבוש. ואף כשאין בהם כזית עובר עליהם מד"ס (ועוד דחצי שיעור אסור מה"ת) אבל אם ביטל קודם שיתחמצו אף שיתחמצו אח"כ אינו עובר עליהם אף אם יש בהם כזית כשיתקבצו ויתדבקו יחד. ר"ז או' ה' ואעפ"י שביטל קודם שיתחמצו שאינו עובר עליהם מ"מ צריך לבערם אח"כ וכמ"ש לעיל או' כ"ו יעו"ש.

לב **לב) [סעיף ד'] אין עושין סריקין וכו'** מפני ששוהה עליהן לציירן ואין נותנין מהר לתנור ומחמיצין. פסחים ל"ז ע"א ופירש"י שם. ב"י. לבוש. ואפי' המצות הם רקיקין דקין שאין ממהרין להחמיץ אעפ"י כן אסרו חכמים ואפי' רוצה לעשות הציור ע"י דפוס שאינו שוהה כלום אעפ"י כן לא חילקו חכמים בגזירתם לפי שהרואה שיאפה מצות מצויירות אינו יודע שנעשו ע"י דפוס ויבא להתיר אף בלא דפוס. ר"ז או' ז' ואפי' בשאר מצות אסור. חמ"מ או' ד' ובדרשות מהרי"ל ה' תיקון המצות כתב עוד הטעם דאין מציירין בדפוס משום דהבצק נכנס בדפוס ומתחמץ והביאו מ"א סק"ג יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' מ"ב.

לג **לג) שם. אין עישין סריקין וכו'** היינו לכתחלה אבל בדיעבד יוצאין בה. ב"י. ב"ח. ט"ז סק"ד. ח"י או' יו"ד. א"ר או' ה' פר"ח. שו"ג או' ה' חק יוסף או' ח' חמ"מ או' ד' ר"ז או' ט' והיינו בלא שהה בציורין שיעור חימוץ ואז כיון שכבר נעשית אדם יוצא בה י"ח אפי' לכתחלה. ר"ז שם.

לד **לד) שם. אין עושין סריקין וכו'** לכתחלה אין עושין הן של בעלי בתים או נחתומין ואף בדפוס אסור ודיעבד אף בכל ענין שרי. מש"ז או' ד'.

לה **לה) שם. אין עושין סריקין וכו'** יש נוהגין לצייר איזה אותיות במצות עפ"י כתבי הרב הקדוש האר"י זצ"ל אבל בקושטא אין כונת רבינו האר"י זצ"ל לצייר בציור ממש רק בכוונה וכן מצאתי בהגהות הרב המקובל מהר"ר יעקב צמח זלה"ה וכמ"ש לעיל סי' ש"מ בס"ד. ברכ"י בסי' זה או' ג' ובסי' תע"ה או' ז' יעו"ש. ודברי ברכ"י הנז' דבסי' ש"מ כבר כתבנו אותם לעיל סי' ש"מ או' ל"ב קחנו משם. ומ"מ אם נעשו בהם צורת אותיות אין איסור לשברם בשבת ויו"ט משום מוחק אם הם מהמצה עצמה וכמ"ש לעיל סי' ש"מ או' ל"א בשם כמה פו' יעו"ש. ויתי' עוד מזה לקמן סי' תע"ג סעי' ו' וסי' תע"ה סעי' ז' בהגה יעו"ש.

לו **לו) שם. אבל כל מה שעושין אותו במסרק וכו'** פי' אעפ"י שהוא כעין ציור שרי כיון שאינו מכוין לצייר. מ"א סק"ג. ח"י או' י"א. א"ר או' ו' חק יוסף או' ט' חמ"מ או' ד' ר"ז או' ח' ח"א כלל קכ"ח או' כ"ה. וקצת נהגו בחו"ה לעשות ציורין ואינו נכון. מ"א שם. ח"י שם. א"ר שם. חמ"מ שם.

לז לז) **שם. במסרק וכו'** ויש ליזהר לנקות שיני המסרק וטוב לגררו ולהדיחו בין כל עיסה ועיסה. מאמ"ר או' ה' ועיין לעיל סי' תנ"ט סעי' ד' בהגה ובדברינו לשם או' ס' ולקמן או' ט"ל.

לח לח) **שם. במסרק וכו'** וכתב מור"ם ז"ל ביו"ד סי' ק"ך סעי' ה' בהגה דהברזלים שמתקנים בהם המצות א"צ טבילה וכן כיסוי שכופין על הפת לאפותו עכ"ל וכ"כ באו"ה כלל נ"ח דין פ"ה דהברזלים שמתקנים בהם המצות ולהט שחותכין בו העיסה של המצות והכלי מתכות שמתקנים בהם הקרעפלי"ן וכלי ברזל שמנקרין בו העיסה מן העריבה וכל כה"ג אפי' להטבילן בלא ברכה א"צ ויותר טוב שלא להטבילן דשמא אתי לברך עליהן והוי כברכה לבטלה עכ"ל. מיהו הרוקח בסי' תפ"א כתב דברזל שעושין רקיקין בבצק צריך טבילה. וכ"כ הט"ז שם סק"ז דכלי ברזל שמתקנים בו המצות יש להטבילו בלא ברכה יעו"ש וכ"כ הבל"י שם או' יו"ד. וכ"כ הפר"ח שם או' י"ד דטוב לחוש לדברי הרוקח ויטביל הברזלים עם כלי אחר הצריך טבילה להוציא עצמו מידי ספק יעו"ש. והביאו ח"י בסי' זה או' י"ב וכתב ונכון הוא. וכ"כ חק יוסף או' יו"ד. אמנם הש"כ שם בנה"כ כתב על דברי הט"ז הנז' דזה אינו וכן המנהג דאין להטבילו יעו"ש וכ"פ חנ"א כלל ע"ג או' ט' דא"צ טבילה אלא מה שנוגע במאכל עצמו והראוי לאכילה עכשיו בלי שום תיקון אבל כלים שמתקנים בהם העיסה א"צ טבילה כלל יעו"ש.

לט טל) **שם. וכן מה שמנקבים המצות מותר.** וצריך ליזהר שלא לנקוב ב' חלות בכלי א' לפי שהעיסה שוהא בו ומתחמצת לפיכך בעל נפש צריך לשנותו מעוגה לעוגה. א"ח בשם הרא"ה ומביאו ב"י. לבוש. עו"ש או' ד' וכתב הריק"ש שיש ללמד זכות על מה שאין משנין המסרק שנוקבים בו המצות כי אחד נוקב את כולם ומתעסק הוא בעיסה לעולם ואם שהה בין עוגה לעוגה פשיטא ודאי שצריך לנקרו עכ"ד. פר"ח. ועיין לעיל או' ל"ו. ומיהו ראיתי נזהרין שמזמינין עצים דקים לנקב בהם המצות ואחר כל נקיבת מצה ומצה חותכין ראש העץ שניקבו בו המצה ומנקבין השנית במקום החתך שהוא נקי ועל דרך זה עושים עד שיגמר העץ ואח"כ מתחילין בעץ השני וכו'.

מ מ) **שם. ומ"מ טוב למהר וכו'** שהרי כשמנקר מקצתה האחד שוהה מקצתה השני בלא עסק כלל. ר"ז או' ח'.

מא מא) **שם הגה. ויש לעשות המצות רקיקין וכו'** ואעפ"י דמעיקר הדין כל שהוא פחות מטפח שרי כמ"ש בסעי' שאח"ז מ"מ צריך ליזהר לעשותם דקין. שכנה"ג בהגב"י או' ד' ר"ז או' יו"ד.

מב מב) **שם הגה. ויש לעשות המצות רקיקין וכו'** וע"ז סמכינן לצייר מצות שלנו מפני שאנחנו עושים אותם כמין רקיקין. ב"י בשם הריצב"א. אבל הב"ח כתב דעכשיו נהגו לאסור הציורין לעולם והכי נקטינן. וכ"כ הט"ז סק"ה. ח"י או' י"ג. חמ"מ או' ד' ר"ז או' ז' וכ"כ לעיל או' ל"ב.

מג מג) **שם בהגה. כי אין הרקיקין ממהרין להחמיץ.** ובאבודרהם כתב בשם הראב"ד דצריך לעשות המצות רקיקין קטנים ולא עבים וגדולים דלא הוי לחם עוני. והביאו ד"מ או' ג' וכ"כ הכלבו בשם הראב"ד. והביאו ב"י בסי' תע"ה. ח"י בסי' זה או' י"ג. א"ר או' ג' ועיין לעיל סי' תנ"ד סעי' א' בהגה ובדברינו לשם בס"ד.

מד מד) **שם בהגה. כי אין הרקיקין ממהרין להחמיץ.** ועיין בבית הילל ביו"ד סי' צ"ו שכתב המנהג לעשות המצות כעובי אצבע והביאו ח"י או' י"ג. א"ר או' ז' וכעובי אצבע היינו רוחב אגודל והיינו במצות שעושין לטוחנן. כ"כ א"א או' ד' ועכשיו מנהג ק"ק אשכנזים פה עיה"ק ירושת"ו לעשות מצת מצוה וכן במצות שעושין לטוחנן רקיקין ממש כמ"ש מור"ם ז"ל וכן יש קצת מן הספרדים שעושין ג"כ מצת מצוה רקיקין ממש וכל הנזהר לעשות יותר דקין ולא עבים ה"ז משובח. ובשאר מצות כ"ע נוהגין עתה לעשות אותן רקיקין דקין משום דהמנהג עתה לאפות הכל קודם פסח ולהצניעם לכל הפסח ואם לא יהיו רקיקין דקים קשה לאכול.

מה מה) [**סעיף ה'] אין עושין בפסח פת עבה וכו'** ואפי' במצה שאינה של מצוה. או"ח דף ע"ו ע"ב. ברכ"י או' ב' חמ"מ או' ה'.

מו מו) **שם. פת עבה טפח.** דכשהיא עבה כ"כ אין חום התנור שולט בו מהרה ומתחמץ טרם שיאפה. לבוש. ר"ז או' יו"ד.

מז מז) **שם. עבה טפח,** אבל פחות מטפח אפי' משהו מותר כי כל שיעורי חכמים כך הוא וכ"כ בפר"ח בקו"א סי' צ"ו יעו"ש. ח"י או' ט"ו. חמ"מ או' ה' ר"ז או' יו"ד.

מח מח) **שם. עבה טפח.** ובדיעבד מותר. מ"א סק"ד. מיהו בס' ה"ב או' ב' כתב להשיג על דברי מ"א הנז' ודעתו לאסור אפי' דיעבד בעבה טפח יעו"ש. וכ"כ הפר"ח דאף בדיעבד יש לאסור כשהיא עבה טפח יעו"ש. אבל ח"י או' י"ד כתב כדברי מ"א דבדיעבד אין קפידא וכ"כ בספרו שבו"י ח"ב סי' י"ג ועי"ש שהשיג על דברי ה"ב הנז' והביאו שע"ת. וכ"כ א"ר או' ז' דבדיעבד אין לאסור. בעבה טפח. וכ"כ נתיב חיים. וכן הסכים חק יוסף או' י"א והשיג

על דברי ה״ב ופר״ח יעו״ש. וכן הסכים הברכ״י או׳ ב׳ נה״ש או׳ ב׳ ר״ז או׳ יו״ד. ומ״מ אין ליקח אותו למצה של מצוה גם יש לעיין בה אם נאפה שפיר בתוכו ולא נתחמצה. ח״י שם. ר״ז שם.

מט מט) ואם הוא יותר מטפח אם יש להכשיר בדיעבד עיין בשבו״י שם דדעתו להתיר וכ״כ המחה״ש והר״ז שם. מיהו בב״ה דעתו לאסור יותר מטפח אפי׳ בדיעבד יעו״ש.

נ ג) [סעיף ו׳] שלא לעשית פאנדי״ש וכו׳ והם עיסות מצות שממולאות בבשר או בגבינה אלא שפאנדי״ש הוא פשטידא של בשר ופלדאוני״ש הוא פשטידא של גבינה. שו״נ או׳ ט׳ ועי״ש שהביא סמוכות לזה יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תק״ט סעי׳ ה׳.

נא נא) שם. שלא לעשות פאנדי״ש וכו׳ לפי שבשעת אפייה יוצא ליחה מהבשר והגבינה ומלחלח העיסה ומעכבת אפייתה ועוד שליחה זו דינה כמו מי פירות דכשהם מתערבים בעיסה שנילושה במים היא ממהרת להחמיץ מיד כמ״ש בסי׳ תס״ב וא״כ יש לחוש שמא כשוצאה הליחה לתוך העיסה נתחמצה מיד קודם שהספיק חום האש לשלוט בה לאפותה, ר״ז או׳ י״א.

נב בנ) שם. שלא לעשות פאנדי״ש וכו׳ ואף שנעשו עם מי פירות גזרו בזה. ח״י או׳ ט״ז. וכ״כ המו״ק.

נג גנ) שם. שלא לעשות פאנדי״ש וכו׳ ואפי׳ בדיעבד יש לאסור. מ״א סק״ה. פר״ח. א״ר או׳ יו״ד ועיין לקמן או׳ נ״ה. ומיהו מסתברא דבמצה אפויה ש״ד. פר״ח ויתבאר זה לקמן סי׳ תס״א או׳ ל״א וסס״י תס״ג אם מותר לעשות תבשיל ממצה אפויה יעו״ש.

נד דנ) [סעיף ז׳] אין ליתן ביצים וכו׳ שהרי יוצא מהם ליחה ומעכבת אפייתו ואפי׳ אם הביצה מבושלת קרוב הדבר לאסור לפי שמעכבת אפייתו. ב״י בשם או״ח. מ״א שם.

נה הנ) שם. אין ליתן ביצים וכו׳ ומשמע מלשון הש״ע שכתב אין ליתן ביצים וכו׳ דלכתחלה אסור ובדיעבד שרי וכ״מ בסעי׳ ו׳ שכתב אין להקל וכו׳ מיהו למנהגינו שאנו אוסרים מצה כפולה מפני שמעכבת אפייתו נראה דיש לאסור ג״כ כשנתן בתוכו ביצים שלימים או בשר ועוד דמי פירות עם מים ממהרין להחמיץ כמ״ש סי׳ תס״ב. מ״א שם. מיהו הפר״ח כתב דבדיעבד נראה להתיר אף בביצים חיים אבל ח״י או׳ י״ז כתב כדברי מ״א דאפי׳ בדיעבד יש לאסור כמו במצה כפולה. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד א״א או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״א. וכ״כ המאמ״ר או׳ ו׳ דבביצים אף בדיעבד ראוי להחמיר.

נו ונ) שם. אין ליתן ביצים וכו׳ י״א שה״ה שאסור ללוש העיסה עם זרעים כגון שומים וכיוצא בו מהאי טעמא. ב״י בשם או״ח. דכתב הט״ז סק״ז ומזה אסרתי במצה שנמצא בה אחר אפייתה קטנית אחת ואעפ״י שאין קטנית מחמיץ כמ״ש סי׳ תנ״ג מ״מ מטעם עיכוב האפייה יש לאסור עכ״ל. אמנם הפר״ח כתב על דברי או״ח הנז׳ דחומרא יתירה היא דהא בירוש׳ אמרינן בפ׳ כל שעה יוצאין במצה מתובלת וכו׳ יעו״ש. וכ״כ השו״ג או׳ יו״ד דהש״ע השמיט סברת י״א כי כבר פסק לעיל בסי׳ חנ״ה סעי׳ ו׳ הפך סברא זו דיוצאין במצה מתובלת וכו׳ יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״ה דאם נתן לתוכה זרעונים שאינם חדים אפי׳ אינם כתושים שרי בדיעבד. וכ״כ ח״י או׳ י״ז. א״ר או׳ יו״ד. חק יוסף או׳ י״ג. א״א או׳ ה׳ מאמ״ר שם. ר״ז או׳ י״ב.

סימן תסא

א א) [סעיף א׳] תנור שאופין בו חמץ וכו׳ ואין חילוק בין תנורים שפיהן מן הצד כמו שלנו ובין תנורים קטנים שפיהן למעלה. ב״ח. מ״ב או׳ א׳ ואף שהתנורים שלנו נעשו מלבנים הנשרפים בכבשן ויש להם דין כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו מ״מ מהני היסק כיון דהסיקן מבפנים ולא חייס עלייהו דלמא פקעי. ח״י או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳.

ב ב) שם. שילכו הגחלים ע״פ כולו וכו׳ כ״כ הטור בשם הר׳ יונה וכתב הב״ח נראה דס״ל להטור דהר׳ יונה חולק על רב נטוראי דלרב נטוראי בתנור כיון דאיכא ע״ג גחלים או שלהבת מהני אבל הר׳ יונה כתב דאין די לו בשלהבת אלא בעינן דילכו הגחלים ע״פ כולו יעו״ש. וכ״כ השו״ג או׳ א׳ דלרב נטוראי ורב עמרם מהני היסק לתנור אעפ״י שלא הלכו הגחלים ע״פ כולו וע״כ כתב מסתיים לחוש לסברת הר׳ יונה לכתחלה אבל לא לאסור בדיעבד וכתב כי כ״ה דעת הש״ע דלא חש לס׳ הר׳ יונה אלא לכתחלה יעו״ש. אבל המאמ״ר או׳ א׳ כתב דאין להקל כלל וכתב שכ״פ מ״א להחמיר בפשיטות יעו״ש והוא ממ״ש לקמן או׳ ד׳ יעו״ש.

ג ג) שם. דכמו שבולע ע״י גחלים וכו׳ ר״ל שמניחים החמץ אצל הגחלים בשעת אפיה ועי״ז הוי הבליעה ע״י גחלים.

ד **ד) שם. הלכך אם הסיקוהו כמה פעמים וכו'** ובדיעבד נראה דיש להקל אבל אם הסיקוהו רק פעם א' ולא כיון להתירו וספק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש לאסור בדיעבד דהא תנור דינו ככלי חרס ובעי הסקה היטב כמ"ש רסי' תנ"א. מ"א סק"א ח"י או' ב' א"ר או' א' חק יוסף או' ב' ר"ז או' א' ח"א כלל קכ"ה או' ב'.

ה **ה) ואם** הסיק והלכו הגחלים בחציו ובשאר ספק ואפו מצות בצד שהלכו הגחלים שם י"ל דשרי דהוי ס"ס שמא הגחלים ע"פ כולו ושמא אין בישול ואפייה מפעפע בכולו. א"א או' א' פ"ת.

ו **ו) ואם** אפו בתנור חמץ מצה ולא הלכו הגחלים ע"פ כולו קודם פסח ואינו ב"י ונותן טעם לפגם מותר. א"א או' ג'.

ז **ז) שם. אלא א"כ כיון להתירו לצורך פסח וכו'** והטעם דלא אמרינן כבולעו כך פולטו משום דלא דמי היסק דחדא שעתא להיסק דכולא שתא וכדאמרינן בדודא דבי מר עוקבא בסוף מס' ע"ז. פר"ח.

ח **ח) נכון** להסיק התנור בלילה דכיון דאתעביד בה מצוה חדא יתעבד מצוה אחרת. ומהר"י היה רגיל לעשות ממנו הסק בפי התנור בשעת אפיית המצות משום דיש שבח עצים בפת. מהרי"ו סי' קצ"ג. כנה"ג בהגה"ט. ובדרשות מהרי"ל ה' תיקון המצות כתב נוהגין להסיק התנור למצות בעצי ערבה של לולבין שהיו לו בסוכות יעו"ש וכ"כ רש"ל בתשו' סי' פ"ז שראה למר אביו ז"ל שהיה מקובל מרבותיו לשרוף החמץ בהושענות ויש זורקין בתנור בעת אפיית המצות ואלו ואלו דא"ח עכ"ל וחק יוסף או' ו' כתב דיש נוהגין להסיק בסכך של הסוכה. וא"כ מ"ש כאן הפר"ח נכון להסיק התנור בלולב וכו' בשם תשו' רש"ל הגז' והביאו השו"ג וחק יוסף שם נראה דט"ס הוא. ועוד עיין לעיל סי' תמ"ה או' ט"ו.

ט **ט) שם. ויש נוהגין להטיל בו קרקע חדש וכו'** פי' דהשתא לא יצטרכו היסק ע"פ כולו. ואמר שמנהג יפה הוא לפי שא"א לדקדק שילכו הגחלים ע"פ כולו ממש. ב"ח. ומשמע מדברי הב"ח הנז' דצריך להסיקו ג"כ אלא שא"צ שילכו כגחלים ע"פ כולו אבל הלבוש כתב ויש נוהגין להטיל בו קרקע חדשה כדי שלא יצטרך היסק. וב"כ הר"ז או' ב' וכ"מ ממ"ש באו' שאח"ז ובאו' שאחריו.

י **י) שם. קרקע חדש וכו'** ובלבד שיטילו בו קרקע עבה בכדי אצבע (ר"ל עובי רוחב אגודל) או יותר ע"פ כולו אבל הטחה מועטת בעלמא כדרך שהנשים עושות נ"ל שאינה מועלת שאינה מפסקת מפני הפליטה ממה שבלוע בתנור. לבוש. עו"ש או' א' ר"ז או' ב' ובפחות מעובי רוחב אצבע אגודל בטיחה מועטת בדיעבד יש לצדד ולהתיר. א"א או' ב'.

יא **יא) שם. קרקע חדש וכו'** וצד העליון שבתנור כשמסיקין אותו לאפות מתלבן ע"י השלהבת אבל כוביא שע"ג התנור כיון שאין מסיקין בתוכו אם רוצה להשתמש בו בפסח צריך להטיח מכל סביביו ומלמעלה. מ"א סק"ב. וכה"ג יש לנהוג במה שאנו קורין רע"ר או שענ"ק טי"ש להטיח כעובי אצבע כל סביביו וכן ע"ג כירה. ויש נוהגין להתלבן הרע"ר ע"י גחלים וכה"ג וכן ראוי לנהוג כל השנה בין מאכלי חלב ובשר. ח"י או' ג' א"ר או' ב' חק יוסף או' ג' ומיהו מ"ש ח"י וכן ראוי לנהוג כל השנה בין מאכלי חלב ובשר כתב א"ר שם היינו כשידוע שנתנו בו חלב או בשר בעין בלא הפסק קדרה משא"כ בפסח דמסתמא עשו כן בכל השנה עכ"ל ור"ל הא דמחמירין בפסח אעפ"י שאין ידוע שנתנו שם חמץ בעין משום דכיון שמבשלין שם כל השנה מסתמא בשלו ג"כ שם חמץ בעין. ועיין בתשו' חו"ס סי' ק"ל לענין הרערי"ץ של חרס דלא מהני לטוח בטיט בלי הסקה על סמך היתר דאין בלוע יוצא מדופן לדופן. דנעשה גולם אחד ודופן אחד הוא ולא מהני טיט כ"א ברערי"ץ של מתכת דאינו מתחבר יפה או ברער של חרס להניח ברזל אבל לא בטיט לשל חרס ומ"מ מתיר ע"י היסק קצת גחלים בתחלה ואח"כ לטוח עליהם טיט יעו"ש.

יב **יב) שם. קרקע חדש וכו'** ונ"ל דהמטילין קרקע חדש בתנור לאפות בה מצות לחג הפסח יזהרו הרבה מאד שלא יטילו מלח בקרקעית התנור כי אח"כ ע"י האור הוא מבצבץ ויוצא המלח ונותן טעם במצות ובאנו לידי פקפוק וחשש חימוץ למ"ד דהמלח יש לו דין מ"פ והגם שכבר עמדתי ע"ז בתשו' והוריתי שהוא היתר גמור בכה"ג זהו דוקא בדיעבד שכבר נאפו בו אבל לכתחלה אין לאפות בתנור שיש בו חשש מלח והתיקון לזה הוא שלא יטיל מלח בתחתית התנור כ"א שאר דברים הגורמים חימום כשברי כלי זכוכית או פסולת של ברזל וחול וכדומה ואם כבר הטיל בו מלח יזהר לאפות בתחלה פעמים הרבה חמץ עד שיכלה ויוסר כל המלח שבו ואם ראה שעדיין לא נתקנה יטיח אותו בטיחת טיט כל סביבות התנור אשר ימצא שם בדק וסדק וכמו כן בין בדקי וסדקי הרעפים גם יטיח בה טיט ואח"כ כשנותן האש הרי מתחזק בו ואין כח למלא לצאת מידי דופיו כלל. רו"ח או' א'.

יג **יג) שם הגה. טוב וישר הוא לחזור ולהסיק וכו',** ומדכתב הרב טוב וישר הוא משמע דליכא חיוב מדינא ומכאן דקדק מו"ה וואלף הורוויץ ז"ל דאם שכח להסיק ולהכשיר התנור קודם יו"ט וצריך להכשירו ביו"ט דמותר לעשות הכל בהיסק א' ושלא לעשות הבערה שלא לצורך יו"ט וכמבואר לקמן סי' תק"ט לענין ליבון ביו"ט כלי ברזל שאפו בי פאלדי"ן יעו"ש וה"ה הכא רק שיסיק היטב עד שילכו גחלים ע"פ כולו ונכון הוא. ח"י או' ד'. חק יוסף

או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. מיהו הא״ר או׳ ג׳ כתב על דברי ח״י הנז׳ צ״ע כיון דק״ל הכא דצריך שיהא ניצוצות ניתזין ממנו הוי כמו בלוע מנבלה דאסור בסי׳ תק״ט יעו״ש אמנם הא״א או׳ ג׳ כתב דשאני התם דניכר שלצורך הכשר משא״כ בתנור דדרך להסיק יפה יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ א׳.

יד יד) שם בהגה. טוב וישר הוא לחזור ולהסיק וכו׳, והטעם משום דחמץ אסור בהנאה וכשהסיק בראשונה שמא היה שם חמץ בעין ונשרף ונמצא נהנה מחמץ ולכן אפי׳ אופה קודם זמן איסורו מסיקין שנית (משום לא פליג. מחה״ש) וכמ״ש סי׳ תמ״ה [סק״ד]. א״נ הטעם דיתיירא שישרף הפת ולא יסיק כ״כ היטב ולפ״ז צריך לשהות בנתיים עד שיצטנן קצת התנור ואח״כ יסיק שנית והא דעושין בבשר וחלב הכל בהיסק אחד בחמץ החמירו יותר. מ״א סק״ג. מיהו האחרונים לא הביאו רק טעם ב׳ של מ״א. ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ג׳. וכ״כ המאמ״ר או ג׳ דטעם השני הוא הנכון אלא שכתב דהמנהג במדינות אלו שלא להצריך היסק שני. ואולי ס״ל כטעם הראשון שהזכיר המ״א ולכן אין מסיקין שנית כיון שהוא קודם זמן איסורו ודלא כהמ״א והמחמיר תע״ב עכ״ל. אמנם הב״ח כתב דהעולם נוהגין לחזור ולהסיקו לצורך המצות.

טו טו) מצאתי כתוב בגליון שאין ליאפות מצה בתנור על מקום שכבר נאפות חברתה אם לא כשיסיק התנור פעם שנייה וראיה מחליטה וכו׳ ואמרינן בחולין האי חלה דחליט ביה זמנא חדא לא ליחליט ביה וכו׳ דפסק כח החומץ וה״ה הכא דנצטנן כבר חום התנור במקום מושב מצה ראשונה ע״כ. א״ר או׳ א׳. ומיהו בזה״ז אין נזהרין בזה ונ״ל הטעם משום דבזה״ז מניחין אש ועצים הרבה ואופין רקיקין והרקיק הוא מתבשל תיכף וכשמסירו תיכף חוזר המקום ההוא להתחמם כבראשונה מרוב האש והעצים אבל אין ה״נ במקום שאופין מעט עבים ואין שם אש ועצים הרבה צריך ליזהר שלא להניח אחרת במקומה עד שישער שחזר ונתחמם המקום ההוא כבראשונה.

טז טז) [סעיף ב׳] טפקה של חרס וכו׳ טפקה היינו כוביא שכתוב בסי׳ תנ״א סעי׳ ב׳ דהוי תנור שקורין פידל״א ומ״ש כאן הטור דאסור לאפות בה בפסח היינו בלא הכשר אבל בהכשר כבר נתבאר שם שאם מלאהו גחלים מבפנים שרי דלא חיישינן דלמא חייס עליה. ב״י. והגם שכתב אח״כ בשם רי״ו דאם היה של חרס לא מהני ביה היסק נראה שסמך על מה שפסק שם בש״ע. ומיהו עיין באו׳ שאח״ז שדעת האחרונים לחלק בין דרכו להסיקו מבפנים אם לא.

יז טוב) שם. טפקה של חרס חדשה וכו׳ משמע אבל ישנה אין לאפות בה אפי׳ ע״י ליבון דחייס עליה דלמא פקע כמ״ש ב״י בשם רי״ו ואחר זה נמשך הלבוש אכן באמת נת׳ לעיל סי׳ תנ״א סעי׳ ב׳ גבי כוביא דהוא הטפקא שבכאן דאם דרכו להסיק מבפנים דמהני הסקה להכשירו ומ״ש כאן חדשה לפי שלא מיירי כאן מדין ההכשר וכמ״ש ב״י ג״כ תחלה לפרש דברי הטור ושכן הסברא נותנת דלא כרי״ו שאחריו נמשך הלבוש. ח״י או׳ ו׳ ומיהו הא״ר או׳ ד׳ כתב דגם הלבוש מיירי בשאין דרכו להסיק בפנים אבל בדרכו להסיק בפנים מודה כאן דשרי יעו״ש. וכ״כ הב״ח דבוכיא שדרכו להסיקו מבפנים לפעמים דינו כתנור דמהני ליה היסק פנימי דהיינו מילוי גומרי דלא חייס עליה אפי׳ הוא של חרס אבל טפקא של חרס שלעולם היסיקו מבחוץ לא מהנו ליה היסק פנימי דילמא חייס וזאת היא דעת הרשב״א ורבינו הטור כדפרישית לעיל סי׳ תנ״א ודעת רב נטוראי ודלא כרי״ו דלא התיר בוכיא כלל אלא כשהיא של אבן יעו״ש.

יח חי) שם. אבל צריך להסיק תחלה וכו׳ שאם ידבק הפת תחלה ואח״כ ירתיחנו יש לחוש שמא קודם שיהיה מרותח היטב תחמיץ הפת. ר״ז או׳ ד׳.

יט יט) שם. בין כוביא. היינו טפקא כמ״ש לעיל או׳ טו״ב.

כ ך) שם. בין באלפס. הוא כלי שמשימין בו התבשיל להתבשל כמ״ש הרמב״ם פ״ג דשבת ולפעמים אופין בו כמ״ש בפסחים ל״ז ע״א.

כא כא) שם. בין באלפס וכו׳ ויוצאין בה י״ח כמ״ש בפסחים ל״ז ע״א ופסקו הרמב״ם פ״ו דין ו׳ והרי״ף והרא״ש פ״ב דפסחים. וכן הנאפת בקרקע יוצאין בה י״ח כמ״ש בברכות ל״ח ע״א ופסקו הרמב״ם שם והרי״ף והרא״ש פ״ו דברכות יעו״ש. ועיין לקמן או׳ כ״ד.

כב כב) שם. בלא מים. דאילו במים היינו חלוט דתני התם דאין יוצאין בה דלחם עוני כתיב פרט לחלוט. ב״ח. ועיין לעיל סי׳ תנ״ד סעי׳ ג׳ דבזה״ז אסרו חליטה וא״כ אפי׳ לשאר מצות אסור ואפי׳ בדיעבד.

כג כג) שם. בלא מים. וה״ה בשאר משקין. פר״ח. שו״ג או׳ ד׳ ואף בדיעבד יש לאסור. פר״ח שם. שו״ג שם.

כד כד) שם. בין בקרקע. והוא טרוקנין שכתוב לעיל סי׳ קס״ח סעי׳ ט״ו ועי״ש שאין רשאי לברך עליו המוציא ובה״מ אלא א״כ קבע סעודתו עליו יעו״ש אבל יוצאין בו י״ח מצה כמ״ש לעיל או׳ כ״א.

כה **כה) שם. יש אוסרים וטוב ליזהר.** מ״ש יש אוסרים לפי שיש פלוגתא בזה כמ״ש בטור וב״י. ומ״ש וטוב ליזהר לפי שכתב ב״י בשם סמ״ק ולענין דיעבד צ״ע שמא האור שולט במצה קודם שיעור מיל ומ״מ נכון להחמיר עכ״ל וע״כ כתב בש״ע ונכון ליזהר ומשמע היינו לכתחלה אבל בדיעבד אין לאסור. וכ״כ הפר״ח. שו״ג או׳ ו׳ מאמ״ר או׳ ה׳ והר״ז או׳ ד׳ כתב דאפי׳ בדיעבד שעבר והדביק ואח״כ הרתיח נכון להחמיר שלא לאכלה בפסח אם אפשר לו. וכ״ז בלא שהה שיעור מיל עד התחלת האפייה דאל״ה הו״ל חמץ גמור ולכ״ע אסור אפי׳ בדיעבד כמ״ש לעיל סי׳ תנ״ט סעי׳ ב׳ ואם יש חמימות באותו מקום אפי׳ בפחות משיעור מיל אסור כמ״ש בדברינו לשם או׳ כ״ח יעו״ש.

כו **כו) ואם** שמו מצה על הנייר בתוך התנור לאפות אותה בדיעבד יש להקל אבל לכתחלה יש ליזהר. ח״י או׳ ז׳ א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ה׳.

כז **כז) שם. ויש מי שאומר וכו׳** כתב זה בשם יש מי שאומר לפי שהיא סברא יחידית שלא כתבה ב״י רק בשם או״ח.

כח **כח) שם. שראוי למחות וכו׳** שיש לחוש שמא יחמיצו קודם שיתחילו לאפות. ר״ז או׳ ו׳

כט **כט) שם. שראוי למחות וכו׳** ואינו אלא חומרא בעלמא ופשיטא דבדיעבד יש להתיר ויוצאין בה י״ח פר״ח. שו״ג או׳ ז׳ ר״ז שם.

ל **ל) שם. שראוי למחות וכו׳** וכ״ש שראוי למחות שלא לאפות מצה בפסח בחמה. וכ״כ ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ כל שעה דאין אופין עיסה בחמה בפסח שמא תבא לידי חימוץ. וכתב שם עיסה הנאפת בחמה אינה קרויה לחם ואין מברכין עליה המוציא ואין יוצאין בה בפסח. כנה״ג בהגה״ט. משמע דמצה אינה אסורה בדיעבד משום חמוץ ואף לפי מ״ש לעיל סי׳ תנ״ט ס״ק כ״ו (ועיין בדברינו לשם או׳ ע״ח) בעברה ולשה תחת השמש יש לאסור המצה בדיעבד היינו במקום שאין חום השמש שולטת כ״כ כדי לאפות הלחם משא״כ אם החום שולטת כ״כ לא מחמצת כלל כי נאפית אצל חמימותיה כמו תוך התנור ושרי אך אסור לעשות כן ואין יוצא י״ח מצה. ח״י או׳ ח׳ וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ דאם עבר ואפה בחמה אעפ״י שמותרת באכילה מ״מ אין אדם יוצא בהן י״ח אפי׳ בדיעבד לפי שהאפוי בחמה אין קרוי לחם כלל והתורה אמרה לחם עוני יעו״ש.

לא **לא) נוהגין** לעשות סופגנין ממצה אפויה. רשד״ם חא״ח סי׳ כ״ו. כנה״ג בהגב״י. פר״ח. שע״ת בסי׳ ת״ס. וכתב שם הכנה״ג שפעם אחת אשת חבר היתה מטגנת דגים בשמן במחבת והמנהג שטחים אותם בקמח שלא ידבקו במחבת ולפי שבפסח אין יכולין לעשות כן לקחה האשה הנז׳ מצה אפויה וטחנה אותה עד אשר דק ונעשית כקמח והטיחה בה את הדגים ובעת ההיא נכנסה השכנה וחשבה שהוא קמח ממש למחר הביאו לה דגים לטגן וטחה אותם בקמח ממש וכנשמעו הדברים לחכמי העיר גזרו שלא יעשו עוד כן מפני מראית העין וכך הוא המנהג עד היום הזה וכתב שמטעם זה ג״כ אין עושין פת הבא בכסנין שנקראין פאשטיליש ממצה אפויה יעו״ש. מיהו הפר״ח כתב על דברי כנה״ג הנז׳ דהכל מותר מן הדין ואין לנו לגזור גזירות מדעתינו ומה בכך אם אשה אחת טעתה בדין וכו׳ יעו״ש. וכ״כ בסס״י תס״ג והב״ד הכס״א שם או׳ ב׳ והער״ה בסי׳ זה או׳ ג׳ אבל הברכ״י בסי׳ תס״ג או׳ ב׳ כתב שמצא לראב״ן דף ע״ג ע״ב שכתב אינו טוב לעשות פרפיל שלא יעשו גם מקמח וטוב הוא לאסור זה מפני זה עכ״ל וכתב עליו הברכ״י וזה סמך גדול לדברי חכמים שהביא גזרתם הכנה״ג ומיהו גם ראב״ן בדרך טוב קאמר עכ״ל וכ״כ בשיו״ב שם שמצא בליקוטי הגאון מהר״ר מרדכי ממודינא שכתב פלאל ממצה אסור לעשות ויש לקונסי אם עשהו וכן נהגו רבני צרפת עכ״ל וכ״כ בשו״ת בית יהודה בסוף הס׳ בקו׳ מנהגי ארגיל דף ח׳ ע״ג או׳ ך׳ בשם מורו הרב ז״ל דיש לדון כסברת הכנה״ג דאסור לטגן דגים במחבת בקמח של מצה אפויה משום מראית העין ומשום מעשה שהיה ודלא כהפר״ח דלא חייש למראית העין דליתא יעו״ש והביאו מחב״ר בסי׳ תס״ג או׳ ו׳ אמנם ח״י בסי׳ ת״ס או׳ ט״ז כתב דבמצה אפויה וטחינה מותר לעשות ממנה כל מה שירצה כמ״ש לקמן סס׳ תס״ג וכ״כ הפר״ח ביו״ד סי׳ פ״ז סק״ז והגם שבכנה״נ כתב שאירע מכשול וגזרו על הדבר אנו נוהגין להתיר יעו״ש וכ״כ חק יוסף שם או׳ י״ב. ר״ז סי׳ תס״ג או׳ ג׳ חמ״מ שם סוף הסי׳ וכ״כ השע״ת סי׳ ת״ס או׳ יו״ד דבמדתינו אין חוששין לזה שכל אשה יודעת שהקמח שמשתמשין בו בפסח הוא ממצה אפויה וכתושה או טחונה ורק שיש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן ואין אוכלין שום מצה שרויה או מבושלת במים שחוששין שמא נשאר בה מעט קמח שלא נילוש ויתחמץ ע״י השרייה או הבישיל יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וא״כ היכא דנהוג היתר נהוג כי יש להם על מי לסמוך והיכא דלא נהוג יש להחמיר. וית׳ עוד מזה לקמן סס׳ תס״ג קחנו משם. ולענין אנשי מעשה שמחמירין וכו׳ עיין לעיל סי׳ תנ״ח או׳ י״ד וסי׳ תנ״ט או׳ פ״ב דברקיקין אין לחוש יעו״ש.

לב **לב) כתב** שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ מה שהיו נוהגין באזמיר יע״א לעשות קו״פ מלופיטאש מסולת עם יין ודבש והיה מנהגם לשום המילופיטאש בתוך כלי נחושת ולבשלם בתנור וכדי שלא ידבקו המילופוטאש בכלי היו משימים סולת בכלי תחת המילופיטאש אסרתי לעשות כן מכמה טעמים וצויתי שישימו שמן במקום סולת יעו״ש. והביאו הפר״ח בסעי׳ זה וכתב דבדיעבד נ״ל להתיר יעו״ש.

לג לג) [סעיף ג'] אין חוטין נמשכין ממנה וכו' דהיינו שיעור שיקרום פניו למעלה ולמטה. מרדכי ס"פ אלו עוברין. ד"מ או' ב' וכ"כ לעיל סי' רנ"ד או' ל"ז דדעת כמה פו' מצריכים קרימה משני צדדין יעו"ש וא"כ ה"ה לכאן דחד שיעורא הוא. ומיהו עיין בחמ"מ או' ב' שכתב דאין לסמוך על קרימת פנים אלא ברקיקין הדקין אבל אם עבה הרבה ובפרט במצות עבות קרוב לטפח אין לסמוך על קרימת פנים אלא א"כ אין חוטין נמשכין ממנה והכל לפי עובי המצה ודקותה יעו"ש. ועיין לקמן או' ל"ז ואו' ל"ח.

לד לד) שם. אין חוטין נמשכין וכו' ואפי' נפרכת כשמטלטלין אותה יוצאין בה. מ"א סק"ה. ח"י או' ט' א"ר או' ז' חק יוסף או' ט' ר"ז או' ח' וכ"ש כשהמצה הוציאוה מן התנור בקרימת פנים מב' צדדין והיתה קשה ולא רכה ואח"כ נעשית רכה דאין חשש כלל דזהו מחמת אויר ולפעמים שהזמן גשמים ומניחים אותם מכוסות זו ע"ג זו והן מתרככות וכל שהוציאוה מן התנור כשהיא חמה ויש לה קרום והיא קשה אין ספק כלל והוא ברור. רו"ח או' ה'.

לה לה) שם. אין חוטין נמשכין ממנה וכו' ונ"ל דסי' זה דחוטין נמשכין הוא דוקא כשעדיין חם. א"ר או' ח' וכ"כ הנוב"י מה"ת סי' ף' והב"ד לקמן או' ל"ז.

לו לו) שם. אין חוטין נמשכין ממנה וכו' ואם אין יכול לעמוד אם חוטין נמשכין ממנה אם לאו כתב בתשו' שארית יוסף סי' מ"ח שיש לאסור מספק יעו"ש. ומ"מ אם תוחבין האצבע תוך המצה ואינו נדבק בה עיסה תו לא מחמרינן דכה"ג ודאי ליכא לספוקי בחוטין נמשכין ממנה. ח"י או' יו"ד. והביאו א"ר או' ח' ר"ז או' ט' וכתב שם הא"ר דגה בזה יש להסתפק אם מהני בצינן אמנם החמ"מ או' ב' כתב על דברי ח"י הנז' דאין זו סברא כלל שהרי אם יהיה גיבול העיסה קשה אם יתחוב אצבעו יו"ד פעמים לא ידבק ממנה מאומה לכן אין לסמוך ע"ז ובפרט בזה שכבר נתחמם אין זה סי' ולא הזכיר זה שום פוסק עכ"ל. ועיין באו' שאח"ז.

לז לז) שם. אין חוטין נמשכין ממנה וכו' ואם שיבר המצה בעודה חמה וראה שאין חוטין נמשכין ממנה אז שוב א"צ לעיין כלל אם קרמו פניה וכן אם יש לו ספק למראה עיניו אם קרמו פניה היטב או לא המצה מותרת שכיון שאין חוטין נמשכין בפריסתה ודאי קרמו פניה אבל אם כבר נצטננה המצה זמן מה שוב א"א לבדוק אם חוטין נמשכין כי בדיקה זו לא שייכא אחר שכבר שהתה זמן מה אחר שמוציאה מן התנור ונצטננה ורואה בה עכ"פ ריעותה מבפנים שמורה שלא נאפית יפה מבפנים ואז יביט בפני המצה ואם יראה שודאי קרמו פניה ואין שום ספק בקרימה יש להתיר אבל אם גם בקרימה של המצה יש לו ספק אם זה מחשב קרימה אי לא הא ודאי שזה ספק כרת הוא שחוששין שמא נתחמצה ואין אנו משגיחין לא בהפ"מ ולא במניעת שמחת יו"ט ואוסרין אותה ולא עוד אלא שבמצות העבות כאשר נצטננה ששוב א"א להבחין אם חוטין נמשכין ואנו רואין בהך ריעותא מבפנים בעינן שיקרמו פניה משני צדדין צד העליון וצד התחתון ואז יש להתיר בלי שום חשש וגמגום כלל. נוב"י מה"ת סי' פ' והביאו השע"ת או' ו' ועיין לעיל או ל"ג ודו"ק.

לח לח) ועיין בתשו' נאות דשא סי' מ"ה שהביאו לפניו ב' מצות עבות בערך טפח וכאשר פיררום על הרי"ב אייזין בהגיע עד חציין ראו באמצע רחבן שהיה עיסה שלא נאפית כלל והשטח ההוא דק וכל סביבות השטח מזה ומזה שלט האש כהוגן וכבר בישלו מן הפירורים אלו בקדירות קודם שהשגיחו על הנשאר מהמצות ואסר התבשילין וכל הכלים ולענין שאר המצות שנגעי בהן יש להתיר דהשטח הדק אינו אוסר יותר מכדי נטילה והשיעור כדי נטילה מסביב נאפה יפה ועוד דהוי כאסור בלוע ואינו יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב יעו"ש. והביאו פ"ת.

לט טל) שם. יוצאין בה. ושוב אינה באה לידי חימוץ. ריטב"א בשם הרא"ה ז"ל. פת"ע או' י"א. ועיין לעיל או' ל"ד.

מ מ) שם. יוצאין בה. אבל כשהחוטין נמשכין ממנה אין יוצאין בה י"ח מצה משמע דמ"מ מותר לאכול ואין בה משום חימוץ וכ"מ לשון הטור והרמב"ם ושאר פו' אכן מדברי הרב בהגה משמע דיש חשש חימוץ כל שלא נאפית עד שאין חוטין נמשכין ממנה וכ"כ המרדכי פ' אלו עוברין דישרפם מיד וכן נהגי העולם לאסור המצה כשחוטים נמשכין ממנה. ח"י או' יו"ד. וכ"כ הפר"ח דכן עיקר להחמיר ולאסור מצה שחוטין נמשכין ממנה. וכ"כ הר"ז או' ט' ועיין באו' שאח"ז.

מא מא) שם. הגה. ויש ליזהר וכו' ואם עבר והוציאה קודם שנאפית עד שאין חוטין נמשכין נראה דאפי' בדיעבד אסור שנתחמצה בההיא שעתא דהיתה חוץ לתנור דע"י החמימות נתחמצה מיד והמרדה ג"כ נתחמצה ואין לה תיקון כדלעיל סי' תנ"א סעי' י"ט. ט"ז סק"א. מיהו בתשו' נחלת שבעה סי' י"א כתב דאם לקחה והחזירה מיד כשרה אף לדעת מהרי"ל יעו"ש. והביאו השו"ג או' ט' וכ"ה דעת הא"ר או' ט אבל הח"י או' י"א כתב דהעיקר כדברי

הט״ז ודלא כתשו׳ נחלת שבעה. וכן הסכים חק יוסף או׳ יו״ד ר״ז או׳ ח׳ ואו׳ ט׳ אכן אם יש להסתפק אי חוטין נמשכין ממנה כגון שנתקרמו פניה קצת אז אפשר לצדד להתירה אם החזירה מיד ושלא להחזיק איסור שהיו חוטין נמשכין ממנה קודם שהחזירה. ח״י שם. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד.

מב מב) והמרדה אם הוציאו בה מצה שהיו חוטין נמשכין ממנה אין לאוסרה אלא לכתחלה שאין להוציא בה עוד מצות אבל בדיעבד יש לסמוך על סברא הראשונה שלא לאסור המצה שהוציא בה אח״כ. ר״ז או׳ י״א.

מג מג) ואותן מצות שטוחנין ברי״ב אייזן ונראה שנאפה כמאב״ד חצי בישולו עכ״פ אין לאסור בהפ״מ תערובת משהו שלהן ובהנאה כה״ג ג״כ יש לצדד. והכל לפי ראות עיני המורה בזה. מש״ז או׳ א׳.

מד מד) שם בהגה. קודם לכן וכו׳ ויהא התנור חם שלא ישתהא הרבה באפייתו שהרי הפת יכול להחמיץ אם אינו חם יפה. שיטה מקובצת ביצה דף כ״ב ע״ב. פת״ע או׳ י״ב.

מה מה) [סעיף ד׳] יוצא אדם במצה שרויה. ומשמע לי דאם רצה לשרותה במים חמים שאינם רותחים רשאי דהא לאו מבושל הוא אבל הרוקח בסי׳ רפ״ג כתב ישרה אותה במים או ביין קרים אבל בתבשיל חם או במים רותחים או חמין לא יצא. ב״י. ומסתברא לי דה״מ כשהיד סולדת בהם הא לאו הכי יצא. פר״ח. ומשמע דגם בכ״ר אם אין היד ס״ב יוצא אבל הב״ח כתב דכל השרוי בחמין אפי׳ בכלי שני שאינו מבשל ליכא טעם מצה וכ״כ מ״א סק״ח דגם בכלי שני שאינו מבשל יש להחמיר אם לא לצורך כמ״ש סי׳ שי״ח (סעי׳ ה׳ וסעי׳ ט׳) וכ״כ ח״י או׳ י״ג. א״ר או׳ י״א. חק יוסף או׳ י״ב. ר״ז או׳ י״ד. ח״א כלל ק״ל או׳ ב׳.

מו מו) וז״ל הברכ״י או׳ א׳ הסכמת האחרונים דוקא במים קרים ולא בחמין ולא נימוחה ודלא כהפר״ח. ומיהו נראה שאם הוא זקן מופלג או חולה יכול לפרר כזית המוציא וכזית מצה דק דק בלי שום משקה ואוכלם דהרי פסק מרן לעיל סי׳ קס״ח דין יו״ד דמפורר דק דק בלי שום משקה מברך המוציא ובהמ״ז. ושמעתי שכך היה נוהג גדול הדור מהר״ח אבולעפייא זלה״ה לעת זקנתו עכ״ל. והביאו שע״ת או׳ ח׳ וכ״כ בתשו׳ בנין ציון סי׳ כ״ט דטוב יותר לפרר המצה לפירורים דקים ע״י שידוך במדוכה מלשרות אותם במים יעו״ש. והביאו פ״ת.

מז מז) שם. יוצא אדם במצה שרויה. מדסתם הרב״י משמע דאפי ביין שרי כמ״ש בשם הרוקח (וכ״ה בדרשות מהרי״ל סדר האגדה) אבל מלשון הרי״ף והרמב״ם והרא״ש משמע דדוקא במים אבל לא ביין שמבטל טעם מצה וכ״כ מהרי״ו דאף דשרי להטביל פסח במשקין היינו משום דנפיש טעמא טפי ממצה כדאי׳ בגמ׳ דף קי״ט ולכן אין להקל אם לא לחולה. ואף במים כתב הרי״ף דלא שרינן אלא לזקן או לחולה (וכ״ה ברוקח ובמהרי״ל שם) וכ״מ מלשון הש״ע ובגמ׳ שכתב יוצא אדם וכו׳ משמע בדיעבד. וכ״ז בין בברכה על אכילת מצה בין באפיקומן מ״א סק״ז. והיינו בשרויה במים יש להתיר לחולה ולזקן אפי׳ לכתחלה ולשאר אדם דוקא בדיעבד אבל השרויה ביין ושאר משקין אין להתיר אף לחולה ולזקן אלא א״כ א״א לו במים ושאר כל אדם אפי׳ בדיעבד אינו יוצא בשרוי ביין או בשאר משקין. כ״כ ח״י או׳ י״ב. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב ואו׳ י״ג. חמ״מ או׳ ג׳ ח״א כלל ק״ל או׳ ב׳.

מח מח) ואסור לשרות המצה במרק שקורין ברוי״א דאז אם אכלה כך לא יצא. דרשות מהרי״ל סדר האגדה. והביאו א״ר או׳ י״א וכתב ואפשר אפי׳ בצונן אסור בזה משום שמבטל טעם מצה עכ״ל ומיהו עיין רש״י פסחים מ״א ע״א שכתב יוצאין י״ח מצה ברקיק השרוי בתבשיל יעו״ש ומ״מ כבר כתבנו באו׳ הקודם דהסכמת האחרונים דאין להתיר אלא השרוי במים ולא בשאר משקין יעו״ש וא״כ לא גרע התבשיל משאר משקין. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב ולא במי פירות ולא במרק לפי שהן מפיגין את טעם המצה יעו״ש. וכ״ז דוקא כששורה את המצה בהן אבל להטביל אותה בהן כתב רבינו מנוח (על הרמב״ם פ״ו) בפשיטות דשרי דבזה לא נתבטל טעם מצה והביאו מ״ב או׳ ח״י. ומאי דמשמע מדברי מ״א שהבאנו באו׳ הקודם דגם לטבל אסור עיין בשער הציון שם או׳ ל״ב שכתב עליו דלא נהירא יעו״ש.

מט מט) ואם נשפך יין על מצות השמורים מבע״י לא הוי מצה עשירה ומ״מ יקח מצה אחרת בלילה אף שלא נעשית לשם מצוה. תשו׳ בית יעקב סי׳ ס״א. ח״י סי׳ תס״ב או׳ ח׳ חמ״מ שם.

נ נ) שם. והוא שלא נימוחה. ואעפ״י שמתמסמס לחם הוא כל זמן שהוא קיים שלא נימוח לגמרי. רש״י שם. ובדרשות מהרי״ל שם כתב דיהא עדיין עליה תוריתא דנהמא.

נא נא) שם. והוא שלא נימוחה. וצריך ליזהר לשרות כזית שלם ביחד אבל אם ישרה פרוסות פחותות מכזית אינו יוצא בהם י״ח אם נשרו כ״כ עד שנתלבנו המים מחמתן שכבר נתבטלו מתורת לחם כמ״ש בסי׳ קס״ח ר״ז או׳ י״ב. ועי״ש סעי׳ י״א וי״ב ובדברינו לשם או׳ צ״ד.

נב בנ) שם. אבל אם בשלה וכו' לפי שנתבטל טעם מצה. והא דאמרינן בסי' תע"ה סעי' ג' בלע מצה יצא דלא בעינן שיטעום טעם מצה היינו שא"צ שיהיה טעם מצה בפה כמו מרור אבל היא עצמה צריך שיהא בה טעם מצה. ט"ז סק"ב. ועוד עיין ב"ח ופר"ח בסי' זה ומ"א סי' תע"ה ס"ק י"א ומער"ק על הרמב"ם פ"ו מה שתירצו יעו"ש. ועוד י"ל דהכתוב אמר ואיך יטעם לאכול וא"כ כשהיא בעיניה החיך טועם טעם מצה אבל כשהיא מבושלת שנתבטל ממנה טעם מצה גם החיך אינו טועם טעם מצה ולכן אינו יוצא בה ידי חובה.

נג גנ) שם. אבל אם בשלה וכו' אפי' לא נימוחה. טור. לבוש. מ"א סק"ח. ונראה דה"ה בכבוש מעל"ע אף בלא נימוח דכבוש כמבושל. ח"י או' י"ג. ומיהו עיין בא"א או' ח' שכתב לדקדק מסי' שי"ח סעי' ה' דכביש מפליט ומבליע ולא מבשל יעו"ש אמנם הא"ר או' י"א כתב כדברי ח"י דה"ה כבוש. וכ"פ הר"ז או' י"ב. וית' עוד מזה לקמן סי' תע"ג סעי' ה' בדין מרור הכבוש יעו"ש.

נד דנ) שם. אינו יוצא בה. אפי' בדיעבד ואפי' לזקן או לחילה. ר"ז או' י"ד.

נה הנ) שם. אינו יוצא בה. ואעפ"י שיש בכל פרוסה כזית ותואר לחם דאם אין בכל פרוסה כזית בלא"ה אין לו תורת לחם כמ"ש לעיל סי' קס"ח סעי' יו"ד ולמה לי טעמא משום דנתבטל טעם מצה. וכ"כ מ"ב או' ך' ומ"מ אם יש בכל פרוסה כזית אעפ"י שאינו יוצא בה י"ח מצה מברך עליה המוציא ובהמ"ז וכמ"ש שם בסי' קס"ח וכ"כ המאמ"ר בסי' זה או' ו' ועיין בדברינו לשם או' פ"א ודוק.

נו ונ) [סעיף ה'] אם אפו חמץ עם מצה וכו' אפי' בתוך הפסח. כ"ה במרדכי פ' כל שעה והביאו ב"י. וכ"כ הלבוש.

נז זנ) שם. אם אפו חמץ עם מצה וכו' אפי' בתנור קטן וסתום לגמרי. חמ"מ או' ד' וכ"כ הר"ז לעיל סי' תמ"ז או' ט' מ"ב או' כ"ב.

נח חנ) שם. לא נאסרה. דריח כי האי פת איסור בפת היתר לא מצינו שיאסור. טור וב"י. וכ"כ הלבוש. ואפי' אם הפת בלול בשמן מיקרי כחוש ואינו אוסר. ח"י או' י"ד ובספרו מנ"י על תורת חטאת כלל ל"ה או' י"א. וכ"כ א"ר או' י"ב. חמ"מ שם. ר"ז שם. מ"ב שם. ומ"מ אותו מקום שעמד החמץ בתנור צריך היסק כדי להכשירו אבל שאר המקומות בתנור א"צ הכשר דאין מוליך ומתפשט בליעתו הכחוש בלא רוטב בכולו. ח"י שם. חמ"מ שם. ר"ז שם. מ"ב שם. והמרדה שהוציאו בה החמץ אין לה תקנה. חמ"מ שם. ובדיעבד אם רדה בה מצה עיין לקמן או' ס"ב.

נט טנ) שם. אלא א"כ נגעה בחמץ. היינו בתנור כשהן חמין. ועיין לעיל סי' תמ"ז סעי' א' ובדברינו לשם או' ה"ג.

ס ס) שם. כדי נטילת מקום. היינו כעובי רוחב אצבע אגודל של אדם בינוני והיינו במקום רוחב אגודל ולא בראשו במקום הקצר. וכ"ה בכ"מ שהוזכר סתם אצבע. מ"א סק"ט ומחה"ש. ועיין בדברינו לעיל סי' תמ"ז או' ט"ב וסי' י"א או' י"ד.

סא סא) שם. כדי נטילת מקום. והיינו באין שם שמנונית אבל אם יש באחד מהם שמנונית ואפי' במצה לבד כיון שהיא משוחה בשמן או בשימן ונגעה בחמץ כשהן חמין נאסרת כולה כמ"ש לעיל סי' תמ"ז סעי' א' ובדברינו לשם או' כ"ד יעו"ש.

סב סב) שם כדי נטילת מקום וכו' ולפ"ז נראה אם רדה מצה במרדה של חמץ כ"ש שהיא מותרת דהוי נ"ט בר נ"ט (ר"ל דהחמץ נתן טעם במרדה והמרדה חוזר ונותן טעם במצה) מיהו יש להחמיר בכדי קליפה. לבוש. והב"ח כתב בשם רש"ל שאם הוציא המצה ברחת של חמץ אוסר במשהו בפסח עכ"ל ונראה דאזיל לטעמיה דס"ל דאם נגע מצה בחמץ נאסרת כל המצה כמ"ש באו' שאח"ז אבל הלבוש חוזר לדברי הש"ע דאינו אוסר כ"א כדי נטילה וא"כ עיין באו' שאח"ז מה שנכתוב בדין המצה וה"ה לרחת ועוד עיין לעיל סי' תנ"א או' רכ"ט ודוק.

סג סג) שם. כדי נטילת מקום וכו' וכ"כ לעיל סי' תמ"ז סעי' א' וכ"נ דעת הלבוש. וכ"מ מדברי הט"ז סק"ה ומ"א ס"ק י"ב שמסכימים לדעת הש"ע. מיהו הב"ח כתב לענין הלכה כיון דבשאר איסורים לא נהגינן כהרא"ש אלא אף בצלייה ומליחה אוסר עד ס' לפ"ז בפסח אוסר במשהו וחמץ שנגע בתנור במצה אוסר כל המצה וכ"פ מהרש"ל עכ"ל. וכן הח"י או' ט"ו אעפ"י שכתב דכן נראה עיקר כדעת הש"ע מ"מ סיים בנעשה תוך הפסח יש לאסור כולה כמו במצה כפולה שבסמוך יעו"ש וכ"כ א"ר או' י"ג דתוך הפסח אין להקל כלל יעו"ש. אמנם המאמ"ר או' ח' כתב דיש לגמגם בדברי הב"ח הנז' דאף למאי שכתבו דלא ק"ל כהרא"ש יש להתיר כאן דהא דלא ק"ל כהרא"ש ואוסרים הכל עד ס' היינו משום דלא בקאינן בין איסור כחוש לשמן אבל הכא באיסור חמץ דלא שייך בו שמנונית ואין מקום לומר דלא בקאינן יש לדין ולומר דנקטינן כהרא"ש וכן מצאתי בהדיא ביו"ד סי' ק"ה בהגת רמ"א סעי' ט' שכתב שם דכ"ז אינו אלא באיסור דשייך בו שמנונית אבל לא בחמץ בפסח יעו"ש. וכ"כ הפר"ח על דברי הב"ח הנז' דאנו אין לנו אלא כפסק הש"ע. וכ"נ דעת הגר"א שמסכים לדברי הש"ע. וכ"פ הר"ז בסי' תמ"ז או' ה' מ"ב או' כ"ד. ומ"מ נראה לענין דינא היכא דליכא הפסד כ"א

דבר מועט יש להחמיר כדברי הב״ח ודעימיה ולאסור כל אותה המצה אם הוא בתוך הפסח אבל בהפ״מ או בשעת הדחק או יש מניעת שמחת יו״ט יש להתיר ע״י נטילת מקום כפסק הש״ע ודעימיה.

סד סד) שם. כדי נטילת מקום וכו׳ משמע דאף אם כשנגעה בחמץ עדיין לא נאפית כראוי סגי בנטילת מקום וכ״כ בשו״ת ושב הכהן סי׳ מ״א דכ״מ מהש״ע אבל הוא לחלק יצא דדוקא אם נגעה אחר שנאפית כראוי אז סגי בכדי נטילה יעו״ש. והביאו שע״ת או׳ י״א.

סה סה) צריך ליזהר לאחר שאופין המצות שלא יתנום במפה או בכלי שיש בו קמח שמא ידבק הקמח במצה ואח״כ ישרה המצה במרק עם הקמח שעליה ויבא לידי חמוץ. מרדכי פ׳ אלו עוברין והגמ״י פ״ה בשם הרוקח. ב״י לבוש. ובזה אין חילוק בין מצה שנילושה במים למצה שנילושה במי פירות. וכן ראיתי בס׳ הזכרונות. כנה״ג בהגב״י.

סו סו) שם הגה. מצה שנתכפלה בתנור ודבוקה וכו׳ והיינו היכא שנדבק הכפל לגמרי דאז אין חום האור שולט בנתיים ונתחמץ משא״כ בסמוכים בלי דיבוק שאז האור שולט שם. דרשות מהרי״ל ה׳ תיקון המצות. ד״מ או׳ ג׳ מט״מ סי׳ תקצ״ד. ט״ז סק״ג. והב״ח כתב אע״ג דלא הוי כפולה ממש אם לא קרמו פניה דלמטה הו״ל חמץ ואסור. והב״ד מ״א ס״ק י״א וכ״כ ח״י או ט״ז. א״ר או׳ ט״ז. חק יוסף או׳ ט״ר. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ כ״ב. וכ״כ בשארית יוסף סי׳ מ״ח דאפי׳ ספק אם קרם פניה אסורה. והביאו מ״א שם. וכ״כ א״ר שם. חק יוסף שם. ומיהו מ״ש שם המ״א דדוקא במצה כפולה יש להחמיר בלא קרמו פניה דאיכא תרתי לריעותא אבל אם אין בה ריעיתא רק שלא קרמו פניה אין לאוסרה וכו׳ יעי״ש עיין לעיל או׳ מ׳ שכתבנו דדעת האחרונים לאסור גם במצה שאינה כפולה כשחוטין נמשכין ממנה יעו״ש.

סז סז) שם בהגה. אוסרין אותה תוך הפסח. אפי׳ אינה דבוקה אלא כל שהוא דחמץ בפסח במשהו. כ״ה בתה״ד סי׳ קכ״ז שממנו נובע דין זה ובספרו פסקים וכתבים סי׳ קמ״ה יעו״ש וכ״כ הלבוש. מיהו הב״י כתב על דברי התה״ד הנז׳ דלא ראינו מי שחשש לזה אלא הוא דאפשר דאפי׳ המצה עצמה מותרת אחר שיסיר הכפל וכ״נ לדעת הרא״ש בחטה שנמצאת במצה אפויה וכמ״ש בסי׳ תס״ז עכ״ל. וכ״כ הפר״ח דאף בתוך הפסח יטול מקום סביבות הכפל וסגי בהכי יעו״ש. וכ״כ הגר״א בסוף סעי׳ זה. אמנם הלבוש כתב טעם לחלק בין מצה שנתכפלה שנוהגין לאסור כולה לכבר מצה שנגע בכבר חמץ שדי בנטילת מקום משום דלא דמי נגיעה למחובר בחתיכה אחת. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז. מ״ב או׳ כ״ז. ועיין לעיל או׳ ס״ג ולקמן סי׳ תס״ז סעי׳ י״א שגם שם כתב מור״ם ז״ל בהגה דנוהגין לאסור כל אותה מצה תוך הפסח יעו״ש.

סח סח) שם בהגה. אוסרין אותה בתוך הפסח. ואעפ״י שיש במצה ס׳ נגדו (ר״ל נגד מקום הדבוק) אינו מתבטל בתוכה שחמץ בפסח במשהו. ר״ז שם. חמ״מ או׳ ה׳ מ״ב שם. והיינו לדעת האוסרים כל המצה אפי׳ בנדבקה כל שהוא כמ״ש באו׳ הקודם יעו״ש.

סט סט) שם בהגה. אבל שאר מצות וכו׳ וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ נ״ז דדוקא במצה כפולה יש לנו קבלה לאוסרה משום שאין חום האש יכול ליכנס במקום הכפול ונדבק ממש אבל שאר מצות שנגעו בזו אפי׳ בנשיכה אינם נאסרות דאין איסור יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב וכי היכי דבשאר איסורים סגי בקליפה ה״נ לענין חמץ ורק אם נגע במקום הכפל ממש אז אוסר בחם אפי׳ בלא רוטב יעו״ש. והביאו הט״ז סק״ד ומ״א ס״ק י״ב ושאר האחרונים. ומיהו מ״ש דאם נגע במקום הכפל אז אוסר בחם אפי׳ בלא רוטב כבר כתבנו לעיל או׳ ס״ג דדעת הש״ע וכמה אחרונים דאפי׳ אם נגעה בכבר חמץ סגי בנטילת מקום וא״כ כ״ש בנגעה במקום הכפל דאינו אלא חומרא בעלמא וכ״כ המ״א על דברי רש״ל הנז׳ דלדידן אין אוסרת יותר מכדי נטילה וכמ״ש הט״ז ביו״ד סי׳ ק״ה ועוד דלא עדיף מחמץ גמור שנגע במצה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט״ז דאפשר להקל בזה כיון דנתכפלה חומרא הוא. וכ״פ הר״ז או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ל׳.

ע ע) ועיין מש״ז או׳ ד׳ שכתב דאם נגעו שלא במקום הכפל אפי׳ קליפה לא צריך דאין בלוע יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב אבל אם נשכו זו בזו אז בעינן קליפה ממצה הכשירה יעו״ש. ובס׳ בגדי ישע כתב כדי נטילה וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ט.

עא עא) ואם מקום הכפל הוא משוח בשומן ונגע במצה אחרת חמה שהיד ס״ב וכן אם אותה מצה שנגעה בה היא משוחה בשומן במקום מגעה אעפ״י שמקום הכפל אינו משוח הרי הוא אוסר את כולה כדין ככר חמץ שנגע בככר מצה ואחד מהן משוח בשומן שנת׳ בסי׳ תמ״ז יעו״ש הטעם. ר״ז או׳ י״ז. וכ״כ לעיל סי׳ תמ״ז א׳ כ״ד יעו״ש. ומאי דמשמע בהגהת מ״א ס״ק י״ב לאסור כולה אף אם נגע שלא במקום הכפל אם היתה המצה משוחה בשומן כבר כתב חק יוסף או׳ ט״ז שלא להשגיח בהגה זו יעו״ש. וכ״כ החמ״מ סוף אי׳ ד׳ על הגה זו דאין לה הבנה ואולי דט״ס נפל בהם יעו״ש. ומיהו עיין מחה״ש שכתב ליישב דלדברי רש״ל קאמר יעו״ש.

עב **עב) שם בהגה. אבל שאר מצות שבתנור מותרים.** אף שרדו אותם במרדה אחת כיון שהוא עצמו חומרא בעלמא. ח״י או׳ י״ז. ועיין לעיל סי׳ תנ״א או׳ רל״א.

עג **עג) כתב** בשל״ה כשמוציאה המצה מתנור מסופקת אם החמיצה מוציא אחרת ברחת אחרת וראוי לכל אדם להיות לו שני רחת ע״כ. א״ר או׳ ט״ו. וטוב ללמד לבני הבית שלא יוציאו כל המצות במרדה אחת וגם לא בצד אחד אלא יהפך בכל פעם ויקח לפעמים אחרת כדי שאם ימצא אח״כ חמץ באחת מן המצות יהיו שאר המצות מותרים מס״ס. עו״ש או׳ ה׳.

עד **עד) שם בהגה. וקודם פסח אין לאסור וכו׳** אפי׳ נמצא תוך הפסח כיון שנאפה קודם פסח. ח״י או׳ ח״י. א״ר או׳ ט״ז. חק יוסף או׳ י״ז.

עה **עה) שם בהגה. וקודם פסח אין לאסור וכו׳** אפי׳ בע״פ משש שעות ולמעלה. תה״ד שם. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ תיקון המצות. ר״ז או׳ ט״ז.

עו **עו) שם בהגה. רק מקום דיבוקם.** ומשליכו. פסקים וכתבים סי׳ קמ״ה. ואפשר דס״ל כיון דלאו חמץ גמור הוא אין טעון שריפה. אבל רש״ל בתשו׳ סי׳ נ״ז כתב דבעי שריפה. מ״א ס״ק י״ב. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א כשמסיר מקום הכפל עם מקום מגעו ממצה כפולה בתוך הפסח או בע״פ משש שעות ולמעלה טוב להחמיר ולשרפם אם אפשר לו אעפ״י שאין חמץ ברור אלא חשש בעלמא עכ״ל. ומיהו מ״ש בתוך הפסח היינו בנאפה קו״פ כמ״ש לעיל או׳ ע״ד דבנאפה תוך הפסח נוהגין לאסור כמ״ש לעיל או׳ ס״ז יעו״ש.

עז **עז) שם בהגה. רק מקום דיבוקם.** ומדסתם רמ״א משמע דס״ל דאע״ג דאין ס׳ נגד מקום הכפל שרי וכ״כ בט״ז ביו״ד סי׳ ק״ה שכ״ד רמ״א וכ״כ מוהר״ם לובלין סי׳ ק״ה וכ״מ במוהרי״ל אבל רש״ל בתשו׳ סי׳ נ״ז וב״ח ומהרא״י בתה״ד סי׳ קכ״ז מצריכין ס׳ נגד הדבוק וכ״מ בד״מ ומ״מ נ״ל דלא בעינן ס׳ אלא נגד צד הפנימי היכא שדבוקים להדדי דבצד החיצון שולט האש שפיר. מ״א ס״ק י״ב. אבל הט״ז סק״ה כתב דאפי׳ בלא ס׳ מותר וכתב וכ״נ עיקר. וכ״כ ח״י או׳ ח״י. א״ר או׳ ט״ז. חק יוסף או׳ ח״י. בי״ד סי׳ רכ״ה. ר״ז או׳ ט״ז. ופשוט דצריך ליטול כדי נטילה עם הדיבוק. א״ר שם. וכ״כ הט״ז סק״ה עו״ש או׳ ה׳ ר״ז שם.

עח **עח) שם בהגה. מצה נפוחה באמצעיתה אסורה.** כ״ה בדרשות מהרי״ל ה׳ תיקון המצות. ופי׳ נפוחה באמצעיתה היינו לומר שנחלקה עובי המצה ושהעליון עלה למעלה ועוד יש לפרש נפוחה באמצעיתה שלא נחלקה כלל אלא שתפח גוף המצה באמצעיתה כמו שהוא בלחם חמץ ויש לאסור זה וזה לפי דאיכא לחוש לחמץ בשניהם. ב״ח. והביאו העו״ש או׳ ה׳ וכתב ודבריו נכונים. מיהו מוהר״ם לובלין בסי׳ ק״ה כתב כפי׳ הראשון והט״ז סק״ו האריך להתיר כפי׳ הראשון ומסיק דאין איסור אלא כפי׳ השני יעו״ש. והמ״א ס״ק י״ג כתב בשם הט״ז (והיא מתשו׳ כ״י כמ״ש ח״י) שהתיר לגמרי נפוחה אלא שכתב עליו שהפריז על מדותיו להקל ראש בדבר שאבותינו ואבות אבותינו נהגו בו איסור יעו״ש. וכן הסכים ח״י או׳ י״ט לאסור כדברי מ״א יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ז. חק יוסף או׳ י״ט. ר״ז או׳ כ״ג ואו׳ כ״ד. וכ״כ מ״ב או׳ ל״ג דהסכימו האחרונים בשניהם להחמיר.

עט **עט) ועיין** בתשו׳ אהל יוסף סי׳ ח׳ שכתב שמה שאסר מהרי״ל מצה נפוחה הוא בענין זה שהמצה עלתה כולה מקרקעית התנור ולא נגעה בקרקע התנור כ״א סביבות המצה בקצה היריעה וע״כ אסורה דאין כח בחוש קרקע התנור לאפות תחתית המצה טרם יחמץ ודלא כהב״ח ומוהר״ם לובלין יעו״ש והביאו פ״ת סעי׳ זה וכתב והוא דבר שהשכל והחוש מעיד דבמקום כיפה אין נאפית יפה ואין העולם נזהרין בזה עכ״ל. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת האחרונים כהב״ח ומוהר״ם לאסור בשניהם אלא דנ״מ דיש להחמיר גם בזה אם עינינו רואות שלא נתבשל יפה. ועיין עוד מ״ש בזה בתשו׳ מקום שמואל סי׳ ס״ג ומסיים הגם דאין להורות קולא במקום שנהגו כדברי מ״א אבל במקום שאין מנהג או אפו׳ במקום שנהגו וירצה איזה מורה להקל קצת לפי ראות עיניו על סמך המקילין אין להאשימו יעו״ש.

עט) ועיין בתשו׳ בית יעקב סי׳ ס״ח שמתיר מצה נפוחה אם אינו נראה הנפוח מבחוץ אבל אם נראה הנפוח מבחוץ יש לאסור. וכתב שם שיש קבלה בידו מהגאון מהר״ר העשיל ז״ל יעוש״ב. ח״י או׳ כ״א. חמ״מ או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ פ״ו.

פ **פ) ואין** אוסרין אלא א״כ החלל הוא גדול כ״כ כמו אגוז לוז (שקורין האזיל נום) או כמו אצבע גודל בינוני ואז נאסרה כל המצה אפי׳ הוא קו״פ ויש במצה ס׳ כנגד מקום הנפח לפי שהנפוח שבמקום אחד מגלה החמץ של כל המצה שלא נתעסקו בה עסק גמור לבטל התחלת החימוץ ולפיכך כשהושיבוהו בתנור ע״י חום התנור יצא בה חימוץ לפועל ונתגלה בושתה ולפיכך נתפחה ר״ז או׳ כ״ה. מ״ב או׳ ל״ד. ועיין ח״י או׳ ך׳.

פא **פא) והנה** דרך האופים כשרואים בתוך התנור שהמצה התחיל להתנפח מכה עליה במרדה שלא תעלה למעלה משמע מדברי הח״י שאין בזה חשש. מ״ב בשער הציון או׳ ס״א. ונראה דאף לפי הטעם שכתבנו באו׳ הקודם כיון דלאחר הכאה אינו עולה נראה דאין בו חשש חימוץ. (והיינו אם הוא חלול כשיעור שנת׳ לעיל או׳ ע״ט.)

פב פב) ואפי' בנקב ראיתי גאוני דורינו מורים לאסור מקום הנקב בלבד ושאר המצה מתירין אפי' תוך הפסח ואפי' בא מחמת העריכה או הדקירה דהוי כמצה כפולה מ"מ אין מחמירין לאסור כולה. ואם יש שני נקבים תוך נקב חוששין לאסור כולה. ואם הנקב חלק מותר ואם יש בלעזלי"ך בתוכו אסור. מ"א ס"ק י"ג. ח"י או' ך' א"ר או' י"ז. חק יוסף או' י"ט. חמ"מ או' ו' ר"ז או' כ"ו. וכ"ז חומרא בעלמא ואין לאסור הכלים ושאר המצות משום זה. חמ"מ שם.

פג פג) וכל אלו האיסורין שנתבאר במצה כפולה ונפוחה די לנו לאסור אותה מצה עצמה אבל לא תערובתה וכן אין לאסור הרי"ב איז"ן ושאר כלים שנשתמשו בהם. ח"י או' י"ט. מיהו הא"ר או' י"ז כתב על דברי ח"י הנז' דאין להקל כי כבר קיימו וקבלו עלינו אבותינו הגאונים לחמץ גמור וכן ראיתי נוהגין לאסור התערובת אך לענין היתר הנאה יש לסמוך על דבריו להקל גם הכלים כשאין בו ס' יש לאסרן ורי"ב איז"ן לכתחלה ודאי יש לאסרו אך אם כבר נשתמשו בו יש להקל דאינו אלא ספיקא עכ"ל. וכ"כ ח"א כלל קכ"ח או' כ"ח. אמנם הר"ז או' כ"ז הסכים כדברי ח"י דדי להחמיר לאסור אותה מצה עצמה שנתכפלה או שנתפחה אבל לא תערובתה. ובאו' כ"ח כתב וכן א"צ להסיק ולהכשיר את התנור במקום שישבה עליו המצה. וכן המרדה שהוציאו בה מן התנור אין לאוסרה אלא לכתחלה אם אפשר לו באחרת וכן בשאר כל הכלים שנשתמש בה ובלעו ממנה עכ"ל. ועיין לעיל סי' תנ"א או' רל"א.

פד פד) ואם נמצא מצה כפולה ונפוחה לאחר הפסח כתב בס' א"ז דיש לדון ולאסור יעו"ש וכ"כ בספרו א"ר סי' תמ"ז או' מ"ה בשם זקנו הגאון במצה כפולה שנמצאת אחר פסח דישליך הכפל לנהר וגם הנאת הבלוע מאותו כפל ושיעורו בפרוטה והשאר למכור לכותים אבל אם היה ס' במצה נגד הכפל ישליך הכפל לנהר והשאר מותר אף באכילה וה"ה בחטה הנמצאת במצה אחר הפסח אבל בנפוחה אסור לעולם כולו בהנאה אף דאיכא ס' אפי' נאפה קו"פ וכן בנמצא אחר פסח יעי"ש. אמנם ח"י בסי' זה או' ח"י כתב כיון דמצה כפולה ונפיחה לא הוזכר בש"ס ופו' ראשונים רק דין כפולה הוזכר בתה"ד ונפוחה בדברי מהרי"ל ע"כ אין להחמיר בה כולי האי כיון שהוא עצמו חומרא בעלמא א"כ הבו דלא נוסיף עלה ויש להקל עכ"פ בנמצא אחר פסח כיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור רק מדרבנן יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' כ"ט. מ"ב או' ל"ב. ועיין לעיל או' ע"ד ואו' ע"ז.

פה פה) שם בהגה. מצה נפוחה וכו' ודוקא כשלא טחו עליה בביצים ושומן אלא מתחלה כשהניחוהו בתנור נעשית נפוחה אבל בחו"ה כשהוציאו המצה מן התנור לאחר שנאפית וטחו עליה בשומן וביצים והתירוהו לתנור ואח"כ נעשית נפוחה באמצעיתה לית לן בה כיון שכבר נאפית. ב"ח. והביאו הע"ש או' ה' וכתב וזה פשוט. וכ"כ האחרונים דזה שרי לכ"ע.

פו פו) שם בהגה. מצה נפוחה וכו' לא ברקיקין מיירי אלא במצה שעבה קצת ויש ממש באמצעיתה. מהר"ם באסן בתשו' והובאה בשו"ת הרמ"ז סי' נ"ב והרמ"ז הסכים עמו בסי' ג"ן וכ"כ הדב"ש סי' רל"ד ושע"ד ועיי"ש באורך שדחו בשתי ידים דברי האוסר ברקיקין נפוחים ג"כ יעו"ש. והב"ד הברכ"י או' ד' שע"ת או' ט"ו.

פז פז) שם בהגה. אבל אם עלה עליה קרום וכו' היינו קרום דק מלמעלה ולא באמצע עובי המצה.

פח חפ) שם בהגה. אם שני מצות שוכבות וכו' היינו אפי' אם מקצת מצה זו היה מונח בתנור על מקצת מצה זו שתיהן אסורות לפי שמקום הדבוק יש לו דין מצה כפולה שאין האש שולט שם והוא אוסר את כל מצה זו ואת כל מצה זו שהוא מחבר לשתיהן ואם הוא קודם פסח מסיר מקום הדבוק עם רוחב גודל ממצה זו ורוחב גודל ממצה זו. ר"ז או' י"ט. מ"ב או' ל"ו.

פט טפ) שם בהגה. זו על זו בתנור וכו' בדין זה וכן בדין כפולה היה נראה דכל שדבוקים יחד בנשיכה אין איסור בזה והרי זה כמצה עבה הרבה ואין איסור בזה רק אם שוכבות זע"ז או דבוקות וכשמפרידים זו מזו יתפרדו בלי נשיכה זו אבל אם הם בנשיכה יחדיו ידבקו זה יבא ע"פ הרוב כשהגיבול רך וידבק בלי פירוד כאלו נילושות כאחד ומ"מ לא מלאני לבי להחליט היתר בזה הואיל ולא פירשו הפו' ואולי מתחלה היו מדובקים בפירוד ואח"כ ע"י חמימות הרב פלטו לחותן ונדבקו יחד ומ"מ אם יהיה איזה צד עוד להקל יש להקל ולהתור בענין כזה. חמ"מ או' ה'.

צ צ) שם בהגה. קודם אפייתן וכו' ר"ל והונחו כך עד שנאפו אבל אם נסתלק מיד נראה להתיר. א"ר או' ח"י. מ"ב או' ל"ז. ואע"ג דהח"א כלל קכ"ח או' כ"ח כתב דזה תלוי בפלוגתא של ח"י וא"ר (לענין אם החזיר מיד לתנור כשהחוטין נמשכין) אבל כבר הכרענו שם בזה למעלה להקל. מ"ב בשער הציון או' ע"א. ועיין לעיל או' מ"א. ובלאו הכי כיון דמצה כפולה עצמה אינו אלא חומרא הבו דלא נוסיף עלה ודוקא אם נשארו כך עד שנאפו יש לאסור אבל בכה"ג שהסירם מיד יש להקל.

צא צא) **שם בהגה. וכן יש ליזהר שלא יגעו וכו'** ובדיעבד אפי' בתוך הפסח נראה להתיר דכה"ג שנושכין זו בזו ושניהם נוגעין בתנור למטה אז חום האש שולט למטה שפיר ונאפה כדינו. רש"ל בתשו' סי' נ"ז. ב"ח. עו"ש סוף הסי' מ"א ס"ק י"ד. ח"י או' כ"א. פר"ח בסי' ת"ס סעי' ד' א"ר שם או' ח' חק ייסף או' ך' חמ"מ או' ו' ר"ז או' ך' ח"א שם.

סימן תסב

א א) **[סעיף א'] מי פירות בלא מים וכו'** ורבו הדיעות בזה לרש"י אין חייבין על חימוצן כרת אבל חמץ נוקשה הוי ואפי' במי פירות לבדן אסור ללוש. ולרב אלפס אפי' במי פירות עם מים מותר ללוש מליל ראשון ואילך. ויש אוסרין ללוש במי פירות עם מים אף מליל ראשון ואילך אבל קיטוף שמקטף בהן העיסה בשעת עריכה מתירין מליל ראשון ואילך. ור"י פירש דמי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל ומותר ללוש בהן מליל ראשון ואילך אבל בליל ראשון ושני אין יוצאין בהם י"ח מצה דהו"ל מצה עשירה. טור. ויתי כ"ז לקמן. אמנם בענין מי פירות בלי מים פסק כאן בש"ע כר"י דאין מחמיצין כלל משום דכ"ה דעת הרמב"ם פ"ה דין ב ודין ך' וכ"ה דעת ר"ת שם בגמ' והרא"ש פ' כל שעה והמ"מ שם פ"ה בשם הגאונים והב"ד בב"ו יעו"ש. וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' ד' וסי' של"ג דמי פירות בלי מים אין באין לידי חימוץ כלל ואפי' לכתחלה שרי יעו"ש. וכ"כ השה"ג פ' כל שעה לפרש בדברי הרי"ף יעו"ש. ומ"ש הרשב"א בסי' תנ"ד וכן אנו נוהגין לאסור י"ל ה"ד במי פירות עם מים או ללוש במים ולקטף במי פירות דהא אדברי הרי"ף קאי דמתיר בזה ומביא שם בהרי"ף גם דעת האוסרים כיעו"ש אבל במי פירות לבד שרי לכתחלה כמ"ש בסי' ד' וסי' של"ג מיהו בס' המנהיג סי' ג"ל מה' אלו הביא דעת האוסרים והמתירין בזה וסיים וז"ל ומעתה ג' מחלוקות בדבר לרש"י אף במי פירות לחודייהו אסיר ללוש דקאי בלאו דכל מחמצת ולהרי"ף אף במי פירות ומים לא מחמעי ולדברי ר"ג ור"ת אסור בין בלישה בין בקיטוף במי פירות עם מים ואין לנו להכניס ראשינו בין ההרים הגדולים האלה ויש להחמיר כדברי כולם עכ"ל. וכן מהראנ"ח בח"ב סי' ע"ד האריך בזה ונשא ונתן בכל הסברות והעלה שירא שמים יחוש למאן דס"ל דמי פירות בלא מים מחמיצין ויזהר מללוש במי פירות בלתי שימור אלא ילוש ע"י שימור ויזהר בה מכל הדברים הצריכים לדקדק בשאר עיסה כלש במים לבדן יעו"ש. והביאו כנה"ג בהגה"ט וכתב וז"ל והעולם אין נזהרין בכך וא"א זלה"ה היה נזהר שלא לאכול מצה שנילושה במי פירות עד יו"ט אחרון של פסח מפני שהיה חושש דמי פירות בלא מים מחמיצין ואולי נהג כן עפ"י הוראת הראנ"ח וכן נהגתי אני אחריו ובעל תומת ישרים בסי' ק"ח חוכך להחמיר שלא ללוש במי פירות אפי' בשימור אפי' במי פירות לבדן בלי מים ועי"ש שפלפל בדברי כל הפו' עכ"ל. אמנם הפר"ח אעפ"י שהביא דברי מהראנ"ח הנז' פסק כדברי הש"ע וכן השו"ג או' א' אעפ"י שהביא דברי האוסרים ודברי המתירין כתב לענין הלכה נקטינן כפסק הש"ע משום דדעת רוב הפו' ורוב המפרשים להתיר וכתב וכן נהגו בכל ערי ספרד יעו"ש. ומיהו גם במקום שנהגו היתר ללוש במי פירות לבדם ודאי דלכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים ולשומרה ככל חקת עיסה שנילושה במים דמהיות טוב אל תיקרי רע וכ"כ השו"ג או' ב' שכן היה נוהג רבו וכך הוא נהג אחריו יעו"ש. ומנהג בני אשכנז שלא ללוש במי פירות כלל אם לא בשעת הדחק כמ"ש לקמן סעי' ד' בהגה יעו"ש.

ב ב) **שם. מי פירות וכו'** ומי פירות הן כגון יין וחלב ודבש ושמן זית ומי תפוחים ומי רמונים וכל כיוצא בהן משאר יינות ושמנים ומשקין. הרמב"ם שם. וכתב המ"א רסי' זה דאפי' תפוחים ורמונים שהם חמוצים משקה היוצא מהם הוי בכלל מי פירות ודלא כהשה"ג יעו"ש. וכ"כ ח"י או' ז' מק"ח או' א' חק יוסף או' ה' חמ"מ או' ב' ר"ז או' ב' ח"א כלל קכ"ו או' ז' ומיהו כבר כתבנו באו' הקודם דבכל מי פירות יש פלוגתא אם מחמיצין וע"כ כל יר"ש יחמיר לעצמו בכל מיני פירות שנוהגין ללוש בהם שיזהר בכל האפשר לעשותם במהירות כדי לצאת לדעת החולקים וא"כ כ"ש בדבר שיש בו פלוגתא אם הוא מי פירות וא"צ לכפול הדברים.

ג ג) **וכן** החומץ הוא בכלל מי פירות. כ"כ התוס' בפסחים ל"ה ע"ב, וכ"ה הטור והש"ע לקמן סעי' ו' וכ"כ ח"י או' ז' פר"ח לקמן סי' תס"ו סעי' ה' בי"ד סי' רכ"ו. חמ"מ או' ב' ח"א שם. חק"ל חי"ד ח"א סי' קפ"ג דרנ"ו ע"ב. מיהו הער"ה או' ב' הביא משם ר' ישעיה הא' ז"ל דדעתו לאסור אלא שכתב עליו דאין כן דעת הפו' כמ"ש מרן סעי' ו' יעו"ש. אבל הרו"ח או' ו' כתב דאם לש בדיעבד בחומץ אין לאסור אבל לכתחלה אין לעשות מעשה נגד. ר' ישעיה שאוסר יעו"ש. ועיין לקמן או' נ"י.

ד ד) **כתב** א"ח והכלבו בשם ר"י דחלב לא הוי מי פירות ומחמיץ ומה שתמה הב"י לק"מ עיין הרז"ה בפ' כ"ש שכן דעתו אבל הראב"ד בס' תמ"ד והרמב"ן במלחמות והר"ן שם הוכיחו דחלב וכן המשקין הוו כיין ושמן ודבש וכן דעת הרוקח סי' רפ"א ור"ן וריא"ז והמרדכי פ' כל שעה והרשב"ץ דף ל' יעו"ש. ער"ה או' ג' וכ"כ הב"י דדעת כל הפו' חלב הוי בכלל מי פירות וכ"כ מור"ם ז"ל לקמן סי' תס"ו סעי' ה' בהגה. מ"א סק"ד. וכ"כ לעיל או' ב' בשם הרמב"ם. וכ"ה דעת האחרונים. חמ"מ שם, ר"ז שם. ח"א שם. וה"ה מי חלב בכלל מי פירות. חמ"מ שם. וכ"כ הפר"ח לקמן סי' תס"ו סעי' ה'

אבל הלקט ח״ב סי׳ רי״א כתב דמי חלב מחמיץ יעו״ש וכן דבש דבורים הוי מי פירות. סמ״ג. ד״מ או׳ ב׳ א״ר או׳ ו׳ וכ״כ החמ״מ שם בין דבש דבורים ובין דבש תמרים. והיינו דבש הזב מתמרים עצמן ולא ממה שמבשלין התמרים במים ועושין מהם דבש דאותו דבש אפשר דהו״ל מי פירות עם מים כמ״ש לקמן או׳ כ״ד ואו׳ כ״ה יעו״ש.

ה ה) **מה** שנוהגין לטגן השמן כדי לעשות מצה עשירה כדי להבליע מעט מים שיש בשמן וכמ״ש הרב מעם לועז ס׳ בא דח״ן ע״א כי זהו מנהג עה״ק צפת ת״ו יעו״ש אם לש בלא טיגון נראה דיש לאסור אם השמן היא חדשה מאותה שנה יען לא אפשר בשמן בלי מים זולת כשעבר יותר משנה נוהגין שלא לטגן מפני שאומרים כי בהמשך שנה אחת המים שהיה בתוך השמן הרי הוא נבלע בתוך הכלי או נשאר בתחתית הצלוחית. ונראה לומר דהיותר טוב אפי׳ שעבר יותר משנה מה שהוא בתחתית הכלי קרוב לסופו כשהשמן בלא טיגון לא ילושו בהם ומכ״ש כשהשמן אינו בכלי חרס כ״א בכלי זכוכית שהזכוכית אינו מבליע המים ומבואר שם בס׳ מעם לועז כי כשיעור ג׳ ימים סגי להשאיר המים בתחתיתו יעו״ש. רו״ח או׳ ב׳ וסיים ולכן אם לש בשמן חדשה כשלא טיגן אם לא עבר שנה אחת יש לאסור ודלא כהרב לב מבין יעו״ש. ולפ״ז ה״ה בכל השמנים שיוצאין ע״י שריית הגרעין במים כמו שמן שומשמין וכדומה צריך לטגנן תחלה אם לא עבר עליהן שנה א׳ מיהו מסתמיות דברי הפו׳ ראשונים ואחרונים שכתבו דמותר ללוש בשמן משמע אפי׳ בעיניה בלא טיגון והטעם משום דדרך השמן לצוף למעלה וע״כ נראה דבדיעבד יש להקל כדברי הרב לב מבין. ורק במה שנשאר בסוף הכלי אפשר דיש להחמיר שמא יש בו צחצוחי מיא ואף לפי דבריו שאוסר אף דיעבד ה״ד אם לא אפו מיד אבל אם אפו מיד הא מבואר בסעי׳ ב׳ דאפי׳ במי פירות עם מים שרי יעי״ש.

ו ו) **ולענין** אם טיגן השמן באור אם צריך להמתיך יום או יומים כדי שיצטנן עיין עיקרי הד״ט סי׳ ח״י או׳ ס״ג שכתב בשם פחד יצחק או׳ מ׳ דאפי׳ הוא חם והיו בו פלפלין מותר יעו״ש. והביאו הרו״ח שם וכתב וכ״ש כשמתקרר שא״צ להמתין יום או יומים והוא ברור יעו״ש. אמנם הרב באר המים סי׳ ח״י פלפל בזה ונראה מסקנתו לדינא כשהן חמין מחמיצין יעו״ש. והביאו השד״ח מע׳ חו״מ ס״ י״ג או׳ ו׳ יעו״ש. וע״כ יש להחמיר דאין ללוש בהם שיתקררו. ועיין עוד לקמן סי׳ תס״ו או׳ נ״ד.

ז ז) **חלב** האשה דין מי פירות יש לי. הרב אדמת קדש ח״א סי׳ ח׳ ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת או׳ יו״ד, ולפ״ז פסק שם הרב אדמת קודש באשה מינקת שלשה עיסה לפסח ונטף חלב מדדיה דהוי מי פירות עם מים אם לא יאפה מיד יעו״ש ועיין עו״ש שכתב שמותר לאוכלה עם בשר יעו״ש. ועיין לקמן או׳ כ״ב בנפל דבר מועט ולא אפה מיד יעו״ש.

ח ח) **שומן** אווז צידד מהר״א ברודא בס׳ א״א דף ל׳ ע״ג דאינו מי פירות כיון דאינו משקה ולא אתי מפרי יעו״ש והביאו הברכ״י או׳ ב׳ אמנם הרוקח בסי׳ רצ״א כתב דשמנונית העוף הוי מי פירות ואין מחמיצין. וכ״כ בתשו׳ צמח צדק סי׳ קכ״ב בדין שומן אווז דאחר שהותך ונשרפו כל המים אשר בתוכו הו״ל מי פירות ואין מחמיצין יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ו. וכ״כ הפר״ח בסי׳ תס״ז סעי׳ ט״ו. וכ״כ מנחת יעקב על תו״ח כלל מ״ז או׳ ז׳ דשומן בכלל מי פירות הוא. וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ט״ו ח״א כלל קכ״ו או׳ ז׳ שע״ת שם.

ח) וכתב הכס״א או׳ ב׳ שומן אווז כתבו האחרונים דיש לו דין מי פירות ואל תטעה ללמוד מזה לשומן דגים דההוא הוי מים כיון דיוצא מבריית המים כדק״ל לענין נט״י בסי׳ ק״ש סעי׳ יו״ד אע״ג דאין נט״י אלא במים וכ״ז הוא לדעת המצאתי כתוב שהביא הטור דמלח כיון דהוי מתולדת המים מחמיץ וזה ג״כ פסק מרן עכ״ל. וכ״כ בתשו׳ נב״י מה״ת סי׳ נ״ז דשומן דגים לא הוי כמי פירות ומחמיץ והביאו השע״ת יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ק״ס או׳ מ״ז ולקמן סעי׳ ז׳ ודוק.

ט ט) **נפלו** בעיסת מצה בלי דעת סיגל״י ויול״י ואח״כ נמצאו בקצת מצות מאותם הפרחים בתוכם אותם המצות שיש פרחים בתוכם אף אם לא אפו אותם יש לאסור מטעם מי פירות עם מים והא הוי כלכתחילה וגם הוא דבר מועט. ואם אפאום יש לאסור מטעם אחר דהפרח מעכב האפיה אבל שאר המצות מותרות. זר״א סי׳ ס׳ מחב״ר או׳ ב׳ ועיין לעיל ססי׳ ת״ס ודוק.

י י) **שם. מי פירות בלא מים וכו׳** והוא שלא יתערב בהם שום מים בעולם ואם נתערב בהם מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין. הרמב״ם פ״ה דין ב׳ פר״ח בסי׳ תס״ו סעי׳ ט״ו. כ״ז או׳ ג׳ ועיין לקמן סעי׳ ו׳.

יא יא) **שם. אפי׳ שהתה כל היום.** עד שנתפח הבצק מותר באכילה. רמב״ם שם. לבוש. ועיין לעיל סוף או׳ א׳.

יב יב) **שם. אבל אין יוצא בה וכו׳** ובחו״ל שעושין שני ימים כי היכי דאינו יוצא י״ח במצה עשירה בליל ראשון ה״ג אינו יוצא בליל שני. טור וב״י. עט״ז וכ״כ הרוקח בסי׳ רע״ג. וכ״כ האחרנים.

יג יג) **שם. מפני שהיא מצה עשירה וכו'** לכאורה משמע דדוקא בכה"ג שנילושה במי פירות לבד הוי מצה עשירה אבל בנילושה עם תערובת מים לא מקרי מצה עשירה וכ"כ הב"ח לקמן בסי' תע"א דיוצאין בה בדיעבד וכ"כ בס' גבורת ה' דיוצאין בה בשעת הדחק אכן המ"א שם בסי' תע"א סק"ה השיג עליהם מכח סוגיא דש"ס דף ל"ח עי"ש שדבריו נכונים וברורים בלי פקפוק כלל וכ"ה להדיא בירושלמי פ' כל שעה הלכה ד' וכן מבואר להדיא מדברי התו' והרא"ש פ' כ"ש והטור וכל הסכמת האחרונים. ואפי' ע"י קיטוף אסור בלילות ראשונות וכמ"ש הרי"ף להדיא פ' כ"ש והכלבו. ח"י או' ב' ויתבאר עוד מזה לקמן סי' תע"א סעי' ב' יעו"ש. ועיין לקמן או' מ"ה.

יד יד) **וכתב** שם מ"א בסי' תע"א סק"ה דכל שיש בה מעט שמן אין יוצאין בה אלא א"כ הוא מעט דמעט כמו גבי תודה יעו"ש והביאו ח"י בסי' זה או' הנז' וכתב דלע"ד נראה דכל שנתבטל בס' בענין שאין מרגישין בה טעם מי פירות מקרי לחם עוני כיון שנתבטל טעמו ובתודה יהיה בה פחות מס' לפי שכך מצותה וה"ה ביותר יעו"ש. וכ"כ המק"ח או' ב' ר"ז או' ו' אמנם המחב"ר או' ח' כתב בשם הרמ"ע באלפסי זוטא פ' כ"ש שאין יין ושמן ודבש וכיוצא בהן יוצאין ודאי מידי מצה עשירה אלא בחצי רביעית לג' עשרונים ושליש שהן קמ"ד ביצים רובע ביצה של שומן לכל מ"ח ביצים של קמח. נמצא שיעור השמן אחד מקצ"ב בקמח יעו"ש. ועיין שע"ת או' ח'.

טו טו) **שם וקרא כתיב לחם עוני.** וה"ד שלא לצאת בה י"ח משום דבעינן לחם עוני אבל שלא בתורת מצה דמצוה אפי' בסעודת לילה הראשון ממלא כריסו הימנה ואינו נמנע. ב"י. לבוש. והיינו לנוהגין היתר ללוש במי פירות אבל מנהג בני אשכנז שלא ללוש במי פירות כמ"ש לקמן סעי' ד' בהגה יעו"ש.

טז טז) **[סעיף ב'] מי פירות עם מים וכו'** וה"ה נילוש תחלה עם מי פירות ואח"כ באו למים קודם שנאפה או להיפך. כן משמעות הפו' וכ"כ הר"ן בתשו' סי' נ"ט. ח"י או' ג' א"ר או' ב' פר"ח. מק"ח או' ג' חק יוסף או' ב' חמ"מ או' ג' ר"ז או' ד' ח"א כלל קכ"ו או' ז'.

יז טוב) **וכתב** שם ח"י דאפי' אם נתייבש המי פירות תוך הקמח אם אח"כ בא למים מתחמץ וכ"כ לעיל בס' תנ"ג או' כ"ב שכ"מ בהגמ"י פ"ה בשם סמ"ק שהביא ב"י שם יעו"ש. וכ"כ ח"א שם. מיהו הפר"ח בסעי' ד' כתב שאם נתבטלו המי פירות שוב אין לחוש אם ילושו אח"כ במים כדמוכח מתשו' הרשב"א סי' תפ"ח ומתשו' להרמב"ן סי' ק"ו ודלא כהגמ"י פ"ה בשם סמ"ק ומייתי לה הב"י בסי' תנ"ג יעו"ש. וכ"פ הר"ז בסי' תס"ו או' א' וכן המאמ"ר בסי' זה או' א' הביא סמוכות לזה אלא שסיים דיש לסמוך ע"ז דוקא בנפלו על חטין אבל על קמח אעפ"י שנתייבשו המי פירות אין להקל יעו"ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע"כ נראה דבשעת הדחק יש להתיר ע"מ לאפות מיד כמו בלש במי פירות עם מים בדיעבד דיאפה מיד.

יח חי) **שם. מי פירות עם מים וכו'** עיין בטור וב"י דאיכא פלוגתא בחמץ זה דלדעת ר"ת ושאר פו' אינו אלא חמץ נוקשה דחמץ גמור אינו אלא ממים בלבד ולדעת הרמב"ם ודעמיה הוא חמץ גמור יעו"ש וכתב המק"ח או' ג' דכשיש רוב מים ומועט מי פירות הוי חמץ גמור אבל כשהרוב מי פירות ומועט מים הוי נוקשה (וכ"ז בדלא אפה מיד) ומ"מ אוסר חמץ נוקשה כי האי במשהו עכ"ל ועיין שע"ת או' ג'.

יט יט) **שם. ממהרין להחמיץ וכו'** אף אם לא שהתה שיעור מיל בלא עסק. ר"ז או' ג'.

כ ך) **שם. הילכך אין ללוש בהם.** ואם מותר לקטף בהם דהיינו אחר שלש העיסה במים למשוח אותה במי פירות עיין בפסחים ל"ו ע"א בברייתא שיש פלוגתא וכתב שם ר"ח וק"ל כחכמים שאפי' אם לש במים לבדו אסור לו לקטף בשמן יעו"ש. והטור כתב אבל קיטוף שמקטף בהם העיסה בשעת עריכה יש מתירין מליל ראשון ואילך יעו"ש. והרשב"א בתשו' סי' תנ"ד כתב דהרבה מן הגאונים אסרו בין בלישה (היינו עם מים דבמי פירות בלבד כבר כתב בסי' ד' ובסי' של"ג דשרי יעו"ש) בין בקיטוף וכו' וכן אסרו מגדולי המורים האחרונים וכן אנו נוהגין לאסור עכ"ד. וכ"כ מור"ם ז"ל לקמן בהגה סעי' ד' דאפי' לקטף בהם המצות אין נוהגין יעו"ש. ואפשר שכ"ה ג"כ דעת הש"ע דאין לעשות כן לכתחלה דהוי כלש במי פירות עם מים. ואח"כ ראיתי שכ"ה בהדיא במט"י שכתב שהש"ע פסק כאן כדברי הרשב"א הנז' יעו"ש. ועיין לקמן או' כ"ב.

כא כא) **שם. יאפה מיד.** כלומר שאעפ"י שעיסה שנילושה במים לבד כל זמן שמתעסקין בה אפי' כל היום אינו מחמיץ כמ"ש לעיל סי' תנ"ט סעי' ב' בזו אין להשהות אפי' בעסק אלא תיכף אחר הלישה יעשו העריכה והאפייה.

כב כב) **שם. יאפה מיד.** וצ"ע אם נפל מעט מי פירות לתוך העיסה ולא נאפה מיד אם יש לאוסרו בדיעבד ובראי"ש משמע דדבר מועט אינו אוסר דכתב דקיטוף דבר מועט הוא דאין מחמיץ. מ"א סק"א. וכ"כ ק"נ על הרא"ש פ' כל שעה סי' י"ג או' ק' דמעט מי פירות בטיל לגבי מיא יעו"ש מיהו המט"י כתב על דברי מ"א הנז' נראה פשוט לאסור מדסתמו הפו' דבריהם ואסרו הקיטוף משמע דדינו כלישה ועי"ש שהרבה להביא סמוכות לדבריו יעו"ש. וכ"כ החמ"מ או' ד' אמנם בשו"ת תפארת יוסף סי' ל"ב כתב כדברי מ"א דבמעט מי פירות אין חשש יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ד' וכ"כ במגן האלף או' ה'

שאין לאסור בדיעבד בדבר מועט יעו"ש. וכ"כ א"א או' א' דבדיעבד אין לאסור דבר מועט כשלא שהה שיעור מיל ודבר מועט כתב שם בא"א כשיש ששים יעו"ש. ועיין לעיל או' י"ד ובאו' שאח"ז.

כג **כג) שם. יאפה מיד.** ואם לא נאפה מיד כיון שלא שהה שיעור מיל בלי עסק ולא ניכר בה שיעור חימוץ (הכתוב לעיל סי' תנ"ט סעי' ב') וכה"ג יש לאסור באכילה ולהתיר בהנאה ולהשהותו אחר פסח. ח"י או' ד' מק"ח או' ד' חמ"מ או' ג' ר"ז או' ג' ח"א כלל קכ"ו או' ז' מיהו בא"ר או' ג' מצדד לומר דאפי' באכילה נראה להתיר בהפ"מ יעו"ש וכ"כ מ"ב או' ח' דאם היה דבר זה בשוגג בודאי יש לסמוך להקל בשעת הדחק וכנ"ל בסי' תנ"ה סעי' ג' לענין לישה בפושרין יעו"ש. אבל הא"א או' א' כתב דבהנאה הסומך על ח"י שפיר אבל באכילה י"ל יש בו צד כרת.

כד **כד) [סעיף ג'] מותר ללוש ביין וכו'** ויין צמוקים הוא כיין ענבים לענין מי פירות שאין מחמיצין כ"כ ב"י בבד"ה בשם הרשב"ץ. וכן הסכים המבי"ט סי' רנ"ב ובנו מהרימ"ט ז"ל בתשו' ח"ב חא"ח סי' ב' וכתב שם מהרימ"ט דכ"ש לדבש שעישין מן הצמוקים ששורין אותם במים וסוחטין אותם ומבשלים אותם שיש לו דין מי פירות לפי שהמים שבו נשתנו ע"י האור יעו"ש. והביאו כנה"ג בהגב"י ומ"א סק"ו וח"י או' י"א והפר"ח ונראה שמסכימים לדבריו וכן הסכים המט"י לדברי הרשב"ץ דיין צימוקים כיין ענבים לענין חימוץ אלא שסיים ומיהו צריך אומן לידע שיעור המים ושיעור הזמן יעו"ש ור"ל שיעור המים שנותנים על הצימוקין להיות יין ושיעור הזמן שנשתנה ריחו וטעמו ממי שריית צימוקין ליין. אמנם בתשו' ח"צ סי' ק"מ כתב להשיג על הראייה שהביא המבי"ט ובנו מהרימ"ט ז"ל ליין צימוקים דהוי כיין ענבים וסיים דכן נראה להלכה ולמעשה שיין צימוקים שלנו אסור ללוש בו בפסח יעי"ש. ועיין בברכ"י או' ה' שהביא דברי הפו' שמדברים בזה וסיים לענין הלכה יש לאסור כי רבו האוסרים ובימי מרן עבוד עובדא והיתה לשרפה כל מצה שנילושה ביין צימוקים כאשר העד העיד הרב מהר"ר יצחק בואינו בס' שלחן מלכים כ"י והביאו הרב אדמת קדש ח"א חא"ח סי' ט' יעו"ש. והב"ד שע"ת או' יו"ד. ועיין עוד מזה בשד"ח מע' חו"מ סי' י"ג או' ח' שהביא ג"כ דברי הפו' שמדברים בזה וסיים דמי שרוצה לעשות מעשה כסברת הרשב"ץ ודעמיה יש לו על מה לסמוך אך בתנאי שיזהר בעשיית היין צימוקין שיהיה עשוי ע"פ התנאים שכתבו באדמת קדש ומט"י והרוצה להחמיר על עצמד תע"ב עכ"ל. ודע דמ"ש דבימי מרן עבוד עובדא והיתה לשרפה וכו' היינו משום שלא נזהרו לשמור אותם ולאפות אותם מיד אבל אם שמרו אותם כעיסה שנילושה במים לבד ואפו מיד פשיטא דשרי דלא גרע מעיסה שנילושה במים ומי פירות דבדיעבד שרי אם אפו מיד כמ"ש בסעי' הקודם ואפשר דבכה"ג דכמה גדולים ס"ל דהוי כיין ענבים לענין חימוץ אפי' לכתחלה שרי ללוש בהם ע"מ ליזהר ולאפות מיד.

כה **כה) מים** ששורין בהם הגרוגרות ומשתהים שם ימים הרבה כדי להוציא מהם מים שרופים דינן כמו שריית צימוקים דחשיבי מי פירות ומותר לגבל במים אלו קמח כדי לדבק האלקטר"א ואלגעב"ה כשמוציאין שכר לצירך פסח ויזהרו שלא יביא עליהם מים דעלמא אמנם אין להתיר להמון כלל. בית יהודה דף ק"ח ע"ב סי' י"ג בשם הרב אברהם טווא ורבו. והביאו מחב"ר או' ה' וכתב דלדידן דנקטינן דלא כהרשב"ץ ה"ה דיש לאסור מן הדין במי שיירת הגרוגרות הנז' וסיים ובאתריה דמר ארגי"ל יעשו כמנהגם דהרשב"ץ רבם אך בשאר מקומות אין לסמוך על זה יעו"ש. ומיהו כבר כתבנו באו' הקודם משם השד"ח דמי שרוצה לעשות מעשה כסברת הרשב"ץ ודעמיה יש לו על מה לסמוך יעו"ש. אבל אפשר דבמי הגרוגרות יש להחמיר יותר מיין צימוקין דשם נשתנה ריחו ועעמו משא"כ במי הגרוגרות וכאשר יבואר לקמן או' ל' יעו"ש.

כו **כו) בני** אדם לשו מצות במי פירות קודם הפסח וכששלחום מבתיהם לתנור נתנו מעט סולת מפוזר על כל אחת כדי שלא ידבקו זה בזה ולא בתנור והורה הרב מהר"ש צרור להכשיר בדיעבד משום דחומו של תנור רב ביותר ונקלה הסולת יפה יפה. בית יהודה שם סי' י"א. מחב"ר או' ד'.

כז **כז) תמד** הנעשה מן המים שנתנו על החרצנים וזגים כל שלא נדרכו בקורה דינו כיין ויש לו דין מי פירות שאין מחמיצין. שו"ת זר"א חא"ח סי' נ"ט ושם דחה דברי הרב דבר משה סי' כ"ו יעוש"ב. מחבר או' ו' ור"ל דהדב"מ ס"ל דאינו מתבטל המים להיות יין אלא א"כ נתנו תוך ג' ימים לדריכתו והזר"א ס"ל אפי' אח"כ כ"ז שלא יצא היין מן הגת כיעו"ש. ומיהו עיין לקמן או' ל"ג שכתבנו דיש עוד כמה פו' שמסכימים כדברי הדב"מ יעו"ש וע"כ יש להחמיר. ועיין ר"ז או' י"ב.

כח **כח) מים** שהשליכו על החרצנים וזגים של בוסר אחר שעצרוהו והוציאו ממנו מי בוסר הראשונים והניחום עד שתססו ונעשו כמו תמד אף שלא נדרכו בקורה יש להחמיר דאין דינם כמי פירות. ומתוך כך זו הלכה העלה כשנפלו קצת ממי וסר הנז' על קרן זוית תיבת קמח לרקד כל הקמח דיש לחוש דנפלו בו אלו המים של בוסר אבל השאר א"צ לנהל. זר"א שם. מחב"ר או' ז'.

כט **כט) ולענין** מי ורדים עיין להרדב"ז ח"א סי' רמ"א שכתב דמי ורדים חשיב מי פירות ואין מחמיצין יעו"ש. אמנם בתשו' דרכי נועם סי' ז' כתב שאין המים שמשימין על הורד משתנים אלא הרי הם כברייתם והזיעה היוצאת מהם הם מים ממש ואין בזה ספק. וכ"כ בנו הרב גו"ר ח"א כלל ד' סי' ט'

דשריית מי ורדים ושאר בשמים הדבר פשוט דהוו כמי פירות מעורבים עם מים יעו״ש. וכן מסיק המט״י בסוף סעי׳ זה וכתב שכן עשה מעשה מורו הרב ז״ל דאדם אחד לש עיסתו במי ורדים קודם פסח והזקיקו למכור אותם המצות יעו״ש. והביאו מחב״ר או׳ י״ב ואו׳ י״ג. כס״א או׳ ד׳.

ל ל) שכר שמוציאין מיין וכיוצא דבר ברור הוא שיש לו דין מי פירות במכ״ש מדין יין צימוקין דלעיל אבל שכר שמוציאין מצימוקין וגרוגרות שרויין במים יש לדון בו להקל ולהחמיר להחמיר דלא דמי ליין צימוקין שכבר נתבטל ממים ונעשה יין ולפיכך אינו מחמיץ משא״כ הכא שהמים ששרויים בה הצימוקין והגרוגרות משמע שעדיין לא נתבטלו ולפ״ז השכר הרי הוא כמים עצמן ויש לדון להקל לפי שפנים חדשות באו לכאן ודמי ליין צימוקין שנשתנה מברייתו ולמעשה יש להחמיר. פר״ח סעי׳ ד׳ וכ״כ שכנה״ג סי׳ תס״ו בהגה״ט או׳ ו׳ דכיון שנותנין מים בתוך היין או בתוך השמרים אותה הזיעה שיוצאת מן המים הרי הוא כמים עצמם יעו״ש. וכ״כ הרב חכמה ומוסר דף קס״ח ע״א בשם מוהריק״ש סי׳ תס״ג דשכר היוצא מצימוקין השרויים במים דינו כמים ולא הוי כמי פירות וסיים ולפ״ז אם לש בשכר הזה ושהה יותר מהשיעור אסיר לאוכלו בפסח וגם להשהותו אסור יעו״ש. וכן מצדד בתשו׳ פני יהושע ח״ב סי׳ י״ב דאפשר דהשכר מחמיץ כיון שיש בו מים וטעם השכר שהוא מי פירות יעו״ש. והב״ד השד״ח מע׳ חו״מ סי׳ י״ג או׳ ז׳ מיהו בתשו׳ דרכי נועם סי׳ ז׳ כתב אגווא״ה ארדינט״ו שעושין מיין של צימוקין ששורין הצימוקין ומוציאין מהם שכר הרי הוא כדין יין צימוקין לפי שאין מוציאין מהן שכר כ״א אחר שמשתנה המים ונעשה כמו יין יעו״ש וכ״ה דעת בנו הגו״ר כלל ד׳ סי׳ ט׳ שכתב דלדעת המתירין ביין צימוקין ה״נ בשכר הנעשה מהן אלא שכתב דיש להחמיר בשכר משום דנולד חריפות באותן מים ודמי לקורט של חלתית יעו״ש וכ״כ הרב כמהר״ר אברהם טווא בתשו׳ כ״י בח״ב הנקרא ספיר סי׳ רנ״ה שכל מיני שכר חוץ משל שעורין מי פירות הן ודין מי פירות יש להם וכתב דה״ה והוא הטעם במים הנתונים על התאנים ועל התמרים נשתנו מברייתן לכן לענין חמץ אין מחמיצין כמו שאר מי פירות יעוש״ב והב״ד המט״י בסעי׳ זה וכתב ומעתה אין לחוש לספיקו של הפר״ח לפני הרבנים הנז׳ דמפשט פשיטא להו להתיר ולדונן כמי פירות ממש אלא שאנו נוהגין להחמיר בשכר הנז׳ מפני שהדור פרוץ ואין להורות להם קולא בעניינים אלו יעו״ש. וע״כ לכתחלה יש להחמיר שאין ללוש בו כלל ובדיעבד שכבר לש יש לדונו כמי פירות עם מים שצריך לאפות מיד.

לא לא) שם. שנופלת בשעת הבציר. ודוקא בשעת הבציר לפי שהמים הללו נשתנו מברייתן ונעשו יין כדרך שנשתנה התירוש ונעשה יין אבל כל שעירבו מים ביין אחר היותו יין אפי׳ קודם לישת העיסה שיעור מופלג אפי׳ כל שהוא מחמיצין. כנה״ג בהגב״י ועי״ש שכתב דמ״ש בש״ע קודם שלשו העיסה הוא לאו דוקא אלא בשעת הבציר יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ מהרימ״ט חא״ח סי׳ ב׳ והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ וכ״כ העו״ש או׳ ד׳ והפר״ח. וכ״כ המט״י בסעי׳ זה וכתב שכ״ה מסקנת מ״א סק״ו אעפ״י שבתחלה כתב לפרש בענין אחר יעו״ש. מיהו בס׳ א״ז כתב דמלשון שכתב הש״ע הואיל וכבר נתבטלו המים ביין קודם שלשו העיסה משמע אפי׳ ביין ממש מתבטל וכ״כ בספרו א״ר או׳ ז׳ וחלק על דברי כנה״ג הנז׳ והסכים לדבריו ח״י או׳ ו׳ יעו״ש. וכ״ה דעת רש״ל בפי׳ על הסמ״ג. אמנם חק יוסף או׳ ד׳ הסכים לדברי הכנה״ג ומהרימ״ט והפר״ח הנז׳ ודלא כח״י. וכן הסכים השו״ג או׳ ה׳ מאמ״ר או׳ ד׳ נה״ש או׳ ב׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קכ״ו או׳ ח׳ מ״ב או׳ יו״ד.

לב לב) וכתב שם ח״י ומ״מ צריכין שימור כמו עיסה שנילושה במים אע״ג דמי פירות גרידא אין מחמיצין אפי׳ שהתה כל היום בלא עסק מ״מ כיון שיש כאן מעט מים בתוכו א״כ יש חשש חימוץ עכ״פ במקום המים וחמץ במשהו עכ״ל. אמנם חק יוסף שם והמאמ״ר שם והחמ״מ שם השיגו עליו וכתבו דזה הוי דינו כאלו לא היה שם מים כלל וא״צ שימור כלל יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ א׳ דלכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים ובכל מי פירות שלשו בהם עיסה יש לשומרה כחקת עיסה שנילושה במים יעו״ש ועיין לקמן או׳ מ״א.

לג לג) ודע דמלשון הכנה״ג והפר״ח ז״ל דכתבו וכל שהיין תוסס וכו׳ משמע דלא מכשרינן אלא בנתינת מים בתוך ג׳ ימים לדריכתו דעדיין נקרא יין תוסס ונקרא יין מגתו כדלקמן סי׳ תקנ״ב סעי׳ ב׳ אבל אחר ג׳ ימים אם נתנו בו מים אעפ״י שהוא בתוך מ׳ יום דאינו כשר לנסכים ואעפ״י שנקרא תירוש מקרי יין לענין שאין מערבין בו מים דהוי״ל מי פירות עם מים. מט״י שם וכתב וכן העלה בס׳ דבר משה ח״א סי׳ כ״ו ושהרב בית דוד ז״ל הסכים עמו יעו״ש. וכן הסכים בתשו׳ אהל יוסף סי׳ ט׳ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ז.

לד לד) שם. כדי להתיר ניצוק. סי׳ כשמערה לכלי עכו״ם שיש בו משקה טופח אז אם יש מים ביין שבכלי העליון רואין היין כאלו אינו והמים מבטלים היין של עכו״ם. מ״א סק״ב. וכמה שיעור הביטול עיין ביו״ד סי׳ קכ״ו סעי׳ ו׳ שכתב דהיינו שיהיה במים ס׳ בכלי העליון כנגד היין שבכלי התחתון מיהו שם בסי׳ קל״ד סעי׳ ה׳ כתב דשיעור הביטול הוא ששה חלקים מים כנגדו וע״כ כתב הש״כ שם ס״ק י״א להגיה בסי׳ קכ״ו ששה חלקים כמו בסי׳ קל״ד וכתב שכ״ה בש״ע דפוס הענאוי ושכן פסק הב״ח יעו״ש.

לה **לה) ודע** דהא דמועילין מים להתיר ניצוק היינו כשממלא היין בצלוחית (של עכו״ם) באותו זמן (ר״ל בזמן הבציר) וחוששין שמא יש בשולי הצלוחית (של עכו״ם) קצת יין נסך אבל אם מערין אחר שנעשה יין כיון שאנו דנין לאותן מים כדין יין לענין חימוץ איך נחזור לתת להם שם מים לענין ביטול והא הוו תרתי דסתרן וכן מוכח מדברי הרשב״ץ במאמר חמץ דף ל״ד ע״ב יעו״ש. מט״י. ולפ״ז משמע דאסור ללוש ביין זה כ״ז שהוא תוסס כיון שעדיין לא נשתנה המים שבו להיות יין והו״ל מי פירות עם מים.

לו **לו) [סעיף ד׳] מי ביצים וכו׳** מה שהוצרך הש״ע לפרט מי ביצים הוא לאפוקי מס׳ רש״י ז״ל דנסתפק בהם לחד צד דילמא גריעי משאר מ״פ לפי שאנו רואים שהעיסה נעשית עבה בהם יותר מבמים קמ״ל דאין חילוק בינם לשאר מי פירות כס׳ ר״ת דהיה נוהג לאוכלם בע״פ דחשיב לה מצה עשירה ודוק. מט״י.

לז **לז) שם. מי ביצים וכו׳** הטוב והישר לחוש לספיקו של רש״י ז״ל בזה והרוצה ללוש במי ביצים ילוש במי ביצים לבדם בלי תערובת יין וימהר בעשיית המצות. נחפה בכסף דף קע״ו ע״ד. ברכ״י או׳ ו׳ וכ״כ בספרו מו״ב סי׳ ז׳ או׳ רט״ו.

לח **לח) שם. מי ביצים וכו׳** במרדכי פ׳ כ״ש הביא דעת כמה רבנים גדולים ועצומים שאוסרים להדיא ללוש במי ביצים יעו״ש אלא שבב״י כתב שכן פשט המנהג להתיר יעו״ש. ולכן סתם ג״כ כאן בש״ע להתיר. וכתב השו״ג או׳ ו׳ וכן מנהגם והרו״ח או׳ ז׳ כתב דהמנהג באזמיר שלא ללוש במי ביצים וכן הוא היה מורה כמה פעמים יעו״ש וכ״כ הרב בנו ביפ״ל או׳ ב׳ דהמנהג באזמיר כדעת האוסרים שהביא המרדכי ודלא כמנהג שאלוניקי שכתב השו״ג שמנהגם כדעת המתירים יעו״ש. נמצא דמנהג זה של היתר אינו פשוט בכל המקומות וע״כ במקום שנהגו שלא ללוש במי ביצים אין להתיר להם שמא קבלו עליהם דעת האוסרים ובמקום שנהגו היתר יש למהר בעשייתן כמ״ש באר הקודם.

לט **טל) שם. ושאר משקין וכו׳** וכל המשקין שבעולם שאינן מתולדת המים שית׳ בסי׳ תס״ו הם נקראים מי פירות. ר״ז או׳ ב׳.

מ **מ) שם הגה. ובמדינות אלו אין נוהגין וכו׳** משום דקשה לצאת כל הדיעות וגם יש לחוש שנפל עליהם מעט מים. דרשות מהרי״ל ה׳ שבת הגדול. וכ״כ בביאור הגר״א. והלבוש סעי׳ ה׳ כתב הטעם אפשר שנהגו כך דלא ליתי לאחלופי ליכול מיניה גם בלילה ראשונה במצה של מצוה. א״נ דחיישינן שמא נתערב מעט מים ולא יוכלו ליזהר עכ״ל.

מא **מא) שם הגה. ובמדינות אלו אין נוהגין וכו׳** ובכל בני ספרד פשט המנהג להתיר ללוש במי פירות לבדן. מהר״א אזולאי ז״ל בהגהו׳ כ״י. ואנן בדידן נהגנו ללוש ביין לבד ולהזדרז מאד לעשות המצות במהירות האפשרי ואפשר דבזה נפיק ידי כל הדיעות או רובם. וכן הסכים הרב מהר״י זיין בתשו׳ שערי ישועה כ״י שער ו׳ סי׳ ד׳ וכ״כ הרב נחפה בכסף דף קע״ו ודף קע״ז ע״א. ברכ״י או׳ ז׳ ומיהו עתה יש כמה מקומות בבני ספרד שאין נוהגין ללוש במי פירות כלל ואפשר שהוא מחששות הנז׳ ועיין לעיל סי׳ תנ״ט או׳ ס״ה.

מב **מב) בני** אשכנז שנהגו להחמיר לעשותם במים אין להקל להם. הרב מהר״י זיין בתשו׳ כ״י הנז׳ ברכ״י או׳ ח׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

מג **מג) שם הגה. ובמדינות אלו אין נוהגין וכו׳** וכ״כ הלבוש. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קכ״ו או׳ ז׳ ואם עבר ולש אפי׳ אפה מיד אין אוכלין אותה בפסח. ר״ז שם ח״א שם. מ״ב או׳ ח״י.

מד **מד) שם בהגה. ואפי׳ לקטף המצות וכו׳** הקשה המ״א סק״ד מאי אפי׳ דאדרבה כשלשין במים וקוטפין במי פירות הוי מי פירות עם מים וממהר להחמיץ ותירץ דה״ק אפי׳ קיטוף שהוא דבר מועט. וכ״כ חק יוסף או׳ ו׳ ועוד י״ל דהכי קאמר דאפי׳ לקטף המצות ר״ל אחר שנעשו מצות אחר לישה ועריכה ותיכף מוליך לתנור ג״כ אין נוהגין.

מה **מה) שם בהגה. רק לאחר אפייתן וכו׳** גם בזה נהגי איסורא בלילות ראשונות משום גזירה דמצה עשירה. ח״י או׳ ח׳ א״ר או׳ ה׳ מק״ח או׳ ז׳ ר״ז ח׳ וכן נוהגין אפי׳ בשאר מצות בימים הראשונים לזכרון מצה עשירה. א״ר שם. ועיין לעיל סי׳ תנ״ה או׳ צ״ט. ואם נשפך יין על מצות שמורים עיין לעיל סי׳ תס״א או׳ מ״ט.

מו **מו) שם. בהגה רק לאחר אפייתן וכו׳** ואותן הטחין פני המצות בביצה בפסח יזהרו שיניחנה לאפות יפה בתנור קודם שיטיחנה ואח״כ יטיח פניה לבוש.

מז **מז) שם. בהגה אם לא בשעת הדחק וכו׳** ויאפה מיד דיש לחוש לדעת הסוברים מ״פ מחמיצין וכמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש.

מח **מח) שם. בהגה לצרכי חולה וזקן וכו׳** והיינו במי פירות לבדן אבל עם מים אף לחולה וזקן אין להקל. א״ר או׳ ד׳.

מט **מט) [סעיף ה'] הלש עיסה במי פירות וכו'** פי' מיירי בשלש העיסה במי פירות שאינן מז' משקין שסי' י"ד שח"ט ד"ס (עיין לעיל סי' קנ"ח סעי' ד') וכיון שלא הוכשרה לקבל טומאה החלה היא טהורה ולפיכך אינו יכול לשורפה וגם לאוכלה אינו יכול שהרי כולנו טמאים ולהאכילה לכהן קטן כבר כתב ההגה בססי' תנ"ו שאין מאכילין חלה בזה"ז לשום כהן. פר"ח. וכן מסיק המ"א סק"ה. וכ"כ המט"י. שו"ג או' ט' חק יוסף או' ז' נה"ש או' ג' ביאורי הגר"א. מ"ב או' ך' מיהו ח"י או' ט' כתב דכוונת הש"ע לחוש לכתחלה לדעת קצת פו' דמספקא להו אי חייבת בחלה וכ"כ המאמ"ר או' ז' יעו"ש. ועיין ביו"ד סי' שכ"ט סעי' יו"ד וש"כ שם.

נ **ג) שם. טוב לעשותה פחות משיעור עשרון וכו'** ואע"ג דיש תיקון לערב א' מז' משקין דהשתא ליכא חשש חימוץ וגם לא חשש הכשר טומאה מ"מ מילתא פסיקתא נקט. א"נ אם נתיר לו לערב ד"א יבוא לערב תערובת מים כמו בשאר ימות השנה דמסרך סריך לעשות כמעשהו ככל הימים ולא מסיק אדעתיה חשש חימוץ. מט"י. והשו"ג כתב ושמא דרך הלש במי פירות שלא ללוש כ"א במין א' ולא לערב מין אחר שלא לבטל טעם מי פירות הראשונים חוץ ממים שאין מבטלין שום טעם לכך כתב דבפסח שא"א ללוש במי ביצים עם מים ילוש עיסה פחות מעשרון יעו"ש.

נא **נא) ואם** עבר ולש כשיעור חלה בלא ז' משקין לא ישרוף אלא יתן אותה לכהן קטן כמ"ש מור"ם ז"ל בהגה ביו"ד ססי' שכ"ט יעו"ש. וכ"כ הב"ח שם. פרישה שם או' י"ד. מ"ב או' ך' ועיין באה"ג שם שכתב דדין זה אפי' בחלת א"י יעו"ש ועיין לעיל בהגה לססי' תנ"ז ובדברינו לשם בס"ד.

נב **בנ) ולענין** ברכה אם יברך על חלה שנילושה במי פירות שהם מז' משקין שסי' י"ד שח"ט ד"ם וכן בנילושה במי פירות שאינן מז' משקין כגון במי ביצים או תותים וכו' הנה מרן ז"ל בש"ע יו"ד סי' שכ"ט סעי' ט' כתב עיסה שנילושה במי פירות אפי' בלא שום מים חייבת בחלה עכ"ל אפי במי ביצים כמבואר בב"י שם דפסק כהרמב"ם והרשב"א ועל הרמב"ם כתב דמחייב אפי' במי ביצים יעו"ש ומ"ש שס בסעי' יו"ד יש ליזהר מללוש במי פירות שאינם מז' משקין וכו' היינו משום דאינו יכול לשורפה וכמבואר בב"י שם וכ"כ הש"כ שם סק"י. וכ"כ המט"י בסעי' זה. ומשמע דחייבת בחלה היינו בברכה כתקנה. מיהו הב"ח שם פסק דלכתחלה לא ילוש במי ביצים או שאר מי פירות (שאינם מז' משקין בלא תערובת מים (וכל הז' משקין הם בכלל מים) ואם לש יפריש חלה בלא ברכה יעו"ש. וכ"כ בי"ד סי' רכ"ח דעיסה שנישולה בז' משקין חייבת בחלה לכו"ע והפלוגתא רק במי ביצים וכדומה יעו"ש. וכ"כ השו"ג בסי' זה או' ט' וכ"כ ח"א בס' משפטי צדק פי"ד או' כ"ז עיסה שנילושה בא' מז' משקין חייבת בחלה לכ"ע אבל אם נילושה בשאר משקין כגון מי ביצים ולא נתערב בו מים יש פוטרין מחלה ולכן יפריש חלה בלא ברכה יעו"ש. אמנם הש"כ שם סק"ע כתב על דברי הש"ע סעי' ט' דיפריש חלה בלא ברכה ומשמע אף בנילושה בז' משקין יעו"ש. וכ"כ בית הלל שם. בל"י שם או' ו' לב"ש בה' חלה או' קכ"א. ועיין עו"ש ברו"ח מה שציין על כמה ספרים יעו"ש. וא"צ להאריך בדבר שיש בו ספק ברכות משום דכבר כתבנו לעיל סי' ח"י או' ז' דבענין ספק ברכות נקטינן להקל אפי' כנגד מרן ואפי' כנגד הרוב יעו"ש. וא"כ הן בעיסה שנילושה בז' משקין הן שנילושה במי ביצים וכדומה שאינן מז' משקין אם לש כשיעור יש להפריש חלה בלא ברכה משום סב"ל ורק יאמר לשם יחוד וכו' הריני בא לקיים מצות הפרשת חלה תרומה וכו' וכ"ז בלש במי פירות לבדם אבל אם לש עם מים בין אם הם מז' משקין בין משאינם מז' משקין לכ"ע מפריש חלה בברכה אם לש כשיעור וליכא בזה חשש ספק ברכה. ועיין עוד ביו"ד סי' שכ"ט איזו עיסה שפטורה מן החלה יעו"ש.

נג **גנ) וכתב** הנה"ש או' ג' דמנהגם ללוש במי ביצים שיעור חלה ומפרישים עליה חלה בלא ברכה והוא נכון ויש ללמדם שיערבו תוך הביצים מעט שמן או דבש כדי שיכשיר העיסה וכדאיתא שם ביו"ד סעי' יו"ד עכ"ד. וכ"כ האחרונים. ולפי מ"ש לעיל דגם בלש בז' משקין יפריש חלה בלא ברכה נ"מ דיכול לשורפה.

נד **דנ) ובמקום** שרגילים לרחוץ החטים א"כ הוכשרו החטים ואין קפידא בדבר. מ"א סק"ה. ור"ל דאם לש אח"כ זה הקמח במי ביצים לבדם או במי פירות שאינם מז' משקין יכול לשרוף החלה אם לש כשיעור משום שכבר הוכשרו ברחיצה לקבל טומאה.

נה **הנ) [סעיף ו'] חטה שנמצאת בדבש וכו'** משום דמי פירות אין מחמיצין. טור וב"י. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' רמ"ב בענין שעורה שנמצאת בגבינה שכתב להתיר מפני שמ"פ אין מחמיצין ואפי' לדעת האומרים דמ"פ חמץ נוקשה הוי הרי נתערב קודם זמן איסירו ובטל יעו"ש והב"ד הזכ"ל בסי' זה.

נו **ונ) שם. חטה שנמצאת בדבש וכו'** וה"ה שאר מי פירות. עו"ש או' ז' שו"ג אר יו"ד. חמ"מ או' ד' ר"ז או' ט' ומיהו מ"ש שם השו"ג בשם בי"ד סי' רכ"ו לחלק בין חומץ לשאר מי פירות חמוצין דחומץ שמתחלת ברייתו מתוק אינו מחמיץ אבל שאר מי פירות שמתחלת ברייתן חמוצין מחמיצין כבר כתבנו לעיל או' ב' דהסכמת האחרונים דאפי' במי פירות שמתחלת ברייתן חמוצין אין מחמיצין יעו"ש ועוד דאין סברא לחלק בזה דכיון שעתה הם חמוצין מה מועיל אם מתחלה היו מתוקין.

נז זנ) שם. חטה שנמצאת בדבש וכו' ומיירי דלא ידעינן אימת נפלה ומספיקא כל שיש בדבש מים אסרינן מחמת ספק כבוש שהוא כמבושל א"נ כשהרתיחו הדבש על האור ולפיכך כל שנתערב בו מים אסיר אבל אם היו ציננים אין החטה נותנת בהם טעם כדלקמן סי' תס"ז סעי' י"ב. פר"ח. ומיהו עי"ש בש"ע שכתב שיש מי שאוסר אם הוא בתוך הפסח יעו"ש. ולפי מ"ש בש"ע יו"ד סי' ק"ס דכבוש בציר או בחומץ אם שהה כדי שיתננו על האור וירתיח הוי כמבושל עי"ש איכא למימר דה"נ מיירי בשהה שיעור זה ואפשר דה"ה יין דהוי חריף לענין זה כדמוכח מדברי הרמב"ן והר"ן פ' כ"ש יעו"ש וגם הפו' האחרונים שם דאפי' חומץ צריך מע"ל אפשר דבאיסור משהו אסור דהא יש פו' דס"ל דאפי' צונן מפליט משהו ואע"ג דלא ק"ל הכי מ"מ בחומץ ויין דחריפי נראה דלכ"ע מפליט משהו. חקת הפסח או' ו' וכ"ז בנתבקעה החטה או נתרככה וכמ"ש לקמן סי' תס"ז סעי' ט' יעו"ש.

נח חנ) שם. מותר. ואפי' אם החטה בקועה מותר היין. ואין חוששין שמא כבר היתה בקועה קודם שנפלה לתוכם שאין מחזיקין איסור מספק. פר"ח סי' תס"ז סוף סעי' ט"ו. ר"ז או' ט'.

נט טנ) שם. מותר. ואפי' לפי המנהג שכתב מור"ם ז"ל לעיל סעי' ד' דאין נוהגין ללוש במ"פ וכו' חטה הנמצאת בדבש או ביין וחומץ אפי' בתוך הפסח שחמץ במשהו אפ"ה מתירין אותו. לבוש. ר"ז או' יו"ד.

ס ס) שם. ובלבד שלא נתערב בהם מים. דאם נתערב בהם מים אדרבא מחמיצין יותר כמ"ש לעיל סעי' ב' יעו"ש. והא דכתב בסעי' ג' דמותר ללוש ביין אעפ"י שא"א לו בלא טיפת מים וכו' שאני התם שנפלו המים בשעת הבציר ובעת התסיסה נשתנו מברייתן ונהפכו ליין משא"כ בנפלו אח"כ וכמ"ש לעיל או' ל"א ואו' ל"ג יעו"ש.

סא סא) שם. ובלבד שלא נתערב וכו' ומיהו אף אם נתערב בהם מים אם החטה אינה מבוקעת הדבש והיין והחומץ מותר כדלקמן בסי' תס"ז סעי' ט' והכא במבוקעת מיירי. פר"ח בסעי' זה ובסי' תס"ז סעי' ט"ו יעו"ש. ועיין בדברינו לשם בסי' תס"ז סעי' ט' דלסברת מור"ם ז"ל יש לאסור בנתרככה יעו"ש.

סב סב) שם. ובלבד שלא נתערב וכו' ונראה דדין זה מיירי שנמצא החטה תוך הפסח או קו"פ למאן דס"ל חו"נ אבל למאן דס"ל דאינו חו"נ היין מותר כיון שנתבטל קו"פ בס' כ"ש הכא שהוא טעמו ולא ממשו כיון שהסירו החטה קו"פ. שו"ג או' י"א. ועיין לעיל סי' תמ"ז או' נ"ט בענין טעמו ולא ממשו אי אמרינן חו"נ יעו"ש. ומ"ש השע"ת או' יו"ד בשם מהריט"ץ כבר כתבנו אותו לעיל סי' תמ"ז או' ס"ג וכן מ"ש בשם בית יהודה כבר כתבנו אותו לעיל סי' תמ"ב או' י"ג קחנו משם.

סג סג) וכתב מ"א סק"ו צ"ע במי דבש שקורין מע"ד אם נפל לתוכו חטה אם מחמיץ דהרי נשתנו המים מברייתן ע"י בישול עם הדבש ותסיסה. וגם בשכר וי"ש יש להסתפק אם מחמיץ ונ"מ שאם היה חטה בשכר או בי"ש בצונן ונטלוהו ממנו ואח"כ נפלה לתוך מי פירות אם היתה חמוצה כבר אוסרת המי פירות ואם אינו מחמיץ אינה אוסרת המי פירות ע"כ. ומיהו מ"ש צ"ע במי דבש שקורין מע"ד וכו' כבר כתבנו לעיל או' כ"ד שיש פלוגתא ביין צימוקין אי הוי מי פירות יעו"ש וא"כ ה"ה למי דבש שקורין מע"ד. ובענין שכר וי"ש ג"כ כבר כתבנו לעיל או' ל' דשכר שמוציאין מן היין דינו כמי פירות ומה שמוציאין מן הצימוקין ומן הגרוגרות יש בו פלוגתא יעו"ש. וא"כ בנידון דידן לענין חטה שהוא איסור משהו ואיסור משהו מדרבנן הו"ל ספקא באיסור דרבנן וע"כ יש להתיר למכרו לעכו"ם או להשהותו עד אחר הפסח. ואח"כ ראיתי שכ"כ א"א או' ו' ובמש"ז סי' תס"ז או' ח"י יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל קכ"ו או' ח' וכ"ז בנתבקעה החטה או נתרככה וכמ"ש לעיל או' ס"א ועוד עיין לעיל או' נ"ז ודוק.

סד סד) חטה שנפל לשומן אווז רותח אסור שמחמיץ מכח המים שהודח בו. של"ה במס' פסחים. והביאו מ"א סק"ו וכתב דאין להחמיר בהא דהא המים שהודח בו כבר נתנגב ומכ"ש כשנתבשל אצל האש יעו"ש. ובס' א"ז כתב בשם זקנו הגאון מהר"ש להשהותה עד אחר הפסח והב"ד ח"י או' י"א. אמנם הפר"ח בסי' תס"ז סעי' ט"ו הסכים לדברי השל"ה וכתב דיש לחוש שמא כשעדיין לא היה מרתיח השומן יפה שעדיין לא כלו המים לגמרי נפלה אז החטה ומי פירות עם מים ממהרין להחמיץ והחמיצה החטה ועכשיו בפסח נותנת טעם במשהו ואסרה כל השומן יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ט"ו. חמ"מ סי' תס"ז או' י"ג. ח"א כלל קכ"ו או' ט' ודע דאין חילוק בין שהתיכוהו בפסח או קודם פסח ונמצאת החטה בשומן בעודו בכלי שהתיכו בו משום דהו"ל כבוש כמבושל ונותנת טעם בפסח אבל אם הסירו החטה קו"פ או שנקרש השומן קו"פ דבקרוש ליכא כבוש כמ"ש המק"ח או' ט' הו"ל טעמו ולא ממשו ובטעמו ולא ממשו כתבנו לעיל סי' תמ"ז או' נ"ט דיש פלוגתא בזה אי אמרינן חו"נ יעו"ש וא"כ בכה"ג דאינו אסור אלא מספק דשמא נפלה החטה אחר שנשרפו המים והו"ל מי פירות שאין מחמיצין אפשר דכ"ע מודו דמותר לאוכלן בפסח ודוק.

סה סה) ואם הוריקו השומן מהאילפס לכלי אחר ובאותו כלי נמצאת חטה בתוך השומן אפי׳ הוריקוהו לתוכו כשהיה רותח ואפי׳ אם עדיין הוא רותח ונפלט לתוכו טעם החטה ה״ז מותר לפי שאנו אומרים כאן נמצא כאן היה דהיינו חטה זו שנמצאת עכשיו בכלי זה כבר היתה בתוכו קודם ששמו השומן לתוכו ולא היתה מעולם עם השומן בתוך האילפס כשעדיין היה בו צחצוחי מים ולא נתחמצה חטה זו מעולם ועכשיו אינה באה לידי חימוץ ע״י השומן כיון שכבר הלכו ממנו צחצוחי המים לגמרי כשנתבשל בישול יפה באילפס. ר״ז או׳ ט״ז מדברי הפר״ח סעי׳ הנז׳ וכ״כ החמ״מ שם. ח״א שם. מ״ב או׳ כ״ג. ועיין לקמן או׳ ס״ח.

סו סו) וכן אם נמצאת אפי׳ באותו כלי שהתיכו בה לאחר שהסירוה מן הכירה והעמידוה במקום אחר ושם נמצאת החטה בה אפי׳ בעוד השומן רותח מ״מ מותר דלא מחזקינן איסורא ממקום למקום ואמרינן עתה נפלה לאחר שהתיכוהו וכבר נעשה הכל מי פירות. חמ״מ. שם מ״ב שם. והוא ע״פ מ״ש מ״א שם בסי׳ תס״ז סוף ס״ק כ״ה יעו״ש. וכ״כ ח״י שם סוף או׳ מ״א. וכ״ז אפי׳ נתבקע החטה חמ״מ שם.

סז סז) וכל זה כשלא נתנגב השומן ממי ההדחה קודם ששמוהו באילפס אבל אם נתנגב לגמרי ממי ההדחה ואח״כ שמוהו באילפס ונמצאת שם חטה אפי׳ נמצאת קודם שנתבשל בישול יפה ה״ז מותר שאין כאן אלא מי פירות בלבד ואין החטה באה לידי חימוץ ואפי׳ אם נשרה כמה ימים במים עד שנבלעו בתוכו ואף שאח״כ נתגנב מלחלוחית מים שעליו קודם שהתיכוהו מ״מ המים שהיו בלועים בתוכו נתערבו בו כשהותך אעפ״י כן דינו כמי פירות בלבד בלי מים לפי שהמים הבלועים אין שם מים עליהם כלל עד שיתגלו ויצאו לחוץ כגון בשר יבש שמזיע בימות הגשמים מחמת המים שהודח בהם וכמ״ש בסי׳ תס״ו יעו״ש ר״ז או׳ י״ז. מ״ב שם.

סח סח) ודע דמ״ש שם הפר״ח דכ״ז הוא ע״פ החומרות של האשכנזים אבל לדידן שריא מכמה טעמים אף אם נמצא באלפס ראשון יעו״ש המט״י בסי׳ תס״ז תמה עליו וכתב דה״ה לדידן (ר״ל לספרדים) דהא ק״ל כדעת הש״ע דפסק כראב״ן בסעי׳ י״ב דמחזיקן לחטה שנפלה מעיקרא כיון דאיתרע וזה פשוט עכ״ל. ועוד עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ע״ו שכתבנו דגם הספרדים נוהגים להחמיר בדיני פסח כמו האשכנזים יעו״ש.

סט סט) מיני טיגון ששורין המצה במים וסוחטין אותה ואח״כ לשין אותה בשמן ונפל לתוכה חטה יש להחמיר דנשארים בתוכו מים בעין דא״א לסוחטן כל כך. מ״א סוף סק״ו ח״י או׳ י״א. חק יוסף או׳ יו״ד. ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ע״ה.

ע ע) ואותם עיגולים ממצה טחונה ומטגנין בשומן וביצים בלי עירוב מים כלל פשיטא דאין לחוש בנמצא חטה בהם ולמעט מלח הנתון בהם אע״ג דהוי מים לחד דיעה מ״מ מעט הוא ונשתנה צורתו כותיקא דשרי. א״א או׳ ו׳.

עא עא) [סעיף ז׳] יש לברר המלח וכו׳ חטים שנמצאו בתוכם מלח הרבה בס׳ בני חיי אסרם לאכלם בפסח משום דהוי מי פירות עם מים שמחמיצין ואסור להשהותם אחר הפסח לכתחלה יעו״ש אבל בס׳ משאת משה ח״א חא״ח סי׳ ב׳ פסק להתיר אם היו מועטים ואם היו רבים גרגרי המלח אסורים באכילה אבל להשהותם אחר הפסח מותר ודלא כהרב בני חיי יעו״ש. י״א מ״ב בהגה״ט או׳ ד׳ וכ״כ הברכ״י או׳ יו״ד אם נמצאו בחיטים גרגרי מלח יבשים והנם מועטים נהגנו להתיר כהוראת הרב משאת משה ח״א א״ח סי׳ ב׳ עכ״ל וסב״ד שע״ת או׳ יו״ד. וכן העלה הרב כפי אהרן ח״ב סי׳ ד׳ בחיטים שבשעה שריקדו אותם מצאו בהם קצת גרגירי מלח והוציאו אותם ע״י כברה ואח״כ ביררו אותם ב׳ וג׳ פעמים ולא מצאו עוד דמותר לטחנן ולעשות מהם מצה לפסח יעו״ש.

עב עב) שם. יש לברר המלח קו״פ וכו׳ דאז אפי׳ נמצא בה חטה בטל בס׳ משא״כ בפסח דהוי במשהו מ״א סק״ז. ח״י או׳ י״ג. חק יוסף או׳ י״א. מק״ח או׳ י״א. ח״א כלל קכ״ו או׳ י״ט. ועי״ש במ״א שכתב דאם נמצא חטה בחבית מלח בפסח דלכתחלה יש להחמיר שלא להשתמש בכל החבית וישמרנו עד אחר הפסח אבל כדי נטילה סביבו ישליך וה״ה אם נמצא בע״פ (וכן קו״פ. מחה״ש. ר״ז.) ישליך סביבו כדי נטילה (ר״ל והשאר מותר לאכלו בפסח) אבל אם שמו מהמלח (ר״ל מאותו שנמצא בו חטה בפסח) תוך המאכל אין לאסור בדיעבד אלא א״כ שמו מאותו כדי נטילה יעו״ש. והב״ד ח״י שם. א״ר או׳ ט׳ חק יוסף שם. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ ך׳ ואו׳ כ״א. ח״א שם. וכ״ז כשהחטה מלוחלחת דהיינו שנתרככה החטה אבל אם היא יבשה מותר בכל ענין. ב״ח, ט״ז סק״ג, ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף שם. מק״ח שם. מאמ״ר או׳ ט׳ חמ״מ שם. ר״ז או׳ כ״ב. ח״א שם.

עג עג) מעשה באחד שקנה מלח לפני הפסח והניח בשק ולפני המועד לקחו הרבה ממנו וביררהו ונמצא נקי ובר ושוב הוצרכו בתוך הפסח למלח עוד ולקחו השאר מהשק ונתנוהו בכלי לבררו ועוד שהם מבררים מצאו חטים בקועים בסוף המלח. ומהמלח שבתחלת השק שביררו נסתקפו עד היום ולעת הלום האיכא שיריים מבשר ותבשילין שתיקנו במלח ההוא לצורך המועד. עיין ברכ״י או׳ י״א שהעלה להתיר הבשר והתבשילין המתוקנים במלח ההוא באכילה מחמת דהמלח הראשון שבררו קו״פ לא נגע ולא פגע בחטה דחטה זאת היתה בסוף השק ואלו התבשילין נעשו מהמלח שבררו לפני

המועד ועוד עי״ש שכתב טעמים אחרים וכתב דאפי׳ למאן דנהוג כמ״ד חו״נ הנה בעה״ק ת״ו אף מי שנוהג כן לא נהיג אלא בודאי לא בדאיכא ספיקא יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ יו״ד.

עד עד) שם. יש לברור המלח וכו׳ ועתה רבים נוהגין ליקח לפסח מאותו המלח שהם חתיכות גדולות ושורפין אותם על האש ואח״כ מגררין אותם כי חוששין שמא כשהביאו אותם ממקומם הונחו בשקין של קמח ויש לעשות זה לכתחלה קו״פ כל מה שנצרך לכל ימי הפסח כדי שאף אם יהיה בו איזה חשש יתבטל קו״פ. ועיין בתשו׳ שו״מ מה״ת ח״ד סי׳ קכ״ד.

עה עה) שם. יש לברר המלח קו״פ מחטים וכו׳ כי המלח מתולדת המים הוא ואינו בכלל מי פירות. כ״כ הטור בשם מצאתי כתוב. וכ״ה דעת הר״ן בפ׳ כ״ש והגמ״י פ״ה כמ״ש בב״י ולכן פסק כן בש״ע. אבל דעת הטור דמי מלח הוי בכלל מי פירות ואינו מחמיץ. וכ״ה דעת הרא״ש כמו שהוכיח הפר״ח. וכ״ה דעת הרשב״ץ במאמר חמץ דף ל׳ כמ״ש הער״ה או׳ ז׳ וכ״ה דעת ריי״ו נ״ה ח״ה. וכ״פ הפר״ח דלא כש״ע יעו״ש. ואולם עדיין לא נתברר לנו באיזה מלח מיירי בחופרין מהקרקע או ע״י בישול וכתב הד״מ אר ד׳ דבמלח שלנו שמבשלים אותה ודאי יש לחוש אפי׳ לדעת הטור יעו״ש והביאו מ״א סק״ז וכתב א״כ מוכח דפלוגתייהו במלח שחופרין מהקרקע אבל בטור משמע לכאורה דבמלח שחופרין מהקרקע לכ״ע אינו מחמיץ עכ״ל. וכ״כ המק״ח או׳ י״א. וכ״כ המש״ז או׳ ג׳ דמלשון הטור משמע אף מלח ממים הוי מי פירות יעו״ש. מיהו בחי׳ הריטב״א כתב די״א שאפי׳ מלח הנחצב מן ההר הרי הוא כמים כמ״ש לקמן סי׳ תס״ג או׳ ג׳ יעו״ש. אמנם דעת הא״ר או׳ ח׳ נראה שמסכים כדברי ד״מ דבמלח שלנו שמבשלים ממים לכ״ע מחמיץ יען שהביא דברי הד״מ הנז׳ בסתם משמע דכן נראה לו להלכה. וכ״כ הברכ״י או׳ י״ג בשם ס׳ נחפה בכסף דף קע״ו ע״א דמלח הנעשה ממים כמו של עיה״ק ירושת״ו נראה ודאי שדין מים יש לה ולא דין מי פירות עכ״ל. וכן הסכים הר״ז או׳ ח״י אלא שכתב דיש לחוש גם לסברת האומרים שדינו כמי פירות יעו״ש וכ״כ ח״א סוף כלל קכ״ו דמלח שלנו שנעשה ע״י שמבשלין אותו במים ודאי מחמיץ ומה שחופרין בקרקע י״א דהוי כמי פירות וי״א להיפך עכ״ל. נמצא דהסכמת האחרונים דבמלח שנעשה ע״י מים כגון ע״י בישול או מים שנקרש ונעשה מלח כמו מי הים וכדומה ודאי מחמיץ. ומלח שחופרין מהקרקע לדברי מ״א ומק״ח ור״ז לכ״ע אינו מחמיץ ולדברי הד״מ והריטב״א וא״ר וח״א יש בו פלוגתא וע״כ גם בזה יש להחמיר כיון דמנהגינו להחמיר בפסח בכל מיני חומרות ורק היכא דאיכא איזה ספק יש לעשות סניף דהוי כמי פירות ולהתיר.

עו עו) שם יש לברר המלח קו״פ וכו׳ וצריך אדם לבדוק מלחו ותבלין ופלפלין שלא יהיה בהם חטין מלוחלחין. רוקח ססי׳ ער״א. וכ״כ רש״ל דיש לברור התבלין. והביאו מ״א סוף הסי׳ ופתב ופשוט דשרי בדיעבד אם נמצא בהם חטה דהא יבשים הם עכ״ל. וכ״כ ח״י או׳ י״ג והשיג על הט״ז יעו״ש. וכ״כ המחה״ש ופשוט דשרי בדיעבד ודלא כדמשמע בט״ז יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ י״א. מאמ״ר או׳ ט׳ חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״ט. וכתב שם הר״ז דאפי׳ נתרככה ונתבקעה החטה שורפה אם הוא משעה ששית ואילך והתבלין מותרין אפי׳ הוא תוך הפסח ואפי׳ שהתה בתוכם כמה ימים יעו״ש.

עז עז) שם. ומתחמץ. החטה ואח״כ נפלט ממנה לחלוחית לתוך המלח. ר״ז או׳ ך׳ מ״ב או׳ כ״ה.

סימן תסג

א א) [סעיף א׳] מותר לחרוך שני שבלים וכו׳ ואף לפי המנהג שנהגו להחמיר ללוש ולקטף במי פירות כמ״ש לעיל סי׳ תס״ב סעי׳ ד׳ בהגה ולקמן סעי׳ ב׳ בהגה הכא שרי כמ״ש לקמן או׳ ז׳ יע״ש.

ב ב) שם. מותר לחרוך שני שבלים וכו׳ וכן מותר למלאת קדירה שבלים ליבשם בתוך התנור ואין חוששין שמא ע״י חום האור יצאו מים משבולת אחת ויפלו ע״ג חברתה ותחמיץ לפי שמים אלו נקראים מי פירות ואינן מחמיצין. גמ׳. א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳ ואם גם זה מותר למקום שנהגו להחמיר במי פירות לדעת הא״ר ור״ז שם וח״י או׳ ג׳ גם זה מותר ורק לדעת הא״א זה אסור וכמ״ש לקמן או׳ ז׳ יעו״ש.

ג ג) [סעיף ב׳] העשוי משמן ומלח וכו׳ ולא אסרינן ליה משום מילחא שהוא כמים ומעורב עם השמן לפי שהוא מועט ונשתנה צורתו ואין בו כח עם השמן אבל מים גמורים חיישינן בכל שהן ואפשר נמי דאי איכא מלח מרובה חיישינן בה. הר״ן פ׳ כ״ש. ב״י סי׳ תס״ב. ט״ז סי׳ זה סק״א. מ״א סק״א. ח״י או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ ומשמע מדברי הר״ן הנז׳ שכתב שהוא כמים דאפי׳ במלח שמבשלים מים דדינו כמים כמ״ש לעיל סי׳ תס״ב או׳ ע״ה אפ״ה שרי כיון שהוא דבר מועט וכ״כ הר״ז או׳ הנז׳ מיהו בחי׳ הריטב״א על מס׳ פסחים כתב וז״ל ותיקא שרי ואוקימנא במשחא ומלחא ומשום דמי פירות אין מחמיצין י״א שזה במלח הנחצב מן ההר אבל מלח הנעשה מן המים הרי הוא כמים ואסור וי״א שאפי׳ מלח הנחצב מן ההר גם הוא ניתך למים אלא דהכא לפי שהמלח מועט כדי נתינת טעם לא חששו ואחרים פירשו דבכל מילחא מיירי והכא מיירי כשנתבשלו הקמח

והשמן בתחלה יפה ואח״כ נתן בו מלח דהו״ל כאפוי ואינו בא לידי חימוץ וזה נראה נכון להריטב״א עכ״ל והביאו מ״ב בב״ה וכתב ולדינא נראה דטוב לכתחלה להתנהג כהריטב״א ליתן המלח לבסוף אחר שנתבשל המאכל.

ד **ד) שם. והוא שלא יהא בו מים.** אפי׳ כל שהוא כמ״ש באו׳ הקודם. דאי אית בית מים הו״ל מי פירות עם מים שממהר להחמיץ כמ״ש לעיל סי׳ תס״ב או׳ ב׳ יעו״ש.

ה **ה) שם. הגה ולדידן שנוהגין להחמיר במ״פ.** כמ״ש לעיל סי׳ תס״ב סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש.

ו **ו) שם. בהגה גם זה אסיר.** אם לצירך חולה ולזקן כמ״ש בהגה שם. וכ״כ א״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳.

ז **ז) שם. בהגה גם זה אסור.** ומשמע דההיא דסעי׳ א׳ מותר גם לדידן. ונ״ל טעמא דמה שאנחנו מחמירין במי פירות היינו שלא לעשות תערובת בידים אבל אם הוא בא ממילא שבקינן ליה אדינא דמותר. ט״ז סק״ב. והביאו מ״א סק״ג וכתב אבל התו׳ במנחות דף נ״ד ע״א כתבו דשרי מטעם דלא חיישינן שמא יצאו מים דמילתא דלא שכיחא היא עכ״ל וכ״כ ח״י או׳ ג׳ אבל הא דלעיל לחרוך שבלים מותר אף לדידן כיון שהוא רק חששא בעלמא ואפי׳ ליבשה בתוך הקדירה ג״כ מותר מה״ט. וכ״כ א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ מיהו בא״א או׳ א׳ כתב דוקא ליבשם כך שרי דא״נ דייב מי פירות הן אבל לקלות בקדירה אסור לדידן יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ב׳.

ח **ח) ודע** דאם ייבשו קליות בקדרה ופלטו מים שלהן ואח״כ טחנו ולשו עם מים ושהה קצת י״ל דיעבד אסור דהוי מי פירות עם מים אף בזה אחר זה. א״א שם ועיין לעיל סי׳ תס״ב או׳ טו״ב.

ט **ט) [סעיף ג׳] כרמל שמהבהבין אותו וכו׳** ר״ל אעפ״י שהדגן שלו כבר נקלא באור וא״כ הקמח שלו הו״ל כאפוי וק״ל דאפוי אינו מחמיץ אפ״ה אסור דחיישינן שמא לא נקלה יפה וכו׳.

י **י) שעורים** של גוים קלוים אם אוכלם כמות שהן שרי בפסח אבל אין לבשלם אח״כ בפסח. ושעורים שעושים בכלי מנוקב ומונח ע״פ קדירה של מים רותחים ומניחים אותם על האש עד שירתיחו השעורים יפה ואח״כ טוחנין אותם אסורים אפי׳ להשהותם מט״י לעיל ססי׳ תמ״ג. מחב״ר או׳ ד׳.

יא **יא) שכר** מתאנים שיש בו חשש חימוץ מותר להשהותו. שו״ת סמא דחיי חא״ח סי׳ ט׳ מחב״ר או׳ ה׳.

יב **יב) גרעיני** הקאוי שקלו אותם במחבת כנהוג ואח״כ קודם טחינה מצאו ביניהם גרעיני שעורים שנקלו עמהם עיין בשו״ג או׳ ג׳ שכתב כמה צדדין להתיר לשתות מימיהם בפסח וכתב דמותר לשתות מי הקאוי הזה בפסח אפי׳ אם אירע זה בפסח יעו״ש, ובענין אם יש לאסור הקאוי בפסח לנוהגים איסור בקטניות כבר כתבנו לעיל סי׳ תנ״ג או׳ כ״ב יעו״ש.

יג **יג) שם. שמא לא נקלה באור יפה וכו׳** וצ״ע אם נתנוהו בדיעבד במאכל אם אוסרים מפני חששא זו דהא רש״י מתיר אפי׳ לכתחלה וכ״כ הב״י בשם הרמב״ם. מ״א סק״ד. והביאו ח״י או׳ ג׳ וכתב מה שמשמע מסתימות לשונו דגם בכרמל הקלוי לדעת הרמב״ם ורש״י דמותר לכתחלה זה ודאי אינו דלא פליגי אסתמא דש״ס דאוסר וכ״כ הרמב״ם בפי׳ דאסור וא״כ הוי ספיקא דאו׳ ואסור בדיעבד אך בקמח הקלוי כיון דלדעת הרמב״ם ורש״י מותר אפי׳ לכתחלה אפשר לסמוך דיעבד ולהתיר בהנאה או לשהותה עד אחר פסח עכ״ל. וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ז׳ ואו׳ ח׳.

יד **יד) שם. שמא לא נקלה יפה וכו׳** ובענין מצה שנילוש בה קמח כבר כתבנו לעיל סי׳ תנ״ט או׳ פ״א ואו׳ פ״ב קחנו משם.

טו **טו) חולה** שיש בו סכנה ואמר הרופא להשקותו מי שעורים וא״א במשקה אחר אפי׳ בספק סכנה ודאי דמותר אבל אם אפשר במשקה אחר אע״ג דבמי שעורים ימצא נחת רוח יותר אין נותנים לו. מיהו אם יצלו השעורים תחלה יפה ואח״כ יבשלוהו דבחולה שיש בו סכנה אם ימצא נ״ר במי שעורים או שיש לו תועלת יותר מדבר אחר אע״ג דחיישינן שמא לא נקלה יפה כיון דחששא בעלמא הוא בחולה לא החמירו ועוד דאיכא למימר דה״ד בקמח שנקלה בסתם חיישינן לא נקלה יפה אבל אם בתחלה קלו אותה לכך ונתכוונו לייבש אותם יפה כדי ליתן מימיהם לחולה שלא יהא חשש חמץ איכא למימר דשרי. מהרח״ש ח״ג סי׳ ז׳ יעו״ש, ונראה דאי נתכוון לכך לייבש אותם יפה כדי ליתן מימיהם לחולה אפי׳ אין בו סכנה מותר. חקת הפסח או׳ א׳ ועיין עוד מזה לעיל סי׳ תנ״ד או׳ כ״ג ולקמן סי׳ תס״ה על סעי׳ א׳ יעו״ש.

טז **טז) שם. וכן כשמוללין הקדירות החדשות.** והיינו שדרכם היה בקדירא חדשה לבשל בה קמח ומים וחומץ וכן פי׳ הר״ן פ׳ כ״ש, ב״ח, ר״ז או׳ ה׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

יז טוב) **שם הגה. פי' שנותנין קמח וכו'** זה הפי' הוא לדעת הטור אבל הרב"י שהעתיק לשון הרמב"ם שכתב הקדירות החדשות הוי פירוש שעושין כן בפעם ראשונה להקשות הקדירה. מ"א סק"ד. מאמ"ר או' ג' מ"ב או' ט'.

יח חי) **שם. אלא מצה אפויה וכו'** עיין בטור שתמה על הרי"ף והרא"ש שכתבו סתמא להתיר במצה אפויה דבגמ' קאמר דאפי' במצה אפויה אסור היכא דאיכא עבדי שמזלזלין במצות או כיוצא בזה דאיכה למיחש דאתי לשרויי אף בקמחא עכ"ל אמנם הב"י כתב דאין כאן תמיהא כלל דנקטינן כלישנא בתרא של הגמ' דשרי אפי' באתרא דשכיחי עבדי יעו"ש וכן הסכים הב"ח, וכ"ה הסכמת אחרונים שהעתיקו כדברי הש"ע להלכה, ומיהו המאמ"ר או' ה' כתב דמ"ש מרן ב"י ליישב אינו מספיק וסיים ומ"מ דלכ"ע אין איסור אלא במצה אפויה שחזרו וטחנו אותה משא"כ אם לא חזרו וטחנו אלא כתשו אותה כמו שאנחנו נוהגין שפיר דמי למיעבד בה כל צרכנא דהא מינכרא ולא אתי לאחלופי עכ"ל אבל הסכמת הלבוש והאחרונים כדברי הש"ע וכתבנו זה לומר דאם יש איזה מקום שנהגו להחמיר שלא להשתמש בפסח בקמח מצה אפויה משום דאתי לאחלופי בקמח של ה' מיני דגן עכ"פ במצה כתושה אין להחמיר משום דלא אתי לאחלופי. ועיין לקמן או' כ"א.

יט יט) **שם. אלא מצה אפויה וכו'** וכן בקמח עדשים ושאר קטניות. שרי שאינו מחמיץ. טור. ב"י. פר"ח. מיהו הט"ז סק"ג כתב דהיכא דאיכא עבדי יש לחוש לאחלופי בקמח של ה' מיני דגן דדמיא לקמח ה' מינין יותר ממצה אפויה יעו"ש. ולפי מ"ש מור"ה ז"ל בהגה לעיל סי' תנ"ג סעי' א' שנהגו שלא לאכול מיני קטניות כ"ש שיש לאסור באלו שנעשו קמח וכ"כ הט"ז שם. וע"כ רבני האשכנזים לא העתיקו דין זה משום דבלא"ה נוהגין שלא לאכול מיני קטניות.

כ ך) **וכתב** השי"ג סוף או' ד' דלפי מנהגם לאסור מיני קטניות שהם מעשה קדירה (ר"ל שמנהגם לאסור רק מעשה קדירה כמו אורז וכדומה וכמ"ש בסי' תנ"ג או' ג') גם הכא אין ליתן קמח קטניות בשום קדירה כ"א ממצה אפויה יעו"ש.

כא כא) **שם. אלא מצה אפויה וכו'** ובקושטנטינ"א נוהגין איסור לעשות פאטשיל"ש או לטגן דגים במצה אפויה משום דאתי לאחלופי אבל בסופגנין מותר. מ"א סק"ה. וכבר כתבנו ע"ז לעיל סי' תס"א או' ל"א קחנו משם. ומ"מ אף במקום שנהגו איסור במצה טחונה כתושה שרי כמ"ש לעיל או' ח"י.

סימן תסד

א א) [**סעיף א'**] **חרדל או שאר מיני טיבול.** שמטבלין בהם הבשר ויש בהם חומץ ושאר דבר שיש לו קיוהא ורגילין ליתן בתוכם קמח שהקמח מתחמץ ג"כ ע"י קיוהא ר"ז או' א' והוא מרש"י פסחים מ' ע"ב.

ב ב) **שם: שיש בהם מים.** דאי לאו הכי הוי מי פירות ואינם מחמיצין אפי' הם דברים חמוצים בעצמן כמו חרוסת וכמ"ש לעיל סי' תס"ב. ח"י או' א' א"א ריש הסי' ועיין בדברינו לשם או' ב' ואו' ג' והיינו לדעת הש"ע שכתב ברסי' תס"ב דמ"פ בלי מים אין מחמיצין אבל לפי מ"ש מור"ם ז"ל שם בהגה סעי' ד' דאין נוהגין ללוש במי פירות וכו' יעו"ש אפי' אין בהם מים כלל רק מיני טיבולים עם קמח ג"כ אסור. וכ"כ חק יוסף או' א' מש"ז ריש הסי' מ"ב או' ב'.

ג ג) **שם. ואם נתן לתוך החרדל יאכל מיד.** לפי שהוא חזק ואין מניחה מהר להחמיץ. רש"י והר"ן.

ד ד) **שם. ולא ישהנו שמא יחמיץ.** היינו פחות ממיל הא אח"כ ודאי מחמיץ כבסי' תס"ב. א"א ריש הסי' ומ"ש כבסי' תס"ב ר"ל סעי' ב' בענין מי פירות עם מים שממהר להחמיץ ועיין בדברינו לשם או' י"ט ואו' כ"ג.

ה ה) **שם. וצריך לשרפו וכו'** לאו דוקא שריפה וכמבואר לעיל סי' תמ"ה. ח"י או' ב' א"א שם. מ"ב או' ד'.

ו ו) **שם. וצריך לשרפו וכו'** מיד שלא יהא חמץ בביתו ולא יעבור בב"י ואפי' בע"פ טוב יותר לשרפו מיד. מגן האלף.

ז ז) **שם הגה. והמנהג שלא לאכול חרדל וכו'** במלכותו קאמר דאילו במלכותינו יפה אוכלין אוחו בפסח אף שנזהרין בשאר מיני קטניות. שו"ג או' ג' אמנם הרו"ח כתב רוב ספרד קבלו חומרא זו זולת יום אחרון עכ"ל ואע"ג דבמלכות אחת היו הרו"ח באזמיר והשו"ג בשאלוניקי ושניהם היו מקודם תחת מלכות תוגרמא כידוע אלא שעתה מקרוב לקח יון את שאלוניקי מיד תוגרמא י"ל שאח"כ בזמן הרו"ח נשתנה המנהג לחומרא או י"ל דמ"ש במלכותינו לאו דוקא אלא על אנשי מקומו אומר כן ומ"ש השד"ח מע' חו"מ סי' ו' או' ד' ואנחנו הספרדים מנהגינו לאכול חרדל כמ"ש השו"ג סי' תס"ד נראה דלא ראה דברי הרו"ח הנז' ועוד י"ל דעל מנהג מקומו אמר כן וע"כ נהרא נהרא ופשטיה.

ח ח) **שם הגה. והמנהג שלא לאכול חרדל וכו'** היינו לכתחלה אבל בדיעבד אין אוסר התבשיל וכן מותר להשהותו אחר הפסח אם יש לו חרדל העשוי לטבל בו בלא קמח כי אין בו חימוץ כלל רק חומרא בעלמא. ט"ז סק"א. והוא ממ"ש מור"ם ז"ל לעיל סי' תנ"ג סעי' א' בהגה לגבי קטניות ובא לומר כאן דה"ה בחרדל דחד דינא אית להו ממש.

ט ט) **וה"ה** חרדל עם קמח בלי מים דמותר להשהותו וטוב למכור לעכו"ם. ומיהו קמח חטים שלנו לתותים חמץ הוא וצריך למכור אף בלי מים. מש"ז או' א'.

י י) **וכן** יין שהושם בו בבציר כשהיה תירוש חרדל והוא מונעו מתוסס ומעמידו במתיקתו מותר להשהותו בבית ואין לשתותו בפסח' דרשות מהרי"ל ה' מאכלות אסורות בפסח. ח"י או' ג' א"ר או' א' חק יוסף או' ד' מ"ב או' ו' ומיהו עיין בשד"ח מע' חו"מ סי' ו' או' ד' שכתב דחומרא יתירה היא זו ועכ"פ יש להתיר לשתותו ע"י סינון יעו"ש.

יא יא) **שם בהגה. אפי' נתערב קו"פ וכו'** האי נתערב אין ר"ל עם קמח דזה פשיטא דאסור דמה לי אם נתערב קו"פ או בפסח אלא ר"ל שנתערב ביין קו"פ וכמ"ש באו' שאח"ז.

יב יב) **שם בהגה. אפי' נתערב קו"פ וכו'** פי' שעושין אותו עם יין וכותשין אותו וטוחנין אותו ואינו ניכר כמו קטנית אפ"ה אסור. מ"א סק"א. חק יוסף או' ג' ר"ז או' ב'

סימן תסה

א א) **[סעיף א'] אין שורין מורסן וכו'** מפני שמחמיץ בשרייתו רש"י פסחים ט"ל ע"ב. וסובין נמי מחמיץ. א"ר סי' תנ"ד או' א' י"א שם בהגה"ט. ער"ה שם או' א' ר"ז שם או' ג' חמ"מ בסי' זה או' א' מ"ב או' ב' ועי"ש בשער הציון שכתב זה בשם כמה גדולים יעו"ש. ועיין עוד בדברינו לשם או' ג' ופי' סובין ומורסן כבר כתבנו שם או' ב' יעו"ש.

ב ב) **שם. אין שירין מורסן וכו'** מתחלת שעה ששית ואולך. ר"ז או' א'.

ג ג) **שם. בשום פנים.** אפי' אין שוהין שיעור מיל דלכתחלה אסור להשהותו אפי' רגע א' כמ"ש סי' תנ"ט סעי' ב' עו"ש או' א' מ"א סק"א. ח"י או' א' חק יוסף או' א' תמ"מ או' א' ר"ז או' א'.

ד ד) **שם. ולא חולטין.** שאין אנחנו בקיאין בחליטה כמ"ש לעיל סי' תנ"ד סעי' ג' מ"א סק"ב. ח"י או' ב' ועיין בדברינו לשם בס"ד.

ה ה) **שם. ולא חולטין.** מי שיש לו חולי בבטנו שקורין בל"א ה"ב מוט"ר שרפואתו שחולטין שעורין או שבולת שועל ומניחין על בטלו אם אירע חולי זה בפסח ויש בו סכנה מותר לישראל עצמו לעשות החמץ ולרפאותו אך אם אפשר ע"י עכו"ם יעשה ואם א"א ירתיח המים היטב ואח"כ יטיל בתוכו השעורה ולא יבא לידי חימוץ ע"י חליטה ואע"ג דאנו נוהגין לאסור החליטה מ"מ כל מה שאפשר לעשות יותר בהיתר עבדינן ואם אפשר לעשות נמי במי פירות יעשה דאז אינו מחמיץ. תשו' אמונת שמואל סי' כ"ז. ח"י שם. א"ר סי' תנ"ד או' ד' חק יוסף או' ב' ר"ז סי' תס"ו או' ד' ונ"ל שיקח מנכרי דהא אנן נוהגין להחמיר במי פירות (כמ"ש סי' תס"ב סעי' ד' בהגה) דמחמיצין וא"כ עובר בב"י. ואם אין לנכרי מקנא לו ישראל כמ"ש הרשב"א. חק יוסף שם. ומיהו מ"ש עובר בב"י לאו דוקא דהא כמה גדולים ס"ל דמ"פ אין מחמיצין כמ"ש לע"ל רסי' תס"ב אלא ר"ל חשש ב"י לדעת המחמירין. ועיין באו' שאח"ז.

ו ו) **ואם** כותי עושה משלו מותר אף באין סכנה כי הנחתו על בטנו הוי שלא כדרך הנאתן וה"ה אם אפשר במי פירות מותר אף ע"י ישראל באין סכנה. ופשוט ביש סכנה וא"א ע"י חליטה זה מותר בכל ענין אפי' בדרך הנאתן רפואת אכילה. כללא דמילתא שלא לרפואה אפי' שלא כדרך הנאתן ואפי' בשל כותים ואפי' בא"י הכל אסור ולרפואה מותר כל שלא כדרך הנאתן כל שהוא של כותים או שיקנה לו ישראל או בחמץ שעבר עליו הפסח ובדרך הנאתן אין היתר אלא ביש סכנה אפי' באיסור דרבנן. א"ר שם. ועיין לקמן סי' תס"ו או' ו' ואו' ח' וביו"ד סי' קנ"ה סעי' ג, ודוק.

ז ז) **מי** שיש לו חולה בפסח וצריך להשקותו מי שעירים כיצד יעשה. יקח שעורים בלתי קלופות וירתיח אותם במי פירות שאין מחמיצין ואם א"א במי פירות ירתיח המים הרבה וישליך השעורים בעוד שהמים רותחין והם מתבשלים קודם שיחמיצו ואע"ג דהאדנא לא בקיאינן בחליטה אפשר דלא אמרו אלא בבצק לפי שממהר להחמיץ קודם שיתבשל אבל שעורים קשים הם והם מתבשלים קידם שיחמיצו ואפי' תימא דחליטא כזו נמי לא בקיאינן בנ"ד

דאיכא חולי סמכינן אביקיאות דידן שאנו רואין לעין שהשעורים מתבשלות זמן מרובה ועדיין הם יבשות אפי' הם קלופות וכ"ש בזמן שהם בקליפתן שלא נישורו במים כלל דודאי הם מתבשלות במים הרותחים קודם שיבואו לידי חימוץ. ורואה אני להתיר דבר זה אפי' לחולה שאין בו סכנה וכ"ש שאין משקין זה אלא לבעלי קדחת וידוע שהקדחת חולי שיש בו סכנה הוא. הרדב"ז ח"א סי' רמ"א. והב"ד המט"י סי' תמ"ח סוף או' ה'. ומיהו מ"ש שם הרדב"ז דמי ורדים הוי כמי פירות כבר כתב עליו המט"י שם דיש לאסור בזה יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' תס"ב או' כ"ט יעו"ש. ועיין עוד מזה לעיל סי' תנ"ד או' כ"ג וסי' תס"ג או' ט"ו.

ח **ח) חולה** המסוכן שנטה למות ולא רצה לטעום שום דבר ושאל דבר הנעשה ממי חטין דהוי חמץ גמור מותר ליתן לו מטעם דיש סכנה כדי שלא תיטרף דעתו ויסתכן ביותר כמו שהתירו לגרש בשבת מה"ט ומיהו דוקא ביום אחרון שאין בו אלא איסור דרבנן. בית יהודה דף ק"ח סי' י"ז. ער"ה סי' תנ"ד או' ו'.

ט **ט) אבל** אסור להאכיל חמץ לחולה עפ"י רופא ישמעאל דאם אמרו דעושין על פיו גבי חילול שבת ויוה"כ לא נאמינהו במה שאומר שיסתכן אם יאכל מצה ושיצטרך דוקא לאכול חמץ כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם והרבה פתחים ומאכלים קלים בעולם לסעוד החולה בלי אכילת חמץ וגם מצה לא יתנו לו אם יאמר שיזיקנו אך אם יאמר הרופא שצריך להחולה תבשיל של חמץ דוקא ושא"א בלא"ה פשיטא שהכל מודים דאין למנוע ממנו שום דבר, עיקרי הד"ט סי' ח"י או' ל"ו יעו"ש. ועיין עוד לקמן סי' תפ"ב או' יו"ד.

י **י) שם הגה. וכשנותנים להם שעורים וכו'** משש ואילך, ר"ז או' ג' ומהרי"ו כתב דאף קודם פסח יש ליזהר בזה שמא יחמיץ וישאר לשם תוך הפסח. ח"י או' ד' א"ר או' ב' ר"ז או' ג וכ"כ לעיל סי' תל"ג או' ל"א יעו"ש ועיין לקמן או' י"ב.

יא **יא) שם בהגה. או חטים לאכול וכו'** וכששוחטים עופות בפסח צריכים ליזהר מאוד מזפק התרנגולים שלא ישאר שם חמץ, ד"מ או' א' ואותם שאין אוכלין תרנגולים בימים ראשונים ובאחרונים אוכלין לא מצאו ידיהם אלא א"כ נזהרין תוך הפסח שאין מאכילין אותם אלא מצה ולא שום תבואה. מהר"ו סי' קצ"ז, ח"י או' ג' ויתבאר עוד מזה לקמן סי' תס"ז על סעי' ט"ז קחנו משם.

יב **יב) שם בהגה, שלא להשניכם במקום לח וכו'** אלא א"כ עומד עליהם עד שיאכלו והנשארים יצניעו ואח"כ נותנים להם לשתות, ד"מ שם. ר"ז שם. מ"ב או' ה' ומ"ש ואח"כ נותנים להם לשתות זה אפי' אם השליכם במקום יבש. וכ"כ מ"ב או' ו' ומיהו טוב ונכון משעת כיבוד ואילך דהיינו מיום י"ג שמכבדין ומנקין המקומות קודם בדיקה להאכילם מיני קטניות שאין מחמיצין כדי שלא ליכנס בחששות וכן הוא המנהג, ועיין לעיל סי' תנ"ג או' ל"ד.

יג **יג) [סעיף ב'] אפי' יבש,** דחיישינן שמא ישאר קצת עליה בשעה שתשטוף במים ונראה דאפי' תשטוף אח"כ בצונן החמירו דשמא לא תשטוף יפה, ט"ז סק"א.

יד **יד) שם. אפי' יבש.** ואם עברה ושפה במורסן אין לשטוף בצונן אחר זה עד זמן מה שידוע שכבר עבר הכל או לשטוף במי פירות תחלה. ח"י או' ה' חמ"מ או' ב' מ"ב או' ז'.

טו **טו) [סעיף ג'] יש מי שאומר וכו'** כ"כ הטור בשם ראבי"ה וכתב עליו בב"י כ"כ הרא"ש בפ' כ"ש ולא הביא פלוגתא בזה וגם הלבוש כתב אותה בסתם ומ"ש זה בש"ע בשם יש מי שאומר כתב המש"ז או' ב' לפי שבש"ע יו"ד סי' צ"א סעי' ז' מתיר בפילי בצלי צונן בהדחה וכ"ש חי ובפסח דאיסורו במשהו החמיר וכמ"ש הרב בהגה משו"ה כתב יש מי שאומר יעו"ש. ועיין לקמן או' י"ח.

טז **טז) וכתב** עו"ש המש"ז דדרך הש"ע בכ"מ שכותב יש מי שאומר ולא כתב חולק בזה הלכה כן יעו"ש. ועיין עוד מזה ביד מלאכי כללי הש"ע או' י"ב.

יז **טוב) שם. שהאווז אסור.** משום דאית ביה בעוריה פרציה כדאיתא בשבת ק"ח ע"א ואיתא בפ' כל הבשר (חולין קי"ב ע"א) ואי אית ביה פילי כיליה אסור. טור בשם ראבי"ה. ט"ז סק"ב. ועיין באו' שאח"ז.

יח **חי) שם הגה. והכי נהוג לענין איסור חמץ שהוא במשהו.** ר"ל אע"ג דבשאר איסורים אין נוהגין לאסור את כולו אע"ג דאית ביה פילי אלא א"כ היתה החתיכה מבושלת או צלויה כמ"ש ביו"ד סי' צ"א הכא בחמץ דאיסורו במשהו יש לאסור דיש לחוש שמא נשאר משהו חמץ בתוך הפילי. וכ"כ ד"מ או' ב' מ"א סק"ד ח"י או' ו' מק"ח או' א' ער"ה או' ג' וכתב א"ר או' ד' דאף דמפשיט העור ממנה אסור ודלא כהעו"ש. וכ"כ ח"י שם. חק יוסף או' ד' ר"ז או' ה' מ"ב או' יו"ד.

יט **יט) ודע** דהלבוש צייר דין זה דשו״ע במורסן יבש וגם האווז לא היה לח כששפשפו בו ואיסורו הוא מפני שאח״כ מדיחין אותו במים כגון למליחה ולבישול ויתחמץ המורסן ושפשוף לא מהני מפני שכבר נכנס המורסן בעמק הנקבים יעו״ש וכתב שם הא״ר דבזה שהיה המורסן והאווז יבש מהני אם יפשיט העור קודם הדחה דביבש לא נכנס רק בעור מלמעלה ולא בבשר בעומק יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ד׳ מ״ב בשער הציון או׳ ז׳ ועי״ש בא״א שכתב דבזה שהיה המורסן דהאווז יבש אם רוצה לצלותו כך בלי הדחה ומליחה י״ל אף העור שרי אבל אסור לבשלו אח״כ יעו״ש. ואנן דנהגינן להדיח חפי׳ לצלי כמ״ש ביו״ד סי׳ ע״ו סעי׳ ב׳ בהגה א״כ גם לצלות אין לו תקנה אלא להפשיט העור קודם הדחה כנז׳ ועיין מחב״ר שם או׳ ג׳ ודוק.

כ **ך) שם הגה. שהוא במשהו.** ומדאוסר מטעם איסור משהו משמע אם הוא קודם פסח עד הלילה מותר. עו״ש או׳ ג׳ וכ״כ ח״י שם. חק יוסף או׳ ה׳ ובתנאי שיאכלנו קו״פ. א״א או׳ ד׳ וכ״כ במגן האלף או׳ ד׳ מיהו הר״ז או׳ ה׳ כתב דבהפ״מ או שעת הדחק יש להתיר אף לאוכלו בתוך הפסח ובלבד שיזהר להדיחו ולשפשפו במים יפה בתוך הפסח עכ״ל ונראה דמ״ש שיזהר להדיחו וכו׳ בתוך הפסח ר״ל חוץ ממה שהדיחו ורחצו ופה בע״פ וכיון שהדיחו יפה קו״פ לא נשאר רק טעמו ובטעמו ולא ממשו י״א שאינו חו״נ כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ף׳ יעו״ש.

כא **כא) שם הגה. ויש ליזהר שלא להבהב העופות בקשין וכו׳** פי׳ בשבולת של חטים ושעורים אולי היו מונחים במקום לח על הארץ ונתחמצו ונ״ט בתרנגולת. ד״מ או׳ א׳.

כב **כב) שם בהגה.. ויתן טעם בעופות וכו׳** ובדיעבד אין לאסור דהא מי פירות נינהו ואין מחמיצין ואין לחוש שמא בא על אותו הקש פעם אחת מים דלא מחזקינן איסורא. ט״ז סק״ג. ואף אם ידוע שיש בו דגן מותר דיעבד כיון שאין ידוע שנפל עליו מים. א״ר או׳ ד׳ לדעת הט״ז. ודוקא בסתמא אבל אם ידוע שהיה בו דגן מחומץ והבהבו בו אסור. מ״א סק״ה. ח״י או׳ ז׳ חק יוסף או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ו׳ מיהו הא״ר שם כתב דבדיעבד יש להקל אף בידוע שהיה בו דגן מחומץ וא״צ אפי׳ קליפה כיון דאינו נוגע ואינו רק ריח חמץ יעו״ש וכ״כ ח״א כלל קכ״ב או׳ פ״ו. והמק״ח או׳ ב׳ כתב דאף המ״א לא אמר רק בהבהוב שבימיהם שהיו מניחים על הקש אבל בהבהוב דידן שאוחזין למעלה מן האש אף המ״א מודה דמותר שאין סברא שהאש יוליך טעם למעלה ואפי׳ זיעה אין סברא שילך בתוך האש יעו״ש.

כג **כג) ואם** הבהבו בקש ואח״כ נמצא דגן מחומץ בקש הנותר אין מחזיקין בו איסור. מ״א שם. ח״י שם. אך אם נמצא בו ג׳ כתב ח״י שם דיש להסתפק אבל דעת המ״א שם נראה להתיר יעו״ש. וכ״כ החמ״מ שם דאף שנמצאו אח״כ גרעינין הרבה מחומצות בקש הנשאר מותר. וכ״כ הר״ז שם. ומיהו כבר כתבנו באו׳ הקודם דבהבהוב דידן שאוחזק למעלה מן האש אפי׳ אם נמצא חטים מחומצות בתוך הקש שהבהבו בו בעצמו שרי יעו״ש. ועיין עוד מזה לקמן ססי׳ תס״ז.

כד **כד) ואם** נמצא תוך מאכל שיבולת מקש ואין בו תבואה כבר כתבנו לעיל סי׳ תנ״ד או׳ ד׳ קחנו משם.

סימן תסו

א **א) [סעיף א׳] לא ילעוס אדם חטים וכו׳** משמע דמותר ללועסן ולבולען דאין מחמיצין מיד. מ״א סק״א ח״י או׳ ב׳ א״ר או׳ א׳ מק״ח או׳ ב׳ חמ״מ או׳ א׳ וכ״ז שלועס ומתעסק בלעיסה לא אתי לידי חימוץ. א״ר שם בשם לחם משנה פ׳ כ״ש. א״א או׳ א׳ ומ״מ צריך לנקות שניו אח״כ שלא ישאר שם משהו ואח״כ יחמיץ.

ב **ב) שם. לא ילעוס אדם וכו׳** ואפי׳ פחות מכזית דאע״ג דלא קעבר אב״י בבציר מכזית אכתי אפשר דמחייב מה״ת לבעורי מידי דהוי אחצי שיעור דאסור מה״ת באכילה וה״ה בהשבתה. פר״ח. מיהו עיין בער״ה או׳ א׳ מה שהאריך בזה וכתב דחצי שיעור דכה״ג אינו אלא מדרבנן וכתב דמיתר להניח מלוגמא זו מחמץ שביטל אי ליכא כזית יעוש״ב. ועיין לעיל סי׳ תמ״ב או׳ ע״ז.

ג **ג) שם לא ילעוס אדם חטים וכו׳** והוא הפי׳ של מלוגמא. ח״י או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תמ״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ד **ד) שם. לא ילעוס וכו׳** והיינו דוקא בלעיסה באין לידי חימוץ ולא בנשיכה בעלמא וכן בנשיכת העכברים אין בו משום חימוץ. תשו׳ הרשב״א סי׳ תפ״ח א״ר או׳ א׳ א״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תנ״ג סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ה **ה) שם. ויתן ע״ג מכתו וכו׳** מפני שהם מתחמיצות ע״י הרוק שבפיו כששוהין ע״ג המכה שיעור מיל ועובר בב״י וב״י. ר״ז או׳ ג׳ ואפי׳ אם כבר נלעס והניח ע״ג מכת קו״פ צריך ביעור ויסירם. רוקח סי׳ רע״א. ח״י או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ מק״ח או׳ א׳ ר״ז שם. וצריך להסירם כשתגיע שעה ששית בע״פ אלא א״כ כבר נסרחה עד שנפסלה מאכילת כלב כמ״ש בסי׳ תמ״ב. ר״ז שם. ועי״ש בסעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ו ו) **שם. ויתן ע״ג מכתו וכו׳** ודוקא בשל ישראל ומשום דעובר בב״י אבל אם הוא מחמץ דעכו״ם והשאילה לישראל או הניחה ע״ג מכתו ואין אחריות על הישראל שרי. ואם אין מלוגמא לעכו״ם מקנה לו הישראל קמח ועושה העכו״ם ממנה מלוגמא ונותנה ע״ג מכת ישראל. מ״א סק״ב בשם כ״מ פ״ה מה׳ יסודי התורה דין ח׳ שכתב בשם א״ח יעו״ש. וכן הסכים המט״י בסי׳ תמ״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש וכ״כ א״א או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ וכ״כ לעיל סי׳ תס״ה או׳ ו׳ בשם הא״ר יעו״ש. מיהו המק״ח או׳ א׳ תמה על היתר זה דכיון כשיניח ע״ג מכתו יפסד לגמרי ודאי דלאו שאלה דהדרא בעיניה הוא ואין לך מתנה גדולה מזו וע״כ דעתו לאסור אלא א״כ נפסדת הרטיה ביד עכו״ם כמ״ש בסי׳ תמ״ב קודם שיניחה ע״ג המכה יעו״ש. וכן הפר״ח לא רצה להתיר בנידון זה כיעו״ש והגם דהמט״י שם כתב ליישב והסכים להתיר מ״מ נראה דלכתחלה יש להחמיר אם אפשר לעשותה בענין שתפסד ביד עכו״ם קודם שיניחה ע״ג המכה או שילוש במי פירות או בתחבושת אחרת אבל אם א״א בענין זה ויש לו צער גדול אז יש לסמוך על המתירין ויכוין הישראל שאין דעתו לזכות בה כלל ועדיין היא ברשות העכו״ם כ״ז שמונחת ע״ג המכה עד שיזריקנה לאשפה.

ז ז) **וכל** זה בחולה שאין בו סכנה אבל בחולה שיש בו סכנה אפי׳ ע״י ישראל בעצמו ומחמצו ג״כ מותר ח״י או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳ מק״ח או׳ א׳ חמ״מ או א׳ ר״ז או׳ ד׳ ובלבד שתהיה הרפואה ידועה או על פי מומחה וגם כל היכא דאפשר לעשות בהיתר עבדינן כמ״ש מור״ם ז״ל ביו״ד ססי׳ קנ״ה בהגה יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ ב״ח סי׳ ז׳ והביאו שע״ת או׳ א׳ וכ״כ חק יוסף שם. חמ״מ שם. ר״ז שם. וכ״כ לעיל סי׳ תס״ה או׳ ה׳ יעו״ש.

ח ח) **ובחמץ** שעבר עליו הפסח מותר להתרפאות אפי׳ בחולה שאין בו סכנה ומיהו לענין אכילה אפשר שעשאוהו כשל תורה ואין להתרפאות אלא במקום סכנה. ח״י שם בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ המט״י בסי׳ תמ״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ תס״ה או׳ ו׳ יעו״ש.

ט ט) **מי** שיש לו כאב הראש תדיר ודרכו להניח קילור של קמח עם מים וסמינים אחרים בצדעיו להקל מעליו הכאב אסור לעשות כן בפסח ואם עשה כן עובר בב״י וב״י ולצאת מידי פקפוק ילוש במי פירות ואין לחוש לזיעה דאין זיעה מחמיץ כדלקמן סעי׳ ה׳ שו״ג או׳ א׳ ח״י שם, מק״ח שם. ואם א״א כ״א ע״י מים עיין בא״א או׳ ב׳ שמצדד להתיר בחצי שיעור יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ב׳.

י י) **שם. שהרוק מחמיץ.** ואפי׳ רקק דם ומבואר בסעי׳ ה׳ דדם אינו מחמיץ מ״מ א״א בלא צחצוחי רוק כדאיתא ביבמות ק״ה ע״א יבמה שרקקה דם תחלוץ לפי שא״א בלא צחצוחי רוק וה״ד במוצצת. ח״י או׳ ג׳ מק״ח או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳ ועיין בא״ה סי׳ קס״ט סעי׳ מ׳ ולפ״ז ברקק דם גרע טפי דמי פירות עם מים ממהרין להחמיץ. מש״ז או׳ א׳.

יא יא) **[סעיף ב׳] צריך לבערם.** מפני שהרוק מחמיץ כמ״ש בסעי׳ הקודם וע״כ צריך לבערם. ואף אם לא שהה שיעור מיל מ״מ אם לא יבערם יבואו לידי חימוץ כשישהו שיעור מיל ויעבור עליהם בב״י וב״י ואם תאכלם בהמתו נמצא נהנה מחמץ בפסח. ר״ז או׳ ו׳.

יב יב) **שם הגה. אבל מסתם אין לחוש הואיל וכבר ביטל.** עיין מ״א סק״ג וח״י או׳ ד׳ ושאר האחרונים שהקשו על דברי מור״ם הנז׳ דהא לא אמר בע״פ אלא כל חמירא דאיכא ברשותי וזה שנתחמץ עתה לא היה בכלל הביטול ומה שתירצו שביטל והפקיר קודם שגתן לפני בהמתו אינו במשמעות דברי מור״ם ז״ל בד״מ שכתב דמאחר דכבר ביטל החמץ אף אם יחמיץ הסוס אינו עובר עליו וכו׳ דמשמע אביטול חמץ דע״פ קאי ולא אביטול שיורי השעורים וכמ״ש המאמ״ר או׳ א׳ יעי״ש. ומיהו בעיקר הטעם דמסתם אין לחוש כתב הב״ח משום דלא מחזקינן איסורא שהיה עליהם ריר. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ פר״ח. ר״ז או׳ ו׳.

יג יג) **שם הגה. אבל מסתם אין לחוש וכו׳** ומ״מ טוב ליתן להם מעט מעט באופן שלא ישיירו. ח״י שם. א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ג׳ מק״ח או׳ ד׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל קכ״ו או׳ ח״י.

יד יד) **שם בהגה. ויש מחמירין לבער כל הנותר וכו׳** והב״ח כתב דגם המרדכי אינו אוסר אלא במוצא ריר וכ״כ בשכנה״ג הגה״ט או׳ א׳ והשיג על הרב כאן כיון דהרוקח ביאר דבריו להדיא דוקא במוצא ריר יעו״ש. ומיהו כתב עו״ש הב״ח ומהרי״ו כתב בסתם לבער כל הנותר ומשמע אף באינו מוצא ריר וזהו ודאי חומרא וזהירות יתירה עכ״ל והב״ד ח״י או׳ ה׳ וכתב דזה דוקא בסוס וכה״ג שמיירי שם הרוקח סי׳ רפ״ה אבל בפרה דאית לה ריר מן הסתם וכדאיתא בשבת דף קמ״א ע״א ולעיל סי׳ שכ״ד סעי׳ י״ד ודאי יש לבער מן הסתם לכן יתן לפניה מעט מעט וכמ״ש סק״ד עכ״ל. והב״ר המק״ח או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ו׳ ואח״כ יבדוק באבוס ואם נשאר שום דבר יבערנו. ועיין לעיל או׳ י״א.

טו טו) **שם הגה. ויש מחמירין לבער וכו׳** ופשיטא דאסור ליתן סובין אפי׳ הם יבשים ובלא מים לפני בהמה דמחמת הרוק של הבהמה יתחמץ, ח״א כלל קכ״ו או׳ ח״י. ועיין לעיל סי׳ תס״ה או׳ ג׳.

טז טז) [סעיף ג'] מזיעת החומה מותר. ויש אוסרים. דעת המתיר הוא הרא"ש דס"ל לדמותו לזיעת אדם שאינו מחמיץ כמ"ש הטור וכ"כ בהגמ"י פ"ה וכמ"ש בב"י. ודעת האוסרים הוא הרוקח בסי' ר"ץ שכתב אע"ג דאמרינן בפ"ב דמכשירין זיעת הבתים וזיעת האדם טהורה מיהו מחמיצין כדאמר רוק אינו מכשיר ואמרינן לא ילעוס חטין מפני שמחמיצות עכ"ל והביאו הטור והט"ז סק"א. ויתבאר עוד לקמן סעי' ה' בענין זיעת האדם אם מחמיץ יעו"ש.

יז טוב) שק שיש בו קמח וישבו עליו תרנגולים ונתלחלח מצואתם אינו מחמיץ מיהו ירקד הבצק וישליכוהו לחוץ והשאר מותר. רוקח שם והביאו הטור. וכ"כ המרדכי פ' כ"ש והביאו שכנה"ג בהגב"י או' ג' שו"ג או' ט' ומ"ש ירקד הבצק וכו' כתב הב"ח לאו משום שציאת התרנגולים הוי מי פירות עם מים בעיסה דלא מצינו כך בשום מקום וגם הוא נגד הסברא אלא משמע דתולדה בפ"ע הוא כמו מלח אלא משום מאיסותא קאמר דירקד הבצק יעו"ש. וכ"כ נ"א שאלה כ"א. אמנם בחידושי הגהות מהרל"ח שבגליון ב"י כתב דהא דצריך לרקד משוה דכשילוש אח"כ יהיה מי פירות עם מים שמחמיץ יעו"ש. וכ"כ הפר"ח בסעי' ה' וכתב ודלא כב"ח. וכ"כ ח"י או' ז' א"ר או' ז' ר"ז או' א' ונ"מ דאם לש אותם בלא ריקוד דצריך ליזהר לאפות אותם מיד וכמ"ש לעיל סי' תס"ב סעי' ב' יעו"ש. ואם כבר נתייבש המי פירות תוך הקמח אם מותר ללוש אותו לצורך פסח כבר נת' לעיל בסי' תס"ב או' טו"ב וית' עוד לקמן או' כ"ג,

יח חי) שק מלא קמח שהיה מוטמן בחול ונמצא הקמח מלוחלחת הוי חמץ דתנן בפ"ג דמכשירין המטמן בחול הרי זה בכי יותן וכתב הרע"ב הר"ז בכי יותן דאין חול בלי מים. פר"ח. שו"ג או' ו' חמ"מ או' ג'.

יט יט) שם. מזיעת החומה וכו' ובכותל של עץ שמזיע לכ"ע שרי ואפשר דיש בו ג"כ לחלוחית מים שקבל בעודו מחובר. מ"א סק"ה. מיהו במגן האלף או' ב' הקשה על טעם זה של המ"א שכתב דטעם האוסרים מפני שמזיע מכח המים שיש בה דהא מקור דין זה מן הרוקח שכתב אע"ג דתנן דזיעת בתים אינה מכשרת מ"מ מחמיצין ואי נימא דהכותל מזיע מחמת המים למה אין מכשירין דהא במרחץ באמת הזיעה מכשרת הפירות כמבואר בפ"ב דמכשירין א"כ ע"כ הרוקח ס"ל דאפי' שהיא תולדה בפ"ע לענין הכשר מ"מ י"ל דמחמיץ וממתני' דנקט סתמא זיעת בתים טהורה משמע ודאי דאין חילוק בין בנין לחומה ודלא כמו שחילק מ"א אלא אי מדמינן חימוץ להכשר שניהם אין מחמיצין ואי לא מדמינן יש לחוש בשניהם יעו"ש. ולפ"ז אין חילוק בין כותל בנין לכותל עץ דאש מזיעין מחמת המים לכ"ע מחמיץ ואם מחמת הלחות להרא"ש אינו מחמיץ ולהרוקח מחמיץ. ועיין באו' שאח"ז.

כ ך) שם. מזיעת החומה מותר. ודוקא כשמזיע מחמת עצמן או מחום האש וכיוצא בזה משא"כ אם מזיע מחום והבל דמים חמין הרי הוא כמים דמכשיר כמבואר בפ"ב דמכשירין ומחמיץ. ח"י או' ו' א"ר או' ה' מק"ח או' ו' ח"א כלל קכ"ו או' י"ב.

כא כא) שם. מזיעת החומה מותר. וצ"ע בזיעת הזכוכית אם יש לדמות לזיעת העץ וכן בכל זיעת המתכות שדרכן להזיע מחמת הקור. חמ"מ או' ב' ולפי מ"ש לעיל אין צריך עיון לזה דכל שאינו מזיע מחמת המים הרי הוא כזיעת החומה ולהרא"ש אינו מחמיץ וכ"כ נ"א שאלה כ"א. ומיהו מ"ש שם דלא הוי כמי פירות אלא כתולדה בפ"ע וגם מ"ש דזיעת אדם גם לרוקח אינו מחמיץ עיין לעיל או' מ"ז ואו' טו"ב וית' עוד לקמן סעי' ה' בדין זיעת אדם יעו"ש.

כב כב) בשר יבש שמזיע בשעת הגשמים מחמיץ מכח המים שהודחו. רוקח סי' ר"ץ. טור. ח"י או' ח' מק"ח או' ז' שו"ג סיף או' יו"ד. אמנם הפר"ח בסי' תס"ז סעי' ט"ו כתב על דברי הרוקח הנז' דהדעת נוטה שהמים אזלי להו ומה שמזיע הוא מוהל היוצא מן הבשר ויש לו דין מי פירות והרבה להביא ראיות לזה וסיים דלענין דינא יש ליתן בזיעה זו חומרי מים וחומרי מי פירות יעו"ש.

כג כג) שם. מזיעת החומה מותר. וכל הני אף שאינם מי פירות ממש מ"מ ממהרין להחמיץ עם מים כמו מי פירות ואם הוא מלוחלח עדיין ירקדנו ויקיים המלוחלח עד אחר פסח ואם נתייבש ונתערב אין ללוש בהם ויקיימו לאחר פסח ואם לש בהם יאפה מיד כמ"ש לעיל סי' תס"ב סעי' ב' ח"י או' ז' ומיהו מ"ש דכל הני אף שאינם מ"פ הוו כמי פירות כ"כ לעיל ג"כ או'. טי"ב בשם כמה פו' אבל מ"ש דגם אם נתייבשו המ"פ עדיין עליהם דין מ"פ כמה אחרונים חולקים בזה ס"ל כיון דנתייבשו המ"פ נתבטלו כמ"ש לעיל סי' תס"ב או' טו"ב יעו"ש. ומ"ש עתה בכללות זיעת החומה עם מי פירות הוא לדעת הרא"ש אבל לענין דינא דזיעת החומה ית' באו' שאח"ז.

כד כד) שם. ויש אוסרין. זהו סברת הרוקח כמ"ש לעיל או' ט"ז יעו"ש. מיהו הרשב"ץ במאמר חמץ דף כ"ז הוכיח דזיעת אדם וזיעת בתים אין מחמיצין כדברי הרא"ש יעו"ש. וכ"פ בתשו' יכין ובועז סי' קמ"ב. וכ"פ הפר"ח. וכ"כ הא"ז דדעת המתירין עיקר. וכ"כ להוכיח בספרו א"ר או' ה' יעו"ש. אבל דעת המ"א סק"ה כדעת האוסרין. וכתב ח"י או' ח' ולענין דינא הא"ז כתב דדעת המתירין עיקר והמ"א כתב דעיקר כדעת האוסרין וטוב להשהותה עד אחר פסח עכ"ל וכ"כ המק"ח או' ז' וכ"כ הר"ז או' ז' דלענין הלכה יש להחמיר כחומרי שתי הסברות לענין אכילה בפסח. דהיינו שיש ליתן על זיעה זו

חומרי מים בלבדן דיכולין להביא לידי חימוץ וחומרי מי פירות שהם ממהרין להחמיץ עם תערובת מים כל שהוא יותר ממים בלבדן. ואם נפלו לתוך העיסה צריך לאפותה מיד. אבל לענין להשהות עד לאחר הפסח יש להקל כקולי שני הסברות שאם נפלה זיעה זו בלבדה על הקמח יכול להשהותו עד לאחר הפסח וכן אם נפלה לתוך עיסה שנילושה במים ולא אפאה מיד יכול להשהותה (ר"ל לאותה מצה שלא נאפית מיד) עד לאחר הפסח עכ"ל. וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דכ"מ שסיתם הש"ע להתיר ואח"כ כותב יש אוסרים דחושש לסברת האוסרין לכתחלה יעו"ש. וע"כ לענין הלכה יש להחמיר כדברי הר"ז.

כה **כה) [סעיף ד'] נפלו מים על קמח וכו'** אפי' בפסח כ"מ בטור וב"י. וכ"כ ט"ז סק"ד. שכנה"ג בהגב"י סוף או' א' וכ"מ מדברי מ"א סק"ח. ונ"כ הר"ז או' ח' ועיין לקמן או' כ"ח.

כו **כו) שם. או שנתלחלח השק.** אפי' מזיעת החומה לדברי האוסרים בסעי' הקודם. רי"ו. וכ"ש שאר דברים המחמיצין א"ר או' ח'.

כז **כז) שם. ואחז בידו וכו'** מדברי הש"ע משמע דהנשאר מותר בלא ריקוד. אבל הב"ח כתב בשם רש"ל דגם הכא צריך הנשאר ריקוד וכתב דכן המנהג וכן עיקר. עו"ש או' ג' וכתב הט"ז בסק"ד דאין זה אלא חומרא בעלמא כיון דאפשר למיעבד הכי עבדינן אבל לא לאסור בלא ריקוד אח"כ יעו"ש. והביאו ח"י או' יו"ד. א"ר או ח' מק"ח או' ח' א"א או' ו' חמ"מ או' ד' ר"ז או' י"ג.

כח **כח) שם. יאחז בידו וכו'** משמע דשאר הקמח מותר אפי' בפסח. ט"ז סק"ג. מק"ח שם. ועיין לעיל או' כ"ה.

כט **כט) שם. ואם א"א לעשות כן.** כגון שנתלחלח בצדו בהרבה מקומות. מ"א סק"ז. או במקום רחב מן הצד שאינו יכול לאחוז את כל מקום הלחלוחית. שו"ג או' ח' והט"ז סק"ד כתב כגון שכל השק או חלק גדול ממנו נפל לטיט ואין תקנה אלא בריקוד. והא"ר או' ט' כתב דמיירי שזרקו ממקום למקום ומסתמא נתערב והביא ג"כ דברי הט"ז ומ"א הנז' וכתב דכולהו איתנהו עכ"ל ור"ל דכל אחד מאלו מיקרי לא אפשר ואיך תקנה אלא בריקוד.

ל **ל) שם. ירקד הקמח והשאר מותר.** כ"כ הרוקח בסי' ר"ץ והביאו הטור. והגם דהרא"ש ז"ל כתב על דברי רוקח הנז' דקולא גדולה היא זו לעשות כך תוך הפסח שחמץ במשהו כי שמא יעבור עם הקמח חמץ כל שהוא בנפה מ"מ כיון שגם המרדכי פ' כ"ש כתב כסברא זו סמך הש"ע להתיר. וכ"כ בב"ה. ועיין לקמן או' ל"ב.

לא **לא) שם. ירקד הקמח וכו'** ומקום שנתלחלח יהיה כמו עיסה וישאר למעלה. ואם א"צ לאכול מן הקמח ביו"ט אסור לרקדו ביו"ט אלא ירקדנו ע"י עכו"ם כדי לבער החמץ. ואע"ג דריקוד הוי מלאכה דאו' הכא כיון שאין בו פוסולת לא הוי אב מלאכה. ואם רוצה נותנו לעכו"ם במתנה עד שלא שהא שיעור מיל. מ"א סק"ח. ח"י או' י"א: א"ר או' י"ג. חק יוסף או' ז' מק"ח או' יו"ד. חמ"מ או' ד' ר"ז או' ח'.

לב **לב) שם. והשאר מותר.** אפי' בפסח, שכנה"ג בהגב"י סוף או' א' א"ר שם. ר"ז שם. והנ"ץ החמיר (כדעת הרא"ש שכתבנו לעיל או' ל') שלא לאכלו תוך הפסח כיון שאין אוחז בידו למקום הלח ומכל האחרונים משמע להקל. א"ר שם.

לג **לג) שם.** לא מהני ריקוד וכו' ואפי' קודם פסח כדמוכח בסוף הסעי'.

לד **לד) שם. לא מהני ריקוד וכו'** משמע אבל תיקון הראשון דהיינו שיאחז בידו המקום המלוחלח הוא מהני אפי' ביבש כיון שנוטל כל המקום שיש בו ספק. ט"ז סק"ד. ח"י או' י"ב. פר"ח. חק יוסף או' ח' מק"ח או' י"א. נה"ש או' ב' ר"ז אר י"ג. מ"ב או' ט"ו. ואפי' תוך הפסח מותר בכה"ג. ח"י שם. מק"ח שם. ר"ז שם. מ"ב שם. ואח"כ ירקדנו ואם לא רקדו ה"ז מותר כיון שכבר הסיר את המקום שנפלו שם מים. ר"ז שם.

לה **לה) שם, דמפרך ומתערב וכו'** ר"ל דמפרך החמץ ויעבור דרך נקבי הנפה ומתערב עם השאר. לבוש.

לו **לו) שם, דמפרך ומתערב וכו'** ואע"ג דקמח בקמח בטל בס' כיון שיש פירורין בעין חו"נ כמ"ש סי' תמ"ז סעי' ד' וא"כ אסור לאכלו ומותר להשהותו. מ"א סק"ט. ח"י או' י"ג וכתב וכ"ה הסכמת האחרונים ודלא כלבוש שכתב דוקא דליכא ס' וכ"כ א"ר או' י"ד. חק יוסף או' ט' מק"ח או' י"ב. ר"ז או' ט' ועיין באר שאח"ז,

לז **לז) שם. ואסור לאכלו בפסח וכו'** פי' אפי' אם רוצה לאפות מהקמח מצות קו"פ אסור לאכול מהם בפסח. עו"ש אר ג' וכ"כ ח"י בסי' תנ"ג אר י"ג. וכ"מ מדברי הפו' שכתבנו באר הקודה. מיהו בתשר פנ"י סי' ט' כתב דמותר לאפותו קו"פ אחר הניהול יפה דבזה אין חשש למאי דק"ל אינו חו"נ (ר"ל לפי המנהג שכתב מור"ם ז"ל בסי' תמ"ז סעי' ה' בהגה דלח בלח לא אמרינן חו"נ וגם לדברי האומרים דקמח בקמח הוי לח בלח כמ"ש בדברינו לשם

או׳ פ״ד יעו״ש) וכתב שכן הורה הלכה כמה פעמים יעו״ש. וכ״כ בגו״ר כלל ד׳ סי׳ יו״ד באמצע התשו׳ שאה נתלחלח קו״פ ונתייבש משליכו והשאר מותר לנהלו לכתחלה יעו״ש. והב״ד שע״ת או׳ י״ב. וכ״כ במגן האלף או׳ ה׳ דודאי העובר דרך נקבי הנפה יש לו דין קמח והוי כקמח בקמח שבטל וע״כ כתב להתיר בהרקדה ולאפות קו״פ וכתב עוד ולאפושי בהיתרא יקח קצת מן הקמח ויאכלנו קו״פ ונתלה במה שאכל יעו״ש. וכ״כ העו״ש שם דלדעת הסוברים דקמח בקמח כתערובת לח בלח אפשר להקל אפי׳ באכילה אלא שכתב דמנהג כל מורי הוראות להחמיר לאסור באכילה וכן עיקר עכ״ל והרב פרח שושן כלל ד׳ סי׳ א׳ העלה דבשעת הדחק או בהפ״מ יאפה קו״פ אם יש בו ספק וישליך ממנו קודם הלישה ולא יעשה ממנו תבשיל בתוך הפסח יעו״ש. והב״ד הער״ה אר ג׳ וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד דיש לסמוך על סברת המתירין בשעת הדחק שאינו מצוי לקנות קמח אחר או לטחון חטים אחרים ומ״מ יש להחמיר ליטול מהקמח ולאכול קו״פ. כדי לתלות הפירורין במה שאכל כבר ולפיכך אם אפה קו״פ מותר לד״ה עכ״ל ועיין לעיל סי׳ ת״ל או׳ ה׳ ועתה הראת לדעת כי יש כמה פלוגתא בזה וע״כ נראה דאין להקל כ״א היכא דלא אפשר באחר כי אז יש לסמוך על המתירין.

לח לח) שם. אלא ירקדנו וישמרנו עד אחר הפסח. דלענין שהייה הקילו דאינו חו״נ. מחה״ש.

לט טל) שם. ואם נתייבש בפסח וכו׳ דהו״ל כחמץ שנתערב בפסח דכל זמן שהוא מלוחלח לא היה מתערב וא״כ נתערב בפסח ואסור להשהותו. מ״א סק״ט. ולפי״ז נתייבש לאו דוקא אלא הכל תלוי בעירוב דאם נתערב קו״פ מותר להשהותו ואם נתערב בפסח אסור להשהותו׳ ונראה שאם עדיין הוא כעיסה שאעפ״י שנתייבש בפסח לא נתפרך ולא נתערב יש להתיר לזרוק העיסה ולהשהות את הנשאר.

מ מ) שם. אסור להשהותו. ומדלא קאמר אסור בהנאה משמע דמותר למכרו לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו וכמ״ש לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ יו״ד אבל לדעת מור״ם שם דנוהגין לשרוף את הכל ה״ה בזה. אמנם כבר כתבנו לעיל סי׳ תמ״ז או׳ י״ג דהסכמת האחרונים דבהפ״מ מותר למכרו לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו יעו״ש. וא״כ ה״ה לכאן. וכ״כ מ״ב או׳ כ״א.

מא מא) ואם מעט שלג או מים נפל על התבואה יגרף החטים העליונים ויקח מהתחתונים. רוקח סי׳ רס״ג טור, עו״ש או׳ ה׳ ונראה דעליונים ותחתונים דקאמר היינו לפי אומד הדעת עד היכן הגיע השלג או המים הם לקראים עליונים והשאר הם תחתונים ולמעשה צריך להוציא עד שיצא הספק מלבו שלא ירד המים עד לשם. שו״ג או׳ י״ד. ועיין עוד בשע״ת לקמן סי׳ תס״ז או׳ ו׳ מ״ש בשם מהריט״ץ.

מב מב) וקמח שבשק שבאו׳ העכבריים ונשכו את השק ׳ ואכלו הקמח כך דינו אם הוא קו״פ צריך לנהל הקמח ואם ישאר על הנפה כמו פירורי עיסה יבשה זורקו והקמח מותר להשהותו עד לאחר הפסח ואם נמצא כך בפסח הכל אסור בהנאה דמה שנעשה קצת עיסה ברוק שבפי העכבר ונתייבש מיפרך ונתערב ואין מועיל לו ניהול ואם השק מונח במקומו שלא נתנועע ולא נתערב הקמח אז יאחז בידו מקום הנשוך ויקשור שם השק תחת הנשיכה עם קצת קמח ויערב כל הקמח שבשק וינהלו אותו ומותר להשהותו ואפ״ה אסור לאוכלו בפסח וכ״ז דוקא כשנראה שאכל העכבר קצת מן הקמח אבל אם נשך רק השק ואיכא ספק שמא לא אכל כלום אפי׳ אם נמצא בפסח מותר להשהותו ואסור לאכלו אפי׳ אם נמצא כך קו״פ דדילמא איכא חמץ ונתייבש ומיפרך וא״צ ניהול כיון דליכא דררא דחמץ. ב״ח סי׳ תנ״ג והביאו שכנה״ג בהגב״י שם או׳ ה׳ וכתב דמה שאסר לאכלו בפסח אם השק לא נתנענע ממקומו הוא חומרא יתירה וכיון דלא נשך אלא באותו מקום ואותו מקום כבר נקשר מותר לאכלם בפסח יעו״ש. וכ״כ הפר״ח בסעי׳ זה. וכ״כ הט״ז בסק״ד דאם אכלו עכברים בקמח יקח ג״כ המקום ההוא וסביבו היטב והנשאר ינהלנו ויאכלנו בפסח דלא גרע ממים שנפלו על קמח במקום א׳ ובזה אין להחמיר אפי׳ אם נעשה בפסח יעו״ש. וכן הסכים ח״י או׳ ט׳ שו״ג או׳ ט׳ מאמ״ר בסי׳ תנ״ג או׳ ב׳ מיהו המ״א הק״ט כתב על דברי הט״ז הנז׳ דבעכברים יש להחמיר יותר דהני עכברי רשיעי נינהו והולכין בכל השק דאוכלים וכ״ש כשמונחים בחבית דאז בודאי הולכת בכל הקמח ולכן החמירו הגאונים בזה עכ״ל וכ״כ במי״ט להחמיר מה״ט יעו״ש, וכתב השע״ת או׳ י״ב דמה שהחמיר המ״א שמא הלכו בכל השק נראה שאין להחמיר אם לא שהנקב גדול קצת בענין שעכ״פ עכבר קטן יכול ליכנס שם לתוך השק לפנים והקמח אינו דחוק וצבור בטוב בענין שלפי ראות עינים יש להטיל ספק בדבר ולומר שמא העכבר נכנס בתוכו וחפר לו אוכל בדרך הילוכו בשק והיה משוטט אנה אנה ומרוק שבפיו נתחמץ בכמה מקומות אבל אם הנקב קטן מאד שנעשה כזה ע״י נשיכה בעלמא או שהקמח צבור הרבה ונראה לעין שלא פרפרו העכברים מבפנים מחמת שהוא מהודק הדק היטב והעכברים אין להם אלא בפי לנקר מבחוץ ולאכול ממה שבנקב שלפניו בשולי השק ממש מה מקום להחמיר בזה וסגי בזה לגרור מלמעלה וסביב מעט במקום ההוא בענין שלא יהיה בית מיחוש שנשאר שם מלחלוחית פי העכבר והשאר מותר לאפות ממנו לפסח וכ״ש מה שמצוי לפעמים שבין לילה נמצא נשיכה בשולי השק או בקרנותיו ונראה לעין שלא נכנס העכבר דרך שם רצוא ושוב בתוך השק אלא ניכר בפיו מן הסמוך לו יש לאחוז באגרוף בשוליים או לאחוז בקרן עם קצת מהקמח ולקשור שם היטב והשאר מותר והוא פשוט וכן יש להורות למעשה עכ״ל. ומנהגינו כשרואין שק קמח שאכל ממנו עכבר קודם כל רואין אם השק עדיין עומד במקומו ולא נתנדנד הקמח ואח״כ רואין כל סביבות והשק שמא יש עליהם צואת העכבר כי כאשר נצרך לגדולים

אפשר שנצרך לקטנים ואח״כ רואים הקמח אם הוא דחוק הרבה שא״א לעכבר להלוך בתוכו וגם הכיס הוא דחוק לקמח שא״א לעכבר להלוך בין הכיס לקמח ואז אפי׳ אם הוא נקב גדול מקום שאכל ממנו עכבר חותכין בסכין המקום ההוא ומסירין קמח עד שלא ישאר לנו ספק שנשאר שם מאכילת עכבר ואח״כ ירקידו הקמח ואוכלים אותו בפסח. ואם נתנדנד השק שיש חשש שנתערב מאכילת עכבר בתוך שאר הקמח או שיש חשש שהלך העכבר בתוך הקמח אז אם הוא קו״פ ורוצה לאפות ג״כ קו״פ הוי דינו כמ״ש לעיל או׳ ל״ז ואם הוא בתוך הפסח לא ישהלו כמ״ש בש״ע סעי׳ זה.

מג מג) שק של קמח שאחר שלשו י״ד שיעורין מצה מצאו בו פירורין יבשין והכניס השומר ידו עד תחתית השק ומצא בצק יבש דבוק הרבה בשק ונתחכם השומר לקשור מקום הדבוק והוריקו כל הקמח ואעפ״י כן נמצאו בו פירורין יבשין אסור לאכול המצה שכבר אפו בפסח. כפי אהרן סי׳ ו׳ ועיין לעיל או׳ נ״ו.

מד מד) והוה עובדא שאחר שאפו המצות ונשאר בשק מעט קמח הוליכוהו לבית ואחר שלש שעות ראו נקב בשק ובדקו הקמח הנשאר והיתה בו צואת עכבר רכה שנראה שזה נעשה מקרוב אחר שהובא השק לבית יש להתיר המצות ואם מכיר המצות שנעשו בסוף יסיר מהם כדי שיעור אחד משום מהיות טוב, לב חיים ח״ב סי׳ קל״ז. שד״ח מע׳ חו״מ סי׳ י״א או׳ ג׳ ועו״ש כמה ענינים מזה יעו״ש.

מה מה) ואם אין ידוע ממה נתלחלח השק יש להקל אפי׳ לאכלו בפסח אף אם נתייבש מכח ס״ס שמא מכח מי פירות נתייבש ואת״ל ממים נתייבש שמא לא נפל לתוכו כלום ואף שבסי׳ תס״ז הביא ב״י דברי אגודה בדגן שמונח בעלייה וכו׳ שאינו מתיר לאכלו בפסח וכ״כ רמ״א שם בש״ע סעי׳ ב׳ מ״מ י״ל לדמותו לס״ס שמתיר שם סעי׳ י״ב יעו״ש. דרישה או׳ א׳ ח״י או׳ י״ג. א״ר או׳ ה׳ וגם לפי המנהג שכתב מורם ז״ל לעיל סי׳ תס״ב סעי׳ ד׳ דאין לשין במי פרות היינו בודאי ולא בספק ועוד הא כמה פו׳ ס״ל דאם נתייבש המי פירות אין להם עוד מי פירות כמ״ש לעיל סי׳ תס״ב או׳ טו״ב יעו״ש ואי משום חשש דמים הא כמה פו׳ מתירין ע״י ריקוד ולאפות קו״פ כמ״ש לעיל או׳ ל״ז יעו״ש. וע״כ בהפ״מ או שעת הדחק יש להתיר ע״י ריקוד ולאפות קו״פ ולמהר בעשייתן. ואם אפשר לא יקח מהם לב׳ לילות ראשונים וכן בכ״מ דאיכא חשש אעפ״י שמותר לאוכלם בפסח לא יקח מהם לב׳ לילות ראשונים משום דחשיב אינו משומר יפה וכמ״ש האחרונים.

מו מו) [סעיף ה׳] הטל מחמין. ודוקא בחטים תלושים הטל מחמין אבל בעודם מחוברים אף שבישלו כל צרכם שאם נפל מים עליהם היה מחמין מ״מ הטל שהוא דבר מועט אינו מחמין. כ״כ הרב המגיה בס׳ בית אהרן קריספין מע׳ חו״מ או׳ ג׳ והסכים לדבריו השד״ח מע׳ חו״מ סי׳ יו״ד או׳ י״ג ועשה לו סמוכות יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר סי׳ תס״ז או׳ ז׳ ועיין לקמן סי׳ תס״ז סעי׳ ה׳.

מז מז) שם. הטל מחמין וכו׳ ופשוט דכל הני שכתב הטור והמחבר כאן דמחמיצין היינו אם שהה בלי עסק שיעור חימוץ דלא גרעו ממים דע״י התעסקות אינו בא לידי חימוץ. ח״י או׳ ט״ו. מק״ח או׳ י״ג. חמ״מ או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ב. ועיין לעיל סי׳ תנ״ט סעי׳ ב׳.

מח מח) שם הטל מחמין. צואת תרנגולים אינו מחמין. רוקח סי׳ ר״ץ. טור. מ״א סק״י. חמ״מ או׳ ה׳ והיינו בצואה עבה הא יש בו לחלוחית משקה מחמין וצריך ליזהר בזה. א״א או׳ יו״ד. ועיין לעיל או׳ טוב. וה״ה חטים שבגללי בהמה אינו מחמין. רוקח שם. מ״א שם. חמ״מ שם. מיהו אם הם שלימים לא חשיבי כמעוכלים לענין חימוץ כמו בנמצא במעי העוף או בזפק שמבואר באחרונים סי׳ תס״ז סעי׳ י״ב. שד״ח מע׳ חו״מ סי׳ יו״ד או׳ יו״ד.

מט מט) שם. הטל מחמין וכו׳ נראה בעיני שכל המשקין מחמיצין חוץ ממי פירות. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ כ״ש. כנה״ג בהגב״י. א״ר או׳ ט׳.

נ נ) שם. וכן מי רגלים, בין דאדם בין דבהמה כלב ועכברים כן משמעות בב״י ובדרשות מהרי״ל ה׳ תיקון המצות. וכ״כ במ״צ דאף דעכברים שהשתינו על החטים פליגי אם מחמין אם נראה ביקוע מ״מ בקמח ודאי מחמיצין. א״ר שם. מיהו הפר״ח כתב דמי רגלי בהמה יש לו דין מי פירות יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ י״ד. וכ״כ השו״ג או׳ י״א דדוקא מי רגלי אדם מחמיצין אבל שאר מי רגלים לא שנא של בהמה לא שנא של חיה ועוף ועכברים אין מחמיצין יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ דמי רגלים של בהמה חיה ועוף דינם כמי פירות שאין מחמיצין יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע״כ אם נתערבו בעיסה שנילושה במים יש להחמיר ולדונם כמו מי פירות עם מים שצריך למהר באפייתם כמ״ש בסי׳ תס״ב סעי׳ ב׳ ואם נפלו על קמח צריך להסיר המקום ההוא כמו בנפלו מים ואם נתייבש ואינו ניכר עיין לעיל או׳ ל״ז אלא שבכאן יש להקל יותר משום דאיכא ספק שמא דינם כמי פירות.

נא נא) שם. וכן מי רגלים. ואין חילוק בין מי רגלים דקטנים או גדולים היוצא מפי טבעת. ח״י שם. חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז שם.

נב נב) צואה עבה אינו מחמין אבל צואה רכה בין דאדם בין של בהמה ועוף י״א דדינו כמי פירות וא״כ הוי בעיסה כמי פירות עם מים וי״א דאפי׳ כמי פירות לא הוי ואין מחמין כלל. ח״א כלל קכ״ו או׳ י״א. ועיין לעיל או׳ טו״ב.

נג **נג) וחטים** שנמצא בתוכם צואת חתולים אין לאסור ואף שיש לחוש שהשתינו עליהם כמו שהוציאו רעי אחזוקי איסורא לא מחזקינן די״ל דלא הוציאו רעי על החטים ממש אלא רחוק משם ועוד דשמא לא הטילו מי רגלים ועוד דאף אם השתינו עליהם שמא לא נתחמצו ואף אם נתחמצו קצת אינו אלא מיעוטא דמיעוטא ועוד עיקר דין מי רגלים שנוי במחלוקת כמבואר בב״י ולכן כל שאין רואין שום ריעותא בחטים אין להחמיר כלל. מאמ״ר או׳ ד׳ יעו״ש.

נד **נד) שם. ומי הפה וכו׳** בין של אדם בין של שאר בעלי חיים. לבוש. ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ כ״ד.

נה **נה) שם. ומי הפה.** נשים חשובות כשמרקדות קמח נותנות רדיד כנגד פניהם כדי שלא ינתז צנורא מפיהן כשהן מדברות. הרשב״ץ במאמר חמץ דף ל׳ ע״א. ברכ״י או׳ ג׳ וכן ראיתי נוהגין קצת מן הנשים פעה״ק ירושת״ו. כס״א או׳ ג׳ ועיין לעיל סס׳ תנ״ג.

נו **נו) שם. והחוטם.** ויזהירו הזקנים והזקנות מן הטפה הנופלת להם מן החוטם שלא תפול לתוך העיסה. א״ר או׳ י״א.

נז **נז) שם הגה. אבל דם וכו׳** וה״ה מי מרה ג״כ אין מחמיצין דהוי כדם וליחה סרוחה וא״כ מותר לעשות ממנה עיסה לרפואה. מ״א סק״י. ח״י או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ י״ג. מק״ח או׳ י״ג. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז שם. ח״א שם.

נח **נח) שם הגה. אבל דם וכו׳** כ״כ ב״י בשם רי״ו ואו״ח דדם אינו מחמיץ. וכ״כ הפר״ח. וכ״כ האחרונים. ונ״מ דיכול לעשות ממנו עיסה לרפואה כמ״ש באו׳ הקודם.

נט **נט) שם הגה. וחלב.** עיין לעיל סי׳ תס״ב או׳ ד׳ וכן בדין חלב האשה עי״ש או׳ ז׳.

ס **ס) שם הגה. וחלב.** וה״ה חלב בציר״י (דהיינו תרבא) אפי׳ רותח וצלול וכ״ש נקרש. ח״י או׳ ע״ו. א״ר או׳ י״ב. חק יוסף או׳ י״ד. מק״ח או׳ י״ג. ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ תס״ב או׳ ו׳.

סא **סא) שם הגה. וזיעת אדם אינו מחמיץ.** זהו דעת הרא״ש כמ״ש הטור. וכ״ה דעת תה״ד סי׳ קי״ח. וכ״כ הרשב״ץ בתשו׳ ח״ג סי׳ כ״ב ובמאמר חמץ דף ל׳ אך הרוקח בסי׳ ר״ץ ס״ל דזיעת אדם מחמיץ כמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש. וכ״כ באו״ח משם הרא״ה דף ע״ב ע״ב והב״ד הברכ״י או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ כ״ד.

סב **סב) שם בהגה. וזיעת אדם וכו׳** וזיעת בהמה נתבאר לעיל סי׳ תנ״ג סעי׳ ז׳ קחנו משם.

סג **סג) [סעיף ו׳] קמח שנפל עליו דלף מן הגג.** רש״י. ר״ז או׳ ט״ז.

סד **סד) שם. אינו בא לידי חימוץ.** שטירוד הדלף הנופל תמיד אינו מניחו להחמיץ. רש״י. לבוש. ר״ז שם.

סה **סה) שם. אינו בא לידי חימוץ.** וכן דגן שהדלף טורד עליו אפי׳ כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ וכישפסוק טרדת הדלף צריך לטחנו מיד. ר״ז שם. מ״ב או׳ ל״ב.

סו **סו) שם. אינו בא לידי חימוץ.** פי׳ הרא״ה ז״ל בשם רבו הרמב״ן ז״ל דלאו למימרא דמה ששרוי ע״י מים אינו מחמיץ משום טיף טיף אלא לומר דאי לאו טיף טיף אפי׳ מה שאין אנו רואין שיהא שרוי במים הכל אסור לפי שכך דרכו של קמח שהוא שואב מן הלחות ודינו כשרוי במים אבל כשהוא טרוד ועושה טיף טיף אינו מניחו למה שאינו לח לשאוב כלל עכ״ל והביאו הר״ן פ׳ כ״ש וכתב עליו דאינו מחוור. והב״ד ב״י. וכ״כ הפר״ח דבין מקום שהדלף טורד שם בין שאר הקמח שחוצה לה אינו בא לידי חימוץ דכי היכי דאיכא טירדא במקום שנופלת כך בשאר הקמח שנבלעים שם המים דכיון שנבלעים טיפה אחר טיפה גם שם מטריד הקמח ולא אתיא לידי חימוץ וכן עיקר ודלא כס׳ הרמב״ן שהביא הר״ן ז״ל עכ״ל. וכ״מ מדברי הר״ז שם. וכ״כ מ״ב או׳ כ״ט. מיהו העו״ש או׳ ה׳ כתב דנכון להחמיר כדברי הרמב״ן. ודעת המש״ז או׳ ה׳ להחמיר בכל קמח המלוחלח משום דאין אנו בקיאין לידע איזו מקרי טיף טיף יעו״ש.

סז **סז) שם. והוא שיהיה הדלף טורד וכו׳** ר״ל שנופלין טיפה אחר טיפה סמוך ותיכף ואין שהות בינתיים. רש״י. ר״ז שם. דאי לאו הכי השהיות מצטרפות לשיעור מיל ומחמיץ. תה״ד סי׳ קכ״ג. ועיין לעיל סי׳ תנ״ט או׳ ל״ג.

סח **סח) שם. ויאפנו מיד לכשיפסק.** ר״ל דלכתחלה אין להניחו אפי׳ רגע א׳ בלי עסק וכמ״ש לעיל סי׳ תנ״ט סעי׳ ב׳ אבל בדיעבד אינו אסור אלא א״כ נשתהא שיעור מיל אחר שנפסק הדלף. וכ״כ הרמב״ם פ״ה דין יו״ד והביאו הפר״ח וכתב והוא ברור. מיהו ח״י או׳ י״ג כתב דאפי׳ אם נשתהא פחות

משיעור מיל אסור דיאפנו מיד משמע דאין שיעור לדבר יעו"ש וכ"כ השו"ג או' י"ג. אמנם הא"ר או' ט"ז כתב ואולי דגם מיד דקאמר הש"ע ולבוש הוא לאו דוקא אלא לאפוקי יותר משיעור מיל יעו"ש והמאמ"ר או' ו' כתב בפשיטות דכ"ה דעת הש"ע וכתב ג"כ בשם כמה פו' דבדיעבד אינו אסור אלא א"כ שהה שיעור מיל משפסק הדלף עד שנאפה יעו"ש. וכן הסכים החמ"מ או' ו' וכ"פ הר"ז או' ט"ז. מ"ב או' ל"א.

סט סט) שם. ואם הוא מסופק וכו' דספק דאורייתא לחומרא ב"י בשם הרא"ש. לבוש.

ע ע) שם. ואם הוא מסופק וכו' וכבר נתבאר בסעי' ד' דאם רקד הקמח בעוד שהעיסה מלוחלחת דמותר לאכול השאר גם בפסח. שו"ג או' י"ד.

עא עא) שם. ואם הוא מסופק וכו' ואף להשהותן אסור כיון דליכא אלא חדא ספיקא כדלקמן סי' תס"ז סעי' ב' בהגה. פר"ח. ר"ז או' ט"ז. מ"ב או' ל"ב. ומיהו אם הניח הדלף מטפטף והלך לו ובא ומצאו עדיין מטפטף כבראשונה לא חיישינן אולי נפסק וחזר להטיף כבראשונה אלא הקמח מותרת דמסתמא סרכיה נקיט ואזיל ולא נפסק הקילוח. פר"ח. חמ"מ או' ו'.

עב עב) שם. אסור. בהנאה אם הוא בפסח. חמ"מ שם. והיינו רק מקום המלוחלח. ועיין לעיל או' ע'.

סימן תסז

א א) [סעיף א'] דגן שנטבע בנהר וכו' ויש בהם חשש חימוץ ואינו ניכר בהם. טור. לבוש. משמע דאם החמץ ניכר מותר (למכור אפי' הרבה לגוי א' ר"ז או' ד') ולא חיישינן שמא יטחנם וימכרם כיון שאין לוקחים קמח מן השוק אלא בשעת הדחק כמ"ש סי' תנ"ג ודלא כעו"ש. מ"א ריש הסי' מיהו הר"ן בפ' כ"ש כתב דאפי' נתבקעו שהחימוץ ניכר בהם אפ"ה אסור למכור לעכו"ם דחיישינן שמא יטחן אותם ואח"כ ימכור לישראל עכ"ל וכ"כ העו"ש או' א' ותמה על ל' הטור דמשמע דאם החמץ ניכר מותר יעו"ש וזהו שכתב מ"א ודלא כעו"ש. ודברי הר"ן הנז' הביאו ח"י או' א' והקשה על דברי המ"א הנז' דמ"מ חיישינן שמא יקח הישראל אותו קמח קו"פ ויקיימו בביתו וקעבר על ב"י וכתב דכוונת הטור דאע"ג שאין החמץ ניכר ויודע בו רק שיש חשש חמץ אפ"ה חיישינן לתקלה בעניין המכירה ומכ"ש בחמץ ידוע וניכר דחיישינן לכתחלה יעו"ש אמנם הא"ר או' א' כתב לתרץ קושיית ח"י דס"ל למ"א דאי משום זה לא גזרו דהא מבטלו במה שאומר דלא חזיתיה יעו"ש וגם המק"ח בביאורים הסכים לדברי מ"א יעו"ש. והער"ה או' א' כתב להתיר למכור לגוי מכח ס"ס שמא ימכור לגוי ואת"ל ימכור לישראל שמא ימכרנו חטים שהוא ניכר יעו"ש אבל הרב ב"ד סי' רל"ב הסכים לדברי הר"ן יעו"ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע"כ לכתחלה אם אפשר יש למכור מעט לכל אחד ואחד או למכרו בענין שיחזירו לו אחר הפסח כמ"ש לעיל סי' תמ"ח סעי' ג' ואם א"א ויש הפ"מ אז יש לסמוך על המתירין. וכ"כ הר"ז או' ד' דבהפ"מ יש לסמוך על המתירין.

ב ב) שם. כך אסור לקיימו. ואם עבר וקיימו וזרען בקרקע וצמחו גידוליו מותרין כמ"ש לעיל ססי' תמ"ג. ח"י או' ב' ועיין בדברינו לשם או' ל"ג.

ג ג) שם. ומודיעו וכו' ואין מועיל בכאן הכרזה כמו שמועיל בבשר בפ' גיד הנשה. שה"ג פ"ה דע"ז. כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"א. חמ"מ או' א'.

ד ד) שם. ומודיעי וכו' זהו ל' הרמב"ם פ"ה וכתב ב"י דלהרמב"ם לא אמרינן נזבנינהו קבא קבא אלא במוכר לעכו"ם דאילו לישראל אם אינו מודיעו אפי' קבא קבא נמי אסור דחיישינן שמא ישהנו כדי לאכלו בפסח ואם מודיעו אפי' טובא נמי שרי עכ"ל. אבל מהרש"ל כתב דאפי' במודיעו למכור לו טובא אסיר והסכים לדבריו הב"ח. וכן הסכים הט"ז סק"ב. עו"ש או' א' א"ר או' ג' אמנם הפר"ח הסכים כדברי ב"י דכל שאינו מודיעו אפי' קבא קבא אסור דילמא מינטר ליה לפיסחא וכשמודיעו אפי' טובא נמי שרי. וכן הסכים השו"ג אר א' ח"י או' ג' חק יוסף או' ב' ר"ז או' ג' ח"א כלל קכ"ו או' ב' מ"ב או' ב'.

ה ה) שם. ומודיעו וכו' ואם ניכר שהם נתחמצו א"צ להודיע לישראל כיון שהחמץ ניכר. ח"א שם. ומשמע אפי' הרבה מיהו המש"ז או' א' כתב ולישראל מעט פשיטא דבניכר א"צ. להודיעו יעי"ש משמע דבהרבה אינו פשוט וע"כ יש להחמיר בהרבה לכתחלה שצריך להודיעי.

ו ו) שם. ואם מכרו לעכו"ם קו"פ מוכר מעט וכו' מיהו מהרש"ל כתב דלעכו"ם אפי' קבא קבא אסור והסכים לדבריו הב"ח. וכ"כ א"ר או' ב' אבל הט"ז או' ב' הסכים כדברי הש"ע. וכן הסכים הפר"ח. חמ"מ או' א' ר"ז או' ב' ח"א שם.

ז ז) שם. מוכר מעט וכו' ודוקא בחמץ מועיל מעט מעט דאף את"ל שימכור לישראל יאכלנו קו"פ אבל בשאר איסורים לא מהני מעט מעט דמ"מ חיישינן שימכרם לישראל או יתן במתנה לאוהבו ישראל. מ"א סק"ב. ח"י או' ד' מק"ח או' ד מ"ב או' ד' ומיהו עיין בס' זבחי צדק על יו"ד סי' פ"ד או' ל"ג שהביא פלוגתא בזה בענין שאר איסורין אם מותר למכור לעכו"ם מעט מעט וסיים דאין להקל אלא בהפ"מ יעו"ש.

ח ח) **שם. כדי שיכלה קו"פ וכו'** סי' אף את"ל דגם אותו המעט ימכרנו לישראל מ"מ אותו המעט יאכל הישראל קו"פ ולפ"ז משמע דבע"פ בשעה ה' בענין שא"א שיכלה קו"פ אסור למכור לעכו"ם אפי' מעט מעט מחשש דאולי ימכור לישראל וכ"מ לשון הש"ס ורמב"ם ושאר פו' ומ"מ אם נתחמץ לישראל דגן הרבה בע"פ והוא בענין שא"א לו למכור לעכו"ם שיכלה קו"פ ואיכא הפ"מ מותר למכור לעכו"ם שיודע בו ומכירו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ורשאי לומר לו עד שאתה לוקח במנה וכו' כמבואר לעיל סי' תמ"ח סעי' ג' וד' ואז ליכא למיחש למידי. ח"י שם. חק יוסף או' ג' מק"ח שם. ר"ז או' ד' מ"ב או' ג'.

ט ט) **שם. כדי שיכלה קו"פ וכו'** עיין להרב ב"ד סי' רל"ז שצדד דאם יש זמן הרבה לפסח אפי' הרבה יכול למכור לגוי יעו"ש. זכ"ל.

י י) **שם. שמא יחזור העכו"ם וכו'** ואע"ג דהוי ס"ס כיון דהוי ס"ס הנעשה בידים אין להתיר מטעם ס"ס. רשד"ם חי"ד סי' מ"ה מהרימ"ט חי"ד ח"ב סי' ב' כנה"ג בהגה"ט עו"ש או' ה' מ"א סק"ב. זכ"ל. וכ"כ בס' זב"צ על יו"ד סי' ק"י בדיני ס"ס או' קמ"ט בשם כמה פו' והסכים כן לדינא יעו"ש.

יא יא) **שם. וימכרנו לישראל.** מעשה בישראל שלקח חטים מעכו"ם ובא אח"כ ישראל אחר וביקש מהעכו"ם שימכור לו ג"כ חטים ואמר אין לי חטים כי היהודי שמכרתי לו הוא אוהבי ומכרתי לו החטים שרחצתי ובקשתי לטוחנן לצורך ביתי ומכרתי אותם לאהבתי אותו. נ"ל דדמי למ"ש ביו"ד סי' ט"ז סעי' י"א דאין העכו"ם נאמן במה שאמר לאחר שמכרם ויצאו מתחת ידו מיהו אי מהימן ליה אסור עכ"ל. מ"א סק"ד ח"י או' ה' א"ר או' ג' י"א בהגה"ט. חק יוסף או' ד' מק"ח או' ה' וכתב שם ח"י משמע דקודם שמכרם כיון שהוא בידו נאמן וזה אינו דכיון די"ל שנתכוין להשביח מקחו אינו נאמן יעו"ש. אבל חק יוסף שם השיג על דברי ח"י הנז' וכתב בשם כמה פו' דבעודם בידו נאמן לאסור אפי' היכא דאיכא למימר דלהשביח מקחו אומר יעו"ש. וכ"כ בס' זבחי צדק על יו"ד סי' ט"ז או' ל"ד בשם כמה פו' יעו"ש.

יב יב) **[סעיף ב'] דגן זה שנטבע בנהר וכו'** עיין ב"י שכתב דיש מחלקין בין חטים לשעורין דבשעורין בעינן שנתבקעו אבל בחטים כיון דאית בהו סדק כמאן שנתבקעו דמי אלא שסיים אבל דעת הרי"ף והרמב"ם שאין חילוק בין חטים לשעורין והכי נקטינן עכ"ל וכ"מ מסתמיות דבריו כאן בש"ע דבכל מיני דגן אסור אעפ"י שלא נתבקע. וכ"כ העו"ש או' ב' וכ"מ מסתמיות דברי האחרונים דנקטו תיבת דגן משמע דבכל מיני דגן אסור אעפ"י שלא נתבקע.

יג יג) **שם. דגן זה שנטבע בנהר וכו'** ואם מותר לבטל דגן זה ברוב או בס' קו"פ כיון דעדיין שעת היתר הוא כבר כתבנו לעיל סי' תמ"ז או' רנ"ו ורנ"ז ורנ"ח קחנו משם. ועיין עוד מ"ש השע"ת או' ו' בשם מהריע"ץ ומ"ש לעיל סי' תס"ו או' מ"א יעו"ש.

יד יד) **שם. או שנפלו עליו מים.** אפי' מעט. ב"ח ט"ז סק"ג. עו"ש או' ב' ר"ז או' ב' מ"ב או' ו'.

טו טו) **שם. אעפ"י שלא נתבקע אסור וכו'** ואע"ג דגבי לתיתה אינן אסורין אלא א"כ נתבקעו שאני התם דעסיק בה, טור בשם ר' אפרים. מ"א סק"ג. והא דכתב לקמן בסעי' ט' דאם לא נתבקע ממש התבשיל מותר אע"ג דמינח נייחי תוך התבשיל מ"מ י"ל כיון דהתבשיל רותח הוי כחליטה דאינו מחמיץ לדעת הטור סי' תס"א ותס"ז יעו"ש רק שיש לחוש שהיה במים קודם רתיחה לכן לא מחמרינן כולי האי ועוד י"ל והוא עיקר דבתבשיל שהוא רק תערובת משהו דרבנן לא מחמרינן כולי האי כמ"ש המ"א ס"ק י"ב יעו"ש. ולפי מ"ש הרמב"ם פ"ה נ"ל הטעם פשוט לפי שדגן שנבלל או נתבשל ולא נתבקע ממש אינו חמץ של תורה וגם משהו דרבנן לא אסרינן תרי דרבלן. ח"י או' ז' ועי"ש שכתב דכ"ז ליישב דעת הפו' והש"ע אבל לדינא כבר מסיק רמ"א בסעי' ט' בהגה דנהיגין לאסור בכל ענין יעו"ש. ועיין בדברינו לשם בס"ד.

טז טז) **שם. אעפ"י שלא לתבקע אסור וכו'** ר"ל שאעפ"י שאין אנו רואין בו שום רעותא ואינו קרוב להתבקע כלל אעפ"י כן אסור דלא דמי ללתיתה דעסיק בה והילכך אף אם יניחנו ע"פ חבית וכיוצא לבדוק אם נתחמץ לא מהני. מאמ"ר או' ד'.

יז טוב) **שם. אעפ"י שלא נתבקע אסור וכו'** משמע ודאי דלדעת הני רבוותא אם עבר והניחו אסור לאחר הפסח דהא אמרינן דכיון דמינח נייחי באין לידי חימוץ. ועיין להרשב"ץ בתשו' ח"ב סי' קצ"ט שהתירן באכילה אחר הפסח אם לא נתבקעו יעו"ש והוא פלא אם לא שסמך על דברי הר"ן שכתב דההיא ארבא מיירי כשהיו בהם מבוקעין ולא היו ניכרין וכו' והיא סברא יחידאה דכל הפו' פסקו אעפ"י שלא נתבקעו. כס"א או א' ומיהו עיין ער"ה או' יו"ד שכתב דאפשר שהרשב"ץ שהתיר חטים שנשרו במים ולא נתבקעו ס"ל כרבי ישעיה הראשון דכיון דלא נראה ביקוען קודם שיבשו אפי' נשרו מותרין יעו"ש. ועוד עיין לעיל או' ט"ו שכתבנו בשם ח"י דכל שלא נתבקע ממש אינו חמץ של תורה יעו"ש וא"כ אם שגג או עבר והשהה אותו לאחר הפסח ויש הפ"מ אפשר דיש להתיר בהנאה כיון דאיכא כמה פו' דס"ל דלא הוי חמץ של תורה ואינו עיבר בב"י וב"י וחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור מה"ת אלא משום קנס דעבר אב"י וב"י ובכה"ג אפשר דיש להקל. ועיין לעיל סי' תמ"ב או' ג' וסי' תמ"ז או' רנ"ח ודוק.

יח **חי) קמח** שיש ספק אם לתתו החטים אם לאו מותר להשהותם עד אחר הפסח מטעם ס״ס. מעיל שמואל סי׳ ה׳ ׳ י״א בהגב״י. זכ״ל על סעי׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תנ״ג סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד.

יט **יט) שם. אתי לידי חימרץ.** ואם לא שהה עדיין שיעור מיל עדיין לא החמיץ וא״כ אפי׳ נעשה בפסח מותר למוכרו לעכו״ם קודם ששהה שיעור מיל. מ״א סק״ד. ח״י או׳ ח׳ א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ה׳ מק״ח או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ וכתב שם הר״ז דאפי׳ דגן הרבה שנשרה במים תוך הפסח יכול למוכרו כולו לעכו״ם אחד קודם ששהה שיעור מיל אבל המק״ח שם כתב דדוקא למכור לעכו״ם כדי לאוכלו תיכף מותר ור״ל דחיישינן שמא יחזור וימכרנו לישראל כמ״ש בסעי׳ הקודם. וכ״כ מ״ב או׳ ט׳ ועיין מחה״ש.

כ **ך) שם בהגה. ונתלחלחו.** עד שהיו בהם כ״כ מים שהיה טופח ע״מ להטפיח. ב״י בשם האגור אבל בשם הכלבו כתב אפי׳ דלף מעט וכ״מ מלשון מור״ם ז״ל שכתב ונתלחלחו משמע דכל שנתלחלחו אעפ״י שאין בהם כ״כ טופח ע״מ להטפיח אסורות. ועיין לעיל או׳ י״ד.

כא **כא) שם בהגה. אבל לאוכלם בפסח אסור.** היינו אם יש לספק שמא נתלחלח הרבה אבל אם נפל מעט מים או שלג על התבואה קודם הטחינה ויודע מקומו יגרוף החטים העליונים שיש לספק בהם והשאר מותר כמ״ש לעיל סי׳ תס״ו או׳ מ״א יעו״ש.

כב **כב) שם בהגה ולא מהני ספק ספיקא.** היינו משום דאין הפסד בשהייתן אבל אם יש הפסד או שאין לו אחר מותר אפי׳ באכילה. ט״ז סוף סק״ד. ח״י או׳ יו״ד חק יוסף או׳ ז׳ מק״ח או׳ יו״ד. חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל קכ״ו או׳ ד מ״ב או׳ י״א. ועיין מ״א ס״ק כ״ה.

כג **כג) [סעיף ג׳] אם הם יבשות וכו׳** אבל אם הם לחות (אעפ״י שלא נתרככו. ר״ז או׳ י״א) או שנשתנו מראיהן בידוע שהגיע עליהן מים ואסור להשהותן בפסח אלא לזבנינהו קבא קבא כי היכי דליכלינהו קמי פסחא. טור בשם בה״ג. לבוש. וכתב והוי דינא כמ״ש לעיל בתחלת הסי׳ בחטין שנטבעו בנהר וכו׳.

כד **כד) שם. אם הם יבשות וכו׳** מין חטה הבא ממקום א׳ הנקרא אירמייאן כיון שמראיהן טובה והם קשים אעפ״י שאינן קשין כמו חטים האחרים מ״מ אינם לחות ולפיכך הם מותרין. שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ פר״ח. שו״ג או׳ ט׳ חק יוסף או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ ל״ב.

כה **כה) ואם** מותר ליקח חטים מן השונ״ה של המלך שמביאין אותן בספינות לצורך הפסח עיין לעיל סי׳ תנ״ג או׳ ס״ז ושע״ת בסי׳ זה או׳ י״א.

כו **כו) שם. אם הם יבשות וכו׳** מיהו אם בא עליהם מים יש לאסור החטה עצמה אף שלא נשתנה כלל. ח״י או׳ י״א. מ״ב או׳ י״ב. כז) **כו) שם. ולא נשתנה מראיהן וכו׳** ואם לא באו בספינה אף נשתנו מראיהן אם אין אחרים יש לומר דשרי. מש״ז או׳ ה׳.

כח **כח) שם. לא מחזקינן.** ומותר באכילה. טור בשם בה״ג. לבוש. ועיין בס׳ בית מאיר שכתב דכ״ז מיירי באותן הספינות שהחטים מונחים על עליות שבאמצא הספינה ואין החטים באים לתוך המים מה שתחתית הספינה שואבת וגם למעלה היא מכוסה משא״כ בספינות (שקורין קאנין) שתחתית הספינה ידוע שתמיד היא מלא מים והחטים שקורים במים וגם למעלה היא מפורעת וקרוב הדבר שבזמן שהיא על הדרך הוגשם עליהם מטר השמים וגם כשהמלחים מגביהין תמיד המשוטות מן המים להוליך הספינה בודאי ניתז עליהם מן הנהר בכל צדדי הספינה ע״כ לכתחלה בודאי אסור לקנות אותם חטים לפסח בכל גווני ובדיעבד במקום הפ״מ אפשר היה להקל מפני חשש גשמים מלמעלה או מה שניתז עליהם מן המשוטות דאולי הוא רק זליפה מועטת אמנם מפני שידוע שהחטים המונחים בתחתית הספינה ששם יש מים תמיד ובודאי היה שרוי בתוכם זמן רב אלא שעתה נתנגבו והם אסורים אפי׳ לא נתבקעו ע״כ צריך דרישה מן הסוחרים הבקיאים אם ידוע להם שיש ששים בהחטים שלמעלה נגד מה שתחתית הספינה ומותר בדיעבד לאכלם בפסח ואם לאו אסורים אפי׳ בדיעבד יעו״ש והביאו מ״ב או׳ י״ד.

כט **כט) [סעיף ד׳] אין חוששין לסתם חטים וכו׳** כל שאין רואין בהם סי׳ חימוץ. ר״ז או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ט״ו.

ל **ל) שם. אין חוששין לסתם חטים וכו׳** שדבר תורה הולכין בכ״מ אחר הרוב ואין הרוב מחמיצין ואף אותן עירמות שראינו שנפלו עליהם גשמים תולין להקל שמא לא נכנסו בהם מים אלא בשבלים העליונים אבל לא בבטן העירמה ואף את״ל שנכנסו שמא לא הספיקו להחמיץ הלכך הוי ס״ס ולקולא. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א סי׳ ק״ב. לבוש. ט״ז סק״ה. ר״ז שם. אבל מן השבלים העליונים לא יקח ואפי׳ לא העלו צמחים שאין בהם אלא חד ספק אבל אותם שהעלו צמחים הם ודאי חמץ. לבוש.

לא **לא) שם אין חוששין לסתם חטים וכו׳** אבל לילך למקום קביעותם ולקנות אסור משום דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. פר״ח. והיינו מעליונות הגדיש. א״א או׳ ה׳ ור״ל אבל מאמצע שרי ליקח אף ממקום הקבוע מכח ס״ס וכמ״ש באו׳ הקודם.

לב **לב) שם. אין חוששין לסתם חטים וכו'** ר"ל אעפ"י שנמצאו בהם מצומחות אין חוששין לשאר חטים אבל ודאי דצריך לבדוק אם יש שם ס' ופשיטא כשמוליכין החטים למכור והגשמים יורדים על השקים עד שהשק כמעט שרוי במים וגם החטים נתלחלחו אסורים מדינא בפסח שהרי הריעותא נגלה לעינים וצריכין להזהיר ע"ז כי המוכרים אינם מקפידין ע"ז כי רובם אינם בני תורה וגם צריך להזהיר להמוכרי תבואה בשנה שרבו גשמים או שירדו מים על השקין דאז מחוייבים למכור התבואה כדין מכירת חמץ ואסורים למכור מהם לנכרי אחר זמן איסורו ובדוחק להתיר להם שיהיו סרסרים לנכרים לקנות ולמכור אבל לקנות ולמכור לעצמם הוא איסור גמור. ח"א כלל קכ"ו או' ה' מ"ב או' ט"ו.

לג **לג) שם. אין חוששין לסתם חטים וכו'** וכתב בשכנה"ג הגב"י או' ז' הלכה למעשה שהתיר לקנות חטים לפסח אף שהיו נעצרים בבורות כל שלא ראינו בהם שינוי במראיהן ואינם לחות יעו"ש. ח"י או' י"ג. מק"ח או' י"א. חמ"מ או' ד' מ"ב או' ט"ז. ועיין לעיל או' כ"ד. ואם יש בהם חטים שצמחו עיין לעיל סי' תנ"ג סעי' ג' בהגה ובדברינו לשם בס"ד.

לד **לד) שם. אין חוששין לסתם חטים וכו'** יש חילוק רק בין חטים שהגשמים מזלפין עליהם ובין שבלים שירדו עליהם גשמים שבחטים שהם בלי לבוש המים נכנסים מיד תוך החטה ויש חשש חימוץ אבל בירדו על השבלים המים נבלעים תוך הלבוש והחטה לא נתלחלח רק מעט וכמעט בלתי אפשר שתחמיץ ואין אנו צריכין לחוש לחטים שנקצרו בימי הגשמים דאזלינן בתר רובא שאין מחמיצין כשאין אנו רואין ריעותא ומ"מ אחרי שבעלי תבואה אומרין שיש להם סי' באותן שנתלחלחו ודאי יש לחוש לזה ולקחת לקמחא דפסחא רק חטים אשר אין ניכר בהם שום שינוי. תשו' בנין ציון סי' ה' פת"ע או' ז ועיין לקמן או' ט"ל.

לה **לה) אחד** קנה חטים משר אחד למצות ואח"כ קנה ממנו עוד ישראל מצבור אחד שקנה הראשון וא"ל השר שהם לתותים ועד שלא נודע אפה מזה הראשון מצות ואח"כ אפו בכלים שלו ששה אנשים אחרים והכלים דהיינו מרדות וקאצעלקעס ובכלים אחרים של ששה אנשים הנ"ל אפו עוד אנשים אחרים וכו' יש לאסור כל המצות שאפה הראשון אבל לענין המצות שאפו אח"כ בכלים של הראשון יש ליטול מנין מצות כמנין הקאצעלקעס וכן כמנין המרדות ולאכלם בחמץ ושוב מותרים האחרים. תשו' צ"צ א"ח סי' ס"א. פת"ע שם.

לו **לו) חטים** שנקצרו לשם פסח ולמראית העין היו יבשים כראוי רק זנבות השבלים היו לחות בתחתיהם מלחות הגשמים שרבו אז בימי הקציר ולאחר איזה ימים שבאו לדושם מצאום שנתחממו וגם נתרככו כגרגרים של חטים ובשעת טחינה בדקו ולא נמצא שום ביקוע כיון שלא ראינו שום ריעותא אלא שנתרככו בעלמא אין לאסור אלא שומר נפשו יהדר אחר חטים משומרות כראוי. תשו' חת"ס סי' קל"ב יעו"ש. פת"ע שם.

לז **לז) שנה** שרבו גשמים והיו החטים המשומרות לפסח במקצת היה ס' נגד המבוקעות ובמקצתם לא היה ס' המקצת שיש ס' מותרות רק שאינם נקראים משומר לשם פסח דבעינן שיהא בודאי משומר. תשו' שואל ומשיב ח"ג סי' פ"ג. פת"ע שם. ועיין לעיל סי' תנ"ג או' ב"ן ודוק.

לח **לח) [סעיף ה'] דגן שמחובר שנתייבש לגמרי וכו'** וזהו שאמרו בגמ' פסחים ל"ג ע"א דאחמיץ במחובר. אך סומכין מן הסתם שאין מניחים לעמוד בקרקע כ"כ שלא יפלו הגרעינים. ומ"מ ראוי ונכון להשגיח ע"ז דלפעמים מחמת הגשמים או שאר מניעות עומדים בקרקע לאחר שנתייבשו כל צרכן ולכן ראוי ונכון לקציר החטים בעוד שיש בהה עוד מעט מראה ירקות דאז אין חשש מחמת גשמים. ח"א כלל קכ"ח או' ב' ובאלו הארצות כשקוצרים התבואה על הרוב אינה יבשה לגמרי והיא גורמת בישולה בתלוש בערימות הלכך נראה דאין כאן חששא אם לא שנפלו רוב גשמים דיש לחוש שעדיין השבלים לחים מן הגשמים כשקוצרים אותם והכל לפי הענין. מאמ"ר או' ו' ועיין לעיל סי' תנ"ג או' נ"ט ד"ה וכתב ח"א וכו'.

לט **טל) שם. ומקבל חימוץ וכו'** וז"ל ריא"ז תבואה שנשרית במים ואפי' אם נשרית בעודה מחוברת לקרקע לאחר שיבשה ועומדת ליקצר הרי זו חוששין על חמוצה ואסור לקיימה בפסח עכ"ל והב"ד בשה"ג פ' כ"ש. משמע דאין חוששין לחימוץ אלא א"כ נשרית במים אבל בזליפה מועטת ליכא למיחש וכ"כ הר' מנוח על הרמב"ם פ"ם בדין זה וכגון שהגיע זמנה ליקצר ואח"כ נפלו עליה גשמים מרובים יעו"ש. והביאו המאמ"ר או' ז' וע"כ כתב דאם נפלו מעט מזער טיפי גשמים על השבלים ונקצרו למחרתם דאין לחוש להם כל עיקר ואפי' למצה של מצוה שעושין בה שימור משעת קצירה וכן הסכמנו הלכה למעשה עכ"ל. ומ"ש השע"ת או' י"ד בשם תשו' מעיל צדקה סי' ס"ט עיין מחה"ש סק"ה שכתב שהוא חולק על דברי הרשב"א שהוא פסק הש"ע והוא קולא יתירה וע"כ יש להחמיר. ועיין לעיל או' ל"ד.

מ **מ) שם אם ירדו עליהם גשמים.** ואם ירד עליהם טל כבר כתבנו לעיל סי' תס"ו או' מ"ו קחנו משם.

מא **מא) [סעיף ו'] אותם שאין מבוקעות מותרות.** אפי' באכילה. ר"ז או' ט' והוא אם הם קשות ויבשות ולא נשתנה מראיהן וכמ"ש לעיל סעי' ג'.

מב **שם. אותם שאין מבוקעות מותרות.** ומ״מ צריכין לברר המבוקעות או צריכין לדקדק היטיב שיהיה עכ״פ ס׳ נגד המבוקעות. ח״א כלל קכ״ו או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ט. ועיין לעיל סי׳ תנ״ג או׳ ב״ן ודוק.

מג **שם. עליונות הגדיש ותחתיתו מתחמץ וכו׳** עיין לעיל או׳ ל׳.

מד **[סעיף ז׳] ישראל שיש לו בורות וכו׳** מפני שאין נודע ממש שיש חטים שנתבקעו ושמא אין שם כלל ואם נתבקעו שמא נפסלו מאכילת כלב והו״ל ס״ס. ב״י בשם תשו׳ הר״ן סי׳ קס״ח, וכ״ה בתשו׳ הרשב״א סי׳ ע׳ וכ״כ הלבוש. ועיין לעיל סי׳ תל״ו סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

מה **[סעיף ח׳] דבש של עכו״ם אין מחזיקין בו איסור וכו׳** לומר מזוייף הוא. טור. ומשמע דאם ידעינן שמעורב סלת צריכין לבער כדאיתא להדיא בירושלמי ס״פ כל שעה ואין לסמוך אהיתר שכתב הרא״ש (והביאו ב״י) בשם הר״ר יונה שאפי׳ נודע בבירור שנתערב בו קמח או סלת מה בכך מי פירות הוא ואינו מחמיץ אלא אם באנו לומר דשמא עירבו בו ג״כ מים דמי פירות עם מים מחמיצין את הקמח הנילוש עמהם ואפ״ה נראה דאין לאסור מפני חששא זו דחששא רחוקה היא לערב בו שני דברים וכולי האי לא מחזקינן איסורא וגם לחוש שמא עירב בו סולת מחטה לתותה לא שכיחה וגם נתבטל קו״פ. ב״י יעו״ש. מיהו דעת האחרונים להחמיר וכמ״ש לקמן.

מו **שם אין מחזיקין בו איסור וכו׳** ועיין בשכנה״ג הגב״י או׳ ח׳ שכתב שנתברר לו שכשמוציאין הדבש מן השעוה א״א אם אין נותנין אותו בכלי מים חמין ולפ״ז כל דבש שהוציאוה מן השעוה אין ללוש בה זולתו דבש מן הכוורת. וכתב עוד דבשנת התכ״ח הובא אליו דבש סתם וראו בה שהיה מעורב קמח או נישאסט״ה וחקר על הדבר ומצא שרובם ככולם עושין כן מפני שהם מערבין בו מים ולפי שלפי רוב המים שנותנין נעשה רכה חוזרין ונותנין בה קמח או נישאסע״ם לעבותה עד שבעלי הדבש עצמם הודו ולא בושו והכריז שלא יאכלו דבש בפסח ל״מ ללוש בה אלא אפי׳ לאכלה בפ״ע כ״א דבש מן הכוורת עם שעוה שלה והישראל יוציא השעוה או בארופי. וכתב עוד שאחר שכתב זה שמע מפי אנשים נאמנים ששמעו מבעלי הדבש שמשימין בדבש יון באל״י כדי למתקה ומן אז חדל את עצמו מלאכול אפי׳ בתוך ימי השנה מפני היון באל״י שהוא יי״נ כ״א מדבש הבאה משעוה אבל לא אסר לאחרים כ״א לעצמו. וקצת יחידי סגולה אשר נגע אלהים בלבבם משכו ידם ג״כ ממנה יעוש״ב. ולפ״ז גם במקומות שנוהגים היתר בדבש צריך לחקור ולדרוש שמא יש בו חשש איסור וא״ל שומר נפשו ירחק ממנו.

מז **שם. דבש של עכו״ם וכו׳** המנהג העיקרי שנהגו בו אבותינו הראשונים הוא שלא לקנות בתוך הפסח מחניות של עכו״ם לא שמן ולא דבש ולא חלב מטעם דשכיחי פירורין של פת בעת אכילת העכו״ם ויתערבו במשקין הנז׳ וכן חמאה נוהגין שאין קונין אותה אלא קו״פ ולא תהיה מלוחה. הרב בית יהודה במנהגי ארגיל דף ק״ח ע״א או׳ ס״ח. מחב״ר או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קמ״ז.

מח **מח) הטחינה** שמוציאין ממנה שמן שימשמין אסור לאוכלו שאעפ״י שנבלל ונתערב יפה מ״מ תוכל להרגיש ממשו של איסור. דרכי נועם חא״ח סי ו׳ י״א בהגב״י. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קמ״ד וקמ״ו ודוק.

מט **מט) שם הגה. מיהו וש מחמירין.** דחוששין שמא נתערב בו קמח ואע״ג דדבש מי פירות הוא מ״מ הקמח הוא חמץ גמור שנוהגין לרחוץ החטים. מ״א סק״ו. וכ״כ האחרונים.

נ **נ) שם הגה. מיהו יש מחמירין.** ואם נתערב ממנו בתבשיל בדיעבד בפחות מס׳ אסור. מ״א ס״ק י״א. מיהו ח״י או׳ ט״ז כתב דמן הסתם דלא ידעינן אם נתערב בתוכו סולת אעפ״י שנוהגין בו איסור לאכלם בעין מ״מ אם נתערב תוך התבשיל יש להתירו דיעבד אפי׳ בפחות מס׳ או אפי׳ ידעינן שנתערב בתוכו סולת מותר לקיימו בביתו או אם נתערב תוך התבשיל אם הוא הפ״מ או מניעת שמחת יו״ט אפי׳ בפחות מס׳ הסומך על דברי הר״ר יונה דס״ל דנימוח ונהפך לדבש לא הפסיד יעו״ש. והביאו א״ר או׳ ז׳ וכתב דכ״ז כשלא נודע שמערבין בו הרבה סולת עד שאין ס׳ בדבש נגדו יעו״ש. ומיהו הר״ז או׳ ט״ז כתב דאם ידוע בבירור שעירבו קמח חמץ אף שנתהפך לדבש אסור להשהותו ואם נפל לתוך התבשיל אוסר תערובתו במשהו אף במקום הפ״מ ומניעת שמקת יו״ט יעו״ש ואפ״ל דהיינו כשאין ס׳ בדבש נגד הסולת כשנתערב קו״פ אבל אם היה ס׳ נגדו ונתבטל קו״פ אף לדעת הר״ז יש להקל. ועיין א״א או׳ י״א.

נא **נא) שם בהגה. שלא לאכול דבש רק אותו שמביאין בחביות וכו׳** פי׳ בחביות גדולות שאין שכיח בו תערובות אבל בחביות קטניות יש לאסור כי רגילים להתערב שם קמח. עו״ש או׳ ח׳ וכ״כ הב״ח.

נב **נב) שם בהגה. רק אותו שמביאין בחביות וכו׳** שעושין ממנו משקה וכו׳ פי׳ תרתיבעינן דדוקא מאותו שבחבית מותר לעשות משקה דאף את״ל שיש בו מעט קמח בטל בס׳ קו״פ אבל אותם שמביאין בכלים קטנים אסור אפי׳ לעשות ממנו משקה וכמה פעמים נתברר לי שמערבין בהן קמח הרבה. מ״א

סק״ו. ובדרשות מהרי״ל כתב שדבש חי אסור לאכול כי המשקה בדוחק התירו לפי שנתבטל טעמו קו״פ וכן קבלתי ע״ש מהרש״ל שכך קיבל גם הוא ונראה בעיני שאפי׳ אותו דבש שמוציאין מן הכוורת לפנינו אין לאכלו חי משום גזירה דילמא אתי לאחלופי וכו׳ עוד נראה דדוקא קו״פ יכול לעשות משקה דאפי׳ היה בו תערובת קמח כבר נתבטל בס׳ אבל במועד אסור דשמא יש בו תערובת קצת ונ״ט בפסח עצמו וכן נהגי. ב״ח. והביאו מ״א שם. אמנם הט״ז סק״ו כתב דמשמע מדברי מור״ם ז״ל כאן שכתב שלא לאכול דבש רק אותו שמביאין מן הכוורת וכו׳ היינו אפי׳ לאכילה בעין מיתר יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ י״ז. חק יוסף או׳ י״א. מש״ז או׳ ו׳ וכ״מ בד״מ או׳ ג׳ וכתב הר״ז או׳ ט״ו דטוב לחוש לדברי המחמירים שלא לאוכלו בעינו אלא א״כ נתבשל קו״פ. והא״ר או׳ ט׳ כתב דהכל לפי המנהג בזה. וכ״כ ח״י שם. חמ״מ אר ז׳ ומ״מ צריך לחקור ולידע מנהג המקומות כי יש מדינות שנוהגין לתת לחם בכוורת בשעת רדיה או שאר דברים של חמץ ובמקים שיש לחוש אסור הדבש לאכלו בעין בפסח אבל מותר לעשות ממנו משקה מע״ד קו״פ. ח״א כלל קכ״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ מ״ז.

נג גג) וכתב שם הט״ז ועפ״ז נ״ל היתר גמור לבשל בחו״ה משקה שקורין מע״ד מדבש שניכר שבא מהכוורת לפי ראות עיני האנשים כל שהוא ראוי לשתיה ביו״ט ואף שמו״ח ז״ל כתב לאסור לעשות המשקה במועד מחשש תערובת וכתב שכן נהגו מ״מ נ״ל דהמיקל לכבוד יו״ט במדינות אלו שאין לנו שתיה אחרת בפסח לא הפסיד יעו״ש. וכ״כ המש״ז שם. ר״ז שם. מ״ב או׳ כ״ה.

נד דנ) מיהו דבש שמביאין מן הכוורת נוהגין בו היתר לכ״ע שאין דרך לערב בו כלום כשרודין אותו מן הכוורת. לבוש. וכתב המ״א ס׳ ק״ו דהיינו אותו שמביאין עם החדרים קטנים שלם כמו שהוא מונח בכוורת שעדיין לא נתרסק יעו״ש ועיין מחה״ש שכתב דלהב״ח גם זה אסור משום דאתי לאחלופי אלא דהלבוש לא חייש לזה אבל הא״ר או׳ ט׳ כתב דגם רש״ל וב״ח מודים בזה להתיר דבזה לא אתי לאחלופי. וכ״נ דעת האחרונים.

נה הנ) וכל זה בסתם מקומות אבל במקומות שידוע בבירור שאין דרך לערב בדבש שום קמח יש להתיר שם אפי׳ הדבש שהובדל מהשעוה אף לאכלו בעינו. ר״ז או׳ ט״ז.

נו ונ) שם בהגה. ותאנים יבשים וכו׳ לפי שיש שרגילין לערב בהם סולת כשמתקנים אותם. מרדכי פ׳ כ״ש והב״ד ב״י. וכ״כ בדרשות מהרי״ל. וכתב ב״י ונכון ליזהר מלאכול תאנים כ״א מאותם שאין בהם חשש עירוב סולת עכ״ל אכן בדרשות מהרי״ל שם כתב דנוהגין איסור בכולם גם באותם שמגדלים בגנים גזירה משום הרואה אטו שאר תאנים עכ״ל וכ״כ הט״ז סק״ז. וזהו שכתב מור״ם ז״ל שזה תלוי במנהג המקומות וכו׳ ועיין לקמן או׳ ס״ד.

נז זנ) שם בהגה. ותאנים יבשים וכו׳ יש מחמירין שלא לקנות גרוגרות וצמוקין ושאר פירות בתוך הפסח. בית יהודה דף ק״ח או׳ ס״ח משם רבו הרב מהר״ש צרור. מחב״ר או׳ ג׳ והייני מחניות של עכו״ם כמ״ש לעיל או׳ מ״ז יעו״ש.

נח חנ) שם בהגה. וענבים יבשים שקירין רוזיינ״י וכו׳ לפי שמניחים אותם אצל התאנים. כ״ה בדרשות מהרי״ל. ומהרי״ב כתב יש אוכלים הענבים הקטנים צמוקין בפסח ויש נמנעין ואומרים שמייבשין אותם בתנור אצל הפת או לאחר שהוציאו הפת מן התנור ויש אוסרים אפי׳ המשקה שנעשה מהם לשתות בפסח וכן נוהגין ברעגנשבורג וכ״ה בתשו׳ מהרי״ל סי׳ כ״ה שלא לאכול ענבים קטנים. ומטעם חששא זו נהגו באלו הארצות (במדינות אשכנז) שלא לאכול שום פרי יבש בפסח אם אינם שמורים מחימוץ שחוששין שנתייבשו בתנור ויש מקומות שאוכלים הענבים קטנים שבאותן ארצות שגדלים שם מייבשין אותם בשמש. ד״מ או׳ ה׳ וכך הם דבריו כאן בהגה.

נט טנ) בצמוקים אדומות נוהגין איסור מפני שאומרים שמגעילין אותם בשעה שמייבשין אותם ונראה דאין טעם לאסרן משום דסתם כלים אינם ב״י והו״ל נ״ט לפגם קו״פ ושרי לכ״ע כמ״ש בסי׳ תמ״ז. ומצאתי בתשו׳ אשכנזית (והיא תשו׳ מהרי״ל סי׳ כ״ה) וז״ל אותם ענבים דקים נזהרין בהם לפי שמערבין אותם עם הגרוגרות ובסליהם ע״כ. וחומרא יתירא היא. ב״י. והלבוש כתב דצמוקים בין האדומים בין השחורים נוהגין שלא לאכול בפסח מפני שאומרים שהלובן שעליהם הוא קמח ואעפ״ו שחקרו עליהם ונודע שלא לחוש נזה מ״מ כבר פשט האיסור מיהו לא נתפשט האיסור בפשיטת כ״כ אלא באדומות שקורין ראזינקא אבל בדקות השחורות יש מתירין דהא עינינו רואות שאין בהם שום לובן יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ י״א דכ״ה מנהגם לאסור האדומות ולהתיר השחורות. וכתב עוד וראיתי בני אדם נוהגין שלא לאכול שאר פירות שמגעילין אותם כשמייבשים אותם וליתא דלא נהגנו איסור אלא בצמוקים מחשש שזורקים עליהם קמח אבל שאר הדברים שאין שייך זה מותרות עכ״ל וזה כתב לפי מנהג מקומו אבל זה הענין ישתנה לפי העת והזמן והמקים וגם פירות הייבשים אינם שוים שיש אשר נכנסים לבית הספק ויש אשר אינם נכנסים והכל לפי המנהג ולפי ראות עיני המורה דאתרא ההוא אחר הדרישה והחקירה.

ס **ס) שם. בהגה.** שלא לאכול שום פירות יבשים וכו' מטעם שכתבנו לעיל או נ"ח יעו"ש. וקליפת מארנצין דילן כפירות יבשים. ח"א כלל קכ"ז או' ב' ואם רקחו צונון בדבש וכדי ליתן טעם עירבו עמו קליפת מארנצין יבשים אסור לאוכלו בפסח ומותר להשהותו. נ"א שאלה ל' ועיין לעיל סי' תנ"ג או' ד'.

סא **סא) שם בהגה. שלא לאכול שום פירות וכו'** ואם יחפץ אדם לקיים מ"ש בשיר השירים פתח הסמדר יכול לקיים בענבים דידן. תשי' מהרי"ל סי' כ"ה. מ"א סק"ח. וכ"כ האחרונים.

סב **סב) שם בהגה. שום פירות יבשים וכו'** בק"ק קאליש נוהגין היתר מקדמונים ליקח אגסים יבשים קטנים מן העכו"ם ולעשות מהם משקה דהיינו ששופכין עליהם מים קרים ושורה בתוכו עד שנעשה משקה אבל לבשלו עם האגסים נוהגין איסור וגם האגסים עצמן אין אוכלים אותם והכלים ששואבים בהם המשקה נוהגין שלא להשתמש בהם דבר אחר. ונ"ל הטעם משום דחוששין שמא נדבק בהם קצת חמץ לכן אין אוכלים אותם אבל המשקה שותים דאותו המעט בטל בס' ואע"ג ששורה גם בפסח מ"מ לא החמירו מספק. ומה שנוהגין איסור לבשלן משום דע"י הבישול יהיב טעמא ביותר. מ"א סק"ח. וכ"כ ח"י או' י"ט דנהגו לעשות מהם משקה ע"י מים קרום אבל אין לבשל בהם יעו"ש. וכ"כ א"ר או' י"ג. חק יוסף או' י"ד. מק"ח או' י"ג. חמ"מ או' ז' ר"ז או'. ח"י ח"א כלל קכ"ז או' ב' ומיהו יש נוהגין להחמיר גם במי שרייתן כמ"ש לעיל או' נ"ח. וכ"כ מ"א שם. חמ"מ שם. ר"ז שם. ח"א שם. אלא א"כ שראן ובשלם קו"פ. ר"ז שם. והחמ"מ שם כתב דהכל לפי המנהג. ועיין שע"ת או' י"ד.

סג **סג) האגוואי"ה** ארדיינט"י שעושין מצמוקין נהגו בני אשכנז שלא לשתותו והוא חומרא בעלמא אך אם נותנין ייאנסו"ן ביורה אסור לשתותו בפסח. הרב מהר"י זיין בתשו' שערי ישועה כ"י שער ו' סי' ד' ברכ"י או' ד'.

סד **סד) והנוהגין** לסנן היין מן הצמוקין משום חשש חימוץ שמא יש בעין נדבק על הצמוקין ונ"ט בפסח רשאין לסנן אף בע"פ עד הלילה דבטל בס' וכשחל ע"פ בשבת יזהר משום בורר ויניח מעט יין בצמוקין. ומיהו הפרש יש בין מסנן בבקר שבת י"ל דשרי כי רשאי לשתות יין בע"פ ולא מחזי כמכין ליו"ט משא"כ קודם הלילה מעט אסור לשתות טובא וכ"ש כשאין לו רק בצמצים לד' כוסות ומעט יותר מחזי כמכין ליו"ט ואסור לסנן בשבת ובהכרח יניח עד הלילה ודיעבד אין איסור כמ"ש הרב בהגה מיהו אין אוסרין תערובתן, א"א או' ח' ועיין לעיל סי' שי"ט או' ק"ח ולקמן סי' תע"א ססעי' א'.

סה **סה) שם בהגה. אם לא שידוע וכו'** וכ"כ הר"ז או' י"ז דאם ידוע שאין בהם חשש חימוץ כגון שנתייבשו ע"י ישראל ונזהר בהם מחמץ אין להחמיר בהם. וכ"כ החמ"מ שם. ועיין לעיל או' נ"ו.

סו **סו) שכר** שעושין קו"פ מתאנים יבשים שיש חשש חמץ מקמח שמפזרין עליהם העלה הרב סמא דחיי סי' ט' דכפי מ"ש הפר"ח דק"ל כמ"ד חו"נ אפי' בטעמו ואסור ג"כ להשהותו א"כ ה"ה בנ"ד דאעפ"י שנתבטל חו"נ ואסור להשהותו והוא ז"ל כתב דבשהייה מותר שכ"נ מאיזה תשו' הרשב"א יעו"ש ולע"ד אפשר להתירו בשהייה מטעם ס"ס ספק הלכה כמ"ד חו"נ ואת"ל הלכה כמותו דילמא ה"ד בממשו כסברת הכנה"ג והוי מתהפך אלא דלאוכלו אסור. זכ"ל בסעי' זה. ועיין לעיל סי' תמ"ז או' נ"ט.

סז **סז) מתירין** פירות יבשים לכל חולה שאין בו סכנה. תשו' חת"ס חא"ח סי' ע"ט.

סח **סח) שם בהגה. וצוקר אסור לאוכלו וכו'** כ"כ בתה"ד סי' קי"ט דאסור לשהות בלילות צוקר בבית כ"ש לאכלו שדרכן של מרקחים שנותנים בהם סולת ולכן אסור וכ"כ בדרשות מהרי"ל דאסור לאכול צוקר אפי' צוקר קנדיל שמבשלים אותו מקנים כי לבסוף משימין בו קמח ואפי' צוקר שיודעין בו שאין בו חמץ אין לאכלו משום מראית העין. והב"ד ד"מ או' ה' וא"כ מ"ש כאן בהגה וצוקר אסור לאכלו אפי' להשהותו אסור מיירי בבלילות צוקר המרוקחים או אפי' בצוקר עצמו שאינו מרוקח משום שיש חשש שמערבין בהם סולת אבל היכא דליכא חשש מותר להשהותו וכ"ה דעת האחרונים אלא שכל אחד מציין על מין המצוי במקומו זה מותר וזה אסור שזה ישתנה לפי הזמן והמקום וא"כ כל אחד ואחד ישאל ויחקור במקומו וזמנו אמנם מ"ש דאפי' צוקר שיודעין בו שאין בו חמץ אין לאכלו וכו' היינו במקום דאיכא חששא שיש מין אחד שמערבין בו סולת אבל היכא דליכא חששא כגון דכל הצוקר המצוי אצלם הוא נקי מחשש סולת או כגון שיש מין מפורסם שהוא נקי ליכא למיחש למראית העין.

סט **סט) צוקר** רגילין ליזהר שלא לאכלו אם אינו לצורך גדול לרפואה כי הרוכלין מערבין כמה מיני. מהרי"ל בתשו' סי' כ"ה. וע"כ נהגו האשכנזים שאינם אוכלין הצוקר ושלא לאכול מרקחות הנעשות בצוקר. כנה"ג בהגב"י. וגם המשקה הנעשה מן צוקר שקורין שאופי או לאטווריג נוהגין האשכנזים להחמיר. ח"י או' כ"א. מק"ח או' י"ד ועיין לקמן או' ע"ג.

ע **ע) שם בהגה וצוקר אסור לאכלו.** משמע מדברי הרב דכל מיני צוקר אסור לאכלו אפי׳ הצוקר שעושין האומנים בדפוסים גדולים שקורין הו״ט צוקר בל״א והכל משום אחלופי בבלילות צוקר שעושין המרקחים על מיני פירות דמזייפין בקמח סולת וסתם סולת הוא חמץ שרוחצין החטים תחלה ומכ״ש צוקר שהוא מפורר ודק שיש לחוש לתערובת קמח דהצוקר הוא יוקר הרבה מן הקמח. עו״ש או׳ ח׳ וכ״כ ח״י שם דצוקר שהוא דק דק היטב יש בו חשש חימוץ יעו״ש. וכ״כ המק״ח שם. וכבר כתבנו לעיל או׳ ס״ח דהכל לפי המקום והזמן יעו״ש וכ״כ האחרונים, ולענין המרקחת שעושין מבלילות צוקר כבר כתבנו לעיל סי׳ תמ״ב או׳ נ״ז יעו״ש.

עא **עא) וצוקר** הבא מעיר פרוטגא״ל מוחזק שאין בו שום זיוף ונאכל בפסח וכ״ש אותו שהוא כמין דפוס שאין בו חשש חימוץ. בית יהודה דף ק״א סי׳ ה׳ י״א מ״ב בהגב״י או׳ ז׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

עב **עב) שם בהגה. וצוקר אסור לאכלי וכו׳** בויניצא ובמצרים העידו שאין בו תערובת קמח כלל אך נודע כי האומנים טובלים פתם ביערת הדבש והוא רותח לכן יר״ש יזהר דלמ״ד חו״נ אסור ומיני בלילות שעושים מצוקר אסור אפי׳ להשהותן. הרב מהר״י זיין בשו״ת שערי ישועה כ״י שער י׳ סי׳ ד׳ ברכ״י או׳ ג׳ ובצוקר של פורטגא״ל וכיוצא שאומרים שאין בו חשש ושמענו שרבים מיראי ה׳ ופקיע שמייהו בחכמה ובסדר קדושה היו אוכלים וכ״כ הרב בית יהודה שאין בו זיוף נראה דהמחמיר שלא לאוכלו מ״מ יכול להשהותו בפסח ומאי דחיישי רבנן בצוקר העשוי במצרים דהפועלים טובלים פתם ביערת הדבש וכן מאי דחיישינן בעיר עז לנו עה״ק ירושת״ו בשמן זית מטעם זה (עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קמ״ד) אלו החששות הם בגלילותינו שהם ערביים אבל בערי אדום חקרתי כמה פעמים ואני שמעתי מפי המרובים דליתנהו לחששות אלו לא מינה ולא מקצתה. ומ״מ אשר תאוה נפשו להחמיר בזה וכיוצא בזה אין מזניחין אותו כי כ״ע ידעי דבפסח כל אחד מחמיר לעצמו ועושה גדרות וסייגים כי רב הוא תוקף איסור חמץ החמור מכל איסורין שבתורה כאשר בירר הרדב״ז בתשו׳ דפוס פיורדא סי׳ מתו״ק. ואינו יוהרא ולא דבר תמוה כי כל העם מקצה יודעים היו כמה מיני חומרות עושה כל אחד כאשר תאוה נפשו ובכה״ג ניכא משום לע״ז. ומיהו את צנועים חכמה להחמיר כרצונו בביתו ובחומותיו ולישמט כל מה דמצי שלא לגלות מסתוריו ואם הגיע להוראה גם הוא יורה ע״פ הדין דוקא. מחב״ר או׳ ה׳ ועיין סי׳ תנ״ג או׳ מ׳.

עג **עג) שם בהגה. וצוקר אסור לאוכלו וכו׳** והוט צוקר נוהגין לאוכלו בפסח רק שצריך כתב הכשר. ח״א כלל קכ״ז או׳ ג׳ וכן עתם נוהגין לאכול הצוקר העשוי כמין כובע ע״י כתב הכשר הבא מרב העיר שנעשה שם מלאכת הצוקר וכתוב עליו כשר לפסח.

עד **עד) שם בהגה. אפי׳ להשהותו אסור.** והיינו במין שיש חשש שמערבין בו סולת אבל היכא דליכא חשש מותר להשהותו וכמ״ש לעיל או׳ ס״ח. ואו׳ ע״ב יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז.

עה **עה) שם בהגה. אפי׳ להשהותו אסור.** וכתב בס׳ א״ז (וכ״כ בספרו א״ר או׳ י״ב) וראיתי שבא שאלה לפני זקני הגאון מהר״ש ז״ל אחר פסח ששהה הוט צוקר והורה למכרו לעכו״ם עכ״ל. והט״ז ומ״א כתבו דאין איסור בהוט צוקר או מה שאני קורין קאנד״י צוקר ומותר להשהותו בביתו ומ״מ נהגו למכרו לכתחלה ובדיעבד מותר. ח״י או׳ כ״א. וכ״כ המק״ח או׳ י״ד. ר״ז או׳ י״ט. ח״א כלל קכ״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ כ״ט. ואם נזכר בתוך הפסח יכול למכרו לעכו״ם ואם נפל לתוך התבשיל אינו אוסר אפי׳ בפחות מס׳ ר״ז שם.

עו **עו) שם בהגה. וביו״ט אחרון וכו׳** פי׳ ביום אחרון שהוא יו״ט שני שאינו אלא מדרבנן. עו״ש או׳ ח׳ זכ״ל ר״ז שם.

עז **עז) שם בהגה. וביו״ט אחרון אוכלין פירות יבשים וכו׳** אין להתיר ביו״ט אחרון אלא דבר שאין בו חשש חימוץ ונהגי לאוסרו משום גזירה או מנהג אבל דבר שיש בו תערובת חמץ קו״פ כשמן שומשמין ודבש ואורז וכיוצא יזהר ביו״ט אחרון כיום ראשון ואין להקל כ״א בפירות יבשים וכדומה שאינו אלא מנהג וחשש בעלמא. מהר״י זיין בתשו׳ שערי ישועה כ״י שער ו׳ סי׳ ד׳ והביאו הברכ״י או׳ ה׳ אלא שכתב שמתשו׳ כנה״ג סי׳ ס״ב משמע קצת דלא כהרב הנז׳ יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ תנ״ג או׳ ט״ז.

עח **עח) שם בהגה. וצוקר קנדיל שאין בו חשש חימוץ.** כ״כ בדרשות מהרי״ל שהעיד מהר״ש שאכלו הלומדים יחד בנואושט״ט ביו״ט אחרון דפסח ונתן להם הח״ר זנוול צוקר שהביא עמו מקאדני״א שהיה ברור לי שאין בו שום חימוץ ואכלו עמו עכ״ל. והב״ד הט״ז סק״ח ומ״א סק״ט. וכתב שם הט״ז דמ״ש הרב בהגה וציקר קנדיל אין זה מה שאנו קורין ציקר קנדי״ל שאותו יש בו חשש יותר וחמץ גמור הוא אלא היינו צוקר קנדיא שכתב במהרי״ל ונראה דהיינו מה שאנו קורין אותו קנ״ד או הוט צוקר שהוא בודאי אין בו חמץ יעו״ש. וכבר כתבנו שזה ישתנה לפי הזמן והמקום וא״כ כל שברור באותו מקום שאין בו חשש חמץ מותר לאוכלו ביו״ט אחרון הנוהגין להקל.

עט **עט) שם בהגה. שלא לאכול כרכום וכו'** משום דכשמעבירין אותו ממדינה למדינה ונשתנה מראהו מניחין אותו ע"ג שאור וחוזר למראיתו. כ"כ בדרשות מהרי"ל. ובתשו' הרשב"א סי' קל"ג כתב שהוא נוהג בו איסור אפי' בחול לפי שרוב הכרכום בכל הארץ הזאת מזייפין אותו ומזלפין עליו יין הרבה וכ"ש בפסח שרבים בוחשין קמח במים צבועין בכרכום ואח"כ מזלפין עליו יעו"ש. מיהו הרא"ש בתשו' כלל כ"ד סי' ו' כתב דכרכום מותר בפסח כי לא שמעתי עליו שום חימוץ עכ"ל. והב"ד ד"מ או' ה' וכתב והמנהג שלא לאוכלו בפסח מיהו נראה דאם נתערב מעט ממנו בתבשיל בתוך הפסח אין לאסרו דכדאי הוא הרא"ש לסמוך עליו בכה"ג כ"ש לפי מ"ש לעיל סי' תס"ו דלענין איסור משהו דרבנן לא מחזקינן איסור דיעבד עכ"ל וכך הם דבריו כאן בהגה. ובענין דין כרכום של כל השנה עיין ביו"ד ססי' קי"ד ובש"כ שם ולקמן או' פ"ב.

פ **פ) שם בהגה. שלא לאכול כרכום וכו'** וגם הגודל בגנת ביתו גזרו אטו כל כרכים. דרשות מהרי"ל שם. מיהו בתשו' הרשב"א שם כתב שהיה אוכל מן הנקח בשעת לקיטתו. אמנם הלבוש כתב כדברי מהרי"ל. וכ"כ הט"ז סק"ט. והטעם כתב בלבוש משום דכרכום אין מצוי ליגדל במדינות אלו ויסברו שהוא כרכום שבא ממרחקים. והביאו מ"א סק"י ר"ז או' כ"ב. מ"ב או' ל"ג.

פא **פא) וטובק** דרך לשרותו בשכר וצריך לסוגרו בחדר או לעשות מחיצה לפניו וא"כ ה"ה כרכים. מ"א שם. ח"י או' כ"ב. מק"ח או' ט"ו. ר"ז או' כ"ד. וכתב ח"א כלל קכ"ז או' ג' שחקר אצל האומנים שעושין שניוף טאבק דהיינו ששואפין בחוטם מלחלחים אותם ביי"נ וידוע שיי"נ אסור בהנאה מדינא וא"כ ראוי ליזהר שלא לשאוף אותו טאבק גם בשאר ימות השנה יעו"ש. והב"ד מ"ב שם וכתב דכ"ז כתב ח"א בזמנו אבל עתה יש לחקור אצל האומנות אם עושין כן. ומיהו עיין עיקרי הד"ט סי' ח"י או' ע"א מה שהביא וציין שם דעת כמה פו' המתירין בזה משום דריחא לאו מילתא או משום שהוא שלא כדרך הנאתו יעו"ש. וא"כ המיקל יש לו על מה לסמוך והמחמיר תע"ב.

פב **פב) שם בהגה. שלא לאכול כרכום וכו'** זעפר"ן הבא מתוני"ס ואיספאני"א מוחזק בכשרות דאין מזייפין אותו אבל הבא מארצות תורקיא"ה מזייפין אותה בסולת של תבואה לתותה ויש בו קצת היכר שנראין בו חוטין לבנים. בית יהודה דף ק"ח סי' ה' והרב הקדוש בעל ר"ח בס' תוצאות חיים דף כ"ד ע"ב דפוס אמשט' או' מ"ח כתב תקנת אנשי מעשה שלא יאכל אדם זעפר"ן שיש בו ג' איסורין שטחין אותו בשומן חזיר ומזלפין עליו יי"נ ומטילין בו בשר נבלת סוס ובפסח יש בו איסור רביעי משום חשש קמח שמטילין בו עכ"ל. מחב"ר או' ז' ועיין לעיל או' ע"ט.

פג **פג) שם בהגה. או נעגלי"ך.** לפי ששורין אותו במי שעורין. ד"מ או' ה' בשם מהרי"ב. ר"ז או' כ"א.

פד **פד) שם בהגה. או נעגלי"ך,** הוא הקלאו"ו. והעידו שבעיר אמשטרדם נתברר להם שהקלאו"ו מזלפין עליו משכר שעורין הנקרא ביר"א. מחב"ר או' ח' ועיין לעיל סי' ר"ב סעי' ט"ז.

פה **פה) שם בהגה. מיהו אינן אוסרין תערובתן.** דלענין משהו דרבנן לא מחזקינן איסורא בדיעבד. ביאורי הגר"א ועיין לעיל סוף או' ע"ט.

פו **פו) שם בהגה אין אוסרין תערובתן.** קאי על כל מה שנזכר למעלה חוץ מבלילות ציקר שאוסר גם תערובתו. עו"ש או' ח' וכ"כ המק"ח או' ט"ז דקאי על כל הנז"ל. ומיהו מ"ש העו"ש חוץ מבלילות צוקר שאוסר וכו' עיין ח"י או' כ"ג שכתב דאפי' במיני בלילות ציקר בהפ"מ וכה"ג יש להקל יעו"ש. וכ"כ המק"ח שם. ונראם דכ"ז בסתם בלילות שאין בהה רק חששא בעלמא או שהיה בצוקר ס' נגד הסולת ונתבטל קו"פ אבל אם ידוע בבירור שיש בהם סולה ולא היה ס' בצוקר נגד הסולת שנתבטל קו"פ אוסרין תערובתן במשהו וכמ"ש לעיל או' ן' יעו"ש וע"כ צריך המורה לחקור ולדרוש ואח"כ יורה.

פז **פז) שם בהגה. אין אוסרין וכו'** ואפי' אם נתערבו בפחות מס' שרי. מ"א ס"ק י"א. ח"י או' כ"ג, א"ר או' ט"ו. חק יוסף או' ח"י. מק"ח או' ט"ז. חמ"מ או' ז' ר"ז או' ח"י ואו' כ"ג. מיהו בדבש משמע בד"מ דאם נתערב בפחות מס' אסור. מ"א שם. חק יוסף שם. מק"ח שם. ועיין לעיל או' ן'.

פח **חפ) [סעיף ט'] תבשיל שנתבשל ונמצאו בו חטים או שעורים אם נתבקעו וכו'** בגמ' פסחים מ' ע"א איכא פלוגתא בענין אם לתתו שעורים דלמר עוקבא אפי' לא נתבקעו ממש אלא כל שאילו מניחן ע"פ חבית (של יין. ויש גורסין ע"פ הביב של קלאין) והם מתבקעות מאליהן אסורות ולשמואל דוקא אם נתבקעו ממש. ופסק הרי"ף לחומרא כמר עוקבא וה"ד למיכלינהו בעינייהו אבל אם נמצאו בתבשיל כיון דאיסור משהו מדרבנן אינן אוסרות התבשיל אלא א"כ נתבקעו ממש. וכ"פ הרמב"ם פ"ה דין ח' והרא"ש פ' כ"ש. וכך הם דברי הש"ע כי כן דרכו לפסוק כג' עמודי הוראה שהם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כידוע. וטעם מור"ם ז"ל בהגה להחמיר גם בתבשיל אפי' לא נתבקעו כמר עוקבא כמבואר לקמן או' ק"א.

פט **טפ) שם. או חטים.** ואם נמצא בו זונין בס' משחא דרבותא התיר אע"ג דמין חטין הוא אינו ראוי למאכל אדם והוי כעץ בעלמא ואין בו חימוץ יעו"ש. אבל בה' בית יהודה דף ק"ח סי' ד' כתב בשם מורו דמין הדק שנמצא עם החטין שקורין לו בראק"א הוא מין חטין ואסור התבשיל כחטין

ושעורין. ולבסוף כתב לפי דעתו נראה שהבראק״א של חטין נקראת בלשון משנה זונין דתנן החטין והזונין אינן כלאים זה בזה יעו״ש. וכ״כ המחב״ר או׳ ט׳ דמעשה בא לידו שנמצאו בתבשיל גרעיני זונין בקועים הנקרא זיוואן בערבי ואסר לפי שהזונין מין חטין כמ״ש בירושלמי ריש כלאים וכן מפורש בהרמב״ם בפי׳ המשנה שם יעו״ש, וכ״כ הער״ה או׳ ו׳ בשם א״ח דף ע״ג. וכ״כ בספרו חקת הפסח או׳ ו׳ יעו״ש.

צ צ) וכתב שם בס׳ בית יהודה דיש בראק״א שהיא גדילה עם האורז ומובדלת בצורתה קצת ואינה אוסרת דהיא מין אורז עכ״ל והביאו המחב״ר שם.

צא צא) שם. אם נתבקעו ממש וכו׳ ואפי׳ סדק מעט כל שהוא הוי ס׳ חימוץ. מש״ז או׳ יו״ד. והביאו ב״ה.

צב צב) נראה דלוד כשנמצאו ב׳ או ג׳ אלא אפי׳ לא נמצא בתבשיל כ״א גרגיר א׳ ונתבקע אוסר כל התבשיל וכו׳ הר׳ מנוח על הרמב״ם שם פ״ה יעו״ש. והביאו חקת הפסח או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ צ״ד.

צג צג) אית דאמרי דחטים אע״ג דלא נתבקעו אסור כיון דשרירא אין מתבקעין מהר אעפ״י שנתחמצו ואנן כדברי הרב נקטינן וכן הסכים הראב״ד וה׳ בעל התו׳ ורובא דרבוותא. הר׳ מניח שם. חקת הפסח שם. וכן אין חילוק בין חטים לשעורין או שאר חמשה מיני תבואה. עו״ש או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ י״ב.

צד צד) שם. כל התבשיל אסור. בכל שהוא והכלי שהיה בו תבשיל זה והכף שנתחב בו וכן הכסוי שעליו אסור בכל שהוא. הגמ״י על הרמב״ם שם פ״ה. ונראה דה״ה כל התבשילין שנתערבו מאותו תבשיל הכל אסור בכל שהוא ופשוט היא וכן נוהגין. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ג. עו״ש או׳ ט׳ מ״א ס״ק י״ג. ח״י או׳ כ״ז. א״ר או׳ ט״ז. חק יוסף או׳ כ״ב. מק״ח או׳ י״ז. מאמר או׳ י״ג. ר״ז או׳ כ״ה. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ח׳ ואו׳ ט׳.

צה צה) שם. כל התבשיל אסור. אבל מותר למוכרו לעכו״ם לדעת הש״ע כמ״ש סעי׳ יו״ד. וכ״כ ח״י או׳ כ״ו. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ו דאפי׳ חטה מבוקעת שנמצאת בתבשיל שהתבשיל אסיר אפי׳ בהנאה לד״ה מ״מ יכול למוכרה לעכו״ם לאחר שהסיר החטה ממנו אם הוא חולו של מועד מטעם שנתבאר בסי׳ תמ״ז עכ״ל ועיין בדברינו לשם או׳ י״ג ולקמן או׳ ק״ד ודוק.

צו צו) שם. ואם לא נתבקעו וכו׳ אף שנתרככה עד שקרובה להתבקע ג״כ מותר. ח״י או׳ כ״ד. ר״ז שם.

צז צז) שם. התבשיל מותר. פי׳ כשיש ס׳ של היתר נגד החטים או השעורים. פר״ח. וכ״כ מ״א ס״ק י״ב. חמ״מ או׳ ח׳ ר״ז שם. והטעם דמשערינן נגד החטים משום דלא ידעינן כמה נפק מינייהו. פר״ח סי׳ תמ״ז סעי׳ ג׳ זכ״ל.

צח צח) שם. התבשיל מותר. כתב הכלבו בשם הראב״ד דדוקא אי לא משתכחי בהאי בישולא אלא תרי שערי הוא דלא אסרינן אלא בנתבקעו ממש אבל תלתא ודאי חזקה היא דאיכא טובא ושמא נתבקעו עכ״ל והביאו ב״י. והא דלא כתבו בש״ע כתב המ״א ס״ק י״ב דבכוונה השמיטו בש״ע משום דלא ק״ל הכי דהא כתב הט״ז ביו״ד סי׳ פ״ד סעי׳ ט׳ בשם רש״ל דלא אמרי׳ כן אלא בתולעים דמיניה קא רבו אבל במלתא דאתי מעלמא לא ועוד דהא יכולין לבדקו אם יש בו שעורים מיהו בכרי של חטים שנפל עליו גשמים י״ל האי סברא עכ״ל. וכ״כ ח״י או׳ כ״ה דהא דהשמיט הש״ע דברי הכלבו משום דלא ק״ל הכי שהרי הרי״ף והרא״ש והמרדכי פ׳ כ״ש בשם בה״ג והאגודה בשם הרבה גאונים כתבו להדיא דלא אסרינן להאי בישולא דמשתכח ביה תרי או תלתא שערי ולא נתבקעו וה״ה יותר רק שיהא בתבשיל ס׳ יעו״ש. וכ״כ הפר״ח וכתב וכן עיקר יעו״ש. מיהו בס׳ בית יהודה דף ק״ח סי׳ כ״ג כתב דאין ראייה ממה שהשמיטו הש״ע די״ל דסמך אמה שביאר ביו״ד סי׳ פ״ד גבי תולעים ומכ״ש אתי לחמץ שהוא חמור וכתב שכן עשו מעשה כמה פעמים ע״פ הוראת הכלבו בשם הראב״ד ודלא כהפר״ח יעו״ש. והביאו המחבר או׳ ט״ו וחקת הפסח או׳ ז׳ יעו״ש. אבל השו״ג אי׳ ח״י כתב דמסתמיות הרמב״ם והש״ע משמע דאפי׳ טובא נמי מותר וכדברי הפר״ח יעו״ש וכ״כ חק יוסף או׳ ך׳ מאמ״ר או׳ י״ב וכתב שם המאמ״ר ומ״מ טוב ונכון לבדוק יפה אם ימצא שם עוד חטים יעו״ש וכ״מ מדברי מ״א שם שכתב דהא יכולין לבדקו וכו׳ ומיהו משמע מדברי הפו׳ הנז׳ דאם אין יכולין לבודקו התבשיל מותר דלא מחזקינן איסורא לומר שיש שנתבקעו אלא דאף אם ימצא ג״כ לא נתבקעו והו״ל ספק איסור משהו דרבנן ואזלינן בספיקו לקולא ורק לסברת הבית יהודה יש לאסור כנז׳ ונ״מ גם לסברת מור״ם ז״ל שכתב דנוהגין לאסור הכל במשהו וכתבו האחרונים ז״ל דעכ״פ בעינן נתרככה דאם נמצא ג׳ או יותר ולא נתרככה דאין לאסור התבשיל לדעת המתירין ורק לכתחלה יש לבדוק התבשול אם אפשר כנז׳.

צט צט) אמנם מ״ש שם המ״א בשם רש״ל דלא אמרינן כן אלא בתולעים דמיניה קרבו וכו׳ כתב עליו ח״י שם דדברי מהרש״ל בזה אינם מוכרחים דסתמא אמרינן תלתא זימנא הוי חזקה ואע״ג דהוא דבר דאתי מעלמא יעו״ש. וכן הפר״ת ביו״ד סי׳ פ״ד או׳ כ״ב גמגם בהוראה זו דרש״ל וכתב שלבו נוקפו שלא הוזכר ענין זה בספרי הראשונים יעו״ש. וכן העלה בס׳ זבחי צדק על יו״ד שם או׳ ע״ד דכל מינים שמצויים הרבה כגון נמלים ויתושים אע״ג דמעלמא אתו אוסרים התבשיל בשלושה יעו״ש.

ק) **ואם** נמצאת חטה ונוטלת מהתבשיל ובעוד שמוליכין אותה למורה לראות אם היא מבוקעת נאבדה פשיטא דאזלינן לקולא דכיון דאיסור משהו מדרבנן הו״ל ספיקא דרבנן וכדין שאר איסורין שנתערבו במינן ונשפך ולא נודע אם יש ס׳ דאזלינן לקולא כדאיתא ביו״ד סי׳ צ״ח יעו״ש. בית יהודה שם. חקת הפסח שם, מחב״ר או׳ י״ד. זכ״ל.

קא) **שם הגה, ואין המנהג כן אלא אוסרים הכל וכו׳** טעמא של המחמירין משום דפוסקים כמר עוקבא דכיון שהחטה ראויה להתבקע אסורה ואוסרת כל המתבשל עמה ואין אנו בקיאים מה לקרא ראויה להתבקע כמ״ש המרדכי פ׳ כ״ש בשם סה״מ לפיכך יש לאסור בכל גוונא. פר״ח. וכ״כ בביאורי הגר״א. ועיין לעיל או׳ ח״פ.

קב) **שם בהגה. ואין המנהג כן וכו׳** וכ״כ הב״ח דאנו מנהגינו לאסור הכל ואפי׳ לא נתבקעו ואפי׳ בשעורים ואין מיקל בדבר כל עיקר וכ״כ רי״ו לפי דעת השר מקוצי יעו״ש עכ״ל והביאו שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ג. א״ר או׳ י״ז. וכ״כ האחרונים רבני אשכנז כדברי מור״ם ז״ל מיהו הפר״ח פסק כדברי הש״ע וכ״פ השו״ג או׳ י״ט. אמנם דעת השכנה״ג בכגב״י או׳ י״ד להחמיר כדברי מור״ם וב״ח ז״ל. וכ״כ בתשו׳ זר״א סי׳ ס״א דנוהגים כחומרת הרמ״א שלא לחלק בין נתבקעו ללא נתבקעו יעו״ש. ורמזו המחב״ר או׳ י״א. וכ״כ לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ע״ר יעו״ש.

קג) **שם בהגה. אלא אוסרים הכל במשהו.** הכיסוי והכף וה״ה שאר תבשילין שנתערב בהן מאותו אבשיל כמ״ש לעיל או׳ צ״ד יעו״ש. אבל מותר להשהות הכלים לאחר הפסח ולהשתמש בהם אפי׳ הם כלי חרס כמ״ש בסי׳ תמ״ז סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ט״ו יעו״ש.

קד) **שם בהגה. אלא אוסרים הכל במשהו וכו׳** ואפי׳ למכור לעכו״ם אסור. ט״ז ס״ק ט״ו. א״ר או׳ ח״י. חק יוסף או׳ כ״א. ח״א כלל קכ״ב או׳ א׳ מיהו הח״י או׳ כ״ו כתב דבמקום הפ״מ וכה״ג יש להתיר עכ״פ בהנאה היכא דלא נתבקעו יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ י״ז. זר״א שם. ר״ז או׳ כ״ה. וכ״כ מ״ב בב״ה דהמיקל כדברי ח״י והאחרונים דעמו לא הפסיד יעו״ש. ועיין לעיל או׳ צ״ה ולקמן או׳ קט״ו ודוק.

קה) **שם בהגה.** אפי׳ לא נתבקעו. אבל עכ״פ נתרככה בעינן. ט״ז סק״י. מ״א ס״ק כ״ה. ח״י שם. א״ר או׳ י״ז. חק יוסף או׳ כ״ג. מק״ח שם. חמ״מ או׳ ח׳ ר״ז שם. ח״א שם. ומשמע דבנתרככה ודאי בקיאין ודלא כנ״ק. א״ר שם.

קו) **שם שם בהגה. אפי׳ לא נתבקעו.** מסקנת האחרונים בכל דינים אלו שיתבארו לקמן בסעיפים הבאים אם נתרככה דינו כמו בקועה להמחבר. אמ״מ או׳ ט׳ וכ״כ הפר״ח סעי׳ ט״ו דהרב שלא הגיה בסעי׳ יו״ד וי״א וי״ב וי״ד סמך אסעי׳ ט׳ וכ״כ המש״ז או׳ י״ב.

קז) **שם.** ואותם חטים וכו׳ שורפים אותם. משום ספק חמץ מחמירין לשורפם ושריפה לא דוקא. עו״ש או׳ ט׳ והיינו למרן אבל להגהה סתם ביעור אפי׳ תרנגולת שנמצא בה חטה מבקעת צריך שריפה. זכ״ל. ועיין לעיל סי׳ תמ״ה סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

קח) **תבשיל** של אורז שנמצאת בו חטה מבוקעת כתב המחב״ר או׳ יו״ד דמהר״ח ן׳ עטר ומהר״ש עמאר התירו משום דהאורז מנהגם להטיל אותו ברותחין וחליטה שרי ואע״ג דלא בקיאין בחליטה ה״ד לכתחלה אבל בדיעבד שרי וכמדומה דרבני ירושלים אסרו בזה יעו״ש והביאו חקת הפסח או׳ ז׳. וכתב וכ״נ עיקר כדעת האוסרים יעו״ש. ומיהו מ״ש אח״כ שם חקת הפסח אבל תבשיל שנמצא בו שעורים נראה דמהני חליטה כיון דשיעי ומותר בדיעבד ולכאורה איכא למימר דגם בחטים יש להתיר דדוקא חטים עצמם אסורים דהוי ס׳ דאורייתא אבל התבשיל מותר דהוי ס׳ דרבנן יעו״ש וכ״כ בספרו ער״ה או׳ ח׳ להתיר בחטין בדיעבד אף באכילה יעו״ש עיין לעיל סי׳ תנ״ד או׳ כ״ב שכתבנו דדעת הא״א להחמיר יעו״ש. ועוד נראה דיש להחמיר מטעם אחר והוא כי ידוע כשנותנין דבר קר הרבה בפעם אחת לסיר רותח שתבטל הרתיחה לפי שעה מחמת ריבוי דבר הקר הניתן בתוכו וא״כ אפשר דלא הוי חליטה בכה״ג כשנותנין כל האורז לתוך הרותחין בפעם אחת והחטה עמהן ואפשר שזה טעמם של רבני ירושלים שאוסרים בזה וע״כ נראה דיש להחמיר באכילה ולהתיר רק בהנאה וכמ״ש לעיל סי׳ תנ״ד אד׳ כ״א יעו״ש.

קט) **חטה** שנמצאת באורז או בתבשיל של רקיקין אין אוסרין הבשר שסילק מן הקדירה קודם נתינת האורז וכיוצא דמסתמא אין רגילות מציאת החיטה אלא בהם. בית יהודה דף ק״ח סי׳ י״ב. וה״ה לתרנגולת בתבשיל וחילקו אותה קודם נתינת האורז דאע״ג דשכיח למצוא חטים בתרנגולים מ״מ כיון שהדיח אותה לא נשבר בה כלום ובפרט לצורך פסח כמ״ש המ״א ס״ק ח״י יעו״ש ער״ה או׳ ט׳.

קי) **קטנה** אחת אכלה תבשיל והרגישה בשיניה חטה אחת ונמצאת בקועה פסק מהר״ש צרור ז״ל דאם הרגישה מחמת דחיקת השיניים אז מן הסתם תלינן הביקוע בשיניה אבל אם הרגישה שלא מחמת דחיקת שיניה אז אמרינן דכאן נמצא הביקוע וכאן היה מעיקרא ואוסרין את התבשיל ומיהו דוקא קטן שיש בו דעת לישא, בית יהודה שם. מחב״ר או׳ י״ג. מיהו דעת הער״ה או׳ י״ז להחמיר גם בהרגישה מחמת דחיקת השיניים יעו״ש.

קיא **קיא) היו** שני תבשילין בשולחן לפניו ואחר שאכלו שליש מצאו במפה שעל השלחן חיטה מבוקעת יש להתיר התבשילין. בית יהודה סי׳ ט״ז. ברכ״י או יו״ד. שע״ת או׳ ל׳.

קיב **קיב) חטה** אחת שלתתוה במים וכתבו עליה פסוק ארץ חטה ושעורה כולו וגם שם הכותב ושם אביו באותיות מרובעות וטעמים ונקודות ובעל החטה מרוב חשיבותה כשמגיע הפסח מניחה בקרן זוית מן השוק משומרות שלא ימצאנה שום אדם ואחר הפסח הולך לאותו זוית שהניחה שם וחוזר וזוכה בה. טוב ונכון הדבר שיבערנו ע״מ שלא לזכות בו. פר״ח יעשו״ב.

קיג **קיג) [סעיף יוד׳] תרנגולת מבושלת וכו׳** יש נוהגין שלא לאכול תרנגולים בפסח ועיין מ״ש בטעמן בס׳ בית הרואה דף כ״ג ע״א. ברכ״י או׳ י״א.

קיד **קיד) אותם** שאינם אוכלים תרנגולים ובימים אחרונים אוכלים לא מצאו ידיהם אלא א״כ נזהרין בתוך הפסח שאין מאכילים אותם אלא מצה ולא תבואה. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לעיל סי׳ תנ״ג אר ל״ד ולקמן או׳ רכ״ה.

קטו **קטו) שם. מותר למוכרה לעכו״ם וכו׳** לאחר שהסיר החטה ממנו. ר״ז או׳ כ״ו. ולא דמי למה שסתם הש״ע רסי׳ תמ״ז דתערובת חמץ משהו אסור בהנאה ומשמע דאפי למכרה לעכו״ם אסר התם מיירי בענין שתערובת החמץ מעורב בתוכו שא״א להסירו. כ״כ הר״ז בסי׳ תמ״ז או׳ א׳ יעו״ש. וכ״נ דעת המט״י שם. ומיהו עיין בדברינו לשם או׳ ה׳ שכתבנו טעמים אחרים ויש נפקותא בין הטעמים כמובן למעיין. ועיין בדברינו לשם או׳ י״ג ודוק.

קטז **קטז) שם. מותר למוכרה לעכו״ם וכו׳** וכשרוצה למוכרה צריך למכרה תיכף ומיד שנודע התערובת שהרי אסור להשהותו בפסח שמא ישכח ויאכלנו ואם היא שבת או יו״ט יכול ליתנו לעכו״ם במתנה לדברי המתירין למוכרו בחו״ה שהרי מותר ליתן מזונות לעכו״ם בשבת ויו״ט כמ״ש בסי׳ שכ״ה. ר״ז או׳ כ״ז. וכשנותן לגוי בשבת או יו״ט צריך שהגוי בעצמו יקח התבשיל ולא יטלטלנו הישראל בידו ויתן לגוי. עיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ו׳ וסי׳ תמ״ו סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ יו״ד ודו״ק.

קיז **קיז) שם הגה. ובמדינות אלו נוהגין לשרוף הכל.** וכ״כ האחרונים רבני האשכנזים. מיהו הפר״ח פסק כדברי הש״ע וכתב דא״צ לפרש חוץ מדמי איסור שבו כיון דליכא שם אלא פליטת החטה יעו״ש. וכ״פ השו״ג או׳ ך׳ כדברי הש״ע. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ע״ו ומ״מ כבר כתבנו שם או׳ י״ג דבהפסד גדול יש מתירין למכור לעכו״ם יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ מ״ב.

קיח **קיח) שם. ואם נמצאת ביום שמיני וכו׳** משום דיום אחרון עיקר איסורו אינו אלא מדרבנן וגם איסור השתייה עצמה בתערובת זה אינו אלא מדרבנן והוו תרי דרבנן לכך לא החמירו בה כ״כ ביום אחרון. לבוש. עו״ש או׳ יו״ד. ואם נמצאת ביום ז׳ של פסח עיין לעיל סי׳ תמ״ו או׳ טו״ב.

קיט **קיט) שם. ואם נמצאת ביום שמיני וכו׳** משמע אף שהתערובת נעשה בתוך הפסח (ר״ל ולא נודע עד יום ח׳) ואפי׳ עבר ושהה במזיד (ר״ל עד יום ח׳) מקילין בתערובת משהו ביום אחרון דרבנן להשהותה לכתחלה. ח״י או׳ כ״ע. ר״ז או׳ כ״ח. ח״א כלל קכ״ב או׳ א׳ מ״ב או׳ מ״ג. אבל החמץ משהו עצמו אסור להשהותו אפי׳ ביום ח׳ אלא יעשה כמשפט שנת׳ סי׳ תמ״ו יעו״ש. ר״ז שם. ועיין לקמן או׳ קכ״ב.

קכ **קך) שם. ואם נמצאת יום שמיני וכו׳** ודוקא אם נמצא ביום ח׳ אבל אם נמצא תוך הפסח צריך לשרוף ולבער הכל בחו״ה. ח״י שם. מק״ח או׳ ח״י. ועיין בשו״ת פ״י סי׳ ט״ו שכתב שגם אם עדיין לא עבר הפסח כיון שהוא משהו ובתערובת אם הוא שעת הדחק שהפסד גדול הוא יוציאנו מביתו שלא יכשל בו ויתננו לנכרי ואם הנכרי ישמור לו התערובות ויתננו לו אחר הפסח מותר יעו״ש. והביאו השע״ת או׳ י״ט.

קכא **קכא) שם. ואם נמצאת ביום שמיני וכו׳** וכ״ש לענין נותן טעם לפגם דאנו מחמירין בפסח כמ״ש בסי׳ תמ״ז סעי׳ יו״ד דמותר להשהותו ביו״ט האחרון דקיל הוא מתערובת דמשהו ט״ז ס״ק י״א. מש״ז או׳ י״א. חק יוסף או׳ כ״ד. מק״ח שם.

קכב **קכב) שם. מותר להשהותה וכו׳** אבל בחמץ גמור אפי׳ ביו״ט אחרון אסור. מ״א ס״ק י״ד. ח״י או׳ ל׳ א״ר או׳ י״ט. חק יוסף שם. מק״ח שם. ח״א שם. ועיין משפטו לעיל סי׳ תמ״ו סעי׳ א׳ וסעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד.

קכג **קכג) ואם** נתערב בח׳ של פסח חמץ פחות מס׳ באינו מינו דטעם כעיקר ד״ת לדידן י״ל דאסור לשהות דלא הוי רק חד דרבנן ואם שהה במזיד בח׳ צ״ע בזה דאפשר בחמץ גמור בלי תערובת אסור בח׳ בחמץ שעבר הפסח לא כה״ג ומ״מ הא ודאי י״ל בפחות מס׳ באינו מינו דרשאי בח׳ למכור לעכו״ם חוץ מדמי איסור שבו אבל אם נתערב במינו ברוב הוי ג״כ תרי דרבנן ומותר להשהותו. ואם נתערב נוקשה פחות מס׳ בשמיני ש״פ לדידן נוקשה דרבנן מותר להשהותם כאמור. א״א או׳ י״ד.

קכד **קכד) [סעיף יא׳] אם נמצאת חטה בקועה וכו׳** ה״ה שאר חמשה מיני תבואה. א״ר או׳ ך׳.

קכה **קכה) שם. אם נמצאת חטה בקועה וכו'** ולפי מ"ש מור"ם ז"ל לעיל בהגה סעי' ט' דנוהגין לאסור אעפ"י שלא נתבקעה הכא נמי אעפ"י שלא נתבקעה אלא שנתרככה. וכ"כ הר"ז או' ל"ו. ועיין לעיל או' ק"ו. ודוקא לענין אכילה אבל בהנאה יש להקל בהפ"מ בלא נתבקע אף בלא נטילת מקום. מ"ב או' מה.

קכו **קכו) שם. אם נמצאת חטה בקועה וכו'** ובענין חטה בקועה לדעת הרא"ש פ' כ"ש והביאו הטור בסי' זה שאינו חמץ גמור אלא קרוב להחמיץ יעו"ש וכ"כ הלבוש בסעי' ט' דאפי' נתבקעו ממש אינו חמץ גמור מה"ת אלא הם קרוב להחמיץ והם חמץ גמור מדרבנן ואוסרין כל התבשיל במשהו ואם לא נתבקעו ממש אינם חמץ גמור אפי' מדרבנן יעו"ש אמנם מדברי הרמב"ם פ"ה משמע דבנתבקעו הוי חמץ גמור מה"ת יעו"ש וכ"כ ב"ד סי' רל"ד נראה בענין זה ג' סברות דלהרא"ש אפי' נתבקע ממש אינו חמץ גמור ולהרי"ף נתבקע ממש הוי חמץ גמור ולא נתבקע. הוי ספקא דאו' ולהרמב"ם נתבקע הוי חמץ גמור ולא נתבקע הוי דרבנן יעו"ש. וכ"ז לשמואל אבל למר עוקבא אפי' בלא נתבקעו כמ"ש לעיל או' ח"פ יעו"ש.

קכז **קכז) שם. כדי נטילת מקום.** דהיינו כעובי רוחב אצבע כמ"ש לעיל סי' תמ"ז או' טו"ב יעו"ש. וא"כ אם נמצא ברקיקין הדקין שלא היו מתחלה כשרדדו אותם אלא כעובי רוחב אצבע צריך לאסור כל אותו רקיק.

קכח **קכח) שם. כדי נטילת מקום וכו'** דמחמת דוחק הלישה במקום שנגע החטה פולט כדי נטילה. מש"ז או' י"ב. ר"ז או' ל"ו.

קכט **קכט) שם. ויש מי שאוסר כל העיסה וכו'** זהו סברת הרשב"א בתשו' סי' קע"ו שכתב כיון שאיסור תערובת חמץ במשהו י"ל שאסרה את הכל שלא במקום אחד בלבד נגעה אלא כאן וכאן דרך גלגולה של עיסה ואין לומר בכי הא כאן נמצאת וכאן היתה ועוד שהמים שבעיסה מוליכין את היוצא מאותו גרגיר בכל יעו"ש. והב"ד ב"י. מ"א ס"ק ט"ו. ומ"ש או אותה מצה הוא דעת קצת גדולים שכתב הטור בשם הרא"ש.

קל **קל) שם. ויש מי שאוסר כל העיסה וכו'** פי' כל העיסה כשנמצא הגרגיר בעיסה אבל שאר עיסות מותרין וליכא למיחש שמא הגרגיר היה במים שנילושו בו כל העיסות דישראל משמרין מימיהן יפה. ועוד דאמרינן כאן נמצא כאן היה ולא מחזקינן איסורא ממקום למקום כמו דק"ל דאין מחזיקין טומאה ממקום למקום. עו"ש או' י"א.

קלא **קלא) שם. אם לא במקום הפ"מ וכו'** ולמעשה אף בהפ"מ דברי הרשב"א נראים עיקר וכל שנמצאת חטה בקועה בעיסה נאסרת כל העיסה ואם במצה אמרינן כאן נמצאת וכאן היתה ואותה המצה אסורה והשאר מותרות. פר"ח. וכ"כ הכנה"ג בהגה"ט דגהגו להחמיר בעיסה שנמצאת חטה בתוכה לאסור כל העיסה יעו"ש. מיהו השו"ג או' כ"ב כתב לדידן אין לנו אלא כפסק מרן ז"ל דאפי' נמצאת בעיסה כל העיסה מותרת בשעת הדחק בנטילת מקום ואין לך שעת הדחק גדול מזה ליקח חטים ולטחון אותם ולרקד הקמח וללוש שנית ולכן שרינן ליה בנטילת מקום ונסתייע מתשו' ב"ד סי' רל"ו יעו"ש אבל הזכ"ל כתב על דברי השו"ג הנז' דאינו סיוע דהרב ב"ד מיירי בחטה שאינה בקועה עכ"ל וא"כ נראה דגם דעת הזכ"ל כדברי הפר"ח והכנה"ג. ועיין עוד לקמן או' קל"ד.

קלב **קלב) ומיהו** מסתברא לי דאף לדעת הרא"ש אם המים שמורים שלשו העיסה שנמצאת בה חטה נשארו קצת מים שנשארו חטה אחרת הרי הורע כחן של מים ולא שייך מ"ש הרא"ש שישראל רגילים יפה לשמור המים שמורים דאף לדעתו יש לאסור כל העיסה. דמסתמא החטה היתה במים ונתחמצה ואסרה כל העיסה פר"ח שם. חמ"מ או' יו"ד. ח"א כלל קכ"ב או' ד'.

קלג **קלג) ודע** דכ"ז מיירי בתוך הפסח דאל"כ הרי דעת המחבר (בסי' תמ"ז סעי' ד' ועי"ש) שאינו חו"נ והכל שרי. פר"ח שם זכ"ל שם. והיינו דלמ"ד אינו חו"ן אפי' שלא בשעת הדחק ואפ' בלא נטילת מקום שרי קו"פ דהא נתבטל בס' שו"ג שם. ועיין לקמן או' קמ"ח וקמ"ט.

קלד **קלד) שם הגה. וכן נוהגין תוך הפסח וכו'** עיין ח"י או' ל"א שכתב דאם לא נתבקעה החטה רק שנתרככה אין לאסור אלא דוקא באכילה ולא בהנאה והמיקל אף באכילה לא הפסיד דאפשר דאף בנתבקע יש להקל בצונן בהפ"מ די"ל דאף מ"ש הרב בהגה וכן נוהגין קאי אדברי המחבר דהיינו דיש להקל בהפ"מ או בשעת הדחק וכן נ"ל עיקר עכ"ל מיהו החמ"מ או' י"ב השיג על דברי ח"י הנז' וכתב דדעת מור"ם ז"ל בהגה לאסור אפי' בהפ"מ ושעת הדחק ולכן כתב דאף בהנאה אסור וכ"ש באכילה יעו"ש אמנם הר"ז או' ל"ו פסק כדברי ח"י דבהפ"מ או שעת הדחק אף בתוך הפסח יש להתיר באכילה ע"י נטילת מקום יעו"ש וכ"כ מ"ב או' מ"ח דאף דמסתימת הרמ"א משמע דאוסר כולה אפי' בהפ"מ מ"מ בנתרככה ולא נתבקע אפשר דיש להקל בהפ"מ ע"י נטילת מקום עכ"ל.

קלה **קלה) שם שם הגה. וכן נוהגין תוך הפסח וכו'** עיין לבוש שחלק על דברי מור"ם הנז' ופסק להקל כדברי הרא"ש דאפי' בחטה בקועה ובתוך הפסח אם נמצאת בעיסה או במצה שאינה אפויה דיה בנטילת מקום ורק אם נמצאת במצה אפויה נוהגין להחמיר לאסור את כל המצה יעו"ש, אמנם רש"ל

בתשו' סי' ע"ט והב"ח והמי"ט והט"ז ס"ק י"ג הסכימו לפסק מור"ם ז"ל משום דע"י הלישה מחמצה ויהיב טעמא במשהו יעו"ש והב"ד א"ר או' כ"א וכתב והכי נוהגין ודוקא בנתרככה עכ"ד. וכן הסכים העו"ש או' י"א כפסק מור"ם ז"ל. וכתב החמ"מ או' יו"ד דלזה הסכימו כל האחרונים יעו"ש.

קלו **קלו) שם בהגה. בין שנמצא בה אפויה וכו'** וכתב בס' בני דוד הלכות חו"מ בענין שנמצא במצות שמורות אפויות חטים בקצת מהם ונודע שלא היו בתוך המים רק המדקדק נתנה בטעות קומץ חטים בתוך הקמח שלשו המצות יש להחמיר ולאסור כיון שנמצא כמה חטים יש לחוש שנתבקעו מהם ואף אם נודע שלא היו בקועות יש לחוש שמא לא נקלה יפה באור ושוב יבואו במרק יעו"ש. שע"ת או' ך'.

קלז **קלז) שם בהגה. ואמרינן כאן נמצאת כאן היתה.** פי' דאמרינן עתה נפלה לתוך המצה הזאת ולא היתה בעיסה מעולם וא"כ אם החטה היא מלאה מים ומלוחלחת מעבר אל עבר א"כ נראה שהיתה במים ובעיסה וא"כ יש לאסור כל העיסה ומ"מ י"ל שמא היתה במקום אחר בלועה ממים ונפלה עתה לתוך המצה. ונ"ל דהכל לפי הענין דאם יש במה לתלות תולין דלעולם תולין במצוי בין להקל בין. להחמיר ולא מיקרי ספק אלא כשיש לתלות בזה כמו בזה כמ"ש ביו"ד סי' נ"ה. מ"א ס"ק ט"ז. ח"י או' ל"ב. חק יוסף או' כ"ו. מק"ח או' ך' חמ"מ או' יו"ד. ר"ז או' ל"ח. מ"ב או' מ"ט.

קלח **קלח) ומי** שיש בידו עיסה וחתך ממנה מצית ונתן לאחרים ונשאר מצה אחת בידו ונמצא עליה חטה אסורים כולם דאמרינן שמא היתה עליה קודם לכן דדוקא ממקום למקום לא מחזקינן איסורא. ולפי דברי הב"ח דחשיב ליה לס"ס שמא עתה נפלה ואת"ל שהיה מקודם שמא לא נתחמצה א"כ לעולם הוי מותר מטעם זה ול"נ דהאי ספק לא נתחמצה לא הוי ספק דהוי חסרון ידיעה כמ"ש הפו' ביו"ד. מ"א שם. וכן הסכמת הט"ז ס"ק י"ד. ח"י שם. חק יוסף שם. חמ"מ שם. וכ"כ הר"ז או' ט"ל אלא שכתב דאם אין החטה בקועה אעפ"י שנתרככה יש להתיר למכור שאר המצות לעכו"ם כיון שיש כאן הרבה צדדין להקל יעו"ש, וח"א כלל קכ"ב או' ד' כתב דאם לא נתבקעו ממש בהפ"מ יש להתיר בהנאה יעו"ש. מיהו הא"ר או' כ"ב כתב על דברי מ"א הנז' אע"ג דבעלמא איכא דסברי דלא עבדינן ספק בחסרון ידיעה הכא באיסור צונן יש לסמוך עליו ועוד דמשמע בטור דספק נתחמצה חטה לא הוי חסרון ידיעה אלא דא"א לידע יעו"ש. וכתב במ"ב או' מ"ט דבהפ"מ יש לסמוך על דברי הב"ח ודעמיה שהתירו בשאר מצות יעו"ש. ועיין לעיל או' קל"ד.

קלט **קלט) ודע** דאף לדעת מ"א היינו דוקא כשנמצאת החטה באותה מצה שעודה בידו באותו מקום שחתך ממנה שאר המצות אבל אם אחר שחתכה נטל מה שנשאר בידו למקום אחר ושם נמצא חטה עליה אותה מצה לבדה אסורה והשאר מותרות דלא מחזקינן איסורא ממקום למקום ואמרינן כאן נמצא וכו' ובמקום זה נפלה החטה ולא היתה בה מקודם לכן. וכן הדין בכרוב שכתוב אח"ז שאם נמצא חטה בחבית אף מה שבקערה אסור ה"ד שהחבית במקומה עומדת במקום שלקחו ממנה הכרוב בקערה וכן כל כה"ג באלו הדינים שיתבארו. חמ"מ או' י"ד והביאו מ"ב בשער הציון או פ"ז.

קמ **קמ) ונראה** פשוט כל שנמצא החטה על חתיכת העיסה שהיא בידו ועדיין לא גיבלה וגלגלה כיון דאמרינן כאן נמצא א"כ עדיין לא נתנה טעם בזו החתיכה ומותרת והיינו אם נמצאת על החתיכה מלמעלה ואפי' דבוקה בעיסה אבל אם נמצאת בתוך העיסה יש לאסור כל העיסה דאם נאמר בזו החתיכה נפלה כיון שעדיין לא גיבלה על החתיכה מיבעי ליה לאשכוחי ולא בתוכה אלא ודאי שהיתה בעיסה השלימה וא"כ נאסרה כל העיסה ולא שייך בזה לומר כאן נמצא וכו' חמ"מ אר י"ג והביאו מ"ב בב"ה.

קמא **קמא) מעשה** בא' שלקח מהחבית כרוב בקערה והוליכו לבית אחר (ל"ד אלא אפי' באותו בית כיון שהוא מקום אחר. ח"א) ושם נמצא חטה עליו והתיר הכרוב שבחבית דאמרינן כאן נמצא כאן היה. מהר"ם מלובלין סי' ע"ח. אבל אם נמצא חטה בחבית אף הכרוב שבקערה אסור דאמרינן שמא החטה היתה קודם לכן בחבית. מ"א ס"ק ט"ז. ח"י או' ל"ב. חמ"מ או' יו"ד. ר"ז או' מ' ח"א כלל קכ"ב או' ז' ועיין לעיל או' קל"ח.

קמב **קמב) וכל** זה כשהחטה מבוקעת אבל אם לא נתבקעה החטה יש להתיר מה שבחבית אם יש שם הפ"מ מכח ס"ס שמא נפלה שם תוך מעת לעת ואם תמצא לומר נפלה קודם לכן שמא לא נתרככה עד תוך מעל"ע. ר"ז או, מ"א ועיין לקמן או' קנ"ט.

קמג **קמג) וכל** זה כשנמצא החטה בתוך הציר שבחבית אבל אם נמצא ע"ג חתיכת כרוב ואין הציר עילה על גבה יש להתיר שאר הכרוב שבחבית. א"ר או' ל"ח. ר"ז או' מ"ב. ח"א שם. ועיין בא"ר שם שכתב עוד חילוקי דינים בזה והביאו ח"א שם.

קמג) ואם לא היה שם מים רק ציר מהכרוב עצמו הוי מי פירות ומעט מלח אין אוסר כבסי' תס"ג. א"א או' ט"ז ואו' ל"ג. ועיין לעיל סי' תס"ג סעי' ב' ודוק.

קמד **קמד) שם בהגה כאן נמצא וכו'** כלי שנתבשל בו בפסח ועירה ממנו לכלי אחר ובכלי אחר נמצא חמץ אז אם היה ס' בכל התבשיל נגד חמץ הנמצא יש להקל בתבשיל הנשאר בכלי ראשון ואם אין ס' דאיכא איסור דאורייתא יש להחמיר. שו"ת ושב הכהן סי' ו' וכה"ג כתב בשו"ת פנ"י כת"י באחד

שהוציא משקין מן החביות בפסח לתוך הכלי והכלי לא נבדק ואח״כ מצאו גרגיר חטה בכלי אז מה שבחביות לא נאסר יעו״ש. שע״ת או׳ כ״א.

קמה **קמה) שם בהגה. כאן נמצא וכו׳** היכא דליכא ס״ס אינו מועיל כאן נמצא וכו׳ וכן היכא דאיכא רגלים לדבר לא אמרינן כאן נמצא וכו׳ בית הרואה יעו״ש. והביאו הזכ״ל על סעי׳ י״ב.

קמו **קמו) שם בהגה. ואם נמצאת בעיסה וכו׳** ואם נמצאו ג׳ חטים בחד מצה לא מחזקינן להו אף בשאר מצות משא״כ אם בג׳ מצות נמצאו חטים שבאו מג׳ עיסות בודאי יש להחזיק הנותרים דקשה לומר בשלשתן דמעלמא אתו ובפרט נמצאו הרבה אין כאן היתרא לאכילה לא ע״י בישול ולא בעין ואפי׳ אם מפרר קודם פסח לא מהני הביטול ברוב אבל להשהותו מותר. עולת שמואל סי׳ מ״ה יעו״ש. פ״ת.

קמז **קמז) שם בהגה. ודוקא תוך הפסח.** שאז איסור חמץ במשהו. והטעם שנאסרת כל העיסה עיין לעיל או׳ קכ״ט.

קמח **קמח) שם בהגה. אבל קודם פסח וכו׳** ולמ״ד חוזר וניעור אין לחלק בין קו״פ לתוך הפסח. פר״ח. והיינו דאזיל לטעמיה דס״ל דאף בטעמו ולא ממשו אמרינן חו״נ אבל יש פלוגתא בזה דאיכא דס״ל בטעמו ולא ממשו לא אמרינן חו״נ כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ז או׳ נ״ט יעו״ש.

קמט **קמט) שם בהגה. אבל קו״פ אין אוסרין רק כדי נטילה.** ואעפ״י שע״י הלישה המים מחמצה ויהיב טעם בכולו וא״כ ליבטל בס׳ ולא ליבעי נטילה מ״מ לא אמרינן הך סברא דע״י לישה מתמצה וכו׳ אלא להחמיר אבל לא להקל להתיר בלא נטילה. ב״ח. וכ״כ המק״ח או׳ כ״א דאפי׳ במצה אפוייה ואפי׳ איכא ס׳ בעינן כדי נטילה. ועיין באו׳ שאח״ז.

קנ **קנ) וה״ה** במצה אפויה בע״פ אינו אסור כ״א כדי נטילה ב״ח. מ״א ס״ק י״ז. חק יוסף או׳ כ״ז. ר״ז או׳ ל״ו. ח״א כלל קכ״ב או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ תס״א סעי׳ ה׳ והיינו כשלא חממוה משנכנס הפסח בעוד החטה שם דאם חזרו וחממו המצה בערב חוזר ונ״ט בפסח עצמו ואוסר במשהו. ב״ח. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ נ״ו.

קנא **קנא) [סעיף יב׳] אם מלגו תרנגולת וכו׳** אע״ג דביו״ד סי׳ ס״ח סעי׳ י״א אוסר לכתחלה למלוג אפי׳ בכלי שני הכא מיירי שנמלח מקודם ע״ג הנוצה והודח. מש״ז או׳ י״ג. מ״ב או׳ נ״ב.

קנב **קנב) שם. אם מלגו תרנגולת וכו׳** כ״כ במרדכי הארוך פ׳ כ״ש ומסיק שם וגם הכלי אשר הרתיחו בו המים וגם הכלי ששפכו בו המים הם מחומצים יעו״ש. והביאו הב״ח וכתב דמשמע מהכא דאפי׳ כ״ש אוסר דהא מליגה בכ״ש ואפ״ה אסר ראב״ן התרנגולת וכל הכלים יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ח״י. עו״ש או׳ י״ב וכתב הטעם משום דלענין חמץ ק״ל להחמיר דניהו דכ״ש אינו מבשל אבל מבליע ומפליט במשהו. וכן הסכים ח״י או׳ ל״ג לאסור גם בכ״ש אם היד סולדת בו כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ז סעי׳ ג׳ בהגה יעו״ש. וכ״כ המק״ח או׳ כ״ב. וכ״ה דעת הפר״ח לאסור גם בכ״ש. א״ר או׳ כ״ד מאמ״ר או׳ ח׳ ומיהו עיין לקמן בהגה שמחלק בין אם היתה החטה שלימה או שבורה ובדברינו לשם בס״ד.

קנג **קנג) שם. גרעין חטה בקועה וכו׳** אפשר מדלא הגיה הרב כאן כדלעיל סעי׳ ט׳ לאסור אפי׳ אינה בקועה משום דהכא כיון דאיכא עוד ספיקא שמא אח״כ נפלה לא מחמרינן כולי האי ח״י או׳ ל״ד. אכן הט״ז (ס״ק ט״ו) כתב דהרב לשיטתו אזיל לאסור אפי׳ אינה בקועה כל שנתרככה אך כאן באינה בקועה דהוי ס״ס ספק לא נתחמץ ואת״ל נתחמץ שמא אח״כ נפלה שרינן ליה למכור לעכו״ם התרנגולת ולא מחמרינן אלא בחד ספיקא כההיא דסעי׳ ט׳ יעו״ש והב״ד ח״י שם. מיהו דעת הח״י להקל למכור לעכו״ם גם בההיא דסעי׳ ט׳ כמ״ש לעיל או׳ ק״ד יעו״ש. ועיין במ״ב או׳ נ״ג שכתב דהסומך להתיר בזה בנתרככה בכלי שני אף לאכילה לא הפסיד ואם לא נתרככה אפי׳ אם היתה המליגה בכלי ראשון ג״כ מותר יעו״ש.

קנד **קנד) שם. אסורה התרנגולת.** דשמא היתה החטה במים קודם רתיחה והחמיצה ובלעה התרנגולת מן המים. טור בשם ראב״ן. דלא אמרינן כאן נמצא כאן היתה אלא ממקום למקום או מחתיכה לחתיכה כמ״ש סעי׳ י״א אבל במקום א׳ כגון במליגה דיש לספק בזמן ולומר שמא היתה החטה במים קודם לכן לא אמרינן השתא נפלה. מ״א ס״ק ח״י. ח״י או׳ ל״ה. חק יוסף או׳ כ״ט. מק״ח או׳ כ״ד. ביאורי הגר״א.

קנה **קנה) שם. אסורה התרנגולת.** ונראה פשוט דאם המים משנשאבו היה להם חזקה שלא היה בהם חטה כגון שנשאבו ע״י מסננת התרנגולת מותרת דהעמד המים על חזקתן ואימור השתא הוא דאיתרע. נה״ש או׳ י״א. ואע״ג דשכיח למצוא חטים בתרנגולים מ״מ כשמדיחים אותם לא נשאר בתוכם כלום ובפרט לצורך פסח כמ״ש המ״א ס״ק ח״י וע״כ אמרינן השתא הוא דאיתרע ר״ל שהסירו התרנגולת מן המים.

קנו **קנו) שם. ואם נמצאת חטה בקועה וכו׳** עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ ן׳.

קנז **קנז) שם. ואין בו כדי ליתן טעם שהמים צוננים וכו'** ר"ל דתרתי בעינן שיהא יותר מס' ושיהיו המים צוננים. באה"ג. וכ"כ מ"א ס"ק י"ט. מיהו בביאורי הגר"א כתב דלדיעה זו מטעם שהמים צוננים לבד הוא מתיר ואעפ"י שאין בו ס' יעו"ש. וכ"כ מגן האלף או' ט"ז.

קנח **קנח) שם. ובישלו באותו מים וכו'** מיהו לכתחלה יש להחמיר שלא לבשל או ללוש בהן. לבוש.

קנט **קנט) שם. או לשו עיסה מותר.** אם ידוע שנשרה החטה מעל"ע במים אסור דכבוש כמבושל. כ"כ הפר"ח לדעת הטור שהוא פסק הש"ע. וכ"כ הב"ח. פרישה או' ט"ו. א"ר סי' תמ"ז או' ט"ו. חמ"מ או' ט"ו. מיהו הנה"ש או' י"א כתב דמסתמיות דברי הטור משמע שהתיר אפי' אחר מעל"ע יעו"ש. והמ"א ס"ק י"ט כתב דאף אם יש לספק שנשרה מעל"ע ג"כ אסור מדינא יעו"ש וכ"כ הר"ז או' מ"ז. ומ"מ בחטה שאינה בקועה רק שנתרככה אין להחמיר בספיקה. ואפי' בחטה בקועה דוקא כשנמצאה החטה ואח"כ בשלו באותן מים אבל אם נמצאת החטה במים אחר שבשלו יש להקל באיסור משהו דס"ס הוא שמא נפלה החטה אח"כ ואת"ל מקודם שמא לא נשרה מעל"ע במים ולא הוי כבוש דמותר לדיעה זו בצונן ואפי' לדעת היש מי שאומר דאוסר בצונן תוך הפסח עכ"פ במקום הדחק או הפ"מ אין להחמיר. מ"ב או' נ"ה. ועיין לקמן או' קע"ה.

קס **קס) אבל** בפרוסת חמץ אף אם לא נשרה במים מעל"ע נ"ל שאסורים המים לפי שהפרוסה מתפררת פירורין דקין בתכלית ונמסים ואפי' סינון לא מהני. פר"ח. וכ"כ המ"א שם דבלחם יש להחמיר משום דעשוי להתפרר. וכ"כ א"ר שם. ח"י או' ל"א. ר"ז שם. ח"א כלל קכ"ב או' י"ז. ומ"ש השו"ג או' כ"ו דאפי' שרוי החמץ מעל"ע בתוך הפסח נמי מותר לדעת מרן וכן בפרוסת פת שנפלה למים מהני סינון וכו' יעו"ש כתב עליו הזכ"ל דאין דבריו מחוורין ואין לסמוך עליהם היפך כל הפו' יעו"ש. ועיין לעיל סי' תמ"ז או' צ"ג וצ"ז.

קסא **קסא) יש** ליזהר למי שמשתמש מבארות בפסח שאין נזהרין מהם כל השנה ובפרט מבארות של עכו"ם שיש לחוש שמא יש חמץ בבור שיש לסנן המים בבגד נקי בכל פעם ששואב. כ"כ האגור בשם מהר"י מולין. והביאו ב"י בססי' זה. ח"י או' מ"ה. חמ"מ או' י"ד. ר"ז או' מ"ח. מ"ב או' ס"ז. וכתב שם הר"ז אבל מעיקר הדין אין מחזיקין איסור מספק. ועיין לעיל סי' תנ"ה או' ל"ג.

קסב **קסב) שם. ויש מי שאוסר אם הוא בתוך הפסח.** דס"ל דעכ"פ גם צונן נותן טעם משהו אלא דבשאר אוסורין אין משהו אוסר משא"כ חמץ בפסח. מחה"ש ס"ק י"ט. ועיין באו' שאח"ז.

קסג **קסג) שם ויש מי שאוסר וכו'** כ"כ ב"י לפי הכרעתו בדברי הטור שהקשה מיניה וביה וכתב לחלק בין קו"פ לתוך הפסח יעו"ש. מיהו הט"ז ס"ק י"ב יישב דברי הטור בענין אחר וע"כ כתב שם ובס"ק ט"ז דמותר בזה אף בפסח דצונן אינו נותן טעם כלל יעו"ש. וכ"ה דעת הפר"ח דבצונן ליכא בליעה כלל. וכ"כ בית יהודה סי' י"ד. וכ"כ בס' משפטים ישרים ח"ב סי' נ"א. והמ"א ס"ק י"ט כתב שהגאון מהר"ל מפראג הורה להתיר אבל מהר"ש מאוסטרא כתב למהר"ש מלובלין לאסור וכן נוהגין רוב העולם ובקראקא וסיים דבבשר דאית ביה פילי (בקעים) אסור מדינא בצונן (דא"א בהדחה. ח"א כלל קכ"ב או' ט"ו) ובשאר צונן תלוי במנהג או לפי ענין שעת הדחק יעו"ש. והב"ד ח"י או' ל"א. חק יוסף או' ל' ומ"ש לפי ענין שעת הדחק ר"ל דאפי' במקום שנוהגין לאסור בשעת הדחק יש להקל. ועיין לעיל סי' י"ג או' ז' שכתבנו דכל היכא שסותם הש"ע להתיר ואח"כ כותב דעת האוסרים דדעתו לחוש להם רק לכתחלה יעו"ש. וא"כ ה"נ דעת הש"ע להקל בשעת הדחק. וכ"ז אם לא נשרה שם החטה מעל"ע כמ"ש לעיל או' קנ"ט יעו"ש.

קסד **קסד) שם הגה. ויש מי שמתיר אפי' במליגת תרנגולים וכו'** דס"ל דאע"ג דעיקר החמץ מדאורייתא מ"מ איסור משהו לא הוי אלא מדרבנן ולפיכך תלינן לקולא שאח"כ נפל החמץ במים. פר"ח. ביאורי הגר"א. ואע"ג דרמ"א לא ס"ל כן כתב זה הדעת כאן משום שבצונן או בהפ"מ סומך על דיעה זו כמ"ש אח"כ בסמוך. ביאורי הגר"א.

קסה **קסה) שם בהגה, ויש מי שאוסר בשאר בשר.** בכה"ג שהניחוה בחמין אחר המליחה וההדחה ואחר שלקחוה משם נמצא שם חטה בקועה מחזיקין מזמן לזמן ואמרינן שהיתה שם החטה מקודם שלקחו הבשר. מ"ב או' נ"ח.

קסו **קסו) שם בהגה. ומתיר בתרנגולת מכח ס"ס.** שמא עתה נפלה ואת"ל היתה קודם בתרנגולת שמא נתעכלה והחולקים ס"ל דדוקא לענין טומאה מהני עיכול ולא לענין איסור כמ"ש ביו"ד ססי' פ"ג בב"י וכ"מ שם בש"ע. מ"א ס"ק כ"ב. ומ"ש והחולקים ס"ל וכו' ר"ל דעת הש"ע בריש סעי' זה שאוסר. ועיין לקמן או' רכ"ט.

קסז **קסז) שם. בהגה. או בחטה שלימה וכו'** פי' כיון דשלימה היא מסתמא לא נתעכל ומשמע אפי' ידוע בבירור שנפל החטה מהזפק אפ"ה כיון דשלימה היא לא חשיב כמעוכל ותורת אוכל עליו ומחמצת. עו"ש או' י"ב. וכן אם נתרסקה קצת לא חשיבה כמעוכלת. ט"ז ביו"ד ססי' פ"ג והב"ד האחרונים.

קסח קסח) **שם בהגה. אבל אם היו צוננים ושרו שם תרנגולים וכו'** צ"ל דלאו דוקא נקט תרנגולים דהא מיירי הכא בחטה שלימה דליכא למימר נתעכלה א"כ אין חילוק בין תרנגולים לבשר דאם נמצא החטה אחר שנטלו משם הבשר אין אוסרין הבשר. מ"א ס"ק כ"ג. והעו"ש או' י"ג כתב לרבותא נקט תרנגולים אעפ"י שמוחזקת בגרעין של חטים ושל שעורים אפ"ה אין להחמיר מספק דאמרינן כאן נמצא כאן היה ולא מחזקינן איסורא למפרע ומכ"ש שאר בשר והטעם שמקילין בצונן דהא בלא"ה הרבה פו' ס"ל דצונן אינו מניח להחמיץ ואינו מבליע אפי' משהו עכ"ל. והב"ד ח"י או' מ' וכ"ה דעת האחרונים דאין לחלק בזה בין בשר לתרנגולים.

קסט קסט) **שם בהגה. אין לאסור מספק.** משמע אבל אם בודאי היתה החטה שם בשעה שהיה הבשר שרוי במים יש לנהוג כדעת היש מי שאוסר בצונן בתוך הפסח. ועיין לעיל או' קס"ג.

קע קע) **שם בהגה. אפי' במליגה יש להתיר מכח ס"ס וכו'** מיהו הב"ח החמיר בדינים אלו דס"ל דשבורה לא הוי כמעוכל ולא הוי ספק וכתב להשיג על דברי הרב בהגה יעו"ש. אבל הט"ז ס"ק י"ז מסכים לדברי מור"ם ז"ל וכן הסכים בס' א"ז ובספרו א"ר או' כ"ח. וכן הסכים ח"י או' מ' וכ"כ ח"א כלל קכ"ב או' י"ב דמנהגינו ע"פ מור"ם ז"ל יעו"ש. והפר"ח כתב ולענין דינא משום חומרא דחמץ יש לחוש לכל הסברות לכתחלה והיכא דליכא הפ"מ אבל בשעת הדחק או איכא הפ"מ יש להתיר אפי' במליגת תרנגולים וכיוצא כל שיש לתלות שאח"כ נפל לשם תלינן לקולא באיסור משהו דהוי מדרבנן דלא כהב"ח אלא העיקר כדברי מור"ם בהגה וכן ראיתי להורות עכ"ד.

קעא קעא) **שם בהגה. מיהו אם נתערבו התערובת וכו'** פי' אף בבשר או בחטה שלימה בתרנגולת שיש ספק א' מותר בהפסד ומשמע בד"מ דוקא התערובת אבל לא אותו התבשיל ומשמע שם דאף בתערובת טעמא דסמכינן בזה על הרשב"א ומהרי"ב הנ"ל דאמרינן כאן נמצא וכו' גם מזמן לזמן אבל בספק אחר אסור אפי' בהפסד ותערובת. א"ר או' כ"ח והביאו הזכ"ל.

קעב קעב) **שם בהגה. ויש להתיר שאר תבשילין וכו'** הנה פסק הרמ"א כפי הנראה הכין הוא כל ס"ס שיש במשהו דרבנן מתירין הא ספק א' לא אף בדרבנן ואם יש הפ"מ ומניעת שמחת יו"ט יש להתיר שאר תבשילין משמע הא אותו תבשיל אף בהפ"מ אסור בספק א' דרבנן. א"א או' כ"ג.

קעג קעג) **שם בהגה. שנשרה במים.** פי' אעפ"י שנמצא החטה בתוכו בעוד שהבשר היה שרוי בתוכו אפ"ה הוי ספיקא איסור דרבנן דהא יש מתירין בצונן ולכן יש להתיר שאר תבשילין. מ"א ס"ק כ"ד. והב"ד הזכ"ל ושאר האחרונים. וכ"כ חק יוסף או' ל"ה על דברי מ"א הנז' דנכון הוא. ועיין ח"י או' מ"ב ובאו' שאח"ז.

קעד קעד) **שם בהגה. או נמלג.** פי' ואח"כ נמצא החטה דאיכא למימר עתה נפל. מ"א ס"ק כ"ה. וכ"כ א"א או' כ"ד דמ"ש הרב בהגה נשרה או נמלג לא בחדא מחתא הוא דנשרה בצונן ומצאו גרעין בעודו הבשר שם דיש ספק א' דשמא צונן אין מפליט ומבליט כלל אף בלחם חמץ. ונמלג בכ"ר ומצאו אח"כ חטה במים לאחר שהסירו הבשר משם בתרנגולת או בשאר בשר דיש ספק עתה נפלה מותר בספק א' דרבנן בהפ"מ ומניעת שמחת יו"ט עכ"ל. והמחה"ש כתב דאפי' נמצאת החטה אחר המליגה כשהתרנגולת במים כשהוא מצונן ג"כ מותר דשמא נפלה שם כשהיה צונן יטו"ש וכ"כ ח"א כלל קכ"ב או' י"ב דבין נמצא לאחר שנטלו התרנגולת או שנצטנן והגרעין שלימה דהתבשיל אסור מ"מ התערובת מותר דסמכינן לומר עכשיו נפל יעו"ש.

קעה קעה) **ואם** נמצא החטה או החמץ אחר שכבר בישל באותן המים נראה דבחטה אפי' נתרככה יש להתיר אפי' באכילה משום דאיכא ס"ס ספק שמא עתה נפלה במים ואפי' את"ל כבר נפלה שמא לא נתרככה אלא עכשיו אבל בחמץ או עיסה שנתחמצה דליכא אלא חד ספק התבשיל אסור אף להשהות אלא צריך שריפה בחו"ה. ב"ח. והב"ד העו"ש או' י"ג וכתב אעפ"י דלדין יש תשו' אין להקל מאחר שכבר הורה זקן והוא שלא יהיה מניעת שמחת יו"ט עכ"ל וכ"כ א"ר או' כ"ט דבזה דמים צוננים דהרבה מקילין יש לסמוך על רמ"א בהפסד ומניעת שמחת יו"ט להקל ולומר עתה נפלה ולהתיר אף התבשיל עצמה עכ"ל ומ"ש עוד שם העו"ש בשם הב"ח ככר כתבנו לעיל או' ק"ט דהסכמת האחרונים כדברי מור"ם ז"ל יעו"ש.

קעו קעו) **מעשה** באחד שנטל לתוך פיו חתיכת מצה וחתיכת תרנגול ואכל שניהם יחד והרגיש בפיו שיש חטה ונטל המאכל מפיו וראה חטה ואינו ניכר אם הים בתוך המצה או בתוך התרנגול התרנגול יש להתיר מכח ס"ס שמא עתה נפל לתרנגול בצונן ואת"ל שהיה קודם שמא נתעכלה (וכגון שהחטה שבורה) אבל אם היה במצה ע"כ היתה בתוכה בשעת אפייה דאם נפל עליה בצונן היה מתגלגל ויורד ומ"מ נ"ל דהמצה מותרת ג"כ כיון דאיסור משהו דרבנן תלינן לקולא שהיה בתרנגול כמ"ש ביו"ד סי' קי"א בשתי קדרות בא' יש בו ס' דתלינן באותו שיש בו ס' ושניהם מותרים ומ"מ כדי נטילה אסור מדינא מאותה מצה ממקום שנטל החתיכה. ועוד נ"ל דאפי' היה חתיכת בשר (וה"ה בתרנגול וחטה שלימה. א"ר וח"א) ג"כ שרי דלא מחזיקן איסורא ממקום למקום ואמרינן השתא נפל על הבשר בעודו צינן וא"כ גם המצה מותרת אבל אם הבשר היה מונח בקערה ואכל מתוכה אסור הבשר דמזמן

לזמן מחזקינן איסורא דשמא היתה בקערה בשעה שעירו הבשר לתוכו וכלי שני אוסר בפסח. ואם נאמר דהוי ס״ס ספק היה במצה ואת״ל בבשר שמא עתה נפל זה לא הוי ספק דאם תאמר שהיה במצה צריך אתה לאסור המצה וזה לא אמרינן אפי׳ באיסור דרבנן ואפי׳ בס״ס וא״כ הבשר והמצה אסורים מיהו ע״פ הרוב ניכר אם נתבשלה החטה אם נאפה אם לאו. מ״א סק״ה. ח״י או׳ מ״א. א״ר או׳ כ״ח. חק יוסף או׳ ל״ו. חמ״מ או׳ י״ב. ר״ז או׳ מ״ג מ״ד מ״ה. ח״א כלל קכ״ב או׳ י״ד.

קעז) קעז) ואם בישלו תבשיל בקדירה וסלקוהו מהכירה למקום אחר ונצטנן ונמצא ע״ג חטה אמרינן עתה נפלה דלא מחזקינן איסור ממקום למקום. מ״א שם. ח״י שם. ונראה דמיירי שנצטנן קודם שהעמידו למקום אחר. א״ר שם. וכ״כ החמ״מ שם.

קעח) קעח) עורב שהביא כף מלוכלך בשומן ונפל הכף לקדירה ומחמת ספק חלב היה ס׳ אך מחמת ספק חמץ במשהו דשמא לקחו מבית עכו״ם כתב בתשו׳ שער אפרים סי׳ ה׳ כיון דהיתרא שכיח טפי י״ל דמותר אבל יש לחלק בין עיר שרובא עכו״ם או רובא ישראל יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ ל׳ והביא סמוכות להתיר מטעם אחר יעו״ש.

קעט קעט) [סעיף יג׳] אם הגעילו יורה מחומצת וכו׳ ומיירי קודם זמן איסורו, ב״ח. מ״א ס״ק כ״ו. חק יוסף או׳ ל״ז. ער״ה או׳ ח״י ועי״ש מ״ש על דברי הפר״ח. נה״ש או׳ ט״ז. חמ״מ או׳ י״ד. ר״ז או׳ מ״ו. ח״א כלל קכ״ב או׳ י״ט. ועיין לבוש ומ״ש עליו הב״ד סי׳ רל״ה.

קפ קפ) שם. בת יומא. אבל אם אינה בת יומא אף המי הגעלה עצמן מותרין בפסח כיון שהגעילו קו״פ והם אינם ב״י כמבואר לעיל סי׳ תנ״ב. ח״י או׳ מ״ג. מק״ח או׳ כ״ח. ער״ה שם. ח״א שם. והר״ז שם כתב דדוקא אם נפלו לבור מימי הבור מותרים באינה ב״י אבל קודם שנפלו לבור אסור להשתמש בהם יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תנ״ב או׳ ס״ב.

קפא קפא) שם. בתוך הפסח וכו׳ אבל אם ירדו קו״פ מתבטל הוא בס׳ ושוב אינו חו״נ לדעת כמה גדולים כמ״ש בסי׳ תמ״ז ב״י. לבוש. מיהו הב״ח כתב מאחר שאפשר לשאוב מים מבור אחר אין ראוי לשאוב מזה לכתחלה אבל אם בישלו באותן המים לא נאסר התבשיל בדיעבד יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ך׳ עו״ש או׳ י״ד. והט״ז ס״ק ח״י כתב דכאן לפעמים אסור אפי׳ בדיעבד אפי׳ קו״פ דהמים המחומצים נשארו למעלה אף כי נתערבו קצת למעלה מ״מ הם קוו וקיימו וכאלו הם בעין אלא אם כבר שאבו משם כמה פעמים קודם ומתבטל קו״פ אבל תוך הפסח אין חילוק יעו״ש. אבל ח״י או׳ מ״ד כתב אע״ג דלא נתבטל מ״מ כיון שנעשה קו״פ הוי נ״ט בר נ״ט דהיתרא ואין לאסור בדיעבד יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ל״א. מק״ח או׳ כ״ט. ר״ז או׳ מ״ו. ח״א כלל קכ״ב או׳ י״ט. מיהו המש״ז או׳ ח״י כתב דדוקא אם בישלו בדיעבד ויש הפ״מ יש לסמוך אנ״ט בר נ״ט להתירא יעו״ש.

קפב קפב) ומ״ש שם הט״ז להתיר במע״ד שנמצא בו חטה כבר השיגו עליו המאמ״ר או׳ כ״א והנה״ש או׳ ט״ז יעו״ש. ועיין מש״ז או׳ ח״י שכתב דאפי׳ בהפ״מ ומניעת שמחת יו״ט לא מלאו לבו להתיר בשתייה רק בשהייה או למכרו לעכו״ם יעו״ש.

קפג קפג) שם. בשביל שנתערבו. פי׳ אף להמתירין בצונן הכא אסור בשביל שנתערבו. מ״א ס״ק כ״ח. ח״י או׳ מ״ה. חק יוסף או׳ ט״ל. מק״ח או׳ ל׳.

קפד קפד) בור שנפלו בו איזה חטים מקודם פסח ועברו ימים בנתיים והעידו כי מלאו מים הרבה וסננו ולא מצאו דבר אעפ״כ הנכון דהסובר כמ״ד חו״נ לא ילוש מאותו בור. פה״א ח״א דף ט״ל ע״ב. והב״ד הזכ״ל על סעי׳ י״ב.

קפה קפה) אם נמצא גרעיני תבואה בבאר מים בפסח כתבו האחרונים שראוי ליזהר בכל מה דאפשר שלא להשתמש באותן מים בפסח אפי׳ להמתירין בצונן דשמא נכבש בתוכו מעל״ע והוי כבוש ומ״מ אם אין לו מים אחרים כיון שחייו תלויים בו יש להתיר מטעם ס״ס שמא עכשיו נפלה ואת״ל שנפלה מעל״ע מקודם שמא לא נתבקעה ונתרככה עד תוך מעל״ע ולא נעשה כבוש משעה שנעשה חמץ וסמכינן על הפו׳ דצונן אינו אוסר בלי כבישה. מ״ב או׳ ס״ז. ועיין לעיל או׳ ק״ס.

קפו קפו) [סעיף יד׳] אם נמצאת חטה מבוקעת וכו׳ כתב שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ד מדלא הגיה הרב כאן כמו בסעי׳ ט׳ אפי׳ לא נתבקעה ס״ל דבמליחה וצלי אפי׳ לפי המנהג אין לאסור אלא דוקא בנתבקעו דשאני בישול קדירה מבישול צלי בדבר שאין איסורו אלא מדרבנן כדעת מקצת פו׳ יעו״ש. אבל הט״ז סוף סק״ך כתב דמ״ש הש״ע בזה הסעי׳ אם נמצאת חטה מבוקעת פשוט דלדידן (ר״ל לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל בהגה סעי׳ ט׳) הדין כך בנתרככה אעפ״י שאינה מבוקעת עכ״ל. וכ״כ העו״ש או׳ ט״ו וכתב על דברי שכנה״ג הנז׳ דלא נהירא כלל. וכ״כ הפר״ח. חק יוסף או׳ מ״ז. מק״ח או׳ ל״ו. מאמ״ר או׳ כ״ה. חמ״מ או׳ כ״א. מ״ב או׳ ס״ח. ועיין לעיל או׳ ק״ו.

קפז **קפז) שם. די בשטיפה.** דצונן בלא רוטב לכ״ע אינו אוסר. מ״א ס״ק כ״ט. ואף שבתרנגולת א״א בלא לחלוחית קצת מ״מ בצונן אינו מבליע אליבא דכ״ע אלא ע״י שרייה קצת או ע״י התעסקות בעיסה וכה״ג. ח״י או׳ מ״ו. מק״ח או׳ ל״א. ואע״ג דהודח התרנגולת הדחה ראשונה מ״מ כיון שאינו נשרה החטה במים אינה אוסרת. חק יוסף או׳ מ׳ חמ״מ או׳ ט״ו. ר״ז או׳ מ״ט. מ״ב או׳ ס״ט וכתב ודלא כא״א או׳ כ״ט שרוצה בזה להחמיר למאן דאוסר בצונן יעו״ש. ומ״מ צריך לחזור ולהדיחו קודם מליחה במקום שנגעה בו החטה ואין לסמוך על ההדחה שמדיחו אחר המליחה. ר״ז שם. מ״ב שם.

קפח **קפח) שם. ואם אחר מליחה די בקליפה.** פי׳ בעוד שמלח עליו אבל אם נמצא לאחר שנמלח והודח אמרינן השתא נפל דאי איתא שהיתה עליה קודם לכן היתה נופלת בהדחה כשהדיחו במים ודוקא שנמצא על התרנגולת אבל אם נמצא תוך התרנגולת ודאי היתה קודם לכן. מ״א סק״ל. א״ר או׳ ל״ד. חק יוסף או׳ מ״א. מק״ח או׳ ל״ב. חמ״מ שם מ״ב או׳ ע׳.

קפט **קפט) וטוב** ללמד לנשים שיבדקו היטב תוך התרנגול טרם הבהוב ומליחה שלא יהיה שם שום חטה או שעורה ומי שעושה כן זריז ונשכר הוא. שכנה״ג בהגב״י סוף הסי׳ ח״י או׳ מ״ז. מק״ח שם. חמ״מ שם.

קצ **קצ) שם. די בקליפה.** נראה דאפי׳ נמלחו בע״פ צריך קליפה דבאיסור קליפה אין חילוק בין איסור משהו לשאר איסורים. חקת הפסח או׳ י״ז, ועיין לקמן או׳ רכ״ד.

קצא **קצא) שם. די בקליפה.** במקום מגעה של חטה אם ידוע בבירור שלא נגעה אלא במקום שנמצאת בו אבל אם יש להסתפק שמא נגעה בו במקום אחר צריך ליטול כדי קליפה מכולו. ר״ז או׳ ן׳. ועיין לקמן או׳ קצ״ה.

קצב **קצב) שם. ויש מחמירין לומר שמעמיק וכו׳** פי׳ ולא סגי ליה בקולף את מקומו אחר שאיסורו במשהו וסביבותיו דוקא הוא דאיכא למיחש לאותו משהו. ב״י בשם הכלבו.

קצג **קצג) שם שמעמיק כל סביבותיה וכו׳** פי׳ סביבות החטה לא סביבות התרנגולת וכפי׳ הלבוש וכן הבין הפר״ח יעו״ש סוף הסי׳ ודוק. זכ״ל.

קצד **קצד) שם. קולף את כולם.** צ״ל שנמצא החטה על התרנגולא דיש לספק שמא נגעה בכולם אבל אם נמצת תוך התרנגולת אין האחרים צריכים קליפה. מ״א ס״ק ל״א. חק יוסף או׳ מ״ב. מק״ח או׳ ל״ג. מ״ב או׳ ע״ב. ועיין לקמן או׳ ר׳.

קצה **קצה) שם. קולף את כולם.** נשאל בתשו׳ שמש צדקה סי׳ ז״ך אם צריך להסיר כל עור התרנגולת הואיל ולא ידע ולא ראה היכן נגעה החטה או די בקליפה מועטת מכל א׳ ואחד במקום א׳ באומדנא והשיב דאם אין ידוע מקום ואופן נגיעתן הסברא נותנת דצריך לקלפם כולם לצאת מחשש איסור הבליעה יעו״ש. והב״ד הזכ״ל. ברכ״י סי׳ תמ״ז או׳ ג׳ שע״ת או׳ ט״ל.

קצו **קצו) שם הגה. ויש מחמירין וכו׳** משום דאנו משערין בכל האיסורין במליחה בס׳ כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה (סעי׳ ט׳ בהגה) משום דלא בקיאין בין איסור כחוש לשמן א״כ גם בחמץ אוסר כולו. מ״א ס״ק ל״ב. חק יוסף או׳ מ״ג. מק״ח או׳ ל״ד. מ״ב או׳ ע״ג.

קצז **קצז) שם בהגה. אבל העיקר לאסור וכו׳** משום דס״ל דלא אמרינן באיסור דרבנן שאיסור יוצא מחתיכה לחתיכה ע״י מליחה ומה שמשערין בשאר איסורין בס׳ היינו משום מילתא דפסיקא שלא נצטרך לשער בין שמן לכחוש ואזלינן בזה אף להקל כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה א״כ אף בחמץ די בס׳ ועוד דדוקא באיסור ששייך בו שמנונית משערין בס׳ אבל לא באיסור חמץ דלא שייך בו פעפוע, ועוד דבמקום שיש עוד צד להתיר סמכינן אשאלתות דסבר חמץ בטל בס׳ ואין לך צד היתר גדול מזה שהרבה גאונים ס״ל שאין הטעם מתפשט במליחה ויש לעשות פשרה לאסור אותה חתיכה כמ״ש סעי׳ י״א ולאסור אותה מצה ותו לא והרוצה להחמיר יפסוק לשרוף אותה חתיכה ולהשהות האחרות המונחות עמה בחבית. ועוד יש להתיר שאר חתיכות בהנאה ע״י פדיון וכמ״ש סי׳ תמ״ז סעי׳ א׳. עכ״ל רמ״א בתשו׳ סי׳ כ״ח. וכ״פ בתשו׳ מ״ב סי׳ ס״ט. מ״א ס״ק ל״ג. והט״ז סק״ך כתב מאחר שראינו בזה מחלוקת קמאי ובתראי יש לנהוג הלכה למעשה בדרך זה דאם נמצא חטה על בשר מלוח ביבש בלא ציר יש להתיר להשהות הכל בדרך זה דמקום המציאה יקלוף והשאר ישהא כיון שאין בו אלא ספק נגיעה ולא יאכל ממנו בפסח אלא ישהנו לאחר פסח וזה ודאי אין בו מכשול כיון דלהרבה רבוואתא גדולים ואחרונים אכלי ליה ואנן לא משהינן ליה אבל אם נמצא החטה בתוך הציר או בשר או דגים אז חשוב כמבושל וכ״ש אם מונח שם מעל״ע והוי דינו כל מה שמונח בתוך הציר כאלו נתבשל בקדירה א׳ והכל אסור וצריך ביעור כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה בכבוש בציר או בחומץ דבשיעור מועט הוי כמבושל אבל מה שמונח למעלה מן הציר ישהנו ג״כ עד אחר הפסח כי אין מפעפע בציר למעלה כמבואר ביו״ד סי׳ ס״ט סעי׳ ח״י דאין פעפוע למעלה בציר ומשום הכי מה שנוגע בבשר שבתוך הציר יקלפנו והשאר ישהא אותו או יעשה כמ״ש רמ״א בסיפא דימכור הכל לעכו״ם. ונראה

דגם בזה יקלוף מקום החטה תחלה כי זהו חמץ גמור ויעשה כמ״ש בסמוך עכ״ל. והב״ד ח״י או׳ מ״ח וכתב דדבריו נראים נכונים וכ״ש אם החטה אינה מבוקעת (עיין לעיל או׳ קפ״ו) דאין להחמיר במליחה כלל יעו״ש. אמנם חק יוסף או׳ מ״ד כתב דאין לזוז מדברי מור״ם ז״ל וכ״כ המאמ״ר או׳ כ״ג דאין להחמיר כלל יותר ממה שהחמיר מור״ם ז״ל דבתשובתו סי׳ כ״ח האריך והכריח הדבר בראיות נכונות יעו״ש. וע״כ נראה אם אפשר להשהותו עד לאחר הפסח או למוכרו לעכו״ם בלא הפסד כ״כ יש לעשות כמו שפסק הט״ז אבל אם יש פסידא או מניעת שמחת יו״ט אין להחמיר יותר ממה שהחמיר מור״ם ז״ל וכ״ש בלא נתבקעה החטה רק נתרככה. ועיין לקמן או׳ רי״ב.

קצח **קצח) כל** מקום שמקילין מחמת שמחת יו״ט יש להקל אפי׳ בחו״ה שאף הוא בכלל יו״ט לענין שמחה כמ״ש בסי׳ תקכ״ט. ר״ז או׳ ס״ה.

קצט **קצט) וכל** מקום שמקילין מחמת הפ״מ אם יכול להשהות עד לאחר הפסח או למכור לעכו״ם בפסח ולא יהיה שם הפ״מ אין להקל. ר״ז או׳ ס״ד.

ר **ר) שם. בהגה. ע״י קליפה קצת.** והיינו אם יש לספק שנגעה החטה גם בהם כמ״ש לעיל או׳ קצ״ד יעו״ש. ואף שידעינן בודאי שלא נגע אלא באחת מהן ולא ידעינן באי זהו נגע מדינא כולם אסורים וטעונין קליפה דחמץ בפסח לא בטל ברוב כמ״ש סי׳ תמ״ז סעי׳ ט׳ וא״כ אם נתבשלה בלא קליפה אוסרת תערובתן. מ״א ס״ק ל״ג. חמ״מ או׳ ט״ו. ר״ז או׳ נ״ד. ח״א כלל קכ״ב או׳ ך׳ מ״ב או׳ ע״ה. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ כ״א.

רא **רא) ואם** יש להסתפק שמא לא נגעו חתיכות אחרות בהאי חתיכה (שנמצא עליה חטה) אינן צריכין קליפה. עו״ש או׳ ט״ו. מיהו מדברי מ״א הנז׳ משמע דגם בכה״ג צריך קליפה אלא דאין הקליפה אוסרת אם נתבשל בלא קליפה יעו״ש וכ״מ מדברי החמ״מ וח״א שם.

רב **רב) שם בהגה. ואם רוצה יוכל למכור הכל לעכו״ם.** אפשר לומר דר״ל דימכור דוקא שאר החתיכות וא״צ קליפה אבל אותה חתיכה לעולם בשריפה. א״ז וכ״כ בספרו א״ר או׳ ל״ה. אבל מדברי הט״ז שכתבנו לעיל או׳ קצ״ז משמע דכאן שהוא רק ע״י מליחה מקילינן למכור גם אותה חתיכה ורק שיקלוף תחלה מן הבשר במקום שנמצאת עליו החטה יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ע״ו.

רג **רג) שם בהגה. יוכל למכור הכל לעכו״ם** כמ״ש סי׳ תמ״ז וכו׳ ט״ס הוא וכצ״ל יוכל למכור הכל לעכו״ם אע״ג דאין נוהגין כן בשאר תערובת חמץ כמ״ש בסי׳ תמ״ז ור״ל דכאן במליחה קיל טפי משאר תערובת חמץ הנז׳ בסי׳ תמ״ז. ט״ז סק״ך. וכ״כ המאמ״ר או׳ כ״ד.

רד **רד) כתב** בתשו׳ צ״צ סי׳ ל׳ דאם נשאר מעט שכר בכלי ונטלו בתוכו מים והדיחו בו בשר אחר מליחה בפסח דאדמיקר ליה בלע ויש לו דין חטה שנמלח עם התרנגולת לכל א׳ מן הדיעות שבסעי׳ זה יעו״ש והב״ד ח״י או מ״ו כתב שבספרו מנ״י כלל ו׳ ס״ק כ״ג השיג עליו לפי שבנה בנין קבוע על יסוד רעוע כי המים מבטלין כח המלח ואין לו רק דין צונן ואינו נאסר ע״י שטיפה בעלמא אפי׳ אית ביה פילי דפסק הרב לעיל סי׳ תס״ה לאסור באווז ה״ד התם שמשפשף היטב במורסן או נשרה בתוכו משא״כ בשטיפה בעלמא ותערובת משהו וכתב ומ״מ משום חומרא דחמץ העלה שם דיש לקלוף מעט הבשר שהדיחו והוא חומרא בעלמא יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ נ״ח. אבל ח״א כלל קכ״ב או׳ ח״י כתב דמד נא צריך קליפה כיון דאית פילי ואפי׳ לא נמלח הבשר כלל יעו״ש. ועיין א״א או׳ ל״ג.

רה **רה) וכתב** מ״א ס״ק ל״ג שמעתי שנמצאת חטה בחבית דגים שנמלחו לשם פסח וצוה הגאון מהר״ר בנימין מפוזנא להשליך אותה שורה לנהר והשאר ימכור לעכו״ם עכ״ל והב״ד א״ר או׳ ל״ה. חק יוסף או׳ מ״ו. חמ״מ סוף או׳ ט״ו. ומיהו לפי דברי הט״ז שכתבנו לעיל או׳ קצ״ז משמע דא״צ לאסור כל השורה יעו״ש. וכ״כ בב״ה.

רו **רו) כתב** מהר״ם מלובלין בתשו׳ סי׳ צ״א על ארבעה תרנגולת שנמלחו קו״פ ובאחת מהם היה הזפק מחובר מלא חטים שאותה התרנגולת שבה הזפק היא לבדה אסורה דאע״ג דפסק הרמ״א ביו״ד סי׳ ק״ה דחמץ בפסח אינה אוסרת אלא כדי קליפה לכ״ע מ״מ לא מלאני לבי להתיר אותה התרנגולת מאחר שהיה שם חמץ הרבה אבל שאר התרנגולות כולן מותרות יעו״ש והביאו מ״א שם והפר״ח בסוף הסי׳ וכתב שם הפר״ח דלו נראה להתיר אף אותה תרנגולת מטעם דעור הזפק מפסיק וסגי במקום קליפה ומיהו לפי מ״ש בסעי׳ י״ד להחמיר להעמיק כל סביבות החטה ה״נ יש להסיר מעט סביבות הזפק ושאר התרנגולת מותרת יעו״ש והיינו לפי פסק הש״ע אבל לפי מ״ש מור״ם ז״ל בהגה דהעיקר לאסור אותה חתיכה כולה וכו׳ א״כ ה״נ יש לאסור אותה תרנגולת כולה שנמצא הזפק בתוכה ואפי׳ אין בו אלא חטה אחת אבל שאר התרנגולות מותרות אפי׳ בלא קליפה כמ״ש לעיל או׳ קצ״ד יעו״ש. ומ״ש עו״ש המ״א בשם תשו׳ מהר״ם הנז׳ בענין חטה שנמנאת בחבית כרוב וכו׳ כבר כתבנו ע״ז לעיל או׳ קמ״א ומשם ואילך קחנו משם.

רז **רז) אם** נמצא חטים בכלי כשר בבשר מליח וציר דנאסר הכלי בוודאי או בלא ציר דנאסר הכלי כ״ק עכ״פ אם הניחו אח״כ בשר לשם ומלחו מליחה גמורה ולא יש ציר בשולי הכלי אין מליחה לכלים להפליט אף משהו ואם יש ציר אח״כ אוסר ובע״פ עד הלילה א״צ לשער כ״א כ״ק מכלי. מש״ז או׳

ך׳.

רח **רח) חטה** חמוצה שנמצאת בפסח בתוך הקדירה שטמנו בה חמין בשבת מותרין שאר הקדירות והתבשילין שבתוכן. תשו׳ ר׳ עקיבא איגר סי׳ כ״ו. כר״ש או׳ ח״י. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ כ״ו.

רט **רט) [סעיף טו׳] תרנגולת צלויה שנמצא בה וכו׳** כ״ז שנמצא בתוך התרנגולת די״ל שנתחמצה במים שהודחה בו אבל אם נמצא על התרנגולת א״כ אם איתא דהוי משעת הדחה היה נופל וע״כ השתא נפל ושומן הוי כמי פירות ואינו מחמיץ. ח״א כלל קפ״ב או׳ כ״ד. ועיין לעיל סי׳ תס״ב או׳ ח׳.

רי **רי) שם. חטה מבוקעת וכו׳** ולפי דברי מור״ם ז״ל לעיל בסעי׳ ט׳ ה״ה אפי׳ לא נתבקעה רק שנתרככה כמ״ש לעיל או׳ קפ״ו יעו״ש אבל אם לא נתרככה אינה אוסרת כלל.

ריא **ריא) שם. חותך מקום פעפועו וכו׳** היינו שמעמיק כל סביבותיה וכמ״ש בסעי׳ הקודם. ביאורי הגר״א. וכ״כ ח״א כלל קכ״ב או׳ כ״ד דחותך מקום פעפועו היינו כדי נטילה. ומיהו הר״ז או׳ נ״ט כתב דמן הסתם אינו אוסר יותר מכדי קליפה. ועיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ טו״ב.

ריב **ריב) שם. חותך מקום פעפועו וכו׳** והיינו בתרנגולת כחושה אבל אם היה שמן מקום מגעה של חטה נאסרת כולה דמפעפע בכולה וכמ״ש בסי׳ תמ״ז סעי׳ א׳ מ״א ס״ק ל״ד. ח״י או׳ ן׳ חק יוסף או׳ מ״ח. מק״ח או׳ ל״ז. ולפי מ״ש מור״ם ז״ל בסעי׳ הקודם אבל העיקר לאסור אותה חתיכה כולה וכו׳ ולא מחלק בין כחוש לשמן א״כ ה״ה הכא אף בכחוש יש לאסור כולה דלא גרע צלי ממליחה וכמ״ש האחרונים. מיהו הר״ז או׳ נ״ט כתב דאם לא נתבקעה החטה רק שנתרככה דבהפ״מ או במקום מניעת שמחת יו״ט יש לסמוך על בקיאותינו אם הוא כחוש ולהתירו אפי׳ באכילה לאחר שיסיר ממנו כדי קליפה כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה עכ״ל. ולפי מ״ש באו׳ הקודם צריך כדי נטילה. וכ״ז כשצלה בקדירה או ע״ג גחלים כמ״ש הר״ז שם או׳ ס׳ או כשלא הפכו השפוד כמ״ש לקמן או׳ רי״ד יעו״ש.

ריג **ריג) שם. ויש אוסרים את כולה וכו׳** דס״ל היפוך השפוד הוא כמו דבר המפעפע שאוסר את כולו אבל אינו יוצא מחתיכה לחתיכה. ביאורי הגר״א.

ריד **ריד) שם. לפי שכשמהפכין השפוד וכו׳** וזהו דוקא בחמץ שאיסורו במשהו חיישינן לזה משא״כ בשאר איסורים דבטל בס׳ מ״א ס״ק ל״ה. ח״י או׳ נ״א. חק יוסף או׳ מ״ט. מק״ח או׳ ל״ח. מ״ב או׳ פ״ב.

רטו **רטו) שם. לפי שכשמהפכין השפוד וכו׳** משמע מהכא דאי ברור שלא הפכו השפוד (או שנצלה ע״ג גחלים) דאין לאסור יותר מכדי מקום פעפועו. ולדעת הרב בהגה (בסעי׳ הקודם) ודאי דאין להקל בצלי יותר מבמליחה ואדרבא אפכא מסתברא דאפי׳ מאן דפליג במליחה להקל מודה דבצלי יש להחמיר. עו״ש או׳ ט״ז. מ״ב או׳ פ״ג.

רטז **רטז) שם. וכן יש מי שאוסר כל התרנגולות וכו׳** דס״ל דהפיכת השפוד הוא כמו ניער וכיסה שמתפשט בכל החתיכות. ביאורי הגר״א.

ריז **ריז) שם. וכן יש מי שאוסר כל התרנגולות וכו׳** וכן עיקר א״ר או׳ ל״ו. וכ״כ החמ״מ או׳ ט״ו בשם האחרונים דהכי הוא המנהג כדעת האוסרים.

ריח **ריח) שם. הנוגעות זו בזו וכו׳** אבל אם אינם נוגעות אין אוסרות ולא אמרינן דהבליעה הולכת בכל הכלי כמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ב דהתם מיירי בבישול וא״כ אם התרנגולת שמינה אפי׳ אינן נוגעות אוסרות הכל. מ״א ס״ק ל״ו. והב״ד האחרונים. וכ״כ הפר״ח (אלא שדעת הפר״ח אין לאסור כ״א דוקא בנתבקעה החטה כמ״ש לעיל או׳ ק״ב) שכל התרנגולות שנצלו בשפוד אפי׳ אינן נוגעות זו בזו נאסרו כולן לפי ששמנונית התרנגולת שנאסרה נוטפת על האחרות וכתב דהכי נקטינן להחמיר ודלא כפסק הש״ע יעו״ש. והדג״מ כתב על מ״ש המ״א אפי׳ אינן נוגעות אוסרות הכל היינו כדי קליפה או כדי נטילה ולא יותר וכ״כ המחה״ש על דברי מ״א כנז׳ דהאחרות שאינן נוגעות אינן נאסרות אלא כ״ק יעו״ש וח״י או׳ נ״ג כתב על דברי מ״א הנז׳ דבאינה מבוקעת אין להחמיר ומשמע דאפי׳ קליפה א״צ לאותן האחרות שלא נגעו אם אין החטה מבוקעת. והמק״ח או׳ ט״ל כתב דאפי׳ במבוקעת יש להקל יעו״ש. נמצא דרבו הדעות בזה וע״כ נראה דבאינה מבוקעת רק שנתרככה שיש פלוגתא בזה כמ״ש לעיל או׳ ח״ף ואו׳ ק״ב יעו״ש וגם באלו האחרות שלא נגעו ג״כ איכא פלוגתא ויש מתירין ע״י קליפה אפי׳ בנתבקעה החטה א״כ בלא נתבקעה החטה וע״י קליפה אותם האחרות שלא נגעו יש להתיר אותם בשופי.

ריט **ריט) [סעיף טז׳] העוף מותר.** דצלי אינו אוסר יותר מכדי קליפה והזפק הוא בכדי קליפה. ב״י בשם או״ח. ט״ז ס״ק כ״א. מ״א ס״ק ל״ז.

רכ **רך) שם. העוף מותר.** והב״ח כתב דלפי מה שנוהגין לאסור בצלי במשהו א״כ אם נמצא חטה בזה שאחר שהבהבו אותו כל העוף אסור עכ״ל וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ג וכ״כ הפר״ח דלפי מה שנוהגין לסבב ולהפך התרנגולת כשמהבהבין נאסרת כל התרנגולת דומיא דהיפוך שפוד דלעיל וכן

עיקר לאסור כל התרנגולת עכ״ל. אמנם הט״ז ס״ק כ״א כתב אע״ג דאנן ק״ל דצלי צריך ס׳ מ״מ כאן דאין שייך פעפוע בחטה סגי בקליפה ותו דהבהוב עדיף מצלי. וכ״כ מ״א ס״ק ל״ז דבהבהוב הכל מודים דשרי. וכ״כ א״ר או׳ ל״ז דהסכמת האחרונים דהבהוב עדיף מצלי ודלא כב״ח. וכ״כ חק יוסף או׳ ן׳ וכ״כ השו״ג או׳ ל״ג על דברי הפר״ח הנז׳ דאפי׳ הרא״ש שאוסר כל העופות בצלי משום שמהפך השפוד יודה הכא דמותר אפי׳ שמהפכין העוף ממטה למעלה אי משום שעור הזפק מפסיק אי משום דחומו קל הוא מצלי עכ״ל וכ״כ הנה״ש או׳ ח״י. וכ״כ העו״ש או׳ י״ז. חמ״מ או׳ כ״ט. ר״ז או׳ ס״א. ח״א כלל קכ״ב או׳ כ״ה. וכתב שם הר״ז דאפי׳ אם העוף שמן אין להחמיר בו יותר מכדי קליפה.

רכא) ואם נמצא החטה חוץ מן הזפק שאין הפסק נ״ל לאסור באכילה ולא בהנאה מיהו קצת משמע מהאחרונים דסגי נמי בקליפה דהבהוב אינו חם כ״כ. א״ר שם. ואם בישל אח״כ אין לאסור דיעבד בשביל הקליפה. א״א או׳ ל״ז.

רכב) ואם מלגו את התרנגולת עם הזפק כל התרנגולת אסורה שהרי ע״י המים מתערב הטעם בכולה. לבוש. וכ״ה דעת מרן ז״ל בב״י יעו״ש. ועיין לעיל סעי׳ י״ב.

רכג) ואם נמצא גרגיר חטה אצל התרנגולת בקערה ולא בתרנגולת עצמה הדעת נוטה להתיר שהרי ס״ס הוא ספק דשמא נתעכל בתוך התרגולת ואת״ל דאינו מתעכל בתרנגונת שמא השתא נפל בקערה ובתרנגולת מעולם לא היה. מרדכי פ׳ כל שעה. ב״י. לבוש.

רכד) ונראה שטוב וכשר המנהג שנוהגות קצת הנשים להסיר הקרקבן מכל וכל טרם הבהוב והמליחה. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ד. וכן לכתחלה יש להזהיר הנשים שיטלו הזפק משם קודם הבהוב. עו״ש או׳ י״ז. וכ״כ האחרונים. ועיין לעיל או׳ קפ״ט.

רכה) ועיין בקו׳ טוב עין שבסוף ועד לחכמים שכתב שצריך איזה ימים קו״פ לקנות עופות שצריך לו לכל הפסח ולהאכילם מעת קנייתם דוחן ואורז שאין מחמיצין וכבר ראיתי לרב א׳ בכת״י שצידד לאסור לקנות תרנגולת בתוך הפסח שאם יהיה בזפק חטים נמצא שהוא קונה חמץ. ולי נראה שאם צריך לתרנגולת אין לבטל שמחת הרגל ויכול לומר בפי׳ שאין רוצה לקנות הזפק כלל ותיכף לשחיטה כשיפתחוה ימהר להשליך הזפק לרה״ר סתום כמו שהוא יעו״ש. שע״ת או׳ כ״ד. ועיין לעיל או׳ קי״ד.

רכו) שם. והחטה והשעורה צריך לשרפה וכו׳ דכחמץ חשיבי שנתחמצו מליחת הזפק. לבוש.

רכז) שם. צריך לשרפה וכו׳ אפי׳ לא נתבקע אלא שנתרככה בד״א כשהיא שלימה אבל אם היא שבורה הרי ניכר ששלט בה העיכול עד שנשתברה והרי זו כפרש ונפקע איסור חמץ ממנה וא״צ לבערה ואצ״ל שאינה אוסרת אפי׳ כד״ק. ר״ז או׳ ס״ב.

רכח) וכל זה בחטה ושעורה וכיוצא בהן מדברים שאפשר שבלען העוף כשהן שלימים ולא לעסן כלל ולכן אינן חשובין כמעוכלין עד שנשתברו שם במעיו אבל אם אכל מורסן וכיוצא בו מדברים רכים שבודאי נלעסו בפיו אם שהו במעיו כשיעור עיכול דהיינו מעל״ע הרי הם כמעוכלים לגמרי ונפקע מהם איסור חמץ ואם הקיאן דרך בית הרעי אפי׳ בתוך מעל״ע נפקע מהם איסור חמץ אבל אם בלע חטים ושעורים וכיוצא בהן והקיאן כשהן שלימים אף ששהו במיעיו יותר ממעל״ע לא נפקע איסורן וכן אם בלע שאר איסורין דינו כחמץ בפסח לענין זה. ר״ז או׳ ס״ג. ומיהו עיין בתשו׳ משיבת נפש סי׳ י״ב שכתב דשיעור עיכול י״ל דהוא ד׳ מילין וא״כ בשיעור מועט הוי עיכול ואין להחמיר באיסור משהו דרבנן ובפרט בלא נתבקעה. פ״ת.

רכט) שם. דלא חשיבי כמעוכלים. והא דתנן במס׳ אהלות בעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף. עיין בטור שהביא פלוגתא בזה וכתב שי״א שאין ללמוד איסור מטומאה ולזה הסכים אביו הרא״ש ז״ל יעו״ש. וכ״פ כאן בש״ע. וכ״פ הלבוש. וכ״ה דעת האחרונים. ועיין לעיל או׳ קס״ו. ועוד עיין מזה ביו״ד ססי׳ קפ״ג בטור וב״י ובאחרונים שם.

רל) כתב בס׳ התניא כל ענייני פסח לא יעשה ע״י עכו״ם. מ״א סוף הסי׳.

רלא) והיכא שיש טורח רב או ספק איסור אין להאמין לנשים ג״כ. וראוי שכל ענייני פסח יהיו נעשים ע״י גדולים זכרים בני דעת כ״ש עשיית המצה. א״א או׳ ל״ז.

סימן תסח

א) [סעיף א׳] העושה מלאכה בע״פ מחצות ולמעלה וכו׳ הטעם מפרש בירושלמי משום דזמן קרבן פסח מחצות ואילך וביום שיחיד מביא קרבן אסור בעשיית מלאכה ומה שאינו אסור במלאכה בע״פ אלא מחצות ואילך לפי שאינו רשאי להקריבו עד חצות ואע״ג דהאידנא ליכא ק״פ כיון שנאסר אעפ״י

שבטל הטעם לא בטל האיסור. תו׳ והר״ן ר״פ מקום שנהגו. וכ״כ הרא״ש שם והביא ראייה לדבר יעו״ש. והב״ד ב״י. מיהו רש״י שם כתב הטעם כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמצו ושחיטת הפסח ותיקון המצה לצורך הלילה יעו״ש והגם דרש״י כתב טעם זה לנוהגין שלא לעשות מלאכה כל היום מ״מ נ״מ לע״פ שחל בשבת דהגם דליכא ק״פ בע״ש אסור לעשות מלאכה באותו ע״ש לנוהגין שלא לעשות מלאכה כל היום מטעמא דרש״י אבל לפי טעם התו׳ והר״ן והרא״ש כיון שאינו רק משום קרבן ובע״ש ליכא קרבן שרי וכמ״ש לקמן או׳ ג׳ יעו״ש. ומשמע מב״י שלא הביא רק דברי הר״ן והרא״ש דלא ס״ל כטעם דרש״י וכ״כ הלבוש רק טעם דהתו׳ והר״ן. וכ״כ הט״ז סק״ב. מ״א סק״א. וכ״כ הפר״ח דטעם זה עיקר דלא כרש״י יעו״ש. וכ״כ חק יוסף או׳ א׳ טעם זה דתו׳ והר״ן. מאמ״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ ב׳.

ב **ב) וכתבו** שם התו׳ דמשמע שם בירושלמי דמדאורייתא אסור. וכ״כ הרא״ש בתשו׳ כלל נ״ה סי׳ יו״ד. אבל הר״ן שם כתב אפשר דאינו אסור אלא מדרבנן יעו״ש. ועיין תו׳ חגיגה י״ז ע״ב ד״ה אלא לאו וכו׳ שכתבו דש״ס שלנו ס״ל דאינו אסור אלא מדרבנן יעו״ש וכ״כ המש״ל בה׳ כלי המקדש פ״ו דהתו׳ והר״ן לא נחלקו אלא בפי׳ הירוש׳ אבל לש״ס דילן גם התו׳ מודו דאינו אלא מדבריהם יעו״ש. וכ״כ הרמב״ם בה׳ יו״ט פ״ח דין ח״י דיום י״ד בניסן אסור בעשיית מלאכה מד״ס כמו חו״ה והוא קל מחו״ה ואינו אסור אלא מחצי היום ולמעלה שהוא זמן השחיטה אבל מהנץ החמה עד חצי היום תלוי במנהג יעו״ש. וכ״כ הסמ״ג ועכשיו בזה״ז נמי אסור ביום הקרבן מד״ס כחו״ה יעו״ש. וכן הכריע הפר״ח דאיסור מלאכה בע״פ אחר חצות אינו אלא מדרבנן וכדברי הרמב״ם יעו״ש. והביאו השו״ג או׳ א׳ וכתב דכ״ה נמי דעת רש״י יעו״ש. וכ״כ במגן האלף או׳ ג׳ דאינו רק מדרבנן.

ג **ג) וכשחל** ע״פ בשבת כתב בדרשות מהרי״ל ה׳ שבת הגדול מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לעשות מלאכה אחר חצות בערב אותו שבת יחמיר משום לא פלוג יעו״ש והב״ד הכנה״ג בספרו פסח מעובין או׳ צ״ג וכתב דאין זה אלא חומרא וסיים דלא ראה נזהרין בזה אפי׳ דרך חומרא יעו״ש. וכן נשאל ע״ז הזר״א בסי׳ ס״ד ומסיק כיון דרוב הפו׳ הסכימו לטעם קרבן נראה פשוט דמותר יעו״ש. וכן העלה הרב נחפה בכסף חא״ח סי׳ ז׳ דמן הדין מותר גמור הוא והמחמיר תע״ב יעו״ש. מיהו הרב אדמת קודש ח״א חא״ח סי׳ יו״ד העלה לאסור יעו״ש. אמנם הברכ״י או׳ א׳ כתב על דברי אד״ק הנז׳ דאין ראיותיו מכריעות כלל וע״כ כתב דהעיקר כדברי נחפה בכסף הנז׳ וכדברי כנה״ג הנז׳ יעו״ש. ועיין א״ר או׳ ב׳ שכתב דבמקום שנהגו לעשות בע״פ עד חצות נראה להתיר בע״ש אחר חצות אף לרש״י שהרי לא ס״ל טעם דטרוד יעו״ש. נמצא דהסכמת רוב הפו׳ דטעם האיסור הוא משום קרבן ואף במקום שנהגו שלא לעשות כל היום ע״פ שחל בשבת מותר לעשות מלאכה באותו ע״ש ובמקום שנהגו לעשות עד חצות גם לרש״י מותר ומ״מ המחמיר במקום שנהגו שלא לעשות כל היום לחוש לדעת רש״י תע״ב.

ד **ד) שם. מחצות ולמעלה וכו׳** עיין בשכנה״ג סי׳ תרצ״ו בהגב״י או׳ ה׳ שכתב דאעפ״י שהמנהג הוא בע״פ אחר חצות שלא לעסוק בפרקמטיא התם שאני שאחר חצות אסור במלאכה מטעם הקרבת הקרבן משא״כ בפורים ועם כל זה לא ראינו ולא שמענו מי שקנס למי שעשה סחורה בע״פ אחר חצות באקראי וכ״ש בצינעא יעו״ש. מיהו הרב ב״ד בסי׳ רמ״ג כתב דסחורה בע״פ שרי יעו״ש והביאו הזכ״ל בסי׳ זה וכתב דנראה שלא ראה הרב״ד דברי שכנה״ג הנז׳ מדלא הזכירם. וכתב עו״ש הזכ״ל דכן הנהיג בעירו לסגור החנויות בחצות וכן שמע שהמנהג בסופייא יע״א. ועיין לקמן או׳ ל׳ ולעיל סי׳ רנ״א או׳ ב׳.

ה **ה) פועל** שאין לו מה יאכל בפסח שרי לעשות מלאכה בע״פ אחר חצות דלא עדיף מחו״ה דאיקרי מקרא קודש. שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳. עו״ש או׳ ב׳. א״ר או׳ ה׳. שו״ג או׳ ד׳. ח״י או׳ י״א. פר״ח סעי׳ ה׳. חק יוסף או׳ ח׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ ד׳ רו״ח או׳ ג׳ מ״ב או׳ ו׳. ועיין לקמן או׳ כ״א וסי׳ תקמ״ב סעי׳ ב׳ וסי׳ תקמ״ה סעי׳ ג׳.

ו **ו) שם. משמתין אותו.** וא״צ לומר שמכין אותו מכת מרדות אם לא נדוהו. הרמב״ם ה׳ יו״ט פ״ח דין י״ז. והטעם כתב שם המ״מ לפי שהשמיתה חמורה ממכת מרדות כמבואר פ״א יעו״ש. וכ״כ התו׳ בכתובות דף כ״ח ע״א ד״ה רב הונא. וכ״ה בפירש״י קדושין דף ע׳ ע״ב. והב״ד ח״י או׳ ב׳ יעו״ש. ולת״ח אין משמתין אלא מלקין בצנעא. מש״ז או׳ א׳ והוא מש״ע יו״ד סי׳ של״ד סעי׳ מ״ב יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תצ״ו סעי׳ א׳ ובתשו׳ שע״א סי׳ ס״ד מה שהאריך בענין זה שאין משמתין לת״ח יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תע״ו או׳ י״א.

ז **ז) שם. משמתין אותו.** גם זה החמירו יותר בע״פ מבשאר ע״ש ויו״ט דשם אמרינן מן המנחה ולמעלה אינו רואה סי׳ ברכה באותה מלאכה אבל שמותי לא משמתינן ליה אבל בע״פ מחצות ולמעלה שמותי ג״כ משמתינן ליה. עו״ש או׳ א׳ והוא מהגמ׳ פסחים ן׳ ע״ב. ועיין לעיל סי׳ רנ״א או׳ ה׳.

ח **ח) שם. משמתין אותו.** בטור מביא הגמ׳ אינו רואה סי׳ ברכה לעולם ופי׳ הרא״ם ורש״ל דהיינו באותו דבר דוקא ופי׳ לעולם היינו אף אם יש לו איזה ריוח מזו יהיה לו כנגדו הפסד ממקום אחר. והב״ד הב״ח והט״ז סק״א. ח״י או׳ ג׳. וכ״כ האחרונים. ומשמע מדברי הרמב״ם ה׳ יו״ט פ״ח דין י״ז דאיסורא נמי איכא וכ״כ ח״י שם. פר״ח בסי׳ תצ״ו או׳ ח״י. מש״ז סי׳ רנ״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ רנ״א או׳ ז׳.

ט ט) **שם. ואפי׳ לעשות בחנם אסור.** אם הוא מלאכה גמורה כמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ בהגה ועי״ש. אכן לרחוץ אחר חצות מותר. מט״מ סי׳ תקס״ה. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ שבת הגדול בהגה.

י י) **שם. ויש מי שאוסר אפי׳ ע״י עכו״ם.** כמו מלאכה דחו״ה. ב״י בשם המרדכי. ועיין לקמן סי׳ תקמ״ג.

יא יא) **שם. ויש מי שמתיר.** כ״כ ב״י בשם הרוקח סי׳ ש״י דע״י עכו״ם מותר לעשות מלאכה אפי׳ בביתו דלא שייך אמירה לעכו״ם שבות כ״א גבי שבת ויו״ט וחו״ה עכ״ל. והביאו העו״ש או׳ א׳ והאחרונים.

יב יב) **שם הגה. ויש מי שמתיר.** וכן הוא המנהג. וכ״ה דעת הש״ע כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שכותב הש״ע יש ויש דדעתו לפסוק כסברא אחרונה אלא רק דכשסברא הראשונה לחומרא חושש לה לכתחלה יעו״ש.

יג יג) **שם ויש מי שמתיר.** וה״ה לספר וליטול הצפרנים ע״י עכו״ם שרי דלא מסתבר לחלק בין מלאכות אלו לשאר מלאכות. אכן מהרי״ו בדרשותיו אוסר אף ע״י עכו״ם וכ״מ מדברי מהרמ״א ביו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ ג׳ אבל לפי הדין נראה דהמיקל בשעת הדחק לא הפסיד. מט״מ סי׳ תקס״ו ורש״ל בביאורו לסמ״ג כתב דהמנהג הוא להסתפר אחר חצות ע״י עכו״ם אבל לא ע״י ישראל וכן קבלתי עכ״ל והב״ד הב״ח וכתב ואעפ״י דבדרשות מהרי״ו בה׳ פסח וכן ביו״ד סי׳ שצ״ט משמע דאוסר אחר חצות אפי׳ ע״י עכו״ם מ״מ נ״ל דהמיקל בזה ע״י עכו״ם לא הפסיד ובישראל אפי׳ בחנם אסור דאין לחלק בין בחנם בין בשכר כיון שהם מלאכות גמורות כדכתב המרדכי עכ״ל. והפר״ח כתב דאין להתיר כלל אלא בדוחק גדול משום דסתמא דמילתא מטה עצמו אליו ומסייעו יעו״ש אבל העו״ש או׳ א׳ כתב דלהסתפר מן הגוי אפי׳ אחר חצות מותר ולא אמרינן דעכ״פ מסייע עמו הישראל שמטה את עצמו יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ד׳ והשיג על המ״א ס״ק י״ג שכתב טעם האיסור משום מסייע יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ה׳ דמסייע אין בו ממש ודלא כהפר״ח יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ד׳ דנהגו להסתפר ע״י כותי אחר חצות וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ רמ״ג. וכ״כ השו״ג או׳ ד׳ וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ ז׳ מגן האלף או׳ ה׳ וע״כ לכתחלה ודאי שצריך ליזהר לספר קודם חצות לצאת אליבא דכ״ע ורק אם שכח או נאנס אז יש להתיר לספר אחר חצות ע״י עכו״ם. וכ״כ האחרונים. ועיין לעיל סי׳ ר״ס או׳ י״ג. ועוד עיין ביו״ד סי׳ קנ״ו שכתב דאין מסתפרין מעכו״ם אלא במקום שמצויין בני אדם וכו׳ ואפי׳ כשמגלח במספרים אסור אלא א״כ יש עמו אחר וכמ״ש הש״כ שם יעו״ש.

יד יד) **ופשוט** דישראל אסור לספר לעכו״ם אחר חצות. מ״א ס״ק י״ג. א״ר שם. ח״א שם.

טו טו) **אבל** לספר עצמו אחר חצות מותר. מהר״י מינץ סי׳ ד׳ כנה״ג בהגב״י. ש״כ ביו״ד סי׳ שצ״ט ס״ק י״ב. וכ״נ דעת השו״ג סי׳ זה או׳ ד׳. אבל הפר״ח חלק ע״ז וכתב לאסור. וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ מגן האלף או׳ ו׳. ועיין ח״י

טז טז) **אבל** שחל לו ע״פ תוך ל׳ הנכון שיגלח קודם חצות הואיל ואחרים אסורים לגלח אחר חצות. מהר״י מינץ שם. והביאו הרב בהגה ביו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ ג׳. וכנה״ג סי׳ זה בהגב״י. (ומ״ש שם הכנה״ג אחר חצות כבר כתב בשכנה״ג או׳ ג׳ דאין הלשון מכוון יעו״ש) אבל אם חל בשאר ערבי יו״ט אינו מגלח כ״א סמוך לחשיכה כמ״ש שם בהגה יעו״ש.

יז טוב) **וכתב** מהרי״ו סי׳ קצ״ג ובדרשות מהרי״ל ריש ה׳ יו״ט בהגה דגם נטילת הצפרנים אסור אחר חצות כמו בחו״ה (עיין לקמן סי׳ תקל״ב בהגה). אבל בס׳ א״ז כתב להתיר בנטילת הצפרנים אם שכח ליטול קודם חצות יעו״ש. וכ״כ בספרו א״ר או׳ ד׳. והביאו ח״י או׳ ד׳. ובספרו שבו״י ח״א סי׳ י״ז. אלא שכתב שם בשבו״י שלא מלאו לבו להקל נגד מהרי״ו ומהרי״ל אלא רק יש להתיר ע״י עכו״ם יעו״ש. אבל בתשו׳ ב״ד סי׳ רמ״ד הסכים להתיר. וכ״כ בשו״ת זר״א סי׳ ס״ג. מחב״ר או׳ ד׳. א״א או׳ י״ג. ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ ז׳ קיצור ש״ע סי׳ קי״ג או׳ ד׳ מ״ב או׳ ה׳.

יח חי) **[סעיף ב׳] בד״א כשעושה מלאכה להשתכר.** ובזה אפי׳ אינה מלאכה גמורה אסור. עו״ש או׳ ב׳ ואפי׳ לצורך המועד אסור. ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ ו׳.

יט טי) **שם הגה. או בחנם והיא מלאכה גמורה וכו׳** ובזה אפי׳ לצורך יו״ט אסור. ב״י. ר״ז או ד׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ ג׳ מגן האלף או׳ ו׳ מ״ב או׳ ז׳ ועיין לקמן או׳ כ״ג.

כ ך) **וכיבוס** כליו הוא בכלל מלאכה גמורה ואסור. מגן האלף שם. מ״ב שם.

כא כא) **שם בהגה. והוא מלאכה גמורה וכו׳** וכל מה דשרי בחו״ה כ״ש דשרי בע״פ כ״מ בגמ׳ ובפו׳ מ״א סק״ג. ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ד׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א שם. קיצור ש״ע סי׳ קי״ג או׳ ג׳ מ״ב שם. ועיין לעיל או׳ ב׳.

כב **כתב** לחם רב בשם גיסו הגאון מהר״ש דלא יתנו הנשים בגדים לכובסת אחר חצות. והביאו א״ר שם וכתב לכאורה נראה להתיר דהא ק״ל כרמ״א דנוהגין במלאכה ע״י עכו״ם אחר חצות ולמה גרע בע״פ אחר חצות מליתן לכובסת ודוחק לחלק עכ״ל והביאו המש״ז או׳ ד׳ וכן הכריע מגן האלף או׳ יו״ד שהוא מיתר וכתב ודלא כמ״ש בעט״ז בשם לחם רב יעו״ש וכ״פ מ״ב שם.

כג **שם בהגה. והוא מלאכה גמורה וכו׳** כלל לדינא במלאכה גמורה אף בחנם ולצורך יו״ט אסור אבל תיקון אף לחבירו מותר בחנם לצורך יו״ט אבל בשכר אסור אף תיקון וכן שלא לצורך יו״ט אף תיקון ובחנם אסיר. כן העלה בס׳ א״ז והביאו בספרו א״ר או׳ ו׳. ועיין באו׳ שאח״ז בשם הנוב״י.

כד **שם. אבל מתקן הוא כליו ליו״ט.** כגון כלי ישן שנתקלקל קצת אם יש בו צורך המועד וכן בגדים שנקרעו קצת רשאי לתופרם ולתקנם לצורך המועד אפי׳ מעשה אומן בין לעצמו בין לאחרים בחנם. ר״ז או׳ ד׳ מ״ב או׳ ח׳. ומיהו מ״ש שם הר״ז אבל בשכר אסור אפי׳ לצורך המועד ואפי׳ מעשה הדיוט עיין נוב״י מה״ת סי׳ ק״ד שכתב דבגד הצריך למועד מותר לתופרו בחו״ה מעשה הדיוט דהיינו כשיני הכלב ואפי׳ בשכר יעו״ש. והביאו השע״ת לקמן סי׳ תקמ״ב. וא״כ כ״ש בע״פ אחר חצות דקיל מחו״ה כמ״ש לעיל או׳ כ״א דשרי. וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ יו״ד. ועיין לקמן או׳ ט״ל. וסי׳ תקמ״א סעי׳ ה׳.

כה **שם. וכן מי שכותב ספרים וכו׳** דכיון שדרך לימודו ולעצמו הוא כותב אינה נראית כמלאכה גמורה שבודאי אינו מתכוין לכתיבה גמורה והגינה והרי דינו כתיקון בעלמא שהתירו לצורך המועד. ר״ז או׳ ח׳ מ״ב או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ כ״ח.

כו **כו) שם. וכן מי שכותב ספרים וכו׳** וה״ה צורך מצות כתיבת ד״ת שיהיו לו לזכרון. ר״ז שם.

כז **כז) שם. ספרים לעצמו וכו׳** אבל לאחרים אפי׳ בחנם אסור. לבוש. פר״ח. א״ר או׳ ז׳ ר״ז שם. ח״א כלל קכ״ט או׳ ג׳ מ״ב שם.

כח **כח) שם. ספרים לעצמו וכו׳** כתב הפר״ח אפשר דאף לכתוב לעצמו דרך לימודו אסור אי לא הוי לצורך יו״ט וצ״ע עכ״ל. והביאו השו״ג או׳ ו׳. וכתב עליו דאשתמיט מיניה לשון המרדכי דמדתלי טעמא דבמלאכת שמים הוא עוסק משמע להדיא דאפי׳ לא הוי לצורך שבת ויו״ט אותו ספר שכותב שרי וכתב ושכ״מ מדסתמו הפו׳ דאף דאינו לצורך שבת ויו״ט שרי וכ״ה נוהג יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רנ״א או׳ ט״ז ואו׳ טו״ב.

כט **כט) שם. ספרים לעצמו וכו׳** בקו׳ ישן נושן כ״י מחידושי דינים מרבני קשישאי קמאי מעה״ק ירושת״ו משנת הרס״ט מצאתי דאף לכתוב ספר דרך לימודו אסור ע״פ אחר חצות כי ראוי להחמיר בו יותר מחו״ה. הרב מהר״ר יעקב מטריל עכ״ל והמיקל כדברי מרן לא הפסיד. מחב״ר או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ תקמ״ה סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ל **ל) [סעיף ג׳] קודם חצות מקום שנהגו וכו׳** שלוניקי מקום שנהגו שלא לעשות ועכ״ז מוכרים סחורה עד חצות דסחורה לא אסירא למכור ע״פ. ב״ד סי׳ רמ״ג. ברכ״י או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ ד׳.

לא **לא) שם. קודם חצות מקום שנהגו וכו׳** ובירושלים סברא הוא לנהוג שם איסור כיון שמתקבצים שם אף ממקומות שנהגו בהן איסור. תו׳ פסחים י״ד ע״א ד״ה שתי. והב״ד מ״א ס״ק י״ב. וכ״כ הפר״ח דבירושלים יש לנהוג שלא לעשות בו מלאכה כל היום כמ״ש התו׳ ונראה דה״ה שאר מקומות שמתקבצים שם אנשים מהרבה מקומות וכ״כ מהריק״ש. שו״ג סוף או׳ ח׳ ועיין באו׳ שאח״ז ולקמן או׳ ס״ה.

לב **לב) ואי** מותר להסתפר ע״י ישראל עיין אדרת אליהו ישראל דף ט׳ ע״א שכתב שראה פעה״ק מקילין בזה להסתפר ע״י ישראל אף שהוא מקום שנהגו שלא לעשות כמ״ש ואין מוחין בידם כיון שהוא לצורך המועד וכסברת הראב״ד ודלא כדעת מר״ן יעו״ש. ס׳ התקנות ומנהגים של עה״ק ירושת״ו בדיני פסח או׳ נ״ט. וכ״כ ב״ד סי׳ רמ״ג דבשלוניקי מקום שנהגו שלא לעשות ואפ״ה נוהגים להסתפר בפרהסיא עד חצות ואין פוצה פה ומצפצף וכתב דאין ספק שמנהגם ע״פ סברת מור״ם ז״ל בהגה לקמן סעי׳ ה׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ע״ג.

לג **לג) שם. עושין.** עיין לקמן או׳ ע״ו שכתבנו דלדעת הרמב״ם שפסק הש״ע דוקא נצורך המועד יעו״ש. ולדעת המקילין שכתב מור״ם שם ית׳ שם או׳ ע״ז יעו״ש.

לד **לד) שם. מקום שנהגו שלא לעשות וכו׳** והיינו מהנץ החמה ואילך. פסחים נ״ה ע״א ודף ב׳ ע״ב. וכ״כ הרמב״ם בה׳ יו״ט פ״ח דין ח״י. מ״א סק״ה. ח״י או׳ ז׳ וכ״כ האחרונים. אבל קודם לכן אפי׳ נהגו בטלה דעתן. רש״י שם דף ב׳ וכ״כ הר״ן דאפי׳ במקום שנהגו שלא לעשות אם נהגו הלילה בכך טעות הוא עכ״ל. וכ״כ הפר״ח. ער״ה או׳ ז׳.

לה **לה) שם. מקום שנהגו שלא לעשות וכו'** וכיון שנוהגין כן משום גדר וסייג חלה עליהם ועל זרעם ועל הבאים לדור שם כמבואר להדיא ביו"ד ססי' רי"ד יעו"ש. ח"י או' ו' ר"ז או' ט' ח"א כלל קכ"ט או' ד' מ"ב או' י"א. וגם אין להם היתר בשאלה. הרשב"א בתשו' סי' צ"ח. כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' ג' ח"א שם. מ"ב שם. וכ"ה ביו"ד סי' רכ"ח סעי' כ"ח יעו"ש.

לו **לו) שם הגה. ולדידן מקום שנהגו שלא לעשות.** וכ"כ מט"מ סי' תקס"ה. אכן בדרשות מהרי"ל ה' שבת הגדול בהגה כתב דאנו במקום שנוהגין לעשות מלאכה בע"פ עד חצות. וכ"כ הלבוש על דברי מור"ם הנז' אפשר שבמקומו נהגו שלא לעשות קודם חצות ובשאר מקומות ראיתי הרבה נהגו לעשות אפי' מלאכה גמורה עכ"ל והביאו הט"ז סק"ג. מ"א סק"ו. ח"י או' ח' חק יוסף או' ה' ח"א שם. נמצא דגם במדינות אשכנז יש כך ויש כך וע"כ כל אחד יחזיק כמנהג אנשי מקומו.

לז **לז) והרוצה** שלא לעשות מלאכה אף במקום שנהגו לעשות רשאי דהרואה אומר מלאכה א"צ לו ולית יוהרא ולא מפני המחלוקת. מש"ז או' ג' ועיין לקמן או' ד"ן.

לח **לח) שם הגה. ודוקא מלאכות גמורות וכו'** כנז"ל סעי' ב' בהגה בדין אחר חצות יעו"ש.

לט **לט) שם בהגה. אבל שאר מלאכות אפי' מנהג ליכא.** ואפי' במקום שנהגו שלא לעשות ומותר אף לאחרים בשכר. א"א או' ו'.

מ **מ) [סעיף ד'] ההולך ממקום שעושין וכו'** והיינו בדעתו לחזור למקומו. כן הוא לדעת מ"א וקצת מאחרונים כמ"ש לקמן או' מ"ו יעו"ש. ועוד עיין לקמן או' ס"ג.

מא **מא) ואם** דעתו להשתקע במקום שבא לשם יעשה כמנהגם בין לקולא בין לחומרא. טור. וכ"פ הש"ע ביו"ד ססי' רי"ד. וכן הסכים הש"כ שם והביאו ח"י או' ט' וכתב בספרו מנ"י על ת"ח כלל ע"ט או' ז' דכ"ה הסכמת הפו' ראשונים ואחרונים יעו"ש. וכ"כ הלבוש. מ"א סק"ט, א"ר או' ט' י"א בהגה"ט בשם כמה פו' ר"ז או' ט' ואו' י"ב. מ"ב או' י"ד ואו' י"ט. ולא פקע מניה חומרי מקום שיצא משם עד שיוקבע בעיר שנוהגין בו היתר אבל לא בעיר שאין בה מנהג קבוע. כנה"ג בהגה"ט בשם רבו מהרימ"ט תשו' כ"י. עו"ש או' ד' פר"ח. ר"ז או' ט"ו.

מב **מב) בני** אשכנז שמתגיררים במצרים ונשתקעו שם יכולין לנהוג כקולות הספרדים בפסח וכיוצא ומה שהיו מחמירין לשעבר היה בטעות שסברו דחיובא רמיא עלייהו לנהוג כמנהג מקום שיצאו משם ויש להתיר להם זולת איסור לישא ב' נשים דיש בו חרם רגמ"ה. הרב גו"ר חי"ד כלל ג' סי' ה' ברכ"י או' ד'. וכ"ז אינו ענין רק ליושבי חו"ל אבל בירושלים שיש להם ב"ד לבדן והם ידועים לקהל בפני עצמן חייבין לנהוג כמנהג מקומם. גו"ר שם. והביאו י"א בהגה"ט. ועיין באו' שאח"ז ולקמן או' ס"ה.

מג **מג) אשכנזים** המחמירים בפסח בדין חו"נ ודברים אחרים הבאים לדור מצרים ושאר גלילות הספרדים המקילים באותם דברים אם יאמרו שנוהגין להחמיר משום שחששו לסברת הסוברים דחו"נ אין בידי להקל ואין להם התרה לעולם ואם יאמרו שמחמירים משום מנהג יודיעום שכיון שאין דעתם לחזור למקומם א"צ להחמיר ואפי' התרה א"צ ואם רוצים להתמיד במנהגם משום חומרא ופרישות תע"ב ואין בזה חשש מחלוקת שהכל יודעים שאשכנזים מחמירין בדין חו"נ. מטה יוסף ח"ב סי' א' ב' ועי"ש שהאריך בחילוקים אחרים בענין הולך ממקום למקום והרבה להשיב חבילות חבילות של תשובות יעו"ש. עיקרי הד"ט סי' ח"י או' כ"ג.

מד **מד) מי** שהלך לחו"ל ושלח אחר אשתו שהיא בא"י ולא רצתה לילך ואח"כ נתרצית ושלחה כלי ביתה ומוכנת ליסע אחר הפסח כל זמן שגופה עדיין בא"י תנהוג כא"י אך משום חומרת חמץ לא תאכל חמץ ביום ח' וכן בעלה כל זמן שאשתו בא"י ינהוג כא"י הרב מזבח אדמה. מחב"ר בקו"א או' א' זכ"ל בסי' זה. כע"ת בסי זה. שע"ת בסי' תצ"ר.

מה **מה) בחור** שבא מחו"ל לא"י דהורו רבנן קשישאי דיעשה כא"י וכן פשטה הוראה. אם בחור זה נשתדך בבת חו"ל בקגו"ש וש"ח ולדור אתה בחו"ל בחור זה שנא ושנא ויעשה כבני חו"ל. הרב הנז' שם. מחב"ר שם. זכ"ל שם. שע"ת שם. ויתבאר עוד מזה לקמן סי' תצ"ו סע' ג' בס"ד קחנו משם.

מו **מו) שם. לא יעשה ביישוב וכו'** ומיירי בשדעתו לחזור למקום שעושין ולפיכך ביישוב לא יעשה מפני המחלוקת אבל במדבר דליכא מחלוקת מותר. עו"ש או' ד' וכ"כ המ"מ פ"ח מה' יו"ט דין ך' בשם הרבה מפרשים דדוקא בדעתו לחזור אבל באין דעתו לחזור אפי במדבר אסור יעו"ש והביאו מ"א סק"ח ומשמע שכן מפרש דברי הש"ע. מיהו הש"כ ביו"ד ססי' רי"ד והפר"ח בסעי' זה וח"י או' ט' כתבו לפרש בדברי הש"ע שהוא ל' הרמב"ם בה' יו"ט פ"ח דמיירי באין דעתו לחזור וכ"כ קצת רבוותא וכל אחד לדרכו פנה ליתן טעם דאם אין דעתו לחזור למה לא הובקע כמותן יעו"ש בדבריהם

והוא משום דהוקשה להם מסוף הסעיף שכתב וכן מי שדעתו לחזור וכו' משמע דהכא מיירי באין דעתו לחזור אבל המ"א בס"ק י"ב תירץ זה דהכא מיירי לענין מלאכה דא"א לעשות בצנעה ולפיכך גם בדעתו לחזור לא יעשה רק במדבר ובסוף הסעי' מיירי במאכל ושאר דברים דאפשר לעשות בצנעה ולפיכך אם דעתו לחזור יעשה בצנעה יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' יו"ד ואו' י"א. מ"ב או' י"ד. ועיין לקמן או' ס"א.

מז מז) שם. לא יעשה ביישוב וכו' דוקא ביישוב ישראל ואם הוא תוך התחום הוי כאלו הוא בתוך העיר. מ"א לקמן סי' תצ"ו סק"ה, מ"ב סי' זה או' ט"ז. וכ"כ הר"ז או' יו"ד דאף בדעתו לחזור אין לעשות מלאכה רק מחוץ לתחום אבל בתוך התחום אסור לשנות מנהגה מפני המחלוקת יעו"ש. ועיין לקמן סי' תצ"ו או' ג"ן.

מח מח) שם. אבל עושה במדבר. ואם עדיין הוא חוץ לתחום העיר אפי' אין דעתו לחזור שרי. ר"ן. מ"א סק"ח. ר"ז שם. אבל אם כבר בא פעם א' לתוך העיר אפי' יצא אח"כ משם והוא חוץ לתחום מ"מ אסור כיון שכבר קבע שם. מחה"ש. ר"ז שם. מ"ב או י"ד. ועיין לקמן סי' תצ"ו או' ד"ן.

מט מט) שם. אבל עושה הוא במדבר. וה"ה דמותר לעשות מלאכה במקום צנוע שאין בני אדם רואין אותו. עו"ש או' ד' ונ"כ קצת רבוותא כדי לחלק בין דעתו לחזור לאין דעתו לחזור אבל המ"א סק"ז כתב דבמלאכה א"א לעשות בצנעה כמו שאר דברים דשרי כשדעתו לחזור. וכ"כ הר"ז שם דאפי' רוצה לעשות בצנעה אסור דא"א למלאכה להיות כ"כ בצנעה שלא יודע הדבר לשום אדם עכ"ל. וכ"כ מ"ב או' י"ז. אבל יוכל לצאת לשדה חוץ לתחום העיר ולהקל כמנהג מקומו כיון שדעתו לחזור למקומו. מ"ב או' י"ד.

נ נ) שם. ונותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. כשדעתו לחזור אבל אין דעתו לחזור נוהג אפי' כקולי מקום שהלך לשם. מ"א סק"ט. וכ"כ לעיל או' מ"א בשם כמה פו' יעו"ש.

נא נא) שם. וחומרי מקום שהלך ושם. אעפ"י שדעתו לחזור מפני המחלוקת. מ"א סק"י. ר"ז או' י"ג. מ"ב או' ך'.

נב נב) שם. ואעפ"י כן לא יתראה בפניהם וכו' פי' כשנוהג חומרי מקום שיצא משם לא יתראה וכו' מ"א ס"ק י"א. ר"ז שם. מ"ב או' כ"א.

נג נג) שם. שהוא בטל מפני איסור. אלא יראה עצמו כאלו אין לו מה לעשות. לבוש. ר"ז שם. וכל זמן שלא יראה לפניהם שהוא בטל מחמת איסור ליכא מחלוקת דמימר אמרי כמה בטלני הוי בשוקא. פסחים נ"א ע"ב.

נד דן) ודוקא ההולך ממקום למקום אבל בן עיר שרצה להחמיר על עצמו אין מקפידים בני עירו במה שרואין אותו מחמיר על עצמו בדברים שהם מקילים. רשד"ם חי"ד סי' קצ"ג. כנה"ג בהגה"ט. מיהו העו"ש או' ד' כתב שמדברי הש"ע שכתב לעולם אל ישנה אדם וכו' משמע דאפי' אחד מבני העיר אל ישנה יעו"ש. ובלא"ה צריך האדם להסתיר מעשיו הטובים שלא יתראו לפני בני אדם בכל מה דאפשר וכמ"ש מהרח"ו ז"ל בשער הקדושה ח"ב ש"ד והב"ד בסה"ק ישמח ישראל דרוש עה"ת פ' ויקרא ובס' בית יעקב יעו"ש.

נה הן) שם. לעולם אל ישנה אדם וכו' וכן בשאר כל מעשיו ינהוג עצמו בדרך כל הארץ ולא ישנה ממנהגם ואפי' אין אדם רואהו כדי שירגיל עצמו בדרך כל הארץ וכמ"ש הלבוש בסי' ב' סעי' ד' יפ"ל ח"ב בסי' זה או' ג'.

נו ון) שם. לעולם אל ישנה אדם וכו' דבר שמרן מתיר ומור"ם אוסר אם אשכנזי הורה להתיר באשכנז כמרן צריך תשו' וכפרה. פנים מאירות ח"ב סי' ק"ך. וכן הספרדים שקבלו הוראות מרן ז"ל אם יהיה בדבר שמרן אוסר ומור"ם מתיר אם הורה כמור"ם ז"ל צריך תשו' וכפרה. כ"כ הרב חיד"א בס' ועד לחכמים ח"א מע' ט' או' יו"ד יעו"ש. וכ"כ בשם הגדולים מע' ספרים מע' ט' או' י"ב. וכ"כ הפתה"ד בסי' רמ"ח או' יו"ד. וכ"כ מהרח"פ בס' חקקי לב חי"ד סי' מ' דף ג"ן ע"ד ובספרו רו"ח סי' תנ"ד או' ג' ובס' מל"ח סי' ב' או' כ"ג. מיהו אם כבר נהגו להקל כדברי מור"ם ז"ל או כסברת איזה פוסק אין למחות וכמ"ש לקמן או' נ"ט יעו"ש.

נז זן) וכתב שם בשם הגדולים וכבר ידוע דבארץ הצבי וארץ מצרים וערי בסתא"ן דמשק וארם צובה וערי פרס וגלילות טורקיא"ה וערי המערב קבלו עליהם הוראת מרן ז"ל וכמ"ש מהראנ"ח בתשו' ושאר אחרונים. זולתי בדיני ממונות שנהגו בטורקיא"ה לומר קים לי עכ"ל. ומיהו באלו המקומות שנהגו שלא לומר קים לי בדיני ממונות נגד מרן ז"ל אם הוא דוקא מ"ש בש"ע או גם מ"ש בתשו' עיין רב פעלים ח"ב ח"מ סי' ב' מה שהאריך בזה והביא סברת הפו' שחולקים בזה והעלה דבדבר הכתוב בתשו' יכול לטעון המוחזק לומר קים לי ואין לנו להוציא ממון מידו יעו"ש. ועיין ברכ"י ח"מ סי' כ"ה מה שהאריך בדיני קים לי קחנו משם.

נח חג) וכתב עו״ש בשם הגדולים דבארץ הצבי נהגו איזה חומרות להחמיר כמור״ם ז״ל אך אין מוחין במי שנוהג כמרן עכ״ל. וכ״כ בברכ״י ח״מ סי׳ כ״ה או׳ ו׳ דאנן בני א״י בתר מרן גרירנא אם לא שהיה לחומרא דראוי לחוש להחמיר ומ״מ אין למחות ח״ו בעושה כפסק מרן עכ״ל וכ״כ ביו״ד סי׳ שכ״ד בשיו״ב דבכמה דינים מאיסור והתר פשט המנהג להחמיר הגם דמרן מקל יעו״ש. וכ״כ בספרו חיים שאל ח״א סי׳ ט״ו דהגם דקבלנו הוראות מרן ז״ל באיסור והיתר חוששין על הרוב לכתחלה לדברי מור״ם ז״ל וכ״כ בספרו טוב עין סי׳ ח״י או׳ ס״ח יעו״ש. ומיהו עיין בתשו׳ חק״ל מה״ב ח״מ סי׳ ד׳ דף פ׳ שהביא דברי הגאון מהר״מ סוזין ז״ל שכתב שברוב דיני יו״ד ואה״ע אנחנו מחמירין בא״י נגד פסק מרן ז״ל והביא ג״כ דברי הברכ״י בחו״מ הנז׳ וכתב לדידי חזי שאין דבריו כ״א לת״ח בביתו דרשאי להחמיר לעצמו אבל דיין הקבוע אינו רשאי להורות אפי׳ להחמיר נגד דעת מרן ז״ל יעו״ש. אכן משאר דברי החיד״א הנז״ל משמע דבאיסור והיתר יש להחמיר לכתחלה אף להורות וכ״ש אם גם האחרונים מסכימים להחמיר או לאסור אך במקום הפסד או שעת הדחק ודאי דיש להקל כדברי מרן ז״ל. וכ״ז אינו ענין אם כבר נהגו להקל או להחמיר נגד מרן ז״ל דכיון דכבר נהגו הרי קבלו עליהם סברת הפוסק ההוא ואין למחות כמ״ש באו׳ שאח״ז. וגם כ״ז אינו ענין לאיסור ערוה כמ״ש הגאון מהרי״ט אלגאזי בשו״ת שמחת יו״ט סי׳ י״א דמ״ד ע״ג וסי׳ י״ב דמ״ט ע״ג דאף לדידן דפסקינן כמרן ז״ל בענין איסור ערוה בגיטין וקידושין ויבום וחליצה אנו נוהגין בכל א״י לתפוס כל החומרות של כל הפו׳ יעו״ש. והב״ד בס׳ התקנות ומנהגים של ירושת״ו בדיני קידושין או׳ ב׳. וכ״כ רב פעלים ח״ב חו״מ סי׳ ג׳ דבעיר בגדאד יע״א בתר מרן גרירן ובדיני גיטין וקידושין המנהג ברור למיזל לחומרא אפי׳ בדבר שפסק מרן ז״ל להקל וכמ״ש הגאון מהריט״א ז״ל על מנהג עה״ק ירושת״ו יעו״ש. וכתב בשו״ת חקי חיים סי׳ ח׳ דף י״א ע״א דגם בענין המקואות חשיב איסור ערוה לטהר אשה לבעלה מאיסור כרת יעו״ש. ואכמ״ל.

נט נט) וכתב מרן ז״ל בהקדמתו לב״י וז״ל ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים אעפ״י שאנו נכריע בהיפך יחזיקו במנהגם כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפ׳ מקום שנהגו עכ״ל, וכ״כ בב״י סי׳ רמ״ח בענין אם מותר להפליג בספינה פחות מג׳ ימים קודם שבת לענין הלכה במקום שנהגו היתר היפך הכרעתו אין מוחין בידם כיון שיש להם על מי שיסמוכו יעו״ש. וכ״כ בב״י יו״ד סי׳ ל״ו ד״ה נימוק בשרה דלענין הלכה כיון שהרי״ף והרמב״ם הסכימו לאסור להם שומעין אם לא במקום שנהגו כדברי המתירין עכ״ל וכ״כ בסי׳ ל״ז ד״ה וכבר כתבתי וכו׳ יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ מטה יוסף ח״ב יו״ד סי׳ ב׳ דף כ״ג ע״א כי יש כמה פרטים דנהגינן דלא כפסק מרן ז״ל וכ״כ בתשו׳ נחפה בכסף ח״א בביאור תוספי הרא״ם דקנ״ד ע״ג על ענין ביה״ש של שבת שנוהגין בו אפי׳ בא״י דלא כפסק מרן ז״ל בש״ע א״ח סי׳ רס״א יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ חיים שאל ח״ב סי׳ ל״ה או׳ ב׳ בענין כמה פרטים שנוהגין בא״י דלא כדברי מרן ז״ל משום דהם מנהגים קדומים יעו״ש. וכ״כ השו״ג בכללים שבראש הספר סי׳ ט״ו וז״ל לא קבלנו עלינו הוראת מרן ז״ל אלא בדבר שאינו מצוי בקבע ולא נהגו כבר אבל בדבר שהוא מנהג קדמון לאסור או להתיר אעפ״י שנתפשטו אח״כ הוראת מרן ז״ל המנהג לא זז ממקומו עכ״ל וכ״כ שם בסי׳ יו״ד, וכ״כ הרב נר מצוה ח״ב בכללי הפו׳ או׳ שי״ן סי׳ רנ״ב והב״ד הפתה״ד סי׳ רל״ב או׳ יו״ד וסי׳ רמ״ח או׳ יו״ד. וכ״כ הרב זכור ליצחק (הררי) סי׳ ע״ד דקי״ג ראש ע״ג, וכ״כ הרב כפי אהרן ח״א אה״ע סי׳ י״א דפ״ב ע״ג וע״ד ובח״ב יו״ד סי׳ י״ז, וכ״כ רב פעלים בתשו׳ הנז׳ דבעיר בגדאד יע״א בתר מרן גרירן הן בדיני איסור הן בדיני ממונות חוץ מאותן דברים הידועים לנו שפשט המנהג כדעת רמ״א בהגה או כדעת שאר פו׳ היפך דעת מרן ז״ל דאז אזלינן בתר המנהג הן להקל הן להחמיר עכ״ל, ואין חילוק בזה בין דיני איסור והיתר ובין דיני ממונות וכמו שהוכיח הרב כפי אהרן שם בח״א מתשו׳ מהר״מ גלאנטי סי׳ ן׳ ומשאר פו׳ יעו״ש. וכח חוזק המנהג עיין בחו״מ סי׳ רל״ב סעי׳ י״ט שכתב דמנהג מבטל הלכה, וכ״כ מור״ם שם בסי׳ מ״ו סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש ובש״כ שם. ומכל מ״ש בענין מנהג הספרדים שקבלו הוראות מרן ז״ל ממנו יתבאר ג״כ למנהג האשכנזים שקבלו הוראות מור״ם ז״ל שאם מרן ז״ל מחמיר ומור״ם ז״ל מיקל לכתחלה יש לחוש לדברי מרן ז״ל, וכן אם כבר נהגו איזה קולא היפך מור״ם ז״ל. כדברי מרן ז״ל או כדברי איזה פוסק אין למחות ויחזיקו במנהג ההוא כנז׳.

ס ס) הסכמה קדומה בעה״ק ירושת״ו על כלל ופרט מהספרים הנכנסים שם שלא יצאו חוצה לה כיון שבאו ע״מ להשתקע ולישוב ותיקון לומדי התורה ג״כ. ונראה מנוסחה שראיתי שנתקנה כדי שימצאו בזול ובני עניים ימצאו כלים והכנות לת״ת ולא יתרשלו מחמת חסרונם ויוקרא דילייהו, הלק״ט ח״ב סי׳ קפ״ז, והב״ד בס׳ התיקונים ומנהגים של עה״ק ירושת״ו בדיני ס״ת או׳ ס׳. ונראה דהסוחרים המביאים ספרים להסתחר בהם וקונים מהם האורחים ומוליכים עמם לחו״ל וגם יש שקונים מהם ושולחים לחו״ל לא נכנס בסוג זה כיון שמתחלה ע״מ כן באו ועוד כי כל מה שנמכר אצלם יותר מביאים עוד ביותר וכן הספרים הנדפסים בעה״ק ירושת״ו לא נכנסו בסוג זה כיון שמתחלה ע״מ כן מדפיסים אותם לפשטם בכל העולם.

סא סא) שם. וכן מי שדעתו לחזור וכו׳ הלשון מגומגם מאד דהא כל הסעי׳ קאי בדעתו לחזור למקומו וכתבו האחרונים דקיצור לשון יש כאן וחסר תיבת כל והכונה דלאו דוקא ממקום שעושין מלאכה למקום שאין עושין דה״ה בכל מנהג שבמקום הזה נוהגין כן ובמקום אחר נוהגין באופן אחר. מ״ב או׳ כ״ב. ועיין לעיל או׳ מ״ו.

סב **סב) שם. והוא שלא יתראה וכו'** ואם יש לחוש למחלוקת אם ישנה ממנהגם יניח מנהג אנשי מקומו וינהוג כמנהגם אפי' נהגו להקל. טור. והטעם כתב בהרא"ש כיון דלית ביה איסורא דאורייתא אלא שנהגו בו איסור להחמיר. והביאו ב"י. עו"ש או' ד'. וכ"כ הלבוש דאל ישנה אדם ממנהג המקום שהלך לשם ואפי' לקולא מפני המחלוקת וכ"כ הער"ה או' ח'. וכ"כ הר"ז או' י"ד דאם הוא בענין שא"א לו להחמיר אלא א"כ יודע הדבר להמון עם לא יחמיר כלל אלא ינהוג כמותם שגדול השלום כיון שאינו עובר על איסור תורה ולא על ד"ס אלא מנהג בלבד עכ"ד. משמע הא אם יש איסור תורה או ד"ס לא יעבור ולא יחוש למחלוקת וכ"כ הער"ה שם בשם הפר"ח סי' תצ"ו. וכ"כ מ"ב או' כ"ג אבל דבר שהוא אסור מצד הדין אפי' איסור דרבנן ח"ו לעבור מפני חשש איבה ומחלוקת ומוטב לסבול ע"ע קטטות ולא יעבור על ד"ס שהעיבר על ד"ס חייב מיתה בידי שמים עכ"ד.

סג **סג) שם. והוא שלא יתראה וכו'** משמע דכללא הוא דכל מידי דאכילה ושאר דברים מותרין בצנעה חוץ ממלאכה דא"א לעשות בצנעה לכן לא שרי אלא במדבר כמש"ל. וכ"מ במ"מ. מ"א ס"ק י"ב. והיינו לפי פירושו בש"ע דכל הסעי' מיירי בדעתו לחזור ומחלק בין מלאכה לשאר דברים וכן הסכמת רבני האחרונים כמ"ש לעיל או' ס"א ואו' מ"ו יעו"ש.

סד **סד) ומשמע** בר"ן דאם באו ומצאוהו אוכל צריך לכסות בפניהם המאכל אבל בפני הת"ח שיודעים שזה תלוי במנהג א"צ לכסותו. מ"א שם. ומ"מ לכתחלה אין לו להקל בפני הת"ח אלא שאם נהגו להקל בצנעה בתוך ביתו ובאמצע בא הת"ח לביתו א"צ להפסיק. ר"ז או' י"א. מ"ב או' כ"ד.

סה **סה) וכתב** בדרשות מהרי"ל ה' איסור והיתר דמהרי"ל נהג בביתו שלא להניח לאכול מאותן פאנצ"ן שנפל עליהם מחלוקת הגדולים לפי שמתקבצים שם בחירים מאותן גלילות שנוהגין שם איסור חלב בהן יעו"ש. והביאו מ"א שם. והוא חלב הדביק לכרם שתחת הפריסה שנוהגין בו היתר רק בני ריינוס ושאר המקומות נוהגין בו איסור כמ"ש ביו"ד סי' ס"ד סעי' ט' יעו"ש. והטעם שצריך לעשות מנהג שוה משום לא תתגודדו כמ"ש המ"א סי' תצ"ג סק"ג יעו"ש. והיינו דוקא ב"ד אחד בעיר אחד הוי לא תתגודדו אבל שני ב"ד בעיר אחד אלו נוהגין כך ואלו נוהגין כך לא הוי לא תתגודדו כמ"ש מ"א שם מהא דאיתא ביבמות דף י"ד ע"א וכ"פ הרי"ף והרא"ש שם יעו"ש. וכ"כ הש"כ ביו"ד ססי' רמ"ב בדיני קיצור הנהגת איסור והיתר או' יו"ד. וכ"כ מרן ז"ל בשו"ת אבקת רוכל סי' ל"ב דאפי' אם רבו באותה העיר קהילות שנוהגים כהרא"ש וזולתו מן הפו' אינם יכולים לכוף למיעוט הקהלות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם בקולות ובחומרות וליכא משום לא תתגודדו דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הו"ל כשני בתי דינים בעיר אחת וק"ל כרבא ביבמות דף י"ד דהיכא דאיכא שני בתי דינים בעיר אחת אלו נוהגים לאסור ואלו נוהגים להתיר אין כאן משום לא תתגודדו וכל קהל וקהל כעיר בפ"ע שאין בני קהל אחד כופין לבני קהל אחר וכ"כ מהרד"ך בתשו' עכ"ל ודברי מהרד"ך הם בתשו' בבית י"ג וי"ד שכתב כי כן הוא מנהג עיר ואם בישראל שאלוניקי יע"א שהספרדים הם ב"ד בפ"ע והאשכנזים הם ב"ד בפ"ע אלו נוהגין מנהגיהם כבראשונה ואלו נוהגין מנהגיהם כבראשונה וה"ה בכ"מ שימצא כיוצא בזה יעו"ש וכ"כ הרשד"ם בחיו"ד סי' מ' וסי' קנ"ג. וכ"כ בתשו' פנים מאירות ח"ב סי' קל"ב לענין האשכנזים והספרדים שבעיר ביליגראדו דשני בתי דינים בעיר אחת לית בהו משום לא תתגודדו אפי' באיסור דאו' ואין הרוב מעלה ומוריד בענין זה וכו' ומ"ש מ"א בסוף סי' תצ"ג דבדבר שמחלוקתם בדבר איסור כגון שאלו אוכלין חלב של בני ריינוס ואלו אין אוכלין אם נתקבצו למקום אחד צריכים לעשות מנהג שוה וכו' כוונתו על ב"ד אחד בעיר אחת כמ"ש על דברי רמזים בקיצור פסקי הרא"ש סוף פ"ק דיבמות וכו' אבל בעיר בילוגראדו וכו' אלו ואלו ינהגו כמנהגם יעו"ש. וכ"כ בתשו' גו"ר חיו"ד כלל ג' סי' ט' לענין האשכנזים והספרדים שבעה"ק ירושת"ו דכיון שיש להאשכנזים בית הועד לבדם ואינם מעורבים עם הספרדים הם נידונים כשתי בתי דינים בעיר אחת שכל קהילה עושה כמנהגה ואין בזה משום לא תתגודדו ויש להאשכנזים מן הדין להחזיק בכל מנהגי האשכנזים כאילו היו בתוך איפרכייא שבאשכנז כקוליהון וכחומריהון והאשכנזי היוצא מעירו להתגורר בירושלים כל דיני מקומו שיצא משם נוהג בו אפי' קודם שיגיע לירושלים כיון שעתיד לילך שם ושם יש קהל אשכנזים וב"ד קבוע יעו"ש. וכ"כ עוד בכלל הנז' סי' ה' יעו"ש.

סו **סו) מסתברא** דכיון דכל קהל וקהל יש לו דין עיר אם בקהל אחד נהגו איסור בדבר אחד אעפ"י ששאר הקהילות מקילין באותו דבר אכסנאי שהולך להתפלל בקביעות באותו קהל יש בזה נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם. וכ"כ הרא"ם בתשו' ח"א סי' י"ג. פר"ח סי' תצ"ו או' ך'.

סז **סז) קהל** שהיו נוהגין איזה חומרות ונתגרשו מן המקום ההוא ואח"כ נתיישב שם קהל אחר שנוהגים היתר באותם החומרות יעשו כמנהגם ואין חייבים לנהוג כמנהג הראשון דכיון שנתבטלה הקהלה נתבטל מנהגה. ח"י או' ט'. וכ"ז שנחרבה מאין יושב אבל נתגרשו רבים ונשאר מיעוט י"ל אף שאח"כ נתיישבו ממקום שמקילין אסור לשנות מקום שנתיישבו. א"א או' י"ב. וה"ד אם אותו המיעוט שנשאר יש להם שם קהלה ואותם הבאים אין להם שם קהלה וע"כ הם נטפלים לאותם המיעוט אעפ"י שהם הרבים אבל אם הבאים מחדש יש להם שם קהלה אין חייבים לנהוג כמותם ואפי' נשארו רבים. כמ"ש לעיל או' ס"ה יעו"ש.

סח **סח) ובדין** אכסנאי שנוהג איזה חומרות אם מותר לאכול עם בעה"ב עיין ביו"ד סי' קי"ט סעי' ז' בהגה ובש"כ שם מה שהאריך בזה יעו"ש. ואכמ"ל.

סט סט) [סעיף ה'] אפי' במקום שנהגו לעשות לא יתחיל וכו' זהו דעת הרמב"ם ז"ל בה' יו"ט פ"ח דין י"ט. וכ"ה דעת המ"מ שם. אבל הטור כתב בשם הרא"ש דאפי' במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה כל היום אם התחיל מאתמול והיא לצורך המועד יכול לגומרה בע"פ עד חצות והחייטין והספרין והכובסין עושין מלאכה עד חצות אפי' במקום שנהגו שלא לעשות עכ"ד, וכ"ה דעת הראב"ד והר"ן כמ"ש בב"י. וזהו שכתב מור"ם ז"ל בהגה ויש מקילין וכו' וכ"ה דעת הפר"ח כדברי המקילין יעו"ש. ועיין לקמן או' ע"ז.

ע ע) שם. לא יתחיל וכו' ר"ל אפי' לצורך המועד. כ"ה לדעת הרמב"ם ז"ל כמבואר בפי' המשניות להרמב"ם ז"ל ובהמ"מ שם. וא"כ מ"ש לעיל דבמקום שנהגו לעשות עושין היינו לגמור מלאכה שהתחיל בה מקודם או דמיירי בג' אומניות דמותר להתחיל כמ"ש אח"כ, וכ"כ מ"ב או' כ"ה.

עא עא) שם. במקום שנהגו לעשות וכו' ולדידן הוי כמקום שנהגו שלא לעשות לכן כל אדם יגלח ויטול צפרניו קודם פסח אבל האבלים יגלחו ויטלו צפרניהם ע"פ וכשיבא ע"פ יום ב' והנכרים אינם מגלחים יום א' אז מותר לגלח ע"פ קודם חצות ומי שיוכל להסתפר מיהודי יספר ביום א' מהרי"ו סי' קצ"ג כנה"ג בהגה"ט. ועיין לעיל או' ל"ו.

עב עב) שם. החייטין וכו' וטעמא דשרינן הנך ג' אומניות יותר משאר אומניות מפרש בגמ' משום דאשכח בהו קולא בחו"ה דר' יוסי מוסיף אף הרצענין (עושין מנעלים חדשים. רש"י פסחים נ"ה ע"ב) ופסקו כמותו הרוקח סי' רס"ט והכלבו ואין כן דעת הפו' ב"י. ומשמע בגמ' שם לתקן מנעלים ישנים לכ"ע מותר, א"ר או' י"א. שו"ג או' י"ד מ"ב או' ל"א ועיין לעיל או' כ"ד.

עג עג) שם. והספרים וכו' בירושלים עיר קדשנו ת"ו נהגו להסתפר בע"פ ע"י ישראל עד חצות ואחר חצות ע"י גוי ולא חשו לדברי הפר"ח לא במ"ש דירושלים דינה כמקום שנהגו שלא לעשות ולא במ"ש דלהסתפר ע"י גוי הו"ל כאילו הישראל עושה מלאכה דהוי מסייע שיש בו ממש. אמנם הנכון ליזהר שלא להסתפר ע"י עכו"ם אחר חצות דאסיר מדינא וקודם חצות לפי דעת שאר פו' והפר"ח יש להתיר ע"י ישראל אך לפי פסק מרן יש להחמיר בעה"ק ירושת"ו וע"י גוי אין להחמיר. הרב נחפה בכסף בביאור לרא"ם דף קנ"ד ע"ג. מחב"ר או' ג' ועיין לעיל או' י"ג ואו' ל"א ואו' ל"ב ודוק.

עד עד) שם. החייטים והספרים וכו' ודוקא לצורך המועד ביאורי הגר"א. מ"ב או' כ"ו.

עה עה) שם. אבל שאר אומניות וכו' שאין העם צריכין לשאר אומניות צורך הרבה. הרמב"ם ה' יו"ט פ"ח דין י"ט.

עו עו) שם. אם התחיל בהם קודם וכו' והוא שעושה אותם לצורך המועד. גמ' לפי' הרמב"ם. ביאורי הגר"א מ"ב או' כ"ז.

עז עז) שם הגה. ויש מקילין לומר וכו' ולפי דיעה זו מקום שנהגו לעשות מותר להתחיל ולגמור ביום י"ד עד חצות בכל ענין וכ"כ ב"י בשם הר"ן וכ"כ הכלבו, ח"י או' יו"ד. והא"ר או' י"ב כתב דבמקום שנהגו לעשות מותר להתחיל ולגמור לצורך המועד עכ"ל, וכ"מ מדברי הלבוש שכתב אבל במקום שנהגו לעשות מותר לו לגמור מה שהתחיל מאתמול אפי' אינה לצורך המועד עכ"ל. משמע דוקא לגמור אבל להתחיל ולגמור לא. אמנם הר"ז או' ח"י כתב כדברי ח"י דבמקום שנהגו לעשות מותר להתחיל כל המלאכות עד חצות אעפ"י שאין בהן צורך המועד כלל עכ"ל. וכ"כ מ"ב או' כ"ט.

עח עח) שם בהגה. ואם התחיל מבע"י וכו' ר"ל במקום שנהגו שלא לעשות. ביאורי הגר"א. מ"ב שם.

עט עט) שם בהגה. ואם התחיל מבע"י וכו' היינו מקודם הנץ החמה שהוא שעת היתר כמ"ש לעיל או' ל"ד. וכ"כ מ"ב או' ל'.

פ פ) שם בהגה. עושין עד חצות. וכיון שהגיע חצות מחוייב להפסיק אפי' באמצע מלאכה כ"מ מדברי הרא"ש והר"ן. וכ"כ מ"ב או' ל"ב.

פא פא) שם בהגה. עושין עד חצות. ואם אין לו מה יאכל שרי לעשות גם אחר חצות כמ"ש לעיל או' ה' יעו"ש.

פב פב) [סעיף ו'] מושיבין שובכים וכו' כל היום כמ"ש הטור וכן גורפין הזבל כל היום כמ"ש הר"ן ודלא כהתיו"ט וכבר השיגו הרמ"ז יעו"ש. ער"ה או' י"א. וכ"כ הפר"ח בסעי' יו"ד דכל הני בבי דמושיבין שובכין ודגורפין זבל דסעי' ו' וז' וח' וט' הוו אפי' כל היום וכתב שכן דעת המ"מ והטור וב"י וכן עיקר ולאפוקי מסמ"ג שכתב דאפי' הני דוקא עד חצות יעו"ש. וכ"כ ח"י או' י"ב דכל הני דשרי שרי כל היום אפי' אחר חצות ואפי' במקום שנהגו שלא לעשות כל היום מותר להתחיל במלאכות אלו בי"ד עכ"ל. וכ"כ הר"ז או' י"ט ואו' ך' ואו' כ"א על כל הסעיפים הנז' דמותר כל היום אפי' אחר חצות. וכ"כ מ"ב או' ל"ג.

פג פג) שם דהיינו לתקן מקום שיעמדו התרנגולים וכו' כן פי' המ"מ סוף ה' יו"ט בדברי הרמב"ם אבל רש"י פי' מושיבין שובכין כשנותנין ביצים תחת התרנגולת להתחמם לגדל אפרוחים קרי מושיבין שובכין עכ"ל וכ"כ הר"ן. וכ"כ הטור מושיבין שובכין לתרנגולין פי' להושיבה על הביצים לגדל אפרוחים עכ"ל ונ"מ דלפירש"י והר"ן והטור דמותר לכתחלה להושיב תרנגולת על הביצים ביום י"ד אבל לפי' המ"מ שהוא דברי הש"ע לכתחלה אין

להושיב אלא א״כ כבר ישבה וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז וכ״כ המ״מ שם לפי׳ זה שפי׳ בדברי הרמב״ם יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ה. עו״ש או׳ ו׳ מ״א ס״ק י״ד. ח״י או׳ י״ב. חק יוסף או׳ ט׳ וכ״כ הא״ר או׳ י״ג דדעת הש״ע והט״ז ומ״א כהרמב״ם דאסור להושיב לכתחלה יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ י״ט. ח״א כלל קכ״ט או׳ ה׳ מיהו הלבוש כתב כדברי הטור. וכ״כ בפסח מעובין או׳ פ״ו ואו׳ פ״ז. וכ״נ דעת ח״י שם. וכ״פ השו״ג או׳ ט״ו וכתב לפרש כן בדעת הש״ע יעו״ש. אמנם הא״ר שם כתב דלעת הצורך קצת יש להקל כלבוש ושאר פו׳ וכ״כ ח״א שם. מ״ב או׳ ל״ו.

פד פד) וגם לדעת האוסרים להושיב לכתחלה ה״ד אחר חצות או במקום שנהגו שלא לעשות כל היום אבל במקום שנהגו לעשות עד חצות קודם חצות שרי אך לדעת הש״ע צריך להתחיל מבע״י ולהיש מקילין אפי׳ לא התחיל מבע״י וכ״ז אם הוא לצורך המועד אבל אם אינו לצורך המועד עיין לעיל או׳ ע״ז דאיכא פלוגתא בזה יעו״ש. אך לפי הנראה שאין זה מלאכה כדי שנאמר בה חילוקי הנז׳ אלא משום טרחא כמו גורפין הזבל וכדומה וע״כ נראה דבמקום שנהגו לעשות בכל ענין שרי קודם חצות אף לדעת האוסרים,

פה פה) שם. דהיינו לתקן מקום וכו׳ והיינו תיקון בעלמא אבל לבנות להם לול וכדומה י״ל דאסור דהוי מלאכה גמורה. מש״ז או׳ ה׳ וה״ד אחר חצות או במקום שנהגו שלא לעשות אבל במקום שנהגו לעשות מותר אף לבנות קודם חצות אם התחיל בה מבע״י והיא לצורך המועד כנז״ל.

פו פו) [סעיף ז׳] תרנגולת שישבה על הביצים וכו׳ ובצוואות ר׳ יהודה החסיד או׳ ס״ז כתב דלא יושיב אדם תרנגולת על ביצים לגדל אפרוחים עכ״ל. וכ״כ לחה״פ ביו״ד סי׳ קט״ז או׳ ה׳ בל״י שם או זבחי צדק שם או׳ ע״ה.

פז פז) ואמר מהרח״ו זלה״ה שאין טוב לגדל בבית תורים ובני יונה לפי שהבית שיגדלו בה או ימותו בניו ב״מ או לא יהיה לו זרע. נגיד ומצוה ריש ח״ב. שמירת הנפש או׳ רל״ו. זב״צ שם או׳ קמ״ד.

פח חפ) שם. ג׳ ימים או יותר וכו׳ דבשלושה ימים נפסלים מאכילה לגמרי ואיכא הפ״מ אם לא יושיב אחרת תחתיה אבל קודם לכן שעדיין ראויין קצת למי שדעתו יפה ואינו אסטניס לא מקלינן להושיב עליהן תרנגולת. פסחים כ״ה ע״ב ופירש״י שם. מ״ב או׳ ל״ד.

פט טפ) שם. ומתה מושיבין אחרת וכו׳ וכ״ש אם ברחה שמחזירין אותה למקומה דהא אפי׳ בחו״ה שרי כמ״ש לקמן סס׳ תקל״ו יעו״ש.

צ צ) [סעיף ח׳] גורפין זבל וכו׳ ומשליכין אותו לחוץ. רש״י שם. ח״י או׳ י״ג. א״ר או׳ ט״ו. ר״ז או׳ ך׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ ה׳.

צא צא) שם. גורפין זבל וכו׳ שלא יצערה. לבוש. וכתב הב״ח דדוקא עומדת בחצר שמזיק לבני חצר התירו לגרוף ולהשליך לחוץ אבל אם עומדת ברפת אין גורפין מתחת רגלי הבהמה אלא מסלקין לצדדין יעו״ש. מיהו המאמ״ר או׳ ה׳ השיג עליו וכתב דמיירי בעומדת ברפת ויש שם הרבה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח אלא שכתב דברפת אין לחלק בין רב למעט מפני שניוולו קשה יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם דאפי׳ הרפת גדולה והזבל מעט ויכול לסלק לצדדין בתוך הרפת אעפ״י כן רשאי להוציאה חוץ לרפת מפני שהרפת ניוולה קשה אפי׳ אין שם אלא מעט זבל עכ״ל.

צב צב) [סעיף ט׳] ואם נתרבה בחצר וכו׳ עד שנעשה חצר כרפת כמ״ש לקמן סי׳ תקל״ה סעי׳ ג׳ גבי חו״ה יעו״ש. כ״כ הב״ח. וכ״מ בב״י. וכ״כ הפר״ח. א״ר או׳ ט״ז. מאמ״ר שם. נה״ש או׳ ז׳ ר״ז שם. ומ״ש ח״י או׳ י״ד די״ד קיל מחו״ה ואפי׳ נתרבה קצת מוציאין עיין מה שהשיג עליו המאמ״ר שם וכתב עליו דדבריו אין מחוורין יעו״ש:

צג צג) [סעיף יוד׳] מוליכין ומביאין כלים וכו׳ שאין זה מלאכה מרובה כ״כ שיאסרוהו. לבוש.

צד צד) שם הגה. ונהגו שלא להקיז וכו׳ וטעמא משום דבערב שביעות הוא יום סכנה משים שבו יצא זיקא לעולם ששמו טבוח ואי לא קבלו ישראל את התורה הוה טבח להו לדמייהו ולבשרייהו וגזרו חז״ל בכל עיו״ט שלא להקיז דם משום ערב שבועות כדאיתא בשבת קכ״ט ע״ב. לבוש לקמן ססי׳ תצ״ג. מ״א סי׳ זה ס״ק ט״ו.

צה צה) שרעפפי״ן (בל״א קעפ״ף) מהרי״ו אוסר ומהרי״ל מתיר מלבד בהושענא רבא מפני שהוא יום דין. מט״מ סי׳ תתקס״ה. מ״א שם. ונ״ל דעכ״פ בערב שבועות יש להחמיר דחמירא סכנתא משא״כ בשאר ערב יו״ט דהוא רק גזירה בעלמא משום ערב שבועות. ח״י או׳ ט״ו. א״א או׳ ט״ו וכ״כ הר״ז או׳ כ״ג. ח״א כלל ע״ט או׳ ב׳ מ״ב או׳ ל״ח.

צו צו) ובלילה שלפני יו״ט נ״ל דמותר להקיז דם חוץ מליל הושענא רבא. מ״א שם. ח״י או׳ ט״ז. ר״ז או׳ כ״ב. ח״א שם. מ״ב שם.

צז צז) ומשמע בכלבו דבערב יו״ט אחרון של פסח אין חשש. ט״ז סק״ז. וכ״כ במט״מ שם. מ״א שם. ח״י שם. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם. ומיהו בערב יו״ט אחרון של סוכות אסור דהוי רגל בפ״ע. מש״ז או׳ ז׳ ובע״ש מותר להקיז. א״א שם. ועיין לקמן או׳ צ״ט.

צח צח) ואם חל שבועות ביום א׳ וביום ב׳ עיין מהר״י מברונא סי׳ קי״ח שכתב שהעיד לפניו מה״ר אייז״ק לוי על מהרי״ו שפעם אחת חל שבועות ביום א׳ וביום ב׳ ובע״ש נכנסו למרחץ ומיחה בבחורים מלהקיז משם מהרי״ל דס״ל דחשיב כערב יו״ט ולא אשגחו ביה והקיזו ונסתכנו ואמר תיתי להו דעברו אדמור מהרי״ל ז״ל עכ״ל והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ד׳ וכתב דאם חל פסח ביום א׳ דיכול להקיז בע״ש שהוא ע״ש הגדול יעו״ש.

צט צט) שם הגה. ונהגו שלא להקיז וכו׳ ומיהו כיון דהורגלו רבים שומר פתאים ה׳ מידי דהוי אע״ש אע״ג דקאי מאדים בזווי כדאיתא בסוף פ׳ מפנין (שבת קכ״ט ע״ב) מהר״ר פרץ בהגה בתשב״ץ סי׳ רס״ו. מט״מ שם. וכ״כ הפר״ח. אמנם מדברי הפו׳ הנז׳ משמע דאין להקל וכ״כ הר״ז שם דאין לשנות. ועיין באו׳ שאח״ז.

ק ק) מעשה בחולה בערב שבועות שאמרו הרופאים להקיז לו דם בערב שבועות משום סכנת החולי והוריתי להתיר משום שראיתי בכלבו ובתשב״ץ דהאידנא כיון שהורגלו בו רבים שומר פתאום ה׳ ואף די״ל דמיירי שם בהושענא רבא ושאר עיו״ט מ״מ כיון דגזירה זו דשאר עיו״ט נמי בש״ס סוף פ׳ מפנין א״כ ה״ה בערב שבועות ואף דודאי אין להקל מ״מ בזה שיש ודאי סכנה אם לא יקיז אין ספק מוציא מידי ודאי. ועוד דבאגודה שם כתב דבימיהם היו מקיזים רוב דם אבל עתם אין מקיזין כ״כ. א״נ י״ל מדינא מותר לדידן אף בערב שבועות דהש״ס דוקא הקזה שלהם אמרו ואף שכתב שם שנזהרין מלהקיז ערב שבועות היינו נמי כשאין סכנה חש להחמיר אבל בסכנה רל להתיר. א״ר ססי׳ תצ״ג. וכ״כ א״א בסי׳ זה או׳ ט״ו דחולה שיש בו סכנה ואומרים רופאים מומחים שצריך להקיז דם שרי. וכ״כ ח״א כלל ע״ט או׳ ב׳ מ״ב או׳ ל״ח. וספק פיקוח נפש נמי שרי. א״א שם. אבל בלא״ה לא. ח״א שם. מ״ב שם.

קא קא) אחר חצות ילך למרחץ ויטבול עצמו לכבוד הרגל. של״ה דף קמ״א ע״ב. יכ״כ בשער הכוו׳ דף ע״ח ע״א וז״ל כוונת הטבילה בערב יו״ט כמו בע״ש כי כך אז״ל חייב אדם לטהר עצמו ברגל (ר״ה ט״ז ע״ב) והנה המקוה היא אי׳ הנקראת מ׳ סתומה ולכן שיעורו הוא מ׳ סאה שלמים. גם המקוה הוא בגי׳ קנ״א כמנין אהי״ה דההין. ואמנם שינו את לשונם באמרם ברגל ולא ביו״ט לרמוז כי צריך לטבול פ״א להפשיט מעל נפשו בגדי הקלי׳ החול ויטביל טבילה שנייה ויכוין להמשיך עליו קדושת הרגל שהוא סוד שם הוי״ה במילוי יודי״ן העולה בגי׳ ע״ב ושם אהיה במילוי יודי״ן העולה בגי׳ קס״א ושניהם בגי׳ רג״ל עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער ך׳ סוף פ״ג. מו״ב או׳ ר״ד. וטוב לרחוץ ג״כ פניו ידיו ורגליו כמו בע״ש וכשירחוץ פניו במימי החסד יכוין לדחות משם הקלי׳ ולהמשיך ש״ע נהורין אל בחי׳ פנים העליונים שהם אל״פ למ״ד אל״ף למ״ד גי׳ ש״ע. ואח״כ ירחוץ ידיו ויכוין לדחות משם הקלי׳ ולהמתיק ה׳ גבורות מנצפ״ך שבוד ימין ויד שמאל. ואח״כ ירחוץ רגליו ויכוין לדחות משם הקלי׳ ואח״כ יטבול טבילה א׳ ויכוין שהוא טובל לטהר מטומאתו במקו״ה טהרה העולה קנ״א כמנין אהי״ה דמילוי ההי״ן. ואח״כ יטבול טבילה ב׳ לתיקון הכעס שהוא בגי׳ מקוה ע״ה ושם אהי״ה דמילוי ההי״ן. ואח״כ טבילה ג׳ לתקן מה שפגם בשם ע״ב. ואח״כ טבילה ד׳ לתקן מה שפגם בשם ס״ג. ואח״כ טבילה ה׳ לתקן מה שפגם בשם מ״ה. ואח״כ ו׳ לתקן מה שפגם בשם ב״ן וכמ״ש לעיל סי׳ ר״ס או׳ א׳ ואו׳ ה׳ בענין טבילות שבת יעו״ש ואח״כ יטביל טבילה ז׳ להפשיט מעל נפשו בגדי הקלי׳ של חול ואח״כ טבילה ח׳ להמשיך עליו קדושת הרגל שהוא משם ע״ב וקס״א העולים בגי׳ רגל כנז׳ ומה שצריך ללמוד בע״פ אחר חצות כבר כתבנו לעיל בסי׳ תנ״ח או׳ יו״ד קחנו משם.

סימן תסט

א א) [סעיף א׳] אסור לומר וכו׳ ואם אמר בשר זה לפסח אסיר לאכלו ואף בהנאה אסור וצריך קבורה. ב״ח. עט״ז. וכ״כ הפר״ח. וכתב שכ״פ בס׳ דמשק אליעזר במס׳ חולין דף ע״ז ע״א יעו״ש. והמ״א סק״ב לחלק יצא דבגדי וטלה יש להחמיר בדיעבד ובשאר בשר אין להחמיר יעו״ש. וכן נטה דעת חק יוסף או׳ ג׳ וכ״כ ח״א כלל ק״ל או׳ ח׳ אמנם בס׳ או״ח דף ע״ז ע״א או׳ י״א כתב משם הר״ש הקונה שם לא יאמר זה לפסח דנראה כמקדיש לשם פסח ואם אמר מותר לאכול יעו״ש, וכ״כ הט״ז סק״א דאם עבר ואמר בדיעבד אין בו איסור אכילה יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ וכ״ה דעת הרב מקראי קודש בדף קע״ג ע״ב דאם אמר בדיעבד מותר יעו״ש. וכן בשו״ת כנסת יחזקאל סי׳ ח״י האריך להוכיח כדעת הט״ז והש״כ דבדיעבד מותר באכילה יעו״ש וכן הסכים ח״י או׳ א׳ ברכ״י או׳ א׳ מאמ״ר או׳ ב׳ וכ״ה דעת הנה״ש או׳ א׳ חקת הפסח או׳ א׳ מגן האלף או׳ ב׳ וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דבדיעבד אפי׳ אם אמר על גדי וטלה חיים בשר זה לפסח מותרים באכילה אפי׳ אמר כן בע״פ אחר חצות דמשום מראית העין אין לאסור בדיעבד עכ״ל אלא שכתב שם בהגה דבגדי וטלה טוב לחוש לדעת המחמירים ולאסור באכילה דוקא אם אין שם הפ״מ ולא שעת הדחק יעו״ש. ובלא״ה הא ק״ל סתם נדרים להחמיר ופירושם להקל וגם בעינן פיו ולבו שוים כמ״ש ביו״ד סי׳ ר״ח וסי׳ ר״י וע״כ יש לשאלו ואם אמר שאין כוונתו רק ליו״ט של פסח אז יש להתיר.

ב ב) **וכל** זה כשהגדי וטלה הן שלו או שיש לו בהן שותפות אבל אם לו חלק בהם אין להחמיר כלל שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ר״ז שם. ועיין ביו״ד סי׳ ד׳ סעי׳ ד׳ וסוף סי׳ ה׳ ודוק. ועוד עיין לקמן או׳ י״ד.

ג ג) **שם. אסור לומר על שום בהמה וכו׳** וכן צריך ליזהר שלא יאמר לצלות זרוע לפסח. ח״א כלל ק״ל או׳ ח׳ מ״ב או׳ ב׳.

ד ד) **שם. על שום בהמה וכו׳** פי׳ איזה מין בהמה שיהיה בין גדול בין קטן. ב״י. ור״ל בין דקה בין גסה, שו״ג או׳ א׳.

ה ה) **שם. על שום בהמה וכו׳** ובמהרי״ל אוסר אפי׳ עוף כל שבמינו טעון שחיטה וחומרא הוא שהחמיר כי מדינא אין איסור אלא בדבר הקרב ע״ג המזבח ב״ח. מ״א סק״א. ובדגים אפי׳ למהרי״ל אין חשש כיון שאינו טעון שחיטה. ב״ח. ט״ז סק״ב. עו״ש או׳ א׳ פר״ח. אכן בס׳ א״ז כתב דאפי׳ בדגים וכה״ג אסור דאפשר שהקדישן לדמי מדאמר לפסח משא״כ גבי חטי דצריכין שמירה אמרינן דמנטרא לפסחא קאמר יעו״ש. וכ״כ בספרו א״ר או׳ ג׳ והב״ד ח״י או׳ א׳ וכתב דדבריו נכונים ויש ליזהר לכתחלה. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דיש לחוש לזה לכתחלה. וכ״כ מ״ב או׳ ב׳.

ו ו) **שם. בשר זה לפסח.** וכן לא יאמר אדם לשלוחו הילך מעות הללות וקח לי בהם בשר לפסח אלא יאמר קח לי בשר ליו״ט. ר״ז או׳ א׳.

ז ז) **ומה.** שנוהגין לומר בלשון אשכנז בשר זה על פסח ליכא קפידא דאיכא איתא שהקדישו לקרבן פסח הו״ל ליה למימר בשר זה לפסח. מ״א סק״ב. ח״י או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל ק״ל או׳ ח׳ ואפי׳ אמר כן על גדי וטלה חיים אין קפידא. ר״ז שם. וה״ה בלשון הקודש כשאומר על פסח אין קפידא. א״א או׳ ב׳.

ח ח) **שם. אלא יאמר בשר זה וכו׳** היינו כשקונה או שוחט או מולח או צולה הזורע וכן כשמולחין בשר או דגים לייבשם או שאר פירות לייבש לצורך יו״ט של פסח יאמר לצורך יו״ט או לצורך יו״ט של חג המצות.

ט ט) **שם. בהגה אסור לעשותו.** משמע אפי׳ לא יאכלנו יש נמי איסור בעשייתו. ט״ז סק״א. מש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ה׳.

י י) **שם. בהגה אסור לעשותו.** דהיינו לצלותו בע״פ אחר חצות או בליל פסח כשהוא שלם כעין צליית הפסח ואפי׳ בדיעבד אסור לאכלו בליל פסח אעפ״י שלא פירש בשר זה לפסח ואפי׳ צלאו כמה ימים קודם הפסח. ר״ז או׳ ד׳ משמע דאף אם צלאו שלם אינו אסור באכילה רק בליל פסח אבל אח״כ שרי וכ״כ העו״ש או׳ א׳ דאם עשה גדי מקולס אין לאסור הבשר אפי׳ באכילה ומכ״ש בהנאה יעו״ש ועיין במש״ז או׳ א׳ כאן ובסי׳ תע״ו דמצדד לומר דאם צלה כולו כאחד ואח״כ חתכו לאיברים קודם נתינה על השלחן אף מקולס שרי באכילה במקום שאוכלין צלי יעו״ש. מיהו מדברי הר״ז שנכתוב לקמן סי׳ תע״ו או׳ י״ד משמע דפשיטא ליה דוקא אם חתכו קודם צלייה יעו״ש. וית׳ עוד מזה לקמן סי׳ תע״ו יעו״ש.

יא יא) **שם. אבל מותר לומר חטים אלו לפסח.** דלא דמו מידי לקדשים וכי קאמר חיטין אלו לפסח דמנטר לפסח קאמר כלומר אצניעו לפסח לאוכלם ולא אמרינן מיחזי כמ״ד למוכרן ולקנות פסח בדמיהן. רש״י פסחים נ״ג ע״א. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ב.

יב יב) **אחד.** שאמר על הבשר בכמה אתן לך מקרבן פסח הזה עיין בתשו׳ שער הזקנים ח״ב בבית מלוא דף ל״ד שמסיק בשאר בשר דאינו טלה וגדי יש להתיר וגם בבשר גדי וטלה נוטה יותר דעתו להתיר רק בליל ראשון אסור לאכלו יעוש״ב. וכ״כ בשו״ת חינוך בית יהודה סי׳ י״ז במי שראה אצל הקצב גדי שחוט ואמר אל הקצב בכמה אתה נותן הקרבן פסח זה והעלה דהמקיל לא הפסיד יעו״ש.

יג יג) **נער** שהיה לו טלה בעדרו ואמר זה קרבן פסח שלי ואח״כ התנצל ואמר שאמר ע״ד שחוק והיתול עיין בתשר חת״ס סי׳ קל״ט דמסיק שישאל על נדרו בפתח וחרטה ואחר שכבר התיר נדרו כהלכה שוב יצוה לעכו״ם קטן להטיל בו מום שראוי להתירו ע״י ג׳ בני הכנסת ואח״כ יעמידנו לפני ב״ד ויעריכו דמי שויו ויפדנו וישליכנו לנהר ומהיות טוב שיהא המעריך כהן יעו״ש.

יד יד) **נער** שהביא גדי לשוחט ואמר זה יהיה קרבן פסח והטלה לא היה שלו אלא של אביו עיין בתשו׳ בנין ציון סי׳ כ״ח שצדד להקל דאפי׳ לשיטת הפו׳ ביו״ד סי׳ ה׳ בשוחט בהמת אחרים לשם קדשים אסור משום מראית העין היינו בשוחט שעשה מעשה אבל בהקדש אין אדם אוסר דבר שאינו שלו והורה שישאל הנער על הקדשו לתקן המראית העין ואח״כ ימכרנו לעכו״ם והדמים מותרין יעו״ש. פ״ת.

טו טו) **לא** יאמר כמה טורח פסח. בירושלמי רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת מה טורח זה. רוקח סי׳ רפ״ג. וכל הפו׳ לא הזכירו אזהרה זו גם לא ראיתי נוהגין ליזהר בזה. ונ״ל דמפרשים הירושלמי דוקא על קרבן פסח אסור לומר מה העבודה הזאת לכם דנראה שמצוה דאו׳ עליו לטורח משא״כ בזה״ז דלא קאמר רק על גודל הזהירות וחומרות יתירות כמה טורח אין קפידא. ח״י או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ ועיין עוד מה שפרשתי בזה בסה״ק עדות ביעקב דרוש ב׳ לשבת הגדול יעו״ש.

סימן תע

א א) [סעיף א'] הבכורות מתענין וכו' והטעם זכר לנס שניצולו ממכת בכורות. טור. לבוש. ר"ז או' א'.

ב ב) שם. בין בכור מאב. כמו שהיתה המכה גם בבכור לאב. טור בשם אבי העזרי. ע"ש או' א' ועיין לקמן או' ט"ז. וח"י או' ב' כתב עוד הטעם כיון דהוי עכ"פ בכור בין לנחלה או לפטר רחם לפדיון עכ"ל ור"ל דאם בחור לקח אשה שכבר ילדה הילד הראשון הוי בכור רק לנחלה משום דהוא ראשית אונו ומי שיש לו בנים ולקח אשה שלא ילדה הילד הראשון הוי בכור רק לפדיון משום דהוי פטר רחם כמ"ש ביו"ד סי' ש"ה סעי' י"ז ובח"מ סי' רע"ז סעי' ח' יעו"ש.

ג ג) ולפי זה יוצא דופן והבא אחריו דלא הוי בכור הן לנחלה והן לפדיון וכמבואר ביו"ד סי' ש"ה ובח"מ סי' רע"ז א"צ להתענות ומ"מ ביוצא דופן צ"ע לדינא דדילמא דוקא התם דאתמעט מקרא דלענין נחלה כתיב וילדו לו ולענין פדיון כתיב פטר רחם משא"כ כאן שהוא זכר לנס שניצולו ממכת בכורים ובכור סתם הוי וצ"ע. ח"י שם. ולענין דינא כיון דאין זה כ"א חששא בעלמא שמא צריך להתענות א"צ להתענות מספק וכמ"ש לקמן או' ו' ואו' ז' יעו"ש. ועוד עיין לקמן סוף או' ח'.

ד ד) שם. בין בכור מאב וכו' ומיהו גדול הבית א"צ להתענות אעפ"י שהיתה בהם המכה דלא מחמרינן כולי האי. טור בשם אבי העזרי. וכ"כ בדרשות מהרי"ל ה' ע"פ. לבוש. מט"מ סי' תק"ס ותקס"א. עט"ז. ח"י שם. מש"ז. ר"ז או ג' מ"ב או' ב' ואם רוצה להתענות מנהגה הוי. סע"ש. פת"ע. ועיין לקמן או' ל"ה.

ה ה) שם. בין בכור מאב וכו' וכן בכורות כהנים ולוים צריכין להתענות בע"פ. תשו' מהרי"ל סי' י"ד. ח"י שם. א"ר או' ד' חק יוסף או' ד' י"א בהגה"ט. ופשוט הוא דאף שהוא רק בכור מאם דנמצא דאינו בכור לנחלה ולא לפדיון אפ"ה צריך להתענות וכ"מ שם בתשו' ח"י שם. ר"ז או' א' מ"ב שם.

ו ו) הבא אחר הנפלים צריך להתענות דהו"ל בכור לנחלה, מ"א ריש הסי' ח"י או' ב' א"ר שם. חק יוסף או' ג' ר"ז או' ב' והיינו דוקא בבא אחר ודאי נפל אבל אם בא אחר ולד שמת תוך ל' יום שהוא ספק נפל א"צ להתענות דג"מ. וכ"כ ישי"ע או' ב' שבו"י ח"ב סי' ט"ז. א"א ריש הסי' בן א"ח פ' צו או' כ"ה. מ"ב או' ב' ועיין ח"מ סי' רע"ז סעי' ו'.

ז ז) וכן מי שילדה אשתו ב' זכרים ואינו יודע איזו מהם יצא ראשון ושניהם בכורים מספק א"צ להתענות וכ"ש זכר ונקבה דספק דרבנן לקולא. מש"ז.

ח ח) שם. בין בכור מאם. ותענית זה של בכורים צריך להשלים עד הלילה. מהרי"ל בתשו' סי' קע"ג. כנה"ג בהגב"י ח"א ו' ד' וכ"ה בדרשות מהרי"ל ה' פסח. וכ"כ הר"ז או' א' מ"ב שם. והטעם כתב שם ח"י בשם מהרי"ל משום דהוי ת"צ. ועיין לעיל בהגה ססי' רמ"ט. ומיהו עיין בתשו' עולת שמואל סי' נ"ח שמצדד הרבה דתענית זה א"צ השלמה דאחר חצות שהוא זמן ק"פ אסור להתענות ע"כ מי מי שאינו בריא וחזק ויודע בעצמו שאין התענית מזיק לו כל עיקר אין להשלים שיש לחוש שיסתכן ח"ו בלילה באכילת מצה ומרור וד' כוסות או שיתבטל ממצות הנוהגות בלילה וגם המתענים ומשלימים ואוכלים אחר הקידוש מרק או קאפע יצא שכרו בהפסדו דמבטלין אכילת מצה לתיאבון וכו' וסיים דהחכם יהיה עיניו בראשו שלא להחמיר בדבר שאין לו עיקר בתלמוד שלנו ויש לחוש למניעת מצות שהן מה"ת יעו"ש. והב"ד הפ"ת. ועיין לקמן או' י"ד.

ט ט) הבכורות המתענים בע"פ ויש בהם מנין יאמרו ענינו בחזרה (והיינו בש"ת כמ"ש לעיל שכנה"ג בהג"ט ססי' ר"ך) ואין חשש למה שאמרו דבניסן אין מזכירין תענית בצבור כיון דלדידהו הותר התענית. שכנה"ג בהגב"י. וכ"כ הפר"ח דאם יש עשרה בכורות שמתענים יתפללו מנחה בחזרה ויזכירו ענינו בש"ת כדין יחידים. וכ"כ בס' א"ז ובספרו א"ר או' ב' ח"י או' א' אמנם העו"ת בסי' ר"ך או' ב' כתב על דברי שכנה"ג הנז' דאין נכון לעשות כן משום דהוי כמו ת"צ ובניסן אין גיזרין ת"צ יעו"ש והסכים לדבריו המ"א רסי' זה. וכתב חק יוסף או' א' דכן נוהגין. והר"ז או' ו' כתב כדברי שכנה"ג הנז' ודעמיה אלא שסיים ומ"מ לכתחלה טוב שלא יהיה הבכור ש"ץ כשעשרה בכורות מתפללין יחד. וכ"כ מ"ב או' ב' ועיין לעיל סי' ר"ך או' כ"ז שכתבנו דכן שמא דבר כדברי העו"ת וכו' ור"ל שאין מתאספין עשרה בכורות להתפלל מנחה ביחד כדי לומר ענינו בחזרה אלא מתפללים עם הפשוטים.

י י) הבכורות אעפ"י שמתענין בע"פ יכולין לאכול בסעודת ברית מילה והמחמיר תע"ב. הר"ש הלוי חא"ח סי' ג' כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' א' פר"ח. וכתב שם הפר"ח דהמיקל בבכורות אף בלא התרה בסעודת מצוה לא הפסיד יעו"ש. והמ"א ברסי' זה כתב דבמדינתם נהגו להחמיר שלא לאכול הבכורים בסעודת מילה. ובתשו' חוט השני סי' כ"ה כתב דבעל ברית מילה וסנדקים ואבי הבן מותרין לאכול על המילה ויפרעו תענית אחר או יתיר הנדר יעו"ש. והב"ד בס' א"ז ובספרו א"ר או' א' וכתב כשמתענה בשביל בנו מותר לאכול על המילה אף אותן שאינם בעל ברית יעו"ש. והב"ד ח"י או'

ד׳ וכתב הר״ז או׳ ח׳ דהיינו ע״י שאלה וחרטה יעו״ש. נמצא דזה תלוי במנהג דבמקום שנהגו הבכורים לאכול בסעודת מצוה א״צ התרה כיון שמתחלה נהגו אדעתא דהכי דאם יארע סעודת מצוה אוכלין ובמקום שנהגו שלא לאכול בסעודת מצוה הבא לאכול צריך התרה ואפי׳ אם הוא מבעלי ברית כנז׳ ועיין בתשו׳ חו״י סי׳ ע׳ ששם האריך הרחיב איזה מיקרי סעודת מצוה וכתוב שם דגם האוכלים בסעודה של מסיים מס׳ מיקרי סעודת מצוה יעו״ש. מיהו בס׳ תשו׳ מאהבה מפקפק בזה כיון שיכול להיות הסיום בזמן אחר יעו״ש. והב״ד הפ״ת. אמנם הרב מ״ב או׳ יו״ד כתב דכן נוהגין כהיום בכמה מקומות במדינתו להקל ולאכול אף בסעודת סיום מס׳ ואף שהבכורים בעצמן לא למדו את המס׳ מ״מ כיון שאצל המסיים הוא סעודת מצוה מצטרפים לסעודתו והמנהג שמתקבצים להמסיים קודם שסיים ומסיים לפניהם המס׳ ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואח״כ עושין סעודה יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ צו או׳ כ״ה דאם הבכור גמיר וסביר להבין מה שאומרים בעת הסיום מותר לו לאכול שם.

יא) ובענין סעודת פדיון הבן עיין בחו״י שם שכתב דאפשר דלא מיקרי סעודת מצוה יעו״ש. וכ״כ בן א״ח שם דאם נזדמן לו לבכור פדיון שפודה את בנו אין לאכול. ומיהו עיין ביו״ד סי׳ ש״ה סעי׳ יו״ד בהגה שכתב ויש שכתבו שנהגו לעשות סעודה בשעת הפדיון וכו׳ משמע דהוי סעודת מצוה וכ״מ לעיל סי׳ רמ״ט סוף סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד וע״כ במקום שנהגו להקל לאכול הבכורים בסעודת פדיון הבן יש להם על מה לסמוך וכ״כ ח״א כלל קכ״ט או׳ י״ב דבסעודת ברית או פדיון הבן נהגו בק״ק ווילנא להקל.

יב) חתן. בכור שנשא ע״פ מותר לאכול אליבא דכו״ע ומה שנהגו להתענות ביום חתונתו וכניסתו לחופה הטעם שלא ישתכר ותהיה דעתו מיושבת עליו וזהו במקום שמברכין ז׳ ברכות בהעלות המנחה אבל בארץ מצרים מברכין ז׳ ברכות בבקר. מהר״י זיין בתשו׳ שערי ישועה כ״י שער א״ח שער ו׳ סי׳ א׳ וכ״כ מהר״י עייאש בתשו׳ בית יהודה ח״ב סי׳ כ״ג דחתן בכור מותר לאכול בע״פ והוסיף עוד דאם ירצה להחמיר על עצמו אינו רשאי יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ב׳ וכתב דמאחר דבני אשכנז ופולין רבבות אלפי ישראל נוהגין להתענות ביום החתונה וכמה עיירות משאר גלילות רחטי אבתרייהו במנהג זה אם ירצה להחמיר ולהתענות רשאי ותע״ב. וכתב עו״ש הברכ״י דמ״ש מהר״י זיין דטעם החתן שמתענה היינו כי נהוג לישא בעת המנחה כבר שמענו וראינו בארץ הצבי ובכמה עיירות שהבחורים נושאים במנחה ואינם מתענים יעו״ש. ועיין יפ״ל ח״ה סי׳ תכ״ט או׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ד.

יג) יש. נוהגין דהחתן מזמין את הבכורות לסעוד בו ביום אצלו בסעודת חתן וכן אבי הבן בסעודת מילה ואין אנחנו מוחין ביד הנוהגין בכך מיהו אינו יכול להזמין הרבה אלא רק צמצום להשלים העשרה ולא יותר. בן א״ח שם.

יד) שם. בין בכור מאם. וכתב המרדכי בפ׳ ע״פ בשם ר׳ יחיאל דמותרין הבכורות לאכול מיני תרגמא והביאו ב״י וכתב ולא נהגו כן. וכתב מהריק״ש דמי שקשה עליו התענית יכול לסמוך ע״ז ע״כ. והביאו השו״ג או׳ א׳ וכתב וה״נ עיקר וכ״כ מ״ב או׳ ב׳ דבאדם שהתענית קשה לו ואחר התענית אין יכול לאכול רק דברים קלים ובשיעור מועט מאד וקרוב הדבר שעי״ז לא יוכל לקיים אכילת מצה ומרור ושתיית ד׳ כוסית כתיקונם מוטב שלא להתענות כדי שיקיים מצות הלילה כתיקונם ומ״מ טוב יותר שיאכל רק מיני תרגימא עכ״ל ומיני תרגימא י״א בשר וגבינה וי״א מיני קטניות וי״א פירות. שו״ג שם. ועיין לעיל סוף או׳ ח׳ ולקמן סוף או׳ ל״ו.

טו) ואיתא. בירושלמי פ׳ ע״פ רבי לא היה אוכל בע״פ ונחלקו שם אמוראים י״א מפני שהיה בכור וי״א לא מפני זה אלא מפני שהיה איסתניס יעו״ש והביאו המרדכי שם והשו״ג שם. וכתב השו״ג דכיון דהדבר תלוי במחלוקת יש להקל לבכורות דאפי׳ לא חש אלא בראשו או בעיניו וכן למעוברות ומניקות שמצטערות הרבה דלא חמיר מג׳ צומות כדלקמן סי׳ תקנ״ד סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ וא״צ התרה כדלקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ בהגה עכ״ל. וכ״כ מ״ב שם דאם חש בראשו או בעיניו א״צ להתענות אלא שכתב ומ״מ יותר טוב שיאכל רק מיני תרגימא. ועיין עוד לקמן או׳ כ״ד

טז) שם. ויש מי שאומר שאפי׳ נקבה וכו׳ כמ״ש בפסיקתא פ׳ בא ומת כל בכור בכור לאיש בכור לאשה בכור זכר בכור נקבה הא כיצד איש בא על עשר נשים והיא יולדת עשרה בנים נמצאו כולם בכורי נשים. עשרה אנשים באים על אשה אחת והיא יולדת עשרה בנים נמצאו כולם בכורי אנשים וכו׳ ר׳ אבין בשם ר״י בן פזי בתיה בת פרעה בכורה היתה בזכות מה נצולה בתפילתו של משה וכו׳ ביאורי הגר״א. וכ״ה במד״ר סדר פ׳ בא.

יז) שם. שאפי׳ נקבה וכו׳ ונכון לנהוג כן. כ״ח וכ״כ בפסח מעובין או׳ מ״א דבמדינתו המנהג פשוט להתענות בכורה נקבה. וכ״כ השו״ג או׳ ג׳ דמנהג שלוניק״י להתענות הנקבות. וכ״כ הזכ״ל דכן המנהג במקומם אלא שכתב דמעוברות ומניקות מקילין יעו״ש. וח״י או׳ ג׳ כתב דבמדינות אלו נתפשט המנהג כרמ״א שלא להתענות נקבה כלל. וכ״כ הר״ז או׳ ר וכ״כ החיד״א בשמחת הרגל על ההגדה דף מ״ב ע״ב שהעיקר כמ״ד שהנקבות בכורות לא יתענו ע״פ וכן המנהג כמור״ם ז״ל יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ ב׳ יעו״ש וכ״כ היפ״ל ח״ה בסי׳ זה. בן א״ח פ׳ צו או׳ כ״ה.

יח חי) **שם הגה. ואין המנהג כן.** כ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ ע״פ ואולי שאר פו׳ חשבינהו כגדול הבית דלא צריך יעו״ש והביאו בד״מ או׳ א׳ ובביאורי הגר״א כתב הטעם לפי שהתורה לא נתנה קדושת בכורות לנקבה.

יט יט) [**סעיף ב׳**] **אם חל ע״פ בשבת.** אבל אם חל בע״ש מתענין באותו היום. שכנה״ג בהגה״ט סי׳ תי״ז. פר״ח בסעי׳ זה. ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ה׳ א״א או׳ ג׳ מחה״ש סק״א. ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ ה׳.

כ ך) **שם. י״א שמתענים הבכורות ביום ה׳ כמו תענית אסתר** לקמן סי׳ תרפ״ו סעי׳ ב׳ והטעם דכיון דנדחה מיום השבת שהוא זמנו אין קובעין אותו בע״ש מפני כבוד השבת שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה כמ״ש לעיל סי׳ תי״ז או׳ י״ז יעו״ש, ומהר״ם פרובינצא״ל בתשו כ״י סי׳ ע״א כתב דמתענין ביום הששי והביא ראיות וכתב שם שכ״כ רבינו מנחם לבית מאיר. והביאו הברכ״י או׳ ד׳ אמנם עיין לעיל סי׳ תי״ז או׳ כ״א שכתבנו עוד כמה טעמים דאינו טוב להתענות בע״ש יעו״ש וע״כ אין לזוז מדברי הש״ע וכ״ה המנהג דאפי׳ אם לא התענו הבכורים ביום ה׳ כגון שאכלו בסעודת חתן או ברית מילה אין מתענין עוד ביום הששי. והטעם ל״ל דכיון שי״א שאינם מתענין כלל לכן נהגו להקל.

כא כא) **שם. ביום ה׳ ואין רשאי לסעוד הלילה קודם בדיקת חמץ** וא״כ מתי שחל כן ויש בכורים שצריך לבדוק הרבה חדרים ומצטערים מפני התענית ממציא אחר לבדוק בשבילו או יטעום טעימא בעלמא דלא שייך בה אימשוכי. דרשות מהרי״ל ה׳ ע״פ. מט״מ סי׳ תק״ס. מ״א סק״א. ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ו׳ ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ ו׳ ושיעור טעימא עיין לעיל סי׳ רל״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד.

כב כב) **שם. וי״א שאינם מתענים כלל.** דהואיל ונדחה ידחה מאחר שאינו אלא מנהג. ב״י. לבוש.

כג כג) **שם הגה. אבל יש לנהוג כסברא הראשונה.** וכ״כ הלבוש וכ״כ כנה״ג בספרו פסח מעובין או׳ מ״ו וכ״כ השו״ג או׳ ד׳ דכ״ה מנהג שאלוניקי. וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ י״ב. ומיהו המתענה בשביל בנו הבכור המיקל כסברא האחרונה לא הפסיד. תשו׳ דברי מנחם סי׳ ח׳ פ״ת.

כד כד) **שם בהגה. ונוהגין כשהאב בכור האם מתענה וכו׳** ובדרשות מהרי״ל שם כתב דא״צ האם להתענות בעד הקטן דתענית האב עולה גם לבנו הקטן. וכ״כ מט״מ סי׳ תקס״א. והב״ד מ״א סק״ב. וכתב דבמקום צער יש להקל וכ״ש במעוברות ומניקות. וכ״כ ח״י או׳ ה׳ דאין להחמיר בתענית זה שהוא רק מנהג זכר לנס וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן. והא״ר או׳ ז׳ כתב דחיה כל ל׳ יום ומעוברת ומניקה שמצטערין אין מתענין אף שאין אב. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ ט״ו.

כה כה) **וכתב** עו״ש המ״א בשם הגהות סמ״ק סי׳ קמ״ד דאם התענה פעם אחת הוי כמו נדר כדאיתא פ״ק דשקלים כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק, וכ״כ ח״י שם. א״ר שם. וכ״כ הר״ז שם דאם התענית כבר פעם א׳ בעד בנה והיה אז בדעתה לנהוג כך לעולם עד שיגדל בנה הרי תענית זה עליה כנדר וצריך להתירה ע״י שאלה וחרטה. וכ״כ מ״ב שם.

כו כו) **שם בהגה. ואם אין האב בכור הוא מתענה וכו׳** ואם אביו מתענה בשביל בכור מאשה אחרת שמתה ויש לו עוד בן בכור לאמו מאשתו שנייה א״צ אמו להתענות ועולה תעניתו בשביל שניהם כי הבו דלא לוסיף עלה. ח״י או׳ ו׳ א״א או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ וכן אם יש לאביו צער ואמו מתענה בשביל עצמה לאותן הנוהגות להתענות אם היא נקבה עולה ג״כ בשביל בנה. ח״י שם.

כז כז) **שם. הוא מתענה בעד בנו וכו׳** אעפ״י שהאם אינה בכורה ג״כ. פר״ח.

כח כח) **שם. הוא מתענה בעד בנו וכו׳ או האם.** א״א או׳ ב׳.

כט כט) **ואם** נולד ולד של קיימא כלומר בן ט׳ בכור בע״פ אף שנולד אחר שנכנס נגהו ארביסר יש לאביו להתענות למחר בשביל הילד שנולד. שבו״י ח״א סי׳ י״ז. והרב ק״נ פ׳ ע״פ כתב כל זמן שהבן אינו בן ל׳ שיצא מחזקת נפל אין חיוב על האב להתענות דלא עדיף מפדיון יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ו׳ וכתב דיש להליץ בעד הרב שבו״י דשאני פדיון דהכי אמר רחמנא כמפורש בש״ס בבכורות דמ״ט והכא מסתמא בכור מצרים שנולד ע״פ אף שהוא נפל ועתיד למות אח״כ עכ״ז הוכה ומת ליל התקדש חג וכוון שבכור כזה בכלל הגזירה כל דתקון רבנן שהבכורות יתענו שבכורי ישראל חיו בארץ מצרים ונהגו שאביהם יתענה בקוטנן דין הוא דאבי הבן הלזה יתענה שבנו נמי אלו הים שם דכוותיה במצרי עבר עליו כוס התרעלה ומת ואין לחוש משום ניסן ועיו״ט דהכי נהוג לפרסומי ניסא עכ״ל. וכ״כ השע״ת דודאי אין ראייה מפדיון בכור כמ״ש הברכ״י משא״כ בזה דרוב ולדות אין נפלים ולכן יש לו להתענות שהתענית יגין בעדו והוא זכר להצלת בכורו ישראל עכ״ד. מיהו בחי׳ רע״א כתב כדברי ק״נ. וכ״כ פת״ע או׳ א׳ בשם מעשה רוקח. וכ״כ מ״ב או׳ יו״ד. וע״כ במקום דאיכא צערא יש להקל.

ל **ל) אם** נולד בן בכור אחר חצות לילה ליל י״ד לא יתענה אביו למחר דכל שנולד במצרים אחר חצות ליל הפסח לא מת. שבו״י בתשו׳ הנז׳ ויש לפקפק בזה לפי שיטתו כיון דמכת בכורות היה בליל פסח וגם על כיוצא בזה שנולד בי״ד נגזרה גזירה אלא דמקדימין התענית בי״ד משום דא״א ביו״ט א״כ לפי סברתו דעל בכור בן יומו אביו מתענה בע״פ ה״ה דיתענה על בן בכור הנולד לו ליל י״ד. ברכ״י או׳ ז׳ וכבר כתבנו באו׳ הקודם דבמקום דאיכא צערא יש להקל כל שלא מלאו לו ל׳ יום.

לא **לא) אבל** בע״פ ביום א׳ ויש לו בן בכור או עצמו בכור אם מתענה תמיד יתענה ג״כ. מש״ז.

לב **לב) כתב** הכלבו דיש נוהגין לפדות הבכורות בע״פ כמו שפדאן השי״ת במצרים. ד״מ או׳ ב׳ עט״ז. והמתענה א״צ לפדיון. הרב״פ ממשמעות או״ח, פת״ע או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ ל״ו.

לג **לג) [סעיף ג׳] האסטניס מתענה וכו׳** דהכי איתא בגמ׳ (פסחים ק״ח ע״א) רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא משום דאסטניס הוה ואי הוה אכיל ביממא לא הוה מצי אכיל בלילא. טור. וכתבו שם התו׳ רב ששת הוה יתיב בתעניתא לאו דוקא אלא שומר עצמו מלאכול. א״נ היה מקבל עליו ממש תענית כדי שיהא נזכר ונזהר מלאכול והב״ד ב״י. שו״ג או׳ ו׳ וכתב שם השו״ג דתפסו עיקר לישנא בתרא.

לד **לד) שם. האיסטניס מתענה וכו׳** ואם חל ע״פ בשבת אסור לו להתענות ואם הוא בכור יתענה ביום ה׳ כשאר הבכורות. שדה הארץ ח״ג סי׳ כ״ד. עיקרי הד״ט סי׳ י״ז או׳ כ״א. ועיין לעיל סי׳ רפ״ח או׳ ז׳.

לה **לה) איסטניס.** שצם בע״ש (כדי לאכול ליל שבת לתיאבון) וע״פ בשבת והבכורים מתענים בה׳ ויהיה קשה התענית ב׳ ימים רצופים א״כ לא יתענה ביום ה׳ רק ביום ו׳ וצ״ע דאפשר איסטניס בימי ניסן אין מתענה בע״ש ויתענה רק ביום ה׳ אבל אם קיבל בפי׳ שיתענה בע״ש אף בניסן פשיטא דא״צ להתענות ביום ה׳ א״א או׳ ג׳ פת״ע או׳ ז׳ ועיין לעיל סי׳ רמ״ט או׳ כ״ב.

לו **לו) שם. האסטניס מתענה וכו׳** והרב אורחות יושר בפי״א כתב דמה שנהגו להתענות בע״פ גדול הבית והאיסטניס וכו׳ ראוי לבטל המנהג שבזה״ז ירדה חולשה לעולם אף שלשעה נראה לו שיכול להתענות מ״מ אינו יכול לעשות הסדר בלילה ככל חוקת הפסח וכמשפטו ולספר ביציאת מצרים שהיא מ״ע מה״ת ומה גם שהוא יו״ט ולא התירו אלא לבכור בלבד ומנהגינו שמתענין הבכור והבכורה לבדן עכ״ל ואפי׳ אך בכור ובכורה אם הם חלושי כח ולא יוכלו לעשות הסדר בלילה כמשפט יעשו פדיון במקום התענית וכמ״ש בס׳ חיים לראש די״ג ע״א או׳ א׳ יפ״ל ח״ב או׳ ג׳. ועיין לעיל או׳ ל״ב

סימן תעא

א **א) [סעיף א׳] אסור לאכול פת וכו׳** היינו אפי׳ מצה עשירה וכדלקמן סעי׳ ב׳ דלחם חמץ אסור לאכול מתחלת שעה ה׳ כמ״ש לעיל רסי׳ תמ״ג ומצה שיוצאין בה י״ח בלילה אסור לאכול כל יום י״ד כמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ יעו״ש.

ב **ב) שם. אסור לאכול פת וכו׳** ואפי׳ בפחות מכזית. מש״ז או׳ א׳ פ״ת.

ג **ג) שם משעה עשירית וכו׳** כלומר ושעה עשירית בכלל האיסור דהיינו אחר ט׳ שעות אסור באכילת פת עו״ש או׳ א׳ וכ״כ מ״א סק״א. ח״י או׳ א׳ פר״ח. א״ר או א׳ מאמ״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ושעות הללו הם שעות זמניות וכמ״ש הרמב״ם בפי׳ המשנה. פר״ח. וכ״כ המחה״ש סק״א. א״א או׳ א׳ וכ״כ הר״ז שם דבין שהיום ארוך ובין שהיום קצר לעולם אסור לו לאכול מתחילת רביע יום האחרון עד הלילה עכ״ל ועיין לעיל סי׳ תמ״ג סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ כ״א.

ד **ד) שם. משעה עשירית וכו׳** ואם יודע שימשוך סעודתו עד אחר ט׳ שעות לא יתחיל אפי׳ קודם ט׳ מ״א סק״א בשם כמה פו׳ וכ״כ הר״ז שם. ומשמע דאם התחיל בהיתר ונמשך עד לאחר ט׳ אין מפסיק אבל אם התחיל אחר זמן איסור ודאי פוסק. א״א או׳ א׳ ונראה דאעפ״י שלפום דינא אם התחיל בהיתר א״צ להפסיק מ״מ משום שמצוה לאכול מצה לתיאבון יש להחמיר ולהפסיק מבע״י.

ה **ה) שם. משעה עשירית וכו׳** והר״ן כתב על הגמ׳ שהביא הרי״ף פ׳ ע״פ דיש להחמיר מזמן מנחה גדולה דהיינו משש ולמעלה וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ שבת הגדול וכ״כ מור״ם ז״ל לקמן סי׳ תרל״ט סעי׳ ג׳ בהגה. והא דלא הגיה ג״כ כאן כתב מ״א שם ס״ק י״ב דבפסח שאינו יכול לאכול פת רק מצה עשירה אינו משביע כ״כ יעו״ש. וכ״כ א״ר בסי׳ זה או׳ א׳. וח״י או׳ א׳ כתב דכיון שכבר פסק הרב לעיל סי׳ תמ״ד ותס״ב שאין נוהגין כלל לאכול מצה

עשירה א״כ לאיזה צורך יפסיק הרב כאן כמהרי״ל שלא יאכל מחצות דהא חמץ ומצה בלא״ה אסור כל היום ומצה עשירה אין נוהגין לאכול כלל אך בערב סוכות דאפשר לאכול פת הוצרך לכתבו יעו״ש. והסכים לדבריו הברכ״י או׳ ב׳ וכתב דמה שדחה הרב חק יוסף לא קשה מידי יעו״ש. ועוד יש מתרצים דכיון דבליל פסח אין אוכלין בתחילת הלילה כמו בליל יו״ט דסוכות אלא שוהין באמירת הגדה ע״כ לא כתב הרב ז״ל להחמיר מחצות ועוד י״ל דכיון שצריך לשתות ב׳ כוסות יין בליל פסח קודם סעודה מגרר גריר תאות המאכל וע״כ לא כתב מור״ם ז״ל כאן להחמיר מחצות ויתבאר עוד מזה בדברינו לשם בס״ד. ובענין אם מותר לאכול בע״פ מצה עשירה להנוהגין לאסור בפסח עיין לעיל סי׳ תמ״ד או׳ י״ד.

ו **ו) שם. משעה עשירית וכו׳** סעודת ברית מילה ופדיון הבן בע״ש עיין לעיל סי׳ רמ״ט ובע״פ אם לא עשה קודם שעה עשירית אסור אח״כ אלא יעשה בלילה. א״א ססי׳ ת״ע. והמנהג לעשותה בבקר קודם זמן איסור חמץ.

ז **ז) שם. אבל אוכל מעט פירות.** וה״ה בשר ודגים. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ב׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ י״ד. וכן גבינה וביצים ושאר כל המינים. ר״ז או׳ ב׳.

ח **ח) שם. אבל אוכל מעט פירות.** בטור כתב ומיני תבשיל נמי שרי והוא מדברי הרא״ש פ׳ ע״פ סי׳ י״ט שהתיר בתבשיל של ה׳ המינים יעו״ש אלא שכתב אח״כ הטור והרמב״ם ז״ל כתב אבל אוכל הוא מעט פירות וכו׳ משמע דס״ל דיש להחמיר כדעת הרמב״ם וכ״כ ב״י דהטור סתם דבריו כדברי הרי״ף ורשב״ם משום דמשמע ליה דכיון דה׳ מינים משביעים את האדם היאך יאכל מצה לתיאבון אם יאכל מהם משעה עשירית ואילך יעו״ש. וכ״כ הב״ח. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ דלענין תבשיל מה׳ המינים שנתבשל במי פירות שאינו מחמיץ נראה מדברי הרא״ש דמותר לאכול מהם משעה עשירית ולמעלה. אבל מדברי התו׳ והרי״ף והרשב״ם משמע דאסור לאכול מהם כיון דמינים אלו משביעים איך יאכל מהם ואח״כ לא יאכל מצה לתיאבון עכ״ל. מיהו דעת ח״י או׳ ב׳ להתיר כדעת הרא״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דמותר לאכול מעט תבשיל העשוי מה׳ המינים שנתבשלו במי פירות להנוהגין היתר במי פירות יעו״ש. אבל הפר״ח כתב לאסור וכ״פ מ״ב או׳ ג׳ ועי״ש בשער הציון או׳ ד׳ שכתב זה בשם כמה פו׳ וכתב ודברי ח״י שכתב דרוב פו׳ מסכימים להרא״ש צ״ע. יעו״ש. נמצא דהסכמת רוב הפו׳ לאסור מיהו בתבשיל של מיני קטניות אפשר דיש להקל כיון שאיני משביע כמו של ה׳ מינים.

ט **ט) שם. או ירקות.** והתו׳ בעירובין נ״ה ע״ב כתבו דירק חי מגרר גריר אבל מבושל משביע בדבר קל יעו״ש מ״א סק״ג. אבל ח״י או׳ ג׳ כתב דהתם קאי דרך קביעות אכילה דהיינו שמלפתין בו פת אבל ירק לבד מותר לאכול בין חי בין מבישל כמשמעות סתימת לשון הפו׳ עכ״ל. וכ״כ א״א או׳ ג׳ וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳ וכתב שם בשער הציון וכן נהגו העולם לאכול בע״פ תפוחי אדמה.

י **י) שם הגה. ואם הוא אסטניס וכו׳** כנ״ל סי׳ ת״ע סעי׳ ג׳ רק שכאן אינו כמו אסטניס דשם. ביאורי הגר״א. ור״ל דהתם אפי׳ אם היה אוכל בבקר אינו אוכל בלילה לתיאבון אבל הכא מיירי שאם אוכל משעה ט׳ ולמעלה לא יוכל לאכול בלילה לתיאבון. וא״כ יש לכל אדם לשער בעצמו דמאיזה שעה שאוכל אפי׳ פירות לא יוכל לאכול בלילה לתיאבון אז ימנע עצמו מלאכול מאותה שעה ואילך אפ׳ פירות וכדומה.

יא **יא) שם. ויין מעט לא ישתה וכו׳** והטור מתיר לשתות אפי׳ יין מעט. ועיין בב״י איך טרח ליישב סוגיא דש״ס אליביה ועיין בב״ח וט״ז שפירושו בעניין אחר ומ״מ עיקר להחמיר כדעת הש״ע וכ״פ הב״ח. ח״י או׳ ד׳ וכ״כ הפר״ח דהעיקר כפסק המחבר. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳.

יב **יב) שם, משום דמיסעיד סעיד.** ומסתברא דבפחות מכוס או עכ״פ מרובכוס לא סעיד ושרי. מ״ב או׳ ו׳.

יג **יג) שם. אבל אם רצה לשתות יין וכו׳** וכן יכול לשתות כל המשקין. ר״ז שם. ומ״מ יי״ש לא ישתה הרבה מפני שהוא משכר ואפשר שעי״ז לא יוכל לעשות הסדר כראוי ויתבטל מאכילת מצה וכו׳ והחכם עיניו בראשו.

יד **יד) שם. יין הרבה וכו׳** ושתי כוסית של רביעית או רובן יש לחשוב להרבה ושרי. מ״ב או׳ ז׳.

טו **טו) שם. יין הרבה וכו׳** ואין בכלל זה שישתה כ״כ הרבה עד שיהא שבע כי הוא ודאי מקלקל תאות המאכל. ט״ז סוף סק״ב. ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ב׳ ועוד כי יש לחוש שיתבלבל מלעשות הסדר כראוי כ״כ האחרונים.

טז **טז) [סעיף ב׳] מותר לאכול מצה עשירה,** פי׳ שנילושה במי פירות לבד אבל נילושה במי פירות עם מים יוצאין בה בשעת הדחק וראייה ממנחות וא״כ אסור לאוכלה בע״פ. ב״ח. וכ״כ בס׳ גבורות ה׳ אמנם המ״א סק״ה חלק עליהם וכתב דאפי׳ נילושה במי פירות עם מים אין יוצאין בה משום דהוה מצה עשירה יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ה׳ וכ״כ הפר״ח. חק יוסף או׳ ו׳, מאמ״ר או׳ ו׳ מגן האלף או׳ ג׳ ומיהו עיין ער״ה או׳ ב׳ מה שהביא פלוגתא

בזה ומסיים כיון דבירושלמי מסיק דבמי פירות עם מים יוצאין בדיעבד נקטינן להחמיר לענין דאסור לאכול בע״פ אבל לא יצא י״ח מצה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תס״ב או׳ י״ג.

יז **טוב) ומי** שאין לו בליל א׳ וב׳ כ״א מצה עשירה עם קצת מים יאכל ולא יברך אכילת מצה דספק הוא וגם י״ל דנהי דלא מקיים לחם עוני מ״מ מקיים מ״ע של אכילת מצה ואפשר אף נילוש בלי מים כן. א״א או׳ ה׳ וה״ה לחולה שאסרו לו הרופאים לאכול מצה יאכל מצה עשירה ומברך עליה במ״מ כל שמרגיש בה טעם מי פירות כמ״ש לעיל סי׳ תס״ב או׳ י״ד וסי׳ קס״ח סעי׳ ז׳ יעו״ש ומיהו נראה שיוכל לומר עליה לשם יחוד קודם הברכה הריני בא לקיים מ״ע של אכילת מצה וכו׳ ועיין לעיל סי׳ תס״ב סעי׳ ד׳ בהגה. והא דמברך על מצה עשירה במ״מ היינו אם לא קבע עליה אבל קבע עליה מברך המוציא ובהמ״ז כמ״ש לעיל סי׳ קס״ח סעי׳ ו׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד.

יח **חי) שם הגה. אבל מצה שיוצאין בה בלילה אסורים לאכול וכו׳** מדרבנן כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב. ומי שאכל מצה בע״פ מכין אותו מכת מרדות. הרמב״ם פ״ו דין י״ב. וכ״ה בירושלמי כמ״ש באו׳ שאח״ז.

יט **יט) שם בהגה. אסורים לאכול וכו׳** וכל האוכל מצה בע״פ כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. ירושלמי ר״פ ע״פ. והביאו המ״מ שם והטור וב״י וכתב שם המ״מ וב״י דפי׳ לוקה היינו מכת מרדות מדרבנן והא דנקט ארוסתו בבית חמיו פי׳ שם קה״ע שקרוב יום מועד הנישואין ולא כבש יצרו להמתין כך זה לא כבש ליצרו להמתין לאכילת מצה עד הערב עכ״ל. והרד״א בסדר הגדה ד״ה הא לחמא וכו׳ פי׳ מה כלה אינה מותרת לבעלה אלא בז׳ ברכות כדאמרינן כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה אף מצה אינה מותרת לאכול אלא בז׳ ברכות ואלו הן. ברכת היין וקידוש היום ושהחיינו. וברוא פה״א וברכת היין שאומר כשמסיים הגדה. והמוציא ולאכול מצה הרי שבע עכ״ל. ועיין מט״מ סי׳ תר״א שכתב בענין אחר וכ״כ כנה״ג בהגה״ט בשם מהרי״ו סי׳ קצ״ג וכ״כ ח״י או׳ ו׳ יעו״ש.

כ **ך) שם בהגה. אסורים לאכול וכו׳** ומצה כפולה ונפוחה אין לאוכלה בע״פ כל היום דשמא מצה היא. מ״א סק״ו. ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ז׳ א״א או׳ ו׳ ר״ז או׳ ז ועיין לעיל ססי׳ תס״א ובדברינו לשם בס״ד.

כא **כא) שם בהגה. אסורים לאכול וכו׳** ונראה דוקא מצה בעין אסורה לאכול אף פירורין כמ״ש סוף הסעי׳ אבל טעמו ותערובת קצת מותר וכן ראיתי נוהגין כשחל ע״פ בשבת שמבשלין הדגים בפירורי מצה. א״ר שם.

כב **כב) שם בהגה. כל יום ארבעה עשר.** והרא״ש פ׳ אלו עוברין כתב דדוקא מזמן איסור חמץ ואילך. וכתב שם הר״ן שכ״כ הרז״ה ושהרמב״ן השיג עליו והוא דחה ראייתו יעו״ש. וכתב המ״מ פ״ו דין י״ב שמדברי הרמב״ם נראה כל היום אסור. והב״ד ב״י. וזהו שפסק מור״ם ז״ל כאן בהגה דאסורים לאכול כל יום י״ד כדברי הרמב״ן והמ״מ. וכתב המ״א סק״ו ומשמע דביום י״ג מותרין לאכול מצה עכ״ל ומשמע הא ליל י״ד אסור וכ״כ או״ח או׳ קי״ד דאסור כל יום י״ד והלילה עמו יעו״ש. אבל ח״י או׳ ז׳ כתב דבליל י״ד מותר וכ״כ א״ר או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ט׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל קכ״ט או׳ י״ג. ויש נוהגין שלא לאכול מצה מר״ח וכ״ה מנהג רבים מקושט׳ שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ והביאו ח״י שם ושאר האחרונים.

כג **כג) מי** שנוהג להחמיר לא יאכל אפי׳ מצה עשירה בע״פ מזמן איסור חמץ, מל״ח סי׳ ד׳ או׳ ה׳.

כד **כד) שם בהגה. כל יום ארבעה עשר.** ואם חל ע״פ בשבת כתב השש״א דאסור לטלטל המצות דכיון דאסורים באכילה מוקצין הם יעו״ש אבל הא״א או׳ ח׳ כתב דדוקא מצת מצוה שיוצא בה י״ח בלילה לא יטלטלנה בשבת זה משום דאין ראוי ליתן ממנה לקטן או לעכו״ם כי רוצה להיות שלימים ללילה אבל שאר מצות דראוי לתרנגולים וכדומה שרי לטלטל אם דעתו לכך יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ צו או׳ יו״ד. וכ״כ לעיל סי׳ ש״ח או׳ מ״ב יעו״ש.

כה **כה) שם בהגה, וקטן שאינו יודע וכו׳** אבל קטן היודע אסור להאכילו דלא שייך לומר לו בעבור זה מאחר שכבר מילא כריסו ממני. תה״ד סי׳ קכ״ה. ואין חילוק בין קטן לקטנה. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ט׳. ר״ז או׳ יו״ד. ח״א שם.

כו **כו) שם בהגה. מותר להאכילו.** כל היום ואפי׳ בלילה קודם קידוש. ר״ז שם.

כז **כז) שם בהגה. ויש נוהגין שלא לאכול חזרת וכו׳** ואין טעם למנהג ההוא ואנו לא נהגנו כן ב״י. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ דאין טעם למנהג הזה דטוב הוא שלא יאכל המרור לתיאבון ומ״מ כתב דאין לשנות המנהג באשר שהוא מנהג קדמונים. ולע״ד נראה הטעם שאמרו כדי לאכול מרור לתיאבון ר״ל משום חבוב מצוה כיון דעיקר מצותו מדאו׳ אעפ״י שבזה״ז הוא דרבנן.

כח כח) **שם בהגה. וכן נוהגין קצת למעט באכילת מצה וכו'** ומן המנחה ולמעלה מן הדין צריך ליזהר בכל יו"ט ראשון מפני שהוא עיו"ט שני כמ"ש המ"א סי' תקכ"ט סק"א יעו"ש.

כט כט) **וכתב** באגרות הרמ"ז לענין סעודה ג' בפסח שחל יום א' בשבת שב וא"ת עדיף דלדידן הוי כע"פ משום ספיקא דיו"ט שני של גליות ומ"מ יאכל איזה פרי מעט כדי שיעור לברכה ולא הרבה משום אכילת מצה לתיאבון בליל יו"ט שני יעו"ש ונראה מי שאינו מבטל בשום פעם מלעשות סעודה ג' עם פת רשאי ויאכל מעט גם יראה להקדים עצמו. שע"ת. ועיין לעיל סי' תמ"ד סעי' א' ולקמן סי' תקכ"ט סעי' א' בהגה.

ל ל) **שם בהגה, ויש מחמירין עוד שלא לאכול פירות וכו'** ואין לחוש למנהג ההוא. מפני שהחרוסת אינו מצוה לאוכלו אלא כדי לבטל הארם שבמרור ואדרבא בלילה אסור לאכול הרבה ממנו וצריכין לצפנו מעל המרור שלא יבטל טעם המרירות וא"כ למה לא יאכל פירות ביום. לבוש. ר"ז או' י"ב. והא שהוצרך הלבוש לתת עוד טעם אחר ואדרבא בלילה אסור וכו' מפני שיש עוד טעם אחר בחרוסת שהוא זכר לטיט כמ"ש סי' תע"ג סעי' ה' וע"כ כתב ואדרבא וכו' כדי לתרץ גם לטעם השני ודוק.

לא לא) **שם בהגה. שלא לבא לאכול מהם וכו'** כיון שמתעסק בהם וכדחייש ר' יהודה לענין חמץ ורבנן לענין חדש עכ"ל מהרי"ל. ואפ"ה פסק הרב דאין לחוש לזה דל"ד לחדש וחמץ שחיישינן לאיסור דאורייתא משא"כ אכילת מצה בע"פ הוא רק איסור דרבנן וגם לא רגיל בהו כל השנה לא חיישינן שיבא לאכול ממנו. ח"י או' ח'.

לב לב) **שם בהגה ונילושה ביין וכו'** דאם לא נילושה ביין וכו' פשיטא דאסיר לאכלה בע"פ כיון שיוצאין בפירורין י"ח מצה בלילה כמ"ש לעיל סי' תס"א או' מ"ו יעו"ש.

לג לג) **שם בהגה. ונילושה ביין ושמן וכו'** אפי' נאפית אח"כ שנית. דרשות מהרי"ל ה' שבת הגדול. מ"א סק"ח חק יוסף או' יו"ד. ח"א כלל קכ"ט או' י"ג. מ"ב או' י"ט וה"ד אם יש בה תואר לחם וכמ"ש לעיל סי' קס"ח או' פ"ד ואו' פ"ה יעו"ש.

לד לד) **אבל** מפוררת ונתבשלה מותר לאכול ומברך במ"מ דהוי מעשה קדירה ונימוח. דרשות מהרי"ל שם. מ"א שם. ח"י או' יו"ד. א"ר או' ט' חק יוסף שם. ח"א שם. ומיהו עיין בתשו' ב"ד סי' רמ"ז ורמ"ח שכתב לאסור לאכול מצה מבושלת בע"פ אלא א"כ נתבשלה קודם יום י"ד אלא שסיים שעומד לנגדו מ"ש ח"י על מצה מבושלת שהסכמת האחרונים להתיר יעו"ש ועיין בס' יוסף אומץ סי' ע"ט שדחה ראיית הב"ד ואף בבישל ביום י"ד פקע איסוריה ומותר יעו"ש. וכבר כתבנו דכ"ה דעת האחרונים אלא דאם אפשר יש להחמיר ולבשלה קודם יום י"ד.

לה לה) **והא** דמותר לאכול מצה מבושלת בע"פ משמע לכאורה דה"ד אם אין בכל פירור כזית אבל אם יש בו כזית אסור כיון דדינו כמו פת כמ"ש לעיל סי' קס"ח סעי' יו"ד יעו"ש, אמנם הר"ז או' ח' כתב דאעפ"י שהפרוסות קיימות בענין שמברכין עליהם המוציא וברהמ"ז אעפ"י כן מותר לאכלה בע"פ קודם שעה עשירית שהרי אין אדם יכול לצאת בה י"ח בלילה כמ"ש סי' תס"א סעי' ד' ואם אין בהם כזית שמברכין עליהם במ"מ ומעין ג' מותר לאכלן אף משעה עשירית ולמעלה יעו"ש. ומיהו מ"ש דמותר לאוכלה אף משעה עשירית ולמעלה היינו לפי סברתו דמתיר לאכול תבשיל מה' המינים משעה עשירית ולמעלה כמ"ש לעיל או' ח' אלא שכתבנו שם דרוב הפו' אוסרים וא"כ ה"ה לכאן וכ"כ א"א או' ב' ואו' ח' דמצה מבושלת אסור לאכול משעה עשירית ולמעלה דה' מינים משביע יעו"ש. ומ"מ גם מ"ש הר"ז להתיר קודם שעה עשירית לאכול מצה מבושלת שמברכין עליה המוציא משום דאינו יוצא בה י"ח נראה דיש להחמיר לכתחלה כיון דעכ"פ יש לה דין פת לענין ברכה כנז' וע"כ יש לפוררם פחות מכזית לכל אחד.

לו לו) **ולענין** טיגון דעת ח"א כלל קכ"ט או' י"ג הוי כבישול וכ"נ דעת הר"ז או' ט'. אבל א"א או' ח' כתב צ"ע די"ל דיוצא בה י"ח ואסור לאכול כל היום דלאו בישול הוא עכ"ל ועיין לעיל סי' קס"ח סעי' י"ג ובדברינו לשם בס"ד.

לז לז) **שם בהגה. אינה נקראת מצה עשירה וכו'** ומשמע בדרשות מהרי"ל ה' שבת הגדול דאינו אלא מן הספק אבל לא הוי לחם גמור לצאת בה י"ח בלילה יעו"ש וכ"כ א"ר או' יו"ד דס"ל למהרי"ו הכא והכא לחומרא דאף שאין יוצא בה מ"מ אסור לאכול בע"פ יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ט' ועיין לעיל סי' תס"א או' מ"ז.

לח לח) **[סעיף ג'] אם התחיל לאכול קודם וכו'** ומירי בקבע סעודתו מקודם על מצה עשירה דצריך לברך עליה המוציא וג' ברכות כמ"ש לעיל סי' קס"ח סעי' ו' מאמ"ר או' ו' ועיין לעיל או' ד'.

לט **טל) וכתב** שם המאמ״ר דנראה ברור דדין זה לא שייך למנהג שכתב רמ״א ז״ל לעיל בסי׳ הקודמין שאין אוכלין מצה עשירה. וכ״כ ח״י או׳ י״א. ומיהו מ״ש שם ח״י דלא שייך דין זה לפי מנהג שכתב מור״ם ז״ל שאין אוכלין מצה עשירה אלא א״כ אכל מזמן היתר חמץ עד שקדש היום עיין מה שהקשה על דבריו המאמ״ר שם ומה שתירץ בדוחק יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תמ״ד או׳ י״ד.

מ **מ) שם.** סי׳ רע״א סעי׳ ו׳ נראה שצ״ל סעי׳ ד׳ וסעי׳ ו׳ יעו״ש ודוק. והכוונה דשם נת׳ מחלוקת הפו׳ אי בעי לחזור ולברך המוציא אם לא ובגמר סעודתו אם צריך לברך ברהמ״ז מקודם, מאמ״ר שם. ועיין בדברינו לשם ס״ד.

מא **מא) שם הגה. ומצוה לרחוץ וכו׳** עיין מ״ש לעיל סי׳ תס״ח או׳ ק״א.

מב **מב) שם בהגה. וללבוש בגדים נאים כמו בשבת.** פי׳ לרחוץ ולגלח וללבוש כשבת אך הבגדים יהיו יותר נאים של יו״ט משל שבת כמ״ש לקמן סי׳ תקכ״ט. ברכ״י או׳ ה׳ ובס׳ עבודת הגפן דף י״א ע״א פירש כמו בשבת ר״ל שילבשם מבע״י כשבת אבל הבגדים עצמם יהיו יותר טובים כמ״ש בסי׳ תקכ״ט והביאו המחב״ר או׳ ד׳ יעו״ש. וכתב שם הברכ״י דכן נהגו בגלילותינו המכבדים שבתות ויו״ט להיות להם בגדים נאים מיוחדים ליו״ט.

סימן תעב

א **א) [סעיף א׳] כדי לאכול מיד וכו׳** ר״ל כדי להתחיל הסדר ולאכול מיד והיא אכילת כרפס שאוכלין מיד אחר הקידוש וכמ״ש לקמן סי׳ תע״ג סעי׳ ו׳.

ב **ב) שם. ואף אם הוא בבה״מ יקום וכו׳** כדאיתא בפסחים ק״ט ע״א אמרו עליו על ר׳ עקיבא מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבה״מ חוץ מערבי פסחים וערב יוה״כ בע״פ בשביל תינוקות כדי שלא ישנו וערב יוה״כ כדי שיאכילו את בניהם ע״כ. ועי״ש ברש״י ותו׳.

ג **ג) שם. מפני שמצוה למהר לאכול וכו׳** ר״ל להתחיל. הסדר בשביל התנוקות שלא ישנו והתורה אמרה והגדת לבנך ביום ההוא. ר״ז או׳ א׳ ור״ל כדי שישאלו התינוקות מה נשתנה וכו׳ וישיב להם עבדים היינו לפרעה וכו׳ וכמ״ש בפ׳ ואתחנן כי ישאלך בנך וכו׳ ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה וכו׳ ובזה מקיים מ״ע של והגדת לבנך וכו׳.

ד **ד) שם. אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך.** ואע״ג דבשאר שבתות ויו״ט יכולין להוסיף מחול על הקודש פסח שאני דזמן אכילת מצה אינו אלא בלילה דומיא דפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והפסח אינו נאכל אלא בלילה דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה. טור וב״י בשם הרא״ש ר״פ ע״פ. לבוש. ואע״ג דקודם שיסיים האגדה ויגיע לאכול מצה ומרור יהיה לילה ממש מ״מ כוס של קידוש שהוא אחד מד׳ כוסות וגם אכילת שאר ירקות ויתר שינוי דעבדינן כדי שישאלו התינוקות וכ״ש האגדה עצמה בעי נמי דליהוי בשעה שראוי לאכול מצה ומרור דכל הני אמצות מצה ומרור שייכי וגמרי ודרשינן והגדת לבנך וכו׳ בעבור זה לא אמרתי וכו׳. תה״ד סי׳ קל״ז. ב״י. לבוש. ב״ח. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״א. חק יוסף או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ וכ״כ הט״ז סק״א דטעם הקידוש שצ״ל בלילה משום שבשביל המצה הוא בא יעו״ש מיהו בדרשות מהרי״ל ה׳ הגדה כתב הטעם שמתחילין הקידוש בלילה משום טיבול ראשון ושאר סדר הגדה שצ״ל בלילה יעו״ש והב״ד ח״י או׳ ג׳. אכן לענין דינא כולם שוים שצ״ל דוקא בלילה.

ה **ה) ולעניין** ליל שבת אם מותר לקדש ולאכול מבע״י עיין לעיל סי׳ רס״ז סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ ו׳ בס״ד.

ו **ו) שם. עד שתחשך.** ובדיעבד אם קידש מבע״י וכן בענין מצות והגדת ואכילת כרפס אם עשה מבע״י יצא אבל אכילת מצה ומרור דאיתקש לפסח אפי׳ בדיעבד לא יצא. שו״ג או׳ ג׳. אמנם מדברי דרשות מהרי״ל הנז׳ משמע דדוקא י״ח קידוש יצא אבל י״ח כרפס והגדת לא יצא. ומדברי התה״ד הנז׳ ודעמיה משמע אף י״ח קידוש נמי לא יצא וע״כ נראה דדוקא בקידוש י״ל דיצא משום סב״ל וגם משום כמו שבת ושאר יו״ט שמקדשין מבע״י אבל לענין אכילת כרפס ומצות והגדת צריך לחזור עליהם משתחשך.

ז **ז) ואם** אכל מצה ביה״ש לא יצא י״ח ובלילה יחזור ויאכל וצ״ע אם לברך אכילת מצה בלילה. מש״ז או׳ א׳ וע״כ יש לכוין על ברכת אחרים לצאת וגם האחרים יכוונו עליו להוציאו בברכתם. ועיין לעיל סי׳ רי״ג סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ח **ח) שם. עד שתחשך.** דהיינו צאת הכוכבים. ח״א כלל ק״ל בדיני הסדר או׳ ג׳ בן א״ח פ׳ צו או׳ כ״ח. מ״ב או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ תקס״ב סעי׳ א׳

ט **ט) [סעיף ב׳] יסדר שלחנו יפה וכו׳** והטעם לפי שאמרו בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא משעבוד מצרים וכו׳ ב״ח.

י **י) שם. בכלים נאים וכו׳** כל ימות השנה טוב למנוע כלים נאים למען מיעוט שרירה זכר לחורבן לבד מלילות הסדר לפי שהתורה הזהירה להראות דרך חירות ואפי׳ כלים הממושכנים בידו מן הגוים מותר להשים אותם על שלחן מיוחד לשמוח בראותם. דרשות מהרי״ל ה׳ אגדה והביאו ח״י או׳ ד׳ ועי״ש

מ״ש על דברי מ״א סק״ב וחק יוסף או׳ ב׳ מיושב יעו״ש.

יא) **שם. בכלים נאים וכו׳** וגם הכוסות יהיו נאים ומהודרים לכבוד היום ואם השיגה ידו יקח של כסף מפני שהוא רמז אל החסד כי כוס גי׳ אלהים שהוא בחי׳ דין וע״כ אם הוא של כסף יהיה ממותק.

יב) **שם. שישב בהסיבה וכו׳** ומצוה לנהוג שררה בליל פסח ובזה יכופר מה שנהג שררה וגאוה כל השנה. אורחות יושר פי״א. יפ״ל ח״ב או׳ ב׳.

יג) **וכתב** הרב או״ח דע״ח ע״ג בשם מ״ר ומדרש ילמדנו סמך להסיבה מה״ת דכתיב ויסב אלהים את העם וכו׳ מלמד שהושיבן בהסיבה דרך בני מלכים מסובין רבוצין על מטותיהן. וכ״כ השו״ג לקמן סי׳ תפ״ו או׳ י״ב בשם ס׳ המנהיג והרד״א יעו״ש. יפ״ל שם.

יד) **שם. בהגה ״יסב״** על הספסל כצ״ל, כי כ״ה בד״מ או א׳ ובמרדכי ובחי׳ ריטב״א.

טו) **שם בהגה. יסב על הספסל.** כי אף העני צריך היסיבה על צד שמאלו ואם יש לו ספסל יסב עליו וא״ל צריך היסיבה על הקרקע על צד שמאל. א״א או׳ ג׳.

טז) **שם בהגה. יסב על הספסל.** וגם מותר לסמוך על ירך חבירו כדאיתא בגמ׳ (פסחים ק״ח ע״א) אבל לא על ירך עצמו דמיחזי כדואג. דרשות מהרי״ל ה׳ אגדה. מ״א סק״ג. ח״י או׳ ז׳ א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ ח׳ ולא יניח ידו אפיתא ולא אאוסיא. סע״ש. פת״ע או׳ ה׳.

יז) **[סעיף ג׳] לא יטה על גבו וכו׳** שאין זה דרך חירות. לבוש. ולפירש״י פסחים ק״ח ע״א יש בזה שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה יעו״ש ואעפ״י ששאר מפרשים לא פירשו כן אלא על המיסב על ימינו מ״מ היכא דיש חשש סכנה חיישינן למיעוטא וע״כ יש ליזהר בזה גם בשאר ימות השנה.

יח) **שם. ולא על ימינו וכו׳** דהסיבת ימין לא שמה הסיבה שהרי בימינו הוא צריך לאכול. ועוד שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה. דוושט הוי על צד ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאליו כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הרי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הוושט. גמ׳ ופי׳ רשב״ם שם. והביאו ב״י וב״ח. וכ״כ הט״ז סק״ב ומ״א סק״ד. וכ״כ האחרונים.

יט) **שם הגה. ואין חילוק בין אטר לאחר.** דכיון שהטעם שמא יקדים וכו׳ אין חילוק בזה בין אטר לאחר אבל לפי הטעם בימינו הוא צריך לאכול כנז׳ היה יכול האטר להיסב לצד ימין של כל אדם אלא שכתב התה״ד בסי׳ קל״ו דשבקינן טעמא דצריך לאכול בימין מקמיה טעמא דשמא יקדים משום דאית ביה סכנה וחמירא סכנתא מאיסורא כדאיתא פ״ק דחולין יעו״ש. וכ״כ ב״י בשם העיטור. וכ״כ הב״ח.

כ) **ך) ושולט** בשתי ידיו נראה דפשיטא הוא לכ״ע דמיסב בשמאל דטעמא דשמא יקדים איתא ואידך טעמא ליתא. תה״ד שם. והביאו ב״י. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳.

כא) **שם הגה. ואין חילוק בין איטר וכו׳** ואז אוכל בימין כל אדם. הרשב״ץ בספרו יבין שמועה. מ״ב או׳ י״א. ועיין לעיל סי׳ ר״ו סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם או׳ ל׳.

כב) **שם הגה, ואין חילוק בין אטר וכו׳** וגדם ביד ימין או שיש בה מכה בענין שאינו יכול לאכול בה ואם יסב על שמאל לא יוכל לאכול בשמאל וכן מי שיש לו מכה בזרוע שמאל בענין שאינו יכול להיסב על צד שמאל נראה בכגון זה פטור מהיסבה דלא תיקנו חז״ל היסבה אלא דרך חירות ודרך תענוג ולא דרך צער ר״ל שיבא לידי צער. ועוד בנידון כזה ודאי סמכינן אראבי״ה וכמ״ש לקמן סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש.

כג) **שם הגה. ואין חילוק בין איטר וכו׳** ודיעבד אם היסב בימינו יצא משא״כ על גבו או פניו למטה אף דיעבד אין היסיבה וצריך לחזור ולהיסב. מש״ז או׳ ב׳ אמנם מדברי הפר״ח משמע דאין חילוק דאף בהיסב בימינו אפי׳ בדיעבד לא יצא יעו״ש ולענין דינא ית׳ לקמן סעי׳ ז׳ יעו״ש.

כד) **[סעיף ד׳] אשה א״צ הסיבה וכו׳** פי׳ רשב״ם (פסחים ק״ח ע״א) מפני אימת בעלה וכפופה לו ע״כ. ולפ״ז אלמנה וגרושה בעו הסיבה. ובה״ג כתב משים דלאו אורח ארעא דאשה למזגא (ר״ל להיסב). וכ״כ בשאלתות דרב אחאי פ׳ צו סי׳ ע״ו. ולפ״ז כל אשה א״צ הסיבה אפי׳ אלמנה וגרושה. טור וב״י. וכ״כ הב״ח דהעיקר כפי׳ השאלתות דאפי׳ אלמנה וגרושה לא בעיא הסיבה אם לא בנשים חשובות. וכ״פ הפר״ח. ברכ״י או׳ ב׳ ר״ז או׳ יו״ד.

כה) **שם אלא א״כ היא חשובה.** דאשה חשובה אורחא למזגא. ב״י. ב״ח. לבוש. ר״ז שם.

כו **כו) שם. אלא א״כ היא חשובה.** ואשה חשובה כתב הר׳ מנוח כלומר שאין לה בעל והיא גברת הבית א״נ שהיא חשובה בפרי ידיה בת גדולי הדור אשת חיל יראת ה׳ א״נ שיש לה עבדים ושפחות שאינה צריכה להתעסק בצרכי הבית עכ״ל. והב״ד כ״מ פ״ז והפר״ח. מיהו לטעמים הנז׳ יקשה מ״ש כאן מור״ם ז״ל בהגה בשם המרדכי ורי״ו דכל הנשים שלנו מיקרי חשובות וכי כולם בנות גדולי הדור או שיש להם עבדים ושפחות. אמנם הרוקח בסי׳ רפ״ג כתב ואם אשה חשובה שאין הבעל מקפיד עליה צריכה הסיבה עכ״ל. והביאו ח״י או׳ ח׳. ולפ״ז יבאו דברי מור״ם ז״ל על נכון דכיון דהחשיבות הוא תלוי בקפידת הבעל ועתה אין דרך הבעל להקפוד ע״ז כל הנשים שלנו מיקרי חשובות.

כז **כז) שם בהגה.** אך לא נהגו להיסב כי סמכו על ראבי״ה וכו׳ כי כ״כ הראבי״ה שאין אנחנו צריכין הסיבה בזה״ז שהרי בני חרי אינן מסובין ואדרבא ישיבה כדרכן הוי דרך חירות עכ״ל. והביאו הגמ״י על הרמב״ם פ״ז דין ח׳ והטור וב״י. וכ״כ המרדכי פ׳ ע״פ בשם ראב״ן. אלא שכתב בהגמ״י על דברי ראבי״ה הנז׳ דיחיד הוא בדבר זה. והביאו ב״י וכתב שר״ל שדעת כל הפו׳ דלעולם בעי הסיבה ואפי׳ בזה״ז עכ״ל. וכ״פ בש״ע. אלא שמור״ם ז״ל בד״מ או׳ ב׳ כתב שלא ראה בזה״ז נשים מסיבות ואפשר שנהגו להקל ע״פ דברי ראבי״ה עכ״ד, וכך הם דבריו כאן בהגהת ש״ע.

כח **כח) שם בהגה. אך לא נהגו להיסב וכו׳** וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״ג. ר״ז או׳ יו״ד. אמנם הכנה״ג בספרו פסח מעובין סי׳ ק״ע כתב דהמנהג בין הספרדים להיסב כמ״ש המרדכי ורי״ו בשם התו׳ יעו״ש. וע״כ נראה דגם בק״ק האשכנזים שנהגו הנשים שלא להיסב המחמיר להיסב תע״ב כיון שאינו אלא דנהגו להקל כמ״ש באו׳ הקודם ולכן כיון שהם חשובות כנזכר טוב לצאת אליבא דכ״ע.

כט **כט) שם. בהגה כי סמכו על ראבי״ה וכו׳** ובאבל תוך י״ב חודש (היינו על אביו ואמו) כתב הב״ח שאין לו להיסב מאחר דישיבה כדרכה הו״ל דרך חירות כמ״ש ראבי״ה וכתב דכן המנהג יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״ג ומ״א סק״ה. וכתב שם המ״א דה״ה אבל תוך ל׳ על שאר קרובים כשלא נהג ז׳ קודם הרגל עכ״ל. ור״ל דאם נהג ז׳ קודם הרגל הרי הרגל מבטל גזירת ל׳ כמ״ש לקמן סי׳ תקמ״ח סעי׳ ח׳ יעו״ש. אמנם בס׳ פסח מעובין סי׳ קע״ז הביא דברי הב״ח הנז׳ וכתב עליו דאזיל לשיטתו דפוסק כראבי״ה דבזה״ז א״צ להיסב אבל לדידן דפסקינן דצריך הסיבה אם האבל אחר ז׳ (ר״ל כגון שנהג שעה א׳ קודם הרגל דהרגל מבטל גזירת ז׳ כמ״ש לקמן סי׳ תקמ״ח סעי׳ ז׳ יעו״ש) כיון דכבר פסקה אבילות חייב להיסב וכן המנהג עכ״ל והביאו ח״י או׳ ה׳ וכתב עליו שאף שהוא ז״ל נמשך אחר דעתו דעת הספרדים וכפסק ב״י סעי׳ ז׳ דבדיעבד לא יצא בלא היסבה ולא כהכרעת האחרונים אשר אנחנו נמשכים אחריהם מ״מ לענין דין האבל דבריו נכונים כי מנין לנו להחמיר באבילות דקולא ולבטל ממצות הסיבה דבר שלא נזכר כלל בפו׳ ראשונים ואחרונים יעו״ש. וכ״ה דעת המש״ז או׳ ג׳ וכן מסיק בשו״ת דברי מנחם סי׳ ל״ה יעו״ש. וכן הסכים הישו״ע או׳ ב׳ ועי״ש מ״ש להשיג על כל מ״ש הב״ח בתשו׳ סי׳ ה׳ יעו״ש. וכ״ה דעת מגן האלף או׳ ב׳ דצריך הסיבה. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳ דה״ח או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ג. ומיהו כתב שם בח״י אם אפשר לשנות קצת ישנה. וכ״כ המש״ז שם. וכ״כ דה״ח שם דאין להיסב על מטה כבודה וכלולה אלא בשינוי קצת דהיינו על מטה וכר אחד תחת מראשותיו או ירך חבירו. וכ״כ מ״ב שם.

ל **ל) ולענין** לבישת הקיטל שהוא בגד מתים שנוהגין בני אשכנז ללבוש בליל פסח בשעת עשיית הסדר כדי שלא תזוח דעתו עליו מן השמחה אם יש לאבל תוך י״ב חודש או תוך ל׳ לשאר קרובים ללובשו בליל פסח המ״א שם כתב דאינו לובש דבלא״ה לבו נכנע והט״ז שם כתב דגם האבל ילבשנו וכן הסכים ח״י שם. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ אמנם הא״ר או׳ ג׳ כתב כדברי מ״א דאין ללובשו כיון דבלא״ה לבו נכנע. וכ״כ א״א או׳ ה׳ דה״ח שם. ח״א כלל ק״ל או׳ ב׳ בדיני הסדר. אלא שכתב שם ח״א דהלבוש לא הפסיד. וכ״כ מ״ב שם וקיטל נהגו שלא ללבוש האבלים תוך י״ב או תוך ל׳ והלובש אין מוחין בידו.

לא **לא) אונן** חייב בכל המצות הנהוגות בליל פסח בין בלילה ראשונה בין בלילה השניה זולת שסדר ההגדה כיון שיש בה אריכות דברים ומדרש ופסוקים טוב שיקרא אחר לפניו והוא ישב וישמע ההגדה. מוהר״ם מלובלין בסי׳ ע״ג יעו״ש. והב״ד פסח מעובין סי׳ קע״ז. מ״א סי׳ תקמ״ח סק״ח. ער״ה סי׳ תע״ה או י״ג. כס״א בסי׳ זה או׳ א׳ אלא שכתב הכס״א דלפי מנהג העולם דסוברים כדעת האומרים דאין שום אבולות מדאו׳ אלא לענין אכילת קדשים בלבד ולפיכך הקובר מתו ביו״ט שני אין מתאבלין אבילות בפרהסייא כמ״ש הטור והש״ע ביו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ י״ג פשוט מאד לדעתו שיעשה כל הסדר בלילי פסחים אם דעתו מיושבת עליו דאין אנינות ביו״ט אעפ״י שרוצה לקוברו בלילה ומכ״ש אם אינו קוברו בלילה ויכול לקרות ההגדה ושאר קריאות שבתורה יעו״ש. ומיהו עיין לקמן סי׳ תקמ״ח סעי׳ ה׳ וביו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ א׳ ובאחרונים שם דמשמע דדוקא אם אין רוצה לקוברו בלילה לא חל עליו אנינות בשבת ויו״ט ואפי׳ בליל יו״ט שני וחייב בכל המצות אבל אם רוצה לקוברו בלילה חל עליו אנינות ואסיר בכולן יעו״ש. ומ״ש להביא ראייה ממנהג העולם י״ל דדוקא בדין אבילות נהגו להקל ולא בדין אנינות. ועיין בטור יו״ד סי׳ שצ״ח:

לב **לב) [סעיף ה'] בן אצל אביו צריך הסיבה וכו'** וא"צ רשות ע"ז לפי שדרך האב למחול כבודו לבנו. כלבו סי' ץ' וכ"כ הרד"א בסדר אגדה והביאו מ"א סק"ר. וכ"כ הלבוש דמסתמא האב ניתן רשות לבנו להיסב. וכ"כ הפר"ח. ר"ז או' י"א. דהיח או' ו' מ"ב או' י"ד. מיהו הב"ח כתב לענין מעשה ראוי להחמיר שלא יסב הבן אלא א"כ נותן לו האב רשות. והביאו ח"י או' ט' א"ר או' ח' חק יוסף או' ה'.

לג **לג) שם. בן אצל אביו צריך הסיבה וכו'** והיכא שידענו שהאב אינו רוצה למחול כתב שם ח"י די"ל בטלה דעתו אצל כל אדם אבל המש"ז או' ד' כתב דאסור להיסב דכיבוד אב ואם הוה ספק תורה ולחומרא והסיבה ספק דרבנן ולקולא ופשיטא דראוי לבקש רשות מאביו יעו"ש.

לד **לד) שם. ותלמיד לפני רבו א"צ הסיבה.** לאו דוקא אלא איסורא נמי איכא אם לא נתן לו רבו רשות. ב"ח. פרישה אי' ו' פר"ח. ח"י או' יו"ד. א"ר או' ו' ר"ז או' י"א. מ"ב או' ט"ו. ומיהו משמע מדברי ב"י דאם רבו רואה ושותק הרי הוא כאלו נתן לו רשות. וכ"כ העו"ש או' ג' פר"ח שו"ג או' ע"ו. מאמ"ר או' ב' אלא שכתב שם המאמ"ר דמ"מ אין לו להיסב לכתחלה בלא נתינת רשות דילמא יקפיד רבו אלא דאם עבר והיסב ולא א"ל רבו ולא מידי הוי כנתינת רשות יעו"ש.

לה **לה) שם. ותלמיד לפני רבו א"צ וכו'** אבל תלמיד לפני רבו שלמדו אומנות צריך הסיבה. פסחים ק"ח ע"א. והביאו הכלבו סי' ץ' והרוקח סי' רפ"ג. ב"י. פר"ח. שו"ג שם. ח"י או' ו"א. ר"ז או' י"ב. מ"ב או' י"ט. ומ"ש שם הפר"ח דצריך טעם למה השמיטוהו הפו' (ר"ל הש"ע ומגינים ושאר האחרונים) עיין בשו"ג שם שכתב משום דמילתא דפשיטא היא והנה"ש או' א' כתב משום דנלמד מכ"ש דהשמש יעו"ש.

לו **לו) שם. אפי' אינו רבו מובהק.** ר"ל שלא למד רוב חכמתו ממנו אבל אם למד רוב חכמתו ממנו ה"ז רבו מובהק כמ"ש ביו"ד סי' רמ"ב סעי' ל' יעו"ש.

לז **לז) שם. אלא א"כ יתן לו רבו רשות.** ואין חיוב על הרב לתת לו רשות. ט"ז סק"ד. ר"ז או' י"א.

לח **לח) שם. אלא א"כ יתן לו רבו רשות.** דעת הב"ח לחלק דברבו מובהק אף שנתן לו רבו רשות אם רוצה אינו מיסב אבל ברבו שאינו מובהק ונתן לו רשות חייב בהסיבה מספק וכתב שכ"פ מהר"ל מפראג ז"ל יעו"ש. אבל הפר"ח השיג עליו ודעתו שאף ברבו מובהק אם נתן לו רשות בעי הסיבה יעו"ש. וכ"נ דעת הר"ז או' י"א. וא"כ כיון דלכ"ע אם נתן לו רבו רשות יכול להיסב אפי' ברבו מובהק יש להחמיר ולהיסב אף ברבו מובהק אם נתן לו רשות. ועיין לעיל או' ל"ד.

לט **לט) שם. ות"ח מופלג בדורו וכו'** וכ"ש אם החכם נחשב לגדול הדור שהרי הוא כרבו לכל דבר. תה"ד סי' קל"ח. ד"מ או' ג' ועיין ביו"ד סי' רמ"ד סעי' ג'.

מ **מ) שם בהגה. אבל אם אוכל על שלחן בפ"ע וכו'** אעפ"י שהוא בפני רבו. ד"מ שם בשם מהרי"ב.

מא **מא) שם בהגה. צריך להיסב.** אפי' הוא רבו מובהק וגדול בדורו. ר"ז או' י"א.

מב **מב) שם בהגה. צריך להיסב.** והפר"ח חולק וכתב דכל שרואהו רבו משום מורא לא מצי להיסב. והב"ד המש"ז או' ד' וכתב ומ"מ ראוי שיבקש רשות גם בכה"ג.

מג **מג) בכל** מקום שנזכר שא"צ להיסב יש איסור להיסב כדאיתא לענין סוכה (סי' תרל"ט סעי' ז') דכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. וכן מצאתי בשם רש"ל ט"ז סוף הסי' והבאר שבע כתב דצריך להתיישב בדבר שהרי כמה פעמים מצינו שמחמירין בדבר שאנו פטורין בו. והב"ד מ"א סק"ו. ומיהו אם יש דיעות דצריך לעשות כך ומחמיר אע"ג דהלכה פטור אין נקרא הדיוט משא"כ כשאין שום דיעה נקרא הדיוט ועדיין צ"ע. א"א או' ו'. ובתשו' עולת שמואל סי' נ"ט כתב דהכלל הא דפטור ועושה נקרא הדיוט הוא במקום דאתי לידי קולא וה"נ יש בזה צד איסור דמזלזל בכבוד רבו לפיכך אינו רשאי להחמיר יעו"ש. ועיין לעיל סי' ס"ג או' ה'.

מד **מד) [סעיף ו'] השמש צריך הסיבה. אפי' בפני רבו.** הרמב"ם פ"ז דין ח' ואעפ"י שמתעסק בצרכי הבית מיסב לפי שהקונה עבד עברי כקונה אדון. כ"מ שם. וכ"כ בדרשות מהרי"ל ה' אגדה דעבדים ושפחות חייבים להיסב. והב"ד ח"י או' י"ב וכתב דמ"ש ב"י בשם הסמ"ק סי' קמ"ד דעבד לפני אדוניו אינו מיסב אפשר דמיירי בעבד כנעני אלא שכתב אבל שלא בפני אדוניו צריך הסיבה דהוא מחוייב בכל המצות שהנשים חייבות ואף שהסיבה היא זכר לחרות והוא ובניו משועבדים מ"מ אפשר להם בשחרור עכ"ל. וכ"כ א"ר או' ט' דעבדים ושפחות צריכים הסיבה אבל לא עבדים כנענים אף שחייבים במצות דנשים עכ"ל וכ"כ הר"ז או' י"ב דעבדים ושפחות העברים צריכים הסיבה. מיהו כפר"ח הביא דברי הסמ"ק הנז' וכתב דלו נראה דעבד

לפני אדונו צריך הסיבה דומיא דשמש וכן בשבויה ישראלית או שפחות שקונה ואח"כ מתגיירות כולן יש להם דין שמש דבעו הסיבה יעו"ש. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה בעבד כנעני אי בעי הסיבה לפני רבו יש ליקח רשות ולהיסב. ובעבד משוחרר פשיטא דבעי הסיבה כיון שהוא כישראל גמור כידוע. ועיין ביו"ד סי' רס"ז סעי' י"ז.

מה **מה) [סעיף ז'] כל מי שצריך הסיבה וכו'** ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבע כוסות האלו ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו א"צ. הרמב"ם פ"ז דין ח'. מיהו באשירי פ' ע"פ והמרדכי בתו' מע"פ והגמ"י שם כתבו שצריך הסיבה כשאוכל בתחלה כזית מצה וכן כזית אפיקומן. וכתב התה"ד בפסקים וכתבים סי קנ"ב דמדברי כולם משמע בכזית ראשון של המוציא לא בעי הסיבה עכ"ל. והב"ד ב"י וח"י או' ט"ו. אמנם מדברי הטור סי' תע"ה משמע דשניהם כזית של המוציא וכזית של אכילת מצה בעו הסיבה יעו"ש. וכ"פ הש"ע שם סעי' א'. וכ"כ ח"י שם או' ז' וכתב וכן נוהגין וכ"ה דעת האחרונים שם כיעו"ש. וכן באכילת הכריכה מצה ומרור ובאכילת אפיקומן פסק בש"ע שם וברסי' תע"ז דצריך הסיבה כיעו"ש. אלא דנ"מ דבדיעבד אם לא אכל רק כזית אחד בהסיבה יצא דיש לסמוך על דברי הרמב"ם הנז' ובפרט לדעת ראבי"ה דבזה"ז א"צ הסיבה וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה וא"כ בכה"ג דאכל כזית בהסיבה וקשה עליו לאכול עוד י"ל דיצא בדיעבד וכ"ה דעת האחרונים כמ"ש לקמן או' ן' ובסי' תע"ז או' ז' יעו"ש.

מו **מו) שם. אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וכו'** בפסחים ק"ח ע"א מסתפק איזה מן הכוסות צריך הסיבה ומסיק השתא דאתמר הכי ואתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה. אבל המפ' מקשים דהא בעלמא ק"ל איפכא דכל ספיקא דרבנן לקולא וכו' וי"א דהכא כיון דלא מילתא דטירחא הוא עבדינן לרווחא דמילתא. והר"ן כתב דע"כ אית לן למיעבד הסיבה בכולהו דאי נזיל לקולא אמאי נקיל בהני טפי מהני ואי נקיל בתרווייהו הא מעקרא מצות הסיבה לגמרי. כ"מ פ"ז. וא"כ כיון דאיכא בהו ספיקא וק"ל בעלמא ספיקא דרבנן לקילא אלא דהכא יש להחמיר מטעמים הנז' אפשר לומר בדיעבד אם שתאן בלא הסיבה דיצא ועוד שיש לצרף לזה ג"כ דעת ראבי"ה דס"ל בזה"ז א"צ הסיבה וכ"ה דעת קצת מאחרונים כמ"ש לקמן או' מ"ח יעו"ש.

מז **מז) שם. בהגה וי"א דבזה"ז דאין דרך להיסב כדאי הוא ראבי"ה וכו'** ונראה דאף הראבי"ה לא כתב כן אלא בארצות שאין נוהגין להיסב אבל בשאר ארצות שנוהגין להיסב צריך להיסב. שכנה"ג בהגב"י. ועיין לעיל או' כ"ז.

מח **מח) שם. בהגה ונ"ל אם לא שתה כוס שלישי וכו'** פירוש דכיס שלישי ורביעי כיון דאסור לשתות ביניהם כמ"ש לקמן רסי' תע"ט א"כ מתחלה לא היה דעתו לשתות וצריך לברך (והיינו למנהג אשכנזים שמברכים על כל כוס וכיס כמ"ש לקמן סי' תע"ד יעו"ש.) והוי מוסיף אבל בראשונות כיון שמותר לשתות ביניהם כמ"ש לקמן סי' תע"ג סעי' ג' א"כ היה דעתו עליו וא"צ לברך. ונ"ל דהאידנא שאין דרך לשתות בין הראשונות א"כ הו"ל נמלך ואם שותה צריך לברך והו"ל כמוסיף לכן לא יחזור וישתה ויסמוך על ראבי"ה אבל בכוס שני יחזור וישתה דהא אפי' שותה יין תוך הסעודה כוס השני פוטרו אלא א"כ לא היה דעתו לשתות תוך הסעודה. ונ"ל דבתחלת הסיבה יהיה דעתו לחזור ולשתות בין הראשונות ואז אם טעה ושתה בלא הסיבה יחזור וישתה בלא ברכה. מ"א סק"ז. חק יוסף או' ח' ר"ז או' ט"ו מיהו דעת הפר"ח כפסק הש"ע דבכלהו צריך לחזור ולשתות דכיון דשתה בלא הסיבה כששותה אח"כ לא הוי כמוסיף על הכוסות. וכ"ה דעת השו"ג או' י"ט. וכ"כ המאמ"ר או' ג' אבל דעת הב"ח בסי' תע"ט דבכל ד' כוסות אם שתאן בלא הסיבה א"צ לחזור ולשתות בהסיבה יעו"ש. והב"ד העו"ש בסי' זה או' ה' וח"י או' י"ד וכתב שם הח"י וכן נ"ל עיקר וה"ה האגודה פ' ע"פ עכ"ל. וכן הסכים הברכ"י או' ח' יעו"ש. ועיין לעיל או' מ"ו.

מט **מט) שם. בהגה וכן באכילת מצה.** ר"ל דיש להחמיר ולחזור ולאכול בהסיבה. ד"מ או' ד' ר"ז או' ט"ו. מיהו באפיקומן אם שכח לאכלו בהסיבה לא יחזור ויאכלנו דהא אסור לאכול ב' פעמים אפיקומן. ח"א כלל ק"ל או' י"ג. מ"ב או' כ"ב. ועיין לעיל או' מ"ה ולקמן סי' תע"ד או' ז'.

נ **נ) שם. בהגה ולכתחלה יסב כל הסעודה.** וכ"כ לעיל או' מ"ה בשם הרמב"ם דהמסיב בכל אכילתו ושתייתו הרי זה משובח יעו"ש. וכתב השו"ג או' כ"א דהכי מסתבר לעשות דרך חירות אבל מדינא דגמ' אינו חייב כ"א כזית מצה בלבד וד' כוסות מספקא. וכ"כ ח"י או' ט"ז דבדיעבד יצא בשעת אכילת כזית מצה ושתיית ד' כוסות יעו"ש. וכ"כ דה"ח או' ז' דבדיעבד יצא אם היסב בשעת אכילת כזית מצה. וכ"כ מ"ב או' כ"ג. וכ"כ לעיל או' מ"ה יעו"ש. ובענין ד' כוסות כבר כתבנו לעיל או' מ"ח.

נא **נא) [סעיף ח'] צריך לשתות ד' כוסות וכו'** תקני חכמים שצריך כל אדם לשתות ד' כוסות זכר לד' גאולות וד' לשונות של גאולה הנאמרים בגאולת מצרים בפ' וארא והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי וכו' ירוש' פ' ע"פ ועי"ש עוד טעמים אחרים. וכ"ה במד"ר פ' וישב. וטעם זה שכתבנו. הביאו רש"י ורשב"ם ר"פ ע"פ. וכ"כ הלבוש בסעי' זה. ובמט"מ סי' תר"ז כתב עוד ג' טעמים. א' כוס ראשון אשר בחר בני בימי אברהם. כום שני הודאה על גאולת מצרים כוס ג' כנגד זמן הגלות. כוס ד' כנגד גאולה העתידה. טעם ב' כוס ראשון שנגאלו משעבוד מצרים. כי בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים.

כוס שני יציאת מצרים. כוס ג׳ שעשה בהם שפטים. כוס ד׳ על מתן תורה. טעם ג׳ כנגד ד׳ אותיות הוי״ה יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ י״ב. וע״פ הסוד ד׳ כוסות הם כנגד חב״ד דבינה. כוס ראשון כנגד חכמה. כוס ב׳ כנגד בינה. כוס ג׳ כנגד חסדים שבדעת כוס ד׳ כנגד גבורות שבדעת ולכן בין שלישי לרביעי לא ישתה מפני ששניהם בבחי׳ ספירה אחת שהוא הדעת כמבואר בשער הכוו׳ דף פ״ג ע״א וע״ד ופע״ח פ״ב ופ״ג יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תע״ג או׳ ד׳.

נב בנ) שם. צריך לשתות ד׳ כוסות וכו׳ והא דאין מברכין על ד׳ כוסות אשר קב״ו לשתות ד׳ כוסות אעפ״י שיש להם סמך מן התורה. לפי שהם מופסקים ועוד דהיאך יברך על הכוסות וצונו לשתות ד׳ כוסות בלילה הזה והלא שנים מהם דשל קידוש ודשל ברהמ״ז בשאר יו״ט נמי. מט״מ סי׳ תרכ״ב. והרד״א בסדר הגדה כתב דהיאך יברך לשתות ד׳ כוסות והרי יש כוס של קידוש שהוא מצווה בו ועומד. וא״ת יברך לשתות ג׳ כוסות והלא מחוייב הוא לשתות ד׳ הילכך לא אפשר יעו״ש. והב״ד א״ר שם. והא דאין מברכין אקב״ו לקדש על היין כמו שמברכין על שאר מצות דרבנן י״ל משום דתקנת חז״ל לקדש על היין היא ברכה ולא תקנו ברכה על ברכה.

נג גנ) שם. על הסדר. פי׳ שיאמר ההגדה בנתים מ״א סק״ח והיינו דאיתא בז״ח דע״ב ע״א דד׳ כוסות קידוש על היין לקבליה דדוד. הגדה לקבליה דיעקב (וסי׳ ויגד יעקב) ברהמ״ז לקבליה דיצחק. הלל הגדול לקבליה דאברהם מתתא לעילא סליק וכו׳ יעו״ש. וכך היא המידה מעלין בקודש וכו׳ ומה״ט הוא מ״ש לקמן סי׳ תפ״א סעי׳ א׳ אחר ד׳ כוסות אינו רשאי לשתות יין כיעו״ש יפ״ל ח״ב או׳ ה׳.

נד דנ) שם. על הסדר. וכן הנשים צריכין לשתות הד׳ כוסות על הסדר דהיינו שיאמרו הגדה בנתיים דהא חייבים בכל מצות הנוהגות באותו לילה כמ״ש לקמן סעי׳ י״ד יעו״ש. ח״א כלל ק״ל או׳ י״ב.

נה הנ) שם. על הסדר. ר״ל כסדר הכתוב לקמן שתקנו חז״ל דבין ראשון לשני יפסיק באמירת הגדה. ובין שני לשלישי יפסיק באכילת מצה ומרור וברהמ״ז. ובין שלישי לרביעי בקריאת הלל ואם לא הפסיק ביניהם בדברים הללו אלא שתה ד׳ כוסות זה אחר זה לא יצא י״ח ד׳ כוסות. ר״ז או׳ ט״ז. ומשמע דלאו דוקא ד׳ כוסות זה אחר זה אלא ה״ה אם שתה רביעי אחר שלישי זה אחר זה בלא קריאת הלל בינתיים דלא יצא י״ח כוס רביעי וצריך לחזור ולשתות כוס רביעי אחר קריאת הלל. וכ״כ מ״ב או׳ כ״ו.

נו ונ) שם. שלא כסדר לא יצא. וכולן חשובין כוס ראשון ולא יותר וצריך להביא עוד ג׳ כוסות על הסדר. רשב״ם בפסחים ק״ח ע״ב. וכן פי׳ הר״ן. והב״ד הפר״ח. מש״ז או׳ ז׳ א״א או׳ ח׳ דה״ח או׳ ח׳ ר״ז שם. מ״ב שם. וצריך לחזור ולברך בפה״ג כיון שטעה בדין הסבור דאין לו לשתות עוד משום דהו״ל כמוסיף על הכוסות דרי סילק עצמו והו״ל כנמלך. ער״ה או׳ ב׳ וכ״כ א״א שם. דה״ח שם. מ״ב שם.

נז זנ) [סעיף ט׳] שיעור הכוס רביעית וכו׳ ומדת הכלי שיכילנו ארכו כרוחב ב׳ גודלים וכן רחבו. וגבהו כרוחב שני גודלים וחצי גודל. וחומש גודל. טור. והוא מגמ׳ פסחים ק״ט ע״א ושיעור זה הוא כשהכיס מרובע ע״פ כל גבהו ועד״ז תשער בכוס עגול שהעיגול פחות ממרובע רביע וא״כ אם הכוס הוא ב׳ גודלים אורך וב׳ גודלים רוחב צריך שיהיה גבהו ג׳ גודלין. וג׳ חומשי גודלין. ר״ז או׳ ח״י. והוא שיעור ביצה ומחצה שהוא רביעית הלוג כמ״ש הרי״ף וכ״כ הרא״ש בתשו׳ כלל י״ד סי׳ ה׳ וכ״כ לעיל סי׳ תנ״ו או׳ ח׳ ואו׳ ט״ז יעו״ש. וכתב בדרשות מהרי״ל הלכות אגדה כל כוס צריך שיחזיק כמעט מלוא שני קליפות ביצה דהיינו רביעית הלוג והא דאמרינן רביעית הוי ביצה ומחצה ר״ל מאי שמשערין בהטלת ביצה תוך מים לשער כנגד המים היוצאים אכן כשממלאין ומשערין בקליפת ביצה אז היא כמעט מלוא שני קליפות הביצה עכ״ל והב״ד ח״י או׳ ח״י. א״ר או׳ י״ג חק יוסף או׳ יו״ד. א״א או׳ י״א. ועוד עיין לעיל סי׳ ק״ץ או׳ ט״ז ששם כתבנו דעת האחרונים בזה יעו״ש.

נח חנ) שם לאחר שימזגנו. ארבע כוסות האלו צריך למזוג אותם כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה. ולא יפחות בארבעתן מרביעית היין חי׳. הרמב״ם פ״ז דין ט׳ והוא מגמ׳ פסחים ק״ח ע״ב. ופי׳ שם רשב״ם כדי שיהיה בכל אחד רבע רביעית כדי שימזגו ויעמוד על רביעית יעו״ש. וכ״כ שם התו׳ ד״ה ואת. וכ״כ הר״ן. ועיין לקמן סי׳ תע״ג או׳ קמ״ה.

נט נט) שתה ארבע כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבע כוסות ולא יצא ידי חירות. הרמב״ם שם. והוא מגמ׳ שם ופי׳ שם רשב״ם כלומר אין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מזוג וכ״כ שם הר״ן ידי חירות לא יצא שלא קיים מצוה מן המובחר ומיהו א״צ לחזור ולשתות ד׳ כוסות עכ״ל וכ״כ המ״מ על הרמב״ם שם. והב״ד ב״י. וכתב שם הרשב״ם וה״מ ביינות שלהם דדרו על חד תלת מיא אבל יינות שלנו לא בעי מזיגה עכ״ל וכ״כ שם התו׳ ד״ה שתאן דדוקא ביינות שלהן שהיו חזקים צריך מזיגה אבל בשלנו לא. וכ״כ המרדכי פ׳ ע״פ. וכ״כ הטור דיין שלנו לכתחלה א״צ מזיגה עכ״ל וזהו שכתב בהגה אם רוצה למזגו משום דיין שלנו א״צ מזיגה כנז׳ מיהו לפי סודם של דברים יש למזגו והוא מפני שיין בלא מזיגה נקרא יין המשכר

וע״י מזיגה נקרא יין המשמח לפי שהיין הוא בבחי׳ הבינה בחי׳ דין בסוד אני בינה לי גבורה וע״י המים שהוא בחי׳ חסד מתמתק וע״כ אפי׳ הוא יין רך יש למזגו מעט דהיינו לשפוך בתוכו ג׳ טפין מים ויכוין שהם ג׳ יודי״ן שיש בשם ס״ג וכנגד ג׳ יודי״ן שיש בשם אהי״ה במילוי יודי״ן וגם אם היין חזק רוצה למזגו הרבה יחלק המזיגה לג״פ כנז׳ ועיין עוד לעיל סי׳ קפ״ג סעי׳ ב׳ בענין כוס של בהמ״ז ובדברינו לשם או׳ ו׳ ובסי׳ ער״א סעי׳ יו״ד בענין כוס של קידוש ובדברינו לשם או׳ ח״ן יעו״ש.

ס **ס) שם. וישתה כולו או רובו.** ר״ל כולו לכתחלה ורובו בדיעבד. כ״כ שם התו׳ ד״ה רובא. וכ״מ מדברי הרא״ש והב״ד ב״י. וכ״כ בדרשות מהרי״ל סדר אגדה. והב״ד ח״י או׳ ך׳ מיהו מדברי הטור והלבוש משמע דאף לכתחלה סגי ברובו. וכ״כ ח״י שם דמשמעות הפו׳ אף מחזיק הכוס הרבה רביעיות דא״צ לשתות כולו אפי׳ לכתחלה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ד בשם ראב״ן. אבל הב״ח הסכים כדעת התו׳ דלכתחלה צריך לשתות כולו וכתב לפרש כן גם בדעת הטור יעו״ש וכ״כ העו״ש או׳ ז׳ וכ״ה דעת הפר״ח דלכתחלה צריך לשתות כולו. וכ״כ חק יוסף או׳ י״א. שו״ג או׳ כ״ה, מאמ״ר או׳ ה׳ א״א או׳ ט׳ ביאורי הגר״א מ״ב או׳ ל׳ ובמדינות שהיין ביוקר אפי׳ לכתחלה סגי ברובו. ט״ז סק״ח א״ר או׳ י״ג. ר״ז או׳ י״ט. מ״ב שם. ומ״מ בכוס רביעי שמברכין ברכה אחרונה יש לשתות עכ״פ רביעית שלם וכמבואר לעיל סי׳ ק״ץ סעי׳ ג׳ יעו״ש. ח״י שם. חק יוסף שם. ר״ז שם. מ״ב שם. ועיין לקמן או׳ ס״ו.

סא **סא) ויש** שמקמצין וכועסין על המשרתים אם שותין הרבה ועתידין ליתן הדין כי הוא מכשילן ומונען מן המצוה. ח״א כלל ק״ל או׳ ג׳ בענין הסדר. מ״ב שם.

סב **סב) ודע** שצריך בכל כוס רביעית אעפ״י ששותה יין חי או חזק דפחות מרביעית לאו כלום הוא רשב״ם שם. וכ״כ הר״ן. והב״ד ב״י ב״ח. מ״ב או׳ כ״ט.

סג **סג) שם. או רובו.** ורובו של כוס היינו כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית כמ״ש לעיל סי׳ ק״ץ סעי׳ ג׳ וסי׳ רע״א סעי׳ י״ג יעו״ש והוא שיעור טעימת כוס של כל דבר הצריך כוס. מאמ״ר או׳ ה׳ והיינו באדם בינוני אבל באדם גדול בענין טפי דבשתיה הכל לפי מה שהוא אדם ומ״מ לא בעינן טפי מרביעית כמ״ש לעיל סי׳ ק״ץ או׳ ט״ו יעו״ש. וכשהוא אדם קטן כגון שנעשה בן י״ג דמלוא לוגמיו דידיה הוא פחות מרוב רביעית צריך דוקא רוב רביעית. ב״ה.

סד **סד) שותין** ממנו כ״כ בני אדם וכו׳ משמע דלכתחלה מותרין הרבה לצאת בכוס אחד. מ״א סק״ט. ואע״ג דלכתחלה צריך שלא יהא הכוס פגום כבסי׳ רע״א סעי׳ יו״ד כיון דכוס שלם הוא (ר״ל בתחלת שתיית הראשון) שותין ממנו הרבה בני אדם ושרי לכתחלה. א״א או׳ ט׳.

סה **סה) שם. כמנין רביעיות שבו.** ל״ד כמנין רביעיות דהא בשתיית רוב רביעית לכל אחד סגי אלא משום דלכתחלה בעי רביעית כמ״ש וישתה כולו וכו׳ נקט כאן כמנין רביעיות. מאמ״ר או ו׳ וכ״ה בהדיא בהר״ן דאף בכה״ג סגי ברוב רביעית יעו״ש.

סו **סו) שם. וי״א שצריך לשתות רוב הכוס וכו׳** וכ״ה דעת הב״ח וסיים ה״ד בדיעבד אבל לכתחלה צריך לשתות כולו אפי׳ בכוס גדול הרבה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח. חק יוסף או׳ י״ב, מיהו הלבוש השמיט דברי הי״א הנז׳ וכתב א״ר או׳ י״ד משום דרוב הפו׳ חולקים ע״ז והביא דברי הב״ח וסיים אבל נוהגין כלבוש יעו״ש. ור״ל דנוהגין כדיעה ראשונה שהיא סתם הש״ע שהביא הלבוש. וכ״כ ח״י או׳ ך׳ דנוהגין לשתות רביעית או רובו אפי׳ מכוס גדול יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ט דעיקר כדעת האומרים שאף לכתחלה די בשתיית רוב רביעית אף אם הכוס מחזיק כמה רביעיות אלא שכתב ומ״מ טוב לחוש לסברא ראשונה וליקח כוס קטן ולשתות כולו יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ז׳ דאף שהעיקר כדיעה קמייתא מ״מ ראוי ונכון לחוש לסברת הי״א יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ח׳ דלכתחלה טוב ליקח כיס קטן מחזיק רביעית בריוח וישתה לכתחלה כולו ויוצא לכ״ע ממה שיקח כוס גדול וכו׳ יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכ״מ שסותם הש״ע לקולא ואח״כ כותב בשם י״א לחומרא דדעתו לחוש להם לכתחלה יעו״ש. וא״כ ה״נ לכתחלה יש לחוש לדעת הי״א ואפי׳ בכוס גדול יש לשתות כולו או רובו ואם אינו יכול לשתות יין הרבה או שהיין ביוקר אז יקח כוס קטן שמכיל מטט יותר מרביעית וישתה כולו לכתחלה ורובו בדיעבר. ועיין לעיל או׳ ס׳.

סז **סז) וכתב** שם הב״ח ומ״מ נראה דאפי׳ לכתחלה אין למלאות כל הכוס ממש (והיינו בכוס גדול) אלא ימלאנו עד רובו דזה נקרא נמי כוס של יין וישתה הכל לכתחלה ובדיעבד יצא בשתיית הרוב ממנו עכ״ל אמנם המאמ״ר שם כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאינם מחוורין ועכ״פ בכוס של קידוש ובהמ״ז צריך למלאותו על כל גדותיו דכל דבר הטעון כוס בעי׳ שיהיה מלא כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ג סעי׳ ב׳ בהגה וסי׳ רע״א סעי׳ יו״ד ושאר דוכתי יעו״ש. ועיין בדברינו לשם בס״ד.

סח **סח) שם הגה. וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק וכו'** דהיינו שלא ישהה מתחלה ועד סופו יותר משתיית רביעית כמ״ש סי׳ תרי״ב סעי׳ יו״ד יעו״ש. ואם שהה יותר מאכילת פרס אפי׳ בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולשתות אפי׳ בכוסות אחרונות. ואם שהה כדי שתיית רביעית א״כ הוי ספיקא ובשני כוסות ראשונות יחזור וישתה וע״פ מ״ש סעי׳ ז׳ בהגה (ר״ל אבל בשני כוסות אחרונות לא יחזור וישתה מספק מפני שנראה כמוסיף על הכוסות) ולכתחלה ישתה רוב רביעית בבת אחת. מ״א ס״ק י״א. וכ״כ הפר״ח. א״ר או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ י״ג. דה״ח או׳ ט׳ ר״ז או׳ ך׳ ח״א בענין הסדר או׳ ג׳ ומ״ש ולכתחלה ישתה רוב וכו׳ היינו בשאר כוסות דסגי ברוב רביעית אבל בכוס רביעי שמברך עליו ברכה אחרונה צריך לשתות רביעית בבת אחת. ועיין לעיל סי׳ ק״ץ או׳ ח״י.

סט **סט) [סעיף יוד׳] מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו וכו'** ר״ל שמצטער בשתייתו וכואב בראשו וכדאמרינן בנדרים דף מ״ט ע״ב על ר׳ יהודה ב״ר אלעאי דלא הוי שתי חמרא ושתי ד׳ כסי ומזיק בראשו מן הפסח ועד עצרת וכן איתא בירושלמי על ר׳ יונה והב״ד ב״י יעו״ש. ומשמע דדוקא אם רק כואב בראשו הוא שצריך לדחוק עצמו ולשתות אבל לא אם יחלה ויפול למשכב ח״ו וכ״כ מ״ב או׳ ל״ה. ועיין לקמן סי׳ תע״ג או׳ ח״פ.

ע **ע) שם. מפני שמזיקו וכו'** ונראה דרשאים למזגו היטב כל זמן שראוי לקידוש כמ״ש סי׳ ער״ב סעי׳ ה׳ מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ל״ז. ועיין בדברינו לשם או׳ ל״ב ואו׳ ל״ה. ועוד עיין בסי׳ ר״ד סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד.

עא **עא) שם. צריך לדחוק עצמו וכו'** והא דמצטער פטור מן הסוכה כמ״ש לקמן סי׳ תר״מ סעי׳ ד׳ שאני התם דטעמו תשבו כעין תדורו וכמ״ש התו׳ בסוכה דכ״ו ע״א הא בשאר מצות דלית לן פטורא מקרא כי סוכה דכתיב תשבו חייב המצטער וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. ברכ״י או׳ יו״ד ועי״ש.

עב **עב) שם. צריך לדחוק עצמו וכו'** וידחוק עצמו לשתות ד׳ כוסות שלימים ואכילת מצת מצוה ואפיקומן שיעור כזית שהוא ט׳ דרה״ם אף שקשה עליו אכילתן ושתייתן ובזה לא יצטרך לאכול סמים ומשקין מרים לרפואת הגוף. אורחות יושר פי״א. יפ״ל ח״ב או׳ ז׳.

עג **עג) שם. צריך לדחוק עצמו וכו'** ובזה ניצול מדין ד׳ מיתות ב״ד אם נתחייב בהם כי ד׳ כוסות באים לכפר על ד׳ מיתות ב״ד כמ״ש הרב עיון יעקב פ׳ ע״פ דכ״ג ע״ג יעו״ש. יפ״ל ח״ג או׳ ב׳.

עד **עד) שם. צריך לדחוק עצמו וכו'** ואם אינו יכול לשתות יין בשום אופן יוצא בשריית מי צמוקים הנקרא שרבי״ט. תשו׳ ב״ד סי׳ רנ״א. ברכ״י או׳ י״א. ואם גם זאת אינו יכול כגון שצוו לו הרופאים שמזיק לו והוא בעה״ב שצריך להוציא אחרים אז יש לקדש ולטעום מעט ויתן לאחרים לשתות ויוצא י״ח קידוש וכמ״ש לעול סי׳ רע״א סעי׳ י״ד יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד.

עה **עה) שם. לקיים מצות ד׳ כוסות.** משא״כ בקידוש של שבת ושאר יו״ט שיכול לצאת בשתיית האחרים כמ״ש לעיל סי׳ רע״א סעי׳ י״ד ובדברינו לשם בס״ד.

עו **עו) הנשבע** שלא ישתה יין סתם חלה ג״כ על ד׳ כוסות. עו״ש או׳ ח׳ א״ר או׳ ט״ז. ועיין לקמן סי׳ תפ״ה ובדברינו לשם בס״ד.

עז **עז) מי.** שנשבע שלא לשתות יין ישתה מי צמוקים לד׳ כוסות אך במי שאפשר לשתות יין הוא מצוה מן המובחר ומחוייב לשתות יין. מהר״ש הלוי חי״ד סי׳ י״ב אלא שהניח בצ״ע אי מי צמוקים נכלל ג״כ תוך שבועתו יעו״ש. והב״ד ח״י או׳ כ״ב. וכ״כ הר׳ מנוח פ״ז משם רב נטרונאי גאון אם אינו מוצא יין וכו׳ ישרה צמוקים במים וכו׳ יעו״ש וכ״כ בשה״ל דף ל״א ע״ב בשם הגאונים. והב״ד הברכ״י או׳ י״א. וכ״כ הרוקח סי׳ רפ״ג. וכ״כ הטור סי׳ תפ״ג בשם בעל העיטור. והב״ד הט״ז בסי׳ זה סק״י. ח״י או׳ הנז׳ וכ״כ הער״ה סי׳ תפ״ג או׳ ג׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ ר״ז או׳ כ״ז. ודוקא באותם צמוקים שיש בהם לחלוחית כשמעצרין אותם אבל אם אין יוצא מהן דבר רק ע״י שרייה במים און יוצא בהם. הריב״ש סי׳ ט׳ ח״י שם. ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ ער״ב סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם כל הדינים השייכים לזה יעו״ש. ומיהו צריך לבדוק הצמוקין קודם שרייתן שמא יש בהם חטים או שעורין או פתיתי חמץ וגם יש להשגיח בהם בעינא טבא שמא יש בהם קמח ואח״כ כשישרה אותם במים יחמיץ. ועיין לעיל סי׳ תס״ז או׳ ס״ד.

עח **עח) [סעיף יא׳] מצוה לחזר אחר יין אדום.** כ״ה בירוש׳ פ״ג דשקלים. והטעם כתוב שם שנאמר אל תרא יין כי יתאדם וכו׳ עכ״ל משמע שהאדום הוא יותר משובח. וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״ט. ר״ז או׳ כ״ו. ויש עוד רמז לאדום זכר לדם שהיה פרעה שוחט בני ישראל. ט״ז שם. חק יוסף או׳ ט״ו. ר״ז שם. והא״א או׳ י״ג כתב זכר למכת דם שהיה במצרים כחרוסת זכר לטיט עכ״ל ועוד רמז לעתיד כמ״ש מי זה בא מאדום (ישעיהו ס״ג:א׳) וכו׳ מדוע אדום ללבושך וכו׳ ובמקומות שמצויים עלילות שקרים נמנעו מליקח יין אדום. ט״ז שם. ח״י או׳ כ״ד. ר״ז שם.

עט עט) **שם הגה. אם אין הלבן משובח ממנו.** כ״כ הטור שאם הלבן משובח מהאדום שהוא קודם. וכ״כ הלבוש. ר״ז שם. והרשב״ץ במאמר חמץ דף ל״ד חשש לדעת הרמב״ן שלא לקדש על יין לבן שאין בו אדמומית ולא לצאת בו ידי ד׳ כוסות אבל לקידוש היום ולהבדלה יוצא בו לכתחלה ער״ה או׳ ג׳. ועיין לעיל סי׳ ער״ב סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם

פ פ) **[סעיף יב׳] יוצאין ביין מבושל וכו׳** שכר אע״ג דמברכין עליו ברהמ״ז נראה דבלילי פסח כי היכי דאין מקדשין על שכר ה״נ אין מברכין עליו ברהמ״ז דכל הכוסות הם שוים לחשיבות לעשותם ביין ולא בשכר. הרשב״ץ שם. ער״ה או׳ ד׳ והיינו אפי׳ לדברי מור״ם ז״ל לעיל סי׳ קפ״ב סעי׳ ב׳ בהגה שכתב דנוהגין לברך ברהמ״ז על השכר אף דאיכא יין מצוי בליל פסח אין לברך עליו ברהמ״ז אבל לדברי הש״ע שם בלא״ה אין לברך על השכר במקום שיין מצוי יעו״ש.

פא פא) **שם יוצאין ביין מבושל וכו׳** היינו בדיעבד אבל לכתחלה מצוה מן המובחר ליקח היין היותר משובח בלי תערובת. ח״י או׳ כ״ה. ועיין לעיל סי׳ ער״ב סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד.

פב פב) **שם. ובקונדיטון.** פי׳ שנתערב בו דבש ופלפלין. ח״י שם. שו״ג או׳ ל״א ר״ז או׳ כ״ז.

פג פג) **[סעיף יג׳] אפי׳ עני וכו׳** ומי שאין לו אלא ד׳ כוסות מצומצמות אחר מזיגה וקחם בלילה הראשונה ולא יקח שנים בלילה הראשונה לקידוש וברהמ״ז ושנים ללילה שניה חדא דהא בקיאינן בקביעה דירחא ויומא קמא עיקר ועוד דהא קידוש של יו״ט דרבנן וברהמ״ז י״א דאינה טעונה כוס לכן פרסומי ניסא עדיף. ועוד דקידוש אפשר בפת עיין לעיל סי׳ רצ״ו סעי׳ ד׳ מ״א ס״ק י״ד. ח״י או׳ כ״ו. א״ר או׳ י״ז. חק יוסף או׳ ח״י. ער״ה או׳ ה׳ דה״ח או׳ י״ב. ר״ז סי׳ תפ״ג או׳ ה׳ מ״ב או׳ מ״א. ומ׳ שאין לו אלא ב׳ כוסות או ג׳ איך יתנהג עיין בדברינו לקמן רסי׳ תפ״ג.

פד פד) **נר** ביתו עדיף מד׳ כוסות משום שלום בית כמ״ש לעיל סי׳ רס״ג סעי׳ ג׳ מ״א שם. ח״י שם. א״ר שם. חק יוסף או׳ י״ז. ער״ה שם. דה״ח שם. ר״ז או׳ ל׳ מ״ב שם. ויעשה הסדר על הפת כמ״ש לקמן סי׳ תפ״ג יעו״ש.

פה פה) **שם. אפי׳ עני וכו׳** מי שמשלחין לו יין לד׳ כוסות ולקידוש אינו רשאי לשנות. חוות יאיר סי׳ רל״ב ועוד עיין לעיל סי׳ רמ״ב או׳ ח״י.

פו פו) **שם. ימכור מלבושו וכו׳** היינו אם לא נתנו לו גבאי צדקה. רשב״ם פסחים צ״ט ע״ב. ב״י. מ״א ס״ק ט״ו. ר״ז שם. אכן מחוייבין הם ליתן לו כמבואר ברשב״ם שם. וכ״כ הרמב״ם פ״ז דין ז׳ וכ״כ המרדכי פ׳ ע״פ. וכ״כ רש״י על הרי״ף שם. וכ״כ הר״ן שם. ועיין שם בתו׳ שכתבו דמשמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כ״א לעצמו והוא מוציא את כולם בשלו כמו בקידוש של שבת אלא שסיימו דיש להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד ועו״ש. ונ״מ למי שהוא עני ביותר ואין לו רק ד׳ כוסות דא״צ למכור מלבושיו לצורך ד׳ כוסות של אנשי ביתו אלא דיוצאין בשלו וישתה מכל כוס רובו והשאר יתן לבני ביתו לשתות כל אחד מעט לזכר ורק בכוס רביעי יש לשתות רביעית שלת משום ברכה אחרונה.

פז פז) **שם. בשביל יין לד׳ כוסות.** או שאר משקין במקום שהם חמר מדינה. ר״ז או׳ ל׳. ועיין לקמן ססי׳ תפ״ג בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

פח חפ) **[סעיף יד׳] גם הנשים חייבות וכו׳** שאף הם היו באותו הנס. פסחים ק״ח ע״ב. ובאכילת מצה נשים חייבות דבר תורה שנאמר לא תאכל עליו חמץ וכו׳ כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה והני נשי נמי הואיל וישנן בבל תאכל חמץ ישנן בקום אכול מצה. פסחים מ״ג ע״ב וכ״ה בקידושין ל״ד ע״א. והב״ד הר״ז או׳ כ״ה. ובאכילת מרור נמי חייבות דכיון דכשיש ק״פ הן חייבות מה״ת שהרי הן חייבות בק״פ לכך כשתיקנו לאכול מרור בלא פסח תיקנו גם לנשים דכל דתיקון רבנן כעין דאו׳ תקון. ב״ד סי׳ רנ״ו והער״ה או׳ ז׳ כתב דחייבות מהיקשא דעל מצות ומרורים כדמוכח בפסחים צ״א ע״ב וכפירש״י שם בהדיא יעו״ש. ועוד עיין בפסחים ק״ך ע״א דמרור בזה״ז אינו אלא מדרבנן יעו״ש.

פט טפ) **שם. ובכל מצות וכו׳** וכן באמירת ההגדה והלל כדי לשתות ד׳ כוסות על הסדר. תו׳ סוכה ל״ח ע״א ד״ה מי שהיה. וכ״כ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ב. וכ״כ הברכ״י בסי׳ תע״ג או׳ ט״ו דנשים חייבות בהגדה דאורייתא והוכיח כן מכמה רבוותא וכתב ודלא כהרב ב״ד סי׳ רנ״ו יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב בסי׳ זה או׳ יו״ד קיצור ש״ע סי׳ קי״ט או׳ ב׳ וכתב שם ח״א ולכן צריך להזהיר בני ביתו שלא יזלזלו בכל זה ובפרט באכילת מרור שמזלזלין בו מאד וגם צריך להודיע להם בלשון שמבינים עכ״פ הטעם של פסח מצה ומרור כדי שיקיימו מצוה זו וגם שישמעו קידוש וברכת אשר גאלנו ויכוין להוציאם עכ״ל. ועיין לקמן סי׳ תע״ג סעי׳ ו׳ בהגה.

צ צ) **[סעיף טו׳] תינוקות שהגיעו לחינוך וכו׳** דהיינו כבן ה׳ או ו׳ שנים כמ״ש לקמן סי׳ תר״מ סעי׳ ב׳ וכ״כ ח״י או׳ כ״ז. ומ״ש כבן ה׳ או ו׳ היינו כל אחד לפום חורפיה כמ״ש הט״ז ומ״א שם יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ט״ז. והר״ז או׳ כ״ה כתב שהגיעו לחינוך היינו שהן יודעין מענין קדושת יו״ט וגם יש

בהם דעת להבין מה שמספרים להם באמירת ההגדה ולכן ראוי לחנכם יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ קי״ט או׳ א׳.

צא צא) שם. שהגיעו לחינוך וכו׳ מיהו סוגיא דתלמוד משמע לכאורה גם שלא הגיעו לחינוך. ויהיה רביעית להגיע לחינוך. דרשות מהרי״ל סדד ההגדה. ח״י שם וכבר נהגו העם לתת לפני כל אחד כוסו ואפי׳ לפני הקטנים כדי שישאלו ומנהג יפה הוא. סדה״י.

צב צב) אשה שיש לה בן שהגיע לחינוך ואין לה כ״א ד׳ כוסות מצומצמות תשתה היא ותאמר הגדה והבן ישמע ממנה דהיא הוה חד דרבנן והבן תרי דרבנן א״א שם.

צג צג) שם. מצוה ליתן וכו׳ ואם לא נתן לא עיכב רק לכתחלה הוא מצוה מן המובחר וכמבואר לעיל סעי׳ ט׳ ח״י או׳ כ״ח. וחק יוסף או׳ ך׳ כתב דשאני הכא דהא איירי כשיש ב׳ או ג׳ תינוקות וא״כ חיישינן שלא ידקדקו שיבא לכל אחד כדי שיעור ויש ברכה לבטלה לכן מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו עכ״ל ועוד י״ל דמצוה ליתן לכל אחד וכו׳ כדי שיראו התינוקות שינוי וישאלו דבכל זמן אין נותנין לתינוקות לכל א׳ כוס בפ״ע והשתא נותנין הר״ז שינוי ועי״ז ישאלו מה נשתנה וכו׳.

צד צד) שם. מצוה ליתן לכל אחד וכו׳ והשה״ל כתב דישתה רוב הכוס ובניו ובני ביתו הקטנים שותין הימנו מעט אבל א״צ כוס לכל אחד ואחד. וכ״כ הרד״א בסדר אגדה. א״ר או׳ ח״י. מחה״ש ס״ק י״ז. וכתב שם המחה״ש דקטנים אפי׳ רוב רביעית א״צ לשתות עכ״ל ומיהו עכ״פ יש לשתות מלוא לוגמיו של קטן. ומשמע דלסברא זו אין חילוק בין קטן שהגיע לחינוך או לא. אמנם דעת האחרונים כדברי הש״ע דבהגיע לחינוך מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו אך למי שהוא עני ביותר אפשר דיש להקל. ועיין לעיל או׳ צ״א.

צה צה) שם. הגה ואין ליקח כוס שפיו צר וכו׳ ואף בדיעבד אם שהה השיעור שנת׳ לעיל סוף סעי׳ ט׳ לא יצא. פר״ח. ועיין לעיל או׳ ס״ח.

צו צו) [סעיף טז׳] מצוה לחלק וכו׳ בליל פסח קודם עשיית הסדר. ר״ז או׳ ל״א.

צז צז) שם. כדי שיראו שינוי וישאלו. ובש״ס איתא כדי שלא ישנו וישאלו.

צח צח) שם. כדי שיראו שינוי וישאלו. וישיבו להם עבדים היינו וכו׳ וא״כ צריך לעוררם שלא ישנו עד לאחר שאומרים עבדים היינו וכו׳ כדי שידעו ענין יציאת מצרים ולקיים מצות והגדת לבנך ביום ההוא וכו׳.

סימן תעג

א א) [סעיף א'] **מוזגין לו כוס ראשון וכו'** והכוסות צריכין שטיפה והדחה דכוס של ברכה הן. דרשות מהרי"ל סדר האגדה. רוקח סי' רפ"ג. וכ"כ מהרי"ב בשם מהרא"י והב"ד ד"מ בסי' תפ"ו או' ב' וכ"כ ח"א כלל ק"ל או' יו"ד. וכתב שם ח"א דאם הם נקיים א"צ שטיפה והדחה בין כוס לכוס אלא סגי בשטיפת כוס הראשון עכ"ל ומיהו עיין לעיל סי' קפ"ג סעי' א' ובדברינו לשם או' ד' שכתבנו דלפי דעת הזוה"ק והתיקו' דכוס של ברה"מ צריך הדחה ושטיפה אפי' אם הוא נקי יעו"ש. ומ"מ טוב שיהיה לו כלי מלא מים סמוך לשלחן כדי לשטוף ולהדיח הכוסות בין כוס לכוס. סה"מ. תו' חיים על ח"א שם או' ל"ד. ועיין עוד לקמן או' קמ"ב וסי' תע"ט או' א'.

ב ב) **שם. מוזגין לו כוס ראשון וכו'** עיין לעיל סי' תע"ב או' נ"ע ולקמן סי' תע"ד או' ב'.

ג ג) **שם. ומקדש עליו וכו'** וקודם קידוש י"ל נוסח זה. לשם יחוד קבה"ו (**ו"ה יאהדונ"י**) בדחילו ורחימו (**י"ה יאההויה"ה**) ורחימו ודחילו (**איההיוה"ה**) ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים (**יהוה**) בשם כל ישראל ובשם כל נפש רוח ונשמה חיה יחידה המתיחסים אל שורשי נר"ן חיתינו יתידתנו ומלבושיהם והקרובים אליהם והנלוים להם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה ומכל פרטי אבי"ע דכי פרצוף וספירה דפרטי אבי"ע הנה אנחנו באים לקיים בעה"י כל המצות הנוהגות בלילה הזה שהיא ליל פסח ליל א' של חג המצות והם מצות קידוש היום על כוס ראשון של יין. ומצות רחיצת ידים ראשונה משום טיבול כרפס. ואכילת כרפס ומ"ע של סיפור יציאת מצרים כמש"ה והגדת לבנך ביום ההוא וכו' ומצות ברכת הגאולה על כוס שני של יין. ונט"י שניה עבור הסעודה. וברכת נט"י. וברכת המוציא ואכילת מצה. ומ"ע של אכילת מצה כמש"ה בערב תאכלו מצות. ומצות אכילת מרור כדי לזכור שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים וגם לטבלו בחרוסת זכר לטיט. וכריכת מצה ומרור ביחד כסברת הלל הזקן. ואכילת אפיקומן זכר לקרבן פסח. ורחיצת ידים של מים אחרונים. ומ"ע של בהמ"ז. וגם לאומרא על כוס ג' של יין. ומצות קריאת ההלל ושתיית כוס ד' של יין. לתקן את שורש כל מצות אלו במקום עליון ע"י ההוא טמיר ונעלם. ויהי נועם וכו'.

ד ד) **שם. ומקדש עליו.** ועיין לעיל סי' תע"ב או' נ"א שכתבנו דכוס א' הוא כנגד חכמה דבינה יעו"ש ובכוס א' יכוין כי הכוס עצמו הוא גי' אלהים אמנם תכוין לבחי' תמורתו (ר"ל כי לה"י דאלהים מתחלפות באותיות הקודמות להם כד"ט וא"ם אין מתחלפות) שהוא שם אכדט"ם וה' אצבעות יד ימינך הם כנגד ה' אותיות אכדט"ם. והיין שבתוך הכוס ג"כ רומז לשם אכדט"ם כי היין גי' ע' ואם תחברהו עם ה' אצבעות האוחזות בו הרי ע"ה כמנין אכדט"ם עם הכולל. ובהוי"ה של ברכת הקידוש תכוין לשם ע"ב שהוא בחי' חכמה.

ד) **וכוס** שני הוא בחי' בינה דבינה ותכוין בו לשם אכדע"ם בהתחלקו לב' א"ם ג"ל (ר"ל כי כד"ע גי' ג"ל) ובהו"ה דברכת אשר גאלנו יכוין לשם ס"ג שהוא בחי' בינה.

ד) **ושני** כוסות האחרונים הם בבחי' חו"ג שבדעת ולכן בין ג' וד' לא ישתה כדי שלא להפריד ביניהם. וכוס א' הוא בבחי' חסדים שבדעת ויכוין לשם אכדע"ם בחשבונו שהוא גי' ע"ד ועם הכולל ע"ה שהוא ג"פ יב"ק (ר"ל ג"פ הוי"ה אלהי"ם שכל א' גי' יב"ק) ולשם מ"ה שהוא בחי' חסדים שבדעת. וכוס האחרון הוא בבחי' גבורות שבדעת ויכוין לשם אכדע"ם בבחי' חשבונו שהוא בגי' ע"ד ולשם ב"ן שהוא בבחי' גבורות שבדעת. ואמנם אתה תחבר יחד ב' הכוו' בכוס ראשו' ואח"כ תחזור לכוין שניהם בכוס שני כמבואר כ"ז בשער הכוו' ובע"ח פ"ב ופ"ג יעו"ש.

ה ה) **שם. ומקדש עליו.** יקדש מעומד. סדה"י. ואין אנחנו נוהגין כן אם לא שחל פסח בשבת משום ויכלו. כנה"ג בהגה"ע וכ"כ בספרו פסח מעובין או' ר"ח. אמנם לפי דברי האר"י ז"ל כל הקידושין צ"ל מעומד בין של שבת בין של יו"ט כמ"ש לעיל סי' רע"א או' ס"ב יעו"ש וכ"כ היפ"ל ח"ב או' א' וכתב שם ומתחיל אלה מועדי ה' וכו' אם חל בחול יעו"ש. ור"ל אבל אם חל בשבת קודם הכל יאמר יום הששי ויכלו וכו'. ואח"כ אלה מועדי ה' וכו' ואח"כ סברי מרנן. ואח"כ ברכת היין וברכת קידוש היום ושהחיינו. וקודם הכל י"ל מזמור לדוד ה' רועי וכו' כמ"ש לעיל סי' רע"א או' ס"ג יעו"ש.

ה) **ודע** שאין קידוש יו"ט ד"ת כמ"ש לעיל סי' רע"א או' ו' יעו"ש. ועוד עיין לעיל סי' תע"ב או' פ"ג.

ו ו) **שם. ומברך שהחיינו וכו'** ובזה נפטר שאין מברכין שהחיינו על המצה. מהר"י מולכו בתשו' כ"י. ברב"י או' א' ולכן כשאומר שהחיינו על הקידוש יכוין לפטור מצות אכילת מצה. ועיין לקמן סי' תרמ"ג סעי' א'

ז ז) **והא** דלא מברך ברגל הטוב והמטיב ה"ט שאין טובה זו משותפת עם חבירו ודמי לירדו גשמים ואין לו שדה בשותפות דק"ל סי' רכ"א דאיני מברך. מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' ק"א. ברכ"י או' ב' והלק"ט ח"א סי' נ"ח כתב דבמקום הטוב והמטיב התקינו התפילית ובקידוש אתה בחרתנו וכו' ואין לך

הטבה גדולה מזו יעו״ש.

ח ח) שם. ומברך שהחיינו וכו׳ ואינו מברך שעשה נסים לפי שעתיד לאומרו בהגדה. טור. וכ״כ בס׳ הפרדס כ״י לרש״י ז״ל והביאו שה״ל כ״י. וכ״כ הרוקח סי׳ רפ״ג והרשב״ץ במאמר חמץ. והב״ד המחב״ר או׳ א׳ ובדרשות מהרי״ל סדר אגדה כתב משום דמצוה הכתובה בתורה היא ואין מברכין שעשה נסים אלא אמציה דרבנן כגון חנוכה ופורים יעו״ש. ור״ע כתב הטעם משום דיום ישועה הוא ועדיף מנסים. מט״מ סי׳ תרי״ט. פרישה או׳ ב׳ א״ר או׳ ד׳.

ט ט) שם. ומברך שהחיינו וכו׳ ואם לא בירך בליל ראשון מברך כל שבעה. וה״ה בכל יו״ט. עירובין מ׳ ע״ב. ונ״ל דאפי׳ בירך בראשונה ולא בירך ביו״ט שני של גליות מברך כל שבעה. מ״א סק״א. ומיהו המו״ק והנה״ש או׳ א׳ מגמגמין בזה וסיים שם הנה״ש ומ״מ כבר הורה זקן. וכ״כ ח״ו או׳ א׳ כדברי מ״א הנז׳ א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳.

י י) ואם לא נזכר עד שמיני של פסח בחו״ל כתב הא״א או׳ א׳ דצ״ע די״ל דבקיאין בקביעא דירחא וא״א זמן יעו״ש. אבל הר״ז שם כתב דיכול לברך עד סוף יו״ט האחרון של גליות. וכ״כ מ״ב או׳ א׳.

יא יא) וכתב שם ח״י דה״ה בשמיני עצרת אם לא אמר זמן יש לו תשלומין כל שבעה. אבל הא״ר בסי׳ תצ״ד או׳ ד׳ הקשה ע״ז וכתב הא״א בסי׳ זה או׳ א׳ די״ל ספק ברכות להקל. וכן הסכים מ״ב שם.

יב יב) ואם שכח לומר זמן ליל ראשון ובליל שני אמר זמן א״צ שוב לומר זמן מכח לילה ראשונה להשלמה דאם יום ראשון קודש א״כ השלים הזמן ביום שני ואם יום שני קודש הא אמר זמן. ח״י שם. א״ר שם. ר״ז שם.

יג יג) שם. ומברך שהחיינו וכו׳ ואם שכח לברך קודם השתיה יברך אח״כ מיד שנזכר ואפי׳ נזכר למחר ביום יברך ואפי׳ באמצע השוק. ר״ז שם. מ״ב שם. ועיין באו׳ שאח״ז.

יד יד) ואם אין לו כוס של יין בשעת הקידוש מברך זמן בלא כוס. כ״כ השה״ג על הרי״ף ס״פ בכל מערבין בשם הריא״ז. והוא מגמ׳ עירובין מ׳ ע״ב שאמר והלכתא זמן אומרו אפי׳ בשוק. ופי׳ שם ר״ח אפי׳ בשוק ולא צריך כוס. וכ״כ הרי״ף והרא״ש שם. וכ״כ ח״י או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳.

טו טו) ואם שכח לומר קידוש בלילה דינו כדלעיל סי׳ רע״א סעי׳ ח׳ כ״כ העו״ש לקמן ססי׳ תפ״ה. וכ״כ ח״י סי׳ זה או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ דהיינו שלמחר ביום יברך בפה״ג ואח״כ יברך ברכת הקידוש אשר בחר בנו וכו׳ ר״ז שם. ועיין בדברינו לשם בסי׳ רע״א סעי׳ ח׳ בס״ד.

טז טז) אבל אם לא אמר הגדה בליל פסח אין לו תשלומין דהא כתיב בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. מ״א סי׳ תפ״ה. ח״י או׳ הנז׳ א״ר שם. ר״ז שם.

טז) ודע דאם לא אמר הגדה עד לאחר חצות יאמר אח״כ הגדה ויאכל מצה בלא ברכת אכילת מצה דמידי ספק לא נפקא אי הלכה כראב״ע או לא (עיין לקמן סי׳ תע״ז או׳ ט׳ ואו׳ יו״ד) וד׳ כוסות ישתה בברכה אחת על כולן וברכה אחרונה לבסוף. א״א או׳ ה׳ דה״ח או׳ ג׳. ונראה דמ״ש בברכה אחת על כולן היינו אם לא הפסיק ביניהן בבהמ״ז אבל אם הפסיק ביניהן בבהמ״ז מברך ברכה אחת על כוס ראשון וברכה אחת על כוס בהמ״ז דבהמ״ז הוי הפסק לענין ברכת היין כמ״ש לעיל סי׳ ק״ץ או׳ א׳ יעו״ש.

יז טוב) שם. ואם חל בשבת וכו׳ ומותר לומר ההגדה בספר אף שהוא ביחידות ולא חיישינן שמא יטה כמ״ש לעיל סי׳ רע״ה סעי׳ ט׳ ודלא כדעת מהרי״ו סי׳ קצ״ג דאוסר. ח״י או׳ ג׳ ומיהו דעת חק יוסף או׳ ג׳ להחמיר כדברי מהרי״ו משום דהאידנא איכא דלא ידע כלל לא בהבטה ולא באמירה יעו״ש. ועיין בדברינו לשם בס״ד.

יח יח) שם ואם חל במו״ש אומר יקנה״ז. פי׳ יין דהיינו ברכת היין. קידוש. נר דהיינו ברכת מאורי האש. הבדלה זמן. ומה שאין מברכין על הבשמים כתבו התו׳ בפסחים ק״ב ע״ב ד״ה רב משום דשמחת יו״ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים יעו״ש. וכ״כ שם הרא״ש. ועיין עוד מ״ש לעיל סי׳ רצ״ז או׳ א׳.

יט יט) שם. אומר יקנה״ז. ומה שנהגו העולם להוסיף ולומר בסדר הבדלה ואת יום השביעי משמת ימי המעשה קדשת. הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך עיין בתו׳ פסחים ק״ד ע״א ד״ה בעי שכתבו ואת יום השביעי משמת ימי המעשה קדשת היינו חולו של מועד דשרי דבר האבוד ובשבת אסור הבדלת (והרד״א גרס והבדלת) וקדשת את עמך בקדושתך שתי הבדלית הן בין כהנים ללוים ובין לוים לישראלים והוי מעין חתימה דבין קודש לקודש

וסך הכל הן ז׳ הבדלות יעו״ש. וכ״כ הרא״ש והמרדכי והב״ד ב״י. וכ״כ הרד״א בסדר הגדה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח. ר״ז או׳ ע׳ ומיהו מ״ש שם הרד״א ואת יום השביעי זהו יו״ט אחרון וכו׳ עיין מה שהשיג עליו המחב״ר או׳ ב׳ יעו״ש.

כ **ך) שם. אומר יקנה״ז.** וכתב מהרי״ו בדרשותיו יש נוהגין לעמוד בשעת הבדלה וכן בכל שאר ימות השנה אבל בס׳ מט״מ סי׳ תרי״ח חלק עליו וכתב דבמו״ש שחל בו יו״ט יש להבדיל מיושב כמו בקידוש יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ד׳ ר״ז או׳ ח׳ אמנם היפ״ל ח״ב או׳ ב׳ כתב דהמנהג שלנו בשגם הוא דבשאר ימות השנה מבדילים מיושב אם חל ליל יו״ט בליל מו״ש אומרים יקנה״ז הכל בעמידה יעו״ש. ור״ל דהגם בשאר ימות השנה אומרים הבדלה מיושב כדברי הש״ע סי׳ רצ״ו סעי׳ ו׳ יעו״ש כשחל יו״ט בליל מו״ש ונוהגים לקדש מעומד כפי דברי האר״י ז״ל וכמ״ש לעיל או׳ ה׳ אומרים כל יקנה״ז בעמידה.

כא **כא) שם. ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה ישלים וכו׳** וכ״כ הלבוש דלא יפסיק בהגדה. ומיהו מ״ש ח״י או׳ ה׳ על דברי הלבוש הנז׳ דלא ראה זה בשום פוסק הרי הוא במלחמות פ׳ ע״פ שחולק על בעל המאור וס״ל שלא התירו אלא בין כוס לכוס אבל משמזגו לו כוס שני והתחיל במצותו לשאול עליו ולדרוש אינו רשאי להפסיק בשתיה יעו״ש. וכ״כ הר״ן שם. מיהו דעת התו׳ בפסחים ק״ג ע״ב ד״ה רב אשי נראה כדעת בעל המאור דמותר לשתות באמצע הגדה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״א. אבל הגר״א הסכים כדברי המלחמות והר״ן דכיון שהתחיל ההגדה אסר לשתות יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ד׳ ועיין עוד לקמן סעי׳ ג׳.

כב **כב) שם. ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה וכו׳** ואפי׳ נזכר קודם שהתחיל ההגדה לא יבדיל עד אחר ההגדה דכיון דהבדלה צריך על הכוס למה ישתה כוס אחר שלא לצורך דאע״ג דבין ראשון לשני הרשות בידו לשתות כמה כוסות מדינא דגמ׳ מ״מ ראוי ליזהר שלא לשתות כמ״ש לקמן סעי׳ ג׳ כדי שלא ישתכר הילכך ימתין עד אחר גאל ישראל ואז יעשה שתי קדושות בכוס אחד. אבל אם נזכר קודם אכילת כרפס יבדיל תחלה ואח״כ יאכל כרפס דק״ל אסור לאכול קודם שיבדיל כדלעיל סי׳ רצ״ט וה״ה אם נזכר קודם אכילת כזית מצה או מרור שיבדיל תחלה ואח״כ יאכל. שו״ג או׳ ד׳ מיהו הר״ז או׳ ז׳ כתב דאפי׳ נזכר מיד לאחר ששתה כוס ראשון של קידוש קודם שיאכל הירקות לא ימזוג מיד כוס ב׳ להבדיל עליו שלא יהא מוסיף על הכוסות יעו״ש. ונראה דדעת השו״ג שכתב להבדיל קודם אכילת ירקות הוא לפי דברי הש״ע לקמן סי׳ תע״ד שכתב שאין מברכין בפה״ג כ״א על כוס של קידוש ועל כוס ברהמ״ז וא״כ כיון דאין מברכין עליו בפה״ג לא הוי כמוסיף על הכוס ודברי הר״ז לפי מ״ש מור״ם ז״ל שם דמברכין על כל כוס וכוס וא״כ כיון שצריך לברך עליו בפה״ג הוי כמוסיף על הכוסות וע״כ צריך להמתין עד לאחר גאל ישראל ומה אוכל כרפס קודם הבדלה היכא דלא אפשר שרי וכמ״ש לעיל סי׳ רצ״ו סעי׳ ג׳ יעו״ש. ומ״מ נראה דאם תיכף לטעימת הכוס נזכר שלא הבדיל יש להבדיל עליו ואח״כ ישתה הכוס או רובו. ואם נזכר בעודו שותה אלא שכבר שתה רביעית או רובו יש לחזור ולמלאותו ולהבדיל עליו דכיון שנזכר בעודו שותה הרי לא סילק עצמו מהיין וא״צ לברך על כוס זה אפי׳ לנוהגין לברך על כל כוס כוס וא״כ כיון שא״צ ברכה לפניו ואינו שותהו בהסיבה לא הוי כמוסיף על הכוסות ושרי לכ״ע. ועיין לעיל סי׳ תע״ב או׳ מ״ח.

כג **כג) שם. ואח״כ יבדיל.** ואם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל מבדיל באמצע סעודתו על הכוס ואם היה דעתו לשתות יין תוך הסעודה אינו מברך בפה״ג ואם לא היה דעתו צריך לברך ולא ימתין להבדיל עד אחר הסעודה דא״כ יהיה כמוסיף על הכוסות ואין לומר שיאמר הבדלה והלל על כוס א׳ דאין אומרין ב׳ קדושות על כוס א׳ דדוקא קידוש והבדלה שרי דשניהם ענין א׳ הוא כדאיתא בפסחים דגם בהבדלה אמרינן המבדיל בין קודש לקודש. מ״א סק״ב ח״י או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ו׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ק״ל בענין הסדר או׳ ג׳ מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ קע״ד או׳ י״א.

כד **כד) וה״ה** אם נזכר מיד לאחר ששתה כוס ב׳ צריך למזוג מיד כוס ג׳ ויבדיל עליו ולא יברך עליו בפה״ג אלא א״כ שבשעה שבירך על כוס שני היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה. ר״ז שם.

כה **כה) ואם** לא נזכר עד לאחר גמר הסעודה דהיינו לאחר שאכל אפיקומן לא יבדיל על הכוס קודם בהמ״ז שלא יהא כמוסיף על הכוסות שחכמים תיקנו ב׳ כוסות אחר הסעודה והוא ישתה ג׳ משא״כ באמצע שלא תיקנו כלום אין כאן הוספה אלא ימתין עד לאחר בהמ״ז שאז יאמר ברכת הנר והבדלה וישתה הכוס של בהמ״ז. ר״ז שם. וה״ה אם נזכר תוך בהמ״ז שלא הבדיל מברך בהמ״ז והבדלה על כוס אחד. מחה״ש סק״ב. מ״ב שם.

כו **כו) ואם** שכח להבדיל עד אחר בהמ״ז אומר הלל והבדלה על כוס אחד דהא א״א בענין אחר כמ״ש סי׳ רצ״ו סעי׳ ג׳ מ״א שם. ח״י שם. חק יוסף שם. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם. ואה לא נזכר עד לאחר ששתה כוס ד׳ יבדיל על כוס ה׳ כיון שא״א בענין אחר. ר״ז שם מ״ב שם.

כז כז) **שם הגה. ואין ליטול ידיו כלל קודם קידוש.** ר״ל אף לנוהגין בכל השנה ליטול ידיו לסעודה קודם קידוש ולדידהו הקידוש לא חשיב הפסק בין נטילה לסעודה הואיל והוא מצרכי סעודה וכמ״ש לעיל סי׳ רע״א סעי׳ י״ב מ״מ בליל פסח שמפסיקין הרבה אחר הקידוש באמירת הגדה ובתוך כך מסיח דעתו משמירת ידיו לכ״ע אין לעשות כן ואפי׳ ליטול כדי שלא יצטרך לחזור וליטול ידיו אחר הקידוש לאכילת כרפס ג״כ אינו נכון. ר״ז או׳ ד׳ מ״ב או ו׳.

כח כח) **שם. הגה ואין ליטול ידיו וכו׳** וכן הסכים הט״ז סק״א וכתב והוא מנהג פשוט שאין נוטלין אלא עד טיבולה ראשון יעו״ש. וכן הסכים ח״י או׳ ד א״ר או׳ א׳ חק יוסף או׳ ז׳ ח״א שם. וכ״כ באו׳ הקודם בשם האחרונים ועיין עוד לעיל סי׳ רע״א או׳ ע״ט.

כט כט) **שם. בהגה. יטול מעט.** כתב מעט כדי לחוש להטעם שהביא בד״מ או׳ י״א דאין ליטול ידים קודם קידוש דמיחזי שסובר שקידוש צריך נטילה וע״כ לא יטול נטילה גמורה. מ״ב או׳ ז׳.

ל ל) **שם בהגה. אבל אין לברך וכו׳** ר״ל אפי׳ אם יטול נטילה גמורה יזהר עכ״פ שלא יברך ענט״י דנטילה זו אינה עולה לו לצורך אכילה כנז׳ ונמצא דהוי ברכה לבטלה. מ״ב או׳ ח׳ ועיין לקמן סעי׳ ו׳.

לא לא) **שם. בהגה ובעל הבית לא ימזוג וכו׳** אם אפשר לו. לבוש. ר״ז או׳ א׳ מ״ב או א׳ וא״כ אם חפץ למזוג בידו כדי לכוון כוונת המזיגה כמ״ש לעיל סי׳ תע״ב או׳ נ״ט הוי כלא אפשר.

לב לב) **גם הסימנים יאמר בפה דהיינו קודם קידוש יאמר קדש.** וקודם הרחיצה הראשונה יאמר ורחץ. וכן כל הסדר כי נרמזו בו סודות גדולים ונפלאים מאד. יסוה״ש. פת״ע או׳ א׳ ועיין בפע״ח פ״ז מ״ש סודות בזה יעו״ש.

לג לג) **[סעיף ב׳] שותה בהסיבה.** ואם שכח ולא היסב עיין לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד.

לד לד) **שם. ואינו מברך אחריו.** על הגפן כי סומך על מה שיברך בסוף בהמ״ז. ט״ז סק״ב. ואפי׳ שתה רביעית ויותר בין שהוא יין בין שהוא שאר משקין שהם חמר מדינה לפי שהכוס של קידוש הוא מצרכי הסעודה והרי הוא כדברים הבאים מחמת הסעודה שא״צ ברכה לאחריהם לפי שהם טפלים לסעודה ונפטרים בבהמ״ז שלאחר הסעודה. ועוד (הא שהוצרך לכתוב עוד טעם אחר עיין לעיל סי׳ קע״ד או׳ י״ב ודוק) שהוא נפטר בברכה אחרונה שיברך אחר כוס רביעי ואעפ״י ששוהה הרבה בינתיים אין בכך כלום. ר״ז או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ קע״ד סעי׳ ד׳ וסי׳ ער״ב סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ תע״ד.

לה לה) **[סעיף ג׳] אם ירצה לשתות כמה כוסות וכו׳** בין לשתות בין א׳ לב׳ או לאחר כוס שני וכ״ש בתוך הסעודה אבל בין ג׳ לד׳ לא ישתה כמ״ש לקמן סי׳ תע״ט ועיין לעיל או׳ כ״א.

לו לו) **שם. הרשות בידו.** ולפי מ״ש הרב לקמן סי׳ תע״ד בהגה דמנהגינו לברך ברכה ראשונה על כל כוס וכוס דלא כדעת הרא״ש א״כ הא דמותר לשתות בין הכוסות היינו דוקא אם מים דעתו עליו בענין שא״צ לברך עליו בפה״ג דאל״כ הוי כמוסיף על הכוסות כמ״ש הטור בשם הר״מ מרוטנבורג וכן מסקנת הב״ח אף לדעת הרא״ש יעו״ש. ח״י או׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״ב. מ״ב או׳ י״ג.

לז לז) **שם. ומ״מ ראוי ליזהר וכו׳** והוא לחוש לדעת הכלבו שהביא בב״י דהא דשרינן לשתות בין הכוסות היינו בין כוס שני לכוס ג׳ דהוא סמוך לאכילה או בתוך האכילה דאז אינו משכר אבל לא בין ראשון לשני כדי שלא ישתכר וכו׳.

לח לח) **שם. ומ״מ ראוי ליזהר וכו׳** וכ״ה המנהג. ד״מ או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ד.

לט טל) **שם. אם לא לצורך גדול.** כגון ששכח ולא הבדיל ולא נזכר עד ששתה כוס ראשון או כגון שבני מעיו כבדים עליו ורוצה לשתות עוד כדי לגרר תאות המאכל ויאכל מצה לתיאבון וכדומה. ועיין לעיל או׳ כ״ב.

מ מ) **שם. כדי שלא ישתכר וכו׳** ולפ״ז משמע דשאר משקין שאינם משכרין מותר לשתות. ח״י או׳ י״א. א״ר או׳ ט׳ שו״ג או׳ ח׳ ר״ז או׳ י״ג. מ״ב או׳ ט״ז. מיהו החמ״מ כתב דאפי׳ אינו משכר אסור לשתות יעו״ש.

מא מא) **שם. כדי שלא ישתכר וכו׳** ומה״ע נמי שמעינן שראוי להזהר שלא לשתות כל צרכו בתוך הסעודה בשתי לילות כדי שלא ישתכר וימנע מלאכול אפיקומין ולומר בהמ״ז והלל או שלא יוכל לשתות שתי כוסות אחרונות כ״א בדוחק ובצער כמ״ש המפה לקמן סי׳ תע״ו סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש. שו״ג שם.

מב **מב) [סעיף ד'] מביאין לפני בעה"ב וכו'** משמע אבל לשאר בני הבית א"צ להניח לפניהם כסדר הזה אלא בהגיע שעת אכילה הוא יחלק לכולם והכי איפסיקא הלכתא בפסחים קט"ו ע"ב. וכ"כ הטור. וכ"כ הפר"ח. שו"ג או' יו"ד. וכ"כ האחרונים.

מג **מג) שם. שיש בה שלש מצות.** שנים ללחם משנה כמו שאר יו"ט ואחד לפורסה חציה לאפיקימן וחציה ללחם עוני מה דרכו של עני בפרוסה וכמ"ש לקמן רסי' תע"ה יעו"ש.

מד **מד) שם. שיש בה שלוש מצות,** כ"כ הטור והוא מדברי התו' והרא"ש כמ"ש הטור בסי' תע"ה. וכ"כ הטור שם בשם רב עמרם. וכ"כ המרדכי בסדר של פסח וכ"כ הרוקח בסי' רפ"ג. וכ"כ הכלבו. וכ"כ בדרשות מהרי"ל סדר ההגדה. מיהו הרי"ף בפ' ע"פ כתב שא"צ אלא שני מצות אחת פורסה לשנים ומכרך על חציה המוציא ועל אכילת מצה וחציה השני לאפיקומן והשלימה לכריכה. והביאו הטור שם בסי' תע"ה וכתב שכ"כ קצת הגאונים. וכ"כ הרמב"ם פ"ח דין ו' וכ"ה דעת המ"מ שם. וכן הסכים בביאורי הגר"א אמנם הב"י בסי' זה כתב והעולם נוהגים כדעת התו' והרא"ש ולכן פסק כן בש"ע. וכ"ה דעת האחרונים. וכ"כ בתיקונים תיקון ס"ט ד"ה ועוד ותוסף ללדת וכו' ולקבל ג' טיפין אלין תקינו תלת מצות בפסח יעו"ש. וכ"כ בשער הכוו' דף פ"ג ע"ב ודף פ"ז ע"ג דמצה העליונה והאמצעית הם כנגד חכמה ובינה דמצד אבא והמצה והתחתונה היא כנגד הדעת דמצד אבא יעו"ש. וכ"כ בפע"ח פ"ג יעו"ש. ולקמן נבאר סודם בס"ד,

מה **מה) שם. וחרוסת.** כדי לטבל בו המרור כמ"ש לקמן סי' תע"ה סעי' א' יעו"ש.

מו **מו) שם. וכרפס.** והוא מין ירק שנקרא כן ובל"א קורין אותו איפי"ך כמ"ש בדרשות מהרי"ל סדר ההגדה. וכ"כ ח"י או' י"ב. ר"ז או' ט"ז.

מז **מז) שם. או ירק אחר.** דהיינו שנאכל ח"י ומבושל שמברכין עליו בפה"א כדלעיל סי' ר"ה. ח"י שם. ועיין בדברינו לשם בס"ד.

מח **מח) שם. או ירק אחר.** ובלבד שלא יהיה מהירקות שיוצאין בהן י"ח מרור שאם יאכל עכשיו מהן איך יחזור ויברך אח"כ בתוך הסעודה על אכילת מרור. עו"ש או' ג' ר"ז או' ט"ז. ועיין לקמן סי' תע"ה סעי' ב'.

מט **מט) שם. או ירק אחר.** ונוהגין ליקח כרפס משום דכרפס למפרע ס' פרך ר"ל ס' רבוא עבדו בפרך במצרים דרשות מהרי"ל שם. מ"א סק"ד. ח"י או' י"ב. ר"ז שם. ובשער הכוו' דף פ"ג ע"א כתב דמילת כרפס הוא גי' ש"ס והוא שם אלהים במילוי יודי"ן שהוא ש' וכשתמלאנה במילואה שי"ן יהיה בגי' כרפס והוא הקטנות א' דמוח חכמה שבנצח דאימא ותכוין שגם כל שאר הקטנות א' דמוח בינה ודעת (ר"ל שם אלהים במילוי ההי"ן דבינה ובמילוי אלפין האלף בציור יו"י בחסדים דדעת והאלף בציור יו"ד בגבורות דדעת כנודע) דמצד אימא גם הם נכנסים יחד עם קטנות דמוח חכמה וכו' וסיים ובזה תבין כי לקיחת הכרפס בליל פסח אינה בהזדמן כמ"ש הפו' שלוקח ירק אחר במקומו אם ירצה ואין הענין כן כי דברי חכמים ומנהגם תורה היא וצריך לדייק ולהזהר לאכול דוקא כרפס ולא ירק אחר עכ"ל.

נ **נ) שם הגה. וחומץ או מי מלח.** ואם חל בשבת יכין המי מלח קודם שבת ולא יעשה בשבת כמ"ש סי' שכ"א סעי' ב' ואם לא עשה קודם שבת ואין לו חומץ יש לעשות מי מלח מעט וכמ"ש שם בסי' שכ"א. ט"ז סק"ג. ח"י או' י"ג חק יוסף או' י"א. ר"ז או' י"ט. ועיין בדברינו לשם בס"ד.

נא **נא) שם הגה. וחומץ או מלח.** או בשאר מיני טבולין. ואם אין לו יטבלנו בחרוסת. פר"ח סעי' ו' ר"ז או' י"ד. ומיהו מ"ש או בשאר מיני טיבולין היינו שיש עליהן שם משקה שצריך נט"י למטבל בהם. ועיין לעיל סי' קנ"ח סעי' ד' ובדברינו לשם או' כ"ו ואו' כ"ט ודוק.

נב **נב) שם בהגה. או מי מלח.** ולאחר שאכל הירק מותר לסלק הירק ומי המלח מהקערה. מ"א סק"ה. חק יוסף או' י"א. ר"ז או' כ"ה. אמנם לפי מה שנכתוב לקמן שאלו הדברים שמניחים בקערה יש בהם רמז לאורות עליונים א"כ יש להשאיר קצת כרפס בקערה אף לאחר האכילה כדי שיהיה הסדר שלם עד לאחר אכילת מצה ומרור. וכ"כ בן א"ח פ' צו או' ל"ב. אבל מי מלח יכול להסירו כיון שאינו מכלל הסדר כמבואר לקמן או' ח"ן.

נג **נג) שם. אחד זכר לפסח** דכשהיה בהמ"ק קיים היו מביאין לפניו גופו של פסח כמ"ש בפסחים קי"ד ע"א.

נד **נד) שם. ואחד זכר לחגיגה.** ואפי' אם חל פסח במו"ש שאז לא היתה חגיגה באה עם הפסח שאין דוחה שבת אפ"ה מביאין שני תבשילין כיון שאינו אלא לזכר בעלמא הכי מסיק הטור כמ"ש הב"ח וכתב וכן נהגו. וכ"מ מסתמיות הש"ע, וכ"כ העו"ש או' ג' פר"ח. ח"י או' י"ד. א"ר או' יו"ד. ר"ז או' כ"ג. מ"ב או' כ"ב.

נה **הנ) שם. ואחד זכר לחגיגה.** ואית דאמרי זכר למשה ולאהרן. רוקח סי' רפ"ג. ח"י או' ט"ו. ור"ל זכר למשה ולאהרן שעל ידם נעשו הנסים ויצאנו ממצרים.

נו ונ) **שם. ונהגו בבשר וביצה וכו'** כ״כ הכלבו סי׳ ן׳ בשם הירוש׳ שהמנהג לקחת זרוע וביצה כלומר בעא רחמנה למפרק יתנא בדרעא מרממא. וכתב עוד מביאין לפניו שני תבשילין אחד צלי ואחד מבושל הצלי זכר לפסח והמבושל זכר לחגיגה. ומנהגינו לעשות הצלי מזרוע הבהמה זכר לזרוע נטויה. ואין צולין אותו בשפוד רק על הגחלים לפי שהוא זכר לפסח ופסח לא היה נצלה אלא בשפוד של רמון וכו׳ ואם נחזור אחר שפוד של רמון יהיה טורח גדול. והמבושל עושין מביצה זכר לאבילית בהמ״ק וי״א מפני שהיא קלה להתבשל עכ״ד. והב״ד ב״י וכך הם דבריו כאן בש״ע. ועיין לקמן סי׳ תע״ו סעי׳ ב׳ בהגה.

נז זן) **שם. ונהגו בבשר וביצה וכו'** הא שכתב ונהגו לפי שבפסחים קי״ד ע״ב איכא למ״ד סילקא וארוזא ואיכא למ״ד דג וביצה שעליו. ואיכא למ״ד שני מיני בשר וכ״פ הרמב״ם פ״ח כמ״ד שני מיני בשר והב״ד ב״י יעו״ש. וכ״כ הטור דשני תבשילין מאיזה מין שירצה אלא שכתב ונהגו בבשר וביצה ונהגו ליקח זרוע רמז לו בזרוע נטויה עכ״ל ונ״מ כיון דאינו אלא מנהג בבשר וביצה דלעת הצורך יש להקל ע״פ דינה דגמ׳ וכתב שם הרשב״ם בשם ר״ח דשני מיני בשר צלי כנגד הפסח ומבושל כנגד חגיגה מיהו דעת התו׳ שם שניהם מבושלים יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ס״ח.

נח חנ) **שם הגה. ויסדר הקערה לפניו וכו'** וסדר הקערה בשם האר״י ז״ל מועתק מע״ח וז״ל סדר סידור הקערה ליל פסח תקח הג׳ מצות מצה שמורה ותניח הכהן למעלה והלוי למטה ממנו והישראל למטה ממנו והם ג׳ בחינות חב״ד דאבא עלאה. אח״כ תקח מרור וכרפס וזרוע וביצה ותניח על הג׳ מצות (ר״ל סמוך כמו ועליו מטה מנשה) והזרוע הרומז לחסד מצד ימין שלך והביצה הרומזת לגבורה בצד שמאל שלך. ומרור הרומז לתפארת באמצע כי תפארת מכריע בין חסד וגבורה. והחרוסת בצד ימין תחת הזרוע בקו ימין והוא נגד נצח. והכרפס הרומז להיד תנוח תחת הביצה מצד שמאל בקו שמאל. וחזרת תניח למטה מן המרור בקו האמצעי לעשות בו אח״כ כורך והוא נגד היסוד והקערה בעצמה הכוללת כולם נגד המלכות הרי עשר ספירות דחכמה ואל ישנה מזה הסדר ואשרי למי שמכוין להנ״ל עכ״ל. פע״ח פ״ב. י״א בהגה״ט. מו״ב אי׳ ר״ו. אלא שמ״ש שם המו״ב ג׳ מצות כח״ב ט״ס הוא וצ״ל חב״ד כמבואר בשער הכיו׳ דג׳ מצות הם בחי׳ חב״ד וכאשר נבאר סודם לקמן בס״ד. ולפ״ז אין להניח המי מלח אלא חוץ הקערה וכן הכוסות של יין כדי שלא להוסיף ולא לגרוע מסדר הנז׳ עד לאחר אכילת מצה ומרור.

נט טנ) **שם בהגה. למעלה מן הכל.** פי׳ סמוך לו. מ״א סק״ו. אבל לא זע״ז ממש. א״א. או׳ ו׳.

ס ס) **שם, והבשר נהגו שיהיה זרוע.** וכתב הר״ן פ׳ ע״פ דעצם בלא בשר לא מיקרי תבשיל לכן צריך שיהא מעט בשר סרוך עליו. ד״מ או׳ ח׳ מ״א סק״ז. חק יוסף או׳ י״ג ר״ז או׳ כ״ב. ומי שאין לו זרוע יקח שאר בשר אף בלא עצם. א״א או׳ ז׳ ודע דשני פרקים מפרק הארכובה הנמכרת עם הראש עד כף הירך נקראים זרוע כמבואר ביו״ד סי׳ ס״א סעי׳ ב׳ לגבי מתנות כהונה יעו״ש. וא״כ ה״ה לכאן איזה פרק שירצה מב׳ פרקים הנז׳ יקח כי אין הפרש ושניהם בכלל זרוע. ועוד דע כי המנהג שאין לשבר עצם הזרוע אלא יהיה שלם זכר לפסח ועצם לא תשברו בו.

סא סא) **שם. ונהגו שהבשר יהיה צלי וכו'** ורש״ל כתב לנהוג דיבשל חתיכת בשר ויחלקה למסובין וכ״כ הב״ח ושל״ה. והב״ד מ״א סק״ח. אבל הט״ז סק״ד כתב שהבשר שמניחין לזכר אין אוכלין אותו אז כי אינו אלא משום זכר לפסח יעו״ש. וכ״כ מהרי״ו סי׳ קצ״ג דאסור לאכלו בין בלילה הראשון בין בלילה השני כיון שהוא זכר לפסח ואפי׳ במקום שנהגו לאכול צלי יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ י״ז. ר״ז או׳ כ״א וכ״כ הפר״ח דאין ראוי לאוכלו בלילה משום דמיחזי כאוכל קדשים בחוץ כיון שהפרישו זכר לקרבן פסח ולפיכך אין לאוכלו עד למחר יעו״ש. וכתב המש״ז או׳ ד׳ דאף אם הבשר מבושל כל שזכר לפסח אין אוכלין בלילה אלא למחר אם ירצה כיעו״ש. אבל הביצה אוכלין משום שיש בה עוד טעם אחר זכר לאבילות בהמ״ק. ט״ז שם. ח״י שם. מש״ז שם. ר״ז שם. ועיין לקמן או׳ ס״ט.

סב סב) **שם. שיהיה צלי על הגחלים,** זכר לפסח כמ״ש לעיל או׳ נ״ו. וגם הפסח אם צלאו ע״ג גחלים שפיר דמי כמ״ש הרמב״ם בה׳ ק״פ פ״ח דין יו״ד. מש״ז או׳ ד׳ ר״ז או׳ כ״א. מ״ב או׳ כ״ט.

סג סג) **שם. שיהיה צלי וכו'** וכתב מהרי״ו בדרשותיו שצריך לצלות הזרוע והביצה מבע״י דהואיל שאינו אוכלו ביו״ט אסור לצלותו ביו״ט. ונראה דאם רוצה לאכלו ביו״ט ראשון ולעשות אחרות לליל יו״ט שני הרשות בידו ואז יוכל לצלות אף ביו״ט הואיל שאוכלו באותו יום. ד״מ או׳ יו״ד. וכ״כ מ״א סק״ח. ח״י או׳ י״ז. ר״ז שם. מ״ב או׳ ל״ב. ומאן דלא אכל צלי אף ביום אסור לצלותו בליל יו״ט. בית יהודה סי׳ נ״א. ברכ״י או׳ ד׳. ומיהו בס׳ בן א״ח פ׳ צו או׳ ל׳ כתב דאם שכח מותר לצלותו בליל פסח אע״ג דאין אוכלין צלי גם ביום ראשון וכמ״ש בספרו מקבציאל אמנם הס׳ הנז׳ אינו מצוי כדי לעיין בו ולראות ראיותיו ועיין לעיל סי׳ תנ״ג או׳ ט״ז ומ״מ כיון דצלי אינו אלא מנהג כמ״ש לעיל או׳ ז״ן ודעת האחרונים אין להתיר כ״א בראוי לאוכלו באותו היום א״כ להנוהגים שלא לאכול צלי גם ביום ושכח לצלותו מבע״י יש להניח במקומו בשר מבושל שראוי לאוכלו באותו היום לכ״ע. ועיין לקמן סי׳ תע״ו או׳ ב׳.

סד סד) **שם. והביצה תהיה מבושלת.** וצריכין להזהר בכל ביצים ששולקין בקדרה בפסח שירחצו תחלה במים צוננים בתוך כלי אחד בפ״ע מפני כי אצלנו אלו המוכרים את הביצים קונים אותם מן הערביים והם מניחים אותם עם הקמחים שלהם ונדבק על קליפתם קמח לכך ירחצום היטב תחלה כי חמץ בפסח במשהו. בן א״ח שם. ואם בשלו בצים וחטה ביניהם ל״מ בפסח דאוסר אף בע״פ עד הלילה אם אין ס׳ כנגד החטים והם אינם קלופות אסורות. מש״ז או׳ ד׳.

סה סה) **אם** הניחו אפר בקדרה ששלקו בה הביצים ונמצא שם ביצה שיש בה אפרוח או ביצה שיש בה דם בחלמון כתב הרב עדות ביהוסף סאמון ז״ל סי׳ מ״ב דמותרים הביצים הכשרים משום דהאפר ניתן טעם לפגם בבשר כמ״ש מרן ז״ל בש״ע יו״ד סי׳ צ״ה סעי׳ ד׳ וכתב הרב הנז׳ דכן נוהגין במערב כשיש חופה או מילה ששולקין הרבה ביצים לחלק לבני אדם ניתנים אפר בתוך המים ששולקין בהם הביצים ואז כשנמצאת בין הביצים ביצה שיש בה דם או אפרוח מתירים שאר הביצים שהרי מה שפלטה הביצה היה טעם פגום ע״י האפר הנבלע בה יעו״ש. והגם שהט״ז והש״כ שם הניחו דברי הש״ע בצ״ע עיין בברכ״י שם או׳ ד׳ שהביא כמה פו׳ דסברי כדעת הש״ע וכן הסכים הוא ז״ל לענין הלכה כדברי הש״ע יעו״ש. וכ״כ בסי׳ ק״ז או׳ ד׳ בשם הגה כ״י מרבני המערב דאם נתן אפר על הביצים בקדרה מותר לכ״ע ואפי׳ לכתחלה עכ״ל. וכ״כ הער״ה שם או׳ א׳ וכ״כ בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ צ״ה או׳ ל״ז דכן נוהגין במדינתם דבכל פעם ששולקים הרבה ביצים ביחד מניחים אפר בתוך המים כדי שאם ימצא באחד מהם דם או אפרוח שאר הביצים מותרים וכתב שכן מורים ובאים בכל יום יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ בחקותי או׳ י״ב שכן מנהג עי״ת בגדאד יע״א. וכתב וגם לפי המנהג צריך להניח האפר בתוך המים שירתיח על האש קודם שיניחו הביצים וגם צריך להניח אפר הרבה שיהיה טעמו ניכר במים אלא שסיים אע״ג דאין למחות ביד הנוהגין היתר שומר נפשו יחוש בזה ותע״ב יעו״ש.

סו סו) **שם. והביצה תהיה מבושלת.** שהיא זכר לחגיגה וחגיגה א״צ צלי וכחכמים דפליגי אבן תימא וכמבואר בפסחים ע׳ ע״א וכ״פ הרמב״ם בה׳ ק״פ פ״י דין י״ב.

סז סז) **שם הגה. וה״ה צלויה.** שהחגיגה דינה כשלמים כמ״ש הרמב״ם שם והשלמים נאכלים בכל מאכל בין צלי בין מבושל כמ״ש פ׳ איזהו מקומן.

סח סח) **שם בהגה. וכן נוהגין בעירנו.** דחוששין לסברת הפו׳ כבן תימא. עיין תו׳ פסחים קי״ד ע״ב ד״ה שני וקט״ז ע״א ד״ה כולו צלי.

סט סט) **שם בהגה. וכן נוהגין וכו׳** והט״ז כתב דהביצה תהיה מבושלת דוקא לפי שאין אוכלין צלי בלילי פסח יעו״ש. אבל המש״ז כתב דלפי מ״ש הרב בהגה דנוהגין לצלות אף הביצה רשאי לאכול הביצה בלילה אף צלי יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ כ״א דהביצה עושין בין צלויה בין מבושל ואוכלין אותה בתוך הסעודה כמ״ש בסי׳ תע״ו יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ק״ל או׳ ו׳ ובענין הסדר או׳ י״ב דביצים צלויות מותר לאכול וכן מסיק הט״ז בעצמו בסי׳ תע״ו דאין איסור צלי בביצה ולא מנהג יעו״ש. וא״כ כל אחד יעשה כמנהגו.

ע ע) **[סעיף ה׳] אלו ירקות שיוצאין בהם וכו׳** והטעם דלא סגי באיזה דבר מר יהיה מה שיהיה כיון דאינו אלא לזכר שמררו המצריים וכו׳ משום דאיתקש למצה דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו מה מצה גידולי קרקע אף מרור גידולי קרקע ומה מצה מין זרעים אף מרור מין זרעים. פסחים ט״ל ע״א. והגם דמרור בזה״ז דרבנן כמ״ש בפסחים קט״ו ע״א מ״מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. והטעם שתיקנו אכילת מרור גם בזה״ז עיין בסה״ק עדות ביעקב דרוש ב׳ לשבת הגדול.

עא עא) **שם. שיוצאין בהם י״ח.** וכשם שאין יוצאין במצה גזולה וכמ״ש בסי׳ תנ״ד סעי׳ ד׳ כך אין יוצאין במרור גזול וע״כ יש לזהר שלא יעקור ישראל בעצמו המרור מקרקע של נכרי אף שהוא נותן לו רשות דסתם עכו״ם גוזלי ארעתא נינהו ועל קרקע אין שייך יאוש וכדלקמן בסי׳ תרמ״ט סעי׳ א׳ בהגה אלא יעקור העכו״ם בעצמו ושייך אז ע״ז שם יאוש ואח״כ יקנה הישראל ממנו דהוי ע״ז יאוש ושינוי רשות. מ״ב או׳ ל״ג והוא מצד חומרא לצאת אליבא דכ״ע כי יש פלוגתא בזה אם זה חשוב כקרקע או כתלוש עיין מ״א ס״ק י״ד וא״ר או׳ י״ז ובח״מ סי׳ צ״ה סעי׳ ב׳ ובאחרונים שם ודוק. ועוד עיין לעיל סי׳ תנ״ד או׳ כ״ט ולקמן סי׳ תרמ״ט סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

עב עב) **שם. חזרת עולשין וכו׳** לפי שלאו כל אדם בקי בהן ובשמותיהן וגם הלשון משתנה לפי המדינות ואין כל הירקות מצויין בכ״מ על כן אמרתי להעתיק כאן כל הפי׳ של אלו הירקות כפי מה שמצאתי בפו׳ כדי שכל אחד כפי לשונו ומדינתו יבין הדבר על בוריו. חזרח פי׳ בש״ס בפסחים דהוא חסא ופירש״י לטוגא והערוך לטוקא ובהגמ״י לקטוקא או לטוך. ובלבוש כתב שהוא מה שאנו קורין במדינות אלו זערזיך. ובס׳ א״ז כתב בשם מצאתי כתוב שהשיג על הלבוש בזה רק שהוא הנקרא בל״א לאטוך ובלשון רומי לקטוקה ובספרי רפואות ימצא ממנה ז׳ מינים ואין ענין כלל לזערזיך המצוי במדינות אלו עכ״ל. ובברכות פ׳ הרואה גבי בר הדיא מפשר חלמין עיף עסקיך כחסא פירש״י שהוא כפול ועב ושמעתי מלועז אחד שבארץ לועז

שבמדינות חמות מצוי אצלם חזרת בימי ניסן והוא כפול ועב כמו מה שאנו קורין במדינות אלו היו״פ שלטי״ן בל״א ואוכלין אותו זה המין למרור. ועיין בב״י שכתב מצוה בחזרת אעפ״י שהיא מתוקה ואין בה מרירות ע״כ. ועי״ש פ׳ הרואה גבי בר הדיא דאמר לרבא מריר עסקך כחסא וצ״ל דמ״מ יש בו מרירות קצת. ובערוך כתב דחזרת גליון הוא חסא מרא. ובאגודה כתב וז״ל אם לא נמצא לטיגא יקח מטריטך עכ״ל. עולשין בגמ׳ הינדב״י ופירש״י קרישפל״א והערוך פי׳ עולשין דמישטקי ובלט״ז סינצינ״י וי״א כיספינ״ו עכ״ל. ובש״ל כתב מצאתי שהוא אסחרול״א וי״א בלע״ז דאמטיק״א אנדיבי״א וכ״כ הרע״ב שהוא אנדיבי״א והוא מצוי אצלנו שמבשלין אותו ואוכלין אותו עם צוק״ר וחומץ לבטל המרירות ובהגמ״י כתב שהוא קרבי״ל והוא ג״כ מצוי אצלינו אך במהרי״ל כתב כיון שבסידורים כתב ליקח קרב״ל לטיבול ראשון משמע דאינו יוצא בו י״ח מרור. ותמכא פירש״י מרובייא ובערוך קרדוויי״א מריי״ו והאחרונים כתבו שהוא מה שקורין בל״א קרי״ן או מערטי״ך וכ״כ התי״ט ועי״ש במה שהשיג על הרע״ב שם וכן נתפשט המנהג במדינות אלו ליקח הקרי״ן למרור ומברכין על העלין והקלח נוטלין לכריכה. חרחבינה איתא בש״ס אציותא דדיקלא ופירש״י מידל״א וברוקח אגרורי״ן מרור בש״ס מרירייתא ופירש״י אמורופיי״ל תפורץ ובאגודה שהוא ווערמוט״א דהיינו לענה. ח״י או׳ ח״י. ועיין בתשו׳ ח״צ סי׳ קי״ט שכתב שהחזרת השנוי במשנתינו ובלשון חכמים חסא שמצוה לחזור עליו הוא הירק הנקרא בלשון אשכנז סאלא״ט ובלשון ספרד סאלאט״א ושם העצם שלו הוא לטוגא בכל הלשונות ששמעתי בתוגרמא ואיטליא ואשכנז וספרד ופורטוגאל ובספרי הרפואות והטבע וקורין אותו לאטוגא סאלאט ואין בו שום ספק ופקפוק בעולם ויש לו הסימנים האמורים בגמ׳ שרף ופניו מכסיפין ותחלתו רך וסופו קשה ותחלתו מתוק וסופו מר כלענה. ומפני שבארצות אשכנז ופולונייא שהם קרות אינו מצוי בזמן הפסח לא הורגלו לקחתו לחובת מצות מרור או מפני שלא היו בקיאין בטיב פתרון שמות הירקות כאנשי ארצות הקרובות לא״י ובבל לא ידעו מה הוא. ולקחו הקרי״ן שהוא תמכא לפ״ד מקצת חכמים. ונפק מיניה חורבא כי הן רבים עתה ע״ה שאינם אוכלים אפי׳ כחצי זית מחמת חורפיה ושהוא מזיק באכילתו חי ומבטלים מצות מרור ואף החרדים אל דבר ה׳ ואוכלים כזית מהקרי״ן מסתכנים בו וכו׳ וכל אשר נגע אלקים בקרבו יקיים מצוה כתיקנה ויקנה הלאטוגא סאלאט לשם מצות מרור אף אם הוא ביוקר עכ״ל. וכ״כ הלבוש דנוהגין לחזור אחר חסא אפי׳ לקנותו בדמים יקרים דשמא סימנא מילתא הוא כלומר לרמוז דחס רחמנא עלן. ועיין עוד לקמן או׳ ץ׳.

עג עג) שם. הגה פירוש מיני עשבים מרים. אכולהו קאי ומשום שאין אנו יודעין בבירור איזה הם בלשוננו לכך כתב בדרך כלל אכולהו שהם מינים מרים. מ״ב או׳ ל״ד. והסי׳ שלהם אמרו ז״ל בפסחים ט״ל ע״א כל ירק מר יש לו שרף ופניו מכסיפין. ופירש״י שרף. כשסוחטין אותו במקום חתוכו יוצא ממנו שרף לבן כחלב וקורין לייטו״ן. ופניו מכסיפין. אינו ירוק מאד ככרתי אלא פלדש עכ״ל וכ״כ הר״ן וכ״כ הריא״ז הב״ד השה״ג פ׳ כל שעה. וכתב שם הראי״ז והוא שראוי למאכל אדם.

עד עד) שם. מרור. הוא ג״כ מין ירק מר ובמשנה שם קראו אותו מרור ובגמ׳ שם קראו אותו מרירתא. והוא ע״ש שהוא מר ביותר כיעו״ש. ועיין לעיל או׳ ע״ב מ״ש עוד בו.

עה עה) שם. ויוצאין בעלין שלהן ובקלחן. וראיתי הרבה אנשים שלוקחין בשעת אכילת מרור את הירק שלו ובשעת הכריכה נוטלין הקלח ואין לזה טעם וריח דיש ליקח הירק גם בשעת הכריכה כי יוכל לאכול בטוב כזית ממנו (ר״ל כי במדינתם נוהגין לאכול תמכא שהוא הקרי״ן והוא מר ביותר כמ״ש לעיל או׳ ע״ב יעו״ש) כי אינו מצער כ״כ כמו הקלח שיש לו כח יותר. ט״ז סק״ה. מיהו המ״א ס״ק י״ב כתב הטעם למנהג העולם משום דקאמר ויוצאין בקלח שלהם אלמא דעלין עדיפא לכן נועלין העלין לברוכה ומיהו צריך ליטול כזית כמ״ש סי׳ תס״ו ומפני שאין העלין הרבה כ״כ לכן נוטלין הקלח לכריכה מיהו אם רוצה ליטול העלין לכריכה הרשות בידו עכ״ל. ומיהו במקום שיש חשש שאין העלין נבדקין יפה מן התולעים אדרבא יותר טוב לאכול הקלח בין בברכה בין בכריכה כמ״ש לקמן או׳ ץ׳ יעו״ש.

עו עו) שם. אבל לא בשורש. פי׳ השרשים הקטנים המתפצלים לכאן ולכאן אבל השורש הגדול שבו עומד הירק הוא בכלל קלח. ט״ז שם בשם מהרי״ו. וכן הסכים המ״א שם מיהו אחר זה כתב מהרי״ו שם בסי׳ קצ״ג אם יקח מערטי״ך (והוא קרי״ן כמ״ש לעיל או׳ ע״ב) יקח מה שהוא למעלה מן הקרקע כגון העלין והסמוך לו אבל לא מה שלמטה מן הקרקע דהוי שורש עכ״ל והביאו מ״א שם וכ״ה דעת א״ר או׳ י״ג אלא שכתב דבשעת הדחק יש להקל יעו״ש וכ״כ הר״ז או׳ כ״ח דיותר טוב ליטול העלין והקלח היוצא חוץ לקרקע לפי שי״א שמה שהוא טמון בקרקע הוא נקרא שורש אבל העיקר כסברא הראשונה עכ״ל.

עז עז) שם. אלא א״כ הם לחים. דעלין יבשים הרי הם כעפרא בעלמא אבל קלח מתוך שהוא שב אינו מתייבש שיפסיד טעמו. רש״י פסחים ט״ל ע״ב וכ״כ הר״ן.

עח **עח) שם. אלא א״כ הם לחים.** ומז״ה אומר שיוצאין בהם כמושין ולי נראה שהעלין צריכין שיהיו לחים ולא כמושין והקחלים אפי׳ כמושין. ריא״ז הב״ד השה״ג פ׳ כל שעה. כנה״ג בהגה״ט. וכתב שם הכנה״ג דמה שסיים הריא״ז והקלחים אפי׳ כמושין אינו מדוקדק דהשתא ביבשין יוצאין בכמושין לא כ״ש. וכ״כ ח״י או׳ י״ט דבעלין אפי׳ אין יבישים לגמרי רק כמושין אינם יוצאין בהם יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א ס״ק י״ג אלא שמצויין בטעות כמ״ש ח״י שם וא״ר או׳ י״ד. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ט אבל לא כבושים. ומיהו הא״ר שם כתב דלדינא צ״ע מדהשמיטו הרי״ף והרמב״ם ושאר פו׳ דין דכמושין אלמא דס״ל דיוצאין אף בעלין כמושין וכ״מ מהש״ס דילן וכן דעת הש״ג וכ״פ הראב״ן דף ע״ג עכ״ל. וכן הסכים הפר״ח ומה שהקשו עליו כבר הליץ בעדו הברכ״י או׳ ז׳ יעו״ש. וכ״ה דעת נתיב חיים שבגליון הש״ע יעו״ש. נמצא דדין זה בפלוגתא שנייא וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר.

עט **עט) שם. אבל לא כבושים.** פירש״י בחומץ. ונ״ל דאזיל לשיטתיה כמ״ש הב״י ביו״ד רסי׳ ק״ה בשמו אבל אנן קול דדבר השרוי במים מעל״ע הוי כבוש והוי כמבושל וא״כ אה שרה המרור במים מעל״ע אין יוצאין בו דנתבטל מרירתו. מ״א ס״ק י״ד. וכ״כ העו״ש או׳ ד׳ מיהו ח״י או׳ ך׳ כתב דמנהגן של ישראל תורה היא ששורין אותו כדי שיהא העלין לחין ולא כמושין כמ״ש באו׳ הקודם ויש להם על מה שיסמכו יעו״ש. אבל דעת חק יוסף או׳ ח״י כדברי מ״א שלא לשרות מעל״ע אפי׳ במים יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ד שאין להקל בשרייה מעל״ע ובפרט שכל האחרונים אסרו בפי׳ וכ״מ בסי׳ תקס״ז סעי׳ ה׳ ומ״ש ח״י מנהג של ישראל תורה ששורין וכו׳ קשה הא לזה סגי בפחות מעל״ע וסיים ומ״מ בשעת הדחק יש לסמוך להקל כשנשרה דיעבד מעל״ע במים עכ״ל וכ״ה המחב״ר או׳ ג׳ דלענין הלכה ודאי לכתחלה יש לחוש לדעת המ״א ודעמיה שלא תהיין הירקות במים מעל״ע יעו״ש.

פ **פ) ולפ״ז** יש ליזהר בע״פ שחל בשבת שקונין ירקות מע״ש ואם לא יניחום במים יכמושו ואם יניחום במים הו״ל כבושים ואפי׳ לא יהיו כולם תוך המים איכא למ״ד ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ א׳ בהגה דע״י הכבישה שלמטה מפעפע למעלה הילכך יש לנהוג לגלגלם במטפחת שרויה במים, נה״ש או׳ ו׳ ועיין לקמן או׳ צ״א.

פא **פא) ועיין** יו״ד סי׳ ק״ה סע״ א׳ אם שרה כ״ג שעות וסלקוהו ממים ואח״כ שרו עוד כ״ג לא הוי כמבושל יעו״ש וצריך כ״ד שעות רצופין וה״ה כאן יש תקנה א״א או׳ י״ד. והוא ע״פ מ״ש בספרו מש״ז שם או׳ א׳ יעו״ש אמנם בס׳ זבחי צדק שם או׳ ה׳ ובסי׳ ס״ט או׳ קע״ב הביא פלוגתא בזה אלא שהעלה כדעת המתירים כי רבים הם יעו״ש וא״כ כ״ש כאן דיש להקל בכה״ג כיון דבלא״ה איכא פלוגתא אי הוי כבוש במים מעל״ע כמ״ש לעיל או׳ ע״ט יעו״ש.

פב **פב) גם** למ״ד דכבוש במים מעל״ע אין יוצאין בו מ״מ בתמכא שהוא קרי״ן אף אם הוא שרוי במים מעל״ע יוצאין בו. פמ״א ח״ב סי׳ ק״י. ברכ״י או׳ ט׳ מחה״ש ס״ק י״ד שע״ת או׳ י״א ומ״מ טוב להוציאו מן המים תוך מעל״ע ויחזור וישרנו שם דכשאינו שרוי במים כ״ד שעות רצופים אינו נקרא כבוש לד״ה. ר״ז או׳ כ״ט. ועיין לקמן או׳ צ״ב.

פג **פג) ואם** הוא כבוש בתוך ציר או חומץ אם שהה כדי שיתננו על האור וירתיח ויתחיל להתבשל הרי הוא כמבושל ובפחות משיעור זה לא נאסר אלא כדי קליפה ש״ע יו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ א׳ וכ״כ הר״ז באו׳ הנז׳ דאם נשהה בציר או בחומץ חזק ושהה שם בכדי שאם היו נותנים הציר והחומץ ע״ג האור היו מתחילין להרתיח אין יוצאין בו עכ״ד. וזהו השיעור ה״ד לענין דיעבד אבל לכתחלה ודאי דאין ליתנו בתוך ציר או חומץ אפי׳ רגע אחד.

פד **פד) שם. ולא שלוקים וכו׳** אע״ג דרש״י ותו׳ פירשו דשלוק יותר מדאי מ״מ רבינו הרוקח סי׳ תמ״ה פירש האי שלוק שליקה מועטת ויש להחמיר אף בשליקה מועטת. מחב״ר או׳ ד׳.

פה **פה) שם. ולא מבושלים.** שכבר נשתנה טעמן ע״י הכבישה והבישול. לבוש.

פו **פו) שם. וכולם מצטרפין וכו׳** ר״ל כל החמשה מינין. דסד״א כיון דאמרירותא קפדינן טעמא דחד מבטל בחבריה קמ״ל דכיון דיש לכולם טעם מרירות מצטרפין. הר״ן.

פז **פז) שם. מצטרפין לכזית וכו׳** שהוא כמו חצי ביצת תרנגולת וצריך שיעור זה בשלימות מלבד ריוח שבין העלין וכדאיתא לקמן סי׳ תפ״ו ויש ליזהר בזה דאל״כ הוי ברכה לבטלה כיון שמברך על האכילה ואכילה בכזית משמע. ומי שהוא חולה או איסתניס מותר ליקח לו מאיזה מין מרור שערב עליו ביותר ואם א״א לו כלל עכ״פ יאכל מעט או ילעוס בפיו לזכר טעם מרירות בלא ברכה וראוי לדחוק עצמו בכל יכלתו אף אם יכאב עליו לקיים המצות חז״ל. ח״י או׳ כ״א. חק יוסף או׳ י״ט. ר״ז או׳ ל״א. ומיהו יכול לאכול מעט מעט ובלבד שלא ישהה מתחלת אכילת כזית עד סופה בכדי אכילת פרס כמ״ש לקמן סי׳ תע״ה סעי׳ ו׳ יעו״ש ושיעור כזית ית׳ לקמן סי׳ תפ״ו יעו״ש.

פח חפ) ואם כשיאכל כזית ממנו יחלה יום או יומים בכה״ג א״צ הבריא להביא עצמו לידי מדה זו ואיסורא נמי איכא לחבול בעצמו. תשו׳ בשמים ראש סי׳ צ״ד יעו״ש ועיין לעיל סי׳ תע״ב או׳ ס״ט.

פט טפ) שם. מצטרפין לכזית וכו׳ עיין בתשו׳ כתב סופר סי׳ פ״ו שכתב דבעינן כזית בין לאכילה ובין לכריכה ואם אין לו אלא כזית מצומצם יאכלנו כולו בפעם ראשון ולא יאכל כלל בכריכה ואם אין לו אלא כזית בלילה הראשונה יאכלנו כולו בליל ראשון ולא יניח החצי לשני יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תע״ה או׳ ל׳.

צ צ) שם. ועיקר המצוה בחזרת. ואעפ״י שהיא מתוקה ואין בה מרירות כ״כ כמו בשאר המינים מ״מ קים להו לרז״ל שידעו לדבר בלשה״ק יותר ממנו שעיקר שם מרור הכתוב בתורה חונה עליו תחלה ועוד שתחלתו מתוק וסופו מר זכר לוימררו את חייהם בפרך תחלה בפה רך ואח״כ בפרך. לבוש. וכתב ב״י בשם סמ״ק דטוב לחזר אחריו ואפי׳ לקנותו בדמים יקרים. וכ״כ הלבוש. ח״י או׳ כ״ב. ר״ז או׳ ל׳ והיינו עד שליש במצוה ע״ד שנת׳ בסי׳ תרנ״ו לגבי אתרוג יעו״ש. ח״י שם. ר״ז שם. ומיהו עיין כנה״ג ביו״ד סי׳ פ״ד בהגב״י אי׳ ב״ן שכתב ובמקומות הללו הרחש מצוי הרבה בחזרת וצריך בדיקה יפה מפני שהתולעים הם דקים וקטנים וכמראה החזרת עצמו ומקדם היה מנהגו שלא לאוכלם אלא בבדיקה ועתה מקרוב משך ידו מהם מכל וכל שלא לאוכלם יעו״ש. וכ״כ שם באו׳ ס״ב וכתב שם שמפני זה אינו אוכל כ״א הקלח שלהם יעו״ש. וא״כ היכא שמצוי בו תולעים הרבה ויש חשש שאינו נבדק יפה או שיודע באנשי ביתו שאינם חרדים כ״כ לבדוק ולעיין היטב במיתון וישוב הדעת פעמים שלש לא יאכל כ״א הקלחים בין בברכה בין בכריכה. וכ״כ בתשו׳ חת״ס סי׳ קל״ב מי שאין לו אנשים בעלי יראה לבדוק השאלאטע מתולעים קטנים שנמצאו בהם מוטב ליקח התמכא שקורין קרי״ן יעו״ש.

צא צא) וכן העולשין שקורן אינדידיי״א (ובלשון ערבי הינדבא) יש בתוכו תולעים דקים והיודעים בדבר מושכים את ידיהם ממנה. כנה״ג שם בשם ס׳ הזכרונות דכ״ג ע״ב. וא״צ להאריך בזה כי ידוע כל הירקות נמצאים בהם תולעים דקים ושומר נפשו ירחק מהם אם לא ע״י בדיקא מעלייא וישוב הדעת מרובה. וכשחל ע״פ בשבת צריך לבדוק אותם מע״ש כי אין שבת מכין ליו״ט כנודע אלא שצריך אח״כ לכרוך אותם במטפחת ולהניח אותם במקום טוב בענין שלא יבא עליהם נמלים או מרחש האדמה ויש נוהגים שחוזרים לראותם במו״ש שמא בא עליהם איזה דבר ועיין לעיל או׳ ף׳.

צב צב) ועיין בשו״ת בית אפרים סי׳ מ״ג שכתב שרבים וגדולים נוהגים לצאת י״ח מרור בקרי״ן מלול ושחוק כיון שעינינו רואות שעדיין הוא חריף מאד אם לא כשעומד מגולה זמן ארוך שמפיג טעמו שהחריפות יוצא ונהפך מר למתוק ודאי דאין יוצאין בו כלל יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ י״א. וכ״כ ישי״ע או׳ ב׳ כי כן מנהגם למלול הקרי״ן כדי שאז יכול לאכול כזית ממנו והשיג על מי שפקפק בזה יעו״ש. וכן בתשו׳ שמלת בנימין דף ל״ה חלק על מי שכתב דאין יוצאין בפירורין וכתב דאדרבא עיקר דרך אכילתו הוא בפירור ויש בו טעם מרור יעו״ש. וכן השיג עליו בנ״א שאלה ל״ב וכתב שכן נהג הגר״א רק שהקפיד שלא ימלול עד אחר ערבית שלא יפיג טעמו ועו״ש. וכ״כ בספרו ח״א כלל ק״ל או׳ ג׳ יעו״ש. וכ״כ מגן האלף או׳ ב׳ דנכון לגרור התמכא שאז יכולין לצאת בריוח עם הכזית וכן נהגו בבית הגאון המנוח בעל נוב״י עכ״ל. ועיין לעיל או׳ פ״ב.

צג צג) שם הגה. ואם אין לו אחד מאלו הירקות. ר״ל מאלו חמשה מינים השנויין במשנה. ד״מ או׳ ו׳.

צד צד) שם. בהגה יקח לענה או שאר ירק מר. ומ״מ אף שא״א בענין אחר עכ״פ אין לברך רק על אלו המינים דקא חשיב במתני׳ כיון דקתני אלו ירקות וכן משמעות כל הפו׳ דדוקא אלו וכן הסכמת הש״ך והמ״א. ח״י או׳ כ״ד. א״ר או׳ י״ז. חק יוסף או׳ כ״א. א״א או׳ ט״ו. ר״ז או׳ ל״א. ומ״מ יש לחזר אחר ירק שיש לו שרף ופניו מכסיפין כמ״ש לעיל או׳ ע״ג יעו״ש.

צה צה) וכתב א״ר או׳ י״ד דע״פ שחל בשבת מותר ליתן החזרת במים בשבת דהא ק״ל סי׳ שכ״א סעי׳ י״א מותר להשקות התלוש כדי שלא יכמוש אף דמיירי שם שראויין לאכילה ביומו וחזרת אין אוכלין בע״פ דזה אינו מדינא אלא יש שנהגו בסי׳ תע״א ועוד הא נהגו לטלטלו וק״ל בסי׳ שכ״א דבטלטול תליא השקאה עכ״ל אמנם הא״א שם הניח דברי הא״ר הנז׳ בצ״ע וע״כ יש לנהוג לגלגלם מע״ש במטפחת שרויה במים כמ״ש לעיל או׳ ף׳ יעו״ש. ומ״ש עוד הא״ר הא נהגו לטלטלו וכו׳ נראה ה״ד אם ראוי ליתן מהם לקטנים אבל אם אין נותנים מהם לקטנים מחמת שהם ביוקר וחס עליהם או משום שהם מרים וחס על הקטנים שלא יזוקו אז נעשה מקצה ואסור לטלטלם בשבת וכמ״ש לעיל סי׳ תע״א או׳ כ״ד וסי׳ ש״ח או׳ מ״ב לענין מצה יעו״ש.

צו צו) שם. בהגה וחרוסת יעשם עב וכו׳ וכשחל י״ד בשבת עושה החרוסת יום ו׳ שהוא יום י״ג ואם ירצה לעשות במו״ש שהוא יו״ט הרשות בידו דאמר בפ׳ ע״פ דקי״ד חרוסת מצוה ואינו מכשירי מצוה. השתא תבלין נידוכין חרוסת שהוא מצוה מיבעא. רוקח סי׳ רס״ז. הנה מ״ש דהחרוסת מצוה

היינו זכר לטיט ולדם כמ״ש הרב והוא כדעת הרא״ש פ׳ ע״פ וכ״פ הרמב״ם בספר היד והטור סי׳ תע״ה ואפ״ה אין מברכין עליה לפי שבטל לגבי מרור כמ״ש הטור בסי׳ תע״ה ודלא כמשמעות הרמב״ם בפי׳ המשניות. ח״י או׳ כ״ה. וכ״כ הב״ח בסי׳ תע״ה דלא ק״ל הכי כהרמב״ם וגם שהוא עצמו חזר בו בחיבורו שהרי בפ״ז פסק כר״א בר׳ צדוק ואעפ״י כן לא כתב לברך על החרוסת עכ״ל. וכ״נ דעת הש״ע בסי׳ תע״ה שלא כתב לברך עליו. וכ״ה דעת האחרונים.

צז צז) שם בהגה. ואח״כ נותנין בו מעט חומץ וכו׳ ואם חל בשבת יתן בו המשקה מע״ש. אגודה. ואם שכח יש לעשות ע״י שינוי דהיינו שיתן המשקה תחלה תוך הכלי ואח״כ ישים בו החרוסת כמבואר לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ ט״ז יעו״ש. וכ״כ מ״א ס״ק ט״ז. ח״י או׳ כ״ו. א״ר או׳ ח״י. חק יוסף או׳ כ״ב. ר״ז או׳ ל״ד. ודוקא ברך אבל בעב לא מהני שינוי מחה״ש. א״א או׳ ט״ז. ועיין בדברינו לשם או׳ קי״ג ואו׳ קי״ז.

צח צח) ועי״ש בט״ז סק״י דאוסר ליתן טחינת מצה אפויה לערבו עם יין או מי דבש בשבת אפי׳ ע״י שינוי ואין דבריו מוכרחים גם העולם אין נזהרין בזה. ח״י שם. וכ״ה דעת האחרונים להתיר כמ״ש בדברינו לשם או׳ צ״ג יעו״ש.

צט צט) שם בהגה. כגון תפוחים וכו׳ תחת התפוח עוררתיך. כפלח הרמון רקתך. התאנה חנטה פגיה. אמרתי אעלה בתמר. אגוז אל גנת אגוז ירדתי. ושקדים על שם ששקד הקב״ה על הקץ. תו׳ פסחים קט״ז ע״א ד״ה צריך בשם תשו׳ הגאונים. וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ ל״ב. והכלבו סי׳ ן׳ הוסיף וענבים זכר לגפגים סמדר נתנו ריח. והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ז׳ וכתב שם. שעיקר המצוה הוא התפוח כדמשמע שם בגמ׳ מאי מצוה ר״ל אמר זכר לתפוח יעו״ש. ומנהג האר״י ז״ל להניח בחרוסת ג׳ מיני תבלין שבלת נרד ובערבי נק׳ סינבו״ל ובושש״י וזינגיבל״י וקאניל״ה הנקרא קומו״ן וז׳ מיני פירות והם ענבים ותאנים ורמונים ותמרים ואגוזים ותפוחים ופירא״ש אבל האשכנזים נוהגין לשום עיקר החרוסת מג׳ דברים אלו ואלו הם היותר מוכרחים והם ר״ת אב״ן בלשון אשכנז והם אגוזים ותפוחים ופירא״ש כי בל״א ר״ת ג׳ פירות אלו הם נוטריקון אב״ן ונותנין סי׳ לדבר ובחרוסת אב״ן למלאת. שער הכוו׳ דף פ״ג ע״ד הגהת מהרש״ו ז״ל, אלא שכתוב שם בשם הגהת א״מ שזה אינו ע״פ הסוד רק ע״פ מנהג האשכנזים יעו״ש.

ק ק) וכיצד עושין אותו לוקחין תמרים או גרוגרות או צמוקין וכיוצא בהן ודורסין אותן ונותנין לתוכן חומץ ומתבלין אותן בתבלין כמו טיט בתבן ומביאין אותו על השלחן בליל פסח. הרמב״ם פ״ז דין י״א. כלבו שם. והרע״ם בפי׳ המשנה פ׳ ע״פ כתב וז״ל וחרוסת שעושין מתאנים ולוזים בטנים ושקדים וכמה מיני פירות ומשימין בה תפוחין ודכין הכל במדוכה ומערבין בחומץ ונותנין עליה תבלין קנה וקנמון כעין פתילות דקות ארוכות זכר לקש וצריך שתהיה עבה זכר לטיט עכ״ל ומיהו כל אחד יעשה כמנהגו כי לפום דינא אינו מעכב וכמ״ש באר שאח״ז.

קא קא) שם בהגה. כגון תפוחין וכו׳ ומעיקר הדין יכול לעשותו אפי׳ מירקות ולרככו אפי׳ במים ושאר משקין אבל עכ״פ צריך ליתן בתוכו דבר שיש בו קיוהא כגון תפוחין או יין וחומץ זכר לשעבוד שהיו משתעבדין בישראל עד שהיו שיניהם קיהות. ר״ז או׳ ל״ב.

קב קב) שם בהגה. כגון תפוחים ותאנים וכו׳ עיין לעיל סי׳ תס״ז סעי׳ ח׳ בהגה אם מותר לאכול בפסח תאנים וענבים יבשים ושאר פירות יבשים ובדברינו לשם בס״ד.

קג קג) שם בהגה. כגון קנמון וזנגביל הדומין לתבן וכו׳ וכתב המרדכי בשם הרוקח לכך משימין בחרוסת קנה קנמון וזנגביל לפי שא״א לדוכן היטב שלא יהא בהם חוטין קשין וזהו זכר לטיט שהיה תבן מעורב בו. ב״י. ובדרשות מהרי״ל סדר האגדה כתב חרוסת זכר לטיט ועליו יהיו מונחים קידה וקנמון ושאר בשמים מחותכין ארוכין זכר לתבן עכ״ל.

קד קד) [סעיף ו׳] נוטל ידיו וכו׳ דכל שטיבולו במשקה צריך נטילה כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ח סעי׳ ד׳ יעו״ש. ומכאן יש תוכחת מגולה לאותן שאין נזהרין בכל השנה ליטול קודם שיאכל דבר שטיבולו במשקה דמה נשתנה הלילה הזה מכל הימים שבשנה ואם בא לטהר עצמו טפי בלילה הזה הו״ל להזהר עכ״פ בעשי״ת שנזהריה הכל לאכול פת ישראל דוקא אלא ודאי שאין כאן אלא חסרון זהירות ואין מדקדקים להשוות מדותיהם. ט״ז סק״ז. והל״ח פכ״ה כתב דהעולם נוהגין שלא ליטול ויש להם על מה שיסמכו שהתו׳ סוברין כן עכ״ל. וזהו דעת מהר״ם מרוטנבורק שהביא הטור כאן וכ״כ מ״א לעיל סי׳ קנ״ח. והא דנוטלין בליל זה הוא כאחד משאר שינויים שעושין בליל זה כדי שישאלו. ח״י או׳ כ״ח. ועיין לעיל סי׳ קנ״ח או׳ כ״ה מ״ש בזה בשם האחרונים.

קה קה) שם. לצורך טיבול ראשון. כדי לעשות שינוי בשביל התינוקות שישאלו כי זה הוא שינוי שטובלין קודם סעודה מה שאין דרך לעשות כן בשאר הימים. טור. וכן פירש״י ורשב״ם בפסחים קי״ד ע״א והב״ד ב״י.

קו **קו) שם. ולא יברך וכו'** בטור הביא פלוגתא בזה אם יברך על נטילה זו כי לדעת מהר"ם מרוטנבורק והעיטור שהאידנא א"צ נטילה לדבר שטיבולו במשקה וע"כ א"צ לברך ולדעת הגאונים והר' שמעיה בשם רש"י צריך לברך וכתב ב"י כיון דפלוגתא היא אם צריך נטילה טוב שלא לברך ולכן פסק כאן בש"ע שלא לברך. וכ"פ לעיל בסי' קנ"ח סעי' ד' וכ"פ בד"מ או' י"ב. וכ"פ הב"ח. ט"ז סק"ז. א"ר או' כ"ג. פר"ח. ר"ז או' י"ט. ח"א כלל ק"ל בענין הסדר או' ד' קיצור ש"ע סי' קי"ט או' ג' בן א"ח פ' צו או' ל"א. ומסתמא משמע דצריך ליזהר בדיני נט"י למשקה ככל דיני נט"י לפת אלא רק שאין לברך על נט"י למשקה משום סב"ל כ"כ לעיל סי' קנ"ח או' י"ג יעו"ש. וכ"כ ח"א או' הנז' והגם דדעת הלבוש והגר"א לברך כבר כתבנו לעיל סי' ח"י או' ז' דסב"ל אפי' כנגד הרוב ואפי' כנגד מרן ז"ל יעו"ש. ואעפ"י שכתב הלבוש וכן נתפשט המנהג, וק"ל במקום מנהג לא אמרינן סב"ל מ"מ הא כל רבני אשכנז הנז' כתבו שלא לברך, משמע דאין זה מנהג פשוט בכל המקומות. ועוד הא י"א דעל פחות מכזית א"צ נטילה כלל כמ"ש לעיל סי' קנ"ח אר ך' יעו"ש והכא צריך לאכול פחות מכזית כמ"ש בש"ע וע"כ ודאי דאין להכניס עצמו בסב"ל בנידון זה ובפרט כי כ"ה דעת הש"ע וכמה האחרונים,

קז **קז) ואם** שכח ובירך בנטילה זו עיין בס' חיים לראש דף מ"ד ע"א או' ב' שכתב משם הר' יוסף עליכם ז"ל דלא יעשה היסח הדעת ועלתה לו בשביל נטילה שניה לסעודה ואין בסיפור וההגדה הפסק וכו' אבל הרב ויגד יעקב דכ"ט או' א' והרב זכרנו לחיים דף ז"ך או' ד' חלקו עליו והעלו דצריך ליטול פ"ב בברכה יעו"ש. והב"ד היפ"ל ח"ה או' ה' וכתב להכריע וכדי שלא לבטל תקנת חכמים ליטול בליל פסח ב' פעמים שיטול שנית בלא ברכה שהרי ברכות אינם מעכבות ודי במה שבירך בראשונה אקב"ו שגם היא מצות חכמים ועולה לכאן ולכאן עכ"ל אמנם לפי מ"ש באר הקודם שדעת כמה גאונים לברך וכ"ה דעת הלבוש והגר"א וגם הב"י לא כתב אלא שטוב שלא לברך ומשמע דאינו אלא רק לכתחלה, א"כ זה שכבר בירך הרי יוצא למ"ד א"כ שטיבול משקה צריך ברכה ואינו ענין לנט"י שניה של סעודה כיון שלא כיון לה. וא"כ למה יבטל תקנת חז"ל שתקנו לברך ענ"י לסעודה. ועוד כיון שלא כיון כ"א לאכילת כרפס ואכל כרפס הרי נגמרה מצות הנטילה דכ"ע ידעי דבלילה הזה צריך ליטול ב' פעמים ומאחר שנגמרה מצותה והסיח דעתו מהן איך תעלה הברכה לנט"י של סעודה וע"כ נראה דא"צ ליזהר מלהסיח דעתו מהן כדי לחזור וליטול שנית לסעודה ולברך וליכא חשש ספק ברכות אלא אדרבא אם לא יברך הרי ביטל תקנת חז"ל. ועיין עוד מזה בדברינו לקמן רסי' תע"ה.

קח **קח) שם. ולא יברך וכו'** וכוונת הרחיצה הזו היא בשם י"ה וזהו רחיצה רחץ י"ה ר"ל תכה יו"ד בה"י ויהיה בגי' רחץ עם ב' אותיות י"ה והוא משורש י"ה דמילוי ע"ב. ורחיצה הב' גם היא בסוד י"ה ע"ד הנז' אלא ששם י"ה הזה תכוין אל שם י"ה היוצא מהוי"ה דס"ג וגם הוא בהכאה יו"ד פעמים ה"י כנ"ל. שער הכוו' דף פ"ז ע"ב וע"ג. וזהו חוץ מכוו' הנטילה שכתבנו לעיל סי' קס"ב או' ב' יעו"ש. וכוונת הכרפס כבר כתבנו לעיל או' מ"ט קחנו משם.

קט **קט) שם. יקח מהכרפס פחות מכזית.** כ"כ הטור דא"צ כזית והוא מדברי הרא"ש פ' ע"פ שכתב כיון דאין מזכירין עליהם אכילה א"צ כזית. וכ"כ בתשו' הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' נ"ב והגמ"י פ"ח דכיון דטיבול זה אינו אלא להתמיה התינוקות בכל דהו סגי ובתשו' מהרי"ל סי' כ"ה כתב כיון דאיכא פלוגתא אי צריך לומר אחריו בנ"ר ע"כ אני אוכל פחות מכזית לאפוקי נפשיה מפלוגתא וכמ"ש כ"ז בב"י יעו"ש. והפלוגתא היא דלר"י מברך אחר הטיבול בנ"ר ולרשב"ם א"צ לברך כמ"ש בטור וב"י יעו"ש. וכתב הב"ח דמחלוקת זו לענין בנ"ר לא נמצא במחברים בפירוש אלא שהטור מפרש מדעתו דממה שנחלקו רשב"ם ור"י בברכת בפה"א שעל המרור דלרשב"ם א"צ לברך בפה"א לפי שנפטר בבפה"א שבירך על הירקות בטיבול ראשון ור"י חולק וסובר דלא נפטר באותה ברכה משום דאגדתא והלילא הוי הפסק טובא אלא טעמו של דבר לפי שהמרור נחשב כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שברכת הלחם פוטרתו וכמ"ש התו' והרא"ש בפ' ע"פ נמשך ממחלוקתם זו דנחלקו נמי לענין בנ"ר דלר"י דהוי הפסק באגדתא והלילא ממילא צריך לברך אחר טיבול ראשון בנ"ר שאין בהמ"ז פוטרת מה שאכל כבר קודם סעודה והפסיק באגדתא והלילא בין אכילה לסעודה. ולרשב"ם א"צ לברך דמאחר דאגדתא והלילא לא הוי הפסק כל עיקר שהרי ברכת בפה"א שבירך על הירקות בטיבול ראשון פוטר ג"כ טיבול שני מברכת בפה"א א"כ ממילא נמי ודאי בהמ"ז שלאחר הסעודה שפוטר טיבול שני מברכה שלאחריו פוטר ג"כ טיבול ראשון מברכה שלאחריו יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"ח. ומיהו מ"ש שם הב"ח דהרוצה לצאת י"ח כל הגאונים יאכל בטיבול א' כזית שלם וכו' כתב עליו ח"י או' כ"ט דעדיין לא יצא לדעת הסמ"ג וע"כ כתב דהעיקר כהסכמת רוב ראשונים דאין לברך כלל יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ח"י לענין הלכה יש לחוש לב' הסברות ולכן לא יאכל מהירקות כזית שלם שלא יצטרך לברך אחריו בנ"ר לפי סברא האחרונה ואם אירע שאכל כזית לא יברך בנ"ר שלא יברך לבטלה לפי סברא הראשונה ואם אירע שבירך בנ"ר וכן אם אין לו אלא ירקות שברכתן שהכל כשהן חיים אעפ"כ לא יברך בפה"א על המרור שלא יברך לבטלה לפי סברא הב' עכ"ל. וכ"ה דעת הש"ע והאחרונים דאף אם אירע ואכל כזית לא יברך אחריו בנ"ר כמ"ש לקמן או' קט"ז.

קי קי) **שם יקח מהכרפס פחות מכזית.** וה״ה לשאר מיני ירקות שאינם ממין מרור. פר״ח. ור״ל דאף למי שאין לו כרפס שלוקח שאר ירקות לטיבול ראשון חוץ ממין המרור כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ח ג״כ יקח פחות מכזית לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

קיא קיא) **שם. ומטבילו בחומץ ומברך וכו׳** משמע דהטיבול קודם לברכה כדי שלא יהא הפסק בין הברכה לאכילה וכ״כ לקמן סי׳ תע״ה גבי מרור וז״ל יקח כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת ויברך על א״מ עכ״ל דמשמע דטיבול החרוסת קודם לברכה מט״י סוף סי׳ זה. ועי״ש שתמה על דברי מהרי״ל שהביא מ״א ס״ק י״ט שכתב לברך קודם הטיבול וסיים איך שיהיה אין לנו לעשות אלא כנראה מהש״ע יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תע״ה או׳ כ״ד.

קיב קיב) **שם. ומטבילן בחומץ.** וה״ה במי מלח או בשאר מיני טיבולין שיש עליהם שם משקה כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ נ״א.

קיג קיג) **שם. ומברך בפה״א.** ומכוין בברכה זו לפטור את המרור שאוכל אח״כ. ואם שכח ולא כיון אפ״ה לא יברך על המרור בפה״א משום סב״ל כמ״ש לעיל או׳ ק״ט ולקמן סי׳ תע״ה סעי׳ א׳ יעו״ש.

קיד קיד) **שם. ומברך בפה״א ואוכל.** וא״צ להיסב באכילת כרפס שה״ל סי׳ ס״ד. צידה לדרך פי״א. מט״מ סי׳ תרכ״ה. ברכ״י או׳ י״ד. וכ״כ בס׳ חקת הפסח משם ר׳ יונה ז״ל. וכ״כ בס׳ זבח פסח דף ב׳ ע״ג באו׳ כרפס או׳ ז׳ כס״א או׳ ד׳ אבל הרד״א בסדר אגדה כתב דצריך היסבה. וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ קי״ט או׳ ג׳. אמנם הכס״א שם כתב על דברי הרד״א הנז׳ דאין אנו נוהגין כן אלא לאוכלו בלא הסיבה וכתב וכן עיקר. וכ״פ הרב בן א״ח פ׳ צו או׳ ל״ב וכתב שכן נוהגין לאוכלו בלא הסיבה יעו״ש וא״כ נהרא נהרא ופשטיה.

קטו קטו) **שם. ומברך בפה״א וכו׳** ואם גדלו הירק בכלי הבית כמו שנוהגין שנוטעין בצלים בכלי בבית אזי לא יברך בפה״א רק שהכל. ח״א כלל ק״ל בענין הסדר או׳ ה׳ וכ״כ חקת הפסח או׳ א׳ על שם הר׳ מנוח דהזורע ירקות בעציץ שאינו נקוב לא יברך עליהם בפה״א דלא מקריא אדמה אלא שהקשה עליו מדתנן אכל טבל אין מזמנין עליו ופי׳ בגמ׳ (ברכות מ״ז ע״ב) בטבל טבול דרבנן כגון שזרעו בעציץ שאינו נקוב יעו״ש ור״ל דמשמע מהגמ׳ דאם היה מתוקן היו מזמנין עליו ואעפ״י שנזרע בעציץ שאינו נקוב אבל נראה דאין כ״כ קושיא די״ל דמיירי לענין צירוף לזימון ולא לענין ברכה דהא אפי׳ אכל ירק מצטרף וכמ״ש שם בדף מ״ח ופסקו הש״ע סי׳ קצ״ז סעי׳ ב׳ יעו״ש. ובענין ירקות הגדילים במדבר בלתי זריעה עיין לעיל סי׳ ר״ד סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ טו״ב.

קטז קטז) **שם. ואינו מברך אחריו.** פי׳ כשאכל כזית. מט״י. מאמ״ר או׳ ג׳ ביאורי הגר״א. וכ״כ המ״א ס״ק ח״י דאם אירע שאכל כזית לא יברך ברכה אחרונה. וכ״כ ח״י או׳ כ״ט. חק יוסף או׳ כ״ד. ר״ז או׳ ח״י. והגם דיש פו׳ שכתבו דאם אכל כזית מברך אחריו כבר כתבנו לעיל סי׳ ח״י או׳ ז׳ דסב״ל אפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל יעו״ש וא״כ כ״ש הכא דדעת הש״ע וכמה אחרונים שלא לברך דאין לברך ומיהו הרוצה לצאת ידי ספק יש להרהר הברכה בלבו ואין חשש בזה משום ברכה לבטלה וכמ״ש לעיל סי׳ קפ״ה או׳ ה׳ יעו״ש.

קיז קיז) **שם. ויקח מצה האמצעית ויבצענה לשתים.** כ״כ הרא״ש והמרדכי פ׳ ע״פ וכ״כ בהגמ״י פ״ח בסדר מהר״ם ושכן פי׳ ראבי״ה ודלא כמ״ש בסמ״ג וברוקח סי׳ רפ״ג דבוצע העליונה שהיא הראשונה משום דאין מעבירין על המצות דאדרבא המצוה הראשונה שהוא לברך ברכת המוציא היא הראשונה אבל לבצוע המצה לשתים לעשותה פרוסה משום דכתיב לחם עוני אין בזה מצוה כ״כ. ומה שאין בוצעין השלישית היינו נמי משום דאין מעבירין על המצות שהרי אותה שבוצעין צריך לברך עליה על אכילת מצה תחלה ואח״כ עושין הכריכה באותה שנשארה ולפיכך במצה הראשונה עושין מצוה הראשונה והיא ברכת המוציא ובשנייה עושין מצוה שנייה שהיא ברכת על אכילת מצה ובשלישית מצוה שלישית שהיא הכריכה. ב״ח. וכ״כ בשער הכוו׳ דף פ״ג ע״ב וז״ל הנה נת׳ בענין גדלות ב׳ כי מצה הראשונה היא הוי״ה דע״ב מוח חכמה והב׳ היא הוי״ה דס״ג והוא מוח בינה ולסיבה זו המצה הא׳ אינה נחלקת ונפרסת לב׳ פרוסות כי היא נגד החכמה הנקרא אות יו״ד והיא אות אחת שלימה אבל המצה הב׳ נחלקת ונפרסת לב׳ פרוסות כנודע חציה לאכילת מצה וחציה לאפיקומן לפי שהבינה נקראת או׳ ה׳ והיא נחלקת לציור ב׳ אותיות ד׳ על ו׳ ולכן נפרסת לב׳ פרוסות שהם סוד זו״ן וכו׳ וחציה הא׳ שצורתה ו׳ מניחין לאפיקומן וחציה הב׳ שצורתה ד׳ שהיא כנגד נוקבא אנו מחברין אותה עם החכמה שהיא מצה הא׳ השלימה ומברכין עליהם המוציא ואכילת מצה המוציא כנגד השלימה ואכילת מצה כנגד הפרוסה ועל זו הפרוסה הב׳ שהיא כנגד או׳ ד׳ של הה״א אנו אומרים הא לחמא עניא וכמאז״ל מה דרכו של עני בפרוסה וכו׳ עכ״ל. וכ״כ בדף פ״ז ע״ג יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער כ״א פ״ג. וד״ל כי ד׳ כוסות הם כנגד חב״ד דבינה הנקראת אימא כמ״ש לעיל סי׳ תע״ב או׳ נ״א יעו״ש וג׳ מצות הם כנגד חב״ד דחכמה הנקרא אבא ולכן כשמסדר הג׳ מצות להניחם בקערה וכן כשאוכל יכוין כי מצה העליונה היא כנגד חכמה דחכמה והב׳ בינה דחכמה והג׳ כנגד דעת דחכמה ור״ל חו״ג דדעת דחכמה וכ״ז בבחי׳ החיצוניות כמ״ש בע״ח שער מ׳ דרוש ב׳ כי כל בחי׳ מצות מעשיות וברכותיהם כמו ציצית ותפילין ואכילת מצה וסוכה ולולב וכיוצא בהם כולם הם בחיצוניות העולמות וכל מצוה שהוא בדיבור לבד כמו תפלה הוא בפנימיות יעו״ש. וע״כ בתפלת ערבית דליל פסח נתקן בחי׳ הפנימיות דהיינו

שנכנסין בחי׳ חב״ד דבינה וחב״ד דחכמה הנקראים או״א בכל בחי׳ חכמה דזו״ן משא״כ בשאר שבתות ויו״ט שנכנסין במדרגות לאט לאט וע״כ נשתנה הלילה הזה ולילה כיום יאיר וגומרין בו את ההלל בברכה כמ״ש לקמן סי׳ תפ״ז סעי׳ ד׳ יעו״ש. ועיין בסה״ק שו״ת באר מים חיים שכתבתי שם בחי׳ סדר כוו׳ התפלה דחול ושבת יעו״ש.

קיח) וכתב עו״ש בשער הכוו׳ דף פ״ג ע״ב כוונה אחרת בג׳ המצות שהם כנגד ג׳ שמות אלהים ואות ה׳ דאלהים דחכמה ציורה ד״י ושל הבינה ד״ו ושל הדעת ג׳ ווי״ן יעו״ש. וכתב הב״ד סי׳ רנ״ז בשם כתבי האר״י ז״ל לצייר צורות ה״א בג׳ ציורים במצית ד״י ד״ו ג׳ ווי״ן וכתב דיש לכתוב ההין הנז׳ בעיסה עצמה בחקיקה בלי שום צבע והאריך בזה יעו״ש. והב״ד הברכ״י סי׳ תע״ה או׳ ז׳ וכתב עליו וז״ל וכבר כתבנו לעיל סי׳ ת״ס או׳ ג׳ וסי׳ ש״מ או׳ ד׳ דאין כוונת האר״י זצ״ל לצייר האותיות בפועל כאשר יראה המדקדק בלשון הזהב ושוב מצאתי שכ״כ הרב המקובל גדול בדורו מהר״ר יעקב צמח זלה״ה עש״ב עכ״ל. ודברי הברכ״י הנז׳ כבר כתבנו אותם במקומם סי׳ ש״מ או׳ ל״ב וסי׳ ש״ס או׳ ל״ה יעו״ש. וכ״כ שם בשער הכוו׳ הגהה בשם א״מ וז״ל אל תחשוב שפירושו לצייר עליהם האותיות ממש שזה אסור ואפשר דהוי כמוחק השם ומוחק ביו״ט כמ״ש בעל המפה ז״ל אלא פי׳ הציור בכוונה עכ״ל וכ״מ מדברי מהרח״ו ז״ל ריש שער ההקדמות שכתב דדבר פשוט הוא כי אין למעלה לא אות ולא נקודה אלא כל אות ואות מורה על אור פרטי עליון יע״ש. וא״כ מי שעושה צורות האותיות על המצות מגרעות נתן שנראה כאלו הם אותיות ממש ועושה צורתן אלא רק בכוונה לבד כי הם רומזים אל אורות עליונים וע״כ כשבוצע מצה האמצעית לא יעשה צורת דל״ת ווא״ו. אלא רק בכוונה לבד, ומ״מ אם נעשו בהם צורת אותיות אין לאסור לשברם בשבת ויו״ט משום מוחק אם הם מהמצה עצמה יען כי רבו המתירין כמ״ש לעיל סי׳ ש״מ או׳ ל״א וסי׳ ת״ס או׳ ל״ה יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳, תע״ה סעי׳ ז׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

קיט) שם. ויבצענה לשתים. ומה שבוצעין אותה קודם שיקרא האגדה כבר כתב בכלבו הטעם כדי שיאמר עליה הא לחמא עניא דמה דרכו של עני בפרוסה. ובדברי הר״ן בשם ר׳ האי גאון משמע דהטעם הוא משום דהא דאמרינן הכל מודים דבפסח מניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע ה״ד כשהביאו לפניו פרוסה אבל אם הביאו לפניו שלמה אין לנו לפורסה לכתחלה ולפיכך מקדימין לפורסה קודם האגדה כדי שבשעת ברכת המוציא ימצאנה כשהיא פרוסה. וכ״כ המ״מ בשם אחרים. אבל הרמב״ם כתב שפורסים אותה בשעה שמברך המוציא ולא נהגו עכשיו כמותו. ב״ח.

קכ קך) שם. ויבצענה לשתים. ביד ולא בסכין כדרך שהעני עושה. א״א או׳ ך׳. ועוד משום לא תניף עליהם ברזל כיון שמברכין עליה על אכילת מצה.

קכא קכא) שם. ויתן חציה לאחד וכו׳ נראה דהטעם הוא שמא יאכלו הכל בתוך הסעודה ולא יהיה לו עוד מצה משומרת באחרונה. ב״ח. ובביאורי הגר״א כתב כדי ששתי אכילות שאוכל לשם מצה יהא בפרוסה. ועוד נראה הטעם דהואיל ואתעבד בחצי הראשון מצוה חדא שהיא אכילת מצה נעביד בחצי השני מצוה אחריתי שהוא זכר לקרבן פסח.

קכב קכב) שם. ויתן חציה לאחד וכו׳ ואת החלק הגדול יניח לאפיקומן. דרשות מהרי״ל ה׳ האגדה. וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ח. ב״ח. עו״ש או׳ ה׳ מ״א ס״ק כ״א. ח״י או׳ ל׳ א״ר או׳ כ״ח. חק יוסף או׳ כ״ו. ר״ז או׳ ל״ה. ח״א כלל ק״ל בענין הסדר או׳ ו׳ וכ״כ בס׳ פע״ח שער כ״א פ״ד דצריך לבצוע חלק אחד יותר גדול מן הב׳ הגדול נגד ו׳ והקטן ננד ד׳ כי מספר ו׳ יותר על מספר ד׳ ואותו של ו׳ הוא של אפיקומן יעו״ש. ועיין לעיל או׳ קי״ז.

קכג קכג) שם. ונותנין אותה תחת המפה. זכר למשארותם צרורות בשמלותם. טור. ויש נוהגין להשים האפיקומן צרור במפה על כתפיהם זכר ליציאת מצרים. ח״י או׳ ל״א. חק יוסף או׳ כ״ז. ר״ז או׳ ל״ה. ורש״ל בתשו׳ הנז׳ כתב ראוי לכורכה במטפחת ולהניח בין הכר והכסת וכשרוצה לאכול יוציאה כמו שהיא בתוך המפה וישלשל לאחוריו וילך כמו ד׳ אמות ויאמר כך היו אבותינו הולכים משארותם צרורות בשמלותם. והב״ד א״ר שם. ובפסח מעובין סי׳ שט״ו כתב וז״ל ומנהגי ליקח מקל בידי ומנעלי ברגלי ולומר וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה׳ ולכן אני נוהג שלא להפשיט האזור בליל פסח עד אחר אפיקומן עכ״ל והב״ד ח״י סי׳ תע״ז או׳ א׳ וכתב ובמדינות אלו אין נוהגין כל זה עכ״ל וא״כ כל אחד יעשה כמנהגו כיון דדברים אלו אינם כ״א מצד מנהג. ומנהגינו לכרוך אותו במפה ולקשרו בכתף התינוק ואח״כ אומרים הא לחמא עניא וכו׳ ואח״כ הולך התינוק ודופק על הדלת ואומרים לו מי אתה ואומר ישראל ומאין באתה ואומר ממצרים ולאן אתה הולך ואומר לירושלים ומה אתה נושא ואומר מצה ואח״כ בא לפני המסובים וקורא מה נשתנה וכו׳ ואח״כ מתחיל הגדול ואומר עבדים וכו׳ ונשאר קשור בכתפו עד שמגיעין לאכילת האפיקומן ואך אם ישן התינוק קודם לזה אז לוקחים אותו בעודו כרוך במפה ומניחים אותו בין הכר לכסת עד שמגיעין לאכילת האפיקומן,

קכד קכד) שם. תחת המפה. ויהיו נזהרין שיכרוך האפיקומן במטפחת שלא כובסו בקראך-מעל כי הכרים מכובסים בקראך מעל כנהוג. ח״א שם. מ״ב או׳ נ״ט. ועיין לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ב ול״ד.

קכה **קכה) שם. ישים בין שתי השלימות,** כדי שיפגע בשלימה תחלה כשיבא לברך ברכת המוציא שממנה יש לבצוע המוציא. טור. לבוש. ועיין לקמן רסי׳ תע״ה.

קכו **קכו) שם. ויגביה הקערה וכו׳** על כל מה שעליה. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ח. ח״י או׳ ל״א. ר״ז או׳ ל״ו. מ״ב או׳ ס׳ ונוהגין שכל בני ביתו מגביהון הקערה ולפעמים שאשתו נדה ואז מתביישת או שבאים לידי שחוק ולכן יותר נכון שלעולם לא תגביה אשה הקערה כמו שנוהגין כמה גדולים. ח״א כלל ק״ל בענין הסדר או ז׳. ובפסח מעובין סי׳ רמ״ה כתב ונכון להגביה הקערה בידו אחת והמצה בידו האחרת ויאמר הא לחמא וכו׳ והב״ד ח״י שם. א״ר או׳ כ״ח. ובדרשות מהרי״ל ה׳ האגדה כתב בשם מהר״ש דהטוב והיישר להגביה המצות לחודייהו. ומדברי שער הכוו׳ שכתבנו לעיל או׳ קי״ז משמע שא״צ להגביה רק הפרוסה ולומר עליה הא לחמא עניא יעו״ש וכ״כ השו״ג או׳ ל״ד דמנהגם להגביה המצה הפרוסה על שם מה דרכו של עני בפרוסה יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ צו או׳ ל״ג. וא״כ כל מנהג יש לו סמך ורק במקום שנוהגין להגביה רק הפרוסה האשה לא תגביה עם האנשים רק תתפוס בקערה אשר בה שאר המצות ותאמר הא לחמא עניא.

קכז **קכז) שם ויאמר הא לחמא וכו׳** בקול רם. רש״ל בתשו׳ הנז׳ ח״י או׳ ל״ב. והיינו כל ההגדה ואפי׳ אם הוא יחידי. יפ״ל ח״ב או׳ יו״ד.

קכח **קכח) שם. ויאמר הא לחמא וכו׳** כתב מהר״א מפראג דאין לשבש ולומר כהא לחמא או הא כלחמא אלא הא לחמא ע״ש המקרא למען יראו את הלחם וכו׳ ד״מ או׳ י״ז. וכ״כ מט״מ סי׳ תר״ל. פי׳ דיש שאין רוצין לומר הא לחמא משום דאין זה אותו הלחם ממש שאכלו ישראל ולכן מביא ראיה דכתיב בקרא למען יראו את הלחם וכו׳ והרי אין זה הלחם שאכלו שהרי אותו שאכלו כבר אכלוהו אלא דוגמת הלחם ה״נ דוגמת הלחם. ומיהו אין זה ראיה דהתם לקח צנצנת מן א״כ שייך שפיר לומר זה הלחם אשר האכלתי דהא נשתייר מזמן ההוא אבל הכא אנו אופין מצות חדשות ואין שייך לומר הא לחמא וכו׳ לכן האומר הא כלחמא או כהא לחמא לא הפסיד. מ״א ס״ק כ״ו. א״ר או׳ כ״ט. חק יוסף או׳ ל׳ ר״ז או׳ ל״ז. ועיין לקמן או׳ קל״ב.

קכט **קכט) שם. ויאמר הא לחמא וכו׳** שמעתי מהמקובלים דעד״ה נכון לומר הא לחמא הא בצירי. מחב״ר או׳ ו׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ צו או׳ ל״ג. וכתב שם בן א״ח דמנהגינו לכפול פסקא זו ג״פ.

קל **קל) שם. ויאמר הא לחמא וכו׳** הטעם שלא תיקנו לברך על ההגדה לפי שאינה אלא סיפור דברים. ויש נותנים טעם אחר לפי שזו היא מצוה שאין לה קצבה שאפי׳ בדיבור בעלמא בסיפור יצ״מ יוצאין אלא שכל המרבה ה״ז משובח. או״ח דף ף׳ ע״א או׳ ח״י. מט״מ סי׳ תרל״ג. והרד״א בסדר הגדה בשם הרי״ף כתב הטעם לפי כי במה שאומר בתחלה בקידוש זכר ליציאת מצרים יצא. וכ״כ הפר״ח.

קלא **קלא) ונקראת** הגדה ע״ש והגדת לבנך וכו׳ ועוד מפני שמגיד בה ענין יצ״מ והנסים ונפלאות שעשה עמנו הקב״ה באותו זמן. הרד״א שם. ונוסח ההגדה הלא הם כתובים בהרמב״ם פ״ח מן הא לחמא וכו׳ עד גאל ישראל יעו״ש

קלב **קלב) שם. ויאמר הא לחמא וכו׳** פי׳ כזה היה לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים. ומה שנהגו לאומרו בלשון ארמית לפי שכולם היו מדברים בלשון ארמית ואין ע״ה מבינים לשה״ק. ועוד כדי שלא יבינו מה״ש שאנו מתפארים בכל זה ויקטרגו עלינו ויזכירו עונותינו שאין אנו ראויין להגאל שאין מה״ש מכירין לשון ארמית כמ״ש בקדיש. וא״ת מהו די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כי ויאפו את הבצק לא היה אלא אחר יצ״מ ופי׳ ה״ר יוסף האזובי בשם בן עזרא שהיה שבוי בהודו והיו מאכילין אותו לחם מצה ולא נתנו לו לעולם חמץ והטעם מפני שהוא קשה ואינו מתעכל במהרה כחמץ ויספיק ממנו מעט וכן היו המצריים עושין לישראל. הרד״א שם.

קלב) וכתב בפסח מעובין סי׳ רמ״ט דאנשי מעשה נוהגין לפתוח הפתח כשאומרין כל דכפין דאם הפתח סגור איך יבואו עכ״ל. והראב״ן כתב דקאי אבני ביתו ולא אאחרים שיבואו. ח״י או׳ ל״ג. א״א או׳ כ״ד. כל דצריך יתי ויפסח פי׳ שאין לו צרכי הפסח כגון חרוסת ומרור וכדומה יבא ויעשה סדר הפסח. אברנאל על הגדה. א״א שם.

קלג **קלג) שם. ויאמר הא לחמא וכו׳** ולא ידבר שום שיחת חולין משהתחיל הקידוש עד גמר ההלל כי הכל יחוד גמור ואין להפסיק בינתיים. לב דוד פרק ל׳ מל״ח סי׳ ד׳ או׳ י״ד. וכ״כ בשל״ה דף קמ״ב ע״א שראוי לאדם להיותו נזהר שלא ידבר בלילה הזה שום שיחה משיחת חולין ויזהיר בני ביתו על זה יעו״ש.

קלד **קלד) שם הגה. ויאמר בלשון וכו׳** ר״ל מהא לחמא ואילך דהוא התחלת הגדה. מ״ב או׳ ס״ב. וכדי לקיים בזה מצות והגדת לבנך וכו׳.

קלה **קלה) שם בהגה. כדי שיבינו הנשים וכו׳** משמע דבשמיעה סגי וא״צ דוקא לספר בפיו. וכ״כ הרא״ם ח״א סי׳ מ״א. עו״ש או׳ ה׳. ודוקא בשמיעה אבל בהרהור אינו יוצא כמ״ש לקמן או׳ קל״ט.

קלו **קלו) שם בהגה. כדי שיבינו הנשים וכו'** שהרי גם הנשים חייבות במצות הנוהגות באותו הלילה ובאמירת הגדה כמ"ש לעיל סי' תע"ב סעי' י"ד ובדברינו לשם בס"ד ולכן החיוב גם על המשרתת שתשב אצל השלחן ותשמע כל הגדה ואם צריכה לצאת לחוץ לבשל עכ"פ מחויבת לשמוע הקידוש ולכשיגיע לר' גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' תכנס ותשמע עד לאחר שתיית כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא. ונוהגין שקוראין אותה שתשמע עשר מכות שהביא על המצריים כדי להגיד לה כמה נסים עשה הקב"ה בשביל ישראל. ח"א כלל ק"ל בענין הסדר או' ז' מ"ב או' ס"ד.

קלז **קלז) וכתב** רי"ו סומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות ומ"מ חייב בכל מדרבנן וכו' אמנם מרן ז"ל בב"י תמה עליו וכתב דלא פטרו מכל המצות אלא ר' יהודה בפ' החובל (קמ"א פ"ז ע"א) ולית הלכתא כוותיה יעו"ש. וכ"כ בפסח מעובין או' רע"ג. וכן הסכים הפר"ח דסומא חייב מה"ת ומוציא אחרים י"ח. וכ"כ ח"י או' ט"ל. משז"ז או' ט' ר"ז או' נ"ב. ועיין ברכ"י או' ט"ז מ"ש על דברי רי"ו הנז' ובדברינו לעיל סי' נ"ג או' ס"ה יעו"ש.

קלח **קלח) גר** יכול לומר כל סדר ההגדה ועבדים היינו וכו' הרב מהר"ח ן' עטר בס' אור החיים פ' בהעלותך ברכ"י או' טו"ב. שע"ת או' כ"ז.

קלט **קלט) ואין** אדם יוצא י"ח זכירת יצ"מ בהרהור. שאגת אריה סי' י"ג. מחב"ר סי' ס"א או' ו' ש"ץ דף צ"ד ריש ע"ב. יפ"ל ח"ב בסי' זה או' יו"ד. וכ"כ חקת הפסח או' ב' בשם כמה פו' מיהו בתשו' בשמים ראש סי' רע"ג לחלק יצא דזכירת יצ"מ של כל הימים מדאו' סגי בלב אבל בליל פסח דכתיב והגדת צ"ל בפה יעו"ש. והב"ד חקת הפסח שם.

קמ **קמ) שם. ואז יצוה להסירם וכו'** ועכשיו לא נהגו להסירם משום דאין היכר לתינוקות בזה דיודעים שאלו הדברים לא ניתנו על השלחן לצורך אכילה. מ"א ס"ק כ"ה ר"ז או' ל"ח. וקצת נוהגין לומר שיסיר הקערה אעפ"י שאין מסירין. ח"י או' ל"ג. א"א או' כ"ה.

קמא **קמא) שם. כדי שיראו התינוקות וישאלו.** ויאמרו להם שאין רשאין לאכול עד שיספרו ביצ"מ ולכן אין ליתן שום מצה על השלחן עד אחר הסדר. מהרי"ל. מ"א ס"ק כ"ו. ומ"ש אין ליתן שום מצה וכו' ר"ל לבד ג' מצות המונחים בקערה קודם הגדה. א"א או' כ"ו.

קמב **קמב) [סעיף ז'] מוזגין לו מיד וכו'** ולא ישטפם. רש"ל בתשו' סי' פ"ח. ב"ח כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' ו' ח"י או' ל"ד. א"ר או' ל"ב. חק יוסף או' ל"א. ר"ז או' ט"ל וכתב שם הטעם שהרי שטפו והדיחו קודם קידוש. וכ"כ מ"ב או' ס"ח. ועיין לעיל או' א'.

קמג **קמג) שם. מוזגין לו מיד וכו'** ר"ל שלא ימתין במזיגת הכוס עד ללפיכך שאז צריך לאחוז הכוס בידו אלא מיד שמסיר הקערה מעל השלחן מוזג. מ"ב או' ס"ז.

קמד **קמד) שם. מוזגין לו מיד וכו'** משמע דדוקא לבעה"ב אבל לשאר המסובין א"צ למזוג מיד אלא עד לפיכך כי אז צריך להגביה כל אחד כוסו בידו כמ"ש לקמן.

קמה **קמה) שם. מוזגין לו מיד וכו'** יין צמוקין נמי אם רגיל למזוג ימזוג. הרדב"ז ח"א סי' תע"ט. ברכ"י או' ח"י. ועיין לעיל סי' תע"ב או' נ"ח ונ"ט.

קמו **קמו) שם. ואפי' ת"ח שואלין זה לזה וכו'** ואין השני צ"ל מה נשתנה. ר"ז או' מ'.

קמז **קמז) שם. מה נשתנה וכו'** וצריך שיאמר שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפי' פעם אחת והלילה הזה ב' פעמים ואין לומר שבכל הלילות אין אנו חייבין לטבל. טור. וטעמא משום דא"כ משמע דבלילה הזה אנו חייבין לטבל ב"פ וליתא דטיבול ראשון אינו חובה ואין עושין אותו אלא כדי שישאלו התינוקות. ב"י. ט"ז סק"ט. מ"א ס"ק כ"ז. ר"ז או' מ"א. מיהו בדרשות מהרי"ל ה' הגדה כתב שגם יכולין לומר אין אנו חייבין לטבל אכן הא"ר או' ל"ג הקשה עליו יעו"ש. וע"כ אין לזוז מדברי הטור והאחרונים.

קמח **קמח) שם. מה נשתנה וכו'** ואומר אותו בניגון יפה לשבח לאדון הכל ואם ע"פ בשבת ממהרין בכל מילי לאכול אפיקומן קידם חצות ושלא ישנו התינוקות דהא צריכין אז לשהות תוך הלילה טרם מתחילין בקידוש. דרשות מהרי"ל שם. ח"י או' ל"ה.

קמט **קמט) שם. וכשמתחיל עבדים וכו' מחזיר הקערה וכו'** כדי שתהא לפניו בשעת ההגדה כדאמרינן לחם עוני שעונין עליו דברים. לבוש. עו"ש או' ו' ועיין לקמן או' קס"ט.

קנ **קנ) שם. וכשמתחיל עבדים וכו'** כדאמרינן בפסחים קט"ז ע"א מתחיל בגנות ומסיים בשבח. מאי בגנות. רב אמר מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו. ושמואל אמר עבדים היינו. וכתבו הרי"ף והרא"ש והשתא עבדינן כתרווייהו, וכ"ה בנוסח ההגדה אשר בהרמב"ם פ"ח יעו"ש. ועיין לקמן או' קנ"ג.

קנא **קנא) שם. וקורא כל ההגדה וכו׳** ואין לומר ההגדה בהסיבה רק באימה וביראה. של״ה דף קמ״ב ע״ב ח״י או׳ ל״ה. א״ר או׳ ל״ד. א״א או׳ כ״ט. ר״ז או מ״ח ועיין לעיל או׳ קל״ג.

קנב **קנב) שם. וקורא כל ההגדה וכו׳** וכתב בזוה״ק פ׳ בא דף מ׳ ע״ב וז״ל פקודא בתר דא לספר בשבחא דיציאת מצרים דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבחא לעלמין. הכי אוקימנא כל ב״נ דאשתעי ביצ״מ ובההוא סיפור חדי בחדוה זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חדו מכלא דהאי איהו ב״נ דחדי במריה. וקב״ה חדי בההוא סיפור. ביה שעתא כניש קב״ה לכל פמלייא דיליה ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני כדין כלהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדייהו דישראל ושמעו ספירא דשבחא דקא חדאן בחדוא דפורקנא דמריהון כדין אתיין ואודן ליה לקב״ה על כל אינון נסין וגבורן ואודאן ליה על עמא קדישא דאית ליה בארעא דחדאן בחדוא דפורקנא דמריהון. כדין אתוסף ליה חילא וגבורתא לעילא. וישראל בההוא ספורא יהבי חילא למריהון כמלכא דאתוסף חילא גבירתא כד משבחין גבורתיה ואודן ליה וכולהו דחלין מקמיה ואסתלק יקריה על כלהו ובג״כ אית לשבחא ולאשתעי בספור דא כמה דאתמר עכ״ל. ועיין בסה״ק בית יעקב דרוש עה״ת פ׳ בא על פסוק ליל שמורים וכו׳ שכתבנו שם דכל האורות שנתגלו בליל פסח ביצ״מ הם מתגלים בכל שנה ושנה ולכן מרגיש אדם בעצמו בליל פסח שיש לו הארה ושמחה יותר משאר לילי יו״ט ושבת יעו״ש.

קנג **קנג) שם. וקורא כל ההגדה.** ועיקר נוסח ההגדה שתיקנו חכמים חובה על הכל היא מתחילת עבדים היינו עד ה״ז משובח ואח״כ מתחלה עובדי ע״ז היו אבותינו וכו׳ עד סוף דרוש פרשת ארמי אובד אבי ואח״כ פסח שהיו אוכלין וכו׳ מצה זו וכו׳ מרור זה וכו׳ בכל דור ודור וכו׳ ואותנו הוציא משם וכו׳ לפיכך וכו׳ עד בא״י גאל ישראל ושאר כל נוסח ההגדה הוא מנהג שנהגו כל ישראל מדורות ראשונים. ר״ז או׳ מ״ג. ועיין לעיל או׳ ק״ן.
קנג) בנוסח הגדה. ברוך שומר הבטחתו נפל טעות בהרבה דפוסים שנאמר ויאמר לאברהם וצ״ל ויאמר לאברם בלא ה״א כי אז היה נקרא אברם ככתוב שם ובד״א חדש הוגה וכתב שם מחשב וראוי להיות חשב כמ״ש הרד״א וכ״כ אברבנאל ז״ל. מש״ז או׳ ט׳.

קנד **קנד) תפוס** שאינו יודע אמירת הגדה יקרא בחומש כל פרשיות של יציאת מצרים. ב״ח סי׳ ת״ס. ח״י או׳ ט״ל. א״ר או׳ ל״ד. מש״ז סי׳ תע״ד. ועיין לקמן סי׳ תע״ד או׳ ו׳.

קנה **קנה) שם. וקורא כל ההגדה.** וכשיאמר היא שעמדה לאבותינו וכו׳ יאחז הכוס בידו ויכסה הפת עד מצילנו מידם. של״ה דף קמ״ב ע״ב. מ״א ס״ק כ״ז. ח״י או׳ ל״ד. א״ר או׳ ל״א. חק יוסף או׳ ל״ב. ר״ז או׳ מ״ד.

קנו **קנו) שם. וקורא כל ההגדה.** וצ״ל וְנֶאֱמַר לפניו שירה חדשה הללויה דקאי על גאולת מצרים שעברה וגם י״א דהלל אמרו משה וישראל כדאיתא פ׳ ע״פ. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ח. ב״ח. של״ה. מ״א שם. ט״ז סק״ט עו״ש או׳ ו׳. ח״י או׳ ל״ה. א״ר שם. חק יוסף או׳ ל״ו. ר״ז או׳ מ״ו, וזהו לפי גירסת התו׳ בפסחים ט״ז ע״ב אמנם הנוסחה שם במשנה ונאמר לפניו הללויה. וכ״ה הנוסח בהרי״ף והרא״ש שם. וכ״ה בהרמב״ם פ״ח. וכ״כ הטור ולבוש וכ״כ הדרישה סוף או׳ ח׳ דצ״ל ונאמר בחולם ומצורף עם הלל דבתריה. וכ״ה דעת הרשב״ץ בפי׳ ההגדה יעו״ש. והב״ד הער״ה או׳ ט״ו.

קנז **קנז) שם. וכשיגיע למצה זו וכו׳** ויש שנושקין אותה כדי לחבב המציה בעיניהם. ח״א כלל ק״ל בענין הסדר או׳ ז׳ ועיין לקמן סי׳ תע״ה או׳ ט׳.

קנח **קנח) שם. וכן כשיגיע למרור זה.** אבל כשאומר פסח שהיו אבותינו אוכלין לא יגביה התבשיל שנראה כאלו הקדישו לכך. טור. עו״ש. או׳ ו׳ מ״א ס״ק כ״ז ח״י או׳ ל״ו. ד״ז או׳ מ״ה. ח״א שם. ומ״מ יסתכל בו. מהרי״ו סי׳ קצ״ג. ב״ח כנה״ג בהגה״ט. עו״ש שם. ח״י שם. א״ר או׳ ל״ו. א״א או׳ כ״ז. ומה שהקדים רבן גמליאל פסח למרור אעפ״י שהמרור הוא רמז לשעבוד שהיה תחלה ואח״כ הפסח עיין מ״ש בזה בסה״ק עדות ביעקב דרוש ג׳ לשבת הגדול יעו״ש.

קנט **קנט) שם. וכן כשיגיע למרור זה.** סומא כשמגיע למצה זו ולמרור זה אין לומר זה אלא מצה שאנחנו אוכלין. ח״י או׳ ט״ל. מש״ז או׳ ט׳.

קס **קס) שם. וכשמגיע ללפיכך וכו׳** בענין ברכת ההלל איכא פלוגתא דרבוותא ריצב״א היה מברך עליו ב״פ אחת קודם אכילה ואחת אחר אכילה וכן היה נוהג מהר״מ מרוטנבורק וכ״כ רב האי ורב צמח ורב עמרם. אבל הרי״צ גיאת וראבי״ה כתבו שאין לברך עליו כלל לפי שחולקים אותו לשנים לפני הסעודה ולאחריה וא״כ האיך יברכו כיון שפוסקים באמצע וכן היה נוהג א״א הרא״ש ז״ל. וכן ראוי לעשות בכל דבר שיש ספק בברכתו שאין לברך דברכות אינם מעכבות. טור. וכ״כ ב״י שמנהג כל העולם שלא לברך על ההלל שאומר על שלחנו. וכ״כ הב״ח. אבל בסוף ההלל המנהג לחתום בא״י מלך מהולל בתשבחות כמ״ש לקמן סי׳ ת״פ והטעם ית׳ בדברינו לשם בס״ד.

קסא **קסא) ומה** שחולקין ההלל חלק א׳ לפני הסעודה וח״ב לאחריה לפי שחלק אחד מדבר מענין יצי״מ ולכן אנו אומרין אותו עם ההגדה על כוס ב׳ שכולו ענין יצי״מ אבל ח״ב מדבר בגאולות העתידות ולכן אנו סומכין אותו לשפוך חמתך. סדה״י. נהורא השלם. ושל״ה ורב יעב״ץ כתבו הטעם כדי להדר גם כוס ב׳ בשירה. והב״ד תו׳ חיים על ח״א כלל ק״ל או׳ ל״א. ומה שקורין הלל זה מיושב עיין הטעם בדברינו לעיל סי׳ תכ״ב או׳ ג״ן. ובענין הלל שאומרין אחר תחלת ערבית ית׳ לקמן ססי׳ תפ״ז בס״ד.

קסב **קסב) שם. עד שחותם גאל ושראל.** וצ״ל ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים שצריך להקדים זבח דהיינו חגיגה קו״פ שהוא נאכל על השבע. טור. וכתב מהרי״ו סי׳ קצ״ג דכשבא פסח במו״ש אז יאמר מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה בשבת ובליל שני יאמר מן הזבחים ומן הפסחים דחגיגה נאכל קודם הפסח עכ״ד. והב״ד הב״ח והט״ז סק״ע. עו״ש או׳ ו׳. מ״א סק״ל. א״ר או׳ ל״ו. אמנם הכנה״ג בהגה״ט כתב דמנהג אבותינו ואנחנו אחריהם שלא לשנות. וכ״כ בשכנה״ג הגה״ט או׳ ו׳ וכ״כ בספרו פסח מעובין או׳ רס״א. והביאו חק יוסף או׳ ל״ג. והגם שח״י או׳ מ׳ כתב דהסכמת אחרינים כמהרי״ו עיין בתשו׳ כנ״י ססי׳ כ״ג שכתב דבשנת תפ״ז היה פסח במו״ש ודרש בשבת הגדול שלא לשנות הנוסח שאנו מתפללים שנזכה לאכול פסחים כשיבנה בהמ״ק והיינו כשלא יחול בשבת ואף אם לפי הקביעות לשנה הבאה יחול בשבת אין בכך כלום שאז יקדשו עפ״י הראייה יעו״ש. והב״ד שע״ת או׳ כ״ז. ר״ז או׳ מ״ט.

קסג **קסג) שם. הגה ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעו** לרמוז על מה שנאמר אצבע אלהים היא ודלא כמ״ש בהגמ״נ דיש לזרוק בזרת קטן. ד״מ או׳ ח״י א״ר או׳ ל״ה. ובילקוט פ׳ וארא מביא מפרקי ר״א פמ״ח שבקמיצה הכה הקב״ה למצרים וע״ז נאמר אצבע אלהים היא וא״כ יש לזרוק בקמיצה. מ״א ס״ק כ״ח. מיהו ח״י או׳ ל״ז הסכום כדברי הד״מ לזרוק באצבע. וכן הסכים חק יוסף או׳ ל״ד. והרב צמח כתב שמעתי מחכם א׳ בשם הרח״ו ז״ל שבהגיע לכל א׳ מעשר מכות היה שופך מעט מן הכוס עצמו ולא כיש נוהגין לטבול אצבעו בכוס. ואפשר שהטעם לרמוז שהמכות יצאו ממלכות הנקראת כוס של ברכה כנודע מדרוש הרב זלה״ה עכ״ל. פע״ח שער כ״א פ״ז. וכ״כ מ״ח פי״א או׳ א׳ והב״ד הר״ז או׳ נ״א. וכ״כ הרב שבח פסח בדיני קדש או׳ ו׳ ובדיני מגיד או׳ י״ב שהעיקר לעשות השפיכות בכוס עצמו ולא באצבע יעו״ש. והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ י״ב יעו״ש. וכוונת העשר מכות עיין בפע״ח ומ״ח שם ובשער הפסוקים פ׳ וארא יעו״ש.

קסד **קסד) וישפכנו** לתוך כלי שבור הרומז אל הקלי׳ הנקרא ארור. מ״ח שם או׳ ב׳ וכ״כ בסידור נהורא השלם.

קסה **קסה) שם בהגה לזרוק מעט מן הכוס וכו׳** משמע דא״צ לזרוק כ״א מעט והשאר ישלים עליו לכוס שני וכ״מ מדברי א״י או׳ ל״ז. וכ״כ מ״ח שם או׳ ט״ז שהיין הנשאר מהשפיכה אין לזרקו אלא אדרבא יוסיף עליו יין אחר סיד גבורות חדשים יעו״ש. מיהו יש נוהגין לשפוך את כל יין שבכוס ואח״כ שוטפין הכוס מטעם שלא לשתות מה שנזכר שם המכות וכמ״ש ח״י שם בשם פסח מעובין סי׳ רס״א יעו״ש. ויש נוהגין להביא כוס אחר לשפיכה כדי שאותו כוס שמזג קידם אמירת מה נשתנה יאמר עליו כל סיפור יצ״מ ואח״כ ישתהו לכוס שני. וא״כ כל מנהג יש לו על מה לסמוך.

קסו **קסו) שם בהגה. דצ״ך עד״ש באח״ב.** מה שחלקן בלשון הזה לפי שדצ״ך הם מכות הארץ ועד״ש מכות מקריות באח״ב מכות האויר ושתף מכת בכורות עמהן לפי שאין לה זוג. ד״א לפי שבס׳ תהלים לא נמנו כסדר הזה ותאמר אין מוקדם ומאוחר בתורה ע״כ בא להודיענו כי כן היו כסדר הכתובים בתורה. ד״א דצ״ך נעשה ע״י אהרן שהמים והארץ לא לקו ע״י משה. עד״ש ע״י משה. באח״ב ע״י הקב״ה שארבע מכות אלו אין אדם יכול לעשותן אלא הקב״ה בכבודו. ובירושלמי אומר שכך היו כתובים במטה וזהו אשר תעשה בו את האותות ואמרינן בתנחומא שהמטה של סנפרינון היה וכתוב בו דצ״ך עד״ש באח״ב. רד״א. ומ״ש בתנחומא כ״ה ג״כ במד״ר פ׳ וארא.

קסז **קסז) שם בהגה. הכל ט״ז פעמים.** כנגד חרבו של הקב״ה שנקרא יוה״ך והוא מלאך ממונה על הנקמה ד״מ או׳ ח״י. מ״א ס״ק כ״ט. ור״ל י״ו ה״ך והכה. מחה״ש. והוא שם היוצא מס״ת כ״י מלאכי״ו יצו״ה ל״ך כנודע. ועיין בתיקונים תיקון ל״ז שכתב דחרבו של הקב״ה יש לו ט״ז פיות כנגד מילה ופריעה ומציצה וי״ג בריתות שנכרתו עליה יעו״ש ר״ל י״ג פעמים ברית כתוב בפרשיות מילה שניתנה לאברהם בפ׳ לך לך. ור״ל ע״י זכות מצות מילה שיש בה ט״ז בחי׳ חרב של ט״ז פיות עושה נקמה בשונאיהם מדה כנגד מדה.

קסח **קסח) שם בהגה. הכל ט״ז פעמים.** ויכוין בעודו שופך שהקב״ה יצילנו מכל המכות האלה. סה״מ. תו׳ חיים על ח״א כלל ק״ל או׳ כ״ח.

קסט **קסט) שם בהגה. ויהיה הפת מגולה וכו׳** והוא מטעם שכתבנו לעיל או׳ קמ״ט שנקרא לחם עוני שעונין עליו דברים ולכך נוהגין לגלות המצה שיענה עליה את כל דברי האגדה. לבוש.

קע **קע) שם בהגה. עד לפיכך וכר מיהו כשאומר היא שעמדה וכו'** שאוחז הכוס בידו צריך לכסות הפת עד שיגמור הפסקא ויניח הכוס מידו ואח"כ חוזר לגלותו כמ"ש לעיל או' קנ"ה יעו"ש.

קעא **קעא) שם בהגה, שאוחז הכוס בידו.** עד סיום ברכת אשר גאלנו. טור. לבוש. ר"ז או' מ"ד.

קעב **קעב) שם בהגה. שאוחז הכוס בידו.** כדי לומר שירה על היין. טור בשם מדרש שוחר טוב. לבוש.

קעג **קעג) שם בהגה. ואז יכסה הפת.** שלא יראה הפת בושתו. ב"י בשם האגור. לבוש. מ"א סק"ל. ועיין לעיל סי' ער"א סעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד.

סימן תעד

א **א) [סעיף א'] שותה כוס שני ואין מברך עליו וכו'** בטור הביא פלוגתא בזה דלדעת הרי"ף צריך לברך בפה"ג וטעמו משום דד' כוסות הואיל וכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא צריך לברך בפה"ג אכל כסא וכסא. וכ"ה דעת רב נטרונאי ורב עמרם והרמב"ם וראבי"ה שצריך לברך אכל כסא וכסא אבל הרא"ש כתב על דברי הרי"ף הנז' דלא נהירא דאע"ג דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא כיון דליכא היסח דעת א"צ לברך בפה"ג אלא על כוס ראשון שהוא של קידוש ועל הג' שהוא של בהמ"ז אבל על הב' ועל הד' א"צ לברך וכ"כ רב כהן צדק. וכתב ב"י וכן נהגו שלא לברך בפה"ג אלא על כוס של קידוש וכוס של בהמ"ז עכ"ל וכך הם דבריו כאן בש"ע. וכ"ה מנהג הספרדים.

ב **ב) ימלא** כוס של יין מחזיק רביעית ויאחז בימינו קודם נטילה כנגד החזה ויברך מעומד ובברכה של כוס זה יכוין לפטור כוס שני ובין הכוסות הללו אם ירצה לשתות ישתה דלא כמנהגים. וידיח כוס של בהמ"ז בחוץ ומבפנים וימלאנו יין ויאחזנו בימין ויברך בהמ"ז ויכוין בברכת היין לפטור כוס ד' ואין לשתות יין בין שני הכוסות האלו. פע"ח שער כ"א פ"ו משם ס' ע"ח. ועיין לעיל סי' תע"ג. סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד.

ג **ג) שם. ואין מברכין על הגפן כ"א אחר כוס ד'** גם בזה הטור הביא פלוגתא וכתב שהרא"ש ז"ל הסכים כדברי האומרים שאין לברך ברכה אחרונה אלא אחר אחרון וכ"כ הר' יונה יעו"ש. וכתב ב"י וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' ע"ב וכך פשט המנהג עכ"ל וכך הם דבריו כאן בש"ע.

ד **ד) שם הגה. והמנהג בין אשכנזים לברך וכו'** והטעם כבר כתבנו לעיל או' א' יעו"ש. והגם דאיכא פלוגתא בזה כבר כתבנו לעיל סי' ז' או' ב' ובכ"מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל.

ה **ה) שם הגה. והמנהג בין אשכנזים לברך וכו'** וא"כ טוב לכוין בברכת בפה"ג של קידוש דלא להוציא כוס ב' אבל אם כיון לכך בקידוש לפטור כוס ב' מפה"ג י"ל דלא יברך פה"ג על כוס ב' דסב"ל אף ברכה ראשונה. מש"ז או' א'.

ו **ו) ומי** שאין לו הגדה ואינו יודע לומר הגדה מ"מ י"ל דישתה ד' כוסות לזכר ואפשר היכא שאנוס בהגדה דיצא ידי ד' כוסות אבל ודאי ברכה דבפה"ג לא יברך כ"א אקידוש ואכוס בהמ"ז לבדו ועל הגפן ברביעי. מש"ז שם. ועיין לעיל סי' תע"ג או' קנ"ד.

ז **ז) שם בהגה. אבל ברכה אחרונה אין מברכין וכו'** ומסיק הרא"ש פ' ע"פ דאפי' אין לו יין לשתות בתוך הסעודה אפ"ה לא יברך ברכה אחרונה רק אחר כוס ד' יעו"ש. עו"ש או' א'.

ח **ח) ומי** שאין לו כ"א שני כוסות הראשונות לא יברך כלל ברכה אחרונה דבהמ"ז פוטר עיין סי' רע"ב סעי' יו"ד וסי' קע"ד סעי' ו' ומשמע דוקא ב' כוסות קודם אכילה והמ"א בסי' תפ"ג כתב דמי שאין לו כ"א ב' כוסות יקח א' לקידוש וא' לבהמ"ז ויברך ברכה אחרונה עה"ג על כוס בהמ"ז. מש"ז שם. ועיין לקמן סי' תפ"ג או' א'.

סימן תעה

א **א) [סעיף א'] יטול ידיו וכו'** ואעפ"י שנטל ידיו בטיבול ראשון אמרינן בפ' ע"פ (קט"ו ע"ב) חוזר ונוטל ידיו שנית ומברך ענ"י מפני שהסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה. וכתב המרדכי נ"ל שאם נתכוון בנטילה ראשונה לגמור בה כל סעודתו בלא היסח הדעת א"צ לחזור וליטול שנית עכ"ל. נ"ל דאין לכוין בכך שלא לבטל תקנת חכמים שתיקנו ליטול פעמים בליל פסח. ב"י. והב"ד ח"י או' א' וכתב ודבריו נכונים וכ"ה המנהג ובחנם השיג עליו הב"ח והמ"א יעו"ש. ועיין חק יוסף או' א' שהגם שהשיב על דברי ח"י הנז' ומסייע לדברי המרדכי והב"ח והמ"א מ"מ סיים דאין לעשות כן כמו שמסיק

הב״ח בעצמו שלא להפסיק בין נטילה להמוציא ועוד דאז צריך לברך תיכף וגם צריך שיכוין שנוטל לאכילה ולאו כ״ע דינא גמירא וכן נוהגין ליטול ב׳ פעמים עכ״ל. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דלכתחלה אין נכון לעשות כן.

ב **ב) ולעניין** הלכה אעפ״י שלכתחלה אנו נוטלין ב׳ פעמים בשעת הדחק שאינו מצוי לו מים או לחולה ולזקן שהצינה קשה להם יכול לסמוך על דברי המרדכי דרב גובריה הוא ואפשר שרבינו (ב״י) מודה בזה ובתנאי שיטול בראשונה כמשפט הנטילה ובברכה. שו״ג או׳ א׳

ג **ג) שם. יטול ידיו וכו׳** ואף אם בשעת אמירת ההגדה והלל לא הסיח דעתו משמירת ידיו אעפ״י כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה בלא ברכה לפי כשנטל ידיו לצורך טיבול ירקות לא היה בדעתו שתעלה לו נטילה זו לסעודה וכל הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם אם לא היה דעתו לכך בשעת נטילה כמ״ש בסי׳ קנ״ח. ר״ז שם. ועי״ש בסעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד. ומ״מ לכתחלה אין נכון לעשות כן שלא להסיח דעתו מהם כנז״ל.

ד **ד) שם. ויברך ענט״י.** וכוונת הנטילה עיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ ק״ח.

ה **ה) שם. ויאחזם בידו וכו׳** לפי שיש פוסקים לברך על השלימה המוציא ועל הפרוסה שהיא לחם עוני על אכילת מצה ויש פו׳ להיפך ע״כ כתב שיאחז כולם בידו ויברך וכו׳ כדי לצאת כל הדיעות כמבואר בטור וב״י יעו״ש. ודעת האר״י ז״ל מסכמת כדעת הסוברים לברך המוציא על השלימה ועל אכילת מצה על הפרוסה כמ״ש לעיל סי׳ תע״ג או׳ קי״ז ויעו״ש טעם בסוד וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש באו׳ שאח״ז.

ו **ו) שם. ויאחזם בידו וכו׳** כל שלשתם כדי שיהיה לחם משנה ופרוסה משום לחם עוני. מ״א סק״ב. וכ״כ בדרשות מהרי״ל סדר הגדה וז״ל יתפוש ג׳ המצות בידו העליונה למוציא והשלישית ללחם משנה והפרוסה ע״ש לחם עוני. ויברך ברכת המוציא ויניח השלישית להישמט מידו ויברך על הפרוסה עם תפיסת העליונה על אכילת מצה ויברך שתי הברכות טרם ישברם עכ״ל והב״ד ח״י או׳ ב׳ וכתב וכן הסכמת האחרונים. וכ״כ השל״ה דף קמ״ב ע״ב וכתב דבזה יוצא לכל הדיעות והספיקות יעו״ש וכ״כ מט״מ סי׳ תרמ״ה. וכ״כ חק יוסף או׳ ב׳ מש״ז או׳ א׳ ר״ז או׳ ד׳ ואו׳ ה׳ בן א״ח פ׳ צו או׳ ל״ד. מ״ב או׳ ב׳.

ז **ז) שם. ויברך המוציא ועל אכילת מצה וכו׳** והטעם דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. פר״ח. וכוונות המצות כבר כתבנו לעיל סי׳ תע״ג או׳ קי״ז קחנו משם. וגם יש לכוין כוונת המאכל כמ״ש לעיל סי׳ זק״ן או׳ ך׳ יעו״ש. ועוד יש לכוין באכילתו שמקיים מ״ע דאו׳ בערב תאכלו מצות.

ח **ח) שם. ועל אכילת מצה.** וכשמברך אמצה ומרור יכוין בברכתם ג״כ על הכריכה גם מן הראוי כשמברך על אכילת מצה שיהיה במחשבתו ג״כ טל אכילת אפיקומן שיאכל בסוף. של״ה דף קמ״ב ע״א וע״ב. ועיין לקמן או׳ ל״ח.

ט **ט) וראיתי** מבני עלייה המחבבים מצות היו מנשקין המצות והמרור וכל המצות בעת מצוותן וכן הסוכה בכניסתה וביציאתה וכן ד׳ מינים שבלולב והכל לחבב המצוה. של״ה שם.

י **י) שם. ואח״כ יבצע מהשלימה העליונה וכו׳** אפי׳ חל בשבת. מ״א סק״ג. ור״ל דהגם בליל שבת דעלמא בוצעין התחתונה כמ״ש בסי׳ רע״ד סעי׳ א׳ ליל פסח שחל בשבת ביצע העליונה אמנם כבר כתבנו שס או׳ ב׳ דע״פ קבלת האר״י ז״ל גם בליל שבת דעלמא צריך לבצוע העליונה יעו״ש.

יא **יא) שם. משתיהם ביחד.** והוא כדי לצאת לכל הדיעות כמ״ש לעיל או׳ ה׳ ועוד כדי שיאכלם ביחד כמ״ש אח״כ והטעם ית׳ שם.

יב **יב) שם. ויטבלם במלח.** וכ״כ לעיל סי׳ קס״ז או׳ ל״ז דע״פ דברי האר״י ז״ל כל פרוסת המוציא צריך לטבל במלח כדי למתק הגבורות יעו״ש.

יג **יג) שם הגה. ואין המנהג לטבל במלח בלילה ראשונה.** וה״ה לילה שניה שהיא באה על הספק. פסח מעובין או׳ רע״ט. חק יוסף אר ג׳ והטעם כתב בלבוש משום שתהא נחשב לחם עוני. והר״ז או׳ יו״ד כתב הטעם מפני חיבוב מצוה לצאת י״ח במצה שאין עמה תערובת טעם אחר כלל אלא שכתב אבל מעיקר הדין אין לחוש לזה עכ״ל. וכ״כ בדרשות מהרי״ל סדר האגדה דמהר״ש טבל בציעת המוציא במלח ואמר אפי׳ מצות הכריכה מותר למולחה יעו״ש ועיין באו׳ שאח״ז.

יד **יד) שם. בהגה דפת נקי א״צ מלח.** ומיהו עיין לעיל סי׳ קס״ז או׳ ל״ח שכתבנו דע״פ דברי האר״י ז״ל גם פת נקי צריך מלח והוא כדי לכוין למתק הגבורות יעו״ש. וא״כ הבא לצאת אליבא דכ״ע יש לטבלם במלח ולכוין למתק הגבורות כנז״ל ואח״כ ינפץ מעליהם ולאוכלם בלא מלח לצאת ידי המחמירים.

טו טו) שם. ויאכלם בהסיבה ביחד וכו' והטעם נ"ל פשוט אף לאותו דיעה שיברך על השלימה המוציא ועל הפרוסה אכילת מצה או אפכא א"א לברך ולאכלם זה אחר זה דאי יברך תחלה המוציא ויאכל איך יברך אח"כ על אכילת מצה כיון שכבר אכל המצה. וכן אין יכול לברך תחלה על אכילת מצה ויאכל זה פשיטא א"א כיון שלא בירך המוציא וע"כ צריך לברך ב' הברכות תחלה. וא"כ אם יאכל אח"כ פרוסת המוציא לבד יהיה הפסק בין ברכת מצה לאכילתה וכן להיפך וע"כ יאכלם ביחד שלא יהיה הפסק כלל. ומ"מ אם א"א לו לאכול יחד אוכלן זה אחר זה ולא הוי הפסק דיעבד כיון דהוי מענין אכילה. ח"י או' ה' ר"ז או' ו' ואו' ז' מ"ב או' ח' ואו' יו"ד.

טז טז) שם. ויאכלם בהסיבה וכו' עיין לעיל סי' תע"ב סעי' ז' ובדברינו לשם בס"ד.

יז טוב) שם. כזית מכל אחד. משמע דגם פרוסת המוציא צריך כזית. וכ"כ מ"א סק"ד. ח"י או' ו' והגם דברכת המוציא א"צ כזית מ"מ כיון דאיכא פלוגתא אי ברכת אכילת מצה על השלימה או על הפרוסה כמ"ש לעיל או' ה' ואכילת מצה צריך כזית וע"כ כתב כזית מכל אחד כדי לצאת כל הדיעות וכ"כ הפר"ח לדעת הש"ע וכתב והכי נהוג. ועיין בפע"ח שער כ"א פ"ד שכתב וכנגד ציור ד"י אנו לוקחין בציעת המוציא מן העליונה שהיא י' שלימה וגם כי שיעור המוציא שיעור כזית דאיהו י' יעו"ש. ועיין לעיל סי' תע"ג או' קי"ח.

יח חי) שם. כזית מכל אחד. וכתב שם המ"א דלכתחלה יש לבלוע כזית מרוסק בבת אחת ובדיעבד אף אם אוכל מעט ובלבד שלא ישהה באכילתו יותר מאכילת פרס ובמרור אפי' לכתחלה אם קשה עליו לבלוע ביחד יעו"ש. וכ"כ ח"י או' ז' חק יוסף או' ד' ר"ז או' ו' ואו' י"ד. ח"א כלל ק"ל בענין הסדר או' ט' מ"ב או' ט' ועיין לקמן או' ל"ז.

יט יט) שם. ואח"כ של אכילת מצה. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אפי' לא אכל אלא כזית א' בלבד בין מהשלימה בין מהפרוסה ואפי' אכל בזה אחר זה באכילות הרבה אם אין מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס דהיינו ג' ביצים יצא. ואפי' השיח הרבה באמצע הכזית בין אכילה לאכילה א"צ לחזור ולברך על אכילת מצה וא"צ לומר המוציא כיון שלא השיח בין ברכה לתחלת האכילה. ר"ז או' ח' ועיין לקמן סעי' ו' וסעי' ז' ודוק.

כ ך) שם. ואח"כ יקח כזית מרור. ואפי' אכל קלח אחד עם העלין שלם כמו שהוא לא מיקרי בריה לצאת בפחות מכזית דהא אין יוצאין בשרשים והרי הבריה חסירה. פסקים וכתבים סי' רמ"ה. מ"א סק"ה. פר"ח. חק יוסף או' ה' מ"ב או' י"ב. ועיין לעיל סי' ר"י סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד.

כא כא) שם. ואח"כ יקח כזית מרור. ועיין לקמן סי' תפ"ו שצריך למעך חלל האויר שבין הירק ולשער שיעור הכזית בירקות עצמן ולא באויר שביניהם יעו"ש. ועוד עיין לעיל סי' קס"ח או' מ"ו ודוק.

כב כב) שם. ואח"כ יקח כזית מרור וכו' סוד מרור גי' מות שהם הדינים הקשים וצריך ללעסם ולמתקם ולטוחנם בשינים למתק המרירות שבהם לכן בלע מרור לא יצא עד שילעסנו וימתיקם. פע"ח שער כ"א פ"ד. ולכן בלעיסת המרור יכוין למתק הדינים.

כג כג) שם וישקענו כולו בחרוסת וכו' משום קפא. פסחים קט"ו ע"ב. ופי' שם ר"ח מין תולעת יש בתוכו וימות ע"י החומץ שבחרוסת והב"ד הרשב"ם ותו' שם. וא"ת אם הוא מין תולעת כיצד אוכלין אותו ואפי' אם ימות עיין מאמ"ר או' ג' שכתב דצ"ל דהאי תולעת ממין שאינו אסור משום שרץ עיין יו"ד סי' פ"ד ואינו אלא משום סכנה יעו"ש אבל רש"י פירש ארס שבחזרת יעו"ש. וכ"כ ח"י או' ח' וישקענו כולו בחרוסת כדי להמית הארס שבתוכו עכ"ל ומ"מ אנו לא נהגנו לשקעו כולו בחרוסת וע"פ שיטת הרי"ף והרמב"ם שהשמיטוהו ועוד שקפא זו אינו מצוי בינינו ומה שאנו מביאין חרוסת על השלחן משום דק"ל כר"א בר צדוק דהוי משום מצוה וכמ"ש לעיל בסי' תע"ג סעי' ה' יעו"ש. פר"ח. וכ"כ הר"ז או' י"א. ועיין לעיל סי' תע"ג או' צ"ו טעם למה אין מברכין על החרוסת יעו"ש.

כד כד) שם. וישקענו כולו בחרוסת וכו' ואינו מברך עד אחר הטיבול קודם אכילה דמיקרי עובר לעשייתן וכן מתבאר לעיל סי' תע"ג סעי' ו' גבי טיבול ראשון ודלא כמהרי"ל וכ"כ מ"א שם. ח"י או' ח' ר"ז או' י"ב ועוד עיין בדברינו לשם או' קי"א ודוק.

כה כה) שם. ויברך על אכילת מרור וכו' עיין לעיל סי' תל"ב או' ד' ואו' ז'.

כו כו) שם. ויברך על אכילת מרור וכו' מי שטעה ואכל הכורך קודם שיאכל המרור לחודיה כתב המאמ"ר או' ב' דפשיטא הוא דאין לברך על המרור אח"כ לחודיה ואף אם לא בירך תחלה דהא לשיטת התו' והרא"ש ושאר פו' אף לרבנן יצא ידי מרור יעו"ש. ומיהו יש לאכול אח"כ מרור לחודיה כדי לצאת לכל הדיעות ומ"ש היפ"ל ח"ה או' ג' דיש לברך ג"כ ל"נ וראיותיו יש לדחות כנודע למעיין. ועיין עוד מזה בא"א או' ח'.

כז כז) **שם. ויאכלנו בלא הסיבה.** שהוא זכר לעבדות. רש״י פסחים ק״ח ע״א. וכ״כ בפי׳ רשב״ם שם. ואם רצה לאוכלו בהסיבה רשאי. ב״י עו״ש או׳ ב׳ ח״י או׳ ט׳ פר״ח. ברכ״י או׳ ג׳ ר״ז או׳ י״ג. מ״ב או׳ י״ד. והמ״א סק״ו כתב דאם אכלו בהסיבה יצא וכ״כ חק יוסף או׳ ו׳ ומשמע דוקא דיעבד.

כח כח) **שם. ואח״כ נוטל מצה שלישית.** כ״כ התו׳ וכל הנמשכים אחריהם והטעם כדי לקיים מצוה בשלשתן. ב״ח. וכ״כ בפע״ח שער כ״א פ״ד דעושין זכר למקדש כהלל במצה שלישית שהוא רמז לג׳ וי״ן וכן היא מצה ג׳ גם רמז שהיה כורך פסח מצה ומרור ג׳ דברים כנגד ג׳ וי״ן יעו״ש. ועיין עוד לעיל סי׳ תע״ג או׳ קי״ז ואו׳ קי״ח ודוק.

כט כט) **שם. וכורכה עם המרור וכו׳** כ״ה בפסחים קט״ו ע״א דפליגי הלל ורבנן בזמן שבהמ״ק קיים אם היה כורך מצה ומרור ביחד או כל אחד בפ״ע וקאמר בש״ס השתא דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר עבדינן כתרווייהו מתחלה אוכלין זה אח״ז ואח״כ שניהם יחד וכ״פ הרמב״ם והרא״ש והטור. ח״י או יו״ד. ועיין לקמן או׳ נ״ב ובתו׳ שם ד״ה אלא מברך ובסה״ק עדות ביעקב דרוש ב׳ לשבת הגדול יעו״ש.

ל ל) **שם, וכורכה עם המרור וכו׳** גם במרור זה צריך כזית. שאגת אריה סי׳ ק׳ מחב״ר או׳ א׳ שע״ת. וכ״כ הרוקח בסי׳ רפ״ג דיאכל כזית מצה עם כזית מרור זכר כהלל. וכ״כ בדרשות מהרי״ל סדר הגדה. וכ״כ הטור לקמן בסי׳ תפ״ו. וכ״כ ישי״ע או׳ א׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ו׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ח״י. ח״א כלל ק״ל בענין הסדר או׳ י״א. בן א״ח פ׳ צו או׳ ל״ד. מ״ב או׳ ט״ז. ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ ט״פ.

לא לא) **שם. וטובלה בחרוסת.** כ״כ הטור בשם רש״י והרא״ש דטובלו בחרוסת שכן היה הלל עושה אוכל פסח מצה ומרור וטובל בחרוסת עכ״ל וכתב ב״י וכ״ה דעת הרמב״ן שמבטלו בחרוסת וכן נהגו עכ״ל. מיהו בשם ראבי״ה כתב הטור שאין לטובלו בחרוסת דב׳ טיבולין מצינו בזה״ז דרגילין לעשות כהלל ג׳ לא מצינו. וכ״כ הרוקח שם דאוכלם בלא טיבול. וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה וי״א דאין לטובלו וכו׳ אמנם הב״ח כתב על דברי ראבי״ה הנז׳ דאין דבריו מכריחין כל עיקר ונראין דעת האומרים שטובלין בחרוסת וכ״כ בהגמ״י בשם מהר״ם ור״ת וכ״כ מהר״ל מפראג וכן נהג רש״ל וגם ב״י כתב שכן נהגו ודלא כמ״ש במנהגין יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ו. והב״ד מ״א סק״ז וכתב והיכא דנהוג נהוג. וכ״ה דעת האחרונים.

לב לב) **שם. וטובלה בחרוסת.** וכתב האגור בשם מהר״י מולין הכריכה שעושין זכר למקדש כהלל יש לטבול החזרת בחרוסת ולאכול עם החרוסת אבל באכילת מרור יטבל החזרת בחרוסת וינענע החזרת מן החרוסת שלא יבטל טעמו עכ״ל. והב״ד ב״י וא״כ משמע דדוקא באכילת מרור צריך לנער החרוסת מן החזרת אבל בכריכה א״צ לנער וכ״מ מדברי הש״ע שלא כתב כאן צריך לנער כמ״ש לעיל גבי אכילת מרור אמנם דעת המאמ״ר או׳ ז׳ דגם בכריכה צריך לנער יעו״ש.

לג לג) **שם הגה. וי״א דאין לטובלה וכו׳** שכבר קיים מצות חרוסת בטיבול מרור ראשון וגם אין לחוש לקפא שבמרור זה כיון שאוכלו עם מצה בכריכה. ר״ז או׳ י״ט. וכ״כ הגר״א בשם הירושלמי כל דאית ביה נהמא לית ביה משום קפא. ועיין לעיל או׳ כ״ג.

לד לד) **שם בהגה. וכ״ה במנהגים וכו׳** עיין לעיל או׳ ל״א.

לה לה) **שם. ואומר זכר למקדש כהלל.** וכ״כ בד״מ או׳ ג׳ דנוהגין לומר זכר למקדש וכו׳ וכ״כ הלבוש ואומר זכר למקדש כהלל כלומר שכן היה הלל עושה בזמן שהיה בהמ״ק עכ״ל ומשמע מדברי הש״ע והלבוש שאצ״ל רק ג׳ תיבות הללו זכר למקדש כהלל מיהו הט״ז סק״ט כתב דבנוסח דזכר למקדש כהלל י״ל שהיה כורך פסח מצה ומרור יעו״ש. וח״י או׳ י״ג כתב דהנוסח שלנו כך הוא כן עשה הלל בזמן בהמ״ק קיים היה כורך מצה ומרור וכו׳ והביא הנוסח שכתב הע״ז וכתב דהנוסח שלנו נכון דכיון שאמרינן כן עשה ועכשיו אין פסח אין להזכיר פסח דאל״כ איך יאמר שקר כיון שאין לו פסח וגם אתי למטעי כיון שיזכיר פסח ויאמר כן עשה יבא לאכול ג״כ הצלי עמו ויהא נראה כאוכל קדשים בחוץ ולכן כתב דאין לשבש נוסחת הישנים יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ח״י דאין להזכיר פסח ומ״מ כתב דהמזכיר לא הפסיד. וכתב עו״ש ח״י ובנוסח להספרדים בספר פסח מעובין אינו מזכיר כלל שום דבר רק כהלל שהיה כורכן ואוכלן בבת אחת עכ״ל. וכ״כ המאמ״ר או׳ ח׳ ומנהגינו שלא להזכיר לא פסח ולא מצה ולא מרור והוא מנהג ספרדים עכ״ל ומ״ש הבאה״ט סק״ט וכ״כ האר״י ז״ל ור״ל כהט״ז עיין לעיל או׳ כ״ח שבדברי האר״י ז״ל לא נזכר שצ״ל כך בעת שאוכל הכריכה אלא רק שמצה ג׳ רומז לג׳ דברים דהלל יעו״ש.

לו לו) **שם. ואוכלם ביחד בהסיבה.** והרוקח סי׳ רפ״ג כתב דיאכלם בלא הסיבה. וכ״כ בדרשות מהרי״ל סדר הגדה יש הסיבו כמו למצה ואמרו דאפי׳ למרור אין איסור בהסיבה רק דלא צורך ויש לא הסיבו כמו למרור וסמכו אראבי״ה בכה״ג עכ״ל וכ״כ הטור דהר׳ יחיאל מספקא ליה בכריכה אי בעי הסיבה כיון דמרור לא בעי הסיבה אבל בשם בעל המנהיג כתב דבעי הסיבה בעבור המצה שבאה זכר לחירות עכ״ל וכ״כ הכלבו והרד״א דבעי הסיבה. וכ״כ ב״י על דברי ה״ר יחיאל הנז׳ דפשיטא דבעי הסיבה שהלל כשהיה כורך בהסיבה הוה אוכל שהרי מה דכריכה היתה עולה לו לאכילת מצה דמצוה

וק״ל דמצה צריכה הסיבה ואע״ג דמרור א״צ הסיבה אם רצה לאוכלו בהסיבה אין בכך כלום וכיון דמצה צריכה הסיבה והיא מעכבת בה צריך לאכול מצה ומרור דכריכה בהסיבה יעו״ש. וכך הם דבריו כאן בש״ע. וכ״כ הלביש. וכן הסכים הב״ח והפר״ח והר״ז או׳ ך׳ ומיהו כתב שם הפר״ח דאם אכלן בלא הסיבה דיצא. וכ״כ הר״ז שם. וכ״כ השו״ג או׳ ח״י. ועיין לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ה. ודוק.

לז **לז) שם. ואוכלם ביחד בהסיבה.** המצה והמרור שבכריכה זו צריך לבלוע אותה בבת אחת ולכתחלה יזהר לבלוע כל הכזית מצה בבת אחת עם כל הכזית מרור כשהן מרוסקין בפיו אלא א״כ קשה עליו לבלוע הב׳ הזיתים בבת אחת שאז יכול לבלוע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה בבת אחת ואח״כ יחזור ויבלע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה בב״א עד שיאכל כל הב׳ זתים. ר״ז או׳ כ״א. והוא מדברי המ״א סק״ח. ועיון לעיל או׳ ח״י.

לח **לח) שם. לא יסיח וכו׳** בשל״ה דף קמ״ב כתב שלא ישיח שום שיחה עד אחר אכילת אפיקומן דברכת מצה צריך לכוין גם על אפיקומן ע״כ. והוא חומרא יתירה. ח״י או׳ י״ד. ר״ז או׳ ח״י. ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ קל״ג וסי׳ זק״ן או׳ ט״ז.

לט **לט) שם. לא ישיח בדבר וכו׳** ואם שח א״צ לחזור ולברך. ב״ח. ט״ז סק״ז. מ״א סק״ח. ח״י או׳ ט״ו. פר״ח. א״ר או׳ ח׳ חק יוסף או׳ ח׳ מאמ״ר או׳ יו״ד. ר״ז שם. מ״ב או׳ כ״ד. ועיין לעיל או׳ י״ט.

מ **מ) שם. כדי שתעלה ברכת וכו׳** פי׳ להלל יהיה עיקר מצוה בזו ע״כ היא שייכא לברכה דאכילת מצה דע״ז קאי ג״כ. ולא הוי הפסק אלא במה דלא צריך ליה אבל במה שצריך כגין טול כרוך לא הוי הפסק. ט״ז שם. וכ״ז לכתחלה כמ״ש באו׳ הקודם.

מא **מא) [סעיף ב׳] אם אין לו ירקות וכו׳** וטוב לחזר אחר שאר ירקות לאפוקי נפשיה מפלוגתא פסחים קט״ו ע״א. לבוש. מ״א סק״ט. ואם אין לו שאר ירקות יקח דבר אחר שברכתו בפה״א אפי׳ מין לפת. מ״א שם. חק יוסף או׳ ט׳ ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ מ״ח.

מב **מב) שם. יברך עליו בטיבול ראשון וכו׳** כתב מ״א סק״י דדוקא אם לוקח מאותו מין מרור שראוי לאכול חי מברכין עליו בפה״א אבל מה שאין דרך לאכלו חי כמו תמכא שקורין קרי״ן אין לברך עליו רק על אכילת מרור כמו בפלפלין שנת׳ בסי׳ ר״ב שאין מברכין עליו יעו״ש. מיהו ח״י או׳ ט״ז חלק עליו וכתב כיון דע״י טיבול בחומץ וכה״ג מתאכל מברכין עליו בפה״א ועוד דברכת הנהנין אלו כברכת המצות כמבואר לקמן סי׳ תפ״ד וע״כ כתב דמברכין עליו בשעת טיבול בפה״א ועל אכילת מרור יעו״ש. אמנם חק יוסף או׳ ט׳ השיב על דברי ח״י הנז׳ והסכים לדברי מ״א יעו״ש וכ״ה דעת א״א או׳ יו״ד. וכ״פ הר״ז או׳ כ״ג. ונב״ה כתב דעכ״פ שהכל בודאי צריך לברך עליו יעי״ש. ונראה דהכל לפי הענין דאם ע״י הטיבול נאכל ע״י הדחק יש לברך עליו שהכל ואם הוא מר ועפוץ ביותר אין לברך עליו כלל רק על אכילת מרור ואם נאכל בריוח אז יש לברך עליו בפה״א ועל אכילת מרור וכמבואר לעיל סי׳ ר״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ד יעו״ש.

מג **מג) שם. בפה״א ועל אכילת מרור.** דא״א לנהוג בזה כמו בשאר ירקות לאכול בלתי ברכת אכילת מרור ולברך ברכת אכילת מרור עד לאחר שיאכל כזית מצה דלאחר שמילא כריסו ממנו איך יברך עליו אח״כ. פסחים קט״ו ע״א. ואף שמפסיק הרבה בין ברכת על אכילת מרור להכזית מרור שאוכל אחר המצה אין בכך כלום כיון שמיד אחר הברכה טעם מעט מהמרור הרי התחיל במצוה ואין כאן הפסק בין הברכה לתחלת עשיית המצוה. תו׳ שם ד״ה מתקיף. ר״ז או׳ כ״ב, מ״ב או׳ כ״ו.

מד **מד) ומשמע** מדברי התו׳ הנז׳ דא״צ לאכול כזית בטיבול זה אלא עד לאחר אכילת מצה. וכ״כ הר״ז שם. מ״ב שם. ומ״מ אפי׳ אכל כזית מרור או יותר בטיבול שקודם אמירת הגדה אעפ״כ צריך לחזור ולאכול כזית אחר אכילת מצה לפי שהאכילה הראשונה אינה אלא כדי להתמיה התינוקות ובאכילה השניה הוא שיוצא י״ח מרור שכך היא המצוה לכתחלה שלא לצאת י״ח מרור קודם שיצא י״ח מצה שנאמר על מצות ומרורים. ר״ז שם. והגם דדעת הרמב״ן במלחמות והר״ן והרשב״ץ במאמר חמץ דף ל״ה טיבול א׳ עיקר מ״מ דעת התו׳ הנז׳ טיבול שני עיקר וכ״ה דעת הרא״ש וכן הסכים הטור בסי׳ תע״ג וכ״נ דעת הש״ע והלבוש שלא הצריכו חרוסת אלא לטיבול שני משמע דטיבול שני עיקר וכן הסכים הפר״ח וכ״ה דעת האחרונים.

מה **מה) ולענין** ברכה אחרונה אם אכל כזית מרור בטיבול א׳ כתב הט״ז בסק״ח דאין לברך וכ״כ המש״ז או׳ ח׳ וכ״כ לעיל סי׳ תע״ג או׳ קט״ז דאין לברך משום סב״ל יעו״ש. ואפי׳ אם אירע שבירך בנ״ר אחר טיבול א׳ אין לחזור ולברך בפה״א על אכילת מרור שבתוך הסעודה משום סב״ל כמ״ש לעיל סי׳ תע״ג או׳ ק״ט בשם הר״ז יעו״ש.

מו **מו) ואם** אין לו אלא כזית מרור בצמצום צ״ע איך יעשה ונראה שלא לעשות טיבול א׳ דחיובא לדרדקי ויעשה אחר המצה טיבול במרור דזה עיקר המצוה. מש״ז שם.

מז מז) שם. ועל אכילת מרור וכו' ויכיון שלא לצאת במרור זה עד אחר המצה וברכה זו עולה למרור שאח"כ א"א או' ט' מ"ב או' כ"ו. וכ"כ לעיל או' מ"ד בשם הר"ז.

מח מח) שם. ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת וכו' משמע אבל בטיבול א' א"צ בחרוסת אלא בחומץ או במי מלח כמ"ש לעיל סי' תע"ג סעי' ד' לגבי כרפס וכ"מ מדברי הטור סי' תפ"ו וכ"כ הלבוש בסי' זה. וכ"כ הר"ז או' כ"ב. מיהו הכלבו כתב דגם טיבול א' יעשה בחרוסת וכ"ה דעת הב"ח בסי' תע"ג וכ"ה לדעת הסוברים טיבול א' עיקר כמ"ש לעיל או' מ"ד אמנם אנן ק"ל כדעת הש"ע ודעמיה דא"צ חרוסת רק לטיבול שני. ועיין לעיל סי' תע"ג או' נ"א.

מט מט) [סעיף ג'] בלע מצה יצא. אבל לכתחלה צריך ללועסה דטעם מצה בעינן. רשב"ם פסחים קט"ו ע"ב. מ"א ס"ק י"א. ח"י או' י"ז. פר"ח. חק יוסף או' יו"ד. ר"ז או' כ"ה. מ"ב או' כ"ט.

נ נ) שם. בלע מצה יצא. ואעפ"י שלא הרגיש טעם מצה בפיו כיון שנהנה גרונו ממנה ה"ז נקראת אכילה ר"ז שם. לא כן באוכל מצה מבושלת דלא יצא כמ"ש לעיל סי' תס"א סעי' ד' משום דגם החיך אינו טועם מצה. ועיין בדברינו לשם או' נ"ב.

נא נא) שם. דטעם מרור בעינן וליכא. דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לוימררו את חייהם. רשב"ם שם. ט"ז סק"ט. מ"א סק"ב י"ב. ר"ז שם.

נב בנ) שם. ידי מצה יצא. וכו' ולא אמרינן דכיון דאין במרור זה מצוה כלל מבטל למצה משום דכיון דלא לעסי אינו מבטל טעם המצה. תו' שם. ב"י. לבוש. מ"א ס"ק י"ג. ר"ז או' כ"ו. אבל הלועס מצה ומרור כאחד לא יצא דמרור בזה"ז דרבנן ומצה דאו' ואתא מרור ומבטל ליה למצה. ובהכי מתישב הא דאכלינן בתחלה כל אחד בפ"ע ואח"כ לכורכן יחד דהא סגי לכורכן יחד אלא הטעם שלא יבטל המרור למצה. מ"א שם. והוא מגמ' פסחים קט"ו ע"א. ועיין לעיל או' כ"ט.

נג גנ) שם. ידי מצה יצא. משמע דאפי' אם המרור כרוך סביב המצה ונמצא שהוא חוצץ בין המצה לבית הבליעה אין בכך כלום. וכ"מ מפי' רשב"ם שם על הגמ' והמ"מ פ"ו דין ב' וכ"כ הלח"מ שם. וכ"כ הפר"ח. שו"ג או' כ"א, א"א או' י"ג ר"ז או' כ"ז. והטעם כתב שם הלח"מ דכיון דמעין המצוה הוא לא הוי הפסק יעו"ש. וכ"כ השו"ג שם בשם ראש יוסף דכיון דהמרור מאכילת הלילה הוא דרך אכילה היא ולא הוי הפסק יעו"ש. אבל הפר"ח כתב הטעם דכיון דחזרת מין מאכל הוא מין במינו אינו חוצץ. וכ"כ הר"ז שם. וע"כ כתב שם הפר"ח דלאו דוקא מרור אלא ה"ה אם כרכה בשאר מיני אוכלין דבכל גוונא יצא י"ח מצה יעו"ש. וטעמא דמסתבר הוא דלמה נקט כרכה בסיב לא יצא ולא נקט דבר אחר אלא לומר דוקא סיב דאינו מידי דאכילה אבל כרכה במידי דאכילה יצא. וכ"מ ממ"ש לפי שאין דרך אכילה בכך משמע הא אם דרך אכילה בכך כגון פת ופירות שדרך לאכול ביחד אם כרכה בהם ובלע יצא. וכ"כ א"א שם דאם כרך המצה במרור או בשאר אוכלין משמע דיצא אעפ"י שלא נגע בגרונו יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' ל"ג.

נד דנ) שם. ואם כרכם בסיב וכו' סיב הגדל סביב הדקל. רש"י ורשב"ם בגמ' שם.

נה הנ) שם. אף ידי מצה לא יצא וכו' שהרי לא היה ממש בפיו לא זה ולא זה וכזורק אבן לחמת דמי. רשב"ם שם. לבוש.

נו ונ) שם. אף ידי מצה לא וכו' עיין להרב משל"ל פ"ה מה' יסודי התורה דין ח' שכתב יש לחקור בהא דק"ל דכל איסורין שבתורה אין לוקין עליהן שלא כדרך הנאתן (כגון שעירב עמהן דברים מרים) אם נאמר ג"כ במ"ע דרחמנא אמר תאכל כגון מצה וקרבן פסח אם אכלן שלא כדרך הנאתן אם יצא י"ח והעלה דלא יצא יעו"ש ועיין מ"ש עליו הא"א או' י"א והברכ"י או' ד' יעו"ש.

נז זנ) [סעיף ד'] אכל מצה בלא כוונה וכו' ואע"ג דמצית צריכות כוונה כמ"ש לעיל סי' ס' סעי' ד' שהביא דעת הסוברים צריכות כוונה באחרונה וכתב וכן הלכה וכ"פ ב"י לקמן ססי' תקפ"ט ובש"ע שם. הטעם כתב בב"י בשם הר"ן דדוקא כה"ג יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת אבל כסבור חול הוא ואכל מצה או כסבור לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא יעו"ש וכ"כ המ"מ פ"ו דין ג' והב"ד ב"י וכך הם דבריו כאן בש"ע. וכ"כ הלבוש מיהו המ"א ס"ק י"ד כתב הטעם דבמידי דאכילה שאני שהרי אכל ונהנה בכך ומה"ט אפי' ידע שהוא מצה ולא רצה לאכול ואנסוהו לאכול יצא עכ"ל והב"ד ח"י או' ח"י וחק יוסף או' י"א וכ"כ הר"ז או' כ"ח. ומ"מ נמצא דדעת האחרונים כפסק הש"ע דבכה"ג יצא אבל הפר"ח חולק והסכים כדעת הסוברים דגם בנה"ג לא יצא כיון שלא נתכוון לצאת וצריך לחזור ולאכול כזית מצה יעו"ש והב"ד השו"ג או' כ"ג וכתב ואנן קבלנו הוראת הש"ע ומינה לא תזוז יעו"ש. אמנם במגן האלף סוף או' ג' כתב דיש להחמיר שיאכל פעם שנית בלא ברכה וכן בלא ידע שהוא פסח מ"מ יאכל שנית בלא ברכה דאין זו סברא מוכרחת יעו"ש.

נח חנ) וכתב הב״ח דדוקא במידי דאורייתא כגון תקיעת שופר ואכילת מצה אזלינן לחומרא ופסקינן דלא יצא בלא מתכוין כמקצת גאונים אבל באכילת מרור שהוא מצוה דרבנן בזה״ז אזלינן לקולא דאם אכלן בלא מתכוין יצא כשאר הגאונים החולקים יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ח״י. חק יוסף או׳ י״א. אמנם הפר״ח כתב דאין לחלק בין מצות דרבנן למצות דאו׳ דבכולהו בעינן כוונה ואי לא לא יצא דכל דתקון רבנן כעין דאו׳ תקין יעו״ש והב״ד הר״ז או׳ כ״ט וכתב וטוב לחוש לדבריו לחזור ולאכול מרור בכוונה בלא ברכה. ועיין עוד מזה בדברינו לעיל סי׳ ס׳ או׳ ז׳ יעו״ש.

נט טנ) ואפי׳ למ״ד מצות א״צ כוונה ה״מ בסתם אבל במתכוון שלא לצאת אינו יוצא. כ״כ הר״ן פ״ג דר״ה בשם רבינו שמואל והביאו ב״י סי׳ תקפ״ט. וכתב עו״ש ב״י בשם ר׳ יונה סוף פ״ק דברכות דאפי׳ מי שסור דמצות א״צ כוונה ה״מ בדבר שיש בו מעשה אבל במצוה שתלוי באמירה בלבד ודאי צריך כוונה שהאמירה היא בלב וכשאינו מכוין באמירה ואינו עושה מעשה נמצא כמי שלא עשה שום דבר מהמצוה ובשם אהל מועד כתב העושה מצוה ואינו רוצה לצאת באותה שעה לא יצא. וכתב שכ״כ רבותינו הצפרתים והרשב״א ז״ל. ובשם הרא״ה כתב שאפי׳ צווח שאינו רוצה לצאת ידי אותה מצוה יצא אלא שכתב עליו ב״י דלא חיישינן לדברי הרא״ה בזה יעו״ש. וכ״כ הער״ה בסי׳ תפ״ט או׳ ה׳ בשם כמה פו׳ דלא כהרא״ם יעו״ש. ולמדנו מזה שצריך האדם ליתן דעתו בכל דבר מצוה שעושה שהוא עושה כדי לקיים מצות בוראו שצוהו על כך כדי לצאת אליבא דכ״ע ולקיים המצוה בשלימות ואפי׳ במצות דרבנן יכוין לקיים מצות השי״ת שצונו לשמוע דברי חכמים כמש״ה ושמרת לעשות ככל אשר יורוך וכו׳ לא תסור מן הדבר וכו׳ וע״כ תיקנו לומר לשם יחוד וכו׳ קודם כל מצוה כדי לקיים המצוה בשלימות במחשבה ודיבור ומעשה והם כנגד נר״ן שהנפש נתקנת ע״י המעשה והרוח ע״י הדיבור והנשמה ע״י המחשבה כמ״ש במקום אחר.

ס ס) שם. כגון שאנסוהו עכו״ם וכו׳ וכ״ש היכא שכפאוהו ישראל לאכול כדי לקיים מצות מצה דיצא. כפות תמרים ר״ה כ״ח ע״א. מ״ב או׳ ל״ה.

סא סא) שם. אבל אם סבור שהוא חול וכו׳ לא יצא. כיון שלא ידע כלל שהוא עושה מצוה וה״ה בלא כפאוהו עכו״ם ואכל מצה אלא שסבור שהוא חול או שאין זו מצה דלא יצא כיון שלא ידע כלל שהוא עושה מצוה. כ״כ האחרונים. ועיין לעיל סוף או׳ נ״ז.

סב סב) שם. לא יצא. משמעות הפו׳ דגם בליל שני לא יצא דאף דיו״ט שני דרבנן לא מזלזלינן ביה. ח״י או׳ י״ט.

סג סג) [סעיף ה׳] אכל כזית מצה והוא נכפה וכו׳ וה״ה בשאר מצות דאם נטל לולב בשעה שהיה שוטה או שמע קול שופר או הניח תפילין וכיוצא לא יצא וצריך לעשות אותה מצוה אחר שנתרפא. שו״ג או׳ כ״ה. וכתב שם דזה אפי׳ למ״ד מצות א״צ כוונה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח ומה שהקשה על הטור עיין מה שיישב השו״ג שם.

סד סד) שם. ואח״כ נתרפא. בעוד לילה. לבוש. משמע דמצות מצה זמנה כל הלילה וכ״פ הרמב״ם ריש פ״ו וכ״כ הכלבו סי׳ ץ׳ בשם ר׳ שמואל שקלי׳ ז״ל דאע״ג דאכילת פסח לא הוי אחר חצית משום הסח הדעת האוכל מצה אחר חצות יצא מיהו בשם הר״י כתב דצריך לאוכלה קודם חצות כר׳ אלעזר בן עזריא וכתב דהמחמיר תע״ב. ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ ט״ז שכתבנו דאחר חצות לא יברך על אכילת מצה יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תע״ז או׳ ט׳ ואו׳ יו״ד.

סה סה) שם. חייב לאכול אחר שנתרפא וכו׳ ולא אמרינן הואיל ואידחי אידחי כיון שהזמן עדיין הוא ולא הוי תשלומין. ט״ז סק״י. ח״י או׳ כ״א. חק יוסף או׳ י״ב ואם נתרפא בליל שני פשיטא דיאכל בליל שני. מש״ז או׳ יו״ד.

סו סו) שם. חייב לאכול וכו׳ וכתב בפסח מעובין או׳ רפ״ג ויראה שצריך לחזור ולברך ע״כ. ופשוט הוא דמה שאכל וברך בשעת חליו היה כלא היה. שו״ג או׳ כ״ו.

סז סז) [סעיף ו׳] וחזר ואכל כחצי זית יצא וכו׳ היינו בדיעבד אבל מצוה מן המובחר לבלוע כל הכזית כשהוא מרוסק בבת אחת וכן בכזית מרור. תה״ד סי׳ קל״ט. ט״ז ס״ק י״א. ח״י או׳ כ״ב. ועיין לעיל או׳ ח״י.

סח סח) שם. בין אכילה לחברתה וכו׳ אינו מדוקדק דצריך שלא ישהה מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס כמ״ש לקמן סי׳ תרי״ב מ״א ס״ק ט״ו. ח״י שם. א״ר או׳ י״א. פר״ח. ברכ״י או׳ ה׳ ועי״ש מ״ש לדחות דברי חק יוסף שכתב לחלק בין הכא לסי׳ תרי״ב מכמה מקומות ש״ס ופו׳ יעו״ש. ר״ז או׳ ח׳ מ״ב או׳ מ״ב. ושיעור כדי אכילת פרס עי״ש בסי׳ תרי״ב סעי׳ ג׳ יעו״ש.

סט סט) שם. יותר מכדי אכילת פרס. ודין זה ישנו בין בכזית של מצה בין בכזית של מרור בין בדין ד׳ כוסות פר״ח. ועיין לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ט׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ס״ח יעו״ש.

ע ע) [סעיף ז'] **אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד.** דכתיב ביה בערב תאכלו מצות. אבל מכאן ואילך כל ימות הפסח אם ירצה לאכול דבר אחר ולא מצה הרשות בידו ובלבד שלא לאכול חמץ שחמץ איסורו כל ז' שכן כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכו' ואע"ג שג"כ כתיב שבעת ימים תאכל מצות למדו רבותינו באחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת שאין הפסוק הזה לחובה נאמר אלא לרשות שבמקום א' נאמר ז' ימים תאכל מצות ובמקום אחר נאמר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וכו' והרי יום הז' בכלל הז' ימים היה בלאכול מצה ואח"כ יצא ממנו שקראו עצרת ולא חיוב לאכול בו מצה ש"מ דרשות הוא ולא חובה והו"ל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וק"ל בי"ג מדות שהתירה נדרשת שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף' כל הז' רשות ולא נשאר חובה אלא בליל ראשון שנאמר בערב תאכלו מצות. לבוש. והוא מגמ' פסחים ק"ך ע"א יעו"ש. אבל מצוה איכא באכילת מצה כל ז' אע"ג דהיא רשות ואי בעי לא אכיל כלל. תשו' חת"ס יו"ד סי' קצ"א בשם החזקוני. פת"ע או' ל"ב.

עא עא) **שם. אלא בלילה הראשו בלבד.** והא שאין מברכין על אכילת מצה מליל א' ואילך ומברכין לישב בסוכה בכל עת שנכנס לישב. לפי שמצה מליל א' ואילך רשות וזה שאוכל מצה אינו אלא מפני שאינו יכול לאכול חמץ כמו שהאוכל בשר בהמה טהורה מפני שאינו יכול לאכול טמאה ואינו מברך אשר קדשנו לאכול כך שאותה אכילה אינה אלא לצורך גופו ולהשביע רעבונו אבל אכילה בסוכה בשאר ימים שמברכין עליה אעפ"י שגמרו ט"ו מחג המצות ומכאן ואילך נמי רשות מ"מ כיון שהישיבה אינה צורך גופו אלא קיום המצוה ראוי לברך עליה לישב בסוכה. כלבו סי' ו' ח"י או' כ"ד. והרז"ה כתב הטעם לפי שאדם יכול בשאר ימי הפסח לעמוד בלא אכילת מצה ויהיה ניזון בפירות משא"כ בסוכה שאינו יכול לעמוד בלא שינה ג' ימים והוא חייב לישן בסוכה ולטייל עכ"ד. והביאו השו"ג או' כ"ח ועיין עוד ברכ"י או' ו' מ"ש בזה ולקמן ססי' תרל"ט.

עב עב) **שם. אלא בלילה הראשון בלבד.** ומ"מ חייב לאכול בכל סעודות יו"ט פת דהיינו מצה כדי לצאת י"ח אכילת סעודה ביו"ט ואותם המחמירין שלא לאכול מצה משום חשש חמץ כ"א בלילה הראשונה לא יפה הם עושים כי חששא זאת היא רחוקה ובספק ואלו חיוב אכילה ביו"ט הוי ודאי חיוב וכמ"ש בס' אדני פז בסי' זה יטו"ש. רו"ח או' ג' ועיין באו' שאח"ז.

עג עג) **שם. אלא בלילה הראשון בלבד.** ומ"מ מחויב לאכול ביו"ט פת אלא שיוצא במצה עשירה. הר"ן פ"ב דסוכה והב"ד מ"א סי' זה ס"ק ט"ז ובסי' קפ"ח סק"ט. מיהו בתה"ד סי' צ"ה כתב דבסמ"ק וא"ז הוכיחו מכאן דאין חובה לאכול פת ביו"ט יעו"ש וכ"כ הט"ז לקמן סי' תרל"ט סק"י וכ"כ התו' בסוכה דף כ"ז ע"א ד"ה אי בעי אכיל יעו"ש והב"ד ח"י או' כ"ג. וכבר כתבנו פלוגתא זו לעיל סי' קפ"ח או' כ"ד בענין אם לא הזכיר מעין המאורע ביו"ט אם צריך לחזור יעו"ש. ומ"מ לענין אכילת פת ודאי שצריך לאכול וכמ"ש בש"ע לקמן סי' תקכ"ט סעי' א' יעו"ש.

עד עד) **שם. אלא בלילה הראשון בלבד.** ואנו בגלותנו דין לילה שניה כדין לילה הראשונה. שו"ג או' כ"ח ועיין לקמן סי' תפ"א סעי' ב' בהגה.

עה עה) **שם. אלא בלילה הראשון בלבד.** וכתבו התו' בסוכה שם ד"ה חזר בו דאם לא אכל מצה בלילי פסח אין לו תשלומי' בשאר ימי פסח יעו"ש ונ"ל ללמוד מזה דמי שלא אכל מצה בלילי פסח משום איזה אונס ששוב כשיאכל מצה אינו מברך על אכילת מצה כיון שהוא רשות ואין לה תשלומין. ח"י או' כ"ד. א"ר או' י"ג. ר"ז או' ל"ג.

עו עו) **שם הגה. ונהגי לעשות וכו'** כ"כ הטור בשם הרא"ש דנוהגין באשכנז וצרפת לעשותן מעשרון וכו' מיהו בס' בית מאיר מפקפק על המנהג ובכמה מקומות כהיום נשתקע המנהג. מ"ב או' מ"ו.

עז עז) **שם בהגה. זכר ללחמי תודה.** ועוד לחם עני איקרי ועני מייתי עשירית האיפה. דרשות מהרי"ל בתיקון המצות. ח"י או' כ"ה.

עח עח) **שם בהגה. זכר ללחמי תודה.** וע"כ טוב לצמצם שלא יהו המצות יותר מעשרון אכן אם ישנו ד' או' ה' ביצים יותר אין להקפיד. דרשות מהרי"ל שם. ח"י או' כ"ו. ואם יש לו בנים הרבה שאין מספיק לו שיעור חלה ילוש בשני כלים בכל אחת פחות משיעור חלה ומשני העסות יתקן ג' מצות. מהרי"ו סי' קצ"ג. כנה"ג בהגב"י סי' תנ"ח. ח"י שם. א"ר או' י"ד. ר"ז סי' תנ"ח או' ו'.

עט עט) **והמצה** השניה יעשה יותר גדולה מהאחרות לפי שצריך לאכול ממנה כל אחד שני תתיכות אחת בשעת המוציא ואחת בשעת האפיקומן. מהרי"ו שם. כנה"ג שם. ח"י שם. ר"ז שם. או' יו"ד.

פ פ) **שם. בהגה. ועושין בהם סי' וכו'** ויש לסמנן אב"ג כקופות הלישכה. דרשות מהרי"ל שם. מיהו בתשו' רמ"א סי' קי"ט כתב שאין לעשות אותיות להכירא משום מוחק יעו"ש. והביאו ח"י או' כ"ו. וכ"כ הלבוש. ר"ז שם או' ח' ומ"מ אם כבר נעשו בהם אותיות אין לאסור לשברם בשבת ויו"ט אם הם מהמצה עצמה וכמ"ש לעיל סי' תע"ג או' קי"ח יעו"ש.

פא פא) שם בהגה. ועושין בהם סי' וכו' והסימנים שיעשה בהם יהיו מחריצים או מנקבים וכה"ג. לבוש. ר"ז שם. ורק שיזהרו למהר מאד בעשייתן. ר"ז שם. ועיין לעיל סי' ת"ס סעי' ד'.

פב פב) שם בהגה. ואם נשברה אחת מהן וכו' אפי' השלישית דמשום הקדמה למצוה לא יאפה אחרת. ב"י בשם האגור. ט"ז ס"ק י"ב. ר"ז שם או' י"ב.

פג פג) שם בהגה. ואם נשברה אחת מהן וכו' ובמדינות אלו נוהגין לעשות מהעיסה ד' מצות וקורין לרביעי מצות ספיקא כדי שאם יארע תקלה בא' מהם לוקחין אותה ואע"ג דאין לעשות רק ג' כלחמי תודה אפשר שסומכין העולם כיון שנוהגין לעשות העיסה קצת יותר מעשרון ע"כ עושין מהיתרון מצה א' והעשרון עושין ממנו רק ג' מצות ועוד כיון דלספיקא עבדינן אין קפידא בדבר. ח"י או' כ"ז. חק יוסף או' ט"ו. ר"ז שה או' י"ד. ועיין לעיל סי' תנ"ח או' ט"ז.

פד פד) וכתב ח"י או' כ"ח דלדידן דנוהגין לאפות מצות ספיקא דוקא אם נשברה שלישית מניחין מצות ספיקא במקומה אבל אם נשברה ראשונה מניחין אותה לשניה יעו"ש אבל הא"ר או' ט"ז כתב דאין לחלק דאיזה שנשברה מניחין הספיקא במקומא ודלא כח"י יעו"ש.

פה פה) וכל דברים אלו אינן אלא מנהג וזריזות לכתחלה אבל מעיקר הדין א"צ ליזהר כלל בכל דברים אלו. ר"ז שם או' ט"ו.

פו פו) וראוי לעשות הג' מצית רקיקין וקטנים ולא עבים וגדולים שאין זה לחם עוני. כלבו בשם הראב"ד. ב"י. לבוש. ועיין לעיל סי' ת"ס סעי' ד' בהגה ובדברינו לשם או' מ"ד. ומי שאין לו רק ג' מצות לשני הלילות ית' לקמן סי' תפ"ב יעו"ש.

פז פז) שם. ואף בלילה הראשון וכו' פי' אף בלילה הראשונה דחייב לאכול ד' זיתים מדרבנן יצא בכזית א' מדאורייתא. שו"ג או' כ"ט.

פח חפ) שם. יוצא בכזית. ואם מסופק אם אכל כזית או לא ספיקא דאו' לחומרא וצריך לחזור ולאכול אלא שיאכל בלא ברכה שאין ברכות מעכבות אף במצות דאו' שו"ג שם.

פט טפ) שם. יוצא בכזית. וכתב בתשו' שבוא יעקב ח"ב סי' ח"י שאם אין לו בליל פסח רק חצי זית מצה אין חייב לאוכלו כלל דאכילה בכזית משמע ולית ביה מצוה כלל יעו"ש. וכ"כ בס' בני חיי סי' תפ"ה. וכ"כ המחב"ר או' ד' בשם תשו' חכם אחד אבל הוא ז"ל האריך בזה ודעתו דקצת מצוה איכא וזכר לדבר ממאי דק"ל חצי שיעור אסור מה"ת וה"ה דאיכא קצת מצוה בחצי שיעור וצריך לאוכלו יעו"ש והב"ד השע"ת. וכ"כ בברכ"י סי' תפ"ב או' ד' וכ"פ בספרו חיים שאל סי' י"ג דיאכל מה שיש לו בלא ברכה יעו"ש ור"ל בלתי ברכת אכילת מצה אבל ברכת המוציא מברך וכמ"ש לעול סי' קס"ח סעי' ט' יעו"ש. וכן בתשו' בנין עולם סי' י"ט האריך בראיות דבחצי שיעור דמצוה יש בו ג"כ מצוה יעו"ש. והב"ד הפ"ת.

צ צ) ואם אין ידו משגת כ"א לזית מצה או לזית מרור יקנה מצה ד"ת ואף ספק אי אכל זית או לאו ומרור ודאי לא אכל לא מיבעיא למ"ד ספק מה"ת לחומרא יקנה מצה אלא אף למ"ד מדרבנן עדיף ספק תורה מיודאי דרבנן כבסי' תקצ"ה של תקיעות ספק ומוסף ודאי יעו"ש. א"א או' ט"ז.

סימן תעו

א א) [סעיף א'] מקום שנהגו לאכול צלי וכו' ואשכנז מקום שנהגו שלא לאכול צלי הוא. טור. וכ"כ הלבוש. ט"ז סק"א מ"א סק"א. ח"י או' ב' חק יוסף או' א' מש"ז או' א' ר"ז או' ה' ח"א כלל ק"ל או' ט' מ"ב או' א' ואף בליל שני אין אוכלין. א"ר או' ב' מש"ז שם. ח"א שם. מ"ב שם. ובאלו הארצות שאין נוהגין לאכול צלי בליל פסחים אסור גם בליל ט"ו אייר ואף את"ל כיון דבמנהגא תליא מלתא אמרינן דלא נהגו רק בט"ו בניסן. מ"מ גדי מקולס דאסור בכל מקום איסורו הוא אף בלילי ט"ו אייר. הגהות הרש"ש פסחים נ"ג ע"א לפי הא"נ שכתבו התו' יעו"ש.

ב ב) שם. בלילי פסחים. דייק לומר בלילי לרבות ליל שני שנוהגין בו כמו בליל א'. יפ"ל ח"ב או' א'. ובענין הימים כתב בתשו' בית יהודה סי' נ"א דבמקום שנהגו שלא לאכול הוא בין בלילה ובין ביום דלא בעינן דוקא דומיא דאכילת פסח ממש וסיים וכן קבלתי ממורי הרב ז"ל שאיסור צלי לדידן בשני ימים ראשונים בין בלילה בין ביום וכן צריך לנהוג ולהנהיג יעו"ש. וכיכ בדף ק"ח ע"ג סי' ט"ו. והסכים עמו הרב חסדי דוד פי' התוספתא. בפ"ב דביצה יעו"ש. והב"ד הברכ"י או' א' ובספרו מחב"ר או' א' וחיים שאל ח"ב סי' ל"ח או' פ"ט. והער"ה או' א' יעו"ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל סי' תע"ג או' ס"ג דדעת כמה אחרונים כדברי מ"א וכ"ה דעת מור"ם ז"ל בד"מ דביום מותר לאכול כיעו"ש. וכ"מ לשון התנא דנקט לילי פסחים משמע דאף במקום שנהגו שלא לאכול אינו אלא בלילות. וכ"כ השו"ג או' ג' דביום מותר בכל מקום דהפסח אינו נאכל אלא בלילה ואין לגזור ביום אטו לילה כיון שעיקר איסורו אינו אלא מנהג וכן המנהג עכ"ל. וכ"כ הנה"ש או' ב' דמוכח מסתמיות כל הפו' דביום שרי וכתב על דברי בית יהודה הנז' דראיותיו אין

מכריעות ואפי׳ אם נהגו נמי לא הוי מנהגא וסיים כי נמי נימא דאין להקל במקום שנהגו איסור מ״מ פשוט דאין להנהיג איסור בעיר חדשה וכ״ש במקום שנהגו היתר כיון דעיקר הדבר תלוי במקומות מאי דנהוג נהוג יעו״ש. ומנהג אזמיר יע״א שלא לאכול צלי ב׳ לילות של פסח ויום א׳ לבד וביום ב׳ אוכלין כמ״ש הרב בתי כנסיות בסי׳ זה יעו״ש. רו״ח או׳ א׳.

ג ג) **שם. בלילי פסחים אוכלים.** מיהו בשר שמניחים על השלחן זכר לפסח אין אוכלים אותו בלילי פסחים אף במקום שנהגו לאכול צלי כמ״ש לעיל סי׳ תע״ג או׳ ס״א יעו״ש.

ד ד) **שם. מקום שנהגו שלא לאכול וכו׳** וצלאו ואח״כ בישלו מותר אבל בבשלו ואח״כ עשאו צלי קדר אסור מפני מראית העין. מ״א סק״א. ח״י אר ב׳. א״ר או׳ ב׳. מיהו הנ״ץ מתיר בצלי קדר וכ״כ הזכ״ל בשם לקט הקמח דף מ״ד ע״ד יעו״ש. והפר״ח כתב לאסור בין בישלו ואח״כ צלאו ובין צלאו ואח״כ בישלו יעו״ש. וכ״כ בית יהודה דף ק״ח ע״ג סי׳ ע״ו בשם רבו ז״ל. והביאו המחבר אר ב׳. וכ״כ חק יוסף או׳ א׳ על דברי הפר״ח הנז׳ דנראין דבריו אבל הר״ז או׳ ד׳ פסק כדברי מ״א דצלאו ואח״כ בישלו מותר. וכ״פ בתשו׳ בית יעקב סי׳ כ״ד. וכ״מ מדברי ח״א כלל ק״ל או׳ ט׳, וכ״פ מ״ב או״א׳ והרב ים ישכר בפ״ב דין ט״ו כתב להכריע דאם ביה״ש היה צלי חל עליו שם איסור ושוב אינו יכול להתירו ע״י בישול אך אם נתבשל אחר הצליה מבע״י לא נקרא על בשר זה שם איסור מעולם ומותר יעו״ש. עיקרי הד״ט סי׳ י״ט או׳ יו״ד. ונראה דלעת הצורך ושמחת יו״ט יש להקל כדברי המ״א ודעמיה דצלאו ואח״כ בישלו מותר כיון דעיקר איסור זה אינו אלא משום מנהג.

ה ה) **וכתב** שם המ״א דבבשלו ואח״כ עשאו צלי קדר לצורך חולה קצת יש להקל. וכ״כ א״ר שם. חק יוסף שם. ר״ז שם. מ״ב שם.

ו ו) **כל** דבר שבקדירה שיש בו מרק אעפ״י שלאח״כ מצטמק ולא ישאר לחלוחית של מרק אינו נקרא צלי אלא תבשיל ומותר. בית יהודה שם. מחב״ר או׳ ד׳ שע״ת.

ז ז) **שם. מקום שנהגו שלא לאכול וכו׳** ואסור להם לשנות מנהגם ואף בניהם אחריהם אינן רשאים לשנות מנהג אבותיהם ואף מי שבא לדור שם ממקום שנהגו לאסור אסור לו לאכול כמ״ש סי׳ תס״ח ר״ז או׳ א׳. ועיין בדברינו לשם או׳ ל״ה ואו׳ מ״א ודוק.

ח ח) **שם. ובכ״מ אסור לאכול שה צלוי כולו וכו׳.** משמע דאפי׳ אם לא נצלה עם קרבו וכרעיו ביחד אסור וכ״מ מדברי הרמב״ם פ״ח דין י״א והלבוש. מיהו מדברי הטור ומור״ם ז״ל לעיל סי׳ תה״ט משמע דאינו אסור אלא א״כ צלאו עם ראשו וקרבו וכרעיו ביחד יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ יעו״ש. אמנם לשון הברייתא בפסחים ע״ד ע״א הוא כדברי הרמב״ם והש״ע וע״כ יש להחמיר.

ט ט) **שם. ובכ״מ אסור לאכול שה וכו׳** אבל עגל אפי׳ צלוי כולו מותר במקום שנוהגין לאכול צלי. פר״ח. י״א בהגה״ט. ער״ה או׳ ב׳ מ״ב או׳ יו״ד.

י י) **שם. אסור לאכול שה וכו׳** ואין חילוק בין גדי לטלה שיש בו אליה ואפי׳ בן ב׳ שנים או נקבה או בעל מום דלא חזו לפסח אסור. הרשב״ץ דף ל״ג. ער״ה או׳ ג׳.

יא יא) **שם. שה צלוי כולו וכו׳** ומבואר בש״ס פ׳ מקום שנהגו דמי שעבר והנהיג בני דורו לאכול גדיים מקולסים בלילי פסחים מנדים אותו וכדשלחו לתודוס אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי. ומבואר שם ומוכח בסוגיא זו שלפעמים אף מי שראוי לנדותו מותר לנשאו פנים שלא לנדותו אם הוא גדול בתורה כמו בתודוס או שמטיל מלאי לכיס ת״ח או אפי׳ גברא אלמא כדאיתא שם בש״ס. וכ״ז כששב מחטאו אבל כששלחו לו והתרו בו ועדיין עומד במרדו מנדין אותו בלי נשיאות פנים ולפעמים על עבירה גדולה מנדין אותו בסתר וכדאיתא במו״ק דף י״ז גבי האי אלמא יעו״ש. ח״י או׳ ג׳ והב״ד הברכ״י או׳ ג׳ וביו״ד סי׳ של״ד או׳ מ״ט ואו׳ ן׳ יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ תס״ח או׳ ו׳ ואכמ״ל.

יב יב) **שם, שה צלוי כולו וכו׳** ואף בליל שני אסור ומ״מ לענין נידוי י״ל דוקא בליל א׳ מנדין בגדי מקולס לא בליל שני. מש״ז או׳ א׳.

יג יג) **שם. שה צלוי כולו וכו׳** וכל שצולה אחר חצות אסור לאכול מבע״ד ג״כ אבל בשר צלי במקום שאין אוכלין דוקא בלילה הא מבע״י מותר לאכול וכ״ש לצלות דלא קבלו עלייהו רק אכילה בלילה לאסור. מש״ז שם.

יד יד) **שם. ואם היה מחותך.** ר״ל כשצלה אותו היה מחותך או אפי׳ כשהוא מחובר אלא שנחתך אבר א׳ מגופו קודם הצלייה (ואפי׳ צלאו אצלו. גמ׳) או ששלק בו אבר א׳ כשהוא מחובר ואח״כ צלה אותו כולו כאחד הואיל ואינו דומה לצליית הפסח ה״ז מותר במקום שנהגו לאכול צלי בלילה הזה. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳ ואו׳ ה׳ ועיין עוד מזה לעיל סי׳ תס״ט או׳ יו״ד.

טו טו) שם בהגה. על אכילה גסה. ופירשו התו׳ (נזיר כ״ג ע״א) דתרי גווני אכילה גסה הן אחת שנפשו קצה מלאכול ועל אותה אכילה פטור ביוה״כ ויש אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול אך יש בה טעם ועל אותה אכילה קאמר בנזיר שאם אכל את הפסח לשם אכילה גסה לא עביד מצוה מן המובחר. והא דפסח נאכל על השבע היינו שמתאוה לאכול קצת. ב״ח רסי׳ תע״א. מ״א סק״ב.

טז טז) וכשאוכל האפיקומן לא יהיה לו טורח דאמר בנזיר (כ״ג ע״א) אכל מצה (צ״ל פסח) לשם אכילה גסה עליו כתיב ופושעים יכשלו בם. רוקח סי׳ רפ״ג. ב״י סי׳ תע״ז. מ״א שם. ואם אכלו ממש אכילה גסה לא יצא. רוקח שם. והיינו אם קץ במזונו שפטור על אותה אכילה ביוה״כ כמ״ש באו׳ הקודם ובסי׳ תרי״ב סעי׳ ו׳ וכ״כ מ״א שם. ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ ו׳.

יז יז) נמצא ג׳ מיני אכילות. א׳ מתאוה לאכול במ״ע מצוה מן המובחר. ב׳ שאין מתאוה ואינו קץ יוצא י״ח ולא מן המובחר ובאיסורין חייב. ג׳ קץ במזונו י״ח לא יצא ובאיסורין פטור. א״א או׳ ב׳.

יח חי) שם בהגה. על אכילה גסה. וגם בליל שני יש ליזהר לאכול לתיאבון. ח״י שם. ועיין לקמן סי׳ תפ״א סעי׳ ב׳ בהגה.

יט יט) שם בהגה. או ישתכר וישן מיד. ותניא בתוספתא חייב אדם לעסוק בה׳ פסח כל הלילה. ביאורי הגר״א. והלבוש כתב הטעם שלא ישן מיד ולא יוכל לגמור ההלל.

כ ך) [סעיף ב׳] אפי׳ בשר עגל ועוף וכו׳ שאין הפסח בא מהם לפי שהעולם יטעו בין צלי לצלי ויבואו להתיר גם בשר צלוי מכבשים ועזים כיון שהכל מין בשר הוא. ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ח׳.

כא כא) שם. כל דבר שטעון שחיטה וכו׳ אבל דגים וביצים צלויים מותרים. עו״ש או׳ ב׳ ע״ז ומ״א סק״ג ח״י או׳ ה׳ א״ר או׳ א׳ חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז שם. ח״א כלל ק״ל או׳ ט׳ וא״כ רשאי לצלות ביצה ולאכול בליל א׳ מש״ז או ג׳ ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ ס״ט.

כב כב) שם. אסור לאכול צלי וכו׳ ומבושל אף באם עשו מנהג שלא לאכול מנהג שטות הוא ומבטלין משמחת יו״ט ורשאי להתיר בפניהם. א״א או׳ ג׳.

כג כג) שם בהגה. לאכול בסעודה ביצים וכו׳ וגם נכון לאכול דגים ומה גם כשחל בשבת. יפ״ל ח״ב בסי׳ זה או׳ ב׳ ובסי׳ תע״ג או׳ ה׳ ועי״ש כמה טעמים לזה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ ז״ן.

כד כד) שם בהגה. זכר לאבילות. וכתב הרו״ח או׳ ב׳ דמשמע בס״ח שלא יאמר בפירוש כן משום דרכי האמרי.

כה כה) שם בהגה. משום שליל ט״ב נקבע בליל פסח. פי׳ כמו שחל יום א׳ של פסח יהיה לעולם באותו יום ט״ב וסי׳ על מצות ומרורים יאכלוהו וכמ״ש לעיל סי׳ תכ״ח סעי׳ ג׳ בסדר לקביעות המועדים א״ת ב״ש וכו׳ יעו״ש ולפ״ז בליל שני אין צורך לאוכלם אכן לטעם ב׳ יש לאוכלם גם בליל שני. ועיין לעיל סי׳ תע״ג שהיו מקריבין ק״פ ועכשיו בטל ועוד טעם משום דביצה תרגימו ביעא דבעא רחמנא לפרקינן וזהו הטעם לביצים שעל הקערה. ח״י או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ נ״ו.

כו כו) שם בהגה. ועוד זכר לחרבן וכו׳ והמש״ז או׳ ג׳ כתב הטעם בשם יד יוסף פ׳ תולדות כי אברהם אע״ה מת בע״פ ומשו״ה אוכלים ביצים זכר לאבילות יעו״ש. והגר״א כתב עוד הטעם מפני שעושין אותו זכר לחגיגה כמ״ש לעיל סי׳ תע״ג סעי׳ ד׳ וצריך לאכול ומה שאין אוכלין את הזרוע לפי שעושין אותו צלי ואין אוכלין צלי ויוצאין באפיקומן שאוכלין עכ״ל. ולפ״ז יש לאכול אותה ביצה שהונחה בקערה לזכר קרבן חגיגה ויש נוהגין לומר בעת אכילת הביצה זכר לקרבן חגיגה.

כז כז) שם בהגה. שהיו מקריבין ק״פ. ומתאבלין ע״ז. ולפ״ז יש לאכול גם בליל שני וכמ״ש לעיל או׳ כ״ה וכ״ה לפי הטעם שהיא זכר לקרבן חגיגה. ומ״מ לכל הטעמים אינו אלא לזכר בע״א ודלא כההמון שחושבין זה למצוה ומכח זה ממלאים כריסם עד שאוכלים אפיקומן על אכילה גסה ולכן צריך אדם לידע בנפשו. ח״א כלל ק״ל או׳ ט׳.

כח כח) שם בהגה. רק ב׳ טבולים וכו׳ ומה שטובלין גם המרור שעל הכריכה בחרוסת אין זה טיבול ג׳ דאין עושין כן אלא משום ספק ושניהם נחשבים לאחד. ט״ז סי׳ תע״ה סק״ו.

סימן תעז

א **[סעיף א'] כזית כל אחד זכר לפסח וכו'** והב"ח כתב משום דלהרא"ש אין אכילה זו אלא זבר לפסח ולא לשם חובת אכילת מצה ולפרשב"ם היא משום חובת מצה הנאכלת עם הפסח ע"כ צריך ב' זיתים ולא סגי כזית א' לאפוקי נפשיה מפלוגתא עכ"ל. וכ"כ בסי' תע"ג. וכ"כ בדרשות מהרי"ל ה' אגדה דצריך לאכול כשיעור שני זיתים משום חיבוב מצוה ואם לא יוכל לאכול כולי האי מ"מ לא יפחות מלאכול כזית יעו"ש והב"ד הב"ח שם בסי' תע"ג אלא שכתב על טעם הנז' דמהרי"ל דאין לו יסוד אלא עיקר הטעם לאפוקי נפשיה מפלוגתא יעו"ש. וכ"ה הסכמת האחרונים דלכתחלה יש לאכול ב' זיתים ואם לא יוכל לא לפחות מכזית ונשאינו אוכל רק כזית יכוין זכר לפסח כפסק הש"ע וכ"כ בן א"ח פ' צו או' ל"ה. וע"כ יש נוהגין לומר כשאוכלין אפיקומן זכר לקרבן פסח שהיה נאכל על השבע.

ב **שם. כזית לכל אחד וכו'** וגם הנשים חייבות בזה כמ"ש לעיל סי' תע"ב סעי' י"ד יעו"ש.

ג **שם. זכר לפסח הנאכל על השובע.** ומה שהיו אוכלין אותו באחרונה ולא בתוך הסעודה היינו משום שישאר טעם פסח ומצה בפיו ועוד טעם אחר כדי שלא יבא לידי שבירת עצם דכתיב ועצם לא תשברו בו ואם היו אוכלין אותו בעודם רעבים ותאבים לאכול היו באים לידי שבירת עצם. לבוש. ועיין לקמן רסי' תע"ח.

ד **שם. זכר לפסח וכו'** עיין מ"ש בזה לעיל סי' תע"ג או' קכ"ג קחנו משם.

ה **שם. על השבע.** עיין לעיל סי' תע"ו סעי' א' בהגה ובדברינו לשם בס"ד.

ו **נהגו** בני עלייה דמשיירין מאכילת מצה זו של אפיקומן ומניחין בבתי יד של בגדיו צרורות בשמלותם אל חיקם לשמירה לחיבוב מצוה ויורדי הים באניות כאשר המה ראו סער גדול בים יטילו מן המצה של אפיקומן אשר בחיקם אל הים ויעמוד הים מזעפו כמ"ש בס' דרך ישרה דפ"ג ע"ב ובס' חיים לרא"ש דע"ז ע"ב. יפ"ל ח"ה או' א' ויש נוהגין לשבור חתיכה מאפיקומן ולנקוב אותה ותולין אותה ואין בה חשש איסור מה שמנקבין אותה ביו"ט. וכ"כ מ"א סי' ת"ק סק"ז ח"י או' ג' ר"ז או' י"א. ומ"מ לכוין נקב משולש או מרובע אסור ביו"ט מש"ז או' א'. ועיין עוד לקמן סי' ת"ק או' ל"ג.

ז **שם. ויאכלנו בהסיבה.** מדברי הרמב"ם לא משמע כן והכי משמע בירושלמי דכזית של אפיקומן דכבר יצא לא בעי הסיבה ויש לסמוך ע"ז בדיעבד. פר"ח. ר"ז או' ד' מיהו השו"ג או' ב' כתב דאם נזכר קודם בהמ"ז כיון שאין כאן מכשול ברכה לבטלה יחזור ויאכל כזית אחר בהסיבה כהלכתא לצאת ידי הרא"ש והמרדכי והטור והש"ע וכתב וכן עיקר יעו"ש. אבל ח"א כלל ק"ל או' י"ג כתב דאם אכל האפיקומן בלא הסיבה יש לסמוך על הפו' דס"ל דיצא דהא אסור לאכול ב' פעמים אפיקומן יעו"ש. ועיין לעיל סי' תע"ב סעי' ז' ובדברינו לשם או' מ"ה ואו' מ"ט ודוק.

ח **שם. ולא יברך עליו.** שאינו אלא זכר לקרבן בעלמא והוא אינו קרבן. לבוש. והפר"ח. כתב לפי שכבר בירך על אכילת מצה הא לאו הכי בעי לברוכי וכדלקמן בסי' תפ"ב עכ"ל. ועיין ב"ח. ועוד עיין לעיל סי' תע"ה או' ח' ואו' ט'.

ט **שם. ויהא זהיר לאכלו קודם חצות.** משום דבענין אכילת פסח איכא פלוגתא דלר"א בן עזריה אינו נאכל אלא עד חצות ולר"ע כל הלילה ואמר רבא אכל מצה בזה"ז אחר חצות לר"א בן עזריה לא יצא י"ח משום דאיתקש לפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו כדאיתא בפסחים ק"ך ע"ב יעו"ש. וכ"פ הסמ"ג והמרדכי בסדר האחרון. וכ"כ בפסקי תו' פסחים או' של"ד וזבחים או' ל"ג דהאוכל מצה אחר חצות לא יצא י"ח. אבל הרמב"ם פסק ריש פ"ו שזמנה כל הלילה. והרא"ש כתב נכון להחמיר כר"א דאפשר דר"ע מודה להרחיק את האדם מן העבירה באיסור דאו' וכן היה נוהג ר"ת ז"ל למהר לאכול אפיקומן קודם חצות עכ"ל וכ"כ הר"ן בסוף פ"ב דמגילה שצריך ליזהר שלא לאכול מצת מצוה בלילי פסחים אחר חצות יעו"ש. והב"ד ב"י וכך הם דבריו כאן בש"ע. וכ"כ הלבוש. וכ"כ הפר"ח. ר"ז או' ו" ח"א כלל ק"ל בענין הסדר או' י"ג. ועיין לקמן או' י"ב.

י **ונראה** דמי שאירע לו אונס שלא יכול לאכול פרוסת המוציא עד חצות לא יברך על אכילת מצה דסב"ל ואם החשיך לו עד סמוך לחצות יקדש וישתה כוס ראשון ויטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל והגדה יאמר אח"כ ויברך גם על המרור תיכף קודם חצות קודם אמירת הגדה דג"מ. שע"ת. ועיין לעיל סי' תע"ה או' ס"ד וסי' תע"ג או' ט"ז. ולענין ברכת הגדה דהיינו ברכת הגאולה אם יכול לומר אחר חצות עיין פ"ת שנסתפק בזה ע"פ מ"ש מ"א בסי' תפ"ה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה וכו' ואחר חצות הוי ספק אם הוא זמן מצה ונראה דעתו שאין לברך משום סב"ל יעו"ש ונראה דהגם דיש להשיב על דבריו מ"מ כיון דק"ל דברכות אינם מעכבות וסב"ל יש לומר אותה בלא שו"מ.

יא יא) **שם. ויהא זהיר לאכלו קודם חצות.** ע״פ שחל בשבת וישן וחלם חלום שמתענה חצי היום כמ״ש מור״ם סי׳ רפ״ח לא יתענה חצי הלולה אלא יעשה הסדר באופן שיאכל האפיקומן קודם חצות. בית יהודה סי׳ נ״ב. ברכ״י או׳ א׳ שע״ת.

יב יב) **שם. ויהא זהיר לאכלו קודם חצות.** והיינו זהירות הוא שיאכל קודם חצות הא עבר יאכל אחר חצות דמידי ספיקא לא נפקא. א״א או׳ א׳ שו״ג או׳ ד׳ יפ״ל ח״ב או׳ ג׳.

יג יג) **ומי** שאין לו מצה תוך התחום אינו יכול לילך חוץ לתחום וע״י אמירה לעכו״ם שרי ואפשר אף שלא יאכל כ״א אחר חצות. מש״ז או׳ א׳.

יד יד) **שם בהגה. שגם ההלל יקרא קודם חצות.** כ״כ הר״ן ס״פ ע״פ וספ״ב דמגילה והב״ד ב״י. וכ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ תמ״ה בשם התו׳ וכ״כ באו״ח דפ״א ע״ג או׳ ל׳ וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ ו׳ ח״א שם. והטעם לפי שק״פ טעון הלל באכילתו כמ״ש בפסחים צ״ה ע״א וא״כ כמו באכילת אפיקומן שהוא זכר לק״פ צריך להקדים קודם חצות ה״ה בהלל שנאמר באכילתו. ואח״כ ראיתי שכ״כ השו״ג או׳ ה׳ מיהו בתו׳ ספ״ב דמגילה כתבו דבהלל של אחר אפיקומן אין להחמיר כ״כ שהרי מדרבנן הוא. והב״ד ח״י או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ג׳ אכן לפ״ד רז״ל במדרש תהלים סי׳ קי״ג בפ׳ הללויה הללו עבדי ה׳ נראה דטפי עדיף לקרות את ההלל מחצות ואילך כיעוש״ב. וכ״נ מדברי הזוה״ק פ׳ בהעלותך דקמ״ט ע״א והובא בילקוט ראובני פ׳ בא דפ״ד סע״ג ורע״ד יעו״ש. יפ״ל שם. ומ״מ כיון דאינו אלא טפי עדיף ויש מחמירין לכתחלה יש ליזהר כדי לצאת אליבא דכ״ע. ואם איחר עד אחר חצות מ״מ יאמר יהללוך בחתימה בברכה. בנין שלמה סי׳ כ״ט.

טו טו) **[סעיף ב׳] אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא.** והגם דברסי׳ קע״ח י״א דאם אמר הב לן ונברך הוי היסח הדעת ואם ירצה לאכול צריך לחזור ולברך וכ״ש בנטל ידיו דלכ״ע צריך לחזור ולברך כיעו״ש שאני הכא כיון דאפיקומן מצוה דרמיא רחמנא עלן איכא למימר אתכא דרחמנא סמכינן. טור בשם ה״ר פרץ. וכ״כ הגמ״י בשם סמ״ק והב״ד ב״י. מ״א סק״ב. ואע״ג דכתב הטור על דברי ה״ר פרץ הנז׳ דלא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל וכ״כ בשם ראבי״ה דצריך לאזור ולברך המוציא מ״מ פסק הש״ע כהר״ף וסמ״ק משום סב״ל. וכ״פ הלבוש כדברי הש״ע. וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ק״ל או׳ ט״ו. אלא שכתב שם הר״ז דיזהר ליטול ידיו בלא ברכה קודם אכילת אפיקומן כמ״ש בסי׳ קע״ט עכ״ל והגם דלפי הטעם דאתכא רחמנא סמכינן לא הוי היסח הדעת ונטילה נמי לא צריך מ״מ כיון דיש חולקין בזה כנז״ל לענין המוציא אמרינן סב״ל ואין לברך אבל לענין נטילה יש ליטול בלא ברכה כדי לצאת אליבא דכ״ע. ועיין לעיל סי׳ קע״ט או׳ ד׳.

טז טז) **שם. אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא.** ובעל העיטור כתב שא״צ לחזור כלל ויוצא בכזית שאכל בראשונה אעפ״י שאכל ד״א אחריו. והב״ד הטור. וכתב הב״ח וכ״ה דעת ר׳ קלונימוס וכן הסכים רש״ל יעו״ש. והב״ד המ״א סק״ב ומחה״ש. אמנם הסכמת האחרונים כפסק הש״ע כמ״ש באו׳ הקודם והכי ק״ל.

יז טוב) **שם. יטול ידיו וכו׳** דכיון שבירך בהמ״ז אסח דעתיה כמ״ש רסי׳ תע״ה. מ״א סק״ג. ער״ה או׳ ב׳.

יח חי) **שם. יטול ידיו.** ויברך על נט״י. ר״ז או׳ ח׳ אבל הא״א או׳ ג׳ כתב דיטול בלא ברכה ובפרט היכא שיודע שלא הסיח דעתו שלא יברך עכ״ל והביאו מ״ב או׳ ט׳ וכתב בשער הציון ונראה היכא שיודע שלא הסיח דעתו גם הר״ז מודה שלא יברך.

יט יט) **שם הגה. ויחזור ויברך בהמ״ז ויברך בפה״ג וכו׳** והא דאינו מברך על כוס זה אחר בהמ״ז הראשון אפשר לומר דמעיקרא הכי תיקון שכוס ג׳ יהא שותהו לאחר גמר האכילה. ב״ח.

כ ך) **שם. לא יאכל האפיקומן וכו׳** מפני שהיה צריך לברך בפה״ג על הכוס אחר שיברך בהמ״ז שנית ונמצא מרבה בכוסות. טור בשם ראבי״ה. מ״א סק״ד. ח״י או׳ ד׳ מיהו המ״מ ורי״ו ורשב״א והראב״ד כתבו דאוכל כזית ומברך בלא כוס. והב״ד מ״א שם וכתב דמי שאינו נזהר בכל השנה ומברך לפעמים בלא כוס אף עתה יאכל אפיקומן בלא כוס. וכ״כ ח״י שם. פר״ח. חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל ק״ל או׳ ט״ו. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ על דברי הש״ע הנז׳ היינו למ״ד דבהמ״ז טעונה כוס אבל למ״ד דאינה טעונה כוס הרי יכול לברך בהמ״ז בלא כיס. וכ״כ בביאורי הגר״א. אבל הא״ר או׳ ב׳ כתב אע״ג דבסי׳ קפ״ב י״א בהמ״ז אינה טעונה כוס מ״מ סתמו הש״ע והלבוש ופסקו הכא דבהמ״ז צריכה כוס דמעיקרא נתקן שכוס ג׳ לאחר גמר אכילה כמ״ש המרדכי וכ״מ בכלבו בשם הר״ש ושה״ג וריא״ז ודלא כמ״א יעו״ש עכ״ל. וכ״כ ב״ד סי׳ רנ״ט. שו״ג או׳ ח׳ וכ״כ המאמר או׳ ג׳ וע״כ כתב שם המאמ״ר דאין לזוז מספק הש״ע.

כא כא) **שם. ויסמוך על מצה שאכל בתוך הסעודה וכו׳** ואעפ״י שלא אכל מצה לבסוף אלא פירות ומיני קטניות אין זה מעכב שלא אמרו אלא אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אבל לא אמרו שאם הפטירו שעושין פסח שני ולא עדיף אפיקומן מפסח. ב״י בשם הרד״א. מ״א סק״ה. ח״י או׳ ה׳ חק

יוסף או׳ ז׳.

כב **כב) שם. שאכל בתוך הסעודה וכו׳** אבל אם לא אכל בתוך הסעודה אלא מצה עשירה או לא אכל כלל צריך לחזור ולאכול כזית אפיקומן ולא נפיק בכזית של המוציא וכזית של אכילת מצה. פר״ח. וכ״כ ב״ד סי׳ רנ״ט בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ב׳ ומשמע בתשו׳ ב״ד הנז׳ דהגם שאכל כזית המוציא וכזית של אכילת מצה וכורך כל שלא אכל בתוך הסעודה לא יצא וצריך לחזור ולאכול כזית אפיקומן יעו״ש. ומיהו חק יוסף או׳ ו׳ כתב דיוצא בכזית שאכל בראשונה. וכ״כ השו״ג או׳ ט׳ ונראה דהיכא דאינו תאב כ״כ לאכול יש לסמוך ע״ז. ועיין לעיל או׳ ט״ז.

כג **כג) שם. אבל במקום שנהגו לעשות שימור וכו׳** לאו דווקא ה״ה יחיד שנוהג את עצמו לעשות שמורה משעת קצירה דינא הכי. חק יוסף או׳ ה׳ וכ״כ ח״י או׳ ו׳ על שם הלבוש. מש״ז או׳ ב׳.

כד **כד) שם. משעת קצירה.** פי׳ המצה של מצוה שומרים משעת קצירה ולא שאר מצות ע״כ אין יוצא בהן במקום מצת מצוה. ט״ז סק״ב.

כה **כה) שם. משעת קצירה.** ולא אכל מאותה מצה בתוך הסעודה מ״א סק״ו. וכל שלא אכל תוך הסעודה משמורה משעת קצירה חוזר ואוכל. מש״ז שם. והשו״ג שם כתב כל שאכל כזית שמורה משעת קצירה אעפ״י שאכלה בראשונה יצא וא״צ לחזור ולאכול יעו״ש. וכ״מ מדברי ח״א כלל ק״ל או׳ ט״ו.

כו **כו) שם. עד אחר ההלל וכו׳** וכן כשנזכר קודם ההלל יטול ידיו ויברך המוציא ואוכל אפיקומן ומברך בהמ״ז על הכוס ואין כאן כשיתה בין שלישי לרביעי שכיון שהשלישי היה בטעות חזר כוס שהוא מברך עתה עליו להיות ג׳ ב״י בשם תשו׳ הרא״ש כלל כ״ד. וכ״כ הט״ז סק״ג. מ״א סק״ז חק יוסף או׳ ע׳ מ״ב או׳ ט״ז.

כז **כז) שם. עד אחר ההלל וכו׳** ר״ל וגם שתה הכוס שאחריו כ״מ מתשו׳ הרא״ש הנז׳ וכ״כ מ״ב או׳ ט״ז.

כח **כח) שם. הגה ויחזור ויברך על הכוס וכו׳** ואעפ״י שעשאן שלא כסדרן שהקדים כוס של הלל שהוא ראוי להיות אחרון קודם לכוס בהמ״ז שהוא ג׳ אין סדר ברכות מעכבות. ב״י בשם תשו׳ הרא״ש הנז׳ ט״ז שם. פר״ח. מיהו המ״א שם כתב דיחזור ויאמר הלל על הכוס אבל ח״י או׳ ז׳ השיג עליו וכתב שהוא נגד פסקי ראשונים והאחרונים יעו״ש. וכן השיג עליו המאמ״ר או׳ ד׳ נה״ש או׳ ב׳ אמנם אם נזכר קודם שגמר ההלל י״ל דיאכל אפיקומן ויברך בהמ״ז על הכוס כמ״ש לעיל או׳ כ״ו ואח״כ יחזור לומר ההלל מן לא לנו וכו׳ עד הסוף על הכוס.

כט **כט) שם הגה. ויחזור ויברך על הכוס וכו׳** והפר״ח כתב דלדידן דק״ל דבהמ״ז אינה טעונה כוס כדלעיל ברסי׳ קפ״ב לא יברך על הכוס. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ז. וכתב שם הר״ז דהגם שנזכר קודם שבירך על כוס של הלל כיון שחתם ברכת הלל ישתה הכוס ואח״כ יברך ברהמ״ז בלא כוס יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ך׳.

ל **ל) שם בהגה. ממצה שמורה אחרת.** ובא״ז כתב דאין יוצאים במצות אחרות שלא נעשו לשם מצוה. ד״מ או׳ ג׳ ואם אין לו עוד מצת מצוה ויש לו ג׳ מצות מצוה לליל ב׳ ישבור חתיכה מהאמצעית ויאכל בליל ראשון.

סימן תעח

א **א) [סעיף א׳] אחר אפיקומן אין לאכול וכו׳** דתנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן פי משסיימו לאכול הפסח לא יעקרו ממקומן לאכול במקום אחר ואפי׳ באותו מקום לא יאכל אחריו שום דבר ואפיקומן הוא לנו במקום הפסח הלכך משהתחילו לאוכלו לא יעקרו ממקום למקום ולא יאכלו אחריו שום דבר ואפי׳ באותו מקום. טור. ט״ז סק״א.

ב **ב) ונוהגין** שלא לאכול שום דבר אפי׳ פירות אחר אכילת אפיקומן כדי שישאר טעם האפיקומן בפיו כמו שנהגיו אבותינו באכילת הפסח וקראוהו אפיקומן ע״ש המשנה ששנינו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. ומפטירין פי׳ ענין פתיחת פה לדיבור מלשון יפטירו בשפה. א״נ לשון נפטר מחבירו כלומר כשנפטרין מן הסעודה אין מסיימין אותה לומר אפיקומן. ואפיקומן הוא ב׳ תיבות אפיקו מני והכי פירושה אין פותחין פיהם אחר אכילת הפסח לומר אפיקו לנו מיני מתיקה כגין פירות לאכול אחריו. ואפ״ל שאנו קורין את המצה עצמה אפיקומן סתם ע״ש שהיא במקום הפירות שדרך לאכול אחר הסעודה בפעם אחר ואגב חביבותא דמצוה שהיא חביבה עלינו כפירות מתוקים אנו קורין אותה אפיקומן כלומר שאומר לבני ביתו או כל אחד לחבירו אפיקו לנו מיני מתיקה והיא המצה שמתוקה עלינו מצותה. לבוש. מש״ז או׳ א׳.

ג ג) **שם. אין לאכול שום דבר.** ובדיעבד אם אכל א״צ לחזור ולאכול אפיקימן, ח״י או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳. ומיהו עיין בא״ר סי׳ תע״ז או׳ ג׳ שכתב שאם עדיין לא בירך בהמ״ז ודאי שצריך לחזור ולאכול עוד אפיקומן יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תע״ז או׳ כ״א.

ד ד) **שם. אין לאכול שום דבר.** ולענין שתיה כתב הרי״ף בס״פ ע״פ דלאחר אכילת אפיקומן אין לטעום כלום חוץ מכוס בהמ״ז וכוס ההלל ומי שצמא אין לו רשות לשתות אלא מים אבל לא יין. והב״ד הרא״ש פ׳ ע״פ סי׳ ל״ד אלא דבסי׳ ל״ג תמה ע״ז וכתב דמנלן הא דלא קאמר אלא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן היינו שלא לאכול אבל למשתי שרי אלא שכתב ומנהג פשוט הוא שלא לשתות יין והטעם כתב בשם הר״ש לפי שחייב אדם לעסוק כל הלילה בה׳ פסח וכו׳ עד שתחטפנו שינה ואם ישתה ישתכר יעו״ש והב״ד הטור בסי׳ תפ״א ומשמע מדברי הרא״ש הנז׳ אבל שאר משקין שאין משכרין שרי לשתות. אמנם הב״י שם כתבו העולם נהגו כדברי הרי״ף יעו״ש. וכ״כ המ״א בסי׳ זה סק״א דה״ה דאסור לשתות ור״ל אפי׳ שאר משקין שאין משכרין וכדברי הרי״ף וב״י וכן הסכים חק יוסף או׳ א׳ והשיג על דברי ח״י שכתב להתיר יעו״ש. ויתׂ עוד מזה לקמן סי׳ תפ״א יעו״ש.

ה ה) **שם הגה. ולא יאכלנו בשני מקומות.** לפי שהאפיקומן הוא זכר לפסח ואסור לאכול מן הפסח בשני מקומות שנאמר בבית אחד יאכל. ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ד. מ״ב או׳ ד׳.

ו ו) **שם הגה. ולא יאכלנו בשני מקומות.** ואפי׳ בחדר אחד לא יאכלנו בשני שלחנות. מ״א סק״ב. ח״י או׳ ב׳ א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ב׳ ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם.

ז ז) **שם הגה. ולא יאכלנו בשני מקומות.** ומשמע דוקא באפיקומן שהוא זכר לאכילת פסח אבל שאר הסעודה מותר לאכול בשני מקומות. מ״א שם. חק יוסף שם מ״ב או׳ ג׳ וכ״כ הט״ז בסי׳ תע״ט סק״ג.

ח ח) **שם בהגה. דלא עדיף מאלו הפסיק בשינה וכו׳** מביא ראיה דגם דעת הש״ע כן מדאסר בשינה בסעי׳ ב׳ ודלא כדברי התו׳ שהביא בב״י דס״ל דלא אסר רב ב׳ מקומות אלא בק״פ ולא במצה יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ ומיהו עיין בשו״ג או׳ ב׳ שלא כתב כן ומ״מ גם הוא כתב דלכתחלה יש לחוש לסברת מור״ה ז״ל יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ט״ו.

ט ט) **[סעיף ב׳] מי שישן בתוך הסעודה וכו׳** היינו לאחר שהתחיל לאכול האפיקומן אבל קודם לזה לא הוי שינה הפסק וכמ״ש אחר זה בהגה ובדברינו לשם או׳ טו״ב יע״ש.

י י) **שם. אינו חוזר לאכול.** דהוי כאוכל בשני מקומות. מ״א סק״ג. ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳.

יא יא) **שם. אינו חוזר לאכול.** אפי׳ לא אכל עדיין כזית. ר״ז שם. והפר״ח כתב שאם עדיין לא אכל כזית אפיקומן יכול לאכול עד כזית יעו״ש. ונראה דיש לנהוג כדברי הפר״ח מאחר דיש הרבה מקילין בעיקר דין זה כמ״ש לקמן או׳ ט״ו יעו״ש.

יב יב) **שם. חוזרין ואוכלין.** אפי׳ אותן שישנו דכיון שמקצתן היו נעורין לא הוי הפסק. לבוש. מ״ב או׳ ח׳.

יג יג) **שם. חוזרין ואוכלין.** אפי׳ אכלו כבר כזית. ר״ז או׳ ד׳.

יד יד) **שם. חוזרין ואוכלין.** וא״צ לברך המוציא אבל צריך נט״י ער״ה או׳ ב׳ וכ״כ א״א או׳ ה׳ דמי שישן שינת עראי יטול ידיו בלא ברכה. ועיין לעיל סי׳ קמ״ח סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ מ׳.

טו טו) **שם. נרדמו כולם וכו׳** בטור ורוקח סי׳ רפ״ג ובפי׳ רשב״ם והרע״ב והרא״ש והאגודה פ׳ ע״פ מבואר דכל שנרדמו מקצתם לא יאכלו אלא א״כ בנתנמנמו מקצתן ופירשו כן דברי ר׳ יוסי דאירשא קאי וכ״מ פשטא דש״ס שם אכן הרמב״ם והראב״ד פירשו דר״י אסיפא קאי ונרדמו מקצתן יאכלו וסתם המחבר כוותייהו ועיין בלבוש שסתם כדיעה ראשונה שהוא כדעת הרא״ש וסייעתו וכ״נ עיקר. ח״י או׳ ג׳ אמנם בב״ה כתב כיון דהרבה פו׳ מקילין בעיקר דין דישנו ולדעתם לא נאמר חומרא זו רק בפסח ולא במצה עיין תו׳ שם בסוגייא וכן דעת בעל המאור והרא״ה כמ״ש המ״מ בשמו וכן דעת מהר״ם חלאווה וא״כ די לנו להחמיר בנרדמו כולם וכפסק המחבר עכ״ד. וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ כדברי הש״ע וכ״נ דעת האחרונים.

טז טז) **שם. נתנמנמו וכו׳** היינו נים ולא נים תיר ולא תיר כגון דקרי ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא. וכי מדכרו ליה מדכר. פסחים ק״ך ע״ב. מ״א סק״ד.

יז טוב) **שם בהגה. אבל שינה קודם לזה וכו׳** ומהרי״ל החמיר דאפי׳ ישנו קודם שהתחילו לאכול אפיקומן אלא בתוך הסעודה לא יאכלו אפיקומן אמנם מדברי הטור לא משמע הן וכ״כ ר״י בהדיא דשינה באמצע סעודה לא הוי הפסק. ד״מ או׳ א׳ וכך הם דבריו כאן בהגהת ש״ע. וכ״כ מ״א סק״ה. ח״י או׳

ד׳ וכ״כ חק יוסף או׳ ד׳ דהסכמת אחרונים דלא כמהרי״ל. וכ״כ הפר״ח דמ״ש הש״ע בתוך הסעודה ר״ל בתוך אכילת אפיקומן יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ה׳ וכ״מ בב״י דבתוך הסעודה היינו בתוך אכילת האפיקומן יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ד. ובלא״ה הא הרבה מקילין בעיקר דין זה דישנו כמ״ש לעיל או׳ ט״ו וא״כ אין להחמיר יותר ודלא כשו״ג ומ״מ לכתחלה ודאי שיש לזהר שלא לישן בתוך הסעודה ואפי׳ שלא בתוך הסעודה נמי יש לזהר מטעם שכתבנו לעיל סי׳ תע״ג או׳ קל״ג יעו״ש.

סימן תעט

א **א) [סעיף א׳] אח״כ מוזגין כוס שלישי.** וצריך שטיפה והדחה ואף מי שלא נזהר בכל השנה אם ראה שהכוס נקי אכן בזה הלילה יזהר ביותר כדי להדר המצוה רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ח. ב״ח. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ א׳ מיהו הט״ז סק״א כתב בשם רש״ל ואף מי שאין נזהר כל השנה לראות אם הכוס נקי וכו׳ ומשמע דר״ל דאף מי שאינו נזהר בכל השנה לראות אם הוא נקי בזה הלילה יזהר ביותר לראות ואם הוא נקי א״צ שטיפה והדחה וכ״כ ח״י או׳ א׳ וכ״כ קצת האחרונים ואפשר שגירסא אחרת היתה להם ברש״ל אכן בתשו׳ רש״ל שבידינו הוא כמ״ש הב״ח וכנה״ג והעו״ש דמשמע דאף אם הוא נקי בזה הלילה יזהר ביותר ויעשה לו שטיפה והדחה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קפ״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ ד׳ שכתבנו דלפי דברי הזוה״ק והתיקונים כוס של בהמ״ז צריך הדחה ושטיפה אף אם הוא נקי יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ א׳ וסי׳ תע״ד או׳ ב׳.

ב **ב) שם. ומברך עליו בהמ״ז וכו׳** אפי׳ ביחיד דארבעה כוסית תיקנו אפי׳ ליחיד. תו׳ פסחים ק״ה ע״ב. וכ״כ הרא״ש פ׳ ע״פ סי׳ י״ד. ואפי׳ למ״ד בעלמא בהמ״ז אין טעונה כוס כמ״ש לעיל רסי׳ קפ״ב הכא ד׳ כוסות תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה. פסחים קי״ז ע״ב.

ג **ג) שם. ומברך עליו בהמ״ז וכו׳** ובענין ברכת חתנים בליל פסח לנוהגים לברך אותם בב׳ כוסות אחד לשש ברכות ואחד לבהמ״ז כסברא א׳ שכתב בש״ע א״ה סי׳ ס״ב סעי׳ ט׳ כמו בא״י ומצרים ואשכנז וכו׳ וכדי שלא יהא מוסיף על הכוסות עיין בד״מ סי׳ תע״ג או׳ ד׳ שכתב בשם מנהגים שיברך בהמ״ז על כוס שלו וז׳ ברכות על כוס של חתן עכ״ל ור״ל ברכת חתנים על כוס של חתן ואח״כ בפה״ג על כוס המברך בהמ״ז וכמ״ש בא״ה שם שמברכין תחלה ברכת חתנים ואח״כ בפה״ג על כוס בהמ״ז יעו״ש. מיהו הרב חיד״א בס׳ חיים שאל ח״א סי׳ ע״ד או׳ י״ג כתב דגם למנהגינו שמברכין ז׳ ברכות על ב׳ כוסות מ״מ בליל פסח וברך ז״ב על כוס בהמ״ז ויברך בפה״ג תחלה ושש ברכות אח״כ יעו״ש וכ״כ בספרו יוסף אומץ סי׳ מ״ז יעו״ש. אכן בס׳ ברכות המים על סי׳ זה כתב שלפי מנהגנו שנהגנו לברך שש ברכות על כוס א׳ המברך בהמ״ז וברך על היין אחר שאחד מן המסובין יברך שש ברכות על אותו כוס שהיה בידו לבהמ״ז והמברך בהמ״ז יברך על היין דבזה יצא י״ח דלא הוי מוסיף יעו״ש. והסכים לדבריו עיקרי הד״ט סי׳ י״ט או׳ ך׳ יעו״ש ועיין בס׳ כפי אהרן ח״ב סי׳ ז׳ מה שהאריך בזה והסכים ג״כ כדברו ברכות המים דיברך א׳ מהמסובין שש ברכות תחלה על כוס בהמ״ז שבידו ואח״כ אותו שבירך בהמ״ז מברך בפה״ג ועי״ש שכתב שאין חילוק דגם למברכין ז״ב על כוס א׳ יש לברך בפה״ג לבסוף וה״ה כשאין שם עשרה ומברכין רק אשר ברא יש לברך בפה״ג לבסוף דלא כרב חיד״א יעו״ש. ומיהו עיין בדברינו לעיל סי׳ ק״ן או׳ א׳ שכתבנו דגם לנוהגין לברך בפה״ג תחלה יש להם סמך ואין לשנות המנהג יעו״ש.

ד **ד) ואם** אין שם מי שיודע לברך שש ברכות כ״א המברך בהמ״ז אז יש לברך כולם על כוס בהמ״ז של המברך וכסברא שניה שכתב שם בש״ע וכמו שהסכים רב חיד״א ז״ל או שי״ל ו׳ ברכות על כוס בהמ״ז של חתן ואח״כ בפה״ג על כוס המברך בהמ״ז וכמ״ש לעיל בשם ד״מ דא״צ רק שני כוסות ולא שני בני אדם כמבואר שם בש״ע ומה שעושין בשני בני אדם היינו היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר יש לעשות כמ״ש בש״ע וא״צ להמצאות שכתב הזכ״ל בסי׳ תע״ב יעו״ש.

ה **ה) שם. ושותהו בהסיבה.** ואם שתה בלא הסיבה עיין לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ח.

ו **ו) שם. ולא יברך אחריו.** אפי׳ שתה כל הרביעית דסומך על ברכה אחרונה שמברך אחר כוס רביעי כמ״ש לקמן סי׳ ת״פ.

ז **ז) שם. ולא ישתה יין וכו׳** והטעם כתוב בירושלמי כדי שלא ישתכר דתו לא מצי למימר הלל. ופריך התם והלא כבר משוכר הוא ששתה כבר הרבה בסעודתו ומשני יין שבתוך המזון אינו משכר שלאחר המזון משכר. וכתב רשב״ם בפסחים קי״ז ע״ב דה״ה נמי יין שלפני המזון אינו משכר יעו״ש. והמרדכי בסדר האחרון כתב הטעם משום דמחזי כמוסיף על הכוסות. ובתו׳ שם כתבו הטעם בשם י״מ שלא יבטל טעם מצה יעו״ש והב״ד הב״ח וכתב דלכל הטעמים מים מותר לשתות יעו״ש. וכ״כ הפר״ח. חק יוסף או׳ ג׳ ועיין לקמן רסי׳ תפ״א. וטעם בסוד כבר כתבנו לעיל סי׳ תע״ג או׳ ד׳ יעו״ש.

ח **ח) וכתב** הט״ז סק״ג דלפי טעם הירושלמי כדי שלא ישתכר וכו׳ ה״ה דלא ישתה ג״כ מי דבש שקורין מע״ד כיון שהוא ג״כ משכר אבל שאר משקין שאינו משכר מותר עכ״ל. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תע״ח או׳ ד׳ מ״ש בזה ויית׳ עוד לקמן בסי׳ תפ״א בס״ד קחנו משם.

ט **ט) שם הגה. מיהו מכוס שלישי יכול לשתות וכו׳** כשהיה דעתו ע״ז בשעת ברכה. מ״א סק״א. חק יוסף או׳ ד׳ דאם לא כן הוי היסח הדעת וצריך לברך והוי כמוסיף על הכוסות. מחה״ש. וסתמא דמילתא כשיברך על הכוס דעתו על כולו. ח״י או׳ ד׳ וכ״ז למנהג האשכנזים שמברכין על כל כוס וכוס כמ״ש לעיל סי׳ תע״ד אבל למנהג הספרדים שאין מברכין כ״א על כוס א׳ וכוס ג׳ בלא״ה ברכתו על כוס בהמ״ז היתה גם על כוס ד׳.

י **י) שם בהגה. יכול לשתות כמה פעמים וכו׳** ואפי׳ שוהה מתחלת שתיית ראשונה עד סוף שתייה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס הכל נחשב לכוס אחד. ר״ז או׳ ד׳ ועכ״פ צריך לשתות בבת אחת רוב רביעית כמ״ש לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ט׳ מחה״ש.

יא **יא) שם בהגה. יכול לשתות וכו׳** ואם הכוס גדול ומחזיק הרבה לא ישתה הרבה ממנו כדי שלא ישתכר. ח״י שם. ר״ז שם. מ״ב או׳ ז׳.

יב **יב) שם. מצוה לחזר אחר זימון.** כדי שיהיו ג׳ גם בשעת קריאת הלל. לבוש. וכ״כ מט״מ סי׳ תרנ״ד דמצוה לחזר אחר זימון וכן להודו. והטעם כתב הדרישה או׳ א׳ אגב שמצריכין ג׳ משום הודו מצריכין נמי שיהיו הג׳ ג״כ בשעת הזימון דבזימון נמי אומר אחד לשנים נברך וכו׳ כמו בהודו יעו״ש. אבל הט״ז סק״ג כתב דמ״ש הטור מצוה לחזר אחר זימון לא נתכוון כלל לבהמ״ז אלא משום הודו לחוד אמר כן יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ב. ח״י או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ו׳ ומ״מ טוב ליר״ש שיהיה לו זימון משעת אכילה אם אפשר כדי לצאת מצוה מן המובחר אליבא דכ״ע וכ״ש אם יהיו עניים אוכלי שלחנו לקיים מה שנאמר כל דכפין יתי ויכול וכו׳.

יג **יג) וכתב** שם המ״א ויש שרוצים לצרף ג״כ לבהמ״ז וא״כ צריך שלא יאכל האפיקומן בביתו אלא במקום שמברך כמ״ש סי׳ קפ״ד דאה יאכל האפיקומן ב״פ הוי כאוכל שני פסחים וכ״כ הכלבו וכ״מ באבודרהם דהא זימון הוי כמו מצוה עוברת ומותר לעקור כמ״ש סי׳ קע״ח ססעי׳ ב׳ בהגה ונ״ל דאפי׳ להאוסרין לאכול ב׳ סעודות בלילה כמ״ש סי׳ תפ״ד היינו דוקא כשבירך בנתיים אבל כשלא בירך בנתיים אעפ״ו שהלך למקום אחר הוי כסעודה א׳ מיהו לפי מ״ש הרב״י שם בסי׳ קע״ח אסור לצאת באמצע סעודתו אלא א״כ בירך תחלה בהמ״ז יעו״ש ואנו נוהגין כמ״ש שם הרמ״א עכ״ל. וא״כ הרוצה לצאת אליבא דכ״ע יש לילך לשם מתחלת סעודה ויטול שם ידיו ויברך ענט״י וכו׳ ויענה זימון והודו. ואם א״א לו לילך לסעוד אצל חבירו ורק חפץ לילך שם לענות הודו אז ישלים סעודתו בביתו ויברך על כוס בהמ״ז ואח״כ ילך שם. ולמנהג ספרדים שאין מברכין בפה״ג על כוס ד׳ אם צריך לחזור ולברך משום שינוי מקום עיין לעיל סי׳ קע״ח או׳ ל״ד ודוק.

יד **יד) שם. מצוה לחזר אחר זימון** דאמרינן במדרש תהילים הקוראים צריך שיהו ג׳ כדי שיאמר אחד לשנים הודו. והעולם לא נהגו כך לחזור אחר זימון וההוא דמדרש תהילים עם אשתו וקטן שהגיע לחינוך יכול לומר הודו. הרא״ש פ׳ ע״פ סי׳ ל״ב. והב״ד הטור וב״י. ט״ז סק״ג. וכתב שם הט״ז ומ״מ טפי ניחא בתלתא גברי בני חיובא. וכ״כ האגור מצוה בג׳ גדולים בשני הלילות. והב״ד המ״א סק״ב וכתב דבודאי לכתחלה יש לעשות מצוה מן המובחר אבל אין קפידה כ״כ דנשים ג״כ מצטרפים לזה כנז׳ וכ״כ ח״י או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל ק״ל או׳ ח״י. ועיין במ״א סי׳ תכ״ב סק״ז מבואר דדוקא בהודו שבהלל צריך ג׳ משא״כ הודו שבהלל הגדול יעו״ש. ח״י שם. וכ״כ הר״ז או׳ ח׳.

טו **טו) שם. ואם לא יש ג׳ אומר אפי׳ אחד עמו והוא באחד מצי לקרות** וכמ״ש האחרונים. ברכ״י או׳ ב׳.

טז **טז) שם הגה. והגדול שבהם אומר הודו ואנא וכו׳** ובדרשות מהרי״ל סדר האגדה כתב שרבו מהר״ש לא היה מניח נערים שאינם בני מצוה לומר הודו בליל פסח אבל אנא ה׳ הושיעה נא והצליחה נא הניחם לומר שאז יכולים להוציא הואיל ועונין אחריהן כל מלה ומלה משא״כ בהודו. וכתב עוד ואנא מניחים את הקטנים לומר כדי שלא ישנו וגם כדי לחנכם עכ״ל, והב״ד מ״א סק״ב וח״י או׳ ו׳ וכ״כ מהרי״ו סי׳ קצ״ג השר לא הניח לנשים ולקטנים לומר הודו כיון שהוא תחלת הפרק ואמרינן (סוכה ל״ח ע״א) תבא מארה למי שאשתו ובניו מקרין אותו אבל על אנא לא היה מקפיד משום דלא הוי תחלת הפרק עכ״ל והב״ד כנה״ג בהגה״ט סי׳ ת״פ. עו״ש. בסי׳ זה. א״ר או׳ ד׳ מיהו ח״י שם כתב דלענין נשים כתבו התו׳ שם בסוכה דדוקא בשאר ימים הם פטורות מהלל משא״כ בהלל והגדה דפסח אף נשים מחוייבים כמו ד׳ כוסות ולפ״ז נראה דנשים אומרין הודו ועונין אחריהן וכ״כ בדרשות מהרי״ל שם אך לפי מה שנוהגין לומר הודו בניגון נעימות קול יש לחוש למאי דאמרינן זמרי נשי ועניא גברא כאש בנעורת כדאיתא בסוטה פ׳ עגלה ערופה עכ״ל.

יז **טוב) שם. בהגה והאחרים עונין אחריו.** ואם אין כאן רק שנים שניהם יאמרו הודו. ח״י או׳ ה׳ ח״א שם. מ״ב או׳ י״א.

יח **חי) שם בהגה. והגדול יכול ליתן לקטן רשות.** בד״מ כתוב ומהרי״ל כתב דאם אין הגדול רוצה לומר הודו נותן רשות לאחר עכ״ל וא״כ צ״ל דמ״ש כאן קטן ר״ל מן הגדול והוא בר חיובא דאי קטן ממש הא אסר בדרשות מהרי״ל לומר הודו כמ״ש לעיל או׳ ט״ז. וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ דמ״ש כאן קטן ר״ל לקטן ממנו אבל מ״מ גדול הוא ובר חיובא. וכ״מ מדברי הר״ז או׳ ו׳.

יט **יט) שם בהגה. ונהגו שבעה״ב מברך וכו׳** אף אם יש לו אורח וכתב האגודה אמנם אין לחוש אם בירך אחר. ח״י או׳ ז׳ ר״ז או׳ ט׳.

כ **ך) שם בהגה. שאמר כל דכפין וכו׳** ובד״מ כתב עוד הטעם בשם האגודה כדי שיברך הוא על כל ד׳ כוסות. ובשם מהר״ש כתב עוד הטעם משום דנראה הוא גדול הבית הואיל שהוא עושה הסדר.

סימן תפ

א **א) [סעיף א׳] מתחיל לא לנו וכו׳** בטור כתוב כוס ד׳ גומר עליו את ההלל ומתחיל לא לנו. וכ״כ הלבוש ומוזגין לו כוס ד׳ וגומר עליו את ההלל וכו׳ וכ״כ הר״ז או׳ א׳ אחר ששתה כוס של בהמ״ז צריך למזוג כוס ד׳ לגמור עליו ההלל וההגדה ומתחיל מלא לנו וכו׳.

ב **ב) שם. מתחיל לא לנו וכו׳** ואינו מברך על ההלל לפניו ולא על מה שאומרין קודם אכילה ולא על מה שאומרין אחר האכילה כן מסקנת הפו׳ כמבואר בטור וב״י סי׳ תע״ג יעו״ש. ח״י או׳ א׳ ועיין בדברינו לשה או׳ ק״ס. והא דחותמין בברכה ביהללוך שבסוף הלל אעפ״י שאין מברכין תחלה עיין תו׳ ברכות י״ד ע״א שכתבו הטעם לפי שהיא הודאה בעלמא ואפי׳ שהיא ארוכה קצת תקנו בה חתימה ולא פתיחה כמו אלהי נשמה יעו״ש ובתו׳ פסחים ק״ד ע״ב כתבו הטעם דברכה שאחר פסוקים א״צ פתיחה שבלא פתיחה ניכרת התחלה יעו״ש.

ג **ג) שם. וגומר עליו את ההלל.** בקול נעים כמ״ש לקמן סי׳ תפ״ז סעי׳ ד׳ וכ״א במדרש שה״ש השמיעיני את קולך זו קריאת הלל בנועם והיינו דאיתמר בזוהר פ׳ בהעלותך דקמ״ע ע״א וישראל מזמרי ואמרין הללא בקול רם יעו״ש. יפ״ל ח״ב.

ד **ד) שם. וגומר עליו את ההלל,** ומה שקורין אותו מיושב עיין הטעם לעיל סי׳ תכ״ב או׳ ג״ן.

ה **ה) שם. וגומר עליו את ההלל.** מי שאירע לו אבל ב״מ ביו״ט שלא נהג אבילתו קודם יו״ט אפ״ה גומר את ההלל. ח״י או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳ י״א בהגה״ט. מש״ז או׳ א׳ וכן הסכים המחב״ר דלא כחק יוסף יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל ק״ל בענין הסדר או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תע״ב או׳ ל״א.

ו **ו) שם. עד על נהרות בבל וכו׳** ואין לומר רננו צדיקים וכו׳ ד״מ. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. ח״י או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ א׳.

ז **ז) שם. ואז יאמר יהללוך וכו׳** כ״כ ב״י סי׳ תפו׳ בשם מהר״ר מאיר בן עראמה ז״ל וכתב עליו וייטבו בעיני דבריו לצאת ידי ספק ואעפ״י שאינו ממש כמ״ש הפו׳ מ״מ כיון דנפקי בהכי מידי ספיקא שפיר דמי עכ״ל ולכן פסק כן בש״ע וכ״ה מנהג הספרדים אבל מנהג אשכנזים כמ״ש הטור בסי׳ זה בשם הרב חיים כהן והרא״ש ובסי׳ תפ״ו דגומר ההלל ואומר יהללוך ואינו חותם אלא עד עולם אתה אל ואומר הלל הגדול ונשמת וחותם מלך מהולל בתשבחות עכ״ל. וכ״כ מ״א סק״א בשם מהרי״ל. וכ״כ ח״י או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ד׳ ר״ז שם. ח״א שם. ומיהו עיין מ״ב בשער הציון או׳ ה׳ שכתב דבאיזה סידורים נדפס כהש״ע ובאיזה כמנהג הזה עכ״ל וא״כ נהרא נהרא ופשטיה.

ח **ח) שם. ואז יאמר יהללוך וכו׳** ואם חתם בישתבח יאמר יהללוך אח״כ בלא חתימה. מאמ״ר סי׳ תפ״א או׳ ג׳ וכ״כ הר״ז בסי׳ זה או׳ א׳ וה״ה לבני אשכנז שחותמין בישתבח אם שכח וחתם ביהללוך לא יחתום בא״י בישתבח. ר״ז שם. מ״ב או׳ ה׳.

ט **ט) שם. ושותהו בהסיבה וכו׳** ואם שתה בלא הסיבה עיין לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ח.

י **י) שם. ושותהו בהסיבה וכו׳** הפיוטים דהיינו אז רוב נסים וכו׳ אומר אחר שתית הכוס שאינו אלא מנהג. רש״ל וב״ח. ומהר״ם היה שותה אחר הפיוטים ואחר כי לו נאה כדי שלא יהא צמא כשישכב וכ״ה בסידורים. מ״א סק״א. ח״י או׳ ה׳ וכתב וכ״ה המנהג כמ״ש בסידורים. וכ״כ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ג׳.

יא **יא) בלילה** ראשונה יאמר אז רוב נסים וכו׳ ולא יאמר בסיום ויהי בחצי הלילה ובלילה שנייה יאמר אומץ גבורתך וכו׳ ולא יאמר בסיום ואמרתם זבח פסח. מט״מ סי׳ תרנ״ט. מ״א שם. מיהו ח״י שם כתב דאין נוהגין כן רק אומרים הכל בשני לילות שוים, וכ״כ חק יוסף שם. וכ״ז למנהג האשכנזים והספרדים יש להם פיוטים אחרים ונהרא ונהרא ופשטיה.

יב יב) **חסידים** ואנשי מעשה אומרים שיר השירים בליל שמורים. של״ה דף ק״ע ע״א. וכ״כ מו״ב סי׳ ז׳ או׳ ר״י שאחר ההגדה (ר״ל אחר גמר כל הסדר) יאמר בקול שמחה שיר השירים כולו בעידן חרותא עת הזמיר הגיע כי כל העולמות עליונים למעלה מאירים ומזהירים עכ״ל ועיין בזוה״ק פ׳ תרומה דף קמ״ד ע״א שכתב על שיר השירים דאיהו כללא דכל אורייתא כללא דכל עובדא דבראשית כללא דרזא דאבהן כללא דגלותא דמצרים וכד נפקו ישראל ממצרים וכו׳ יעו״ש וע״כ נוהגין לאומרו ג״כ בכל ליל שבת כמ״ש לעיל סי׳ ר״ס או׳ כ״ז יעו״ש. ויש נוהגין לומר בליל פסח אחר שיר השירים פיוט חד גדיא וכו׳ שגם הוא מדבר בעניין גאולת מצרים ושאר גליות וגאולה אחרונה. ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳.

יג יג) **מי** שהיה מתלוצץ בליל פסח על פיוט חד גדיא שאומרים בסוף הסדר והשומע שמע ונדהו נדויו נדוי ורב המקום יוכיחנו בטוב טעם וישאל מחילה על חטאיו ויתירנו. חיים שאל ח״א סי׳ כ״ח. עיקרי הד״ט סי׳ י״ט או׳ י״ט.

יד יד) **שם. ומברך אחריו על הגפן.** ופוטר עמו גם את השלישי בברכה אחרונה. לבוש. מ״ב או׳ ז׳.

טו טו) **שם הגה. ועיין לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ז׳** ר״ל שהכריע שם בהגה דלדידן שאין דרכנו להיסב בכל השנה אין לחזור ולשתות בהסיבה יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד.

טז טז) **שם בהגה. ולפתוח הפתח וכו׳** ובפסח מעובין סי׳ שס״א כתב וז״ל ובס׳ המנהג מצאתי מנהג בכמה מקומות שאין נועלין החדרים שישנים שם בליל פסח כי בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל דכתיב ליל שמורים לילה המשומר משמת ימי בראשית ואם יבא אליהו ימצא פתח פתוח ונצא לקראתו מהרה ואנו מאמינים בזה ואית סמך לדבר בירושלמי דכתובות פ׳ הנושא ויש באמונה זו שכר גדול עכ״ל ואין נוהגין כן להניח פתח פתוח כי שכיח הזיקא דגנבים. ח״י או׳ ו׳ ר״ז או׳ ה׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תפ״א או׳ ט״ו.

יז יז טוב) **ונוהגין** באלו המדינות למזוג כוס א׳ יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא. ח״י שם ר״ז שם.

יח יח) **שם בהגה. אף שלא במקום סעודה.** ואף שאינו שותה הד׳ כוסות במקום אחד אין בכך כלום. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״א. ומיהו נראה דלשלא לצורך יש להחמיר יען כי הראב״ד שם חולק והגם דהמ״מ שם פ״ח דין יו״ד החזיק דברי הרמב״ם מן הגמ׳ מ״מ היכא דליכא צורך טוב להחמיר לצאת אליבא דכ״ע.

סימן תפא

א א) [**סעיף א׳**] **אינו רשאי לשתות יין אלא מים.** כ״כ הרי״ף בס״פ ע״פ דבתר דאכלי כל מגדני ופירי אכלו בסוף כזית מצה דמינטרא ולא טעמין בתר הכי כלום בר מכסא דברכת מזונא וכסא דהלילא ומאן דצחי לית ליה רשותא למשתי חמרא אלא מיא. והב״ד הטור וכתב וכ״כ כל הגאונים וכבר כתבנו זה לעיל סי׳ תע״ח או׳ ד׳ וגם דעת החולקים בזה יעו״ש אלא שכתב ב״י והעולם נהגו כדברי הרי״ף ומ״מ לד״ה מותר לשתות מים ומיהו שאר משקין נראה דלמאן דאסר לשתות יין ה״נ אסר להו עכ״ל וכך הם דבריו כאן בש״ע שלא התיר לשתות אלא מים.

ב ב) **שם. אלא מים.** והמרדכי כתב שה״ר שמואל מאוירא היה מחמיר על עצמו ולא היה שותה אפי׳ מים וכ״כ הגמ״י פ״ח בשם רב שלום גאון ושוב לא ישתה כלל עד הבקר יעו״ש והב״ד ב״י אלא כשתב דלא נהגו כן ולזה כתב בש״ע אלא מים. ועיין לעיל סי׳ תע״ט או׳ ז׳.

ג ג) **שם. אלא מים.** וכתב מהרי״ו סי׳ קצ״ג דדוקא מים כמו שהן שרי אבל מים שנתמדו שקורין עפי״ל טראנ״ק גרע מיין ואסור דמבטל טעם המצה עכ״ל והביאו ד״מ או׳ ב׳ וכתב והמנהג לשתות מים מבושלים עם שרשים המתוקים שקורין לאקרי״ץ וא״כ לפ״ז אפשר דאף עפי״ל טראנ״ק שרי עכ״ל והב״ח כתב דמי לקרי״ץ נמי אסור אבל במי זנגבי״ל שקורין אינגבר ווישיר לא ראיתי לאסור וכמדומה שכך קבלתי להתיר אינגבר ווישיר עכ״ל וכ״נ דעת הט״ז סק״א. עו״ש או׳ א׳ מ״א ריש הסי׳ חק יוסף או׳ א׳ מיהו דעת הר״ז או׳ א׳ להתיר גם לקרי״ץ ומי תפוחין שקורין עכי״ל טראנק. וכ״כ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ד מ״ב או׳ א׳ אבל עפי״ל טראנ״ק שכותשין התפוחים בבית הבד ויש לו טעם גדול אינו כמים ואסור לשתות. ר״ז שם. מ״ב שם. ועיין באו׳ שאח״ז.

ד ד) **שם. אלא מים.** והפר״ח חולק וכתב דכל משקה שאינו משכר מותר לשתותו ולכן כתב דהדבר ברור להתיר לשתות הקאוי וכיוצא. וכ״כ הנ״ץ דכל משקה שאינו משכר שרי. וכ״כ ח״י או׳ א׳. מיהו הנה״ש כתב על דברי הפר״ח הנז׳ דאין ראוי להקל נגד משמעות דברי הה״ג והרמב״ם וכדברי מרן ז״ל. וכ״כ כנה״ג בתשו׳ סי׳ ס״ב דבלילות ראשונות של פסח אחר אפיקומן אסור לשתות קאו״י וטוטון יעו״ש וכ״כ בספרו מעיבין או׳ שמ״ז ושמ״ח דמי קאו״י לא רציתי לנהוג היתר בהם. ושתיית הטוטון אפי׳ למי ששותהו ביו״ט שומר נפשו ירחק ממנו יעו״ש. והב״ד חק יוסף שם וכתב דיפה כתב

דבזה איכא למיחש לסברת מהרי״ו דגרע מיין ומבטל טעם מצה ולא כפר״ח שכתב להתיר בפשיטות מי קאוי יעו״ש וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ דהפר״ח התיר בפשיטות לשתות הקאו״י וכ״כ קצת אחרונים ואף שיש לו על מה לסמוך מ״מ נ״ל ברור דלדעת מרן ז״ל. אין להקל והכי מוכח מדברי הרבה מן האחרונים וסיים ומ״מ מאן דמקיל בליל שני אין למחות בידו יעו״ש. אכן הברכ״י כתב דפשט המנהג לשתות הקאו״י וכ״כ בספרו מו״ב או׳ רי״א נתפשט המנהג לשתות קאו״י אחר הסדר אמנם יהיה בלי סוקאר ובליל ב׳ יש מקילין במשקין אחרים עכ״ל והרב בן א״ח פ׳ צו או׳ ל״ה כתב דיש לסמוך על המתירין בקאו״י לצורך גדול. ושתיות עשן הסכים הרח״פ בחיים לראש להזהיר בליל ראשון אבל בליל שני התיר עכ״ל. ונראה דהגם דכתב הברכ״י פשט המנהג להקל לשתות הקאו״י מ״מ מי שאינו נצרך לזה יש להחמיר. וכמ״ש הרב בן א״ח ז״ל.

ה **ה) אמנם** מ״ש הכנה״ג להשוות שני לילות באיסור עיין ח״י או׳ ג׳ שכתב דעכ״פ בליל שני יש לסמוך על דעת הפו׳ המתירין לשתות שאר משקין אחר הכוסות יעו״ש. והסכים לדבריו הברכ״י שם, וכ״כ א״ר או׳ ב׳ דבליל שני ודאי יש להקל בכל המשקין שאין משכרין וכ״כ הר״ז או׳ א׳.

ו **ו) שם בהגה. יכול לשתות כוס חמישי.** ומה שלא הזכיר זה הש״ע אפשר דחשש לדעת הסוברים דאין לשתות כוס ה׳ כלל עיין בטור וב״י.

ז **ז) שם בהגה. ויאמר עליו הלל הגדול.** ונשמת וישתבח עד החתימה. ר״ז שם.

ח **ח) שם בהגה. ויאמר עליו הלל הגדול.** ודוקא כשלא אמר הלל הגדול. על כוס ד׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ חק יוסף או׳ ב׳ ור״ל אלא שתה כוס ד׳ קודם הלל הגדול ואח״כ הביא כוס ה׳ ואמר עליו מהלל הגדול עד החתימה אבל אם כבר אמר הלל הגדול וחתם אינו יכול לשתות עוד כוס ה׳.

ט **ט) ואם** אמר הלל הגדול ולא סיים הברכה כתב בא״א או׳ א׳ אפשר דרשאי לשתות כוס ה׳ ואין בכך כלום שאומר עוד הלל הגדול הואיל ואין מברך ב״פ יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ג׳.

י **י) [סעיף ב׳] חייב אדם לעסוק בה׳ פסח וכו׳** וע״כ בתוך הסעודה קודם בהמ״ז י״ל מס׳ פסחים שהיא מענינא דיומא ואם אינו יכול לומר כל המס׳ יאמר ד׳ פרקים אחרונים ויכוין שהם כנגד ד׳ אותיות הוי״ה וד׳ אותיות אדני ואם לומד כל המס׳ יכוין שהיא יו״ד פרקים כנגד יו״ד אותיות שם ע״ב שהוא שם הוי״ה במילוי יודי״ן שגי׳ ע״ב והוא בבחי׳ חכמה כנודע וכל סדר דליל פסח הוא בבחי׳ חכמה. ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ נ״ח וסי׳ תכ״ט או׳ ו׳ ודוק.

יא **יא) שם. עד שתחטפנו שינה.** וכל המרבה לספר ה״ז משובח. ח״י או׳ ב׳ ויש נוהגין להיות נעורין עד לאחר חצות כדי לשבח להשי״ת בנקודת חצות בזאת הלילה זכר ליציאת מצרים וכמ״ש בזוהר פ׳ בהעלותך דקמ״ט ע״א בשעתא דאתפלג לילה אתער רוח צפון וקב״ה כדין עבד נוקמין וישראל עבדין שירתא בקול רם יעו״ש. ואחר חצות י״ל ברה״ש חוץ מברכת התורה ואח״כ פתיחת אליהו הנביא ואיזה קצת ד״ת או שירות ותשבחות ואח״כ לישן.

יב **יב) שם בהגה רק פ׳ שמע,** ואם קרא ק״ש בבהכ״נ מבעוד יום צריך לקרות בלילה כל הק״ש כדי לצאת י״ח כמ״ש סי׳ רל״ה. מ״א סק״ב. ח״י או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳.

יג **יג) שם בהגה. רק פ׳ שמע.** כיון שמוזכרת להדיא בגמ׳ פ׳ הרואה. מ״א שם. אמנם הרב בן א״ח פ׳ צו או׳ ל״ח כתב דצ״ל ק״ש על המטה עם הפסוקים הנוהגים בכל הלילה כסדר רבינו האר״י ז״ל ואם הוא ניעור עד אחר חצות יאמר אותה מעט קודם חצות עכ״ל וסדר הק״ש ע״פ דברי האר״י ז״ל כבר כתבנו אותה לעיל סי׳ רל״ט או׳ ב׳ קחנו משם.

יד **יד) וכתב** מהרי״ו דצ״ל ברכת המפיל. מ״א שם. ח״י שם א״ר או׳ ג׳ ר״ז שם. אמנם לפי דברי האר״י ז״ל אין לה מקום לברכת המפיל בליל פסח כיון שאין מסתלקין המוחין כל הלילה ההוא וכל היום כמ״ש בשער הכוו׳ בדרושי הפסח דרוש ג׳ יעו״ש. ועוד עיין בדבריו לעיל סי׳ רל״ט סוף או׳ ז׳ יעו״ש.

טו **טו) וכתב** מהרי״ל דלא ינעול הדלת בבריח חזק והיכא דשכיח הזיקא לא סמכינן אניסא. מ״א שם. א״ר שם. ועיין לעיל סי׳ ת״ף או׳ ט״ז. ועוד עיין מזה בסה״ק חיים עד העולם בסיום למס׳ חולין.

טז **טז) ולענייו** הזווג אם מותר בליל פסח עיין לעיל סי׳ ר״מ או׳ ה׳ וכתב באגרות הרמ״ז שאפי׳ ליל א׳ של פסח שחל בשבת אסור בזווג יעו״ש. שע״ת או׳ ד׳.

יז **טוב) שם. בהגה כי ליל שמורים הוא וכו׳** עיין מ״ש בזה בסה״ק בית יעקב דרוש עה״ת פ׳ בא יעו״ש.

סימן תפב

א **[סעיף א'] מי שאין לו מצה משומרת וכו'** משעת טחינה או משעת לישה כמ"ש לעיל סי' תנ"ג סעי' ד' ובדברינו לשם או' ס' ואו' ע"ה דבדיעבד סגי בשימור משעת לישה ויוצאין בה י"ח יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' א' מי שאין לו מצה שמורה משעת לישה ואילך כ"א כזית אחד בלבד וכו' וא"כ משמע הא אם יש לו מצה משומרת משעת לישה כדי צרכו אז יעשה כסדר הכתוב בש"ע לעיל סי' תע"ה דהיינו שיברך עליה המוציא ואכילת מצה ועושה ממנה ג"כ הכריכה ואח"כ אוכל ממנה אפיקומן כמ"ש רסי' תע"ז יעו"ש.

ב **ב) אבל** אם יש לו כמה זיתים ממצה שמורה משעת לישה אלא שאין לו מצה שמורה משעת קצירה כ"א כזית א' בלבד יניח אותו כזית בין ב' השלימות ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל אותו כזית עם כזית מהשלימה ואח"כ יברך על אכילת מרור ויאכל ממנו כזית א' ואח"כ יאכל ממנו כזית ב' בכריכה עם מצה שמורה משעת לישה ואחר גמר כל הסעודה יאכל האפיקומן ממצה שמורה משעת לישה. ר"ז או' ב' וכ"כ ח"א כלל ק"ל או' ט"ז ובנ"א שאלה ל"ד דאם אין לו רק כזית א' משומר משעת קצירה והשאר משומר משעת טחינה דיברך על אותו כזית המוציא וגם על אכילת מצה והכריכה ואפיקומן יאכל משאר המצות יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' א' וכ"כ מ"ב בבא"ה.

ג **ג) שם. אלא כזית.** ואם יש לו שני זיתים משמע בר"ן דאוכל א' לאפיקומן וא' לכריכה אבל מהרא"ש מוכח דאוכל א' להמוציא ומברך עליה על אכילת מצה וא' לאפיקומן וכן מסתבר וכריכה אוכל במצה שאינה שמורה. א"ר או' א' וכ"כ א"א או' א' ח"א שם. מ"ב או' ו'.

ד **ד) שם. אלא כזית.** ואם אין לו אלא הזית א' משמורה לכאורה א"צ ג' מצות בקערה כ"א שנים ללחם משנה ומ"מ שלא לשנות ג' מצות. מש"ז שם.

ה **ה) שם. מברך על אכילת מרור וכו'** דהייני שמקדש תחלה ומברך המוציא על מצה שאינה משומרת ואח"כ על המרור. ח"י או' א' חק יוסף או' א' ר"ז או' א' ח"א שם.

ו **ו) ובענין** הכריכה הש"ע השמיטה ומשמע דס"ל כמ"ש בב"י בשם הר"ן שכתב בשם הרז"ה דהיכא דלית ליה אלא כזית מצה דמינטר אינו כורך כלל יעו"ש. וכ"כ בביאורי הגר"א. וכ"כ הר"ז שם. אמנם הלבוש כתב כיון שאין מברכין על הכריכה אפי' כשיש לו מצה שמורה ה"נ כשאין לו טוב הוא שיעשה הכריכה עם המצה שאינה משומרת כדי שלא תשכח ממנו מצות הכריכה לשנה הבאה עכ"ל. וכן הסכים הפר"ח דצריך לעשות כריכה ממצה שאינה שמורה יעו"ש. וכן הסכים השו"ג או' ב' וכ"כ חק יוסף שם. ח"א שם.

ז **ז) שם. מברך על אכילת מרור וכו'** ואעפ"י דלרבנן על מצית והדר מרורים היכא דלא אפשר אינו מעכב. א"א או' א'.

ח **ח) שם. וכשגומר סעודתו וכו'** זהו מלשון הרמב"ם ספ"ח כמ"ש הפר"ח והשו"ג והגר"א והמאמ"ר ושאר האחרונים ודלא כהט"ז שכתב זהו לשון הרי"ף וכמו שהשיג עליו המאמ"ר יעו"ש. מיהו הרא"ש כתב שיאכל מיד דמינטר מצה לתיאבון ויברך עליו המוציא ועל אכילת מצה ואינו חושש אם יאכל לבסוף דלא מינטר עכ"ל והב"ד הטור וכן הסכים הט"ז סק"א. וכ"ה דעת חק יוסף או' ב' והחמ"מ. אבל הא"ר או' ב' כתב על דברי הט"ז הנז' דלא נהירא ועוד דהרי"ף והרמב"ם וכל הפו' פסקו כש"ע ואפי' ריי"ו הרגיל למשוך אחר הרא"ש יעו"ש. ומ"ש בח"י או' ג' שדעת הרי"ף כהרא"ש כתב הא"ר שם שהוא טעות יעו"ש. וכ"כ הפר"ח דנקטינן כפסק הש"ע ודלא כהרא"ש יעו"ש. וכן הסכים השו"ג או' א' מאמ"ר או' א' וכ"פ הלבו"ש כדברי הש"ע. ר"ז או' א' ח"א כלל ק"ל או' ט"ז. ועיין לעיל סי' תנ"ד או' מ"ב.

ט **ט) וחולה** שאינו יכול לאכול כ"א כזית מצה או שאין לו אלא כזית מצה יאכל תבשילו בלא המוציא ואחר סעודתו יברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל כזית. אבל אם אין לו ג"כ יין א"כ צריך לקדש על המצה תחלה ואח"כ יאכל תבשילו. מ"א סק"א. ח"י או' ב' א"ר או' ג' י"א בהגה"ט. ר"ז או' ג' ח"א שם. מ"ב או' ו' ולענין נט"י כיון שאוכל פחות מכביצה יטול ולא יברך כמ"ש לעיל סי' קנ"ח סעי' ב' יעו"ש וכ"כ הר"ז שם.

י **י) חולה** שהיה מסוכן בימי הפסח והרופאים מסופקים אם תועיל אכילת מצה אם לאו כיון שיודעים שאכילת מצה תזיק לו מאכילין אותו חמץ מפני הרחקת הנזק דהא ק"ל דמפקחין אף לחיי שעה כ"ש אם יודעים שיתרפא ותועיל לו אכילת חמץ. ברכ"י או' א' ועיין עוד לעיל סי' תס"ה או' ט' וסי' ת"ן או' ל"ח.

יא **יא) אם** בא אדם בספינה ולא עלה ליבשה עד יום ט"ו לא יעשה הסדר ביום ואינו כמו קידוש דאם לא קידש דמקדש ביום דגבי מצה הרי אמרו אינם נאכלת אלא בלילה. ברכ"י או' ב' בשם ס' צרור החיים כ"י. והב"ד השע"ת וכ"כ בשיו"ב בשם ס' הפרד"ס כ"י דלא מצינו שיש תשלומין אלא לק"פ בלבד אבל מצות ד' כוסות והלל והגדה מצותן בזמנן ואם עבר זמנן עבר יעו"ש. וכ"כ לעיל סי' תע"ג או' ט"ז וסי' תע"ה או' ע"ה יעו"ש.

יב **יב) שנים** שהיו בבית האסורים או במדבר בליל פסח ואין להם כ״א כזית אחד מצה בצמצום מאן דאלים גבר וחוטף כזית מצה ואוכלו. בית יהודה סי׳ נ״ח. ברכ״י או׳ ג׳ ונראה דמיירי כגון שאחד הביא להם והניח על הקרקע ואמר כל מי שיקח אותה תהיה לו במתנה וע״כ כל הקודם זכה אבל אם היה של שניהם או שכבר זכה בה אחד מהם אם יקח אותה השני הרי הוא בידו בתורת גזילה ואינו יוצא בה י״ח כמ״ש לעיל סי׳ תנ״ד סעי׳ ד׳ יעו״ש. ועיין שע״ת מה שהאריך בזה. ומ״ש עו״ש הברכ״י כבר כתבנו אותם לעיל סי׳ תע״ה או׳ פ״ט וסי׳ ת״ס או׳ ו׳ קחנו משם.

יג **יג) שם. הגה ומי שאין לו וכו׳** כ״כ ב״י בססי׳ תע״ה בשם הרד״א שכתב בשם הירחי שהוא ס׳ המנהיג.

יד **יד) שם. בהגה רק ג׳ מצות וכו׳** דאם היה לו ארבעה היה מסתפק ביום הראשון משנים ושנים ליל שני. מ״ב או׳ ז׳ ועיין לקמן או׳ ך׳ כיצד יעשה אם לא יש לו כ״א ב׳ יעו״ש.

טו **טו) ומי** שאין לו אלא שתים לשני הלילות יכול לעבור בהם שיעשה כל הסדר בלילה הראשונה על אחת מהם והשנייה יניחה תחתיה בשעת המוציא משום לחם משנה ובלילה השנייה יעשה כל הסדר על השנייה ונותן תחתיה בשעת המוציא מצה אחרת שאינה שמורה משום לחם משנה שו״ג או׳ ג׳.

טז **טז) שם בהגה. הכל מן הפרוסה.** שפרס ממנה כבר כזית לאפיקומן. ר״ז או׳ ד׳ והגם דחלק הגדול יניח לאפיקומן כמ״ש לעיל סי׳ תע״ג או׳ קכ״ב הכא דעושה הכל מן הפרוסה די בכזית ול״ד כזית אלא ר״ל שדי בכזית ואין ה״נ דאם המצה יותר גדולה יוכל לקחת יותר לאפיקומן. ועיין מש״ז סי׳ תע״ה או׳ ה׳ שכתב דהיינו שפורס לאחר ברכת המוציא כדי שבשעת ברכה תהיה שלימה יעו״ש ועיין לקמן או׳ י״ט.

יז **טוב) שם בהגה הכל מן הפרוסה.** ואם אין מספיק לו בלילה הראשונה בא׳ יקח פרוסה מן השנייה ויבצע בליל שני על חדא ופלגא דהא הרי״ף והרמב״ם מתירין לכתחלה למפרס על חדא ופלגא וכ״כ ב״י רסי׳ תע״ה בשם הרשב״א יעו״ש. מ״א סק״ב. ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ק״ל או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ט׳ וכתב שם הר״ז דיברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה שע״ג השלימה ויחלק ממנה כזית לכל אחד מבני ביתו ומהשלימה יעשה הכריכה והאפיקומן. וכ״כ מ״ב שם. ונראה דה״ד אם אין מספיק לאכול כל אחד ב׳ זיתים אחד להמוציא ואחד לאכילת מצה אבל אם יש בהם שיעור יש ליקח חלק מהפרוסה אחר אכילת כרפס ולהצניעו לאפיקומן ובשעת ברכת המוציא יניח הפרוסה תחת השלימה ויבצע ב׳ זיתים אחד מהשלימה להמוציא וא׳ מהפרוסה לאכילת מצה וכמ״ש לעיל רסי׳ תע״ה והשאר יניח לכריכה.

יח **חי) שם בהגה. ושני השלימות לליל ב׳** ומ״מ אם יכול לשייר פרוסה קטנה ישייר ויניחה בין ב׳ השלימות מ״א שם. ח״י שם. א״ר או׳ ה׳ חק יוסף שם. י״א שם. ר״ז או׳ ה׳ מ״ב שם.

יט **יט) שם בהגה. ושני השלימות לליל ב׳** וא״ל כיון דליל שני אינו אלא משום ספיקא דיומא הו״ל לעשות מצוה מן המובחר בליל ראשון דיעשה המוציא על א׳ ועל אכילת מצה על השנייה דא״כ לא נשאר לחם משנה בליל שני ט״ז סק״ב. וכ״כ הלבוש דהטעם שמניחין ב׳ שלימות לליל שני כדי שיהיה לו לחם משנה גם בליל השני. ואע״ג שפורסין א׳ קודם המוציא כתב א״ר או׳ ו׳ מ״מ מצוה הוא כשהיא על השלחן בשעת קידוש היום. וחק יוסף או׳ ה׳ כתב דיכול לברך ברכת המוציא על לחם משנה והדר מפריס השנייה ומברך עליה על אכילת מצה יעו״ש. וכ״כ י״א בהגה״ט. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ דלא יבצע פרוסה לאפיקומן בליל שני עד לאחר ברכת המוציא קודם ברכת אכילת מצה כדי שיברך המוציא על לחם משנה שלימות ועל אכילת מצה יברך על הפרוסה שהיא לחם עוני ובה יוצא י״ח מצה יעו״ש. וכ״כ המש״ז בסי׳ תע״ה או׳ ה׳.

כ **ך) וכל** זה כשאין לו רק ג׳ מצות שמורות לב׳ הלילות אבל אם יש לו עוד מצה א׳ שאינה שמורה לשם מצוה יניחנה לליל שני ובליל ראשון יברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע כזית מהשלימה להמוציא וכזית לעל אכילת מצה מהפרוסה שתחתיה מטעם שנת׳ סי׳ תע״ה והאפיקומן והכריכה יעשה ג״כ מהפרוסה ומה שנשאר מהשלימה העליונה עם השלימה התחתונה יניח לליל ב׳ עם מצה השלימה שאינה שמורה כלל ויניח השמורה מלמטה ושאינה שמורה מלמעלה וביניהן יניח הפרוסה שנשארה מהשלימה של ליל א׳ לאחר שבצע אפיקומן מפרוסה זו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע מעט מהעליונה להמוציא וכזית מהפרוסה לעל אכילת מצה והכריכה יעשה מהתחתונה השמורה. ר״ז או׳ ו׳.

סימן תפג

א **א) [סעיף א׳] מי שאין לו יין וכו׳** ומי שאין לו אלא כוס א׳ יקח אותו לקידוש דהא י״א דבהמ״ז אינה טעונה כוס ואם יש לו שנים יקח לקידוש ולבהמ״ז ואם יש לו ג׳ יקח לקידוש ועל כוס שני יאמר ההגדה עד גאל ישראל ועל השלישי יברך בהמ״ז ואח״כ יאמר חצי הלל בלא כוס. מ״א ריש הסי׳ מיהו ח״י או׳ ב׳ כתב דאם הוא בליל ראשון ויש לו רק ב׳ כוסות יקיים כוס א׳ עד ליל שני יעו״ש אבל הא״ר או׳ א׳ כתב להשיג עליו יעו״ש וכ״כ

חק יוסף או׳ א׳ דנראה לו כדעת מ״א דהא ליל שני אינו אלא משום ספיקא א״כ עדיפא לעשות המצוה מן המובחר בליל ראשון יעו״ש. וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ א׳ כדברי מ״א. וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ז. מ״ב או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תע״ד או׳ ח׳.

ב **ב) ואם** יש לו מע״ד חמר מדינה וב׳ כוסות יין י״ל דיקח כוס א׳ לקידוש וג׳ דבש לליל א׳ וכן ליל ב׳. א״א ריש הסי׳.

ג **ג) כתב** ב״י בשם א״ח מי שעושה סדרו על הפת אונו מברך לא גאלנו ולא יהללוך כי שתיהן ברכה של כוס עכ״ל. אבל פה בש״ע כתב כדברי הרי״ף שאומר גאל ישראל ונ״ל הטעם דההגדה נתקנה על המצה שעונין עליה דברים הרבה אבל יהללוך לא יאמר בחתימה. מ״א ריש הסי׳ וכ״כ ח״י או׳ ד׳ דיהללוך לא יאמר בחתימה להלל שנתקן על הכוס. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ה׳ א״א ריש הסי׳ ברכ״י או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א שם. מיהו בד״מ כתב דאף ביהללוך הוא סברא רחוקה שלא לאומרה משום שאין לו כוס דהא בבהכ״נ אמרינן אותה אחר הלל בלא כוס וה״ה כאן עכ״ל וכ״ה דעת הפר״ח והנה״ש. וכ״כ בתשו׳ שאילת שמואל סי׳ ל״ז. וכן הסכים המאמ״ר או׳ ו׳ יעוש״ב. ומ״מ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה יש לאומרה בלא שם ומלכות והאומרה בשם ומלכות אין מזניחין אותו.

ד **ד) מי** שאין לו יין וכו׳ נראה דמיירי במקום שאין יין מצוי או שא״א ללוות או למכיר מלבושיו דאי לאו הכי היה צריך ללוות או למכור מלבושיו ולקנות יין לד׳ כוסות כמ״ש לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ י״ג ובדברינו לשם בס״ד.

ה **ה) שם. מי שאין לו יין וכו׳** ועיין לעיל סי׳ תע״ב או׳ ע״ז שכתבנו דמי שאין לו יין יוצא במי שריית צמוקים יעו״ש.

ו **ו) שם. שמברך המוציא.** מירי דהוה אבפה״ג דקדים לקידוש. ב״י בשם הר״ן. לבוש.

ז **ז) שם. שמברך המוציא.** דהיינו שיטול ידיו תחלה ומברך ענט״י ואח״כ המוציא. ואם חל בשבת אומר תחלה יום הששי ויכולו השמים וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ רע״א סעי׳ יו״ד ואח״כ המוציא.

ח **ח) וקודם** קידוש יבצע מצה האמצעית לשנים חציה יצניע לאפיקומן וחציה ישים בין ב׳ השלימות ויאחז שלשתן בידו דהיינו שיאחז בעליונה מלמעלה ובתחתונה מלמטה והפרוסה ביניהן ויברך המוציא ואח״כ יכול להשמיט ידו מתחת התחתונה ויניח ב׳ ידיו ע״ג העליונה ויאמר קידוש היום ושהחיינו ואם חל במו״ש אומר יקנה״ז (ר״ל דלאחר הקידוש אומר נר הבדלה זמן כמו אם היה יין) ואח״כ יאחז בעליונה ובפרוסה שתחתיה ויברך על אכילת מצה ויבצע משתיהן יחד ויאכל כזית מזה וכזית מזה כמ״ש בסי׳ תע״ה ועי״ש הטעם לכל זה. ר״ז או׳ א׳ וכ״כ המאמ״ר בססי׳ זה. ועיין באו׳ שאח״ז.

ט **ט) שם. ובוצע.** וזהו לדעת הרי״ף דס״ל דא״צ אלא ב׳ מצות אחת פורסה לב׳ ומברך על חציה המוציא ועל אכילת מצה וחציה השני לאפיקומן והשלימה לכריכה כמ״ש הטור בסי׳ תע״ה יעו״ש. אבל אנו שלוקחין ג׳ מצות כתב המ״א סק״ב שיבצע האמצעי קודם קידוש (ר״ל קודם נט״י והמוציא) דהא מספקא לן אם צריך לברך המוציא על פרוסה כמ״ש סי׳ תע״ה יעו״ש. וכ״כ ח״י או׳ ג׳ מיהו הא״ר או׳ ב׳ כתב דגם לדעת הש״ע והלבוש דלוקחין ג׳ א״צ לפרוס קודם קידוש יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ז. אבל חק יוסף ב׳ הסכים לדברי המ״א. וכ״כ א״א או׳ א׳ נה״ש או׳ א׳ וכ״ה דעת הר״ז כמ״ש באו הקודם.

י **י) שם. ומניח ידיו עליו וכו׳** שכוון שמקדש עליו מצוה לאחזו בידו כשם שאוחז בכוס שמקדש עליו ובתר דגמר קידושא מברך לאכול מצה משום דקידוש תדיר טפי. ב״י בשם הר״ן. לבוש.

יא **יא) שם. עד שגומר הקידוש.** ואם אח״כ הביאו לו יין אחר שכבר קידש על הפת יאמר ההגדה עד ומשעבוד לגאולה ולא יסיים ונאמר לפניו הללויה רק יתחיל ברכת אשר גאלנו וגומר ויברך בפה״ג וישתה כוס ראשון ואח״כ יאמר הללויה וגו׳ כל חצי ראשון של הלל ויברך בפה״ג (והיינו למנהג אשכנז שמברכין על כל כוס וכוס כמ״ש לעיל סי׳ תע״ד) וישתה כוס ב׳ וטעם לזה כדי שיאמר איזה שבח על כל כוס וכוס דג״מ.

יב **יב) שם. ומברך על אכילת מצה ואוכל.** ב׳ זיתים אחד מהשלימה להמוציא ואחד מהפרוסה לאכילת מצה כמ״ש לעיל או׳ ח׳ וסי׳ תע״ה סעי׳ א, ובדברינו לשם בס״ד.

יג **יג) שם, ואח״כ אוכל שאר ירקות.** היינו כרפס ומטבלו בחומץ או במי מלח כמ״ש לעיל סי׳ תע״ג סעי׳ ו׳ יעו״ש אבל א״צ ליטול ידיו שכבר נטל ידיו לסעודה קודם קידוש. לבוש. א״א או׳ ב׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

יד יד) **שם. שאר ירקות.** ומברך עליהם בפה״א דהוי כדברים הבאים שלא מחמת הסעודה כיון שאין מלפתין בהם הפת. לבוש. וכ״מ בהרא״ש ובמרדכי שדוקא מרור שהוא חובה לאכול עם המצה י״א דמצה פוטרתו אבל לא בשאר ירקות אבל בתו׳ משמע קצת דגם ירקות פת פוטרתן. ומ״מ נ״ל דיש לברך עליהם דאותן ירקות שאנו אוכלין דהיינו פיטרזי״ל אין ממשיכין תאות המאכל מ״א סק״ב. וכ״כ א״א או׳ ב׳ דטוב יותר כאן לברך על פיטר זי״ל להוציא נפשיה מפלוגתא. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דיברך עליהם בפה״א אם הם ממיני ירקות שאין דרך ללפת בהם את הפת שאין ברכת הפת פוטרתן כמ״ש סי׳ קע״ז יעו״ש. ולפי מ״ש לעיל סי׳ תע״ג או׳ מ״ט דלפי דברי האר״י ז״ל צריך ליקח דוקא כרפס יעו״ש א״כ יש לברך בפה״א על איזה פרי ולכוין לפעור את הכרפס וגם את המרור ואח״כ יעשה הטיבול בכרפס.

טו טו) **שם. ומסלק השלחן.** כאלו גמרו לאכול והרי עדיין לא גמרו ומתוך כך ישאלו התינוקות. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תע״ג ססעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד.

טז טז) **שם. ואומר מה נשתנה וכו׳** ה״ה שאומר הא לחמא עניא ג״כ ודלא כחק יוסף. ברכ״י או׳ א׳ מאמ״ר או׳ ה׳ מ״ב או׳ ה׳.

יז טוב) **שם. עד גאל ישראל.** ולענין יהללוך עיין לעיל או׳ ג׳ וחולה שאינו יכול לאכול לא מצה ולא ד׳ כוסות מ״מ מברך אשר גאלנו אבל לא יאמר תיבות לאכול בו מצה ומרור רק והגיענו הלילה הזה כן ה׳ אלהינו יגיענו וכו׳ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ז.

יח חי) **שם. ומברך על המרור וכו׳** ומטבלו בחרוסת כמ״ש לעיל סי׳ תע״ה סעי׳ א׳ ולענין נטילה שנית אחר ההגדה כשגומר סעודתו מסיק המאמ״ר בססי׳ זה דנוטל ידיו ומברך ענט״י ואם בריא לו שלא טינף ידיו ולא אסח דעתיה א״צ ויטול בלא ברכה לטיבול שני ואוכלו וכורך מצה ומרור וגומר סעודתו עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ תע״ה או׳ א׳.

יט יט) **שם הגה. בלא ברכה.** ר״ל אע״ג דהפסיק בין הברכה בהגדה א״צ לחזור ולברך. ביאורי הגר״א.

כ ך) **שם בהגה. ובמקומות שנוהגים לשתות וכו׳** עיין לעיל סי׳ תס״ז סעי׳ ח׳ בהגה.

כא כא) **שם בהגה. יש לסמוך אמאן דאמר שמקדשין וכו׳** וכ״כ רש״ל בשם הגאון מה״ר משה יניק שאם אין לו יין שלא יקדש על הפת לשנות הסדר אלא יעשנו על מי דבש כי נפלו כמה דעות חלוקות בענין סדר על הפת וק״ל עכ״ל והב״ד הב״ח.

כב כב) **שם בהגה. אם הוא חמר מדינה וכו׳** ואפי׳ במקום שכל השנה אין רוב שתיית העם במי דבש מ״מ אם בפסח רוב שתייתם ממנו נקרא חמר מדינה. מ״א סק״ג מיהו ח״י או׳ ה׳ כתב דאין להקל כ״א דוקא במקום שרגילין לשתותו כל השנה יעו״ש. אבל הא״ר או׳ ד׳ הסכים לדברי מ״א. וכ״ה דעת חק יוסף או׳ ז׳ וכ״פ הר״ז סי׳ תע״ב או׳ כ״ח. ח״א שם. מ״ב או׳ י״א.

כג כג) **שם בהגה. אם הוא חמר מדינה וכו׳** וה״ה אם שתיית רוב ההמון לקרי״ץ או עפי״ל טרנ״ק מותר ליקח אותו לד׳ כוסות אם אין לו מע״ד ויין. מ״א שם. מיהו הר״ז שם או׳ נ״ט כתב להחמיר בזה אבל הא״ר שם כתב כדברי מ״א וכ״כ ח״א שם. מ״ב שם.

כד כד) **ולענין** ברכה ראשונה שמנהג בני אשכנז לברך על כל כוס וכוס כמ״ש לעיל סי׳ תע״ד הכא א״א או׳ ג׳ מסתפק אם לברך ג״כ על כל כוס וכוס או דוקא על כוס א׳ וכוס בהמ״ז יעו״ש. וע״כ נראה דיש לברך דוקא על כוס א׳ ויכוין לפטור את הב׳ ויברך על כוס בהמ״ז ויכוין לפעור את הד׳ ועיין בדברינו לשם ודוק.

סימן תפד

א א) **[סעיף א׳] מאן דבעי לברוכי וכו׳** זהו לשון הרי״ף ס״פ ע״פ שהוא כלשון הגמ׳ והעתיקו הטור כמו שהוא וע״כ גם הש״ע העתיקו כמו שהוא כי כן דרכו ברוב הפעמים להביא לשון הטור או הרמב״ם כמו שהוא.

ב ב) **שם. מאן דבעי לברוכי וכו׳** היינו אם אין בהם מי שיודע לקדש ולומר הגדה אבל אם יודעין אין נכון לכתחלה להוציאם כמ״ש לעיל סי׳ רע״ג סעי׳ ד׳ יעו״ש. ונשים אעפ״י שחייבות במצות ד״ת כל שיצאו אין מוציאין אחרים אם נאמר דלא שייך ערבות גבייהו. ואמירת הגדה אפשר דאף שלא יצאה עדיין אין מוציאה לאנשים ומיהו לנשים מוציאה כשלא יצאו הם עדיין. מש״ז או׳ א׳.

ג ג) **שם. מברך ברישא בביתיה וכו׳** היינו שמקדש ואומר הגדה הכל על הסדר ואוכל מצה ומרור ואפיקומן עד שמברך בהמ״ז.

ד ד) **שם. ומברך בהמ״ז והדר מברך לכל חד וכו׳** פי׳ לאחר בהמ״ז לאלתר שהוא כוס ג׳ יכול לברך לכל אחד ואחד בביתו קודם כוס ד׳ וא״צ לומר אחר כוס ד׳ שיכול לברך לכל אחד ואחד. הר״ן על ס״פ. ע״פ. ב״ח.

ה ה) **שם. ומברך בהמ״ז וכו׳** והכלבו כתב שאם רצה מקדש ועושה הסדר בביתו ואחר הכריכה קודם שיאכל סעודתו ילך ויעשה כן בכמה בתים ויחזור לביתו באחרונה ויגמור סעודתו יעו״ש והב״ד ב״י. וכ״כ הלבוש. וכ״כ הדרישה. וכ״ה דעת א״ר או׳ ג׳ וכ״כ הער״ה בסי׳ קע״ח או׳ ב׳ ובסי׳ זה או׳ א׳ אבל הרד״א כתב דאסור לעקור מסעודתו קודם בהמ״ז אפי׳ אח״כ חוזר לביתו וגומר סעודתו דלא התירו זה אלא משום מצוה עוברת וזה לא מוקרי מצוה עוברת דיכול לילך שם אחר בהמ״ז יעו״ש. והב״ד ב״י. מ״א סק״א. וכ״ה דעת הפר״ח. חק יוסף או׳ א׳ ר״ז או׳ ו׳ ומ״מ כתב שם הר״ז דיכול לעקור מסעודתו קודם אכילת אפיקומן וילך לבית אחר ויעשה להם כל הסדר ויאכל עמהם אפיקומן ויברך שם עמהם בהמ״ז אם היה דעתו לכך מתחלה כשבירך המוציא שיגמור סעודתו בבית אחר ויברך שם עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ תע״ט אר י״ג וסי׳ קע״ח או׳ ה׳ ולקמן או׳ י״א.

ו ו) **שם. ומברך בהמ״ז וכו׳** נראה מדברי ב״י דלאכול אפיקומן ולחזור ולאכול אח״כ פשיטא דאסור אבל הרדב״ז ח״א סי׳ ת״פ כתב דמי שאכל אפיקומן ובירך בהמ״ז ונזדמן לו סדר אחר לברך למי שאינו יודע מותר לאכול ולשתות עמהם ויברך להם בהמ״ז ובלבד שיאכל כזית מצה שמורה באחרונה וכתב שכ״כ בהדיא בשם בעל הדברות יעו״ש וכ״כ השה״ל בסי׳ ס״ח בשם הס׳ וכתב שדבריו נכוחים וישרים למבין יעו״ש. אמנם הכנה״ג בהגב״י כתב על דברי הרדב״ז הנז׳ שפשט דברי רב כהן צדק מוכיחין כדברי ב״י וכן פשט המנהג עכ״ל. והב״ד חק יוסף או׳ ב׳ וכתב וכן הסכימו האחרונים לדעת הש״ע וכן הברכ״י הביא דברי כנה״ג הנז׳ ונראה שמסכים לדבריו. ועיין לקמן או׳ י״א.

ז ז) **שם. והדר מברך לכל חד וכו׳** ואע״ג דבברכת הנהנין ק״ל שאינו יכול לברך לאחרים אלא א״כ יהנה עמהם שאני ברכת המוציא של מצה וברכת בפה״ג של קידוש היום שהן חובה יכול לברך להוציא אחרים ואעפ״י שאינו נהנה. ר״ה כ״ט ע״ב. טור וב״י. לבוש. ועיין לעיל סי׳ קס״ז או׳ קכ״ז (ויש שם ט״ס דבמקום המצות כתוב המוציא) וסי׳ רע״ג סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ח ח) **ולענין** ברכת בפה״א של טיבול ראשון כתב הטור בשם בעל העיטור מסתברא דלא מצי מברך בפה״א אשאר ירקי כיון שאינו טועם עמהם אלא מברך בפה״א ועל אכילת מרור על החזרת וכשיגיע למרור אוכל בלא ברכה כדין מי שאין לו ירקות בטיבול א׳ כמ״ש לעיל סי׳ תע״ב סעי׳ ב׳ אבל בשם הרא״ש כתב כיון דתקנת חכמים היא משום היכירא לתינוקות הוי כברכת מצוה ויכול להוציאם אעפ״י שאינו טועם יעו״ש. וכ״פ הלבוש כדברי הרא״ש. וכ״נ דעת הט״ז סק״א והפר״ח וי״א בהגב״י. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ דמשמע מדברי הש״ע דמברך להם ברכת הירק דהיינו בפה״א וכדברי הרא״ש יעו״ש. וכ״כ השו״ג או׳ א׳ דלענין הלכה נקטינן כפסק הש״ע יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳ ומיהו כתב שם השו״ג דהדרך היותר נכון שיקרא להם כל הברכות מלה במלה וכשבא לזכור את השם שיניח להם שיאמרו אותו ובזה יוצא ידי כל הספקות דכיון שהוא אינו אומר הזכרת השם אין כאן ספק ברכות עכ״ל.

ט ט) **שם. והדר מברך לכל חד וחד וכו׳** ר״ל שמקדש להם ומברך על הכרפס ואומר לפניהם ההגדה עד גאל ישראל וברכת המוציא ואכילת מצה ומרור. וגם צריך לפרש להם ההגדה בלשון שמבינים כמ״ש לעיל סי׳ תע״ג סעי׳ ו׳ בהגה יעו״ש.

י י) **שבן.** ואכלי ירקי. היינו כרפס ומרור.

יא יא) **שם. ואיהו לא אכיל וכו׳** דהא כבר אכל האפיקומן בביתו. וכתב הטור בשם רב כ״ץ דאפי׳ אם רוצה שלא לאכול אפיקומן עד שיאכל שנית בבית אחר ויחזור ויברך שם בהמ״ז אסור דאסור לאכול בלילה הזה ב״פ אבל בש״ג כתוב דמותר לעשות כן כיון שאינו אוכל אפיקומן אלא פעם אחת. מ״א סק״ב. וכ״כ הפר״ח דאם בסעודה הראשונה אינו אוכל אפיקומן נראה בפשיטות להתיר לאכול ב׳ סעודות יעו״ש. ועיין ט״ז סק״ג שכתב דאם מפסיק באכילתו והולך לבית אחר ויאכל שם אפיקומן ויברך שם בהמ״ז אין כאן איסור כלל אפי׳ לרב כ״ץ דבזה ודאי אכילה חדא היא יעו״ש אבל הנה״ש כתב דלא שנא אם מפסיק מאכילתו ראשונה ע״י בהמ״ז לא שנא אם לא הפסיק בבהמ״ז לרב כ״ץ אסור ואדרבא כל שלא הפסיק בבהמ״ז איכא נמי משום מברך שלא במקומו יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ה׳ ודוק.

יב יב) **שם. ומברכי אינהו בהמ״ז.** פי׳ ולא יצטרף עמהם לזימון דהא לא אכיל עמהם. ט״ז סק״ב.

יג יג) **שם. ומברכי אינהו בהמ״ז.** אבל הוא אסור לברך בשבילם בהמ״ז אע״ג דחובה הוא לאכול מצה וא״כ בהמ״ז נמי חובה הוא ויכול להוציא אחרים שאני בהמ״ז דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל מברך. מ״א סק״ג בשם הרד״א. ר״ז או׳ ג׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

יד) **שם. ואי לא ידעי יקרא מלה במלה.** כ״כ הטור בשם הרא״ש ובשם הרי״ץ גיאת אלא שכתב ואפשר דאף בהמ״ז יכול לברך כדי להוציאם כי היכי דברכת הלחם של מצה מוציאם כיון שהוא חובה ה״נ בהמ״ז יעו״ש. וכ״ה דעת הפר״ח. אבל השו״ג סוף הסי׳ כתב דנקטינן כדברי הש״ע. וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ק״ל או׳ י״ט.

טו) **שם. יקרא מלה במלה.** כקטן שמקרא את ההלל שעונין אחריו מה שהוא אומר שאין כאן מוציא שם שמים לבטלה. טור בשם הרא״ש.

טז) **שם. וגמר הלילה וכו׳** ואח״כ יחזור וילך לבתים אחרים והם יברכו על מזונם ואם לא ידעו יקרא להם מלה במלה וישתו ואח״כ יגמור להם ההלל ומברכו להם על כוס ד׳ וישתו הם. לבוש. ר״ז שם.

יז) **שם. ולא אכיל ולא טעים.** דאסור לטעום קודם קידוש כמ״ש לעיל סי׳ ער״א ואם יאכל שם יצטרף לברך בהמ״ז ג״כ. מ״א סק״ד.

יח) **שם. יגמור הכל בביתו.** אפי׳ הלל. מ״א סק״ה.

יט) **שם. ולא יאכל וכו׳** דהא כבר אכל אפיקומן בביתו וכמ״ש לעיל או׳ י״א.

סימן תפה

א) **[סעיף א׳] אמר שבועה שלא אוכל מצה וכו׳** והטעם משום דשבועה חלה לבטל את המצוה בשב ואל תעשה בכולל הלכך הך שבועה מגו דחיילא אמצה דכל השנה חיילא נמי אמצה דלילי פסח ב״י בשם הרן. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. ח״י או׳ א׳.

ב) **שם. אמר שבועה שלא אוכל מצה וכו׳** ומשמע אף שנשבע בליל פסח עצמו כל שכלל מצה רשות שלא לאכול כל ימי הפסח חייל השבועה. מש״ז או׳ א׳ ער״ה או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳ ועיין ח״י שם.

ג) **שם. אסור לאכול מצה וכו׳** ומ״מ ראוי שישאל על שבועתו כדי לקיים המצוה. ומ״ש הבאה״ט וכופין אותו לשאול על שבועתו אינו מדוקדק דלא אמרו כן אלא בנשבע לעבור על מצות דרבנן כמ״ש לקמן או׳ ח׳ יעו״ש.

ד) **שם. אמר שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח לוקה ואוכל וכו׳** דכיון דליכא כולל אין שבועה חלה לבעל את המצוה. ב״י בשם הר״ן. ולוכא למימר כיון שהזכיר סתם ליל פסח הוי איסור כולל וחיילה שבועה דהא י״א שזמנה כל הלילה כמ״ש לעיל סי׳ תע״ז או׳ ט׳ ואף לדעת הסוברים שזמנה עד חצות י״ל כיון שהזכיר ליל פסח דעתו על זמן חיובא ועל מצת מצוה וע״כ לא חלה שבועה לבטל המצוה.

ה) **ואם** אמר שבועה שלא אוכל מצה זו אסור אפי׳ לית ליה אחריתא ויתירו לו שבועתו. מו״ק.

ו) **שם. שלא אוכל מצה בליל פסח וכו׳** ודע דאף שהזכיר ליל פסח בפי׳ אם כלל גם שאר הימים חיילא שבועה בכולל ודלא כתירוץ ריצב״א שכתבו התו׳ בשבועות דף כ״ד. וכן דעת הריב״ש סי׳ צ״ח וסי׳ שצ״ה וכן מסיק מהר״א ששון סי׳ קצ״ז יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳.

ז) **ואם** אמר שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח ושלא אעלה לגג כיון שהם פעולות חלוקות לא אמרינן מגו דחיילא על עליית הגג חיילא נמי על אכילת מצה משום דהו״ל כאלו מזכיר שבועה ע״כ פעולה ופעולה. הריב״ש סי׳ קנ״ט יעו״ש. וכן אם אמר שלא אוכל מצה בליל פסח ולא אעלה על ערש יצועי שהוא מטה המוצעת הראוי לו לליל פסח להיסב עליה אעפ״י שהוא צורך לאותה הלילה שצריך הסיבה כיון שהם פעולות חלוקות לא אמרינן מגו דחייל על הסיבה שהיא מדרבנן חל נמי על דבר מצוה דאורייתא. יפ״ל ח״ג או׳ א׳.

ח) **ואם** נשבע שלא לאכול מרור בליל פסח כיון דאכילת מרור בזה״ז דרבנן שבועה חלה עליו דשבועה חלה על מצות דרבנן בשב וא״ת כדאיתא ביו״ד סי׳ רל״ט סעי׳ ו׳ יעו״ש. וכתב הב״ח דהנשבע על מצוה דרבנן אעפ״י שהשבועה חלה ויכול לעבור עליה בשב וא״ת מ״מ כופין אותו שישאל על שבועתו ולפיכך הנשבע שלא לאכול מרור בליל פסח דהשבועה חלה כיון דאכילת מרור בזה״ז דרבנך היא כופין אותו שישאל על שבועתו אבל בנשבע סתם שלא לאכול מרור ומצה כיון דהשבועה היא בכולל לאו נשבע לבטל את המצוה הוא ואין עליו דין כפייה אבל ודאי ראוי שישאל על שבועתו עכ״ל. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט וכתב ודאי שדין ד׳ כוסות כדין המרור שאם נשבע שלא לשתות ד׳ כוסות שבועה חלה עליו וכופין אותו שישאל על שבועתו ועי״ש מ״ש לדחות דברי מהר״ש הלוי בתשו׳ חי״ד סי׳ י״ד שכתב דאין שבועה חלה עליו יעו״ש. וכן הסכים ח״י או׳ ג׳ כדברי השכנה״ג. וכ״כ הפר״ח. חק יוסף או׳ ד׳ א״א או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ג׳.

ט **ט) ואם** נשבע שלא לומר הגדה ק״ל נדר אין חל על דיבור הא שבועה חלה וא״כ בכולל חייל או ליל ב׳ ממצה והגדה חייל ובליל א׳ לא חייל. א״א שם. ולפי מ״ש לעיל סי׳ תע״ג או׳ ק״ל דמה״ת יוצא מצות סיפור יצ״מ מה שאומר בקידוש זכר ליציאת מצרים יעו״ש א״כ אף בליל א׳ חלה שבועה אם נשבע שלא לומר הגדה וצריך לשאול על שבועתו. ומ״ש דאם נשבע שלא לאכול מצה בליל ב׳ חייל כ״כ ג״כ הר״ז שם ומ״ב שם. וכתב שם הר״ז ומ״מ ראוי לכופו להתיר שבועתו ע״י שאלה וחרטה ולקיים המצות. וכ״כ מ״ב שם.

י **י) ואם** נשבע שלא להסב במצה למ״ד לא יצא אפ״ה י״ל דהשבועה חלה אף דעבר אדרבנן ולא יצא מה״ת מ״מ אין מושבע ע״ז מהר סיני וכחצי שיעור. א״א שם. ומ״מ יש לכופו להתיר שבועתו ולקיים המצוה כמ״ש באו׳ הקודם.

יא **יא) שם. לוקה ואוכל וכו׳** דהוי שבועת שוא דאין שבועה חל על דבר מצוה אבל אם אמר קונם אכילת מצה עלי בליל פסח אסור דנדר חל על דבר מצוה כמ״ש ביו״ד סי׳ רט״ו. מ״א סק״ב. חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ א׳ ואו׳ ב׳ ח״א כלל ק״ל או׳ א׳ ומ״מ כופין אותו להתיר נדרו ע״י שאלה וחרטה כדי לקיים המצוה כמ״ש ביו״ד שם. ר״ז שם. א״א שם. ומ״ש שם המ״א במי שלא אמר הגדה בליל פסח שאין לו תשלומין כבר כתבנו אותו לעיל סי׳ תע״ג או׳ ט״ז קחנו משם.

סימן תפו

א **א) [סעיף א׳] שיעור כזית י״א דהוו כחצי ביצה.** כ״כ ב״י בשם התו׳ חולין ק״ג ע״ב וכ״ה בתר עירובין ף׳ ע״ב. וכ״כ בפסקי תו׳ חולין או׳ ער״ב. וכ״כ המרדכי פ׳ ע״פ בסדר של פסח. וכ״כ התה״ד סי׳ קל״ט ובפסקים וכתבים סי׳ כ״ו. וכ״כ בדרשות מהרי״ל סדר הגדה. וכ״כ מהרי״ו סי׳ קכ״ג. והא דכתב זה בש״ע בשם י״א לפי שדבר זה אינו מוסכם כמבואר שם בתו׳ דיש סוברים דכזית הוא פחות משליש ביצה וכן מבואר בדברי מ״א ופר״ח ושאר אחרונים ונקט הש״ע כחצי ביצה לחומרא כדי לצאת אליבא דכ״ע. וכ״כ הכס״א או׳ א׳ דלענין הלכה אין להקל בדבר שבחובה כגון כזית מצה ומרור או לענין שיעור לברך ברכה אחרונה עד שיאכל חצי ביצה דוקא יעו״ש. וכ״כ א״א. והר״ז או׳ א׳ כתב דבמרור שהוא מד״ס וכן כל דבר שהוא מד״ס ששיעורו בכזית יש לסמוך על האומרים שהוא פחות מעט משליש ביצה אבל במצה שהיא מה״ת וכן כל דבר שהוא מה״ת יש להחמיר כסברא הראשונה אבל לענין ברכה אחרונה ובהמ״ז ששיעורו בכזית סב״ל ולא יברך עד שיאכל כחצי ביצה ולכתחלה יש ליזהר שלא להכנים עצמו לידי ספק ברכה ויאכל כחצי ביצה או הרבה פחות משליש ביצה בדבר שא״צ כזית וכן צריך ליזהר לדקדק בשאר דבר ששיעור גדול הוא קולא ושיעור קטן הוא חומרא כגון ביעור חמץ עכ״ל. אמנם מ״ש דבמרור שהוא עד״ס יש לסמוך על המקילין נראה דה״ד לענין דאמרינן דיוצא בדיעבד אם אין לו כחצי ביצה או שאינו יכול לאכול יותר משליש ביצה אבל לענין ברכת אכילת מרור אין לברך על פחות מחצי ביצה משום דק״ל סב״ל וכיון דכמה פו׳ ס״ל דשיעור כזית הוא כחצי ביצה איך יברך אשר קדשנו וכו׳ וכבר כתבנו לעיל סי׳ קס״ח או׳ מ״ו דלדעת הרמב״ם וכמה פו׳ דשיעור הביצה הוא י״ח דרהם מצריות ובמידי דאכילה כגון כזית מצה בליל פסח או כזית מרור או כזית לשיעור ברכה אחרונה וכו׳ כולם משערינן במשקל לחשבון הביצה י״ח דרהם וכזית חצי ביצה תשעה דרהם יעו״ש שכתבנו זה בשם כמה פו׳ וכ״ה המנהג כדי לצאת י״ח המצוה לכ״ע וגם משום ספק ברכות.

ב **ב) שם. הגה ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט.** עיין לעיל סי׳ תע״ה סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ג **ג) שם. בהגה ובירקות צריך למעך חלל האויר וכו׳** וה״ה אם יש חלל במצה אינו מצטרף. מ״א סק״א. חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳ מהכא משמע דאין משערין כזית במשקל אלא במדה אמנם כבר כתבנו לעיל דעכשיו המנהג לשער במשקל במידי דאכילה כדי לצאת אליבא דכ״ע וגם משום ספק ברכות ובודאי שא״צ לשקול רק שיאכל הרבה בענין שבודאי יש בו שיעור הס׳ אכן מי שאינו חפץ לאכול ה״א כשיעור מחמת איזה סיבה יש לשקול מעיו״ט כזית מצה או מרור ויאכל כמדתו בלילה. ולענין שאר איסורין אם משערין במדה או במשקל עיין לעיל סי׳ תנ״ו או׳ יו״ד.

סימן תפז

א **א) [סעיף א׳] סדר היום ערבית וכו׳ וקורין ק״ש וכו׳ וחותמין ופרוס ואומרים פסוק וידבר משה את מועדי וכו׳** ואין זה הפסק בין גאלה לתפלה דכגאולה ארוכתא דמיא. לבוש בסי׳ זה ובסי׳ תקפ״ב. וכ״כ כנה״ג בהגה״ט דנוהגין לומר אחר השכיבנו בלילי יו״ט אלה מועדי ה׳ מקראי קדש ובלילי ר״ה וביום שמחתכם ומועדיכם ובליל יוה״כ כי ביום הזה יכפר עליכם וכו׳ וכ״כ הפר״ח. חק יוסף או׳ א׳ ש״ץ דקצ״ד ע״ג. והגם דהלבוש כתב דבלילי יו״ט אומרים פסוק וידבר משה כל אחד כתב לפי מנהג מקומו ויש מקומות שנוהגים לומר השני פסוקים.

ב ב) **וכתב** עו״ש הכנה״ג וכשחל יו״ט או ר״ה או יוה״כ בליל שבת אומרים תחלה ושמרו בני ישראל את השבת ואח״כ אומרים מעין קדושת היום עכ״ל. ועיין עוד מזה לעיל סי׳ רס״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ג ג) **אם** חל פסח בשבת אין למנוע לומר פיוט לכה דודי וכו׳ פני שבת נקבלה וכו׳ בית דוד סי׳ רס״ד. ברכ״י או׳ ו׳ ויש מקומות שא״א לכה דודי כשחל יו״ט בשבת או בשבת חו״ה רק מזמור שיר ליום השבת ויש מקומות אומרים ומדלגים התנערי ומ״מ לכו נרננה א״א א״א סי׳ תפ״ח או׳ א׳ ומנהג בית אלו כב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל אין נוהגין לאומרו אפי׳ בשאר שבתות השנה רק מתחילין בסדר תפלת ערבית לומר לשם יחוד וכו׳ בואו ונצא לקראת שבת מלכתא לחקל תפוחין קדישין ואח״כ מזמור לדוד הבו לה׳ וכו׳ כמ״ש הסדר לעיל סי׳ רס״א או׳ ה״ח יעו״ש וכשחל יו״ט בשבת אחר הסדר הס׳ אומרים מזמור השייך לאותו יו״ט ואח״כ לשם יחוד וכו׳ הריני בא להתפלל תפלת ערבית של שבת ויו״ט פלוני שתקן יעקב אע״ה לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ קדיש ברכו ואח״כ מתחילין ברכות ק״ש וכו׳.

ד ד) **שם. את יו״ט מקרא קודש וכו׳** ומנהגינו לומר את יום חג המצות הזה זמן חירותינו מקרא קודש בר ליציאת מצרים וא״א באהבה מקרא קודש שהרי כבר אמרו ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה מועדים לשמחה אכן כשחל בשבת י״א שני פעמים באהבה והטעם עיין בלבוש. ח״י או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ וכתב ודלא כפסח מעובין או׳ קל״א שכתב שלא לומר באהבה גבי ותתן לנו יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ א׳ מיהו המחב״ר כתב מנהגינו לומר ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה מועדים וכו׳ באהבה מקרא קודש וכו׳ ופי׳ באהבה הראשון קאי לשי״ת דבאהבתו ובחמלתו נתן לנו מועדים וכו׳ והשני קאי לנו כי באהבה מקרא קדש ואינו ח״ו לטורח עכ״ל וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ א׳ דאומרים פעמים באהבה דהיינו ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה מועדים וכו׳ באהבה מקרא קדש וכו׳ כמ״ש בסידורים בין כשחל בשבת ובין כשחל בחול כמ״ש המחב״ר ושבע בנימין סי׳ ד״ש יעו״ש וזהו למנהג הספרדים כנודע.

ה ה) **שם. את יום חג המצות הזה את יו״ט מקרא וכו׳** ואם טעה ולא הזכיר שם החג כלל בברכה ד׳ רק אמר את יו״ט מקרא קדש הזה לבד כתב בתשו׳ בית יהודה סי׳ ד׳ דכיון דהחתימה היתה כתקנה שחתם ברוך מקדש ישראל והזמנים יצא יעו״ש והב״ד הברכ״י או׳ א׳ וכתב דהרואה יראה דכל ראיותיו יד הדוחה נטויה ולאו שמא מתיא יעו״ש אמנם הש״ץ בש״ח דף ר״מ או׳ ב׳ הסכים לדברי הבית יהודה הס׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ע״ז.

ו ו) **וכתב** עו״ש הרב בית יהודה דאם התפלל י״ח והזכיר יו״ט אעפ״י שלא קבע ברכה בפ״ע (כגון שאמר יעלה ויבא בעבודה והזכיר שם יו״ט זה) יצא כמו בשבת כמ״ש לעיל סי׳ רס״ח סעי׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ וכ״כ דה״ח בסידור נה״ש או׳ א׳. וכן אם התפלל של חול ונזכר אחר המחזיר שכינתו לציון קודם שהתחיל מודים אומר יעלה ויבא קודם מודים ומזכיר של יו״ט וגומר התפלה ואם התחיל מודים ואח״כ נזכר ולא עקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו וגומר התפלה ואם עקר רגליו או שאמר יהיו לרצון אף שלא עקר רגליו חוזר ומתפלל של יו״ט. דה״ח שם.

ז ז) **שם. והשיאנו וכו׳** רבו הפירו׳ בלשון והשיאנו י״מ שהוא מלשון ונשיא בעמך כלומר רוממתנו וגדלתנו. וי״מ שהוא מלשון כיצד משיאין משואות כלומר והאר פנינו ועינינו. וי״מ שהוא מלשון. ישא פרעה את ראשך ומתרגמינן ידכרינך פרעה כלומר יעלה זכרוננו לפניך לטובה. וי״מ שהוא מלשון ואשא אתכם על כנפי נשרים וכו׳ ומתפלל לשם בדרך משל שיגיע העת שיצוה לעננים שישאונו בכל מועד ומועד לירושלים. ולא ישרו בעיני כל אלו הפי׳ כי אינה נקשרים עם תיבת את אבל הנכון לפרש שהוא מלשון וישא משאת מאת כלם שענינו דורון כלומר שלח לנו דורון ברכת מועדיך. הרד״א בסדר תפלות הפסח. א״ר אי׳ ד׳.

ח ח) **וכתב** עו״ש הרד״א וישמחו בך כל ישראל מקדשי שמך יש קורין אוהבי שמך וטעות הוא מפני שצ״ל מעין החתימה סמוך לחתימה. א״ר שם. בא״י מקדש ישראל והזמנים על שם כי אני ה׳ מקדש את ישראל. והזמנים שישראל מקדשים הזמנים. הרד״א שם. והלבוש כתב ומקדים ישראל לזמנים לפי שקידוש הזמנים תלוי בישראל דכתיב אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אתם כלומר שב״ד של ישראל קובעים אותם לפי דעתם וע״י קידושם שמקדשים אותם הם מקודשים. ועיין לקמן או׳ י״ט.

ט ט) **שם. וחותם מקדש ישראל והזמנים.** ואם חתם רק מקדש ישראל עיין לקמן או׳ טו״ב.

י י) **שם. וחזר בו.** היינו שחזר ואמר מקדש ישראל והזמנים. מ״א סק״א. ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל כ״ח או׳ ט׳ מ״ב או׳ ג׳.

יא יא) **ומשמע** דוקא שאמר מקדש ישראל והזמנים הא חזר ואמר ישראל והזמנים בלא מקדש אינו כלום דמשמע דקאי אמ״ש מקדש השבת ישראל והזמנים ואין היום שבת. א״א או׳ א׳ וצ״ע דמאי שנא ממ״ש לעיל סי׳ ר״ט סעי׳ ב׳ במי שלקח כוס של שכר או מים ובירך בפה״ג ותוך כדי דיבור נזכר ואמר שהכל נ״ב וכך היתה אמירתו בפה״ג שהנ״ב דיצא ואעפ״י שהוסיף בנוסח הברכה דבר שאינו מן הענין וכן לקמן סי׳ תקפ״ב סעי׳ ב׳ במי שטעה ואמר האל הקדוש ותוך כדי דיבור נזכר המלך הקדוש דיצא אעפ״י שהוסיף בנוסח הברכה וא״כ ה״נ אעפ״י שאם אמר ישראל והזמנים נעשה כאומר

מקדש השבת וישראל והזמנים שהוסיף תיבת שבת נראה דיצא בדיעבד וא״צ לחזור ובפרט לדעת הסוברים דיו״ט נמי מקרי שבת כמ״ש לקמן או׳ ט״ו יעו״ש.

יב יב) שם. תוך כדי דיבור הוא כדי שאלת שלום תלמיד לרב והיינו שלום עליך רבי כמ״ש לעיל סי׳ ר״ו או׳ ט״ז יעו״ש. וא״כ אם שהה יותר משיעור זה לא מהני חזרתו וצריך לחזור לראש הברכה. והגם שכתבנו לעיל סי׳ ר״ו או׳ ט״ז דשתיקה לחוד לא הוי הפסקה בדיעבד אפי׳ ביותר מכדי דיבור אלא א״כ דבר בנתיים י״ל דוקא התם דהשתיקה היתה בין הברכה לאכילה או לעשיית המצוה אבל הכא שהוא בנוסח הברכה עצמה שלא אמר כהוגן וצריך לתקן אפי׳ בשתיקה לחדו הוי הפסקה אם הוא יותר מכדי דיבור. וכ״כ מ״ב או׳ ד׳ ואפשר דיש לצרף לזה דעת הסוברים דאם סיים מקדש השבת יצא כמ״ש לקמן או׳ ט״ו ואע״ג דלא ק״ל הכי כמ״ש שם מ״מ לסניף בעלמא מהני וא״כ אפי׳ כשהה יותר מכדי דיבור אם הוא בשתיקה לחוד וחזר ואמר מקדש ישראל והזמנים אפשר די״ל דיצא וא״צ לחזור משום סב״ל.

יג יג) שם. תוך כדי דיבור. והיינו כשלא התחיל רצה אבל אם התחיל רצה אפי׳ אמר רק תיבה אחת הוי הפסק וצריך לחזור לראש הברכה וכמ״ש לעיל סי׳ תכ״ב סעי׳ א׳ גבי יעלה ויבא דאם התחיל מודים צריך לחזור לרצה יעו״ש. וכ״כ המט״י לקמן סי׳ תקפ״ב סעי׳ ב׳ לגבי המלך הקדוש דשיעור תוך כ״ד בלא התחיל עדיין ברכה שאחריה דאם התחיל ונזכר אפי׳ תוך כדי דיבור חוזר לראש יעו״ש. ומ״ש א״א או׳ א׳ דאף אם התחיל רצה כל שלא אמר ד׳ מלות יצא כבר השיג עליו מ״ב בב״ה יעו״ש.

יד יד) שם. אחרי שהוא יודע שהוא יו״ט. רק שטעה בדבורו אבל אם טעה וסבר שהוא שבת ונזכר תוך כ״ד לא יצא וכמ״ש סי׳ ר״ט (או׳ ג׳) אבל רוב הפו׳ ס״ל אעפ״י שלא ידע שהוא יו״ט יצא כיון שנזכר וחתם כדין. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ה׳ ובסי׳ ר״ט או׳ א׳ פר״ח. חק יוסף או׳ ד׳ שו״ג או׳ ה׳ מט״י שם. מאמ״ר או׳ ב׳ ח״א כלל כ״ח או׳ ט׳ מ״ב או׳ ה׳.

טו טו) וכתב עו״ש המ״א משמע כאן דאם לא נזכר וחתם בשל שבת לא יצא וה״ד כשלא הזכיר של יו״ט באמצע אבל הזכיר של יו״ט באמצע יצא דהא כבר פסק בסי׳ רס״ח סעי׳ ד׳ אפי׳ התפלל תפלת חול יצא אם הזכיר של שבת באמצע וכ״ש כאן דחתם מקדש השבת דהא יו״ט נמי מיקרי שבת וכו׳ יעו״ש. מיהו הא״ר בסי׳ רס״ח או׳ ז׳ הקשה בזה על מ״א מכאן לסי׳ רס״ח סק״ה דדבריו סתרי אהדדי יעו״ש וכן הקשה עליו חק יוסף או׳ ג׳ וכ״כ הנה״ש על דברי מ״א הנז׳ דלשון הפו׳ והש״ע משמע דאפי׳ אם הזכיר של יו״ט באמצע לא יצא כל שחתם מקדש השבת יעו״ש. אבל המחה״ש כתב דגם כאן מסקנת המ״א כמו בסי׳ רס״ח דביו״ט אם חתם בשבת אעפ״י שהזכיר של יו״ט לא יצא לפי ששינה מטבע שתיקנו חכמים יעו״ש. וכ״כ הדג״מ והברכ״י או׳ ב׳ והמאמ״ר או׳ א׳ יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ א׳.

טז טז) וכתב עו״ש מ״א דאם חתם מקדש ישראל והזמנים אפי׳ לא הזכיר של יו״ט באמצע יצא יעו״ש. מיהו המאמ״ר שם כתב דלא יצא. וכ״כ הר״ז שם. אבל הא״א או׳ ב׳ כתב ספק ברכות לקולא.

יז טוב) ומשמע בפסחים קי״ז דאם חתם ביו״ט או בשבת מקדש ישראל יצא ודוקא בתפלה אבל בקידוש לא יצא. מ״א שם. מיהו ח״י או׳ ד׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דאין דבריו מוכרחים דגם בתפלה אפשר דלא יצא דהוי כשינה סדר הברכה יעו״ש. וכ״נ דעת א״ר או׳ יו״ד אבל חק יוסף או׳ ו׳ כתב דהדין עם המ״א. וכ״כ א״א שם דאם הזכיר יו״ט באמצע וסיים מקדש ישראל לחוד יצא יעו״ש.

יח חי) שם. את יום המנוח הזה. כ״כ רש״י במס׳ ביצה דף י״ז ע״א וכ״כ הרמב״ם בסדר תפלות כל השנה. וכ״כ הטור. וכ״כ הרשב״ץ ח״ג סי׳ רפ״ב. אכן בדרשות מהרי״ל סדר תפלת יו״ט כתוב לאמר את יום השבת הזה והביא דברי רש״י הנז׳ ואמר מדקרא רש״י יום המנוח סעד לבני אושטריי״ך שאומרים בתפלתם את יום המנוח ופליאה היא שמניחין לשון הקרא זכור את יום השבת וכי תימא יו״ט נמי מתקרי שבת מ״מ יום השבת לא מתקרי עכ״ל. וכ״כ הלבוש את יום השבת הזה. וכ״כ ח״י או׳ ג׳ דכ״ה נוסחתינו ומנהגינו אלא שכתב ונהרא נהרא ופשטא ואין לשנות. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ דנוסחתינו ביום השבת ואין לנו לשנות שנזכר בנסחא זו באגודה ובכלבו ורש״י באלפסי שם ומנהגי מהר״ש עכ״ל. וכ״כ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ו׳ מיהו בפסח מעובין או׳ קל״ב כתב דבקושט׳ כולם אומרים את יום המנוח יעו״ש. וכ״כ מחב״ר או׳ ב׳ בשם ס׳ מנחה בלולה ריש ויקהל דהספרדים אומרים את יום המנוח יעו״ש, אמנם בס׳ נגיד ומצוה בעניני פסח כתב בשם האר״י ז״ל דבשבת ויו״ט אין לומר ביום המנוח הזה כ״א ביום השבת הזה יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער ך׳ פ״ג. וכ״כ הכס״א או׳ א׳ כמעט ברוב העולם שגור בפיהם לומר את יום השבת הזה ולא את יום המנוח וכן שמעתי מכמה חזנים רבנים מפורסמים בעה״ק ירושת״ו וכן אני נוהג עכ״ל וכ״ה עתה המנהג בינינו.

יט יט) **שם. וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים.** והא דמקדים שבת לישראל לפי שהשבת מקדשא וקיימא משאת ימי בראשית כמ״ש במס׳ ביצה שם. וכ״כ הלבוש דמקדים השבת לישראל לפי שהשבת מקודש מעצמו כשקדש היום וא״צ קידוש ב״ד וע״י קידוש השבת מקודשים ישראל כדכתיב אות היא וכו׳ לדעת כי אני ה׳ מקדשכם לכן אומרים מקדש השבת וישראל והזמנום עכ״ל. ועיין לעיל אות ח׳.

כ ך) **שם. וחותם מקדש השבת וכו׳** ואם לא הזכיר של שבת וחתם מקדש ישראל והזמנים יצא וא״צ לחזור. כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ בספרו פסח מעובין או׳ קל״ה עו״ש או׳ א׳ ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ז׳ א״א או׳ א׳ וכן מהר״א הכהן בתשו׳ כ״י הסכים לזה. אבל מהר״ם גאלאנטי ומהר״י אלפנדרי ומהר״ש רודיטי מעיר ברוסה ז״ל כולם הסכימו דצריך לחזור וכן הסכים הפר״ח והב״ד י״א בהגה״ט. וכן הסכים הברכ״י או׳ ד׳ אמנם הער״ה או׳ ב׳ כתב דבדיעבד יצא וא״צ לחזור. וכ״כ השו״ג או׳ ז׳ דספק ברכות להקל. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל כ״ח או׳ יו״ד. וכן מ״ש שם הפר״ח דאם לא חתם ישראל והזמנים אלא מקדש השבת לחוד דחוזר וכן באם חתם מקדש ישראל והשבת והזמנים דחוזר כתב הער״ה שם דבדיעבד יצא וא״צ לחזור יעי״ש. וכ״כ הר״ז שם ח״א שם.

כא כא) **שם. וחותם מקדש השבת וישראל והזמנים.** מ״ש וישראל בויו יש פו׳ בלא וי״ו וכן יש נוסחאות ושני נוסחאות יש להם לסמוך על גדולי הפו׳ א״ר שם. ונוסחתינו כמ״ש הש״ע. וכ״כ הלבוש. חק יוסף או׳ ז׳ ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב או׳ ח׳.

כב כב) **שם. ואין אומרים ברכת מעין שבע.** שנתקנה בשביל המאחרים בבהכ״נ שלא יזיקום המזיקים והאידנא א״צ דליל שמורים הוא. כ״כ בעל העיטור בשם רבינו נסים והב״ד הטור. וכ״כ הכלבו. אבל הרד״א בסדר תפלת פסח דע״ח ע״ב כתב דאם חל פסח בשבת אומר ויכלו וברכת מגן אבות בדברו וחותם בשל שבת בלבד ובשם י״א כתב דאין לאומרה אלא שסיים דנהגו לאומרה יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב דעכשיו פשט המנהג שלא לאומרה ולכן פסק כאן בש״ע שלא לאומרה אמנם הרש״ש ז״ל בס׳ נה״ש הנד״מ דף כ״ה ע״ב כתב וז״ל יו״ט דפסח שחל להיות בשבת צ״ל ברכת מעין שבע כשאר יו״ט שחל להיות בשבת אעפ״י שנראה שאין לה מקום מ״מ צריך לאומרה גם בליל פסח שחל להיות בשבת כיון שהוזכרה בתלמוד שבת דף כ״ד ולא חילקו בין פסח לשאר יו״ט ואותו החילוק שכתב הר״ן הוא מסברא עכ״ל. וכ״כ הרח״פ בלב חיים ח״ב סי׳ צ״ה שיש לאומרה ושכן נוהגין בעירו אזמיר יעו״א יעו״ש והב״ד בספרו רוח או׳ ג׳ ובנו היפ״ל ח״ב או׳ ד׳ וח״ג או׳ ג׳ יעו״ש. וכ״ה עתה מנהג בית אל יכב״ץ שבעיר קודשינו ירושת״ו ההולכים ע״פ תורת האר״י ז״ל לאומרו כמ״ש הרב שמן ששון ז״ל בפתח עינים בסדר כוונת הפסח דע״ט ע״ד ודלא כמ״ש הרב אג״ן זלה״ה בהקדמת ס׳ דברי שלום יעו״ש. וכבר עשיתי סמך לזה בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים יעו״ש. וכבר כתבנו בכ״מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל וא״כ נהרא נהרא ופשטיה.

כג כג) **שם. ואין אומרים ברכת מעין שבע.** ומ״מ אומרים ויכולו בקול רם עד לעשות וקדיש שלם אחריו דהא עיקרו נתקן משום יו״ט כמ״ש סי׳ רס״ח סעי׳ ז׳ א״א או׳ ג׳ וכ״כ השו״ג או׳ ט׳ דבלילה הזה אעפ״י שאין או׳ ברכת מעין שבע אומר ויכלו וכ״ה בסדר פסח מעובין עכ״ל. ועיין לקמן או׳ מ״ג.

כד כד) **[סעיף ב׳] אין ש״צ מקדש בבהכ״נ.** לפי שאין עני בישראל שאין לו ד׳ כוסות וא״כ כל אדם מקדש בביתו. טור. וכתב זה לפי המנהג שמקדשין כל השנה על היין בבהכ״נ אבל דעת הטור עצמו בסי׳ רס״ט אי איישר חילי אבטליניה ולפי הטעם של הטור אם הוא במקום שאין יין בעיר לכל הקהל רק ליחידים יש לקדש בבהכ״נ להוציא מי שאין לו יין. ט״ז סק״א. אבל המ״א סק״ד כתב דאעפ״י שאין יין בעיר אלא בבהכ״נ לא יקדש בבהכ״נ דהא בכל השנה נמי רבים אומרים שלא לקדש בבהכ״נ כמ״ש סי׳ רס״ט אלא שנוהגין מנהג ראשונים ובפסח מעולם לא היה מנהג לקדש בבהכ״נ עכ״ל והסכים לדבריו ח״י או׳ ו׳ א״ר או׳ ט׳ חק יוסף או׳ ח׳ א״א או׳ ד׳ ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ יו״ד.

כה כה) **שם. אין ש״צ מקדש וכו׳** בשני הלילות. מש״ז או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ רס״ט ובדברינו לשם בס״ד.

כו כו) **[סעיף ג׳] ואמר יעלה ויבא יצא.** שהרי מזכיר בה ענינו של יום, ומירי בשלא דילג כ״א אתה בחרתנו עד ויעלה ויבא ומשם ואילך אמר על הסדר וחתם כדיני דאי לאו הכי לא יצא וצריך לחזור. מאמ״ר או׳ א׳ א״א או׳ ב׳ דה״ח בסידור נה״ש או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״א.

כז כז) **ואם** לא אמר אתה בחרתנו וגם לא יעלה ויבא רק והשיאנו אעפ״י שאמר ומועדי קודשך אם לא הזכיר חג פלוני בפרט לא יצא. דה״ח שם. מיהו המש״ז או׳ ב׳ נסתפק בזה ועיין לעיל או׳ ה׳.

כח כח) **שם. ואמר יעלה ויבא יצא.** ואעפ״י שלא אמר עדיין בא״י אין חוזר לומר אתה בחרתנו. א״א שם. דה״ח שם. ומשמע היינו דאין צריך אבל אם רוצה לחזור לאתה בחרתנו קודם שאמר בא״י רשאי כיון דליכא ברכה לבטלה. ועיין לעיל סי׳ רס״ח או׳ ט״ז ואו׳ טו״ב.

כט **כט) שם. ואמר יעלה וכו׳** ואם טעה והתחיל אתה חונן או אחת משאר ברכות אמצעיות דינו ביו״ט כמו בשבת שגומר אותה ברכה ומתחיל בשל יו״ט. דה״ח שם או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ רס״ח סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ל **ל) מי** שהתפלל ביו״ט בלא כוונה ובאומרו ברכת מודים נסתפק אם התפלל תפלת יו״ט כראוי דהיינו אתה בחרתנו ויעלה ויבא והשיאנו או דילמא כשהיה אומר יעלה ויבא סירכא דר״ח נקטיה ואמר ותחפוץ בנו כמו בר״ח וא״כ לא חתם ביו״ט צריך לחזור ולהתפלל דכיון שרגיל בכל ר״ח וחו״ה לומר ותחפוץ בנו אחר יעלה ויבא מסתמא אשגרת לישן נקטיה ולא חתם בשל יו״ט. גו״ר חא״ח כלל ד׳ סי׳ י״ט וכן הסכים בס׳ פרח שושן כלל ד׳ סי׳ ג׳ שו״ג או׳ יו״ד. ש״ח דף ר״מ ע״ד. ונדחה דה״ד אם מתפלל בעל פה אבל אם מתפלל בסידור מסתברא דמתפלל כמו שכתוב בסידור.

לא **לא) שם הגה. ואפי׳ היה שבת אם הזכיר ביעלה ויבא יצא.** ר״ל אפי׳ אם היה שבת ג״כ ושכח לומר אתה בחרתנו אם הזכיר שבת ויו״ט ביעלה ויבא יצא כ״ה בב״י בשם א״ח. והיינו כשסיים אח״כ כדינו כמ״ש לעיל או׳ כ״ו יעו״ש.

לב **לב) שם בהגה. צריך לחזור ולהזכירו ביעלה ויבא.** בתשו׳ מהרי״ל סי׳ ג׳ הביא פלוגתא כשחל יו״ט בשבת אם צריך להזכיר שבת ביעלה ויבא יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב וכן נהגו העולם להזכיר של שבת ביעלה ויבא שבאמצע התפלה. וכ״ה דעת מור״ם ז״ל כאן בהגה מיהו בדרשות מהרי״ל בסדר תפלת יו״ט כתב כיון שהזכירו באתה בחרתנו פשיטא שלא יזכיר שנית ביעלה ויבא יעו״ש. וכ״ה דעת רש״ל ביש״ש פ״ב דביצה סי׳ י״ג. וכ״כ הלבוש בשם כמה גדולים וכן הסכים הב״ח והב״ד מ״א סק״ה. אמנם הט״ז סק״ב האריך בזה וכתב ולענין הלכה ודאי מסתבר לן להזכירו אעפ״י שבר״ח אין מזכירין וכן בבהמ״ז אין בכך כלום וכתב עוד דאפי׳ לאותם גדולים שאין מסכימים להזכירו אין למחות בשום אדם אם מזכירו דהא אין כאן ברכה לבטלה אלא הזכרה לחוד ואין הפסד בכך יעו״ש. והביאו ח״י או׳ ז׳ וכ״כ הפר״ח כי היכי דמזכיר מועדים באתה בחרתנו וביעלה ויבא ה״נ מזכיר שבת בשתיהם ול״ד לבהמ״ז דהתם כי היכי דבברכת רצה והחליצנו אין מזכירין יו״ט ה״נ ביעלה ויבא אין מזכירין שבת וכתב וא״כ יפה אנו נוהגין יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ דכסברא זו יש לנהוג לכתחלה שהרי אף לסברא הראשונה אין שום חשש איסור אם חוזר ומזכירו ולסברא האחרונה צריך להזכיר נמצא כשמזכיר יוצא ידי שניהם יעו״ש. ומשמע מדברי הפו׳ הנז׳ אבל ביעלה ויבא שאומרים ברצה בשבת חו״ה וכן ביעלה ויבא שאומרים בבהמ״ז לכ״ע א״צ להזכיר בה שבת. משום דכי היכי דבתפלת שבת ורצה והחליצנו אין מזכירין בהם יו״ט ה״נ ביעלה ויבא אין מזכירין שבת כנז׳ וכ״כ הכלבו בסי׳ נ״ז. וכ״כ היפ״ל ח״ב סי׳ ת״ץ או׳ ח׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תכ״ה סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

לג **לג) שם בהגה א״צ לחזור.** דכיון דפלוגתא דרבוותא היא בדיעבד סמכינן על האומרים שלא להזכיר. ב״י והפר״ח כתב דלא פליגי אלא לכתחלה אבל בדיעבד פשיטא דיצא לכ״ע כיון שהזכיר באתה בחרתנו. וכ״כ בביאורי הגר״א.

לד **לד) וכשחל** יו״ט בשבת י״ל בכל התפילות ערבית שחרית מוסף מנחה קודם קדשנו במצותוך או״א רצה נא במנוחתינו דהיינו כשיגיע לומר כאשר רצית ואמרת לברכנו יאמר או״א רצה נא במנוחנו קדשנו במצותיך וכו׳ וה״ה בר״ה ויוה״כ שחלו בשבת. לבוש סי׳ תפ״ח סעי׳ ג׳ ופשוט דאם לא אמרו אינו מעכב מאחר שהזכיר שבת באמצע ובחתימה דהא אפי׳ אם חיסר אתה בחרתנו יצא אם הזכיר מענינא דיומא באמצע ובחתימה כמ״ש לעיל או׳ ל״א יעו״ש.

לה **לה) [סעיף ד׳] בליל ראשון של פסח גומרין ההלל וכו׳** כ״כ הטור בסי׳ תע״ג דיש מקומות שנוהגין לקרות ההלל בבהכ״נ בצבור כדי שלא יצטרכו לברך עליו בשעת ההגדה ומה טוב ומה נעים ההוא מנהגא ויש לו סמך במ״ס יעו״ש. וכתב שם ב״י ומנהג בני ספרד לקרותו בצבור ולברך עליו כדברי מ״ס עכ״ל ולכן פסק כן כאן בש״ע.

לו **לו) שם גומרין ההלל וכו׳** וכ״כ הרב צדה לדרך מאמר ד׳ כלל ג׳ פי״א דנהגו גדולים בתפלת ערבית לומר ההלל בברכה ע״פ מ״ס וכן הוא נוהג. ברכ״י או׳ ז׳ וכ״כ בשער הכוו׳ דפ״א ע״ב והטעם כתוב שם לפי שבשאר יו״ט ושבת עולין העולמות במדרגות מדריגה אחר מדריגה בכל תפלה ותפלה משא״כ בליל פסח שעולין בפעם אחת כל המדרגות והוא ע״י תפלת ערבית ולסיבה זו אומרים הלל גמור בליל פסח משא״כ בשאר לילי יו״ט יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער כ״א פ״א. ועיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ קי״ז.

לז **לז) שם. גומרין ההלל וכו׳** ק״ק שאירע להם נס בליל ראשון של פסח וקבלו לגמור את ההלל בכל שנה שלא היו נוהגין כך ונוהגין כן ומברכין עליו אין לערער עליהם ויפה עושין שמברכין. שו״ת זר״א א״ח סי׳ ס״ה. מחב״ר או׳ ג׳.

לח **לח) גמר** ההלל בבהכ״נ סודו רם ונשא וכתבו ז״ל שאף אם הוא בעיר שאין אומרים אותו יכול לאומרו ולברך ביחיד ועשו בעצמן כמה רבנים מעשה. מו״ב או׳ ר״ז.

לט **טל) מי** שהוא בבהכ״נ שהם נוהגין שלא לומר הלל בערבית ליל פסח יכול לומר ההלל ולברך עליו בינו לבין עצמו. מהר״ר ישראל שלמה לינגו בכ״י וכתב שכך קבל שנהג הרמ״ע מפאלנו וכך נהג הרב מהר״ר נחמן פואה. ברכ״י או׳ ח׳ וכן ראיתי שכתב הרמ״ע באלפסי זוטא כ״י פ׳ ב״מ דהמדקדק במעשיו יגמור ההלל בינו לבין עצמו ויברך עליו תחלה וסוף. שיו״ב או׳ ג׳.

מ **מ) אף** בתי כנסיות שלא נהגו בזה טוב וישר לדבר על לב ראשי הקהל להנהיג ולומר ההלל בערבית. וכן עשו הרבנים מהר״ר בנימין הכהן ומהר״ר ישראל הנז׳ ואיזה רבנים בעריהם. ברכ״י או׳ ט׳.

מא **מא) הרב** טור ברקת האריך לבאר לשון הזוהר דכך צריך לגמור ההלל בבהכ״נ והאריך בזה מהר״ר ישראל הנז״ל. ברכ״י או׳ יו״ד.

מב **מב) אם** שכחו הקהל לומר ההלל בלילי פסחים כשבא לבית ונזכר יאמר תכף ההלל בברכה קודם כל דבר. רו״ח או׳ ד׳.

מג **מג) שם. גומרין ההלל וכו׳** ואם חל להיות בשבת מקדימין קריאת ההלל לויכולו רדב״ז ז״ל ולא נהגו כך מטעם תדיר ושאינו תדיר תריר קודם. פר״ח. שע״ת וכן הוא בסדר של פסח מעובין ובסדרים שלנו. שו״ג סוף הסי׳.

מד **מד) ואם** חל פסח בשבת דצריך להקדים לו ויכולו וטעה ובירך ברכת ההלל קודם ויכולו יגמור ההלל ואח״כ יאמר ויכולו. בית יהודה א״ח סי׳ ל״ה. ברכ״י או׳ י״א. שע״ת.

מה **מה) שם הגה. וכ״ז אין נוהגין וכו׳** זהו לפי מנהג בני אשכנז מיהו עתה גם בק״ק אשכנזים יש שנוהגים לאומרו לפי שנזכר בדברי האר״י ז״ל וגם כי ה״ה דעת כמה גדולים כנז״ל.

סימן תפח

א **א) [סעיף א׳] שחרית נכנסין לבהכ״נ.** כלומר דאין משכימין דביו״ט מאחרין לבא וממהרין לצאת כדתניא בפ״ב דמגילה ב״ח.

ב **ב) שם. וקורין הזמירות של שבת.** וכתב מהרי״ל מנהגים שלנו שקורין מזמור שיר ליום השבת אך שמתחיל טוב להודות לה׳ וכ״כ אבודרהם בשם רבינו סעדיה אלא שכתב ומיהו נהגו לאומרו דיו״ט נמי מיקרי שבת עכ״ל וכן נוהגין. ד״מ או׳ א׳ מ״א ריש הסי׳ ר״ז או׳ א׳ ומ״ש אין אומרים אותו בהכנסת יו״ט כמו שנוהגין לומר בהכנסת שבת זה המזמור ביחידות בשעת קבלת שבת רק בשחרית אומרים אותו עם שאר מזמורים. ח״י או׳ א׳ א״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ נ״א או׳ מ״ט

ג **ג) שם. וקורין הזמירות של שבת.** ומנהגינו להוסיף ביו״ט של פסח אחר יושב בסתר עליון מזמור ק״ז יאמרו גאולי ה׳ וכו׳ ובשבועות מזמור ס״ח יקום אלהים יפיצו אויביו וכו׳ וביו״ט א׳ של סוכות כאיל תערוג וכו׳ וביו״ט אחרון שהוא ש״ע מזמור י״ב הושיעה ה׳ כי גמר חסד וכו׳ שו״ג או׳ א׳ יפ״ל ח״ה או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ נ״א או׳ ן׳.

ד **ד) שם. וקורין הזמירות של שבת.** וכן אומרין נשמת קודם ישתבח כמו בשבת וכן ברכת יוצר כמו בשבת רק שמדלגים לאל אשר שבת וכו׳ ועיין בדברינו לעיל סי׳ רפ״א.

ה **ה) שם. וגומרין ההלל.** ומברכין לגמור את ההלל והר״מ מרוטנבורק לא היה מברך לגמור את ההלל אף כשגומרין אותו אלא לקרוא את ההלל כי היה אומר כשמברך לגמור אם יחסר ממנה אות אחת או תיבה אחת הוי ברכה לבטלה. וא״א הרא״ש ז״ל היה אומר שאין לדקדק בזה כי לגמור הוי פירושו לקרות כמו ותיקין היו גומרין אותה קודם הנץ החמה ופירושו קורין אותה. טור בסי׳ זה ובסי׳ תרמ״ד. וכ״פ הש״ע שם שמברכין לגמור וכ״ה מנהג הספרדים. אלא שמור״ם ז״ל בהגה חשש לדברי הר״מ מרוטנבורק ופסק שמברכין לקרות וכ״ה מנהג אשכנזים. ומיין לקמן או׳ יו״ד.

ו **ו) שם. וגומרין ההלל** ומה שלא כתב כאן וכן ביום שני כמ״ש לעיל סי׳ תפ״ז סעי׳ ד סמך אמ״ש לקמן סי׳ ת״ץ סעי׳ ד׳ יעו״ש. יפ״ל ח״ג או׳ א׳.

ז **ז) שם. וגומרין ההלל.** וה״ד בשני ימים הראשונים כמ״ש מור״ם בהגה אחרי סמוך אבל בשאר הימים קורין ההלל בדילוג כמו בר״ח כמ״ש לקמן סי׳ ת״ץ סעי׳ ד׳ יעו״ש. והטעם שבפסח אומרים הלל גמור והלל שאינו גמור עיין בתיקונים תיקון י״ג. יפ״ל ח״ב או׳ ב׳ ועי״ש בתיקונים ד״ה שתיתאה שכתב ובגין דא אמרין הלל גמור והלל שאינו גמור בפסח לקבל מצה שלימה ומצה פרוסה יעו״ש. ועוד ית׳ הטעם לקמן סי׳ ת״ץ סעי׳ ד׳ יעו״ש.

ח **ח) ומי** שקרא כל ההלל שלא בדילוג מתחלה ועד סוף לשם מצוה ולא בירך לא לפניו ולא לאחריו א״צ לברך ולחזור ולקרות דהא ברכות לכ״ע אינם אלא מדרבנן ואינם מעכבות. מאמ״ר או׳ ב׳.

ט **ט) ואם** ספק אמר הלל ביו״ט ספק לא אמר אינו חוזר לומר מספק דהלל דיו״ט לאו דאורייתא וספיקא דרבנן לקולא. שאגת אריה סי׳ ס״ע. שע״ת. או׳ ב׳.

י **י) שם הגה. ומברכין לקרות ההלל.** ואם בירך לגמור יצא וכן במקום שנתפשט המנהג לברך לגמור אין אנו צריכין לשנות המנהג מטעם שכתב הרא״ש אבל במקום שאין מנהג ראוי לחוש לדברי מהר״ם ולברך לקרות דאז יוצא לכ״ע. שו״ת הרמ״א סי׳ ל״ה. חק יוסף או׳ ג׳ מש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳.

יא **יא) וכתב** הלבוש שאותם שמברכין לגמור כשגומרין הלל ממש וכשאומרין חצי הלל כגון בר״ח וחו״ה אומרים לקרוא נראה מתוך מנהגם כשמברכין לגמור שר״ל בלשון לגומרה עד גמירא וא״כ יש לחוש לחשש מהר״ם וכו׳ הילכך מי שרוצה לברך לגמור יברך בין בר״ח וחו״ה בין ברגלים יעו״ש. מיהו הרא״ש פ׳ היה קורא כתב וז״ל ומה שנהגו לשנות פעמים לגמור ופעמים לקרות כדי לרמוז לצבור מתי גומרין ומתי מדלגין עכ״ל והב״ד ב״י סי׳ תרמ״ד יעו״ש וא״כ אותם שנהגו לברך לגמור כשגומרין הלל ממש ובר״ח וחו״ה אומרים לקרות הם נוהגין כדברי הרא״ש וא״כ א״צ לשנות מנהגם. וזהו לנוהגין לברך על הלל דר״ח כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש.

יב **יב) שם. אלא כדרך שאמרו בק״ש וכו׳** עיין לעיל סי׳ ס״ו ובדברינו לשם בס״ד.

יג **יג) שם. ובין הפרקים וכו׳** ואלו הן בין הפרקים הללויה הללו עבדי ה׳ וכו׳ בצאת ישראל ממצרים. לא לנו ה׳ לא לנו. אהבתי. הללו את ה׳ כל גוים. מן המצר. ורד״ק כתב מן המצר אינו תחלת המזמור אלא מתחיל מהודו לה׳ כי טוב. הרד״א הלכות ר״ח. א״ר או׳ א׳ מ״ב או׳ ה׳ ויתר דיני הלל נתבארו לעיל סי׳ תכ״ב קחנו משם.

יד **יד) שם. ואם פסק באמצע וכו׳** משמע אפי׳ באמצע הפרק וכ״כ מ״ב או׳ ו׳.

טו **טו) שם. ושהה אפי׳ כדי לגמור וכו׳** מדסתם משמע אפי׳ שהה מאונס כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ב או׳ מ״ט יעו״ש.

טז **טז) וכל** היום כשר לקריאת ההלל מעה״ש עד צאת הכוכבים שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים ולכתחלה לא יקראו אותו קודם הנץ החמה לפי שעדיין. הוא כלילה בעיני הבריות ואם עבר וקרא יצא ומצוה מן המובחר לקרותו עם הצבור מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואלא אחר הש״ץ. ר״ז או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ב או׳ ל״ח.

יז **יז טוב) [סעיף ב׳] בהלל אפי׳ עשרה.** וכו׳ ואע״ג דתרי קלי לא משתמעי איידי דחביבה להו יהבי דעתייהו ומוציאין רבים י״ח. מגילה כ״א ע״ב. מ״א סק״ב. ומה״ט המנהג שמקדשים שנים או יותר יחד בשבת ויו״ט דג״כ חביב עלייהו כיון שמזכירין שבחר בנו הקב״ה ונתן לנו שבתות למנוחה ומועדים לשמחה זכרון ליציאת מצרים. ח״י או׳ ד׳ מש״ז או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ ומ״מ יותר טוב שלא ימתינו זה על זה. ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ רע״א או׳ י״א.

יח **יח) שם. בהלל אפי׳ עשרה וכו׳** דאף להוציא אחרים י״ח שרי בכה״ג. אבל בשאר דברים אף שאין מי שיוציא אותם אסור דמבלבלין זא״ז ור״ה ויוה״כ יש סידור לפני כל אחד וחביב יהבי דעתייהו. א״א או׳ ב׳.

יט **יט) וכשגומרין** את ההלל אפי׳ יחיד גומר וא״צ לצרף עמו שנים אחרים לענות אחריו מיהו ממ״ש סי׳ תע״ט משמע דלכתחלה יש להדר אחר אחרים שיענו אחריו מיהו אפי׳ בקטנים שהגיעו לחינוך סגי וכמ״ש שם. עו״ש או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד.

כ **כ) [סעיף ג׳] מוציאין שני ספרים וכו׳** עיין לעיל סי׳ קל״ד סעי׳ ב׳ דינים השייכים בעת הוצאת ס״ת ובדברינו לשם בס״ד.

כא **כא) שם. וקורין בראשון חמשה גברי.** וסדר מדרגות העולים עיין לעיל סי׳ קל״ה או׳ י״ט.

כב **כב) שם הגה. ואם מוסיפין ביו״ט** עיין לעיל רסי׳ רפ״ב. ובדברינו לשם בס״ד.

כג **כג) מצוה** לקרוא ביו״ט לעמוד לתורה בעלי בתים שהם מעמידין הקהל לפיכך הן קודמין לכל אם אין ת״ח מופלג שם. דרשות מהרי״ל סדר תפלת יו״ט. שכנה״ג או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ רפ״ב סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ כ״ח וסי׳ קל״ו סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ ב׳.

כד **כד) אין** לחפש הסדר בשבת לקרותו למחר ביו״ט דאין שבת מכין ליו״ט אלא במו״ש אחר סיום התפלה. דרשות מהרי״ל שם. שכנה״ג או׳ ה׳.

כה **כה) שם. מן משכו וכו׳** ויש מתחילין מן והיה היום הזה לכם לזכרון. טור. וא״כ משמע מדברי הטור דאין חילוק דגם כשחל בשבת קורין מן משכו ויש מתחילין מן והיה וכו׳ וכ״מ מדברי הש״ע שלא כתב אם חל בשבת מתחיל מן והיה היום וכו׳ דגם כשחל בשבת מתחיל משכו וכ״נ מדברי הלבוש שכתב ואם הוא שבת אז קורין ז׳ גברי וכו׳ וכ״נ מדברי שע״א שער ח׳ או׳ א׳ יעו״ש וכ״כ הרו״ח או׳ ג׳ יעו״ש. מיהו יש נוהגין שאם חל בחול מתחילין מן משם. ואם חל בשבת מתחילין מן והיה היום וכו׳ כמ״ש ב״ד סי׳ ס׳ וכ״כ הרו״ח או׳ ד׳ וכ״ה מנהג הספרדים. ועיין באו׳ שאח״ז.

כו **כו) כשחל** יום א׳ בשבת שמתחילין מפסוק והיה היום וכו׳ אם לא עשה כן אלא התחיל בפ׳ מן משכו יצא. ש״ץ בש״ח דרפ״ה ע״ג או׳ ג׳ לד״א בתוה״ש סי׳ א׳ או׳ א׳.

כז **כז) שם. מן משכו וכו׳** ואם קרא כל המנין שהוא צריך ושכח לקרות בחובת היום יחזיר ס״ת ויקרא אחד בחובת היום ואחרון שקרא קודם כמאן דליתיה. תו׳ מגילה כ״ג ע״א ד״ה חד. ב״י. ואם סיים בפ׳ ליל שמורים כיון שכבר אמר העולה חמישי הברכה א״צ לקרות עוד. ב״ד שם. ברכ״י או׳ ג׳ ובספרו לד״א סי׳ ט׳ או׳ יו״ד. שע״ת.

כח **כח) אם** קרא ביום ראשון פ׳ שור או כשב א״צ לחזור ולקרות פ׳ משכו. דבר משה ח״א א״ח סי׳ י״ד וכתב שכן הסכימו הרב מר אביו ומהרש״ף ז״ל יעו״ש. ברכ״י או׳ ד׳ וכ״כ בספרו לד״א סי׳ ט׳ או׳ ח׳ וכ״כ הש״ץ בש״ח דף רמ״ד ע״ג. דכתב שם הש״ץ דאפי׳ אירע הדבר שנזכרו בתוך קריאתו של עולה הראשון קודם שבירך ברכה אחרונה לא יגלול הס״ת לפרשת משכו אלא יסיים הקריאה שם יעו״ש. וכ״כ הלד״א בתוה״ש או׳ ד׳ סי׳ א׳ מיהו הרב שע״א שער ח׳ או׳ א׳ כתב דאם אירע שנזכר באמצע קריאת א׳ מן הקרואים וכבר קרא לזה ג׳ פסוקין אזי יברך עולה הזה ברכה אחרונה ואם לא קרא עדיין ג׳ פסוקים ישלים עד ג״פ ויברך ברכה אחרונה ויגלול לפ׳ משכו וישלים שם מנין שאר הקרואים יעו״ש. ויח׳ עוד מזה לקמן סי׳ ת״ץ סעי׳ ה׳ יעו״ש. וגם לעיל סי׳ קל״ז נח׳ איזה דינים בענין פ׳ המועדים קחנו משם.

כט **כט) שם. ומפטיר קורא וכו׳** מה שקורין פ׳ המוספין ביו״ט לא מצינו בגמ׳ רק הגאונים תקנוה. ב״י. מ״א סק״ג.

ל **ל) שם. ומפטיר קורא וכו׳** ואם שכח לקרות בס׳ שני פרשת המוספין חוזר ומוציא ס״ת וקורא ומברך לפניה ולאחריה. מ״א סי׳ קל״ז סק״ו. וכ״נ מדברי הלבוש שם סעי׳ יו״ד. וכ״כ מהריק״ש בס׳ ערך לחם בהגהו׳ לסי׳ זה והביאו י״א בהגה״ט. וכ״כ הכס״א או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ ל״ב ובאו׳ שאח״ז.

לא **לא) שם. ומפטיר קורא בשני בפ׳ פנחס וכו׳** ואם טעה וקרא בס׳ שני בענין אחר. כתב בתשו׳ ב״ד סי׳ רס״ט כיון שכבר קרא בס׳ ראשון חובת היום וגם השלים מנין הקרואים א״צ לחזור שהרי קריאת ס׳ שני אינו חובת היום אעפ״י שהוא קרבן היום וכמ״ש הרב״י בשם הרא״ש והר״ן והמרדכי שלא נמצא בתלמוד אלא שהגאונים הנהיגו כן יעו״ש. והב״ד אמ״ל דף ה׳ סי׳ י״ב. לד״א סי׳ ט׳ או׳ י״א. אמנם הש״ץ בש״ח ד״ף רמ״ד ע״ד ודף רמ״ה חלק עליו וכתב דלא ראה דברי מהריק״ש ודברי הלבוש הנז׳ ואילו היה רואה דבריהם הוה הדר ביה וע״כ העלה להלכה שגם בס׳ שני אם טעה וקרא בענין אחר צריך לחזור ולהוציא ס״ת אחר ולקרות פ׳ המוספין ולברך לפניה ולאחריה יעו״ש. וכ״פ הלד״א בתוה״ש סי׳ א׳ או׳ י״ג. שע״א שער ח׳ או׳ ב׳ מיהו בס׳ או׳ אמת או׳ ס׳ כתב לחזק דברי ב״ד וע״כ כתב דטוב לחזור ולקרות בלא ברכה יעו״ש.

לב **לב) ואפי׳** אם קרא בחדש הראשון אם דולג ולא קרא כל ענין המוספין לא יצא וצריך לחזור ולהוציא ס״ת. ש״ץ שם. לד״א שם או׳ י״ד. מיהו בס׳ אות אמת או׳ צ״ג כתב על דברי הש״ץ הנז׳ דלשיטתיה אזיל שחולק על דברי ב״ד הנז׳ אבל לפי מ״ש הוא ז״ל דהעיקר כב״ד אפי׳ אם לא קרא בענין מוסף כלל א״צ לחזור יעו״ש.

לג **לג) מיהו** אם דילג מסוף הפרשה שלא קרא רק עד סוף מלבד עולת הבקר ודילג השאר וכבר בירך א״צ לחזור ולקרות הנשאר. וכן אם דילג מראש והתחיל מפסוק והקרבתם יצא. ש״ץ שם. לד״א שם או׳ ט״ו. שע״א שם או׳ ג׳ אות אמת או׳ ס׳ ועיין לעיל ס׳ קל״ז או׳ ט״ו.

לד **לד) שם. ומפטיר ביהושע בעת ההיא.** ואנו מתחילין ויאמר יהושע אל העם התקדשו וכ״ה במחזורים עד ואין יוצא ואין בא. ובחומשין יש נסחה מתחילין מן בעת ההיא כנוסחת. הרא״ש והטור וי״א בסיום גם הפסוק ויהי השם את יהושע. ח״י או׳ ו׳ חק יוסף או׳ ו׳ וכתב ונהרא נהרא ופשטיה. והר״ז או׳ ה׳ כתב דנוהגין עכשיו להתחיל ויאמר יהושע. וכ״כ מ״ב או׳ יו״ד. ומנהג הספרדים כמ״ש בש״ע שמתחילין בעת ההיא ואומרים בסיום הפסוק ויהי ה׳ את יהושע וכו׳.

לה **לה) שם. ומתפללין תפלת מוסף.** ועיין בזוה״ק ח״ג בסופו בתוספת דף ש״ב ע״ב שכתב טעם לז׳ מוספין שיש לנו בשנה שהם כנגד ז׳ כורתי ברית יעו״ש.

לו לו) **שם. ואין מזכירין גשם וכו׳** עיין לעיל סי׳ קי״ד סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

לז לז) **שם הגה. ועיין לעיל סי׳ קי״ד סעי׳ ג׳** ר״ל מ״ש שם בהגה ועיין בדברינו לשם מ״ש בדברי הגה הנז׳ קחנו משם וא״צ לכפול הדברים.

לח לח) **שם. וכן פו׳ משם ואילך מלשאול וכו׳** ואם שכח ושאל עיין לעיל סי׳ קי״ז ובדברינו לשם בס״ד.

לט לט) **שם הגה. ונוהגין לומר בכל יו״ט וכו׳** ומנהג בני ספרד שאין לומר פסוקי קרבן מוסף בתפלת מוסף כמ״ש לקמן סי׳ תקצ״א סעי׳ ב׳ יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד.

מ מ) **שם בהגה. פסוקי מוסף היום וכו׳** כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים מתוך הספר. ר״ז או׳ ח׳.

מא מא) **שם בהגה. פסוקי מוסף וכו׳** ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך יצא. ר״ז שם. ח״א כלל כ״ח או׳ ט״ז. מ״ב או׳ י״ג.

מב מב) **שם בהגה. פסוקי מוסף היום וכו׳** ואם טעה במוספין והזכיר של יום אחר וכן בסוכות שאמר ביום א׳ דחו״ה מה שאינו שייך כלל לאותו יום כגון שאמר ביום הרביעי אם לא סיים הברכה יתחיל מפ׳ הקרבנות ואם סיים הברכה א״צ לחזור. ח״א שם. מ״ב שם.

סימן תפט

א א) **[סעיף א׳] בליל שני וכו׳** ואומרים המעריבים השייכים לליל שני אף אם חל יום ראשון בשבת דבשאר חגים אם חל יום ראשון בשבת אומרים בליל שניה המעריבים של יום ראשון והשניה נדחית מ״מ ביום ב׳ של פסח אומרים לעולם המעריבים השייכים ליום שני משום בכורו לספירה. לבוש. מ״א ריש הסי׳ ח״י או׳ א׳ חק יוסף א׳ א׳ וה״ה שמחת תורה במו״ש אומרים מעריבים השייכים לש״ע אעפ״י שנזכר בהם גשם. והא דאין אומרים מעריבים בשבת משום שאין בקי יבוא להטות. א״א ריש הסי׳ וכ״ז למנהג אשכנזים והספרדים אין נוהגים בזה.

ב ב) **שם. מתחילין לספור העומר.** הקשה הכ״מ פ״ו דסוכה היאך מברכין על הספירה ביו״ט שני ולא חיישינן לזילותא דיו״ט דהא מה״ט לא מברכין על הסוכה בשמיני ותירץ דהתם אומר על הכוס את יום ש״ע הזה ואם יברך על הסוכה סתרי אהדרי משא״כ כאן. א״נ כיון. דאינן בקיאין בקיבועא דירחא א״כ מדינא א״צ לישב בשמיני בסוכה לכן אין מברכין אבל הכא הוי איפכא דמדינא צריך לספור היום יעו״ש. והב״ד מ״א סק״א. וכ״כ הר״ן בסוף מס׳ סוכה. ועיין ח״י או׳ ב׳ שכתב עוד ישובים אחרים יעו״ש.

ג ג) **שם מתחילים לספור וכו׳** והטעם שאין אומרים זמן בספירת העומר לפי שאינו אלא לזכר בעלמא זכר למקדש. ועוד שלא מצינו ברכת זמן אלא בדבר שיש בו שום הנאה כגון נטילת לולב שהיא באה לשמחה ותקיעת שופר לזכרון לאבינו שבשמים ומקרא מגילה דחס רחמנא עלן ופרקינן ופדיון הבן שמברך אבי הבן שהחיינו לפי שיצא מספק נפל דכל ששהה ל׳ יום באדם אינו נפל אבל לספירת העומר אין בו זכר לשום הנאה אלא לעגמת נפש לחרבן בית מאווינו. כ״כ הר״ן סוף מס׳ פסחים בשם ס׳ המאור יעו״ש, וכ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ קכ״ו. והלבוש כתב הטעם משום דהספירה היא משום צורך יו״ט וסמכינן אזמן דרגל ועי״ש שכתב עוד טעם אחר. וגם עיין באחרונים שכתבו עוד טעמים ואין להאריך בזה.

ד ד) **שם. מתחילין לספור וכו׳** וכל בר נש דלא מני חושבנא דא אינון שבע שבתות תמימות למזכי לדכיותא דא לא אקרי טהור ולאו בכללא דטהור הוא ולאו הוא כדאי למהוי ליה חולקא באורייתא. זוה״ק פ׳ אמור דף צ״ז ע״ג יעו״ש. וזהו מלבד מה שביטל מ״ע למ״ד כמ״ש באו׳ שאח״ז.

ה ה) **שם. מתחילין לספור וכו׳** דעת רוב המפ׳ דספירת העומר בזה״ז אינה אלא מדרבנן והוא זכר למקדש שהיו מקריבין מנחת העומר בשיתסר בניסן והיו מונים מיום הבאת העומר וכמאי דאמר אמימר במנחות פ׳ ר׳ ישמעאל דהוא זכר למקדש בעלמא ואמטו להכי מני יומי ולא מני שבועי ואף דשאר אמוראי אתמר התם דמנו יומי ושבועי לאו משום דפליגי עליה דאמימר בעיקרא דמילתא וסברי דספירת העומר בזה״ז דאו׳ אלא דלמצוה בעלמא מוני״ן את ישראל יומי ושבועי זוהי שיטת הראשונים. ברם הרמב״ם פ״ז דתמידין והרב החינוך סברי דמצות ספירת העומר גם בזה״ז דאו׳ ולפ״ז רבנן דבי רב אשי דמנו יומי ושבועי פליגי על אמימר דאינה זכר למקדש אלא מדאו׳ ופסק כוותייהו ודייק קצת לשון הש״ס לשיטה זו דקאמר אמימר מני יומי ולא מני שבועי אמר זכר למקדש הוא ואי אמרת דהוא זכר למקדש אליבא דכ״ע הו״ל למימר לא מני שבועי כיון דזכר למקדש הוא אבל השתא דנקט הא לישנא אמר זכר למקדש משמע דאמימר אמר הכי ולאו מילתא פסיקתא היא וכיוצא בזה כתבו ז״ל בדוכתי אחריני, ברכ״י או׳ א׳. וכתב הר״ז או׳ ב׳ דהעיקר כסברת האומרים דבזה״ז אינה אלא מדרבנן. וכ״כ ח״א כלל קל״א או׳ א׳.

ו ו) **שם. מתחילין לספור וכו'** ראיתי מדקדקים שבליל יו"ט שני נוהגין לעשות הסדר ואחרי ככלות הסדר כולו מברכין על ספירת העומר ונותנים טעם נכון על דרך האמת ונראין הדברים. אך מה נעשה דלפי הדין אסור לאכול עד שיספור ומה גם דבכל אורך הסדר קרוב שישכח מלספור. ברכ"י או' ה'. אמנם בס' נה"ש להרש"ש ז"ל דף כ"ה ע"ב בהנד"מ כתב דגם ע"פ הסוד צריך לברך ברכת העומר לבני חו"ל בליל יו"ט ב' תיכף אחר תפילת ערבית כי מצות ספירת העומר היא מ"ע דאו' והסדר בלילה הזה לבני חו"ל הוא ממצוה דרבנן וכל אחד יש לו בחי' בפ"ע ולפיכך צריך לברך ברכת העומר תיכף אחר תפלת ערבית דיו"ט שני ולא יאחרנה אחר הסדר כמ"ש קצת המקובלים שאם יאחרנה הרי גורם לתת אחיזה לחיצונים יעו"ש. והביאו מחב"ר או' ב' יעו"ש.

ז ז) **שם. מתחילין לספור וכו'** מקודם שיספור טוב לומר פ' העומר בפ' אמור וידבר וכו' כי תבואו אל הארץ וכו' עד מנחה חדשה לה' ואח"כ יאמר פ"י דמנחות ר' ישמעאל אומר העומר וכו' ועיין לעיל סי' תכ"ט או' ו' ולקמן סי' ת"ץ או' ה' ודוק. ואח"כ יאמר נוסח זה הכתוב בסידור הרש"ש ז"ל ונוהגין לאומרו חסידי בית אל יכב"ץ ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל.

ז) לשם יחוד קבה"ו בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל הנה אנחנו באים לקיים מ"ע של ספירת העומר ימים ושבועות (בליל מ"ט לא יאמר כדכתיב וכו' וידלג עד לתקן את שורשה) [כדכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום] לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה' או"א שיהא עתה עת רחמים ורצון לפניך להיות עולה מצות ספירת העומר זו כאילו נשיג כל הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים בה ותעלה לפניך עם כל כוונות בני ידידיך היודעים והמכוונים כל כוונות שמותיך הקדושים הראוים לבא בספירה זאת ואשר ערומים יכתירו דעת ועתה יגדל נא כח אדני בכח סגולת כספירה הזאת ובשני המאורות הגדולים עם הקטנים ובדעת חדרים ימלאו ויתבוננו חסדי ה' ותרבה הדעת לעזרת ה' בגבורים. גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה.

ז) ויהי רצון מלפניך ה' או"א שיתוקן בספירתנו זאת את אשר פגמנו במדות העליונות הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ. לך ה' הממלכה אחת לאחת (גם זה לא יאמר ליל מ"ט) [בשבעה שבועות תמימות אלה] על אבן אחת שבעה עינים (בליל שבת ויו"ט לא יאמר ותמחול וכו') ותמחול ותסלח את כל עונותינו וחטאתינו אשר פגמנו מנעורינו ועד היום הזה. וכשם שטהרת נפשות עמך ישראל מזוהמת נחש טומאת מצרים בצאת ישראל ממצרים בכח מצות ספירת העומר כן ברחמיך וחסדיך הרבים תטהר את נפשותינו מכל טומאה וחלאה שנדבק בה ונטהר ונתקדש בקדושה של מעלה. וכשם שעמד להם לישראל מצות העומר למגן וצנה בימי גדעון (עיין מד"ר פ' אמור סי' כ"ח) בימי יחזקיהו בימי יחזקאל בימי מרדכי ואסתר להכניע את כל איביהם ותנופה נלחם בם כן יעמוד לנו להכניע את כל אויבי נפשינו ומבקשי רעתינו. הפלא חסדיך מושיע חוסים ממתקוממים בימינך. עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו ויהי נועם וכו' ה' יגמור בעדי ה' חסדך לעולם מעשה ידיך אל תרף. אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת. עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה. ואח"כ מברך.

ח ח) **ואחר** הברכה יאמר הרחמן יחזיר עבודת ביהמ"ק למקומה במהרה בימינו. תו' מגילה ך' ע"ב ד"ה כל. ויכוין שע"י הברכה ממשיך אור מקיף וע"י אמירת הרחמן וכו' שהיא בחי' המעשה נעשה בבהמ"ק ממשיך אור פנימי. ואח"כ יאמר תפלת אנא בכח וכו' כולו בכל לילה ואח"כ יאמר מזמור אלהים יחננו ויברכנו וכו' כולו מעומד בכל לילה. וכשאומר המזמור יכוין בכל לילה תיבת א' מן המזמור דהיינו בליל ראשון יכוין בתיבת אלהים ובליל שני יחננו וכו' עד תשלום מ"ט ימים. וכן יכוין בכל לילה אל אות א' מפסוק ישמחו וירננו וכו' דהיינו בליל א' יו"ד של ישמחו בליל שני ש' של ישמחו וכו' עד תשלום מ"ט ימים. וכן כשאומר אנא בכח וכו' יכוין בכל לילה אל ר"ת של תיבה אחת דהיינו בליל א' יכוין אל א' של אנא ובליל שני ב' של בכח וכו' עד תשלום ששה ימים ובליל ז' יכוין בר"ת של הפסוק כולו דהיינו אבגית"ץ. וכן על זה הדרך בשבוע שני דהיינו בליל א' של שבוע שני יכוין באו' ק' של ר"ת קבל ובליל שני ר' של רנת וכו' ובליל ז' ר"ת של הפסוק כולו דהיינו קר"ע שט"ן. וכן על ד"ז עד תשלום ז' שבועות. כמבואר כ"ז בשער הכוו' בענין ספירת העומר דרוש י"א ופע"ח שער כ"ב פ"ג ופ"ה יעו"ש. ועיין לקמן או' ק"ו ועוד עיין לעיל סי' א' או' כ"ב ולקמן סי' תצ"ד או' ח' יעו"ש.

ט ט) **שם. ומתחילין לספור וכו'** ונשים פטורות מספירה דהוי מ"ע שהז"ג. הרמב"ם פ"ז מה' תמידין ומוספין דין כ"ד. וכ"כ בזוה"ק פ' תצוה דף קפ"ג ע"א. וכ"כ בשער הכוו' דף פ"ה ע"ג. מ"א סק"א. וכתב שם מ"א ומיהו כבר שוויא עלייהו חובה. וכ"כ ח"י או' ג' א"ר או' ב' חק יוסף או' ג' ר"ז או' ב'. מיהו מהר"ש שער אריה בכ"י ומהר"י לינגו בכ"י ערערו על הנשים שסופרות והב"ד הברכ"י או' כ"ב וכתב דאי נוהגות בלולב וכיוצא כר"ת גם בספירה ינהגו כארחייהו עכ"ל. וכתב שם הר"ז ואין חשש איסור במה שהן מברכות עליה אף שהן פטורות ממנה. אבל בס' שלחן שלמה כתב דעכ"פ לא יברכו

דהא בודאי יטעו ביום א׳ וגם ע״פ הרוב אינם יודעים פירוש המילות יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ ג׳. וכ״ז למנהג בני אשכנז שנוהגין הנשים לברך על מ״ע שהז״ג כמ״ש לקמן סי׳ תקפ״ט סעי׳ ו׳ בהגה יעו״ש אבל לנשי בני ספרד בלא״ה אין לברך אם רוצים לקיים מצות ספירת העומר רק אם אפשר יש לשמוע מאנשים ויתכוונו לצאת ואח״כ יספרו.

י **י) שם. מתחילין לספור וכו׳** ואע״ג דגבי יובל כתיב ג״כ וספרת לך וכן בזבה כתיב וספרה לה רבנן גמירי להו דהאי וספרתם דגבי עומר הוא מנין ממש משא״כ באינך ספירות. כ״כ הר״ן בסוף מס׳ פסחים. ט״ז סק״א. ועיין תו׳ מנחות ס״ה ע״ב ד״ה וספרתם ולקמן או׳ ח״י ודוק.

יא **יא) שם. ואם שכח לספור בתחלת הלילה וכו׳** שזמנו מתחלת ליל יום ט״ז בניסן שכן כתיב וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם וכו׳ ויום השבת ר״ל יום ראשון של פסח דעליה קאי שהוא יו״ט ששובתים בו ממלאכה וא״כ ממחרת השבת הוא יום ט״ז בניסן ומאותו היום מונים ז׳ שבתות שהם מ״ט יום ומדכתיב תמימות ש״מ שצריך להיות הז׳ שבועות תמימות ולא יחסר מהם כלום וא״כ צריכים להתחיל לספור מתחלת הלילה שנכנס יום ט״ז בניסן שאם ימתין בתוך הלילה וכ״ש עד למחרתו ביום ט״ז לא יהיו שבתות תמימות הילכך מצוה מ״ה לספור בתחלת הלילה. לבוש.

יב **יב) שם. הולך וסופר כל הלילה.** ומ״מ תיכף שיזכור יברך ויספור ולא יאמר כיון שאחרתי ואמתין עוד מעט לפי שכל מה שמתאחר יותר גורם אחיזה אל החיצונים ביותר וכמ״ש לעיל או׳ ג׳ ולא יאמר כיון שכבר ברכו הצבור לא איכפת אם אני מאחר לפי שכל מה שמתקן ופוגם האדם הוא למקום שנחצבה משם נשמתו כמ״ש בתיקונים תקון מ״ג בסופו ותיקון ע׳ בסופו ד״ה פתח ואמר וכו׳ וכ״כ בשער הגלגולים הקדמה י״א יעו״ש.

יג **יג) שם ומצוה על כל אחד וכו׳** דכתיב וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד. מנחות ס״ה ע״ב. פ״י דאי הוה כתיב וספרת לשון יחיד הוה משמע דסגי בספור של אחד בשביל כולם השתא דכתיב וספרתם דרשינן מיניה דבעינן ספירה לכל אחד ואחד. וכך פי׳ התו׳ ר״פ לולב הגזול וכ״כ הרא״ש שם. ב״ח וכ״כ ח״י או׳ ד׳ בשם כמה פו׳ דהספירה צ״ל לכל אחד וא׳ ולא ש״ץ בשביל כולם וכתב ואע״ג דשומע הוי כעונה ה״ד לענין ברכה כמ״ש בסעי׳ ג׳ בהגה אכן הספירה מתמעט מן הקרא להדיא וספרתם שיהא הספירה לכל אחד וא׳ כמו שדרשינן ולקחתם דגבי לולב שיהא לקיחה לכל א׳ וא׳ וכתב כי כ״ה כוונת הרשב״א שהביא בב״י יעו״ש. וכ״כ הלבוש דאין א׳ יוצא בספירת חבירו אפי׳ אומר אמן שכן משמעות וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד וא׳ וכ״כ חק יוסף או׳ ד׳ מיהו דעת המ״א סק״ב נראה דיוצא בספירת הש״ץ אם נתכוון אליו יעו״ש וכ״ה דעת הפר״ח וכתב שכ״ה דעת הרשב״א יעו״ש. וכ״נ דעת הברכ״י או׳ ו׳ וכ״כ הער״ה או׳ א׳ ומשמע מדברי הפו׳ הס׳ דאפי׳ לכתחלה יכול לצאת בשמיעה אם כוון שומע ומשמיע אבל המאמ״ר או׳ א׳ כתב דוקא בדיעבד יצא יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע״כ אם כיון לש״ץ יחזור ויספור בלא ברכה. ומ״מ משמע מדברי הפו׳ הנז׳ דלענין ברכה לכ״ע יכול לצאת מש״ץ אם כיון שומע ומשמיע אכן אין נוהגין עתה לצאת בברכת ש״ץ כלל רק כל אחד מברך וסופר לעצמו כמ״ש השע״ת או׳ ו׳ ומ״ב או׳ ה׳ ושאר האחרונים.

יד **יד) ועיין** כנה״ג בהגה״ט שכתב נהגו לברך הקהל תחלה ואח״כ הש״ץ ובקצת מקומות הש״ץ מברך תחלה ואח״כ כל הקהל יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ ג׳ דבעירם אזמיר יע״א יש מקומות שנהגו לברך הקהל תחלה ואח״כ הש״ץ ויש מהם להיפך דהש״ץ מברך תחלה ואח״כ כל הקהל ואלו ואלו יש להם על מה שיסמכו רק שיתנו דעתם שלא לצאת בברכת הש״ץ יעו״ש.

טו **טו) שם. וצריך לספור מעומד.** כ״כ הרא״ש בסוף פסחים וכי מברכי מברכינן מעומד דת״ר בקמה תחל לספור אל תקרי בקמה אלא בקומה. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ב. ועיין בכ״מ ה׳ תמידין ומוספין דין כ״ג שכתב בשם הר״י בן גיאת שזה קבלה מפי רבותינו ואסמכוה אקרא יעו״ש. והב״ד א״א או׳ ג׳.

טז **טז) שם. וצריך לספור מעומד.** ואם מנה מיושב יצא. הרמב״ם ה׳ תמידין ומוספין דין כ״ג. מ״א סק״ג. ח״ו או׳ ה׳ א״ר או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ה׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל קל״א או׳ ד׳.

יז **טוב) שם. ולברך תחלה.** ואם מנה ולא בירך יצא ואינו חוזר ומברך. הרמב״ם שם דין כ״ה. וכתב שם הכ״מ פשוט הוא דברכות אינם מעכבות.

יח **חי) שם. ולברך תחלה.** והא דמברכין על ספירת העומר וזבה אין מברכת דהא כתיב וספרה לפי שאם תראה תסתור לכך אין לה לברך. תו׳ כתובות ע״ב ד״ה וסערה. וכ״כ התו׳ במנחות ס״ה ע״ב ד״ה וספרתם. ועיין מ״ש הרדב״ז סי׳ כ״ז ומ״ש עליו הפר״ח וח״י או׳ ו׳ והסכימו לדברי התו׳ יעו״ש. ועוד עיין לעיל או׳ יו״ד.

יט **יט) שם. ולברך תחלה.** וצריך לומר ספירת העומר שהוא ר״ת ס״ה כמספר שם אדני כמ״ש בשער הכוו׳ דף פ״ה ע״ד ויעו״ש טעם בסוד.

כ **ך) שם. וסופר הימים וכו'** ופשוט דמותר לספור בכל לשון ודוקא בלשון שמבין ואם אינו מבין לה"ק וספר בלה"ק לא יצא דהא לא ידע מאי קאמר ואין זה ספירה. מ"א סק"ב. חק יוסף או' ח' דה"ח או' ד' ר"ז או' יו"ד. מיהו בשאלת יעב"ץ סי' קל"ט חלק על דברי מ"א הס' וכתב דאף אם אינו מבין בלה"ק יצא יעו"ש והביאו הברכ"י או' א' שע"ת או' ג' וכ"כ הער"ה או' ג' וע"כ נראה דאם ספר בלה"ק ואינו מבין יש לחזור ולמנות בלשון שמבין בלא ברכה לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

כא **כא) שם. וסופר הימים והשבועות.** כדאיתא במנחות ס"ו ע"א מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי והטעם כתב הלבוש מדכתיב תחל לספור שבעה שבועות וכן וספרתם לכם וכו' שבע שבתות תמימות וכו' משמע שצריך לספור שבועות. ומדכתיב תספרו חמשים יום משמע שצריך לספור ימים לכך סופרים שניהם עכ"ל.

כב **כב) שם. וסופר הימים והשבועות.** ואם ספר הימים לחוד ולא ספר השבועות דעת מהר"ש הלוי חא"ח סי' ה' דלא יצא וצריך לחזור ולמנות בברכה יעו"ש אבל הכנה"ג בהגב"י חלק עליו וכתב דבדיעבד יצא יעו"ש וכ"כ מ"א סק"ד. ח"י או' ח' והא"ר או' י"ד כתב דדוקא בתוך ימי השבוע כגון בשמונה אף שלא הזכיר אלא היום שמונה ימים ולא סיים שהם שבוע א' ויום א' א"צ לחזור ולמנות אבל בסוף כל שבוע ושבוע צריך לחזור ולמנות ולברך כשלא הזכיר שבועות יעו"ש. וכ"כ הפר"ח דאם מנה יומי ע"ד משל שהם ז' ימים ואמר היום ז' ימים לעומר ולא סיים שהם שבוע אחד לא קיים מצות חכמים כתיקנה וצריך לחזור ולספור בברכה יעו"ש וכתב חק יוסף או' ט' כיון דפלוגתא דרבוותא היא יש לחזור ולספור בלא ברכה. וכ"כ י"א בהגה"ט. נה"ש או' א' א"א או' ד' ש"ז דף רצ"ז או' י"ט. ר"ז או' ו' ח"א כלל קל"א או' א' ואם לא נזכר עד ליל שלאחריו ימנה מכאן ואילך בברכה מידי אמי שהוא מסופק אם דילג יום א' נה"ש שם. ועיין לקמן סעי' ח'.

כג **כג) ואם** מנה שבועות לבד נמי יצא כמ"ש הטור. מ"א שם. ור"ל כמ"ש הטור בשם ראבי"ה י"א שא"צ למנות הימים רק עד שיגיע לשבוע כגון היום יום אחד עד שיגיע לז' ימים ואז יאמר היום שבעת ימים שהם שבוע אחד אבל מכאן ואילך א"צ למנות ימים של שבוע שעברה עם השבוע הבא אלא ביום ח' יאמר היום שבוע א' ויום א' וכן ביום ט' עד שיגיע לי"ד יאמר היום ארבעה עשר ימים שהם ב' שבועות וביום ט"ו יאמר היום ב' שבועות ויום אחד וכן לעולם עכ"ל וכ"כ ח"י או' ח' ומחה"ש ור"ל ניהי דלא ק"ל הכי מ"מ בדיעבד יצא וכמ"ש המחה"ש. מיהו אם ביום ז' או ביום י"ד לא הזכיר הימים אפשר דלא יצא וכ"כ א"ז בשם ר"י. ח"י שם. אמנם הא"א או' ד' כתב ראוי לחזור ולספור בלא ברכה בכל גווני כי סב"ל. וכ"כ הר"ז שם. ח"א שם.

כד **כד) ואם** ספר בר"ת כגון שאמר היום ב' לעומר או' ג' לעומר אין לו לחזור ולברך וחוזר ומונה בלא ברכה. עו"ש או' א' ח"י או' ח' א"ר או' ה' חק יוסף או' ט' א"א או' ד' ר"ז או' ז' וכן הברכ"י או' ט' הביא פלוגתא בזה וכתב וטוב לחזור ולמנות בלי ברכה יעו"ש. והביאו סידור בי"ע או' י"א. שע"ת או' ו' ואם לא חזר וספר אפ"ה יש למנות הימים הבאים בברכה. עו"ש שם, וכ"כ לעיל סוף או' כ"ב. וכ"כ הר"ז או' כ"ה דבכ"מ שנת' שצריך לחזור ולספור בלא ברכה מחמת הספק אם לא חזר וספר יספור בשאר הלילות בברכה. וכ"כ מ"ב או' ל"ח.

כה **כה) ונראה** דזה שמנה בר"ת אותה הלילה טוב שיהיה ש"ץ ויברך דהגם דבשכח כתבנו דאינו יכול להיות ש"ץ הכא שאני דק"ל אף שיצא מוציא וכ"ש בזה דאיכא מ"ד דלא יצא ופשוט, ברכ"י בשיו"ב או' א' ש"ץ דף רצ"ז או' ך' זכ"ל או' ע' סי' תפ"ט סק"ו, בי"ע שם. מיהו לפי מ"ש לעיל סוף או' י"ג ואו' י"ד דלא נהגו לצאת בברכת ש"ץ כ"א כל אחד מברך וסופר לעצמו א"כ אין לו להיות ש"ץ ולברך כיון שאינו רק לעצמו אלא צריך למנות בלא ברכה. וכ"כ השע"ת או' ו'.

כו **כו) אם** מנה בר"ת במילוי אותיות כגון יו"ד אל"ף וכיוצא גם בזה חוזר ומונה בלא ברכה. ברכ"י או' יו"ד. ש"ץ שם. בי"ע שם. או שיהיה הוא הש"ץ באותו הלילה. בי"ע שם. וכבר כתבנו באו' הקודם דלפי מה שנהגו שלא לצאת בברכת ש"ץ אינו יכול להיות ש"ץ ולברך אלא חוזר למנות בלא ברכה.

כז **כז) מי** שהיה כותב לחבירו כתב ביה"ש וכתב ריש מילין טו"ב לספירה וכיוצא יש מי שנסתפק אם יצא י"ח בכתיבה זו והביאו הברכ"י או' י"ד והאריך קצת בזה והעלה דיחזור וימנה בברכה יעו"ש. והביאו ש"ץ שם. בי"ע או' ע"ו. וכ"כ השע"ת או' ו'.

כח **כח) מי** שהיה כותב לחבירו כתב ביה"ש וכתב בו היום כך וכך לספירה נחלקו בו האחרונים אם יצא ידי ספירה בכתיבה זו ודעת הרב שבות יעקב ח"א סי' ל' דיצא ולא יחזור לברך וכ"ה דעת קול אליהו ח"א סי' ל' והרב אגורה באהליך די"א אבל דעת הברכ"י שם דלא יצא. והב"ד בי"ע או' י"ד וכתב דלענין דינא דיחזור לספור בלא ברכה. ועיין לקמן או' פ"ד.

כט **כט) מי** שהיה קורא בש״ע בליל ח׳ לספירה וקרא שם ואם היום ח׳ אומר היום שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד לא יצא בזה י״ח ספירה כיון שכוונתו לקריאה בתורה ותלמוד גדול ועוקר כוונת המצוה ואפי׳ למ״ד א״צ כוונה. הלק״ט ח״א סי׳ קי״ד. אבל הער״ה או׳ ב׳ כתב עליו דליתא דבר״פ היה קורא דייקינן ממתני׳ דהיה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ש״מ מצות א״צ כוונה וא״כ הו״ל כדין מי ששואל אותו חבירו וכו׳ עכ״ל ומיהו עיין בי״ע או׳ י״ג שכתב שיש לחלק בין ק״ש לספירה. ומ״מ סיים דלעניין דינא יחזור וימנה בלא ברכה יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל בשם האחרונים דכל שיש ספק אם יצא וצריך לחזור ולמנות בלי ברכה אם לא חזר ומנה יכול למנות בימים הבאים בברכה מידי שהוא מסופק אם דילג יום א׳ כמ״ש לקמן סעי׳ ח׳ יעו״ש.

ל **ל) האומר** לחבירו בליל ל״ג לעומר אל תאמר ודוי שהוא ל״ג לעומר יכול לספור ולברך אח״כ ולא נפטר בזה. כנה״ג בהגב״י משם מהר״ש הלוי סי׳ ה׳ ועי״ש שהסכים עמו בזה עם דהוא ז״ל ס״ל דאם משיב בר״ת יצא ואפי׳ אם לא הזכיר אלא ימים מ״מ בנידון זה שלא היתה כוונתו לומר חשבון כלל אלא לומר שהוא יו״ט ושלא יאמר וידוי יכול לחזור ולברך יעו״ש. שו״ג או׳ ט״ז זכ״ל או׳ ע׳ כר״ש.

לא **לא) שם. היום וכו׳** ולא יאמר שהיום דמשמע שהוא נתינת טעם למה שלמעלה ממנו אלא יאמר היום יום וכו׳ לבוש. ט״ז סק״ג. מ״א סק״ה. מיהו ח״י או׳ ט׳ כתב דמי שאומר שהיום לא אשתבש ויש לו על מי שיסמוך יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ יו״ד. אמנה בשער הכוו׳ דף פ״ה ע״ד כתב שי״ל היום וכו׳ וכן הסכים השל״ה דף קמ״ג ע״א וכ״ה בסידור הרש״ש ז״ל. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קל״א או׳ א׳ וכן עמא דבר.

לב **לב) שם. הגה בעומר.** וכ״ה דעת הט״ז סק״ג וכתב שכן מנהגם יעו״ש. והביאו ח״י או׳ ע׳ וכתב אבל באמת רוב נוסחת ישינים כתבו שי״ל לעומר וכ״ה בכלבו סי׳ נ״ה ותניא וש״ל ותשו׳ הרשב״א סי׳ תנ״ז שהביא ב״י והר״ן סוף מס׳ פסחים וכ״כ השל״ה אלא שסיים ומ״מ אין לשנות המנהג שנהגי מקדם כי יש להם על מה שיסמוכו יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ חק יוסף או׳ י״א. ר״ז או׳ ז׳ אמנם בשער הכוו׳ שם כתיב לאמר היום יום אחד לעומר. וכ״כ השל״ה דף קמ״ג ע״א והביאו א״א או׳ ה׳ וכתב וכן מנהגינו. וכ״כ השע״ת או׳ ח׳ דגהגו במדינתנו ע״פ האר״י ז״ל יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ יפ״ל ח״ב או׳ ז׳ ומיהו כתב שם המאמ״ר דאין קפידא בזה דאפי׳ לא הזכיר עומר כלל אין קפידא כמבואר ברשב״א ופו׳ יעו״ש. אך היותר ראוי לומר כך וכך לעומר כדי לבאר יותר כמ״ש בתשר הרשב״א הנז׳ ומביאו ב״י. ועיין לקמן או׳ נ״ר.

לג **לג) שבועות** וימים הם לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות. מ״א סק״ה. ולכן יאמר שבוע אחד ולא אחת. וכן שני שבועות ולא שתי. ושלושה ארבעה חמשה ששה שבעה כולם בה׳ בסוף תיבה. מחה״ש. יאמר לעולם מנין המועט קודם כגון אחד ועשרים יום. מ״א שם. עד עשרה אומר ימים ומאחד עשר ולמעלה אומרים יום וזה דרך צחות לשה״ק. ש״ל סי׳ ע״ג. ח״י או׳ יו״ד. חק יוסף או׳ י״ב. מחה״ש שם, וכתב שם המחה״ש דבדיעב״ד אין זה מעכב יעו״ש. וכ״כ הפר״ח ססעי׳ זה דבדיעבד פשיטא דבכל גוונא יצא. וכ״כ ח״א כלל קל״א או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ט׳.

לד **לד) שם. ואז יאמר היום שבעת ימים שהם שבוע אחד בעומר.** אמנם בא״ח וכלבו כתוב היום שבעה ימים לעומר שהם שבוע א׳ וכן בכולם תיבת לעומר היא קודם תיבת שהם והכי מוכח מדברי הר״ן שהביא הב״י וכ״ה ברי״ו נ״ה ח״ד ובשאר פו׳. והב״ד המאמ״ר או׳ ג׳. אלא שכתב ליישב המנהג שכתב בש״ע. וכתב ומיהו יש מקומות שנוהגין לומר תיבת לעומר קודם תיבת שהם וכדברי הראשונים יעו״ש. וכ״כ בסידור הרש״ש ז״ל ובסידור רב יעב״ץ ע״פ דברי האר״י ז״ל היום כך וכך לעומר שהם כך שבועות וכך ימים.

לה **לה) שם. יאמר היום ארבעה עשר ימים וכו׳** ובהרד״א דף פ״ט ע״ב כתב שאומר היום ארבעה עשר יום וכו׳. וכ״כ בא״ח דפ״ג ע״ד. וכ״כ לעיל או׳ ל״ג דמאחד עשר ולמעלה אומרים יום. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ יפ״ל ח״ב או׳ ח׳ וכ״ה בסידור הרש״ש ז״ל.

לו **לו) שם. ועל ד״ז מונה והולך עד מ״ט יום.** ואם בליל ט״ל אמר ארבעים חסר אחד לעומר כתב בס׳ פרי הארץ סי׳ יו״ד בשם מהר״י מולכו דיצא יעו״ש. י״א בהגה״ט. ש״ץ דף רצ״ז או׳ כ״א. סידור בי״ע או׳ כ״ח. ונראה פשוט דלהפר״ח ומהר״ש הלוי דס״ל דאם מנה הימים לחוד לא יצא צ״ל דכאן מנה ג״כ השבועות הא לא״ה לא יצא לדידהו ז״ל. זכ״ל או׳ ע׳ וה״ד בשמונה כך בברכה אבל באם שאלו חבירו כמה לעומר ומשיבו ארבעים חסר א׳ אפשר דלא הוי מנין כלל ויחזור לספור בברכה. פרי הארץ שם. ש״ץ דף רצ״ז סוף או׳ כ״ב. פ״ת. מיהו הזכ״ל שם כתב דלכנה״ג שחלק על מהר״ש הלוי ולא שני ליה בין כשבירך לכשלא בירך אלא דמשיב לשואלו דבר ה״ה הכא דלדידיה אינו יכול למנות עוד בברכה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ב ולקמן או׳ נ״ז.

לז **לז) [סעיף ב׳] אם טעו ביום המעונן וכו׳** זהו מתשו׳ הרשב״א סי׳ קנ״ד ומבואר שם שהקהל התפללו גם מעריב קודם ולענין מעריב א״צ לחזור ולהתפלל משום טירחא דציבורא (כדלעיל סי׳ רס״ג סעי׳ י״ד ועיין בדברינו לשם) אבל לענין ספירת העומר לא משגחינן בטרחא דידהו דהיכי לימא

היום עשרה ימים לעומר ואינם אלא תשעה כי אותו יום תשיעי הוא ולא עשירי עד צאת הכוכבים יעו״ש והב״ד ב״י.

לח **לח) שם. וברכו על ספירת העומר.** ואח״כ נתפזרו העבים ונודע שהיה קודם ביה״ש. ר״ז או׳ י״ב.

לט **טל) שם. חוזרים לספור משתחשך.** ומסתברא דחוזר לספור בברכה כיון שבירך בלא זמנו. שו״ג או׳ י״ב. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ אלא שכתב שם העו״ש דאם היה מפלג המנחה ואילך חוזר ומונה בלא ברכה והב״ד ח״י או׳ י״ב. וכ״כ הר״ז שם. מיהו הא״ר או׳ יו״ד כתב דדוקא אחר שהתפלל מעריב אבל קודם מעריב מונה בברכה יעו״ש. וכ״מ בפסקי תו׳ מנחות או׳ קצ״ב שכתבו י״א דלאחר שהתפללו ערבית כיון דהוי לילה לענין ק״ש ותפלה הוי לילה ג״כ לענין עומר עכ״ל. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא דא״כ לפי מה דק״ל דברכות אין מעכבות וסב״ל ע״כ כל שספר מפלג המנחה ולמעלה יש לחזור ולמנות כשתחשך בלי ברכה. ועיין לקמן או׳ מ״ה.

מ **מ) שם. והמדקדקים אין סופריה עד צאת הכוכבים וכו׳** כ״כ בתשו׳ הרשב״א הנז׳ והב״ד ב״י. והרא״ש כתב בסוף מס׳ פסחי׳ בשם רי״ו דספק חשיכה יכול לברך וכ״כ הטור מיהו התו׳ במנחות ס״ו ע״א כתבו על סברא זו דאינו נכון וכ״כ הר״ן סוף מס׳ פסחים. והב״ד ב״י. וכ״כ ב״י על דברי הרשב״א הנז׳ דכן מנהג העולם. והב״ח כתב דמנהג העולם עכשיו לברך בספק חשיכה אבל קודם ספק חשיכה פשיטא דאין לברך ואפי׳ בע״ש. ודלא כמ״ש במנהגים בשם הראב״ן עכ״ל. וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ י״ג. אמנם הלבוש כתב כדברי הרשב״א והש״ע דראוי שלא למנות עד צאת הכוכבים. וכ״כ מט״מ סי׳ תרס״ד דהרש״ל ז״ל לא היה סופר עד צאת הכוכבים יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד ר״ז או׳ י״ב. ש״ך דף רצ״ו או׳ ד׳. סידור בי״ע או׳ ב׳.

מא **מא) שם. עד צאת הכוכבים וכו׳** ואם טעה וספר ביה״ש יצא. מ״א סק״ו. מיהו הא״ר שם כתב כיון דאיכא למ״ד דספירה בזה״ז דאורייתא ראוי לחזור ולמנות בלא ברכה יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ה׳ לכתחלה לא יספור עד צ״ה ואם ספר ביה״ש יספור אח״כ בלא ברכה.

מב **מב) וכתב** הרב החסיד של״ה דף קמ״ג ע״ב במקום שיש חבורה שמתפללין ערבית בזמנו אחר צאת הכוכבים ראוי להתחבר להם בימי הספירה כי אז מצוה גוררת מצוה מצות ק״ש בזמנה וספירת העומר בצבור והב״ד ח״י או׳ ט״ז. ש״ך שם.

מג **מג) שם. עד צ״ה.** ומותר לספור אחר צ״ה אפי׳ לא התפלל. מ״א סק״ז. ר״ז או׳ ט״ז. סידור בי״ע או׳ ג׳ ומ״מ ראוי להקדים תפלת ערבית לספירה שתפלת ערבית תדירה והספירה אינו תדירה ותדיר קודם לשאינו תדיר. ר״ז שם.

מד **מד) שם. וכן ראוי לעשות.** ויש מחמירין שלא לספור העומר כל זמן שלא עבר שעה ורביע אחר שקיעת החמה מעל פני הארץ מפני סברת ר״ת דסובר דכל השעה אחר שקיעת הנז׳ עדיין יום ודאי והרביע שעה שאחריה היא ביה״ש ולכן אין סופרין עד עבור השעה ורביע הנז׳ דאז הוא אחר ביה״ש ויש מהם שגוערין ומבזין למי שסופר קודם זמן זה. והרב בתי כהונה ח״ב סי׳ ד׳ העמיד וקיים מנהגן של צבור שסופרין כל שרואין הכוכבים שכבר יצאו שבזה מדקדקין שלא לספור כל עוד שאין יציאת הכוכבים ומנהגם ראוי להתקבל בסבר פנים יפות ואין לערער על מנהג זה ובפרט דלרוב פו׳ ספירת העומר בזה״ז דרבנן וכל המערער ובא לבטל מנהגם מגרעות נתן שגורם לכמה בני אדם להתבטל ממצות הספירה, וגם אין לדקדק במי שיספור בתוך הרביע הראשון כי הוא ספק חשיכה לדעת זה דדעת רובא דרבוותא דשפיר דמי. וכן נתפשט המנהג ברוב תפוצות ישראל לספור מיד אחר צאת הכוכבים. אבל בעה״ק טבריא תובב״א נהגינן כס׳ ר״ת ואין סופרין עד אחר עבור שעה ורביע מהלילה. סידור בי״ע שם. ועיין לעיל סי׳ רס״א או׳ א׳.

מה **מה) [סעיף ג׳] המתפלל עם הצבור מבע״י וכו׳** וקשה למה מונין הקהל מבע״י אטו ברשיעי עסקינן ונראה דלא דוקא מבע״י אלא מספק חשיכה כמ״ש בסמוך והוא רוצה לחזור ולברך בצ״ה. ט״ז סק״ו. וכ״כ בביאורי הגר״א. ר״ז או׳ י״ב. מיהו ח״י או י״ג כתב על דברי הט״ז הנז׳ שהוציא דברי הפו׳ מפשטן ומה שמברכין הקהל מבע״י אע״ג דזמן הספירה עכ״פ בספק חשיכה ולא מקודם אליבא דכ״ע מ״מ מברכין מבע״י כדי להוציא ע״ה שאינם מונים בלילה כמ״ש הלבוש וסומכין כמו שסומכין בתפלת ערבית וק״ש שקורין מבע״י כמ״ש לעיל סי׳ רל״ה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״א. חק יוסף או׳ ט״ז. מאמ״ר או׳ ה׳ נה״ש או׳ ג׳. ונ״מ לפי מ״ש מור״ם אח״כ אם היה דעתו שלא לצאת יחזור ויברך וכו׳ דמשמע הא אם לא נתן דעתו שלא לצאת אפי׳ אם היה מפלג המנחה אינו חוזר ומברך. ועיין לעיל או׳ ט״ל.

מו **מו) שם. מונה עמהם בלא ברכה וכו׳** ויכוין בלבו אם אזכור בלילה אין אני מכוין לצאת בספירה זו. מ״א סק״ז. מאמ״ר או׳ ה׳ סידור בי״ע או׳ ה׳ מ״ב אות ט״ז.

מז **מז) שם. ואם יזכור בלילה וכו׳** משמע דאם לא זכר בלילה עלתה לו הספירה ואעפ״י שלא בירך דברכות אינם מעכבות וכ״מ מדברי הרד״א שהביא ב״י שכתב מימר אמר אם אזכור בלילה בביתי אחזור ואברך כדין ונמצא שלא ברכתי לבטלה ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבועות למצוה עכ״ל. משמע

דאם שכח קיים המצוה מה שספר עם הצבור מבע״י. מיהו הפר״ח כתב כל שמנה מבע״י לא קיים מצות ספירה ולא יצא י״ח ואם לא נזכר בלילה לספור יספור בשאר הימים בלא ברכה כדלקמן סעי׳ ח׳ יעו״ש. והב״ד הזכ״ל או׳ ע׳. ור״ל כמו בסעי׳ ח׳ במי ששכח ולא ספר יום א׳ שסופר שאר הימים בלא ברכה יעו״ש. אמנם בפסקי תו׳ מנחות או׳ קצ״ד כתבו יש בני אדם בעוד שהיום גדול סופרים בלא ברכה ובלילה מברכין ואין נראה דהא יצאו מספירתם הראשונה דאין הברכות מעכבות והוי ברכה לבטלה עכ״ל. וא״כ זה שכיון שאם לא זכר בלילה תעלה לו הספירה שספר מבע״י לדברי הפסקי התו׳ שכתבו שיצא בספירה הראשונה יכול לספור בשאר הימים בברכה וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ט״ל ואו׳ מ״ה די״א דיוצא במה שספר אחר פלג המנחה יעו״ש וכבר כתבנו לעיל סוף או׳ כ״ט דכל שיש ספק אם יצא יכול למנות בשאר הימים בברכה כמו בסעי׳ ח׳ וא״כ ה״ה לכאן יש פלוגתא אם יצא יכול לספור בשאר הימים בברכה.

מח מח) שם. בהגה. אם היה דעתו שלא לצאת וכו׳ פי׳ לאפוקי אם מתכוין לצאת והמברך כיון להוציאו שאינו חוזר ומברך. עו״ש או׳ ג׳ מיהו המ״א סק״ח כתב דאף אם היה סתם אסור לברך שנית כיון די״א מצות א״צ כוונה יעו״ש. והא״ר או׳ י״ב כתב הטעם משום דק״ל דבמצות דרבנן א״צ כוונה וספירה בזה״ז דרבנן ומשו״ה אף אם היה סתם אסור לברך שנית יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ה׳ ועיין עוד מזה לעיל סי׳ ס׳ או׳ ז׳ ובדברינו לסי׳ תע״ה סעי׳ ד׳ יעו״ש.

מט מט) שם בהגה. ויברך ויספור בלילה. דכיון שהיה דעתו שלא לצאת לכ״ע לא יצא. ער״ה שם בשם כמה פו׳ דלא כהרא״ה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב. ועיין לעיל סי׳ תע״ה או׳ נ״ט.

נ נ) שם בהגה. ויברך ויספור בלילה. ואפי׳ בע״ש שכבר קיבל שבת וגם התפלל עם הציבור אפ״ה יברך ויספור בלילה כיון שלא רצה לצאת במה שספר עמהם ביה״ש. מ״ב או׳ ח״י.

נא נא) [סעיף ד׳] מי ששואל אותו חבירו ביה״ש וכו׳ נקט ביה״ש משום די״א דיוצא בספירת ביה״ש כמ״ש לעיל או׳ מ׳ וכ״ש אם שואל אותו אחר צה״כ שצריך ליזהר מלהשיב היום כך וכך.

נב בנ) שם ביה״ש וכו׳ ולפי מ״ש לעיל או׳ ט״ל ואו׳ מ״ז די״א דיוצא בספירת פלג המנחה ומעלה א״כ מפלג המנחה ומעלה צריך ליזהר מלהשיב היום כך וכך. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ו.

נג גנ) שם. שאם יאמר היום כך וכו׳ ואם אמר כך וכך ולא אמר היום לית לן בה. ט״ז סק״ז. מ״א סק״ט. מאמ״ר או׳ ו׳ ש״ץ דף רצ״ז או׳ כ״ב. דה״ח או׳ ט׳ ר״ז או׳ י״ד. מיהו דעת הא״ר או׳ י״ג אף אם לא אמר היום יצא יעו״ש. וכ״ה דעת חק יוסף או׳ ח״י יעו״ש. וע״כ יש ליזהר לומר אתמול היה כך.

נד דנ) שם. שאם יאמר היום כך וכו׳ ואף בלשון לע״ז לא ישיב לו היום כך וכך. א״א או׳ ט׳ דה״ח שם. מ״ב או׳ ך׳.

נה הנ) שם שאם יאמר היום כך וכו׳ ואף שבועות בלא ימים או ימים בלא שבועות לא ישיב כיון דאיכא פלוגתא בזה וי״א שיצא כמ״ש לעיל או׳ כ״ב ואו׳ כ״ג. יעו״ש.

נו ונ) שם אינו יכול לחזור ולמנות וכו׳ ואע״ג דלא אמר בעומר יצא בדיעבד. מ״א סק״י. ח״י או׳ ט״ו. חק יוסף או׳ י״ט. ר״ז או׳ י״ד. ח״א כלל קל״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ כ״א. ועיין לעיל סוף או׳ ל״ב.

נז זנ) שם. אינו יפול לחזור ולמנות וכו׳ ואע״ג דלא כיון לצאת כמ״ש סעי׳ ג׳ מ״א שם. ור״ל כמ״ש סק״ח על סעי׳ ג׳ דיש לחוש לי״א מצות א״צ כוונה ואין לברך מספק יעו״ש וכ״כ ח״י שס אע״ג דק״ל מצות צריכה כוונה כמ״ש לעיל סי׳ ס׳ אפ״ה אין לברך כאן שנית כמ״ש בשם המ״א וכתב עוד דאפשר דזה מיקרי כוונה כיון שמתכוין עכ״פ לומר כמה ימי ספירה ומצותו הוא רק סיפורא בעלמא עכ״ל. והער״ה או׳ ו׳ כתב הטעם משום דבמצוה דרבנן א״צ כוונה וספירה בזה״ז דרבנן יעו״ש. וכ״כ ח״א שם. ועיין לעיל או׳ מ״ח.

נח חנ) שם. אינו יכול לחזור ולמנות וכו׳ אבל השואל יכול לספור בברכה אף ששמע כבר הסיפור מהמשיב דמ״מ בשעה ששמע היה בדעתו לחזור ולספור אבל המשיב לא היה בדעתו בפי׳ בשעת התשו׳ שרוצה לחזור ולספור שנית אח״כ אף שבאמת כן הוא מ״מ כיון שלא היה בדעתו בפי׳ יצא י״ח להאומרים שא״צ כוונה. ר״ז או׳ י״ד. משמט דאם כיון בפי׳ שלא לצאת אלא רק להודיע לחביבו מנין הימים לא יצא ויחזור ויספור בברכה. וכ״כ הפר״ח. מ״ב או׳ כ״ב. מיהו הא״ר או׳ י״ג כתב להוכיח מדברי הרד״א דאף שמכוין שלא לצאת יצא אלא שחזר לומר אפשר דגם הרד״א מודה דמכוין

שלא לצאת אינו יוצא יעו״ש. וע״כ לכתחלה אף אם מכוין בפי׳ שלא לצאת אין להשיב אלא אתמול היו כך ובפרט לדעת הרא״ה שהביא ב״י סי׳ תקפ״ט דס״ל שאפי׳ עומד וצווח שאינו רוצה לצאת ידי אותה מצוה יצא ואע״ג דלא ק״ל הכי כמ״ש לעיל או׳ מ״ט מ״מ לכתחלה יש ליזהר.

נט טנ) שם. אינו יכול לחזור ולמנות וכו׳ עיין ט״ז סק״ז שכתב דכאן לא מזהיר אלא לכתחלה שירחיק מזה מה דאפשר אבל אם אירע שא״ל תשובה של יום זה ודאי לא יצא וצריך לחזור ולמנות בברכה יעו״ש. אמנם ח״י או׳ ט״ו כתב על דברי הט״ז הנז׳ שדבריו תמוהים במה שמפרש דברי הש״ע שמשמעות לשונו להיפך יעו״ש. וכן תמה עליו חק יוסף או׳ ך׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ו׳ על דברי הט״ז הנז׳ דאין מחוורין ואינו במשמעות הש״ע והפו׳ וסיים דאין לסמוך עליו בזה יעו״ש. וכ״כ האחרונים כמשמעות דברי הש״ע דכל שהשיב היום כך וכך אינו חוזר למנות בברכה.

ס ס) שם. אינו יכול לחזור ולמנות בברכה. אבל חוזר ומונה בלא ברכה. עו״ש או׳ ד׳ וכבר כתבנו כמה פעמים דבכל ספק יש לחזור ולמנות כשתחשך בלא ברכה ואם אפשר יש לכוין על ברכת אחרים לצאת וגם הם יכוונו עליו להוציאו ואח״כ יספור. ואם שכח ולא חזר וספר באותו הלילה יכול לספור בשאר הימים בברכה כמ״ש לעיל סוף או׳ כ״ט יעו״ש:

סא סא) שם. אינו יכול לחזור ולמנות בברכה. מי ששאל לחבירו בלשון שאלה בזה הלשון ד׳ ימים הם בזה הלילה והשיב לו הן עיין זכ״ל או׳ ע׳ שכתב כיון דפוסקי מספקא ליה כ״ע יודו דלא יצא דאין דרך למנות בלשון שאלה ויוכל לספור בברכה וכ״ש המשיב יעו״ש.

סב סב) שם. אבל קודם ביה״ש וכו׳ עיין לעיל או׳ נ״ב.

סג סג) שם. הגה וכשהגיע הזמן וכו׳ לאו דוקא אלא חצי שעה קודם. ברכ״י סי׳ רל״ב סוף או׳ ה׳ וכ״מ מדברי העו״ש או׳ ד׳ וכ״ה דעת המ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ כ״ב. ר״ז או׳ י״ז. ביאורי הגר״א. ש״ץ דף רצ״ו או׳ ח׳ וכתב ודלא כחק יוסף דמחלק בזה יעו״ש. סידור בי״ע או׳ ז׳ מ״ב או׳ כ״ג. אך במקום שנהגו שהשמש קורא לספור ספירה אין להחמיר קודם זמנו כמ״ש לעיל סי׳ רל״ב סעי׳ ב׳ בהגה. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. ש״ץ שס. בי״ע שם. מ״ב שם. וכן אם ביקש מאחד שיזכירנו בהגיע הזמן אין להחמיר קודם זמנו כמ״ש לעיל סי׳ רל״ה או׳ ט״ו.

סד סד) ומ״ש דחצי שעה קודם אסור היינו חצי שעה קודם ביה״ש. ר״ז שם. וה״מ מדברי מ״א שם.

סה סה) שם. בהגה אסורים לאכול עד שיספור. רש״ל לא היה אוכל עד צה״כ כי אמר פן ישכח הספירה בטרדת הסעודה וקודם צה״כ לא היה רוצה לספור. מט״מ סי׳ תרס״ד. של״ה דף קמ״ג ע״א. ח״י או׳ ט״ז א״ר או׳ כ״ב.

סו סו) שם. בהגה אסורים לאכול וכו׳ וה״ד כשקובע לסעוד אבל טעימה בעלמא שרי כמ״ש לעיל סי׳ רל״ב סעי׳ ג׳ וכ״כ לעיל סי׳ רל״ה או׳ י״ב יעו״ש.

סז סז) שם. בהגה אסורים לאכול וכו׳ וה״ה שאר מלאכות וכדלעיל סי׳ רל״ב ורל״ה יעו״ש.

סח סח) שם בהגה ואפי׳ אם התחיל׳ פוסק וכו׳ זהו לדעת הרמב״ם דס״ל דספירה בזה״ז דאורייתא אבל לשיטת רוב הפו׳ והיא שיטת המחבר לקמן בסעי׳ ו׳ דספירה בזה״ז דרבנן אף אם התחיל לאכול באיסור אינו פוסק אלא גומר סעודתו ואח״כ סופר. פר״ח. אמנם ח״י או׳ י״ז כתב אע״ג דבסמוך סעי׳ ו׳ סתם הרב כדעת המחבר דאינו חוזר ומברך מטעם דדעת רוב הפו׳ דספירה בזה״ז דרבנן מ״מ פסק הרב להחמיר כאן ולהפסיק משום דמה בכך שיפסיק מעט משא״כ בסמוך דאיכא חשש ברכה לבטלה יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ז.

סט סט) שם. בהגה מיהו אם התחיל לאכול קודם שהגיע הזמן וכו׳ וה״ד חצי שעה קודם. עו״ש או׳ ד׳ והיינו לפי מ״ש לעיל או׳ ס״ג דחצי שעה קודם אסור עו״ש. מיהו הר״ז שם כתב דאפי׳ אם עבר והתחיל בסעודה בתוך חצי שעה סמוך לזמן הספירה א״צ להפסיק באמצע סעודתו עכ״ל. ונראה דס״ל כיון דזהו דוקא למ״ד דספירה בזה״ז דאו׳ בכה״ג יש להקל.

ע ע) שם. בהגה א״צ להפסיק וכו׳ פי׳ בדאיכא עדיין שהות לספור. עו״ש שם. אבל אם אין שהות לספור פוסק אעפ״י שהתחיל בהיתר וכמ״ש לעיל סי׳ רל״ה סעי׳ ב׳ בהגה לענין ק״ש ותפלה יעו״ש.

עא עא) [סעיף ה׳] אם אינו יודע החשבון ופתח הברכה. לבוש. ר״ז או׳ ח״י. ח״א כלל קל״א או׳ ח׳.

עב עב) שם. וסיים כמוהו יצא. ידי חובת ברכה וא״צ לחזור ולברך שנית קודם ספירתו אעפ״י שבשעת ברכה ראשונה לא היה יודע על איזה יום הוא מברך. ר״ז שם.

עג עג) שם. וסיים כמוהו יצא. לכ״ע אפי׳ למ״ד ספירה בזה״ז דאורייתא. לבוש. עו״ש או ד׳ מאמ״ר או׳ ז׳.

עד עד) שם. וסיים כמוהו יצא. משמע בדיעבד אבל לכתחלה לא יברך עד שיהיה לו בירור בשעת הברכה כמה צריך לספור אח״כ ט״ז סק״ח. א״ר אות ץ׳ חק יוסף או׳ כ״ב. ר״ז או׳ י״ט. ח״א שם. בי״ע או׳ ט״ז. ומ״ש ח״י או׳ י״ח דהעולם נהגו להקל אפי׳ לכתחלה ודאי דלא שפיר עבדי הנוהגין כן דיש לחוש שמא ישהה בין ברכה לספירה יותר מכדי דבור ולכתחלה אין לעשות כן כמ״ש סי׳ ר״ו סעי׳ ג׳ ועוד יש לדמות זה למ״ש שם בסעי׳ ה׳ אין מברכין על האוכל וכו׳ עד שיביאוהו לפניו וכו׳ וזה שאינו יודע הספירה חשיב כמו שעדיין לא הביאוהו לפניו ואע״ג דלא דמי ממש דיש לחלק מ״מ לכתחלה יש להחמיר וכדברי הפו׳ הנז׳.

עה עה) [סעיף ו׳] אם פתח ואמר וכו׳ בטור הביא בחלוקות אלו בשם אבי העזרי דלא יצא אלא שבב״י כתב דזה למ״ד ספירה בזה״ז דאו׳ אבל לפי מ״ש בשם הר״ן שרוב המפ׳ מסכימים דספירת העומר עכשיו אינה אלא מדרבנן ספיקא במידי דרבנן לקולא ואינו חוזר ומברך יעו״ש וכך הם דבריו כאן בש״ע שפסק לקולא. מיהו הלבוש כתב דבין למ״ד דאו׳ ובין למ״ד דרבנן דינן בזה שוה שאם פתח אדעתא דלימא ד׳ והם ד׳ וסיים בה׳ לא יצא אפי׳ למ״ד ספירה דרבנן וצריך לחזור ולברך ולספור דהא לא מנה כלל ואם פתח אדעתא דלימא ד׳ ונזכר וסיים בה׳ והם ה׳ יצא אפי׳ למ״ד דאורייתא יעו״ש. וכ״פ הב״ח דכשהוא עומד בד׳ ובירך אדעתא דלימא ד׳ וטעה וסיים בה׳ דלא יצא וצריך לחזור ולברך יעו״ש. וכ״פ הפר״ח. אמנם העו״ש או׳ ו׳ כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאין מוכרחין וכ״כ מ״א ס״ק י״ב דאינו חוזר ומברך רק יספור שנית יעו״ש וכ״כ ה״ב או׳ ו׳ וכ״כ ח״י או י״ט דאין לזוז מפסק ב״י אשר אנו נמשכין אחריו וגם הרב לא הגיה עליו כלום יעו״ש. וכ״כ חק יוסף או׳ כ״ג. בית יהודה סי׳ ד״ן. שו״ג או׳ י״ז. וכ״פ הש״ץ דף רצ״ז או׳ כ״ה כדברי הש״ע. ר״ז או׳ כ״א. ועיין לקמן או׳ ע״ז.

עו עו) שם. וטעה וסיים בה׳ וכו׳ ואם נזכר תוך כ״ד ואמר ד׳ יצא אעפ״י שלא ידע מתחלה שהם ד׳ וכ״ש כשידע שהם ד׳ רק שטמה בדיבורו ונזכר תוך כ״ד דיצא וכמ״ש סי׳ ר״ט וסי׳ תפ״ז. מ״א שם. ואפי׳ לחזור לספור בלא ברכה א״צ כל שנזכר תוך כ״ד ואמר ד׳ סידור בי״ע או׳ י״ז. ועיין לעיל סי׳ ר״ט סעי׳ ב׳ ולקמן או׳ ע״ח.

עז עז) שם. אינו חוזר ומברך. משמע אבל חוזר למנות בלא ברכה. וכ״כ מ״א שם. ה״ב שם חק יוסף שם. בית יהודה שם. שו״ג שם. ש״ץ שם. ר״ז שם. וכ״ה דעת תורת חסד סי׳ ב׳ ומהרש״ח סי׳ ב׳ והב״ד הזכ״ל ובי״ע שם. וכתב שם המ״א אלא א״כ הפסיק הרבה ור״ל אבל אם הפסיק הרבה בין הברכה עד שספר כהוגן צריך לחזור ולברך ג״כ וכ״מ מדברי ח״א כלל קל״א או׳ ט׳ אמנם המאמ״ר או׳ ח׳ כתב דברכה הראשונה עולה לו אעפ״י ששהה יותר מכ״ד כל שלא הפסיק בדברים אחרים וכתב דהכי מוכח מדברי מ״א יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם שיוצא בברכה שבירך כבר אם לא הפסיק בינתים בדברים אחרים אבל הספירה הראשונה אינה חשובה הפסק כיון שנתעסק בדבר שבירך עליו אלא שלא עלה בידו כהוגן עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ ר״ו או׳ ט״ז וסי׳ תפ״ז או׳ י״ב.

עח עח) וכשחוזר לספור ד׳ צ״ל היום ד׳ וכו׳ ואם חוזר לספור מתוך כ״ד לספירה הראשונה א״צ לחזור ולומר היום אלא יאמר מיד ד׳ ימים לעומר ר״ז או׳ כ״ב.

עט עט) [סעיף ז׳] יספור ביום בלא ברכה. לדעת בה״ג יברך ג״כ כמ״ש הר״ן בסוף פ״ב דמגילה והכלבו סי׳ נ״ה וכן הסכים המאירי סוף פ״ב דמגילה יעו״ש מיהו התו׳ במגילה ך׳ ע״ב ד״ה כל כתבו לדעת בה״ג יספור ביום בלא ברכה וכ״כ המרדכי סוף פ״ב דמגילה דלדעת בה״ג אין לברך ביום יעו״ש. ולדעת ר״ת אין לספור ביום אף בלא ברכה כמ״ש התו׳ שם ובמנחות ס״ו ע״א יעו״ש. אלא שהרא״ש בסוף מס׳ פסחים כתב דיספור ביום בלא ברכה והב״ד הטור. וכ״כ התו׳ במגילה שם. וכ״כ הר״ן בסוף פ״ב דמגילה. וכ״כ המרדכי שם בשם ראבי״ה. והב״ד הב״ח וכתב והכי נהוג. וכ״ה דעת האחרונים כפסק הש״ע.

פ פ) שם. יספור ביום בלא ברכה. ושאר הימים סופר בברכה דמיקרי שפיר תמימות הואיל ולא דילג יום אחד לגמרי. תה״ד סי׳ ל״ז. והב״ד ב״י. וכ״כ הלבוש סעי׳ ח׳ עו״ש או׳ ח׳ חק יוסף או׳ כ״ד וכתב ודלא כפר״ח וכן מסיק המט״י דלא כפר״ח וכתב וכן המנהג לספור בשאר ימים בברכה יעו״ש. וכ״כ ברכ״י או׳ טו״ב נה״ש או׳ ה׳ מאמ״ר או׳ ט׳ וכתב דאין לחוש לדברי הפר״ח שכתב דבשאר הימים סופר בלא ברכה יעו״ש. וכ״כ הש״ץ דף רצ״ז או׳ כ״ו. וכ״כ הזכ״ל או׳ ע׳ בשם כמה פו׳ דחלקו על הפר״ח וכולהו ס״ל דבשאר ימים סופר בברכה יעו״ש וכ״פ הר״ז או׳ כ״ד. ח״א כלל קכ״א או׳ ב׳ סידור בי״ע או׳ ח״י. מ״ב או׳ ל״ד. וע״כ יש נוהגים דבכל יום אחר תפלת שחרית מגביה החזן קולו לספור מה שהפרו בלילה וחוזרים לספור עמו גם הצבור כדי שאם שכח אחד לספור בלילה תעלה לו זו הספירה ולספור שאר הימים בברכה.

פא פא) שם. יספור ביום בלא ברכה. ואף אם שכח בלילה הראשונה ולא ספר יספור ביום בלא ברכה ושאר הימים יספור בברכה. פר״ח לדעת הש״ע וכ״פ הר״ז שם. וכ״מ מסתמיות דברי האחרונים דאין לחלק בין לילה ראשונה לשאר לילות. ועיין לקמן או׳ ח״פ.

פב **פב) מי** ששכח לספור ליל עש״ק והתפללו ערבית של ש״ק בעוד היום גדול ואז נזכר שלא ספר בלילה הגם שהתפללו ערבית של ש״ק כיון שעדיין יום הוא יספור בלא ברכה ושאר כל הימים יספור בברכה. זר״א סי׳ ס״ו. מחב״ר או׳ ה׳ ש״ץ דף רצ״ח או׳ כ״ט. זכ״ל שם. בי״ע או׳ י״ט. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ מסברא דנפשיה. וכ״כ הער״ה או׳ ט׳.

פג **פג) ואם** לא נזכר כ״א בסוף היום ביה״ש ומנה אז בלא ברכה העלה הרב ב״ד סי׳ רס״ח דסופר שאר הימים בלא ברכה דליכא ס״ס גמור יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ טו״ב ועי״ש מ״ש על דבריו ומ״מ האחרונים הב״ד להלכה. ש״ץ שם. זכ״ל שם. וכ״כ הנה״ש שם. והגם דהרב שואל ומשיב במה״ד ח״ג סוף סי׳ קכ״ז מסיק שיברך יעו״ש מ״מ הא ק״ל סב״ל אלא אם אפשר יש לשמוע הברכה מאחרים ויתכוין לצאת וגם הם יכוונו להוציאו ואח״כ יספור. וכן יעשה כל מי שסופר בלא ברכה מחמת ספק.

פד **פד) מי** ששכח לספור לילה א׳ וביום כתב בחשבונותיו היום כך וכך לעומר יכול לספור מכאן ואילך בברכה מידי דהכותב בתורה בהשכמה שצריך לברך ברכת התורה כמ״ש בש״ע א״ח סי׳ מ״ז סעי׳ ג׳ משמע דכתיבה הוי כקריאה. מגן שאול סי׳ ך׳ בשם זקנו ז״ל והוא ז״ל כתב דלמהר״ש הלוי סי׳ ה׳ דס״ל דשבועי נמי צריך לממני הוי לעיכובא לא יצא כיון שלא כתב מנין השבועות יעו״ש. שו״ג או׳ ח״י ועיין לעיל או׳ כ״ב ואו׳ כ״ח ובדברינו לסי׳ מ״ז או׳ ה׳ ודוק.

פה **פה) מי** שהיה אונן בלילה יספור ביום בלא ברכה ושאר ימים יספור בברכה. דבר משה ח״א א״ח סי׳ ל״ב ודלא כהרב ב״ד סי׳ רס״ו שכתב שיספור ביום בברכה ברכ״י או׳ ח״י. ש״ץ דף קפ״ב או׳ כ״ז ודף רצ״ח או׳ ל״א יעו״ש. סידור בי״ע או׳ כ״ג. ואפי׳ שמת לו המת בחצי הלילה דבר חיובא היה קודם היותו אונן יספור ביום בלא ברכה. ס׳ אגורה באהליך די״ט. בי״ע שם.

פו **פו) אונן** שמקום הקברות רחוק באופן שיהי׳ כל הלילה ויום אונן יספור בלילה עומר בלי ברכה ושאר ימים יספור בברכה. נוב״י א״ח סי׳ כ״ז ומדברי קצת האחרונים משמט איפכא ובס׳ פרי הארץ ח״ג סי׳ ז׳ כתב בהדיא דאונן לילה ויום יספור בשאר ימים בלא ברכה והמעיין יראה כי אין דברי הנוב״י מוכרחים. ומ״מ נראה דאם האונן ספר בלילה מעצמו ומדעתו והיה מי שישתדל בעדו לצרכי קבורת המת אז שאר הימים מצי לברך ולספור. מחב״ר או׳ ו׳ ש״ץ שם. זכ״ל או׳ ע׳ בי״ע או׳ כ״ד אלא שיש שם ט״ס. שע״ת או׳ ך׳ ועיין לעיל סי׳ ע״א סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

פז **פז) [סעיף ח׳] אם שכח לברך וכו׳** היינו שלא ספר הא ספר בלא ברכה אין מעכב וסיפר בשאר הימים בברכה. מש״ז או׳ יו״ד. והיינו שלא נזכר עד לילה שאחריה אבל אם נזכר ביום סיפר בלא ברכה ושאר הימים בברכה כמ״ש לעיל או׳ ף׳ ואם נודע לו שאתמול טעה במנין וספר ספירה אחרת דינו כמו שלא ספר כלל כמ״ש לקמן או׳ צ״ו. וכ״כ מ״ב או׳ ל״ה.

פח **חפ) שם. בין יום ראשון בין משאר ימים וכו׳** דג׳ סברות יש בדבר זה דלדעת בה״ג אם שכח לברך באחד מן הימים לא יברך עוד בימים שלאחריו וטעמו משום דבעינן תמימות. ולדעת רב סעדיה גאון אם שכח באחד מן הימים יברך בימים שלאחריו חוץ מלילה הראשון שאם שכח ולא בירך בו לא יברך עוד וטעמו משום דס״ל דכל ספירות הימים מצוה אחת היא התחלתה בט״ז בניסן וגמרה בה׳ בסיון הילכך כשהתחיל לספור בלילה הראשון שהתחיל במצוה אעפ״י ששכח בא׳ מן הימים לית לן בה ומברך בימים שלאחריו שאינו רק שגומר המצוה שהתחיל בה אבל אם שכח בלילה הראשון שוב לא יתחיל לברך עוד כי אין זה מצות הספירה להתחיל בי״ז בניסן או ביום אחר ומאחר שעבר זמן התחלתה בטלה ממנו המצוה לגמרי ולדעת רב האי גאון בין בלילה הראשון בין בשאר לילות אם שכח ולא בירך בו יברך בשאר לילות וכ״ה דעת הר״י וטעמו משום דכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה כמבואר בטור וב״י וב״ח יעו״ש. וע״כ בשכח יום אחד לגמרי פסק בש״ע דאין לברך עוד משום דאיכא פלוגתא בזה וסב״ל ואין לחלק בין יום ראשון לשאר ימים אבל אם הוא מסופק אם ספר דאיכא ס״ס ספק אם ספר ואת״ל דלא ספר שמא הלכה כמ״ד דכל לילה ולילה מצוה בפ״ע פסק לברך בשאר הימים וגם כי כ״פ בתה״ד סי׳ ל״ז והב״ד ב״י. וכ״פ הלבוש. פר״ח. ש״ץ דף רצ״ז או׳ כ״ז. דה״ח או׳ י״ד. ר״ז או׳ כ״ה. ח״א כלל קל״א או׳ ג׳ בי״ע או׳ ך׳ קיצור ש״ע סי׳ ק״ך או׳ ב׳ מ״ב או׳ ל״ח. והגם די״א דאין לברך אע״ג דאיכא ס״ס כמ״ש לעיל סי׳ ח״י או׳ ז׳ יעו״ש מ״מ בזה נוהגין להורות לברך כדברי הש״ע והאחרונים וכבר כתבנו בכ״מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל.

פט **טפ) אם** שכח ולא ספר בלילה ומסופק אם ספר ביום בלא ברכה נראה דסופר בשאר ימים בלא ברכה דאיכא נמי ס״ס להחמיר ספק אם לא ספר ביום ואת״ל ספר ביום שמא הלכה כמ״ד דשכח בלילה אין לו תשלומין ביום. ער״ה או׳ ח׳.

צ **צ) שם. סופר בשאר הימים וכו׳** ויאמר בפעם ראשון שנזכר אתמול היה כך והיום כך וכ״ש כשמסופק שמברך שצ״ל כך. א״ר או׳ כ״ד. זכ״ל או׳ ע׳.

צא צא) שם. סופר בשאר הימים בלא ברכה. ואינו יכול לעבור לפני התיבה ולברך ולספור להוציא אחרים פר״ח. והרב מקראי קודש דחה דבריו והסכים דיוכל להיות ש״ץ יעו״ש. מיהו הרב ב״ד סי׳ רס״ז כתב דהרב פרח מטה אהרן והרב דוד הכהן אסרו שיהיה ש״ץ והוא כסברת הפר״ח וכ״ה דעת הכנה״ג בתשו׳ סי׳ כ״ט והכי נקטינן. ברכ״י או׳ י״ט. והב״ד השע״ת או׳ ך׳ וכן הסכים הכס״א או׳ ב׳ לדברי הפר״ח יעו״ש. וכ״כ הש״ץ דף רצ״ח או׳ כ״ח וכן הסכים סידור בי״ע או׳ כ״א וכתב דאפי׳ אם הוא ש״ץ קבוע יש לנו למחות בידו שלא יברך להוציא אחרים ודלא כהרב מהרד״ף שמחלק בזה יעו״ש.

צב צב) מי ששכח ולא ספר לילה אחת ובלילה שאחריה שכח שלא ספר בלילה הקודמת ונעשה ש״ץ והוציא בברכתו לאחרים יכולין השומעים לברך ולספור בשאר לילות. שו״ת סמא דחיי א״ח סי׳ יו״ד. ונראה דהמציאות היה שיצאו י״ח הברכה מהש״ץ וכל אחד ספר לעצמו וכ״ה בפי׳ בתוך התשו׳ וזה פשוט דסופרים אח״כ בשאר לילות בברכה כיון דכבר ספרו הם עצמם הגם דנימא דלא ברכו דמה שיצאו בברכת הש״ץ אינו כלום מ״מ כבר קיימו המצוה וברכות אינם מעכבות חה פשוט. ואם המציאות היה שיצאו י״ח מהברכה והספירה ע״י ש״ץ שלא היה יכול לספור כיון ששכח בהא יש להסתפק אמנם נראה כיון דיש סברא באחרונים דיכול להיות ש״ץ אע״ג דלכתחלה ודאי לא יעשה ש״ץ זה ששכח כמ״ש כמה אחרונים מ״מ בדיעבד שהיה ש״ץ ויצאו ע״י הברכה והספירה נראה דיכולין אח״כ למנות ולספור בשאר לילות בברכה דכיון דהוי פלוגתא הו״ל כדין אם הוא מסופק וכו׳ מחב״ר או׳ ז׳ ש״ץ שם. זכ״ל או׳ ע׳ בי״ע או׳ כ״ב שע״ת או׳ ך׳ ועיין לעיל או׳ י״ג.

צג צג) שם. בלא ברכה, וה״ה מי שהיה חולה בקדחת ולא ספר באותה הלילה וגם ביום דיספור בלא ברכה. וכן מי שהיה חבוש בבית האסורים במקום מטונף יספור בלא ברכה ומה טוב דיספור בלשון לעז. מל״ח סי׳ ה׳ אות ו׳.

צד צד) קטן שהגדיל תוך ימי העומר וכן גר שנתגייר בתוך ימי העומר וכן אונן לילה ויום שלם שלא נקבר עד צאת הכוכבים בלילה שניה כל הני מונים שאר ימים בלא ברכה. פרי הארץ ח״ג סי׳ ז׳ ברכ״י או׳ ך׳ ש״ץ שם או׳ ל״ב. בי״ע או׳ כ״ה. ומ״ש בקטן אין זה לדידן שהקטנים שהגיעו לחינוך סופרים ג״כ ומכ״ש מופלא סמוך לאיש ואם לא ספר עד שהגדיל וכבר עברו מימי העומר פשיטא דאינו מברך. שע״ת שם. ובענין אונן עיין לעיל או׳ פ״ה ופ״ו.

צה צה) גר שנתגייר ביום ראשון לעומר מונה בו ביום בלי ברכה ואח״כ בברכה. פרי הארץ שם. ברכ״י או׳ כ״א. ש״ץ שם. בי״ע שם. שע״ת שם.

צו צו) שם. בלא ברכה. נראה פשוט דמי שטעה בספירת היום ולא נודע עד יום שאחריו דהו״ל כאלו שכח לגמרי לספור אלא דאם טעה בימים אבל בשבוע לא טעה מהני עכ״פ שאח״כ יספור בימים אחרים כדרכי. ט״ז סק״י. ומשמע דכ״ש טעה בשבועות ולא בימים דסופר אח״כ כדרכו. ומשמע אף שהיה י״ד יום וטעה ואמר י״ו או ט״ו וסיים שהם שני שבועות דיצא וצ״ע קצת די״ל דוקא כשהיה י״ד וטעה ואמר י״ג או ט״ו. מש״ז או׳ יו״ד.

צז צז) מי ששמע מש״ץ שאמר היום ששה עשר יום לעומר שהם שני שבועות ושני ימים והוא ספר אח״כ ובלילה שאחריה זוכר שספר בלילה הקודמת שבעה עשר יום לעומר אבל אינו זוכר אה סיים שהם ב׳ שבועות ושני ימים או אמר וג׳ ימים. נשאל בזה הרב שואל ומשיב מה״ד ח״ג סי׳ קכ״ז ומסיק שיברך בשאר הלילות יעו״ש.

צח צח) [סעיף ט׳] אחר קידוש בבהכ״נ. כדי להקדים עיולא דיומא כדאיתא בפסחים ק״ה ע״ב אפוקי יומא מאחרינן ליה עיולי יומא מקדימין ליה. תה״ד סי׳ ס׳ ט״ז סק״י. מ״א ס״ק. י״ד. א״ר או׳ כ״ה וכתב על הלבוש שכתב הטעם משום דתדיר קודם דלא עיין בתה״ד שמשם מקור דין זה יעו״ש.

צט צט) שם. אחר קידוש בביהכ״נ. אבל בביתו יספור קודם קידוש ועוד דאסור לאכול קודם ספירה כמ״ש סעי׳ ד׳ מ״א שם. ח״י או׳ כ״א. א״ר שם. חק יוסף או׳ כ״ז. ש״ץ דף רצ״ו או׳ י״א. ולפ״ז כשיוצאין מבהכ״נ ועדיין יום גדול בוודאי מקדשין תיכף וסופרין בזמנו. חק יוסף שם. ועיין לעיל או׳ ס״ג.

ק ק) שם. קודם הבדלה. דאפוקי יומא מאחרין ליה כמ״ש לעיל או׳ צ״ח.

קא קא) שם. קודם הבדלה. ובס׳ חנוכת הבית תמה על מה שנהגו לספור קודם הבדלה דהרי עדיין שבת הוא יעו״ש ונראה דאין בכך כלום דבאמת שבת כבר חלף והלך לו רק שאסורים במלאכה עד שיבדיל. מ״א סק״ז. ועוד כבר הבדיל בתפלה. ח״י או׳ ך׳.

קב קב) שם. אחר קדיש תתקבל. ואף למנהגינו שאומרים ויתן לך קודם הבדלה מ״מ סופרים מיד אחר קדיש תתקבל קודם ויתן לך כיון שכבר נסתלק התפלה בקדיש חל עליו מצות ספירה וכן נוהגין. והא דכתב הרד״א ומנהגים קודם הבדלה היינו לפי מנהגם שמבדילין מיד אחר קדיש תתקבל משא״כ לפי מנהגינו. ח״י שם. וכ״כ א״ר או׳ כ״ו קודם ויתן לך וחק יוסף או׳ כ״ח כתב אחר ויתן לך אבל א״א או׳ י״ד הסכים כמ״ש ח״י וא״ר קודם ויתן לך

יעו״ש. מיהו יש נוהגין להבדיל אחר עלינו לשבח כדי שלא להפסיק בסדר התפלה וכן בענין ספירת העומר ג״כ נוהגין לספור אחר עלינו לשבח מטעם הנז׳ ואח״כ מבדילין.

קג **קג) שם. וכשחל יו״ט האחרון של פסח וכו׳** אבל יום שני של פסח אין מקדשין כלל בבהכ״נ כמ״ש לעיל סי׳ תפ״ז סעי׳ ב׳ ח״י או׳ כ״א. ושביעי של פסח אינו חל במו״ש. ביאורי הגר״א ור״ל משום דלא בד״ו פסח. ועיין בדברינו לשם סי׳ תפ״ז סעי׳ ב׳ בס״ד.

קד **קד) שם. יש לספור קודם וכו׳** דיש לאחר ההבדלה היותר שנוכל ואין לומר דאדרבא דיש להקדים הקידוש של יו״ט ולכך יספרו אח״כ משום דאי מבדיל עליו ברישא מיחזי עליו קדושת שבת כמשוי ועוד דלדידן יו״ט שני אינו אלא מנהג אבותינו בידינו ולא עדיף קידוש דידיה מהבדלת שבת. תה״ד סי׳ ס׳.

קה **קה) שם. ובליל שבין ז׳ של פסח ליום ח׳ של פסח אפי׳ בחול יש לספור קודם קידוש דיו״ט אחרון** דהא טפי ניחא לן למשוך עליו קדושת יום ז׳ של פסח שהוא מה״ת וקדושת יו״ט אחרון אינו אלא מדרבנן. ט״ז סק״י. אמנם ח״י או׳ כ״א כתב על דברי הט״ז הנז׳ דהוא נגד משמעות הרב דמשמע לעולם יש לספור אחר קידוש אם לא כשחל במו״ש וכתב וכן נוהגין יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״ז. מאמ״ר או׳ י״א. מש״ז או׳ יו״ד. ומיהו לדידן כ״ז במשנה שא״צ שכבר פשט המנהג בארץ ובחו״ל במקומות אלו שלא לקדש בבהכ״נ כמ״ש מרן ז״ל לעיל סי׳ רס״ט יעו״ש. ש״ץ דף רצ״ו או׳ י״א. ואנן כתבנו ע״ז משום דיש מקומות שנוהגין כן כמ״ש לעיל סי׳ רס״ט יעו״ש.

קו **קו) טוב** לאדם לכוין במ״ט ימים אלו לתקן כל אשר חטא בכל הז׳ ספירות והמשל בזה בהיותו בשבוע א׳ יכוין לתקן את אשר חטא ופגם בספירת החסד ובשבוע ב׳ יכוין לתקן את אשר חטא ופגם בספירת הגבורה וכעד״ז בז׳ שבועות. שער הכוו׳ דף פ״ו ע״ב. ויתפלל בליל ז׳ של כל שבוע אחר ספירת העומר לה׳ ע״ז שימחול מה שחטא עליהם ויתקן את אשר פגם בהם. מ״ח פ״ח או׳ ג׳ ש״ץ דף רצ״ח או׳ ל״ג.

קז **קז) ומה** טוב ומה נעים העושים תיקון כרת בליל השישי של הספירה בכל שבוע ובשבוע ששית בכל הלילות והכל לפי כוחו של אדם. מל״ח סי׳ ה׳ או׳ כ״ד.

קח **קח) ונוהגין** בספרד לקרות מס׳ אבות ופ׳ קנין תורה בשבתות שבין פסח לשבועות בכל שבת פרק א׳ וכתב הר׳ ישראל בן ישראל הטעם שקורין אותם באלו השבתות לפי שהם ימים מנויים למתן תורה ולכן נמנה אנחנו אלו הימים כמו האוהב שהוא ממתין את אהובו מן הדרך והוא מונה הימים והלילות עד שיבא ורוב עניני המסכת הם הזירוז על קריאת התורה ומעשה המצות וגם זה הזמן שהוא זמן הקציר הוא מזומן ומוכן לנוטע החלק המתעורר מן הנפש ולהטות אחר רוב התאוה ובקשת רוב ההנאות וצריך להשקיטו ולתקנו במה שיש בזאת המס׳ מן המוסרים המביאין לפרישות והכנעת הנפש ושברונה ומניעתה מלבקש מה שיזיקנה כדי להציל אותה ולתקן נהיגת המדות להיותם הולכים על קו המוסר והדעת עכ״ד. הרד״א דף צ׳ ע״ב. ש״ץ דף רצ״ה ע״ד. וכ״כ באו״ח דס״ו ע״ב או׳ ז׳ דיש מקומות קורין אבות בשבת שלאחר הפסח עד שבת שלפני שבועות יעו״ש. ובאשכנז נוהגין לומר פרקי אבות במנחה בכל שבתות השנה בימי הקיץ כמ״ש לעיל סי׳ רצ״ב ובהגה שם סוף הסי׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד. ועיין בסה״ק עדות ביעקב דרוש על פרקי אבות שמנהגי לדרוש בבהכ״נ בין פסח לעצרת לפי שיש בו דברי מוסר יעו״ש.

קט **קט) בכל** ימי העומר כשאומרים ברכת כהנים אם יאמר למנצח בנגינות בצורת המנורה יצליח במעשיו ולא יהיה ניזוק כל היום. ש״ץ דף רצ״ח או׳ ל״ו בשם אגרת הרמב״ן. מל״ח שם או׳ כ״א.

קי **קי) [סעיף יוד׳] אסור לאכול חדש וכו׳** עיין ביו״ד סי׳ רצ״ג ששם כתוב דיני חדש באריכות יעו״ש. ועיין מ״א ס״ק י״ז שכתב דהעולם סומכין על מ״ד דחדש בחו״ל דרבנן ולא גזרו עתה בחו״ל כיון שאין אנו סמוכין לא״י וכ״כ ת״י או׳ כ״ב ואו׳ כ״ד יעו״ש. וכן בס׳ מגן האלף בקו׳ שם חדש העמיק הרחיב בענין זה לעשות סמוכות למנהג העולם שנוהגין להקל יעו״ש ומ״מ סיים שם המ״א דבעל נפש יחמיר בכל מה שאפשר לו ליזהר יעו״ש. והכין הוא דמסתבר דגם במקום שנוהגים להקל בעל נפש יחמיר לעצמו בכל מה שאפשר כיון דכמה ראשונים אוסרים חדש אף בחו״ל כמ״ש בדברי הפו׳ הנז׳ וביו״ד סי׳ רצ״ג וכ״פ הש״ע שם סעי׳ ב׳ יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים.

קיא **קיא) ואם** מותר ליקח מחטים וואר״ע למצות דפסחא הדבר פשוט שאם לא נזרעו ונשרשו קודם לעומר אסור ללוקחם למצות דפסחא כי באמת ההיתר של חדש בזה״ז בחו״ל הוא פורח באויר ורוב הראשונים סוברים דאסור מה״ת גם בחו״ל והרבה נדחקו האחרונים ללמד זכות על אותם שאין נזהרין בזה אבל למצות דפסחא ודאי יש ליזהר ביותר כיון דרוב ההמון יוצאין בהם י״ח מצה בלילה הראשונה שלא יהא ח״ו מציה הבאה בעבירה ואין

יוצאין בה. ובשיעור ההשרשה בש״כ יו״ד סי׳ רצ״ג ובמ״א ס״ק י״ז בשם תה״ד דדי בג׳ ימים קודם לעומר ובנה״כ שם השיג עליו דשתי שבתות בעינן וגם דעת הנוב״י במה״ת כן ויש להחמיר גם בזה. כ״כ הגאון שאילת שלום במה״ת סי׳ קפ״ג והביאו השד״ח במע׳ חו״מ סי׳ יו״ד או׳ ט״ז יעו״ש.

קיב קיב) שם. אסור לאכול חדש וכו׳ וה״ה משקין היוצאין מהן. ח״י או׳ כ״ב בשם כמה פו׳ ראשונים ואחרונים יעו״ש. מיהו הרב מגן האלף בסוף קו׳ שם חדש כתב דבעל נפש בדברים שהם בעין יחמיר לנפשו רק במשקין יוכל לסמוך על הצדדין שביאר שם יעו״ש.

קיג קיג) ולענין פליטת כלים כתב המ״א ס״ק י״ז בשם תשו׳ הרמ״א דאף הנזהר מחדש א״צ לחוש לפליטת כלים אם לא שבריא לו שנעשה מתבואה חדשה יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ מ״ח וכתב דאף בזה אין להחמיר רק מעל״ע מן הבישול הראשון אבל אחר מעל״ע שהוא נותן טעם לפגם יש לסמוך על המקילין.

קיד קיד) שם, בין לחם בין קלי וכו׳ לישנא דקרא נקט ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו. ב״י.

קטו קטו) שם. בין קלי בין כרמל. קלי שנתייבש בתנור. כרמל שנתמולל ביד ולא הובהב באור. רש״י כריתות דף ד׳ ע״ב. ומ״ש רש״י בחומש פ׳ אמור קלי קמח וכו׳ צ״ע מגמ׳ כריתות ה׳ ע״א שכתוב דקלי איתיה בעיניה יעו״ש.

קטז קטז) שם. עד תחלת ליל י״ח בניסן. דחיישינן לספיקא דיומא.

קיז קיז) שם. ובא״י עד תחלת ליל י״ז בניסן. דבא״י אין עושין רק יום אחד. והא דמחמרינן כל יום ט״ז משום דכתיב עד עצם היום הזה וק״ל דעד ועד בכלל כמ״ש בב״י יעו״ש.

קיח קיח) שם. עד תחלת ליל י״ז וכו׳ ולפ״ז הוי דשיל״מ ואפי׳ באלף לא בטיל ואם המאכל מתקלקל לא הוי דשיל״מ. ח״י או׳ כ״ד.

סימן תצ

א א) [סעיף א׳] ביום שני וכו׳ ויש לעשות ביום שני בסעודה איזה דבר זכר לסעודת אסתר שביום ההוא נתלה המן. של״ה. מ״א ריש הסי׳ ח״י או׳ א׳ וסי׳ וישבות המן ממחרת הפסח. א״א. ומ״ש שביום ההוא נתלה המן כ״ה בפי׳ רש״י למגילה דף ט״ו וט״ז ע״א יעו״ש וכ״ה בפרקי דר״א פ״ג ובמדרש אסתר אלא דמ״ש רש״י שם דהתענית היה י״ד ט״ו ע״ז מבואר שם בפדר״א ומד״ר דהתענית היה י״ג י״ד ט״ו יעו״ש. ולפ״ז ויהי ביום השלישי יבא כפשוטו שלישי לתענית וא״צ לדחוק ולפרש ג׳ למשלוח הרצים כמ״ש רש״י שם יעו״ש ודוק.

ב ב) שם. ביום שני קורין וכו׳ ומתפללין סדר שהתפללו ביום הראשון. טור ולבוש. ועיין לעיל סי׳ תפ״ז הסדר. וזהו לבני חו״ל שעושין יו״ט ב׳ אבל לבני א״י שעושין יום א׳ יום שני הסדר כמ״ש בסעי׳ שאח״ז.

ג ג) שם. עד סוף הענין. דהיינו עד וידבר משה את מועדי ה׳ ח״י או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳.

ד ד) שם. ומפטיר קורא וכו׳ עיין לעיל סי׳ קפ״ח סעי׳ ג׳ ובא״י מתחיל והקרבתם כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳.

ה ה) מה טוב לעסוק בפ׳ העומר בט״ז בניסן והוא בפ׳ אמור וידבר וכו׳ דבר אל בני ישראל וכו׳ עד ולחם וכו׳ ובפ׳ ויקרא ואם תקריב מנחת בכורים עד אשה לה׳ ויאמר אח״כ רבון וכו׳ כאלו נקרב העומר בזמנו. הגהות י״נ. פת״ע או׳ א׳ וי״ל עוד קודם רבון העולמים וכו׳ פ״י דמנחות ר׳ ישמעאל אומר העומר וכו׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳.

ו ו) [סעיף ב׳] ואם לא אמרו מחזירין אותו. ואפי׳ בתפלת ערבית ולא דמי לערבית דר״ח דשאני התם דאין מקדשין את החדש בלילה. רוקח סי׳ ר״ל. וכ״כ ה״ר יונה בפ׳ תה״ש. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עו״ש או׳ א׳ פר״ח. ער״ה או׳ א׳ מש״ז או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳.

ז ז) שם. ואם לא אמרו וכו׳ ואם הוא מסופק אם אמרו עיין לעיל סי׳ תכ״ב או׳ ח״י. וכן כל דיני יעלה ויבא יעו״ש בסעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ח ח) שם. ואם לא אמרו אין מחזירין אותו. דדוקא בתפלה לא סגי דלא יתפלל וכיון שלא התפלל כראוי יחזור אבל בבהמ״ז בחו״ה אי בעי לא אכיל דבר המחייב לבהמ״ז שיאכל בשר ופירות וע״כ אין מחזירין אותו. ט״ז סק״א. ועיין לעיל סי׳ קפ״ח סעי׳ ו׳ וסעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ט ט) ובענין מזמור לתודה עיין לעיל ססי׳ נ״א בהגה ובדברינו לשם בס״ד. ובענין הנחת תפילין בחו״ה עיין לעיל סי׳ ל״א סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד. ובענין חליצתן להנוהגין להניח תפילין בחו״ה עיין לעיל ססי׳ כ״ה בהגה וכתב ח״י או׳ ב׳ דכן נפשט המנהג ע״פ דברי מור״ם ז״ל לחלצם רק קודם

תפלת מוסף ואין לשנות יעו״ש. וכ״כ חק יוסף או׳ ז׳ אעפי׳ דבחו״ה של סוכות נוהגין לחלוץ התפילין קודם הלל בפסח נוהגין כפסק רמ״א בסי׳ כ״ה לחולצם קודם תפלת מוסף ושאני סוכות משום נטילת אתרוג ולולב שלא יהא התפילין הפסק עכ״ל. מיהו המש״ז או׳ א׳ כתב דהעולם נוהגין להסיר בין בפסח בין בסוכות קודם הלל יעו״ש. וכ״כ ישו״ע או׳ ב׳ אלא שכתב דמנהגו להמתין ביום א׳ דחו״ה של פסח עד אחר קריאת פ׳ קדש שנזכר בה ושמרת את החוקה הזאת וכו׳ יעו״ש.

י **י) שם. ובמוסף מתפלל וכו׳** והא דאין אומרים את מוספי ביום שני של פסח מפני שהיו מקריבין קרבן מוסף עם עומר התנופה יותר על מוסף היום וכן ביום השבועות שמוסיפין להקריב עם שתי הלחם. כתב השכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ דלא אמרינן את מוספי אלא במוסף שנוסף משום עצומו של יום כגון ר״ח ויו״ט וחו״ה דבשביל עצומו של יום ניתוספו בהם קרבן מוסף יתר על התמיד אבל ביום שני של פסח וביום הבכורים שלא ניתוספו בהם קרבנות אלו אלא בשביל סבה אחרת ביום שני של פסח מפני העומר וביום הבכורים מפני שתי הלחם ולא בשביל עצמו של יום יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ ט״ו. וכה״ג כתב הלק״ט ח״ב סי׳ רכ״ב והב״ד הברכ״י או׳ א׳ יעו״ש.

יא **יא) מי** שאמר ביום שני של פסח במוסף ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן את מוסף יום חג המצות הזה ואת קרבן העומר נעשה ונקריב וכו׳ אין מחזירין אותו. ברכ״י שם.

יב **יב) שם בהגה. אומר והקרבתם עולה וכו׳** ואינו מתחיל ובחדש הראשון וכו׳ לבוש. ר״ז או׳ ה׳.

יג **יג) שם בהגה. אומר והקרבתם וכו׳** וכ״כ לעיל ססי׳ תפ״ח דנוהגין לומר בכל יו״ט בתפלת מוסף פסוקי מוסף היום וכו׳ יעו״ש. ובדברינו לשם בס״ד. וכבר כתבנו שם דבני ספרד אין נוהגין כן יעו״ש.

יד **יד) [סעיף ג׳] ובחולו ש״מ אומר וכו׳** ש״מ דחו״ה לא מיקרי יו״ט ואין לומר בחו״ה בבהמ״ז הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב. מ״א סק״א. ח״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז סי׳ תפ״ז אר׳ ו׳ והריטב״א בחודושי סוכה דף ל״ח כתב משם רבו דחו״ה יו״ט מקרי ומה שאין אומרים בו בתפלה יו״ט מקרא קודש לפי שעושין בו מלאכה בדבר האבד שלא לזלזל ביו״ט ממש שיהיו סבורין ששוים בקדושה מכיון ששוין בשמותם. ברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ ע״ג וסי׳ קי״א בשם הרשב״א דחו״ה נמי מיקרי יו״ט יעו״ש והב״ד ער״ה סי׳ קפ״ח או׳ ב׳ וכתב כיון דהרשב״א והריטב״א והרדב״ז ס״ל דחו״ה מקרי יו״ט סמכינן עלייהו לומר בחו״ה הרחמן ינחילנו יום שכולו טוב דלא הוי שקרן כ״כ יעו״ש ובסי׳ זה או׳ ב׳ כתב דאפי׳ אומר בתפלה יו״ט מקרא קודש הזה לא הוי שקרן יעו״ש. ור״ה נמי מקרי יו״ט כמ״ש הטור בסי׳ תקפ״ב בשם מ״ס שמזכירין בו בתפלה ובכוס את יו״ט מקרא קודש הזה וכן נוהגין בספרד אלא שבאשכנז לא נהגו כן יעו״ש. והרב פרסומי ניסא דף קל״ז ע״א כתב דביו״ט יאמר הרחמן הוא יניענו למועדים הבאים לקראתנו לשלום יעו״ש. ועיין לקמן אות ט״ז.

טו **טו) ושמעתי** שביו״ט שחל להיות בשבת שי״א הרחמן ינחילנו ליום שכולו שבת טוב ומנוחה לחיי עולם. ח״י או׳ ד׳ ואין נוהגין כן אלא אומרים כל א׳ בפני עצמו וכמו רצה ויעלה ויבא. א״ר או׳ ד׳ ובסוכות יאמר כשחל בשבת הרחמן ינחילנו ליום שכולו שבת הרחמן ינחילנו ליום שכולו טוב הרחמן יקים סוכת דוד וכו׳ כי תדיר קודם א״א או׳ א׳.

טז **טז) שם הגה. ואנו אין נוהגין לומר מקרא קודש וכו׳** אבל אנו עכשיו בני אשכנז מנהגינו לומר מקרא קודש באתה בחרתנו בין ביו״ט ובין בחש״מ אבל ביעלה ויבא בעבודה אין אומרים מקרא קודש. וכ״כ רש״ל ומנהגינו לומר מקרא קודש. ב״ח. פרישה או׳ א׳ ט״ז סק״ב. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ מ״א סק״ב. ח״י או׳ ה׳ פר״ח. א״ר או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ד׳ והר״ז או׳ ה׳ כתב שמקצת מדינות אין אומרים מקרא קודש בחש״מ. אמנם המש״ז או׳ ב׳ כתב ומנהגינו לומר חג פלוני זמן וכו׳ מקרא קודש ומדלגין יו״ט בין ביו״ט שחרית ומוסף וחו״ה במוסף אבל ביעלה ויבא שבאתה בחרתנו או בעבודה א״א רק חג פלוני זכרנו וכו׳ ומדלגין מקרא קודש עכ״ל ועיין לעיל סי׳ תפ״ז או׳ ד׳.

יז **יז טוב) [סעיף ד׳] קורין ההלל בדילוג וכו׳** והטעם דבסוכות גומרין ההלל כל ימי החג ובפסח מדלגין לפי שימי חג הסוכות חלוקין בקרבנותיהן ובפסח אין חלוקין בקרבנותיהן. ערכין יו״ד סוף ע״א. ועוד הטעם בשם מדרש לפי שנטבעו המצריים בז׳ של פסח וכתיב בנפול אויבך אל תשמח. וכו׳ אמר הקב״ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה וכיון שביום ז׳ שהוא יו״ט לא יגמרו ההלל לכך אין גומרין אותו כל ימי חו״ה שלא יאמרו ימי חו״ה עדיפי מיום הז׳ שהוא יו״ט ויבואו לזלזל בו. ב״י ולבוש. ט״ז סק״ג. ח״י או׳ ו׳ ובכלבו סי׳ נ״ב כתב עוד טעם אחר לפי שאין חיוב מצה אלא בלילות ראשונות משא״כ סוכה כל ז׳ הימים יעו״ש. ובשער הכוו׳ דף פ״א ע״ב כתב הטעם לפי שכל האורות שנכנסו בליל פסח הם מתקיימים כל

הלילה וכל יום א׳ של פסח ולכן אומרים הלל גמור ביום א׳ של פסח ואח״כ מסתלקים לגמרי וחוזרים ליכנס בסדר המדרגות מדריגה אחר מדריגה ע״י ספירת העומר עד חג השבועות ולכן אין אומרם בשאר ימי הפסח הלל גמור אלא בדילוג יעו״ש. ועיד עיין לעיל סי׳ תפ״ח או׳ ז׳.

יח **חי) שם. קורין ההלל בדילוג וכו׳** ולענין הפסקה דינו כר״ח. מש״ז או׳ ג׳ וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ דדין ההלל בימים האלו הוא כדינו בר״ח לכל דבר עכ״ל ועיין לעיל סי׳ תכ״ב ובדברינו לשם בס״ד.

יט **יט) שם. קורין ההלל בדילוג וכו׳** ואחר ההלל אומרים קדיש שלם תתקבל על תפלת י״ח וכן בכל יום שיש בו מוסף אומרים קדיש שלם קודם הוצאת ס״ת על תפלת יוצר. לבוש ועיין לעיל סי׳ נ״ה או׳ ב׳ וסי׳ תכ״ג או׳ א׳ ואו׳ ב׳.

כ **ך) [סעיף ה׳] משך תורא וכו׳** סימני פרשיות הן. ביום הראשון משכו. ביום שני שור או כשב. ביום ג׳ קדש לי כל בכור. ברביעי אם כסף תלוה. בחמישי פסל לך. בששי במדבר סיני. בז׳ ויהי בשלח פרעה. בח׳ כל הבכור. וטעם סדר פרשיות הללו משום דבשני אית לן למיקרי שור או כשב משום דכתיב ביה וספרתם לכם ובשני מתחילין לספור את העומר. ובשביעי אית לן למיקרי ויהי בשלח שבשביעי אמרו ישראל שירה על הים והשאר כולן נקראות כסדר כתיבתן בתורה וכתוב בהן מענינו של פסח. הר״ן פ׳ בני העיר. מ״א סק״ג. ח״י או׳ ז׳ ר״ז או׳ ח׳ ואו׳ ט׳.

כא **כא) שם. משך תורא וכו׳** משך הוא משכו בפ׳ בא והוא ענינו של יום. תורא שור או כשב בפ׳ אמור שהוא כולל כל המועדות. וד׳ פרשיות חו״ה כולם יש בהם יציאת מצרים וקורין כסדר שכתובים בתורה. קדש לי כל בכור בפ׳ בא. כספא אם כסף תלוה בפ׳ ואלה המשפטים פסל לך בפ׳ כי תשא. במדברא וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני פ׳ בהעלותך. בז׳ בשלח מענינו של יום שנקרע בו הים. בח׳ כל הבכור פ׳ ראה שנזכר בה יציאת מצרים חק יוסף או׳ ח׳ ועיין בלבוש ששם כתוב ג״כ סיום הפרשיות ולא הוצרכנו לכתבם מפני שכבר הם כתובים בסידורים.

כא) ורמז לסי׳ זה משך תורא ר״ל כשמשכו ישראל לעשות להם את תבנית השור לע״ז שמשכוהו להם מתחת כסא הכבוד שהוא א׳ מד׳ פנים שבמרכבה. קדש בכספא ר״ל אז קדשוהו ועשאוהו בכסף ע״ש הכתוב וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל. ואח״כ מפרש ואיזהו פסל במדברא כלומר אותו הפסל שעשו ישראל במדבר. ומה נעשה להם ע״י כך שלח בוכרא כלומר ששלח הבכורות מעל עבודתו ובחר בשבט לוי שלא חטאו בעגל. ומפני שע״י הגאולה הזאת נבחרו הבכורות רמזו אותו ברגל זה לזכור מה שנאבד מהם וכל אחד יתן אל לבו. לבוש סעי׳ ט׳.

כב **כב) שם. משך.** אם במקום משכו קרא קדש וגמר הפ׳ ובירך המשלים ברכה אחרונה יצאו י״ח. ויום ג׳ יקרא משכו וטוב שיקרא נס פ׳ קדש ואם נזכר מהטעות בין שנזכר בעולה ראשון אחר שבירך ראשונה וכ״ש קודם שבירך בין שנזכר בעודו קורא לאיזה עולה או בין גברא לגברא ואפי׳ אם גמר הפ׳ כל עוד שלא בירך המשלים ברכה אחרונה יגלול ויקרא פ׳ משכו כולה והעולים שעלו מצטרפין לתשלום המנין. ואם חל פסח בשבת אף שעלה ה׳ וגמר הפרשה ובירך יעלו ב׳ עולים ויקראו שניהם פ׳ משכו. ש״ץ דף רפ״ו או׳ י״ג. לד״א בתוה״ש סי׳ משך או׳ י״א.

כג **כג) וכן** הדין ג״כ שאם במקום משכו קרא בכספא או פסל או בשלח אם כבר בירך המשלים ברכה אחרונה עלתה להם וביום הג׳ יקרא משכו וקדש ופ׳ בכספא או פסל או בשלח יחזור לקרות שנית ביום המיוחד שקבעו חז״ל ואם נזכר קודם צריך לגלול הס״ת ולקרות פ׳ משכו כמ״ש בסמוך. ש״ץ שם או׳ י״ד. לד״א שם או׳ י״ב ועיין לעיל סי׳ תפ״ח או׳ כ״ח.

כד **כד) שם. תורא.** אם דילג פסוק א׳ או יותר וקרא להלן אפי׳ היה הדילוג בפ׳ העומר א״צ לחזור ולקרות ונ״ל שאם דילג פסוק ובקצרכם וכו׳ נכון שיחזור ויקרא אותו הש״ץ בלא ברכה כיון שיש בזה מצות מתנות עניים. ש״ץ שם או׳ ב׳ לד״א שם בסי׳ תורא או׳ א׳.

כה **כה) אפי׳** לא קרא רק ה׳ עולים בצמצום ודלג פ׳ העומר וכל שאר פרשיות וכבר בירך החמישי ברכה אחרונה ואמר קדיש על הקריאה יצא מיהו נכון שיקרא הש״ץ בקול רם כל מה שדילג בלא ברכה כלל. ואם נזכר קודם אמירת קדיש אפי׳ שכבר בירך המשלים ברכה אחרונה שפיר יכול לעלות עולה אחר ולברך לדידן דנהגינן להוסיף על עולים בשבת ויו״ט. ש״ץ שם או׳ ג׳ לד״א שם או׳ ב׳.

כו **כו) אם** טעה ש״ץ וסיים הפרשה עה הרביעי לא יאמר קדיש ויעלה ה׳ ויקרא בסדר אמור ויאמר קדיש ואף אם אמר קדיש העולה בס׳ שני משלים הענין. ואם סיים הפ׳ עם הג׳ יעלו שנים בספר שני. וגם בא״י שלדידהו הוי חו״ה אם קרה מקרה וסיים הפ׳ עם השני יעלו שנים בספר ב׳ ויחלק פ׳ המוספין לשני חלקים. ש״ץ שם או׳ ה׳ לד״א שם או׳ ג׳.

כז **כז) שם. קדש בכספא וכו׳** ואם טעה ושינה והקדים המאוחרת בסדר ד׳ ימים של חו״ה קורא ביום של אחריו פ׳ שדילג ואעפ״י שלא קראן כסדר הכתוב בתורה יצא. מהריק״ש בהגהו׳ פר״ח. חק יוסף או׳ ח׳ י״א בהגה״ט. שו״ג או׳ ט׳ ברכ״י או׳ ג׳ וכתב שכן הסכימו מהר״א אזולאי והרב בני חיי

והכי נקטינן ודלא כמהר״י קוב״ו ומהר״ש יצחקי שהורו למי שקרא בכספא במקום קדש שאף למחר יקרא בכספא יעו״ש. וכ״כ בספרו לד״א סי׳ ט׳ או׳ ח׳ ש״ץ דף רס״ח ע״ב כס״א. או׳ ב׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז או׳ ט׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

כח כח) ואם טעה ש״ץ וקרא בכספא במקום קדש וכשסיים עולה א׳ ברכה אחרונה הרגישו שהם טועים כתב המט״י דיגללו ס״ת ויקראו קדש ועולה ב׳ יקראו עמו שיעור תרי גברי ועולה א׳ יצטרף עם העולים לחובת היום וכתב דאע״ג דכתב הפר״ח בשם מהריק״ש שאם טעה ושינה בסדר ד׳ ימים של חו״ה יצא התם שכבר סיים הקריאה אבל כאן שעדיין ס״ת לפניו ונזכר בעולה א׳ לא יסיים כ״א בסדר היום יעו״ש. וכ״כ שע״א שער ח׳ או׳ י״ז. אמנם המחב״ר או׳ ב׳ כתב כיון שקרא העולה א׳ פ׳ אם כסף ובירך ברכה אחרונה יגמרו קריאתם בפ׳ אם כסף ולמחר יקראו פ׳ קדש כיון דכולהו שייכי ואין קפידא ולא יגללו הס״ת והכי עדיף ממ״ש הרב ז״ל דיגללו הס״ת ומנין העולים יהיו משני פרשיות יעו״ש. וכ״כ בספרו לד״א שם. וכתב הש״ץ דף רפ״ח או׳ ב׳ דאפי׳ נזכר מהטעות בעולה ראשון קודם שבירך ברכה אחרונה לא יגלול הס״ת לפ׳ קדש אלא יגמור כל הקריאה בפ׳ אם כסף ולמחר יקרא פ׳ קדש במקום בכספא. וכ״כ הלד״א בתוה״ש סי׳ קדש או׳ א׳ מיהו נראה דזהו דוקא בקהל הקבוע בבהכ״נ דאלו שהתפללו היום בבהכ״נ זו יתפללו גם למחר אבל אם מתחלפים כולם או מקצתם כל זמן שלא גמרו הקריאה של אם כסף יש לגלול הס״ת ולקרות פ׳ קדש דהא א״א להניח קדש למחר כיון שבאים אחרים שלא קראו אם כסף ואלו של היום אם לא יקראו קדש הרי חסרו פ׳ א׳ דהא למחר יקראו ג״כ אם כסף עם קהל אחר ועוד י״ל דה״מ דוקא במקום שאין בו אלא בהכ״נ א׳ אבל אם יש בהכ״נ הרבה יש לחוש משום איסור לא תתגודדו אם אלו קורין קדש ואלו קורין אם כסף ועוד י״ל אפשר דיש סוד בדבר לקרות דוקא דבר יום ביומו וע״כ יש לעשות כמו שכתבנו. ועיין ב״ד סי׳ ס׳ ויפ״ל ח״ג או׳ ב׳ ודוק. ועוד עיין לקמן או׳ ל״א.

כט כט) ואם לא התחיל לקרות בפ׳ אם כסף אפי׳ הראהו הש״ץ לעולה בפ׳ אם כסף וע״ד כן בירך העולה ותיכף נזכר הש״ץ צריך לגלול הס״ת לפ׳ קדש ואם צריך העולה לחזור ולברך הוי ספק וק״ל סב״ל ובאתרא דנהיגי לפסוק כמרן ז״ל בכל מילי צריך לחזור ולברך. ש״ץ שם או׳ ג׳ אבל הלד״א שם או׳ ב׳ כתב בסתם שלא לברך. ועיין לעיל סי׳ ק״מ סעי׳ ג׳ ובדברינו׳ לשם או׳ ט״ו ודוק.

ל ל) ואם הראהו הש״ץ לעולה למעלה מפ׳ קדש שהיא בפ׳ משכו וע״ז בירך העולה יקרא משם במקום שהראהו עד פ׳ קדש ועד בכלל ויברך כדי לצאת לכ״ע. ש״ץ שם או׳ ד׳ לד״א שם או׳ ג׳ שע״א שם.

לא לא) חוץ מפ׳ אם כסף אם טעה שבמקום קדש קרא באחת משאר פרשיות המועד כל עוד שלא בירך העולה הג׳ ברכה אחרונה צריך לגלול הס״ת ולקרות פ׳ קדש ואם כבר גמר הג׳ הפ׳ ובירך עלתה הקריאה ופ׳ קדש שדילג אין לה תשלומין ביום אחר כלל. ש״ץ שם או׳ ה׳ אמנם בס׳ או׳ אמת או׳ ע״ט כתב להשיג ע״ז שכתבו לחלק בין אם כסף לשאר פרשיות דהא מדברי מהריק״ש שכתבנו לעיל או׳ כ״ז משמע דאין חילוק וע״כ כתב דאפי׳ אם טעה וקרא אחת משאר פרשיות במקום קדש שיקרא קדש ביום שהיתה ראויה לקרות אותה פ׳ שקרא במקום קדש וכן הדין בכל א׳ מד׳ ימים של חו״ה אם טעה והחליף זה בזה בכל גוונא יעשה כמשפט הזה ועו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ח שכתבנו דה״מ במקום שאין להם אלא בהכ״נ א׳ דכ״ע ידעי שקורין היום מה שדלגו אתמול אבל אם יש בכהנ״ג הרבה אף אם טעו וקראו אם כסף במקום קדש אם לא גמרו עדיין הקריאה יקראו קדש ואם גמרו שכבר בירך הג׳ ברכה אחרונה עלתה להם הקריאה ופ׳ קדש שדילג אין לה תשלומין ליום מחר.

לב לב) יום חו״ה דפסח מי שקרא בפ׳ המועדות תלתא גברי ואחר שבירך הג׳ הזכירוהו לש״ץ דלא סיים הפ׳ ההיא ועלה הד׳ וספר שני לפניו. העלה הרב פרי הארץ בח״ב א״ח סי׳ ו׳ דאם הג׳ עדיין בתיבה אף שכבר בירך ברכה אחרונה יגמור הש״ץ כל הפ׳ עמו עד גמירא ולא יברך אחריה והרביעי יקרא בספר ב׳ ואם הג׳ כבר ירד מהתיבה והזכירוהו לש״ץ דחיסר גמר הפ׳ בספר הראשון אם הרביעי עדיין לא בירך יקרא במוסף היום בספר שני ושארית פ׳ המועדות של היום לא יקראנה כלל. ואם הרביעי הראו לו בפ׳ היום ובירך לקרוא בס׳ ראשון ואחר זה הזכירוהו לש״ץ אז יקרא הרביעי תשלום הפ׳ ויעלה חמישי ויקרא במוסף היום ע״ד שפסק מרן סי׳ תרפ״ד. ברכ״י או׳ ד׳ וכ״פ בספרו לד״א סי׳ ט׳ או׳ ח׳ ועיין ש״ץ דף רנ״ה ע״ג ואות אמת או׳ ע״א מ״ש ע״ז ומ״מ נקטינן כדברי הברכ״י כיון שכ״פ בספרו לד״א.

לג לג) שם בכספא. אם במקום אם כסף טעה והתחיל לקרות פ׳ פסל לך אם למחר הוא יום שבת כל עוד שלא סיים הפ׳ עם הג׳ ובירך ג״כ צריך לגלול הס״ת לפ׳ אם כסף לקרותה אבל אם למחר לא הוי שבת אזי לא יגלול הס״ת אלא יסיים כל הקריאה היום בפ׳ פסל כיון שהתחיל בה ולמחר יקרא פ׳ פסל. ש״ץ דף רפ״ח או׳ ד׳ לד״א בתוה״ש סי׳ בכספא או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ ל״א שכתבנו שזהו במקום שאין להם רק בהכ״נ א׳ יעו״ש. וא״צ לכפול הדברים בכל המקומות.

לד לד) וכן אם טעם שבמקום אם כסף התחיל לקרות בפ׳ במדברא אם חל פסח ביום ה׳ יסיים קריאתו היום בפ׳ במדברא ולמחר יקרא אם כסף. ש״ץ שם או׳ ה׳ לד״א שם או׳ ב׳ וגם בזה כבר כתבנו לעיל או׳ ל״א דזהו דוקא במקום שאין מתחלפים או שאין להם בהכ״נ אחר אבל אם הם מתחלפים או

שיש בהכ״נ אחר כל זמן שלא גמר הג׳ ובירך ברכה אחרונה יש לגלול ס״ת ולקרות פ׳ אותו היום יעו״ש וא״צ לכפול הדברים בכל המקומות.

לה לה) ואם הטעות היה שבמקום אם כסף קרא אחת משאר הפרשיות אז לעולם צריך לגלול הס״ת לקרות אם כסף אלא שאם כבר גמר הג׳ ובירך ברכה אחרונה עלתה להם הקריאה ופ׳ אם כסף אין לה תשלומין. ש״ץ שם או׳ ו׳ לד״א שם או׳ ג׳.

לו לו) שם. פסל. ואם הראהו למעלה בפ׳ ראה אתה וכו׳ כיון שבשבת שחל בחו״ה מתחילין מפ׳ ראה אתה אעפ״י שבחול אין מתחילין משם לכ״ע לא מיקרי כי הא כמי שהראהו בפ׳ אחרת אלא כיון שבירך ע״ז העולה יתחיל הקריאה משם ואילך. ש״ץ שם או׳ ב׳ לד״א שם בסי׳ פסל או׳ א׳ שע״א שער ח׳ או׳ י״ט.

לז לז) ואם במקום פסל טעה והתחיל פ׳ במדברא יגמור כל הפ׳ ולמחר יקרא פסל אבל אם טעה וקרא אחת משאר פרשיות כל שנזכר קודם שגמר הפ׳ הג׳ ובירך יגלול הס״ת ויקרא פסל ואם כבר גמר ובירך עלתה להם הקריאה ופ׳ פסל אין לה תשלומין. ש״ץ שם או׳ ג׳ לד״א שם או׳ ב׳ ג׳.

לח לח) שם במדברא. אם טעה ודילג פ׳ ראשונה והתחיל מפ׳ שנייה איש איש ועלו בה ב׳ עולים והג׳ קרא פ׳ ראשונה למפרע או שחלקו פ׳ המוספין לשנים יצאו. ש״ץ שם או׳ ב׳ לד״א שם בסי׳ במדברא או׳ א׳.

לט טל) שם. שלח. אם הראה הש״ץ לעולה פ׳ קדש נכון שיקרא משם עד קצת מפ׳ בשלח ויברך. ש״ץ דף רפ״ט או׳ ג׳ לד״א סי׳ שלח או׳ א׳

מ מ) אם במקום בשלח קרא בא׳ משאר פרשיות כל עוד שלא בירך המשלים ברכה אחרונה יגלול ויקרא בשלח. ואם בירך עלתה להם הקריאה. ואם הטעות היה שקרא פ׳ קדש יעלה עולה אחר ויקרא בשלח. ולענין תשלומי פ׳ בשלח נראה דלמחר שעושין יו״ט שני מספק יום א׳ במקום כל הבכור יקרא בשלח נפרסם נס קריעת י״ס. ש״ץ שם או׳ ד׳ לד״א שם או׳ ב׳ שע״א שם או׳ כ״ו.

מא מא) שם בוכרא. וכשחל בשבת מתחילין מעשר תעשר כדי שיעלו בה ז׳ עולין. לבוש. וגם יש שייכות לקריאה זו בפסח דהוא תחלת הקציר משום מצות הצדקה ומתנות לעניים האמורים בפ׳ זו ע״ד שכתבו רש״י והר״ן גבי ש״ע. ש״ץ שם או׳ ב׳ שע״א שם או׳ כ״ח.

מב מב) שם. בוכרא. ואם התחיל הקריאה מפסוק שמור וכו׳ וקראו ע״ס סדרא ד׳ עולים ונזכר מהטעות ועלה ה׳ וקרא למפטיר פ׳ כל הבכור שדילג יצא י״ח ויוכל לומר קדיש אחריו שכבר נשלם מנין העולים אעפ״י שקרא למפרע. גם אם לא עלה חמישי בספר א׳ המפטיר שקרא בספר ב׳ השלים המנין דק״ל מפטיר עולה למנין. ש״ץ דף ר״ץ או׳ ו׳.

מג מג) וכן כשחל בשבת אם טעו והתחילו הקריאה מכל הבכור ואילך ה׳ עולים והשנים הנשארים קראו למפרע בעשר תעשר או שקרא שנים בספר שני יצאו י״ח מנין העולים. ש״ץ שם.

מד מד) אם טעה כשחל בשבת וקרא ז׳ עולים מעשר תעשר עד שמור ודילג משמור עד סוף סידרא ובירך ברכה אחרונה ואמר קדיש יעלה עילה א׳ ויקרא מה שדילג ויאמר קדיש פעם אחרת. ונכון שיעלה עוד עולה אחר כיון שמותר להוסיף. ש״ץ שם או׳ ז׳ לד״א שם סי׳ בוכרא או׳ א׳ שע״א שם.

מה מה) אם במקום כל הבכור קרא א׳ משאר פרשיות אם נזכר קודם שבירך המשלים יגלול ויקרא כל הבכור ואם בירך יצאו י״ח. ש״ץ שם או׳ ח׳ לד״א שם או׳ ב׳

מו מו) שם. כ״א כשחל פסח ביום ה׳ וכו׳ כי כשחל ביום ז׳ או ביום א׳ אין שבת בחו״ה וכשיבא ביום ג׳ בא שבת ביום ה׳ שסימנו פסל. טור. וביום ב׳ ד׳ ו׳ לא יחיל פסח משום דלא בד״ו פסח כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ח סעי׳ א׳ יעו״ש.

מז מז) שם. קורא ראה אתה וכו׳ וטעמא משום שיש שם באותה פ׳ מצות שבת ורגלים וחו״ה דכתיב את חג המצות תשמור שממנו למדנו איסור מלאכת חו״ה במס׳ חגיגה. רש״י מגילה ל״א ע״א. ולפי שצריכים לקרות ז׳ מתחילין לקרות מראה אתה וכו׳ לבוש.

מח מח) ואם לא קרא רק פ׳ פסל כיון שקרא ז׳ עולים יצא ואפי׳ דילג ג״כ מפ׳ פסל פסוק א׳ א״צ לחזור ולקרות. ש״ץ דף רפ״ט או׳ ב׳ לד״א בתוה״ש סי׳ ח׳ או׳ א׳ שע״א שער ח׳ או׳ כ״א.

מט מט) ואם לא התחיל לקרות אלא שטעה הש״ץ והראהו לעולה בפ׳ פסל וע״ז בירך העולה ונזכר תיכף יתחיל לקרות מפ׳ ראה וא״צ לחזור ולברך לכ״ע. ש״ץ שם או׳ ג׳ לד״א שם או׳ ב׳.

נ ג) אם במקום פ׳ ראה אתה טעה וקרא באחת משאר פרשיות המועד כל עוד שלא בירך המשלים ברכה אחרונה יגלול הס״ת ויקרא פ׳ ראה ואם כבר בירך יצא י״ח חוץ מפ׳ במדברא דכיון שאין בה לקרות רק ד׳ עולים אפי׳ גמר הפ׳ הד׳ אכתי צריך לגלול לפ׳ ראה בשביל הג׳ עולים. ש״ץ שם או׳ ה׳ לד״א שם או׳ ג׳ שע״א שם.

נא נא) וכשגמר הפ׳ בטעות ובירך דיצאו י״ח לענין תשלומי פ׳ ראה יש חילוק שאם היה הטעות שקרא עשר תעשר בחו״ל איכא תשלומין ביום ח׳ שיקרא פ׳ ראה שדילג במקום כל הבכור אבל בא״י דליכא קריאה ביום ח׳ הרי זה לא יוכל לתקון ביום אחר. ש״ץ שם או׳ ו׳ לד״א שם או׳ ד׳.

נב בנ) ואם היה שטעה וקרא פ׳ אם כסף אם היה בשבת שחל ביום ג׳ של פסח אז יש לה תשלומין לפ׳ פסל שלמחר יקרא קדש ולמחרתו במקום בכספא יקרא פסל שדילג ואם היה זה בשבת שחל ביום ה׳ ה״ז מעוות ל״י לתקון. ש״ץ שם או׳ ז׳ לד״א שם או׳ ה׳.

נג גנ) ואם הטעות בשאר הפרשיות לעולם אין לה תשלומין לפ׳ ראה שדילג. ש״ץ שם או׳ ח׳.

נד דנ) [סעיף ו׳] קורין הרביעי. קאי אחו״ה. ח״י או׳ ח׳ חק יוסף או׳ ט׳ ור״ל אבל בשני יו״ט אחרונים קורא המפטיר בספר שני.

נה הנ) שם. קורין הרביעי וכו׳ וא״א קדיש עד אחר שקרא הרביעי שנשלם מנין הקרואים. ב״י בשם רי״ו. מ״א סק״ד. חק יוסף שם. ר״ז או׳ י״א. משא״כ שבת ויו״ט נשלם המנין ז׳ וה׳ ויוה״כ ו׳ אומרים קדיש קודם המפטיר א״א או׳ ד׳.

נו ונ) שם. ומתחיל והקרבתם וכו׳ עיין לעיל סי׳ תפ״ח סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד.

נז זנ) [סעיף ז׳] בליל יו״ט האחרון וכו׳ פי׳ בליל ז׳ טור. מ״א סק״ה. ר״ל דבב׳ הלילות של יו״ט האחרון מקדשין על היין ואין אומרין זמן לפי שאינו רגל בפני עצמו כמ״ש לקמן או נ״ט.

נח חנ) שם. בליל יו״ט האחרון מקדשין על היין. וכן ביום חייב לקבוע סעודתו על היין כמ״ש לקמן סי׳ תקכ״ט סעי׳ א׳ יעו״ש.

נט טנ) שם. ואין אומרים זמן. כדאיתא בסוכה מ״ז ע״א א״ר יוחנן אומרין זמן בשמיני של חג ואין אומרין זמן בז׳ של פסח ומפרש התם טעמא בגמ׳ לפי דשמיני של הסוכות רגל בפ״ע משא״כ ז׳ של פסח יעו״ש.

ס ס) שם הגה. ואומרים בתפלה ובקידוש זמן חרותינו וכו׳ דלא כי״א שכתבו די״ל זמן שמחתינו לפי שהיו שמחים שטבעו המצריים בים. ד״מ או׳ א׳ מיהו הח״י או׳ ט׳ כתב דהנוהגין לומר כן אין למחות בידם יעו״ש. וכ״כ הישי״ע או׳ ב׳ אמנם חק יוסף או׳ י״א כתב דמ״מ כדי לצאת אליבא דכ״ע י״ל זמן חרותינו יעו״ש.

סא סא) אור ז׳ של פסח יש חיוב בזיווג. כ״כ בשער הכוו׳ דף פ״ו ע״ב יעו״ש. וכ״כ מו״ב או׳ רי״ח. ועיין לעיל סי׳ ר״מ או׳ ה׳.

סב סב) ליל ז׳ דפסח טוב לקום קודם אשמורת הבוקר ולקרות סוד קריעת ים סוף בזוהר. פע״ח שער כ״א פ״ח. ואח״כ נוהגין לומר פ׳ בשלח עד כי אני ה׳ רפאיך בהתלהבות כאילו עומד על הים וראה הנס ואומר שירה. ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳.

סג סג) [סעיף ח׳] מפטירין ביום ז׳ וידבר דוד. שהיא שירה כמותה ומדבר בה מיציאת מצרים עלה עשן באפו וכו׳ וישלח חיציו ויפיצם וכו׳ רש״י מגילה ל״א ע״א.

סד סד) שם. ובים השמיני עוד היום וכו׳ לפי שמפלתו של סנחריב בליל פסח היה. רש״י שם. ומה שהניחו אותם ליום שמיני כדי לסמוך אותה למפלת פרעה שהיתה ביום ז׳.

סה סה) הגר״א ביו״ט אחרון אכל סעודה ג׳ ואף שלא אכל בשאר יו״ט מפני חיבוב מצות אכילת מצה שזמנו הולך לי׳. מעשה רב הלכות פסח או׳ קפ״א. פת״ע או׳ ט״ו.

סו סו) [סעיף ט׳] מתפלל כדרכו של שבת וכו׳ ואם שכח לומר בתפלת שחרית ישמח משה ואמר אתה בחרתנו והזכיר גם של שבת א״צ לחזור ולהתפלל. מט״מ סי׳ תרע״ט בשם שה״ל. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ פר״ח. חק יוסף או׳ י״ב ש״ץ דף רמ״א ע״ד. ובשה״ל גופיה ותניא מבואר דה״ה בערבית ומנחה דשבת וחו״ה. א״ר או׳ ח׳ וכ״כ השו״ג או׳ י״ט מסברא דנפשיה. וכ״כ לעיל סי׳ רס״ח או׳ ח״י יעו״ש.

סז סז) ואם חתם בשחרית שבת וחו״ה מקדש השבת וישראל והזמנים א״צ לחזור. הרב מהר״י פאראג״י מהמה בתשו׳ כ״י סי׳ קי״א. ברכ״י או׳ ו׳ כס״א אר ד׳ ער״ה או׳ ה׳ וכתב שם הער״ה וברור הוא דהכא לכ״ע א״צ לחזור יעו״ש.

סח **סח) ואם** חתם מקדש ישראל והזמנים ולא הזכיר שבת לא יצא. ואם תוך כדי דיבור חזר ואמר מקדש השבת יצא. הרב הנז' שם סי' קי"ב. ברכ"י או' ז' כס"א שם. ער"ה שם. וכתב שם הער"ה דאף למ"ש סי' תפ"ז דא"צ לחזור התם לא הוי שינוי מטבע אלא ששכח של שבת אבל הכא דלא הו"ל למימר מקדש ישראל והזמנים הוי משנה מטבע חכמים יעו"ש. ועיין לעיל סי' תפ"ז או' ך' ואו' י"ד.

סט **סט) שם. ואומר יעלה ויבא בעבודה.** ואין מזכיר בה שבת כמ"ש לעיל סי' תכ"ה סעי' א' לגבי ר"ח וכ"כ לעיל סי' תפ"ז או' ל"ב יעו"ש.

ע **ע) שם. ובמוסף אומר סדר מוסף יום חו"ה אלא שמזכיר של שבת וכו'** ואם מתפלל מוסף שבת לחוד לא יצא וצריך לחזור. כ"נ פשוט וכ"כ הרב החסיד מהר"ר דוד מלמד הב"ד בשו"ת מים רבים סי' מ"ב אם בשבת ור"ח התפלל מוסף של שבת דלא יצא וכ"כ שם סי' מ"א. ברכ"י או' ח' ועיין לעיל סי' תכ"ה או' כ"ו.

עא **עא) ואם** בשבת חו"ה התפלל תפלת מוסף של חו"ה ולא זכר שבת כלל רק בחתימה זכר וחתם מקדש השבת וישראל והזמנים נ"ל דלא יצא וצריך לחזור וכן בשבת וחו"ה אם התפלל מוסף של שבת לבד ואמר יעלה ויבא בעבודה צריך לחזור ולהתפלל מוסף שבת וחו"ה כיון שלא זכר שם מוסף דחו"ה. ברכ"י או' ט' מיהו במחב"ר סי' רס"ח סוף או' ה' חזר וכתב דבשני הדינים הנז' בין כשהתפלל מוסף דחו"ה והחתימה כתקנה בין אם התפלל מוסף שבת ואמר יעלה ויבא בעבודה יצא ואינו חוזר ומה גם דסב"ל יעו"ש. וכ"כ במחב"ר בסי' זה או' ה' והב"ד החק"ל סי' ד"ן וכתב דעיקר כמשנה ראשונה אמנם בס' יוסף אומץ החזיק דבריו שבמחב"ר נגד האק"ל יעו"ש. וכ"כ בספרו קש"ג סי' כ"ד או' ז' וכ"פ הש"ץ דף רמ"א ע"ד. ועיין לעיל סי' תכ"ה או' כ"ה וסי' רס"ח או' כ"ב.

עב **עב) שם. את יום המנוח הזה.** ומנהגינו לומר את יום השבת הזה כמ"ש לעיל סי' תפ"ז או' ח"י יעו"ש.

עג **עג) שם. וכן אומר את מוספי וכו'** ואם אמר את מוסף וכן ביום שצ"ל את מוסף אמר את מוספי אינו חוזר כמ"ש לעיל סי' תכ"ג או' טו"ב יעו"ש.

עד **עד) שם. ומפטירין היתה עלי.** כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן ונצחת גוג ומגוג בתשרי ומשו"ה בניסן מפטירין העצמות היבשות ובתשרי ביום בא גוג. טור בשם רב האי גאון. לבוש. ט"ז סק"ד. ולפי תרגום ירושלמי בשלח משמע שמתי יחזקאל היו משבט אפרים שיצאו ממצרים קודם הקץ ונכשלו ודומה קצת שהוא מעין המאורע. שה"ל. א"ר או' י"ב. ומיהו מ"ש ולפי תרגום ירושלמי בשלח משמע וכו' כ"ה בהדיא במס' סנהדרין צ"ב ע"ב יעו"ש.

עה **עה) כתב** הטור שבת שחל להיות ביו"ט קורא במנחה בסדר אותה שבוע עכ"ל והש"ע לא כתבו משום דכבר כתבו לעיל סי' רצ"ב סעי' א' יעו"ש. ואומרים ואני תפלתי. לבוש. א"א או' ט' ועיין לעיל סי' רצ"ב סעי' א' מ"ש בזה. ובענין צדקתך שם בסעי' ב'.

עו **עו) כתב** בשכנה"ג או' ה' מנהגינו בשבת שקודם שלש רגלים מתנדבים שלש פעמים זכר לשלש פעמים בשנה איש כמתנת ידו ומזה הטעם קורין פ' כל הבכור בכל יום שני של שלש רגלים ויש מקומות עושין השלש פעמים ביו"ט עצמו יש עושין ביו"ט א' ויש עושין אותו ביו"ט שני יעו"ש ונראה דהיותר נכון לעשותו קודם הרגל וג"כ לחלקו קודם לרגל כי כ"כ בזוה"ק פ' יתרו דף פ"ח ע"ב ת"ח בכולהו שאר זמנין וחגין בעי ב"נ לחדי ולמחדי למסכני ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכני עונשי סגי וכו' יעו"ש וכשהוא קורא כל הבכור הרי כבר קיים המצוה.

עז **עז) שם הגה. ואין מזכירין בברכת ההפטרה לפסח וכו'** שהרי אם לא היה שבת לא היו אומרים הפטרה בחו"ה. לבוש. ב"ח. ט"ז סק"ה.

עח **עח) שם הגה. ואין מזכירין בברכת ההפטרה לפסח וכו'** אבל בברכת ההפטרה של שבת חו"ה דסוכות מזכירין בה של יו"ט. דרשות מהרי"ל הלכות סוכה. וכתוב שם הטעם לפי שחג הסוכות חלוק עם קרבנותיו דמוסף שקרב היום אינו נקרב למחר אבל חג המצות אין חלוק יעו"ש והב"ח כתב הטעם לפי דבשל סוכות גומרין בו ההלל ואינו דומה לר"ח יעו"ש. וכ"כ הלבוש בסי' תרס"ג סעי' ג' דשאני חו"ה דסוכות כיון שגומרין בו ההלל וכל יום הוא כרגל בפ"ע כיון שמשתנין קרבנותיו יעו"ש. וכ"כ העו"ש או' ב' דדוקא בפסח אבל בחו"ה של סוכות חותמין בהפטרה מקדש השבת וישראל והזמנים. וכ"כ מ"א בסי' זה סק"ז ובססי' תרס"ג. ח"י או' יו"ד. מיהו המאמ"ר סי' תרס"ג אר ג' כתב דמסתמיות דברי מרן ז"ל בש"ע סי' זה וסי' תרס"צ וסי' רפ"ד ומדברי מור"ם ז"ל סי' ת"ץ משמע שגם בשבת חו"ה של סוכות אין להזכיר של יו"ט דאלמלא שבת אין הפטרה בחו"ה וכתב שכן הם נוהגין יעו"ש. וכ"כ הברכ"י סי' תכ"ה או' ב' דאף בשבת וחו"ה של סוכות אנו אנו חותמין אלא בשל שבת עכ"ל. וכ"כ הנה"ש או' ב' על דברי מור"ם הנז' דדייק לומר לפסח לאפוקי סוכות שמנהג האשכנזים לחתום מקדש השבת וישראל והזמנים וכו' יעו"ש וממ"ש שמנהג האשכנזים משמע דבמקומו אין נוהגין כן. וכ"כ בשמן המשחה סי' ח"י דף יו"ד ע"ב דאין נוהגין בירושת"ו להזכיר אפי' בשבת חו"ה דסוכות יעו"ש אמנם היפ"ל ח"ב סי' תרס"ג או' ב' כתב שמנהג אזמיר יע"א להזכיר בין באמצע בין בחתימה וכתב שכן המנהג ג"כ בעיר אדריאנו פולי ואגפים וקושטא ולוורונו כמנהג כל מדינות

אשכנז יעו״ש. וכ״ה המנהג במדינת בבל ואגפיה וצ״ל שג״כ הוא מנהג הח״ו ופרס וערי אשור שכולם הולכים. אחר מנהג מדינת בבל כנודע. וגם בעיר עוז לנו ירושת״ו עתה בכמה קהלות מזכירין בחו״ה דסוכות בין באמצע בין בחתימה ומ״ש בשמן המשחה דאין נוהגין בירושת״ו להזכיר אפשר דאינו מנהג ברור דהרי לא כתב זה בס׳ התקנות ומנהגים של ירושת״ו ועוד אפשר לומר מפני שעתה רבו אכלוסים ממקומות שונים וכל אחד נוהג כמקומו. ועיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ ס״ה.

עט **עט) ואם** לא אמר והזמנים וכן אם לא הזכיר באמצע אין מחזירין אותו. בכורי יעקב ססי׳ תרס״ג. וכ״ז בהפטרה בלבד לא בתפלת שמ״ע ולא בקידוש ליל שבת ולא בברכת מעין שבע. רו״ח או׳ ט׳. ואם הזכיר א״צ לחזור וכן אם הזכיר בברכת הפטרה של שבת וחו״ה דפסח א״צ לחזור וכמ״ש לעיל או׳ ס״ו בענין תפלת שחרית וה״ה לכאן דמאי שנא.

פ **פ) שם בהגה. ונוהגים לומר שיר השירים וכו׳** כ״כ הרד״א בסדר הגדה דנהגו העולם לקרות בחג המצות שיר השירים מפני שהוא מדבר מגאולת מצרים. ובחג השבועות רות מפני שכתוב בו בתחלת קציר ועוד שאבותינו שקבלו התורה נתגיירו וכן רות נתגיירה. ובחג הסוכות אומרים קוהלת מפני שכתוב בו תן חלק לשבעה וגם לשמונה שהם ימי החג יעו״ש והב״ד ד״מ או׳ א׳ ועיין עוד במ״א סק״ח ובאחרונים כמה טעמים לזה ואין להאריך ועוד עיין לקמן סי׳ תרס״ג סעי׳ ב׳ בהגה.

פא **פא) שם בהגה. והעם נהגו שלא לברך עליהם וכו׳** וכ״כ בתשו׳ הרמ״א סי׳ ל״ה ועי״ש שכתב כמה טעמים לזה שאין לברך עליהם יעו״ש. וכ״כ ב״י סי׳ תקנ״ט והעולם לא נהגו לברך כלל על שום מגילה חוץ ממגלת אסתר יעו״ש. מיהו הלבוש וב״ח ומנהגים ומט״מ כתבו לברך על כלם חוץ מקהלת. והב״ד מ״א סק״ט וכתב וכן עיקר. וכ״כ בביאורי הגר״א. אבל הט״ז סק״ו כתב כל המברך על מגילות אלו היא ברכה לבטלה יעו״ש. והב״ד ח״י או׳ י״א וכתב וכן עיקר וכ״כ א״א או׳ ט׳ דספק ברכות לקולא ושלא לברך כמ״ש הט״ז כ״א במגלת אסתר הכתובה כהלכתה מברכין עליה לא בשאר מגילות ואף כתובה כהלכתה וט״ב אפ״ה אין מברכין עכ״ל וכ״כ במש״ז או׳ ו׳ והא״ר או׳ יו״ד כתב דיש לברך עליהם בלא שם ומלכות. וכ״כ בסי׳ תרס״ג או׳ ו׳

סימן תצא

א **א) [סעיף א׳] מבדיל בתפלה כמו במו״ש וכו׳** ט״ס כאן ובטור כתב מתפללין ערבית כמו במו״ש ומבדילין על הכוס כדרך שמבדילין במו״ש אלא וכו׳ ביאורי הגר״א. וכ״ה בש״ע הישן שנדפס בשנת שכ״ז.

ב **ב) שם. אלא שאין מברך על הנר.** דכיון דיו״ט מותר בהדלקת הנר לא שייך לברך על הנר. ב״י ב״ח, לבוש.

ג **ג) שם. ולא על הבשמים.** דטעמא דמברכין אבשמים במו״ש משום נשמה יתירה וביו״ט ליכא נשמה יתירה. והא דאין מברכין אבשמים כשחל יו״ט להיות במו״ש כיון דיש לו מאכלים חשובים וטובים מישב דעתו ממילא בלא ריח בשמים. תו׳ ביצה ל״ג ע״ב. והב״ד ב״י. וכ״כ התו׳ בפסחים ק״ב ע״ב ד״ה רב דשמחת יו״ט ואכילה ושתיה מועיל כמו הבשמים יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ רצ״ז או׳ א,

ד **ד) מי** ששכח להבדיל במוצאי יו״ט יכול להבדיל כל השבוע. בית יהודה ח״ב סי׳ כ״ח. והב״ד הברכ״י או׳ א׳ וכתב עליו דאין ראייתו מכרעת וכ״כ במחב״ר או׳ א׳ ששמע מא׳ מגדולי דורו שאין דעתו נוחה ולא שמיע ליה הוראת הרב הנז׳ ואין לסמוך עליו למעשה עכ״ל. וכ״כ לעיל סי׳ רצ״ט או׳ כ״ד יעו״ש.

ה **ה) כתוב** במנהגים דבמו״ש חו״ה אין לומר ויהי נועם וכו׳ ועל דרך האמת שמעתי וראיתי שנהגו לומר ויהי נועם בכל מו״ש אף בחו״ה וכ״ש אם חל יו״ט באמצע השבוע וכמש״ל רסי׳ רצ״ה. ברכ״י או׳ ב׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ט׳.

ו **ו) ואין** מזכירין אליהו הנביא כשמבדילין במוצאו יו״ט הרד״א דף צ׳ ע״ב. מחב״ר אר ג׳ שע״ת או׳ א׳ והטעם עיין לעיל סי׳ רצ״ה או׳ י״ט. ונראה דא״א ויתן לך אלא במו״ש דוקא או מוצאי יו״ט כשהוא במו״ש. א״ר או׳ ב׳ אבל לא במו״ש ליו״ט ולא במוצאי יו״ט לחול. מש״ז או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ רצ״ה או׳ י״ב.

ז **ז) ומי** שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבע״י ונמשך עד הלילה ועדיין לא התפלל והבדיל מותר לאכול חמץ דכיון שחשכה לילה הוי חול לכל מילי. מ״א סק״א. ח״י או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ חק יוסף או׳ א׳ שו״ג או׳ א׳. ומשמע מדברי ח״י הנז׳ דגם קודם הבדלה שרי ועיין לעיל סי׳ רצ״ט סעי׳ א׳. אבל ישי״ע או׳ א׳ כתב דבכה״ג אפשר לומר דפורס מפה ומבדיל לכ״ע ואח״ז יאכל חמץ עכ״ל. וכ״כ א״א או׳ א׳ דלאכול חמץ קודם שהבדיל אסור.

ח ח) **ואם** עדיין לא בירך בהמ״ז בודאי אין לו לאכול חמץ דהרי יצטרך לומר יעלה ויבא משום דאזלינן בתר התחלת הסעודה כדאיתא לטיל ססי׳ קפ״ח וא״כ יהיה תרתי דסתרי. מ״ב או׳ א׳. אמנם מדברי הישי״ע שכתבנו באו׳ הקודם שכתב דפורס מפה וכו׳ משמע בהדיא דגם קודם בהמ״ז שרי וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ הנז׳ ובלא״ה כבר כתבנו לעיל סי׳ קפ״ח או׳ מ״ג דהנכון שלא להזכיר מעין המאורע אם משכה סעודתו עד הלילה יעו״ש.

ט ט) **[סעיף ב׳] יו״ט שחל להיות וכו׳** בין יום א׳ של יו״ט בין יום ב׳ טוור. לבוש. ועיין לקמן סי׳ תקצ״ט.

י י) **שם. אומר באתה בחרתנו ותודיענו.** ואם אירע ששכח לומר ותודיענו א״צ לחזור כיון שעתיד לאומרו על הכוס. ש״ץ דף רי״ז או׳ ו׳ רו״ח או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רצ״ד סעי׳ א׳ וסעי׳ ב׳.

יא יא) **הגר״א** היה משתדל במוצאי יו״ט לטעום חמץ והיה נמנע מלאכול אחר הפסח מצה שיוצאין בה י״ח בפסח וכ״ז להיכרא לעשות המצוה שאין עושין אותה להנאה כ״א מפני גזירת הבורא ית״ש. מעשה רב ה׳ פסח או׳ קפ״א.

סימן תצב

א א) **[סעיף א׳] יש נוהגין להתענות וכו׳** כ״כ הטור בסי׳ זה ובסי׳ תכ״ט נוהגין באשכנז ובצרפת להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח והחג וכו׳ וסמכו אותם על מקרא דאיוב ויהי כי הקיפו ימי המשתה וכו׳ אולי חטאו בני וכו׳ ובשביל שימי המועד הם ימי משתה ושמחה אולי חטאו עכ״ל אבל בשבועות דלא הוי אלא יום א׳ או שנים לא שכיח שמחה טובא. ב״י ססי׳ תכ״ט. ר״ז או׳ א׳ מ״א סק״א. לבוש. ובתמים דעים סי׳ קע״ח כתב דאנשי מעשה וחסידים מתענים אף אחר חג השבועות. ח״י או׳ א׳ פר״ח א״ר או׳ ד׳ חק יוסף או׳ א׳ וכ״כ באו״ח דף צ״ב ע״ב. והב״ד הברכ״י או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳ וכתב שם השע״ת והיכא דנהוג אין לשנות ובמדינתינו לא נהגו כן עכ״ל ור״ל דלא נהגו להתענות אחר השבועות. ובלא״ה גם בתמים דעים לא כתב אלא אחסידים ואנשי מעשה. והמתענים אחר שבועות אין להתענות עד לאחר י״ג יום מר״ח סיון. ועיין לעיל סי׳ קל״א או׳ ק״ז.

ב ב) **שם. עד שיעבור כל חדש ניסן וכו׳** בניסן אין מתענין אותם כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ט סעי ב׳ ובתשרי אין מתענין בסופו לפי שהוא מרובה במועדות לכך מתענין אח״כ. לבוש. ועיין לעיל סי׳ קל״א או׳ צ״ח.

ג ג) **שם. עד שיעבור כל חודש ניסן ותשרי וכו׳** ואף למנהגינו שנוהגין שמותר להתענות בתשרי אחר אסרו חג מ״ע אין קובעים בו תענית בתחלה. מ״ב סק״ב. ר״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תי״ז או׳ ט״ז.

ד ד) **שם. ואז מתענים.** הנהגתי שלא להתחיל בה״ב במרחשון עד י״ז במרחשון דהוי רביעה ראשונה והכי איתא בס׳ אבי״ה וכן ראיתי ממהרי״ל ז״ל. ליקוטי מהרי״ו סי׳ ל״ד. כנה״ג בהגה״ט. פר״ח. אמנם בד״מ סי׳ תכ״ט או׳ ד׳ כתב על דברי מהרי״ו הנז׳ דראבי״ה אזיל לטעמיה דפי׳ דטעמא משום הגשמים אבל לטעם שכתב הטור אין לחוש מתי מתענה וכן נוהגין דאין אנו ממתינין עכ״ל וזהו שכתב כאן בהגה מיד בה״ב וכו׳ לאפוקי ממהרי״ו וכמ״ש מ״א סק״ג וכ״כ הע״ז סק״א דבזמנינו שמקדימין להתענות אין מפסידין והם זריזים ונשכרים עכ״ל.

ה ה) **שם. ואז מתענים.** ומברכין אותם בבהכ״נ מיד בשבת הראשון שאחר ר״ח אייר או אחר ר״ח במרחשון ונותנין מי שבירך כל מי שיקבל עליו להתענות אותם ולכך מי שאמר אמן על אותו מי שבירך א״צ לקבל עליו עוד התענית. ואומרים אותו מי שבירך אחר אשרי קודם יהללו בעוד הס״ת בידו כדי לברך העם עם הס״ת. לבוש. וכ״כ המ״א שם דמי שענה אמן א״צ קבלה וכ״כ ח״י או׳ ב׳ חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ ג׳ ור״ל שא״צ לקבל התענית במנחה שלפניו ומ״מ כתב המ״א סי׳ תקס״ג בשם הלבוש דאינו חייב להתענות אף שענה אמן ואפי׳ גמר בלבו אז להתענות אלא א״כ הוציא בשפתיו יעו״ש. מחה״ש. וכ״כ הר״ז שם.

ו ו) **ובשבת** שמברכין ר״ח אין להזכיר התענית שנאמר ביום טובה היה בטוב מכ״ש בשבת והוא ר״ח דרשות מהרי״ל ה׳ שבועות. ח״י שם. א״ר או׳ א׳ חק יוסף שם. ר״ז או׳ ד׳ אלא ממתינין לברך בשבת הבא ואחר אותו שבת מתחילין להתענות בה״ב ר״ז שם.

ז ז) **ואם** יש מילה או חתונה באותה שבת נוהגין לברכו במנחה משום מהיות טוב אל תקרי רע. מ״א סק״ג. ח״י שם. א״ר או׳ ה׳ חק יוסף שם. ר״ז שם. והטעם כתב המאמ״ר או׳ ב׳ מפני שעיקר שמחת המילה והחתונה בשחרית יעו״ש. ולפ״ז גם בשבת שמברכין החודש יש לברך המתענים בה״ב במנחה כיון שאין השמחה אלא בשחרית בשעה שמברכין החדש. וכ״כ חק יוסף שם.

ח ח) **שם בהגה. ובאשכנז וצרפת נהגו להתענות.** אבל בספרד לא נהגו אין נוהגין להתענות תעניות הללו אבל בספרד אין נוהגין להתענות תעניות הללו שו״ג סוף או׳ א׳.

ט ט) **שם בהגה. נהגו להתענות וכו׳** בתעניות אלו וכן בעשי״ת אם אירע ברית מילה מצוה לאכול וא״צ התרה. הגמ״י פ״א מה׳ תענית. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ א׳ פר״ת. חק יוסף או׳ ד׳ ר״ז או׳ ה׳ ומיהו זהו דוקא בשלא קבלו מאתמול אלא סמך על עניית אמן אבל אם חזר וקבלו עליו מאתמול הר״ז נדר וצריך התרה. לבוש. וכן כשרוצה לאכול מחמת שאינו בריא צריך התרה בג׳ א״ר או׳ יו״ד. ויח׳ עוד זה לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ בהגה וסי׳ תקפ״א סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש.

י י) **שם בהגה. ועושין אותו כמו ת״צ לקרות ויחל.** שחרית ומנחה. ומפטירין במנחה דרשו. ואומרים ענינו הש״ץ בין גואל לרופא שחרית ומנחה ויחיד רק במנחה בש״ת. וא״א ענינו ואין קורין בתורה כ״א כשיש בבהכ״נ עשרה גדולים שמתענין ומשלימים ואף שיש עשרה וא׳ אינו משלים עד צ״ה א״א ענינו ברכה בפ״ע. לבוש ומש״ז. ועי״ש עוד מ״ש בזה ולקמן סי׳ תקס״ו ובדברינו לשם בס״ד.

סימן תצג

א א) [**סעיף א׳**] **נוהגין שלא לישא אשה וכו׳** בכל המקומות. טור. לבוש. ב״ח.

ב ב) **שם. שלא לישא אשה וכו׳** ומשמע מסתמיות דברי הש״ע דאין חילוק בין נישואין של מצוה כגון שאין לו אשה ובנים לנישואין שאינו של מצוה. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ וכ״כ הזר״א חא״ח סי׳ ס״ח דאף במקום שרובם אין נזהרים בתספורת בימים אלו אין להתיר לישא בתוך העומר מי שלא קיים פ״ו דנישואין חמירא להו מתספורת שהרי לא ראינו שנהגו התר אלא בתספורת יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ א׳ וכתב דהגם דמהר״ם לונזאנו והפר״ח שרו לישא אשה למי שלא קיים פו״ר וטעמם ונימוקן עמם מ״מ פשט המנהג שאין נישאין כלל עד ל״ג עכ״ל. וכ״כ כנה״ג בהגה״ט על דברי מהר״ם הנז׳ דאין אנו נוהגין כן. וכ״כ העו״ש שם. ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ א׳ ועיין בשבות יעקב ח״ב סי׳ ל״ה שכתב שפעם אחת היקל חכם א׳ בענין הנישיאין תוך ימי הספירה נגד המנהג ולא עלה זיווגם יפה וע״כ כתב דשומר נפשו ירחק מנישואין בימים כאלו אף שיהיה הרבה צדדין להקל כי חמירא סכנתא מאיסורא ולא לבטל המנהג בפרהסיא עכ״ל ועיין לקמן או׳ י״ב.

ג ג) **שם. שלא לישא אשה וכו׳** ואפי׳ אלמון זקן שרוצה לישא אשה אלמנה זקנה אסיר דלא פלוג. הרשב״ש סי׳ תרנ״ב. זכ״ל או׳ ע׳ ולהחזיר גרושתו מן הנישואין בכל גוונא שרי דאין כאן שמחה וכדלקמן סי׳ תקמ״ו סעי׳ ב׳ מהריק״ש פר״ח. חק יוסף או׳ ב׳ שו״ג סוף או׳ א׳ י״א בהגה״ט. מ״ב או׳ א׳.

ד ד) **שם. שלא לישא אשה וכו׳** והטעם שלא להרבות בשמחה מפני שבאותו זמן מתו תלמידי ר״ע. טור. ומ״מ ברכת שהחיינו מותר לומר באלו הימים מן הפסח עד ל״ג והגם דכתוב לקמן סי׳ תקנ״א סעי׳ י״ז טוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים וכו׳ שאני חרבן בהמ״ק דחמיר לן טפי מאמ״ר או׳ ב׳ ואין חילוק בין פרי למלבוש וכ״כ עיקרי הד״ט ססי׳ כ״א יעו״ש. יפ״ל ח״ג או׳ ג׳ וכן מורים בי מדרשא ואין חוששין למ״ש בס׳ מל״ח סי׳ ו׳ או׳ י״ב מנהג טוב שלא לחנך מלבוש וכו׳ בין פסח לל״ג יעו״ש.

ה ה) **שם.** מפני שבאותו זמן מתו תלמידי ר״ע. ולסיבת היותן ממוחין דקטנות לכן היו מבחי׳ הדינין הקשין והיו קנטרנין ושונאין זא״ז כמ״ש ז״ל שלא היו נוהגין כבוד זל״ז (עיין יבמות ס״ב ע״ב ובסוף מדרש קוהלת) וכאשר באו ימי העומר שבין פסח לעצרת שאז הוא זמן קטנות והם ימי הדין ואז הוא זמן יניקת החיצונים לכן פגעה בהם אז מדה״ד של הקטנות על שלא נהגו כבוד זל״ז ומתו בימים ההם בהיותם קטנים ולא הגיעו להגדיל ולהאריך ימים לסיבה הנז׳ ובבוא יום ל״ג לעומר אז נתגלה קטנות שני שהוא שם אכדט״ם והנה הוא חילוף שם אלהים (עיין לעיל סי׳ תע״ג או׳ ד׳) אשר הוא בחי׳ רחמים בסוד אלהים חיים ואז פסקו מלמות. שער הכוו׳ דף פ״ו סוף ע״ד וריש דף פ״ז. פע״ח שער כ״ב פ״ז. וכ״ז שעושין זכר כדי להתרחק מהשנאה והקנאה והתאוה והגאוה והכבוד ולקנות מדת האהבה והענוה והשלום ולכן כתב בשער הכוו׳ דף א׳ ע״ג להזהיר מאד בענין אהבת החברים העוסקים בתורה ביחד יעו״ש. ועי׳ לקמן או׳ כ״ו.

ו ו) **שם. מפני שבאותו זמן מתו תלמידי ר״ע.** ובשה״ל וברי״ו כתבו עוד שני טעמים א׳ לפי שמשפט רשעים בגיהנם לר״י בן נורי מפסח ועד עצרת (עדיות סוף פ״ב) ועוד שהם ימי דין על התבואה שלכך העומר היה בא מן השעורים יעו״ש. ח״י או׳ ג׳.

ז ז) **שם. אבל לארס ולקדש ש״ד.** שלא יקדמנו אחר וכמ״ש לקמן סי׳ תקנ״א סעי׳ ב׳ וכ״כ מ״א סק״א.

ח ח) **שם. אבל לארס ולקדש וכו'** שניהם לשון קידושין כמ"ש בא"ה סי' כ"ז דאומר לה הרי את מקודשת לי או הרי את מאורסת לי יעו"ש. ועיין בתיקונים תיקון יו"ד כוונת הקידושין והטבעת וז' ברכות יעו"ש.

ט ט) **שם. אבל לארס ולקדש ש"ד.** ומותר לעשות באותו פעם סעודת ארוסין. מ"א סק"א. וכן מותר לעשות רקודין א"ר או' ב' א"א או' א' מחה"ש. אבל לעשות רקודין ומחולות של רשות נהגו לאסור ואף מי שעשה שידוכין אסור לעשות ריקידין ומחולות. מ"א שם. ועכשיו שאין מקדשין אלא בשעת נשואין מ"מ מותר לעשות שידוכין ולעשות סעודה דהא אפי' סעודת רשות נוהגין היתר רק לעשות שמחות יתירות בריקידין ומחולות נהגו איסור. ח"י או' ד' חק יוסף או' ג' ר"ז או' א' מ"ב או' ג' וגם בחו"ה דפסח ריקודין ומחולות של רשות יש לאסור. מש"ז או' ב' ומר"ח סיון עד שבועות יש להסתפק אם יש להקל בריקודין ומחולות של רשות. א"ר שם. א"א שם. ועיין לעיל סי' קל"א סעי' ז' בהגה דמשמע דהם כמו יו"ט.

י י) **שם. ונשואין נמי מי שקפץ וכנס אין עונשין אותו.** ה"ד בנשואין שעושה מצוה אבל אם נסתפר בימי העומר נוהגין לקנוס. שכנה"ג בהגב"י או' ד' עו"ש או' א' א"ר או' ג' א"א או' ה' ר"ז או' ב' מ"ב או' ד'.

יא יא) **שם הגה. מיהו מל"ג בעומר ואילך וכו'** והגם דגם דעת הש"ע כן דהא כתב עד ל"ג לעומר אפ"ל דלפני מור"ם ז"ל לא היה כתוב בש"ע עד ל"ג לעומר אלא רק בין פסח לעצרת וכגרסת הטור והלבוש וע"כ כתב להגיה מיהו מל"ג וכו'.

יב יב) **שם בהגה. הכל שרי.** היינו לאותם הנוהגין לספר מל"ג ואינך (כמ"ש לקמן סעי' ב') אבל לדידן שנוהגין איסור תספורת (כמ"ש לקמן סעי' ג' בהגה) אסור ג"כ לישא. מיהו עד ר"ח אייר מותרים לישא כשם שמותרים לספר כמ"ש סעי' ג' מ"א סק"ב. וכשחל ר"ח בשבת שיש בו תוספת שמחה שבת ור"ח מותרין הכל לישא באותו שבת ר"ל אף הנוהגין איסור גם עד ר"ח אייר. ב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' ד' עו"ש או' א' מ"א שם. פר"ח סעי' ג' חק יוסף או' ח' ר"ז או' ח' וה"ה דמותר להסתפר. שכנה"ג שם. עו"ש שם. פר"ח שם. ר"ז שם. מיהו הא"ר או' ד' כתב שהגאון זקנו ז"ל לא היה רוצה להתיר לעשות נשואין בר"ח אייר שחל בשבת אף שהב"ח מתיר יעו"ש. והב"ד ח"י או' ב' וכתב וכל מקום ומקום יתפוס כפי מנהגו ובספק אין להחמיר באבילות ישנה דקילא והוא רק מצד המנהג עכ"ל וכ"ז למנהג בני אשכנז כי יש מקומות שאין מסתפרים עד ל"ג ומל"ג ואילך ול"ג עצמו בכלל מסתפרין ויש מקומות שמסתפרים עד ר"ח אייר ור"ח אייר בכלל אבל אח"כ אין מסתפרין עד עצרת רק בל"ג עצמו מסתפרין וה"ט דעד ר"ח אייר ור"ח אייר בכלל איכא ט"ז ימים ונשארו ל"ג שמתאבלים בהם כמ"ש הב"ח יעו"ש. אבל בני ספרד אין נוהגין להסתפר ולא לישא רק עד ל"ג ומשם ואילך כדעת הש"ע ורק בתספורת יש נוהגין להחמיר כדברי האר"י ז"ל שלא לספר עד העצרת וכאשר יבואר לקמן.

יג יג) **[סעיף ב'] נוהגין שלא להסתפר עד ל"ג וכו'** והאר"י ז"ל לא היה מגלח ראשו אלא בע"פ ובערב חג השבועות ולא היה מגלח לא ביום ר"ח אייר ולא ביום ל"ג לעומר בשום אופן. שער הכוו' דף פ"ו ע"ד. פע"ח שער כ"ב פ"ז. וכ"כ הנה"ש דף כ"ה ע"ד דצריך ליזהר מאד שלא לגלח בשום אופן אלא ביום מ"ט וכמנהג האר"י ז"ל ולא כמ"ש קצת המקו' לגלח במ"ח ויעו"ש טעם בסוד. וכ"כ הברכ"י א' ו' ובספרו מו"ב או' רכ"א יעו"ש. וכתב עו"ש הנה"ש דגם לחתן לא התרתי לגלח קודם שבועות בכמה ימים. וכ"כ המו"ב שם. וכ"כ באגרות הרמ"ז ססי' ב' שלפי מנהג האר"י ז"ל אפי' אם יזדמן ברית מילה אין להסתפר בכל זמן העומר. שע"ת או' ח' וכתב עו"ש הנה"ש דנסתפקתי אם חל יום מ"ט בשבת אם מותר לגלח במ"ח ולא אפשיטא לי ולולי שהכרחוני כמעט לא הייתי מגלח. והב"ד המו"ב שם וכתב וכן עיקר לגלח בע"ש שלא יכנס לחג כשהוא מנוול יעו"ש.

יד יד) **מי** שנהג שלא להסתפר מפסח ועד עצרת מהניה ליה התרה. כתונת יוסף סי' י"ט. זכ"ל או' ע'.

טו טו) **שם עד ל"ג וכו'** מי ששלמו ל' של אבלו בימי העומר בין ר"ח לל"ג התיר להסתפר הזר"א סי' ס"ז וכתב שכן הסכימו הלכה למעשה עם מע' הרב מר אחיו מהרד"ך זלה"ה אלא שכתב וטוב היה לעשות התרה ועוד חילק בזה יעו"ש. מחב"ר או' ג, שע"ת או' ז' והיינו אם יש צורך בדבר כגון שגדלו שערותיו ויש לו כאב ראש מזה וכדומה. ועיין לקמן או' מ"ח.

טז טז) **שם שלא להסתפר עד ל"ג וכו'** ונטילת הצפרנים נהגו העולם להתיר וגם מן הדין שרי. זכ"ל או' ע' יעו"ש. מל"ח סי' ו' או' א'

יז טוב) **שם שלא להסתפר עד ל"ג וכו'** מי שנוהג להסתפר בכל ע"ש ואם יעבור אפי' שעה יש לו מיחוש הראש ותקנתו הוא להסתפר מיד מותר לו להסתפר בימי העומר. עולת שמואל סי' י"א. עיקרי הד"ט סי' כ"א או' ח' בי"ע או' י"ב.

יח יח) **שם ואין להסתפר עד ל"ד בבקר.** שיש במדרש שמתו מפסח עד פרוסת העצרת והוא ט"ו יום קודם העצרת וכשתסיר ט"ו יום ממ"ט יום נשארו ל"ד והנה הם ל"ג שלימים ומגלחים ביום ל"ד בבקר כי מקצת היום ככולו. ב"י. עו"ש או' ב' ביאורי הגר"א. ועיין שכנה"ג בהגב"י או' א' שכתב ולא שייך לומר מקצת היום ככולו אלא ביום ולא בלילה יעו"ש. וכ"ד הרב"ד סי' ר"פ. וכ"כ בביאורי הגר"א דלא אמרינן מקצת היום ככולו עד שתגיע החמה

יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ אמנם הפר״ח כתב דהרוצה לסמוך אמ״ד דמקצת היום ככולו הוי אף במקצת הלילה ולהסתפר בלילה לא הפסיד כלום יעו״ש. מיהו השו״ג או׳ ז׳ כתב דאנן קבלנו הוראות הש״ע הילכך אין להסתפר אלא ביום ולא בלילה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל׳

יט **יט) אם** מחדש הוקבע יריד בימי העומר בחצרות השר ואיכא קפידא אם ילכו שם בלי תיקון הזקן בזה האריכו הזר״א סי׳ ס״ט וחד גברא רבא למצא צד ההתר יעו״ש. מחב״ר או׳ ד׳ ועי״ש שדעת הזר״א שכל מי שצריך לילך שם יבא לפני ב״ד ויפתחו לו בפתח וחרטה כדי שלא ליתן תורת כל א׳ וא׳ בידו יעו״ש.

כ **ך) שם. עד ל״ד בבקר.** במקום שאין מסתפרים ביום ל״ג כ״א ביום ל״ד בבקר ואירע לאחד שיש לו קרוב שהיה לו להתאבל והוא קרוב למות ומתיירא שימות וצריך למנות עוד ל׳ להסתפר מותר בכה״ג להסתפר ביום ל״ג וביותר יעשה התרה. רו״ח או׳ ב׳.

כא **כא) מי** שקפץ ונסתפר בל״ג אין עונשין אותו אעפ״י שהוא מהנוהגים להסתפר בל״ד. נאמן שמואל סי׳ יו״ד. וכ״כ הפר״ח דמי שנהג להסתפר בל״ג אין מוחין בידו אפי׳ הוא במקום דמסתפרין בל״ד יעו״ש. זכ״ל או׳ ע׳ ועיין לקמן או׳ כ״ט.

כב **כב) מי** שנהג לגלח ביום ל״ד כמו שנוהגין בני ספרד ואח״כ נהג לגלח ביום ל״ג כמנהג אשכנז אין כאן משום לא תתגודדו. נאמן שמואל שם. י״א בהגב״י. בי״ע או׳ ה׳.

כג **כג) שם. אלא א״כ חל יום ל״ג ע״ש וכו׳** ואם יהיה איזה מניעה שלא יוכל לצאת ביום ו׳ להסתפר שרי ליה להסתפר בליל ששי. ב״ד סי׳ ר״פ זכ״ל שם.

כד **כד) שם הגה. ובמדינות אלו אין נוהגין כדבריו אלא מסתפרים ביום ל״ג.** וה״ט לפי שאנו תופסין עיקר כדברי התו׳ שכתבו האחרונים משמם שלא מתו אלא בימים שאומרים תחנה בהם ונמצא שלא מתו בז׳ ימי הפסח ובז׳ שבתות ובשני ימים של ר״ח אייר ובר״ח סיון שהם י״ז ימים אלא שמאחר שא״א לז׳ ימי הפסח בלא שבת נמצא שאינם רק ט״ז ימים שלא מתו בהם נשארו ל״ג שמתו בהם לפיכך נוהגין אבילות ל״ב יום ומסתפרים בל״ג עצמו מטעם שנת׳ דמקצתו ככולו. ב״ח. וכ״כ בדרשות מהרי״ל.

כה **כה) שם בהגה. אלא מסתפרים ביום ל״ג.** ומשם ואילך כמ״ש לעיל סעי׳ ב׳ בהגה וכ״כ בהגה לקמן סעי׳ ג׳ וכ״כ לעיל או׳ י״ב בשם הב״ח וכ״כ הט״ז סוף סק״א וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ מיהו במט״מ סי׳ תרפ״ח כתב ואנו נוהגין שלא להסתפר רק ביום ל״ג ולפניו ולאחריו לא. וכ״כ הלבוש. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ וכתב וכן הנהיג זקנו הגאון ז״ל וכך הם נוהגין אחריו יעו״ש. והרב ח״א כלל קל״א או׳ י״א כתב דבקהלינו נוהגין איסור מיום א׳ דר״ח אייר עד ג׳ סיון דאמרינן מקצת היום ככולו מלבד בל״ג לעומר נוהגין היתר יעו״ש. וכ״ז מנהגי אשכנזים אבל מנהג הספרדים כדברי הש״ע שאין מסתפרים מפסח עד ל״ד ומל״ד ואילך מסתפרים ואנשי מעשה אין מסתפרים מפסח עד ערב שבועות כדברי האר״י ז״ל כמ״ש לעיל או׳ י״ב ואו׳ י״ג יעו״ש. ונ״מ לאלו שמגלחין במועד שכתוב לקמן סי׳ תקל״א דלהנוהגין לגלח עד ר״ח אייר הוי דין חו״ה דפסח כדין חו״ה דסוכות ושרי ולהנוהגין שלא לגלח אלא דוקא עד ל״ג או ל״ד או עד ערב שבועות ואפי׳ בר״ח אייר אין מגלחין י״ל איסור עומר רביע עליה ואסור. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ דלפי דעת הש״ע דל״ג שלמים בעינן ואין מסתפרין בר״ח אף בחו״ה אינו יכול להסתפר דמ״ש מר״ח ונ״מ לאבל שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל דמותר להסתפר בחו״ה (כמ״ש סי׳ תקל״א סעי׳ ז׳) מטעם עומר אינו יכול להסתפר יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ משמע הא אם מנהגו לגלח בר״ח שרי לגלח בחו״ה וכ״כ ב״ד סי׳ רע״ח למסתפרים בר״ח אין שום ספק שמסתפרים בחו״ה אלא שכתב יראה דאפי׳ לשאין מסתפרים בר״ח מותר להסתפר בחו״ה משום דבחו״ה אין נוהג אבילות יעו״ש. וכ״ה דעת הישי״ע או׳ ב׳ דבר משה ח״א א״ח סי׳ ל״ב. מיהו בערב ז׳ של פסח גם הא״ר כתב שם אפשר דמותר. וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳.

כו **כו) שם. בהגה ומרבים בו קצת שמחה.** לזכר שפסקו מלמות. דרשוא מהרי״ל ר״ז או׳ ה׳. מיהו הפר״ח הקשה ע״ז וכתב הטעם שהשמחה היא על אותם תלמידים שהוסיף אח״כ ר״ע שלא מתו כאלו יעו״ש. ועיין בשער הכוו׳ דף פ״ז ע״א שכתב ובבוא יום ל״ג לעומר אז נתגלה קטנות ב׳ של אי׳ שהוא שם אכדט״ם אשר באי׳ והנה הוא חילוף שם אלהים (עיין לעיל או׳ ה׳) אשר הוא בחי׳ רחמים בסוד אלהים חיים וכו׳ ולכן סמך אח״כ ר״ע את ה׳ תלמידיו הגדולים מבחי׳ ה׳ גבורות דגדלות שהם כנגד ה׳ אותיות אכדט״ם שהם רחמים ואלו נתקיימו בעולם והרביצו תורה ברבים והם ר״מ ור׳ יהודה ור׳ אלעזר בן שמוע ור״ש ור׳ נחמיה יעו״ש.

כו) וכתב עו״ש בשער הכוו׳ ענין מנהג שנהגו ישראל ללכת ביום ל״ג לעומר על קברי רשב״י ור״א בנו אשר קבורין בעיר מירון כנודע ואוכלין ושותין ושמחים שם אני ראיתי למורי ז״ל שהלך לשם פ״א ביום ל״ג לעומר הוא וכל אנשי ביתו וישב שם ג׳ ימים ראשונים של השבוע ההוא וזה היה פעם הא׳

שבא ממצרים אבל אין אני יודע אם אז היה בקי ויודע בחכמה הזו הנפלאה שהשיג אח״כ. וה״ר יונתן שאגי״ש העיד לי שבשנה הא׳ קודם שהלכתי אני אצלו ללמוד עם מוז״ל שהוליך את בנו הקטן שם עם כל אנשי ביתו ושם גילחו את ראשו כמנהג הידועה ועשה יום משתה ושמחה גס העיד ה״ר אברהם הלוי כי בשנה הנז׳ הלך גם הוא שם והיה נוהג לומר בכל יום בברכת תשכון נחם וכו׳ וגם בהיותו שם אמר נחם וכו׳ ואחר שגמר העמידה א״ל מוז״ל כי ראה בהקיץ את רשב״י ע״ה עומד על קברו וא״ל אמור את האיש הזה אברהם הלוי כי למה אומר נחם ביום שמחתינו ולכן הוא יהיה בנחמה בקרוב (ועיין ברכ״י או׳ ד׳ שכתב אפשר דהקפידא היא שהיה שם על ציון רשב״י והראיה שלא נענש מקודם כשאמר בשנים שעברו יעו״ש) ולא יצא חדש ימים עד שמת לו בן א׳ וקבל עליו תנחומין וכתבתי כל זה להורות כי יש שורש במנהג הזה הנז׳ ובפרט כי רשב״י ע״ה הוא מה׳ תלמידיו הגדולים של ר״ע ולכן זמן שמחתו ביום ל״ג לעומר כפי מ״ש לעיל ביום ל״ג לעומר עכ״ל. וכ״כ בס׳ פע״ח שער כ״ב פ״ו. וכתב שם בפע״ח והטעם שמת רשב״י ביום ל״ג יעו״ש. וכ״כ הברכ״י שם. וכ״כ הר״ז בסידורו דיום ל״ג בעומר הוא יום פטירת רשב״י ע״ה וכ״כ הרב בני יששכר ח״א מאמרי חודש אייר מאמר ג׳ או׳ ב׳ ואו׳ ו׳ וכ״כ ח״א כלל קל״א או׳ י״א דביום ל״ג הילולא דרשב״י ולכבודו נוהגין קצת שמחה יעו״ש והוא ע״פ מה דאיתא בזוה״ק פ׳ ויחי דף רי״ח ע״א ופ׳ האזינו סוף אדרא זוטא דף רנ״ו ע״ב דיום פטירת רשב״י ע״ה קרי ליה הילולא יעו״ש. אכן מדברי שער הכוו׳ הנז׳ משמע דהשמחה היא משום דבאותו יום סמך ר״ע את ה׳ תלמידיו ורשב״י ע״ה הוא מתלמידיו הגדולים וכ״כ הברכ״י בספרו טוב עין סי׳ ח״י או׳ פ״ז ובמראית העין בליקוטים שבסוף הספר סי׳ ז׳ או׳ ח׳ יעו״ש. ואפשר דהא והא איתא. ועיין בסה״ק חפץ בחיים דרוש ל״ג לעומר מ״ש עוד בזה יעו״ש.

כז כז) יום ל״ג לעומר ירבה שמחה לכבוד רשב״י זי״ע כי הוא יומא דהלולא דיליה ונודע שרצונו הוא שישמחו ביום זה כידוע ממעשה מהר״א הלוי ז״ל ומעשים אחרים אשר שמענו ונדעם מפום רבנן קדישי ויש מי שנהג לעשות לימוד בליל ל״ג לעומר בי עשרה ללמוד שבחי רשב״י המפוזרים בזוהר ואדרא זוטא והוא מנהג יפה. מו״ב או׳ רכ״ג וכ״כ בספרו טוב עין סי׳ ח״י דב״ן ע״ד.

כח כח) שם. בהגה. ואין אומרים בו תחנון. גם בערב של יום ל״ב וכ״כ במנהגים בדין התחנון שכן נוהגין במעהרי״ן ובפיה״ם. ובדרשות מהרי״ל כתב המנהג באשכנז שבשחרית א״א תחנה משא״כ בערב אומרים תחנה וא״כ מ״ש הרב ג״כ דאין להסתפר עד ל״ג עצמו הוא ממהרי״ל ע״פ מנהגו אבל לאותן הנוהגין שלא לומר תחנה מבערב ה״ה דמותר להסתפר דהא בהא תליא. וכה״ג כתב המי״ט. ח״י או׳ ו׳. מיהו המחה״ש סק״ג כתב דאף לנוהגין שלא לומר תחנה מבערב אין להסתפר בלילה עו״ש. אבל הר״ז או׳ ה׳ כתב כדברי ח״י דלנוהגין שלא לומר תחנון במנחה של ערב ל״ג מותרים ג״כ להסתפר ולישא בליל ל״ג יעו״ש. ומיהו עיין בס׳ מל״ח סי׳ ו׳ או׳ ז׳ שכתב טעם אחר שאין להסתפר בלילה משום שהם ימי דין ואפי׳ באשמורת כל שלא האיר היום לא טוב להסתפר בכל ימות השנה כ״ש בימי העומר. ועיין לקמן או׳ ל׳ ולעיל סי׳ רנ״ב או׳ ט״ו.

כט כט) שם בהגה. ואין אומרים בו תחנון וכו׳ עיין בשכנה״ג הגב״י או׳ ב׳ שכתב דיש לתמוה על דברי הש״ע מאחר דיום ל״ג עושין אותו יו״ט ואין נופלין על פניהם מאן פלג ליה שלא ליפול על פניהם ושלא להסתפר בו כ״א עד ל״ד יעו״ש. וכן תמה הפר״ח וע״כ כתב מי שנהג עצמו להסתפר בל״ג אין מוחין בידו יעו״ש. אמנם הרב״ד סי׳ ער״ב כתב הטעם לאין מסתפרין בל״ג ואין נופלין על פניהם כדי לצאת אליבא דכ״ע דלמ״ד שאסור להסתפר בו הרי אין מסתפרין ולמ״ד מותר מ״מ ליכא איסורא אי לא מסתפרין ומסתפרין בל״ד דלכ״ע מותר דהא למ״ד מותר בל״ג היינו מל״ג ואילך כמ״ש הטור ומסתפרין מל״ג ואילך וכו׳. ולענין נפ״א ג״כ יוצאין י״ח לכ״ע שאין טפלין בל״ג דאי פסקו בל״ג הרי אין נופלין ואי לא פסקו מ״מ אין איסור אם לא נופלין ובנ״ד נופלין משום דאי הפסקה למות היתה בל״ג כבר עבר זמנה ואי לא פסקו אלא בל״ד מ״מ אנו סוברים שאין לעשות יו״ט בשביל כך יעו״ש.

ל ל) שם. בהגה. ואין להסתפר עד ל״ג בעצמו ולא מבערב. והיינו ביום ל״ג עצמו ולא בלילה שלפניו. ב״ח. אבל המו״ק כתב דמ״ש הרב בהגה ולא מבערב פי׳ יום שלפניו כמו שאומרים ע״ש ערב יו״ט אבל בליל ל״ג ודאי לפי המנהג הזה מותרים שנוהגין היתר בל״ג ואין חילוק לילו מיומו. מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת או׳ ה׳ סידור בי״ע או׳ ד׳. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ דמותר להסתפר בלילה כמו שא״א תחנון בערב אבל בנשואין כתב שלא ראה נוהגין אלא ביום ממש זולת כשחל ל״ג בע״ש אפשר להקל בשעת הדחק לעשות בלילה שלפניו יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל או׳ כ״ח דיש מתירין גם בנשואין לעשות בלילה יעו״ש וא״כ בדברים כאלו הולכין אחר המנהג כי כל אחד יש לו על מה לסמוך, ועיין לקמן או׳ מ״ב.

לא לא) ליל ל״ד לא יאמר תחנונים בק״ש אם בא לישן קודם ד׳ שעות כדין מו״ש ור״ח. מל״ח סי׳ ז׳ או׳ יו״ד. ומיהו עיין לעיל סי׳ ש׳ או׳ ח״י שכתבנו דאסור לומר וידוי במו״ש עד שיעבור חצות לילה וא״כ ה״ה לכאן.

לב לב) שם. בהגה מיהו אם חל ביום א׳ נוהגין להסתפר ביום ו׳ וכו׳ והיינו לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל שמסתפרים בל״ג אבל לפי מ״ש בש״ע דאין להסתפר עד ל״ד ה״ה בכאן דאין להסתפר עד יום ב׳ וכ״מ מלשון הש״ע שכתב אלא א״כ חל יום ל״ג ע״ש וכו׳ משמע הא אם חל ביום א׳ אין להסתפר

עד יום ב׳ ודוק.

לג **לג) שם. בהגה נוהגין להסתפר ביום ו׳ לכבוד שבת.** והלבוש כתב אם חל ל״ג ביום א׳ שאין העכו״ם מספרים משום חגם יכולים אז להסתפר ביום ו׳ וכו׳ משמע הא במקום שיכולין להסתפר ביום א׳ אין להסתפר ביום ו׳ אבל מדברי מור״ם ז״ל שכתב לכבוד שבת משמע בכל גוונא שרי וכ״כ א״ר או׳ ט׳ על דברי הלבוש הנז׳ דרמ״א מתיר בכל ענין לכבוד שבת. מיהו מ״ש שם הא״ר להחמיר ואין היתר אלא כשחל ל״ג בשבת הוא מן התימה דאיך אפשר שיחול ל״ג בשבת דלא בד״ו פסח.

לד **לד) שם בהגה. נוהגין להסתפר ביום ו׳ וכו׳** זהו דעת מהרי״ו ומהרי״ל אוסר וכן דעת מקצת אחרונים ומ״מ היכא דנהוג היתר נהוג ואין להחמיר בדינים אלו. ח״י או׳ ז׳.

לה **לה) שם בהגה. מי שהוא בעל ברית וכו׳** עיין לקמן בב״י סי׳ תקנ״ט מבואר דבעלי ברית נקראים הסנדקים ומוהל ואבי הבן הנימול אף שאינו מל בעצמו. ח״י או׳ ח׳ א״ר או׳ יו״ד. פר״ח. י״א בהגה״ט. חק יוסף או׳ ז׳ מאמ״ר או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ב. ומותר לספר ביום שקודם מילה סמוך לערב קודם הליכתו לבהכ״נ. ד״מ או׳ ג׳ ח״י שם. א״ר שם. פר״ח. י״א שם. חק יוסף שם. מאמ״ר שם. מ״ב או׳ י״ג. ועיין להרב פחד יצחק או׳ מ׳ ערך מוהל שכתב בשם הרמ״ז דה״ד לדידהו שמלין בבהכ״נ מיד אחר ת׳ שחרית שאין לו פנאי לגלח ביום המילה עצמו יעו״ש וכן הסכים הרב גור אריה הלוי והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״א או׳ ט׳ יעו״ש. ואם חל מילה בשבת יש להתיר בע״ש קודם חצות אבל לא ביום ה׳ א״א או׳ ד׳ ועי״ש מה שהשיג על הפר״ח שכתב להתיר אף ביום ה׳ יעו״ש. ובעל ברית הוא הסנדק התופס התינוק בשעת המילה אבל המביא והמוציא לא. א״א שם. ועיין בשו״ג או׳ יו״ד שכתב דבעירם שאלוניקי אין נוהגין להסתפר רק אבי הבן לבדו ונתן עעם לדבר יעו״ש.

לו **לו) ואם** חל ל״ג לעומר להיות ביום א׳ והיה בו מילה והיינו לנוהגין שלא לגלח אלא בל״ד מותר בעל הברית לגלח בע״ש. הלק״ט ח״א סי׳ ל״ג. והביאו י״א בהגה״ט. וכתב וכפי דברי הרב החביב בשיירי אינו מותר לגלח עכ״ל והיינו לפי דברי השכנה״ג בהגב״י או׳ ח׳ שכתב דאין להסתפר לכבוד המילה אלא דוקא ביום המילה עצמה ולא קודם. אבל לפי הסכמת האחרונים שכתבנו באו׳ הקודם דמותר להסתפר ביום שקודם למילה נראה דה״ה לכאן דמותר לגלח בע״ש וכדברי הלק״ט. ומ״מ נראה דאם אפשר לגלח ביום א׳ קודם המילה לא יגלח בע״ש דמהיות טוב וכו׳.

לז **לז) ואם** חל מילה ביום א׳ עיין בתשו׳ מאהבה שהורה להקל לספר בע״ש יעו״ש. אבל בתשו׳ אגורה באהליך דף ו׳ כתב דאסור להסתפר בע״ש יעו״ש. ונראה דגם בזה אם אפשר לגלח ביום א׳ קודם המילה לא יגלח בע״ש. ואם לא אפשר אז להקל כדעת המתירין. וכ״ז לנוהגין ע״פ דברי מר״ן ומור״ם ז״ל לגלח בל״ג או בל״ד אבל הנוהגין ע״פ דברי האר״י ז״ל שלא לגלח מפסח ועד עצרת אף אבי הבן לא יגלח לכבוד המילה בימי הספירה כמ״ש לעיל או׳ י״ג יעו״ש.

לח **לח) שם. בהגה. מי שהוא בעל ברית וכו׳** וחתן בשבת שלפני חתונתו שקורין שפי״ן האל״ץ מותר להסתפר בע״ש ובפרט אחר ל״ג לעומר. דג״מ. שע״ת או׳ ז׳. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ י״ג דלנוהגין ע״פ דברי האר״י ז״ל גם חתן לא יסתפר בימי הספירה יעו״ש,

לט **טל) [סעיף ג׳] יש נוהגין להסתפר בר״ח אייר וטעות הוא בידם.** דלא אמרו דב׳ ימים של ר״ח אין אבילות נוהג בהם אלא לנוהגין איסור תספורת עד עצרת דבלא ב׳ ימים דר״ח משכחת ל״ג יום (כמ״ש לעיל או׳ י״ב) אבל לדידן דלא נהגינן איסור אלא עד ל״ג בעומר בלבד כל ל״ג יום אסור להסתפר ואפי׳ בר״ח. ב״י.

מ **מ) שם. וטעות הוא בידם.** מהר״ם לונזאנו כתב דמנהג הגון הוא וגם הריק״ש כתב דכיון שעיקר הדבר תלוי במנהג במקום שנהגו כך אין מוחין בידם דאדעתא דהכי קבלוה ויפה כתב. פר״ח. וגם הכנה״ג בהגב״י כתב דמנהגם כמהר״ם לונזאנו. וכ״כ הרב פחד יצחק או׳ ע׳ ערך עומר והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״א או׳ ט׳ יעו״ש.

מא **מא) מנהג** עה״ק ירושת״ו למחות במי שרוצה לישא אשה בר״ח אייר וכעת נעשה מעשה להחמיר אפי׳ שהיה אלמון עם אלמנה שימתינו עד יום ל״ד. פה״א ח״ג דף מ״ח ע״ב. שע״ת או׳ א׳ וכ״כ בס׳ התקנות ומנהגים של ירושת״ו בדיני פסח או׳ ס״ח. ועיין לעיל או׳ ג׳.

מב **מב) מי** שהזמין להשיא בתו בע״פ ושלח הנדוניא לבית החתן וחלתה הכלה ונתעכב הדבר עד מוצאי החג הורה ב״ד סי׳ רפ״א שישא בר״ח אייר שחל בשבת אך לא יסתפר יעו״ש והרב מהרש״ך בס׳ בית הרואה דף כ״ו חלק עליו דחתן הוא כמלך ושרי יעו״ש והסכים לדבריו הברכ״י או׳ יו״ד יעו״ש זכ״ל או׳ ע׳ בי״ע או׳ ט״ו. וכ״ז לנוהגין שלא לישא אלא דוקא עד ל״ג כדברי הש״ע אבל בלא״ה יש נוהגין לישא עד ר״ח אייר כמ״ש לעיל או׳ י״ב יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ ס״ה. ולענין תספורת כבר כתבנו דהנוהג ע״פ דברי האר״י ז״ל גם חתן לא יסתפר כל ימי הספירה.

מג **מג) אלמון** שרוצא לישא אלמנה ולא קיים מצות פו״ר ואירע יום ל״ד בשבת התירו רבני ירושת״ו לישא ביום ל״ג שהוא ביום ששי ורצה לישא בליל ששי ולא הניחו לו משום דאין נוהגין לעשות קידושין בלילה. פה״א ח״ד דף כ״ב ע״ב יעו״ש. והב״ד בס׳ התקנות שם או׳ ס״ט ועיין לעיל סי׳ ר״פ או׳ ח׳.

מד **מד) שם. הגה. מיהו בהרבה מקומות נוהגין להסתפר עד ר״ח וכו׳** הטעם דלכ״ע נוהגין איסור ל״ג יום וא״כ כשמסתפרין עד ר״ח אייר ור״ח בכלל נשארו ל״ג יום עד עצרת ואעפ״י שמסתפרין ביום ל״ג וא״כ חסר יום א׳ מ״מ הא ק״ל מקצת היום ככולו וכיון שנהנו איסור במקצתו דיו וא״כ אסור להסתפר אפי׳ בר״ח סיון עד עצרת. ב״ח. אבל במדינה זו נהגו לישא ולהסתפר בג׳ ימי הגבלה. ולכן נ״ל דלא ישאו ויסתפרו בר״ח אייר ובראשון של ימי הגבלה אמרינן מקצת היום ככולו וכ״מ במהרי״ל יעו״ש. מ״א סק״ה ח״י או׳ ט׳ חק יוסף או׳ ט׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל קל״א או׳ י״א מ״ב או׳ ט״ו. ועיין עוד לעיל או׳ י״ב ואו׳ כ״ה בענין המנהגים יעו״ש.

מה **מה) שם. בהגה נוהגין להסתפר עד ר״ח אייר.** ועד בכלל וגם מותרים לישא אשה דתספורת ונשואין הכל דבר אחד. חק יוסף או׳ ח׳ וכ״כ העו״ש או׳ א׳ וכ״כ הפר״ח וכ״כ לעיל או׳ י״ב. וה״ד לנוהגין להסתפר עד ר״ח אייר ומר״ח אייר עד שבועות אין מסתפרין אמרינן ה״ה לנשואין וכן לנוהגין איסור מפסח עד ל״ג או ל״ד אבל לנוהגין להקל בתספורת בכל ימי הספירה לא אמרינן ה״ה לנשואין דנשואין חומרה וכמ״ש לעיל או׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ ב״ד סי׳ רע״ט.

מו **מו) שם. בהגה נוהגין להסתפר עד ר״ח אייר.** ויש מקומות שנוהגין להקל רק בר״ח אייר ובל״ג בעומר ובר״ח סיון עד שבועות. מ״ב או׳ ט״ו.

מז **מז) מי** שנוהג שלא להסתפר בר״ח כשחל ביום ו׳ משום צואת ר״י החסיד ז״ל יכול להסתפר ביום שלפניו אחר חצות וכן מי שנוהג שלא להסתפר בר״ח באיזה יום שיפול בו ר״ח אם חל ר״ח אייר ביום א׳ יסתפר ביום ו׳ וכ״ש אם חל בשאר ימים שיכול להסתפר ביום שלפניו וכ״ה מנהגי וכן הוריתי הלכה למעשה. שכנה״ג בהגב״י סוף או׳ ה׳ שו״ג סוף או׳ י״ב. זכ״ל ח״ג מע׳ ע׳ או׳ צ״ו. והוא ע״פ מנהגם שנהגו להסתפר דוקא ביום ר״ח אייר ולא לפניו ומל״ג ואילך כמ״ש בשכנה״ג הגב״י או׳ ו׳ וכמ״ש לעיל או׳ מ׳ יעו״ש.

מח **מח) במקום** שאין מסתפרים מל״ד עד עצרת ונשלמו ימי אבלותו באותן הימים לא יסתפר ואם מסתפר אין מוחין בידו. דבר משה ח״א סי׳ ל״ב. עיקרי הד״ט סי׳ כ״א או׳ א׳ ועיין לעיל או׳ ט״ו.

מט **מט) שם. בהגה. ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה וכו׳** פי׳ שמקצת בני אדם לא ינהגו כך ומקצת כך דהיו לא תתגודדדו. מ״א סק״ו. ועיין א״א או׳ ו׳ שכתב דלא תתגודדו הוי ד״ת יעו״ש.

נ **נ) שם בהגה. משום לא תתגודדו** ר״ל לא תעשו אגודות אגודות. יבמות י״ג ע״ב. ועיין מ״א מא שהאריך בסוגיא זו ובחילוקי דינים דלא תתגודדו וכבר כתבנו מזה לעיל סי׳ תס״ח מאו׳ ס״ה עדאו׳ ס״ט קחנו משם.

נא **נא) שם. בהגה. וכ״ש שאין לנהוג היתר בשתיהן.** דהיינו שינהוג היתר עד ר״ח אייר כסברא ראשונה וגם מל״ג ואילך כסברא אחרונה. אבל מותר לנהוג איסור בשניהם כיון דמסתפק בדינא. מ״א סוף הסימן, ח״י או׳ י״א. חק יוסף או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ י״ז. ומ״מ א״צ לעשות כן אלא יכול לתפוס איזה מנהג שירצה ואין חוששין שמא מנהג מקום הזה אינו כן כיון שאבילות אינה אלא מנהג בעלמא אין להחמיר בספיקא אבל אם ידוע לו מנהג המקום אין לשנות. ר״ז שם. מ״ב שם.

נב **נב) [סעיף ד׳] נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה וכו׳** בטור כתב משקיעת החמה עד שחרית משום תלמידי ר״ע שמתו סמוך לשקיעת החמה ונקברו אחר שקיעת החמה והיו העם בטלים ממלאכה. ועוד שאנו סופרים העומר אחר שקיעת החמה וכתיב שבע שבתות תמימות תספרו לכם ושבע שבתות מלשון שבות ולשון שמיטה שבע שבתות וכו׳ מה שנת השמיטה אסור במלאכה אף זמן ספירת העומר דהיינו לאחר שקיעה אסור במלאכה עכ״ד. וכתב הט״ז סק״ג דלפי טעם זה נראה דלאחר שספר מותר במלאכה תיכף. מיהו הא״ר או׳ י״ב כתב דבטור ורד״א משמע דאסור עד שחרית גם לטעם זה יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ח׳ נה״ש או׳ ג׳ אמנם הר״ז או׳ ט׳ כתב כדברי הט״ז. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ ק״ך או׳ יו״ד. מ״ב או׳ י״ט. אלא שכתב שם הר״ז ואותם הנשים שאינם סופרים אפשר שיש לשבות להן ממלאכה כל הלילה. ועיין עוד באו׳ שאח״ז.

נג **נג) שם. נהגו הנשים וכו׳** וה״ה אנשים. כנה״ג בהגה״ט עו״ש או׳ ד׳ א״ר או׳ י״א. פר״ח. חק יוסף או׳ י״א מאמ״ר שם. נה״ש שם. ר״ז שם. קיצור ש״ע שם. מ״ב או׳ ח״י. אמנם ח״י או׳ י״ב כתב על דברי כנה״ג הנז׳ דלא ראיתי נזהרים בזה אף הנשים וכ״כ ב״ד סי׳ רע״א על דברי כנה״ג הנז׳ דאינו נראה שהרי גם הנשים עוסקות במלאכת התפירה ואריגה וכמה מלאכות וע״כ כתב דלא יש חיוב כלל בזה ומי שנהג לעשות זכר זה נהג ומי שלא נהג

לא נהג וסיים דאפי׳ שכתבו סתם ונהנו הנשים לא כל הנשים קאמר אלא מקצתן אותן שנהגו נהגו ובנשים שלא נהגו לא נהגו ואין למחות באותן שלא נהגו ליבטל יעו״ש. והב״ד השו״ג או׳ י״ז יעו״ש.

נד **דנ) שם שלא לעשות מלאכה וכו׳** והיינו במלאכה גמורה וארוכה. כ״כ האחרונים.

נה **הנ) שם. מפסח ועד עצרת וכו׳** ואע״ג דמטעם תלמידי ר״ע אין לנהוג כן אלא עד ל״ג שאז פסקו מלמות כדין תספורת מ״מ מטעם שני משום ספירה אסור עד עצרת וכ״כ מהרש״ל וכנה״ג והפר״ח וכן המנהג. שו״ג או׳ ח״י.

נו **ונ) ביותר** צריך להזהר לטבול לקריו בימי העומר כ״כ בס׳ המדות למהר״ן ערך ספירת העומר או׳ ב׳ יפ״ל ח״ב או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ ע״ו או׳ כ״א.

סימן תצד

א **א) [סעיף א׳] ביום חמשים לספירת העומר וכו׳** מאחרין להתחיל ערבית בכניסת שבועות כדי שיהיו ימי הספירה תמימות. ט״ז ריש הסי׳ ח״י או׳ א, וכ״כ קצת מאחרונים. אמנם השל״ה דף קע״ט ע״ב כתב דא״צ ליזהר רק בקידוש אבל מה שמתפללים מבע״י אינו כלום דהא ר׳ אושעיא צלי של מו״ש בשבת אע״ג דעדיין שבת גמור הוא יעו״ש. וע״כ מי שא״א לו לאחר בתפלה מ״מ לא יקדש עד הלילה כמ״ש באו׳ שאח״ז.

ב **ב) בליל** א׳ של חג השבועות ממתינין לקדש עד הלילה ממש שאם יקדש קודם הלילה יחסר מיום מ״ט לספירה וכתוב שבע שבתות תמימות תהיינה. משאת בנימין בסוף הס׳ בהגהות א״ח סי׳ ז׳ שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״א. פר״ח. א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ א׳ שו״ג או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳.

ג **ג) שם. ביום חמשים לספירת העומר וכו׳** וכתב הריב״ש ס׳ צ״ו שלא תלה הכתוב חג שבועות ביום מתן תורה אלא ליום חמשים לעומר ואין הכרח שיהיה ביום שנתנה בו התורה לא פחות ולא יותר אלא שעתה לפי חשבונינו שניסן מלא ואייר חסר יבא כן לעולם שחמשים כלים בששה בסיון ולזה אנו מזכירין בתפלה זמן מ״ת יעו״ש. פר״ח. ח״י או׳ א׳ חק יוסף או׳ ג׳ ר״ז או׳ א׳.

ד **ד) שם. הוא חג השבועות.** א״ר טוביהו ברבי אליעזר חזרתי על כל עניני המועדות ולא מצאתי חג שבועות שנקרא עצרת ורבותינו קראו בכ״מ עצרת לחג השבועות והוא לשון תרגום דאמר אנקלוס הגר בעצרתכון. פסיקתא זוטרתי פ׳ פנחס. ברכ״י או׳ א׳.

ה **ה) שם. הוא חג שבועות.** ובענין כוונת הטבילה על ערב יו״ט כבר כתבנו לעיל ס״ תס״ח או׳ ק״א יעו״ש. ובענין הקזה אם מותר בערב יו״ט ע״ש סעי׳ יו״ד בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

ו **ו) שם. הוא חג שבועות.** ואיתא בזוהר פ׳ אמור דצ״ח ע״א חסידי קדמאי לא הוו ניימי בהאי ליליא והוו לעאן באורייתא ואמרי ניתי לאחסנא ירותא קדישא לן ולבנן בתרין עלמין וכו׳ יעו״ש. ובהקדמת הזוהר ח״א דף ח׳ ע״א כתב דכלהו דמתקנין תקונהא בהאי ליליא וחדאן בה כלהו יהון רשימין וכתיבין בספרא דדכרניא וקב״ה מברך לון בשבעין ברכאן ועטרין דעלמא עלאה יעו״ש. וכ״כ בשער הכוו׳ דף פ״ט ע״א שצריך האדם שלא ישן בלילה הזאת כלל ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה כנז׳ באורך בהק׳ ספר הזוהר פ׳ בראשית ופ׳ אמור. ודע כי כל מי שלא ישן בלילה הזאת כלל אפי׳ רגע אחד ויהיה עוסק בתורה כל הלילה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא וכו׳ ולא עוד אלא שהוראת חיי האדם בשנה ההיא תלויה בענין זה כ״א לא ישן כלל ודאי שלא ימות בשנה ההיא ודי בזה ולכן פשט המנהג הזה בישראל לעסוק בתורה כל ליל חג השבועות יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער כ״ג פ״א. וכ״כ מ״א סק״א וכבר נהגו׳ רוב התלמידים לעשות כן. וכ״כ ח״י או׳ א׳ פר״ח. א״ר או׳ ג׳ חק יוסף או׳ ג׳ ברכ״י או׳ ח׳ מאמ״ר או׳ א׳ דה״ח או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ והטעם כתב מ״א שם ע״פ הפשט לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב״ה להעיר אותם כדאיתא במדרש (פרקי ר״א פ׳ מ״א) לכן אנו צריכין לתקן זה עכ״ל. ועיין מ״ש על מדרש זה בסה״ק עדות ביעקב דרוש א׳ לשבת כלה יעו״ש.

ז **ז) וסדר** הלימוד לליל שבועות כתוב שם בהקד׳ הזוה״ק דאיהי אתתקנת למלעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובמדרשות דקראי וברזי דחכמתא בגין דאלין אינון תיקון דילה ותכשיטהא יעו״ש. וכ״כ בשער הכוו׳ שם וז״ל וזהו סדר הלימוד של המקרא שתעסוק בו בלילה הזה כדי להמשיך הכתר הנז׳ תתחיל מפ׳ בראשית ותקרא פ׳ בראשית עד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם וכו׳ ואח״כ תדלג ותקרא ג׳ פסוקים האחרונים של בראשית. ומשם ואילך תקרא ג׳ פסוקים הראשונים וג׳ אחרונים מכל פרשה ופרשה משאר פרשיות ואם נזדמנה פרשה קטנה של ד׳ או׳ של ה׳ פסוקים הן בהתחלת איזה פרשה הן בסופה תקראנה כולה. וכשתגיע לפ׳ יתרו אז תקרא ג׳ פסוקים הראשונים ותדלג ותקרא מן בחדש השלישי לצאת בני ישראל עד סוף פ׳ יתרו. וכשתגיע לפ׳ משפטים תקרא ג׳ פסוקים הראשונים ותדלג ותקרא מן ואל משה אמר עלה אל ה׳ וכו׳ עד תשלום הפרשה. ובפ׳ פנחס תקרא וביום הבכורים וכו׳ וכשתגיע לפ׳ ואתחנן תקרא ג׳ פסוקים הראשונים ותדלג ותקרא עשרת הדברות השניות שהם מן ויקרא משה אל

כל ישראל עד סיום פרשת ישראל שהוא עד ובשעריך ומשם תדלג ותקרא ג׳ פסוקים האחרונים. וכשתגיע לפ׳ ראה תקרא ג׳ פסוקים הראשונים ותדלג ותקרא מן שבעה שבועות תספר לך עד סוף הפ׳ וכשתסיים לקרוא כל הפרשיות על הסדר תקרא כל נביא ונביא וכל כתוב וכתוב מן הכתובים ע״ד הנז׳ ג׳ פסוקים ראשונים וג׳ אחרונים שבכל א׳ וא׳ מהם עד שתסיים כל הכ״ד ספרים. והפסוקים של מגלת איכה תקראם בלחש מפני שהוא יו״ט. ומגלת רות תקראנה כולה. ובהגיעך אל יחזקאל תקרא הפטרת יום א׳ של שבועות כולה שהיא מן ויהי בשלושים שנה וכו׳ עד תשלומה. ותדלג אל פסוק ותשאני רוח וכו׳ ומשם תדלג אל ג׳ פסוקים האחרונים שבו. ובהגיעך אל חבקוק תקרא ג׳ פסוקים ראשונים שבו ותדלג אל פ׳ וה׳ בהיכל קדשו וכו׳ תפלה לחבקוק וכו׳ עד סוף חבקוק כי זאת היא הפטרת יום ב׳ דשבועות וזהו הסדר המוכרח בענין המקרא ואח״כ בשאר הלילה בסודות התורה ובס׳ הזוהר כפי השגת שכלך. ובהגיע אשמורת הבוקר מעט קודם עה״ש בעת שמשחירין פני הרקיע במזרח אשר אז נקרא אילת השחר כנודע אז צריך שתטבול במקוה ותכוין אל מקוה העליון שהוא כתר עליון דז״א הנמשך לו בלילה הזה והוא נקרא שער החמשים כמ״ש ועליו נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וכו׳ (ויש לטבול ד״פ ויכוין בראשונה יו״ד ה״י דשם ע״ב ובשנייה יו״ד ה״י דשם ס״ג ובג׳ מילוי דע״ב ובד מילוי דס״ג שעולין גי׳ מקוה אם תסיר ב׳ כוללים כמ״ש בסידור הרש״ש ז״ל) ועי״כ אנו מקבלים תוספת קדושה מבחי׳ הכתר הזה יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שם. אלא שכתב שם בשם ע״ח ואחר כל הסדר נוהגים החברים לקרות אדרא רבא יעו״ש. והמנהג לקרות אחר סדר הנז׳ במדרש יתרו בענין מתן תורה ואח״כ אדרא רבא והוא ע״פ מ״ש לעיל בשם הזוהר מתורה לנביאים וכו׳ ובמדרשות דקראי וברזי דחכמתא דאדרא רבא הוא רזי דחכמתא. ויש נוהגין לומר אחרי סדר המקרא הנז׳ תרי״ג מצות ואח״כ המדרש וכו׳ ובאמירת תרי״ג מצות יכוין לקיים מצות תרי״ג מצות בדיבור שהוא א׳ מג׳ בחי׳ שצריך לקיים המצות במחשבה ודיבור ומעשה והם כנגד נפש רוח נשמה שע״י המעשה נתקן בחי׳ הנפש וע״י הדיבור נתקן בח׳ הרוח וע״י המחשבה נתקן בח״י הנשמה כנודע.

ז) ועוד דע דכל מצוה כלולה מכל התרי״ג מצות כמ״ש הרש״ש בסוף הקד׳ רחובות הנהר יעו״ש וא״כ כשמקיים אדם איזה מצוה י״ל בלשם יחוד וכו׳ הריני בא לקיים מצוה פלונית וכל תרי״ג מצות הכלולים בה.

ח ח) והטעם לג׳ פסוקים שקורין מכל פ׳ בליל חג שבועות לפי שבשבעה שבועות ע״י ספירת העומר נתקנין ז׳ ספירות חב״ד חגת״ם דהיינו בשבוע ראשון לתקן בחי׳ חכמה ובשבוע שני בינה ובשבוע ג׳ חסדים דדעת ובשבוע ד׳ גבורות דדעת ובשבוע ה׳ חסד ובשבוע ו׳ גבורה ובשבוע ז׳ תפארת ומלכות. ונשאר בחי׳ הכתר ונצח הוד יסוד וזה נתקנים בליל שבועות ע״י לימוד התנ״ך וכ״ז בחי׳ אחוריים ובחי׳ הפנים נתקנים ע״י התפילות שחרית ומוסף. וכ״ז בבחי׳ הפנימיות ובחי׳ החיצוניות נתקנים ע״י שתי הלחם בסעודה כמבואר כ״ז בס׳ נה״ש דף כ״ט ע״א יעוש״ב. ונ״מ למי שא״א לו להיות ניעור כל הלילה מאיזה סיבה לפחות ילמוד התנ״ך כדי להשלים התיקון. ולפ״ז גם הנשים הנוהגות לספור העומר כמ״ש לעיל סי׳ תפ״ט או׳ ט׳ יעו״ש יכולין ללמוד התנ״ך ג״כ כיון שהוא תשלים התיקון של ספירת העומר כנז׳ אבל אם אינם סופרות העומר א״צ ללמוד התנ״ך אלא ילמדו דבר אחר. ועיין לעיל סי׳ א׳ או׳ ט״ו.

ט ט) וכתב השל״ה במס׳ שבועות דף ק״פ כי מנהג א״י לקרות מקרא ומשנה וכו׳ והביא שם מעשה נורא שהיה בזה בליל שבועות למרן ז״ל ומהר״ש אלקב״ץ ז״ל שנגלה להם אור השכינה ודברה עמהם יעו״ש. מיהו הגאון חיד״א בס׳ לב דוד פרק ל״א כתב בשם הרב טור ברקת שאין נכון ללמוד משנה בליל שבועות וכן נתפשט המנהג בעה״ק ירושת״ו וחברון יעו״ש. ובספרו לדוד אמת בקו׳ תורת השלמים סי׳ כ״א כתב כי גם בעה״ק צפת ת״ו נהגו כן מעת שנהגו כן בירושת״ו וחברון ת״ו יעו״ש. וכ״מ מדברי הזוהר והאר״י ז״ל שכתבנו לעיל שא״צ ללמוד משנה בלילה הזאת. וכ״כ בן א״ח פ׳ במדבר או׳ ד׳ ומ״מ נראה מי שדרכו ללמוד משניות על השלחן כדי ללמוד ד״ת בתוך הסעודה אין לבטל משום זה כי יש לסמוך על המתירים.

י י) אור שני של חג השבועות ישתדל ג״כ לקבוע עת לתורה וכבר ידוע ממעשה שאירע למרן הק׳ ז״ל (כמ״ש באו׳ הקודם) שעשו לימוד גם בליל שני, כף אחת סי׳ כ״ב או׳ ט׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ במדבר או׳ ז׳ דבליל שני של שבועות בחו״ל ילמוד התנ״ך המסודר בליל א׳ ואח״כ יישן ואם יוכל ללמוד גם תרי״ג מצות ואדרא רבא ולהיות ניעור כל הלילה אשריו ואשרי חלקו יעו״ש.

יא יא) יזהרו שלא לדבר שיחת חולין כל הלילה וכ״ש דברים בטילים ובפרט במקום שיש אסיפת אנשים שדרכו של יצה״ר להכשילם לדבר דברי חול ומדבר לדבר יבואו ח״ו לדברים אסורים או לדברי שחוק וק״ר כי גדולה קדושת זה הלילה והלימוד עושה פרי למעלה וע״כ צריך להיות זך ונקי בלי תערובת דברים אחרים וגם יהיה בחשק גדול ובשמחה רבה והתלהבות הלב כדי שיעשה יותר פרי למעלה ויגדל שכרו וכאשר האריכו האחרונים בזה ויעו״ש בדבריהם.

יב יב) ובענין ברה״ת מי שניעור כל הלילה כבר כתבנו לעיל סי׳ מ״ז או׳ כ״ו קחנו משם. ובענין ברה״ש כתבנו לעיל סי׳ מ״ו או׳ מ״ט יעו״ש. ואחר עמוד השחר יזהר שלא יאמר שום פסוק עד שלא יברך ברה״ת כמ״ש בכף אחת סי׳ כ״ב או׳ ד׳ יעו״ש. ומתפללים מיד כשיאיר היום אע״ג דראוי אחר

הנץ מ״מ מקדימין מפני הטורח. א״א ריש הסי׳ ועיין לעיל סי׳ פ״ט או׳ ב׳ ויזהר שלא יתנמנם בק״ש ועמידה כלבי יקום וכארי לעבדת ה׳ כף אחת שם או׳ ה׳.

יג **יג) נהגתי** למנוע תשמיש המטה ג׳ ימים קודם יום שבועות סמך למ״ש והיו נכונים לשלושת ימים אל תגשו אל אשה. כנה״ג בהגה״ט. וי״א דיש לטבול ג״כ ג׳ ימים קודם שבועות כדי לקיים מצות פרישה. מיהו לפי דברי האר״י ז״ל אינו אסור הזיווג רק ליל שבועות כמ״ש לעיל סי׳ ר״מ או׳ ה׳ ובאו׳ שאח״ז.

יד **יד) ליל** שבועות כתבו גורי האר״י זצ״ל (וכ״כ בשער הכוו׳ ריש דף פ״ע ופע״ח שער כ״ג פ״א ושה״פ סוף פ׳ פנחס) שאסור בזיווג אם לא בליל טבילה. וליל יו״ט שני של שבועות ראיתי בתשו׳ כ״י למהר״ר ישראל שלמה לינגו שדעתו נטה להתיר והרצה דבריו לפני מהר״ם זכותו והסכים עמו להתיר אף לפי דרך האמת ונתן טעם לשבח בתשו׳ הרמתה כ״י. ברכ״י או׳ ט׳ מיהו בסי׳ תרס״ח כתב הברכ״י או׳ ו׳ בשם הרמ״ז דלבני חו״ל אסור הזיווג גם בליל ש״ת וז״ל בשם הרמ״ז אם למדת טעם יום ב׳ של גליות בדברו הרמ״ק תשכיל הטעם ועוד הזיווג הוא להוריד נשמה ובני חו״ל לא יוכלו להורידה אלא דרך נוגה והיא מקבלת אור ח׳ עצרת בש״ת עכ״ל וא״כ לפי הטעמים הנז׳ אין הפרש דבכל יו״ט שאסור הזיווג ה״ה ביו״ט ב׳ לבני חו״ל וא״כ מ״ש מהרי״ש לינגו שהסכים עמו הרמ״ז להתיר בליל ב׳ דשבועות נראה דזו היתה לכאורה וכ״נ מדברי שער הכוו׳ ופע״ח שם דלבני חו״ל גם בליל ב׳ אסור והוא מדכתבו הטעם דאסור הזיווג בליל שבועות משום דעדיין לא נגמר התיקון עד לאחר תפלת מוסף יעו״ש. וא״כ ה״ה לבני חו״ל לא נגמר תיקונם עד לאחר תפלת מוסף דיום שני כנודע ואיני חפץ לבאר עוד דברי הרב בזה ובלא״ה כבר כתבנו לעיל בסי׳ ר״מ או׳ ב׳ דאין זה כ״א למתחסד עם קונו ואינו בא לידי הרהור אבל למי שיצרו תוקפו ובא לידי הרהור שרי ואפי׳ בליל ראשון יעו״ש.

טו **טו) שם. וסדר התפלה כמו ביו״ט של פסח וכו׳** עיין לעיל סי׳ תפ״ח סעי׳ א׳.

טז **טז) שם. זמן מתן תורתנו.** עיין לעיל או׳ ג׳.

יז **טוב) שם. ומוציאין שני ספרום.** עיין סי׳ קל״ד או׳ י״א מה שי״ל בעת הוצאת ס״ת ביום שבועות.

יח **חי) שם. מבחדש השלישי וכו׳** אמרו בפסיקתא והובא בילקוט ס׳ יתרו ע״פ וישלח משה וכו׳ בחדש השלישי וכו׳ וז״ל אמר הקב״ה לישראל בני היו קורין את הפ׳ הזאת בכל שנה ושנה ואני מעלה עליכם כאלו אתם עומדים לפני ה״ס ומקבלים את התורה שנאמר ביום הזה באו מדבר סני אימתי בחדש הג׳ יעו״ש. רו״ח או׳ ב׳.

יט **יט) הנותן** ס״ת חדש לביהכ״נ בעצרת כאלו הקריב מנחה חדשה לה׳ בזמנה. עוללות אפרים סי׳ ק״ס. ברכ״י או׳ י״ב. שע״ת או׳ ו׳. ומיהו עיקר המצוהצריך לקנות מסופר אומן ובקי וירי״ש ומוגה כמה פעמים דאי לא״ה בא לתקן ונמצא מקלקל וכמ״ש בסה״ק קול יעקב על הל׳ סתו״מ סי׳ ל״ב או׳ קט״ו יעו״ש. ועוד עיין מזה בסה״ק חקי חיים דרוש א׳ לס״ת יעו״ש.

כ **ך) שם. מבחדש השלישי וכו׳** כתב המ״ב סי׳ ו׳ בשבועות קורין בטעם העליון שיש בעשרת הדברות ובשבת פ׳ יתרו קורין בטעם התחתון ואז הוי לא תרצח סוף פסוק וקורא הצד״י בקמץ וה״ה שאר סופי פסוקים או אתנחתא וכשקורא בטעם העליון אז קורא לא תרצח הצד״י בפתח יעו״ש. ובחזקוני פ׳ יתרו כתב שבעצרת שהיא דוגמת מ״ת ומתרגמין הדברות קורין כל דבור לא יהיה לך ודבור זכור בנגינות גדולות לעשות מכל א׳ פסוק א׳ ודברות לא תרצח בנגינות קטנות אבל בשבת יתרו קורין לא יהיה לך וזכור בנגיגות קטנות ולא תרצח וכו׳ בנגינות גדולות לעשותם פסוק א׳ כי לא מצינו פסוק בתורה מב׳ תיבות וגם באנכי וגו׳ יש נגינה גדולה יעו״ש. ובס׳ אור תורה כתב היחיד קורא התחתון ובצבור קורא העליון וכ״כ בע״י בירושלמי פ״ז דשקלים יעו״ש. מ״א ריש הסי׳ וכ״כ הר״ז. וכ״כ בשע״א שער ח׳ או׳ כ״ט דבצבור קורא בטעם העליון. וכ״כ בתשו׳ ב״ד סי׳ ס״ב דהמנהג הפשיט היום לקרות בס״ת בצבור בנגינות הגדולות בין בעצרת בין בשבת יתרו ולקרות גם פסוק אנכי עם נגינות גדולות כי כ״כ בכל ספרינו הנמצאים אצלנו היום בדפוס פסוק אנכי בשני מיני טעמים עכ״ל. והב״ד הש״ץ דף ר״ץ או׳ א׳. אות אמת או׳ צ״ט. ועיין עוד מ״ש בזה בשו״ת בית יהודה ח״ב סי׳ כ״ו יעו״ש. אמנם המנהג הפשוט היום כמ״ש אור תורה וב״ד ושאר האחרונים.

כא **כא) מה** שנוהגים בקצת קהלות בחג השבועות שקורין הקהל עשרת הדברות כשמגיע החזן בפ׳ וידבר אלהים ואח״כ חוזר וקורא הש״ץ אין לבטל מנהגם דבחג השבועות ליכא תרעומת המינים שהכל יודעים מה שקורין עשרת הדברות באותו היום משום שבאותו היום שמעו עשרת הדברות מפי הקב״ה ולפ״ז בשאר שבתות השנה כשקורין עשרת הדברות בפ׳ יתרו יש לבטל מנהג לאומרם בצבור. שו״ת בית יעקב סי׳ קכ״ה. והב״ד י״א בסי׳ זה בהגה״ט ובסי׳ א׳ בהגב״י וכתב עליו שם דכפי טעמו אדרבא יותר יש לחוש לתרעומת המינים שיאמרו שאין שאר התורה אמת שאין קורין כ״א התורה

ששמעי היום מפי הקב״ה אבל כפי מ״ש הדב״ש בסי׳ רע״ו אפי׳ בשאר שבתות השנה כגין בפ׳ יתרו ובפ׳ ואתחנן אין לבטל מנהגם יעו״ש. ועיין בדברינו לשם או׳ ל״ב.

כב **כב) וכתב** הט״ז סק״א מה שנהגים במדינות אלו לקרות פסוק ראשון ואח״כ מתחילין אקדמות יש לתמוה הרבה היאך רשאים להפסיק וכו׳. ושמעתי מקרוב שהנהיגו רבנים מובהקים לשורר אקדמות קודם שיתחיל הכהן לברך על קריאת התורה וכן ראוי לנהוג בכל הקהלות. וגם ביציב פתגם שאומרים ביום ב׳ אחר פסיק א׳ של הפטרה ראוי לנהוג כן אלא שאין ההפטרה חמירא כ״כ כמו קריאת התורה עכ״ל. אכן בתשו׳ שע״א חא״ח סי׳ יו״ד האריך לקיים מנהג זה של ראשונים שהוא מנהג ותיקים ושאין כח ביד שום אדם לשנות המנהג הזה ויש לו על מה שיסמוך יעוש״ב. ח״י או׳ ג׳ א״ר או׳ ה׳. אמנם חק יוסף או׳ ד׳ כתב להשיג על דברי השע״א הנז׳ והסכים לדברי הט״ז יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ דבהרבה מקומות נוהגים כמ״ש הט״ז יעו״ש. והר״ז או׳ ז׳ כתב דהנוהגים לשורר אחר שקראו פסוק א׳ אין למחות בידם אבל במקום שאין מנהג יותר טוב לשורר קודם שיתחיל הכהן לברך וכן ביציב פתגם ביום ב׳ טוב לומר קודם שיתחיל המפטיר לברך לפני הפטרה וכתב וכן נהגו עכשיו בהרבה מקומות יעו״ש.

כג **כג) שם. מבחדש השלישי וכו׳** אם דילג מהקריאה קצת בתחלה או באמצע וקרא משם והלאה א״צ לחזור ולקרות הפסוק שדילג. ש״ך דף ר״ץ או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ י״ד.

כד **כד) אם** עשה הפסקות קצרות ולא גמר הפרשה כולה עם המשלים וקודם גומרה ברך ברכה אחרונה ואמר קדיש אפי׳ שדילג קריאת העשר דברות א״צ לחזור ולקרות מה שדילג מיהו אם נזכרו קודם שאמר קדיש הנכון שיעלה עולה ויקרא שארות הפ׳ לדידן דנהגינן להוסיף על העולים בשבת ויו״ט, ש״ך שם או׳ ד׳ לד״ח בתוה״ש סי׳ י״א או׳ א׳ אות אמת או׳ ק״א שע״א שער ח׳ או׳ כ״ט. ואעפ״י כן יש לקורא לקרות בקול רם ממקום שפסק עד סוף סדרא בלא ברכה. ואם רוצא לקרות עוד אחד ויקרא בברכותיה ויאמר קדיש אין מזניחין אותו. שע״א שם. ועיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ ט״ר.

כה **כה) ואם** במקום בחודש השלישי טעה וקרא בפ׳ כל הבכור אם נזכר בעודו קורא או אפי׳ קודם שבירך המשלים ברכה אחרונה צריך לגלול הס״ת ולקרות פ׳ בחדש השלישי מיהו א״צ לעלות בה ה׳ עולים מחדש אלא מנין העולים שעלו בפ׳ כל הבכור מצטרפין לתשלום המנין. ואם לא נזכר עד לאחר שגמר המשלים ובירך ברכה אחרונה עלתה להם הקריאה. ובחו״ל יש לה תשלומין לפ׳ בחדש השלישי שיקראנה ביום שני במקום כל הבכור. ש״ך שם או׳ ט׳ דל״א שם או׳ ה׳ או׳ אמת או׳ ק״ה. וה״ה נמי אם במקום מתן תורה טעה וקרא בפ׳ שור או כשב או בפ׳ אם כסף או בפ׳ פסל לך שאם כבר גמר המשלים ובירך שא״צ לחזור ולקרות פ׳ מתן תורה. ש״ך שם לד״א שם או׳ ו׳ אות אמת שם. וכן הדין ביום שני אם במקום כל הבכור קדש פ׳ מתן תורה או שור או כשב שאם כבר גמר המשלים ובירך יצא ואם נזכר קודם צריך לגלול הס״ת ולקרות כל הבכור. ואולם אם טעה ביום שני וקרא בפ׳ אם כסף או פסל לך אפי׳ נזכר בעודו קורא לא יגלול הס״ת אלא יגמור קריאתו שם. ש״ך שם או׳ יו״ד. לד״א שם או׳ ז׳ אות אמת שם. מיהו השע״א שם או׳ ל״ב כתב דבכל זה אפי׳ אם אמר קדיש צריך לחזור ולקרוא עוד אחד ולקרות עמו פרשת אותו היום יעו״ש.

כו **כו) שם. ומפטיר קורא בשני וכו׳** כבר נתבאר לעיל סי׳ תפ״ח סעי׳ ג׳ לגבי פסח וה״ה לשבועות כ״כ האחרונים.

כז **כז) שם. ומפטיר במרכבה דיחזקאל וכו׳** הטעם שכתוב בזוהר חדש דביום שבועות ראה יחזקאל המרכבה. מהר״י לינגו בכ״י. אבל דברי הזוהר אינם מובנים דכתיב ברביעי וכו׳ ברכ״י או׳ ג׳. אמנם בספרו מחב״ר או׳ ג׳ כתב ליישב זה ע״פ מה שמצא בהגהות הרמ״ז על דברי הזוהר הנז׳ יעו״ש. ומיהו עוד י״ל הטעם דמפטירין במרכבה דיחזקאל לפי שכתוב בה מראות השכינה ואותו היום ראו ישראל ג״כ מראות השכינה במעמד הר סיני וא״כ הו״ל מענינא דיומא.

כח **כח) שם. ומפטיר במרכבה וכו׳** ונהגו להפטיר דוקא גדול וחכם וסמך לדבר אין דורשין במעשה מרכבה אלא א״כ הוא חכם ומבין מדעתו. ח״י או׳ ה׳ חק יוסף או׳ ו׳ וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ דנוהגין במקצת מקומות שגדול וחכם קורא זאת הפטרה וסמך לדבר וכו׳ וכ״כ מ״ב או׳ ד׳. וכ״כ הש״ך דף ר״ץ או׳ י״ג דראוי להיות המפטיר גדול וחכם ולא ע״י קטנים ותעלולים.

כט **כט) שם. ומפטיר במרכבה וכו׳** ויאמרנה בעמידה. של״ה דף ק״פ ע״ב א״ר או׳ ו׳ וכ״כ בספרו א״ז. ח״י שם. חק יוסף שם. ש״ך שם. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ דיש נוהגין לאומרה מעומד ולא המפטיר בלבד שהוא צריך לעמוד לכתחלה בכל ההפטרות מפני כבוד הצבור אלא אף כל מי שקורא אותה בלחש עם המפטיר קורא מעומד מפני כבודה עכ״ל. וכ״כ מ״ב או׳ ד׳.

ל **ל) וכתב** שם הש״ך דבעת קריאת הס״ת יהיו אזני כל העם אל הס״ת באימה וביראה מעין דוגמא מעמד הר סיני ואף כי לפי דברי הרב ז״ל אין לעמוד בעת קריאת ס״ת יש לעמוד היום בעת קריאת עשרת הדברות מעין דוגמת קבלתם בסיני והכי נהג מורי ז״ל וקהל עדתו עכ״ל ומיהו לא ראיתי נוהגין כן

לעמוד בעת קריאת העשר דברות ואפשר לתת טעם למנהג משום כי יותר יהיה ישוב הדעת לאדם כשישב מעומד כדי להבין.

לא **לא) ונוהגין** בכל המקומות לומר במוסף אחר חזרת התפלה אזהרות העשויות על מנין המצות וכל מקום ומקום לפי מנהגו. טור.

לב **לב) מנהגן** של ישראל ללמוד ביום שבועות אזהרות אשר יסד מהר״ש בן גבירול או אזהרות הרב יצחק בר ראובן וכיוצא וכבר ידוע שכל אלו אזהרות לא סלקי שפיר לדעת הרמב״ם ולכן טוב וישר ללמוד בתרי״ג מצות לדעת הרמב״ם. ומה נעים ללמוד איזה מצות שהם מתרי״ג לדעת הרמב״ן. ברכ״י או׳ יו״ד.

לג **לג) מה** טוב לעסוק בפ׳ שתי הלחם ביום א׳ דשבועות והוא בפ׳ אמור מפ׳ וספרתם לכם וכו׳ עד פסוק וקראתם. ויאמר אח״כ רבון וכו׳ הגהות יש נוחלין פת״ע או׳ ו׳ ונכון ללמוד ביום א׳ בדברי הימים א׳ סי׳ כ״ח וסי׳ כ״ט דדבר בעתו מה טוב. בן א״ח פ׳ במדבר או ו׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳.

לד **לד) נכון** ללמוד התהלים ביום חג השבועות כי דוד הע״ה היתה מנוחתו ביום הזה (כדאיתא בירוש׳ פ״ב דביצה ופ״ב דחגיגה) והיום הקדוש יומא דהלולא דיליה עוד יעלה לרצון ביותר אמירת תהלותיו. מו״ב או׳ רכ״ו. ויזהר לדלג לשון מחילה וסליחה של עונות ופשעים האמור בבקשות המתוקנים לאומרם קודם תהלים ואחר תהלים כי יו״ט הוא. בן א״ח שם. וגם יזהר שלא לומר ונזכה ונחיה שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה וכו׳ כי יש חיים יותר אלא יאמר סתם ונזכה ונחיה אורך ימים ושנות חיים בתורה ובמצות ובמט״ו וכו׳.

לה **לה) אי** בר הכי הוא ישתדל לחדש איזה חידוש בתורה והוא סי׳ טוב להתחיל לחדש ביום מת״ת לכל השנה ואם לא ניסה באלה ישתדל לידע חידוש בתורה אשר לא ידעו מקודם. כף אחת סי׳ כ״ב או׳ ח׳.

לו **לו) הרמ״ק** ז״ל כתב דביום שבועות היה עוסק בחכמת האמת והיה רואה סי׳ יפה במשנתו. כף אחת שם או׳ י״א. ואם לא יש לו יד בחכמת הקבלה ילמוד האדרא רבא או זוהר.

לז **לז) גם** ביום שני יתאמץ בתורה דלדעת ר׳ יוסי (שבת פ״ו ע״ב) ביום ז׳ בסיון נתנה תורה וכבר ידוע מ״ש הרמ״ע ז״ל. כף אחת שם או׳ יו״ד.

לח **לח) אין** להתענות ביום שבועות אפי תענית חלום. דרשות מהרי״ל בה׳ ימים נוראים. שכנה״ג בהגה״ט או ז׳ ח״י או׳ ח׳ וכתב שם ח״י כהא מר בריה דרבינא (פסחים ס״ת ע״ב) דיתיב בתעניתא כולי שתא היינו בתענית חלום לבד מערב יוה״כ ופורים ושבועות משום דאי לאו האי יומא וכו׳ וכ״כ הב״י סי׳ רפ״ח וכן הסכמת המ״א סי׳ תר״ד סק״א ודלא כעו״ש שמפקפק בזה עכ״ל וכ״כ הפר״ח בסעי׳ ג׳ דטעם מהרי״ל מהא דאמרינן בפסחים וכו׳ ומשמע דמסכים לדבריו יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ח״י. והגם דיש מפקפקים בזה וס״ל דיכול להתענות עיין ח״י או׳ י״ב וא״ר סי׳ תקכ״ט או׳ ז׳ מ״מ שב וא״ת עדיף ואין להתענות. ועיין לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ וסעי׳ ה׳ ובדברינו לשם ודוק.

לט **טל) [סעיף ב׳] ביום השני קורין בפ׳ כל הבכור וכו׳** וכשחל בשבת מתחילין עשר תעשר. לבוש. מ״א סק״א. ועיין לעיל סי׳ ת״צ או׳ מ״א.

מ **מ) ואם** שכח בשבת ולא התחיל מן עשר תעשר רק כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת וקרא מן כל הבכור וכשגמר הפ׳ בעולה החמישי עלו השני עולים הנשארים וקראו למפרע מן עשר תעשר וכן בחול ג״כ אם טעה והתחיל הקריאה משמור את חדש וכו׳ ועלה החמישי וקרא למפרע כל הבכור אעפ״י שהיא קריאה למפרע עלתה להם הקריאה ויוכל לומר קדיש. ש״ץ דף ר״ץ או׳ ז׳ אות אמת או׳ ק״ג.

מא **מא) וכשחל** בשבת שקורין מן עשר תעשר אם סיים הז׳ בפסוק ועשית את החקים האלה ודילג פ׳ חג הסוכות אם לא אמר קדיש יעלה עולה אחר ויגמור הפ׳ ואם כבר אמר קדיש א״צ לחזור. אבל אם דילג פ׳ חובת היום שהיא שבעה שבועות אפי׳ אמר קדיש צריך לחזור ולקרות כל הפ׳ ולומר קדיש פעם אחרת. והנכון שיעלה עולה אחר ולא אותו שקרא קודם. ש״ץ שם או׳ ה׳ לד״א בתוה״ש סי׳ י״א או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ אות אמת או׳ ק״א. שע״א שער ח׳ או׳ ל״א.

מב **מב) ואם** לא נזכרו מהדילוג עד שעלה המפטיר וקרא בספר ב׳ פ׳ המוספין אם לא בירך עדיין המפטיר ברכה אחרונה יגליל ספר ב׳ לפ׳ שבעה שבעות וקורא אותה ואח״כ יברך ואם כשנזכרו כבר בירך המפטיר ברכה אחרונה אז א״צ לחזור ועלתה להם הקריאה במוספין בדיעבד לחיוב קריאת חובת היום. ש״ץ שם ודף רצ״ב או׳ ג׳ מיהו האות אמת שם כתב דאפי׳ כבר בירך המפטיר ברכה אחרונה צריך לחזור ולקרות חובת היום בלא ברכה יעו״ש.

מג **מג) ואם** סיים הפרשה עם עולה הד׳ או עם הששי כשחל בשבת א״צ לעלות אחר לפי שהמפטיר שקורא בספר ב׳ משלים המנין דק״ל מפטיר עולה למנין ז׳ ואפי׳ טעה וסיים הפ׳ עם החמישי אכתי אפשר לעלות שנים בס׳ שני ש״ץ שם או׳ ו׳ לד״א שם או׳ ד׳ או׳ אמת או׳ ק״ב. ועיין לעיל סי׳ רפ״ב

סו׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד.

מד מד) שם ומפטיר בחבקוק וכו׳ שמדבר במתן תורה אלוה מתימן יבא וכו׳ רש״י מגילה ל״א ע״א. והלבוש כתב שהוא ג״כ מעשה מרכבה.

מה מה) שם וה׳ בהיכל קדשו וכו׳ ובמדינות אלו מתחילין תפלה לחבקוק. מ״א סק״ב. חק יוסף או׳ ח׳ ר״ז או׳ י״ב.

מו מו) [סעיף ג׳] אסור להתענות וכו׳ מפני כשחל עצרת בשבת היה יום טבוח הקרבנות אחר השבת. מ״א סק״ג. חק יוסף או׳ ט׳ ולפ״ז משמע אבל במוצאי יו״ט אחרון של פסח ושל סוכות מותר להתענות מעיקר הדין וכ״כ הר״ז או׳ י״ט אלא שכתב דאסור רק מחמת מנהג בעלמא יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז.

מז מז) שם. אסור להתענות וכו׳ אפי׳ בזה״ז וזהו אסרו חג אמרה תורה עשו אסר לחג ובירוש׳ קורא לאסרו חג בנה דמועדה פי׳ בן המועד. ב״י בשם האגור. וכ״כ בביאורי הגר״א. ולפ״ז משמע דבכל אסרו חג אסור להתענות. וכ״כ ב״ד סי׳ רפ״ב דה״ה באסרו חג דפסח וסוכות אסור להתענות יעו״ש. וכבר כתבנו עוד מזה לעיל סס״י תכ״ט בהגה קחנו משם.

מח מח) שם. אסור להתענות וכו׳ וכ״ש שאין מספידין דתענית קיל מהספד אם לא לחכם בפניו. תשו׳ מאהבה פ״ת. ולענין צדוק הדין עוין לעיל סי׳ ת״ך או׳ ח׳.

מט מט) שם. אסור להתענות וכו׳ והנשים מותרות במלאכה באסרו חג. שה״ג על המרדכי פ״ב דשבת. מ״א סק״ג. ומ״מ מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אסור משום דברים המותרים וכו׳ תורת חיים ח״ג סי׳ ח׳ זכ״ל ה׳ פסח סי׳ תכ״ט סעי׳ ב׳.

נ נ) שם. הגה. ואין אומרים תחנון מתחלת ר״ח סיון וכו׳ דמיד בב׳ סיון א״ל להם משה לקדשם לתורה כדאיתא פ״ח דשבת. מ״א סק״ד. ר״ז או׳ ך׳.

נא נא) וכתב בהגמ״נ סוף יוה״כ ג׳ ימים קודם שבועות אין מתענים דהוי ימי הגבלה משמע דבשני בסיון מותר להתענות אבל נהגי העולם שלא להתענות מטעם שכתבתי לעיל. מ״א שם. ח״י או׳ ו׳ חק יוסף או׳ יו״ד. ר״ז שם. מ״ב או׳ ז׳.

נב נב) שם בהגה. עד ח׳ בו וכו׳ וכ״כ בהגה לעיל סי׳ קל״א סעי׳ ז׳ וכ״כ הלבוש שם. וכ״כ הר״ז או׳ ך׳ מיהו השכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ כתב דמנהגם שלא לומר נפילת אפים ותחנון עד י״ג בו ויש נוהגין עד י״ד בו. והב״ד א״ר או׳ י״א. וכ״כ הפר״ח. שו״ג או׳ ח׳ מל״ח סי׳ ח׳ או׳ מ״ד. יפ״ל ח״ב או׳ ו׳ ועיין בתשו׳ זכרון יוסף סי׳ ח״י שתמה על מנהג אשכנז האומרים תחנה בז׳ ימי תשלומין שלאחר עצרת וקצתם מתענין ומספידין והביא דברי האגודה בפ׳ אין דורשין שאין לומר בהם תחנה ושאסורין בהספד ובתענית אלא שבסי׳ י״ט הביא מהגאון ר׳ שמואל מאמשטרדם שהליץ בעד המנהג יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ קל״א או׳ ק״ז.

נג נג) שם בהגה. ונוהגין לשטוח עשבים וכו׳ יש סמך למנהג זה ממ״ש באגדה דהמן אמר לאחשורוש דמנהג ישראל לשטוח עשבים בעצרת. ברכ״י או׳ ו׳ והלבוש כתב זכר לשמחת מ״ת שהיו עשבים סביב הר סיני שנאמר גם הצאן והבקר אל ורעו וכו׳ ש״מ שהיה שם מרעה.

נד דנ) שם בהגה. ונוהגין לשטוח עשבים וכו׳ בבשמים של עשבים ובשושנים. דרשות מהרי״ל ה׳ שבועות. א״ר או׳ י״ב.

נה הנ) ואם חל שבועות ביום א׳ שוטחן בכניסת שבת. דרשות מהרי״ל שם. והטעם משום דאין שבת מכין ליו״ט וע״כ כתב המ״א סק״ה דנהגו לשוטחן ביו״ט והב״ד ח״י או׳ ז׳ וכ״כ חק יוסף או׳ י״א דביו״ט מותר לשטוח רק בשבת אסור משום דאין שבת מכין ליו״ט. וה״כ הר״ז או׳ י״ד דאף ביו״ט עצמו מותר לשוטחן אפי׳ אה אינם ראויים למאכל בהמה ואין בהם מוקצה כיון שחישב עליהם מערב יו״ט לשוטחן ביו״ט וכמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ ך׳ אך אם חל שבועות אחר השבת לא ישטחם בשבת אף שמותר לטלטלם משום דאסור להכין משבת ליו״ט יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ט׳.

נו ונ) נוהגין להעמיד אילנות בבהכ״נ ובבתים ונ״ל הטעם שיזכירו שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפללו עליהם. מ״א שם. ח״י שם. א״ר או׳ י״ב. חק יוסף שם. ר״ז או׳ ע״ו. והגר״א ביטל מנהג זה לפי שעכשיו הוא חק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם. ח״א כלל קל״א או׳ י״ג. מ״ב או׳ יו״ד.

נז זנ) כתב בשל״ה דף ק״ף ע״ב במקום שנוהגין בחג השבועות שהשמש מחלק עשבים המריחים לכל אחד ואחד אחר שהתחילו ברוך שאמר אינו נכון וע״כ יזהר כל א׳ שלא להריח בהם מיד בלקיחתן רק לאחר סיום התפלה יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ט. וח״י או׳ ז׳ כתב דמותר לברך דק״ל בין הפרקים שואל מפני הכבוד ולא נהירא דלא עדיף מברכת עלית בסי׳ ס״ו סעי׳ ב׳ א״ר שם. א״א או׳ ה׳ וכ״ה דעת הר״ז או׳ י״ז דלא יפסיק לברך על הריח מברוך שאמר עד לאחר תפלת י״ח ואף אם מגיע לו הריח מאליו לא יתכוין להריח ולא יברך יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ נ״א או׳ כ״ג.

נח **חנ) יש** נוהגים בחג השבועות לפזר שושנים בבהכ״נ ומשליכין על הס״ת בהוצאתו מן ההיכל ובחזרתו. גם יש נוהגים ליתן מיני שושנים בעששיות ותולין אותם בבהכ״נ ומחלקים לתינוקות שב״ר שקראו מגילת רות בבהכ״נ ביום שני ומוליכין התינוקות בביתם ויש סמך לזה ממ״ש בשבת פ׳ רע״ק אמר ריב״ל מאו דכתיב לחייו כערוגת הבושם כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב״ה נתמלא כל העולם כולו בשמים יעו״ש. רו״ח או׳ ד׳ אמנם מה שיש נוהגין לפזר עלי ורדים בין ס״ת שבהיכל בתוכו ביום ש״ת נ״ל דאסור משום אולידי ריחא דהא ודאי לא מכווני אלא לגמר הס״ת וליכא למימר שהוא לשם הדור כיון שהם עלין פרודים וגם אינם דרך הידור שהן מפוזרים בקרקעית ההיכל וגם אינו כדי להריח בני אדם כיון שהוא עמון בתוכו וסגור בהיכל ואין מכוונים אלא כדי שיקלעו המפות והס״ת ריח. ב״ד סי׳ רצ״ג שו״ג או׳ ו׳.

נט **טנ) מנהג** ישראל תורה היא להכין שושנת ורדים ושאר עשבי בשמים בחג השבועית וגם מעטרין בהם את התורה. בני יששכר מאמר חודש סיון מאמר ד׳ או׳ ז׳ פת״ע או׳ יו״ד.

ס **ס) שם. בהגה לאכול מאכלי חלב וכו׳** גם נהגו לאכול דבש וחלב בחג השבועות מפני התורה שנמשלה לדבש וחלב כמ״ש דבש וחלב תחת לשונך. ונהגו בכל ישראל ג״כ לשום בעוגה זפר״ן והטעם לפי שמשמח הלב. גם נהגו הנשים לעשות בשבועות לחם ארוך ולו ארבע ראשים. ונראה לומר כי נמצא המנהג זכר לשתי הלחם הקרב בעצרת או אפשר מפני מזל תאומים המשמש בסיון. כלבו סי׳ נ״ב. ח״י או׳ ט׳ א״ר או׳ יו״ד. ובמנין הזפר״ן עיין לעיל סי׳ תס״ז או׳ פ״ב.

סא **סא) שם. בהגה. לאכול מאכלי חלב וכו׳** יש הרבה טעמים ומ״כ הטעם דאי׳ בזוהר (פ׳ אמור צ״ז ע״ב) שאותן ז׳ שבועות היו לישראל ז׳ נקיים דוגמת אשה המיטהרת מנידתה וידוע שדם נעכר ונעשה חלב והיינו מדין לרחמים ומנהג אבותינו תורה היא אך יש ליזהר שלא יבא לידי איסור. ועיין ביו״ד סי׳ פ״ט סעי׳ ב׳ דא״צ להפסיק בבהמ״ז אם אינו אוכל גבינה קשה יעו״ש. ויזהר ליקח מפה אחרת כמ״ש ביו״ד שם סעי׳ ד׳ מ״א סק״ו. א״ר שם. ואני אעפ״י שאני מן הנוהגין שלא לאכול גבינה ובשר בסעודה א׳ לקיים זה לאכול מאכל חלב ובשר ביום חג השבועות אני אוכל החלב עם הדבש קודם ואני מברך בהמ״ז ואח״כ אחר שעה אני אוכל מאכל בשר. שכנה״ג בהגה״ג או׳ ג׳ וכ״כ השל״ה דף ק״פ ע״ב. וכ״כ לעיל סי׳ קע״ג או׳ ב׳ בשם הזוה״ק יעו״ש.

סב **סב) שם. בהגה לאכול מאכלי חלב וכו׳** ולענין חלב שנחלב ביו״ט ית׳ לקמן סי׳ תק״ה ובדברינו לשם בס״ד.

סג **סג) שם. בהגה. שהוא כמו השני תבשילין וכו׳** כלומר כשם שבפסח עושין זכר לקרבן ה״ה בשבועות. מ״א סק״ז. ור״ל כמו שבפסח עושין שני תבשילין זכר לפסח וחגיגה הנאכלת עמו ה״ה בשבועות עושים זכר לקרבן שתי הלחם שהיו מביאים. ולכן כשאוכל חלב ואח״כ בשר דצריך לכ״א לחם מיוחד וצ״ל שני לחמים הוי זכר בזה. מחה״ש. ומ״מ חייב לבצוע על שתי ככרות כמ״ש לקמן סי׳ תקכ״ט סעי׳ א׳ אלא שאם א״צ אלא לאחת לאחר שבצע על שתי ככרות יסיר האחת מן השלחן קודם שיביאו לפניו מאכלי חלב כדי שלא יתלכלך.

סד **סד) שם. בהגה. וצריכין להביא עמהם ב׳ לחם וכו׳** דאסור לאכול בשר וחלב מלחם א׳ ולכן נהגו לאפותו עם חמאה דאז בודאי יצטרך להביא לחם אחר לאכול עם בשר. ויזהר להסיק התנור יפה כמ״ש סי׳ תס״א וגם צריך מרדא חדשה כמ״ש סי׳ תנ״א סעי׳ י״ע ודלא כמקצת נשים שמהפכין אותה על צדה השני דהא בלוע מעבר אל עבר משמנונית. מ״א סק״ח. ר״ז או׳ ט״ז. ואע״ג דאין לשין עיסה בחלב מ״מ כה״ג מותר וכמ״ש ביו״ד סי׳ צ״ז דהוי דבר מועט וגם יש בו שינוי צירה יעו״ש ועכ״פ לא יברך על לחם זה המוציא וכדלעיל סי׳ קע״ח. מחה״ש. ועיין בדברינו לשם בס״ד.

סה **סה) יש.** ליזהר בענין מאכלי בשר וחלב בכל מה שנזהרין בכל השנה המבואר ביו״ד סי׳ פ״ח ופ״ט ושלא לצאת שכרם בהפסדם ובעו״ה בגלות המר הזה כל מה שיכולין לגדור גדר יותר טוב וכ״ש מה שמדינא ומנהג שקבלו כבר הוי כנדר. מש״ז סוף הסי׳.

סו **סו) שם. בהגה. ויש בזה זכרון לב׳ הלחם וכו׳** וא״כ יהיו של חטים דוגמת שתי הלחם. מ״א סק״ט. ויכוין חט״ה גי׳ כ״ב והם רמז לכ״ב אותיות התורה שניתנו ביום זה.

סז **סז) שם. בהגה זכרון לב׳ הלחם וכו׳** וגם ביום ב׳ בחו״ל יעשה זכר למ״ת וילמוד בו מענין היום ואם אפשר לו לחדש איזה חידוש בד״ת או ילמוד דבר חדש ויעסוק בסתרי תורה וכמ״ש לעיל או׳ ל״ה ול״ו ול״ז יעו״ש.

סח **סח) בשגם** אמרו כל המועדות בטלין חג השבועות אינו בטל ולמה אינו בטל לפי שמעלין בקודש ולא מורידין. זה הטעם אמרו בס׳ אמרי נועם סו״פ פנחס ולי נראה פשוט דכמו שהתורה היא נצחית דתו׳ לעולמים עומדת לעד כך חג שבועות שהוא בשביל התורה נצח סלה ועד שאין לו ביטול עולמית. יפ״ל ח״ב או׳ יו״ד. ולכן העוסק בתורה מאריך **חיים.**

סימן תצה

א **א) [סעיף א'] כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביו"ט,** והטעם משרשי המצוה כדי שיזכרו ישראל הנסים הגדולים שעשה להם השי"ת ולאבותיהם וידברו בם ויודיעון לבניהם ולבני בניהם כי מתוך השביתה מעסקי העולם יהיו פנויים לעסוק בזה שאילו היו מותרים במלאכה ואפי' במלאכה קלה היה כל אחד ואחד פונה לעסקו וכבוד הרגל ישכח מפי עוללים וגם מן הגדולים, ועוד יש תועלות רבות בשביתה שמתקבצים כל העם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לשמוע דברי ספר וראשי העם ידריכום וילמדום דעת וכעין מה שאז"ל משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשים בה' פסח בפסח בה' עצרת בעצרת. ס' החינוך סי' שט"ו, א"ר או' א':

ב **ב) שם.** כל מלאכה האסורה בשבת וכו', ואפי' דבר האסור משום שבות בשבת אסור ביו"ט וכן כל דבר שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לעכו"ם לעשותו כמו בשבת, ב"י, לבוש, מ"א ריש הסי', עט"ז, ר"ז או' יו"ד, מ"ב או' א'. ועיין לקמן רסי' תקמ"ג ובדברינו לשם בס"ד:

ג **ג) ומיהו** צרכי חולה שאין בו סכנה אעפ"י שאסור לעשותו ע"י ישראל אומר לעכו"ם ועושה אפי' בשבת וכמ"ש בסי' שכ"ח יעו"ש. ב"י.

ד **ד) אסור** לומר לקראים שיעשו מלאכה ביו"ט, משפטי שמואל סי' קל"ד, בנימין זאב סי' ת"י ות"ז בשמו ובשם מהר"א ירושלמי ז"ל. וכן מתבאר מדברי בעל תומת ישרים ז"ל סי' קס"ו. כנה"ג בהגה"ט:

ה **ה) שם.** אסורה ביו"ט, ששת ימים אלו שהם ראשון ושביעי של פסח וחג השבועות ור"ה וראשון ושמיני של חג הסוכות הם הנקראים יו"ט וכל העושה מלאכת עבודה באחד מהם שלא לצורך אוכל נפש הר"ז לוקה מה"ת שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו וכל השובת בהם ממלאכת עבודה הר"ז קיים מ"ע שהרי נאמר בהם שבתון כלומר שבות. הרמב"ם ריש ה' יו"ט. ר"ז או' א' ובענין מלאכה שא"צ לגופא וכבוי עיין לעיל סי' רע"ח ועוד בענין כיבוי עיין לקמן סי' תקי"ד יעו"ש:

ו **ו) שם.** אסורה ביו"ט. ואף בדיבור שלא להרבות דברים וק"ו שיחת משא ומתן. מחב"ר או' ב' ועיין בשער הכוו' דף ע"ד ע"ד שכתב שרבינו האר"י ז"ל היה נזהר שלא לדבר שיחה בטילה או דבור של חול בשבת אפי' בלה"ק וכן היה נזהר בכל היו"ט כמו בשבת יעו"ש. והביאו המחב"ר שם. ועיין לעיל סי' ש"ז או' א':

ז **ז) שם.** חוץ ממלאכת אוכל נפש. כדכתיב בקרא אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם:

ח **ח) שם.** וחוץ מהוצאה והבערה. דין הבערה יתבאר לקמן סי' תקי"א ודין הוצאה לקמן סי' תקי"ח יעו"ש:

ט **ט) שם** וכן מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר וכו' כגון שנתקלקלו ביו"ט או שהיה אתמול טרוד. רש"י ביצה כ"ח ע"ב. ר"ז או' ד'. אבל אם הי' אפשר לעשותו מאתמול אסו' לעשותו ביו"ט כמ"ש באו' שאח"ז. ודין פרטי מכשירי אוכל נפש נת' לקמן סי' תק"ח ותק"ט:

י **י) שם.** וכן מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר וכו' דכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ודרשינן בגמ' (ביצה כ"ח ע"ב) הוא למעט לכם לרבות, כאן במכשירין שאפשר לעשותן מעיו"ט כאן במכשירין שא"א לעשותן מעיו"ט יעו"ש. והנה משמע מדברי הש"ע דאוכל נפש מותר לעשות ביו"ט אפי' אם היה אפשר לעשותו מעיו"ט ולא היה מפיג טעם כלל ואפי' בלא שינוי. ורק מור"ם ז"ל בהגה הביא דעת המחמירים דאפי' באוכל נפש עצמו כל שאינו מפיג טעם כלל אם עשאו מעיו"ט אסור לעשותו ביו"ט אם לא ע"י שינוי. אמנם השכנה"ג בהגב"י או' ד' ואו' ה' הביא כמה רבוותא דס"ל דאפי' באוכל נפש עצמו מחלקינן בין אפשר לעשותו מאתמול ללא אפשר וכתב דלענין הלכה מי יכול להורות היתר נגד הני רבוותא דאסרי ואף גם דגם הש"ע לא סתם בהדיא כמ"ד דבאוכל נפש גופיה אין לחלק יעו"ש, והב"ד המאמ"ר א"ו ג' וכתב דאין להקל ראש נגדו ובפרט בשכבר מור"ם ז"ל והרבה מהאחרונים פסקו כהמחמירין יעו"ש. וכן הסכים הפר"ח כדברי המחמירין, וכ"כ הברכ"י או' ב' על דברי מור"ם הנז' דכן ראוי להחמיר שלא לעשות פידיאו"ס וכיוצא ביו"ט שהלחים אינם יפים מהיבשים יעו"ש. ומיהו מי שעבר וסמך אמתירין ענוש לא יענש שיש לו אילנים גדולים לסמוך עליהם. שכנה"ג שם סוף או' ו' א"ר או' ז' ועיין עוד מזה לקמן סי' תק"ד:

יא **יא) עשיית** עיסת הגיקולאט"י ביו"ט. כן גיבן"ן (גבינה) אסור בכל אופן דלא שייך שינוי בעשייתן ומיחזי כעובדין דחול. הרמ"ך בתשו' והובאה בשו"ת בית יהודה ח"ב סי' מ"ו והסכים כמו הרב המחבר הנז' יעו"ש. ברכ"י או' ג'. ועוד עיין מזה לקמן סי' תק"י סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

יב **יב) שם** הגה ויש מחמירין אפי' באוכל נפש וכו' והטעם משום גזירה שמא יניח אדם מלאכות שאפשר לעשותן מעיו"ט ליו"ט, ונמצא יו"ט כולו הולך בעשי"ת אותן מלאכות וימנע משמחת יו"ט. הגהת הלבוש, ר"ז או' ז'.

יג יג) שם הגה ויש מחמירין אפי׳ באוכל נפש וכו׳ ומה״ט יש לבשל פירות היבשים קודם יו״ט שהם טובים יותר כשנתבשלו מאתמול. של״ה. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ז׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל ף׳ או׳ א׳. ואם צריך לו דוקא שיתבשל היום י״ל דשרי. א״א או׳ ב׳

יד יד) שם בהגה. כל שאינו מפיג טעם כלל וכו׳ אבל לשין ואופין ושוחטין ומבשלין ביו״ט שאם עשה אלי מבערב יש בכך הפסד או חסרון טעם. שאין לחם חם או תבשיל שבשל היום כלחם שנאפה מאמש וכתבשיל שנתבשל מאמש ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאמש וכן כל כיוצא באלו. הרמב״ם פ״א מה׳ יו״ט דין ח׳ ר״ז או׳ ה׳:

טו טו) שם בהגה. מותר לעשותו ע״י שינוי. ומותר לכתחלה להמתין עד יו״ט לעשותו בשינוי וכ״מ סי׳ תק״ד. מ״א סק״ג א״ר או׳ ח׳ שו״ג או׳ ה׳ ח״א כלל פ״ה או׳ ז׳ ומ״מ כתב בדרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט ללוש הווירמזיל״ש מעיו״ט דהישנים יותר טובים. וגם כתב דאסור לדוך שקדים ביו״ט להוציא מהם חלב כי אפשר לעשות בעיו״ט ואף שמפיג טעם קצת יעו״ש. ואע״ג דבשאר מאכלים אם מפיג טעם קצת שרי הכא דומה לסחיטת פירי לעשות משקה ואסור, יש״ש פ״ק דביצה סי׳ ט״ל. מ״א שם א״ר או׳ ז׳ ח״א כלל פ״א או׳ יוד. מ״ב או׳ ט׳. מיהו דעת הפר״ח להתיר משום דדמיא ללישא ולבישרא אגימרי דעדיפא כשהם בני יומם. וכ״ה דעת המו״ק. והא״א או׳ ג׳ כתב וע״י שינוי אפשר דשרי לדוך שקדים. וכ״כ מ״ב שם. וכ״כ תו׳ חיים על ח״א שם. ולחולה מותר בלא שינוי אף שאין בו סכנה. שו״ג סי׳ תק״ד או׳ ד׳:

טז טז) וירומיל״ש לאקשי״ן ללוש מעיו״ט הא לחתוך שרי ביו״ט דאין טוחן אחר טוחן ואפשר טירחא למעט עדיף יחתוך מעיו״ט. א״א שם. ועיין לקמן סי׳ תק״ד סעי׳ ג׳ בהגה,

יז טוב) שם בהגה. מותר לעשותו ע״י שינוי. ואפי׳ שכח ולא עשאה או שהיה טרוד ולא היה לו פנאי לעשותה מ״מ כיון שלא היה אנוס בדבר אסור לעשותה ביו״ט אלא א״כ משנה קצת בעשייתה מדרך החול ר״ז או׳ ה׳:

יח יח) שם בהגה. ע״י שינוי. דהיינו שישנה קצת אופן עשייתן או אם היה רגיל לעשותן ע״ג השלחן יעשה ע״ג בגד וכיוצא. פר״ח. ח״א כלל פ״ה או׳ ז׳.

יט יט) שם בהגה. ע״י שינוי. כדי שמתוך כך יזכרו שהוא יו״ט ולא יבא לעשות ביו״ט יותר ממה שהוא צריך ליו״ט. לבוש סי׳ תק״ד סעי׳ א׳:

כ ך) [סעיף ב׳] קצירה טחינה וכו׳ והטעם פירש ר״י לפי שאדם רגיל לקציר שדהו ולבצור כרמו כאחד ולדרוך כל ענביו ולטחון הרבה ביחד וחשו חכמים שאם היו מתירין ביו״ט היה קוצר כל שדהו ובוצר כל כרמו ודורך כל ענביו וימנע משמחת יו״ט. וכן צידה אסרו שפעמים שתעלה במצודתו דגים הרבה. טור, לבוש. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ד. ר״ז או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ כ״ד וסי׳ תצ״ז או׳ ב׳

כא כא) שם. קצירה טחינה וכו׳ וכן הדישה והעימור והזרייה וברירת מיני תבואה שדרך לבור אותם הרבה ביחד והטחינה של כל מינים הנטחנים ברחיים שדרך לטחון אותם הרבה ביחד וההרקדה והתלישה מן המחובר שהיא הולדת הקצירה וסחיטת פירות שהיא תולדת דישה שמפרק דבר מגידולו. ר״ז שם, מ״ב או׳ י״א ואו, י״ב. ובענין סחיטת פירות עיין לעיל סי׳ ש״ך ובענין ההרקדה עיין לקמן סי׳ תק״ו סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כב כב) שם. קצירה טחינה וכו׳ ולדוך מצה ביו״ט של פסח מותר דק״ל דאין טחינה אחר טחינה אך יזהר שלא יברור פרורין הגדולים מתוך הקטנים כי איסור בורר יש נמי באוכלין. דרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. ט״ז סק״ב. מיהו בד״מ סי׳ תק״ד או׳ ד׳ כתב על דברי מהרי״ל הנז׳ שכתב שלא יברור פירורין וכו׳ דלא נהירא דהא אפי׳ פסילת מתוך האוכל שרי לברור ביו״ט כדלקמן סי׳ תק״י עכ״ל וכן רש״ל ביש״ש פ״ק דביצה סי׳ מ״ב תמה על דברי מהרי״ל הנז׳ והתיר אפי׳ לברור פירורין גדולים מתוך הקטנים יעו״ש והב״ד שכנה״ג בהגב״י סי׳ תק״ד או׳ ג׳. אכן המ״א שם סק״ט כתב דיש להחמיר כמהרי״ל יעו״ש. וכ״פ הר״ז שם או׳ ו׳ מ״ב שם או׳ ך׳ וכתב שם המ״ב דאם ירצה לקחת הגדולות יקחם עם מעט קמח דליכא חששא דברירה וכמ״ש בסי׳ שי״ט יעו״ש. ועיין בדברינו לסי׳ שי״ט או׳ מ״ב ומ״ה ומ״ו ועוד עיין לקמן סי׳ תק״ו או׳ ט״ו.

כג כג) שם. ובצירה וסחיטה וכו׳ ועיין בשו״ת פ״י כ״י חא״ח סי׳ י״ד בענין המנהג שנהגו ביו״ט לקחת חלות דבש ולטבל בו פרוסת המוציא שחכם א׳ רוצה לאסור שדבש מחלות הוי כמשקה היוצא מזיתים וענבים שאסור אף בעומדים לאכילה וכתב דז״א דודאי לטבל הפת מותר דהוי משקה הבא לאוכל ועדיף מיניה דהוי אוכל הבא לאוכל כדאיתא בגמ׳ ואפי׳ בלא פת יש היתר דדוקא בזמן שדבוקים בכוורת וצריך וכו׳ כדאיתא בסי׳ שכ״א וכו׳ יעו״ש. שע״ת או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ י״ג ובדברינו לשם בס״ד:

כד כד) שם. אסרום חכמים. כ״ה דעת הרמב״ם פ״א מה׳ יו״ט דכל אלו המלאכות אסורים ביו״ט מדרבנן וכ״ה דעת הרא״ש בר״פ אין צדין והטור וב״י ולבוש. אכן הר״ן כתב בר״פ א״צ דהנך מלאכות אינן אסורות אלא מדבריהם לפום גמ׳ דידן אבל לפום הירוש׳ מוכח שהם מהת׳ יעו״ש והב״ד ב״י.

וכ״ה דעת הרשב״א בעה״ק בבית מועד שער א׳ או׳ א׳ שהם מה״ת. וכן רש״ל ביש״ש ר״פ א״צ מסיק דמה״ת אסור עד לישה יעו״ש והב״ד הט״ז סק״ב. מ״א סק״ד א״ר או׳ ט׳ ונ״מ לענין תיקון למי שעבר עליהם דיש לחוש למ״ד דאו׳ ועי׳ לעיל סי׳ של״ד או׳ קל״ז:

כה **כה) שם.** אסרום חכמים. ואפי׳ ע״י שינוי אסור. עו״ש או׳ ב׳ א״ר שם. א״א או׳ ד׳ ר״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ג, ואפי׳ לא היה אפשר לעשותם מעיו״ט אסור. ר״ז שם:

כו **כו) [סעיף ג׳] אין מוציאין משא על הבהמה וכו׳** כ״כ הרמב״ם פ״ה דין ב׳ וסמ״ג. והטעם כתב שם בהרמב״ם שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ויש מי שכתב לפי שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר ביו״ט ושבת, והרשב״א כתב שני הטעמים, המ״מ שם והב״ד ב״י. וכ״כ הלבוש שני הטעמים, וכ״כ הר״ז או׳ י״א.:

כז **כז) ולענין** אם אדם מצווה על שביתת בהמתו ביו״ט עיין לעיל סי׳ רמ״ו סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ד״ן שכתבנו דדעת מרן ז״ל והאחרונים להחמיר יעו״ש. וכ״כ מ״א בסי׳ זה סק״ה. כס״א או׳ ב׳ נה״ש סוף או׳ ד׳ ביאורי הגר״א:

כח **כח) ולענין** מחמר אחרי בהמה ביו״ט עיין ב״י בשם הכלבו שהביא פלוגתא בזה כמו אם מצווה על שביתת בהמתו ודעת ב״י כמאן דאוסר וכמו בשבת יעו״ש. אמנם הפר״ח האריך בזה ומסיק להלכה דאפי׳ למ״ד דאינו מציוה על שביתת בהמתו ביו״ט מ״מ איסור מחמר ודאי איכא ביו״ט יעו״ש. והב״ד מחה״ש סק״ה. ח״א כלל ס״ז או׳ ב׳ והיינו בדבר שאינו צורך יו״ט אבל בדבר שהוא צורך יו״ט לכ״ע אין בו איסור שביתה או מחמר אלא מדרבנן מטעמים שכתבנו לעיל או׳ כ״ה דהא לא עדיף בהמה מאדם:

כט **כט) שם.** אין מוציאין משא וכו׳ כשם שאסור להשתמש בבע״ח ובמחובר לקרקע בשבת כמ״ש לעיל בסי׳ ש״ה ושל״ו כך אסיר ביו״ט. ר״ז או י״ב. ועיין לעיל או׳ ב׳:

ל **ל) [סעיף ד׳] מוקצה אעפ״י שמותר בשבת.** כגון מוקצה מחמת מיאוס או פירות העומדים לסחורה וכדומה שהתירו בשבת כר׳ שמעון כמ״ש לעיל סי׳ ש״י החמירו בו ביו״ט כר׳ יהודה וכמ״ש הטעם באו׳ שאח״ז:

לא **לא) שם.** החמירו בו ביו״ט וכו׳ ואע״ג דק״ל בשבת כר׳ שמעון ביו״ט פסק הרי״ף כר׳ יהודה לפי שהיא קל והחמירו בו כדי שלא יבואו לזלזל בו. וכ״כ בשאלתות וכ״פ הרמב״ם ז״ל. אבל בה״ג ורש״י ור״י ור״ת פסקו כר״ש בין בשבת בין ביו״ט אלא שר״ת היה מחלק לומר שאין הלכה כר״ש אלא במוקצה אבל בנולד הלכה כר״י וכן ר״ח פסק כר״ש אף ביו״ט אלא במוקצה מחמת איסור ונולד פסק כר״י ביו״ט. טור. וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה ויש מתירין מוקצה אפי׳ ביו״ט שהוא דעת בה״ג ורש״י ור״י ור״ת ומ״ש אבל נולד אסור לדבריהם אפי׳ בשבת הוא דעת ר״ת כנז׳ וכתב ב״י ולענין הלכה כיון שהרי״ף והרמב״ם מסכימים לדעת אחת וגם הכריעו כדבריהם האחרונים הכי נקטינן עכ״ל ולכן פסק כאן בש״ע לאסור במקצה ביו״ט וכן סתם הלבוש כדברי הש״ע., וכ״ה דעת הרשב״א בעה״ק שער ה׳ או׳ א׳ וכן הסכים הפר״ח ועיין לקמן או׳ ל״ד:

לב **לב) שם.** החמירו בו ביו״ט וכו׳ ולפי סברא זו בהמה העומדת לחלבה ותרנגולת לביצתה ושור של חרישה אסור לשחטן ביו״ט עד שיכין אותם לכך מעיו״ט שבת י״ט ע״ב ר״ז או׳ י״ג. מ״ב או׳ ט״ו. ודבר שהוא מוקצה מחמת נולד פשיטא דאסור לדעת הש״ע ביו״ט. מ״ב שם:

לג **לג) שם.** החמירו בו ביו״ט. וכו׳ עיין ב״ד סי׳ רפ״ג שהקשה על המנהג פשוט שלוקחין ביו״ט שמן וביצים וכיוצא מחנוני ישראל וכמ״ש לקמן רסי׳ תקי״ז דאמאי אין חוששין משום איסור מוקצה ביו״ט יעו״ש והב״ד הרב חקקי לב חא״ח סי׳ ח׳ דף ך׳ ע״ד וכתב דיש לחלק חילוק ברור בין חנוני לסוחר דחנוני כיון שמוכר שמן ובצים וכדומה מהדברים הרגילים ושוים לכל נפש מסתמא דעתו הוא שאם יצטרך לביתו או למכירה שנותן ואע״ג דכתב מור״ם ז״ל דלפחות צריך שיאמר וכו׳ כאן דהוי הווה ורגיל סתמו כפירושו וכו׳ משא״כ בסוחר שמוכר לסחורה תמרים ושקדים או צמוקים וכדומה שאין דעתו ליקח אפי׳ אם יצטרך לעצמו וכ״ש לתת לאחרים וגם שהם פירות דלא רגיל בהו וגם אינם שוים לכל נפש דיש שאינם אוכלים מהם כל עיקר ביו״ט ודאי דאסחי דעתיה מהם והם מוקצים יעו״ש, ועי״ש שהביא ג״כ דברי השו״ג או׳ ט׳ שכתב לתרץ בכה״ג ומ״ש עליו יעו״ש. ועוד י״ל דהחנוני כיון שאינו מקפיד שמוכר אפי׳ דבר מועט וכל הבא ברוך הבא הרי כל סחורתו כעומדים לאכילה דמו וכאלו אמר משא״כ בסוחר שמקפיד למכור דבר מועט ואפי׳ בחול א״כ הוי פירותיו מוקצים ביו״ט עד שיאמר מעיו״ט, וכ״כ ח״א כלל ק״א או׳ ב׳ דחנונים שדרכם למכור תמיד הרי הוא כאלו אמר עכ״ל ור״ל משא״כ הסוחרים שאין דרכם למכור תמיד לפי שמקפידים למכור דבר מועט הוו מוקצים עד שיאמר מכאן אני נוטל למחר:

לד **לד) שם** הגה. ויש מתירין מוקצה וכו׳ וכ״פ רש״ל ביש״ש פ״ד דביצה סי׳ ג׳ ופ״ה סי׳ י״ז, והב״ר שכנה״ג בהגב״י או׳ ט׳ מ״א סק״ו. א״ר או׳ יו״ד. וכתב הר״ז סוף או׳ י״ג דכן נוהגין להקל במדינות אלו (ר״ל במדינות אשכנז) אף ביו״ט והמחמיר ביו״ט תע״ב עכ״ל וכ״כ בסי׳ תקי״ח או׳ ט״ו, וכ״כ

א״ר שם או׳ י״ח. ומיהו מנהג בני ספרד לאסור כדברי הש״ע כנודע ונראה דגם במדינות אשכנז לא בכל המקומות נהגו להקל שהרי הלבוש סתם לאסור כדברי הש״ע וגם בביאורי הגר״א סי׳ תקי״ח סעי׳ ו׳ כתב דביו״ט ק״ל כר״י וכן שאר מחברים רבני אשכנזים לא כתבו שנוהגים להקל, ומיהו גם להיש מתירין מוקצה לא בכל מוקצה אלא דוקא מוקצה שמותר בשבת והחמירו בו ביו״ט הם מתירים ביו״ט כמו בשבת וכמ״ש לעיל או׳ ל׳ ואו׳ ל״א יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תקי״ח או׳ נ״ד:

לה לה) שם בהגה. אבל נולד וכו׳ כגון עצמות וקליפין הראויין למאכל בהמה דלדיעה זו אסור לטלטלם אפי׳ בשבת אנן ק״ל בזה בשבת כר״ש דשרי לטלטלם כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ כ״ז יעו״ש ורק ביו״ט נוהגין להחמיר כמ״ש באו׳ שאח״ז:

לו לו) שם בהגה. אבל נולד אסור לדבריהם וכו׳ אין זו מדוקדק דהא יש מתירין ביו״ט מוקצה ונולד אלא רמ״א ס״ל שעכ״פ הנוהגין היתר במוקצה אין לנהוג היתר בנולד וא״כ אין לטלטל עצמות שנתפרקו ביו״ט, מ״א סק״ז, א״ר או׳ יו״ד. א״א או׳ ז׳ ר״ז או׳ י״ג, ח״א כלל ק״א או׳ א׳ מקרא קודש סי׳ י״ז או׳ ד׳ בן א״ח פ׳ במדבר או׳ י״א. מ״ב או׳ י״ז:

לו) ואם נתפרקו מעיו״ט דאז גם מעיו״ט היו מוכנים לכלבים ליכא נולד ומ״מ כתב מ״א לעיל סי׳ ש״ח ס״ק נ״ד דבעינן דוקא שיהיו כלבים מצויים דאל״כ אסורים משום מוקצה, מחה״ש סק״ז. ועיין לעיל סי׳ ש״ח או׳ קצ״ה ואו׳ קצ״ו:

לז לז) ושבת שחל בו יו״ט מותר לטלטל עצמות וקליפין הראויין למאכל בהמה ולא אמרינן לא פלוג רבנן. בן א״ח שם ובספרו רב פעלים ח״א סי׳ ל׳ יעו״ש, ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ כ״ז ובדברינו לשם בס״ד:

לח לח) ונכרי העושה כלי ביו״ט אסור לטלטלו לדיעה זו דהו״ל נולד, מ״א סי׳ ש״ח ס״ק ט״ו. מקרא קודש שם בליקוטי רימ״א או׳ ג׳ וה״ה כל דבר שאינו ראוי היום למה שהיה ראוי לביה״ש הוי נולד כגון כלי שנשבר ביו״ט ואינו יכול להשתמש בשבר כלי מה שהיה יכול להשתמש כשהכלי היה שלם אלא תשמיש אחר כגון כלי משקין שנשברו או נקבו ביו״ט ואינו יכול להשתמש בשבריהם משקין כמקדם אלא אוכלים או דברים אחרים וכן שברי עריבה שאינו ראוי רק לכסות בהם פי חביות ושברי כלי זכוכית לכסות פי הפך הר״ז נולד שנעשה כלי חדש אלא א״כ נשברו בעיו״ט שאז הוכנו למלאכה אחרת מבע״י ואין זה נולד, וה״ה אפי׳ נשברו ביו״ט והשברים ראויים להשתמש בהם מעין מלאכתן הראשונה כגון שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה עבה שדומה לעיסה שמשתמשין בעריבה ושברי כלי זכוכית לצוק לתוכן שמן אין זה נולד, לקוטי רימ״א שם או׳ ד׳ מדברי מ״א שם. וכ״כ הר״ז או׳ י״ג. ועיין עוד לקמן סי׳ תק״א סעי׳ ה׳ ו׳ ז׳ מדיני נולד ובדברינו לשם בס״ד:

לט טל) שם בהגה. וכל מוקצה שאינו בעלי חיים וכו׳ והכנת בעלי חיים עיין לקמן סי׳ תצ״ז סעי׳ יו״ד:

מ מ) שם בהגה. כגון אוצר של פירות וכו׳ וה״ה פירות העומדים לסחורה. מ״א סק״ח, א״ר או׳ י״ב, חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז שם. ח״א כלל ק״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ך׳:

מא מא) שם בהגה. סגי כשיאמר וכו׳ ולהמתירין מוקצה אין צריך אמירה אלא בגרוגרות וצמוקים כמ״ש סי׳ ש״י סעי׳ ה׳ מ״א סק״ט, א״ר שם, א״א או׳ ט׳ מ״ב או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ ש״י סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מב מב) שם בהגה. סגי כשיאמר וכו׳ דאותן שיקח למחר הרי הם כמו שהובררו למפרע דלהם כוון בהכנתו דבמלתא דרבנן ק״ל דיש ברירה, מ״ב או׳ כ״א:

מג מג) שם בהגה. וא״צ שירשום וכו׳ עיין ב״י סס״י תקי״ח שכתב שהרמב״ם חולק ופוסק כחכמים שצריך שירשום וכתב בד״מ שם ומדברי ב״י משמע דס״ל כר״א דא״צ שירשום דק״ל בדרבנן יש ברירה עכ״ל ולכן פסק כאן א״צ שירשום. מ״א סק״י. ומיהו דעת המ״א שם צריך שירשום וכתב שכ״פ רש״ל יעו״ש. והב״ר א״ר או׳ י״ג. א״א או׳ יו״ד, אמנם דעת הפר״ח כדברי מור״ם ז״ל דבזה א״צ שירשום. וכ״ה דעת הר״ז בקו״א או׳ ע׳ ובסי׳ תקי״ח או׳ י״ב. וכ״פ ח״א כלל ק״א או׳ ב׳ וע״כ נראה דלכתחילה טוב להחמיר ובדיעבד יש לסמוך על המתירין:

מד מד) וכתב עו״ש המ״א דבפירות דחזו ולא חזו לכ״ע צריך שירשום ויאמר מכאן ועד כאן אני נוטל למחר דאיכא למיחש דלמא שביק הרעים ונוטל היפים ומטלטל מידי דלא חזי וכמ״ש בסי׳ תצ״ז סעי׳ יו״ד יעו״ש. וכ״ה דעת הפר״ח וכ״פ הר״ז או׳ י״ד אלא שכתב לזה טעם אחר מפני שהקצה אותם בידים שהעלם לגג ליבשם יעו״ש. וכ״פ מקרא קודש סי׳ י״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ב:

מה מה) שם בהגה. ומותר להכין מיו״ט ראשון לשני וכו׳ קאי אדלעיל מיניה שבאוצר מותר להכין מיו״ט וכו׳ מ״א ס״ק י״א. שו״ג או׳ יו״ד:

מו מו) שם בהגה. ומותר להכין מיו״ט ראשון לשני וכו׳ ואע״ג דלקמן סי׳ תק״ג פסק דאסור להכין מיו״ט לחבירו הכא שאני כיון שא״צ אלא אמירה לחוד במידי שאינו בעלי חיים. ט״ז סק״ה. שו״ג שם. ח״א כלל ק״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ כ״ג ומשמע הא בדבר שצריך מעשה אסור להכין מיו״ט ראשון לשני והגם שכתבנו לעיל או׳ מ״ג די״א דצריך שירשום נראה דבכה״ג דאוצר דליכא פירות דחזו ולא חזו וגם לא הקצה אותם בידים שהעלם לגג ליבשם סגי ברשימה דאמירה לחוד שיאמר מכאן ועד כאן אני נוטל למחר אבל בפירות שהעלם לגג ליבשם שהקצה אותם בידים או דאית בהו חזו ולא חזו דצריך לרשום בסי׳ מכאן ועד כאן אסור להכין מיו״ט ראשון לשני. ועיין ר״ז או׳ י״ד ואו׳ ט״ו ודוק:

מז מז) שם בהגה. ומותר להכין מיו״ט ראשון לשני וכו׳ והטעם מבואר דממ״נ מותר דאם היום קודש (ר״ל יו״ט ב׳) ואתמול חול הרי החול מכין ליו״ט ואם היום חול ואתמול היה קודש ימי החול א״צ הכנה. עו״ש או׳ ד׳ פר״ח ר״ז שם. מ״ב שם:

מח מח) שם בהגה. ומותר להכין מיו״ט א׳ לשני וכו׳ והיינו על תנאי שאומר אם היום חול ומחר קודש יהיה זה מוכן על מחר ואם היום קודש אין בדברי כלום ואין צורך לזה ולמחר א״צ לומר כלום. חמ״מ או׳ ד׳:

מט מט) שם בהגה. ומותר להכין מיו״ט א׳ לשני וכו׳ ובשני יו״ט של ר״ה אינו יכול להתנות ושל עכו״ם א״צ הכן אבל אית ביה משום נולד. חמ״מ שם. ועיין לעיל או׳ ל״ח ולקמן סי׳ תצ״ח סעי׳ ג׳ וסי׳ ת״ר סעי׳ א׳:

סימן תצו

א א) [סעיף א'] בגליות שעושין שני יו"ט וכו' ואע"ג דעכשיו בקיאין בקביעא דירחא אפ"ה הנהיגו חז"ל לעשות בחו"ל ב' יו"ט משום דחששו חז"ל שמא תגזור המלכות גזירה שלא יעסקו בתורה וישתכח סוד העיבור ויעשו חסר מלא ומלא חסר ויאכלו חמץ בפסח, ביצה דף ד' ע"ב ופירש"י שם, ועיין לקמן או' יו"ד,

ב ב) ובני א"י בזה"ז עושין יום א' כמנהגן שמעולם לא עשו שני ימים נמצא שיום שני שאנחנו עושים בגליות בזה"ז מד"ס שתקנו דבר זה, הרמב"ם פ"ה מה' קידוש החודש דין ו':

ג ג) נמצא עיקר דבר זה על דרך זו כך הוא כל מקום שיש בינו ובין ירושלים מהלך יתר על עשרה ימים גמורים עושין ב' ימים לעולם כמנהגם מקודם שאין שלוחי כל תשרי ותשרי מגיעים אלא למקום שבינו ובין ירושלים מהלך יו"ד ימים או פחות, וכ"מ שבינו לבין ירושלים מהלך יו"ד ימים בשוה או פחות שאפשר שיהיו שלוחין מגיעין אליו רואים אם אותו המקום מא"י שהיו בה ישראל בשעת הראייה בכבוש שני כגון אושא ושפרעם ולוד ויבנה ונוב וטבריא וכיוצא בהם עושין יום א' בלבד, ואם אותו המקום מסוריא כגון צור ודמשק ואשקלון וכיוצא בהם או מחו"ל כגון מצרים ועמון ומואב וכיוצא בהן עושין כמנהג אבותיהן שבידיהן אם יום א' יום א' ואם ב' ימים ב' ימים הרמב"ם שם דין י"א.

ד ד) מקום שבינו ובין ירושלים יו"ד ימים או פחות מיו"ד והוא סוריא או חו"ל ואין להם מנהג או שהוא עיר שנתחדשה במדבר א"י או מקום ששכנו בו ישראל עתה עושין ב' ימים כמנהג רוב העולם, וכל יו"ט ב' מד"ס ואפי' יו"ט שני של ר"ה שהכל עושין אותו בזה"ז, הרמב"ם שם דין י"ב. ונראה שאם העיר שנתחדש' היא סמוכה או נראית לעיר שעושין יום א' עושין כמותן וכמ"ש לקמן סי' תרפ"ח סעי' ב' לגבי מגילה וה"ה לכאן:

ה ה) בני צור נהגו לעשות שני ימים של גליות ואין דופי במנהגם, הרמב"ם בתשו' בס' פאר הדור סי' ק"ו. ברכ"י או' ו' שע"ת או' ה':

ו ו) וכתב בס' כפתור ופרח ריש פ' נ"א שבעגלון שבעבר הירדן נוהגין לעשות יום אחד, וזה אשתמיט ממהריט"ץ בתשו' סי' רי"ו שנחלק בזה עם הרב מהר"ר גדליה קורדואירו יעו"ש. וכתב עו"ש בס' כפתור ופרח דבגת עושין שני ימים. וגת היינו רמלה וכמ"ש שם פ"ז ופי"א יעו"ש אמנם הברכ"י או' ט' ובתשו' דברי יוסף סי' א' כתבו דברמלה עושין יום א' יעו"ש. וכתב עו"ש בדברי יוסף דבעזה עושין יום אחד וכמ"ש בתשו' הרדב"ז הישנות סי' ל' יעו"ש. וכ"כ המו"ק סי' ש"ו בק"ו גדר ישוב א"י והב"ד השע"ת שם:

ז ז) וכתב שם מהריט"ץ דאפי' בעה"ק צפת מאן לימא לן שהיו השלוחין הולכין אלא שכך נהגו דור אחר דור ובודאי כך היו מקובלים מהראשונים יעו"ש והב"ד הברכ"י או' ח' שכן מוכח בירושלמי ריש פ"ב דר"ה דבצפת היו עושין יום אחד יעו"ש. והב"ד השע"ת שם. וכ"כ הרב פאת השולחן סי' ב' או' ל"ד יעו"ש:

ח ח) בעיר יפו ת"ו הסמוכה לעיר קדשינו ירושת"ו יש להסתפק אם יעשו יום א' כיון שהיא א"י וקרובה ליבנה ולוד מאד ולירושת"ו מהלך יום ומחצה או פחות (ועתה במסלת הברזל מהלך כמו ג' שעות) אי דלמא כל דלא ידעינן שהיו השלוחין הולכין צריך לעשות ב' יו"ט. ברכ"ו או' ט' אלא שסיים שהעיד זקן א' שבזמן רבנן קשישאי היה הוא ואדם אחד דרים ביפו הם לבדם והיו עושים יו"ט א' לבד ואין פוצה פה ומצפצף כלל יעו"ש. וכ"כ בספרו מחב"ר או' ד' יעו"ש. וכ"כ הש"ץ דף רל"ח ע"ב והב"ד השע"ת שם. וכ"ה המנהג עתה לעשות יום א' דוקא וגם עתה נתרבו בה אכלוסים ודרים בה כמה עם רב מישראל תהלי"ת.

ט ט) שם. כל מה שאסור בראשון וכו' היינו שהמלאכות האסורות בראשון אסורות נמי בשני אבל דבר שהוא אסור בראשון משום מוקצה או נולד מותר בשני כמ"ש בסי' תקי"ג ותקט"ו. ב"י. עט"ז. שו"ג או' ב'. והיינו נולד בראשון או מוקצה בראשון מותר בשני ומוקצה בשני אסור בשני כמו בא' עיין סי' תקי"ג ותקט"ו והוא פשוט. א"א או' א, ולענין מכשירי מילה אם דוחין יו"ט ב' עיין בתשו' הרה"ג משה האיש זצ"ל חא"ח סי' כ"ג וכ"ד וכ"ה מה שהאריך בזה והעלה לאסור שגם בזה יו"ט ב' דינו כראשון ואפי' לילך חוץ לתחום ביו"ט ב' בשביל מילה בזמנה העלה לאסור יעו"ש:

י י) שם. ומנדין למי שמזלזל בו. חדשים מקרוב באו הוי חכמים בעיניהם לזלזל בטענה כוזבת דבקיאינן האדנא בקביעא דירחא. והאומרים כן הם טפשים כי לא ידעו סוד יו"ט ב' ש"ג ואי הוו ידעי והיה בהם יר"ש לא היו פוצים פה להקל עליו כלל. רו"ח או' א'. ועיין נה"ש להרש"ש ז"ל דף כ"ה ע"ב טעם בסוד ליו"ט ב' בחו"ל יעו"ש.

יא יא) שם. ומנדין וכו׳ עיין פר״ח מה שהאריך בזה ומסיק הכלל העולה מכל זה שבכל איסורין שבתורה בין האסורים מה״ת בין האסורים מדרבנן הכל לפי ראות הדיין לפי חומר העבירה ולפי העוברים ולפי צורך השעה הרשות בידו לקנוס נידוי או מכת מרדות ואף אותם שמבוארים בתלמוד בלי חולק שכתבנו לעיל שמנדים או מכים אי לא אפשר בנדוי יכו מכת מרדות ואי לא אפשר להכות ינדו ותן לחכם ויחכם עוד. עכ״ל. והב״ד השו״ג או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳.

יב יב) שם. ומנדין וכו׳ ואפי׳ בדבר שהוא משום שבות או שיצא חוץ לתחום מכין אותו מכת מרדות או מנדין אותו הרמב״ם פ״א מה׳ יו״ט דין כ״ב. והוא מגמ׳ פסחים נ״ב ע״א:

יג יג) שם. ומנדין וכו׳ וה״ה דעושה מלאכה ביו״ט ב׳ ע״י נכרי דמנדין אותו. הר״א ששון סי׳ קנ״ו. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או א׳ מ״א סק״א. שו״ג או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳:

יד יד) ע״ה שעשה ע״פ הוראת חכם אין מנדין אותו, משפט צדק ח״א סי׳ ל״ו. כנה״ג שם. עו״ש שם: מ״א שם. א״ר או׳ א׳ שו״ג שם. חמ״משם. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב שם.

טו טו) המחלל. יו״ט ב׳ ש״ג בשוגג שאינו יודע שהוא אסור אין לנדותו. מבי״ט ח״ג סי׳ קמ״ט. כנה״ג שם עו״ש שם. מ״א שם. א״ר שם. שו״ג שם. חמ״מ שם. ר״ז שם:

טז טז) מי שבא מא״י לחו״ל וחלל יו״ט ב׳ אין מנדין אותו מבי״ט ח״ג סי׳ קמ״ט. כנה״ג שם. עי״ש שם. מ״א סק״ז א״א או׳ וז׳ ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ ט׳. מיהו רש״ל ביש״ש פ׳ כל הבשר סי׳ נ״ב כתב דראוי לנדותו. וסיים דמעשה באחד שהלך לא״י וקבע שם דירתו ואחר כמה שנים בא לסחורה למדינתינו ודעתו היה לחזור ונהג חול ביו״ט ב׳ ונפגר במיתה משונה ולא זכה לחזור לא״י יעו״ש. א״ר או׳ ה׳ וכ״כ החמ״מ או׳ ג׳ דבני א״י שבאו לחו״ל אם עשו מלאכה ביו״ט ב׳ מנדין אותן ואפי׳ דעתן לחזור עכ״ד. ומ״מ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה יש להוכיחו רק בדברים ולהפחידו שלא יעשה עוד כזאת לעבור על איסור דרבנן כמ״ש לקמן סעי׳ ג׳ ולקנסו בממון אם אפשר ולתקן אשר עוות וכ״ז בדעתו לחזור אבל אם אין דעתו לחזור הרי הוקבע כמותן ונעשה כבני חו״ל. ועיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ מ״א.:

יז טוב) שם. ואם הוא צורבא דרבנן אין מחמירין וכו׳ עיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ ו׳ וסי׳ תע״ו או׳ י״א יעו״ש.:

יח חי) שם. אלא מלקין אותו. פי׳ מכת מרדות וכתב מהרא״י בביאור רש״י ס״פ כי תצא שהוא י״ג יעו״ש, ובהרמב״ם לא משמע כן. מ״א סק״ב. ור״ל שהרמב״ם פ״ו מה׳ פסח דין י״ב כתב אסרו חכמים לאכול מצה בע״פ וכו׳ ומי שאכל מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו עכ״ד, והביאו הר״ן בפ״ד דכתובות וכתב אבל הר״ם הלוי ז״ל כתב שהיו מכין אותו באומד ולהקל ממלקות תורה ונראין דבריו. ומיהו ודאי מכת מרדות שהיא על עבירה נמשכת מכין אותו עד שתצא נפשו או עד שיקבל עליו דברי חכמים אבל כל שאינו אלא כדי לענשו על מה שעשה נראין הדברים שמכין אותו כפי אומד ב״ד ולהקל ממלקות של תורה יעו״ש, וכ״כ רש״י בסוף מס׳ חולין דף קמ״א ע״ב דמכת מרדות אין לה קצבה אלא עד שיקבל עליו. וכ״כ התו׳ במס׳ נזיר דף ך׳ ע״ב יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח סי׳ תע״א סעי׳ ב׳ כדברי רש״י והר״ן יעו״ש:

יט יט) שם. אלא מלקין אותו. ומ״מ אין מדקדקין במכת מרדות ברצועה של מלקות האמורה במס׳ מכות דף כ״ב ע״ב. הר״ן שם,

כ ך) [סעיף ב׳] אלא לענין מת, משום כבודו, לבוש. ט״ז סק״א. ויתבאר לקמן סי׳ תקכ״ו.

כא כא) שם. וכן לכחול את העין. משום צערא ואפי׳ ליכא סכנתא אבל אי ליכא שום צער כלל אסור וכ״פ הב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ ד׳ פר״ח, שו״ג או׳ ד׳ א״א או׳ ג׳.

כב כב) שם. וכן לכחול את העין. אעפ״י שאינו חולי הכולל כל הגוף דבחולי הכולל כל הגוף אפי׳ בשבת שרי לעשות שבות כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ י״ז. מ״א סק״ג. ר״ז או׳ ד׳ מקרא קודש סי׳ ך׳ או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳:

כג כג) שם. וכן לכחול וכו אפי׳ בלא שינוי. מחה״ש. מ״ב שם.:

כד כד) מי שנפל ונצרר הדם אסור להקיז דם שקורין קעפפין אפי׳ ע״י עכו״ם שיכול להמתין עד למחר או״ה כלל נ״ט או׳ כ״ו מ״א שם, חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ ח׳ ומשמע שם באו״ה דאם מצטער כ״כ ואינו יכול להמתין למחר שרי. ועיין מחב״ר או׳ ב׳.

כה **כה) שן** כואבת ואינו נופל למשכב מותר לעוקרה ע״י עכו״ם ביו״ט ב׳ חוץ מר״ה, מהריק״ש בתשו׳ אהלי יעקב סי׳ מ״א ברכ״י או׳ ב׳ ער״ה או׳ ב׳. שע״ת או ב׳ וכתב שם הער״ה דכן יש להתיר אמירה לגוי ביו״ט ב׳ במקום פסידא יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ ג׳ בהגה:

כו **כו) שם הגה.** או שאר חולי וכו׳. וג״כ בשאינו כולל כל הגוף. מ״ב או׳ ו׳:

כז **כז) שם הגה.** או שאר חולי שאין בו סכנה. אבל בס׳ תמ״ד סי׳ ק״ך כתב דלא התירו אלא לכחול עין דשוה לכל נפש דגם הבריא דרכו לכחול אבל שאר צרכי חולה אין עושין אפי׳ ביו״ט ב׳ אלא ע״י גוי יעו״ש. ער״ה או׳ ד׳:

כח **כח) שם** בשני מותר אפי׳ ע״י ישראל. שמפני הנאת הגוף לא החמירו בו בשבות דרבנן. לבו״ש. מ״ב או׳ ז׳:

כט **כט) שם** חוץ מיו״ט ב׳ של ר״ה וכו׳ אכיחול קאי אבל לענין מת גם ביו״ט ב׳ של ר״ה שרי כמ״ש לקמן סי׳ תקכ״ו סעי׳ ד׳ יעו״ש:

ל **ל) שם הגה.** אבל אב מלאכה אסור לישראל וכו׳ בחולי שאין בו סכנה. לבו״ש. ור״ל אבל בחולי של סכנה אפי׳ בשבת שרי ע״י ישראל וכמ״ש לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ ב׳ יעו״ש:

לא **לא) שם** אסור לישראל וכו׳ ואפי׳ חלה כל גופו אם אין בו סכנה. ר״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ ח׳:

לב **לב) [סעיף ג׳] בני א״י שבאו לחו״ל אסורים וכו׳** דנותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם כמ״ש לעיל סי׳ תס״ח סעי׳ ד׳:

לג **לג) שם.** אסורים לעשות מלאכה וכו׳ אפשר דהיינו דוקא בפרהסיא אבל בצנעא מותר. מבי״ט ח״ג סי׳ קמ״ט. וכ״כ הט״ז סק״ב. אבל הרדב״ז ח״א סי׳ ע״ג ורנ״ח כתב דאפי׳ בצנעא אסור. וכ״כ משפט צדק ח״ב סי׳ מ״ט, הרשד״ם חא״ח סי׳ ט״ו. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ד. מהריק״ש פר״ח. מט״י א״ר או׳ ה׳ ברכ״י או׳ ג׳ מאמ״ר או׳ ב׳ ש״ץ דף רל״ג ע״ד ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ק״ג או׳ ג׳ מ״ב או׳ ט׳:

לד **לד) כל** שעושה מלאכה אפי׳ בצנעה ראוי למונעו מזה ומותר להכותו עד שימנע מלעשות מלאכה והאומר לו לעשות מלאכה עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול. הרדב״ז ח״א סי׳ רנ״ח. כנה״ג שם. מיהו הפר״ח כתב דלאו בר נידוי הוא ולאו בר הכאה הוא רק שראוי למונעו ולהחמיר בדבר יעו״ש ועיין לעיל או׳ ט״ז:

לה **לה) ולענין** תפלה מי שדעתו לחזור מתפלל י״ח כבמקומו וכן המנהג. ולענין המלבוש אם היו לו מלבושים מיוחדים לשבת ויו״ט ילבשם גם ביום אחרון אעפ״י שהוא חול לגבי דידיה. הרדב״ז ח״א סי׳ ע״ג. כנה״ג שם. עו״ש או׳ ב׳ מ״א סק״ז. א״ר סי׳ תצ״ה או׳ י״ג א״א או׳ י״ג חמ״מ או׳ ג׳ וכ״כ הפר״ח כשהלכתי למצרים ודעתי לחזור לא״י ביו״ט ב׳ בבוקר בביתי בצנעה הנחתי תפלין וקריתי ק״ש עמהם משום מאמר רז״ל כל הקורא ק״ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ואח״כ הלכתי לבהכ״נ והתפללתי תפלת י״ח דכיון דהוי בלחש כצנעא דמי ואעפ״י שיש בה קצת אריכות יותר מתפלת יו״ט אין בכך כלום ואעפ״י כן כשמקצת העם קמו סמוך לחתימת אמת ויציב קמתי והתחלתי להתפלל קודם שיתחילו הם דהאריכות אחר שמסיימים הכל יש בו היכר טפי מהתחלה ומלבושי יו״ט לבשתי משום דהויא מלתא דפרהסיא עכ״ל. והב״ד השו״ג או׳ ז׳ ש״ץ דף מ׳ ע״ד. פאת השולחן סי׳ ב׳ או׳ כ״ב וכ״פ מרן ז״ל בשו״ת אבקת רוכל סי׳ כ״ו יעו״ש וכ״כ ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל ק״ג או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״ג.

לו **לו) ולבשל** מיו״ט ב׳ לשבת בלא הנחת עירובי תבשילין מותר. הרדב״ז ח״א סי׳ ץ׳. כנה״ג שם. עו״ש שם. מ״א שם. א״ר שם. פר״ח שם. א״א שם. שו״ג שם. פאת השולחן שם. חמ״מ שם. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם. שע״ת או׳ ב׳. ובמוצאי יו״ט א׳ יבדיל בצנעה. פאת השלחן שם. ובשמיני עצרת אסור לעשות הקפות לס״ת, הרב חיד״א בס׳ טוב עין סי׳ י״ד וכ״כ הרב לב חיים ח״ב ססי׳ קכ״ה,:

לז **לז) ובליל** שני של פסח לא יברך הברכות שמברכין על הסדר ולא קידוש ולא אשר גאלנו ולא על הלל ולא על מצה ומרור ויאמר הגדה כקורא בתורה ועל כוס א׳ יברך בפה״ג ויכוין לפטור גם כוס ב׳ וכן יכוין בכוס של בהמ״ז ואם הוא בחדר בפ״ע לא יסדר הסדר כלל וכ״ז שדעתו לחזור. ח״א שם. ומיהו ע״ש ויכוין לפטור גם כוס ב׳ וכו׳ היינו לבני אשכנז אבל בני ספרד בלא״ה אין מברכין כ״א על כוס א׳ וכוס בהמ״ז כמ״ש לעיל סי׳ תע״ד יעו״ש:

לח **לח) מי** שבא מחו״ל לא״י ודעתו לחזור הוי בכלל בני חו״ל וכן מעשים בכל יום בכל שנה ושנה עולים לשלש רגלים מחו״ל לארץ ישראל ועושים יום שני של גליות כתיקוניו וכמשפטיו בחו״ל ולא עוד אלא שמתקבצים מנין מבני חו״ל העולים לרגל ומתפללים תפלה וקורין בתורה ומפטירין בנביא בברכות תחלה וסוף כמו שעושין ביו״ט ב׳ בחו״ל ודבר זה נעשה מימי קדם בפני גדולי עולם ולא פקפק אדם בדבר זה מעולם. שו״ת אבקת רוכל סי׳ כ״ו. וכ״כ הרב פאת השולחן סי׳ ב׳ או׳ כ״א. וכ״כ בתשו׳ חיים לעולם חא״ח סי׳ ו׳ דף י״ד ע״ג. ועיין לקמן או׳ נ״ה:

לט טל) וכל הבא מחו״ל לארץ כל זמן שאינם עשרה בעלי בתים (ר״ל נשואים לאפוקי בחורים) אל יתפללו יו״ט אלא בצנעה וכ״ש שאין להם להוציא ס״ת וללמיד בו בעניינא דיומא ע״ד שיצרפו לעשרה א׳ או ב׳ מבני העיר וכו׳, ואם תראה שנוהגין בהיפך מזה אינו מנהג קבוע ע״פ חכמים אלא מפני הכבוד ודוחק השעה ועליות בני א״י כי רבה היא גרמא להם לסבול מנהג שלא כדין פעם ושתים ונשאר קבוע עד היום. הלק״ט ח״א סי׳ ד׳ בשם מהר״ר ישראל בנימין הזקן יעו״ש. אבל בס׳ מטה אשר סי׳ י״ד דקל״ז כתב דיכולין לצרף עמהם מבני א״י ולהוציא ס״ת יעו״ש. וכ״כ בשו״ת סמא דחיי סי׳ י״ג יעו״ש. מיהו הרב פה״א ח״ג דף י״ז ע״ב כתב וז״ל כי כבר נקבע דבר זה בשנים קדמוניות ובפרטות שנת התפ״א ונמנו וגמרו כל הרבנים באותה שנה שאירע כן שלא היו כ״א תשעה ולא הוציאו ס״ת. והדין כן בין ביום א׳ של חו״ה בין ביום אחרון בפרטות כי אפי׳ ביום א׳ אם יהיה חו״ה של פסח שהפ׳ היא אחת מ״מ הרי לענין ההפטרה חלוקים ומ״מ בכל ענין אסרו להצטרף להם אחד כדי להוציא ס״ת עכ״ל. וכן הר׳ ברכות מים בסי׳ זה דחה דברי הרב סמא דחיי הנז׳ ומסיק דאפי׳ הם תשעה אינם יכולים לצרף א׳ מבני א״י להוציא ס״ת וכתב וממה שעשו מעשה בירושת״ו אין ראיה כי לא ראו מ״ש הלק״ט יעו״ש. וכן הרב המגיה בש״ץ דף רל״ו ע״ד כתב להשיג על דברי סמא דחיי הנ״ז יעו״ש אמנם בספר אמל״י סי׳ א׳ או׳ ג׳ הביא דברי סמא דחיי הנז׳ וכתב וכן נעשה מעשה בעה״ק ירושת״ו יעו״ש. וכ״פ הלד״א סי׳ א׳ או׳ ג׳ וכ״נ דעת אות אמת בק״א סי׳ ג׳. ומה שיש להקשות דהרב פה״א כתב נמנו וגמרו לאסור והאמל״י כתב נעשה מעשה להתיר כתב או׳ אמת שם דעד שנת התפ״א נקבע הלכה כהאוסרים אבל אח״כ ראו שיש לסמוך על המתירין יעו״ש:

מ מ) בחור שעדיין לא נתארס שהלך לא״י לזיהר״א אפי׳ אם דעתו לחזור יעשה יו״ט יום א׳ בלבד מפני שאם יזדמן לו אשה ישאר בא״י אבל אם הוא סומך ע״ד אביו ואמו יעשה ב׳ ימים. הלק״ט שם. וכתב הרב חיד״א בחיים שאל ח״א סי׳ נ״ה כי כן פשטה הוראה בא״י ודלא כהסכמה שהובאה בתשו׳ גו״ר חאו״ח כלל ד׳ סי׳ י״ד שבכל גוונא יעשו ב׳ ימים אם דעתם לחזור אך בחורים רווקים מא״י הנמצאים בחו״ל ודעתם לחזור אף שאינם תלוים בדעת אחרים ינהגו כבני א״י יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ מ״ה:

מא מא) בחור שעדיין לא נתארס שיצא מא״י לחו״ל לישא אשה בחו״ל ודעתו שאם לא יתנו לו אשה כ״א ע״מ לישב בחו״ל הוא יושב בחו״ל ודעת אביו ואמו מסכימים עמו בזה יש לנהוג כחומרי אנשי חו״ל. רו״ח או׳ ג. ונראה דה״ד כחומרי חו״ל ולא כקולי חו״ל כגון לבטל ממצות תפילין ולברך על העירוב אם חל יו״ט ב׳ בע״ש וכדומה דהא יש ספק שמא תתרצה האשה ללכת עמו לא״י ועוד שמא לא ישא כלל מאיזה סבה שלא יתרצו ויחזור לא״י ועוד דהא עדיין לא נשא ולא הוקבע כבני חו״ל אלא רק ינהוג כחומרא דחו״ל ולא לקולא ולא לענין ספק ברכות.;

מב מב) הבאים מחו״ל לא״י ודעתם להשתקע בא״י ונשותיהם עדיין בחו״ל מנהג ירושת״ו שעושים ב׳ יו״ט דכל זמן שבני ביתו הם בחו״ל אפשר שיחזור וילך לחו״ל. מזבח אדמה סי׳ תס״ח משם ס׳ שולחן מלכים. ועיין לקמן או׳ ן׳:

מג מג) מי שבא לגור בא״י ואם ימצא מנוח יתיישב וכבר גמר בדעתו להשתקע ולשלוח אחר אשתו ואם תמאן ילך להביא אותה דוקא ואל יתעכב יען כי היא רצונה לבא ג״כ ואפי׳ אם תמאן בו יניחנה ויבא באופן כי כבר גמר בדעתו להשתקע הנה לענין תפלה וכיוצא ינהוג כבני א״י רק לענין חמץ טוב ונכון שלא יאכל ביום ח׳. פה״א ח״ג דף י״ז ע״א יעו״ש. והב״ד הש״ץ דף רל״ז ע״ד. שע״ת או׳ ה׳ מקרא קודש סי׳ ך׳ או׳ י״ז. וכה״ג כתבתי בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים יעו״ש:

מד מד) בן א״י שירד לחו״ל ודעתו לחזור שהדין הוא שעושה כמנהג א״י וכך עשה איזה רגלים ואחר זמן ידע שמתה אשתו שהניח בא״י ודעתו לישא אשה בחו״ל ולחזור לא״י כתבתי בתשו׳ שכל זמן שלא נשא יעשה כמעשהו כבני א״י וכשישא בחו״ל יעשה כבני חו״ל עד שילך לא״י איש ובתו והבאתי ראיות לזה והסכים עמי אחד מגדולי הדור. מחב״ר בקו״א או׳ ב׳. ומיהו עיין בש״ץ דף רל״ד ומשם ואילך שהאריך בנידון כזה אלא שכתב שהתנה עמה שתעלה עמו לא״י בשנה ההיא וכתב שגם אחר נשואין יעשה כבני א״י ומ״מ סיים דס״ד לענין תפלה אבל לא לאכול חמץ בח׳ של פסח וכדומה יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ב׳. וכ״כ בשו״ת חיים שאל ח״א ססי׳ נ״ה שאם התנה עמה קודם נישואין שתעלה עמו לא״י אע״ג שהיא צריכה עדיין לנהוג כמנהג מקומה הוא ינהוג כמנהג א״י יום א׳ וכ״ש אם הניח בא״י בניו ובני ביתו וה״ד לענין תפלה ולא לשאר דברים וכ״ש שלא יאכל חמץ בח׳ של פסח יעו״ש. וכן הסכים בהשמטות אשר בסוף חיים שאל ח״א דף קי״ט ע״ג יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ מ״ד:

מד) אם הניח אשתו בא״י וכל כליו ומטלטליו כי שם ביתו וכשיצא לחו״ל נשא שם אשה אחרת כיון שאין דעתו לחזור אל הראשונה אין עליו דין המקום ההוא לענין המועדות. מהריט״ץ סי׳ נ״ב באמצע ואפי׳ אם דעתו לחזור אם נולד לו בן בחו״ל ינהוג כבני חו״ל שאשתו זאת העקרית ומה גם לדידן דמגרשין אשה ע״כ אינו רחוק שזה יגרש אשתו ראשונה בע״כ או ברצונה שאינה יכולה לעמוד היא והשניה כי צרה שמה. ח״ש שם. והיכא שקובע דירתו שנה עם אשה זו ושנה עם אשה אחרת אין לך אלא מקומו ושעתו. מהריט״ץ שם:

מה מה) בן חו"ל דאשתהויי אשתהי זמן מה בא"י ודעתו לחזור לחו"ל כי שם ביתו ונעשה שותף בחנות עם בן א"י וזמן יריד ביו"ט ב' דלשותפו בן א"י חול נראה לכאורה דמותר לשותפו לישב בחנות ולמכור ביריד כיון דשניהם הם מתעסקים תמיד בחנות. ברכ"י או' ה' ועי"ש שהביא סמוכות לזה יעו"ש. ש"ץ דף רל"ז ע"ד. זכ"ל או' יו"ד. שע"ת שם:

מו מו) בן חו"ל שעומד בא"י כתב מהריק"ש בהגהו' ובתשו' כ"י סי' צ' דמותר לומר לבן א"י שיעשה לו מלאכה ביו"ט ב' וכן הסכים בס' זרע אברהם חא"ח סי' ט' וסי' יו"ד יעו"ש. אבל בס' גו"ר כלל ד' סי' י"ז הסכים לאסור יעו"ש וכן הרב מהר"ר יעקב פאראגי מהמה בתשו' כ"י סי' ט"ו והרב מהר"ר יעקב מולכו בתשו' כ"י סי' ס"ה דחו דברי מהריק"ש הנז' והסכימו לאסור. והב"ד ברכ"י או' ד'. זכ"ל שם. שע"ת שם. ולענין מילה בזמנה שאירע בא"י ביו"ט ב' והיה שם אורח מחו"ל שעושה היום יו"ט והוא מוהל אם מותר למול עיין לעיל סי' של"א או' ל' שהבאנו פלוגתא בזה. וכתב הש"ץ דף רל"ח ע"ג דהיכא דאיכא יו"ד מבני חו"ל שנוהגין היום יו"ט אסור ואפי' כשאין יו"ד דוקא כשמבקשים ממנו שיהיה הוא המוהל אין לו למנוע עצמו אבל הוא ודאי אסור לבקש מאחרים שיתנו לו למול. וכן יורה לו החכם לאורח שבא לשאול שאין לו להיות רודף היום אחר מצוה זו מאחר שהוא יו"ט לדידיה ואיכא אחר אם לא שיבקשו אחרים מאליהם יעו"ש. והב"ד השע"ת או' ה':

מז מז) בן א"י שנמצא בחו"ל ביו"ט ב' אם מותר לתושב חו"ל לבשל ולהרבות בשבילו אי הוי כמבשל לחול עיין מהריט"ץ סי' קל"ט שכתב דבקדרה א' פשיטא דשרי ובב' קדירות מב' מינין והם עושין לעצמן ולאורח בודאי שרי כי איכא לספוקי אקדרה א' לבדה מאותו המין וכו', ואם א"א יש להתיר מן הטעמים שביארנו וטוב שיאכלו עמו מקדרתו כדי שלא יהא ניכר שלו לבדו עשו יעו"ש. והב"ד י"א בהגב"י אמנם המט"י כתב נראה פשוט להתיר דלא אמרו אלא במבשל לעכו"ם ולחול ממש אבל לבן א"י דמשך שייך בהדיה שביתת יו"ט ב' דהיינו אם יעקור דירתו וכו', או אח"כ אין דעתו לחזור וכו' אין זה חשוב חול לבני א"י ודינם הוי כחד מהדרים בחו"ל שמותרים לבשל זה לזה והוא פשוט ייעו"ש. והב"ד הש"ץ דף רל"ג סוף ע"ד שע"ת אות ב'. אבל הרב זכר נתן דף מ' ע"א אות ל"ג כתב דאין לזוז ממ"ש מהריט"ץ יעו"ש. ועי' לקמן סי' תקי"ב:

מח מח) מי שעלה מחו"ל לא"י ואין דעתו לחזור כלל לא ינהוג קולי מקום שהלך לשם וכ"ש בי"ט ב' של גליות עד שילך לשם למקום ישוב ולא במדבר. הרדב"ז ח"א סי' ע"ג. כנה"ג בהגב"י שו"ג בסוף הסי':

מח) אדם שעקר דירתו מחו"ל לא"י ע"מ שלא לחזור אם אח"כ נאנס וצריך לחזור לחו"ל כ"ז שלא הדר חשוב כבני א"י. ש"ץ דף רל"ז סוף ע"א:

מט מט) העוקר דירתו עם אשתו ובניו מא"י לחו"ל אעפ"י שדעתו לחזור דינו כמי שאין דעתו לחזור. הרדב"ז שם. כנה"ג שם. מ"א סק"ז. א"ר או' ו' פר"ח בסי' תס"ח. שו"ג שם או' י"ג. חמ"מ או' ג' ר"ז אות יו"ד. ח"א כלל ק"ג או' ד' מיהו אם עקרן להוליכן לזיהר"א של א"י או להבריחן ממגפה ב"מ או מחמת סיבה אחרת כיוצא בה שאז הדבר ברור דבכ"ג דעתו לחזור מיקרי. פר"ח שם.

נ נ) כל שאין דעתו לחזור אע"פ שאשתו נשארה במדינה אין נותנין לו חומרי מקום שיצא משם. משפט צדק ח"ב סי' מ"ט. כנה"ג שם. מ"א שם. א"ר שם, פר"ח שם. שו"ג שם, חמ"מ שם. ר"ז או' י"א. ח"א שם. ועי' לעיל או' מ"ב ואו' מ"ג:

נא נא) כל מי שבא למכור סחורה או לקנות או העולים לא"י לזיהר"א נקרא דעתו לחזור מיד. בא לישא וליתן ולהרויח או לעשות מלאכתו או ללמוד תורה אעפ"י שלא עקר דירתו משם נקרא דעתו לחזור לזמן. הרדב"ז שם. כנה"ג שם. שו"ג שם.

נא) ואם בא לא"י לזיהר"א וביטה בשפתיו שרצונו לדור ולהשתקע בא"י אמנם לפי שיש לו עסקים בחו"ל מוכרח לחזור ולעשות עסקיו בחו"ל אבל כשיגמור עסקיו מעתה ומעכשו נדר לבא ולהשתקע בא"י אעפ"י כן ינהג כחומרי מקומו ובפרט ביו"ט ב' עד שיקבע דירתו בא"י. שדה הארץ חא"ח סי' כ"ו.

נב נב) אם דעתו לחזור לזמן ארוכה נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם מדינא וחומרי מקום שהלך לשם מפני המחלוקת ל"ש בצנעה ול"ש בפרהסיה. ואם דעתו לחזור מיד נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם מדינא וחומרי מקום שהלך לשם בפרהסיא אבל בצנעה נוהג כקולי מקומו. וזהו לפי דעת התוס' והר"ן וקצת מפרשים ז"ל. אבל הרמב"ן והרא"ה והריטב"א דרך אחרת יש להם. הרדב"ז שם. כנה"ג שם. אמנם הפר"ח שם בסי' תס"ח כתב דמשמעות כל הפו' דאין לחלק בין דעתו לחזור מיד לדעתו לחזור לאחר זמן וכתב דהכי נקטינן יעו"ש. והב"ד השו"ג שם:

נג נג) שם ביישוב. דוקא ביישוב ישראל. הרדב"ז שם. כנה"ג שם. מ"א סק"ה. א"ר או' ו' חמ"מ או' ג' ר"ז או' ז' ח"א כלל ק"ג או' ג' מ"ב או' יו"ד. והיינו בדעתו לחזור אבל באין דעתו לחזור אפי' הגיע ליישוב עכו"ם אסור. הרדב"ז שם. כנה"ג שם. א"ר שם. חמ"מ שם. ר"ז או' ט' א"א שם. ואם הוא תוך התחום הוי כאלו הוא בתוך העיר מ"א שם. חמ"מ שם ר"ז שם. ח"א שם מ"ב שם.

נד דנ) שם, ביישוב ואם דעתו לחזור מותר לעשות מלאכה חוץ לתחום העיר והיינו אף שהיה בעיר כל שיצא מחוץ לתחום שרי. א״א או׳ ז׳, חמ״מ שם, מ״ב שם, אבל באין דעתו לחזור והגיע לישוב אף שהלך אח״כ חוץ לתחום אסור. א״ר סי׳ תצ״ה או׳ י״ד. א״א שם. מקרא קודש סי׳ ך׳ או ה׳. ועיין לעיל סי׳ תס״ח אות מ״ז ואו׳ מ״ח.

נה הנ) שם אפי׳ דעתו לחזור. עין בתשו׳ חכם צבי סי׳ קס״ז שכתב דבני חו״ל העולים לא״י דרך עראי דצרוכים להתנהג בעניני המועדים כאחד מבני א״י התושבים. ואין זה בכלל חומרי מקום שיצא משם. ולא מיבעיא בתפלות וברכות וקריאת ס״ת אלא אפי׳ במלאכה מותרים יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״א בשם ראב״ן. וכ״כ בתשו׳ שו״מ מהד״ג ח״ב סי׳ כ״ח להוכיח כדברי ח״צ הנז׳ ואעפ״י שדעתם לחזור יעו״ש. אמנם בתשו׳ שאלת יעב״ץ סי׳ קס״ח הזכיר דברי מר אביו ח״צ הנז׳ וגמגם בהם וכתב דגם בני א״י גופא אין איסור אם היו רוצים לעשות ב׳ ימים משום דלמא אתי לקלקולי וא״כ אף בעולים דרך עראי חייבים להחמיר כמנהג מקומם כדפשיטא להו לחכמי א״י גופייהו כמ״ש בהלק״ט סי׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ הברכ״י סוף או׳ ז׳ דבני חו״ל הבאים עראי לא״י המנהג פשוט היפך מהר״צ שעושין כמקומן עכ״ל. והב״ד השע״ת או׳ ה׳ וכ״כ לעיל או׳ ל״ח יעו״ש:

נו ונ) שם. אבל אם לא הגיע לישוב וכו׳ אפי׳ ישוב עכו״ם כיון שאין דעתו לחזור. מ״א סק״ו בשם הרדב״ז. ויש מי שמקיל גם בזה כמו בדעתו לחזור ובעי שיגיע דוקא ליישוב ישראל. בגדי ישע ועי״ש. והב״ד מ״ב או׳ י״א. אבל דעת האחרונים כדברי הרדב״ז כמ״ש לעיל או׳ ג״ן יעו״ש.

נז זנ) שם. וכל חוץ לתחום וכו׳ דחוץ לתחום מקרי מדבר כמ״ש במלחמות ולכן אם דעתו לחזור מותר לעשות ואם אין דעתו לחזור עדיין לא הוקבע כמותן. מ״א סק״ז. מחה״ש מאמ״ר או׳ ג׳

נח חנ) בן א״י שהלך לחו״ל ודעתו לחזור אינו רשאי לעלות לתורה ביו״ט ב׳ של גליות ולהשלים למנין הקרואים כיון שהוא אינו מחוייב בקריאת התורה שבאותו יום והוי ברכתו לבטלה. וק״ו הוא ממ״ש מר״ן ז״ל לקמן סי׳ תקס״ו סעי׳ ו׳. הלק״ט ח״א סי׳ ד׳ משם מהר״ר גבריאל איספראנסה ז״ל יעו״ש. ומיהו כתב שם הרב מהר״מ חאגי״ז שקבלה בידו שאם היו״ט ב׳ חל ביום ב׳ או ה׳ בשבוע ובן א״י נמצא בחו״ל במקום שנוהגין להוסיף ביו״ט על מנין חיובי הקרואים (עיין לעיל סי׳ רפ״ב סעי׳ א׳ בהגה) היו רבני עיה״ק צפת ת״ו מתירין בפשיטות שיעלה בן א״י לתורה להיות מן הנוספין על מנין הקרואים ולברך כיון שהם ימי קה״ת לכל ישראל ומה לי בסדרא דיומא ומה לי בפ׳ אחרת בתורה אבל במקום שאין נוהגין להוסיף ביו״ט על מנין החיוב אסור אפי׳ ביום ב׳ וה׳. יעו״ש. וכן מסיק בתשו׳ חיים לעולם חא״ח סי׳ ו׳ יעו״ש. וי״א דבדיעבד שכבר קראוהו יעלה כמבואר באורך בשו״ת חיים שאל ח״א סי׳ י״ג ועי״ש שדחה דברי הרב אמל״י שהסכים שיעלה לכתחלה יעו״ש. וכ״כ בספרו לד״א סי׳ ה׳ או׳ ל׳. אלא שכתב שם בח״ש דשלוחי א״י הגדולים בתורה כולם מבקשים טצדקי שלא לעלות לס״ת ביו״ט ב׳ ובדרך חכמה מגלים דעתם שלא יקראו אותם לס״ת כי יש להם איזה סיבה וכיוצא משום דחיישי לסברת האוסרים יעו״ש. וכתב עו״ש בתשו׳ חיים לעולם דפשיטא הוא דאסור לבן א״י להיות חתן תורה בחו״ל שהוא חול לבני א״י יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ חיים שאל שם ובספרו לד״א שם.

נט טנ) וכן כהן בן א״י שנמצא כשמתפללין בני חו״ל בארץ ביו״ט ב׳ וקורין בס״ת ואין שם כהן לא יקראו לכתחלה לכהן בן א״י. חיים שאל שם. לד״א שם. ואם יכל לישא את כפיו ולברך ביו״ט ב׳ כשמתפללין מוסף בני חו״ל עיין לעיל סי׳ קכ״ח או כ״א:

ס ס) בן א״י שבא לח״ל ודעתו לחזור וביו״ט ב׳ שהוא חו״ה אצלו הכריחוהו פרנסי הציבור לעבור לפני התיבה ולהיות הוא הש״ץ במוסף ומסבת המון העם קבל וירא כי כי לא יכול להגיד להם כי לבני א״י הוא חו״ה שפיר מצי לומר בחזרת מוסף את יו״ט מ״ק הזה שגם חו״ה נקרא יו״ט. ומה גם כי הרשב״א ז״ל כתב שכך היו נוהגין לומר במוסף חו״ה כאמור. הרב יוסף אומץ סי׳ י״ג. זכ״ל ח״ג או׳ יו״ד:

סא הוה עובדא והסכימו רבנים עה״ק ירושת״ו לעלות לס״ת אורח שנמצא כאן ביו״ט ב׳ שהוא יום א׳ של חוה״מ שלנו בפ׳ ביום השני, וכן הסכימו לעשות חתני תורם מאורחים בני חו״ל ביום ש״ת שלנו וכן עשו מעשה. הרב פה״א ח״א דף ך׳ ע״ב. וכן כתב בס׳ השומר אמת סי׳ ח״י או׳ יו״ד כי בזמנו התיר זה הרב מהר״ר אברהם הכהן ז״ל אב״ד דצפת ת״ו והב״ד הרב ארץ חיים בסי׳ זה. ויש להביא סמך לזה ממ״ש לעיל או׳ נ״ה כי י״א אורחים הבאים מחו״ל לא״י דינם כמו בני א״י יעו״ש וע״כ בדבר הזה הקלו ועוד ית׳ מזה לקמן סי׳ תרס״ט בס״ד.

סב סב) בן א״י שבא לחו״ל ואשתו ובניו בא״י והוא נוהג ביו״ט כמנהג א״י שהוא כאורח בחו״ל ויום ח׳ של פסח חל בשבת ובא״י קורין פ׳ אחרי אם יקרא פ׳ אחרי שמו״ת כבני א״י או יתנהג בקריאת הפ׳ כבני חו״ל השיב הרב חיד״א ז״ל בס׳ מראית העין בליקוטים סי׳ ך׳ או׳ ד׳ דטפי עדיף להשלים פרשיותיו עם הצבור שהוא עמהם ולענין זה לא יעשה כא״י יעוש״ב. ועוד עיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ מ״ד.

סימן תצז

א **[סעיף א'] אין צדין דגים מן הביברים.** ביברים של דגים הם בריכות של מים. ביברין של חיה קרפיפות מוקפין גדר סביב וכונסין לתוכן חיות הבר ויולדות ומגדלות שם. רש"י ביצה כ"ג ע"ב. וכה"ג כתב הרמב"ם בפי' המשניות שם:

ב **שם.** אין צדין דגים וכו' והטעם לאיסור צידה אע"ג דאוכל נפש מותר משום דאפשר לצודו מבע"י ויניחנו במצודתו במים ולא ימות ולמחר יעלנו. רש"י שם. והתו' כתבו שם משום דדמי לקצירה. ועיין לעיל סי' תצ"ה או ך'

ג **שם.** מן הביברים. וכ"ש מן הנהר כמ"ש לעיל סי' תצ"ה סעי' ב'

ד **שם הגה.** אפי' במקום שאינם מחוסרים צידה וכו' כלומר אפי' בביבר קטן שא"צ לומר הבא מצודה ונצודנו ובחיה ועוף כה"ג חשיב אין מחוסר צידה כמ"ש לקמן סעי' ז' בדגים אסור הואיל ונשמטים ול"ד לאמת המים שבסעי' ה' דשאני התם שהאמה היא צרה הרבה ואינם יכולים לישמט כל כך. מאמ"ר או' א' מ"ב או' ב' ועיין לקמן או' כ"ד. ודע דדעת הרמב"ם פ"ב דין ז' להתיר בביבר קטן כל שאינו מחוסר צידה וכ"כ הפר"ח סעי' ה' אבל הב"ח פסק דלא כהרמב"ם וכתב שכ"ה דעת הראב"ד והרשב"א יעו"ש. וכ"ה דעת האחרונים להחמיר כדברי מור"ם ז"ל. ועיין לקמן או' כ"ה.

ה **שם בהגה.** והדגים נשמטים וכו' לפי שהם מכוסים מן העין. הראב"ד מל' הרמב"ם פ"ב דין ז' וא"כ אם המים צלולים שרואים הדגים מותר אם אין מחוסרים צידה. מ"א סק"א. א"ר או' ג' א"א או' א' מיהו דעת הר"ז בקרא או' א' לאסור גם אם המים צלולים יעו"ש. וע"כ נראה כיון דדעת הרמב"ם להתיר בביבר קטן כל שאינו מחוסר צידה כנז"ל אם הזמינם מאתמול והביבר סתום מכל צדדיו וגם המים צלולים שיכול לתפשם במהרם בלי השמטה יש להקל. וית' עוד מזה לקמן סעי' ה' יעו"ש.

ו **[סעיף ב'] דגים ועופות וחיה שהם מוקצה וכו'** זהו לשון הרמב"ם פ"ב דין י"ז. ומבואר מדבריו אלה דאפי' לא היה בהם איסור צידה כל שהם מוקצים אסור ליתן לפניהם מזונות גזירה שמא יטלטל ואעפ"י שהטלטול אינו אסור אלא מדרבנן והוי גזירה לגזירה מ"מ צ"ל דהך חששא דשמא יקח מהם לאו גזירה גמורה היא אלא חששא קרובה היא וחיישינן לה אעפ"י שעיקר האיסור אינו אלא מדרבנן. מאמ"ר או' ג'

ז **שם.** אין משקין אותם וכו' ודוקא באלו שבמינם ראויים לאכילה אלא שהן מוקצין אבל בבהמה הטמאה ועופות טמאין אין איסור להשקותם וליתן לפניהם מזונות. המ"מ שם. והב"ד מ"א סק"ב. וכ"כ א"ר או' ד' וכ"פ הר"ז או' ו' מקרא קודש סי' ל"ז או' ט"ז מ"ב או' ו'. וה"ד אם מזונותיהם עליו. ר"ז שם. מק"ק שם. ועיין לקמן אות יו"ד.

ח **ובשבת** דחמיר לא שייך למיגזר שמא יקח א"כ אפי' בטהורים מותר. א"ר שם מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' כ"א. ועיין לעיל סי' שכ"ד סעי' ע' יו"ד וי"א:

ט **שם.** ואין נותנין לפניהם מזונות וכו' אבל ברחוק מהם קצת מותר ליתן. מ"א שם. א"ר שם. חמ"מ או' ד' ר"ז או' ה' ח"א כלל פ"ח או' ז' מק"ק שם או' ט"ו. מ"ב או' ה' והטעם כתב הר"ז דכיון שהצריכוהו להרחיק מהם קצת יש לו היכר ולא ישכח ולא יבא ליקח אותם עכ"ל. וכ"כ מ"ב שם.:

י **והיינו** דוקא באותן שמזונותם עליך דאין איסור רק משום שמא יקח מהם ולכך מותר בריחוק מקום אבל באין מזונותם עליך בכל גוונא אסור. דג"מ. מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' כ"ב.:

יא **שם.** ואין נותנין לפניהם מזונות וכו' ואין נותנים לפני הדגים מזונות כתב רש"י ז"ל בביצה כ"ג ע"ב משום דאפשר להם בלא מזונות שהם אוכלים שרשי עשבים וקרקע וגדול אוכל הקטן אבל התו' שם כתבו הטעם דאין נותנים לפני הדגים מזונות גזירה שמא יצודם יעו"ש. והב"ד ב"י וכתב שסובר הטור דדגים אפי' היכא דמותר ליקח מהם אין נותנים לפניהם מזונות מטעמא דפירש"י דאפשר להם בלא מזונות יעו"ש, וכתב בד"מ או' א' דאפי' לדעת רש"י הא דנוהגים האידנא דקונים דגים מבע"י והולכים במים תוך כלי דמותר ליתן לפניהם מזונות שהרי אין להם מזונות ממקום אחר עכ"ל, וכ"כ הלבוש. וכ"כ העט"ז, וית' עוד מזה לקמן סעי' ז' יעו"ש.:

יב **[סעיף ג'] אפי' ספק צידה אסור וכו'** ואע"ג דק"ל ספיקא דרבנן לקולא הכא אסור משום דבר שיש לו מתירין או משום שרצו חכמים להחמיר בדבר זה. ועיין במרדכי ביבמות שמצינו כמה ספיקות דרבנן לחומרא לכן אין לדמות זה לזה. מ"א סק"ג. ומ"ש ואע"ג דק"ל ספיקא דרבנן לקולא וכו' היינו לדעת הרמב"ם ודעמיה דס"ל דכל הני מלאכות ביו"ט אסורין מדרבנן אבל יש סוברין שאסורין מה"ת כמ"ש לעיל סי' תצ"ה או' כ"ד יעו"ש. ומיהו נ"מ בין הטעמים דלטעם הראשון שהאיסור משום דשיל"מ אם יתקלקלו הדגים אם יניחום לערב מותר לאוכלם בו ביום וכמ"ש ביו"ד סי' ק"ב

סעי׳ ד׳ אבל לטעם ב׳ אפי׳ אם יתקלקלו אסורים, ועיין בס׳ בית מאיר שהרבה להוכיח כטעם ב׳ דבכל גוונא אסורים יעו״ש. ומ״מ אפשר דבהפ״מ ושמחת יו״ט יש לסמוך על טעם ראשון.:

יג יג) שם. ספק צידה אסור וכו׳ ודע שכל דין מוקצה ונולד בכלל זה והטעם מפני שהוא דבר שיש לו מתירין או שרצו חכמים להחמיר בספק זה, והרשב״א ז״ל חלק ואמר שכיון שהמוקצה והנולד מדבריהם הולכין בספיקן להקל ולא אמרו אסור אלא בדבר שקרוב ליגע בשל תורה כגון ספק נצוד ביו״ט ספק ניצוד מערב יו״ט אבל שאר ספיקות מותרין. המ״מ פ״ב דין ו׳ אלא שהמ״מ שם תמה על דברי הרשב״א הנז׳ שא״כ ספק ביצה אם נולד ביו״ט למה אסורה וכו׳ וע״כ כתב דנראין דברי הרמב״ם שלא חילק יעו״ש. והב״ד ב״י וכ״כ הלבוש סעי׳ ה׳ וכן הסכים הפר״ח. וכ״פ החמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ ח׳ מקרא קודש סי׳ ל״ז או׳ ח״י. ומ״ש הב״ח לחלק בין היכא דאתחזק איסורא להיכא דלא אתחזק כבר השיגו הפר״ח שם והמאמ״ר או ד׳ יעו״ש. וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע לקמן סי׳ תקי״ג סעי׳ ב׳ וסי׳ תקי״ז סעי׳ א׳ ודברי האחרונים דאין לחלק בספק מוקצה ונולד היכא דאתחזק איסורא או לא אלא דבכל גוונא יש לאסור כיעו״ש. ומ״ש לקמן בסי׳ תצ״ח סעי׳ ג׳ שהמוקצה הולכין בספקו להקל ית׳ שם בס״ד:

יד יד) שם אפי׳ ספק צידה אסור וכו׳ וה״ה דאסור לטלטלו כמ״ש בסעי׳ הקודם ובסי׳ תקט״ו סעי׳ א׳ וכ״כ הפר״ח והשו״ג או׳ ד׳ ר״ז או׳ ח׳ ומשמע בר״ה אסור בשני הימים כה״ג שיש ספק אם ניצוד מעיו״ט או ביו״ט ראשון, א״א או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ י״ט.:

טו טו) שם. אפי׳ ספק צידה אסור וכו׳ אבל לערב מותרין אפי׳ ודאי ניצודו היום ממילא, מ״א סק״ג. וא״צ לשהות בערב בכדי שיעשו כיון שניצודו ממילא כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד. וכן אם צדן עכו״ם לעצמו ואח״כ נתנם לישראל א״צ לשהות בערב בכדי שיעשו וכמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ה׳ יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ א׳:

טז טז) שם. ואם מצא המצודות מקולקלות וכו׳ כלומר שהמצודות פרוסות באורך מיל או חצי מיל וכשחיה נופלת בראשו אחד מתוך שמתפרקת ומתנתקת לצאת המצודות מתקלקלות כולן וראשו השני נתק ממקום שנתקע וסי׳ הוא לו שיש חיה בראש האחר, רש״י ביצה כ״ד ע״ב. ט״ז סק״ד:

יז טוב) שם. ואם מצא המצודות מקולקלות וכו׳ הב״ח כתב להחמיר בדין זה אבל הא״ר או׳ ו׳ השיג עליו מכמה ראשונים ומהירושלמי דכולם פסקו כהש״ע יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח. וכ״ה דעת האחרונים.:

יח חי) שם. בידוע שמבערב יו״ט ניצידו. ואם אפשר למצודה לצוד כמה ב״ח זא״ז ומצא ב׳ או ג׳ שם לכאורה י״ל דהוי ס״ס שמא ניצודו כולם אתמול ואת״ל א׳ היום שמא זו הניצודת אתמול ואם ג׳ י״ל את״ל שנים ניצודו היום רובא איסורא וכולהו אסירי וצ״ע מש״ז או׳ ד׳:

יט יט) [סעיף ד׳] ספק מוכן מותר ביו״ט שני וכו׳ אבל ביו״ט שני של ר״ה או ביו״ט שני הסמוך לשבת אסור. כנה״ג בהגב״י בשם ס׳ תמ״ד סי׳ ק״ך. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ח׳ מאמ״ר או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ה׳ מ״ב או׳ יו״ד. ועיין לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ א׳:

כ ך) שם. ספק מוכן מותר ביו״ט שני וכו׳ אבל רש״ל בישו״ש במס׳ ביצה פ״ג פסק כי היכי דספק מוכן אסור ביו״ט א׳ ה״ה ביו״ט ב׳. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳. וכ״מ מתה״ד סי׳ ע״ט. וכ״מ מדברי הט״ז סי׳ תקט״ו סק״ד, וכן הרבה להוכיח בשביתת יו״ט סי׳ ט׳ והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ב או׳ מ״ז, וכן הסכים המ״א סק״ד, ר״ז או׳ ח׳. מקרא קודש סי׳ ל״ז או׳ ח״י, אמנם הפר״ח הסכים כדברי הש״ע. וח״א כלל פ״ח או׳ ו׳ כתב דלצורך גדול יש לסמוך על הש״ע. והב״ד המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ד. וכ״כ מ״ב או׳ י״א דיש להחמיר אם לא במקום הפ״מ דאז יש לסמוך על המתירין, ועיין ביו״ד סי׳ ק״י בהגה סוף סעי׳ ח׳ ולקמן סי׳ תקט״ו או נ״ז ואו׳ נ״ח:

כא כא) [סעיף ה׳] אם סכר אמת המים וכו׳ ומשמע בגמ׳ שא״צ זימון דסכירת אמת המים חשיב זימון ב״י לבוש. ב״ח. ועיין לקמן או׳ כ״ג;

כב כב) שם בכניסה וביציאה. שלא יכנסו בה דגים מבחוץ מתתחשך. רש״י ביצה כ״ה ע״א.

כג כג) שם מותר ליקח ממנה דגים וכו׳ משמע אפי׳ אינו נוטל כל הדגים ביו״ט אלא קצת מהם שכנה״ג בהגה״ט או׳ אבל רש״ל בישו״ש במס׳ ביצה פ״ג סי׳ י״א כתב דה״ד ליקח כולם מותר אבל אסור לברור כמ״ש סעי׳ י״א גבי יונים יעו״ש. והב״ד שכנה״ג שם. מ״א סק״ה. מיהו הט״ז סק״א כתב דיכול ליטול מה שירצה דסכירת אמת המים מאתמול הוי כאלו הזמין כולם מעיו״ט יעו״ש. וכ״כ הפר״ח. אמנם דעת הא״ר או׳ יו״ד נראה להחמיר כרש״ל. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ דאם בשעת שסכר אמת המים היה בדעתו שאפשר שיצטרך ביו״ט לכל הדגים שבאמת המים א״כ הרי הוכנו כל הדגים ולכן מותר לברור מהם ביו״ט מה שצריך ולהחזיר השאר למים אבל אם בשעה שהכניס הדגים לאמת המים היה יודע שבודאי לא יצטרך ביו״ט לכל הדגים א״כ

הרי לא הוכנו אלא אותם שיצטרך להם ביו״ט ולכן אסור לברור מהם ביו״ט מה שצריך לו ולהחזיר למים המותר שהרי הוא מטלטל מוקצה אלא צריך ליקח ולאכול כל שיעלה בידו בין טוב ובין רע. וכ״כ מק״ק סי׳ ל״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ג. ועיין לקמן או׳ כ״ו:

כד) שם הגה. מחמת שאמת המים היא צרה וכו׳ שהיא עמוקה אמה ולפיכך נקראת אמת המים דעמוקה אמה ורחבה אמה. רש״י קמא ן׳ ע״ב, וכ״כ הב״ח ופרישה או׳ א׳ וכתב שם הב״ח וכל שרחב יותר מאמה בת ששה טפחים אסורים הדגים. מיהו הפר״ח כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאינו מוכרח דפעמים קתני אמת המים ואינה בת ו׳ טפחים ופעמים יותר מששה טפחים יעו״ש. אבל דעת הא״ר או׳ ט׳ נראה כהב״ח וכ״כ א״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ד:

כה) שם הגה. מחמת שאמת המים היא צרה וכו׳ ואפי׳ ארוכה כמה כיון שאינה רחבה כ״כ דגים שבתוכה כניצודין הן. מ״מ פ״ב דין ז׳ ב״י, לבוש. ב״ח. מ״א סק״ו. א״ר שם. מיהו בנחלת צבי מפקפק ע״ז דכמו בביבר יותר מן ו׳ טפחים יוכל הדג להשמט כן הוא הדין באמה שארכה הרבה יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ דמ״ש המ״מ היינו להרמב״ם שאין מחלק בין ביבר קטן לאמה משא״כ להראב״ד והרשב״א דמחלקין ופסק מור״ם ז״ל כוותייהו אין זה מוכרח יעו״ש. וכ״מ קצת במאירי שכתב חפירה קטנה יעו״ש. ועיין לעיל או ד׳:

כו) שם בהגה. היא צרה וכו׳ והנוהגין לשום הדגים בביבר קטן העשוי ממחיצות כל סביביו ומתחתיו כמו תיבה וקורין אותו קישט״ן בל״א שרחב קצת אסורין הדגים ביו״ט משום צידה לדעת הראב״ד והרשב״א והטור וכל שרחב יותר מאמה בת ו׳ טפחים אסורים הדגים. ב״ח. ורש״ל ביש״ש פ״ב דביצה סי׳ ב׳ כתב דדוקא בביבר כגון בריכה שהדגים שטים במים ואוכלים מעפר הארץ ועשבים שייך בהו צידה אבל תוך ארגז מנוקב תוך המים לא שייך בהו צידה ומותרים אם רוצה ליקח כולם אבל כשאינו רוצה ליקח כולם יקשור חוט על הדג מעיו״ט יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או א׳ וכן הסכים הפר״ח. מיהו הט״ז סק״א כתב דא״צ קשירת חוט יעו״ש והמ״א סק״ו כתב דיש להחמיר עכ״פ לעשותו ע״י עכו״ם כשהארגז רחב. והר״ז או׳ ד׳ כתב אם בשעה שהכניס הדגים לארגז היה בדעתו שאפשר שיצטרך ביו״ט לכל הדגים שבארגז א״כ הרי הוכנו כל הדגים ולכן מותר לברור מהם ביו״ט מה שצריך ולהחזיר השאר למים אבל אם בשעה שהכניס הדגים לארגז היה יודע שבודאי לא יצטרך ביו״ט לכל הדגים א״כ הרי לא הוכנו אלא אותם שיצטרך להם ביו״ט ולכן אסור לברור מהם ביו״ט מה שצריך לו ולהחזיר למים המותר שהרי הוא מטלטל מוקצה אלא צריך ליקח ולאכול כל שיעלה בידו בין טוב בין רע. וכ״כ מק״ק סי׳ ל״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ כ״ג:

כז) ובדין הארגז הנז׳ הסכים הט״ז שם דאף שמושיט ע״י מצודה לתיבה מרובעת ללוקחו ואפי׳ מושיט איזה פעמים עד שיוציאנו אין קפידה. וכן הסכים א״ר או׳ ב׳ אבל הפר״ח כתב דא״נ כלל להתיר ע״י מצודה קטנה או חכה וכיוצא משום דמחזי כעובדין דחול אלא דוקא ביד יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דאפי׳ אם הוא בענין שיכול לתפשן בקל בידו טוב ליזהר שלא לצודן במצודה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, וכ״כ המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ג׳:

כח) ואם הם בבור עמוק א״צ לירד למטה כדי לתפשן בידו אלא עומד למעלה ותופשן ע״י כלי. ר״ז או׳ ג׳ מק״ק שם או׳ א׳ והיינו אם כבר הזמינם מעיו״ט וא״צ צידה שאינו רחב ו׳ טפחים כנז״ל ויכול לתופשן בידו ולכן שרי לתופשן בכלי ע״י כלי וא״צ למרוח לירד למטה.

כט) וקאסטי״ן במים ונתון שם דגים הרבה לפרות ולרבות ולפעמים צד מהם י״ל ודאי ביו״ט מוקצים הם ואף אם הזמינם בפה מעיו״ט צ״ע ולא דמי לסכר אמת המים דמעשה רב וא״צ אמירה ולפי מ״ש באו׳ ז׳ י״ל די בכאן בדגים הזמנה בפה. מש״ז או׳ א׳ והיינו אם יזמין כולם או יקשור בחוט מה שצריך כמ״ש לעיל או׳ כ״ו יעו״ש:

ל) [סעיף ו׳] אווזים ותרנגולים וכו׳ וה״ה שאר עופות שהן בני תרבות ובאין לכלובן בערב ומזונתן עליך הו״ל כניצודין ושרי לתופשן אפי׳ חוץ לכלובן רש״י ביצה כ״ד ע״א. מ״א סק״ז. ב״ה. ואפי׳ צ״ל הבא מצודה ונצודנו מותר. ואפי׳ חוץ לחצר שרי לתפשן. ע״א שם. א״ר או׳ י״א. חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל פ״ח או׳ ב׳ מקרא קודש סי׳ ל״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ז. ועי׳ לקמן או׳ ל״ד:

לא) אבל אותם שקנה מחדש ועדיין לא הורגלו בביתו ואין באין לכלובן בערב דינם כשאר חיה ועוף שבסעי׳ שאח״ז. מ״א שם. א״ר שם. חמ״מ שם. ר״ז או י״א. ח״א שם מק״ק שם. קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ י״ג. מ״ב שם. ונ״ל דבלילה כשהן יושבין על הקורה מותר לצורך דבלילה לא שיך בהם צידה דעיניהם מתעוורות. ח״א שם מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ו׳ קיצור ש״ע שם. מ״ב שם ונראה דה״ד אם הזמינם לאכילה דאל״כ הרי הם עוקצים אעפ״י שאין בהם משום צידה:

לב) ומי שיש לו תרנגולים בביתו שהקצה אותם לגדל ביצים צריך להזמין אותן מערב יו״ט אם עלה על דעתו לאכול מהם ביו״ט ואותם שלא הזמין אסורים בטלטול דמוקצה הם. ב״י בשם הג״א פ״ק דביצה. לבוש פר״ח. עט״ז. עק״ק שם או׳ ד׳ קיצור ש״ע שם. מ״צ או׳ ט״ז.

לג לג) ומיהו כל שאינה עומדת לגדל ביצים אלא שלקחה סתם מותר לשוחטה ביו"ט. הרשב"א בעה"ק. בבית מועד שער ה' או' ג'. פר"ח מש"ז אות ה' חמ"מ או' ב' ר"ז או' י"ד מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ז' מ"ב שם. והיינו אם הם בענין שאין מחוסרין צידה כמ"ש בסעי' שאח"ז וכ"כ הר"ז שם:

לד לד) שם. שבבית או בחצר וכו' ר"ל שנתגדלו בבית או בחצר וא"כ באין לכלובן בערב ולכן מותר לתפשן אפי' חוץ לחצר. מ"א סק"ז. א"ר או' י"א, א"א או' ז' ועיין לעיל או' ל':

לה לה) שם. מותר לצודם וכו' משום שמחת יו"ט אבל כשאין צריך לאכלן אסור לצודן כמ"ש ססי' שי"ו בהגה. מ"א סק"א. חמ"מ או' ב' ר"ז או' יו"ד. ח"א כלל פ"ח או' ב' קיצור ש"ע סי' צ"ח או' י"ג. מ"ב או' י"ז. ועי' לעיל סס"י שי"ו בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

לו לו) שם. מותר לצודם וכו' ויכול לברור איזה שירצה דכולם חזו לאכילה ומותרים לטלטל. ב"י בשם הג"א פ"ק דביצה וכתב דזהו כדעת הרמב"ם והכי נקטינן וכ"כ הלבוש. ובהגמ"י פ"ב כתב בשם ראבי"ה דירא שמים יתן עיניו מתחלה ליטול ולא יברור ויניח דאע"ג דאינו מוקצה מ"מ חשו חכמים לטרחא. והב"ד ב"י. וכ"כ הב"ח. ורש"ל ביש"ש פ"ג דביצה סי' ב' כתב דיר"ש יברור מעיו"ט ויאמר זה וזה אני נוטל. והב"ד הט"ז סק"ה. מ"א סק"ח. א"ר או' י"ב. ר"ז או' ט"ו. ח"א שם. קיצור ש"ע שם. מק"ק סי' ל"ז או' ד' מ"ב או' ח"י:

לז לז) [סעיף ז'] שאר כל חיה ועוף וכו' וה"ה בהמה. משאת בנימין סי' פ"ז. שכנה"ג בהגה"ט או' ב':

לח לח) שם. שמחוסרים צידה וכו' היינו בביבר שאינו מקורה אבל במקורה לא שייך צידה כלל בעופות אפי' בגדול הרבה רק בצפור דרור שייך צידה אפי' במקורה. מ"ב שם. שכנה"ג שם או' ח'. מיהו המ"א סק"ט חלק עליו וכתב דכל היכא שאין יכול לתופשו בשחיה א' אפי' במקורה אסור בחיה וכ"ש בעוף יעו"ש. וכ"כ א"ר או' י"ג. וכ"מ מסתמיות דברי האחרונים שלא כתבו לחלק בין מקורה לשאין מקורה. ועיין לעיל סי' שי"ו או' ט':

לט טל) שם שצ"ל הבא מצודה וכו' כלומר שצריך לבקש תחבולות לתופשו. רש"י ביצה כ"ד ע"א. ב"י. לבוש. עט"ז:

מ מ) שם. אסור לצודם. ואפי' זימן אותם מעיו"ט ודעתו עליהם אין מועיל כלום ואסור ליקח אותם ביו"ט אפי' ניצוד מאליו ביו"ט כיון שביה"ש היה מחוסר צידה ה"ז מוקצה. ר"ז או' י"ל. מק"ק סי' ל"ז בליקוטי רימ"א או' ח':

מא מא) שם וליתן לפניהם מזונות. והגם שכתב כן לעיל סעי' ב' שם כתב לענין מוקצה והכא בא להשמיענו דאעפ"י שהם מחוסר צידה ואם יבא ליקח מהם בורחים אפ"ה יש לחוש ואין ליתן לפניהם מזונות:

מב מב) שם וליתן לפניהם מזונות. ובמקום הפסד התירו ליתן לפניהם מזונות כגון דבורים עושין להם פרנסה בשביל שלא יברחו. עבוה"ק להרשב"א בבית מועד שער א' או' יו"ד. א"ר או' י"ד. ליקוטי רימ"א שם או' ט' ב"ה. ועי' לעיל או' ז':

מג מג) שם וליתן לפניהם מזונות. עיין לעיל או' ט':

מד מד) שם וכל שאין מחוסרים צידה. כגון חיה שנכנסה מעיו"ט לביבר קטן כ"כ בענין שיכולין לצוד אותה בשחיה אחת וכן עוף שנכנס מעיו"ט לבית קטן או לביבר קטן מקורה בענין שיכול לתופשו בשחיה. א' וכן צפור דרור שנכנס מעיו"ט למגדל שכל אלו כבר ניצודין ועומדין הן אעפ"י שבשבת אסור לצודן מד"ס מ"מ ביו"ט משום שמחת יו"ט התירו לצודן לצורך אכילה אפי' לא ידע בהם מעיו"ט ואין בהם משום מוקצה. ר"ז או' י"א. ליקוטי רימ"א שם אות יו"ד. ועיין לעיל או' ל"ג:

מה מה) שם. מותר לצודם וכו' והיינו אם הם בענין שאין בהם משום מוקצה כגון שהזמינם או בדוגמא שכתבנו באו' הקודם אבל אם הם מוקצים אסור לתופשם שהרי אסורים בטלטול כמ"ש לעיל סעי' ב' יעו"ש.

מו מו) [סעיף ח'] איל וצבי שקננו בפרדס. מקום המשתמר ואין הולד יוצא שאינו יכול לברוח וקל לצודו. רש"י ביצה כ"ה ע"א. וכ"כ הר"ן על הרי"ף שם:

מז מז) שם. מותרים בלא זימון. ואין בהם משום מוקצה כיון שרואה אותם בכל יום ודעתו עליהם הרי הוא כאלו זימן אותם. ר"ז או' י"ב. והוא דקים ליה בגוויה שהיה לו שבעה ימים מיום שנולד דאז יצא מספק נפל כמ"ש ביו"ד סי' ט"ו סעי' ב'. והאידנא לא בקיאין בכלו לו חדשיו כמ"ש מ"א לקמן סי' תצ"ח סק"ט ובדברינו לשם או' מ"ג יעו"ש. ואלו ז' ימים לא בעינן שלימים מעל"ע אלא כיון שמלאו לו ז' ימים מיום הלידה יכול לשוחטו דרך משל אם נולד ביום א' שעה א' קודם ליל ב' מותר לשוחטו ליל א' הבא תיכף אחר הבדלה שהוא ליל ח' שלו כמ"ש השמ"ח ביו"ד שם או' ד' ופת"ת

שם או׳ ב׳ ובס׳ זבחי צדק שם או׳ ו׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. ובדיעבד אם שחטו קודם ח׳ אסור לאכלו כמ״ש השמ״ח שם. שו״ת בית יהודה ח״א יו״ד סי׳ ל״ח. מחב״ר שם או׳ ג׳ דג״מ שם. ואכמ״ל:

מח מח) שם. בתוך שבעים אמה. וד׳ טפחים כמ״ש לעיל סי׳ שנ״ח סעי׳ א׳ וכ״כ הפר״ח. שו״ג או׳ י״ד. חמ״מ או׳ ו׳. ר״ז או׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״ג.

מט מט) שם. דדעתיה עלויה. וכיון דחזי ליה כל יומא כמו שזימנן דמי אבל כשאינה סמוכה אסח דעתיה מיניה. הר״ן. ורש״י פירש כשסמוכה ידע שילדה משמע דכשידע אפי׳ רחוקה שרי וטוב להחמיר. מ״א סק״י. אבל הא״ר או׳ ט״ו השיג על דברי המ״א הנז׳ וכתב דגם לרש״י באין סמוכה אף שידע אין דעתיה עליה יעו״ש וכן השיג עליו הנה״ש או׳ ח׳ חמ״מ שם:

נ נ) שם. דדעתיה עלויה. אבל אם הפרדס הוא חוץ מע׳ אמה וד״ט ודאי אין דעתו עליהם לצורך יו״ט ואסור ליקח מהם ביו״ט אלא א״כ זימן אותם מעיו״ט. ר״ז או׳ י״ב והוא מדברי הר״ן פ׳ אין צדין וכ״כ מקרא קודש סי׳ ל״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ד:

נא נא) ופשוט דאם לא ידע בהולדות אסורים אפי׳ במקום קרוב דבזה לא שייך לא אסח דעתיה כיון דלא ידע כלל מהם, מ״ב בשער הציון או מ״ג:

נב בנ) שם. כיון שמחוסרת צידה. ומיירי שהפרדס גדול שצ״ל הבא מצודה ונצידנו ואפי׳ תהא ניצודה מאליה ביו״ט ג״כ אסור משום מוקצה כיון שהזמנתו מבע״י לא חלתה. מ״ב או׳ כ״ה ועיין לעיל או׳ מ׳:

נג גנ) [סעיף ט׳] יוני שובך ויוני עליה. יוני הבר הן ושטין ואוכלין בחוץ, רש״י ביצה כ״ד ע״א. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז דהיינו יוני הפקר שבאים ומקננים בשובך ובעליה עכ״ד. מיהו הא״א או׳ י״ב כתב על דברי רש״י הנז׳ דלטעם משום דאין מזונותם עליך פירש כן אבל להטעם דצידה יוני שובך שלו ממש נמי יש בו צידה בגדולים יעו״ש:

נד דנ) שם. וצפרים שקננו בטפיחים. ומיירי נמי בכה״ג שמחוסרין צידה:

נה הנ) שם. אסור לצודן. וחיוב חטאת. מ״א ס״ק י״א. ור״ל דהצדן בשבת חייב חטאת וביו״ט מלקות כמ״ש הא״א או׳ י״א יעו״ש. והיינו למ״ד צידה ביו״ט אסורה מה״ת כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ה או׳ כ״ד יעו״ש:

נו ונ) שם. אסור לצודם. וטעמא אעפ״י שבאין לכלובן בערב מ״מ אין מזונתם עליך ולא חשיבי כמזומן א״כ משום דעבידין להשמט ולברוח מפני בני אדם ואין נוח לתפשן גמ׳ וברא״ש גבי אווזין משמע כטעם הראשון ובהר״ן משמע כטעם השני ויש לחוש לשני הטעמים. מ״א שם. ור״ל לצאת ידי הרא״ש והר״ן שיהיו באין לכלובן ומזונתם עליך ונוח לתפשם. מחה״ש:

נז זנ) שם. שאינם מפריחים. חוץ לתחום. יש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ח ב״י סי׳ תקי״ז בשם תשו׳ הרא״ש. אבל המ״מ פ״ב והר״ן פ״ק דביצה כתבו דוקא במדדין שרי דאינה מדדם יותר מחמשים אמה או מפריחין מעט. מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ ט״ז. וכתב דכ״מ בעבוה״ק לרשב״א דף מ״ו. וכ״ה דעת הפר״ח דלא שרי אלא במפריחין מעט. וכ״פ הר״ז או׳ י״ז. ח״א כלל פ״ח או׳ ג׳ מק״ק שם או ז׳ מ״ב או׳ כ״ט. והיינו אם הם בענין שאין יכולין לברוח מפני בני אדם וא״צ מצודה לתפשם. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם:

נח חנ) שם. אבל זימון צריכים. דכיון שהם מדדים ממקום למקום ומחליפין מקומם משובך לשובך אינם חשובים מוכנים ומזומנים כ״כ עד שיזמינם בפירוש. לבוש.

נט טנ) שם. וצפור דרור צריכה לקשר בכנפיה כדי שלא תתחלף באמה. ביצה כ״ה ע״א. ופירש״י שם משום דקטנה היא והאם והבת שוות עכ״ל. פר״ח. א״א או׳ י״ב:

ס ס) [סעיף י׳] אומר זה וזה אני נוטל וכו׳ ועושה בהם סי׳ או טביעת עין שיכירם למחר. ר״ז או׳ ח״י. מק״ק שם אות ח׳ מ״ב או׳ ל״א:

סא סא) שם. אומר זה וזה וכו׳ וה״ה אם מסכים בדעתו סגי. ר״ז שם:

סב סב) שם. אבל באומר מכאן וכו׳ דחיישינן דזימנין דמנח כחושים ושקיל שמינים ונמצא שמטלטל אותן שלא הזמין א״נ דמשתכחי כולהו כחושים ואתי לאמנועי משמחת יו״ט ולפיכך צריך שיאמר מעיו״ט זה וזה אני נוטל שמאחר שאינו מקפיד למשמש בהם כבר נמלך עליהן בדעתו בין שיהיו שמינים בין שיהיו כחושים ולא אתי לטלטל ולמשבק. ב״י בשם הר״ן. לבוש. ט״ז סק״ו. מ״א ס״ק י״ג. והא דבסעי׳ ו׳ גבי אווזים ותרנגולים דלא

חיישינן שמא יבואו כחושים לידו ויטלטלם בחנם כיון שאין כאן מוקצה אין חשש בזה משא"כ ביונים דסעי' זה. ט"ז סק"ה. והא דלא חיישינן דלמא משכח כולהו כחושים ומימנע משמחת יו"ט י"ל באותן שבבית ממשמש כל שעה ויודע שראוי. מש"ז או' ה':

סג סג) שם לא סגי. ואסור ליטול מהם ביו"ט ואפי' אם לא ירצה לברור אלא ליקח מן הבא בידו הן כחושה הן שמינה אסור. ר"ז שם. מק"ק שם. מ"ב או' ל"ב. והוא מהטעם שכתבנו באו' הקודם:

סד סד) [סעיף יא'] אם זימן כל השובך וכו' וה"ה אם זימן שני זוגות וא"צ אלא לזוג א' שאינו מועיל. פר"ח. והוא מהג"א שהביא בב"י. וכ"כ חמ"מ או' ח' ר"ז או' י"ט. מ"ב או' ל"ג:

סה סה) שם אינו מועיל. דכיון שהזמין יותר ממה שצריך מסתמא דעתו היה לברור למחר את השמן ביותר ואיכא חשש דטלטול מוקצה כנ"ל. כ"מ בביאורי הגר"א. וכ"כ מ"ב או' ל"ד:

סו סו) שם אינו מועיל. ולפיכך אסור ליקח אפילו פרידה אחת מן היונים שזימן בהזמנה זו ואפי' רוצה ליטול מן הבא לידו אסור גזירה שמא יברור. ר"ז או' י"ט וכ"כ החמ"מ או' ח' דאסור ליקח מהם כלל ;

סז סז) שם בהגה. ולמחר נוטל מה שצריך. ואף שלא יטלנו אח"כ כולו, חמ"מ שם.

סח סח) שם בהגה. ולמחר נוטל מה שצריך. ומותר לברור מהם ביו"ט מה שצריך לו ולהניח השאר ואעפ"י שמטלטל השאר בידו אין בכך כלום שהרי אינם מוקצה כלל. ר"ז שם מק"ק שם או' ט' מ"ב או' ל"ה:

סט סט) [סעיף יב'] זימן שנים ומצא שלושה וכו' מה נפשך אי אחריני נינהו הא אחריני נינהו ואי לא אחריני נינהו הא איכא חד דמערב בהו. ביצה יו"ד ע"ב. ואין לומר ליבטיל ברובא דבעלי חיים לא בטלי דחשיבי א"נ הו"ל דבר שיש לו מתירין לאחר יו"ט וכל דשיל"מ אפי' באלף לא בטיל. תו' שם. וכ"כ הר"ן שם. ט"ז סק"ח. ולפ"ז אם נאכל א' מהם או נפל למים הן מותרים כמ"ש ביו"ד סי' ק"י סעי' ז' יעו"ש. מ"א ס"ק י"ד. וזהו לטעם הא איכא חד דמערב בהו ואע"ג דבש"ס איכא טעמא אחרינא שמא אחריני נינהו כנ"ז כתב שם המ"א דס"ל להר"ן דלמסקנא דגמ' לא חיישינן שהלכו כולם אלא אמרינן א' בא לכאן יעו"ש. וכ"כ החמ"מ או' ט' כדברי מ"א דאם נאכל א' מהם או נפל לים שתים הנותרות מותרים. וכ"פ הר"ז או' ך' מק"ק סי' ל"ז או' יו"ד מ"ב או' ל"ו. ומיהו עי"ש ביו"ד שכתב דדוקא כשאוכל הנשארות שתים שתים ביחד וכו' ומור"ם ז"ל שם בהגה כתב דאפי' לאוכלם שתים שתים אסור לאדם א' לאכול את כולם וכו' יעו"ש. והיינו כשנתערב א' בג' או בד' ואם לא נתערב רק חד בתרי עי"ש בזבחי צדק או' פ"ט שהביא פלוגתא בזה ודעתו נוטה לאסור בין באכלם אדם א' בין ב' בני אדם יעו"ש. אמנם הער"ה בסי' זה או' ג' כתב דאפי' מאן דאוסר התם אפשר דמודה הכא באיסור מוקצה דרבנן יעו"ש וכ"נ דעת האחרונים הנז':

ע ע) שם. זימן ב' ומצא ג' אבל אם היו שנים מקושרות ומצא השלישית אצלם ואינה מקושרת עמהם הב' מותרות. פר"ח בסעי' י"ג, חמ"מ או' ט' ר"ז או' כ"ד, מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' י"ז, מ"ב או' ל"ו ועיין לקמן או' ע"ח:

עא עא) שם. בקינים המובדלים וכו' כדרך קינין שבשובכין אבל בקן א' אמרינן ודאי אינהו נינהו ואתהפוכי אתהפוך, הג"א. רש"י. מ"א ס"ק ט"ו. פר"ח ביאורי הגר"א. חמ"מ או' יו"ד. ר"ז או' כ"א. מק"ק שם או' י"ב. מ"ב או' ל"ז:

עב עב) שם. אסורים, דחיישינן הנך אזדו לעלמא והני אחריני נינהו. ביצה יו"ד ע"ב, והיינו אם יכולין לפרוח מעט. ר"ז שם. מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ח"י:

עג עג) שם. אסורים. ואם אין סביבותיהם קן אחר בתוך חמשים אמה או שהוא בקרן זוית הרי אלו מותרין אם הם מדדין ולא מפריחין כמ"ש לקמן סעי' י"ד יעי"ש. ה"כ ספר"ח בסעי' י"ד. וכ"כ החמ"מ או' יו"ד. ר"ז או' כ"ג. ליקוטי רימ"א שם. מ"ב או' ט"ל:

עד עד) [סעיף יג'] זימן ג' ומצא ב' מותרין. דהני אינהו נינהו וחד מנייהו אזל לעלמא. ביצה שם:

עה עה) שם. ומצא ב' מותרין. ואפי' יש סביבות זה הקן קינים של יונים אחרים ויש לחוש שמא הראשונים הלכו להם ואלו הב' הן של קינים המוקצים אעפ"י כן מותרים לפי שאינו תולין שהשלישי הלך לו והנשארים הן אותם שזימן. ר"ז או' כ"ד:

עו עו) שם הגה. ואפי' היו מקושרים ביחד וכו' שדרך ב"ח להתפרק ולהנתק מקשירתם ואמרינן שהשלישי נתפרק מהם ואזל לעלמא. גמ' שם. ופי' הר"ן ואם הם קשורים בחוזק לא אמרינן דמנתחי ואסורים. חידושי הגהות בגליון ב"י בשם מהרל"ח:

עז עז) שם בהגה. ואפי׳ היו מקושרים ביחד מנתחי מהדדי. והנה לטעם זה גם אם מצא השנים הנשארים מותרים מקשירתם ג״כ שרי וכמ״ש שם הר״ן. מיהו הט״ז סק״ט חולק על דון זה וס״ל דכל שלא מצא כמו שהניחם אמרינן הני דאזמין אזלו לעלמא והנהו אחריני נינהו יעו״ש. וכתב א״ר או׳ ח״י דכ״מ ביש״ש סי׳ כ״ז פ״ק ובפרישה. אמנם הלבוש כתב כדברי מור״ם ז״ל וכ״כ הב״ח, וכן הסכים הפר״ח, וכ״פ הר״ז או׳ כ״ד. מק״ק שם או׳ י״א:

עח עח) ואם הזמין ב׳ מקושרים ומצא ב׳ מותרים כתב שם הב״ח דאין לתלות לקולא ואסורים אבל הט״ז שם כתב דמותרים דאמרינן הן הן אלא שנפסק הקשר שלהן יעו״ש. וכ״כ הפר״ח. י״א בהגב״י.

עט עט) ואם לא זימן אלא ב׳ בקן א׳ וקשרן זה בזה ולמחר מצא ג׳ קשורין זב״ז לדעת הפר״ח שם אסורים אבל הר״ז שם כתב דכולם מותרים משום שבודאי אדם קשרן זה בזה ומן הסתם לא קשרן ביו״ט אלא מעיו״ט וא״כ הרי כל הג׳ מוכנין מעיו״ט ע״י קשירה זו. וכ״כ מק״ק שם בלקוטי רימ״א או׳ י״ז. ובעת הצורך ושמחת יו״ט אפשר דיש לסמוך אמתירין ומ״מ אפשר שדבר זה יכול להתברר ע״י שאלה לבני הבית.

פ פ) [סעיף יד׳] זימן בתוך הקן ומצא לפני הקן וכו׳ דרך כל השובכין להיות מעט מן דף העלייה בולט חוץ למחיצה של כל קן וקן ושם היונים יוצאין לאויר ונוחים שם כרצונם וחוזרים לקן. רש״י ביצה י״א ע״א.

פא פא) שם. ומצא לפני הקן אסורים. דכיון דלא אשכחניהו בדוכתייהו חיישינן דלמא הנך דאזמין אזלו לעלמא והני אתו משובכים אחרים שאצלם. גמ׳ שם.

פב פב) שם. ומצא לפני הקן אסורים. אבל מצא בתוך הקן שהזמין אעפ״י שלא מצאן במקום שהניחם ממש מותרין. ב״ח. וכ״מ ממ״ש בהגה שבסוף סעי׳ זה וכ״ש הוא.

פג פג) שם. ומצא לפני הקן אסורים. ובשני קינים זה למעלה מזה אפי׳ זימן בתחתונה ולא זימן בעליונם שרו כיון שאותם שזימן מצאם במקימם לא חיישינן להו כלל. ב״י. אבל רש״ל ביש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ח כתב דאסורים יעו״ש. וכ״כ הב״ח. ט״ז סק״י. מיהו הא״ר או׳ י״ט כתב לפרש דברי ב״י דמיירי כשאין רוב בעליונה לכך אף כשמצאן בחוץ בתחתונה מ״מ אזלינן בתר קרוב דהיינו בתחתונה כיון שמצאן שם ולא בעליונה וכתב שבזה הציל דברי ב״י מתמיהת רש״ל וב״ח וט״ז יעו״ש. והמאמר או י״ג כתב דמיירי כגון שאין שובכים אחרים סביבות שובך זה דקיל דשרי דאמרינן שהם אותם שזימן שיצאו לפני הקן ולא חיישינן לאותם שבקן השני כיון שבא ומצאן לפני הקן שזימן יעו״ש. והפר״ח כתב כשהם מדדין ואין שם בתוך חמשים אמה אלא ב׳ קינים וזימן בעליונה ולא זימן בתחתונה ובא ומצא בעליונה ולא בתחתונה אסורים אבל אם מצא המוקצים במקומן פשיטא דמותרים אעפ״י שמצא המוכנים לפני הקן יעו״ש. וכ״פ החמ״מ או׳ יו״ד. ובס׳ קה״י כתב דאליבא דהלכתא ליתא להאי דינא דממ״נ אי יש רוב כנגדן אזלינן בתר רוב ואם הם שוים אזלינן בתר הקרוב יעו״ש נמצא דבדין זה רבו הדעות וע״כ נראה דאם יש שני קינים וזימן בתחתונה ולא בעליונה או להיפך ואח״כ ביו״ט מצא המזומנים לפני הקן אם הם מדדין ולא מפריחין ולא יש קן אחר בתוך ז׳ אמה או שהוא בקרן זוית אם מצא המוקצים במקומן ובמנינם ואינם רוב כנגד המזומנים אז יש להתיר אותם המזומנים בתוך הקן אם מצאם לפני הקן שלהם. וכ״ז באינו מכירם אבל במכירם שרי בכל גוונא כמ״ש בסעי׳ י״ב. וע״כ מי שחפץ לזמן יונים ואין לו בהם טביעות עין טוב לסמן אותם בעיו״ט באיזה דבר כדי שלא יכנס אח״כ בספק. וה״ה בתרנגולים וכיוצא.

פד פד) שם. ואם אין סביבותיהם וכו׳ פי׳ בתוך חמשים אמה. מ״א ס״ק ט״ז. משום דאע״ג דאין מפריחין רק מדדין מ״מ עד חמשים אמה מדדין. מחה״ש.

פה פה) שם. הרי אלו מותרים. דודאי אלו הן שהזמין בתוך הקן ובאו לפניה. רש״י ביצה י״א ע״א.

פו פו) שם וה״ם במדדין מעט מעט טור. לבוש. ר״ז או׳ כ״ב. והשו״ג או׳ כ״ה כתב כלומר שפורחים מעט אבל לא למרחוק אבל הר״ז שם כתב דמיירי באין יכולין לפרוח אפי׳ מעט, וכ״כ מק״ק סי׳ ל״ז או׳ י״ג דמיירי באלו שהזמין שאין יכולין לפרוח כלל רק יכולין לדדות אבל אם יכולין לפרוח מעט אף שהם בענין שאין בהם משום צידה אסורים יעו״ש:

פז פז) שם אבל אם הם מפריחין אסורים. ומיירי שהם מפריחים מעט ואפ״ה אסורים משום שמצאן לפני הקן אסורים דאם מפריחין כראוי בלא״ה אסורים משום דאין בהם דין זימון שהרי מחוסרין צידה כדלעיל סעי׳ ט׳ יעו״ש:

פח חפ) שם. ואפי׳ יש קן אחר וכו׳ ר״ל ובמדדין עצמם אין לאסור אם יש קן אחר בתוך ן׳ אמה אלא א״כ הוא ביושר נגד שובך זה אבל אם הוא בקרן זוית שאינו יכול לראותו שרי:

פט טפ) שם. אלא מדדין מותרין. כן הגיה מהריק״ש. והסכים עמו השו״ג או׳ כ״ה:

צ צ) שם הגה. ואם הזמין תוך הקן וכו׳ וכ״פ הלבוש. פר״ח, חמ״מ או׳ יו״ד. ר״ז או׳ כ״ב מק״ק שם:

צא צא) [סעיף טו׳] כיון שא״צ צידה וכו׳ שהרי קטנים הם ואינם פורחים כדלעיל סעי׳ ט׳, יעו״ש אבל אם הם גדולים כ״כ עד שצריכים צידה אסורים אעפ״י שלא צדן בשביל ישראל. ר״ז או׳ כ״ה. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ך׳ וכ״ה לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ ב׳ יעו״ש:

צב צב) שם. כיון שא״צ צידה מותרים, דשל עכו״ם א״צ הכן. וא״כ אפי׳ מי שהובאו בשבילו מותר. מ״א ס״ק י״ז. דעכו״ם אינו מקצה מדעתו כלום וכיון שהוא מוכן לבעה״ב מוכן לכ״ע. מחה״ש. א״א א׳ י״ז. ר״ז שם מק״ק שם או׳ י״ד מיהו אם הביאם העכו״ם מחוץ לתחום אסורים למי שהובא בשבילו ומותרים לאחר כמ״ש לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ ה׳ יעו״ש וכ״כ הלבוש בסעי׳ זה:

צג צג) וכשידוע שיש לו שובכות בעיר אף שאינו יודע אם הביאו מהשובך שבעיר מותר ובספק אסור. קה״י. פת״ע או׳ כ״ה. ועיין לקמן סי׳ תצ״ח סעי׳ ג׳:

צד צד) שם. כיון שא״צ צידה מותרים. ומיירי שלא אמר ישראל לעכו״ם להביא אותם ביו״ט כדלקמן סי׳ תקי״ז סעי׳ ב׳ שו״ג או׳ כ״ו. ומיהו יש לחלק דהתם האיסור הוא משום קנין לא כן הכא דמביא משובכות שלו ואפשר דגם דעת השו״ג הוא כן דר״ל שלא יאמר לו לקנות ולהביא ביו״ט וכדלקמן סי׳ תקי״ז סעי׳ ב׳ אבל אם יאמר לו להביא משובכות שלו שבעיר שרי וכמו בחנוני דהתם סעי׳ א׳ יעו״ש:

צה צה) [סעיף טז׳] טוב לו שלא יבדוק עד שיפשיט וכו׳ ומה שאסור ההפשט כשנמצאת טרפה ולא שרינן סופו משום תחלתו ה״ט דהפשט הוא אב מלאכה וג׳ דברים שהתירו (ביצה י״א ע״ב) סופן משום תחלתן אינן אלא איסור דרבנן. ב״ח. מ״א ס״ק ח״י. מיהו הפר״ח כתב דא״צ לזה דשאני הכא דמצי להפשיט בהיתר קודם בדיקה ותדע דהא טלטול דאינו אסור אלא מדרבנן ואסור לטלטלה וכדלקמן בסעי׳ שאח״ז. וכ״כ א״ר או׳ ך׳ וכ״כ א״א או׳ ח״י דאפי׳ להפשיט מעט מעט חתיכות דקות דהוה דרבנן דשבות הוא׳ אסור הואיל ואפשר להפשיט קודם יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ן׳:

צו צו) שם. טוב לו שלא יבדוק עד שיפשיט וכו׳ וה״ה שלא יבדוק הסכין עד אחר ההפשט מחשש שמא ימצא הסכין פגום ויהיה הבהמה טרפה. זבחי רצון סי׳ י״ג סק״ב, מק״ק סי׳ מ״ג בליקוטי רימ״א או׳ י״ב:

צז צז) שם. עד שיפשיט וכו׳ והא דמותר להפשיט קודם בדיקה ואין חוששין שמא תצא טריפה לפי שמנשחטה בחזקת היתר עומדת. ב״י בשם הכלבו. לבוש. ב״ח. ברוב הבהמות הן כשרות. ר״ז או׳ כ״ז. מ״ב או׳ מ״ט וכ״כ הטור וש״כ ביו״ד רסי׳ ט״ל והוא מגמ׳ חולין י״א ע״א יעו״ש:

צח צח) שם עד שיפשיט וכו׳ ונשחט מעיו״ט שלא לצורך יו״ט או שהיה לו פנאי להפשיט מבע״י אסור לפשוט ביו״ט קודם בדיקה. הגרע״א, פת״ע או׳ כ״ו, ועיין לקמן סי׳ תצ״ט סעי׳ ג׳:

צט צט) שם שאם תמצא טריפה וכו׳ וכן עוף שנטרפה בשחיטה אסור למרוט כנוצות ח״א כלל ץ׳ או׳ א׳ מ״ב או׳ ן׳:

ק ק) שם לא יהא רשאי להפשיטה. שהרי הוא עושה מלאכה גמורה שלא לצורך אכילה. ר״ז או׳ כ״ז. מ״ב שם:

קא קא) [סעיף יז׳] אם נמצאת טריפה אסור לטלטלה. כ״כ הטור דדעת הרי״ף שפסק במוקצה ביו״ט כר״י דאסור. וכ״פ הש״ע לעיל סי׳ תצ״ה סעי׳ ב׳ יעו״ש. ומיירי כשלא היתה מסוכנת מעיו״ט דבמסוכנת אפי׳ לשיטת הש״ע אין בה מוקצה כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ח סעי׳ ו׳ יעו״ש. וכ״כ הפר״ח:

קב קב) שם אסור לטלטלה. והא דלא שרינן מחמה לצל סופן משום תחלתן דלא ממנע משום הכי מלשחוט דיכול לשוחטו לכתחלה בצל. ורש״ל ביש״ש פ׳ א״צ סי׳ י״ז כתב דלא ממנע משום זה דלא שכיחא טרפות אבל האידנא דשכיח טרפות שרי להצניע דאל״כ מימנע ולה שחיט יעו״ש. והב״ד מ״א ס״ק י״ט. א״ר או׳ כ״א. חמ״מ או׳ י״ג. ר״ז או׳ כ״ט ח״א כלל פ״ט או׳ י״ב. מק״ק סי׳ ע״ג או׳ י״ב. מיהו מסתמיות דברי הש״ע משמע דס״ל כטעם הראשון דאפי׳ בזה״ז אסור לטלטלה וכ״כ א״ר שם דלדעת הכלבו אסור דלא כרש״ל יעו״ש וכ״פ בשלחן עצי שטים. מיהו כתב א״ר שם למאי דמתירין מוקצה אפשר להתיר. וכ״כ חמ״מ שם. אמנם הר״ז או׳ כ״ח כתב דאיסור טלטול מוקצה ביו״ט הוא משום נולד דאתמול היתה עימדת לאכילת אדם ועכשו שנטרפה עומדת לכלבים ובנולד יש לאסור יעו״ש ובקו״א או׳ ו׳ אלא מה שהתיר כאן בטלטול מטעמא דרש״ל דילמא ממנע דלא שחיט יעו״ש

נמצא דדין זה בפלוגתא שניא ולכן לכתחלה ודאי דיש להזהר ולהניחה קודם בדיקה במקום צל וקר כדי שאם תמצא טרפה לא יצטרך לטלטלה ובדיעבד יש להתיר לטלטלה ע״י עכו״ם ובנצרך למוכרה לעכו״ם כמ״ש אח״כ בלא״ה העכו״ם מטלטלה:

קג **קג) אבל** באווזים ותרנגולים גם הרש״ל שם כתב דאסור להצניעם משום דלא שכיח בהו טרפות יעו״ש והב״ד מ״א שם וכתב וא״כ למכרו לעכו״ם נמי אסור מיהו הא״ר שם חלק על דברי מ״א הנ״ז וכתב דמותר למכרו לעכו״ם ואפי׳ כשרה אם לא יש ישראל קונים מטעם דאל״כ מימנע ולא שחיט יעו״ש אבל הר״ז פסק כדברי מ״א דכוון שאין הטרפות מצוי בו לא ימנע מלשחוט בשביל כך, וכן פסק החמ״מ שם. ח״א שם. מק״ק שם או׳ י״ג. ואפשר דבהפ״מ יש להקל והיינו שאומר לעכו״ם שהוא יקח אותה ולמחר יתן תמורתה. וכדרך שמוכר לישראל כמ״ש בסי׳ זה ובסי׳ ת״ק סעי׳ א׳:

קד **קד) ובהנהו** אווזות שמלעיטין אותן וצריך לבדוק הוושטות כמ״ש ביו״ד סי׳ ל״ג סעי׳ ט׳ בהגה ודאי דשכיח בהו טרפות וא״כ שרי להצניעו או למכרו לעכו״ם כמו בבהמה דאל״כ יש לחוש דמימנע ולא שחיט. חמ״מ או׳ ט״ו דהיינו לדעת רש״ל ומיהו כתבנו לעיל או׳ ק״ב דלדעת הש״ע גם בבהמות כשכיח בהם טרפות אסור לטלטל יעו״ש:

קה **קה) ומ״מ** כ״ז שהעוף בידו מותר להוליכו למקום המשתמר ח״א שם. מק״ק סי׳ מ״נ בליקוטי רימ״א או׳ י״ד. ועי׳ בדברינו לעיל סי׳ ש״ח או׳ כ״ו ואו׳ כ״ז:

קו **קו) וכשבא** לפני המורה שאלה בעוף אזי יאחז בידו ולא יאמר לו טרפה עד שיחזיר ואז כשהמוקצה בידו מותר לטלטל לכל מקים שירצה ובדיעבד כשהניח מידו אפ״ה מותר לטלטל ולהוציאו דהוי כגרף של רעי דאם יהיה מונח עד מוצאי יו״ט יהיה מאוס. שו״מ מהד״ב ח״ג סי׳ ל״ג. ליקוטי רימ״א שם. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ט׳:

קז **קז) שם.** אבל מותר למכרה לעכו״ם וכו׳ וכן במקומות שאין שם מנקרי ישראל לנקר האחוריים יכולין ליתן בכה״ג האחוריים לעכו״ם בלי פיסוק דמים מטעמא דלעיל שהתירו סופן משום תחלתן שלא יבואו לממנע משמחת יו״ט ולא ירצו לשחוט בהמות ליו״ט. לבוש סי׳ ת״ק סעי׳ א׳ ונראה דאם יש לשמרו אחר יו״ט שלא יסריח אסור למכור לעכו״ם טרפה או אחוריים ואם נשחטה מעי״ט בכל ענין אסור כמ״ש סי׳ תצ״ט אלא א״כ נשחטה סמוך ליו״ט שלא היה אפשר למכור קודם יו״ט. מ״א ס״ק י״ט, א״ר סי׳ ת״ק או׳ ו׳ חמ״מ או׳ י״ג. ר״ז או׳ ל״א. ח״א שם. מק״ק שם או׳ י׳ ג. מ״ב או׳ נ״ב:

סימן תצח

א **א) [סעיף א׳] אין מראין סכין לחכם וכו׳** כמו שהיו נוהגין בזמן חכמי הגמ׳ שלא לשחוט בהמה בסכין עד שהראו הסכין לחכם לראות אם ראוי לשחוט בו שאינו פגום לבוש. אמנם האידנא נוהגין בכל גלות ישראל שאין מאמינים לקצבים וממנים אנשים ידועים על השחיטה ועל הבדיקה ולהם מחלו חכמים כבודם כי הם זריזים וזהירים ומתוך כך נתבטל בדיקת החכם לגמרי גם למי ששוחט לביתו כמ״ש הטור ביו״ד סי׳ ח״י בשם אביו הרא״ש ז״ל ופסקו הש״ע שם סעי׳ י״ז יעו״ש. וזהו שכתב מור״ם ז״ל כאן בהגה ועכשיו בזה״ז שכל שוחט וכו׳ והוא לפי דברי הרא״ש הנ״ז ומיהו צריך לבדוק בישוב הדעת הרבה ויראת שמים על פניו וכמ״ש האחרונים שם תוכחת מגולה ע״ז ואכמ״ל:

ב **ב) שם** אין מראין סכין לחכם וכו׳ אפי׳ אם כבר בדק הטבח לעצמו בעיו״ט ונמצאת יפה. חי׳ רע״א. מ״ב או׳ א׳.

ג **ג) שם.** אין מראין סכין לחכם וכו׳ ובדיעבד אם הראה לו ונמצאת יפה מותר לשחוט בה. מ״ב או׳ ג׳.

ד **ד) שם.** אין מראין סכין לחכם וכו׳ אבל ת״ח שלמד הלכות שחיטה זה ימים ונתן לו רבו כח ורשות שלימה לשחוט והשחיז והתקין הסכין מעיו״ט וביו״ט כשבא לשחוט אתיליד ביה ספקא כה״ג ודאי דשרי להראות סכינו לרבו. שו״ג או׳ ב׳ ונראה דלא דוקא לרבו אלא ה״ה למי שהוא יותר גדול או יותר בקי ממנו:

ה **ה) וכתב** עו״ש השו״ג דלפעמים נראה בסכין כעין פגימה ומחדד אותו על כף ידו ברוק כמעשהו בחול ע״ג המשחזת וזה בא לסכין מחמת ששחט בו בעיו״ט ונשאר לחלוחית הדם או הרוק על גביו ובעבור עליו הלילה נתייבש הדם או הרוק ומראה כעין פגימה וכשמחדד הסכין ברוק על כף היד נתרכך אותו דם ועובר משם ואז יוכל להבחין אם הוא פגימה או לא וחידוד כה״ג שרי דלא אסרו לחדדה אלא במשחזת שלה אבל לחדדה ע״ג העץ או חרס או אבן שרי כדלקמן סי׳ תק״ט סעי׳ ב׳ וכ״ש בכה״ג עכ״ל:

ו ו) **ובענין** השפשוף שנהגו השוחטים לשפשף הסכין ע״ג היד או הזרוע אם נמצא בו פגימה אחר שחיטה ואם הלך הפגם אז מכשירים עיין להרב חכ״א כלל ג׳ או׳ י״א שהחמיר מאד לאסור בזה וכתב שכן הסכים הגאון בית מאיר ז״ל ואנשי עירו יעו״ש וכ״כ הגאון מהרד״ח בתו״ז סי׳ פ״ט או׳ מ״ג משם ברית אברהם סי׳ י״ב שדעתו לאסור אלא שהוא ז״ל כתב דנהגו להכשיר אלא שצריך להיות בנחת ולא בכח יעו״ש והב״ד הרב זב״צ על יו״ד סי׳ ח״י או׳ י״ט וכתב שכן נוהגין בעיר בגדאד יע״א להתיר יעו״ש ונ״מ למקום שנהגו היתר בזה ואירע כזה ביו״ט דמותר לשפשף מטעם הנז׳ שכתב השו״ג כיון שאינו כ״א ע״ג היד ועוד כיון שהוא לצורך אוכל נפש כדי להכשיר הבהמה או העוף לצורך יו״ט.

ז ז) **שם** שמא תהיה פגומא וכו׳ כ״כ הרמב״ם פ״ד. מיהו יש עוד פירושים והביאם ב״י דמפירש״י משמע דוקא טבח העשוי למכור בשר באטליז אסור להראות סכינו ביו״ט דאוושא מילתא אבל לשאר כל אדם מותר ולבה״ג משום דחיישינן דלמא אזיל חוץ לתחום ולהרז״ה משום דהו״ל כעין ראיית מומין של בכור ולעצמו מיהא שרי יעו״ש. וכתב שם המ״מ וטעמו של הרמב״ם נראה עיקר יעו״ש והב״ד ג״כ בב״י ולכן פסק כן בש״ע. וגם הרמב״ן במלחמו׳ הזכיר פי׳ זה של הרמב״ם ואמר שהוא נכון מכל הפירושים והב״ד הב״ח. מיהו השכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ כתב דלענין מעשה יש לחוש לכל הטעמים ואפי׳ אינו טבח ואפי׳ אינו ע״ה אין מראין סכין לחכם יעו״ש וכ״ה דעת הער״ה או׳ א׳ אבל הפר״ח הסכים לטעם הרמב״ם שכתב הש״ע. וכ״כ הלבוש כדברי הש״ע. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ מק״ק סי׳ מ״ג או׳ א׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

ח ח) **שם** וילך ויחדדנה במשחזת. ולפ״ז דוקא בע״ה אסרו להראות אבל כל שאינו ע״ה אין לחוש לזה. ב״ח. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דלטעמים האחרים גם באינו ע״ה יש לאסור יעו״ש. ויש לחוש לדבריהם לכתחלה:

ט ט) **שם** וילך ויחדדנה וכו׳ ואם נפגם סכין ביו״ט לומר לעכו״ם שישחיזנה צ״ע ובמקום דחק וצורך גדול י״ל דשרי. א״א או׳ א׳ מק״ק סי׳ מ״ג בליקוטי רימ״א או׳ ב׳ ב״ה:

י י) **שם** וחכם שראה סכין וכו׳ מעיו״ט. לבוש. אבל הא״ר או׳ א׳ כתב עליו צ״ע דבש״ס ביצה כ״ח ע״ב מבואר דאפי׳ ביו״ט מותר לראות וכתב שכן מוכח בב״י לכל הטעמים יעו״ש. וכ״כ הפר״ח דאף לכתחלה מצי לראותה לעצמו. וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ד׳ ועיין בפר״ח שם שמצדד דאפי׳ לכתחלה יכול החכם לראות סכין לעצמו אדעתא להשאילה לאחרים יעו״ש אבל החמ״מ שם כתב לאחר שראה החכם סכין לעצמו יכול להשאילן לאחרים וכ״מ מלשון הש״ע.

יא יא) **שם.** וחכם שראה סכין וכו׳ וה״ה שחכם יכול להראותו לחכם אחר שידע ליזהר שלא ישחיזנו. מ״א סק״א. חמ״מ שם. ר״ז שם. מק״ק סי׳ מ״ג או׳ א׳ וזהו לטעם הרמב״ם שכתב בש״ע. ועיין לעיל או׳ ח׳.

יב יב) **שם.** יכול להשאילו לאחרים. כלומר לע״ה שאין לחוש שמא ילך ויחדדנה שכבר היא מושחזת וכיון שיודע הל׳ שחיטה אעפ״י שאינו חכם ילך וישחוט. מעשה רוקח על הרמב״ם בתחלת הס׳ דף ד׳ ע״ג בשם מהר״י בן חכמון ז״ל.

יג יג) **והבדיקה** דלאחר שחיטה כתב הלבוש דיש אוסרים ויש מתירין ולא הכריע אבל הרב באר שבע בפסק שאחר המפתחות הכריע כדברי המחמירים וכן המנהג. וכ״כ ד״א במס׳ חולין דף מ״ד וכ״כ מהרי״ל בדרישותיו דכיון דצריכין להכשיר הבשר הוי צורך אוכל נפש. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ וכ״כ מ״א סק״ב דכל אדם מותר לבדוק הסכין אחר שחיטה ודלא כלבוש שנסתפק בזה. וכ״כ הפר״ח. א״ר או׳ ג׳ כס״א או׳ א׳ א״א או׳ ב׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל פ״ט או׳ ב׳ מק״ק שם או׳ ב׳ מ״ב או׳ ז׳ ועיין ביו״ד סי׳ ח״י סעי׳ י״ב.

יד יד) **וטוב** לשחוט מה שצריך ליו״ט קודם יו״ט, דרשות מהרי״ל שם. שכנה״ג שם. עו״ש או׳ א׳.

טו טו) **שם.** הגה. ועכשיו בזה״ז שכל שוחט רואה סכין בעצמו. כמ״ש הטעם לעיל או׳ א׳ ועוד כי סומכין על הקבלה שיש לו כמ״ש ביו״ד סי׳ א׳ סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש.

טז טז) **שם** בהגה. יבדוק סכינו מעיו״ט וכו׳ ולא יחזיר הסכין לנדן קשה דאם החוד או צדדי הסכין נוגעין בקשיות הנדן לא מקרי תו סכין בדוק כמ״ש התב״ש ביו״ד סי׳ ח״י או׳ י״ד. חי׳ רעק״א. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ו׳:

יז טוב) **שם** בהגה. יבדוק סכינו מעיו״ט וכו׳ ונכון לכל טבח שיהיה לו שנים או שלשה סכינים בדוקים מעיו״ט. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ שו״ג או׳ ד׳ ליקוטי רימ״א שם. מ״ב שם:

יח **חי) שם** בהגה. יבדוק סכינו מעיו"ט וכו' ויטמינו במקום שלא יפגום וישחוט בה ביו"ט או ישאילנו לאחרים לבוש. ומשמע דמותר לשחוט בה על סמך הבדיקה של עיו"ט וכ"כ ד"מ או' א' דאע"ג דבחול אסור לשחוט בלי בדיקת הסכין על סמך שיבדקנו אחר השחיטה כמ"ש ביו"ד סי' ח"י מ"מ ביו"ט שרי הואיל ולא אפשר בע"א עכ"ל. וכ"כ ח"א כלל פ"ט או' ב' דסומך על חזקה זו ושוחט בלא בדיקה ודוקא אם הוא סכין שחזקתו בכך שאינו נפגם ממילא עכ"ל. ומיהו בס' מט"א סי' תרפ"ה סעי' כ"ג כתב דמ"מ כשבא לשחוט ביו"ט יש לו לבדוק הסכין סמוך לשחיטה כמבואר ביו"ד סי' ח"י ואין לחוש אז שמא לא ימצא יפה וישחיזנה כיון שבדקו מעיו"ט והצניעו מסתמא ימצאנו יפה רק שבודק מחשש בעלמא שמא נפגם והוא מיעוטא ול"ח כולי האי שמא לא ימצאנו יפה וגם שמא ישכח שהוא יו"ט וישחיזנו משא"כ כשלא בדקו מעיו"ט חיישינן לזה יעו"ש וכ"כ בס' זבחי רצון. ליקוטי רימ"א שם. תו' חיים על ח"א שם או' ד' אבל אם לא הזמינו מעיו"ט ובדקו בדיקה יפה אין לבודקו תחלת בדיקה ביו"ט אלא א"כ בשעת הדחק כמ"ש אח"כ:

יט **יט) שם** בהגה. ולא ביו"ט וכו' והשוחט הממונה לקהל אם לא בדק הסכין מעיו"ט יכול לבדוק הסכין ביו"ט ולא חיישינן שמא ימצאנו פגום וישחוז דלא אמרינן הכי אלא בימיהם שהיו הקצבים השוחטים בעצמם אבל עכשיו שממנים אנשים ידועים א"כ הם בעצמם עומדים במקום חכם ובחכם עצמו לא חיישינן שמא ישחיזנו. כנה"ג ביו"ד סי' ח"י. ועיין לעיל או' א':

כ **ך) שם** בהגה. והוא שעת הדחק וכו' כגון שאינו יכול לשאול סכין מאחר בדוקה מעיו"ט והוא נצרך לבשר לכבוד יו"ט:

כא **כא) שם** בהגה. והוא שעת הדחק וכו' ואם אין דחק אסור ואתקצי הסכין ביה"ש ואסור לשחוט ביו"ט אם יש בעיר סכין אחרת שנבדק מעיו"ט. א"א או' א' ליקוטי רימ"א שם או' ב' מ"ב או' ח' והיינו אם יודע אצל מי יש סכין בדוק מעיו"ט ומשאילין אותו אבל אם אינו יודע אינו חייב לילך לשאול על הפתחים:

כב **כב) [סעיף ב'] יכול להוליך סכין וכו'** ואפי' דרך ר"ה. ב"י בשם הר"ן. לבוש פר"ח. שו"ג או' ח' חמ"מ או' ב' ר"ז או' ד' וכן מבואר לקמן סי' תק"ד סעי' ב':

כג **כג) שם.** יכול להוליך סכין וכו' ולא חיישינן שמא ימלך ולא ישחוט ונמצא טרח ביו"ט שלא לצורך, ביצה י"א ע"א. הגהות הלבוש. ב"ח. ר"ז שם, מ"ב או' ט':

כד **כד) שם.** ואעפ"י שהיה אפשר וכו' משום דהוצאה באוכל נפש כתיקון אוכל נפש עצמו הוא ולא כמכשירין ותיקון אוכל נפש עצמו אפי' אפשר לעשותו מעיו"ט שרי דלא מפלגינן בין אפשר ללא אפשר אלא במכשירין. ב"י בשם הר"ן. לבוש, ואפי' להאוסרין בסי' תצ"ה סעי' א' בהגה מ"מ באיסור הוצאה לא מחמרינן כולי האי. מ"א סק"ג. מ"ב או' יו"ד. והטעם משום דלענין הוצאה אמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך ובלבד שיהיה צורך קצת כדלקמן רסי' תקי"ח יעו"ש:

כה **כה) שם** הגה. וה"ה שהטבח יכול להוליך הסכין וכו' ולא אמרינן דטוב יותר שהבהמה תלך ברגליה אצל הסכין.

כו **כו) [סעיף ג'] בהמות שיוצאות ורועות וכו'** ומשקין הבהמות ביו"ט לפני שחיטה שדרך להשקות הבהמות קרוב לשחיטה כדי להפריד בין העור והבשר שתהא נוח להפשיט, ביצה מ' ע"א משנה וגמ' ופירש"י שם. וכן פי' הר"ן שם. מיהו הרי"ף פי' שם משום סירכא דאי איכא סירסא משתמטא. וכ"כ הרמב"ם בפי' המשנה. וכן פי' ר"ח. ועי"ש בהגהות הב"ח על הרי"ף שכתב דודאי אותן הסירכות שבאים מחמת נקב או שסופו לינקוב לא תינתק ע"י השקאה כלל אלא דוקא אותן הסרכות הבאות מחמת זיעה ונמ"ש הכלבו משם רבותיו יעו"ש. וכ"כ כאן הב"ח בפירושו על הטור יעו"ש:

כז **כז) שם.** ובאות ולנות בתוך התחום וכו' לא דוקא בכל יום אלא אפי' שבאים לפרקים ללון נמי מוכנות הן מן הסתם. כן מוכח בגמ' וכ"כ מ"ב או' י"ב, וכ"מ באו שאח"ז:

כח **כח) שם** אבל הרועות והלנות חוץ לתחום. כל ימי הקיץ אף שנכנסים לבית בתחלת ימי הגשמים מ"מ כל ימי הקיץ אין דעת אנשי העיר עליהם והרי הם מוקצים ואם באו ביו"ט לעיר אין שוחטין אותם ביו"ט אם בביה"ש היו חוץ לתחום אעפ"י שבאו לעיר מאליהן ביו"ט שלא מדעת ישראל אין שוחטין אותם. ר"ז או' ה' מק"ק סי' מ"ג בליקוטי רימ"א או' ה' ואו' ד' מ"ב או' י"ד:

כט **כט) שם** אם באו ביו"ט אין שוחטין וכו' ומיירי דלית בהו איסור תחומין כגון שבאו מאליהן או עירבו לאותו צד או לענין להתיר אותם לישראל אחר דאל"כ בלא"ה אסורין שהרי באו מחוץ לתחום. מ"ב או' ט"ו:

ל **ל) שם** אין שוחטין אותם ביו״ט וכו׳ ולמקילין במוקצה בססי׳ תצ״ה מותר לשחוט אם לא הביאו בשבילי. טור. מיהו ביש״ש סוף ביצה כתב דהכא לכ״ע אסור. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ה׳ וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ מק״ק שם או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ תצ״ה או׳ ל״א:

לא **לא) שם** דאין העכו״ם צריך הכן. וכמ״ש הטעם לעיל סי׳ תצ״ז או׳ צ״ב יעו״ש:

לב **לב) שם** שאז אסור. היינו למי שהובא בשבילו משום אסור תחומים אבל לישראל אחר שלא הובא בשבילו מותר וכמ״ש לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ ה׳ יעו״ש.

לג **לג) שם** אם ידוע שלנות חוץ לתחום אסורות. היינו בעיר שאין רובה עכו״ם דאמרינן מסתמא הביאה לצורך ישראל. מ״א סק״ה. ואפי׳ ישראל עכו״ם הן מחצה על מחצה אפ״ה אסורות כמ״ש לקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ ו׳ בהגה יעו״ש:

לד **לד) שם** ואם ספק מותרות וכו׳ צ״ל דמיירי בעכו״ם השרוי עמו בעיר ובהמות מצויות לו תוך התחום דאל״כ אסור כמ״ש סי׳ תקט״ו סעי׳ ז׳ אבל הלשון לא משמע כן ועיין בב״י וצ״ע. מ״א סק״ו. אמנם הנו״ש או׳ א׳ כתב דלא קשה מידי דשאני התם במחובר דאם אינו מצוי עמו בעיר דתלינן להחמיר משום דדרכן של בני אדם ללקוט אותו ביומו ואין לוקטין אורו מבערב וכיון דרובן עושין כן לא תלינן להקל אבל הכא דליתא האי טעמא תלינן להקל אפי׳ אין עמו בעיר עכ״ל. ועיין בט״ז שם ס״ק י״ג שכ״כ הטעם לשם בשם ר׳ יונה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ אפשר דס״ל להש״ע להקל יותר בבהמות יעו״ש:

לה **לה) שם** שהמוקצה הולכין בספקו להקל. ר״ל בכה״ג משום חוץ לתחום אבל ספק מוכן ק״ל דאסור כמ״ש בסי׳ תצ״ז סעי׳ ג׳ ביאורי הגר״א. וכ״מ מדברי הר״ז או׳ ז׳ שכתב אעפ״י שספק מוקצה אסור ביו״ט ב׳ ספק תחומין מותר יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ כ״ג. וכבר תמהו האחרונים דבכמה מקומות פסק הש״ע כדעת הפו׳ להחמיר גם בספק תחומין כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ט׳ ולקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ ז׳ ומיהו בז״ש באו׳ הקודם דיש לחלק בין מחובר לבהמה יתורץ זה דשאנו מחובר דיש חשש עד שנלקטו היום ולפיכך הולכין בספקו להחמיר משא״כ בבהמת גוי דלא יש כ״א רק חשש תחומין הולכין בספקו להקל ודוק:

לו **לו) שם.** ואם הביאום לצורך העכו״ם. ר״ל ואז מותר אפי׳ היא עיר של ישראל:

לז **לז) [סעיף ד׳] בהמות וכו׳** של עכו״ם. ר״ז או׳ ז. מ״ב או׳ כ״ה ודלא כמ״ש החמ״מ בפי׳ או׳ ב׳:

לח **לח) שם.** ונמצאו בעיר ביום שני וכו׳ ט״ס הוא וצ״ל ביו״ט דהא אפי׳ ביו״ט ראשון שרי מה״ט. ט״ז סק״א. וכ״כ המ״א סק״ז בשם הש״כ, וכ״כ הפר״ח. מיהו המ״א שם כתב על דברי הש״כ הנז׳ דדבריו אמת לדעת הרשב״א אבל לדעת הש״ע ביו״ט ראשון אסור אבל ביו״ט ב׳ מותר יע״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ אמנם בביאורי הגר״א הסכים לדברי הש״כ וכתב כי כן הוא בעה״ק לרשב״א ומ״ש המ״א לחלק דברי שגגה הם יעו״ש. ועיין מחה״ש מ״ש ליישב דברי מ״א. ומ״מ נמצא דדין זה בפלוגתא שנייא וע״כ נראה דבמקום צורך גדול יש לסמוך על המתירין אבל היכא דאפשר יש להחמיר ואין להתיר כ״א ביו״ט שני:

לט **טל) שם** וכ״ש השחוטות בבוקר וכו׳ ר״ל שמביאין העכו״ם למקולין לשחוט אותם בבוקר ואמרינן שבודאי מביאן מבע״י כדי שלא יתאחר הזמן וגם שאין מצוי כ״כ לילך עם הבהמות בלילה. כ״כ האחרונים:

מ **מ) [סעיף ה׳] אם האם עומדת לאכילה.** דמוכן אגב אמו בשחיטה. ביצה ו׳ ע״ב. ור״ל דאי בעי היה שוחטה ואוכלה עם הולד:

מא **מא) שם** אם האם עומדת לאכילה. וכל שאמו אינה עומדת לחרישה או לחלבה הוי מוכן אגב אמו ואעפ״י שהיא טריפה לפי שהטריפה עומדת לכלבים. מ״מ ריש פ״ב. והכי איתא בהדיא בגמ׳ ב״י. לבוש. ולפי׳ התו׳ בעינן דוקא מוכן ועומד לכלבים ובזה״ז סתם טרפות אין עומדים לכלבים (שמוכרים אותם לעכו״ם) וא״כ ולד טריפה אסור וצ״ע. מ״א סק״ח. אבל הא״ר או׳ ח׳ כתב כיון שהוא בזול זורקין ממנו לכלבים וגם אם אין מוכרין עושין כן הוה כעומד לכלבים. וכ״כ הפר״ח כדברי המ״מ ולא חש להא שכתב מ״א. וכ״כ בתשו׳ משיבת נפש סי׳ ט״ו. ר״ז או׳ ח׳ מ״ב או׳ כ״ח, ומיהו ספק טרפה וילדה ביו״ט י״ל הוה נולד ומוקצה דביה״ש לא הוה קאי לכלבים ולא לאדם מספק טרפה עד שילדה. א״א או׳ ח׳:

מב **מב) שם.** אם האם עומדת לאכילה. והיינו לר׳ יהודה דאית ליה איסור מוקצה ופסק כן הש״ע לעיל ססי׳ תצ״ה יעו״ש אבל לר״ש שרי אפי׳ אם האם עומדת לגדל ולדות ואפי׳ למ״ד דבנולד לא ק״ל כר״ש ואסור הכא שרי דבבע״ח אין איסור נולד משום דאף קודם לידתו היה ראוי לאכול בשחיטת אמו. רש״ל בישש״ פ״ק דביצה סי׳ ח״י. וכ״כ הב״ח. עו״ש או׳ ב׳ מ״א סק״ח. מיהו בביאורי סמ״ג ובשה״ג כתבו דלסמ״ג לכ״ע אסור יעו״ש. א״ר או׳

יו״ד. אמנם הר״ז או׳ ט׳ פסק כדברי המתירין. וכ״כ מ״ב שם. והיינו לבני אשכנז שנוהגין להקל במקצה ביו״ט אבל לבני ספרד בלא״ה אסור כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ה או׳ ל״ד יעו״ש:

מג מג) שם. והוא דקים ליה וכו׳ והאידנא אין אנו בקיאין בזה כמ״ש ביו״ד סי׳ י״ג סוף סעי׳ ג׳ מ״א סק״ט. חמ״מ או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ט. וכ״כ השמ״ח ביו״ד סי׳ טיו או׳ ד׳ תב״ש שם או׳ ט״ז. כרתי שם או׳ ט׳ קומץ שם או׳ ב׳ וא״כ הו״ל כמו ספק נפל דאסור לשוחטו עד תחלת ליל ח׳ ללידתו וכמ״ש בש״ע שם. ועיין לעיל סי׳ תצ״ז או׳ מ״ז:

מד מד) ואם חל יום ח׳ ביו״ט א׳ י״ל דאסור דאתקצאי ביה״ש וה״ה כשחל יום ח׳ ביו״ט ב׳ וצ״ע, מש״ז או׳ ב׳ אבל הרב ישועות יעקב התיר בזה דכיון דרוב הולדות ולד מעליא ולדן ובודאי יגיע לכלל היתר לא חשיב מוקצה יעו״ש. וכן הסכים בתשו׳ משיבת נפש סי׳ ט״ו ובצל״ח. מ״ב או׳ כ״ט:

מה מה) שם. שכלו לו חדשיו. תשעה חדשים לגסה וחמשה לדקה כמ״ש ביו״ד סי׳ ט״ו סעי׳ ב׳ ועיין מס׳ בכורות דף ח׳ ע״א:

מו מו) שם הגה. ובעינן ג״כ שהפריס וכו׳ שעי״ז יצא מחשש ריסוק איבריו שמא נתרסקו איבריו ביציאתו מרחם שהוא מקום צר, טור. לבוש. ועיין באו׳ שאח״ז:

מז מז) שם בהגה דחיישינן שמא וכו׳ כלומר אעפ״י שאם נולד עגל בחול מותר בו ביום ואין חוששין לריסוק אברים כמ״ש ביו״ד סי׳ ט״ו סעי׳ ב׳ מ״מ ביו״ט חיישינן. מ״א סק״י. ור״ל מטעם שכתב בהגה שמא יראה בו ריעותא וכו׳ משא״כ בחול שלא יש איסור אם שחט שלא לצורך אמנם הט״ז ביו״ד סי׳ ט״ו סק״ב חלק על דברי מור״ם הנ״ז וכתב דמותר לשוחטו ביו״ט אע״ג שלא הפריס ע״ג קרקע וליכא למיחש לשמא יראה בו רעותא וכו׳ יעו״ש. וכ״כ הפר״ח בסעי׳ זה. א״ר או׳ ט׳ מאמר או׳ ז׳ ובלא״ה לדידן לא נפקא לן מידי לענין דינא לפי מ״ש לעיל או׳ מ״ג דהאידנא לא בקיאין בזה וצריך להשהותו עד תחלת ליל ח׳ ללידתו יעו״ש.

מח מח) שם. נולד בזה מותר בזה. דלא שייך הכנה בלידת העגל. טור. לבוש. ט״ז סק״ג. ולא דמי ללידת ביצה דחשוב הכנה כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ג סעי׳ ה׳ דהביצה טובה יותר לאכול כשנולדה מבשנמצא והו״ל קצת הכנה אבל ולד בהמה הוא טוב לאכילה וראוי לכל דבר כשנמצא במעי אמו לאחר שנשחטה כמו אחר הלידה. לבוש. ועיין מ״א ס״ק י״א שכתב עוד טעמים אחרים.

מט מט) [סעיף ו׳] אלא א״כ יש שהות וכו׳ שיודע בודאי שיש שהות ולא באומד הדעת. א״ר או׳ י״א.

נ נ) שם. כדי לאכול ממנה וכו׳ אחר שתצא נפשה כמ״ש ביו״ד סי׳ כ״ז. מ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ י״ב. ר״ז או׳ י״א.

נא נא) שם. כדי לאכול ממנה וכו׳ וכל שיש שהות ביום כדי לאכול אעפ״י שאינו אוכל מותר דמשום הפסד התירו לן בכך. ב״י. ב״ח. ט״ז סק״ד. מ״א שם. א״ר שם. פר״ח עט״ז. מאמ״ר או׳ ט׳ חמ״מ או ו׳ ר״ז שם. ח״א כלל פ״ט או׳ ז׳ ואפי׳ לא גמר בלבו לאכול ממנה שרי. ב״י בשם רי״ו וכתב שכ״ה דעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש. פר״ח עט״ז א״ר שם. מאמ״ר שם. חמ״מ שם. והטעם כיון שהשחיטה מתרת ומכשרת את הבשר שיהא ראוי לאכול ביו״ט אם יזדמנו לו אורחים אין בשחיטה זו איסור מה״ת אלא שחכמים אסרוה כל שאין בה צורך יו״ט ובמקום הפסד לא העמידו דבריהם. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב או׳ ל״ד.

נב נב) אבל בריאה לא ישחטנה אלא א״כ צריך לאכול ממנה ביו״ט. מ״מ פ״א דין י״ב. והב״ד ב״י. וכ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ תרפ״א. וכ״כ בתשו׳ הריב״ש סי׳ ט״ז וסי׳ רנ״ד וס׳ התניא סי׳ נ״ח. והב״ד א״ר או׳ י״ב ותמה על דברי הט״ז סק״ד שכתב דמהני באכילת כזית יעו״ש. וכן תמה עליו י״א בהגב״י ומאמ״ר או׳ ט׳ יעו״ש. וכתב שם י״א אבל אם צריך לאותו כזית ודאי דמותר. וכ״כ הפר״ח א״א או׳ י״ד. ב״ה. ועיין עוד לקמן סי׳ תק״ג סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

נג נג) שם. כזית צלי מבע״י. שזהו הקל בבישולין. רש״י פסחים מ״ו ע״ב. והזב״ש בדיני שחיטה דין מ״ג כתב הטעם מפני שהצלי א״צ מליחה. ודי בכזית משום דא״א לכזית בשר בלא שחיטה וא״כ הוי השחיטה כולה לצורך יו״ט. לבוש. מ״ב או׳ ל״ה.

נד דנ) שם. הגה ואפי׳ אין שהות לנתחה וכו׳ דמשום הפסד ממונו התירו לאכול בלא בדיקה וכיון שיש שהות לאכול כזית ממנו בלא בדיקה ובידו לאכלו אף אם לא יאכלנו שרי. מאמ״ר או׳ י״א.

נה הנ) שם הגה. ואפי׳ אין שהות לנתחה וכו׳ מיהו הב״ח כתב דבעינן כזית צלי אחר הפשט ונתוח. וכ״כ רש״ל ביש״ש פ׳ אין צדין. וכ״כ ישועות יעקב דדוקא בגדיים וטלאים דלא שכיח בהו סירכא יש להקל אבל בבהמה גסה בעינן שיהיה ג״כ שהות כדי להפשיטה ולבודקה. וכן הסכים בס׳ קהלת יעקב

דאין להתיר לשחוט באין שהות לבודקה יעו״ש. אמנם המ״א ס״ק י״ג כתב על דברי הישׁ״ש הנז׳ דאינו מוכרח. וכ״פ החמ״מ או׳ ו׳ כדברי מור״ם ז״ל. ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל פ״ט או׳ ז׳ מק״ק סי׳ תמ״ג או׳ א׳ ועיין ביו״ד ססי׳ י״ז שכתב שגדולי חכמים לא היו אוכלים מבהמה שממהרים ושוחטין אותה שלא תמות יעו״ש.

נו ונ) שם. אינו נוטל עורה וכו׳ ר״ל לטלטלו ולהניחו במקום אחר לאחר שהפשיטה. שלא התירו לטלטל עורה (לקמן סי׳ תצ״ט סעי׳ ג׳) אלא בשוחט מדעת דלמצות שמחת יו״ט והתירו סופה משום תחלתה כדי שלא ימנע משמחת יו״ט אבל השוחט המסוכנת אינו שוחט לשמחת יו״ט אלא משום הפסד ממונו שלא תתנבל לא התירו לו אלא השחיטה ולא טלטול העור ואם הניח בו אבר בשר מטלטלו אגב אותו אבר. לבוש. שו״ג או כ״א.

נז זנ) שם אלא אם כן שייר ממנו אבר אחד וכו׳ לאו דוקא אלא כל ששייר כזית סגי בהכי וכדתנן בפ״ק ולא יגביהנו אלא א״כ יש עמו כזית בשר. פר״ח:

נח חנ) שם הגה. וי״א דאין להפשיטה וכו׳ דכיון דאסור לטלטל העור אסור להפשיטו. ולהמתירין נ״ל הטעם כיון דליכא איסור דאורייתא בהפשטה משום הואיל ואי מקלעי אורחים וכו׳ שרו ליה רבנן משום הפסד שלא יסריח הבשר. מ״א ס״ק י״ד. ר״ז או׳ י״ב. ואם שחט סמוך לערב וא״א לאכול כ״א כזית ממנה יראה דאסור להפשיט העור מה״ת דהואיל ליתא דמקלעי אורחים אין שהות לאכול יותר. א״א או׳ י״ד. מ״ב או׳ מ׳:

נט טנ) שם הגה וי״א דאין להפשיטה וכו׳ וכ״כ הלבוש. והפר״ח כתב דאין זה עיקר אלא כפסק המחבר. והר״ז או׳ י״ד כתב דאעפ״י שעיקר כסברא ראשונה מ״מ יש להחמיר כסברא האחרונה. וכ״כ מ״ב או׳ מ׳ ואפשר דע״י עכו״ם שרי. אמנם זהו דוקא באופן שיש לחוש שאם ימתין עד הערב יסריח הבשר אבל בלא״ה ודאי אסור להפשיט עכ״פ מדרבנן וכ״כ מ״ב שם:

ס ס) שם הגה. וי״א דאין להפשיטה וכו׳ ולסברא זו בעוף המסוכן אסור למרוט הנוצות. מ״א שם. א״א שם. ר״ז שם. מ״ב או, מ״א. וכ״ש קודם שחיטה דאסור במסוכנת נכ״ע. מחה״ש. ועיין לקמן סעי׳ י״ג ובדברינו לשם בס״ד:

סא סא) שם בהגה. וכן ראוי להורות, הלבוש השמיט זה ואפשר דס״ל דעיקר כסברת הש״ע ורק יש להחמיר לכתחילה לסברת י״א וכמ״ש לעיל או׳ נ״ט בשם הר״ז יעו״ש:

סב סב) [סעיף ז׳] אם שחט בהמה בשדה וכו׳ איכא מ״ד דלא מיתסר אלא במסוכנת שיש לה קול שלא נשחטה לגמרי בשביל יו״ט אבל בריאה ששחטה לצורך יו״ט מביאה אפי׳ במוט ובלבד שישנה אם אפשר לשנות אבל אחרים אומרים דה״ה לבריאה. הר״ן פרק אין צדין. וכ״ה דעת הרמב״ם פ״ה דין ה׳ וכתב שם המ״מ בשם הרשב״א שכזה ראוי להורות והב״ד ב״י וב״ח. וכ״נ דעת הש״ע והלבוש שכתבו בסתם דאפי׳ בבריאה. וכ״כ הט״ז סק״ו. פר״ח, א״ר או׳ ט״ז. שו״ג או׳ כ״ב. ר״ז או׳ ט״ו. ח״א כלל פ״ט או׳ ז׳ מק״ק סי׳ מ״ג או׳ י״ד. מ״ב או׳ מ״ג.

סג סג) שם אם שחט בהמה בשדה לא יביאנה וכו׳ דוקא בשכיחי רבים וז״ש בשדה או בעיר ברה״ר כה״ג א״א או׳ ט״ו. מק״ק שם. בליקוטי רימ״א או י״ז. ב״ה. ועיין לקמן סי׳ תק״י סעי׳ ח׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סד סד) שם. לא יביאנה במוט או במוטה וכו׳ אפשר מוט בשנים שהוא גדול ומוטה מקל קטן כמוט כפריי מש״ז או׳ ז׳ ליקוטי רימ״א שם או׳ ט״ז, ועיין תיו״ט ביצה פרק ג׳ משנה ג׳:

סה סה) שם. לא יביאנה בידו וכו׳ ואע״ג דמפיש בהילוך עדיף טפי שלא יהא כעובדא דחול. מ״א ס״ק ט״ד, מק״ק שם או׳ י״ד, מ״ב או׳ מ״ד:

סו סו) שם. אלא יביאנה בידו איברים וכו׳ ושינוי לא מהני כדלקמן סי׳ תק״י סעי׳ ח׳ דשחיטה אוושא מילתא ביותר אלא רק בידו איברים איברים, מש״ז שם, מיהו סמ״ב בשער הציון או׳ מ״ה כתב דבבריאה ע״י נשיאת המוט בשינוי יש להקל ובפרט היכא דא״א להביא איברים איברים, יעו״ש, ועי׳ לעיל או׳ ס״ב:

סז סז) שם. איברים איברים, ואם א״א לו לשנות להביא איברים איברים כגון שצריך למהר להביא לאורחים נראה דמותר להביא ע״י מוט ומוטה. או״ז, ועי״ש דמוכח דבמסוכנת יש להחמיר ללישנא קמא גם באופן זה ואין להקל אלא בבריאה. מ״ב א׳ מ״ה:

סח סח) [סעיף ח׳] עוף שנדרס ברגלים וכו׳ וה״ה אם טרפו לכותל או שרצצתו בהמה או שנחבט על דבר קשה כמ״ש ביו״ד סי׳ נ״ח סעי׳ ב׳ יעו״ש, ועי׳ ביצה ל״ד ע״א:

סט סט) שם. ולכן צריך שהייה מעל״ע ובדיקה וכו׳ וסדר הבדיקה עיין ביו״ד שם סעי׳ ג׳:

ע **ע) שם.** מותר לשחטו ביו״ט. דין זה בעיא דלא איפשיטא בביצה ל״ד ע״א ונקיט לה הרא״ש לקולא וכ״פ הרמב״ם פ״ב וכתב שם המ״מ שכן הוכיח הרשב״א אבל הר״ן כתב דנקטינן לחומרא וכ״פ הכלבו בשם בעל ההשלמה, והב״ד ב״י, וכ״פ הישׁ״ש בפ״ד דביצה סי׳ י״ט והב״ד מ״א ס״ק ט״ז וא״ר או׳ י״ז, אלא שכתב בב״י דלענין הלכה נקטינן כהרמב״ם והרשב״א וכך הם דבריו כאן בש״ע, ומיהו לדידן לא נפקא לן מידי כמ״ש באו׳ שאח״ז יעו״ש:

עא **עא) שם** מותר לשחטו ביו״ט. היינו לאחר ששהה מעל״ע אם אירע ביו״ט מותר לשחטו. אעפ״י שמחוסר בדיקה אבל אם שחטה בתוך זמן זה אפי׳ אם בדקה ונמצאת שלימה בכל איבריה טרפה כמ״ש ביו״ד שם. ולפי מ״ש מור״ם ז״ל שם ביו״ד סעי׳ ו׳ בהגה דהאידנא לא קים לן בבדיקה ואין להתיר רק בהלכה ד׳ אמות הילוך יפה יעו״ש א״כ לא שייך לדידן דין זה דמשהלכה ד׳ אמות הילוך יפה א״צ עוד שהייה מעל״ע ולא בדיקה כמ״ש בש״ע שם וא״כ הו״ל כשאר עופות הבריאים דמותר לשחוט ביו״ט לכ״ע:

עב **עב) שם.** ולא חיישינן שמא ימצא טרפה וכו׳ מחמת הדריסה ונמצא ששוחט ביו״ט שלא לצורך ואע״ג דאתיליד בה רעותא ולענין טריפות מחמירין בה להצריכה בדיקה לענין מלאכה ביו״ט מקלינן ביה ואוקמינן ליה אחזקתיה דקודם דריסה משום שמחת יו״ט דאמרינן שרוב בהמות ועופות אינן טרפות אבל לענין איסורה דאכילת נבילות שאני. לבוש:

עג **עג) שם.** ולא חיישינן שמא ימצא טרפה וכו׳ ובמקום שהטריפות מצויות כמו הכשרות אסור לשחוט בהמה ביו״ט, הג״א פ׳ המביא כדי יין בשם או״ז. והב״ד ב״י וכתב דזה כדעת מי שפוסק בהאי בעיא (של עוף הנרדס) לחומרא דאילו לדעת מי שפוסק בה לקולא פשיטא דשרי דלא עדיף מה שהטריפות מצויות מהיכא דאתיליד ריעותא בגוף העוף עצמו עכ״ל מיהו הב״ח כתב דאף לדעת מי שפסק לקולא אסור דלא כב״י יעו״ש. וכ״כ ביש״ש פ״ד דביצה סי׳ י״ט דק״ל כהג״א יעו״ש. והב״ד מ״א סי׳ ט״ז וא״ר או׳ י״ז. והר״ז או׳ ט״ז כתב דאעפ״י שהעיקר כסברא ראשונה מ״מ יש להחמיר כסברא האחרונה. אבל הפר״ח והמאמ״ר או׳ י״ג הסכימו כדברי ב״י דמותר והשיגו על דברי הב״ח יעו״ש:

עד **עד) ואם** רוב הבהמות טריפות כתב בשאגת אריה סי׳ ס״ד דאפי׳ הם מחמת חומרות אחרונים אסור לשחוט ביו״ט יעו״ש. והב״ד השע״ת או יו״ד, וכן מסיק בתשו׳ כתב סופר סי׳ ע״ב כל דאיכא רוב טריפות אסור לשחוט ואין להקל כלל אפי׳ בשעת הדחק לצורך יו״ט וגם במחצה אין להתיר בנקל יעו״ש. וכ״כ הפר״ח דמ״מ משמע דלכ״ע היכא שהטריפות שכיחי טפי מהכשרות שאסור לשחוט ביו״ט דאזלינן בתר רובא ולחומרא אלא שכתב שלא ראינו מי שחשש לזה ונתן טעם לדבר יעו״ש. וכ״כ השו״ג או כ״ג וכתב שכן נוהגין במקומו לשחוט ביו״ט אעפ״י שרוב טריפות יעו״ש, וכן בתשו׳ משיבת נפש סי׳ י״ד מתיר לשחוט אפי׳ ברוב טריפות מתוך שהותרה לצורך וכו׳ דבשעת שחיטה מיקרי צורך קצת דשחיט לה על ספק יעו״ש, ועיין לקמן רסי׳ תקי״ח:

עה **עה) וכתב** שם הישׁ״ש והאידנא אין נוהגין בזמנינו לשחוט שום בהמה ביו״ט אפי׳ היכא דלא שכיחי טריפות. והב״ד מ״א שם. וכ״כ בתשו׳ בית שלמה ח״א סי׳ ק״ג יעו״ש. ומיהו כתב שם המ״א דכשצריך לה ביו״ט יש להקל וה״ה במסוכנות. וכ״כ הר״ז שם. ח״א כלל פ״ט או׳ ו׳ מק״ק סי׳ מ״ג או׳ ע״ז. אבל עופות נוהגין לשחוט. ח״א שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ך׳ מ״ב או׳ מ״ט, וזהו לנוהגין שלא לשחוט בהמות כנז׳ ביו״ט אבל יש מקומות שנוהגין לשחוט כמ״ש באו׳ הקודם. ופה עיר קדשינו ירושת״ו המנהג עתה שלא לשחוט בהמות ביו״ט בין ק״ק האשכנזים ובין ק״ק הספרדים ואפי׳ בר״ה שעושין ב׳ ימים.

עו **עו) וכתב** בשו״ת מהרי״א ח״א סי׳ קס״ד שהמנהג שלא לשחוט ביו״ט של ר״ה דכל שחיטה אית ביה צער ב״ח רק שהתורה התירתו וביומא דדינא שכולנו מבקשים רחמים כל היום ורחמיו על כל מעשיו כתיב ראוי גם לנו שלא לעשות שום אכזריות בפועל לשחוט בע״ח וכן אמרו השו״ב שהמנהג בכל תפוצות ישראל שלא לשחוט ביו״ט של ר״ה יעו״ש והב״ד ליקוטי רימ״א שם. ומיהו כתב שם בליקוטי רימ״א שראה וגם שמע מכמה שו״ב ששוחטים גם ביו״ט של ר״ה כמו בשאר יו״ט עכ״ד, וגם אנחנו שמענו וראינו ששוחטים בר״ה כמו בשאר יו״ט:

עז **עז) שם.** ולא חיישינן שמא ימצא וכו׳ וה״ה בספק נקובה בקוץ וכה״ג דמותר לשוחטו. מאירי. מ״ב או׳ ע״ע, והיינו לדעת הש״ע ודעימיה דמתירין בעוף הנרדס. ועיין לעיל או׳ ע׳:

עח **עח) שם.** שמא ימצא טרפה וכו׳ ואם לא נמצא מרה מותר לצלות הכבד ביו״ט כדי לטעום דסומכים על הרוב, שבות יעקב ח״א סי׳ כ״ג. שע״ת או׳ יו״ד:

עט עט) וכתב שם בשבו״י שמי שלא שחט מעולם אסור לשחוט לכתחלה ביו״ט כיון שעדיין אינו מוחזק באימון ידים ושלא יתעלף חיישינן שמא יקלקל שחיטתו והוי טרחא שלא לצורך אוכל נפש ואסור כמו מוהל דק״ל לעיל סי׳ של״א וביו״ד במי שלא מל מעולם וכו׳ יעו״ש. שע״ת שם. וביו״ט ב׳ של גליות מותר זבחי רצון סי׳ י״ב או׳ ג׳ ועיין בשו״ת מהרי״א ח״ב סי׳ רנ״ג דשוחט ששחט כבר פ״א בחול מצדד לומר דמותר לשחוט אף ביו״ט א׳ בעומד ע״ג והניח בצ״ע אמנם בזבחי רצון שם כתב דאסור לשחוט אלא א״כ שחט כבר ג״פ, ליקוטי רימ״א שם או׳ א׳:

פ פ) [סעיף ט׳] אין חכם יכול לראותו וכו׳ והטעם כתב הרמב״ם פ״ב דין ג׳ שהוא מפני מומין שנולדו ביו״ט שאין שוחטין עליהם מדין מוקצה שהרי לא היה דעתו עליהם מעיו״ט ומפני כך אסרו אף בנולדו מעיו״ט כל שלא ראה אותם חכם מבערב, והמ״מ שם כתב שיש טעם אחר לאסור ראיית המומין יש מי שאומר מפני שיבא לטלטל לפעמים מה שאינו ראוי כלומר שאם ימצא שאין המום מום נמצא שאין הבהמה ראויה וא״א שלא יטלטלנה ויש מי שכתב משום דמיחזי כמתקן עכ״ל. ב״י. ט״ז סק״ט:

פא פא) ואם עבר וראה זה המום שנולד מבערב יו״ט כתב שם המ״מ שנחלקו המפרשים בזה יש מתירין לשחטו ויש אסורין. והב״ד ב״י. וכ״כ הב״ח דאפי׳ במום שנולד מעיו״ט אם לא ראהו בעיו״ט כ״א ביו״ט ומצא שהוא מום קבוע אינו נשחט ביו״ט. וכ״כ. העט״ז וכ״כ הפר״ח. נה״ש או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ו׳ וכתב וכ״ה דעת רוב האחרונים. מ״ב או׳ נ״ב. וכתב שם הפר״ח דאף אם עבר ושחטו אסור לאוכלו ביו״ט משום מוקצה וזה דעת המחבר ועיקר עכ״ד:

פב פב) שם. אין חכם יכול לראותו וכו׳ ואפי׳ אין לו מה יאכל ביו״ט אסור להתיר בכור ביו״ט. מהר״ו מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ כ״ט. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ י״א. ליקוטי רימ״א שם או׳ כ״א:

פג פג) שם. אין חכם יכול לראותו וכו׳ והאידנא דליכא מומחין אינו נשחט אלא ע״פ ג׳ בני הכנסת דהיינו חכמים קצת ואינם בקיאים כ״כ כמ״ש ביו״ד סי׳ ש״ט יעו״ש:

פד פד) שם. אין חכם יכול לראותו וכו׳ אבל כשרואה המום ושותק אעפ״י שהוא גומר בלבו שהוא מום שרי דדברים שבלב אינם דברים לענין איסורי שבת ויו״ט. יש״ש פ׳ א״צ סי׳ ט״ו, ט״ז סק״ט, מ״א ס״ק י״ז. א״ר או׳ ח״י א״א או׳ י״ז. ר״ז או׳ י״ז. מק״ק סי׳ מ״ג או׳ י״ז. מיהו דעת המאמ״ר או׳ י״ד לאסור לראות אף אם ישתוק. וכ״כ החמ״מ או׳ ו׳ דמדברי הב״י משמע דלראות בלבד נמי אסור אלא שכתב שם המאמ״ר שאינו כדאי לחלוק על רבותינו האחרונים יעו״ש. והמ״ב או׳ נ״א כתב דלעיין בדינו ולא להורות לאחרים למעשה הוי כלימוד תורה בעלמא ולא אסור יעו״ש.

פה פה) וכתב שם הט״ז דיש ללמוד מבכור באם היה איסור מבורר כגון שנפל איסור לח בהיתר לח בפחות מס׳ או ביבש ואין רוב בהיתר ואח״כ נתוסף היתר ונתבטל האיסור דבר זה אסור להורות ביו״ט דהוא ממש כבכור ואסור לחכם להורות בזה ביו״ט עכ״ל. והב״ד א״כ שם. י״א בהגב״י. אמנם הער״ה בסי׳ ש״ו או׳ ב׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ דלא ראה מ״ש הרמב״ן בפ׳ אין צריך דשאר הוראות מותרות ביו״ט ול״ד לראיית בכור שהוא יוצא מכלל קדשי מזבח לפסולי המוקדשין יעו״ש. וכ״כ בסי׳ זה או׳ ד׳ דלא כט״ז. וכ״כ בנתיב חיים על דברי הט״ז הנז׳ דלא ראיתי רבנן קשישאי דחשו לזה יעו״ש. וכ״ה דעת הנה״ש או׳ ו׳ דלא כט״ז. וכ״כ הר״ז בקו״א או׳ ב׳,

פו פו) שם. אינו יכול לשחטו. דהוי מוקצה אפי׳ לר״ש דמי יימר דמזדקיק ליה חכם דהא אסור לראותו לכתחלה ביו״ט. מ״א ס״ק ח״י ומחה״ש. וכן הנך דאית להו תקנה בשהייה כמ״ש ביו״ד סי׳ נ״ז סעי׳ ח״י יב״ח וכ״א יום או תתעבר ותלד אם שלמו ביו״ט אסור לשחטן משום מוקצה דאתקצאי ביה״ש. מש״ז או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ מ״ד:

פז פז) שם. אבל אם נולד במומו וכו׳ מבהמה שהיתה עומדת לאכילה. ואע״ג שגם בזה אסור לחכם לראותו לכתחלה משום שדומה לתיקון ודין מ״מ אם עבר וראהו נשחט על פיו שהרי זה לא היה מוקצה מעולם שהיה מוכן אגב אמו מאתמול ולא היה בחזקת איסור מעולם ואעפ״י שמשעת הלידה שנולד ביו״ט עד שראוהו חכמים החזיקוהו בחזקת איסור אין זה נקרא הקצאה שאין מוקצה אלא כשנתקצה ביה״ש דק״ל אין מוקצה לחצי שבת. לבוש. וכ״כ ב״י. מ״א ס״ק י״ט.

פח חפ) שם. אבל אם נולד במומו וכו׳ וה״ה אם נולד בלא מום ביו״ט ואח״כ נפל בו מום ביו״ט לכתחלה אין לחכם לראותו ואם עבר וראהו שוחט על פיו. פר״ח. מיהו הער״ה בסי׳ ש״י או׳ ב׳ כתב בשם ש״מ ומהרש״א דבכה״ג יש מוקצה לחצי שבת ודלא כהפר״ח יעו״ש וכ״כ בסי׳ זה או׳ ג׳ וכ״כ ביד יוסף בשם הריטב״א והמאירי יעו״ש אמנם החמ״מ או׳ ח׳ והר״ז או׳ ח״י כתבו כדברי הפר״ח ועיין באו׳ שאח״ז דלדידן לא נ״מ מידי.

פט טפ) שם. ועבר וראהו נשחט על פיו. והיינו בכלו לו חדשיו ר״ז שם. ועיין לעיל סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ג שכתבנו דהאידנא אין בקיאין בכלו לו חדשיו יעו״ש וא״כ לא שייך אצלינו דין זה.

צ צ) שם. יכול לחקור עליו ביו״ט וכו׳ דכיון שכבר ראה את המום מאתמול והסכים בדעתו שהוא מותר אין בחקירה זו שום הכנה ותיקון בגוף הבכור אלא בעדות. לבוש.

צא צא) שם. אם נפל בו המום מאליו וכו׳ שכל מום שלא נפל בו מעצמו אלא אחרים גרמו לי בכוונה אינו חשוב מום לישחט עליו, טור. וילפינן כן מקרא דכל מום לא יהיה בו. לבוש. והוא מגמ׳ ביצה כ״ז ע״ב. ועיין ביו״ד סי׳ שי״ג ובש״כ שם סק״א.

צב צב) שם. הגה. ואם נפל בכור לבור אסור להעלותו וכו׳ ואפי׳ הומם מחמת נפילתו וכדמסיים דהא וכו׳ וטלטול שלא לצורך שחיטה אסור. מ״ב או׳ נ״ה. ועיין לעיל סי׳ תצ״ז סעי׳ ב׳.

צג צג) שם בהגה. אלא עושה לו פרנסה במקומו. כדי שלא ימות. מ״מ פ״ב דין ד׳ ר״ז או׳ ך׳ וכתב שם הר״ז בקו״א או א׳ דכוונתו שלא תקשה מסי׳ תצ״ז סעי׳ ב׳ שאסור ליתן מזונות לפני כל דבר שהוא מוקצה דמשום צער בע״ח התירו יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ תצ״ז או׳ מ״ב.

צד צד) [סעיף י׳] ואינו שוחטו. דמשום צער ב״ח התירו להערים. הרמב״ם פ״ב דין ד׳ ב״י. מ״א סק״ך:

צה צה) שם. ואינו שוחטו. שמוצא לו עלילה שמא חבירו שמן ממנו. רש״י שבת קי״ז ע״ב. לבוש. ודוקא קודם אכילה אבל להערים אחר אכילה לומר אוכל כזית אסור ובמקום הפסד מותר. קה״י. פת״ע או׳ ל״ז:

צו צו) שם. רצה זה שוחט וכו׳ ומשמע דעכ״פ צריך לשחוט א׳ מהם וכ״כ המ״מ שם בשם הרשב״א שראוי להחמיר לשחוט א׳ מהם, והב״ד ב״י. מ״א שם. א״ר או׳ ך׳ ר״ז או׳ כ״א מק״ק סי׳ מ״ג או׳ כ״א. ומיהו כתב שם המ״מ דמירושלמי נראה דאפי׳ אינו שוחט א׳ מהם מותר. וכ״כ הפר״ח בשם התוספתא והירושלמי וע״כ כתב שהמיקל כהירושלמי ותוספתא לא הפסיד עכ״ל ומשמע אבל להלכה ק״ל כדברי הרמב״ם והש״ע דצריך לשחוט א׳ מהם וכ״כ השו״ג או׳ כ״ח, וכ״ה דעת האחרונים כנ״ל:

צז צז) שם. רצה זה שוחט וכו׳ ומשמע דאם נפלו בהמות שאינן אותו ואת בנו מותר להעלותן אעפ״י שאינו שוחט א׳ מהם כיון שראויות כולן לשחיטה וכ״מ סעי׳ ט׳ בהגה וצ״ע. מ״א סק״ך. וכן בס׳ ישועות יעקב הניח בצ״ע לדינא וביד יוסף כתב דבקרבן עדה חולק על המ״א ואוסר. וכ״כ בהג״א פ״ג דביצה סי׳ ו׳ בשם א״ז אמנם הא״ר שם כתב דיש להקל דהא בירושלמי מתיר אף באו״ב וגם המ״מ לא כתב אלא שראוי להחמיר וכו׳ עכ״ל וכ״כ הר״ז או׳ כ״א דבשאר בהמות מותר להעלותן אעפ״י שאינו שוחט א׳ מהן כיון שראויות כולן לשחטן היום, וכ״כ מק״ק שם. מ״ב או׳ נ״ז. ובשע״ש כתב דטוב להעלותן ע״מ לשוחטן. פת״ע או׳ ל״ז:

צח צח) [סעיף יא׳] יכולין לשחטה ביו״ט, משום דא״א לכזית בשר בלא שחיטה, ביצה כ״א ע״א. ב״י. ט״ז סק״י. ור״ל כיון דא״א לכזית בשר בלא שחיטה נמצא מה שעושה הישראל אינו בשביל העכו״ם אלא לצורך עצמו. וכ״כ השו״ג או׳ כ״ט דכל זמן שלא חלקו אם טרח בשלו קטרח אפי׳ בהפשטה וניתוחה דאפשר שאבר זה יפול בחלקו או זה יעו״ש:

צט צט) ובמקום ששוחטין אצל העכו״ם וישראל קונים מהם בשר כתב בתשו׳ שב יעקב חא״ח סי׳ כ״א דאסור לשחוט בהמת עכו״ם ביו״ט אלא א״כ קנה מגוף הבהמה דבר מה מעיו״ט ויקנו לישראל חלק בגופה יעו״ש. וכ״כ בשו״ת גור אריה חא״ח סי׳ נ״ג לאסור יעו״ש. אמנם בתשו׳ נוב״י חא״ח סי׳ כ״ט דחה ראיותיו וכתב שאין חילוק בין בהמת ישראל לבהמת קצב נכרי המוכר לישראל דכיון שישראל השוחט הוא לפי שרוצה לקנות ממנו בשר עיקר השחיטה בשביל ישראל וגם החשש השני שחשש בעל שב יעקב שמא יזדמן שר גדול ויקנה כל הבשר כתב עליו והוא חשש רחוק ומכ״ש כיון דבכזית בשר סגי וא״ל ס״ס שמא תמצא טריפה ואת״ל כשירה שמא לא ימכור הקצב לישראל. זה אינו דהכל ספק א׳ שמא יאכל הישראל ממנה שמא לא יאכל ובפרט שחשש שמא לא ימכור אפי׳ כזית לישראל אינו נכנס בגדר ספק כלל וכו׳ וסיים ובפרט שבעל שב יעקב בעצמו כתב שכל הגאונים שלפניו נהגו היתר בדבר והוא ז״ל המציא חומרא זו מדעתו המיקל לא הפסיד יעו״ש. והב״ד השע״ת בסעי׳ זה. וכ״כ בתשו׳ חת״ס חא״ח סי׳ נ״ג דיש להקל, וכ״ה דעת הישי״ע. וכ״כ בתשו׳ משיבת נפש סי״ט:

ק ק) שם. ואפי׳ יש להם שתים וכו׳ דא״א למיפלג לפי שאינם שוין. כ״כ הרא״ש והב״ד ב״י. וכתב ב״י דמ״ש הרא״ש לפי שאינן שוות ללמד שאעפ״י שהן שוות בשום ענין כיון שאינן שוות לגמרי א״א למיפלגיהו עכ״ל וכתב מ״א ס״ק כ״א וא״כ אם העכ״ום רוצה ליתן לו הגדולה והטובה אסור

לשחוט השנייה עכ״ל וכ״כ הר״ז או׳ כ״ב, ח״א כלל ט או, ח׳ מק״ק סי׳ מ״ג או׳ כ״ב, אמנם הלבוש כתב דזה דבר שאינו מצוי להיות שוות בכל ענין וכתב הא״ר או׳ כ״א משמע אף שכותי רוצה ליתן לו הגדולה והטובה מותר לשחוט שניהם דלעולם יש פתחון פה ששנית ניחא ליה וכ״מ ביש״ש ודלא כמ״א עכ״ל וכ״מ מדברי הפר״ח. וכ״כ ק״נ פ״ב דביצה סי׳ ט״ו או׳ ף׳ והכס״א או׳ ג׳. כתב עוד הטעם להתיר משום דמצי ישראל למימר אין רצוני לקבל מתנות יעו״ש. והשו״ג או׳ ל׳ כתב עוד טעם שמא זה יצא טרפה וזה כשרה ויטול הוא הכשרה והגוי הטרפה יעו״ש. ואם הישראל השוחט אינו נוטל לעצמו כ״א חלק הפנימי וחלק אחוריים מניח בעור לעכו״ם המשוטף לכו״ע מותר לשחוט שניהם בכל גוונא, ק״נ שם, מ״ב או׳ ס״א:

קא קא) ואם א״צ לבשר של כל הבהמה אלא חציה ואם יחלוק וישחוט הבהמה שלו יפסיד חצי הבשר אע״ג שהם שוות לגמרי מותר לשחוט אחת מהן מן השותפות ויקח חצי הבשר וא״צ למיפלג מחיים, ב״י, וכ״כ בהגהות הלבוש, וכ״כ העט״ז. ומ״ש הט״ז סק״י לחליק על הב״י כבר השיגו עליו א״ר או׳ כ״ב והנה״ש או׳ ז׳ ובגדי ישע והמו״ק והחמ״מ בחי׳ או ז׳ והר״ז בק״א או׳ ב׳ וקיימו דברי ב״י יעו״ש. וכן הסכים הישי״ע וקה״י וכ״ף מ״ב או׳ ס״א:

קב קב) [סעיף יב׳] אינו רשאי לתלוש הצמר וכו׳ שהרי תולש הוא אב מלאכה שעוקר דבר מגידולו ואינו מצורך השחיטה שאפשר לשחיטה זולתה ועוד שהרי זה היה אפשר לעשותו מעי״ט שלא הבהמה מתקלקלת בכך, לבוש. והגם דהו״ל עוקר דבר מגידולו כלאחר יד דאין דרך לתלוש צמר אלא לגזוז כדאיתא בבכורות כ״ה ע״א מ״מ מדרבנן אסור במתכוין או בפסיק רישיה גזירה תולש אטו גוזז וכמ״ש שם הרא״ש יעו״ש, וכ״כ הטור בשם הר״י והרא״ש דבמתכוין לתלוש אסור, מיהו הרמב״ם פ״ג דין ג׳ כתב דמותר לתלוש הצמר ביו״ט למקום הסכין בידו ובלבד שלא יזיזנו ממקומו אלא ישאר שם מסובך כשאר צמר הצואר אלא שבב״י לא פסק בזה כדברי הרמב״ם מפני שדעתו כדעת רוב הפו׳ שאוסרים וכן סתם כאן בש״ע, וכ״ה הסכמת האחרונים, ומ״מ נראה דאם אירע שלא תלשו הצמר מעיו״ט כל מה שצריך ונצרכו עוד לבשר לשמחת יו״ט דמותר לעשות ע״י עכו״ם משום דהו״ל שבות דשבות ובמקום מצוה מותר כמ״ש לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ ולקמן סי׳ תקפ״ו סעי׳ כ״א יעו״ש ובפרט לדעת הרמב״ם דמתיר אפי׳ ע״י ישראל וא״כ בכה״ג יש להתיר ע״י עכו״ם, וה״ד בבהמה העומדת לאכילה או בשל עכו״ם דא״צ הכן כמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ יעו״ש, וגם ה״ד במקום שנוהגין לשחוט ביו״ט כמ״ש לעיל או ע״ד ואו׳ ע״ה יעו״ש:

קג קג) שם. אינו רשאי לתלוש הצמר וכו׳ וצריך להזהיר השוחטים שלא ישחטו ביו״ט כבשים הגדולים בשביל הקוצין שיש בצמרן והדבר קשה שיצאו בהכשרן שהסכין נפגם ואפי׳ באחד דהכרח לו ויותר טוב שימנעו משמחת יו״ט בבשר תאוה ממה שיפגעו בחשש איסור טריפה. רו״ח סי׳ תצ״ז או׳ ב׳ יעו״ש.

קד קד) שם הגה. בידו. ואפשר דכוונת רמ״א דאסור לפנות במסרק דפסיק רישיה הוא וכמ״ש סי׳ תקכ״ג סעי׳ ב׳ מיהו בגמ׳ משמע דאסור בכל כלי. מ״א ס״ק כ״ג:

קה קה) שם הגה. בידו. דאם מפנהו בכלי נראה כגוזז. א״א או׳ כ״ג:

קו קו) שם. ומושכו אילך ואילך. וצ״ע במסובך שא״א לשחוט כך (דיש לחוש לחלדה כמ״ש ביו״ד סי׳ כ״ד סעי׳ ח בהגה) וגם לא היה אפשר מעי״ט וי״ל דשרי בי״ט. א״א שם. מק״ק סי׳ מ״ג בליקוטי רימ״א או׳ כ״י, מ״ב או׳ ס״ה. ומ״מ אם אפשר יש לעשות ע״ד עכו״ם כמ״ש לעיל או׳ ק״ב יעו״ש:

קז קז) שם. ואם נתלש נתלש. דהו״ל דבר שאין מתכוין שאין מתכוין לתלוש אלא לפנות ודבר באין מתכוין מותר. לבוש:

קח קח) שם. ואם נתלש נתלש. ולא יזיזנו ממקומו אלא ישאר שם מסובך עם שאר צמר שבצואר כמ״ש לעיל או׳ ק״ב בשם הרמב״ם וכ״כ מ״ב שם:

קט קט) [סעיף יג׳] לא ימרוט את הנוצה וכו׳ כ״כ הרמב״ם פ״ג דין ג׳ אבל בעוף לא ימרוט מפני שהוא דרכו ונמצא תולש ביו״ט. וכ״ה דעת ר׳ יונה והרשב״א והרא״ש וכן הסכים המ״מ שם אבל הרמב״ן כתב שמותר לתלוש נוצה מצואר העוף ביו״ט כדי לשחוט דכיון דלא שאני לן באיסור תלישה בין מחיים לאחר מיתה וניתנה יו״ט לידחות אצל מלאכה זו שהרי עתידה הנוצה ליתלש משום אוכל אף מחיים מותר. וכתב הר״ן פ״ק דביצה ובפ׳ כלל גדול שכן נהגו אבל הרא״ש בפ׳ הלוקח בהמה סתר דברי הרמב״ן הנ״ז יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב ולענין הלכה נקטינן ככל הני רבוותא והרא״ש שהסכימו לאסור עכ״ל וכך הם דבריו כאן בש״ע. אמנם ח״א כלל פ״ט או׳ ג׳ כתב דנהגו עכשיו השוחטים למרוט מפני שאומרים שא״א להם לשחוט בלא זה ויש להם על מי שיסמוכו. וכ״כ הזב״ש בדיני שחיטות דין נ״ח, וכן הסכים אהל יצחק סי׳ ך׳ סעי׳ ד׳ וכ׳ בלקיטת יצחק שם או׳ ז׳ ובפרט מי שהוא שוחט דמתא שאינו יכול לעשות מאתמול מותר למרוט. וכן הסכים הקומץ בדיני שחיטה כלל כ״ג או׳ ז׳ יעו״ש. והב״ד זבחי צדק על יו״ד סי׳ כ״ד או׳ ל׳ וכתב ועפ״ז הנהיגו השוחטים למרוט הנוצות עכ״ל. ומיהו כתב שם ח״א בודאי אם אפשר לשחוט בלא מריטה רק שיפנה בידו יש להחמיר

עכ״ל. וכ״כ הזב״ש שם. קומץ שם. ולכן כל יר״ש יש למרוט הנוצות מעיו״ט כל מה שצריך לו ביו״ט כדי לצאת מפלוגתא ואם אינו יודע למרוט וחיישינן שמא יצא דם ע״י תלישת הנוצות אז יוליך אותם מעיו״ט אצל השוחט והוא ימרוט ואם לא עשו כן והביאו לשוחט ביו״ט אז יש להתיר למרוט אם אינו יכול לשחוט בלא זה כהסכמת דברי האחרונים הנז׳:

קי קי) שם לא ימרוט את הנוצה וכו׳ ומריטת נוצה אחר שחיטה אע״ג דאפשר במליגה בכ״ש כמ״ש ביו״ד סי׳ ס״ח סעי׳ י״א י״ל אוכל נפש הותרה ביו״ט וא״צ לאהדורי באופן אחר דומיא טומאה הותרה בציבור. א״א או׳ כ״ג:

קיא קיא) [סעיף יד׳] עפר מוכן וכו׳ וצריך שיהיה למטה עפר תיחוח וצריך להזמינו בפה כמ״ש ביו״ד סי׳ כ״ח סעי׳ ה׳ והיינו שיאמר בפה זה יהיה לי לצורך כיסוי הדם אם מצא עפר מוכן או שיזמין בידו וא״צ לומר בפה כמ״ש השפ״ד שם ס״ק י״ב והב״ד זב״צ שם או׳ כ״א והיינו עפר דלמטה צריך להזמינו בפה או בידיו אבל עפר דלמעלה בלא״ה נותנו בידיו וכמ״ש השפ״ד שם. וכ״ז בחול אבל ביו״ט גם עפר דלמטה צריך להכינו מעיו״ט משום מוקצה וכמ״ש כאן בש״ע. והטעם שצריך גם עפר למטה כדאיתא בגמ׳ חולין ר״פ. כיסוי הדם השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה שנאמר וכסהו בעפר עפר לא נאמר אלא בעפר יעו״ש:

קיב קיב) שם עפר מוכן וכו׳ ופשוט דבעפר מוכן מותר ליתן עפר למטה ביו״ט ולא חיישינן דילמא מימלך ולא שחט, מ״א סוף ס״ק כ״ה. וכ״כ הכלבו. א״ר או׳ כ״ז. ר״ז או׳ ל׳:

קיג קיג) שם עפר מוכן וכו׳ עיין בגו״ר כלל ד׳ סי׳ ד׳ שכתב דמ״ש רש״י הזמנה בפה היינו לעפר שלמטה אבל לעפר שלמעלה אסור לטלטל ע״י הזמנה בפה וצריך שיעשה בו מעשה ודלא כמו דנהיגי טבחי מתא להזמין עפר בפה ולכסות בו מלמעלה ומכ״ש בעפר שרגלי הרבים דורסים דלא מהני ליה הזמנתו יעו״ש. והב״ד השע״ת אמנם בתשו׳ אהל יוסף סי׳ י״א הביא דברי הגו״ר הנז׳ וחלק עליו והביא ראיות להתיר ולקיים המנהג שנהגו השוחטים להזמין רק בפה יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ דבר משה חא״ח סי׳ ל״ה. והב״ד בתשו׳ אה״י שם יעו״ש וכ״כ הפר״ח. וכן הסכים השו״ג או׳ ל״ג. ומ״מ כיון דאפשר לכתחלה יש לצאת אליבא דכ״ע ולעשות מעשה דהיינו להזמינו בעיו״ט בכלי או בקרן זוית ולומר זה יהיה לי לצורך מצות כיסוי הדם ובדיעבד אם לא הזמינו רק בפה יש לסמוך על המתירים ;

קיד קיד) שם עפר מוכן וכו׳ ויהיה העפר תיחוח שיוכל לכסות בו ולא יצערך לכתשה ביו״ט דכתישת רגבים הוא מלאכה גמורה דהוא תולדה דטוחן ולא הותרה ביו״ט כדאיתא בגמ׳ ביצה ח׳ ע״ב. וגם יהיה בענין כשנוטל ממנו ביו״ט לא יהיה גומא וכמ״ש לקמן או׳ קל״ז יעו״ש ;

קטו קטו) שם ואם עבר ושחט וכו׳ ואם עבר ושחט ואין לו דקר נעוץ לא יכסה דמו ומותר באכילה שאין הכיסוי מעכב. מהר״א אזולאי בהגהו׳ כ״י משם ס׳ בית מועד. ברכ״י או׳ ד׳ ער״ה או׳ ה׳ וכן פירש״י בביצה דף ח׳ סוף ע״ב ובחולין דף פ״ח ע״ב דאין הכיסוי מעכב האכילה והב״ד הער״ה שם וק״נ על הרא״ש פ״ק דביצה סי׳ ט׳ או׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ ב״י ביו״ד סי׳ כ״ח בשם א״ח ומיהו בלילה אם רישומו ניכר יכסנו כמ״ש ביו״ד סי׳ כ״ח סעי׳ ט״ז. והיינו בברכה כמ״ש הכנה״ג בהגה״ט שם או׳ ל״ה משה דמשיא. והב״ד זב״צ שם או׳ ע״ג;

קטז קטז) שם אם יש לו דקר נעוץ וכו׳ בענין שא״צ לחפור ולכתת העפר ואעפ״י שלא הזמין עפר זה מאתמול שנעיצת הדקר לא היתה לדעת הזמנה מ״מ כיון ששחט כבר התירו לכסות בו שכיון שהעפר הוא תחוח וא״צ כתישה וגם הדקר הוא נעוץ מבע״י לא מיחזי כחופר גומא כ״כ ואין כאן איסור מלאכה כלל. לבוש. וכ״כ בב״י. וכ״כ הב״ח להלכה דאף אם לא הזמין הדקר לכך כדי לכסות אם שחט כבר יכול לכסות בו אלא דלמעשה כתב דיש להחמיר אם לא הזמינו לכך יעו״ש. ועיין לקמן או׳ קל״ו:

קיז קיז) שם אם יש לו דקר נעוץ וכו׳ ואם נעץ דקר בקרקע עולם והוציאו מבע״י גם זה עפר מוכן מקרי דשרי לשחוט עליה לכתחלה אבל אם הדקר הניחו נעוץ אין לכסות בו אלא בדיעבד. פר״ח. שו״ג או׳ ל״ג;

קיח קיח) שם עפר תיחוח וכו׳ ואע״ג דעביד גומא הא ק״ל דהחופר גומא וא״צ לה אלא לעפרא פטור אבל אסור והיכא דשחט כבר התירו לכסות אבל אם אין דקר נעוץ הוי תרתי איסורא חדא שאינו מוכן ועוד דעביד גומא הרא״ש פ״ק דביצה סי׳ ט׳ ויו״ד. והב״ד מ״א ס״ק ה. ומיהו מ״ש שם המ״א בשם הרא״ש הטעם דהתירו דקר נעוץ משום שמחת יו״ט כבר השיג עליו ק״נ שם על הרא״ש דה״ט לב״ש אבל לב״ה אם שחט אין הכיסוי מעכב אכילה וטעמא דהתירו דקר נעוץ משום מצות כסוי הדם יעו״ש. וכ״כ בספרו נתיב חיים בגליון המגינים. וכ״כ המחה״ש:

קיט קיט) שם. בעפר תיחוח וכו׳ ואם אין לו עפר מוכן או אפר הראוי לעלעלו ה״ז לא ישחוט ואם עבר ושחט לא יכסה דמם עד לערב. הרמב״ם ריש פ״ג. וכ״כ הב״ח דאף בשאר עפר המטולטל שאינו מוכן אין לכסות אפי׳ שחט כבר יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ב. וכתב השו״ג או׳ ל״ד וכן

עיקר. אמנם היש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״א כתב דאם יש לו עפר תיחוח הרבה שאינו עושה גומא שמיד שנוטל העפר נופל העפר תחתים שרי לכסות בו אם שחט אפי׳ אין לו דקר נעוץ מבע״י דחד איסורא שרי וכמ״ש סעי׳ ט״ו יעו״ש והב״ד מ״א שם. א״ר או׳ כ״ח. וכ״כ נתיב חיים. וכ״פ ר״ז או׳ ל״א. ח״א כלל פ״ט או׳ ד׳ מק״ק סי׳ מ״ג או׳ ל׳ מ״ב או׳ ע״ד. ומיהו מ״ש הט״ז ס״ק י״ב להתיר בשעת הדחק לשחוט אפי׳ לכתחלה ולכסות בעפר שאינו מוכן כבר השיג עליו הר״ז בקו״א או׳ ה׳ וכתב דלא ק״ל כוותיה יעו״ש. וכן החמ״מ או׳ י״א הרבה להשיג על דברי הט״ז הנז׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ קל״ד.

קכ קך) ואם שחט ע״ג קרקע קשם ויש שם דם הרבה יטיל קצת ממנו ויתנו בעפר תיחוח ויכסהו כמ״ש ביו״ד סי׳ כ״ח סעי׳ ז׳ אבל אם נתיבש הדם קצת נ״ל דאסור לגורדו ביו״ט דקמשווה גימות בבית (ל״ד שהוא ודאי אלא חיישינן דלמא אתי לאשויי גומות. מחה״ש) והוי מלאכה דאו׳ מ״א שם. א״ר שם. חמ״מ או׳ י״ב ר״ז או׳ ל״ח. מ״ב או׳ ע׳.

קכא קכא) שם הגה. ואפי׳ היה צריך לכמה וכו׳ דכיון דיש לו דקר נעוץ הרי מוכן ועומד הוא, והב״ח ס״ל דהטעם דבעינן דקר נעוץ משום דאם נועצו ביו״ט יש בו צד רמז חפירה וע״כ כתב דלא שרי אלא דקירה אחת יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז ס״ק כ״א. וכ״כ ה׳ שער המלך דף מ״ז בשם המאירי יעו״ש. אמנם הלבוש כתב כדברי מור״ם ז״ל דאפי׳ צריך לכמה דקירות שרי. וכ״כ מ״א ס״ק כ״ו על דברי הב״ח הנז׳ דאין דעת הפו׳ כן. וכן הסכים הפר״ח בסעי׳ י״ט והשיג על הב״ח יעו״ש. וכ״ה דעת א״ר או׳ כ״ט. נה״ש או׳ י״ג וכ״כ בביאורי הגר״א וכ״כ הר״ז או׳ ל״ב. מק״ק סי׳ מ״ג או׳ ל״א.

קכב קכב) [סעיף טו׳] אפר כירא שהוסק מעיו״ט מותר וכו׳ דדעתיה עלויה לכל מילי. רש״י ביצה ח׳ ע״א. לבוש.

קכג קכג) שם. מותר לכסות בו. לשחוט לכתחלה ולכסות בו. מ״א ס״ק כ״ז. א״ר או׳ ל׳ פר״ח. א״א או׳ כ״ז. חמ״מ או׳ י״ג. מק״ק סי׳ מ״ג או׳ כ״ה. מ״ב או׳ ע״ו:

קכד קכד) שם. אבל אם הוסק ביו״ט אסור. דהו״ל נולד ואסור אפי׳ לר״ש דשרי במוקצה דמעיקרא עצים והשתא אפר. תו׳ והרא״ש. והב״ד הטור וב״י. ט״ז ס״ק י״ד. מ״א ס״ק כ״ח.

קכה קכה) ואם הסיק עצים ע״ג אפר של אתמול ונתערב האפר של היום בשל אתמול בענין שלא היה ניכר מעולם בטל ברוב כיון דעיקר איסורו מדבריהם. מ״א שם. א״ר שם. ער״ה או׳ ז׳ חמ״מ שם. ר״ז או׳ כ״ד. מק״ק שם. מ״ב או ע״ז.

קכו קכו) שם. אלא א״כ הוא חם וכו׳ דמאתמול בעודם עצים היו מוכנים להסק ולבשל ולצלות ועודנו בתשמישו זה ואיידי דחזי להפוכי ביה מידי לצלייית ביצה שקיל ליה נמי ומנח ליה על הדם. רש״י שם. לבוש.

קכז קכז) שם. אלא א״כ הוא חם וכו׳ וגחלים עוממות (היינו שנעשו פחמים) אסור לטלטלן ביו״ט. מ״א ס״ק כ״ט. ודעת נתיב חיים להתיר אבל הא״ר או׳ ל׳ כתב כדברי מ״א. וכ״כ א״א או׳ כ״ט. ר״ז או׳ כ״ו וכתב אפי׳ נתחממו מעיו״ט שהרי אינן ראויים לכלום עכ״ל. ובס׳ קה״י הסכים דגחלים קטנים שאינם ראוים להבעיר אותם לצורך בישול וצלי אסורים לטלטל אבל גדולים מותרים כמו עצים להסקה יעו״ש.

קכח קכח) ואם אח״ז שוב הובערו מותר וכמ״ש מ״א סי׳ תק״ז סק״ו דאפר שהוסק ביו״ט ונצטנן וחזר ונתחמם מותר דאין מוקצה לחצי שבת וה״ה לגחלים, וה״ה דמותר לנפוח בהם אם מונחים אצל גחלים לוחשות כדי להבעירם ואע״ג דע״י הנפיחה זזין הגחלים עוממות המוקצים ממקומם אין בכך כלום כמ״ש רמ״א סי׳ ש״ח סעי׳ נ׳ דמותר לטלטל מוקצה ע״י נפיחה וכ״ש כאן דאין מתכוין כלל לטלטלי. מחה״ש ס״ק כ״ט:

קכט קכט) שם. אלא א״כ היא חם וכו׳ ואם נצטנן וחזר והיחם שרי כמ״ש סי׳ ש״י סעי׳ ג׳ יעו״ש. מ״א סי׳ תק״ז סק״ו. א״ר בסי׳ זה או׳ ל׳ ר״ז או׳ כ״ה:

קל קל) שם. אלא א״כ הוא חם וכו׳ ויראה שלא יהיה בהאפר ניצוצות משום מכבה, זבחי רצון סי׳ י״ט ס״ק ע״ב. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ט:

קלא קלא) שם. אלא א״כ הוא חם וכו׳ מכאן שמותר לכסות באפר חם ולא כיש טועים ואוסרים כיסוי באפר חם ט״ז ס״ק ט״ו וזהו דוקא בעפר העליון אבל בעפר התחתון אין לכסות באפר חם כ״כ בס׳ זב״צ על יו״ד סי׳ כ״ח או׳ ב׳ בשם גידולי הקדש וליקוטי יוסף ולכן כתב יש להזהיר להשוחטים שלא למצות דם השחיטה בכירה שיש בה אש ועפר שהיס״ב יעו״ש:

קלב קלב) שם. שראוי לצלות בו ביצה, ל״ד אלא כל שראוי לחמם ולהפשיר משקה צונן וכדומה נמי עדיין במלאכה ראשונה קיימא ולאו נולד הוה, מש״ז או׳ ט״ו. ועיין לעיל או׳ קכ״ו:

קלג קלג) שם. שראוי לצלות בו ביצה. וא״ת היאך אנו מסלקין אפר הכירא ביו״ט לאפות הפשטיד״ה אע״ג שאין ראוי לצלות בו ביצה. ואומר ר״י דמוקצה אינו אסור לטלטל ביו״ט בשביל אוכל נפש ושמחת יו״ט. תו׳ ביצה חי׳ ע״א ד״ה אמר. ט״ז ס״ק ט״ו. ועיין לקמן ססי׳ תק״ט בהגה:

קלד קלד) שם. ואם שחט מותר לכסות בו וכו׳ כ״כ התו׳ בביצה ח׳ ע״א ד״ה אמר בשם הירושלמי והטעם כתב שם הרא״ש משום דליכא אלא חד איסורא של מוקצה ומשום שלא לבטל מצות כיסוי הדם התירו יעו״ש, והב״ד ב״י. מ״א סק״ל. ומיהו דעת הרמב״ם לאסור כמ״ש לעיל או׳ קי״ט אבל דעת הלבוש והפר״ח והאחרונים כדברי הש״ע וכ״כ לעיל או׳ קי״ט יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז.

קלה קלה) שם. מותר לכסות וכו׳ ואע״ג דבעפר בית בעינן דקר נעוץ שאני התם דאיכא תרתי איסורי חדא דאינו מוכן ועוד דקעביד גומא ואע״ג דא״צ אלא לעפרה ואינו מתכיין לגומא איסורא מיהא איכא אבל הכא גבי אפר כירא אין כאן אלא חד איסור שאינו מן המוכן וכיון ששחט כבר לא גזרו עליו. לבוש:

קלו קלו) שם הגה. ומיהו עדיף טפי לכסות בדקר וכו׳ והמ״א ס״ק ל״א כתב דאפר כירא עדיף טפי מדקר נעוץ יעו״ש וכ״כ הפר״ח. וכ״כ א״ר או׳ ל״א וכתב שכ״ה בס׳ עה״ק להרשב״א דף מ״א יעו״ש. וכ״ה דעת החמ״מ בביאורים או׳ י״ב. וכ״ה דעת הגר״א וכ״נ דעת הר״ז או׳ ל״ב אבל הלבוש כתב כדברי מור״ם ז״ל דקדר נעוץ עדיף מאפר כירא משום שהיה מוכן קצת. וכ״ה דעת הט״ז ס״ק ט״ז. וכן הסכים המאמ״ר או׳ י״ט אלא שכתב ומיהו נראה דהאי דקר נעוץ בעינן שיהא נעוץ מבערב ע״ד לכסות בו באופן שהכינו לכך יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ט״ז דדקר נעוץ שלא הכינו יש מוקצה וגומא תרין איסורין דרבנן ואם דקר נעוץ והזמין בהא י״ל דקר נעוץ עדיף יעו״ש. אכן מדברי ב״י וט״ז ולבוש משמע דאף אם לא הזמינו לכך דקר נעוץ עדיף יעו״ש. ועיין לעיל או׳ קט״ז. ומיהו אם צריך לכמה דקירות ודאי דאפר כירא עדיף דהא לכמה דקירות יש עוד פלוגתא כמ״ש לעיל או׳ קכ״א יעו״ש. וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ ק׳ דלדקור כמה דקירות לכ״ע אינו נכון במקום שיש אפר אף שהוסק בו ביום:

קלז קלז) [סעיף טז׳] הכניס עפר הרבה וכו׳ ובעפר תיחוח מירי שאינו מחוסר לא חפירה ולא כתישה אלא סכנה. רש״י ביצה ח׳ ע״א. ב״ח. מ״א ס״ק ל״ב. ומשמע דבאין דקר נעוץ מירי והא דאמרינן לעיל דאי ליכא דקר נעוץ שייך חפירה י״ל דהתם שאני שהוא קרקע עולם הלכך אעפ״י שהוא תיחוח שייך חפירה אם אין דקר נעוץ אבל הכא שהוא עפר המיטלטל אעפ״י שאין דקר נעוץ לא שייך חפירה. ב״י. והט״ז ס״ק ח״י כתב דשם מירי בקרקע שוה דאעפ״י שהוא תיחוח כשהוא נוטל משם הוי חפירה אבל הכא מירי שאותו עפר תיחוח מונח על הארץ כמו הר וכל שהוא נוטל משם ולמעלה אין שייך חפירה יעי״ש. ואפשר שזהו נמי כוונת ב״י דמ״ש שהוא עפר המיטלטל ר״ל לפי שהוא גבוה מן הארץ. והמ״א שם כתב דלפי הטעם שכתב הוא ז״ל דבעי דקר נעוץ משום הכנה לק״מ ומירי בעפר תיחוח כ״כ דלא עביד גומא הא לא״ה אסור לעשות בו דבר אחר כ״א לכסות בו וכתב שכ״מ בתו׳ והר״ן שם בהדיא יעו״ש. ואפשר דאם הוא גבוה מן הארץ גם הוא יודה דמותר לעשות בו דבר אחר אעפ״י שאינו תיחוח כ״כ. והיינו שיטול מראש השיפוע בענין שלא יעשה גומא בעפר. וכ״כ הר״ז או׳ כ״ט. מק״ק סי׳ מ״ג או׳ כ״ז. ומיהו בקמח ופירות ליכא איסור גומא וכמ״ש לקמן סי׳ תק״ו סעי׳ א׳ בהגה. יעו״ש:

קלה) שם. הכניס עפר הרבה לביתו לצורך גינתו וכו׳ בב״י משמע דלצורך גינתו היינו שהכניסו לתוך הגינה ואפשר דהכא הכי קאמר הכניס עפר הרבה לביתו כלומר לצורך ביתו לבנין וכיוצא דהיינו לחורבתו דקתני בברייתא או לצורך גינתו וכו׳ מהר״א אזולאי ז״ל בהגהו׳ כ״י. ברכ״י או׳ ה׳ ומ״ש דהכא הכי קאמר וכו׳ ר״ל לשון הש״ע והוא כפירש״י דפירש לצורך גינתו או לצורך חורבתו ודלא כדמשמע בלשון הרשב״א שהביא בב״י דלצורך גינתו היינו שהכניסו וכו׳ וכ״כ הר״ז או׳ כ״ז לצורך גינתו או לצורך חורבתו. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ל׳:

קלט קלט) שם. והוא כנוס במקום אחד. ר״ל שעדיין לא שטחו ע״פ גינתו. כ״מ מפירש״י:

קמ קמ) שם. והוא כנוס במקום אחד. וטעמא דמילתא דאם אינו כנוס בעל אגב קרקע. ב״ח:

קמא קמא) שם. מותר לכסות בו וכו׳ משמע דאפי׳ לכתחלה מותר לשחוט ולכסות בו. וכ״כ הב״ח אבל בס׳ א״ח כתב בשם הרשב״א דה״ז כדקר נעוץ ואין סומכין עליו לכתחלה ביו״ט ואם עבר ושחט מכסין בו עכ״ל והב״ד ב״י וכ״ה בהדיא בס׳ עה״ק להרשב״א בבית מועד שער ב׳ או׳ ב׳ והב״ד א״ר או׳ ל״ב וכתב דמה שהאריכו הישׁ״ש והט״ז לתמוה ומגיהין בדבריו בדחוקים לפי שלא ראו במקור יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או ו׳ בשם זקני מהר״א אזולאי. וכ״כ הפר״ח דזה נראה עיקר להחמיר. ומיהו השו״ג או׳ ל״ח כתב דאין לנו אלא פסק רבינו המחבר דאפי׳ לכתחלה שוחט ומכסה, וע״כ נראה כיון דאיכא פלוגתה בזה לכתחלה יש להתנות עליו לעשות בו כל צורכו ואם לא התנה ויש בזה מניעת שמחת יו״ט אם לא ישחוט אז יש לסמוך על המתירים לשחוט אפי׳ לכתחלה ולכסות בו:

קמב קמב) שם לכל מה שיצטרך. משמע דמותר לכל תשמיש מיהו התו׳ (ביצה ח׳ ע״א) בתירוץ בתרא כתבו דאינו מותר רק לכסות בו אבל שאר צרכיו לא יעו״ש. וכ״ה לדעת הרשב״א ודעמיה דאינו מותר רק לכסות בו ודוקא אם כבר שחט וכמ״ש באו׳ הקודם וכבר כתבנו שם דלכתחילה יש להחמיר ;

קמג קמג) שם אבל אם הכניס מלא קופה לצורך גינתו לא וכו׳ ודוקא לצורך גינתו הוא דאסור אבל אם הכניס מלא קופה בסתם מותר לעשות בו כל צרכיו וכמ״ש בסעי׳ שאח״ז ;

קמד קמד) [סעיף יז׳] מכניס אדם מלא קופתו עפר לבית בסתם וכו׳ אבל אם הכניסו לכסות בו דם צפור אסור לכסות בו צואה דדם צפור ודאי שיודע מאתמול שישחטנו וצואה הוי ספק אם יעשה התינוק צרכיו במקום המאוס. יש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ג. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ח׳ מ״א ס״ק ל״ג. א״ר או׳ ל״ג. פר״ח בסעי׳ ח״י ר״ז או׳ כ״ח. מק״ק סי׳ מ״ג או׳ כ״ע. ויש מקילין גם בזה או״ז בהלכות כיסוי הדם סי׳ שצ״א וכ״כ ק״נ פ״ק דביצה סי׳ י״א או׳ ס׳ לדעת הרא״ש דמותר לכסות בו צואה כנהרבלא״י ור׳ זירא שהמה רבים נגד רבא וכ״כ הצל״ח יעו״ש. וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ ק״ט דאפשר דכ״ה דעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש דאם הכינו לודאי דעתו גם על הספק וכוי שאני משום התרת חלבו יעו״ש:

קמה קמה) ומיהו אם הכין עפר לצואה הוי מוכן לכוי דזה וזה ספק כדאיתא בגמ׳ מ״א ס״ק ל״ה. א״ר שם. מאמ״ר או׳ כ״ג חמ״מ או׳ ט״ז. והיינו כגון ששחטו באמצע החצר אבל אם שחטו בקרן זוית בלא״ה אין מכסין את דמו וכמ״ש לקמן סעי׳ ח״י יעו״ש:

קמו קמו) שם. ועושה בו כל צורכו דמן הסתם דעתו לכל מה שיצטרך למחר. ר״ז או׳ כ״ח:

קמז קמז) שם ועושה בו כל צורכו. ואפי׳ לכתחלה מותר לשחוט ולכסות בו ואפי׳ לדעת הרשב״א דמחמיר לכתחלה בסעי׳ הקודם כמ״ש לעיל או׳ קמ״א הכא שמכניס בסתם מתיר אפי׳ לכתחלה כמ״ש בסי׳ עה״ק שם והב״ד א״ר או׳ ל״ב:

קמח קמח) שם הגה. ועיין לעיל סי׳ ש״ח וכו׳ ר״ל דשם מבואר דמותר לכסות בו צואה ג״כ אעפ״י שהוא ספק אם יעשה התינוק צרכיו במקום המאוס. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

קמט קמט) שם, ולא אמרינן שהוא בטל אגב קרקע הבית, מפני מיעוטו כבסעי׳ הקודם:

קנ קנ) שם. והוא שייחד לו קרן זוית. אבל אם לא ייחד לו קרן זוית בטל אגב עפר הבית ואסור לטלטלו כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ח. ואם יש רצפת אבנים או נסרים שרי כמ״ש שם או׳ רל״ח:

קנא קנא) שם. ואם הוא עפר תיחוח וכו׳ דאל״כ הא צריך כתישה ואסור כמ״ש לעיל או׳ קי״ד יעו״ש. וגם יהיה בענין דכשנוטל ממנו לא יהיה גומא כמ״ש לעיל או׳ קל״ז יעו״ש:

קנב קנב) שם. ואם הוא עפר תיחוח וכו׳ אבל אם אינו תיחוח כ״כ אפי׳ הוא תלוש ונתון בכלי אסור ליטלו מן הכלי שלא יעשה גומא בהעפר. ר״ז או׳ כ״ט. ומיהו מותר להוציא דבר התחוב אעפ״י שעושה גומא אבל אסור לתחוב הנר לתוך החול שעושה גומא. מ״א ס״ק ל״ב, ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ח בהגה ולקמן סי׳ תק״ו סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש:

קנג קנג) [סעיף חי׳] כוי וכו׳ ר״ל בין כוי שהוא ספק חיה בין כוי שהוא כלאים הבא מבהמה וחיה אין שוחטין אותו ביו״ט וכו׳ דדין שניהם שוים וכמבואר בטור ובש״ע יו״ד סי׳ כ״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש. ומ״ש בהגה פי׳ בריה שנולדה מתיש וצביה חדא מנייהו נקט א״נ נקט מידי דשכיח:

קנד קנד) שם. אין שוחטין אותו ביו״ט. דכיון שהוא ספק בהמה ספק חיה אסור לכסותו ביו״ט מספק שמא בהמה הוא הילכך אסור לשוחטו. לבוש. וכ״כ הש״כ ביו״ד סי׳ כ״ח סק״ח:

קנה קנה) שם. אין שוחטין אותו ביוט. והא דאין שוחטין אותו לכתחלה וישמור את הדם עד הלילה ויכסנו לפי שאין שוחטין לתוך הכלי ואם ישחטנו על העפר יבלע בארץ ולא יהיה רשומו ניכר, ב״י בשם הרא״ש. לבוש. והטעם דאין שוחטין לתוך כלי שמא יאמרו מקבל דם לזורקו לע״ז כמ״ש ביו״ד סי׳ י״א סעי׳ ג׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ק״ס:

קנו קנו) שם. ואם שחטו אין מכסין את דמו. ואפי׳ תיש הבא על הצביה דאמו חיה ג״כ אין לכסות ביו״ט וגם אין מברכין עליו ודלא כרש״ל וט״ז וש״כ ביו״ד סי׳ כ״ח אלא כסברת הב״ח והדרישה ז״ל שם ודעמיהו. הרב מטה אשר סי׳ ח״י. וכ״פ בס׳ בית מאיר שם. וכן הסכים בס׳ זב״צ שם או׳ י״ב יעו״ש, ודלא כצל״ח:

קנז) שם. אין מכסין את דמו. וכן כל דבר שמכסה בלא ברכה אם אירע כן ביו״ט לא יכסה דומיא דכוי. הרב תורת יקותיאל יעוש״ב. מחב״ר ביו״ד סי, כ״ח או׳ ך׳ זכ״ל חא״ח או׳ יו״ד:

קנח) שם אין מכסין את דמו, דיש כח ביד חכמים לעקור מצות כיסוי בשוא״ת משום גזירת התרת חלבו כמ״ש האשל אברהם ביו״ד סי׳ כ״ח סק״ג. יפ״ל ח״ג או׳ א׳ וכ״כ הריטב״א בחידושיו וסיים ובפרט דאפשר שיתקיים המצוה במוצאי יו״ט אם יהיה עדיין רישומו ניכר:

קנט) שם אפי׳ יש לו עפר מוכן. ואפי׳ הכינו בהדיא לשם כיסוי כוי. מאירי. ועיין בצל״ח שדעתו דדוקא בכוי שהוא בריה בפ״ע אבל בנולד מצבי הבא על התשיה אם הכינו בהדיא מעיו״ט לכסויו מותר לשחוט אותו ביו״ט יעו״ש. אמנם מסתמיות דברי הש״ע והאחרונים משמע דאין חילוק ובכל גוונא אסור לשחוט:

קס) שם מפני שהרואה יאמר וכו׳ הש״כ ביו״ד סי׳ כ״ח סק״י הביא דעת הב״ח להקל בזה״ז דאם שחט מניח מעט עפר בכלי ויקבל הדם בתוכו כדי לכסותו בערב יעו״ש אבל השמ״ח שם או׳ ד׳ כתב לאסור ליתן הדם לתוך כלי שבו מעט עפר או מים עכורים כדי לכסותו בערב יעו״ש. וכן הסכים התב״ש שם או׳ ז׳ בל״י שם או׳ ג׳ וכ״כ מ״א ס״ק ל״ד. ועיין לעיל או׳ קנ״ה:

קסא) ואם הכוי מחוסר אבר במקום שאינו עושה אותו טרפה כגון שנקטעה ארכובה הנמכרת עם הראש או שנקטעה ידו או שנקטעה אזנו מותר לשוחטו ביו״ט ויקבל דמו בכלי ויכסנו בגילה משום דאין מקריבין מחוסר אבר לע״ז. שש״א שם סוף או׳ ג׳ זב״צ שם או׳ ט״ו:

קסב) שם ולערב וכו׳ היינו במוצאי יו״ט. כ״כ הרי״פ והרא״ש פ״ק דביצה. וכ״כ הלבוש. ר״ז או ל״ה ולדידן שעושין שני ימים צריך להמתין בכיסוי עד מוצאי יו״ט שני. מאירי. מ״ב או׳ צ״ז:

קסג) שם ולערב אם רישומו ניכר יכסנו. דכיון דלא מכסי ליה ביו״ט אעפ״י דמכסי ליה בחול לא אתי למימר ודאי חיה הוא להתיר חלבו. הרי״פ והרא״ש שם. לבוש:

קסד) שם יכסנו. ובין כך ובין כך כופה עליו כלי לשומרו כדי שיכסנו. שיטה מקובצת. פת״ע או׳ נ״ז:

קסה) שם הגה. ודוקא ששחט בקרן זוית וכה״ג. מקום שאין בו דריסת הרגל תמיד. ר״ז או׳ ל״ה:

קסו) שם בהגה. אפי׳ דם בהמה וכו וכ״ש כוי. מ״א ס״ק ל״ה. ור״ל כיון דבלא״ה מותר לכסות משום דהו״ל כגרף של רעי וכו׳:

קסז) שם בהגה. אם יש לו עפר מוכן. כגון שהכניס מלא קופתו עפר בסתם כמ״ש סעי׳ י״ז או שהכין לכסות בו צואה דמוכן ג״כ לכוי כמ״ש לעיל או׳ קמ״ה יעו״ש. משמע אבל אם היה לו דקר נעוץ מבע״י אין לכסות ואפי׳ אם שחט באמצע החצר כיון שלא התירו דקר נעוץ אלא דוקא אם כבר שחט ומשום מצות כיסוי כמ״ש לעיל סעי׳ י״ד יעו״ש. וכ״כ בשה״ג פ״ק דביצה בשם הריא״ז. ומ״ש שם הב״ח להגיה תיבת לא בדברי הריא״ז מבואר שם אח״כ באו׳ שאח״ז שאינו כן יעו״ש. וכ״כ הפת״ע או׳ נ״ח:

קסח) שם בהגה. דהו״ל כגרף של רעי וכו׳ פי׳ והרואה לא יטעה להתיר חלבו כי יודע הוא ג״כ דעושה לנקר חצירו. ט״ז סק״ך. ר״ז או׳ ל״ה:

קסט) שם בהגה. שלא יתלכלכו כליו בחצר. עיין מ״א ס״ק ל״ה שמצדד דאין להקל בזה לכסות אלא רק היכא שמכוין באמת בשביל שלא יתלכלכו כליו אבל אם מכוין רק למצות כיסוי אסור יעו״ש:

קע) [סעיף יט׳] שחט בהמה וחיה ונתערב דמם וכו׳ ולאו דוקא נתערב בדם בהמה אלא ה״ה אם נתערב בדם כוי שאם יכול לכסות הכל בדקירה א׳ יכסנו ואם לאו אל יכסנו. הרשב״א בעה״ק בבית מועד שער ב׳ או׳ ב׳ פר״ח. חמ״מ או׳ י״ז. ר״ז או׳ ל״ו. מק״ק סי׳ מ״ג בליקוטי רימ״א או׳ ל״ה. מ״ב או׳ ק״א:

קעא) שם. ונתערב דמם וכו׳ בענין שחייב בכסוי כמ״ש ביו״ד סי׳ כ״ח סעי׳ י״ג, מ״א ס״ק ל״ו. חמ״מ שם ר״ז שם מק״ק שם או׳ ל״ו ומבואר שם ביו״ד דאם שחט ונתערב דם חיה בדם בהמה רואים דם הבהמה כאילו הוא מים ואם היה דם החיה נתערב במים כשיעור הזה היה בו מראית דם חייב לכסות ואם לאו פטור, ועוד מבואר שם אם שחט חיה ואח״כ שחט עליו בהמה פטור מלכסות דהא למעלה הוא דם בהמה שפטור מכסוי ולהיפך אם שחט בהמה ושחט עליו חיה חייב לכסות דהא דם חיה למעלה יעוו״ש אלא דהכא מיירי שנתערבו זב״ז, מחה״ש:

קעב קעב) שם. ויש לו עפר מוכן וכו׳ אם יכול לכסותו בדקירה אחת וכו׳ זהו לשון הרמב״ם פ״ג וכתב ב״י וטעמו משום דאע״ג דאית ליה עפר מוכן ואפר כירה כל שצריך יותר מדקירה אחת לכסותו אסור משום דקטרח נמי בשל בהמה ואם אין לו עפר מוכן אע״ג שיש לו דקר נעוץ בעפר תיחוח אסור לכסותו אפי׳ בדקירה אחת יעו״ש. והטור כתב דבדקר נעוץ יכול לכסותו בדקירה אחת כיון שכבר שחט ובעפר מוכן יכול לכסותו אפי׳ בהרבה דקירות יעו״ש. והב״ח כתב דגם לדעת הרמב״ם יכול לכסות בדקר נעוץ בדקירה אחת אם הכינו לכך מבע״י יעו״ש והב״ד מ״א ס״ק ל״ז. וכ״כ הפר״ח, וכ״כ הר״ז או׳ ל״ו, והט״ז ס״ק כ״א לחלק יצא דאם כבר ניתקו הדקר והעלה עפר מותר לכסות בדקירה אחת אבל אם לא ניתקו עדיין אסור אפי׳ דקירה אחת שצריך לעשות גומא ולא הותרה אחר שחיטה דיעבד אלא בשחט חיה ועוף לחוד ולא בתערובת יעו״ש, משמע דאם הוא בענין שאינו עושה גומא אף לדעת הט״ז מותר לכסות בדקר נעוץ בדקירה אחת נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא ודעת הש״ע שהעתיק לשון הרמב״ם משמע דס״ל כמ״ש בב״י דבדקר נעוץ אסור לכסות אפי׳ בדקירה אחת וכ״פ הלבוש. וכ״נ דעת הנה״ש או׳ י״ד, וכ״כ הש״ג או׳ מ״ו דלענין הלכה אין לנו אלא כפסק הש״ע:

קעג קעג) ומיהו מ״ש הטור דבעפר מוכן יכול לכסותו אפי׳ בהרבה דקירות כתב עליו הפר״ח דזה אינו מכוין להלכה דאעפ״י שהתירו נולד משום מצות כיסוי אבל טרחה ביו״ט לא רצו להתיר יעו״ש וכ״פ הלבוש, וכזה דעת הש״ע והאחרונים:

קעד קעד) שם אם יכול לכסותו בדקירה אחת וכו׳ ואם שחט באמצע החצר מכסה אפי׳ בכמה דקירות בעפר מוכן כמ״ש סוף סעי׳ י״ח. מ״א ס״ק ל״ז. חמ״מ או׳ י״ז מק״ק סי׳ מ״ג או׳ ל״ז. מ״ב או׳ ק״ה:

קעה קעה) שם. אם יכול לכסות בדקירה אחת וכו׳ ומיהו אם לכסות דם החיה והעוף לבדם היה צריך יותר מדקירה א׳ ועכשיו בשתי דקירות יכול לכסות כל דם התערובת דבר ברור הוא שמותר לכסות בשתי דקירות. פר״ח, חמ״מ שם. ר״ז או׳ ל״ו. מק״ק שם, מ״ב או׳ ק״ג. וכן אם היה צריך לדם החיוב בפ״ע יותר משתי דקירות גם עתה יכסה בג׳ דקירות אי סגי ליה בכך ולא ביותר וכן לעולם. חמ״מ שם:

קעו קעו) שם. ואם לאו לא יכסנו. משום דקטרח נמי בשביל בהמה. ב״י, לבוש, ולפי מ״ש לעיל סעי׳ ט״ו דבדיעבד אם שחט ואין לו עפר מוכן מותר לכסות אף באפר שאין מוכן ה״ה בענינינו נמי דינא הכי דמותר דהא לא טרח טפי בשביל הבהמה, מ״ב או׳ ק״ד. ומיהו נראה דה״ד לדעת המתירים לכסות בדקר נעוץ אבל לדעת האוסרים בדקר נעוץ כמ״ש לעיל או׳ קע״ב ה״ה באפר שאינו מוכן דהא כתב מור״ם שם בהגה דעדיף טפי לכסות בדקר נעוץ מאפר שאינו מוכן יעו״ש ודו״ק:

קעז קעז) שם. ואם לאו לא יכסנו. אפי׳ בדקירה אחת דשמא לא יכסה דם המחוייב בכיסוי ונמצא שטרח ביו״ט שלא לצורך. רש״ל ביש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ג. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ח. מ״א ס״ק ל״ח. מיהו הט״ז ס״ק כ״א כתב על דברי רש״ל הנז׳ דאינו מוכרח דהא ק״ל ביו״ד סי׳ כ״ח דא״צ לכסות כל הדם אלא דרשינן דמו ואפי׳ מקצת דמו א״כ שפיר יש לכסות מקצת דמו בדקירה א׳ יעו״ש אבל הפר״ח הסכים לדברי רש״ל הנז׳ דאם לא יספיק לכסותו בדקירה א׳ לא יכסנו כלל אפי׳ בדקירה א׳ יעו״ש. וכ״ה דעת א״ר או׳ ל״ח. מאמ״ר או׳ כ״ה. ר״ז או׳ ל״ו. מק״ק סי׳ מ״ג או׳ ל״ז. ומ״ש הט״ז על דברי רש״ל הנז׳ כתב עליו הא״ר שם דלא קשה מידי דשמא באותו מקום שמכסה הוא מעט דם חיה עד שנתבטל גם שמא ליכא שם דם הנפש שהוא מעט, והמאמ״ר שם כתב דנהי דק״ל דמו ואפי׳ מקצת דמו מ״מ בעינן שיכסה כל הדם הכנוס ועומד לפניו וכל שאינו מקיים המצוה כתקנתה לא רצו להתיר לו שום צד חפירה ביו״ט יעו״ש. ועוד עיין בנתיב חיים ונה״ש או׳ ט״ז וכ״ז בקו״א או׳ ו׳ שכתבו עוד ישובים אחרים בדברי רש״ל הנז׳ יעו״ש ומיהו לערב אם רשומו ניכר יכסנו וכמ״ש לעיל סעי׳ ח״י יעו״ש:

קעח קעח) [סעיף ך׳] לא יכסנו ביו״ט. אבל יכול הוה לאוכלו ביו״ט שאין הכיסוי מעכב האכילה דעשה בעלמא בפ״ע הוא ואע״ג דכששחט ביו״ט מותר לכסותו היינו מפני שהוא מן הדברים שהם מכשירי אוכל נפש שא״א לעשותן מעיו״ט אבל כאן היה אפשר לעשותן מעיו״ט שהרי שחטו בעיו״ט. לבוש. ועיין לעיל או׳ קט״ו:

קעט קעט) שם. לא יכסנו ביו״ט. אפי׳ בעפר מוכן. רשב״א בעה״ק מ״א ס״ק ט״ל. א״ר או׳ מ׳ ר״ז או׳ ל״ז. מק״ק שם או ל״ח, מ״ב או׳ ק״ו:

קפ קפ) שם. לא יכסנו ביו״ט. וביה״ש י״ל דמכסה שבות ביה״ש במקום מצוה לא גזרו ואפשר קנסו ליה דלזהר שהיה לכסות מבע״י וצ״ע. א״א או׳ ט״ל, ואם שחט ביה״ש ולא כסהו עד הלילה אפשר שיש לכסות דלא גזרו אלא על השוחט מבע״י ולא על השוחט ביה״ש שהוא ספק לילה:

קפא קפא) שם. לא יכסנו ביו״ט. ולערב אם רשומו ניכר יכסנו כמ״ש לעיל סעי׳ ח״י. ועיין בדברינו לשם או׳ קס״ב ואו׳ קס״ד ועוד עיין לעיל או׳ קט״ו מ״ש שם בס״ד:

סימן תצט

א **[סעיף א'] אין מרגילין ביו"ט וכו'** זהו לשון הרמב"ם פ"ג דין ו. ורש"י פירש בבכורות ל"ג ע"א להפשיטו דרך הרגלים כל העור שלם לעשות ממנו מפוח לנפחים או למוכרי דבש ושמן שנותנים אותו בעורות כבשים המפשיטים שלימים עכ"ל וכתב ב"י נראה מדברי הרמב"ם שכל שאינו מפשיט בענין שמוציא כל הבשר מרגל אחד מותר ואעפ"י שכל עור הגוף שלם מלפניו ומאחריו אבל לפירש"י משמע דביו"ט אסור להפשיט העור שלם כה"ג כל שהוא מתחיל להפך העיר מרגלים כלפי ראשה אבל אם מתחיל מפיה כלפי זנבה מותר דלא אסרו אלא להרגיל והאי לאו מרגיל הוא יעו"ש והב"ח כתב על פי' ב"י הנז' דליתא דאפי' במפשיט מרגליה כלפי ראשה אסור ביו"ט ומכ"ש מראשה כלפי רגליה וסיים ולענין מעשה ראוי להחמיר בכל ענין במפשיט העור שלם וכדברי הטור יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגב"י או' א' עו"ש או' א' מ"א סק"א. וכ"נ דעת הט"ז סק"א. וכ"כ העט"ז. ר"ז או' א' מק"ק סי' י"ד בלקוטי רימ"א או' א' מיהו הפר"ח כתב דיש להקל כדברי הרמב"ם שלא אסרו אלא להרגיל אבל מה שקורע העור בין שני הרגלים מרגל לרגל ואח"כ חותך מכל צד בסכין או בידו עד שיצא כל העור שלם בהקיפו שרי ודלא כהב"ח יעו"ש. וכ"כ השו"ג סוף או' א' על דברי הפר"ח הנז' לענין הלכה הדין דין אמת לדידן שקבלנו הוראות הש"ע וכ"ש דשרי להפשיט דרך הצואר לדעת הרמב"ם דהוא יותר נוח מדרך רגל אחד יעו"ש. וכ"כ א"ר או' א' דבעה"ק לרשב"א וכלבו כתבו כלשון הרמב"ם ודלא כהב"ח דמחמיר בכל ענין יעו"ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע"כ נראה כיון דהאיסור הוא משום טרחא אם הוא דבר שרגילין בו וליכא טרחא יש להקל כדברי הרמב"ם והשו"ג ודעמייהו ואין לאסור כ"א להוציא הבשר מרגל אחד דזה לכ"ע יש טרחא יתירה אבל בדבר שאין רגילין בו כ"כ ויש בו טורח גדול יש לאסור בכל ענין להוציא העור שלם.

ב **[סעיף ב'] אסור למלוג גדי וכו'** היינו ליתנו ברותחין להסיר השער. ועיין ביו"ד סי' ס"ח סעי' יו"ד שכתב דאין מולגין גדיים וטלאים ועופות בכלי ראשון אלא א"כ ניקר את החלב ומלחם יעו"ש. ועוד עיין לקמן סי' ת"ק סעי' ד' בדין מליגה.

ג **שם.** אלא א"כ מולגו לאכול העור. שמתוך שעורו רך יש שאוכלין אותו ביחד עם הבשר והוי לצורך אוכל נפש וכמו שמותר למלוג הראש והרגלים כדלקמן סי' ת"ק סעי' ד' אך הרבה יש חולקין בזה וכמ"ש באו' שאח"ז.

ד **שם.** אלא א"כ מולגו לאכול העור. כ"כ הטור בשם בה"ג וכ"כ הלבוש. מיהו הב"ח כתב בשם כמה פי' שכתבו בשם בה"ג דאסור למלוג כל הגדי אעפ"י שרוצה לאכול העור וע"כ כתב דגירסת ספרים אחרים בספרי הטור עיקר שכך כתוב שם בשם בה"ג דאסור למלוג גדי כדי לאכול עורו מפני שיש בו טורח יותר מבהפשט יעו"ש. וכ"כ הט"ח סק"ב. עו"ש או' ב' מ"א סק"ב. וכ"פ הר"ז או' ב' ח"א כלל צ"א או' ח' מקרא קודש סי' כ"ה או' ז' אמנם המ"מ פ"ג דין ז' כתב בשם הרשב"א יש מן הגאונים שהורה שלא התירו למלוג כל בהמה אלא ראש ורגלים בלבד אעפ"י שמתכוין לאכול עורה של בהמה לפי שאין עושין אלא המפונקין ביותר ואסרו לעשות זה כדרך שאסרו לגמר את הכלים ועוד שנראה יותר כמעשה חול ויש מורי הוראה שאמרו שלא אמרו ראש ורגלים בלבד אלא שדברו בהווה ולזה הדעת נוטה עכ"ל בשם הרשב"א. ואב"ד השו"ג או' ב' וכתב ופסק השו"ע כמורי הוראה הנז' דכיון דשל דבריהם הלך אחר המיקל והכי נקטינן עכ"ד. וכ"ה דעת הא"ר או' ג' להקל וכתב אין הסברא למנוע אוכל נפש משום טורח יעו"ש והפר"ח כתב על דברי הש"ע הנז' זהו דעת קצת מפרשים ורבים אוסרים והמחמיר תע"ב עכ"ל. נמצא דדין זה בפלוגתא שניא וע"כ נראה דלעת הצורך ומניעת שמחת יו"ט כגון שאין לו בשר כדי סיפוק ונצרך לאכילת העור יש לסמוך אמתירין:

ה **ה) אבל** בעוף דלא שייך בה הפשט מותר למלוג ולהבהב כל הגוף. סמ"ק סי' קצ"ד. ב"ח. ט"ז שם. עו"ש שם. מ"א שם. א"ר שם. חמ"מ או' ב' ר"ז שם. ח"א שם. מק"ק שם. ודין הבהוב העוף עיין ביו"ד סי' ס"ח סעי' ט':

ו **ו) [סעיף ג'] בהמה שנשחטה ביו"ט מותר להגביה עורה וכו'** שהוא א' מג' דברים שהתירו סופן משום תחלתן כדאי' בביצה י"א ע"ב. ופירש"י שם שהתירו סופן שאינו צורך יו"ט משום תחלתן שהוא צורך יו"ט ואי לא שרית סופן לא עביד תחלתן עכ"ל ור"ל דאם לא נתיר לו להגביה העור וכו' לא ישחוט משום הפסד עור וימנע משמחת יו"ט:

ז **ז) שם** מותר להגביה עורה וכו' ר"ל לטלטלו וליתנו במקום דריסת הרגל אבל לשוטחו ע"ג יתידות אסור. מ"א סק"ג וכתב ודלא כהב"ח יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ד' דלהגביה ולשוטחה ע"ג יתידות אסור. וכ"כ המאמ"ר או' ב' ר"ז או' ג' ח"א כלל צ"א או' ט' קיצור ש"ע סי' צ"ח או כ"א. מק"ק סי' י"ד או' ב' מ"ב או' ה':

ח **ח) שם** מותר להגביה עורה וכו' וכתב היש"ש פ"ק דביצה דאפי' מחמה לצל שרי לטלטלו דאי לא שרית ליה לא ישחוט ואתי לאמנועי משמחת יו"ט. אבל אם יודע שלא יפסיד העור אסור לטלטלו. מ"א שם. חמ"מ או' ג' ר"ז שם. מק"ק שם. מ"ב או' ד':

ט ט) **שם.** מותר להגביה עורה וכו׳ והיינו דוקא בעודו לח שלא יסריח אבל אם יבש אסור לטלטלו דהו״ל נולד כיון שנשחטה ביו״ט וכמ״ש לקמן או׳ ל״ג יעו״ש:

י י) **שם.** וליתנה במקום דריסת הרגלים וכו׳ וה״ה דמותר לטלטלו וליתנו במקום המשומר וכמ״ש בהגה לגבי נוצות:

יא יא) **שם.** וליתנה במקום דריסת הרגלים וכו׳ ואע״ג דע״י דריסת הרגלים מתעבד קצת מ״מ כיון דלא מוכחא מילתא שתהא שטיחתו לצורך עבוד דחזי למזגא עליה שרו ליה רבנן דאי לא שרית ליה ממנע ולא שחיט. ביצה י״א ופירש״י שם:

יב יב) **שם.** אעפ״י שאין עליו בשר כלל. דאי יש עליו כזית בשר בלא״ה מותר לטלטלו משום בשר וכדאיתא שם במשנה:

יג יג) **שם.** כדרך שמולחין לצלי. אע״ג דדמי קצת לעיבוד. טור. לבוש.

יד יד) **שם.** כדרך שמולחין לצלי. לאו משום דצריך מליחה לצלי אלא משום שנהגו למלחו כדי ליתן טעם. תו׳ שם. ועיין ביו״ד סי׳ ע״ו סעי׳ ב׳ בהגה שכתב דהמנהג להדיח תחלה וגם למולחו קצת כאשר נתחב בשפוד וצולהו מיד קודם שיתמלא המלח דם יעו״ש:

טו טו) **שם.** כדרך שמולחין לצלי. אבל לקדרה לא ואפי׳ לצלי כעין קדרה אסור. גמ׳ שם. והטעם כתב מ״א סק״ג משום דלקדירה בעי מליחה טפי ומעבד העור. ואפי׳ אס מנהגו למלוח לצלי הרבה בפעם אחרת אפ״ה אסור לו למלוח הרבה דלא התירו אלא כדרך שמולחין רובא דעלמא לצלי מליחה מועטת, עו״ש או׳ ג׳ וצריך לומר שתיכף אחר מליחה מסיר הבשר מעל העור או להניח העור משופע כדי שיזוב הדם דאל״כ הו״ל כמולח בכלי שאינו מנוקב כיון שהמליחה היא על צד העור שהוא כנגד הבשר ואין מקום לזוב הדם ואפי׳ אם ימלח לצד השער לפעמים השער דק ומתקבץ שם הדם על העור וע״כ צריך ליזהר בזה או להסירו מיד או להניח העור בשיפוע בענין שלא יעמוד שם מה שזב מן הבשר. והגם שלדעת מרן ז״ל ביו״ד סי׳ צ״א סעי׳ ה׳ דאינו אוסר בכלי שאינו מנוקב כ״א במליח שאינו נאכל מחמת מלחו כעין שמולחי׳ לקדרה וכ״כ בס׳ זבחי צדק שם סי׳ ס״ט או׳ קצ״ד בשם כמה פו׳ יעו״ש והכא הוא כעין מליחה לצלי מ״מ לכתחלה יש ליזהר לצאת אליבא דכ״ע.

טז טז) **שם.** כדרך שמולחין לצלי. והטעם מליחה לקדרה אסור משום דזהו עבוד ממש ולא התירו לעשות מלאכה גמורה שלא לצורך אכילה הלכך לא התירו אלא נתינתם לפני הדורסן ומליחה מועטת שכל זה דמי קצת לעיבוד אבל אינו עיבוד גמור. ב״ח. ועיין לקמן או׳ ל״ה:

יז טוב) **שם.** ומותר להערים וכו׳ וכתב המרדכי פ״ק דביצה אית מרבותינו דאמרי דלא שרי הערמת שום איסור אלא לצורבא מרבנן שאינו פורץ גדר. והב״ד ב״י וכתב ואין נראה שיהא דעת הפו׳ כן שהרי כתבו דין זה סתמא ובהדיא כתב ריי״ו בח״ב דהערמה זו מותרת לכל אדם אפי׳ אינו צורבא מרבנן עכ״ל ולכן סתם כאן בש״ע לומר שמותר לכל אדם להערים בזה וכמ״ש בב״י. וכן נראה דעת האחרונים שסתמו כדברי הש״ע. ואי שרי להערים אחר אכילת שחרית ית׳ לקמן ס׳ ת״ק סעי׳ ה׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

יח חי) **שם.** כאן מעט וכאן מעט. וכו׳ ר״ל כאן בשר מעט וכאן בשר מעט. הרמב״ם פ״ג דין ד׳ ב״ח. ט״ז סי׳ ת״ק סק״ב. עו״ש או׳ ג׳ א״ר או׳ ה׳ וכתב שכ״כ הראב״ן. ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ י״ד או׳ ג׳ מ״ב או׳ ט׳:

יט יט) **שם.** אבל אם נשחטה מעיו״ט אסור. פירוש דאז אסור ליתן לפני הדורסים וגם למלוח אסור דהא הטעם דהתירו תחלתו משום סופו ואין זה שייך בשחט מעי״ט דאפשר לו למלוח וליתן לפני הדורסים מעיו״ט. עו״ש או׳ ג׳:

כ ך) **שם.** אבל אם נשחטה מעיו״ט אסור. ומשמע מדברי הש״ע דכל שנשחטה מעיו״ט אפי׳ לא הופשטה אלא ביו״ט לא התירו ליתן לפני הדורסין וכ״מ מדברי הרא״ש והטור וכ״כ המ״מ בשם הרשב״א אכן מדברי הרמב״ם ורש״י והר״ן לא משמע כן יעו״ש. עו״ש שם. אמנם המ״א סק״ה הסכים כמשמעות הש״ע והרא״ש והטור ודעמיה דאפי׳ הופשטה ביו״ט אסור יעו״ש וכ״כ הפר״ח. שו״ג או׳ ו׳ א״ר או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ה׳ מק״ק שם או׳ ד׳ מ״ב או׳ יו״ד. ועיין בצל״ח על ביצה י״א שכתב דבהמה שנשחטה מעיו״ט כשבא להפשיט ביו״ט צריך עכ״פ להפשיט בשינוי שלא כדרך שמפשיט בחול יעו״ש. והב״ד הפת״ע או׳ ז׳ ועוד עיין לעיל סי׳ תצ״ו או׳ צ״ח ולקמן או כ״ה:

כא כא) **ואפשר** אם שחטה סמוך לחשיכה שלא היה שהות להפשיטה מעיו״ט מותר וצ״ע. מ״א שם. והא״ר שם כתב נראה להחמיר משום דלא פלוג. אמנם המ״א בססי׳ תצ״ז סתם להתיר בכה״ג שלא היה שהות יעו״ש. וכ״כ הצל״ח שם. וכ״פ הר״ז בסי׳ זה או׳ ה׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ה׳ מ״ב שם:

כב **כב) שם** אבל אם שחטה מעיו"ט אסור. ואפי' אם שכח מלמלחה בעיו"ט דאין לחלק בין מזיד לשוכח. מהרי"ל סי' ע"ג, כנה"ג בהגה"ט. מ"א שם א"ר שם. חמ"מ או' ג' ליקוטי רימ"א שם. מ"ב שם:

כג **כג) ואם.** נשחטה ביו"ט ראשון צ"ע אם חשיב אפשר דיומא קמא לגבי תניינא הוי חול וצ"ע, תשו' מהרי"ל שם. מ"א שם. אמנם בסי' תק"ט סק"ב כתב שם המ"א בפשיטות לאסור בכה"ג דאם היה אפשר לתקנו בראשון אסור לתקנו ביו"ט שני יעו"ש. וכ"פ הר"ז בסי' זה או' ו' מק"ק סי' י"ד או' ד' ודוקא כשכבר הפשיט העור ביו"ט ראשון משום שהיה צריך לבשר אבל אם לא הפשיט העור עד יו"ט שני דינה כנשחט ביו"ט שני ול"ד לנשחט בעיו"ט והופשט ביו"ט ראשון דשם היה לו להפשיטה בעיו"ט משא"כ בשני יו"ט לא שייך זה כיון שלא היה צריך לבשר אתמול למה היה לו להפשיטה. ישועות יעקב או' ב' מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ו':

כד **כד) שם** הגה. ונוצות של עוף דינן כמו בעור וכו' שהן מוקצין שהרי אינם ראויים לכלום ולפיכך אין לטלטלם ביו"ט אלא א"כ נשחט העוף ביו"ט דאז התירו לטלטלם להצניעם כדי שלא ימנע מלשחוט. ר"ז או' ז' אבל אם נשחטה מעיו"ט אסור לטלטלם. לבוש:

כה **כה) שם** בהגה. דינן כמו בעור וכו' וא"כ אם נשחטה מעיו"ט אע"ג דהוסרו הנוצות ביו"ט אסור לטלטלם כמ"ש לעיל או' ך' לגבי עור. יעו"ש, וכ"כ מ"ב או' י"א. וא"כ יש להוליך העוף למקום שרוצה להצניע שם הנוצות וימרוט ויניח במקום המוצנע. ובעור אחר ההפשט בעודנו בידו יוליכנו למקום המוצנע:

כו **כו) שם** בהגה. דמותר לטלטלן כדי להצניען וכו' אבל בלא"ה אסור לטלטלן דלא חזו למידי. מ"א סק"ו:

כז **כז) שם** בהגה. דמותר לטלטלן כדי להצניען וכו' והפר"ח חולק וס"ל דאסור לטלטלן כדי להצניעם וע"כ כתב דיש ליזהר שלא למרוט הנוצה כ"א במקום שמניחה שם יעו"ש. וכ"כ ישי"ע או' ה' דראוי להחמיר בנוצות יעו"ש. אבל הי"א בהגב"י כתב ליישב השגות הפר"ח והסכים לדברי מור"ם ז"ל יעו"ש. וכ"כ הנה"ש או' ב' ליישב קושית הפר"ח הנ"ז וכ"כ א"ר או' ה' וכ"פ הלבוש כדברי מור"ם ז"ל דמותר לטלטלם כדי להצניעם. וכ"פ הר"ז או' ז' ח"א כלל ץ' או' א' קיצור ש"ע סי צ"ח או' כ"א. ומיהו פלעד"ר וויש מאווזא שנשחטה ביו"ט י"ל שרי לטלטולי בכל גוונא דראוי להשתמש בו וכ"ת נולד הוא י"ל ביה"ש אי בעי שחט ועומד לכך ושאני אפר (בס' תצ"ח סעי' ט"ו) דמעשה חדש הוא. א"א או' ו' ונראה דטעם זה שכתב ביה"ש אי בעי שחט וכו' אינו אליבא דכ"ע דהא כתבנו לעיל בסי' תצ"ה או' ל"ו בשם האחרונים דעצמות וקליפין הוו נולד ואמאי לא אמרינן אי בעי אכיל להו ביה"ש והיו נפרדים ועומדים למאכל בהמה לא הוו נולד אלא כיון דביה"ש הוו עדיין מחוברין כשנפרדין ביו"ט הו"ל נולד וא"כ ה"ה בפלעד"ר וויש מאווזא שנשחטה ביו"ט ונראה שמטעם זה כתב זה בשם י"ל וע"כ יש להחמיר:

כח **כח) [סעיף ד'] אין מולחין את החלבים וכו'** כדי שלא יסריחו. דמולח מידי דשייך ביה עיבוד כגון חלבים דלאו אוכלין גמורים הן יש בו משום מעבד. הר"ן פ"ק דביצה. ב"ח. מ"א סק"ז. ר"ז או' ט' ח"א כלל צ"א או' א':

כט **כט) שם** ולא מהפכין בהם. דהיינו שלא יהפוך אותו צד שנתקשה שהוא מלמעלה למטה ומה שהוא למטה יהיה למעלה ויתקשה ג"כ מהרוח. ב"ח. וכ"כ ק"נ על הרא"ש פ"ק דביצה סי' ט"ז או' ד':

ל **ל) שם** אפי' לשטחן ע"ג יתידות. דמוכחא מילתא שלתקון החלבים הוא עושה שלא יסריחו ואתי נמי לממלחינהו ומליחה מאבות מלאכות היא בדבר שיש בו עבוד משא"כ בעור שהתירו להניחו לפני הדורסין דמימר אמר חזי למזגא עליה. ביצה י"א ע"ב ופירש"י שם. ט"ז סק"ד. מ"א סק"ח. ועי' לעיל או' י"א:

לא **לא) שם** אעפ"י שנשחטה ביו"ט. אבל לטלטלן מותר דלאו מוקצה הוא דחזו להדלקה ועוד דדעתא דאיניש עלייהו לטלטלן ולהצניען שלא יאבדו. הג"א פרק קמא דביצה רש"ל. בישש"ש פ"ק דביצה סי' ל"ב. ב"ח. ט"ז סק"ה. שכנה"ג בהגב"י או' ה' עט"ז. פר"ח. אמנם המ"א סק"ט כתב דלפי מ"ש בסי' תצ"ה דנולד אסור גם החלבים אסור לטלטלן כשנשחטה ביו"ט אלא להצניען מותר דשרינן סופן משום תחלתן יעו"ש. והסכים לדבריו החמ"מ בחי' או' ו' וכתב להשיב על מ"ש בגליון השגה על דברי מ"א יעו"ש. וכ"כ הריב"ש בתשו' סי' ת' בשאלה השנית דהאוסרים נולד בטלטול גם זה אסור יעו"ש והב"ד השש"א. וכ"פ הר"ז או' יו"ד. ח"א שם. מק"ק סי' י"ד או' ח' אבל מותר לטלטלן מחמה לצל כדי שלא יסריחו או להצניען בשביל שלא יאבדו שאם לא נתיר לו ימנע ולא ישחוט כלל. ר"ז שם. מק"ק שם:

לב **לב) ומיהו** כשנשחטה מעיו"ט מותר לטלטל החלבים דחזו להדלקה וה"ה חתיכת שעוה דיכול להניח פתילה ע"ג דחזו להדלקה. מ"א שם. א"ר או' ז' ר"ז או' י"א. מק"ק שם מ"ב או' ט"ו. והיינו אם לא הקצה אותם לסחורה. ר"ז שם. מק"ק שם. ומ"מ נכון ליזהר שלא לטלטלם כ"א לצורך הרבה כגון

שמתיירא שלא יגנבו וכיוצא בזה. ר״ז שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ יו״ד:

לג לג) ועוד שהופשט מעיו״ט אם הוא לח אסור לטלטלו ואם הוא יבש מותר לטלטלו כמ״ש סי׳ ש״ח סעי׳ כ״ה אבל כשנשחט ביו״ט הו״ל נולד ואם הוא לח מותר לטלטלו שלא יסריח אבל אם הוא יבש אסור לטלטלו דהו״ל נולד. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז או׳ ח׳ מק״ק שם או׳ ה׳ מ״ב שם:

לד לד) שם. וכן אסור למלוח עליהם בשר באויר. דע״ג החלבים ממש א״א למלוח בשר שבולע מן החלבים:

לה לה) שם. וכן אסור למלוח עליהם בשר באויר. משום דבמליחה מועטת סגי להו והוי בהו כעיבוד טור. וכ״כ בשה״ג פ״ק דביצה בשם הריא״ז. והר״ן פ״ק דביצה כתב הטעם דמתוך שאין דרך למלוח על החלבים מחמת איסורן מוכחא מילתא דלעבדן קעביד. והב״ד ב״י. לבוש. ב״ח מ״א סק״י. וכתב שם המ״א על טעם הר״ן הנ״ז דבזה״ז דאין דרך למלוח ע״ג עור אסור למלוח ע״ג ביו״ט. אמנם הא״ר או׳ ט׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דהטור וריא״ז שכתבו טעם אחר משמע דלא ס״ל טעמא דאין דרך והר״ן יחידאה הוא וגם יש לחלק בין אין דרך ובין מחמת איסור ועוד כיון דבחול אין דרך לא מיחזי כמעבר כ״כ עכ״ל וכ״כ הר״ז בקו״א או׳ ג׳ לחלק בין הא דעור לטעם הר״ן יעו״ש וכ״מ מדברי האחרונים בסעי׳ ג׳ שכתבו כדברי הש״ע דלא ס״ל לחלק בעור בין זה״ז לזמן אחר:

לו לו) [סעיף ה׳] עלי שהוא דף עב וכו׳ פי׳ אף דעביד חריצין כל שהוא לצורך אכילה ביו״ט שרי וכן מוכח בגמ׳ ממ״ש גבי תברא דגרמי (עיין לקמן או׳ מ׳) ולפ״ז מותר לחתוך טאייארי נא״ס ביו״ט אף שעושה חריצין בדף שחותך עליו. ב״ד סי׳ רצ״ט, ברכ״י או׳ ב׳:

לז לז) שם. אלא שמלאכתו לאיסור וכו׳ ונראה דאפי׳ כלי המוקצה מחמת חסרון כיס מותר לטלטלו לקצב עליו משום שמחת יו״ט. מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״ג. מקרא קודש סי׳ כ״ו בליקוטי רימ״א או׳ י״א. מיהו החמ״מ בחי׳ או׳ ז׳ כתב דלהרמב״ם נראה דעתו לאסור במוקצה מחמת חסרון כיס יעו״ש. וע״כ נראה דלכתחלה יש להחמיר היכא דאפשר באחר. ואיזה נקרא מוקצה מחמת חסרון כיס עיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לח לח) שם. לכתוש בו הריפות. פי׳ חטים והוי מלאכתו לאיסור בשבת. ט״ז סק״ו. ועיין לקמן סי׳ תק״ד סעי׳ ג׳ ודוק:

לט טל) שם. ולאחר שקיצב עליו אסור וכו׳ דאתעביד ליה צורך יו״ט. רש״י ביצה י״א ע״א. ב״י. לבוש:

מ מ) שם. ולאחר שקיצב עליו אסור וכו אבל תברא דגרמי דהיינו דף עב וכבד ועשוי לקצב עליו בשר אפי׳ לאחר שקיצב עליו מותר לטלטלו דאין בו מוקצה לגמרי. הג״א פ״ק דביצה. יש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ט. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ ט״ז שם. פר״ח. א״ר או׳ י״ב. שו״ג או׳ י״א. מש״ז או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ה׳ ומשמע אף מחמה לצל מותר לטלטלו. וכ״כ א״ר שם. מש״ז שם. חמ״מ שם. מ״ב או׳ כ״א:

מא מא) שם. אסור לטלטלו מחמה לצל (הגה) אבל לצורך גופו ומקומו שרי. זהו דעת הרי״ף שהביא הטור וב״י אלא שכתב הטור ולר״י אפי׳ לצורך גופו ולצורך מקומו נמי אסור ולזה הסכים אבי הרא״ש ז״ל עכ״ל. וכ״ה דעת רש״ל ביש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ט. וכ״כ הט״ז סק״ו. וכ״ה דעת הפר״ח. אבל דעת מרן ומור״ם ז״ל הוי דינו כמו שאר כלי של איסור דלצורך גופו ומקומו שרי כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח יעו״ש. וכ״פ בעה״ק לרשב״א דף מ״ב. וכ״פ הלבוש. מ״א ס״ק י״ב. שו״ג או׳ י״א. א״ר או׳ י״ב. ר״ז או׳ י״ב. מק״ק סי׳ כ״ו או׳ ח׳ מ״ב או׳ כ״א:

מב מב) שם. אסור לטלטלו מחמה לצל. או כדי שלא יגנב. וכמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ג׳ וכ״כ א״ר או׳ י״א מ״ב או׳ ך׳:

מג מג) שם הגה. אבל לצורך גופו וכו׳ מטלטלין שופר להשקתו ופנקס ומראה לכסות בו כלים. א״ר או י״ב ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ד׳ בהגה ולקמן ססי׳ תקפ״ח ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תק

א א) [סעיף א׳] אין קונין בשר בפיסוק דמים וכו׳ שזהו דרך מקח וממכר ומקח וממכר אסור בשבת וביו״ט. רש״י ביצה כ״ז ע״ב. לבוש:

ב ב) שם. אין קונין בשר בפיסוק דמים וכו׳ ואפי׳ בבהמה שכבר פסקו דמיה מעיו״ט אפ״ה אסור להזכיר שם פיסוק דמים. עו״ש או׳ א׳:

ג ג) וחבורה שרוצין ליקח בהמה שלימה מהטבח אין פוסקין לו דמים עליה אלא הטבח מביא ב׳ בהמות שוות ואומר להם ראו שזו כזו והם לוקחים א׳ מהם ושוחטים ומחלקים ביניהם בלא הטלת גורל כמ״ש בסי׳ שכ״ב יעו״ש ולאחר יו״ט יודעים כמה דמי השנים וכל אחד ואחד נותן דמי חלקו ולא

יאמרו הלוקחים לטבח מה שאתה נוטל למחר בעד זו אני נותן לך בעד זו שנשחוט היום מפני שזהו סכום מקח שאסור להזכיר ביו״ט. ר״ז או׳ א׳.

ד ד) ולא יאמר אדם להלוקחין הריני שותף עמכם בסלע דהיינו שאטול עמכם חלק בשר ששוה סלע מפני שאסור להזכיר סכום דמים ביו״ט אלא אומר להם הריני שותף עמכם לשליש הבשר או לרביע דאז אינו ניכר ונראה כמקח וממכר אלא כשותפות. ר״ז או׳ ב׳:

ה ה) וכתב הרשב״א בעה״ק בבי״מ שער ב׳ או׳ ד׳ ויראה שאין נמנין אף מנין בני אדם על הבהמה לכתחלה לומר נמנה ה׳ על בהמה זו שזה כמעשה חול אבל נמנו עליה מעיו״ט יכולין להוסיף למחר ולמנות עליהם עוד ה׳ אחרים והב״ד הפר״ח וכתב ונראה שהוציא זה מן הירושלמי אבל בש״ס דילן משמע דבלא פסיקת דמים לימנות עליה חבורא א׳ אין בכך כלום אלא שכתב ואעפ״י שכן נראה עיקר המחמיר תע״ב יעו״ש. ועיין לקמן או׳ יו״ד:

ו ו) שם. וכן לא יאמר לו הריני שותף וכו׳ ר״ל אעפ״י שאינו קונה ממנו אלא משתתף עמו בגוף הבהמה אפ״ה אסור כיון שמזכיר שם דמים. מ״ב או׳ ב׳:

ז ז) שם. אלא מחלק להם שלישיות וכו׳ ודוקא בלא גורל כגון שהם מוותרים זה לזה ואין מקפידים אם יקח חבירו מנה יפה אבל אם מקפידים וצריכין גורל אסור. שה״ל. ועיין מ״ש ססי׳ שכ״ב בשם התו׳ דבני חבורה המקפידים אפי׳ בלא גורל אסורים לחלוק דגזרינן שיבואו לידי מדה ומשקל ומנין אבל שכנים שאינם חברים אפי׳ מקפידים מותרים לחלוק בלא גורל יעו״ש, מ״א סק״א. ח״א כלל ף׳ או א׳ ועיין בדברינו לשם או׳ כ״ח ולקמן סי׳ תקי״ז סעי׳ ג׳ בהגה:

ח ח) ואפי׳ להשליך הסכין ואיזה צד יפנה החידוד יהיה שלי או שלך אסור כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ב או׳ ל״ז יעו״ש, וכ״כ א״ר בסי׳ זה או׳ ב׳ א״א או׳ א׳ מחה״ש סק״א. אלא שהמחה״ש כתבו באופן אחר דהיינו שמניחים סכין בין שני החלקים ושואלים לאחר שלא ראה היאך הונח הסכין שיאמר למי יהיה שייך החלק המונח לצד חידוד הסכין ומי יקח חלק האחר וכדברי האומר יקום גם זה מיקרי גורל ואסור עכ״ד. ועיין עוד מזה לעיל סי׳ שכ״ב סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ט ט) שם. או רביעיות וכו׳ והיה לעשרים או לשלושים חלקים כגון שהיא בהמה גדולה ורוצים לחלקה לעשרים או שלושים בני אדם שיעשו כל החלקים שיום זה כנגד זה ובמוצאי יו״ט יפרעו כולם דמי הבהמה כפי מספר החלקים:

י י) שם. ומביא שתי בהמות וכו׳ וה״ה שיוכל לילך לטבח ישראל או כותי ולומר לו תן לי רגל או חצי וכיוצא בזה בלא זכירת מקח וממכר ופיסוק דמים ולמחר פורע לו המעות כמו שיוכל. תניא. ונראה ממתני׳ דף כ״ה דלכתחלה עדיף לפסוק דמים מעיו״ט וכ״מ בשה״ל ותניא ועה״ק ולא כב״ח. א״ר או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ ה׳:

יא יא) שם. ויאמר זו כזו וכו׳ אבל אסור שיאמר לו מה שאתה נוטל בעד זו למחר אתן לך בעד זו דהוי סכום מקח, שה״ל. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ד׳ חמ״מ או׳ א׳ מק״ק סי׳ כ״ו או׳ א׳ מ״ב או׳ ו׳:

יב יב) שם הגה. וי״א דוקא ישראל לגבי ישראל וכו׳ פי׳ הא דמותר להביא שתי בהמות ויאמר זו כזו דוקא ישראל מישראל וכו׳ כ״כ בד״מ או׳ א׳ וכ״כ מ״א סק״ג פי׳ שישראל אסור לומר לעכו״ם הריני עמך למחצה לשליש ולרביע וכתב הטעם משום דאין רגיל להשתתף עם העכו״ם ומיחזי טפי כמקח וממכר, וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ ובתפארת שמואל על הרא״ש פ׳ א״צ או׳ יו״ד כתב הטעם משום דלגבי נכרי אפי׳ הישראל אומר כך מ״מ הנכרי זוכר פיסוק דמים ואין יכולת ביד הישראל למחות בו והוי כמקח וממכר עכ״ל. והלבוש כתב דדוקא בבשר כשר יכול למכור לישראל שכיון שיש לו קונים ישראל לא רצו להתיר משא ומתן עם הגוי דדמיא טפי לעובדא משא ומתן של חול אבל במקומות שאין שם מנקרי ישראלים לנקר האחוריים יכולין ליתן בכה״ג האחוריים לגוי בלא פיסוק דמים מטעם דלעיל שהתירו סופן משום תחלתן שלא יבואו לממנע משמחת יו״ט ולא ירצו לשחוט בהמות ליו״ט עכ״ל והב״ד לעיל בסי׳ תצ״ז יעו״ש. ונ״מ דלדעת הלבוש שכתב דדוקא בבשר כשר וכו׳ אבל לומר לגוי הריני עמך למחצה לשליש ולרביע שרי ולטעם המ״א אסור. ועיין באו׳ שאח״ז:

יג יג) שם בהגה. ויש אומרים דוקא ישראל לגבי ישראל וכו׳ כן דקדק הג״א מדתני׳ אומר אדם לחבירו וכו׳ למעט גוי יעו״ש אבל התו׳ בסוכה ט״ל ע״א בד״ה הלוקח והגמ״ר דקדושין הוכיחו דחבירו אפי׳ ע״ה וגוי ועו״ש. ער״ה או׳ א׳ וכ״כ מ״א שם בשם תו׳ שבת ק״ן ע״א אלא שהניח בצ״ע יעו״ש. וכ״כ הפר״ח על דברי הג״א הנז׳ דלא ידע מה חילוק יש בין ישראל לעכו״ם לדין זה ולכן סיים שהמקיל לא הפסיד יעו״ש. וכ״ה דעת הא״ר או׳ ה׳ והר״ז או׳ ג׳ כתב וטוב להחמיר כסברא הראשונה. ונראה דה״ד אם אפשר להיות ע״י טבח ישראל אבל אם א״א ויש מניעת שמחת יו״ט יש לסמוך על המתירים ובלבד שיזהר שלא יזכיר סכים דמים:

יד יד) שם בהגה. אבל ישראל עם גוי אפי׳ בכה״ג אסור. בד״א בדבר שאין שיעור מקחו ידוע כגון בשר שאין כל הבהמות שוות אבל דבר ששיעור מקחו ידוע כגון ביצים ואגוזים מותר ליקח מן הגוי אם אינו מזכיר לו סכום דמים וכמ״ש לעיל סי׳ שכ״ג סעי׳ ד׳ ולקמן סי׳ תקי״ז סעי׳ א׳ יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

טו טו) [סעיף ב׳] אסור לשקול בשר וכו׳ וכ״ז אסור משום שהוא עובדא דחול. לבוש. ר״ז או׳ ה׳:

טז טז) שם. אסור לשקול בשר וכו׳ ואפ׳ אינו מדקדק רק פיחת מעט או מוסיף מעט אסור. מ״א סק״ד א״ר או׳ ז׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל ף׳ או׳ א׳ מק״ק סי׳ כ״ו או ג׳ מ״ב או׳ ח׳:

יז טוב) שם. אסור לשקול בשר וכו׳ ואפי׳ אינו שוקל במשקל אלא בדבר אחר בכלי או בקופין שיודע משקלו אפ״ה אסור. עו״ש או׳ ב׳. ובברטנורא פ״ג וביש״ש מוכח דאף שאינו יודע משקלו אלא שלמחר יראה כמה שוקל נמי אסור. א״ר שם. א״א או׳ ד׳ מ״ב שם:

יח חי) שם. אפו׳ בביתו וכו׳ בטור כתב בשם הרשב״א לכאורה נראה דלישקול בביתו לידע כמה יבשל מותר אלא שכתב לגבי מדידת קמח (לקמן רס״י תק״ו) משמע דאפי׳ בביתו נמי אסור וכ״כ להוכיח בב״י יעו״ש וע״כ פסק בש״ע לאסור וכ״פ הלבוש. וכ״פ הי״ש פ׳ א״צ סי׳ ח״י. ומיהו דעת הט״ז סק״א להקל יעו״ש. אבל הפר״ח הסכים כפסק הש״ע. והא״ר או ח׳ כתב דגם הרשב״א מסקנתו לאסור וכתב שכ״ה בהדיא בעבה״ק להרשב״א דף מ׳ (בבי״מ שער ב׳ או׳ ד) יעו״ש וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ וכ״פ החמ״מ או ב׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל ף׳ או א׳ מק״ק שם. בן א״ח פ׳ במדבר או׳ י״ב:

יט יט) שם. ואפי׳ ליתנו בכף מאזנים וכו׳ ר״ל ובכף השני מונח משקלות. רי״ו מ״ב או׳ ט׳:

כ ך) שם. ואפי׳ ליתנו בכף מאזנים וכו׳ ואפי׳ לתת שום חפץ בכף מאזנים או לכסות בהם כלי אסור. הרמב״ם בפי׳ המשנה. וטעמו כתב הפר״ח משום דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס שדרך ליחד מקום למאזנים עכ״ל מיהו בחיבורו פ״ד לא כתב זה לאסור לכסות בהם כלי ומשמע דהוי דינו כשאר כלי של איסור דלצורך גופו ומקומו שרי כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש, וכ״כ א״ר או׳ ט׳ על דברי הש״ע הנז׳ משמע דמותר לכסות בו כלי דאין איסור אלא להניח בתוכו דנראה כמשקל וכתב שכ״מ מהגמ׳ וכל הפו׳ ותמה על מ״ש הרמב״ם בפי׳ המשנה יעו״ש וכ״כ המש״ז או׳ א׳ אלא שכתב דה״ד במאזנים של בשר וכדומה הא מאזנים של בשם וכדומה די״ל מוקצה מחמת חסרון כיס ומייחד מקום אסור אף לכסות כלי יעו״ש:

כא כא) שם. אם היא תלויה במקום שרגילים לשקול בה. משמע הא אם תלויה במקום אחר שרי ליתן בתוכה לשמור מן העכברים. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד בשם רי״ו אבל בהרמב״ם פ״ד משמע דכל שהיא תלוים אסור יעו״ש:

כב כב) שם. ואפי׳ לשקול מנה וכו׳ או במום כגון שיש לו שנתות וסימנים בכלי ונותנים בו מים והסימנים מודיעים אותו כמה המים עולים למעלה בשביל ליטרא בשר שכבר שיערו לכך אסור. ביצה כ״ח ע״א ופירש״י שם. וכתבו הרמב״ם פ״ד והטור. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ והפר״ח ותמהו על הש״ע שהשמיטו יעו״ש. (ועיין מאמ״ר או׳ ג׳ שמיישב קצת) וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ח׳ מק״ק סי׳ כ״ו או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ג. ואפי׳ פוחת מעט או מוסיף מעט אסור. חמ״מ שם. ר״ז שם. מק״ק שם מ״ב שם:

כג כג) ואפי׳ הדיוט אסור לשקול במים. כ״כ בספר צד״ל והגם דבש״ס תני אומן כתב העו״ש שם דהרי״ף והרא״ש והטור כתבו סתמא דאסור לשקול במים ומשמע דלכל אדם אסור אפי׳ אינו אומן. וכ״כ א״ר או׳ ט״ו וכתב וכן מסתבר דכיון שיש סימן א״כ כל מי שיודע הסי׳ הוי אומן משמע דלכל אדם אסור:

כד כד) שם. ואפי׳ לשקול מנה וכו׳ דהיינו כשיודע המשקל מנה אחת אינו רשאי לשקול כנגדה ומשמע כשאינו מכוין למשקל אלא שדעתו להשוות המצות אפשר דמותר מיהו מההוא דפריך התם אי כרבנן הא אמרי אין משגיחין בכף מאזנים כל עיקר משמע דלרבנן דק״ל כוותייהו אף זה אסור וצ״ע. עו״ש או׳ ב׳ והב״ד א״ר או׳ י״א וכתב באמת מש״ס אין ראיה ומ״מ לדינא אין להקל וכ״מ קצת בעה״ק יעו״ש:

כה כה) שם. ומותר לשקול בידו וכו׳ משמע דוקא בכה״ג מותר אבל אם לוקח המשקל בידו אחת והבשר בידו האחרת ומכוין בידו המשקל אפי׳ אינו אומן אסור. וכ״מ מדברי הטור. וכן פירש הב״ח. עי״ש או׳ ב׳ מ״א סק״ד מיהו הא״ר או׳ י״ב כתב דברש״י ור״ן ושה״ל ותניא ורי״ו מבואר דמותר וע״כ דעתו להקל יעו״ש. אבל החמ״מ או׳ ב׳ סתם לאסור כדברי הב״ח והמ״א. וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל ף׳ או׳ א׳ מק״ק שם או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ב. בן א״ח פ׳ במדבר או׳ י״ב:

כו **כו) שם.** ומותר לשקול בידו וכו׳ ובני חבורה המקפידים זה ע״ז אפי׳ ביד אסור להם לשקול לפי שמדקדקים הרבה ואע״ג דשרי בטבח שאינו אומן כשאינו מקפיד. תו׳ במציעא דף ע״ה יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳ ועי׳ לעיל או׳ ז׳:

כז **כז) שם.** וטבח אומן וכו׳ פי׳ שיודע לכוין לשער בצמצום אסור. ומשמע ביש״ש פא״צ סי׳ ח״י דוקא למכיר אסור אבל בביתו מותר. מ״א סק״ה. מיהו דעת הא״ר או׳ י״ג לאסור אף בביתו יעו״ש. אבל החמ״מ או׳ ב׳ כתב כדברי מ״א. וכ״כ הר״ז או ו׳ ח״א שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ י״ג, בן א״ח שם:

כח **כח) שם.** חותך כדרכו וכו׳ ומותר לומר תן לי ליטרא בשר דאינו מכוין למשקל אלא לומר לו כמה צריך כמ״ש סי׳ שכ״ג גבי מדה. מ״א סק״ו. חמ״מ שם. ר״ז או׳ יו״ד ח״א שם. מק״ק שם או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ד. ועיין לעיל סי׳ שכ״ג או׳ ל״א:

כט **כט) ובמקום** שיש קצב נכרי ולא רצה למכור בעיו״ט לפי שהיה חג שלהם רק למחרתו בי״ט יפה הורה המורה שמותר לקנות ממנו ולומר לו סכום המשקל שהוא צריך שהרי אף לישראל מותר לומר תן לי ליטרא והוא מכוין דרך חתיכתו לחתוך בו וא״כ מאי איכפת ליה שהנכרי שוקל ממש ואפי׳ כשהוא פסיק רישא לא איכפת לן כ״כ באמירה לעכו״ם כמבואר בסי׳ רנ״ג במ״א ס״ק מ״א וגם אין כאן חילול השם שהרי גם הם קונים מה שצריך להם לצורך חגם ומ״מ משום זלזול יו״ט אין לישא הבשר בפרהסיא ויכסו אותם בנשאם ברחוב. נוב״י מה״ת סי׳ צ״ה יעו״ש. שע״ת או׳ ו׳.

ל **ל) וגם** ע״י גוי אסור לשקול דכל דבר שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו שו״ג או׳ ט׳ בן א״ח פ׳ במדבר או׳ י״ב. ועיין לעיל סי׳ תצ״ה או׳ ב׳:

לא **לא) וכתב** בן א״ח שם דבעירם הקצבים הם שותפים עם הגוים בבשר וכשמוכר ישראל ישב הגוי אצלו ויכתוב שמות הלוקחים ומשקל הבשר ושוקל הבשר שלוקחים דמאחר דהגוי הוא שוקל וכותב להנאת עצמו ואדעתא דנפשיה קעביד ושרי. אך בימים אלו רוב מוכרי הבשר אין להם שותפים גוים ומביאים גוים בשכירות למכור וגם לכתוב וזה איסור דבשלמא מצד המשקל יש למצוא להם היתר דהוי שבות דשבות במקום מצוה שהוא שמחת יו״ט אבל בכתיבה הא איכא דס״ל אפי׳ כתיבה של גוים אסורה מה״ת ואין להתיר שבות באיסור תורה אפי׳ במקום מצוה לכן התקנה לזה הוא שיאמר הישראל לגוי מעיו״ט עמוד ושמור לי בדעתך שמות הלוקחין ומשקל הבשר שלוקחין ביו״ט ואני אתן לך על כל ליטרא כו״כ וכיון שמושכר הגוי על זאת הנה אם יבוא לכתוב כדי לשמור שמות הלוקחין וסך המשקל כדי שלא ישכח אחד מהם הנה הוא אדעתא דנפשיה קעביד כי אין הישראל שוכרו לכתוב אלא לשמור את שמות הלוקחין עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ ש״ו או׳ פ״ה ;

לב **לב) ומ״מ.** טוב שלא יאמר לגוי שקול לי ליטרא בשר אלא יאמר תן לי. בן א״ח שם או׳ י״ג. ועיין א״ר או׳ י״ד שכ״נ בשם לחם משנה יעו״ש. ועיין שו״ג או׳ ט׳:

לג **לג) [סעיף ג׳] אין נוקבין נקב בבשר בסכין וכו׳** אבל ביד מותר. לנקוב באצבעו דלאו דרך חול הוא אבל בסכין דרך חול הוא כשמוכר בשר עושה בו בית יד ונותנו ללוקח להוליכו לביתו וביו״ט צריך לשנות לעשות היכר שאין מקח וממכר מותר בו. רש״י ביצה כ״ח ע״א. וא״כ מותר לנקוב בסכין חתיכת אפיקומן בפסח לתלותו דלא שייך מקח וממכר ודלא כיש מחמירין. מ״א סק״ז ומחה״ש. מק״ק סי׳ כ״ו או׳ ז׳ מ״ב או׳ ט״ו. ומ״מ לעשות נקב באפיקומן בסיכין עיגול או משולש כמגן דוד בכיון נראה דאסיר וכ״ש לעשות ציורין דמות כוכב ואדם וכדומה באוכלין פשיטא מדרבנן אסור. א״א או׳ ז׳ מ״ב שם. נז״י סי׳ ל״ו או׳ ח״י. ועיין לעיל סי׳ תע״ז או׳ ו׳:

לד **לד) שם.** אין נוקבין נקב בבשר וכו׳ מלשון זה משמע דאפי׳ בעה״ב לעצמו אין לעשות נקב בבשר בסכין כדי שיוכל לתלותו בו. וכ״כ מ״ב או׳ ט״ו. אבל מלשון רש״י שכתבנו באו׳ הקודם משמע דוקא טבח אבל בעה״ב בביתו מותר בכל ענין. וכ״כ השו״ג או׳ י״א. חמ״מ אר ג׳ מ״ב שם:

לה **לה) שם** ואם לעשות בו סימן וכו׳ שלא יחליפהו הנושאו. רש״י שם. א״ר או׳ ט״ו:

לו **לו) שם.** ואם לעשות בו סימן וכו׳ כי הא דרבה בר רב הונא מחתך לה אתלת קרנתא. גמ׳ שם. ופרש״י כשהיה משלח הבשר לביתו היה רגיל לעשות כל חתיכה בעלת שלוש קרנות וכבר היו מכירין אנשי ביתו שזה היה סי׳ שלו עכ״ל:

לז **לז) שם.** ואם לעשות בו סימן וכו׳ אבל אין לכתוב לסמן הבשר ביו״ט. דרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ עו״ש או׳ ג׳ א״ר או׳ ט״ו. וכ״כ המאירי. מיהו בתשו׳ שבו״י ח״ב סי׳ כ״ו כתב דבמקום ששוחטין אצל עכו״ם ומנהג השוחט לרשום על הבשר אותיות בסכין דהיינו יום השחיטה וכה״ג יש להתיר לעשות כן ביו״ט שלא נמנעם משמחת יו״ט ומ״מ אם אפשר לשנות שלא יהא כעובדין דחול שפיר דמי יעו״ש והב״ד י״א

בהגה"ט. וכ"כ הכר"ש בסי' זה והביאו הרו"ח. וכ"כ בשו"ת מהרי"א סי' קס"ט והב"ד מק"ק סי' מ"ג בליקוטי רימ"א או' כ"ג יעו"ש, ויש לעשות ביד שמאל שהכותב ביד שמאל פטור כמ"ש לעיל סי' ש"מ או' ד"ן יעו"ש.

לח לח) ובמקום שיש להם חותם לחתום הבשר שלא יתחלף שכתוב בו שם היום וכדומה יש לסדר החותם מעיו"ט וביו"ט יתן החותם לעכו"ם לחתום והישראל יעמוד עליו בשעת החתימה שלא יזייף ותיכף אחר החתימה יקח ממנו החותם:

לט טל) [סעיף ד'] מולגין הראש והרגלים. ברותחין כדי להסיר השיער. טור. וכן פירש ר"ח והר"ן. וכ"כ הלבוש. והיינו אחר מליחה כמ"ש ביו"ד סי' ס"ח סעי' יו"ד יעו"ש:

מ מ) שם. מולגין הראש והרגלים. ומיירי כשרוצה לאכול העור דאו לאו הכי טרחא שלא לצורך הוא. עו"ש או ד' והב"ד א"ר או' ט"ז וכתב עליו ואינו נכון ור"ל דאין מן הסברא למנוע אוכל נפש משום טורח וכמ"ש לעיל סי' תצ"ט או' ד' יעו"ש וא"כ לפי דבריו אם נוח לו במליגה יותר מהפשטה אעפ"י שאין רוצה לאכול העור שרי למלוג:

מא מא) שם. ומהבהבין אותם באור. וה"ה שמותר לטומנו ברמץ. מ"א ס"ק ט'. א"ר או' י"ז. חמ"מ או' ד' ר"ז או' י"ב. מק"ק סי' כ"ה או' ו' מ"ב או' י"ט. ועיין ביו"ד סי' ס"ח סעי' ג' וסעי' ה' ומשם ואילך מדיני ההבהוב והטמנה ברמץ יעו"ש:

מב מב) שם. ומהבהבין אותם באור. שכל אלו הם מלאכות שלצורך אכילה. ר"ז שם. ופשוט דלדעת המחמירין לעיל בסי' תצ"ה דאף באוכל נפש גופא אם אפשר לו לעשות מעיו"ט אסור ביו"ט מיירי כאן כשבא היה לו פנאי למולגו מעיו"ט (דידוע שאינו מתקלקל אם היה מולגו מעיו"ט) או דמיירי ששחטו ביו"ט גופא. מ"ב או' ח"י;

מג מג) שם. אבל אין טופלין אותם בסיד וכו' כדי להסיר השער. רש"י ביצה ל"ד ע"א. ועיין עוד מזה לעיל סי' תצ"ט סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

מד מד) [סעיף ה'] מותר למלוח כמה חתיכות וכו' דחד טרחא לכולהו. רש"י ביצה י"א ע"ב. וכ"כ הר"ן. לבוש. והרא"ש שם כתב הטעם משום דאין עיבוד באוכלין הקילו במליחת בשר והגם שצריך להפך כל חתיכה וחתיכה ולמולחה מצד השני יעו"ש. והב"ד ב"י:

מה מה) שם. מותר למלוח כמה חתיכות וכו' והא דהקילו למלוח טפי ממאי דבעי לבשל ליו"ט היינו משום דאיכא תועלת במליחה ומשום פסידא התירו כדי שלא יסריח הבשר. מאמ"ר או' ד' ר"ז או' י"ג. ח"א כלל צ"א או' ד' מק"ק סי' כ"ה או' ב' מ"ב או' כ"ב:

מו מו) שם. בבת אחת. כגון שיש כאן שלוש חתיכות יניחם זו אצל זו ויקח מלח מלא חפניו כדי שיעור מליחה של כל החתיכות וזורה עליהם בבת אחת. מאירי בפי' א' וכ"מ מדברי הרא"ש הנז' מ"ב או' כ"א. וכן יעשה כשמולח מצד השני כדי למעט בטרחא:

מז מז) ואיתא שם בגמ' רב אדא בר אהבה מערים ומלח גרמא גרמא. ופירש"י מערים לאחר שמלח זו לאכלה היום אומר חברתה ערבה עלי לאכלה היום וחוזר ומולחה עכ"ל וכן פירש הר"ן ור"ח שם. ודברי הגמ' הנז' הביאה הרי"ף והרא"ש אבל לא הרמב"ם והטור. וטעם הרמב"ם שלא הביא הא דרב אדא כתב המ"מ שם פ"א דין יו"ד אפשר שהוא סבור שהן חולקין ששמואל לא התיר אלא בבת אחת ורב אדא התיר בזו אחר זו וק"ל כשמואל יעו"ש ומיהו מ"ש שם המ"מ והרשב"א ז"ל פסק כרב אדא וכו' עיין בתשו' הרשב"א סי' תרפ"א שכתב דרב אדא לא שרי בהדיא כיון דאפשר דרך הערמה וא"כ משמע דרב אדא מחמיר יותר משמואל יעו"ש. ורי"ו בנ"ד ח"ב פסק כהא דשמואל וגם דרב אדא. והב"ד ב"י וכתב ונראה שהוא מפרש דרב אדא להוסיף על דברי שמואל בא ולומר דאפי' במערים שרי והמ"ש המ"מ אלא שרי"ו פסק כרב אדא יעו"ש. ודעת הש"ע שלא העתיק הא דרב אדא משמע דס"ל כדעת הרמב"ם והטור וכי"ו שפירש דבריהם בב"י דלא שרו אלא בבת אחת יעו"ש. וכ"כ השו"ג או' י"ד דדעת הש"ע כהרמב"ם והטור דלא שרו אלא בבת אחת. וכ"כ החמ"מ בחי' או' א' וכ"כ הנה"ש או' ב' וכתב שם השו"ג וא"כ לדידן דקבלנו הוראותיו הכי נקטינן דדוקא למולחם כולם בבת אחת שרי אבל להערים ולמלוח אחת לאחת אסור יעו"ש. ומ"ש הט"ז סק"ב דגם דעת הרמב"ם והטור כרב אדא והביא ראיה ממ"ש לעיל סי' תצ"ט דמותר למלוח בשר ע"ג העור וכו' כבר השיגו עליו י"א והנה"ש והחמ"מ ובית מאיר יעו"ש. ושאר האחרונים זה אומר בכה וזה אומר בכה כמ"ש לקמן או' מ"ט. אמנם הלבוש פסק הא דשמואל וגם הא דרב אדא כדברי הרי"ף והרא"ש ורי"ו. וכ"פ הישו"ש פ"ק דביצה סי' ל"ב יעו"ש. וכ"כ העט"ז. וכן הסכים הפר"ח. ר"ז או' י"ד. ח"א כלל צ"א או' ד' מק"ק סי' כ"ה או' ב' וכתב שם השו"ג אי איכא למיחש שמא יסריח הבשר אם מניחה לערב אפי' רבינו (בעל הש"ע) יודה דמולח בזו אחר זו דאיסורא זה קלישא מאד ויש הרבה מרבוותא שסוברין כן וכ"ש אם מבשל כולם בו ביום דשרי אפי' א"צ לכולם אלא לאחת כדלקמן סי' תק"ג עכ"ל ונראה דכן יש להורות דבמקום פסידא שלא יסריח יש לסמוך על המתירין כיון די"א דגם דעת הש"ע כן כמ"ש באו' שאח"ז:

מח מח) שם. הגה וי״א דלא שרי להערים וכו׳ והגם דבדברי הש״ע לא נזכר הערמה מ״מ י״ל כיון שמותר למלוח הרבה חתיכות אעפ״י שא״צ אלא אחת מיקרי ג״כ קצת הערמה וע״ז קאמר וי״א דלא שרי להערים וכו׳ והמ״א סק״י כתב דס״ל למור״ם ז״ל אע״ג דחד טרחא הוא אם בא למלוח הרבה חתיכות אחר אכילה ולומר אוכל ממנה כזית אסור כמ״ש סי׳ תק״ג יעו״ש. והסכים לדבריו הנה״ש או׳ ב׳ והעו״ש או׳ ה׳ כתב דיש חסרון בדברי הש״ע וכצ״ל ומותר להערים ולמלוח בזה אחר זה וכו׳ וע״ז קאי הרב בהגה ואמר די״א דלא שרי להערים וכו׳ וכ״כ באה״ג והפר״ח דדברי מור״ם ז״ל ארב אדא קאי ואעפ״י שלא הוזכרה בש״ע ס״ל דאף דעת הש״ע לפסוק כן יעו״ש. והא״ר או׳ ח״י כתב שרמ״א השיג בשכלו לדעת הש״ע כ״ש בהערמה לכך כתב עלה וי״א דלא שרי להערים וכו׳ וכ״כ בגדי ישע על הט״ז סק״ב יעו״ש. נמצא דבפי׳ דברי מרן ומור״ם ז״ל זה אומר בכה וזה אומר בכה ולענין הלכה פסקו האחרונים כדברי מור״ם ז״ל דלא שרי להערים רק קודם אכילת שחרית. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ ט״ו. ח״א כלל צ״א או׳ ד׳ מק״ק סי׳ כ״ה או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ תצ״ט או׳ טו״ב:

מט מט) שם בהגה. רק קודם אכילת שחרית, או שרוצה לאכול עוד היום. ח״א שם. ופשיטא בליל יו״ט. חמ״מ שם:

נ נ) שם בהגה, רק קודם אכילת שחרית. והב״ח כתב דאם שחט ביו״ט מותר להערים אפי׳ אחר אכילה אבל בנשחט מעיו״ט אפי׳ קודם אכילה אסור להערים אלא רק בבת אחת שרי יעו״ש והב״ד מ״א סק״י אבל הפר״ח הסכים דלאחר אכילה אסור אפי׳ בנשחט ביו״ט יעו״ש. וכן הסכים הנה״ש או׳ ג׳ דלא כהב״ח יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ י״ד.

נא נא) שם בהגה. רק קודם אכילת שחרית. אבל לאחר סעודת שחרית אסור למלוח בשר כדי שלא יסריח ואפי׳ רוצה לבשל ולאכול חתיכה ממנו ומולח זה החתיכה עם שאר החתיכות ביחד אעפ״י כן אסור למלוח שאר החתיכות דכיון שא״צ לאכול זו החתיכה ואינו איכלה אלא כדי להתיר לו מליחת שאר החתיכות הרי זה הערמה. ר״ז או׳ ט״ו. מק״ק שם. מ״ב או׳ כ״ד:

נב נב) שם בהגה. רק קודם אכילת שחרית. ובמקום שיש ודאי הפסד שיסריח מותר להערים ולמלוח אפי׳ אחר אכילה כמו שהתירו במסוכנת בסי׳ תצ״ח סעי׳ ו׳ ודוקא כשנשחט ביו״ט. מ״א ס״ק י״א. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ט״ז. ח״א שם. מק״ק שם:

נג נג) שם בהגה, רק קודם אכילת שחרית. ואפי׳ קודם סעודת שחרית אינו רשאי למלוח הבשר שאינו רוצה לאכלו ביו״ט אלא מליחה שהיא כדי להוציא את הדם אבל לאחר שנמלח הבשר מליחה זו אסור לו לחזור ולמלחו פעם ב׳ כדי שלא יסריח אפי׳ אם מולחו ביחד עם הבשר שרוצה לאכלו ביו״ט דכיון שהבשר שרוצה לאכלו היום א״צ למליחה זו השניה שהרי יבשלנו מיד וא״כ אינו טורח אלא בשביל הבשר שאינו רוצה לאכלו ביו״ט. אלא כיצד יעשה שלא יסריח אחר שמלחו להוציא את דמו לא ידיחנו מיד אלא ישהנו במלחו עד קרוב לי״ב שעות כמ״ש ביו״ד סי׳ ע׳ סעי׳ ה׳ ואח״כ ידיחנו ובליל יו״ט ב׳ יכול לחזור ולמלחו ע״י שיערים על כל חתיכה לומר מזו אוכל למחר אבל ביו״ט ב׳ בשחרית אסור למלוח ע״י הערמה זו שהרי הבשר שרוצה לאכול יבשלנו מיד וא״צ מליחה. ר״ז או׳ י״ז, והוא מדברי מ״א שם. וכ״כ מק״ק שם או׳ ג׳ ועיין במחה״ש שכתב דאם כבר נמלח להוציא דמו והודח בעיו״ט ולא נמלח שנית מעיו״ט אזי אסור למלוח שנית ביו״ט אפי׳ בליל יו״ט לצורך סעודת שחרית דהא כשמולחו להוציא דמו מעיו״ט היה עדיף טפי אם היה נמלח שנית מעיו״ט אחר שנמלח והודח להוציא דמו יעו״ש. והביאו המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ג׳:

נד דנ) שם בהגה. ומותר למלוח הבשר ביו״ט וכו׳ להוציא את דמו דאם היה מדיחו ומלחו מעיו״ט להוציא דמו היה צריך אחר הדחה שניה למולחו דאח״כ מתקלקל כשעומד בלא מלח והוא טוב יותר כשהבשר תולה כך באויר בלי הדחה ומליחה ולכן מותר למולחו ביו״ט. מ״א ס״ק י״א ר״ז או׳ י״ג. מק״ק שם או׳ א׳ מ״ב או׳ כ״ה, ועיין באו׳ שאח״ז:

נה הנ) שם בהגה. אעפ״י שהיה אפשר למולחו מעיו״ט. והטעם כתב שם בתה״ד סי׳ ף׳ מפני שהדבר ידוע שהבשר השוהה במלח מפיג טעמו יעו״ש. והב״ד ב״י. וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״ג. מ״א שם. מיהו הישׁ״ש פ״ק דביצה סי׳ ל״ב חלק על דברי התה״ד הנ״ז וכתב דאם היה אפשר למולחו מעיו״ט אסור למולחו ביו״ט וכדברי המרדכי פ״ק דביצה בשם רבי׳ אפרים וכתב שכן המנהג יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ וכתב דהדין עמו. וכן העו״ש או׳ ו׳ והמ״א שם הב״ד הישׁ״ש הנז׳ אבל הלבוש פסק כדברי התה״ד ומור״ם ז״ל. וכ״כ א״ר או׳ י״ט על דברי מור״ם הנז׳ דכן הסכימו האחרונים. וכ״כ הר״ז שם. מק״ק שם. קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ כ״ב. ומ״מ היכא דאין מתקלקל הבשר במליחתו לכתחילה יש לחוש לדברי המרדכי ורש״ל ולמולחו מעיו״ט:

נו ונ) וכתב עו״ש התה״ד דבדגים יש חלוק דיש מינים דמתקלקלים אם שוהים במלח ואז מותר למולחם ביו״ט אף אם נתקרעו מעיו״ט ומינים דטפי מעלי כששוהין במלחם לא ימלחם ביו״ט אם נתקרעו בעיו״ט יעו״ש והב״ד ב״י. ט״ז שם. מ״א שם. וכתב שם הט״ז ומ״מ יכול לבשלם ולתת מלח

לתוך המחבת שמבשל אותם כיון שעיקר טעם האסור משום צד עיבוד וזה אין שייך בתבשיל שנותן המלח לתוך המים עכ״ל. מיהו הי״א בהגב״י כתב על דברי הט״ז הנז׳ דלאו מטעמא דעיבוד גרידא הוא דאסור אלא מטעם דכיון שהיה יכול להשהותו מעיו״ט אסור לעשותו ביו״ט וכיון שכן אפי׳ לתת מלח בתוך המים יהיה אסור עכ״ל. אבל הא״ר או׳ י״ט הסכים לדברי הט״ז. וכ״פ הר״ז או׳ כ״א. מק״ק שם או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ו:

נז זג) והיינו אם כבר נתקרעו מעיו״ט צריך גם למולחן מעיו״ט אבל אם לא נתקרעו א״צ לקורען מעיו״ט ולמולחן אלא יוכל להמתין בקריעתן ומליחתן עד יו״ט. מחה״ש ס״ק י״א:

נח חג) יו״ט שחל ביום ה׳ והקצבים הותירו בשר שחוטה מיום ד׳ עיו״ע שיום ג׳ שלה מעל״ע חל להיות בשבת ולפי מה שנת׳ ביו״ד סי׳ ס״ט סעי׳ י״ב וי״ג שצריך לשרות הבשר קודם שיעברו שלושת ימים מעל״ע ואם לא שרו אותה לא חזיא אלא לצלי מותר לשרות אותה במים ביו״ט ב׳ שהוא יום ו׳ כדי למוכרה ביום ראשון לבישול ובתנאי שיאכלו הקצבים חתיכה אחת קודם אכילה גם שימלאו המים מעיו״ט ומיהו בדיעבד יש להתיר אף המילוי המים ביו״ט ואף לאחר האכילה וכשר הדבר שיאכלו ממנה כזית דומיא דמסוכנת הנ״ל סי׳ תצ״ח סעי׳ ו׳ ומ״מ ראוי להניח השרייה ביו״ט ב׳ דהוי ודאי חול וכדלקמן סי׳ תקכ״ז יעו״ש. פר״ח ססי׳ זה מדעת עצמו ומתשו׳ פני משה ח״א סי׳ ב׳ יעו״ש. והסכים לדבריו השו״ג בסעי׳ זה והשיג על השכנה״ג שפקפק על תשו׳ פני משה הנז׳ בסוף הספר יעו״ש. ואם אפשר ע״י עכו״ם יותר טוב. מש״ז או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ ס״ג מ״ש עוד בזה. ועיין עוד מזה לעיל סי׳ ש״ח מאו׳ ר״א עד או׳ ר״ו יעו״ש:

נט טן) [סעיף ו׳] נוהגין לנקר הבשר ביו״ט וכו׳ ואפי׳ א״צ אלא למקצתם דדמיא להא דמערים ומלח גרמא גרמא. הג״א פ״ק דביצה בשם ריב״א. וכ״כ הרוקח סי׳ רצ״ז דמותר לנקר כל בהמה ביו״ט ולמולחה אעפ״י שא״צ אלא לחתיכה אחת כרב אדא בר אהבה. והב״ד ב״י. ומשמע הא דהתירו לנקר כל בהמה ביו״ט ולמולחה אעפ״י שא״צ אלא לחתיכה אחת ה״ד שחושש שמא יסריח הבשר וע״י הערמה וקודם אכילה כמ״ש בסעי׳ הקודם וכ״כ הפר״ח. וה״ד בנשחט ביו״ט אבל אם נשחט מעיו״ט אסור, אבל לנקר הבשר שרוצה לאכול ביו״ט שרי אפי׳ אם נשחט מעיו״ט. מ״א ס״ק י״ב. ר״ז או י״ט ח״א כלל צ״א או׳ ה׳ מק״ק סי׳ כ״ה או׳ ט׳ מ״ב או׳ כ״ז. והא דאסור לנקר בשר שנשחט מעיו״ט כשאינו רוצה לאכול ביו״ט אפי׳ ע״י הערמה וקודם אכילה היינו דוקא בהיה אפשר לנקרו קודם יו״ט. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם:

ס ס) שם הגה. וטוב לשנות קצת וכו׳ כמו בקופיץ או בקרדום. תה״ד סי׳ פ״ד. והב״ד ב״י. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. והטעם שצריך לשנות כתב שם התה״ד משום שהיה אפשר לנקר מעיו״ט דאין הניקור מפיג טעמו ואדרבה מסריח טפי יעו״ש והב״ד ב״י והאחרונים:

סא סא) שם הגה. וטוב לשנות קצת וכו׳ אבל האחוריים שצריכים ניקור גדול לחטט אחרי החלב והגידין ולקלוף בכמה מקומות אין נראה להתיר ע״י שינוי דלא מצי לנקר יפה דרשות מהרי״ל שם. והב״ד ד״מ או׳ ג׳ וכ״כ היש״ש פ״ק דביצה סי׳ ל״ב. אבל כשנשחט ביו״ט אפי׳ אחוריים שרי לנקר בלי שינוי כדי לאוכלם היום. יש״ש שם. שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ עו״ש או׳ ח׳ וה״ה אם נשחט סמוך ליו״ט שלא היה אפשר לנקרו קודם לכן. מ״א ס״ק י״ג. ובמקום שיש דוחק בבשר ולא היה פנאי לנקר קודם יו״ט שפיר יש לנקר ביו״ט גם אחוריים, ט״ז סוף הסי׳ י״א בהגב״י, א״ר או כ״א, ח״א כלל צ״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ט. ומיהו דעת המ״א שם להקל בכל ענין בניקור אם חפץ לאוכלו היום. וכ״כ חמ״מ או׳ ו׳ ועיין באו׳ שאחר זה:

סב סב) שם בהגה. וטוב לשנות קצת אם יוכל וכו׳ משמע דאם אי אפשר לשנות מותר בלא שינוי. מ״א שם ר״ז או׳ ח״י. מק״ק שם או׳ ח׳ מ״ב שם. וכתב שם הר״ז דאם א״א לו לשנות מותר לנקר כדרכו אפי׳ חלק האחורים שיש טורח הרבה בנקירתו כיון שהוא צורך אוכל נפש שרוצה לאכול היום. וכ״כ מק״ק שם. וזהו כדעת המ״א שכתבנו באו׳ הקודם אלא שכתבנו שם דדעת האחרונים להחמיר בנשחט מעיו״ט אלא א״כ יש דוחק בבשר ולא היה פנאי לנקר קודם יו״ט יעו״ש:

סג סג) ואם הבשר הוא ביום השלישי לשחיטתו ואם ישהא אחר יו״ט יהא אסור לאכלו כ״א צלי אסור לנקרו ולהדיחו ע״י הערמה שיאמר אוכל ממנו כזית אבל אם נקרו מעיו״ט מותר להדיחו ביו״ט הואיל וראוי לאכילה כמ״ש סי׳ שכ״א סעי׳ י״א. מ״א שם. ר״ז או׳ ך׳ מק״ק שם או׳ יו״ד. ואפי׳ לאחר שכבר אכל מותר לשרותו. ר״ז שם מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״א. וראוי לכתחלה שימלאו מים מעיו״ט ויאכלו הקצבים חתיכה ממנה ואם אפשר להניח ההדחה עד יו״ט ב׳ לא ידיחו ביו״ט ראשון. ח״א שם או׳ ו׳ ליקוטי רימ״א שם. מ״ב או׳ כ״ט. וכ״כ לעיל או׳ נ״ח יעו״ש:

סימן תקא

א א) [סעיף א'] **אין מבקעין עצים מן הקורות שעומדות לבנין.** אפי' לר"ש, מפני שהן מוקצין מחמת חסרון כיס דמודה ביה ר"ש. טור וב"י. לבוש, מ"א סק"א. וא"כ אסור לטלטלם אף לצורך גופן ומקומן. א"א או' א' ועיין לעיל סי' ש"ח סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

ב ב) **שם.** ולא מקורה שנשברה ביו"ט. ואע"ג דהשתא להסקא קיימא ביה"ש לאו להכי קיימא. רש"י ביצה ל"א ע"ב. והב"ד ב"י וכתב שר"ל והו"ל נולד. וכ"כ הלבוש. וכ"כ הישו"ש פ"ד דביצה סי' ז' ואפי' לדברי הרב בהגה לעיל סי' תצ"ה סעי' ד' דמוקצה גם ביו"ט מותר אפ"ה מודה דהכא אסור בנשברה ביו"ט משום דנולד הוא ונולד אסור וכמ"ש הרב שם. עו"ש או' א' וכ"כ המ"א סק"ב דלהאוסרים נולד ביו"ט כמ"ש סי' תצ"ה פשיטא דהכא אסור דהא נולד הוא. וכ"כ הר"ז או' א' ח"א כלל ק"א או' ח':

ג ג) **שם.** אפי' אם היתה רעועה מעיו"ט וכו' דין זה הוא תלוי במחלוקת ר"י ור"ש גבי מוקצה כדמוכח בש"ס ומרן ז"ל אזיל לטעמיה שפסק לעיל סי' תצ"ה כדעת הרי"ף והרמב"ם דמוקצה ביו"ט אסור ואף לי"א שהזכיר רמ"א שם דמוקצה שרי אף ביו"ט מ"מ הכא אסור דהוי נולד ולכן לא הגיה כלום. מאמ"ר או' א' ועיין באו' שאח"ז:

ד ד) **שם.** אפי' אם היתה רעועה מעיו"ט וכו' לא אמרינן כיון שרעועה היתה דעתיה עליה להסיקה לכשתשבר דכל מידי דלא חזי ביה"ש לא אמרינן דעתיה וחשוב נולד לבוש. וכ"ה דעת רש"ל בישו"ש שם והב"ח. עו"ש שם. וכ"כ המ"א שם דאפי' היתה רעועה מקרי נולד דמעיקרא כלי והשתא שבר כלי יעו"ש. וכ"כ הר"ז שם. מ"ב או' ב':

ה ה) **שם.** אבל אם נשברה מעיו"ט וכו' ואינה ראויה עוד לבנין. פר"ח בשם הרשב"א. מאמ"ר או' ג' חמ"מ או' א':

ו ו) **שם** מבקעין ממנה חתיכות גדולות. ואעפ"י שאפשר לעשותו מעיו"ט לאו מלאכה היא אלא עובדא דחול אבל דקות לא דאפשר לבקוע מעיו"ט ואמרינן פ' כלל גדול (שבת ע"ד ע"ב) האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן. מרדכי פ' המביא. והר"ן בשם הראב"ד כתב דכיון דא"א לבשל ולאפות בלי עצים עשו אותו כדיכת מלח שהתירו אותו ע"י שינוי. והוא ז"ל כתב עוד תירוץ אחר יעו"ש והב"ד ב"י וט"ז סק"ב ומ"א סק"ג יעו"ש. ועיין עוד באו' שאח"ז:

ז ז) **שם.** ולא יבקע לא בקרדום וכו' ולמה אסור בקרדום וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שהרי אפשר היה לו לבקע מעיו"ט ולמה לא נאסר הביקוע כלל מפני שאפשר שיפגע בעץ עבה ולא יכול להבעירו וימנע מלבשל לפיכך התירו לבקע בשינוי וכל הדברים הדומים לזה מזה הטעם התירו בהן מה שהתירו ואסרו מה שאסרו. הרמב"ם פ"ט דיו"ט דין יו"ד. והב"ד ב"י. לבוש סעי' ב':

ח ח) **שם.** לא התירו אלא בסכין או ביד. חמ"מ או' א' ר"ז או' ג' מ"ב או' ד'.

ט ט) **שם.** ולא התירו אלא בסכין. והמדקדקים נהגו לאסור אף בחו"ה ומתקנים כל העצים הקטנים הנצרכים אף לבישול דגים קודם יו"ט משום דחוששין לטירחא יתירא כמ"ש הרא"ש שהרי יכל לבערו כך בלא ביקוע ואין להקל אבל במקום שדמי עצים יקרים לא חיישינן לטירחא יתירא דהא הפ"מ הוא. ישו"ש פ"ד דביצה סי' ז' ב"ח. ט"ז סק"ב. מ"א סק"ד. א"ר סי' תקל"ג או' א' חמ"מ שם. ר"ז או' ה' מק"ק סי' ל"ג או' ד' מ"ב או' ח' ולשבר ביד אין להחמיר כלל בחו"ה אפי' במקומות שאין העצים יקרים. ט"ז שם. א"ר שם. מש"ז או' ב' ר"ז שם. מק"ק שם:

י י) **וגם** ביו"ט אם צריך למהר בישול קדירתו כגון בישול דגים רשאי לבקע גם דקות קצת רק יזהר שלא יהיו דקות מאד גם לא יבקע ויניח לפניו ויעשה צבור אלא כל בקעה שעשה ישליך מיד על האש. מו"ק. שע"ת או' א' כר"ש. מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ד' ועיין לקמן או' י"ד:

יא יא) [סעיף ב'] **עצים גדולים קצת וכו' לא יבקע כלל.** כיון דאפשר להסיקם בלא ביקוע. טור. לבוש. ור"ל וא"כ הוי טרחא שאינה צריכה:

יב יב) **שם.** לא יבקע כלל. אפי' בסכין. ר"ז או' ד':

יג יג) **שם.** ואפי' לשברם ביד יש מי שאוסר. כ"כ הטור אבל לשברם ביד יראה מפירש"י שמותר אבל מלשון אדוני אבי הרא"ש ז"ל יראה דאפי' לשברם ביד נמי אסור וטוב להחמיר עכ"ל. אבל רש"ל בישו"ש פ"ד דביצה סי' ז' כתב דלשברם ביד לד"ה שרי יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגה"ט או' ג' מ"א סק"ה. אבל הט"ז סק"ב השיג על דברי רש"ל הנ"ז והסכים דאסור לשבר ביד כל היכא שאסור לשבר בסכין יעו"ש. וכ"כ הפר"ח דנראה עיקר להחמיר ולאסור אפי' ביד ודלא כרש"ל שפסק להתיר. וכ"כ א"ר או' ג' חמ"מ או' ב' ר"ז שם. ח"א כלל פ"ג או' ה' והישי"ע או' ב' כתב דהסומך ע"ז במקום הצורך לא הפסיד יעו"ש. והב"ד המק"ק סי' ל"ג בליקוטי רימ"א או' ה' פת"ע או' ז' ועיין באו' שאח"ז:

יד יד) שם. ואפי׳ לשברם ביד יש מי שאוסר. ואפי׳ לחתיכות גדולות בענין שאין לאסור משום תולדות טוחן וכן לא יכניס העץ בחור כדי לשברו כיון שאפשר להסיקו כמו שהיא. ר״ז שם. מיהו מדברי ח״א שם משמע דדוקא לחתיכות קטנות הוא דאסור הא לחתיכות גדולות שרי אבל מסתמיות דברי שאר הפו׳ משמע דאין חילוק כיון שהטעם הוא משום דאפשר להסיקו כמו שהוא והוי טרחא שאינה צריכה וא״כ אין חילוק בין לחתיכות קטנים או גדולים. וכ״כ מ״ב או׳ ח׳ אמנם אם אינו מדליק האש אם לא יחתוך לחתכים קטנים (והיינו דקות קצת כמ״ש לעיל או׳ יו״ד) לכ״ע שרי אפי׳ בכל כלי שיהיה חרס מכלי אומן שהאש צורך אוכל נפש הוא ועושה כדרכו בחול ואינו חושש. שו״ג או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ ט׳:

טו טו) [סעיף ג׳] אין מביאין עצים מן השדה אפי׳ אם היו מכונסים שם וכו׳ רש״י פי׳ הטעם משום מוקצה והר״ן כתב דאחרים פירשו דטעמא משום גיבוב דהו׳ כמעמר וס״ל דכל מגבב אפי׳ בקרפף מיחזי כמאן דעביד למחר ומכונס שבשדות מיחלף במפוזר ומשו״ה אין מביאין אלא מן המכונס שבקרפף יעו״ש. והב״ד ב״י. והמ״א סק״ו כתב רק טעמא דהר״ן וכתב המחה״ש דלטעם רש״י להפו׳ דמתירין מוקצה ביו״ט היה מותר ולכן הביא המ״א דעת הר״ן מ״ש בשם אחרים דלטעמייהו לכ״ע אסור יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ ג׳ דטעמא דהר״ן עיקר. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ טעמא דהר״ן. אבל דעת הש״ע שסיים בסוף הסעיף הרי זה מוקצה משמע דס״ל כטעמא. דרש״י דהאיסור משום מוקצה. וכ״כ הלבוש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ה׳ דכל דברי הש״ע סעי׳ ג׳ וסעי׳ ד׳ הן הן דברי הרמב״ם ז״ל בפ״ב ומבואר דס״ל כפירש״י ז״ל דמטעם מוקצה אתינן עלה ודלא כפי׳ שהזכיר הר״ן יעו״ש ועי״ש עוד מה שתמה על המ״א שפירש דברי הש״ע ע״פ שיטת הר״ן יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא ולדעת הש״ע בלא״ה אוסר מוקצה ביו״ט כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ה אלא דגם לדעת המתירים שם הכא יש להחמיר כיון דכמה פו׳ הסכימו לטעם הר״ן:

טז טז) שם. אפי׳ היו מכונסים שם מבערב. מלשון זה משמע דאפי׳ הכינו מבערב אסור והטעם משום דמיחלף במפוזר דהוי כמעמר ומיחזי כמאן דעביד למחר כמ״ש באו׳ הקודם לדעת הר״ן ולדעת רש״י והרמב״ם והשו״ג דהאיסור משום מוקצה הא דאסור אפי׳ אם הכינן מבערב כתב מ״ב או׳ י״א משום דהוי כעובדא דחול לילך לשדה להביא עצים לביתו יעו״ש. ועוד י״ל מפני החשד שיאמרו לצורך מחר הוא מביא כי כן דרך להביא מן השדה בפ״א לימים הרבה:

יז טוב) שם. אבל מגבב הוא בשדה משלפניו. וכגון שהיה דעתו עליו מעיו״ט דלית בית משום מוקצה לדעת הש״ע ודעימיה האוסרים מוקצה ביו״ט ועיין באו׳ שאח״ז:

יח חי) שם. אבל מגבב הוא בשדה וכו׳ היינו סמוך למקום בישול קדירתו דקדירתו מוכחת עליו שאינו מגבב לצורך מחר. מ״א סק״ז. והיינו לפי הטעם שכתב לעיל בשם הר״ן דהאיסור משום דהוי כמעמר ועושה לצורך מחר אבל לדעת הש״ע שכתבנו לעיל משום דהוי כעובדא דחול או משום חשדא לצורך מחר כיון שאינו מביא לבית אלא מדליק שם לא הוי כעובדא דחול וגם ליכא חשדא לצורך מחר. אמנם הישׁ״ש פ״ד דביצה סי׳ ו, חולק ע״ז וכתב דאינו מותר לגבב אלא דוקא בחצר במקום שאינו גידולן אבל במקום גידולן לא התירו משום אוכל נפש דהוי כמו קוצר וחותך עצים מן המחובר דאסור אפי׳ לצורך אוכל נפש יעו״ש. והב״ד המ״א שם. וכ״כ הב״ח. וכ״כ הפר״ח דיש להחמיר. וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ף׳ או׳ ו׳ מק״ק סי׳ ל״ג או׳ ה׳:

יט יט) שם הגה. וכן בחצר לוקח מלפניו וכו׳ כלומר דאפי׳ בחצר לא התירו אלא לגבב מלפניו ולא להביא ממקום רחוק. עו״ש או׳ ג׳:

כ ך) שם הגה. וכן בחצר לוקח מלפניו וכו׳ אבל לגבב ולהניח אסור ואין חילוק בין קטנים לגדולים. מ״א סק״ח. ר״ז או׳ ו׳ ח״א שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ י״ג. בד״א בעצים המפוזרים שנראה כמלקט לצורך חול אבל עצים המכונסים ברה״י מותר ליטול מהם ולהוליכן אפי׳ לחצר אחרת ולהסיקן שם. ר״ז שם. מק״ק שם:

כא כא) שם. ובלבד שיהיה בה מסגרת. וטעמא משום דכל שיש לו מסגרת מיחזי כחצר ולא הוו עצים שבתוכו כמוקצים. ב״י:

כב כב) שם. ובלבד שיהיה בה מסגרת. שיכולין לסוגרה שיהיו העצים שמורים בה. לבוש:

כג כג) שם. ותהיה בתוך תחום שבת. ומשמע דאפי׳ בסמוך לעיר נמי לא שרי אלא דוקא במסגרת וכמ״ש ב״י לדעת הרמב״ם יעו״ש. אבל לדעת רש״י אם הוא סמוך לעיר בתוך שבעים אמה וד׳ טפחים אפי׳ אם אין לו מסגרת שרי. וכ״ה דעת הרא״ש והטור והרשב״א והראב״ד והב״ד ב״י וכ״ה דעת הישׁ״ש פ״ד דביצה סי׳ ד׳ והב״ד מ״א סק״ט. וכ״נ דעת הט״ז סק״ד והעו״ש או׳ ג׳ וכן הסכים הפר״ח. וכ״פ הר״ז או׳ ח׳ מק״ק שם או׳ ו׳ מ״ב או׳ ט״ו. והרב בגדי ישע כתב דאף בדברי הרמב״ם יש לפרש כן יעו״ש. אבל הא״ר או׳ ו׳ כתב דאין לזוז מדברי הש״ע שהוא שיטת הרמב״ם דאף סמוך לעיר בעינן מסגרת שהרי הב״ח ול״ח כתבו שכן דעת הרי״ף וכן המ״מ הכריע כך יעו״ש. וכ״כ השו״ג ולדידן אין לנו אלא כפסק מרן הש״ע דקבלנו

הוראותיו והכי לקטינן עכ"ל. וכ"פ ח"א כלל ף' או' ז' ואפשר דבשעת הדחק שא"א למצוא אחרים ויש בזה מניעת שמחת יו"ט דיש לסמוך על המתירים:

כד **כד) שם.** ותהיה בתוך תחום שבת, הא חוץ לתחום אפי' הביא עבד שלו לבשל לצרכו של עכו"ם מ"מ מוקצה דבעלים ישראל הוא. מש"ז או' ד' וכן אפי' כשהביאן איש אחר שהניח ע"ת אסור ג"כ כיון שהבה"ב שהעצים שלו אינו יכול להוליכם הוי מוקצה משא"כ בפירות לא אמרינן כן. ישי"ע או' ד' מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ז' תו' חיים על ח"א שם או' ז'. ועיין לעיל סי' שצ"ז סעי' י"ז ולקמן סס"י תקט"ו ובדברינו לשם בס"ד:

כה **כה) שם.** ואם חסר אחת מכל אלו. דהיינו שלא היו מכונסים או שחסר מסגרת או חוץ לתחום. מש"ז שם. מ"ב או' ט"ז:

כו **כו) שם.** הרי הן מוקצה. לטעם זה הפו' כר"ש שרי אבל לטעם הר"ן לכ"ע אסור. בית מאיר. ועיין לעיל או' ט"ו:

כז **כז) [סעיף ד'] כיון שהרוח מפזרת אותם וכו'** ואפי' לא פזרתן הרוח דמסתמא לא סמכה דעתיה סבר מבדר להו זיקא. ואי אתנח מנא עלייהו להכבידן שפיר דמי דסמכה דעתיה. רש"י ביצה ל"א ע"א. ולפי' אחרים שכתב הר"ן (לעיל או' ט"ו) דטעמא דאיסורא משום גיבוב טעמא דעלי קנים ועלי גפנים משום דאע"ג דמכונסים נינהו חיישינן שמא בשעה שירצה ליקח אותם יפזרם הרוח ואתו ללוקטם. ואי אתנח עלייהו כלי מאתמול ליכא למיחש להכי ושרי. ב"י;

כח **כח) שם.** ואם הניח עליהם כלי כבד וכו' מדקאמר הרי אלו מוכנים ש"מ דדוקא שהניח עליהם כלי כבד מעיו"ט הם מוכנים הא בלא"ה הגם שהכינם מעיו"ט לא מהני דכיון דהרוח מפזרן לא סמכה דעתיה וכמ"ש בס' רוח אליהו סוף דף י"ב והוא פשוט. מחב"ר או' ה':

כט **כט) שם.** הרי אלו מוכנים. ואפי' מצאן אח"כ ביו"ט מפוזרין מותרים שכבר הוכנו מאתמול. חי' הרשב"א. וזהו לטעם המפרשים האיסור משום מוקצה אבל לטעם המפרשים האיסור משום גיבוב כמ"ש לעיל או' ט"ו אם מצאן מפוזרין אסור ללקטן. וכ"כ מ"ב או' ך':

ל **ל) [סעיף ה'] אין מסיקין בהם.** משום דהו"ל נולד ואסרי להו רבנן גזירא שמא יעלה ויתלוש. הרי"ף והרא"ש. והב"ד ב"י סי' תק"ז. מ"א ס"ק י"א. ונראה דה"ק אפי' היכא דליכא משום נולד דחמיר טפי כגון שהיה דעתו עליהם או התנה עליהם ביה"ש לא מהני בהו תנאה לפי דאסירי מדרבנן משום גזירה דשמא יעלה ויתלוש. וכ"כ להדיא הרמב"ן בס' המלחמות. ב"ח שם. ועיין עוד בדברינו לשם סי' תק"ד או' כ"א:

לא **לא) שם.** אין מסיקין בהם. ואפי' בטלטול אסורין כמ"ש לקמן סי' תקע"ו סעי' א' וסעי' ב' יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד:

לב **לב) שם** הגה. ועיין לקמן סי' תק"ז סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

לג **לג) [סעיף ו'] כלים שנשברו ביו"ט ולא נשתייר בהם שום תואר כלי אבל אם נשתייר בהם תואר כלי מותר להסיק בהם.** ב"י בשם הירושלמי. עו"ש או' ה' פר"ח א"ר או' ח' מאמ"ר או' ז' וכן אם עושין מעין מלאכתן ראשונה כגון שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה ושברי זכוכית לצוק לתוכן שמן וכו' הרי הם ככלי שלם ומותר להסיקם ביו"ט. מ"מ פ"ב דין י"ב. פר"ח. ער"ה או' ג' חמ"מ או' ו' ר"ז או' י"א. מק"ק סי' ל"ג או' כ"ה. מ"ב או' כ"ב. ועיין לעיל סי' ש"ח או' ס':

לד **לד) שם.** אין מסיקין בהם וכו' דאסור לטלטלם ואפי' לשרפן במקומן אסור דמוקצה אסור ליהנות ממנו אבל כשמדליק כלי שלם אע"פ שנתקלקל לסוף ההנאה באה אח"כ מאליה. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' ט' ר"ז שם. מ"ב או' כ"ג:

לה **לה) שם.** שהם נולד. דהא אתמול בעודם שלמים לאו להסקה הוו קיימי. לבוש:

לו **לו) שם.** שהם נולד. עכו"ם שחקק קב בבקעת ישראל ביו"ט הו"ל נולד ואין מסיקין בו. שבת כ"ט ע"א. מ"א שם. חמ"מ שם. ר"ז או' י"ב, מק"ק שם או' כ"ו. ועיין מ"א סי' תקפ"ו ס"ק כ"ה שכתב דה"ד אם היה הבקעת של ישראל אבל אם היה של גוי לא מקרי נולד דהוי גמרו בידי אדם יעו"ש והיינו למ"ד בסי' שכ"ה סעי' ד' ובמ"א שם סק"י דאפי' נולד מותר היכי דגמרו בידי אדם יעו"ש. ועי"ש בש"ע שכתב שאין לסמוך על סברא זו כ"א בשעת הדחק או לצורך מצוה יעו"ש ובדברינו לשם וא"כ היה לנידון דידן.

לז **לז) שם.** שהם נולד. אוד שהוא עץ שמחתין בו האש ונשבר ביו"ט אין מסיקין בו לר' יהודה מפני שהוא שבר כלי והו"ל נולד. טור וב"י. וכ"כ הב"ח דלמאי דק"ל בנולד כר"י ביו"ט אסור. וכ"כ מ"א ס"ק י"ג. וכ"כ א"ר או' ח' בשם עה"ק. חמ"מ או' ו' ר"ז או' י"ז. מק"ק שם או' כ"ח. מ"ב או' כ"ח. ועיין לקמן סי' תק"ז או' כ"ז:

לח לח) שם הגה. ואם הסיק בכלים וכו' הגה זו צ"ל אחר תיבות אבל מסיקין בכלים שלמים שבדברי הש"ע וכ"ה בלבוש:

לט טל) שם בהגה. לאחר שהודלקו במקצת וכו' ר"ל לאחר שהודלקו כ"כ עד שאין ראויים עוד לכעין מלאכתן ראשונה דאם ראויים לכעין מלאכתם ראשונה עדיין שם כלי עליהם כמ"ש לעיל או' ל"ג ומותר להפך בהם:

מ מ) שם בהגה. דאז הוי שבר כלי. ואע"פ שהוא נהנה מן הכלי לאחר שהודלק מקצתו ונעשה שבר כלי אין בכך כלום כיון שההנאה באה לו מאליה שאינו עושה שום מעשה בגוף המוקצה. ר"ז או' י"ג. מק"ק שם או' כ"ה מ"ב או' כ"ו;

מא מא) שם בהגה. אלא א"כ ריבה עליהם עצים מוכנים. עיין לקמן סי' תק"ז סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

מב מב) שם. אבל מסיקים בכלים שלמים. שהרי ראוין לטלטל ויטלטל ויתן לתוך האור. רש"י שבת קכ"ד ע"ב. וכ"כ העו"ש או' ה' בשם הר"ן שכיון שמותרין בטלטול מטלטלין ג"כ להסקה. וכ"כ הלבוש:

מג מג) שם. אבל מסיקים בכלים שלמים. והיינו כגון שאין לו עצים דאם לא כן עבר על בל תשחית כדאיתא בשבת קכ"ט. מ"א ס"ק י"ג. חמ"מ או' ו' ר"ז או' י"ד. מק"ק שם. מ"ב או' כ"א. והגם שכתב בהגה אלא א"כ ריבה עליהן וכו' משמע דיש לו עצים מוכנים ואפ"ה מותר להסיק בכלים שלמים היינו כגון שאין לו עצים מוכנים כדי צרכו ולכך מותר להסיק בכלים שלמים. וכ"כ הר"ז שם. ח"א כלל ק"א או' ח':

מד מד) שם. אבל מסיקים בכלים שלמים. וכתב שם המ"א ואפשר דמותר לבקען כמו שהתירו ביקוע עצים בסעי' א' דהא סותר אינו חייב אלא א"כ עושה לבנות וא"כ לצורך שרי לגמרי יעו"ש. אמנם הא"א או' י"ג כתב דלהיש"ש אסור לבקע כלי כגיבוב וכו' אבל סתירה בהדי הבערה כאחד מותר אבל לא לבקע הכלי מקודם אם שלימה ממש ורק רפוי מותר לשמוט דף א' ממנו להדליק דכיון דיכול להחזיר בלי אומנות אבל לשבור לגמרי לא יעו"ש. והב"ד המק"ק שם בליקוטי רימ"א או' י"ט:

מה מה) שם. או בכלים שנשברו מבע"י. ואם ראויין לכעין מלאכתם הראשונה דגם כשלמים כמ"ש לעיל או' ל"ג ואסור להפוך בהם לאחר שהודלקו במקצת כמ"ש בהגה:

מו מו) [סעיף ז'] שקדים ואגוזים שאכלם מעיו"ט מסיקין בקליפיהם ביו"ט. דהוו להו מוכנים להסקה מבע"י. לבוש.

מז מז) שם. מסיקין בקליפיהם ביו"ט. וה"ה נמי שאר קליפות וגרעיני פירות. שו"ג או' י"ג:

מח מח) שם. ואם אכלם ביו"ט אין מסיקין בקליפיהם. משום דהו"ל נולד. רש"י שבת כ"ט ע"א. לבוש. וגם לי"א בסי' תצ"ה דמוקצה מותר ביו"ט מודה דהכא אסור משום נולד. עו"ש או' ו' ואין לומר הא מותר כשעדיין אוכל בתוכו דכיון דעכשיו אינו שלם הקליפה הוי כשברי כלי כסעי' הקודם. א"ר או' י"א והוא מגמ' שם. וטעם הגרעינין משום דמעיקרא מכסיין והשתא מגליין והו"ל נולד כמבואר בגמ' שם ובפירש"י שם:

מט מט) שם. ואם אכלם ביו"ט אין מסיקין בקליפיהם. וה"ה תמרים אם אכלם ביו"ט אין מסיקין בגרעיניהן. שבת שם. ב"י. פר"ח. ואפי' ראויין למאכל בהמה מ"מ הו"ל נולד דאתמול היו עומדים לאדם. כ"כ הרא"ש בסוף ביצה ודלא כב"ח. מ"א ס"ק י"ד. א"ר או' יו"ד. וכ"כ הער"ה או' ד' למאי דק"ל סי' תצ"ה כר"י דמוקצה ביו"ט אסור אפי' ראויים למאכל בהמה אין מסיקין בהם דהו"ל נולד דאתמול היו עומדים לאדם כמ"ש המ"א וכן מסיק בהדיא הרמב"ן במלחמות פ"ב דיו"ט גבי סופלי דחיותא וכ"ה בס' עה"ק להרשב"א סוף ש"ב וריא"ז בשה"ג פ' נוטל ועיין במרדכי פ"ק דיו"ט ודלא כעט"ז דלא דק יעו"ש עכ"ל. וכ"פ הר"ז או' ט"ז. ח"א כלל ק"א או' ט' מק"ק סי' ל"ג או' כ"ט. מ"ב או' ל':

נ נ) ומיהו ה"מ בפרסייאתא פי' תמרים טובים שאין נשאר מהם על הגרעינין כלום. אבל בארמיאתא פי' שהם תמרים שאין מתבשלות יפה ואין האוכל נפרש מהן ומשתייר בגרעיניהן מותר לטלטלן ולהסיק בהם משום דחזו לאדם אגב אמייהו. שבת כ"ט ע"א ופירש"י שם. וכ"כ הפר"ח. וכ"כ בס' בגדי ישע. מ"ב שם.

נא נא) שם הגה. גם אין להסיק עם האגוזים. וכו' משום דכשאין קליפיהן עליהן אינם מוכנים להיסק כלל. ב"י לבוש. מ"א ס"ק ט"ו. ומיהו בירושלמי איתא מסיקין באוכל. מ"א שם. וכ"כ הפר"ח בשם הרשב"א. מ"ב או ל"א. וכ"פ בס' שע"ש. והב"ד פת"ע או' י"ט. אמנם ח"א שם פסק כדברי מור"ם ז"ל. וא"כ אין להקל אלא בשעת הדחק ומניעת שמחת יו"ט, ועיין לעיל או' מ"ג:

נב נב) שם בהגה. אלא א"כ הם עדיין בקליפה. שהאוכל מוכן להיסק אגב הקליפה. ב"י. לבוש.

נג **שם** נג) בהגה. ולפידים שנשארו מיו״ט ראשון וכו׳ דכיון שגוף הפתילה ועצי המדורה בעולם לא חשיב הכנה והוי כמו אפייה ובישול דלא מיקרי הכנה כיון שאינו מתקן אלא דבר שישנו בעולם כבר. מרדכי בריש ביצה. והב״ד ב״י. לבוש. ט״ז סק״ז. מ״א ס״ק ט״ז. מיהו בסה״ת סי׳ רנ״ג כתב לאסור מטעם הכנה שיותר טוב להדליק כשהדליקו כבר וכבו והו״ל שבת מכין ליו״ט וצריך להדליקן ולכבותן מבחול או יעשה פתילות חדשות מבחול לצורך יו״ט שני ולפידים צריך להרבות עליהם עצים אחרים מוכנין ומבטלן ולא יגע בהן עד לאחר שיתבטלו ברוב יעו״ש והב״ד הרא״ש פ״ק דביצה. וכ״פ הטור. בסי׳ זה ובסי׳ תקי״ד וכ״כ בהגמ״י פ״א כדברי האוסרים. וכ״כ התה״ד סי׳ א׳ והב״ד ב״י. וכ״פ הישו״ש פ״ק דביצה סי׳ ג׳ וכ״ה דעת העו״ש או׳ ו׳ והב״ח לחלק יצא דביו״ט שני של ר״ה שרי וביו״ט של אחר שבת אסור יעו״ש. אמנם הב״י כתב ולענין הלכה כיון ששאר פו׳ לא הזכירו איסור זה משמע דלא ס״ל כדברי הסה״ת אלא אפי׳, ביו״ט שני של ר״ה וכן ביו״ט שאחר השבת שרי להדליק שיורי פתילה ולפידים שכבו ביום ראשון עכ״ל וכ״כ בסי׳ תקי״ד דהכי נקטינן. וכ״ה דעת א״ר או׳ י״ב אלא שכתב ומ״מ המחמיר תע״ב. וכ״כ הפר״ח. וכ״כ בספר בגדי ישע. י״א בהגב״י. וכ״כ הט״ז שם ראוי לכל אחד לצאת ידי הכל ולעשות פתילות חדשות ויכול לטלטל בליל שני להפתילה הישנה ואעפ״י שהמרדכי בשם ראבי״ה אוסר גם הטלטול בהא ודאי לסמוך על המקילין עכ״ל. וכ״פ הר״ז בסוף הסי׳ מק״ק סי׳ י״ג או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ נ״ה:

נד **דן) וכתב** שם התה״ד דביו״ט שאחר השבת אסור להדליקה אפי׳ בצד השני דכיון שהוא דאורייתא גזרינן דלמא אתי למיעבד באידך גיסא אבל ביו״ט שני שלאחר השבת או ביו״ט שני של ר״ה מותר להדליקה בצד השני ולכן מותר לטלטלה יעו״ש. והב״ד מ״א שם. ונראה דאם לא הכין פתילות חדשות עכ״פ יש להתיר להדליק הפתילות מצד השני אפי׳ ביו״ט שאחר השבת דכיון דדעת מרן ז״ל בב״י ומור״ם ז״ל להתיר להדליק אפי׳ במקום שהודלק מאתמול וכ״ה דעת כמה האחרונים אלא שכתבו והמחמיר תע״ב כמ״ש באו׳ הקודם א״כ בכה״ג שלא הזמין פתילות חדשות והוא שעת הדחק כגון דלא אפשר לשאול מאחרים ונצרך להדלקה לכבוד יו״ט יש להתיר להדליקם מצד השני אפי׳ ביו״ט שאחר שבת. וכ״כ מ״ב או׳ ל״ד:

נה **הן) ולדידן** שמנהג שנותנין מים בפמוט א״כ אין ראוי להדליק לאחר שככה אלא על הטלטול יש לפלפל היאך מוציאין מאחר שאינו ראוי וצ״ל שראוי ע״י דחק גדול אינו דומה לאבנים ועכ״פ אין שייך הכנה. בגדי ישע. והגרע״א כתב לטלטל להוציא הפתילה הישנה מפני חדשה הוא היתר גמור דטלטול מוקצה לצורך אוכל נפש בלי שימוש ק״ל דשרי כדלקמן ססי׳ תק״ט יעו״ש.

נו **ון) אבל** בשני יו״ט של גליות אין חששא בכל אלה שיום אחד חול ואיסור הכנה לא שייך מיו״ט לחול. סה״ת סי׳ רנ״ג וכ״פ הטור. וכתב ב״י והוא פשוט דהא בפ״ק דביצה אפסיקא הלכה דשני יו״ט של גליות נולדה בזה מותרת בזה עכ״ל. וכ״כ הט״ז שם דבשני יו״ט של גליות מותר לכ״ע להדליק בליל ב׳ מה שכבה ביום הראשון. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תקי״ד סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקב

א **א) [סעיף א׳] אין מוציאין האש וכו׳** וטעמא משום דקא מוליד ביו״ט. ביצה ל״ג ע״ב. וכתב הרמב״ם ריש פ״ד מפני שלא הותר ביו״ט אלא להבעיר מאש מצויה אבל להמציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב עכ״ל וכתב שם המ״מ שאם הוציא מותר להשתמש בו. והב״ד ב״י וב״ח. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״א. מיהו הט״ז חולק וכתב דלא מיבעיא דלכתחילה אסור לבשל באותו אש אלא אפי׳ אם עבר ובישל דהתבשיל אסור כל שהישראל הוציא האש באיסור ודינו כמבשל בשבת יעו״ש. וכ״כ הפר״ח על דברי המ״מ הנז׳ דאינו מוכרח אבל הלבוש כתב כדברי המ״מ שאם עבר והוציא מותר להשתמש בו. וכ״כ הפרישה או׳ א׳ עט״ז. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ לדחות כל דברי הט״ז הנז׳ והסכים לדבריו הברכ״י או׳ ב׳ ובגדי ישע יעו״ש. וכן המאמ״ר והנה״ש או׳ א׳ והחמ״מ או׳ ב׳ דחו דברי הט״ז הר״ז יעו״ש. ועיין להרדב״ז ח״ב בלשונות הרמב״ם סוף תשו׳ ק״ן שכתב דהרשב״א כתב בהדיא שהוא מותר וכתב שטעם המגיד נכון הוא יעו״ש. והביאו הנה״ש שם. וכ״פ הר״ז או׳ א׳ ח״א כלל צ״ה או׳ י״ב. מק״ק סי׳ ב׳ או׳ א׳ מ״ב או׳ ד׳:

ב **ב) שם.** אין מוציאין האש וכו׳ טעמא הואיל ואפשר להוציא האש מעיו״ט. ויש מי שדקדק מזה שאם לא היה יכול להמציא אש מעיו״ט כגון שהיה במאסר או במדבר ולא נזדמן לו במה שיוציא עד יו״ט מותר להוציאו ביו״ט. וכ״נ דעת הרב בעל תוספות. ס׳ בית מועד. הביאו הרב מהר״א אזולאי זלה״ה בהגהות כ״י. ברכ״י או׳ א׳ והב״ד זכ״ל או׳ יו״ד. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ב׳. ומיהו הפר״ש כתב על דברי הברכ״י הנ״ד דמסתימת הפו׳ לא משמע הכי אלא להוליד דבר נראה כמלאכה ולא התירו ביו״ט עכ״ל. ואפשר שבכה״ג דאיכא פלוגתא ולא אפשר להמציא אש מאחרים ביו״ט יש להקל להוציא אש מעצים קטנים שיש בראשם גפרית הכתוב לקמן או׳ ו׳ יעו״ש:

ג **ג) שם.** לא מן העצים ולא מן האבנים. כגון שחוככין אותם זו בזו או מכין זו בזו עד שתצא האש הרמב״ם ריש פ״ד. תו׳ יו״ט פ״ד דביצה משנה ז׳ והיינו שנותנין עליהם צמר גפן או נעורת של פשתן וע״י ההכאה יוצא מהם ניצוצות של אש ומדליק אותם:

ד ד) **שם.** ולא מן העפר. קרקע קשה כשחופרין אותם מוציאה אור כעין גרגישתא שלנו ממקום מחפורת שלה. רש״י ביצה ל״ג ע״א. והר״ן פירש צפיעי בקר או צאן מטמינן בעפר וכשמרקיבין יוצא מהם אור עכ״ל והיינו למי שיוצא מהן ניצוצות ומניחין אצלם איזה דבר רך ונדלק מהם:

ה ה) **שם.** ולא מן המים. נותנים מים בכלי זכוכית לבנה ונותנו בחמה כשהשמש חם מאד והזכוכית מוציאה שלהבת ומביאין נעורת ומגיעין בזכוכית והיא בוערת. רש״י שם. הר״ן שם. לבוש. מ״א סק״ג:

ו ו) **שם.** ולא מן המים. וכן אסור להוציא האש מעצים הנעשים בגפרית דהיינו עצים קטנים ובראשם גפרית שדרכם לחכמם בד״א והם נדלקים. תשו׳ כתב סופר חא״ח סי׳ ס״ז. וכ״כ בתשו׳ אהל אברהם סי׳ י״ד. וכ״כ בס׳ דבר הלכה סי׳ ז׳. וכן הסכים הרב רב פעלים ח״ב חא״ח סי׳ נ״ח והשיג על הרב כרם חמד ח״ב דף צ״ה שרצה להתיר בזה יעו״ש. וכ״פ בספרו בן א״ח פ׳ במדבר או׳ ט״ו. וכ״פ קיצור שלחן ערוך סי׳ צ״א או׳ ל״א. ועיין בס׳ זכר נתן דף מ״א ע״ב שנסתפק בזה ואח״כ כתב והעולם תופשים להחמיר יעו״ש. ונראה דלא ראה דברי הפו׳ הנז׳ ועי״ש בתשו׳ כתב סופר הנז׳ שכתב לאסור להדליק עצים הנ״ז ע״י שיתחוב אותו באפר כירה חם שאין בו אש רק חום אש דהלא ממציא דבר חדש וכן לחכך העצים הנז׳ בברזל חם מלובן כמו בתנור ברזל כתב ג״כ דלא נראה להתיר אבל אם יש שם גחלת בוערת מותר ליגע בה עצים הנז׳ שתדליק אף שאין בהגחלת שלהבת קשורה וגם מגחלים עוממות מצדד שם דשרי יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ ד׳ ושאר האחרונים. וע״כ כל יר״ש יש להדליק בליל יו״ט קודם שיכבה אורו נר של שמן ויניחנו בקרן זוית בענין שלא יכבה וידליק ממנו למחר בכל עת שירצה:

ז ז) **שם.** ואין עושין פחמים. מפני שעושה כלי לצורפי זהב רש״י ביצה ל״ב ע״א. והר״ן פירש משום דהוי מכבה והב״ד ב״י. לבוש. מ״א סק״ג. ואפי׳ להסיקן תחת תבשילו אסור לעשות פחמים. פר״ח בשם הרשב״א וכתב שהוא פשוט:

ח ח) **שם.** ואין נופחין במפוח. דמיחזי כאומן עושה מלאכה רש״י ביצה ל״ד ע״א. טור ב״י. לבוש. ולפ״ז נראה דנר שקורין לוקס שאחר שמדליקין הפתילה שואפין לו רוח ע״י כלי כמו שפופרת כדי שיתפשט האור בכל הפתילה ומאיר היטב דשרי להדליקו ביו״ט, כיון דלא מיחזי כאומן עושה מלאכה שהרי עושה על פי הנר ואין דרך לעשות מלאכה על נר זה כ״א דוקא עשוי להאיר. וגם לא דמי להמפוח דהמפוח דרכו לנפוח בו למלאכה כמו הצורפים והנפחים לא כן בזה. ועיין לקמן או׳ י״א:

ט ט) **שם.** ונהגו היתר במפוח של בעלי בתים וכו׳ שהם קטנים ויש מחמירין אפי׳ במפוח קטן של בעה״ב ואפי׳ ע״י שינוי. טור בשם הרא״ש. וכ״כ הישׁ״ש פ״ד דביצה סי׳ כ״ב. אבל דעת האחרונים כדברי הש״ע:

י י) **שם.** ע״י שינוי וכו׳ אבל במפוח של אומן אסור אפי׳ ע״י שינוי. ר״ז או׳ ג׳:

יא יא) **שם.** ע״י שינוי וכו׳ ואין בכלל זה מה שנופחין על האש בבגד או בכלי העשוי לכך מנוצות דאין זה דומה כלל למפוח. ח״א כלל צ״ד או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ו׳:

יב יב) **שם** הגה. ומותר לכסות האש בכלי או בעפר מוכן. לאפוקי שאינו מוכן או שהוסק בו ביום והוא צונן דהו״ל מוקצה וכמ״ש לעיל סי׳ תצ״ח יעו״ש:

יג יג) **שם** בהגה. אם אינו מכבהו. והגם שמוכרח הוא להתכבה אם תשים עפר על הגחלים. י״ל דהכא מיירי כגון שנעשה אפר על הגחלים למעלה ובא להוסיף עוד כדי שישתמרו הגחלים שלמטה:

יד יד) **שם** בהגה. אם אינו מכבהו. ר״ל באופן שלא יהא פסיק רישיה דאז אסור ואף דכוונתו בהכיבוי לצורך אוכל נפש למחר וכיבוי לצורך אוכל נפש ממש אין לאסור דהא צולין בשר ע״ג גחלים שאני התם דהכיבוי בשעת תיקון האוכל וכמ״ש מ״א סי׳ תק״ז סק״ח משא״כ הכא דהוא הרבה מקודם. מיהו היש״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ט כתב דאפי׳ מכבהו דבר שאין מתכוין הוא וגם מלאכה שא״צ לגופה יעי״ש. והב״ד מ״א סק״ה והט״ז ססי׳ תקי״ד. וכ״נ דעת א״ר או׳ ה׳ וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ דאעפ״י שע״י כסוי אפשר שהאש נכבה מ״מ כיון שאפשר בלא כיבוי אף אם נכבה מעט אין בכך כלום כיון שאין מתכוין לכיבוי עכ״ל והב״ד מק״ק סי׳ ב׳ בליקוטי רימ״א או׳ ה׳ ומיהו יותר טוב שיעשה כמ״ש לעיל סוף או׳ ו׳ כדי שלא יכנס בחששות:

טו טו) **שם** בהגה. ודוקא לצורך יו״ט. פי׳ שמכסה בלילה האש להשמר מכיבוי לצורך מחר ובשחר לצורך צהריים אך לא יכסה היום לצורך לילה דבתריה, דרשות מהרי״ל ה׳ י״ט. א״ר או׳ ו׳ א״א או׳ ו, ועיין לקמן סי׳ תקי״ד או׳ ח׳:

טז טז) שם בהגה. אבל לצורך יו״ט שני אסור. כגון בשחרית מכסה שיהא מוכן לערב. מ״א סק״ו. ור״ל לערב ליל שני. כמ״ש א״א שם. וכ״כ מ״ב או׳ י״א. וא״צ למ״ש המחה״ש על דברי מ״א הנז׳ שמצויין בטעות יעו״ש:

יז טוב) שם בהגה. אבל לצורך יו״ט שני אסור. ואפי׳ בשני ימים של ר״ה דהא דק״ל דקדושה אחת בהם אינו אלא להחמיר אבל לא להקל וכמ״ש לקמן רסי׳ תק״ג וכ״כ הפר״ח. א״א או׳ ו׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ד׳ ליקוטי רימ״א שם או ו׳:

יח חי) שם. אינו מניח זה על זה וכו׳ דוקא כשמסדר ד׳ שורות עצים כעין ד׳ דופני התיבה ואח״כ נותן עצים עליהם אבל בלא״ה א״צ שינוי. מ״א סק״ז. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ אלא שכתב שם המ״א ומ״מ כשנותנים ב׳ אבנים ועצים עליהם צריך שיתפוס העצים בידו ויתן האבנים תחתיהם כדאיתא גבי קדירה עכ״ל ור״ל מפני שבאבנים נראה יותר כבנין ומשו״ה אפי׳ בשני שורות אם מניח ע״ג צריך לשנית וכמ״ש א״א או׳ ז׳ אבל הא״ר או׳ ז׳ כתב דגם בעצים כשיש שני שורות זה כנגד זה אסור להניח ע״ג בלא שינוי וכתב שכ״מ בעה״ק להדיא ודלא כמ״א יעו״ש. וכ״כ הפר״ח שהעיקר ומוסכם מהמפרשים שעריכת העצים לא נאסר אלא דוקא כשמסדר עצים מכאן ומכאן ועוד עצים ע״ג דומיא דקדרה ופוריא אבל לסדר עצים זה ע״ג זה וליתן אור ביניהם ש״ד שהרי אין זה דומה לבונה עכ״ד:

יט יט) שם. אינו מניח זה על זה וכו׳ ואם היו מסודרים מבע״י מותר להניח עליהם. תו׳ ביצה ל״ב ע״ב. וכ״כ הר״ן. וכ״כ בעה״ק דלא אסרו אלא בעושה הצדדין בידיו אבל ליתן הקדרה ע״ג כירה או ע״ג כלי אחר מותר. א״ר שם. וכ״כ יעו״ש או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ג:

כ ך) שם. מפני שנראה כבונה. ונראה מדברי הגמ׳ דכל אלו אינו אסור אלא מדרבנן שגזרו על בנין עראי משום בנין קבע ומשו״ה נקט שנראה כבונה. בגדי ישע. וכ״כ הלבוש דדבר זה דומה לבנין ואסרוהו חכמים גזירה משום בנין. וכ״כ הערש או׳ ב׳:

כא כא) שם. מפני שנראה כבונה. והנה רש״י פירש (ביצה ל״ג ע״א) דכ״ז לר״י דס״ל דדבר שאינו מתכוין אסור אבל לר״ש דס״ל דבר שאינו מתכוין מותר כל אלו מותרין. אבל התו׳ שם כתבו דאפי׳ ר״ש מודה הכא דאסור דהא דאמר ר״ש דבר שאין מתכוין מותר היינו כגון שעושה דבר שאין מתכוין לעשותו אבל הכא מתכוין לעשות מה שהוא עושה עכ״ל. וכ״כ הרא״ש שם. והב״ד הטור וב״י. וכתב העו״ש שם דצ״ל דכן הוא דעת הש״ע דס״ל כטעם התו׳ והרא״ש יעו״ש. וכ״כ הלבוש הטעם לכ״ז כדברי התו׳ והרא״ש:

כב כב) שם. מפני שנראה כבונה. ולא מיתסר אלא בצריך לאויר שלמטה כעין קדרה אבל כל שאינו צריך לאויר שתחתיו לא. הר״ן פ״ד דביצה בשם התו׳. וכ״כ הטור בשם הרשב״א. ומדורה דאסור משום דצריך לאויר שתדלק האש וכן קדרה לאש שתחתיו וכן מטה לשום סנדלין בימות החמה ומנעלים בימות הגשמים. כ״כ האחרונים. וביצים נמי צריך לאויר שתחתיהם כמ״ש התו׳ בביצה ל״ב ע״ב בשם ר״ח כגון שיש ביצים מכאן וביצים מכאן ואחת ע״ג והאור תחת אוירן יעו״ש. וכ״כ הפר״ח ושאר האחרונים. וכתב שם הפר״ח כי כן עיקר דכל שא״צ לאויר של תחתיו שרי יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ ו׳ מק״ק סי׳ ב׳ או׳ ה׳ מ״ב או ט״ו. ועיין עוד לקמן או׳ כ״ט:

כג כג) שם אבל לא יניחנה ע״ג האבנים. היינו כשסדרן היום אבל אם היו מסודרים מאתמול מותר להניח הקדרה עליהם כמ״ש לעיל או׳ י״ט יעו״ש:

כד כד) שם. וכן המטה וכו׳ עיין לעיל סי׳ שט״ו סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כה כה) שם. אפי׳ ביצים לא יעמיד אותם וכו׳ וכגון שמניח ביצים מכאן וביצים מכאן ואחת ע״ג והאור תחת אוירן כמ״ש לעיל או׳ כ״ב אבל בלא״ה שרי:

כו כו) שם וכן כל כיוצא בזה וכו׳ שעושה שורה מכאן ושורה מכאן ואחת ע״ג וצריך לאויר שתחתיהן דאי לא״ה שרי כנז״ל וכמ״ש לעיל סי׳ שט״ו סעי׳ ז׳ יעו״ש. ובדברינו לשם בס״ד:

כז כז) שם. וכן כל כיוצא בזה וכו׳ ועיין עוד מזה לעיל סי׳ שט״ו סעי׳ ו׳ וסי׳ שי״ב סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד:

כח כח) שם הגה. וכן שולחן שיש לו דפנות המגיעות לארץ וכו׳ בב״י כתב כשמגיעות פחות מג״ט סמוך לקרקע כנוגעים בקרקע דמו דכל פחות מג״ט כלבוד דמי אלא שבד״מ או׳ ב׳ כתב עליו דאין דבריו נראין דלא אמרינן לבוד להחמיר אלא להקל יעו״ש. וזהו שכתב כאן בהגה המגיעות לארץ לאפוקי דאם אין מגיעות לארץ א״צ לשנות ואפי׳ אם הם פחות מג״ט סמוך לארץ. אבל הלבוש כתב כדברי ב״י. וכ״כ הפרישה או׳ ז׳. וכ״כ המ״א סק״ט להוכיח מכמה דוכתי דאמרינן אף לבוד להחמיר יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ ח״צ סי׳ נ״ט. וכ״פ החמ״מ או׳ ב׳ ועיין בס׳ בגדי ישע מה שמצדד בזה

ומסיק דטוב להחמיר יעו"ש וכ"כ מ"ב בשער הציון או' י"ז דבזה ודאי יש להחמיר יעו"ש. ועוד עיין בזה בדק השלחן לעיל סי' שט"ו סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

כט **כט) שם** בהגה. וי"א דאפי' מגיע לארץ כל זמן שא"צ לאויר של תחתיו שרי. וכ"כ המ"מ פ"ד דין י"ד. וכ"פ הש"ע ומור"ה ז"ל לעיל סי' שט"ו סעי' ז' וכן הסכים הפר"ח. חמ"מ או' ב' ר"ז או' ו מק"ק סי' ב' או' ה' וכ"כ לעיל או' כ"ב:

ל **ל) [סעיף ב'] אגודה של עצים וכו'** זהו לשון הרמב"ם פ"ד דין ג'. וכתב ב"י משמע דדוקא באגודת עצים הוא דאין מותר להסיר מהם אלא בשלא אחזה. והטור כתב מדורה העשויה מעצים דקים מותר להסיר מהם כל זמן שלא אחז בהן האור. וכתב ב"י משמע דדוקא בעצים דקים הוא דאסור לפי שכולם חשובים כאחד. ולפ"ז משמע דאם אינם באגודה והם גסין מותר להסיר מהם אפי' אחז בהם האור וכמ"ש ב"י וכ"כ מ"א סק"י. מיהו מהר"ם מטיולי כתב הא דנקט הטור עצים דקים והרמב"ם אגודה של עצים לרבותא נקטי הכי דלא תימא אגודה כיון שאחז האור במקצתה הו"ל כאלו אחז בכולה ואסור להסיר אפי' אותה שלא אחז בהם האור קמ"ל דאותם שלא אחז בהם האור מיהא שרו דלא דמו לשמן שבנר דגופים מוחלקים הם אבל אותם שאחז בהם האור פשיטא דאסור להוציאם בין שיהיו עצים דקים או גסים שהרי מכבה הוא עכ"ל והב"ד י"א בהגב"י. וכ"כ הרוקח סי' רס"ט בסתמא עצים שבאש אין לסלק דהוי כמכבה עכ"ל ומשמע דלא יש חילוק דבכל גוונא אסור. וכ"כ הב"ח דבעצים גסים נמי אסור אם אחז בהן האור יעו"ש. אמנם הר"ז או' ז' כתב כדברי מ"א דעצים גסים שאינם אגודים מותר להסירם לגמרי מן האש אפי' שכבר אחזה בהן האור אלא שכתב ומ"מ העולם נזהרין בכך ואין מסירין לגמרי מן המדורה שום עץ שאחז בו האור וכן נכון להחמיר עכ"ל וכ"כ מק"ק סי' ב' או' ו' ועיין לקמן או' ל"ב:

לא **לא) שם** בהגה. ולהניחו בצד אחר. של המדורה. ר"ז שם. וה"ה אם מניחו למדורה אחרת דמותר. ט"ז סק"ג. א"ר או' י"ד. חמ"מ או' ג' ר"ז שם. מק"ק שם. ובס' שע"ש מחמיר בזה. פת"ע או' ט"ז.

לב **לב) שם** בהגה. ולהניחו בצד אחר וכו' אבל ליקח אותו לגמרי מהכירה להאיר נכון להחמיר. מ"א סק"י. חמ"מ שם. ח"א כלל צ"ה או' ג' אכן עץ שקורין קינ"א שגודל בו הזפת ודולק כמו נר מותר לילך לאורו ביו"ט. דרשות מהרי"ל ה' יו"ט. והביאו א"ר או' ט"ו. וכתב משמע קצת דאפי' לוקח מהמדורה מותר בעץ זה. ור"ל כדי להאיר בו.

לג **לג) ואם** האש גדול ומזיק לתבשיל שיקדיח מותר להסיר קצת עצים לצד אחר אבל לא יכבה וצריך להזהיר בני ביתו כשמבשלים דגים שלאחר גמר הבישול לא יקחו האודים אלא יניחום לשרוף. ח"א שם. מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' י"א. מ"ב או' ך':

לד **לד) [סעיף ג'] אין סומכין את הקדרה ולא את הדלת בבקעת.** עץ לחה דכיון שהיא לחה ואינה ראויה להסקה אסור לטלטלה לצורך שום דבר אבל יבשה שראויה להסקה מותרת לכל דבר. טור, יש"ש פ"ד דביצה סי' ט"ז. ט"ז סק"ד. אבל הרי"ף כתב אין סומכין את הקדרה בבקעת וכן הדלת לפי שלא ניתנו עצים אלא להסקה וכתב הר"ן פי' שכיון שאין מיוחדין אלא להסקה בלבד ואין תורת כלי עליהם יש להם דין מוקצה לגבי שאר מלאכות ומיהו במידי דאיכא תורת כלי עליהם שרי לאישתמושי ביה אפי' למלאכה שאינו מיוחד לה דהא מסיקין בכלים אעפ"י שאין מיוחדין להסקה יעו"ש וכ"ה דעת הרמב"ם בפ"ד כדעת הרי"ף כמ"ש בב"י יעו"ש, וכ"ה דעת הש"ע שלא העתיק דברי הטור וכתב סתמא משמע דאפי' יבשה אסור לסמוך בה את הקדרה או את הדלת, וכ"כ הלבוש טעם האיסור כטעם הרי"ף והרמב"ם. וכ"כ מ"א ס"ק י"א. וכן הסכים הפר"ח. וכ"ה דעת א"ר או' ט"ז. ביאורי הגר"א. וכ"נ דעת הנה"ש או' ה' ער"ה או' ב' חמ"מ או' ד' והר"ז או' ח' כתב דלכתחלה יש לחוש לסברת האוסרים אבל אם הוא שעת הדחק כגון שנצרך לו מאד להשתמש בעץ יבש יש לסמוך על סברת המתירין. וכ"כ בס' בית מאיר דבשעת הדחק יש לסמוך על המתיר מוקצה ביו"ט ומותר להסמיך קדרה בבקעת יבש אבל ברטוב אפי' בשעת הדחק לא יעו"ש. והב"ד מ"ב או' כ"א:

לה **לה) וכתב** שם הר"ז לדעת האוסרים כל שלא לצורך הסקה אסור לטלטלן אפי' לצורך גופן ומקומן יעו"ש. ועיין לעיל סי' ש"ח או' ע"ב. וע"כ כל אדם יש ליתן דעתו מבע"י שאם יצטרך ביו"ט לסמוך הקדרה או הדלת בבקעת יש ליחדו לכך מבע"י וכמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' כ"ב יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד:

לו **לו) שם** הגה. אבל מותר לצלות בו. היינו בעץ יבש דאמרינן מה לי לצלות בו דהיינו שתוחב בו הבשר מה לי לצלות בגחלתו אבל בעץ לח אסור לצלות בשר כ"ה בגמ' (ביצה ל"ג ע"א) ובפו' מ"א ס"ק י"ב. מאמ"ר או' ו' ר"ז או' ח' מק"ק סי' ל"ג או' ל' מ"ב או' כ"ב ודוקא אם ראוי לצלות עליו כך בלא תיקון אבל לתקנו ביו"ט שיהא ראוי לצלות עליו אסור כדלקמן סי' תק"ט יעו"ש. וכ"כ מ"ב שם. והא דעץ לח אסור לצלות עליו ביו"ט היינו אם לא יחדו לכך מבע"י אבל אם יחדו לכך מעיו"ט שרי דלא גרע מאבנים ובקעת דמהני בהם יחוד מבע"י כמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' כ"ב יעו"ש:

לז **לז) שם** בהגה. וכ״ש שמותר להסיק בו עם שאר עצים וכו׳ אינו מדוקדק דהא ברישא מיירי דוקא בעץ יבש ואפשר דמ״מ כ״ש הוא דהא סתם עצים עומדים להסקה. מ״א ס״ק י״ג. ור״ל כיון דביבש מותר לעשות בו דבר אחר שהוא הצלייה כ״ש בלח שמותר להסיק בו עם שאר עצים שאין עושה בו דבר אחר כ״א דבר שעומד בו שהוא ההיסק שסתם עצים עומדים להסקה:

לח **לח) שם** בהגה. אע״ג שאינו ראוי להסיק בפ״ע. כתב הפר״ח אעפ״י שהרמב״ם כתב בפ״ב קוץ רטוב הרי הוא מוקצה מפני שאינו ראוי להסקה וכו׳ משמע דס״ל דהוי מוקצה אף להיסק גדול ולא כהר״ן מ״מ לי נראה עיקר כדברי הר״ן יעו״ש, וכ״כ הלבוש כדברי הר״ן ומור״ם ז״ל דמותר להסיק בו עם תערובת עצים יבשים, וכ״פ החמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ ח׳ מק״ק סי׳ ל״ג או׳ ל׳ ומ״מ מי שיש לו עצים לחים ויודע שיצטרך להם ביו״ט טוב להזמינם מעיו״ט שיאמר הרי אלו מוכנים להסקה עם שאר עצים יבשים:

לט **טל) [סעיף ד׳] לדידן מותר לבשל בקדרות חדשות ביו״ט,** דבפ׳ המביא תנן אין מלבנין את הרעפים לצלות בהן והטעם אמרו בגמ׳ מפני שצריך לחסמן פי׳ להקשותן. ותו איתא התם דהשופת את הקדרה על האש בשבת חייב מאי קא עביד הכא בקדרה חדשה עסקינן ומשום ליבון רעפים נגעו בה. וכתב הרא״ש ומכאן יש ללמוד שאין לבשל בקדרה חדשה ביו״ט דחסומי קא מחסם להו. וכ״כ הטור. אבל התו׳ שם כתבו ויש נזהרין שלא לבשל בתחלה בקדרה חדשה ולא היא דהכא בקדרה ריקנית דאז שייך בה ליבון רעפים ששופתה קודם שמביא המים אבל כשמבשלין בה מאכל לא שייך בה ליבון רעפים עכ״ל ורי״ו כתב דבקדירות שלנו שכל תיקונם וגמר עשייתן הוא בבישולן בתנור של יוצרים שאינו אסור וכן עמא דבר עכ״ל והב״י ב״י וכתב וכן המנהג פשוט היום לבשל בקדירות חדשות ביו״ט ומעולם לא ראינו מי שפקפק בדבר עכ״ל וזהו שכתב כאן בש״ע לדידן מותר לבשל וכו׳ והוא ע״פ דברי רי״ו הנז׳ אלא שבד״מ או׳ ג׳ כתב על דברי ב״י הנז׳ וכמדומה לי שנהגו במקומינו איסור וכו׳ יעו״ש וזהו שכתב כאן בהגה ויש אוסרין וכן המנהג וכו׳ ולפ״ז כלים של חרס שלא נגמר בישולם בתנור של יוצר שקונים כדי לקלות בהם וכדומה וכן שפופרת של חרס המעלה עשן מתוכה של הטובא״ק וכדומה מאלו הכלים שלא ניגמר בישולם בתנור היוצר וגם אין תשמישם ע״י מים כ״א ע״י אש לבד לכ״ע אין לבשל בהם בתחלה ביו״ט לפי שמחסמם והוי מתקן מנא אלא יבשל בהם בישול א׳ קודם יו״ט:

מ **מ) שם** הגה. ויש אוסרין. ואפשר דבקדרות ששורפין בתנור עם סמנים שקורין גלזיר״ט מותר אליבא דכו״ע דכבר הם מוחזקים בשרפות הקדר. עו״ש או׳ ה׳ ועיין באו׳ שאחר זה:

מא **מא) שם** בהגה. וכן המנהג. וכתב בד״מ או׳ ג׳ וכמדומה לי שנהגו במקומנו איסור שהרי מנהג פשוט בכל הקדרות שקונין לפסח מבשלין בהן מים קודם פסח עכ״ל והב״ד מ״א ס״ק י״ד וכתב באמת בשאר יו״ט אין העולם נזהרין ומבשלין בקדרה חדשה וכתב הטעם ע״פ מ״ש הרא״ש דחסומי קא מחסם להו דחזינן להו דמדייתי ואין מחזיקין מים עד שיבשלו בהם פעם אחת וידוע דכלים המצופים שקורין גלזיר״ט מחזיקין מים בטוב אפי׳ קודם בישול ובכן מותר לבשל בהם ביו״ט בתחלה שרוב תשמישן בגלזיר״ט אבל בפסח שאין משתמשין בכלי גלזיר״ט כמ״ש סי׳ תנ״א אלא בכלים שאין מצופין לכן מבשלים בהם מים קודם יו״ט אבל באמת אין חילוק בין פסח לשאר יו״ט עכ״ד. וכ״כ א״א או׳ י״ד דבכלי גלזיר״ט לכ״ע מותר לבשל בהם בתחלה ביו״ט דכבר הם מוחזקים ועומדים, וכ״פ הר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל צ״ג או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ה:

מב **מב) שם** בהגה. אם לא ע״י הדחק. שאין לו מה לאכול מ״א ס״ק ט״ו. והט״ז סק״ה כתב דאם שכח לבשלם קודם יו״ט או שלא מצא קדירות רק ביו״ט ג״כ יש לסמוך על המתירים לבשל ביו״ט בחדשות ורק אם אין לו קדירות אחרות. וכ״כ הלבוש שאם איך לו קדירות אחרות מותר. וכ״כ הר״ז שם. ח״א שם. מ״ב או׳ כ״ו:

סימן תקג

א **א) [סעיף א׳] אסור לאפות או לבשל וכו׳,** ואסור להכין מיו״ט לחבירו אפי׳ דבר שאינו מלאכה וכ״ש האידנא דאנן בקיאין בקביעא דירחא ויו״ט שני לגבי ראשון חול הוא דאסור. מ״א ריש הסי׳. ומיהו ע״י עכו״ם בדבר שאין מלאכה י״ל דשרי. א״א ריש הסי׳. מק״ק סי׳ י״ג בליקוטי רימ״א או׳ ג׳:

ב **ב) שם.** אסור לאפות או לבשל וכו׳ וכן לא ידיח הקערות מזה לזה. דרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. א״ר או׳ א׳ וכן אסור להביא יין מיו״ט לחבירו. מנהגים ה׳ פסח. מ״א ססי׳ תרס״ז. ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל צ״ט או א׳ וכלל קנ״ג או׳ ו׳ מק״ק שם או׳ ה׳ ומיהו כתב שם ח״א דבשעת הדחק שלא ימצא בלילה בקל מותר להביא יין וכן מים מעיו״ט לחבירו דכ״ז לאו מיקרי הכנה רק שצריך להביאו בעוד יום גדול דלא מוכח מילתא דאפשר דצריך עדיין לצורך היום

וגם לא יביא כדרך שנושא בחול רק ישנה ומ״מ לצורך חול אין לנו ראיה להתיר די״ל דדוקא לצורך מצוה מותר יעו״ש. והב״ד מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ה׳ ופ״ת. ועיין עוד בזה לקמן ססי׳ תרס״ז בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ג ג) שם. ביו״ט לצורך מחר. משום כבוד יו״ט כדכתיב אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם אבל מה שהוא צריך ליום מחר שאחר היו״ט אסור לתקנו דמ״ש משאר מלאכות שאינן לצורך אוכל נפש שאסורין. לבוש:

ד ד) שם. ביו״ט לצורך מחר. ואפי׳ ביה״ש של יום ראשון י״ל דאסור שמא יום הוא ולא אמרינן ספק דרבנן לקולא לכתחלה. מש״ז או׳ א׳ ופשוט דאסור להתחיל באיזה מלאכת אוכל נפש אף בעוד היום גדול אם משער שימשך הדבר ולא יוכל ליהנות ממנו עד אחר שקיעת החמה. ב״ה:

ה ה) מיהו כל דבר הצריכין לאותו יום מותר לעשותו אפי׳ לאחר המנחה לתקן האש וכל מאכל שירצה ודלא כיש טועים להחמיר שלא להבעיר אש במנחת יו״ט שני עד הלילה. דרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ א״ר או׳ ד׳ ועיין בשו״ת שו״מ מהד״ב ח״ב סי׳ יו״ד שמתיר לבשל ביו״ט א׳ של גליות בביה״ש כדי להאכיל הקטנים יעו״ש:

ו ו) שם. ביו״ט לצורך מחר. פי׳ מיו״ט לחבירו אבל לבשל בלילה לצורך מחר שרי. ב״ד סי׳ רפ״ה. ברכ״י או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳ ומ״ש שם המאמ״ר על השכנה״ג לא זכר שכבר קדמוהו רבנן הנז׳ ובאמת יש ט״ס בדברי שכנה״ג הנז׳ כמבואר בהדיא בדרשות מהרי״ל והב״ד לעיל או׳ ב׳ אלא שביד הרבנים הנז׳ לא היה נמצא ס׳ דרשות מהרי״ל וע״כ כתבו מסברא:

ז ז) שם. ביו״ט לצורך מחר. והמתענה ביו״ט אם מותר לבשל לאחרים עיין לקמן סי׳ תקכ״ז סעי׳ ך׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ח ח) שם. אפי׳ הוא שבת וכו׳ ובגמ׳ (ביצה דף ב׳ ע״ב) מפיק לה מקרא והיה ביום הששי והכינו וכו׳ חול מכין לשבת וחול מכין ליו״ט ואין יו״ט מכין לשבת וכו׳ יעו״ש:

ט ט) שם. אפי׳ הוא שבת. ומיהו ע״י עירוב מותר לאפות ולבשל מיו״ט לשבת כמ״ש לקמן סי׳ תקכ״ז יעו״ש:

י י) שם. ואפי׳ בשני ימים של ר״ה. ואע״ג דקדושה אחת הן היינו להחמיר ולא להקל ועוד דהאידנא יום ראשון עיקר. הגמ״י בשם סמ״ק והב״ד ב״י ולבוש וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ ר״ה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. ומ״ש דהאידנא יום ראשון עיקר ר״ל משום דבקיאין בקביעא דירחא. וכ״כ הלבוש. וכ״כ השו״ג או׳ ב׳. ר״ז או׳ ג׳. ועיין לעיל או׳ א׳:

יא יא) שם. אבל ממלאה אשה קדרה בשר וכו׳ ואפי׳ אם כבר נתנה הקדרה על האש מותר להוסיף כדי שיהא התבשיל מוטעם יותר. ב״י. לבוש סעי׳ ב׳ יש״ש פ״ב דביצה סי׳ ט״ו. ב״ח. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ב. עט״ז. פר״ח. ער״ה או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל צ״ט או ב׳ מק״ק סי׳ י״ג או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳. ומ״ש הט״ז סק״ג על דברי ב״י הוא ע״פ מ״ש ב״י לדעת רש״י אבל לענין דינא גם הב״י ס״ל הכי דמותר להוסיף בשר על בשר כמבואר בב״י ובמש״ז או׳ ג׳ יעו״ש:

יב יב) ומשמע דאפי׳ הוא בקדירה קטנה מותר ליתנו בקדרה גדולה ולהוסיף עליו כדי שיהיה שמן ביותר. מ״א שם. א״ר או׳ ח׳ חמ״מ שם. ר״ז שם. ח״א שם. מק״ק שם. מ״ב שם:

יג יג) וכ״ז דוקא בשר ולא שאר תבשילין כמו במים סס״י זה. א״ר או׳ ב׳ ור״ל הא דמותר להוסיף אעפ״י שאין צריך אלא לחתיכה א׳ אפי׳ לאחר שנתן הקדירה ע״ג האש דוקא בבשר לפי שע״י הריבוי יהא מוטעם יותר אבל בד״א שלא יהיה מוטעם יותר ע״י הריבוי אסור להוסיף אחר שנתן הקדרה ע״ג האש אלא דוקא בפ״א מותר להוסיף וכדלקמן סוף הסי׳ לגבי מים יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ב׳ מ״ב שם:

יד יד) וכן הצולין בשר ביו״ט הרבה חתיכות יותר מצורך יו״ט לא שפיר עבדי דדוקא קדרה ממלאה אשה אמרינן מפני שיפה לה. דרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. א״ר שם. וה״ד לאחר שהניח השפוד על האש אין להוסיף אבל בתחלה יכול למלאות השפוד כמו שירצה כיון שהוא טרחא אחת. מש״ז שם. מ״ב שם. ודוקא צלי אש בשפוד אבל צלי קדר י״ל רוצה רוטב טוב שמן ביותר כתבשיל עם בשר דשרי בשני טירחות. מש״ז שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ז׳ מיהו דעת החמ״מ בחי׳ או׳ א׳ להחמיר בצלי קדר יעו״ש ונראה דהכל לפי הענין דאם ע״י ההוספה יתרבה הרוטב או יהיה יותר שמן שרי. ונראה עוד דלכתחילה ודאי יותר טוב להניח הכל בפ״א אפי׳ היכא דמותר להוסיף כדי למעט הטירחא ביו״ט.

טו טו) שם. שא״צ אלא לחתיכה אחת. דאפי׳ אמרה בפי׳ שהיא רוצה אותו לצורך מחר שהוא מותר ויש אוסרים ונראה שהוא מותר כיון דטעם ההיתר מפני שהתוספת גורם טעם בתבשיל א״כ אפי׳ פירשה בפי׳ נמי מותר. טור. מיהו הישי״ש פ״ב דביצה סי׳ ט״ו הסכים כדעת האוסרים. והב״ח כתב

דגם לדעת האוסרים אינו אלא לכתחלה מפני שניכר קצת הערמה וכן נכון להזהיר ע״ז יעו״ש. וכ״כ הפר״ח דאם אמר בפי׳ לא נאסר הבשר. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ דבדיעבד לכ״ע מותר. וכ״מ מדברי האחרונים דאינו אלא רק לכתחלה יש ליזהר בזה שלא יאמר בפי׳ לצורך מחר ובדיעבד מותר.

טז טז) שם. אעפ״י שא״צ אלא לחתיכה אחת, ואעפ״י שאינו אוכל מהבשר כלל שרי לבשל כיון שדעתו לאכול מהתבשיל. ב״י. והב״ח כתב דדוקא כשצריך לחתיכה אחת אז מותר למלאות הקדרה אבל אם עיקר בישולו לצורך הלילה ואוכל בשחרית קצת ממנו כי היכי דלא ליתסר עליה הוי הערמה דלא כהרבה שטועים באיסור זה יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח. וכ״ה דעת א״ר או׳ ג׳ והנה״ש או׳ א׳ אמנם המ״א סק״ב כתב דהעולם נוהגים היתר שמבשלין בשחרית לצורך הלילה ועכ״פ צריך ליזהר לאכול קצת ממנו והביא דברי החולקים בזה וסיים ומ״מ מאחר שהמנהג להקל שמבשלין בשחרית וטועמין דבר ממנו שאין לאסור להם אבל להכין מיו״ט לחול כה״ג אסור יעו״ש. וכ״כ המאמר או׳ ג׳ ובס׳ בית מאיר. ר״ז או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ מק״ק סי׳ י״ג או׳ ד׳ אלא שכתב שם הר״ז שיש להזהירם מלומר בפי׳ שמבשלים לצורך הלילה וגם צריך להזהירם שלא יוסיפו בשר בקדרה אחר שכבר העמידוה אצל האש כיון שאינו אוכל ממנה אלא מעט נמצא שהוא מוסיף במלאכה בשביל יו״ט ב׳ ולא כותרה הערמה אלא א״כ עושה כל המלאכה בב״א עכ״ל וכ״כ מק״ק שם. ומיהו כתב שם הר״ז דכל בעל נפש יחוש לסברא ראשונה אף ביו״ט א׳ לצורך ליל יו״ט ב׳ וכ״כ בס׳ בית מאיר שם. מק״ק שם. ועיין עוד לקמן או׳ ך׳ ואו׳ כ״א:

יז טוב) שם. אעפ״י שא״צ אלא לחתיכה אחת. אבל אסור לטבל הגבינות בבצק לצורך ליל ב׳ אעפ״י שאוכל א׳ מהם מפני שאין אחד משביח בתיקון חבירו. הרשב״א בתשו׳ סי׳ תרפ״א. ב״י. מ״א סק״ב מק״ק שם או׳ יו״ד. וכן אסור לעשות חרעמזי״ל או קרעפלי״ך וכיוצא בו יותר ממה שצריך לבו ביום שאין א׳ משביח מחבירו וצריך לטרוח בכל אחד ואׁ בפ״ע. ח״א כלל צ״ט או׳ ג׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ך׳ מ״ב או׳ ח׳:

יח חי) שם הגה. וכ״ש שיכול לשחוט אעפ״י שא״צ אלא לכזית. משום דא״א לכזית בשר בלא שחיטה. ב״י בשם סמ״ק. לבוש. עו״ש או׳ ב׳ וה״ד אם יש עדיין שהות עד זמן אכילה להפשיטו ולמולחו ולבשלו או עכ״פ לצלותו אבל אם לא יספיק כ״כ עד זמן אכילה לכתחלה אסור וכדלקמן:

יט יט) שם הגה. וכ״ש שיכול לשחוט וכו׳ בשבועות שחל בד׳ וה׳ בשבת שחט השוחט אחר שאכלו רוב הקהל קודם שיאכל הוא סעודת יו״ט י״ד עגלים בבית המטבחיים של גוים ששוחטים שם לצורך ישראל ואכל השוחט ובני ביתו בסעודת יו״ט כזית מכל א׳ מהעגלים ששחט ועשה זה מעצמו שכך ראה לשוחטים שקדמוהו וסבר דשרי ועשה כן כדי שיהיה בשר בע״ש דאי לא״ה היו הגוים נוחרים העגלים. העלה הזר״א א״ח סי׳ ע׳ דלא ופה עשה וזר מעשהו וחלק על מ״ש באר עשק סי׳ נ״ו דהתיר לשחוט ביו״ט ב׳ של פסח אחר אכילה לצורך חו״ה כל שאוכל השוחט ממנו כזית ודחה כל דבריו שאינן אלא דברי תימה ומ״מ העלה בנד״ד דאין אסור בדיעבד לאכול הבשר יעו״ש. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת:

כ ך) שם בהגה. וכן יכולה לבשל הרבה קדירות וכו׳ ר״ל אפי׳ כוונתה לצירך הלילה כיון שרוצה לאכול מכל אחת ואחת בסעודת שחרית שרו ומיירי שבכל קדרה היא מבשלת מין בפ״ע אבל מין א׳ בשתי קדרות אין להתיר כיון שטעם שתי הקדרות שוה וא״כ מה שטועם משתיהם יכול לטעום מאחת ונמצא שהקדרה השנית אינה מבשלת כ״א לצורך הלילה בלבד. ט״ז סק״ד. וכ״כ הפר״ח. ר״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל צ״ט או׳ ה׳ מק״ק סי׳ י״ג או׳ ב׳ מ״ב או׳ יו״ד. וכתב שם הט״ז דבזה אסור לומר בפי׳ שמין א׳ יהיה ליו״ט ב׳ לכ״ע יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט״ו.

כא כא) שם בהגה. ולאכול מכל אחת מעט. מסתימת לשונו משמע דאפי׳ א״צ לאכול מכל המינים ורק שטועם מעט מכל אחת כדי שיהיה לו היתר לבשל שרי והיינו כדעת המקילין שכתבנו לעיל או׳ ט״ז אבל לדעת האוסרים שכתבנו שם אין היתר כ״א באמת שדעתו לאכול מכל המינים בסעודת שחרית אלא שמרבה בכל מין לצורך הלילה אבל לא כשטועם רק דרך הערמה יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ י״א אלא שכתב דהעולם נהגו כדעת המקילין עכ״ל ומיהו כבר כתבנו שם שבעל נפש יחמיר לעצמו יעו״ש:

כב כב) שם בהגה. מכל אחת מעט. וה״ד בכה״ג דאוכל מכל אחת מעט והוא קודם אכילה אבל להערים ולומר עוד אני צריך להזמין אורחים ויבשל תבשילין ויותירם לשבת או ליו״ט ב׳ אסור אפי׳ קודם אכילה. עו״ש או׳ ב׳ מיהו אם בשעת הבישול היה בדעתו לטעום מכל אחת ואחת אם בישל קודם אכילת שחרית מותר לאכול מהם במוצאי יו״ט מיד ואפי׳ לא טעם מהם מאומה כיון שבישולו היה בהיתר שהיה רוצה לאכול מכל אחת ואחת. ר״ז או׳ י״א:

כג כג) שם. ודוקא קודם אכילה וכו׳ ונראה דקודם אכילה דקאמר היינו אכילת קבע כסעודת של צהרים אבל סעודת עראי כסעודת של שחרית שאוכל מעט אדעתא לאכול עוד בו ביום בצהרים לא שמיה אכילה ויכול לבשל או לשחוט אפי׳ שור הבר אפי׳ א״צ כ״א לכזית א׳ כיון שעדין לא קבע סעודת יו״ט בו ביום אעפ״י שאכל כמה סעודות עראי בו ביום. שו״ג או׳ ו׳:

כד **כד) שם.** ודוקא קודם אכילה וכו׳ וכתב המרדכי בפ״ב דביצה דרבינו יואל התיר לאפות ביו״ט לצורך ברית מילה שחל להיות ממחרת בחו״ה והיה יום חגם שלא היו יכולין לאפות אם לא ביו״ט ולא היה די לקהל בתנור אחד והתיר לאפות בב׳ פעמים מפני צריכות פת אחד לכל תנור ותנור לשנים וג׳ ישראלים. והב״ד ב״י וכתב דדבר פשוט הוא שאין הלכה כר׳ יואל שהרי הגמ״י והרשב״א פליגי עליה בהדיא וכ״נ מדברי התו׳ פ׳ כל שעה (פסחים ל״ז ע״א) גבי היתר אפיית פת עבה וכ״נ דעת כל הפו׳ יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ד:

כה **כה) שם.** ודוקא קודם אכילה וכו׳ שנראה שהכל הוא לצורך אכילת היום. לבוש:

כו **כו) שם.** מיהו אם עברה ובישלה או שחט מותר לאכלי. אית דמפרשי לשון הש״ע הנ״ז דמיירי בדוקא אם עברה ובישלה הוא דמותר אבל אם הערימה לבשל לצורך היום והצניעה אותם לצורך מחר אסור וכדלקמן סס״י תקכ״ז במי שלא עירב ועבר ובישל יעו״ש, וכמ״ש הרמב״ם פ״א דין י״א ובלבד שלא יערים ואם הערים אסור ואפי׳ בשבת שאחר יו״ט מפני שהחמירו במערים יותר מן המזיד עכ״ל וכ״כ הלבוש. וכ״מ בבאה״ג שציין על דברי הש״ע הנז׳ מרדכי בשם רבני קולניא ורשב״א בתשו׳ שהביא בב״י דמיירי בעבר ובישל וכ״כ הפר״ח על דברי הש״ע הנז׳ פי׳ אפי׳ במזיד שהיה יודע שאסור לבשל ובישל אבל בלא הערמה אבל אם הערים שאמר אוכל ממנו כזית אסור התבשיל יעו״ש. אבל אית דמפרשי לשון הש״ע כדברי הריב״ש שהביא בב״י דאם עבר ובישל אחר אכילה בהערמת אכילת כזית אין לו דין מערים לאסור עליו התבשיל אלא דין מבשל במזיד או בשוגג יש לו דשרי יעו״ש. וכ״כ הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ט״ו. וכ״כ הט״ז סק״ד. וכ״כ המ״א סק״ג דזה לא מקרי הערמה כיון שאוכל ממנו מעט ודלא כהב״ח שמחמיר. וכ״כ המט״י וכתב ודלא כהפר״ח וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ וכתב כי כ״ה דעת הש״ע ודלא כמ״ש הפר״ח יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ה׳ וכ״פ בס׳ בית מאיר. וכ״פ הר״ז או׳ י״א. ח״א כלל צ״ט או׳ ו׳ מק״ק סי׳ י״ג או׳ ה׳ ומיהו מ״ש הא״ר או׳ ה׳ כיון שכוונתו לאכול כזית אף שלא אכל שרי ודלא כהמ״א השיג עליו בבית מאיר שם וכתב שאם לא אכל הוי הערמה הניכרת ואסור יעו״ש. וכ״כ ח״א שם דאם אינו אוכל ממנו כלום רק שמערים שמא יצטרך או שמא יבואו אורחים אפי׳ בדיעבד אסור לאכול ממנה:

כז **כז) ואפי׳** בישל בכמה קדירות אם הם מיני מטעמים שונים בכל קדרה וקדרה ה״ז טועם כזית מכל קדרה ביו״ט ומותר לאוכלם במוצאי יו״ט מיד וא״צ להמתין כלום ואע״פ שבישל באיסור לא קנסוהו חכמים כיון שטעם מכל קדרה וקדרה ביו״ט ולא היה בישולו לגמרי לצורך החול ר״ז שם. מק״ק שם.

כח **כח) אבל** אם בישל לצורך החול ב׳ קדרות ממין אחד שוין בטעמן אעפ״י שבישל קודם אכילת שחרית על סמך היתר הערמה דהיינו שיאכל כזית מכל אחת ואחת או אפי׳ אכל כזית מכל אחת ואחת או שהערים לומר שמא יזדמנו לי אורחים ואצטרך לב׳ קדרות בין שאכל מהן ביו״ט בין שלא אכל הרי מאכלים הללו אסור לו ולכל אנשי ביתו לעולם כיון שהורה היתר לעצמו להערים הערמה שאסרוה חכמים יש לחוש שמא יתיר לעצמו פעם אחרת וגם אחרים ילמדו ממנו היתר זה לכך קנסוהו חכמים אבל אחרים מותרים לאכול מהם במוצאי י״ט מיד, ר״ז או׳ י״ב. מק״ק שם או׳ ו׳ ועיין בר״ז שם בקו״א או׳ ב׳ שכתב הטעם משום דעשו מערים ביו״ט כמזיד בשבת יעו״ש ועיין לעיל סי׳ שי״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד ועוד יתבאר מזה לקמן סס״י תקכ״ז בס״ד יעו״ש:

כט **כט) שם.** מותר לאכלו. אפי׳ יש לו תבשילין אחרים. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א. מ״א סק״ג. חמ״מ או׳ ב׳ מק״ק שם או׳ ה׳:

ל **ל) [סעיף ב׳] ממלא נחתום חבית של מים וכו׳** דחד טרחא הוא. רש״י ביצה י״ז ע״א לבוש. ומשמע דגם בזה שרי להערים קודם אכילה דהא י״א דבשר ומים חד דינא אית להו. מ״א סק״ד. והא״ר או׳ ו׳ כתב דאף לאחר אכילה אפשר להתיר כיון שיש טרחה אחת.

לא **לא) שם.** ממלא נחתום חבית של מים וכו׳ פי׳ דוקא כשהחבית מלאה כבר מעי״ט (ר״ל ולהניחה על האש ביו״ט) או שממלאה בבת אחת מן הבור וכיוצא אבל לשאוב דלי אחר דלי לצורך מחר ודאי אסור משום טירחא. פר״ח. מיהו השו״ג או׳ ח׳ כתב שמדברי המ״מ פ״א שכתב וכתב הרשב״א ובלבד שיתן את הכל קודם שהניח החבית ע״ג האש משמע שקודם שהניחה ע״ג האש יכולה ליתן בה מים פעמים שלוש יעו״ש. וכ״מ מדברי הר״ז או׳ ד׳ אבל בס׳ בגדי ישע כתב כדברי הפר״ח. וכ״כ החמ״מ או׳ ג׳ הגרע״א. מ״ב או׳ יו״ד:

לב **לב) שם.** אעפ״י שא״צ אלא לקיתון אחד. ואף במאי דשרי דוקא בסתמא אבל לומר בפה בפי׳ שהוא רוצה אותו לצורך מחר אסור וכמ״ש בסעי׳ א׳ ומיהו אם אמרו שרי בדיעבד כיון דחד טירחא הוא. פר״ח. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ י״ג בליקוטי רימ״א או׳ ח״י. מ״ב או׳ ט״ו. ועיין לעיל או׳ ט״ו:

לג **לג) שם.** אעפ״י שא״צ אלא לקיתון אחד. ובלבד שיקיים הערמתו וישתמש ביו״ט בקיתון א׳ של מים שמבשל. ר״ז שם. ועיין לעיל או׳ ט״ז.

לד **לד) שם** בהגה. אבל אסור להוסיף וכו׳ שאין המים משביחין בכך. לבוש. מ״א סק״ה. ח״א כלל צ״ט או׳ ד׳ מק״ק שם או׳ ח׳ מ״ב או ט״ז:

לה **לה) שם** בהגה. אבל אסור להוסיף וכו׳ ואם עושה כן כדי שלא יבקע הקדרה שרי. מ״א שם. א״ר או׳ ז׳ א״א או׳ ה׳ חמ״מ שם, ח״א שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״ט. מ״ב שם:

סימן תקד

א **א) [סעיף א׳] דכין את התבלין כדרכן וכו׳** זהו דעת הרי״ף והרמב״ם פ״ג אבל לדעת התו׳ גם פלפלין ותבלין צריכין הטייה אם יודע מעיו״ט כמה קדרות רוצה לבשל ואם אינו יודע שרי ושום וחרדל ושחליים אפי׳ אם יודע מעיו״ט שרי לפי שנפגמים ביותר אם שוחקים אותם מעיו״ט. טור. ועיין לקמן בהגה שבסוף סעי׳ זה ובדברינו לשם בס״ד. והגם דבלא״ה אסור לאכול שום קלוף ובצל קלוף וכו׳ שעבר עליהם הלילה כדאיתא בנדה י״ז ע״א י״ל דכשהם מבושלים או מעורבים עם דבר אחר אינו מזיק אם עבר עליהם הלילה וכמ״ש בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ קט״ז או׳ ס״א יע״ש:

ב **ב) שם.** דכין את התבלין כדרכן וכו׳ ר״ל אף דטחינה לכ״ע אסור ביו״ט כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ה סעי׳ ב׳ מ״מ דיכת תבלין מותר משום שאם ידוך אותם מבע״י יפיג טעמם וכ״ש שום ובצל ושחליים וכדומה דמותר לכ״ע וכמ״ש באו׳ הקודם:

ג **ג) שם.** דכין את התבלין כדרכן. ר״ל במדוך וכדומה שדכין בהם בחול בלי שום שינוי. וזהו לפסק הש״ע ומיהו עיין לקמן בהגה שכתב שנוהגין לשנות קצת:

ד **ד) שם.** יפיג טעמן. ממירין טעמן ריחו לא נמר מתרגמינן לא פג, רש״י ביצה י״א ע״א:

ה **ה) שם.** יפיג טעמן. וה״ה כרכום ופלפלין דמפיגין טעמן וא״צ שינוי כמבואר בב״י ואפי׳ אם ידע מעיו״ט שיצטרך להם ביו״ט כ״ה לשיטת הש״ע דפסק כהרי״ף והרמב״ם כמ״ש באו׳ א׳ ומה שאין שוחקין הפלפלין והחרדל בריחים שלהם הוא רק משום דהוי עובדא דחול אבל במדוכה שרי בלא שינוי כמו שאר התבלין, אבל דעת הישׁ״ש פ״ק דביצה סי׳ ט״ל והב״ח לאסור בכרכום ופלפלין שאין מפיגין טעמם ורק ע״י שינוי שרי יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ ומ״א סק״א ובלא״ה כבר כתב לקמן בהגה דנוהגין לשנות בדיכת תבלין וא״כ א״צ להאריך בזה להביא דעת שאר האחרונים:

ו **ו) שם.** אבל מלח וכו׳ ואין חילוק בין יו״ט א׳ ליו״ט ב׳ דאפי׳ ביו״ט ב׳ צריך שינוי ובשינוי אפי׳ ביו״ט א׳ מותר משום דמלח כאוכל הוא וכן ביקוע עצים כצורך או״נ דמי. הרא״ש מלוניל בס׳ תמ״ד סי׳ ק״ך יעו״ש. ער״ה או׳ א׳:

ז **ז) שם.** אבל מלח וכו׳ במקום שיש מלח גסה. רש״י והר״ן. אבל במקומות שהמלח שלהן אינה גסה ואפשר להשתמש בהן בלי כתישה לא. מאירי:

ח **ח) שם.** אבל מלח וכו׳ והיינו מלח הגס שחופרין מהקרקע או של ים אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין אין בו אסור כתישה דאין טוחן אחר טוחן וכמ״ש לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ ח׳ בהגה. מש״ז או׳ א׳ וכ״כ התו׳ (ביצה י״ד ע״א) דמלח שלנו א״צ שינוי הואיל והוא עשוי בידי אדם יעו״ש וכ״כ בפסקי תו׳ שם או׳ מ״ד. ומ״ש הא״ר או׳ ב׳ לפרש התו׳ בדרך אחר כבר השיגו עליו האחרונים. ומ״מ נראה דמשום מראית העין או מפני המון העם שאין יודעים לחלק יש להחמיר ולעשות בשינוי:

ט **ט) שם.** אבל מלח אינו נידוך ביו״ט וכו׳ ואם מעורב המלח עם התבלין דך כדרכו ואינו חושש הואיל ואינו טורח בה בפני עצמה. הרמב״ן במלחמות פ״ק דביצה וכ״כ הרשב״א בעה״ק וכ״כ המאירי בחידושיו. וכ״כ הפר״ח וכ״כ א״ר או׳ ה׳ ומיהו לפי מ״ש ההגה לקמן דנוהגין לשנות קצת בדיכת התבלין לא נ״מ מידי דהא גם בתבלין צריך לשנות והגם שכתב שם הא״ר ואפשר דהגי״א ס״ל דבמה שדכין ביחד אין לך שינוי גדול מזה יעו״ש זהו דוקא בדרך אפשר ודוקא להגי״א כאמור אבל לשאר הפר הנז׳ דמשום טרחא הוי דינו כתבלין וכיון דתבלין עצמן בעי שינוי גם בנתערב עמהם מלח בעו שינוי:

י **י) שם.** אלא א״כ הטה המכתשת וכו׳ וה״ד ביו״ט אבל בשבת אין להתיר בכה״ג אלא בשינוי גדול וכמ״ש לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יא **יא) שם.** או שידוך בקערה וכיוצא בה. דהיינו במדוך של עץ. וכדתנן שם במתני׳ ומיהו מסתברא שאם דרך לדוך בו כל שאר ימות השנה שגם זה צריך הטייה. פר״ח:

יב **שם.** שאם שחק המלח מעיו״ט וכו׳ וע״כ יש ליזהר לשחוק המלח מעיו״ט לכל מה שיצטרך ביו״ט כדי שלא יצטרך לשנות וכן בכרכום ופלפלין נוהגין לדוך מעיו״ט לכל מה שצריך ליו״ט דהא גם בשאר הימים אין מקפידין ע״ז ודכין בפעם אחת לכמה ימים:

יג **שם.** ואין שוחקין את הפלפלין וכו׳ ואפי׳ חדא חדא אסור ברחיים שלהם. הגמ״י פ״ג. ב״י. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ג׳ חמ״ע או׳ א׳ ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ יו״ד או׳ ג׳ מ״ב או׳ ט׳:

יד **שם.** ואין שוחקין את הפלפלין וכו׳ לטחון הקאפ״י ביו״ט בריחים שלהם צדד הרב פנים מאירות בתשו׳ ח״ב סי׳ מ״ד להתיר וכ״מ שהיא מסקנתו. ויראה לי שיש להחמיר לדוך הקאפ״י ביו״ט במדוכה ולא ברחיים שלהם דמיחזי כעובדין דחול כמ״ש ז״ל בחרדל וכמ״ש הרב הנז׳ בריש דבריו יע״ש ודוק. ברכ״י או׳ ד׳. מיהו בספרו מחב״ר בקו״א סי׳ זה כתב שראה להמו״ק סי׳ תצ״ה שהתיר בריחיים דידא כל איש בביתו לאפוקי ריחיים של חנוני דאין להתיר אפי׳ ביו״ט ב׳ יעו״ש וכתב עו״ש המחב״ר שכן ראה למהרד״ף בספרו חסדי דוד דף פ״ז ע״ב שהאריך בזה והוכיח במישור שהוא מותר והמחמיר ית׳ כמ״ש התו׳ דהמחמיר בכל התבלין הנה כי כן מבורך יעו״ש עכ״ל. והב״ד הזכ״ל או׳ יו״ד, שע״ת או׳ ג׳ כר״ש. אמנם המש״ז או׳ א׳ כתב לדוך קאוי ביו״ט במדוך שרי דמפיג ובריחיים עובדין דחול הוא ואסור אעפ״י שאין בו כלי כברה ואפי׳ ע״י שינוי יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל פ״ג או׳ ב׳ דקאוי דינן כפלפלין ואסור עכ״פ בריחיים שלהם. וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ אלא שכתב דכל שדכו במדוכה תו לא בעי שינוי אחר ואפי׳ למנהג שהזכיר רמ״א יעו״ש. וכ״כ בחי׳ רעק״א. אבל המחה״ש סק״ד כתב דגם בדכו במדוכה צריך שינוי קצת יעו״ש. וכ״כ הישי״ע או׳ ב׳ ובתשו׳ עולת שמואל סי׳ ס״ד. קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ ג׳. וכ״ז ליחיד בביתו אבל הסוחרים שיש להם מדוכות גדולות ודכין בהם לימים הרבה אף זה אסור, עולת שמואל שם. פ״ת:

טו **טו) ולטחון** הקאוי ע״י עכו״ם מותר אפי׳ בריחיים שלהם רק שהעכו״ם יטחון בשינוי קצת ושמעתי בק״ק פראג שאם נוטל התיבה הקטנה שעשוי לקבל הקאוי השחוק ומניח שם נייר זה נקרא שינוי. ח״א שם:

טז **טז) שם.** אלא דך אותם במדוכה וכו׳ והיינו דוקא ביו״ט אבל בשבת במדוכה אסור אלא דוקא בקתא של סכין ובקערה כמ״ש לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יז **טוב) שם.** אלא דך אותם במדוכה וכו׳ והיינו דוקא לצורך אותו היום אבל לצורך מחר אסור אפי׳ הוא יו״ט או שבת כמ״ש לעיל רסי׳ תק״ג יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״ו:

יח **חי) שם.** אלא דך אותם במדוכה וכו והיש״ש פ״ג דביצה סי׳ מ׳ כתב שמדינא מותר לטחון את החרדל בריחיים ורק הפלפלין אסור יעו״ש והב״ד מ״א סק״ג. אבל הא״ר או׳ ד׳ כתב דאין להקל כלל נגד הרשב״א והר״ן והמ״מ וכ״כ הריב״ש סי׳ קפ״ד יעו״ש. וכ״ה הסכמת האחרונים כדברי הש״ע דגם החרדל אסור לטחון בריחיים אלא במדוכה. לבוש. חמ״מ, או׳ א׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל פ״ג או׳ א׳ מק״ק סי׳ יו״ד או׳ ג׳:

יט **יט) שם.** אלא דך אותם במדוכה וכו׳ ואפי׳ ע״י שינוי נמי אסור בריחיים דהוה כעובדין דחול. א״א או׳ ב׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ג׳:

כ **ך) שם.** ככל התבלין. ומותר לשחוק תבלין כדי לעשות קונדיטון ביו״ט שהוא יין המתובל בתבלין כמבואר בירושלמי. ריא״ז הב״ד השה״ג פ״ק דביצה. וכ״כ הר״ן שם בשם הירושלמי והב״ד ב״י יעו״ש:

כא **כא) שם** הגה. ומיהו נוהגין לשנות קצת וכו׳ והטעם דמתוך כך יהיו זכורין שאסור לרוך יותר מהצריך ליו״ט. כ״ה בהגמ״י פ״ג בשם סמ״ג והב״ד ב״י. וכ״כ הלבוש. עו״ש או׳ א׳ ולפי טעם זה אין חילוק בין אם היה יודע מאתמול שיצטרך לתבלין ביו״ט או אם לא היה יודע וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ מיהו הישי״ש פ״ק דביצה סי׳ ט״ל כתב דא״צ לשנות אלא א״כ ידע מאתמול שיצטרך תבלין. והב״ד מ״א סק״ד. והוא כדברי התוס׳ שכתבנו לעיל או׳ א׳ יעו״ש. אמנם דעת האחרונים להחמיר כדברי הגמ״י ומור״ם ז״ל דאין לחלק בין ידע דלא ידע וכתבו הטעם כדי שיזכור. ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל פ״ג או׳ א׳ מק״ק סי׳ יו״ד או׳ א׳ ועיין עוד באו׳ שאח״ז.

כב **כב) שם** בהגה. וכן ראוי להורות. דבזה יוצאין ג״כ דעת התו׳ דמצריכין שינוי. ד״מ או׳ ב׳ והוא דברי התו׳ שכתבנו לעיל או׳ א׳ יעו״ש.

כג **כג) שם** בהגה. וכן ראוי להורות. וכ״כ הלבוש. וכ״ה דעת הפר״ח. וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש באו׳ הקודם. ועיין בחי׳ רעק״א שכתב שאף לפי המנהג אין להחמיר בשום וא״צ שינוי יעו״ש. והב״ד האחרונים. ועיין לעיל או׳ א׳:

כד **כד) [סעיף ב׳] מותר להוליך תבלין ומדוך וכו׳** מדוך היינו בוכנא שדוכין בו תבלין במדוכה. רש״י ביצה י״א ע״א.

כה **כה) שם.** אפי׳ דרך רה״ר וכו׳ דהוצאה לצורך היא ולא חיישינן דלמא אתי לאמלוכי ולא יבשל הקדרה דבעי תבלין ונמצא טרח שלא לצורך. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תצ״ח סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כו **כו) [סעיף ג׳] אין כותשין הריפות וכו׳** פי׳ שכותש חטים. א״ר או׳ ח׳ וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ פי׳ שכותשין חטים ושעורים להסיר קליפתן:

כז **כז) שם.** במכתשת גדולה. שזהו עובדא דחול. לבוש. ר״ז שם:

כח **כח) שם.** אין כותשין הריפות וכו׳ ומשמע בגמ׳ (ביצה י״ד ע״ב) דאם כתש בגדולה לא יאכל ממנה ואפשר דוקא אדם חשוב צריך להחמיר. מ״א סק״ה. וכ״כ הריטב״א בש״ע דר״פ מחמיר על עצמו היה יעו״ש. ורי״ו כתב אדם שיש לו עבדים וכו׳ שרגילים לעשות בגדולה וכו׳ או שהוא כתוש כ״כ שא״א לעשות כן בקטנה אסור לאכול הימנו יעו״ש והב״ד מ״ב בשער הציון או׳ ך׳.

כט **כט) שם.** ובא״י אפי׳ בקטנה אסור. בגמ׳ מסיק שם משום דאיכא עבדי התם דמזלזלי ואמרי בקטנה עבדינהו ולא כתשו אלא בגדולה ולפיכך אסר להם אף בקטנה ומשמע דבליכא עבדי אפי׳ בא״י מותר. אבל הרמב״ם פ״ג כתב הטעם דתבואה של א״י אסור משום דתבואה שלהם טובה היא ואי כותשין אותה מעיו״ט אין בכך הפסד ולפ״ז אין להתיר בא״י אפי׳ במקום דליכא עבדי וכ״נ לענין דינא ולאסור אפי׳ במקום דליכא עבדי וכ״מ מסתימת לשון המחבר. עו״ש או׳ ב׳. ודעת הראב״ד והרש״בא דלאו דוקא בא״י אלא ה״ה בכל המקומות שאין תדירין לאכול הריפות דאף בקטנה אסור לפי שאין כתישה בקטנה שינוי להם ויש להחמיר. פר״ח וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ ועיין באו׳ שאח״ז.

ל **ל) שם.** וכיון שאין אנו יודעים וכו׳ יש לאסור הכל. כ״כ הטור. והקשה הב״ח כיון שרש״י פי׳ דקטנה אינה אלא לתבלין כל המיוחד לדוך בו תבלין הו״ל קטנה וא״כ מפורש השיעור עכ״ל וכ״כ הפר״ח על דברי הטור והש״ע הנז׳ דאינו מחוור שהרי פורש״י אבל כותשין בקטנה דהוי כלאחר יד דאינה אלא לתבלין וכן דעת הרי״ף והרמב״ם והרשב״א דקטנה מיקרי כל שאין דרך לכתוש בו הריפות בשאר ימות השנה מרוב קטנותה וכן עיקר להקל במידי דרבנן עכ״ל. והשו״ג או ח׳ כתב דאה״נ כל שדך אותן במכתשת שאינה מיוחדת אלא לדוך תבלין דמותר דאין לך שינוי גדול מזה אבל הטור והש״ע שכתבו שאין אנו יודעים וכו׳ היינו במכתשת שדורכין הריפות וכו׳ אבל כל שכותש במכתשת של תבלין הא ודאי מודים הטור והש״ע שמותר יעו״ש. ולענין הניפוח אם מותר לנפח החטין והשעורין מן הפיסולת שלהן שנעשה ע״י כתישה עיין לקמן רסי׳ חק״י:

לא **לא) שם** בהגה. ומותר לגרור גבינה וכו׳ ול״ד לחרדל שאסור לשוחקו ברחיים דהתם רגילין לשחוק הרבה ביחד ודמי לעובדא דחול אבל כאן אין דרך לגרור אלא מה שצריך לשעתו. ריב״ש סי׳ קפ״ד. ולפ״ז התמכא שקורין קרי״ן אסור לגוררו ביו״ט שדרך לגרר הרבה לשנים או לג׳ ימים וכ״מ סי׳ תק״י סעי׳ ג׳ יעו״ש. מ״א סק״ז. ר״ז או׳ ד׳ ועיין מהח״ש שכתב לדעת המ״א גם ע״י שינוי אסור יעו״ש. וכ״כ פעולת שכיר על מעשה רב או׳ קס״ח יעו״ש. אמנם הא״ר או׳ ט׳ כתב על דברי מ״א הנז׳ דלא נהירא דלא הוי עובדא דחול אלא כמו ברחיים שטוחן הרבה מאוד יעו״ש. וכתב הא״א או ז׳ דעכ״פ שינוי בעי. וכ״כ ח״א כלל פ״ג או׳ ג׳ דע״י שינוי שרי. וכ״כ פעולת שכיר שם. והב״ד מק״ק סי׳ יו״ד בליקוטי רימ״א או׳ ד׳ וכ״כ מ״ב או׳ י״ט. והשינוי שיעשה בתמכא דהיינו שלא יגרור בקערה רק על השולחן או על המפה. ח״א שם או׳ א׳ מ״ב שם, וכן להפך הריב איזיין ראשו למטה וכדומה הוי שינוי. פעולת שכיר שם. ליקוטי רימ״א שם:

לב **לב) ומותר** לחתוך ביו״ט ירקות דק דק בסכין בלא שינוי רשב״א בעה״ק בבית מועד שער א׳ או ז׳ ח״א שם או׳ ג׳ מ״ב שם:

לג **לג) וכתב** ב״י בשם הכלבו שהגרגיר שקורין אורוגא אסור לעשותה ביו״ט לפי שהעשוי מבערב טובה עכ״ל ונ״ל דהיינו מה שאנו קורין קורקושון שעושין כעין עיסה מקמח וביצה ומעבירין אותה על כברה ויוצאין משם גרגרין דרך נקבי הכברה והעשויין מאתמול יותר טובים ואף אם אין זה אורוג״א שהזכיר הכלבו נראה דדין א״י להם ומיהו נראה דעכ״פ יש להתיר ע״י שינוי כגון להפוך הכברה וכיוצא. מאמ״ר או׳ ה׳ ומיהו מ״ש ומיהו נראה וכו׳ כ״כ בהדיא ד״מ או׳ ג׳ דע״י שינוי שרי:

לד **לד) שם** בהגה. מיהו צריך שינוי וכו׳ ואם מפיג טעם א״צ שינוי דהוי כתבלין. ריב״ש סי׳ קפ״ד. ב״י. יש״ש פ״ג דביצה סי׳ מ׳ מיהו יש מחמירין אם ידע מאתמול. מ״א סק״ח. וכ״כ לעיל או׳ א׳ ולפי מ״ש מור״ם ז״ל לעיל סעי׳ א׳ בהגה דנווהגין לשנות קצת בדיכת התבלין א״כ ה״ה לכאן וכ״כ מ״ב שם:

לה **לה) שם** בהגה. וה״ה מצות בלא שינוי וכו׳ ר״ל דה״ה מצות דמותר לכתוש אותם בכלי המיוחד כמו שנהגו ולטחון אותם על מורג חרוץ אך בזה קל יותר דמותר אפי׳ בלא שינוי משום דאין טחינה אחר טחינה. ואם מותר לברור פירורים הגדולים מתוך הקטנים כבר כתבנו זה לעיל סי׳ תצ״ה או׳ כ״ב קחנו משם וגם בענין אם מותר לדוך שקדים ביו״ט להוציא מהם חלב כתבנו שם או׳ ט״ו קחנו משם:

לו **לו) וכל** זה שמותר לשחוק דוקא מה שצריך לבו ביום אבל ליום אחר הכל אסור ולרשב״א דוקא מה שצריך לאותה סעודה ואפי׳ דיכת מצות יש ליזהר. ח״א שם או׳ ד׳ מק״ק שם או׳ ז׳ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ ג׳ מ״ב שם. ועיין לעיל רסי׳ תק״ג ובדברינו לשם בס״ד:

לז **לז) [סעיף ד׳] מותר אדם למדוד וכו׳** זהו דעת המ״מ פ״ד אבל דעת הטור דווקא לנחתום מותר, והטעם כתב הרשב״א לפי שמוכר לרבים ולהפסד מרובה חששו אבל איש בביתו לא יתן במדה שלא חששו להפסד מועט שהרי אמרו לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו וכו׳ אלא שכתב ואפשר שאף בשאר כל אדם מותר יעו״ש והב״ד הפר״ח וכתב ולזה הסכים הישׁ״ש פ״ג דביצה סי׳ כ״ו כפסק הש״ע והביא ראייה ג״כ מהירושלמי וכתב וכן עיקר יעו״ש. אמנם המ״א סק״י כתב דהאדנא דאף בחול לוקחים באומד הדעת אסור למדוד ביו״ט והב״ד א״ר או׳ יו״ד, חמ״מ או׳ ב׳ וכ״פ הר״ז או׳ ט׳ מק״ק סי׳ יו״ד או׳ ח׳ אבל נחתום דמדקדק י״ל דשרי הא לשקול אסור. א״א או יו״ד. והמחה״ש כתב אפשר לדידן יש להחמיר גם בנחתום דהא בזה״ז גם הנחתום לוקח באומד:

סימן תקה

א **א) [סעיף א׳] בהמה שהיא עומדת לאכילה וכו׳** אבל בהמה שהיא עומדת לחלבה או לגדל וולדות הרי היא מוקצה ואסור לחלוב אותה וחלבה אסור ביו״ט משום מוקצה לבוש. מ״א סק״א. ומיהו טיין בכלבו ס׳ נ״ח שכתב די״א אפי׳ עומדת לחלבה אין חלבה מוקצה אם אינו עומד לגבן וליבש הגבינות לסחורה דומיא דתרנגולת העומדת לגדל ביצים ולגדל אפרוחים וכן דעת הרז״ה עכ״ל והב״ד ב״י. וכ״ה דעת הט״ז סק״א וקצת האחרונים. אמנם בכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ הביא כמה פו׳ דסברי כפסק הש״ע דאינו מותר רק בעז העומדת לאכילה וכתב דלא שבקינן כל הני רבוותא מקמי הרז״ה והרמב״ן והי״א שהביא הכלבו יעו״ש. וכ״כ הפר״ח דפסק הש״ע הוא ברור ומוסכם מכל המפרשים זולתי ר״ח יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ דעת כמה ראשונים דאין להתיר אלא בבהמה העומדת לאכילה כפסק הש״ע וכתב ודלא כהט״ז שסמך על י״א שהביא הכלבו יעו״ש, וכ״פ דה״ח בדין טלטול מוקצה או׳ נ״א וכתב דאף שהט״ז מתיר נראה דלית הלכתא כוותיה בהא יעו״ש. וכ״פ הר״ז או ג׳ ח״א כלל פ״א או׳ ד׳ מק״ק סי׳ ט״ו או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳:

ב **ב) וכתב** שם המ״א ולמאן דשרי מוקצה (לעיל סי׳ תצ״ה סעי׳ ד׳ בהגה) הכל שרי דאי בעי שחיט לה ואוכל הכל עכ״ל ועפ״ז כתב ח״א שם דאם יש בזה מניעת שמחת יו״ט שאין לו מה יאכל כ״א מאכלי חלב כיון דיש מתירין מוקצה ביו״ט יש לסמוך עליהם ולהתיר לחלוב לתוך האוכלין יעו״ש אבל הא״ר או׳ א׳ כתב דאף לי״א בסי׳ תצ״ה דמוקצה מותר אסור בזה דנולד הוא ודלא כמ״א יעו״ש, וכ״כ הר״ז שם אבל בהמה שהקצוה לחלבה כיון שאין דעתו לשחטה אין עליה תורת אוכל כלל אפי׳ להמתירין מוקצה ביו״ט שהרי אין דעתו לאכלה ונמצא שהחלב המופרד ממנה יש לו תורת נולד יעו״ש ועי״ש בקו״א שכתב זה בשם כמה פו׳ ומן הגמ׳ יעי״ש. ומיהו עיין מ״ב או׳ ד׳ שנטה דעתו להקל כדברי ח״א והביא עוד סמוכות לזה יעו״ש אכן מסתימת דברי הש״ע ושאר אחרונים משמע דאין חילוק דבכל גוונא אסור לחלוב מבהמה של ישראל שאינה עומדת לאכילה. ועוד הא אפשר לחלוב מבהמת גוי ע״ג אוכלים רק במקום שא״א מבהמת גוי ויש צורך בדבר כגון לחולה או לקטן שאינו אוכל כ״א מאכלי חלב ואם יחלוב מאתמול יזיק לו אז יש להתיר אפי׳ בבהמת ישראל העומדת לחלבה. ועיין לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ י״ז ובדברינו לשם או׳ קי״ד:

ג **ג) מי** שיש לו בהמה בביתו עומדת לחלבה אסור לחלבה ע״י גוי ביו״ט אפי׳ אם יחלוב לתוך המאכל אלא יחלוב הגוי ויקח הגוי את החלב לעצמו. בן א״ח פ׳ במדבר או׳ ל׳ ועיין לעיל סי׳ ש״ה סעי׳ ך׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ד **ד) וכתב** הטור בה׳ שבת סי׳ שכ״ח שהמצטער מחמת רעבון מותר לינק מן הבהמה ביו״ט וכן דעת הסמ״ג ור״ת בפ׳ חרש ובפ׳ אעפ״י אבל מדברי הרי״ף בפ׳ חבית וכן מדברי ר״י בעל התו׳ במקומות הנז׳ משמע דלא שרי לינק אלא גונח מכאב לב וכמ״ש לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ ל״ג ושבת ויו״ט שוין לענין זה דגונח שרי ומצטער מחמת רעב אסור וכ״נ עיקר להחמיר וכ״ד שאר הפו׳ שהשמיטו זה מהל׳ יו״ט, פר״ח. אבל דעת המ״א סק״ג נראה להתיר כדעת הטור. וכ״ה דעת הא״ר או׳ ג׳ ר״ז או׳ ח׳ מק״ק סי׳ ט״ו או׳ ו׳ ואם יש לו מאכל אסור לינק בפיו אלא יחלוב לתוך המאכל וכן אם יש נכרי יחלוב לו הנכרי. ר״ז שם מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ ל״ג ובדברינו לשם בס״ד:

ה **ה) שם.** בהמה שהיא עומדת לאכילה וכו׳ דהיינו שלא הקצה אותה לחלבה אלא דעתו לשחטה ואם היה רוצה היה שוחטה ואוכלה ביו״ט עם החלב שבתוכה ונמצא שאין על החלב תורת נולד כיון שאף כשהיה בגוף הבהמה היה יכול לאוכלו ביו״ט ואינו אלא כמפריד אוכל מאוכל המחובר לו שאין על שום אחד משניהם תורת נולד. ר״ז או׳ ג׳:

ו ו) **שם.** לאכול החלב. ר״ל בו ביום דלצורך מחר בכל גוונא אסור כמ״ש לעיל רסי׳ תק״ג׃

ז ז) **שם.** אם לקדרה שאין בה אוכלין אסור. דהו״ל נולד דמעיקרא אוכל והשתא משקה אבל אם יש בה אוכלין הו״ל משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי. לבוש. מ״א סק״ב. ר״ז או׳ א׳׃

ח ח) **שם.** שאין בה אוכלין אסור. ואפי׳ יש בה איזה משקה אסור לחלוב דאסור לחלוב למשקה כל עיקר משום דהוה נולד דמעיקרא אוכל ועתה הוה משקה. חמ״מ או׳ א׳׃

ט ט) **שם.** ואם יש בה אוכלין מותר. ואפי׳ ישראל מותר לחלוב בהמתו לתוך אוכלין בבהמה העומדת לאכילה. מ״א סק״ג. ח״א כלל פ״א או׳ ב׳׃

י י) **שם.** לא הותר מפני פרוסה וכו׳ דוקא בכה״ג אבל כל שלא נשאר שם ריבוי חלב שלא נבלע בפירורין אלא רוב החלב נבלע בהם ומה שלא נבלע הוא המיעוט שרי אף מה שהוא בעין שלא נבלע והכי מתבאר מדברי הט״ז סק״ב. מאמ״ר או׳ ג׳ מש״ז או׳ ב׳ חמ״מ או׳ א׳ מ״ב או׳ ה׳ וכתב דאף שהח״א החמיר בזה שומעים לרבים׃

יא יא) **שם.** מפני פרוסה שנותן בכלי, ושלא כדין נוהגין הרבה מהמון עם שנותנין מעט לחם בכלי וחולבין עליו הרבה חלב אלא צריך שיהא הרבה חלב נבלע באוכל דאוכל דוקא האוכל ההוא בו ביום ואז מותר החלב הנשאר שם. ט״ז סק״ב. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ ט״ו או׳ א׳ מ״ב או׳ ז׳׃

יב יב) **שם** הגה. ואינו יהודי החולב בהמה ביו״ט וכו׳ העומדת לאכילה או בהמת גוי דא״צ הכן כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ח סעי׳ ג׳ מ״א סק״ג. ביאורי הגר״א מ״ב או׳ ח׳׃

יג יג) **שם** בהגה. וישראל רואהו. דאם אין הישראל רואהו אסור לאכול אותו חלב כמ״ש ביו״ד רס״י קט״ו יעו״ש.

יד יד) **שם** בהגה. יש להקל. ר״ל אעפ״י שהעכ״ם חלבו לקדרה שאין בה אוכלין שרי דלא מיקרי נולד כיון שישראל עצמו היה מותר לחלוב אותה לקדרה שיש בה אוכלין. מ״א שם בשם הרשב״א. וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ בשם הרשב״א. נה״ש או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ וכ״ה דעת רש״ל בתשו׳ סי׳ ע״ה אלא שאין כן דעת האחרונים כמ״ש לקמן או׳ ט״ז יעו״ש׃

טו טו) **שם** בהגה. אך נהגו בו איסור. משום דלדעת הג״א כל שנחלב לקדרה שאין בה אוכלין אסור משום נולד דמעיקרא אוכל והשתא משקה כמ״ש בב״י. וכ״כ מ״א שם שזהו טעם מור״ם ז״ל כאן בהגה וחזר בו ממ״ש בד״מ שגם הג״א מודה לטעם הרשב״א יעו״ש וכ״כ המאמ״ר שם. וכ״נ מדברי הר״ז שם ושאר האחרונים׃

טז טז) **שם** בהגה. ואין לשנות. מיהו דעת רש״ל בתשו׳ סי׳ ע״ה להתיר חלב שחלבו עכו״ם ביו״ט אפי׳ בו ביום יעו״ש. אבל הט״ז ומ״א סק״ג הסכימו לדברי מור״ם ז״ל דחלב שחלבו עכו״ם ביו״ט לקדרה ריקנית באותו יום אסור יעו״ש. וכן הסכים ח״י בסי׳ תצ״ד או׳ יו״ד וחק יוסף שם או׳ י״ג וכ״פ הפר״ח. מאמ״ר או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל פ״א או׳ ה׳ וכ״כ בתשו׳ נחלת שבעה סי׳ ל״ו אלא שסיים ומ״מ אם הייתי במקום שנוהגין היתר לא הייתי מוחה בידם שיש להם על מי שיסמוכו בו יעו״ש. והב״ד ח״י וחק יוסף שם. ועיין לקמן או׳ כ״ד׃

יז טוב) **שם** בהגה. ואין לשנות. ובבהמת עכו״ם אפי׳ אינה עומדת לאכילה מותר לחלוב לאוכלין אבל לחלוב לקדרה ריקנית אסור בכל ענין. מ״א שם. וכן הסכים הפר״ח. מאמ״ר שם. חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א שם. מק״ק סי׳ ט״ו או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״א. ואפי׳ ישראל מותר לחלוב בהמת עכו״ם לקדרה שיש בה אוכלין. פר״ח שם. חמ״מ שם. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם׃

יח חי) **האנשים** השוכרים החלב מהשר אסור לחלוב אפי׳ לרוך האוכל דהטעם דמותר בבהמת נכרי דאין הנכרי מקצה כלום מדעתו וע״כ אפשר דממלך וירצה לשחטה והוי כעומדת לאכילה וא״כ בנ״ד דא״י העכו״ם לשחוט הבהמה תוך זמן השכירות ובע״כ מקצה מדעתו והוי כמו בהמת ישראל העומדת לחלוב. חי׳ רעק״א סי׳ שצ״ז. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ד׳׃

יט יט) **שם** בהגה. מיהו ביו״ט של גליות מותר ביו״ט שני. ר״ל שאם חלבו עכו״ם וישראל רואהו והביאו דורון לישראל ביו״ט ראשון בשני יו״ט של גליות מותר לערב כביצה. כ״ה בהג״א סוף פ״ק דביצה והב״ד ב״י. ור״ל כמו ביצה שנולדה ביו״ט א׳ של גליות דמותרת ביו״ט שני כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ג סעי׳ ה׳ יעו״ש וכ״ז בחולב בקדרה ריקנית כמ״ש לעיל או׳ ט״ז אבל לתוך אוכלין אפי׳ ביו״ט א׳ שרי כמ״ש לעיל או׳ טו״ב יעו״ש׃

כ ך) **ואם** נחלב בשבת אפי׳ לאוכלין ובהמה העומדת לאכילה אסור ביו״ט א׳ שאחריו אבל ביום ב׳ שרי. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ג׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל פ״א או׳ ו׳ מק״ק שם או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ב׃

כא **כא) שם** בהגה. מותר ביו״ט שני. אך בשני יו״ט של ר״ה אם נחלב ביו״ט א׳ אסור ביו״ט ב׳ וה״ה אם ר״ה ה׳ ו׳ ונחלב ביום ה׳ שאסורה אף בשבת שאחריו דשני ימים של ר״ה כיום א׳ דמו. א״ר שם. ח״א שם. מט״א סי׳ ת״ר או׳ י״ט. מ״ב שם. ודלא כשו״ת שו״מ ח״ב סי׳ א׳ שמתיר אף ביו״ט ב׳ של ר״ה החלב שנחלב ביום א׳ יעו״ש. וכ״נ מסתמיות שאר דברי האחרונים שלא התירו רק בשני של יו״ט שני של גליות:

כב **כב) ואם** יו״ט ביום ה׳ ו׳ ונחלב ביום ה׳ מותר ביום ו׳ אבל מה שנחלב ביום ו׳ שהוא יו״ט שני אסור בשבת. ח״א שם. וכ״ה דעת הפר״ח. מיהו דעת הישי״ע בסוף הסי׳ להקל אלא שמסתפק לענין אם מותר לטלטלו ולבשלו לצורך שבת יעו״ש. אמנם דעת שאר האחרונים נראה כהפר״ח וח״א דחשביה ליה כמו ביצה שנולדה ביו״ט ביום ו׳ דאסורה בשבת כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ג סעי׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ בשו״ת אמרי אש סי׳ ל״ח יעו״ש.

כג **כג) שם** בהגה. מותר ביו״ט שני. וא״צ בכדי שיעשו. ר״ז שם. מק״ק שם או׳ ד׳ ומיהו הי״א בהגב״י כתב דמנהגינו לאוסרו עד הערב בכדי שיעשו. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ ולקמן סי׳ תקט״ו סעי׳ א׳ וסעי׳ ב׳ דאם עשה הגוי לעצמו ואח״כ נתנו ישראל דא״צ בערב בכדי שיעשו יעו״ש וא״כ כ״ש בחלב דיש מתירין אפי׳ בו ביום כמ״ש לעיל או׳ י״ד וט״ז יעו״ש:

כד **כד) שם** בהגה. מותר ביו״ט שני. ונ״ל שאסור לילך וליקח אותו מהעכו״ם בראשון לצורך שני דהוי הכנה אלא אם ירצה יכול לטייל שם לראות חליבת העכו״ם ולומר לו שיוליך לו מן החלב לביתו והוא אחריו ואף בזה לבי מגמגם מכמה טעמים והדבר ברור לע״ד דאותם שקונים חלב העכו״ם ביו״ט ומוכרים אותו לבעלי בתים עוברים על כמה דברים וראוי למחות בידם ולגעור במי שעושה כן. מאמ״ר או׳ ה׳ וכ״כ הנה״ש בסוף הסי׳ שאסר לישראל שהיה רגיל לילך לבית גוי בעת שחולב צאנו יום ב׳ של חג השבועות ולוקח כל החלב שהיה חולב וחוזר ומחלקו לבעלי בתים שבעיר דאע״ג דמהרש״ל ביש״ש מתיר אפי׳ בו ביום מ״מ הסכמת הרמ״א והט״ז והמ״א והפר״ח לאסור ומלבד זה איכא נמי משום מקח וממכר ומיהו ליקח לצורך ביתו יום א׳ לצורך ליל ב׳ או יומו נראה להתיר בלי גמגום עכ״ד. ועיין לעיל או ט״ז:

כח **כח) שם** בהגה. מותר ביו״ט שני. ועכו״ם מסיח לפי תומו נאמן לענין זה אם אמר שנחלב בא׳ ושרי בשני כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ג סעי׳ ו׳ מ״א סק״ג. א״א או׳ ג׳ חמ״מ או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ב. והגם דחלב שחלבו עכו״ם ואין ישראל רואהו אסור כמ״ש ביו״ד סי׳ קט״ו י״ל דמיירי כגון דחולב בבית ישראל וישראל רואהו ומוצנע החלב אצלו אלא שישראל לא נתן דעתו איזו נחלב בא׳ ואיזו בשני או ששכח הישראל והעכו״ם מסיח לפי תומו שזהו שנחלב בא׳ מותר בשני:

כו **כו) ופה** עה״ק ירושת״ו נהגו לאסור חלב שחלבו גוי ביו״ט וישראל רואהו בכל ענין. שו״ג בסוף הסי׳ וכ״כ בס׳ ברכת המים דף מ׳ ע״א. והב״ד בס׳ התקנות ומנהגים של ירושת״ו בדיני יו״ט או׳ ע״ב. וכ״כ בן א״ח פ׳ במדבר או׳ ל׳ וכתב וטוב להזהר בכל מקום והנזהר תע״ב:

כז **כז) כתב** הרשב״א (בעה״ק בית מועד שער א׳ או׳ ד׳) השום והבוסר והשלקות הרי הן כתותים ורמונים ואין סוחטין אותם לכתחלה כ״ש הבוסר שרובו למשקין ולפיכך אפי׳ לשחקו בקערה אסור דשחיקתו זו היא סחיטתו אבל השום והשחלים והחרדל נידוכין כדרכן ואינו חושש אבל לא יסחוט עכ״ל ומיהו לסחוט בוסר לתוך אוכל ש״ד ודלא כסברת ר״ת שהביא המחבר לעיל סי׳ ש״ך דליתא. פר״ח. מיהו המ״א סק״ג כתב כדעת האוסרים דאסור לסוחטו ביו״ט אפי׳ לאוכלין דהו״ל בורר אוכל מתוך הפסולת יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ א״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ב. וכתב שם המ״ב דאפי׳ ע״מ לאכלו לאלתר אסור. וכ״כ אנן שם בסי׳ ש״ך או׳ ל״ג דהנכון להחמיר אפי׳ לאכלו לאלתר יעו״ש ואפשר דביו״ט יש להקל אם סוחטו לתוך אוכלין ולאכלו לאלתר כיון דגם בשבת יש מתירין כיעו״ש ועי״ש בסי׳ ש״ך כל דיני סחיטה ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקו

א **א) [סעיף א׳] אין מודדין קמח ביו״ט וכו׳** וטעמא משום דיכול למדוד מאתמול דלאו צורך קדירה הוא דנימא שלא יפגום טעמא או שלא יקדיח התבשיל, ב״י. לבוש. מ״א סק״א. ומ״ש שם הלבוש דמדידה אב מלאכה הוא כבר הקשה עליו המש״ז או׳ א׳ דאינה אלא כעובדין דחול יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ש״ו סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם או׳ ס״א:

ב **ב) שם.** אין מודדין קמח ביו״ט וכו׳ מפני שהוא עובדין דחול ונראה כמוכר ואפי׳ לעצמו שאינו מוכר כלום אסור למדוד ואפי׳ מתכוין למצוה כגון שמודד קמח לעיסתו כדי לידע שיעור חלה לא ימדוד אלא יקח באומד הדעת. ר״ז או׳ א׳ ודין מדידת קמח ביו״ט של פסח נתבאר לעיל סס״י תנ״ו קחנו משם:

ג **ג) שם.** כדי ללוש. ואם לוקח קמח לליפתן וכדומה שצריך במדה י״ל דשרי. א״א או׳ א׳ מק״ק סי׳ כ״ג בליקוטי רימ״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ב׳:

ד **ד) שם.** אלא יקח באומד הדעת. ואם לוקח בכלי המיוחד למדה צריך להוסיף מעט או לפחות מעט. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ א״ר או׳ א׳ פר״ח. מש״ז או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ח״א כלל פ״ה או׳ א׳ ליקוטי רימ״א שם או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ ט׳ מ״ב או ג׳:

ה **ה) שם.** אלא יקח באומד הדעת. ולא חיישינן שמא ירבה על הצורך יו״ט דאפי׳ אם ירבה אין חשש בזה שהתנור מלא והפת נאפה יפה ואמנם בתנורים דידן שאין מדבקין הפת סביב התנור שמבואר לקמן סי׳ תק״ז סעי׳ ו׳ דאין לאפות יותר ממה שצריך ליו״ט מותר למדוד קמח ביו״ט מה״ט. ישי״ע או׳ א׳ אמנם מסתמיות דברי הטור והש״ע ושאר האחרונים משמע דאין לחלק בזה ובכ״ג אסור למדוד והטעם נראה לי דהא דאמרו דבתנורים שלנו אין לאפות יותר ממה שצריך ה״ד אם יודע בודאי שא״צ משא״כ כשלוקח באומד הדעת דאינו אלא ספק אם יקח מעט יותר זה לא נקרא אופה יותר ממה שצריך שאפשר שיאכל אותו מעט ועוד דהא גם באכילה אי אפשר לצמצם דלפעמים אוכל קימעה ופעמים יותר והוא ברור:

ו **ו) שם** הגה. ומותר ליקח קמח מן הכלי וכו׳ ר״ל שא״צ לערות הקמח מהכלי לתוך העריבה אלא מותר ליקחו בידיו מהכלי אעפ״י שעושה גומא בקמח הנשאר בכלי שאין עשיית גומא שייך לא בקמח ולא בפירות שהרי איסור עשיית גומא אינה אלא משום בונה ואין בנין אלא בקרקע או במחובר לקרקע. ר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ כ״ג או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳:

ז **ז) שם** בהגה. ומותר ליקח קמח וכו׳ ומשמע שבחול ועפר שייך גומא אם הוא קשה אפי׳ תלוש מן הקרקע וא״כ מה שתוחבין ביו״ט נר של שעוה לתוך החול הקשה או כשנוטלין אותו ממנו לאו שפיר עבדי דעושה גומא דהר״ן כתב דאסור להטמין ביצה בעפר תיחוח אלא א״כ תחוח כ״כ כשהוא נותן הביצה ע״ג עפר נכנסת מאליה בתוכה, וכ״כ התו׳ אבל בשבת דף קי״ג משמע דמותר להוציא דבר התחוב אעפ״י שעושה גומא. מ״א סי׳ תצ״ח ס״ק ל״ב יעו״ש ועיין לעיל סי׳ תצ״ח או׳ קנ״ב ולקמן סי׳ תקי״ד או׳ מ״ד:

ז) שם. בהגה. אעפ״י שעושה גומא בקמח. אבל ליקח אפר מהכירה אם עושה גומא אסור ומדברי התו׳ והרא״ש משמע דשרי ואין להקל בדבר. פר״ח. ועיין לעיל סי׳ תצ״ח סעי׳ ט״ו ובדברנו לשם בס״ד:

ח **ח) [סעיף ב׳] אין מרקדין הקמח וכו׳** מפני שהיא מלאכה הנעשית לזמן מרובה. הר״ן. והיש״ש כתב כמ״ש התו׳ ריש ביצה דכל המלאכות אין מותרות אלא מלישה ואילך מ״א סק״ב. ועיין לעיל סי׳ תצ״ה או׳ כ״ד שכבר כתבנו הפלוגתא בזה במלאכות דקודם הלישה אם אסורה מדאו׳ או מדרבנן יעו״ש. ועיין א״א או׳ ב׳ שכתב דלטעם הראשון דגזור אטו מרקד לזמן מרובה אף אם א״א מעיו״ט אסור כבצירה וטחינה יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ תצ״ה או׳ כ״א:

ט **ט) שם.** אפי׳ ע״י שינוי. וכמו בכל מלאכות האסורות ביו״ט דאפי׳ ע״י שינוי אסור וכמ״ש לעיל סי׳ תצ״ה או׳ כ״ה יעו״ש:

י **י) שם.** ונפל בו צרור וכו מותר אף בלא שינוי. פירש״י דליכא טרחא ודבר הנראה הוא שזה פעם שניה ואין זה כמרקד לברור עכ״ל ומשמע מתוך פירושו דאפי׳ נפל הצרור בעיו״ט והיה יכול אז לרקדו אפ״ה שרי לרקד ביו״ט אבל הר״ן כתב דהא לא אפשר מאתמול דביו״ט נפל עכ״ל ומשמע דאם מאתמול נפל בו קיסם והיה אפשר לרקד מבע״י צריך לשנות קצת. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ והשו״ג או׳ ג׳ כתב דהטור והש״ע שלא פירשו דבריהם סתמם כפירושם שסוברים כרש״י ז״ל דאפי׳ נפל מאתמול נמי שרי מדלא כתבו איסור בדבר וכ״נ מסתמיות הפו׳ עכ״ל. אמנם הלבוש כתב כדברי הר״ן דדוקא אם נפל הצרור או הקיסם ביו״ט א״צ שינוי. וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ כ״ג או׳ ד׳ ונראה דכן יש להחמיר כיון דהר״ן כתב בהדיא ורש״י אינו אלא מן הדקדוק וגם מסתמיות הטור והש״ע אין ראיה דאפשר לדקדק בהיפך דסמכו על המובן שנפל ביו״ט ולא היה אפשר לרקד בעיו״ט. ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

יא **יא) שם.** מותר בלא שינוי. והב״ח כתב לענין הלכה יש להחמיר אף בנפל בו צרור בודאי דצריך שינוי כהראב״ד וכ״פ בשה״ג בשם ריא״ז וכן בספק אם נפל בו צרור בעי שינוי כדעת רוב הגאונים יעי״ש. וכ״פ ח״א כלל פ״ד או׳ ב׳ וכתב דצריך שינוי גמור שירקד באחורי הנפה או ע״י גוי. אבל היש״ש פ״ג דביצה סי׳ כ״ז פסק כדברי הש״ע דבנפל בו צרור א״צ שינוי, וכ״ה דעת הט״ז סק״ג. וכן הסכים הפר״ח. וכ״ה דעת הישי״ע או׳ ג׳ וכתב על דברי הב״ח הנ״ז דאינו מוכרח כ״כ דדברי הראב״ד אמורים בנפל בו צרור מעיו״ט יעו״ש. וכ״פ החמ״מ או׳ ב׳ כדברי הש״ע וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ כ״ג או׳ ד׳ ועיין לקמן או י״ג:

יב **יב) וכתב** בדרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט דאפי׳ למאן דשרי לקנית פת האפוי בשבת מן הגוי ביו״ט אסור לקנותו משום איסור הרקדה דשמא היום נרקד. וכן אסור לקנות קמח מן הגוי ביו״ט משום איסור הרקדה יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ וא״ר או ב׳ אמנם המש״ז או׳ ד׳ כתב על דברי מהרי״ל הנז׳ דצ״ע לדינא. וכן בד״מ סי׳ תקי״ז או׳ א׳ הביא דברי מהרי״ל הנז׳ וכתב עליו אבל בהג״א פרק אין צדין משמע דחמיר פת בנאפה בשבת מפת

שנאפה ביו״ט וא״כ למאן דמתיר בשבת כ״ש דמתיר ביו״ט יעו״ש. וכן בב״י שם הביא פלוגתא בזה ופסק שם בש״ע סעי׳ א׳ להתיר יעו״ש וא״כ היכא דאפשר באחר ודאי שיש להחמיר לצאת אליבא דכ״ע אבל היכא דלא אפשר באחר יש להתיר כדברי הש״ע. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יג יג) שם בהגה. אבל יש מחמירין ואוסרין. וכ״כ הב״ח דאסור לברור הצרור ביד דמיחזי כבורר. וכ״כ הט״ז סק״ג. וכ״כ הפר״ח. חמ״מ שם ר״ז שם. מק״ק שם. קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ ח׳ ולענין אם מותר לרקד הקמח כדי להסיר הצרור לסברא זו רבו הדיעות שמדברי הלבוש משמע דהוי כהרקדה ראשונה ואפי׳ ע״י שינוי אסור וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ דלדברי הרב בהגה דמותר ע״י כותי תחלת הרקדה אם ישנה מותר ע״י כותי. ודעת הב״ח אפי ע״י ישראל מותר בשינוי אבל דעת הט״ז והפר״ח ושאר האחרונים דדוקא ביד אין להסיר משום בורר אבל ע״י ריקוד שרי אף בלא שינוי כמ״ש לעיל או׳ י״א יעו״ש:

יד יד) שם בהגה. אבל יש מחמירין ואוסרין. וא״כ כשנופלין זבובין לתוך הכוס בשבת אסור להסיר הזבובין לחוד משם להראב״ד דהו״ל כבורר אלא צריך שיקח מן המשקה ג״כ עמהם. ט״ז שם. א״ר או׳ ה׳ וה״ה השותה שכר מן השמרים יניח מעט שכר אל השמרים. מש״ז או׳ ג׳ והב״ד האחרונים. ובענין הזבובים כבר כתבנו לעיל סי׳ שי״ט או׳ מ״ב קחנו משם. אלא דנ״מ מדברי הט״ז הנז׳ דגם בקמח שנפל בו צרור אם יקח מעט קמח עם הצרור מותר דלא הוי בורר וא״צ לרקד שנית. וכ״כ האחרונים:

טו טו) שם בהגה. אבל יש מחמירין ואוסרין. וכן לברור פירורי מצות הגדולים מתוך הקמח הנכתש מן המצות דומה לצרור בקמח. ח״א כלל פ״ב או ג׳ והדד מצות ביו״ט וצריך לרקד הקמח הנטחן מן הפירורין ירקד באחורי הנפה. ח״א כלל פ״ד או׳ ב׳. וזהו לפי סברתו שמחמיר בנפל צרור דצריך שינוי גדול כמ״ש לעיל או׳ י״א אבל לפי דעת הש״ע. והאחרונים שם אפי׳ שינוי א״צ כיעו״ש. ובענין אם מותר לברור פירורי מצות הגדולים מתוך הקטנים כבר כתבנו ע״ז לעיל סי׳ תצ״ה או׳ כ״ב קחנו משם:

טז טז) שם. אלא שרוצה לרקדו שנית וכו׳ והשוגה פי׳ שרקדו פעם שניה אינו הרקד שהרי נראה שהכל יוצא ואין שם סובין, רש״י ביצה כ״ט ע״א. וא״כ בקמח שלנו כבר נרקד בריחיים ואין שם סובין אפשר דשרי לרקדו שנייה, מ״א סק״ג, א״ר או׳ ד׳ ומ״ש אפשר דשרי לרקדו שנייה היינו ע״י שינוי וכמ״ש הש״ע ומיהו לדעת הב״ח שנכתוב לקמן או׳ י״ט דהרקדה שניה בכברה אחרת אפי׳ ע״י שינוי אסור א״כ זה שנרקד בריחיים וחוזר לרקדו בבית הו״ל כברה אחרת ואסור, וכ״כ המחה״ש וא״א או׳ ד׳ והיינו אם הכברה שבבית אינו מוציא את הכל וכמ״ש המחה״ש שם ולקמן או׳ י״ט יעו״ש:

יז טוב) שם. כדי שיהא הפת נאה. ואין זה הרקדה שבורר הקמח מתוך הסובין שהרי הכל רואין שהכל יוצא ואין כאן סובין לפיכך מותר אבל צריך שינוי קצת, לבוש:

יח חי) שם. צריך שינוי קצת וכו׳ משום דהיה אפשר מאתמול. רש״י ביצה כ״ט ע״ב. וכ״כ הר״ן. ובהגהת הלבוש כתב משום דמחלף במרקד בתחלה שהיא מלאכה שנעשית לזמן מרובה עכ״ל וכ״כ בחי׳ הרא״ה ומסיים משא״כ בנפל צרור או קיסם שא״צ שינוי כנז׳ שיודעים הכל שהריקוד הוא רק לצורך שעה שיפול הצרור והקיסם וגם דלא סגי בלא״ה ומימנע משמחת יו״ט. והב״ד מ״ב או׳ י״ג:

יט יט) שם. צריך שינוי קצת וכו׳ וכל זה במרקד פעם שנייה באותה כברה אבל בכברה אחרת כדי שיהא הפת נאה אפי׳ ע״י שינוי אסור ודלא כמשמעות פירש״י והרא״ש והטור שאף זה מותר ע״י שינוי. ב״ח. א״ר או׳ ג׳ פר״ח. מאמ״ר או ג׳ חמ״מ או׳ ב׳ וכ״ז אם הכברה האחרת יותר נקביה דקים שמוציא קמח וקולטת את הסולת אבל אם מוציא את הכל גם לדעת הב״ח שרי כנז׳ בדברי הפו׳ הנז׳ ורק צריך שיהיה ע״י שינוי וכנז׳ בש״ע ובדברי האחרונים:

כ ך) שם. כגון ע״ג שלחן. דבחול דרכו לנפות ע״ג עריבה וא״כ מי שדרכו לנפות בחול ע״ג שלחן צריך שינוי אחר. מ״א סק״ה. וטוב להפך השלחן. א״ר או׳ ז׳ א״א או ה׳ מחה״ש. חמ״מ או׳ ב׳ וכ״ש דשרי לרקד אגבא דכברה. חמ״מ שם, מ״ב או׳ י״ד:

כא כא) שם הגה. וה״ה דמותר לעשות ע״י עכו״ם אפי׳ תחלת הרקידה וכו׳ דרשב״ם פסק דשינוי מהני אפי׳ בהרקדה ראשונה אלא דרש״י פסק דלא מהני דהיא אב מלאכה ואפשר מאתמול ואסור מדרבנן וע״כ כתבו התו׳ (ביצה כ״ט ע״ב) דע״י עכו״ם יש להקל בשינוי קצת והיינו כמו בהרקדה שנייה ע״י ישראלית. ט״ז סק״ד וכ״כ הלבוש דע״י עכו״ם מותר לרקד אפי׳ הרקדה ראשונה אם ישנה קצת. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל פ״ד או׳ ג׳ מק״ק סי׳ כ״ג או׳ ג׳ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ ח׳ אמנם הפר״ח כתב דכיון דכל הפו׳ חלוקים על פי׳ רשב״ם דשינוי הנז׳ בש״ס אהרקדה שנייה קאי וכן מוכח בהדיא בירוש׳ דספ״ק דביצה וכן מוכח מהש״ס דילן מלשון הברייתא הדבר ברור שאין להתיר ע״י עכו״ם כלל וכן עיקר להחמיר עכ״ל וכ״כ י״א בהגב״י בשם מהרש״ם מטיולי דנקטינן כדעת האוסרים כיון דרבים נינהו אבל בשעת הדחק יש לסמוך על דברי התו׳ יעו״ש:

כב כב) [סעיף ג'] **הלש עיסה ביו"ט יכול להפריש ממנה חלה וכו'** ואע"ג דאין מגביהין תרומות ומעשרות ביו"ט משום דנראה כמתקן בלש ביו"ט לא גזרו כדאיתא בגמ' ביצה ל"ז ע"א. והטעם כתב הלבוש שהרי לא היה יכול לעשותו מעיו"ט דפת חמה ביו"ט טובה היא והיה נפגם אם היה אופה מאתמול עכ"ל והוא מדברי רש"י ביצה ט' ע"א. והביאו הט"ז סק"ו. וכ"כ הר"ז או' ה':

כג כג) **שם.** יכול להפריש ממנה חלה וכו' אפי' אין לפניו כהן שיתן לו לאכול או שהוא במקומות שהחלה נשרפת ואין צורך אכילה כלל בהפרשה זו. ר"ז שם. מ"ב או' י"ז:

כד כד) **שם.** ולהוליכה לכהן וכו' אפי' דרך רה"ר. ט"ז סק"ה מאמ"ר או' ה' מ"ב או' ח"י וכתב על דברי הא"ר שמשוה לדינא לצורך כהן כמו לצורך כותי אינם מובנים. יעו"ש. ואפי' בשבת מותר להוליכה לכהן. יש"ש פ"ק דביצה סי' ל"ז. וה"ד כשנאפית דכשהיא חיה לא חזיא למידי בשבת. מ"א סק"ו. ומ"ש אפי' בשבת מותר להוליכה לכהן היינו במקום שיש עירוב. כ"כ האחרונים. וכ"ז הוא לפי מ"ש ביו"ד סי' שכ"ב סעי' ה' דחלת חו"ל אעפ"י שהיא טמאה הואיל ועיקר חיובה מדבריהם אינה אסורה באכילה ומותר להאכילה לכהן קטן שעדיין לא ראה קרי או לכהן גדול שטבל לקריו יעו"ש אבל לפי מ"ש מור"ם ז"ל שם בהגה די"א כיון שאין חלה נאכלת בזה"ז בא"י גם בשאר מקומות א"צ להפריש רק חלה אחת ולשרפה וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו וכו' יעו"ש. ואעפ"י שכתב וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו ר"ל בערי אשכנז עכשיו הוא המנהג כן בכמה מקומות גם בערי ספרד כנודע וא"כ לפי מנהג זה תיכף אחר שהפריש אותה והניחה מידו הו"ל מוקצה כיון שאין דעתו להאכילה לכהן ואסור עוד לטלטלה כמ"ש לקמן או' מ"ג יעי"ש. ועוד עיין לעיל סי' תנ"ז או' ע"ג הטעם שאין מאכילין חלה בזה"ז לכהן יעו"ש:

כה כה) **שם** הגה. אפי' הפרישה מאתמול. וכן מתנות כהונה יכול להוליכם לכהן אפי' הורמו מאמש. טור. ואפי' בהמה שנשחטה מעיו"ט מותר להפריש המתנות ביו"ט ולהוליכן לכהן לפי שאין נראה זה כמתקן שהרי אין המתנות טובלות. ועוד שאף קודם הפרשתן כמופרשות הן שהרי נכרות ועומדות בפ"ע הן ואינו נראה כמתקן. ועוד שאף הן לאחר הפרשתן מותרות לזרים ולפיכך אין כאן שום תיקון בהפרשתן ומותר. עבה"ק להרשב"א בבית מועד שער א' סוף או' יו"ד. והב"ד ב"י בשם מהרי"א ופסקו בש"ע לקמן סעי' ט' יעו"ש ונ"מ גם בזה"ז למי שדר בא"י שחייב במתנות כמ"ש ביו"ד סי' ס"א סעי' כ"א יעו"ש.

כו כו) **שם.** אבל עיסה שנלושה בעיו"ט אסור וכו' וכתב הרשב"א בחי' שלא אמרו אינו מפריש ביו"ט אלא כשגמר גלגול העיסה והלישה לגמרי מעיו"ט אבל אם גמר הלישה היה ביו"ט מפריש ממנה ביו"ט בזה"ז שכל העיסה טמאה טמאת מת והאריך בזה יעו"ש והב"ד המ"מ פ"ג דין ח' וכ"כ בהגמ"י דדוקא לשה מעיו"ט אז אין מפרישין ממנה חלה ביו"ט אבל עיסה שלא עירב רק מים וקמח מעיו"ט שעדיין לא נתחייב בחלה עד גמר הלישה ביו"ט מפריש חלה והב"ד ב"י. וכ"כ העו"ש או' ג' וכתב וכן עיקר ודלא כמ"ש הב"ח דנקטינן לחומרא יעו"ש. וכ"כ הפר"ח דהאידנא שכל עיסה טמאה מחמת טומאת מת אם גמר הלישה היה ביו"ט מפריש ממנה ביו"ט. וכ"פ מ"ב או י"ט:

כז כז) **שם.** אסור להפריש ממנה חלה ביו"ט. דאין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת ויו"ט היכא דטבילו מאתמול כמ"ש לעיל או' כ"ב יעו"ש ולא יש חילוק בזה אם נאפה מאתמול או היום דכל שנתחייב מעיו"ט ולא הפריש אסור להפריש ממנו ביו"ט. כ"ה משמעות הפו' והוא פשוט:

כח כח) **שם.** אסור להפריש ממנה חלה ביו"ט. ואם עבר והפריש אפי' במזיד מותר ואע"ג דבשאר איסורים דרבנן הנעשים ע"י ישראל אף לאחרים אסור הכא לא קנסינן כיון דבלא"ה יכול לאכול ואח"כ יפריש כמ"ש ביו"ד סי' שכ"ג יעו"ש וכ"ש דסמכינן בדיעבד על הראב"ד והרז"ה והרא"ש וכן ר' ישעיה הא' בס' המכריע סי' א' דפסקו כרבא דמתיר אף לכתחלה. ער"ה או' ב' ועיין לעיל סי' שכ"ג או' מ"ו:

כט כט) **שם** הגה. אלא אוכל ומשייר קצת וכו' היינו בחלת חו"ל אבל חלת א"י אסור לאכול עד שיפריש כמ"ש ביו"ד סי' שכ"ג יעו"ש. וא"כ אם שכח ולא הפריש חלה בא"י בעיו"ט ליכא תקנה אלא א"כ ילוש עיסה כמ"ש בהגה סוף סעי' זה ואם א"א לו ללוש וגם א"א לו בלחם אחר לשאול מאחרים עיין לעיל סי' תנ"ז או' ט"ז מ"ש בזה יעו"ש:

ל ל) **שם** הגה. אלא אוכל ומשייר קצת וכו' וכן בשכח ולא הפריש חלה מעיו"ט אוכל ומשייר קצת. כ"כ התו' ביצה ט' ע"א ד"ה גלגל. וכ"כ המ"א סק"י דמסתימת הפו' משמע דאין חלוק בזה בין הזיד לשכח יעו"ש:

לא לא) **שם** בהגה. ומשייר קצת וכו' היינו יותר מכדי שיעור חלה שרוצה להפריש כדי שיפריש חלה מאותו השיור דבעינן שיהיה שיריה ניכרין ועוד דאם לא יניח רק שיעור חלה דמי כמאן דמפריש חלה ביו"ט כמבואר בטור וב"י:

לב לב) שם בהגה. ולמחר מפריש מן המשוייר חלה. וע״פ שחל בשבת ושכח להפריש חלה בע״ש מלחם חמץ שאפה לשבת עיין לעיל סי׳ תמ״ד או׳ ה׳:

לג לג) שם בהגה. ומותר לאפות הפת ע״י שיאכל ממנו וכו׳ והמרדכי כתב בפ״ק דביצה דאם גלגל עיסה מעיו״ט שאין לאפותה ביו״ט כיון שאין יכול לאכלה אלא שהב״י תמה עליו וכתב דמותר לאפות ובלבד שישייר ממנה יעו״ש וזהו שכתב מור״ם ז״ל כאן בהגה ומותר לאפות הפת וכו׳ ומיהו הב״ח כתב טעם המרדכי הנז׳ שאוסר לאפותה לפי שיש בעיסה חלק ממנה דטרח באפייתה שלא לצורך דהיינו מה שהוא כדי חלתה וכתב דהכי נקטינן יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז סק״ז. וכן הפר״ח האריך לצדד בזה וסיים והמחמיר תע״ב. אמנם דעת המ״א סק״י להקל כדברי ב״י ומור״ם ז״ל. וכ״ה דעת א״ר או׳ יו״ד וכתב שכ״ה בעה״ק לרשב״א להתיר יעו״ש. וכן הסכים הער״ה או׳ ד׳ וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ ו׳ וכ״פ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ י״א. והר״ז או׳ ו׳ הביא ב׳ הסברות וסיים אעפ״י שהעיקר כסברא האחרונה מ״מ לכתחלה יש להחמיר ולחוש לסברא הראשונה עכ״ל אלא שכתב תיקון גם לדעת האוסרים שלא יאפה כל העיסה ביו״ט אלא ישייר מקצתה ואחר יו״ט יפריש חלה מן המשוייר ויפטור כל העיסה שאכלה ביו״ט. וכ״כ המחה״ש סק״י מ״ב או׳ כ״ד. ועוד יש תיקון אחר שילוש עיסה אחת ביו״ט וכו׳ כמ״ש אח״ז בהגה ואחר שנתקנה מותר לאפות אותה לכ״ע דהא לא יש עוד בה איסור חלה:

לד לד) ומיהו אם עבר ואפה ודאי מותר לאכול ולשייר מעט להפריש ממנה חלה במוצאי יו״ט גם לדעת האוסרים. ט״ז שם ושאר האחרונים:

לה לה) שם בהגה. ואם רוצה יוכל ללוש עוד עיסה וכו׳ כלומר שיש תקנה להפריש ביו״ט אפי׳ נילוש מעיו״ט ע״י שילוש עוד עיסה עכשיו ביו״ט וכו׳ עו״ש או׳ ד׳:

לו לו) שם בהגה. ואם רוצה יוכל ללוש עוד עיסה וכו׳ וכן אם הוא בא״י שאסור לאכול עד שיפריש יעשה כן שילוש עוד עיסה וכו׳ ר״ז או׳ ז׳ מק״ק סי׳ כ״ג או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ה:

לז לז) שם בהגה. ואם רוצה יוכל ללוש וכו׳ ודוקא כשצריך לפת חמה דלא עבד כלום רק מחשבה. מ״א ס״ק י״א בשם המרדכי. א״ר או׳ י״א. חמ״מ או ג׳ וכ״כ הר״ז או׳ ח׳ דדוקא כשצריך לאותה עיסה ביו״ט אבל אם א״צ לה ביו״ט ואין אופה אותה אלא כדי להפריש ממנה חלה על העיסה הנילושה מעיו״ט הרי זה אסור אלא אם כן אוכלה כולה ביו״ט. וכן כתב ח״א כלל פ״ה או ה׳ מק״ק שם מ״ב שם:

לח לח) שם בהגה. יוכל ללוש עוד עיסה וכו׳ ודוקא שהעיסה שלש ביו״ט יש בה שיעור חלה דאם אין בה שיעור ולא תתחייב אלא ע״י צירוף סל להעיסה שנילושה מעי״וט זה אסור דהא עביד מעשה לצורך העיסה שלש מעיו״ט. מחה״ש ס״ק י״א. וכ״כ א״א או׳ י״א ואו׳ י״ב. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ט׳ מיהו החמ״מ או׳ ד׳ כתב דאפי׳ העיסה שעשה מחדש אין בה כשיעור סגי. וכ״כ המק״ח בסי׳ תנ״ז או׳ ו׳ וכ״כ הר״ז בסי׳ זה או׳ ז׳ ונראה דבמקום שאין נצרך לעיסה גדולה או שאין לו קמח לשיעור לישת עיסה גדולה יש לסמוך על המקילין. ועיין לעיל סי׳ תנ״ז או׳ מ״ח:

לט טל) שם בהגה. ויצרפם יחד וכו׳ פי׳ שיהיו סמוכים יחד כמ״ש ביו״ד ססי׳ שכ״ה, מ״א ס״ק י״ב, ור״ל ששם כתוב דאם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזו על זו א״צ לא צירוף כלי ולא נגיעה אלא כיון ששתיהן לפניו מפרישין מזו על זו עכ״ל אבל אם אין בזה שלש מחדש כשיעור ורוצה להפריש ממנה חלה על עיסה שיש בה שיעור צריך צירוף כלי דהיינו שיניח שניהם בכלי אחד ואח״כ יפריש החלה. וכ״כ הר״ז שם ובקו״א או׳ ג׳ וכ״כ המק״ח שם:

מ מ) [סעיף ד׳] המפריש חלה ביו״ט והיא טמאה וכו׳ כגון בזה״ז שכולנו טמאים. מ״א ס״ק י״ג. וכ״כ הלבוש:

מא מא) שם. והיא טמאה וכו׳ וה״ה בלש עיסה טהורה שאין לשרוף החלה ביו״ט, ט״ז סק״ח. ור״ל אפי׳ נילוש במי ביצים וכדומה שלא הוכשר מעולם ולמ״ד חייבת בחלה אפ״ה אין שורפין אותה ביו״ט, מש״ז או׳ ח׳

מב מב) שם. לא יאפה אותה וכו׳ ודע שאין חלה טמאה עומדת לשרפה אלא בארץ אבל בחו״ל אי איכא כהן קטן או גדול שטבל לקריו אוכל אותה לפי שאינה אסורה אלא למי שטומאה יוצאה עליו מגופו. כ״כ המ״מ פ״ג דין ח׳ על דברי הרמב״ם הנז׳ וכ״ה ביו״ד סי׳ שכ״ב סעי׳ ד׳ וסעי׳ ה׳ אמנם לפי מ״ש מור״ם ז״ל שם בהגה די״א כיון שאין חלה נאכלת בזה״ז בא״י גם בשאר מקומות אין צריך להפריש רק חלה אחת ולשרפה וכן המנהג פשוט בכל מדינות אלו וכו׳ יעו״ש. וכ״ה דעת כמה אחרונים כמ״ש לעיל סי׳ תנ״ז או׳ ע״ג יעו״ש א״כ גם בחלת חו״ל במקום שנוהגין עתה שאין מאכילין אותה לכהן אלא לשרפה הו״ל כחלת א״י שאסור לאפותה ביו״ט וגם אסור לטלטלה כמ״ש באו׳ שאח״ז:

מג מג) שם. לא יאפה אותה וכו' לפי שאסור לאוכלה ואסור ג"כ לטלטלה. מ"א ס"ק י"ד. א"ר או' י"ב. אבל מיד כשקרא לה שם חלה ועדיין היא בידו קודם שהניחה רשאי לטלטלה לכל מקום שירצה. ר"ז או' ט' מק"ק סי' כ"ג או' ח' קיצור ש"ע סי' צ"ח או' י"א מ"ב או' כ"ט. ועיין לעיל סי' תנ"ז או' ה"ן וסי' ש"ח או' כ"ז ואו' כ"ח:

מד מד) שם. לא יאפה אותה וכו' ואפי' בתנור דכשהוא מלא יפה לפת אסור משום דלא חזייא למידי. וכ"כ הפר"ח לעיל סי' תנ"ז סעי' ב' כס"א או' ב' ועיין עוד לקמן או' נ"ד:

מה מה) שם. לא יאפה אותה וכו' וביו"ט של פסח לא יקרא לה שם עד שתאפה כמ"ש לעיל סי' תנ"ז סעי' ב' יעו"ש:

מו מו) שם. שאין שורפין קדשים ביו"ט. ששריפת קדשים שנטמאו מ"ע שנאמר באש ישרף ועשיית מלאכה שאינה לוירך אכילה וכיוצא בהן עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה, הרמב"ם פ"ג דין ח' ט"ז סק"ח. ועיין שבת כ"ד ע"ב וכ"ה ע"א ובתו' שם ד"ה כך אתה וכו' שכתבו פלוגתא בשריפת תרומה אי מדאו' או מדרבנן יעו"ש. ובענין הפרשת תרומות ומעשרות בזה"ז בא"י י"א דאו' וי"א דרבנן אבל בהפרשת חלה לכ"ע בזה"ז דרבנן אפי' בא"י כמבואר ביו"ד סי' שכ"ב סעי' ב' ובסי' של"א סעי' ב' ובט"ז וש"כ שם יעו"ש. וא"כ כיון דאפי' הפרשתה בזה"ז אינו אלא מדרבנן כ"ש שריפתה דלא דחי יו"ט. ועיין לעיל סי' תנ"ז שכתבנו שם כמה דיני חלה באורך וברוחב קחנו משם:

מז מז) [סעיף ה'] מותר לעשות ביו"ט פתין גדולים. והרמב"ם שם כתב מותר ללוש ביו"ט עיסה גדולה. והכל אמת. פר"ח. וכ"כ החמ"מ או' ה' מותר ללוש ביו"ט עיסה גדולה וכן מותר לעשית פתין גדולים ולא חיישינן וכו':

מח מח) שם. מותר לעשות ביו"ט פתין גדולים וכו' וכגון בתנור גדול או בכמה פעמים דבתנור קטן ובפעם אחת אפי' לאפות יותר ממה שצריך לית לן בה מפני שהפת משתבח עי"ז וכמ"ש לקמן סי' תק"ז סעי' ו' יעו"ש מ"ב או' ל"ב:

מט מט) שם. ולא חיישינן שמתוך כך וכו' כלומר כיון שאין הטרחא מרובה בפת עבה דלמא יאפה יותר מכדי צרכו קמל"ן דלא חיישינן. עו"ש או' ה':

נ נ) שם. ולא חיישינן שמתוך כך וכו' ונראה דה"ה דמותר לעשות חררין דקות הרבה ולא חיישינן דטרח טרחא דלא צריך. עו"ש שם. מ"ב שם:

נא נא) שם. ולא חיישינן שמתוך כך וכו' ואע"פ דמותר ללוש ולאפות ביו"ט כל מה שצריך אבל אסור לחקוק בדפוס בעיסה איזה צורה ואפי' ביד אסור לעשות מן העיסה כעין צורת עוף או שאר צורה. ח"א כלל צ"ב או' ג' מק"ק סי' כ"ג או' י"א. קיצור ש"ע סי צ"ח או' כ"ג:

נב נב) [סעיף ו'] היה לו קמח או עיסה וכו' וכגון שלש העיסה מעיו"ט או שלשה הגוי ביו"ט דהא כשם שאסור לאפות עיסת השותפות עם הגוי ביו"ט ה"ה שאסור ללוש:

נג נג) שם. אסור לאפותה ביו"ט וכו' ולא דמי לבהמה שחציה של ישראל וחציה של עכו"ם דמותר לשוחטה ביו"ט כמ"ש לעיל סי' תצ"ח סעי' י"א דשאני התם דא"א לכזית בשר בלא שחיטה אבל הכא הא אפשר לחלק מקודם ויטרח בחלקו לבד. ביצה כ"א ע"א. ועיין לעיל סי' תצ"ח או' צ"ח:

נד דנ) שם. אסור לאפותה ביו"ט. אפי' בתנור א' ואעפ"י שהפת משביח בכך כמ"ש לקמן סי' תק"ז סעי' ו' שאני התם דאוכל איזו פת שירצה א"נ אי מקלעי ליה אורחים אוכלים כל הפת משא"כ כאן. תו' ביצה שם ד"ה עיסה. יש"ש פ"ב דביצה סי' כ"א. ב"ח. עו"ש או' ו' מ"א ס"ק ט"ו:

נה הנ) [סעיף ז'] אם יש לאדם הרבה פת נקייה. שמספיק לו לאותו היום. ר"ז או' י"ג. מ"ב או' ל"ה:

נו ונ) שם. הרבה פת נקייה. ומשמע בתו' דשבת דף קי"ז דמותר לכתחלה לאפות פת הדראה ואח"כ פת גקייה. מ"א ס"ק ט"ז. א"ר או' י"ד. מחה"ש. חמ"מ או' ז' ח"א כלל פ"ה או' ג' וה"ד אם רוצה להאכילם דוקא פת הדראה אבל אם כוונתו להערים שיותיר לחול לכ"ע אסור. בגדי ישע על מ"א ס"ק ט"ז. וכ"מ בא"א או' ט"ז. וכ"כ מ"ב או' ט"ל:

נז זנ) שם. אינו אופה פת אחרת. ר"ל לא פת נקיה ולא פת הדראה. ופי' פת הדראה פת קיבר שניטל הדרה. רש"י שבת קי"ז ע"ב:

נח חנ) שם. אינו אופה פת אחרת. אלא א"כ רוצה לאכול פת חמה שנילושה היום. ר"ז או' י"ג, ח"א שם. מק"ק סי' א' או' י"א. וכ"כ בתשו' ב"ד סי' רפ"ז והב"ד השו"ג סי' תק"ג. וכתב שם בתשו' ב"ד דאפי' פת הדראה יכול לאפות אם חפץ בפת חמה יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' ל"ז:

נט טנ) שם. אינו אופה פת אחרת. ודוקא אם הפת האחר הוא מאותו המין אבל אם הוא מין אחר אפי' גרוע מזה כגון שהפת שלו הוא פת חטים והוא רוצה לאפות פת דגן אחר שרי. מ"ב או' ל"ו. וה"ד אם תאב לאותו מין דגן כמו בשר ודגים שתאב לזה ותאב לזה:

ס ס) **שם.** שרגיל להאכילם פת הדראה. משמע הא אינו רגיל אלא שבפעם הזאת רוצה להאכילם אסור. וכ״כ מ״ב או׳ ל״ח:

סא סא) **שם.** יכול לאפות פת נקייה. משום כבוד יו״ט:

סב סב) **[סעיף ח׳] אסור לעשות שאור ביו״ט,** להחמיץ העיסה. ב״י בשם המרדכי פ״ק דביצה, לבוש. ר״ז או׳ י״ד:

סג סג) **שם.** אלא ע״י שינוי. והי״א בהגב״י כתב בשם מהר״ם מטיולי דזהו לדעת הר״ן ורשב״ם אבל לדעת התו׳ דוקא ע״י שפחה גויה וע״י שינוי ולדעת רש״י ורשב״ם והרמב״ם והרא״ש והטור אין להתיר ע״י שינוי ואפי׳ ע״י שפחה והכי נקטינן דרבים נינהו אבל בשעת הדחק יש לסמוך על דברי התו׳ יעו״ש. ונראה דהיכא דאפשר יש להחמיר כדבריו אבל היכא דלא אפשר יש לסמוך על דברי הש״ע כי כן הסכימו האחרונים.

סד סד) **שם.** מפני שהיה אפשר לעשותו מבע״י. שכ״כ יפה הפת שנעשה שאור שלו מבע״י כמו שנעשה ביומו. ב״י בשם המרדכי פ״ק דביצה:

סה סה) **[סעיף ט׳] אפי׳ נשחטה הבהמה מעיו״ט וכו׳** כבר כתבנו ע״ז לעיל או׳ כ״ה קחנו משם.

סימן תקז

א א) **[סעיף א׳] בפורני וכו׳** ולא חיישינן לטרחא אם יש לו אוכלין הרבה דלא סגי ליה בתנור. רש״י ביצה ל״ד ע״א. וכ״כ שם הר״ן. ואתא לאשמיעינן היכא דיש לו אוכלין הרבה ורוצה לאפות הכל בתנור הגדול שקורין פורני דאיכא טרחא מרובה בהסקה ובכיבוד הגחלים במכבדות מקמי שישים הפת בתנור אפ״ה לא חיישינן לטרחא. מיהו יותר מכדי צרכו ודאי אסור דלא קאמר רשב״א (לקמן סעי׳ ו׳) ממלאה אשה התנור מלא פת אעפ״י שא״צ אלא לפת א׳ אלא בתנורים קטנים אבל לא בתנור גדול. ב״ח:

ב ב) **שם.** אופין בפורני וכו׳ וה״ד ביש לו אוכלין הרבה שצריך לאפות בפורני. עו״ש או׳ א׳ והוא מדברי רש״י הנז׳ ומשמע דאם יש לו אוכלין מעט שיכול לאפותם בתנור קטן אינו יכול לאפות בתנור גדול דטירחא שלא לצורך הוא להסיקו כולו ולכבדו. אמנם אם אין לו כ״א תנור גדול אעפ״י שאין לו אלא אוכלין מועטים מותר לאפות בו ולא חיישינן לטירחא כיון שא״א בלא״ה דכמה מלאכות התירו חז״ל משום שמחת יו״ט. שו״ג או׳ א׳:

ג ג) **שם.** ובלבד שלא תהיה חדשה וכו׳ ובתנורים שלנו שהם של טיט ולבנים אין לחוש כלל אפי׳ בחדש משום שבעת עשייתן מסיקין אותם באש הגדולה כדי ליבש הטיט ולהחזיקו ושוב אין לחוש לפחת שכבר נגמר בישולו. שו״ג או׳ ב׳ ואפי׳ הוא גדול. שם או׳ ד׳:

ד ד) **שם.** ובלבד שלא תהיה חדשה. שעדיין לא אפו בה כלל. ר״ז או א׳:

ה ה) **שם.** ובלבד שלא תהיה חדשה וכו׳ עיין מ״א ריש הסי׳ שכתב דבתנורים שלנו שאינם גדולים יש להקל דהא אין דרכם ליפחת ועוד דתנור גדול היינו שמחזיק י״ב עשרונים של מצה אלא שכתב שמטעם אחר יש לאסור בתנורים שלנו משום דנגמרים בהיסק ראשון שהטיט מתייבש ומתחזק ע״י היסק דגרע מבישול קדירות חדשות שאסור לבשל בהם בתחלה ביו״ט כמ״ש לעיל ססי׳ תק״ב יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ א׳ ח״א כלל צ״ג או׳ ז׳ אבל הר״ז או׳ א׳ כתב דיש להקל בתנורים שלנו שאינן גדולים מאד ועוד אין דרכם ליפחת לעולם אפי׳ כשהן חדשים עכ״ל ועי״ש בקרא או׳ א׳ מה שהרבה להשיב על דברי מ״א הנז׳ שכתב לאסור וגם כתב כיון שאמרו בגמ׳ שמא תיפחת משמע שאין בהם משום מלאכה יעו״ש. וכ״פ מק״ק סי׳ א׳ או א׳ ועיין לקמן סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ד ומ״ו יעו״ש ומיהו גם לדברי מ״א זהו דוקא שנעשה מחדש אבל אם כבר נעשה ימים הרבה ממילא נתיבש בלא״ה ושרי. ח״א שם. וכן אם היה אנוס ונגמר סמוך ללילה שרי ביו״ט לאפות בתנור קטן או בתנור גדול שלנו דלא מיפחת. א״א ריש הסי׳ וכתב עו״ש הא״א וכן תנור קאכלין בית החורף בחדש בכה״ג יש לאסור להחם היסק ראשון ושני כ״ז שהטיט לח עכ״ל. והב״ד האחרונים:

ו ו) **שם.** דחיישינן שמא תפחת וכו׳ ר״ל שמא יפול מהטיח על הלחם ויפסד:

ז ז) **שם.** דחיישינן שמא תפחת וכו׳ ואף אם הסיקוהו מעיו״ט אין משימין בו הלחם ביו״ט דאיכא למיחש שמא תפחת אחר שמשימין בו הלחם ביו״ט. ברכ״י או׳ א׳ וכתב שזהו בין לטעמא דרש״י ובין להרמב״ם ודלא כשכנה״ג שכתב לחלק בטעמם יעו״ש. דזהו לתנור גדול שכתב הש״ע אבל בתנור קטן כבר כתבנו דיש מתירין אפי׳ אם הוסק היסק א׳ ביו״ט:

ח ח) **שם.** ומחמין חמין באנטיכי. ואעפ״י שמשמר חומו הרבה אפי׳ לאחר יו״ט לא חישינן דמיחזי כמאן דמחמם לצורך חול. הר״ן. והמ״מ פ״ג כתב פי׳ אנטיכי יורה גדולה ואין חוששין שמא יאמרו לחול הוא עושה. והכלבו כתב מחמין באנטיכי פי׳ הוא כלי נחושת ואין חוששין לו משום צירוף. ב״י.

ומה שהכריע כאן מור״ם ז״ל בהגה כפי׳ המ״מ שכתב פי׳ יורה גדולה משום שקרוב לזה ג״כ פי׳ הר״ן שכתב ולא חיישינן דמיחזי כמאן דמחמם לצורך חול. וגם כי כן פי׳ הרשב״א בעה״ק בבית מועד שער ב׳ או׳ ו׳ כפי׳ המ״מ יעו״ש:

ט ט) שם. ומחמין חמין באנטיכי. והיינו בצריך למים חמין הרבה או שאין לו מחם אחר וכמ״ש לעיל או׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ד׳:

י י) [סעיף ב׳] אעפ״י שעצים שנשרו מן הדקל וכו׳ אסור להסיקן. כמ״ש לעיל סי׳ תק״א סעי׳ ה׳ והוא משום נולד ומשום שמא יעלה ויתלוש כמבואר בב״י ובדברינו לשם או׳ ל׳ יעו״ש:

יא יא) שם. או בשבת שלפניו וכו׳ משום דאין שבת מכין ליו״ט כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ג סעי׳ ה׳ יעו״ש:

יב יב) שם. אם נשרו ביו״ט בתוך התנור וכו׳ או שהניחם שם גוי שלא מדעת ישראל. ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳:

יג יג) שם. אם נשרו ביו״ט בתוך התנור וכו׳ הפת שאפאו בעצי מוקצה כתב הראב״ד שהפת אסור כאלו אפאו באסורי הנאה שיש שבח בעצים בפת. ברכ״י או׳ ב׳ בשם זקנו מהר״א אזולאי שכתב בשם ס׳ בית מועד. אמנם בב״י סי׳ תקי״ז כתב בשם התו׳ דיש להתיר ליקח מן הגוי פת חמה שנאפה ביו״ט דאין לאסור משום שהעצים שנאפה בו נתלשו היום ומוקצים הם דמה בכך הא פר״י דלא אמרינן יש שבח עצים בפת רק לענין איסורי הנאה יעו״ש. ועי״ש בב״י שאעפ״י שהביא דעת החולקים בזה מ״מ פסק בש״ע שם סעי׳ א׳ כדעת התו׳ יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים שם. כפסק הש״ע:

יד יד) וכתב רבינו גרשום דאם נתבטל מוקצה בכלי נראה דמותר לבשל באותו כלי לכתחלה ביו״ט מפני שנשרף האיסור ונבלע בכלי דאין מוקצה בעין וכן עשינו הוראה למעשה. ברכ״י שם בשם הנז׳ והביאו השע״ת וכתב דצ״ע דלקמן סי׳ תקי״ג סעי׳ ג׳ משמע דגם טעמו אסור יעו״ש. ונראה דלא דמי דשאני התם דטעם המוקצה נכנס באוכל עצמו לא כן הכא דהו״ל נותן טעם בר נותן טעם דהמוקצה נתן טעם בקדרה וחוזר הקדרה ונותו טעם לתבשיל וכולי האי לא חששו חז״ל באיסור מוקצה שהוא מדבריהם:

טו טו) שם. אם נשרו ביו״ט בתוך התנור וכו׳ משמע דנקט תוך התנור משום דרגילין להיות שם עצים אחרים ולכן אעפ״י שהם אינם רבים על אלו מותר להוסיף עליהן אבל נפל למקום שאין שם עצים אסור להרבות עליהם וכ״פ ביו״ד סי׳ צ״ט סעי׳ ו׳ כו״פ הר״ן. מ״א סק״א. וכ״ה דעת הרשב״א בתשו׳ סי׳ של״ו והרמב״ן פ׳ אלו עוברין. וכ״ה דעת י״א בהגב״י. מאמ״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ג׳ מק״ק סי׳ ל״ג או׳ ח׳ מ״ב או׳ ז׳ מיהו היש״ש פ״ק דביצה סי׳ ו׳ כתב להתיר אפי׳ נפלו במקום שאין שם עצים של היתר דלא כהר״ן יעו״ש. וכ״נ דעת הרוקח סי׳ ש״א שכתב גבי שמן שנשאר בנר שכבה משבת ליו״ט דמרבה עליו שמן אחר ומותר כדאשכחן גבי עצים שנשרו יעו״ש. וכ״כ הב״י סי׳ תק״א בשם הרא״ש דלפידים שכבו בראשון מרבה עליהם עצים אחרים ויבטלם ברוב יעו״ש ומשמע אפי׳ ליכא היתר עמהם יכול לבטלם. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ דיש לסמוך ע״ז במידי דרבנן ולהתיר אפי׳ אם אין עצים בתנור וכדמשמע מסתמיות הפו׳ יעו״ש. נמצא דדין זה בפלוגתא שניא וע״כ היכא דנפלו עצי מוקצה בתנור ואין שם עצים אחרים של היתר אם אפשר יש לאפות ולבשל בתנור אחר לחוש לדעת האוסרים אבל אם א״א לו בתנור אחר ולהסיר המוקצה בידו אסור אז יש לסמוך על המתירין שמרבה עליהן עצים מוכנים ומבטלן:

טז טז) שם. מרבה עליהם עצים וכו׳ ואע״ג דאין מבטלין איסור לכתחלה ה״מ בדאו׳ אבל בדרבנן מבטלין. ולרב אשי דאמר כל דבר שיש לו מתירין אפי׳ בדרבנן לא בטיל ה״מ היכא דאיתיה לאיסורא בעיניה הכא מקלא קלי איסורא. ביצה דף ד׳ ע״ב. ועיין ביו״ד סי׳ צ״ט סעי׳ ו׳ לענין שאר איסורי דרבנן:

יז טוב) שם הגה. שלא יהיו עצי איסור ניכרין. כ״כ הר״ן מסתברא דדוקא בשאינו מכיר עצי האיסור לאחר שנתערבו הא מכירן אין ביטול מועיל להם שאין ביטול מועיל לדבר שהוא ניכר לעין עכ״ל והב״ד ב״י. וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ אמנם בתשו׳ הרשב״א סי׳ תפ״ה כתב אע״ג דבשאר איסורים כשהוא ניכר בעין אפי׳ באלף לא בטיל הכא שאין לאיסור זה עיקר מדאו׳ אפי׳ ניכר שרי לבטלו יעו״ש. והב״ח כתב דלמסקנא דמקלי קלי אפי׳ ניכר מתחלה כיון דלבסוף לא יהא ניכר דמקלי קלי מועיל להו ביטול ואין ראייה משאר איסורין שנשארין בעין אלא שכתב שכן נראה לו להלכה אבל למעשה צ״ע יעו״ש וכ״ה דעת הישׁ״ש פ״ק דביצה סי׳ ו׳ להתיר מה״ט שכתב דאע״ג דבשאר איסורים כשניכר לא שייך ביטול הכא מקלינן משום דמקלי קלי איסורא אלא שכתב ובלבד שלא יזיז עצי האיסור כשרואה אותן יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ב א״ר או׳ ג׳ נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וכבר כתבנו באו׳ הקודם דאם אפשר יש לאפות או לבשל בתנור אחר ואם לא אפשר יש לסמוך על המתירין:

יח חי) שם. ובלבד שלא יגע בהם וכו׳ ואע״ג דבשעה שמרבה עליהם עצים הם מתנודדים לא חיישינן לזה דהו״ל טלטול כלאחר יד דלא מיקרי טלטול כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

יט **יט) שם.** ובלבד שלא יגע בהם וכו' עיין מ"א סק"ג שמצדד לומר דשרי להתחמם בהן בשעת ביעורן דעכ"פ ההנאה באה לו מן החום וכבר כלה האיסור וכן מותר ליהנות לאורן יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ד' מק"ק סי' ל"ג או' ח' מ"ב או' ח' ויש מקילין גם להסיק לכתחלה בשביל להעמיד קדרה או להתחמם כנגד המדורה דאעפ"י שהעצים דולקים עדיין מ"מ עיקר הנאה הוא האכילה ובשעה שאוכל אינו נהנה אלא מחום שבתבשיל וחום זה כבר מופרד מהאש שבעצים שהם בעין וכן במחמם כנגד המדורה עיקר ההנאה בא לו מן החום וכבר כלה האיסור מיהו להסיק כדי ליהנות לאורה בודאי אסור שהרי הוא נהנה מהאש שהוא בעין וכדלקמן סי' תרע"ז סעי' ד' לענין נר חנוכה יעו"ש. מ"ב שם:

כ **ך) שם.** עד שיבטלו ברוב. משמע דתיכף שנתבטלו ברוב מותר להפך בהם. וכ"מ מדברי השו"ג או' ז' והר"ז או' ג' יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' י"א:

כא **כא) שם.** אבל אם נפלו בתנור בשבת אסור להסיק ביו"ט וכו' י"א שאיסור זה מה"ת משום הכנה דכתיב והכינו את אשר יביאו חול מכין לשבת ויו"ט ואין שבת מכין ליו"ט כמ"ש בטור וב"י. וי"א שאין איסור זה אלא מדרבנן ואינו אלא כעין הכנה דאו' כמ"ש הב"ח וקצת האחרונים. ומ"מ אם נתלשו ביו"ט לכ"ע אין אסורין בשבת שלאחריו אלא מדרבנן דמדאו' מותר להסיקן ביו"ט עצמו אלא דאסרי להו רבנן גזירה שמא יעלה ויתלוש ועוד דנולד הוא כמ"ש התו' דף ב' וא"כ עצים שנשרו ביו"ט מותר להסיקן בשבת ע"י עכו"ם ע"י ביטול ברוב. מ"א סק"ד א"ר או' ו' חמ"מ או' ב' אמנם הר"ז בקו"א או' ד' כתב להשיג בזה על דברי המ"א וכתב דאם העכו"ם מסיק לישראל בשבת כגון במקומות שהקור גדול או לחולה שאין בו סכנה בלא ביטול נמי שרי שהרי עצי היתר נמי מוקצים הם בשבת והתירום משום צורך וא"כ ה"ה בעצים אלו יעו"ש. וכ"כ להשיג בבגדי ישע על מ"א סק"ד וכן הסכים מ"ב בב"ה:

כב **כב) [סעיף ג'] אסור ליקח עץ וכו'** אפי' הוא יבש וראוי להסיק בו ביו"ט. ר"ז או' ז' ח"א כלל צ"ד או' ט' מק"ק עי' ל"ג או' ל"א. מ"ב או' י"ד:

כג **כג) שם.** אסור ליקח עץ וכו' ומשמע דוקא לברור עץ ארוך ודק ראוי לחתות אש נראה כמתקן הא אם ליטול עץ סתם בלא ברירה באקראי לחתות אש ולא מיחד עתה לכך י"ל דשרי לתו' והרא"ש ביבש עכ"פ. א"א או' ה' והב"ד האחרונים:

כד **כד) שם.** דהוי"ל מתקן מנא. ואם הכינו לכך מעיו"ט מותר. ב"י ב"ח. עו"ש או' ג' מ"א סק"ה. חמ"מ או' ב' ר"ו שם. ח"א שם. מק"ק שם. מ"ב שם:

כה **כה) שם.** דהוי"ל מתקן מנא. ומטעם זה נראה דה"ה דאסור ליקח עץ לעשות ממנו בריח להבריח הדלת דהוי"ל ג"כ מתקן מנא אלא א"כ תקנו מעיו"ט כמבואר בסי' שי"ג. ט"ז סק"ד. א"ר או' ז' מק"ק שם. מ"ב או' ט"ו ובהכנה לבד שרי אבל בריח י"ל בעי תיקון מעשה כמ"ש סי' שי"ג סעי' א' מש"ז או' ד' והב"ד האחרונים:

כו **כו) וכן** אסור לעשות בעצים המוכנים להסקה שום תשמיש אחר אם לא שהכינו לכך מעיו"ט כמ"ש סי' תק"ב סעי' ד' חמ"מ שם. מ"ב שם:

כז **כז) ואוד** שנשבר ביו"ט אין מסיקין ביו"ט עיין סי' תק"א סעי' ו' ואמנם לרבות בעצי היתר י"ל דשרי וע"י עכו"ם אף ניכרין י"ל דשרי. א"א או' ה' ועיין לעיל או' טו"ב וסי' תק"א או' ל"ז:

כח **כח) ואותם** המסיקין בתבן דרכן לעשות מהתבן קודם הסקה חבילות חבילות קטנות ואוגדין החבילות ומסיקין בהם וכשרוצין להסיק בתבן ביו"ט צריכין לאגוד החבילות מעיו"ט אבל ביו"ט אסור לאגדן מפני שהוא מתקן כלי ביו"ט. ר"ז או' ח' והוא מדברי הט"ז סי' תקי"ח סק"ה יעו"ש. ועי"ש בסעי' ז' ובדברינו לשם בס"ד.

כט **כט) [סעיף ד'] תנור שנפל לתוכו וכו'** ומיירי בתנורים שבימי חכמי הש"ס וכדמסיים אח"כ שהיו כמו קדרה ופיהם למעלה והפת היו טוחין אותו בכותלי התנור וא"כ הגחלים שבקרקע התנור אין יכולין להפסיד הפת רק טיח הטיט או לבנה שנופל והוא מגיע לפעמים עד מקום שהעיסה טוחה בכותל התנור וחורך אותה. כ"כ האחרונים:

ל **ל) שם.** אסור לגרפו מפני שהוא מטלטלו וכו' ר"ל שמטלטל המוקצה שלא לצורך אוכל נפש. כ"כ האחרונים:

לא **לא) שם.** אבל מותר להשכיב האש והאפר שבו וכו' מפני שכ"ז שהוא חם אין עליו שם מוקצה כמ"ש לעיל סי' תצ"ח סעי' ט"ו יעו"ש. אבל אסור להשכיב העפר דמוקצה הוא ב"י. ב"ח. וא"כ אפר שהוסק ביו"ט ונצטנן נמי אסור כמ"ש סי' תצ"ח סעי' ט"ו. ונראה דאם נצטנן וחזר והוחם שרי כמ"ש סי' ש"י סעי' ג' מ"א סק"ו. א"א או' ו' א"ר סי' תצ"ח או' ל' ר"ז שם או' כ"ה:

לב **לב) שם.** אעפ"י שבלא גריפה אפשר היה לאפות ולצלות בו. ר"ל ולא היה נשרף:

לג **לג) שם.** מותר לטורפו וכו׳ ואפי׳ נפל לתוכו מעיו״ט. ב״י בשם המ״מ פ״ג. יש״ש פ״ד דביצה סי׳ י״ג וכתב שכ״ה דעת הרי״ף והרא״ש והטור וכ״נ עיקר אם לא שנפל וידע והיה שהות לתקנו שאז אסור לגורפו ביו״ט יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ז. א״ר או׳ ח׳ מאמ״ר או ז׳ וכתב דלא כהעו״ש שכתב להתיר אפי׳ ביודע בו שנפל מעיו״ט יעו״ש. וה״פ החמ״מ או׳ ג׳ בדברי הפו׳ הנז׳ ודלא כהעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״א:

לד **לד) ואפי׳** אם שכח לתקנו כיון שידע בו מעיו״ט והיה לו שהות לתקנו אסור לגורפו ביו״ט. מ״א סי׳ תק״ע סק״ב. א״ר שם או׳ ג׳ ר״ז שם. מ״ב שם. וכן תנור וכירים חדשים שיש בהם עפר ואבנים אסור לגרפן. פסקי תו׳ ביצה סי׳ ק״א. והא דלא הזכירוהו הפו׳ נראה משום שהוא נלמד מכ״ש מהטיח שנפל מעיו״ט וידע בו שאסור לגורפו ביו״ט:

לה **לה) שם.** דחשיב טלטול לצורך. וכמ״ש לקמן ססי׳ תק״ט בהגה דמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש יעו״ש:

לו **לו) שם.** אבל בתנורים שלנו שפתחיהם בצדם ואופין בקרקע התנור:

לז **לז) שם.** כיון שא״א לאפות בהן בלא גריפה. היינו שישרף הפת.

לח **לח) שם.** מותר לגרפן וכו׳ ואם התנור גדול והגחלים מונחים במקום אחד בתנור ושאר התנור פנוי דיכול לאפות הפת בלא כיבוד אלא דאתא לכבד הגחלים כדי שלא יהיו סמוכין לפת שמא יהא נחרך בקצתו אסור. ב״ח. מ״א סק״ח. חמ״מ או׳ ג׳ נה״ש או׳ ג׳ ועי״ש מה שהשיג על הט״ז שמקיל בזה יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ י״ב. מק״ק סי׳ א׳ בליקוטי רימ״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ כ״ג. ועיין לקמן או׳ מ״א:

לט **לט) ובכיבוי** לא אמרינן מתוך שהותר לצורך הותר שלא לצורך. ב״ח. ואפי׳ לצורך אכילה דוקא בשעה שמתקן האוכל שרי לכבות ולא קודם לכן. מ״א שם. חמ״מ שם. ר״ז שם. מק״ק שם:

מ **מ) שם.** מותר לגורפן מהעפר והגחלים. ואפי׳ במכבדת שרוייה במים אם צריך לזה. וכדלקמן סעי׳ ה׳ וכ״כ הר״ז או׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״ד:

מא **מא) שם.** ואעפ״י שהוא מכבה וכו׳ אבל אם כבר גרף רק שרוצה לגרוף פעם אחרת הגחלים הקטנים ליפות הפת אסור מאחר שהוא מכבה. יש״ש פ״ד דביצה סי׳ י״ג. וכ״כ הב״ח. מ״א ס״ק י״ב. והגם דדעת הט״ז סק״ו להקל אפי׳ בשביל ליפות הפת יעו״ש כבר כתבנו לעיל או׳ ל״ח שאין כן דעת האחרונים. וכ״פ הר״ז או׳ י״ג כדברי היש״ש והב״ח והמ״א הנז׳ וכ״פ החמ״מ או׳ ד׳ מק״ק שם או׳ ד׳ מ״ב או׳ כ״ג. והא״ר או׳ ט׳ כתב להקל שיגרוף ע״י גוי. והב״ד המש״ז או׳ ו׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ד׳:

מב **מב) שם.** כמניח בשר על הגחלים וכו׳ במותר לצלותו אעפ״י שמכבה. לבוש. ואין זה כמיתוק החרדל שאסור למתקו בגחלת של עץ (כמ״ש לקמן סי׳ תק״י סעי׳ ג׳) מפני שהחרדל ראוי בלא כיבוי גחלת אלא למפונקין ועוד שאפשר בגחלת של מתכת והוא ראוי ומצוי יותר. הרשב״א בעה״ק בבית מועד שער ב׳ או׳ ו׳:

מג **מג) שם.** כמניח בשר על הגחלים וכו׳ וכבד ביו״ט ע״ג גומרי כיון שרוצה אח״כ לבשלו י״ל דאסור ביו״ט כ״א אשפוד. א״א או׳ ט׳:

מד **מד) [סעיף ה׳] תנור וכירים חדשים.** מותר לאפות בהן. ואעפ״י שאין אופין בפורני חדשה כמ״ש בתחלת סי׳ זה היינו משום שפורני הוא גדול ויש לחוש יותר שמא תפחת אבל בתנור וכירים קטנים לא חיישינן שמא יפחתו. לבוש. והוא מדברי התו׳ ביצה ל״ד ע״א ד״ה ואין אופין והב״ד ב״י וב״ח. ועיין לקמן או׳ מ״ו דיש מחמירין בתנור שלנו אפי׳ אם הוא קטן יעו״ש:

מה **מה) שם.** אין סכין אותן בשמן. להחליקן ולצחצחן. רש״י שם והר״ן. ור״ל דכך היה דרכן לסוכן בשמן כדי להחליקן ולצחצחן. וטעמא דכולהו כתב רש״י שם משום מתקן מנא. וכ״כ הר״ן שם. וכ״כ הלבוש:

מו **מו) שם.** אבל מותר להסיקן וכו׳ ואעפ״י שהוא חדש והיסק ראשון אסור כדאמרינן ברעפים החדשים (לקמן רס״י תק״ח) י״ל דבתנור אינו נגמר בהסקה עד שיפיגנו בצונן. ב״י בשם הרא״ש. לבוש. מ״א סק״י. ומיהו בתנורים שלנו דעת המ״א רס״י זה דיש לאסור משום דנגמרים בהיסק ראשון אלא דיש חולקים עליו כמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש:

מז **מז) שם.** ובלבד שלא יפיגם בצונן וכו׳ שזהו עיקר הגמר של חיזוק הכלי והוא מתקן מנא. ט״ז סק״ז:

מח **מח) שם.** ואם הוסקו יותר מדאי וכו׳ וחושש שמא תשרף הפת. ר״ז או׳ ט״ז:

מט מט) שם. כדי לאפות בהם מותר. ול״ד לליבון אבנים שאסור כמ״ש סי׳ תק״ח דהתם תיקונו של כלי הוא קודם תשמישו ששמתמש בו אבל הכא בשעת תשמיש הוא שמתקנו לתשמישו. הר״ן. והתו׳ כתבו כיון שהוא עושה ע״י משקין אינו ודאי חוסמן. והמרדכי כתב דמותר להפיג תנור משום דהוי מכשירי אוכל נפש שא״א לעשותו מעיו״ט עכ״ל פי׳ שלא ידע מאתמול שיוסק כ״כ שיצטרך להפיגה בצונן משא״כ קדרה הו״ל לבשל בה מאתמול וליבון אבנים הוי חיסום ודאי. מ״א ס״ק י״א:

נ ג) שם. לפיכך מותר וכו׳ ר״ל מותר לטבל המכבדת במים ולכבד את כל התנור אפי׳ לא נשארו שם רק גחלים דקים ואעפ״י שהו מכבה כיון שהוא צורך אוכל נפש שלא תתקלקל הפת ה״ז מותר. ר״ז או׳ י״ד:

נא נא) שם. לפיכך מותר לשרות במים וכו׳ ואחר שכבדו התנור אסור לטבל המכבדת במים לכבותה שלא תשרף. אגודה. מ״א סיק י״ב. א״ר או׳ י״ג. ר״ז או׳ ט״ו. ואפי׳ אם הוא צריך לה עוד שרוצה לאפות עוד בו ביום מ״מ כיון שכבייה זו אינה אלא מכשירי אוכל נפש שהרי אין גופו נהנה מכבייה זו עצמה לפיכך אם אפשר לו להשאיל מכבדת אחרת אסור לכבותה אעפ״י שתשרף כולה. ר״ז שם. ומיהו לפי מ״ש לעיל או׳ ט״ל דאפי׳ לצורך אכילה דוקא בשעה שמתקן את האוכל שרי לכבות ולא קודם לכן משמע דגם בכה״ג דא״א לשאול מאחרים אסור לכבות משום שרוצה לאפות אח״כ ואפשר דע״י עכו״ם יש להקל. ועיין א״א או׳ י״ב:

נב בנ) [סעיף ו׳] מותר לאפות תנור מלא פת וכו׳ כתב הא״ח בשם הרא״ה דוקא במתכוין להשביח הפת אבל בלא״ה אסור. והב״ד ב״י וכתב ואין נראה כן מדברי הפו׳ מיהו המ״א ס״ק י״ג כתב דיש להחמיר דאע״ג דבסי׳ תק״ג כתב אפי׳ עושה לצורך חול שרי לבשל בקדרה א׳ שאני סתם דחד טירחא הוא אבל הכא כל ככר צריך טירחא בפ״ע עכ״ל. וכ״ה דעת א״ר או׳ י״ד והחמ״מ או׳ ה׳ להחמיר כדברי הרא״ה והמ״א אבל הר״ז בקו״א או ז׳ כתב להשיג על דברי מ״א ודעתו להקל יעו״ש. וכ״נ דעת שאר האחרונים שלא העתיקו דברי הרא״ה ומ״א הנז׳ ומ״מ המחמיר תע״ב:

נג גנ) שם. אעפ״י שא״צ אלא פת א׳ ומ״מ לא יאמר בפירוש שהוא עושה לצורך מחר כמ״ש לעיל סי׳ תק״ג או׳ ט״ו:

נד דנ) שם. אבל בתנורים שלנו וכו׳ והטעם משום דבכל ככר וככר איכא טירחא בעריכה ואפייה ולכן לא שרי לאפות יותר כל שאין הפת נאפה יותר יפה מצד מילוי התנור והכי מתבאר מדברי הרא״ש והטור ז״ל יעו״ש מאמ״ר או׳ יו״ד:

נה הנ) שם. אבל בתנורים שלנו וכו׳ ואפי׳ קטן שבקטנים חשוב גדול לגבי תנורים דידהו שהיו מדבקים הפת בדפנותיהם. ב״י וכתב ודלא כדברי המרדכי שכתב לא שנא תנור קטן ל״ש פורני יעי״ש. מיהו דעת רש״ל ביש״ש פ״ק דביצה סי׳ ט״ו כדברי המרדכי דאפי׳ בתנור גדול שלנו שרי וכתב שכ״מ מדסתמו הרי״ף והרמב״ם ודלא כהרא״ש אלא שכתב ודוקא כשצריך לאכול אבל אם א״צ לאכול רק שמערים מעט ממנו אסור יעו״ש והב״ד מ״א ס״ק י״ד. אבל הא״ר או׳ י״ד הביא דברי רש״ל הנז׳ וכתב דאין להקל כלל וכתב דגם דברי הרי״ף והרא״ש שסתמו יש לפרש כדברי הרא״ש יעו״ש. וכ״ה דעת מט״מ סי׳ תקצ״ט כדברי הרא״ש והטור יעו״ש. וכ״כ השו״ג סוף או׳ י״ז דהכי נקטינן כפסק הש״ע אעפ״י שיש חולקים יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ י״ט אלא שכתב דיש לסמוך על המתירים בשעת הדחק כגון מי שלא הניח ע״ת וצריך לו פת לשבת מותר לו לאפות בע״ש קודם אכילת שחרית לצורך השבת אם הוא צריך לפת א׳ בו ביום עצמו עכ״ל והב״ד מק״ק סי׳ א׳ בליקוטי רימ״א או ו׳ מ״ב או׳ ל״ה ובס׳ שע״ש כתב דאין להקל בתנורים שלנו כלל נגד הש״ע. והב״ד הפת״ע או׳ ח״י. וע״כ אין להקל אפי׳ בשעת הדחק אלא אם כן א״א לשאול מאחרים. ודע שאפי׳ להמרדכי שמתיר אף בתנור גדול ה״ד אם תלוש עיסה גדולה מותר למלאת כל התנור דחד טירחא היא בלישה אבל ללוש עוד עיסה אחרת כדי למלאת התנור אסור, מט״מ ש״ם שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד:

נו ונ) שם. אין לאפות יותר וכו׳ ואותם בני אדם שאופין ביו״ט יותר ויותר מהצריך להם בו ביום איסורא עבדי ואעפ״י שעושין הכל על הרוב ע״י עכו״ם בין בלישה בין בעריכה ואפיה אפ״ה אסיר דכל מה שאסור לעשותו אסור לומר לעכו״ם לעשותו. מאמ״ר או׳ יו״ד:

נז זנ) שם. אין לאפות יותר וכו׳ עיר א׳ שקצתם עשו פת ביו״ט ובאו האופים עכו״ם עם הנסרים ללוקחו והוליכוהו מחוץ למחנה ישראל ואפאוהו וחקרו רבני העיר וידעו שמכוונים מלאכתם ביו״ט וגם עשו שאור בליל יו״ט וקצת שרפו החלה ביו״ט וקצת רקדו וגדרו גדר והכריזו שכל פת שעשו ביו״ט לא יאכל עד לאחר יו״ט אין לפקפק עליהם ויישר כחם. הרמ״ז בתשו׳ סי׳ כ״ט. ברכ״י או׳ ג׳ זכ״ל או׳ יו״ד:

נח חנ) [סעיף ז׳] מותר לסתם פי התנור וכו׳ כדי שישמור חומו. טור. לבוש. והוא כגון ע״ש שחל ביו״ט שצריך להטעין התבשילין לצורך מחר או לצורך יו״ט גופיה כדי שיצטמק המאכל. ועיין ב״י ולעיל סס״י רנ״ט:

נט טג) שם. מותר לסתום פי התנור וכו' ואע"ג דאכתי איכא משום ממרח כשטח אותו בתנור היינו טעמא משום דמדינא בין גיבולו ובין טיחתו מותר משום דצורך אוכל נפש הוא והרי הוא כהבערה גופא לפי שבטיחה זו משתמר החום. אלא דגיבול אסור מפני שנראה שמגבל לצורך בניין. ב"י בשם הר"ן. והב"ח כתב דגיבול אסור משום דאפשר מעיו"ט אבל טיחה דא"א אלא ביו"ט שרי אעפ"י דממרח כיון דלצורך אוכל נפש הוא. וכ"כ הלבוש שני טעמים הנז' ומיהו עיין בח"א כלל צ"ב או' א' שהביא דעת הפו' שאוסרים במירוח וכתב שכ"מ לשון הש"ע שכתב רק מותר לסתום פי התנור משמע בלא מירוח יעו"ש. וכתב שם בתו' חיים על ח"א או' א' דאם אפשר ע"י עכו"ם או ע"י עצמו בלא מירוח יעשה שטוב לחוש לדברי המחמירין בדבר שאין בו הפסד כלל. וכתב עו"ש בתו' חיים דהא דמותר לסתום פי התנור דוקא שלא היה בתנור אש בשעת סתימתו אבל אם היה בתנור אש וסותמו אסור משום מכבה יעו"ש. ונראה דהא שכתב אסור משום מכבה היינו דוקא בדבר שא"צ כ"כ אלא ליפות אבל בדבר שאינו מתבשל בטוב בלא הטמנה אפי' מכבה מותר כמ"ש לעיל או' מ"א יעו"ש:

ס ס) שם. בטיט ורפש שעל שפת הנהר. שא"צ לגבל דטיט שעל שפת הנהר מגובל הוא. רש"י ביצה ל"ב ע"ב:

סא סא) שם. והוא שרככו מאמש או עשה בו סי' וכו' ר"ל אם צריך לרככו מרככו מאמש ואם א"צ לרככו עושה בו רק סי' ומנתקו לצד אחר משום הכנה:

סב סב) שם. או עשה בו סי' ונתקו לצד אחר. אבל בס' לחוד אסור משום דקעביד גומא ולהכי בעינן נמי דנתקו לצד אחר. ב"ח:

סג סג) שם. או עשה בו סי' וכו' וטיט שברחוב בנותן דעתו עליו מבע"י סגי ואעפ"י שלא עשה בו סי' דדוקא בטיט שבנהר שעדיין מחובר לקרקע צריך לנתקו מאתמול אבל טיט שמונח ברחוב תלוש הוא ולא בעי סי' ומיהו דוקא בטיט שא"צ גיבול דומיא דעל שפת הנהר שמגובל מסתמא. מ"א ס"ק ט"ו. א"ר או' י"ז. חמ"מ או' ו' ר"ז או' ך' ומיהו בלבוש כתב דגם טיט ורפש שברחוב שנתרכך מאתמול יעשה בו סי' מעיו"ט במקום שרוצה ליקח וינתקו לצד אחר כדי שיהא מוכן ממש. וכ"כ ח"א כלל פ"ה או' ו' דמה שנוהגין העולם ליקח רפש מרחוב גם זה אסור אלא א"כ הוא כבר תלוש מעיו"ט ומונח בקרן זוית דאם לא כן בטל לגבי קרקע והוי כמחובר. וכ"כ קיצור ש"ע סי' צ"ח או' י"ב:

סד סד) שם. אבל לגבל טיט ביו"ט אסור. ואם גבלו מעיו"ט ונתייבש למחרתו וצריך ללחלחו במים לפי הטעם שכתבנו לעיל או' נ"ט שהאיסור משום שנראה שמגבל לצורך בנין אסור ולטעם משום דהיה אפשר לעשות מעיו"ט מותר דהא עשה מה שהיה אפשר לעשות מעיו"ט וא"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה אי איכא צורך גדול בדבר יש להקל ע"י עכו"ם:

סה סה) שם. ומותר לגבל עפר וכו' ואפי' למ"ד אפר בר גיבול (עיין לעיל סי' שכ"א או' צ"ב) כיון שמתייבש לשעתו וא"א לגובלו מעיו"ט מותר לגבלו בי"ט. המ"מ פ"ג דין יו"ד בשם הרשב"א. והב"ד ב"י. ט"ז סק"ח. מ"א ס"ק ט"ז, וכ"ה בעה"ק לרשב"א בבי"מ שער ב' או' ו' ולפי טעם זה לא שרינן לגבל אפר אלא במקום שלא ימצא טיט מגובל ומזומן מעיו"ט, וכ"כ בש"מ לדעת הרשב"א. והר"ן פ"ד דביצה כתב הטעם משום דלא מיחזי כמגבל לבניין דקיטמא לאו לבניין קיימא יעו"ש, ועיין לעיל או' נ"ט ודו"ק:

סו סו) שם. ומותר לגבל אפר וכו' ולדעת ר"ת אפר נמי אסור לגבלו ביו"ט ופי' מ"ש בגמ' (ביצה ל"ב ע"ב) קיטמא שרי היינו להניחו כך כשהוא יבש לסתום פי התנור וקמ"ל דלא גזרינן דלמא אתי לגבל. והב"ד הטור וב"י. וכ"פ רש"ל בישו"ש פ"ד דביצה סי' י"ד. והב"ד שכנה"ג בהגב"י או' י"ג, ט"ז שם. מ"א שם. א"ר או' ט"ז. ר"ז או' כ"א וכתב ויש לחוש לדבריו. והא"ר שם כתב וע"י עכו"ם יש להקל. וכ"כ ח"א כלל פ"ה או' ו' והיינו כל היכא דאיכא פלוגתא אפשר אמירא לעכו"ם שרי דהוי ספק דרבנן ומ"מ י"ל דלא בכ"מ אמרינן כן. א"א או' ט"ז. וכ"ז באפר שמותר לטלטלו ביו"ט ועל דרך שכתוב בסי' תצ"ח סעי' ט"ו יעו"ש. וכ"כ האחרונים:

סימן תקח

א א) [סעיף א'] אין מלבנים את האבנים וכו' כ"ה הגי' ברמב"ם שלפנינו אבל במ"מ ובב"י משמע שנוסחת הרמב"ם הרעפים וכ"ה בגמ' ובכל הפו' אבל אבנים מותר ללבן דלא שייך בהן חיסום. מ"א סק"א. שו"ג או' ב' וכ"ה בפי' המשנה להרמב"ם יעו"ש. וכ"ה הגי' בעה"ק לרשב"א בבי"מ שער ב' או' ו' הרעפים. וכ"ה בפי' ר"ח ובמאירי וכ"ה ברוקח סי' רצ"ט. וכ"כ ר"ז או' א'. אמנם בכלבו סי' נ"ח כתב שניהם אין מלבנים את הרעפים ולא האבנים החדשים וכו' וכ"כ בא"ח דף פ"ח ע"ג כלשון הכלבו. וכ"כ הלבוש. וכ"פ בשע"ש. ועיין עוד באו' שאח"ז:

ב ב) **שם.** מפני שמחסמן. פי׳ להקשותן. דבהסק ראשון הם מתחזקין ומתקשין הלכך אע״ג דלצורך יו״ט נמי הוא דהא צולין עליהם מיהו כיון דבהסק זה נעשה כלי אסור רש״י ביצה ל״ד ע״א. ומשמע דה״ד ברעפים חדשים וחוזר על מ״ש שם בגמ׳ הכא ברעפים חדשים עסקינן. וכ״כ שם הר״ן. וכ״כ הרמב״ם שם בפי׳ המשנה. וכ״כ הרשב״א בעה״ק שם. ומשמע הא רעפים ישנים ואבנים חדשים מותר וכמ״ש הרמב״ם בפי׳ המשנה שם. וכ״כ רי״ו בח״ב שמותר ללבן רעפים ישנים לצלות עליהם. וכ״מ בעה״ק שם. אלא שבכלבו וא״ח שם כתבו אין מלבנין את הרעפים ולא האבנים החדשים וכו׳ משמע דגם אבנים חדשים אסור אבל ישינים שרי אפי׳ רעפים. אמנם הרמב״ם בחיבורו פ״ג מה׳ יו״ט דין י״א כתב סתם אין מלבנים את האבנים (וגי׳ המ״מ וב״י הרעפים) לצלות או לאפות עליהם מפני שמחסמן ולא חילק בין חדשים לישינים וכתב שם המ״מ נראה שהוא מפרש דמ״ש בגמ׳ הכא ברעפים חדשים עסקינן מפני שצריך לבדקן ואמרי לה מפני שצריך לחסמן ה״ק ואמרי לה אפי׳ ישינים אסור מפני שמחסמן בכל שעה שמלבנן יעו״ש והב״ד ב״י. וכ״כ הישו״ש פ״ד דביצה סי׳ י״ט יש לחוש ולאסור אפי׳ ישינים יעו״ש. וכתב העו״ש או׳ א׳ שכ״מ לשון הש״ע שסתם שאין לחלק בין פעם ראשון לפעם שני דלעולם איכא משום מחסמן יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״א דאפי׳ בישנים אסור. וכ״כ מ״א סק״ב. ר״ז או׳ א׳ אמנם הא״ר או׳ ב׳ כתב לתמוה על דברי הפו׳ הנז׳ שכתבו לאסור בישינים כיון שהרמב״ם מתיר להדיא בפי׳ המשנה וכ״כ הכלבו בשמו וכו׳ ועוד הא הרשב״א והרמב״ן והר״ן ורי״ו נמי מתירין וכ״מ מפירש״י וע״כ כתב דגם הרי״ף והרמב״ם וטור ס״ל דמותר בישינים והא דלא כתבו בפי׳ סמכו על מ״ש תנור וכירים חדשים וכו׳ ובטור סמך נמי אקדירות דלעיל וכתבו הכא משנה כצורתה כדרכם וזה ברור עכ״ל וכ״כ הנה״ש יעו״ש. ולענין דינא נראה כיון שהרמב״ם כתב בהדיא בפי׳ המשנה להתיר ברעיפים הישינים וכ״מ מפירש״י וכ״כ פשט לשון הגמ׳ וכ״כ בהדיא הרשב״א והרמב״ן והר״ן ורי״ו וכלבו וא״ח ולשון הרמב״ם והטור והש״ע נוכל לפרש כמ״ש הא״ר והנה״ש כדי שלא יהיו דברי הרמב״ם סותרים זה את זה לעת הצורך יש להקל ברעיפים הישינים אבל אם אפשר בלא זה יש להחמיר. וכן באבנים החדשים יש להחמיר כיון שהוא בהדיא בכלבו ובא״ח ובלבוש וכ״ה הגי׳ בהרמב״ם שלפנינו ובש״ע והנזהר גם באבנים ישינים תע״ב:

ג ג) **שם.** ואין שוברין את החרס וכו׳ כשצולין דגים על האסכלה שוברין חרסים או חותכין נייר ושורין במים וסודרים הנייר ע״ג האסכלה מפני שהמתכת מתחמם ושורף את הדג, וביו״ט אסור משום תיקון מנא, רש״י ביצה ל״ב ע״ב. ב״י. ט״ז סק״ב:

ד ד) **שם.** ואין פוצעין את הקנה וכו׳ זהו כפירוש הרמב״ם ורש״י פירש (ביצה ל״ד ע״א) לתת קרמיותיו תחת המליח על האסכלא שעושה כלי דכל מידי דעביד להשתמש בו הוי תיקון כלי עכ״ל והב״ד ב״י. מ״א סק״ב. וכ״פ החמ״מ או׳ א׳ כפי׳ רש״י והרמב״ם. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ מ״ה או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ מ״ב או׳ ד׳:

ה ה) **שם.** פוצעים אגוזים במטלית. ומכה על המטלית כדי לשבור הרבה אגוזים בבת אחת. הר״ן סוף פ״ד דביצה. א״ר או׳ ד׳ מש״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ה׳:

ו ו) **שם.** ולא חיישינן שמא תקרע. דאפי׳ נקרע לא איכפת לן דאין זה קורע על מנת לתפור. רש״י והר״ן שם. ב״י. לבוש. ב״ח. ט״ז סק״ג. מ״א סק״ג:

סימן תקט

א א) **[סעיף א׳] שפוד שנרצף וכו׳** ודע דמכשרי אוכל נפש דאי אפשר לעשותן מעיו״ט פלוגתא דרבי יהודה ורבנן דלרבן אסור ור״י מתיר כדאיתא בביצה כ״ח ע״ב ופסק שם רב חסדא בע״א כר״י יעו״ש. וכ״פ הטור כאן ובסי׳ תצ״ה, וכ״פ הש״ע שם בסי׳ תצ״ה, ומיהו בדעת הרי״ף והרמב״ם איכא פלוגתא אי ס״ל כר״י או כרבנן כמבואר בב״י יעו״ש. ולא פליגי ר״י ורבנן כ״א בתיקוני כלי שלא היה אפשר לעשותו מעיו״ט אבל לעשות כלי לצורך אוכל נפש גם ר״י מידה דאסור כמבואר בב״י יעו״ש. ועוד דע דגם להפו׳ כר״י יש דברים שלא התירו אלא לעשות לעצמו ולא להורות לאחרים שמא יקילו יותר כמבואר בב״י וכאן בש״ע ועוד עיין בב״ח וט״ז סק״א ובב״י סי׳ תקי״ד דלאו בכל גווני ק״ל כר״י יעו״ש. וכתבנו זה שלא יקשה לך ממקום למקום:

ב ב) **שם.** שפוד שנרצף. פי׳ שנעקם ונכפף, ט״ז שם. מ״א סק״א. ר״ז או׳ א׳:

ג ג) **שם.** שפוד שנרצף וכו׳ זהו לשון הרמב״ם פ״ד דין ח׳ וכתב שם המ״מ דלדעת הרמב״ם כל תיקון דשפוד אסור אפי׳ נתקלקל לגמרי ואפי׳ נתקלקל ביו״ט דסובר דאין הלכה כר״י במכשירין יעו״ש. וכ״כ ב״י לדעת הרמב״ם דאפי׳ נעקם קצת אסור לתקנו וכ״ש אם נתקלקל הרבה דאסור שהוא סובר שאין הלכה כר״י דשרי מכשירין שא״א לעשותן מעיו״ט יעו״ש. וא״כ ממה שהעתיק כאן בש״ע לשון הרמב״ם ולא לשון הטור שמתיר לתקנו אם אין ראוי לצלות בו משמע דס״ל דבכל ענין אסור לתקן וכמ״ש בב״ן לדעת הרמב״ם. והגם דבסי׳ תצ״ה פסק הש״ע כר״י דמכשירין שא״א לעשותן מעיו״ט

מותר י״ל כיון די״א דלאו בכ״מ פסקינן כר״י אלא יש מקומות שפסקו להחמיר כמ״ש בב״י סי׳ תקי״ד יעו״ש וע״כ גם הכא נראה לו למר״ן ז״ל להחמיר כדברי הרמב״ם משום דאפשר בשפוד אחר או לשאול מאחרים או לצלות על הגחלים:

ד **ד) שם.** אין מתקנין אותו. וה״ה מחט שנתעקמה אפי׳ מעט אין לפושטה לעשותה ישרה, ס׳ הזכרונות דף נ״ו. כנה״ג בהגה״ט, א״ר או׳ ד׳ מ״ב או׳ ז׳:

ה **ה) שם** הגה. ודוקא שיוכל לצלות בו בלא תיקון וכו׳ כבר כתבנו באו׳ הקידם דדעת הב״י דאפי׳ אינו יכול לצלות בו בלא תיקון אסור לתקנו ביו״ט וא״כ היה לו למור״ם ז״ל לכתוב זה בשם י״א אלא שכן דרכו של הרב בהגה היכא שאין הכרע כ״כ בלשון הש״ע אעפ״י שאינו כן כותב בסתם כאלו הש״ע מודה בו כמ״ש יד מלאכי בכללי הש״ע סי׳ י״ט בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ בס׳ בגדי ישע:

ו **ו) שם** בהגה ונשבר ביויט. היינו שנשבר חודו. כ״כ הטור. וכן פירש״י. וכ״כ רי״ו בח״ז והב״ד ב״י. וכ״כ הרשב״א בעה״ק שער ב׳ או׳ ח׳ ומיהו יש מי שהורה לאיסור בנשבר או נכפף לגמרי ואפי׳ ביו״ט שאין עושין כלים ביו״ט ולא התירו אלא כשנעקם מעט. עבה״ק שם. וכן הסכים הר״ן. והב״ד א״ר או׳ ב׳ וכתב וכן נראה להחמיר יעו״ש:

ז **ז) שם** בהגה. ונשבר ביו״ט, וה״ה אם נשבר בעיו״ט ולא ידע בו או שלא היה לו שהות לתקנו אבל אם שכח לתקנו מעיו״ט אסור. וה״ה אם היה אפשר לתקנו בראשון אסור לתקנו ביויט שני דיו״ט ראשון חשיב חול לגבי שני לענין זה אע״ג דאנן בקיאין בקיבועא דירחי. מהרי״ל. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ג׳ חמ״מ אד א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל צ״ד או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ מק״ק או׳ ה׳ ואו׳ ו׳ ומיהו בס׳ בגדי ישע כתב דאם לא היה צריך להשפוד ביו״ט ראשון מותר לדעת מור״ם ז״ל לתקן ביו״ט ב׳ כשצריך לו דלא כמהרי״ל וכן בחי׳ רע״א מפקפק כדברי מהרי״ל הנז׳ יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ ה׳.

ח **ח) שם** בהגה. מותר לתקנו. ואם יכול להשאיל לו אסור לתקנו. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ חמ״מ שם. ר״ז שה. ח״א שם או ו׳ מק״ק שם או׳ ה׳ מ״ב או׳ ו׳:

ט **ט) שם** בהגה. מותר לתקנו. דהיינו לחדדו מעט שיהיה יכול לתחוב עליו הבשר אבל לתקנו תיקון גמור לכ״ע אסור ודמיא להא דפסק הש״ע לקמן סעי׳ ב׳ דלחדד הסכין במשחזת של אבן אסור מצד הדין משום דהוא תקון כלי גמור ואסור אפי׳ לדעת המכשירין אוכל נפש. א״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ז׳.

י **י) שם** בהגה. ואין מורים כן לרבים וכו׳ ואדם שבא לשאול הלכה זו למעשה אין אומרים לו היתר זה. ר״ז שם. ועיין לקמן או׳ טו״ב ואות ח״י ואו׳ י״ט. וכ״ז שכתבנו הוא לדברי מור״ם ז״ל ולדינא הסכימו כמה אחרונים דאין להקל לעשות מעשה אפי׳ לעצמו במ״ש מור״ה ז״ל דיש לחוש לשיטת המאור והר״ן שהחמירו בנשבר השפוד או בנכפף הרבה עד שא״א לצלות בו בלי תיקון דס״ל דזה תיקון גמור אם יתקננו וכעושה כלי מחדש ביו״ט לצורך אוכל נפש דמיא דזהו אסור לכ״ע אפי׳ לר׳ יהודה. כ״כ בב״ה. ועיין לעיל או׳ ו׳ ואו׳ ג׳ ודוק:

יא **יא) [סעיף ב׳] אסור לחתכו ולא לשרפו.** ואע״ג דמותר לשרוף פתילה לשנים כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ד סעי׳ ח׳ התם מחזי כמדליק ב׳ נרות אבל הכא אסור משום תקון כלי. מרדכי. פ״ד דביצה בשם אבי״ה. ב״י. מ״א סק״ד. וצ״ל דמיירי שאפשר לעשותו מאתמול, מ״א שם. וכ״מ מדברי הלבוש. וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ דאם לא היה אפשר לקצרו מעיו״ט וגם א״א למצוא שפוד אחר מותר לקצרו כדין מכשירי אוכל נפש שא״א לעשותן מעיו״ט. עכ״ל. אבל הא״ר או׳ ה׳ כתב דממרדכי גופיה לא משמע הכי. וכ״כ באו׳ ב׳ דממרדכי משמע אף שא״א מעיו״ט אסור משום שעושה כלי יעו״ש. וכ״ה דעת כגר״א. וכ״כ ח״א כלל צ״ד או׳ ז׳ דאפי׳ בלא אפשר מעיו״ט אסור. וכ״ה דעת מ״ב בשער הציון או׳ י״א. ואפי׳ לדעת המתירין ה״ד לעצמו אבל לא להורות לאחרים וכמ״ש בסעי׳ הקודם בהגה. וכ״כ המחה״ש ועיין באו׳ שקודם לזה:

יב **יב) שם.** אין משחיזין את הסכין וכו׳ ובכה״ג אפי׳ ר׳ יהודה מודה לפי שהוא עושה כלי. ב״י בשם הר״ן. וכ״כ הט״ז סק״ב. ומיהו י״א דגם בזה לר״י שרי אלא שאין מורין כן וכמ״ש בטור וב״י אלא שהש״ע פסק בזה כדברי הר״ן דבכ״ג אסור כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״פ הלבוש. וכ״ה דעת האחרונים:

יג **יג) שם.** אין משחיזין את הסכין וכו׳ ואפי׳ לא היה אפשר להשחיזה מעיו״ט כגון שנפגמה ועמדה ביו״ט. יעו״ש או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל צ״ד או׳ ה׳ מ״ב או׳ יו״ד:

יד **יד) שם.** אבל מחדדה ע״ג העץ וכו׳ או ע״ג סכין אחר ב״ח. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ו׳. חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״א. ועיי׳ לקמן או׳ ך׳:

טו **טו) שם.** אבל מחדדה ע״ג העץ וכו׳ ואין חילוק בין נפגמה מעיו״ט לנפגמה ביו״ט. כ״כ ב״י לדעת הרמב״ם. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ אבל הב״ח כתב דוקא שנפגמה או שעמדה ביו״ט דלא הו״ל לאסוקי אדעתיה מאתמול יעו״ש. וכ״כ א״א או ז׳ וכ״כ בחי׳ רע״א. מ״ב בשער הציון או׳ י״ד:

טז **טז) שם.** או אבן. ר״ל אבן דעלמא שאינה משחזת וכ״כ ח״א כלל צ״ד או׳ ה׳ מ״ב או י״ב:

יז **טוב) שם.** ואין מורים כן לרבים. אלא כל אדם מעצמו מותר לעשות כן. ר״ז או׳ ה׳ ואו׳ ו׳ ועיין לעיל או׳ יו״ד:

יח **חי) שם.** ואין מורים כן לרבים. ואפי׳ לתלמידים אסור. עה״ק שער ב׳ או׳ ח׳ א״ר או׳ ח׳:

יט **יט) שם.** ואין מורים כן לרבים. וה״ה שאין עושין כן בפני רבים אלא א״כ מצי לאשתמוטי ולומר דלהעביר שמנוניתא קמכוין. ב״ח. מ״א סק״ו. א״ר שם. חמ״מ או׳ ב׳:

כ **ך) שם.** ואין מורים כן לרבים. וכן להשיאה ע״ג חבירתה הלכה ואין מורים כן אבל להעביר שמנונית ע״ג עץ ואבן מותר וכן ע״ג סכין. יש״ש פ״ג דביצה סי׳ י״ט. ט״ז סק״ג. א״ר או׳ ז׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א שם. מק״ק סי׳ מ״ה או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ג:

כא **כא) ולהעביר** השמנונית ע״ג משחזת של אבן כתב שם היש״ש דהלכה ואין מורין כן. והב״ד מ״א שם. א״ר שם. וכ״כ הר״ז שם. ח״א שם. מק״ק שם. מ״ב בשער הציון או׳ ט״ז:

כב **כב) שם.** בד״א כשיכולה לחתוך וכו׳ דאז לא גזרינן שמא יבא להשחיזה במשחזת:

כג **כג) שם.** בד״א כשיכולה לחתוך בדוחק וכו׳ ונראה דמכאן נשתרבב המנהג שלא למחות ביד הקצבים שמחדדין הסכין ע״ג ברזל כשמפשיטין הבהמה ומנקרין אותה כמעשהו בחול כך מעשהו ביו״ט דכיון דבלא״ה חותך כסכין ואינו מחדדה אלא שיחתוך יותר בנקל מותר ואע״ג דאין מורין כן היינו כשבא לשאול אבל כשהוא מעצמו אין מוחין בידו כיון דמן הדין מותר. שו״ג או׳ ה׳:

כד **כד) [סעיף ג׳] מותר לתפרם ביו״ט.** שהרי אותה תפירה צורך אוכל נפש הוא. ב״י בשם הרשב״א. לבוש. ומכשירין שא״א לעשות מאתמול הוא. ביאורי הגר״א. ובלבד שיתקן החוט למדתו שלא יהיה ארוך יותר מדאי וישימנו במחט מעיו״ט כדי שלא יצטרך לחתוך החוט ביו״ט כדי לקצרו. ר״ז או׳ ח׳ מק״ק סי׳ מ״ה או׳ י״ז. ואם יש לו כמה עופות לתפרם ביום טוב יכין כמה מחטין וישים בהם החוטים מעיו״ט. בן א״ח פ׳ במדבר או׳ ך׳ וכ״ז הוא לכתחלה ובדיעבד ית׳ לקמן:

כה **כה) שם.** והוא שיתקן מעיו״ט החוט וישימנו במחט. ואם לא שמוהו במחט מעיו״ט אסור ליתנו במחט ביו״ט. מ״א סק״ח. א״ר או׳ יו״ד. חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז שם. ח״א כלל פ״ז או׳ ב׳ מק״ק שם׳ מ״ב או׳ ט״ז. והטעם כתב שם הר״ז שמא יהיה החוט ארוך יותר מדאי ולא יכול לתפור בו ויחתכנו כדי לקצרו וצמצא מתקן כלי ביו״ט. וכ״כ המאמ״ר או׳ ז׳ ח״א שם. מ״ב או׳ י״ז. מיהו השו״ג סוף או׳ ו׳ כתב דאם שגג או נאנס ולא שבר החוט ותחבו במחט מעיו״ט דיכול לשרוף החוט ולתוחבו במחט ביו״ט דלא אסרו לתחוב החוט במחט אלא שלא יחתוך החוט ביד או בכלי ובדיעבד יש לסמוך על הרשב״א ושלא לבטל משמחת יו״ט יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ד׳ לפרש דברי הלבוש דבדיעבד אינו מעכב וישים החוט במחט ביו״ט ורק שיזהר שלא לחתוך החוט ביו״ט יעו״ש. והב״ד המק״ק סי׳ מ״ה בליקוטי רימ״א או׳ ך׳ ומיהו מ״ש השו״ג דלא אסרו אלא שלא יחתוך ביד עיין ביצה ל״ב ולקמן או׳ ל׳ דגם אם ישרוף איכא משום תיקוני מנא יעו״ש וע״כ אין להקל בזה אלא א״כ היו לו חוטין חתוכין מעיו״ט ורק אם לא היו לו חוטין כלל בעיו״ט אפשר דיש להקל וכמ״ש לקמן או׳ כ״ז יעו״ש:

כו **כו) שם.** וישימנו במחט. ואם שמוהו במחט מעיו״ט ונלקח ממנו ביו״ט בשגגה וא״א זולתו אז מותר ליתן החוט במחט ביו״ט רק שלא יחתוך החוט קודם תפירה. חמ״מ שם. מ״ב או׳ ט״ז:

כז **כז) ואם** לא היה לו חוט מעיו״ט י״ל דשרי לחתוך ביו״ט א״א או׳ ט׳ והב״ד מק״ק סי׳ מ״ה בליקוטי רימ״א או׳ כ״א וכתב וכ״מ במ״א ובמחה״ש סק״ח דמותר בכה״ג עכ״ל ומ״מ נראה דיש ליזהר שלא לחתוך החוט כמדתו משום תיקוני מנא:

כח **כח) שם.** ויזהר שלא לחתוך החוט ביו״ט. הגה. וכן נהגו לשרוף וכו׳ משמע דמ״ש הש״ע ויזהר שלא לחתוך החוט ביו״ט היינו לאחר התפירה וע״ז כתב מור״ם ז״ל בהגה וכן נהגו לשרוף וכו׳ וכ״מ בהדיא מדברי הלבוש. אמנם מדברי העו״ש או׳ ג׳ נראה שהבין דמ״ש הש״ע ויזהר שלא יחתוך החוט קודם יו״ט מיירי קודם שיתפור וכן הבין הט״ז סק״ד והב״ד המאמ״ר או׳ ז׳ וכתב דלא ידע איך יתיישב לפי פירושם מ״ש רמ״א ע״ז וכן נהגו לשרוף וכו׳ יעו״ש:

כט **כט) שם.** ויזהר שלא לחתוך וכו׳ ר״ל שאם אחר שתפר נשתייר שם חוט לא יחתכנו ואין בזה איסור גמור רק זהירות בעלמא דמילתא דא לא הוה אפשר ליה לעשותה מאתמול וגם אין כאן משום מתקן מנא כיון שאינו חותכו כדי לתפור אלה דמשום שהחוט במחט יש ליזהר משום דמיחזי כמתקן. מאמ״ר שם:

ל ל) שם הגה. וכן נהגו לשרוף וכו׳ ונראה דאף לדברי המרדכי דאוסר לשרוף ה״ד קודם שנתמלא (העוף) ורצה לשרוף החוט לצורך התפירה אבל לאחר שנתמלא העוף ונתפר ורוצה להסיר משם המחט או החוט הנשאר פשיטא דשרי אף לחתוך דהא א״א לעשות זה מעיו״ט אלא שנהגו לעשות בשריפת החוט. ד״מ או׳ א׳ והב״ד מ״א סק״ט וכתב כללו של דבר כל שאסור לחתוך אסור ג״כ לשרוף דמתקן מנא כדאיתא בגמ׳ ביצה דף ל״ב וכל שמותר לשרוף מותר לחתוך אלא שנהגו לשרפו עכ״ל. וכ״כ החמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ח׳ ח״א כלל פ״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ מ״ה או׳ י״ז. מ״ב או׳ ח״י:

לא לא) ודאי דאסור לתפור שק להכניס בתוכו מילוי של אוכלין לבשל. וכ״נ דאסור לקשור החוט של תפירה בקשר קיימא דקשירה לא הותר משום אוכל נפש. קה״י. פת״ע או׳ י״ב:

לב לב) [סעיף ד׳] מותר לחתוך ביו״ט אגד וכו׳ ואפי׳ בשבת מותר כמ״ש לעיל סי׳ שי״ד סעי׳ ט׳ ועיין הטעם בדברינו לשם בס״ד. ולא דמי למ״ש לעיל סעי׳ ג׳ דיש ליזהר שלא לחתוך החוט דשאני התם שהחוט במחט ולא נתבשל העוף. מאמ״ר או׳ ח׳ ועוד דהתם אפשר להסיר המחט ולהשאיר חוט הנשאר דבוק לעוף אבל הכא לא אפשר אם לא יחתוך כדי ליקח האוכל ואין הכי נמי אם אפשר גם הכא לקחת החוט שלם מן העוף בלתי חתיכה הוא יותר טוב ותע״ב:

לג לג) שם. גדיים ועופות מקולסים. צלויים ראשו על כרעיו ועל קרבו נקרא מקולס כמ״ש רש״י פסחים נ״ג ע״א ד״ה מקולסים:

לד לד) שם. וחוטין תפורים. ר״ל חוטי תפירתם שהיו תפורים בהם בשעת צלייה או בישול:

לה לה) שם. וכן יכולין לשרוף פתילה וכו׳ ולא יתיר הקשירה וגם לא יחתכה אלא ישרוף הפתילה או הסמרטוט עד שיתיר קשירתם. לבוש. והיינו ע״פ מ״ש בסעי׳ הקודם דנהגו לשרוף אבל ה״ה דמותר לחתוך ג״כ כמ״ש לעיל או׳ ל׳ דכל שמותר לשרוף מותר לחתוך יעו״ש וכ״כ בביאורי הגר״א. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ ט״ו האגד שעל רגלי העופות מותר לאחר שחיטה לחתכן או לשרפן:

לו לו) [סעיף ה׳] מותר ללבן ביו״ט וכו׳ ומשום תיקון כלי אין כאן שהרי נראה כמחממה לבשל תחתיו ומשום מכשירין נמי ליכא שהרי הבערה זו צריכה לבישול. ב״י בשם מרדכי פ״ב דביצה:

לז לז) שם. מותר ללבן ביו״ט וכו׳ דכיון דהיתרא בלע סגי ליה בליבון כל דהוא שקש נשרף עליו מבחוץ. ב״י בשם הגמ״י פ״א. ט״ז סק״ה. מ״א סק״י. עט״ז. ור״ל כיון דסגי ליה בליבון כל דהוא וכו׳ לא מיחזי כמתקן מנא אלא כמחממה לבשל תחתיו כמ״ש באו׳ הקודם וכ״כ העט״ז שם. א״ר או׳ י״ד. מאמ״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״ד. והגם דלעיל סי׳ תנ״א סעי׳ ד׳ פסק הש״ע דשפודים ואסכלאות צריכין ליבון עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם שאני התם גבי חמץ דפסק כדברי האומרים להשוות חמץ לעיגולי עכו״ם כמבואר בדברינו לשם או׳ ס׳ יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לשם או׳ ע׳ בדין מחבת יעו״ש.

לח לח) שם. מותר ללבן ביו״ט וכו׳ אבל שפוד של חמץ שצולין בו בשר כל השנה אסור ללבנו ביו״ט של פסח מכמה טעמים. הרב בית דוד סי׳ רפ״ח. ברכ״י או׳ א׳ שו״ג או׳ ט׳ שע״ת או׳ ט׳ ומיהו מ״ש שם השו״ג דבאם לא היה אפשר ללבנו מעיו״ט שרי עיין א״ר או׳ ט״ו שכתב להוכיח מהסמ״ק והגמ״י והכלבו דאפי׳ א״א לעשותו מעיו״ט אי נראה מתקן אסור יעו״ש. וכ״ה דעת הער״ה או׳ ד׳ יעו״ש:

לט טל) שם. יתנו אותו על המאכל מיד. דאז לא נראה כמתקן כלי אלא כמחממה לבשל תחתיה. ט״ז סק״ו. מ״א ס״ק י״א. ועיין לעיל או׳ ל״ו:

מ מ) שם. על המאכל מיד. אבל אם יצטנן הכלי ואח״כ ילבנו שנית לאפות בו א״כ הרי ליבון הראשון לא היה רק להכשירו ונמצא עשה הבערה כדי לתקן כלי ביו״ט. ר״ז או׳ י״א:

מא מא) שם. על המאכל מיד. ואע״ג דמאתמול היה יודע שצריך ליבון שרי. ד״מ או׳ ב׳ מ״א שם. א״ר או׳ י״ד והשיג על הלבוש שכתב משום דלא היה יכול לעשותו מאתמול יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ י״א דאפילו אם היה יודע מאתמול שרי כיון שנותן מיד על המאכל. וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳ ר״ז שם. ח״א כלל צ״ד או׳ י״א. מק״ק סי׳ מ״ה או׳ י״א:

מב מב) שם. אבל אם היה בלוע מנבלה וכו׳ שצריכה ליבון גמור שתסיר קליפתה ליבון זה ודאי אסור לעשותו דניכר בטוב דלהכשירה הוא עושה ומיתסר מידי דהוי אהגעלת כלים דאסור לעשות ביו״ט, ב״י בשם הגמ״י פ״א ומרדכי סוף מס׳ ע״ז. מ״א ס״ק י״א. ועיין לקמן או׳ מ״ד:

מג מג) שם. אסור ללבנו אפי׳ לאפות בו דבר היתר. אם היה אפשר ללבנו מעיו״ט. ר״ז או׳ י״ב. מק״ק שם. ומשמע הא אם לא היה אפשר ללבנו בעיו״ט מותר ללבנו ביו״ט כדי לאפות בו דבר היתר אעפ״י שצריך ללבנו עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנו וניכר שמתכוין להכשירו. וכ״כ המק״ק שם. והיינו

הלכה ואין מורין כן כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה בדין מכשירין שא״א לעשותן מעיו״ט יעו״ש. אמנם הא״ר או ט״ו כחב להוכיח מהסמ״ק והגמ״י והכלבו והמרדכי דאפי׳ א״א לעשותו מעיו״ט אי נראה מתקן אסור יעו״ש וכ״ה דעת הער״ה או׳ ד׳ וכ״ה דעת הגר״א. ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

מד מד) שם הגה. וה״ה דאסור להגעיל כלי ביו״ט. כתב הרדב״ז ח״ג סי׳ ת״ב דכיון דהטעם הוא משום מכשירי אוכל נפש אם היה צריך למים רותחים מותר להגעיל הכלים ע״י עירוי מכלי ראשון או בתוכו אם יש במים ס׳ כדי לבטל האיסור ואין לאסור משום מתקן מנא יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ א׳ וכ״כ המ״א ס״ק י״א בשם ד״מ והג״א פ״ב דביצה דאם לא היה אפשר לעשותו מעיו״ט שרי להגעיל. וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳ ח״א כלל צ״ד או׳ י״ב. מק״ק שם. אמנם לדעת הא״ר ודעימיה שכתבנו באו׳ הקודם שאוסרים בנראה מתקן אפי׳ בא״א מעיו״ט א״כ ה״ה בהגעלה שאסור אפי׳ בא״א מעיו״ט שהרי נראה כמתקן וכ״כ בהדיא א״ר או׳ ט״ז. ומיהו גם לדעת המתירין היינו הלכה ואין מורין כן כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה בדין מכשירין שא״א לעשותן מעיו״ט יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ י״א. מחה״ש ס״ק י״א. ומיהו אם צריך למים רותחים לצורך אוכל נפש אפשר דלדעת המתירין דמורין כן ג״כ. וכ״כ מ״ב או׳ כ״ו:

מה מה) וכתב שם המ״א דמכאן משמע שמותר בחול להגעיל כלי חלב לאכול בו בשר או איפכא והעולם נוהגין איסור בדבר ומ״כ בשם הגאון מהר״ר בנימין מפוזנא ששמע ממהר״מ יפה הטעם למנהג שאם יעשה כן לעולם לא יהיה לו רק כלי א׳ ויגעילנו כל פעם שישתמש בו וזה אסור דלמא אתי למטעי כדאי׳ בחולין דף ח׳ ע״ב וכו׳ יעו״ש. והרב שער המלך בה׳ יו״ט דף נ״ב ע״ג הביא מסמ״ק סי׳ קצ״ט דאסור להגעיל כלי בשר בן יומו להשתמש בו חלב וא״כ טעם המנהג דהחמירו פן יבא להגעיל הכלי כשהוא בן יומו וטעם מהר״ם הנז׳ לא שוה לו יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ב׳ וכתב ובמקומותינו נוהגין להגעיל כלי חלב שאינן בני יומן להשתמש בהן בשר וכן איפכא ולא חשו לחומרות אלו עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ תנ״ב או׳ מ״א:

מו מו) שם בהגה. ומותר ללבן שפוד שצלו וכו׳ ורוצה לחזור וכו׳ מדכתב לחזור ולצלות משמע דצלו בו ביו״ט דאם לא כן הו״ל מכשירין שאפשר לעשותם מעיו״ט. הלק״ט ח״ב סי׳ ר״ה. אבל המ״א ס״ק י״ב כתב דאפי׳ היה אפשר ללבנו מעיו״ט שרי ללבנו ביו״ט כיון שמדינא א״צ ליבון כמ״ש ביו״ד סי׳ ט״ו סעי׳ ד׳ אלא שנהגו ללבנו (והיינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל שם בהגה אבל הש״ע כתב שם המנהג להתיר יעו״ש) לא חשיב תיקון כמו כלי שנטמא בולד הטומאה מעיו״ט שמטבילין אותו ביו״ט. וכ״כ א״ר או׳ י״ז. חמ״מ או׳ ח׳ ר״ז או׳ י״ג ח״א כלל צ״ד או׳ י״ג. מק״ק סי׳ מ״ה או׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״ז. ודוקא בדבר שאינו רק מנהג אבל באיסורא אפי׳ דרבנן ואינו בן יומו אפ״ה כל שאפשר מעיו״ט אסור ביו״ט מש״ז או׳ ה׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״ד:

מז מז) [סעיף ו׳] אין נוקבין נקב חדש וכו׳ דהוי מכשירי אוכל נפש דיכול לעשותן מעיו״ט. ב״י בשם תשו׳ הרא״ש כלל כ״ג סי׳ א׳ לבוש. עו״ש או׳ ה׳:

מח מח) שם. אין נוקבין נקב חדש וכו׳ אפי׳ לצורך אכילה. ר״ז או׳ י״ד. מק״ק שם או׳ י״ד. מ״ב או׳ כ״ח:

מט מט) שם. אין נוקבין נקב חדש וכו׳ ואם א״א לעשותו מעיו״ט שרי כמ״ש סעי׳ א׳ בהגה. מ״א ס״ק י״ג. ור״ל כמ״ש שם בדין מכשירי אוכל נפש שא״א לעשותם מעיו״ט דהלכה ואין מורין כן. וכ״כ הר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם.

נ נ) שם. אין נוקבין נקב חדש וכו׳ ועיין עוד בדין זה לעיל סי׳ שי״ד ובדברינו לשם בס״ד:

נא נא) [סעיף ז׳] להטביל כלי חדש וכו׳ ואם א״א להטבילו מעיו״ט שרי ואין מורין כן. מ״א ס״ק י״ד. חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או׳ ט״ו. ח״א כלל צ״ד או׳ י״ג. מק״ק שם או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ל׳ וכלי זכוכית דטבילתו מדרבנן י״ל הלכה ומורין כן באא״א מעיו״ט. א״א או׳ י״ד ועיין לעיל סי׳ שכ״ג או׳ נ״ח.

נב נב) שם. כדאיתא בסי׳ שכ״ג סעי׳ ז׳ ועיין בדברינו לשם שנתבארו כל הדינים השייך לזה קחנו משם.

נג גנ) שם הגה. כדאיתא סי׳ שכ״ג. סעי׳ ו׳ ט׳ יו״ד. ובדברינו לשם בס״ד:

נד דנ) שם הגה. ומותר לטלטל מוקצה וכו׳ אבנים ועפר המונחים ע״ג פירות מותר לטלטלם כדי לאכול הפירות, מ״א ס״ק ט״ז. ר״ז או׳ ט״ז. ח״א כלל ק״א או׳ א׳ מק״ק סי׳ י״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ל״א:

נה הנ) שם בהגה. ומותר לטלטל מוקצה וכו׳ אבל אסור לאכלו ולהשתמש בו. מ״א שם. א״ר או׳ ח״י. חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז שם. א״א שם. מק״ק שם. מ״ב שם. ובדיעבד אם אפה או בישל בעצי מוקצה אינו אוסר התבשיל. מ״א שם. חמ״מ שם. ועיין לעיל סי׳ תק״ז או׳ י״ג:

נו ונ) שם בהגה. לצורך אוכל נפש ושמחת יו״ט. פי׳ כל אוכל נפש הוי שמחת יו״ט. א״ר או׳ י״ט. א״א או ט״ו. הא שמחת יו״ט לחוד לא. א״א שם. ועיין עוד לקמן סי׳ תקי״ח סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקי

א) [סעיף א'] **מוללין מלילות וכו'** פי' מלילות של חטין שמולל בידיו כשהן רכים. ומפרכין קטניות השרביטין ולהוציא הזרע. דדש כלאחר יד הוא ואפי' בשבת לאו דאו' הוא אלא מדרבנן וביו"ט לא גזור. רש"י ביצה י"ב ע"ב. ב"י. ט"ז סק"א:

ב) **שם.** מוללין מלילות וכו' ואעפ"י שהיה אפשר לו למלול מעיו"ט. ר"ז או' א:

ג) **שם.** כדרכן ביו"ט. ר"ל בלתי שינוי בראשי אצבעותיו ואע"ג דלעיל סי' שי"ט סעי' ו' כתב דצריך שינוי שימלול בראשי אצבעותיו דוקא התם גבי שבת אבל ביו"ט לא גזור. וכתב המ"מ פ"ג ואעפ"י שיש חולקין כן עיקר. וכ"כ הר"ן פ"ק דביצה שלדעת קצת כי אמרינן מוללין מלילות ביו"ט דוקא ע"י שינוי אלא שאין כן דעת הרי"ף דביו"ט מותר למלול אפי' שלא ע"י שינוי יעו"ש. והב"ד ב"י וכתב וכ"ה דעת הרא"ש בפ' מפנין והכי נקטינן. וזהו שפסק כאן בש"ע מוללין מלילות וכו' כדרכן ביו"ט, וכ"פ רש"ל ביש"ש פ"ק דביצה סי' ל"ח. וכ"פ הב"ח, ט"ז שם. א"ר או א' מיהו המ"א סק"א הביא דעת המחמירין שכתב הר"ן, וכן הר"ז או' א' הביא דעת המחמירין וכתב ואעפ"י שהעיקר כסברא הראשונה מ"מ אם אפשר לו לעשות כן ע"י שינוי טוב להחמיר ולחוש לסברא האחרונה:

ד) **שם.** ומנפח מעט מעט ואוכל. פי' הזרעונים אחר שנתפרקו מהשבלים ועדיין הם מעורבים עם המוץ מותר לנערן מידו הא' לידו הב' ולנפח מהן המוץ ולא ינפח הרבה ביחד מפני שנראה כמנפח לצורך החול אלא מנפח מעט מעט ואוכל מיד. ר"ז או' ב':

ה) **שם.** ואפי' בקנון ותמחוי. קנון כלי הוא ראשו אחד רחב והשני עשוי כעין מרזב קצר ונותן הקטניות בתוך הרחב ומנענע והאוכל מתגלגל דרך המרזב והפסולת נשאר בכלי. ותמחוי הוא קערה גדולה. רש"י ביצה י"ב ע"ב:

ו) **שם.** אבל לא בטבלא וכו' דמחזי כמאן דעביד לצורך מחר שאין דרך לעשות בכלים הללו אלא הרבה. רש"י שם. ט"ז סק"א:

ז) [סעיף ב'] **הבורר קטניות ביו"ט.** המעורבים עם עפרורית או עם מוץ שלהם. ר"ז או ג':

ח) **שם.** בורר כדרכו וכו' הפסולת מתוך האוכל אם האוכל מרובה. עו"ש או' ב':

ט) **שם** הגה. אם רוצה לאכלו בו ביום. כלומר אפי' אינו רוצה לאכלו לאלתר מותר והרי דינו כמו שהתירו לאפות ולבשל ולאכול בו ביום. עו"ש שם. מ"א סק"ב וכתב ודלא כרשב"א דאוסר לברור לבו ביום יעו"ש. וכ"כ ישי"ע או' א' מאמ"ר או' א' והשיג על הט"ז סק"ג שהסכים לדברי הרשב"א וכן השיג עליו החמ"מ או' א' והנה"ש או' א' יעו"ש וכ"פ ח"א כלל פ"ב או' ב' מ"ב או' ז' ועיין בישי"ע סי' ת"ק או' ב' שהעלה דדוקא פסולת מתוך האוכל יש היתר יותר ביו"ט מבשבת אבל בשני מיני אוכלין הדין הוא ביו"ט כמו בשבת ואסור לברור רק כדי לאכול לאלתר ולא לאחר זמן יעו"ש הטעם. והב"ד מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ב' תו' חיים על ח"א שם או' א' עה"ש על קיצור הש"ע סי' צ"ח או' ט' ועיין לקמן או' ט"ז:

י) **שם.** אבל לא בטבלא וכו' והטעם כבר כתבנו לעיל או' ו' יעו"ש.

יא) **שם.** בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת. לפיכך הצריכו אותו לברור הפסולת כדי למעט הטורח ביו"ט. ר"ז או' ד':

יב) **שם.** בד"א כשהאוכל מרובה וכו' ואם האוכל והפסולת שוין בכמותן ובטרחתם בורר כדרכו דהיינו זורק הפסולת אלא דנראה דהרשות לברור איזה שרוצה אבל אם כמות הפסולת והאוכל שוין והאוכל הוא דק אז אסור לברור האוכל כמו שיש איסור לברור הפסולת אם הוא דק. ט"ז סק"ב. חמ"מ שם. ר"ז שם. מק"ק שם או' ה' מ"ב או' ח':

יג) **שם.** ואם היה טורח בברירת הפסולת וכו' כגון שהפסולת הוא דק מאד ויש טורח ליקח אותו בידו. ר"ז שם. מ"ב או' ט':

יד) **שם.** אעפ"י שהאוכל מרובה וכו' וכן אם הפסולת מרובה על האוכל אעפ"י שיש טורח בברירת האוכל מברירת הפסולת כגון שהאוכל הוא דק מאד צריך לברור את האוכל ולהניח את הפסולת כיון שכמות הפסולת מרובה על כמות האוכל. ר"ז שם:

טו) **שם** הגה. ולוזים ובטנים וכו' לא מקרי הקליפה פסולת וכו' רבים תמהו על הגה זו דזוהי לדעת הטור דס"ל דאם הפסולת מרובה על האוכל אסור אפי' לטלטלו שהאוכל בטל ברוב ולוזים ובטנים אעפ"י שהפסולת מרובה מותרים כיון דאורחייהו בהכי אבל לדעת הש"ע דפסק כהרמב"ם דגם בשאר פסולת לא בטיל האוכל ברובא א"כ אין חילוק בין לוזים ובטנים לשאר מינים שמעורב פסולת בהם ומ"מ לענין דינא מסיק הט"ז סק"ג כיון דבטירחא תליא מילתא ודאי צריך שיברור מה שיש טירחא מועטת יעו"ש. וכן מסיק המ"א סק"ד. ועיין א"ר או' ד' ונה"ש או' א' מ"ש ליישב בדברי מור"ם הנז'

ומ״מ מסיק שם הנה״ש דראוי להחמיר כדברי הט״ז והמ״א שיברור מה שהוא קל יותר. וכ״כ מ״ב או׳ יו״ד. והחמ״מ או׳ ו׳ כתב דלוזים ובטנים דינם כשאר אוכל המעורב עם הפסולת לכל דבר. וכ״מ משאר האחרונים שלא העתיקו דין זה דלוזים דדינם כשאר פסולת עם האוכל לכל דבר. וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע. והנ״מ עיין לעיל או׳ י״ד ודו״ק:

טז טז) וכתב הר״ז או׳ ה׳ וכ״ז כשלא היה אפשר לו לברור מעיו״ט אבל אם היה אפשר לו לברור מעיו״ט אסור לברור פסולת מתוך האוכל אפי׳ בידו אעפ״י שהאוכל מרובה על הפסולת ויש יותר טורח בברירת האוכל מברירת הפסולת ואפי׳ אוכל מתוך הפסולת אין לו לברור אלא מה שהוא צריך לאכול לאלתר כמ״ש בסי׳ שי״ט לענין שבת לפי שכל מלאכת או״נ שהיה אפשר לעשותה מעיו״ט ולא יהיה בכך הפסד ולא חסרון טעם אסור לעשותה ביו״ט מטעם שנת׳ בסי׳ תצ״ה עכ״ל והוא מדברי הט״ז סק״ג כמ״ש בק״א או׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ מק״ק סי׳ ה׳ או׳ ג׳ אמנם מסתמיות דברי הש״ע ומור״ם ז״ל ושאר האחרונים שכתבנו לעיל או׳ ט׳ משמע דאין לחלק בזה, בין שהיה אפשר לעשות מעיו״ט או לא והטעם כמ״ש הנה״ש או׳ א׳ דכיון דרבנן אסרוה לא אסרו אלא כדרכו בחול והיינו בנפה וכברה אבל כל היכא דבורר בידו הו״ל משני ושרי אפי׳ בורר ומניח יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳ דדעת שאר האחרונים להתיר הברירה בכל ענין לבו ביום. וכ״כ בב״ה להוכיח מכמה פו׳ דאפי׳ היה אפשר מבע״י מותר לברור פסולת מתוך האוכל ואפי׳ בבורר להניח לסעודה אחרת אלא שסיים ומ״מ לכתחלה נכון בכגון זה שהיה אפשר לו מבע״י לברור האוכל מתוך הפסולת דזהו בודאי חשיב שינוי יעו״ש:

יז טוב) וכתב הישׁ״ש פ״ק דביצה סי׳ מ״ב דאסור להניח קטניות או שאר זרעונים שיציף הפסולת למעלה או שיפול העפר למטה יעו״ש והב״ד מ״א סק״ד וכתב וכ״מ דעת הרב״י מדהשמיטו בש״ע ור״ל דהב״י הביא פלוגתא בזה ומדהשמיטו בש״ע ולא כתב דעת המתיר משמע דס״ל כדעת האוסרים. וכ״פ החמ״מ או׳ ב׳ כדברי הישׁ״ש הנ״ז ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל פ״ב או ד׳ מק״ק שם או׳ ד׳ וכתב שם הר״ז דאפי׳ אם לא היה אפשר לברור מעיו״ט אסור. אבל בשע״ש כתב דוקא באפשר מעיו״ט. והב״ד הפת״ע או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ תצ״ה סעי׳ א׳ בהגה ודוק:

יח חי) [סעיף ג׳] אין מסננין החרדל וכו׳ דמיחזי כבורר שמשליך הסובין שלו. רש״י שבת קל״ד ע״א. מיהו בורר ממש לא הוי שגם הפסולת ראוי לאכילה. תו׳ שם. מ״א סק״ה:

יט יט) שם. אין מסננין החרדל וכו׳ ודוקא כשהיה אפשר לעשותו מאתמול. מ״א שם. חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ז׳ מק״ק סי׳ ה׳ או׳ ח׳ והא דמותר אם לא היה אפשר מעיו״ט הוא דוקא ע״י שינוי. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ז׳ וכ״כ בב״ה:

כ ך) שם. ואין ממתקין אותו וכו׳. שהחרדל הוא מר ורגילין למתקו ע״י שמכבין בתוכו גחלת או אבן ניסוקת וביו״ט אסור לכבות בתוכו גחלת של עץ לפי שאין כבוי זה צורך אוכל נפש ממש שאפשר לאכול בשר בלא חרדל וא״צ אלא למעונגים וכל דבר שאינו שוה לכל נפש אסור לעשותו ביו״ט כמ״ש בסי׳ תקי״א יעו״ש אבל מותר לכבות בתוכו גחלת של מתכת או אבן ניסוקת לפי שאין שייך כיבוי במתכת שאף אם לא יכבנו לא ישרף ולא יעשה פחם ואף בשבת. אין איסור לכבותו אלא מד״ס וביו״ט לצורך אכילה לא גזרו. ר״ז או׳ ח׳ מק״ק שם או׳ ט׳ ועיין לעיל סי׳ תק״ח או׳ ב׳:

כא כא) שם. ואין ממתקין אותו בגחלת וכו׳ והטעם כתב רש״י שם בשבת קל״ה משום דאפשר מאתמול אבל בעל המאור כתב לפי שאין במיתוק החרדל צורך כ״א לאנשים מפונקים. והב״ד הב״ח וכתב דלפי פירושו אפי׳ אם לא היה אפשר מעיו״ט למתק החרדל כגון שהיה טרוד נמי אסור למתקן ביו״ט בגחלת של עץ דכיון שאין בו צורך כ״א לאנשים מפונקים ומעונגים יותר מדאי אינו דבר שוה לכל נפש ולא שריא מלאכה בכל כי האי מילתא ונכון להחמיר יעו״ש, והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ וכ״כ העו״ש או׳ ג׳ א״ר או׳ ו׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ דלשיטת הרי״ף והרמב״ם שפסק מרן ז״ל כוותייהו פשיטא דאסור בכל עניין כמבואר בב״ח. וכתב הר״ז בק״א או ד׳ דאין להתיר אפי׳ ע״י שינוי ודלא כמ״א סק״ו יעו״ש. וכ״כ המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ט׳:

כב כב) שם. אבל בשל מתכת מותר. דאינו שורף וליכא כיבוי. ומה״ט מותר ליתן שפוד מלובן לתוך המשקה כדי שיתחמץ אם ראוי לשתותו בו ביום. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ז׳ י״א בהגה״ט ר״ז או׳ ח׳ מק״ק שם או׳ ט׳:

כג כג) [סעיף ד׳] אין תולין המשמרת וכו׳ דהוי כעובדא דחול. שבת קל״ח ע״א. ב״י. לבוש, מ״א סק״ח. והיינו שפותח פי המשמרת ע״ג כלי בעיגול ונעשה כאוהל על חלל הכלי ומשו״ה אסרו דהוי כעובדא דחול, מ״ב או׳ ט״ז. ומשמרת שלנו כלי העשוי לכך כנפה י״ל מותר לכתחלה לסנן ביו״ט כשא״א מעיו״ט. א״א או׳ ח׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח׳:

כד **כד) שם** מותר ליתן בה שמרים לסננן. ודוקא אם היה עושיהו מאתמול לא היה כ״כ טוב וחזק דאלת״ה אסור משום בורר כמ״ש סעי׳ ג׳ תו׳ שם. מ״א סק״ט. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ ט׳ מק״ק סי׳ ה׳ או׳ ח׳ מ״ב או׳ י״ז. וע״י שינוי מותר. א״א או ט׳ מ״ב שם:

כה **כה) שם.** ומערים ותולה אותה ליתן בה רימונים וכו׳ ונותן בה רמונים אבל כשאינו נותן בה רמונים מוכחא מילתא שעושה משום שמרים. שבת קל״ט ע״ב. מ״א סק״י. א״ר או׳ ט׳ חמ״מ שם. ר״ז או׳ יו״ד. מק״ק שם. מ״ב או׳ י״ט:

כו **כו) שם.** ואח״כ נותן בה שמרים. ר״ל ואח״כ נוטל ממנה הרמונים ונותן בה השמרים. לבוש, א״א או יו״ד:

כז **כז) שם** הגה. ושאר דיני סינון ביו״ט כמו בשבת וכו׳ עיין בר״ז בק״א או׳ ד׳ שכתב דחפש בסי׳ שי״ט ולא מצא אלא דין א׳ שאינו ענין לה׳ סינון שאיסורו משום בורר רק איסורו משום מלבן דהיינו מה שנת׳ שם דאסור לסנן מים בסודרים משום מלבן ופשיטא דאסור ביו״ט כיון שהמלאכה עצמה דהיינו הליבון אין בו צורך יו״ט כלל אבל שאר דיני סינון מה שאסור בשבת מותר ביו״ט יעו״ש. והב״ד מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח׳ וכ״כ מ״ב או׳ ך׳:

כח **כח) [סעיף ה׳] אין עושין גבינה ביו״ט.** דמגבן הוי כבונה כמ״ש בשבת צ״ה ע״א. והוא דאסור לגבן ביו״ט אע״ג דצורך אוכל נפש מותר מפרש טעמא בגמ׳ (שבת קל״ד ע״א) משום דהוה אפשר לגבן מאתמול וגבינה דאתמול חשיבא כהיום. ב״י. לבוש. וזהו לפי פירש״י שם בגמ׳. אבל בעל המאור סוף פ״ב דביצה כתב דמשו״ה אוסרין לגבן ביו״ט משום דחלב יותר משובח מהגבינה יעו״ש. והב״ד הב״ח וכתב ולכן ראוי להחמיר שלא לעשות גבינה ביו״ט אפי׳ כשלא היה אפשר לעשות מעיו״ט כגון שהיה טרוד אפ״ה לא יעשה מאחר שהחלב טוב ממנה ודלא כדמשמע מדברי רי״ו וכו׳ וסיים דלפ״ז אין היתר בעולם לעשות גבינה ביו״ט. וכ״נ מדברי הטור שכתב בסתם לאיסור יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ ד׳. מיהו הא״ר או׳ י״ח כתב דאין להחמיר דכל הפו׳ פירשו כרש״י. אבל הא״א או׳ י״א כתב לטעם המ״א אף שלא היה אפשר לעשות מעיו״ט אסור. וכ״פ ח״א כלל צ״ג או׳ א׳. וכ״כ בנ״א שם להוכיח מגמ׳ ופו׳ דבכל גוונא אסור לגבן ביו״ט אפי׳ בלא היה אפשר לו לגבן מעיו״ט ואפי׳ ע״י שינוי יעו״ש. ומיהו עיין בתשו׳ אורח לצדיק סי׳ ח׳ שמתיר ע״י שינוי בהיה אנוס בעיו״ט יעו״ש והביאו הפ״ת וכ״כ מ״ב או׳ כ״א. אכן מסתמיות שאר דברי האחרונים משמע כדברי נ״א דבכל גוונא אסור. וכ״כ לעיל סי׳ תצ״ה או׳ י״א יעו״ש:

כט **כט) שם** הגה. ואין מעמידין חלב ביו״ט. פי׳ שנותן לתוכו קיבה דהוי בורר. מ״א ס״ק י״ב. ור״ל שמפריד הקום מן החלב. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב. ואעפ״י שהוא צורך אוכל נפש טעם האיסור מפרש בירושלמי סוף פ״ק דביצה משום שגזרו שלא יעמיד מיו״ט לחול. והביאו ב״י. עו״ש שם. ר״ז שם. והנה בס׳ באר שבע האריך להקל ולדחות הירושלמי מהלכה ותמה עליו א״ר או׳ י״ב שהרי ב״י פסק זה בשם הר״ן והגמ״י ורוקח וכ״כ הכלבו. וכ״מ מרי״ו וכתב וכל ראיותיו יש לדחות בקל ואין להאריך יעו״ש. וכ״כ מ״א שם על דברי ב״ש הנז׳ דאין לסמוך עליו נגד כל הני רבוואתא. וכ״ה הסכמת האחרונים כדברי הירושלמי הנז׳ וכפסק מור״ם ז״ל:

ל **ל) שם** הגה. ואין מעמידין חלב ביו״ט. אבל מה שקורין בערבי לב״ן ובלשון לעז יגורטי מותר לעשותו ביו״ט דכל העמדת חלב שאסר הירושלמי והפו׳ היינו במעמיד חלב בקיבה כמ״ש רש״י והרמב״ם ושאר פו׳ דאז אסור משום בורר דנפרש הקום מן החלב אבל זה היגורטי שמעמידין אותו במעט יגורטי ונקפה כלו כמו שהוא וליכא ביה ליתא דברירה כל הנך רבוותא דאסרי להעמיד החלב ע״י קיבה מודו בנ״ד דשרי ולית ביה איסור כלל. כן העלה הרב קרבן אשה חא״ח סי׳ י״ב. ומ״ש שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ על דברי באר שבע הנז׳ ואפשר דקיידה היינו יגורטי כבר תמה עליו בקרבן אשה שם ותירץ דבריו אפשר שהיה להם יגורטי שמעמידין בקיבה יעו״ש. ודברי הרב קורבן אשה הנז׳ הביא אותם רב פעלים ח״ד סי׳ ט״ו והסכים לדבריו וכתב והיינו אם יש לו חלב שנחלב מעיו״ט יעו״ש. וכ״פ בספרו בן א״ח פ׳ במדבר או׳ יו״ד:

לא **לא) שם** הגה. ואין מעמידין חלב ביו״ט. וכן אסור לעשות סיראוויטקע שנותן מעט חומץ בחלב כדי שיתברר מי החלב דכל זה בורר ממש ואסור לרשב״א מדאו׳ ולש״פ מדרבנן. ח״א כלל פ״ב או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ב. ולצורך חולה שאין בו סכנה י״ל דשרי דאוכל נפש ג״כ הוא וצ״ע. א״א או׳ י״ב. מ״ב שם. ואפשר דיש להתיר לחולה ע״י שינוי אם יש בו צורך כל כך:

לב **לב) שם** בהגה. וה״ה דאין עושין חמאה וכו׳ והטעם שם בריב״ש דאסור משום בורר וכתב עוד שם דראוי לאסור אפי׳ ע״י עכו״ם דאמירה לעכו״ם שבות אפי׳ בדבר שאין בו אלא איסורא דרבנן יעו״ש והב״ד ב״י. ט״ז סק״ז. מ״א ס״ק י״ג. וכתב שם הט״ז דאם צריך לכך משום שמחת יו״ט יש להתיר ע״י עכו״ם יעו״ש וכ״ה בריב״ש גופיה בכתב ולא התירוה אלא במקום מצוה יעו״ש. דה״ה המו״ק דאם צריך לכך משום שמחת יו״ט יש להתיר ע״י

עכו״ם. וכ״כ ח״א כלל פ״ב או׳ ה׳ אלא שכתב שם הח״א דלרשב״א גם זה אסור וע״כ כתב מ״ב בשער הציון דאין להתיר אלא א״כ אין לו מה יאכל וכמ״ש בשע״ש יעו״ש:

לג **לג) שם** בהגה. וה״ה דאין עושין חמאה וכו׳ ואם יש בו צורך יו״ט יש להתיר לעשות ע״י שינוי וכ״ש אם היה טרוד מבע״י ונחפז ולא היה לו אפשר לעשות מבע״י עו״ש או׳ ד׳ והב״ד א״ר או׳ י״ג. אבל בספר בגדי ישע כתב דקשה לסמוך עליו מה שמפורש לאסור בש״ע וע״כ בודאי אין לסמוך להתיר עכ״ל:

לד **לד) שם** בהגה. וה״ה דאין עושין חמאה וכו׳ ונראה דמותר לקלוט שומן הצף על פני החלב שקורין סמעטני אפי׳ בשבת וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת עם החלב וכמ״ש סי׳ שי״ט סעי׳ י״ד ודוקא שצריך לאכלו בו ביום ואם א״צ לו רק שחושש שיפסיד ויתקלקל מותר לעשותו ע״י עכו״ם וכמ״ש סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ מ״א ס״ק י״ג. א״ר שם. חמ״מ או׳ ה׳ ח״א שם או׳ ז׳ מק״ק סי׳ ט״ו או׳ ט׳ מ״ב או׳ כ״ג. ובמו״ק כתב דגם בעשיית חמאה הנ״ל ג״כ מותר ע״י עכו״ם אם הוא חושש שיתקלקל הסמעטנ״י אם לא יעשה חמאה, והב״ד מ״ב שם. ועיין במחה״ש שכתב דדוקא בשבת צריך להניח קצת סמוך להחלב אבל ביו״ט כשצריך לבו ביום א״צ להניח כלל יעו״ש אבל מסתמיות שאר דברי האחרונים הנז׳ משמע דאין לחלק. וכ״כ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״ג. וכתב שם ח״א דמותר לקלוט הסמעטנ״י מן החלב לשתות בו קאווע ור״ל כיון שלוקחו לאכלו לאלתר א״צ להניח קצת סמוך לחלב, ועיין עוד מ״ש בזה לעיל סי׳ שי״ט או׳ ק״י יעו״ש.

לה **לה) [סעיף ו׳] אין גוזזין את הירק.** התלוש שיש בו ראשי עלין נרקבין וכמושין אין גוזזין אותן בתספורת שלו שגוזזין בה מן המחובר דמאן דחזי סבר שלקטן היום. רש״י ביצה ל״ד ע״א. ב״י. ט״ז סק״ח. מ״א ס״ק י״ד:

לו **לו) שם.** אין גוזזין את הירק וכו׳ אבל לחתוך את הירק דק שרי ביו״ט כטחינת תבלין הא בכלי שלהן כעין סכין קבוע בדף עץ י״ל דאסור שדרך לעשות לימים הרבה. מש״ז או׳ ח׳ מק״ק סי׳ ה׳ בליקוטי רימ״א או׳ יו״ד. מ״ב בב״ה:

לז **לז) [סעיף ז׳] מתקנין את הקונדס וכו׳** מיני ירקות הן שיש טורח בתקונן. רש״י שם. ב״י. ט״ז סק״ט. ועיין רש״י עה״ת שפי׳ וקוץ ודרדר קונדס ועכביות והוא ממד״ר פ׳ בראשית. וכ״כ פרישה או׳ ד׳ ובערוך פי׳ ירקות שהם מרים וצריך למתקן ע״י האור ברותחין דאעפ״י שקודם שמיתקן אינם ראויין לאכלם יכול לטלטלו כדי למתקן לצורך אכילה. או״ז. פת״ע או׳ י״ז. בסמ״ג איתא מתקנין את האוכל שיש בו קוצים כגון קונדיות ועכביות בתספורת. וכ״ה בכלבו פת״ע שם:

לח **לח) שם.** מתקנין את הקונדס וכו׳ וה״ה שלאטין ירק מר מותר להוציא מימיו מש״ז או׳ ט׳ ליקוטי רימ״א שם או י״א. מ״ב או׳ כ״ה:

לט **טל) שם** בהגה, אעפ״י שאסור בשבת. כמ״ש לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ ג׳ מותר ביו״ט שהרי אם היה עושה כן מעיו״ט היה מפיג טעם הצינון. ר״ז או׳ ט״ר:

מ **מ) שם** בהגה. ויש מחמירין. נראה הטעם דאע״ג דא״א מעיו״ט מ״מ כיון דאפשר למלוח כל חתיכה בפ״ע יעשה כן ובדרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט כתוב אם מלח כל חתיכה בפ״ע מותר להשהותם במלח ואח״כ יאכל אבל הוא נהג שלא לשהות במלח ביו״ט ולא בשבת אך מטבל ואוכל מיד. ט״ז סק״י. חמ״מ או׳ ז׳. ועיין לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ ג׳ וסעי׳ ד׳ והיינו שהוא היה נוהג להחמיר בשבת ויו״ט כמו לשם בסעי׳ ג׳ שהיה מטבל אחת ואוכל מיד:

מא **מא) שם** בהגה. ויש מחמירין. וטוב לחוש לדבריהם בדבר שאין בו הפסד כלל. ר״ז או׳ ט״ר מ״ב או׳ כ״ז:

מב **מב) [סעיף ח׳] אעפ״י שהותרה הוצאה ביו״ט אפי׳ שלא לצורך.** ומ״מ בעינן צורך קצת כמ״ש לקמן רסי׳ תקי״ח יעו״ש:

מג **מג) שם.** אלא צריך לשנות. ואפי׳ אם עושה לצורך היום. עה״ק שער ג׳ או׳ ז׳ מ״ב או׳ כ״ח:

מד **מד) שם.** אלא צריך לשנות. ואם א״א לשנות מותר. גמ׳ וכ״כ הרוקח סי׳ רצ״ט כלבו סי׳ נ״ח. עה״ק שם. א״ר או׳ ט״ז. ועיין לקמן או׳ ן׳:

מה **מה) שם.** לתת לתוכה ארבעה וכו׳ וה״ה שנים או אחת לא יביאם בסל ובקופה משום עובדא דחול אלא על כתפו וכמ״ש אח״כ אלא יביאם על כתפו או לפניו אחד או שנים. ומ״ש ארבעה או חמשה משום שכך הדרך לשאת בסל ובקופה אבל אם הוא אחד או שנים בלא״ה הדרך לשאת אותם בידו או על כתפו. וכ״מ מסתמיות דברי הרוקח והכלבו ועה״ק הנ״ז שכתבו בסתם המביא כדי יין לא יביאם בסל ובקופה וכו׳ משמע יהיה מה שיהיה אפי׳ אחת לא יביאם בסל ובקופה משום עובדא דחול. ואח״כ ראיתי שכ״כ בהדיא בתיו״ט יעו״ש. וכ״כ באו״ז בשם הריב״א:

מו מו) שם הגה. ודוקא כשמוליכין ממקום למקום. שמצויים בו רבים כגון ברחובות או במבואות. ר״ז או׳ י״ז. והוא ממ״ש מ״א ס״ק ט״ו לדעת הטור. וכ״מ מדברי מור״ם ז״ל שכתב או מבית לבית באותו חצר משמע אבל לא במבוי והגם שבד״מ או׳ ב׳ כתב בשם או״ז אבל מבית לבית באותו העיר מותר לא פסק כמותו רק באותו חצר וכ״כ הלבוש. וכ״ה הסכמת האחרונים.

מז מז) שם בהגה. שרי בכל ענין. אפי׳ טובא. ועדיף טפי לישא הרבה ביחד כדי למעט בהילוך. מ״א ס״ק ט״ו. חמ״מ או׳ ח׳ ר״ז או׳ י״ז. מק״ק סי׳ י״ב או׳ י״ט. מ״ב או׳ ל׳:

מח מח) [סעיף ט׳] לא יפשיל את הקופה וכו׳ ג״כ הטעם משום דהוי כעובדא דחול. ב״י לבוש:

מט מט) [סעיף י׳] או יפרוש עליהם בגד. ומיירי ביין דלא גזרינן שמא יסחוט. הר״ן בשם הרז״ה. וכ״כ התו׳ בשבת קמ״א ע״ב ד״ה נפרוס. ב״י ע״א ס״ק ט״ז. ורש״י שם בשבת פי׳ דמיירי בדבר יבש. א״ר או׳ י״ט. ובגד העשוי לפרוש, עליו אפי׳ במים שרי. מ״א שם. א״ר שם. ועיין לעיל סי׳ שי״ט סעי׳ יו״ד:

נ נ) שם. ואם א״א לשנות כגון שזימן וכו׳ וה״ה אם אי אפשר לשנות מפני סיבה אחרת כגון שאין לו בגד לכסות וכה״ג. רש״י ביצה ל׳ ע״א. מ״ב או׳ ל״ד. וכ״כ לעיל או׳ מ״ד:

נא נא) שם. כגון שזימן הרבה אורחים אפי׳ מאותם העיר. מ״א ס״ק י״ז. א״א או׳ י״ז. חמ״מ או׳ יו״ד. ר״ז או ך׳ מק״ק שם או׳ י״ב. מ״ב או׳ ל״ה. ור״ל אע״ג שכתב רמ״א לעיל סי׳ של״ג דאורחים מאותם העיר לא הוי סעודת מצוה מ״מ הכא כיון שכבר הזמינם הותר משום כבוד הבריות. מחה״ש, ועיין בדברינו לשם בס״ד:

נב נב) שם. עושה כדרכו. ומותר להוליך הרבה כדים ובסל ובקופה ולהפשילם לאחוריו. ר״ז שם.

נג נג) שם. אבל ע״ג בהמה לא יביא כלל. והטעם עיין לעיל סי׳ תצ״ה סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נד נד) [סעיף יא׳] אין מביאין עצים וכו׳ ר״ל אפי׳ ממקומות שמותר להביא מהם כמ״ש לעיל בסי׳ תק״א סעי׳ ג׳ אפ״ה לא יביאם כרוכים בחבל וכו׳:

נה נה) שם. לא בחבל וכו׳ שזהו דרכם בחול. לבוש:

סימן תקיא

א א) [סעיף א׳] מותר לעשות מדורה וכו׳ אע״ג דכתיב בתורה אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו וכו׳ הא דהתירו במדורה משום דמתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך. ב״י בשם הר״ן. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. מיהו הב״ח כתב דמדורה דהנאת כל גופו היא דמיא לאוכל נפש ושרינן ליה בלא מתוך יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ וכ״כ הרמב״ם בפי׳ המשנה דטעם היתר המדורה לב״ה משום דאך אשר יאכל לכל נפש כלל הנאות הגוף כולם יעו״ש. וכ״מ בעה״ק שער ג׳ או׳ ה׳ שהטעם הוא משום דכל דבר שצריך לכל נפש הרי הוא בכלל מש״ה אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם יעו״ש. ועיין לקמן או׳ יו״ד.

ב ב) שם הגה. י״א דאסור להחם בית החורף ביו״ט. משמע מלשון מהרי״ל דדוקא יהודים אסור לחממו אבל ע״י עכו״ם שרי. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ד׳ וכ״כ האחרונים. ועיין לקמן או׳ ז׳:

ג ג) שם בהגה. דלפעמים אין הקור גדול וכו׳ כלומר כשאין הקור גדול יש איסור בדבר ונ״ל דאם הקור הגדול כ״כ שהמאכלים השמנים נקרשים שרי להסיק דהוי צורך אוכל נפש. מ״א סק״ג. א״ר שם. וכ״כ האחרונים. והיינו אף לדעת האוסרים בכה״ג שרי:

ד ד) שם בהגה, דלפעמים אין הקור גדול וכו׳ וה״ה דאין לעשות מדורה להתחמם כנגדה לסברא זו אלא בשעה שהקיר גדול כ״כ עד שרוב בני אדם צריכים להתחמם כנגד המדורה. ר״ז או׳ ב׳:

ה ה) שם בהגה. ואינו אלא למפונקים. פי׳ אדם מצונן או מעונג. ר״ז או׳ ב׳ וכיון דאינו אלא למפונקים לא הוי שוי לכל נפש:

ו ו) שם בהגה. והוי כמרחץ ומוגמר דאסור. כמרחץ לקמן סעי׳ ב׳ דאסור להחם מים לרחוץ כל גופו. ומוגמר לקמן סעי׳ ד׳ דאסורים ג״כ מטעם זה שאינו שוה לכל נפש כיעו״ש:

ז **ז) שם** בהגה. ב״י בשם תשו׳ אשכנזית. והיא תשו׳ מהרי״ל כמ״ש בב״י וכ״כ המחה״ש סק״ב, וכ״כ הכנה״ג בכמה מקומות על מ״ש בב״י מצאתי בתשו׳ אשכנזית שהיא תשו׳ מהרי״ל:

ח **ח) שם** בהגה. ונהגו להקל. שהרי במתני׳ שאמרו מותר לעשות מדורה וכו׳ לא חילקו בין קור גדול או לא וכן להחם חמין לרגליו אם צריך הרבה או לא וכן בכל דבר שמותר ביו״ט. ביאורי הגר״א:

ט **ט) שם** בהגה. ונהגו להקל. וכ״כ הלבוש. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ אבל ח״א כלל צ״ה ו׳ ט׳ פסק כדעת האוסרים דאם אין הקור גדול אסור להחם בית החורף רק ע״י עכו״ם, וכ״פ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ כ״ט:

י **י) [סעיף ב׳] מותר להחם ביו״ט מים לרחוץ ידיו וכו׳** והטעם כתב ב״י בשם הר״ן דמתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך, וכ״כ קצת האחרונים. אבל הרשב״א בעה״ק שער ג׳ או׳ ה׳ כתב הטעם משום דדבר זה צריך לכל נפש והרי הוא בכלל מ״ש הכתוב אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם עכ״ל. וכ״כ הרמב״ם פ״א דין ט״ז ועיין לעיל או׳ א׳ ולקמן רסי׳ תקי״ח יעו״ש:

יא **יא) שם.** מותר להחם ביו״ט וכו׳ ואפי׳ מים שאינם ראויים לשתייה. עה״ק שם. רי״ו. א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ ח׳:

יב **יב) שם.** לרחוץ ידיו אבל לא כל גופו וכו׳ ממ״ש אבל לא כל גופו משמע דידיו לאו דוקא אלא ה״ה פניו ורגליו שרי, וכ״כ הרמב״ם בהדיא בפי׳ המשנה ובחיבורו פ״א דין ט״ז מחמין חמין ביו״ט ורוחץ פניו ידיו ורגליו. וכ״כ הכלבו סי׳ נ״ח. רוקח סי׳ רצ״ט, וכן מוכח ברש״י שבת ט״ל ע״ב ד״ה והאי תנא. וכ״כ הלבוש. וכ״כ בתשו׳ ב״ד סי׳ ר״ץ. שו״ג או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳ ביאורי הגר״א. בגדי ישע. מק״ק סי׳ מ׳ או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״ו סעי׳ א׳:

יג **יג) שם.** לרחוץ ידיו אבל לא כל גופו וכו׳ דדבר השוה לכל נפש בעינן וזה אינו ראוי אלא לבני אדם מעונגים אבל ידיו ורגליו שוה לכל נפש. ב״י בשם התו׳ לבוש, ט״ז סק״ב. מ״א סק״ד. אבל הרמב״ם שם כתב הטעם דכל גופו אסור משום גזירת מרחץ. וכ״כ בש״מ פ״ב דביצה בשם הריטב״א יעו״ש. ונ״מ דלטעם הראשון דאינו שוה לכל נפש אסור להחם מים ביו״ט לכל גופו מה״ת ולטעם השני מדרבנן כמ״ש הער״ה או׳ ב׳ יעו״ש. וא״כ לטעם הראשון דאסור מה״ת אסור לעשות ע״י ישראל לחולה שאין בו סכנה כמ״ש העו״ש או ב׳ ובס׳ בגדי ישע ולטעם השני שאינו אלא מדרבנן שרי אלא שצריך שינוי לפי סברא הג׳ לעיל סי׳ שכ״ח סעי׳ י״ז דק״ל כוותיה יעו״ש. וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ ט׳:

יד **יד) שם.** אבל לא כל גופו וכו׳ או אפי׳ רוב גופו. חמ״מ או׳ ב׳ משמע הא אם אינו רוב גופו מותר וידיו ורגליו לאו דוקא אלא ה״ה שאר איברים אם אינו רוב גופו מותר להחם מים ביו״ט לרחוץ אותם וכ״מ ממ״ש הרא״ש בפ׳ תינוקת ומחמם קיתון של מים להדיח בית הסתרים כב״ה דמתירין להחם חמין ביו״ט לרגליו אבל לא לכל גופו יעו״ש. והביאו ב״י סי׳ שכ״ו וכ״פ בש״ע יו״ד סי׳ רצ״ט סעי׳ ו׳. מיהו בתשו׳ משאת בנימין סי׳ ה׳ כתב דאפשר דבחמין שהוחמו ביו״ט אסור לרחוץ שאר אברים חוץ מפניו ידיו ורגליו ומסיק לענין רחיצה לליבון דבין בשבת בין ביו״ט ובין בט׳ באב ובין ביוה״כ תלבוש ותציע כדרכה כשאר ימות השנה והרחיצה צריך לשנות קצת שלא תרחץ רק באותו מקום ובין ירכותיה בין בחמין בין בצונן ובשבת וביו״ט בצונן אפי׳ כל גופה ובחמין דוקא באותו מקום ובין ירכותיה ודוקא בחמין שהוחמו מע״ש ומעיו״ט וכ״ז מדינא אבל כמדומה שלא נהגו הנשים לרחוץ ולא ללבוש לבנים בשבת ויו״ט והיכא דנהוג נהוג יעו״ש, והב״ד הש״כ שם ס״ק י״ב. אכן דעת הרשב״א בחי׳ לשבת שם ט״ל ע״ב כדעת הרא״ש דפניו ידיו ורגליו לאו דוקא אלא דה״ה שאר איברים כל שהוא רק מקצת גופו שרי יעו״ש. וכ״מ בניב״י מה״ת חא״ח ססי׳ כ״ה יעו״ש. וכ״כ המחב״ר או׳ ג׳ שראה בתשו׳ כ״י למהר״ר יוסף ראוינה מרבני איטליא הקדמונים שהתיר להחם ביו״ט ולרחוץ הרחיצה ההכרחית ללבוש הלבנים יעו״ש. והב״ד השע״ת. וע״כ כיון שיש מפקפקים להחם ביו״ט בשביל שאר איברים אין להקל כ״א במקום ההכרח:

טו **טו) שם.** אבל לא גופו וכו׳ אשה שאירע ליל טבילתה בשבת שלאחר יו״ט צידד להתיר להחם חמין מע״ש להפיג צינת המקוה שיהיו פושרין לטבול ליל שבת ונהגו לבשל ב׳ או׳ ג׳ ביצים באותה היורה שמחמין המים ואעפ״י שיש לטעון נגד המנהג יש להניחם במנהגם מהיות טוב אבל אין להתיר רחיצת כל גופם במים חמין אלו כמו שנוהגות בשאר הימים קודם טבילה דהוא אסור והערמת הביצים מגן שויא אלא ראוי שתחוף ותרחוץ היטב מעיו״ט כל גופה בחמין וביו״ט תדיח למטה בחמין ותעיין היטב בגופה קודם טבילה כמ״ש ביו״ד סי׳ קצ״ט. שו״ת זר״א חא״ח סי׳ ע״א. מחב״ר או׳ ד׳ ועיין לקמן או׳ ל״ג:

טז **טז) שם.** אפי׳ אינו רוחצו בבת אחת. אלא אבר אבר אסור. עה״ק שער ג׳ או׳ ה׳. מ״מ פ״א דין ט״ז. בד״ה. כנה״ג בהגב״י. שו״ג או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ א׳ ר״ז או א׳ מ״ב או׳ י״א:

יז **טוב) שם** הגה. אבל מותר לרחוץ תינוק וכו' דכל מידי דאית ביה רביתא לתינוק לא גזרו בזה רבנן. מרדכי בפ"ב דביצה. ב"י. לבו"ש. ונ"ל דהאידנא דאף בחול לפעמים אין רוחצים אותו ב' או ג' ימים אף ביו"ט אסור לרחצו. מ"א סק"ה. מיהו החמ"מ או' ג' כתב דאין חילוק בין בזמניהם לזה"ז אלא החילוק בין תינוק לתינוק דכל שרגילים שלא לרחצו ב' או ג' ימים לאו היינו רבותיה ואסור. אבל כל שרגילין לרוחצו בלי הפסק אף האידנא שרי עכ"ל. ואף לדברי המ"א הנז' כתב א"ר או' ב' דלעת הצורך יש להקל וכ"כ א"א או' ה' ח"א כלל נ"ה או' יו"ד. ועיין לקמן או' כ"ט:

יח **חי) שם** בהגה. שהוחמו ע"י ישראל ביו"ט. כגון שחממו לצורך עצמו (לשתיה או לרחוץ פניו ידיו ורגליו) או שעבר וחממו. ד"מ או' א' אבל לגדול אף במים שהוחמו לצורך דבר אחר ביו"ט אסור לרחוץ בהם כל גופו. חמ"מ או' ב' ר"ז או' א' מ"ב או' י"ב:

יט **יט) שם** בהגה. אבל אסור להחם לצרכו וכו' משום שהוא דבר שאינו שוה לכל נפש. לבוש:

כ **ך) שם** בהגה. אבל אסור להחם לצרכו וכו' ואפי' לצורך מילה. ד"מ או' א' אם לא במקצת חולי. ח"א כלל צ"ה או' יו"ד. קיצור ש"ע סי' צ"ח או' ל' מק"ק סי' מ' בליקוטי רימ"א או' ב' מ"ב או' י"ג. והיינו ע"י עכו"ם קיצור ש"ע שם:

כא **כא) שם** בהגה. אז מותר להרבות בשבילו. ומן השיריים רוחצים גם התינוק דכילא חדא טירחא היא דומיא דממלאה אשה קדרה בשר שנת' לעיל סי' תק"ג ומותר מהאי טעמא. לבוש. והוא מדברי הכלבו שהביא ב"י ולפ"ז משמע דמותר להוסיף אחר שנתן הקדרה על האש כמו בקדרה של בשר וכ"כ הדרישה או' א' אכן דעת האחרונים להחמיר כמ"ש באו' שאח"ז:

כב **כב) שם** בהגה. אז מותר להרבות בשבילו. וה"ד בפעם א' אבל אסור להוסיף עליו כמ"ש סס"ו תק"ג. מ"א סק"ו. א"א או' ו' מחה"ש. חמ"מ או' ב' ר"ז או' א' ח"א שם. קיצור ש"ע שם. מק"ק סי' מ' או' ג' מ"ב או' י"ד:

כג **כג) ולענין** ווינדלי"ן שא"א לרחוץ תינוק קטן כ"כ אם לא ישימו תחתיו הסמרטוטין בעריבה אם יש להם ווינדליין מכובסים ונגובין י"ל דשרי ליתן בעריבה דהוה דרך ליכלוך ואם אין לו כ"א מלוכלכין י"ל אפ"ה הוי התינוק כחולה שאין סכנה אם רגיל הוא ברחיצה וכמו קטן ביותר שצריך לרחיצה מותר אף זה להשים דחולה שאין סכנה מותר איסור דרבנן ושרייתו זהו כיבוסו הוי מלאכה שא"צ לגיפה דאין עושה זה בשביל כיבוס רק להציע תחת הקטן שרי וטוב לעשות ע"י שינוי מעט שיתן הסמרטוטין תחלה ויערה עליהם מים. מש"ז סי' ש"ב או' ה' ועיין בא"א שם או' כ"ד שכתב דזהו דוקא בווינדלי"ן אבל להניח בגד בעריבה אסור משום כיבוס יעו"ש. והב"ד המק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ג' מיהו במ"ב שם כתב דמה שנוהגין ליתן מטפחת ווינדלי"ן בעריבה תחת הקטן בעת הרחיצה יש בזה איסור כיבוס ועכ"פ יש ליזהר שיהיו הווינדלי"ן נקיים מכבוסים מכבר דבלא"ה אין להקל ליתנם לתוך המים כ"א ע"י עכו"ם ואפי' אם הם נקיים ומכובסים טוב ליתנם לתוך המים ע"י עכו"ם אם אפשר יעו"ש. וע"כ אם אפשר יש ליזהר ביו"ט לרחצם בלי מטפחת הנז' כדי להינצל מחשש כיבוס.

כד **כד) שם.** אבל במים שהוחמו מעיו"ט מותר וכו' דאין כאן דבר שחייבין עליו משום שבות ולא משום רשות ולא משום מצוה אלא גזירה היא וכי גזרינן בשבת אבל ביו"ט שרי לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו מעיו"ט. ב"י בשם הרי"ף ט"ז סק"ג. וזהו לפי פסק הש"ע שפסק כדעת הרי"ף והרמב"ם ודעמייהו כמבואר בב"י. ועיין לקמן או' כ"ח:

כה **כה) שם.** אבל במרחץ אסור. אפי' פניו ידיו ורגליו. ב"י בשם או"ח. והטעם כתב הלבוש גזירה שמא יבא לרחוץ כל גופו. וכ"כ עט"ז. שו"ג או' ו' ר"ז או' א' מ"ב או' ט':

כו **כו) שם.** אבל במרחץ אסור. היינו אפי' בבית החיצון של מרחץ אסור לרחוץ בחמין שהוחמו מעיו"ט ולא הותר שם אלא להשתטף בהם. ב"י בשם הר"ן. שו"ג או' ו' מאמ"ר או' ג' מ"ב או' ט"ז:

כז **כז) שם.** אבל במרחץ אסור. דאסרו חכמים רחיצה במרחץ משום גזירת הבלנין שהיו מזלזלין בזה לעשות באיסור כמבואר בשבת מ' ע"א יעו"ש:

כח **כח) שם** הגה, ויש אוסרים בכל ענין. הוא דעת הר"י והרא"ש שהביא הטור שאוסרים לרחוץ כל גופו אפי' במים שהוחמו מעיו"ט והטעם כתב הר"ן גזירה עיו"ט אטו יו"ט כי היכי דגזרינן התם ע"ש אטו שבת יעו"ש והב"ד ב"י. וכ"כ הט"ז סק"ד. ודוקא כל גופו כאחד אבל אבר אבר לכ"ע מותר לרחוץ בחמין שהוחמו מעיו"ט. א"ר או' א' וכ"כ בחידושי הרשב"א והריטב"א. מ"ב או' ח"י:

כט **כט) שם** בהגה. ויש אוסרים בכל ענין. נ"ל דלדידהו אסור לרחוץ תינוק כיון דס"ל דיו"ט ושבת שוין הם ובשבת פשוט דאסור לרחוץ תינוק אלא לצורך מילה כמ"ש סי' של"א. מ"א סק"ז. וכ"כ הר"ז או' א' אמנם העו"ש או' ב' כתב על דברי מור"ם הנז' דהיינו דוקא בגדול אבל קטן מותר לרחוץ

בחמין שהוחמו מבע״י. וכ״כ א״ר או׳ א׳ דאף להאוסרים מותר בתינוק וכן מבואר באגודה וכ״מ במרדכי דלא כמ״א וכ״ש בחמין שהוחמו מעיו״ט יעו״ש. וכן הסכים המאמ״ר או ד׳ והשיג על דברי המ״א הנז׳ וכ״ה דעת הנה״ש או׳ א׳ והחמ״מ או׳ ד׳ והשיגו על דברי מ״א הנז׳ וכ״פ מ״ב או׳ ח״י. ועיין לעיל או׳ טו״ב.

ל ל) שם בהגה. וכן נוהגין. וכ״כ הלבוש דאפי׳ במים שהוחמו בעיו״ט נוהגין לאסור לרחוץ כל גופו משום גזרה שמא יחמם ביו״ט וירחץ כל גופו. ואפי׳ לרחוץ בהם חוץ למרחץ נהגו לאסור עכ״ל. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ וסיים דאעפ״י שהעיקר כסברא הראשונה בכל זה מ״מ כבר נהגו במדינות אלו (ר״ל במדינות אשכנז) להחמיר כסברא האחרונה ואין לשנות המנהג עכ״ל. וכ״כ מ״ב שם. וכמדומה דגם בספרד יש נוהגים להחמיר שלא לרחוץ כל הגוף אפי׳ במים שהוחמו מעיו״ט ונהרא נהרא ופשטיה:

לא לא) [סעיף ג׳] אדם מותר לטבול וכו׳ דאע״ג דגבי כלים חדשים אסור משום תיקוני מנא באדם מותר דאין נראה אלא כמיקר. ט״ז סק״ה. מ״א סק״ח. ובענין טבילת כלים עיין לעיל סי׳ תק״ט סעי׳ ז׳ וסי׳ שכ״ג סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד. ובענין טבילת אדם עיין לעיל סי׳ שכ״ו סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לב לב) וכתב א״א או׳ ח׳ דביו״ט הוצאה מותר ומ״מ סחיטת שער יש לחוש ע״כ. ומיהו מ״ש דביו״ט הוצאה מותר רמז אל מ״ש סי׳ שכ״ו סעי׳ ז׳ דאסור בשבת ביו״ט מותר ולענין סחיטת שער עיין לעיל בדברינו לסי׳ ש״ך או׳ ק״י ואו׳ קי״א יעו״ש.

לג לג) ולענין אם מותר להחם מים ביו״ט למקוה לנשים שחל טבילתן בליל יו״ט עיין מש״ז או׳ ה׳ שכתב להחם מים למקוה קרה מאד ויש כמעט חולה סכנה אפשר לומר דמקרי שוה לכל נפש ולהפשיר רק הקור לא שיהא חמין וע״י עכום י״ל דשרי אלא שכתב ומ״מ לא רצה להתיר זה משום דבמקומו נהגו איסור להחם ביו״ט יעו״ש. וכ״כ בסדרי טהרה על יו״ד סי׳ קצ״ז סוף או׳ ט׳ דלפ״ז היה היה מקום לומר דה״ה רחיצה בחמין ביו״ט ב׳ שרי אפי׳ בחמין שהוחמו באותו הלילה דיו״ט ב׳ שרי אפי׳ בחמין שהוחמו באותו הלילה די״ט ב׳ ע״י עכו״ם במקום שיש ביטול עונה אם לא תטבול בחמין אלא שנהגו להחמיר ואין להקל יעו״ש. והב״ד בתשו׳ רע״א סי׳ י״ז וכתב דאף דסיים הס״ט דאין להקל מ״מ כיון שהוספנו בהיתר דהוי שבות דשבות במקום מצוה והר״ן מתיר אפי׳ ע״י ישראל כדאי לנו לסמוך ע״י עכו״ם ואף להחולקים על הר״ן ואוסרים על ידי ישראל וממילא אף דהוחמו ע״י עכו״ם אסור מחמת רחיצת כל גופו במים חמים מ״מ נראה להתיר שלא יהיה המים חמים רק פושרים וגם זה עדיין אינו מחליט להקל אבל להחם מיו״ט אחד לשני איני מסכים כלל וכלל רק אם יקח הישראל מהמים לשתות בעשיית קאפ״ק וכדומה ועכ״פ אם המים פושרים יעו״ש. וכ״כ הנוב״י מה״ת סי׳ כ״ה להסכים עם חכם אחד שהורה להתיר ביו״ט שני של פסח להסיק תחת יורה ע״י עכו״ם לצורך תבשיל של קאפ״ע שישתה היהודי שבמרחץ מיורה זו והשאר יניח לזוב למקוה לצורך טבילת נשים בליל שבת וכתב דיפה עשה במקום שיש מניעת הטבילה מחמת הצינה וביטול פ״ו וגם יש צד עוד להיתר מחמת שצריכה חמין לחפיפה שיש היתר אפי׳ ביו״ט כמ״ש ביו״ד סי׳ קצ״ט ססעי׳ ו׳ וא״כ ביו״ט לצורך שבת ג״כ יש היתר ע״י עירוב תבשילין יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ד׳ וכן בתשו׳ עולת שמואל סי׳ ל׳ מתיר ג״כ כהנוב״י ובשם הגאון רבי בצלאל ר״ב הביא שהתיר גם ע״י ישראל וכתב שכ״פ הגאון ר׳ זלמן עמריך יעו״ש. ומיהו בתשו׳ חת״ס סי׳ קמ״ו פקפק בהיתר ליקח מהמים לשתות דשמא אחר שכבר לקחו לשתות יוסיפו עדיין אש ועצים ועוד שדרכן של נשים להוסיף מים להיורה כל שעה אך ביו״ט ב׳ צידד להתיר לצורך טבילה יעו״ש, וע״ש עוד סי׳ קמ״ח שכתב דבמקום שנהגו להתיר ע״פ כוראת הנוב״י והמש״ז אין מזניחין אותם יעו״ש. ועוד עיין בס׳ בית מאיר על יו״ד סי׳ קצ״ז שכתב דלהחם חמין לצורך טבילת מצוה שאינה כלל לתענוג אלא להציל מן הצער ובפרט בזמן הקור ובמקומות הקרים ובודאי דומה לעשיית מדורה להתחמם כנגדה דשרי ביו״ט ואין זה נכנס באיסור רחיצה בחמין כל הגוף ביו״ט יעו״ש. ועוד בענין עיקר הדין אם מותר לנשים לטבול במקוה שיש בו מים חמין איכא פלוגתא כמבואר ביו״ד ססי׳ ר״א וכתב שם מור״ם ז״ל בהגה ומ״מ יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל אז אין למחות בידם יעו״ש. וא״כ במקום שאין נוהגין להקל אפי׳ בחול אסור לחמם המקוה ובמקום שנהגו להקל מחמת צינה ביו״ט כיון שרבו הדיעות בזה אין להקל כ״א ע״י עכו״ם ויבשל שם בעל המקוה איזה דבר וגם יכוין כי מחמם המים כדי שירחצו בו הנשים בית הסתרים וגם שלא יהיו המים חמים כ״כ אלא פושרין. ועוד עיין בענין טבילת חמין בשבת בדברינו לעיל סי׳ שכ״ו או׳ ל״ג יעו״ש:

לד לד) [סעיף ד׳] אין עושין מוגמר וכו׳ דכתיב אשר יאכל לכל נפש דבר השוה לכל נפש וזה אינו אלא למפונקים או למי שריחו רע. רש״י ביצה כ״ב ע״ב. ב״י. לבוש. עו״ש או׳ ד׳ מ״א סק״ט:

לה לה) שם. אין עושין מוגמר וכו׳ כתב הכנה״ג סי׳ תר״ח בהגב״י דאסור לשתות הטוטו״ן ביו״ט משום מכבה. והב״ד מ״א סי׳ תקי״ד סק״ד וכתב דלו נראה דאסור משום מוגמר דאינו שוה לכל נפש. וכ״כ א״ר שם או׳ ג׳. ק״נ על הרא״ש סוף פ״ב דביצה. ח״א כלל צ״ה או׳ י״ג. אמנם בתשו׳ דרכי נועם

חא״ח סי׳ ט׳ כתב דמותר וליכא משום מכבה ולא משום מוגמר יעו״ש והב״ד בתשו׳ ב״ד סי׳ רצ״א. י״א סי׳ תקי״ד בהגה״ט. וכ״כ בתשו׳ ב״ד סי׳ רצ״ז שהוא מותר יעו״ש. וב״כ הרב פה״א ח״א פ״א מה׳ יו״ט דף ל״ח ע״ב וז״ל והאידנא בירושלים עה״ק נוהגים רוב הת״ח ככולם לשתותו רק בט״ב עד לאחר חצות היום אין שותין אותו עכ״ל וכ״כ הברכ״י בסי׳ זה או׳ ב׳ על דברי ק״נ הנז׳ שאינם מוכרחים כי הטאבקו הוא עונג יו״ט והוא שוה לכל נפש משא״כ מוגמר ולגזור משום ע״ה שיבאו לכבות אינו מחוור דאין לנו לגזור גזירות מדעתינו כמ״ש הפר״ח בכ״מ וכפרט עתה דרוב השותים ביו״ט בגלילותינו אך יש להזהירם שלא יבואו לכבות יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר בסי׳ זה או׳ א׳ שהמו״ק בסי׳ ר״י מתיר לשתות הפיפ״א ביו״ט ובסי׳ זה המו״ק הנז׳ הרחיב הדיבור אף הוא היה מתכוין לדחות כל טענות החולקים אחת לאחת והעיד שהגאון אביו מהר״ץ היה שותהו ביו״ט ואף שבימי חורפו מנע מלשתותו אמר לו חסיד גדול ורב מובהק אחד שלא יפה עשה דמאחר שרגיל בו מצטער ביו״ט ומונע שמחת יו״ט וחזר לנהוג בו היתר יעו״ש וכתב עו״ש המחב״ר בשם חכם א׳ חסיד ומלומד בנסים שהיה נוהג ג״כ היתר ביו״ט רק שהיה נזהר להדליקו מן הנר הדלוק ולא ע״י גחלת שיבא לידי כיבוי והיה מכוין ליתן שמן בנר כשידליק בלילה שיעור שתדליק לילה ויום חוץ מיו״ט של ר״ה שמחמיר וגם בט״ב אבל בשאר תעניות של ציבור וכ״ש בתענית יחיד נוהג היתר יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ה׳ אלא שכתב שם השע״ת שהוא נוהג להחמיר ביו״ט ראשון וב׳ ימים של ר״ה וט״ב ובליל ב׳ של פסח אחר הגדה משום הפגת טעם מצה יעו״ש. וכ״כ המש״ז בסי׳ זה או׳ ב׳ ובא״א או׳ ט׳ דהאידנא כ״ע רגילין ביה מיקרי שוה לכל נפש ומ״מ ליתן בתוכו בושם אסור דזה אין שוה לכל נפש יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ כתב סופר סי׳ ס״ו שרבו המתירים על האוסרים ורק שצריך ליזהר בכמה דברים שלא יבא לאיסור כיבוי דהיינו שלא לכסות במכסה (דעק״ל) שאינו מנוקב ושלא להרבות עוד טוטו״ן כשהתחתון בוער ובאלו הציגאר״ן אשר חדשים באו לא נודעו לאבותינו דרכם להסיר הנשרף באצבע או לדחפו בקיר וכל פעם נופל אש וניתק ממנו ניצוצות שיש בהם ממש ויש בו משום כיבוי גם צריך ליזהר שלא ליקח גחלת מן מדורת האש להדליק בו כי מיד כשהוא נוטל הוא מכבה כמבואר בהרא״ש ביצה כ״ב ובש״ע סי׳ תקי״ד יעו״ש. והב״ד רב פעלים ח״ב סי׳ נ״ח וכתב וע״כ צריך המורה להזהיר העם בשני דברים אלו דהעולם רגילים בהם. והיינו שלא יסיר הנשרף באצבעו או ידחנו ע״י הכותל או ע״י הכלי. וגם יזהר שלא יביאו לו גחלת מן הכירה כדי להדליק ממנה הסיגאר״ה אלא ידליק הסיגאר״ה מן הכירה עצמה מן הגחלים שבה בהיותם מונחים בכירה ואם יש אורחים מסובים וצריך להביא לכולם ביחד מן הסיגאר״ה יעשה כך ידליק סיגאר״ה אחת מן הכירה ויביאנה לפני האורחים וכל אחד מן האורחים ידליק סיגאר״ה שבידו מן הסיגאר״ה הזאת עכ״ל. ועוד עיין מזה בדברינו לעיל סי׳ ר״י או׳ ל״ד ואו׳ ל״ה ובסי׳ תק״ב סוף או׳ ט״ל ובענין ליל פסח סי׳ תפ״א או׳ ד׳ ובענין ט״ב סי׳ תקנ״ד או׳ ג׳ ובענין תענית לקמן סי׳ תקס״ז על סעי׳ ג׳ יעו״ש:

לו לו) הנזהר שלא לשאוף מעלה עשן ביו״ט אם יכול לטלטל הקנה ששואפין בו ביו״ט עיין מחב״ר או׳ ב׳ מה שהאריך בזה והביא דברי הרב משכנות יעקב בתשו׳ כ״י דמתיר וגם דברי שער המלך בה׳ לולב פ״ז דין כ״ה והעלה דמי שנוהג איסור ולדעתו אסור מדינא אסור אף לטלטל אך מי שלדעתו הוא מותר מדינא אלא שנוהג חומרא על עצמו מותר לטלטל יעו״ש, והב״ד השע״ת או׳ ה׳. וא״כ כ״ש למי שלדעתו מותר גמור הוא ואינו שאפו לפי שאינו מורגל בו דמותר לטלטל. אבל לשאוף אסור ביו״ט למי שאינו מורגל בו כמ״ש לעיל סי׳ ר״י או׳ ל״ה יעו״ש:

לז לז) ניירות סיגאר״ה שהם עשויים כמו כיסים שמתוקנים ובאים כך מערי אירופ״א וכל אדם הלוקח אותם ימלאם בידו טוטו״ן לשתות עשן שלהן ה״ז אסור למלאם ביו״ט משום מתקן מנא אלא ימלאם ויתקנם מעיו״ט. בן א״ח פ׳ במדבר או׳ כ״א. וכ״כ בספרו רב פעלים ח״ב סי׳ נ״ט יעו״ש, אבל לכרוך הטוטו״ן באותן ניירות שעשויין כמו פנקס קטן והוא שמסירין נייר א׳ מן הפנקס ונותנין בתוכו טוטו״ן וכורכין אותו ומדבקים בפה עיין להגאון מהרי״ש בתשו׳ שואל ומשיב קמא ח״ב סי׳ קנ״ח דף פ״ו שכתב דביו״ט ראשון יש לאסור לדבק הנייר אבל ביו״ט שני מותר יעו״ש. מיהו המש״ז בסי׳ זה או׳ ב׳ כתב דלקרוע הנייר צריך מעיו״ט גם נייר שכתוב בו אותיות יש לאסור דהוי מוחק עכ״פ מדרבנן וקריעת נייר ביו״ט י״ל אב מלאכה הוא כל שאין מקלקל וכ״כ בא״א סי׳ תקי״ד או׳ ד׳ יעו״ש. משמע הא אם הפריד אותם מן הפנקס מעיו״ט וקרע אותם מותר לדבק אותם בפה ביו״ט וכן העלה בתשו׳ רב פעלים הנז׳ דקריעת הנייר אסור ביו״ט כמ״ש הא״א אלא יכין זה מעיו״ט אבל הכריכה יעשה ביו״ט ודלא כמהרי״ש ז״ל ודוקא בכה״ג דא״א לעשות הכריכה בעיו״ט מפני שתחזור ותפתח ותשפך אבל בהיכא דאפשר לתקן מעיו״ט צריך להורות שיעשו בעיו״ט ולא ביו״ט יעו״ש:

לח לח) שם. אין עישין מוגמר וכו׳ אבל מ״מ מותר להביא הכלי של ברזל והוא מלא נקבים ומעשנים אותם מבע״י ופוקקים הנקבים מעיו״ט ולמחר פותחים הנקבים ונמצא הבית מתגמר מאליו ושרי אפי׳ בשבת, יש״ש פ״ב דביצה סי׳ ל״ד. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ עו״ש או׳ ד׳ א״ר או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ג:

לט טל) שם. דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים וכו׳ ואפי׳ ע״ג גחלים שהובערו כבר אין לפזר מיני בשמים כדי לגמר את הבית או את הכלים דכיון שאין כאן צורך אכילה כלל לא התירו אפי׳ הבערה מועטת שהבשמים מתבערים על הגחלים ואעפ״י שהבערה הותרה אפי׳ שלא לצורך אכילה מ״מ לא

הותרה אלא א״כ יש בה צורך יו״ט וצורך זה הוא שוה לכל נפש. ר״ז או׳ ו׳:

מ מ) שם. על הגחלים וכו׳ ואפי׳ בגחלת של חרס (פי חרס שניסק לצלות עליו בשר) משמע בש״ס דאסור משום דקא מוליד ריחא בחרס ולא שרי אלא לגמר בה פירות מידי דהוה אבשרא אגומרי יעו״ש וכ״כ מ״ב או׳ כ״ב:

מא מא) שם. למתקן לאכילה וכו׳ דזה הוי אוכל נפש אפי׳ לעניים אלא שאין מצוי להם ודמי לנזדמן לו צבי ביו״ט כדאמרינן בכתובות דף ז׳ ע״א. רש״י ביצה כ״ב ע״ב. ב״י. עו״ש או׳ ד׳ ט״ז סק״ו. מש״ז או׳ ו׳:

מב מב) שם. למתקן לאכילה וכו׳ ואפי׳ טובים לאכילה אלא שרוצה למתקן יותר שרי. ב״י. עו״ש שם. מ״א סק״י. א״ר או׳ ו׳ שו״ג או׳ ט׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ מ׳ או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ד:

מג מג) שם. אפי׳ אם מפזרן ע״ג גחלת וכו׳ דאין כאן משום מכבה דבאוכל נפש מותר כיון דא״א מעיו״ט משא״כ בחרדל בסי׳ תק״י דאפשר מעיו״ט. לבוש. ט״ז סק״ז. ומ״ש המ״א סק״י דמשום כיבוי ליכא שסופו מבעיר כתב עליו הא״ר שם דלא נהירא דזה אינו אלא להרי״ף אבל לשאר פו׳ הוי כיבוי גמור אלא דמותר מטעמא דלבוש יעו״ש. מיהו הר״ז או׳ ד׳ כתב כדברי מ״א. והנ״מ עיין באו׳ שאח״ז:

מד מד) וכתב הב״ח דלפי גירסת הרי״ף דבבישרא אגומרי ליכא כיבוי הם גבי עישון פירות ליכא כיבוי דסופו מבעיר ומשום הבערה נמי ליכא דהניחו ע״ג האש הדלוק לקדרה ומשום אולודי ריחא נמי ליכא כיון שאינו מכוין להריח אלא להכשיר וכתב שכ״כ הר״ן והעתיקו מדברי הרמב״ן יעו״ש. וכ״כ המאה״ש סק״י דלטעם הרמב״ן תחלת הבערה ע״כ לא היה לצורך עישון פירות כ״א לצורך בישול וכמ״ש מ״א לעיל סי׳ תק״י סק״ו יעו״ש אמנם לפי מ״ש מ״א סי׳ תק״ז סק״ט דהרב״י ס״ל כשיטת רש״י דבין עישון פירות ובין בשרא אגומרי מיקרי אוכל נפש ממש אפי׳ לעשות תחלת ההבערה לצורך עישון פירות ג״כ מותר יעו״ש ומיהו הר״ז או׳ ה׳ פסק כדברי האוסרים וכתב שאין לעשן לעשן פירות כ״א ע״ג גחלים שהובערו כבר לצורך אוכל נפש או לצורך שאר דברים שמותר להבעיר בשבילם ביו״ט יעו״ש. וכתב עוד הר״ז באו׳ ז׳ דאפי׳ לעשן פירות אין היתר אלא כשמתכוין כדי שילקטו הפירות טעם הבושם ויהיו יותר טובים לאכילה אבל אסור לעשן פירות כדי שילקטו ריח הבושם ובאכילתו אותם יהנה מריחם הטוב לפי שאסור להוליד ריח ביו״ט בדבר בלא היה בו ריח יעו״ש והיינו לדעת האוסרים ליתן ריח במים ביו״ט כמבואר שם בק״א או׳ א׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ מ״ח:

מה מה) שם הגה. ואסור לסחוף כוס וכו׳ כ״פ הרשב״א בס׳ עה״ק ורי״ו ח״א וריא״ז והג״א ספ״ב דביצה וכן דעת הרמב״ן והר״ן דמוליד ריח אסור במכוין יעו״ש ודלא כהרב ראשון לציון בשיטתו יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳.

מו מו) שם הגה. ואסור לסחוף כוס וכו׳ ואע״ג דמותר למלול בשמים להריח בהם כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ב סעי׳ ה׳ שאני התם ריחא מיהא איכא ואסופי הוא דקמוסיף ריחא. ביצה כ״ג ע״א. מ״א ס״ק י״א. ואין להביא ראיה מכאן דבגד שמריח כבר מותר ליתן עליו בשמים שיריח יותר דשאני הכא שהריח הוא שם רק שמוסיפו במלילתו שיצא הריח משא״כ בבגד דמ״מ מוסיף ריח חדש. מ״א שם. חמ״מ או׳ ג׳ מק״ק סי׳ מ׳ או׳ ח׳ מ״ב או׳ כ״ו:

מז מז) שם הגה. ואסור לסחוף כוס וכו׳ וכתב הרוקח סי׳ רי״ט מכאן שאסור להשים אתרוגים על בגדים ביום טוב משום שמוליד ריחא עד כאן לשונו וכ״כ מהרי״ל והב״ד מור״ם ז״ל לקמן סי׳ תרנ״ח בהגה סעי׳ ב׳ מיהו רש״ל ביש״ש פ״ב דביצה סי׳ ל״ד חלק על דברי מהרי״ל הנז׳ וכתב דהיכא דאין מכוין למגמר שרי יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״א וכתב דדבריו נכונים יעו״ש. וכ״ה דעת המט״י בסי׳ שכ״ה או׳ א׳ וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ דמותר להניח מיני בשמים על הבגד אם אינו מתכוין להוליד ריח בבגד יעו״ש מיהו הט״ז בסי׳ שכ״א סק״ז כתב כדברי מהרי״ל דאע״ג דלא מכוין לריחא אסור יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א סי׳ תרנ״ח סק״ב. וכן הסכים א״ר שם או׳ ג׳ ח״א כלל קמ״א או׳ ך׳ קיצור ש״ע סי׳ קל״ז או׳ ז׳. ומ״מ אתרוג שהיה מונח מעיו״ט על הבגד ונטלו מותר להחזירו ביו״ט דאינו מריח יותר בשביל כך. מ״א שם ובסי׳ זה ס״ק י״א. ב״ד סי׳ תנ״ז חמ״מ או׳ ג׳ ח״א שם. קיצור ש״ע שם. ועיין עוד מזה לעיל ס׳ שכ״א או׳ מ״ג ויתי׳ עוד לקמן בסי׳ תרנ״ח בס״ד:

מח מח) שם בהגה. משום דמוליד בהן ריחא. ומה שיש נוהגין לשפוך שמן של ריח לתוך המים לצורך נטי׳ ידי הכהנים לדוכן איסורא קעבדי דמולידים ריח במים ואפי׳ שופכים בעיו״ט מ״מ מולידין ריח ביו״ט ע״י הכהנים וזה ניחא להו ומכוונים לכך ע״כ יש למנוע מלעשות כן. ט״ז סק״ח. וכ״כ מ״א ס״ק י״א ובסי׳ קכ״ח ומיהו יש חולקים ע״ז ומתירין ולענין דינא כבר נת׳ לעיל סי׳ קכ״ח או׳ מ״ד קחנו משם:

סימן תקיב

א **א) [סעיף א'] אין מבשלין לצורך עכו"ם** וטעמא משום דכתיב אך אשר יאכל לכל לפש הוא לבדו יעשה לכם ודרשינן לכם ולא לעכו"ם. ביצה כ"א. ב"י לבוש. ט"ז סק"א.

ב **ב) שם.** אין מבשלין לצורך עכו"ם וכו' וה"ה כל מלאכות שמותר לעשות בשביל ישראל ביו"ט לצורך קצת בשביל עכו"ם אסור. ח"א כלל כ"א או' א':

ג **ג) שם.** אין מבשלין לצורך עכו"ם וכו' וה"ה לצורך קראים. מהר"ר בצלאל סי' ס"ג בשם הרדב"ז. ובתשו' מהרש"ך ח"ג סי' ט"ו כתב שלדעת מהר"ש חקאן הלוי ז"ל מותר לבשל לצורך קראים ביו"ט. כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"א. א"ר או' א' א"א או' א' מ"ב או' ב':

ד **ד) שם.** אין מבשלין לצורך עכו"ם וכו' וה"ה לצורך מומר לע"ז או לצורך מחלל שבת בפרהסיא שהרי הם כעכו"ם לכל דבריהם כמ"ש הרמב"ם בה' שבת פ"ל דין ט"ו וכ"כ מ"מ שם. ונראה דה"ה למומר לדבר אחד להכעיס כיון דהרי הוא כעכו"ם כמ"ש ביו"ד סי' ב' סעי' ה' יעו"ש. ועיין מש"ז או' ב' וה"ה כותים דהאידנא דינם כעכו"ם כמ"ש ביו"ד שם סעי' ח' ונראה דכותים אלו השמרונים הדרים עתה בשמרון ובשכם:

ה **ה) שם.** לפיכך אסור להזמינם וכו' ואחר שתיקן כל צרכי סעודה סמוך לסעודה מותר להזמינו. תניא. ונ"ל דוקא שלא היה דעתו עליו קודם סעודה כגון שהעכו"ם בא אליו סמוך לסעודה. מ"א סק"ב. ור"ל דמאחר שבא מאליו סמוך לסעודה מותר להזמינו לאכול. מיהו הט"ז סק"ד כתב דאם מפציר בו שיאכל אצלו אעפ"י שבא מאליו מ"מ כיון שחביב לו שיאכל אצלו חיישינן שמא יבשל לו עוד קדרה אחרת ומה לי שמזמינו דרך שליחות לביתו או שמזמינו אחר שבא אליו וכתב שכ"מ מדברי הרמב"ם דבמקום שיש חשש שמא ירבה לא מועיל מה שכבר הכינו יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ב' וכתב בק"א או' א' דמילתא דפשיטא שאין לסמוך על התניא כנגד הרמב"ם והט"ז וגם המ"א אינו בא אלא לפרש דבריו ולא לקבוע הלכה כמותו עכ"ל. וכ"פ מק"ק סי' ו' או' ב' מ"ב או' ג'. ומשמע דאם אינו מזמינו ומפציר בו אלא רק בפעם א' אומר לו אכול משום דרך ארץ דשרי וכ"ש אם יודע בודאי דהעכו"ם אינו אוכל מזה התבשיל ואינו אומר לו אכול אלא מפני ד"א דשרי. ועיין לקמן או' ט"ז:

ו **ו) שם.** שמא ירבה בשבילו. פי' שמא יבשל קדרה לבדה שלא היה מבשל אם לא בשביל העכו"ם דאם לא הרבה בשביל עכו"ם אלא בקדרה שהוא מבשל בה ליכא חשש איסור ומשום יש היתר בעבדו ושפחתו דאין לחוש שמא יבשל קדרה אחרת בשבילן. ב"י בשם הרא"ש והר"ן. ט"ז סק"ב. מ"ב או' ד' ומיהו דעת מור"ם ז"ל לקמן בהגה לאסור בשאר עכו"ם בכל ענין וכמ"ש לקמן או' ח"י ואו' כ"ב יעו"ש:

ז **ז) שם.** ודוקא להזמינו וכו' והיכא שבא העכו"ם לבית ישראל ביו"ט לבקרו מפני הכבוד ואז מוכרחים לבשל קאו"י כדי להביא לעכו"ם מפני הכבוד אך שותים ממנה גם בעה"ב ושאר בני בית היושבים שם כתב בתשו' רב פעלים ח"ב סי' נ"ז אע"ג דעיקר הכוונה שלהם בבישול הקאו"י להשקות ממנה לעכו"ם שרי משום שהוא צורך גדול משורת דרך ארץ יעו"ש. וכ"כ בספרו בן א"ח פרשת במדבר או' כ"ב:

ח **ח) וכתב** עו"ש רב פעלים סי' נ"ז דאם בשלו קאו"י ביו"ט בשביל ראובן ובני ביתו ואח"כ באו גויים לבקר לראובן מותר להשקותם מאותו הקאו"י אע"ג דאח"כ יצטרכו בשביל זה לבשל קאו"י אחרת בשביל בני ביתו של ראובן יעו"ש.

ט **ט) שם.** ודוקא להזמינו. דכיון שרוצה לכבדו חיישינן שמא ירבה בשבילו. טור. לבוש. ור"ל שמא יבשל בשבילו קדרה לבדה וכמ"ש לעיל או' ו' יעו"ש:

י **י) שם** הגה. אבל לשלוח לו לביתו וכו' משמע אף אם היה בדעתו תחלה לשלח לו מותר דע"י שליחות לא חיישינן שיבשל קדרה אחרת בשבילו משא"כ כשאוכל הכותי אצלו חיישינן. א"ר או' ב' אמנם ח"א כלל צ"ח או' א' כתב דדוקא כששולח לו ממה שהכין לעצמו אבל אסור להרבות בשבילו אפי' באותה קדרה שמבשל לעצמו יעו"ש. וכ"כ בשלחן עצי שטים. וכ"כ המאמ"ר או' א' ליישב דברי מור"ם ז"ל דהכא כתב דמותר לשלוח לביתו ולקמן כתב אבל לשאר עכו"ם בכל ענין אסור וכתב דאפשר לחלק בין שולח ממה שכבר בשל למבשל ומרבה בשבילו באותה קדרה. ומ"ש הט"ז סק"ד דלא חילוקו בין היה דעתו מתחלה לשלוח וכו' כתב עליו המאמ"ר שם דאינו מוכרח יעו"ש. וכ"כ לחלק הנה"ש או' ד' יעו"ש. וכ"ז לדעת האוסרים שכתב מור"ם ז"ל אבל לדעת הרא"ש והר"ן שכתבנו לעיל או' ו' מותר להרבות בשביל עכו"ם בקדרה אחת ולשלוח לביתו ואינו אסור אלא להזמינו אצלו וכמ"ש הנה"ש שם:

יא יא) וכתב שם ח״א או׳ ב׳ ומזה תראה גודל המכשלה שנוהגים רבים לשלוח ביו״ט דורון לנכרי שרוצה לכבדו ומוסיפין בשבילו ולא מיבעיא שאסור לאפות בשבילו חלה א׳ כמו שנוהגין ומכ״ש שנותנין לתוכו צמוקין שאינם בדוקים מתולעים ואסור לישראל לאכלו או לעשות בשבילו חרעמז״ל ובלינצע״ס דכ״א וא׳ צריך טרחא לעצמו וגם אין משביח מחמת הריבוי אלא אפי׳ מה שמרבים לבשל בשבילו דגים אפי׳ כשמבשל גם לצורך עצמו אסור לבשל בשביל נכרי עכ״ל. ומיהו היכא דאיכא למיחש לאיבה או להפסד ממון יש לסמוך על המתירין. וכ״כ מ״ב או׳ ו׳. והיינו דוקא באותה קדרה שמבשל הישראל לעצמו וגם במאכל שראוי לישראל לאוכלו אם ירצה לאכול כולו. ומיהו יש מקומות שנוהגין לתת דורון לעכו״ם ביו״ט דוקא מיני פירות חיין ומיני מגדנים:

יב יב) שם בהגה. ע״י עכו״ם שרי. נראה דזה מירי שיש איסור טלטול לבית העכו״ם ע״כ צריך לשלוח העכו״ם אבל ע״י ישראל אסור ואע״ג דאין עירוב והוצאה ביו״ט היינו לצורך ישראל אבל לצורך עכו״ם לא ואם העכו״ם דר תוך הרחוב שמותר לטלטל לשם גם ע״י שליח ישראל שרי כיון דאין כאן איסור הזמנה. ט״ז סק״ג. א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳ ומשמע אף בכרמלית דרבנן אסור ע״י ישראל. מש״ז או׳ ג׳ וא״א או׳ ד׳ מ״ב שם. והנה״ש או׳ ג׳ כתב דמסתמיות דברי הגמ״י משמע דאפי׳ במקום שמותר הטלטול אסור ע״י ישראל דכל שטורח בשביל הגוי אסור יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תקי״ח סעי׳ ב׳:

יג יג) שם בהגה. ע״י עכו״ם שרי. אפי׳ דרך ר״ה. ב״ח. וביש״ש פ״ק דביצה סי׳ ל״ו אוסר אפי׳ ע״י עכו״ם, ונ״ל להקל בזמנינו שאין לנו ר״ה גמורה. מ״א סק״ב. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל צ״ח או׳ א׳ מק״ק סי׳ ו׳ או׳ ב׳ וכתב מ״ב או׳ ח׳ דהא דמותר לשלוח לו ע״י עכו״ם ואפי׳ דרך ר״ה היינו היכא דהעכו״ם אלם או מפני דרכי שלום וכמ״ש נעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ ולקמן סי׳ תקי״ח סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש:

יד יד) שם. אבל עבדו ושפחתו וכו׳ דלא אסרינן אלא לזמן את הגוי שהוא חפץ ביקרו ומרבה לו מנות חיישינן שמא יבשל קדרה לבדה והא ליכא למיחש בעבדים ושפחות שבבית ישראל. ב״י בשם הרא״ש והר״ן. עו״ש או׳ א׳:

טו טו) שם. וכן עכו״ם שבא מאליו וכו׳ והיינו שבא לאחר שהכינו לעצמם. הרמב״ם פ״א דין י״ג. הרשב״א בעה״ק שער ג׳ או׳ ב׳:

טז טז) שם. מותר להאכילו עמו וכו׳ כ״כ הרמב״ם שם. וכתב שם המ״מ ומ״ש בגמ׳ שם מרימר ומר זוטרא כי מקלע להו גוי ביומא טבא אמרי ליה אי ניחא לך במאי דטריחא לן מוטב ואי לא טרחא יתירא אדעתא דידך לא טרחינן סובר הרמב״ם שאין האמירה הזו מעלה ומורידה בהתר הדבר אבל הרשב״א כתב שהאמירה מעכבת עכ״ל ומ״ש אבל הרשב״א כתב וכו׳ היינו בעה״ק שם. וכ״כ הטור על דברי הרמב״ם הנז׳ דאינו נראה דאעפ״י שכבר הכינוהו אכתי איכא למיחש שמא ירבה בשבילו אם הוא חשוב וראוי לכך אלא צריך שאמר לו אם יספיק לך במה שהכננו לעצמינו בא ואכול עכ״ל. וכ״פ רי״ו וכ״פ הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ג. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ דיש להחמיר למעשה אלא שכתב דאם אין מכירו יש להקל באמירה זו יעו״ש. והט״ז סק״ד כתב להכריע להלכה דאם בא מאליו והישראל נותן לו לאכול בלא הזמנה והפצרה שיאכל אצלו אין איסור שמא ירבה אבל אם מפציר בו שיאכל אצלו אעפ״י שבא מאליו מ״מ כיון שחביב לו שיאכל אצלו חיישינן שמא יבשל לו עוד קדרה אחרת ומה לי שמזמינו דרך שליחות לביתו או שמזמינו אחר שבא אליו יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ ו׳ או׳ ב׳ שע״ש. מ״ב או׳ יו״ד. ועיין לעיל או׳ ה׳:

יז טוב) שם. להאכילו עמו וכו׳ ואם יכול לישמט ממנו ישמט כדי שלא יצטרך לטרוח ולטלטל בשבילו, עה״ק שער נ׳ או׳ ב׳:

יח חי) שם הגה, ומותר להרבות בשביל עבדו וכו׳ הנה המחבר כלל עבדו ושפחתו הכנענים ושליח ועכו״ם שבא מאליו בחדא מחתא וע״כ בא הרמ״א לפרש שיש חילוק ביניהם דבעבדו ושפחתו אפי׳ אם מרבה בקדירתו לכתחלה בשבילם שרי כיון דחד טרחא הוא ולא חיישינן בדידהו שמא יבשל קדרה אחרת בשבילם אבל בעכו״ם הבא מאליו שהוא מכובד אצלו דוקא כשנותן לו ממה שהכין עבור עצמו אבל להרבות בשבילו אפי׳ בקדרה א׳ אסור דחיישינן שמא יבשל עבורו לבד עוד בקדרה אחרת. מש״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ כ״ב:

יט יט) שם בהגה. ומותר להרבות בשביל עבדו וכו׳ ובלבד שלא יאמר בפי׳ שעושה לכך. יש״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ג. חמ״מ או׳ א׳ מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ תק״ג או׳ ט״ו:

כ ך) שם כגה. ומותר להרבות בשביל עבדו וכו׳ ודוקא בקדרה שרי להרבות לעבדו ולשפחתו אבל בתנור אחד אסור דכל פת ופת צריך טירחא בפני עצמו אלא א״כ יש לו במה לפייסן, ב״י בשם הר״ן. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ה׳ מ״ב או י״ב. ובתנורים שלנו יש להחמיר אפי׳ אית ליה מידי אחרינא לפרנס להו. עו״ש שם. א״ר שם. ח״א כלל צ״ח או׳ ג׳ שע״ת. מ״ב שם. ובמרדכי ואגודה פ״ב דביצה כתבו דאף בקדרה שלו אסור להרבות אם א״א לפייסנהו בדבר אחר. א״ר שם. וכתב וכן צ״ל דברי רמ״א ולבוש יעו״ש. ומיהו באו׳ י״ב כתב דנקטינן דמותר להרבות בקדרה א׳ אף דאין לו במה

לפייסן ודלא כרמ״א ולבוש יעו״ש. וכתב עוד שם ואפי׳ בקדרה אחרת אפשר לסמוך להקל לעת הצורך אם אפשר לפייסן וכן יש להקל לעת הצורך בתנורים שלנו יעו״ש. וכ״כ מ״ב שם דלעת הצורך יש להקל בתנורים שלנו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תק״ז סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם או׳ נ״ה:

כא כא) שם הגה. ומותר להרבות בשביל עבדו וכו׳ בד״א כשמוסיף בשר בקדרה קודם שנתנה על האש אבל לאחר שנתן הקדרה אצל האש אסור להוסף בה בשר בשביל עבדו ושפחתו או בשביל כלבו ואעפ״י שלצורך החול מותר כמ״ש לעיל סי׳ תק״ג מ״מ היתר זה אינו מועיל אלא א״כ יכול לאכול כל הבשר ביו״ט אם ירצה אבל כאן שאינו יכול לאכול כל הבשר ביו״ט אם ירצה שיהרי צריך ליתן מקצתו לעבדו ושפחתו וכלבו שמזונותיו עליו אין היתר זה מועיל כלום מטעם שנת׳ לעיל בסי׳ תק״ו לפיכך אם יש לו מאכלים אחרים שיוכל ליתן לעבדו ושפחתו או לפני כלבו מותר להוסיף בשבילם בשר בקדרה שמבשל לצורך יו״ט. ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ ו׳ בליקוטי רימ״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ב:

כב כב) שם בהגה, אבל לשאר עכו״ם בכל ענין אסור. כ״כ ב״י בשם או״ח אלא שכתב עליו שאין כן דעת הפו׳ יעו״ש וכ״כ הט״ז סק״ה דמ״ש או״ח דחיישינן לשמא ירבה דמשמע אפי׳ בקדרה א׳ שייך איסור ריבוי זה אינו כמ״ש בב״י בשם הרא״ש והר״ן דדוקא לקדרה אחרת חיישינן יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ה׳ דמה דמשמע מא״ח לצורך עכו״ם אף באותם קדרה אסור לא ק״ל כן יעי״ש. ומיהו הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ג כתב על דברי או״ח הנז׳ דמ״מ הדין דין אמת דאיכא למיחש שירבה קדרה אחרת בשבילן יעו״ש. והב״ד הט״ז שם. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳ וח״א כלל צ״ח או׳ א׳ ואו׳ ג׳ לחלק יצא דבעכו״ם שרוצה לכבדו אפי׳ בקדרה שלו אסור להרבות דגזרינן שמא יבשל לו בקדרה לבדו אבל בעכו״ם שאינו חשוב בעיניו לכבדו מותר להרבות באותה קדרה שמבשל לצורך עצמו יעו״ש. ועוד עיין לעיל או ו׳ ואו׳ ח״י יעו״ש. ומ״ש במ״א סק״ג הגה דז״ל והמרשים שהרשים בש״ע או״ח ותו׳ טעה בזה עכ״ל אין כן דעת הט״ז שם ומאמ״ר או׳ א׳ ושאר מפרשי הש״ע:

כג כג) שם בהגה בכל ענין אסור. ומיהו מותר ליתן לעכו״ם חתיכת פשטיד״א או מאווז״א ביו״ט דלא חיישינן שמא ירבה בשבילו רק כשמזמינו על השלחן. ב״י בשם התשב״ץ יש״ש שם וכתב שהוא פשוט. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳:

כד כד) שם הגה. בכל ענין אסור. ואם עשה לנפשו והותיר מותר להאכיל ממנו לעכו״ם או לבהמה. הרמב״ם פ״א דין ט״ו. עו״ש או׳ א׳ וכתב והוא פשוט ומרוב פשיטתו השמיטו המחבר:

כה כה) שם בהגה. וישראל האופה בתנור של עכו״ם וכו׳ וצ״ל דמיירי הכא בשאין יכול לסלק את העכו״ם בקמח אבל אם אפשר לו לסלק בקמח אסור לאפות בשבילו ומיירי ג״כ בא״א לאפות בתנור אחר אבל בלא״ה אינו ברור להתיר עו״ש שם. אמנם הר״ז בקו״א או׳ ג׳ כתב דבכל ענין שרי ממ״נ דאם א״א לסלקו כ״א בפת וא״א בתנור אחר הוי כל אפייה זו לצורך יו״ט ואם אינו מקפיד על פת דוקא ה״ז כמו שאפשר לפייסנהו בד״א ושרי לכ״ע יעו״ש:

כו כו) [סעיף ב׳] בני החיל שנתנו קמח וכו׳ כ״כ הרמב״ם פ״א דין י״ד. ומ״ש העו״ש או׳ ג׳ לתמוה על הש״ע שהרי דרכו בכ״מ שהרי״ף והרא״ש מסכימים לדעת אחת נקטינן הכי והכא תרווייהו פסקו לאסור יעו״ש כתב עליו המאמ״ר או׳ ב׳ שלא דקדק כל הצורך בב״ו שהרי כתב בב״י דבכה״ג אף הרי״ף ז״ל מודה ואין שום מחלוקת ביניהם לענין דינא יעו״ש. וכ״כ השו״ג או׳ ו׳ דעל פי הדברים האלה שדעת הרי״ף לענין דינא כדעת הרמב״ם סתם לן כוותיה אלא שכתב שתירוצו של הב״י אינו מחוור אצלו ומ״מ לענין הלכה הסכים כפסק הש״ע יעו״ש. וכ״פ הלבוש כדברי הש״ע. וכ״ה דעת האחרונים:

כז כז) שם. בישראל נותן ממנו לתינוק וכו׳ והר״ז או׳ ו׳ ובקו״א או׳ ד׳ כתב דלא שרי אלא א״כ נותן ממש לאכול ולא ע״י שיוכל ליתן יעו״ש. וכ״כ מק״ק סי׳ ו׳ או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ג:

כח כח) שם. מותר לאפות להם. שאם לא יאפו כל הפת לא יניחו ליתן לתינוק פת אחת. מ״מ שם. ומטעם זה אפי׳ ישראל נותן להם הקמח מחק המלכות אך שאין הישראל רשאי ליתן ממנו פת לתינוק אלא א״כ יאפה הכל שרי. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ז׳ ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב ל״ז או׳ י״ד:

כט כט) שם. מותר לאפות להם. עיין ט״ז סק״ו מה שהקשה מסי׳ תק״ג דאסור להערים אחר אכילה וכאן משמע דגם לאחר האכילה שרי ומסיים דראוי להורות הלכה למעשה שאין לסמוך על הערמה זו דראוי לתינוק אלא דוקא בצירוף מקום שיש אונס שיבא על ידו ביטול שמחת יו״ט יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ח׳ בשם הכלבו. וכ״כ הר״ז שם דמחמת הדחק התירו לו להערים שקשה להפטר מבני החיל שיש חיוב מחוק המלכות לאפות להם יעו״ש. וכ״כ מק״ק שם וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ ל׳ דאף דכמה אחרונים דחו ראיית הט״ז מ״מ אין לדחות דינו מהלכה שכן נמצא בכמה ראשונים א״ר בשם הכלבו ובחי׳ הרא״ה ובש״מ בשם הריטב״א יעו״ש:

ל ל) [סעיף ג'] אסור לבשל ולאפות לצורך כלבים. פלוגתא דר' יוסי הגלילי ור"ע (ביצה כ"א) ופסקו המחברים כר' יוסי הגלילי דאמר לכם ולא לכלבים ודלא כראבי"ה והרז"ה דפסקו כר"ע דמתיר לכלבים. ב"ח:

לא לא) שם. אסור לבשל ולאפות לצורך כלבים. וה"ה דאסור לכל בהמה כדמוכח שם בגמ' וכ"כ הטור והלבוש.

לב לב) שם. אסור לבשל ולאפות לצורך כלבים. ומשמע שם בסוגיא אפי' בכלבים דמזונותיהם עליו ומכ"ש כלבים של הפקר ולאו דוקא כלבים אלא ה"ה שאר בהמה חיה ועוף. עו"ש או' ד' א"ר או יו"ד. מ"ב או' ט"ז:

לג לג) שם אבל מותר לטלטל מזונות וכו' ואפי' בשבת. טור. ועיין לעיל סי' שכ"ד שנתבארו כל דיני הכנת מאכל בהמה וה"ה לכאן. וכ"כ מ"ב או' י"ז:

לד לד) שם. אבל מותר לטלטל מזונות וכו' ואפי' אין לו בהמה בביתו. ר"ז או' ז' מק"ק סי' ו' בליקוטי רימ"א או' ט' ומשמע בתו' דדבר שאינו ראוי למאכל בהמה אלא ע"י הדחק אסור לטלטלו ומדעת הפו' משמע דשרי. מ"א סק"ה. א"ר או' י"א:

לה לה) שם הגה. אבל אסור להוציא וכו' שהוצאה מלאכה גמורה היא ולא התירו אצל בהמה אלא טלטול לבד שהוא מד"ס. מ"מ פ"א דין י"ג בשם הרשב"א. והב"ד ב"י. והוא בעה"ק שער ג' או' א' וכ"כ הלבוש. ט"ז סק"ח, ומשמע דוקא איסור תורה אבל להוציא דרך כרמלית וכיוצא שהוא מדרבנן שרי מיהו הישי"ע או' ד' כתב דאף הוצאה דרבנן או שאר שבותים דרבנן אסור לעשות לצורך בהמה ורק טלטול מתירין יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ז' דאפי' שבות של דבריהם כגון להוציא מרה"י לכרמלית אסור. וכ"כ מ"ב או' י"ט. וע"י עכו"ם שרי ואפי' דרך רה"ר. ב"ח. מ"ב שם. ועיין עוד לקמן סי' תקט"ז או' ח':

לו לו) שם בהגה. כ"א ע"י שינוי. ע"ד שנת' בסי' שכ"ד לענין שבת, ר"ז או' ז' ואופן השינוי עי"ש בסעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

לז לז) שם בהגה. ומותר להרבות בשביל הכלבים וכו' דחד טרחא הוא. לבוש. ואפי' בעכו"ם היה מותר בכה"ג אי לא דחיישינן שלא יבא להרבות בקדרה בפ"ע ובבהמה ליכא למיחש לכך ודומה לעבדו ושפחתו דמותר להרבות באותה קדרה. עו"ש או' ה' ועיין לעיל או' י"ט ואו' כ"א:

לח לח) שם בהגה. ומותר להרבות בשביל הכלבים וכו' וה"ה בשביל שאר בהמה חיה ועוף כיון דחד דינא אית להו וכמ"ש לעיל או' ל"א ואו' ל"ב:

לט טל) שם בהגה. אפי' אם יש לו ט"ס הוא וצ"ל אפי' אין לו וכו עו"ש או' ה' מ"א סק"ו. ביאורי הגר"א. ועי"ש בביאורי הגר"א שמפרש דברי מור"ם ז"ל דאם היה לו דבר אחר במה לפייסן אפי' קדרה אחרת שרי להרבות בשבילן אם המאכל הזה ראוי לעצמו יעו"ש. אבל העו"ש שם כתב דבקדרה בפ"ע אפי' יש לו ד"א שיוכל לפייסן אסור לבשל בשבילן יעו"ש. ואפיית הפת בכל ענין אסור לדידן שאופין בתנורים גדולים. עו"ש שם. ועיי' לעיל או' ך' ודוק:

סימן תקיג

א א) [סעיף א'] **ביצה שנולדה ביו"ט אסור ליגע בה.** אפי' מתרנגולת העומדת לאכילה משום דביו"ט שחל להיות בא' בשבת אסור מדאורייתא דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה ואין שבת מכין ליו"ט וגזרינן יו"ט דעלמא אטו יו"ט שחל בא' בשבת והא דאסורה בטלטול משום לא פלוג. יש"ש פ"ק דביצה סי' ה' מ"א סק"א. והוא מגמ' ביצה ב' ע"ב. ומ"ש משום לא פלוג ר"ל משום דאין חילוק בין ביצה הנולדה מתרנגולת העומדת לגדל ביצים לנולדה מתרנגולת העומדת לאכילה דכיון דשניהם אסורים באכילה אסורים נמי בטלטול וכמ"ש הישי"ש שם והב"ד הער"ה או' א' וכ"כ הרמב"ם פ"א דין ך' דכשם שאסור לאכלה כך אסור לטלטלה. וכ"כ הרשב"א בעה"ק שער ה' או' ד' וכ"כ הער"ה שם בשם כמה פו' ראשונים דאוסרים בטלטול בביצה הנולדה מתרלגולת העומדת לאכילה ודלא כתו' שבת מ"ה ע"ב יעו"ש. ועוד עיין מזה לעיל רסי' שכ"ב ובדברינו לשם בס"ד:

ב ב) **שם.** אסור ליגע בה. ואע"ג דדבר שהוא מוקצה אינו אסור ליגע בו כל שאינו מטלטלו וכמש"ל לעיל סי' ש"ח סעי' ג' בהגה ביצה שאני דמתוך שהוא דבר המתגלגל חיישינן שמא ינענע כשנוגע בו. ב"י. ב"ח. וזהו טעם מור"ם ז"ל שכתב בהגה דהיינו לטלטלה ר"ל דטעם איסור הנגיעה מפני שהביצה מתגלגלת והוי טלטול וכמ"ש מ"א סק"ב אבל מוקצה שאינו מתנדנד מותר ליגע בו וכמ"ש לעיל סי' ש"ח סעי' ג' בהגה יעו"ש. וא"כ ה"ה בביצה אם מונחת במקום שאינה מתנדנדת אם יגע בהן מותר ליגע בה. אבל לדעת הש"ע אין היתר ליגע במוקצה אפי' אינו מתנדנד כ"א לצורך דבר המותר וכמ"ש ב"י בשם התה"ד יעו"ש. וכ"כ מ"א שם. וכ"כ לעיל בסי' ש"ח או' ל' וסי' ש"י או' ל"א יעו"ש:

ג ג) **שם.** אסור ליגע בה. ודוקא שלא לצורך אבל אם יש איזה דבר המטלטל מונח עליה מותר ליקח אותו ואם יתגלגל מחמת זה אין לחוש. חמ"מ או' א' ועיין לעיל סי' ש"ח או' ל"א:

ד ד) **שם.** ואם נתערבה אפי' באלף וכו' משום שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי אם יניחנו עד מוצאי יו"ט יחזור להיתר מעצמו וכל דשיל"מ מעצמו החמירו בו חכמים שלא יתבטל אפי' באלף כי יותר טוב הוא שימתין מלאכלו עד שיגיע זמן היתרו מיאכלנו באיסורו ע"י ביטול. לבוש סעי' ד' ט"ז סק"ב. מ"א סק"ג. חמ"מ או' א' ר"ז או' ד' ח"א כלל ק"א או' ד' מק"ק סי' ז' או' ב' מ"ב או' ד' ומזה הטעם אסור גם בסעי' ב' בספק. ט"ז שם. חמ"מ שם. ר"ז שם ח"א שם. מק"ק שם. מ"ב שם. ועיין ביו"ד סי' פ"ו סעי' ג':

ה ה) **שם.** כולן אסורות. באכילה ובטלטול. ר"ז שם. מק"ק שם. מ"ב שם:

ו ו) [סעיף ב'] **ספק** אם נולדה ביו"ט או בחול אסורה ואפי' נתערב באלף כולן אסורות. טור. וטעמא משום דהוי דבר שיש לו מתירין וכל דבר שיש לו מתירין לא בטיל. ב"י, ומיהו המ"מ פ"א דין ך' כתב דספקה שנתערבה באחרות יש מי שהורה שכולן מותרות וכי קתני נתערבה באלף כולן אסורות אודאי קאי ויש מי שאוסר ולדעת המתירין הסכים הרשב"א ז"ל (בעה"ק שער ה' או' ד') וכך נראה מדברי הרמב"ם עכ"ל והב"ד ב"י ועט"ז. וכ"ה דעת המו"ק ובגדי ישע סק"ד. אמנם ביו"ד סי' ק"ב סעי' א' פסק שם הש"ע לאסור וכ"כ המ"א סק"ד דיש להחמיר. וכ"פ הר"ז או' ד' ח"א כלל ק"א או' ד' מק"ק סי' ז' או' ב' ומיהו כתב שם הר"ז דביו"ט ב' יש להקל אם צריך לביצים יעו"ש. ובחכ"א כלל נ"ג או י"ט כתב דביו"ט דעלמא שאינו אחר שבת יש להתיר לצורך גדול ומשמע אפי' ביו"ט א' כל שאינו אחר שבת. וכ"כ מ"ב או' ה' דבמקום הפסד יש לסמוך על המתירין:

ז ז) **שם.** ספק אם נולדה ביו"ט וכו' ואם נתערבה באחרות ומאלו באחרות כל שבתערובת השני מותרות שהרי יש כאן ס"ס הבאות מן התערובות וכולן מורין בספיקות אלו להתיר. עבה"ק שם. א"ר או' ד' וכ"ה דעת הש"ע ביו"ד סי' ק"ו סעי' ח' אך דעת מור"ם ז"ל שם בהגה להחמיר אם לא לעת הצורך וכמ"ש הש"כ שם ס"ק נ"ז יעי"ש. וכ"ה דעת הפר"ח שם או' מ"ג כדברי הש"ע וכ"ה דעת הבל"י שם או' מ"ו לה"פ שם או' ס' פליתי שם סוף או כ"ח. ער"ה שם סוף או' ח"י וכתב שם הפר"ח דאף לדעת מור"ם ז"ל שמחמיר ה"ד באיסורא דאורייתא כגון ביצה שנולדה אחר השבת אבל באיסורא דרבנן כגון ביצה שנולדה בשני אף לדעת מור"ם ז"ל שרי בכה"ג יעו"ש. והר"ז בסי' זה או' ד' כתב דאין להתיר בכה"ג רק ביו"ט ב' אבל לא ביו"ט א' ומשמע אפי' אם אינו אחר שבת אין להתיר ביו"ט א' ומיהו כבר כתבנו דגם לדעת מור"ם ז"ל לעת הצורך שרי:

ח ח) [סעיף ג'] **שנתבשלה בשוגג וכו'** דאם היה במזיד לא היה מהני ליה הביטול אף שהוא איסור דרבנן כמבואר ביו"ד סי' צ"ט סעי' ו' יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ה' מ"ב או' ג':

ט ט) **שם.** אם יש ס' כנגדו וכו' ואע"ג דאפי' ליכא ס' לא מיתסר משום דמיא דביעי בעלמא נינהו וכמ"ש ב"י בשם הכלבו וכ"פ ביו"ד סי' פ"ו סעי' ה' ה"ד בביצה שאינה קלופה וכמבואר ביו"ד שם אבל הכא מיירי בביצה קלופה והכי מוכח ממאי דסיים הכא אבל אם לבנו וכו' דמשמע דאין הפרש בין

רישא לסיפא אלא דברישא לא נתנו הביצה ללבן התבשיל כמו בסיפא אבל מ״מ היא קלופה ולכן לא הוצרך מרן לפרשו. מאמ״ר או׳ ב׳ וכתב ודלא כהט״ז שהניח דברי הש״ע בתימה יעו״ש, וכ״כ בביאורי הגר״א דכ״ז מיירי בביצה קלופה אבל בשאינה קלופה אינה אוסרת כלל. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳:

י י) שם. הכל מותר. דהא דדבר שיש לו מתירין אפי׳ באלף לא בטיל דוקא במינו אבל שלא במינו בטיל. ב״י בשם כמה פו׳ ער״ה או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ ג׳ ואפי׳ נתערבה ונטרפה עם התבשיל מותר. מ״א סק״ה. נה״ש או׳ ג׳ א״א או ה׳ חמ״מ או׳ ב, ר״ז או׳ ו׳ מק״ק סי׳ ז׳ או׳ ו׳ מ״ב שם:

יא יא) שם. חוץ מן הביצה. משמע שהביצה עדיין שלמה (אלא שהיא קלופה כנז״ל) ואפ״ה דוקא כשנתבשלה עם בשר שרי אבל אם ביצים אחרים אסורים כל הבצים משום דמין במינו הוא אבל דעת רמ״א ביו״ד סי׳ ק״ב סעי׳ ד׳ דטעמו בטל אפי׳ בדשיל״מ יעו״ש מ״א סק״ו ומיהו עי״ש באחרונים ב״ח וש״כ סק״ט ופר״ח או׳ ט׳ וער״ה או׳ י״א דחולקים על דברי מור״ם הנז׳ וס״ל דאפי׳ אין שם רק טעם האיסור לבד לא בטיל והגם דהמנ״י על ת״ת כלל ע״ד או׳ ח׳ הליץ בעד דברי מור״ם הנז׳ והכריע כדבריו כיעו״ש וכ״ה דעת הר״ז או׳ ה׳ ובק״א או׳ ג׳ וקצת מהאחרונים מ״מ כתב חכ״א כלל נ״ג או׳ כ״א דבמקום שאין צורך גדול יש להחמיר כדעת האחרונים דאפי׳ טעמו לבד לא בטיל יעו״ש. וכ״כ בס׳ זבחי צדק סי׳ ק״ב או׳ י״ג. וכ״כ מ״ב או׳ ח׳ דבמקום מניעת שמחת יו״ט יש לסמוך על המתירין יעו״ש:

יב יב) ואם אינה קלופה ונתבשלה עם אחרות אפי׳ ס׳ א״צ דמיא בעלמא הוא. מ״א סק״ז. חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ מק״ק סי׳ ז׳ או׳ ה׳ מיהו הער״ה ביו״ד סי׳ צ״ח או׳ ו׳ כתב דביצה שנולדה ביו״ט שנתבשלה עם ביצים אחרים אע״ג דאמרינן דמיא דביעי בעלמא ואינו נותן טעם משהו מיהא איכא ודשיל״מ במינו במשהו וכתב וכ״נ דעת מרן בב״י א״ח סי׳ תקי״ג ודלא כהד״מ שהתיר מטעם הכלבו יעו״ש, והסכים לדבריו בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ פ״ו או׳ כ״ד ובן א״ח פ׳ פקודי שנה ב׳ או׳ י״ג אבל הא״א בסי׳ זה או׳ ז׳ כתב ע״ש התו׳ באין קלופין אפי׳ משהו לא הוי יעו״ש אמנם ביו״ד סי׳ פ״ו במש״ז או׳ ט׳ נסתפק במ״ש מור״ם שם בהגה סעי׳ ו׳ די״א דכל ביצים דינם שוה ואוסרים אפי׳ אינם קלופים וכו׳ ובהפ״מ יש לסמוך על המקילין. מי נימא הא דבקליפה אינה אוסרת משום דטעם קלוש הוא ומתורת ביטול הוא ולפ״ז דשיל״מ לא מהני ביטול או דילמא אף משהו לא הוי ובדשיל״מ נמי שרי יעו״ש. אמנם המנ״י על ת״ת שם או׳ יו״ד פשיטא ליה דה״ה לביצה שנילדה ביו״ט יעו״ש. והבי״ד המחה״ש סק״ז ושאר אחרונים יעו״ש. וע״כ נראה דבמקום הצורך ומניעת שמחת יו״ט יש לסמוך על המתירין:

יג יג) יש מי שאומר דלא שייך דשיל״מ היכא שהמאכל מתקלקל ש״ע יו״ד סי׳ ק״ב סעי׳ ד׳ וכ״ה דעת האחרונים שם. וכ״כ המש״ז בסי׳ זה או׳ ג׳ וכן אם נתערבה ביצה קלופה דהיינו כשהיא מבושלת או צלויה עם ביצים אחרים קלופים לא שייך בה דשיל״מ ובטלה כדין איסור שנתערב בהיתר משום דהכא לא שייך לומר טעמא דעד שתאכלו באיסור תאכלהו בהיתר דהא סכנה הוא להניח ביצה קלופה שיעבור עליו הלילה כדאיתא בנדה י״ז ע״א יעו״ש. מסגרת זהב על קיצור ש״ע סי׳ צ״ע או׳ א׳:

יד יד) שם. אבל אם לבנו בו התבשיל וכו׳ ואע״ג דביו״ד סי׳ ק״ב כתב דבאינו מינו לא איכפת לן בדבר שיל״מ כאן שהוא לטעמא וחזותא הוה כמין במינו. ב״י. ט״ז סק״ג. עו״ש או׳ ב׳:

טו טו) שם. אבל אם לבנו בו וכו׳ היינו אם נתנו בתבשיל אדעתה דחזותא כמו שהוכיח המ״כ בבית התערובת. שש״א. וכן כתב הפר״ח ביו״ד סי׳ ק״ב או׳ ה׳ וכתב שהוא פשוט:

טז טז) שם. מידי דלחזותא וטעמא וכו׳. משמע דאם אינו ניכר במראה אלא בטעם בטל אעפ״י שבא לתקן הקדרה כגון מים ומלח בעיסה בטל. מ״א סק״ז. משמע דס״ל למ״א דבעינן תרווייהו חזותא וטעמא אמנם מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ ק״ב סעי א׳ בהגה כתב אם לבנו בה מאכל או נתנו בקדרה לתקן הקדרה כגון שמלאוה בתרנגולת אינה בטלה עכ״ל משמע דזה או זה לבד אוסר וכ״ה דעת הט״ז והש״כ שם. וכ״כ בביאורי הגר״א שם כל שבא לתקן בין לחזותא בין לטעמא הוי במין במינו ולא בטיל. וכ״פ הר״ז בסי׳ זה או׳ ז׳ ועי״ש בק״א או׳ ד׳ שכתב כן בשם כמה פו׳ וכתב שם דמ״ש המ״א וכ״מ ביו״ד דדוקא כשמלאו בתרנגולת דניכר במראה וכו׳ הט״ז שם כתב בהדיא דמלוי התרנגולת אינו ניכר במראה (כגון שמעורב עם דברים אחרים) ואפ״ה כיון שבא לתקן נקרא מין במינו וכתב שכ״ה הסכמת רוב הראשונים וכל האחרונים יעו״ש. וכן הקשה בס׳ מטה יהונתן שם על דברי המ״א הנז׳ שכתב וכ״מ ביו״ד סי׳ ק״ב וכו׳ דאדרבא בש״ע שלפנינו משמע היפך דבריו וכתב ואפשר שגירסא אחרת היה לפניו בש״ע יעו״ש. ועיין מחה״ש סק״ז מה שמיישב דברי מ״א הנז׳ ומ״מ כיון דדעת הט״ז והש״כ וביאורי הגר״א והר״ז בשם כמה פו׳ לאסור בין בחזותא בלבד בין כטעמא לבד ואפי׳ אם מעורב עם דברים אחרים ואינו ניכר במראה כל שבא לתקן התבשיל חשיב כמין במינו ואינו בטל הכי נקטינן:

יז **טוב) וכתב** שם הר״ז אעפ״י שבביצה זו בלבד אין בה כדי לתקן התבשיל ולא ללבנו אלא ע״י שמערב עמה דברים אחרים מ״מ כיון שהיא באה בתבשיל לתקנו הרי היא נחשבת מין א׳ עם התבשיל וכבר נת׳ שכל דשיל״מ שנתערב מין במינו אינו בטל אפי׳ באלף אעפ״י שאין טעמו נרגש כלל עכ״ל:

יח **חי) ולביבות** שנילושו ביו״ט בביצים בני יומם אעפ״י שיש ס׳ כנגד הביצים כיון דהעיסה אינה נילושה אלא ע״י הביצים הוי כאלו הם מין א׳ ולא בטלי, נה״ש או׳ ג׳ ומיהו אם המאכל יתקלקל אם יניחנו למחר בטל בס׳ כמ״ש לעיל או׳ י״ג:

יט **יט) ואם** טחו החלות בביצה שנולדה ביו״ט א״צ רק כדי נטילה שהוא כעובי רוחב אצבע ואז החלה הנשארת מותר לאכול ביו״ט וא״צ ס׳ והמותר מה שחתך כ״נ יאכל למחר. בית הילל ביו״ד סי׳ ק״ב או׳ א׳ לה״פ שם או׳ ג׳ זב״צ שם או׳ ה׳ חמ״מ בסי׳ זה או׳ ב׳ ועיין עוד בשע״ת או׳ ו׳:

כ **ך) שם.** לא בטיל, דנחשב עי״ז כמין במינו ולא בטיל בדבר שיש לו מתירין כנז״ל:

כא **כא) שם.** לא בטיל. ואפי׳ בספק ביצה שנלדה ביו״ט. שו״ג או ו׳:

כב **כב) [סעיף ד׳] מותר לכפות עליה כלי וכו׳** אבל אסור ליתן כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו. ב״י, וכ״פ לעיל בש״ע סי׳ ש״י סעי׳ ו׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

כג **כג) שם.** ובלבד שלא יגע וכו׳ והטעם דשמא ינענע אותה. ט״ז סק״ה. מאמ״ר או׳ ד׳:

כד **כד) [סעיף ה׳] מותרת ביו״ט שני וכו׳** דחד מנייהו חול הוא וממ״נ שריא. רש״י ביצה דף ד׳ ע״ב ור״ל דאם היום יו״ט הרי הביצה נולדה בחול ואם היום חול הרי הביצה מותרת עכשיו דחול הוא. עו״ש או׳ ד׳:

כה **כה) שם.** מותרת ביו״ט שני וכו׳ היינו בליל יו״ט שני מיד אחר צאת הכוכבים:

כו **כו) שם.** אבל בשני יו״ט של ר״ה. שהם ודאי חק קבוע להיות כיום ארוך מדרבנן שמתחלה לא מחמת ספק התחילו לעשותן. רש״י שם. והטעם כנזכר שם בגמ׳ דף ה׳ דאם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קודש ולמחר קודש יעו״ש:

כז **כז) שם.** אבל בשני יו״ט של ר״ה. דוקא בודאי נולדה ביו״ט ראשון אבל בספק נולדה ביו״ט מותר אפי׳ ביו״ט שני של ר״ה. הר״ש חקאן הלוי בתשו׳ כ״י. והב״ד כנה״ג בהגה״ט. וכתב עליו שמדברי הטור משמע דאף אם ספק נולדה ביו״ט א׳ של ד״ה אסורה בשני אלא שבסוף כתב ליישב דבריו יעו״ש. אבל העו״ש סוף או׳ ד׳ כתב שמדברי הש״ע בסמוך לא משמע הכי וכן נראה עיקר להחמיר עכ״ל. וכ״כ בס׳ בגדי ישע דמדברי הש״ע בסמוך לא משמע הכי. וכ״נ דעת האחרונים שלא העתיקו דברי מהרי״ש חקאן הנז׳ להלכה:

כח **כח) שם.** וכן בשבת ויו״ט הסמוכים זה לזה וכו׳ משום דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה וכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו חול מכין לשבת וחול מכין ליו״ט ואין יו״ט מכין לשבת ואין שבת מכינה ליו״ט כדאיתא בביצה דף ב׳ ע״ב יעו״ש וא״כ משמע דאין חילוק בין שהוא שבת אחר יו״ט ובין שהוא יו״ט אחר שבת. וכ״כ הטור. וכ״כ ב״י בשם הר״ן. וכ״כ הלבוש. ח״א כלל ק״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ ט״ו. ולא שנא שבת ויו״ט א׳ ולא שנא שבת ויו״ט שני כגון שחל יו״ט ראשון בשבת. ב״י בשם הר״ן. לבוש. עו״ש או׳ ד׳ א״ר או׳ ה׳ חמ״ש או׳ ג׳ ר״ז או׳ יו״ד. מק״ק סי׳ ז׳ או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ז. ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

כט **כט) שם.** נולדה בזה אסורה בזה. וא״ת כיון דאמרינן כל היכא דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה א״כ כשחל יו״ט לאחר שבת והביצה נולדה בשבת הא נגמרת ביום שהוא חול וא״כ מאי הכנה איכא. תירצו התו׳ (ביצה ד׳ ע״א) דמ״מ כשנולדה בשבת הר״ז הכנה דגם בשעת לידה שייך הכנה יעו״ש וע״ש שתירצו עוד תירוץ אחר יעו״ש. וא״כ משמע דהכנה זו של הלידה היא דאו׳ וכ״כ ק״נ על הרא״ש פ״ק דביצה או׳ ז׳ דלדעת הרא״ש היא דאו׳ יעו״ש. וכ״כ הישי״ש פ״ק דביצה דלפי מ״ש התו׳ בתירוץ קמא דהלידה חשובה הכנה א״כ מיתסרא מדאו׳ ביום שאחריו יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ח וכתב עליו וכדומה שלא ראה דברי הרמב״ן במלחמות שכתב דהלידה חשיבה הכנה ואפ״ה מותרת מדאו׳ בשני דהראשון לעצמו הכין. וכ״כ בס׳ החינוך דלא משכחת הכנה מדאו׳ אלא בביצה שנולדה בשבת אחר יו״ט או ביו״ט אחר שבת עכ״ל מ״א. וכ״ה דעת הרשב״א בחי׳ דהכנת לידה אינה אסורה אלא מדרבנן. וכ״ה דעת הר״ן פ״ק דביצה. וכ״ה דעת התו״ש בסי׳ שכ״ב או׳ ד׳ כדברי מ״א. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל ק״א או׳ ד׳ והנ״מ בעכו״ם מסל״ת כמ״ש לקמן או׳ נ״א יעו״ש:

ל **ל) שם.** נולדה בזה אסורה בזה. ואם חל ר״ה ביום ה״ו ונולדה ביצה ביום ה׳ כתב הכלבו בסי׳ נ״ח שיש מתירין הביצה בשבת ויש אוסרין יעו״ש. וכ״פ הרוקח בסי׳ ש׳ לאסור. והב״ד הב״ח, עו״ש או׳ ד׳ וכ״פ הר״ז או׳ יו״ד כדברי האוסרים. מק״ק סי׳ ז׳ או׳ ו׳ קיצור ש״ע סי׳ צ״ט או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ט:

לא **לא) וביצה** שנולדה ביו״ט שני של ר״ה או ביו״ט שני שחל להיות בא׳ בשבת שאין איסורא אלא מדרבנן כנראה בסעי׳ שאח״ז בהגה נראה דמותר לחולה שאין בו סכנה אבל נולדה ביו״ט א׳ שאחר השבת דאיסורא מה״ת משום הכנה דרבה לא כנ״ל. וכן נ״ל שאם נולדה בשבת שאחר יו״ט ב׳ לדידן דבקיאינן בקביעא דירחא הוא ודאי חול וולכן נראה דמותר לחולה לגומעה חיה וצ״ע. וכי בשבת ויו״ט הסמוכים נולדה בזה מותרת בזה לחולה דבמקום חולי לא גזרו רבנן. הרב גור אריה חא״ח סי׳ תקי״ג. זכ״ל ח״א או׳ יו״ד סוף ה׳ יו״ט. ועיין לעיל סי׳ שכ״ח או׳ קי״ד:

לב **לב) שם** הגה. ואם יו״ט ביום א׳ ב׳ וכו׳ לאפוקי אם יו״ט היה ביום שבת וביום א׳ אסור ביום א׳ אף שהוא יום שני של יו״ט דשמא היום קודש וכמ״ש לעיל סוף או׳ כ״ח יעו״ש:

לג **לג) שם** בהגה. מותר ביום ב׳ וכו׳ דממ״נ אם יום א׳ הוא יו״ט א״כ יום שני הוא חול ושרי ואם יום שני יו״ט א״כ יום א׳ הוא חול וא״כ הפסיק יום חול בין שבת ליו״ט ושרי ודלא כדמשמע מדברי רי״ו דאף ביום שני אסור. ד״מ או ג׳ וכ״פ הלבוש כדברי מור״ם ז״ל דשרי ממ״נ וכ״פ העו״ש או׳ ד׳ א״ר או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ יו״ד. מק״ק סי׳ ז׳ או׳ א׳ מ״ב או׳ ח״י:

לד **לד) שם** בהגה. מותר ביום שני של גליות. ודוקא ביום שני של גליות אבל ביו״ט של ר״ה דקדושה אחת היא אסור. עו״ש שם. שע״ש. מ״ב או׳ י״ט:

לה **לה) [סעיף ו׳] ביצה שיצאה רובה מעיו״ט וכו׳** דחשיב לידה משיצאה רובה. טור. לבוש. עו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״א. ומשמע מסתמיות כל דברי הפו׳ דאין חילוק בזה בין תרנגולת העומדת לאכילה או לגדל ביצים ולא כתשו׳ מצודת ישכר סי׳ א׳ סעי׳ י״א דלחלק יצא דאם עומדת לגדל ביצים יש בה משום מוקצה והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ב או׳ ל״א יעו״ש:

לו **לו) שם.** ולמחר השכים וכו׳ קודם עלות השחר. רש״י והר״ן. מ״א סק״ט. א״ר או׳ ו׳ דאם לא כן איכא למיחש שמא נולדה היום אחר עלות השחר שכבר יום הוא. מחה״ש:

לז **לז) שם.** שתרנגולת אינה יולדת בלילה. דכל שתשמישו ביום נולד רק ביום ותרנגול תשמישו רק ביום. ביצה ז׳ ע״א:

לח **לח) שם.** והוא שיש תרנגול זכר תוך ס׳ בתים וכו׳ דכל דאיכא זכר לא ספנא מארעא. גמ׳ שם. מ״א סק״י. ואז ודאי אינה יולדת בלילה אבל כי ליכא זכר תוך ס׳ בתים וכו׳ דע״כ ספנא מארעא אפשר דיולדת בלילה. מחה״ש שם,

לח) שם שאין בו גשר. אבל אם היה שם אפי׳ קורה ואפי׳ חבל עוברין מעבר הנהר אל העבר והרי הוא כמו שהזכר עמה שעליהם הוא עובר ובא. עבה״ק שער ה׳ או׳ ד׳ וכ״כ רי״ו והכלבו. א״ר או ז׳ והוא מגמ׳ ביצה ז׳ ע״ב:

לט **טל) שם.** אפשר שתלד בלילה ואסור. ואעפ״י שרובן אינן יולדת בלילה כאן אזלינן בתר המיטוט כיון שבדק אתמול ולא מצא והיום בשחרית מצא ולא תלינן דיצאה רובה מאתמול וחזרה דזה לא שכיח לתלות בו בספק. ט״ז סק״ז עם הגהת וא״ף. א״ר או׳ ח׳:

מ **מ) שם.** אפשר שתלד בלילה ואסור. ואפי׳ נתערבה באחרות. ר״ז או׳ י״ב:

מא **מא) שם.** אבל אם לא בדק מעיו״ט וכו׳ והשכים בשחרות ומצא. אבל אם לא בדק בשחרית אלא ביום ומצא אסור מספק שמא יצא היום דספק בדשיל״מ אסור בספק השוה. ט״ז סק״ח:

מב **מב) שם.** ובלא זכר רובן וכו׳ ר״ל אפי׳ בלא זכר עכ״פ רובן יולדות ביום וע״כ זה שלא בדק מעיו״ט ומצא קודם אור היום מן הסתם נולדה מעיו״ט:

מג **מג) שם:** בליל א׳ של יו״ט וכו׳ וכן בליל א׳ של שני ימים של ר״ה. עבה״ק שער ה׳ או ד׳ א״ר או׳ ט׳:

מד **מד) שם.** וכן בליל שני וכו׳ דאפי׳ אם נאמר שנולדה ביו״ט א׳ הרי מותרת ביו״ט שני כמ״ש לעיל סעי׳ ה׳ אבל אם אם הביא ביום אפי׳ ביו״ט שני של גליות אסורה דשמא היום נולדה וספק נולדה ביו״ט אסורה כמ״ש לעיל סעי׳ ב׳:

מה **מה) שם.** אבל לא בליל שני של ר״ה וכו׳ דאפי׳ אם נאמר שנולדה ביום א׳ של ר״ה או בשבת הרי ג״כ אסורה וכמ״ש לעיל סעי׳ ה׳ ואפי׳ אם חל יו״ט שני אחר שבת וכמ״ש לעיל סוף או כ״ח. ומירי שאין העכו״ם אומר כלל אימתי נולדה או שאומר שנולדה קודם ואינו לפי תומו אלא לאחר

ששאלו ישראל אימתי נולדה אמר לו שקודם ר״ה או קודם שבת דאי לפי תומו נת׳ אח״כ בהגה:

מו מו) שם הגה. ועכו״ם המביא ביצים ביו״ט א׳ ומשמע אפי׳ ביו״ט של ר״ה דהא לא שייך הכנה דרבה כ״א ביו״ט אחר שבת. וכ״כ היש״ש פ״ק דביצה סי׳ ו׳ עו״ש או׳ ה׳:

מז מז) שם בהגה. ומסיח לפי תומו שנולדו מאתמול מותר וכו׳ הואיל ואין העכו״ם משביח מקחו דיותר טובים שנולדו מחדש מאותם שנולדו מעי״ט והוא שאין העכו״ם בקי בטיב ישראל אבל אם ידע העכו״ם דנולד אסור ביו״ט לא סמכינן עליה דמתכוין להשביח מקחו ולהתירו. מרדכי ריש ביצה. ב״י. לבוש. מ״א ס״ק י״א. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״ז מק״ק סי׳ ז׳ או׳ י״א. מ״ב או׳ כ״ח. ומשמע מל׳ המרדכי דכי נמי לא ידעינן בגוי אי ידע דנולד אסור ש״ד לסמוך עליו עד דידעינן ביה דודאי ידע ואז אסור. נה״ש סוף הסי׳:

מח מח) ואם הבצים של ישראל והעכו״ם מסל״ת שנולדו מאתמול ויודע שנולד אסור לישראל עיין ביו״ד סי׳ ס״ט סעי׳ יו״ד דהפרישה וב״ח אוסרים והש״כ שם ס״ק מ״ג והט״ז ס״ק כ״ג מתירין יעו״ש. מ״א שם. ודעת הרב״י ביו״ד סי׳ הנ״ז כהמתירים ולזה הסכים הפר״ח שם והשיג על הפרישה וב״ח. נה״ש או׳ ו׳ וכ״פ הר״ז או׳ י״ז כהמתירין. מק״ק שם. מ״ב שם. ומיהו ע״כ לא אמרו דשפיר הוה מסל״ת אע״ג דידע דנולד אסור אלא כשאין המקח בידו אבל כל שבא למכור מודו דאסור דאפשר דמערים הוא להשביח מקחו וכמ״ש המרדכי. נה״ש שם:

מט מט) שם בהגה. מותר לסמוך עליו. דכיון דמידי דרבנן הוא הסומך על דברי המרדכי לא הפסיד. ב״י. וכ״כ העו״ש או׳ ה׳ דהטעם כיון דמידי דרבנן הוא סמכינן אכותי מסיח לפי תומו. ומיהו הפר״ח ביו״ד שם או׳ מ׳ האריך בזה ומסיק דאין עכו״ם נאמן במסל״ת אפי׳ בדרבנן אלא רק בעדות אשה בלבד יעו״ש. אבל הא״ר או׳ י״א תמה על דברי הפר״ח הנז׳ שחולק על כמה גדולים המתירים והסכים להתיר כדברי מור״ם הנז׳ יעו״ש וכן הסכים הנה״ש או׳ ז׳ דלא כפר״ח יעו״ש וכ״פ החמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ ט״ו. מק״ק סי׳ ז׳ או׳ יו״ד מ״ב או׳ כ״ט. אמנם מ״ש המ״א ס״ק י״ב וה״ה בכל מילי דרבנן מותר לסמוך אעכו״ם מסל״ת עיין בש״ע יו״ד סי׳ קכ״ב סעי׳ י״א ששם פסק הש״ע דנאמן ובסס״י קל״ז פסק דאינו נאמן וכתב שם הש״כ דיש חילוק דהיכא דאיתחזק איסורא כי התם אינו נאמן אבל היכא דלא איתחזק איסורא כי הכא גבי ביצים וביו״ד סי׳ קכ״ב נאמן יעו״ש. והנה״ש שם כתב נראה פשוט דאפי׳ הפוסקים הסוברים דעכו״ם מסל״ת אינו נאמן אפי׳ באיסור של דבריהם ה״ד היכא דליכא שום הוכחה ואמדן דעתא לאמת דבריו אבל אי איכא אמדן דעתא או רגלים לדבר (כי הכא וביו״ד סי׳ קכ״ב סעי׳ י״א) שפיר יש לסמוך עליו בשל דבריהם יעו״ש:

נ נ) שם בהגה. ודוקא ביו״ט שחל באמצע השבוע. שאין איסור ביצה אלא משום גזירה מדרבנן כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש:

נא נא) שם בהגה. שאז יש לחוש שמא נולדה בשבת וכו׳ בתה״ד הגירסא שמא נולדה באחד בשבת ומביאו בד״מ משמע שאם הביאם ביום א׳ בהשכמה דליכא למיחש שנולדה היום ומסל״ת דנולד מע״ש שרי דאף את״ל שנולדה בשבת אינה אסורה ביו״ט אלא מדרבנן וכמ״ש סעי׳ ה׳ ולכן נ״ל דצריך להגיה כאן שמא נגמרה בשבת. מ״א ס״ק י״ג. והא״ר או׳ י״ג כתב דמ״ש בהגה שמא נולדה בשבת פי׳ שנגמרה בשבת ונולדה באחד בשבת יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳ דאין סומכין עליו דשמא נולדה באחד בשבת ואסור מדאו׳ וכ״כ הר״ז או׳ ט״ו. מק״ק סי׳ ז׳ או׳ יו״ד. וא״כ מדברי כולהו משמע דהא דאין סומכין עליו דוקא אם הביא באחד בשבת דחיישינן שמא נולדה היום דאיסורא מדאו׳ דאין שבת מכין ליו״ט אבל אם הביא באחד בשבת קודם עלות השחר דהחששא שמא נולדה בשבת אין איסורא אלא מדרבנן ואם הסיח לפי תומו שנולדה קודם שבת נאמן ושרי לאוכלם ביו״ט. וכ״פ הב״ח. אמנם עיין לעיל או׳ כ״ט שהבאנו פלוגתא בזה בנולדה בשבת קודם יו״ט אי הוי איסורא דאו׳ או מדרבנן וע״כ אין להתיר אלא בשעת הדחק ומשום שמחת יו״ט:

נב בנ) שם בהגה. שאז יש לחוש וכו׳ ומהרי״ו סיי קל״א כתב להתיר אפי׳ ביו״ט ראשון שחל אחר השבת וכתב דטעמא רבא איכא דכיון דהכותי מגרע מקחו דביצים בני יומן יותר עדיפי מביצים שנולדו אתמול ודאי קושטא קאמר והסכים לדבריו הישׁ״ש פ״ק דביצה סי׳ ו׳ משום דבלא״ה איכא רוב להתיר דרוב ביצים הן שנולדו כבר מכמה ימים ואע״ג דלא סמכינן בדבר שיש לו מתירין ארובא דהא ק״ל אפי׳ באלף לא בטיל אין זה אלא מדרבנן ובדרבנן סמכינן אעכו״ם מסיח לפי תומו יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״ט והעו״ש או׳ ה׳ ומ״א ס״ק י״ג וא״ר או׳ י״א. אלא שהעו״ש שם כתב דלענין דינא נראה להחמיר יעו״ש טעמו. והא״ר או׳ י״ג כתב דלעת צורך גדול יש לסמוך עלייהו. והמ״א שם כתב דבמדינתינו דשכיחי הרבה ביצים ומביאים הרבה בבת א׳ ודאי הרוב שמביאים למכור הם מהכל נולדים כבר עכ״ל ור״ל לפיכך יש להקל בעכו״ם מסל״ת אפי׳ אם הביאם ביו״ט א׳ שאחר שבת. וכ״פ הר״ז או ט״ז. מק״ק סי׳ ז׳ או׳ יו״ד. מ״ב או ל״א. וכ״ז הוא דוקא אם העכו״ם מביא לבית ישראל דאמרינן דכל דפריש מרובא פריש וכמ״ש הר״ז שם וכ״כ מ״ב שם:

נג גג) שם בהגה. שאז יש לחוש וכו׳ ואם ספק אם נולדה בשבת או ביו״ט שאחריו ונתערב חד בתרי ועכו״ם מסל״ת דנולדה קודם השבת י״ל כיון דמה״ת חד בתרי בטל סומכין עליו. א״א או׳ י״ב. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ יו״ד:

נד דג) שם בהגה. אבל ביו״ט שני וכו׳ כגון שחל יו״ט ביום שבת וביום א׳ דהשתא הוי יו״ט שני שלאחר השבת אפ״ה סמכינן אגוי מסל״ת משום דלדידן דבקיאין בקביעא דירחא אינו אלא מדרבנן. תה״ד סי׳ ע״ט. לבוש. עו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ט״ו. מק״ק שם או׳ יו״ד:

נה הג) שם בהגה. אבל ביו״ט שני וכו׳ אפי׳ הוא יו״ט שני של ר״ה שחל באחד בשבת כיון שאינו אלא מד״ס מותר לסמוך על הגוי מסל״ת. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ ל״ב:

נו ונ) [סעיף ז׳] השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות. עם קליפתן כמו שרגילין להיות בשעת לידתן. ר״י או׳ ח״י. מ״ב או׳ ל״ג:

נז זג) שם. מותרות, ולא גזרינן משום הנך דמתילדן ביומיהן משום דביצים גמורות במעי אמן מילתא דלא שכיחא היא ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן. ביצה ב׳ ע״ב:

נח חג) שם. ואפי׳ ביו״ט של אחר השבת. וא״ת כיון דאשכח גמורות דלמא אם לא נשחטה היתה יולדת היום ותיאסר מספק וי״ל דלא מיקרי הכנה אם לא שנגמרה הביצה היום ע״י הכנה שמאתמול ובמעי אמה לא נגמרה עד שתצא לאויר העולם. ב״י בשם הרא״ש. ט״ז סק״י. מ״א ס״ק י״ד. ועוד שטעמה משובח יותר כשנולדה. מ״א שם בשם הרמב״ן:

נט נט) [סעיף ח׳] אפרוח שנולד ביו״ט אסור. באכילה ובטלטול עד הערב. כ״מ בגמ׳ דקאמר אסור משום מוקצה והמוקצה אסור באכילה ובטלטול עד הערב. וכ״כ הר״ז או׳ י״ט. מק״ק סי׳ ז׳ או׳ י״ג. מ״ב או׳ ל״ו. ואף המתירין מוקצה ביו״ט (כמ״ש סי׳ תצ״ה) מודים במקצה כזה שעד שיצא האפרוח לאויר העולם לא היה ראוי לכלום ואף הכלבים לא היו אוכלים אותו כשהיה בקליפתו. ר״ז שם. והוא מדברי התו׳ שם בתירוץ שני שכתבו דאפי׳ לר״ש דלית ליה מוקצה מודה בהאי מוקצה דהכא דהוי כרוגרות וצימוקים יעו״ש וכ״כ מ״ב שם:

ס ס) שם. ואם נולד בשבת אסור ביו״ט שלאחריו. י״א דאיסור זה הוא מה״ת לפי שע״י לידה זו הוכן לאכילה וכיון שבשבת א״א לשחטו ולאכלו נמצא שהוכן בשבת לאכלו ביו״ט שלאחריו וכבר נת׳ דאין שבת מכינה ליו״ט. ט״ז ס״ק י״א. ר״ז או׳ י״ט. והמאמ״ר או׳ ח׳ כתב דלר״י הוי הכנה דאו׳ ולהר״ן לא הויא אלא מדרבנן יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט״ו דאיסור זה אינו אלא מדרבנן ודלא כהט״ז שכתב דאסור מדאו׳ יעו״ש. ועיין ער״ה או׳ ח׳ שכתב שכ״כ התו׳ והרמב״ן והר״ן דביצה וכן אפרוח אין אסור ביו״ט לרב אלא מדרבנן יעו״ש:

סא סא) שם ואם נולד בשבת אסור ביו״ט שלאחריו. וכן אם נולד ביו״ט אסור בשבת שלאחריו כמו ביצה דלעיל סעי׳ ה׳ עבה״ק שער ה׳ או׳ ד׳ והב״ד א״ר שם. וכ״כ בס׳ בית מאיר:

סימן תקיד

א א) [סעיף א׳] אסור לכבות דליקה ביו״ט. דלא התירה התורה אלא הבערה שא״א לעשות אוכל נפש זולתה ובה אמרינן מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך (עיין לעיל רס״י תקי״א) אבל כיבוי אב מלאכה הוא ונשאר באיסורו כמו בשבת. לבוש. ועיין לעיל סי׳ רע״ח או׳ א׳ ואו׳ ב׳ על איזה כיבוי חייב ועוד עיין בסי׳ של״ד סעי׳ כ״ו ובדברינו לשם בס״ד:

ב ב) שם. אסור לכבות וכו׳ לימד זכות על מה שנהגו שבא הגוי בביהכ״נ ומכבה הנרות ליל שבת ויו״ט. שו״ת שב יעקב חא״ח סי׳ ט״ו. מחב״ר או׳ א׳ שע״ת או׳ י״ג. וכבר הבאתי דבריו לעיל סי׳ של״ד או׳ קכ״ה וסי׳ ש״ז או׳ ל״ח יעו״ש:

ג ג) שם. אסור לכבות וכו׳ ובענין שתיית מעלה עשן ביו״ט כבר כתבנו אותם לעיל סי׳ תקי״א או׳ ל״ה ל״ו ל״ז קחנו משם:

ד ד) שם. ואפי׳ אם רואה ביתו שנשרף. ואפי׳ אם ביתו ישרף לא יהיה לו בית אחר לאכול בו אסור לכבות. כ״ה לדעת הש״ע שפסק כהרי״ף והרמב״ם כמבואר בב״י יעו״ש וכ״פ הישו״ש פ״ב דביצה סי׳ ל׳ וכ״כ העו״ש או׳ א׳ לדעת הש״ע יעו״ש. אלא דמור״ם ז״ל בד״מ או׳ א׳ פליג אדברי ב״י הנז׳ ודעתו להתיר לכבות אם לא יהיה לו מקום אחר לאכול שם וזהו שכתב כאן בהגהת ש״ע היתר זה בשם י״א ועיין לקמן או׳ כ״ג:

ה ה) שם. אם אין שם סכנת נפשות. דאז אפי׳ בשבת שרי. ביצה כ״ב ע״א. ב״י. לבוש. עו״ש שם. ועיין לעיל רסי׳ שכ״ט ובדברינו לשם בס״ד:

ו ו) **שם.** ואין מכבין הבקעת וכו׳ דלאו כל מכשירי אוכל נפש התירו חכמים. ב״י. מ״א סק״א. ועיין לעיל סי׳ תק״ט או׳ א׳:

ז ז) **שם.** ואין מכבין הבקעת וכו׳ ואם יש לו מקום להשליכן לחוץ משליכן לשם ואם כבתה כבתה שהרי אין כוונתו לכבות. לבוש. עט״ז:

ח ח) **שם.** ואין מכבין הבקעת וכו׳ מכאן יש למחות בנשים שלא לכסות האור ביו״ט. תו׳ ביצה כ״ב ע״א. אבל בשם ספר האגודה מצאתי כתוב לכסות האש בעפר בלילה כדי שימצאו למחר ביו״ט מותר. ב״י. עט״ז. וכבר כתבנו בדין זה לעיל סי׳ תק״ב מאו׳ י״ב עד או׳ ח״י קחנו משם:

ט ט) **שם.** אפי׳ כדי שלא יתעשן הבית וכו׳ וכ״ש חס עליה שלא תשרף. וכתב בש״מ ואפי׳ דעתו להצניעה לצורך סעודה אחרת ביו״ט כיון דהשתא א״צ לכיבוי חיישינן שמא לא יהנה בה. ער״ה או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳:

י י) **שם.** או הקדרה, ולא חשיב כיבוי זה אוכל נפש אף שאין לו מקום אחר להעמיד הקדרה שם מפני שאין כיבוי הבקעת מסייע כלום לאוכל נפש אלא שמונע ההיזק ע״י כיבויה ואף דעכ״פ לא גריעא דבר זה ממכשירי אוכל נפש שא״א לעשותן מבע״י דק״ל דשרי כדלעיל סי׳ תק״ט בהגה ס״ל לדיעה זו דלאו כל מכשירי אוכל נפש התירו אלא דוקא אותן שהן קרובין יותר לתיקון האוכל. מ״ב או׳ ד׳:

יא יא) **שם.** או הקדרה. ומשמע אפי׳ אין לו אש אחר לפנות את הקדרה לשם ואם לא יכבה תתעשן הקדרה לגמרי אפ״ה אסור. וכ״כ המ״מ פ״ד דין ד׳ בדעת הרמב״ם. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ והיינו לדעת הש״ע דפסק כהרי״ף והרמב״ם כמ״ש לעיל או׳ ד׳ אבל לדעת הי״א שהביא מור״ם ז״ל בהגה שרי לכבות בכה״ג וכ״כ המ״מ שם:

יב יב) **שם.** או כדי לשמש מטתו, ואפי׳ לצורך בעילת מצוה אסור לכבות. יש״ש פ״ב דביצה סי׳ ל׳ וכ״כ העו״ש שם בשם כמה פו׳ יעו״ש. א״ר או׳ ד׳ מ״ב או׳ ה׳:

יג יג) **שם.** או כדי לשמש מטתו. אבל מותר לכפות כלי על הנר כדי לשמש מטתו בין בשבת בין ביו״ט. יש״ש שם. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ וכ״כ הב״ח ר״ז או׳ ה׳ וכ״כ לעיל סי׳ רע״ז או׳ כ״ח בשם כמה פו׳ יעו״ש. ומיהו צריך להניח מעט אויר תחתיו דאם לא כן יכבה הנר וכמ״ש שם בסי׳ רע״ז או׳ כ״ו יעו״ש. ואה אין לו כלי לכפות עליו ביו״ט מוציאו לחוץ. יש״ש שם. וכ״כ בעה״ק לרשב״א שער ב׳ או׳ ח׳:

יד יד) **שם.** או כדי לשמש מטתו, ומיהו מותר לעשות מחיצה להפסיק בין נר הדולק כמו לפני ס״ת אבל לא שלא יבהיק אורו למעלה מן המחיצה ומן הצדדין רק להפסיק בין נר הדולק ומ״מ צריך להאפיל בטליתו מאחר שהחדר מלא אור דלא גרע משימש מטתו ביום, יש״ש שם. והב״ד הב״ח. וכ״כ הט״ז סק״ב דמותר לעשות מחיצה ביו״ט. כדי לשמש מטתו וכ״כ א״ר או׳ ד׳ וכ״כ ישו״ע בסי׳ שט״ו או׳ א׳ וסמ״א סי׳ שט״ו סק״ג כתב דגם בשבת שרי אם תולהו שלא יראה הנר דהו״ל ככיסוי בעלמא יעו״ש. אלא שהא״ר שם או׳ ג׳ כתב דיש לגמגם על דברי מ״א הנז׳ ויש לחלק בין כיסוי למחיצה ואם גבוה י״ט יש לאסור דמ״מ מחיצה היא אבל בפחות יש להתיר יעו״ש. וכ״כ החמ״מ שם או׳ א׳ על דברי מ״א הנז׳ דאינו מוכרח וכל מחיצה שגבוה י״ט אסור לעשותו בשבת או ביו״ט יעו״ש. וכן המאמ״ר שם או׳ ג׳ כתב להשיג על דברי מ״א הנז׳ וכ״כ להשיג על דברי הלק״ט ח״ב סי׳ כ״ו שכתב להתיר וכתב דכל שעושה מחיצה בפני הנר ויש בה שיעור מחיצה לא מיקרי כסוי כלל ואסור יעו״ש. וגם על מ״ש הט״ז להתיר לעשות מחיצה ביו״ט לשמש מטתו השיג עליו המאמ״ר בסי׳ זה או׳ ב׳ וכתב דלא התירו הכא אלא בגוונא דבשבת נמי שריא כגון שיש טפח פרוס מע״ש ומעיו״ט דמותר להוסיף עליו (כמ״ש בסי׳ שט״ו סעי׳ א׳ בהגה) וכיוצא בדברים אלו יעו״ש. נמצא דדעת רוב הפו׳ להתיר לעשות מחיצה ביו״ט כדי לשמש מטתו ומ״מ כיון דאפשר יש להחמיר ולעשות טפח פרוס מעיו״ט ולהוסיף עליו ביו״ט או לעשות המחיצה פחות מי״ט. ועיין עוד לעיל סי׳ שט״ו או׳ טו״ב ואו׳ ח״י מ״ש בזה יעו״ש:

טו טו) **שם.** או כדי לשמש מטתו. והרוקח בסי׳ רצ״ט כתב דאם אינו יכול לכפות כלי על הנר או להוציא הנר בבית אחר שרי לכבות הנר כדי לשמש מטתו. וכ״כ הט״ז סק״ב דמן הדין מותר לכבות כדי לשמש אלא שאין מורין כן יעו״ש. אמנם הב״י כתב על דברי הרוקח הנז׳ שטעמו מפני שהוא סובר שה׳ כר׳ יהודה לגמרי ולא ק״ל כפשיטותא דאביי (ביצה כ״ב ע״א) אבל כל שאר פו׳ סוברים דק״ל כפשיטותא דאביי דאסור לכבות הנר מפני ד״א עכ״ל וכ״כ העו״ש או׳ א׳ דמשמע שם בגמ׳ אפי׳ צריך לבטל הבעילה באותה הלילה מפני הנר אין לכבות. וכ״נ דעת הרשב״א בעה״ק שער ב׳ או׳ ח׳ וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ דהאמת כדברי הב״י וכתב על דברי הט״ז הנז׳ דלא תעשה כזאת בישראל יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ על דברי הט״ז הנז׳ דליתא ועי״ש מה שהרבה להשיג עליו והביא כמה פו׳ ראשונים שכתבו היפך דברי הט״ז יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל צ״ה או׳ א׳ דאפי׳ אין יכול לכפות עליו כלי או להוציאו אסור לכבות. וכ״נ דעת האחרונים:

טז טז) ולעניין אם אסור לכבות הנר גם ביו״ט שני כדי לשמש מטתו כתב ב״י בסי׳ תצ״ו בשם הר״ן דביו״ט שני של גלויות סמכינן אדר״י ומותר לכבות הנר מפני ד״א ומפני הדליקה אלא שכתב עליו ב״י והדבר ברור שאין כן דעת הטור שהרי כתב שאין חלוק בין ראשון לשני אלא לענין מת ולכחול את העין בלבד וכ״נ דעת הפו׳ עכ״ל וכן סתם שם בש״ע כדברי הטור משמע דהכי ס״ל לענין הלכה. וכ״כ העו״ש בסי׳ זה או׳ א׳ דלכבות הנר ביו״ט שני כדי לשמש מטתו לדעת הש״ע בסי׳ תצ״ו סעי׳ ב׳ שכתב שאין חילוק וכו׳ אסור ולדעת הר״ן מותר ואנו אין לנו אלא דברי הש״ע יעו״ש. וכ״ה דעת הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ל״א לאסור כדברי הטור יעו״ש. מיהו דעת הא״ר או׳ ד׳ להקל ביו״ט שני כדברי הר״ן וכ״ה דעת הפר״ח בסי׳ תצ״ו או׳ ב׳ אמנם הרב ק״נ על הרא״ש פ״ב דביצה סי׳ ך׳ או׳ ג׳ כתב להשיג על דברי הפר״ח הנז׳ וכתב דאין לסמוך על הוראה זו והביא כמה פו׳ ראשונים והאחרונים דלא חילקו בין יו״ט ראשון לשני יעו״ש. וגם המאירי בחידושיו הביא דעות החולקים בזה והכריע כדעת האוסרים יעו״ש. וכן הרשב״א בעה״ק שער ב׳ או׳ ח׳ אעפ״י שהוא מן המתירין ביו״ט שני סיים דראוי לחוש ולאסור יעו״ש מיהו הח״א שם כתב דלצורך שעה שיצרו מתגבר או ליל טבילה יש לסמוך על המתירין ביו״ט ב׳ של גלות לכבות אם אינו יכול לכפות עליו כלי או להוציאו יעו״ש. ועוד עיין מזה לעיל סי׳ ר״מ סעי׳ י״א ובדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) שם הגה. וי״א דוקא אם אפשר להציל הקדרה וכו׳ כגון שיסירנה מאש זה ויתננה על אש אחר. טור. או כגון שיכול לעשות אש במקום אחר ויתננה שם. מ״א סק״ב. מ״ב או׳ ו׳:

יח חי) שם בהגה. מותר לכבות והטעם משום דס״ל לסברא זו דבכה״ג אף רבנן דר׳ יהודה מודו דשרי דלאו מכשירי אוכל נפש הוא אלא צורך אוכל נפש ממש. מאמ״ר או׳ ד׳ מ״ב או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ ד׳:

יט יט) שם בהגה. מותר לכבות. בד״א בשאין לו אויר לפנותה שם אבל היה אויר או מקום אחר לפנותה מפנה ואינו מרבה. הרשב״א בעה״ק שער ב׳ או׳ ח׳ וכ״ר המרדכי בשם הירושלמי והב״ד ב״י. וכ״כ הלבוש. מאמ״ר שם:

כ ך) ואם הוא צריך לבקעת זו שמקצתה דולק יפה ומבשל בו קדרתו ואין לו אש אחרת לבשל בה רק של זו הבקעת וא״א לו להציל הקדרה מעישון רק ע״י שיכבה מקצת הבקעת שהוא מתעשן מותר לכבות שהרי כיבוי זה לצורך אוכל נפש הוא ממש. ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ ב׳ או׳ ז׳:

כא כא) שם בהגה. מותר לכבות. ועיין ט״ז סי׳ תק״ב סק״ג שכתב דאם האש גדול ומקדיח לתבשיל וצריך להסיר משם קצת אף שעי״ז בודאי יכבה האש מהם מותר יעו״ש. והב״ד א״ר בסי׳ זה או׳ ב׳ מ״ב או ז׳ מק״ק שם. בליקוטי רימ״א או׳ י״ד:

כב כב) שם בהגה. מותר לכבות. ודוקא בשעה שמתקן האוכל שרי לכבות ולא קודם לכן. מ״א סי׳ תק״ז סק״ח. א״ר שם. ליקוטי רימ״א שם. וכ״כ לעיל בסי׳ תק״ז או׳ ט״ל. ועוד עיין מזה לעיל סי׳ תק״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כג כג) שם בהגה וכן נ״ל עיקר. וכ״ה דעת הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ל׳ וכן הסכים הב״ח. והב״ד א״ר או׳ א׳ וכן העתיקו האחרונים דברי מור״ם ז״ל דין זה ודין שלאחריו אלא שלדעת מר״ן ז״ל הש״ע שנמשך אחר דברי הרי״ף והרמב״ם כמ״ש לעיל או׳ ד׳ נראה דהכל אסור וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ אלא שכתב והמקיל במקום דוחק וצורך גדול יש לו על מה לסמוך עכ״ל ור״ל אפי׳ להמחמירים כדברי הש״ע המקיל במקום דוחק וכו׳ יש לו על מה לסמוך כיון שיש כמה גדולים מתירין:

כד כד) שם בהגה. וכן בבית אם ישרף וכו׳ מדהשמיט רמ״א ולא כתב דינו גם לעישון הבית משמע דבזה מודה להש״ע דאף אם אין לו בית אחר אסור לכבות. וכ״ה דעת הרשב״א בעה״ק שער ב׳ או׳ ח׳ לאסור בעישון הבית. וכ״ה דעת הישׁ״ש שם. מיהו הב״ח כתב דלהמקילין לענין עישון הקדרה ה״ה לענין עישון הבית אם אין לו מקום אחר לאכול שם. וכ״כ החמ״מ או׳ ב׳ אבל הר״ז או׳ ג׳ פסק לאסור. וכ״נ דעת המק״ק סי׳ ב׳ או׳ ז׳ וכן יש להחמיר:

כה כה) שם בהגה. וכן בבית אם ישרף וכו׳ והטעם דס״ל לדיעה זו דאפי׳ לרבנן דס״ל דמכשירין אינן דוחין יו״ט מותר לכבות בשאין לו בית אחר דאין צורך יו״ט גדול מזה כמבואר בב״י יעו״ש:

כו כו) שם בהגה. לא יהיה לו מקום לאכול שם וכו׳ אבל אם יוכל לאכול אפי׳ בבית העכו״ם אסור לכבות. מ״א סק״ד. מיהו הא״ר או׳ ב׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דמהמרדכי שהביא ב״י לא משמע הכי וצ״ע עכ״ל. אבל החמ״מ או׳ א׳ פסק כדברי מ״א. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מק״ק שם או׳ ט׳:

כז כז) שם בהגה. לא יהיה לו מקום לאכול שם וכו׳ ונראה דה״ה כשישרפו כלי אכילה ואין לו כלים אחרים מותר לכבות. מ״א שם. א״ר שם. חמ״ם שם. והיינו אם א״א לשאול כלים מאחרים לצירך אכילת יו״ט ונמצא שיפסיד סעודתו אם לא יכבה מותר לכבות כדי להצילם. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב או׳

י״א:

כח **כח) שם** בהגה. אבל אם יש לו בית אחר וכו׳ ומיירי דגם יש לו סעודה אחרת דאם אין לו סעודה אחרת מותר לכבות בשביל סעודתו. עו״ש או׳ ב׳ והוא נלמד ג״כ במכ״ש שכתבנו באו׳ הקודם:

כט **כט) שם** בהגה. אסור לכבות משום הפסד ממונו. נראה פשוט דבמקום חשש סכנה בין העכו״ם דאז מותר דהא אפי׳ בשבת מותר בזה כמ״ש סי׳ של״ד. ט״ז סק״ג ה״ב או׳ ד׳ חמ״מ אד׳ א׳ מ״ב או׳ י״ב. ועיין לעיל סי׳ של״ד סעי׳ כ״ו בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ל **ל) שם** בהגה. אסור לכבות משום הפסד ממונו, עיין א״ר או׳ ד׳ שהביא דעת המתירין לכבות משום הפסד ממון. אבל דעת הרשב״א בעה״ק שער ב׳ או׳ ח׳ לאסור. וכ״ה דעת הטור וכ״ה דעת הרי״ף והרמב״ם והש״ע כמ״ש לעיל או׳ ד׳ וכ״ה דעת מור״ם כאן בהגה, וכ״ה דעת הלבוש. וכ״פ הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ל׳ וכ״כ הב״ח, חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ מק״ק שם או׳ ט׳ מ״ב או׳ א׳ ואפשר דע״י עכו״ם יש להקל כיון דיש מתירין ובפרט ביו״ט ב׳ של גליות:

לא **לא) [סעיף ב׳] להטות הנר כדי להרחיק השמן וכו׳** זה בלמד ממ״ש בגמ׳ (ביצה כ״ב ע״א) הנותן שמן בנר בשבת חייב משום מבעיר והמסתפק ממנו חייב משום מכבה, וזהו נמי שמטה הנר כד׳ שיסתלק השמן לאחריו ולא ימשך אחר הפתילה ותכבה הרי הוא כמכבה ומכבה ביו״ט אסור. כדאיתא בהרי״ף ובפירש״י ור״ח שם. וכתבו שם התו׳ דהא דמסתפק ממנו חייב משום מכבה אינו ר״ל מפני שממהר כיבוי דלא הוי אלא גרם כיבוי וגרם כיבוי ביו״ט שרי וכו׳ אלא היינו טעמא הואיל דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכסה אורו דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר ולכך נראה ככיבוי. ומכאן יש להתיר קנדיל״א של שעוה גדולה לחתוך למטה ממנה כיון דבשעה שחותך אותה אינו מכחיש מאור שלה כלל ואע״ג שהוא גורם לגרום כבויה שרי ודוקא לחתוך אותה באור אבל בסכין אסור אליבא דכ״ע יעו״ש. וכ״כ המרדכי פ״ב דביצה והגמ״י על הרמב״ם פ״ד. אבל הרא״ש כתב הטעם דאסור להסתפק מן הנר משום דממהר כבויו וגרם כיבוי אסור יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב ונראה מדבריו דקנדיל״א של שעוה בעודו דולק אסור לחתכו לשנים אף אם חתכו באור דכיון שעושה מעשה בשעוה ובפתילה חשיב מכבה ואסיר ולא דמי לפתילה דשמן לחתכה באור דשאני התם דכשבא לחתכה באור עדיין לא היתה דולקת דלית ביה משום מכבה. וכתב שכך הם דברי הטור שלא מצא תיקון לנר של שעוה אלא לתת סביביו דבר המונע מלשרוף קודם שידליקנה יעו״ש. וכך הם דבריו כאן בש״ע סעי׳ ג׳ שפסק כדברי הטור. ויתי עו״ש בס״ד:

לב **לב) שם.** כדי להרחיק השמן וכו׳ זה מיירי שישאר כך ולא יחזור ויטה אליו השמן אבל אם מטה וממשיך השמן קצת מן הפתילה כדי שיוכלו לאחוז בפתילה ולהוציאה קצת טפי ממה שהיתה תחלה חוץ לשמן ואח״כ יחזור ויטה השמן אליה וזה כדי שתדלק יפה מותר. ואינו דומה לפתילה שזכרו אח״כ דלא מהני מה שנותנה לנר אחר דשאני התם שלקח כל הפתילה מנר זה משא״כ כאן שאינו ממשיך כל השמן אלא מרחיקו קצת וחוזר ומקרבי. ט״ז סק״ד. ה״ב או׳ ו׳ ומיהו הא״ר או׳ ה׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ וכמדומה שלא עיין בדרשות מהרי״ל (ה׳ יו״ט) שכתב שמש בכה״נ א״א לו לתקן פמוטי בכה״נ בעוד הן דולקין דבנגיעתו יפחת מהן השמן ודוקא כשכבו יחזור ויתקן וידליקם עכ״ל וכ״כ החמ״מ או׳ א׳ על דברי הט״ז הנז׳ דאין לסמוך על היתר זה יעו״ש. אבל הר״ז או׳ ז׳ פסק כדברי הט״ז. וכ״כ מק״ק סי׳ כ״ב או׳ ג׳ מ״ב או׳ ט״ז. ומ״מ יש לקנח אצבעו היטב בשפת הנר אחר שתיקן הפתילה כדי שלא יפחות השמן מהנר מה שקלט באצבעו לחוש לסברת מהרי״ל. ועיין לקמן בהגה לסעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לג **לג) ונראה** דהלאמפי״ן שלנו שא״א להדליקם אם לא שימשוך הפתילה לתוכו מתחלה ע״י השרא״ף שנעשה בהם ואח״כ הוא מוציאה לחוץ מותר ואין בזה משום מכבה בשעה שמושך הפתילה לתוכו כיון שא״א להדליק בע״א. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ג׳ וכ״כ בתשו׳ יד יוסף חא״ח סי׳ ל״ב. ומיהו אם אפשר לצמצם מתחלה שלא יצטרך להגביה ולהוריד הפתילה הוא היותר נכון. וכן כתבתי בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים יעו״ש. וכתבתי שם דה״ה אם עלה השלהבת של הפתילה של הלאמפי״ן למעלה ואם לא יורידה תשבר הזכוכית ויצטרך להדליק אחרת דמותר להורידה מעט כיון דאינו מכבה ממש רק להוריד מעט השלהבת שלא תזיק וגם אין כוונתו לכבות רק לתקן אור הלאמפי״ן ומ״מ כתבתי שם אם אפשר יעשה זה ע״י גוי יעו״ש:

לד **לד) מותר** לילך ונר שרגא של שמן דולק בידו גם אם מנענע ושמא ימשך השמן מן הפתילה דלא הוי פסיק רישיה אכן לנטות השרגא לצד אחד לימשך השמן מן הפתילה הוי פסיק רישיה ואסור כמכבה בידים, דרשות מהרי״ל שם. ולפ״ז היה אפשר להתיר ע״י עכו״ם דפסיק רישיה שרי בו כמ״ש ססי׳ רנ״ג וסי׳ רע״ז סי׳ ג׳ א״ר שם:

לד) חתיכות חלב המונחים בנר מותר ליקח אחד מן החתיכות הרחוקות מן הפתילות ואף דגרם כיבוי לא שרי אלא במקום הפסד כמ״ש סי׳ של״ד סעי׳ כ״ב שאני שם דכשמגיע האש שם מתכבה ממש אבל הכא שמונעו רק מלשרוף שרי אפי׳ להרא״ש. יש״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ח. ואעפ״י שהב״ח כתב בשם רש״ל לאיסור בתר ספרו אזלינן דבתרא הוא. וכ״מ סעי׳ ג׳ בהגה וסי׳ תק״ב סעי׳ ב׳ מ״א סק״ה. מיהו בהג״א פ״ב כתב שיש ליזהר מליקח חתיכה

חלב ואפי׳ רחוק מפתילה אסור. והב״ד הט״ז סק״ו אלא שכתב דהעיקר כרש״ל שהרי מצינו שמותר ליקח עץ שלא אחז בו האור כמ״ש סי׳ תק״ב סעי׳ ב׳ עכ״ל. וכ״כ א״ר או׳ י״ב וכתב שכן הסכימו האחרונים. וכ״ה דעת א״א או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל צ״ה או׳ ד׳ מק״ק סי׳ כ״ב או׳ ד׳ מ״ב או ט״ו׳:

לה לה) שם. אפי׳ ליתנה בנר אחר וכו׳ וה״ה בנר זה עצמו. א״ר או׳ ח׳ וכ״כ האחרונים. ולפ״ז אם נתמעט הנפט מן הלאמפי״ן ורוצה לשפוך עוד אין להסיר הפתילה לגמרי אלא יפתח ראש הלאמפין ויטה מעט באופן שישאר ראש הפתילה השנית נוגע בנפט אשר בתוך הלאמפי״ן וישפוך ורק אם כלה הנפט לגמרי מן הלאמפי״ן אז יוכל להסיר הראש עם הפתילה לגמרי עד שימלא אותו ויחזור ויתן הפתילה בתוכו, וכ״כ בב״ה:

לו לו) שם. שהרי כשמוציאה מיד הוא מכבה אותה. ומאי נ״מ כשידליקנה אח״כ. טור. ומה שהקשה הט״ז סק״ה על דברי הטור הנז׳ עיין א״ר שם ודג״מ ושאר האחרונים שיישבו:

לז לז) שם הגה. ומותר להוסיף פתילות וכו׳ נר שיש לו שתי פיות ודולקת ביו״ט ואין שיעור בשמן שבנר להיות דולק והולך אסור לכבות פתילה א׳ מהן כדי שהשמן יספיק אבל אם השמן מעט באופן שאם ישארו השתי הפתילות דולקות יכבה הנר בתוך הסעודה מותר לכבות אחת כדי שיספיק הנר להאור בסעודה דמקרי צורך אוכל נפש. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י. ברכ״י או׳ א׳ ונראה דה״ד אם אין לו עוד שמן לתת בנר דאם יש לו יתן עוד שמן בנר בכדי שיספיק לזמן הסעודה ולא יכבה:

לח לח) שם הגה. ומותר להוסיף פתילות וכו׳ וה״ה דמותר לכפול נר של שעוה כדי שישרף במהרה. מ״א סק״ו. ר״ז או ח׳ מק״ק סי׳ כ״ב או׳ ה׳ וה״ד בכפל לחוד הא לעשות כקליעה לא. א״א או׳ ו׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ו׳ ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

לט טל) שם בהגה. כדי שיבעיר הרבה ויכבה במהרה. מיהו הרשב״א בעה״ק שער ג׳ או׳ ג׳ כתב להרבות בפתילות בנר אחד שהוא דולק אם להרבות אורה מותר ואם לקרב כבוי אסור יעו״ש. וכ״ב המאירי דאם מכוין למהר כבויה אסור. וכ״מ בס׳ המנהיג דף נ״א והב״ד א״ר או׳ ט׳ וכתב ולפ״ז דעת הר״ן שהביא ב״י נמי מיירי לרבות אורה וכן מוכחן דברי הר״ן בבירור למעיין ורמ״א ולבוש והאחרונים שכתבו בשם הר״ן דאפי׳ כדי שיכבה מותר לא דקדקו במקור הדין והשתא ממילא דאסור לטעם הרא״ש (שכתבנו לעיל או׳ ל״א) דאלו להתו׳ מותר כיון שאין מכבה מיד ולכן יש לאסור לכתחלה יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ו׳ דלא התיר הר״ן אלא היכא שדעתו להוסיף אורה ודברי רמ״א צ״ע יעו״ש. ולפ״ז גם בדין שכתבנו באו׳ הקודם דמותר לכפול נר של שעוה וכו׳ יש להחמיר ולאסור אם מכוין למהר כבויה. וכ״כ ח״א כלל צ״ה או׳ ו׳ וכ״כ מ״ב בב״ה:

מ מ) וכן מ״ש הט״ז סק״ו דאם רוצה להטות הנר של שעוה האש למטה קצת כדי שיתיך השעוה ויחזרנו למעלה וכן יעשה פעמים הרבה כדי שבמהרה ישרף כל הנר וכן בנר של חלב מותר ודמי למרבה בפתילות יעו״ש. כתב עליו הא״ר שם שאין דעתו נוחה בהיתר זה כיון דטיפת השעוה או החלב הולכין ממנה לאיבוד ושאני מרבה בפתילות דהכל נשרף ועוד דגם במרבה בפתילות יש אוסרים אם מכוין כדי שתכבה במהרה יעו״ש. וכ״כ הנה״ש שם להשיג על דברי הט״ז הנז׳ וכ״כ להשיג עליו המאמ״ר או׳ ח׳ וכתב דאין לסמוך על הוראה זו של הט״ז יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳ על דברי הט״ז הנז׳ דאין מקום להיתר זה לדעת הרא״ש ולא דמי למוסיף פתילות יעו״ש. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דגם במרבה בפתילות דעת כמה ראשונים לאסור אם כוונתו כדי שתכבה במהרה וכ״ה דעת כמה אחרונים וא״כ כ״ש בדין זה שיש עוד צד להחמיר משום שהולך מן טיפות השעוה או החלב לאיבוד והו״ל כמסתפק מן השמן שאסור כמ״ש לעיל או׳ ל״א יעו״ש.

מא מא) אסור לחמם נר של שעוה לדבקו במנורה משום דהוי ממרח כמ״ש סי׳ שי״ד סעי׳ י״א. מ״א סק״ו. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל צ״ב או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ כ״ד. מק״ק סי׳ כ״ב או׳ ח׳ מ״ב או׳ ח״י. ונ״ל דאם השפופרת סתום בחלב מותר לנקותו בסכין וכיוצא בו. ח״א שם. קיצור ש״ע שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ד. אבל לא ינקה בעץ בעלמא שהוא מוקצה. ליקוטי רימ״א שם קיצור ש״ע שם:

מב מב) וכתב בס׳ הזכרונות דאסור ליגע בשעוה שמא יבא למרח, כנה״ג סי׳ שי״ד בהגה״ט. ונ״ל דכשמדביק במנורה לא הוי מירוח דממרח תולדה דממחק ואם אינו משפשפו לא הוי מירוח אלא דאסור לדבק גזירה שמא ימרח וכדאיתא במשנה פ׳ כ״ב דשבת (דקמ״ו ע״א) אבל מותר לטלטלו דלא גזרינן שמא ימרח דהא תנן ולא יתן עליה שעוה משמע דשרי לטלטלו. מ״א שם. והטעם דשרי לטלטלו כמ״ש מ״א לעיל סי׳ תצ״ט סק״ט דיכול להניח עליה פתילה וחזיא להדלקה יעו״ש. מחה״ש. ואם הוקצה לסחורה אסור. חמ״מ שם. ועיין לעיל סי׳ שי״ד או ח׳:

מג מג) [סעיף ג׳] נר של שעוה וכו׳ זהו דעת הרא״ש והטור ומ״ש בהגה ויש מתירין וכו׳ הוא דעת התו׳ והמרדכי והגמ״י כמ״ש לעיל או׳ ל״א יעו״ש:

מד מד) שם. נר של שעוה שרוצה להדליקו וכו׳ משמע דכשרוצה להדליקו ועדיין לא הדליק מיירי אבל אם היתה דלוקה כבר אינו יכול לעשות שום תיקון. ב״י לדעת הרא״ש והטור. והב״ח כתב דליתן סביביו דבר המונע מותר אפי׳ לדעת הרא״ש והטור אפי׳ כבר הודלקה כיון שאינו עושה מעשה בגוף הנר ולכך כתב להתיר לתת סכין או שאר כלי הניטל על נר של שעוה שלא במקום הדלקתה או להטמין הנר בחול כדי שלא ישרוף אלא כשיעור שירצה יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז סק״ו. מ״א סק״ז. א״ר או׳ י״א. ביאורי הגר״א. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל צ״ה או׳ ה׳ אבל הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ח כתב דהיתר זה הוא דוקא לדעת התו׳ אבל לדעת הרא״ש חייב משום מכבה וכתב דלכתחלה אין להקל כנגד הרא״ש יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ה׳ דהיתר זה לדברי הרא״ש אסור וכמ״ש ב״י יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ ז׳ וכ״ה דעת העו״ש או׳ ד׳ כדברי ב״י. וכ״ה דעת השל״ה דף מ״ג ע״ב. וכ״ה דעת בית מאיר:

מה מה) אין להשים נר בכלי שקורין צוועגנ״ל אם לא קודם שמדליקו כי נכבה כשמגיע לשם. א״ר שם. וכ״כ בס׳ בגדי ישע על הט״ז סק״ו. ומיהו דעת המחה״ש ס״ק י״ג להתיר אבל ח״א שם כתב לאסור כדברי הא״ר. וכתב המק״ק סי׳ כ״ב בליקוטי רימ״א או׳ יו״ד דכן נכון להחמיר. וזה הפלוגתא הוא לפי דברי הטור והמרדכי שהביא מור״ם ז״ל בהגה כמבואר בא״ר ומחח״ש וח״א שם. אבל לפי דברי הרא״ש והטור והש״ע לכ״ע יש לאסור בזה להניחו שם אחר שהודלק. וכ״כ המש״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״א:

מו מו) שם. קודם שידליקנה וכו׳ כלומר אם אינו רוצה לשרוף את כל הנר אבל אם רוצה לשרוף כל הנר אלא שרוצה לחלקו לשני נרות יכול לעשות תיקון אחר וכמ״ש בסעי׳ ח׳ עו״ש או׳ ד׳:

מז מז) שם. קודם שידליקנה וכו׳ וחתיכה הנשארת אינה אסורה משום מוקצה שלא היה מוקצה ביה״ש ועוד שהיה יכול לגרום לה כיבוי וא״כ לא אסח דעתיה מיניה. ומ״מ נר של מצוה שהודלק ביו״ט (פי׳ לכבוד יו״ט) אעפ״י שכבה אסור ליהנות ממנו ולאכלו הואיל והוקצה למצותו. מ״א סק״ז א״א או׳ ז׳ ואחר יו״ט מותר. ואם הדליק אחר שהיה לילה ממש לערך חצי שעה אין איסור אחר שכבה כיון דלא אתקצי ביה״ש ואין מוקצה לחצי שבת או יו״ט. חמ״מ או׳ ה׳ ואו׳ ט׳ ר״ז או׳ כ״ד. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ז. וכ״כ המחה״ש סק״ז דמיירי שהודלק מעיו״ט דאי לא״ה אין מוקצה לחצי שבת יעו״ש. ואפי׳ אם הודלק מעיו״ט וכבה ביו״ט מותר לטלטלו או לחזור ולהדליקו ביו״ט. ר״ז שם. מק״ק שם:

מח מח) שם. יכול ליתן סביבו וכו׳ דלחתכו בסכין לעשות אותו שתים אסור משום מתקן מנא כדאיתא בגמ׳ ביצה דף ל״ב. ולחתכה באור לעשותה שתי נרות שרי לכ״ע כמ״ש לקמן סעי׳ ח׳ יעו״ש. אלא שכוונתו שישאר ממנה חתיכה להדליק פעם אחרת ולז״א יכול ליתן סביבו וכו׳:

מט מט) שם. קודם שידליקנו וכו׳ ואע״ג דק״ל בסי׳ של״ד סעי׳ כ״ג גבי טלית שאחז בה האור דגרם כיבוי מותר שאני התם דאינו עומד להדלקה ולא הקצה להדלקה לא כן הכא בנר שעומד השעוה והפתילה להדלקה אסור לעשות גרם כיבוי אחר הדלקה כ״ה לדעת הרא״ש והש״ע. מש״ז או׳ ו׳ ועיין לעיל או׳ ל״א:

נ נ) שם. דבר המונע מלישרף וכו׳ כגון שיתן סביבו חול וכדומה בענין כשיגיע שם יכבה וה״ה דמותר לתחוב אותו בחול תיחוח הרבה בענין שאין בו גומא כמ״ש לעיל סי׳ תק״ו או׳ ז׳ וכשיגיע שם יכבה. ומיהו יש מתירין בזה אפי׳ אחר הדלקה כמ״ש לעיל או׳ מ״ד אלא שדעת הש״ע וקצת האחרונים להחמיר יעו״ש:

נא נא) שם. דבר המונע מלישרף וכו׳ ולענין אם מותר לתוחבו בתוך המים כתב הט״ז סוף סק״ו דאסור דהוי כיבוי ממש ולצורך קצת יש להקל יעו״ש. אמנם החמ״מ או׳ ח׳ חלק עליו ואוסר אפי׳ לצורך קצת יעו״ש. וכן ח״א כלל צ״ה או׳ א׳ לא התיר בזה אלא לצורך תשמיש אם יצרו מתגבר עליו וביו״ט שני של גליות יעו״ש. וכ״כ הר״ז בקו״א ססי׳ רס״ה דאין לסמוך בזה על הט״ז שהוא נגד כמה פו׳ אלא רק אם הוא צורך גדול יעו״ש. וכ״כ בסי׳ זה בקו״א או׳ ג׳ והב״ד מ״ב בב״ה וכתב דגם לדעת היש מתירין שכתב מור״ם ז״ל בהגה יש להחמיר:

נב נב) שם הגה. ויש מתירין לחתוך נר וכו׳ היינו אפי׳ אחר הדלקה. וטעמם עיין לעיל או׳ ל״א. ומה שיש עושין בוואק״ס שטא״ק כורכין אותו בכלי מתכות ויש בכלי כעין מספרים חותכין בשעוה ומונע לשרוף יותר עכ״פ לעשות זה קודם הדלקה דלאחר שהודלק להמחבר והוא דעת הרא״ש יש לאסור זה ומיהו להרב י״ל דמותר זה ומשום תיקון ועובדין דחול בכלי אין לאסור כ״ז שאין חותך הפתילה כ״א השעוה לבד מש״ז או׳ ו׳:

נג גנ) שם בהגה. דהיינו שמדליקין גם למטה וכו׳ פי׳ דוקא כדי להדליק שתיהן כא׳ אבל עושה כדי לנתק חלק הראשון שלא ידלק צד השני אסור. יש״ש פ״ד דביצה סי׳ י״א. וא״ת איך אפשר שיחתוך ע״י האור ולא ידליק חלק השני אם לא יכבנה. כתב החמ״מ או׳ ד׳ דמשכחת לה שמהבהב מעט מעט עד שינתק א׳ מחברו דלא ידלקו יעו״ש. מיהו המ״א סק״ח כתב דמלשון רמ״א משמע דאפי׳ א״צ לשתיהם רק עושה כדי לקצרה שרי יעו״ש אבל

דעת הט״ז סק״י כדברי הישׁ״ש דדוקא כדי להדליק שניהם שרי אבל אם לחתוך חלק א׳ ממנה שלא ידלק אפי׳ ע״י האור אסור יעו״ש. וכ״כ החמ״מ שם על דברי מ״א הנ״ז דאינו מוכרח וגם דברי מור״ם ז״ל יש לפרש כדברי הישׁ״ש יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ט׳ וכ״פ הר״ז או׳ ח׳ וכתב שם המאמ״ר וממילא להרא״ש והטור שהם בעלי דיעה קמייתא ואוסרים לחתוך פתילה הדולקת כמ״ש מר״ן ורי״ו ז״ל ע״כ אסרי אף בכה״ג ששני החלקים נדלקים ועושה כן כדי שיכבה במהרה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט״ל:

נד דנ) שם בהגה. וכן נוהגין, והישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ח כתב להו דדברי התו׳ עיקר לא מלאני לבי להקל לכתחלה נגד הר״ש יעו״ש. והב״ד העו״ש או׳ ד׳ וכתב וכן ראוי לכל יר״ש להחמיר. וכ״כ א״ר או׳ י״ב דלכתחלה ראוי לאסור. ועיין לעיל או׳ ע״ל שכתבנו בשם כמה ראשונים דאפי׳ להרבות בפתילות אסור אם מכוין לכבות וא״כ כ״ש בזה:

נה הנ) שם בהגה. אבל ע״י סכין אסור. דמתקן מנא. ביצה ל״ב. מ״א סק״ט. והטעם דחשוב זה מתקן מנא פירש״י שם דאחת היתה ועושה אותה שתים.

נו ונ) שם בהגה. אבל ע״י סכין אסור, ואף שא״צ לו אפ״ה ע״י סכין אסור. א״א או׳ ט׳ ומשמע הא ע״י האור שרי לחתוך אף אם א״צ להדליק שניהם וזהו לדברי מ״א שכתבנו לעיל או׳ ג״ן אבל כמה האחרונים חולקים על דברי מ״א הנז׳ ואין מתירין אפי׳ לחתוך ע״י האור כ״א דעתו להדליק שניהם ולדעת הרא״ש והש״ע אפי׳ להדליק שניהם אסור לחתוך ע״י האור אחר שנדלק הנר אם כוונתו שתכבה במהרה יעו״ש:

נז זנ) שם בהגה. מותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט וכו׳ וכ״כ הלבוש. והטעם כתב בביאורי הגר״א משום דק״ל גרם כיבוי מותר. מיהו המ״א סק״י כתב דיש לגזור בשעה שאין הרוח מנשב אטו בשעה שהרוח מנשב דבכל רגע ורגע הרוח מנשב וא״א להבחין בזה וליכא למשרי משום גרם כיבוי וע״כ כתב דהמנהג בליל יו״ט שאין לוקחין הנרות מבהכ״נ לביתם כדרך שלוקחים במו״ש מטעם הנז׳ ודלא כשל״ה שמתיר בזה יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ יו״ד כדברי המ״א. מק״ק סי׳ כ״ב או׳ ט׳ קיצור ש״ע סי׳ צ״ח או׳ כ״ה. וכ״ה דעת מ״ב בב״ה. וכ״ה דעת ח״א כלל צ״ה או׳ א׳ אלא שכתב דלצורך תשמיש יש לסמוך על דברי מור״ם ז״ל אבל דעת הא״ר או׳ י״ג נראה כדברי מור״ם ז״ל. וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ יו״ד והנה״ש או׳ ח׳ וכתב הטעם דיש לחלק בין שבת ליו״ט דבשבת לא גזרינן גרם כיבוי לכתחלה וביו״ט שרי יעו״ש. וע״כ נראה דלצורך גדול יש לסמוך על המתירין:

נח חנ) שם בהגה. אם כבר הרוח מנשב. אפי׳ הוא רק רוח מצויה, מ״א שם. שע״ש. מ״ב או׳ כ״ו:

נט נט) [סעיף ד׳] נר שכבה ורוצה להדליקו בו ביום וכו׳ ודוקה אם רוצה להדליקו באותו לילה או באותו יום אבל לתקן מיו״ט לחבירו אסור וכ״ש לתקן מיו״ט לחול. ב״י לבוש. עו״ש או׳ ה׳ שו״ג או׳ ז׳ ר״ז או י״ב:

ס ס) שם. מותר לחתוך ראש הפתילה. ר״ל לאחר שכבה הנר חותכין ראש הפתילה הנשרפת וקמ״ל שאין בו משום תיקון כלי שמתקן הפתילה כדי שתהא נוחה לידלק. ב״י בשם תו׳ והרא״ש:

סא סא) שם. מותר לחתוך וכו׳ אפשר דבכלי אסור כמ״ש סעי׳ יו״ד. מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ י״ז. חמ״מ או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ח. אבל הר״ז או׳ י״ב כתב להתיר לחתוך אפי׳ בכלי המיוחד לכך. וכ״כ המאמ״ר או׳ י״א אלא שכתב דטוב להחמיר:

סב סב) שם הגה. ושיורי שמן ופתילה וכו׳ כבר נתבאר כ״ז לעיל ססי׳ תק״א קחנו משם:

סג סג) שם בהגה. ושיורי שמן ופתילה וכו׳ ובהגמ״י פ״א כתב דאסור להדליק בשמן שנשאר בנר שכבה משבת ליו״ט או מיו״ט של ר״ה לחבירו משום דשמן ציל טפי כשדולקין בו פ״א והוי הכנה. וכתב הרוקח סי׳ ש״א דלדברי האוסרים להדליק באותו שמן מרבה עליו שמן אחר ומותר כדאשכחן גבי עצים שנשרו מן הדקל מרבה עליהם עצים מוכנים ומבטלן יעו״ש והב״ד ב״י. והדרישה או א׳ כתב דלפי מ״ש הר״ן והביאו ב״י ס׳ תק״ז דלא שרי אלא כשיש בתנור עצים של היתר נראה דלפ״ז אין ראיה מעצים דגבי שמן הכל הוא איסור עכ״ל ומיהו מ״ש בשם הר״ן דלא שרי אלא כשיש בתנור עצים של היתר עיין לעיל סי׳ תק״ז או׳ ט״ו שהבאנו פלוגתא בזה וכתבנו דהיכא דלא אפשר יש לסמוך על המתירין יעו״ש. ובעיקר דין השמן הנותר בנר אחר שכבה אם מותר להדליקו משבת ליו״ט וכו׳ עיין לעיל סי׳ תק״א או׳ ג״ן בענין הלפידים שנשארו מיו״ט וכו׳ שכתבנו דדעת מר״ן ב״י וכמה האחרונים להתיר אלא רק לכתחלה יש להחמיר יעו״ש. וא״כ ה״ה לענין השמן ובכה״ג שמרבה עליו שמן אחר י״ל אפי׳ לכתחלה שרי:

סד סד) [סעיף ה׳] נר של בטלה וכו׳ היינו שמדליקו לכבוד דאילו לבטלה ממש פשיטא דאסור. ב״י בשם ריי״ו. ב״ח. וכתב שזהו נמי דעת הטור. ומיהו הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ל״ה כתב על דבר ריי״ו הנז׳ דלא נהירא דלכבוד יו״ט לא מקרי נר לבטלה ולא מבעיא נרות שמברכים עליהם אפי׳ מדליק הרבה אלא אפי׳ אחר שהדליק אותם ובירך עליהם יכול להוסיף עליהם אלא נר של בטלה שמדליקין להראות עושרו או נדיבתו בפני אחרים וזה אסור אלא

שאין העולם נזהרין בזה ויש להם על מה לסמוך כי לדברי הרמב״ם בפ״א משמע דשרי עכ״ל, והב״ד הט״ז סק״ח ומ״א ס״ק י״ב. וכתב שם הט״ז דגם זה כדי להראות עשרו לא מקרי בטילה כיון שמכוין להראות עשרו בזה היום ודאי נתכוון לכבוד היום. והב״ד א״ר או׳ י״ט. מש״ז או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ו׳ וכ״מ מדברי הר״ז או׳ י״ג דאם מתכוין בזה לכבוד יו״ט שרי. הא ביום כה״ג שרגא בטיהרא בטלה דעתו ואסור. מש״ז שם:

סה סה) שם. נר של בטלה וכו׳ ונרות שמדליקין ביום בבית החתן א״נ במקום שיש מילה הוי בכלל נר של בטלה ואסור וכמדומה שנוהגים היתר בדבר ויש להם על מה לסמוך שהרי הרמב״ם ז״ל פסק לקולה בנר של בטלה גם בדברי האחרונים ז״ל יש פנים להקל בנרות הנז׳ מאמ״ר או׳ י״ג. וכ״כ מ״ב או׳ ל׳ דאם יש ברית מילה בבית שנוהגין להדליק נרות מסתברא דמותר דכ״ז כבוד וחיבוב מצוה הוא עכ״ל ועיין ביו״ד סי׳ רס״ה סעי׳ ה׳ בסוף ההגה:

סו סו) שם. נר של בטלה וכו׳ והרא״ש כלל ה׳ סי׳ ח׳ כתב דרבוי נרות אף שאינן לאורה היא שמחה. והב״ד א״ר או׳ י״ט ושאר האחרונים:

סז סז) שם. נר של בטלה וכו׳ ונר ללמוד לאורו או גם לילך לאורו כל אלו צורך הם ומדליקין. דרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. א״ר שם. ונראה דה״ה אם מדליק כדי לראות מראה השעות לקום בחצות ללמוד דשרי:

סח סח) שם. נר של בטלה וכו׳ ועיין מאירי ביצה דף י״ב שכתב נר של בטלה כלומר נר שעושין אותו שלא לצורך אלא שאינם רוצים לעמוד בלא נר אפי׳ בשעה שהם ישלים ועי״ש שם הטעם משום דאין זה צורך יו״ט כלל. מיהו בני אדם שהם מפחדים לישן אם אין נר דלוק מסתברא דמותר דהוי בכלל צורך גופו וכמו דמותר להחם חמין לרגליו וכמו שמצינו בש״ס (ביצה כ״ה ע״ב) בילתא אשתו של ר״נ דשרו לה למיפק באלונקי משום ביעתותא, מ״ב בב״ה. ועיין לקמן סי׳ תקכ״ב במ״א סק״א:

סט סט) שם. נר של בטלה וכו׳ ואם מדליק שרוצה להבעיר טוטו״ן טובא״ק וטורח לו בכל רגע י״ל דשרי בכה״ג. מש״ז או׳ ח׳:

ע ע) שם. אבל של בהכ״נ וכו׳ כ״כ הרא״ש בפ״ב דביצה וטעמא משום דלצורך מצוה ושמחת יו״ט מדליקין אותו ושרי ע״י מתוך (ר״ל מתוך שהותרה הבערה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אלא דבעינן צורך קצת) ודלא כהרשב״א שכתב דנרות בהכ״נ אינן אלא לכבוד ואפשר דאסור דליתא אלא יש בהם נמי שמחת יו״ט וגם הוא ז״ל כתב דנהגו בו היתר וכ״כ רי״ו בשם התו׳ דלשם מצוה הם ולשמחת יו״ט אמרינן בזה מתוך כדאמרינן בהוצאת קטן וס״ת ולולב. ב״ח. וכן רבינו ישעיה הא׳ בתשו׳ כ״י סי׳ מ״ח התיר בפשיטות שהוא כבוד הבריות ושמחה ומצוה מן המובחר שהן רגילים בשמחה להרבות נרות וגם העכו״ם נוהגים ולא דמי למוגמר דאינו שוה לכל אבל נר שוה בכל ומרחיב לבו של אדם. ברכ״י או׳ ב׳ וכ״ה הסכמת האחרונים:

עא עא) שם. אבל של בהכ״נ וכו׳ והנה בקנדילא חלב י״ל הבערה מתוך הותרה משא״כ שמן ושעוה י״ל בישול לא אמרינן מתוך רק הוצאה והבערה ומ״מ העולם נוהגים אף נר שעוה להדליק ביו״ט ואפשר אף שמן במתוך א״א או׳ י״ג:

עב עב) שם. אבל של בהכ״נ וכו׳ ומ״מ מה שנהגו חדשים מקרוב להדליק בש״ת עיני נפט שקורין פולוו״ר פשיטא דאסור ואף שעושה לשמחה מ״מ אינו שוה לכל נפש ולא עדיף ממוגמר שאסור. מ״א ס״ק י״ג. א״א שם. ומ״מ מותר לקבוע פולוו״ר בנר אעפי׳ שגורם שהנר נכבה מחמת זה כמ״ש סעי׳ ג׳ מ״א שם. והיינו לדעת המתירין שכתב שם בהגה אבל קודם הדלקה מותר אפי׳ לדעת הרא״ש והש״ע שם. וכ״כ הא״א שם ולקבוע פולדו״ר בנר קודם הדלקה מותר אף להרא״ש בסעי׳ ג׳:

עג עג) שם. אבל של בהכ״נ וכו׳ ואפי׳ בבקר מדליקין אותן. הרא״ש בתשו׳ כלל ה׳ סי׳ ח׳ יש״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ט וכן נוהגין להדליק בשחרית בכמה קהלות קדושות וקורין שטע״ב ליכ״ט. מש״ז או׳ ח׳:

עד עד) שם. אבל של בהכ״נ וכו׳ מה שנהגו באיזה קהלות לצוות לעכו״ם להדליק נרות בבהכ״נ משבת ליו״ט וכן ביוה״כ קודם נעילה עיין באה״ט או׳ י״ג מ״ש בשם אמר המגיה שלמד זכות ע״ז אבל הברכ״י או׳ ג׳ הרבה להשיב ע״ז וכתב ואי איישר חילי אבטיליניה יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ ג׳ וכתב שם שגם הגאון נוב״י חא״ח סי׳ ל״ג קרא ערער על זה וביטל המנהג בקהלותיו ומי שיכולת בידו לתקן חיובא רמיא עליה יעו״ש. והב״ד השעת או׳ י״ג יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לעיל סי׳ ש״ז או׳ ט״ל יעו״ש:

עה עה) שם. ומותר להדליקו אפי׳ ביו״ט שני אחר מנחה וכו׳ כלומר ולא תימא דנראה כמכין מיו״ט לחול כיון שמדליק אחר מנחה וכ״ש דמותר אם מדליק קודם מנחה דאז ודאי נראה דמדליק לכבוד היום. עו״ש או׳ ו׳:

עו עו) שם. שהרי בהדלקתו יש מצוה וכו׳ כלומר דמצוה להדליק בבהכ״נ אפי׳ ביום. עו״ש שם. ועיין לעיל או׳ ע״ג:

עז **עז) שם.** שהרי בהדלקתו יש מצוה וכו' משמע אפי' אין שם אדם בבהכ"נ שרי מה"ט. מ"א ס"ק י"ד. א"ר או' כ"א. א"א או' י"ד. חמ"מ או' ו' ר"ז או' י"ד. מיהו מ"ב בב"ה מפקפק קצת בזה אם אין שם אדם יעו"ש:

עח **עח) שם.** שהרי בהדלקתו יש מצוה וכו' וסמוך לחשיכה מותר להדליק אפי' שאינם של מצוה אע"ג שנראה כמדליק לצורך הלילה מ"מ הא חשיכא ולא יוכל לראות ענשיו ונהנה בו מיד אעפ"י שאינו לילה ממש. ב"י. לבוש. יש"ש פ"ב דביצה סי' כ"ט. מ"א שם. עט"ז. חמ"מ שם ר"ז או' ט"ו. מ"ב או' ל"ג. וכן יכול לילך מבע"י לחדר בנר דולק לחדר לחפש איזה דבר. חמ"מ שם. ועיין לקמן או' פ"ב:

עט **עט) ולענין** להדליק נר של יאר צייט בביתו לכאורה נראה לאסור דנוהגין שלא להשתמש בו ואפשר להתיר במעמידו בחדר שאוכלין בו דמוסיף עוד אור בחדר. וכששכח להדליק בלילה או שכבה נראה להתיר ג"כ דנר יאר צייט מצוה היא לכבוד אבות ומ"מ למעשה נראה יותר להדליק בבהכ"נ ואפי' אין שם אדם דמצוה ודאי איכא בכל נר בהכ"נ. כתב סופר סי' ע"ה יעו"ש. והב"ד הפ"ת ומ"ב בב"ה. ועיין עוד לקמן סי' תקמ"ח או' ד':

פ **פ) שם.** ולתקן הפתילות וכו' ואפי' להעמיד נרות של שעוה לצורך הלילה אסור. מ"א ס"ק ט"ו. חמ"מ או' ו' ר"ז או' ט"ו. מק"ק סי' כ"ב או' י"ג. מ"ב או' ל"ה, ואפי' מיו"ט ראשון לשני אסור. מחה"ש. חמ"מ שם ר"ז שם. מק"ק שם. מ"ב שם. מיהו הא"ר או' כ"ב כתב על דברי המ"א הנז' צ"ע וע"כ כתב דעכ"פ מותר להביא נרות מביתו לביהכ"נ אבל מדברי האחרונים הנז' שהסכימו לדברי מ"א משמע דגם להביא נרות מביתו לבהכ"נ לצורך הלילה אסור. ועיין לעיל סי' תק"ג או' ב' ודוק:

פא **פא) שם** אם רוצה להדליק בו ביום מותר. פי' שיודע בבירור שידליק אבל מספיקא לא. א"ר או' כ"ג:

פב **פב) שם.** אם רוצה להדליק בו ביום וכו' והנשים מותרות להדליק נרות ביו"ט ראשון של גליות בערב לצורך ליל יו"ט שני שהרי בהדלקתו יש מצוה לאותה שעה ואעפ"י שמברכת לצורך הלילה אין בכך כלום ואדרבה הוא יותר מצוה ממה שנוהגים אנשים שאינם מדליקין בליל שני עד בואם מבהכ"נ תפלת ערבית ואז בבואם לביתם הם יושבי חושך ולא ש"ד בעיני. של"ה דף קע"ג ע"ב. ועיין לעיל או' ע"ח:

פג **פג) [סעיף ו'] אין נותנין נר ע"ג אילן וכו'** ודוקא למעלה מג' טפחים אבל למטה מג' מותר. ב"י בשם הכלבו, עט"ז, עו"ש או' ז' א"ר או' כ"ה. חמ"מ או' ז' ועיין לעיל סי' של"ו סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

פד **פד) שם.** מעיו"ט וכו' משמע אבל ביו"ט פשיטא דאסור להניח הנר ע"ג האילן משום דהנחה בכלל שמוש הוא דקא משתמש באילן וכמ"ש לעיל סי' רע"ז סעי' ד' יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז:

פה **פה) שם.** דחיישינן שמא יבא להשתמש באילן. זהו לשון הטור. וכתב עליו ב"י וז"ל כ"כ הרמב"ם בפ"ד והרא"ש כתב בפ' במה בהמה דהא דאין נותנין נר ע"ג דקל ביו"ט לא בשביל שיהא נקרא משתמש במחובר אם נוטלו משם אלא גזרינן שמא יעלה באילן כדי ליטלו דלא אמרו חכמים אלא אין עולין ע"ג אילן ביו"ט עכ"ל. והנה מדקאמר ב"י והרא"ש כתב וכו' משמע אבל לדברי הרמב"ם שהוא לשון הטור והש"ע גם אם נוטלו משם הוה בכלל משתמש במחובר וכמ"ש לעיל בסי' רע"ז סעי' ד' ובזה לא תקשיה דברי הש"ע אהדדי מכאן לסי' רע"ז. ואח"כ ראיתי שכ"כ א"ר אות כ"ו דדברי הש"ע כדלעיל בסי' רע"ז דחיישינן שמא יטיל הנר והוי משתמש באילן. ומ"ש המ"א ס"ק ט"ז על דברי הש"ע שכיון למ"ש הרא"ש כתב עליו הא"ר שם דליתא יעו"ש. ועיין עוד לעיל סי' של"ו סעי' א' בהגה ובדברינו לשם או' י"ג בס"ד:

פו **פו) [סעיף ז'] אין פוחתין נר של חרס וכו'** והתו' פירשו שרגילין לשום באוירו קודם אפייתו קש או דבר אחר כדי לשמור האויר בשעת האפיה שלא יפלו המחיצות יחד ויסתום האויר ולאחר אפייתו קצת מסלקין אותו דבר שבתוכו וע"ז קאמר אין פוחתין הנר כלומר שאין מסירין מה שבתוכו דהוי כמו גמר כלי. והב"ד ב"י. וכ"פ הישו"ש פ"ד דביצה סי' יו"ד. מ"א ס"ק י"ז. א"ר או' כ"ז. חמ"מ או' ח' ר"ז או' י"ז. מק"ק סי' כ"ב או' י"ז. מ"ב או' ל"ז. והרמב"ם פי' בענין אחר שכתב בפ"ד דין ח' שני כלים שהם מחוברים בתחלת עשייתן כגון שתי נרות או שני כוסות אין פוחתין אותם לשנים מפני שהוא כמתקן כלי עכ"ל. והב"ד ב"י. מ"א שם. וכתב שם המ"א משמע דאם לא נדבקו בתחלת עשייתן רק אח"כ נדבקו ממילא דרך עראי מותר לפוחתן. וכ"כ א"ר שם. חמ"מ שם. ר"ז או' י"ח. מק"ק שם. מ"ב שם. ועיין לעיל סי' ש"ע או' ץ'. וכתב שם הר"ז דאפי' בשבת מותר לפוחתן שאין כאן תיקון כלי כיון שכבר היו מפורדין לאחר גמר מלאכתן. ועיין לעיל סי' ש"מ או' ץ':

פז **פז) וה"ה** אם נדבקו שתו קדירות מבחוץ קצתם מותר להפרידם. א"א או' י"ז. מק"ק שם בליקוטי רימ"א או כ"ה. פת"ע או' ך':

פח חפ) שם. מפני שהוא עושה כלי. וה״ה שאר עניינים שנראים כמתקנים אותו להדליק והוא גמר עשייתו ולהיות ראוי להדליק בו אסור משום תיקון כלי דהיינו מכה בפטיש. לבוש:

פט טפ) [סעיף ח׳] אין חותכין הפתילה לב׳ וכו׳ משום דקמתקן מנא אחת היתה ועושה אותה שתים. גמ׳ ביצה ל״ב ע״ב ופירש״י שם. לבוש:

צ צ) שם. אין חותכין הפתילה לב׳ וכו׳ בסכין או במספרים הרמב״ם בפי׳ המשנה ובחיבורו פ״ר דין ז׳. משמע הא לחתכה בידו בלא כלי שרי. אבל מדברי הישׁ״ש פ״ד דביצה סי׳ י״א שכתב אין חותכין את הפתילה אלא באור משמע דגם ביד אסור וכ״מ מסתמיות דברי הטור והש״ע והלבוש שכתבו אין חותכין הפחילה לב׳ ולא הזכירו כלי משמע דגם ביד אסור. ואפשר דגם דעת הרמב״ם כן ומ״ש בסכין או במספרים לאו למימרא דביד שרי דהא כתב אח״כ ולמעכם ביד מותר ולמה לא אמר ולחתכה ביד מותר אלא דנקט סכין ומספרים משום כי כן הדרך לחתוך הפתילה וה״ה אם בא לתחוך ביד ג״כ אסור. וכ״כ הר״ז או׳ י״ט דאסור לחתכה בסכין או בידו. וכ״כ מק״ק סי׳ כ״ב או׳ ו׳:

צא צא) שם. אין חותכין הפתילה לב׳ וכו׳ ואם היתה ארוכה ורוצה לקצרה אסור לקצרה ביו״ט בין בסכין בין באור ואפי׳ רוצה לפרק מקצתה בידו אסור מפני שהוא כמתקן כלי שעושה מפתילה ארוכה פתילה קצרה. ר״ז שם:

צב צב) שם. אלא א״כ ע״י שנותן שני ראשיה וכו׳ דלא מוכח דלתקוני מנא מכוין אלא להדלקה בעלמא. רש״י ביצה ל״ב ע״ב. וכ״כ הר״ן על הרי״ף שם. ע״ז סק״ט:

צג צג) שם. ומדליקה באמצע. ה״ד קודם הדלקה אבל אם כבר הנר דולק לדעת הרא״ש אסור משום מכבה. עו״ש או׳ ט׳ וכ״כ לעיל או׳ ל״א יעו״ש:

צד צד) שם. והוא שיהא צריך לשתיהן. אבל אם א״צ להדליק אלא אחד ואינו עושה כן אלא כדי לתתכה לשנים אסור משום תיקון כלי. לבוש. ר״ז שם:

צה צה) שם. והוא שיהא צריך לשתיהן. וכן הדין בנר של שעוה או של חלב אין חותכין אותה לשנים אלא ידליק אותה באמצע והוא שידליק שני החלקים. חמ״מ או׳ ט׳ מ״ב או מ״א. פת״ע או׳ כ״ד:

צו צו) [סעיף ט׳] אין גודלין את הפתילה וכו׳ דפתילה נמי כלי היא להדלקה שצריכה עשייה ותיקון. רש״י ביצה ל״ב ע״א. והב״ד ב״י וכתב ומטעם זה אין גודלין ולא מהבהבין אותה עכ״ל. ור״ל דאסור משום מתקן מנא. אבל כשממעכה ביד תיקון כלאחר יד הוא וכמ״ש רש״י שם ע״ב ומשו״ה שרי:

צז צז) שם. אין גודלין את הפתילה וכו׳ וה״ה דאסור להתיר קליעתה או נר של שעוה הקלועה. מ״א ס״ק ח״י א״ר או׳ כ״ט. ר״ז או׳ כ״ב. ח״א כלל צ״ד או׳ ט״ו. מק״ק סי׳ כ״ב או׳ י״ד. מ״ב או׳ מ״ב ועיין לעיל סי׳ ש״ג סעי׳ כ״ו ובדברינו לשם בס״ד:

צח צח) ואם רק מונח בכפל ולא קלוע יכול לפשוט אותו אבל אם כרוך זע״ז כעין קליעה אסור או לכפול ולכרוך זה על זה אסור. א״א או׳ ח״י. חמ״מ או׳ יו״ד:

צט צט) שם. אין גודלין את הפתילה וכו׳ ועיין א״ר או׳ כ״ט בשם שה״ל דמשמע לכאורה דוקא לטוות כעין שעושין בכלי (שקורין שפינדיל) ויראה לאסור אף צמר גפן שעושין ביד וצ״ע. א״א שם. ומיהו בתוספתא איתא אין עושין הפתילה ביו״ט ומשמע דלאו דוקא לטוות אלא כל שראויה להדלקה ע״י עשייתו הוא בכלל איסור ולפ״ז אם לוקח חתיכת צמר גפן ומותחה ועושה אותה כעין פתילה אסור וכ״כ מ״ב בב״ה:

ק ק) שם. ולא מהבהבין אותה. פי׳ להחריכה כדי שתהא נוחה להדליק. טור:

קא קא) שם. ומותר לשרותה בשמן. קודם שיניחנה בנר. ר״ז או׳ ך׳ וה״ד אם רוצה להדליקה באותו יום אבל להכינה לצורך יו״ט אחר אסור וכמ״ש לעיל רסי׳ תק״ג ובדברינו לשם בס״ד:

קב קב) שם הגה. שאין בו נר דלוק. אבל אם הנר דולק אז חייב משום מכבה כמסתפק מן השמן. ב״י בשם הרוקח סי׳ רצ״ט, וכ״כ הלבוש ובלבד שלא ישרה אותה בנר שיש בה פתילה דולקת מפני שממעט את השמן והוי כמסתפק מן הנר שאסור משום מכבה את הפתילה הדולקה. וכ״כ העו״ש או׳ יו״ד. מ״א ס״ק י״ט. חמ״מ או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ך׳ מק״ק סי׳ כ״ב או׳ י״ד. מ״ב או׳ מ״ו:

קג קג) אבל המסתפק משמן לאכילה י״ל אוכל נפש ביו״ט הותר ע״י כיבוי ג״כ. מש״ז או׳ י״א. והיינו אם א״א בשמן אחר וכמ״ש לעיל סעי׳ תק״ז ססעי׳ ד׳ וגם אם אינו נר של מצוה וכמ״ש לעיל או׳ מ״ז יעו״ש.

קד קד) [סעיף י'] **מותר להסיר הפחם וכו'** היינו מסיר ראש הפתילה שנשרף ונעשה פחם ומחשיך את הנר ואעפ"י שמפילו לארץ והוא כבה מותר כמו שהוא מותר להדליק את הנר להשתמש לאורו כך מותר לכבות מה שמונע הדלקת הנר. ב"י בשם הרא"ש. וכ"כ הלבוש אלא שכתב עוד הטעם מפני שאין כוונתו לכבות:

קה קה) **שם.** מותר להוציא ראש הפחם וכו' מדברי רש"י והרא"ש נראה שאין מותר להעביר אלא ראש הפתילה שהוא עשוי פחם אבל לחתוך גוף הפתילה לא. ב"י. עו"ש או' י"א:

קו קו) **שם.** אבל אינו חותך ראש הפתילה בכלי. משמע אבל להסיר הפחם אפי' בכלי שרי וכמ"ש ב"י לדעת הרמב"ם. וכ"כ מ"א סק"ך. וכ"כ הט"ז ס"ק י"ב בדעת הש"ע וכ"כ המאמ"ר או' ע"ז ועי"ש מ"ש להשיג על מ"ש השכנה"ג בהגב"י או י"ד יעו"ש אבל הלבוש כתב דגם להסיר הפחם בכלי אסור. וכ"כ הט"ז שם לפרש בדברי הרמב"ם דלא התיר להסיר הפחם אלא ביד אבל בכלי אסור משום דא"א לצמצם שלא יחתוך מגוף הפתילה שלא נעשה פחם וזה אסור יעו"ש. וכ"כ העו"ש שם. וכתב שם הט"ז דאם רוצה ליקח הפחם בין שתי אצבעותיו ודאי אסור כי קרוב הדבר מאד שלא יצמצם ליקח הפחם לחוד בלא מעט מהפתילה ואין היתר אלא ניפוץ ביד ולא חיתוך יעו"ש. וכ"כ הב"ח דדוקא נופץ אבל להסירה בין ראשי אצבעותיו אסור. מיהו דעת הא"ר או' ל' להקל וכתב כיון דדעת כמה פו' ראשונים להתיר אף בכלי א"כ די לנו שמחמירין כהרמב"ם דאוסר בכלי ולא להחמיר יותר יעו"ש. וכ"כ ב"ד סי' רצ"ד דמסתמיות לשון הש"ע משמע דמותר להסירה בין ראשי אצבעותיו יעו"ש. וכ"ה דעת הנה"ש או' יו"ד. אמנם היש"ש פ"ד דביצה סי' י"ב כתב האידנא העולם נזהרין למחוט ביו"ט כל עיקר ואין להקל בפניהם שמא יביאו למחוט בכלי שהוא ספק אב מלאכה עכ"ל ומשמע הא לנפץ ביד שרי. וכ"כ מ"א שם וכ"כ המאמ"ר שם דניפוץ ביד שרי ולא מחיטה בין האצבעות. וכ"כ החמ"מ או' י"א. ר"ז או' כ"ג. ח"א כלל צ"ה או' ז' מק"ק סי' כ"ב בליקוטי רימ"א או' ט"ו. מ"ב או' מ"ז. מיהו הרב בן א"ח פ' במדבר או' כ"ו כתב אעפ"י שמותר מן הדין לנפץ הפחם שבראש הפתילה בידים מ"מ נוהגין העולם להזהר בזה גזירה שמא ימחט בכלי עכ"ל ואפשר שהוציא זה מדברי היש"ש הנז' וכבר כתבנו דדעת האחרונים גם לדברי היש"ש לנפץ ביד שרי ורק הרוצה להחמיר גם בזה תע"ב:

קז קז) **וגם** בנר של חלב או שעוה אין היתר כלל לחתוך הפחם שעל הנר בין אצבעות או ע"י הכלי של מספריים השייך לזה וגם ניפוץ לא שייך כאן כי אינו שייך אלא בפתילה שמדלקת בתוך השמן שידוע הוא שבראשה נעשה פחם וכשנוגעין בו הוא נפרד ונופל לארץ וזה אינו שייך בשל חלב או שעוה אלא דמ"מ יש קצת תועלת במה שמטה את ראש הפתילה באצבעו שידלק שפיר טפי ומ"מ נראה שאין להחמיר מהטות באצבעו ראש הפתילה קצת כדי שתבעיר יפה כדרך הניפוץ שזכרנו בשמן. ט"ז שם. חמ"מ שם. ר"ז שם. ח"א שם. מק"ק שם. מ"ב שם:

קח קח) [סעיף יא'] **המדליק נר של יו"ט וכו'** פתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם ביו"ט. שבת כ"ד ע"א. מש"ז או' י"ב. ועיין לעיל סי' רס"ד ולקמן רסי' תרע"ג:

קט קט) **שם.** המדליק נר של יו"ט וכו' נוהגין בשני נרות אף ביו"ט. ואף דזכור ושמור בשבת י"ל נגד איש ואשה, מש"ז שם. ועוד יש טעמים אחרים כמ"ש לעיל סי' רס"ג או' ד' יעו"ש. ועוד עי"ש או' ט' שכתבנו שיש נוהגים להדליק ביו"ט ה' כמנין העולים לס"ת יעו"ש:

קי קי) **שם.** צריך לברך אקב"ו להדליק נר של יו"ט. ואם חל בשבת אומר להדליק נר של שבת ושל יו"ט. ח"א כלל צ"ה או' י"ד. וכ"כ לעיל סי' רס"ג או' ט"ל יעו"ש וביו"ט מברכין ואח"כ מדליקין וכמ"ש שם או' מ"ג יעו"ש:

קיא קיא) **שם.** צריך לברך אקב"ו וכו' וגם ביו"ט שני של גליות צריך לברך, כ"מ בגמ' שבת כ"ג ע"א וכ"כ מ"ב או' מ"ח. וכ"ה המנהג:

קיב קיב) **ברכת** זמן שמברכות הנשים בהדלקת נר יו"ט אין להם יסוד כי לא נזכר בפו' רק בקשל"ה דודאי לא בר סמכא הוא ומ"מ לא רצה לעשות מעשה כזה למנוע לאשתו שהיתה נוהגת לברך זמן והניחה במנהגה כי באמת אין כאן חשש ברכה לבטלה דהא בלא הדלקה נמי יכולה לברך שהחיינו מיד בכניסת יו"ט דק"ל זמן אומרו אפי' בשוק (עירובין מ' ע"ב) אלא דסמכינן ליה אכסא ומשום דסמכא ליה להדלקת הנר הבאה תחלה וניכר בה כבוד יו"ט ושמחתו לא גרע בהכי ולכן יש להניח לבנות ישראל במנהגן שירושה היא להן מאבותיהן ועשו כן בפני גדולי עולם ולא מיחו בידן. שאלת יעב"ץ סי' ק"ז. וגם הזר"א ח"א ססי' ל"ג כתב בזה דנהרא נהרא ופשטיה יעו"ש. והב"ד עיקרי הד"ט סי' כ"ב או' י"ט. ועיין לעיל סי' רס"ג או' מ' ונ"מ לנשים הנוהגות לברך זמן על הדלקת הנר אם היא מקדשת לעצמה קידוש היום מאיזה סיבה דלא תוכל לברך עוד זמן על הקידוש דנפטרת בברכה שברכה על הנר. ועוד נ"מ דאם הדליקה מבע"י וברכה זמן דלא תוכל עוד לעשות מלאכה האסורה ביו"ט דכיון שבירכה זמן על יו"ט הרי קיבלה עליה קדושת יו"ט:

סימן תקטו

א **א) [סעיף א'] א"י שהביא דורון לישראל ביו"ט וכו'** וה"ה בהביא למכור בעיר שרוב ישראל דרים בה דמן הסתם לצורך הרוב הוא מביא. כדמוכח בעירובין מ' ע"א גבי ההוא ליפתא וכו' וכ"ה בהדיא במס' מכשירין פ"ב משנה ו' מצא בה ירק נמכר אם רוב עכו"ם וכו' יעו"ש. וכן מוכח ממ"ש לקמן סעי' ו' וסי' תקי"ז סעי' א' ובאחרונים שם ומ"ש ח"א כלל ק' או' ט' להקל בנכרי המוכר כאילו צדן לעצמו ור"ל שא"צ לערב בכדי שיעשו כבר השיגו עליו מ"ב בב"ה רסי' זה ובתשו' מהר"מ מרוטנבארג אחרונים סי' י"ד יעו"ש. והב"ד פ"ת יעו"ש. ואפשר דכוונתו בעיר שרובה עכו"ם והגם שכתב סתמא סמך על המעיין:

ב **ב) שם.** א"י שהביא דורון לישראל ביו"ט וכו' משמע דאם אין מביא בחינם רק הישראל קצץ לו מעות שיביא לו דגים מעיו"ט והעכו"ם שהה והביאן ביו"ט מותרין לערב מיד ואם הוא דבר שאין במינו במחובר ומחוסר צידה מותר אפילו ביו"ט אפי' הביאו מחוץ לתחום דעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד. מ"א סק"נ. אלא שכתב אפשר דדמי לעכו"ם שהדליק נר בשבת דלא מהני קצץ משום דעושה אדעתא דישראל כמ"ש לעיל רסי' רע"ו ועי"ש מה מצדד בזה יעו"ש. ומ"א שם פסק לקולא שא"צ בכדי שיעשו. אמנם בס' בית מאיר השיג על דברי מ"א הנז' יעו"ש. וכן הרב מ"ב בב"ה השיג על דברי מ"א הנז' אלא שסיים ומ"מ נראה דאם יהיה לזה עוד ספק יש להתיר בקצץ אפי' לענין מלאכה גמורה לערב של מוצאי יו"ט ראשון מיד ולענין תחומין יש להתיר בקצץ שלא יצטרך בכדי שיעשו למוצאי יו"ט ראשון אפי' אם לא יהיה לזה עוד צירוף ספק יעו"ש:

ג **ג) שם.** אם יש ממנו במחובר וכו' דחוששין שמא היום נתלש וכל הנתלש מן המחובר ביו"ט אסור דגזרו חכמים שמא יתלוש. ואם ידוע שלא נתלש היום אעפי' שדומה כאלו נתלש היום מותר. הריא"ז הב"ד השה"ג על הרי"ף פ"ג דביצה. וכ"כ הרשב"א בעה"ק שער א' או' יו"ד. ועיין לקמן או' ס"א:

ד **ד) שם.** אם יש ממנו במחובר וכו' והא דלא תלינן דנתלשו מאתמול כתב הר' יונה דכל שיש מאותו המין במחובר דרכן של בני אדם ללקוט אותן ביומן ואין לוקטין אותם מבערב וכיון שרובן עושין כן אין תולין להקל עכ"ל. והב"ד הר"ן בשבת פ' שואל והרשב"א בחי' לביצה. ורק אם ניכר בהם שלא נלקטו ולא נצודו היום תלינן להקל וכמ"ש לקמן סעי' ג' יעו"ש:

ה **ה) שם.** אם יש ממינו במחובר וכו' כמהין ופטריות שהביא גוי לישראל אסורין. רוקח סי' ש'. ואצטריך לאשמעינן דלא תימא לא חשיבי מחובר לקרקע מאחר שגם על העצים הם גדלים לפעמים דכיון דמקום גדילתם הוא כמחובר לקרקע דמי וכדאמרינן בפ' ח' שרצים (שבת ק"ז ע"ב) האי מאן דעקר פיטורא מחצבא חייב משום דעוקר דבר מגידולו. ב"י. עו"ש או' ו' ועיין לעיל סי' של"ו או' מ':

ו **ו) שם.** אם יש ממינו במחובר וכו' שושנים שהביא גוי ביו"ט ראשון לדורון וקצרה ידיעת האשה בעלת הבית דעירבתן בשאר שושנים שבכלים שנקנו בעיו"ט ושושנים אלו שהביא הגוי הם מועטים. צידד להתיר לטלטל הכלים ולהריח בהם ביו"ט שני בהסיר מהם קצתם. זר"א חא"ח סי' ע"ב. והב"ד מחב"ר או' א' זכ"ל או' יו"ד שע"ת. ואפשר דכוונתו אפי' להיש מחמירין שכתב מורם ז"ל בכה"ג שרי יעו"ש. ועיין לקמן או' י"ד:

ז **ז) שם.** או שמחוסר צידה. דמחוסר צידה דינו כמחובר לקרקע מדאיתא בעירוכין ט"ל ע"ב ההוא בר טביא דאתציד בראשון ואשתחיט בשני וכו'. ב"י:

ח **ח) שם.** אסור אף למי וכו' דבמוקצה הזה אפי' ר"ש מודה. רש"י ביצה כ"ד ע"ב. והב"ד ב"י. וכ"כ הלבוש. עו"ש או' א' מ"א סק"א. ולפ"ז אפי' לדעת י"א שכתב הרב לעיל (סי' תצ"ה סעי' ד' בהגה) דלית ליה מוקצה אפי' ביו"ט מודים הכא דאסור משום מוקצה דכגרוגרות וצימוקים דמו. והא דאמרינן לעיל סי' תצ"ז סעי' ט"ו דמה שאצל הגוי א"צ הכן ה"ד כגון מוקצה דב"ח וכה"ג אבל שהוא משום מחובר וצידה אף בשל גוי אסור. וכ"כ רש"י שם בהדיא. עו"ש שם. וכ"ה בלבוש:

ט **ט) שם.** אסור אף למי וכו' כדין כל מלאכה האסורה שעשה העכו"ם בשביל ישראל דאסור לכל ישראל עד לערב ובכדי שיעשו כמבואר בשבת קכ"ב ע"א בדין נר וכבש ובש"ע לעיל סי' רס"ו סעי' א' ובסי' שכ"ה יעו"ש. ואין חילוק בין אם הביא העכו"ם הפירות משלו או משל ישראל כיון דטעם האיסור הוא משום המלאכה שעשה בשביל ישראל ואפי' אם קצר העכו"ם בשביל הבהמה של ישראל אסור הישראל להאכילה ורק אם העכו"ם מאכילה א"צ למחות בידו וכמבואר בגמ' שם ובסי' שכ"ה סעי' י"א וי"ב וי"ג ובדברינו לשם בס"ד:

י **י) שם.** לאכלו בו ביום. וה"ה שאר הנאות אסור. כ"מ מדברי רש"י ביצה כ"ד ע"ב שכתב ולערב אסורים בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת יו"ט משמע דכל הנאה ממלאכת יו"ט אסור. וכ"כ הרשב"א בעה"ק בסוף דיני עירובי תחומין. וכ"כ היש"ש פ"ק דחולין סי' ל"א וכ"כ בס' בית מאיר. וגם לטעם הרמב"ם שכתבנו לקמן או ט"ו יש לאסור ג"כ שאר ההנאות דהא יש לחוש ג"כ שיאמר לגוי לעשות מלאכה כדי להנות יעו"ש. ועיין לקמן או' י"ד:

יא יא) שם הגה, ואפי׳ עבר ונתן לפיו וכו׳ וה״ה אם שגג ונתן לפיו ולעסו אסור לבלעו. כ״מ בהר״ש שם. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ דאפי׳ אם עבר או שכח ונתן לתוך פיו אסור לבלוע אלא יפלוט מיד כדין כל מאכלות אסורות. וכ״כ מ״ב או׳ ה׳. וכתב שם המ״ב דמשמע מסתימת הפו׳ דאפי׳ אם כבר בירך ע״ז אסור לבלוע דמוקצה הוא כשאר אכילת איסור עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ רט״ו או׳ ל״א:

יב יב) שם בהגה, אסור לבלעו. עיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ נ״ב:

יג יג) שם. ואפי׳ לטלטלן אסור. דלא חזו לאכילה וכמוקצה דמי. ב״י בשם הרי״ף והרא״ש. מיהו הישׁ״ש פ״ג דבינה סי׳ ט׳ חולק וכתב הטעם דאיסור טלטול משום שהוא מוקצה ולכן כתב מליל שני ואילך מותר בטלטול אעפ״י שאסור באכילה יעו״ש. ור״ל שלדעת הרי״ף והר״ש המוקצה משום דלא חזו לאכילה כ״ז שאסורים באכילה דהיינו עד ליל שני בכדי שיעשו אסורים נמי בטלטול ולדעת הישׁ״ש דחולק ע״ז הטעם בליל שני מיד מותר בטלטול אעפ״י שאסורים באכילה עד בכדי שיעשו כמבואר שם. בישׁ״ש. אמנם המ״א סק״ב השיב על דברי הישׁ״ש הנז׳ והסכים לדברי הרי״ף והרא״ש יעו״ש וכן הסכים הט״ז ססי׳ ת״ה יעו״ש. וה״נ דעת הישי״ע או׳ ג׳ ואו׳ ד׳ והמאמ״ר או׳ ב׳ יעו״ש. וכ״מ מסתימת דברי הש״ע דגם בטלטול בעינן בכדי שיעשו כמו באכילה. וכ״פ הער״ה או׳ א׳ ר״ז או׳ מק״ק סי׳ מ״ו או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳:

יד יד) שם. ולערב מותרין בכדי שיעשו. ואפי׳ הדס וכיוצא בו אינו מריח בו לערב עד שימתין בכדי שיעישו הרמב״ם פ״ב דין יו״ד. וכ״כ הרשב״א בעה״ק בסוף דיני עירובי תחומין. ואע״ג דמותר להריח בו במחובר כמ״ש לעיל סי׳ של״ו סעי׳ יו״ד שאני הכא דיש לאסור משום שנעשה מלאכה בו ביו״ט. וכ״כ ב״י בשם הר״ן. והב״ד הישׁ״ש פ״ג דביצה סי׳ יו״ד. א״ר או׳ א׳. אמנם דעת האחרונים להקל להריח בו בלא טלטול כמ״ש לעיל סי׳ רט״ז או׳ ז׳ יעו״ש:

טו טו) שם. בכדי שיעשו, ולא אסרו בכ״מ שימתין בכדי שיעשו אלא מפני דבר זה שא״ת יהא מותר מיד שמא יאמר לעכו״ם לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד. וכיון שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו לא יאמר לעשות לו שהרי אינו משתכר כלום מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת. הרמב״ם פ״ו מה׳ שבת דין ח׳ ורש״י בביצה כ״ד ע״ב כתב הטעם דבעינן בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת יו״ט. וכתב עו״ש רש״י והא דקאמר ולערב אסורים בכדי שיעשו הא לאח״כ מותרין אפי׳ לערב ראשון נמי דאע״ג דליל יו״ט שני הוא ממתין בכדי שיעשו ומותרים ממ״נ אם הלילה חול הוא הרי המתין בכדי שיעשו ואם קודש הוא נמצא שנלקטו בחול יעו״ש. אלא שהתו׳ שם השיגו עליו וכתבו הטעם כדברי הרמב״ם, וכתבו עוד דמזה הטעם אסורים עד מוצאי יו״ט האחרון בכדי שיעשו דאי אמרת דמותרים במוצאי יו״ט ראשון חיישינן שמא יאמר לנכרי ביו״ט ראשון לך והבא כדי לאכול מהן בשני יעו״ש. וזהו דעת המחמירין שהביא מור״ם ז״ל בהגה. אבל מרן ז״ל לענין דינא פסק כדברי רש״י דגם במוצאי יו״ט ראשון נמי מותרין בכדי שיעשו משום דכ״ה דעת הרי״ף והרמב״ם והרשב״א והראב״ד כמ״ש הט״ז סק״א. וכ״ה דעת הר״ן וריא״ז ובעל המאור והרמב״ן במלחמות והמאירי והמ״מ פ״א דיו״ט דין כ״ד. ועוד כמה ראשונים וגם רי״ו כתב דדעת רש״י תפשו עיקר:

טז טז) שם. בכדי שיעשו. ואף לאחרים נמי אסור בכדי שיעשו כמ״ש הטור. והיינו לפירש״י כמ״ש בב״י. וכתב העו״ש או ג׳ דכ״ם נמי דעת מור״ם ז״ל דדוקא לחומרא פסק כר״ת ולא לקולא יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳ וכ״כ לעיל סי׳ שכ״ה א׳ נ״ח יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ך׳ ואו׳ מ״ב:

יז טוב) שם. בכדי שיעשו. וכן פירות שלקטן בשבת או ביו״ט בשביל ישראל ולא הביאן עד שתחשך צריך בכדי שיעשו. כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ס״א יעו״ש. וכ״כ מ״ב בב״ה בסי׳ זה בשם הסמ״ק יעו״ש:

יח חי) מעשה אירע שלא היה בנמצא המרור וחילה אחד לגוי בע״פ שאם המצא תמצא בגינתו שיביא לו מעט והגוי לא הביא לו כלום בע״פ אך ביום א׳ של פסח הביא לו מעט דורון ותלשו באותו יום שרי ליה לאוכלו בליל שני של פסח לכ״ע בכדי שיעשו ל״מ למרן דפסק כן אלא אפי׳ למורים שכתב יש אוסרים דמ״מ הא איכא הט״ז סק״ב שכתב דלצורך שרי יעו״ש. זכ״ל או יו״ד ועי״ש שהביא עוד טעמים להיתר זה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ כ״ד:

יט יט) שם. ובשני יו״ט של גליות וכו׳ דמעיקרא מיירי בא״י שהוא רק יום אחד דממתין עד לערב שהוא חול בכדי שיעשו וכאן הוסיף אף בשני יו״ט של גליות שלערב יום ראשון יו״ט הוא אפ״ה א״צ להמתין לערב שהוא ליל יו״ט שני אף למי שהובא בשבילו רק כדי שיעשו דממ״נ יום אחד חול הוא דאם יום הראשון קודש הרי עכשיו חול ודי בכדי שיעשו ואם הראשון חול הלא נעשית המלאכה בהיתר וא״צ לשהות כלל וכמ״ש לעיל או׳ ט״ו יעו״ש.:

כ ך) **שם** הגה. יש מחמירין לאוסרו עד מוצאי יו״ט שני. והיינו ג״כ בכדי שיעשו כמ״ש הטור וכמ״ש לעיל או׳ ט״ו יעו״ש. אלא דלגבי אחרים יש פלוגתא לדיעה זו די״א הא דאסר ר״ת עד מוצאי יו״ט שני דוקא לאותו שהובא בשבילו אבל לאחרים מותר בליל יו״ט שני מיד אפי׳ קודם בכדי שיעשו דכיון שטעמו של ר״ת אינו אלא משום שמא יאמר לעכו״ם להביא ביו״ט כדי שיאכל לערב מיד או שיאמר לעכו״ם להביא ביום א׳ כדי שיאכל ביו״ט שני כל שאינו מותר אלא לישראל אחר לא חיישינן שיאמר לעכו״ם להביא בשביל אחר דאין אדם חוטא ולא לו. וכ״כ רי״ו. וכ״כ הסה״ד סי׳ ע״ח לדעת הרא״ש אבל הסמ״ק כתב דאסורים בכדי שיעשו עד מוצאי ליל יו״ט שני אפי׳ לישראל אחר בלא הובאו בשבילו. וכ״כ המרדכי בפ׳ בכל מערבין. וכתב שם התה״ד דאם יש בדבר צורך כגון שזימן אורחים נכבדים וקבעי להו יש לסמוך אדברי המקילין יעו״ש והב״ד ב״י. וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה ונוהגין להחמיר אם אינו לצורך יו״ט לצורך אורחים וכו׳ כהכרעת התה״ד הנז׳:

כא כא) **שם** בהגה. טור בשם ר״ת ורש״י. ט״ס הוא דרש״י הוא בעל דיעה ראשונה שכתב הש״ע אלא צ״ל והרא״ש. וכ״ה בד״מ הארוך. וכ״כ מ״ב או׳ י״א:

כב כב) **שם** בהגה. ונוהגין להחמיר וכו׳ ונ״ל דעכ״פ גם לר״ת שרי לטלטל ביו״ט שני אפי׳ הוא עצמו דאין איסור מוקצה אלא דאסור משום גזירה שמא יאמר. די בזה לאיסור אכילה וממילא יזהר מן האמירה ואפי׳ את״ל דר״ס מחמיר אפי׳ בטלטול ביו״ט שני מ״מ להלכה שפיר ושפיר נסמוך ע״ז ויכול אפי׳ היא לטלטל הדורון בליל א׳ אחר כדי שיעשו. ט״ז סוף סק״ב. והגם שכתבנו לעיל או׳ י״ג בשם הט״ז דכ״ז שאסור באכילה אסור בטלטול שאני הכא כיון דלצורך אורחים וכה״ג נוהגין להקל כמ״ש מור״ם ז״ל בהגה שרי בטלטול. וכ״כ בהדיא בט״ז עצמו סק״ח יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ק׳ או ז׳ אמנם הר״ז או׳ א׳ כתב לענין הלכה כבר נהגו במדינות אלו (ר״ל במדינות אשכנז) להחמיר אפי׳ לאדם אחר שלא הובא בשבילו שימתין עד מוצאי יו״ט שני בכדי שיעשו ולפיכך נוהגין להחמיר אפי׳ בטלטול עד מוצאי יו״ט שני כיון שאינו ראוי לאכילה לשום אדם יעו״ש. ור״ל חוץ מן האורחים. ודברי הר״ז הנז׳ הם לקוחים ממ״ש מור״ם ז״ל לקמן סעי׳ ד׳ בהגה אלא שהט״ז חולק ומתיר בטלטול וכמ״ש לקמן או׳ ף׳ יעו״ש:

כג כג) **שם** בהגה. ונוהגין להחמיר אם אינו לצורך וכו׳ ואם יש לו מאותו המין לא מקרי לצורך, מ״א סק״ו חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז שם. ח״א כלל ק׳ או׳ ו׳ מק״ק סי׳ ע״ו או׳ ב׳ מ״ב בב״ה:

כד כד) **שם** בהגה. אם אינו לצורך יו״ט לצורך אורחים וכו׳ ואפי׳ לו מותר כשיש צורך גדול ודוחק באכילה. ט״ז סק״ב. א״ר או׳ ז׳ ה״ב או׳ ה׳ מש״ז או׳ ב׳. מיהו המט״י כתב דלבע״ה שהובא בשבילו אין להקל אפי׳ מפני הצורך לדיעה זו יעו״ש. ואפשר דבכה״ג דיש צורך גדול ודוחק באכילה ולכבוד יו״ט יש לסמוך אט״ז ודעמיה כיון דבלא״ה כמה ראשונים מתירים כמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל ק׳ או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ ח״י:

כה כה) **שם** בהגה. לצורך אורחים וכו׳ וה״ה אם צריך לו לצורך שאר סעודת מצוה. ר״ז או׳ א׳ וכ״מ לעיל סי׳ של״ג סעי׳ א׳ וסעי׳ ג׳ בהגה דסעודת מצוה הוי כאורחים יעו״ש:

כו כו) **ואורחין** שהיו סמוכין אצל בעה״ב והביא הגוי דבר בשביל בעה״ב כיון שהם סמוכין עליו באותו שבת או באותו יו״ט כל מה שאסור לבעה״ב אסור לאורחים שהרי הם כבני ביתו לאותו שבת וכמו שאסור לכל בני הבית אעפ״י שלא הובאו אלא בשביל בעה״ב אסור ג״כ לאורחים. ומיהו אם אין האורחים קבועים אצלו אלא שזימן אותם במקרה נהי שלא יאכלו ממה שהביא הגוי אבל בביתם מותר. הרדב״ז ח״א סי׳ תקס״ב. והב״ד כנה״ג בהגב״י בסוף הסי׳ ומ״א שם. וכתב שם המ״א ולי נראה דכשזימן אורחים שאינן מעיר הזאת יש להקל במוצאי יו״ט ראשון בכדי שיעשו דסמכינן אסברא קמייתא יעו״ש. וכתב המחה״ש וא״כ אפי׳ הובא הדורון לאחר שהזמינן מותר יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ דאם יש אורחים סמוכים על שלחנו ביו״ט בין שבאו אליו קודם יו״ט בין שזימן אותם ביו״ט לאחר שהביא אליו הגוי הדורון אם האורחים הם מעיר אחרת שיש כאן מצות הכנסת אורחים מותר להאכילם ביו״ט שני של גליות בכדי שיעשו מה שהביא לו הגוי ביו״ט א׳ וכ״כ מק״ק סי׳ מ״ו או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ב:

כז כז) **וכתב** עו״ש המ״א ואפשר דאף הוא בעצמו מותר נאכול עמהם דאין זה כבודם שלא יאכל עמהם יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ י״ג. מיהו בשו״ת פרי תבואה סי׳ ס״ט כתב דיש להחמיר. והב״ד השע״ת. אבל הר״ז שם פסק כדברי מ״א דמותר לאכול עמהם. וכ״פ ח״א כלל ק׳ או׳ ו׳ מק״ק שם. מ״ב שם. וכ״ז באין לו מאותו המין כמ״ש לעיל או׳ כ״ג. ומ״ש שם הפר״ת להקל לישראל אחר לצורך יו״ט אפי׳ שלא לצורך אורחים אין נראה כן דעת האחרונים הנז׳ ורק לצורך גדול יש להקל דלא גרע מבעה״ב עצמו כמ״ש לעיל או׳ כ״ד יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ של״ג סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם איזה אורחים שיש מצוה לכבדם יעו״ש:

כח כח) **שם** בהגה. שלא הובא בשבילן. ואם אין מביא בחנם רק הישראל קצץ לו מעות שיביא לו דגים מעיו״ט והכותי שהה והביא ביו״ט יש לסמוך אסברא ראשונה דמותר בליל שני בכדי שיעשה. א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ג:

כט כט) **שם**. וכן אם הובא ביו״ט שני וכו׳ ואם הובאו בתחלת הלילה אז ליכא למיחש שניצודו היום. מ״א סק״ז. חמ״מ או׳ א׳ ור״ל דאם באו בתחלת ליל יו״ט שני לדעת הש״ע מותר לכל בכדי שיעשו ולדעת יש מחמירין שהביא מור״ם ז״ל דוקא לצורך אורחים ואם באו בתחלת ליל יו״ט א׳ לכ״ע שרי דהא המלאכה נעשית בעיו״ט.

ל ל) **שם**. וכן אם הובא ביו״ט שני וכו׳ ובזה אין חילוק לכ״ע בין הוא לאחרים כיון שהובא ביו״ט שני:

לא לא) **שם**. צריך להמתין וכו׳ וכן אם צד או ליקט העכו״ם ביו״ט שני והביא תיכף במוצאי יו״ט צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שליקטתו ביו״ט היתה בשביל ישראל וכמ״ש לעיל או׳ טו״ב יעו״ש:

לב לב) **שם**. אבל בשני ימים של ר״ה. וכו׳ דהא לא שרי רש״י מיד בליל יו״ט שני אלא משום מה נפשך אם חול הוא הרי המתין בכדי שיעשו ואם קודש הוא הרי נלקט בחול והאי טעמא לא שייך בשני יו״ט של ר״ה ולא ביו״ט הסמוך לשבת בין מלפניה ובין מלאחריה. ב״י. שו״ג או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ ט״ו:

לג לג) **שם**. אבל בשני ימים של ר״ה וכו׳ ואפי׳ פירות שנשרו בזה אסורין בזה. ב״י בשם הר״ן. וכן אם נצודו מאליהן אסור בשני משום הכנה. מ״א סק״ח. מ״ב או׳ י״ז. אכן בזה א״צ להמתין אחר מוצאי שבת או יו״ט בכדי שיעשו כיון שנעשו מאליהן וכמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ יעו״ש ועיין לעיל סי׳ תק״ז סעי׳ ב׳ וסי׳ תקי״ג סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לד לד) **שם**. או ביו״ט הסמוך לשבת וכו׳ כגון שהיה יו״ט ביום ע״ש והביאן בע״ש או שהיה יו״ט באחד בשבת והביאן בשבת שלפני יו״ט:

לה לה) **שם**. אם הובא בראשון וכו׳, ואם חל ר״ה ביום ה׳ ו׳ והביאן ביום ה׳ ית׳ לקמן סעי׳ ד׳ יעו״ש:

לו לו) **שם**. בכדי שיעשו, והטעם דבעינן בכדי שיעשו עיין לעיל או׳ ט״ו:

לז לז) **שם**. ושיעור כדי שיעשו. ר״ל הנזכר בכל סי׳ זה:

לח לח) **שם**. כדי שילך העכו״ם וכו׳ ואם הביאו רוכב על הסוס א״צ להמתין אלא בכדי רכיבה לשם. כנה״ג בהגב״י ססי׳ שכ״ה. מ״א סק״ט. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל צ״ג או׳ י״א. מק״ק סי׳ מ״ו או׳ ד׳ מ״ב או׳ ך׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ע״ז:

לט טל) **שם**. למקום שליקט וכו׳ היינו שצריך להמתין לפי ריחוק מקום הבאתן או הקירוב. ב״י בשם הרשב״א. ואם היה המקום רחוק דרך ג׳ ימים או יותר ומגיע בכאן בשבת א״צ להמתין לכ״ע כ״א יום א׳ שהוא כנגד יום השבת שנעשה בו האיסור. כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ע״ז יעו״ש. ואם הלילה עולה מן החשבון עיין לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ח׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ע״ט ויתבאר עוד לקמן או׳ ק״ג יעו״ש:

מ מ) **שם**. ואם נסתפק לו וכו׳ הטעם דנקטינן בספק להחמיר אע״ג דספיקא דרבנן הוא, משום דהוא דבר שיש לו מתירין לאחר זמן. עו״ש סוף או׳ ג׳ ועיין לקמן סעי׳ ג׳:

מא מא) **שם**. שיעורן כדי שיבוא מחוץ לתחום. ושיעור התחום הוא אלפים אמה כמ״ש רסי׳ שצ״ז ורסי׳ שצ״ח והוא שיעור מיל כמ״ש סי׳ רס״א סעי׳ ב׳ וא״כ אם נסתפק לו מהיכן הביאן צריך להמתין במוצאי שבת או במוצאי יו״ט שיעור ב׳ מילין של הליכה וחזרה וגם שיעור הלקיטה כמה צריך לפי שיעור ריבוי הפירות. וכ״כ לעיל סי׳ שכ״ה או׳ נ״ט:

מב מב) **שם**. כדי שיבואו מחוץ לתחום. ואפי׳ למי שלא הובאו בשבילו צריך להמתין בכדי שיעור הבאה והחזרה ולא סגי כשימתין כדי שיעור תלישה או צידה לבד ואע״ג דהמחבר פסק לקמן בסמוך בדבר שבא מחוץ לתחום דאינו אסור אלא למי שבאו בשבילו שאני התם דליכא שם מלאכה דאו׳ אבל הכא דאיכא מלאכה דאו׳ ע״כ השוו חכמים מדותיהם ולא חילקו לומר דלזה צריך להמתין בשיעור כך ולזה בשיעור כך אלא כולם הושוו לחומרא וכ״נ מדברי הפו׳ עו״ש או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ ט״ז:

מג מג) **שם**. כדי שיבואו מחוץ לתחום. ומשמע בין לחומרא כגון שיש ספק שמא בתוך התחום בין לקולא כגון שיש ספק שמא ממקום רחוק הרבה מחוץ לתחום באו כיון שהוא ספק אין להחמיר יותר אלא בכדי שיבואו מחוץ לתחום. והטעם משום דיש כמה דיעות בשיעור בכדי שיעשו כמבואר

בב״י וע״כ בכה״ג דאיכא ספק פסק כדיעה זו דאף את״ל דהובא מחון לתחום רחוק הרבה יש מתירין בשיעור זה:

מד מד) [סעיף ב׳] אפי׳ תלשן העכו״ם או צדן לעצמו. ואח״כ הביאן לישראל. טור. לבוש:

מה מה) שם. או צדן לעצמו. ולולב שקצצו עכו״ם ביו״ט אסור תשו׳ הרשב״ש סי׳ קס״א. והב״ד האחרונים:

מו מו) שם. אסור לאכלו בו ביום וכו׳ דהא מוקצין הן דאקצינהו דעתיה מנייהו בהכנסת היו״ט שהיו עודן מחוסרין תלישה וצידה, לבוש, ט״ז סק״ג. מ״א סק״י. ואסור לכ״ע אפי׳ למאן דלית מוקצה ביו״ט. עו״ש או׳ ד׳ ועיון לעיל סי׳ שכ״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ ז׳:

מז מז) שם. אף למי שלא הובא בשבילו. דכיון שהאיסור בזה משום מוקצה אין נ״מ בין זה לאחר:

מח מח) שם. אבל לערב מותרים מיד וכו׳ ואפי׳ בשני יו״ט של גליות אינו אסור כ״א ביום ראשון ומשום מוקצה ולערב מותר מיד אבל בשני ימים של ר״ה או ביו״ט ושבת אסורים בשני הימים. כ״כ בהגמ״י פ״ב בשם סמ״ק והב״ד ב״י, וכ״כ העו״ש שם. ר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ה וכ״כ לעיל או׳ ל״ג וסי׳ שכ״ב או ט׳ דאפי׳ אם נשרו או ניצודו מאליהן בשני יו״ט של ר״ה או יו״ט ושבת סמוכים זה לזה אסורין בשני הימים יעו״ש:

מט מט) שם. אבל לערב מותרים מיד וכו׳ כתב ב״י אעפ״י שהרא״ש לא חילק בין עכו״ם העושה בשביל ישראל לעושה בשביל עצמו אלא לדעת ר״ת התו׳ חילקו ג״כ לדעת רש״י וכ״כ ריו״ו יעו״ש. וזהו שכתב הט״ז סק״ג על דברי הש״ע הנז׳ דאין זה לדברי הכל, וכ״כ א״ר או׳ ד׳ דלהלכה למעשה לאסור בעשאו כותי לעצמו עד ליל יו״ט שני בכדי שיעשה יעו״ש. אמנם בס׳ בית מאיר כתב על דברי הא״ר הנז׳ דאין הכרח להחמיר נגד התו׳ ומלחמות ור״ן וש״ע יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים כדברי הש״ע כמ״ש אח״ז.

נ נ) שם. אבל לערב מותרים מיד וכו׳ וכ״כ הלבוש. וכ״ה דעת העו״ש כמ״ש לעיל או׳ מ״ח. וכ״ה דעת הגר״א. וכ״פ החמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל ק׳ או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ נ״ד:

נא נא) שם. אבל לערב מותרים מיד וכו׳ והיינו משום דהואיל ולא נעשית המלאכה בשביל ישראל אלא העכו״ם עשה לעצמו אין שייך לומר שיאסר בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת יו״ט שהרי אפי׳ ביום השבת מותר ליהנות ממה שעושה העכו״ם לעצמו כדתנן מילא מים לבהמתו משקה אחריו ישראל. הגהות הלבוש. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד:

נב נב) שם. אבל לערב מותרים מיד וכו׳ והיינו כשידוע שתלשן או צדן הנכרי לעצמו או לצורך נכרי אחר אבל מספק אסורין בכדי שיעשו. כן סתם הש״ע לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ז׳ וכ״ה דעת הט״ז בסי׳ זה סק״ד. חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ג׳ מק״ק סי׳ מ״ו או ה׳ מיהו דעת ח״א כלל ק׳ או׳ ג׳ להקל לצורך יו״ט או לצורך אורחים שא״צ בכדי שיעשו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ס״ד:

נג נג) ואם הוא בענין שיש להסתפק שמא נלקח וניצוד מאתמול וגם יש להסתפק שמא ליקט וצד לצרכו או לצורך גוי אחר ואח״כ נמלך והביאן לישראל כיון שיש ב׳ ספיקות להקל הרי אלו מותרים באכילה במוצאי יו״ט מיד וא״צ להמתין בכדי שיעשו. ר״ז שם. ח״א שם. מק״ק שם. וכ״כ לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ס״ד יעו״ש. והגם שכתב מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ ק״י סעי׳ ח׳ דבדבר שיש לו מתירין אין להתיר מכח ס״ס אם לא לצורך יעו״ש סתמו הכא האחרונים להתיר משום דיש מתירין אפי׳ בספק אחד שא״צ בכדי שיעשו כמ״ש סי׳ שכ״ה סעי׳ ז׳ יעו״ש:

נד דנ) שם. אף למי שהובאו בשבילו. פי׳ בתחלה צדן לעצמו ואח״כ נמלך והביאן לישראל מותרין לו אף להיש מחמירין דלעיל (סעי׳ א׳ בהגה) מ״א ס״ק י״א. וכ״כ בביאור הגר״א דמותר בי״ט שני מיד אף לפי׳ התוס׳ יעו״ש. וכ״נ דעת האחרונים דגם להיש מחמירין דלעיל הכא שרי ביו״ט שני של גליות מיד לכ״ע, וכ״כ מ״ב או׳ ב״ה:

נה הנ) שם. אף למי שהובאו בשבילו. והיינו כגון שבאו מתוך התחום דליכא בו משום איסור תחומין אבל אם באו מחוץ לתחום אסורין למי שבאו בשבילו עד שימתין בכדי שיבואו וכמ״ש לקמן סעי׳ ה׳ עו״ש או׳ ד׳ מ״א שם. מאמ״ר או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ג׳ ביאורי הגר״א. ע״ב או׳ כ״ו:

נו ונ) [סעיף ג׳] אפי׳ אם הוא ספק וכו׳ זהו בין לפי׳ רש״י בין לפי׳ ר״ת דהכי אסיקנא בהדיא בגמ׳ (ביצה כ״ד ע״ב) דהלכה כמ״ד ספק מוכן אסור. ב״י ועיין לעיל סי׳ תצ״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נז זנ) וספק מוכן מותר ביו״ט שני משום דהוי ס״ס כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ז סעי׳ ד׳ כ״מ בב״י דלהמתירין שם ה״ה כאן. וכ״כ המאמ״ר או׳ יו״ד וכתב ודא כבאה״ג יעו״ש. ומיהו הפר״ח בסי׳ תצ״ז סעי׳ ד׳ לחלק יצא דמחובר שאין דרך ללקוט אלא דבר יום ביומו אסור מספק גם ביו״ט שני אבל דבר הניצוד שרי יעו״ש. והב״ד מ״ב בסי׳ זה או׳ כ״ח. וסמ״א ס״ק י״ב כתב דאפי׳ למאן דשריספק מוכן ביו״ט שני ה״ד במצידות פרושות מעיו״ט ויש ספק אימתי

ניצודו וכמ״ש הר״ן אבל בעכו״ם שהביא דורן אסור דכודאי משוינן להו ומכ״ש לר״ת דהטעם דאסור שמא יאמר לעכו״ם להביאם א״כ אין חילוק בין ראשון לשני ודלא כמ״ש הב״י כאן עכ״ל וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ ועיין עוד באות שאח״ז:

נח חנ) שם. אפי׳ אם הוא ספק וכו׳ בכלל זה ג״כ אם יש ספק אם הביאם לצורך עצמו או לצורך ישראל לענין כדי שיעשו. וכן לאסור אפי׳ ביו״ט ב׳ לר״ת ואזלינן לחומרא בכל הספיקות. ט״ז סק״ד. ומ״ש בכלל זה ג״כ אם יש ספק וכו׳ כבר כתבנו בזה לעיל או׳ נ״ב יעו״ש. ומ״ש וכן יש לאסור אפי׳ בי״ט ב׳ לר״ת היינו אם יש ספק אם ניצודו היום או אתמול דהא לדעת ר״ת גם אם ניצוד או נתלש ביו״ט א׳ לצורך ישראל אסורים עד מוצאי יו״ט ב׳ בכדי שיעשו כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ך׳ אבל תלשן או צדן העכו״ם לעצמו ואח״כ הביאן לישראל ביו״ט ב׳ ויש ספק אם צדן או תלשן ביו״ט א׳ או אפי׳ אם תלשן או צדן לצורך ישראל ויש ספק שתלשן או צדן בערב יו״ט והביאן ביו״ט שני י״ל דשרי גם לדעת ר״ת. וכ״מ בחמ״מ או׳ ד׳ יעו״ש. מיהו בלא״ה יש אוסרים ספק מוכן אף ביו״ט שני כמ״ש באו׳ הקודם ולעיל סי׳ תצ״ז או׳ ך׳ וכתבנו שם דיש להחמיר ואין להקל כ״א לצורך גדול או בהפ״מ יעו״ש:

נט טנ) שם. אסורים. ואם הביאן לישראל יש מחלוקת אי בעינן בכדי שיעשו עיין סי׳ שכ״ה סעי׳ ז׳ מ״א ס״ק י״ב. ור״ל דאם לקטן או צדן לעצמו ואח״כ הביאן לישראל א״צ בכדי שיעשו כמ״ש בסעי׳ הקודם אבל אם צדן או לקטן בשביל ישראל ויש ספק אם נלקטו או ניצודו היום יש מחלוקת בזה בסי׳ שכ״ה סעי׳ ז׳ אם צריך לערב בכדי שיעשו. ובש״ע שם סתם דצריך לערב בכדי שיעשו יעו״ש ובדברינו לשם ולעיל בסי׳ זה או׳ נ״ב יעו״ש:

ס ס) שם. אסורים. ועכו״ם שמביא דורון אמרינן שמתכוין להביא מן המשובח ומביא מאותן שליקט או צד היום וצריך בכדי שיעשו וה״ה המביא למכור בעיר שרובה ישראל. מ״א שם. ור״ל שאין זה נחשב לספק אלא כודאי כיון שדרכו להביא מן המשובח. דכ״פ החמ״מ או׳ ד׳ מ״ב או׳ כ״ז. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ס״ב ואו׳ ס״ג:

סא סא) שם. אבל אם ניכר בהם וכו׳ כגון שהם כמושים וכן אם ניכרים הדגים שניצודו מעיו״ט כגון שנס ליתן ואדמומית שתחת לחייהן שבודקים אותם שם. ר״ז או׳ ה׳ ע״ב או׳ כ״ט. והיינו כדברי התו׳ ביצה כ״ד ע״ב שחלקו על פירש״י יעוי״ש. כ״כ הר״ז בקו״א או׳ ד׳ יעו״ש. ואם נודע שנצודו ונלקטו מעיו״ט אעפ״י שהדגים עומדים באדמימותן והפירות ברטיבותן כאלו נצודו ונלקטו מהיום מותרין. הרשב״א בעה״ק שער א׳ או׳ יד״ד. וכ״כ לעיל או׳ ג:

סב סב) שם. מותר למי שלא הובאו בשבילו. דק״ל לקמן בסעי׳ ה׳ דהבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה מותר לישראל אחר אפי׳ בו ביום יעו״ש:

סג סג) שם הגה. ועכו״ם מסל״ת וכו׳ ר״ל אפי׳ אם לא ניכר בהם כלום אם נצודו היום אם לאו. לבוש. והטעם בזה לפי שהוא אינו משביח אדרבה מגרע כי יותר טובים הניצידים היום. והך מסל״ת הייט שאין העכו״ם יודע שאסור לישראל מה שניצוד היום דאם לא כן אסור. ט״ז סק״ה. ועיין לעיל סי׳ תקי״ג או׳ מ״ז:

סד סד) שם בהגה, נאמן. משמע דס״ל דאפי׳ ביו״ט אחר שבת נאמן כיון דאיסור דרבנן הוא. ומיהו בפירות שאין נאכלין חיין יש להחמיר. מ״א ס״ק י״ג. חמ״מ או ד׳ ר״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל ק׳ או׳ י״ב, מק״ק סי׳ מ״ו או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ל״ב, והטעם כתב שם הר״ז דאין סומכין על העכו״ם מסל״ת אלא באיסור ד״ס כגון לאכלם ביו״ט ב׳ שחל במו״ש אפי׳ הוא יו״ט ב׳ של ר״ה או להתירן בו ביום שהביאן אם הביאן בשבת שאין יו״ט א׳ סמוך לו מלפניו או ביו״ט שאין שבת סמוך לו מלפניו שבכל אלו אין שום חשש הכנה של תורה יעו״ש. וכ״כ המק״ק שם. מ״ב שם. אבל אם הביא פירות הנאכלים חיים אפי׳ אם הביאן ביו״ט א׳ שאחר השבת מסל״ת נאמן כמ״ש בדברי הפו׳ הנז׳ ועוד עיין מזה לעיל סי׳ תקי״ג סעי׳ ו׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סה סה) [סעיף ד׳] מדברים שיש במינם במחובר. או מחוסר צידה, לבוש, עו״ש או׳ ו׳ נ״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳. ל״ג:

סו סו) שם. ביו״ט א׳ של ר״ה וכו׳ ולא נקט ביו״ט א׳ של גליות כמ״ש הטור משום דהש״ע אזיל לשיטתיה בסעי׳ א׳ דמותר אפי׳ ביו״ט שני כיעו״ש:

סז סז) שם. ביו״ט א׳ של ר״ה וכו׳ אבל אם הובאו ביו״ט שני שהוא יום ו׳ גם לפירש״י צריך להמתין עד מו״ש בכדי שיעשו. ב״י, וכ״כ בתי׳ הגהות בגליון ב״י בשם מהרל״ח או׳ ב׳ וכן מבואר לעיל בש״ע סעי׳ א׳ יעו״ש.

סח סח) שם. יש מתירין לאכלם בשבת וכו׳ לפי ששני ימים של ר״ה אינן עשים קדושה א׳ אלא משום גזירה דהא אינן בקיאינן בקביעא דירחא הילכך די לנו שנאסור אותו הדבר לעצמו של יו״ט ב׳ ששני הימים כיומא אריכתא ולא נאסור אותו ליום השבת משום גזירה אחרת דהכנה שאין לנו לגזור שתי גזירות זה אחר זה, ב״י בשם הכלבו. עו״ש או׳ ו׳ ביאורי הגר״א:

סט סט) שם. בכדי שיעשו. והגם דבשבת לא שייך עשיה מ״מ אין סברא להקל יותר מאלו חל מוצאי יו״ט של ר״ה ביום חול דצריך בכדי שיעשו. ב״י:

ע ע) שם. ויש אוסרים. וטעמם דיו״ט של ר״ה כיומא אריכתא שוו רבנן לכל מילי בר מלגבי מת, ב״י בשם תשו׳ הרשב״א. עו״ש שם, ביאורי הגר״א, וא״כ משמע דהו״ל כהובאו ביום ו׳ שהוא יו״ט שלפני שבת שצריך להמתין במו״ש בכדי שיעשו. כמ״ש סעי׳ א׳ ועיין לקמן או׳ ע״ה:

עא עא) שם. ויש אוסרים. אפי׳ נשרו מאליהן משום הכנה. מ״א ס״ק י״ד. מ״ב או׳ ל״ז ובזה א״צ במו״ש בכדי שיעשו כמ״ש לעיל סעי׳ ב׳ ובדברינו או׳ ל״ג יעו״ש. וכ״כ מ״ב שם:

עב עב) שם. ויש אוסרים. כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שכותב הש״ע יש מתירין ואח״כ כותב יש אוסרים דדעתו לפסוק כדיעה שניה ורק בשעת הדחק יש לסמוך אמתירין יעו״ש:

עג עג) שם הגה. ולדידן דנוהגין להחמיר בב׳ יו״ט של גליות נמי דינא הכי. ר״ל לפי מ״ש מור״ם ז״ל בהגה לעיל סעי׳ א׳ דהובא ביו״ט א׳ נוהגין לאוסרו עד מוצאי יו״ט ב׳ אם אינו לצורך אורחים ה״ה אם חל יו״ט של גליות יום ה׳ ויום ו׳ והובא ביום ה׳ נכנס במחלוקת זה אם מותר לאוכלו בשבת בכדי שיעשו יש מתירין ויש אוסרין וכן מבואר בטור וב״י. ומ״ש מור״ם ז״ל ולענין הלכתא נראה וכו׳ הוא עושה הכרעה מסברא דנפשיה לפי שיש מתירין. וכ״כ המאמ״ר או׳ י״ב:

עד עד) שם בהגה. דינא הכי. היינו כשהביא דורון לישראל אבל לקטן לעצמו שרי וכמ״ש סעי ב׳ וכ״ש נשרו מאליהן. מ״א ס״ק ט״ו. ור״ל אף לדעת המחמירין ביו״ט של גליות שחל ביום ה׳ ו׳ והובא ביום ה׳ לאסור עד מו״ש בכדי שיעשו כמ״ש הטור היינו דוקא כשהביא דורון שצדן או תלשן בשביל ישראל אבל אם צדן או תלשן העכו״ם לעצמו ואח״כ הביאן לישראל ביום ה׳ ביו״ט א׳ של גליות שחל ביום ה׳ ו׳ שרי ביום ו׳ וא״צ בכדי שיעשו כמ״ש סעי׳ ב׳ ועיין לעיל או׳ נ״ד. אבל אם חל ר״ה ביום ה׳ ו׳ והביא ביום ה׳ אעפ״י שצדן לעצמו ואח״כ הביאן לישראל או שנשרו מאליהן אסורין עד עו״ש לדעת האוסרים אבל א״צ בכדי שיעשו וכמ״ש לעיל או׳ ע״א. ועיין עחה״ש:

עה עה) שם בהגה. יש להחמיר בשבת, ואם צריך במו״ש בכדי שיעשו כתב הטור לדעת האוסרים שהם בה״ג ובעל העיטור שאם חל יו״ט (של גליות) ביום ה׳ ו׳ והובאו ביום ראשון שאסורים עד מו״ש בכדי שיעשו. והט״ז סק״ז כתב בשם רש״ל (פ״ג דביצה סי׳ ו׳) על דברי מור״ם הנז׳ דא״צ בכדי שיעשו ומשמע דגם בחל ר״ה יום ה׳ ו׳ והביא ביום ה׳ דא״צ במו״ש בכדי שיעשו. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ אבל בחי׳ רע״א השיג על דברי הט״ז הנז׳ דרש״ל לא איירי בשני ימים של ר״ה כלל אלא בשני יו״ט של גליות ודעתו דבשני ימים של ר״ה צריך להמתין במו״ש בכדי שיעשו יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ ט״ל. ועיין לעיל או׳ ע׳:

עו עו) שם בהגה. יש להקל בשבת וכו׳ דשני ימים קודם לא שייך שמא יאמר לעכו״ם להביאם. ב״י. לבוש. מ״א ס״ק ט״ז;

עז עז) שם בהגה, יש להקל בשבת וכו׳ בכדי שיעשו. לבוש. ר״ז או׳ א׳ מק״ק או׳ א׳ מ״ב או׳ מ׳ וה״ה אם חל שני יו״ט של גליות ביום א׳ וב׳ והעכו״ם הביא לו בשבת שמותר לאכול ביו״ט א׳ בערב אחר כדי שיעשו. ב״י. מ״ב שם. והיינו אף לדעת ר״ת וכהכרעת רמ״א אבל לדעת הש״ע בלא״ה שרי כמ״ש סעי׳ א׳ יעו״ש:

עח עח) שם בהגה. ודוקא בפירות שא״צ הכנה וכו׳ ר״ל שנאכלין חיים וא״צ הכנה לבשלם מיו״ט לשבת:

עט עט) שם בהגה. אבל דבר שצריך להכין וכו׳ כגון דגים שצריכין בישול ובשבת אסור לבשלם וביו״ט שני נמי א״א לבשלם שהרי הם אסורים אפי׳ לישראל אחר אם לא שנזדמנו לו אורחים כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש:

פ פ) שם בהגה. ואף לטלטל וכו׳ ומיהו ע״י עכו״ם מותר לבשלן ביו״ט שני לצורך שבת. מ״א ס״ק י״ז א״ר או׳ י״א. חמ״מ או ה׳ והיינו בדבר שמותר לבשל ע״י עכו״ם ע״ד שנת׳ ביו״ד סי׳ קי״ג יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ מק״ק סי׳ מ״ו בליקוטי רימ״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ מ״ב. אמנם הט״ז סק״ח חולק על דברי מור״ם הנז׳ דכיון דלצורך אורחים וכיוצא בזה מותר אין כאן מוקצה לגמרי ביו״ט שני של גליות ואין כאן איסור טלטול דאין איסור שיבשלם ביו״ט שני כדי לאוכלם בשבת יעו״ש וכ״כ השע״ת בשם תשו׳ פרי תבואה סי׳ ס״ט, ומיהו האחרונים יישבו קושיית הט״ז על מור״ם ז״ל ומ״מ כתב הר״ז שם דאם אין לו ממין זה בתוך ביתו והוא צריך לו לכבוד שבת מותר לטלטלו ולבשלו בעצמו לכבוד שבת לאחר שהמתין במוצאי יו״ט א׳ בכדי שיעשו רק שיזהר מלטעום ממנו עד שימתין בליל שבת בכדי שיעשו עכ״ל. וכ״כ ח״א כלל ק׳ או׳ ז׳ מק״ק שם. מ״ב שם:

פא פא) שם בהגה, אם לא לצורך אורחים וכו׳ עיין לעיל או׳ כ״ו ואו׳ כ״ז:

פב פב) [סעיף ה'] דבר שאין במינו במחובר. או כגון שהה כמושים שניכר בהם שלא נלקטו היום כמ"ש לעיל סעי' ג':

פג פג) שם. ואינו מחוסר צידה. כגון אווזים ותרנגולים וכה"ג דבשל עכו"ם א"צ הכן וכמ"ש לעיל סי' תצ"ז סעי' ט"ו ובדברינו לשם בס"ד:

פד פד) שם ואם באו מחוץ לתחום וכו' דהיינו שבתחילת כניסת יו"ט היו עדיין חוץ לתחום אבל אם בתחילת כניסת יו"ט היו בתוך התחום אעפ"י שעדיין לא באו לכאן מיקרי בתוך התחום:

פה פה) שם. ואם באו מחוץ לתחום וכו' ואפי' חוץ לי"ב מיל ואפי' למ"ד שהוא דאו' כיון שאילו מפורש בקרא לא החמירו בו. תה"ד סי' פ"ג והב"ד ב"י. יש"ש פ"ג דביצה סי' ח' לבוש. מ"א ס"ק ח"י. חמ"מ או' ו' ר"ז או' י"ד. ועיין לעיל סי' שצ"ז או' א':

פו פו) שם. למי שהובאו בשבילו וכו' לא שמעתי טעם מקובל בדבר דאי משום מוקצה אמאי מותר לישראל אחר ואי משום שנעשה בו איסור בשבילו א"כ לישראל אחר נמי אסור דנכרי שהדליק את הנר בשבת אם בשביל ישראל אסור ולא חילקו בינו לחבירו. וי"ל דגבי איסור תחומין דרבנן לא אחמור כולי האי ודיין אם אסרוהו על זה. רש"י ביצה כ"ה ע"א. ט"ז סק"ט:

פז פז) שם. למי שהובאו וכו' ובנכרי שהביא פירות לעיר שרובה ישראל אפי' מסתמא אסור לכולם דאדעתא דכולם הביא וכדלקמן סעי' ו':

פח פח) שם. ולכל בני ביתו. דמסתמא אדעתא דכולהו מביא דמידע ידע שאין בעה"ב אוכל לבדו. לבוש. ולענין אורחים אם הם סמוכים תדיר על שולחנו לכ"ע הרי הם כבני ביתו ואסור לאוכלם בו ביום כמבואר בב"י אבל אם אינם רגילים לסמוך תדיר על שולחנו דעת הב"י כישראל אחר דמו ומותר לאוכלם בו ביום וכ"ה דעת הלבוש אבל דעת הישי"ש פ"ג דביצה סי' ו' גם אם אינם סמוכים תדיר על שולחנו הרי הם כבני ביתו והב"ד א"ר או' ט"ז וכ"ה דעת הרדב"ז כמ"ש לעיל או' כ"ו ורק אם זימנם לאחר שהובא לו הדורון דעת האחרונים להקל והגם שכתבנו שם באו' כ"ו דאם באו מעיר אחרת שרי אף אם זימנם קודם שבא הדורון שאני התם דאיכא כמה רבוותא מתירין ואינו אלא חומרא בעלמא משא"כ כאן. וכ"כ מ"ב או' מ"ז ועי"ש בשער הציון:

פט פט) שם. אבל מותר לטלטלו. והטעם כתב ב"י בשם הרא"ש משום דכיון דשרי באכילה לישראל אחר אין לו דין מוקצה ליאסר בטלטול. וכ"כ הלבוש. ט"ז סק"י. ועיין מאמ"ר או' א' שכתב דאף אם הובא לעיר שרובה ישראל או כולה דאסורי לכל בני העיר באכילה אפ"ה מותר בטלטול כיון דאילו היה מוליך אותם למקום אחר או ליחיד היה מותר לאחרים שלא בא בשבילם יעו"ש.

צ צ) שם. בתוך ד' אמות וכו' לפי שחפצי עכו"ם קונים שביתה וכיון שיצאו חוץ מתחומן אין להם אלא ד"א. כ"כ הר"ן בפ' אין צדין והמ"מ בפ"ב מה' יו"ט. והב"ד ב"י. וכ"כ הט"ז ס"ק י"א. עו"ש או' ז':

צא צא) שם. בתוך ד"א ממקום שהניח שם הנכרי. חמ"מ או' ו' מ"ב או' מ"ט:

צב צב) שם. בתוך ד"א וכו' ואפי' בדבר הבא מחוץ לתחום בשביל ישראל זה שמותר לישראל אחר או אפי' בא בשביל עכו"ם אסור לטלטלם חוץ לד"א בעיר שאינה מוקפת חומה. ב"י בשם הרא"ש. ט"ז שם. עו"ש שם. א"ר או' י"ד. ר"ז או ט"ו. מק"ק סי' מ"ו או' י"ב. וכ"ה לעיל בש"ע סי' שכ"ה סעי' ח' יעו"ש.

צג צג) שם. בתוך ד"א וכו' וה"ה אפי' אם באו מתוך התחום צריך ג"כ ליזהר שלא יטלטלם חוץ משיעור תחומין. עו"ש שם:

צד צד) שם. בתוך ד"א. והיינו במקום שאין שם עירוב. ט"ז שם. א"ר שם. אבל במקום שיש שם עירוב וכן בכ"מ שמותר לטלטל שם בשבת בכולו כגון בית או חצר וכדומה ה"ה לענין זה אם העכו"ם הניחם שם דמותר לטלטל בכל אותו מקום דהו"ל כד"א. וכ"כ הר"ז או' ט"ו וכ"כ לעיל בסי' שכ"ה על סעי' ח' ועו"ש. ועיין לקמן או' צ"ד:

צה צה) שם. בתוך ד"א. ובזה אפי' א"א לבשלן אלא א"כ מטלטלן חוץ לד"א אסור לטלטלן ע"י עכו"ם אכן לצורך יו"ט יש להקל משום דהוי שבות דשבות במקום צורך יו"ט. מ"א ס"ק י"ט ומחה"ש. חמ"מ או' ו' מק"ק שם. מ"ב או' נ"ג:

צו צו) שם. או בתוך העיר מוקפת חומה. וצריך שתהא מוקפת לשם דירה (ר"ל שישבה ואח"כ הוקפה) וסתם עיירות מוקפות לדירה הם דאין דרך להקיף מחיצה עד שיבנו הבתים תחלה אבל מבצרים סתמייהו הוקפו ולבסוף ישבו. ב"י וכ"פ לעיל בש"ע סי' שכ"ה סעי' ח' יעו"ש וז"ש כאן בש"ע או מבצר שידוע שהוקף לדירה מפני שמן הסתם לא הוקף לדירה כנז' ועיין בדברינו לשם סי' שכ"ה סעי' ח' כמה דברים המסתעפים לזה וא"צ לכפול הדברים קחנו משם:

צז צז) שם. או מבצר שידוע שהוקף לדירה. ומשמע כל שהוקף לדירה הרי הוא כד״א ומותר לטלטל בכולו אעפ״י שלא עירבו ולא דמי לשבת משום שא״צ עירוב ליו״ט כמ״ש לקמן סי׳ תקכ״ח יעו״ש. וכ״כ לעיל סס״י ת״א יעו״ש:

צח צח) שם. ואחרים מותרים אף לאכלם. ואין לחוש שמא הביאו העכו״ם דרך ר״ה סרטיא ופלטיא דלא שכיח האידנא ר״ה דס׳ רבוא בוקעים בו. ב״י בשם הרא״ש ומשמע מזה דלמאן דס״ל דלא בעינן שיהא ס׳ רבוא בוקעים בו כמ״ש סי׳ שמ״ה סעי׳ ז׳ איכא למיחש שמא הביאו דרך רה״ר ואז נעשה בו מלאכה דאו׳ ואסור אף לאחרים שלא הובא בשבילם. אמנם כתב העו״ש או׳ ח׳ דאפי׳ למאן דאית ליה דגם עכשיו איכא ר״ה מ״מ ביו״ט ליכא רק איסור תחומין שהרי התירו הוצאה מרה״י לר״ה לצורך אכילה כמ״ש סי׳ תקי״ח ומה שהוצרך הרא״ש לטעם זה כדי להתירם אף בשבת יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ י״ד ותמה על הא״ר או׳ ט״ו שכתב להשיג על דברי העו״ש הנ״ז יעו״ש:

צט צט) שם ואחרים מותרים וכו׳ ואם היה בהמה ואחד אוכל ממנה מעט מותר לשחטה מיד דרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט. מ״א סק״ך. חמ״מ או׳ ו מ״ב או נ״ב. ומ״מ גם אחר השחיטה אסור למי שהובא בשבילו דהא אפי׳ דבר שא״צ שחיטה אסור למי שהובא בשבילו. מחה״ש. מ״ב שם:

ק ק) שם. ולערב יו״ט צריך להמתין וכו׳ וכן אם הובא ליו״ט שני צריך להמתין למוצאי יו״ט בכדי שיעשו חמ״מ או ו׳ מ״ב אר נ״ד:

קא קא) שם. צריך להמתין וכו׳ וי״א שא״צ כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ח׳ אלא לפי שדעת הש״ע לפסוק כסברא שמביא בסתם ושם סתם שצריך ע״כ לא הביא בכאן סברת י״א שא״צ וסמך על מ״ש שם:

קב קב) שם. בכדי שיעשו. דהיינו שישהה כ״כ כמו ששהה הגוי בהבאתו אותם ממקום שהחשיך לו היום בעיו״ט עד שהביא אותם לתוך עיבורה של עיר של הישראל דהיינו מקום שמשם מתחילין למדוד תחומי העיר כמ״ש בסי׳ תצ״ח יעו״ש. ר״ז או׳ י״א. מק״ק סי׳ מ״ו או׳ י״ג. ואם אינו יודע משערינן רק בכשיעור הבא מחוץ לאלפים אמה כמ״ש לעיל סוף סעי׳ א׳:

קג קג) שם. בכדי שיעשו. עיין סי׳ שכ״א סעי׳ ח׳ בהגה די״א דאין הלילה עולה מן המנין ומדלא כתב כאן רמ״א כלום אפשר דדעתו דביו״ט יש להקל והלילה עולה מן המנין וגם בלא״ה הרבה פו׳ ס״ל דלא בעינן בכדי שיעשו בתחומין לכן יש להקל. מ״א ס״ק כ״א. וכ״פ החמ״מ או׳ ו׳ דהלילה עולה מן המנין בכדי שיעשו. מ״ב או׳ נ״ה והיינו אף לי״א שכתב מור״ם שם ביו״ט יש להקל אבל לדעת הש״ע בלא״ה הלילה עולה למנין בכדי שיעשו אפי׳ בשבת וכמבואר בדברינו לשם או׳ ע״ט ואו׳ ף׳ יעו״ש:

קד קד) שם. בכדי שיעשו. פי׳ ואח״כ מותר מיד ואפי׳ בשני ימים של ר״ה ואפי׳ ביו״ט ושבת הסמוכים זה לזה וכמ״ש בסמוך סעי׳ ח׳ עו״ש או׳ ח׳:

קה קה) שם הגה. ומותרים אח״כ אפי׳ לדידן וכו׳ כלומר אפי׳ לדידן דמחמירין כדעת ר״ת ואסרינן אפי׳ ביו״ט שני של גליות (כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה) ה״ד באיסור צידה ומחובר דאיסורא דאו׳ נינהו אבל בתחומין הקלו ומותר בליל שני מיד אחר שהמתין בכדי שיעשו. עו״ש שם. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ב. חמ״מ או׳ ו׳ וכ״כ האחרונים:

קו קו) קהלה אחת שנחסר להם יין לקידוש ובתוך תחום העיר דר ישראל שהיה לו יין אך הוא עירב למקום אחר ויינו קנה שביתה אצלו אסור להביא להם משם יין לקידוש דלא הותר תחומין לצורך אוכל נפש והעמידו דבריהם אף במקום מצוה. תשו׳ חת״ס סי׳ קמ״ט יעו״ש. והב״ד הפ״ת פת״ע או׳ כ״ג ועיין לעיל סי׳ שצ״ז סעי׳ ג׳:

קז קז) [סעיף ו׳] בעיר שרובה נכרים וכו׳ עד עתה כתב דיני דורון והכא איירי בהביא עכו״ם למכור סחורתו בשוק:

קח קח) שם. מן הסתם וכו׳ הא בידעינן שהביא בשביל ישראל אסור אפי׳ בעיר שרובא עכו״ם:

קט קט) שם. לצורך הרוב מביא. וא״כ אם הוא דבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה מותר ליקח ממנו ולאכול לאלתר ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים ולא שם מדה וכו׳ ע״ד שנת׳ לעיל סי׳ שכ״ג סעי׳ ד׳ יעו״ש. ואם העיר אינה מוקפת לדירה ולא יש שם עירוב אסור לטלטלו חוץ לד״א דהא גם הבא בשביל עכו״ם אסור לטלטלו חוץ לד״א כמ״ש לעיל או׳ צ״ב יעו״ש:

קי קי) שם. לצורך הרוב מביא. ואם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה מותר לערב מיד וא״צ בכדי שיעשו ורק שאסור לטלטלו בו ביום משום מוקצה כמ״ש לעיל סעי׳ ב׳ יעו״ש:

קיא קיא) שם. לצורך הרוב מביא. ואם יש לחוש שמרבים ומביאים בשביל ישראל אסור כדאמרינן (עירובין מ׳ ע״א) בההוא ליפתא דאתא למחוזא. ב״י בשם תשו׳ הגאונים. עו״ש או׳ ט׳ מ״א ס״ק כ״ב. א״ר או׳ כ״א. וזה דוקא כשרואין שמרבים להביא אבל מסתם אין חוששין. מ״א שם. א״ר שם. חמ״מ

או׳ ז׳ ר״ז או׳ ח״י. מק״ק סי׳ מ״ו או׳ ט״ז. מ״ב או׳ נ״ט. וכן אם ניכר דבשביל ישראל שקונין ביוקר יותר הביאו אסור. הרשב״ץ ח״ג ס׳ רנ״ט. ער״ה או׳ י״א.

קיב) ומ״מ גוי המביא דגים למכור בעיר שרובה גוים אף בסתם יש לחוש שירבה להביא בשביל ישראל אם אנו מתירין ליקח ממנו כיון שדרך ישראל לקנות דגים לכבוד יו״ט וצריך להתיישב בדבר זה כי הכל לפי ראות עיני המורה מ״א והר״ז שם. ואם העיר כולה עכו״ם רק אנשים יחידים ישראלים נמצאים שם אין לחוש לזה. מ״ב שם. ובתשו׳ נחלת יעקב סי׳ מ״א כתב עתה בדורינו רבו המתפרצים ואם יתירו ילכו ביד רמה לקנות שידעו איך קונים ביו״ט ומבלי שיבחנו ושידעו להבחין בין ניצוד היום לשאינו ניצוד והרואה יאמר הותרה הרצועה ח״ו בעיני המון וכו׳ יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ך׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ה. ונראה דבזה הולכין לפי ראות עיני המורה והמקום והזמן:

קיג) ועכו״ם הדר בכפר והביא דגים לעיר שרובה ישראל יש להסתפק אי אמרינן מסתמא צדן לצורך ישראל או אמרינן נזיל בתר רובא דעלמא וצדן לצורך עכו״ם ואח״כ נמלך והביאן לכאן וא״כ אין להם דין מחוסר צידה ונ״ל להקל. מ״א שם. א״ר או׳ כ״א. חמ״מ שם. ולפיכך אם הביאן מתוך התחום מותר לערב מיד כדין פירות שנלקטו בשביל עכו״ם ואם הביאם מותרים לערב אחר שהמתין בכדי שיעשו אף אם הוא שבת או יו״ט ב׳ של ר״ה או של גליות כדין דבר שאין במינו במחובר שהובא לצורך ישראל מחוץ לתחום. ר״ז או׳ ך׳ מיהו המו״ק מפקפק ע״ז דסוף מעשה במחשבה תחלה ובודאי אדעתא דעיר זו ליקט וצד יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ ס׳ וכתב דאם היה העכו״ם ידוע שמביא תמיד סחורתו לעיר זו למכור בשוק דלכ״ע אמרינן דאדעתא דעיר זו ליקט וצד:

קיד) שם. לצורך הרוב מביא. והיינו שרוב הלוקחים ג״כ עכו״ם אבל אם רוב הלוקחים הם ישראל אפי׳ בעיר שרוב עכו״ם אסור כמ״ש לקמן סי׳ תקי״ז או ח׳ יעו״ש:

קטו) שם הגה. מחצה על מחצה. דהוי כלצורך שניהם. ב״י בשם סמ״ג. ובב״י סי׳ רע״ו כתב בשם רש״י דהוי ספק ונ״מ אי בעינן בכדי שיעשו. מ״א ס״ק כ״ד. ור״ל דלסמ״ג דמשוה ליה ודאי לצורך שניהם צריך להמתין כדי שיעשו ולרש״י דהוי ספק תליא בפלוגתא אם צריך בכדי שיעשו. מחה״ש. אמנם הלבוש פסק כדברי הסמ״ג ומור״ם ז״ל דהוי כלצורך שניהם ואסור. וכ״פ החמ״מ או׳ ז׳ ר״ז או׳ י״ט ועי״ש בק״א או ו׳ שכ״כ בשם כמה פו׳ יעו״ש. מק״ק סי׳ מ״ו או׳ ט״ו. ועיין לעיל סי׳ רע״ו סעי׳ ב׳ וסי׳ שכ״ה או׳ נ״ו:

קטז) שם בהגה. או שידוע שליקט לצורך שניהם אסור. וה״ה אם מביא מחוץ לתחום לצורך שניהם דג״כ אסור. עו״ש או׳ ט׳ א״ר או׳ ח״י. חמ״מ שם. ר״ז שם. מ״ב או׳ ס״ג:

קיז) שם בהגה. או שידוע שליקט וכו׳ ואפי׳ ברוב נכרים אסור. חמ״מ שם. מ״ב או׳ ס״ב:

קיח) שם בהגה. אסור. עד מוצאי יו״ט בכדי שיעשו. ב״י בשם סמ״ג. חמ״מ שם. והיינו שאם יש במינו במחובר צריך כל אדם להמתין בכדי שיעשו אף מי שלא הובא בשבילו ואם אין במינו במחובר אלא שהובא מחו״ל מותר למי שלא הובא בשבילו דהיינו מי שאינו מאנשי העיר ובא לעיר אחר שכבר היה הגוי בתוך תחום העיר. ר״ז שם. מיהו בס׳ מקור חיים בהגהות ש״ע על סי זה או׳ ג׳ לחלק יצא דדוקא בדורון מתירין לישראל שלא בא בשבילו אבל במכירה כשהביא לעיר שרובה ישראלים דאז אדעתא דכל ישראל הביא אסור אף לאחרים או לאורחים יעו״ש. והב״ד המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ד:

קיט) ועכו״ם שהביא דגים ביו״ט א׳ לעיר שמרבים בשביל ישראל אלא שהיה ניכר בהם שניצודו מעיו״ט ואינם אסורים אלא משום שבאו מחוץ לתחום וצריך להמתין עד ליל יו״ט ב׳ בכדי שיעשו דהיינו שצריך להמתין כשיעור שילכו למקום שהיו שם בשעה שקדש היום ויחזרו לכאן ואח״כ מותרים באכילה מותר לבשלם בתוך זמן המתנת בכדי שיעשו אעפ״י שאסורים באכילה באותה שעה דכיון שדבר הבא מחו״ל מותר בטלטול אפי׳ למי שהובא בשבילו אין טעם לאסור לבשלו במיו״ט א׳ בלילה לצורך מחר. מאמ״ר או׳ א׳ ועי״ש מה שהאריך בזה:

קכ קך) [סעיף ז׳] אם הוא עכו״ם השרוי עמו בעיר וכו׳ וכן אם יש לעכו״ם ב׳ בתים ואחד בתוך התחום שרי אפי׳ למי שהובא בשבילו. ב״י בשם המרדכי. וכ״פ לעיל בש״ע סי׳ שכ״ה סעי׳ ט׳ יעו״ש. וכ״ה דעת הא״ר או׳ י״ט ועי״ש שמיישב קושיות ד״מ על הב״י יעו״ש. וכ״פ החמ״מ או׳ ח׳ ר״ז או׳ י״ז. מק״ק סי׳ מ״ו בליקוטי רימ״א או׳ כ״א:

קכא) שם. השרוי עמו בעיר וכו׳ אבל אם אינו שרוי עמו בעיר או אין הפירות מצויין בעיר אסור דנימא עכשיו הוא שבאו. לבוש:

קכב **קכב) שם.** ופירות המצויים בעיר וכו' ודעת היש"ש פ"ג דביצה סי' ט' דה"ה בדבר שיש במינו במחובר אם ידוע שיש לכותי בביתו פירות תלושין מעיו"ט והביא ביו"ט לא חיישינן שמא הביא מן המחובר. אמנם העו"ש או' יו"ד כתב על דברי היש"ש הנז' שמדברי הש"ע שלא כתב האי דינא אלא על ספק תחומין דאינו אלא מדרבנן משמע דבספק מחובר דמלאכה דאו' יש להחמיר יעו"ש. וכ"מ מדברי הלבוש. וכ"כ א"ר או' י"ז דאף שידוע שיש לכותי פירות תלושים בביתו או דגים הניצודים מעיו"ט נמי אסור כיון שהוא ספק דאו' יעו"ש. וכ"נ דעת המש"ז או' י"ג:

קכג **קכג) שם.** ופירות המצויים בעיר מותר. והטעם משום דלא מחזקינן איסורא ואמרינן כאן נמצאו וכאן היו מבע"י. כ"ה בעה"ק לרשב"א בסוף דיני עירובי תחומין יעו"ש וכ"כ העו"ש שם. וכ"כ בביאורי הגר"א ובגדי ישע. וכ"כ לעיל סי' שכ"ה או' צ"ד:

קכד **קכד) שם.** מותר. לאוכלו בו ביום אפי' למי שהובא בשבילו ואפי' הוא יו"ט א' ר"ז או' י"ז. מק"ק סי' מ"ו או' י"ד. ואפי' בשבת כמ"ש לעיל סי' שכ"ה סעי' ט' יעו"ש:

קכה **קכה) שם.** ואם לאו אסור. ואע"ג דמידי דרבנן הוא מ"מ מחמירין בספק משום דהוא דבר שיש לו מתירין. עו"ש שם. וכ"כ הט"ז ס"ק י"ג וכ"כ לעיל סי' שכ"ה או' ץ' ולפ"ז אם יתקלקל עד הלילה י"ל מתירין בספק זה. מש"ז או' י"ג, ועיין לעיל סי' תצ"ז או' י"ב:

קכו **קכו) שם.** ואם לאו אסור. וכ"פ הש"ע לעיל סי' שכ"ה סעי' ט' וסעי' ט"ז יעו"ש. וכ"פ הלבוש. מיהו דעת היש"ש שם להקל בספק תחומין יעו"ש אבל הא"ר או' י"ט כתב דהעיקר כש"ע ולבוש יעו"ש. וכ"ה הסכמת האחרונים ומיהו כתב המ"א ס"ק כ"ד דביו"ט ב' יש להקל, וכ"כ החמ"מ או' ח' מק"ק שם. וכ"כ הר"ז סי' תצ"ח או' ז' ועיין בדברינו לעיל סי' שכ"ה על סעי' ע' עוד כמה דינים השייכים לסעי' זה יעו"ש:

קכז **קכז) [סעיף ח'] דבר שאין במינו במחובר.** או שניכר בהם שלא נלקטו ושלא נצודו היום כמ"ש לעיל סעי' ג' יעו"ש:

קכח **קכח) שם.** מותר בשני. וצריך בכדי שיעשו למי שהובא בשבילו כמ"ש לעיל סעי' ה' יעי"ש. ורק הכא בא להשמיענו אע"ג דביש במינו במחובר אם בא בראשון אסור בשני בשני יו"ט של ר"ה או ביו"ט הסמוך לשבת כמ"ש בסעי' א' הכא שאין במינו במחובר ואין איסורו אלא משום שבא מחוץ לתחום דקיל אין לאסור של זה בזה וכמ"ש הטעם באו' שאח"ז:

קכט **קכט) שם.** מותר בשני. ואעפ"י שקדושה אחת הן אין עליו איסור הכנה ולא דבר התלוי בקדושה שנאמר קדושה אחת הן אלא משום קנסא שמא יאמר לו להביא ודיו אם קנסו בראשון. כ"ה בעה"ק לרשב"א בסוף דיני עירובי תחומין יעו"ש. וכ"כ הרז"ה בס' המאור פ' אין צדין. וכ"כ הטור. לבוש. ט"ז ס"ק י"ד. שו"ג או' כ"ב:

קל **קל) שם.** מותר בשני. כ"כ הרשב"א בעה"ק בסוף דיני עירובי תחומין. וכ"כ הרז"ה שם והרא"ש פ' אין צדין בשם חכמי לוני"ל וכ"כ המ"מ ס"פ א' כדברי חכמי לוניל וכ"כ בא"ח כמ"ש בב"י. מיהו התוס' בעירובין דף מ' ד"ה אי משכחת וכו' כתבו דאף בדבר הבא מחוץ לתחום אסור בשבת וביו"ט משום הכנה יעו"ש וכ"כ הרמב"ן במלחמות פ' א"צ דשבת ויו"ט ושני יו"ט של ר"ה הבא בזה אסור בזה דלא כרז"ה יעו"ש. וכן הראב"ד בהשגות על ס' המאור שם והר"ן פ' א"צ גמגמו בזה יעו"ש. וכ"כ בהגהת הלבוש דלאידך טעמא שצריך להמתין בכדי שיעשו משום שלא יהנה ממלאכת י"ט ולא משום גזירה אפשר דאסור בכה"ג וצ"ע עכ"ל. וכ"כ בתשו' משכנות יעקב סי' קכ"ה. אמנם הא"ר או' כ"ב כתב דגם דלאידך טעמא הכא מותר יעו"ש. וכ"כ העו"ש או' י"א דדעת הש"ע עיקר. וכ"כ המ"א ס"ק כ"ה דאף לדעת המחמירין בסעי' א' כר"ת הכא שרי יעו"ש. וכ"ה הסכמת האחרונים. חמ"מ או' ט' ר"ז או' י"ג. מק"ק סי' מ"ר או' י"ג. מ"ב או' ס"ו:

קלא **קלא) שם.** וה"ה לשבת ויו"ט הסמוכים וכו' פי' אם הובא בשבת מותר במו"ש בכדי שיעשו ואע"ג שחל אז יום א' של יו"ט וה"ה בחל שבת אחר יו"ט ולא שייך כאן הכנה. מ"ב או' ס"ז ועיין לעיל או' קכ"ט:

קלב **קלב) [סעיף ט'] ישראל ששיגר דורון לחבירו וכו'** דוקא בפירות שאין במינם במחובר לקרקע אבל אם יש במינם במחובר צריך חותם דחיישינן שהעכו"ם החליף טובים ברעים שתלשם היום וה"ה בדגים כמ"ש ביו"ד סי' קי"ח. מ"א ס"ק כ"ו. א"ר או' כ"ג. חמ"מ או' יו"ד. ר"ז או' כ"ג. ח"א כלל ק' או' ט"ז. מק"ק סי' מ"ו או' ח"י. מ"ב או' ס"ח. ולפיכך אין לקבל ממנו משום מוקצה אלא א"כ הוא חתום ואם הוא חשש מחובר או צידה דאיסור אכילתו ביו"ע מדרבנן די אם היה חתום בחותם א' ואם חשש איסור דאו' כגון חתיכת דג ואין בה סנפיר וקשקשת צריך ב' חותמות חותם בתוך חותם ע"ד שנת' ביו"ד סי' קי"ח יעו"ש. ואם אינו חתום יניחנו העכו"ם במקום משומר ולא יגע בו הישראל עד הלילה:

קלג **קלג) שם.** ונתעכב העכו״ם וכו׳ ודוקא כשנתעכב העכו״ם אבל אם השולח ידע שילך בשבת או ביו״ט אסור למי שבא בשבילו. מ״א שם. א״ר שם. חמ״מ שם. ר״ז או׳ כ״ב. ח״א שם. מק״ק שם או׳ י״ז. מ״ב שם. ולערב צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שנעשה איסור בשבילו. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם. וה״ה שאסור לאנשי ביתו דאנשי ביתו כמותו כמ״ש לעיל סעי׳ ה׳ וכ״כ הר״ז שם. מק״ק שם:

קלד **קלד) שם.** מותר אפי׳ וכו׳ שהרי אין העכו״ם מביא משלו כדי שנגזור שמא יאמר הבא לי. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א. ט״ז ס״ק ט״ו. מ״א ס״ק כ״ו. מיהו הישׁ״ש פ״ג דביצה סי׳ ח׳ כתב ע״ז דזהו דוקא לדעת ר״ת אבל לרש״י אסור למי שבא בשבילו יעו״ש אבל הט״ז שם השיג על דברי רש״ל הנז׳ וכתב דהכא מותר לד״ה יעו״ש. וג״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ י״א. מ״א שם. א״ר או׳ כ״ד ועי״ש שכ״כ בשם כמה פו׳ והשיג על העו״ש שכתב כדברי רש״ל יעו״ש. וכ״כ המט״י. שו״ג או כ״ג. מאמ״ר או׳ ך׳ ביאורי הגר״א וכ״נ הסכמת האחרונים שהעתיקו דברי הש״ע:

קלה **קלה) שם.** אבל אסור לכל ישראל לטלטלם וכו׳ כמ״ש לעיל סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קלו **קלו) שם** הגה. ודוקא שהיה דעתו מאתמול וכו׳ ר״ל שהמקבל היה יודע שיבוא לו דורון מפלוני:

קלז **קלז) שם** בהגה. אע״ג דלית ביה איסור תחומין. פי׳ דליכא למיסר משום שבא מחוץ לתחום כמ״ש לעיל או׳ קל״ד יעו״ש.

קלח **קלח) שם** בהגה. אסור משום מוקצה דכל של ישראל צריך הכנה וכו׳ כ״כ ב״י בשם תשו׳ הרשב״א דפירות ישראל שהן חוץ לתחום אסורים לכל דמוקצים הם שהקצום הבעלים מדעתן דשל ישראל צריכים הכן יעו״ש. אבל הט״ז סס״י תקי״ח כתב דלא ק״ל כתשו׳ הרשב״א שזכר רמ״א סס״י תקט״ו יעו״ש. גם דעת המ״א ס״ק כ״ז נראה להקל. וכ״ה דעת הער״ה או׳ ט׳ וכ״נ דעת הר״ז או כ״ב שלא העתיק דברי מור״ם הנז׳ דס״ל כסתם הש״ע דאף. שלא היה עליו דעתו מאתמול שרי. מיהו הא״ר או׳ כ״ז כתב דבשעת הדחק נראה יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ק׳ או׳ ט״ז דלעת הצורך יש לסמוך ולהתיר אעפ״י שלא ידע מזה כלום יעו״ש. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תקי״ח או׳ ס״ע ולעיל סי׳ שצ״ז סעי׳ י״ז וסי׳ ת״ה סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקטז

א **א) [סעיף א׳] מותר לשלוח לחבירו וכו׳** היינו לדורון כמ״ש רש״י ז״ל. וכ״כ הטור. וכ״כ הלבוש. ואפי׳ דרך ר״ה כמ״ש בהגה סוף הסי׳ יעו״ש וכ״כ הלבוש. וכ״כ האחרונים. ועיין לקמן רסי׳ תקי״ח.

ב **ב) שם.** אפי׳ חיים. מפני שמותר לשחוט ביו״ט. הרמב״ם פ״ה דין ז׳ וכ״כ הסמ״ג והכלבו. א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ואעפ״י שיודע שחבירו לא יסחטם ביו״ט מ״מ כיון שאילו היה רוצה היה שוחטן ואוכלן מותר לשלוח לו. ר״ז שם. מ״ב או׳ א׳:

ג **ג) שם.** ואפי׳ חיים. פי׳ שעומדים לאכילה אבל אם עומדים לגדל ולדות אסור שהרי אינם ראויים ביו״ט והו״ל כמו תבואה שמחוסרת טחינה שית׳ בסמוך. עו״ש או׳ א׳ והא״ר או׳ א׳ כתב דיש לחלק דטחינה הוי מלאכה אסורה לעשות ביו״ט בכולם משא״כ שחיטה דמותר באחרים לא הוי מחוסר מעשה איסור עכ״ל אמנם המאמ״ר או׳ ב׳ תמה על הרבנים הנז׳ דאם עומדים לגדל ולדות אפי׳ לטלטלם אסור משום מוקצה כ״ש לשלחם וכתב ואולי הני רבנן קאמרי למאן דלית ליה מוקצה (כמ״ש סי׳ תצ״ה סעי׳ ד׳ בהגה) יעו״ש. וא״כ למאן דאית ליה מוקצה ה״ה עז העומדת לחלבה או תרנגולת העומדת לגדל ביצים אסור לשלוח לחבירו ביו״ט כיון שהם מוקצים כמ״ש לעיל רסי׳ תק״ה וסי׳ תצ״ז או׳ ל״ב יעו״ש:

ד **ד) שם.** וקטניות. לפי שדרך לבשלם שלימים בלא טחינה והרי הם ראויים אפי׳ לבו ביום. ר״ז או׳ ד׳ מ״ב או׳ ג׳:

ה **ה) שם.** אבל לא תבואה. והטעם לפי שעיקר התבואה עומדת לטחינה וזהו חמשת המינים וכל שמחוסר מעשם האסור ביו״ט אסור לשלחו. מ״מ פ״ה דין ו׳ א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ ואפי׳ חטים שהם ראויים לעשות מהם תבשיל והוא מאוכל אדם אפ״ה אסור משום דרובא דאינשי לא אכלי חטים בתבשיל אלא טוחנים ועושים מהם קמח ולזה אינו ראוי ולכך אסור לשלחם ביו״ט. עו״ש או׳ א, מ״א סי׳ תקי״ז סק״ב. מ״ב או׳ ד׳:

ו **ו) שם.** אבל לא תבואה. והט״ז סק״א כתב דבצריך לזה באמת מותר לשלחו לכ״ע יעו״ש. אבל הא״ר שם כתב על דברי הט״ז הנז׳ צ״ע. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ דלדעת האוסרים שהוא דעת ת״ק והש״ע ודעמיה ודאי אסור לשלוח אפי׳ רוצה לעשות מהם תבשיל כיון שאין עיקרן עומדים לעשות מהן אלא פת יעו״ש. וכ״מ מדברי הפו׳ הנז׳ והיינו דרך רה״ר או כרמלית אבל דרך רה״י יתבאר לקמן או׳ ח׳ יעו״ש:

ז **ז) שם.** אבל לא תבואה. ונראה בעיני שמשלחים שעורים הראויים לבהמה שמותר לטרוח בשביל בהמה. ריא״ז הב״ד בשה״צ פ״ק דביצה. כנה״ג בהגה״ט. אבל הישׁ״ש פ״ק, דביצה סי׳ מ״ג כתב דאסור בין לצורך אדם ובין לצורך בהמה ודלא כריא״ז יעו״ש. וכ״כ מור״ם ז״ל לעיל סס״י תקי״ב

בהגה דאסור להוציא מרשות לרשות לצורך בהמה יעו״ש ועיין באו׳ שאח״ז:

ח ח) שם. אבל לא תבואה. והט״ז סק״א כתב דלענין הלכה אין לנו נ״מ מזה דכל הנהו אין משלחין הנז׳ כאן היינו דרך רה״ר אבל בטלטול שרי לד״ה שהרי אין כאן מוקצה לגמרי דחטים ראויים לכוס כמ״ש בסי׳ שאח״ז וכן מה ששייך למאכל בהמה ודאי מטלטלין כמ״ש סי׳ תקי״ב אלא לענין הולכה דרך רה״ר מיירי כאן ואנחנו אין לנו רה״ר ומשלחין הכל מה שאינו מוקצה עכ״ל. אבל המ״א סק״א כתב דמותר לשלוח לצורך בהמה במקום שהוא רשות אחד לשבת. משמע הא אם אינו רשות אחד לשבת אסור להוציא לצורך בהמה. וכ״כ א״ר או׳ א׳ דאפי׳ מחצר לחצר אסור להוציא כל שלא עירב יעו״ש. והנה״ש או׳ א׳ כתב דאפי׳ בעיר שהוא מעורבת אסור לשלוח מידי דחסר בה מלאכה האסורה ביו״ט ואע״ג דחזי נמי לבהמה כגון שעורים יעו״ש. וכ״כ בס׳ בית מאיר דכל מה דתנן במתני׳ דאין משלחין אפי׳ ברשות אחד כל שהוא מעבר לרבים יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ה׳ דמשמע מסתמיות דברי הפו׳ דדברים שאסור לשלחם דרך רה״ר גם דרך כרמלית ומבוי שאינו מעורב אסור ואפשר דאפי׳ מעורב אסור ודלא כהט״ז יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל צ״ו או׳ ז׳ אלא שכתב דאם חבירו צריך היום ליתן תבואה לבהמתו מותר לשלוח במקום שיש עירוב יעו״ש. והר״ז או׳ ה׳ כתב כשמשלח דרך מקום שמותר לטלטל בו בשבת כגון בחצר אחד או בעיר המעורבת מותר לשלוח כל דבר אפי׳ מיני תבואה וכיוצא בהם מדברים המותרים בטלטול עכ״ל נמצא בדין זה רבו הדיעות וע״כ נראה דלעת הצורך כגון שנצרך חבירו שעורים להאכיל לבהמתו ביו״ט או חטים לבשלם ביו״ט יש להקל לשלוח אם הוא בחצר אחד או בעיר המעורבת. ועיין עוד לעיל סי׳ תקי״ב או׳ ל״ה ודוק:

ט ט) שם. אבל לא תבואה וכו׳ משמע דדוקא חמשת מיני דגן שהם בכלל תבואה אסור אבל עדשים הם בכלל קטניות ושרי. וכ״כ בתחלת ס׳ מעשה רוקח דף ה׳ ע״א בשם הרשב״א יעו״ש. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ה׳ וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ דאסרי בתבואה ושרו בקטניות דדוקא בחמשה מיני דגן אבל עדשים שרי. ולא תידוק ממ״ש בברייתא בדברי ר״ש עדשים לעשות מהם רסיסין דלת״ק אסור די״ל דאגב דתני חטים לעשות מהן לידיות וכו׳ תני נמי עדשים וכו׳ ועוד כיון דבמשנה לא נזכר פלוגתייהו רק בתבואה ע״כ נקטו הפו׳ כסתם משנה ולא אסרי רק בתבואה לפי שמחוסרת טחינה שהיא מלאכה האסורה ביו״ט:

י י) [סעיף ב׳] לא ישלחנו בשורה וכו׳ דאווושא מילתא ונראים כמוליכים למכור בשוק. רש״י ביצה י״ד ע״א. והר״ן כתב בשם רבינו אפרים מפני שנראה האחד מוכר והשני לוקח והשלישי סרסור. והב״ד ב״י:

יא יא) שם. לא ישלחנו בשורה וכו׳ ואפי׳ בחצר אסור. מ״א סק״ב והב״ד א״ר או׳ ד׳ מיהו החמ״מ או׳ ג׳ השיג על דברי המ״א הנז׳ וכתב שזה דומה לכדי יין בסי׳ תק״י סעי׳ ח׳ דבאותו חצר מותר יעו״ש. וכ״כ עליו התו״ש בסי׳ ש״ה או׳ י״ז שזה סותר למ״ש הטור והש״ע שם סעי׳ י״א גבי זוג דשרי בחצר יעו״ש. והר״ז או׳ ו׳ ובק״א או׳ ג׳ כתב ליישב דברי מ״א הנז׳ דהא דאסור בחצר או במבוי המעורב היינו אם רבים מצויין שם ומשמע הא אם אין רבים מצויין שם שרי יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ח׳:

יב יב) שם. זה אחר זה וכו׳ והיש״ש פ״ק דביצה סי׳ מ׳ כתב בין שהולכין בזה אח״ז בין בערבוביא ואפי׳ ג׳ בני אדם בג׳ מינים אסור בהולכין בכיוון יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ מ״א סק״ג, חמ״מ או׳ ב׳ מק״ק סי׳ י״א או׳ ז׳ והר״ז או׳ ו׳ פסק כדברי הש״ע. והא״ר או ג׳ כתב דגם לדברי הש״ע ה״ה בערבוביא ונקט זה אח״ז לרבותא דסיפא דבשכל אחד נושא מין א׳ מותר אף בזה אחר זה. וכתב שכ״מ ברמב״ם וסמ״ג ובכלבו וצד״ל ודלא כיש״ש ומ״א עכ״ל. וכ״כ בספרו א״ז:

יג יג) שם. כולם מין אחד. משמע הא שנים נושאים מין א׳ ואחד מין אחר שרי. וכ״כ תו׳ חיים על ח״א כלל צ״ו או׳ ח׳.

יד יד) שם. אבל אם כל א׳ נושא מין א׳ מותר. ואם הם מכוסים שאינו נראה מה שהם נושאים אפשר דגם אם ג׳ בני אדם נושאים מין א׳ שרי כיון שאינו נראה שהוא מין א׳ וגם לפי הטעמים שכתבנו לעיל או׳ יו״ד ג״כ אפשר דיש להקל כיון דאין דרך העוברים לכסות עד שאינו נראה ולילך כ״כ בצנעה:

טו טו) [סעיף ג׳] משלחים כלים אעפ״י שאינם תפורים. היינו בגדים אבל לא מנעל שאינו תפור משום דלא חזי למידי. ביצה י״ד ע״ב ופירש״י שם. והטעם כתב הר״ן בשבת פ׳ במה אשה משום שאין ניאותין בו אפי׳ בחול כיון שהוא בלי תפירה יעו״ש. וכ״כ הרשב״א בעה״ק שער ג׳ או׳ ח׳ וכ״פ הרוקח סי׳ ש׳ יש״ש פ״ק דביצה סי׳ מ״ד וכ״כ משנה ברורה או׳ ט׳:

טו) וכן סנדל המסומר אסור לשלחו ביו״ט אבל מותר לטלטלו. ביצה ט״ו ע״א. וכ״כ שם התו׳ וכ״פ הרוקח שם. וכ״כ הכלבו סי׳ נ״ח בשם בעל ההשלמה. וכ״פ היש״ש שם. והטעם כתבו התו׳ בשבת ס׳ ע״א דאסיר לשלחו ביו״ט אע״ג דנאותין בו בחול דהואיל ובא תקלה על ידו החמירו בו

יעו״ש וכ״כ הר״ן שם. וכ״כ בעה״ק שם. וכן מסיק שכנה״ג בהגה״ט דאסור לשלחו ביו״ט ודלא כהסמ״ק שהתיר יעו״ש. וכ״ה דעת הברכ״י או׳ א׳ מאמ״ר או׳ ד׳ ועיין בשבת שם למה גזרו על סנדל המסומר שלא לנעלו בשבת ויו״ט ועיין בפירש״י והר״ן שם מהו סנדל המסומר יעו״ש:

טז טז) שם. אם הם קשים. כדרך שמותר להשתמש בהם כמ״ש ביו״ד סי׳ ש״א. מ״א סק״ד. חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ יו״ד. ונראה כנאים לתלות בכותל למעלה מקומת איש ובסוכות רשאי לשלוח ביו״ט. א״א או׳ ד׳:

יז טוב) שם. ומשלחין תפילין וכו׳ היינו כשהן תפורין ומרוקנים שנאותין בהם בחול כמו שהוא. עה״ק שם. א״ר או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״א. חמ״מ שם. ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל צ״ו או׳ ז׳:

יח חי) שם. כיון שראויים להניחם בחול. ואעפ״י שאין ראויים להשתמש בהם ביו״ט ולמה התירו כן ולהוציא מרה״י לרה״ר לפי ששמחה היא לו שמתכבד במתנותיו אצל חבירו והרי זה כצורך היום. עה״ק שם. ב״י. לבוש. עו״ש או׳ ג׳ מ״א סק״ה. ר״ז שם ח״א שם. ואפי׳ לדברי הפו׳ דאסור לשלוח תבואה איכא למימר תבואה שאני שאף בחול אינה ראוייה כמות שהיא שהרי היא מחוסרת טחינה אבל תפילין ראויין בחול כמות שהן הלכך שרי. ב״י. לבוש. עו״ש שם. מ״א סק״ו. והתו׳ בביצה ט״ו ע״א כתבו דהא דמשלחין תפילין משום דאם מניח אותם ביו״ט ליכא איסירא יעוי״ש. וכ״כ הכלבו סי׳ נ״ח בשם בעל ההשלמה והב״ד ב״י וד״מ:

יט יט) שם. כיון שראויים להניחם בחול. וכן כל דבר שראוי בחול משלחין אותו ביו״ט. טור. לבוש. והיינו אם הוא בעניין שראוי להשתמש בהם בחול כמו שהם בלתי שום תוספת מלאכה כנז׳ וגם אם הוא דבר שמותר לטלטל ביו״ט דאם הוא דבר האסור בטלטול כ״ש דאסור לשלוח וכמ״ש לעיל או׳ ג׳ יעו״ש. והא דמשלחין תפילין משום דיכול לטלטל אותם לעת הצורך כמ״ש לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש:

כ ך) שם הגה. וכל כיוצא בזה אפי׳ דרך רה״ר וכו׳ כ״כ ב״י. וכ״כ בעה״ק שער ג׳ או׳ ח׳ וכ״כ הלבוש. וכ״כ בס׳ בית מאיר. מאמ״ר או׳ ה׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל צ״ו או׳ ז׳ וכ״ה לקמן רסי׳ תקי״ח דכל שהוא לצורך קצת מותר להוציא יעו״ש:

כא כא) שם בהגה. מותר לשלחם. המאירי הביא בשם הירושלמי דאין לשלוח תכשיטין של זהב ביו״ט ואפי׳ בשל כסף מגמגם יעו״ש אבל בשיטה מקובצת בשם הריטב״א ובאור זרוע הסכימו שמותר לשלוח תכשיטין כיון שראויין להתלבש בהן. מ״ב או׳ ט״ו. ועיין לקמן סי׳ תקי״ח סוף או׳ ה׳:

סימן תקיז

א א) [סעיף א׳] לומר לחנוני לתת לו ביצים וכו׳ עיין לעיל סי׳ תצ״ה או׳ ל״ג מ״ש בזה:

ב ב) שם הגה. כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ג סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם כל הדינים השייכים לזה יעו״ש:

ג ג) שם. דבר שבמינו במחובר וכו׳ ואפי׳ ברוב עכו״ם שעושה כל המלאכות בשביל העכו״ם אפ״ה אסור כאן משום מוקצה. עו״ש או׳ א׳ ער״ה או׳ א׳ דדבר שאסור משום מוקצה אין חילוק אם נעשה בשביל ישראל או בשביל עכו״ם ורק החילוק הוא אם נעשה בשביל עכו״ם א״צ לערב בכדי שיעשו וכמ״ש לעיל בסי׳ תקט״ו סעי׳ ב׳ יעו״ש. ואפי׳ אם הוא ספק אם נלקטו או ניצודו היום אסור כמ״ש שם סעי׳ ג׳ יעו״ש:

ד ד) שם. אלא א״כ ניכר בהם שלא בלקטו וכו׳ כגון שהם כמושים או יבשים:

ה ה) שם. וכן לא יקח ממנו ביצים וכו׳ ואע״ג דרובן נולדו אתמול לא אזלינן בתר רובא הדבר שיש לו מתירין. הר״ן. ער״ה או ב׳ ועיין לעיל סי׳ תקי״ג סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ו ו) שם. אפי׳ הובא היום מחוץ לתחום. והיינו דוקא בעיר שרובה עכו״ם דמסתבר כל המביא לצורך הרוב מביא וכמ״ש לעיל סי׳ תקט״ו סעי׳ ו׳ יעו״ש. וכ״כ בש״ע בסמוך לענין קמח. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ מ״א סק״א. חמ״מ או׳ ג׳:

ז ז) שם. וכן קמח שנטחן היום וכו׳ ומשום מוקצה ליכא דחיטין נמי חזו לכוס ביה״ש ולעשות מהן קליות ודייסא. טור. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ב ואפי׳ שיפון ושעורין אינן מקצין. מ״א שם. א״ר או׳ ד׳ מ״ב או׳ ד׳:

ח ח) שם. בעיר ברובה עכו״ם וכו׳ והך רוב עכו״ם היינו שרוב הלוקחים פת וקמח הם עכו״ם אבל אם רוב לוקחים פת וקמח הם ישראל ודאי אסור ליקח קמח אלא א״כ ידוע שנטחן מאתמול. ט״ז שם. א״ר או׳ ב׳ מש״ז או׳ ב׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ כ״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳:

ט ט) ואם ידוע שהקמח נטחן מעיו״ט כגון שהביאו קמח להפלטר מעיו״ט וחתמו ישראל בחותמו מעיו״ט כדי שלא יחליפנו הגוי בקמח שנטחן ביו״ט ולמחר בא הישראל וראה שלא נתקלקל חותמו מותר ליקח מקמח זה אפי׳ אם רוב לוקחי קמח שבעיר הם ישראל. וכן מותר ליקח הפת שאפה הגוי מקמח זה אפי׳ אם רוב לוקחי הפת שבעיר הם ישראל. ר״ז שם. אבל אם ראה חותמו ביו״ט שהוא מקולקל אסור וכמ״ש מ״א סק״ג בשם דרשות מהרי״ל יעו״ש:

י י) וכתב שם המ״א ונ״ל דאם ישראל קנה קמח או דגים בעיו״ט והניח אצל העכו״ם בלא חותם וביו״ט רואה שהוא טוב ויפה כמו הראשון שרי דלא חיישינן שהעכו״ם החליף אם אינו נהנה בחליפין כמ״ש ביו״ד סי׳ קי״ח. וכ״כ א״ר שם. מש״ז שם. ר״ז סי׳ תקט״ו או׳ כ״ד. מק״ק סי׳ מ״ו או׳ י״ט. מיהו החמ״מ או׳ ג׳ כתב דהכא שהקמח של העכו״ם והוא חנווני יש לחוש שמא נזדמנו לו הרבה קונים והוצרך למכור קמח זה של אתמול וקמח זה של היום הוא וכל היכא דנהנה בחליפיו חיישינן יעו״ש. והב״ד המחה״ש. אמנם מדברי הפו׳ הנז׳ משמע שלא הבינו כדברי מ״א שהניח אצל חנווני אלא אצל איניש דעלמא דהא קתני קמח או דגים וע״כ הביאו דברי מ״א להלכה ומ״מ לענין דינא גם הוא מודי דאם הפקיד אצל עכו״ם שאינו אופה ולא מוכר קמח והוא דבר שאינו נהנה בחליפין דשרי וכמ״ש ביו״ד סי׳ קי״ח בסעי׳ יו״ד יעו״ש. ועי״ש בהגה לסעי׳ ב׳ דבדבר שאינו נהנה בחליפין אפי׳ אם ראה שהחותם מקולקל מותר וכתב שם בס׳ זבחי צדק או׳ כ״ה שזה מוסכם מכמה פו׳ יעו״ש:

יא יא) שם. בעיר שרובה עכו״ם וכו׳ ומיירי שרקידו הקמח ג״כ העכו״ם בשביל העכו״ם דתחלת הרקדה אסור לעשות הישראל וגם העכו״ם אסור לעשות לישראל אם לא ע״י שינוי ושעת הדחק כמ״ש לעיל סי׳ תק״ו סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יב יב) שם. וה״ה ליקח ממנו פת וכו׳ עיין לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ד׳ שכתב שם בש״ע יש אוסרים ויש מתירים ובשעת הדחק וכו׳ יש לסמוך על המתירין יעו״ש. והא דסתם הכא להתיר כתב המ״א סק״ב דדוקא התם שקונה מן העכו״ם שאופה לעצמו חיישינן שמא יאמר לו לעשות בשבילו משא״כ הכא שקונה מן החנוני שאין דרכו לאפות אלא קונה מן הנחתום לא גזרינן יעו״ש. אבל בס׳ בית מאיר כתב דלא יש חילוק בין פלטר לחנוני ומה שסתם הכא להתיר משום דביו״ט אין לחוש שמא ואמר לאפות שהרי הוא בעצמו שרי ליה לאפות יעו״ש. והחמ״מ או ב׳ כתב דלא ס״ל להש״ע טעם האיסור משום שמא ואמר אלא משום מוקצה וביו״ט לא חש לדעת האוסרים וע״כ סתם הכא להקל כמו דעת הטור שסתם ג״כ הכא להקל יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תק״ו או׳ י״ב מ״ש עוד פלוגתא בזה וכתבנו שם דהיכא דאפשר באחר יש להחמיר שלא ליקח פת מעכו״ם ביו״ט יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לסי׳ שכ״ה סעי׳ ד׳ עוד דינים השייכים לזה יעו״ש. וכתבנו שם דבשעת הדחק אף אם הוא פת של בעה״ב דבחול אסור בשבת מותר כדי שלא יתענה יעו״ש. דא״כ ה״ה ביו״ט דאסור להתענות כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ י״ל דשרי והיינו אם א״א בהשלכת קיסם דהשלכת קיסם מהני גם לפת בעה״ב כמ״ש בס׳ זבחי צדק על יו״ד רסי׳ קי״ב בשם כמה פו׳ יעו״ש. אבל ביו״ט של ר״ה אסור כיון די״א דמצוה להתענות בר״ה כמ״ש סי׳ תקס״ז. וכ״כ הער״ה או׳ ה׳:

יג יג) שם. וה״ה ליקח ממנו פת וכו׳ והיינו במקום שנוהגין היתר בפת של פלטר גוי שאפאו כדי למכרו כמ״ש ביו״ד סי׳ קי״ב. ר״ז או׳ ד׳ ובמקום שמצויים תולעים במים או קמח אסור ליקח פת מן העכו״ם אפי׳ בשאר הימים כמ״ש לעיל סי׳ קס״ח או׳ כ״ו יעו״ש:

יד יד) שם. וה״ה ליקח ממנו פת וכו׳ כלומר אע״ג דאיכא כאן עוד מלתא אחריתא מאי דליתא בקמח דבפת איכא למיחש שאפה בעצים שהיו מחוברים ונתלשו ביו״ט ומוקצים הם אפ״ה מותר. והטעם כתבו התו׳ בפ׳ בתרא דע״ז (והב״ד ב״י) דלא אמרינן יש שבח עצים בפת אלא באיסורי הנאה כגון ע״ז וכלאי הכרם. עו״ש או׳ א׳ מאמ״ר או׳ ה׳:

טו טו) שם. וה״ה ליקח ממנו פת וכו׳ מיהו אסור לקרות העכו״ם לביתו וליתן בעדו המעות דהוי עובדא דחול. ב״י בשם ריי״ו ולבוש. ואפי׳ ע״י עכו״ם אסור לקנות כמ״ש סעי׳ ב׳ יש״ש פ״ג דביצה סי׳ כ״ט ונראה דבמקום ששומת הלחם ידוע וא״צ פיסוק דמים מותר ללקחו בלא נתינת מעות כמ״ש סי׳ שכ״ג. מ״א סק״ד. חמ״מ או ג׳ ח״א כלל ק׳ או׳ י״ד. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ כל לקיחות אלו שביארנו בסי׳ זה ובסי׳ תקט״ו ובסי׳ תקי״ג הן פירות הן דגים הן קמח הן פת וכן כל שאר לקיחות שבעולם אין היתר אלא כששומת הקמח ידוע וא״צ לקצוץ דמים עם העכו״ם ואעפ״י ששומתו ידוע אסור לשלם לו המעות ביו״ט עצמו אפי׳ אם מראה לפני העכו״ם המעות כדי שיטול בעצמו אסור ואפי׳ ע״י עכו״ם אחר אסור לשלם לו דכל שהמעות מגיעים ליד המוכר ביו״ט ניכר הדבר שהוא מקח וממכר שאיסורו מפורש בכתוב בנחמיה ולא התירו אלא כשאינו נותן לו מעות דאז אינו ניכר כמקח וממכר אלא כשאלה וע״ד שנת׳ בסי׳ שכ״ג יעו״ש עכ״ל. ומיהו אם אין מאמינו העכו״ם בלא נתינת מעות מותר להניח לו משכון ע״ז כמ״ש לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ י״א בהגה יעו״ש. וכ״כ ח״א שם. מ״ב בסי׳ זה או׳ ה׳ ועוד עיין מזה לעיל סי׳ שכ״ג וסי׳ שכ״ה סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טז טז) וכתב שם החמ״מ ופשוט שאסור ליתן מעות לעכו״ם מעיו״ט שיתן לו פת ביו״ט עכ״ל וכ״מ ממ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ד׳ בהגה דהא גם הכא חיישינן שמא יעשה טחינה והרקדה בשביל ישראל שנתן לו המעות אך אם הוא חנווני שלוקח פת מן הנחתום ומוכר או שהוא רק אופה ולוקח קמח

מזומן שנטחן ונרקד בשביל בני העיר שרוב הלוקחים הם עכו״ם שרי דבאפייה לא חיישינן אם ועשה בשביל ישראל דהא גם הישראל מותר לאפות:

יז **טוב) שם** הגה. וכן אם נאפה בשבת שלפניו. פי׳ כיון דיש מתירין בשבת עצמו אף דלא ק״ל בסי׳ שכ״ה אם לא לצורך מ״מ ביו״ט שאחריו יש להקל אפי׳ שלא לצורך א״ר או׳ ה׳ מאמ״ר או׳ ו׳ ער״ה או׳ ו׳ ומ״ש העו״ש או׳ א׳ לתמוה על דברי מור״ם הנז׳ כתב עליו הא״ר שם דלא דק יעו״ש וכ״כ המאמ״ר שם על דברי העו״ש הנז׳ דאין דבריו מחווירין יעו״ש. וכ״פ החמ״מ או׳ ג׳ כדברי מור״ם הנז׳ ר״ז או׳ ה׳ מק״ק ס׳ כ״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ז׳ והיינו אם אפאו בשבת לצורך עכו״ם. ר״ז שם. מק״ק שם. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ י״ב דאפי׳ פת שאפה עכו״ם ביו״ט בעיר שרוב הלוקחים פת הם עכו״ם היכא דאפשר בפת אחר יש להחמיר ואין ליקח מן העכו״ם יעו״ש:

יח **חי) ולענין** אם אפה כותי בשביל ישראל נ״ל דינו ממש כמו בכותי שהביא דבר מחובר רסי׳ תקט״ו וכן הדין בעבד ישראל שאפה בשבת ודלא כעו״ש סי׳ שכ״ה סק״ט. א״ר שם. ועיין לעיל סי׳ שכ״ה או׳ ל׳:

יט **יט) [סעיף ב׳] תקנה לו יונים למחר.** ר״ל לצורך יו״ט. ב״י בשם תשו׳ הרא״ש. לבוש:

כ **ך) שם.** תקנה לי יונים למחר וכו׳ פי׳ בין שנתן לו מעות לקנות לו למחר ובין שאמר לו קנה ממעות שלך ואני אחזור לך בכל ענין אסור ואפי׳ אם הגוי קונה בלא מעות אפ״ה אסור כיון שהגוי פוסק סכום המעות והטעם דכל מה שאסור לעשות ע״י ישראל בעצמו אסור לומר לגוי לעשותו ביו״ט אפי׳ אם מצוה לו בעיו״ט לעשות כן ביו״ט אסור. עו״ש או׳ ב׳ ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ט׳:

כא **כא) שם.** מותר לאכול וכו׳ ואם יש לחוש שכובא מח״ל והוא עיר שרובה ישראל אסור. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ד׳ מ״ב או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ תקט״ו סעי׳ ו׳:

כב **כב) שם.** והוא שלא יהו מפריחין. פי׳ דאז ליכא בהם משום צידה דכיון דאינם מפריחין הו״ל כנצודים ועומדים. וגם משום מוקצה ליכא דשל גוי א״צ הכן אבל אם הם מפריחין אז איכא למיחש שמא ניצודו היום ואעפ״י שניצודו בשביל גוים מ״מ אסורים לישראל משום מוקצה וכמ״ש לעיל ברסי׳ תקט״ו יעו״ש. עו״ש שם מ״ב או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ תצ״ז. או׳ צ״א:

כג **כג) שם.** והוא שלא יהו מפריחין. בתשו׳ הרא״ש כלל כ״ג כתוב דאם היו גדולים שיכולין לפרוח חוץ לתחום אסורים משום מוקצה ואם לאו מותרים בדיעבד וכו׳ והב״ד ב״י. וכ״כ העט״ז. אמנם החמ״מ או׳ ד׳ הקשה על תשו׳ הרא״ש הנז׳ וכתב אפשר דיש חסרון בדבריו וצ״ל כל שיכולין לפרוח אפי׳ אינם מח״ל אסורים משום מוקצה וכתב שכ״ה האמת לדינא דכל שמחוסרין צידה אפי׳ הם תוך התחום אסורים משום מוקצה אפי׳ ניצוד מאליו כמבואר בסי׳ תצ״ז והטור לא העתיק כלל תיבת חוץ לתחום ונכון הוא עכ״ד. וכ״נ מסתמיות הש״ע ולבוש שלא העתיקו תיבות ח״ל משמע דכל שמפריחין וצריך מצודה אסורים ואפי׳ בתוך התחום. וכ״מ לעיל סי׳ תצ״ז סעי׳ ט״ו יעו״ש. וכ״נ דעת האחרונים:

כד **כד) שם.** אבל אם רגיל כך וכו׳ ובתרי זמני מקרי רגיל בכך כדאמר בירוש והביאו הר״ן בנדרים דף מ״ו ע״א יעו״ש. יעיר אוזן מע׳ הד׳ או׳ ל״ב:

כה **כה) שם.** אסור לאכול מהם. אפי׳ קנה כבר. טור. לבוש. ואם קנתה שפחה א״י לחולה שאין בו סכנה תרנגילת משוק של עכו״ם שהובאו שמה למכור אין כאן חשש איסור אפי׳ לבריא ואפי׳ צוה ביו״ט מותר בדיעבד. עולת שמואל סי׳ ע״א. פ״ת. פת״ע או׳ ו׳:

כו **כו) שם.** אסור לאכול מהם. היינו עד לערב ובכדי שיעשה כדי שלא יהנה ממה שקנו לו ביו״ט:

כז **כז) [סעיף ד׳] לא ימוד אדם שעורים וכו׳** שנראה כמודד. למכור. רש״י ביצה כ״ט ע״א ומיהו אם ממלא המדה שלא כדרך הממלאים מותר. וכ״פ הישו״ש פ״ג דביצה סי׳ כ״ו. עו״ש או ג׳ ועיין עוד מזה בדברינו לעיל סי׳ שכ״ד סעי׳ ב׳ יעו״ש:

סימן תקיח

א **א) [סעיף א׳] מתוך שהותרה הוצאה לצורך וכו׳** וכן הבערה מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך כמ״ש לעיל רסי׳ תקי״א יעו״ש. וכן שאר המלאכות שהן באכילה כגון שחיטה ואפייה ובישול אלא שאם עשאן שלא לצורך כלל או לצורך חול י״א שאפ״ה אינו לוקה וי״א שלא הותרו אלו שלא לצורך אלא א״כ יש בו צורך היום קצת כקטן ולולב או צורך מצוה אבל כשאין בו צורך מצוה ולא צורך הדיוט ביומו כלל כהוצאת אבנים לוקה עליה כמ״ש המ״מ פ״א דין א׳ יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ י״ב ורסי׳ תקכ״ז:

ב ב) **שם.** מתוך שהותרה הוצאה לצורך וכו' היינו אפי' דרך רה"ר כמבואר במשנה ביצה י"ב ע"א. וכ"ה בהרא"ש שם ויש"ש פ"ק דביצה סי' ל"ד ובשאר דברי האחרונים:

ג ג) **שם.** כגון קטן וכו' פי' ר"ח כגון קטן למולו. לולב לצאת בו. ס"ת לקרות בו. וכתבו שם התו' דלאו דוקא קטן למולו דה"ה שלא למולו דשרי גם בשביל טיול. וכתב שם הרא"ש דהיינו אם צריך לילך לבהכ"נ או לטייל בשמחת יו"ט וא"א לו להניח את הקטן יחיד בבית יכול הוא להוציאו עמו וכ"כ הטור ולבוש אבל הר"ן כתב כגון למולו או לטיילו בחוץ דאיכא משום עונג יו"ט. וכ"כ הישו"ש שם וקטן שאמרו מותר להוציא אפי' לטייל. וכ"כ מ"א סק"א. חמ"מ או' א' ר"ז או א' ח"א כלל צו או' ג' מק"ק סי' י"ב או' א' מ"ב או' ג':

ד ד) **שם.** כגון קטן ולולב וכו' משמע דלצורך שאר מצוה שאינה לצורך היום אסור. ב"ח שכנה"ג בהגה"ט או' א' א"ר או' א' מש"ז או' א':

ה ה) **שם.** וס"ת. וה"ה להוליך ספרים עמהם לבהכ"נ ואף להחזירם דהתירו סופם משום תחלתן. הרא"ש שם. והב"ד ב"י. עו"ש או' א' א"ר או' ב' חמ"מ שם. מק"ק שם. והיינו אם מתיירא שלא יגנבו מותר להחזירם אבל אי ליכא חשש גניבה אסור. ואפי' אם יש חשש גניבה אם מונחים שם מימים רבים אסור להחזירם. יש"ש פ"ק דביצה סי' ל"ד. עו"ש שם. מ"א סק"ב. ר"ז שם ח"א כלל צ"ו או' א' מק"ק שם. והיינו בשאינו רוצה ללמוד בהם עוד היום. עו"ש שם. אבל אם רוצה לומר במחזורים דברי שירות ותשבחות ביו"ט לעולם מותר להביאם. ח"א שם. מק"ק שם. וה"ה שאר ספרים אם רוצה ללמוד בהם מותר להוציאם בכל ענין כ"מ מדברי הפו' וכ"כ המש"ז או' א' דספרים ללמוד בהם שיעור הוי צורך היום:

ה) **וכל** הוצאה גבי צורך יו"ט שמותרת משום אכילה דכוותם מותרת גבי תכשיט משום כבוד יו"ט. הרא"ש פ"ק דביצה בשם תשו' הגאונים. טור. לבוש. ט"ז סק"א. עו"ש שם. ח"א שם. מ"ב או' ה' ועיין לעיל סי' תקט"ז או' כ"א וסי' ש"ג או קי"ב:

ו ו) **שם.** וכלים. הגה, הצריכים לו קצת. משמע אבל לדעת הש"ע אעפ"י שא"צ לו כלל שרי והגם שבב"י משמע דמספקא ליה או בעינן צריכין לו קצת הכא סתם להתיר כמשמעות דברי הרי"ף והרמב"ם שהביא בב"י יעו"ש. וכ"כ בביאורי הגר"א דדעת הרי"ף והרמב"ם והש"ע דאף שלא לצורך כלל מותר כפשטא דגמ' מתוך שהותרה הוצאה לצורך וכו' יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר או' א' אלא שאח"כ כתב דהש"ע ספוקי מספקא ליה כמ"ש בב"י וע"כ לא החליט הדבר בש"ע לא לאיסור ולא להיתר וסתם דבריו יעו"ש. והשו"ג או' ב' כתב על דברי הגה הנז' דפרושי קא מפרש דברי הש"ע יעו"ש. וכ"כ י"א בהגב"י. נמצא בדברי הש"ע איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי ומור"ם ז"ל בהג"ה החליט לאסור אם לא לצורך קצת וכו' וכן פסק הלבוש. יש"ש פ"ק דביצה סי' ל"ד. ט"ז סק"א. חמ"מ או' א' ר"ז או' א' ח"א כלל צ"ו או' א' מק"ק סי' י"ב או' א' בן א"ח פ' במדבר או' ט' מ"ב או' ה':

ז ז) **שם.** וכלים. ומותר להוליך כלים ביו"ט מעיר לכפר לתוך התחום לצורך סעודת מצוה שלא הכין לו כלים כל צרכו. תשו' חת"ס סי' קמ"ז. פ"ת:

ח ח) **שם** הגה. הצריכים לו קצת. ולענין הוצאת סכינים כתב שם הישו"ש בימי חרפי ראיתי שנזהרים כשהולכים לטייל חוץ לעיר ביו"ט שלא היו נושאים הסכינים עמהם מטעם שהסכינים אחר אכילה אין בהם צורך היום אבל בתוך העיר חוץ לעירוב היו נושאין יעו"ש. אבל הט"ז סק"ב חלק עליו דכתב דודאי סכינים כל היום מקרי צורך אוכל נפש דאי מזדמן ליה איזה פרי יאכל בהם יעו"ש. וכן הסכים א"ר או' ה' וכ"פ הר"ז או' א' מיהו המ"א סק"ב הביא דברי הישו"ש הנ"ז ולא חלק עליו ומשמע שמסכים לדבריו. וכ"כ ח"א כלל צ"ו או' ב' ומ"מ גם לדברי הט"ז אם ידוע לו בודאי שלא יצטרך לסכין בהליכה זו כגון שהולך לבהכ"נ וכה"ג אסור להוליכו עמו. וכ"כ הר"ז שם. מ"ב או' יו"ד:

ט ט) **אבל** כלי המורה שעות מותר לשאת אותו לכ"ע שזה יש בו צורך בכל עת. ודברים אלו שייכים גם בנשים כמו באנשים. בן א"ח פ' במדבר או' ט':

י י) **שם** בהגה. או שמתיירא שלא יגנבו וכו' כגון שפתח תיבה שאין בה אלא מעות כיון שלבו דואג משום פסידא חשיב צורך קצת. ב"י בשם סמ"ק מ"א סק"ב אבל הישו"ש שם אוסר אלא א"כ הוא לצורך אכילה או לצורך קישוט. מ"א שם. וכ"כ הט"ז סק"א. וכתב ואע"ג דכבר הורה זקן רמ"א ז"ל להקל בזה כל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאין שם עירוב שלא להוליך עמו רק מה שצריך קצת לאוכל נפש בו ביום אבל משום חשש גניבה לא ובפרט במקום שיוכל לתת המפתח למי שהוא נאמן לו בביתו דאז אסור לד"ה עכ"ל. והב"ד י"א בהגב"י. וכ"כ הר"ז או' א' מק"ק סי' י"ב או' ב' מ"ב או' ו' ומיהו מ"ש הט"ז להחמיר אפי' במקום שאין שם עירוב כתב עליו המאמ"ר או' ג' דאין דבריו מחוורין דהא לדעת הרבה פו' א"צ עירובי חצרות ושיתופי מבואות ביו"ט כל עיקר אפי' לדברים שאין בהם צורך היום כלל יעו"ש ועיין עוד לקמן או' י"ד:

יא יא) **שם.** אבל אבניה וכיוצא בהם אסור. ר"ל סתם אבנים שאינם מיוחדים להשתמש בהם דאם מיוחדים הו"ל כמו כלים. מ"ב או' ז' ועיין לעיל סי' ש"ח סעי' כ"ב וסי' רנ"ט סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד באיזה אופן הוו מיוחדים יעו"ש:

יב יב) **שם.** וכיוצא בהם אסור. ולוקה עליהם. מ״א סק״ג. וכ״כ התו׳ בכתובות דף ז׳ ע״א ד״ה מתוך יעו״ש וכ״כ היש״ש פ״ק דביצה סי׳ ל״ד. מיהו הנה״ש או׳ ב׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דלאו הלכתא פסיקתא היא דרש״י ס״ל בגמ׳ דף י״ב ע״א דאינו אלא דרבנן אבל מדאו׳ שרי לגמרי הוצאה בתורת מתוך וכתב שכ״ה שיטת הרי״ף והרמב״ם וכמו שהוכיח ברסי׳ תצ״ה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ א׳:

יג יג) **שם** הגה. ומותר לשחוק בכדור אפי׳ ברה״ר וכו׳ ר״ל אעפ״י שעי״ז רגילים להעביר אותה ד״א ברה״ר ממקום למקום אפ״ה מותר משום דהוי בכלל טיול ושמחת יו״ט אבל היש״ש שם כתב דדבר תימה הוא להתיר שא״צ ביו״ט כלל אלא שחוק של ילדים שלא הגיעו לכלל חיוב אבל לגדולים נראה בעיני מנהג רע הוא ואף שכ״כ בשם ר״ת לא ניחא לי כי אפשר שלא בא אלא ליישב מה שנהגו כן ואי איישר חילי אבטליניה כי הרא״ש לא העתיק זה יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״ב ומ״א סק״ד. וכתב שם המ״א ובשאר מיני שחוק דינן כמו בשבת עיין סי׳ של״ח עכ״ל. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ של״ח סעי׳ ה׳ ושי׳ ש״ח סעי׳ מ״ה ובדברינו לשם:

יד יד) **שם** הגה. ואם הניח עירוב מותר לטלטל וכו׳ משמע דבלא עירוב אסור לטלטל כלים שאין בהם צורך היום אפי׳ מחצר לחצר. עו״ש או׳ ב׳ מ״א סק״ה. וכ״ה בהדיא בעה״ק לרשב״א שער ג׳ או׳ ז׳ שממנו נובע דין זה שכתב וז״ל אין מוציאין מחצר לחצר כלים שאין בהם צורך ליו״ט אלא א״כ עירבו שעירוב והוצאה ליו״ט כמו לשבת עכ״ל והב״ד הר״ן פ״ק דביצה וכתב שיש בגמ׳ הוכחא לסברת הרשב״א יעו״ש וכ״כ בפ״ב. וע״כ הב״ד מור״ם ז״ל כאן בהגה להחמיר. אבל לדעת הש״ע שפסק לעיל סי׳ תט״ז סעי׳ ה׳ ולקמן סי׳ תקכ״ח דיו״ט א״צ עירובי חצירות כל שהעיר מוקפת חומה או מתוקנת בצורת פתח בענין שאין בה לא דין רה״ר ולא כרמלית מותר לטלטל בה ביו״ט כל דבר שיש תורת כלי עליו אפי׳ אין בו צורך היום כלל. וכ״כ בביאורי הגר״א על דברי מור״ם הנז׳ שזהו לדעת הרשב״א אבל הרי״ף והרמב״ם והרא״ש כתבו שאין עירוב כלל ליו״ט יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר בסי׳ זה או׳ ד׳ ורס׳ תקכ״ח יעו״ש. וכ״כ הש״ש פ״ק דביצה סי׳ ל״ד אלא שכתב ומ״מ לפי מה שנהגו רוב העולם להניח עירוב חצירות בע״פ על כל ימות השנה א״כ יכלול בו ג״כ יו״ט ויאמר לכל שבתות ויו״ט של שנה זו ומי שיכול להניח בכל ע״ש יאמר בשבת הזה ויו״ט הבע״ל להוציא נפשו מפלוגתא במידי דלית ביה חסרון כיס יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״ב. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ דאפי׳ דרך רחוב העיר ומבואותיה מותר לטלטל אם הם מתוקנים בלחי או קורה וכו׳ אעפ״י שלא עשו שיתוף מבואות אלא שכתב דנכון הדבר לכלול בשיתוף מבואות של שבת גם של יו״ט יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ יו״ד דלדעת הש״ע שסתם לעיל סי׳ תט״ז ולקמן סי׳ תקכ״ח דיו״ט א״צ עירוב חצירות מותר להוציא מחצר לחצר או מבית לחצר אפי׳ דבר שאין בו צורך היום כלל רק הרמ״א סתם כדעת המחמירין יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז להחמיר. כמ״ש לעיל או׳ יו״ד. וכ״ה דעת ח״א כלל צ״ו או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ שס״ו או׳ קל״ד ועוד לקמן רסי׳ תקכ״ח:

טו טו) **שם** הגה. ואם הניח עירוב מותר לטלטל וכו׳ בד״א להוציא ולהכניס דרך רחוב העיר או דרך מבואותיה אבל להוציא מחצר לחצר דרך פתחים וחלונות שביניהם א״צ עירוב כלל ומותר להוציא כל דבר אפי׳ שאין בו צורך יו״ט כלל אעפ״י שלא עירבו יחד ואצ״ל שמותר לטלטל בחצר שיש בה בתים הרבה שלא עירבו יחד אפי׳ דבר שאין בו צורך יו״ט כלל רק שיהא מותר לטלטלו ביו״ט שאין עליו תורת מוקצה. ר״ז או׳ ג׳:

טז טז) **שם** בהגה. כל שיש לו תורת כלי. אבל אבנים וכה״ג אסור משום מוקצה. ועיין לעיל או׳ י״א:

יז יז) **שם** בהגה. אעפ״י שאינו צורך היום כלל. ואצ״ל שמותר להוציא ולהכניס לצורך בהמה או לצורך עכו״ם. ר״ז או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תקי״ב סעי׳ ג׳ בהגה. ובדברינו לשם או׳ ל״ה ובסעי׳ שאח״ז:

יח יח) **[סעיף ב׳] אסור לישראל להוציא וכו׳ לצורך עכו״ם.** דהוי כמו אפייה ובישול דאסור לעשות בשביל עכו״ם כמ״ש לעיל רסי׳ תקי״ב. ב״י בשם המרדכי. לבוש. עו״ש או׳ ג׳:

יט יט) **שם** הגה. אבל מותר לשלוח לו ע״י עכו״ם וכו׳ ואע״ג דאמירה לעכו״ם שבות בכה״ג התירו וכמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד יעו״ש. ומ״ש העו״ש או׳ ג׳ דאין היתר להוציא כ״א דרך מלבוש אבל משכון דלא אפשר ללובשו אסור כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ג׳ וכ״פ רש״ל פ״ג דביצה סי׳ ל״ו כבר השיגו עליו א״ר או ט׳ ומאמ״ר או׳ ז׳ דלא דמי להתם דהתם לא מיירי באלם וגם שם מיירי להחליף משכון דנראה כמקח וממכר יעו״ש:

כ ך) **שם** בהגה. מותר לשלוח לו ע״י עכו״ם וכו׳ וה״ה דמותר לתת לו כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳ ומ״ש הלבוש כבר השיגו א״ר או׳ יו״ד. יעו״ש:

כא כא) **שם** בהגה כגון שצריך להחזיר משכון וכו׳ אחד מעבדו המלך שבא לקנות יין מישראל ביו״ט ולקח ממנו משכון ולעזה עליו מדינה יחדו ירננו שחלל המועד. כתב הרדב״ז בתשו׳ סי׳ תל״ה דפטיר ועטיר אל תבא רנן״ה בו והביא ראיה מדין זה והאריך בצדדי ההיתר ואם הוא ע״ה צריך לאיים

עליו כדי שלא יבוא להערים ולעשות כן לכתחלה אפי׳ למי שאינו אלם ונמצאו נושאין ונותנין במועד. מחב״ר או׳ ד׳:

כב כב) שם בהגה. וכדומה לזה. כגון מפני דרכי שלום כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ה סעי׳ ב׳:

כג כג) [סעיף ג׳] לקח עץ שאינו מיוחד לשפוד וכו׳ והיינו בעץ יבש שראוי להסקה וגם הוא ראוי לצלות עליו כך בלא תיקון אבל לתקנו ביו״ט שיהא ראוי לצלות בו אסור כמ״ש לעיל סי׳ תק״ב או׳ ל״ו יעו״ש:

כד כד) שם. שאינו מיוחד לשפוד וכו׳ דאילו מיוחד לשפוד תורת כלי עליו ומותר לטלטלו בכל ענין שירצה ב״י. וכ״מ מדברי הלבוש. וכ״נ דעת הב״ח. וכ״כ היש״ש פ״ג דביצה סי׳ כ״ד. וכתב שכ״ה סברת רי״ו ולא כמ״ש ב״י יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ט׳ וכ״מ מדברי האחרונים שסתמו כדברי הש״ע שאינו מיוחד לשפוד משמע הא אם מיוחד לשפוד תורת כלי עליו ומותר לטלטלו בכל ענין. וע״כ מי שיודע שיצטרך לצלות בשר בעץ ביו״ט יש להכין העץ מעיו״ט ולעשות ראשו חד כדי שיכנס בו הבשר בלא טורח:

כה כה) שם. אסור לטלטלו אח״כ וכו׳ לפי שנמאס ומוקצה וכבר נעשה צורך יו״ט. רש״י ביצה כ״ח ע״ב והר״ן:

כו כו) שם. אסור לטלטלו אח״כ וכו׳ ואף להמתירין מוקצה ביו״ט כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ה הכא אסור לפי שנמאס ואין תורת כלי עליו. כ״כ התו׳ שם. וכ״כ הר״ן והיש״ש שם. א״ר או׳ י״ב. ר״ז או׳ ה׳:

כז כז) שם. אסור לטלטלו אח״כ וכו׳ ואם רוצה לצלות בו עוד היום מותר לטלטל. יש״ש שם. א״ר שם. וכ״כ הט״ז סק״ג. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז שם. מק״ק סי׳ י״ז או׳ ז׳ והיינו אם רוצה לצלות בו בשר שנית שרי אבל קודם לכן אסור. מש״ז או׳ ג׳ וה״ה אם רוצה להסיקו בתנורו מותר לטלטלו וכמ״ש לעיל סי׳ תק״ב או׳ ל״ו מה לי לצלות בו מה לי לצלות בגחלתו יעו״ש, וכ״כ מ״ב או׳ ח״ו:

כח כח) שם. שאינו כלי, ר״ל שאין עליו תורת כלי כיון שלא ייחדו לכך מבע״י וכמ״ש לעיל או׳ כ״ד יעו״ש:

כט כט) שם. אלא שומטו וכו׳ מהר בגרירא וטלטול מן הצד עד שיעבירנו מלפניו לקרן זוית אבל לא טלטול גמור, רש״י ביצה כ״ח ע״ב והר״ן:

ל ל) שם. כדי שלא יזוקו בו. וכההיא דלעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ח״י לענין קוץ ברה״ר. ומיהו התם לא הצריכו טלטול מן הצד משום שהוא הזיקא דרבים. חמ״מ או׳ ב׳ מ״ב או׳ כ״א:

לא לא) שם. אפי׳ אין עליו בשר כלל. וכ״ז אם מונח במקום שעוברים שם בני הבית וכמ״ש הש״ע כדי שלא יזוקו בו אבל אם מונח מן הצד אסור להזיז אותו. וכ״כ ע״ב או׳ כ״ב:

לב לב) שם הגה. ולצורך אוכל נפש מותר לטלטל וכו׳ פי׳ כשצריך למקום השפוד להעמיד שם קדירה מותר לסלקו. מ״א סק״ו. ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל ק״א או׳ יו״ד, מק״ק סי׳ י״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ כ״ג. וכן אם צריך להעמיד במקומו שאר אוכל נפש מותר לסלקו. ר״ז שם. וכ״ז בשביל צורך אוכל נפש אבל לצורך גופו ומקומו בעלמא אסור לטלטל. וכ״כ הר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם:

לג לג) שם. בהגה. מותר לטלטל הכל אפי׳ מוקצה. ואם היה מונח מפתח של אוכלים בתיבה המיוחדת למעות ומונח בו מעות דהוי מוקצה מותר להוציא התיבה כדי ליקח ממנו המפתח דהא מותר לטלטל מוקצה לצורך או״נ וכיון דמותר להוציאו לצורך מותר ג״כ להחזירו דהתירו סופן משום תחלתן. ח״א כלל ק״א או׳ ה׳ מק״ק שם או׳ י״ב. פ״ת. ועיין עוד לעיל ססי׳ תק״ט בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

לד לד) [סעיף ד׳] מותר לטלטל סולם של שובך וכו׳ דהיינו שהוא מיוחד לעלות בו לשובך מותר להוליכו משובך זה לשובך אחר אפי׳ דרך רה״ר ואין חוששין למראית העין לפי שצורתו מוכחת עליו והוא ניכר שהוא מיוחד לשובך ויודעים הכל שהוא מוציאו כדי להוליכו לשובך ולא יחשדו אותו שרוצה לעשות מלאכה ביו״ט. ר״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ כ״ז:

לה לה) שם מותר לטלטל סולם של שובך וכו׳ כדי ליטול גוזלות לצורך יו״ט. ואפי׳ היה אפשר לעשותו מעיו״ט. בית מאיר. מ״ב או׳ כ״ה. ומיירי שהכין היונים מבע״י וביונים דמהני בכו הכנה ע״פ האופנים המבוארים לעיל סי׳ תצ״ז סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לו לו) שם. משובך לשובך וכו׳ וה״ה אם היה עומד במקום אחר שמותר להעמידו לשובך. מאירי. מ״ב או׳ כ״ו ומיהו להחזירו לביתו לכ״ע אסור, יש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ו ורק אם מתירא שלא יגנב י״ל דשרי משום שהתירו סופם משום תחילתם וכמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש:

לז לז) שם. אבל סולם של עליה אסור בטלטול. משום דהרואה אומר להטיח גגו הוא צריך. רש״י ביצה ט׳ ע״ב והר״ן:

לח לח) שם. אבל סולם של עלייה אסור בטלטול. ואפי׳ בבית אסור לטלטל. טור. ובשה״ג כתב דלא אסרו אלא ברה״ר אבל ברה״י מותר יעו״ש. אבל הלבוש והעו״ש כתבו כדברי הטור והטעם כתבו שם הלבוש והעו״ש משום שכל מה שאסרו חכמים משום מראית העין אפי׳ בחדרי חדרים אסור. וכתב שם הר״ן ומוכח בגמ׳ דאפי׳ ההטוי מחלון לחלון אסור. וכ״כ הרשב״א בעה״ק שער ה׳ או׳ ג׳ וכ״כ המ״מ פ״ה דין ד׳ והב״ד ב״י. וכ״פ הר״ז או׳ ו׳ מק״ק סי׳ י״ז או׳ ח׳ מ״ב או׳ כ״ח. אבל מותר לעלות ולירד עליו ואין חוששין שמא יזיזנו מעט דאף אם יזיזנו הוא דבר שאין מתכוין ומותר, ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ כ״ט:

לט טל) שם. אבל סולם של עלייה אסור בטלטול. וסולם של בית שדרך לטלטל מזוית לזוית ולא דמי לסולם של עלייה שאינו גדול ולא חזי להטיח בו גגו. י״א דדינו כסולם של שובך ושרי בטלטול וי״א דדינו כסולם של עלייה ואסור כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״כ היש״ש פ״ק דביצה סי׳ כ״ו דאפי׳ לטלטלו בבית אסור אלא שכתב דהמיקל לא הפסיד. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד. מ״א סק״ז. והר״ז או׳ ט׳ כתב דבתוך הבית מותר לטלטלו מזוית לזוית אבל לר״ה אסור להוציא אפי׳ בעיר המעורבת שאין בה משום איסור הוצאה יעו״ש. וכ״כ המק״ק שם. והמ״ב שם כתב ברה״י יש לסמוך להקל לטלטל סולם שבבית וברה״ר נכון להחמיר לכתחלה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ י״ט ובדברינו לשם בס״ד:

מ מ) [סעיף ה׳] הגה. ועיין לעיל סי׳ ש״ח סעי׳ ל״ה. וכן מה שמבואר שם בסעי׳ ל״ד ובסעי׳ ל״ו שייך לענין יו״ט ג״כ, כ״כ האחרונים. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

מא מא) [סעיף ו׳] אם היתה מסוכנת מעיו״ט וכו׳ דכיון דמסוכנת מעיו״ט דעתיה עילוה מעיו״ט להאכילה לכלבים ולפיכך שרי לטלטלה. ב״י בשם הרי״ף. לבוש:

מב מב) שם. ואם היתה מסוכנת מעיו״ט ה״ז מחתכה לכלבים כ״כ ב״י לדעת הרי״ף והרמב״ם והרא״ש דאם היתה מסוכנת מעיו״ט ומתה ביו״ט נד״ה ר״ל אפי׳ לר״י דאית ליה מוקצה מותר לחתכה ולהאכילה לכלבים. מיהו לגירסת רש״י והרז״ה זהו דוקא לר״ש אבל לר״י דאית ליה מוקצה אסור. וכתב הב״ח דיש להחמיר בין במסוכנת ובין בחולה קצת וכר״י וכ״ש בריאה דאפי׳ ר״ש מודה בה עכ״ל והב״ד א״ר או׳ ט״ו. אמנם הלבוש סתם כדברי הש״ע. וכ״ה דעת הער״ה או׳ ח׳ וכ״פ החמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או י״א. מק״ק סי׳ י״ז או׳ יו״ד. מ״ב בב״ה, ומ״ש הב״ח וכ״ש בריאה דאפי׳ ר״ש מודה ית׳ באו׳ שאח״ז:

מג מג) שם. ואם היתה מסוכנת מעיו״ט וכו׳ ואם היתה בריאה ומתה אפי׳ לר״ש אסורה. טור. וכ״כ ב״י בשם הר״ן. וכ״כ הב״ח כנז׳ באו׳ הקודם. מיהו המ״א סק״ח כתב דלמאן דשרי מוקצה אפי׳ בריאה שמתה שרי. והוא מפני שבב״י סי׳ שכ״ד הביא פלוגתא בזה ופסק כמ״ד לר״ש אפי׳ היתה בריאה ומתה שריא יעו״ש. וכ״פ שם בש״ע סעי׳ ז׳ משום דבשבת פסק כר״ש להתיר מוקצה חוץ מגרוגרות וצימוקים כמבואר לעיל סי׳ ש״י ובדברינו לשם בס״ד ורק ביו״ט פסק להחמיר במוקצה כר״י כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ה וע״כ פסק כאן דאם לא היתה מסוכנת וכו׳ לא יזיזנה ממקומה משום דהיא מוקצה לר״י כמבואר בטור וב״י יעו״ש. ובענין השוחט את הבריאה ביו״ט ונמצאת ערוכה עיין לעיל ססי׳ תצ״ז ובדברינו לשם בס״ד:

מד מד) שם. הרי זה מחתכה לכלבים. דוקא כשהיא קשה כמ״ש לעיל סי׳ שכ״ד סעי׳ ז׳ מ״א סק״ט. חמ״מ שם. ר״ז שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח׳ מ״ב או׳ ל״ב:

מה מה) שם. הרי זה מוקצה וכו׳ והר״ז שם כתב דאסורה משום נולד דאתמול לא היתה מוכנת לכלבים והיום שמתה הוכנה לכלבים ור״ל דאף להמתירים מוקצה בכאן יש לאסור משום נולד וכמ״ש בסי׳ תצ״ה יעו״ש:

מו מו) [סעיף ז׳] מתחילין בערימות התבן וכו׳ ועצים אעפ״י שאין עומדים אלא להסקה אם אין דעתו ליטול מהם עד זמן מרובה הו״ל מוקצה ואסור ליטול מהם לר״י דאית ליה מוקצה. ב״י. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב דעצים שהכניסן לאוצר להצניען לימות החורף אם לא הכין אותם מבע״י אסור להסיקן ביו״ט לדברי האוסרים מוקצה ביו״ט וכן ערימת התבן שלא היה בדעתו להסתפק ממנה למאכל בהמה עד לאחר זמן מרובה אסור להסיק ממנה ביו״ט (וה״ה שאסור להאכיל מהם לבהמתו. לחם משנה פ״ב דין י״א) אלא א״כ הכין אותם מבע״י להאוסרים מוקצה ביו״ט עכ״ל. וכ״כ מק״ק סי׳ ל״ג או׳ י״ב. מ״ב או׳ ל״ד. ואפי׳ בטלטול אסור לדיעה זו אם לא הכינם מבע״י כיון שהם מוקצים. וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ נ״ג:

מז מז) ותבן שעומד למאכל בהמה או לשאר תשמיש ואין מונח באוצר שרי להסיקו דהא מסיקין בכלים ואוכלים כמ״ש סי׳ תק״א. מ״א סק״י. חמ״מ או׳ ז׳ מק״ק שם או׳ י״ג. מ״ב או׳ ל״ה:

מח **מח) שם.** אם הוא תיבנא סריא וכו' דשוב אינו ראוי למאכל בהמה ואית ביה קוצים דאינו ראוי לגבל בהן טיט ואז אפי' מונח באוצר שרי אפי' לר"י דלא אקציה אלא ממאכל בהמה אבל מהסקה לא אקציה. מ"א שם. ר"ז או' י"ב. מק"ק שם או' י"ב. מ"ב או' ל"ד:

מט **מט) ותיבנא** סריא כתבו התו' במס' בב"ב די"ט ע"ב דוקא כשהוא מוסרח מאד דאפי' ע"י פריכה אינה ראויה לבהמה כדמוכח במס' שבת דקנ"ה ע"ב. מחה"ש סק"י. וכ"כ החמ"מ או' ו' מ"ב או' ל"ו:

נ **נ) שם** אם הוא תיבנא סריא וכו' ותיבנא סריא שהוא לח אע"ג דחזי להיסק גדול אסור לטלטלו דלא שכיח היסק גדול כדאי' בב"ב די"ט ע"ב. ולא דמי לעצים לחים (ססי' תק"ב סעי' ג') שמיוחדים להסקה משא"כ בתבן. מ"א שם. מיהו החמ"מ שם כתב על דברי המ"א הנז' דאין זה מוכרח דכיון דאינו עומד אלא להסקה אינו מוקצה יעו"ש. אבל הא"ר או' י"ז כתב כדברי מ"א. וכ"כ הר"ז או' י"ד מק"ק שם או' י"ד:

נא **נא) שם.** אם הוא תיבנא סריא וכו' ואפ"ה אסור לקשור אותם ביו"ט לעשות אותם חבילות חבילות כדרך שעושין להסקה אלא א"כ היו קשורים מעיו"ט. ט"ז סק"ה. חמ"מ או' ז' ר"ז סי' תק"ז או' ח' מק"ק סי' ל"ג או' י"א. מ"ב או' ל"ו:

נב **נב) ואותם** קנים הגדלים במים וצריך לשבור אותם ולעשות מהם חבילות קטנות אסור ע"י ישראל וע"י עכו"ם יש להתיר לצורך יו"ט. מש"ז או' ה' מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' י"א:

נג **נג) שם.** ואית ביה קוצים וכו' בד"א כשנרקב ונתערבו בו הקוצים קודם יו"ט ואעפ"י שלא היה יודע מזה עד כניסת יו"ט אין בכך כלום כמ"ש בסי' ש"י אבל אם נרקב או נתערבו בו הקוצים ביו"ט אין לך מוקצה גדול מזה. ר"ז או' י"ג מ"ב בשער הציון או' נ"ה:

נד **דנ) ודע** דכל זה הוא לדעת הש"ע ודעמיה דאוסרים מוקצה ביו"ט כר"י כמ"ש לעיל סי' תצ"ה סעי' ד' אבל לדעת המתירים מוקצה כמ"ש שם בהגה אפי' תיבנא דלא סריא ולית בים קוצים שרי וה"ה עצים המונחים באוצר לימות החורף מתחילין בהם ביו"ט. יש"ש פ"ד דביצה סי' א' א"ר או' ח"י, ר"ז או' ט"ו, ועיין לעיל סי' תצ"ה או' ל"ד מ"ש בזה יעו"ש:

נה **הנ) [סעיף ח'] נוטלין עצים הסמוכים לדפני הסוכה וכו'** ומיירי בסוכה שאינה של מצוה כגון בפסח או בעצרת ויושב בסוכה בגנה או בפרדס. רש"י ביצה ל' ע"ב. וכ"כ הטור והלבוש דמיירי בסוכה שאינה של מצוה ומה שלא ביאר כאן בש"ע כתב השו"ג או' י"א דסמך על מ"ש בסי' תרל"ח יעו"ש. ומיהו עיין בב"י שמסתפק בזה אם ה"ה לסוכת מצוה כמ"ש לקמן או' ס"ג ונראה שמפני זה לא גילה דעתו בש"ע יעו"ש:

נו **ונ) שם.** הסמוכים לדפני הסוכה וכו' ודוקא שסמכן אחר שנגמר הדופן עם סככה אעפ"י שסמכן לעבותה אבל אם סמכן בתחלת עשייתה כדי לעבותה או לחזקה אסור ליטלן. מ"א ס"ק י"א. אבל הט"ז סק"ו פסק כל שמתכוין לעבותה אפי' סמכן אחר שגמר הדופן אסור ליטלן משם יעו"ש. והב"ד א"ר או' י"ט. חמ"מ או' ח' ח"א כלל צ"ג או' ב' וכ"פ הר"ז או' ט"ז. מק"ק סי' ל"ג או' ט"ז:

נז **זנ) אבל** אם נא נתכוון בהם להוסיף בעובי הדופן אלא כדי לחזקו ולסמכו בלבד אעפ"י שהעמידן שם קודם גמר אריגת הדופן כיון שלא ארגן עם הדופן אינם בטילין לגבי הדופן ואינם נחשבין כמותו והנוטל מהם אינו כסותר בנין אלא הרי הם כשאר עצים ומותר ליטול מקנים אלו בין שהם אגודים ביחד ועשויין כחבילה בין שהם נפרדים דכיון שלא נתכוין בהם כדי להוסיף בעובי הדופן וגם לא חיברן עמו בודאי אין דעתו שיהיו עומדין כאן לעולם אלא כשיצטרך להם יטלם מכאן ויסמוך את הדופן בדבר אחר לפיכך אינם בטלים לגבי הדופן. ר"ז או' י"ז. מק"ק שם:

נח **חנ) שם** הגה. וה"ה אם זרק חבילות וכו' אבל עצים המונחים על הסכך בטילות לגבי הסכך ואסור ליטלן דהוי כסותר. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ט, ר"ז או' ח"י ח"א שם. מק"ק שם או' י"ז. ט"ב או' מ"א:

נט **טנ) שם** בהגה. דאינן בטילות וכו' דמדלא התיר אגדן לא בטלינהו לגבי סכך אלא להצניעם שם. רש"י ביצה ל' ע"ב, ר"ז או' י"ט. ח"א שם. מק"ק שם. מ"ב שם. ומשמע מדברי הפו' הנז' דאפי' בקנים אגודים אם נתכוין לעבות בהם הסכך בטילים הם לגבי הסכך אעפ"י שלא התיר אגודתן ואסור ליקח מהם משום סותר. וכ"כ המאירי. וכ"כ מ"ב שם:

ס **ס) שם** בהגה. אם דעתו להסיקן מותר וכו' פי' שרוצה להסיקן עתה אבל לא בעינן שיהא דעתו עליהם מאתמול דלאו מוקצה הן. מ"א ס"ק י"ג. מ"ב או' מ"ב:

סא **סא) כל** עצים שאסור ליטלן מן הסוכה בין עצי הסכך והדפנות עצמן בין עצים שהוסיף עליהן בענין שאסור ליטלן מהסוכה ביו"ט וע"ד שנת' אפי' אם נפלה הסוכה ביו"ט אסור לטלטלן ואפי' לשרפן במקומן אסור ביו"ט ר"ז או' ך' מ"ב או' מ"ב. ועיין לעיל סי' תק"א או' ל"ד:

סב **סב) ואפי'** אם היתה הסוכה רעועה מעיו"ט ונפלה ביו"ט אסור ואם התנה עליה מעיו"ט אפי' אם היתה בריאה ונפלה ביו"ט מהני תנאה ואפי' לר"י דאית ליה מוקצה ולדעת הרמב"ם דוקא לר"ש מהני תנאה בבריאה אבל לר"י אפי' התנה נמי לא דבמוקצה לא מהני תנאה כמבואר כ"ז בב"י יעו"ש. וכ"ה דעת המ"א ס"ק י"ג דלר"י לא מהני תנאי אפי' ברעועה וכתב דכ"ה דעת הש"ע יעו"ש. מיהו המט"י חלק על דברי המ"א הנז' וכתב דלדעת הש"ע שפסק בסי' רע"ט סעי' ד' להתיר בתנאי ה"ה לכאן ומה שלא פי' כאן סמך על שם יעו"ש. וכ"כ בס' בית מאיר ומשמע שם דאפי' בסוכה בריאה מהני תנאי לדעת הש"ע אבל בעה"ק להרשב"א שער ב' או' ז' משמע דלא מהני תנאי אלא דוקא בסוכה רעועה וכ"כ הער"ה או' ט' בשם כמה פו' דלא מהני תנאי אלא בסוכה רעועה יעו"ש. אמנם הר"ז או' ך' כתב דלא מהני תנאי אפי' בסוכה רעועה משום נולד שהרי אתמול היה עליה שם סוכה והיום נקראת שברי עצים ולפיכך אסור לטלטלה להאוסרים נולד ביו"ט יעו"ש. ובלא"ה לדעת מור"ם ז"ל שם בהגה לסי' רע"ט שכתב וי"א דלא מהני תנאי וכן נוהגין במדינות אלו לא נ"מ מידי דבכה"ג אסור אלא דנ"מ לנוהגין כדברי הש"ע דלעת הצורך ושמחת יו"ט אפשר דיש לסמוך על המתירין בהיתה רעועה מעיו"ט והתנה ונפלה ביו"ט אבל בבריאה יש להחמיר כדעת האוסרים וכ"ז בנפלה אבל בלא נפלה בכ"ג אסור משום סתר אהלה כמבואר בב"י יעו"ש. וכ"ז בסוכה העשויה לצל אבל בסוכת החג העשויה לשם מצוה בכל גוונא לא מהני תנאי כמבואר בטור וב"י. וכ"כ הלבוש. יש"ש פ"ד דביצה סי' ג' חמ"מ או' ח' מק"ק סי' ל"ג או' ח"י. ויתבאר עוד זה לקמן בסי' תרל"ח בס"ד:

סג **סג) שם** בהגה. אם דעתו להסיקן מותר וכו' והיכא דסמך לדופן או שזרק על הסכך חבילות מקושרות כיון דשרי ליטול מהם לד"ה משום דלא בטלי לגבי דופן וסכך ה"ה דבסוכה של מצוה נמי שרי ליטול דכיון דלא בטלי לגבי דופן וסכך לא חל שם שמים עליהם ומיהו אפשר דמדרבנן מיהא אסירי משום מוקצה כמו שאסרו היותר על כדי הכשר סוכה מטעם זה כמ"ש בסי' תרל"ח. ב"י. נמצא דהב"י מסתפק בזה אם ה"ה לסוכת מצוה. מיהו דעת מור"ם ז"ל שם בהגה נראה להקל בסוכת מצוה כמו בסוכה של כאן שהיא לצל כיעו"ש. והט"ז סוף סק"ו כתב דיש לחלק דבסמוך לדופן שאין לנו הוכחה לומר שלא נתכוין שלא להוסיף יש לאסור בסוכת החג אבל בסכך בחבילה מקושרת שיש הוכחה שלא נתכוין להוסיף דא"כ היה לו להתירו זה יש להתיר אפי' בסוכה דמצוה עכ"ל. וכ"פ הר"ז בסי' תרל"ח. אבל דעת הלבוש לאסור בכולן. וכ"כ בס' בגדי ישע. וכ"נ דעת ח"א כלל קמ"ו או' מ"ה. וית' עוד זה לקמן בסי' תרל"ח בס"ד:

סד **סד) [סעיף ט'] בית שהוא מלא פירות וכו'** בטור כתוב בית שאינו טווח בטינו אלא לבנים מסודרים זה על זה וכיון שאין בפתיחתו אלא איסור דרבנן לא אסח דעתיה מינייהו אבל אם היה בנין גמור אפי' ר"ש מודה שאסור ליטול ממקום הפחת. אלא שכתב ב"י דהרמב"ם פ"ב כתב סתמא ומשמע דאפי' בבית בנוי בנין גמור מיירי וכתב וזה נראה שהוא דעת הרי"ף וטעם ההיתר כתב בשם הרמב"ן לפי שאין הפירות מוקצין מחמת עצמן ואינם בסיס לדבר האסור יעו"ש. ולכן סתם כאן בש"ע כדברי הרמב"ם דמשמע בכ"ג שרי אפי' בבבית בנוי בנין גמור וכמ"ש בב"י. וכ"כ מ"א ס"ק י"ד. א"ר או ך' שו"ג או' י"ב. מאמ"ר או' י"ד. וכ"פ היש"ש פ"ק דביצה סי' ח' וכן סתם הלבוש כדברי הש"ע. חמ"מ או' ט' ר"ז או' כ"א. מק"ק סי' י"ז או' י"א. מיהו המ"ב בב"ה כתב דלכתחלה אין להקל מאחר שיש הרבה מהראשונים מחמירין בבית שהוא בנין גמור דמלבד רש"י והרשב"א והרא"ש נמצא ג"כ בהרז"ה ובאו"ז ובמאירי שכולם אחזו כשיטת רש"י וכן רי"ו כתב ששיטה זו היא העיקר יעי"ש:

סה **סה) שם.** בית שהוא מלא פירות וכו' וכגון שהיה סתום מכל צד או שאבד המפתח:

סו **סו) שם.** פירות מוכנים וכו' לאפוקי אם הכניסם שם לאוצר לזמן רב או לסחורה דה"ל מוקצה כמ"ש לעיל סי' תצ"ה ובדברינו לשם או' מ':

סז **סז) שם.** ונפחת. היינו אם נפחת מאליו ביו"ט או שפחתו עכו"ם לצרכו אבל אם פחתו עכו"ם לצורך ישראל הרי הפירות אסורים באכילה ובטלטול עד הערב וגם לערב צריך להמתין בכדי שיעשו כדין גוי שעשה מלאכה גמורה בשביל ישראל שנת' בסי' תקט"ו. ר"ז או' כ"א ואו' כ"ב מק"ק סי' י"ז או' י"א:

סח **סח) שם.** ונפחת. וכן מי שיש לו לפתוח טמונים בבור ופתחן עכו"ם בשבת או ביו"ט דאין בהם משום מוקצה ומ"מ אם עשה העכו"ם לצורך ישראל אסור בכדי שיעשו דמלאכה דאו' היא כמ"ש סי' שצ"ד סעי' ב' ובימי הפסח צריך ליזהר בזה אם יודע בודאי שפתח הבור היום. מ"א ס"ק י"ד. א"ר או' ך' חמ"מ אר ט' ר"ז שם. ח"א כלל ס"ג או כ"ג. מק"ק שם. מ"ב או' מ"ה אלא שכתב שאין להקל בכ"ז כ"א בשעת הדחק וכמ"ש לעיל סוף או' ס"ד יעו"ש.

סט **סט) שם.** ונפחת. כתב הט"ז סק"ז ולפ"ז נ"ל דמי שיש לו פירות מחוץ לתחום והביאם עכו"ם בשבת או ביו"ט דמותר לישראל אחר וא"כ יש תימה על הרשב"א בתשו' הביאו ב"י בסי' תקט"ו ורמ"א פסקו שם להלכה בסוף הסי' ההוא בפירות של ישראל שהיו מחו"ל דאסורים לכל מטעם מוקצה וכו'

יעו״ש. מיהו המאמ״ר או׳ י״ד והנה״ש או׳ ט׳ והחמ״מ או׳ ט׳ כתבו דעל הרשב״א לא יש קושיא וגם בדעת הרמ״א יש לחלק בין שם לכאן וע״כ כתב החמ״מ שם דאין לזוז מפסק רמ״א שבסוף סי׳ תקט״ו יעו״ש. ומיהו עיין בדברינו לשם או׳ קל״ח שכתבנו דדוקא בשעת הדחק יש להקל:

ע ע) **שם.** נוטל ממקום הפחת. אבל לא יפחות מן הבית יותר כדי ליטול מהם יותר עבה״ק להרשב״א שער ב׳ או׳ ז׳ וכ״כ הרמב״ן במלחמות. ומובא שם בעה״ק דאפי׳ היה הבנין רק מלבנים סדורות בלא טיט אסור לפחות יותר:

עא עא) **סוכי** תאנים ובהם תאנים מכבדות תמרה ובהם תמרה הכניסן לעצים אין אוכל מהם ביו״ט למאכל בהמה אוכל מהם ביו״ט. תוספתא דביצה פ״ד. ב״י:

סימן תקיט

א א) **[סעיף א׳] מסלקין תריסי חנויות וכו׳** והיינו חניות שאינן מחוברין בקרקע אלא כעין מגדל של עץ וסוגר אותו בדלת וכשרוצה לפותחו מסלק הדלת ונותנו לפני החנות ומסדר עליו צרורות רוכלין למוכרן מותר לסלק את הדלת כדי להוציא ממנה תבלין ומה שצריך ליו״ט ואעפ״י דק״ל יש בנין וסתירה בכלים מדרבנן משום שמחת יו״ט לצורך אוכל נפש התירו לו. וגם להחזיר הדלת למקומה מותר ואעפ״י שאין החזרה צורך יו״ט התירו סופו משום תחלתו דאי לא שרית ליה להחזיר לא פתח ואתי לאימנועי משמחת יו״ט אבל אם יש לו כיוצא בזה בבית מותר לסלקו ואסור להחזירו דבבית לא התירו סופו משום תחלתו דכיון דברשותו נינהו לא אתי לאימנועי משמחת יו״ט שאינו ירא להניחו פתוח בביתו. טור וב״י. לבוש. ט״ז סק״א. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ מק״ק סי׳ ח׳ או׳ א׳ ואו׳ ב׳ מ״ב או׳ א׳ ואו׳ ב׳:

ב ב) **וכתב** שם הט״ז מכל זה מבואר דלענין חזרה יש חילוק בין חניות לבתים לרש״י אסור בבתים כל שאין שם צרכי רבים ממילא אם יש צרכי רבים מותר אף בדבתים ולהרי״ף יש היתר אף בבתים אם יש חשש שאינו מניח שם פתוח אבל בפתיחה מותר בכ״ג אפי׳ באין צרכי רבים עכ״ל. אמנם הא״ר או׳ ג׳ כתב דטעם זה של הרי״ף כתבו כל הפו׳ חוץ מפירש״י ודלא כהט״ז דפסק לשניהם עכ״ל וא״כ לפי דבריו אף ביש צרכי רבים אין להחזיר בבתים אם אין שם חשש גניבה אם ישאר פתוח. וכ״כ מ״ב בשער הציון או׳ ב׳ וכ״מ מסתמיות דברי האחרונים דבבתים אין חילוק בין צרכי רבים ליחיד דכל שאין חשש גניבה אם ישאר פתוח אין להחזיר:

ג ג) **שם.** מסלקין תריסי חניות וכו׳ בד״א שאין שם פתח אבל אם יש שם פתח משתמש דרך הפתח. ירושלמי. וכ״כ בעה״ק לרשב״א שער א׳ או׳ י״ב. והב״ד א״ר או׳ א׳ ומ״ש הב״י מדלא חילקו הפו׳ אלמא דס״ל דלא ק״ל כהירושלמי זה ובכ״ג מותר כתב עליו הא״ר שם דלא ראה ס׳ עבה״ק וגם דברי הפו׳ סתמן כפירושן דהא כתבו טעמא שלא למנוע משמחת יו״ט וא״כ כיון שאפשר ע״י חלון או פתח אסור עכ״ל. ובס׳ בגדי ישע כתב אפשר דגם זה מיקרי אתי לאמנועי משמחת יו״ט מאחר שמוכר לרבים ואם דוחק עצמו בכל פעם יש טרחא גדולה עכ״ל. וא״כ אף לפי דבריו דוקא אם מוכר לרבים ויש טורח עליו להוציא בכל פעם הא לא״ה אסור לסלק התריסין אלא לוקח דרך החלון או הפתח אם אפשר:

ד ד) **שם.** מסלקין תריסי חניות וכו׳ פי׳ דלתי חנויות של שידה תיבה ומגדל (פי׳ מיני תיבות) שאינן מחוברים לקרקע אבל במחוברין יש בנין וסתירה כמ״ש סי׳ שי״ג (סעי׳ ד׳ וסי׳ ש״ח סעי׳ ט׳) ואסור לסלקן ולהחזירן. מ״א סק״א. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ ח׳ או׳ ג׳ מ״ב או׳ א׳ והיינו דוקא אם מסלק הדלת לגמרי מן החנות אבל אם אינו מסלקו אלא פותח ונועל בעוד שהדלת קבוע בתוכו מותר לפתוח ולנעול אפי׳ כשהחנות מחובר לקרקע כמ״ש לקמן או׳ ט׳ יעו״ש:

ה ה) **שם.** כשיש להם ציר באמצע. פי׳ באמצע הדופן יש ציר ויש לדלת שם בליטה כנגדו שתחובין אותו בציר ואינו נראה כ״כ כבונה. טור. לבוש. ט״ז סק״ב. חמ״מ או׳ א׳ והמאמ״ר או׳ א׳ כתב דמפרש״י משמע דהבליטה שבדלת הנכנסת תוך החור שבדופן הוא הנקרא ציר יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳:

ו ו) **שם.** כשיש להם ציר באמצע. ואפי׳ מחזיר כל צרכו מותר ובלבד שלא יתקע (ר״ל בחוזק בסכין וביתדות כמ״ש לעיל סי׳ שי״ג או׳ נ״ח יעו״ש) ואם תקע הרי זה מלאכה וחייב משום מכה בפטיש. עבה״ק שער א׳ או׳ י״ב. א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ ג׳:

ז ז) **שם.** אבל יש להם ציר מן הצד. פי׳ ציר למעלה ולמטה. טור. לבוש. ט״ז סק״ג. חמ״מ שם. ר״ז שם. מ״ב או׳ ד׳:

ח ח) **שם.** אבל יש להם ציר מן הצד אסור וכו׳ דברים אלו שאמרו בתריסין רפוין ואינן רפוין ולפיכך מן הצד אסור להחזיר כל צרכן. היו רפוין גמורים מחזיר ואפי׳ בשיש ציר מן הצד ואפי׳ בשבת וא״צ לומר ביו״ט והוא שלא יתקע. עבה״ק שם. א״ר או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ שי״ג סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ט **ט) שם.** אבל יש להם ציר מן הצד אסור וכו' וה"ד כשהוא צריך להסיר קרש שבו הציר כדי לפתוח דאילו בפותח ונועל בעוד שהוא קבוע ודאי שרי דאל"כ יהא אסור לפתוח דלתות הבית בשבת, ב"י. לבוש. ט"ז סק"ג וכתב והוא פשוט דאם בפותח ונועל לחוד אין איסור אפי' במחובר עכ"ל וכ"כ החמ"מ או' א' מק"ק סי' ח' או' ג' מ"ב או' ה' ואף סגור במפתח מותר לפתוח ולסגור. מש"ז או' ג':

י **י) שם.** ושאין להם ציר כל עיקר. כצ"ל. וכ"ה בטור ולבוש. חמ"מ שם. ר"ז או' ג' מ"ב או' ו':

יא **יא) שם.** אפי' בבית מותר להחזיר. דאף שבבית אין לחוש לגניבה מ"מ מותר. שלא אסרו אלא כשיש לו ציר באמצע גזירה משום יש לו ציר למעלה ולמטה שיש לחוש שמא יתקע ולפיכך לא התירו להחזיר אלא במקום שיש לחוש למניעת שמחת יו"ט אבל כשאין לו ציר כל עיקר לא גזרו כלל. ר"ז שם. מ"ב או' ז':

יב **יב) [סעיף ב'] וכסא ושלחן וכו' וה"ה כוס של פרקים.** ר"ז או' ה' מ"ב או' ח':

יג **יג) שם.** מעמידין אותם ביו"ט. לפי שאין בנין בכלים. הרמב"ם פ"ד דין י"ג. לבוש ט"ז סק"ד. ועיין לקמן או' טו"ב:

יד **יד) שם.** מעמידין אותם ביו"ט, וזה שבסעי' א' אסור בציר מהצד שמא יתקע וכאן שרי אפי' במהודק משום דכאן משום שמחת יו"ט משא"כ שם דליכא אלא משום התירו סופן משום תחלתן. ביאורי הגר"א:

טו **טו) שם.** מעמידין אותם ביו"ט, מדסתם משמע דאפי' נתפרקו מבע"י נמי שרי להעמיד אותם ביו"ט. וכ"כ מ"ב או' יו"ד. והוא אם הם לצורך אותו היום אבל שלא לצורך אותו היום אסור וכמ"ש לעיל רסי' תק"ג יעו"ש:

טז **טז) שם.** והוא שלא יתקע. פי' בחוזק. ואם תקע בחוזק אסור דהוה כעושה כלי. ט"ז שם:

יז **טוב) שם.** והוא שלא יתקע. משמע דלא איירי ברפוי ואפ"ה שרי ואע"ג דבשבת אסור כמ"ש סי' רע"ט ביו"ט לא גזרו כיון דאין בנין וסתירה בכלים. מ"א סק"ד, מאמ"ר או' ב':

יח **חי) גוי** שהביא כתב חתום לישראל ביו"ט מותר הישראל להתיר החותם ביו"ט ולשברו, דרשות מהרי"ל ה' יו"ט בשם מהר"ש. שכנה"ג בהגה"ט או' א' ונראה דבחותם שיש עליו אותיות דאסור לשברם כמ"ש בסי' ש"מ סעי' ג' לענין שבת וה"ה יו"ט. ט"ז סוף הסי' וכ"כ מ"א סק"ד. מיהו בביאורי הגר"א כתב על דברי מהרי"ל הנז' שהתיר לפתוח כתב ביו"ט צ"ע דהא לא התירו בי"ט אלא משום שמחת יו"ט והמש"ז או' ה' כתב דמיירי דמשבר רק השעוה הא קורע לנייר י"ל אף ביו"ט אסור לפתוח עכ"ל. וכ"כ ח"א כלל צ"ג או' יו"ד. וע"כ נראה דיש להחמיר ולומר לגוי לפתחו. ועיין עוד מזה לעיל סי' ש"ז או' ק"ג ואו' ק"ד:

יט **יט) [סעיף ג'] הגה.** ועיין סי' שי"ד סעי' ז' וסעי' יו"ד ובדברינו לשם בס"ד:

כ **ך) [סעיף ה'] קמטים שעושות הנשים וכו'** וה"ה דאסור לעשות קמטים בענק שבצואר שקורין קאלני"ר מ"א סק"ו. ואפי' בחו"ה אסור לעשות זה כמ"ש לקמן סי' תקמ"א סעי' ג' יעו"ש:

סימן תקכ

א **א) [סעיף א'] לכבד הבית כדינו בשבת וכו'** וכמדומה שנוהגין היתר ומכבדין הבית ואפשר כיון שיש מתירין אפי' בשבת וכ"ש בבתים שלנו שהם מרוצפים באבנים או בקרשים ולא שייך בו אשווי גומות ע"ז סומכין להתיר אבל בש"ע כתב לאיסור. ח"א כלל צ"ג או ג' ומיהו מ"ש אבל בש"ע כתב לאיסור ר"ל מור"ם ז"ל בהגה שציין לסי' של"ז ושם כתב ויש מחמירין אפי' במרוצף וכן נוהגין ואין לשנות אבל לדעת הש"ע בלא"ש אם הקרקע מרוצף מותר לכבד אפי' בשבת יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד:

סימן תקכא

א **א) [סעיף א'] משילין פירות דרך ארובה וכו'** פי' מי שיש לו חטין ושעורין שטוחין על גגו להתיבש וראה גשמים ממשמשין ובאין התירו לו לטרוח ולהשליך דרך ארובה שבגג והן נופלין לארץ דליכא טרחא יתירא. רש"י ביצה ל"ה ע"ב. ב"י. לבוש. ט"ז סק"א. והיינו בפירות הראויין לאכילה ביומן

אעפ׳ שא״צ להם התירו הא דבר שאין ראוי לאכילה אעפ״י שאין מוקצה כעצים יבשים על הגג ומטר עליהם י״ל דאסור לשלשל מארובה. א״א סי׳ תצ״ה או׳ א׳ והב״ד האחרונים. ומיהו אם נצרך להם היום וא״א באחרונים י״ל דשרי:

ב ב) **שם.** משילין פירות וכו׳ ודוקא כשהמטר יורד עליהם ומשום הפסד שרי דאם לא כן הו״ל כמפצה אוצר ואסור אם לא לדבר מצוה כמ״ש בסי׳ של״ג. מ״א סק״א. ומיהו מלשון הרמב״ם דנקט סתמא משמע דלשום צורך שרי ואפשר שסמך על הלכות שבת דאינו מתיר שם אלא לצורך ת״ת או לצורך אורחים וה״ה משום הפסד. בגדי ישע. וכ״פ המש״ז או׳ א׳ כדברי מ״א דלא שרי אלא משום הפסד. וכ״פ הר״ז או א׳ מ״ב או׳ א׳:

ג ג) **שם.** משילין פירות וכו׳ שיורידם למטה בחבל. טור. לבוש. ט״ז סק״א. מיהו בס׳ הבתים בתחלת ס׳ מעשה רוקח דף ד׳ ע״ד כתב דנראה מדברי הרמב״ם דאסור לשלשל בחבל דרך ארובה יעו״ש והב״ד הער״ה או׳ ב׳ אמנם החמ״מ או׳ ב׳ פסק כדברי הטור דאפי׳ בחבל שרי. וכ״כ הר״ז או׳ א׳ דבין להשליך הפירות דרך ארובה או לשלשלם בחבל שרי. וכ״כ המק״ק סי׳ י״ז או׳ י״ג. מ״ב או׳ א׳:

ד ד) **שם.** משילין פירות דרך ארובה וכו׳ אפי׳ טובא ואפי׳ לגמור את האוצר שרי. יש״ש פ״ה דביצה סי׳ ב׳ וכן דעת הרי״ף והרמב״ם מדסתמו דבריהם וכ״מ דעת הש״ע דלא כמ״ש בב״י. מ״א סק״א. מיהו הברכ״י או׳ א׳ כתב דהדבר פשוט דכיון דמרן בב״י סבר דדעת הרי״ף והרמב״ם להיפך דלא התירו בפי׳ ודאי כן דעתו בש״ע ודלא כמ״ש המ״א דהש״ע היפך הב״י וכן עיקר בדעת הרי״ף והרמב״ם כמ״ש בב״י יעו״ש. אמנם המאמ״ר או׳ ב׳ כתב דלפי מ״ש הדרישה בפי׳ דברי הב״י נראה דמסקנתו בב״י דלדעת הרי״ף והרמב״ם שרי אפי׳ לגמור ואין כאן חזרה יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ א׳ על דברי הברכ״י הנ״ז דהעיקר כרש״ל ומ״א להקל יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ י״ז או׳ י״ד. מ״ב או׳ ב׳:

ה ה) **שם.** דרך ארובה הוא חלון שבתקרה. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳:

ו ו) **שם.** ולא ישלשלם בחלונות, כגון גג שמוקף מחיצה וחלון בכותל וצריך להגביהו עד החלון ולהשליכו לא טרחינן, רש״י ביצה ל״ה ע״ב. ט״ז סק״א, ולא מיבעיא בהורדה בחבל דלא אלא אפי׳ להפילם שלא בחבל נמי לא דהא אפי׳ מפילם דרך שם מ״מ יש טורח להעלותם לחלון. ב״י. ט״ז שם. עט״ז. חמ״מ או׳ ב׳ מק״ק שם או׳ י״ג. מ״ב או׳ ד׳ אמנם אם היה החלון נמוך שוה לגג דליכא טרחא יתירה מסתברא דמותר כמו דרך ארובה. מ״ב שם:

ז ז) **שם.** ולא יורידם בסולמות. וה״ה במדרגות שלנו. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ב׳ חמ״מ שם. ר״ז או א׳ מק״ק שם מ״ב או׳ ה׳:

ח ח) **שם.** ולא יטלטלם מגג לגג וכו׳ ר״ל דאם אין ארובה בגג זה לא יטלטלם לגג אחר שיש בו ארובה ואפי׳ הם סמוכים זה לזה והם שוים שאין האחד גבוה מחבירו. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב או ו׳ ואו׳ ז׳ ולעניין שבת עיין לעיל סי׳ של״ח סעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ט ט) **[סעיף ב׳] מותר לכסות פירות.** ואפי׳ פירות של טבל שאין ראויין לו ביומן. עבה״ק שער ג׳ או׳ ח׳ א״ר או׳ ג׳ כר״ש רו״ח:

י י) **שם.** או לבנים. כדי שלא יטשטשו בגשמים. עבה״ק שם. וכ״ז אפי׳ בשבת. עבה״ק שם. א״ר שם. וכ״פ הש״ע לעיל סי׳ של״ח סעי׳ ז׳ ועיין בדברינו לשם איזה דברים השייכים לענין זה:

יא יא) **[סעיף ג׳] ליתן כלי תחת הדלף וכו׳** עיין לעיל סי׳ של״ח סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקכב

א א) **[סעיף א׳] אין הסומא יוצא במקלו.** דהוי דרך חול ואיכא זלותא דיו״ט. רש״י ביצה כ״ה ע״ב. ב״י. לבוש. ודוקא ברה״ר או בכרמלית הדומה לרה״ר. יש״ש פ״ג דביצה סי׳ י״ד. ט״ז סק״א. א״ר או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל צ״ו או׳ ה׳ מק״ק סי׳ י״ב או י״ד. מ״ב או׳ ב׳ אבל מבית לחצר שרי באין עירוב דאין עירוב והוצאה ליו״ט. א״ר שם. ח״א שם. וכן בעיר שהוא מעורב מותר. מק״ק שם. מיהו בתשו׳ הרדב״ז כ״י סי׳ שני אלפים קס״ג כתב דמקצת בני אדם שיוצאים במקל כשטיט בדרכים אסורים בשבתות ויו״ט לצאת במקל אפי׳ בחצר המעורבת משום עובדא דחול והב״ד לעיל סי׳ ש״א או׳ ק״ה יעו״ש. וצ״ע על המחב״ר בסי׳ זה או׳ א׳ שכתב להסתפק בדברי הרדב״ז אם ה״ה ביו״ט יעו״ש דהא בהדיא כתב בשבתות ויו״ט ומ״מ נראה דלעת הצורך יש להקל לצאת במקל ביו״ט מבית לחצר או בעיר המעורבת דהא אפי׳ בשבת יש מתירין במקום המעורב כמ״ש בדברינו לשם יעו״ש:

ב ב) **שם.** אין הסומא יוצא במקלו. וה״ה לזקן. פרישא או׳ א׳ ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ א׳ ורק אם הזקין כ״כ שא״א לו לילך בלא מקל מותר כמ״ש לעיל סי׳ ש״א או׳ ק״ג יעו״ש:

ג ג) **שם.** אין הסומא יוצא במקלו. ואם אינו יכול לילך בלא מקל מותר. רוקח סי׳ רצ״ט. לבוש. עט״ז. מש״ז או׳ א׳ וכתב שם הלבוש דאפי׳ בשבת מותר אם אינו יכול לילך בלא מקל שזהו כמו מנעלו ומשמע דאפי׳ ברה״ר מותר לצאת בו בשבת אבל הרוקח בסי׳ ק״ד כתב אבל לא בשבת לרה״ר והב״ד הער״ה או׳ א׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ש״א סעי׳ י״ח ובדברינו לשם בס״ד:

ד ד) **שם.** ולא הרועה בתרמילו. היינו ג״כ לרה״ר או לכרמלית ומשום זילותא דיו״ט כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש:

ה ה) **שם** הגה. ודין חגר וכו׳ וה״ה בדין חולה כמ״ש לעיל סי׳ ש״א סעי׳ י״ז ובדברינו לשם בס״ד:

ו ו) **[סעיף ב׳] אין יוצאין בכסא וכו׳** פי דרכן היה להוציא אנשים חשובים בכסא ע״ג בני אדם שלא ידחפום בני השוק או שלא יטנפו בדרכים והוא כעין עובדין דחול וכשרבים צריכין לו לא חיישינן להכי. ב״י בשם הר״ן:

ז ז) **שם.** אין יוצאין בכסא וכו׳ והיינו דוקא ברה״ר או בכרמלית דמיחלף ברה״ר אבל מבית לחצר היכא דלא עירב שרי. ב״ח בשם רש״ל. וכ״כ המחב״ר או׳ ג׳ וכ״כ לעיל או׳ א׳ יעו״ש:

ח ח) **שם.** אין יוצאין בכסא וכו׳ ודוקא בכסא הוא דאסור משום עובדין דחול אבל שלא בכסא מותר להוציאו. ב״י בשם הירוש׳ פ״ק דביצה. א״ר או׳ ב׳ ואפי׳ לרה״ר שרי כיון דאיכא צורך קצת כגון שלא ידחקוהו בני השוק או כדי שלא יטנפו בגדיו או שהוא מבעית לילך בעצמו שלא יפול. ר״ז או׳ ג׳ מק״ק סי׳ י״ב או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ד׳:

ט ט) **שם.** אין יוצאין בכסא וכו׳ כתב המו״ק דפשיטא דע״י גוי מותר יעו״ש, אמנם המחב״ר או׳ ב׳ חלק עליו וכתב דכיון דמשום זלותא דיו״ט אסרו ה״ה ע״י גוי דאסור, וכתב שכ״כ בס׳ ים ישכר פירוש על התוספתא דיו״ט דנ״א ע״א לאסור ע״י גוי מדקתני אין יוצאין ולא קאמר אין מוציאין יעו״ש. וכ״ה דעת הרו״ח לאסור גם ע״י גוי יעו״ש:

י י) **מה** שנהגו באיזה מקומות לצאת בשבת ויו״ט בכסא שקורין בצרפת פאר״ט דשי״ס אסור כשאין רבים צריכים להם ויש למחות בידם. ים ישכר שם. מחב״ר או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ ש״א או׳ ק״ז ואו׳ ק״ט שכתבנו דברה״ר בשבת אף כשרבים צריכים לו אין להתיר כ״א ע״י גוי יעו״ש:

יא יא) **שם.** אין יוצאין בכסא וכו׳ כתב ב״י דנראה מדברי הרמב״ם דיציאה בכסא שאמרו היינו שהיו נוהגים להוציא אחר האנשים החשובים כסא ביד איש אחד לישב בו במקום שירצה. והיש״ש פ״ג דביצה סי׳ י״ד הקשה ע״ז ודעתו להתיר בזה גם למי שאין רבים צריכים לו יעו״ש אמנם הט״ז סק״ד הסכים לאסור בזה למי שאין רבים צריכים לו יעו״ש. וכ״פ החמ״מ או׳ ג׳ ומיהו ליקח ספסל מבית לבית דרך רה״ר לישב שם לאכילה שרי דהוי צורך היום. מש״ז או׳ ד׳:

יב יב) **שם.** ואיש שהיו רבים צריכים לו מותר. וה״ה אשה אם היו רבים צריכים לה מותר. ב״ח. וכ״כ הרשב״א בעה״ק שער ג׳ או׳ ז׳ וכ״ה דעת היש״ש שם:

יג יג) **שם.** ואיש שהיו רבים צריכים לו וכו׳. לבית המדרש לדרשה. רש״י ביצה כ״ה ע״ב. או לדברים הצריכים לצבור מותר. עבה״ק שם. ר״ז או׳ ג׳ מק״ק סי׳ י״ב או׳ ט״ז:

יד יד) **שם.** שהיו רבים צריכים לו וכו׳ בטור כתב ואינו יכול לילך בענין אחר משמע דאם יכול לילך בענין אחר אסור אבל מדברי הר״ן משמע אפי׳ יכול לילך בענין אחר התירו לו משום דוחקא דצבורא או שלא יטנף הבגדים וכ״ש אם היה זקן או טורח ההליכה. וכ״פ היש״ש שם. ט״ז סק״ג. מ״א סק״א. א״ר או׳ ג׳ חמ״מ או׳ ג׳ מ״ב או׳ ו׳:

טו טו) **שם.** ומוציאין אותו על הכתף. פי׳ אפי׳ על הכתף שמשים כל אחד ידו על כתף חברו והכסא על זרועותיהם וכ״ש אם נושאים בין ידיהם. ט״ז סק״ד. מ״ב או׳ ז׳ והוא מדברי רש״י שם:

טז טז) **[סעיף ג׳] יכול לצאת במקל.** אפי׳ לרה״ר דכיון שאינו יכול להלוך כלל בלא מקל כמנעלים דידיה דמו. הרא״ש פ״ג דביצה והב״ד ב״י. מ״ב או׳ ח׳:

יז טוב) **[סעיף ד׳] אין מנהיגין וכו׳** בטור כתב ואין פרה יוצאה ברצועה שבין קרניה. וכתב עליו ב״י וז״ל בפ״ד דביצה (כ״ג ע״א) תנן ג׳ דברים ראב״ע מתיר וחכמים אוסרים וחד מנייהו לצאת פרה ברצועה שבין קרניה. ומשמע לרבינו (הטור) דביו״ט מיירי וה׳ כחכמים דאסרי. אבל רש״י והר״ן פי׳ דבשבת איירי ומשום דמשוי הוא ואינו תכשיט לה ונראה מדבריהם דביו״ט לית לן בה עכ״ל. ונראה דמפני זה השמיטו בש״ע דסבר כפירש״י והר״ן

דביו״ט מותר. וכ״נ דעת הלבוש שהשמיט זה. וכ״כ הש״ג בסוף סי׳ זה וכתב דהכי נקטינן וכ״נ דעת האחרונים שהשמיטו דין זה. ועיין לעיל סי׳ ש״ה סעי׳ י״ז:

יח **חי) שם.** אין מנהיגין בהמה במקל. אפי׳ בתוך מבוי המעורב אם רבים מצויים שם. ר״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ מ״ב בליקוטי רימ״א או ד׳:

יט **יט) שם.** אין מנהיגין בהמה במקל. ואעפ״י שהמקל מוכן ועשוי לכך ואינו מוקצה אפ״ה אסור משום שנראה כמו מנהיגה למכור. ב״י לבוש ט״ז סק״ה. מ״א סק״ב. עט״ז וכ״כ האחרונים:

סימן תקכג

א **א) [סעיף א׳] מסירים זבובים וכו׳** ר״ל ביד או במגרדת של עץ דאין עושה חבורה כמ״ש התו׳ בביצה כ״ג ע״א יעו״ש. וכ״כ פת״ע או׳ א׳:

ב **ב) שם.** אעפ״י שאין עושין חבורה. ר״ל אעפ״י שמקצתן אין נפרדין מן הבהמה אלא בעשיית חבורה מ״מ אין מכוין לכך והו״ל דבר שאין מתכוין ואין כאן פסיק רישיה לבוש:

ג **ג) וכתבו** התו׳ בשבת דף נ״ג ע״א לחד תי׳ דלא שרי אלא ביו״ט אבל בשבת אסור. וכ״נ דעת הרשב״א בס׳ עבה״ק יעו״ש אבל המרדכי בשם הרשב״א ורי״ו נתיב י״ג דף פ״ג כתבו דכי היכי דשרי ביו״ט ה״נ בשבת יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳:

ד **ד) [סעיף ב׳] אין מגרדין בהמה במגרדת וכו׳** והיינו במגרדת של ברזל שתולש שערות ופסיק רישיה ולא ימות הוא. כ״כ התו׳ שם. וכ״כ מ״ב או׳ ג׳ וכתב הלבוש ואעפ״י שאינו מכוין לתלוש אלא לגרר וק״ל דדבר שאיננו מתכוין מותר מ״מ פסיק רישיה הוא שא״א שלא יתלוש ואסור. וכ״כ מ״א סק״ב. ר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ מ״ב או׳ ד׳ מ״ב שם:

ה **ה) [סעיף ג׳] אין מילדין בהמה ביו״ט.** והוא משיכת הולד מן הרחם. הרמב״ם בפי׳ המשנה פי״ח דשבת והטעם דאין מילדין משום דאיכא טרחא יתירה. רש״י שבת קכ״ח ע״ב. יעיין עוד לעיל סי׳ של״ב או׳ א׳ ואו׳ ג׳:

ו **ו) שם.** אין מילדין וכו׳ ולא סכין ולא מפרכסין. שע״ש פת״ע או׳ ג׳:

ז **ז) שם.** אבל מסעדין וכו׳ לשום ביצה ביו״ט במקום שהתרנגולת רגילה להטיל ביצתה נראה דשרי. בי״ד סי׳ רצ״ח. ער״ה או׳ ד׳ וכתב וזה פשוט. רו״ח או׳ ב׳:

ח **ח) שם.** ונופח לו בחוטמו. שנחיריו סתומין לו ברירין. רש״י שם. לבוש:

ט **ט) שם.** ונותן לו דד. של אמו בתוך פיו. רש״י שם. שכל אלו אינם טרחא יתירה כל כך. לבוש:

י **י) [סעיף ד׳] מי שליתה עליו.** כדי שתריח ריחו ותרחם עליו. גמ׳ שבת קכ״ח ע״ב:

יא **יא) שם.** מלח ברחמה וכו׳ דכייב לה וזוכרת צער לידה ומרחמת על הולד אם רחקתו. גמ׳ ופירש״י שם:

יב **יב) שם.** אבל הטמאה אסור וכו׳ דטמאה לא מרחקא ולדא ואי מרחקא ולדא לא מקרבא. גמ׳ שם. והוי טרחת חנם. לבוש:

יג **יג) שם** הגה, ועיין לעיל סי׳ רמ״ו סעי׳ ג׳ בהגה אם אדם מצווה וכו׳ ובדברינו לשם ובסי׳ תצ״ה או׳ כ״ז ואו׳ כ״ח יעו״ש

סימן תקכד

א **א) [סעיף א׳] אין עולין ע״ג אילן.** עיין לעיל סי׳ של״ו סעי׳ א׳ וסעי׳ ב׳ ובדברינו לשם כל פרטי דין זה וטעמו יעו״ש:

ב **ב) שם.** ולא רוכבין ע״ג בהמה. מי שרכב ביו״ט כדי להציל ממון אעפ״י שיצא חוץ לתחום כיון דק״ל תחומין דרבנן ורכיבה אינה אסורה אלא משום שמא יחתוך זמורה אין ראוי לפוסלו לעדות אבל מלקין ומנדין אותו ואי צורבא מרבנן הוא לא מנדינן ליה, רי״ו בשם גאון. ב״י חמ״מ או׳ ה׳ וכתב הכנה״ג בהגב״י דמ״ש רי״ו אבל מלקין ומנדין אותו או קאמר וכדעת הרמב״ם ע״א דיו״ט יעו״ש. ועיין עוד לעיל סי׳ תצ״ו מאו׳ י״א ואילך מ״ש מזה יעו״ש:

ג ג) **שם.** ואין רוכבין ע״ג בהמה. עיין לעיל סי׳ ש״ה סעי׳ י״ח ובדברינו לשם בס״ד:

ד ד) **שם.** ולא שטין על פני המים וכו׳ עיין לעיל סי׳ של״ט כל פרטי דינים אלו ובדברינו לשם בס״ד:

ה ה) **שם** בהגה. ועיין לעיל סי׳ של״ט סעי׳ ד׳ ר״ל דשם מבואר דאם נעשו מה שעשה עשוי יעו״ש:

ו ו) **[סעיף ב׳] שרי לגרש אפי׳ בשבת.** וכ״כ לעיל בש״ע בסי׳ של״ט סעי׳ ד׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

סימן תקכה

א א) **[סעיף א׳] הלואת יו״ט.** וכו׳ פי׳ שמקיף מיני מאכל ומשתה. מ״א סק״א חמ״מ או׳ ו׳ ר״ז או׳ א׳ מק״ק סי׳ כ״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ א׳:

ב ב) **שם.** הלואת יו״ט וכו׳ וה״ה הלואת שבת. ד״מ או׳ א׳ ועו״ש או׳ א׳ כתב משמע דבשבת אינו ניתן ליתבע מדהשמיט המחבר דין זה לענין שבת אמנם מדברי הגמ׳ משמע דאין לחלק בין יו״ט לשבת לענין זה. עו״ש או׳ א׳ וכ״כ בתשו׳ א״ו נ״ד ח״א דשבת ויו״ט דין אחד להם. והב״ד ד״מ או׳ א׳:

ג ג) **שם.** ניתנה ליתבע בדין. ר״ל שנזקקין לו בב״ד אחר יו״ט אם מסרב לפרוע. לבוש. ומה שהוצרך הש״ע לאשמעינן לפי שבגמ׳ שבת קמ״ח ע״ב אפליגו בה אמוראי רבה ורב יוסף רב יוסף אמר לא ניתנה ליתבע דאי אמרת ניתנה ליתבע אתי למיכתב ורבה אמר ניתנה ליתבע דאי אמרת לא ניתנה ליתבע לא יהיב ליה ואתי לאימנועי משמחת יו״ט יעו״ש. ופסקו התו׳ והרמב״ם כרבה וכ״פ בב״י יעו״ש. וע״כ פסק כן בש״ע. וכ״פ הלבוש ושאר האחרונים:

ד ד) **התוקע** כפו לחבירו ביו״ט לפחות לו מחובו חייב לקיים דבריו ואין ראוי לקנסו שאינו דרך מקח וממכר רק דרך שבועה ומתנה. מהר״ם מלובלין סי׳ ע״ב יעו״ש. עי״ש שם. בגדי ישע:

ה ה) **שם** הגה. ועיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ י״א. ובדברינו לשם בס״ד:

ו ו) **[סעיף ב׳] גבאי צדקה גובים וכו׳** היינו מיני מאכל ומשתה. ר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ כ״ז או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ד׳:

ז ז) **שם.** אבל לא יכריזו וכו׳ אע״ג דמותר להכריז על דבר מצוה כמ״ש סי׳ ש״ו סעי׳ י״ב שאני הכא דאפשר בצנעה. מ״א סק״ב. ר״ז שם. מ״ב או׳ ה׳:

סימן תקכו

א א) **[סעיף א׳] אם הוא ביו״ט ראשון וכו׳** דכיון שהוא מדאו׳ לא ניתן לדחות בשביל כבוד המת. עו״ש או׳ א׳ דאין מ״ע של קבורה דוחה את ל״ת ועשה של יו״ט ר״ז או׳ א׳ מ״ב או א׳ ועיין לקמן או כ״ב:

ב ב) **שם** הגה. לא יתעסקו בו ישראל וכו׳ וה״ה ע״י קראים משום ולפני עור לא תתן מכשול. תומת ישרים סי׳ קס״ו. וכן מתבאר מדברי ס׳ משפטי שמואל סי׳ קל״ד. כנה״ג בהגה״ט. עי״ש שם. מ״א סק״ב. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ה׳ וה״ה ע״י מומר אסור משום ולפני עור וכו׳ חכ״א כלל ק״מ או׳ א׳ חמ״מ שם. מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ ד״ש או׳ ח׳:

ג ג) **שם** הגה. לא יתעסקו בו ישראל וכו׳ ואפי׳ מת ביו״ט ראשון שחל להיות בע״ש וא״א בעכו״ם כגון שאין במקומם בה״ק ולהמתין עד יום ראשון לא ירצו העכו״ם להוליכו לפי שהוא יום חגם ולהמתין עד יום שני יסריח ולכן אין לזה תקנה אלא שיקברנו בביתו בו ביום ע״י עכו״ם ויפנהו משם אחר השבת ויקברנו עם אבותיו או שיעשה לו סדין בו ביום ע״י עכו״ם וארון וישימהו בו ויחמירנו בחמר ובזפת כדי שלא יהא ריחו נודף ולמו״ש יקברנו. ב״י בשם תשו׳ הריב״ש סי׳ תפ״ז. יש״ש פ״ק דביצה סי׳ יו״ד. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ד׳ חכ״א שם. מק״ק סי׳ כ״ח או׳ ג׳ מ״ב או׳ ג׳:

ד ד) **שם** הגה. ואפי׳ יסריח וכו׳ כגון שמת קודם יו״ט שאם ישהו אותו עד הערב יסריח. ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳ או שהוא ימות החמה. מ״ב שם:

ה ה) **שם** בהגה. ואפי׳ יסריח וכו׳ מת ביו״ט א׳ ולא הוו מניחין לקברו ביו״ט מפני יום איד שלהם עד מו״ש שהוא יום שלישי למיתתו כי היו״ט חל ביום ה׳ ו׳ מותר לטהרו ביו״ט שני מפני חשש סרחון ולשומו בארון ואע״ג דלא יוכלו לקברו מ״מ כיון שמשימו תוך הארון הוי כמקצת קבורה. שבו״י ח״ב סי׳ כ״ו שע״ת או׳ ב׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ו׳:

ו ו) **שם** הגה. ועיין לעיל סי׳ ד״ש. ר״ל לענין עבד ישראל שלא מל וטבל אם מותר לומר לו ביו״ט א׳ להתעסק בצרכי המת יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **שם.** ואפי׳ אם יכולין להשהותו וכו׳ דלא אסרו במת אמירה לגוי משום כבודו. ואע״ג שלא יסריח מ״מ כבודו הוא שלא להלינו דהמדחה מטתו הר״ז משובח (וכ״ה ביו״ד סי׳ שנ״ז) ועוד דאיכא תוספת צער לקרוביו. ב״י בשם כמה פו׳ וכ״כ הלבוש. ומיהו עיין ב״י די״א דלא קברינן ביו״ט א׳ ע״י עכו״ם אי מינטר למחר יעו״ש. וכתב הישׁ״ש פ״ק דביצה סי׳ יו״ד דבמקום שאין מנהג נכון שלא לקברו ביו״ט א׳ ע״י עכו״ם אלא א״כ אשתהי או שיצטרך להשהותו או שהוא נפוח. ולפ״ז כתב ילד קטן אפי׳ אחר ל׳ יום יכולין להלינו במרתף וגם אין שייך לומר עליו שיתבזה בין החיים כמו במת גדול וא״כ טוב שלא לקברו ביו״ט א׳ יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ד, א״ר או׳ ב׳ חמ״מ או׳ א׳ אמנם בס׳ בית מאיר חלק על דברי הישׁ״ש הנז׳ וכתב דיותר יש לחוש לאיסור הלנת המת לדעת הש״ע בסעי׳ ב׳ וכדאי הוא הב״י לסמוך עליו אף במקום שאין מנהג יעו״ש, וכן הר״ז השמיט הא דישׁ״ש משמע דס״ל דלא ק״ל בהא כוותיה, וכן חכ״א כלל ק״ע או׳ א׳ כתב עליו צ״ע. וכ״כ מ״ב בב״ה דלדינא בודאי אין לחוש לדברי הישׁ״ש בזה אפי׳ במקום שאין מנהג יעו״ש. ולענין ילד ונפל עיין לקמן סעי׳ ט׳ וסעי׳ יו״ד יעו״ש:

ח ח) **שם.** וכל זה בעשיית קבר וארון וכו׳ שהם מלאכות גמורות האסורות מה״ת ולא שייך לומר בהם מתוך שהותרו וכו׳ לפיכך אסורים ע״י ישראל. לבוש. מ״ב או׳ ו׳:

ט ט) **שם.** וכל זה בעשיית קבר וכו׳ וכן הכיסוי שמכסים המת בעפר צריך ע״י עכו״ם דמילוי גומא הוי כבונה. ט״ז סק״א שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ שו״ג או׳ ב׳ א״ר או׳ ג׳ מאמ״ר או׳ ד׳ חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳ חכ״א כלל ק״ט או׳ א׳ מק״ק סי׳ כ״ח או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ב. וכן להעמיד על על הקבר כמין גל כ״ז הוי מלאכה דאו׳ ואסור ביו״ט. וה״ה לתקן מה שקורין נעפליך נ״ל דהוי מלאכה דאו׳ חכ״א שם. מק״ק שם. ועיין לקמן או׳ טו״ב ואו׳ נ״ו:

י י) **ולפ״ז** מה שנהגו שבן המת או אחד ממשפחתו הקרוב לו שממלא עיני המת בעפר וכן כל המלוים את המת עד בה״ק שנותנים כל אחד גוש עפר בקבר בחול אסור מה״ת לעשות כן ביו״ט א׳ דהוי כבונה. שו״ג שם. זכ״ל ח״א חי״ד ה׳ אבל או׳ יו״ד. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ג׳:

יא יא) **שם** וכל זה בעשיית קבר וארון. ועשיית ארון אפי׳ רק לנסור הנסרים לפי אורך המת דהוי מלאכה דאו׳ משום מחתך. ונראה דה״ה דאסור לחתוך בגד פשתן בין מה שחותכין במדה מן החתיכה גדולה או שמחתכין לחתיכות קטנות כדי לחופרם יחד כדרך שעושין לעשות בגד דחייב משום מחתך. חכ״א שם. ליקוטי רימ״א שם. מ״ב א׳ ו׳:

יב יב) **שם** וכל זה בעשיית קבר וכו׳ ואפי׳ יש איזה חפירה בבה״ק שאפשר להניחו עד לאחר יו״ט או אפי׳ קבר גמור רק שאיננו שלו ויצטרך לפנותו מותר לחפור ביו״ט ע״י עממים שאין זה כבוד למת לטלטל עצמותיו ולפנותו. הרא״ש פ״ק דמו״ק. וכן הסכים א״ר או׳ ב׳ דלא כהעו״ש. וכ״פ מ״ב שם. ועיין לקמן או׳ ל״ד:

יג יג) **שם.** ותכריכין. ומ״מ אם אפשר ליקח תכריכין מוכנים מאחד והם לפי ערך מדתו בודאי אין עושין ע״י עממים וכמ״ש לקמן או׳ ל״ב וכ״כ מ״ב או׳ ז׳:

יד יד) **שם.** אבל להלבישו וכו׳ ומ״מ אסור לטלטל המת מהמטה לארץ כ״א ע״י ככר ותינוק כמו בשבת הואיל וטלטול זה לא הוי צורך קבורה והוי כמו מחמה לצל. ב״י בשם הכלבו. לבוש סעי׳ ב׳ עט״ז. חכ״א כלל ק״ע או׳ א׳ מק״ק סי׳ כ״ח בליקוטי רימ״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ יו״ד:

טו טו) **שם.** אבל להלבישו ולהחם וכו׳ שכל אלו אינם אסורים במקום אחר אלא משום שבות דרבנן במת לא גזרו ומותרים אפי ביו״ט ראשון ע״י ישראל שהרי יש בו צורך מצוה ואמרינן ביה מתוך וכו׳ ומוטב שיעשו ע״י ישראל משיעשו ע״י עכו״ם ואין בו כבוד למת. לבוש. ר״ז או׳ ג׳ חכ״א שם. מ״ב או׳ ט׳:

טז טז) **שם.** ולהוציאו. אפי׳ דרך רה״ר. מש״ז או׳ א׳ ר״ז שם. ומ״מ ללוות חוץ לתחום אסור כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳ יעו״ש:

יז טוב) **שם.** ולשומו בקבר כתב. הא״ח דף פ״ו בשם הר״ס דאפי׳ החזרת העפר לקבר לכסותו מותר יעו״ש אבל האחרונים הסכימו דאין לכסותו אלא ע״י גוים דמלאכה גמורה היא יעו״ש ער״ה או׳ ג׳ וכ״כ לעיל או׳ ט׳ יעו״ש. ומיהו להעמיד הנסרים בקבר מותר. חכ״א שם:

יח חי) **שם.** מותר ע״י ישראל, ודע דהגם דהש״ע העתיק לסעי׳ זה בלא פלוגתא יש כמה ראשונים שחולקים בזה ואומרים שאסור לישראל להתעסק בשום דבר דכיון דסוף סוף צריכים לעכו״ם לצורך הקבורה יעשה גם שאר הדברים כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״כ הרשב״ץ ח״ג סי׳ י״ט דאני זכיתי וקיימתי הלכה זו ולא הנחתי לישראל להתעסק כלל במת ביו״ט ראשון לא בטלטול ולא בהוצאה וכו׳ וקולר תלוי בצואר המתיר יעו״ש. וכ״כ הרדב״ז

בחדשות ח״א סי׳ תק״ז דאין זה כבוד המת שיחללו עליו את יו״ט אפי׳ בדבר שהוא מדבריהם כיון שסופו שיתעסקו בו עממין וכתב שכן דעת הרמב״ם והרמב״ן והר״ן והמ״מ ורוב הפו׳ אשר אנו נמשכין אחריהם וכן הנהיג לעשות יעוש״ב, והב״ד כנה״ג בהגב״י. ברכ״י או א׳ כס״א או׳ א׳ ער״ה או׳ ב׳ שע״ת או׳ ב׳ אמנם הרשד״ם חא״ח סי׳ כ״ב כתב דנהגו להתיר. וכ״כ כנה״ג על דברי הרדב״ז הנז׳ ומנהג העולם לטהרו ע״י ושראל מכל וכל והב״ד מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ וכ״כ השו״ג או׳ ב׳ כבר נהגו לעשות אלה ע״י ישראל כמ״ש מהרשד״ם והיינו טעמא כיון דמילתא דרבנן הוא נקטינן כדברי המיקל עכ״ד. וכ״פ הלבוש כדברי הש״ע. חמ״מ או׳ א׳ ר״ז או׳ ג׳ חכ״א שם. מק״ק שם או׳ ב׳:

יט יט) שם הגה. וטוב ליזהר לטהרו ע״י קש ע״ג עור וכו׳ כלומר לרחצו ע״י קש או בידים וע״ג עור או נסר ולא ע״י סדינים כדי שלא יבא לידי סחיטה וכיבוס. כ״ה בתה״ד סי׳ פ״ב. ועיין באו׳ שאח״ז:

כ ך) שם בהגה. שלא יבא לידי סחיטה. ולא נקט כיבוס משום דאפי׳ לדעת המתירין בסי׳ ש״ב סעי׳ ט׳ בהגה בבגד נקי דאין בו משום כיבוס יש בו משום סחיטה. מ״א סק״ה וכתב ודלא כהעו״ש. ור״ל דנקט סחיטה משום דשייכא אפי׳ בבגד נקי לא כן כיבוס דיש מתירין אם הוא נקי כמ״ש סי׳ ש״ב סעי׳ ט׳ יעו״ש. ועיין מחה״ש:

כא כא) הקובר את המת ובפרט מי שהוא משורש קין שיצא מתערובת זוהמא של הנחש צריך שיכוין כי ע״י קבורת הגוף בקרקע תתעכל אותה הזוהמא שנתערבה בנפש ע״י חטאו של אדה״ר וישאר נקי מן הזוהמא ההיא ואם היפוך אותיות קין כי מן קין נעשה נקי ולכן זו הכוונה צודקת יותר במי שהוא משורש קין ומקיים עתה מצות קבורת המת ע״י כוונה זו. שה״מ פ׳ ויחי וכ״ה בטעמי המצות למהרח״ו ז״ל פ׳ ויחי:

כב כב) [סעיף ב׳] אסור להלינו וכו׳ לשון ספרי כי קבור תקברנו ביום ההוא מצות עשה. והעובר ע״ז והלין את המת שלא לכבודו בטל עשה מלבד שעבר על לאו. ספר החינוך פ׳ כי תצא. וכ״כ הרמב״ם ה׳ סנהדרין פט״ו דין ח׳ וז״ל ומ״ע לקבור את כל הרוגי ב״ד ביום ההריגה שנאמר כי קבור וכו׳ ולא הרוגי ב״ד בלבד אלא כל המלין את מתו עובר בל״ת הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו עכ״ל. וכ״כ פ״ד מה׳ אבל דין ח׳ ועיין מחב״ר או׳ א׳ שכתב להוכיח דאינו עובר בבל תלין אלא דוקא אם הלינו כל הלילה עד עלות השחר ודלא כהגי״ר חי״ד כלל ג׳ סי׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ד׳:

כג כג) ומיהו מ״ש שם הגו״ר לענין מת ביו״ט ראשון דאינם יכולים להשהותו כדי לקוברו בתחילת ליל יו״ט שני ע״י ישראל כתב עליו שם המחב״ר דהדין דין אמת שהרי כתב באו״ח ה׳ יו״ט דחלקו על הראב״ד שציוה להלין מת ביו״ט ראשון וכו׳ (כמ״ש מרן בב״י בדין זה) מטעם מכוין מלאכתו במועד ועוד דטוב לבטל שבות דאמירה לגוי ביו״ט ראשון ולא לבטל במעשה ביו״ט שני יעו״ש והני תרי טעמי ישנם נמי אם משהה אותו לקוברו בתחלת ליל יו״ט שני יעו״ש. וכ״כ הער״ה שם. כס״א או׳ ב׳ זכ״ל חי״ד ה׳ אבל או׳ יו״ד. ועיין לקמן או׳ כ״ו:

כד כד) שם. אסור להלינו וכו׳ בגין דמיתא דישתהי כ״ד שעות דאינון יומם ולילה בלא קבורתא יהיב חלישותא בשייפוי ומעכב עבידתא דקב״ה מלמעבד. דאפשר דקב״ה גזר עליה בגין למיתי בגלגולא אחרא מיד בההוא יומא דאתפטר לאוטבא ליה וכל זמנא דלא אתקבר גופא נשמתא לא עאלת קמיה קב״ה ולא יכלא למהוי בגופא אחרא בגלגילא תניינא וכו׳ ד״א כד אתפרשא נשמתא מן גופא ובעיא למיזל להההוא עלמא לא תיעול להההוא עלמא עד דיהבין לה גופא אחרא מנהורא ולבתר יעלה למיעל. ומאליהו תנדע דהוו ליה תרין גופין חד דבי אתחזי לתתא לבני נשא וחד דבי אתחזי לעילא בין מלאכין קדישין, וכל כמה דגופא לא אתקבר צערא הוא לנשמתא ורוח מסאבא אזדמן לשרייא עלוי ולסאבא ההוא גופא. ובגין דההוא רוח מסאבא אזדמן לא לבעי ליה לאינש למישת ההיה גופא ליליא חד בגין דרוח מסאבא אשתכח בליליא ואשתטח בכל ארעא לאשכחא גופא בלא נפשא לסאבא ליה ואסתאב יתיר. זוהר פ׳ אמור דף פ״ח ע״ב. ועוד עיין פ׳ תרומה דף קמ״א ע״א שכתב מאן דנשמתיה נפקת בארעא קדישא אי אתקבר בההוא יומא לא שלטא עליה רוחא מסאבא כלל יעו״ש:

כה כה) שם. אסור להלינו עד יו״ט שני וכו׳ וכ״ש דאין להלין מת ביו״ט שני כדי לקוברו בחול, שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ שו״ג או׳ ג׳ ועיין בשו״ת עבה״ג סי׳ ע״ז בענין מי שמת ביו״ט שני שכתב שיפה עשו שקברו את החכם ביו״ט שני ולא הלינו אותו עד א״ח כדי ללוותו אשתו ובניו וחביריו ותלמידיו כי יש בהלינה חששות הרבה הן מצד הנסתר הן מצד הנגלה יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ג׳ ושאר האתרונים. ועיין באו׳ שאח״ז:

כו כו) שם. אסור להלינו עד יו״ט שני וכו׳ דמוטב שיקברוהו עכו״ם ביו״ט א׳ שהוא רק איסור אמירה לעכו״ם שבות משיקברוהו ביו״ט שני ולעשות מעשה בידים וכמ״ש לעיל או׳ כ״ג בשם או״ח שממנו נובע דין זה כמ״ש בב״י, ומיהו אם הוא אדם כשר ונכבד שיש לו בזיון ליקבר ע״י עכו״ם כתב בשטה מקובצת דמותר להשהותו למחר דהו״ל כהלינו לכבודו יעו״ש, והביאו הפת״ע או׳ ט׳ אמנם ממ״ש לעיל או כ״ג ואו׳ כ״ה משמע דאין לחלק

דאפי׳ בת״ח אין להלינו למחר ואפשר דיש לחלק בין חכם גדול ונכבד והכל לפי ראות עיני המורה ומ״מ אם אפשר יש לעסוק בו בתחילת הלילה כדי שלא להלינו וגם יהיה ע״י ישראל:

כז **כז) שם.** כדי שיתעסקו בו ישראל. או כדי ללוותו אשתו ובניו וכו׳ אפי׳ חוץ לתחום דשרי ביו״ט שני כמ״ש לקמן סעי׳ ו׳ גם בשביל זה אסור. וכ״מ לעיל או׳ כ״ה יעי״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ט״ז:

כח **כח) [סעיף ג׳] אפי׳ להוציאו על ידיהם וכו׳** והטעם משום כבוד המת שלא יאמרו שנתחלל שבת במיתתו. ב״י מ״א סק״ו. וכל פרטי דין זה עיין לעיל סי׳ שי״א ובדברינו לשם בס״ד:

כט **כט) [סעיף ד׳] ואפי׳ ביום שני של ר״ה.** כלומר דלא תימא כיון דכיומא אריכתא דמי יש לאסור להתעסק בו ישראל קמ״ל דמותר ואע״ג דלענין ביצה החמירו ואמרו נולד בזה אסורה בזה וכמ״ש לעיל ס׳ תקי״ג לענין מת לא החמירו. עו״ש או׳ ד׳.

ל **ל) שם.** אפי׳ לחתוך לו הדס וכו׳ היינו בימיהן שהיו נוהגין להניח הדס על מטרתו בשביל כבודו. ר״ז או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ח:

לא **לא) שם.** אפי׳ לחתוך לו הדס וכו׳ זו ואצ״ל זו קתני כלומר דאפי׳ לחתוך לו הדס ולעשות לו גלימא מותר אע״ג דאפשר בלתי הדס שהרי אין מביאין הדס למטה אלא מפני כבוד המת וגם גלימה אפשר בלתי חילול יו״ט דאפשר לכרכו בתכריכין בעלמא ואפ״ה התירו חז״ל ומכ״ש לחפור קבר דלא סגי בלא״ה. עי״ש שם. וכ״ה בב״י:

לב **לב) שם.** ולעשות לו תכריכין. פי׳ לחתכן ולתפרן אעפ״י שהן מאבות מלאכות. ואם יכול למצוא תכריכין אין לעשות חדשים ולחלל יו״ט. כ״כ התו׳ במו״ק ד׳ ח׳ ע״ב ד״ה אין חופרין. ואם התכריכין מטונפים מותר לכבסם. תו׳ שם ד״ה ועושים נברכת. עו״ש שם. א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ י״ט:

לג **לג) שם.** וארון. ואם אין לו נסרים מוכנים מביאים קורות ומנסרים נסרים לארון. עו״ש שם. א״ר שם. ר״ז שם. מ״ב או׳ ך׳ ועיין לקמן סי׳ תקמ״ז סעי׳ יו״ד:

לד **לד) שם.** ולחצוב לו קבר. ואפי׳ איכא מקום שיוכל להניח שם עד לאחר יו״ט אפ״ה אין מניחין אותו ולחזור ולפנותו משם אחר יו״ט כי גנאי גדול למת לפנותו מקבר לקבר קודם שיתאכל הבשר. וכ״כ הרא״ש פ״ק דמו״ק עו״ש בם. ועיין לעיל או׳ י״ב ולקמן סי׳ תקמ״ז סעי׳ י״א:

לה **לה) שם.** ולחצוב לו קבר. דוקא אותם החופרים שהם מוכנים לכך שתמיד חופרים ביה״ק כגון חברה או אנשים מיוחדים אבל אחרים שאין דרך לחפור אלא באקראי ולמצוה אסור וכ״ש להשליך עפר ולטלטל כלי חפירה אם לא שיהיה ע״ש סמוך לחשיכה שלא תספיק השעה לכך אם יניחו כל הצורך במוכנים בעלמא שאז המסייע הרי זה משובח. משפטי שמואל סי׳ י״ג דף ל״ד ע״ב מיהו מהרשד״ם חא״ח סי׳ ט״ז כתב דמותר לכל אחד מישראל לזכות בכיסוי הקבר אעפ״י דבד׳ או בה׳ סגי יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגה״ט עו״ש או׳ ד׳ וכתב וכן נראה עיקר. וכ״ה דעת המ״א סק״י וכ״כ השו״ג או׳ ז׳ דלענין מעשה נראה דהלכה כמהרשד״ם וכ״ה הסכמת מהריק״ש ז״ל יעו״ש. ומשמט מדברי מהרשד״ם הנז׳ דגם החפירה שרי ע״י אנשים אחרים שאינם מבני חבורה יעו״ש וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ בשם ס׳ בית הרואה דמאן דאסר אסר בתרווייהו ומאן דשרי שרי בשניהם יעו״ש וכ״כ א״ר או׳ ט׳ על דברי מ״א הנז׳ דמתיר אף בחפירה אלא שכתב דטוב להחמיר. אבל הר״ז או׳ י״א פסק כדעת המתירין בין בחפירה בין בכסוי. וכ״כ השע״ת או׳ ג׳ בשם רב משולם וכתב שכן עשה מעשה יעו״ש:

לו **לו) וכתב** בא״ז ראיתי בפנקס חבורה קדישא פה פראג כשנפטר הגאון מהר״ר אפרים ז״ל ובאו תלמידיו מרנן ורבנן ורצו לטהרו דת״ח ראוי יותר לטהרו תלמידיו ולהתעסק בו ושלחו להגאון מהר״ר ישעי׳ ז״ל ר״מ ופסק מאחר שהקברנים מתעסקים כל השנה ומבטלים עסקיהם יתעסקו גם עם הצדיק רק אם ירצו הקברנים מרצונם הטיב לוותר לאיזה אנשים חשובים בשביל כבוד הצדיק הרשות בידם עכ״ל:

לז **לז) ולכתף** המת דהיינו להולינו ד״א על הכתף כל המלוים אותו לכ״ע שרי שזה כבודו הוא יותר מאותו הדס שהיו ניהגין ליתן ע״ג הארון וכן נוהגים. שו״ג שם:

לח **לח) שם.** ולחצוב לו קבר. ובמדינות תוגרמה שדרים שם יהודים רבים אין להתיר לקוברו ביו״ט שני ע״י ישראל אלא באדם מפורסם כמ״ש רי״ו ואע״ג שנתפרסם הדבר בעיר לא מהני. והליכה חוץ לתחום דמי לקציצת ארזים דאסור אף באדם מפורסם. מ״א סק״ז חמ״מ שם ר״ז או׳ ז׳ וכתב שם החמ״מ והיכא שנהוג נהוג בין להקל ובין להחמיר ואין לסתור מנהגם והיכא שאין מנהג ידוע המיקל לא הפסיד והמחמיר בדלא אישתהי תע״ב עכ״ל. ועיין לקמן סי׳ תקמ״ז סעי׳ יו״ד:

לט טל) שם. ולהחם לו מים לטהרו. זה נקט דרך אגב דהא אפי׳ ביו״ט ראשון שרי כמ״ש לעיל סעי׳ א׳:

מ מ) שם. לגזוז לו שמרו. בתה״ד סי׳ פ״ב כתב דגזיזת שער של מת אין בו מלאכה כלל יעו״ש. והב״ד העו״ש סוף או׳ ד׳ וכתב ולפ״ז אפשר להתיר אפי׳ ביום ראשון אם המת נצרך לכך עכ״ל ומיהו עיין מ״א ס״ק י״א שכתב שהיש״ש. הקשה על דברי התה״ד הס׳ מדברי הרמב״ם פ״ט שכתב הגוזז בין מן החי בין מן המת חייב וכו׳ וע״ש מה שתירץ וסיים ומ״מ טוב להחמיר יעו״ש. ובלא״ה כיון דשאר מלאכות עושין ע״י עכו״ם ביו״ט א׳ גם זה יעשו ע״י עכו״ם אם נצרך לכך. ועיין לעיל סי׳ ש״מ או׳ א׳ ואו׳ ג׳ ודוק:

מא מא) שם. ואם אין באותה העיר מקום קברות וכו׳ משמע הא אם יש קברות ישראל באותה העיר אין מוליכין אותו לעיר אחרת ואפי׳ למערת אבותיו. וכ״פ הרמ״ע סי׳ ט״ז. והב״ד כנה״ג בהגה״ט סוף הסי׳ ובשכנה״ג הגה״ט או׳ ג׳ א״ר או׳ יו״ד וכתב ודלא כהעו״ש. ולענין אם מותר להוליך המת לקברו בא״י עיין בזוה״ק פ׳ אחרי מות דף ע״ב ע״ב שכתב זכאה חולקיה מאן דזכי בחייו למשרי מדורא בא״י וכו׳ וכל מאן דלא זכי בחייו ומייתן ליה לאתקברא תמן עליה כתיב ונחלתי שמתם לתועבה וכו׳ יעו״ש וכ״כ בפ׳ תרומה דף קמ״א ע״ב יעו״ש. ויש מקילין עכשו ע״י שלוקחין עפר מא״י ונותנין בארון ומניחין המת בתוכו ומביאין הארון עם המת אשר בעפר וקוברין אותו בא״י:

מב מב) והיכא דיש קברות במקום שמת ועשה צוואה לקוברו חוץ לתחום במקום אבותיו נהי דמצוה לקיים דברי המת ובפרט כה״ג שהוא כבודו שיוקבר במקום אבותיו כדאשכחן בקראי מ״מ אין זה כבודו לחלל יו״ט על פיו בכדי ומ״מ היכא דאיכא למיחש שמא יסריח קוברים במקומו ולא חשין לצוואתו ואי ליכא למיחש שמא יסריח מוליכין אותו וקוברין אותו אחר יו״ט במקום אבותיו יש״ש פ״ק דביצה סי׳ י״ג והב״ד הט״ז סק״ה. מ״א ס״ק ח״י. א״ר שם. חמ״מ או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ב:

מג מג) שם. מוליכין אותו לעיר אחרת וכו׳ אם יכולין להגיע לשם ולקברו בו ביום. ר״ז או׳ ו׳:

מד מד) שם. ומשכירין לו ספינה וכו׳ או עגלה. לבוש. ונראה דמותר גם להוליכו על בהמת ישראל. חכ״א כלל ק״ע או׳ ב׳ מק״ק סי׳ כ״ח בליקוטי רימ״א או׳ ח׳ מ״ב או׳ כ״ג. ודוקא האנשים הקברנים מותרים ליכנס בספינה אבל אנשים אחרים ללוותו אסור כמ״ש לקמן סעי׳ ז׳ לגבי רכיבה יעו״ש. וכ״כ העו״ש או׳ ה׳ שו״ג או׳ י״א. א״ר או׳ ח״י. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או׳ ע״ז. מק״ק שם או׳ יו״ד. מ״ב שם:

מה מה) שם. כחול שויוה רבנן. דוקא ביו״ט שני של ר״ה ושבועות ושמיני של פסח וט׳ של הסוכות שראויין להיות חול אבל ביו״ט שני של פסח או סוכות לאו שוייוהו כחול אלא כחו״ה תומת ישרים סי׳ קי״ד בשם הרא״ש מלוניל. וכ״כ בס׳ תמ״ד סי׳ ק״ך בשם הרא״ש מלוניל. אבל התו׳ בפ׳ משקין (מו״ק ח׳ ע״ב) ד״ה אין חופרין כוכין כתבו דאין לחלק. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ח וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ דאין לחלק וכל יו״ט שני דינו כחו״ה לענין זה הכתוב לקמן סי׳ תקמ״ז סעי׳ יו״ד יעו״ש. וכ״פ המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ט׳ מ״ב או׳ כ״ד:

מו מו) שם יתעסקו בו ישראל. ואם אפשר ביו״ט ראשון והמתינו עד מחר אל יתעסקו בו אלא עממין. הרמ״ע סי׳ ט״ז. ואם א״א ע״י עממין צ״ע אם מותר בישראל. א״ר או ז׳ אמנם המ״ב בב״ה כתב דנראה פשוט בזה דבודאי אין משהין אותו עד אחר יו״ט וקוברין אותו ע״י ישראל וגם בעיקר דברי הרמ״ע הנז׳ כתב דאינו נראה דהא לכמה רבוותא מן הדין צריך להשהות אותו עד יו״ט שני ונהי דאנן לא נקטינן כהנך פו׳ מ״מ לא מצינו דאם השהה אותו דליקנסיה למת שלא לקברו ע״י ישראל יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ו:

מז מז) שם הגה. אבל באשכנז ובמדינות אלו וכו׳ וכתב הזכ״ל בחי״ד ה׳ אבל או׳ יו״ד דבמקומם המנהג כמרן ז״ל וכ״כ השו״ג סוף או׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ הרו״ח או׳ ב׳ וכתב שכ״פ המאירי בש״מ כ״י והביאה הרב בתי כנסיות בסי׳ זה יעו״ש. וא״כ נהרא נהרא ופשטיה ורק בערי אשכנז המנהג כדברי מור״ם ז״ל. ועיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ מ״ב ואו׳ ס״ה בענין אשכנזים הדרים בעה״ק ירושת״ו יעו״ש:

מח מח) שם בהגה. אין נוהגין כן וכו׳ כ״כ הטור. וכ״כ הלבוש. וכ״כ האחרונים רבני אשכנז:

מט מט) שם בהגה. אלא כל היכא דאפשר בעממין וכו׳ ומשמע אפי׳ לא אשתהי עדיין. ונראה דאם צריך להמתין הרבה שעות כדי שיבואו עכו״ם ומתוך כך יבא המת לידי בזיון לנפוח או כיוצא בו א״צ להמתין ויתעסק בו ישראל. עו״ש שם. א״ר או׳ י״א. ר״ז או׳ ט׳ חכ״א כלל ק״ע או׳ ב׳ מ״ב או׳ כ״ה:

נ נ) שם בהגה. הקבר והארון וכו׳ וכל מלאכות שהם דאו׳ נעשית ע״י עכו״ם אבל מה שהוא רק איסור דרבנן ע״י ישראל. תה״ד סי׳ פ״ב. יש״ש פ״ק דביצה סי׳ יו״ד עו״ש שם. ר״ז שם:

נא נא) שם בהגה. ותכריכין ע״י עממים וכו׳ הגאון מהר״י קולון הורה לתפור הנשים התכריכין ע״י שינוי וכן הורו גאונים אחרים אחריו וכן נעשה מעשה רב בבולוניא ש׳ רפ״ד. ליקוטי הגאון מהר״ר מרדכי מודינא כ״י. ברכ״י בשיו״ב:

נב בנ) שם בהגה. ושאר דברים עושים ישראלים וכו׳ ומותר לטהרו בסדין ביו״ט שני כיון דאינו אלא גזירה שמא יסחוט רק שיזהרו שלא יעשו סחיטה בידים. יש״ש פ״ק דביצה סי׳ יו״ד. מ״א סק״ט. א״ר או׳ י״ב. חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ט׳ חכ״א שם. מק״ק סי׳ כ״ח או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ו. ושריית הסדין במים תהיה ע״י עכו״ם דשריית סדין הוי כיבוס. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״א. ומ״ב שם כתב שידקדקו שיהיו הסדינים נקיים דאי לא שרייתו הוא כיבוסו. ועיין לעיל סי׳ ש״ב סעי׳ ט׳:

נג גנ) שם בהגה. אבל אם לא אפשר וכו׳ כגון ביום אידם וכה״ג. תה״ד סי׳ פ״ב:

נד דנ) שם בהגה. מותר לעשות הכל ע״י ישראלים. ואפי׳ ביו״ט שני של ר״ה. תה״ד שם. עו״ש שם:

נה הנ) שם. חוץ מן הכיפה וכו׳ דכיון דנקבר בקבר למה יחלל יו״ט שלא לצורך אלא יכסו הקבר בנסרים ועפר עד אחר המועד. טור. לבוש. ר״ז או׳ ח׳ ובלא״ה לפי דברי האר׳ ז״ל אין בונין הציון על הקבר עד לאחר ז׳ ימי האבילות כמ״ש בשה״מ פ׳ ויחי יעו״ש:

נו ונ) שם. חוץ מן הכיפה וכו׳ והיינו דוקא כיפה של בנין שבונין על הקבר אין לבנותה ביו״ט אבל כיפה של עפר שצוברים על הקבר עד שנעשה כמו תל מותר לעשותה ביו״ט שגמר הקבורה הוא זה. ב״י. ומיהו עיין ב״י שכתב בשם מהרי״א להחמיר גם בזה אלא שדעת הב״י להקל. וכ״נ דעת מור״ם ז״ל בהגה. וכ״כ הט״ז סק״ב. עו״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ח׳ חכ״א כלל ק״ע או ב׳ מק״ק סי׳ כ״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ כ״ח. וכתב ה״ב או׳ יו״ד דמשמע מדברי הפו׳ דאף לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל לאסור במלאכה דאו׳ ע״י ישראל בזה לא נהגו להחמיר יעו״ש. וכ״מ מדברי חכ״א שם. וכ״כ מ״ב שם. וכ״ז ביו״ט שני אבל בראשון פשיטא שאסור ע״י ישראל. ט״ז שם. וכ״כ לעיל או׳ ט׳ יעו״ש:

נז זנ) שם. חוץ מן הכיפה וכו׳ וטוב למעט באיסור דאו׳ בכל מה שיוכלו. טור. לבוש:

נח חנ) שם. אבל אם אינם רוצים וכו׳ פי׳ משום כבודו להביא לו ארון ותכריכין או שיבואו קרובין כמ״ש ביו״ד סי׳ שנ״ז אבל כדי לקברו ע״י ישראל לא מיקרי כבודו כמ״ש במרדכי סוף מו״ק ושכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ א״ר או׳ י״ג. ועיין לעיל או׳ כ״ג:

נט טנ) שם. אבל אם אינם רוצים וכו׳ וה״ה אם היה סמוך לערב ואין שהות לקברו. הרא״ש על מו״ק דף ח׳ מ״ב או׳ כ״ט. ועיין לקמן סעי׳ ח׳ דלפעמים מותר להתחיל לעסוק בצרכי המת ביו״ט כדי למהר קבורתו בחול יעו״ש:

ס ס) שם. אבל טלטול מותר. אפי׳ ע״י ישראל. עו״ש או׳ ה׳ מ״ב או׳ ל׳ והיש״ש פ״ק דביצה סי׳ י״א אוסר גם בטלטול אם לא מחמה לצל שמניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. וכ״ה דעת א״ר או׳ י״ד וספר בית מאיר. וכ״כ ה״ב או׳ י״א דהא דטלטול מותר דוקא לצורך המת אבל בשביל החיים כשרוצה לפנות החדר אסור. אמנם הר״ז או׳ יו״ד כתב דלעת הצורך יש להתיר לטלטלו ע״י ככר או תינוק גם לצורך החיים יעו״ש:

סא סא) שם. אבל טלטול מותר. ודוקא טלטול מותר אבל הוצאה אפי׳ לכרמלית אסור דהוצאה לכרמלית נמי מלאכה דרבנן נקראת, תה״ד סי׳ פ״ב ב״י עו״ש שם. מ״א ס״ק י״א. חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז שם חכ״א כלל ק״ע או׳ ב׳ מק״ק סי כ״ח או׳ ו׳ מ״ב או׳ ל׳:

סב סב) [סעיף ה׳] מותר לו ליטול שכר. והתירו חז״ל דשמא לא ימצא מי שיעשה בחנם. ב״י בשם רי״ו. והיש״ש פ״ק דביצה סי׳ י״ד כתב דאסור ליקח שכר ואם אינו רוצה בענין אחר מטעינן ליה כמו בחליצה יעו״ש. והב״ד הט״ז סק״ג ומ״א ס״ק י״ב, וכתב שם המ״א ועיין ססי׳ תקפ״ה די״א דלצורך מצוה מותר ליטול שכר שבת ויו״ט עכ״ל מיהו בה״ב או׳ י״ב כתב דאין ענין ההוא לכאן דכאן אשמעינן דשרי אף לעשות מלאכה האסורה ושם תקיעה חכמה ואינה מלאכה יעו״ש. והנה״ש או׳ ג׳ כתב דשאני התם דמיירי במצות התלויות בשבת או ביו״ט עצמו כתקיעה וכדומה משא״כ קבורת המת שאין לה שייכות בשבת ויו״ט. והא״ר או׳ ט״ו כתב דשאני התם ששוכר בע״ש משא״כ הכא ששוכר ביו״ט עצמו. ומ״מ סיים שם הא״ר דאם א״א בענין אחר אפשר דמותר. וכ״כ הר״ז או׳ י״ד אלא שכתב אבל החופר הוא נקרא פושע שמונע את עצמו מהמצוה עד שיקצצו לו שכר ביו״ט וכ״כ חכ״א שם. מק״ק סי׳ כ״ח או׳ ח׳ מ״ב או׳ ל״ב:

סג סג) אבל אם אין קוצצין לו שכר ביו״ט יש מי שמתיר לאחר יו״ט ליטול שכר טרחו ואעפ״י שאסור ליטול שכר שבת ויו״ט מ״מ במקום מצוה יש מי שמתיר כמ״ש סי׳ ש״ו לכן אין למחות ביד מי שמיקל לעצמו. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ ש״ו סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סד סד) וכן כשצריכין לקנות חתיכת בגד לתכריכין אסור להזכיר סכום מקח ולא סכום מעות ואצ״ל שאסור ליתן לו מעות ביו״ט אלא א״כ א״א לקנות בע״א כגון שהמוכר הוא פושע ואינו רוצה למכור בע״א או שא״א למצוא לקנות רק מגוי. ר״ז או׳ י״ג. מק״ק שם. ומכ״ש דאסור לבני ח״ק ליטול מעות עבור מקום קבורה אלא יטלו משכונות. חכ״א שם:

סה סה) [סעיף ו׳] מותר ללוות המת ביו״ט א׳ תוך התחום ר״ל עד אלפים אמה ולא יותר ואע״ג דעד ג׳ פרסאות לכ״ע אינו אלא מדרבנן (כמ״ש לעיל סי׳ רצ״ז או׳ א׳) לא התירו משום לויה גרידא. מ״ב או׳ ל״ג:

סו סו) שם. וביו״ט שני אפי׳ חוץ לתחום. והטעם שמותר ללוות המת אעפ״י שאינו דבר הכרחי לקבורתו משום שהוא כבוד המת עושים ביו״ט כמו בחול דומיא דלמיגד ליה גלימא ולמיגז ליה אסא. הריב״ש בתשו׳ סי׳ תפ״ז. ב״י:

סז סז) שם. אפי׳ חוץ לתחום. ודוקא כשהמלוים הולכים לכבוד המת התירו להם לצאת אפי׳ חוץ לתחום אבל לא אם הולכים לכבוד האבלים. והיינו כגון שהמת היה מונח בביה״ק וממתינים עד שיבוא אביו אותם ההולכים עם אביו אסורים לצאת חוץ לתחום שהם הלכו ללוות החי ולא את המת, הרדב״ז ח״ד סי׳ ק״ז בנה״ג כהגה״ט. עו״ש או׳ ז׳ א״ר או׳ ט״ז. חכ״א כלל ק״ע או׳ ג׳ מק״ק סי׳ כ״ח בליקוטי רימ״א או׳ י״ז. מ״ב בשער הציון או׳ מ״ד:

סח סח) שם. וחוזרים למקומם וכו׳ מדסתם הרב״י ש״מ דס״ל אפי׳ יצאו חוץ לד׳ אלפים אמה מותרים לחזור שלא תהא מכשילם לעת״ל. מ״א ס״ק י״ג. מאמ״ר או׳ ז׳ חכ״א שם. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ו דאפי׳ ליווהו כמה מילין מותרין לחזור למקומן בו ביום. וכ״כ מ״ב או׳ ל״ה. ומסתברא דכ״ז אם אין שם במקום הקברות מושב יהודים בתוך התחום הא אם יש שם ושיכולים שם לאכול ולישב לא נתיר להם לחזור דבשביל זה שאי אפשר להם לחזור לאכול ולשוב לביתם פעם אחד לא ימנעו ללוות המת מיהו עד ד׳ אלפים אפשר דמותר בכל גוונא. ומ״מ אם היה יכול לקצר דרכו לא נתיר לו לחזור בדרך ארוכה. מ״ב שם ובשער הציון או׳ מ״ו יעו״ש:

סט סט) ועיר העשויה כקשת בענין שמודדין מן הקשת (כמ״ש לעיל סי׳ שצ״ח סעי׳ ד׳) אסורים לילך דרך היתר דהא יכולין לילך דרך הקשת. הרדב״ז סי׳ ק״ז כנה״ג בהגב״י סי׳ שצ״ח. מ״א בסי׳ זה ס״ק י״ג. חמ״מ או׳ ד׳:

ע ע) שם. וכן מותר להחזיר כלי הקבורה וכו׳ מאחר שמלאכתן להיתר ושמא יצטרך להם למת אחר בו ביום וכן נמי שמא יגנבו ואפי׳ היה בית סמוך לחומה המשתמר להם מותר להחזירם בבית שירצו. ב״י בשם תשו׳ הרמב״ן. עו״ש או׳ ז׳ מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ י״ז. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ל״ו. והמחה״ש ס״ק י״ד כתב דאם יש בית המשתמר תוך התחום אסור להוציאן חוץ לתחום למקומם יעו״ש. והיינו שחושש רק לטעם שמא יגנבו אבל לטעם שמא יצטרך להם למת אחר בו ביום סובר שחששא רחוקה היא אבל דעת שאר הפו׳ אינו כן ואף לפי דבריו אם בודאי נצרכין להם בו ביום או קרוב לודאי או שהמקום רחוק ויש צער לחזור לילך לשם ולהביאם מותר להחזירם למקומם:

עא עא) [סעיף ז׳] המלוים את המת אסורים לרכוב וכו׳ ולא דמי לתחומין שהתירו דליכא בהו חשש איסור דאו׳ אבל ברכיבה איכא משום שמא יחתוך זמורה דהוא מאבות מלאכות. עו״ש או׳ ח׳ והמ״א ס״ק ט״ו כתב הטעם משום דאיכא זילותא דיו״ט. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז:

עב עב) שם. אסור לרכוב וכו׳ אפי׳ תוך התחום. ר״ז שם. מ״ב או׳ ל״ז:

עג עג) שם. אסורים לרכוב וכו׳ וה״ה דאסור לילך בספינה. כנה״ג בהגב״י. מ״א שם. וכ״כ לעיל או׳ מ״ד יעו״ש:

עד עד) שם. ואפי׳ האבלים. ומשמע דאפי׳ א״א במקום הזה לילך ברגלים וישאר בלי לויה ג״כ אסור לרכוב על הבהמה כדי ללוות. וכ״כ מ״ב או׳ ל״ח:

עה עה) שם. אם א״א מתירים וכו׳ דיו״ט שני לגבי צרכיו בכל דלא אפשר כחול שויוה רבנן. ב״י בשם תשו׳ הרמב״ן. ט״ז סק״ד. ועי״ש בט״ז שכתב דאפי׳ ביש צער קצת או טורח מותר יעו״ש. אבל הא״ר או׳ ח״י כתב להשיב על דברי הט״ז וכ״כ להשיב עליו הנה״ש או׳ ה׳ וסיים כל דאפשר בלא״ה אפי׳ איכא צער ודוחק קצת אין ראוי לעבור אדרבנן אלא דוקא בא״א בלא״ה מותר יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ט״ז דדוקא אם יש להם צער לילך ברגל או שהוא טורח גדול מותר. וכ״כ המק״ק סי׳ כ״ח או׳ יו״ד. מ״ב בב״ה:

עו עו) שם. אם א״א מתירים וכו׳ ומיהו לא ירכבו בסוסים תוך העיר מפני האומות ואפי׳ א״א בענין אחר. תומת ישרים סי׳ קי״ו. כנה״ג בהגב״י. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר שם. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז שם. תנ״א כלל ק״ע או׳ ג׳ מק״ק שם. מ״ב או׳ ט״ל:

עז עז) שם. לרכוב ע״ג בהמה וה״ה דמותרים הקוברים לילך בספינה כמ״ש לעיל או׳ מ״ד יעו״ש:

עח עח) [סעיף ח'] ולא ניתן לקבורה. והיה מונח בין העכו"ם. מ"ב או' מ"א:

עט עט) שם. מותר לצאת לדרך ביו"ט וכו' כ"ה דעת הרשב"ץ ודלא כהריב"ש שהחמיר בזה כיעו"ש בב"י אלא שמרן ז"ל בש"ע נמשך אחר מ"ש בבד"ה שנראין דברי התשב"ץ יעו"ש. ואע"ג דכתב בסעי' ד' אם אינו רוצה לקוברו בו ביום אסור לעשות לו דבר שאני התם דיכיל לעשות לו אחר יו"ט משא"כ כאן שהוא צריך לילך עמהם למהר קבורתו שמועל בבזיון על פני השדה. מ"א ס"ק י"ז. ומיהו עי"ש במ"א שהביא עוד כמה פו' דסברי כדעת הריב"ש לאסור אלא שכתב דנראה לו להקל ורק אם אינו מוטל בשדה אלא בבית יש להחמיר יעו"ש. והב"ד א"ר או' י"ט. חמ"מ או ו' וכ"פ הר"ז או' י"ז. חכ"א כלל ק"ע או' ד' מק"ק סי' כ"ח או' י"א. מ"ב או' מ"ב. וכתב שם בשער הציון או' נ"ה דאם הוא תחת יד עכו"ם אפי' מונח בבית הרי הוא כמוטל בשדה יעו"ש.

פ פ) ומ"מ אסור לרכוב כדי להלוך לשם אפי' בא"א כיון דאין הולכין עם המת כמ"ש העו"ש או' ח' וכ"כ א"ר או' ח"י. חכ"א שם. מ"ב בשער הציון שם. ואם ספק שמא לא ימצא שם המת לא ילך חוץ לתחום אפי' ברגליו, עו"ש או' ט' א"ר שם חכ"א שם, ואם יש חשש שיאכלהו כלבים מותר לעשות מלאכה ביו"ט שני ע"י ישראל כדי להצילו וביו"ט ראשון מותר ע"י עממין. יש"ש פ"ק דביצה סי' י"א. שכנה"ג בהגב"י או י"ג. א"ר או' י"ט:

פא פא) מסיק בסנהדרין (דף ל"ה) דאין קבורת מת מצוה דוחה שבת. וגם יו"ט אינה דוחה וכדאמרינן אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, עו"ש שם. א"ר שם. והיינו יו"ט א' דיו"ט שני כחול שויוה רבנן אפי' לשאר מתים, ואם יש חשש שיאכלהו כלבים אפי' בשבת ויו"ט ראשון יש להתיר ע"י עכו"ם אפי' מלאכה גמורה כדי להצילו וכמ"ש באו' הקודם:

פב פב) שם הגה. ומותר להביא וכו' כבר כתב כן הש"ע לעיל סעי' ד' ולא חזר הרמ"א וכתבו כאן אלא משום חידושו דאפי' אין המת כאן אלא שנודע להם שיש מת חוץ לתחום מותרים לילך שם להביאו משם לעירם לקוברו באותו יום בקברות ישראל. מ"ב או' מ"ג. ועי"ש שכתב שאין להקל בזה אלא א"כ השתהה וחיישינן שמא יסריח יעו"ש. ועוד עיין מזה מ"ש לעיל בסעי' ד' יעו"ש:

פג פג) [סעיף ט'] תינוק שמת בתוך שלושים וכו' משום דנפלים אין קוברים אותם ביו"ט ואפי' ע"י עממין שהרי הם כאבן ואסורים אף בטלטול כמ"ש לקמן סעי' יו"ד בהגה וביו"ד סי' רס"ג סעי' ה' יעו"ש:

פד פד) שם. בתוך שלושים וכו' ואפי' ביום שלושים בעינן דוקא שגמרו שערו וצפרניו. כ"ה בבד"ה שהביא בב"י. וכ"כ העו"ש או' י"א. ומשמע דבלא נגמר אף במת ביום שלושים דינו כנפל ואין קוברין אותו אפי' ביו"ט שני א"ר או' ך' מ"ב או' מ"ה:

פה פה) שם. ודינו כמת גדול וכו' והיינו כמת גדול גמור דביו"ט ראשון נקבר ע"י עממין וביו"ט שני ע"י ישראל. וכ"כ בתשו' ב"ד סי' ש' מאמ"ר או' ט' ר"ז או' י"ט. מ"ב או' מ"ו. ועיין לעיל סעי' ד' בהגה לענין מנהג בני אשכנז ביו"ט ב' וה"ה לכאן לדיעה זו. ועיין לקמן או' פ"ז:

פו פו) ואם לא גמרו שערו וצפרניו או שידוע שלא כלו לו חדשיו אין מקברין אותו אפי' ע"י עכו"ם אפי' הוא יו"ט ב' של גליות אפי' היא נקבה דכל שהולד אינו בן קיימא אין שם בזיון כלל אם משהין אותו עד הערב. ר"ז או' ך' מק"ק סי' כ"ח או' ט"ו:

פז פז) ודע דכל מ"ש הוא לפי פסק הש"ע אבל יש חולקים בזה כמבואר בטור וב"י אלא שבספרו בד"ה שהובא בב"י הכריע כמו שפסק כאן בש"ע. ונראה דכ"ה דעת הרמ"א בד"מ או' ד' וכ"כ מ"א סק"ך. וכ"פ הלבוש. דב"מ סי' ל"ג. מטה אשר דף קט"ז. זר"א חי"ד סי' קט"ז וסי' קל"ח. ר"ז או' י"ט ואו' ך' מק"ק שם. מיהו היש"ש פ"ק דביצה סי' יו"ד כתב דתינוק בן ל' דינו כשאר מת לענין יו"ט ב' אבל תוך שלושים הוא כאבן ואין דוחין יו"ט כלל יעו"ש. וכ"כ בשו"ת ב"ח החדשות סי' ח' והב"ד השע"ת או' י"ז. ובתפארת צבי בדין קבורת נפלים ביו"ט ב' כתב דבגמרו סימנים אין להחמיר לדידן (ר"ל לפי המנהג שכתב בהגה סעי' ד') שכל מלאכה דאו' עושין ע"י גוי יעו"ש והב"ד השע"ת שם. והרדב"ז ח"א סי' תקי"ב כתב דמת בתוך שלושים יום אסור לקברו ע"י ישראל אפי' ביו"ט ב' אבל קוברים אותו ע"י עממין יעו"ש. והר"ש הלוי ססי' ט"ו כתב גבי נפל דכיון דאיכא צער לחיים להשהות הנפל בתוך הבית כל היום ויבא לידי סרחון מותר לקוברו בין ביו"ט א' בין ביו"ט שני ע"י עממין יעו"ש. וכ"כ הרמ"ע סי' ט"ז. והב"ד א"ר או' ך' וכתב ולענין דינא יש להקל בין בנגמר בין בלא נגמר בין בראשון בין בשני דוקא ע"י כותים עכ"ל ובתשו' ב"ד סי' ש' כתב לענין מעשה נקטינן שאם גמרו שערו וצפרניו דינו כמת גדול שביו"ט ב' קוברין אותו ע"י ישראל וביו"ט א' ע"י גוים וזהו בכל אופן שיהיה בין שנולד לז' או לח' או לט' מיום הטבילה אפי' לא פירש וכו' ואם לא גמרו שערו וצפרניו אסור לקברו ע"י ישראל אפי' ביו"ט ב' ורק מטעם שיסריח אם יניחוהו למחר ויצטערו החיים יש להתיר ע"י עכו"ם בין בראשון בין בשני כדעת הרדב"ז והר"ש הלוי וכרמ"ע יעו"ש. והב"ד השו"ג או' ך' וכן הסכים באו' כ"ב יעו"ש. מיהו הזר"א שם כתב דאין להקל ע"י עכו"ם בנפל ודאי ומטעם שיסריח וכו' רק ביו"ט שני ובלבד שלא יעשה ישראל שום דבר יעו"ש. נמצא דבדין זה רבו הדעות וע"כ נראה

דאפי׳ בגמרו שערו וצפרניו אם הוא בתוך שלושים יש להחמיר ולקברו ע״י עכו״ם בין בראשון ובין בשני ורק היכא דלא אפשר בעכו״ם ויש לחוש שיסריח אם ישהו אותו ויצטערו החיים אז יש להתיר כדברי הש״ע ושאר האחרונים הנז׳ שהסכימו לדבריו דדינו כגדול וביו״ט ב׳ יתעסקו בו ישראל ואם הוא לאחר שלושים לכ״ע דינו כגדול כמ״ש הזר״א שם ושאר האחרונים. ועיין לעיל או׳ ז׳ ולקמן או׳ פ״ט:

פח חפ) שם. ודינו כמת גדול וכו׳ ומ״מ אם לא נימול עדיין אין לקברו ביו״ט ויש להמתין עד למחר ולהסיר ערלתו כמנהג. ד״מ או׳ א׳ וכ״כ הנוב״י מה״ק חא״ח סי׳ ט״ז דתינוק קודם ל׳ שלא נימול אין לקוברו אפי׳ ביו״ט ב׳ משום דאסור למולו יעו״ש. וכ״כ הישי״ע או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״ט. מק״ק סי׳ כ״ח או׳ ט״ו וכ״כ מטה אשר שם דאי לא ידעינן דכלו לו חדשיו אין למהלו אפי׳ ביו״ט ב׳ אפי׳ גמרו סימניו יעו״ש ובא״ז כתב דאף ביו״ט ב׳ וע״י עכו״ם אין מסירין ערלתו. וכ״כ דה״ח בדין תינוק שמת או׳ ה׳ דתינוק שלא נימול שמת בתוך ל׳ אפי׳ גמרו שערו וצפרניו ואפי׳ אשתהי אין קוברין אותו אפי׳ ביו״ט ב׳ ואפי׳ ע״י עכו״ם אלא משהינן ליה עד אחר יו״ט ומסירין ערלתו וקוברין אותו עכ״ל. מיהו בתשו׳ חת״ס חא״ח סי׳ קמ״ד כתב דספק נפל דהיינו תינוק שמת תוך ל׳ טוב למולו ע״י עכו״ם ביו״ט ב׳ ולקברו ולא להלינו יעו״ש. ובתשו׳ דב״מ שם כתב תינוק פחות מל׳ יום שגמרו שערו וצפרניו שמת ביו״ט אם לא מלו אותו יש להמתין עד יו״ט ב׳ כדי למולו יעו״ש. וכ״כ הזר״א שם בסי׳ קט״ז דכיון דק״ל כמ״ד דדינו כמת גדול ה״ה דמותר לחתוך ערלתו ע״י ישראל ביו״ט שני יעו״ש. נמצא דגם בדין זה רבו הדעות וע״כ אם אפשר יש להשהותו למחר ואם א״א ויש לחוש שיסריח ויצטערו החיים יש למולו ע״י עכו״ם ולקברו בו ביום:

פט טפ) והיכא דידעינן דכלו לו חדשיו או שמת לאחר ל׳ מותר לקוברו כאדם גדול ולהסיר ערלתו ביו״ט ב׳ ואינו כנפלים דכתב מור״ם ז״ל ביו״ד ססי׳ רס״ג דאין מצוה לקברם. נוב״י שם. וכ״כ מטה אשר שם. והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ג או׳ א׳ וכ״כ הר״ש הלוי חא״ח סי׳ י״ד דמבן ל׳ ומעלה שמתאבלים עליו מסירים ערלתו ביו״ט שני של גליות. והב״ד כנה״ג בהגב״י. שו״ג או׳ כ״ב עו״ש או׳ ב׳ זר״א שם. וכ״כ א״ר או׳ כ״א דלאחר שלושים מסיר ערלתו אפי׳ ישראל ביו״ט שני יעו״ש:

צ צ) ותינוק שנולד מת אף דידעינן שכלו לו חדשיו אין לקברו אפי׳ ביו״ט שני אפי׳ ע״י עכו״ם וכ״ש שאין לחתוך ערלתו. זר״א שם. עיקרי הד״ט שם. ומיהו אם יש לחוש שיסריח ויצטערו החיים ביו״ט ב׳ יש להקל ע״י עכו״ם ובלבד שלא יעשה ישראל שום דבר. זר״א שם. אבל דעת השו״ג שם דבכה״ג שיש לחוש שיסריח ויצטערו החיים גם ביו״ט א׳ שרי ע״י עכו״ם למולו ולהתעסק בצרכי קבורתו יעו״ש והב״ד הרו״ח או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ פ״ז.

צא [סעיף י׳] נפילים שנהגו להסיר ערלתן וכו׳ כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ג סעי׳ ה׳ תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן ח׳ מלין אותו וכו׳ ומשימים לו שם שירחמוהו מן השמים ויחיה בתה״מ יעו״ש:

צב צב) שם. אסור אפי׳ ביו״ט ב׳ וכו׳ דהא דאמרינן גבי יו״ט ב׳ לגבי מת כחול שויוה רבנן ה״מ מת שהוא בר קיימא שעובר המלינו בלאו ויש בזיון בשהייתו אבל נפל דאין מצוה לקוברו כדמוכח בכ״מ בתלמוד שמטילין אותו לבור אין יו״ט נדחה על צרכי קבורתו. ועוד שמה שנהגו להסיר ערלתו אין זה מנהג של תורה אך שהמנהג להסירו משום תקנת הפושעים דאמרינן בב״ר שהקב״ה מעביר ערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנה על פושעי ישראל. ב״י בשם הגמ״י פ״א מה׳ מילה. ובב״י ביו״ד סי׳ רס״ג כתב עוד הטעם דנהגו למול תינוק המת קודם מילה כדי להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו כי חרפה היא לו יעו״ש. ומיהו מ״ש בהגמ״י דאין מצוה לקבור נפל עיין מ״א סק״ך מ״ש לצדד בזה וסיים בצ״ע דלכאורה משמע שגם על נפלים קאי לאו דלא תלין יעו״ש. ועיין ישי״ע או׳ ה׳ ונוב״י וזר״א שם ושאר האחרונים מ״ש להשיב על דברי המ״א הנז׳ ומ״מ כשהוא בחול ואפשר לקוברו בו ביום יש ליזהר שלא להלינו:

צג צג) שם. אסור אפי ביו״ט ב׳ וכו׳ משמע מסתמיות דברי הש״ע דקאי אנפל שמת בתוך ל׳ ולא נגמר שערו וצפרניו או שנולד מת דאי נולד חי וגמרו שערו וצפרניו הא כתב בסעי׳ הקודם דדינו כגדול וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה ואסור לקברו ביו״ט וכו׳ והוא ע״פ מ״ש ב״י והב״ד באו׳ הקודם דנפל אין מצוה לקברו ואין יו״ט נדחה על צרכי קבורתו יעו״ש, וא״ת כיון דאסור לקברו ביו״ט למה לי לאשמעינן דאסור להסיר ערלתו דהא בלא״ה אין נוהגין להסיר הערלה אלא בשעת קבורה כמ״ש ביו״ד סי׳ רס״ג סעי׳ ה׳ י״ל דאתא לאשמעינן דאפי׳ במקום דיש הכרח לקוברו ביו״ט ע״י עכו״ם מאיזה סיבה שתהיה כגון מחוק הממשלה או שמא יסריח ויצטערו החיים אפ״ה אסור לישראל להסיר ערלתו:

צד צד) ושמעתי מפי הנשים דכשיולדות נפל כבר שש או כבר שבע או אפי׳ בן ט׳ מת שאין קוברין אותו עד שיעבור שנים שלשה ימים עד שתבריא האם מצער הלידה כי אומרות כי קבלה בידן שאחריות וסכנה היא לאם לקבור את הנפל קודם שתבריא מצער הלידה וא״כ אין לקוברו ביו״ט כלל דכיון

דאשתהי אשתהי. שו״ג או׳ כ״ב. ומיהו מ״ש דאין לקוברו ביו״ט כלל דכיון דאשתהי וכו׳ הרו״ח או׳ ג׳ השיג עליו וכתב דאם יש צער ונזק לשכנים מהריח יכולין לקברו ביו״ט ע״י עכו״ם ואם הוא זכר גם הערלה יסירנה ע״י עכו״ם ולא אמרינן כיון דאשתהי אשתהי יעו״ש:

צה צה) [סעיף יא׳] אין קורעין על המת אפי׳ ביו״ט שני וכו׳ ואינו יכול לקרוע בחוה״מ אלא ידחה הקריעה עד אחר החג כשיתחיל להתאבל דכיון דנדחה הקריעה דאינו יכול לקרוע ביו״ט נדחה נמי עד זמן האבל. משנה למלך פי״א מה׳ אבל. וכ״כ מהר״מ מלובלין סי׳ ע״ד. והב״ד מ״א סי׳ תקמ״ז סק״ג. ויח׳ עו״ש בס״ד:

צו צו) [סעיף יב׳] כשמת בליל יו״ט שני וכו׳ לטעמיה אזיל דביו״ט שני יתעסקו בו ישראל אבל לדידן דנהיגין להתעסק בעממין אף ביו״ט שני (כמ״ש בהגה סעי׳ ד׳) אין לקברו אלא אחר התפלה או אחר האכילה כמו ביו״ט א׳ משאת בנימין בסוף הס׳ בהגהות א״חסי׳ ה׳ שכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ו. עו״ש או׳ י״ג. וביש״ש פ״ק דביצה סי׳ יו״ד כתב ראיתי נוהגים לקוברו קודם אכילה. ומ״ש הכלבו (הוא לשון הש״ע שהביאו מכלבו) שאם מת בליל יו״ט קוברין אותו קודם תפלה יפה כתב היכא דאפשר להקדים שלא יעבור זמן ק״ש וכדי לבטל אנינות שיוכלו האבלים להתפלל עם הקהל אבל במדינתנו א״א להקדים כ״כ. ומ״ש הכלבו וכשמת ביו״ט קוברים אותו אחר אכילה לא נהירא כלל ואי משום שמחת יו״ט קאמר אם מת מצוה קודם למגילה כ״ש לשמחת יו״ט והאידנא בימינו הכל מת מצוה נקרא. ועוד וכי זה שמחת יו״ט לאכול ולילך אח״כ לבה״ק אין זה שמחה אלא תוגה. ועוד מאחר דאיתא במדרש לא תאכלו על הדם שאין לאכול סעודת קבע קודם שנקבר המת א״כ למה נעבור על המדרש אלא קוברין אותו מיד אחר יציאת ביהכ״נ אם הוא אדם חשוב ואם לאו מתקבצין מנין וקוברין אותו בעת שאומר הש״ץ הפיוטים ושאר דברים כדומה לזה וחוזרים לבהכ״נ וכן עיקר עכ״ל. והב״ד הט״ז סק״ו ומ״א ס״ק כ״א וכתב שם המ״א ונ״ל דאם הוא אדם חשוב שצריכים רבים ללוותו יוציאוהו לבה״ק אחר יציאת בהכ״נ ויאכלו ואח״כ יקברוהו כראוי כמ״ש סי׳ תמ״ג עכ״ל ומיהו הא״ר או׳ כ״ה השיג על דברי המ״א הנז׳ וכן השיג עליו בס׳ בית מאיר וכתב דהעיקר כרש״ל. אבל הר״ז או׳ כ״ב כתב כדברי המ״א וכ״כ חכ״א כלל ק״ט או׳ ה׳ מק״ק סי׳ כ״ח או׳ י״ג. מ״ב או׳ נ״ב. ומ״מ אם הכל מוכן דהיינו הקבר ותכריכין ואפשר לקברו קודם אכילה. בענין שלא ימנעו משמחת יו״ט עדיף טפי לקברו קודם אכילה. חכ״א שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ו. מ״ב שם. ומ״ש במדרש דאין לאכול סעודת קבע קודם שנקבר המת כתב המו״ק זהו לכל אדם ולא לאבלים בלבד ודוקא היכא דליכא חבורתא ודוקא ביום שקוברין אותו עכ״ל והב״ד השע״ת. ועיין עוד לקמן סי׳ תקמ״ח סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקכז

א א) [סעיף א׳] יו״ט שחל להיות בע״ש וכו׳ ואין חילוק בין יו״ט ראשון ליו״ט ב׳ של גליות דגם יו״ט שני של גליות שחל להיות בע״ש אסור לבשל לשבת בקדירה בפ״ע אם לא ע״י עירוב שיערב מערב יו״ט הראשון וכמ״ש לקמן סעי׳ כ״ב יעו״ש:

ב ב) שם. לא יבשל בתחלה לצורך שבת וכו׳ בגמ׳ (ביצה ב׳ ע״ב) מפיק לה רבה מקרא והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו חול מכון לשבת וחול מכין ליו״ט ואין יו״ט מכין לשבת וכו׳. והקשו שם התו׳ הואיל והכנה דאו׳ היאך אופין ומבשלין מיו״ט לשבת וכי תימא ע״י עירובי תבשילין וכי אתי תקנתא דרבנן וליעקר הכנה דאו׳. ותירצו דרבה גופיה אזיל לטעמיה (בפסחים מ״ו ע״ב) דאית ליה הואיל ואי מקלעי אורחין חזי ליה השתא נמי חזי ליה יעו״ש:

ג ג) ואם אפה או בישל מיו״ט לחול איפליגו בה אמוראי (בפסחים מ״ו ע״ב) ורבה אמר אינו לוקה דאמרינן הואיל ומקלעי ליה אורחים חזי ליה יע״ש. וכ״פ הרי״ף והרא״ש שם כרבה. וכ״פ הרמב״ם פ״א מה׳ יו״ט דין ט״ו. וכ״פ הרמב״ן במלחמות והרא״ה בס׳ המאור והר״ן שם בפ״ג דפסחים. וכתב שם בס׳ המאור אע״ג דפליג רבה לענין מלקות מודה הוא דלכתחילה אין לו לאפות יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ז׳:

ד ד) וכתבו התו׳ שם בפסחים דאם בישל סמוך לחשיכה דליכא למימר שיקלעו ליה אורחים לוקה. וכ״כ המרדכי רפ״ב דביצה וב״י בשם הגמ״י. והב״ד מ״א ריש הסי׳. וכתב ולכן נהגו כשחל יו״ט בע״ש מקדימין להתפלל ערבית יעו״ש. ור״ל כדי שלא יבשלו לצורך שבת סמוך לחשיכה כמ״ש המחה״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ח׳ מק״ק סי׳ ל״ב או׳ ח׳. ועפ״ז כתב המש״ז ססי׳ רנ״ט כשחל יו״ט ע״ש ראוי להקדים ולהטמין מבע״י השאלינ״ט שיתבשל עכ״פ כמאב״ד חצי בישולו מבע״י יעו״ש. ומיהו י״א דצרכי שבת נעשין ביו״ט מדאו׳ כמ״ש בס׳ בית מאיר והחמ״מ או׳ א׳ ומ״ב בב״ה וע״כ כתב שם במ״ב או׳ ג׳ דבשעת הדחק יש להקל ביו״ט שני שחל בע״ש אם נתאחר בישולו לשבת עד סמוך לשבת ואף ביו״ט א׳ אפשר דיש להקל בשעת הדחק רק לכתחלה בודאי צריך ליזהר בזה ובפרט ביו״ט א׳ שהוא דאו׳ יעו״ש:

ה ה) **שם.** בקדרה בפני עצמה. דאילו בקדירה אחת יכול לבשל כמו שירצה. טור וב"י. ט"ז סק"א. א"ר או' א' חמ"מ או' א' ועיין לעיל סי' תק"ג סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

ו ו) **שם.** אבל מבשל הוא כמה קדירות ליו"ט ואם הותיר וכו' ואפי' נתותר קדירה שלימה כולה כיון שמתחלה חשב שיצטרך ליו"ט ובלבד שלא יערים בזה וכמבואר לקמן סעי' כ"ד יעו"ש. ועין לעיל סי' תק"ג סעי' א' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

ז ז) **שם.** וע"י עירוב מבשל בתחלה לשבת. ואסמכוהו אקרא דאמר קרא זכור את יום השבת לקדשו זכרהו מאחר שבא להשכיחו. מאי טעמא אמר רבא כדי שיברור מנה יפה לשבת ומנה יפה ליו"ט. רב אשי אמר כדי שיאמרו אין אופין מיו"ט לשבת ק"ו מיו"ט לחול. ותנא מייתי לה מהכא. את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו מכאן אמר רבי אלעזר אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין אלא על המבושל מכאן סמכו חכמים לערובי תבשילין מה"ת. ביצה ט"ו ע"ב. ונ"מ בין אלו שני הטעמים דלרבא צריך לערב דוקא בעיו"ט כדי שיברור מנה יפה לשבת ולרב אשי יכול לערב אפי' קודם עיו"ט ויו"ט של סוכות שחל להיות בה' בשבת יכול לערוב עיו"ט עירוב א' לשבת זו ולשבת הבאה. הרא"ש ריש פ"ב דביצה. מיהו הישי"ש פ"ב דביצה סי' א' השיג ע"ז וכתב דאפי' לרב אשי צריך לערב בכל ערב יו"ט ואם עשאו קודם עיו"ט לא יועיל אפי' לרב אשי וכתב וכן עמא דבר יעו"ש. ועיין ב"י שהביא פליגתא בזה וסיים ולענין הלכה לכתחלה נקטינן להחמיר ובדיעבד להקל דכיון דמידי דרבנן הוא יעו"ש. וכ"פ לקמן בש"ע סעי' י"ד. וכן פסק שם הלבוש. וכן הסכים הב"ח וכ"כ מ"א ס"ק י"ג. וכ"ה דעת האחרונים כאשר יבואר שם בס"ד:

ח ח) **שם.** הגה. פי' ענין עירוב וכו' ועוד י"ל מה שנקרא עירובי תבשילין לפי שעי"ז מערבין תבשולי יו"ט ושבת ביחד שמבשלין לצורך שניהם ביום א':

ט ט) **שם.** הגה. ומותר להניח עירוב זה אפי' ספק חשיכה וזמן ספק חשיכה נת' לעיל סי' רס"א או' א' ומבואר שם דכשנראין ג' כוכבים בינונים הוא ודאי לילה יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' ד':

י י) **שם.** בהגה. אפי' ספק חשיכה. וכ"פ הש"ע לעיל סי' שצ"ג סעי' ב' לענין עירובי חצרות ושיתופי מבואות יעו"ש. והטעם כתב הר"ז או ט' לפי שספק ד"ס להקל ואנחנו תולין לומר עדיין יום הוא עכ"ל. ואם יש לברך על העירוב שהניח בין השמשות עיין לעיל סי' שצ"ג או י"א שכתבנו בשם תשו' נודע בשערים ססי' ו' שהניח בצ"ע יעו"ש וע"כ יש לברך בלא שם ומלכות ורק י"ל הלשם יחוד וכו':

יא יא) **שם** בהגה. אפי' ספק חשיכה. ואם קבל עליו שבת כגון שאמר ברכו אסור כמ"ש ססי' רס"א. מ"א סק"א. מיהו הט"ז סק"ג כתב בשם הראב"ן סי' קס"ח דאפי' לא עירב עד אחר ברכו יכול לערב כ"ז שהציבור לא התפללו תפלת יו"ט כי קבלת יו"ט לא הוי עד תפלת יו"ט יעו"ש. וכ"כ העט"ז בשם הנז' וכן מסיק בנתיב חיים. והי"א בהגה"ט לחלק יצא דמ"ש הראב"ן הייגו שהצבור אמרו ברכו ועדיין הוא לא אמר אז יכול לערב אחר ברכו אבל אם הוא אמר ברכו כבר קבל עליו יו"ט ואינו יכול לערב עכ"ל. והר"ז או' ט' כתב דאם כבר אמרו רוב הציבור ברכו הרי הוא נגרר אחר רוב הצבור וחל גם עליו קדושת יו"ט ואסור לערב ע"ת כמו ביו"ט עצמו ואצ"ל שאם הוא בעצמו קבל עליו יו"ט כגון שהתפלל ת"ע של יו"ט אעפ"י שהצבור לא אמרו עדיין ברכו שאסור לו לערב עכ"ל וכ"כ ח"א כלל ק"ב או' ב' דאם כבר קבל עליו יו"ט כגון שאמר ברכו או שהצבור כבר אמרו ברכו אסור להניח. ומיהו עיין לעיל סי' רס"ג או' ט"ו שכתבנו דבעיר שיש בהכ"נ הרבה אין אחת נמשכת אחר חברתה ואפי' אם יש בבהכ"נ אחת רוב יעו"ש וא"כ בעיר כזו אין היחיד נמשך אחר הרוב כ"ז שלא ענה ברכו שהרי היא יכול להתפלל בבהכ"נ המאוחרת וממילא יכול לערב ג"כ כ"ז שעדיין לא ענה ברכו. וכן אם הוא אמר ברכו ויש אחרים שעדיין לא אמרו ברכו יכול לומר להם שיערבו לו וכמ"ש לעיל סי' רס"ג סעי' י"ז ובדברינו לשם או' ק' יעו"ש:

יב יב) **ואם** הניח ע"ת קודם שהתפללו הצבור תפלת י"ח אע"ג שאמרו כבר ברכו עירובו עירוב דיש לסמוך על ראב"ן. ח"א שם. וכ"כ מ"ב או' ד' דבשעת הדחק אף אחר ברכו כ"ז שלא התפללו הצבור מעריב יוכל לערב אם לא חשכה עדיין. וכ"ז בעיר שאין שם אלא בהכ"נ א' אבל אם יש הרבה בהכ"נ אין היחיד נגרר אחר הצבור שכבר התפלנו כנז':

יג יג) **ומי** שהוא בבהכ"נ ולא הניח ע"ת ואם ילך לביתו להניח ע"ת יעבור זמן המנחה יתפלל מנחה ולא יניח ע"ת דיכול להקנות קמחו לאחרים. מ"א סק"א. א"ר או' ג' י"א בהגה"ט. חמ"מ או' א' ר"ז או' יו"ד. ח"א שם. מק"ק סי ל"ב או' י"א. מ"ב שם. ועיין לקמן סעי' ך':

יד יד) **ומיהו** אם יכול לעשות עירובו ע"י שליח ישלח שליח לעשות עירוב קודם שיתפלל מנחה, מ"ב שם. ויאמר השליח בדין עירובא יהא שרי לפלוני בן פלוני ולכל בני ביתו לאפויי וכו' ולמיעבד כל צרכיהון מיו"ט לשבת. ולענין ברכה אם יכול השליח לברך עיין לקמן או' נ"ח:

טו טו) אחד שהיה יושב בבהכ״נ ונזכר שלא עשה עירובי תבשילין ושם בבהכ״נ בירך ע״מ עירוב ואמר בתבשיל פלוני שבביתי יהא שרי לי לאפויי וכו׳ פשיטא דטעה מדרך השכל ולא עשה כלום דצריך לנקוט בידיה התבשיל דוקא ולומר בהדין וכו׳. חיים שאל ח״א סי׳ כ״ט. זכ״ל ח״ג או׳ כ״ז. מיהו בהלכתא גבורתא הנדפס בתפארת ישראל על משניות פ״ב דביצה מ״א כתב דמועיל כה״ג ויכול לעשות כן לכתחלה אם הוא בבהכ״נ סמוך לחשיכה ואין לו פנאי לילך לביתו והוא עדיין קודם ברכו ויאמר פת ותבשיל שאקחנו כשאבוא לביתי יהיה מעכשיו לע״ת בא״י אמ״ה וכו׳ יעו״ש. והב״ד מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ט״ז. ועיין לקמן סעי׳ ו׳.

טז טז) [סעיף ב׳] עירוב זה עושין אותו בפת ותבשיל וכו׳ משום דיש פלוגתא בזה די״א צריך להיות בפת ותבשיל דכתיב את אשר תאפו אפו וכו׳ אין אופין אלא על האפוי ואין מבשלין על המבושל וי״א דגם בתבשיל לבד שרי לאפות ולבשל דכל מילי בכלל בישול אלא שנוהגין להחמיר לעשותו בפת ותבשיל כמבואר בטור וב״י יעו״ש. וע״כ פסק בש״ע לכתחילה צריך פת ותבשיל ובדיעבד אם לא עשאו רק בתבשיל לבד מותר:

יז טוב) שם. בפת תבשיל. ונראה דה״ד כשרוצה לאפות ביו״ט פת אבל כשאינו רוצה רק לבשל ולא לאפות גם ר״ת ס״ל דסגי בתבשיל לבד. כ״מ בתו׳ ביצה י״ז ע״ב. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ וכ״כ בס׳ בגדי ישע. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ו׳:

יח חי) שם. ואם לא עשאו אלא מתבשיל לבד מותר. אבל פת לבד לא מהני לבשל לשבת. עט״ז. משמע אבל לאפות מותר. וכ״כ בשה״ל. ועיין תו׳ ע״ז ל״ז ע״ב שכתבו דעל הפת לבד מותר לבשל ג״כ יעו״ש. אבל העו״ש או ד׳ כתב דעל הפת לחוד אין לסמוך אף לאפות יעו״ש וכ״כ א״ר או׳ ד׳ מש״ז או׳ ד׳ בגדי ישע. חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ שע״ש. מק״ק סי׳ ל״ב או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ כ״ה:

יט יט) שם. אלא מתבשיל לבד מותר. לאפות ולבשל ביו״ט בשביל שבת. מ״מ אם נזכר קודם שחשכה צריך להוסיף ולהניח גם פת אמר בהדין עירובא וכו׳ אבל לא יברך שנית. חמ״מ בביאור או׳ ג׳. מ״ב או׳ ז׳:

כ ך) [סעיף ג׳] שיעור תבשיל זה כזית וכו׳ יש ליזהר שלא ליקח פת ועצם שפל דעושין המצוה בביזוי ואפשר שאח״כ משליכין אותו אלא כל איש השמח במצוה יקח פת מוכן לסעודת שבת ותבשיל חשוב כגון חתיכת דג חשוב או בשר או תבשיל המוכן לסעודת שחרית. של״ה. א״ר או׳ ה׳ ורש״י כתב (ביצה ט״ז ע״א) דבעינן דבר שאינו אוכל בכל יום שיהא מוכחא מילתא שעושה לכבוד שבת. מ״א סק״ב. א״ר שם. מיהו מדברי רש״י הנז׳ זה אינו מוכרח כיעו״ש. ואפשר שכוונתם ללמוד מלשון רש״י על צד היותר טוב היכא דאפשר יש לעשות כך אבל לא לענין דינא דלפום דינא כל דבר שמלפתין בו הפת מותר כמבואר בגמ׳ ובש״ע ובפו׳ ועיין נ״א כלל ק״ב או׳ ב׳ ודוק:

כא כא) מהרי״ל ז״ל היה מניח הבשר מבושל ע״ג טבליר ולא על הגלוסקא דלא ימאס הבשר את הגלוסקא. דרשות מהרי״ל ה׳ ע״ת. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ א״ר שם. מ״ב או׳ י״א. וטוב לעשות התבשיל ביצים שלוקים קשים דאלו מתקיימים במקומות שהם חמים אבל הבשר יתקיים בזמן החום שני ימים ושני לילות. בן א״ח פ׳ צו או׳ א׳ ואם לא נמצא אצלו ביצים יש לעשות בבשר צלוי שהצלוי מתקיים יותר אם הוא צלוי בטוב כנודע:

כב כב) שם בין בסופו. כלומר דאם נאכל העירוב ונשתייר ממנו כזית מותר לבשל ולאפות. וא״ת ק״ו הוא השתא לכתחלה וכ״ש בדיעבד קמ״ל דאפי׳ בדיעבד פחות מכזית אילו יוצא בו. עו״ש או׳ ג׳ מ״ב או׳ ט׳ ועיין לקמן סעי׳ ט״ו:

כג כג) שם בהגה. וכן נוהגין לכתחלה. האי לכתחלה הוא רק קודם שעושה העירוב אבל אם כבר עשה א״צ לחזור ולעשות. חמ״מ בביאור או׳ ג׳ מ״ב או׳ יו״ד:

כד כד) [סעיף ד׳] דבר שהוא ראוי ללפת בו וכו׳ כגון בשר ודגים וביצים וכיוצא בהם, הרמב״ם פ״ו דין ג׳ ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל ק״ב או׳ ה׳:

כה כה) שם, לאפוקי דייסא. הטעם משום דהוי דבר שאין ראוי ללפת בו את הפת דא״ר זירא הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא. ומבואר בגמ׳ (ביצה ט״ז ע״א) דלכ״ע אין מערבין בפת (עיין לעיל או׳ ח״י). וז״ל הרמב״ם פ״ו ואין עושין עירוב זה לא בפת ולא בריפות וכיוצא בהם אלא בתבשיל שהוא פרפרת וכו׳. ופי׳ ריפות שכתב הוא חטין מחולקין וכתושים מבושלים והיינו דייסא הנז׳ בגמ׳. וכן מבואר מדברי הרמב״ם גופיה פ״ג ולזכר בש״ע לעיל סי׳ תק״ד סעי׳ ג׳ יעו״ש. מאמ״ר או׳ ו׳. ועיין בדברינו לשם או׳ כ״ו:

כו כו) שם. לאפוקי דייסא. ואפי׳ במקום שמלפתין בו את הפת בטלה דעתן דאכלי נהמא בנהמא וכ״מ בגמ׳. וה״ה שאר מיני לפתן וקטניות במקום שאין דרך ללפת בהן הפת אסור לערב בהן. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ו׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז שם. ח״א שם. מק״ק סי׳ ל״ב או׳ י״ג מ״ב או׳ י״ב. ואפי׳ בדיעבד שכבר עירב בהן ה״ז כמו שלא עירב כלל. נ״ז שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח״י. ועיין לעיל או׳ ח״י מ״ש בשם התו׳:

כז כז) **ונראה** דתפוחי אדמה שהסיר קליפתן ובשלן יבשים הוא מדברים שדרכן לאכלן בפ״ע כדי לשבוע ולא ללפת בהן הפת ואין מערבין בהן וכן קטניות מבושלין יבשים שקורין ארבע״ס או פולין שקורין בא״ב. מ״ב בשה״צ או׳ כ״ב. ונראה דבכל זה הולכין אחר מנהג המקומות אם רגילין ללפת בהם הפת אם לאו׃

כח כח) **[סעיף ה׳] אפי׳ שלוק.** מבושל הרבה מאד. רש״י ביצה ט״ז ע״ב. ב״י, ט״ז סק״ו. א״ר או׳ ז׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ י״ב. מ״ב או׳ י״ד׃

כט כט) **שם.** אפי׳ כבוש. בחומץ ובחרדל ומיני ירקות. רש״י שם. ב״י. עו״ש או׳ ה׳ מ״א סק״ג. והיינו אם שהה בתוכו בכדי כבישה כדי שיתננו על האור ויתחיל להרתיח כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ה סעי׳ א׳ מ״א שם. א״ר שם. חמ״מ שם. ר״ז שם. מק״ק סי׳ ל״ב או׳ י״ד. מ״ב או׳ ט״ו והיינו אם ראוי לאכילה ע״י כך. מ״א שם. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם׃

ל ל) **שם.** אפי׳ כבוש. ואם נשרה יום שלם בדבר לח מקרי כבוש. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם. ואם אינו ראוי לאכילה ע״י הכבישה או העישון אין מערבין בו אבל במליח אעפי׳ שהוא ראוי לאכילה אין מערבין. מ״א שם. וכ״כ הטור דבמליחה בלא בישול אעפ״י שנאכל מחמת מלחו אין עושין ממנו ע״ת יעו״ש. וכ״כ הלבוש בסעי׳ ו׳ וכ״כ היש״ש פ״ב דביצה סי׳ ט׳ וכ״כ העו״ש או׳ ה׳ עט״ז תשו׳ ב״ד סי׳ ד״ש. שו״ג או׳ ט׳ חמ״מ שם. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ י״ג. אכן אלו המונחים בשולי החביות שכבושין הן בציר יש להם דין כבוש ומערבין בהן מ״ב שם. ועיין לקמן או׳ ל״ב׃

לא לא) **וכתב** שם בתשו׳ ב״ד שזה שעירב בדג מליח אם נזכר ביו״ט א׳ יערב בעצמו על תנאי כדלקמן סעי׳ כ״ב ולא יסמוך על עירוב חבירו דכיון דעירב לעצמו גילה דעתו דאינו חפץ בעירובו של חבירו אלא בשלו אעפ״י שעירב בשוגג בדבר הפסול ואם נזכר ביו״ט ב׳ או ביו״ט של ר״ה אין לו תקנה יעו״ש. והב״ד השו״ג שם. ברכ״י או׳ י״א ועיין לקמן או׳ נ״ב׃

לב לב) **שם.** אפי׳ כבוש. עיין בתשו׳ ח״צ סי׳ ק״ל שכתב דלכתחילה יש להחמיר להניח ע״ת במבושל באש ממש ובדיעבד סומכין בין על הכיבוש בין על המליח שלא בשלו כיון דע״ת דרבנן באופן שאם הניח ע״ת בהערינ״ג בדיעבד סומך עליהם ואף לכתחלה בשאין לו דבר אחר דכל שהוא שעת הדחק כדיעבד דמי. אלא שלענין ברכה נסתפק וכתב דיש להניחם בלא ברכה כ״א בתנאי הנהוג בדין עירובא יהא שרי וכו׳. וכן יש לעשות בדין הכבוש שלא להניחו כ״א בשעת הדחק שא״א באחר ולהתנות עליו בלא ברכה יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ד׳ ומחה״ש סק״ג. אמנם ח״א כלל ק״ב או׳ ו׳ חלק על דברי ח״צ הנז׳ וכתב דבדג מליח אין מערבין בו כלל אפי׳ בשעת הדחק אבל בדבר שהוא כבוש וראוי לאכילה מערבין בו עכ״ל וכן בנ״א שם האריך לחלוק על דברי ח״צ הנז׳ וכ״ה דעת שואל ומשיב מהד״ג ח״ב סי׳ צ״ו. וכ״נ דעת הפו׳ שכתבנו לעיל או׳ ל׳ ואו׳ ל״א. אלא שכתב שם בנ״א דבשעת הדחק יערב בו ויסמוך על עירוב חבירו אפי׳ לכתחלה יעו״ש׃

לג לג) **שם.** או מעושן. וזהו נמי כשראוי לאוכלו על ידי כך כמ״ש לעיל או ל׳׃

לד לד) **שם.** אפי׳ מן דגים קטנים וכו׳ הנקרא קולייס האספנין (עיין ביצה ט״ז ע״ב ושבת ט״ל ע״א) שבשרן רך ביותר ומדיחין אותם במים חמין וע״י כן הם ראויים לאכלן חיים בלא בישול אם הדיחן בעיו״ט או קודם לכן מותר לערב בהן לפי שע״י הדחה זו הן מיכשרים לאכילה כמבושלין ממש. ר״ז או׳ י״ב׃

לה לה) **שם.** וכן סומך על תפוחים מבושלים. הגה. וה״ה שאר פירות וכו׳ וכ״ז דוקא אם דרך אותו המקום ללפת בהן את הפת. מ״א סק״ד. מאמ״ר או׳ ו׳ ואו׳ ח׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ י״א. ח״א שם או׳ ה׳ מק״ק סי׳ ל״ב או׳ י״ג. מ״ב או׳ ח״י. ואפי׳ בדיעבד שכבר עירב באותן המקומות שאין מלפתין בהן הפת ה״ז כמו שלא עירב כלל ר״ז שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח״י׃

לו לו) **[סעיף ו׳] סומך מעיו״ט אפי׳ על עדשים שבשולי קדירה.** שנשארו בלא מתכוין ולא אמרינן לא חשיבי ובטלי. רש״י ביצה ט״ז ע״א. ב״י לבוש׃

לז לז) **שם.** אפי׳ על עדשים וכו׳ י״א דוקא שבשלו העדשים מעיו״ט וחתך בסכין השמנונית מעיו״ט דהשתא איכא הוכחא אבל אם נשארו הבשר והשמנונית מג׳ או ד׳ ימים קודם אין סומכים ונראה דשרי בכל ענין. טור. עו״ש או׳ ו׳ ועיין לעיל או׳ ז׳׃

לח לח) **שם.** אפי׳ על עדשים וכו׳ וה״ד באין לו תבשיל אחר ב״י. יש״ש פ״ב דביצה סי׳ ח׳ ט״ז סק״ז. מ״א סק״ה א״ר או׳ ח׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ י״ג. מק״ק סי׳ ל״ב או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ך׳׃

לט טל) **שם.** אפי׳ על עדשים וכו׳ ודוקא במקום שמלפתין בהם את הפת. מ״א שם א״ר שם. ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב שם׃

מ מ) שם. וכן על שמנונית שנדבק בסכין. שחותכין בו את הצלי. ר״ז שם:

מא מא) שם. וגררו. מערב יו״ט. רש״י שם. ב״י עו״ש או׳ ו׳:

מב מב) שם. והוא שיהא בו כזית. ואומר עליהן בהדין עירובא יהא שרי וכו׳ ועיין לקמן סעי׳ ך׳ בהגה:

מג מג) וכתב שם הישׁ״ש דלא בעי להתנות מעיו״ט אלא בתבשיל שנשאר בלא מתכוין כגון שולי קדרה והדומה לו אבל מי שעשה תבשיל מיוחד לשם ע״ת או שהפרישו לכך אפי׳ היה דעתו אח״כ להתנות עליו ולברך עליו ושכח מלהתנות ולברך עליו סומך עליו בדיעבד והברכה שצריך לברך עליו לכתחילה ולהתנות עליו להדיא אינה מעכבת יעו״ש והב״ד הט״ז שם והסכים עמו לדינא יעו״ש. אמנם המ״א ס״ק כ״ג הקשה על דברי הישׁ״ש הנז׳ ממ״ש בהגה׳ סעי׳ ך׳ דאפי׳ אם התנה ולא פירש כל המלאכות בהדיא אסור וע״כ כתב דאין לסמוך על דברי הישׁ״ש הנז׳ יעו״ש. והמאמ״ר או׳ ט׳ כתב דגם הישׁ״ש מודה בדינו של רמ״א שהרי הוא ז״ל בתשו׳ סי׳ ע״ח אסר לשחוט כל שלא פרט השחיטה בנוסח העירוב והכי מוכח מדברי הפו׳ לקמן סעי׳ י״ט דבעינן פירוש המלאכות אלא דס״ל לרש״ל דשאני הכא שהיה דעתו להתנות כדין ולהזכיר המלאכות ולכן מהני יעו״ש. וע״כ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה במי שהזמין ושכח להתנות יש להתנות ביום א׳ דיו״ט וכמ״ש לקמן סעי׳ כ״ב יעו״ש. ועוד עיין לקמן או׳ קכ״ב:

מד מד) [סעיף ז׳] מצוה על כל אדם לערב. ואפי׳ ב׳ בעלי בתים הדרים בבית א׳ אם כל א׳ מבשל לעצמו צריך לערב בפני עצמו. ח״א כלל ק״ב או׳ ז׳:

מה מה) שם. ומצוה על כל גדול העיר לערב וכו׳ דאבוה דשמואל מערב אכולהו נהרדעא. רבי אמי ורבי אסי מערבו אכולהו טבריא. ביצה ט״ז ע״ב:

מו מו) שם. ומצוה על כל גדול העיר לערב וכו׳ כ״כ הטור והט״ז סק״ח כתב להוכיח שאין בזה מצוה יעו״ש והחמ״מ בביאור או׳ ה׳ כתב דכוונת הטור למי שמהדר ורוצה לעשות לפנים משורת הדין יש מעלה בזה ושבח וזהו שכתב מצוה אכן מי שלא ירצה לעשות כן ודאי שאינד עובר אדרבנן יעו״ש ועוד י״ל דכוונת הטור לומר דיש מצוה בזה של צורך הרבים אם יערב גדול העיר על כל בני עירו אבל אם אינו רוצה ודאי שאינו עובר על שום דבר דליכא חיובא אלא ממדת חסידות וכדמשמע בגמ׳ אבוה דשמואל וכו׳ דמשמע דמרצונו היה עושה ולא מדרך חיוב ודו״ק:

מז מז) שם. ומצוה על כל גדול וכו׳ וה״ה אם אינו גדול העיר ג״כ יכול לערב על כל בני עירו וכו׳ ולא נקט גדול העיר אלא מפני שהוא מפורסם והשוכח יודע אותו וילך אצלו ביו״ט ויודיעהו קודם שיתחיל לבשל כמ״ש לקמן סעי׳ ט׳ יעו״ש. וכ״מ מדברי הרמב״ם פ״ו דין ז׳ דכל אדם יכול לערב על כל בני עירו יעו״ש. וכ״כ הרשב״א בעה״ק שער ד׳ או׳ ב׳ מערב אדם על כל בני עירו וכו׳ ולא כתב גדול העיר וכן מוכח ממ״ש לקמן או׳ ס״ג וס״ו יעו״ש. וכ״כ מ״ב בשה״צ או׳ ל״א:

מח מח) שם. כדי שיסמוך עליו מי ששכח וכו׳ וכ״ז בפעם ראשון אבל אם ברגל השני ג״כ שכח הוי כפושע שניכר שאינו חרד לדברי חכמים כמבואר שם בגמ׳ בעובדא דההוא סמיא יעו״ש. ומשמע דוקא ששכח ב׳ פעמים זה אחר זה הוי כפושע ואינו יוצא בעירוב הגדול אבל אם עשה עירוב אחר רגל הראשון ששכח וחזר ושכח זה לא הוי כפושע שהרי ניכר שחרד לדברי חכמים ועירב אלא שהשכחה גרמא לו ויוצא בעירוב הגדול. ועיין בכנסת יחזקאל סי׳ כ״א באחד ששכח וא״ל גדול העיר סמוך אדידי ושוב ברגל אחר שכח ג״כ אפ״ה יכול לסמוך על גדול העיר אפי׳ ברגלים רצופים שלפי שהאידנא כוונת המזכה אף על השוכח כמה פעמים רצופים מכ״ש אם היה בנתיים רגל או רגלים שעשה בהן ע״ת כתיקון יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ו׳:

מט מט) שם. כדי שיסמוך עליו מי ששכח וכו׳ וכל מי ששכח מחמת עצלות שלא היה חרד בדבריהם בין צורבא מרבנן בין ע״ה אינו יכול לסמוך על אחרים. ישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ו׳ מ״א סק״ו. א״ר או׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״ד. ח״א כלל ק״ב או׳ ז׳ מק״ק שם או׳ ט״ז. מ״ב בשה״צ או׳ ל״ב:

נ נ) שם. כדי שיסמוך עליו מי ששכח וכו׳ מסתברא שאם נזכר בעיו״ט ואיכא דעת מניח ודעת מי שהניחו לו לאו פושע ושרי. הרמ״ע באלפסי זוטא כ״י. מחב״ר או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ נ״ז:

נא נא) שם. או שהניח ערוב ואבד. קודם שתיקן צרכי שבת ר״ז שם. מק״ק שם:

נב נב) שם. או שהניח עירוב ואבד. ולא אמרינן גילה דעתו שאינו רוצה לצאת בעירוב של הגדול. ב״י בשם הכלבו. מ״א סק״ז. דכל אדם דעתו לסמוך על חבירו אם יאבד עירובו אבל אם טעה ועירב בדבר פסול כגון דג מליח אין לו תקנה אלא לערב בתנאי אם נודע לו ביו״ט א׳ כמ״ש לקמן סעי׳ כ״ב דהא גילה דעתו שלא לסמוך על חבירו. הרב ב״ד סי׳ ד״ש יעו״ש. ער״ה או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ ל״א:

נג גג) שם הגה. וה״ה ע״ה שאינו יודע לערב. או שלא ידע שמחוייב כ״א להניח ע״ת. ישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ו׳ מ״א סק״ח. א״ר או׳ י״א. חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ כ״ד. אבל אם הוא בר בי רב חשוב כפושע שהו״ל לדקדק במצות ולא להתרשל בהן אפי׳ אם לא ידע ששגגת תלמוד עולה

זדון. יש״ש שם. והב״ח כתב שאין חילוק דכיון דלא ידע חשיב כאונס יעו״ש. אבל המ״א שם כתב כדברי היש״ש. וכ״כ החמ״מ שם. ר״ז שם:

נד דנ) שם הגה, וה״ה ע״ה וכו׳ ועיין ברדב״ז ח״ג סי׳ תע״ה שכתב דהא דאמרינן דע״ה לא הוי כפושע הוא דוקא שאינו יודע בעירוב תבשילין ובפעם ראשון אבל כיון שידע שחייב להניח ע״ת יש לו ללכת אצל היודע ויתקן לו ע״ת וכיון דלא עביד הכי פושע הוא ואינו יוצא בשל אחרים יעו״ש. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״ב:

נה הנ) שם הגה. וה״ה ע״ה וכו׳ ובפרט כשיש אלמנות בעיר שאינן יודעין אם צריך להניח ע״ת ונשי לאו דינא גמירא כמבואר ברדב״ז שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ כ״א. וא״כ המערב על בני עירו צריך ליתן דעתו גם לזה:

נו ונ) שם נקרא פושע וכו׳ שאינו חרד למצות חכמים. לבוש:

נז זנ) שם. נקרא פושע וכו׳ כ״כ הרא״ש והטור. ומשמע דאפי׳ אם הגדול מכוין להוציאו אינו יוצא בו. ט״ז סק״ט. וכ״כ הר״ז או׳ י״ד. מיהו הט״ז שם כתב צ״ע דבר זה להלכה כי לדעת רש״י ורשב״א שהביא ב״י מהני סמיכה אם הגדול מכוין לכך וכדאי הם לשמוע להם יעו״ש והנה״ש או׳ ד׳ כתב דע״כ לא אמר הרא״ש שלא לסמוך על גדול העיר אלא כשבא לסמוך עליו מכח מה שהורגל לערב בכל שנה בשביל כולם אבל כל דמודע להו קודם שיערב ואומר להם אני אערב בשבילכם נעשה שלוחם והו״ל כמערבים הם עכ״ל וה״ה מ״ב בשה״צ או׳ ל״ו. וכ״כ ח״א כלל ק״ב או׳ ז׳ דאם ביקש מחבירו שיעשה העירוב ג״כ בשבילו וחבירו זיכה ע״י אחר ה״ז עירוב. וכ״כ לעיל או׳ ן׳. ונראה דודאי לכתחלה יש לערב בעצמו דמצוה בו יותר משלוחו ורק לעת הצורך שיש איזה סיבה יש לסמוך ע״ז:

נח חנ) ואם צוה לאחרים שיערבו לו בתוך ביתו משלו והזמין בעה״ב דבר הנצרך לעירוב אם יכולין לברך עיין ר״ז בקו״א או׳ ב׳ שמסתפק בזה ורק אם אותם אחרים הם מבני ביתו של בה״ב דשייך להם ג״כ העירוב כתב לכ״ע יכולין לברך יעו״ש. ומשמע הא אם לא הזמין בעה״ב אלא שצוה אותם שהם יקחו פת ותבשיל משלו ויערבו עליו דיכולין לברך אף אם אותם האחרים אינם מבני ביתו יעו״ש. ועיין מ״א לעיל סי׳ שס״ו סק״ך. ובדברינו לסי׳ תל״ב או׳ כ״ז ודוק. ועוד עיין לעיל או׳ י״ד הנוסח שצ״ל המערב לאחרים יעו״ש:

נט טנ) [סעיף ח׳] אין צריך לפרט. כל אחד בשמו אלא אומר בדין עירובא יהא שרי לן וכו׳ כמ״ש לקמן סעי׳ י״ב יעו״ש:

ס ס) שם הגה. אבל מי שהוא חוץ לתחום אינו יוצא בו וכו׳ דמסתמא דעתו על כל העומדים בתחומו ב״י בשם הר״ן. לבוש:

סא סא) שם בהגה. אלא א״כ התנה עליו המניח בהדיא. פי׳ על מי שהניח עירוב תחומין אבל למי שלא הניח לא מהני. וכ״כ הרשב״א בעה״ק שער ד׳ או׳ ב׳ וכ״פ הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ יו״ד. וכי הסכים הב״ח. מ״א סק״ט. א״ר או׳ י״ג. שו״ג או׳ י״ד. חמ״מ או׳ ה׳ ר״ז או ט״ו. ח״א שם או׳ ח׳ מק״ק סי׳ ל״ב או׳ י״ז. מ״ב או׳ כ״ט:

סב סב) שם בהגה. אלא א״כ התנה עליו המניח בהדיא. מי שרגיל לערב תמיד עירובי תחומין לכאן בכל עיו״ט והמניח יודע בזה שדרכו תמיד להניח עירובי תחומין לכאן אז גם מן הסתם יכול לסמוך עליו ודינו כאותן שבכאן שבתוך התחום. צל״ח. פת״ע או׳ ט״ו:

סג סג) [סעיף ט׳] לא בעינן בשעת הנחה וכו׳ ואפי׳ מי שאינו גדול העיר אם הוא רוצה לערב על אחרים א״צ להודיע להם בעיו״ט שהוא רוצה לערב עליהם שהרי עירוב זה זכות הוא להם וזכין לאדם שלא מדעתו. ר״ז או׳. ט״ז:

סד סד) שם. רק שיודיעוהו ביו״ט וכו׳ ולא סגי באומד דעתו דבודאי נתכוין הגדול לזכות אחרים אלא צריך להודיעו בפי׳ דבר זה, ט״ז סק״י. וכ״כ הר״ז שם ואין הלה רשאי להתחיל בצרכי שבת עד שידע בבירור שהניחו עליו ע״ת:

סה סה) שם. רק שיודיעוהו ביו״ט וכו׳ ובשיטה מקובצת ליו״ט כתב דהמנהג להודיע להקהל ליל ששי קודם הכנה. מחב״ר או׳ ג׳ וכ״כ הזכ״ל או׳ יו״ד דגדול העיר דמערב אכל העיר צריך להכריז השמש שיסמכו עליו קודם שיתחילו לבשל עכ״ל והיינו אם אין דרכו לערב בתמידות על כל בני העיר אבל אם דרכו לערב בתמידות על כל בני העיר מסתמא סומכין עליו וכמ״ש אח״כ בהגה. וכ״כ הר״ן שמי שדרכו להניח בכל שנה כשמואל ורבי אמי ורבי אסי א״צ להכריז אלא סומכין עליו מן הסתם אבל מי שאין דרכו להניח כרבי יעקב בר אידי צריך להכריז עכ״ל והוא שיצוה לשמש להכריז בליל ששי או ביום ששי בבקר שכל מי ששכח או נאנס ולא הניח ע״ת או שהניח עירוב ואבד שיסמוך על פלוני שעירב בעדם אבל לא יכריז סתמא כל מי שלא עירב יסמוך על פלוני שמא יבואו המון העם להקל בהנחת עירוב ויסמכו עליו לכתחלה:

סו **סו) וכתב** הישׁ"ש פ"ב דביצה סי' יו"ד שהאידנא שנוסח העירוב הכתוב בסידורים שכ"א ואחד וערב על כולם שאומר יהא שרי לי ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת שא"צ לידע ולשאול למחר אם עירבו עליו דהא כל בני העיר מערב כל אחד על חבירו עכ"ל והסכים לדבריו הב"ח, וכ"כ הט"ז סק"י והעט"ז. מיהו המ"א ס"ק כ"ג כתב על דברי הישׁ"ש והב"ח הנז' דלא דקדקו יפה במעשה בני אדם דהא ק"ל צריך לזכות כמ"ש סעי' יו"ד ואין לך אדם שעושה זה אלא הבקי בכך ולכן כתב דאין לסמוך ע"ז. וכ"כ א"ר או' י"ז. והמאמ"ר או' י"ב כתב שמא ס"ל לרש"ל והאחרונים הנז' דמאחר דבנוסח העירוב שאומרים איכא מילי דמוכחי דמערבי לכל בני העיר א"א דלא משתמיט חד מנייהו לערב כדין על כל בני העיר אלא שכתב ומ"מ בזמנינו זה נראה שאין לסמוך ע"ז מן הסתם ואין לאדם לסמוך על עירוב חבירו אלא א"כ ידע בבירור שעירב על כל בני העיר וזוכה להם ע"י מי שראוי לזכות יעו"ש. ועיין לקמן או' פ"ד:

סז **סז) [סעיף י'] המערב לאחרים צריך לזכות להם וכו'** כדי שיהיה להם חלק בתבשילין ושיוכלו לסמוך ע"ז ולבשל מיו"ט לשבת, אבל באינו רוצה לערב על אחרים א"צ לזכות כלל אלא לוקח העירוב בידו ומברך ואומר בדין עירובא יהא שרי לנא לאפויי וכו' ב"י:

סח **סח) שם.** צריך לזכות להם ע"י אחר וכו' וכתב שם הישׁ"ש דאם אין אשתו אוכלת עמו אעפ"י שמעלה לה מזונות צריכה עירוב כיון שאינה אוכלת מתבשילו. ולכן מזכה על ידה מגו דזכייה לנפשה זכייה לאחרינא. ול"ד לעירובי חצירות דהתם בבע"ה תליא מילתא אבל הכא כל מי שאוכל מתבשיל אחר צריך עירוב אחר עכ"ל ואך צריך להניח עירוב בעד האלמנות שאין יודעות לערב בעצמן אבל היודעים צריכים לערב בעצמם. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ד. ר"ז סוף או' ח"י. מק"ק סי' ל"ב או' ך' מ"ב או' ל"ד:

סט **סט) ומנהג** עיר קדשנו ירושת"ו לשלוח הב"ד זוגא דרבנן יסובבו ויעשו ע"ת לאלמנות ולכל מי שלא ידע ולקחו מאתם בכל בית פת ותבשיל וכה יאמרו בדין עירובא יהא שרי לבה"ב הזה ולכל ביתו לאפויי ולבשולי וכו' וזהו בתורת שליחות אך בנ"ד כעת לא ברירא לי אי מצו לברך על העירוב. חיים שאל ח"א סי' ע"ד או' ד"ן. והב"ד בס' התקנות ומנהגים של ירושת"ו בדיני יו"ט או' ע"ה ובן א"ח פ' צו או' ז' ומיהו כעת לא מצאתי מנהג זה בירושת"ו ואפשר מפני שרבו אכלוסין. ולענין הברכה אם יכול הבעה"ב לברך והשליח עושה המצוה כבר כתבנו לעיל סי' תל"ב או' כ"ו שיש פלוגתא בזה יעו"ש. ומיהו הכא יכול לתקן שיברך בעה"ב וילמדו אותו שיאמר בדין עירובא יהא שרי לן וכו' בלשון שמבין וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה לקמן סעי' י"ב יעו"ש. ועיין לעיל או' נ"ח:

ע **ע) שם.** צריך לזכות להם ע"י אחר וכו' אבל בני ביתו האוכלים מעיסתו ומתבשילו א"צ לזכות להם והם מותרים לעשות כל מלאכת אוכל נפש מעיו"ט לשבת ע"י עירובו של בעה"ב לפי שהן טפלין לבעה"ב ונגררין אחריו כיון שהם אוכלים מאכליו ואעפ"י שאין אוכלין מתבשיל אחד מ"מ כיון שהתבשיל שהן אוכלים הוא שלו הרי הן טפלין אצלו ויוצאין בעירובו. יש"ש פ"ב דביצה סי' יו"ד. ר"ז או' ח"י. מק"ק או' ך' מ"ב או' נ"ו:

עא **עא) שם.** צריך לזכות להם ע"י אחר וכו' וכתב הרב גן המלך סי' ק"ך דמי שהוא רגיל לערב לאחרים א"צ לזכות לאחרים יע"ש והב"ד י"א בהגה"ט. והרב כס"א או' ג' חלק עליו דכתב דאין לסמוך עליו אפי' בדיעבד יעו"ש. אמנם הרב חיד"א בס' טוב עיין סי' ח"י או' ץ' כתב דבדיעבד יש לסמוך על הרב גן המלך יעו"ש. והב"ד השע"ת:

עב **עב) שם** הגה. ועיין לעיל סי' שס"ו. סעי' יו"ד ובדברינו לשם בס"ד:

עג **עג) [סעיף יא'] צריך הזוכה להגביה העירוב וכו'** דכיון דברשות מזכה הוא לא מצי זכי בלא הגבהה. הר"ן פ"ב דביצה. ב"י. לבוש:

עד **עד) שם.** צריך הזוכה להגביה העירוב וכו' ואומר לזוכה קבל תבשיל זה וזכה בו לשם בני העיר ואחר שמגביהו אומר הזוכה זכיתי להם. הר"ן שם:

עה **עה) שם.** מן הקרקע טפח. פי' ממקום שהעירוב מונח עליו. א"ר או' ט"ו. חמ"מ או' ח' ר"ז או' י"ז. ח"א כלל ק"ב או' י"א:

עו **עו) שם.** מן הקרקע טפח. שבהגבהה פחותה מטפח אינו קונה כלום. ר"ז שם. ועיין לעיל סי' שס"ו סעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד:

עז **עז) [סעיף יב'] חוזר ונוטלו מיד הזוכה ומברך וכו'** כ"כ הטור. וכ"כ בשה"ל. וכ"כ בדרשות מהרי"ל ה' ע"ת. וכ"כ הלבוש. וכ"כ האחרונים. אמנם בטור ברקת כתב דלא כך נהגו אבותי אלא המזכה על ידו עומד עמו והמערב נוטל העירוב בידו ומברך ואומר בדין עירובא וכו' ולכל בני המדינה. ואח"כ נותן העירוב ביד המזכה על ידו ואומר לו זכה וכו' ומגביהו וכו' יעוש"ב. וכ"מ מדברי פסיקתא פ' בשלח כ"י. והב"ד הברכ"י או' ה' והשע"ת וכ"ה מנהג האר"י ז"ל כמ"ש לעיל סי' שס"ו או' קכ"ד יעו"ש:

עח **עח) שם.** ומברך על מצות עירוב. וקודם הברכה יאמר לשם יחוד וכו' הריני בא לקיים מצות ע"ת שתקנו חז"ל לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו':

עט **עט) שם.** ומברך על מצות עירוב. ומי שרוצה לערב שני עירובין בבת אחת עירובי חצירות ועירובי תבשילין עיין לעיל סי' שצ"ה או' ד':

פ **פ) שם.** ואומר בדין יהא שרי לן וכו' ודעת הרמ"א ז"ל לקמן בסעי' ך' דאמירה זו מעכב ויש חולקין דאין זה אלא לכתחלה כאשר ית' שם בס"ד:

פא **פא) שם.** ולאטמוני וכו' ואם רוצה לשחוט אסור עד שיאמר בפי' ולשחוט. תשו' רש"ל סי' ע"ח, מיהו הב"ח והט"ז ס"ק י"א והגו"ר כלל ד' סי' ה' השיגו עליו יעו"ש. ומ"מ לכתחלה ראוי שיאמר בפי' ולשחוט. שכנה"ג בהגב"י או' יו"ד. מ"א ס"ק כ"א. א"ר או' ט"ז. שו"ג או' ך' מש"ז או' י"א. חמ"מ או' ח' וכתב שם החמ"מ בביאור או' ז' דכל אדם יאמר כן דאולי יצטרך איזה דבר לשחוט וגם השוחט יאמר כן יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ז' מק"ק סי' ל"ב או' ה':

פב **פב) שם.** ולאדלוקי שרגא. וי"א די"ל ג"כ ולאפוקי (דהיינו הוצאה) הרשב"א בעה"ק שער ד' או' ב' מיהו בדיעבד אם לא הזכיר להני תריתי לכו"ע אין להחמיר דנכללין בלמעבד כל צרכנא. מ"ב או' ל"ז. ועיין לקמן או' קי"ב ואו' קכ"ב:

פג **פג) שם.** מיו"ט לשבת. ואם חל יו"ט ראשון ביום ו' נכון לומר מיו"ט לחבירו ומיו"ט לשבת. ט"ז ס"ק י"ב. א"ר או' י"ז. חמ"מ או' ט' ר"ז או' ו' מק"ק שם או' ד' אמנם המחב"ר או' ה' כתב בשם תשו' הרי"ף סי' שי"ב שא"צ לומר כשחל יו"ט ב' בשבת למיפא ולבשולי מיו"ט לחבירו ומיו"ט לשבת כמ"ש הט"ז אלא רק מיו"ט לשבת כי ארחיה יעו"ש. וכ"ה המנהג שאין לשנות והטעם דחיישינן שמא יטעו ויסברו דמותר לבשל מיו"ט לחבירו ע"י עירוב:

פד **פד) שם.** לנא ולפלוני וכו' ופשוט דיחיד שמערב לעצמו אין אומר ולפלוני וכו' או לכל העיר וכו' ועוד דהא לא מהני כשאין נותנין ליד אחר והעולם טועים ואומרים כל הנוסח. א"ר שם. ח"א כלל ק"ב או' י"א. ועיין לעיל או' ס"ו:

פה **פה) שם** הגה. ומי שאינו יודע בלה"ק וכו' בין לטעמא דרבא כדי שיברור וכו' בין לטעמא דרב אשי כדי שיאמרו וכו' צריך שיבין ויוצא בו. ביאורי הגר"א ועיין לעיל או' ז':

פו **פו) שם** בהגה. יוכל לאומרו בלשון לע"ז שמבין. עיין בר"ז בקו"א או' א' שמסתפק אי בעינן דוקא שיבין יעו"ש. וכ"מ מביאורי הגר"א שכתבנו באו' הקודם שצריך שיבין לשון העירוב. וע"כ יש ליזהר ולהבין את מי שאינו יודע לשון העירוב:

פז **פז) [סעיף יג'] אינו יכול לבשל מיו"ט א' לשבת.** כ"כ הרא"ש בתשו' (כלל פ"ג סי' ח') ונתן טעם משום דודאי יום ראשון עיקר ויו"ט ב' אינו אלא משום גזירה וכו' וכיון שאפשר לו לשחוט בשני שהוא כחול למה ישחוט בראשון שהוא ודאי קודש. והר"ן (פ"ב דביצה) כתב הטעם משום דשבת קרובה התירו ע"י עירוב שבת רחוקה לא התירו. והב"ד ב"י. וכ"כ מ"א ס"ק י"ג. והמחב"ר או' ד' כתב טעם זה של הר"ן בשם כמה ראשונים יעו"ש. והנ"מ עיין באו' שאח"ז:

פח **חפ) שם.** אינו יכול לבשל מיו"ט א' לשבת. ומשמע מדברי הר"ן דאפי' אם א"א לבשל ביום שני אין לבשל ביום ראשון לצורך שבת וכ"מ דברי המחבר. עו"ש או' ט' וכ"כ מ"א שם דלטעם שני שהוא טעם הר"ן אסור יעו"ש. וכ"מ בביאורי הגר"א. וכ"ה דעת א"ר או' י"ט. וכ"פ הר"ז או' כ"ג והטעם כתב בקו"א או' ד' משום דרבים הם דסברי כטעם הר"ן והלכה כרבים יעו"ש. וכ"כ המחב"ר כמ"ש באו' שאח"ז יעו"ש. וכ"פ ח"א כלל ק"ב או' י"ב. מק"ק סי' ל"ב או' נ"א מ"ב או' מ"א:

פט **טפ) שם.** אינו יכול לבשל מיו"ט א' וכו' מיני עופות ומיני בשר שאם יבשלים ביום שחיטתן אינם יפים לאכול כמו הנשחטים מאתמול מותר לשוחטן ביום ראשון הרדב"ז בתשו' סי' תקצ"ד. ברכ"י או' ז' אמנם המחב"ר או' ד' הרבה להשיב על דברי הרדב"ז הנז' וסיים על דין שכתבנו באו' הקודם שיש להחמיר כיון שכן הוא דעת כמה גדולים ומכ"ש שיש לאסור בנדון הרדב"ז בעופות שיותר טובים אם נשחטו מאתמול דודאי לא ישחטם ביו"ט ראשון יעו"ש. ומ"ש השע"ת או' י"ב לפרש בדברי הרדב"ז הנז' הוא מסברא דנפשיה יען שלא ראה דברי הרדב"ז בשורשם וגם לא דברי המחב"ר הנז':

צ **צ) שם.** אינו יכול לבשל מיו"ט א' לשבת. ואם חל יו"ט ראשון יום הששי ועושים עירוב יום ה' פשוט שמבשל ביו"ט ראשון לצורך שבת והיו טועים בזה והרב כנה"ג בהגב"י מחי להו אמוחא יעו"ש. והב"ד מחבר או' ה' וכתב שכן מבואר בהדיא בתשו' הרי"ף סי' שי"ב דמותר יעו"ש:

צא צא) שם. אינו יכול לבשל מיו״ט א׳ וכו׳ ואם עבר ובישל ביו״ט א׳ דהיינו ביום ה׳ לצורך שבת אסור לאכלו בשבת ואף דלקמן סעי׳ כ״ג בעבר ואפה אזלינן לקולא ה״מ התם משום דאין לו מה לאכול התירו לו בדיעבד אבל הכא דאפשר לו לבשל למחר לצורך שבת אסור ליהנות ממנו עד לאחר השבת מאחר דעבר אמילתא דרבנן. יש״ש פ״ב דביצה סי׳ א׳ והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ י״א. וכתב ופשוט הוא דאם לא בישל יום ששי דמותר לאכול יום שבת. והב״ד השו״ג או׳ כ״א. וכ״כ א״ר או׳ ח״י. מיהו הער״ה או ז׳ תמה על דברי הישׁ״ש הנז׳ דאיך לא זכר דברי מהר״ם והרמב״ם והרשב״א שהתירו במבשל מיו״ט לחבירו אע״ג דבידו לתקן דומיא דעבר ואפה והסכים הוא עמהם בסי׳ ט״ז יעו״ש. וכן הט״ז ס״ק י״ב כתב על דברי הישׁ״ש הנז׳ דאינו מכיר חילוק זה כלל וכ״ש שאין איסור לאכלו עכ״פ ביו״ט. והב״ד א״ר שם. והחמ״מ בביאור או׳ יו״ד כתב הטעם להתירא דהלא מה״ת אין בו איסור דלא גרע ממבשל לשבת אלא קנסא הוא וכי משום קנסא דידיה דעבר אדרבנן נתיר לו לחלל יו״ט שני בחנם דהיינו לבשל שנית והוא יש לו מבושל דלדידיה שייך למקנס אבל יו״ט מאי עבידתיה ולמה נקנסיה ואדרבא זו היא קנסא דידיה בר בי בירב ליכול חמימי ואיהו יאכל קרירי עכ״ל. ובלא״ה הא פסק הש״ע לעיל סי׳ תק״ג סעי׳ א׳ ולקמן סעי׳ כ״ג דאם עבר ובישל מותר לאכלו וכ״פ הישׁ״ש בעצמו פ״ב דביצה סי׳ ט״ז יעו״ש. ומאי שנא כיון דלא קנסו על המבשל במזיד ביו״ט וא״כ ה״נ תבשיל זה מותר לאכלו בין ביו״ט ב׳ בין בשבת אלא רק דעשה איסורא דרבנן וצריך תיקון ע״ז. ועיין לעיל סי׳ של״ד או׳ קל״ט:

צב צב) [סעיף י״ד] אם הניח עירוב על דעת לסמוך עליו כל זמן וכו׳ דהיינו שהתנה עליו בעת שאמר בדין עירובא יהא שרי לן וכו׳ שיהא סומך עליו גם ליו״ט אחר כל זמן שעירוב זה קיים. ועיין לקמן או׳ צ״ה:

צג צג) שם. אפי׳ ליו״ט אחר. כגון סוכות שחל להיות ביום ה״ו והניח עירוב בערב סוכות לסמוך עליו גם ביו״ט אחרין או הניח בערב ר״ה שחל להיות ביום היו שיהיה עד אחר הסכות, לבוש, ואם יוכל לערב מיו״ט אחד לכל יו״ט שבשנה לדיעה זו בב״י הביא פלוגתא וכתב וזה נראה יותר שיוכל וכ״נ מסתימת דברי הטור יעו״ש. וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע, וכ״מ מדברי הלבוש הנז׳ שכתב או הניח בערב ר״ה וכו׳ שמועיל גם לסוכות. ונ״מ שאם חל פסח ביום ה״ו והתנה עליו שסומך עליו לכל יו״ט שבשנה כל זמן שעירוב זה קיים שמועיל לו ג״כ לשבועות של אותה שנה שיחול ביום ו׳ לדיעה זו:

צד צד) שם. לכתחלה לא יסמיך עליו וכו׳ משום דאיכא פלוגתא בזה כמ״ש לעיל או׳ ז׳ יעו״ש וה״ה אם מערב יום או יומים קודם עיו״ט אפי׳ אם מערב רק לידע אחד לכתחלה לא יעשה ובדיעבד יכול לסמוך עליו כמ״ש בב״י וכ״כ באו׳ הנז׳ יעו״ש. וכ״כ החמ״מ או׳ יו״ד. ר״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ ל״ב או׳ ז׳ מ״ב או׳ מ״ד:

צה צה) שם. אבל בדיעבד יכול לסמוך עליו. ובלבד שיאמר כן בפי׳ כשהניחו שרוצה לסמוך עליו כל זמן שהוא קיים אפי׳ ביו״ט אחר אבל אם לא אמר כן לא יסמוך עליו ואפי׳ הוא עודנו קיים. לבוש:

צו צו) שם. אבל בדיעבד יכול וכו׳ היינו שכבר עירב ימים רבים קודם יו״ט ובעיו״ט ממש שכח או הזיד ולא עירב מותר לסמוך על ערובו ולבשל בתחלה מיו״ט לשבת אבל אם נזכר בעיו״ט יניח עוד עירוב או יקח עירוב הא׳ ויאמר עליו בדין עירובא יהא שרי וכו׳ אבל לא יברך עליו. וכן אם כשהניח העירוב התנה עליו שבעירוב זה יהא מותר לו לבשל ולאופות בכל יו״ט שיהיו בע״ש לצורך השבת שלאחריו אעפ״י כן צריך לערב כשיגיע עיו״ט שלפני השבת אלא שלא יברך עליו רק יאמר עליו בדין עירובא וכו׳ ואם לא עירב בעיו״ט סומך על עירובו הראשון כל זמן שהוא קיים וראוי לאכילה. ר״ז שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״א. מ״ב או׳ מ״ה:

צז צז) [סעיף ט״ו] נאכל העירוב וכו׳ היינו התבשיל אבל אם נאכל הפת אין בכך כלום כמ״ש סעי׳ ב׳ ואפי׳ אם חל יו״ט ביום ה״ו ונזכר ביו״ט א׳ א״צ לערב, יש״ש פ״ב דביצה סי׳ ח״י. מ״א ס״ק י״ד, א״ר או׳ ך׳ חמ״מ או׳ י״א ר״ז או׳ כ״ד. מק״ק שם או׳ כ״ב. מ״ב או׳ מ״ו:

צח צח) ואם נאכל התבשיל ונשאר הפת כתב הישׁ״ש שם בשם מהרמא״ק דאם היה ביו״ט א׳ מניח עירוב אחר ומתנה כמ״ש סעי׳ כ״ב ואם היה ביו״ט ב׳ אין לו תקנה יעו״ש. ומיהו הכס״א או׳ ו׳ כתב דמדברי רש״י דט״ז ע״ב ד״ה לא דאית ביה כזית וכו׳ מוכח דאפי׳ אם לא נשתייר אלא כזית מן הפת סגי יעו״ש. ובשו״ת פנ״י כ״י חא״ח סי׳ י״ט כתב דאם נאבד התבשיל ונשאר הפת שהמחמיר תע״ב והמיקל לא הפסיד ואף שמהרמא״ק בשם מהרי״ל מחמיר מ״מ הא הרמ״א השמיט וגם כי בסמ״ק איתא להדיא שאם נאבד המבושל סומכין על האפוי יעו״ש, והב״ד השע״ת או׳ י״ג:

צט צט) שם. נאכל העירוב או נאבד וכו׳ גדול העיר שמערב על כל העיר ורגילי בני מאתיה לסמוך עליו והכריזו ליל יו״ט ב׳ שיסמכו עליו כמנהג ובלילה ההיא נאכל העירוב או נאבד צריך להודיע לעם דאבד עירובי ואין להם לסמוך עליו. מחב״ר או׳ ו׳:

ק ק) שם. אלא א״כ נשתייר ממנו כזית. שזהו שיעור עירוב כמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ יעו״ש:

קא **קא) שם.** אלא א״כ נשתייר ממנו כזית. ודוקא בדיעבד אבל לכתחלה אם הניח יותר מכשיעור לא יאכל ממנו עד שישאר כזית. מאמ״ר או׳ ט״ז:

קב **קב) [סעיף טז׳] לאחר שהכין צרכי שבת יכול לאכלו.** ומיהו הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ח״י כתב דמאחר שצ״ל העירוב קיים אין ראוי לאוכלו עד ליל שבת ומ״מ היה מנהג מהר״מ להניח הככר תחת הלחם משנה בליל שבת ולמחרתו ובסעודה ג׳ היה בוצע עליו דמאחר דאתעביד ביה מצוה א׳ ראוי לעשות עליו מצות אחרות יעו״ש. והב״ד הב״ח. וכן היה מנהג מהרי״ל כמ״ש בדרשות מהרי״ל ה׳ ע״ת והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ ט״ז ס״ק י״ד. מ״א ס״ק ט״ו. וכתב שם הב״ח וכן נהגי בעירובי חצירות. שכנה״ג שם. ט״ז שם. ועיין לעיל סי׳ שס״ו או׳ קכ״ד:

קג **קג) [סעיף יז׳] התחיל בעיסתו.** היינו שהתחיל ללושי כמ״ש באו׳ שאח״ז:

קד **קד) שם.** וה״ה אם התחיל לבשל וכו׳ ואפי׳ לא הניח הקדרה עדיין אצל האש רק שהתחיל בתיקונו כגון שחתך הלפתות וכדומה מותר לבשלו דהא בעיסה מירי ג״כ שהתחיל ללוש דמותר אח״כ לאפות. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ כ״ב. חמ״מ או׳ י״ב. ר״ז או׳ כ״ו. ח״א כלל ק״ב או׳ י״ג. מק״ק סי׳ ל״ב או׳ כ״ג. מ״ב או׳ ן׳:

קה **קה) שם.** שגומר אותו תבשיל שהתחיל. הרא״ש נסתפק בזה אי גומר עיסה זו שהתחיל בה ושוב לא יבשל ולא יטמין וכן אם התחיל לבשל תבשיל אחד יגמרנו לבד או שמא כיון שהתחיל להתעסק באחד מצרכי שבת בעוד העירוב קיים גומר כל צרכי שבת יעו״ש. והב״ד הטור. וכן הר״ן נסתפק בכך ומדברי הראב״ד בהשגות פ״ו והסכים לדבריו המ״מ שם בדין ה׳ משמע דגומר רק אותה עיסה או אותו תבשיל שהתחיל בו יעו״ש. והב״ד ב״י וע״כ פסק כאן בש״ע לחומרא. וכ״פ הלבוש. וכ״פ הישׁ״ש פ״ב דביצה סי׳ ח״י, וכן הסכים הב״ח. וכ״מ בפי׳ רע״ב פ״ב דביצה משנה א׳ וכ״כ ק״נ פ״ב דביצה בשם הראב״ן ודקדק ג״כ מפירש״י יעו״ש. וכן הסכימו שאר האחרונים. אמנם בש״מ כתב דיגמור אפי׳ שאר תבשילין יעו״ש. וכן הרא״ה הביאו בס׳ או״ח דף צ׳ ע״ג פשיטא ליה דגומר כל תבשילו וכל סעודתו דהתחלה בסעודה היא יעו״ש וכן הרדב״ז בתשו׳ סי׳ תרס״ט ס״ל דגימר הכל יעו״ש. והב״ד המחב״ר או׳ ז׳ וכתב לענין דינא נראה דנקטינן כהרא״ה דפשיטא ליה וכדעת הרדב״ז דגומר הכל ולא שבקינן פשיטותיה דהרא״ה והרדב״ז משום ספיקייהו דהרא״ש והר״ן ומה גם דנראה דאו״ח סבר כדעת הרא״ה עכ״ל, מיהו הער״ה או׳ ח׳ כתב לחלוק על דברי המחב״ר הנז׳ ולהחמיר אבל המחב״ר בספרו יוסף אומץ סי׳ ף׳ חזר והאריך הרחיב בענין זה והביא עוד סמוכות לזה וכתב על סברת החולקים אלו היו רואים שיש גדולים דסברי שיגמור הכל גם מרן ורבינו עובדיה היו פוסקים להקל יעו״ש. נמצא דרבו הדיעות בזה וע״כ נראה דרק לעת הצורך הרבה ומשום עונג שבת יש לסמוך על המתירין:

קו **קו) [סעיף חי׳] אפה ולא בישל וכו׳** וה״ה אם אפה ובישל קודם שנאכל העירוב ולא נתכוון לצורך שבת דיכול להניחו לשבת. וכ״כ החמ״מ בביאור או׳ י״א. מ״ב או׳ נ״ב:

קז **קז) שם.** יכול הוא להניחו לשבת וכו׳ ואין היתר אלא להניח לשבת מה שאפה או בישל לצורך היום בעוד העירוב קיים דמאחר שבאותה שעה היה יכול לאפות ולבשל בהיתר לצורך שבת מה שבישל לצורך יו״ט רואין כאילו בשלו לצורך שבת ואין הפסד במה שנתכוון בו לצורך יו״ט אבל אם נאכל העירוב מקודם ובישל ואפה לצורך יו״ט פשיטא שאין בידו להניח מה שאפה ובישל לשבת ולאפות ולבשל מחדש לצורך יו״ט דאין לך הערמה גדולה מזו ואפי׳ בדיעבד אסור כדלקמן בסי׳ זה, מאמ״ר או׳ י״ז וכתב ודלא כהעו״ש שנסתפק בזה יעו״ש:

קח **קח) שם.** יכול הוא להניחו לשבת. אבל אסור להניחו לחול. מ״א ס״ק י״ז ומחה״ש. מ״ב או׳ נ״ג:

קט **קט) שם.** ולבשל מכאן ואילך ליו״ט. והיינו בשלא סעד עדיין. מאמ״ר שם. ועי״ש מ״ש ליישב קושיית הט״ז על הלבוש וכן הא״ר והנה״ש והחמ״מ כולם כתבו ליישב יעו״ש:

קי **קי) [סעיף יט׳] מי שלא עירב מותר להדליק וכו׳** כ״כ בב״י דלפי נוסח הרי״ף והרמב״ם ז״ל דכתבו בדין עירובא יהא שרי לן לאפויי ולבשולי ולא הזכירו ולאדלוקי שרגא נראה דהדלקת הנר אינו תלוי בעירוב, שו״ג או׳ כ״ז. נה״ש או׳ יו״ד. מאמ״ר או׳ ח״י:

קיא **קיא) שם.** מי שלא עירב מותר להדליק וכו׳ ומשמע דמותר להדליק כל צרכו לדיעה זו. וכ״כ א״ר או כ״ד. וכ״כ הנה״ש שם. חמ״מ או׳ י״ד. ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

קיב **קיב) שם.** ויש אוסרים. היינו סברת הרא״ש והטור והר״ן דסברי דצ״ל בשעת הנחת העירוב ולאדלוקי שרגא ולכן אם לא עירב אסור להדליק הנר כמ״ש ב״י וב״ח. ומיהו כתב שם הב״ח דאעפ״י דנהגי לכתחלה כהרא״ש כדאי הם הרי״ף והרמב״ם לסמוך עליהם בדיעבד אם לא עירב להדליק נר של

שבת שהיא מצוה עכ״ל. והמ״א ס״ק י״ח כתב דאין להדליק רק נר אחד כמ״ש סעי׳ ך׳ יעו״ש. וכ״כ החמ״מ שם. נה״ש שם. ושכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ז כתב דנהיג עלמא דאפי׳ אם לא עירב מדליק. וכ״כ א״ר או׳ כ״ה. ברכ״י או׳ ט׳ ומשמע דהיינו להדליק כנהוג בכל שבת. וכ״כ מ״ב או׳ נ״ה אלא שכתב דלכתחלה נכון שיקנה לאחרים והם ידליקו לו או יסתפק בנר א׳ יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע להתיר ואח״כ כותב יש אוסרים דחושש לס׳ האוסרים לכתחלה יעו״ש. וא״כ ה״ה לכאן ורק היכא שמצטער אם ידליק רק נר א׳ כי לא לומד ומשום עונג שבת אז יש לסמוך על המתירין ולהדליק נרות כמנהגו בכל שבת:

קיג קיג) שם. ויש אוסרים. ומי שדעתו שלא לאפות ולא לבשל כלום מיו״ט לשבת אם צריך לערב. נראה דלדעת היש אוסרים צריך לערב כדי להתיר הדלקת הנר מיו״ט לשבת ולדעת אחרת א״צ לערב כלל ולכן הבא לערב א״צ לברך משום סב״ל. מאמ״ר או׳ ח״י:

קיד קיד) [סעיף ך׳] מי שלא עירב וכו׳ ודוקא אחד מאנשי העיר שאינו נטפל לעיסתו ולתבשילו אבל אשתו ובני ביתו האוכלים מפתו ותבשילו כיון שעירב בעה״ב הם נטפלין אליו ומותרין לבשל אעפ״י שלא עירבו לעצמן ולא זיכה להם העירוב ע״י אחר כמ״ש לעיל או׳ ע׳ יעו״ש.

קטו קטו) שם. כך אסור לבשל לאחרים וכו׳ מפני שכיון שלא עירב הוא נאסר לאפות ולבשל כלל לא לו ולא לאחרים כשם שאיסור לבשל מיו״ט לחול לא לו ולא לאחרים. ב״י. והב״ב המאמ״ר או׳ י״ט וכתב ודלא כדרישה יעו״ש. וכ״כ הלבוש טעמא דב״י. ר״ז או׳ כ״ח:

קטז קטז) שם. וגם אחרים אסורים לבשל לי. אפי׳ בביתם שאסור הבישול חל עליו ועל כל מה שיש לו בעודנו שלו. לבוש:

קיז קיז) שם. ואין תקנה אלא שיתן וכו׳ במשיכה ולא בקנין סודר. ב״י. מ״א ס״ק י״ט. והטעם דמשיכה אינו נראה כ״כ כמקח וממכר כמו קנין סודר וניהי דאפי׳ ע״י משיכה אסור מ״מ לצורך מצוה התירו משא״כ ק״ס וכמ״ש ב״י בשם המרדכי. מחה״ש. ועיין לעיל סי׳ ש״ו או׳ מ״ד:

קיח קיח) שם. ואין תקנה אלא שיתן קמחו וכו׳ במתנה. והיינו שיקנה המתנה בקנין גמור כגון במשיכה לתוך ביתו או בהגבהה טפח אפי׳ בתוך ביתו של הנותן. ר״ז או׳ כ״ח. מק״ק סי׳ ל״ב בליקוטי רימ״א או׳ ל״ז. מ״ב או׳ ס׳:

קיט קיט) שם. ואם אין שם אחרים וכו׳ משמע דאם יש אחרים ואין רוצה להקנות להם אסיר לאפות בעצמו אפי׳ בצמצום וכ״פ הד״מ או׳ ז׳ אבל בב״י כתב בשם הרשב״א ובשם תשו׳ אשכנזית (והיא תשו׳ מהרי״ל כנודע) דאפי׳ איכא אחרים שעירבו שרי איהו למיעבד כל הני לנפשיה יעו״ש. וכ״פ היש״ש פ״ב דביצה סי׳ כ״ו, מ״א סק״ך. א״ר או כ״ז. ר״ז או׳ כ״ט. ח״א כלל ק״ב או׳ י״ד. דה״ח או׳ ב׳ מק״ק סי׳ ל״ב או׳ כ״ז. מ״ב או׳ ס״א אלא שכתב דנכון שיקנה קמחו לאחרים כדי שיוכלו לאפות עבורו ללחם משנה. וכ״כ דה״ח שם דאם אין לו פת ללחם משנה צריך להקנות קמחו לאחרים אם יש שם אחרים שעירבו כדי שיאפו לו לחם משנה של שבת לקיים המצוה:

קכ קך) שם. י״א שמותר לאפות בצמצום וכו׳ כ״כ הרא״ש פ״ב דביצה מממרא דרב הונא (כ״א ע״ב) וכ״פ הר״ן והרז״ה והרשב״א אלא שהרי״ף והרמב״ם השמיטו האי ממרא דרב הונא וכתב המ״מ (פ״ו דין ט׳) שהם סוברים שאינה הלכה כמבואר כ״ז בב״י יעו״ש וע״כ כתב זה בש״ע בשם י״א. והא דכתב ולהדליק נר א׳ אע״ג דסתם בסעי׳ הקודם ומשמע דמותר להדליק כל צרכו ואפי׳ בדאיכא אחרים שעירבו וכ״ש הכא דליכא אחרים הכא כתב דרך אגב משום דכ״ה לשון הממרא הנז׳ ולשון הפו׳ שהביאו הממרא הנז׳ וסמך על מה שגילה דעתו בסעי׳ הקודם וגם הכא לא תברא שהרי גם שם הביא יש אוסרים. ועיין שו״ג או ל׳:

קכא קכא) שם. י״א שמותר לאפות בצמצום פת א׳ וכו׳ היינו אפי׳ פת גדול שיהיה די לו לכל השבת וכן בקדרה וא״צ לצמצם בזה ומ״ש בצמצום היינו שלא להרבות במיני לחמים ובמיני תבשילין. ופשיט דאם יש לו פת א׳ שנשאר לו מיו״ט אסור לו לאפות משום לחם משנה אבל אם הפת שיש לו אינו מספיק לו לאכילה לכל השבת מסתברא דמותר לו לאפות עוד פת. מ״ב או׳ ס״ב ובשה״צ שם:

קכב קכב) שם הגה. ואם הניח עירוב ולא הזכיר המלאכות וכו׳ ואם הזכיר מקצת מלאכות ומקצת לא הזכיר כגון שאמר לאפויי ולבשולי ולא אמר ולאטמוני ולאדלוקי שרגא מותר באותן שהזכיר ובאותן שלא הזכיר אסור. דה״ח או׳ ט״ו. מיהו דעת הרי״ף והרמב״ם אפי׳ לכתחלה א״צ להזכיר רק לאפויי ולבשולי וה״ה בירושלמי כמ״ש ב״י יעו״ש. וכ״כ לעיל או׳ ק״י. והיש״ש פ״ב דביצה סי׳ ח׳ נראה דחולק בעיקר דין זה שכתב מור״ם ז״ל שכתב דמי שהזמין תבשיל לע״ת ושכח מלהתנות ולברך עליו סומך עליו בדיעבד משום דהברכה שצריך לברך עליו לכתחלה ולהתנות עליו להדיא אינה מעכבת יעו״ש. והסכים עמו הט״ז סק״ז. וכ״כ בס״ק ח״י על דברי מור״ם הנז׳ וכמדומה לי שאין לסמוך על פסק זה לחזור ולברך שנית יעו״ש. וכן הסכים המו״ק משום דכ״ג מסתימת המשנה וש״ס דילן שלא הזכירו כלל נוסח של בהדין עירובא הנז׳ בירושלמי ומשמע דהוא רק למצוה בעלמא דלא כמ״א ס״ק כ״ג יעו״ש. אבל דעת המט״י והמאמ״ר או׳ כ״א כדברי מור״ם ומ״א הנז׳ דהתנאי מעכב יעו״ש. וכ״פ דה״ח שם. וכ״נ דעת שאר האחרונים.

ולענין הלכה כתב הר״ז או׳ ז׳ דלכתחלה יש להחמיר וע״כ אם נזכר קודם כניסת ליל יו״ט יחזור ויטיל העירוב בידו ויאמר נוסח בהדין עירובא וכו׳ כהלכתו ולא יחזור לברך שנית אם כבר בירך. ואם נזכר ביו״ט א׳ יעשה עירוב על תנאי כמ״ש סעי׳ כ״ב. ואם נזכר בע״ש יקנה קמחו לאחרים והם יבשלו ויתנו לו. ואם אין לו למי להקנות אז יש לסמוך על דעת המתירין יעו״ש. וכ״כ מק״ק סי׳ ל״ב או׳ ו׳ מ״ב או׳ ס״ג:

קכג קכג) ע״ה שטעה ואמר במקום בהדין וכו׳ לבשולי, אמר בהדין יהא שרי לעיולי וכו׳ טסח של עירובי חצרות. נ״ל בדיעבד והוא דר יחידי שאין שם מי שיזכה לו כיון שהפריש עליו מעיו״ט לע״ת מותר לבשל וכדאי הוא הרש״ל לסמוך עליו. ח״א כלל ק״ב או׳ ט״ו:

קכד קכד) שם בהגה, ומי שמתענה ביו״ט אסור לבשל לאחרים וכו׳ כיון שאינו יכול לבשל לעצמו. ומשמע מזה דאפי׳ משרתת שמתענה אסורה לבשל דלא כמ״ש הלבוש סי׳ תקצ״ז. וביו״ט שחל להיות ע״ש אסור לבשל מיו״ט לשבת ואפי׳ ע״י עירוב לא מהני אלא מטעם הואיל ואי מקלעי אורחים כמ״ש סעי׳ א׳ והכא כיון שהוא אסור לבשל לאחרים לא שייך האי טעמא ומ״מ אחרים אופין ומבשלין לו. מ״א ס״ק כ״א ח״א כלל ק״ב או׳ י״ד. ומיהו עיין מאמ״ר ונה״ש ובית מאיר מ״ש לפקפק בעיקר דברי מהרי״ו הנז׳. וכן בתשו׳ מהר״י מברונא סי׳ פ״ב חלק על דברי מהרי״ו הנז׳ יעו״ש. וכ״כ א״ר סי׳ תקצ״ז או׳ ד׳ להתיר באשה או משרתת שמתענה לבשל ביו״ט כדברי הלבוש וגם לבשל מיו״ט לשבת כתב להתיר דיש לסמוך על המתירין יעו״ש. וכ״כ דה״ח או׳ א׳ דאשה משרתת שמתענה מותרת לבשל ביו״ט אבל בענין אם מותר לבשל מיו״ט לשבת כתב דוקא אם א״א ע״י אחרים אז מותר לבשל בעצמו דיש לסמוך על המתירין יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ס״ה. ועיין עוד מזה לעיל סי׳ תנ״ג או׳ ט״ז יעו״ש:

קכה קכה) [סעיף כא׳] אם נזכר שלא עירב וכו׳ והיינו אם אין שם גדול העיר שעירב על כל בני העיר דאל״כ יש לסמוך על גדול העיר. וכ״כ מ״ב או׳ ס״ו:

קכו קכו) שם. ויותיר לשבת. ברש״י כתוב אפי׳ לחול שרי כדלעיל (סי׳ תק״ג סעי׳ א׳) ממלאה אשה קדרה בשר וכו׳ ט״ז ס״ק י״ט:

קכז קכז) שם הגה. וה״ה שיכול לילך מבע״י בנר דלוק וכו׳ ר״ל מלבד נר א׳ שהתירו לו להדליק בחדר שאוכל שם יכול לחפש בחדר שום חפץ אפי׳ מבע״י ולהניחו דולק עד הלילה אפי׳ בחדר שאין בו צורך כ״כ להדליק בו. פרישה או׳ יו״ד. א״ר או׳ כ״ח. ר״ז או׳ כ״ט. דה״ח או׳ ד׳ מק״ק סי׳ ל״ב או׳ כ״זף

קכח קכח) שם בהגה. ויניחנו דולק עד הלילה. ויכול אח״כ לטלטלו ולהניחו באיזה מקום שירצה. מ״ב או׳ ט״ז:

קכט קכט) שם. וי״א דאפי׳ לבשל כמה קדירות מותר וכו׳ וכ״כ מור״ם ז״ל לעיל בהגה סי׳ תק״ג סעי׳ א׳ וכ״ה דעת האחרונים שם. וכ״כ מ״ב או׳ ס״ח דכן נוהגין העולם להקל כדיעה זו ועיין בדברינו לשם כל הדינים השייכים בענין זה יעו״ש:

קל קל) שם. וי״א דאפי׳ לבשל כמה קדירות מותר וכו׳ ואעפי׳ שיודע שבודאי לא יאכל כולם ויותיר מהם לשבת והוא שלא יהיה מין תבשיל א׳ בשני קדירות אלא בכל אחת ואחת מין תבשיל א׳ שאינו דומה לחבירו ויטעום מכל תבשיל ותבשיל ביו״ט עצמו. ר״ז או׳ כ״ז. ועיין לעיל או׳ ו׳:

קלא קלא) שם. כיון שקודם אכילה הוא. ואם עבר ובישל אחר אכילה בהערמת אכילת כזית מותר לאוכלו בשבת כמ״ש לעיל סי׳ תק״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או כ״ו יעו״ש:

קלב קלב) שם. והוא שיאכל מכל אחד ואחד. נראה דודאי לכתחלה קאמר כן דצריך שיראה לכל שאוכל ממנו ביו״ט אבל אם אירע שלא אכל כלל ממין א׳ אינו אסור לשבת כיון שעכ״פ בשעת הבישול נתכוון לאכלו היום הרי היה מעשה שלו בהיתר ומה שלא אכל אח״כ אין גורם איסור דאף בתבשילי יו״ט הרבה פעמים אדם מניח קדרה שלימה ואין טועמו מחמת שביעתו. ט״ז סק״ך. חמ״מ או׳ ט״ו. ר״ז או׳ כ״ז. מק״ק או׳ כ״ד. ומ״ש המ״ב או׳ ע״א דבבית מאיר סי׳ תק״ג חולק ע״ז צ״ע דשם מיירי במבשל אחר אכילה אבל הכא דמיירי קודם סעודת שחרית גם הבית מאיר מודה להט״ז כמבואר שם ד״ה מיהו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תק״ג סוף או׳ כ״ו ודוק:

קלג קלג) [סעיף כב׳] אם נזכר ביו״ט א׳ שלא עירב וכו׳ והגם דלדעת הרמב״ם אין עושין עירוב על תנאי בזה״ז לא עירובי תבשילין ולא עירובי חצירות וכו׳ כמבואר פ״ו מה׳ יו״ט דין ט״ו כבר כתב ב״י בסי׳ שאחר זה דכמה גדולים חולקים על דברי הרמב״ם הנז׳ יעו״ש וע״כ פסק כאן בש״ע להתיר. וכ״פ הלבוש ושאר האחרונים כדברי הש״ע:

קלד קלד) שם. אם הוא ביו״ט של ר״ה וכו׳ לפי ששני הימים של ר״ה כיומא אריכתא הם ולא משום ספיקא כשאר יו״ט, ט״ז ס״ק כ״א. ואם נזכר ביה״ש של יום שני י״ל דלא מהני. מש״ז או׳ כ״א:

קלה קלה) שם. יכול לערב בתנאי וכו׳ ויותר טוב לערב על תנאי ממה שיסמוך על גדול העיר. ב״ד סי׳ ש״א וסי׳ ש״ד. אבל בס׳ משפטים ישרים ח״ב סי׳ ל״ב פסק איפכא דטפי מעלי לסמוך על עירוב גדול העיר מלערב על תנאי כיון דלהרמב״ם אין מערבין בזה״ז והגם דלא ק״ל כוותיה מ״מ היה ראוי שלא לברך משום ס״ב ולכן יותר טוב לסמוך על עירוב חבירו יעו״ש. והב״ד ברכ״י או׳ יו״ד:

קלו קלו) אם שגג ולא הניח ע״ת וסמך על ראובן שהניח אכולא כרכא ואח״כ נמצא שנאכל עירובו של ראובן בליל יו״ט ב׳ וראובן הוצרך לסמוך על שמעון הדעת נוטה דאין בסמיכת אותו ששגג על ראובן ממש הגם שראובן סמך על שמעון אלא אותו ששגג עצמו צריך לסמוך על שמעון כנה״ג בתשו׳ סי׳ מ״ט. ברכ״י או׳ י״ב:

קלז קלז) שם. יכול לערב בתנאי וכו׳ ואמירת התנאי מעכב מט״י. מחב״ר או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ קכ״ב:

קלח קלח) שם. יכול לערב בתנאי וכו׳ ואע״ג דמערב מספק מברך עליו מצות עירוב דאין זה ספק כשאר ספיקות דאין מברכין עליו, הגהות הרי״ף תמים דעים במס׳ ביצה פ״ב. כנה״ג בהגה״ט. מ״א ס״ק כ״ה. א״ר או׳ ל״ד. מט״י. חמ״מ או׳ ט״ז. ר״ז או׳ כ״א. ח״א כלל ק״ב או׳ ט״ז אמנם בש״מ כתב בשם התו׳ דאין לברך על עירוב של תנאי דשמא היא ברכה לבטלה יעו״ש. וכ״כ בסידור רב יעב״ץ שאין לברך כיון דהוי ספק. וכ״כ בס׳ לחם סתרים בכללים סי׳ ט׳ לחלוק על דברי תמים דעים הנז׳ והרבה להביא ראיות שא״צ לברך על הספק יעו״ש וכן המחב״ר או׳ יו״ד כתב להשיב על ראיות המט״י הנ״ז ודעתו שאין לברך יעו״ש. וכ״ה דעת משפטים ישרים שאין לברך כמ״ש לעיל או׳ קל״ה. וכבר כתבנו לעיל סי׳ ח״י או׳ ז׳ דק״ל סב״ל אפי׳ כנגד מרן ז״ל ואפי׳ כנגד הרוב יעו״ש וא״כ כ״ש הכא דאיכא כמה פוסקים דסברי שאין לברך:

קלט קלט) שם. אם היום קודש א״צ לערב. דהא למחר יהיה יום חול וממילא יהיה מותר לבשל:

קמ קמ) שם. וי״א דאי לית ליה וכו׳ כן כתב הטור בשם הר׳ אפרים אלא שכתב עליו ונראה שא״צ וכ״כ בעל העיטור וע״כ כתבו הש״ע בשם י״א:

קמא קמא) שם. וי״א דאי לית ליה וכו׳ וי״ש וב״ח פסקו כסברא ראשונה וכ״כ בפסקי מהרא״י. מ״א ס״ק כ״ו. וכן הסכים א״ר או׳ ל״ב. וכ״כ השו״ג או׳ ל״ד דהכי נקטינן כמו שסתם הש״ע יעו״ש. וכ״נ דעת הר״ז וח״א שם מדלא הביאו סברת הי״א הנז׳. וכ״כ מ״ב או׳ ע״ה דנקטינן כסברא הראשונה. ובלא״ה כבר כתבנו לעיל או׳ קל״ה דיותר טוב לסמוך על גדול העיר אם יש שמערב על כל בני העיר משום דיש לחוש לדעת הרמב״ם דס״ל דאין לערב על תנאי בזה״ז ועוד יש ספק אם לברך על עירוב זה כמ״ש לעיל או׳ קל״ה ועיד הא איכא דעת ר׳ אפרים דבעי אי אית ליה מידי דבשיל מאתמול וע״כ מכל הטעמים הנז׳ י״ל דיותר טוב לסמוך על גדול העיר או אחר שמערב על כל בני העיר רק היכא דלא יש אחד שמערב על בני העיר יש לסמוך על סתם דברי הש״ע וכהסכמת האחרונים:

קמב קמב) והא דמהני תנאי דוקא לעצמו אבל אינו מזכה לאחרים משום דלא התירו אלא בצנעה לעצמו ואם יש בו תיקון צבור מזכה להם משום קלקולא ולמחר מכריזין סתם יסמוך על עירוב שהניח פ׳ ולא יערב אלא בתבשיל שעושה לצורך היום בין שנשאר לו מהיום בין שנשאר לו מאתמול אבל אינו מבשל לצורך זה. שיטה מקובצת. פת״ע או׳ מ״ב:

קמג קמג) [סעיף כג׳] אם עבר במזיד וכו׳ לדעת הישׁ״ש שהבאנו לעיל או׳ צ״א דוקא באין לו תבשיל אחר מותר לאכלו בשבת אבל לדעת הרשב״א שהביא ב״י סי׳ תק״ג אפי׳ ביש לי תבשילין אחרים מותר וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל סי׳ תק״ג או׳ כ״ט יעו״ש:

קמד קמד) שם הגה. או בשוגג, ורבינו (הש״ע) לא התיר אלא דוקא במזיד מטעם הרמב״ם ז״ל דמזיד אינו מצוי אבל אם תתיר בשוגג כ״ע יבשלו בלא עירוב ויאמרו שוגגין היינו ונעשה להם כהיתר והרב המפה סובר דה״ה נמי שוגג שלא יהא שוגג חמור ממזיד כמ״ש שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ט בשם ב״ח. וכן הסכים הב״ח דבין בשוגג בין במזיד אם עבר ובשל בלא עירוב דמותר לאכלו. שו״ג או׳ ל״ו:

קמה קמה) שם. מותר לאכלם בשבת וכו׳ ומיהו ראוי לקונסו לפי ראות עיני ב״ד על מה שעשה. שיטה מקובצת:

קמו קמו) [סעיף כד׳] אם הערים לבשל וכו׳ היינו לאחר סעודת שחרית דאם קודם סעודת שחרית מותר לבשל ואעפ״י שיודע שודאי יותיר א׳ לשבת כמ״ש לעיל או׳ ק״ל וכ״מ בהדיא בדברי הלבוש סעי׳ כ״א ודלא כהט״ז ס״ק כ״ב שנדחק בזה יעו״ש:

קמז קמז) שם. והותיר אחת וכו׳ ולא אכל ממנה כלום. לבוש שם. אבל אם אכל ממנה כזית מותר לאוכלה בשבת כמ״ש לעיל או׳ קל״א יעו״ש:

קמח קמח) שם. אסור לאכלה. היינו אותה קדרה שהותיר. מ״א ס״ק כ״ח:

קמט **קמט) שם.** אסור לאכלה. ולמה החמירו ואסרו על המערים ולא אסרו על המזיד שאם תתיר להמערים נמצאו הכל מערימים וישתקע שם עירוב תבשילין אבל המזיד אינו מצוי. ב״י בשם הרמב״ם. לבוש שם מ״א שם:

קנ **קנ) שם.** אסור לאכלה. ולא קנסו במערים אלא לו אבל לאחרים מותר לאכלה. לבוש שם. ומשמע דגם לו ולאנשי ביתו לא קנסו אלא שלא לאכלם בשבת אבל אחר שבת מותר. וכ״כ החמ״מ או׳ י״ז. מ״ב או׳ ע״ט. ומיהו עי״ש בשה״צ או׳ ק״ח שכתב שיש מחמירין לאסור לו לעולם אלא שהמקל לאכלו במו״ש אין למחות בידו יעו״ש. ועוד נראה דיש להקל ממ״ש לעיל או׳ ד׳ די״א דצרכי שבת נעשין ביו״ט מדאו׳ יעו״ש. וע״כ כיון דכוונתו בשעת בישול היתה בשביל שבת אין לקונסו ביותר ובמו״ש יש להקל. ועיין לעיל סי׳ תק״ג או׳ כ״ח:

סימן תקכח

א **א) [סעיף א׳] יו״ט א״צ עירובי חצרות וכו׳** משום דק״ל מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך וכדלעיל רס״י תקי״ח ומשמע מתוך סתימת דברי הש״ע דלא תיקנו כלל עירובי חצרות ליו״ט וכן סתם לעיל בסי׳ תט״ז סעי׳ ה׳ אכן מדברי מור״ם ז״ל לעיל סי׳ תקי״ח סעי׳ א׳ בהגה מוכח דס״ל דדברים שאין בהם צורך כלל אסור להוציא בלא עירובי חצרות וע״כ כתבו האחרונים דכשמערב עירובי חצרות בע״פ בשביל שבתות השנה יכלול גם יו״ט וכן מי שמניח בכל ע״ש ואיקלע יו״ט סמוך לו יאמר לשבת זה ויו״ט הבע״ל כדי לצאת אליבא דכ״ע וכמבואר בדברינו לעיל סי׳ תקי״ח או׳ י״ד יעו״ש:

ב **ב) ואם** הניח עירוב חצירות ליו״ט סומך עליו גם לשבת מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ י״א בהגה״ט. מ״ב או׳ ב׳ וכן אם הניח עירובי תחומין ליו״ט יוכל לסמוך עליו גם לשבת אם כיון לכך וכ״ש אם פירש. חמ״מ או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תט״ז סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ג **ג) שם.** אבל עירובי תחומין צריך. וכ״כ לעיל סי׳ תט״ז סעי׳ ה׳ ואם איסור תחומין ביו״ט דאו׳ או מדרבנן עי׳ לעיל סי׳ ת״ד או׳ י״ד:

ד **ד) שם.** אבל עירובי תחומין צריך. כמו בשבת. טור וב״י. והיינו אם נצרך לצאת חוץ לתחום משום דבר מצוה וכמ״ש לעיל סי׳ תט״ו סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ה **ה) שם** וכל הלכות תחומין נתבארו וכו׳ והחילוק שיש בין ר״ה לשני יו״ט של גליות נתבאר לעיל סי׳ תט״ז סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ו **ו) [סעיף ב׳] אין מערבין וכו׳** לצורך שבת. לבוש.

ז **ז) שם.** לא עירובי חצרות וכו׳ עירובי חצרות מיחזי כמתקן ועירובי תחומין קונה שביתה ומיחזי כקונה בית ביום טוב. לבוש:

ח **ח) שם** הגה. אפי׳ אם הניח עירוב תבשילין. דעירוב תבשילין לא מהני אלא לצורך סעודה והדלקה בכלל צורך סעודה הוא שאין אוכלין בלא נר בליל שבת אבל עירובי חצירות ועירובי תחומין לאו צורך סעודה הוא. לבוש:

ט **ט) שם** הגה. אפי׳ אם הניח עירוב תבשילין. כ״כ הר״ן. ובהג״א כתב משם הא״ז דאם הניח עירובי חבשילין מערבין עירובי חצירות אבל ממה שסתמו כל הפו׳ משמע דכלהו לית להו הא דהא״ז. נה״ש או׳ א׳ וכ״פ בס׳ בגדי ישע:

י **י) שם.** בשני יו״ט של גלויות וכו׳ אבל ביו״ט של ר״ה אינו יכול לערב על תנאי כמ״ש בסי׳ הקודם סעי׳ כ״ב וכ״כ ב״י בסי׳ זה ובש״ע סי׳ שצ״ג סעי׳ א׳:

יא **יא) שם.** יכול לערב עירובי חצירות על תנאי. שיאמר ביום הראשון אם היום חול בעירוב זה יהא מותר לטלטל מחצר לבתים ומבתים לחצר ואם היום קודש אין בדברי כלום ולמחר יאמר אם היום קודש כבר ערבנו מאתמול ואם היום חול בעירוב זה נהיה מותרים לטלטל בשבת זו. טור ולבוש. ועיין לעיל סי׳ שצ״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יב **יב) שם.** על תנאי. ולא יברך כמ״ש בסי׳ הקודם או׳ קל״ח יעו״ש:

יג **יג) שם.** אבל עירוב תחומין אין מניחין וכו׳ היינו לכתחלה אבל בדיעבד כשכבר עירב מהני בשני יו״ט של גליות. א״ר או׳ ב׳ בגדי ישע. מש״ז סי׳ תט״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳:

יד יד) שם. אבל עירוב תחומין אין מניחין וכו' ודוקא שלא עירב בראשון אבל אם עירב בראשון מערב ברגליו בשני. ב"י בשם הר"ן. ועיין לעיל סי' תט"ז או' י"ד ואו' ט"ר:

סימן תקכט

א א) [סעיף א'] מצות יו"ט לחלקו וכו' פלוגתא דר"א ור' יהושע ביצה ט"ו ע"ב ופסחים ס"ח ע"ב. והלכה כר"י דאמר חציו לה' וחציו לכם. ב"י, ב"ח. ועיין לעיל סי' רמ"ב או' ה':

ב ב) שם. חציו לבית המדרש וכו' ומשמע בהרמב"ם (פ"ו דין י"ט) שדורשין אחר סעודת שחרית. והיש"ש פ"ב דביצה סי' ה' כתב שידרשו קודם הסעודה כמו שמצינו בעובדא דר"א (ביצה שם) וגם רבא לא מוקים אמורא עליה מיו"ט לחבירו משום שכרות לכן מוטב לדרוש בשחרית ועכ"פ לא ימשוך יותר מחצות יעו"ש. ובחולין פ"א סי' ן' כתב דש"ץ המאריך בנגונים יותר מדאי הר"ז מגונה כי אין זה לא מחציו לה' ולא מחציו לכם יעו"ש. והב"ד מ"א ריש הסי' וכתב דהאידנא דאין דורשים דינים תוך הדרשה מוטב לדרוש אחר הסעודה משום שמחת יו"ט וכ"כ הב"ח וכן המנהג עכ"ל וכ"כ א"ר או' ט'. ונראה כיון דאיכא דסברי הכי ואיכא דסברי הכי כל מקום יעשה כמנהגו ובלבד שלא יפחות מחצי היום לבית המדרש לקיים מאמרי רז"ל. וע"כ יש נוהגין ללמוד בחברה כל ימי מועד מאחר סעודת שחרית עד זמן תפלת מנחה ובפרט הסוחרים ובעלי מלאכה שאין להם פנאי ללמוד בחול נוהגים כמה ירי"ש ללמוד בחברה בכל שבתות ומועדים וגם איזה שעות בלילות בימי החול ועיקר הלימוד יהים בדינים כדי לדעת מה יעשה ישראל. ועיין לעיל סי' רל"ח ובדברינו לשם בס"ד:

ג ג) שם. ואל יצמצם בהוצאות יו"ט כדאמרינן בגמ' (ביצה ט"ו ע"ב) אמר להם הקב"ה לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע ע"כ. ועוד איתא שם בגמ' (ט"ז ע"א) כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה חין מהוצאות שבתות והוצאות יו"ט והוצאות בניו לת"ת שאם פיחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו ע"כ. ועיין לעיל סי' רמ"ב או' ד':

ד ד) שם. וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת. שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהם מקרא קודש הרמב"ם פ"ו דין ט"ו. ב"י. לבוש. ועיין בזוה"ק פ' פנחס דרמ"ד ע"ב דגם ביו"ט יש בחי' נשמה יתירה כמו בשבת. ומשמע שם דמקבלין אותה באמירת כתר יעו"ש. וע"כ יש לכוין באמירת כתר דיו"ט לקבל תוספת הארה של יו"ט. ועיין לעיל סי' תי"ט או' ח':

ה ה) שם. וצריך לכבדו וכו' ובליל יו"ט מקדש על היין כבשבת וכן ביו"ט מקדש קידושא רבה כדרך שמקדש בשבת. הרמב"ם פכ"ט מה"ש דין כ"א. וכ"כ הכלבו סי' נ"ח וכתב שם הכלבו דגם בקידוש זה של היום לא יהיה אלא במקום סעודה ולא יטעום כלום קודם שיקדש יעו"ש. וכבר כתבנו דיני היין והקידוש לעיל בה' שבת וה"ה ליו"ט יעו"ש ומ"מ קידוש של יו"ט אינו מה"ת כמ"ש לעיל סי' רע"א או' ו' וסי' תע"ב או' פ"ג בשם כמה פו'.

ו ו) שם. וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת. וכתבו האחרונים דה"ה דיש להכין בעצמו איזה דבר לכבוד יו"ט ואפי' יש לו כמה עבדים כמו בשבת לעיל סי' ר"ן. ועיין בדברינו לשם או' ו':

ז ז) שם. וצריך נכבדו ולענגו וכו' וחייב לאכול פת ביו"ט בערבית ושחרית, מ"א סק"ב, א"ר או' ג' ברכ"י או' ב' חמ"מ או' ג' ח"א כלל ק"ד או' א' מ"ב או' י"ג. ומיהו עיין לעיל סי' קפ"ח או כ"ד שכתבנו בשם כמה ראשונים דס"ל דאין חיוב לאכול פת מה"ת רק בליל יום ראשון של פסח ובליל יו"ט ראשון של סוכות אבל בשאר יו"ט אין חובה לאכול פת ואם טעה ולא הזכיר של יו"ט בבהמ"ז א"צ לחזור יעו"ש, ומ"מ צריך לאכול פת לקיים דברי חכמים כנז' ולקמן או' ך' יעו"ש. ורק לענין ברכה אמרינן שא"צ לחזור משום סב"ל:

ח ח) ואם לא אכל בליל יו"ט יאכל ביום שני פעמים כמ"ש סי' רצ"א סעי' א' בהגה. מ"א שם. א"ר שם. חמ"מ שם. מ"ב שם. וה"ה שאומר הקידוש דלילה א"ר שם ומחה"ש. בגדי ישע. ח"א שם. מ"ב שם. וכ"כ לעיל סי' רצ"א או' ו' יעו"ש. והא שאומר הקידוש דלילה ביום ה"ד אם לא קידש בלילה או שקידש ולא עשה סעודה דגם ידי קידוש לא יצא דבעינן קידוש במקום סעודה כמ"ש סי' רע"ג סעי' ג' ועי"ש סעי' ה' ובדברינו לשם באיזה דבר יוצא י"ח קידוש במקום סעודה יעו"ש:

ט ט) שם. וצריך לכבדו ולענגו וכו' אפי' אם הוא בעל תשו' ומסגף עצמו בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות, בית יעקב סי' ע"ג, י"א בהגה"ט סי' תקכ"ח. מ"ב או' י"ט. ועיין לעיל סי' רמ"ב או' ו' מ"ש ע"ז יעו"ש:

י **י) אין** מתענין ביו״ט והנשבע להתענות בו לוקה משום שבועת שוא. הרמב״ם פ״א מה׳ שבועות דין ו׳ הרלנ״ח סי׳ ק״ג. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לעיל סי׳ רמ״ב או׳ ו׳:

יא **יא) אפי׳** הוא בעל תשו׳ ומתענה כל השנה לכפר עונותיו אסור להתענות ביו״ט, מהרימ״ט ח״ב חא״ח סי׳ ח׳. כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ לעיל סי׳ רפ״ח או׳ ה׳ לענין שבת יעו״ש. ואימתי מותר להתענות ביו״ט נת׳ בה׳ שבת סי׳ רפ״ח דיו״ט שוה לשבת בענין זה. ב״י. וכ״כ לקמן בהגה סוף סעי׳ ב׳ דדין תענית ביו״ט כמו בשבת. וכ״כ הלבוש ססעי׳ א׳ א״ר או׳ ז׳ אלא שכתב שם הא״ר דמ״מ יש להקל בכל יו״ט ור״ח וחנוכה בת״ח יותר משבת היכא דיש עוד צד להקל יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רפ״ח ובדברינו לשם כל דיני תענית בשבת וא״כ ה״ה ליו״ט יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יב **יב) שם.** וצריך לכבדו ולענגו וכו׳ איזה כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה לגלח בעיו״ט (לקמן רסי׳ תקל״א) כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. וכן מצוה לרחוץ בחמין ולחוף ראשו וליטול צפרניו בעיו״ט כמו בע״ש כמ״ש בסי׳ ר״ס. וכן מצוה ללוש פת בביתו בעיו״ט לכבוד יו״ט כמו בע״ש לכבוד שבת כמ״ש סי׳ רמ״ב יעו״ש. ר״ז או׳ ב׳ והוא מדברי מור״ם ז״ל לעיל ססי׳ תע״א בהגה ובסעי׳ זה. ובענין הרחיצה וכוונת הטבילה בעיו״ט כבר כתבנו לעיל סי׳ תס״ח או׳ ק״א קחנו משם:

יג **יג) שם** הגה. ואסור לאכול ממנחה וכו׳ מ״ש ואסור לאכול הוא לאו דוקא דהא דין זה הוא מדברי הרמב״ם פ״ו דין ט״ז ושם כתוב וכן ראוי לאדם שלא יסעוד בעיו״ט מן המנחה ולמעלה כערב שבת שדבר זה בכלל הכבוד עכ״ל והב״ד ב״י. וכ״כ הש״ע לעיל סי׳ רמ״ט סעי׳ ב׳ דסעודה שרגיל בה בחול כל היום מותר להתחיל מן הדין אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול מט׳ שעות ולמעלה יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ תרל״ט סעי׳ ג׳ בהגה דבערב סוכות אין לאכול מחצות ואילך יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

יד **יד) שם.** הגה. ואסור לאכול ממנחה למעלה וכו׳ וה״ה ביו״ט ראשון מפני שהוא עיו״ט שני. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ חמ״מ או׳ ד׳ ר״ז או׳ ב׳. מיהו המ״ב בב״ה כתב לפקפק בדברי המ״א הנז׳ דכיון דאנן בקיאין בקביעא דירחא ויו״ט ראשון עיקר א״צ להחמיר בזה יעו״ש. אמנם נראה דדעת המ״א והאחרונים הנז׳ דכיון דצריך לקדש בליל יו״ט שני ואין קידוש אלא במקום סעודה אם לא יהא נזהר מלסעוד ממנחה ולמעלה חיישינן שמא לא יהא תאב לאכול בלילה ומעקרא תקנתא דרבנן:

טו **טו) שם** בהגה. שזהו מכלל הכבוד. כדי שיאכל בליל יו״ט לתאבון. אחרונים. והוא ממ״ש לעיל סי׳ רמ״ט סעי׳ ב׳ יעו״ש:

טז **טז) שם** בהגה. מיהו אם עיו״ט שבת יכול לקיים סעודה ג׳ וכו׳ היינו קודם מנחה קטנה ואם שכח לעשותה קודם מנחה קטנה יעשנה אח״כ בפת מועט כזית. דרשות מהרי״ל ריש ה׳ יו״ט. א״ר או׳ ב׳ חמ״מ שם. ר״ז שם. ח״א כלל ק״ד או׳ א׳. ומ״ש המ״א סק״ב בשם מהרי״ל כבר כתב עליו הא״ר שם ובביאורי הגר״א שלא ראה דברי מהרי״ל בשורשם יעו״ש. ומיהו המנהג לעשותה אף לכתחלה אחר תפלת מנחה ואפי׳ בשבת שחל בעיו״ט משום דכ״ה הסדר ע״פ הזוה״ק והאר״י ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ רצ״א או׳ ב׳ ואו׳ ט״ו יעו״ש. ורק יש ליזהר דאין לאכול כ״א דבר מועט כביצה מפת כדי שיהא תאב לאכול בלילה לכבוד יו״ט. ועיין לעיל סי׳ קנ״ח סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ ח׳ יעו״ש:

יז **טוב) ופשוט** דסעודת מילה מותר כמ״ש סי׳ רמ״ט סעי׳ ב׳ בהגה. מ״א סק״ב. חמ״מ או׳ ד׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד. ולעניין אם מותר לישא בערב יו״ט ולעשות הסעודה ברגל עיין לקמן סי׳ תקמ״ו סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יח **חי) ואסור** לעשות מלאכה אחר מנחה כמ״ש סי׳ רנ״א. מ״א שם. א״ר או׳ א׳ חמ״מ שם. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

יט **יט) שם** בהגה. כמ״ש לעיל סי׳ רמ״ב. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

כ **ך) שם.** וחייב לבצוע על שתי ככרות. דאיתא בשבת (קי״ז ע״א) א״ר אבא חייב אדם לבצוע על ב׳ ככרות בשבת מ״ט לקטו לחם משנה כתיב. וכתב הרי״ף בפ׳ ע״פ ופירשו רבנן דביו״ט נמי בעי לבצוע על ב׳ ככרות כשבת דעיקר חיובה בשבת משום דלא הוה המן נחית בשבת אלא הוה נחית בע״ש זוגי זוגי וביו״ט נמי לא הוה נחית אלא הוה נחית בעיו״ט זוגי זוגי כמה דהוה נחית בע״ש הלכך בעינן למבצע ביו״ט על תרתי ריפתן שלימתא כדמחייבי בשבת עכ״ל וכ״כ הרמב״ם פ״ל מה״ש, והב״ד ב״י. וע״כ פסק כן בש״ע. וכ״כ האחרונים. אבל ג׳ סעודות נפקא לן מקרא תלתא היום כתיבי וזה לא נאמר ביו״ט לכך אין חיוב בסעודה ג׳ כמו בשבת. פרישה או׳ ג׳ בגדי ישע. ועיין לעיל או׳ ז׳. ואגב באתי לבאר בענין בציעת המוציא בכל זמן שצריך לבצוע ממקום עליון שבככר ומצד ימין כן אמרו בחלום לאחד יר״ש:

כא **כא) שם.** וחייב לבצוע על שתי ככרות. ומשמע דה״ד בשתי סעודות שחייב לאכול ביו״ט וכדלקמן. וכ״מ מדברי הרמב״ם פ״ל מה״ש דין ט׳ דא״צ שתי ככרות אלא דוקא בסעודות של חיוב יעו״ש. ומיהו עיין לעיל סי׳ רצ״א סעי׳ ד׳ בהגה דיש סוברים אם סועד הרבה פעמים צריך לכל סעודה שתי ככרות יעו״ש:

כב **כב) שם.** ולקבוע כל סעודה על היין. ומשמע מדברי הרמב״ם הנז׳ דהיינו נמי רק בסעודות של חיוב יעו״ש. ועוד משמע מדברי הרמב״ם הנז׳ דלקבוע כל סעודה על היין היינו לשתות יין בתוך הסעודה וכמ״ש במס׳ ברכות (מ״ב ע״ב) חוץ מיין של קידוש דהא יין של קידוש כבר כתבו פכ״ט דין כ״א דצריך לקדש על היין בלילה וביום והב״ד לעיל או׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ המ״מ שם. וכ״כ ב״י סי׳ רצ״א והב״ד לעיל סי׳ רצ״א או׳ כ״ב יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ מהר״ם אלשקר סי׳ ק״ו יעו״ש. וכ״כ הב״ח סי׳ רצ״א. ר״ז או׳ ד׳ כ״מ בביאורי הגר״א. וכ״כ מ״ב או׳ י״א והיינו אם ידו משגת. ר״ז שם, מ״ב שם. וכ״מ לעיל ססי׳ ר״ן יעו״ש ועיין לקמן או׳ כח.

כג **כג) ואיתא** במס׳ ע״ז (ה׳ ע״ב) שתיקנו להרבות בסעודה ביו״ט הראשון של פסח ועצרת ובר״ה וביו״ט האחרון של חג ועי״ש בתו׳ הטעם. מ״א סק״ג:

כג) שם. ובגדי יו״ט יהיו יותר טובים וכו׳ משום דחייב בשמחה ומטעם זה נהגו להרבות במיני מאכלים יותר משבת. מ״א סק״ד. חמ״מ או׳ א׳. ופשוט דכ״ז אם ידו משגת. מ״ב או׳ י״ב. ואם חל יו״ט במו״ש לא ילבש בגדי יו״ט ביום שבת סמוך לחשיכה משום שנראה כמכין משבת ליו״ט אלא או ילבשם מבע״י ויכוין בהם גם לכבוד שבת או שלא ילבשם עד שיהיה לילה ודאי:

כד **כד) שם.** ולא נהגו לעשות בו סעודה ג׳, כ״כ הטור י״א שצריך לעשות בו ג׳ סעודות וכ״כ הרמב״ם (פ״ל מה״ש דין ט׳) וא״א הרא״ש לא נהג כן עכ״ל וזהו שכתב כאן בש״ע ולא נהגו לעשות בו סעודה ג׳. והכלבו סי׳ נ״ח כתב דיש שכתבו שהסעודה ג׳ ביו״ט הוא כשאוכלין תבשיל א׳ יותר ואעפ״י שאין מפסיק בה בבהמ״ז יעו״ש. והב״ד ב״י ומ״א סק״ה. אבל התו׳ יו״ט פ״ה דמעשר שני משנה יו״ד כתב להכריח כדברי הש״ע דביו״ט א״צ סעודה ג׳ יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגה״ט וכתב וכן נוהגין. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳ כדברי הש״ע דא״צ סעודה ג׳ אלא א״כ חל בשבת. וכ״נ דעת הגר״א. וכ״נ דעת ח״א כלל ק״ד או׳ א׳. וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ דמנהגן של ישראל תורה היא והנח להם לישראל אם אינם נביאים וכו׳ דעל דרך האמת אין מקום ביו״ט לסעודה ג׳ עכ״ל. ועיין לעיל סוף או׳ ך׳. ומ״ש שם המ״א בשם סדה״י לא ראה הדברים בשורשם אלא ממה שהביא דבריו כנה״ג בקיצור דשם כתב הסדה״י בענין סעודה ג׳ של שבת שחל ביו״ט של ר״ה דיש לעשותה בפירות שמברכין אחריהן מעין ג׳ ולא לענין סעודה ג׳ של יו״ט יעו״ש. ולענין דינא בסעודה ג׳ של שבת שחל ביו״ט לא ק״ל הכי אלא לכתחלה יש לעשותה בפת כמו שאר שבתות כמ״ש לעיל או׳ ט״ז ובאו׳ שאח״ז:

כה **כה) שם.** ולא נהגו לעשות בו סעודה ג׳, מיהו כשחל יו״ט בשבת נוהגין לעשות. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ באו׳ הקודם בשם הר״ז ובאו׳ ט״ז יעו״ש:

כו **כו) שם** הגה. וביו״ט מאחרין וכו׳ חוץ מר״ה שמשכימין לבהכ״נ והב״ח סי׳ תקפ״ד ובסי׳ תרמ״ד כתב דהאידנא שמאריכין בפיוטים משכימים בכל יו״ט עכ״ל כלומר דרש״י פי׳ הטעם (מגילה כ״ג ע״א) דמאחרין כדי לטרוח בסעודת יו״ט קודם שילכו לבהכ״נ והאידנא יכולין להכין בעוד שמאריכין בניגונים ופיוטים. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ד׳ חמ״מ או׳ ב׳ ר״ז או׳ ח׳ ואו׳ ט׳ מק״ק סי׳ מ״ד או׳ ז׳. וכתב שם הר״ז וצריך למחות ביד מקצת מקומות שמאחרים לבא לבהכ״נ ביו״ט וגם מאריכים בפיוטים קודם ק״ש ומתוך כך הם עוברים זמן ק״ש:

כז **כז) שם** בהגה. וממהרין לצאת וכו׳ ויש לגעור בחזנים המאריכים יותר מחצות דהיינו י״ח שעות מתחלת הלילה וכן בשבת. יש״ש פ״ב דביצה סי׳ ד׳. ולפי מ״ש סי׳ קנ״ז משמע דחשבינן שעות זמניות דהיינו חצי היום וכן עיקר. מ״א סק״ז. ועיין בדברינו לשם או׳ ב׳:

כח **כח) [סעיף ב׳] חייב אדם להיות שמח וכו׳** דאמרינן בפסחים (ק״ט ע״א) חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל במה משמחן ביין. ר״י אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להם אנשים בראוי להם ביין. ונשים בראוי להם בבבל בבגדי צבעונים בא״י בבגדי פשתן המגוהצין. ר״י בן בתירא אומר בזמן שבהמ״ק קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת ועכשיו שאין בהמ״ק קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש ע״כ. והרמב״ם כתב (פ״ו דין ח״י) והאנשים אוכלים בשר ושותים יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין. והב״ד ב״י ותמה עליו למה הצריך בשר דהא בברייתא משמע דביין סגי יעו״ש. והב״ח כתב ליישב ע״פ מ״ש בפ׳ אותו ואת בנו (חולין פ״ג ע״א) בד׳ פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו וכו׳ אלמא דאיכא נמי שמחה בבשר אעפ״י שאינן שלמים יעו״ש. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ יו״ט והיש״ש פ״ב דביצה סי׳ ה׳ כדברי הרמב״ם דמצוה לאכול ג״כ בשר יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ו׳ ער״ה או׳ ב׳ נה״ש או׳ א׳ חמ״מ או׳ ג׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל ק״ד או׳ ב׳ מק״ק סי׳ מ״ד או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״א. וכ״ז אם ידו משגת. מ״ב שם. וכ״כ לעיל סוף או׳ כ״ב יעו״ש:

כט **כט) שם.** חייב אדם להיות שמח וכו' גם בזה"ז דליכא שלמי שמחה מ"מ מה"ת לשמוח ביו"ט כראוי לו ובמה שנהנה ממנו. שו"ת שאגת אריה סי' ס"ה. ברכ"י או' ד' שע"ת:

ל **ל) נשים** חייבות לשמוח ברגליהם כאנשים. שו"ת הנז' סי' ס"ו. ברכ"י או' ה'. שע"ת.

לא **לא) ליל** יו"ט ראשון מה"ת אינו חייב בשמחה אך מדרבנן חייב. שו"ת הנז' סי' ס"ח. ברכ"י או' ו'. ומיהו מדברי המ"א לקמן סי' תקמ"ו סק"ד נראה שגם לילה ראשונה חייב שמחה מדאו' יעו"ש. שע"ת:

לב **לב) בזה"ז** אין חיוב לטהר עצמו ברגל. שו"ת הנז' בסי' הנז' ברכ"י או' ז'. וכ"כ בשו"ת יד אליהו סי' ס"ח וכתב שכן מוכח בהרמב"ם פי"ז מה' טומאת אוכלין יעו"ש. ומיהו בשער הכוו' דף ע"ח ע"א כתב דצריך לטבול עיו"ט ונתן טעם בסוד וכוונת הטבילה והב"ד לעיל סי' תס"ח או' ק"א יעו"ש:

לג **לג) וכתב** שם הרמב"ם אעפ"י שמותר לאכול אוכלין טמאין ולשתות משקין טמאין חסידים הראשונים היו אוכלין חולין בטהרה ונזהרין מן הטומאות כולן כל ימיהם והם הנקראים פרושים ודבר זה קדושה יתירה היא ודרך חסידות שיהיה נבדל אדם ופורש משאר העם ולא יגע בהם ולא יאכל וישתה עמהם. שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים. וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדיעות הרעות. וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה. שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדשתם עכ"ל:

לד **לד) וחייב** אדם להקביל פני רבו ברגל. הרמב"ם פ"ה מה' ת"ת דין ז'. מיהו הנוב"י מה"ת סי' צ"ד כתב דבזה"ז שאין בהמ"ק קיים אין מקום להטיל חיוב לקבל פני רבו כלל כשאינו הולך בלא"ה ללמוד ממנו אלא שסיים ומ"מ נכון לקבל פני רבו אף שאין עתה חיוב אבל ראוי מצד המוסר. וכתב עוד והטור והש"ע שלא העתיקו זה מפני שאין דרכם להביא רק מה שהוא ע"פ הדין ובזמנינו זה ועתה לא יש חיוב יעו"ש. והב"ד השע"ת. אמנם הרב חיד"א בשמחת הרגל על מס' סוכה דף ז"ך ע"ב כתב בשם מהר"ר יהונתן דעתם שאין בהמ"ק חייבים לקבל פני הרב שהוא כמקבל פני שכינה זכר לחיוב ראייה לקבל פני שכינה יעו"ש. ועוד עיין בדברינו לעיל סי' ש"א או' ח"י וסי' תי"ט או' ח' יעו"ש:

לה **לה) יזהר** כשמבקר ביו"ט בשכונה א' ובפרט בחצר א' שלא יעשה שפיכות דמים לבקר לעשיר או לחכם גדול וישמיט עצמו להעלים עיניו מלבקר למי שאינו עשיר או למדן קטן כי סובלים צער אם המבקר הוא אדם דמתקיירי ביה. ומה טוב אם לא יבקר כ"א פעם אחת בשנה או לשנתים ימים אם לא סגי בלא"ה דפורק ממנו איבה וטירחא יתירה במועד וביטול תורה. רו"ח או' ט"ז. ועיין פלא יועץ או' יו"ד ד"ה יו"ט מ"ש תוכחת מוסר בזה יעו"ש:

לו **לו) בשבתות** ויו"ט ברכה שמברך האדם לבניו ולתלמידיו וכן במו"ש כשבא לביתו לברך אותם יברך בתחילה בתורה ובמצות ובמעט"ו ואח"כ בממון. רו"ח או' י"ב. וכן צריך לברך את השם תחלה ואח"כ לברכם והטעם כתבתי בסה"ק ישמח ישראל דרוש עה"ת פ' ויחי על פסוק ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי וכו' יעו"ש:

לז **לז) שם.** חייב אדם להיות שמח וכו' שבת ויו"ע וכן שבת וחו"ה ירבה מטעמת יתירה בשלחנו וכן בפירות שיהא ניכר דאיכא ב' קדושות. רו"ח או' טו"ב. ועיין לעיל סי' רמ"ב או' ט' וסי' תי"ט או' ד':

לח **לח) שם.** להיות שמח וטוב לב וכו' עיין בס"ח סי' ק"י שכתב דאסור לספר בשבת בדברים שמצטער בו כגון מאוהביו שמתו וכיוצא יעו"ש ונראה דהה"נ ביו"ט דכיון דמצוה לשמוח אין לו לבקש מקום להצטער ולדאג והוא פשוט. רו"ח או' ד'. ועיין לעיל סי' ש"ו וסי' ש"ז איזה דיבור שאסור לדבר בשבת וה"ה ליו"ט יעו"ש:

לט **טל) שם.** וטוב לב במועד. וימי חו"ה הם בכלל מועד וחייבים בשמחה. הרמב"ם פ"ו דין כ"ב. אבל הכבוד והעונג אינה נוהגת בחו"ה שהרי לא נאמר בהם מקרא קודש. ר"ז או' ה' מ"ב או' ט"ז. ועיין לקמן סי' תק"ל או' ג':

מ **מ) שם.** והנשים קונה להם בגדים וכו' ואם אין יד האדם משגת לשמוח בבגדים כ"כ יקנה לפחות זוג מנעלים חדשים לכבוד הרגל. דרשות מהרי"ל ה' יו"ט. א"ר או' ו':

מא **מא) שם.** והנשים קונה להם בגדים ותכשיטים וכו' אשה שנדרה שלא ללבוש בגדי יו"ט הטבעות בכלל הנדר. שבו"י ח"א סי' כ"ד. שע"ת או' ד':

מב **מב) שם.** וחייב להאכיל לגר וכו' אבל מי שנועל דלתי חצירו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו ועל אלו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש

על פניכם פרש חגיכם. הרמב"ם שם דין ח"י. טור לבוש. וכ"כ בזוה"ק פ' יתרו (פ"ח ע"ב) ותא חזי בכלהו שאר זמנין וחגין בעי בר נש לחדי ולמחדי למסכני, ואי הוא חדי בלחודוי ולא יהיב למסכניה עונשיה סגי דהא בלחודוי חדי ולא יהיב חדו לאחרא. עליה כתיב וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם עכ"ד, והב"ד מ"א סק"ח ושאר האחרונים. והעיקר להשתדל לתת לצנועים שמתביישים לקבל כ"א בצנעה ובפרט לבעלי תורה כנודע:

מג מג) שם הגה. ודין תענית ביו"ט כמי בשבת. כתב מהרי"ו מי שמתענה ביו"ט צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות כיון דהאי גברא לא מקיים חציו לה' וחציו לכם דבהא מודה ר"י לר"א דבעי כולו לה' עכ"ל. ולא נהירא חדא דהא מתענה לה' והרי כולו לה' ועוד דכתבתי לעיל סי' רפ"ח דהא דמותר להתענות היינו משום דה"ל עונג וא"כ זהו תענוגו וא"כ מיקרי כולו לכם דמה לי עונג זה מה לי עונג אכילה ושתיה, ד"מ או' ב' מ"א סי' תקצ"ז סק"א. א"ר שם או' ד' מ"ב בסי' זה או' ך':

מד מד) שם הגה. ודין תענית ביו"ט וכו' עיין לעיל או' י"א:

מה מה) [סעיף ג'] אדם אוכל ושותה וכו' ועיין בס' מגיד מישרים סוף פ' בא שצוה המגיד למרן למעט במאכל ומשתה אפי' בשבתות ויו"ט יעו"ש. ורק שיהיה הכל לשם שמים לקיים מצות הבורא:

מו מו) שם. שיש בה עבודת היוצר. ומדת החסידים אשר תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו בעת שמחתם אז יותר ויותר מברכין ומשבחין להקב"ה אשר שמחם. טור לבוש:

מז מז) [סעיף ד'] חייבים ב"ד להעמיד שוטרים וכו' וה"ה נמי בשבתות לסבב השוטרים בעיר שלא יבא שום אדם לידי איסור חילול שבת וגם שלא יתקבצו אנשים ונשים יחד וכדומה. רו"ח או' ו' ף

מח מח) שם. שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם בשמחה וכו' באמת חיוב זה שייך בכל עת וזמן שיש שמחה כגון באירוסין ונשואין ובברית מילה וכדומה שצריך למחות מי שיכולת בידו שלא יתערבו אנשים ונשים יחד דהיינו במקום אחד אלא שברגל מצוי הקלקול בכ"מ לכן נקטי לה גבי רגל. ועיין מה שכתבתי עוד בזה בתשו' בסה"ק באר מים חיים בס"ד:

סימן תקל

א א) [סעיף א'] חו"ה אסור בקצת מלאכות וכו' דעת הטור איסור מלאכה בחו"ה מדרבנן אבל הב"י הביא כמה ראשונים דאיכא דס"ל מדרבנן ואיכא דס"ל מדאו' וכתב ולע"ד נראה דאיסור מלאכה בחו"ה ד"ת כדמשמע במס' חגיגה (י"ח ע"א) אלא שהתורה מסרה לחכמים שיאסרו המלאכות שנראה להם יעו"ש. וכ"נ דעת מור"ם ז"ל בהגה שכתב בהכרעת ב"י. וכ"כ מ"א סק"א. שו"ג או' א'. ומשמע מכאן דדעת מרן ז"ל איסור מלאכה בחו"ה דאו'. וכ"כ השו"ג שם דלקמן סי' תקל"א סעי' ג' פסק הש"ע כמ"ד דאיסור מלאכה בחו"ה מה"ת דספקא לחומרא יעו"ש. וכ"כ בס' בגדי ישע. מיהו המ"א שם כתב דבסי' תקל"ח משמע דס"ל להרב"י שמלאכת חו"ה הם מדרבנן. וכ"כ הער"ה. ועיין עוד בשד"ח מע' חו"ה או' טו"ב שהביא עוד כמה פו' דפליגי בדעת מרן ז"ל אי ס"ל דאו' או דרבנן יעו"ש:

ב ב) ואיתא במס' פסחים (קי"ח ע"א) כל המבזה את את המועדות כאלו עובד ע"ז ופירש"י שעושה מלאכה בחו"ה. ומשמע דהיינו למ"ד איסור מלאכה בחו"ה דאו' אבל למ"ד מדרבנן זה לא קאי אחו"ה. וכ"כ התו' בחגיגה ח"י ע"א. ומאי דמשמע מדברי מ"א שם דזה קאי גם למ"ד מדרבנן כבר הקשה עליו המחב"ר או' א' והחמ"מ יעו"ש:

ג ג) ותנן פ"ג דאבות המחלל את הקדשים והמבזה את את המועדות וכו' אין לו חלק לעולם הבא. ופירש"י שם והמבזה את המועדות חילל חו"ה בעשיית מלאכה או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ובשתיה יעו"ש וכן פי' ר' עובדיה על המשנה הנז' וכ"כ השה"ל (כ"י) סי' ד"ך חייב אדם לכבד חו"ה במאכל ומשתה דכתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש וחו"ה בכלל מקראי קודש הם יעו"ש. והב"ד החיד"א בקו' שמחת הרגל לימוד ג' דסוכות יעו"ש. וכ"כ בספרו מחב"ר בסי' זה או ב' וכ"כ מ"א שם בשם התניא סי' נ"א דחייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות כשאר יו"ט. וכתב עו"ש המ"א ומהרי"ל לבש הקט"א ומטרו"ן של שבת. וכ"כ א"ר או' א' ח"א כלל ק"ו או' א' מק"ק סי' נ"ב או' ג' מ"ב או' א' ועיין לקמן סי' תקס"ח סעי' ה':

ד ד) וכתב עו"ש המ"א דבסי' קפ"ח סעי' ז' משמע דדי באכילת פירות ומ"מ נראה לכתחלה מצוה לאכול פת. וכ"כ א"ר שם. א"א או' א' מק"ק שם. ולכתחלה מצוה לקבוע סעודה על הפת אחת בלילה ואחת ביום. מ"ב שם ועיין לעיל סי' תי"ט או' ב' לגבי ר"ח שכתבנו דיש לבצוע ג"כ על שתי ככרות כדי לכבדו יותר מן החול יעו"ש וא"כ ה"ה לכאן:

ה ה) **וכתב** הרב או״ח ריש דף צ״ג וז״ל ירושלמי א״ר אבא בר ממל אלו היה מי שיתמנה עמי התרתי שיהיו עושין מלאכה בחו״ה כלומר שאין אסור לעשות מלאכה אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ושמחין ויגיעין בתורה והם אוכלים ושותין ופוחזין נראה שאיסור גדול בשחוק וקלות ראש יותר מעשיית מלאכה יעו״ש. וכ״כ הכלבו בסי׳ ס׳ א״ר או׳ א׳ מחב״ר או׳ ר בגדי ישע. מק״ק שם או׳ ד׳ מ״ב או׳ ב׳ ועיין להרב חיד״א בקו׳ שמחת הרגל לימוד ג׳ מ״ש קללות נמרצות להמשחקים בקובייא בחו״ה דמלבד שפרקו עול התורה עוד יוסיפו לענות נפשם שלא לענג המועד באכילה ושתיה כדת מה לעשות יעו״ש. ועוד עיין מ״ש בזה לעיל סי׳ של״ח או׳ ט״ל יעו״ש:

ו ו) **שם.** הגה. לפי צורך הענין וכו׳ הלכך התירו דבר האבד פי׳ שהוא אבד אם לא יעשני. והתירו כל צרכי רבים ואפי׳ צרכי יחיד אם איני מעשה אומן. והתירו כל צרכי המועד. ואפי׳ בדברים האסורים התירו בשביל הפועל אם אין לו מה יאכל. טור. לבוש. ומ״ש והתירו כל צרכי המועד ר״ל לצורך אוכל נפש דמותר אפי׳ מעשה אומן כמ״ש ברסי׳ תקל״ג אבל שאר צרכי מועד דוקא מעשה הדיוט כמ״ש בסי׳ תק״מ ותקמ״א יעו״ש, ביאורי הגר״א. ויתי כל זה כל אחד במקומו בס״ד:

ז ז) **מקום** שהיו מקילין בקדושת חו״ה ולא היו מבחינין בין דבר האבד לשאינו אבד והסכימו בגזירת נח״ש לאסור אפי׳ דבר האבד ובא חכם א׳ והתיר ההסכמה זו דשיתן מדמי המכר שימכור כך וכך מעות לקופת ההקדש ראוי לעונש. הרשי״ם חי״ד סי׳ ק״ך. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ מק״ק סי׳ נ״ב או׳ ב׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תקל״ז או׳ ד׳:

ח ח) **והא** דאסרו מלאכה בחו״ה כדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה. ולכך התירו נמי דבר האבד כדי שלא יצטער על אבידו ויבטל את לימודו. דרשות מהרי״ל ה׳ חו״ה. א״ר שם:

ט ט) **מותר** להרוג בחו״ה זבובים ויתושים שמצערים את האדם ואע״ג דמצי להבריחם מ״מ מיד יחזרו עליו והוי מלאכה שא״צ לגופה ויש בו צורך אדם ומותר. הרדב״ז ח״ב סי׳ תשכ״ז ורמזו הברכ״י או׳ ב׳ זכ״ל או׳ ח׳:

י י) **ליל** ב׳ של חו״ה שחל להיות במו״ש יברך על הבשמים הרב מנחת שמואל סי׳ י״ב. וכן נהיגי בכל תפוצות ישראל. רו״ח או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רצ״ז או׳ א׳:

סימן תקלא

א א) [**סעיף א׳**] **מצוה לגלח בערב יו״ט.** לכבוד המועד כדי שלא יכנס למועד כשהוא מנוול, לבוש. ט״ז סק״א. ואפשר דאם גילח בתוך ל׳ יום לא שייך זה דניוול הוא יותר משלושים יום. מש״ז או׳ ב׳ ונראה דבמקום שאין מגלחין בתער כ״א במספרים או במכונה אפי׳ פחות משלושים יום הוי ניוול דכיון שאין מגלחין השער לגמרי ונשאר קצת שערות אפי׳ בפחות מל׳ יום מתרבי השער והוי ניוול לגבי הרגל:

ב ב) **שם.** מצוה לגלח בערב יו״ט. ועיין לעיל סי׳ תס״ח בע״פ אחר חצות אסור לגלח הא בשאר עיו״ט בשכח מותר אבל לכתחלה יש לגלח קודם חצות כמ״ש במ״א סי׳ רנ״א סק״ה בשם האר״י ז״ל. מש״ז או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם או׳ י״ט ובסי׳ רל״ב או׳ ט״ו מה שיש לכוין בעת הגילוח יעו״ש:

ג ג) [**סעיף ב׳**] **אין מגלחין במועד וכו׳** כדי שיגלח עיו״ט ולא יכנס למועד כשהוא מנוול. מ״א סק״א:

ד ד) **שם.** אין מגלחין במועד וכו׳ אחד שער הראש ואחד כל שער שבו. תו׳ מו״ק י״ד ע״א ד״ה ומנודה. פת״ע או׳ ב׳ ועיין לקמן סעי׳ ח׳:

ה ה) **שם.** אין מגלחיו במועד וכו׳ היינו אפי׳ ע״י עכו״ם וכל מה שכתוב לקמן דמותר היינו אפי׳ ע״י ישראל. מ״ב בב״ה. ועיין לקמן או׳ י״ג:

ו ו) **שם.** אפי׳ גילח קודם מועד. משום הרואה שמי שיראה אותו שיגלח לא ידע שגילח ג״כ בערב הרגל ויאמר שמותר לגלח בתוך הרגל. לבוש:

ז ז) **שם.** אפי׳ אם גילח וכו׳ ור״ת כתב אם כבר גילח קידם מועד מותר לגלח במועד אלא שכתב עליו הטור דאין נראה כן מגמ׳ וכ״כ ב״י בשם כמה פו׳ דאפי׳ אם גילח קודם מועד אסור לגלח במועד יעו״ש וע״כ פסק כאן בש״ע לאסור. וכ״פ הלבוש והב״ח ושאר האחרונים. ומ״ש הנוב״י סי׳ י״ג דאם גילח בערב הרגל מותר לגלח בחו״ה ע״י פועל שאין לו מה יאכל כבר חלקו עליו כמה גאונים כמ״ש לקמן בסי׳ תקמ״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש:

ח ח) **שם.** אפי׳ אם גילח קודם מועד. אבל רחיצה מותרת וגם כל הנאת רחיצה כי כן דרך לרחוץ בכל יום. מרדכי פ״ק דמד״ק והביא ראיה מספ״ק דע״ז ופירש״י שם שכתב לדידן נמי שרי להחם מרחצאות בחו״ה יעו״ש. וכ״ה בפירש״י במו״ק דף י״ט ע״ב יעו״ש. וכ״כ הריטב״א בחי׳ ר״פ ואלו מגלחין דרחיצה וכל מלאכת המרחץ מותרים יעו״ש. וכ״כ ב״י סי׳ תקמ״ד בשם תשו׳ הרשב״א דתיקון המרחצות שרי אפי׳ כוונו מלאכתן במועד דאף

במרחצאות יש בהם חיי נפש משום רחיצת הגוף דלא ליתי שיחנא וכיבי יעו"ש. וכ"כ בתשו' ב"ד סי' ש"ה. שו"ג סי' תקל"ד או' ז' מהריק"ש בסי' זה. ער"ה או' ב' רו"ח או' ג' ועיין עוד לקמן ססי' זה בהגה:

ט **ט) [סעיף ג'] אפי' אם היה אנוס וכו'** דלא מוכחא מילתא כ"כ. ואפי' לא היה להם אומן מעיו"ט אסור. ב"י. מ"א סק"ב. ח"א כלל ק"ט או' א' מק"ק סי' מ"ט או' ב' מ"ב או' ה':

י **י) שם.** אינו מגלח במועד. ואפי' בצנעה אסור. א"א או' ב':

יא **יא) שם.** וה"ה למי שהיה חולה. בערב הרגל ולא היה יכול לגלח מפני שאמרו חכמי הרופאים שהוא סכנה לחולה לגלח שמכביד עליו חליו ונתרפא בתוך המועד אפ"ה אסור לגלח בתוך המועד. ב"י בשם תשו' הרשב"א. לבוש. ט"ז סק"ג. ועיין בס' פחד יצחק (ערך גילוח בחו"ה) באחד שנבחר להשלים התורה שהיה חולה קודם הרגל וצוו לו הרופאים שלא לגלח ונתרפא בחו"ה וחכם א' רצה להתיר בעיו"ט אחרון לכבוד חתונתו של תורה וחלקו עליו דאין להתיר יעו"ש. והב"ד עיקרי הד"ע סי' כ"ה או' ח' ושאר האחרונים:

יב **יב) שם.** וה"ה למי שהיה חולה וכו' חולה שהיה לו כאב ולא היה יכול לגלח מעי"ט וביו"ט הקל מעליו חליו באופן שיכול להסתפר בחו"ה וכובד השער גורם לו היזק העלה בשו"ת זר"א סי' ע"ד להתיר כיון שהוא משום רפואה יעו"ש. ורמזו המחב"ר או' א' עיקרי הד"ט סי' כ"ה או' ח' פ"ת. ועיין לקמן סי' תקל"ד סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

יג **יג) [סעיף ד'] ואלו מגלחין במועד וכו'** ונראה דהמגלחין במועד מותרים לספר ע"י ישראל כיון שיש התר בדבר. גן המלך סי' ס"ב. י"א בהגה"ט. ומיהו הרב דבר משה ח"א סי' מ"א חלק על דברי ג"ה הנז' וכתב דאין להתיר ע"י ישראל כ"א באי אפשר ע"י ספר עכו"ם יעו"ש אבל הב"ד סי' תצ"ח כתב להוכיח דמותר ע"י ישראל יעו"ש. וכ"כ הער"ה או' ד' וכ"כ עיקרי הד"ט סי' כ"ו או' א' דבעירו פירינצי התירו הקדמונים בפומבי דמותר לגלח ע"י ישראל אף שאפשר ע"י עכו"ם וכן הנהיג הוא ז"ל אחריהם יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' ל' ובסי' תקל"ד או' ו':

יד **יד) שם.** ואלו מגלחין במועד וכו' ואלו שהתירו לגלח אפי' כדרכו בלא שינוי. מ"ב בב"ה:

טו **טו) שם.** ולא היה לו פנאי וכו' ברייתא מו"ק (י"ז ע"ב) כל אלו שאמרו מותרים לגלח במועד בשלא היה לו פנאי אבל היה להם פנאי אסורים. ב"י. והיינו כגון שיצא בתוך המועד או בעיו"ט סמוך לחשיכה שלא היה לו שהות ביום לגלח כמ"ש בסוף סעי' זה. בהבא ממדינת הים דכולם דינם שוה כנז' וכ"כ מ"ב או' ז' ועי"ש בשה"צ שתמה על ח"א כלל ק"ט או' ה' דמשמע מניה דאפי' היה לו שהות אלא שלא היה לו פנאי מותר יעו"ש:

טז **טז) שם.** ואפי' היה חבוש ביד ישראל וכו' דכיון שהיה בצער לא גילח. טור. לבוש. מ"א סק"ג:

יז **טוב) שם.** וכן המנודה שהתירו לו ברגל. שהרי בערב הרגל בעוד שהיה הנידוי חל עליו היה אסור לו לגלח. לבוש. וכ"ה ביו"ד סי' של"ד סעי' ב' יעו"ש והטעם כתב ב"י דמותר לגלח במועד דכיון שלא היה בדעתו קודם הרגל לפייס את בעל דינו חשוב אנוס. וכ"כ בהגהת הלבוש:

יח **חי) שם.** וכן המנודה שהתירו לו ברגל. זהו דעת הרמב"ם. והב"ח פסק כהרא"ש והטור דדוקא שהתירו לו קידם הרגל ולא שלמו לו ימי נדויו עד הרגל דאין נידוי שלנו פחות מז' ימים כמ"ש ביו"ד סי' של"ד סעי' א' וי"ג אבל אם לא ביקש שיתירו לו עד הרגל לא חשיב אונס. מ"א סק"ד, א"ר או ג' וכתב וכ"פ אגודה ורי"ו. אבל הלבוש פסק כדברי הש"ע. וכן הסכים בס' בית מאיר. ביאורי הגר"א. והמ"ב או' ט' כתב דהמיקל יש לו על מי לסמוך כיון שהוא מילתא דרבנן עכ"ל ור"ל לכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים ואם יש לו צער מזה כגון שרבו שערותיו אז יש לסמוך על המתירין:

יט **יט) שם.** שהתירו לו ברגל, ודוקא נידוי על ממון לפייס בעל דינו אנוס הוה שסבור שלא יפייס בעל דינו משא"כ נידוי על עבירה וכיוצא בזה י"ל כ"ע מודים כל ששלמו ימי נידוי קודם הרגל ולא ביקש ולא חזר אינו מגלח במועד. מש"ז או' ה':

כ **ך) שם.** וכן מי שנדר וכו'. בזה נראין דברי הרי"ף והרמב"ם דאעפ"י שהיה יכול להתירו לא מקרי פושע שהיה בדעתו לקיים נדרו ונזירתו. מ"א סק"ה. י"א בהגה"ט, ער"ה או' ה' וכתב שכ"כ בהדיא הריטב"א ואו"ח דף צ"א או' י"א ודלא כהא"ר יעו"ש. וכ"נ דעת הא"א או' ה' ביאורי הגר"א. וכבר כתבנו באו' הקודם דלכתחלה יש לחוש לדברי האוסרים ולעת הצורך יש לסמוך על המתירין:

כא **כא) שם.** ונשאל על נדרו ברגל. וכן אם לא מצא חכם להתיר עד חו"ה. נ"י. וכן כשבא זמן התרת הנדר בחו"ה כגון שנדר לפני המועד דמהיום לא יגלח אם ממועד ואילך יאכל פירות דלא חל הנדר להתירו עד חו"ה. פת"ע או' ח':

כב **כב) שם.** וכן הבא ממדינת הים וכו' שלא בא בישוב עד חו"ה. ב"י בשם רי"ו. משמע דאם היה בעיו"ט במקום ישוב אסור לגלח בחו"ה. ונ"ל דאם היה ב' ימים או ג' ימים קודם יו"ט בישוב ובעיו"ט לא היה בישוב מותר לגלח בחו"ה ומיהו דוקא כשבא ממדינת הים דאז מפרסמא מלתא אבל בדרך אחר לא. מ"א סק"ו. י"א בהגה"ט. ח"א כלל ק"ט או' ה' מק"ק סי' מ"ט או' ג' או' י"ב. ולאו דוקא ממדינת היה אלא ממקום רחוק דמפרסמא מלתא. מחה"ש. מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' ח' מ"ב שם:

כג **כג) שם.** לחו"ל לטייל. דאית כאן תרתי לריעותא שלא הלך אלא לטייל וגם מא"י לחו"ל לפיכך לא התירו לגלח. לבוש. ומשמע הא מא"י לא"י או מחו"ל לחו"ל אף לטייל שרי כיון דליכא תרתי לריעותא. וכ"כ הטור וב"י:

כד **כד) שם.** לטייל, אבל יצא להרויח או לראות פני חבירו שרי דמקרי מצוה. מ"א סק"ז. מק"ק שם או' ד' מ"ב או' י"ד. ור"ל ל"מ ביצא למזונות שאין לו מזונות ויצא לחזר אחר מזונותיו דודאי שרי אלא אפי' יצא להרויח דהיינו שיש לו נכסים הרבה ויוצא כדי להרויח יותר אפ"ה שרי. כן פירש"י. מחה"ש. ועיין לעיל ססי' רמ"ח בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

כה **כה) [סעיף ו'] קטן מותר לגלח וכו'** לפי שאין עליו חיוב לגלח קודם המועד דלאו בר מצוה הוא. ט"ז סק"ו. מ"א סק"ח. משמע כל שאין י"ג שנים וב' שערות י"ל דשרי לגלח במועד דלאו בר מצוה הוא ואע"ג שהגיע לחינוך. מש"ז או ו' מק"ק שם או' ו' ועיין לקמן או' כ"ט:

כו **כו) שם.** קטן מותר לגלח וכו' פי' אם יש לו שער רב ומצער מותר לגלחו, ר"י בשם נ"י. מ"א שם. א"ר או' ו' והשו"ג או' י"ג כתב דמסתמיות הפו' שכתבו קטן מותר לגלח משמע אפי' אין לו צער השער דכיון דלאו בר מצוה הוא לא אתי למסרך שיתירו גם לגדולים וכתב דהכי נקטינן אבל המק"ק שם או' ו' כתב כדברי הפו' הנז' דדוקא כשיש לו צער הרבה. וכ"כ מ"ב או' ט"ו:

כז **כז) שם.** קטן מותר לגלח וכו' ודוקא לקטן מותר לגלח דלצורך הרגל הוא אבל לעכו"ם אסור לגלח דלא עדיף משאר מלאכות דאסור לעשותן במועד אלא א"כ אין לו מה יאכל. מ"א שם. א"ר שם. ער"ה או' ז' מק"ק שם או' ז' מ"ב שם. אבל לישראל אסור לגלח אפי' אין לו מה יאכל דא' המקיף וא' הניקף חייב. שע"ש, מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' י"ג. ועיין לקמן סי' תקמ"ב סעי' ב':

כח **כח) שם.** אפי' נולד קודם הרגל. ר"ל והיה אפשר לגלחו קודם הרגל אפ"ה שרי מטעם הנז' לפי שאין עליו חיוב לגלח קודם המועד לא גזרו:

כט **כט) שם** הגה. ואפי' בפרהסיא שרי. דהכל רואין שהוא קטן. ואפשר דבקטן הנראה כגדול אסור. לגלח בפרהסיא, מ"א סק"ט. א"ר או' ח' י"א בהגה"ט. א"א או' ט' ח"א כלל ק"ט או' ו' מק"ק סי' מ"ט או' ו':

ל **ל) מותר** להשהות שמחת התגלחת שעושין לקטן עד המועד ומגלחין ע"י ספר ישראל. גן המלך סי' ס"ב. י"א שם. והענין של השמחה הוא מנהג א"י ג"כ שעושין שמחה בתגלחת הראשונה של קטן שמחנכין אותו במצוה להיות לו פיאות הראש. שע"ת או' ז' וכן ראיתי פעה"ק ירושת"ו שגילחו בן ה' שנים בחו"ה של סוכות בתוך בהכ"נ בשמחות וגיל ע"י ספר ישראל. שו"ג או' י"ג. וכ"כ בס' מזבח אדמה דף ז' ע"ד דפעה"ק ירושת"ו נהגו לגלח הקטנים בבהכ"נ בשמחה גדולה והספר יהיה ישראל עני עכ"ל והב"ד בס' התקנות ומנהגים של ירושת"ו ה' חו"ה או' ע"ג. ועיין לעיל סי' תצ"ג או' כ"ו ד"ה וכתב דהאר"י ז"ל ג"כ גילח את בנו הקטן במירון ועשה יום משתה ושמחה יעו"ש:

לא **לא) [סעיף ז'] אבל שחל שביעי שלו בשבת וכו' מותר וכו'** כיון שלא היה אפשר לו לגלח קודם אבל אם היה אפשר לגלח קודם הרגל לא יגלח ברגל כמ"ש לקמן סי' תקמ"ח סעי' ח' יעו"ש:

לב **לב) שם.** אבל שחל שבימי שלו בשבת וכו' וכ"ש אם חל ל' בערב הרגל לאב או אם שמסתפר בחו"ה. שכנה"ג בהגה"ט או ב' ור"ל שאם חל ל' של אב או אם בשבת ערב הרגל וגערו בו חביריו בחו"ה שמותר להסתפר בחו"ה וכמבואר במעשה שהביא אח"כ דאם לא כן הא ק"ל אפי' פגע רגל אחר ל' לא יגלח על אביו ואמו בלא גערה כמ"ש לקמן סי' תקמ"ח סעי' ט' וביו"ד סי' ש"ץ סעי' ד' בהגה ובסי' שצ"ט סעי' ד' יעו"ש. וכ"כ א"ר או' יו"ד. מאמ"ר או' ג':

לג **לג) אבל** אם לא שלמו ל' על אביו ואמו עד הרגל וגערו בו בתוך הרגל אעפי' שלא היה יכול להסתפר קודם הרגל לא יסתפר בחו"ה. כן הורה הרב מהר"י אישקאפה והסכים לדבריו שכנה"ג בהגה"ט או' ג' יעוש"ב. והב"ד השו"ג או' י"ד. י"א בהגה"ט. וכ"כ העו"ש או' א' ב"ד סי' שי"ב. נוב"י סי' י"ד. אבל הלק"ט סי' רפ"ה כתב דאם שלמו ל' של אמו ברגל וגמרו בו בתוך הרגל כיון שלא היה יכול לגלח בערב הרגל מותר לגלח בחו"ה יעו"ש. וכ"כ הברכ"י סי' תקמח או' ז' בשם מהר"י זיין דמותר לגלח בחו"ה ולכבוד יו"ט אחרון דמצוה קעביד יעו"ש. וכ"כ הא"ר או' יו"ד להשיג על דברי

שכנה״ג הנז׳ והסכים להתיר יעו״ש. וכ״ה דעת המחבר בסי׳ זה או׳ ב׳ ועי״ש במ״ש להשיג על דברי שכנה״ג והנוב״י הנז׳ יעו״ש. והב״ד השע״ת וכתב ומ״מ אין להקל כ״א לצורך גדול:

לד **לד) עיר** שנהגו שלא יסתפר אם נשלמו ל׳ של אביו ברגל כהוראת כנה״ג הנז׳ אין לשנות מנהגם והגם דלפי הדין מותר יש קצת זלזול להרבנים הקודמים. ברכ״י בשיו״ב יו״ד סי׳ שצ״ט או׳ ג׳ ועי״ש או׳ ב׳ מ״ש להשיב על דברי שביתת יו״ט סי׳ י״ב שכתב להחזיק דברי שכנה״ג הנז׳ יעו״ש:

לה **לה) ומ״ש** שם הנוב״י דמהני גערה בערב הרגל אף בתוך ל׳ הוא נגד דברי הטור והש״ע ביו״ד סי׳ שפ״ט סעי׳ ה׳ שכתוב שם דלא מהני גערה אלא לאחר ל׳ יעו״ש וכן מתבאר שם בסי׳ ש״ץ בטור וב״י יעו״ש. וכבר תמה עליו בזה בשו״ת תשובה מאהבה ח״א סי׳ קכ״ד והביא כמה פו׳ לאסור וסיים דאותם המורים המקילים בתוך ל׳ על אב ואם מפאת הרגל וסומכים על דברי הנוב״י הנז׳ יהיה להם אשר להם ואל יהי חלקי עמהם יעו״ש וה״ב פ״ת ביו״ד סי׳ ש״ץ או׳ ג׳ יעו״ש. אמנם ביום ל׳ עצמו מהני גערה ואף אם אינו ערב הרגל כמ״ש הברכ״י שם או׳ ג׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ אנן לקמן סי׳ תקמ״ח או׳ מ״ז יעו״ש. וא״כ אם הגיע יום ל׳ ערב הרגל ולא גערו בו אין יכול ולגלח תוך הרגל ע״י גערה כיון שהיה יכול לגלח ערב הרגל וכ״ש אם חל ל׳ קודם ערב הרגל דיש אומרים דיוכל לגלח ערב הרגל בלא גערה כמבואר בב״י שם סי׳ ש״ץ דאינו יכול לגלח בחו״ה כיון דהיה אפשר לגלח בערב הרגל. וכ״כ הב״ד סי׳ שי״ב יעו״ש. והב״ד השו״ג סי׳ תקמ״ח סו׳ או׳ י״ח ויתי׳ עוד מזה לקמן סי׳ תקמ״ח סעי׳ ח׳ יעו״ש. ובענין כל אלו דמותרים לגלח בחו״ה אם מותרים לגלח בחו״ה של פסח שהם ימי העומר עיין לעיל סי׳ תצ״ג או׳ כ״ה:

לו **לו) שם.** בהגה. ודרכו לגלח וכו׳ פי׳ במקום שנוהגין שבעלי תשו׳ מגלחין דעבודת אלילים דמי למת ולמצורע שצריך גילוח. ט״ז סק״ז:

לז **לז) שם** בהגה. מותר וכו׳ כדי שלא ישהה כמה מצות שהרי אין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה עד שיגלח ויטבול ואע״ג דודאי אינו מעכב מ״מ מנהג אבותינו תורה היא. ב״י בשם תה״ד סי׳ פ״ו. לבוש י״א ס״ק י״א. ולפ״ז משמע דאם חזר בתשו׳ קודם הרגל והיה יכול לגלח קודם הרגל אפ״ה בדיעבד שרי לגלח בחו״ה כדי שיוכל להצטרף לכל דבר שבקדושה. וכ״כ המש״ז או׳ ז׳ דלפי טעם זה אף שהיה פנאי קודם מועד ולא הספיק אפי״ה מגלח במועד יעו״ש וכ״מ בביאורי הגר״א דטעם זה עיקר. וכ״כ מ״ב או ך׳:

לח **לח) שם** בהגה. מותר לגלח במועד. והיינו למנהג אשכנז אבל אנן דלא נהיגינן להצריך לבעלי תשובה גילוח כלל פשיטא דאין מגלחין במועד. ב״י. שו״ג או׳ ט״ו:

לט **טל) [סעיף ח׳] כל אדם מותר ליטול שפה וכו׳** בין בתער בין במספרים ואפי׳ בלא שינוי ואף מן הצדדין של הפה שאינו מעכב את האכילה. כ״כ הב״י דכיון דאיסור דרבנן הוא נקטינן לקולא ואע״ג דיש מחמירין בזה יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א ס״ק י״ב. א״ר או׳ י״א. מק״ק סי׳ מ״ט או׳ יו״ד. משנה ברורה או׳ כ״א:

מ **מ) שם.** כל אדם מותר וכו׳ ודייק לכתוב כל אדם כלומר אעפ״י שאינו איסטניס לאפוקי מאן דפסק כרב נחמן בר יצחק שדוקא משום שהוא איסטניס מותר והב״ד המ״א פ״ז דין ך׳ יעו״ש. שו״ג או׳ ט״ז:

מא **מא) שם.** כל אדם מותר ליטל שפה וכו׳ וכי מותר להעביר שער שבמקום הקזת דם אפי׳ בתער בחו״ה וכן לצורך מכה כדי להניח הרטיה ואעפ״י שאין בה פיקוח נפש. מ״א שם. א״ר שם מק״ק שם. וכן מי שיש לו שחין בראשו מותר לגלח השער אפי׳ בתער. ח״א כלל ק״ט או׳ ד׳ כר״ש. מ״ב או׳ כ״א. ועיין לקמן סי׳ תקל״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מב **מב) מי** שיש לו שחין דמותר לגלח אפי׳ בתער מ״מ יעשנו בצנעה דלא יהיה מחטיא את אחרים דילפי מקלקלתא וחושדין אותו כי לא ידעי ליה. רו״ח או׳ ב׳:

מג **מג) שם** בהגה. ומותר לחוף ולסרוק וכו׳ וכן מותר לרחוץ בחמין בחו״ה. ב״י בשם המרדכי. וכ״כ לעיל או׳ ח׳ יעו״ש. וכן מותר להקיז דם שקורין קע״פ זעצי״ן. או״ח פת״ע סוף או׳ י״ב. מ״ב שם.

סימן תקלב

א **א) [סעיף א׳] מותר ליטל הצפרנים בין דיד בין דרגל וכו׳** פי׳ ל״מ דיד מותר ליטול משום דמאיס אלא אפי׳ דרגל דלא מאיס נמי שרי. ב״ח:

ב **ב) שם.** אפי׳ במספרים. וכ״ש בסכין או בידיו או בשיניו דמותר:

ג ג) **שם** הגה. אבל יש מחמירין ואוסרים, מטעמא כדי שלא יכנס למועד כשהוא מנוול ויחתכם בערב הרגל. לבוש:

ד ד) **שם** בהגה. וכ״ה המנהג להחמיר שלא ליטלן בין בסכין וכו׳ ומנהגינו כדברי המחבר להתיר בין בסכין בין בספרים. שכנה״ג בהגב״י. שו״ג או׳ ב׳ והרו״ח כתב דעתה נתפשט המנהג בעירם אזמיר יע״א לאסור ליטול הצפרנים בחו״ה כדברי מור״ם ז״ל יעו״ש. נמצא שגם בספרד יש מקומות שנוהגים להחמיר כדברי מור״ם ז״ל וע״כ היכא דנהוג נהוג:

ה ה) **שם** בהגה. וכ״ה המנהג להחמיר וכו ומי שרגיל ליטול צפרניו בכל ע״ש ואיקלע ע״ש בחו״ה מותר ליטול צפרניו. נחלת שבעה ח״ב סי׳ נ״ו. מיהו השבו״י ח״א סי׳ י״ז כתב להשיג על דברי הנ״ש הנז׳ ודעתו להחמיר והב״ד השע״ת סי׳ תס״ח יעו״ש. אבל השו״ג באו׳ הנז׳ והכר״ש הביאו דברי הנ״ש הנ״ז ובלא״ה דעת הש״ע להתיר בכל גוונא וא״כ המיקל יש לו על מי לסמוך:

ו ו) **שם** בהגה. וכ״ה המנהג להחמיר וכו׳ ופשוט דכל הני דמותרים לגלח (הנז׳ בסי׳ הקודם) מותרים ליטול הצפרנים. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ מק״ק סי׳ מ״ט או׳ י״ב, מ״ב או׳ ב׳:

ז ז) **שם** בהגה. וכ״ה המנהג להחמיר וכו׳ ואם נטלן בעיו״ט מותר ליטלן בחו״ה, מ״א שם. ח״א כלל ק״ט או׳ ג׳ מק״ק שם. קיצור ש״ע סי׳ ק״ד או׳ י״ב, מ״ב שם. והא״ר שם כתב דיש להקל בסכין ולא במספרים. והב״ד המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח״י:

ח ח) **שם** בהגה. וכ״ה המנהג להחמיר וכו׳ וע״י עכו״ם מותר דהוי מסייע שאין בו ממש. בית יעקב סי׳ מ׳ כר״ש:

ט ט) **שם** בהגה. שלא ליטלן בין בסכין וכו׳ משמע הא בידיו או בשיניו מותר. א״ר או׳ ב׳ בגדי ישע מ״ב או׳ ג׳ והנוטל צפרניו בשיניו אין בהם משום מיאוס. גמ׳ מו״ק די״ח ע״א. והביאו אותה אחרונים:

י י) **שם** בהגה. שנוטלן כדרכן בחול. אפי׳ במספרים. פרישה או׳ א׳ וא״צ לעשות ע״י שינוי. מק״ק שם או׳ י״א:

יא יא) **שם** בהגה. שנוטלן כדרכן בחול. ר״ל אפי׳ ע״י עצמן וא״צ ע״י נכרית כמו לענין אשה אבלה (ביו״ד סי׳ ש״ץ סעי׳ ז׳) מאחר שיש מתירין כאן בכל ענין. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ג׳ ולענין אשה שחל טבילתה ביו״ט ושכחה ליטול הצפרנים עיין ט״ז סק״א ובדברינו לעיל סי׳ ש״מ או׳ ב׳ יעו״ש:

יב יב) **אסור** לגזוז צאנו בחו״ה. ח״א כלל ק״ט או׳ א׳ מק״ק סי׳ מ״ט או׳ י״ג:

יג יג) **[סעיף ב׳] כל רפואה מותר בחו״ה.** ר״ל כל מין רפואה שותין בחו״ה כמ״ש בב״י שותין מי זבלים ומי דקלים וכוס של עיקרים במועד. וכ״כ הרמב״ם פ״ח דין ט״ו כל מאכלות ומשקים שאינם מאכל בריאים אלא לרפואה מותר לאדם לאכלן ולשתותן במועד עכ״ל וכתב הא״א או׳ ב׳ ומינה ביו״ט אסור כשבת משום שחיקת סימנים (כמ״ש סי׳ שכ״א) אבל בחו״ה אף מלאכה ממש מותר לרפואה דהוה צורך המועד ואף חולי שאין סכנה יעו״ש. והב״ד מק״ק סי׳ נ״ד בליקוטי רימ״א או׳ י״ג. מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ תצ״ו סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יד יד) **שם.** כל רפואה מוחר בחו״ה. וה״ה למרח רטיה וכן כל עשיית רפואות אפי׳ דברים שהם מלאכה גמורה. ח״א כלל ק״י או׳ י״ז:

סימן תקלג

א א) **[סעיף א׳] מותר לטחון קמח לצורך המועד.** ואפי׳ יכול לקנות או לשאול מחבירו מותר לטחון כמ״ש לקמן סי׳ תקל״ז סעי׳ ט״ו. וה״ה שאר מלאכות יכול לעשות בכגון זה דהיינו קוצר ומעמר וכו׳ כמבואר שם:

ב ב) **שם.** אפי׳ כיון מלאכתו במועד. ר״ל שהיה יכול לעשותו קודם המועד וכיון לעשות במועד לא אסרו כדי שלא יבואו למעט בשמחת יו״ט. לבוש:

ג ג) **שם.** אפי׳ כיון מלאכתו במועד. דבצורך אוכל לא אסרו כיון מלאכתו. ב״י בשם הרא״ש והמרדכי. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. אבל בשאר דברים גזרו בכיון מלאכתו במועד כמ״ש לקמן סי׳ תקל״ו סעי׳ א׳ יעו״ש:

ד ד) **שם.** ולקוץ עצים מן המובחר. היינו בצריך לבשל ולהחם הבית וכיוצא בו. ח״א כלל ק״ח או׳ ב׳ וגם בזה אפי׳ כיון מלאכתו במועד שרי. ביאורי הגר״א:

ה ה) **שם.** ולקוץ עצים וכו׳ אבל לקוץ דקל משום דצריך לנסורת הסכמת הפו׳ לאסור. ב״י. א״ר או׳ א׳ בגדי ישע. מ״א שם. מק״ק סי׳ נ״ד בליקוטי רימ״א או׳ ב׳ ולענין ביקוע עצים התלושים נהגו המדקדקים לאסור אף בחו״ה ומתקנים הכל קודם יו״ט כמ״ש לעיל סי׳ תק״א או׳ ט׳ יעו״ש:

ו ו) **שם.** לצורך המועד. וכל לצורך המועד אף מיום א׳ לחבירו שרי רק לאחר המועד אסור. מש״ז או׳ א׳:

ז ז) **שם.** ושלא לצורך המועד אסור. במקומות שעושין מחיה ביין שרף ששורפין ביורות ויש להם ריוח הרבה יש מקום להתיר וליתן הריוח לעניים כיון שהם אינם עושים מלאכה בעצמם רק ע״י גוים ואפי׳ ישראל יהיה מסייע מותר דמסייע אין בו ממש מקרי כיון דהגוי יכול לעשותו בלי סיוע ישראל. בית יעקב סי׳ מ׳ י״א בהגה״ט. מק״ק סי׳ נ״ד או׳ ג׳ ועיין בשו״ת שו״מ מהד״ג ח״א סי׳ רי״ט שכתב דמותר לצרף יי״ש בחו״ה אף שיש בזה מלאכות גמורות דהיינו שמסיקין תחת היורה שהיי״ש בתוכה והיי״ש עולה דרך קנים והקנים יצננו במים אשר דולים בדלי מן הבור ועוד כמה מלאכות שיש בזה אפ״ה מותר כשישתו קצת מהיי״ש בחו״ה יעו״ש. והב״ד המק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ז׳:

ח ח) **שם.** אבל לא יערים לטחון וכו׳ ואם א״צ לקצור או שאר מלאכות רק מעט לצורך המועד ואינו מוצא מי שיקצור או יטחון לו מעט מותר לקצור ולטחון הרבה דכ״ז הוא לצורך אותו מועט שצריך. ריטב״א בשם רבו שקבל מהרמב״ם, ח״א כלל ק״ח או׳ ז׳ מ״ב או׳ ה׳.

ט ט) **שם.** אבל לא יערים וכו׳ ואם הערים מותר לאכלו דכל כה״ג לא מיקרי כ״כ הערמה כיון שאוכל ממנה עכשיו ושרי בדיעבד אפי׳ ביו״ט כ״ש בחו״ה דלהרמב״ם מותר לכתחלה להערים. מ״א סק״ב ולב״ש. וכ״כ א״א או׳ ב׳ כיון דלהרמב״ם לכתחלה מותר לדידן עכ״פ בדיעבד שרי יעו״ש ומיהו לענין יו״ט עיין לעיל סי׳ תק״ג או׳ כ״ו שהבאנו פלגתא בזה אי שרי בהערמה באכילת כזית אך דעת כמה האחרונים להקל כיעו״ש. וא״כ כ״ש בחו״ה. ודעת הרמב״ם נכתוב לקמן או׳ י״א.

י י) **שם.** אבל לא יערים לטחון וכו׳ ואם יהיה החטים שרוצה לטחון יותר יפה מזה הקמח שהיה לו מותר לו להערים לכ״ע. י״א בהגב״י בשם מהר״י אשקאפה ז״ל. והב״ד הער״ה או׳ ב׳ וכתב וזה פשוט מדין שכר שכתב רמ״א דאם החדש עדיף שרי וה״ה בחטים וכל דבר וכ״כ המ״א סק״ד יעו״ש עכ״ל ועיין לקמן או׳ י״ד:

יא יא) **שם** הגה. או שכר ישן וכו׳ והרמב״ם פ״ז דין ח׳ כתב אעפ״י שיש לו ישן מערים ושותה מן החדש שאין הערמה זו ניכרת לרואה וכן כל כיוצא בזה עכ״ל אלא שהראב״ד שם בהשגות פליג עליה וכתב דזוהי סברת ר״י בר׳ יהודה ופליגי רבנן עליה יעו״ש. וכ״כ המ״מ שם שהר״י אבן גיאת פוסק כת״ק דאסור להערים יעו״ש, וכ״כ הטור דדעת אביו הרא״ש ז״ל נראה לאסור. וכ״כ הב״י דכיון דלא אשכחן מאן דשרי אלא הרמב״ם הו״ל יחידאה ולא נקטינן כוותיה בהא. וכ״כ הב״ח דלענין הלכה נקטינן ככל הפו׳ דכל הערמה דהכא אסור לרבנן שהם רבים כנגד ר״י בר׳ יהודה יעו״ש. וכ״ה דעת המרדכי וכ״כ הריטב״א דה׳ כמאן דאסר וכ״פ רי״ט יעו״ש. אבל דעת הרוקח בסי׳ רצ״ח כדברי הרמב״ם. וכ״ה דעת מעשה רוקח בהקדמה דף ה׳ ע״א. וכ״ה דעת מ״א סק״ג. א״ר או׳ ב׳ בגדי ישע. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא וכבר כתבנו לעיל או ט׳ דבדיעבד אם הערים ואכל ממנה מעט דיש להקל יעו״ש:

יב יב) **שם.** ויאמר מזה אני רוצה. ואעפ״י שאוכל מזה שטוחן מ״מ הערמה היא כיון שא״צ לזה כמ״ש לעיל סי׳ תק״ג או׳ כ״ו:

יג יג) **שם.** דפת חמה עדיף. ואפי׳ אם יש לו פת נקיה מותר לאפות פת קיבר ואע״ג דביו״ט אסור (כמ״ש לעיל סי׳ תק״ו סעי׳ ז׳) בחו״ה מותר ובלבד שצריך עכ״פ ג״כ קצת במועד ועושה בהרווחה ואם יותיר יותיר ובשעת הדחק כגון שלא יוכל לאפות תיכף לאחר המועד יש לסמוך להתיר לאפות ע״י שצריך קצת להערים ולעשות בכוונה יותר כיון שהערמה זו אינו ניכר כ״כ וכ״ש כשעושה פת אחד או ליעכוך אחד גדול שאין בו אלא טורח אחד דמותר לכ״ע. ח״א כלל ק״ח או׳ ו׳ ומ״ש ובשעת הדחק וכו׳ יש לסמוך וכו׳ זהו לפי דעת הרמב״ם ודעמיה אלא לפי מ״ש לעיל להתיר בדיעבד הוא מתיר ג״כ בשעת הדחק:

יד יד) **שם** הגה. וה״ה בשכר אם החדש עדיף וכו׳ והיה בחטים ובכל דבר, מ״א סק״ד. ור״ל הן חטים הן שעורים ותמרים וכל דבר אם החדש טוב יותר רשאי, א״א או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ יו״ד:

טו טו) **שם** הגה. בלא הערמה וכו׳ ר״ל היינו אם באמת נצרך לו בלתי הערמה:

טז טז) **[סעיף ב׳] מותר לעקור פשתן וכו׳** ואינו יכול לעקור אלא מה שצריך ומ״מ אף אם א״צ לכל הגבעול אלא לזרע הפשתן שבראש הגבעול יכול לעקור כל הגבעול ההוא. מ״א סק״ה. וכ״כ הדרישה. א״ר או׳ ג׳ א״א או׳ ה׳ מק״ק סי׳ נ״ד או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״א:

יז טוב) **שם.** מפני שראוי לכסות בו וכו׳ כגון תאנים ותמרים לצורך המועד. רש״י מו״ק י״ב ע״ב, והב״ד ב״י:

יח **חי) שם.** שראוי להטיל בו שכר. צ״ל להטיל בשכר כי כן דרך לתת כשות עם התמרים או עם התנאים קודם שמושכים מהם השכר כדי לתת טעמא וחורפה. וכ״ה לשון הרמב״ם פ״ח דין יו״ד והמ״מ שם להטיל לשכר יעו״ש. וגם בזה אינו יכול לעקור אלא מה שצריך למועד וכן בשומשמין דלקמן כ״כ האחרונים:

יט **יט) שם.** שראוי להטיל בשכר וכו׳ וה״ה אם נצרך לו לדבר אחר לצורך מועד אלא דנקט דבר הרגיל:

כ **ך) שם.** ולעקור שומשמין וכו׳ אמרו לי הלועזים דשומשמין מין אחר הוא מה שנקרא בארצם שומשמין ממה שאנו קורין. פרישה. וכ״כ מ״ב או׳ י״ג דאינו שומשמין שלנו שהם מאכל גמור אלא הוא מין זרע שעושין מגרעיניו שמן או מטגנין אותן בדבש וראויין לאכילה ואינם ראויין לכל זה אלא בשעה שהן יבשין אבל הלחין צריך להכמישן וליבשן ולא חזו עד לאחר המועד עכ״ל:

כא **כא) שם.** שהיבשין שבו ראויים וכו׳ משמע דשרי ליה לעקור בלתי ברירה ואח״כ יברור הראויים לאכילה או לשמן. וכ״כ מ״ב או׳ י״ד:

כב **כב) [סעיף ג׳] יכול לכבשם.** ר״ל אע״ג דאם יכבשם לא יהיו ראויים עוד לאכילה עד לאחר המועד אפ״ה שרי והטעם כתוב בגמ׳ משום דהו״ל כדבר האבד דמותר לעשותו בחו״ה:

כג **כג) שם.** שם. אבל אסור ללקטם תחלה וכו׳ אפי׳ אין נמצאים אחר המועד דמלאכה גמורה אינה מותרת אלא בדבר האבד ועבירי רווחא לא מקרי פסידא. הר״ן ושה״ג וכ״מ בטור. מ״א סק״ו. ולפ״ז הך שלקטן שכתב הש״ע הוא מהפקר או קינה מעכו״ם וכדומה. א״א או׳ ו׳ ור״ל דאלו אילן של ישראל ויתקלקלו לאחר המועד בודאי דבר האבד הוא ושרי. וכ״כ מ״ב בב״ה. וע״כ כתב לתמוה על ח״א כלל ק״ו או ו׳ וכלל ק״ח או׳ ב׳ שהעתיק דברי מ״א ולא העתיק דמיירי בפירות של הפקר או עכ״פ בקונה מעכו״ם יעו״ש:

כד **כד) שם.** ואם הוא דבר שאינו נמצא וכו׳ כ״כ הטור. וכתב עליו ב״י נראה שלמדו מדין השיירות שמותר לקנות מהם לפי שהוא דבר שאינו מצוי תמיד וכמ״ש סי׳ תקל״ט (סעי׳ ה׳) וגם מדין מי שצריך לקנות יין בעת הבציר לצורך שתייה כל השנה דאם יעבור המועד לא ימצא כמו שמוצא עכשיו שנת׳ בסי׳ ההוא (סעי׳ ט) שמותר לקנותו עכ״ל ויע׳ בדבריו לשם בס״ד:

כה **כה) ג׳** דינים יש בדבר האבד כל שמפסיד מהקרן אפי׳ מלאכה גמורה מותר בחו״ה וכל שאין מרויח מלאכה גמורה אסור ומלאכה דרבנן כובש ומולח דאין עיבוד באוכלין מותר להרויח ובתנאי שאין בה טורח הא יש טורח אף דרבנן להרויח אסור הא אין טורח שרי בדרבנן להרויח א״א או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ תקל״ט או׳ ל״ג:

כו **כו) [סעיף ד׳] צד אדם דגים כל מה שיכול לציד וכו׳** משמע דאפי׳ הוא בודאי יותר מצורך המועד אפ״ה שרי. ואע״ג דקמח אסור לטחון שלא לצורך כמ״ש סעי׳ א׳ י״ל דשאני צידה דכל פעם י״ל שימצא דג משובח יותר משא״כ בקמח. מ״א סק״ז. מ״ב או׳ ח״י:

כז **כז) שם.** ומולח הכל במועד שהרי אפשר וכו׳ ר״ל דלא דמי לסעי׳ ג׳ דלא שרי ללקטם כדי לכבשם דהתם שאני דמכובשים אינם ראויים לאכול במשך איזה ימים והו״ל הכנה רק לצורך חול משא״כ בדגים דאפשר לסוחטן ולאוכלן במועד. וכ״ה בגמ׳ מו״ק י״א ע״א:

כח **כח) שם** שהרי אפשר שיאכל מהם וכו׳ ואעפ״י שמולח הרבה יותר מן הצורך הרי יכול לומר בכל אחת בשעת הבאה ומליחה לזה נעשה סחיטה וכן כשימלח חבירו והערמה כי האי שריא אפי׳ ביו״ט וכ״ש בחו״ה כדאמרינן במס׳ ביצה (י״א ע״ב) מערים ומלח ליה גרמא גרמא. נ״י על הרי״ף והב״ד ב״י. ומה שמותר למלוח ע״י הערמה היינו משום דאין עיבוד באוכלין וכ״כ המרדכי בהדיא. מ״א סק״ז:

כט **כט) שם** הגה. ומותר לצודן בפרהסיא וכו׳ וכמו שמותר בתבלין כמ״ש לקמן סי׳ תקל״ט סעי׳ יו״ד יעו״ש ומשמע מזה דלאו דוקא בצודה לעצמו אלא אפי׳ בצייד שאומנתו בכך ג״כ מותר בפרהסיא. ועיין לקמן או׳ ל״ד:

ל **ל) מקום** שנהגו הציידין שלא נצוד דגים בחו״ה אינם חייבים לעמוד במנהגם מפני שהם ממעטים בשמחת הרגל. וזה מבואר בגמ׳ א״י (ר״ל בירושלמי סוף פ״ב דמו״ק) ריא״ז הב״ד בשה״ג פ׳ מקום שנהגו. כנה״ג בהגב״י מ״א סק״ח:

לא **לא) [סעיף ה׳] כל מלאכות שהם נצורך המועד וכו׳** ר״ל מפי׳ אם הם לצורך המועד כשעושין אותם אומניהם עושין בצנעה. ומיירי במין מלאכה שאינו מוכח לרואה שהיא לצורך מועד כגון הני דמסיים וכדומה אבל דבר שהוא ניכר לרואה שהוא לצורך מועד מותר לעשותו בפרהסיא וכמ״ש לקמן סי׳ תקל״ט סעי׳ יו״ד יעו״ש:

לב **לב) שם.** כשעושין אותם אומניהם וכו׳ לפי שא״צ לעשותן בצנעה אלא האומנים מלאכות שעושין לרבים. וכ״כ הרמב״ן וכן עיקר. מ״מ פ״ז דין ט׳ והב״ד ב״י והטעם כתב ב״י מפני שהם צריכין לעשות הרבה ביחד ונראה כאלו עושין אותם לצורך חול עכ״ל. וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ט:

לג **לג) שם.** עושין בצנעה. אבל בעה״ב העושה לצורך ביתו עושה כדרכו. לבוש. וכן מוכח ממ״ש באו׳ הקודם:

לד **לד) שם** הגה. של חיות ועופות. כוונת רמ״א לאשמעינן אבל בציידי דגים אפי׳ אומן עושה בפרהסיא כמ״ש לעיל בהגה בסוף סעי׳ ד׳ מיהו המ״א סק״י כתב עליו צ״ע דלהש״ע דפסק כהרמב״ם דדוקא אומן אסור א״כ אף בדגים אסור בפרהסיא יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ה׳ וכתב וכ״מ בהר״ן (נ״י) פ׳ מי שהפך וכ״כ בביאורי הגר״א דלהרמב״ם אף בשל דגים אסור יעו״ש. אבל החמ״מ או׳ ד׳ כתב דגם להרמב״ם באומן יש חילוק בין חיה ועוף לדגים מפני שניכרין שהם לצורך המועד לכן מותר בפרהסיא ואפי׳ עושין הרבה כמ״ש סעי׳ ד׳ ולכן דברי רמ״א נכונים יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא וע״כ לכתחלה היכא דאפשר יש להחמיר ולעשות בצנעה:

לה **לה) ומבואר** בירושלמי (סוף פ״ב דמו״ק) דציידי חיה ועוף ודגים מותרים לצוד אפי׳ במצודות גדולות וכה״ג כדי להרבות שמחה ברגל דאם אין אתה מתיר להם אלא בחכה ומכמורת אין צדין אלא מעט וממעטין בשמחה יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ כ״ג:

לו **לו) מי** שיש לו בריכה גדולה מצדד המ״א סק״י דאסור לחפור בחו״ה שיזובו המים כדי שיצודו הדגים דמוכחא מילתא שהוא לצורך חול יעו״ש. ואם רוצה לאכול הדגים במועד שרי כמ״ש לקמן סי׳ תקל״ט סעי׳ ח, יעו״ש. ועיין לב״ש ומחה״ש, ובלבד שיעשה בצנעה כנז׳:

לז **לז) שם.** והטוחנין והבוצרים וכו׳ וכן כותשי חטים לעשות דייסא וטוחני פולין לעשות גרוסות, טור וב״י:

לח **לח) שם.** הרי אלו עושין בצנעה וכו׳ היינו בין הצידה וכו׳ ובין המכירה וכמ״ש לקמן סי׳ תקל״ט סעי׳ י״א יעו״ש אכן במכירת דגים אפשר דיש להקל כיון שיש מתירי׳ אפי׳ בצידה כמ״ש לעיל או׳ ל״ד יעו״ש:

סימן תקלד

א **א) [סעיף א׳] אין מכבסין במועד.** אפי׳ לצורך המועד והטעם כמו גילוח כדי שיכבס מעיו״ט ולא יכנס למועד כשהוא מניול. טור וב״י. לבוש. מ״א סק״א. ולא שיכבס ממש בעיו״ט דאדרבא כל שיכבס קודם עיו״ט שפיר טפי רק שיהיה לו בגדים מוכנים דיו״ט מכובסים. א״א או׳ א׳:

ב **ב) שם.** ואלו שמכבסין הבא ממדינת הים וכו׳ עיין לעיל סי׳ תקל״א סעי׳ ג׳ וד׳ וכל הדברים שמבואר שם לענין גילוח שייך ג״כ כאן לענין כיבוס. וכל אלו שמותרים לכבס הוא דוקא שאין לו בגד אחר. ש״ש. תו׳ חיים על ח״א כלל ק״י או׳ א׳:

ג **ג) שם.** ומנודה שהתירו לו וכו׳ שבעוד שהוא מנודה אסור לספר ולכבס כמ״ש בגמ׳ (מו״ק ט״ו ע״א) וכ״כ הטור והלבוש. וכ״ה בוי״ד סי׳ של״ד סעי׳ ב׳ יעו״ש:

ד **ד) שם.** ומטפחות הידים. שאפי׳ כבסן קודם הרגל חוזרין ומתלכלכים. טור. משמע דאפי׳ יש לו הרבה שרי דאל״כ היינו חלוק והטעם שמתלכלכים תכף וצריך בכל יום א׳ וא״כ לפי מה שנוהגין שלא להחליפם אלא משבת לשבת א״כ אסור לכבסם במועד שרי להם בכביסה שמעיו״ט. מ״א סק״ב א״ר או׳ א׳ ח״א כלל ק״י או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳:

ה **ה) שם.** ומטפחות הידים. וכן פאצייל״ע של חוטם כיון שמתלכלכים תמיד דינו כמטפחות הידים. ח״א שם:

ו **ו) שם.** ומטפחות הספרים. שנותנים עליהם כשמסתפרים טור. לבוש. והוא לאותם שהתירו חכמים להסתפר במועד כמ״ש התו׳ (מו״ק י״ח ע״ב) וכן פי׳ הרע״ב כסות שנותנים הספרים למסתפרים בין כתיפיו מפני השער. וכשבא לגלח לאלו השנויים במשנה שהם מותרים לגלח במועד צריך לכבסם תמיד עכ״ד. וכ״ב המ״מ פ״ז מה׳ יו״ט. ומשמע דלשאר הספרים שאינם מספרים במועד אסור לכבס מטפחותיהם וכן עיקר כיון שלא לצורך מועד הוא. וכן נהגו שלא לכבס כלל אפי׳ אם יסתפרו קטן או כל אלו שמותרים לגלח דאדם א׳ או שנים יכול לספרם במטפחת אפי׳ מלוכלכת שו״ג או׳ ב׳ ומשמע מכל זה דכל אלו שמותרין לגלח במועד מותר ע״י ספר ישראל. ועיין לעיל סי׳ תק״ל או׳ י״ג וד״ק:

ז **ז) שם.** ומטפחות הספרים. ואית דגרסי הספרים כלומר מטפחות של ספרי הקודש. טור וב״י. והוא מדברי התו׳ הנז׳ ומה שהשמיטו זה הש״ע ולבוש נראה משום דאין המנהג עתה לכבס המטפחות של ספרי הקודש. וכ״כ הכס״א או׳ א׳ דעינינו הרואות מטפחות של ספרי הקודש שהם כלים מאליהם ומעולם לא נהגו לכבס אותם כלל וכן ראיתי בעה״ק ירושת״ו ובמקומות אחרים שאין מכבסים אותם עכ״ל. ומיהו אפשר שזהו שכתב הוא רק למנהג

הספרדים שמניחים את הס״ת בתיק וא״צ מטפחת רק בשעת קריאה לכסות הכתב בין העולים ובשעת ברכה אבל למנהג אשכנזים שאין עושין תיק לס״ת רק עמודים וכורכים אותו במטפחת זה צריך כיבוס שמתלכלך ממשמוש הידים אך עם כ״ז אין נחוץ לכבסו במועד שמתקיים ימים רבים:

ח ח) שם. ומטפחות הספג. שמנגבים בהם עצמם כשיוצאין מבית המרחץ. רש״י מו״ק י״ח ע״א. וכ״כ הטור לבוש. וכתב הכלבו סי׳ ס׳ ועכשיו נהגו בזה חומרא כן ראוי לעשות עכ״ל ואפשר דקאי על כל המטפחות שזכר קודם לזה מטפחות הידים והספרים וכו׳ וכמ״ש א״ר או׳ א׳ וכ״ה כוונת ב״י יעו״ש:

ט ט) שם. ובגדי קטנים. כי דרך הקטנים להתלכלך בטיט ובצואה תדיר ומ״מ לא יכבס אלא אחד כמ״ש ב״י בשם כמה פוסקים ורק בגדי הקטנים ביותר שמלפפים בהם שרי אפי׳ הרבה כמ״ש אח״כ בהגה:

י י) שם. ובעלת הכתם וכו׳ וכן אשה שצריכה ללבוש לבנים ולא היתה יכולה לכבס מעיו״ט כגון שפרסה נדה ביו״ט. ח״א כלל ק״י או׳ א׳ מ״ב או׳ ח׳ וכן בעל קרי שאירע לו במועד. ב״י. דהיינו שראה בחלוקו קרי במועד דא״א לכבסו קודם מועד. מש״ז או׳ א׳ והיינו באין לו בגד אחר וכמ״ש לעיל או׳ ב׳:

יא יא) שם. ומי שאין לו אלא חלוק א׳. אפי׳ אינו של פשתן מותר לכבסו שהוא מתלכלך מיד אף אם כבסן קודם לכן ובסמ״ק אסר אלא א״כ אזורו מוכיח עליו והר״פ הוסיף לאסור בכל חלוקים שלנו שאין לנו אזור מוכיח עליו וכ״ש מי שאין לו אלא מפה אחת או סדין א׳ שאין לו לכבסו דליכא הוכחה כלל. טור. ומ״ש והר״פ הוסיף וכו׳ עיין ב״י מ״ש ליישב בזה אבל הד״מ או׳ ה׳ כתב דהר״פ הוסיף לאסור אף בשל פשתן בלא אזור מוכיח יעו״ש. וכ״כ הב״ח והדרישה או׳ ב׳ אלא שכתב הב״ח דהרי״פ והרמב״ם והרא״ש לית להו הך סברא דאיזורו מוכיח עליו ומ״מ לענין הלכה כתב דנקטינן כהר״פ דאפי׳ בכלי פשתן ואפי׳ אין לו אלא חלוק א׳ כיון שאין לו אזור קבוע בחלוק שמוכיח עליו אסור יעו״ש. והמ״א סק״ג כתב מדסתם הש״ע ש״מ דס״ל אפי׳ אין בו איזורו שרי ואפי׳ לדידן. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ דהש״ע סתם להיתר ונמשך אחר מ״ש בב״י לדעת הרי״פ והרמב״ם והרא״ש דא״צ שיהא איזורו מוכיח עליו יעו״ש. והלבוש כתב אע״ג דמשמע מדברי רש״י שהוא בעצמו צריך לכבסו נוהגין עכשיו לכבס ע״י אשתו או ע״א מי שאין לו אלא חלוק א׳ משום שהוא דבר ידוע ומפורסם לכל מי שבא למדה זו שאין לו אלא חלוק א׳ יעי״ש:

יב יב) שם. ומי שאין לו אלא חלוק א׳ ומשמע מדברי הטור הנז׳ דדוקא אם כבסו קודם מועד ונתלכלך מותר לכבסו במועד אבל מסתמיות דברי הש״ע משמע דגם אם פשע ולא כבסו קודם יו״ט מותר לכבסו במועד. וכ״כ החמ״מ. וכ״כ בתשו׳ דברי מנחם להתיר בזה להלכה ולמעשה יעו״ש. והב״ד הפ״ת:

יג יג) שם. ומי שאין לו אלא חלוק א׳ כתב מהריק״ש בהגהו׳ דבמצרים נוהגין לכבס ע״י עכו״ם כל הכלים הצריכים במועד דכיון דצריכים למועד לכלם הוי כמו שאין לו אלא חלוק א׳ עכ״ל וקולא יתירא היא זו ובכמה מקומות ובפרט בארץ הצבי המנהג בהפך וכן עיקר. ברכ״י או׳ א׳:

יד יד) שם. בפרהסיא ע״ג הנהר. לפי שאין מתכבסין יפה בבית כמו על הנהר. ב״י בשם המרדכי. מיהו דעת המ״א סק״ד להחמיר שלא לכבסן בפרהסיא דאין הכל יודעין שהיה במדינת הים או בשביה וכו׳ לבד במטפחות הידים ושאר דברים שמותר לכל אדם יעו״ש. ודעת מור״ם ז״ל בהגה לחלק דהא דמותר לכבס בפרהסיא ה״ד כשרוחץ ע״ג הנהר משום דמתכבס יותר יפה אבל אם אינו מכבס ע״ג הנהר לא יכבס רק בצנעה. וכ״פ הלבוש. א״ר או׳ ד׳ ח״א כלל ק״י או׳ א:

טו טו) שם בהגה. מיהו בגדי הקטנים ביותר וכו׳ לאפוקי שאר קטנים דאין להתיר בכיבוס רק חלוק א׳ כמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש:

טז טז) שם בהגה. והא דמותר לכבס בפרהסיא וכו׳ משמע דקאי נמי אבגדי קטנים וקשה מ״ש מגילוח דמותר לגלח קטן בפרהסיא כמ״ש לעיל סי׳ תקל״א סעי׳ ו׳ ואפשר דשאני גילוח ששערותיו מוכיחין עליו שהם גדולים אבל גבי כיבוס לא מוכח מלתא די״ל שיש להם עוד בבית. מ״א שם ומחה״ש ויא״פ:

יז טוב) [סעיף ב׳] כל כלי פשתן מותר לכבסן. דמיטנפו טפי ולית ביה נמי טירחא כולי האי. רש״י על הרי״פ ונ״י:

יח חי) שם. והו״ל דברים המותרים וכו׳ עיין ביו״ד סי׳ רי״ד דכל כה״ג יש לו התרה וגם י״א דאחרים הבאים לשם מותרים לעשות בצנעה כמ״ש סי׳ תס״ח אבל הכא באמת יש פו׳ הלכה כאביי ורבא ואסור מן הדין ולכן אין לו התרה. מ״א סק״ה. ור״ל דשמא אבותיהם וחכמיהם פסקו כאביי ורבא ולא היה איסורו משים נדר לבד שיהיה סגי ליה בהתרה וכן לענין אחרים הבאים לשם אפי׳ בצנעה אסורים מה״ט. מחה״ש:

יט יט) **שם.** והו״ל דברים המותרים וכו׳ ומ״מ כיון דמעיקר הדין מותר נתפשט קצת היתר שמקילין לתת לעכו״ם חוץ לביתם כתונת א׳ לכבס בחו״ה לעת הצורך ואעפ״י שכל שאינו עושה אסור לומר לעכו״ם לעשות בזה מקילין. א״ר או׳ ה׳ ח״א כלל ק״י או׳ ג׳ מק״ק סי׳ נ״א בליקוטי רימ״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״ד:

כ ך) **וליתן** כליו לכובס נכרי לכבס אחר יו״ט שרי בכל ענין ובלבד שלא ימנה כמ״ש ססי׳ תקמ״ג. א״ר שם. ח״א כלל קט״ו או׳ א׳ ליקוטי רימ״א שם. מ״ב שם. ובכלי פשתן מותר למנות. דג״מ שם בססי׳ תקמ״ג. ליקוטי רימ״א שם. ויח׳ עוד בדברינו לשם בס״ד:

כא כא) [**סעיף ג׳**] **מביאין מבית האומן וכו׳** משמע אבל להוליך כלים אסור אפי׳ לצורך המועד ולא דמי לי״ד בניסן דשרי להוליך כדלעיל סי׳ רס״ח דמועד חמיר טפי, ב״ח. והב״ד א״ר או׳ ו׳ מ״ב או׳ ט״ו. אמנם המאמ״ר או׳ ד׳ השיג על דברי הב״ח הנז׳ וכתב דה״ה דשרי להוליך לצורך המועד כל שהוא מותר לתקנו במועד יעו״ש:

כב כב) **שם.** אין מביאים. בפסחים (נ״ה ע״ב) פירש״י הטעם מפני הטורח, והב״י פי׳ הטעם (בשם נ״י) שיסברו שנתן לתקנו במועד ויאמרו שהאומן תקנו במועד ע״כ, וא״כ אפי׳ מבית לבית באותה חצר ואפי׳ מאומן עכו״ם אסור שיסברו שהבעה״ב צוה לתקנו במועד. ב״ח ססי׳ תקל״ה. מ״א סק״ו. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ א״ר או׳ ז׳ ח״א כלל קי״ד או׳ ו׳ מק״ק סי׳ ס׳ או׳ ו׳ מ״ב או׳ ט״ז. ולדבר מצוה אעפ״י שאין צורך המועד י״ל כה״ג אומן עכו״ם שרי להביא א״א או׳ ו׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ה׳ מ״ב שם.

כג כג) **שם.** אין מביאין. כתב ב״י לעיל בסי׳ רנ״ב בשם הרוקח הא דאין מביאין כלים מבית האומן שאין לצורך המועד היינו דנגמרה מלאכתן במועד אבל אם נגמרה מלאכתן קודם מועד מותר. והר״י אוסר בכל ענין וכ״נ דעת שאר הפו׳ ד״מ או׳ ז׳ בגדי ישע. פת״ע או׳ י״ב:

כד כד) **שם.** ואם אין לאומן מה יאכל נותן לו שכרו וכו׳ ה״ה דאפי׳ יש לו מה יאכל מותר ליתן לו שכרו דמה איסור יש בזה אלא ה״ק אעפ״י שאין לו מה יאכל דצריך לתת לו שכרו וה״א דמותר ליטלן משם כדי שלא יתבענו שנית קמ״ל דנותן לו שכרו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו מניחן וכו׳ אבל אם יש לו מה יאכל לא יתן לו שכרו ואינו רשאי לפנותו לבית הסמוך לו. מ״א סק״ז. מ״ב או׳ י״ז:

כה כה) **שם.** אלא בצנעה. לכאורה צ״ע דאם אין לו מה יאכל למה לא יביאם בפרהסיא דהרי מותר ליתן לו לעשות מלאכה כמ״ש לקמן ססי׳ תקמ״ב י״ל דמ״מ אסור שהרואה לא ידע שאין לו מה יאכל ולפ״ז כ״ש שאסור לו לעשות המלאכה בפרהסיא, מ״א שם. ור״ל דאפי׳ אין לו מה יאכל דהותר לו המלאכה אסור לעשות בפרהסיא. וכ״כ המחה״ש. ח״א כלל ק״ו או׳ יו״ד. מק״ק סי׳ נ״ה או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ח. ופשוט כשא״א בצנעה עושה בפרהסיא. א״ר בסי׳ תקמ״ב או׳ ב׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ו׳ מ״ב שם בסי׳ תקמ״ב או׳ ז׳ ויח׳ עוד בדברינו לשם בס״ד. ואם מותר לנגן בחו״ה ית׳ לקמן בסי׳ תקמ״ו סעי׳ א׳:

סימן תקלה

א א) [**סעיף א׳**] **אין מפנין מחצר לחצר וכו׳** משום טרחא, נ״י על הרי״ף. לבוש. ור״ל שיהיה אדם שמח ברגל ולא יהיה לו טרחא. בגדי ישע:

ב ב) **שם.** אין מפנין מחצר לחצר וכו׳ דרך רה״ר. נ״י על הרי״ף. וא״כ אם יש פתח בין ב׳ החצירות מותר לפנות מזו לזו ואפי׳ דרך כמה חצירות מותר. מ״א סק״א, א״ר אר׳ ב׳ שו״ג או א׳ ח״א כלל קי״ד או׳ א׳ מק״ק סי׳ ס׳ או׳ ב׳ מ״ב או׳ ב׳:

ג ג) **שם.** אין מפנין מחצר לחצר וכו׳ ואפי׳ דרך מבואות שלנו שאין להם דין ר״ה ג״כ אסור. מ״א שם מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ א׳ תו׳ חיים על ח״א שם או׳ א׳:

ד ד) **שם.** לא לפנות דירתו כצ״ל. וכ״ה בטור ולבוש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ דצ״ל לא לפנות בלא וי״ו. וכ״כ בביאורי הגר״א. וכ״ה בש״ע שנדפס בזמן מרן ז״ל שנת שכ״ז. וכ״כ מ״ב או׳ ג׳:

ה ה) **שם.** שאינם לצורך המועד. משמע דלצורך המועד אף בפרהסיא מותר. וז״ל המרדכי ואולי אף בפרהסיא יש להתיר דבר שהוא ידוע וניכר שהוא לצורך המועד. א״ר או׳ א׳ א״א או׳ ב׳ בגדי ישע. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳:

ו ו) **שם** הגה. וכ״ש שאסור להסיע ממונו וכו׳ אם לא בשביל דבר האבוד, ב״י בשם המרדכי וכתבו לקמן בש״ע סי׳ תקל״ח סעי׳ ג׳ יעו״ש:

ז ז) **שם.** אבל מפנה הוא מבית לבית באותה חצר. דליכא טרחא כולי האי וגם הוא בצנעה. נ״י על הרי״ף על משנה וגמ׳ לבוש:

ח ח) **שם.** אלא למבוי. פי׳ ואין פתח ביניהם. ב״ח, משמע הא אם יש פתח ביניהם דהיינו מבוי שיש לו פתח שרי אפי׳ מבית לבית שאין סמוך משום דהו״ל כמבית לבית באותה חצר:

ט ט) **שם.** י״א שמבית לבית כסמוך לו מותר. דצנעה הוא ומכאן ואילך אסור דהוי פרהסיא. לבוש:

י י) **שם.** י״א שמבית לבית הסמוך לו מותר. ודעת הב״ח להחמיר אפי׳ מבית לבית הסמוך לו. והב״ד שכנה״ג בהגב״י. א״ר או׳ ג׳ וכתב שכ״פ באגודה. וכן מצדד בביאורי הגר״א לאסור אם לא במבוי שאינו מפולש יעו״ש:

יא יא) **[סעיף ב׳] יש מתירין וכו׳** כ״כ הטור בשם הירושלמי אבל הרי״ף והרמב״ם השמיטו זה וע״כ כתב זה בש״ע בשם יש מתירין:

יב יב) **שם.** לחצר שלו וכו׳ ששמחה לאדם בשעה שהוא דר בתוך שלו. ירושלמי פ״ב דמו״ק. לבוש. מ״א סק״ב:

יג יג) **ואם** אדם דר אצל חבירו בחדר א׳ ואח״כ שכר לו בית מיוחד אעפ״י שנוח לו יותר אסור לפנות דהא אפי׳ מכעורה לנאה אסור ועוד דיש חולקין על הירוש׳ דהבו דלא לוסיף עלה. ומיהו אם הוא בין העכו״ם או ענין אחר דומה לזה יש להתיר לפי ראות עיני המורה. מ״א שם, א״ר או׳ ד׳ י״א בהגה״ט, ח״א כלל קי״ד או׳ ב׳ מק״ק סי׳ ס׳ או׳ ד׳ מ״ב או ז׳:

יד יד) **וכתב** בא״א או׳ ב׳ דהיינו דוקא שדר בחדר א׳ בפ״ע ועתה שכר בית עם כמה חדרים לעצמו הא דר ביחד עם אחד בחדר א׳ יראה דשרי לילך לחדר מיוחד וכן שכר מחיה וכדומה דהוה דבר האבד וצריך להתיישב בדבר עכ״ל. והב״ד מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ג׳ מ״ב שם בשה״צ או׳ ה׳ ונראה דאם יש עוד איזה צד הכרח לצרף לזה יש להקל:

טו טו) **[סעיף ג׳] הזבל שבחצר אסור להוציאו.** שיש בה ג״כ טירחא. לבוש:

טז טז) **שם** אלא יסלקנו לצדדים, ולא לאשפה חוץ לחצר. רש״י פסחים נ״ה ע״ב, משמע דדוקא לאשפה חוץ לחצר אסור אבל אם יש מקום מיוחד לאשפה בחצר ההוא מותר להניחו שם. וכן אם בא עכו״ם ולקחו לאשפה בחוץ לחצר שרי דהא ליכא טירחא. ועיין לעיל סי׳ תס״ח סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקלו

א א) **[סעיף א׳] מי שצריך לרכוב במועד לטייל וכו׳** אבל מא״י לחו״ל אסור לתקן צרכי הרכיבה. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ י״א בהגב״י. והיינו אם אינו לצורך כלל. ח״א כלל קט״ז או׳ א׳ אבל כשהולך להרויח או לראות פני חבירו מותר. מק״ק סי׳ ס״ב או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תקל״א או׳ כ״ד ובאו׳ שאח״ז:

ב ב) **שם.** לטייל וכו׳ וה״ה לראות פני חבירו אבל להרויח ממון שלא לצורך המועד מותר לרכוב אבל לא יתקן צרכי הרכיבה. א״א או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳:

ג ג) **שם.** לצורך המועד ולא ניסה ללכת ברגליו וכו׳ אבל שלא לצורך המועד או שניסה ללכת ברגליו אינו מותר רק הרכיבה אבל לא לתקן צרכי הרכיבה. ב״י. מ״ב או׳ ב׳:

ד ד) **שם.** ולתקן ברזליו. כצ״ל וכ״ה בטור ולבוש וכ״ה בש״ע שנדפס בזמן מרן ז״ל שנת שכ״ז וכ״כ הלב״ש. מ״ב או׳ ג׳:

ה ה) **שם** ולתקן ברזליו. ודוקא במדינות שאבנים מצויים שם ואין הבהמות יכולית לילך בלא ברזלים אבל במקומות שהעפר תיחוח ואין אבנים מצויים שם ואין רגילים לעשות שם ברזלים אסור. ב״י בשם הרא״ש. מ״ב שם:

ו ו) **שם** הגה. ומותר לרכוב וכו׳ כיון שאינו עושה שום מלאכה. ב״י:

ז ז) **[סעיף ב׳] מותר לסרוק הסוס וכו׳** דבכלל צרכי רכיבה הוא שהתירו כשצריך לרכוב לצורך המועד או לטייל. כ״מ מדברי הרמב״ם פ״ח מה׳ יו״ט דין ט״ו:

ח ח) **שם.** מותר לסרוק הסוס וכו׳ ואפי׳ במסרק שלנו דאסור ביו״ט שמשיר ודאי נימין בחו״ה שרי. ב״ח בשם המרדכי שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ בגדי ישע. מק״ק סי׳ ס״ב או׳ ג׳ מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ תקכ״ג סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ט ט) **[סעיף ג'] אין מרביעין בהמה במועד.** היינו שאין אוחזין הבהמה ומביאין עליה זכר. רש"י מו"ק י"ב ע"א. נ"י על הרי"ף. והטעם כתב שם בנ"י משום דאיכא טירחא יתירה. וגם שאינו לצורך המועד ואינו דבר האבד. ב"י. לבוש. מ"א סק"ב:

י י) **שם.** אין מרביעין בהמה במועד. אבל מכניסין אותה לבקרות דהיינו מקום שיש שם בהמות והיא רובעת מעצמה. גמ' שם. ופירש"י. והגם דבגמ' שם כתוב זה בדברי ר' יהודה מוכח שם בתוספתא פ"ב דמו"ק דזה לכ"ע שרי יעו"ש, וכ"כ הב"ח דזה גם לת"ק שרי. א"ר או' ג' בגדי ישע מ"ב או' ו':

יא יא) **ועיין** בא"ר שם שכתב דהא דאסיר להרביע הוא דוקא בשאר בהמות אבל חמורה שתבעה דאם לא ירביעו אותה כשהיא מתאווה לזכר תצטנן ותעקר והוי דבר האבד יש להקל יעו"ש. אבל הברכ"י או' א' האריך בזה והביא גם דברי הא"ר הנז' וסיים מאחר דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ורי"ו והכלבו ומרן פסקו כסברת ת"ק דאין לחלק הכי נקטינן יעו"ש:

יב יב) **[סעיף ד'] מושיבין תרנגולת על הביצים וכו'** מפני שהוא טורח בדבר שאין בו צורך המועד וגם אינו דבר האבד. לבוש. ועיין לעיל סי' ס"ח או' פ"ו שכתבנו בשם ר"י החסיד שלא יושיב אדם תרנגולת על ביצים לגדל אפרוחים יעו"ש. ובאו' פ"ז שם כתבנו בשם מהרח"ו שאין טוב לגדל בבית תורים ובני יונה יעו"ש:

יג יג) **שם** ואם הושיבה קודם המועד וברחה מעליהם יכול להחזירה. מדסתם משמע דאפי' לא ישבה עדיין עליהם ג' ימים שראוי למכור הביצים בזול אפ"ה שרי להחזירה מפני הפסד מועט. וכ"כ המ"א סק"ג. א"ר או' ד' שו"ג או' ו' בגדי ישע. מק"ק סי' ס"ב או' ה' ומיהו זהו למ"ד מלאכת חו"ה איסורא מדרבנן אבל למ"ד איסורא מדאו' לא שרי להחזירה אלא א"כ ישבה על הביצים ג' ימים שאז נפסדו הבצים לגמרי ואינם ראויים לאכילה והוי דבר האבד כמבואר בטור וב"י יעו"ש. וא"כ לפי מ"ש לעיל רסי' תק"ל דאיכא כמה פו' דס"ל מלאכת חו"ה איסורא מדאו' וגם בדעת מרן לא יש הכרח כיעו"ש א"כ בלא ישבה על הביצים ג' ימים וברחה אין להחזירה כ"א בהפ"מ דהיינו שישבה על ביצים הרבה וכ"כ מ"ב או' יו"ד. ומיהו לדידן שאין אוכלין ביצים מוזרות וכמ"ש בס' זבחי צדק ביו"ד סי' ס"ו או כ"ז יעו"ש אפשר דגם בביצים מעט יש להקל כיון שהולכים לאיבוד אם אינו מחזירה ונראה דהכל לפי הענין:

יד יד) **שם** הגה. אבל אסור להושיב אחרת וכו' אפי' אחר ג' ימים לישיבתה. לבוש. וכ"מ מדברי הרמב"ם סוף פ"ח. ואע"ג דדבר האבד הוא דפסדי ביעי כיון דנפיש טרחא אסור. ב"י. לבוש. מ"ב או' י"א:

טו טו) **שם** הגה. אבל אסור להושיב אחרת וכו' וכ"כ הרמב"ם שם. וכ"נ דעת הש"ע מדלא כתב להתיר להושיב אחרת תחתיה כ"א בי"ד בניסן כמ"ש לעיל סי' תס"ח משמע דהכא בחו"ה דעתו לאסור. וכ"פ הלבוש. ח"א כלל קט"ז או' ב' מק"ק סי' ס"ב או' ה' אבל הרוקח סי' ש"ז כתב דאם מתה מושיבין אחרת תחתיה. וכ"כ ר"ח על פסחים נ"ה ע"ב וכ"כ בשה"ג על הרי"ף שם שכן דעת הרי"ף שאם מתה מושיבין אחרת תחתיה. וכ"כ הרע"ב בפי' המשנה. וכ"כ הט"ז לדעת הטור. והב"ד מ"ב בב"ה וכתב דבמקום הפ"מ יש לסמוך להקל:

טז טז) **שם.** והוא שיהיה לו בתוך ג' ימים לבריחה. אבל אחר ג' ימים לבריחה אסור אפי' יפסדו הביצים דיש טורח גדול בחזירתה. מ"א סק"ג. ח"א שם. מק"ק שם. מ"ב או' י"ב:

יז יז) **שם.** והוא שיהיה לו בתוך ג' ימים לבריחה. וג' ימים לבריחה צ"ע אם מעל"ע או מקצת היום ככלו. מש"ז סוף או' א' מיהו בירושלמי בפסחים פ"ד שם איכא פלוגתא בזה די"א מעל"ע וי"א מקצת היום ככלו יעו"ש ובמפרשים שם:

סימן תקלז

א א) **[סעיף א'] דבר האבד וכו'** ר"ל דבר שאם לא יעשה אותו עכשיו יבא לידי הפסד נקרא דבר האבד:

ב ב) **שם.** דבר האבד מותר וכו' אפי' ספק דבר האבד מותר. הרש"ך ח"א סי' קי"ג. כנה"ג בהגה"ט עו"ש או' א' מ"א ריש הסי' א"ר או' א' והטעם כתב א"א משום דחו"ה מדרבנן וספק לקולא. וכ"כ המחה"ש והלב"ש. וא"כ משמע דלמ"ד דאו' יש להחמיר. מיהו בב"י סי' תקל"ט ד"ה ומ"ש הרא"ש כתב וכיון דלאו דבר האבד בודאי הוא אסור וכו' יעו"ש. וזהו שכתב שם לדעת הרא"ש שהוא מכת הסוברים דמלאכת חו"ה איסורא מדרבנן כמ"ש בהרא"ש ריש מו"ק והובא בב"י סי' תק"ל יעו"ש. וא"כ מזה משמע דגם למ"ד מדרבנן ספק דבר האבד אסור. אמנם לכאורה נראה דיש סתירה לזה ממשנה מ"ק י"ח ע"ב ואלו כותבין במועד וכו' וכתבו שם התו' נראה דכל הני הוו דבר האבד פן ימות הנותן וכו' וכ"כ שם בחי' הריטב"א ומשמע מזה דמקילין מספק וכ"מ מתשו' הרשב"א שהביא בב"י סי' תקמ"ה שכתב הטעם דמתיר התוספתא לכתוב חשבונותיו במועד שמא לא יזכור ויאבד ממונו עכ"ל

והרשב״א הוא מכת הסוברים דמלאכת חו״ה אסורה מדאו׳ כמ״ש בב״י סי׳ תק״ל ואפ״ה סובר ספק דבר האבד מותר. וכ״כ המ״מ פ״ז מה׳ יו״ט דין ג׳ בשם הרמב״ן דמה שהצריכו בהכנסת פירות בצנעה (עיין לקמן סי׳ תקל״ח סעי׳ ב׳) לפי שאינן ודאי הפסד אלא ספק וכו׳ יעו״ש הרי מתיר בספק דבר האבד והוא ג״כ מכת הסוברים דאו׳ כמ״ש בב״י סי׳ תק״ל יעו״ש. וע״כ נראה דאין זה תלוי בדאו׳ או בדרבנן אלא כל שהוא קרוב לודאי שיבא לידי הפסד לפי הראות יש להתיר אפי׳ בספק וכל שהוא חששא רחוקה אין להתיר מספק. ועיין ח״א כלל ק״ו או׳ ה׳ שכתב דספק דבר האבד יעשה ע״י עכו״ם יעו״ש. וע״כ אם אפשר יש להחמיר ולעשות ע״י עכו״ם וכן בחששא רחוקה אם יבא לידי הפסד יעשה ע״י עכו״ם:

ג **ג) שם.** דבר האבד מותר וכו׳ להדפיס ספרים בחו״ה אף שיש לו פועלים שפסק להם שכרן קבוע מידי חודש בחדשו בין אם יהיה לו פעולה בין אם לא יהיה לו לא מיקרי דבר האבד בשביל שמאבד שכר פועלים מאחר שמלאכת הדפוס בעצמה אינה דבר האבד. וגם אם יקח פועלים שאין להם מה לאכול אסור דאין אדם יכול לעשות מלאכה בחו״ה כדי לתת שכר לפועל שאין לו מה יאכל. מהר״ם פרובינצא״ל בתשו׳ כ״י סי׳ נ״ח והב״ד ברכ״י או׳ א׳ וכתב עליו ועיין לקמן סי׳ תקמ״ב ובמ״ש האחרונים ודוק עכ״ל ור״ל דשם בסי׳ תקמ״ב סעי׳ ב׳ כתב דמותר ליתן מלאכה לפועל שאין לו מה יאכל. ואיך הוא אוסר. וכ״כ הברכ״י שם או׳ ב׳ על דברי מהר״ם הנז׳ דדבריו צריכים ישוב. והב״ד השע״ת בסי׳ זה וכתב ליישב דברי מהר״ם הנז׳ דס״ל דדוקא שהמלאכה יש בה קצת ליו״ט התירו משא״כ מלאכת הדפוס יעו״ש. ולע״ד נראה דוחק חילוק זה דבסתמא התירו לפועל שאין לו וכו׳ דמשמע כל מלאכה אפי׳ שאינה צורך המועד אבל הנלע״ד ליישב דמה שהתירו לתת מלאכה לפועל וכו׳ הוא דוקא שיקח המלאכה ברשותו ויתעסק בה דאף אם יראו אותו ידעו שזהו בשביל שאין לו וכו׳ אבל לא יעשה המלאכה ברשות הנותן מפני שיחשדוהו שעושה מלאכתו במועד ולכן בדפוס שמוכרח הוא לעשות המלאכה בבית הדפוס שהוא רשות הנותן דאיכא חשדא ע״כ כתב לאסור. וית׳ עוד מזה לקמן סי׳ תקמ״ב סעי׳ ב׳ וסי׳ תקמ״ה סעי׳ ד׳ קחנו משם:

ד **ד) קהל** ועדה מישראל שנדרו שלא ישאו ויתנו בחו״ה אף פרקמטיא אבודה ואף מי שאין לו מה יאכל ולא לפתוח חנות כלל יתברכו מן השמים שאסרו וקבלו כך משום מגדר מילתא. מהר״י ן׳ מיגש בתשו׳ כ״י סי קמ״ה. ברכ״י או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תק״ל או׳ ז׳:

ה **ה) שם.** לפיכך בית השלחין וכו׳ והיא שדה שצריך להשקותה תמיד שאם לא ישקוה תמיד תפסד. טור. לבוש:

ו **ו) שם.** מותר להשקותה. לפי שהוא לו הפסד גדול אם אינו משקה אותה ודבר של הפסד התירו חכמים לטרוח בו בחו״ה. רש״י ותו׳ ריש מס׳ מו״ק:

ז **ז) שם.** שכיון שהתחיל להשקות וכו׳ אבל אם לא השקה קודם לכן אסור להשקותה. טור. ואעפ״י שהיא נפסדת אם יניחנה כך עד אחר המועד. לבוש. וזהו לדעת הרמב״ם שכתב ב״י אבל בשם הראב״ד כתב שאם אירע אונס בהם לפני המועד שלא יכול להשקותם שמותר להשקותם במועד ואינו אסור אלא כששכח להשקותם או שנתעצל בהם יעו״ש. וכתב הא״ר או׳ ב׳ דבש״ע משמע קצת דפסק כהראב״ד שאם אירע אונס שלא יכול להשקותה קודם מועד מותר להשקותה במועד כשהיא נפסדת. וה״ד כשאינם לצורך מועד אבל לצורך מועד כגון ירקות לאכלם במועד לכ״ע שרי. כמ״ש לקמן סעי׳ ד׳ יעו״ש:

ח **ח) שם.** אבל שדה הבעל. שדי לה במטר השמים. טור. לבוש. באה״ג:

ט **ט) שדה** שאינה זרועה ומרביצין אותה במים תמיד כדי לזורעה אסור להרביצה במועד אעפ״י שהוא מפסיד ההרבצה שעשה קודם מועד הואיל ואין בה זרעונים אין זה הפסד שהרי יכול לחזור ולהרביצה כל מה שירצה אחר המועד ואינו אלא כמאחר פירותיו ומניח הריוח והשבח שהיה יכול להשביח. ריא״ז הב״ד השה״ג על הרי״ף פ״ק דמו״ק:

י **י) [סעיף ב׳] בין חדש.** פי׳ שיוצא עכשיו מתחלה ולא חיישינן שמא יפלו כתליו ויבא לתקנן במועד והוי טירחא יתירא. רש״י על הרי״ף ונ״י, ב״י. לבוש. והלב״ש כתב דקמ״ל דלא חיישינן כיון שמחדש נעשה שמא יתקלקל ואתי לאתויי מים ממקום אחר ויהיה טירחא יתירא:

יא **יא) שם.** בין ישן. ר״ל וכ״ש ישן שאינו יוצא מעכשיו ולא אתי לאנפולי. רש״י ונ״י שם:

יב **יב) שם.** אבל לא ידלה וישקה מן הבריכה. בור עמוק ובו מים של גשמים מכונסים דאיכא טירחא יתירא לדלות. רש״י על הרי״ף ונ״י. טור וב״י. לב״ש:

יג **יג) שם.** או ממי הגשמים מקובצים וכו׳ ואפי׳ אינו דולה (ר״ל שהמקום מלא) אלא ממשיך ברגל אסור מפני שסופו לדלות כשיחסרו. מ״א סק״א והוא ממסקנת ב״י. וכ״כ מק״ק סי׳ ן׳ או׳ ב׳ מ״ב או׳ ז׳ וממעיין נמי לא שרי להשקות אלא בהמשכה אבל לדלות אסור. כ״ה במסקנת ב״י. וכ״כ א״א או׳ א׳

מ״ב שם. ומשמע דה״ד אם דולה בדלי או בכד שיש בו טורח גדול כדמסיק אבל אם ממשיך המים ע״י מכונה שאין בה טורח גדול שרי. ועיין לקמן או׳ כ״ה:

יד יד) שם. אפי׳ ערוגה אחת חציה גבוה וכו׳ וכ״ש שתי ערוגות זו למעלה מזו שלא ידלה מן התחתונה וישקה את העליונה. גמ׳ שם. אכן אם הם של ירקות ורוצה לאכלן במועד שרי כדלקמן סעי׳ ד׳:

טו טו) [סעיף ג׳] והוא שלא פסקו. יש מפרשים על האגמים דלא פסקי שיש בהם שפע מים ויש מפרשים על הנהרות שאין אותו נהר פוסק מן האגם אבל אם הוא פוסק אעפ״י שיש בנהר זה שפע מים רבים שלא יוכל לבא במועד לצורך דלי אפ״ה אסור להשקות ממנו דגזרינן שיחשוב שהם מרובים כ״כ ואולי לא יהיו כ״כ מרובה ויצטרך לדלות והוי טירחא יתירא כמבואר בב״י יעו״ש. וכתב השו״ג או׳ ט׳ ונראה להחמיר ככל הפי׳ דלא פסקי משמע הכי ומשמע הכי הילכך היכא דפוסק מי אגמים או נהרות המושכים מהם אסור להשקות מהם שמא יבא לגמור ולהשקות בכדו עכ״ל. וכ״כ מ״ב או׳ ט׳:

טז טז) שם. שאמת המים וכו׳ ממעיין נובע עובר ביניהם בכל עת מותר להשקות מהם במועד דהא לא פסקי. נ״י על הרי״ף. ואין חילוק בין אם אמת המים נכנס לתוך החריצים ואין יוצא ממנה לחוץ או שיוצא ממנה לצד השני לחוץ ולעולם אם דרכם לפסוק אסורים ואם לאו מותרים ודלא כב״י שחילק בהכי. ד״מ או׳ ג׳ א״ר או׳ ה׳:

יז טוב) שם. מותר להשקות מהן. היינו מן הבריכות וע״י המשכה כמ״ש בסעי׳ הקודם:

יח חי) שם. מותר להשקות מהם. ודוקא כשאמת המים עוברת בתוך הבריכה אבל אי לא עיילה לגווה אע״ג דעיילה לשדה אסור דאיכא למיחש דלמא אתי למטרח ולאיתויי. נ״י בשם הראב״ד, והב״ד ב״י וכתב וכ״נ מדברי הטור יעו״ש:

יט יט) שם. וכן בריכה שנטפה מבית השלחין וכו׳ היינו בית השלחין שהיה גבוה והיה מעיין נובע מצדו ובצד אחד היה בית השלחין נמוך ובין אלו בית השלחין היה בצד השלחין הנמוך בריכה קטנה וכשמשקין בית השלחין הגבוה מן המעיין נוטף טיפין מן בית השלחין הגבוה לתוך הבריכה הנמוכה. רש״י מו״ק דף ד׳ ע״א והב״ד ב״י. ט״ז סק״ב:

כ ך) שם. מותר להשקות ממנה בית שלחין אחרת. ר״ל בית השלחין הנמוך מאותה בריכה. ואע״ג דבריכה עבידא דפסקא הואיל ומטפטף בו מבית השלחין הגבוה מים שבאו לו מחמת המעיין ודאי לא פסקא. רש״י שם. ב״י ט״ז שם:

כא כא) שם. והוא שלא פסק המעיין וכו׳ אבל אי פסיק מעיין אע״ג דעדיין מטפטף מבית השלחין גבוה לתוך הבריכה אין משקין מן הבריכה לבית השלחין נמוך דלמא פסיק ואזיל וטרח ומייתי ממעיין אחר. רש״י שם. ב״י ט״ז שם:

כב כב) [סעיף ד׳] ירקות שרוצה לאכלן במועד וכו׳ אין הכוונה דוקא כשרוצה לאכול בעצמו אלא שכיון שעומדין וראויין לאכילה במועד ועומדין לימכר מדלין להשקותן. חי׳ הריטב״א, פת״ע או׳ יו״ד. מ״ב או׳ י״ד:

כג כג) שם. יכול לדלות מים וכו׳ ואע״ג דאיכא טירחא יתירא בשביל לאכול התירו. תו׳ מו״ק דף ד׳ ע״ב. ב״י. מ״א סק״ג. י״ל דוקא צורך המועד באוכל נפש הא לצורך המועד מכשירי אוכל נפש וכדומה י״ל טירחא יתירא אסור. א״א או׳ ג׳ אמנם בחי׳ הרמב״ן בליקוטיו על מו״ק כתב בהדיא דמכשירי אוכל נפש כאוכל נפש וכעין שהתירה התורה והשווה מכשירי או״נ כאו״נ כשא״א לעשותן מעיו״ט. מ״ב או׳ ט״ו:

כד כד) שם. כדי להשביחן אסור. פי׳ אפי׳ אין שם טירחא יתירא כגון המשכה בלא הדלאה דאז היה מותר אם היה חשש פסידא אסור כאן כיון שא״צ אלא להשבחה וליכא חשש פסידא אבל בטירחא יתירא דהיינו לדלות מים אסור אפי׳ במקום חשש פסידא. ט״ז סק״ג מק״ק סי׳ ן׳ או׳ ה׳ מ״ב או׳ ט״ז:

כה כה) ונראה דהא דאסור להשקותן להשביחן ה״ד לדלות המים בידים דאיכא טירחא טובא אבל גנות ופרדסים דידן שמשקין אותם מבור גדול עמוק ע״י רחים של דלי בסוס נראה דשרי אפי׳ לירקות שאינם לצורך המועד כיון דליכא טירחא כלל כנהרות המושכין מן האגמים דמי וכן נהגו. שו״ג סוף או׳ י״ב:

כו כו) [סעיף ה׳] אין עושים החריצים וכו׳ דאיכא טירחא יתירא, רש״י מו״ק דף ד׳ ע״ב ונ״י על הרי״ף. והיכא דאיכא טירחא יתירה אפי׳ במקום הפסד לא התירו. גמ׳ ריש מו״ק והרי״ף. וכ״כ לעיל או׳ כ״ד מ״ב או׳ י״ז:

כז כז) שם. ואם היו עשויות ונתקלקלו וכו׳ ועדיין ניכר החריץ מעט ואפי׳ פחות מטפח דאלו נסתם לגמרי אסור דהוי כחדתי. ב״י, ט״ז סק״ד. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ו׳ מש״ז או׳ ד׳:

כח כח) שם. הרי זה מתקנן במועד. דליכא טירחא כולי האי. נ"י:

כט כט) שם הגה. אבל אסור להעמיקן יותר וכו' וה"ה דאסור להרחיבן. א"א או' ד' פת"ע או' י"ג מ"ב או' ך':

ל ל) [סעיף ו'] אמת המים שנתקלקלה וכו' פי' רגילין לעשות חריצין בקרקע שבהם המים הולכות סביבות השדה ומשקות אותו והנך חריצים קרי אמה לפי שיש להם רוחב אמה ועומק אמה. רש"י על הרי"ף ונ"י:

לא לא) שם. אמת המים שנתקלקלה וכו' אבל בתחלה אם לא היתה מעולם אין עושין אותה מועד משום טירחא יתירא. רש"י ונ"י שם. וכ"כ הטור והלבוש אבל בתחלה אין עושין אותה והוא ממשנה ריש מו"ק והש"ע לא הוצרך לכתוב זה משום דכיון שכתב שנתקלקלה ממילא משמע אבל בתחלה אסור:

לב לב) שם. אמת המים שנתקלקלה וכו' והכי איתא במשנה שם ומתקנין את המקולקלות במועד, ובגמ' (שם דף ד' ע"ב) מאי מקולקלת א"ר אבא שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים. ופירש"י שלכתחלה היה שם אמת המים בת ו' טפחים ונסתמה עד טפח חוזר ומעמידה עד ו' טפחים כלומר חוזר ומעמיק אותן ה' טפחים שנסתמה עכ"ל אבל רש"י על הרי"ף כתב עוד פי' שני וז"ל או שאין בה אלא טפח שלא חפר בה אלא טפח מתקנין אותה ומעמידין אותה על ו' טפחים עכ"ל וכ"כ בנ"י שם. וכ"כ המ"מ פ"ח דיו"ט בשם רש"י שני פירושים הנז' והב"ד ב"י וע"כ פסק בש"ע כשני הפירושים. וכ"פ הלבוש. וכ"נ דעת הב"ח. ט"ז סק"ג. אבל בחי' הריטב"א פסק כלשון ראשון דרש"י וכתב על פי' שני שאינו נכון יעו"ש. וכ"כ בס' האשכול. וכ"נ דעת המ"א סק"ה. וכ"נ דעת הגר"א:

לג לג) שם. היתה עמוקה טפח וכו' ודוקא טפח אבל פחות מטפח כסתומה דמיא ואסור לחפרה לכתחלה נ"י שם. מש"ז או' ד':

לד לד) שם. חופר בה עד ששה. והיינו טעמא דאמרן באמה בעינן דמעמיק ששה טפחים כדי שיקלחו המים לשדה שע"כ נקראת אמה לפי שעומקה אמה בת ו' טפחים. ב"ח. ור"ל אבל בפחות מכאן אינו מועיל. וכ"כ מ"א סק"ו אבל פחות מכאן כיון דלא עברי מיא (ר"ל כפי הצורך) אסור ור"ל משום דהוי טרחא דלא צריך וכמ"ש הלב"ש. וכ"כ א"א או' ו' דבציר מכאן לאו אמה מיקרי ולא מהני מידי והוי שלא לצורך ואסור ולפ"ז צריך לצמצם השיעור לא יותר ולא פחות וכן ברוחב האמה דבעי ששה טפחים עכ"ל וכ"כ מ"ב או' כ"ד:

לה לה) שם. היתה עמוקה טפחיים מעמיקה עד שבעה. אבל כשהיתה עמוקה ג' אפשר דאסור לחפור עד ח' דטירחא יתירא היא להשליך העפר לחוץ. מ"א סק"ז. א"א או' ז' מק"ק סי' ן' או' ז' מ"ב או' כ"ה. ועיין באו' שאח"ז:

לו לו) שם. מעמיקה עד ז'. זו היא בעיא דלא אפשיטא בגמ' ופסקה הרמב"ם פ"ח לקולא ונמשך אחריו הש"ע. וכ"פ הלבוש. מק"ק שם. אבל הנ"י על הרי"ף כתב דאם היתה עמוקה טפחיים לא שרינן להעמיק עוד חמש להשלים ז' לפי שדרך אמת המים סגי שתהא גבוהה אמה להכיל המים שנמשכים לתוכה ועוד בכל שהוא עמוק יותר מאמה איכא טירחא יתירא להשליך העפר לחוץ עכ"ל וכ"כ בחי' הריטב"א דאפי' היתה עמוקה יותר קודם קלקול אינו רשאי לתקן בה עכשיו אלא עד ששה יעו"ש. והב"ד הער"ה או' ג' וכ"כ בה' הרי"ץ גיאות. וכ"מ ברוקח סי' ש"ז ובס' צל"ד:

לז לז) [סעיף ז'] מושכין את המים מאילן לאילן. שאם יש שם מים תחת אילן זה יכול למושכן במועד תחת אילן אחר דאילן כבית השלחין דמי וצריכין למים טפי. תו' מו"ק דף ב' ע"א. והנ"י על הרי"ף כתב הטעם משום דאין בזה טורח הרבה לעשות חריץ שימשכו בו המים מאילן לאילן עכ"ל. וכ"כ הרמב"ה פ"ח הטעם משום דאין בזה טירחא יתריא. וכ"כ רי"ו. והב"ד ב"י. וכ"כ הב"ח דמיירי בממשיך המים מאילן לאילן בלא טורח דאי איכא טורח אף בית השלחין דאיכא פסידא נמי אסור יעו"ש. ועיין לעיל או' כ"ו:

לח לח) שם. מאילן לאילן. וכגון שהם קרובים כמו שדרך לנטען מטע עשר לבית סאה אבל לא רחוקים רי"ו בשם הירושלמי. והב"ד ב"י, ומשמע הא אם הם רצופים שיש בבית סאה יותר מעשר אילנות מותר להשקות את כל השדה. וכ"כ בס' הבתים אלא שכתב ואולי דעת הרמב"ם שלא התירו להשקות את כל השדה אפי' ברצופים מפני שיש טורח יותר יעו"ש והב"ד בתחלת ס' מעשה רוקח דף ה' ע"א. ער"ה או' ד' אבל בחי' הריטב"א וברי"ץ גיאות העתיקו דברי הירושלמי שכתב דדברי ראב"י שאוסר להשקות כל השדה כולה מיירי כשהיו נטועים האילנות עשר לבית סאה אבל אם היו רצופות מותר להשקות כל השדה לכ"ע יעו"ש. והב"ד מ"ב בב"ה:

לט טל) שם. מאילן לאילן. ומיירי שעומדין במקום משקה דאי לא ישקה איכא פסידא, ב"י בשם רי"ו. וכתב הב"ח דתרתי גופי הלכות אתא לאשמעינן חדא דלא התירו להשקות אלא דוקא כשהאילנות עומדים במקום משקה דא"צ להשקות ע"י דלי דאיכא טירחא אלא יכול להשקותה במשיכה בעלמא

בלא טורח. אידך אשמעינן דוקא דאם לא ישקה איכא פסידא אבל אי ליכא פסידא אלא משקה להרוחה אסור אעפ״י שאין טורח וכדין בית השלחין עכ״ד:

מ מ) שם. ובלבד שלא ישקה את כל השדה. דהו״ל טירחא יתירא. לבוש. בגדי ישע. ועיין לעיל או׳ ח״י:

מא מא) שם. ואם היתה שדה לחה מותר וכו׳ דכיון דהויא לחה עד השתא אי לא משקה לה הוי פסידא יתירא. רש״י מו״ק ו׳ ע״ב. והרמב״ם פ״ח מה׳ יו״ט כתב הטעם משום דאין בזה טירחא יתירא. והב״ד ב״י. והלבוש הביא ב׳ הטעמים וכן בס׳ בגדי ישע. אבל המק״ק סי׳ ן׳ או׳ ח׳ הביא רק טעם הרמב״ם. ונ״מ לדעת הרמב״ם דאפי׳ ליכא פסידא יתירא שרי:

מב מב) [סעיף ח׳] אסור לפתוח מקום לשדה כדי שיכנסו שם המים וכו׳ כשהגומא מלאה מים יוצאין המים למעלה ומשקין כל השדה וכה״ג אסור. רש״י מו״ק יו״ד ע״ב:

מג מג) שם. ואם עושה כדי לצוד דגים וכו׳ ואעפ״י שסוף סוף גם השדה שותה דבר שאין מתכוין הוא ומותר. טור ולבוש. בגדי ישע. מ״ב או׳ ל״ב:

מד מד) שם. כדי לאכלן במועד. לכאורה צ״ע דבסי׳ תקל״ג סעי׳ ד׳ מתיר לצוד אפי׳ אינו רוצה לאכול מהם כיון שאפשר שיאכל מהם. ואפשר דהכא חמיר טפי דאוושא מילתא. מ״א סק״ח. והא״ר או׳ ח׳ כתב דהכא ע״י חפירה שאני. והי״א בהגה״ט כתב דשאני הכא דסוף סוף גם השדה שותה ממנו ומשו״ה בעינן שיאכל דוקא משא״כ התם. ובה׳ בית מאיר כתב דלק״מ דגם הכא א״צ לאכול כולם אלא לאפוקי לצוד רק להשאיר הכל לאחר מועד דזה אף לצוד אסור יעו״ש. ולא שייך בזה הערמה כיון דכוונתו לצורך מועד וממילא ניצודין יותר וגם שהכל בחפירה אחת ואינו טורח יותר בשביל החול וע״כ א״צ לאכול כולם. ועיין לעיל סי׳ תקל״ג או׳ ט׳ ואו׳ ל״ו:

מה מה) שם. כגון שפותח למעלה וכו׳ שניכר שלדעת כן הוא עושה. לבוש. ור״ל אבל אם עושה רק פתח א׳ אעפ״י שכוונתו לדגים אסור כיון שאינו ניכר. וכ״כ מ״א סק״ט דאפי׳ נתכוין לדבר המותר בעינן שיעשה מעשה שניכר שעושה לדבר המותר הא לא״ה אסור עכ״ל וכתב בס׳ בגדי ישע דר״ל דתרתי בעינן שיהא כוונתו להיתר ומעשיו יהיו מוכיחים וניכרים שלדעת צורך היתר הוא עושה ועיין לקמן או׳ נ״ב:

מו מו) וכ״ז רק לענין איסור לכתחלה אבל בדיעבד אעפ״י ששינה לא קנסינן ליה אם הוא אומר שדעתו להיתר. וכן הדין לענין סעי׳ ט׳ ויו״ד וי״א. חי׳ הריטב״א פת״ע או׳ י״ז מ״ב או׳ ל״א:

מז מז) שם. ולמטה מקום שיצאו. דהיינו שעושה חור אחד קצר למטה שיצאו בו המים ונשארים הדגים על פני הקרקע. רש״י ונ״י על הרי״ף:

מח מח) [סעיף ט׳] אסור להשוות השדה לצורך חרישה. משום דדמי כחורש במועד. רש״י מו״ק יו״ד ע״ב:

מט מט) שם. ואם ניכר שמכוין כדי לדוש וכו׳ לצורך הגורן לחבוט שם חטים לצורך המועד. רש״י שם:

נ נ) שם. ואם ניכר שמכוין כדי לדוש וכו׳ דתרתי בעינן שעשייתו לכך וגם שיהא ניכר. ביאורי הגר״א. ועיין לקמן או׳ נ״ב:

נא נא) שם. כגון שמשווה כולה וכו׳ שיותר צריך קרקע שווה לדוש מלחרוש. ב״י. והרבה ראשונים סוברים בהיפך וע״כ כתב הב״ח דתרווייהו אסירי יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ עו״ש או׳ ב׳ מ״ב או׳ ל״ג:

נב נב) [סעיף י״א] ואם ניכר שמכוין בשביל הענפים וכו׳ ובכל הדברים הללו וכיוצא בהם ראוי שלא יערים דתרתי בעינן שיהא כוונתו להיתר ומעשיו יהיו מוכיחין וניכרין שלדעת צורך ההיתר הוא עושה אבל אם כוונתו לאיסור אעפ״י שמעשיו מוכיחין שלדעת היתר הוא עושה וכן אם כוונתו לענין צורך ההיתר ואין מעשיו מוכיחין עליו אסור. לבוש. וכ״כ לעיל או׳ מ״ה ואו׳ ן׳ ועיין לעיל או׳ מ״ו:

נג נג) וכתב רי״ו דאדם חשוב צריך ליזהר אפי׳ במלאכת דבר האבד שמא יטעה העולם לומר שכיון מלאכתו במועד. וכ״פ הרוקח, ב״י. והב״ד הט״ז סק״ו. אמנם בבד״ה השיג ע״ז ודעתו להתיר אפי׳ באדם חשוב יעו״ש. והב״ד האחרונים.

נד נד) [סעיף י״ב] אין מתליעין האילנות. אין נוטלין התולעת שבאילן. רש״י ע״ז ן׳ ע״ב. וכתבו שם התו׳ ומיירי כגון שאינו אבד בהמתנה עד לאחר המועד דאל״כ שרי. כ״כ אפי׳ הוא אבד ממש איכא למימר דאסור במועד משום טירחא יעו״ש. והב״ד ב״י. וכן הסכים המ״א סק״י כלשון שני של התו׳ דאעפ״י שנפסד האילן אסור דטירחא יתירא הוא, א״א או׳ יו״ד. מק״ק סי׳ ן׳ או׳ י״ג. מ״ב או׳ ל״ה:

נה הנ) שם. ולא מזהמין וכו׳ כשיש מכה באילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות. רש״י שם. ב״י, מ״א ס״ק י״א. ואיסור זה ג״כ משום טירחה יתירא כמ״ש באו׳ נ״ז:

נו ונ) שם. אבל סכין האילנות והפירות שבהן. כ״ה בהרמב״ם פ״ח דיו״ט דין יו״ד. והוא כדי שלא יפסידו הפירות כמ״ש באו׳ שאח״ז:

נז זנ) שם. אבל סכין האילנות וכו׳ אילן שקטעו נופו קודם המועד כדי שיוציא נופות הרבה סביב מקום הנקטע מותר לסוכו בשמן במקום הקטיעה כדי שלא ימות וכן הפירות מותר לסוך בשמן שלא יפסדו שזהו דבר האבד אם לא יעשהו ואין בו טירחא כ״כ כמו בהתלעה ובזהימה לבוש. והוא מגמ׳ ופירש״י שם:

נח חנ) [סעיף יג׳] אישות ועכברים שמפסידים וכו׳ אישות היא בריה שאין לה עינים וחופר בקרקע ומפסיד האילן. מו״ק ו׳ ע״ב ופירש״י שם. שו״ג או׳ כ״ג:

נט טנ) שם אישות ועכברים שמפסידים וכו׳ ומצודות העכברים בבית לבי מהסס אי שרי בליל יו״ט. להכין בתוכה גבינה או פת וליתנה במקום שניצודים העכברים ופשיטא דבחו״ה שרי אך ביו״ט אינו נראה בעיני להתיר מכמה צדדים אף דאיכא למיחש להפסד האוכלים כיון דהיה אפשר לעשותו מבערב וא״צ לומר בשבת. רו״ח. ועיין לעיל סי׳ שט״ז או׳ ל׳.

ס ס) שם. מותר לצודן וכו׳ וכן מחריבין חוריהין חורי הנמלים במועד שמביא עפר מחור זה ונותן לחוך חור זה וחונקין זא״ז והוא שהיה נהר מפסיק בין שני החורים ואין שם שום מעבר לעבור מצד זה לצד זה אבל אם היה שם מעבר לעבור אין חונקין זא״ז ואסור לטרוח בכך ואם היו מרוחקים זה מזה פרסא אעפ״י שאין נהר מפסיק ביניהם חונקין זא״ז. ריא״ז הב״ד השה״ג על הרי״ף פ״ק דמו״ק והוא מגמ׳ שם והביאה השאלתות ובס׳ האשכול. פת״ע או׳ כ״ד עמקין ברש״י ותו׳ שם. שכתבו פרסה וגם יש נהר יעו״ש:

סא סא) שם. אין צדין אותם אלא ע״י שינוי. משום דלא מפסיד כולי האי בשדה לבן רש״י שם:

סב סב) שם. וי״א שבשדה הלבן וכו׳ זהו דעת הרמב״ם ומבואר טעמו בב״י יעו״ש. וכתב הב״ח ונקטינן לחומרא כהרמב״ם, וע״י עכו״ם ודאי יש להקל. מ״ב בב״ה, ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ו׳ שכתבנו דכל היכא שסותם הש״ע להקל ואח״כ כותב י״א לחומרא חושש להם לכתחלה יעו״ש. וע״כ הכא נמי בשדה הלבן הסמוכה יש להחמיר ולעשות ע״י שינוי ואם אינה סמוכה יש לעשות ע״י עכו״ם ואם א״א ע״י עכו״ם אם אין הפסד כ״כ לא יעשה אפי׳ ע״י שינוי ואם יש הפסד יש להקל ע״י שינוי כסתם הש״ע:

סג סג) [סעיף יד׳] אין מכניסין צאן לדיר וכו׳ היינו שמכניסין בהמות לשדה ושוכבות שם בלילה ומזבלות אותם וכל הלילה מטיילות ממקום למקום על שמזדבלת כל השדה. רש״י ונ״י על הרי״ף. והב״ד ב״י:

סד סד) שם. לזבל השדה. מפני שנראה כמזבל בעצמו והמזבל הוא חורש שמשביח את הקרקע שתהא נוחה ויפה לזרוע בה. לבוש והוא מדברי נ״י הנז׳ שהובא בב״י:

סה סה) שם. ובלבד שלא יתן לו שכר וכו׳ שמראה דניחא ליה מלאכתו בשבת והוי דומיא למלאכת מחשבת שאסרה תורה. לבוש:

סו סו) שם. וביו״ט יכול ליתן לו שכר מזונו. היינו לאחר יו״ט יתן לו מזונות דמזונות לא מיחזי כשכר ממש וכיון דמדייר נמי אינה מלאכה גמורה שרי. נ״י על הרי״ף. ב״י. אבל במלאכה גמורה אסור ליתן לו שכר מזונו. מ״א ס״ק י״ג. ומיהו מ״ש הנ״י לאחר יו״ט יתן לו מזונות כ״כ ג״כ הראב״ד דלאחר יו״ט יתן לו דמי מזונותיו אבל ביו״ט לא יאכל עמו דהא אין מזמנין את העכו״ם ביו״ט אבל השה״ג על הרי״ף שם חלק עליו וכתב דאף ביו״ט מותר שיאכל עמו דלא אסרו חכמים אלא לזמן את העכו״ם שהוא רוצה לכבדו ומרבה מנות בשבילו אבל אם יש לישראל עבדים ושפחות עכו״ם אוכלים עמו ביו״ט ולא ראינו מי שנזהר מזה יעו״ש. וכן הרא״ש פ״ב דמו״ק חלק על דברי הראב״ד הנז׳ כדברי השה״ג הנז׳ וכתב הב״ח דכ״ה דעת הטור יעו״ש. וכ״מ מרש״י על הרי״ף׳ ור״ח על הגמ׳ דגם ביו״ט מותר לתת להם מזונות יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקי״ב סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סז סז) שם. ובלבד שלא יתן לו שכר אחר. דכשנותן לו שכר ידעי שעושה מדעת ישראל ויסברו ששכרו לעשות מלאכה לימים. מ״א ס״ק י״ד:

סח סח) שם. ובחו״ה אפי׳ נותן לו שכר וכו׳ אם בא העכו״ם מאליו לדייר אף כי דעתו ליטול שכר מותר להניחו וליתן לו לאחר המועד שכר מיהו לומר לעכו״ם עביד ויהיבנא לך שכר אסור דכל שאינו עושה אינו אומר לעכו״ם ועושה. ב״י בשם נ״י אלא שכתב שמדברי הרמב״ם משמע דבמועד שוכרין אותו ממש שלא כדברו נ״י וכתב שכ״כ הכלבו בשם הרי״ף שמותר לדייר לכתחלה במועד בשכר יעי״ש, ולפ״ז משמע דכ״ש דמותר ליתן לו שכר

במועד דהא דאוסר הנ״י לתת שכר במועד משום דמיחזי כשכרו במועד ולדעתו אסור לשכרו במועד אבל לדיעה זו דמתיר לשכור ה״ה לתת שכר אמנם לדעת הש״ע שפסק כדעת הטור וכתב ובלבד שלא ישכירנו משמע דה״ה שלא יתן לו שכר במועד משום דהו״ל כאלו שכרו:

סט סט) שם. ולא ימסור לו שומר וכו׳ מפני שנראה כשכרו בתחלה לשם זה והוי מכוין מלאכתו במועד, לבוש:

ע ע) שם. מסייעין אותו בחו״ה ומוסרין לו וכו׳ דכיון דמעיקרא לאו אדעתא דמועד שכר אותו אין זה מכוין מלאכתו במועד. ב״י בשם נ״י. לבוש.

עא עא) שם. ומוסרין לו שומר וכו׳ אבל לשכור לו שומר אסור. ובשבת אפי׳ למסור לו אסור. כ״נ דעת הש״ע. מ״א ס״ק ט״ו וכ״כ א״ר או׳ י״ג דמשמע מכמה תו׳ דמה דאמרינן מסייעין ומוסרין שומר קאי אמועד דוקא ודלא כהב״ח שכתב צ״ע על הש״ע יעו״ש. וכ״כ בביאורי הגר״א דמסייעין ומוסרין לדעת הש״ע קאי אחו״ה דוקא אבל בשבת ויו״ט אין חילוק בין שכיר שנה או לא יעו״ש. וכ״פ מ״ב או׳ מ״ח, וכ״ז דוקא שמכניס צאן לדיר אבל כשהנכרי מזבל ממש דזה מלאכה דאו׳ אסור להניחו ואפי׳ קצץ מעיו״ט אסור וה״ה בחו״ה דכל מלאכת מחובר אסור ע״י נכרי אפי׳ בחו״ה, ח״א כלל ק״ז או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ תקמ״ג:

עב עב) [סעיף טו׳] אסור לקצור השדה בחו״ה אם אינו נפסד וכו׳ אבל אם הוא נפסד מותר לקצרו. ואם יש חלק מן השדה נפסד וחלק שאינו נפסד נראה דאין להתיר רק אותו חלק שנפסד. והא שמותר לקצור אם נפסד ה״ד רק לקצור ולעשותו גורן אבל לא ידוש ולזרות דהא ליכא פסידא בזה אם יניח לאחר המועד:

עג עג) שם. אין מצריכין אותו ליקח וכו׳ וכן אין מחייבין אותו לשאול מחבירו. כ״מ בס׳ האשכול. וכ״כ מ״ב או׳ נ״א:

עד עד) שם. אלא קוצר ומעמר וכו׳ והא דשרינן הכא לצורך המועד היינו אפי׳ כיון מלאכתו במועד. דבצורך אוכל לא גזרו כיון מלאכתו. ב״י בשם הרא״ש. וכבר כתבו לעיל בש״ע סי׳ תקל״ג סעי׳ א׳ יעו״ש:

עה עה) שם. ובורר וטוחן כדרכו. כ״ה הלשון בגמ׳ ובהרי״ף ובהרמב״ם פ״ז. וכן מוכרח ממ״ש לעיל סי׳ תקל״ג סעי׳ א׳ יעו״ש. ואפשר דמה שלא כתבו הטור והש״ע תיבת וטוחן סמכו אדלעיל סי׳ תקל״ג:

עו עו) שם. ובורר כדרכו. ר״ל בלא שינוי ומה שהחמירו שלא ידוש בפרות משום דאווישא מילתא. ומ״מ לא יעשה אלו המלאכות אלא לפי מה שהוא צריך לאכילתו במועד כמ״ש בהרמב״ם שם. ורק בטחינה א״צ לצמצם ובלבד שלא יערים כמ״ש לעיל סי׳ תקל״ג סעי׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ בחי׳ הריטב״א. ועי״ש שכתב דאם אינו מוצא מי שיעשה לו בצמצום שאין רוצים לטחון או לקצור לו דבר מועט עושין אפי׳ הרבה מפני המועט שהכל צורך מועד הוא עכ״ל וכ״כ לעיל סי׳ תקל״ג או ח׳:

עז עז) שם. ובלבד שלא ידוש בפרות. משום דאווישא מילתא ולפ״ז אסור גם בשאר ב״ח אלא במקלות וכיוצא והרמב״ם מפרש הטעם משום שינוי וא״כ בשאר בע״א מותר. ב״י. ולדידן שאין נוהגין לדוש בפרות א״כ צריך שינוי אחר. מ״א ס״ק ט״ז. מק״ק סי׳ ן׳ או׳ ט״ז, וזהו לטעם הרמב״ם אבל דעת הש״ע נראה בב״י דס״ל כפירש״י משום אווישא מילתא. וכ״כ הלבוש. וכן בחי׳ הריטב״א ונ״י ורי״ו כתבו הטעם דרש״י משום דאווישא מילתא וע״כ יש להחמיר שלא לדוש בכל בע״ח, וכ״פ מ״ב או׳ נ״ג:

עח עח) [סעיף טז׳] אצל כרמו של עכו״ם וכו׳ והשו״ג או׳ ל״א כתב דה״ה אצל ישראל דאם הגיע זמנם לבציר במועד ואם לא יבצרו יפסידו דמותר גם זה שביניהם מותר לבצור אפי׳ לא הגיע זמנו פן יהיה לבער ואין לך דבר האבד גדול מזה יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תקל״ח או׳ ט׳:

עט עט) שם. יכול לבצרו וכו׳ ואעפ״י שהפועלים הדורכים אותו אינו אצלם דבר האבד ויש להם מה שיאכלו מותר משום אבידה דבעה״ב כי היכי דמותר לבעה״ב כשאין לפועל מה יאכל ליתן לו מלאכה. כ״כ רי״ו בשם הראב״ד. והב״ד ב״י, וכ״כ מ״א ס״ק י״ז. וכ״ה לקמן בהגה סי׳ תקמ״ב סעי׳ א׳ יעו״ש. והלבוש כתב הטעם דמותר בפועלים ישראלים משום דלא אפשר בעכו״ם דינסכו היין משמע הא במלאכות אחרות אסור בפועלים ישראל אם יש לו מה יאכל וכ״ה דעת הא״ר או׳ ט״ו להחמיר יעו״ש. וכ״כ מ״ב בסי׳ תקמ״ב או׳ ה׳ דאם יכול למצוא עכו״ם נכון שלא ישכור ישראל יעו״ש:

פ פ) שם. ולדרוך היין וכו׳ היינו כשהענבים יתקלקלו לאחר המועד. ביאורי הגר״א, מ״ב או׳ נ״ו:

פא פא) שם. ולדרוך היין וכו׳ ואפי׳ אם יש בכרמו יותר מכדי שתייתו של כל השנה שרי. זכ״ל ח״ג או׳ ח׳:

סימן תקלח

א) [סעיף א'] **מי שהפך את זיתיו וכו'** היינו שליקט זיתיו ונתנן בבית הבד והפכן בענין שנפסדין אם אינו דורכן מיד, טור. לבוש. והוא מדברי רש"י ונ"י על הרי"ף יעו"ש:

ב) **שם.** מי שהפך את זיתיו וכו' ודעת הרמב"ם פ"ז דמותר להפיך אותם גם לכתחלה וטעמו דכיון שנתנן במעטן והגיע זמנן להפוך אם לא יהפוך אותם הוי דבר האבד. והשיג עליו הראב"ד והמ"מ כתב ליישב יעו"ש והב"ד ב"י. ובחי' הריטב"א כתב ושמא הוא מדבר בהפיכה שנית א"נ באתריה דהרמב"ם גם ההפיכה גופא הוי מכלל דבר האבד והכל לפי המקום ולפי הזמן יעי"ש. והב"ד הער"ה או' א' פת"ע או' א' מ"ב בב"ה. ועיין לקמן סעי' ה':

ג) **שם.** או שהיה יינו בבור וכו' ומתייירא שלא יחמיץ. רש"י על הרי"ף:

ד) **שם.** או שהיה יינו בבור וכו' אותו כלי שהיין נופל בו מו הגת קרוי בור. רש"י מו"ק י"ב ע"א. ונ"י על הרי"ף כתב חפירה שמתחת לגת המסויידת בסיד מבפנים שלא תאבד טיפה ושולה היין לתוכה מגתו קרוי בור. וכה"ג פירש"י שם ואפשר שיש עושין כך ויש עושין כך או מי שדרכו לעשות יין הרבה עושה חפירה ובנין בקרקע ומי שאין דרכו לעשות הרבה נותן כלי שיפיל היין לתוכו:

ה) **שם** ואירעו אונס. ר"ל ומחמת אותו אונס לא יכול לגמור פעילת הזיתים או היין קודם מועד:

ו) **שם.** זולף וגומר. כלומר נותנו על גבי בית הבד וסוחט הכל כל מידי דשפוך קרי זילוף. רש"י מו"ק י"א ע"ב. וכן לענין היין מה שמריק מן הבור לחבית קרי זילוף, רש"י שם י"ב ע"א:

ז) **שם.** בין קטנות בין גדולות. הא דאמר בין קטנות בין גדולות משום דבגמ' שם איכא פלוגתא שמואל אמר זופתין כוזתא (כלי קטן) ואין זופתין חביתא רב דמי מנהרדעא אמר זופתין חביתא ואין זופתין כוזתא מר חייש לפסידא ומר חייש לטירחא. ופירש"י מר דאמר זופתין חביתא חייש לפסידא ובחביתא איכא פסידה יתירא אי לא זפתי לה משום דנפיש יינא ובכוזתא כלי קטן ליכא פסידא יתירא. מר דאמר זופתין לכוזא דחייש לטירחא יתירא ובכוזא ליכא טירחא יתירא ובחביתא איכא טירחא יתירא עכ"ל וכתב הטור דיש אוסרים בקטנים והרא"ש סתם להתיר ולא חילק בין קטנים לגדולים יעו"ש, וכ"פ הרמב"ם פ"ח דין י"ד והסמ"ק ורי"ו בשם התו' וגם המ"מ שם כתב וכן עיקר, וכ"פ הלבוש, ומה שהקשה המ"א סק"א כבר תירצו נתיב חיים וא"א והנה"ש והחמ"מ ובגדי ישע יעו"ש:

ח) **שם** בהגה. לקשרם בעקלים. דמה אם החבית שלימה מותר לזפות אותה מבפנים כדי שיתחזק היין ונחשב עי"כ דבר האבד כ"ש לקשרם בעקלים דא"א לתת יין בחביות בלא תיקון העקלים דודאי דבר האבד הוא ושרי. הגהות הלבוש. אבל לזפת נודות וקנקנים אסור וירי"ש יזפת כליו קודם המועד. הגי"א פ"ב דמו"ק בשם א"ז:

ט) **שם.** וכן שולה פשתנו וכו' וכן כרם שהגיע זמנו להבצר במועד בוצרים אותו. הרמב"ם פ"ז דין ג' ועיין לעיל סי' תקל"ז או' ע"ח:

י) **שם.** וכן שולה פשתנו מן המשרה. היינו שמוציא פשתנו מן החריץ של מים שעשוי לשרותו שם כדי שיהיה נוח לכתשו ולא ישבר. רש"י על הרי"ף. כל מה שמעלה מן המים קרוי שולה. נ"י שם. וכמו השולה דג מן הים כדאיתא בתענית כ"ד ע"א ועי"ש בתו':

יא) **שם.** וכן שולה פשתנו וכו' והיינו אם הגיע זמן כלות שרייתו במועד ואם ישאר שם יתקלקל:

יב) **שם.** וכן שולה פשתנו וכו' מקיצור פסקי הרא"ש או' י"ז ומדברי הטור משמע שזה יעשה בצנעה כמו בסעי' ב' יעו"ש. ובמרדכי פ"ב דמו"ק או' תתנ"ה משמע דבכל דבר האבד יעשה בצנעה והב"ד ד"מ או' א' אלא שכתב דבמקום שא"א שרי לעשות בפרהסיא יעו"ש וכ"כ לקמן סעי' ב בהגה יעי"ש;

יג) **שם.** ובלבד שלא יכוין וכו' על כל דבר שהתירו משום דבר האבד קאי כמבואר במשנה וגמ' מו"ק י"ב ע"ב. ועיין לקמן סעי' ו':

יד) [סעיף ב'] **מותר להכניס פירות וכו'** וגם בזה שהוא טירחא בעלמא אסור לכוין מלאכתו במועד ואם כיון מלאכתו במועד יאבדו. מרדכי שם:

טו) **שם.** ומיהו יעשה בצנעה וכו' כי היכי דלא ליפוק מיניה חורבא. רש"י ונ"י על הרי"ף:

טז טז) שם. ומיהו יעשה בצנעה וכו' וכל דבר שגופו ממש אבד כגון שהפסידו ניכר לא הצריכו צנעה אולי יבא עצלות ועיכוב בדבר אבל הכא ההפסד חוץ מגופו. חי' הריטב"א בשם הרמב"ן. והב"ד הער"ה או' ב':

יז טוב) [סעיף ג'] אסור להסיע ממונו מעיר לעיר וכו' וה"ה באותה העיר כמבואר לעיל סי' תקל"ז סעי' א' דאפי' מחצר לחצר אסור יעו"ש;

יח חי) [סעיף ד'] מותר לחפותם בקש וכו' ומוכח בירושלמי דאפי' לעקור קש מן המחובר מותר לצורך זה חי' הריטב"א. מ"ב או' י"ד ;

יט יט) [סעיף ו'] המכוין מלאכתו במועד וכו' פי' שהיה יכול לעשותה קודם מועד או להניח להתחיל עד אחר המועד וצמצם להתחיל לסמוך למועד שאם לא יגמרנו במועד יהא דבר האבד. רש"י גיטין מ"ד ע"ב. א"ר או' ג' בגדי ישע:

כ ך) שם. המכוין מלאכתו והניחה למועד וכו' ה"ר בדבר שאם היה רוצה לעשותם קודם המועד כבר היה יכול וידע שהיה מוכרח לעשות כמו מי ששרה פשתנו במים כי יודע הוא שהיה מוכרח להעלותו מן המשרה שאם לא יעלהו יפסיד גם מי שנשברו דלתות ביתו וציר וצנור וכדומה כי יודע שמוכרח שיתקנה וכיון שיודע הוא שמוכרח במעשיו לעשותם ולא רצה לעשותם קודם המועד והניח לעשותם במועד אז קנסוהו שלא יהא חוטא נשכר אבל כשהמלאכה שעושה אינה מלאכה שהיתה לפניו מקודם המועד לעשות אלא שעתה נתחדש הדבר שצריך לעשותה אף שאסור לעשותה לפי שיכול להמתין לעשותה אחר המועד עכ"ז אם עשאה לא יהיה לו דין מכוין מלאכתו במועד לענין הקנס שנפקיר הדבר ההוא. מהר"ר אליעזר ז' ארחא בתשו' כ"י סי' ג' והביא ראיות חזקות לדבריו. ברכ"י או' א' זכ"ל או' ח' שע"ת ומ"ש שם השע"ת צ"ע בחילוק זה הוא תימה כיון שלא ראה הדברים בשורשם והברכ"י שראה כתב שהם ראיות חזקות משמע שמסכים לדבריו:

כא כא) מי שנזדמן לו לעשות גבינה בחו"ה שלא היה יכול לעשות מקודם ועשאה אין לקונסו להפקירה אלא ימכרנה כפי מה שעלה הקרן ולא ירויח שלא יהנה מן האיסור הרב הנ"ז בתשו' הנז' ברכ"י או' ב' זכ"ל שם. ועיין לקמן סי' תקל"ט סעי' ט' ודוק:

כב כב) שם. ב"ד מאבדין אותה וכו' בטור כתב קונסין אותו שלא יעשנה אעפ"י שהוא דבר האבד, וכ"כ המ"מ פ"ז דיו"ט דין ד' בשם הרמ"ך דמניחין אותה לאבד ומונעין אותו מלעשות אותה מלאכה אבל להפקירה לכל ולאבדה בידים לא קנסו עכ"ל אלא שהש"ע פסק כדברי הרמב"ם והגאונים שהביא המ"מ שם. וכ"פ הלבוש. עו"ש או' א' ח"א כלל ק"ו או' י"ג, מק"ק סי' ן' או' כ"ד. ועיין לקמן או' כ"ד:

כג כג) שם. ב"ד מאבדין אותה וכו' רבותא קאמר לא מיבעיא אם עדיין לא עשה המלאכה אין הב"ד מניחין אותו לעשות המלאכה אעפ"י שהוא דבר האבד ויאבד הדבר ההוא מעצמו אלא אפי' עבר ועשה ב"ד מאבדין הדבר ההוא בידים ובתר הכי גבי מת דלא קנסו בנו קמ"ל נמי רבותא דאפי' עדיין לא עשאה ב"ד מתירין לבנו לעשות המלאכה כיון שהוא דבר האבד, לבוש. מ"ב או' ט"ו. וכתב ודלא כמו"ק ואם כיון מלאכתו במועד ע"י נכרי נראה דאין קונסין אותו. שד"ח מע' חו"ה או ב':

כד כד) שם. ב"ד מאבדין אותה וכו' כ"כ הרמב"ם (פ"ז דיו"ט דין ד') והמ"מ והר' החינוך סוף פ' אמור ורע"ב עי"ש ומשמע דוקא אם כבר עשאה הוא דמפקירין אותה אבל אם לא עשאה די לקונסו שלא יעשנה דקנסו שלא יהנו מעשיו ומחשבתו וכ"כ הריטב"א בהדיא יעו"ש. ער"ה או' ג':

כה כה) שם. ב"ד מאבדין אותה וכו' ואם עשה דבר שאינו אבד בחו"ה אפי' לבנו קנסו רבנן. נ"י על הרי"ף. וכ"כ רי"ו אלא שכתב דזהו למ"ד מלאכת חו"ה דאו' אבל הב"י השיג עליו וכתב אפי' למ"ד מלאכת חו"ה דאו' ואעפ"י שעשה דבר שאינו אבד אין קונסין בנו אחריו יעו"ש. וכ"מ מסתמיות דברי הש"ע דבכ"ג לא יקנסו בנו אחריו ומיהו עיין דרישה וט"ז ומ"א ושאר האחרונים מה שכתבו ליישב דברי רי"ו הנז' ועכ"פ אף לדברי רי"ו אינו אלא למ"ד מלאכת חו"ה דאו' אבל למ"ד מדרבנן לא קנסו בנו אחריו וכיון דאיכא כמה ראשונים דסברי מלאכת חו"ה דרבנן כמבואר לעיל בסי' תק"ל בטור וב"י היאך נוכל לאבד ממון אחרים מספק וע"כ נראה כיון דאיכא פלוגתא בזה אוקי ממונא בחזקת מריה ולא קנסינן בנו אחריו לאבד אותו דבר ורק אם עדיין לא גמר המלאכה ומת אם לאחר שהתחיל בה יש בה דבר האבד אם לא יגמור אותה במועד לא קנסינן בנו אחריו ויגמור אותה במועד ואם לא יש דבר האבד אם יניחנה לאחר המועד לא יתעסק בה לגומרה עד לאחר המועד. ועיין לקמן או' ל':

כו כו) שם בהגה. שא"א לקנסו כגון חייט או סופר וכו' כ"כ נ"י על הרי"ף משם ר' נטרואי גאון ומרן בבד"ה הקשה דהא בחייט וסופר איכא ממונא למקנסיה שכר פעילתן ושמא כשלקחו כבר שכרם וכו' יעו"ש. והא"ר תירץ דריוח לא סגי בזה וכו' יעו"ש. אמנם הריטב"א בחי' למו"ק דף י"ב כתב בשם הגאונים כדברי מרן ז"ל דסגי למקנסיה בשכר פעולתן ואי לא אפשר כגון אכלוהו וכיוצא משמתינן וכו' יעו"ש. והב"ד המחב"ר או' ג' יעו"ש וכ"כ העו"ש או' א':

כז **כז) שם** בהגה. משמתינן ליה ומלקין אותו. עד שיקבל דינא ב״י בשם נ״י. והקשה עליו בבד״ה דמאי ומלקינן ליה דקאמר דהא לא אשכחן בגמ׳ מלקות דיאבדו תנן מסתייה פסידיה עכ״ל וכתב המחב״ר או׳ ד׳ לתרץ דהדבר ברור הוא דלאו דוקא קאמר הרי דאחר שקיבל מלקינן אלא הכוונה משמתינן ומלקינן עד שיקבל, וכתב שכ״כ רי״ו והריטב״א בחי׳ ואו״ח ריש דף צ״א יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ה׳ יעו״ש:

כח **כח) וכתב** הלבוש דמשמתינן ליה ומלקינן ליה עד שיקבל דינא שלא לעשות עוד כל ימיו, וכ״כ העו״ש או׳ א׳ והגר״א כתב או משמתין או מלקין. ובגדי ישע כתב דמשמתין עד שיקבל דינא היינו להחזר ליד ב״ד השכירות ואי משהא שמתא ואינו נותן מלקינן ליה יעו״ש. ועיין מזה עוד לעיל סי׳ תצ״ו או׳ ח״י ואו׳ י״ט וסי׳ תס״ח או׳ ו׳:

כט **כט) שם.** ואם מת לא יקנסו בנו וכו׳ אדלעיל קאי שב״ד מאבדין אותה וכו׳ ואם מת לא יקנסנו בנו וכו׳ ופשוט דדוקא אם עדיין לא זכה בה אדם אבל אם זכו בה בחייו כבר נעשה שלהם ואין הבן יורשו ואפשר עוד דאפי׳ עדיין לא זכו בה מכוין שכבר הפקירוה שוב אין הבן יכול לחזור ולזכות מצד ירושה אלא הרי הוא כשאר כל אדם לנכסים אלו והמחבר מיירי שמת קודם שהפקירוה. מ״ב או׳ ך׳:

ל **ל) שם.** אם הוא דבר האבד. אבל בדבר שאינו אבד פשיטא דאסור לעשות בחו״ה. מ״א סק״ב. ח״א כלל ק״ו או׳ י״ג. מק״ק סי׳ ן׳ או׳ כ״ה. מ״ב או׳ כ״א. ועיין לעיל או׳ כ״ה:

סימן תקלט

א **א) [סעיף א'] כל סחורה אסורה וכו'** משום טירחא. ב"י בשם הרא"ש. לבוש. מ"א סק"א:

ב **ב) שם.** אפי' כל שהוא. ר"ל אפי' שוה פרוטה אסור למוכרו בחו"ה. נ"י על הרי"ף:

ג **ג) שם.** אפי' כל שהוא. ונראה דאפי' למכור בביתו דליכא טירחא כולי האי אסור. עו"ש או' א' ;

ד **ד) שם.** אפי' כל שהוא. ואם נשא ונתן בחו"ה קנה. מבי"ט ח"א סי' קע"ו. כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' ו':

ה **ה) שם.** בין לקנות בין למכור. ואפי' ע"י עכו"ם אסור כמ"ש לקמן סי' תקמ"ג או' ג' יעו"ש:

ו **ו) שם.** בין לקנות בין למכור. ועיין בשו"ת אהל יעקב סי' ס"ג בענין הסכמה שאף שאותם שצריכים להרויח לצורך יו"ט ומכרו בצנעה בתוך ביתם משום מגדר מילתא שישאו ויתנו בפרהסיא אף אותם שא"צ אם יכולין לעמוד בה טוב הדבר ואם לאו יתירו אותה להצריכים ושא"צ באסירייהו קיימו בתוקף ההסכמה ואין רשאי להתיר להם מה שהוא אסור מן הדין יעו"ש. ועיין בבית יעקב סי' מ' שכתב שהחנות תהיה קצת פתוחה וקצת סתומה ומי שאין לו חנות ונזדמן לו כסות או כלים מותר למכור בפרהסיא יעו"ש. והב"ד השמ"ת. ועיין לקמן או' ל':

ז **ז) שם.** ע"מ שיתנו לו אח"כ כו' אפי' לא התנה שיתנו לו במועד. מ"ב או' ב':

ח **ח) שם.** בפרעון חובו וכו' לכאורה משמע מלשון זה דדוקא בכה"ג שהסחורה עדיין לא היתה קנויה לו עד עכשיו אבל אם היה קנוי לו מכבר ועתה רוצה להוליכו לבית אין כאן איסור שאינו עושה סחורה במועד ומ"מ יש למנוע מזה מטעם אחר המבואר בסי' הקודם סעי' ג' שאסור להסיע ממונו מעיר לעיר וה"ה באותה העיר כמבואר שם אכן אם הוא חושש שיבוא לידי הפסד כשישאר שם מותר. מ"ב בב"ה:

ט **ט) שם.** אינו יכול לילך ולתובעם. נראה דזהו דוקא אם הם אינם בעיר הזאת של הבעל חוב או שהם כאן וצריך טירחא לתבוע לב"ד אבל אם א"צ אלא לתבוע לעצמו שיפרע לו לא מצינו איסור. ט"ז סק"א. א"ר או' א' י"א בהגה"ט. מק"ק סי' נ"ז או' א' ומיהו בחי' רע"א כתב דמדברי הרא"ש לא משמע הכי אלא בכל גוונא אסור. וכ"כ הנה"ש או' א' על דברי הט"ז הנז' דלא משמע כן מדברי הפו' יעו"ש. וכן בס' שלחן עצי שטים אינו מסכים לדברי הט"ז בזה יעו"ש. וכ"ה דעת מ"ב בב"ה. והאידנא דכל החובות בחזקת דבר האבוד תובעין אפי' לדין. ט"ז שם. א"ר שם. י"א שם. מש"ז או' א' מק"ח שם או' ב' מ"ב או' י"א. ומיהו אם יש לו משכון בטוח אסור. מש"ז שם. והיינו דוקא בהלואה כעין פרקמטיא אבל בהלואה דמעות ק"ל אף במשכון מותר. א"ר או' ו' ועיין לקמן או' י"ט ואו' כ"ג:

י **י) שם.** אלא א"כ אינם מצויים וכו' וה"ה מטעם אחר אם יוכל לבא לידי הפסד אם לא יתבע עכשיו:

יא **יא) שם.** אלא א"כ אינם מצויים וכו' וגם בזה צריך דוקא שלא כיון מלאכתו במועד. מ"א סק"ב. א"ר או' ב' א"א או' ב' מק"ק שם או' א' מ"ב או' ד':

יב **יב) שם** בהגה. יוכל למכור בצנעה וכו' וה"ה דמותר לקנות בצנעה. לבוש. מ"א סק"ג, מק"ק שם או' ז' מ"ב או' ו' וצריך להוציא ג"כ מהריוח אשר מאמד בדעתו שיש לו מקנין סחורה ההיא לשמחת יו"ט. מחה"ש. ודע דכ"מ שצריך להוציא מן הריוח לשמחת יו"ט א"צ להוציא כל הריוח ודי במקצתו. מחה"ש שם ועיין לקמן או' כ"ט:

יג **יג) שם** בהגה. יוכל למכור בצנעה וכו' ולא דמי לסעי' ה' דמותר בפרהסיא דשם ודאי אינו מצוי תמיד. א"ר או' ג' א"א או' ג':

יד **יד) שם** בהגה. ויוציא לשמחת יו"ט וכו' בב"י הביא פלוגתא דיש אוסרים אפי' בצנעה ויש מתירין בצנעה אפי' אינו מוציא לשמחת יו"ט וכתב ולענין הלכה נראה דאם הריוח מרובה שרי בצנעה ויוציא ממנו לשמחת יו"ט יותר על מה שהיה בדעתו להוציא יעו"ש ופסקו מור"ם ז"ל כאן בהגה וכ"פ הלבוש ושאר האחרונים:

טו **טו) שם** בהגה. ויוציא לשמחת יו"ט וכו' ואף שיש לו מעות בריוח דאסור בסעי' ד' מותר בזה דהא הרבה פו' מתירין בצנעה אפי' אינו מוציא לשמחת יו"ט. א"ר או' ד':

טז **טז) [סעיף ב'] מותר לתבעו בחו"ה וכו'** דדוקא כשקבל מעות בפירעון החוב אסור לתבוע בסעי' הקודם דהוי כעין פרקמטיא. לב"ש:

יז **טוב) שם.** מותר לתבעו בחו״ה וכו׳ היינו אפי׳ לילך לעיר אחרת ולתובעם שם ואפי׳ אם יכול למצאם שם אחר המועד ג״כ שרי דגביית חוב בעלמא אין זה בכלל סחורה כמ״ש לקמן סעי׳ ג׳ וכ״כ מ״ב או׳ ז׳.

יח **חי) שם.** לגבות מעותיו. ואפי׳ למיקם עמם בדינא ודיינא כמ״ש לקמן סעי׳ ג׳ בהגה:

יט **יט) שם.** ואצ״ל שמותר לגבות חובו וכו׳ שאין עליו משכון מן העכו״ם שהוא כדבר האבוד דהוי כמציל מידו ואפי׳ בחוב שיש עליו שטר. לבוש. והא״ר או׳ ו׳ בשם ריא״ז כתב דדוקא הלואה בע״פ הוי דבר האבד אלא שכתב דה״ד בהלואה כעין פרקמטיא אבל בהלואה דמעות ק״ל אף במשכון מותר יעו״ש:

כ **ך) שם.** לגבות חובו מן העכו״ם. ואפי׳ לקבל סחורה ממנו ג״כ שרי כמ״ש לקמן סעי׳ ח׳ יעו״ש:

כא **כא) [סעיף ג׳] יש מי שאוסר לתבוע דמיה במועד וכו׳** דהוי כסחורה. לבוש:

כב **כב) שם.** יש מי שאוסר וכו׳ וכ״פ הב״ח, והב״ד מ״א סק״ד. א״ר או׳ ז׳ א״א או׳ ד׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

כג **כג) שם.** ולי נראה שכיון שזקף וכו׳ והנה אע״ג שהב״ח הסכים לסברא ראשונה כתב הט״ז סק״א דהאידנא אנו רואים בכל הקהילות שתובעים בפני הדיינים אפי׳ בעד פרקמטיא בחו״ה ויש לי ללמד זכות דהאידנא כל החובות הוויין בחזקת ספק דבר האבד לכל הפחות יעו״ש. וכן הסכימו האחרונים כמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ י״א:

כד **כד) שם** הגה. וכן מותר לקבול וכו׳ ומירי במשפט העכו״ם וכן מ״ש רמ״א וכן מותר לעשות זקיפה מיירי בעכו״ם. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ט׳ א״א או׳ ה׳ וה״ה בישראל מותר לעשות זקיפה כשהוא דבר האבוד. א״ר שם. א״א שם. ומה שהקשו על דברי מ״א כבר תירץ המחה״ש והא״א וכתב שם הא״א שדברי מ״א שרירין וקיימין יעו״ש.

כה **כה) שם** בהגה. וכן מותר לקבול במשפט בשביל חובותיו המותרים וכו׳ ר״ל דחובות המותרים לתבוע בחו״ה כמבואר בסעיפים הקודמים ותבעו לישראל בדין ישראל קודם המועד ולא ענהו (דאז מותר לקבול במשפט העכו״ם כמ״ש בח״מ סי׳ כ״ו סעי׳ ב׳) מותר לקבול בחו״ה אף לפני ערכאות של עכו״ם. ומ״מ נראה דה״ד לקבול בע״פ אבל לכתוב משום זה אסור אם לא שהוא דבר האבד ואם צריך למעות להוציא אותם על יו״ט אפשר דמותר לכתוב ע״י עכו״ם. מ״ב או׳ י״ב:

כו **כו) שם** בהגה. כדי להבטיחן. ר״ל שע״י הזקיפה יהיו חובותיו בטוחין:

כז **כז) [סעיף ד׳] יפסיד מהקרן וכו׳** וה״ה היכא דאיכא ספיקא שמא יפסיד מן הקרן אחר המועד, עו״ש או׳ ג׳ א״ר או׳ יו״ד. ח״א כלל קי״ב או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תקל״ז או׳ ב׳ ובמקח וממכר לכ״ע שרי. א״א שם. ונראה עוד דאם נצרך למעות לשלם חובותיו שהגיע זמנם בחו״ה ואם לא ישלם יגיע לו הפסד ומוכרח בשביל זה למכור סחורתו במועד חשיב כדבר האבד. מ״ב בב״ה:

כח **כח) שם.** אבל אם לא יפסיד מהקרן וכו׳ אלא שאם ימכרנה עתה ירויח יותר משאם ימכרנה אח״כ אסור למוכרה. טור וב״י. לבוש. ומשמע הא אם ירויח הרבה משאם ימכרנה אח״כ שרי וכמ״ש בסעי׳ ה׳ יעו״ש:

כט **כט) שם.** ויוציא יותר לשמחת יו״ט וכו׳ וה״ה לשמחת חו״ה כן מוכח בירושלמי שהביא בב״י שממנו מקור דין זה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ י״ב:

ל **ל) שם.** מותר למכור. ואפי׳ בענין זה אינו מותר רק שתהיה החנות סגורה ופתוחה במקצת כשבא הקונה ליקח אבל בלא״ה אף זה אסור. ח״א כלל קי״ב א׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ז. ועיין לעיל סוף או׳ ו׳:

לא **לא) שם.** ונראה לי שלא נאמרו וכו׳ ולא יש איסור ביש לו מעות בריוח אלא במופלג בעשירות דהאידנא חשוב הכל כדי חייו של אדם. ט״ז סק״ב. א״ר או׳ י״א. מש״ז או׳ ב׳ מק״ק סי׳ נ״ז או׳ ז׳ מיהו מדברי הלבוש לא משמע הכי עד שיהיה מופלג בעשירות וכ״ה דעת הנה״ש או׳ ג׳ וחלק על דברי הט״ז הנז׳ יעו״ש:

לב **לב) [סעיף ה׳] אם הוא דבר שאינו מצוי וכו׳** פי׳ דאף שנתבאר בסעי׳ הקודם דלא מיקרי דבר האבד אלא א״כ כשאם לא ימכור עתה יפסיד מהקרן אבל בשביל ריוח בלבד אניו מותר אלא א״כ יוציא עי״ז יותר לשמחת יו״ט כ״ז בריוח המצוי שאפשר לו למכור סחורתו אחר המועד ג״כ אבל בריוח שאינו מצוי תמיד כמו שמפרש בסעי׳ זה בשביל זה ג״כ התירו לו דכדבר האבד דמיא. מ״ב או׳ ח״י והוא מדברי ב״י:

לג לג) שם. מותר לקנות ולמכור וכו' אע"ג דהרוחה אסור בדבר של טירחא כמ"ש רסי' תקל"ז בדבר שאינו של טירחא (ר"ל שאינו טירחא גמורה כמו בסי' תקל"ז. מחה"ש) אפי' הרואה שרי לפי שכל עסקי סחורה הוא שקונה בשעת הזול ומוכר בשעת היוקר. ב"י בשם נ"י. מ"א סק"ו. ועיין לעיל סי' תקל"ג או' כ"ה:

לד לד) שם. ומכרו בזול וכו' דוקא באופן זה אבל לקנות מהם בערך השוה נראה דאפי' הוא לצורך תשמישו כל שאינו לצורך המועד אסור. מאמ"ר או' ב' מ"ב בב"ה:

לה לה) שם. וה"ה לירידים וכו' דע שקבלתי הלכה למעשה להתיר בחו"ה אם בא יריד אפי' יומא דשוקא הנקרא קרסנ"י טאר"ג שהוא דבר דלא שכיח ובא לזמנים דומיא דשיירות וספינות וחשבינן הפסד ריוח להפסד קרן וכו' אבל שאר ימי שוק אין להתיר כלל לישב בחנות אם לא שהחנות סגורה ופתוחה במקצת אם בא ליקח וכ"ז כדי להוציא לשמחת יו"ט. רש"ל בתשו' סי' ע"ט, כנה"ג בהגב"י. ט"ז סק"ג עו"ש או' ד' א"ר או' י"ג. א"א או' ג' י"א בהגה"ט, ח"א כלל קי"ב או' ג' מ"ב או' י"ט, וכתב שם ח"א ואפשר דה"ה כשחל השבוע שלפני פסחם בחו"ה וידוע דאז הם קונים הרבה חשוב כיומא דשוקא דלא שכיח וצ"ע עכ"ל והב"ד מ"ב שם. ועיין לקמן או' ט"ל.

לה) וכתב שם הא"ר דנוהגים קלות בישיבת חנות בכל חו"ה ואפשר דחשבו לדבר אבוד דאם לא ישבו כ"כ זמן בחנות ימעט המ"מ מישראל ועכ"פ ודאי דאין ללמוד מלאכה מזה כי אינו דומה לפרקמטיא שיש צדדי קלות הרבה בפו' עכ"ל והב"ד המחה"ש ס"ק י"ז וכתב ועדיין לא מצאנו תקנה לחתיכת פשתן ובגד בחנות בחו"ה וכדומה ואף שבדבר תלוש אין איסור חתיכה כמ"ש מ"א בסי' שי"ד ס"ק י"ד מ"מ במקום דהוי מתקן אסור עי"ש וע"כ נראה דאין להקל בזה אלא דוקא היכא דאין לו מה יאכל או להוציא מן הריוח לשמחת מועד והחנות תהיה קצת סגורה וקצת פתוחה:

לו לו) שם הגה. ואפי' מעיר לעיר מותר וכו' אע"ג דזהו בודאי הוי טירחא מרובה ובסי' תקל"ז מבואר דהרוחה אסור לטרוח בשבילה צ"ל דמיירי באיש שעסקו ומחייתו תמיד לנסוע על ירידים וכיון דחייו ופרנסתו תלוי בזה הכל הוא בכלל דבר האבד ושרי. מ"ב בב"ה:

לז לז) שם. אינו מותר למכור ולקנות ביום השוק וכו' אם לא שע"י הריוח יוציא יותר לשמחת יו"ט וכמ"ש לעיל סעי' ד':

לח לח) שם. ימכר ביום השוק שלאחר המועד. ודוקא שיודע בודאי שלא יפסיד מהקרן. מהריב"נ סי' ש"א. כנה"ג בהגב"י. מ"א סק"ז. מק"ק סי' נ"ז או' ט' מ"ב או' כ"ב:

לט טל) שם. ימכור ביום השוק וכו' ואם אירע חו"ה קרוב לאידם מותר למכור ביום השוק שבתוך חו"ה לפי שעתה מוכרים הרבה משא"כ ביום השוק שלאחר המועד והו"ל כירידים וכו' בי"ד סי' ש"ז. שו"ג או' י"ד. ועיין בס' בית הרואה שכתב שכן הסכימו כל חכמי הישיבה בהסכמת מהרש"א יעו"ש. והב"ד הזכ"ל או' ח' ועיין לעיל סוף או' נ"ה.

מ מ) שם הגה. והגר שקונה מזה וכו' מותר דהוי דבר האבד. דאם ימכור היום יחזור ויקנה וימכור ביום השוק השני. וצ"ע דהא כל בעלי החניות לוקחין וחוזרין ומוכרין ואפ"ה אסורין אם לא לצורך המועד כמ"ש סעי' יו"ד וסעי' י"א ודוחק לומר דשם מיירי במוכר פירות גינתו וי"ל דהכא דוקא בביתו מותר אבל בחנות אסור אם לא שתהיה סגורה וכשיבוא הלוקח לקנות פותחה במקצת. מ"א סק"ח. א"א או' ח' והמאמ"ר או' ג' כתב דשאני בעלי החניות דאינם לוקחים מיד שמכרו אלא ממתינים למכור על יד על יד משא"כ תגר שאין דרכו לעמוד בחנות אלא מוכר וחוזר ולוקח באותן מעות ולכן לדידיה הוי דבר האבד יעו"ש וכה"ג כתב לחלק הא"ר או' י"ד ובס' בגדי ישע:

מא מא) [סעיף ו'] מציאה אסור לטרוח ולחפש וכו' ול"ד לשיירא דלעיל דמותר דשאני מציאה דליכא שום פסידא אלא רווחא בעלמא הוא אבל פרקמטיא ביטול דידה פסידא הוא. א"נ ע"כ לא שרינן משום רווחא אלא מקח וממכר שהוא דרך כל אדם לא מקרי מלאכה וגם ליכא טירחא אבל מליחת דגים מקרי מלאכה ואיכא טירחא לא שרינן לה משום רווחא. ב"י בשם הרא"ש. ט"ז סק"ד:

מב מב) [סעיף ז'] יש מתירין. שהרי עיקר הקנייה היא לאחר המועד. טור וב"י בשם הג"א לבוש. ט"ו סק"ה:

מג מג) שם. ויש אוסרים. שא"כ מותר כל משא ומתן שהם יערימו לעשות כן. טור. ט"ז שם. ור"ל שיערימו שלא יהא המקח חל אלא לאחר המועד ובתוך המועד יהיה הלואה. לבוש. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שכותב הש"ע יש מתירין ויש אוסרין דדעתו לפסוק כדיעה שנייה ורק בשעת הדחק או בהפ"מ יש לסמוך על המתירין יעו"ש:

מד מד) שם. ויש אוסרים. וה״ה במלוה לחבירו אבל במלוה לעכו״ם מותר. ב״ח. והשכנה״ג או׳ ו׳ כתב דדעת הש״ע דאין לחלק בין עכו״ם לישראל יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ וכתב עוד דאנו אין לנו אלא דברי הש״ע שנראה שאינו מחלק יעו״ש:

מה מה) [סעיף ח׳] מותר לקבלו ממנו וכו׳ דהוא בכלל דבר האבד אם לא יקבל עכשיו. מ״ב או׳ כ״ח:

מו מו) [סעיף ט׳] לא ימצא כמו שמוצא עתה וכו׳ ר״ל שלא ימצא כ״כ בזול כמו שמוצא עתה. ב״י:

מז מז) שם. ומותר לקנות, עיין בב״י שיש הרבה פו׳ שמחמירין בקניית יין לצורך חול ובהג״א כתב בשם א״ז דאפי׳ את״ל דמותר צריך לקנות בצנעה יעו״ש. וכ״כ בס׳ שלחן עצי שטים:

מח מח) שם. ולתקן החביות וכו׳ ואע״ג דתיקון החביות הוי מלאכה גמורה מ״מ כיון שמותר לקנות מותר ג״כ לתקן הכלים הצריכים לזה. ח״א כלל קי״ב או׳ ד׳ מ״ב או׳ ל׳:

מט מט) שם. אבל יותר מכדי צורך שתייתו, פי׳ של כל השנה כמ״ש ברישא. ט״ז סק״ו, מש״ז או׳ ו׳:

נ נ) שם. לא יקנה, מפני שהוא כעשיית סחורה להרויח דאסור. ב״י. לבוש. ב״ח:

נא נא) שם הגה. ואם הוא דבר שאינו מצוי אח״כ וכו׳ דלא גרע משאר סחורה. א״ר או׳ ט״ז. והב״ח כתב דאם הוא בענין שיגיע לו ריוח גדול שאינו מצוי לו אח״כ כדי להרויח בו כ״כ דמי לשיירות ושרי לקלות יותר מכדי שתייתו. וח״א שם כתב דמה שהתיר רמ״א היינו אם לא ימצא כלל לאחר המועד להרויח בו אבל כשימצא רק שיהיה יותר ביוקר ולא יוכל להרויח בו כ״כ נ״ל דאסור עכ״ל וכתב מ״ב בב״ה דלמעשה יוכל לסמוך על הב״ח והמקל כהא״ר ג״כ אין מוחין בידו יעו״ש:

נב בנ) שם בהגה. ואם הוא דבר שאינו מצוי וכו׳ ולא שרי אלא לקנות כמו שהוא בשיירות דלא שרינן אלא מקח וממכר דלא מקריא מלאכה וליכא טירחא אבל לתקן ולזפות דהוי מלאכה וטירחא לא. בי״ד סי׳ ש״ח. שו״ג סוף או׳ ך׳ זכ״ל או׳ ח׳ ומ״מ נראה דאם פרנסתו מזה ואם לא יקנה עתה במועד לא ימצא אח״כ כ״כ ותתמעט פרנסתו מותר לתקן החביות ג״כ דאין לך דבר האבד גדול מזה אך לכתחלה צריך להשגיח ולתקן הכל קודם מועד או לעשות ע״י עכו״ם:

נג גנ) [סעיף י׳] מוכרי תבלין וכו׳ ומוכרי בשמים אעפ״י שהוא דבר המתקיים לא בעי צנעה שניכר שהוא לצורך המועד, ב״ח, וא״כ כיון שפותחין לצורך ישראל אפי׳ בא עכו״ם לקנות מותר למכור. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״ח. א״א או׳ יו״ד. ח״א כלל קי״ב או׳ ז׳ מק״ק סי׳ נ״ז או׳ י״ד. מ״ב או׳ ל״ג:

נד דנ) שם. מוכרי תבלין וכו׳ ותבלין נקרא ג״כ שומין ובצלים וכיוצא דאין ניכר כ״כ לצורך המועד בעינן שאין מתקיים. א״א או׳ יו״ד:

נה הנ) [סעיף יא׳] מוכרי פירות וכו׳ דאלו דברים המתקיימים לאחר המועד ואינו ניכר שהוא לצורך המועד וגם שאומנתם בכך כל השנה ואתו למחשדיה שמוכר לצורך חול לכך בעי צנעה וכמ״ש לקמן או׳ ז״ן:

נו ונ) מוכרי פירות וכו׳ מפני שאומנתם בכך כל השנה לפיכך בעי צנעה אבל בעה״ב המוכר לצורך המועד לא בעי צנעה. מ״א ס״ק י״א. א״א או׳ י״א. מק״ק שם או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ל״ד:

נז זנ) שם. מוכרין בצנעה וכו׳ דכיון שזה הוא מלאכת כל השנה ויש לחוש ג״כ שמא יאמרו שמוכרים אפי׳ שלא לצורך המועד מפני החשד לא ימכרו כ״כ בפרהסיא כמו בשאר ימות השנה אלא ישנו וימכרו במועד בצנעה. לבוש:

נח חנ) שם. מוכרין בצנעה וכו׳ הסוחרים היושבים בפתחי החניות והחנות סגורה והדלת פתוחה לא התירו כעין זה אלא במוכרי פירות כסות וכלים שמוכרים בצנעה לצורך המועד. מהריב״ל סי׳ ס״א. כנה״י. בהגה״ט. עו״ש או׳ ה׳ מ״א ס״ק י״ב:

נט טנ) שם. או למבוי וכו׳ ר״ל שאינו מפולש דאלו מפולש הוא בכלל ר״ה. מ״ב או׳ ל״ה. ור״ל דאם הוא פתוח משני צדדין נקרא מפולש אבל אם אינו פתוח רק מצד אחד נקרא אינו מפולש:

ס ס) שם. ועיו״ט האחרון של חג הסוכות וכו׳ זהו לענין לעטר השוק בפירות דדוקא בעיו״ט אחרון של סוכות יעשו כן שהוא חג בפ״ע ולא בעיו״ט אחרון של פסח אבל לענין למכור בפרהסיא גם בעיו״ט אחרון של פסח יעשו כן. ב״י. ט״ז סק״ז. והב״ח כתב דמדברי הטור משמע דאף לעטר השוק בפירות בעיו״ט האחרון של פסח מותר וכתב דהכי משמע פשטא דלישנא דסתמא דתלמודא דהביאו הרי״ף והרא״ש ולא חילקו כלל יעו״ש. והשו״ג

נתן טעם שאין מעטרין בעיו״ט האחרון של פסח לפי שקונין הכל מעיו״ט ראשון ומבררין אותם שמא ימצא חיטה או שעורה מחומצת אלא שכתב אבל לענין מנהג נהגו לעטר גם בעיו״ט האחרון של פסח:

סא סא) שם בהגה. ומותר לקנות לצורך יו״ט שני וכו׳ ולא אמרינן כיון דבקיאין בקביעה דירחא הו״ל שני חול ומכין מחו״ה לחול אפ״ה שרי כי היכי דלא לזלזולי ביה, טור. מ״א ס״ק י״ד:

סב סב) שם בהגה. ומותר לקנות לצורך יו״ט שני וכו׳ ובא״א או׳ י״ד מסופק למ״ד דבחו״ה מה״ת אסור לעשות מלאכה אם מותר לעשות מלאכה גמורה לצורך יו״ט שני כיון דבקיאין בקביעא דירחא והו״ל שני חול יעו״ש. אבל המאמ״ר או׳ ו׳ כתב בפשיטות דל״ד לקנות דלא הוי אלא איסורא דרבנן אלא גם לבשל ולאפות לצורך יו״ט ב׳ בישול וכדומה נמי שרי. וכ״כ בחי׳ רעק״א. והב״ד מק״ק סי נ״ז בליקוטי רימ״א או׳ י״ט. פת״ע או׳ י״ז. מ״ב או׳ ט״ל. וכתב עו״ש הגרע״א דבן א״י שבא לחו״ל אסור לבשל בחו״ה לצורך יו״ט שני של יו״ט האחרון. והב״ד ליקוטי רימ״א שם:

סג סג) [סעיף יב׳] אין לוקחים בתים וכו׳ ונראה בעיני שלוקחים מן העכו״ם בתים שדות וכרמים בהמה עבדים ושפחות במועד אעפ״י שאינו לצורך המועד מפני שהוא כמציל מידם. ריא״ז הב״ד השה״ג על הרי״ף פ״ב דמו״ק. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ ו׳ מ״א ס״ק ט״ו. א״ר או׳ י״ט. ח״א כלל קי״ב או׳ ח׳ מק״ק שם או׳ ך׳ ועיין מ״ב בב״ה מ״ש לפקפק בזה אבל המק״ק שם כתב שכן נהגו:

סד סד) שם. אלא לצורך המועד. דהיינו בתים לדור ואבנים לתקן כותלו וכדלקמן בסי׳ תק״מ ועבדים לשמשו ובהמה לשחיטה. שיטת ריב״ב על הרי״ף פת״ע או׳ י״ט. מ״ב או׳ מ״א:

סה סה) שם. שאין לו מה יאכל. ונראה לכאורה דה״ה את הוא בענין שאם ימכרנה עתה יהיו לו מעת בריוח ויוציא יותר לשמחת יו״ט מותר כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ ואפשר דשאני הכא כיון דאווישא מילתא אין להתיר אלא דוקא אם אין לו מה לאכול כלל וכמו לגבי מלאכה דלא התירו לפועל אלא אם אין לו לאכול כלל וכמ״ש מ״א בסי׳ תקמ״ב יעו״ש:

סו סו) שם. או לצורך השכיר וכו׳ היינו שרשאי לקנות כלים אעפ״י שאין לצורך המועד אם הפועלים שקורין טרעיג״ר וכדומה ירויחו בזה שישלמו להם שמוליכין הכלים לבית הלוקח שרי כשאין להם מה יאכל כבסי׳ תקמ״ב. וצ״ע דאתי להערים בכל הסחורות ולומר כדי שהסרסור ירויח וכדומה. א״א או׳ ט״ו. ונראה דבזה לא חשו לשמא יערים וסומכים על אמונתו כמו הפועל כשיבא לומר אין לו מה יאכל שנותנין לו מלאכה אעפ״י שאין אנו יודעים אם כנים הדברים אלא שסומכים על דבריו ועל אמונתו:

סז סז) שם בהגה. אבל שאר כלים נהגו לקנותם וכו׳ והמ״א ס״ק ט״ז כתב דאין להקל אלא א״כ לצורך המועד או שלא ימצא אח״כ לקנותו כ״כ בזול יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ח׳ ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ל״ג:

סח סח) [סעיף יג׳] להלוות לכותי ברבית וכו׳ ובאשכנז הירא דבר השם נוהגים איסור בהלואת רבית לנכרי בחו״ה ואני התרתי בביתי להלוות לנכרי שרגילין תמיד בהלואה בביתי שאם לא ילוו להם ילכו להם לבית יהודי אחר וילוו להם וירגילום לבא אצלם ואיכא פסידא. כ״כ הרא״ש ספ״ק דמו״ק. והטור כתב זה בשם תשו׳ הרא״ש ואפשר שהיה זה כתוב אצלו בתשו׳ וכמ״ש ק״נ שם על הרא״ש יעו״ש. וזהו שכתב הש״ע משום דהוי דבר האבד ר״ל שאם לא ילוו להם ילכו להם לבית יהודי אחר וילוום וירגילום אצלם ואיכא פסידא כנז׳ בשם הרא״ש:

סט סט) שם. משום דהוי דבר האבד. ובזה א״צ להוציא הריוח לשמחת יו״ט כיון שהוא משום דבר האבד. א״א או׳ י״ז:

ע ע) שם. ולאותם שאינם רגילים ללוות ג״כ מותר וכו׳ משום דאינו דומה לפרקמטיא לגמרי כי בקניית פרקמטיא יש טורח גדול בשווי הדקדוק של מקח ומתוך טרדתו ימנע משמחת יו״ט וגם לפעמים קנה ביותר ויצטער ואם ימכור במועד לפעמים שמוכרה בפחות ממה שקנה ואיכא צערא אבל במלוה ברבית שמחה היא וליכא צערא וגם ליכא טרחא כולי האי והילכך הקילו בה והתירו ע״י שמוציא הריוח של אותה שבוע במועד יותר על מה שהיה מוציא אם לא היה לו זה הריוח. תשו׳ הרא״ש כלל כ״ג סי׳ ד׳ ב״י. לבוש. מ״א ס״ק י״ז. ומה״ט שרי נמי להלוות לישראל בריוח בדרך היתר ומותר ג״כ לעשות עיסקא ליתן לו מעות. מ״א שם. א״ר או׳ כ״ב. א״א או׳ י״ז. מק״ק סי׳ נ״ז או׳ כ״ב. מ״ב או׳ מ״ה:

עא עא) שם. ויוציאנו בשמחת יו״ט. ונ״ל דה״ה דמותר למכור סחורה לאותן שרגילין ליקח אצלו לאות שאין רגילין לא מהני מה שיוציא הריוח ליו״ט. ח״א כלל קי״ב או׳ יו״ד. וכ״כ א״א שם דפרקמטיא אסור משום להוציא יותר על שמחת יו״ט אם לא בריוח מרובה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ י״ד:

עב עב) שם. ויוציאנו בשמחת יו״ט. ואם ההלואה מרובה וירע בעינו להוציא כ״כ מ״מ יעשה הטוב שיוכל. דרשות מהרי״ל ה׳ חו״ה. א״ר או׳ כ״א:

עג עג) **שם** הגה. ומותר ליקח ערבות במועד על הלואה וכו' היינו דכיון דהלואה הוא אחר המועד לא חשיב כלל עושה סחורה במועד. מ"ב או' מ"ו:

עד עד) **אם** לוה ישראל מעות לנכרי שלא ברבית על הסחורה ע"מ שאם לא יפרעם אחר ח' ימים שתהא הסחורה קנויה לישראל המלוה אפשר דמותר ומ"מ יש להחמיר על העושה בו כפרקמטיא גמורה. הג"א ספ"ק דמו"ק בשם א"ז. ומיהו מ"ש אפשר דמותר בדרשות מהרי"ל שם החליט לאסור:

עה עה) **[סעיף יד'] הלואה דשלחנות וכו'** וכשמונה מעות להלוות במועד ישנה דאם רגיל למנות ב' ב' ימנה א' א' ד"מ או' ד' א"ר או' כ"א. מק"ק שם או' כ"א:

עו עו) **שם.** בקביעות וחילוף אסור. משום דחשיב פרקמטיא וק"ל פרקמטיא אפי' כל שהוא אסור כדלעיל בריש הסי' שו"ג או' כ"ט:

סימן תקמ

א א) **[סעיף א'] בנין אפי' כל שהוא אסור.** היינו אפי' לצורך המועד ולא הותר משום זה אלא מלאכת הדיוט כמ"ש לקמן סעי' ו' וכ"כ ישי"ע או' א' מ"ב או' א':

ב ב) **שם.** ואם נפרץ גדר גנתו וכו' שבינו לחבירו. דליכא כ"כ פסידא אם יכנסו שם אנשים ומ"מ פסידא קצת איכא לפיכך בונה אותה מעשה הדיוט. לבוש:

ג ג) **שם** בהגה. שבינו לחבירו. דליכא למיחש שם לגנבי. מ"א סק"א. ור"ל שכל הדרים שם בחזקת כשרות. א"א או' א' ומשמע הא אם אינם בחזקת כשרות דאיכא למיחש לגנבי וכדומה בונה כדרכו. וכלל סי' זה הוא אם הוא לצורך המועד ואינו דבר האבד צריך שינוי והיינו מעשה הדיוט אבל אם הוא דבר האבד כגון שיש חשש גנבי א"צ שינוי ומותר אפי' מעשה אומן אבל לסתור ולבנות לא הותר רק בחשש סכנה. לב"ש. ועיין לקמן או' יו"ד:

ד ד) **שם.** בונהו מעשה הדיוט. ע"י עכו"ם. א"א שם. או ע"י פועל שאין לו מה יאכל. ונראה דה"ד אם אפשר ע"י עכו"ם וכו' אבל אם לא אפשר ויש צורך הרבה בדבר מותר לעשות בידו דהא בגמ' סתמא קתני:

ה ה) **שם.** ואינו טח בטיט. משמע דהטיחה בטיט הוי מעשה אומן ודוקא בכאן לפי שעושה אותה עם מלאכת הגדר משא"כ אם עושה הטיחה לחוד ולכן מותר לעשות סולם ולהטיח גגו בחו"ה אם הוא לצורך המועד אבל שלא לצורך המועד לא הותר אפי' מעשה הדיוט, ט"ז סק"א, א"ר או' א' י"א בהגה"ט. ה"ב או' א' מק"ק סי' מ"ח או' ג' וכתב המש"ז או' א' דמ"ש הט"ז דמותר להטיח גגו אין זה סדקים שבגגו דזה מבואר דינו בסעי' ג' ומ"ש דמותר לעשות סולם היינו מעשה הדיוט יעו"ש. ואם מייפהו כדרך האומנים בודאי מעשה אומן הוא ואסור אף לצורך המועד. מ"ב או' ג':

ו ו) **שם.** או גודר אותו וכו' משמע לכאורה דדוקא תיקון פרצה בעלמא הא לגדור כל הגינה מעשה הדיוט נמי אסור. א"א או' ד' מ"ב או' ד':

ז ז) **שם.** וכן אם עשה מעקה לגג בונה אותו מעשה הדיוט. היינו שמניח אבנים זו על זו וכו' או גודר בקנים וכו' כנז' ועיין בחי' הריטב"א שכתב דמתני' איירי בגג דלא רגילי להלוך בו שאינו חייב במעקה אלא שהוא בעצמו רוצה לעשות משום שמירה דאי משום מצות מעקה למה לא יעשה כדרכו יעו"ש אבל שאר הפו' סתמו בזה משמע דאין חילוק. ומ"מ נראה דאם נמצא שם ילדים קטנים שהולכים אצל המעקה ויש חשש שיסתרו אותו אם עושה אותו בדבר קל ויש חשש סכנה ח"ו מותר לעשותו בדבר חזק בענין שלא יוכלו הילדים לסתור:

ח ח) **שם.** אבל כותל חצר הסמוך לרה"ר וכו' דאיכא פסידא יתירה אי עיילי בה גנבי וגנבי ממוניה. רש"י מו"ק ז' ע"א. ב"י. לבוש:

ט ט) **שם.** בונהו כדרכו. כיון שדבר האבד הוא דאיכא למיחש לגנבי. מ"א סק"ב, ודבר האבד א"צ שינוי וכדרכו ואמנם זה בהפ"מ ביותר גנבי וכדומה הא בהפסד מועט כותל גינה אע"ג דהוי דבר האבד בעי שינוי. א"א או' ז':

י י) **שם.** בונהו כדרכו. אבל אינו סותרו לכתחלה כדי לבנותו חזקה מן הראשון. טור. לבוש. ואפי' רעוע וגוהה דלא התירו לסתור ולבנות אלא א"כ גוהה לרה"ר מפני סכנת נפשות וה"ה אם היה מקום שהגנב בא על עסקי נפשית ואיכא למיחש לסכנת נפשות נראה לר"י דמותר אף לסתור ולבנות כותל חצר אם הוא רעועה וגוהה. מרדכי פ"ק דמו"ק או' תתמ"א. א"ר או' ב' ועיין עוד באו' שאח"ז:

יא יא) **שם.** סותרו מפני הסכנה. אבל בלא"ה אסור לסתרו ולבנותו אפי' איכא חשש גנבי. מרדכי. מ"א סק"ג. ואפשר שאם הוא רעוע כ"כ שיש חשש ברור וכ"ש היכא שיש חשש דבאים על עסקי נפשות שרי לסתור ולבנות ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד ומיהו חשש עסקי נפשות אין לקנוס אף כיון

במועד, א״א או׳ ג׳ מק״ק סי׳ מ״ח בליקוטי רימ״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ ה׳:

יב יב) שם סותרו מפני הסכנה. וה״ה קומי״ן שנתקלקל דאיכא חשש סכנת שריפה מותר לסתור ולבנות. שע״ש. ליקוטי רימ״א שם:

יג יג) שם. מפני הסכנה. וספק סכנה עדיף מדבר האבד שע״ש. ליקוטי רימ״א או׳ ד׳:

יד יד) שם. ובונהו כדרכו. שלא יבא לידי הפסד. א״נ שאם אין אתה מתירו לו לחזור ולבנות ימנע ולא יסתרנו ויהיה סכנה לבריות משו״ה התירו לחזור ולבנותו. לבוש. וכ״כ המ״א סק״ד טעם שני של הלבוש. א״א או׳ ד׳ מק״ק שם או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳ ומ״ש המחה״ש על דברי המ״א הנז׳ נראה שלא ראה דברי הלבוש הנז׳:

טו טו) [סעיף ב׳] מותר ליטול גבשושית שבבית. ואע״ג דמלאכה גמורה היא ואינו דבר האבד שרי בחו״ה כיון שאינה מלאכה של טורח. ב״י. לבוש. ואינו אסור. אלא חרישה בלבד. ב״י סי׳ תקל״ז, מ״א סק״ה. וכיון שהוא לצורך המועד שלא יתקל בה שרי אפי׳ כדרכו ואע״ג דכל שאין לצורך מכשירי אוכל נפש בעי שינוי זה בטורח אבל ליטול גבשושית לא טורח הוא וא״צ שינוי. א״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ ז׳ ועיין לעיל סי׳ תקל״ז סעי׳ ט׳:

טז טז) [סעיף ג׳] סדקים שבגג וכו שהמים יורדים דרך שם. טור. לבוש. מותר לסותמן ע״י שינוי דהיינו ביד וברגל אבל לא בכלי אומנות דהוי מלאכה גמורה שיש בה טורח. לבוש. ועיין לקמן או׳ ח״י:

יז טוב) שם. מותר לסתמן ביד וברגל. דהיינו שבועט ביד וברגל לסתום הסדקים ואפי׳ הוא עושה יפה יפה כעין שעושין בכלי אומנות ג״כ שרי דכ״ז נקרא מעשה הדיוט. מ״ב או׳ ח׳ ודע דכל מה שהתירו לצורך המועד במעשה הדיוט הוא דוקא שלא יכוין מלאכתו במועד כנז׳ במשנה שם מו״ק י״א ע״א:

יח חי) שם. אבל לא בכלי אומנות. דהוי מלאכה גמורה שיש בה טורח כנז׳ והא דאסור אפי׳ לצורך המועד משום דליכא פסידא כמ״ש הלב״ש. וכ״כ הריטב״א על המשנה שם פי׳ כשעושין מפני חשש הגשמים אבל אם באו גשמים ממש ועדיין ידלוף הבית עושה כדרכו שאין אדם דר במועד בדירה סרוחה ועוד שאין לך דבר האבד גדול מזה עכ״ל. ומ״מ נראה דאף אם ידלוף הבית אם אפשר לתקן ביד וברגל לא יעשה בכלי אומנות. ונ״ל דזהו ג״כ כוונת הטור והלבוש שכתבנו לעיל או׳ ט״ז דהיינו בדאפשר אבל אם לא אפשר יעשה כדרכו. ועיין נוב״י חא״ח סי׳ י״ב שהתיר בשעת הדחק לעשות בקבולת ע״י עכו״ם מלאכה על גג בית א׳ פן יפסד הבית זמן מה בלי מחסה ועי״ש ראיותיו שבכללן מנה היות הבית על מצר רחוב היהודים והעכו״ם וכל סביבותיו בתי עכו״ם והאורחים הבאים אינם מכירים שהוא בית יהודי והיהודים שבעיר בקיאים במנהג העיר שכל הגגים נעשים בקיבולת יעו״ש. והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ה או׳ יו״ד:

יט יט) [סעיף ד׳] ציר הדלת וכו׳ ציר. רגל הדלת כמו הדלת תסוב על צירה. צנור. הוא החור שבאסקופה התחתונה כמו צינורא דדשא. הקורה. מה שעל הפתח שתחזור בו הדלת. רש״י מו״ק י״ח ע״א. ב״י. לבוש:

כ ך) שם. ציר הדלת וכו׳ וה״ה לתקוע המשקוף במסמרים שרי אם יש לחוש לגנבי ואם לאו אסור. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ד׳ ח״א או׳ ו׳ מק״ק סי מ״ח או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ג:

כא כא) שם. בין שהם של ברזל וכו׳ ר״ל אף שבו נשמע קול הפטיש כשמתקנו. מ״ב או׳ י״ב:

כב כב) שם הגה. ונכן מותר וכו׳ ואפי׳ מעשה אומן. א״א או׳ ו׳ מ״ב חו׳ י״ד.

כג כג) שם בהגה. ובלבד שלא יכוין וכו׳ היינו שלא התירו אלא בשכח מעיו״ט לתקן ולא במכוין להניח לתקן במועד. מ״ב או׳ ט״ז:

כד כד) [סעיף ה׳] מותר לבנות מעשה הדיוט וכו׳ לפי שכל שהוא לצורך המועד כיון שאינו צורך אוכל נפש לא הותר במעשה אומן אלא במעשה הדיוט. מ״מ פ״ח דין ז׳ בשם הרמב״ן ב״י הגהת הלבוש. מ״א סק״ז. ח״א כלל קי״ג או׳ ג׳ מק״ק שם או׳ ו׳ מ״ב או׳ ט״ז:

כה כה) [סעיף ו׳] מותר לבנות מעשה הדיוט וכו׳ והטעם כבר נת׳ באו׳ הקודם:

כו כו) שם. מותר לבנות מעשה הדיוט אצטבא וכו׳ נסר שמחברין לו רגלים כעין ספסל שלנו מעשה הדיוט הוא. טור. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ה׳ ואפשר להחליק ברהיטני מעשה אומן הוא. ח״א או׳ ח׳ וה״ה לענין אבוס של בהמה הנז״ל. מ״ב או׳ י״ז:

כז כז) **שם.** מעשה הדיוט אצטבא וכו' יש מפרשים אצטבא כעין שעושין מאבנים או מטיט ולא נהירא דזה הוי בנין גמור אלא אצטבא כעין ספסל שלנו. טור בשם הר"ף וכתב שדעת הרא"ש נראה להתיר אפי' של בנין. וכן פירש"י (מו"ק יו"ד ע"ב) אצטבא בנין של אבנים. וכן פי' נ"י על הרי"ף. וכ"מ לשון הש"ע שכתב מותר לבנות וכו' משמע אפי' של בנין רק שיהיה של הדיוט:

כח כח) **[סעיף ז'] תנור וכירים וכו'** ואם הזמן קר מותר לעשות תנור להחם בית החורף אם ראוי לאפות בו ואם אינו ראוי לאפות בו נ"ל ג"כ דשרי. מ"א סק"ט. א"ר או' ו' י"א בהגה"ט. ח"א או' ט' ח"א כלל קי"ג או ה' מק"ק סי' מ"ח או' ח' מ"ב או' י"ט. וה"ה אם נשבר החלון בעניין שאם לא יסתום אותו ישב בקור מותר לתקנו ח"א שם, מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' יו"ד. מ"ב שם:

כט כט) **שם.** ויאפה בהם במועד עושין. אפי' מעשה אומן כיון שהוא צורך אוכל נפש. לב"ש. מק"ק שם או' ח' מ"ב או' י"ח. ואם היה אפשר לו לעשות מעיו"ט וכיון מלאכתו לעשותן במועד נראה דאסור. מ"ב שם:

ל ל) **שם.** ואם לאו אין עושין אותם. בהא אסור אפי' מעשה הדיוט כיון שאין בו צורך בחו"ה כלל וכמ"ש הט"ז סק"א בשם הב"י. לב"ש. מק"ק שם. מ"ב או' י"ט. ועיין לעיל או' ה':

לא לא) **שם.** ובין כך ובין כך וכו' ר"ל בין אפשר שייבש הטפילה ובין לא אפשר שייבש עושין הטפילה שלהן משום דאפשר לאפות בתוכן אעפ"י שלא נתייבשה הטפילה שעליהן כיון שעיקר התנור והכירה נתייבשו. נתיב חיים. חמ"מ. מאמ"ר או' ב' מש"ז או' ג' מק"ק שם. מ"ב או' ך' ועי"ש בנ"ח וחמ"מ מה שיישבו קושיית הט"ז. ודלא כהא"ר שרוצה להתיר לעשות הטפילה אעפ"י שלא יהיה אפשר לאפות בתנור יעו"ש:

לב לב) **שם.** הטפילה שלהם. היינו הטיחה שעליהם בטיט כדי שישתמר חומו. ב"ח. ט"ז סק"ו. מק"ק שם. מ"ב שם:

לג לג) **[סעיף ח'] נוקרין את הריחים.** כשהיא ישנה וחלקה ואין החטין יכולין ליפרך היטב מנקרין אותה חותכין אותה כדי שלא תהיה שוה כדי שיפרכו החטים תחתיה. רש"י מו"ק יו"ד ע"א. אמנם מ"ש כשהיא ישנה הטור כתב בין אם היא חדשה או ישנה. וכתב ב"י שכ"ה דעת הרמב"ם והראב"ד יעו"ש ולכן סתם בש"ע דמשמע בכל גוונא שרי. וכ"פ הלבוש. מק"ק סי' ס"ג או' ז' מ"ב או' כ"ב:

לד לד) **שם.** ופותחים להם עין. והטור כתב דאסור לתקן הנקב שבאמצע האבן המתגלגל שהוא מעשה אומן עכ"ל אבל הרמב"ם פ"ח דיו"ט פסק להתיר וכתב שם המ"מ דכ"ה דעת הגאונים וכן הסכים הרמב"ן יעו"ש והב"ד ב"י ולכן פסק כאן בש"ע להקל. וכתב הא"ר או' יו"ד דכן עיקר. וכ"פ מק"ק שם. מ"ב או' כ"א:

לה לה) **שם.** ופותחין להם עין. משמע דאין חילוק בין חדשה לישנה והריטב"א בחי' למו"ק דף יו"ד טעמא טעים. ברכ"י או' א':

לו לו) **שם.** ומעמידין אותם. היינו לעשות בית מושב לריחים להעמידה עליו. טור. לבוש:

לז לז) **שם.** ובונים אמת המים וכו' שטוחנין על ידה. טור. ורש"י על הגמ' שם ע"ב פי' העץ בהריחים בנוי עליו. ורש"י על הרי"ף שם פי' מקום שבת הריחים כולה קרוי אמתא עכ"ל ומזה נראה דרש"י שעל הרי"ף אינו רש"י של גמ' אלא מפרש אחר וקראו לו בשם רש"י דהרבה פעמים מפרש בענין אחר כאשר יראה הרואה. וכ"כ הרב חיד"א בשם הגדולים מע' גדולים או' ש' סי' ל"ה ומטי לה משם א"ר ססי' ר"ח ויד מלאכי דף קפ"ד דרש"י שעל הרי"ף הוא מפרש אחר יעו"ש:

לח לח) **שם.** וקוצצין צפרני החמור של רחיים. פי' חמור המגלגל הרחיים. טור. לבוש. ט"ז סק"ד. וכל הני משים צרכי מועד התירו. ועיין לעיל רסי' תקל"ו:

לט טל) **שם** הגה. ומותר לחדד סכין במועד. דכיון דמלאכת אוכל נפש הוא מותר אפי' מעשה אומן וא"צ שינוי. מ"מ פ"ח דין י"ג בשם הרמב"ן. ב"י. לבוש. ביאורי הגר"א. מ"ב או' כ"ו:

מ מ) **שם** בהגה. ומותר לחדד סכין וכו' ואפי' היה אפשר לחדד מעיו"ט. שלחן שלמה. תו' חיים על ח"א כלל קי"ג או' ג':

מא מא) **שם** בהגה. וסכין שנשבר במועד מותר ונכ' ואפי' נשבר מעיו"ט אם לא כיון על המועד מותר כיון שצורך אוכל נפש הוא. ט"ז סק"ה. א"ר או' י"ג. מק"ק סי' ס"ג או' ח' והמאמ"ר או ג' כתב הא דשרי אם נשבר מעיו"ט היינו אם לא היה לו שהות לתקנו או שנאנס ולא יכול לתקנו וכיוצא יעו"ש וכ"כ בס' שע"ש. והמש"ז או ה' כתב הואיל וסכין אפשר בשאלה אפשר דלא התירו אם נשבר מעיו"ט. וכ"כ בס' שלחן שלמה. והב"ד תו' חיים שם או' ד' והריטב"א בחי' למו"ק דף ח' כתב דעושין שפודין ואסכלות וסכינין אפי' לכתחלה, והב"ד הברכ"י או' ד' ואפשר דהיינו נמי אם א"א בשאלה:

מב **מב) שם** בהגה. וסכין שנשבר במועד מותר וכו' ואפי' יכול להשאיל מחבירו שרי. מ"א סק"י. א"ר שם. ברכ"י או' ה' ח"א שם או' ד' מק"ק שם. מ"ב או' כ"ח:

מג **מג) שם** בהגה. מותר לעשות אחרת. אפי' בלא שינוי. ח"א שם. ומ"מ אעפ"י שכתבנו דמותר לעשות אחרת אפי' יכול להשאיל המחמיר לשאול אם אפשר בשאלה או לקנית סכון במזומן תע"ב דהא יש צד להחמיר אם אפשר בשאלה כמ"ש במ"מ שם ולבוש יעו"ש:

סימן תקמא

א **א) [סעיף א'] מותר לעשות מצודות וכו'** ודוקא לצורך המועד טור, ב"י. מ"א סק"א. א"ר או' א' י"א בהגה"ט. ח"א כלל ק"י או' ח' מק"ק סי' ס"ג או' א' מ"ב או' א':

ב **ב) שם.** שהוא מעשה הדיוט. ואע"ג דאפי' מעשה אומן שרי במכשירי אוכל נפש י"ל דלא מקרי מכשירין אלא דבר המכשירו לאכילה כגון תנור וסכין אבל רשתות לא מקרי מכשירין, מ"א שם, י"א שם, א"א או' א' ח"א שם, מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' א' מ"ב או' ב':

ג **ג) שם** הגה, ומותר לתקן הפתילות וכו' מיהו בפיסקי תו' פ' ואלו מגלחין או' ע"ט כתבו דאין לגדל פתילה במועד ושמא גם ע"י עכו"ם אסור ואף לפתילות בהכ"נ דלאו מצוה יתירה כציצית עכ"ל, וכ"כ בדרשות מהרי"ל ה' חו"ה דמהרי"ל דרש שפתילות אסור לעשות במועד ויזהר לעשותם מקודם לצורך המועד עכ"ל, וכתב א"ר או' א' דמשמע מדברי הפו' דאין חילוק אם הם מצמר גפן או מין אחר יעו"ש וכ"כ א"א או' ב' אלא שבנ"י פ' הנז' כתב יש מי שאומר שמותר דמעשה הדיוט הוא וכ"כ רי"ו בשם הרי"ט והב"ד ב"י וכתב וכן נהגו וזהו שכתב מור"ם ז"ל כאן בהגה ומותר לתקן הפתילות וכו' וכ"כ הברכ"י או' א' דהכי נהוג הני נשי מתקנין הפתילות בחו"ה וכמ"ש מרן בב"י (סוף הסי') והלבוש השמיטו דיש חולקין כמ"ש א"ר אבל המנהג פשוט להתיר כמדובר עכ"ל. והב"ד הזכ"ל או' ח' ונ"ל דלכ"ע אסור לעשות נרות של חלב ופשיטא של שעוה דאיכא ג"כ מירוח וכדומה שנוהגין היתר. ח"א שם או' ט':

ד **ד) ואותן** שטע"ב ליכ"ט דעושין מצוייר בכלי אומנות ויש בו טורח רב י"ל אף להב"י בשם המתירין לגדל פתילות בהני דיש טורח רב טוב לעשותן קודם מועד ואפשר מדינא צריך לעשותן קודם המועד. א"א או' ב':

ה **ה) [סעיף ב'] מסרגין המטות.** כלומר לארוג המטות בחבלים שתי וערב ובלבד שלא יהיה אלא לצורך המועד וכ"ש שאם היו החבלים כבר ארוגות במטה זה ימים רבים ונעשה רפויות דמותר למתחן. ב"י בשם רי"ו. מיהו שלא לצורך המועד אף למתחן אסור ואפי' לצורך המועד דוקא שלא כיון מלאכתו למועד. א"ר או' ב' מ"ב או' ד':

ו **ו) שם.** אבל אין מפשילין חבלים וכו' זהו לשון הגמ' (מו"ק יו"ד ע"א) ושוין שאין מפשילין חבלים לכתחלה ופירש"י שאין גודלין חבלים לכתחלה עכ"ל וכתב ב"י נראה מדבריו שאם החבלים גדולים קודם המועד שמותר לסרג בהם המעות במועד ואפי' לא היו החבלים אלו מעולם במטה שרו וכתב שכ"נ ממ"ש המ"מ פ"ח ורי"ו יעו"ש. וי"מ דאין מפשילין חבלים בתחלה כלומר חבלים שלא היו במטה זו אסור להפשילם ולארוג אותם במטה זו במועד כמ"ש הב"י והב"ח בדעת הטור יעו"ש. נמצא דלגדול חבלים במועד לכתחלה כדי לארוג אותם במטה לכ"ע אסור אבל אם היו גדולים קודם מועד ועתה בא לארוג אותם מחדש במטה בזה איכא פלוגתא והש"ע לא גילה דעתו דהעתיק לשון הגמ' והמ"א סק"ג פי' בדברי הש"ע כפירש"י משמע דס"ל לדעת הש"ע דאם היו החבלים גדולים קודם מועד מותר לארוג אותם במטה מחדש במועד. וכ"כ א"א או' ג' אבל הא"ר או' ג' הביא כמה פו' שאוסרים וכתב וכן יש לכוין בדברי הש"ע יעו"ש. וע"כ נראה דלכתחלה יש לאסור ורק במקום הכרח יש לסמוך על המתירין:

ז **ז) [סעיף ג'] מותר למעך בגדי פשתן וכו'** עיין לעיל סי' ש"ב סעי' ה' גבי שבת דלא התיר רק בחלוק ודוקא לרככו והכא בא להתיר בכל בגדי פשתן ואפי' כדי ללבנן:

ח **ח) שם.** מותר למעך בגדי פשתן וכו' ודוקא לצורך מועד. ב"י. מ"א סק"ד. א"ר או' ד' ח"א כלל ק"י או' ד' מק"ק סי' ס"ג או' ג' מ"ב או' ו':

ט **ט) שם.** בידים אחר הכיבוס וכו' ולפי מ"ש לקמן בהגה האי בידים לאו דוקא דה"ה דמותר לגלגל אותם ע"י כלי כנהוג. מ"ב או' ז':

י **י) שם.** אבל אין עושין קשרי בתי ידים וכו' פי' לקמט שקורין קרונצלי"ן בל"א. כן פירש"י. ורי"ו כתב אם אינם מתפשטים כשלובשים (ר"ל שנשאר מקומט) אסור לעשותם וא"כ אסור לקמט הענק שקורין קאלנ"ר בעצים המיוחדים לכך דעי"ז נשאר מקושר כשלובשו. מ"א סק"ה ולב"ש. א"ר או' ד'

ח״א שם או׳ ד׳ מק״ק שם. מ״ב או׳ ח׳:

יא יא) שם הגה. ומותר להחליק הבגדים עם הזכוכית וכו׳ פי׳ שמחליקין את הבגדים באבן זכוכית לאחר הכיבוס והוא גיהוץ. ב״י בשם סמ״ג ורי״ו. וח״א שם כתב דמותר להחליקם בכלי כדרכם משמע דלאו דוקא באבן זכוכית אלא בכל כלי מותר. וכ״כ בתשו׳ ב״ד סי׳ רצ״ט דמותר להעביר ברזל חם על הבגדים בחו״ה ובע״פ יעו״ש. והב״ד השו״ג או׳ ו׳ וכ״כ מ״ב או׳ ט׳:

יב יב) שם בהגה. ומותר להחליק הבגדים וכו׳ וכן לעשן הבגדים בחו״ה בבשמים י״ל דשרי. ב״ח ססי׳ תקי״ט. א״א או׳ ה׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ה׳ פת״ע או׳ ד׳:

יג יג) [סעיף ד׳] אסור לתקן מלבושיו וכו׳ ואעפ״י שיתקרעו יותר אם לא יתקנם אסור דלא מקרי דבר אבד אלא כשעיקר הדבר נפסד אבל בשביל מעט תוספת קלקול לא. טור. מ״א סק״ו. משמע מזה דאם היו קרועים ומקולקלים הרבה דמותר לתקנם דהוי דבר האבד. ט״ז סק״א. י״א בהגה״ט, והיינו כשצריך לילך בה בחו״ה ויתקלקלו יותר הוי דבר האבד ומותר בלא שינוי הא א״צ להם בחו״ה פשיטא דאסור דאף נקרעו הרבה יניחם לאחר המועד. מש״ז או׳ א׳ מיהו המאמ״ר או׳ ג׳ כתב לפקפק בדברי הט״ז הנז׳ וכן הא״ר או׳ ו׳ כתב על דברי הט״ז הנז׳ דמתו׳ שם לא משמע הכי ועוד דאפשר ע״י הדיוט או אומן מעשה הדיוט עכ״ד:

יד יד) ומיהו אם נקרעו במועד כתב ב״י בשם הגמ״י שראב״ן ורבי׳ יואל וראבי״ה פסקו להיתר וריב״א מסופק בדבר ורי״ו כתב בשם כמה גדולים לאסור ואפי׳ לומר לעכו״ם לתקנו ואפי׳ לצורך המועד אם לא ע״י שינוי והוא שיהא לצורך המועד עכ״ל והב״ד השו״ג או׳ ו׳ וכתב וכ״נ מסתמיות דברי הש״ע דאינו מחלק בין נקרעו תוך המועד לנקרעו קודם מועד אלא שכתב היכא דנקרעו במועד ולית ליה אחריני כדאי הם ראב״ן ור״י וראבי״ה לסמוך עלייהו בשעת הדחק ולתקנם במועד יעו״ש. וצ״ע דהא אפשר ע״י הדיוט או אומן מעשה הדיוט:

טו טו) ואם מותר לקנות מנעלים חדשים במועד כתב ב״י בשם התשב״ץ דריב״א מתיר וראבי״ה אוסר ונהגו העולם לקנות חדשים עכ״ד. וכתב שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ שכן מוכח מדברי התו׳ פ׳ מקום שנהגו בד״ה שכן עולי רגלים דמותר לקנות חדשים יעו״ש.

טז טז) שם. וכן אסור לומר לעכו״ם וכו׳ רבותא נקט דאף דבזה יש קצת הפסד אם לא יתקנם אפ״ה אסור וכ״ש בשאר דברים וכדלקמן רסי׳ תקמ״ג. מ״ב או׳ י״א ;

יז טוב) שם הגה. מיהו ע״י שינוי שרי וכו׳ פי׳ כשהוא אומן יעשה תפירות רחבות א׳ למעלה וכו׳ כמו בסעי׳ ה׳ אבל הדיוט מותר אף בלא שינוי ושלא לצורך מועד אף הדיוט וע״י שינוי אסור. א״ר או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ב. כללא דמילתא לצורך המועד ואינו מכשירי אוכל נפש אומן צריך שינוי והדיוט א״צ שינוי. א״א או׳ ז׳:

יח חי) שם בהגה. שרי לתקנם קצת. בריו״ו ליכא תיבת קצת כמ״ש לעיל או׳ י״ד וכן בלבוש לא כתב תיבת קצת וכן האחרונים לא הזכירו תיבת קצת וטעמם משום דאפי׳ התחלת התפירה מותר לעשות ע״י שינוי כמ״ש סעי׳ ה׳:

יט יט) [סעיף ה׳] מי שצריך לו בגד במועד וכו׳ תינוק שנולד בחג אסור לעשות לו בגדים חדשים במועד למול אותו דליכא משום כבוד אביו דיכול לכרכו בשיראים. ריב״ש סי׳ רכ״ו. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ח׳ מק״ק סי׳ ס״ג או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ג. ומשמע שם בריב״ש דע״י שינוי מותר. א״ר שם. ועיין א״א סי׳ תקמ״ד או׳ ב׳ שכתב דאף מעשה הדיוט אסור כיון דאפשר לכורכו בשיראין יעו״ש ומיהו נראה דהגם דיכול לכרכו בשיראין עכ״פ יש קצת ביוש שלא כזמין בגדים לבנו וע״כ נראה דע״י שינוי יש להקל וכמ״ש הא״ר כנז׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תקמ״ד או׳ ג׳:

כ ך) שם. מי שצריך לו בגד במועד וכו׳ הצריך לתפור לצורך המועד ואין לו חוט במה לתפור צ״ע אם מותר לטוות חוט לתפור בו. ח״א כלל ק״י או׳ ז׳ ומיהו עי״ש בנ״א או׳ א׳ שכתב כיון דטויית חוט א׳ בידו אין בו טורח כ״כ נ״ל דמותר וכ״ש כשמשנה קצת יעו״ש:

כא כא) שם. אם היה הדיוט ואינו מהיר וכו׳ דסתם אומן מהיר. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ י״ד:

כב כב) שם. ואם היה אומן מהיר וכו׳ וכל מי שיודע להוציא מלא מחט בבת אחת או שיודע לכוין אימרא בשפת חלוקו מקרי אומן. הרא״ש והטור. מ״א סק״ט. א״ר או׳ ח׳ מק״ק שם או׳ ה׳ מ״ב שם. וזהו דעת הרא״ש והטור אבל להרמב״ם אינו אומן עד שיודע גם שניהם הא לא״ה לא. חמ״מ או׳ ב׳ וכוונתו ע״פ מ״ש ב״י בדעת הרמב״ם וא״כ לדעת הש״ע שהעתיק לשון הרמב״ם לא נקרא אומן עד שיודע שניהם. מיהו הרב מ״ב בשה״צ או׳ כ״א כתב דלדינא נראה דאין לזוז מדברי הרא״ש והטור שכ״ה ג״כ דעת הגהת סמ״ק בשם ר׳ יחיאל וגם הוזכר דיעה זו בשה״ל וגם מביאור הגר״א משמע

שגם הרמב״ם סובר כהרא״ש יעו״ש. ונראה דכ״ה דעת האחרונים שהעתיקו דברי הרא״ש והטור על הש״ע שהוא לשון הרמב״ם דסוברים גם הרמב״ם סובר כהרא״ש:

כג כג) שם הגה. וכל אדם יחמיר וכו׳ מפני שרוב בני אדם עכשיו חשיבי בקיאים במלאכת התפירה. לבוש:

כד כד) שם בהגה. וכל אדם יחמיר על עצמו וכו׳ לא מדינא אבל מי שיודע אומן מקרי ומדינא צריך שינוי. א״א או׳ ט:

כה כה) שם בהגה. לתפור בשינוי זה. ואם אין לו מי שיעשה לו בגד לצורך המועד בענין זה מותר ליתן שכר לפועל שאין לו כ״א לחם לכ״ע כדי שיהיו לו צרכי יו״ט בריוח. ח״א כלל ק״י או׳ י״ב, והיינו דאזיל לשעתיה בנ״א כלל ק״ז או׳ ד׳ שמצדד כהא״ר בסי׳ תקמ״ב דאין לו מה יאכל היינו שאין לו צרכי יו״ט בריוח אבל לדעת המ״א שם אין להקל כ״א ע״י מי שאין לו מה יאכל ממש יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

כו כו) שם בהגה. אלא בעינן שינוי הניכר. דהיינו בתפירה עצמה. תה״ד שם. לבוש:

כז כז) כתב הכלבו ההדיוט תופר כדרכו אפי׳ לאחרים ואפי׳ בשכר אם יהיה צורך המועד מזה ע״כ. והב״ד ב״י וכתב עליו וטעות הוא דהא כל בשכר אסור כמ״ש בסי׳ שאח״ז עכ״ל והד״מ או׳ ב׳ כתב דמיירי בשכר ושרי כמ״ש לקמן בסי׳ תקמ״ב דיש שכר דשרי יעו״ש ור״ל שאוכל עמו בסעודתו או ע״י פועל שאין לו מה לאכול וכ״כ הב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ והברכ״י או׳ ב׳ כתב דמדברי הריטב״א בחי׳ למו״ק דף י״ב מוכח דאיכא מאן דסבר כדברי הכלבו דלצורך מועד אף בשכר שרי וכתב שכ״כ ג״כ או״ח כדברי הכלבו יעו״ש. והנה״ש כתב כל דבר שמוכרח הוא לו לצורך המועד ובחנם אפשר שלא ימצא התירו לו אפי׳ ע״י פועלים ובשכר וההדיוט תופר כדרכו והאומן בשינוי יעו״ש. ועיין עוד באחרונים שכל אחד לדרכו פנה ומ״מ לענין דינא מבואר לקמן בסי׳ שאח״ז דאם אינו נותן לו שכר קצוב אלא שאוכל עמו בשכרו או אפי׳ בדבר קצוב אם הוא ע״י פועל שאין מה יאכל או דבר האבד אפי׳ ע״י מי שיש לו מה יאכל ושכר קצוב מותר יעו״ש:

סימן תקמב

א א) [סעיף א׳] אפי׳ מלאכות המותרות וכו׳ כגון כל דבר שהוא לצורך המועד דצריך שינוי וכן ההדיוט שהתירו לו לתפור כדרכו וכן כל דבר שהתירו במעשה הדיוט המבואר בסימנין הקודמים יעו״ש. אבל דבר שהתירו במעשה אומן בלא שינוי כגון הספרים והכובסים שהתירו במועד וכן מכשירי אוכל נפש כגון תנור וכירים וכדומה וכ״ש אוכל נפש עצמו כגון טחינה והרקדה ואפייה וכדומה זהו מותר אפי׳ בשכר אה לא מצא בחנם כ״מ מסתמיות הפו׳ כיון דהוי דינו כמו דבר האבד ודבר האבד מותר אפי׳ בשכר קצוב אם אינו משיג בחנם ואפי׳ ע״י פועל שיש לו מה יאכל כמ״ש לקמן. וכ״כ מ״ב בב״ה יעוש״ב. ועיין עוד לקמן סי׳ תקמ״ד או׳ כ״ח;

ב ב) שם. אבל בשכר אסור. דקבלת שכר במועד כעובדא דחול דמיא. ב״י. לבוש. ט״ז סק״א. ור״ל דכל המלאכות המותרות אסור לעשות בשביל עכו״ם אפי׳ בחנם ולפ״ז אסור לבשל לצורך עכו״ם לשלוח לו דורן. ח״א כלל ק״ו או׳ י״א. מק״ק סי׳ נ״ה או׳ ו׳ פת״ע בסי׳ תקמ״ג ;

ג ג) שם. אבל בשכר אסור. כ״כ הטור והוא מדברי הרא״ש והמרדכי ושאר פו׳ ועיין בשכנה״ג הגב״י או׳ א׳ (ומ״ש סי׳ תקמ״ג הוא טעות) שכתב דאע״ג דיש לו מה יאכל מותר לו לפועל ליטול שכר על מלאכה שהוא לצורך המועד ומתבאר מדבריו דגם לדעת מרן הוא כן יעו״ש וכבר הקשו עליו הא״ר או׳ א׳ וי״א בהגב״י סי׳ הקודם והברכ״י והמאמ״ר בסי׳ זה או׳ א׳ דלדעת מרן אסור לעשות מלאכה בשכר אפי׳ לצורך מועד ע״י פועל שיש לו מה יאכל יעו״ש. ומיהו עיין א״ר שם שכתב כבר כתב בסי׳ הקודם דהרבה פו׳ חולקים על סברא זו ומתירין יעו״ש. וגם הברכ״י בסי׳ זה ובסי׳ הקודם הביא דעת המתירין בזה וכ״ה דעת הנה״ש והב״ד לעיל בסי׳ תקמ״א או׳ כ״ז יעו״ש. ואפשר דבשעת הדחק דאינו מוצא מי שיעבוד בחנם ויש הכרח לאותו דבר לצורך מועד דיש לסמוך על המתירין כמ״ש לעיל שם בשם הנה״ש. ועיין לקמן או׳ י״ג:

ד ד) שם. אלא שאוכל עמו בשכרו מותר. שאין זה כעובדא דימות החול. לבוש:

ה ה) שם הגה. ודבר האבד מותר וכו׳ דכמו שהתירו לבעה״ב ליתן מלאכתו לפועל שאין לו מה יאכל ואעפ״י שאינו לצורך המועד בשביל טובתו של פועל ה״נ התירו לפועל שיקח שכרו ואעפ״י שיש לו מה יאכל בשביל טובתו של בעה״ב. כ״כ רי״ו בשם הראב״ד, והב״ד לעיל סי׳ תקל״ג או׳ ע״ט יעו״ש. וכ״כ באורי הגר״א בסי׳ זה. ח״א כלל ק״ו או׳ ט׳ מ״ב או׳ ד׳:

ו ו) **שם** הגה. ודבר האבד מותר לעשות וכו' ר"ל אפי' שלא לצורך המועד ואפי' מעשה אומן ובלא שינוי כמ"ש לעיל רסי' תקנ"ז יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד אכן אם אפשר יש לעשות ע"י עכו"ם וכמ"ש שם בס' תקל"ז או' ע"ט יעו"ש:

ז ז) **[סעיף ב'] כל מלאכה מותר וכו'** היינו אפי' שאינה לצורך המועד. כ"מ בב"י. וכ"כ ח"א כלל ק"ו או' יו"ד. וכ"כ הרו"ח או' א' בשם כמה ראשונים דאפי' הנותן מלאכה הוא עשיר והמלאכה אינה צריכה למועד מותר לתת לעני אם אין לו מה יאכל יעו"ש:

ח ח) **שם.** כל מלאכה מותר וכו' וכוון שהותר בהאי מלאכה הותר לקבל שכר אפי' הוא הרבה מכדי אכילתו והיינו בהאי מלאכה גופה שמקבל בשעה שאין לו מה לאכול אבל אחר שקבל אחד אסור אח"כ באחרים. ט"ז סק"ב. א"ר או' ד' י"א בהגה"ט. מחה"ש. מש"ז או' ב' מק"ק סי' נ"ה או' ד' מ"ב או' ח':

ט ט) **שם.** שאין לו מה יאכל וכו' משמע דאם יש לו לאכול אפי' לחם ומים אסור. מ"א סק"א. ולפ"ז בחו"ה של פסח לא משכחת להתיר לעשות מלאכה משום דאין לו מה יאכל דהא עכ"פ יש לכל אחד מישראל מצות לכל ימי החג. מחה"ש. והיינו במקום שנוהגין לאפות כל אחד קודם יו"ט לכל ימי החג אבל במקום שנוהגים לקנות מצות מן השוק אפשר שלא יקנה לכל ימי החג ויצטרך לעשות מלאכה בחו"ה כדי שיקנה מצות. מיהו בעיקר דברי מ"א הנ"ז כתב א"ר או' ג' בשם לחם משנה על המשניות פ' מי שהפך דבירושלמי משמע לאו דוקא אין לו כלל מה לאכול אלא שאין לו בהרוחה לצורך מועד יעו"ש. וכ"ה דעת ח"א בנ"א כלל ק"ו או' ד' יעו"ש. אמנם מדברי הט"ז שכתבנו באו' הקודם משמע כמ"א וכ"כ בס' בגדי ישע דקשה להקל נגד המ"א:

י י) **שם.** שאין לו מה יאכל וכו' ומ"מ אסור לעשות המלאכה בפרהסיא אכן אם לא אפשר לעשות בצנעה אז מותר אפי' בפרהסיא כמ"ש לעיל סי' תקל"ד או' כ"ה יעו"ש והיינו באין לו מה יאכל אבל אם עושה להרוחה אף למ"ד דשרי מ"מ בפרהסיא אסור. א"א או' א':

יא יא) **שם.** שאין לו מה יאכל וכו' וכשאין לו מה יאכל אף אם יש לו כלי בית למכור שרי אלא א"כ יש לו סחורה למכור. ב"י ט"ז סק"ב. א"ר או' ג' וכתב שכ"כ ג"כ בס' החינוך סוף פ' אמור דלא כב"ח יעו"ש. ער"ה או' ב' ברכ"י או' ג' מש"ז או' ב' מק"ק סי' נ"ה או' ד' מ"ב או' ח' ואפשר אם מפסיד מהסחורה מהקרן הוי דבר האבד ושרי לענות מלאכה. מש"ז שם:

יב יב) **שם.** שאין לו מה יאכל וכו' עיין בס' מו"ק שכתב דאם יש לו אשה ובנים קטנים שחייב במזונותם עושה ג"כ כדי פרנסתם היום אבל לא לצורך אותם שאינו חייב לזונם אלא יחזרו עה"פ אם אינם יכולין לעשות בעצמם עכ"ל. מיהו בס' מ"ב בה"ב כתב עליו דלא נהירא כלל שהרי המצוה של שמחת החג קאי גם על חו"ה כדאיתא בהרמב"ם פ"ו מה' יו"ט ומה שמחה יהיה לו אם בניו יחזרו עה"פ ובודאי עציבא דעתיה ויתבטל אצלו שמחת החג ושרי לעשות בעצמו כדי להרויח בשבילם יעו"ש:

יג יג) **הנותן** בגד לחייט לתפור אם יש לו לבד הבגד הזה בגדים אחרים פשיטא דאסור אלא אפי' הוא בגד הצריך למועד אינו מותר כ"א מעשה הדיוט ומותר אפי' בשכר לתפור כשיני הכלב אבל אם אינו נחוץ למועד או לתפיר כדרכו אסור אפי' בחנם וק"ו בשכר אם לא ע"י פועל עני שאין לו מה יאכל. נוב"י מה"ת סי' ק"ד. שע"ת או' א' ומיהו מ"ש ומותר אפי' בשכר לתפור כשיני הכלב עיין לעיל או' ג' ובסי' תקמ"א או' כ"ז שכתבנו שם דלדעת הרא"ש והטור והש"ע וש"פ דבשכר אסור אפי' לצורך מועד רק דיש פו' אחרים שמתירים בזה וכתבנו שם דבשעת הדחק ואינו מוצא מי שיעבוד בחנם ויש הכרח לאותו דבר לצורך מועד אפשר דיש לסמוך על המתירין יעו"ש:

יד יד) **שם.** שאין לו מה יאכל וכו' וכתב הנוב"י חא"ח סי' י"ג דאם גילח ערב הרגל מותר לגלח בחו"ה ע"י פועל שאין לו מה יאכל יעו"ש. אמנם כבר חלקו על כל דבריו בתשו' זו הגאונים מהר"ר שאול אב"ד ור"מ דק"ק אמשטרדם ומר אחיו אב"ד ור"מ דק"ק ברלין כאשר תראה בס' בנין אריאל למהר"ש הנז' ח"ב דף ל' יעוש"ב. וגם רב אחד המיוחד מערי איטליא כתב בכל תוקף נגד תשו' הנוב"י הנז' כמ"ש כ"ז המחב"ר או' א' יעו"ש. וכ"כ בס' בית מאיר רסי' תקל"א. וכ"כ עיקרי הד"ט סי' כ"ה או' ו' בשם כמה פו' יעו"ש. וכ"כ השד"ח במע' חו"ה או' א' ועי"ש מה שהאריך הרחיב בענין זה יעו"ש. וכ"כ מק"ק סי' מ"ט בליקוטי רימ"א או' ב' בשם כמה פו' שכתבו לאסור יעו"ש:

טו טו) **מי** שהיה מושכר לאחרים בעסק היין לדרוך ענבים ואירע לו אבל בחו"ה עיין להרב בארות המים סי' כ"א דהתיר לעשות מלאכתו מטעם דמיחזי כדברים שבפרהסיא ואף בזה לא החליט הדבר עד יסכימו בעלי הוראה אבל אם הוא עני שאין לו מה יאכל התיר בלי פקפוק יעו"ש. זכ"ל או' ח' ועיין בעיקרי הד"ט סי' כ"ו או' ה' שכתב שכן עשה מעשה להתיר ומשמע דאפי' אינו עני משום דהוי דבר שבפרהסיא יעו"ש:

טז טז) ומרגלא בפומי לומר כי השומר חו״ה מלחללו ואדרבא מכבדו יתר על מה שהיה מוציא או שח״ו היה ראוי להפסיד אדרבא הוא מרויח כפליים כמו שאירע מעשה בגמ׳ (מו״ק יו״ד ע״ב) כי לא מכר הסחורה בחו״ה ואחר המועד הרויח כפליים ונתתי סי׳ טוב בדבר כי אותיות מועד אות א׳ שהיא מ׳ גי׳ ארבעים ושאר אותיות וע״ד הם גי׳ שמונים להודיע כי השומר מועד שהוא חו״ה מרויח בכפליים במקום מ׳ שמונים וע״ד, רו״ח או׳ ב׳:

סימן תקמג

א א) [סעיף א׳] כל דבר שאסור לעשותו אסור לומר וכו׳ דעשו חז״ל בענין זה מועד כשבת ויו״ט:

ב ב) שם. אסור לומר לעכו״ם לעשותו. מיהו לצורך מצוה הצריך בחו״ה שרי לומר לעכו״ם לעשותו דהא יש מתירין אפי בשבת עיין סי׳ ש״ז סעי׳ ה׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ י״א בהגה״ט. ח״א כלל קט״ו או׳ ג׳ מק״ק סי׳ נ״ו או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳ והיינו כל דבר מעשה אומן שאסור לישראל לעשותו אפי׳ לצורך מועד כמבואר בסי׳ הקודמים אם הוא לצורך מצוה הצריך בחו״ה ע״י עכו״ם שרי. ועיין בא״א או׳ א׳ שכתב בע״א ומסתמיות הפו׳ הנז׳ משמע כמו שכתבנו:

ג ג) שם. אסור לומר לעכו״ם וכו׳ ואפי׳ אינה מלאכה כגון סחורה נמי כיון שאינו עושה אינו אומר לעכו״ם ועושה. ב״ח. א״א או׳ א׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ א׳ ועיין לעיל רסי׳ תקל״ט איזה סחורה אסורה יעו״ש:

ד ד) שם. אסור לומר לעכו״ם לעשותו. ואסור לשכור פועלים נכרים לעשות לו במועד ואעפ״י שאם לא ישכיר עכשיו יצטרך לשלם ביוקר גדול לאחר המועד אעפ״י כן אסור ח״א כלל ק״ו או׳ י״ב. מק״ק שם או׳ ו׳ מ״ב או׳ ב׳:

ה ה) שם. אסור לומר לעכו״ם לעשותו. ואם עשה עכו״ם מלאכתו במועד שרי. פסקי תו׳ פ״ב דמו״ק או׳ מ״ו. פת״ע או׳ א׳:

ו ו) [סעיף ב׳] עכו״ם שקיבל מעיו״ט לבנות וכו׳ ואפי׳ דבר שמותר לעשות ביו״ט כגון עכו״ם שקבל לבנות ביתו של ישראל מעיו״ט בקבלנות שמותר לו לבנותו ביו״ט אם הוא חוץ לתחום העיר וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של הבית בחו״ה אסור אפי׳ חוץ לתחום שהרי יכולין לילך שם הילכך אין חילוק בין חוץ לתחום או תוך התחום. טור וב״י. לבוש:

ז ז) שם. בקבלנות וכו׳ ר״ל אף שהוא בקבלנות ולא בשכיר יום וגם אינו מצוהו שיעשה במועד וכל דעביד אדעתא דנפשיה עביד כדי לגמור במהרה את מלאכתו אפ״ה אסור שהרואה יאמר שהוא שכיר אצלו. מ״ב או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ רמ״ד סעי׳ א׳ ובדברינו לשם דינים השייכים לזה יעו״ש:

ח ח) שם. עכו״ם שקבל מעיו״ט לבנות וכו׳ אפי׳ התחילו לבנות קודם יו״ט ואינם רוצים ליבטל ואם אינם מניחים אותם לגמור שוב לא יהיו גומרים אסור להניחם לגמור בחו״ה. מהר״ם בר ברוך בתשו׳ דפוס קדימונה סי׳ קמ״ב, ובשה״ל סי׳ ע״א הביאה בשם הגאונים. ברכ״י או׳ א׳ שע״ת, ומ״ש שם השע״ת בשם הנוב״י בענין בנין בהכ״נ ית׳ בסי׳ שאח״ז:

ט ט) שם. אסור להניח לעשות בחו״ה. ואם נבנה הבית באיסור ע״י עכו״ם נכון להחמיר שלא יכנסו בו. טור. ור״ל אע״ג דמדינא שרי נכון להחמיר. ב״י. ט״ז סק״א וכתב המ״א סק״ב דמשמע מדברי הש״ע שלא העתיק דברי הטור דמותר ליכנס בו ור״ל דאפי׳ מצד חומרא בחו״ה א״צ להחמיר מליכנס בו כמו שפי׳ דבריו המחה״ש וא״א והלב״ש ובגדי ישע יעו״ש. וכ״פ מק״ק סי׳ נ״ו או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳:

י י) שם. אעפ״י שהוא חוץ לתחום. לפי שהולכים שם בני אדם ויראו המלאכה ויאמרו בשליחות ישראל הוא עושה משא״כ בשבת שמותר חוץ לתחום כיון שאין ישראל שם. ט״ז שם מ״א סק״ג. ואריס פשיטא דמותר לעשות בשדה כמ״ש סי׳ רמ״ג ואפי׳ עכו״ם בני ביתו של ישראל האוכלים אצלו מסייעים להאריסים שרי כיון שאין הישראל נותן להם שכר על כך. מ״א שם. א״ר או׳ ב׳ ח״א כלל קט״ו או׳ ב׳ מק״ק סי׳ נ״ו או׳ ג׳ מ״ב או׳ ה׳:

יא יא) שם. בקבלנות לעשותה בתוך ביתו וכו׳ ר״ל דבזה תו לא אתי לידי חשד ומותר כיון שהוא בקבלנות. מ״ב או׳ ו׳ אבל בשכיר יום הכל אסור:

יב יב) [סעיף ג׳] מותר ליתן לעכו״ם וכו׳ וה״ה לישראל שרי ליתן. מ״א סק״ד. והא״ר או׳ ג׳ כתב דכל הפו׳ הזכירו עכו״ם ואפשר דס״ל דאסור בישראל משום חשד יעו״ש. אבל מדברי הרמב״ם סוף פ״ז שכתב סתמא משמע כדברי מ״א דאין חילוק בזה בין נכרי לישראל יעו״ש. וכן מוכח בחי׳ הריטב״א וכ״פ מ״ב או׳ ז׳:

יג יג) שם. שיעשנה אחר המועד. פי׳ שיאמר לו בהדיא שיעשנה אחר המועד. מ״א שם ומחה״ש. מיהו הא״ר או׳ ד׳ כתב דא״צ להתנות שלא יעשה עד אחר המועד אלא כיון דנותן לו לעשות אחר המועד סגי יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ב׳ וכתב דכ״מ מדברי הנ״י והמרדכי ורי״ו יעו״ש אמנם ח״א שם או׳

א׳ פסק כדברי מ״א. וכ״כ מק״ק שם או׳ ה׳ מ״ב או׳ ח׳:

יד יד) שם. ובלבד שלא ימדוד וישקול. כגון מטוה שנותנים לארוג לא ישקול מפני שהוא דרך חול וכן כסף שנותנים לצורף לעשות כלי אסור לשקול. ב״י:

טו טו) שם. וימנה. וא״כ כשנותן כליו לכובס אסור למנות. מ״א סק״ה. ח״א כלל קט״ו או׳ א׳ מק״ק שם. מ״ב או׳ יו״ד. ובכלי פשתן מותר למנות. דג״מ. וכ״כ לעיל סי׳ תקל״ד או׳ ך׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

טז טז) שם. וימנה. ומנהג העולם שלא ליתן לכובס עכו״ם בחו״ה אעפ״י שפשוט היתרא בש״ע ואפשר משום דכתב דלא ימנה ואינו מאמינו בלא מנין. בגדי ישע. והב״ד מ״ב שם וכתב דבשעת הדחק בכלי פשתן יש לסמוך אדג״מ יעו״ש:

יז טוב) שם הגה. ואף אם יעשה העכו״ם אח״כ מלאכה שרי וכו׳ פי׳ וא״צ למחות בידו. מ״א סק״ו. ח״א שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ י״א. והני חלוקים שידועים שהם של ישראל והעכו״ם מכבסן ע״ג הנהר צריך למחות בידו כשרואהו. כ״כ המ״א סי׳ רנ״ב סק״י גבי שבת יעו״ש וכתב הא״א בסי׳ זה או׳ ו׳ דה״ה לענין חו״ה. ומיהו עיין בדברינו לשם או׳ ל״ג שכתבנו דיש חולקין על דברי מ״א הנז׳ יעו״ש וא״כ כ״ש בחו״ה:

סימן תקמד

א א) [סעיף א׳] צרכי רבים מותר לעשותה בחו״ה וכו׳ ואעפ״י שהוא טורח גדול ופרהסיא וכיון המלאכה במועד אעפ״י כן התירו להם שצרכי רבים אינם נגמרים אלא בשעת הבטלה ובשעה שהם בטילים ומתחברין כולם עושים ואם לא יעשה אז לא יעשה לעולם. הרא״ש פ״ק דמו״ק ע״פ פי׳ הראב״ד והירושלמי. והב״ד ב״י וב״ח. לבוש. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ג. ויש בזה שני חילוקים דאם הוא מעשה אומן אינו מותר אלא א״כ שהוא צורך המועד ואם הוא מעשה הדיוט שרי אפי׳ אם אינו צורך מועד כמבואר בהרא״ש שם וטור וש״ע לקמן:

ב ב) ומשמע מדברי הנז׳ דאם יש מנהיג שהרשות בידו לעשות לבדו אסור לעשותו במועד, מ״א שם. י״א בהגב״י. א״א או׳ ג׳ ח״א כלל ק״ו או׳ ח׳ מק״ק סי׳ ס״א בליקוטי רימ״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ א׳:

ג ג) שם. צרכי רבים מותר וכו׳ וצרכי מצוה כגון לעשות מלבושים לילד הנימול בחו״ה אסור אם לא דוקא אומן דאין לו מה יאכל אז שרי. הריב״ש סי׳ רכ״ו. כנה״ג בהגה״ט. ע״ש או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תקמ״א או׳ י״ט:

ד ד) שם. כגון לתקן הדרכים. ואפי׳ מעשה אומן שרי בזה כיון שדבר זה צריך גם במועד. כ״מ בתשו׳ הרשב״א שהובא בב״י. מ״ב או׳ ב׳:

ה ה) שם. ולהסיר מהם המכשולות. בגמ׳ איתא דמחוייבין בזה שלא יהא כשופך דמים אם יארע מכשול יעו״ש.

ו ו) שם. ולתקן המקואות. וה״ה דמותר לעשות מקוה לכתחלה אם הוא לצורך מועד דומיא דבורות לקמן סעי׳ ב׳ יעו״ש:

ז ז) שם הגה. ודוקא צרכי רבים כאילו וכו׳ וה״ה לתקן מרחצאות דצריך לגוף האדם דלא ליתי שיחנא וכיבי וה״מ לצורך רבים דא״א שלא יצטרך אחד מהם למרחץ אבל יחיד אפשר ליה בלא מרחץ או לילך במקום אחר, ב״י בשם הרשב״א. ומשמע בהרשב״א דמרחץ אפי׳ מעשה אומן שרי. וכ״מ בהרא״ש דאם הוא לצורך מועד אפי׳ מעשה אומן שרי. וכ״פ א״ר או׳ ד׳ ביאורי הגר״א, מ״ב או׳ ה׳ דמ״ש המ״א סק״א דבהרא״ש משמע דוקא מעשה הדיוט וכו׳ כבר כתב בנ״א כלל ק״ו או׳ ב׳ שאין מחלוקת כלל דלצורך המועד אף להרא״ש שרי במעשה אומן יעו״ש. וכ״כ מ״ב בשה״צ או׳ ה׳ דגם להרא״ש לפי מסקנתו אם הוא לצורך המועד שרי מעשה אומן יעו״ש. ובענין אם מותר ליקח הזבל ע״י עכו״ם בקבלנות בחו״ה עיין לעיל סי׳ רמ״ד או׳ י״ט:

ח ח) שם בהגה. כגון בנין בהכ״נ וכו׳ ואפי׳ התחילו לבנות קודם מועד אסור להשלים כיון שהיא מלאכת אומן ואינה צורך הגוף, ואפי׳ אין להם בהכ״נ אחר וצריכין לה עתה אסור. כן מוכח בתשו׳ הרשב״א שהביא בב״י. וכ״כ מ״א סק״ב, ער״ה או׳ ב׳ א״א או׳ ב׳ מאמ״ר או׳ א׳ מ״ב או׳ ו׳ אמנם ב״י בבד״ה כתב דבנין בהכ״נ בזה״ז דבר האבוד הוא שמא ימנעום העכו״ם מלבנות. והב״ד כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ א׳ מ״א שם. א״ר או ה׳ שו״ג סי׳ תק״מ או׳ ו׳ א״א שם. ברכ״י או׳ ב׳ מאמ״ר שם. מק״ק סי׳ ס״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳ ומיהו כתב המאמ״ר שם דהכל לפי המקום והזמן ובזה וכיוצא בו אין לדיין אלא מה שעיניו רואות עכ״ל, והב״ד מ״ב שם. וע״י עכו״ם י״ל דשרי בכל ענין. א״א שם. וכתב מ״ב בשה״צ או׳ יו״ד דהיינו כשיגמר בחו״ה ויוכלו להתפלל בו. וכ״כ השד״ח מע׳ חו״ה או׳ ב׳ יעו״ש:

ט **ט) ואם** נתפשרו עם הבנאים בבנין בהכ״נ בקבלנות והתנו לשבות בשבת ויו״ט אבל על חו״ה לא התנו ואם ירצו להשבית האומן ולפועלים ממלאכתם בחו״ה יהיו צריכים לשלם שכרם עיין בתשו׳ נוב״י מה״ת סי׳ י״ג שהעלה להתיר דברבים ליכא חשדא רק משום חילול השם לפני העכו״ם ובחו״ה ליכא חה״ש כיון שרואים שישראל עוסקים במו״מ ושאר מלאכות המותרים ויודעים שזה אסור לישראל לכן הם סוברים שבחו״ה אין איסור מלאכה וכו׳ יעו״ש, והב״ד השע״ת לעיל סי׳ תקמ״ג והשד״ח שם, והיינו במקום דליכא שום חשש שיבטלו אותם העכו״ם אבל היכא דאיכא חשש בלא״ה מותר כמ״ש באו׳ הקודם. ועוד עיי׳ מזה בשד״ח שם:

י **י) ובתי** התלמוד תורה שצריכות לתקן בדקיהן והתחילו המלאכה קודם הרגל ולא נגמרה ואם לא יעסקו במלאכה בחו״ה תשאר עד אחר הרגל ויתבטלו התלמידים כמה ימים אחר החג כי אין להם מקום אחר ללמוד נשאל בזה הרב לב חיים ח״ב סי׳ קנ״ח והשיב דכשם שמותר לכתוב חי׳ תורה בחו״ה משום שמא ישכח והוי דבר האבד כמו כן מותר בנידון זה, ואף שאין הדבר האבד הזה בתוך החג כ״א אחר החג מ״מ מיקרי דבר האבד ומהיות טוב יעשו ע״י פועלים ישראלים שאין להם מה לאכול וגם יעשו בצנעה לסגור דלתי החצר. שד״ח שם:

יא **יא) שם** בהגה. כגון בנין בהכ״נ וכו׳ לעשות ספסלים בבהכ״נ שלא יבואו לידי מחלוקת צרכי רבים הם ומותר דנצרכים לישב עליהם וכן עשו מעשה בק״ק עיר קדשנו ירושת״ו בפני הרב מהר״י בנימין מפני האורחים שלא היה להם מקום לישב. מהר״י בואינו בס׳ שלחן מלכים כ״י הביאו הרב מזבח אדמה, מחב״ר או׳ א׳ זכ״ל או׳ ח׳ שע״ת:

יב **יב) נהגו** לסדר צרכי רבים בחו״ה כגון למנות גבאי צדקה וגבאי בהכ״נ ולמנות פרנסים לנ״ח וכיוצא. שם בשם מהרי״ב הנז׳ מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת. ונראה דאם צריך לכתוב בענין זה לא יכתוב כתב אשורית כ״א משיט״א או כתב שלנו דבכתב אשורי שהוא מעשה אומן לא הותר לצרכי רבים כ״א כשהוא לצורך הגוף. מ״ב או׳ ז׳:

יג **יג) לצייר** ציורים בבהכ״נ אפי׳ ע״י ישראל שאין לו מה יאכל יש להחמיר. הרב פרי האדמה ח״ג פ״ז דיו״ט. מחב״ר או׳ ג׳ שע״ת:

יד **יד) שם** בהגה. וה״ה דלשאר צרכי מצוה וכו׳ ר״ל דמעלת המצוה לא מהני להתיר בשביל זה מלאכת אומן אף כשצריך לה במועד. ומעשה הדיוט מותר לצורך המועד אף כשאין בה מצוה וכמ״ש לעיל סי׳ תקמ״א סעי׳ ה׳ יעו״ש:

טו **טו) שם** בהגה. וה״ה דלשאר צרכי מצוה וכו׳ ולכך אסור לבנות איזה בנין בחו״ה לצורך חתנים ולבנות ספסל או אצטבא, לצורך קריאת ליל הושענא רבא אם לא להדיוט או לאומן מעשה הדיוט ועל צד היותר טוב שיבנה מי שאין לו מה יאכל. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ ו׳ ולצורך מצות יחיד אף באין אומן אסור. א״ר שם. ועיין לעיל או׳ ו׳:

טז **טז) [סעיף ב׳] בורות ומעיינות של רבים וכו׳** גזירת הדיינים והרשאה הם צרכי רבים כדכתב הריב״ש ז״ל ואפי׳ שלא יהיה לצורך המועד מותר. הרש״ך ח״א סי׳ קי״ג, כנה״ג בהגב״י. מ״א רסי׳. תקמ״ה א״ר שם או׳ ה׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תקמ״ה או׳ מ״ח:

יז **טוב) שם.** בורות ומעיינות של רבים וכו׳ וה״ה דמותר לעשות חריץ מעשה הדיוט שיבואו המים לעיר שישתו בהרוחה ואעפ״י שהוא טורח גדול ופרהסיא וכיון מלאכה במועד. הרא״ש ע״פ פי׳ הראב״ד והב״ד ב״י, מ״א סק״ג. מ״ב או׳ ט׳ ;

יח **חי) שם.** ואפי׳ אין רבים צריכים להם עתה. ר״ל אלא לאחר המועד ואפ״ה התירו במלאכת רבים והטעם כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש:

יט **יט) שם.** שהוא מעשה אומן. שצריך לטוח יפה. להחזיק מימיה. ב״י בשם הרא״ש. מ״ב או׳ י״א:

כ **ך) שם.** אפי׳ אם כוונו מלאכתן במועד וכו׳ קאי נמי אריש שמותר לתקנם אף שאין רבים צריכים להם עתה וכו׳ א״ר או׳ א׳ בגדי ישע, מ״ב או׳ י״ב. ור״ל דלא תימא דוקא דבר שהוא מעשה אומן שייך טעמא דצריכי להתחבר יחד להמלך על הדבר אבל שלא מעשה אומן הוא כיון מלאכתו במועד אסור קמ״ל אפ״ה שרי. בגדי ישע:

כא **כא) שם.** אפי׳ אם כוונו מלאכתם במועד וכו׳ ואם נפלו אבנים ועפר ומונעין מרוצת הנהר נוטלין אותם אפי׳ שלא לצורך המועד דמעשה הדיוט הוא, א״ר או׳ א׳ בגדי ישע. והוא מגמ׳ מג״ק דף ד׳ ע״ב ופירש״י על הרי״ף וב״י:

כב **כב) שם.** ואם אין צריכים להם עתה לא יעשו. היינו אפי׳ לא כוונו מלאכתם במועד וגם בצנעה. מ״ב או׳ י״ג:

כג **כג) שם.** אפי׳ צריך להם עתה. ואפי׳ אין לו מה ישתה אלא מפני דוחק הרבה אסור. מ״מ. מ״א סק״ד, א״ר או׳ ב׳ מק״ק סי׳ ס״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״ד אבל אם אין לו מה לשתות כלל שרי בודאי אפי׳ מעשה אומן. א״א או׳ ד׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח׳ מ״ב שם:

כד **כד) שם.** ואה היו עשויין כבר וכו׳ ר״ל דאז די בתיקון מעשה הדיוט בעלמא ולהכי שרי גם ביחיד לצורך מועד. מ״ב או׳ ט״ו:

כה **כה) שם.** מותר לתקנם. היינו ליטול הצרורות והעפר שנפל לתוכן אבל לא יחטט לתוכו ולא יסיד אותם בסיד. גמ׳ שם דף ה׳ ע״א:

כו **כו) שם** אסור לתקנם. דביחיד אפי׳ מעשה הדיוט אסור כ״א לצורך מועד כמ״ש לעיל או׳ ט״ו:

כז **כז) שם.** אבל מותר להמשיך מים וכו׳ פי׳ שמקבלים מי גשמים מהגג ומוליכן לבור לפי שאין בזה טורח מרובה נ״י, אבל להביא מים דרך חריץ משמע בהרא״ש דאסור. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ג׳ ח״א כלל ק״ו או׳ ח׳ מק״ק שם. מ״ב או׳ י״ז. וה״ד שלא ע״י כלים דא״כ טורח גדול הוא אלא שממשיכין שם ע״י חריץ או אמה המתוקנים מכבר. מ״ב בשה״צ או׳ ט״ז משם הריטב״א:

כח **כח) כל** צורך מצוה המותרת במועד מותר ליטול עליה שכר אפי׳ פועל שיש לו מה יאכל. ב״י. מ״א סק״ה. מאמ״ר או׳ ב׳ ועי״ש מה שהשיב על דברי הט״ז סק״א יעו״ש. ח״א שם. והיינו מצוה לצורך המועד מעשה הדיוט או אומן ויש בו מכשירי אוכל נפש עם מצוה או צרכי רבים הצריך במועד וכדומה מותר בשכר. מש״ז או׳ א׳ ואפשר בין יחיד בין רבים כל שהמלאכה מותרת באופנים שנתבארו בתק״מ ובתקמ״א ויש נמי צורך מצוה י״ל דמותר ליקח שכר אף יש לו מה יאכל. א״א או׳ ה׳ וכ״כ בגדי ישע דשניהם יחד שהיא מלאכה המותרת וג״כ צורך מצוה מותר ליטול שכר אבל בחד גווני יש פלוגתא עכ״ל ועיין לעיל רסי׳ תקמ״ב ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקמה

א **א) [סעיף א׳] אסור לכתוב בחו״ה וכו׳** והטעם מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד. הרמב״ם פ״ז מה׳ יו״ט דין י״ג. וכ״כ הסמ״ג. והב״ד ב״י. ועיין לקמן או׳ ג׳:

ב **ב) שם.** אסור לכתוב בחו״ה וכו׳ ור״ת התיר לכתוב כתב מש״ק כמ״ש בשמו באו״ח וברי״ו ופירשו מור״ם ודעמיה שהוא כתב משיט״א וכ״ה האמת ודלא כהא״ר או׳ א׳ שכתב לכתוב במשקין. וכן מוכח מדיהיב טעמא שאינה כתיבה תמה ולא ניתנו בסיני וכו׳ וזה ברור. ברכ״י או׳ א׳ וכ״כ עוד בשי״וב או׳ א׳ להוכיח דכתב מש״ק הוא משיט״א ודלא כהא״ר. וכתב עו״ש בשם הגמ״י סוף פ״ז דס״ת דכתיבה דקה שלנו דהיינו משיט״א אין חוששין בו כיון שאינו כתיבה גמורה יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קי״א או׳ א׳ דהא דאסור לכתוב בחו״ה דוקא בכתב שכותבין בו סת״מ דהוי מעשה אומן. וכ״כ מק״ק סי׳ נ״ג או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ י״א ואו׳ נ״ט:

ג **ג) שם.** ואפי׳ להגיה או׳ אחת וכו׳ לפי שאין זה צורך המועד ולא מיקרי צרכי רבים כיון שיש להם ספר אחר לקרות בו. ט״ז סק״א. מ״ב או׳ א׳ אבל אם אין להם ס״ת אחר שרי כמ״ש לקמן סעי׳ ב׳:

ד **ד) שם.** ואפי׳ להגיה או׳ אחת וכו והגם שמקור דין זה הוא ממשנה (מו״ק י״ח ע״ב) ושם מיירי לענין ס״ת משמע מדברי הש״ע דה״ה ספר אחר כגון ספרי מקרא וגמ׳ וכיוצא אם לא שהוא ספר שצריך לו עתה בחו״ה ללמוד בו וכמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ יעו״ש:

ה **ה) שם.** ואפי׳ להגיה או׳ אחת וכו׳ ואעפ״י שאסור להשהות ספר שאינו מוגה בתוך ביתו מ״מ כיון דהיה לו להגיהו קודם מועד הו״ל מכוין מלאכתו במועד. ואפי׳ אם לא נמצא הטעות אלא עכשיו במועד ולא ידעו מקודם אפ״ה אסור מפני שזו מלאכה שאינה לצורך המועד. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ בגדי ישע. ומשמע אף שנמצא בתוך קריאת התורה בבהכ״נ אין להגיה דכיון שיש ס״ת אחר לאפוקי לאו צורך מועד הוא אלא יוציא אחרת. א״ר שם. בגדי ישע:

ו **ו) שם.** ואפי׳ להגיה או׳ אחת וכו׳ היינו אם חסר אות אחת אבל להפריד הדיבוקים אעפ״י שיש להם ס״ת אחר שרי ואפי׳ אם חסר אות אחת אם רשומו ניכר מותר להעביר קולמוס עליו דאין זה מעשה אומן. שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ עו״ש או׳ א׳ א״ר שם. בגדי ישע. מש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳ וכן כ״פ כפופה שנחלקה לשנים מותר לתקנה ע״י מעט דיו דאין זה מעשה אומן. גבעת שאול סי׳ נ״ז והב״ד השע״ת יעו״ש וכן ס״ת שגמרה הסופר קודם יו״ט ותיבות לעיני כל ישראל רשם סביבות האותיות ולא גמרם ורוצים לגמור הספר וליתנו בהושענא רבא מותר להשלימם בחו״ה. שד״ח מ״ע חו״ה או׳ י״ב:

ז **ז) וס״ת** שהיה חסר תפירה בעמודים יבקשו מי שאין לו מה יאכל ויתפרהו. שכנה״ג שם או׳ ה׳ עו״ש שם. א״ר שם. בגדי ישע. מש״ז שם. מ״ב שם. והיינו ג״כ ביש להם ס״ת אחר אבל אם אין להם מותר אפי׳ ע״י פועל שיש לו מה יאכל כמ״ש לקמן סעי׳ ב׳ וכ״כ המש״ז שם:

ח ח) **שם.** ואפי׳ להגיה או׳ אחת וכו׳ ואם נמצא יתיר בס״ת בחו״ה ויש להם ס״ת אחרת עיין בתשו׳ פמ״א ח״א סי׳ ס״ו שכתב להתיר משום דמחיקת האות אעפ״י שהיא מלאכה גמורה מ״מ כיון שאינו עושה מעשה אומן מותר לתקן לצרכי רבים אעפ״י שאין הרבים צריכין לו עתה וראיה מסי׳ תקמ״ד בתיקון בורות ומעינות של רבים יעו״ש. והבי״ד השע״ת. וכ״כ בתשו׳ זרע אברהם סי׳ ס״ו. והבי״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ה או׳ א׳ יעו״ש. ועי״ש בשע״ת על סעי׳ ח׳ שכתב דאפשר שאם היתה האות יתירה באמצע התיבה וצריך גרירה וכתיבה לקרב אותיות המרוחקים שנתרחקו ע״י גרירת היתר משם וצריך למשוך או לעבות האותיות בכדי שיתקרבו נראה שגם זה צריך אימון ואסור בחו״ה אלא שכתב דהכל לפי הענין אם צריך אימון למעשה זו אם לא ואם צריך אימון אף שעתה ההדיוט רוצה לעשות אסור כיון שגוף המעשה צריך אימון ידים ואם יתקן אותה כהדיוט אסור משום שאין זה כבוד התורה יעו״ש:

ט ט) **ואם** נמצאת בחו״ה של חג אות אחת קרועה בס״ת של החתן וצריך לשום טלאי מבחוץ ולתקן האות אח״כ נראה דאסור דאינו צריך רבים כי יש ס״ת אחרים והרי גזרו אפי׳ להגיה או׳ אחת ומה גם שצריך טלאי והוא מעשה אומן בקי אלא יקראו בס״ת אחר. חיים שאל ח״ב סי׳ מ״ג או׳ א׳ יעו״ש. והבי״ד עיקרי הד״ט שם. וכ״כ בספרו יוסף אומץ סי׳ פ״א ועי״ש מ״ש כי אין להקשות על שום רב כ״א מספר שנדפס בזמנו והיתה עמו וקרא בו יעו״ש. וכ״ש דאין להקשות על שום רב עד שיראה הדברים בשורשם וציונם וצביונם:

י י) **שם** הגה. ולצורך רבים וכו׳ גזירת הדיינים והרשאות הוי צורך רבים כמ״ש לעיל סי׳ תקמ״ד או׳ ט״ז יעו״ש:

יא יא) **שם** הגה. ולצורך רבים יש אוסרים וכו׳ כ״כ בתה״ד סי׳ פ״ה וכתב שם דסתם כתיבה שאסרו חכמים חשיבה מלאכת אומן וכו׳ ומשמע מדבריו דאפי׳ כתיבה משיט״א שלנו ולצורך רבים אסור אם אינו לצורך המועד יעו״ש אמנם הב״ח חלק עליו וכתב דהדבר פשוט דלא אסרו כתיבה במועד אלא בכתב אשורית שכותבים בהם סת״ם דמעשה אומן הוא אבל כל כתיבה מאשי״ט שלנו אינו מעשה אומן ומשו״ה התירו לכתוב אפי׳ שאילת שלום וחשבונותיו ומכ״ש דשרי לכתוב לצורך רבים אפי׳ אינו לצורך המועד ובלא שינוי אלא שכתב דנוהגים לדקדק לכתוב בשינוי והשינוי יהא שהכתב בעצמו לא יהא יפה באותיותיו כמו שהוא נוהג לכתוב יפה בחול אבל אם הכתב יפה כמנהגו בחול אלא שמשנה להתחיל לכתוב בקרן זוית של הנייר אין זה שינוי יעו״ש. והבי״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ ה׳ והמיקל לכתוב בלא שינוי במקום שאין מנהג לא הפסיד. ד״מ או׳ ד׳ א״ר שם. ועיין לקמן סעי׳ ז׳:

יב יב) **שם.** הגה. ולצורך רבים יש אוסרים וכו׳ ויש מתירין וכו׳ ויש אוסרים ס״ל דסתם כתיבה מעשה אומן הוא והיש מתירין ס״ל דכל כתיבה זולת ספרים תו״מ הוי כמעשה הדיוט שאין אדם מקפיד לכתוב אותם כתיקונן כ״כ כנז״ל. וכ״כ מ״ב או׳ ד׳:

יג יג) **שם** בהגה. ונהגו להקל בכתב שלנו וכו׳ היינו משיט״א שלכ״ע אינו מעשה אומן. מ״א סק״ג. ומה שהקשה הט״ז סק״ב על דברי מור״ם הנז׳ דהכא כתב ונהגו להקל בכתב שלנו ובסעי׳ ה׳ כתב שנהגו להחמיר בו עיין מ״א ס״ק כ״א שכתב דבסעי׳ ה׳ הוא ט״ס וצ״ל ונהגו להחמיר לשנות וכו׳ ושכ״ה בד״מ יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳:

יד יד) **[סעיף ב׳] נראה לי שאם אין להם ס״ת כשר וכו׳** והיה אם יש בבה״מ ספר כשר אך שדרכם להתפלל תמיד בעזרה של בה״מ במנין בפ״ע ונפסל הס״ת שלהם ע״י איזה קלקול ובבה״מ יש רק ספר אחד שנצרך לעצמם מותרים לתקנו בחו״ה. מ״ב בב״ה. ונראה דה״ה דאם יש בבהכ״נ אחת ב׳ ג׳ ספרים כשרים ובבהכ״נ אחרת נפסל ס״ת שלהם דמותר לתקנו לצורך מועד כיון דע״פ הזוה״ק אסור להוליך ס״ת מבהכ״נ זה לבהכ״נ אחר כמ״ש לעיל סי׳ קל״ה או׳ ע״ד והגם דיש מתירין אם הולכין עמו עשרה כמ״ש באו׳ הלז׳ מ״מ הוי טורח צבור. וכן אם הוא חו״ה של סוכות שצריך ג׳ ספרים ליום שמחת תורה ואחד מהם פסול דמותר לתקנו דהוי צורך מועד ואין לומר שיקראו בס״ת הכשר ויחזרו ויגללו למקום אחר שצריך לקרות משום דהוי טורח צבור וגם משום שמחת חתנים שכל אחד חפץ לקרות בספר מיוחד וגם יש בזה כבוד תורה:

טו טו) **שם.** לקרות בו בצבור מותר להגיהו וכו׳ דצורך המועד הוא ואפי׳ מעשה אומן שרי כמ״ש סי׳ תקמ״ד סעי׳ ב׳ מ״א סק״ד. מק״ק סי׳ נ״ג או׳ א׳ מ״ב או׳ ו׳:

טז טז) **שם.** מותר להגיהו וכו׳ וה״ה אם חסר אות או תיבה מותר לכתוב או לתקן הטעות דהא אפי׳ ס״ת שלם מותר לכתוב אם אפשר ע״י סופרים הרבה כמ״ש אח״כ:

יז טוב) **שם.** וכן בספרי מקרא וגמ׳ וכו׳ תמוה הא יכול ללמוד בהם אפי׳ אינם מוגהים רק יעשה רושם במקום הטעות ואחר המועד יתקנם וצ״ל דמיירי שמגיה מתוך השכל ולא מתוך ספר אחר ואפשר שאחר יו״ט ישכח עיון הזה והוי דבר האבד. ט״ז סק״ג. והמ״א סק״ה כתב דמיירי שאינו יכול ללמוד

מתוכו ע״י הרבה טעיותיו אם אינו מגיה מתחלה וזה נחשב דבר האבד מה שאינו לומד יעו״ש ועוד י״ל דאם אין מתירין להגיה בשעת לימוד חיישינן שמא יתעצל אח״כ מלהגיה ונשאר הטעות והוי דבר האבד:

יח חי) שם. ואם אין להם ע״ת וכו׳ וכל היכא דשריא כתיבה דס״ת וחו״מ ודאי שרי נמי כל מעשה תיקונם. מו״ק. והב״ד השע״ת. וכ״כ מ״א סוף הסי׳ דכל מה שמותר לכתוב מותר לעשות קולמוס ודיו לכך. א״ר או׳ י״ט ח״א כלל קי״א או׳ ז׳ מק״ק סי׳ נ״ג או׳ י״ז. מ״ב או׳ מ״ח:

יט יט) ואם מותר לשרטט בחו״ה בדבר שהותר לכתוב בחו״ה עיין שכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ז שנסתפק בזה ואין ולאו ורפיא בידיה יעו״ש. אמנם בלקט הקמח כתב לאסור השרטוט שנעשה ליפוי הכתיבה שתהא ישרה ומיושבת באותן הדברים שהותר לכתוב בחו״ה מכתיבה שלנו ורק בתפילין ומזוזות שהותר לו לכתוב מותר גם השרטוט כיון דלא אפשר בלא זה יעו״ש. והב״ד מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ל״ג. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ח׳ מ״ב שם:

כ ך) שם הגה. וה״ה שאר ספרים ללמוד בהם. ר״ל שצריך ללמוד בהם במועד מותר להעתיקם כדי ללמוד בהם. ועיין בב״י דמשמע שם דוקא אם הוא צורך רבים אבל מדברי מ״א סק״ה והגר״א משמע דאפי׳ לצורך עצמו מותר, מ״ב או׳ ט׳:

כא כא) [סעיף ג׳] כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו. אפי׳ להניחם אחר המועד. מ״א סק״ו. ח״א שם או׳ ב׳ מק״ק שם או׳ ד׳ וטעמא שהרי המחבר ס״ל דאסור להניח תפילין בחו״ה כמ״ש לעיל סי׳ ל״א ואפ״ה כתב מותר לכתוב לעצמו משום דלעצמו לא אסרו חז״ל דבר זה. לב״ש, וכ״כ א״א או׳ ו׳ בגדי ישע סק״ו. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

כב כב) שם. וטווה על ירכו תכלת וכו׳ וה״ה ביד או בפלך שרי כמ״ש הטור, וכ״כ ב״י דאסיקנא הלכה בין באבן (ור״ל שתולה בחוט כדי שיוכל לשזרו יפה. רש״י) בין בפלך ומשמע דה״ה דלא בעי שינוי דעל ירכו אלא טווה כדרכו יעו״ש. ומ״ש כאן בש״ע וטווה על ירכו וכו׳ כתב המ״א סק״ח דבא לאשמעינן דבגלגל אסור לטוות דאווישא מילתא טובא אבל באבן או בפלך מותר וכמ״ש המחה״ש יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ק״י או׳ ו׳ מק״ק שם. מ״ב או׳ י״א:

כג כג) שם. וטווה על ירכו תכלת וכו׳ והא דנקט תנא תכלת עיקר המצוה שהוא פתיל תכלת נקט וה״ה כשאין תכלת מותר ג״כ לטוות הלבן ופשוט הוא והכי נקטינן, ב״ח. וכ״כ ב״י בשם ריי״ו דבכל חוטין של ציצית מותר. וזהו שכתב כאן בהגה וציצית ר״ל דבכל חוטין של ציצית מותר. וכ״כ הלבוש. ח״א שם. מק״ק שם:

כד כד) שם. וטווה על ירכו תכלת וכו׳ וי״ל זהו דוקא כשצריך במועד ולא דמי לתפילין או תפילין ג״כ שיניחם מיד אחר המועד משא״כ בציצית אין כ״כ חובת גברא, א״א או׳ ז׳ מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ ח׳ מיהו בירושלמי פ״ג דמו״ק איתא בהדיא דגם לטוות כדי להניח לאחר המועד שרי אבל לצורך המועד אפי׳ לאחרים שרי יעו״ש. וכ״פ מ״ב או׳ י״ב. ומ״ש הב״ח דוקא לעצמו מותר אבל לאחרים אפי׳ בחנם אסור כבר חלק עליו הא״ר או׳ ז׳ ומה דאיתא בטור אבל לאחרים אסור כתב שם הא״ר אפשר דמיירי דוקא בשכר אסור יעו״ש:

כה כה) שם. וטווה על ירכו תכלת וכו׳ וה״ה לתקן מקום תליית החוטין בסוף כדי להניחן במועד שרי. מהריק״ש ז״ל, י״א בהגה״ט:

כו כו) שם. וטווה על ירכו תכלת וכו׳ וכל הני דשרי לכתוב ולטוות דוקא בשלא כיון מלאכתו במועד. ב״י בשם הג״א. מיהו בשם ריי״ו כתב דאפי׳ כיון מלאכתו נמי שרי דכיון דדבר מצוה הוא ליכא למקנסיה יעו״ש. ואם א״צ להניחם במועד אסור לו לכתוב (היינו לאחרים) דהואיל וכיון מלאכתו במועד לא שרינן ליה משום שימצא פרנסתו בריוח ועוד דהא בלא״ה י״א דדוקא כשאין לו מה יאכל שרי. מ״א סק״י. א״ר או׳ ו׳ מק״ק סי׳ נ״ג או׳ ו׳ ועיין באו׳ שאח״ז ואו׳ כ״ט:

כז כז) שם. ואם אין לו מה יאכל כותב וכו׳ זהו דעת הרמב״ם פ״ז והגאונים דלא הותר במלאכה זו יותר ממה שהותר בשאר מלאכות שלא הותר בהם אלא אם אין לו מה יאכל דוקא כמ״ש ב״י בשם המ״מ יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ תקמ״ב או׳ ט׳:

כח כח) שם. כותב ומוכר וכו׳ היינו אפי׳ האחרים אינם לוקחים אלא להניחם אחר המועד שרי דלא גרע משאר מלאכות דשרי לבעה״ב לשכור לזה פועל שאין לו מה לאכול וכדלעיל בסי׳ תקמ״ב סעי׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ג:

כט כט) שם הגה. אם שיהיה לו הוצאותיו יותר וכו׳ הרב״י ס״ל כמ״ש המ״מ דוקא כשאין לו כלל מה יאכל שרי ורמ״א פסק כרש״י והו״ל למימר וי״א וכו׳ אלא שדרכו בכך כמ״ש הסמ״ע בח״מ מ״א סק״ט. והא״ר או׳ ח׳ כתב דבמקום שאין מניחין אין היתר אלא כשאין לו לאכול כלל אבל במקום

שמניחין מותר אף שיש לו לאכול רק שרוצה שיהא לו בריוח ולזה מיושבין דברי רמ״א דלא פליג אש״ע עכ״ל. וכ״כ לחלק המאמ״ר או׳ ה׳ והמחה״ש אלא מ״ש שם המחה״ש דאע״ג דא״צ להניחם במועד התירו אפי׳ להרוחה במקום שמניחים ית׳ באו׳ שאח״ז:

ל ל) שם בהגה. יותר בריוח לשמחת יו״ט. אבל כשאין צריך גם לזה שהוא עשיר אסור לכתוב וליקח שכר אבל לכתוב בחנם בשביל חבירו כדי שיהיה יוכל לקיים בחו״ה מצית תפילין דעת הטור דשרי ואל אחר המועד לכ״ע אסור מ״ב או׳ ט״ו:

לא לא) שם הגה. ואם כתבו כדי להניחן במועד בכל ענין שרי. משמע אף ליטול שכר אבל מלבוש משמע דאין היתר אלא כדי שיהא הוצאותיו יותר אבל אם היה עשיר אסור כדלעיל סי׳ תקל״ט סעי׳ ד׳ א״ר או׳ ח׳ ועו״ש שכתב להוכיח כן מש״ס וכמה ראשונים דאף כדי להניחן במועד לא התירו אלא דוקא בכדי שיהא הוצאותיו יותר יעו״ש. וכ״כ להוכיח מ״ב בב״ה שאין להתיר לכתוב לאחר בשביל הרוחה במועד כ״א בשביל קיום מצות תפילין בחו״ה אבל לא כשלוקחו בשביל אחר המועד יעו״ש. וכ״פ במ״ב או׳ י״ד:

לב לב) שם בהגה. ואינו אוסר רק כתיבה אבל עשייתן שרי. קאי לכותב כדי להניחם אחר המועד דאסור בשכר אלא א״כ אין לו מה יאכל ואהא קאמר דאינו אסור רק הכתיבה אבל עשייתן שרי דכיון דצורך מצוה הוא לא גזרו. נה״ש או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״ז. וכ״כ א״ר או׳ ט׳ ומאמ״ר או׳ ו׳ דקאי אכותב לאחרים להניחם לאחר המועד דאסור ותמהו על דברי הט״ז סק״ה שכתב דקאי על מ״ש כדי להניחם במועד וכו׳ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ל׳:

לג לג) שם בהגה. אבל עשייתן שרי. דכיון דלצורך מצוה הוא לא גזרו כל כך. מ״א סק״י. וגם אינו מעשה אומן לא גזרו כ״כ ושרי אפי׳ א״צ להניחן במועד. מחה״ש:

לד לד) שם בהגה. אבל עשייתן שרי. היינו להכניסן בבתים ולתפור דכיון דאין בזה טירחא מרובה ולצורך מצוה שיהיו מזומנין ללובשן אחר המועד התירו:

לה לה) [סעיף ד׳] מותר לכתוב חשבונותיו וכו׳ והטעם כתב הרמב״ם בפ״ז מפני שכתיבות אלו אין אדם נזהר בתיקונם מאד ונמצאו כמעשה הדיוט. והרשב״א בתשו׳ כתב הטעם משום שמא לא יזכור ויאבד ממנו. והמ״מ כתב הטעם בשם הרמב״ן מפני מלאכת הדיוט וצורך המועד הותרו יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב שלדעת הרמב״ם צ״ל שאם אינם לצורך המועד אע״פ שמעשה הדיוט הוא לא היו מתירים חכמים וכמ״ש בסי׳ תקמ״א גבי ההדיוט תופר כדרכו ומיהו לדברי הרשב״א דמפרש טעמא משום דבר האבד אפי׳ אינם לצורך המועד שרי עכ״ל. וכתב הט״ז סק״ו דבכתיבה דידן שהוא משיט״א יש לסמוך להקל כטעם הרשב״א, וכ״כ א״ר או׳ יו״ד. אבל אם אינו דבר האבד אסור אלא א״כ הוא לצורך המועד שצריך לחשוב מה שמוציא על המועד דאז שרי לכתוב בכתב שלנו דהוי מעשה הדיוט. מ״א ס״ק י״א. ח״א כלל קי״א או׳ ג׳ מק״ק סי׳ נ״ג או׳ ז׳ מ״ב או׳ ח״י:

לו לו) וכתב בשלחן עצי שטים דכל הדינים המבוארים בש״ע דמותר לכתוב בחו״ה חוץ מסת״ם כיון דליכא הפסד אם יכתוב בשינוי צריך לכתוב ע״י שינוי דהיינו בכתב משיט״א ולא בכתב אשורית כמ״ש הט״ז סק״ו דאפי׳ דבר האבד אי ליכא פסידא בשינוי יעשה בשינוי וגם כאן לא ישכח אף אם יכתוב בכתב משיט״א עכ״ל. והב״ד מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״א. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ י״א שכתבנו דגם בכתב משיט״א צריך שינוי במקום שנהגו לשנות אבל במקום שלא נהגו אין לחוש יעו״ש:

לז לז) שם. מותר לכתוב חשבונותיו וכו׳ כסוחרים שחשבונותיהם כתובים בספרי החשבונות שלהם ורוצים לתקנם ולסדרם בחו״ה לכ״ע אסור. מהריב״ל סי׳ ס״א. כנה״ג בהגה״ט עו״ש או׳ ב׳ מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ יו״ד. מק״ק שם. מ״ב שם. ונראה אפי׳ חשבונותיו שאין כתובים אסור לכוין במועד ואף שכותבן בכתב משיט״א. א״ר שם. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״ג. מ״ב שם:

לח לח) שם. מותר לכתוב חשבונותיו וכו׳ אבל לכתוב חשבון תקופות בחו״ה אסור. הרשב״א בתשו׳ ח״ג הנד״מ סי׳ רמ״ג. והב״ד ב״י, לבוש סעי׳ ט׳ ע״ש או׳ ב׳ מ״א ס״ק כ״ו. ומה שהקשה ע״ז המו״ק כבר יישב המחב״ר או׳ א׳ שהרשב״א מיירי במי שהוא בקי וידוע אצלו חשבון התקופות ואין זה דבר מחודש ויכול לעשותו אחר המועד יעו״ש:

לט טל) ולהדפיס ספרים במועד אף ע״י גוי אסור. מו״ק. מחב״ר או׳ ב׳ אבל לסדר האותיות מותר אפי׳ ע״י ישראל ולקשור האותיות המסודרות שלא יתפרדו אסור וכן אסור להפריד האותיות מחבור סדורים אחר ההדפסה להחזירם אל מקומם בתיבה המסודרים. מו״ק שם. והב״ד השע״ת, ועיין לעיל סי׳ תקל״ז או׳ ז׳:

מ מ) שם הגה. וה״ה הכתבים שכותבים וכו׳ דהוי דבר האבד שמא ישכח. ב״י. לבוש. ח״א כלל קי״ג או׳ ג׳ מק״ק סי׳ נ״ג או׳ ח׳ מ״ב או׳ י״ט. לפיכך אפי׳ שלא לצורך המועד מותרים. לבוש. מק״ק שם. ודוקא בכתב משיט״א. מק״ק שם בליקוטי רימ״א או׳ י״ד. ופשוט דה״ה הסחורות שמותר למוכרן בחו״ה כגון שהם לצורך המועד וכנ״ל בסי׳ תקל״ט, סעי׳ יו״ד וי״א מותר החנוני לכתוב ההקפות שמקיף כדי שלא ישכח, מ״ב שם:

מא מא) [סעיף ה׳] מותר לכתוב שטר קדושין וכו׳ וטעמא דשרי למיכתב כל הני כתב הרמב״ם בפ״ז דאגרות של רשות מפני שאין אדם נזהר בתיקונם מאד והו״ל כמעשה הדיוט. והראב״ד כתב הטעם משום דשמא לא יזדמן לו מוליך הכתב כלומר והוי דבר האבד. והמ״מ בשם הרמב״ן כתב הטעם משום דמעשה הדיוט הן דכל הדיוט כותב מה שיזדמן לו ולפיכך א״צ שינוי. וגיטין ושוברות ומתנות כתב הרמב״ם שם הטעם דשרו משום דכצרכי רבים הם. ושאר מפרשים פירשו שהוא משום דבר האבד. ובאינך כתב הרמב״ם הטעם דשרו מפני שהם דברים דשייכי לב״ד וכשם שמותר לדון כך מותר לכתוב כל הדברים דשייכי לב״ד. והתו׳ כתבו דכל הני הוי דבר האבד פן ימות הנותן או העדים או ב״ד או תלך למדינת הים. וכ״כ נ״י על הרי״ף ורי״ו. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ז. וכתב המ״א ס״ק י״ז דלטעם דבר האבד אפי׳ מעשה אומן שרי. וכ״כ א״א או׳ י״ז. ומ״מ נכון לכתוב משיט״א חוץ מגיטין כמ״ש לעיל או׳ ל״ו:

מב מב) שם. שטר קדושין. שכותב בשטר הרי את מקודשת לי דאשה נקנית בשטר. רש״י מו״ק י״ח ע״ב. ועיין ריש מס׳ קדושין:

מג מג) שם. ושטר פסיקתא. כמה זה נותן לבנו וזה לבתו. מ״א ס״ק י״ב. והוא כמו תנאים שכותבין בזה״ז. א״א או׳ י״ב. ועיין בהגה שמפרש כל אלו הדברים ואפשר שלפני מ״א לא היה כתוב זה בהגה בש״ע:

מד מד) שם. דייתקי. מתנת שכיב מרע. מ״א ס״ק י״ג. ופי׳ דייתיקי שטר דא תהא למיקם ולהיות כמ״ש בהגה. ומתנות ר״ל שטר מתנת ברי:

מה מה) שם. פרוזבלין. ר״ל שטר פרוזבול שלא ישמט החוב בשביעית ופי׳ כמ״ש בהגה:

מו מו) שם. ומיאונין. היינו שטרי מיאונין והיא ליתומה קטנה שהשיאוה אמה או אחיה לדעתה ויוצאת ממנו במיאון בעלמא שתאמר אי אפשי בו וכותבין ע״ז שטר מיאון כמ״ש בא״ה סי׳ קנ״ה סעי׳ ג׳ וסעי׳ ז׳ יעו״ש:

מז מז) שם. ושטרי בירורין. שכותבין זה בורר לו א׳ וזה בורר לו א׳ או שטרי טענתם. מ״א ס״ק י״ז:

מח מח) שם. ושטרי בירורין. ולכתוב גזירת הדיינין ושטר הרשאה לאיש שברח בממון חבירו מותר וטוב לעשות היותר צנעה שאפשר. רשד״ם חא״ח סי׳ כ״ז והרש״ך ח״א סי׳ קי״ג אלא שכתב שם שאם היה הדבר בטוח שיחזור לעירו שיצא משם לא היה רוצה להתיר. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ ג׳ מ״א שם. מק״ק סי׳ נ״ג בליקוטי רימ״א או׳ ך׳ מ״ב או׳ כ״ה. ובשלחן עצי שטים כתב דבאלו ג״כ אינו מותר לכתוב רק בכתב משיט״א כיון דליכא פסידא בזה. ליקוטי רימ״א שם. ועיין לעיל או׳ ל״ו. ועוד עיין לעיל סי׳ תקמ״ד או׳ ט״ז:

מט מט) שם. ופסקי דינין. היינו גזירות ב״ד כמ״ש בגמ׳ מו״ק י״ח ע״ב ופירש״י שם. ור״ל מה שפוסקים הדיינין:

נ נ) שם הגה. ומותר לכתוב כתובה וכו׳ מטעם דבר האבד שמא יצא ערעור בהסכמת תנאיהם. ב״י בשם הכלבו. מ״א ס״ק י״ח. ומיירי שנשא ערב הרגל כמ״ש ב״י בשם הכלבו ומ״א שם דהא אסור לישא בחו״ה כמ״ש לקמן רסי׳ תקמ״ו יעי״ש. והגם דאסור להתייחד עם אשתו בלא כתובה כמ״ש בא״ה סי׳ ס״ו סעי׳ א׳ כתב המחה״ש דצ״ל שהיה שעת הדחק שאז רשאי לסמוך להתייחד על עידי קנין או על התפסת מטלטלין לכתובה בשעת הדחק וכמ״ש שם בא״ה סעי׳ א׳ בהגה וסעי׳ ב׳ יעו״ש:

נא נא) וכתב שם המ״א דבמדתינו שכותבין כל הכתובות בשוה אסור לכתוב אבל תוספות כתובה שרי עכ״ל, ור״ל מה שמוסיף הבעל מרצונו דגם בזה יש לחוש לערעור או לחזרה אבל תו׳ שליש על הנדן בזה אין לחוש לחזרה או לערעור דהא ודאי יש בידם כתבי התנאים שמבואר בהסכמה כמה נתן אבי האשה לנדן וממילא צריך להוסיף שליש כמבואר באה״ע וליכא למיחש מידי ואסור. מחה״ש. ועיין באה״ע סי׳ ס״ו סעי׳ י״א ובית שמואל שם או׳ כ״ג וחלקת מחוקק או׳ מ״ג יעו״ש:

נב נב) שם בהגה. ויש אוסרים. דהוי כמו שטר חוב. ט״ז סק״ט. מ״א ס״ק י״ט. והלכה כדיעה ראשונה. א״א או׳ י״ט. מ״ב או׳ כ״ט. ואין להקל כ״א בכתב משיט״א, מ״ב שם, ועיין לעיל או׳ ל״ו:

נג גנ) ואם יש נשואין אחר יו״ט ואפשר שלא יהיה אז סופר בעיר דמותר להכין הכתובה בחו״ה דהוי דבר אבוד ועכ״פ לא יכתוב הזמן ביום הכתיבה דהו״ל מוקדם. ט״ז שם. מש״ז או׳ ט׳ מק״ק סי׳ נ״ג בליקוטי רימ״א או׳ כ״א. ומחזיר גרושתו דמותר בחו״ה כמ״ש לקמן סי׳ תקמ״ו סעי׳ ב׳ לכ״ע מותר

לכתוב כתובה דזמניה הוא:

נד **דנ) שם.** ואגרות שאלות שלום וכו' הטעם מפני שאין אדם נזהר מאד בכתיבתו בתיקונן וכמעשה הדיוט הוא ומקרי צורך המועד קצת מה ששואל בשלום חבירו. דאל"כ אסור אף מעשה הדיוט כדלעיל בסי' תקמ"א. מש"ז או' יו"ד, מ"ב או' ל':

נה **הנ) שם.** אפי' על פרקמטיא וכו' ואפשר הטעם דהתירו בפרקמטיא משום דאם אינו כותב עתה שישלחו לו יתייקרו אח"כ ולא ימצא כדי פרנסתו וכמ"ש לעיל סי' תקל"ט סעי' ט' גבי מי שצריך לקנות יין וכו' יעו"ש, או ששולח לשאול על ערך הפרקמטיא שמא יוזלו אח"כ או יוקירו וכדי לדעת היאך יכין פרנסתו:

נו **ונ) שם.** שאינה אבודה, אבל על דבר האבד מותר בלא שינוי כמ"ש רסי' תקל"ז, מ"א סק"ך, והגם דלדעת הש"ע כל סעי' זה מותר לכתוב בלא שינוי ואפי' בסחורה שאינה אבודה כתב זה לומר דבדבר האבד מותר לכתוב בלא שינוי אפי' לפי מ"ש בהגה ונהגו להחמיר וכו' וכמ"ש המחה"ש יעו"ש, ומיהו נכון לכתוב בכתב משיט"א וכמ"ש לעיל או' ל"ו יעו"ש, ומ"מ בכל גוונא אין להקל כ"א כשלא כיון מלאכתו במועד. מ"ב או' ל"א:

נז **זנ) ואם** שלח שלוחו ליריד מותר למשלח לכתוב לו אגרת בענין סחורתו לכ"ע דהוי דבר האבד. ח"א כלל קי"א או' ח' והיינו כשלא כיון מלאכתו במועד. מ"ב או' מ"א:

נח **חנ) שם** הגה. ויש אוסרים בשאילת שלום. וכ"ש בפרקמטיא ודלא כהט"ז. א"ר או' י"ג מאמר או' ח' נה"ש או' ו' מ"ב או' ל"ג:

נט **טנ) שם** הגה. ונהגו להחמיר לשנות אפי' וכו' כצ"ל וכ"ה בד"מ. והשינוי הוא שכותבין באלכסון ואע"ג דלא דלא מקרי שינוי אלא כשגוף האותיות שבורין מ"מ כיון דמדינא מותר לכתוב אגרות שלום בלא שינוי כמ"ש הרב"י אלא שנהגו לשנות די בשינוי זה אבל כתבים האסורים לכתוב אסורים אפי' באלכסון עכ"ל ד"מ. והב"ח כתב דמשיט"א לא מקרי כתב כלל. וכ"כ האגודה וכ"כ ב"י בשם רי"ו ואו"ח ור"ת ואפשר דמטעם זם נהגו להקל בכל הכתבים ויש להם על מה שיסמוכו וקצת נוהגין לעשות שורה העליונה עקומה. מ"א ס"ק כ"א. א"ר או' י"ד. ח"א כלל קי"א או' ד' מ"ב או' ל"ד ואו' ל"ה. ועיין לעיל או' י"א ואו' ב':

ס **ס) ולענין** כתב עכו"ם עיין לעיל סי' ש"ו או' פ"ה שכתבנו דלהרבה פו' הוי דאורייתא וכ"כ מחה"ש בסי' זה ס"ק כ"א וע"כ כתב דיש להחמיר בו יותר מכתב משיט"א בחו"ה יעו"ש. ומיהו אפשר דאין זה תלוי בחיוב דאו' אלא במעשה אומן ולא הוי מעשה אומן אלא דוקא כתב אשורית וכן מוכח ממ"ש לעיל או' י"א ואו' י"ב יעו"ש. ועיין שד"ח מע' חו"ה או' י"א:

סא **סא) כותבי** הזמנות ונועלין שכר נראה שצריך להוציא אותו לצורך יו"ט. ט"ז סוף סק"י בשם רש"ל:

סב **סב) [סעיף ו'] אין כותבין שטר חוב וכו'** מפני שיכול להמתין מלכותבן עד אחר המועד. טור לבוש:

סג **סג) שם.** אין כותבין שטר חוב וכו' ואם כבר נתן לו המעות אפי' בפני עדים וקנין מותר לכתוב דיש לחוש שמא ימותו העדים ויכפור אח"כ ולא גרע משטר מתנה כמ"ש סעי' ה' מ"א וא"א ס"ק כ"ב. ח"א כלל קי"א או' ה' מק"ק סי' כ"ב או' י"א. מ"ב או' ל"ו:

סד **סד) שם** הגה. והלוה צריך למעות. למועד. טור. לבוש. ומיהו המ"א ס"ק כ"ג כתב לדקדק מדברי רמ"א שדילג תיבת למועד דאפי' צריך עתה המעות לדברים אחרים שרי דהו"ל לדידיה דבר האבד אבל אם א"צ עתה אלא לאחר המועד לכ"ע אסור יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ט"ז. ח"א שם. מק"ק שם. מ"ב או' ל"ז. ואם לא ימצא אחר המועד מעות ללוות מותר לכתוב דהו"ל דבר האבד. מ"א שם א"ר שם ח"א שם. מק"ק שם. מ"ב שם:

סה **סה) שם.** או שאין לו לסופר מה יאכל וכו' עיין לעיל סי' תקמ"ב סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

סו **סו) שם** הגה. ומותר לכתוב שטר מכירה וכו' והיינו כשמכר לצורך המועד כמ"ש לעיל סי' תקל"ט סעי' י"ב אבל כשמכר קודם למועד אסור לכתוב במועד אעפ"י שיש לחוש שיחזרו בהם כמו שטרי אריסות דאסור. מ"א ס"ק כ"ד א"ר או' י"ז ח"א שם. מק"ק שם או' י"ב. מ"ב או' ט"ל. מיהו אם היה לו אונס ולא היה יכול לכתוב קודם מועד שרי. ב"י בשם התו' וה"ה באריסות וקבלנות שזכר רמ"א כאן לאיסור בנעשה קודם מועד אם היה אנוס ולא יכול לכתוב קודם מועד שרי. ט"ז ס"ק י"א. א"ר שם. מק"ק שם. מ"ב שם:

סז **סז) ואם** המוכר צריך למעות ואין הלוקח רוצה ליתן לו כל זמן שאין כותב לו שטר מכירה נראה דמותר וכנז"ל לענין הלואה. מ"ב שם:

סח **סח) שם** הגה. ומותר לכתוב שטר מכירה וכו' וה"ה שטר שותפות שאפשר לחזור בהם. מהריק"ש. י"א בהגב"י זכ"ל או' ח':

סט **סט) [סעיף ז'] כל הדברים שמותר לכתב וכו'** היינו המבוארים לעיל סעי' ה' או שהוא דבר האבד:

ע **ע) שם.** אפי' בלא שינוי מותר. עיין לעיל או' ל"ו:

עא **עא) שם.** אפי' ע"י שינוי אסור. היינו שעושה שינוי בידו בשעת הכתיבה או שעושה שורות עקומות והכתב עצמו אין בו שינוי זהו שאסור אבל אם יש שינוי בכתב עצמו דהייני חתיכות ושבורות באמצעיתן והיו"ד יעשה אותה כעין עיגול קטן מותר. וה"ד בכתב גס אבל לא בכתב משיט"א וכמ"ש בסמוך. ט"ז ס"ק י"ב. ומ"ש אבל לא בכתב משיט"א וכו' ר"ל לפי מ"ש בסק"י דבכתב משיט"א יש להקל אפי' בלא שינוי יעו"ש וכ"כ הלב"ש. א"ר או' ח"י. מ"ב או' מ"ג. ועיין לעיל או נ"ט:

עב **עב) שם** הגה. ובלוחות של שעוה מותר וכו' ואפשר דה"ה בלוחות שלנו. מ"א ס"ק כ"ה. מק"ק סי' נ"ג או' י"ד. מ"ב או' מ"ד. ומה שכותבין בקנה עופרת על הלוחות מעופצים בסיד וכדומה אפשר דשרי. א"א או' כ"ה. מק"ק שם בליקוטי רימ"א או' כ"ט. מ"ב שם:

עג **עג) [סעיף ח'] מי ששלחו לשאול ממנו וכו'** כ"כ ב"י בשם הרא"ש. ונראה שהרא"ש ז"ל היה כותב כתב אשורית ולכך הוצרך לבקש היתר לכותבה ולהעתיקה ושאילו היה כותב ככתיבה דילן לא היה צריך לכל זה שהרי הוא ז"ל התיר לכתוב אגרת שלום לחבירו ובלא שינוי כדמפרש הרב"י א"כ לא גרע תשו' שאלה מאגרת שאלת שלום דלית בה לא צד מצוה ולא צורך מועד. שו"ג או' י"ט:

עד **עד) שם.** ואין השליח רוצה להתעכב עד אחר המועד וכו' משמע אפי' אם היא שלא לצורך המועד והוי דבר האבד דשמא אח"כ לא ימצא ביד מי ישלחנה וכאוקימתא ראשונה שכתב ב"י. וכ"כ מ"ב או' מ"ה. וכ"כ הרדב"ז בתשו' ח"ב סי' שנ"ז שלהשיב תשו' הוא צורך רבים ואפי' אינה לצורך המועד מותר לכתוב דכתיבה א"צ אומנות כ"כ והגהת ס"ת שאני שצריך אימון גדול לכתוב כתב אשורית דומה לכתב הספר ושלא תדבק אות באות יעו"ש. והביאו השע"ת:

עה **עה) שם.** וכן מותר להעתיקה וכו' ר"ל להעתיקה שתשאר אצלו שלא ישכחנה:

עו **עו) ולתקן** קונטרסין לכתוב אחר המועד אסור. רוקח סי' ד"ש. ב"י. מ"א ס"ק כ"ו. אבל לתקן הכתובות שהן בלתי מסודרות שלא היו הסימנים מסודרים זה אחר זה ולא חיברם לא בתפירה ולא בדבר אחר מותר דאין זו מלאכה מיוחדת לאחר המועד דוקא דאפי' במועד זקוק לה אם ירצה לראות איזה דין או דבר בכתביו ואם לא יהיה מסודר לא ימצאהו על נקלה וכשהקוטריסים מתוקנים והם מסודרים והיה כל מבקש ימצאנו בנקל בלי טורח. שכנה"ג בהגב"י או' ט"ו. א"ר או' י"ט:

עז **עז) וספר** הצריך במועד מותר לתקן ולכרוך בעצמו וכ"ש ע"י עכו"ם דהוי דבר האבד. א"א או' כ"ו מ"ב או' מ"ח. ואם מותר לעשות קולמוס ודיו ולשרטט עיין לעיל או' ח"י ואו' י"ט:

עח **עח) שם.** ואם שמע דבר חדוש מותר לכתבו וכו' וה"ה דמותר לשמוע לכתחלה כדי לכתבו. גם אין חילוק בין אם שמע החידוש מאחר או חידשו הוא עצמו דהרבה זימנין מצוי שאדם שוכח מה שחידש כבר ואינו יכול לחדשו אח"כ. ואפי' בלא טעם שכחה כיון שבכל עת ורגע מוטל על האדם לעמול בתורה ולחדש בה כפי יכלתו אין שייך לומר בזה ימתין עד אחר יו"ט ואז יכתוב החידוש דאותו זמן יהיה עליו חיוב אחר דהיינו שיחדש אח"כ חידושים אחרים ואם יתעכב בכתיבת החידושים שלמד בתוך המועד יצטרך ללמוד שנית מה שלמד כבר ולהזכיר מה שחידש מכבר וזה יבטלנו מלימוד חידושים אחרים באותה שעה ואין לך דבר האבד גדול מזה שמאבד הזמן. ט"ז ס"ק י"ג. מאמ"ר או' יו"ד מ"ב או' מ"ז. ועיין עוד באו' שאח"ז:

עט **עט) [סעיף ט'] ואם שמע דבר חידוש מותר לכתבו וכו'** כ"כ ב"י בשם כמה פו' זולת הרשב"א שמחמיר בזה כמבואר בב"י ופסק בש"ע כרוב פו' וכ"ה דעת האחרונים וכתב בשכנה"ג סוף או' י"ג דעל סמך הוראה זו כתב בחו"ה כמה פסקים מחודשים. והב"ד השו"ג או' ג' וכתב דכן נהג הוא אחריו. וכ"כ הט"ז ס"ק י"ג שראה למו"ח הב"ח שכתב חיבוריו גם בחו"ה אלא שכתב שהכותב חידושים בחו"ה יזהר שלא לכתוב אותיות של כתיבה גסה (ר"ל אשורית) רק משיט"א ואם יצטרך לאות גס יכתבנו בדרך חיתוך ושבירה יעו"ש. והב"ד א"ר שם. וכן אמר לו המגיד למרן ז"ל דמותר לכתוב ד"ת בחו"ה דדבר האבד הוא ולאפוקי מאן דאסר כמ"ש במגיד משרים פ' צ"ו דף ל' ע"ד יעו"ש. וכ"כ בשו"ת רבינו יעקב הלוי ממרויש ז"ל סי' ל"ב והיא בסוף הרדב"ז ח"ה שהיה שואל ומשיבין לו מן השמים ששאל על החכמים שכותבים בלא שינוי אם יפרשו פסוק או הלכה ומחדשין בה חידוש וכדי שלא ישכחו כותבין אותו חידוש בחו"ה ואו' שאין לך דבר האבד גדול מזה. והשיבו אוהב ה' שערי ציון שערים המציינים בהלכה שמחדשים חידוש בהלכה ומעמודים אותה על בירור אותן שערים נאהבין לפני המלך הגדול יותר מכל משכנות יעקב המקיימים בהם שאר מצות וכל מי שמחשב מחשבות וסובר סברות בהלכות חמורות ובפסקים החמורים נאהב ונחמד לפני המלך העליון וז"ש אגרא דשמעתתא סברא. והדברים והמחשבות ההם

הם כמרגליות היקרות בעיניו ואם על אבידת כסף א׳ או שוה כסף התירה התורה לעשות מלאכה בחו״ה כ״ש שיש לחוש על אבידת המרגליות היקרות ההם לכתבם ולחתמם למען לא יאבדו והכותב והחותם מקבל שכר עליהם יעו״ש. והב״ד הברכ״י או ב׳ ושע״ת. ואגב באתי להעיר כי צריך האדם להזהר ברוחו בכל מה דאפשר שלא לעשות השגות על אחרים ובפרט אם לא הגיע למדרגה זו וכבר ידעת משז״ל במס׳ סנהדרין (דף צט) על המלבין פני חבירו ברבים והמבזה חבירו לפני ת״ח והמתכבד בקלון חבירו אלא יש לעשות בחכמה בכל מה שאפשר שהדבר יובן מאליו ובפרט אם מכוין לקנטר או להתכבד ח״ו ראו שאני חכם ונכתב בספר כי בכ״ז שיזכירו הדבר ההוא ענוש יענש עד עולם כ״ז שהספר קיים וכבר כתבנו תוכחה ע״ז במקום אחר והזהר ברוחך אם בעל נפש אתה. ואף אם ישיגו עליך אחרים בדבר שאינו כן תשתוק ולא תבייש אחרים כי אח״כ הדבר יובן מאליו וה׳ ישלם לך:

פ פ) [סעיף י׳] דנין בין דיני ממונות וכו׳ ומבואר בירושלמי דהוא משום צרכי רבים. ב״י. לבוש. ואעפ״י שבכל פעם הוא איש מיוחד מ״מ כיון שמזדמן תדיר מקרי צרכי רבים. מיא ס״ק י״ז:

פא פא) שם. דנין בין דיני ממונות וכו׳ י״ל דמיירי ברצון שני בע״ד וברצון ב״ד וקמ״ל אף דבשבת ויו״ט אין דנים משום גזירה שמא יכתוב בחו״ה שרי. מחה״ש סי׳ תקל״ט סק״ה. דאלו לכפות לפעמים אין יכול לכפות לבע״ד בניסן ותשרי כמ״ש בחו״מ סי׳ ה׳ יעו״ש:

פב פב) שם. בין דיני נפשות וכו׳ הש״ע העתיק לשון הברייתא ומיירי בזמן הבית שהיתה סנהדרין נוהגת וכמבואר שם בגמ׳ מו״ק י״ד ע״ב:

פג פג) [סעיף יא׳] מותר לקבול וכו׳ עיין לעיל סי׳ תקל״ט סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקמו

א א) [סעיף א׳] אין נושאין נשים במועד וכו׳ דאין מערבין שמחה בשמחה ועוד מפני הטורח במועד ועוד דא״כ ימתין כל אדם לעשות נשואין עד המועד שעושה בלא זה סעודה ויבטל מפריה ורביה. כ״ז בגמ׳ (מו״ק ח׳ ע״ב) ופשוט שם נשואין בלא סעודה נמי אסור. מ״א סק״א. וכ״כ בחי׳ הריטב״א על הגמ׳ שם דף ח״י ע״ב אבל נשואין אפי׳ בלא סעודה הויא שמחה והתורה אמרה ושמחת בחגך ולא באשתך יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ א׳ וכתב שכן מוכח מן הגמ׳ שם דנשואין אף בלא סעודה אסור יעו״ש. ומ״ש התו׳ בכתובות דף מ״ז ע״א ד״ה דמסר לחד שינויא דנשואין בלא סעודה מותר משום דלא חשיבא שמחה כולי האי יעו״ש כתב הא״ר או׳ ב׳ דהתו׳ מדאו׳ קאמרי אבל מדרבנן מודו דאסור בנשואין לבד וכמ״ש מהרש״א שם יעו״ש. וכ״כ הברכ״י שם ובס׳ בגדי ישע חמ״מ או׳ א׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ להוכיח מש״ס ופו׳ דנשואין בלא סעודה נמי אסור יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קי״ז או׳ א׳ מק״ק סי׳ נ״ט או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳:

ב ב) ואפי׳ שהכהל ויתרה ומחלה על שמחתה אסור. גן המלך סי׳ ס׳ י״א בהגב״י:

ג ג) שם. אין נושאין נשים במועד וכו׳ והאריכו בגמ׳ בטעם האיסור ויליף לה מקרא דאין מערבין שמחה בשמחה. וכתב בהגהת סמ״ק וז״ל ומכאן יש נזהרין שלא לעשות ב׳ חופות ביום א׳ גם מביאין ראייה מהירושלמי דמפיק מקרא שלא לערב שמחה בשמחה מיעקב שא״ל לבן מלא שבוע זאת וכו׳ ולא היא דהתם השתי שמחות היו לאדם אחד דיעקב היה נושא שתי נשים וכן גבי רגל שמחת האשה שהוא נושא ושמחת הרגל שתיהן לו הלכך שייך בהו עירוב שמחות אבל בשני חופות שעושין משתי נשים לשני אנשים לא שייך הכא עירוב שמחה בשמחה וכן היה נוהג מורי רבי׳ יחיאל לעשות חופת יתום או יתומה עם חופת א׳ מבניו הכל ביום א׳ אך משתי אחיות כתב בס״ח דאין לעשות ביום א׳ ובקצת ספרים כתוב דאפי׳ בשבוע א׳ אין לעשות ואין לשנות המנהג עכ״ל ב״ח. ט״ז סק״א. אבל בצוואת ר״י החסיד או׳ ל״ו כתב דאפי׳ שני חופות משני אנשים לשתי נשים אין לעשות בשבוע אחד משום שיארע להם איזה מקרה שאינו טוב יעו״ש וכ״כ שם בס״ח סי׳ תע״ז יעו״ש והב״ד י״א בהגב״י. ועיין באה״ע סי׳ ס״ב סעי׳ ב׳:

ד ד) שם. ומותר לארס וכו׳ שמא יקדמנו אחר ברחמים. גמ׳ שם י״ח ע״ב. ולפי טעם זה כ״ש דמותר לכתוב תנאים לשידוך בחו״ה כנהוג בינינו. אלא דצ״ע לענין סעודה שרגילין לעשות אחר כתיבת התנאים אם זהו במקום סעודת ארוסין ואסור כמ״ש בסמוך או נימא דל״ד סעודה זו לסעודת אירוסין שקידש כבר דאז דוקא שייך אין מערבין שמחה בשמחה ונלע״ד דאסור. ט״ז סק״ב יעו״ש. והב״ד י״א בהגה״ט. מיהו הא״ר או׳ ג׳ כתב דמשמע מדברי הריב״ש סי׳ ר״ס דהאידנא שאין מקדשין קודם החופה מותר לאכול סעודה ראשונה שאחר התנאים וכתב על דברי הט״ז דלא נהירא יעו״ש. וכ״כ המו״ק דלא כהט״ז וכ״נ דעת ח״א כלל קי״ז או׳ א׳ אמנם המאמ״ר או׳ ב׳ אעפ״י שכתב לפקפק על דברי הט״ז הנז׳ סיים דהכי מסתבר כהט״ז. וכן

המש״ז או׳ ב׳ אעפ״י שכתב לצדד בזה מ״מ סיים דסעודת התנאים בשעת כתיבה יש להחמיר הואיל והט״ז מחמיר בכל ענין יעו״ש. ומיהו מה שנוהגין לאכול מיני מרקחת אחר כתיבת התנאים בודאי אין להחמיר וכמ״ש המאמ״ר שם. וכ״כ מ״ב או׳ ב׳ ועיין עוד באות שאח״ז:

ה **ה) שם.** בשעת אירוסין. פי׳ שלא יעשה אירוסין בסעודה אבל אם עושה סעודה אחר האירוסין שרי ואפי׳ באותו יום. מ״א סק״ב ולב״ש. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ דאינו אסור אלא בשעת אירוסין ר״ל אירוסין בסעודה עכ״ל. מיהו דעת הט״ז סק״ב דאפי׳ בשדוכין ועשו התנאים קודם הרגל אין לעשות סעודה ראשונה שאחר כתיבת התנאים בבית הכלה ברגל יעו״ש. מיהו מ״ב בשה״צ או׳ ה׳ כתב דאפי׳ בסעודה גמורה הוא דוקא כשעושה בשעת התנאים אבל שלא בשעת מעשה אין להחמיר כלל ודלא כהט״ז, ובענין האירוסין כתב במ״ב או׳ ד׳ כשעושה האירוסין ביום זה והסעודה ביום אחר בודאי יש להקל דזה אפי׳ בנשואין שרי וכדלקמן סעי׳ ג׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ י״ד:

ו **ו) שם.** ומותר לעשות ריקודין וכו׳ ואפי׳ בבית ארוסתו דזה לא מיקרי שמחה ריב״ש סי׳ ר״ס. מ״ב או׳ ה׳:

ז **ז) שם.** ומותר לעשות ריקודין וכו׳ הרב שער אפרים סי׳ ל״ו אסר לנגן בכלי שיר בחו״ה לישראל שמא תפסק נימא ויתקן יעו״ש וכ״כ בתשו׳ זכרון יוסף סי׳ י״ז בשאלת חכם אחד שתפס בפשיטות כשער אפרים. אמנם בתשו׳ שבות יעקב ח״א סי׳ כ״ה חלק על דברי שע״א הנז׳ והתיר בפשיטות וכתב דגם אם נפסק נימא אחת או שתים מותר לתקן ורק אם אפשר לשנות קצת ישנה יעו״ש. וכ״כ באבן השוהם סי׳ נו״ן להתיר. וכן מהר״ח אבואלעפיא בספרו עץ דף קמ״ב דחה דברי שע״א הנז׳ והתיר לנגן בכלי שיר בחו״ה אך נראה מדבריו דאם נפסקה לו נימא דאסור לקושרה יעו״ש. וה״ד המחב״ר או׳ ב׳ שע״ת סי׳ תקל״ד:

ח **ח) [סעיף ב׳] מותר להחזיר גרושתו וכו׳** דאינה שמחה כ״כ, רש״י מו״ק ח׳ ע״ב, וגם אין טורח בה וגם אין רגיל להשהות דבר זה עד הרגל, תו׳ שם ד״ה מפני. מ״א סק״ג. ועיין לעיל או׳ א׳:

ט **ט) שם.** מותר להחזיר גרושתו וכו׳ ואפי׳ לעשות סעודה שרי. א״א או׳ ה׳ ומיהו בתשו׳ כתב סופר סי׳ ע״ט נסתפק בזה אי מותר גם לעשות סעודה והאריך ומסיק כיון דדבר מילתא דרבנן היא כל המתיר לעשות סעודה אין מזחיחין אותו יעו״ש. והב״ד הפ״ת ופת״ע או׳ ד׳ ולעשות הסעודה שלא ביום הנשואין בודאי יש לסמוך להקל. מ״ב או׳ ז׳:

י **י) שם.** מן הנשואין. אבל לא מן האירוסין. כ״כ שם התו׳ והרא״ש ונ״י בשם הירושלמי והטעם פשוט דמאחר שלא כנסה עד עתה שמחה היא לו. ב״י. ומחזיר גרושתו מאירוסין לארס בסעודה בחו״ה אסור אבל בלא סעודה מותר לארס, א״א או׳ ה׳:

יא **יא) [סעיף ג׳] הכל מותרין לישא בערב הרגל.** למ״ד משום שמחה עיקר שמחה חד יומא הוא. למ״ד משום טירחא עיקר טירחא חד יומא הוא. למ״ד משום פריה ורביה לחד יומא לא משהי אינש נפשיה. גמ׳ מו״ק ט׳ ע״א. ועיין לעיל או׳ א׳:

יב **יב) שם.** הכל מותרין לישא בערב הרגל. כתבו התו׳ בכתובות דף מ״ז ע״א ד״ה דמסר דאפי׳ שעה א׳ לפני יו״ט שהוא תוספת יו״ט ואסורה במלאכה מותר לישא יעו״ש והב״ד מ״א סק״ד וכתב דזהו דוקא לדין תורה אבל מדרבנן אסור לישא באותה שעה דהוי כקונה קנין כמ״ש סי׳ של״ט מיהו אם לא קיבל עליו יו״ט באותו שעה מותר עכ״ל. ומהרימ״ט בריש חידושיו לכתובות הביא דברי התו׳ הנז׳ וכתב מכאן סומכין בקצת מקומות ליקח נשים בעיו״ט קודם חשיכה בשעה אחת ולא נהירא דהא אמרינן לברייתא דקתני מותרין לישא ערב הרגל למ״ד משום שמחה עיקר שמחה חד יומא אלמא צריך לכנוס בשחרית שיהא שמח עמה כל היום וגם שיעשו סעודת נשואין עד שלא יכנס יו״ט עכ״ל, וכ״כ בס׳ חק״ל ח״ב ליו״ד בשיורי א״ח סי׳ י״ב דאין עושין נישואין בערב הרגל כ״א בשחרית דוקא ולא לערב ולעשות הסעודה בליל יו״ט ושכן הוקבע המנהג יעו״ש, וכ״כ בס׳ ברכות המים דף מ״א ע״א כשיש נשואין בעיו״ט המנהג בירושת״ו לעשותם בבקר דוקא ועושין הסעודה אחר הנשואין יעו״ש. והכנה״ג בהגה״ט כתב והעולם נוהגין לישא אשה בעיו״ט אפי׳ בערב סמוך לחשיכה עכ״ל והב״ד מ״א שם. וכ״מ מדברי הש״ע דאפי׳ סמוך לחשיכה מותר לישא ולעשות הסעודה ברגל כמ״ש הברכ״י או׳ ג׳ יעו״ש. והב״ד בית השואבה דף קס״ב ע״ב או׳ ג׳ וכתב וכן עיקר. וע״כ לכתחלה יש ליזהר לעשות הנשואין בבקר והסעודה קודם חצות דהא אסור לאכול בעיו״ט מן המנחה ולמעלה כמ״ש לעיל סי׳ תקכ״ט ולקמן סי׳ תרל״ט יעו״ש אך אם אירע אונס שלא יוכלו להקדים אז מותר לעשות הנשואין עד סמוך לחשיכה והסעודה ברגל ועיין עוד לקמן או׳ י״ד:

יג **יג) וכתב** שם המ״א דבמדנתינו נהגו לישא בע״ש סמוך לחשיכה ובעיו״ט לא נהגו לישא כלל. וכ״כ ח״א כלל קי״ז או׳ א׳ אלא שכתב דבשעת הדחק מותר. וכן בתשו׳ עמודי אור סי׳ ל״ג התיר בשעת הדחק לעשות נשואין בערב החג היכא שהזמין צרכי חופתו דלא ידע שיש בזה סרך איסור ואם יתבטל

הנשואים יוגרם לו הפסד יעו״ש. והב״ד הפ״ת. וכה״ג כתב בתשו׳ שואל ומשיב מהד״ג ח״א סי׳ ק״ד יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ט׳ דאם יש צורך גדול בדבר אין להחמיר׃

יד יד) שם. ולעשות סעודה ברגל. משום שעיקר השמחה הן הנשואין. ב״י בשם תשו׳ הרשב״א. לבוש. ומשמע בב״י דאם עשה נשואין בעיו״ט מותר לעשות סעודה ראשונה של נשואין בליל יו״ט וכמ״ש הברכ״י או׳ ג׳ וכ״כ הלבוש בהדיא. וכ״כ א״ר או׳ ד׳ לדעת ב״י ותמה על דברי הט״ז סק״ג שכתב דאסור לעשות סעודת נשואין ראשונה ברגל יעו״ש, מיהו המ״א סק״ה כתב דבלילה ראשונה של יו״ט אסור לעשות סעודה משום דעיקר השמחה הוא חד יומא ולילה הראשונה נגרר אחר היום דהשמחה מתחלה ביום ונגמרת בלילה יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קי״ז או׳ א׳ אמנם החמ״מ או׳ ב׳ השיג על דברי המ״א הנז׳ וכתב דבלילה ראשונה אין בה משום מערבין שמחה בשמחה ולא משום ושמחת בחגך דלילה הראשונה אינה בשמחה יעו״ש. וכ״כ בס׳ בגדי ישע דמותר לעשות אפי׳ סעודה ראשונה בלילה ראשונה דיו״ט יעו״ש. וכ״ה דעת הברכ״י שם. וכתב בס׳ בית השואבה שם או׳ ב׳ דכן עיקר. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ י״ב דלכתחלה יש ליזהר לעשות הנשואין והסעודה בעיו״ט קודם חצות ורק אם אירע אונס שלא יכלו להקדים אז מותר לעשות הנשואין עד סמוך לחשיכה והסעודה בלילה כי אז יש לסמוך על המתירין.

טו טו) שם. בין בתולות בין אלמנות. עיין לעיל סי׳ של״ט או׳ ס״ב ואו׳ ס״ד ואו ס״ו׃

טז טז) [סעיף ד׳] מותר לעשות ברגל סעודת ברית מילה. דלא חשיב שמחה בשמחה כ״א סעודת נשואין לבד. ב״י בשם התו׳ מ״א סק״ה. א״ר או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״א׃

יז טוב) שם. וכן סעודת פדיון הבן. ואפי׳ הפדיון שלא בזמנו מותר לעשות סעודה בחו״ה. ב״י בשם התו׳ ט״ז סק״ד. א״ר או׳ ה׳ מש״ז או׳ ד׳ מק״ק סי׳ נ״ט או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״א ועיין לעיל סי׳ רמ״ט סוף או׳ י״ד׃

יח חי) שם. וכן סעודת פדיון הבן. ואין למנוע לעשות פדיון הבן בחו״ה משום דהוי ס׳ ברכה לבטלה כיון דאיכא למאן דאוסר ביו״ד סי׳ ש״ה סעי׳ י״א בהגה דלא שייך הכא ספק ברכה דלכ״ע אם פדו הבן בחו״ה הוי פדוי. ב״ד סי׳ ד״ש. וכ״ה לעיל בסי׳ של״ט דאפי׳ בשבת ויו״ט הוי פדוי יעו״ש ער״ה או׳ ג׳׃

יט יט) ואם מותר לעשות סעודת חנוכת הבית ברגל עיין בס׳ מנחת פתים בסי׳ זה שנסתפק בזה והב״ד השד״ח מע׳ חו״ה או׳ כ״ג יעו״ש. ולפי הטעם שכתבנו לעיל או׳ ט״ז משמע דשרי׃

כ ך) [סעיף ה׳] עושה אשה כל תכשיטיה וכו׳ ואפי׳ זקינה. גמ׳ מו״ק ט׳ ע״ב. ט״ז סק״ה. א״ר או ז׳ מש״ז או׳ ה׳ ובין בתולה או אלמנה שרי להתקשט. מש״ז שם וא״א או׳ ח׳ אכן לענין סיד משמע שם בגמ׳ דלא שייך כ״א בילדה וכ״נ מפי׳ הרמב״ם על המשנה שם. מ״ב בב״ה. וכן להעביר השער מבית הערוה אין נוהגין כ״א באשה שיש לה בעל אבל לא בתולה ואלמנה ואפילו בחול כדי שלא לבא לידי הרהור׃

כא כא) שם. עושה אשה כל תכשיטיה וכו׳ שזה צורך הגוף הוא וכעין אוכל נפש ולפיכך עושה כדרכה בלא שינוי ובטירחא רבה. הריטב״א. ב״ה. ואף מלאכות ד״ת בשבת ויו״ט מותר בחו״ה לצורך קישוט האשה. א״א שם׃

כב כב) שם. כוחלת. נותנת כחול בין עיניה כדי שדומות נאים. רש״י מו״ק ט׳ ע״ב׃

כג כג) שם. ופוקסת פי׳ מחלקת שערה וכו׳ והרמב״ם בפי׳ המשנה שם כתב שתעשה משערותיה עבותות כדי שלא יתפזרו. והתו׳ שם כתבו בשם ריב״א שנותנת חוטין של בצק דקין על פניה להאדים הבשר, והב״ד מ״א סק״ז׃

כד כד) שם. ומעברת סרק על פניה. סם אחד כדי שתראה אדומה. רש״י שם׃

כה כה) שם. וטופלת עצמה בסיד וכו׳ להשיר השער. רש״י שם מ״א סק״ח׃

כו כו) שם. והוא שתוכל לסלקו במועד. הטעם כשהיא טופלת בפניה בסיד מצירה היא שניוול הוא לה אלא כיון ששמחה הוא לה כשתסלק הסיד מפניה ע״כ מותר משום שמחת יו״ט שתהיה אח״כ, ט״ז סק״ה. והוא מהגמ׳ שם׃

כז כז) שם. והוא שתוכל לסלקו במועד. ויש מתירין אעפ״י שאין יכולה לסלקו במועד. ב״י בשם הג״א. וכ״כ הרי״ץ גיאת והב״ד המ״מ פ״ז דין ך׳ וכ״ה דעת האשכול. וכן מצדד בחי׳ הריטב״א להקל, וכ״כ הרמב״ם בפי׳ המשנה אלא שבחיבורו חזר בו וכתב והוא שתוכל לקפלו במועד, והב״ד מ״ב בב״ה׃

כח **כח) שם.** ומעברת שער מבית השחי וכו׳ אבל ראשה אסור לגלח בחו״ה כמו באיש. ביאורי הגר״א. א״א או׳ ט׳ מק״ק סי׳ נ״ד בליקוטי רימ״א או׳ י״ד מ״ב או׳ ט״ז:

כט **כט) שם.** ומעברת סכין כלומר שמעברת השער בסכין. מ״א סק״ט:

סימן תקמז

א **א) [סעיף א׳] חו״ה אסור בהספד ובתענית.** והנשבע להתענות שבועה חלה. רלנ״ח סי׳ ק״ג. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תי״ח סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ב **ב) שם.** חו״ה אסור בהספד ובתענית. והמתענה בו תענית חלום צריך למיתב תעניתא לתעניתיה כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רפ״ח או׳ כ״ב:

ג **ג) שם.** שלא להרגיל את ההספד. ר״ל שלא להרבות בהספד. טור לבוש:

ד **ד) שם.** עד שיהיה הקבר מתוקן. שאם יוליכוהו לשם קודם לכן ירבו שם בהספד עד שיתקן הקבר. לבוש. ונראה דה״מ לדידהו שהיה דרכם להספיד בבה״ק אבל לדידן שמנהגינו להספיד בבית טוב לפנותו מיד כדי שלא ירגילו בהספד. י״א בהגב״י:

ה **ה) [סעיף ב׳] דהיינו שכולם עונות כאחת.** שאין זה הספד מרובה. לבוש:

ו **ו) שם,** וכולן עונות אחריה. שבזה הם מעוררים כח הבכי וההספד הרבה. לבוש. ועיין ביו״ד סי׳ ת״א סעי׳ ה׳ וב״י בסי׳ זה שכתב דה״מ לאיניש דעלמא אבל לת״ח מענות ומקוננות כדרכן בחול יעו״ש:

ז **ז) [סעיף ג׳] כל שלושים יום לפני המועד וכו׳** שאין המת משתכח מן הלב ל׳ יום ואי מספידו פחות מל׳ יום לפני הרגל אתי למספד ברגל דעדיין לא שכחו ולפ״ז אפי׳ אם מספיד המספיד בחנם אסור אבל לרב אין איסור אלא אם מספיד בשכר ויש לחוש ליתן להמספיד מעות שהכין לרגל וא״כ בחנם מותר וק״ל כשמואל. ט״ז סק״א. ואין חילוק בין אם המספיד הוא אדם אחר או אחד מן האנשים שמוטל עליו אבילותיו. מש״ז או׳ א׳ מק״ק סי׳ נ״ח ח״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ ב׳. ובמת תוך ל׳ אפי׳ בשכר שרי להספיד דכשמואל ק״ל בזה. מש״ז שם. מק״ק שם. מ״ב או׳ ה׳:

ח **ח) שם.** שמת לו לפני ל׳ יום וכו׳ ואפי׳ ת״ח שמת קודם ל׳ אין להספידו בתוך ל׳. מש״ז או׳ ד׳ ישועות יעקוב או׳ א׳. ובתשו׳ עולת שמואל סי׳ ע״ז מתיר לעשות הספד על אדם גדול אפי׳ על שמועה רחוקה אם לא היתה שעת הכושר מקודם יעו״ש. פ״ת. מ״ב או׳ ג׳:

ט **ט) שם.** שמת לו לפני ל׳ יום קודם המועד. משמע דכל שמת לפני שלשים יום קודם הרגל אעפ״י שבתוך שלושים יום של רגל הוא עדיין תוך ל׳ יום למיתתו מ״מ כיון שמזמן ההספד עד הרגל הוא פחות משלושים יום אסור להספידו. וכ״כ מ״ב בב״ה. ועיין פ״ת ביו״ד סי׳ שמ״ז ;

י **י) שם.** קודם מועד. וקודם ר״ה ויוה״כ אי חשיב כרגלים לענין זה. המש״ז או׳ א׳ כתב צ״ע ובישועות יעקב שם כתב להקל. וכ״כ בס׳ אגרת אזוב בקו׳ אלון בכות דרוש ו׳ דר״ה ויוה״כ אינם כרגלים לענין זה יעו״ש. והב״ד פ״ת ביו״ד סי׳ שמ״ז. מק״ק סי׳ נ״ח. ח״א בליקוטי רימ״א או׳ א׳:

יא **יא) שם.** שמותר לסופדו וכו׳ מפני שהיה לו חדשה והמרירות קבוע לו בלבו ואינה מתוספת בשביל ההספד. מ״א סק״א. וזה מותר אפי׳ על שאר אדם שאינו ת״ח. מש״ז או׳ ד׳ מ״ב או׳ ה׳ ואפי׳ המספיד נוטל שכר כמ״ש לעיל סוף או׳ ז׳ יעו״ש.

יב **יב) שם.** אפי׳ מת ערב הרגל. ואם מת אחר חצות צ״ע כי י״ל דצידוק הדין קיל טפי מדינא מהספד וע״ש אחר חצות אין אומרין צד״ה וי״ל ה״ה עיו״ט אחר חצות וכ״ש ע״פ אחר חצות דזמן שחיטת הפסח דאין מספידין ג״כ אם לא לת״ח שמספידין בע״ש ובעיו״ט אפי׳ ע״פ אחר חצות דלא עדיף מחו״ה דמספידין עליו כמ״ש ביו״ד סי׳ ת״א. מש״ז או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ ת״ך סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יג **יג) שם.** אסור להפסיד עמו וכו׳ דעכ״פ עי״ז מתוסף לו עוד צער במועד. מ״ב או׳ ו׳:

יד **יד) [סעיף ד׳] מי שבאה לו שמועה וכו׳** דהו״ל כאלו מת תוך ל׳ יום דהמרירות קבועה כבר בלבו בלא ההספד. ט״ז סק״ב:

טו **טו) [סעיף ה׳] ולהזכיר נשמתו.** ואין זה מה שנוהגין עכשיו להזכיר נשמתו באל מלא רחמים שהרי אנו נוהגין לומר זה בכל רגל ורגל ואין זה הספד אלא שמתפללים עליהם. בית הילל ליו״ד סי׳ שמ״ז. א״ר או׳ ב׳ ישי״ע או׳ ב׳ מ״ב או׳ ח׳. והטעם שנהגו להזכיר נשמות בשבת ולפסוק עליהם צדקה

כבר כתבנו אותו לעיל ססי׳ רפ״ב יעו״ש. ועוד עיין סי׳ רפ״ד סעי׳ ז׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

טז טז) שם. אינו בכלל זה ומותר וכו׳ דאין זה עורר שלא ישכח מן הלב ל׳ יום אדרבא דעתם להפסיק עי״כ אבילותם שהרי קודם לכן לובשים שחורים ואח״כ מסירים אותם ולובשים מחלצות. ב״י. ט״ז סק״ג. מ״א סק״ב. ואין זה בכלל קדוש שמפסיק בי״א חודש דזה רק אבילות ול״ש גיהנם וראיתי מסירין השחורים ג״כ בי״א חודש. מש״ז או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ נ״ה או׳ כ״ד:

יז טוב) שם. ומותר לעשותו בתוך ל׳ לרגל, אבל במועד גופא בודאי אסור להספידו אף באופן זה. מ״ב או׳ יו״ד:

יח חי) [סעיף ו׳] אין קורעין על המת בחו״ה וכו׳ ואם אירע שנקבר אביו ביו״ט אין לקרוע בחו״ה עד לאחר החג כשיתחיל לישב ז׳ ימי אבילות משום דאין לקרוע אלא בשעת חימום ובחו״ה שאינו לא שעת קבורה ולא שעת שמועה ולא שעת אבילות אין כאן שום שעת חימום. מהר״ם מלובלין סי׳ ע״ד. והב״ד מ״א סק״ג. א״ר או׳ ו׳ י״א בהגה״ט. ישי״ע או׳ ב׳ וכתב ודבריו נכונים. וכ״כ במש״ל פי״א מה׳ אבל דאין האבל קורע בחו״ה אלא אם נקבר בחו״ה דוקא אבל אם נקבר ביו״ט לא ידחה חו״ה וימתין עד שיתחיל להתאבל וכו׳ יעו״ש. והב״ד מט״י. מחב״ר או׳ א׳ וכ״כ בחי׳ הריטב״א במו״ק דף כ״ה. והב״ד הער״ה או׳ ג׳ וכ״כ האחרונים:

יט יט) וכתב עו״ש במש״ל דעל אדם כשר והעומד בשעת יציאת נשמה שמת ביו״ט אינו קורע כלל דכיון דאידחי אידחי יעו״ש. מט״י. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת או׳ ד׳ וזהו שכתב לדעת הש״ע מיהו מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ ש״מ סעי׳ ו׳ בהגה כתב די״א דאין חייב לקרוע על אדם כשר אלא א״כ היה עומד בשעת יציאת נשמה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ כ״ד:

כ ך) שם. אין קורעין על המת בחו״ה וכו׳ אבל קרוביו קורעין אפי׳ ביום שמועה אם שמעו תוך ל׳ יום. טור. וכ״פ בש״ע יו״ד סי׳ ש״מ סעי׳ ל״ב יעו״ש. אבל לאחר ל׳ יום אין קורעין אפי׳ על אביו ואמו בשמועה רחוקה כ״ה דעת א׳ קדוש (אביו של כנה״ג) והב״ד בתשו׳ מהרימ״ט ח״ב חא״ח סי׳ ה׳ וחיו״ד סי׳ ל״ו. אבל מהרימ״ט שם כתב דאפי׳ בחו״ה חייב לקרוע על אביו ואמו אפי׳ בשמועה רחוקה יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגה״ט וכתב דמתוך דברי מהר״מ מלובלין סי׳ ע״ד יש לדקדק כדיעה ראשונה שאינו קורע על אביו ואמו בשמועה רחוקה יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ז׳ פרישה ביו״ד סי׳ ש״מ או׳ נ״ג. וכ״כ הש״כ שם ס״ק מ״ז בשם רש״ל וב״ח, והב״ד מ״א סק״ג וא״ר או׳ ז׳. ועיין ב״ד סי׳ ש״ט שרצה לחלק דמ״ש רש״ל וב״ח דאין קורעין על אב ואם על שמועה רחוקה בחו״ה הוא ע״פ מ״ש מור״ם ז״ל בהגה דאין קורעין על שאר מתים בחו״ה אבל לדעת הש״ע קורעין אלא שאח״כ הביא דברי הפרישה הנז׳ שכתב סתמא ומשמע דמסכים כוותיה דגם לדעת הש״ע אין לקרוע בחו״ה על אביו ואמו בשמועה רחוקה יעו״ש. וכן הסכים הלכה למעשה בס׳ כרם שלמה חא״ח סי׳ ו׳ והב״ד י״א בהוה״ט. וכ״פ בשו״ת דבר משה ח״א ביו״ד סי׳ ע״ו וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ דנהגו בעה״ק ירושת״ו כסברת אביו של כנה״ג שאינו קורע בחו״ה על אביו ואמו בשמועה רחוקה יעו״ש. וכ״כ האחרונים:

כא כא) שם. אלא לקרוביו וכו׳ אבל מי שאינו חייב ורוצה לקרוע מפני הכבוד אסור. כ״כ בש״ע יו״ד סי׳ ת״א סעי׳ ב׳:

כב כב) שם. שהם חייבים להתאבל עליו. ועיין ביו״ד סי׳ שע״ד סעי׳ ד׳ מי הם החייבים להתאבל עליו יעו״ש:

כג כג) שם. וכן על חכם. ביו״ד סי׳ ש״מ סעי׳ ז׳ כתב רמ״א דנוהגין להקל שאין קורעין על חכם אלא א״כ הוא רבו או שיודעין משמועותיו שחידש ובש״כ שם ס״ק י״ז כתב דנוהגין להקל אף ביודעין משמועותיו שחידש ואפי׳ על גדול ממנו וכתב ואולי ס״ל דלא נקרא ת״ח אלא כשיודע דבר הלכה. בכל מקום ואפי׳ במס׳ כלה ועתה בעו״ה אין ת״ח דהא אין יודע אפי׳ מס׳ כלה יעו״ש. וכ״כ מ״א בסי׳ זה סק״ה וסק״ח. מיהו הא״ר סי׳ ת״ך או׳ ב׳ כתב דדעת הלבוש דלענין זה אף בזמננו יש ת״ח כמ״ש ביו״ד סי׳ רמ״ג ובסמ״ע חו״מ סס״י רס״ב וכתב ואפשר דגם המ״א לא החמיר אלא בחו״ה יעו״ש. וכ״כ א״א שם. וכ״כ א״ר בסי׳ זה או׳ ה׳ דגם במקום שנוהגין כש״ע לקרוע על כולם בחו״ה לא יקרעו על חכם אלא א״כ הוא רבו יעו״ש. ומיהו עיין לקמן או׳ כ״ה שכתבנו שנהגו שלא לקרוע על שום חכם אפי׳ בחול אלא א״כ הוא רבו יעו״ש. ולענין אם יש דין ת״ח בזה״ז עיין ברכ״י בחו״מ סי׳ ט״ו או׳ ג׳ מ״ש לחלק בזה ומ״מ כתב דלדידן דק״ל כמרן ז״ל א״צ לזה דמרן לא חש להאי סברא וכתב כל הדינים כמות שהם וגם מהרימ״ט בחו״מ סי׳ מ״ז דחה התשו׳ הנז׳ יעוש״ב. ואכמ״ל:

כד כד) שם. או על אדם כשר. ות״ח פטורין מקריעה זו. כ״כ. בש״ע יד״ד סי׳ ש״מ סעי׳ ו׳ ומור״ם שם בהגה כתב דגם שאר אדם לא נהגו לקרוע על אדם כשר רק אם היו שם בשעת יציאת נשמה יעו״ש. וזהו בחול וכ״ש בחו״ה, ומה שלא כתבו הכא הש״ע סמך על שם ומה שלא כתבו מור״ם ז״ל בהגה משום דבלא״ה כתב אחר זה בסוף הסעי׳ בהגה דנהגו בני אשכנז שלא לקרוע במועד כ״א על אביו ואמו וכו׳ ועיין עוד באו׳ שאח״ז ואו׳ ל׳:

כה **כה) שם.** או עמד שם בשעת יציאת נשמה. ועתה לא נהגו לקרוע כשנמצא בעת יצ״נ דהקלו בזה כדי שלא יהא אדם מת יחידי שאין הולכין בני אדם אצל גוסס שלא לקרוע בגדיהם ושכן נהגו בעה״ק ירושת״ו שלא לקרוע מטעם זה ונראה דסמכו על מ״ש מור״ם סעי׳ ז׳ דאין קורעין על חכם אלא א״כ הוא רבו וכו׳ אע״ג דדין קריעת חכם פשוט בש״ס ובפו׳ נהגו להקל משום דאין לדבר סוף דאם באנו לקרוע על כל חכם וחכם לא נשאר עלינו בגד ביום קרה. שו״ג ביו״ד סי׳ ש״מ או׳ ט״ו, זכ״ל ח״ג חיו״ד או׳ ל״א:

כו **כו) שם.** ועל קרוב שחייב וכו׳ השתא מפרש ואזיל את דבריו הקודמין:

כז **כז) שם** הגה. ויש חולקין ונהגו בני אשכנז וכו׳ ויש חולקין ס״ל דאין קריעה כלל בחו״ה כמ״ש בב״י ובני אשכנז נהגו לעשות פשרה בין אלו הדיעות בין אב ואם לשאר קרובים כמ״ש בתה״ד סי׳ רפ״ח יעו״ש וע״כ סיים רמ״א דבמקום שאין מנהג מבורר יש לקרוע על כולם משום דמעיקר הדין הלכה כדיעה ראשונה כמ״ש בב״י וכן נוהגין העולם יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ד:

כח **כח) שם** בהגה. ונהגו בני אשכנז שלא לקרוע וכו׳ היינו אשכנז ממש אבל בפולין נהגו לקרוע על כולם. מ״ב סי׳ ע״ב. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ו׳ ישי״ע או׳ ב׳ חכ״א כלל קנ״ב או׳ ך׳ מ״ב או׳ י״ז:

כט **כט) שם** בהגה. ונהגו בני אשכנז וכו׳ והעומד ביציאת הנפש אף במקום אשכנז י״ל דקורע בחו״ה. א״א או׳ ד׳ מיהו בחכ״א שם כתב דאף העומד בשעת יציאת נשמה מנהג בני אשכנז שלא לקרוע בחו״ה:

ל **ל) שם** בהגה. שלא לקרוע במועד כ״א על אביו ואמו וכו׳ וכן נהגו בעה״ק ירושלים ת״ו. הרב מזבח אדמה. מחב״ר או׳ ג׳. וכ״ה מנהג אזמיר יע״א רו״ח ביו״ד סי׳ ש״מ או׳ ב׳. וכ״ה מנהג שאלוניקי יע״א כמ״ש הזכ״ל ח״ג ביו״ד או׳ ל״ג, נמצא דגם בספרד יש נוהגים כאשכנז וע״כ כל אחד יעשה כמנהג מקומו:

לא **לא) שם** בהגה. כ״א על אביו ואמו. בין שהוא יום הקבורה או יום שמועה. חכ״א שם. והיינו שמועה קרובה אבל על שמועה רחוקה אין לקרוע כמ״ש לעיל או׳ ך׳ יעו״ש:

לב **לב) שם** בהגה. ועל שאר המתים קורעין לאחר המועד, ואפי׳ למנהגינו דאין קורעין על שאר קרובים בחו״ה לא נהגו כך אלא היכא דיכול לקרוע אחר הרגל אבל היכא דנעשית רחוקה לאחר הרגל דאין יכול לקרוע אחר הרגל בהא ליכא מנהג ויש לתפוס כהלכה וכרוב הגאונים דס״ל דקורעין בחו״ה, ש״כ ביו״ד סי׳ ש״מ ס״ק מ״ז. א״ר או׳ ז׳ חכ״א שם. מש״ז או׳ ד׳ בגדי ישע:

לג **לג) שם** בהגה. קורעין לאחר המועד. ואם מת לו מת ברגל ושוב בחו״ה קורע אחר הרגל קריעה אחת על שתיהן. אהל יצחק סי׳ כ״ח. רו״ח בי״ד סי׳ ש״מ או׳ ג׳ ועיין כס״א שם או׳ א׳ שכתב במי שמת לו מת בבקר ולא קרע מפני הטירוף ושוב בערב מת לו מת אחר דחייב לקרוע ב״פ יעו״ש והב״ד הזכ״ל ח״ג חיו״ד או׳ ל״ו. ואפשר דיש לחלק דשאני הכא דבא לו החיוב בשעה דיכול לקרוע לא כן התם דבא לו החיוב בשעה שאינו יכול לקרוע ונתחייב על שניהם בשעה אחת דהיינו אחר הרגל ודומה למ״ש שם בסעי׳ כ״ג דאינו קורע כ״א אחת יעו״ש:

לד **לד) [סעיף ז׳] אין חולצין כתף אלא קרוביו וכו׳** ובזה״ז אין נוהגין לחלוץ כתף כלל אפי׳ בחול כמ״ש ביו״ד סי׳ ש״מ סעי׳ י״ז בהגה. א״ר או׳ ח׳ שו״ג או׳ ט״ו. מ״ב או׳ י״ח:

לה **לה) [סעיף ח׳] מברין בחו״ה.** ודוקא כשמת בחו״ה אבל מת ביו״ט אין מברין בחו״ה דכיון דאידחי אדחי עד אחר הרגל. ב״ד חיו״ד סי׳ קצ״ט. ער״ה או׳ ה׳ ואם מברכין ברכת אבלים כשמברין בחו״ה עיין ב״ד שם סי׳ ר׳ שהביא פלוגתא בזה וכתב אם יש מנהג שלא לאמר ברכת אבלים אין אומרים ואם אין מנהג צ״ע אם טפי אית לן למיזל בתר דעת הטור והרב״י והלבוש שמוכח מדבריהם שאומרים ברכת אבלים יעו״ש. מיהו בעיקר דין הבראה בחו״ה עיין זר״א ח״ב סי׳ קנ״ו שהביא דעת החולקים בזה וכתב כדי לחוש לדעת החולקים יש להברות בקאוו״י ובמיני טיבול ובלבד שיהיה בפת הבא בכיסנין מחמשת המינין ואע״ג דנהגו בביצים וביין אין זה אלא לכתחלה ולא לעכב וע״כ יש למעט בזה יעו״ש. ובתשו׳ מהר״י מברונא סי׳ קפ״א כתב שאירע מעשה בחו״ה דסוכות וכשחזרו מהקבר הלכו עם האבל לנחמו דאפי׳ ביו״ט מנחמים ולא האכילוהו סעודת הבראה ולא שינו מקומם בבבה״נ ולא שינו מלבושיהם אלא באותם בגדים שהלבישו בחו״ה שהם טובים יותר מן החול ובאותם מלבושים הלכו גם בחג עצרת ולא לבשו בגדי יו״ט ממש ולא חשוב דבר שבפרהסיא כיון שאינם של חול ולא קרועים יעו״ש. והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ו או׳ ה׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תקמ״ח או׳ ג׳ וביו״ד סי׳ שע״ח סעי׳ י״א בהגה:

לו לו) שם. והוא שלא יברו ברחבה אלא קרוביו וכו' ועכשיו אין נוהגין להברות ברחבה. ב"ד שם סי' ר':

לז לז) [סעיף י"] עושין כל צרכי המה וכו' ותופרין תכריכין אפי' מעשה אומן. א"א או ח' מ"ב או' י"ט:

לח לח) שם. ונוסרים מהם נסרים בצנעה וכו' ואם א"א בצנעה עושין בפרהסיא. ומיהו דוקא בפרהסיא דלגבי ישראל אבל בפרהסיא דלגבי עכ"ום לא עבדינן אפי' בדלא אפשר. תומת ישרים סי' קט"ז כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ו. ומיהו א"ר או' ט' כתב להקל אפי' בפרהסיא לגבי עכו"ם היכא דלא אפשר. א"א או' ו' מ"ב או' ך':

לט טל) שם. אבל אין כורתים עץ מן היער וכו' אבל מותר לקוץ הדס שהכל יודעים שהוא לצורך המת משא"כ ארזים שיסברו שקצצו לצורך בנין. ומשמע אפי' באדם מפורסם ואפי' אין להם עצים אחרים אסור. מיהו ע"י עכו"ם יש להתיר כיון דלצורך מצוה הוא ובכנה"ג כתב בשם תומת ישרים סי' קט"ז דהיכא דא"א בענין אחר מותר לקוץ מהמחובר. מ"א סק"ז ואפי' לאדם שאינו מפורסם. א"ר או' יו"ד. מ"ב או' כ"ב:

מ מ) שם. ואין חוצבין אבנים וכו' מן ההר אבל אם היו חצובים מן ההר אלא שצריך לחלקן ולרבען או לחלוק אחד לשנים או לשלושה דינם כמו נסרים דלעיל. ב"י מ"ב או' כ"ג:

מא מא) [סעיף יא'] להיות מוכנים למת וכו' משמע דבחול שרי לחפור ולבנות לצורך המת שימות. וקשה דביו"ד רסי' של"ט כתב מור"ם בהגה דאין חוצבין לגוסס קבר עד אחר שימות הרי דאף בחול אסור וי"ל דבסתם דאינו מפרש למי חוצב שרי אבל לחצוב למי שהוא גוסס לצורך זה האיש בפרטות הוא דאסור כי היכי דלא ליתרע מזליה ופשוט. הרה"ג מהר"ר אברהם אמיגו זלה"ה בכ"י. ברכ"י או' ג':

מב מב) שם. אבל מחנכין אותה וכו' ואעפ"י שאינן לצורך המועד מ"מ כיון דצורך מצוה וצרכי רבים הוא התירו בו קצת מלאכה אפי' שלא לצורך המועד אבל לצורך המועד לקבור בו מת בתוך המועד חופרין אפי' בתחלה בתוך המועד. לבוש:

מג מג) [סעיף יב'] אין לתלוש עשבים וכו' נראה ברור דהיינו תלישת עשבים הנז' ביו"ד סי' שע"ו ומ"ש הא"ר בשם המבי"ט אינו מחוור בעיני וכן המנהג פשוט שלא לתלוש העשבים שנוהגים לתלוש אחר קבורת המת זכר לתחייה, ועיין כנה"ג ביו"ד סי' שע"ו דמוכח בהדיא שהבין דברי הש"ע כמ"ש ונכון הוא המנהג ואין לשנות. מאמ"ר או' ב' וכ"כ השו"ג או' כ"ג דמיירי בתלישת עשבים הנז' ביו"ד ססי' שע"ו ובחו"ה לא הטריחו רבנן לעקור דבר שאינו לצירך המת אך רחיצת ידים רוחצים שאין בה מלאכה יעו"ש. ועיין בדברינו לעיל סי' ד' מאו' ע"ו עד או' פ"א בדיני נט"י למת יעו"ש:

מד מד) שם הגה. דין צדוק הדין עיין ביו"ד סי' ת"א דמשמע כשאין או' צד"ה א"א שבחו של מת דהא נמי מרגיל ההספד כשמזכיר שבחו וא"כ אסור לדרוש עליו אלא לחכם בפניו וכ"מ בלבוש סי' תרצ"ו ומכ"ש ביו"ט דאסור. מ"א סק"ח. מ"ב או' כ"ו. ומ"ש שם המ"א דאין בזמנינו ת"ח עיין לעיל או' כ"ג ובסי' ת"ך או' א' יעו"ש:

מה מה) וצ"ע בת"ח מי שרי לדרוש עליו בלא הספד ביו"ט אבל להספידו אסור אף ביו"ט ב' א"א או' ח' בהרב"פ אוסר אף לדרוש עליו. פת"ע או' ך' ועוד עיין מזה לעיל סי' ת"ך סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

סימן תקמח

א א) [סעיף א'] הקובר את מתו ברגל וכו' בין ביו"ט בין בחו"ה. טור וב"י. לבוש:

ב ב) שם. לא חל עליו אבילות ברגל, שהרי הם ימי שמחה ואתי עשה דושמחת בחגיך דהוא עשה דרבים ודוחה עשה דאבילות דיחיד אפי' יום ראשון שהוא מ"ע מה"ת. לבוש וכ"ש למ"ד אין שום אבילות דאורייתא אף ביום ראשון כ"א אנינות וכמ"ש ב"י בשם הרא"ש יעו"ש ועיין ביו"ד סי' שצ"ט סעי' י"ג שכתב שהעולם סוברים כדעת האומרים שאין שום אבילות דאו' יעו"ש. ועיין לקמן סעי' ב':

ג ג) שם. לא חל עליו אבילות וכו' ולא משנה מקומו ואף דשאר אבל משנה ברגל מ"מ זה שלא התחיל עדיין אבילות אין לנהוג כן ברגל. מהר"ם מלובלין סי' ק"ז. וכ"כ לעיל סי' תקמ"ז או' ל"ה בשם מהר"י מברונא יעו"ש. וזהו לפו מ"ש מור"ם ז"ל בהגה ביו"ד ססי' שצ"ג דאף בשבת ישנה מקומו אבל לפי מ"ש שם הש"ע דהנוהגים שלא לשנות מקומם בשבת בבהכ"נ יפה הם עושים יעו"ש, בלא"ה אין משנים. ועיין מ"ש בזה הברכ"י שם או' ב' יעו"ש:

ד ד) **שם.** לא חל עליו אבילות וכו׳ אבל בענין הדלקת נר של כבוד המת אין הרגל מבטל ואפי׳ כשמת ברגל מדליקין הנר מיהו בחדר שאוכלים כולם שם אף שמת שם אין להדליק ביו״ט שמא מתוך כך יבא לידי הספד ויש להדליקו בבהכ״נ או באחד מחדרי הבית שאין אוכלים שם. תשו׳ נ״ש סי׳ ע״ג. א״ר בסי׳ קל״ג סוף או׳ ז׳ שע״ת או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳ וכשאינו מדליקו בבהכ״נ או במקום שאוכלין שם ביו״ט יש להדליקו ע״י עכו״ם. מש״ז ססי׳ קל״ב, ועיין לעיל סי׳ תקי״ד או׳ ע״ט ולקמן סוף או׳ ל״ב:

ה ה) **שם.** ומונה שלושים מיום הקבורה וכו׳ וש״ע עולה במקום ז׳ ומשלים שלושים כמ״ש סעי׳ ט״ז. רש״ל בתשו׳ סי׳ ה׳ מ״ב סי׳ ע״א דרישה ביו״ד סי׳ שצ״ט או׳ ב׳ וכ״נ דעת הש״כ שם סק״ז. אמנם בהגמ״י פ״י כתב דדוקא כשקברו קודם חג הסוכות הוא דעולה ש״ע במקום ז׳ כמ״ש לקמן סעי׳ ט״ז משא״כ הכא דקברו בתוך הרגל דאינו עולה אלא ליום אחד יעו״ש והב״ד ב״י ביו״ד סי׳ שצ״ט. וכ״פ בש״ע שם סעי׳ ב׳ וכ״פ הלבוש שם. ב״ח שם. ט״ז שם סק״ד ובסי׳ זה סק״ד וכתב ודלא כרש״ל ומ״ב שנמשך אחריו יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א סק״א. א״ר או׳ י״ג. י״א בהגה״ט. ב״ד סי׳ שי״ד וכתב וכן ראוי לנהוג. וכ״כ הנה״ש או׳ א׳ ברכ״י או׳ ח׳ וכתב והכי נהוג ואין לומר בזה הלכה כדברי המיקל בזה יעו״ש, וכ״כ בספרו יוסף אומץ סי׳ צ״ג או׳ ב׳. וכן הסכים בס׳ בגדי ישע לדברי הט״ז הנז׳ וכ״פ חכ״א כלל קס״ט או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳. ומ״מ כתב שם חכ״א כיון די״א דש״ע עולה במקום ז׳ יש להקל במקום מצטער וכיוצא בו לענין רחיצה ובנשים יעו״ש. והיינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ שפ״א סעי׳ א׳ בהגה שנהגו האידנא לאסור כל רחיצה כל ל׳ יום אבל לפום דינא בלא״ה שרו רחיצה לאחר ז׳ יעו״ש. וא״כ במקום שלא נהגו כדברי מור״ם ז״ל מלאחר ז׳ שרי ברחיצה. ועיין לקמן או׳ ל״ז:

ו ו) **שם.** ככל גזירת שלושים. דהיינו בגילוח ותספורת ורחיצה בחמין ועוד דברים המבוארים ביו״ד בה׳ אבילות יעו״ש:

ז ז) **[סעיף ב׳] מונה השבעה מיו״ט שני האחרון וכו׳** וה״ה בשני יו״ט של ר״ה כגון שמת לו מת ביו״ט ראשון של ר״ה מונה הז׳ מיו״ט הב׳ דהוי ג״כ מדבריהם. ב״ח ביו״ד ססי׳ שצ״ט, ש״כ שם סק״ח, מיהו הט״ז שם סק״ד לחלק יצא דדוקא כשנקבר ביום שני דר״ה עולה לו אבל נקבר ביום ראשון אין עולה לו יום שני יעו״ש. וכ״כ בסי׳ זה סק״א וכ״כ המבי״ט ח״ב סי׳ פ״ט. פרח מטה אהרן ח״א סי׳ צ״ח, אמנם המ״א סק״ב כתב דיש להקל כהב״ח ודעמיה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ וכן בתורת חסד סי׳ ד׳ ובגו״ר חי״ד כלל ה׳ סי׳ ז׳ הסכימו להלכה כהב״ח יעו״ש, וכן הסכים ב״ד סי׳ שי״ג. שו״ג או׳ ג׳ ישי״ע או׳ ג׳ מט״י בספרו שבט יהודה על יו״ד סי׳ שצ״ט וכתב וכן הם נוהגים. וכן העיד מהר״ם אמארילייו שכן נעשה מעשה בב״ד של הרב פרח מ״א. והב״ד בס׳ תורח חיים ח״ג בס׳ עוללת הכרם סי׳ י״א. י״א בהגב״י ער״ה או׳ א׳ נה״ש או׳ ב׳ חכ״א כלל קס״ט או׳ ב׳ מ״ב או׳ ח׳:

ח ח) **שם.** מונה השבעה מיו״ט שני וכו׳ ואפי׳ היה יו״ט שני האחרון בשבת כגון ביו״ט של גליות אפ״ה עילה דלא גרע משמע שמועה קרובה בשבת דעולה. ב״ח שם:

ט ט) **שם** בהגה. עיין ביו״ד סיי שצ״ט וכו׳ צ״ע דלא נזכר שם מזה כלום. לב״ש. וי״ל שרומז אל מ״ש שם בהגה דאין שום אבילות דאו׳ וכו׳ וא״כ כיון שהוא דרבנן הולכין בספיקו להקל וע״כ גם יו״ט שני של ר״ה עולה למנין ז׳ ולא אמרינן דכיומא אריכתא דמיא, ועיין לעיל סי׳ תקכ״ו או׳ כ״ט:

י י) **[סעיף ג׳] הקובר את מתו ביו״ט שני וכו׳** דוקא ז׳ מתי מצוה המפורשים בתורה שכהן מטמא להם אבל אותם שהוסיפו עליהם כדאיתא ביו״ד סי׳ שע״ד סעי׳ ד׳ אין אבילותם אלא מדרבנן ואינו נוהג עליהם אבילות בשום יו״ט כמ״ש ביו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ י״ג יעו״ש. ועיין לקמן או׳ י״ג:

יא יא) **שם.** שהוא יו״ט האחרון וכו׳ משא״כ יו״ט של גליות בתחלת פסח או חג לא גרע מחו״ה. לב״ש מ״ב או׳ י״א:

יב יב) **שם.** יום מיתה וקבורה. אבל אם מת מאתמול ונקבר ביום אחרון יום קבורה מד״ס ואינו דוחה יו״ט ב׳ אעפ״י שהוא רק מד״ס. שה״ג. פת״ע או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ב:

יג יג) **שם** הגה. ויש חולקין וכו׳ וכ״כ בש״ע יו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ י״ג דהעולם נוהגין שלא להתאבל ביו״ט שני של גליות על שום מת אפי׳ הוא יום מיתה וקבורה דסוברים כדעת האומרים שאין שום אבילות דאו׳ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ב׳:

יד יד) **שם** בהגה. וכן המנהג פשוט ואין לשנות. ומי שבא לנהוג כדברי הגאונים מוחין בידו משום לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות שכבר קבלנו עלינו לנהוג בזה כר״ת והרא״ש. ב״ח:

טו טו) **[סעיף ד׳] לא חלה עליו אבילות.** ולא ישנה כסותו ולא ישנה מקומו כמ״ש לעיל או׳ ג׳ ובסי׳ תקמ״ז או׳ ל״ה יעו״ש:

טז טז) שם. לא חלה עליו אבילות. ונראה דמניח תפילין ביום ראשון. מ״א סק״ה. אמנם בשבו״י ח״ב סי׳ כ״ה חלק על דברי מ״א הנז׳ וס״ל שאין מניח תפילין ביום הראשון וגם ביום השני עד אחר הנץ החמה כמו בשאר ימות השנה יעו״ש. ועיין ביו״ד סי׳ שפ״ח שהש״כ שם כתב שיש פו׳ שביום שני מותר קודם הנץ החמה כשאר ימים וא״כ כאן נראה להתיר ואם רוצים לצרפו למנין קודם שנקבר המת כתב בשבו״י שם שאין מצטרף יעו״ש. שע״ת או׳ ד׳ וזהו למנהג אשכנז שמניחין תפילין בחו״ה כמ״ש לעיל סי׳ ל״א בהגה יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לעיל סי׳ ל״ח סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד. ובענין חליצת תפילין בחו״ה עיין לעיל סי׳ תכ״ג. או׳ כ״ח וסי׳ ת״ץ או׳ ט׳ יעו״ש:

יז טוב) שם. אבל דברים שבצנעה נוהג. ומיהו י״א דגם דברים שבצנעה אינו נוהג ברגל. ב״י בשם הרמב״ם. וכ״כ הרשד״ם חי״ד סי׳ ר״ב, והב״ד כנה״ג בהגב״י אלא דבש״ע פסק כרוב פו׳ דס״ל דגם ברגל דברים שבצנעה נוהג כמבואר בב״י יעו״ש. ודברים שבצנעא היינו תשה״מ ורחיצה ות״ת כמ״ש ביו״ד סי ת׳ וע״ש גם איזה דברים שנקראים בפרהסיא יעו״ש. אמנם דעת הא״ר או׳ ג׳ להקל בת״ת ברגל משום דאיכא למ״ד בטור יו״ד סי׳ ת׳ דלימוד הוי דבר שבפרהסיא והגם דלא ק״ל הכי מ״מ ברגל יש לסמיך על הפו׳ דס״ל דאין נוהג ברגל אפי׳ דברים שבצנעה יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ ח״צ סי׳ ק׳ להקל בלימוד ברגל יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ ה׳ וכתב וא״כ פשיטא דגם אם רוצה לחזור פ׳ המועד שרי אף שאין חיוב (כמ״ש ססי׳ רפ״ה) דלא גרע משאר לימוד דשרי יעי״ש. ומ״מ לענין לעלות לתורה ברגל לצרפו למנין הקרואים נראה דלכתחלה אינו כדאי. מ״ב או׳ ט״ז:

יח חי) מי שהיה מושכר לאחרים בעסק היין בחו״ה ואירע לו אבל אם מותר להתעסק בחו״ה עיין לעיל סי׳ תקמ״ב או׳ ט״ו:

יט יט) [סעיף ה׳] אנינות נוהג בו וכו׳ היינו קודם שנקבר המת שאסור בבשר וביין ובכל דיני אנינות כמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״א יעו״ש:

כ ך) שם. ואם מת ביו״ט ואינו רוצה לקברו וכו׳ שהעכו״ם אין רוצים לקוברו. מ״א סק״ז. ומשמע דמיירי ביו״ט א׳ דוקא. מיהו השכנה״ג בהגב״י סי׳ תקכ״ו או׳ ה׳ כתב כגון שמלינו לכבודו א״נ להוליכו לקברות אבותיו יעו״ש. והסכים לדבריו הער״ה או׳ ב׳ וכתב ודלא כמ״א יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקכ״ו או׳ נ״ח ואו׳ מ״ב וסי׳ ע״א או׳ י״ט:

כא כא) שם. ואינו רוצה לקברו וכו׳ וחייב בשמחה כמו בכל יו״ט ובשמחת ובשתיית יין ואינו רשאי להחמיר על עצמו גם בלילה ראשונה. ושב הכהן סי׳ צ״ה. פ״ת:

כב כב) שם. משעה שמחשיך. ודוקא בשעה שהוא מחשיך אבל כל היום אין עליו דין אנינות וחייב בכל המצות. ב״י בשם הרא״ש. ואם אינו מחשיך על התחום גם לעת ערב חייב כמ״ש לעיל סי׳ ע״א סעי׳ ב׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ יעו״ש:

כג כג) שם. אבל אם מת ביו״ט שני והוא רוצה לקוברו וכו׳ אבל בליל יו״ט שני חייב בכל המצות דדוקא ביום שני כתב הרא״ש דכחול שיוייה רבנן אבל בלילה שלפניו לא כיון שאין דרך לקבור בלילה וכ״ש לדידן שנוהגין לעשות צרכי קבורה ע״י עכו״ם (כמ״ש לעיל סי׳ תקכ״ו סעי׳ ד׳ בהגה) דחייב בלילה וכ״כ מהרי״ל היכא דמת לו מת בש״ע מותר לקדש בליל ש״ת אבל ביום כ״ע מודים שפטור אך לא יאמר ההגדה בפסח כיון דאית בה אריכות ומדרש פסוקים אלא ישמע מאחרים. מהר״ם מלובלין סי׳ ע״ג. וכ״כ בדרישה ביו״ד סי׳ שמ״א. וכ״פ הט״ז שם דלא כש״כ שם שחולק ובטלה דעתו נגד דעתם וכ״פ לקמן סס״י תרצ״ו גבי פורים וכ״ש ביו״ט. ומשמע דביום אפי׳ אינו רוצה לקוברו עתה חל עליו דין אנינות דכחול שוויה רבנן וכ״מ לעיל סי׳ ע״א וכ״ה בטור יו״ד ובב״י שם סי׳ שצ״ט וכ״מ בהרא״ש. ומיהו נ״ל דאם א״א לקוברו מחמת איד העכו״ם או מחמת אונס אחר לא חל עליו דין אנינות דדמי למי שהוא בתפיסה כמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״א. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ד׳ ואו׳ ה׳ וכ״נ דעת הדג״מ ביו״ד סי׳ שמ״א. מיהו דעת בית יהודה סי׳ ה׳ ובספרו שבט יהודה על יו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ א כהש״כ וכ״ה דעת הנה״ש סי׳ ע״א או׳ ג׳ שו״מ מה״ג ח״ב סי׳ נ״א. ובתשו׳ ב״ד חיו״ד סי קס״ו לחלק יצא דבמקום שנוהגין להתעסק במת ביו״ט שני ע״י ישראל גם בליל יו״ט שני נוהג דין אנינות אבל במקום שאין נוהגין להתעסק בו ביו״ט שני ע״י ישראל כמ״ש לעיל סי׳ תקכ״ו סעי׳ ד׳ בהגה בליל יו״ט ב׳ אין נוהג בו דין אנינות יעו״ש. וכ״נ דעת הער״ה בסי׳ זה או׳ ג׳ יעי״ש אבל לעיל בסי׳ תע״ה או׳ י״ג הסכים כדברי מהר״ם מלובלין ומשמע דאין חילוק דבכל גוונא בליל יו״ט שני אין דין אנינות כיון שאין דרך לקבור בלילה יעו״ש. ודעת הכס״א דאפי׳ אם רוצה לקוברו בלילה לא חלה עליו דין אנינות ומותר גם לומר ההגדה כמ״ש לעיל סי׳ תע״ב או׳ ל״א אלא שכתבנו שם שאין כן דעת הפו׳ בענין אם רוצה לקוברו בלילה אלא דאם רוצה לקוברו בלילה לכ״ע חל עליו דין אנינות יעו״ש. וע״כ נראה דאם אפשר יש לשמוע הקידוש וההגדה מאחר ואם לא אפשר באחר או שהוא בעה״ב ויש לבני ביתו עגמת נפש אם לא יקדש הוא או לומר הגדה יש לסמוך על המתירים ואפי׳ במקום שעושין צרכי המת ביו״ט שני ע״י ישראל כיון דאין דרך לקבור בלילה אבל אם רוצה לקבור בלילה אסור עד לאחר קבורה או לאחר שימסרו לכתפים אם הם מיוחדים לכך וכמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ ג׳ יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ ע״א או׳ ך׳ ואו׳ ז׳ ודוק:

כד **כד) וכתב** שם המ״א דמשמע מתשו׳ מהר״ם דלעיל שאינן ברגל אסור בד״ת וכ״מ ביו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ ה׳ בהגה שכתב דאסור בשמחה ופקודי ה׳ ישרים משמחי לב וכ״ש שאסור לעלות לתורה עכ״ל. משמע מדבריו דאף בשעה שאינו רוצה לקוברו וביו״ט ראשון או כגון בלילה שאין דרך לקבור אפ״ה אסור בד״ת. מיהו עיין בדג״מ שמשיג ע״ז דכיון שאז אין דין אנינות עליו למה יהא אסור בד״ת יעו״ש. וכן מפקפק בזה בס׳ בגדי ישע יעו״ש. וכ״ה דעת הכס״א דמותר אף בד״ת כמ״ש לעיל סי׳ תע״ב או׳ ל״א יעו״ש. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ כ״ב יעו״ש:

כה **כה) שם.** והוא רוצה לקברו בו ביום וכו׳ כ״כ הטור ומשמעות דבריו שאם אינו רוצה לקברו בו ביום אעפ״י שבידו לקברו אין אנינות חל עליו דאין יו״ט שני חשוב כחול אלא כשדעתו לקברו אבל מלשון הרא״ש מריה דהאי דינא משמע דכחול שוויוהו רבנן להא מילתא לגמרי וחל עליו אנינות לגמרי אעפ״י שאין דעתו לקברו וכן סתם הש״ע לעיל סי׳ ע״א כדברי הרא״ש שדינו כחול ומשמע אפי׳ אין דעתו לקברו וצריך להתיישב בדבר. מאמ״ר או׳ ג׳ ובשבט יהודה על יו״ד סי׳ שמ״א סעי׳ א׳ כתב דיש פנים לומר דדינו לגמרי כחול ופטור מכל המצות ויש פנים לומר דדינו כיו״ט א׳ אם אינו רוצה לקברו בו ביום דסוף סוף קדושת יו״ט יש לו וכ״נ עיקר יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ע״א או׳ י״ט:

כו **כו) [סעיף ו׳] מתעסקים בו ברגל לנחמו.** עיין מ״ש לעיל בסי׳ תקמ״ז או׳ ל״ה בשם מהר״י מברוגא יעו״ש.

כז **כז) שם.** מלאכתו נעשית ע״י אחרים וכו׳ היינו אפי׳ בדבר שאינו אבד דבדבר האבד מותר ע״י אחרים אפי׳ בביתו ואפי׳ בימים הראשונים שאחר הרגל וכדאיתא ביו״ד סי׳ ש״פ סעי׳ ה׳ יעי״ש. והלבוש כתב דבדבר האבד אפי׳ הוא עצמו עושה אכן המאמ״ר או׳ ד׳ כתב לפקפק בדברי הלבוש הנז׳ יעו״ש. וכתב מ״ב או׳ כ״ב דאם לא יוכל לעשות ע״י אחרים והוא דבר האבד אפשר דבענינינו יש לסמוך על הי״א המובא שם בהגה שמתיר יעו״ש:

כח **כח) שם.** ע״י אחרים בבתיהם. והגם דבכל אבל ג״כ מלאכתו נעשית ע״י אחרים בבתיהם כדאיתא ביו״ד סי׳ ש״פ סעי׳ י״ח האם דוקא בקבלנות ובאופן שקיבלו המלאכה קודם שנעשה אבל והכא מותר אפי׳ בימי אבילות כ״מ בביאורי הגר״א וכ״כ מ״ב או׳ כ״ג:

כט **כט) שם.** ועבדיו עושין לו בצנעה בתוך ביתו. ודוקא עבדיו עושין לו בצנעה בתוך ביתו אבל אחרים שהם מושכרים לו למלאכתו אסורים לעשות לו בביתו אפי׳ בצנעה, ב״ד חא״ח סי׳ שט״ו:

ל **ל) שם.** עושין לו בצנעה בתוך ביתו. ושותף של אבל שמת לו מת ביו״ט פסק הגאון מהר״ש מפראג לאסור לפתוח חנותו כמו בשאר אבילות. א״ז. ור״ל אעפ״י שמת ביו״ט לענין זה חשבינן מאחר הרגל ודינו כמ״ש ביו״ד סי׳ ש״פ סעי׳ כ״א יעו״ש. מיהו בא״ר או ו׳ כתב דשותף של אבל שמת לו מת בראשון דחו״ה מותר לעסוק בחנות מיד אחר המועד ולא כמו בשאר אבילות. וכ״פ חכ״א כלל קס״ט או׳ ב׳ ומיהו מ״ש עו״ש קכ״א להקל דאפי׳ מת בעיו״ט אחרון מותר לשותף לפתוח החנות מיד אחר המועד כתב עליו מ״ב או׳ כ״ד דהפריז על המדה ודיינו אם נקיל כהא״ר יעו״ש:

לא **לא) שם.** וא״צ לנחמו וכו׳ וכן אין לנחם האבל בע״ש דאחר הרגל קודם ברכו אם כבר עברו ז׳ ימים ממיתת המת. מי״ט. א״ר או׳ ז׳ בגדי ישע. מ״ב או׳ כ״ה:

לב **לב) [סעיף ז׳] אפי׳ שעה א׳ וכו׳** לאו דוקא שעה זמנית ממש אלא שינהוג אבילות כל דהו ואפי׳ חלק מנעליו לחוד שנהג בזה קצת אבילות די בכך והרגל מפסיק האבילות. שו״ת מ״ב סי׳ ע״ד. ט״ז ביו״ד סי׳ שצ״ט סק״א. ש״כ שם סק״א מ״א בסי׳ זה סק״ט. א״ר או׳ ח׳ ולאו דוקא חליצת מנעל אלא ה״ה אם נהג כפיית המטה או אחד מדברים השייכים לז׳ בטלה ממנו ז׳ אף שלא חלץ מנעליו. א״א או׳ ט׳ מ״ב או׳ כ״ו. והא דרגל מבטל גזירת ז׳ ושלושים ה״ד מה שנוגע לכבוד החיים אבל מה שהוא לתועלת נשמת המתים כגון לענין קדיש והדלקת הנר לא שייך ביטול, נחלת שבעה סי׳ ע״ג ועיין לעיל או׳ ד׳:

לג **לג) שם.** וימי הרגל עולים למנין שלושים. שהרי דין שלושים דהיינו גיהוץ ותספורת נוהגין ברגל כמ״ש ביו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ א׳ יעו״ש. וחתן שנשא אשה בערב הרגל ובתוך הרגל מת לו מת פסק בתשו׳ מ״ב הנז׳ דאע״ג דחתן דעלמא שאירע לו אבילות בתוך ז׳ ימי המשתה אין מונה ל׳ אלא אחר ימי המשתה מטעם דהוא עדיף מימי הרגל דמותר בגיהוץ ותספורת כמ״ש ביו״ד סי׳ שמ״ב חתן זה דימי משתה שלו ברגל וממילא אסור בגיהוץ וכו׳ ימי הרגל עולין לו למנין ל׳ יעו״ש. מיהו הט״ז ביו״ד סי׳ שצ״ט סק״ב ובסי׳ זה סק״ב חלק עליו וכתב דגם כאן ימי הרגל אין עולין לו למנין ל׳ יעו״ש וכ״פ חכ״א כלל קס״ט או׳ ט״ו. מ״ב או׳ כ״ז:

לד **לד) שם.** או שהיה סמוך לחשיכה וכו׳ היינו כשבא לשאול בביה״ש או בזמן התוספת שמוסיפין מחול על הקודש או שידע הדין שאין להתאבל סמוך לחשכה אבל בעבר או סבור דמותר ונהג קצת אבילות נפטר מהאבילות. שו״ת בית יהודה ח״ב סי׳ נ״ז. ברכ״י ביו״ד סי׳ שצ״ט או׳ א׳ סידור בי״ע בדיני אבלות ברגל או׳ ג׳:

לה לה) שם. ודינו כדין קובר מתו ברגל. דהיינו שנוהג בו דברים שבצנעה ומתחיל למנות ז׳ אחר הרגל וימי הרגל עולין לו למנין שלושים וכמ״ש לעיל סעי׳ א׳ יעו״ש:

לו לו) [סעיף ח׳] אפי׳ חל יום שבעה בערב הרגל מותר לספר וכו׳ דק״ל מקצת היום ככולו לענין אבילות לפיכך יום ז׳ עולה לו לכאן ולכאן תחלת יום ז׳ הוא תשלום השבוע ואח״כ מיד מתחיל דין ל׳ והרגל מבטלו. ב״י. לבוש. ועיין לקמן או׳ מ״ב:

לז לז) שם הגה. וה״ה הרחיצה לדידן וכו׳ נתבאר ביו״ד רסי׳ שפ״א דלמחבר אין איסור רחיצה רק כל ז׳ ורמ״א שם כתב דהמנהג לאסור כל שלושים. לב״ש. ועיין לעיל סוף או׳ ה׳:

לח לח) שם הגה. וה״ה הרחיצה לדידן דנוהגין איסור וכו׳ ר״ל אף לדידן דבעלמא נוהגין איסור רחיצה כל ל׳ מ״מ בענינינו אינו חמור מתספורת ומותר אפי׳ בחמין. מ״ב או׳ ל׳:

לט טל) שם בהגה. ומותר לרחוץ סמוך לערב. כדי שיהיה ניכר שהוא משום כבוד הרגל. לבוש. ויש נוהגין דאפי׳ אם חל יום ח׳ או ט׳ ערב הרגל שלא הוו רוחצין עד הערב. ב״י. ודע דמ״ש הרמ״א סמוך לערב היינו לסברא א׳ דסעי׳ יו״ד אבל לסברא אחרונה דשם צ״ל דכאן מותר אף בבקר. ביאורי הגר״א:

מ מ) שם בהגה. סמוך לערב. וה״ה לענין לספר ולכבס כ״ה לדעת מור״ם ז״ל ביו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ ג׳ יעו״ש. מיהו בע״פ מותר בכל אחר חצות דהיינו מזמן שחיטת הפסח ואילך ועדיף שיגלח קידם חצות הואיל ואחרים אסורים לגלח אחר חצות. כ״כ מור״ם ז״ל ביו״ד שם. וכ״פ א״ר בסי׳ זה או׳ ט׳ חכ״א כלל קס״ט או׳ ג׳ מ״ב או׳ ל״א. ועיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ ט״ז:

מא מא) שם בהגה. וא״צ להמתין עד הלילה. קאי ארחיצה דתספורת א״א בלילה. מ״א סק״י. א״ר או׳ ט׳ ור״ל דא״צ להמתין עד הלילה ולרחוץ בצונן או בחמין שהוחמו מעיו״ט כמ״ש לעול סי׳ תקי״א סעי׳ ב׳ יעו״ש אלא מותר לרחוץ בחמין בעיו״ט סמוך לערב. ועיין לעיל או׳ ל״ח:

מב מב) שם. ואין צ״ל אם חל יום ח׳ להיות בשבת וכו׳ ר״ל משום דזהו לכ״ע דאם חל יום ז׳ ערב הרגל טעם ההיתר הוא דאמרינן מקצת היום ככולו ויום הז׳ עולה לכאן ולכאן וזהו דוקא לאבא שאול אלא דק״ל כוותיה אבל כשחל ח׳ בשבת ערב הרגל דאיכא מקצת ל׳ קודם לרגל אפי׳ לרבנן שרי וכמבואר בגמ׳ מו״ק י״ט ע״ב יעו״ש:

מג מג) שם. ואצ״ל אם חל יום ח׳ להיות בשבת וכו׳ וכתב בשו״ת ב״ח החדשות סי׳ י״ב שמותר לחזור מיד למקומו בכניסת שבת זה וכן מותר לו ללבוש בגדי שבת ומ״מ אסור לו ליכנס לבית המשתה בשבת זה יעו״ש וכן דעת הבית הלל ביו״ד סי׳ שצ״ט אך השבו״י ח״א סי׳ צ׳ השיב על הב״ח ודעתו לאסור חזרה למקומו ולבישת בגדי שבת יעו״ש והב״ד השע״ת וכתב ומ״מ נראה כיון דהב״ח מתיר בזה שאינו אלא מנהג המורה להקל יש לו על מה לסמוך וכתב עוד לענין לבישת בגדי שבת נראה להחמיר אם הם חדשים ועדיין גיהוצן ניכר הרבה ואם אין לו אחרים אפשר שיש להקל גם בזה יעו״ש. והב״ד פ״ת ביו״ד סי׳ שצ״ט או׳ ו׳ ועי״ש שהביא עוד דעת הפו׳ כהב״ח יעו״ש:

מד מד) שם. שמותר לספר בע״ש. וכן לכבס ולרחוץ כנז׳ וכ״ה ביו״ד סי׳ שצ״ט. ונראם דבזה א״צ להמתין עד אחר תפלת מנחה ושאני לעיל דצריך שיהא ניכר שהוא משום כבוד הרגל משא״כ הכא שאינו בערב הרגל. מ״ב בב״ה:

מה מה) שם. אבל בתוך הרגל לא יגלח וכו׳ וכן לא יכבס כיון שהיה אפשר קודם הרגל:

מו מו) [סעיף ט׳] עד שיגערו בו חביריו. כמבואר ביו״ד סי׳ ש״ץ סעי׳ ד׳ יעו״ש:

מז מז) שם. עד שיגערו בו חביריו. והגערה מהני אפי׳ ביום שלושים עצמו. ה״ה הגהת סמ״ק סי׳ צ״ז. וכ״כ ב״י ביו״ד סי׳ ש״ץ בשם הגמ״י. וכן הסכים שכנה״ג בסי׳ זה בהגב״י או׳ ד׳ וכ״כ א״ר או׳ יו״ד. וכ״כ נאמן שמואל סי׳ מ״א ורבו שם. וכ״כ ב״ד חיו״ד סי׳ קצ״ב. דבר משה סי׳ פ״א, והב״ד הברכ״י ביו״ד סי׳ ש״ץ או׳ ג׳ ומשמע שם שכן מסכים לענין דינא. ועוד עיין לעיל סי׳ תקל״א סעי׳ ז׳ מ״ש שם כמה דינים השייכים לזה יעו״ש:

מח מח) שם. עד שיגערו בו חביריו. אבל לענין כיבוס ורחיצה מבטל ממנו הרגל גזירת ל׳ אפי׳ על אביו ואמו כמו על שאר המתים. לבוש. שו״ג או׳ י״ח:

מט מט) [סעיף י׳] ואם חל אחד מימי האבילות וכו׳ כגון יום ה׳ או ו׳ דאז הרגל מבטל גזירת ז׳ ואינו מבטל גזירת ל׳. מ״א ס״ק י״ב:

נ נ) שם. מותר לכבס וכו׳ דכבר בטל ממנו גזירת ז׳ אבל לספר אסור דלא נתבטל ממנו גזירת ל׳ כיון שאין כאן ז׳ ימים קודם הרגל. ש״כ ביו״ד סי׳ שצ״ט ס״ק י״ד:

נא נא) שם. מותר לכבס וכו׳ כיון דא״א בלילה משא״כ רחיצה דאפשר בלילה, ב״י. לבוש. ועיין לקמן או׳ ג״ן:

נב נב) שם. עד אחר חצות וכו ולדעת מור״ם ז״ל עד סמוך לחשיכה כמ״ש לעיל או׳ מ׳ יעו״ש:

נג נג) שם. אבל לרחוץ אסור עד הלילה. כיון שיכול לרחוץ בלילה בצונן. מ״א ס״ק י״ג. או במים שהוחמו מבע״י לדעת הש״ע כמ״ש לעיל סי׳ תקי״א סעי׳ ב׳ יעו״ש:

נד דנ) שם. ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת המנחה וכו׳ משמע דצריך שיתפלל מנחה תחלה דאז חל עליו קדושת הרגל וכ״מ בב״ח סי׳ תר״ו. ודוקא בהנך שרי שבאים לכבוד הרגל דכשרוחץ עכשיו נהנה ממנו ברגל אבל שאר דיני אבילות כגון ישיבת קרקע וחליצת מנעל נוהגין עד שתחשך כמ״ש בטור יו״ד סי׳ ת׳ מ״א ס״ק י״ד. מיהו בראב״ן דף פ״ד משמע דלאחר תפלת מנחה הכל שרי. א״ר או׳ י״א. וכן הסכים בס׳ בגדי ישע:

נה הנ) שם הגה. ולדידן דנוהגין איסור רחיצה כל ל׳ אסור לרחוץ וכו׳ ר״ל סמוך לחשיכה וכן בחו״ה אסור לרחוץ עד תשלום ל׳ דדינו כמו תספורת. אמנם ביו״ד סי׳ שצ״ט סעי׳ ה׳ כתב מור״ם בהגה על מ״ש הש״ע ויש מתירין לרחוץ אחר תפלת מנחה וכו׳ וכן נוהגין והקשו שם הלבוש והב״ח והט״ז והש״כ מהכא לשם ותירץ הב״ח דהכא קאמר ראוי לעשות כן לדידן דנוהגין להחמיר איסור רחיצה וכו׳ ושם קאמר אע״ג דכך ראוי להורות לדידן מ״מ המנהג אינו כן אלא אפי׳ לא נהג אבילות אלא שעה אחת לפני הרגל רוחצין אחר המנחה סמוך לחשיכה וצ״ל דמתחלה לא קבלו עליהם לנהוג איסור רחיצה וכיבוס כל ל׳ אלא כשאין שם הפסקה של רגל אבל כשהרגל מפסיק אוקמוה אדינא דתלמודא דרוחצין לערב אחר המנחה סמוך לחשיכה וא״כ יהיה דעת הרב בהגה כדעת כל האחרונים והכי נקטינן עכ״ל. וכ״כ הט״ז והש״כ שם. וכ״ה דעת הט״ז כאן סק״ג ומ״א ס״ק ט״ו. ומיהו דעת הא״ר או׳ י״ב להחמיר כפשט דברי ההגה שבכאן ורק לרחוץ בצונן דעתו להתיר יעו״ש. ונראה דאם הוא מורגל ברחיצה ויש לו צער ברגל אם לא ירחוץ יש לסמוך על דברי המתירין אבל אם אינו מורגל ברחיצה ואין לו צער מזה אם לא ירחוץ יש להחמיר כדברי הא״ר ורק אם חפץ לרחוץ או לטבול בצונן לכבוד הרגל י״ל דשרי ועיין ש״כ שם שכתב דגם המתירין מ״מ אחר הרגל אסור ברחיצה וכיבוס עד שלושים שהרי הרגל לא ביטל ממנו רק גזירת ז׳ יעו״ש. וכ״כ חכ״א כלל קס״ט או׳ ד׳ מ״ב או׳ מ״ב. וכ״ז לנוהגין להחמיר ברחיצה עד ל׳ כדברי מור״ם ז״ל אבל לנוהגין להקל כדברי הש״ע דלאחר ז׳ מותר וכמ״ש לעיל או׳ ל״ז בלא״ה מותר דהא הרגל מבטל גזירת ז׳:

נו ונ) [סעיף יא׳] ר״ה ויוה״כ חשיבי כרגלים וכו׳ ואע״ג דלא כתיב בהו שמחה אחז״ל שמבטלים את האבילות כמו הרגלים דכולהו הוקשו להדדי בתורה דכתיב אלה מועדי ה׳ ויש בכללם ר״ה ויוה״כ. לבוש. ובערב יוה״כ אחר מנחה בסעודה המפסקת נועל מנעלים ויושב על כסא וספסל בסעודה. שו״ת דברי יוסף סי׳ ס״א. שמש צדקה חא״ח סי׳ יו״ד וי״א. סי׳ בי״ע או׳ ט׳:

נז זנ) [סעיף יג׳] ויום ב׳ של עצרת עולה למנין הט״ז. דכיון שאנן בקיאין בקביעא דירחה ואין אנו עושין ב׳ ימים אלא משום מנהג חשיב כחול ועולה למנין הט״ז. טור. לבוש:

נח חנ) [סעיף יד׳] שמגלח בערב יה״כ. דהא יום ז׳ עולה לכאן ולכאן כמ״ש לעיל או׳ ל״ו. וה״ה דמותר ברחיצה וכיבוס כמ״ש לעיל סעי׳ ח׳ יעו״ש. ועוד עיין לקמן בהגה לסמי׳ תר״ו ובדברינו לשם בס״ד:

נט טנ) [סעיף טו׳] ומגלח בערב החג. וה״ה לרחוץ ולכבס כמ״ש לעיל סעי׳ ח׳ יעו״ש:

ס ס) [סעיף טז׳] ושמיני עצרת שבעה. מן הטעם שכתבנו למעלה (סעי׳ י״ג) בחג עצרת כי כל המועדים הוקשו להדדי. לבוש. ור״ל כמו שעצרת חשוב כז׳ משום דיש לו תשלומין כל ז׳ כמ״ש לעיל סעי׳ י״ג ה״ה שמיני עצרת אעפ״י שאין לו תשלומין כל ז׳ משום דהוקשו כל המועדים להדדי:

סא סא) שם. ושמיני עצרת שבעה וכו׳ ודוקא במת קודם הרגל חשבינן ש״ע לז׳ אבל במת ברגל או בחו״ה לא חשבינן ש״ע רק ליום אחד וכמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש:

סב סב) שם. ויום שני של ש״ע וכו׳ מהטעם שכתבנו לעיל או׳ נ״ז יעו״ש:

סג סג) [סעיף יז׳] שמע שמועה קרובה. היינו ששמע בתוך ל׳ למיתת קרובו ואפי׳ ביום ל׳ עצמו ה״ז שמועה קרובה וכמ״ש ביו״ד רסי׳ ת״ב יעו״ש:

סד **סד) שם.** דינו כדין שמע שמועה רחוקה וכו׳ ולמוצאי שבת ורגל אינו נוהג אלא יום אחד ומקצתו ככולו, טור וב״י. לבוש. שו״ג או׳ ל׳ וכ״ה בש״ע יו״ד סי׳ ת״ב סעי׳ א׳ וסעי׳ ה׳ יעו״ש:

סה **סה) שם.** דינו כדין שמע שמועה רחוקה וכו׳ ונראה אף דחל יום ל׳ ביו״ט שני אחרון דעולה למנין ז׳ כמ״ש לעיל סעי׳ ב׳ מ״מ לא עדיף משבת דנמי עולה למנין ז׳ ואפ״ה נעשית רחוקה דכיון שאינו נוהג אלא דברים שבצנעה אין גוררת אבילות. א״ר או׳ י״ד:

סו **סו) [סעיף יח׳] שמע שמועה רחוקה.** דהיינו אחר שלושים כדאיתא ביו״ד סי׳ ת״ב סעי׳ א׳ יעו״ש:

סז **סז) [סעיף יט׳] שמע שמועה קרובה בשבת וכו׳** ואם הוא שבת ערב הרגל כיון דדברים שבצנעה נוהג עולה לו אותו שבת למנין ז׳ ושוב הרגל מבטל ממנו גזירת ז׳ יו״ד סי׳ ת״ב סעי׳ יו״ד וש״כ שם. וכ״ה ביו״ד שם רסי׳ שצ״ט. וקדיש י״ל אין הרגל מבטל ויש לו דין ז׳ ושלושים אפי׳ נהג שעה אחת לפני הרגל. מש״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ נ״ב:

סח **סח) שם.** ולמחר קורע. לאו דוקא אלא ר״ל למוצאי שבת וכ״כ דה״ח או׳ ה׳ מ״ב שם:

סט **סט) שם.** והו״ל יום ששי שביעי וכו׳ ואם מת באחד בשבת והו״ל יום ז׳ שלו בשבת אין לנהוג איסור בדברים שבצנעה רק בשחרית בהנץ החמה וע״כ מותר לקרותו במנחה לס״ת. ט״ז סק״ה וכתב ודלא כהב״ח:

ע **ע) [סעיף ך׳] שאין הרגל עולה למי שלא נהג וכו׳** ומ״מ יולדת שמת לה מת שחייבת להתאבל עליו וה״ה שאר חולה וא״א להם להתאבל מחמת חלישותן כיון שהם ידעו מזה אך מחמת אונס א״א להם לנהוג אבילות והרגל פגע בתוך ז׳ בטל מהן גזירת ז׳ וה״ה לענין שלושים. שבו״י ח״א סי׳ פ״ח וכתב ודלא כתשו׳ נחלת שבעה סי׳ י״ז יעו״ש. וכן הסכים ישי״ע או׳ ז׳ משום דהלכה כדברי המיקל באבל יעו״ש. וכ״פ מ״ב או׳ נ״ג. ויותר דיני הפרטים השייכים לעניין זה הלא הם כתובים בש״ע יו״ד סי׳ שצ״ט וסי׳ ת״ב ובאחרונים שם. ואתם הדבקים בה׳ אלהיכם חיים כולכם היום:

סימן תקמט

א **א) [סעיף א׳] חייבין להתענות בתשעה באב וכו׳** וד׳ ימי צומות האלו הרי הם מפורשים בקבלה (זכריה ח׳:י״ט) צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי. צום הרבועי זה י״ז בתמוז שהוא בחדש הרביעי. וצום החמישי זה ט״ב שהוא בחדש הה׳ וצום השביעי זה ג׳ בתשרי שהוא בחדש הז׳ וצום העשירי זה עשרה בטבת שהוא בחדש העשירי כמבואר במס׳ ר״ה דף י״ח ע״ב. וכ״כ הרמב״ם פ״ה מה׳ תענית דין ד׳ וכ״כ הטור. והגם דזה סברת ר״ט וקאמר שם בגמ׳ דרשב״י אמר דאין אני אומר כן יעו״ש כתב ב״י דהטור העתיק דברי ר״ע משום דנהוג עלמא כוותיה. וכ״כ המ״מ על דברי הרמב״ם הנ״ז וכן הלכה. וכ״כ הרמב״ן בס׳ תורת האדם בריש ענין אבילות ישנה דהלכתא ומנהג כר״ע יעו״ש והב״ד הברכ״י או׳ ג׳ יעו״ש. ולכן פסק כן בש״ע. וכ״כ האחרונים:

ב **ב) ואלו** הימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשו׳ ויהיה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותם הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עוונם ואת עון אבותם וכו׳ הרמב״ם שם דין א׳ ולכן כל אדם חייב לשוב בתשובה ולפשפש במעשיו באלו הימים יותר משאר ימים כיון שמפני כך היה התקנה:

ג **ג) שם.** חייבין להתענות בתשעה באב וכו׳ נקט ט״ב ברישא משום דחמירא ליה ואעפ״י שאינו לסדר חדשים ולא לסדר פורעניות. וא״פ. וכ״כ משד״ר דס״ט ע״ד. והב״ד הרו״ח או׳ ב׳ יעו״ש:

ד **ד) שם.** חייבין להתענות בט״ב וכו׳ דה׳ דברים אירעו את אבותנו בי״ז בתמוז וה׳ בט״ב. בי״ז בתמוז נשתברו הלוחות ובוטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד (י״מ אפוסטמוס הנז׳ וי״מ דקאי על מנשה. כ״ה בירושלמי פ״ד דתענית) צלם בהכל. ובט״ב נגזר על אבותינו (דור המדבר) שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. כדאיתא במס׳ תענית דף כ׳ במשנה ועי״ש בגמ׳ ובג׳ בתשרי נהרג גדליה בן אחיקם ונכבת גחלת ישראל הנשארת וסיבב להתם גלותן. ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים והביאה במצור. כדאיתא במס׳ ר״ה דף י״ח ע״ב והרמב״ם פ״ה מה׳ תענית דין ב׳ יעו״ש:

ה **ה) ומשמע** מדברי הגמ׳ והרמב״ם הנז׳ דביום ג׳ בתשרי עצמו נהרג גדליה בן אחיקם מיהו רי״ו כתב דבר״ה נהרג גדליה בן אחיקם אלא שנדחה תעניתו ליום חול והב״ד ב״י ססי׳ זה. וכ״כ הרד״ק בירמיה מ״ה ובזכריה ח׳ עו״ש. וכתב הט״ז ולפ״ז היה נראה דאם יש מילה בצ״ג דאין בעל הברית

מתענה עד הלילה כמ״ש בס׳ תקנ״ט גבי ט״ב שחל בשבת ונדחה ליום א׳ לפי שיו״ט שלו הוא אלא דיש לחלק דשאני התם דנראה לכל הדחייה בזמנינו משא״כ בצ״ג דפעם הראשון דאותו וגזרו להתענות ביום ג׳ לעולם יעו״ש ובתשו׳ ראש יוסף מסיק להתיר כוון שאינו ביום שאירע בו והב״ד א״ר או׳ ו׳ ושע״ת או׳ א׳ אבל המאמ״ר או׳ ב׳ כתב עליו דאינו מוכרח. וכ״כ מ״ב בב״ה דמדברי הריטב״א משמע (עיין לקמן או׳ ט׳) כהט״ז ודלא כראש יוסף יעו״ש. והמט״י כתב דמהסוגייא דפ״ק דר״ה דף י״ט ע״א מוכח דלא נהרג אלא בג׳ בתשרי והניח בצ״ע יעו״ש. ועיין י״א מ״ש לתרץ בזה אמנם בשער הכוו׳ דף צ״ב ע״ב בסופו כתב דבו ביום בג׳ בתשרי נהרג גדליה בן אחיקם ונתן טעם בסוד לזה יעו״ש. וע״כ כיון שכן משמע פשט לשון הגמ׳ והרמב״ם וכ״כ בשער הכוו׳ וגם לדעת רי״ו כתב הט״ז דאין להקל א״כ גם בעל ברית צריך להשלים עד הלילה כמו שאר ג׳ צומות וכ״ה המנהג ועיין לקמן או׳ יו״ד.

ו ו) **שם.** חייבין להתענות בט״ב וכו׳ בד׳ תעניות הללו אעפ״י שטעה ואכל משלים תעניתו כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ א׳ יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **שם.** מי שטעה ואכל בעשרה בטבת הורה אליו מהר״י סגל להתענות בה״ב. דרשות מהרי״ל ה׳ תענית שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ ומשמע דעשרה בטבת הוא לאו דוקא דה״ה שאר תעניות צבור אלא שהמעשה כך היה וכ״מ מדברי מ״א סי׳ תקס״ח סק״ד. מיהו בתה״ד סי׳ קנ״ו כתב דמי ששכח ואכל בי״ז בתמוז יותר מכזית דא״צ לפרוע יום אחר תחתיו דדוקא יום זה חובה ולא אחר וא״א לתקן אשר עוות אם לא שכוונתו להתענות לכפרה על עוותתו ושגגתו יעו״ש. וכ״נ דעת מ״א סי׳ תקס״ח סק״ד דא״צ להתענות יום אחר אלא לכפרה יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר שם סק״א. וכ״כ א״א שם או׳ ד׳ דת״צ אם רוצה א״צ יום אחר ואם לבו נוקפו יתענה לכפרה אבל ודאי צריך להשלים תעניתו יעו״ש. וכ״ה דעת השו״ג בסי׳ זה או׳ ג׳ להקל כדברי התה״ד דא״צ להתענות יום אחר יעו״ש. וכ״כ הזכ״ל או׳ ת׳ דמדברי הש״ע סי׳ תקס״ח סעי׳ א׳ מבואר דא״צ כלל להתענות יום אחר אלא שמור״ם כתב דיש מחמירים להתענות יום אחר. ומ״ש מהרי״ל להתענות בה״ב כתב שם הזכ״ל אפשר דקאי למי שטעה ואכל כל היום ולא נזכר מהתענית כלל אבל אם נזכר באותו יום והשלים תעניתו אפשר דגם מהרי״ל יודה דא״צ ג׳ ימים אפי׳ לכפרה רק ביום א׳ ד׳ יעו״ש. ונראה כיון דכמה פו׳ ס״ל דא״צ להתענות יום א׳ אלא לכפרה אם הוא חלש וקשה עליו התענית יש לפדות תעניתו בלתת איזה דבר לעניים וזה תהא כפרתו. וכ״ז בטעה או שגג אבל אם אכל במזיד י״ל דצריך להתענות בה״ב לתקן עוותתו אך אם הוא חלש וקשה עליו התענית י״ל דיתענה רק יום א׳ ויתן פדיון ב׳ תעניות צדקה לעניים. וית׳ עוד מזה לקמן בסי׳ תקס״ח סעי׳ א׳ בס״ד:

ח ח) **שם.** חייבין להתענות בט״ב וכו׳ ואפי׳ קטני קטנים אין להאכילם אלא לחם ומים. הרמ״ע בתשו׳ סי׳ קי״א א״א או׳ ז׳ ולא נהגו כן. ברכ״י או׳ א׳ ועיין לקמן סי׳ תק״ן או׳ ט׳:

ט ט) **חתן** שאירע א׳ מד׳ צומות הללו בחופתו דעת ב״ד סי׳ תע״ו שלא יתענה משום דס״ל דיו״ט דחתן עדיף מיו״ט דמילה והוי כיו״ט של תורה שדוחה אבילות יעי״ש אמנם הריטב״א בפ׳ בתרא דתענית כתב מסתבר דחייב להתענות כיון דרגל שלו הוא רגל יחיד מדרבנן ותעניות אלו הם דרבים אתי אבילות דרבים ודחי רגל דיחיד ועוד דמקרא מלא דבר הכתוב אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי עכ״ל והב״ד פה״א ח״ד דף מ״א ע״ג. וכ״מ בתו׳ עירובין דף מ׳ ע״ב יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א סי׳ תק״ן סק״ה וכ״כ בתשו׳ כתונת יוסף סי׳ ה׳ דחתן אם אירע בימי חופתו אחד מד׳ צומות יתענה יעו״ש. וכ״כ מהר״י עייאש בשו״ת בית יהודה חי״ד סי׳ ל״א דחתן שאירע א׳ מד׳ צומות בחופתו אפי׳ צום גדליה יתענה יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ האחרונים:

י י) **וה״ה** בעל ברית חייב להתענות בד׳ צומות הללו ואפי׳ צום גדליה כמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש. וכ״כ ב״ד סי׳ שמ״ז דתענית של חובה והוא בזמנו כגון ט״ב ושאר תעניות אין המילה דוחה אותו כלל אלא מתענה ומשלים ותענית אסתר בכלל הזה אעפ״י שאינו חובה משום דחשיב כחובה יעו״ש והב״ד הער״ה סי׳ תק״ן או׳ א׳ אלא שכתב דלפי טעם הריטב״א נראה לו להקל בתענית אסתר יעו״ש. ומיהו דעת עיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ ג׳ להקל בתענית אסתר דוקא באם הוא דחוי ודעת הזכ״ל או׳ ת׳ להחמיר אף בדחוי וכתב שכן הורה הלכה למעשה יעו״ש. וית׳ עוד מזה לקמן סי׳ תק״ן או׳ כ״ב וסי׳ תקנ״ט סעי׳ ט׳ וסי׳ תרפ״ו סעי׳ ב׳ יעו״ש:

יא יא) **שם.** חייבין להתענות בט״ב וכו׳ ביום התענית ישמור עצמו מכעס ואם יש לו משא ומתן יעשה באמונה ובנחת ביותר. של״ה דף ר׳ ע״ב. א״ר סי׳ תקס״ח או׳ ח״י ולא יאכל בלילה קודם התענית יותר מהרגל שלו דאז לא יועיל התענית שהרי אותו מותר שאוכל ישמור לו ביום התענית. קשל״ה. נו״ש או׳ ב׳ א״ר סי׳ תקס״ג או׳ א׳ בגדי ישע סי׳ תקס״ד. ונראה דבאדם כחוש יש להקל לאכול יותר כדי שלא יזיק לו התענית:

יב יב) **[סעיף ב׳] אין מתענין בט׳ בו וכו׳** ולא רצו לגזור תענית גם בט׳ בו דאין מטריחין על הצבור יותר מדאי. ב״י בשם הרמב״ן. וא״כ בעל נפש יתענה גם בט׳ מיהו בירושלמי איתא שבראשונה היה ג״כ בי״ז אלא שמפני הצרות טעו בחשבון. מ״א סק״ב. ולפ״ז גם בעל נפש א״צ להחמיר

להתענית גם בט׳ מחה״ש. ובגמ׳ ב״ב דף ס׳ ע״ב משמע קצת דגם בעל נפש א״צ להחמיר במקום שאין ציבור יכולין לעמוד יעו״ש. פ״ת. פת״ע סוף הסי׳:

יג יג) **שם.** משום דחורבן בית שני חמיר לן. לפי שהא׳ כבר נתנחמו עליו בבנין בית שני ונשכח הראשון בשני אבל משחרב הב׳ וגלינו בגלותינו ולא נגאלנו עד שיבא מלך משיחנו ויבנה השלישי ב״ב לכך החרבן השני קשה לנו מהראשון. תיקון ישכר דף ז׳ שו״ג או׳ ה׳.

סימן תקנ

א א) **[סעיף א׳] הכל חייבין להתענות וכו׳** תינוקת בת י״ב שנים ויום א׳ ותינוק בן י״ג שנים ויום א׳ חייבין להתענות ולא קודם לכן. א״ר סי׳ תקמ״ט או׳ ז׳ ואף שלא הביאו ב׳ שערות חייבין. א״א או׳ ב׳ מ״ב בב״ה. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ד או׳ כ״ג:

ב ב) **שם.** הכל חייבין להתענות וכו׳ מי שאינו יכול להתענות בג׳ צומות חוץ מט״ב מחמת איזה חולי א״צ התרה ומי שהורה להצריך התרה בזה לא חש לקמחיה ושגה ברואה. שו״ת זר״א חא״ח סי׳ ע״ה. מחב״ר או׳ א׳ זכ״ל או׳ ט׳ שע״ת או׳ ב׳ וכ״כ ב״ד סי׳ שמ״ז גבי תענית הבכורים דע״פ ותענית אסתר דא״צ התרה בסעודת מצוה ער״ה או׳ ב׳ ומ״ש הזר״א חוץ מט״ב לאו למימרא דתענית ט״ב צריך התרה אלא דהשאלה היתה רק על ג׳ צומות משום דהם מצד מנהג מ״ש באו׳ שאח״ז אבל בתענית ט״ב שהוא מצד החיוב פשיטא דא״צ התרה ולא צריך למשאל וכדמוכח בשאלה הנז׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ת״ע או׳ יו״ד:

ג ג) **שם.** ואסור לפרוץ גדר. פי׳ אע״ג דמדינא בזמן שאין סכנה אין חייבין להתענות אלא בט״ב מ״מ כיון שנהגו להתענות כולם אסור לפרוץ גדר. מ״א סק״א. מט״י מ״ב או׳ א׳:

ד ד) **שם** הגה. מיהו עוברות ומיניקות וכו׳ שבשעה שרצו וקבלו להתענות הקילו בהם שיהיו מותרים לאכול בלילות שלפניהם וכן עוברות ומיניקות פטורות. ח״א כלל קל״ג או׳ ו׳ מ״ב או׳ ב׳ ומ״ש הא״ר או׳ א׳ בשם המי״ט שיפרעו יום אחר כמ״ש לקמן סי׳ תרפ״ו סעי׳ ב׳ בהגה אין נוהגין כן. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ה ה) **שם.** הגה מיהו עוברות וכו׳ ואינה נקראת מעוברת שתפטר מהתענית אלא משהוכר עוברה ולא קודם לכן ומ״מ אם מצטערת הרבה גם קודם לכן פטורה מיהו דוקא אחר מ׳ יום ליצירת הולד אבל קודם לכן הרי היא ככל הנשים ואם מרגשת חולשה אין להחמיר בה כלל. מו״ק. מ״ב או׳ ג׳ תו׳ חיים על ח״א כלל קל״ג או׳ ו׳:

ו ו) **שם** הגה. מיהו עוברות ומניקות שמצטערות הרבה וכו׳ נראה דה״ה נמי אנשים תשושי כח או זקנים שהתענית הוא צער גדול להם דיש להקל שלא יתענו בג׳ צומות אלו דמה לי נשים עוברות ומניקות מה לי אנשים תשושי כח וזקנים ובתנאי שיאמר להם הרופא שהתענית מזיק להם הא לא״ה לא יפרשו מן הצבור והוא ברור. ונראה פשוט כי זקן שבא בימים והוא חלוש אין להתענות כלל כי אפי׳ ביוה״כ כתוב בתשו׳ הגאונים בס׳ שערי תשו׳ תשו׳ סי׳ שכ״ה אם רואה שקשה עליו התענית מאכילין אותו וכמ״ש לקמן בה׳ יוה״כ סי׳ תרי״ח וכ״ש בג׳ צומות אלו והוא ברור. רו״ח או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **שם** הגה. מיהו עוברות וכו׳ וכן חולה אפי׳ אין בו סכנה פטור מלהתענות לכ״ע. ח״א כלל קל״ג או׳ ו׳ ואסור לו להחמיר על עצמו. מ״ב או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ תקנ״ד סעי׳ ו׳ ומ״מ אף הצריך לאכול לא יענג עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך. ח״א שם. מ״ב או׳ ה׳:

ח ח) **שם** בהגה. אלא שנהגו להחמיר. דוקא באין מצטערות אבל במצטערות הרבה אסורות לתתענות. מט״י. ח״א שם, ומה שהק׳ המ״א סק״ב מכאן לסי׳ תקע״ה סעי׳ ה׳ עיין מאמ״ר או׳ ב׳ שכתב שדבריו מגומגמין ובדוחק יש ליישבו יעו״ש:

ט ט) **כתב** מ״ע סי׳ קי״א קטנים מאכלים אותם לחם ומים להתאבל עם הצבור עכ״ל ונ״ל דוקא קטן שיש לו דעת להתאבל. מ״א סק״ב. וכ״כ ח״א שם דקטנים שיש להם דעת להתאבל אע״ג שאין מחויבין לחנכם אפי׳ בן י״ב שנה ואפי׳ בתענית שעות מ״מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או מאכל פשוט כדי שיתאבלו עם הצבור. והב״ד מ״ב או ה׳ מיהו בס׳ ה״ב או׳ א׳ כתב להשיג על דברי הרמ״ע הנז׳ וכתב וכמדומה שאין נוהגין כן יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ תקמ״ט או׳ ח׳ יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ד או׳ כ״ג:

י י) [סעיף ב'] מותרין ברחיצה וכו' לפי שאין רוב צבור יכולין לעמוד בה. הר"ן פ"ק דר"ה. ולכן בעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב חוץ מחליצת מנעל שלא יהיה כחוכא ואיטלולא. של"ה דף קצ"ט ע"ב. ומ"מ בליל טבילה לא יפרוש מאשתו. מ"א סק"ג. א"ר או' ב' י"א בהגה"ט. ח"א כלל קל"ג או' מ"ב או' ו':

יא יא) ומשמע מדברי הר"ן הנ"ז דאפילו האידנא אי איכא ב"מ שמד צריך לנהוג כל החומרות שנאמרו בט"ב. מט"י. וכ"מ בב"ח:

יב יב) שם. מותרין ברחיצה וכו' ואפי' בחמין וכן המנהג פשוט. ב"י, מיהו הב"ח כתב דעכשיו לא ראינו מי שנהג לרחוץ בג' צומות ואסור להורות היתר משום ואל תטוש וכו' יעו"ש. ונראה דמפני כבוד שבת אין להחמיר. עו"ש א"ר או' ב' מ"ב שם:

יג יג) ואפי' להב"ח בצונן י"ל דשרי בג' צומות וה"ה פניו ידיו ורגליו בחמין י"ל דשרי. מש"ז או' א' מיהו מדברי השל"ה הנז' משמע דבעל נפש יש להחמיר גם בצונן כמו בט"ב. ומי שמחמיר על עצמו שלא לרחוץ בחמין טוב לו להחמיר גם שלא להריח בשמים. של"ה דף ר' ע"א. פת"ע או' ד' ולענין רחיצת הפה בשחרית עיין לקמן סי' תקס"ז סעיף ג':

יד יד) שם. וא"צ להפסיק בהם מבע"י. ואיזה יחיד שמרגיש בעצמו שיוכל לעמוד בזה טוב לו שיפסיק באכילה מבע"י בכל ד' צומות. של"ה דף קצ"ט ע"ב. א"ר או' ב' נו"ש או' ה':

טו טו) [סעיף ג'] כל ד' צומות הללו וכו' לאו דוקא דלעולם אין יו"ד בטבת בשבת כמ"ש לעיל סי' תכ"ח סעי' ב' מ"א סק"ד. ור"ל דשם כתוב דר"ח טבת אינו חל בה' בשבת וא"כ עשרה בטבת א"א לחול בשבת:

טז טז) שם. נדחין לאחר השבת. דאקדומי פורענותא לא מקדמינן. ב"י בשם המ"מ. לבוש וכתב חוץ מתענית אסתר שמקדימין מפני שהוא משום סליחת עון ואין בו משום אקדומי פורענותא ועוד דלא אפשר לאחורי משום פורים שחל ביום א' כמ"ש במקומו עכ"ל ועיין בדברינו לשם בס"ד:

יז טוב) שם הגה. ואם חלו בע"ש וכו' האי לישנא ג"כ לאו דוקא דא"א לחול בע"ש רק עשרה בטבת לפי הקביעות הנז' לעיל בסי' תכ"ח סעי' ב' יעו"ש. וכ"כ ב"י בשם הרד"א:

יח חי) ואם חל עשרה בטבת ביום ו' מתפללין שחרית כשאר הצומות וכן במנחה אבל א"א הוידויים ולא נפילת אפים במנחה מפני שהוא ע"ש. ב"י בשם הרד"א. וכ"כ ב"י בסי' תקע"ט בשם הר"ן יעו"ש. מ"א סק"ו ומשמע אבל ענינו אומר הש"ץ בין גואל לרופא. וכ"כ היא"פ מ"ב או' י"א. גם אין לעשות בע"ש יום כפור קטן אם חל ר"ח בשבת כ"א ביום ה' שלפניו לפי שאין לומר סליחות גם וידוי בע"ש במנחה. עט"ז. מ"ב שם. וכ"כ לעיל סי' תי"ז או' ח"י יעו"ש:

יט יט) שם בהגה. קורין בשחרית ומנחה ויחל. כ"כ ב"י על דברי האגור שכתב שאין קורין בס' במנחה בע"ש וכו' דלא נהגו כן. וא"כ דעת הרב"י לקרות במנחה בס"ת בע"ש שחל בו יו"ד בטבת ומ"ש המ"א סק"ו דהרב"י כתב דאין קורין במנחה וכו' י"ל דכוונתו על דברי האגור שהביא הב"י ולא על דברי ב"י עצמו ועיין מאמ"ר או' ה' ומ"מ לענין דינא המנהג כדברי מרן בב"י ודברי מור"ם ז"ל בהגה והלבוש דכשחל יו"ד בטבת בע"ש קורין במנחה בס"ת אבל אין אומרים וידוי ולא נפילת אפים כנז' באו' הקודם:

כ ך) שם בהגה. קורין בשחרית ומנחה ויחל. דכהן מתחיל מן ויחל עד אשר דבר לעשות לעמו. ולוי מן ויאמר ה' אל משה פסל לך עד אל מול ההר ההוא. וישראל מן ויפסול שני לוחות עד אשר אני עושה עמך. ואע"ג דתנן פ"ד דמגילה מ"ד מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה היינו בב' ענינים אבל בענין אחד מדלגין כמו שהיה כ"ג קורא ביוה"כ פ' אחרי מות ומדלג וקורא אך בעשור שהוא בפ' אמור כמבואר בפי' הר"ב שם כ"ש כשהוא בפ' אחת כהכא. יפ"ל ח"ה או' א' ועיין לעיל סי' קמ"ד או' ג':

כא כא) שם בהגה. ואם יש חופה בתוך התענית וכו' ואסור החתן לשתות מכוס של ברכה מבע"י ונותנין לתינוקות. מ"א סק"ו. ועיין לעיל סי' תקמ"ט או' ט' ואו' יו"ד:

כב כב) וחתן שאירע לו יאר צייט בז' ימי חופתו עיין כתונת יוסף סי' ה' שכתב דאינו אוכל עד שיתירו לו יעו"ש מיהו בתשו' דבר משה חא"ח סי' מ"א כתב דאין לו להתענות ואפי' התרה א"צ זולת בנושא אלמנה אפי' אם הוא בחור יש לו להתענות לאחר ג' ימים יעו"ש. וכ"כ בתשו' ב"ד סי' שמ"ז דכל תענית שאינו חובה בין בזמנו בין שלא בזמנו המילה דוחה אותו לגמרי ואין מתענין בו כלל כגון תענית דער"ה ובה"ב שאחר החג ועשרת י"ת ואצ"ל תענית בכורות של ע"פ וכ"ש תענית יום שמת בו אביו דאינו מתענה כל עיקר שהרי אינו אלא מנהג בעלמא ואפי' אם רוצה להחמיר ולהתענות על אביו

אינו רשאי אלא שסיים דטוב שישאל על נדרו יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ מקום שמואל סי׳ ף׳ דאם הוא בעל ברית ביום יאר צייט יכול לאכול בלא התרה ואם אינו בעל ברית מצוה תחשב אכילתו שם ע״י התרה יעו״ש. ועיין זכ״ל ח״ג חי״ד או׳ יו״ד שכתב דמהר״י קובו אמר דחתן שאירע תוך ימי חופתו יום שמת בו אביו שיתענה ונעשה מעשה על פיו יעו״ש. וע״כ נראה דכיון דאיכא פלוגתא בזה בין חתן בין בעל ברית אם אירע להם תענית שהוא משום מנהג כגון יאר צייט או ער״ה או עי״ת וכדומה יש להם לעשות התרה ואין להתענות כדי לצאת אליבא דכ״ע. ועיין עוד לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ט׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

כג כג) שם בהגה. ואח״כ עושין החופה. ושכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ כתב דהמנהג לעשות החופה אחר תפלת שחרית עכ״ל וא״כ נהרא נהרא ופשטיה:

כד כד) [סעיף ד׳] בשבת קודם לצום מכריז הש״ץ וכו׳ דהיינו אחר קריאת ההפטרה קודם אשרי צריך שיכריז ש״ץ להודיע לקהל באיזה יום יחול הצום. ואומר אחינו ישראל שמעו צום פלוני יום פלוני יהפוך אותו הקב״ה לששון ולשמחה כמו שהבטיחנו בנחמות ונאמר אמן. ב״י בשם הרד״א. פת״ע או׳ ט׳:

כה כה) שם. חוץ מט״ב. ואם מכריזין על חדש אב בשבת שלפניו כמו שאר החדשים באיזה יום יחול ר״ח עיין לעיל סי׳ תי״ז או׳ ה׳:

כו כו) שם. חוץ מט״ב וצום כפור וכו׳ והטעם לפי שהם ידועים לכל. יפ״ל ח״ג או ב׳:

כז כז) שם. וצום כפור וכו׳ ובס׳ או״ח דף ס״ה ע״ב כתב דאו״ה כתב זה משם י״א ובמקום צום כפור כתב צום גדליה. והב״ד היפ״ל שם. ולכן אף במקום שנוהגין להכריז על שאר צומות על צום גדליה אין מכריזין כמו ט״ב וכפור וכו׳ לפי שהוא ג״כ ידוע לכל:

כח כח) שם הגה. ומנהג האשכנזים שלא להכריז וכו׳ וכ״כ הלבוש. וטעמם היינו דכיון שהם כתובים בפסוק הרי הוא מקובל וא״צ הכרזה כדי לקבלו. יפ״ל ח״ב או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ תקס״ב או׳ ע״ג:

סימן תקנא

א א) [סעיף א׳] משנכנס אב ממעטין בשמחה. היינו מר״ח ועד עשרה בו בכלל וכמ״ש בס׳ נחמד למראה בח״ב דר״ז ע״א יעו״ש. ומי שנזהר בזה שלא לשמוח בעשרת ימים אלו יזכה לעשרת דברים שעתיד הקב״ה לחדש לעת״ל כדאיתא במד״ר סדר בא פט״ו. יפ״ל ח״ב או׳ א׳ יעו״ש:

ב ב) שם. משנכנס אב ממעטין בשמחה. פי׳ שאין שמחין כלל כמ״ש התו׳ פ״ק דמגילה דף ה׳ ע״ב. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ שו״ג או׳ ב׳ א״א או׳ א׳ ח״א כלל קל״ג או׳ ט׳ מ״ב או׳ א׳ והמט״י כתב ממעטין בשמחה ר״ל עניני שמחה שיתבארו בסמוך סעי׳ ב׳ לענין משא ומתן ובנין ונטיעה וכיוצא והכא כללא והתם פרטא וכתב שכ״כ הר״ן בפ׳ בתרא דתענית יעו״ש. מיהו מדברי הריא״ז שם משמע כדברי מ״א שכתב משנכנס אב ממעטין בשמחה וממעטין העם מעסקיהם וכו׳ משמע דהם תרי מילי שמחה לבד ומשא ומתן של שמחה לבד ובשניהם צריך למעט אלא שדעת מ״א ושאר האחרונים שאין שמחין כלל כנז׳:

ג ג) שם. ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי עכו״ם לישתמיט וכו׳ כ״ה בגמ׳ תענית (כ״ט ע״ב) וכתוב שם לשתמיט מיניה באב דריע מזליה ע״כ. וכתבו שם התו׳ פי׳ משום דאמר לעיל מגלגלין חובה ליום החייב עכ״ל משמע דא״צ לשתמיט מיניה רק עד לאחר ט״ב שהם ימי הרעה וכ״כ ק״נ פ׳ בתרא דתענית או׳ ה׳ מיהו המ״א סק״ב כתב בשם רי״ו עד ר״ח אלול וכתב שכ״מ בגמ׳ וכ״כ א״ר או׳ א׳ א״א או׳ ב׳ מחב״ר או׳ א׳ והיפ״ל ח״ב או׳ ג׳ כתב דלא לישתמיט אלא עד ט״ו באב אבל מכאן ואילך לא לישתמיט דמזל טוב לישראל כדתנן סוף פ״ד דתענית לא היו ימים טובים לישראל כט״ו באב וכו׳ יעו״ש. וח״א כלל קל״ג או׳ ט׳ כתב דאם אפשר ישתמיט כל החדש ועכ״פ עד אחר ט״ב. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ ז׳ מ״ב או׳ ב׳ והרב בן א״ח פ׳ דברים או׳ א׳ כתב דסברא זו עד אחר עשרה באב היא העיקר וא״צ לשתמיט עד ר״ח אלול יעו״ש. וע״כ נראה דאם לא אפשר לישתמיט יותר יש לסמוך ע״ז וכמ״ש ג״כ הח״א ודעמיה:

ד ד) וכתב בס׳ עמודי חיים עמוד עבודה סי׳ י״א דף ק״א ע״ג לא דוקא משנכנס אב דההה״נ מי״ז תמוז יעוש״ב. יפ״ל ח״ה או׳ ב׳ מיהו מדברי הפו׳ הנז׳ לא משמע הכי והא״ר שם כתב אפשר דמשמע מש״ס דה״ה י״ז בתמוז ויו״ד בטבת:

ה ה) שם. לישתמיט מיניה וכו׳ היינו מן המולד דריע מזליה אבל מ״ש בסעי׳ ב׳ ממעטין במשא ומתן של שמחה דוקא מר״ח ממש וזהו ששינה הלשון. א״א או׳ ב׳ תו׳ חיים על ח״א כלל קל״ג או׳ ך׳:

ו ו) **שם** בהגה. נוהגים שהמוהל ובעל ברית וכו' דוקא אותו שתופס התינוק על ברכיו בשעת המילה כמ"ש ביו"ד סי' רס"ה סעי' י"א אבל המכניס ומוציא התינוק אינו בכלל זה. ואף שהנשים (היינו האשה הנושאת התינוק לביהכ"נ לב"ש) רגילות ג"כ ללבוש בגדי שבת היינו לפי שזה הוא עיקר מצותם ומכ"ש בשבת שחל ט"ב שמדינא אסור ללבוש לבנים דלא שרי אלא להתופס התינוק. מ"א סק"ג. ח"א כלל קל"ג או' כ"א. קיצור ש"ע סי' קכ"ב או' ט"ו. מיהו הא"ר או' כ"ז כתב על דברי המ"א הנז' דדוחק לחלק בין אנשים לנשים ועוד הא כתב ב"י סי' תקנ"ט המוהל וסנדקיהם בעלי ברית וכ"כ שכנה"ג בסי' זה ומדנקט סנדקים ל' רבים אלמא דכולם בכלל וכמדומה שנהגו כן העולם עכ"ל והב"ד מחה"ש סק"ג. וכ"ה דעת בית מאיר דגם המכניס והמוציא נמי מכונה בשם סנדק כמו היושב ותופס התינוק יעו"ש. ועוד עיין מזה בשע"ת או' א':

ז ז) **שם** בהגה. ואבי הבן. ואמו. ח"א שם. קיצור ש"ע שם. מ"ב או' ד' ואבי אבי הבן ואבי היולדת ג"כ נוהגין להקל וללבוש בגדי שבת הם ונשיהם וכדומה שנוהגין להקל גם שאר קרובים אשר דרכם אם היה בימים אחרים ללבוש בגדי שבת הם לובשים גם עתה. שע"ת שם. אלא שכתב דלשאר קרובים יש להחמיר יעו"ש ונראה דכל מה שכתב לענין ברית מילה ה"ה לענין פדיון הבן וכ"מ ממ"ש לקמן בהגה סעי' ט' דהשווה ברית מילה לפדיון הבן יעו"ש:

ח ח) **שם** בהגה. לובשין בגדי שבת. אע"ג דפסק הש"ע לקמן סי' תקנ"ט סעי' ח' דבעל ברית לובש בגדים אחרים ביום ט"ב עצמו דהוי לגבי יו"ט וכ"ש מר"ח עד ט"ב מ"מ הכא קמ"ל אפי' לבנים ממש דלא אסרינן לבנים אלא ביום ט"ב. ועוד דקמ"ל דאפי' למנהג האשכנזים שמחמירין בשבת חזון שלא להחליף אלה הכתונת והוה אמינא דלא יהא יו"ט דמילה עדיף משבת ולא יחליף בגריו לפי המנהג קמ"ל דנהגו להקל במילה. מט"י. והב"ד המחב"ר או' ה' וכתב ודלא כהזר"א סי' ע"ו שכתב להפך בשם הרב הנז' יעו"ש:

ט ט) **שם** בהגה. לובשים בגדי שבת. אבל אסור ללבוש בגדים חדשים. זר"א ס' ע"ו. מחב"ר או ג' זכ"ל או' ט' שע"ת או' א':

י י) **שם** בהגה. לובשים בגדי שבת. ולענין תספורת לבעל ברית לא מיבעיא ביום ט"ב עצמו חלילה להתיר אלא אפי' מר"ח עד התענית אסור. בית יהודה ח"ב סי' פ"ה וכ"כ בספרו מט"י על סי' זה. וכ"כ א"ר או כ"ח אלא שכתב דקודם שבא שבוע שחל ט"ב אפשר להתיר. וכ"כ המש"ז או' י"ג וכ"כ הזר"א שם. והב"ד המחב"ר או ב' וכ"כ הנוב"י מה"ק סי' כ"ח. וכן הרב יעב"ץ בתשו' ח"ג סי' ב' ג' החליט לאסור יעו"ש. מיהו בתשו' חת"ס סי' קנ"ח השיג על דברי הנוב"י הנז' ומסיק להיתר גמור אפי' בשבוע שחל ט"ב בתוכו וכתב וכן עמא דבר יעו"ש, ובתשו' בנין ציון סי' ל"א כתב דבחל ט"ב בשבת ודאי יש לסמוך לגלח אפי' בע"ש יעו"ש. וכ"כ בשו"ת אור נעלם סי' יו"ד דט"ב שחל ביום א' והמילה ביום ה' שלפניו כיון שאין שבוע שחל ט"ב ואין איסור מדינא דגמ' יש להתיר למוהל ולבעל ברית להסתפר לכבוד המילה יעו"ש והב"ד השע"ת או' א' וכ"כ קיצור ש"ע סי' קכ"ב או' ט"ו דקודם שבת חזון יש להתיר אבל אח"כ יש לאסור. ונראה כיון דרבו הדעות בזה בשבוע שחל בו ט"ב יש להחמיר כיון שהוא מדינא דגמ' אבל מי"ז בתמוז ואילך וכן ט"ב שחל ביום שבת או ביום א' דאין לו דין שבוע שחל בו ט"ב לסתם הש"ע כמ"ש לקמן סעי' ד' יש להקל אם נצרכין לכך. וכ"ז לנוהגין להחמיר בתספורת מי"ז בתמוז כמ"ש לקמן סעי' ד' בהגה או לנוהגין להחמיר מר"ח אבל לנוהגין כדברי הש"ע דאין לאסור כ"א בשבוע שחל בו ט"ב בלא"ה שרי אם אינו בשבוע שחל בו ט"ב:

יא יא) **שם** בהגה. אפי' בשבת של חזון אין מחליפין וכו' אפי' הטלית אלא יתעטף בשל חול. דרשית מהרי"ל ה' ט"ב. מ"א סק"ג. א"ר או' ל"ח מ"ב או' ה':

יב יב) **שם** בהגה. כי אם הכתונת לבד. וכתב בהגמ"ר במס' תענית ה' ט"ב פי' כתונת הוא מעיל ולא חלוק וכן פי' הרד"ק ומ"ש כתונת המעיל פעמים קורא שניהם כאחד עכ"ל וכתוב עו"ש בהגה אשר סביב המרדכי שנדפס בקראקא שכ"כ בס' צל"ד ובס' התניא אבל הוא כתב שראה נוהגין שאין מחליפין אלא החלוק הפנימי. כנה"ג בהגה"ט. וכ"כ מ"א סי' תקנ"ט סק"י בשם מהר"ם טיקטין דמעיל אסור משום דדבר המפורסם חמור בט"ב מאבל וחלוק מותר יעו"ש, וכ"נ דעת האחרונים כמ"ש באו' שאח"ז:

יג יג) **שם** בהגה. כי אם הכתונת לבד. ומותר אפי' חל ט"ב בשבת. לבוש סעי' ט"ז. והמחמיר שלא להחליפו מנהג שטות הוא שאינו לבוש רק מפני הזיעה. תשו' רש"ל סי' כ"ז. מט"מ סי' תשל"ו, מ"א סק"ד. מיהו הא"ר או' ט"ל כתב דהנוהגים שלא להחליף גם הכתונת יש להם על מה לסמוך יעו"ש. וכ"ז לדברי מור"ם ז"ל אמנם מרן ז"ל בב"י ססי' תקנ"ב אחר שהביא דברי הגמ"י והמרדכי כתב דלא נהגו כן. דכן הרדב"ז בתשו' ח"ב סי' תרצ"ג ערער על מנהג זה וכתב דהא דנהגו באשכנז שלא להחליף בגדים בשבת איכה אלא לובשים בגדי חול כל גלילות ישראל לא נהגו מנהג זה ויפה עשו שהוא נגד הדין ועוד האריך יעו"ש. וכן הגאון מהר"ר צבי הגם שהיה אשכנזי היה נוהג שלא לשנות מאומה משאר שבתות אף כשחל ט"ב בשבת. כ"כ בנו הרב יעב"ץ בסידור שלו דף ס"ח יעו"ש. והב"ד המחב"ר או ד' וכ"כ ח"א כלל קל"ג סוף או' כ"א דבק"ק ווילנא נוהגין ע"פ הגר"א ללבוש בגדי שבת

ויש משנין בגד אחר עכ״ל. וכ״כ או׳ חיים על ח״א שם דבהרבה קהלות נוהגים ללבוש כל בגדי שבת ולא לשנות בו מאומה אפי׳ בשבת שחל בו ט״ב יעו״ש. ופשוט דמ״ש דבהרבה קהלות וכו׳ היינו לק״ק אשכנזים אבל קהלות הספרדים כולם נוהגים שלא לשנות שבת זה משאר שבתות וכמ״ש ב״י והרדב״ז. ומיהו כתב השו״ג או׳ ד׳ דהמנהג שלא ללבוש בגדים לבנים או חשובים כבגדי מועד. וכ״כ היפ״ל ח״ג או׳ ב׳ דמנהגם שאין לובשים לבנים כשאר שבתות הקיץ כ״א מצבעונים אחרים כדרך הלובשים בשבתות החורף עכ״ל וזהו שכתבנו לפי מנהגם אבל יש נוהגים שאין לשנות כלל ולובשים גם לבנים כמו שאר שבתות אך לא בגדי מועד. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ב סעי׳ יו״ד:

יד יד) מנהג א״י שלא לומר בשבת חזון שום קינה כמ״ש בסידורים וכ״ה מנהג ארץ מצרים וכרכים ועיירות גדולות שבתוגרמה דאפי׳ בט״ב שחל בשבת מעלה על שלחנו בשרא שמנה אפתורא דמשלם לעשות יקר ביומא דשבתא ומי שם פה לבכות ואב״ל הביא גם הוא כאשר קונ״ן ומה גם בפרהסיא קבל עם ביום שבת קודש הוא ודאי ראוי לבטל מנהג זה ולכבוד שבת. ברכ״י או׳ ב׳. וכן בתשו׳ זקן אהרן סי׳ ל״ח האריך בזה וכתב לאסור יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ הרדב״ז ח״ג סי׳ תרמ״ה. והב״ד המחב״ר או׳ ו׳ שע״ת או׳ ו׳:

טו טו) שם בהגה. אבל פורסין פרוכת של שבת וכו׳ וה״ה מפות ומכסאות. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ל״ח. א״א או׳ ה׳ ח״א כלל קל״ג או׳ כ״א. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ז׳ והיינו מפות שפורשין על השלחן בהכ״נ ובה״מ. א״א שם. ופשיטא שמותר להציע לבנים על השלחן. ח״א שם:

טז טז) שם בהגה. מותר ללבוש בגדי שבת וכו׳ אבל בגדים חדשים אסור. מ״כ. מ״א סק״ו. א״ר או׳ מ׳ מ״ב או׳ ט׳:

יז טוב) שם בהגה. מותר ללבוש בגדי שבת וכו׳ מהרי״ל עשה שפינהול״ץ לבנו בשבת ששה אב ולבש קטא של שבת לבד לכבוד בנו והחתן היה לבוש כל בגדי שבת. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב. ד״מ או׳ י״א. מ״א שם. א״ר שם. עט״ז. וכתב הדג״מ דאם חל ט״ב בשבת החתן מותר ללבוש בגדי שבת אבל לאביו אין להתיר אפי׳ ללבוש הקטא לבד של שבת יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ יו״ד. וכ״ז לנוהגין כדברי מור״ם ז״ל שאין מחליפין ללבוש בגדי שבת בשבת חזון אבל לנוהגין להחליף כמ״ש לעיל או׳ י״ג בלא״ה שרי:

יח חי) שם בהגה. מותר ללבוש בגדי שבת וכו׳ אבל תספרת אסור דג״מ. פת״ע או׳ ו׳:

יט יט) [סעיף ב׳] מר״ח עד התענית וכו׳ ואפשר דיש להחמיר גם בי״ז בתמוז וביו״ד בטבת כמו מר״ח עד עד התענית כמ״ש לעיל או׳ ד׳ וכ״כ מ״ב בב״ה:

כ ך) שם. מר״ח עד התענית וכו׳ עיין לעיל או׳ ה׳:

כא כא) שם. של שמחה. קאי גם אמשא ומתן כגון צרכי חופה אבל שאר משא ומתן שרי כדרכו. ב״י. ב״ח. מ״א סק״ז. ה״ב או׳ ד׳ ומיהו י״א דממעטין בכל משא ומתן אפי׳ שאינו של שמחה וכ״מ לקמן בהגה ססעי׳ ז׳ ובסי׳ תקנ״ד סעי׳ כ״ב אלא שלא נהגו כן כמ״ש בב״י ובביח יעו״ש. והט״ז סק״א כתב דאפי׳ משא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה לא נשמע מונע ביניהם וכתב הטעם משום דיש עלינו מס מלך ושרים יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ אמנם ח״א כלל קל״ג או׳ יו״ד כתב דלצרכי חופה ובנין של שמחה צריכין למעט. וכ״כ בן א״ח פ׳ דברים או׳ ב׳ אלא שכתב דאפי׳ צרכי חופה אם רוצה לקנות דבר שלא יוכל לקנותו אחר ט״ב או דבר שאין שהות לעשותו אחר ט״ב מותר. וה״ה דבר שיוכל לקנותו אחר ט״ב אלא שעתה נמצא לו בזול שא״א לקנות בערך זה אח״כ מותר לקנות קודם ט״ב עכ״ל. ועיין לקמן סוף או׳ כ״ג:

כב כב) והנוהגין איסור בכל משא ומתן אינן מותרים עד שיתירו להם כעין התרת נדרים. ב״י. לבוש. עו״ש או׳ א׳. מ״א סק״ז. אבל במקום שנהגו למעט בכל משא ומתן לא מהני התרה דכיון דיש פו׳ ס״ל הכי כבר קבלו אבותיהם כדעת ההוא. מ״א שם. א״א או׳ ז׳ ועיין ביו״ד סי׳ רי״ד ולעיל סי׳ תנ״ג או׳ ט״ו:

כג כג) שם. של שמחה. והסרסורים לא ישאו כלי כסף וזהב לסבב ולסרסר בעיר כימו שרגילין דשמחה הוא להם ברואים הכלים והתכשיטין. דרשות מהרי״ל ה׳ תשעה באב. שכנה״נ בהגה״ט או׳ ד׳ מ״א שם. והגם דבלא״ה כל מו״מ שא״צ כ״א להרוחה אסור י״ל אע״ג דהסרסור זהו פרנסתו אסור. ולענין כלי כסף הקונה לא יקנה דשמחה אסור רק מו״מ למכור לעכו״ם שרי בכה״ג והסרסור לא ישאו בפרהסיא בעיר בכך דשמחה לרואים. ויריד י״ל הוי דבר האבד ושרי לכ״ע אם מוצא בזול יותר ואף מו״מ של שמחה י״ל שרי. א״א או׳ ז׳ ועיין לעיל סוף או׳ כ״א:

כד **כד) שם.** כגון בית חתנות וכו' וה"ה לכל בנין שא"צ דאינו נעשה אלא לנוי ולהרוחה בעלמא אסור. ב"י בשם הר"ן. ב"ח. מ"א סק"ז. א"ר או' ג' מט"י. ח"א כלל קל"ג או' יו"ד. מ"ב או' י"ב. ועי"ש במט"י שכתב שכ"ה לדעת הרמב"ם ופסק הש"ע ודלא כמחה"ש. ונ"ל שאם התחיל קודם ר"ח לבנות ואם לא יגמרנו יתקלקל שרי ע"י עכו"ם שהרי אפי' בז' ימי אבלות שרי דבר האבד ע"י אחרים כ"ש ע"י עכו"ם דשרי. והיכא שירדו גשמים מותר להטיח גגו אפי' בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכו ואפי להתחיל דאין כאן שמחה אך להטיח גגו הוא צריך. מהר"י ברונא בתשו' סי' יו"ד שכנה"ג בהגה"ט או' ב':

כה **כה) ואם** קצץ עם העכו"ם בקבלנות לצייר ביתו וטרם שגמר חל ר"ח אב מותר לגמור ואם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב תע"ב. דרשות מהרי"ל ה' ט"ב. שכנה"נ בהגה"ט או' ב'. מ"א שם. א"ר או' ד' ח"א שם. מ"ב שם, בן א"ח פ' דברים או' ב' ובהכ"נ הוי מצוה דרבים ושרי. מ"א שם. א"ר שם. מ"ב שם. והיינו בהכ"נ יכולין לבנות אפ' ערב ט"ב ואפי' ציור וכיור דצורך מצוה הוא. בן א"ח שם:

כו **כו) שם.** או בנין של ציור וכו' והא דאסרו בציור וכיור היינו בין בציור וכיור שעושין בבנין בין מה שעושין בעצים במלאכת הנגרים. בן א"ח שם.

כז **כז) שם.** או בנין של ציור וכו' היינו אפי' אם ירצה לשייר אמה על אמה דאי לא"ה לעולם אסור כמ"ש לקמן רסי' תק"ס יעו"ש:

כח **כח) שם.** או בנין של ציור וכו' ואפי' ע"י פועל שאין לו מה יאכל אסור לעשות בנין של שמחה וציור וכיור מפני שאפשר שישכיר עצמו לבנין שאינו של שמחה ואף אם אינו יודע כ"א לצייר אפשר שישכיר עצמו לגוים ואף אם יארע שלא ימצא להרויח במקום אחר אין היתר דלא נתנו דבריהם לשיעורים. ב"ד סי' ש"ך. שו"ג או' ו' ועיין לקמן או' ק"ד:

כט **כט) שם.** ואם היה כותלו נוטה ליפול וכו' משמע דוקא באופן שיש בו סכנה. וכ"כ הב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' ב' וכ"כ המט"י והמאמ"ר או' ג' והשיגו על הט"ז סק"ב שכתב להתיר אפי' באין סכנה רק שיש לחוש להפסד ממון יעו"ש. וכ"כ להשיג עליו הנה"ש או' א' והיא"פ וכן המש"ז או' ב' הניח דברי הט"ז הנז' בצ"ע יעו"ש. ומ"מ באינו של שמחה שרי אף אם יש לחוש להפסד ממון דלא אסרו אלא בנין של הרוחה ולנוי כמ"ש לעיל או' כ"ד יעו"ש:

ל **ל) שם** הגה. ולצורך מצוה הכל שרי. כגון שאין לו אשה ובנים מותר לבנות בית חתנות. ב"י בשם הר"ן. ומה שאין נוהגין לישא אשה כלל היינו משום דלא מסמני מלתא. ב"י. ולכן נהגו לעשות בגדים חדשים (וה"ה לבנות בית חתנות) לצורך נישואין שיהיו אחר התענית אבל מי שקיים פ"ו אסור. מ"א סק"ח ומחה"ש. א"ר או' ה' מ"ב או' י"ד מיהו בא"א או' ח' כתב דנוהגין לאסור אף שלא קיים פו"ר. וכן לקמן או ל"ג הבאנו פלוגתא בזה אם יש להתיר לצורך מצוה יעו"ש וע"כ יש לילך בזה אחר מנהג המקום:

לא **לא) שם** הגה. ולצורך מצוה הכל שרי. והו"ל למור"ם ז"ל לכתוב הגה זו אחר הדין דאין נושאין נשים דבסמוך אלא משום דלפי המנהג לא מסמנא להו מלתא כתבה אחר דין הבנין דאם הוא אין לו בית חתנות כלל מותר לצורך מצוה אפי' לפי המנהג. מט"י. וזהו ע"פ מ"ש באו' הקודם דאם לא קיים מצות פו"ר מותר לבנות בית חתנות לצורך נישואין שיהיו אחר התענית יעו"ש:

לב **לב) שם** הגה. ולצורך מצוה הכל שרי. ולעשות מצות מעקה מותר גמור לעשות אפי' בט"ב דאיכא מ"ע דועשית מעקה ומצות ל"ת דל"ת דמים. רו"ח או' ב' בן א"ח פ' דברים או' ג' ועיין ח"מ סי' תכ"ז ופ"ת שם בענין הברכה יעו"ש:

לג **לג) שם.** ואין נושאין נשים. ואם לא קיים פו"ר מדינא מותר לעשות נשואין כיון שהוא מצוה אלא דנוהגין דאעפ"י כן אין נושאין דלא מסמני מלתא. ח"א כלל קל"ג או י"א. וזהו לפי מ"ש בהגה דלצורך מצוה הכל שרי ואפשר דהש"ע לא ס"ל הכי מדלא העתיק זה בש"ע וכ"מ מדברי העו"ש או' א' וכ"כ השו"ג או' ט' על דברי הגה הנז' שמסתמיות הפו' לא משמע הכי אלא כל דבר שיש בו שמחה אפי' אם הוא לצורך מצוה אסור והכי מסתבר יעו"ש. ועיין לעיל או' ל':

לד **לד) שם.** ואין נושאין נשים. ואפי' בלא סעודה דבנשואין אפי' בלא סעודה איכא שמחה. טור. לבוש. מ"א סק"ט. ולהחזיר גרושתו מנשואין אפשר דשרי. א"א או' ט' מ"ב או' ט"ו. ומיהו בס' מל"ח סי' ט' או' כ"ו כתב דאין כאן ספק דאיסורא ליכא ואינו אלא משום מסמנא מלתא וא"כ אף במחזיר גרושתו יהיה חושש לזה יעו"ש. ועיין לעיל סי' תקמ"ו סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

לה **לה) שם.** ואין עושין סעודת אירוסין. היינו אם יש לו אשה ובנים אבל אם אין לו אשה ובנים מותר לעשות אפי' סעודת אירוסין מיהו עכשיו נוהגין איסור אפי' אין לו אשה ובנים כלל. ב"ח, עט"ז. ועיין לעיל או' ל"ג:

לו לז) שם. אבל לארס בלא סעודה מותר וכו' דאירוסין בלא סעודה ליכא שמחה. טור. לבוש:

לז לח) שם. שלא יקדמנו אחר. ברחמים. ואע"ג דבת קול יוצאת וכו' בת פלוני לפלוני מ"מ מהני תפלתו שתמות היא או הוא אבל אחר שמארס מתייאש האחר הימנה ואינו מבקש עוד רחמים. לבוש. והוא מגמ' מו"ק י"ח ע"ב יעו"ש. ועיין עוד מ"ש בזה בסה"ק חקי חיים דרוש א' לנשואין יעי"ש:

לח לט) שם. שלא יקדמנו אחר. ומה"ט מותר לעשות שידוכין. ומ"מ נ"ל דאסור לעשות סעודה ואפי' בלא ריקודין ומחולות ואפי' בשבת אסור לעשות דהא בגמ' קתני מר"ח עד התענית אסור וא"א דלית בהו שבת. מיהו מה שנוהגין לאכול מיני מרקחת בשעת כתיבת התנאים לא מקרי סעודה, מ"א סק"י. א"ר או' ו' י"א בהגה"ט. א"א או' יו"ד, ח"א כלל קל"ג או' י"א. מ"ב בו' ט"ז:

לט טל) ואסור לעשות ריקודין ומחולות מי"ז בתמוז ואילך. מ"א שם. ואפי' בלא אירוסין אסור א"ר שם. א"א שם. מ"ב שם. וישראל שפרנסתו כלי זמר אצל העכו"ם בבית המשתה נראה כדי פרנסה שרי. וי"ז בתמוז ויו"ד בטבת יש להחמיר באפשר כמו מר"ח עד התענית. א"א שם. ומשמע דאינו מתיר בכדי פרנסה רק מי"ז בתמוז עד ר"ח אבל מר"ח עד אחר התענית וכן ביום י"ז בתמוז עצמו ועשרה בטבת אסור. וכ"כ דה"ח או' א' והב"ד מ"ב בב"ה. וכ"כ קיצור ש"ע סי' קכ"ב או' א' בן א"ח פ' דברים או' ה' וכתב שם בן א"ח דה"ה משום איבה מותר לנגן מי"ז בתמוז עד ר"ח יעו"ש:

מ מ) ואם מותר להביא מנגנים לכבוד מצות מילה נראה דזה תלוי בפלוגתא שכתבנו לעיל או' ל"ג דלדעת המתירים דבר שמחה לצורך מצוה ה"ה הכא ולדעת האוסרים אסור ומיהו הא"ר או' כ"ו כתב דאפי' במילה עצמה אין נוהגין ליקח מנגנים. ומ"מ במקום שנהגו היתר יש להם על מה לסמוך אבל בלילה שלפני המילה יש למנוע במי שרוצה להביא מנגנים כמ"ש שכנה"ג בהגב"י או ל"ג יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' קל"ט וסי' תק"ס או' ל"ד:

מא מא) ולסדר שיר חדש בשביל חתן הנושא אשה בנחמו אם הוא הלשון והמליצה אין קפידה אך הניגון באיזה מאקא"ם פשיטא דאסור והמלמדים שירות ותשבחות לתלמידיהם הנה באלו הימים לא ילמדו כ"א מהניגונים של אלו השבתות דשוברים הלב וטוב יותר שלא ילמדו כל עיקר עד שיעברו ויתמו ימי בכי על חורבן ביהמ"ק מל"ח סי' יו"ד או' י"ט:

מב מב) שם הגה. ונוהגין להחמיר שאין נושאין מי"ז וכו' אפי' מי שלא קיים פו"ר. שבו"י ח"ב סי' ל"ה. דה"ח או' א' מ"ב או' ח"י:

מג מג) שם הגה. ונוהגין להחמיר שאין נושאין וכו' והטעם משום דלא מסמנא מילתא כמ"ש להדיא הרב יעב"ץ בסידורו עמודי שמים ח"ב דס"ח ע"א. וכ"כ בס' מל"ח סי' ט' או' כ"ו. יפ"ל ח"ב או' ד':

מד מד) שם בהגה. שאין נושאין מי"ז בתמוז וכו' ומנהגינו שלא לארס ולא לשדך. שכנה"ג בהגה"ט או' ה' יפ"ל ח"ה או' ג' והרב בן א"ח פ' דברים או' ד' כתב דבעיר בגדאד יע"א המנהג לעשות אירוסין אחר י"ז בתמוז אבל מר"ח עד ט"ב אין עושין אירוסין ושידוכין אלא שכתב שראוי לנהוג כשכנה"ג יעו"ש. וא"כ בזה הולכים אחר מנהג המקומות ונהרה נהרא ופשטים:

מה מה) [סעיף ג'] שבוע שחל בו ט"ב אסורים לספר. אבל לפני אותם שבוע מותר ומ"מ מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה שבוע כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מנוולים וגועריים מאד למי שיספד. ב"י בשם הכלבו ועיין לקמן או' ע"ח:

מו מו) שם. אסורים לספר. ואפי' לסרוק ראשו במסרק בלא חפיפה רק על שער יבש אסור. מהר"י מברונא סי' י"ג. שכנה"ג בהגב"י או' ל"א. מיהו הא"ר או' ז' הקשה על דברי מהר"י הנז' דמאי שנא מאבל תוך ז' דמותר לסרוק כמ"ש ביו"ד סי' ש"ץ סעי' ו' יעו"ש. וכן הקשה עליו הדג"מ. וכן הקשה עליו המט"י בדין ט"ז אלא שכתב ומ"מ כיון שהורה זקן יש להחמיר, והא"א או' י"א כתב להתיר דוקא לאשה וכמ"ש הש"כ שם ביו"ד לענין ז' ימי אבילות אלא שכתב לצדד להתיר גם לאיש לסרוק בצנעה יעו"ש וכ"כ בן א"ח שם או' י"ד להתיר באשה אבל באיש כתב נכון להחמיר שלא לסרוק אף בצנעה יעו"ש אמנם דעת השע"ת או' י"ב להתיר גם לאיש וכתב וכן עמא דבר. וכ"ה דעת מ"ב או' ך':

מז מז) שם. אסורים לספר ואשה מותרת לגלח מר"ח אב עד התענית כיון דבאבל גופיה פסק הרי"ף והרמב"ם דמותרת לגלח אחר ז' נראה להקל באבילות ישנה. פמ"א ח"ב בסי' ל"ז והב"ד עיקרי הד"ט סי' כ"ז או' ט"ו. ופ"ת. מהו הנוב"י חי"ד סי' צ"ט כתב דבשבוע שחל ט"ב גם האשה אסורה לספר יעי"ש. וכ"כ המש"ז או' י"ג דלענין תספורת שוין איש ואשה לאסור אך לגלח צדעין אפשר דיש להקל באשה יעו"ש. ועיין ביו"ד סי' ש"ז סעי' ה' בהגה שכתב דיש אוסרים גם באשה לאחר ז' יעו"ש. וע"כ נראה דיש להחמיר כדברי המש"ז:

מח מח) שם. אסורים לספר. ולענין תגלחת הצפרנים כתב בשכנה"ג הגב"י או' מ"א דלהנוהגים שלא להסתפר מי"ז בתמוז כמ"ש לקמן סעי' ד' בהגה ה"ה דאסור לגלח הצפרנים מי"ז בתמוז יעו"ש. אמנם הט"ז ס"ק י"ג כתב דאינו אסור רק בשבוע שחל בו ט"ב אבל קודם לזה שרי אפי' לפי מה שנהגו

איסור בתספורת מי״ז בתמוז יעו״ש. וכ״ה דעת הא״ר או ז׳ וכן הסכים המט״י בדין י״ב. ח״א כלל קל״ג או׳ י״ז. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ ה׳ מיהו דעת המ״א ס״ק י״א להתיר גם בשבוע שחל בו ט״ב וכ״כ המב״י חי״ד סי׳ צ״ט אלא שלא החליט שם המ״א להתיר רק לכבוד שבת וכ״ש לצורך טבילה יעו״ש. וכתב הלב״ש על דברי מ״א הנז׳ דגם הט״ז מודה דלכבוד שבת שרי ואף שחל ט״ב בשבת וכ״כ א״א או׳ י״א. נה״ש או׳ ב׳ וכ״כ א״ר שם דלכבוד שבת יש להקל ואפי׳ בשבת שחל בו ט״ב למי שרגיל בכל שבת. וכ״כ דה״ח או ד׳ ח״א שם. קיצור ש״ע שם. בן א״ח פ׳ דברים או׳ י״ג מ״ב או׳ ך׳:

מט מט) ומוה מותר לתקן צפרניו בשבוע שחל ט״ב לצורך הפריעה. עיקרי הד״ט סי׳ כ״ז או׳ י״א. קיצור ש״ע שם. וה״ה לצורך טבילת מצוה כמ״ש באו׳ הקודם בשם מ״א. וכ״כ הא״א שם. דה״ח שם. ח״א שם. קיצור ש״ע שם. מ״ב שם:

מט) ואם הצפרנים עודפים על הבשר מותר ליטול אפי׳ בשבוע שחל בו ט״ב מפני שיש חיוב גדול ע״פ הסוד ליטלם וכמ״ש בע״ח שער פרצופי זו״ן פ״א וז״ל מה שעודף מן הצפורן ויצא לחוץ מכנגד הבשר זה צריך לחתוך דשם נתלים החיצונים ויונקים בתכלית לכן עונש המגדל צפרנים קשה מאד עכ״ל לכן אם הם עודפים ויוצאים לחוץ מותר לקוצצם אפי׳ בערב ט״ב. ועוד אמינא ולא מסתפינא דאם נזדמן לו אבילות של ל׳ שלא היה יכול לקוץ בערב ט״ב והגיע זמן קציצתם ביום ט״ב שמותר לו לקוץ אותם ביום ט״ב ולא ימתין עד אחר ט״ב כדי שלא יתן שליטא לחיצונים לינק יותר ובפרט יום זה שיש להם תגבורת בו. בן א״ח שם. ונראה אם אפשר יש לחתוך אותם בידיו או בשיניו משום דזה אפי׳ בתוך ז׳ אבילות מותר כמ״ש ביו״ד סי׳ ש״ץ סעי׳ ז׳ יעו״ש:

נ נ) שם. ולכבס אפי׳ וכו׳ דנראה כמסיח דעתו שעוסק בכיבוס בגדים. רש״י תענית כ״ט ע״ב. ב״י. לבוש. מ״א ס״ק י״ב. ואפי׳ כשנותן לכובסת נכרית לכבס ולהניח אחר ט״ב דמבואר ברמ״א סעי׳ זה דאסור צ״ל דהוי נמי מסיח דעתו מהאבילות ועוסק ליתן בגדים לכבס ואפי׳ אמר לה לכבס אחר ט״ב כמ״ש במ״א ס״ק ט״ו. לב״ש. ועיין א״א או׳ י״ב:

נא נא) שם. וכיבוס שלנו מותר. היינו של חו״ל מותר לפי שאין הכיבוס יפה ככיבוס א״י וע״כ מותר לכבס ולהניח עד אחר ט״ב דאלו לכבס וללבוש בכל מקום אסור ב״י. מ״ב או׳ כ״ב. והיינו לדיעה זו דהא כתב אח״כ ונהגו לאסור וכו׳ בין ללבוש בין לכבס ולהניח וכו׳:

נב בנ) שם. אבל גיהוץ פי׳ מעבירין וכו׳ ובנ״י פירש בפ׳ אלו מגלחין דגיהוץ היינו מים ואפר או נתר ובורית ב״י. והביאו אח״כ בש״ע בשם ועוד יש מי שפירש דגיהוץ וכו׳:

נג גנ) שם. וכלי פשתן אין בהם וכו׳ לפי שאין חוששין לגוהצן לפי שהן קרובין לבשר ומתמלאין זיעה תמיד. טור. והרמב״ן כתב דטעמא דכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ מפני שאינם מתגהצים כהוגן ואין זיעה וטינוף יוצאה מהם. והב״ד ב״י. ומשמע דהיינו נמי לפי שהן קרובין לבשר אבל אם אין קרובין לבשר יש בהם גיהוץ לכ״ע:

נד דנ) שם. וכלי פשתן אין בהם וכו׳ דוקא בישנים אבל בחדשים יש בהם משום גיהוץ. טור בשם הרמב״ן. וכ״כ ב״י:

נה הנ) שם. אין בהם משום גיהוץ. אפי׳ בא״י. ב״י. מ״ב או׳ כ״ד:

נו ונ) שם. אבל אסור ללבשן וכו׳ אפי׳ אם היו מגוהצין או מכובסין קודם שבוע זו. ב״י בשם הרמב״ן:

נז זנ) שם. ונהגו לאסור אפי׳ כלי פשתן וכו׳ ר״ל בכלי צמר החמירו אף להניח בכיבוס שלנו ובכלי פשתן החמירו ועשאום בכל תנאם ככלי צמר. מט״י:

נח חנ) שם. ואין להקל בדבר כיון שנהגו. ויש נוהגין היתר ע״י נכרית במים לבד ולסברא זאת מותר לכבס במים לבד כדי להניח אפי׳ בערב ט״ב. מהריק״ש. והב״ד הזכ״ל ח״א או׳ ט׳ וח״ג או׳ נ״ה. וכתב שם בח״ג דמזה נראה דדוקא לסברא זו שרי כשהוא להניח אבל למנהג שכתב מרן אסור אפי׳ במים לבד ואף להניח יעו״ש:

נט טנ) שם. שהרי יש מי שכתב דכיבוס שלנו קרי לשל בני בבל וכו׳ כצ״ל, וכ״כ המט״י ויא״ף. וכן בש״ע שנדפס בשנת שכ״ז ליכא תיבת גיהוץ. ור״ל דלסברא ראשונה כיבוס שלנו שנזכר בגמ׳ שמותר הוא בין של שאר ארצות בין של בני בבל ולסברא זו כיבוס שלנו שנזכר בגמ׳ שמותר הוא דוקא של בני בבל לפי שמימיהם עכורים אבל כיבוס של שאר ארצות הוא ככיבוס של א״י ואסור. וכ״כ המט״י:

ס ס) שם הגה. ואנו נוהגין להחמיר בכל זה מתחלת ר״ח וכו׳ ומי שאין לו אלא חלוק א׳ יש להתיר לכבס מר״ח עד השבת. א״ר או׳ י״ב. ח״א כלל קל״ג או׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״ט:

סא סא) ש בהגה. מותרת לכבס וכו׳ אפי׳ בשבוע שחל ט״ב להיות בתוכה. ד״מ או׳ ו׳ מ״ב או׳ ל׳:

סב סב) שם בהגה. אבל בט״ב עצמו לא תלבש לבנים וכו׳ אבל במ״ב סי׳ ה׳ משמע שמותרת ללבוש לבנים. וכ״מ בב״ח ובב״י סי׳ תקנ״ד בשם מהרי״ק שורש ל״ה. מ״א ס״ק י״ג. מיהו דעת הא״ר או׳ ט׳ כדברי מור״ם ז״ל והא״א או׳ י״ג כתב דאם יש לה חלוק ישן נקי ובדוק תלבש ואם לאו תלבש לבן דלצורך מצוה לא גזור. וכ״כ מ״ב או׳ ל״א, ובדה״ח או׳ א׳ כתב דמותרת ליתן לכובסת עכו״ם לצורך לבישת לבנים ואפי׳ בט״ב עצמו יעו״ש. והב״ד מ״ב שם. ונראה דהיינו נמי אם אין לה חלוק ישן נקי ובדוק:

סג סג) שם בהגה. אבל בט״ב עצמו לא תלבש לבנים וכו׳ וכתב הט״ז ביו״ד סי׳ שפ״א דאין לה לרחוץ ללבישת הליבון אלא תרחץ פניה של מטה ותלבש חלוק נקי לא לבן ממש וכו׳ כן נ״ל ברור ונכון והמחמיר בזה לדחות לבישת הליבון לגמרי הוא מן המתמיהין עכ״ל לענין אבילות, וס״ה כאן לענין ט״ב. מחה״ש ס״ק י״ג. והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ ל״ה. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דאם אין לה מותר ללבוש לבן:

סד סד) שם בהגה. וכן לכבוד שבת לובשים כלי פשתן וכו׳ כמו בשאר שבתות. משמע שאין לשנות במלבושים בשום דבר והא שכתב בסעי׳ א׳ שאין מחליפין כ״א הכתונת לבד התם מיירי בשבת חזון והכא מיירי בשבת שלפניו כגון כשחל ר״ח יום ששי שמותרין בשבת שלמחר ללבוש כדרכן אף למה שנוהגין להחמיר מתחלת ר״ח. מיהו ממ״ש ולובשים כלי פשתן משמע דוקא כלי פשתן לפי שאין בהם משים גיהוץ. מט״י עי״ש. והא״א או׳ י״ד כתב דמ״ש לובשין כלי פשתן י״ל ג״כ רק הכתונת ומפות ומכסאות יעו״ש. ואפשר שהבין דהכא מיירי ג״כ בשבת חזון אבל בשבת שלפניו גם הוא יודה למטיי ועיין לקמן או׳ פ״ז ולעיל או׳ י״ג:

סה סה) שם בהגה. וכן לכבוד שבת וכו׳ משמע שגם לכבוד שבת מותר לכבס ביום ה׳ אך בד״מ משמע דבכיבוס נמי נהגו איסור ומ״מ יש להקל אם אין לו כתונת לשבת וע״י עכו״ם פשיטא דשרי. מ״א ס״ק י״ד. א״א או׳ י״ד. ח״א כלל קל״ג או׳ י״ג. מ״ב או׳ ל״ב:

סו סו) וכתב בהג״א דתספורת אסור אפי׳ לכבוד שבת. ונ״ל הטעם דבלא״ה אין רגילין לספר בכל שבוע. מ״א שם. א״א שם. ח״א שם או׳ י״ז. מ״ב שם. ועיין בחשו׳ שער הזקנים ח״ב בית המלוא דף פ״ו שכתב דאסור אפי׳ להאשכנזים שמספרים ב״פ בשבוע ובפרט שאין עושין לכבוד שבת אלא לנוי יעו״ש. והב״ד פ״ת ופת״ע או׳ י״ז. והא דאין מקילין אפי׳ לכבוד שבת היינו מר״ח ואילך או כשחל ט״ב בשבת ונדחה. א״א שם. ור״ל לפי המנהג שכתב בהגה בסעי׳ שאח״ז שנוהגין להחמיר בתספורת מי״ז בתמוז לכבוד שבת שרי עד ר״ח ומכאן ואילך אסור אפי׳ לכבוד שבת, מיהו המט״י בדין ד׳ כתב דהמחמירין בתספורת מי״ז בתמוז גם שבת בכלל החומרא יעו״ש. ונראה שגם זה לפי המנהג דאם נהגו להקל מי״ז בתמוז עד ר״ח לכבוד שבת נהגו:

סז סז) שם בהגה. ומציעין לבנים וכו׳ היינו על השלחן וכן מטפחות הידים אבל להחליף סדינים נהגו איסור. ט״ז סק״ד בשם רש״ל. א״ר או׳ י״א. מש״ז או׳ ד׳ דה״ח או׳ ג׳ מ״ב או׳ ל״ג:

סח סח) שם בהגה. ואסור ליתן כלים לכובסת עכו״ם וכו׳ יש להחמיר אפי׳ לומר לכובסת עכו״ם שהיא תקח הבגדים ותכבסם ואע״ג דאמירה לעכו״ם בשאר איסורים בדרבנן שרי מ״מ משום חומרא דט״ב נהגו לאסור אף בזה מר כי אתריה ומר כי אתריה דבזמן שנהגו איסור בתכבוסת או מר״ח או בשבוע שחל ט״ב בתוכה נהגו לאסור אף ע״י עכו״ם. ברכ״י או׳ ד׳ שע״ת או׳ י״ז:

סט סט) שם בהגה. מר״ח ואילך. אפי׳ אמר לה לכבס אחר ט״ב. מ״א ס״ק ט״ו. ח״א כלל קל״ג או׳ י״ב מיהו דעת הא״ר או׳ ח׳ להקל בזה. והב״ד א״א או׳ ט״ו. וכ״פ דה״ח או׳ א׳ ולענין כלי פשתן ודאי דיש לסמוך ע״ז מ״ב או׳ ל״ד:

ע ע) שם בהגה. אבל קודם ר״ח מותר לתת וכי׳ לתת לגויה בגדי פשתן ערב ר״ח אב שתשרה אותם בו ביום במים ואחר שנכנס אב תגמור ללבנם ע״י מים ואפר ובורית כמנהג והכל בבית ישראל אע״ג דמדינא יש להתיר מ״מ נכון ליזהר גם בזה להיותו בבית ישראל ואיכא משום מראית העין. זר״א סי׳ ע״ז. מחב״ר או׳ ח׳ שע״ת או׳ י״ז:

עא עא) שם בהגה. אבל קודם ר״ח מותר לתת וכו׳ משא״כ בנותן לכובס ישראל אסור אם יכבס אחר כניסת החדש. מט״י:

עב עב) שם בהגה. אעפ״י שכובסת אחר ר״ח. וה״ה אפי׳ אם תכבס בשבוע שחל ט״ב. כ״מ בביאורי הגר״א. וכ״כ בדמשק אליעזר. מ״ב או׳ ל״ה:

עג עג) וכתב הב״ח דהיוצא בדרך מרחקים בשבוע שחל בה ט״ב מותר לכבס לו בגדי פשתן לכבוד שבת אפי׳ לכמה שבתות שהוא צריך דודאי א״א לו להמתין עד אחר ט״ב דאז כבר החזיק בדרך וא״א לו לכבס בהיותו הולך בדרך ומ״מ אם אפשר ע״י עכו״ם לא יכבס בעצמו יעו״ש. והב״ד הט״ז ס״ק

י״ד. שכנה״ג בהגב״י או׳ ך׳ עו״ש או׳ ו׳ מיהו המ״א ס״ק י״ח חלק על דברי הב״ח הנז׳ וכ״כ א״ר או׳ ח׳ דמה שהתיר הב״ח אף ע״י ישראל לא נראה להקל כ״כ כמ״ש ראב״ן דף פ״ג יעו״ש. וכ״פ דה״ח או א׳ דרק ע״י כובסת עכו״ם מותר. וכ״פ ח״א כלל קל״ג או י״ב. עמודי השלחן על קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או ח׳:

עד עד) [סעיף ד׳] לאחר התענית מותר וכו׳ וק״ו שמותר בבשר ויין ואותם הנוהגים איסור בבשר ויין עד שבת נחמו טעות הוא בידם וא״צ התרה. רש״ל בתשו׳ סי׳ נ״ד. אמנם הב״ח חולק וכתב דמנהגם מנהגא וצריך התרה ואותם בני אדם אסורים ג״כ לספר ולכבס עד יום ה׳ מפני כבוד השבת יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז סק״י. מ״א ס״ק ט״ז. וכתב שם המ״א ולכן אפי׳ חל ט״ו באב יום ו׳ אסורים בבשר ואם נהגו לספר ולכבס מיד אחר התענית נהגו דאין לנו לחייב יותר ממה שנהגו עכ״ל והב״ד השע״ת וכ״כ א״ר או׳ מ״ה. מיהו מ״ש מ״א דאפי׳ חל ט״ו באב ביום ו׳ אסור בבשר כתב עליו הא״ר שם דלא נהירא משום דמסתמא אין דעת הנוהג על ט״ו באב יעו״ש. והב״ד א״א או׳ ט״ז:

עה עה) ואפי׳ אם חל ט״ב בשבת ונדחה לאותם הנוהגים איסור עד נחמו להב״ח אסור לשנות מנהגם בלא התרה. נוב״י מה״ת חא״ח סי׳ ק״ה. והב״ד היא״ך וכתב דלפי דעתו לא משמע הכי יעו״ש, ומ״מ נראה דלא יש הפסד אם יעשה התרה לחוש לדעת המחמירין אם ירצה להקל:

עו עו) שם. מותר לספר ולכבס מיד. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ח ובדברינו לשם דמצד מנהג יש להחמיר בזה גם ביום עשירי יעו״ש:

עז עז) שם. ויש מי שאומר שנהגו לאסור וכו׳ היינו היכא שחל בשבת ונדחה אבל אם חל ביום א׳ מותר לכ״ע. מ״א ס״ק י״ז. וכ״ה בטור בשם סמ״ג. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ל״ח. והיינו לפי פסק הש״ע בסעי׳ הקודם דאינו אסור אלא בשבוע שחל בו ט״ב אבל לפי מ״ש שם בהגה דנוהגין לאסור מר״ח לא נ״מ. וכ״כ א״א או׳ י״ז:

עח עח) שם ויש מי שאומר שנהגו לאסור וכו׳ וכבר ידעת דסתם ואח״כ מחלוקת הלכה כסתם. שו״ג או׳ כ״ז. וכ״כ בן א״ח פ׳ דברים או׳ י״ב דק״ל כסתם הש״ע מיהו לענין תספורת כתב דראוי להורות לעם כמנהג הזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר כלל לפני אותה שבת כדי שיכנס ליום התענית כשהוא מנוול אלא שכתב דאין אנחנו גוערין ביד המקילין בחזקה יעו״ש. והמל״ח סי׳ יו״ד או׳ כ״ה כתב היכא דחל ט״ב בשבת ונדחה או ביום א׳ לא יסתפר בע״ש איכה כדי שיכנס מנוול לתענית אך אם חל ט״ב בג׳ או בה׳ אין קפידה אם יסתפר בע״ש שלפניו יעו״ש. ועיין לעיל או׳ מ״ה וכ״ז לפסק הש״ע כמ״ש לעיל או׳ ע״ז. ומיהו עיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ בענין היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב יש מי באומר לחומרא שחושש לו לכתחלה היכא דאפשר יעו״ש:

עט עט) שם. חוץ מיום ה׳ וכו׳ לכבוד שבת. ואם חל ט״ב ביום ה׳ אסור לכבס ביום ה׳ לכבוד שבת אפי׳ מן המנחה ולמעלה. ב״י בשם הר״ן. ד״מ לבוש. מ״א ס״ק י״ח. ואם א״א לו לכבס בע״ש יש להתיר ע״י כובסת גויה הרב מהר״ר יעב״ץ בסידורו דף ס״ט. מחב״ר או׳ ט׳ זכ״ל ח״ג או׳ נ״ו. בן א״ח פ׳ דברים או׳ ז׳:

פ פ) שם בהגה. אבל תספורת נוהגים להחמיר מי״ז בתמוז וכ״כ מהרש״ו ז״ל בשער הכוו׳ בהגה דף פ״ט ע״ג על האר״י ז״ל שלא היה מסתפר מי״ז בתמוז עד אחר ט״ב אלא שכתב שהוא היה מיקל בסיפור להיות כי היא חומרא בעלמא והאבילות ישנה יעו״ש:

פא פא) שם בהגה. מי״ז בתמוז. ולכבוד שבת יש מתירין מי״ז בתמוז עד ר״ח אב כמ״ש לעיל או׳ כ״ו יעו״ש:

פב פב) שם בהגה. מי״ז בתמוז. אבל שחל יום ל׳ שלו בי״ח בתמוז מותר לספר כיון שאינו אלא מנהג בעלמא אין להחמיר כולי האי אבל כה״ג בשבת שחל להיות ט״ב בתוכה אסור. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ט״ו. ט״ז ס״ק י״ד. מ״א ס״ק י״ח. ומשמע דאינו אוסר רק בשבוע שחל ט״ב בתוכה אבל קודם לכן אפי׳ אחר ר״ח מותר זה לספר. וכ״כ א״ר או׳ ל״ב אלא שכתב צ״ע על דברי הב״ח הנז׳ והביא דעת פוסקים דאסרי מר״ח ואילך יעו״ש. וכ״פ דה״ח או׳ ג׳ וכ״נ דעת ח״א כלל קל״ג או ך׳ וכ״פ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ י״ד. אבל הדג״מ הסכים כדברי הב״ח. והב״ד השע״ת או׳ י״ח. וכ״נ דעת הזר״א סי׳ ס״ז. ואפשר דבשעת הדחק כגון שיש לו צער מזה יש לסמוך על המתירין כיון שאינו אלא מנהג, ועיין לקמן סעי׳ ט״ו:

פג פג) [סעיף ה׳] אסור לעבריות לכבס וכו׳ משום דאיכא למיחש למראית העין. ב״י בשם תה״ד סי׳ קנ״ב. לבוש. ט״ז סק״ו. מ״א ס״ק י״ט. ואפשר דבצנעה יש להקל וה״ה במקום שהעכו״ם יש להם מלבושים אחרים דניכר שהם של עכו״ם שרי. מ״א שם. מיהו המט״י כתב דמסתם הש״ע משמע דבכל ענין אין להתיר אפי׳ במפורסם שהבגדים הם של עכו״ם יעו״ש. אמנם א״ר או׳ י״ד פסק כדברי מ״א. וכ״פ ח״א כלל קל״ג או׳ י״ב. דה״ח או׳ ב׳ מ״ב או׳ מ״ב. בן א״ח פ׳ דברים או׳ ו׳ וה״ה כשכובס אינו מכבס אלא לעכו״ם ולא לישראל שרי. תה״ד שם. א״ר שם:

פד פד) שם. אסור לעבריות לכבס וכו׳ ואם אין לו מה לאכול ודאי כדי חייו שרי. א״א או׳ י״ט. דה״ח שם. מ״ב שם. ועיין לקמן או׳ ק״ד ואו׳ קפ״ב:

פה פה) שם. אסור לעבריות לכבס וכו׳ אבל המלאכות שעושות הנשים לצעיפים קודם הכביסה והוא שמוללין הקצוות מותר לעשות לארמיות בשכר ולא בצעיפי לישראליות וכן מותר לנשים שמחייתן בכך לטוות חוטין כדי לתפור בהם בגדים שאין במלאכות אלו שמחה. תה״ד שם. ב״י. לבוש. עט״ז. מאמ״ר או׳ ח׳ ומ״ש העו״ש או׳ ג׳ על דברי הלבוש הנ״ז צ״ע למעשה כתב עליו המאמ״ר שם דאין ספק שאילו ראה העו״ש שדברי הלבוש נובעים מתה״ד בלי מחלוקת גם הוא היה סומך עליו אפי׳ למעשה יעו״ש:

פו פו) שם. בשבוע זה. ולאותם המחמירין בכיבוס מר״ח הה״נ אפי׳ לכבס לעכו״ם אסור. מט״י. דה״ח או׳ ב׳ אמנם ח״א כלל קל״ג או׳ י״ב כתב דמר״ח עד שבת חזון אפי׳ למנהגינו שמחמירין בכיבוס מר״ח מותר לכבס של נכרי דכתב שכ״מ מדלא כתב רמ״א דנוהגין מר״ח. וכ״פ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ ט׳ מ״ב או׳ מ״ג:

פז פז) [סעיף ו׳] כלים חדשים וכו׳ ובמקום שדרך לכבוש (כן הגיה הלב״ש ויא״ף) הבגדים במכבש א״כ הוי מגוהצין ואסורין מדינא ומה״ט נהגו איסור בבגדי שבת דאעפ״י שלבשן כמה שבתות עדיין גיהוצן ניכר. מ״א סק״ך מ״ב או׳ מ״ו. ומ״מ אף שנהגו להחמיר מר״ח ואילך היינו בחדשים או מגוהצין ממש אבל בבגדי שבת שאין האיסור רק משום שהגיהוץ ניכר אין המנהג שלא ללבוש רק בשבת חזון או אם יש מילה בט״ב כדאיתא לקמן סי׳ תקנ״ט במ״א סק״י אבל אם חל ר״ח ביום ו׳ או בשבת שפיר לובשין בשבת זה בגדי שבת יא״ף. והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ מ״ו. ועיין לעיל או׳ ס״ד:

פח חפ) שם. כלים חדשים וכו׳ הגם דבלא״ה אין אומרין שהחיינו על המלבוש מי״ז בתמוז ואילך כמ״ש לקמן סעי׳ י״ז וא״כ למה אצטריך למימר כלים חדשים וכו׳ י״ל דהתם טוב ליזהר קאמר והכא אסור קאמר ר״ל מדינא. ועוד י״ל דהכא אתא לאשמעינן דאפי׳ דבר שאינו חשיב לברך עליו שהחיינו כגון חלוק ומכנסיים וכדומה כמ״ש לעיל סי׳ רכ״ג סעי׳ ו׳ אפ״ה מצד אבילות דט״ב אסור ללבוש. ועוד עיין מ״א ס״ק כ״א וא״ר או׳ י״ז מ״ש עוד תירוצים לזה יעו״ש. ומיהו מ״ש עו״ש הא״ר דמיירי שקנה בגד מתוקן קודם י״ז בתמוז דמברך בשעת הקנייה ולפ״ז אסור לקנות בגד מתוקן בין המצרים יעו״ש עיין לעיל סי׳ רכ״ג או׳ ל׳ שכתבנו דהמנהג לברך דוקא בשעת לבישה יעו״ש ולפ״ז אפשר לומר דמותר לקנות בגד מתוקן ג״כ אחר י״ז בתמוז כיון דאין המנהג לברך שהחיינו בשעת קנייה:

פט טפ) שם. כלים חדשים וכו׳ אסור ללבוש וכו׳ וה״ה כלים ישנים המכובסים אסור ללבוש בשבוע זו כמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ מיהו כתונת אפי׳ חדשה מותר ללבוש בשבת חזון כמו לענין כיבוס שמותר ללבוש לכבוד שבת כמ״ש לעיל או׳ ס״ה וכ״מ בא״א או ך׳ והב״ד מ״ב בב״ה. והיינו לפי המנהג שכתב בהגה לעיל סעי׳ א׳ שאין מחליפין אלא הכתונת לבד אבל לפי מ״ש שם באו׳ י״ג שלובשין כל בגדי שבת ה״ה שמותר ללבוש שאר מלבושים חדשים בשבת כל שאינם חשובים לברך עליהם שהחיינו כמ״ש לעיל סי׳ רכ״ג סעי׳ ו׳ יעו״ש. וכ״מ בא״א שם. אבל אם הוא חשוב לברך עליו שהחיינו אעפ״י שכבר בירך עליו בשעת קנייה או לנוהגין לברך שהחיינו בשבת אסור. ח״א כלל מ״ג או׳ י״ד:

צ צ) שם. אסור ללבוש וכו׳ ואם לבש אותם אפי׳ פעם אחת אין לנו לאסור לבישתן פעם ב׳ דאין שמחה לאדם בלבישת בגדים חדשים אלא בפעם א׳ בלבד. מט״י וא״כ ה״ה במכובסים אם לבשם פעם א׳ קודם שבוע זה מותר ללובשם בשבוע זה:

צא צא) ובמקומות שיש חום הרבה בזמן זה ומזיעין הרבה ומוכרחים להחליף הכתונת ובפרט הנשים כיצד יעשה ילבש קודם שבת את הכתונת המכובסת שיש לו שיעור שעה א׳ ויפשיטנה ויצניענה ללובשה אחר שבת בתוך שבוע זה שחל בו ט״ב אבל אם שכח לעשות תקנה זו קודם שבת ונזכר ביום שבת לא יעשה כן ללבוש המכובסת שעה א׳ ויפשיטנה כדי ללבשה אחר שבת דא״כ נמצא הוא מכין משבת לצורך חול אלא כיצד יעשה יפשוט הכתונת שעליו שלבש אותה בליל שבת וילבש במקומה המכובסת ותשאר עליו ולא יפשיטנה ביום ההוא ואז אותה כתונת שפשט ביום שבת ילבשנה אחר שבת כי עדיין לא נעשה בה זיעה ולכלוך מאחר שלא לבש אותה זמן הרבה וכן יעשה באנפלאות ושאר בגדים הצריך להם בשבוע זו. בן א״ח פ׳ דברים או׳ ו׳:

צב צב) שם. אסור ללבוש וכו׳ אחד שנפסק לו קרן טליתו ואין לו אחר וא״א לו לתקן הישן וא״א בשאלה יש להתיר בשעת תפלה ללבוש בגד חדש לקיים מצות ציצית שאלת יעב״ץ סי׳ פ״ב. פ״ת. פת״ע או׳ כ״ג:

צג צג) [סעיף ז׳] י״א שאסור לתקן בגדים חדשים וכו׳ הא דנקט י״א לאו משום דאיכא מאן דפליג ומתיר אלא כלפי מ״ש ויש להחמיר מר״ח כתב י״א דאסור בשבת זה ולא מר״ח אבל בשבת זה לכ״ע אסור וכדמוכח מדברי מרן ב״י בד״ה ויש לשאול וכו׳ דלשני התירוצים אסור מדינא באותה שבת תיקון בגדים חדשים לכ״ע יעו״ש. מט״י בדין ו׳:

צד צד) **שם.** י״א שאסור לתקן וכו׳ דגרסי׳ בירושלמי פ׳ מקום שנהגו נשי דנהיגי דלא למשתי עמרא מגו דעייל אב מנהגא. ופי׳ ר״ן מלשון או בשתי או בערב וכיון שהשתי אסור כ״ש תיקון בגדים חדשים. טור, ועיין לעיל או׳ פ״ה ולקמן או׳ קי״ד:

צה צה) **שם.** ומנעלים חדשים וכו׳ וה״ה דאסור ללבשן. אגודה. הגמ״נ. מ״א ס״ק כ״ב. מ״ב או׳ מ״ז.

צו צו) **מנעלים** של בגד חדש כיון שהוא זכר לאבילות אפשר דמותר לחנכן בט״ב וטוב הדבר לחנכן ביוה״כ והמחמיר תע״ב. הלק״ט ח״ב סי׳ קל״ט. י״א בהגב״י. זכ״ל או׳ ט׳ מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ל״ז. ומה שקצת נוהגין ללבוש גוראפי״ס מכובסים בט״ב פשיטא דאיסורא עבדי דהא מפורש בש״ע דאפי׳ המכובסים מקודם אסור בשבוע זה והוא פשוט. ועיין להרב״ד סי׳ של״ג שכתב דמי שמצטער לילך יחף כשאירע קיר בט״ב והוא איש זקן דמותר לו לנעול קאלשאש מכובסות או חדשות יעו״ש. זכ״ל שם. ומ״מ אם יודע שיצטרך להם בט״ב יש ללבושם איזה שעות קודם ר״ח או שבוע שחל ט״ב להיות בתוכה:

צז צז) **שם.** ומנעלים חדשים וכו׳ ונראה דבשבוע שחל ט״ב להיות בתוכה יש להזהיר לחייטים ולעושה מנעלים שלא יתקנו מחדש וגם כל אחד וא׳ בביתו יזהר בזה שלא לעשות בגד חדש ומנעל חדש ואפי׳ הנשים העושות ביד אנפלאות שקורין ג׳וראפיס נראה דאסור (עיין לקמן או׳ ק׳) ומ״מ נראה דמנעלים של בגד שלובשים בט״ב משום אבילות אין קפידה אם לעשותם לתקנם מחדש אם לנועלם ומ״ש הלק״ט והמחמיר תע״ב זהו כשיש לו ללבוש בט״ב אבל כשאין לו מנעלים ללבוש בט״ב ינעלם אפי׳ שהם חדשים ולא ילך במנעלים של עור או יחף. רו״ר. או׳ ג׳ וכ״כ בספרו מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ח״י. בן א״ח פ׳ דברים או׳ ט׳ ועיין לקמן סי׳ תקנ״ד או׳ ע״ב:

צח צח) **שם.** ויש להחמיר בזה מר״ח. ולענין לבישה דעת הרב״י להקל. מ״א ס״ק כ״ג. ור״ל כמ״ש בסעי׳ ו׳ שאין אוסר הלבישה רק בשבת שחל ט״ב ומשו״ה כתב כאן המחבר ויש להחמיר בזה דייקא. לב״ש. וכ״כ המט״י בדין ו׳ מחה״ש ס״ק כ״ג. א״א או׳ כ״ג. ומיהו דעת הרב בהגה לעיל סעי׳ ו׳ להחמיר בלבישה ג״כ מר״ח. א״א שם:

צט צט) **שם.** ויש להחמיר בזה מר״ח. ונראה דלפי מנהגינו לאסור כיבוס מר״ח אפי׳ בישנים וכדעת הרמב״ן ולאו מדינא ה״ה נמי תיקון כלים יש לאסור מר״ח אף בישנים, ב״ח, שכנה״ג בהגב״י או יו״ד. א״ר או׳ ט״ז:

ק ק) **שם.** ויש להחמיר בזה מר״ר. וכן אנפלאות שקורין זאקין אסור לארוג מר״ח ואילך. דה״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ מ״ו:

קא קא) **שם.** ויש להחמיר וכו׳ ולצורך נישואין מי שאין לו אשה ובנים מותר לעשות בגדים חדשים דהא מדינא מותר לו אפי׳ לישא ואפי׳ בט״ב עצמו שרי לעשות בגדים ע״י עכו״ם לצורך נישואין. ח״א כלל קל״ג או׳ י״ד. מ״ב שם. ומיהו עיין לעיל או׳ ל׳ ואו׳ ל״ג. שהבאנו פלוגתא וכתבנו שם דלדעת הש״ע אפי׳ לצורך מצוה אסור יעו״ש:

קב קב) **שם** הגה. וה״ה דאסור לקנותן. חומר בקנין דאף החדשים אצלו והם ישנים אם חביבים עליו אסורים וגם מטעם ברכת שהחיינו לא ש״ד אבל אם נתנו לו במתנה דברכתו הטוב והמטיב מברך מיד, ולצורך נשואין מותר לתקן כלים אף ע״י ישראל אם א״א ע״י גוי כדי שיהא מוכן לאחר ט״ב, הרב יעב״ץ בסידורו דף ס״ט. מחב״ר או׳ יו״ד. שע״ת. ומ״ש לצורך נשואין מותר אף ע״י ישראל כבר כתבנו ע״ז באו׳ הקודם אבל ע״י עכו״ם גם מהר״י מברונא סי׳ יו״ד כתב דע״י עכו״ם בביתו של גוי שרי אפי׳ לצורך חתונה יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או יו״ד. ומ״ש לענין מתנה שמברך הטוב והמטיב עיין לעיל סי׳ רכ״ג או׳ ל״ז שגם בזה הבאנו פלוגתא יעו״ש:

קג קג) **שם** הגה. וה״ה דאסור לקנותן. אפי׳ דעתו שלא ללובשן עד אחר ט״ב ודומיא דאסרינן לעיל לענין כיבוס אפי׳ במכבסן להניח. מ״ב או׳ מ״ט:

קד קד) **שם** בהגה. וכן אומן ישראל אסור וכו׳ ואם אין לו מה יאכל שרי כמו באבל לאחר ג׳ ימים. מהר״י מברונא שם. פ״ת. מ״ב או׳ ן׳ ועיין לעיל או׳ פ״ד ואו׳ כ״ח:

קה קה) **שם** בהגה. אסור לעשותן לאחרים וכו׳ ומשמע בתה״ד סי׳ קנ״ב דאפי׳ עושה למכור בשוק אסור. מ״א ס״ק כ״ג. ועיין לקמן או׳ קי״א:

קו קו) **שם** בהגה. אסור לעשותם לאחרים וכו׳ ונראה שמותר לעשות אותם שקורין קרונין שאורגין בעצים דלאו בגד הוא. מ״א שם. א״ר או׳ ט״ז. ח״א כלל קל״ג או׳ ט״ו. מ״ב או׳ נ״ד. ונראה שמתיר גם בשבת שחל ט״ב לעשות אותם קרונין ולמכור דאע״ג דבסעי׳ זה אסרינן לכבס אפי׳ בגדי עכו״ם מ״מ הרי כתב שם המ״א דאם ניכר שהם של עכו״ם שרי והכא נמי הרי ניכר שאינו בגד כלל דאותן קרונין אינם בגד. לב״ש:

קז קז) וכן דבר קרוע או בגד שהותרה תפירתו מותר לתפור בשבוע שחל ט״ב בתוכה. מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ח״י, וה״ה דמותר לתפור טלאי על הבגד, בן א״ח פ׳ דברים או׳ יו״ד:

קח קח) שם בהגה. ונהגו להקל בזה. משמע דאפי׳ לישראל נהגו להקל ומיירי שנתנן לו קודם ר״ח אבל אחר ר״ח פשיטא דאסור ליתן. מ״א ס״ק כ״ד. א״א או׳ כ״ד, ח״א שם או׳ י״ד. דה״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ נ״א. ועיין באו׳ שאח״ז:

קט קט) שם. ונהגו להקל בזה. היינו דוקא על החומרא שמחמירין מר״ח דזהו דוקא מי שעושה לעצמו ולא לעושה לאחרים אבל בתוך השבוע דאסור מדינא ודאי דדין התיקון כדין הכיבוס דאסור לעבריות לכבס בגדי עכו״ם דלעיל סעי׳ ה׳ וכן במ״ש דנהגו לתת לאומנים עכו״ם לתקן וכו׳ אינו אלא על החומרא דמר״ח ודלא כנראה מדברי מ״א ס״ק כ״ה. מט״י. וכ״נ דעת הגר״א להחמיר בזה כמו בכיבוס. לקמן או׳ קי״ב:

קי קי) שם בהגה. אבל אם ידוע ומפורסם וכו׳ ר״ל דמדינא אומן העושה בשביל עכו״ם בודאי אינו שמח מזה ואין לאסרו רק משום מראית העין דיסברו דהוא של ישראל ולזה קאמר אם ידוע ומפורסם וכו׳ מותר אפי׳ לקבל המלאכה אחר ר״ח ולעשותה. מ״ב או׳ נ״ב. ועיין לעיל או׳ פ״ג:

קיא קיא) שם בהגה. של עכו״ם שרי. משמע דאם המלאכה היא של ישראל אף שהוא ידוע ומפורסם שאינו עושה לעצמו ובודאי לית ביה שמחה לאומן כגון בשביל למכור בשוק לאחר ט״ב אסור וכ״כ מ״א ס״ק כ״ג וצ״ל דטעם האיסור שיחשבו שנתן לו ישראל לתקן אחר ר״ח. מ״ב בב״ה:

קיב קיב) שם בהגה. לתת לאומנים עכו״ם וכו׳ אע״ג דבכיבוס אסור כמ״ש בהגה סוף סעי׳ ג׳ היינו לפי שנז׳ בגמ׳ לאיסור משא״כ בבגדים חדשים והטעם לפי שעדיין אינן שלו ולא נקרא שמו עליו. מ״א ס״ק כ״ה. משמע דגם בשבוע שחל בו ט״ב מותר לתת לאומן עכו״ם לתקן כלים חדשים אבל דעת המט״י לעיל או׳ ק״ט לא שרי אלא מר״ח עד שבוע שחל בו ט״ב אבל באותו שבוע עצמו אסור יעו״ש. ודעת הגר״א להחמיר בעיקר הדין שכתב מור״ם ז״ל כמו בכיבוס דלפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל להחמיר בכיבוס מר״ח וצריך לתת לעכו״ם מקודם ר״ח כמ״ש לעיל בהגה סוף סעי׳ ג׳ ה״ה לכאן:

קיג קיג) שם בהגה. דלא עדיף משאר משא ומתן וכו׳ עיין לעיל או׳ כ״א:

קיד קיד) [סעיף ח׳] נשי דנהיגי דלא למשתי עמרא וכו׳ כ״ה בירושלמי פ׳ מקום שנהגו. ויהיב טעמא התם למנהגא דלא למשתי מפני שבו פסקא אבן השתיה מהטעם כי השתות יהרסון. והב״ד ב״י ולבוש. וכתב ב״י נראה דלא שנא לו לא שנא לאחרים בין בשכר בין בחנם נהגו דלא למיעבד דהא בכל גווני שייך טעמא שפסקה בו אבן שתיה וכי השתות יהרסון עכ״ל והב״ד הט״ז סק״ז. מ״ב או׳ נ״ד. ועיין לעיל או׳ צ״ד:

קטו קטו) שם. נשי דנהיגי דלא למשתי עמרא. וכו׳ בכלל זה מלאכת טוויה ואריגה ויש להחמיר גם במלאכת סתימת נקבי בגדים ע״י מחט. הרב יעב״ץ בסידורו דף ס״ט מחב״ר או׳ י״א:

קטז קטז) שם. נשי דנהיגי דלא למשתי וכו׳ וכל תיקון בגדים הוי בכלל זה דהשתיה הוי תחילת המלאכה אבל לטוות חוטין מותר שאינו בכלל זה. מ״א ס״ק כ״ג בשם תה״ד והיינו חוטין של תפירה כמ״ש לעיל או׳ פ״ה בשם התה״ד. וכ״כ מ״ב או׳ נ״ד. ונראה דה״ה דכל מלאכת חוטין שאינה של אריגת בגדים שרי אם הוא בכדי פרנסתו אבל לעשות מלאכת הרקמה של בגדים אסור ואפי׳ רקמה שעושין על חתיכות בגדים כדי שאח״כ יעשה מהם בגדים ללבוש שצריכין עדיין חיתוך ותפירה אסור. כ״מ מדברי מ״א ורב יעב״ץ הנז׳ ועיין לעיל או׳ ק״ח:

קיז קיז) שם הגה. ונוהגין שלא לקדש החודש עד אחר ט״ב לפי מ״ש מור״ם ז״ל לעיל סי׳ תכ״ו דאין מקדשין במוצאי ט״ב צריך לפרש האי אחר ט״ב דכתב כאן אינו ר״ל אחר סמוך אלא אחר מופלג והיינו ליל י״א ומשם ואילך ולא נתכוין כאן אלא שלא יקדשו קודם ט״ב בכל ענין מפני שהם עדיין שרויין באבילות. וכ״כ הט״ז סק״ח. ועוד י״ל דהתם לעיל דינא קאמר דמשום איבולו של יום אין לקדש במוצאי שום תענית והכא מנהגא קאמר דכך נהגו לקדש במוצאי ט״ב מיד ולאלתר וכן מנהג רוב העולם ונותנין טעם למנהג משום לידת מלך המשיח שנולד אחר חצות (כדאיתא באיכה רבתי קודם פסוק פרשה ציון) דבו אנחנו שמחים ואומרים דוד מלך ישראל חי וקיים. ואיך שיהיה כוונת מור״ם ז״ל כבר נהגו בכל מקום לקדש מיד במוצאי ט״ב וכמ״ש הכנה״ג סוף סי׳ תכ״ו יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ מ״ו. מש״ז או׳ ח׳ שו״ג או׳ ל״ג. ברכ״י סי׳ תקנ״ט או׳ ח׳ וכבר כתבנו בזה לעיל סי׳ תכ״ו או׳ כ״ט קחנו משם:

קיח קיח) [סעיף ט׳] יש נוהגין שלא לאכול בשר וכו׳ נראה פשוט דאין חילוק בין אם כל בני המקום נוהגין כך ובין אם היחידים בלבד הם שניהגין כך דדינן שוה לענין מה שיתבאר בסמוך סעי׳ יו״ד. מיהו לענין החומרא דסעי׳ י״א דנקרא פורץ גדר לא שייך כ״א לבני המקום שכולם נהגו איסור ופירש

א׳ מהם להקל אבל אם רק נהג יחיד ורוצה לחזור בו מהני התרה ואם עבר ואכל בלא התרה אע״ג דעביד איסורא אינו נכלל בכלל עונש זה. מט״י:

קיט קיט) שם. יש נוהגין שלא לאכול בשר וכו׳ וטעם הנוהגין דוקא בשבת זו לפי שכיון שמן הדין אסור לספר ולכבס בשבת זו עשו היכר עוד להתאבל בבשר וביין שאין שמחה אלא בהם ואע״ג דבאבל גמור ק״ל דאוכלין בשר ושותין יין וכ״ש אבילות ישנה הכא בעינן צערא טפי כיוון דחרבן בהמ״ק חמיר טובא וכמ״ש הטור סי׳ תקנ״ב. מט״י:

קכ קך) שם. יש נוהגין שלא לאכול בשר וכו׳ ר״ל שהמנהג הזה מנהג הוא כי יש לו סמך כמבואר בטור אבל אין ר״ל שהכל צריכין לעשות כן. ב״ד סי׳ שכ״א. שו״ג או׳ ל״ה. ור״ל אם לא נהגו אנשי המקום ההוא מכבר אין לאסור להם אבל אם כבר נהגי אסור לפרוץ גדר כמ״ש לקמן סעי׳ י״א יעו״ש:

קכא קכא) שם. ושלא לשתות יין וכו׳ אינו מוכרח שכל מי שנמנע מאכילת בשר ימנע מהיין דמי שרצה לשתות יין ולא נהג בו איסור אין כאן בית מיחוש וכ״נ ממ״ש הרמב״ם ז״ל כבר נהגו כל ישראל שלא לאכול בשר בשבת זו ולא הזכיר יין משום דאין זה תלוי בזה. מט״י שם. והיינו במקום שלא נהגו איסור לא בבשר ולא ביין ורוצה אחד להחמיר בבשר ולא ביין או במקום שכבר נהגו להחמיר רק בבשר ולא ביין אין כאן בית מיחוש אבל במקום שנהגו להחמיר בבשר ויין לא יכול היחיד לפרוש מן הציבור ולהחמיר רק בבשר ולא ביין עיין ביו״ד סי׳ רי״ד:

קכב קכב) שם. בשבת זו. ומיד שהתפללו הקהל ערבית במו״ש אעפ״י שהיחיד לא התפלל עדיין (ר״ל ומשכה סעודתו עד הלילה) אסור בבשר ויין וה״ה בר״ח לדידן. ויש נמנעין אחר שקיעת החמה. מ״א ס״ק כ״ו, א״ר או׳ י״ט. והיינו תחלת שקיעה אף שעדיין ביה״ש ולא התפלל ערבית א״א או׳ כ״ו. ומשמע מדבריו הא אם התפלל ערבית אעפ״י שעדיין יום הוא אסור בבשר ויין. ומיהו מ״ש המ״א ומ״ד שהתפללו הקהל ערבית במו״ש אעפ״י שהיחיד לא התפלל וכו׳ כתב א״ר או׳ כ״ג דאין להחמיר בזה כיון שאינו אלא מנהגא ואומרים רצה בבה״מ שייך עוד לשבת יעו״ש וכ״נ דעת הא״א שם. וכ״פ דה״ח או׳ ט׳ דבמו״ש אף שהתפללו הקהל ערבית אם היחיד לא התפלל עדיין מותר בבשר ויין יעו״ש. והב״ב מ״ב או׳ נ״ו. ומ״מ אף לדברי המ״א אם רוב הקהל לא התפלל עדיין ערבית וכן בעיר שיש בה בהכ״נ הרבה אין אחת נמשכת אחר חברתה וכמ״ש לעיל סי׳ רס״ג או׳ ע״ו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ קמ״ג וקמ״ד:

קכג קכג) שם הגה. ומותר בחומץ של יין. ואף חומץ שנעשה מיין וכשנכנס שבת זו היה עדיין יין מותר כיון שעכשיו הוא חומץ ואין שמחה בשתייתו. ט״ז סק״ט. מש״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ נ״ז. וכתב שם הט״ז דאם נתערב יין בתבשיל אעפ״י שיש בו טעם יין מותר. מיהו הא״ר או׳ כ״ב כתב דלפי המנהג שנהגו לאסור אף בתבשיל של בשר (כמ״ש לקמן או׳ קמ״ב) יש להחמיר יעו״ש. וכ״כ בס׳ בגדי ישע. על מ״א ס״ק כ״ט:

קכד קכד) שם הגה. ומותר בחומץ יין. ובכל חומץ מותר אע״ג דאנן השתא לא בקיאינן בחומץ לענין יין נסך מהר״י מברונא סי׳ י״ג. שכנה״ג בהגב״י או׳ ל״ה. א״ר או׳ כ״א וכ״כ מ״א ס״ק כ״ז אע״ג דאין אנו בקיאין איזו מקרי חומץ מ״מ הכא כיון שאינו אלא מנהג כל שבני אדם נמנעין לשתות מפני חמיצותו מקרי חומץ דאזלינן אחר לשון בני אדם. וכ״כ מ״ב שם. וכ״ש מי בוסר דמותר. שכנה״ג שם או׳ ל״ח. א״א שם:

קכה קכה) שם. ויש שמוסיפין מר״ח וכו׳ ומשמע דר״ח עצמו הוא בכלל האסור, וכ״כ בהגה בדרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב. וכ״כ בסדה״י. וכתב שם בסדה״י ועם היות שהוא ר״ח והוא יום שמחה שאני ר״ח זה שהוא גם ר״ח הפורענות וגם בו נסתלק אהרן הכהן ע״ה יעו״ש. וכ״כ בני חיי סי׳ תקנ״ז שמצא כתוב במחזור מהר״ח הכהן מיוסד ע״פ האר״י ז״ל דאף בר״ח אב אין לאכול בשר. וכ״ה בשער הכוו׳ דף פ״ח ע״ג והב״ד לקמן או׳ ק״ל. וכן הרב עדות ביהוסף סי׳ מ״א האריך להוכיח דגם בר״ח המנהג לאסור לאכול בשר ולשתות יין יעו״ש. והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ ז״ך או׳ א׳ וכ״מ בח״א כלל קל״ג או׳ ט״ז ודה״ח או׳ ט׳ וכ״כ מ״ב או׳ נ״ח וכתב שם מ״ב דכ״ה המנהג במדינותינו ור״ל במדינות אשכנז וכ״ה המנהג בעיר קדשינו ירושת״ו שהאשכנזים אין אוכלין בשר ואין שותין יין אפי׳ בר״ח עצמו אבל הספרדים אעפ״י שנוהגין שלא לאכול בשר מר״ח ואילך ביום ר״ח עצמו נוהגין לאכול בשר ולשתות יין כמ״ש באו׳ שאח״ז:

קכו קכו) וכתב שם בסדה״י אבל אם פירש קבלתו או הנהיג עצמו באיסור שאר הימים חוץ מר״ח הכל לפי מעשיו עכ״ל וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ו דמנהג פשוט בקושט׳ לאכול בשר ולשתות יין בר״ח אעפ״י שנמנעים מר״ח ואילך יעו״ש. וכ״כ החיד״א בספרו מו״ב או׳ רל״ג וז״ל בר״ח אב נהגנו לאכול בשר לכבוד ר״ח עכ״ל. וכ״כ בן א״ח פ׳ דברים או׳ ט״ו. וכ״כ קול אליהו סי׳ מ״ה דבעה״ק ירושת״ו המנהג לאכול בשר בר״ח ובשבת יעו״ש וכ״כ פה״א ח״ד דף ח׳ ע״ד בשם שולחן מלכים. והיינו מנהג הספרדים אבל מנהג האשכנזים שלא לאכול כמ״ש באו׳ הקודם. וכן מ״ש עו״ש פה״א דביין נהגו לשתות בירושת״ו מר״ח ואילך דלא קבלו אלא בשר יעו״ש עתה נתרבו האכלוסים וכל אחד עושה כמנהג מקומו וליכא בזה משום לא תתגודדו כמ״ש לעיל סי׳ תש״ח או׳ ס״ה יעו״ש:

קכז קכז) שם. ויש שמוסיפין מי״ז בתמוז. מפני שבו בטל התמיד וגם ניסוך היין. כלבו בשם הר׳ אשר. ב״י, לבוש. ויש מביאין סמך מדניאל שכתוב בו לחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין וכו׳ עד מלאת שלשה שבועים ימים. סדה״י, יפ״ל ח״ב או׳ ה׳ ועיין עוד בט״ז ס״ק י״ז:

קכח קכח) שם. ויש שמוסיפין מי״ז בתמוז. ויש פרושים שמתענין מי״ז בתמוז ואילך, טור והב״ד הש״ע לקמן סעי׳ ט״ז. ואותם שמתענים צריכין להשלים, כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ב סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש. וכ״כ ב״ח בשם מהרי״ש. ט״ז ס״ק ט״ו. ועיין לקמן סוף או קל״ב ואו׳ קצ״א:

קכט קכט) שם. מי״ז בתמוז. ודע שהש״ע שהזכיר מנהגים אלו ללמדנו דהוי מנהג כשר אף לאותם שמוסיפין מי״ז בתמוז ולא הוי כיוהרא והדיוטות וגם אם ירצה לחזור בו אינו רשאי אחר שנהג כן ג״פ, מט״י, ומיהו מ״ש אינו רשאי לחזור בו היינו בלא התרה אבל ע״י התרה יכול לחזור בו אם אין כן מנהג מקומו רק הוא הנהיג על עצמו חומרא זו כמ״ש לעיל או׳ קי״ח וביו״ד סי׳ רי״ד יעו״ש:

קל קל) שם. מי״ז בתמוז, ומנהג אשכנז היחידים נמנעים מבשר ויין מי״ז בתמוז ואילך ומר״ח ואילך נמנעים כולם מבשר ויין זולת שבת שאוכלין ושותין כדרך כל השנה כולה. טור. וכ״כ בסדה״י ראוי לכל ת״ח לנהוג כך מי״ז בתמוז אם בידו לעשות שאינו חלוש כ״כ כיון שהם ימי הרעה וכו׳ יעו״ש, וכ״כ מהרש״ו ז״ל בשעת הכוו׳ דף פ״ט ע״ג ראיתי למוז״ל שלא היה אוכל בשר ולא שותה יין מי״ז בתמוז עד מוצאי ט״ב ומוצאי ט״ב בכלל אם לא שאם היה דחוי שאז היה אוכל מוצאי ט״ב ודבר זה היה נוהג בחול אפי׳ ביום ר״ח אב אבל לא בשבתות עכ״ל ומ״ש ומוצאי ט״ב בכלל וכו׳ עיין הטעם לקמן סי׳ תקנ״ח. ועיין עוד לקמן או׳ קצ״א:

קלא קלא) שם. מי״ז בתמוז. ואף מי שנהג להחמיר בבשר ויין מי״ז בתמוז מ״מ ברחיצה שרי. רש״ל בתשו׳ סי׳ צ״ב. ב״ח. א״ר או׳ ך׳ ועיין לקמן סעי׳ ט״ז:

קלב קלב) וכתב הב״ח מי שקיבל עליו בפי׳ שלא לאכול בשר מי״ז בתמוז ועד ט״ב אסור גם בשבת וצריך התרה יעו״ש. והב״ד המ״א ס״ק כ״ז וכתב ומ״מ נראה דכל שלא הוציא בלשון נדר (ר״ל שלא אמר הרי עלי) אלא בלשון קבלה בעלמא מותר בשבת ובסעודת מצוה ג״כ מותר יעו״ש. והט״ז ס״ק י״ז כתב דהנודר מבשר ויין בג׳ שבועות אלו אף שלא התנה בפי׳ להיתר בשבת מ״מ אין השבת בכלל דכיון דבשבת אין נוהגין חומרא זו ודאי דדעתו כמו שנוהגין יעו״ש והב״ד א״ר או׳ ך׳ ומשמע דגם אם הוציאו בלשון נדר אין השבת בכלל ומ״מ נראה דיש לשאול אותו אם אמר דלא היה דעתו על השבת א״צ התרה ואם הוא כמסתפק יעשה התרה דאין הפסד בזה. והנודר בפי׳ לצום מי״ז בתמוז עד ט״ב ודאי דעתו שאין שבת בכלל. מש״ז או׳ י״ז. ועיין לעיל או׳ קכ״ח:

קלג קלג) שם הגה. ומצניעין מר״ח ואילך הסכין וכו׳ ומי שיש לו תישים שזמנם הגיע לשוחטן ולמכור העורות מר״ח ואילך ורוצה ליתן לקצב גוי לנוחרן נראה דכיון דישראל אסור לנוחרן אסור לומר לעכו״ם לעשות בשלו וכ״ש הכא דסופו להנות ממנה. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ה. עי״ש או׳ ד׳ ומ״ש הט״ז ביו״ד סי׳ קי״ז סק״ד להתיר לנחור ע״י ישראל כתב עליו שם הש״כ בנה״כ דאילו היה רואה דברי הב״ח שבכאן לא היה כותב כן יעו״ש וכ״כ שם בס׳ זבחי צדק או׳ ל״ז בשם כמה פו׳ לאסור דלא כט״ז יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן דאסור לעשות ע״י עכו״ם. ומיהו עיין שע״ת או׳ כ״ח שהביא דעת הפו׳ החולקים על דברי הב״ח הנז׳ יעו״ש. וע״כ נראה היכא דאיכא הפסד אם לא ינחור באלו הימים יש לסמוך על המתירין ולנחור ע״י עכו״ם:

קלד קלד) ומי שחכר מהשר להאכיל בשר לנכרים ואם לא ישחוט יפסיד אזי יתן מכל בהמה לעני חולה איזה חתיכה וא״א לכזית בשר בלא שחיטה. ואם א״א אזי לא יברך על השחיטה כיון שאין ישראל אוכל ממנה. ח״א כלל קל״ג או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ס״א. וה״ה אם יש לו בהמה מסוכנת וירא שמא תמות ויפסיד מותר לשחוט ואם אפשר יתן ממנא חתיכה לחולה ואם לא אפשר לא יברך על השחיטה כנז׳ ובזה מותר לנוחרה ג״כ אם לא אפשר בשחיטה כמ״ש הפ״ת ביו״ד סי׳ קי״ז או׳ ו׳ משם שו״ת פני אריה סי׳ ס״ה:

קלה קלה) שם הגה. ומצניעין מר״ח ואילך הסכין וכו׳ ואין שוחטין עד עשרה באב. ב״ח סי׳ תקנ״ח. מ״א ס״ק כ״ח. והיינו לנוהגין שלא לאכול בשר במוצאי ט״ב כמ״ש לקמן סי׳ תקנ״ח אבל לנוהגין לאכול בשר במוצאי ט״ב מותר לשחוט ביום ט״ב כמ״ש לקמן סי׳ תקנ״ט סעי׳ יו״ד יעו״ש. אכן כשחל ט״ב ביום ה׳ יש להקל (ר״ל אף לנוהגין שלא לשחוט בט״ב) ולשחוט אחר חצות לכבוד שבת. ב״ח שם. מ״א שם. אבל באבודרהם כתב הטעם דמר״ח עד התענית גזרינן דלמא אתי למיכל מיניה אבל ביום התטנית לא שייך למיגזר וא״כ לעולם שרי. ונראה דבמדינתינו שהעכו״ם אין אוכלים בשר ביום ו׳ וז׳ וא״כ לא ימצא קונים לבשר טרפה לכן מותרים לשחוט ביום ד׳ (כדי שאם יהיה טריפה יהיה מוכן עד יום ה׳ למכור. לב״ש) דאם לא כן ממנעי ולא שחטי. מ״א שם. א״ר או׳ כ״ט. מ״ב או׳ ס׳:

קלו קלו) שם בהגה. כגון לחולה. מי שהיה חסר דעת ונתרפא מיום אל יום מותר לאכול בשר ולשתות יין כל השבוע וגם לא להתענות בט״ב. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב. שכנה״ג בהגב״י או׳ כ״ט. מ״א סי׳ תקנ״ד סק״ח. א״ר בסי׳ זה או׳ כ״ב. בגדי ישע. מ״ב סי׳ תקנ״ד או׳ יו״ד:

קלז קלז) מינקת שהתינוק שלה חולה עד שמיגרע לו כשאמו אינה אוכלת בשר יש להקל. א״ר שם. בגדי ישע שם. שע״ת על סעי׳ ט״ו. כר״ש:

קלח קלח) שם הגה. כגון לחולה. אעפ״י שאין בו סכנה. ח״א כלל קל״ג או׳ ט״ז. ואפי׳ חולה קצת. מ״ב או׳ ס״א. ומשמע מסתמיות דברי הפו׳ דא״צ התרה לחולה שאוכל בשר בימים הללו משום דמתחלה שנהגו כך לא גזרו על חולה ולא על דבר מצוה וכמ״ש לעיל סי׳ תק״ן או׳ ב׳ יעו״ש והא דאיתא ביו״ד סי׳ רי״ד דצריך התרה התם מיירי שרוצה לחזור בו לגמרי משא״כ אם בדעתו כשיהיה בריא חוזר למנהגו דא״צ התרה. מט״י. ועיין עוד לקמן או׳ קנ״ט:

קלט קלט) שם בהגה. או מילה. והיינו דוקא ביום המילה ולא בלילה שלפני המילה. מהר״י מברונא סי׳ קנ״ב שכנה״ג בהגב״י או׳ ל״ג. וכ״כ מ״א סי׳ תר״מ ס״ק י״ג דסעודה שעושין בלילה שלפני המילה אינה סעודת מצוה לענין נדר ודלא כנ״ש יעו״ש והביאו היא״פ על סעי׳ זה וכתב דה״ה לכאן לענין אכילת בשר בלילה שלפני המילה דלא מקרי סעודת מצוה. וכ״כ באר יעקב דף ל״ה ע״ג. הב״ד מחב״ר או׳ י״ב. שע״ת או׳ ל״ג וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ ח׳ מ״ב או׳ ס״ב. ועיין לעיל או׳ מ׳:

קמ קמ) שם בהגה. וכיוצא בו. כגון סעודת פדיון הבן וסיום מסכת כמ״ש לקמן סעי׳ יו״ד בהגה יעו״ש:

קמא קמא) [סעיף י׳] יש מי שאומר וכו׳ הא דכתב זה בשם יש מי שאומר הגם דבב״י לא הביא פלוגתא בזה י״ל כי כן דרכו של הב״י דלפעמים סברא יחידית שלא מצאה כ״א בפוסק אחד כותב אותה בשם יש מי שאומר כנודע וזה כתב אותה בב״י רק בשם הכלבו. ועוד י״ל לפי שביו״ד סי רט״ז סעי׳ ט׳ לענין נדרים יש חילוק דאם אמר קונם בשר ויין עלי מותר בתבשיל שיש בו בשר ויין אבל אם אמר קונם בשר ויין שאני טועם אסור בתבשיל יעו״ש. וא״כ הכא יש להסתפק אם דומה לאמר קונם עלי או לאמר שאני טועם וע״כ כתב זה בשם יש מי שאומר:

קמב קמב) שם. מותרים בתבשיל וכו׳ דלצעורי נפשיה קמכוון והא אצטער ועוד דדמי לנודר מן הבשר דשרי בתבשיל כמ״ש ביו״ד סי׳ רט״ז סעי׳ ט׳ ב״י בשם הכלבו. מ״א ס״ק כ״ט. ונראה דשומן של בשר דינו כבשר עצמו ואסור לאכול תבשיל שיש בו שומן. והאידנא נהיגי עלמא לאסור אף בתבשיל של בשר ואסור לשנות המנהג. מ״א שם. מט״י א״ר או׳ כ״ב. ח״א כלל קל״ג או׳ ט״ז. דה״ח או׳ ט׳ מ״ב או׳ ס״ג. ומיהו דוקא בתבשיל שנתבשל עם בשר ממש אבל כשנתבשל בקדרה של בשר פשיטא דמותר. א״ר שם. בגדי ישע על מ״א ס״ק כ״ט. ואף שנתבשל בקדירה של בשר בת יומה שרי. ונראה כל שנפל בשר בתבשיל ויש ס׳ פשיטא דשרי, א״א או׳ כ״ט. מ״ב שם. ומי שיש לו איזה מיחוש שמזיק לו שתיית שכר ואין רשאי לשתות רק יין או יין מעורב עם מים באופן שנתבטל כח היין רשאי לשתות מר״ח אב עד התענית ואף שאין במים ששה חלקים נגד היין ויש בו קצת טעם יין כל שנתערב יותר מכדי מזיגה עד שאין ראוי לברך עליו בפה״ג מותר וגם יי״ש העשוי משמרי יין כיון שיצא מגדר יין ומברכין עליו שהכל מותר. שע״ת על ש״ע סעי׳ ט׳ בשם אור נעלם וכתב דגם דלפי המנהג שכתב מ״א לאסור בתבשיל שיש בו טעם בשר במקום מיחוש אין להחמיר יעו״ש:

קמג קמג) שם. מותרים בתבשיל וכו׳ ומי שנשאר לו בשר ממה שקנה לצורך ר״ח או שבת אי שרי לאכול במוצאי ר״ח או שבת. עיין קול אליהו סי׳ מ״ה שכתב שמוהר״א יצחקי ז״ל היה אוכל משיורי שבת ור״ח באומרו שיורי מצוה נינהו וכן נהגו אחריו. וכתב עוד להביא ראיה ממה דאיבעיא לן פ״ק דחולין (י״ז ע״א) איברי בשר נחירה שהיה להם לישראל בכניסתן לארץ מהו אי אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי וכתב שם הרא״ש דנ״מ לדידן יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ו׳ וכתב ואף שיש לדחות ראיה זו לפי מה שמחלקין רבנן בתראי מ״מ אין למחות במקילין יעו״ש. וכ״כ בס׳ מזבח אדמה שהעידו שגדול א׳ היה עושה כן אך הוא צדד בזה יעו״ש. והב״ד המחב״ר בקו״א או׳ א׳ ובס׳ נחפה בכסף חא״ח סי׳ ג׳ האריך בענינים אלו ולפי מ״ש בדף י״ב ע״ב תורה יוצאה דמה שנשאר לו משבת אסור אחר שבת ומה שנשאר מר״ח שרי לאחר ר״ח יעו״ש והב״ד קול אליהו שם וכתב כי זה מחזי כחוכא ואטלולא ואין טעם לדבר זה. ובס׳ שמן המאור כתב דאין להקל כלל דהא הכא לצעורי נפשיה קמכוון כמ״ש הב״י בשם הכלבו וא״כ אי אמרינן שמותר לאכול בשר שנשתייר מסעודת שבת אין כאן צער כלל יעו״ש. והב״ד הכר״ש. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ קכ״ב יעו״ש. וכ״כ השע״ת בסוף סעי׳ ט׳ דבמדינתינו לא שמעתי מי שמיקל בזה ומי שמיקל בזה הוא בכלל פורץ גדר אך אפי׳ במקום שמקילין בזה אין להקל אם לא שההכנה היה לצורך שבת ובדרך מקרה וסיבה נשאר לחול יעו״ש:

קמד קמד) וכתב בס׳ חיים ביד סי׳ קכ״ה או׳ ס״ו דאפי׳ המחמיר שלא לאכול משיורי שבת מ״מ בסעודת רביעית מותר ומצוה איכא דהרי עד ד׳ שעות הוא זמנה ועדיין איכא הארת שבת יעו״ש. וכ״כ בספרו מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ך׳ דבסעודה ד׳ יש להקל לאכול משיורי שבת ולא עוד והשאר יתנו לתינוקות

אך בזאת לא יקנה יותר מהרגלו כדי שישאר לסעודה ד׳ יעו״ש וכ״כ ארחות יושר פי״ד דאם עשה תבשיל לשבת וניתר מותר לאוכלו במו״ש כיון שנעשה לצורך שבת והיא סעודת דוד הע״ה ואיכא נמי משום בל תשחית אבל אם עשהו בערמה אסור וכן נותר ליום א׳ אסור לאוכלו ביום א׳ יעו״ש. והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ו׳:

קמה קמה) שם. ואסורים בבשר עוף. שגם העוף נקרא בשר כמ״ש בפ׳ בשלח ופ׳ בהעלותך גבי שליו שקראו הכתוב בשר והוא מין עוף כנודע:

קמו קמו) שם. ואסורים בבשר עוף. ומי שא״א לו לאכול מאכלי חלב יאכל בשר עוף שלא היו מקריבין ממנו קרבן וגם אין שמחה (כמ״ש במס׳ חגיגה דף ח׳) אלא בבשר בהמה. ב״ח סי׳ תקנ״ב. מ״א ס״ק כ״ח. א״ר או׳ כ״ב, דה״ח או׳ י״א. ח״א כלל קל״ג או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ס״ד. ומכ״ש שיאכל תבשיל של בשר ואם צריך לאכול בשר בהמה יראה שיהא מלוח ב׳ ימים ולילה א׳ שבזה אין איסור מדינא אם לא שרע לו בשר מלוח. א״ר שם. בגדי ישע על מ״א ס״ק כ״ח:

קמז קמז) אשה נדה שבאה לשאול אם מותרת לאכול בשר בשבוע זו עיין שבו״י ח״א סי׳ כ״ז שכתב כל שבאה לשאול ודאי מרגשת בעצמה שאינה יכולה לסבול מאכלי חלב מחמת מיחוש בגופה ומה״ט התרתי כמה פעמים למינקת שמותרת לאכול מאכל בשר בימים אלו אבע״א משום תקנתא דידה דסתם מינקת חולה אבע״א משום תקנת הולד ומה״ט מקילין בהרבה דברים במעוברת ומניקה אפי׳ לענין ד׳ צומות וכל הבא לשאול בימים אלו שאינו יכול לסבול לאכול מאכלי חלב משום איזה מיחוש וחולי קצת אני מורה לו להיתר כי חמירא סכנתא מאיסורא וה״ד לאכול בשר עוף כמ״ש האחרונים אכן מי שיודע בעצמו שיוכל לאכול מאכל חלב שלא יזיק לו כלום רק שרוצה לילך אחר תאות לבו הוא בכלל פורץ גדר וכו׳ עכ״ל והב״ד השע״ת או׳ כ״ח וכתב דהכל לפי ראות עיני המורה שאם העם פרוצים לזלזל בעבירות כזה יש להחמיר טפי ועכ״פ אין להתיר שניהם בשר ויין רק אחד לבד. גם יש לו להמורה להודיעו שאם אינו קשה לו הרבה יש למנוע מז׳ באב ואילך כמ״ש המ״א סי׳ תקנ״ד סק״ט שנוהגין קצת יולדות למנוע מבשר ויין משם ואילך יעו״ש:

קמח קמח) ואם יש חולה שמזיק לו בשר עוף והרופא אומר כי צריך בשר בהמה ויש חשש שיכביד חוליו יש להתיר כי במקום חולה לא גזרו רבנן וזה ברור. ולענין שאומרים הרופאים לאכול בשר בשבוע שחל ט״ב בתוכה אם יהיה החולה שקם מחולי הקולורה שמזיק לו עוף יש מקום להתיר כדי שלא יסתכנו אמנם לאכול הבריאים בשר מחמת שיש חולי קולורה בעיר לא ניתן להאמר דכיון שהוא בריא יכול לאכול מאכלים אחרים ולפחות עוף לא בשר בהמה כלל ועל הכל נראה לומר כי הרופא שהוא יהודי ולא יהיה מועד לעבור על ד״ת ולחלל שבת כי אז אין להאמין בו במה שמיקל וההי״נ שאומר לא יתענו כי ק״ל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ויהיה הגוי גמור יותר נאמן בזה. רו״ח או׳ ד׳:

קמט קמט) שם. ובשר מלוח. אע״ג דלענין בן סורר ומורה לא חשיב בשר. מ״א סק״ל. ואפי׳ מלוח מזמן מרובה. לבוש:

קנ קנ) שם. ויין תוסס. דהיינו תוך ג׳ ימים לדריכתו. מפני שיש בהן קצת שמחה ופיקוח צערא. לבוש:

קנא קנא) שם. ומותר לשתות יין הבדלה וכו׳ דבכה״ג לא קבלו עלייהו כמו לענין שאר סעודת מצוה. ביאורי הגר״א. מ״ב או ס״ז:

קנב קנב) שם. ומותר לשתות יין הבדלה וכו׳, הנה בהבדלה נוהגין בני ספרד כמרן אבל בבהמ״ז נוהגין להחמיר כמור״ם וכמ״ש הבאה״ט ס״ק ל״א. יפ״ל או׳ ז׳. ומ״ש וכמ״ש באה״ט וכו׳ ר״ל מ״ש באה״ט בשם מהרי״ל דבהמ״ז יברך בלא כוס וכמ״ש לקמן או׳ זק״ן יעו״ש. וה״ד בבהמ״ז דחול אבל בבהמ״ז דמצוה עיין לקמן או׳ קנ״ד דמותר לשתות אף לדעת המחמירין יעו״ש:

קנג קנג) שם הגה. ונוהגין להחמיר וכו׳ כיון דאפשר למטעמיה לתינוק משא״כ בסעודת מצוה. ביאורי הגר״א. מ״ב או ס״ח:

קנד קנד) שם בהגה. שלא לשתות יין בבהמ״ז. ופשוט דכ״ז מיירי בבהמ״ז דחול אבל בבהמ״ז דשבת של ג׳ סעודות פשיטא דשרי. מ״ב או׳ ס״ט. וה״ה בבהמ״ז דסעודת מילה ופדיון הבן וכו׳ י״ל נמי דשרי לשתות אף לדיעה זו וכ״כ א״א או׳ ל״ב. מחה״ש ס״ק ל״ג. ואם נמשכה הסעודה עד הלילה עיין לעיל או׳ קכ״ב וע״כ יש ליזהר לסיים קודם שתשקע החמה:

קנה קנה) שם בהגה. אלא נותנין לתינוק. משמע דמותר ליתן לתינוק בשר ויין בשבת זו דמעיקרא לא נהגו איסור להחמיר בתינוק ודוקא בתינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים. מ״א ס״ק ל״א. ח״א כלל קל״ג או׳ ט״ז. מיהו הדג״מ כתב דגם לקטנים אסור לאכול בשר דלא כמ״א וכוס הבדלה שאני משום מצוה יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ל׳ וכ״כ א״ר או׳ כ״ד. וכ״פ מ״ב או׳ ע׳ ובע״ש אחר חצות מותר ליתן לקטנים כיון שיש קצת קדושת שבת אחר חצות. א״ר שם:

קנו קנו) שם בהגה. אלא נותנין לתינוק. שהגיע לחינוך וישתה רוב הכוס. א״א או׳ ל״א. דה״ח או׳ יו״ד. מ״ב שם. ומ״ש בתינוק שאינו יודע להתאבל. מחה״ש ס״ק ל״א. מ״ב שם:

קנז זקנ) שם בהגה. מותר בעצמו לשתות הבדלה. אבל בהמ״ז יברך בלא כוס. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב. מ״א ס״ק ל״ב. דה״ח שם. מ״ב או׳ ע״א. והטעם כיון דיש פו׳ דאף ג׳ שאכלו א״צ כוס (כמ״ש לעיל רסי׳ קפ״ב) עכ״פ בכה״ג יש לסמוך עלייהו, מ״ב שם. ואפשר אף שאירע שלקח כוס לבהמ״ז יניח ולא ישתה ממנו אם אין תינוק. א״א או׳ ל״ב ונראה דה״ד ביחיד אבל אם היו ג׳ וכבר לקח הכוס לברך עליו ולא היה שם תינוק דמותר לשתות דכיון דלדעת הזוה״ק והאר״י ז״ל דבג׳ צריך כוס כמ״ש לעיל רס״י קפ״ב וגם לפסק הש״ע מותר לשתות של בהמ״ז בכה״ג שכבר לקח אותו אינו מן הראוי להניחו ולא לשתות ממנו אף לדיעה זו:

קנח קנח) שם בהגה. ובסעודת מצוה וכו׳ ועיין לעיל במ״א סי׳ רכ״ה (ובדברינו לשם או׳ י״א) דסעודת בר מצוה הוי סעודת מצוה ביום שנכנס שנת י״ד ואם הנער דורש הוי סעודת מצוה אף שלא באותו היום יעו״ש ונראה שאם אין זמנה היום אין לעשות הסעודה בימים אלו בכוונה בשביל בשר תאוה. יא״פ:

קנט קנט) שם בהגה. כגון מילה ופדיון הבן וכו׳ משמע דאפי׳ התרה א״צ וכ״ה בפי׳ בהגה לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ יעו״ש. ומשום דכך נהגו והו״ל כאלו התנו בפי׳ בתחלה דאדעתא דמנהגא נחתי. מט״י. ועיין לעיל סי׳ תק״ן אות ב.

קס קס) שם בהגה. כגון מילה ופדיון הבן וכו׳ ומי ששולחין לו לביתו אסור לו לאכול כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ בהגה. מ״א ס״ק ל״ה. א״ר או׳ כ״ו. ח״א כלל קל״ג סוף או׳ ט״ז. מ״ב או ע״ה. ועיין בשו״ת אור נעלם סי׳ ט׳ שכתב דדוקא סעודת מילה בזמנה דוחה האבילות של בשר ויין אבל לא סעודת מילה שלא בזמנה יעו״ש אבל השע״ת או׳ ל״ב חלק עליו וכתב כיון דהסעודה היא משום המצוה לא יש הפרש יעו״ש:

קסא קסא) שם בהגה. וסיום מסכת. ואף מי שלא למד עמהם יכול לאכול עמהם משום קורבה או ריעות דהא אמר אביי (שבת קי״ח סוף ע״ב) תיתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתא עבידנא יומא טבא לכולהו רבנן, מ״א שם. ואם לא נזדמן בלימודו הסיום לא ימהר או לאחר משום כך. ואם לא היה עושה סעודה בשאר ימים אפשר שלא יעשנה נמי עתה אבל כשנזדמן כראוי מותרין לאכול אף אותן שלא למדו עמהם אם היו הולכין נמי בזמן אחרת. א״ר שם. ח״א שם. מ״ב או׳ ע״ג, ועיין בסידור של ר״י עמדין שדעתו דהיינו המחזיקין בידי הלומדים בממונם וגם הגבאים המשגיחין עליהם ומשרתיהם כל אלו מותרים אפי׳ יהיו רבים אך לזמן אחרים מלבד אלה מפני הכבוד והאהבה או לאיזה תועלת שהוא הוא איסור גמור. ומ״מ פשוט דאם אותם הבאים מסייעין לעשות הסעודה בודאי מותר דהוא בכלל מה שאמר הגמ׳ תיתי לי דכי הוי מסיימי רבנן מסכתא עבידנא יומא טבא לרבנן וכמ״ש המ״א. מ״ב בב״ה. ויש להביא ראיה דמותר לשייר הסוף מס׳ כדי לעשות הסיום בזמן מאוחר רק שלא ילך בטל עבור זה ויעסוק בענין אחר תמורתו מהא דמו״ק ט׳ ע״א איבעי ליה לשיורי פורתא יעו״ש. פת״ע או׳ מ״ה. ונראה דה״ה דמותר להקדים אם אינו משנה סדר לימודו בהבנה ובעיון ורק שמרחיב הזמן דהיינו שהיה לומד ב׳ שעות ביום ועתה ג׳ כדי לסיים מקודם:

קסב קסב) שם בהגה. וסעודת אירוסין. והא דאיתא לעיל סעי׳ ב׳ דאין עושין סעודת אירוסין נלע״ד לחלק דהכא מיירי באירוסין של מצוה כגון שאין לו אשה ובנים כמ״ש הר״ן בשם רב האי והביאו ב״י בסי׳ זה, באה״ג, וכ״כ לעיל או׳ ל״ה יעו״ש. והמ״א ס״ק ל״ד כתב אפשר דהכא מיירי שלא בשעת אירוסין או שלא בבית אריסתו דאז ליכא שמחה כ״כ כמ״ש סי׳ תקמ״ו ואפ״ה הוי סעודת מצוה יעו״ש. והא״ר או׳ כ״ה כתב דקאי אדלעיל דקודם ר״ח מותר בסעודת אירוסין וא״כ שפיר כתב הכא דמותרים לאכול בשר דהיינו לנוהגין שלא לאכול בשר מי״ז בתמוז, וכ״כ המט״י. א״א או׳ ל״ד. נה״ש או׳ ה׳:

קסג קסג) שם. בהגה. כל השייכים לסעודה וכו׳. ודוקא קרובים מחמת קורבה א״נ ריעות אבל ההולכים שם רק לשתות ובלא״ה לא היו הולכים הו״ל מצוה הבאה בעבירה דרשות מהרי״ל הלכות ט״ב. ט״ז ס״ק י״ב. מ״א ס״ק ל״ה. ודוקא פסולי עדות מקרי קרובים. מ״א שם. מיהו הא״ר או׳ כ״ו כתב דמדברי מהרי״ל משמע דאפילו לאו פסולי עדות מותרים כל שהוא מזמן להם בזמן אחר יעו״ש. ועיין לקמן או׳ קס״ה:

קסד קסד) שם. כל השייכים לסעודה וכו׳, ונשים השייכות לסעודה מותרים ג״כ בבשר ויין ודוקא במקום שמזמנים נשים לסעודה זו. מ״א שם. והיינו דוקא אותם נשים שדרכן להיות שם אף כשהיה מילה בזמן אחר. א״ר שם דה״ח או׳ י״ב. ונראה דאשת בעל הסעודה מותרת אף בסיום מסכת וכן בניו. ח״א כלל קל״ג או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ע״ה:

קסה **קסה) שם** בהגה. אבל יש לצמצם שלא להוסיף וכו' ובלבוש כתב דמר"ח עד התענית ואפי' בערב ט"ב מותר לקבץ שם עשרה מצומצמים עם בני המצוה ויש שלוקחין עשרה מלבד הקרובים השייכים לבעל הסעודה. והב"ד מ"א שם וכתב דאין לנהוג קולות שניהם אלא או כרמ"א בקולו ובחומרו או כלבוש עכ"ל. ור"ל כי כל אחד פוסק קולא וחומרא רמ"א מתיר הכל כל השייכים כל מי שהולך בלא"ה נקרא שייכים וזה רק מיירי קודם השבוע שחל ט"ב להיות בתוכה אבל באותה שבוע שחל ט"ב אינו רשאי ליקח רק מנין מצומצם ממש וזה חומרא והלבוש כתב קולא שאין לחלק אלא אפי' שבוע שחל ט"ב בתוכה מותר ליקח כל השייכים היינו פסולי עדות ועשרה מצומצם יותר מכל השייכים וע"ז כתב שאין לנהוג במקום אחד כלבוש וכרמ"א היינו קולא דמר ליקח אפי' בשבוע ט"ב כל השייכים היינו אפי' אינן פסולי עדות מחמת קורבא רק מה שהולכין מחמת ריעות ואהבה וגם מנין יותר שזה הוי תרי קולא דמר ודמר וזה אסור. בגדי ישע על מ"א ס"ק ל"ה. אמנם שכנה"ג בהגב"י או' ל"ב כתב שהורה הלכה למעשה כדברי הלבוש. והב"ד א"ר או' כ"ו וכתב וכ"מ דעת האחרונים. וכ"כ ח"א כלל קל"ג או' ט"ז דמלבד הקרובים הפסולים לעדות ומלבד הבעלי מצוה מותר להוסיף עוד עשרה משום ריעות דהיינו אלו שדרך בעל אותה סעודה להזמין אותם שאר פעמים משום ריעות אבל אלו שאין מזמין אותם בשום פעם אלא שהולכים רק לשתות עבירה היא בידם וכ"ז אפי' בערב ט"ב מותר ובלבד שיעשנו קודם חצות עכ"ל. וכ"פ קיצור ש"ע סי' קכ"ב או' ח' ומיהו יש מקומות שנהגו שלא לאכול בשר ולשתות יין בימים הללו בסעודת מצוה רק באכילת דגים ושתיית שאר משקים כדי שלא יצטרכו לדקדק בזה וכל הבא ברוך הבא ורק בהמ"ז מברכין על היין ושותה אותו המברך בהמ"ז. ועיין לעיל או' קנ"ד:

קסו **קסו) שם** בהגה. ובשבוע שחל ט"ב בתוכה וכו' וט"ב שחל בשבת ונדחה אין לו דין שבת שחל ט"ב לענין זה ובזה כ"ע מודים. מ"א סק"ה. ור"ל דלעיל סעי' ד' לענין לספר ולכבס איכא פלוגתא אבל לענין זה כ"ע מודים דאין לו דין שבוע שחל ט"ב. ונ"מ לרמ"א דמחלק ביניהם אבל להלבוש אין נ"מ. לבוש:

קסז **קסז) שם** בהגה. רק מנין מצומצם. והשאר אוכלים מאכלי חלב. מ"א ס"ק ל"ו. ואם מצטרפין לזמון עיין לעיל סי' קצ"ו או' י"ב. ומיהו מ"ש והשאר אוכלין מאכלי חלב לאו דוקא דה"ה שאר מאכלין ושותין שאר משקין:

קסח **קסח) שם** בהגה. וזה אפי' בערב ט"ב שרי. ועכ"פ יעשנה קודם חצות דבזה ודאי לא מהני מה שאוכלין אח"כ סעודת עראי על הארץ כמ"ש סי' תקנ"ב סעי' ט' דכיון שאוכלין בשר יש להחמיר יותר. מ"א ס"ק ל"ז:

קסט **קסט) [סעיף יב'] תספורת שבוע זה וכו'** כבר כתבנו בענין זה לעיל מאו' מ"ה עד או' ן' קחנו משם:

קע **קע) [סעיף יג'] ובזקן כל שמעכב וכו'** ואע"ג דביו"ד סי' ש"ץ סעי' א' פסק גבי אבל תוך ז' אסור מסתיין דנדמה שבוע שחל ט"ב בתוכה לדין אבל תוך ל' ולא לדין אבל תוך ז' שכנה"ג בהגב"י או' י"ג יעו"ש. מט"י. מאמ"ר או' י"ב. ועיין הט"ז:

קעא **קעא) שם.** ובזקן כל שמעכב וכו' ובט"ב עצמו אסור לספר אפי' מה שמעכב האכילה. עו"ש או' ו' והב"ד המאמ"ר או' י"ג וכתב דמילתא דפשיטא היא כיון דאסור לו לאכול ואם בשביל אכילת הלילה יספר בלילה וכתב ומיהו איכא לאוקמי בחולה שאוכל בט"ב יעו"ש ור"ל דבא להשמיענו דגם החולה האוכל בט"ב אסור לספר באותו יום מה שמעכב האכילה:

קעב **קעב) שם.** כל שמעכב האכילה וכו' וכן מוהל שרי לגלח במקום שמעכב המציצה. עיקרי הד"ט סי' נ"ז או' י"א:

קעג **קעג) [סעיף יד'] אסור לגדולים לספר לקטנים וכו'** דקטנים נמי שייך בהו חינוך אי משום אבילות אי משום עגמת נפש. תה"ד ס' קנ"ב, והא דביו"ד סי' שפ"ד פסק דאין אבילות לקטן י"ל דבאבילות דרבים מחמירין טפי, מ"א ס"ק ל"ח. וקטנים היינו אפי' לא הגיעו לחינוך. ח"א כלל קל"ג או' ח"י, וכ"מ מדברי הלבוש כמ"ש באו' שאח"ז. וכ"כ בן א"ח פ' דברים או' ו':

קעד **קעד) שם.** ולכבס כסותם. ודוקא כסות של קטנים כגון בני ג' או' ד' שנים. לבוש. ומשמע הא פחות מזה יש להקל וכמ"ש לקמן או' קע"ט יעו"ש:

קעה **קעה) שם.** בשבת שחל ט"ב וכו' והנה מדהשמיט הלבוש מ"ש בש"ע בשבוע שחל ט"ב משמע דס"ל דדין קטנים כדין גדולים דאסור לספר מי"ז בתמוז וכיבוס מר"ח, א"ר או' ל"א. והיינו לנוהגין להחמיר בכיבוס מר"ח ובתספורת מי"ז בתמוז כמ"ש לעיל סעי' ד' בהגה יעו"ש. אמנם ח"א כלל קל"ג או' ח"י פסק דאף לנוהגין להחמיר בקטנים אין לאסור רק בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה בין בכיבוס בין בתספורת יעו"ש. והב"ד מ"ב או' פ"ב:

קעו **קעו) שם** הגה. מיהו בגדים שמלפפין בהם וכו' ומ"מ לא יכבסו הרבה ביחד. מט"מ והגמ"נ. ונראה דיכבסו בצנעה אם אין מכבסין ע"ג הנהר. מ"א ס"ק ט"ל. א"ר או' ל"א. א"א או' ט"ל. ח"א שם. מ"ב או' פ"ג. בן א"ח פ' דברים או' ו':

קעז **קעז) שם** בהגה. מיהו בגדים שמלפפים בהם וכו' ודרכן לכבסן במים לבד ומותר לכבס אפי' הרבה ביחד כדלעיל סי' תקל"ד סעי' א' בהגה. שו"ג או' כ"ד. והב"ד הזכ"ל או' ט' יעו"ש. ומיהו מ"ש אפי' הרבה ביחד היינו ארבעה וחמשה בפעם אחד כמ"ש לעיל סי' תקל"ד סעי' א' בהגה לענין חו"ה יעו"ש. אבל דעת האחרונים שכתבנו באו' הקודם דאין לכבס הרבה ביחד משמע דס"ל דבט"ב יש להחמיר יותר ואין לכבס רק כל אחד ואחד לבדו וכמ"ש במט"מ סי' תש"ב יעו"ש. וע"כ היכא דאפשר יש להחמיר:

קעח **קעח) שם** בהגה. הני ודאי משרא שרי. שאין בכיבוס זה משום שמחה. לבוש. ועוד י"ל משום דלא אפשר דזה נצרך להם הרבה ובמלתא דלא אפשר לא גזרו רבנן ובשו"ת מהר"י מברונא סי' י"א כתב דאם א"א ע"י גויה מכבסין בעצמן דאין כאן חשדא דטינופן מוכיח עלייהו יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגב"י או ז' פ"ת:

קעט **קעט) שם** בהגה. ואפי' בגדי שאר קטנים נוהגין להקל, והיינו בני ב' וג' שנים. ח"א שם. וכ"מ מדברי הלבוש שכתבנו לעיל או' קע"ד. וכ"כ בן א"ח שם ויש נוהגין היתר בכיבוס בגדי קטנים בני שלש שנים ואין למחות בהם עכ"ל. ומ"מ בזה אין להתיר לכבס כ"א בגד א' וכמ"ש לעיל סי' תקל"ד או' ט' יעו"ש:

קפ **קפ) שם** בהגה. נוהגין להקל, ואם אפשר ע"י עכו"ם נכון יותר. שלחן שלמה. תו' חיים על ח"א סי' קל"ג או' ל"ג. וכ"כ לעיל או' קע"ח:

קפא **קפא) שם** בהגה. ב"י. והוא ממ"ש ב"י ד"ה ומ"ש והא דשרי וכו' וכתב בתה"ד (סי' קנ"ב) שמהר"מ אסר לכבס בגדי קטנים וכו' אבל מתוך דברי התה"ד נראה שלא נהגו כן וכו' והב"ד שכנה"ג בהגב"י או' ו' יעו"ש. והוצרכתי לבאר לפי שראיתי בכ"י של חכם א' שכתב שלא ראה זה בב"י והוצרך להגיה ולא עיין יפה:

קפב **קפב) עובדא** בא לפני במכבסת שקים של מלח על מכירה למלח והם של פשתן ובמים לבד בלא נתר ובורית ומזה היתה פרנסתה ואמרתי דיש להקל מר"ח עד השבוע שחל ט"ב או בט"ב שחל בשבת ונדחה די"א דאין לו דין שבוע שחל ט"ב רק שתכבס בצנעה כמ"ש המ"א בבגדי קטנים אבל בשבוע שחל ט"ב קשה להקל מיהו באין לה מה לאכול יש להתיר. פ"ת. פת"ע או' נ"ד. ועיין לעיל או' ק"ד:

קפג **קפג) [סעיף טו'] מי שתכפוהו אבילות של מת ושל שבת זו** ר"ל דשלמו יום ל' של אבילות בתוך שבוע שחל ט"ב להיות בתוכה:

קפד **קפד) שם.** מקול בתער וכו' שאין זה דרך קישוט ויפוי אלא דרך בזיון. לבוש:

קפה **קפה) שם.** אבל לא במספרים. וזהו דוקא בשבוע שחל בו ט"ב אבל קודם לזה מותר לספר ולכבס כדרכו דהא אפי' שאר אדם מותר לספר ולכבס קודם שבוע שחל בו ט"ב כמ"ש לעיל סעי' ג' יעו"ש. ולדעת המחמירים לספר מי"ז בתמוז ושלמו לו ל' באותם הימים עיין לעיל או' פ"ב:

קפו **קפו) [סעיף טז'] יש נוהגין שלא לרחוץ מר"ח.** כ"כ הטור בשם אבי העזרי. וכתב בתה"ד סי' ק"ן משמע אפי' בצונן אסור אלא שסיים כמדומה שראיתי בימי חורפי רוחצים בנהרות מר"ח ואילך ולא מיחו בידם והמחמיר תע"ב יעו"ש. והב"ד ב"י. וכ"מ ממ"ש ב"י בשם מוהר"י מולן דאפי' בצונן כל גופו אסור מר"ח ואילך יעו"ש. וכ"כ בהגה לקמן בסעי' זה דנוהגין שלא לרחוץ אפי' בצונן מר"ח ואילך. וכ"כ הלבוש ושאר אחרונים רבני האשכנזים. אבל הרמב"ם פ"ה דתעניות דין ו' כתב דנהגו ישראל שלא יכנסו למרחץ בשבוע זו עד שיעבור התענית. וכ"כ הטור בשם הרמב"ן. והר"ן כתב דדוקא כיבוס אסור אבל רחיצת גופו מותר אפי' בחמין אלא שהצנועין נוהגין איסור בעצמם כל אותה שבוע יעו"ש. והב"ד השו"ג או' י"ג. נמצא דלדעת הרמב"ם והרמב"ן והצנועים שכתב הר"ן אינו אסור ברחיצה רק כל גופו בחמין ובשבוע שחל בו ט"ב אבל בצונן מותר אפי' כל גופו ואפי' בשבוע שחל בו ט"ב. וכ"כ השו"ג או' מ"ח וכתב דכן נוהגין בשאלוניקי שהולכים לשוט ע"פ המים בים הגדול אפי' בערב ט"ב יעו"ש. וא"כ דבר זה תלוי במנהג המקומות ונהרא נהרא ופשטיה:

קפז **קפז) שם.** שלא לרחוץ מר"ח. ויולדת שצריכה לרחוץ מותר כמ"ש ביו"ד סי' שפ"א סעי' ג' מ"א סק"מ. א"ר או' ל"ה. ח"א כלל קל"ג או' י"ט. דה"ח או' ז' קיצור ש"ע סי' קכ"ב או' י"ב. אבל בט"ב אין להקל. א"ר שם. דה"ח שם:

קפח **קפח) ומי** שחלש וצוה לו הרופא לרחוץ בכל יום לרפואה מותר לו לרחוץ אפי' בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה. וכן מעוברת שהגיעה לפרקה החדש הט' מותרת ג"כ לרחוץ בחמין דכל לרפואה שרי. מהר"י מברונא סי' י"ב, שכנה"ג בהגב"י או' כ"ג ואו' כ"ד. א"ר שם. ח"א שם. דה"ח שם. שע"ת או' ל"ז. קיצור ש"ע שם. בן א"ח פ' דברים או' ט"ז. ומיהו בט"ב עצמו אין להקל כמ"ש באו' הקודם. וכ"כ דה"ח שם:

קפט קפט) שם. שלא לרחוץ מר״ח. ואם חל ר״ח בע״ש יש נוהגין לרחוץ בר״ח לכבוד שבת ויש נזהרין להקדים לרחוץ ביום ה׳ שלפניו. לבוש. מיהו הב״ח כתב ע״ז שנזהרים להקדים וכו׳ דלא נראה כלל להורדת להחמיר שהרי מצוה לרחוץ בע״ש ועוד דביום ה׳ לא היו יקרא דשבתא אלא א״כ א״א לו לרחוץ בע״ש ועוד שאף בשבת של חזון הוא חומרא יתירא והבו דלא לוסף עלה אבל בע״ש שהוא ר״ח שאינו שבת של חזן לא ראיתי לאסור כלל ובפרט הרגיל לרחוץ בכל ע״ש כשאפשר לו ונמנע עתה עין יש בידו יעו״ש, והב״ד ט״ז ס״ק ט״ז. מ״א סק״מ. א״ר או׳ ל״ו. וכ״כ דה״ח או׳ ח׳ דאם חל ר״ח אב בע״ש מותר לרחוץ בחמין כל מי שרוחץ תמיד בע״ש לכבוד שבת. וכ״כ קיצור ש״ע שם או י״ג, מ״ב או׳ פ״ט. וכ״ז לדיעה ראשונה שכתבנו לעיל או׳ קפ״ו אבל לדיעה שניה בלא״ה שרי יעו״ש. ועוד עיין לקמן או׳ ר״ב:

קצ קצ) שם. שלא לרחוץ מר״ח. והאנשים הרגילים לילך למקום לצורך טבילת קרי מותר לילך בין ר״ח לט״ב אף בחול, ישי״ע. ואפי׳ בערב ט״ב. בן א״ח פ׳ דברים או׳ ט״ז. ודוקא בצונן. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ל״ד, ונראה דאם קשה לו לטבול בצונן או שאין שם כ״א מים חמין דמותר לטבול במים חמין כיון דיש תועלת גדולה בטבילה זו כמ״ש לעיל ס׳ ע״ו או׳ כ״א יעו״ש. ועוד כיון דאינו מכוון לשם תענוג רק להעביר רוח הטומאה מעליו. ועיין לקמן או׳ קצ״ג, ומי שדרכו לטבול אחר תשמיש המטה הר״ז טובל כדרכו וכן הסנדק מותר לטבול. בן א״ח שם:

קצא קצא) שם. ויש מתענין מי״ז בתמוז וכו׳ ות״ח לא ינהיג בחומרא זו שממעט במלאכת שמים וא״א שלא יתבטל מלימודו איזה שעות מפני התענית וצריך לשקול במאזני צדק ענינים אלו. מהר״ר שמואל שער אריה בחי׳ כ״י. ברכ״י או׳ ז׳ שע״ת. מ״ב או ץ׳. ועי״ש בשע״ת שכתב דגם לענין אכילת בשר ושתיית יין המבואר לעיל סעי׳ ט׳ דיש מוסיפין מי״ז בתמוז וכו׳ שאין לת״ח שעוסק בתורה תדיר לתפוס חומרא זו אך מר״ח עד התענית אין להקל יעו״ש:

קצב קצב) שם. ויש מתענין מי״ז בתמוז וכו׳ דאותם שמתענים צריכים להשלים את התענית כמ״ש לעיל או׳ קכ״ח יעו״ש:

קצג קצג) שם הגה. ולצורך מצוה שרי ולכן רוחצת וטובלת. אפי׳ בחמין. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב. דה״ח או׳ ז׳ וכ״מ מדברי ח״א כלל קל״ג או י״ט וקיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או י״ב שכתבו נדה רוחצת וטובלת כדרכה ור״ל כדרכה בכל השנה דאם היה המנהג לרחוץ ולטבול בחמין גם באלו הימים כן:

קצד קצד) שם בהגה. מותר לה לרחוץ בערב ט״ב וכו׳ כדרכה בחמין. דה״ח שם. מ״ב או׳ צ״ב:

קצה קצה) שם בהגה. אם א״א לה לרחוץ ליל עשירי. הרמ״א לשיטתו ביו״ד סי׳ קצ״ט סעי׳ ד׳ בהגה שכתב שהוא רק מנהג יפה יעו״ש ולכן פסק כאן שאם א״א וכו׳ דמשמע שאם אפשר לרחוץ ליל יו״ד לא תרחוץ בערב ט״ב אבל לדעת הש״כ שם סק״ו וסק״ט מעיקר הדין תרחוץ מערב ט״ב אפי׳ אפשר לה לרחוץ בלילה. דג״מ, והב״ד מ״ב בב״ה אכן שאר האחרונים פסקו כדברי מור״ם הנז׳ דאם אפשר יש לרחוץ ולטבול בליל יו״ד כדי שלא להרחיק הרחיצה מהטבילה. בית הילל ביו״ד שם. א״ר ס׳ תקנ״ד או׳ ט׳ ח״א שם. דה״ח שם. קיצור ש״ע שם. ולכן הנכון לעשות כמ״ש מ״א סי׳ תקנ״ד סק״י בשם ב״י ותו׳ דתרחוץ ותחוף ערב ט״ב ובמוצאי ט״ב חופפת מעט דבעינן סמוך לחפיפה (ר״ל רחיצה) טבילה עכ״ל. וכ״כ לקמן סי׳ תקנ״ד או׳ מ״ב יעו״ש:

קצו קצו) שם בהגה. ונראה דה״ה באשה הלובשת לבנים וכו׳ עיין לעיל או׳ ס״ג:

קצז קצז) שם בהגה. הואיל ואינה עושה לתענוג וכו׳ וכן קטנים שיש להם חטטין בראשן נוהגין לרחצן בראשן. לבוש. מ״ב או׳ צ״ז:

קצח קצח) שם בהגה. וגוהגין שלא לרחוץ אפי׳ בצונן מר״ח וכו׳ עיין לעיל או׳ קפ״ו.

קצט קצט) שם בהגה. אפי׳ בצונן מר״ח ואילך. היינו כל גופו אבל ראשו פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בצונן. דה״ח או ז׳ עה״ש על קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ י״א, מ״ב או׳ צ״ד:

ר ר) שם בהגה. ויש מקילין בחפיפת הרא״ש בחמין וכו׳ אבל אסור לרחוץ בבורית ומים ואפר שקורין לו״ג. לבוש. מ״א ס״ק מ״א. ח״א כלל קל״ג או׳ י״ט. קיצור ש״ע שם או׳ י״ג. מ״ב או׳ צ״ו:

רא רא) שם בהגה. ויש מקילין בחפיפת הראש בחמין וכו׳ וה״ה ברחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין למי שרגיל בכל ע״ש. ח״א שם. מ״ב או׳ צ״ז:

רב רב) שם בהגה. בחפיפת הראש בחמין וכו׳ אבל לרחוץ כל גופו כל אדם נוהגין בו איסור. ד״מ או׳ ז׳ מ״א שם. א״ר או׳ ל״ז. ומי שנוהג בעצמו טבילה בכל ע״ש לכבוד שבת אזי לא יבטל טבילה זו אף בע״ש דחזון רק לא ירחץ ביותר כ״א כפי שיעור טבילה שטובל בכל ע״ש. של״ה דף ר׳ ע״א. מ״א שם. א״ר שם. ח״א שם. דה״ח שם. קיצור ש״ע שם. מ״ב או צ״ה, והיינו רק בצונן. דה״ח שם. קיצור ש״ע שם. ופשוט דאם קשה לו לטבול בצונן

או שאין שם רק מים חמין מותר לטבול במים חמין אם אינו מבטלה בשום פעם. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ל״ז. עה״ש על קיצור הש״ע שם או׳ י״ג. מיהו מי שמבטלה לפעמים מפני שטרוד בעסקיו או מפני הצינה גם עכשיו אסור לטבול, מ״א שם. ח״א שם. דה״ח שם. קיצור ש״ע שם. מ״ב שם. והיינו מי שמבטלה לפעמים אף בצונן אסור. א״א או׳ מ״א. וכ״ז לנוהגין כסברא ראשונה שכתבנו לעיל או׳ קפ״ו אבל לנוהגין כסברא שניה בלא״ה בכל גוונא שרי כיון שעדיין לא נכנס שבוע שחל בו ט״ב יעו״ש. ונראה דה״ה דמי שדרכו לטבול בכל יום שבת בבקר כמ״ש לעיל סי׳ ר״ס או׳ ו׳ דמותר לטבול גם בשבת חזון ואפי׳ לנוהגין כסברא הראשונה הנז׳ משום דלא גרע מבשר ויין דשרי:

רג **רג) נהגתי** למנוע עצמי מתשמיש המטה בשבוע שחל ט״ב להיות בתוכה. כנה״ג בהגב״י. עט״ז. ופשוט דה״ד לאנשים גדולים שאין יצרם תוקפם אבל לבחורים שעדיין בתוקפם אין לנהוג בזה כיון לפום דינא מותר וה״ה אם נזדמן לו ליל טבילה ודאי שאין למנוע משום חומרא זו והוא פשוט:

רד **רד) [סעיף יז׳] טוב ליזהר מלומר שהחיינו וכו׳,** כ״כ ב״י בשם תשו׳ אשכנזית והיא תשו׳ מהרי״ל סי׳ ל״א והוא מדברי האגודה במס׳ ברכות בשם הכלבו כמ״ש בדרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב, וכ״כ בנימין זאב סי׳ קס״ג והב״ד כנה״ג בהגב״י. וכ״כ בס״ח סי׳ תת״מ יש חסידים מחסידים הראשונים שלא היו אוכלים שום פרי חדש בין י״ז בתמוז לט״ב כי אמרו איך נברך שהחיינו וגו׳ לזמן הזה עכ״ל. וכ״כ מ״א ס״ק מ״ב דטעם האיסור כיון דהזמן ההוא זמן פרענות אין לברך שהחיינו לזמן הזה אבל אין הטעם משום אבילות דהא לא מצינו שאבל אסור לברך שהחיינו עכ״ל. והב״ד האחרונים. וכן הסכים מהרש״פ בס׳ בית הרואה דף נ״ט ע״ב וע״ג. והב״ד הברכ״י או ט״ו. וכתב ודלא כמשמעות דברי בנימין זאב סי׳ קס״ג יעו״ש:

רה **רה) וכתב** שם בס״ח דיש מברכין על פרי חדש כשנזדמנו להם בשבתות שבין י״ז בתמוז לט״ב יעו״ש. והב״ד מט״מ סי׳ תרצ״ז. כנה״ג בהגב״י. וכ״כ הלבוש. א״ר או׳ מ״ב. ח״א כלל קל״ג או׳ ח׳ דה״ח או ה׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ב או׳ ב׳ מ״ב או׳ צ״ח. ור״ח דינו כשבת. בית יהודה דף ק״ט ע״ב. וה״ד פרי אבל במלבוש איכא שמחה טפי ואסור אפי׳ בשבת. א״ר או׳ י״ז. ח״א שם או׳ י״ד. דה״ח או׳ ו׳ קיצור ש״ע שם. אמנם בשער הכוו׳ דף פ״ט ע״ג כתב דאפי׳ פרי חדש אין לאכול בשבתות של בין המצרים יעו״ש. והב״ד מ״א ס״ק מ״ב. מט״י, וכ״כ הרב ב״ד סי׳ שכ״ה דמדברי הרב״י שסתם נראה דאסור. וכ״כ מהר״ח כהן בס׳ טור ברקת והב״ד הברכ״י או׳ יו״ד. וכ״פ בספרו חיים שאל ח״א סי׳ כ״ד יעו״ש:

רו **רו) וכתב** שם המ״א דאם חל י״ז בתמוז בשבת ונדחה מותר לכ״ע, והב״ד א״ר או׳ מ״ב, וכ״כ מהר״מ זכות בתשו׳ כ״י. אבל הכנה״ג בתשו׳ א״ח ח״ב סי׳ ט׳ כתב דלנוהגין שלא לומר שהחיינו בשבת אסור גם בי״ז שחל להיות בשבת יעו״ש, והב״ד הברכ״י או׳ י״א, וכן הסכים בספרו חיים שאל שם וכתב שכן הסכים המו״ק היפך מ״א. ומ״ש שם בברכ״י ודעתי הקצרה כהמתירין כתב שם בחיים שאל שהוא ט״ס וצ״ל ודעתי הקצרה כמוהו ור״ל כמ״ש הכנה״ג דאוסר יעו״ש, וכ״כ בס׳ בגדי ישע על מ״א ס״ק מ״ב דלהאוסרים בשבת אין לחלק ואפי׳ י״ז שחל בשבת ונדחה אסור יעו״ש:

רז **רז) וכתב** שם בחיים שאל דגם בליל י״ז בתמוז אין לומר שהחיינו ודלא כמטה אפרים בסופו שהתיר. וכתב שכ״ה המנהג בארץ הצבי שאין לומר שהחיינו מליל י״ז בתמוז יעו״ש. ומ״ש בס׳ באר מים חיים בא״ח סי׳ ז׳ דמ״ש מרן שלא לומר שהחיינו בין המצרים עיקר הקפידה היא על הברכה דאלו לאכול הפרי בלתי שהחיינו אין שום קפידא ויוכל לאכלו ושכך הוא נוהג יעו״ש. וכ״כ בס׳ כתונת יוסף סי׳ י״א יעו״ש. כבר השיג ע״ז המאמ״ר או׳ י״ד והזנ״ל או׳ ט׳ יעוש״ב. וכן השיג ע״ז החיד״א בס׳ יוסף אומן סי׳ נ״ו יעו״ש. וכ״כ בספרו מראית העין בליקו׳ סי׳ טו״ב על מ״ש הרב באר מים חיים דהוא נוהג לאכול כל פר״ח בין המצרים בלתי שהחיינו שהוא רשות, כתב עליו עם האדון הסליחה שזלזל במנהג כל ישראל, ובדבר שנתפשט המנהג מי יקל ראשו עכ״ל והב״ד הזכ״ל ח״ג או׳ ל״א יעו״ש. וכ״מ מדברי ס״ח שכתבנו לעיל או׳ ר״ד דאין לאכול פר״ח בלתי שהחיינו יעו״ש. ועוד עיין לקמן או׳ רי״ד:

רח **רח) וכתב** שם בס׳ יסף אומץ דגם בליל ויום עשירי אין נכון לומר שהחיינו דכיון דבכל יום עשירי היה שריפת ההיכל איך נאמר שהחיינו והגיענו לזמן הזה והיה יום מר מאד בעצמו וגמר החרבן יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר סי׳ תקנ״ח או׳ ג׳ והב״ח השע״ת שם או׳ ב׳. ואם ט״ב דחוי נראה דשרי כמו דשרי גילוח ואכילת בשר ויין. זכ״ל או׳ ט׳:

רט **רט) שם.** טוב ליזהר מלומר שהחיינו בין המצרים וכו׳ ומשמע דבצום גדליה או עשרה בטבת למי שאין מתענה כבסי׳ תק״ן אומר שהחיינו. א״א או׳ מ״ב. וה״ה למתענה דבליל התענית יוכל לומר שהחיינו כיון דלא יש חומרא זו כ״א בין המצרים.

ריי **ריי) שם.** מלומר שהחיינו בין המצרים וכו׳ ולפ״ז ג״כ אין לקנות אז כלים חדשים או ללבוש כל חדש מאחר שא״א לו לברך שהחיינו כל בין המצרים. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ מ״ב. ועיין לעיל או׳ ח״פ:

ריא ריא) שם. מלומר שהחיינו בין המצרים וכו' יש מי שכתב דלאשה מעיברת זה יתנו פרי חדש ותאכל בלי ברכת שהחיינו כיון דכמה פו' ס"ל דברכת שהחיינו רשות אף בעושה או אוכל דבר דמברכין שהחיינו והכא יש לחוש שמא תתאוה ויגרום נזק לה ולולד. ברכ"י או' ח' זנ"ל או' ט' שע"ת או' ל"א. מ"ב או' צ"ט. מיהו מ"ש לקמן או' רי"ד ורט"ו משמע כיון דהותר לאכול פר"ח יש לברך שהחיינו ג"כ. יעו"ש:

ריב ריב) יש מי שאומר דקטן דיש לו ידיעה קצת אבל לא ידע להבחין בין ימים אלו לשאר ימות השנה ומתאוה לפר"ח שרי לתת לו ויברך שהחיינו כדי שלא יטעה ולא יברך שהחיינו בשאר הימים. ברכ"י או' ט'. זכ"ל שם. שע"ת שם.

ריג ריג) חולה מותר אפי' בחול שהפירות פותחין לו תאותו לאכול דברים טובים ובמקום חולי לא גזרו רבנן. הרב מהר"י צמח בהגהו' לא"ח כ"י. וכ"כ בספרו נגיד ומצוה דף ע' ע"ב. והובא בס' פע"ח שער כ"ג פ"א. והב"ד הברכ"י או' י"ג. זכ"ל שם. שע"ת שם. מ"ב שם:

ריד ריד) אם לקח בין המצרים פר"ח ובירך עליו ברכת הפרי יברך ברכת שהחיינו. מהר"י ן' נעים הובא בתשו' הכנה"ג ח"ב א"ח סי' ל"ד והסכים עמו הכנה"ג שם סי' ל"ה יעו"ש. והב"ד הברכ"י או' י"ב וכתב דכן יש לדקדק מלשון מהרח"ו ז"ל בשער הכוו' שכתב גם צריך להזהר למנע מלאכול בימים ההם שום פר"ח ושלא ללבוש שום מלבוש חדש כדי שלא יצטרך לברך עליו ברכת שהחיינו וכו' משמע דהזהירות הוא מלאכול אבל אם הוא נצרך לאכול כנדון זה דכבר בירך ברכת הפרי יברך שהחיינו יעו"ש. ומ"ש מהר"י צמח בהגה בפע"ח שם דספר לו בנו של הרח"ו ז"ל כי זוכר שפעם א' היו חכמי הדור אוכלין על שלחן אביו והפצירו בו לאכול פר"ח ואכל אותו בלי ברכת שהחיינו עכ"ל כבר הקשה ע"ז הברכ"י שם וכתב דזה משמע הפך ממ"ש הוא עצמו בשער הכוו' יעו"ש. וכן הקשה ע"ז בספרו יוסף אומץ סי' נ"ו ולא תירץ ע"ז אלא שכתב שלא ידענו גופא דעובדא היכי הוה והרב מהר"י צמח קיצר את הרחב יעו"ש. ואפשר לומר דהפרי הזה היה ספק אם לברך עליו שהחיינו כמ"ש לעיל סי' רכ"ה או' ל"ד וכדומה והיה צריך לפוטרו עם פרי אחר שודאי יש לברך עליו שהחיינו אלא שהיה סעודת מצוה או שבת וע"כ אכלו לכבוד מצוה ע"מ לפוטרו אחר בין המצרים עם פרי שודאי צריך עליו שהחיינו והקילו בזה כיון דבלא"ה אין מברכין עליו כ"א לפוטרו עם אחר וא"כ יאכלו לפי שעה לכבוד מצוה ואח"כ פוטרין אותו אבל מהרח"ו ז"ל מיאן בזה שלא רצה לאכול עד שיפטור אותו בפרי אחר בין המצרים עד שהפצירו בו לעשית כמותם. ועיין באו' שאח"ז ודוק:

רטו רטו) מי שאכל פרי בין המצרים ולא בירך שהחיינו שחשב דאסור לברך, אחר בין המצרים יאכל פרי אחר חדש ויברך עליו ויכוין לפטור גם אותו פרי. הרב מהר"י ן' נעים והרב כנה"ג בתשר הנז'. ברכ"י או' י"ד. זכ"ל שם. שע"ת שם. ועיין לעיל סי' רכ"ה או' מ':

רטז רטז) שם. אבל על פדיון הבן וכו' וה"ה לדידן דנהגינן לברוכי שהחיינו על המילה כדאיתא ביו"ד ולא נקט מרן ז"ל מילה לפי שאינו מנהג בכל המקומות כמו בפדיון הבן. מאמ"ר או' ט"ז. ועיין ביו"ד סי' רס"ה סעי' ז:

ריז ריז) שם. ולא יחמץ המצוה. או הברכה. תשו' מהרי"ל סי' ל"א. ואע"ג דכשרואה פר"ח מחמיץ הברכה מ"מ כיון שנהגו להמתין עד שעת אכילה לא מקרי מחמיץ הברכה. מ"א ס"ק מ"ג. ועיין לעיל סי' רכ"ה סעי' ג':

ריח ריח) שם הגה, וכן בפרי שלא ימצא וכו' וה"ה אם אח"כ יפסד טעמי. הרב מזבח אדמה. מחב"ר בק"א או' ב':

ריט ריט) שם הגה. וכן בפרי שלא ימצא וכו' ולדעת המתירין בשבת צ"ל שגם בשבת אינו בנמצא ואם יקחהו בחול וישמרהו לשבת יתקקל כגון גודגדניות קטנות. מ"א ס"ק מ"ד:

רכ רך) שם בהגה. וכן בפרי שלא ימצא וכו' ונראה דמטעם זה יש להתיר בכל יום שבין המצרים דשמא ימות האדם קודם שקיים מצוה זו. ט"ז ס"ק י"ז יעו"ש, ונראה דכל הפו' הנז' דלא חיישי לזה משום דס"ל כמ"ש במס' יומא דף י"ב ע"א דמיתה לא שכיחא. וכ"כ מ"א לקמן סי' תקס"ח ס"ק י"ג דלזמן מועט לא חיישינן שמא ימות יעו"ש ובש"ע שם סעי' ג ועוד דהא כמה פו' ס"ל דברכת שהחיינו רשות כמ"ש לעיל סי רכ"ה או' כ"ב יעו"ש וכ"כ החיד"א בס' יוסף אומץ סי' נ"ו בשם כמה פו' דברכת שהחיינו אינה אלא רשות אלא רק כשאוכל חובה לברך יעו"ש. וע"כ לא חיישי הפו' הנז"ל לשמא ימות קודם שקיים מצוה זו כיון דאינה אלא רשות. ומיתה לא שכיחה:

רכא רכא) [סעיף חי'] צריך ליזהר מי"ז בתמוז וכו' מנהג טוב וכשר הוא מאד לכל בעל נפש לשבת באבילות אחר חצי היום בכל אלו הימים ולבכות בכיה ממש על חרבן הבית וטעם היות זה אחר חצות היום הוא כי אז הוא התעוררות הדינים בסוד כי ינטו צללי ערב אשר לסבה זו נשרף ההיכל אחר חצי היום ודבר זה נעשית תועלת בנפש האדם וענין חצות הלילה א"צ להזכירו כי אפי' בכל שאר הלילות צריך להתאבל על החורבן ומכ"ש בלילות בין המצרים שצריך להוסף בבכיה ועליו נאמר שמחו את ירושלים וכו' שער הכוו' דף פ"ט ע"ג, פע"ח שער כ"ג פ"א. מ"א ס"ק מ"ה. א"ר סי' תקמ"ט או'

ד׳ וכן נהגו בקהלות קדושות בכ״מ. דיראה אחר חצי היום נטיית השמש לא זמניות. מש״ז סי׳ תקמ״ט, וכ״כ בא״א סי׳ ז״ה או׳ מ״ה דאחר חצי היום היינו מיד אחר נטיית השמש בחצי היום. וכבר כתבנו לעיל סי׳ א׳ או׳ ז׳ אימת זמן חצות מכמה פו׳ יעו״ש:

רכב) וכתב החיד״א בס׳ יוסף אומץ סי׳ כ״א שנהגו לומר בין המצרים אחר חצי היום תיקון רחל שאומרים אחר חצות לילה שפסוקים אלו מיוסדים על בכיה והספד על חרבן הבית וכדי שיהיה דבר השוה לכל נפש מסודר. וכ״כ בספרו מו״ב או׳ ר״ל וז״ל טוב לומר סדר תיקון רחל בכל יום חול מבין המצרים אחר חצות וכן נהגו בא״י תוב״ב ע״פ כתבי רבינו האר״י ז״ל והוא מנהג ותיקין עכ״ל. וסדר תיקון רחל כבר כתבנו לעיל סי׳ א׳ קחנו משם:

רכג) ובר״ח אב אין נוהגין בא״י לומר תיקון חצות לילה ולא שום קינה וכן בכל יום שאין אומרים תחנון אין אומרים שום דבר ולא הוידוי, אגרות הרמ״ז ססי׳ י״ז, וכ״כ א״א או׳ מ״ה דבע״ש אחר חצות אין עושין חצות וכ״ש בר״ח אב אלא דמ״ש שם דבערב ט״ב נמי אין עושין אחר חצות כתב עליו בס׳ יוסף אומץ שם דעמו הסליחה דשאני ר״ח וע״ש אחר חצות שאסור לבכות ולהתאבל משא״כ בערב ט״ב יעו״ש, והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ח או׳ כ״ג, וכ״כ הרו״ח או׳ ו׳ על דברי הא״א הנז׳ דאינו נראה וכמ״ש בס׳ יוסף אומץ יעו״ש. וכ״ה המנהג לומר בערב ט״ב אחר חצות תיקון רחל כמו שאר הימים של בין המצרים. אמנם ביום ט״ב עצמו אחר חצות כתב ביוסף אומץ שם דא״צ לומר תיקון רחל וכתב וכן בעה״ק שנוהגים בהתאסף ראשי עם ומרבית העם בכל יום בימי בין המצרים לומר תיקון רחל לא נהגו לומר כן ביום ט״ב וכתב הטעם דתסגי במה שכבר בכו והתאבלו בקינות ואיכה וכיוצא כמה שעות וגם אחר חצות המון העם מכינים לסעודה ובוטחים להתנחם בנחמו וכו׳ וצריך לקבוע בלבם לצפות לגאולה יעו״ש. ומ״ש עיקרי הד״ט שם שדעתו נוטה שיאמרו תיקון חצות בט״ב כתב עליו שם הרויח דיש להשיב על דבריו וכתב להכריח כדברי יוסף אומץ הנז׳ יעו״ש. וכ״פ בן א״ח פ׳ דברים או׳ כ״ה:

רכד) ומשמע מדברי האר״י ז״ל שכתבנו לעיל או׳ רכ״א דטעם אמירת התיקון אחר חצות היום בין מצרים משום כי אז הוא התעוררות הדינים וכו׳ כי גם בשנת השמטה שאין אומרים תיקון רחל בא״י כמ״ש לעיל סי׳ א׳ בין המצרים אחר חצות היום יש לאומרו כי שם הטעם תיקון חצות של הלילה משום בחי׳ המלכות היורדת אל עולם הבריאה כמ״ש בשער הכוו׳ דף נ״ד ובשנת השמטה יש עלייה לבחי׳ המלכות כמ״ש בשה״מ פ׳ בהר יעו״ש אבל הכא משום בחי׳ המלכות כ״א משום התעוררות הדינים והתאבלות על החרבן וכמו שנוהג כל דיני התאבלות על החרבן בשנת השמטה גם זה נוהג:

רכה) רכה) שם. צריך ליזהר מי״ז בתמוז וכו׳ ובפסחים קי״א ע״ב איתא מחד בתמוז עד שיתסר ביה ודאי שכיחי מכאן ואילך ספק יעו״ש. ועיין לקמן או׳ רכ״ח:

רכו) רכו) שם. שלא ילך יחידי וכו׳ ובזוהר פ׳ וישלח דף קס״ט סוף ע״ב כתב וז״ל בג״כ בכל זמנא לא יהך ב״נ יחידאי בארחא במתא אלא באתר דבני נשא אזלין ותבין ומשתכחין תמן ועל דא לא יהך ב״נ יחידאי בליליא הואיל ובני נשא לא משתכחי יעו״ש. והב״ד היפ״ל ח״ה או׳ ו׳ יעו״ש:

רכז) רכז) וכתב במ״צ יזהרו בימים אלו שלא לילך בין חמה לצל יעו״ש. א״ר או׳ מ״ג. מ״ב או ק״ב, והוא מאיכה רבתי כמ״ש באו׳ שאח״ז. אל תשב בצל החמה בימי תמוז ואב וכ״ש שלא תישן. שבט מוסר פט״ז:

רכח) רכח) שם. מד׳ שעות עד ט׳ שעות, והכי איתא באיכה רבתי על פסוק כל רודפיה השיגיה וכו׳ ר״א אמר מרישהון דשית עד סופיהון דתשע ור״ל אמר מסופייהו דארבע עד רישהון דתשע. ואינו מהלך (ר״ל קטב מרירי) לא בחמה ולא בצל אלא בצל הסמוך לחמה יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ מ״ד וכתב ולכן ראוי ליזהר מסוף ארבע עד סוף ט׳ ומ״ש המ״א ס״ק מ״ה דבנשא רבתי איתא מראש ד׳ עד סוף ט׳ כתב עליו א״ר שם דליתא דהגירסא מראש שית יעו״ש. ומ״ש ואינו מהלך לא בחמה וכו׳ היינו במקום שיש חמה וצל אבל במקום שלא יש הוא מהלך בין בחמה בין בצל וע״כ סתמו הפו׳ דבריהם:

רכט) רכט) שם הגה. משום שבהם קטב מרירי וכו׳ ר״י אומר כולו מלא עינים קליפות קליפות ושערות שערות. ורשב״ל אמר עין אחת נתונה על לבו. וכל מי שרואה אותו נופל ומת ב״מ. איכה רבתי שם. שו״ג או׳ נ״ג:

רל) רל) שם. ולא יכו התלמידים וכו׳ אפי׳ בנו. לבוש:

רלא) רלא) שם. ולא יכו התלמידים וכו׳ אפי׳ ברצועה. איכה רבתי שם. לבוש. ט״ז ס״ק ח״י. מאמ״ר או׳ י״ז:

רלב) רלב) שם. ולא יכו התלמידים וכו׳ אפי׳ כל דהו. מש״ז או׳ ח״י:

סימן תקנב

א) [סעיף א'] **ערב ט"ב לא יאכל וכו'** כדי להרבות אבל ולזכור חרבן הבית ויצטער עליו. ב"ד סי' שכ"ז. מ"ב או' א' והוא מדברי הטור:

ב) **שם.** בסעודה המפסקת וכו' היינו שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע כמ"ש לקמן סעי' ט' יעו"ש:

ג) **שם.** לא יאכל בשר וכו' היינו מדינא דש"ס דאלו מצד מנהג אפי' מקודם אסור כמ"ש לעיל סי' תקנ"א סעי' ט' יעו"ש. ונ"מ דאפי' במקום שלא נהגו איסור בימים הנז"ל בסעודה המפסקת אסורים מדינא דש"ס. וכ"כ הלבוש:

ד) **שם.** לא יאכל בשר וכו' וכן תבשיל שנתבשל בו בשר אסור דעדיף מבשר מלוח. מט"י סי' תקנ"א סעי' יו"ד, ער"ה או' א' ועיין לעיל סי' תקנ"א או' קמ"ב:

ה) **שם.** ולא ישתה יין. השירביט שעושין מצמוקים אפשר דמותר לשתותו בסעודה המפסקת. ב"ד סי' שכ"ח. ומהר"ש פלורינטין בס' בית הרואה דף ל"א אסר. ברכ"י או' א':

ו) **שם.** ולא ישתה יין. וה"ה שכר אגודה. ואין נוהגין כן. ד"מ או' ג' אמנם רש"ל בתשו' סי' ל"א כתב לאסור כדברי אגודה משום דהוי חמר מדינא אלא שכתב דכל זאת למאן דאפשר אבל מי שלא הורגל לשתות כ"א שכר או אם הוא אדם חלש בודאי שרי לשתות שכר אף בסעודה המפסקת. יעו"ש. והב"ד כנה"ג בהגה"ט. ט"ז בריש הסי' מ"א סק"א. א"ר או' ו' י"א בהגה"ט, מיהו בשכנה"ג הגה"ט או' א' כתב להחמיר אף בחלש משום שאם היה מתיר רובם ככולם היו עושים עצמם כחלשים כדי לשתות שכר יעו"ש אמנם הא"ר שם כתב לפקפק בדברי שכנה"ג הנז' ודעתו להקל כרש"ל יעו"ש. וע"כ נראה דהכל לפי מה שהוא אדם וגם היכא שיש צורך הרבה אין להתיר לשתות כ"א דבר מועט בכדי שיוכל לאכול הסעודה ולא יותר יען כי הוא דבר המשכר וחיישינן שיבא להסיח דעתו מצער החרבן. ועיין לקמן או' ח':

ז) **וכתב** שם הא"ר דפשוט דכוס של ברה"מ (ר"ל בשכר) מותר אף לרש"ל. וכ"כ המש"ז ריש הסי' והיינו לדעת הסוברים דברה"מ טעונה כוס אפי' ביחיד כמ"ש לעיל רסי' קפ"ב דהא בסעודה המפסקת אין לישב שלשה ביחד כמ"ש לקמן סעי' ח' יעו"ש וא"כ לפי מ"ש לעיל בסי' קפ"ב או' א' בשם הזוהר והאר"י ז"ל דברה"מ ביחיד א"צ כוס אלא דוקא בג' אין להקל לשתות משום כוס של ברה"מ:

ח) **וכתב** שם הט"ז דאסור בסעודה המפסקת אפי' בשתיית מי דבש שקורין מע"ד או י"ש דאף שאין בהכי שמחה מ"מ כיון דמשכרים יש בהם חשש יעו"ש. והב"ד א"ר שם. מש"ז שם. מחה"ש סק"א:

ט) **שם.** ולא יאכל שני תבשילין. הזר"א בשו"ת א"ח סי' ע"ח כתב דאסור לשתות בסעודה המפסקת קאהב"י או ט"י משום דהוי תבשיל ואסור משום שני תבשילין אם לא במקום חולי יעו"ש. אמנם המחב"ר או' ב' כתב להוכיח דאין בזה משום תבשיל וגם אין בקאהב"י משום שררה ועונג דמקרוב נתפשט בעולם מאד ואפי' העניים רגילים בו אבל במים מבושלים בקנה וזרע גד עם סוקא"ר שהוא תענוג ומנהג עשירים לא הותר אלא משום חולי דחש במעיה כמ"ש מהר"ש שאר אריה יעו"ש. והב"ד הזכ"ל או' ט' שע"ת:

י) **שני** תבשילין דאסרו בסעודה המפסקת אין חילוק בין דבר הנאכל כמות שהוא חי לדבר שאינו נאכל כמות שהוא חי וכן אין חילוק בין צלי למבושל וכן אין חילוק אם אוכלן כדרך תבשיל או כדרך הפירות בקינוח סעודה אלא בכל גוונא אסור לאכול פירות צלויין בקנוח סעודה בסעודה המפסקת. הרב מהר"ם ן' חביב בעל גט פשוט בתשו' כ"י סי' י"ב. ברכ"י או' י"ב. זכ"ל שם. שע"ת או' ג' ואפי' אם בישל תמרים ועשאם דבש או בישר צוקא"ר ועשאו משקה ג"כ חשוב תבשיל. בן א"ח פ' דברים או' י"ט. וכן אם בישל הגבינה יש לה דין תבשיל ואסור לאכלה עם תבשיל אחר. טור. לבוש בן א"ח שם. וכן אם בישל החלב יש לו דין תבשיל. לבוש. ועיין לקמן או י"ג:

יא) **שמעתי** שקצת רבנים התירו לאכול אינסאלאד"א בסעודה המפסקת דהיינו ירקות כי חיות הנה עם שמן וחומץ ואחר האינסאלאד"ה לאכול תבשיל א' והגם דיש פנים להתיר דלא דמי לצנון ומליח דאסר המרדכי ולא לקשואין הנכבשים בחומץ שאסר הכנה"ג דהכא האינסאלאד"ה בערים האלה היא מעיקר הסעודה ולא לגרר לבד הנה באה אלא להסתפק ממנה ג"כ. ומ"מ נראה בעיני שטוב להחמיר. מחב"ר או' ב' זכ"נ שם. ועיין לקמן או' ט"ו:

יב) **לתת** מי בוסר או חומץ בתבשיל שאוכל בסעודה המפסקת ודאי שרי. זר"א בשו"ת א"ח סי' ע"ט והב"ד המחב"ר או' ג' וכתב והוא פשוט. זכ"ל שם שע"ת:

יג יג) וכן יכול לאכול עם תבשיל אוכל חלב חמוץ שקורין בערבי לב״ן ובלשון אחר יגורט״י דאעפ״י שדרכם לחמם החלב על האש קודם שנקפה אין חימום זה עושהו בתורת תבשיל מיהו טוב להתרחק מזה כדי למעט הנאותיו בסעודה זו וכמ״ש המחב״ר שאין נכון לאכיל סלאט״ה עם התבשיל בסעודה זו. בן א״ח שם. ועיין לעיל או׳ י״א:

יד יד) שם הגה. ואף ממשקים אחרים ממעט וכו׳ שאם היה רגיל לשתות ד׳ כוסות ישתה ג׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ ו׳ מ״ב או׳ ד׳:

טו טו) שם בהגה. וכן לא יאכל אחר סעודתו צנון ומליח וכו׳ מכאן אסרתי בתשו׳ חא״ח סי׳ רס״ב לאכול אותם קישואין שכובשין אותם במים ומלח או בחומץ כדי לגרור תאות המאכל דלא גרעי מצנון ומליח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ א״ר או׳ ז׳ שע״ת. ועיין לקמן או׳ כ״ו:

טז טז) [סעיף ב׳] אפי׳ בשר מלוח וכו׳ ר״ל אע״ג דהטעם באיסור בשר משום דנתבטלו הקרבנות ולאחר ב׳ ימים לא מקרי עוד בשר לענין קדשים שהרי שלמים אין נאכלין יותר מב׳ ימים ולילה וכן עופות לא היו קריבים ע״ג המזבח חוץ מתורים ובני יונה וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה. מ״מ נהגו לאסור. מ״ב או׳ ה׳ וה״ה בשר מתובלת שעברו עליה ב׳ ימים אסור. הלק״ט ח״ב סי׳ קל״ד. שו״ג או׳ ד׳ י״א בהגה״ט:

יז טוב) שם. ודגים. בב״י שלפנינו כתוב וגדיים וכ״כ הנ״ן. אבל המ״א סק״ב כתב דגירסת דגים הוא עיקר משום דאיכא דוכתא דדגים בכלל בשר הוא כמ״ש ביו״ד סי׳ רי״ז סעי׳ ח׳ ועוד דהוא עולה על שלחן מלכים ושמחה הוא לאיש עכ״ל. והסכים לדבריו המאמ״ר או׳ ב׳ וכ״כ המחב״ר או׳ ד׳ הגם דמדינא שרי לאכול דגים וכדמוכח מתשו׳ הרא״ש דבסוף ס׳ חזה התנופה שהבאתי בקו׳ שיו״ב וכן משאר פו׳ נהגו לאסור וכן פשט המנהג ומ״ש המ״א דיש מגיהים גדיים ויש בדפוס באיזה ב״י הגירסא כך ליתא לגירסא והגהה הנז׳ והאמת הוא דגרסינן דגים ואין להתיר כלל כמ״ש מרן עכ״ל, ועיין באו׳ שאח״ז:

יח חי) שם. ודגים. דוקא תפלים אבל דגים מלוחים שרו ול״ד לבשר מלוח. הרב ב״ד סי׳ שכ״ז ויעו״ש הטעם שו״ג או׳ ה׳ ער״ה או׳ ב׳ וכ״מ מדברי הלבוש. וכ״מ מדברי המל״ח סי׳ יו״ד או׳ ל׳ שכתב וגם דגים לחים שאינם מלוחים אסור לאכול בסעודה המפסקת עכ״ל משמע הא דגים מלוחים שרו. מיהו יש לפקפק ע״ז ממ״ש במס׳ בתרא דף ע״ד ע״ב כוורא מליחא מעלי בשרא מליחא לא מעלי וא״כ כיון דבשר מליח אסור כ״ש דגים. ואפשר דאין דגים מלוחים שוים וכמ״ש שם בגמ׳ איבעית אימא נקבה מליחא מעלי ועוד י״ל דדוקא מלוח כפי הצורך הוא מעלי אבל אם אין מלוח כפי הצורך יתר או חסר אינו מעלי ומ״מ לא ראינו מי שמיקל בזה ואפשר דבמקום הצורך כגון שאינו יכול לאכול מאכלים אחרים יש להקל אם אותם הדגים יותר גרועים מן הלחים:

יט יט) [סעיף ג׳] אפי׳ בישל מין אחד בשתי קדרות וכו׳ פי׳ שאחד בלילתו עבה וא׳ בלילתו רכה אבל אם שניהם בשוה אין קפידה לבשל בשתי קדירות. מ״א סק״ג. מיהו הכנה״ג בתשו׳ א״ח ח״ב סי׳ ל״ו נטה לאסור וכתב שכן הסכימו חכמים שלמים יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ב׳ אמנם הא״ר או׳ ב׳ כתב כדברי המ״א. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ וכ״כ הער״ה או׳ ג׳ וכתב שכ״מ מהריטב״א ודלא כהכנה״ג בתשו׳ יעו״ש. וכ״כ בביאורי הגר״א כדברי מ״א, וכ״פ ח״א כלל קל״ד או׳ א׳ דה״ח או׳ א׳ מ״ב או׳ ח׳ ומטעם זה נראה לאסור ב׳ ביצים הא׳ רך ראוי לגמוע ואחד קשה דהו״ל כב׳ קדרות ומיהו אפשר לחלק. נה״ש שם. והב״ד בן א״ח פ׳ דברים או׳ י״ט וכתב דיש להחמיר:

כ ך) שם. וכן יש להחמיר וליזהר משני מינים בקדרה אחת ואם בישל שני תבשילין בקדרה אחת יכול ראובן לאכול תבשיל אחד ושמעון תבשיל אחד. כנה״ג בתשו׳ הנז׳ ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת או׳ ג׳ מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ל״א. מ״ב או׳ ח׳:

כא כא) שם. אלא א״כ הוא דבר שדרכו בכך וכו׳ והיינו שרוב הפעמים נותנים בצלים וביצים באפונים כמו שדרך לטגן עיסה בבצים אבל דגים אסור לטגנן בבצים כיון שרוב הפעמים מבשלים אותם בלא ביצים כמ״ש בטור וכן כל כיוצא בזה, מ״א סק״ד. א״ר או׳ ג׳ והגם דכתב המ״א סק״ב דדגים אפי׳ לבדם אסור כתב היא״פ דכוונתו אף במקום שנהגו היתר בדגים. והרב נתיב חיים כתב לדוגמא נקט דהא דגים בלא״ה נהגו לאסור. וכ״כ המחה״ש יעו״ש:

כב כב) שם. שדרכו בכך וכו׳ עתה דרוב העולם אוכלים האורז ומטילין טומאט בכל הלילות ובכל הימים לא יקרא זה ב׳ תבשילין כיון שנהגו כך. רו״ח או׳ ב׳:

כג כג) שם. שדרכו בכך וכו׳ ואף שאין דרך שאר מקומות בכך מותר למי שדרכו בכך. שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ג׳:

כד **כד) וכתב** בש"ל אסור לעשות לביבות ממולאים בגבינה. מ"א סק"ד. א"ר שם. ח"א כלל קל"ד או א' וכן ברייט"י לקשי"ן עם גבינה. א"א או' ט' דה"ח או' א' מ"ב או' יו"ד. וכתב המחה"ש דלאו דוקא מילוי גבינות דאסור ה"ה אם נתמלאו הלביבות בדבר אחר כגון מה שקורין פווידל"א ג"כ אסור כיון דגם בזה אין דרכו בכך דהא רוב פעמים מבשלים העיסה ע"י תבשילים אחרים וכמות שהוא בלא מילוי כלל עכ"ל והשו"ג כתב על דברי מ"א הנז' דלא ידע מאין לו איסור זה דהא דרכו בכך כל השנה דלביבות בלי גבינה הוא תפל מבלי מלח והעולם נהגו היתר וכן עיקר עכ"ל ונראה שלא ראה דברי המחה"ש הנז' שכתב הטעם מפני שאין דרכו בכך וכו' אלא שאין זו קושיא לפי שאין מנהג המקומות שוין בענין התבשילין וזה הכלל כל שדרכו בכך רוב הפעמים שרי וכל שאין דרכו בכך אסור וכל אחד לפי מנהגו:

כה **כה) שם.** מקרי תבשיל לענין זה. דלא אסרו ב' תבשילין אלא משום דברבוי תבשילין יש כבוד ותענוג וא"כ מה לי שנאכל כמות שהוא חי או לא. הגהת הלבוש:

כו **כו) שם** הגה. ואין חילוק בין צלי וכו' וה"ה לכבוש ומעושן. מט"י. ועיין לעיל או' ט"ו:

כז **כז) [סעיף ד'] מותר לאכול פירות כשהם חיים.** וכו' ומותר ללפת בהם הפת כשהן חיים אפי' כמה מינין טור. לבוש. שו"ג או' יו"ד:

כח **כח) שם.** אפי' כמה מינין. שאין זה לא דרך שררה ולא כבוד ולא תענוג. לבוש. ומשמע דאלו אינן נחשבין לתבשיל ואף שאכל תבשיל מותר לאכול ירקות ופירות חיין וכן בסעי' א' שלא יאכל אחר סעודתו צנון ומליח משמע ירקות ופירות מותר. א"ר או' ה' וכ"ה בהדיא בדרשות מהרי"ל ה' ט"ב:

כט **כט) שם.** אפי' כמה מינין. וכן גבינה וחמאה מכמה מינים חיים מותר. באה"ט או' ה':

ל **ל) [סעיף ה'] נוהגין לאכול עדשים עם בצים וכו'** צ"ל דוקא שדרכו בכך כל השנה כמ"ש סעי' ג' ובטור כתב עדשים או בצים וכ"כ הלבוש. מ"א סק"ה. וכ"כ א"ר או' ח' דמ"ש הש"ע עדשים עם בצים היינו משום דבמדינותיו היה דרכם בכך כל השנה אבל במדינותינו שאין דרכם בכך אסור. וכ"כ ח"א כלל קל"ד או' א' וכתב עו"ש ח"א אך נוהגין לאכול או עדשים או בצים שהם זכר לאבילות. וכ"כ מ"ב או' י"ג דהמנהג אצלינו שאוכלים בצים לבד כמ"ש בהגה:

לא **לא) שם.** עדשים עם בצים וכו' והאוכל עדשים ואח"כ ביצים טועה בדבר משנה דשני תבשילין אסרו ואפי' מאכל אבלים. ויש נוהגים לאכול העדשים ולברך ברהמ"ז וחוזרים ואוכלים ביצים קשים וגם מנהג זה אינו נכון חדא משום ברכה שאינה צריכה וכמ"ש ר"י בתוס' מס' שבת (קי"ח ע"א) לענין ג' סעודות. ועוד שנמצאת מפקעת תקנת חכמים שלא יאכל אדם ב' תבשילין. פר"ח בליקוטים. והב"ד השו"ג או' י"א. ברכ"י או' ד'. ומ"ש הש"ע עדשים עם ביצים היינו בטרופים בתוכן לתקן התבשיל אבל ביצים שלימים אפי' היה דרכם כך בכל השנה הוי ב' תבשילים. נו"ש שאלה ד' יעו"ש:

לב **לב) שם.** שהם מאכל אבלים. ואפי' זה אסור כשכבר אכל מין אחר באותה סעודה ודלא כהמין עם שמתחלה אוכלין מין מבושל ואח"כ יושבין לארץ ואוכלין ביצים וכ"ש דאסור להפסיק ביניהם בבהמ"ז וגורם ברכה שא"צ. ח"א שם. מ"ב או' י"ד. ועיין לקמן סעי' ט':

לג **לג) שם** הגה. ויש נוהגים לאכול ביצים קשים. וקרים. מ"א סק"ו. ואיני יודע הטעם למה דוקא קרים ועיין סי' תר"ח בט"ז ופר"ח ביצים מרבים זרע ואפשר דוקא חמין לכן אין לאכול קודם התענית. א"א או' ו':

לד **לד) [סעיף ו'] מי שאפשר לו וכו'** כר"י בר אלעאי שבערב ט"ב היו מביאין לו פת חרבה במלח ויושב בין תנור לכירים ושותה קיתון של מים ודומה לו כמי שמיתו מוטל לפניו. טור וב"י. שו"ג או' י"ב:

לה **לה) שם.** אלא פת חריבה וכו' ומ"מ לא ימעט באכילתו כ"כ אלא יעשה באופן שיוכל לסבול התענית וכן בשתיית מים. מהר"ר שמואל שער אריה בחי' ברכ"י או' ו' מ"ב או' ט"ו:

לו **לו) שם** הגה. ויש מחמירין לטבל אחר אכילה פת באפר וכו' ואומרים זוהי סעודת ט"ב. ב"י בשם הירושלמי סוף תענית. ביאורי הגר"א. רב יעב"ץ בסי' עמודי שמים ח"ב דף ע' ע"ב. יפ"ל ח"ג או' ב' מ"ב או' ט"ז. מכאן נראה שיש לתא דמצוה לאכול סעודה המפסקת. הלק"ט ח"ב סי' קל"ה. י"א בהגה"ט:

לז **לז) [סעיף ז'] נהגו לישב ע"ג קרקע וכו'** והא דבעינן בה ישיבת קרקע לאו מטעם אבילות הוא אלא טעמא משום דבעינן סעודה ענייה ושפלה ובהכי חשיבה שפלה וענייה כדאמרינן בכמה דוכתי לחשיבות סעודה מיסב ואוכל ולדידן דלא נהגינן לעולם בהסיבה אין שפלות הסעודה ניכר אלא בישיבה ע"ג קרקע. תה"ד סי' קנ"א. ב"י. לבוש, ט"ז סק"א. מ"א סק"ז:

לח **לח) שם.** נהגו לישב ע״ג קרקע וכו׳ ומאן דיושב תמיד ע״ג קרקע ע״ג כרים וכסתות ישב בסעודה המפסקת בלא כרים ולדידן (ר״ל שיושבין על המטות) די ע״ג קרקע וכר תחתיו אם הוא חלוש. א״א או׳ ז׳. ובס׳ ערך לחם כתב דאם אינו יכול לישב ע״ג קרקע הא מיהא ישנה מקומו. מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ל״ה:

לט **לט) שם.** נהגו לישב ע״ג קרקע וכו׳ וצריך להפסיק בבגד בינו לקרקע ע״פ הקבלה כי אין לישב בקרקע אפי׳ עם בגדיו אלא על בגד שאינו מיוחד למלבושיו. מהר״ש שער אריה בחי׳ ברכ״י או׳ ח׳. והב״ד השע״ת או ח׳ וכתב שמדברי מהרי״ל שהביא באה״ט סי׳ תקנ״ט סק״ג שכתב שהיה לו סרבל גרוע שלא להפסיד בגדיו וכו׳ מבואר דלא חש להא ומ״מ נראה כיון שמותר לישב על השק (כמ״ש מ״א שם סק״ב) יש לעשות כן לחוש לדברי קבלה שכתב מהר״ש עכ״ל. ומיהו אפשר לומר דלא פליגי דמ״ש מהר״ש דאין לישב על הקרקע היינו קרקע עולם שאינה מרוצפת באבנים ומשום רוח רעה אבל אם היתה הקרקע מרוצפת באבנים ליכא חששא משום דאין רו״ר שורה אלא ע״ג קרקע וכמ״ש לעיל סי׳ קפ״א או׳ י״ג בענין מים אחרונים יעו״ש. וכ״מ מדכתיב גבי משה ויקחו אבן וכו׳ ומהרי״ל כשישב על הקרקע היתה מרוצפת באבנים כמ״ש בדרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה וז״ל מהרי״ל ישב להדיא על הרצפה ולא ע״ג המעלה דלפני התיבה עכ״ל והב״ד בבאה״ע שם. ומ״ש ולא ע״ג המעלה וכו׳ ר״ל כדי לעשות שינוי מקום משאר הימים ומ״מ היכא דאפשר יש להחמיר שלא לישב ע״ג קרקע אפי׳ אם הוא מרוצף אם לא ע״י הפסק בגד או שק וכדומה. ועיין עוד לקמן סי׳ תקנ״ט או׳ כ״א:

מ **מ) שם.** נהגו לישב ע״ג קרקע וכו׳ נסר של עץ כשאין גבוה טפח דלא חזי לישיבה הו״ל יושב ע״ג קרקע. הרב אדני פז דף ע״ג. רו״ח או׳ ג׳. ומ״ש בשו״ת הגאונים שבסוף ס׳ נהרות דמשק סי׳ ע״ז דנהגו כ״ע דלא למיכל אפתורא בסעודה המפסקת כיעו״ש עכשיו לא נהגו העולם כך כ״א לערוך שלחן אפי׳ שאוכל לבדו ואוכל מה שאוכל. יפ״ל ח״ב או׳ ה׳. ועיין לעיל סי׳ זק״ן או׳ ט׳:

מא **מא) שם.** בסעודה המפסקת. ואחר הסעודה מותר לישב על הספסל. מט״מ סי׳ תשי״א. שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳ מ״א סק״ח. א״ר או׳ ט׳ ח״א כלל קל״ד או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ח:

מב **מב) שם** הגה. וא״צ לחלוץ מנעליו. דאין אבילות נוהג עד הלילה. מ״א שם. ח״א שם. מ״ב שם. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ג סעי׳ ב׳ בהגה:

מג **מג) [סעיף ח׳] יש ליזהר שלא ישבו שלשה וכו׳** משמע דאם עברו ואכלו דחייבין בזימון וכ״נ דעת הרא״ש והטור כמ״ש כשו״ג או׳ י״ד והנה״ש או׳ ג׳ יעו״ש אבל יש חולקין בזה כמ״ש בטור שרבינו משולם אכל בערב ט״ב עם ג׳ בני אדם ולא בירך בזימון וכן נהג ר״י. וכ״כ מ״א ס״ק ט׳ דאם אירע שאכלו ג׳ ביחד לא יזמנו. וכתב הטעם משום דלא הוי קביעות אלא א״כ הסבו וישבו על שלחן אחד כמ״ש סי׳ קס״ז סעי׳ י״א והכא אין דעתן לקבוע. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד. א״א או׳ ט׳ ח״א שם או׳ ד׳ דה״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״ט:

מד **מד) שם.** יש ליזהר שלא יישבו ג׳ וכו׳ וישבו לאכול זה בזוית זו וזה בזוית זו ומהיות טוב יזהרו שלא יהיו רואים זה את זה או ימתינו עד שיברך האחד ברהמ״ז, מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ל״ו:

מה **מה) [סעיף ט׳] ידעתו לאכול אחריה סעודת קבע וכו׳** מבואר בטור דאם אוכל אחריה סעודת עראי סעודה ראשונה מקרייא סעודה המפסקת וחייב לנהוג בכל חומריה יעו״ש. מט״י, וכ״כ מ״ב או׳ ך׳:

מו **מו) שם** הגה. ומנהג בכל גלילות אשכנז וכו׳ קודם מנחה וכו׳ אך טוב לאכול אותה סעודה קודם חצות או שלא יאכל כדי שבעו ויהא בדעתו לאכול עוד סעודת קבע שלא יהיה בכלל אותן שכתב הרמב״ן דהוי בטנם רשעים. ד״מ או׳ ג׳ וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ ל׳ דאותם שאוכלים מעדנים בערב ט״ב בכמה מיני טגונים הוה בכלל בטן רשעים שאוכלים כל צרכן במעדנים ולאכול אח״כ עראי יעו״ש. וכ״כ הלבוש והב״ח. וע״כ כתב הב״ח דכל יר״ש לא יאכל אחר חצות סעודה בריבוי תבשילין (ר״ל אלא תבשיל א׳) שמה שנוהגין לאכול אח״כ סעודה המפסקת בפירות על הקרקע היא אכילת עראי ובעל נפש שאינו רוצה לשנות המנהג שכתב בהגהת ש״ע ירבה בסעודה קודם חצות עכ״ל וכ״כ העט״ז דמי שאינו רוצה לשנות המנהג שכתב רמ״א בהגה ירבה בסעודה קודם חצות, וכ״כ מ״א סק״י ;

מז **מז) שם** בהגה. ואח״כ מתפללים מנחה וכו׳ ודוקא בהפסק ברהמ״ז ותפלת מנחה אבל בהפסק ברהמ״ז לחוד לא סגי וגם הוי בכלל גורם ברכה שאינה צריכה כמ״ש לעיל או׳ ל״א ואו׳ ל״ב יעו״ש, וכ״כ מ״ב בשה״צ או׳ ט״ז ותמה על א״א או׳ י״ב שכתב דמהני הפסק ברהמ״ז לאכול תבשיל אחר יעו״ש. ואפשר דאם יש זמן מופלג כגון שהתפלל מנחה גדולה ותיכף אכל ובירך ברהמ״ז ואח״כ עד סמוך לערב אוכל סעודה שנית סעודת קבע מותר לאכול תבשיל אחר. ועיין לקמן או׳ ס״א:

מח מח) שם בהגה. ונוהגין להרבות קצת וכו' וזהו מנהג של רוב העם חוץ מהמדקדקים שנזהרים גם בסעודה זו למעט באכילתו. ד"מ או' ג' והב"ד מ"א ס"ק י"ב:

מט מט) שם בהגה. כדי שלא יזיק להם התענית וכו' ולי נראה טעם אחר מפני שבזמן בית שני היה יו"ט ט"ב והיו מרבים בסעודה אף עכשיו לא זזו ממנה להיות לזכרון שיהפך ב"ב לששון ולשמחה. מ"א ס"ק י"א. א"ר או' י"א:

נ ג) [סעיף י'] אוכל בשר וכו' ואסור למנוע ממנו ואע"ג דאין חיוב לאכול בשר בשבת מ"מ כיון שנמנע משום אבל עבירה היא. טור. מ"א ס"ק י"ג. וכ"כ השו"ג או' ט"ז בשם כמה פו' וכ"כ הער"ה או' ד' יפ"ל ח"ג או' ג' דה"ח או' א' מ"ב או' כ"ג:

נא נא) שם. אוכל בשר וכו' וכן עשה מהר"ש ולאחר שהתפלל מנחה אעפ"י שמנהגו היה בשאר שבתות לאכול סעודה ג' קודם מנחה. מי"ט. א"ר או' י"ג. א"א או' י"ד. בגדי ישע על מ"א ס"ק י"ג. ועיין לעיל סי' רצ"א סעי' ב' בהגה ובדברינו לשם או' ב' דגם בשאר שבתות השנה יש לעשות סעודה ג' אחר תפלת מנחה יעו"ש. ונראה דמזמנין בסעודה המפסקת שאחר מנחה כיון שהוא שבת וכ"מ בתניא במסקנתו. א"ר או' י"ד. א"א שם. דה"ח שם:

נב בנ) שם. אפי' כסעודת שלמה וכו' ומ"מ ישב בדאבת נפש שלא ינהוג בשמחה. רוקח וש"ל. ולכן לא ישב בסעודת חברים. מ"א ס"ק י"ד. א"ר שם. אמנם הבכ"ש על מס' תענית דף קט"ז ע"ג תמה על דברי מ"א הנז' וכתב דמי שרגיל בכל שבת לסעוד סעודה ג' עם חביריו ומיודעיו ומונע שבת זה הו"ל כאבילות פרהסיא ואסור יעו"ש. והב"ד היא"פ בסי' זה על דברי מ"א הנז' והברכ"י בסי' תקנ"ג או ד' שע"ת או' י"א:

נג גנ) ואם חל מילה באותה שבת יעשה הסעודה קודם מנחה. מ"א שם. א"ר שם. דה"ח שם. מ"ב או' כ"ג:

נד דנ) שם הגה. ומיהו צריך להפסיק מבע"י. היינו קודם שקיעת החמה וכדלקמן סי' תקנ"ג סעי' ב' יעו"ש:

נה הנ) [סעיף יא'] ואירע ערב ט"ב בשני וכו' וקשה עליו לישב בתענית ב' ימים ולילה א' מ"א ס"ק ט"ו. ומשמע מאן דאפשר ליה יתענה ב' ימים ולילה א' וכ"כ מ"א ס"ק ט"ז. ח"א כלל קל"ד או' ז' מיהו הא"א או' ט"ז כתב דעתה הדורות חלושים ואין לכנוס בסכנה:

נו ונ) שם. או ילוה תעניתו ופורע. אע"ג דבסי' תקס"ח סעי' ב' כתב דאסור ללוות בכה"ג הכא כיון דא"א בענין אחר שרי. ומה"ט כתבו הגאונים דא"צ להשלים. מ"א ס"ק ט"ז. אמנם הט"ז בסי' תקס"ח סק"א כתב על דברי הש"ע הנז' דלאו הלכתא היא דכל שהוא ביום זה לא מהני הלואה אלא דוקא כשמתענה עד שיעור גדול ואח"כ לוה ופירע וכמ"ש הוא ז"ל בדעת הגאונים שמביא רמ"א יעו"ש. וכ"פ א"ר בסי' זה או' ט"ז. וכ"כ בביאורי הגר"א על דברי הש"ע הנז' דרוב הפו' חולקים ע"ז יעו"ש. וע"כ נראה דיותר טוב לשאול על נדרו כדי לצאת אליבא דכ"ע. ועיין לקמן או' נ"ח ואו' ס':

נז זנ) שם הגה. והגאונים כתבו וכו' כי הגאונים סוברים דאין ללוות התענית דקבלת בה"ב הוי כיום זה כדלקמן סי' תקס"ח סעי' ב' יעו"ש וע"כ מתענין עד אחר תפלת מנחה ומתפלל תפלת תענית במנחה וכן הדין באם חל יאר צייט בערב ט"ב או שמתענין תענית חלום. עט"ז. ועיין עוד לקמן סי' תקס"ב סעי' א' בענין אם יוכל לומר ענינו אם אינו משלים תעניתו ובדברינו לשם בס"ד:

נח חנ) שם בהגה. דמתענה עד אחר תפלת מנחה וכו' ומיהו חייב לפרעו שהרי יום שלם קבל עליו. ט"ז סק"ד א"ר או' ט"ז. אמנם המאמ"ר או' ה' חלק על דברי הט"ז הנז' וכתב דיוצא בזה ידי תעניתו כיון שאוכל סמוך לביאת השמש וא"צ שיתענה יום אחר כנגדו יעו"ש. וכ"כ הנה"ש או' ה' להוכיח מכמה ראשונים דא"צ לפרוע יום אחר יעו"ש. וכ"כ מ"ב בשה"צ או' ל':

נט נט) שם בהגה. ואוכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש. ואסור לסעוד ב"פ מפני נדרו. תה"ד סי' רע"ה. לבוש. ב"ח. מ"א ס"ק י"ז. א"ר או' י"ז. ח"א כלל קל"ד או' ז' דה"ח או' ב' מ"ב או' כ"ז. וא"כ צריך לנהוג בה כל חומר סעודה המפסקת. מ"א שם. ח"א שם. דה"ח שם. מ"ב שם:

ס ס) שם בהגה. קודם ביאת השמש. ולפי שא"א לצמצם כ"כ לאחר האכילה מוטב שישאל על נדרו. מ"א שם ולב"ש ומחה"ש. מ"ב או' כ"ח. ועיין לקמן סי' תק"ע סעי' א' בענין התרה לתענית יעו"ש:

סא סא) שם בהגה. וה"ה מי שמתענה תענית חלום. ועיין פמ"א סי' צ"ד שהאריך בדברי הש"ע ומ"א ומסקנתו דמי שמתענה בה"ב כל השנה ואינו משלים כי כן קבל עליו מתחלה שלא להשלים רשאי להתפלל מנחה גדולה ולאכול סעודה כתיקונה וא"צ להחמיר כדין סעודה המפסקת וקודם ביאת השמש יאכל סעודה המפסקת יעו"ש. שע"ת או' י"ג. ומ"ש שם בשם הלק"ט ח"ב סי' קל"ו דאם שכח מלברך ברהמ"ז עד שחשיכה יאמר נחם בבהמ"ז כתב עליו השע"ת שם דאינו נראה דאפי' מאן דס"ל לקמן בסי' תקנ"ז לברך אין לברך כאן כיון שבהמ"ז היא על אכילה של ערב ט"ב ומכ"ש לפי מ"ש א"ר שם בסי' תקנ"ז דלא תקנו אלא לתפלה לבד יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד. ועוד עיין לעיל סי' קפ"ח סעי' יו"ד ובדברינו לשם בס"ד:

סב **סב) שם** בהגה. וה״ה מי שמתענה תענית חלום. ויאר צייט בערב ט״ב יתנה תחלה שלא להתענות רק עד אחר חצות היום ויתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה המפסקת. א״א או׳ י״ז. שע״ת שם. דה״ח או׳ ג׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ג או׳ ד׳ מ״ב או׳ כ״ט:

סג **סג) [סעיף יב׳] אין אומרים תחנה ערב ט״ב וכו׳** יש מי שרצה לומר דמטעם זה אין לומר תיקון חצות בליל ט״ב אך הרב המקובל מהר״ם זכות כתב בתשו׳ כ״י על זה וז״ל לא ידעתי על מה יסמוך בדעתו זאת סברת האומר שלא לעשות התיקון בליל ט״ב כי כל איש ישראלי חייב להתאבל במרירות ועמד עליו רוח קינה כל היום וכל הלילה איברא כי אין לומר המזמורים וכן הוא מנהגי עכ״ל ודבריו ברורים, ברכ״י או׳ י״א. זכ״ל או׳ ט׳ על סי׳ תקנ״ד. שע״ת. בן א״ח פ׳ דברים או׳ כ״ה. ואחר התיקון יש ללמוד מדרש איכה אשר בס׳ זוהר חדש כי הוא מעניינא דיומא וגם לקיים מצות לימוד אשר אחר חצי הלילה כנודע:

סד **סד) שם** הגה. ואם הוא שבת וכו׳ כתבו הש״ע לקמן רסי׳ תקנ״ט ועיין בדברינו לשם בס״ד:

סימן תקנג

א **א) [סעיף א׳] אלא א״כ קיבל עליו בפירוש וכו׳** ואפי׳ קיבל עליו התענית בפירוש אינו אסור ברחיצה וסיכה עד הלילה. רש״ל בתשו׳ סי׳ צ״ב. וכ״כ הלבוש. אבל הב״ח כתב משקיבל עליו התענית שאסור לו לאכול אסור נמי לרחוץ ולסוך וכתב על דברי רש״ל הנז׳ דלא נהירא יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הט״ז סק״א. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ב׳ מט״י וכתב ודלא כלבוש. מאמ״ר או׳ א׳ ער״ה או׳ ב׳ מש״ז או׳ א׳ ח״א כלל קל״ד או׳ ח׳ דה״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ ב׳ מיהו נעילת הסנדל מותר דכיון שאנחנו רואין שהן ברגליו ולא קיבל לזה. א״ר שם. ער״ה שם. מש״ז שם. ח״א שם. דה״ח שם. מ״ב שם. והא דאסור ברחיצה וסיכה משקיבל התענית היינו אם הוא מפלג המנחה ולמעלה אבל קודם לכן מה דקביל קביל ותו לא. מש״ז שם וא״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ ד׳:

ב **ב) שם.** שלא לאכול עוד היום. משמע דאם אמר הריני בתענית למחר מותר לאכול היום אבל בטור ופו׳ משמע מיד שקיבל התענית אסור לאכול עוד. מ״א סק״א. והמאמ״ר או א׳ כתב דגם דעת הש״ע כן, וכ״כ מ״ב או׳ א׳ והיינו דוקא אם כבר אכל סעודה המפסקת וע״כ אמרינן דדעתו בזה לקבל התענית אבל אם עדיין לא אכל ודעתו לאכול סעודה המפסקת ואמר כן מותר לאכול דהא בנדרים הולכים אחר כוונת הנודר כמ״ש ביו״ד רסי׳ רי״ח יעו״ש וא״כ מ״ש כן אינו אלא סיפור דברים:

ג **ג) שם** הגה. וקבלה בלב אינה קבלה וכו׳ משום דליכא תוספת בט״ב משו״ה בעינן קבלה בפי׳ משא״כ תוספת יוה״כ דסגי בקבלה בלב והכי מוכח בב״י בססי׳ זה ודלא כהגה לקמן בסי׳ תר״ח דליתא (והגם דשם פסק כהגה י״ל דזה חיבר אח״כ וחזר מדבריו שלשם) ומיהו קבלת תענית יום שלם סגי בקבלה בלב כיון שאינו אוכל כלל באותו יום וכדלקמן סי׳ תקס״ב סעי׳ ו׳ ולא דמי לתוספת שאוכל במקצת היום. פר״ח בליקוטים. ועיין בדברינו לשם בס״ד:

ד **ד) שם** בהגה. וקבלה בלב אינה קבלה וכו׳ והב״ח כתב דהוי קבלה, וכ״ה דעת הגר״א, ולכן טוב להתנות בשעת סעודה המפסקת. מ״א סק״ב. א״ר או׳ א׳ א״א או׳ ב׳ ח״א שם. דה״ח שם. מ״ב או׳ ב׳. והיינו להתנות בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד ביה״ש. מחה״ש ומ״ב שם. ולפי דיעה זו שקבלה בלב הוי קבלה אם קיבל בלבו שלא לאכול עוד ה״ה שאסור ברחיצה וסיכה כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ ח״א שם. מ״ב שם:

ה **ה) אבל** אם לא קיבל אפי׳ בלב אלא שגמר בדעתו שלא לאכול אינו כלום ומותר אפי׳ באכילה. ח״א שם. מ״ב שם. ומ״מ יותר נכון להתנית כמ״ש באו׳ הקודם וכ״כ מ״ב שם:

ו **ו) ואם** חל ט״ב בשבת או בא׳ בשבת א״צ להתנות דכיון דאסור להראות עינוי בשבת מסתמא לא נתכוון להפסיק לשם תענית. השמטות שנית חיים. פת״ע סוף או׳ א׳:

ז **ז) [סעיף ב׳] ט״ב לילו כיומו וכו׳** עיין בזוהר פ׳ וישלח דף ק״ע ע״ב שכתב ששס״ה לאוי״ן כנגד שס״ה גידין ושס״ה יומי שתא וגיד הנשה כנגד יום ט״ב וע״כ אמרה תורה לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה את לרבות ט״ב דלא אכלין ביה ולא שתין וכו׳ וכל מאן דאכיל בט״ב כאלו אכיל גיד הנשה יעו״ש:

ח **ח) שם.** ובין השמשות שלו וכו׳ ושיעור ביה״ש הוא מהתחלת השקיעה שאין השמש נראת עוד על הארץ כמ״ש לעיל סי׳ רס״א או׳ א׳ יעו״ש:

ט ט) שם. ובין השמשות שלו אסור וכו', אבל א"צ להוסיף מבע"י כיוה"כ. מ"מ פ"ג דתענית דין ג' והב"ד ב"י. מיהו בס' החינוך פ' אמור סי' רע"ח כתב דהוי כיוה"כ להפסיק מבע"י יעו"ש. וכ"מ מדברי התו' תענית ל' ע"ב ד"ה כל יעו"ש. וכ"נ מדברי הרמב"ם כמ"ש המ"מ שם. אבל הריטב"א בתענית ועירובין מ' כתב כדברי המ"מ דא"צ להוסיף מבע"י יעו"ש, וכ"ה דעת הרשב"א ור"י בתו' פסחים נ"ד ע"ב ד"ה לקביעא יעו"ש. וכן הסכים הרדב"ז בלשו' הרמב"ם סי' ק"ד דכיון דעיקר ט"ב דרבנן די להחמיר בספיקו ולא להוסיף עליו יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ג. א"ר או' ג' מט"י. ברכ"י או' ב' ער"ה או' א' א"א או' ג' ביאורי הגר"א. ח"א כלל קל"ד או' ט' דה"ח או' ד' מ"ב או' ג'. וגם במוצאי ט"ב א"צ להוסיף אבל ביה"ש מוצאי ט"ב פשיטא דאסור. מ"ב שם. ועיין לקמן סי' תקס"ב סעי' א':

י י) שם. הגה. ומותר ברחיצה וכו'. ואם קבל עליו התענית מבע"י אסור כמ"ש לעיל או' א' יעו"ש. ואם שבת ערב ט"ב והבדיל מבע"י חלה עליו התענית ואסור לאכול וכן בחול אם התפלל ערבית מבע"י. הגהות רע"א פת"ע או' ב':

יא יא) שם בהגה. ומיהו בחול נוהגין לחלוץ וכו' קודם שהולכים לבהכ"נ. דרשות מהרי"ל ה' ט"ב בסדר התפלה. מ"א סק"ה. ובין העכו"ם י"ל חולצין בבהכ"נ ולא יגע בהם ועכ"פ קודם ביה"ש. א"א או' ה':

יב יב) שם בהגה. ואם הוא שבת חולצין לאחר ברכו. דאסור שום סי' אבילות בשבת. ביאורי הגר"א. מ"ב או' ו':

יג יג) שם בהגה. חולצין לאחר ברכו. ויזהר שלא יגע בהם בידיו. מ"א סק"ו. וצריך נטילה או נקיון באין לו מים אם נגע במנעל. מחה"ש. ועיין לעיל סי' ד' סעי' י"ח בדין והחולץ מנעליו וסעי' כ"ב ובדברינו לשם בס"ד:

יד יד) שם בהגה. מלבד ש"ץ שחולץ קודם ברכו. מפני טירוף התפלה דרשות מהרי"ל שם. ביאורי הגר"א. באה"ג מ"ב או' ז':

טו טו) שם בהגה. רק אומר תחלה המבדיל וכו' בלא ברכה שם ומלכות ולא יסיים בברכה. מש"ז או' ב' שע"ת. מ"ב שם. ועיין לעיל סי' רצ"ט סעי' יו"ד ובדברינו לשם בס"ד:

טז טז) שם בהגה. ונהגו שלא ללמוד וכו' משום שמחה כמ"ש בסי' תקנ"ד סעי' א' וחומרא יתירה היא דהא אינו נוהג שום דבר מדברים הנוהגים בט"ב רחיצה וכו' ביאורי הגר"א. וכ"כ ח"א כלל קל"ד או' יו"ד דאינו אלא חומרא בעלמא. מיהו בתשו' חת"ס סי' קנ"ו כתב הטעם שנהגו להחמיר כן לפי שכל מה שלומד מחצות ואילך עדיין מחשבתו עליו והרהורו גביה בלילה ונכנס לאבל בט"ב כשהוא שמח יעו"ש. וכ"כ הטעם בס' בגדי ישע על מה שנהגו להחמיר גם בשבת אחר חצות יעו"ש:

יז טוב) וט" ב שחל בשבת מותר ללמוד בדברים הרעים שיש בו פלפול. תשו' חת"ס סי' שמ"ו. פת"ע או' ה':

יח חי) שם בהגה. ולכן אם חל בשבת וכו', משמע דגם אם חל ערב ט"ב בשבת, אין ללמוד אחר חצות כ"א בדברים המותרים בט"ב. וכ"ה בתשובת מהרי"ל סי' מ"ד והב"ד ד"מ רס"י תקנ"ד. וכ"כ הלבוש דבין אם חל ט"ב בשבת ונדחה עד אחד בשבת בין שחל באחד בשבת אין אומרים פרקי אבות באותה שבת. מיהו כנה"ג בהגב"י סי' תקנ"ד כתב דאין לאסור רק אם חל ט"ב בשבת ונדחה אבל אם חל ערב ט"ב בשבת מותר ללמוד אחר חצות כל דבר יעו"ש ונראה דלא ראה תשו' מהרי"ל הנ"ז רק בסי' ר"א. וכ"כ מ"א סק"ז דיש להחמיר בשניהם דהא יכול ללמוד דברים המותרים בט"ב יעו"ש. וכ"ה דעת המט"י. וכ"כ א"ר או' ד' דבספרו א"ז האריך לתמוה על דברי כנה"ג הנז' והעלה לדינא דבין ערב ט"ב שחל בשבת ובין ט"ב שחל בשבת לעולם אסור בלימוד אחר חצות וקודם חצות מותר עכ"ל. וכ"כ הדג"מ ודה"ח או' א'. אמנם הט"ז סק"ב תמה על דברי מור"ם הנ"ז דאם אין איסור באכילת בשר ויין למה נחמיר עליו שלא ילמוד משום אבילות ובפרט מי שיש לו שיעור שרגיל בכך בעת ההיא. וכתב שמצא כתוב בשם רש"ל שלמד אחר חצות בכל ערב ט"ב והתיר לאחרים ג"כ ללמוד וע"כ כתב דהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו יעו"ש. וכ"פ הברכ"י או' ג' ובספרו מחב"ר כדברי הט"ז הנז' יעו"ש. ודעת המאמ"ר או' ב' כדברי רש"ל דגם בחול מותר ללמוד בערב ט"ב אחר חצות אם יש לו צער ללמוד במה שאינו רגיל יעו"ש. ומ"מ נראה דאף לדעת המתירין אין ללמוד דבר שיש בו עומק ופלפול מהטעם שכתבנו באו' הקודם שתשאר השמחה בלבו עד הלילה יעו"ש. אמנם מנהג העולם להחמיר כדברי מ"א כיון שיכול ללמוד בדברים המותרים בט"ב אך מי שדרכו ללמוד בכל יום י"ח פרקי משנה ולא השלים חקו קודם חצות או שדרכו ללמוד על השלחן אין לבטל משום זה כיון שאינו אלא מנהג בעלמא ויש מתירין יש לסמוך בזה על המתירין:

יט יט) שם בהגה. אין אומרים פרקי אבות. אבל מותר לחזור שמו"ת ומכ"ש קודם חצות. ח"א כלל קל"ו או' ד' וכ"כ הזכ"ל או' ט' דאם עבר ולא קראה עד אחר חצות נראה פשוט דיכול לקרותה אח"כ אפי' אם ט"ב בשבת עצמו יעו"ש. והיינו אף לדעת המחמירים אבל לדעת המתירין כבר כתבנו באו' הקודם. ועיין לעיל סי' רפ"ה סעי' ד':

כ ך) **שם** בהגה. וכן לא יטייל ערב ט״ב. יש מי שכתב דבהא כ״ע מודו דאף בשבת לא יטייל ואם חל ט״ב בשבת כל היום לא יטייל ופשוט. ברכ״י או׳ ה׳ שע״ת או ה׳:

סימן תקנד

א א) **[סעיף א׳] תשעה באב אסור ברחיצה וכו׳** וכל מה שאסרו חכמים הכל אסור עד הלילה כמו אכילה ושתיה אלא דברים שאינם אלא מנהגא שלא מוזכר בתלמוד כמו ישיבה על הקרקע בזה יש נוהגין להקל אחר חצות. של״ה דף קצ״ט ע״ב. וכ״כ הב״ח רסי׳ תקנ״ט. ור״ח כתב יהא בנידוי מי שעושה א׳ מכל אלו כל היום. והב״ד התניא ושה״ל. מ״א סק״א. א״ר או׳ ב׳. אך אותם ההולכים בין העכו״ם ועוסקים במשא ומתן אחר חצות אותם מותרים לנעול ומהם למדו כולם להקל ויש למחות בידם. מ״א שם. א״ר שם. מ״ב או׳ א׳ ועיין לקמן או ה׳:

ב ב) **וגם** ביה״ש אסור בכל אלה וה״ה תורה אסור עד צ״ה. א״א או׳ א׳ מ״ב שם:

ג ג) **ובענין** שתיית הטוטו״ן (מעלה עשן) בט״ב, כתב בשכגה״ג סי׳ תקנ״א בהגב״י או׳ כ״א דמעשה בא לידו בא׳ ששתה טוטו״ן בט״ב ונדהו. וכן בסי׳ תקס״ז בהגב״י או׳ ג׳ האריך בזה וכתב בט״ב לכ״ע אסור יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ דרכי נועם סי׳ ט׳, וב״ד סי׳ רצ״א. וזר״א סי׳ ע״ג לאסור בט״ב יעי״ש. וכ״כ ח״א כלל קל״ה או כ״ז. וכ״כ הברכ״י בסי׳ תקס״ז דבזמנינו פשט התרו (ר״ל בשאר תעניות) זולתי בט״ב שיש מחמירין מפני האיבול יעו״ש. מיהו השע״ת סי׳ תקנ״ט או׳ ד׳ כתב דיש להקל אחר חצות ובצנעה בתוך ביתו יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ תקי״א או׳ ל״ה שיש מקילין אחר חצות יעו״ש. אמנם המחב״ר לעיל סי׳ ר״י או׳ י״ג כתב שגדול אחד חלם עם רב מופלג והשביעו שיאמר לו מה שיאמרו בשמים על שתיית הטאבק״ו. והשיבו כי השותה ביו״ט משמתין אותו והשותה בט״ב מקללין אותו וכן לשותה תחת חופת חתנים יעו״ש. וכ״כ בספרו מו״ב או׳ רי״ב יעו״ש והבאתי דבריו לעיל סי׳ ר״י או׳ ל״ה יעו״ש. וכ״כ הרו״ח או׳ ה׳ דאין להתיר כ״א לאחר תפלת ערבית דהיינו אחר י״ב שעות יעו״ש. וכ״כ בספרו מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ף׳ יעי״ש. ועיין עוד בס׳ שערי שמים להרב מו״ק דף ע״א ע״ב שכתב וז״ל ושתיית טוטו״ן אסר בכנה״ג ונידה ע״ז והדין עמו דלא גרע מתענוג וטיול ומסיח הדעת מהאבילות. וכן נהג אמה״ג ז״ל למחות ולענוש העובר במזיד ומ״מ לצורך קצת כשאינו מתכוין לתעוג רק לעזור בעשיית צרכים כידוע מטבעו ופעולתו הטובה בזה כה״ג פשיטא לי דשרי מיהו במקום שאין רואין כדי שלא ילמדו להקל וכ״ש בלילה דקילא קצת בלא״ה לענין מלאכה לדעתי. וע״ז סמכתי ועבידנא עובדא בדידי פ״א בלילה כשהוצרכתי לכך וכו׳ ולכן ביום ירא אנכי אותו לעשות מעשה להקל אפי׳ לצורך הנז׳ אעפ״י שיש להקל לאחרים בהאי גוונא ולא יהא חמור מסיכה ורחיצה דשרו כשאינו מתכוין בהם להתענג עכ״ל. ונראה דאם נצרך לכך ביום משום עשיית צרכיו כנז׳ יש להקל לשתותו דוקא בבה״כ בצנעה מפני הרואין. ועיין עוד לקמן סי׳ תקס״ז או׳ ח״י.

ד ד) **ומיהו** מותר לשאוף הטובא״ק דרך הנחיריים בט״ב וביוה״כ אך מי שנוהג איסור קאי באיסורו ואין להתיר לו כמ״ש לעיל סי׳ ר״י או׳ ל״ז יעו״ש. והנותנים ריח טוב באבק בט״ב לא טוב עושים. מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ע״ד. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ו בענין ריח טוב והבשמים:

ה ה) **שם.** ונעילת הסנדל. ואסור לנעול סנדל כל היום. מ״א סק״א בשם הגאונים. וכתב בשה״ל יש מביאין סנדליהם בידיהם וכשמתפללין תפלת ערבית נועלין והב״ד א״ר או׳ ב׳ וכתב ואפשר שהתפללו ערבית סמוך לחשיכה ועוד דהא כתב עלה בשם הגאונים יהא בנידוי כל מי שעושה א׳ מכל אלו כל היום בט״ב יעו״ש. משמע שדעתו דאף אם התפללו ערבית הוא אסור מדינא אמנם עיין במחב״ר או׳ ב׳ מה שהאריך לפקפק בדברי הא״ר הנז׳ וכתב דאינו אלא משום תקנה ואם היה מנהגם כך בכל השנה להתפלל ערבית מבע״י אפשר דשרי אמנם למעשה כתב דיש להמתין עד חשיכה ואין להתיר קודם אף שהתפללו ערבית כמ״ש האחרונים יעו״ש:

ו ו) **שם.** ונעילת הסנדל. ולקדש הלבנה במוצאי ט״ב אין לקדש יחף. א״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ו סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ כ״ט:

ז ז) **שם.** ואסור לקרות בתורה וכו׳ מי שהחזיק לעלות לס״ת בט״ב ואירע לו שהוא אבל יכול לעלות לס״ת בשחרית של ט״ב כיון דהוי דברים הרעים וכ״ע אסורים בתורה כמוהו. בית יהודה ח״ב סי׳ פ״ד. והוא פשוט דודאי יכול לעלות לס״ת בשחרית ולהפטיר אפי׳ שהוא אבל. מחב״ר או׳ א׳. והב״ד השע״ת או׳ א׳. וכתב ומשמע דאף שלא החזיק לעלות לס״ת בט״ב הדין כן. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ט או׳ נ״ה:

ח ח) **שם.** ותינוקות של בית רבן בטילים בו. אפי׳ בדברים הרעים שבירמיה וקינות ואיוב ודוקא בתינוקות שאינם מבינים מה שמוציאים בפיהם אבל התינוק שהגיע לידי מדה זו שמבין מה שהוא אומר מותר ללמוד עמו בדברים הרעים שבירמיה. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עט״ז שו״ג או׳ א׳ והט״ז סק״א כתב דאיוב ושאר דברים המותרים לגדול מותר ללמוד גם עם התינוקות ולא אסרו אלא הלימוד שהקטנים לומדים בסדר שלהם דהיינו חומש

וגמרות יעו״ש. וכ״ה דעת הדג״מ. אמנם המ״א סק״ב כתב דאסור ללמוד כלל עם אחרים רק מותר ללמוד לו החרבן דאינו אלא ספור דברים ומשבר הלב של תינוק יעו״ש. וכ״נ דעת הנה״ש או׳ א׳ והטעם כתב היא״פ דאסור ללמוד כלל עם אחרים. לפי שהגדול יש לו שמחה בזה שלומד עם אחרים וכ״כ המחה״ש. נמצא דג׳ מחלוקות בדבר דלדעת הב״ח דוקא תינוק המבין מותר ללמוד עמו בדברים הרעים ולדעת הט״ז גם באינו מבין בדברים הרעים שרי ולדעת המ״א בין מבין בין שאינו מבין ובדברים הרעים אסור ורק ללמד לו החרבן שרי ומשמע דלכ״ע אם התינוק לומד לעצמו ובדברים הרעים בין שמבין בין שאינו מבין מותר ולכן יש להניח לתינוקות ללמוד לעצמם בדברים הרעים כדי שלא ילכו לשוטט ברחובות ולהתעסק בדברים בטלים:

ט ט) יש מי שכתב דהאידנא דרוב התינוקות גדל צערם כשהם לומדים ובהתבטלם עונג הוא להם שרי ללמד לתינוקות דברים הרעים. ואין נראים דבריהם. ברכ״י או׳ א׳:

י י) שם. אבל קורא הוא באיוב וכו׳ ואם אינו רוצה ללמוד כלל רשאי ולא אמרינן כיון דמותר אינו רשאי לבטל ד״ת כמו שהאריך המט״י ביו״ד סי׳ שפ״ד גבי אבל יעו״ש. ער״ה או׳ א׳:

יא יא) שם. ובדברים הרעים וכו׳ ורעות של עכו״ם אסור לקרות. מ״א סק״ג. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ה׳ מ״ב או׳ ב׳:

יב יב) שם. ואם יש ביניהם פסוקי דנחמה צריך לדלגם. מכאן מוכח דנחמות הכתובים בסוף כל קינה צריך לדלגם. וכ״כ הפר״ח בליקוטים סי׳ תקנ״ט סעי׳ ה׳ שהאומרים נחמה בסוף כל קינה הוא שיבוש דא״כ למה כתב כאן דאם יש פסוקי דנחמה צריך לדלגם יעו״ש. וכ״כ המחב״ר בסי׳ זה או׳ ג׳ כס״א או׳ א׳ מאמ״ר סי׳ תקנ״ט או׳ ד׳. מיהו עיין במל״ח סי׳ יו״ד או׳ ס״ז דלחלק יצא בין פסוקי דנחמה לאמירת הנחמות שבסוף הקינות וע״כ כתב דאין לזוז ממנהגם כי בלילה אין אומרים סיום הקינות וביום אומרים סיום כל הקינות שיש בהם נחמות יעו״ש, אמנם אנן בדידן ק״ל כדעת הרוב וגם דשב וא״ת עדיף אכן אם יש נוהגין כן אין למחות בידם:

יג יג) [סעיף ב׳] ומותר ללמוד מדרש איכה וכו׳ וכן אגדות החרבן בפ׳ הנזיקין (גיטין פ״ה) ובפ חלק ולקרות בחרבן הנז׳ ביוסיפון מותר. לבוש. מ״ב או׳ ג׳:

יד יד) שם. ופרק אלו מגלחין. ואע״ג שיש בו כמה דיני מנודה ומוחרם מותר ללמוד אבל ודאי לישא וליתן לפני ת״ח דמפרסמי מילתא טובא אפשר דאסור. תשו׳ מהרי״ל סי׳ ר״א. והב״ד ב״י. מ״א סק״ד. וכ״כ הט״ז סק״ב דאפי׳ במקום דמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים אבל לא דרך פלפול ואפי׳ בהרהור לפרש דבר חמור אסור מטעם שיהיה לו שמחה אחר שיתיישב לו עכ״ל והב״ד מ״ב או׳ ד׳ ועיין עוד לקמן או׳ טו״ב:

טו טו) שם. ופי׳ איוב. מיהו באו״ח ה׳ ט״ב כתב משם הר״ף דוקא פי׳ איכה אבל לא בפי׳ איוב משום דהוי עמוק טפי יעו״ש. וה״ה בב״י בשם הכלבו. והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ב׳ וכתב והוא מילתא דמסתבר כמדובר:

טז טז) [סעיף ג׳] יש מי שאוסר וכו׳. כ״כ ב״י בשם האגור שכתב בשם מהר״י מולן והיא בתשו׳ מהרי״ל הנז׳ ועיין בס׳ שם הגדולים להרב חיד״א מע׳ גדולים סי׳ יו״ד או׳ רל״ח שכתב דמהרי״ל הוא מהר״י סגל והוא מהר״י מולן יעו״ש. והא דכתב זה בש״ע בשם יש מי שאוסר אע״ג דב״י לא הביא פלוגתא בזה משום דבעלמא קי״ל הרהור לאו כדיבור דמי רק במקום אונס כמ״ש לעיל סי׳ מ״ז וסי׳ ס״ב יעו״ש. ועוד י״ל כי כן דרך ב״י לפעמים שסברא שלא מצאה כ״א בפוסק א׳ כותב אותה בשם יש מי שאומר וכמ״ש יד מלאכי בכללי הש״ע או׳ י״ב יעו״ש:

יז טוב) שם. יש מי שאוסר ללמוד ע״י הרהור. אע״ג דההור לאו כדיבור דמי במה ענינים שאני הכא דעיקר טעמא משום שמחה ובהרהור איכא שמחה. תשו׳ מהרי״ל שם. ונ״ל דמה״ט אסור ללמוד איזו דרוש או קושיא ותירוץ אפי׳ בדברים הרעים מפני ששמחה היא לו. וגם אסור להורות הוראה אם לא לחולה הצריך עכשיו כמ״ש ביו״ד סי׳ שפ״ד סעי׳ א׳ דהוראה הוי כהרהור כמ״ש לעיל ססי׳ פ״ה. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ד׳ ואו׳ ה׳ י״א בהגב״י. א״א או׳ ה׳ ח״א כלל קל״ה או׳ א׳ מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ תקנ״ג או׳ טו״ב:

יח חי) ואסור לדון דיני ממונות דדין היינו תורה מיהו אם אין הבע״ד יכולין להמתין עד למחר שנחוצין לדרכם אפשר דשרי דהוי כרבים צריכים לו. מ״א שם. א״ר שם. י״א שם. ח״א שם. מ״ב שם. מיהו בסידור עמודי שמים לרב יעב״ץ כתב דאסור ליישב בדין ואפי׳ נחוצים הבע״ד מהטעם כי מי ינחץ לדיין על כך וימתינו הבע״ד או ילכו לדרכם יעו״ש. והב״ד תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ג׳. פת״ע או׳ ה׳:

יט **יט) [סעיף ד'] ומותר לקרות כל סדר היום וכו'** פשיטא דללמוד סדר המעמדות אף אם הוא לומד יום יום אסור ודלא כטועים לקרות מעמדות גם ביום ט"ב. ברכ"י או' ב' שע"ת או' ד'. וה"ה למי שקורא ח"י פרקי משנה בכל יום או קרבנות דפ' צו ושאר קביעות שאדם קובע לעצמו וקורא בכל יום דאסור. שו"ג או ז'. וכן לקרוא הפסוקים של חק לישראל ממילא ודאי דאסור. זכ"ל או' ט' על זה הסעי' מל"ח סי' יו"ד או' ץ'. ופרשת קדש ופרשת כי יביאך יש נוהגים לאומרם בט"ב ויש שאין אומרים אותם וכל אחד יעשה כמנהגו בזה. בן א"ח פ' דברים או' כ"ה. ועיין לעיל סי' כ"ה או' ל':

כ **ך) בפוזנא** נוהגין שא"א תהלים ושיר היחוד רק למחרתו אומרים של אמש ושל היום. הגהות הלבוש. ובמדינה זו נוהגין לאמרם במנחה ואע"ג דאסור בת"ת כל היום צ"ל דס"ל כיון שאומרם דרך בקשה שרי לאומו דבמנחה מ"א סק"ו. מ"ב או' ז'. אלא שכתב דמנהג פוזנא הוא הנכון ואם ביטלו תהלים של יום א' יאמרו למחר ככל השנה. א"א או' ו':

כא **כא) שם.** ומותר לקרות כל סדר היום וכו' ויתבאר מזה עוד לקמן סי' תקנ"ט סעי' ד' יעו"ש:

כב **כב) שם** הגה. ומותר לחזור הפרשה וכו' נראה דה"ק דמי שרגיל לחזור הפרשה (שמו"ת לב"ש) באותו יום דהיינו שחל ט"ב ביום ה' הו"ל כסדר היום. ט"ז סק"ג. וכ"ה דעת א"ר או' ו'. וכ"כ מהר"א אזולאי ז"ל בהגהו' כ"י משם מט"מ אלא שהוא ז"ל חלק עליו וכתב שאין ראוי להקל בזה. והב"ד ברכ"י או ג'. וכ"כ ה"ב או' ג' על דברי הט"ז הנז' שדוחק גדול לפרש כן. וכ"כ הנה"ש על דברי הט"ז הנז' דקשה מאד להקל בזה. והמ"ב סק"ח כתב לפרש דברי הנה הנז' דהיינו חזן הקורא מותר לחזור הפרשה קידם שיקרא או מיירי בט"ב שחל בשבת דאז אפי' יחיד מותר לחזור הפרשה כמ"ש לעיל סס"י רפ"ה עכ"ל מיהו הא"ר שם הקשה על דברי מ"א הנז' דהא כי תוליד בנים מעין המאורע הוא. והנה"ש שם כתב אפשר דהמ"א על פ' ויחל קאמר שנהגו לקרותה במנחה כמו בשאר ת"צ אבל פ' כי תוליד וכדומה לכ"ע שרי יעו"ש. והמחה"ש כתב ליישב דגם בכי תוליד ס"ד דאיכא שמחה במה שלומד הטעמים והנקודות בע"פ קמ"ל דשרי דאין שמחה כ"כ לחזן בזה יעו"ש. וכ"ה דעת האחרונים כדברי מ"א הנז':

כג **כג) [סעיף ה'] עוברות ומניקות מתענות וכו'** ולענין קטנים אם יש לחנכם להתענות לפני שנה או שנתיים כמו ביוה"כ לקמן סי' תרט"ז עיין ער"ה או' ב' שכתב דבתענית דרבנן אין להחמיר משום חשש סכנה אבל בחינוך שעות דלא שייך סכנה יש לחנכו אף בשאר תעניות ודלא כהמט"י בסעי' א' יעו"ש. וכ"כ בית הלל ביו"ד סי' רס"ה ועיין לעיל סי' תק"ן או' ט' ואו' א':

כד **כד) שם.** כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ. אלא שזה עונש כרת וזה מדברי קבלה ומכין אותו מכת מרדות. טור. לבוש בסעי' ד' ועיין לעיל סי' תצ"ו או' י"א וסי' תס"ח או' ו':

כה **כה) שם** הגה. ועיין לעיל סי' תק"ן סעי' א' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

כו **כו) [סעיף ו'] חיה כל ל' יום וכו'** פי' אע"ג דביוה"כ היא לאחר ז' כשאר כל אדם כמ"ש בסי' תרי"ז מ"מ כאן לענין ט"ב לא גזרו עליה. ט"ז סק"ד. מיהו רש"ל בתשו' סי' נ"ג חולק על דברי הש"ע הנז' וס"ל דט"ב כיוה"כ ולאחר ז' צריכה להתענות אפי' אה אמרה צריכה אני אם לא שהיא חולה קצת יעו"ש. והב"ד הט"ז שם ומ"א סק"ט. אמנם המי"ט כתב שאין נראין דברי רש"ל הנז' וכ"פ האו"ה דאף אחר ז' אין מתענה כשאמרה צריכה אני. והב"ד א"ר או' ח' וכן בשו"ת פ"י כ"י חולק על דברי רש"ל הנז' ודעתו לפסוק כהש"ע יעו"ש. והב"ד השע"ת או' ז' וכ"כ הב"ח דבתשו' השיב על דברי רש"ל הנז' דמן הדין אין איסור כלל אלא שסיים ומ"מ נהגו להחמיר כל זמן שאין להם חולשא יעו"ש. והב"ד מ"א שם וכתב והיכא דנהוג נהוג מיהו בט"ב שנדחה יש להקל יעו"ש והא"ר שם כתב דאין להקל אף בנדחה רק בג' צומות אבל בט"ב אין להקל ממנהג יעו"ש. ועיין לקמן או' ל"ו:

כז **כז) שם.** חיה כל ל' יום וכו' א"צ אומד וכו' כלומר דמסתמא מאכילין אותה אבל אם קים לה בגוה היולדת דמצייא להתענות תתענה. ליקוטי פר"ח. מ"ב או' י"ב. ועיין לקמן או' כ"ט:

כח **כח) שם.** חיה כל ל' יום וכו' לאו דוקא ל' יום אלא כל זמן שהיא חלושה מהלידה ולא נתרפאת מהלידה. מזבח אדמה בשם כנה"ג. מחב"ר בקו"א או' ב' זה"ל או' ט':

כט **כט) שם** חיה כל ל' יום וכו' ואם כבר נתרפאת מחולשת לידתה תתענה ותשלים ואם לא נתרפאת או שהיא קצת חלושה לא תתענה כל משך ל' יום ללידתה. ואם יולדת בריאה שהתחילה להתענות ומרגשת באמצע היום חולשה יתירה לא תתענה בשארית היום ובפרט מן המנחה ולמעלה. הרב זכרון יוסף בשו"ת סי' כ"א. מחב"ר או' ד' זכ"ל שם. שע"ת או ז' מיהו בתשו' שמלת בנימין דף ה' דחה דברי זכרון יוסף הנז' וכתב דהעיקר כדברי הרמב"ן והש"ע דא"צ להתענות ובפרט במקום שיש עוד צד היתר כגון שאמרה צריכה אני וט"ב שנדחה א"צ להתענות כלל יעו"ש. וכן בתשו' מהר"ם

מרוטנבארג אחרונים סי׳ ט״ו הרבה להשיג על דברי זכרון יוסף הנז׳ ופסק כהמחבר וסיים דבדורות חלושות הללו ובפרט מי שיש לו מיחוש בחלל הגוף אין להחמיר בשום אופן וכך אני מורה יעוש״ב. פת״ת. פת״ע או׳ יו״ד:

ל **ל) שם.** וכן חולה שהוא צריך לאכול וכו׳ כלומר שהוא חלוש וחש בגופו אעפ״י שאין בו סכנה מאכילין אותו וא״צ אומד כמו ביוה״כ. מאמ״ר או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ ל״ג:

לא **לא) שם.** וכן חולה שהוא צריך וכו׳ חולה שנתרפא אך חלוש מאד א״צ אומד ואם הוא מצטער הרבה וחושש שיחזור חליו יאכל וא״צ שיעור רק שלא יאכל מעדנים מזבח אדמה. מחב״ר בקו״א או׳ א׳ כס״א או׳ ג׳ זכ״ל שם. ועין לעיל סי׳ תקנ״א או׳ קל״ו:

לב **לב) יש** מי שכתב דמינקת שהתינוק חולה והרופא אומר שמזיק לו תענית מניקתו ומזיק לו שינוי החלב שרי לה לאכול. ברכ״י או׳ ה׳ זכ״ל שם. שע״ת או׳ ו׳ וכן מינקת שיש לה ולד חולה ומסוכן וחולשת המינקת היא רבה כ״כ שאם תשב בתענית יום אחד יצטמקו דדיה ולא ישאר בהן חלב כדי גמיעה הצריכה לולד והולד אינו רוצה לאכול ולינק כ״א ממנה וסכנה היא לו הא ק״ל דכל ספק נפשות דוחה שבת ויוה״כ כ״ש ט״ב שהוא מדרבנן. תשו׳ דב״ש סי׳ ק״ז. והב״ד השע״ת שם:

לג **לג) שם.** דבמקום חולי לא גזרו רבנן. אפי׳ אין בו סכנה. וחולה שאין בו סכנה פטור מן התענית בט״ב, כ״כ הרא״ש בתשו׳ בשמים ראש סי׳ ר״פ. יפ״ל ח״ב או׳ ג׳:

לד **לד) חולה** ב״מ שציוו לו הרופאים לבלוע ב׳ או׳ ג׳ גרגרים בלע״ז פילולי ובתוך אלו הימים הוצרך להתענות יום או יומים העלה דמותר לו לכתחלה נמי לבלוע או לשתות דבר מר כלענה ואפי׳ בד׳ צומות והחזיק על ידו הרב מהרי״ד כוותיה וכטעמיה דאין להקפיד ע״ז כיון דהוי דבר שא״צ ברכה יעו״ש. כתונת יוסף סי׳ ד׳ עיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ ל״ו. תו׳ חיים על ח״א סי׳ קל״ה או׳ ח׳ פ״ת סי׳ תקס״ז. פת״ע שם או׳ ו׳:

לה **לה) שם.** במקום חולי לא גזרו וכו׳ ובמקום שאין המחלה של חלעריא חזקה ח״ו יאכל פחות מככותבת בכדי אכילת פרס וכן בשתיה כמ״ש השיעורים בש״ע סי׳ תרי״ח (כך יש להורות לשואל בט״ב שבזה לא נעקר התענית לגמרי ורחמנא לבא בעי) ומי שירצה להתענות במקום שאין המחלה בזעף ח״ו יש ליעצו ולהזהירו שלא ילך מפתח ביתו כל היום ולהכריחו כשיצא ישא סביב לחוטמו ופיו חתיכה קאמפער ומעט עשב מיאטע. פת״ע או׳ יו״ד. והב״ד מ״ב בב״ה:

לו **לו) שם** הגה. ומיהו נוהגין להתענות וכו׳ נראה דזה קאי דוקא אלאחר ג׳ אבל תוך ג׳ אפי׳ אם אמרה איני צריכה אין לה להתענות ואסור לה להתענות שהרי מחללין עליה שבת כמ״ש סי׳ ש״ל וכ״ש אחר ג׳ תוך ז׳ כשאומרת צריכה אני שאסור לה להתענות. ט״ז סק״ה. והב״ד א״ר או ח׳ וכתב דאין לה להחמיר כלל תוך ז׳ בט״ב דרבנן עכ״ל ור״ל דאפי׳ באינה אומרת צריכה אני אין לה להתענות. וכ״כ הזכ״ל או׳ ט׳ מש״ז או׳ ה׳ וכתב בגדי ישע אכן יש לפסוק כדברי הא״ר הנז׳ ובעינן מעל״ע דבט״ב דרבנן יש לסמוך אהרא״ש דס״ל בעינן מעל״ע. פת״ע או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ ש״ל או׳ כ״א ולקמן סי׳ תרי״ז סעי׳ ד׳ יעו״ש:

לז **לז) שם** בהגה. והמיקל לא הפסיד. ר״ל דיש לסמוך על דברי הש״ע דמשמע דאפי׳ אין להם צער גדול א״צ להתענות:

לח **לח) שם** בהגה. והמיקל לא הפסיד. ומכ״ש באדם חלוש והוא חולה שאין בו סכנה שלא להחמיר ומ״מ לא יתעסקו במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הגוף. ח״א כלל קל״ה או׳ ב׳ מ״ב או׳ ט״ז:

לט **טל) וכתב** בית הלל ביו״ד סי׳ רס״ה דיולדת שאינה מתענה מ״מ צריכה להתענות איזה שעות. א״ר או׳ ח׳ ח״א שם. והשע״ת או׳ ז׳ כתב דהכל לפי הענין דאם קשה לה קצת אינה צריכה כלל. והב״ד מ״ב או׳ י״ד. ולענין חולה האוכל בט״ב שחל להיות במו״ש אם צריך להבדיל במו״ש ית׳ לקמן סי׳ תקנ״ו יעו״ש:

מ **מ) [סעיף ח׳] אבל בזמן הזה אין טבילה בזמנה.** משום דהן סופרות ז׳ נקיים מספק. ואפי׳ למ״ד טבילה שלא בזמנה מותר לטבול ביוה״כ בט״ב אין טובלי׳ דכדאי בית אלהינו לאבד עליו טבילה א׳ בשנה. ב״י בשם התו׳:

מא **מא) שם.** הילכך לא תטבול בו. ותרחוץ ותחוף ערב ט״ב ולמוצאי ט״ב חופפת מעט דבעינן סמוך לחפיפה טבילה. ב״י בשם התו׳ מ״א סק״י. מ״ב או׳ י״ח ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

מב מב) שם. הילכך לא תטבול בו. ואם חל טבילתה במוצאי ט״ב ודאי לרחוץ ולחוף בט״ב עצמו אסור ודלא כמי שנסתפק בזה. והנכון לרחוץ ולחוף עט״ב ותחזור ותחוף קצת ליל מוצאי ט״ב כמ״ש האחרונים ולא כמו שהיו נוהגות שלא לחוף ולרחוץ עט״ב וצריך לבטל מנהגם. ואם אירע שלא רחצה וחפפה בערב ע״ב בדיעבד יש להתיר שתרחוץ ותחוף במוצאי ט״ב ודיו. שו״ת זר״א חא״ח סי׳ פ״א יעוש״ב מחב״ר או׳ ה׳ זכ״ל או׳ ט׳ ועיין לעיל סי׳ תקנ״א או׳ קצ״ה:

מג מג) ואם ט״ב ביום א׳ חופפת ורוחצת בע״ש וטובלת במוצאי ט״ב. זכ״ל שם. ועיין ביו״ד סי׳ קצ״ט סעי׳ ו׳ ובענין לבישת לבנים בט״ב כבר כתבנו לעיל ס״י חקנ״א או׳ ס״ב ואו׳ ס״ג יעו״ש:

מד מד) [סעיף ט׳] אם היו ידיו מלוכלכות וכו׳ ונשים המבשלות בט״ב וצריכים לרחוץ הבשר אין חוששין בהם משום רחיצה. ריא״ז הב״ד השה״ו פ״ח דיומא. כנה״ג בהגה״ט מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ יו״ד. ח״א כלל קל״ה או׳ ו׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ח׳ מ״ב או׳ י״ט. ועיין לקמן או׳ מ״ו:

מה מה) שם. מלוכלנות בטיט ובצואה וכו׳ ר״ל או בטיט או בצואה וכמ״ש לקמן סי׳ תרי״ג סעי׳ א׳ וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ ד׳ וכתב שם היפ״ל דמ״ש הט״ז שם סק״א אבל להעביר את הזיעה אסור נראה דה״ה בט״ב. ומיהו לפי מ״ש לקמן או ס״ז דיש מתירין בסיכה בט״ב להעביר הזוהמא נראה דה״ה ברחיצה שרי להעביר הזוהמא דהא לדעת המ״א רסי׳ תרי״ד רחיצה קילה מסיכה להעביר הזוהמא יעו״ש:

מו מו) שם. מותר לרחוץ וכו׳ שלא אסרו אלא רחיצה וסיכה של תענוג. טור, וכתב הא״א או׳ י״א דמה שהתירו לרחוץ בשר וכדומה י״ל דוקא בצונן שרי דלא רחיצה של תענוג עכ״ל מיהו מסתמיות דברי הפו׳ משמע דאין חילוק כיון דאינו מכוין לרחיצת ידיו כ״א לרחוץ אותו דבר ומ״מ נראה דאם אותו דבר א״צ לרוחצו בחמין יש ליזהר לרוחצו בצונן:

מז מז) שם הגה. ועיין לקמן סי׳ תרי״ג סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מח מח) [סעיף י׳] נוטל אדם ידיו שחרית וכו׳ מפני רוח רעה השורה על הידים דהו״ל כמלוכלך בטיט ובצואה דמותר וצריך ג״כ ליטול ג״פ על כל יד בסירוגין כמבואר בב״י סי׳ תרי״ג ולעיל סי׳ ד׳ סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מט מט) שם. נוטל אדם ידיו שחרית וכו׳ ואע״ג דהרמב״ם כתב בט״ז מה׳ תפלה ביוה״כ ובט״ב שאין שם רחיצה אינו מברך ענ״י ולא מעביר שינה וכ״כ רי״ו בנ״ז ח״ב שכ״כ רש״י וגם מדברי הכלבו בה׳ אלו משמע הכי דכתב וגם כשיוצא מבה״כ מנקה ידיו לתפלה אלמא בלא״ה אינו נוטל ידיו מ״מ סתם לן הש״ע כהרא״ש ורי״ו שהיא סברא ממוצע דאילו להרמב״ם ודעמיה אינו רוחץ כלל ולר״ת ודעמיה נוטל כל היד לכך סתם כהרא״ש ורי״ו שהיא סברא ממוצע. שו״ג או׳ י״ז. ויח׳ עוד בסי׳ תרי״ג סעי׳ ג׳:

נ נ) שם. נוטל אדם ידיו שחרית וכו׳ ומברך על נטילת ידים כמ״ש לקמן סי׳ תרי״ג סעי׳ ב׳ יעו״ש. והגם דיש חולקים בזה כמ״ש באו׳ הקודם מ״מ מנהג העולם לברך כסתם דברי הש״ע וכבר כתבנו לעיל סי׳ ז׳ או׳ ב׳ וסי׳ י״ז או׳ ב׳ דבמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל יעו״ש:

נא נא) שם. נוטל אדם ידיו שחרית וכו׳ ומותר לרחוץ ידיו לתפלה ואף לתפלת מנחה דהוי כמקבל פני שכינה וכטבילה של מצוה וזה פשוט. מט״י. ועיין לקמן סי׳ תרי״ג סעי׳ ג׳:

נב נב) שם. עד סוף קשרי אצבעותיו. והטעם דדי בט״ב ויוה״כ לרוח רעה עד סוף קשרי אצבעותיו עיין לעיל סי׳ ד׳ או׳ י״ד:

נג נג) שם. עד סוף קשרי אצבעותיו. והצריך לאכול בט״ב יטול ידיו עד פרק הזרוע. תו׳ חיים על ח״א כלל קנ״ה או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ קס״א סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נד נד) [סעיף יא׳] ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת וכו׳ אבל להרחיצם להדיא לא. ב״י. ומשמע אפי׳ בכה״ג דוקא עיניו ולא פניו ולא דמי למפה שרויה במים דבסמוך סעי׳ י״ד דמקנח בה פניו ידיו ורגליו דהתם נגובה ממש משא״כ הכא דעדיין לחות קצת. א״נ לאו דוקא עיניו דהה״נ פניו ידיו ורגליו כיון דאין בהם טופח ע״מ להטפיח וכ״נ עיקר. מט״י. מ״ב או׳ כ״ב:

נה הנ) מי שהוא אסטניס וצריך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח במים יקנח אבל שאר כל אדם אסור אבל אם נצוצות של מי רגלים ניתזו על רגליו חייב לרחוץ ולשפשף אותם מיד. כ״כ ב״י בשם הרא״ש וכ״כ הטור לקמן סי׳ תרי״ג. (ובענין אסטניס) ודלא כהלבוש דאסר כאן בט״ב (באספניס) מטעם הסברא בלא ראיה וליתא יעו״ש. מט״י. מ״ב שם. וכ״כ השו״ג סוף או׳ י״ח דמ״ש בסי׳ תרי״ג סעי׳ ד׳ מי שהוא אסטניס וכו׳ נראה דכ״ש בע״ב דקיל וסמך הכא אהתם עכ״ל ועי״ש ובדברינו לשם בס״ד:

נו ונ) [סעיף יב'] ההולך להקביל פני רבו וכו' העלה ב"י דאף בע"ב אסור לילך הרב להקביל תלמידו ולעבור במים יעו"ש הטעם. וכ"פ הלבוש. מט"י. ומיהו עי"ש במע"י שנסתפק בחבר אם מותר לעבור במים להקביל פני חבירו בט"ב וביוה"כ והעלם לאסור יעו"ש. והביאו הער"ה או' ה' וכתב שלא ראה בתה"ד סי' ע"ז שדקדק כן מדברי הרמב"ם וכ"כ הרא"ש בשם ריי"ץ דדוקא ת"ח שגדול ממנו בחכמה אבל השוה לו לא יעו"ש. וכ"כ המ"א לקמן סי' תרי"ג סק"ה לדקדק מדברי הש"ע יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' כ"ג. ועיין בדברינו לשם סעי' ה' בס"ד:

נז זן) שם. ההולך להקביל פני רבו וכו' צ"ל שהולך בחול להקביל פני רבו בשבת דבחול אין חייב להקביל פני רבו (כדאיתא בר"ה ט"ז ע"ב) א"נ נהי דחיובא ליכא בחול מ"מ מצוה איכה וכ"מ בחגיגה דף ה' ע"ב. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ב. ער"ה סי' ש"א או' א' ומ"ש שם הא"ר צ"ע עיין בער"ה שם שתירץ זה יעו"ש. והא"א או' י"ב כתב הטעם דאיכא מצוה אף בחול שמא ישמע ממנו איזה דבר תורה יעו"ש. ועיין בדברינו לסי' ש"א או' ח"י ובסי' תקכ"ט או' ל"ד יעו"ש ;

נח חן) שם ההולך להקביל פני רבו וכו' ולענין קימה והידור אם יש חיוב בט"ב עיין שבו"י ח"א סי' כ"ו שמצדד בזה וסיים אכן אם רוצה לעמוד מפניו ודאי אין בו איסור יעו"ש. אבל בתשו' בית יהודה ח"ב סי' פ"ו כתב דחייב לקום יעו"ש. וכ"כ המחב"ר או' ו' וכתב עוד שכן ראה מנהג פשוט בא"י ובחו"ל דבט"ב קמים מפני רבם ות"ח כשאר הימים אלא שאין ראיה מהמנהג שיהיה בתורת חיוב יעו"ש. והב"ד השע"ת:

נט טן) שם. וכן בחזרה מותר. שאם לא תתיר לו לחזור לא ילך מתחלה וימנע מן המצוה. ב"י. לבוש. ט"ז סק"ו. מ"א ס"ק י"ג. וכל אלו אע"ג דלאו רחיצה של תענוג מ"מ אי לאו לצורך מצוה לא התירו. א"א או' י"ג:

ס ס) [סעיף יג'] ההולך לשמור פירותיו עובר במים וכו' דבמקום פסידא לא גזרו. לבוש. מ"א ס"ק י"ד אבל במקום שלא יש הפסד אסור. א"א או' י"ד. לב"ש:

סא סא) שם. עובר במים עד צוארו וכו' והוא שלא יהיו המים רודפים כמ"ש סי' תרי"ג סעי' ה' יעו"ש:

סב סב) שם. אבל בחזרה אסור. דלא שייך ממנע וכו' א"א או' י"ד. ור"ל דבסעי' הקודם התירו חזרה משום שמא ימנע לעשות המצוה אבל הכא דליכא מצוה רק משום הפסד אם ירצה לימנע משום דלא התירו חזרה ימנע:

סג סג) [סעיף יד'] הבא מן הדרך ורגליו כהות וכו' שאין זה משום תענוג אלא כמו רפואה. לבוש. ולפ"ז נראה דאפי' בחמין שרי דכל מה שהן חמין עדיף טפי. שו"ג או' כ"ג:

סד סד) שם בהגה. ומוציאה מן המים וכו' פי' שמבע"י היה מוציאה וכשבא בלילה לקנח בה כבר היא נגובה ולא היה מקנח בה אלא כדי להצטנן אבל בלילה אסור להוציאה מן המים שהרי הוא נוגע במים בשעה שמוציאה וגם הרי עדיין מים נוטפין ממנה ואיך אפשר לקנח בה. ב"י:

סה סה) שם בהגה. והיא מתגנבת וכו' כלומר שאין בה טופח להטפיח. ב"ח. מ"א ס"ק ט"ו. א"ר או' י"א. ח"א כלל קל"ה או' ז' הא לא"ה אסור. א"א או' ט"ו. מ"ב או' כ"ז ושיעור טופח ע"מ להטפיח עיין לעיל סי' פ"ב או' ה':

סו סו) ודע דאסור להצטנן בכלים שיש בהם מים אפי' חסרים אבל בריקים וכן בפירות ובתינוק מותר וכן כלה כל ל' יום מותרת לרחוץ פניה כדין יוה"כ. מט"י. וה"ה דמותר לה לסוך כל ל' יום כדי שלא תתגנה על בעלה מ"ב או' כ"ט. ועיין לקמן סי' תרי"ג סעי' ט' וסעי' יו"ד:

סז סז) [סעיף טו'] סיכה אינה אסורה וכו' ואפי' לסוך מקצת גופו אסור כמ"ש לקמן רס"י תרי"ד יעו"ש. וכתב המט"י דה"ה להעביר את הזוהמא אסור כדין יוה"כ דלקמן רסי' תרי"ד יעו"ש. אבל המ"ב בב"ה כתב דבט"ב להעביר הזוהמא מותר כדין אבל ביו"ד סי' שפ"א ודלא כהמט"י יעו"ש ועיין לעיל או' מ"ה:

סח סח) [סעיף טז'] נעילת הסנדל דוקא של עור וכו' דלא נקרא מנעל אלא של עור. ח"א כלל קל"ה או ט' מ"ב או' ל'. ועיין לקמן או' ע"ד:

סט סט) שם. דוקא של עור וכו' לנעול אנפילאות של צמר גפן ואח"כ מנעלים של עור אסור. דבר משה ח"א א"ח סי' ט"ל. וכן עיקר. ודלא כהר' בית דוד סי' של"ב דשרי. ברכ"י או' ז'. זכ"ל או' ט'. וכ"כ בס' שם חדש דף צ"ו ע"ג לאסור, דלא כב"ד יעו"ש. וכן הרב עיקרי הד"ט סי' כ"ח או' א' הרבה להשיג על דברי ב"ד הנז' יעו"ש:

ע ע) כל ירא וחרד יש לו להחמיר שלא לצאת במנעל העשוי מלבדים ועשוי כמדת מנעל שלנו ומגין ואינו מרגיש כלל שהולך יחף והמחמיר תע"ב. הרב פמ"א ח"ב סי' כ"ח ברכ"י או' ח' שע"ת או' י"א. מיהו בס' שם חדש על ס' יראים דף צ"ו ע"ג כתב דמדברי ס' יראים נראה דמותר יעו"ש. והב"ד היפ"ל

ח״ב או׳ ה׳ יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז:

עא עא) שם אבל של בגד וכו׳ שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף. הרמב״ם פ״ג מה׳ שביתת עשור דין ז׳:

עב עב) שם. אבל של בגד וכו׳ מיהו בסמ״ג כתב על של בגד ובתוספתא אוסר עכ״ל גם יש גאונים שסוברים דכל מידי דמגין מנעל איקרי ואסור הילכך יש להחמיר לילך יחף לגמרי. וכן ראיתי רוב רבותינו. ומיהו אין לגעור באותן שנהגו להקל במנעל של בגד. ב״ח. והב״ד מ״א ס״ק ט״ז ומחה״ש. א״ר או׳ י״ג. רו״ח או׳ ב׳. ומיהו כתב שם הרו״ח וז״ל אמנם אנן בדידן בגבילינו נוהגין הספרדים שלא לילך יחף כלל ויש טעמים רבים לזה ויצא האחד כי יש לחוש שיכנס ברגלו איזה קוץ או ישכנו איזה שרף. ועוד טעם אחר כי אין המקומות נקיים וימצא שיהיה דורס ברגלו צואה וידבק בה ואסור להתפלל ולומר דבר שבקדושה. ועוד שכתבו המקו׳ כי ארורה האדמה והדורס ברגלו יחף ע״ג קרקע בארץ מדבק בטומאה כי מה״ט כי הנוגע במנעליו צריך נט״י עכ״ל. וכ״כ בן א״ח פ׳ דברים או׳ כ״א שלא ילכו יחפים ממש בט״ב אלא ילבשו מנעל של בגד. ועיין לעיל סי׳ תקנ״א או׳ צ״ו ואו׳ צ״ז:

עג עג) שם. אבל של בגד וכו׳ ואם נגע בידיו בזה המנעל צריך נטילה כדין נוגע במנעל של עור. בן א״ח שם. ועיין לעיל סי׳ ד׳ סעי׳ ח״י בדין והחולץ מנעליו ובדברינו לשם בס״ד:

עד עד) שם. ושל עץ מחופה עור אסור. וכ״ש שיש לאסור אותם שיש להם בתי שוקיים של עור (ר״ל בתי שוקיים ארוכים עד סוף רגליו והם ג״כ כמנעלים שם בסוף הרגלים. לב״ש) דהיינו גם מה שעל הרגלים של עור וגם אותם שהן של בגד רק השולים של עור אסור. ט״ז סק״ז. וכ״כ משפטי שמואל סי׳ י״ב. והב״ד מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ י״ג. מש״ז או׳ ז׳ זכ״ל או׳ ט׳ מ״ב או׳ ל״א:

עה עה) שם. ושל עץ מחופה עור אסור. פי׳ במקום דריסת הרגל לאפוקי קולקא״ב בערבי שאין העור כ״א לאחוז בו הקולקא״ב שהוא מותר. כ״כ מהריק״ש בס׳ ערך לחם לקמן בסי׳ תרי״ד. והב״ד פה״א ח״א דף מ״ג ע״ד. זכ״ל או׳ ט׳ מל״ח סי׳ יו״ד או׳ מ׳. וכן הסכים הפר״ח שם בסי׳ תרי״ד דבקלקא״ב שרי משום דלא מיקרי חפוי כיון דלא הוי אלא רצועה של עור להכניס בו ראש הרגל יעו״ש. וכן הסכים הברכ״י שם להתיר כדברי מהריק״ש והפר״ח יעו״ש. ונ״ה דעת היפ״ל ח״ב או׳ ו׳ וחלק על דברי שם חדש דף ל״ו ע״ג יעו״ש:

עו עו) שם. ושל עץ מחופה עור אסור. וכל שמחופה עור בין מלמטה בין מלמעלה ע״ג הרגל אסור. פר״ח שם. וכ״כ הברכ״י שם לפרש דברי מהריק״ש הנז׳ דמ״ש במקום דריסת הרגל ר״ל דלמעלה ע״ג הרגל פשיטא דאסור כיון דאין ע״ג רגליו אלא עור לבד יעי״ש. וכ״כ א״א שם או׳ ז׳ דעור למעלה ע״ג הרגל או למטה אסור:

עז עז) שם. ושל עץ מחופה וכו׳ ומנעל מעור דג ועוף מסתברא דאסור ולענין חליצה צ״ע. א״א שם. עיקרי הד״ט סי׳ כ״ח או׳ א׳ מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ל״ח:

עח עח) ולענין ברכת שעשה לי כל צרכי כתב בעל העיטור איכא מ״ד דאינו מברך ביוה״כ ובט״ב מפני שאסור בנעילת הסנדל ומסתברא כיון דבידו וברשותו הן לעולם כגון מפני סכנת עקרב מותר לברך כסדר כל השנה כולה עכ״ד. והב״ד הרא״ש פ״ח דיומא והטור וב״י וכ״כ הר״ן והריטב״א שם. וכ״פ הלבוש בסי׳ זה סע׳ י״ז ובסי׳ תרי״ד סעי׳ ד׳ א״ר או׳ ט״ז. וכתב המש״ז או׳ י״א דכן המנהג פשוט בט״ב ויוה״כ לברך שעשה לי כל צרכי. וכ״כ בס׳ בגדי ישע על מ״א ס״ק ט״ז. אמנם דעת האר״י ז״ל שלא לברך וכ״ה דעת כמה האחרונים כמ״ש לעיל סי׳ מ״ו או׳ טו״ב יעו״ש:

עט עט) [סעיף יז׳] אבל ומנודה שמהלכים בדרך מותרים וכו׳ והטעם דטורח גדול הוא לילך דרך רחוק יחף אבל כשהולך לשדה סמוך לעיר אסור לנעול וה״ה לבית הקברות אלא א״כ יש טיט ורפש או בין העכו״ם. ונראה דכיושב על העגלה או רוכב צריך לחלוץ אפי׳ בדרך רחוק. מ״א ס״ק י״ז. ומיהו מ״ש אבל כשהולך לשדה סמוך לעיר אסור וכו׳ דעת הא״ר או׳ י״ד להקל כל שהוא חוץ לעיר ואפי׳ אין דרך רחוק יעו״ש. והב״ד א״א או י״ז. זכ״ל או׳ ט׳:

פ פ) שם. מותרים בנעילת הסנדל וכו׳ ובכל מקום שצריך לילך במנעלים יתן עפר במנעלים וילך. עט״ז מ״ב או׳ ל״ג. ושל״ה דף קצ״ט ע״ב כתב דכל מקום שיש הכרח ללבוש מנעל אז יהפוך ויחליף מנעל ימין לרגל שמאל ומנעל שמאל לרגל ימין יעו״ש. והב״ד היא״ף על מ״א ס״ק י״ז. יפ״ל ח״ב או׳ ז׳:

פא פא) שם בהגה. וכן במקום שדרים בין העכו״ם וכו׳ כלומר משום שמלעיגים כשהולכים יחיפים. ב״י. אלא שכתב ולענין מעשה אין להקל בדבר עכ״ל ונראה דלפ״ז לא כתב זה בש״ע. וכ״כ ח״א כלל קל״ה או׳ י״א אע״ג שאין למחות בידם כיון דיש גדולים המתירים מ״מ אין לזה טעם דמה בכך

שילעיגו עלינו העכו״ם בלא״ה מלעיגים עלינו עכ״ל וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ י״א דבעל נפש יחמיר על עצמו. ונראה דיש ללבוש מנעל של בגד דאינו נראה כהולך יחף:

פב **פב) שם** בהגה. וכן במקום שדרים בין העכו״ם וכו׳ ומ״מ אותם היושבים בחנות ודאי אסורים דאיך ידעו העכו״ם אם הולכים בלא מנעלים. ח״א שם. קיצור ש״ע שם. מ״ב או׳ ל״ו:

פג **פג) שם** בהגה. לא יחלוץ כי אם ברחוב היהודים. ומבוי שדרים בו כל היהודים אעפ״י שהוא דרך המלך שדורסים בו נכרים רחוב היהודים מיקרי ואין ללכת בו במנעל. הרשד״ם חא״ח סי׳ ך׳ כנה״ג בהגה״ט. מיהו המ״א ס״ק י״ח כתב דאם העכו״ם עוברים שם מותר. אבל הא״ר או׳ ט״ו כתב על דברי המ״א הנז׳ דמלשון כנה״ג לא משמע קצת הכי ועוד הבו דלא להוסיף על המנהג. והב״ד א״א או׳ ח״י. מ״ב או׳ ל״ה:

פד **פד) [סעיף יח׳] יש מי שאומר וכו׳** בב״י לא הביא פלוגתא בזה והא שכתבה בשם יש מי שאומר כי כן דרך ב״י לפעמים שסברא שלא מצאה כ״א בפוסק אחד כותב אותה בשם יש מי שאומר כמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש וזה כתבה ב״י רק בשם הגמ״ר דמו״ק:

פה **פה) שם.** שלא יישן בט״ב עם אשתו וכו׳ ועיין לקמן סי׳ תרט״ו שכתב דאסור ליגע באשתו ביוה״כ כאלו היתה נדה ואפשר דה״ה בט״ב, ד״מ או׳ ז׳ מ״א ס״ק י״ט. ומשמע דגם ביום יש ליזהר ומיהו כתב שם המ״א דביום יש להקל. וכ״פ ח״א כלל קל״ה או׳ י״ב. מ״ב או׳ ל״ז. בן א״ח פ׳ דברים או׳ כ״ג. וכתב בן א״ח שם דגם להושיט דבר מידו לידה בלילה נכון להחמיר. וכתב המחה״ש דאם הולכים הנשים בבגדים מקושטים בט״ב יש להחמיר גם ביום מליגע בה כמו ביוה״כ יעו״ש. והב״ד האחרונים:

פו **פו) [סעיף יט׳] אם חל ט״ב בשבת מותר בכולן וכו׳** דהא איתא בברייתא ומעלה על שלחנו וכו׳ ואינו מונע עצמו משום דבר וי״א ס״ל דהוה שבת זה כמו קובר מיתו ברגל דנוהג ברגל דברים של צנעה ולפ״ז ג״כ אסור לרחוץ ידיו בחמין שגם זה קרוי צנעה כמ״ש המרדכי במו״ק. ט״ז סק״ט. ומיהו מ״ש הט״ז לאסור לרחוץ ידיו בחמין וכו׳ כתב עליו הנה״ש או׳ ו׳ דמדברי הפו׳ משמע דאפי׳ האוסרים לא אמרו אלא לענין תשמיש המטה בלבד יעו״ש. וכתב במו״ב או׳ רל״ד דלבני ספרד הותר גם תשמיש המטה כפסק מרן ז״ל ואפי׳ אם חל ט״ב בשבת יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ב סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד ;

פז **פז) שם** הגה. ויש אוסרים בתשמיש המטה. ומכריז השמש דברים שבצנעה נוהג. ד״מ או׳ ז׳ מ״א סק״ך. מיהו בה״ב או׳ ז׳ כתב לפקפק בעניין ההכרזה וע״כ כתב במ״ב בשה״צ או׳ מ״ה דבמקום שלא נהגו להכריז אין להקפיד ע״ז:

פח **חפ) שם** הגה. ויש אוסרים בתשמיש המטה. השל״ה כתב דגם לבני אשכנז דנוהגים לאסור מותר אם חל ליל טבילה בשבת זה וכתב שכן מצא במנהגים ישנים. וכן הסכים הבל״י בי״ד בשו״ת שבסוף הספר במה דשייך לסי׳ קצ״ז. אמנם הא״ר או׳ י״ט הרבה להשיב על דברי השל״ה וכתב דהגאונים מז״ה ואביו אסרו יעוש״ב. והזר״א בשו״ת או״ח סי׳ ף׳ דחה דברי הא״ר וחיזק בריחי הוראת השל״ה ודישרן סמיכין עליה יעוש״ב. מחב״ר או׳ ז׳ שע״ת או׳ ט״ו. וכ״ה דעת המ״א שם כדעת השל״ה. וכ״נ דעת א״א או׳ ך׳ וכ״כ באה״ט ס״ק ט״ו דכן דעת כל הגדולים דלא כא״ז. וכ״פ בסי׳ רב יעב״ץ. וכ״כ בס׳ בגדי ישע על מ״א סק״ך דכדאי הוא השל״ה לסמוך עליו. וכ״כ ח״א כלל קל״ו או׳ ג׳ דה״ח או׳ ב׳ ועיין בנ״א שם שכתב דה״ה לבא מן הדרך מותר אלא שכתב ע״ז דהכל לפי מה שהוא אדם יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ מ׳:

פט **טפ) שם** בהגה. וכן נוהגין. ונראה דאם הוא עדיין בחור ויש לו תאוה ויש לחוש לשז״ל ח״ו ודאי יש להתיר משום דחומרא דאתי לידי קולא הוא ויש לסמוך על דיעה ראשונה שכתב הש״ע:

צ **צ) [סעיף ך׳] אין שאילת שלום וכו׳** ואפי׳ צפרא דמרי טב אסור לומר לחבירו בט״ב. א״ר או׳ כ״א. א״א או׳ כ״א. שע״ת או׳ ט״ז. ח״א כלל קל״ה או׳ י״ג. מ״ב או׳ מ״א:

צא **צא) ואסור** ג״כ לשלוח דורין לחבירו דזהו בכלל שאילת שלום. מ״א ס״ק כ״א. א״ר שם. א״א שם. ח״א שם. מ״ב שם. ונראה דה״ד לאיש שאינו נצרך אבל לעני ובפרט כשהוא ת״ח מלבד דליכא איסורא אדרבא מצוה איכא וכ״ש אם הוא שולח מעות להוצאת בני ביתו וכו׳ ובלא״ה כבר נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק צדקה לעניים ביום ט״ב ויש סמך לזה. רו״ח או׳ ג׳:

צב **צב) שם.** אין שאילת שלום וכו׳ כי לא עת שלום הוא רק עת צער ויללה על חרבן בהמ״ק. לבוש:

צג **צג) שם.** משיבים להם וכו׳ משום שלא ישנאנו. ח״א שם:

צד צד) שם. משיבים להם בשפה רפה וכו׳ כדי שיבין מעצמו שיש איסור בדבר ומ״מ לא אסרו להשיב כלל ולהודיעם הטעם כדי שלא לביישו מאחר ששאל לפי תומי. סידור רב יעב״ץ. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ט״ז. והא״א או׳ כ״ב כתב שיודיע לו שהיום אסור יעו״ש. ונראה דה״ד אם הוא קרובו או גס בו בענין שאינו מתבייש ממנו הא לא״ה יש להחזיר לו בשפה רפה וכו׳ כנז׳:

צה צה) [סעיף כא׳] יש מי שאומר וכו׳ כתב זה בשם יש מי שאומר אעפ״י שאין פלוגתא בזה משום דדין זה כתבו ב״י רק בשם הכלבו וכן דרכו של ב״י לפעמים שסברא שלא מצאה כ״א בפוסק א׳ כותב אותה בשם יש מי שאומר כמ״ש לעיל או׳ פ״ד יעו״ש:

צו צו) שם. שלא יבא לידי שחוק וכו׳ ואותם אנשים שיושבים בבהכ״נ ועושים שחוק עליהם נאמר כל מי שאינו מתאבל וכו׳ וגדול עונם מנשוא. ח״א שם או׳ י״ד:

צז צז) [סעיף כב׳] מקום שנהגו לעשות מלאכה וכו׳, ומנהג כל ישראל בכ״מ ששמענו שמעם שלא לעשות. ב״י. מט״י. ומשמע מסתמיות דבריהם דכל היום נוהגים לאסור. אמנם בד״מ או׳ ט׳ כתב וז״ל ובמנהגים שלנו כתוב ואסור במלאכה עד חצות עכ״ל. והביאו בהגה לקמן בסעי׳ זה. וכ״כ הלבוש. וכ״כ ח״א כלל קל״ה או׳ ט״ו. אלא שכתב ומ״מ ראוי לכל יר״ש להחמיר על עצמו שלא לעשות מלאכה כל היום כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות. וכ״כ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ט״ו. ועיין לקמן או׳ ק״ה:

צח צח) שם. במקום שנהגו שלא לעשות וכו׳ משום שיש בה שמחה והיום הוא יום אבל א״כ לאידך גיסא משום דאיקרי מועד שיהיה כן ב״ב. לבוש. והמ״א ס״ק כ״ג כתב כדי שלא יסיחו דעתן מאבילות יעו״ש:

צט צט) שם. אין עושין. בין ביום בין בלילה. מ״א שם. א״א או׳ כ״ג. ער״ה או׳ ח׳ דה״ח או׳ א׳ ח״א שם. קיצור ש״ע שם. בן א״ח פ׳ דברים או׳ כ״ד. מ״ב או׳ מ״ג:

ק ק) שם. וכל הרוצה לעשות עצמו ת״ח וכו׳ ולא מיחזי כיוהרא דהרואה אומר שאין לו שום מלאכה. ב״י. ט״ז סק״י. מ״א ס״ק כ״ד. הא במקום דשייך יוהרא אסור. א״א או׳ כ״ד. ואם רוצה לחזור בו אי מהני התרה עיין לעיל סי׳ תקנ״א או׳ קכ״ט וביו״ד סי׳ רי״ד יעו״ש:

קא קא) שם. מותר ע״י עכו״ם וכו׳ כ״כ ב״י בשם הרוקח ומשמע דאפי׳ ליתן לו בו ביום מותר וטעמו משום דלא שייך אמירה לגוי שבות אלא גבי שבת ויו״ט וחו״ה דהוי כעין יו״ט וכמ״ש הרוקח גופיה. ער״ה או׳ ז׳ יעו״ש. ומ״ש המט״י להחמיר עיין זכ״ל או׳ ט׳ מה שהשיב עליו וכתב דאין לנו להחמיר כדבריו יעו״ש:

קב קב) שם. מותר ע״י עכו״ם וכו׳ ודוקא במלאכה דלא אושא מילתא אבל במלאכה דאושא מילתא כגון בנין אסור. שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ א״ר או׳ כ״ב. א״א או׳ כ״ה. שע״ת. דה״ח או׳ א׳ מ״ב או׳ מ״ו. וכן פרקמטיא אסור למכור ולקנות ע״י עכו״ם משום דהוי פרסום. דה״ח שם. והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ ן׳. פת״ע או׳ כ״ט. ועיין לקמן סוף או׳ ק״ח:

קג קג) ומיהו פרקמטיא שאם לא ימכרנה עתה יפסיד מהקרן מותר למכור אפי׳ ע״י עצמו כדין דבר האבד ולא בעי ע״י אחרים כדין האבל. מט״י:

קד קד) שם. שאפי׳ משנכנס אב ממעטין וכו׳ עיין לעיל סי׳ תקנ״א או׳ כ״א:

קה קה) שם הגה. ולא נהגו באיסור מלאכה כ״א עד חצות. וכן בפרקמטיא לא נהגו איסור כ״א עד חצות. לבוש. ח״א כלל קל״ה או׳ ט״ו. דה״ח או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ט״ו. ומ״מ לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות. מ״א ס״ק כ״ז. ח״א שם. דה״ח שם. אבל מי שהוא יר״ש יש לו להחמיר כל היום בין במלאכה בין במשא ומתן שלא יסיח דעתו מהאבילות. קיצור ש״ע שם. ועיין לעיל או׳ צ״ז:

קו קו) ודבר מאכל נוהגין למכור ולקנות אף קודם חצות. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ י״ט:

קז קז) שם בהגה. אם אפשר בעכו״ם. ואם א״א ע״י עכו״ם מותר לעשותה בעצמו כמו בחו״ה. מ״א ס״ק כ״ה. ח״א שם. דה״ח שם. קיצור ש״ע שם. בן א״ח פ׳ דברים או׳ כ״ד. ומשמע דחליבת פרות הוי דבר האבד ואפ״ה דוקא ע״י עכו״ם אם אפשר וכ״כ א״א או׳ כ״ה מיהו דעת הא״ר או׳ כ״ג דאם הוא דבר האבד מותר לעשות בעצמו אף אם אפשר ע״י עכו״ם יעו״ש. וכ״ה דעת המט״י והב״ד הזכ״ל או׳ ט׳ וכ״כ דעת הגר״א. ועיין לעיל ססי׳ תקל״ג:

קח קח) [סעיף כג׳] ומלאכת דבר האבד מותר וכו׳ ואם יריד או שיירות באו עכשיו מותר אפי׳ קודם חצות לקנות מהם ע״י עכו״ם וכ״ש למכור דהוי דבר האבד. מט״מ סי׳ תשמ״א. שכנה״ג בהגב״י או׳ ח׳ מ״א ס״ק כ״ו. א״ר או׳ כ״ד. דה״ח או׳ א׳ מ״ב או׳ מ״ח. והגם דע״י עכו״ם מבואר בסעי׳ הקודם דאפי׳ באין דבר האבד ודבר האבד מותר אף בעצמו אפשר דזה בפרהסיא ולרבים לא רצה להקל. א״ר שם. ועיין לעיל סוף או׳ ק״ב:

קט **קט) שם.** כדרך שאמרו בחו״ה. ומשמע דאם הוא עני שאין לו מה יאכל שרי לעשות מלאכה כמו בחו״ה לעיל סי׳ תקמ״ב סעי׳ ב׳ כיון שאינו אלא מנהגא ואבילות ישנה ודלא כרו״ח או׳ ו׳ שרצה לדמותו לאבל תוך ג׳ ימים ביו״ד סי׳ ש״פ סעי׳ ב׳ דאסור יעו״ש. ואח״כ ראיתי שכ״כ בביאורי הגר״א סי׳ תקנ״ה דלא חמיר מלאחר ג׳ ומותר במלאכה אם אין לו מה יאכל יעו״ש. ומ״מ אם אפשר יש להמתין עד אחר חצות כיון דבלא״ה יש מתירין כמ״ש לעיל או׳ צ״ז יעו״ש. ועוד עיין בדברינו לסי׳ תקמ״ב סעי׳ ב׳ בעניין איזו נקרא אין לו מה יאכל יעו״ש:

קי **קי) שם.** כדרך שאמרו בחו״ה. ולכתוב בט״ב צ״ע אם מלאכה היא ואמר ה״ר יעקב דר״י הגיה ס״ת שלו בט״ב והגיה בו הסופר טעיות. מהר״י מברונא סי׳ ט״ז. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ שו״ג או׳ ד׳ וכתב שם השו״ג דמזה משמע דמותר לכתוב בלא שינוי וכן פסקים או חידושים ששמע או שחידש בדברים המותרים לקרות בט״ב מותר לכותבם בט״ב מדין דבר האבד דשרי יעו״ש. וכ״כ המל״ח סי׳ יו״ד או׳ מ״ה. יפ״ל ח״ב או׳ יו״ד. ומשמע מדברי השו״ג הנז׳ דכתיבה מותר בט״ב בלא שינוי מכ״ש דהגהת ס״ת כיעו״ש. אמנם השע״ת או׳ ך׳ כתב על דברי הר״י הנז׳ אפשר שעשה כן שלא להשהות ספר שאינו מוגה או שהיה צריך אליו לקרות בו היום עכ״ל ולפ״ז משמע דאין ראיה משם. וכתב עו״ש השע״ת דמי דנתחדש לו איזה חידוש אין לכותבו בט״ב אע״ג דבחו״ה כתבו להתיר שאני ט״ב דשמחה היא לו כשכותב חידושי תורה וגם שאינו רק יום אחד ואין חשש שישכח עכ״ל ומשמע דגם בזה השע״ת פליג על דברי השו״ג הנז׳ וס״ל דאפי׳ בדברים המותרים אם נתחדש אין לכתוב וע״כ נראה דהכל לפי מה שהוא אדם דאם חושש שישתכחו ממנו יש לרשום רק ראשי דברים:

קיא **קיא) [סעיף כד׳] כל העושה מלאכה וכו׳** משמע אפי׳ במקום שנהגו לעשות ומ״מ מגמ׳ משמע דוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסיח דעתו מהאבילות יעו״ש. מ״א ס״ק כ״ז. א״ר או׳ כ״ה, א״א או׳ כ״ז. מ״ב או׳ מ״ט. וה״ה אחר חצות לדידן. א״ר שם. א״א שם. מ״ב שם. ועיין לעיל או׳ ק״ה:

קיב **קיב) שם.** מאותה מלאכה. כלומר מאותן המעות שמרויח באותה מלאכה. א״ר או׳ כ״ו בשם התניא. מ״ב או׳ ן׳:

קיג **קיג) [סעיף כה׳] וכל המתאבל על ירושלים.** וכו׳ וכל ב״נ דבכי וארים קליה על חרבן ביתיה דקב״ה זכי למה דכתיב לבתר יחדיו ירננו חכי למחמי ליה בישובא בחדוותא. זוהר פ׳ בשלח דף נ״ה ע״ב:

קיד **קיד) שם.** זוכה ורואה בשמחתה. שנאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. טור. לבוש:

קטו **קטו) שם.** ותהי עונותם על עצמותם. להכי נקט עצמות משום דאמרינן בהמפלת (מס׳ נדה כ״ד ע״ב) השותה יין חי עצמותיו שרופין מזוג עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משוחין. הר״ן סוף מס׳ תענית. והב״ד ב״י. ט״ז ס״ק י״א. מ״א ס״ק כ״ח. והרי״ף גורס עוונותיו חקוקין לו על עצמותיו שנאמר ותהי עונותם וכו׳ מיהו הרב״ד סי׳ של״א הקשה על פי׳ הר״ן הנז׳ התינח יין בשר מאי איכא למימר ועי״ש מה שתירץ. ונראה לתרץ לדעת הר״ן דכמו שמצינו ביין שנראה בעצמות ה״ה בשר:

סימן תקנה

א **א) [סעיף א׳] נוהגין שלא להניח תפילין וכו׳** משום דאקרי פאר וטלית משום דכתיב בצע אמרתו ומתרגמי׳ בזע פורפירא דיליה. מ״א סק״א. וזהו הטעם דוקא לנוהגין שלא להניח אבל יש כמה גדולים דסברי דגם בט״ב חייב להניח תפילין כמו בכל יום והם הרא״ש והרמב״ן והר״ן כמבואר בטור וב״י יעו״ש וע״כ יש נוהגין להניח בבקר ולברך כמ״ש לקמן או׳ ג׳ ואו׳ ד׳ יעו״ש ומיהו עיין בשערי חא״ח סי׳ י״ב שהביא דעת כמה פו׳ דס״ל שאין לברך עליהם יעו״ש אמנם כבר כתבנו בכ״מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל:

ב **ב) שם.** נוהגין שלא להניח תפילין וכו׳ ועדיף טפי לשום אפר מקלה בראשו במקום תפילין אפר תחת פאר. כלבו בשם הראב״ד. ד״מ או׳ א׳ עט״ז. ומנהג בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשינו ירושת״ו וגם יש איזה בתי כנסיות שעושין כן שקודם אמירת הקינות מביא השמש כלי שיש בו אפר ומוליך אותו אצל כל אחד וכל אחד נוטל מעט ומניח על מצחו ונשאר שם עד גמר הקינות ואח״כ מסירין אותו. ומ״מ יש ליזהר שלא להניח במקום שער שמא לא ירחוץ יפה או ישכח ויהיה חציצה במקום הנחת תפילין:

ג **ג) שם.** נוהגין שלא להניח תפילין וכו׳ והנוהגין להניח תפילין אף בשאר הימים מניחין שני זוגות של רש״י ור״ת בט״ב לא יניחו אלא תפילין דרש״י לבד ויברך עליה ובמנחה יניח שתיהן. הרמ״ע מפאנו סי׳ ק״ז. והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ וכתב שאין זו הוראה נכונה דכיון דהמניחים שתי זוגות הם מספק וס״ל דע״ב חייב בתפילים ככל יום למה לא יניח ג״כ בבקר שתי זוגות לקרוא ק״ש בתפילין יעו״ש והביאו הברכ״י או׳ א׳ וכתב דדבריו ע״פ הפשט אבל הרמ״ע דברי קדשו הם ע״פ הסוד יעו״ש. אמנם כתב עו״ש הברכ״י שראה להרב המקובל המופלא מהר״ש שרעבי שנהג להניח דרש״י

ור״ת בימי אבלו ובט״ב בבקר ואמר שהמעמיק בסודן של דברים עיניו יחזו שכן עיקר. והב״ד השע״ת או׳ ב׳ וכ״כ לעיל סי׳ ל״ח או׳ כ״א וסי׳ ח״י או׳ ט״ז יעו״ש:

ד **ד) שם.** נוהגין שלא להניח תפילין וכו׳ והלק״ט ח״ב סי׳ קל״ט כתב דמהר״ם גאלאנט״י ז״ל היה מניחם בביתו והיה קורא ק״ש ואח״כ היה הולך לבהכ״נ יעו״ש. וכן ראיתי להרשב״א בתשו׳ כ״י שכתב בשם ר׳ האיי גאון והרמב״ן בס׳ תורת האדם וכן נוהגין רבים בתורה להניח תפילין בט״ב אך בהצנע לכת. כס״א או׳ א׳. וכ״כ הרו״ח דיש שקורא ק״ש עם תפילין ושוב הולך לבהכ״נ להתפלל עם הצבור ויותר טוב להתפלל כל התפלה בטלית ותפילין בביתו ואח״כ לילך לבהכ״נ לשמוע תפלה בצבור. וכ״כ בספרו מל״ח סי׳ יו״ד או׳ ס׳ דמי שהוא ש״צ יניח טלית ותפילין של רש״י ור״ת ויקרא ק״ש ואחרי כן יסירם וילך לבהכ״נ ומי שאינו ש״ץ יתפלל ביחיד בביתו בהצנע עם טו״ת כאורחיה בכל יום בלי שינוי כלל יעו״ש. וכ״כ בסידור בי״ע בדיני מי הם החייבים בתפילין או׳ י״ג דאנן בדידן נהגינן בא״י תובב״א להניח בט״ב בבקר שתיהם בצנעה בבית וקורין ק״ש ועמידה ואח״כ הולכים לבהכ״נ יעו״ש. והטעם ע״פ מ״ש לעיל סי׳ כ״ה או׳ כ״ז דלפי סודם של דברים צריך לתקן תחלה בחי׳ חיצוניות העולמות ואח״כ הפנימיות ובחי׳ החיצוניות נתקן ע״י יטול ידיו ויפנה ולבישת טלית קטן וגדול ותפילין וברכותיהם ובחי׳ הפנימיות נתקן ע״י התפלה יעו״ש. וע״כ מנהג בית אל יכב״ץ שבעיר קדשינו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י והרש״ש ז״ל ביום ט״ב לובשים טו״ת רש״י ור״ת ומברכים עליהם ומתפללים בהם בבה״נ ככל יום בלתי שינוי כלל ויש ג״כ איזה בתי כנסיות שעושין כמותן ואחר גמר התפילה דהיינו אחר עלינו לשבח אז אומרים שירת האזינו וקינות ואיכה כדי שלא להפסיק בסדר התפלה. וכ״כ לעיל סי׳ ח״י או׳ ט״ז יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תקנ״ט או׳ מ״ג:

ה **ה) שם.** ולא טלית וכו׳ ואם יש מילה ומלין קודם חצות והסנדק לבש טלית גדול אין למחות בידו. כנה״נ בתשו׳ א״ח ח״ב סי׳ ל״ח. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ ב׳:

ו **ו) שם.** ובמנחה מניחין ציצית וכו׳, ומה שמניחין תפילין י״ל קצת פסק אבילות, ושמחה קצת שנולד ב״ד במוצאי ט״ב ואין מעולל בעפר קרנו. מש״ז. ועיין לעיל או׳ א׳:

ז **ז) שם.** ומברכין עליהם. ונראה דיזהר שלא יקרא עתה פרשיות ק״ש וכן פ׳ קדש דהלא כעת הוא רק כקורא בתורה ות״ת אסור כל היום. מ״ב או׳ ה׳. ואפשר כיון שהם מסדר היום וגם אינו קורא משום ת״ת אלא משום שכתוב בהם מצות תפילין אין קפידא. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ד סוף או׳ י״ט:

ח **ח) שם,** ומברכין עליהם. מהרי״ל היה חולץ תפילין שלו מיד אחר קדושה למינחה. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר תפלה. וכן הסכים שבו״י ח״ב סי׳ כ״ד. והב״ד השע״ת או ב׳ ועיין עו״ש בשע״ת מ״ש בשם שבו״י דמי שנאנס ולא הניח תפילין במנחה שיתפלל ערבית מבע״י ויניח תפילין ויקרא בהם ק״ש וברכותיה ויחלוץ אותם קודם תפלת י״ח. אבל דעת השע״ת שיניחם קודם התחלת ערבית ויקרא בהם רק ק״ש יעו״ש. וכ״נ דיניחם דוקא קודם התחלת ערבית משום דלפי סודם של דברים אין מקום לתפילין עם ק״ש של ערבית וברכותיה כנודע:

ט **ט) [סעיף ב׳] יש מי שנוהג וכו׳** הא דכתב זה בלשון יש מי שנוהג וכו׳ משום דט״ב אינו חייב בכפיית המטה כמו שנוהג באבילות כמ״ש בטור וב״י אך הכלבו כתב שהר״ש מאויר״א היה מחמיר על עצמו לשכב מוטה על הארץ וכו׳ ומביאו ב״י. וע״כ כתב זה בש״ע בלשון יש מי שנוהג וכו׳. ולכן אדם חלוש א״צ להחמיר בזה ויושן על המטה. וכ״כ מ״ב או׳ ו׳:

י **י) שם** בהגה. שאם רגיל לשכב בב׳ כרים וכו׳ וה״ה אם רגיל שמשים ב׳ כסתות תחת מראשותיו לא ישים בליל זה כ״א אחד. יפ״ל ח״ב או׳ א׳:

יא **יא) שם** בהגה. מיהו עוברות שאין יכולין וכו׳ וה״ה אדם חלוש כנז״ל:

סימן תקנו

א **א) [סעיף א׳] ליל ט״ב שחל באחד בשבת וכו׳** ומבדיל בתפלה כשאר מו״ש כמ״ש לקמן סי׳ תקנ״ט סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש. והנשים שאינן יודעין להתפלל להבדיל בתפלה צריך להזהירם שביום לא יעשו אש כדי לבשל לצורך הלילה עד שישמעו הבדלה במוצאי ט״ב או שלא יעשו עד שיאמרו בא״י אמ״ה המבדיל בין קודש לחול. של״ה דף ר׳ ע״א. א״ר או׳ א׳ ומיהו מ״ש שיאמרו בא״י אמ״ה ור״ל שיאמרו ברכה זו בשם ומלכות זהו לדעת הרי״ף והרא״ש ובה״ג אבל מרן ומור״ם ז״ל לעיל סי׳ רצ״ט סעי׳ יו״ד פסקו כדעת רש״י לומר זה בלא שם ומלכות משום סב״ל כמבואר בדברינו לשם או׳ נ״ו יעו״ש. וכ״כ האחרונים. ואין מברכים הבנים בט״ב שחל במו״ש. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה. מ״א סי׳ תקנ״ט סק״א. א״ר שם או׳ י״א. עט״ז. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ד סעי׳ ך׳ ובדברינו לשם או׳ צ״ב ולקמן סי׳ תקנ״ט או׳ ח״י:

ב ב) **שם.** כשרואה את הנר אומר בורא וכו' דזה אין טעון כוס ואין בזה משום תענוג כמו שיש בבשמים. וכתב ב"י בשם הרד"א שיש לברך על האור קודם שקורין איכה. ונ"ל הטעם דבאיכה כתיב במחשכים הושיבני וע"כ יברך תחלה על המאור. ט"ז סק"א. והברכ"י סי' תרצ"ג או' א' כתב הטעם כדי שלא יהנה מהאור קודם שיברך יעו"ש. ומיהו בעיקר דין זה אם מותר ליהנות מהאור קודם ברכת מ"ה תלוי בפלוגתא כמ"ש בב"י סי' רצ"ח וסי' תרצ"ג יעי"ש. וכבר כתבתי בתשו' בסה"ק באר מיים חיים דדעת מרן להתיר ואפי' אם עדיין לא אמרו אתה חוננתנו יעו"ש וכ"נ דעת מור"ם ז"ל לקמן בסי' תרצ"ג סעי' א' בהגה יעו"ש:

ג ג) **ואם** שכח ולא בירך קודם שקורין איכה יכול לברך אח"כ בלילה כיון שהחיוב עדיין עליו. ט"ז שם. א"ר או' ב' י"א בהגב"ד. מש"ז או' א' מ"ב או' א' ואם שכח ולא בירך כל הלילה שוב לא יברך משום דאין מברכין על הנר כ"א דוקא בליל מו"ש שהוא תחלת ברייתו כמ"ש לעיל סי' רצ"ט סעי' ו' ובדברינו לשם או' כ"ח יעו"ש:

ד ד) **שם.** ואין מברך על הבשמים. אע"ג דמותר להריח ביום התענית דהא אפי' טעימה יש מתירין כמ"ש סי' תקס"ז דאינו אסור רק אכילה ושתיה מ"מ כיון דהבשמים באים במו"ש לתענוג להשיב נפש יתירה אין נכון לעשות כן בט"ב וכ"כ הש"כ ביו"ד סי' רס"ה דלא כמ"ש שם בש"ע. מ"א סק"א. א"ר או' ג' ומשמע דס"ל דדוקא במו"ש אסור משום דמשיב נפש יתירה אבל ביום ט"ב מותר להריח דלא כש"ע שם שכתב שאין מביאין הדס בט"ב להריח בשעת המילה וכמ"ש הש"כ שם ס"ק י"ב יעו"ש אמנם הש"ע בסי' תקנ"ט סעי' ז' פסק כמו שם שאין מביאין הדס בט"ב וכו' וכ"פ הלבוש ביו"ד שם. וכ"נ מדברי הלבוש בסי' זה שכתב ואינו מברך על הבשמים באותה הלילה מפני שהוא עונג לו ודבר של תענוג אסור בט"ב עכ"ל. משמע דכל היום אסור להריח משום תענוג. וכ"כ הנה"ש או' א' דמדברי הרד"א והמרדכי והגמ"י וד"מ משמע כדברי הש"ע יעו"ש. וכ"כ הרב מכשירי מילה פ"ו או' יו"ד דכדברי מרן ז"ל נקטינן יעו"ש. והשל"ה דף ר' ע"א כתב דבכל תענית ראוי להחמיר מלהריח בשמים משום תענוג ופשיטא לו דביוה"כ יש להחמיר שלא להריח יעו"ש. וכ"כ המל"ח סי' יו"ד או' ע"ד דבס' אור חדש ובס' מעם לועז ס' תולדות אסרו בכל תענית צבור דאין להריח ריח טוב יעו"ש:

ה ה) **שם.** ובליל מוצאי ט"ב מבדיל על הכוס. כ"ה דעת בה"ג ורב נטוראי והרא"ש כמ"ש הטור. והרמב"ן כתב שאין לו להבדיל על הכוס במוצאי ט"ב דכיון דאידחי אידחי לגמרי. וכ"כ הרשב"א בתשו' סי' קי"ז יעו"ש. וכן הסכים הריטב"א בחי' סוף מס' תענית יעו"ש. וכתב הגו"ר בס' גן המלך סי' קנ"ד דיש לחוש לב' הסברות דאם הבדיל בתפלה ליל ט"ב אין להבדיל על הכוס במוצאי ט"ב רק אם טעה ולא הבדיל בתפלה אז יש להבדיל על הכוס במוצאי ט"ב יעו"ש. גם הרי"ו כתב שלא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה והב"ד הב"ח. וכ"כ הרדב"ז סי' תרמ"ב דשב וא"ת עדיף יעו"ש. אמנם הסמ"ג הביאו ב"י והתו' בפסחים דף ק"ז ע"א כתבו כמו בה"ג ורב נטוראי וכתבו שם התו' שכ"ה בסדר רב עמרם יעו"ש. וכ"כ בהג"א פ"ד דתענית. וכ"כ הרוקח סי' שי"א. וכ"כ הגמ"ר במס' תענית בה' ט"ב ואו"ח והכלבו יעו"ש. וכ"כ בדרשות מהרי"ל ה' ט"ב. מט"מ סי' תש"ל. וכ"פ הלבוש. וכ"כ השל"ה דף ר' ע"א. מ"א סק"ב. א"ר או' ד' ח"א כלל קל"ו או' ה' דה"ח או' א' קיצור ש"ע סי' קכ"ה או' ו' וכתב השו"ג או' א' וכן נהגו. וכ"כ י"א בהגה"ט דכן אנו נוהגין כפסק הש"ע. וכ"כ השע"ת או' א' רו"ח או' א' יפ"ל או' ב' וכבר כתבנו בכ"מ דבמקום שנהגו לא אמרינן ספק ברכות להקל אבל במקום שאין מנהג יש להבדיל בלא שם ומלכות משום סב"ל. וכ"כ הזכ"ל או' ה' מל"ח סי' יו"ד או' מ"ח:

ו ו) **שם.** מבדיל על הכוס. ואין מבדילין במוצאי ט"ב בתפלה כלל כיון שהבדיל אתמול בתפלה ונראה דאפי' שכח אתמול להבדיל בתפלה א"צ להבדיל עתה בתפלה כיון שחלף שעתא ואין לו להפסיק עתה בתפלה ובמה שמבדילין עתה על הכוס סגי בהכי. שע"ת שם. מ"ב או' ג':

ז ז) **וכתב** בדרשות מהרי"ל ה' ט"ב ובמוצאי ט"ב כשהחשיך בטרם הסעודה מבדיל הבעה"ב על הכוס בורא פה"ג והבדלה וא"כ משמע שמותר להבדיל על היין ומשמע שמותר לשתות בעצמו וא"צ ליתן לתינוק ואף שבסי' תקנ"א סעי' יו"ד כתב רמ"א שאם יש תינוק יתן לתינוק מ"מ לילה זו קילא כמ"ש המ"א רסי' תקנ"ח. דג"מ. מ"ב שם. תו' חיים על ח"א כלל קל"ו או' י"א. מיהו הא"ר או' ד' כתב דיתן לתינוק ואם אין תינוק ישתה בעצמו וכמ"ש בסי' תקנ"א סעי' יו"ד בהגה יעו"ש. וכ"כ א"א או' ב' וכ"ז לדעת המחמירין כדברי מור"ם ז"ל אבל לנוהגין כדברי הש"ע שם בלא"ה שרי לשתות בעצמו דהא לא חמיר ליל עשירי מימים של ר"ח ואילך עיין לקמן סי' תקנ"ט סעי' יו"ד ודוק:

ח ח) **שם.** מבדיל על הכוס. ומי שמתענה גם ליל עשירי אם יש אצלו מי שיבדיל במוצאי ט"ב יכוין לצאת עמו בברכה ויענה אמן ושוב יוצא שפיר אפי' אינו טועם והכי עדיף טפי משימתין עד למחר דכל אקרובי אבדלתא לשבתא עדיף טפי. מט"מ סי' תש"ל. ואי ליכא אחר אצלו יתן לתינוק לטעום. מ"א סק"ב. א"ר שם. י"א בהגה"ט. ח"א כלל קל"ו או' ו' ובסידור עמודי שמים דע"ב רע"ג כתב דטפי עדיף להמתין עד ליל ג' ולא יתן לתינוק יעו"ש. מל"ח סי' יו"ד או' ן' פת"ע או' ד' ועיין לעיל סי' רצ"ט או' ל"א ואו' ל"ב:

ט ט) **שם.** מבדיל על הכוס. חולה שאוכל בט״ב יבדיל תכף במוצאי שבת. כנה״ג בתשו׳ א״ח ח״ב סי׳ ע״א. וזה החולה שמבדיל תכף במו״ש יכול להוציא בני ביתו וכמ״ש מט״מ דהצם בעשירי ישמע בליל עשירי הבדלה מאחרים. ברכ״י או׳ ג׳ זכ״ל או׳ ט׳ שע״ת או א׳ מל״ח שם או׳ מ״ט. וזה החולה שמבדיל במו״ש היינו אם צריך לאכול במו״ש אבל אם אינו נצרך בעת ההיא לא יבדיל עד שנצרך לאכול וגם לא יבדיל על היין אם אינו נצרך לו רק על שאר משקין או יתן לתינוק. ועיין לעיל סי׳ רצ״ו סעי׳ ב׳ סי׳ רצ״ט סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם ולקמן סי׳ תקנ״ט או׳ ע׳ ודוק:

י י) **שם.** ואינו מברך לא על הנר. ואפי׳ לא בירך ליל מו״ש כמ״ש לעיל או׳ ג׳ יעו״ש:

יא יא) **שם.** ולא על הבשמים. משום שהנשמה יתירה שהיתה לו בשבת כבר הלכה לה ביום האבילות. לבוש. ועיין לעיל סי׳ רצ״ט סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם או׳ כ״ה:

סימן תקנז

א א) **[סעיף א׳] בט״ב אומר בבונה ירושלים נחם וכו׳** פה ירושלים נהגו לומר נחם בכל התפילות וכנראה מלשון הש״ע. פר״ח בליקוטים. ברכות המים דף מ״א ע״ב. ברכ״י או׳ א׳ ש״ץ דף קל״ב ע״ב. זכ״ל או׳ ט׳ אמנם עתה נתרבו האכלוסים וכל קהל עושה כמנהג מקומו והטעם עיין לעיל סי׳ תס״ח או׳ ס״ה ועיין לקמן או׳ ז׳:

ב ב) **שם.** בט״ב אומר בבונה ירושלים נחם וכו׳ ואם שכח לומר נחם בבונה ירושלים יאמר אותו אצל ועל כולם. ב״י בשם הרד״א. מ״א. אבל הט״ז סק״א כתב דט״ס נפל בהרד״א וצ״ל בעבודה ולא יחתום שם בברוך מנחם ציון רק בשומע תפלה כמו בענינו וענינו קודם לנחם כי היא תדירה יעו״ש. וכ״כ המט״י דט״ס בהרד״א וצ״ל בעבודה אלא שכתב שיש לאומרו ברצה ואם אמרו בש״ת א״צ לחזור לאומרו בעבודה. וכן הסכים המאמ״ר או׳ א׳ דיש לאומרו ברצה וכתב שכ״ה ברי״ו ני״ח ח״ב ודלא כהא״ר שכתב להשיג על הט״ז יעו״ש. וכן הסכים מ״ב או׳ ב׳ וע״ש בב״ה שכתב שהרא״ה בחי׳ על הרי״ף במס׳ תענית והריטב״א בחי׳ שם כתבו בהדיא דלהירושלמי צ״ל בעבודה וא״כ אף דנהגו עלמא לכתחלה לומר בבונה ירושלים כמ״ש הרי״ף והרא״ש מ״מ אם שכח אומר בעבודה ששם הוא מקומו מן הדין יעו״ש. והיינו שאומרו במקום יעלה ויבא קודם ותחזינה ענינו וכו׳ וכ״כ מ״ב שם. מל״ח סי׳ יו״ד או׳ פ״ה. ואם אמרו קודם את צמח דוד ובברכה לא הוי הפסק ולא ברכה לבטלה. מל״ח שם בשם ברכות המים. מיהו הרש״ש על תענית דף ל׳ ע״א כתב דאם סיים בונה ירושלים יאמר שם נחם בלא חתימה יעו״ש. ואם שכח לאומרו גם בעבודה אז יש לאומרו אחר אלהי נצור קודם יהיו לרצון וכו׳ כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ה סעי׳ ב׳ לענין ענינו יעו״ש:

ג ג) **שם** אומר בבונה ירושלים נחם וכו׳ בסידורים מסיים בברכה זו מנחם ציון ובונה ירושלים ואעפ״י שיותר נכון לומר מנחם ציון בבנין ירושלים מ״מ החותם מנחם ציון ובונה ירושלים לא משתבש. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עו״ת סי׳ קפ״ח או׳ ב׳ והמאמ״ר או׳ ב׳ כתב דמסתמיות דברי הש״ע משמע שאין משנין החתימה כל עיקר וחותם בא״י בונה ירושלים כבשאר ימות השנה. וכתב עוד דמ״ש בסי׳ בא״י מנחם ציון ובונה ירושלים וכ״ה המנהג אעפ״י שיש ליישב מ״מ היותר נכון לחתום ככל השנה ואין לשנות כלל יעו״ש. וכ״ה דעת המט״י אלא שכתב דמי שחותם כנוסחת הסי׳ יותר טוב לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים יעו״ש. והב״ד הש״ץ דף קל״ב ע״ב. זכ״ל או׳ ט׳ ועיין לעיל סי׳ קפ״ח סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ד ד) **שם.** וענינו בש״ת. היינו ליחיד אבל ש״ץ אומרה ברכה בפ״ע בין גואל לרופא כמ״ש לקמן רסי׳ תקס״ה ורסי׳ תקס״ו יעו״ש:

ה ה) **שם.** וענינו בש״ת. ודעת הש״ע שיאמר אותו היחיד בכל תפלותיו ערבית שחרית מנחה כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ה סעי׳ ג׳ יעו״ש. וכתב שם המאמ״ר או׳ ו׳ דאפי׳ לדעת הרז״ה דפליג על הרי״ף וס״ל דאין לומר ענינו בלילה שקודם התענית בט״ב שפיר דמי לאומרו בלילה שהרי פוסק מבע״י מלאכול ולשתות יעו״ש. וכ״כ בסי׳ זה או׳ ג׳ וכ״ז לדעת הש״ע. אבל לדעת רמ״א שם בהגה שלא לאומרו כ״א במנחה מלבד ש״ץ שאומרו שחרית כשמתפלל בקול רם יעו״ש. ומשמע מדברי רמ״א הנז׳ דגם בט״ב הש״ץ אומר ענינו בשחרית כשמתפלל בקול רם. וכ״כ הלבוש שם. וכ״כ בהג״א פ״ד דתענית. וכ״כ בחי׳ אנשי שם שעל המרדכי ובס׳ האשכול ובדרשות מהרי״ל בסדר תפלת ט״ב ובס׳ הפרדס לרש״י סי׳ קס״ג וסי׳ ק״ה. מיהו דעת הט״ז סק״ב דבשחרית ט״ב אין לומר ענינו משום דאיקרי מועד יעו״ש. אבל הדג״מ כתב להשיג על דברי הט״ז הנז׳ שהלא אפי׳ בשבת המתענה אומר ענינו כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ח ועי״ש מ״ש עוד להשיג יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ד׳ להשיג על דבר׳ הט״ז הנז׳ יעו״ש. וכ״כ הא״ר בסי׳ תקנ״ט או׳ י״ג בשם מט״מ והגמ״נ דגם בט״ב אומר הש״ץ ענינו בין גואל לרופא בחזרת תפלת שחרית ודלא כהט״ז וכתב והכי נהגינן יעו״ש. וכן הסכים רב יעב״ץ בסידור עמודי שמים. וכ״כ ח״א כלל קל״ה או׳ כ״א וכתב וכן נוהגין. וכ״כ דה״ח או׳ ז׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ג׳ מ״ב או׳ ג׳. ועיין לקמן סי׳ תקס״ה או׳ טו״ב:

ו ו) **שם.** אין מחזירין אותו. משום דק״ל במס׳ שבת (כ״ד ע״א) כי בימים שאין בהם קרבן מוסף אם טעה ולא אמר מעין המאורע אין מחזירין אותו. ב״י:

ז ז) **שם** הגה. והמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפלת מנחה וכו׳ לפי שיש פלוגתא בזה דיש אומרים דכיון דמשום מעין המאורע אמרינן ליה צריך לאומרו בכל תפלותיו ערבית שחרית ומנחה. וי״א דאין לאומרו כ״א במנחה לבד כמ״ש בטור וב״י. וטעם האומרים שאין לאומרו כ״א במנחה כתב ב״י משום דלעת ערב הציתו בו האש הלכך באותה שעה מזכירין שפלות ירושלים ואביליה ומתפללין על תנחומיה יעו״ש. ומסתמיות דברי הש״ע משמע דאומרים אותו בכל התפילות כמ״ש לעיל או׳ א׳. ולזה כתב מור״ם ז״ל והמנהג פשוט וכו׳ ר״ל בק״ק עדת האשכנזים. אבל הספרדים יש נוהגין כדברי הש״ע ויש נוהגים כדברי מור״ם ז״ל כמבואר בדברי האחרונים וכל אחד יש להחזיק במנהגו כי יש לו על מה לסמוך. ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ אשר בירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל נוהגין לאומרו הש״ץ בחזרת תפלת שחרית לבד ובמנחה לחש וחזרה ואפשר שלקחו אותו מדין ענינו שכתבנו לעיל או׳ ה׳ ולעשות פשרה:

ח ח) **ומי** שמתענה בעשירי יאמרו בעשירי בערבית ושחרית ומנחה משום שהוא עת שהוצאת אש במקדש. של״ה דף ר׳ ע״א. מ״א ריש הסי׳ א״ר או׳ ב׳ י״א בהגב״י. ברכ״י סי׳ תקנ״ח או׳ א׳ ח״א כלל קל״ה או׳ כ״ג. ש״ץ דף קל״ב ע״ג או׳ ג׳ ומ״ש שם הא״ר צ״ע דא״כ כשחל ט״ב בשבת נאמר בערבית דמו״ש ושחרית כתב הא״א משום דלא פלוג משאר שנים. וכ״כ הלב״ש:

ט ט) **שם** בהגה. מי שאכל בט״ב יאמר נחם וכו׳ ואם לא אמרו אין מחזירין אותו. ד״מ או׳ א׳ והוא פשוט ממ״ש לעיל או׳ ו׳ יעו״ש:

י י) **שם** בהגה. יאמר נחם בבהמ״ז. בבונה ירושלים, מ״א סק״א. פר״ח בליקוטים. ח״א שם. ועיין באו׳ שאח״ז:

יא יא) **שם** בהגה. יאמר נחם בבה״מ. וכ״כ בש״ע לקמן ססי׳ תרי״ח לענין יוה״כ יעו״ש. ואף שבתפלה לא נהג לאמר נחם רק במנחה מ״מ בבהמ״ז דליכא מנהג יש לאומרו. מ״א שם. וכן הסכים בתשו׳ בית יהודה ח״ב סי׳ פ״ז. וכ״כ ח״א שם דהצריך לאכול בט״ב אומר נחם בכל פעם שאוכל יעו״ש. מיהו בשה״ל כתב דבין בט״ב בין יוה״כ האוכל אינו מזכיר מעין המאורע בבהמ״ז יעו״ש בסי׳ פ״ט וסי׳ ק״ט. והב״ד הברכ״י או׳ ב׳. וכ״ה דעת הט״ז שם בססי׳ תרי״ח. וכ״נ דעת הא״ר בסי׳ זה או׳ ג׳. והב״ד השע״ת או׳ א׳ ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם דאם לא אמרו אין מחזירין אותו כמ״ש לעיל או׳ ט׳ שב וא״ת עדיף ואין לאומרו כי יש לחוש להפסק בתוך הברכה לדעת האומרים א״צ להזכיר מעין המאורע בתוך ברהמ״ז בט״ב ויוה״כ ורק יש לאומרו בתוך הרחמן. ועיין לעיל סי׳ קפ״ח או׳ מ״ג ודוק:

סימן תקנח

א א) **[סעיף א׳] בט״ב לעת ערב וכו׳** והיינו דא״ר יוחנן (תענית כ״ט ע״א) אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף. ואיתא בירושלמי ר׳ אבין ציים ט׳ ויו״ד ר׳ לוי ציים ט׳ וליל יו״ד מפני שלא היה בו כח לצום כל יום יו״ד. והב״ד הטור וכתב ואנו בזה״ז תש כחנו ואפי׳ ביוה״כ שהיה ראוי לעשות מספק ב׳ ימים אין אנו מספיקין עכ״ד. ומה שתקנו רבנן לצום בט׳ ולא בעשירי אמרו שם בגמ׳ משום דס״ל אתחלתא דפורענותא עדיפא ור״ל משום דהתחלת הדליקה היתה ביום התשיעי לעת ערב כדאיתא שם בגמ׳ וע״כ תקנו התענית ביום ט׳:

ב ב) **שם.** ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר וכו׳ ואפי׳ שאר מאכלים לא יאכל רק כדי להשיב נפש. כ״כ הב״ח לדקדק מדברי הטור. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עט״ז. מיהו הט״ז סק״א כתב דהש״ע לא ס״ל לפרש כן דברי הטור ולהחמיר במאכלים אחרים דאין שמחה בלא בשר יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ א׳:

ג ג) **שם.** שלא לאכול בשר וכו׳ ומאחר שאין לאכול בשר במוצאי תענית ג״כ לא ישחוט עד שיעבור התענית אכן כשחל ט״ב ביום ה׳ יש להקל ולשחוט לצורך שבת. ב״ח. עט״ז וכ״כ הט״ז סי׳ תקנ״ט סק״ח דלמנהג שאין אוכלין בשר בליל עשירי אין לשחוט עד אחר התענית אלא שכתב שראה בכל המקומות ששוחטים לצורך אכילה שאחר ט״ב ואין מוחין בידם יעו״ש. והשכנה״ג בסי׳ זה בהגה״ט או׳ ג׳ כתב דמ״ש עד שיעבור התעית אין הכוונה עד שיעבור דוקא אלא עד שיעבור חומרו של תענית דהיינו ט״ב עד חצות יעו״ש. וכ״כ א״ר בשי׳ תקנ״ט או׳ כ״ח דמשמע מדברי הש״ע שם דאפי׳ במקום שנוהגין שלא לאכול בשר מותר לשחוט אחר חצות דלא החמירו כלל לענין שחיטה בזה ודלא כהב״ח יעו״ש. וכ״מ מדברי המאמ״ר שם או׳ יו״ד. וע״כ נראה דבמקום הצורך יש להקל:

ד ד) **שם.** שלא לאכול בשר וכו' נראה פשוט דמותר בתבשיל של בשר ובכוס של בהמ"ז אם הוא נזהר בכל ימות השנה לברך אותה בכוס. מאמ"ר או' א' ועיין לעיל סי' תקנ"א סעי' יו"ד ובדברינו לשם או' קמ"ב ואו' קנ"ב ודוק:

ה ה) **שם.** שלא לאכול בשר וכו' ופשוט דבסעודת מצוה מותרים כל הקרואים לאכול בשר דפשיטא דלילה הזו קילא מר"ח אב אך הסעודה שעושין בלילה שלפני החתונה במקום שאין משלחין באותו פעם סבלונות לא מקרי סעודת מצוה כמ"ש סי' תמ"ד ולכן אין לאכול בשר ומכ"ש שלא יהיה שם כלי שיר עד אחר חצות יום עשירי. מ"א סק"א. י"א בהגב"י. ח"א כלל קל"ה או' כ"ג. דה"ח או' ג' מ"ב או' ב' ובס' א"ר או' א' כתב בשם זקנו מהר"ש ז"ל דאפי' במקום שאין שולחין סבלונות מ"מ התיר לחתן וכלה ואביהם ואמם לאכול בשר ולא לשאר אנשים יעו"ש. והב"ד המש"ז או' א' מחה"ש. מ"ב שם:

ו ו) **שם.** שלא לאכול בשר וכו' וה"ה שאסור לרחוץ ולספר ולכבס. רש"ל בתשו' סי' צ"ב. ב"ח. מ"א שם. א"ר סי' תקנ"ט או' ל"א. מחב"ר או' א'. ומ"ש לאסור ברחיצה היינו במרחץ אבל רחיצה האסורה בט"ב מותרת כמבואר בתשו' רש"ל הנז'. וכ"כ כנה"ג בהגה"ט. עו"ש. ח"א שם. מ"ב או' ג'. ופשוט דכשחל ביום ו' הכל מותר לכבוד שבת. מ"א שם. דה"ח או' ד' מ"ב שם. והיינו אפי' בשחרית. א"ר שם. וכ"כ בשאלת יעב"ץ ח"א סי' ק"ו והב"ד השע"ת או' ב' וכ"כ דה"ח שם. מ"ב שם. ועיין לקמן או' ט':

ז ז) **שם.** שלא לאכול בשר וכו' ובתשמיש המטה אם אינו ליל טבילה או בא ויוצא לדרך שומר נפשו ירחק ממנו. כנה"ג שם. מ"א סק"ג. ומשמע דהמתענה גם יום יו"ד אין לו למנוע בליל י"א. א"ר או' ד' שע"ת או' א'. וכן מי שיצרו תקפו מותר לשמש גם ליל י"וד. ולפי דעת חכמי הרופאים בל"ז אין לשמש בליל יו"ד לפי שנחלש מחמת התענית ורק בליל טבילה שהוא מצוה אז שומר פתאים ה'. תו' חיים על ח"א שם או' ל"ח:

ח ח) **והנוהגים** להחמיר שלא לומר שהחיינו מי"ז בתמוז נכון ליזהר שלא לומר שהחיינו גם בליל עשירי ויום עשירי. מחב"ר או' ג' שע"ת או' ב'. וכ"כ לעיל בסי' תקנ"א או' ר"ח יעו"ש:

ט ט) **בעיר** שרובם אוכלים בשר בליל עשירי ואיש אחד נהג שלא לאכול בשר בליל עשירי אך לא קבלו בנדר רק נהג כך מנהג בעלמא ואיתרע ביה ששלמו ל' על מות לבן בשבוע שחל ט"ב בתוכה והמתין שלא לגלח וגדל צערו כי המנהג בערים האל לגלח זקנם בסם או מספרים ויש להם צער גדול. נראה דמותר לגלח בליל מוצאי ט"ב דמדינא שרי וגם בעיר רובם אוכלים בשר בליל עשירי וגם הוא שנהג לא קבלו בנדר וגם המנהג היה דוקא באכילת בשר ותו דהא מילתא דלא שכיחא ואדעתא דהכי לא נהג ואף דמהרש"ל סי' צ"ב אסר לספר ולכבס נמי היינו במקומם דהנהיגו שלא לאכול בשר לא כן בעיר הנז' שנהגו היתר ואיש זה החמיר בלילה לבד כמדובר ומה גם דבס' המנהגים מקל אף לדידהו בתספורת. מחב"ר או' ד' זכ"ל או' ט' שע"ת או' ב' ובלא"ה כיון שאין כן מנהג רוב העיר ע"י התרה שרי כמ"ש ביו"ד סי' רי"ד יעו"ש.

י י) **שם** הגה. ויש מחמירין עד חצות וכו' ומשמע דסברא ראשונה מחמיר כל היום רק שמור"ם ז"ל כתב דיש שאין מחמירין אלא עד חצות ולא יותר וכ"כ א"ר או' ב' ולדינא משמע מב"ח להחמיר כל היום וכן ראוי לעשות כן לת"ח ופרושין. א"ר שם. וכ"כ המחב"ר או' ב' דיראי ה' נהגו להחמיר כל היום כולו. והב"ד השע"ת או' ב':

יא יא) **ויולדת** אף שמתענה אחר ז' כדלעיל (סי' תקנ"ד סעי' ז' בהגה) נראה דמותרת ליל יו"ד בבשר ויין כיון שאינו אלא מנהג ומכ"ש שנדחה ט"ב ליום א' ומתענה שמותרת בבשר ויין. א"ר שם. שע"ת שם:

יב יב) **מי** שהיה בדרך ביום ט"ב וטעה שלא ידע שהוא ט"ב ואכל ושתה ובא לעיר ביום ט"ב. אם בא קודם חצות יתענה עד הלילה. וטוב שיתענה בעשירי וינהוג איסור ברחיצה ותשמיש. ואם בא בערב יתענה יום עשירי וינהוג הה' ענויים אך בת"ת וכיוצא חייב. פרי הארץ ח"א סי' ט' ברכ"י או' ג' זכ"ל או' ט' ועיין לקמן או' ט"ו:

יג יג) **שם** בהגה. ואם חל ט"ב בשבת ונדחה ליום א' מותר לאכול בשר וכו' וה"ה המתענה בכל שנה ב' ימים רצופים א"צ עתה להתענות דהא אפי' ביום העשירי גופא (ר"ל תענית ט"ב שנדחה לעשירי) מקלינן ביה משאר ט"ב כמ"ש סי' תקנ"ט סעי' ט' מכ"ש שא"צ להתענות בי"א. מ"א סק"ב ולב"ש. א"ר או' ג' א"א או' ב' שע"ת או' ג':

יד יד) **והעושה** ט"ב שני ימים אין לו רשות אלא להחמיר על עצמו להתאבל ולקונן ולנהוג בו ה' ענויים אבל לבטל עצמו מד"ת או שלא להניח ציצית ותפילין אין לו רשות לפטור עצמו במה שהוא מצווה בו ומיהו אסור בתשמיש המטה. שכנה"ג בהגב"י. א"ר או' ד' שו"ג או' ב' שע"ת שם. ח"א כלל

קל״ה או׳ כ״ג. ומה שחזר לומר שכנה״ג אסור בתשמיש המטה הגם שנכלל בה׳ ענויים ר״ל אע״ג שכתב דאינו יכול לפטור עצמו מן המצוה וזהו ג״כ מצוה מ״מ זה אסור משום דיכול לקיימה אח״כ. וכ״כ השו״ג שם:

טו טו) כתב בשל״ה דף קצ״ט ע״ב דהמתענה ליל עשירי יקרא איכה ואם מתענה אף ביום יקרא גם ביום העשירי יעו״ש. ונ״ל דאם הם יו״ד לא יקראו בצבור. מ״א סק״ג. י״א בהגב״י. ח״א שם. אבל לא יברך ביום עשירי על מקרא מגלה אפי׳ במקום שנוהגין לברך אם היא עשויה בגלילה כדין. ח״א שם. ועיין לעיל סי׳ ת״ץ או׳ פ״א שהבאנו פלוגתא בזה רק במקום שיש מנהג לא אמרינן סב״ל כנודע:

טז טז) שם בהגה. אבל בלילה אסור וכו׳ דכמה מיני תענית של תשו׳ אשכחן דאין לאכול במוצאי תענית בשר ויין. תשו׳ מהרי״ל סי׳ קכ״ה. מ״א שם. א״ר או׳ ד׳ ובתשו׳ רש״ל ססי׳ צ״ב כתב בשם ס״ח שעיקר תענית מעלייתא היינו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין לא בכניסת התענית ולא במוצאי תענית יעו״ש. וכ״כ בספרו יש״ש סוף פ״ה דחולין. והב״ד א״ר שם. ועיין לקמן סי׳ תקס״ד או׳ י״ב:

יז טוב) שם בהגה. אבל בלילה אסור וכו׳ אבל להסתפר מותר בליל מוצאי ט״ב שנדחה ואף אם נהגו שלא להסתפר הוא מנהג בטעות וא״צ התרה. והגם שהיה מקום למנהג זה שלא להסתפר במוצאי ט״ב דחוי יש להתיר להסתפר למוהל שהולך למילה בעיר אחרת למחר והוא נחפז ודאי שמותר להסתפר לכבוד המילה ליל ב׳ מוצאי ט״ב דחוי כדי שלמחר בהגיעו לעיר יהיה פנוי לקיים מצות המילה. זר״א חא״ח סי׳ פ״ב. מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת או׳ ד׳:

יח חי) שם בהגה. אבל בלילה אסור מפני אבילות של יום. ומה״ט המתענה בעשירי עד חצות או כל היום אסור בבשר ויין בסעודה ראשונה דשייך גבה אבילות של יום. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳:

יט יט) שם בהגה. אבל בלילה אסור וכו׳ מהר״ש ויטל כתב בשער הכוו׳ (דף פ״ט ע״ג) דהרב אביו מהרח״ו ז״ל אוכל בליל שני בשר אם ט״ב דחוי. וכן הפר״ח בליקוטים כתב דאין טעם לאסור בלילה שלאחר התענית. ברכ״י או׳ ב׳ זכ״ל או׳ ט׳. ועיין לעיל סי׳ תקנ״א או׳ ק״ל:

כ ך) שם בהגה. מפני אבילות של יום. משמע דרק בזה מפני אבילתו של ט״ב מחמירינן גם בלילה שאחריו דהוא כמו בין המצרים דיש אנשים שמחמירין על עצמן מבשר ויין אבל בשאר תעניתים אין להחמיר בזה. מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל או טו״ב:

סימן תקנט

א א) [סעיף א׳] אין אומרים צדקתך וכו׳ מידי דהוה אר״ח שחל להיות באחד בשבת שאין אומרים צו״ץ בשבת דט״ב נמי איקרי מועד. טור וב״י. ונקרא מועד משום דכתיב תקרא כיום מועד דפסוק קרא עלי מועד דרשו אותו רז״ל על ר״ח כמ״ש בשבועות דף יו״ד ע״א ופסחים ע״ז ע״א ותענית כ״ט ע״א יעו״ש. כר״ש. ומיהו עיין מט״י ססי׳ תקנ״ב וח״א כלל קל״ה או׳ כ״א שהביאו ראיה מפסוק קרא עלי מועד יעו״ש. והוא מדברי התשב״ץ שהביא ב״י ססי׳ זה יעו״ש:

ב ב) שם. אין אומרים צדקתך וכו׳ אבל אב הרחמים אומרים אף כשחל ט״ב בשבת. א״ר סי׳ תקנ״ד או׳ ח״י. יא״פ בסי׳ זה. מש״ז או׳ א׳ והנוהגין להזכיר נשמות בכל שבת היה שבת זה. מש״ז שם. לב״ש ססי׳ תקנ״ב. מ״ב שם או׳ ל׳:

ג ג) שם. אין אומרים צדקתך וכו׳ וכ״ש צידוק הדין אם אירע מת בט״ב וכ״כ רמ״א בססי׳ זה בהגה. ט״ז סק״א. ורש״ל בתשו׳ סי׳ ל״ב כתב דאומרים צד״ה בט״ב אעפ״י שא״א תחנון יעו״ש. והב״ד הט״ז שם. וכ״כ הרוקח סי׳ שי״ז דיש מקומות שאומרים צד״ה בט״ב יעי״ש. אמנם במט״מ סי׳ תשל״ד כתב על דברי רש״ל הנז׳ כבר נתפשט המנהג שלא לאומרו יעו״ש והב״ד א״ר או׳ יד. וכ״כ הא״ר סי׳ תקנ״ד או׳ ח״י דאין נוהגין לאמרו וכ״כ ח״א שם דה״ח או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ פ״ב:

ד ד) שם בהגה. ואם שכח להבדיל עיין לעיל סי׳ רצ״ד וכו׳ דשם כתב דאם טעה ולא הבדיל בתפלה א״צ לחזור ולהתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט״ב עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ תקל״ו או א׳ ואו׳ ה׳ ומשם ואילך יעו״ש:

ה ה) שם בהגה. וכן עושין בקריאת איכה. ויפסוק בין כל פסוק מעט ובין כל איכה ואיכה יותר מעט ופסוק האחרון שבכל איכה אומר בקול רם. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה. מ״א ריש הסי׳. ומברך על מקרא מגילה טרם מתחיל איכה. דרשות מהרי״ל שם. לבוש. מ״א שם. עט״ז ח״א כלל קל״א או׳ כ״ג. ואפי׳ בדפוס וכתוב על נייר מברכין לבוש. מחה״ש. ובח״א שם כתב דוקא אם היא בקלף ובגלילה כדין מברכין. ובא״א ריש הסי׳ כתב אף כתוב בקלף אין לברך יעו״ש. ומיהו עיין לעיל סי׳ ת״ץ או׳ פ״א שהבאנו פלוגתא בזה והגם דק״ל היכא דאיכא פלוגתא בברכות אין לברך משום סב״ל

כמ״ש לעיל סי׳ י״ח או ז׳ מ״מ במקום שכבר נהגו לברך לא חיישינן לסב״ל כמ״ש לעיל סי׳ י״ז או׳ ב׳ יעו״ש וא״כ כל מקום יעשה כמנהגו אך היכא דליכא מנהג אין לברך משום סב״ל:

ו ו) **ועיקר** הקינה היא מגלת איכה הנאמרה ברוה״ק ע״פ נבואת ירמיה וע״כ מנהג טוב כל יחיד יחזור ויקרא מגלת איכה למחר בינו לבין עצמו. של״ה דף קצ״ט ע״ב. מ״א שם:

ז ז) **שם** בהגה. השיבנו אומרים אותו הקהל בקול רם וש״ץ כופלו ג״כ בקול רם ומסיים בקול נמוך כי אם מאוס וכו׳ וחוזרים הקהל ואו׳ השיבנו וכו׳ וש״ץ וכפל אחריהם. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה. א״ר או׳ ו׳:

ח ח) **שם** בהגה. וכן החזן. וחוזר ומתחיל זכור ה׳ מה היה לנו אוי. הביטה וראה את חרפתינו אוי מה היה לנו. וכן חולק כל הפסוקים אמצען באוי וסופן אוי מה היה לנו. ואומר בסוף קינות קצת פסוקים דנחמות. הגמ״י פ״ה דתענית. ד״מ או׳ ב׳ עט״ז. מ״ב או ג׳ ונזכר מנהג זה בדרשות מהרי״ל ג״כ ה׳ ט״ב בסדר התפלה. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳:

ט ט) [סעיף ב׳] **בליל ט״ב מתפללים ערבית ואומר קדיש עם תתקבל אחר תפלת ערבית.** טור וב״י. וכ״כ הרד״א דף צ״ה ע״א. לבוש. וי״א שאין לומר רק חצי קדיש דהיינו עד דאמירן בעלמא. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה. אמנם דעת האחרונים כדברי הטור שאומרים תתקבל אחר סיום תפלת י״ח של ערבית. ט״ז סק״ב. מ״א סק״א. מט״י. א״א או׳ א׳ ח״א כלל קל״ה או׳ י״ט. דה״ח או ב׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או א׳ מ״ב או׳ ד׳ אבל אחר איכה עד למחר עד למנחה קדיש בלא תתקבל. לבוש סעי׳ ב׳ ט״ז שם. מט״י. א״א שם. וכ״ה לקמן סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש. והטעם כתב ב״י בשם הגמ״י לפי שכבר אמר באיכה סתם תפלתי. וכ״כ הלבוש שם. דיש מקומות שאין מדלגין תתקבל אלא בלילה אחר תפלה אבל בשחרית אומרים אותו לפי שכבר סלקו וסיימו לומר קינות ואומרים קצת פסוקי נחמות בסופו. ב״י בשם הנז׳. לבוש שם. וכ״כ הרוקח סי׳ שי״א דיש מצריכין לומר קדיש תתקבל ביום אחר סדר קדושה וכתב הטעם שלהם לפי שעיקר אבילות אינו נוהג אלא בלילה ולא יותר ולמחר מקצת היום ככולו יעו״ש. וכ״ה הרד״א דף צ״ה ע״ב. וכ״ה מנהג בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשינו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל לומר תתקבל בשחרית ט״ב כמו בשאר הימים:

י י) **שם** בהגה. ואומרים איכה וקינות. ואפי׳ כשהוא ביחיד. ח״א שם. מ״ב או׳ ה׳:

יא יא) **שם** בהגה. ואומרים איכה וקינות. נוהגין בצפת ת״ו וגם שמעתי שכן נוהגין בא״י שבליל ט״ב הש״ץ עומד בקהל קודם קריאת שום קינה ואומר בקול רם והכרזה של עגמה ודאגה אחינו בית ישראל דעו היום כך וכך לחרבן בית קדשנו ותפארתנו ומכה הוא וכל הקהל כף אל כף ומכף אל ירך ואומרים כולם בדאגה ובעצבון גדול ברוך דיין האמת וכולם גועים בבכיה ובוכים ואח״כ מתחיל לקונן קינות הלילה. תיקון ישכר דף ו׳ ע״ב. ואני ראיתי בקושט׳ מקצת הקהילות נוהגות כן אחר הקינות ואחר שמכריז החזן חרבן בית קדשנו אומרים על היכלי ואומר קדיש וכו׳ כנה״ג בהגה״ט. ובזמנינו נוהגים גם בצפת ת״ו להכריז אחר הקינות. וברוך דיין האמת אין אומרים. ארץ חיים:

יב יב) **שם** בהגה. ואומרים איכה וקינות. עיין בהלק״ט ח״ב סי׳ קל״ט שכתב איזה קינות שאין לאומרם כגון כגמול הזה קוינו וכו׳ גם אותה של אליכם עדה קדושה אשאל מכם שאילות אותם שאילות יש לשאלם לתינוקות כמו בליל פסח ולא לפני קהל יעו״ש. והב״ד י״א בהגה״ט, וגם קינה המתחלת אז בחטאינו חרב מקדש וכו׳ יש מקומות שאין אומרים אותה רק עד טלה ראשון וכו׳ ומשם ואילך אין אומרים משום אל יפתח אדם פיו וכו׳ ועוד מי יודע שכ״ה והוי כדובר שקרים ושב וא״ת עדיף וכ״ה המנהג בעוב״י בגדאד ואגפיה וכמה מקומות שאין אומרים רק עד טלה ראשון:

יג יג) **שם** בהגה. ואומרים איכה וקינות. ומקוננים שם עד רביע הלילה. כלבו. א״ר או׳ ח׳:

יד יד) **שם.** ואומר אחר קינות ואיכה סדר קדושה. והטעם לפי שאנו מראין אבילות ועצבות היה אפשר שיתעוררו הקלי׳ והוא מקום סכנה וניתן רשות למזיקין לכן אנו מבטלין אותם ע״י אמירת סדר קדושה. הרמ״ק בס׳ גירושין סי׳ פ״ט. ברכ״י או׳ א׳ והלק״ט ח״ב סי׳ קל״ט כתב הטעם בשם הר׳ יוסף מולכו משום דאז״ל עולם מתקיים אקדושה דסדרא והיא במקום תורה שאסורה. והמנו״ח שם כתב שהוא רמז לגאולה כדי שלא יתיאשו העם ובפרט לרמוז לידת המשיח וכיוצא. והב״ד י״א בהגה״ט. שו״ג או׳ ב׳ אלא שהסכים לטעם מהר״י מולכו יעו״ש:

טו טו) **שם.** ואומר אחר קינות ואיכה סדר קדושה. ואח״כ אומר קדיש דהוא עתיד לחדתא עלמא וכן ביום אחר גמר הקינות אומר קדיש דהוא עתיד לחדתא וכו׳. רד״א דף צ״ה ע״א:

טז טז) שם. ומתחיל מואתה קדוש. ולא יאמר ובא לציון גואל שאין גאולה בלילה ולא ואני זאת בריתי שנראה כמקיים ברית על הקינות ועוד דלא שייך למימר ואני זאת בריתי שהכל בטלים בו מדברי תורה. טור וב״י. לבוש. ולפי טעם זה גם בשחרית אין לאומרו וכן המנהג שאין לומר ואני זאת בריתי לא בערבית ולא בשחרית וכ״כ רש״ל. ב״ח. והא דאין מתחילין בכל מו״ש ואני וכו׳ כדי שלא יהיה חליק מליל ט״ב דאם יתחילו במו״ש יטעה יחיד בביתו ויאמר ג״כ בט״ב א״ר או׳ ט׳ ומיהו עיין לעיל סי׳ רצ״ה או׳ ד׳ שכתבנו טעם אחר יעו״ש:

יז טוב) שם. ואם חל במו״ש אין אומרים ויהי נועם. לפי שהוסד על הקמת המשכן ועתה אין לאומרו ביום שנחרב. ב״י בשם סמ״ק. לבוש. ט״ז סק״ג. ועיין ב״י שכתב עוד טעם אחר בשם המרדכי משום דבמקום שלא נהגו לעשות מלאכה בט״ב אין עושין ותו דאיקרי מועד עכ״ל. אלא שהמט״מ סי׳ תשכ״ט שדא נירגא בטעם זה והסכים לטעם הסמ״ק יעו״ש. וכ״כ השו״ג או׳ ג׳ דטעם הסמ״ק עיקר. וכ״כ הער״ה או׳ א׳:

יח חי) שם הגה. ולא למנצח בנגינות. שאין חנינה היום. לבוש. והגר״א כתב הטעם משום שאינו מסדר היום ואסור. ולא ויתן לך. דלאו זמן ברכה ושמחה הוא. לבוש וכן אין לברך הבנים כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ו סוף או׳ א׳ יעו״ש:

יט יט) שם בהגה. ומסירין הפרוכת וכו׳ ובמנחה תולין אותו במקומו כמו בציצית בסי׳ תקנ״ה דהא דאין מניחין טלית בשחרית הוא ג״כ מטעם בצע אמרתו וכמבואר שם. פת״ע או׳ ח׳ ועוד י״ל הטעם עפ״י מ״ש לעיל סי׳ תקנ״א או׳ רכ״ג שאין אומרים תיקון חצות ביום ט״ב אחר חצות יעו״ש ועוד י״ל הטעם משום שאחר חצות מקילים לישב על הכסאות כמ״ש בסעי׳ שאח״ז יעו״ש:

כ ך) [סעיף ג׳] ליל ט״ב ויומו יושבין בבהכ״נ לארץ וכו׳. דומיא דאבל שיושב ע״ג קרקע כל ז׳ ימי אבילות. ב״י בשם הגמ״י. ומה שלא נהגו איסור רק עד המנחה כתב הב״ח דלאו דינא קאמר אלא סמך למנהג ולא נהגו איסור רק עד המנחה שאז עבר רוב היום באבילות אבל שאר דברים אסורים עד הלילה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ א׳ ולקמן או׳ מ״ט:

כא כא) שם יושבים בבהכ״נ לארץ וכו׳ מהרי״ל ישב להדיא על הרצפה והיה לובש בט״ב סרבל רע וגרוע ולא הטוב המיוחד לו לבהכ״נ שלא להפסידן בישיבת הקרקע ובמנחה החליף מן הגרוע אל הטוב. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ י״ב. א״ר או׳ א׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

כב כב) שם. יושבים בבהכ״נ לארץ וכו׳ ומיהו מותר לישב על השק דאינו אלא מנהג לישב ע״ג קרקע. מ״א סק״ב ומחה״ש. א״א או׳ ב׳ ח״א כלל קל״ה או׳ ך׳ מ״ב או׳ י״א. והגם שכתבנו באו׳ הקודם שמהרי״ל ישב להדיא על הרצפה י״ל זהו מצד חומרא בעלמא ועיין בא״א שם שכתב לתרץ בענין אחר ועוד דהא יש מחמירין לישב ע״ג קרקע ממש כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ב או׳ ט״ל יעו״ש. וגם יוכל לישב על ספסל נמוך למי שקשה לו לישב על הארץ. מ״ב שם:

כג כג) שם בהגה. מיד אחר שיצאו מבהה״נ וכו׳ דהולכים על הקברות והוי עד חצות דאז רשאי לישב על הספסל. מ״א סק״ג. והיינו לפי המנהג שכתב לקמן בהגה סעי׳ יו״ד שהולכין על הקברות יעו״ש:

כד כד) שם בהגה. מיד אחר שיצאו מבהכ״נ וכו׳ ומי שרוצה במדינות אלו להחמיר על עצמו לישב על הארץ עד הערב אינו רשאי חדא כמחזי כיוהרא ועוד דאקרי מועד לענין כל הדברים רק במה שנאמר בו נהוג. נאות דשא סי׳ ל״ו. פ״ת:

כה כה) שם. ואין מדליקין נרות וכו׳ כדאמרינן באיכה רבתי שאמר הקב״ה למה״ש בשעת חורבן מלך ב״ו כשהוא אבל מה עושה א״ל מכבה את הפנסים שלו א״ל אף אני אעשה כן שנאמר שמש וירח קדרו וכו׳. ב״י בשם כמה ראשונים. והלבוש כתב עוד הטעם מפני שכבה נר ישראל וכתיב במחשכים הושיבני:

כו כו) שם. כי אם נר אחד וכו׳ ובדרשות מהרי״ל ה׳ ע״ב כתב להדליק עוד נר אחד שאם יכבה נר החזן ידליק ממנו. משמע שהקהל לא יאמרו איכה וקינות רק ישמעו מהש״ץ. מ״א סק״ד. והט״ז סק״ב כתב והלא כל הקהל צריכים לומר קינות ובודאי לא סגי בלא״ה וע״כ כתב דבכל שכונה יהיה נר א׳ שעל צד הדוחק יוכלו לומר קינות לאורו יעו״ש. והב״ד א״ר או ג׳ ועי״ש שכתב בשם הכלבו דיש מקומות שאין קורין אלא החזן בלבד וכל הקהל שותקין וביש מקימות שקורין כל הקהל יעו״ש. וא״כ כל אחד יעשה כפי מנהג מקומו דאם החזן קורא בלבד לא ידליקו כ״א נר א׳ ואם כל הקהל קוראים ידליקו בכל שכונה. וכ״כ מ״ב או׳ ט״ו דלפי מנהגינו שכל הקהל אומרים איכה בלחש עם החזן וגם קינות יש להדליק נר א׳ בכל שכונה שע״י הדחק יוכלו לומר קינות לאורו עכ״ד:

כז **כז) ואין** מדליקין נר תפלה בבהכ״נ בט״ב שחרית אבל למנחה מדליקין. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה. א״ר או׳ י״ב. א״א או׳ ג׳ מ״ב שם. ובברית מילה מדליקין נרות בשעה שמביאין תינוק למול. דרשות מהרי״ל שם. א״ר או׳ כ״ד. א״א שם. מ״ב שם:

כח **כח) [סעיף ד׳] אין אומרים תחנון וכו׳** שחרית אין השמש קורא לבא לבהכ״נ אך מעצמן משכימין כעלות השחר ובאין לבהכ״נ. דרשות מהרי״ל שם. א״ר או׳ י״ב. והמ״א סק״ה כתב בשם מט״מ משכימין קצת לבהכ״נ וכ״ה במנהגים וכ״נ אם יש חשש שיצאו הרבה קודם חצות מבהכ״נ טוב שלא ישכימו כ״כ. א״ר שם. וכ״כ א״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ ט״ז. ובמדינתינו נוהגין לקרות לבהכ״נ. מ״א שם. והרבה יש שינוי במנהגי המקומות לענין ט״ב וכל אחד יחזיק במנהגו אם אינו נוגע בדברים האסורים לענין דינא וע״כ אנו כותבין כל הנמצא כתוב בספר כדי לידע כל אחד מהיכן נובע מנהגו:

כט **כט) וחוזר** ש״ץ התפלה ובמקום נקדישך ונעריצך אומר נקדש את שמך הגדול כשם שמקדשים אותו בשמי מרום וכ״כ ע״י נביאך וקרא זה וכו׳. הרד״א דף צ״ה ע״א. וזהו לבני ספרד שבשאר הימים אומרים נקדישך וכו׳ היום עושים שינוי לומר נקדש ונו׳ אבל בני אשכנז גם בשאר הימים אומרים נקדש כמ״ש לעיל סי׳ קכ״ה או׳ א׳ יעו״ש. מיהו מנהג בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשינו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל גם ביום ט״ב אומרים נקדישך מפני שתיבות אלו יש בהם סוד חוץ מן הכוונה השייכא בהם כמבואר בשער הכוו׳ דף ט״ל יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ קכ״ה או׳ י״א:

ל **ל) ואין** אומרים ברכת כהנים. הרד״א שם. שכנה״ג בהגה״ט או׳ י״א. וכתב הטעם משום שהוא כמו כהן אבל שאינו נושא את כפיו מפני שאינו שרוי בשמחה ועוד משום דכתיב ובפרישכם כפיכם וכו׳ יעו״ש. מיהו בא״ר או׳ י״ג כתב דבמדינתינו נוהגים לאומרו. וכ״כ בשו״ת עולת שמואל סי׳ ע״ט להלכה ולמעשה דיש לאומרו יעו״ש. פ״ת. ובמנחה לכ״ע אומרים נשיאת כפים. א״ר או׳ ל׳. כר״ש. וכ״ה מנהג בית אל הנז׳ לומר ברכת כהנים גם בשחרית ט״ב מפני הכוונות השייכא להם דגם בט״ב נוהגים לכוין בסדר התפלה כמו שאר הימים:

לא **לא) וכתב** מט״מ סי׳ תש״י דאומרים מזמור לתודה בט״ב וכ״ש בערב ט״ב דבזמן שבהמ״ק קיים מקריבין בצום הזה. א״ר שם. ח״א כלל קל״ה או׳ כ״א. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ג׳ מ״ב או׳ ך׳. וכ״כ לעיל סי׳ נ״ב או׳ נ״ג יעו״ש:

לב **לב) ויש** מקומות שנוהגין שלא לומר השירה. טור. והטעם משום שאין לימר שירה לעת הזאת. והעולם נוהגים לומר במקומה שירת האזינו. ב״י. מיהו מור״ם ז״ל בד״מ או׳ ו׳ כתב על דברי ב״י הנז׳ דאין כן מנהגינו אלא אומרים השירה כמו בשאר ימים עכ״ל. וכ״מ מדברי הלבוש סעי׳ ג׳ וכ״ה מנהג בית אל יכב״ץ כמ״ש לעיל סי׳ נ״ב או׳ נ״ד:

לג **לג) שם.** משום דמקרי מועד. עיין לעיל או׳ א׳:

לד **לד) שם.** משוה דמקרי מועד. ומ״מ מותר לעשות הספד על חכם שמת ולישב ע״ג קרקע בט״ב ואפי׳ אחר חצות. ט״ז סק״ו. א״ר או י״ד. דב״ש סי׳ ט׳ י״א בהגה״ט מש״ז או׳ ו׳ ח״א שם. דה״ח או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ז:

לה **לה) שם** הגה. וקורין בתורה וכו׳ וצריך להקים הס״ת אף בשחרית של ט״ב כנה״ג בתשו׳ א״ח ח״ב סי׳ ל״ז. ברכ״י או׳ ג׳. והכס״א או׳ ב׳ כתב שראה בכמה מקומות שאין מקימין הס״ת בשחרית של ט״ב:

לו **לו) שם** הגה. וקורין בתורה וכו׳ ויש שמניחין את התורה על הקרקע כאבילות שחורה ואומרים נפלה עטרת ראשינו וכו׳ ב״י בשם מ״ס. והב״ח כתב דאין חוששין להם שממעט בכבוד הס״ת:

לז **לז) שם** הגה. וקורין בתורה וכו׳ והקורא בט״ב אומר ברוך דיין האמת. טור וב״י. וכתב ב״י וכן נהגו העולם שהעולה לקרות קודם שיברך ברכת התורה אומר ברוך דיין האמת עכ״ל. וכ״כ הלבוש. מיהו בד״מ או׳ יו״ד כתב על דברי ב״י הנז׳ דאין מנהג זה במקומינו ואין מברכין דיין האמת כלל עכ״ל. וכ״כ העט״ז. וכ״כ השל״ה דף קפ״ט ע״ב שלא ראה נוהגין כן וכתב הטעם אפשר משום דיש לספק אם קאי אקורא בתורה או אקורא איכה כדמשמע ברמב״ן שהביא ב״י וע״כ אין עושין ברכה ומ״מ כתב די״ל ברוך דיין האמת הן בקורא בתורה הן לפני איכה יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ה דטוב שהקורא יאמר אותו בלא שם ומלכות. וכ״כ א״ר או׳ ט״ו. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ג׳. ומ״ש קודם ברה״ת לאו דוקא אלא היינו קודם שיאמר ברכו את ה׳ המבורך. ב״ד סי׳ ש״מ. ער״ה או׳ ב׳. ומיהו המל״ח סי׳ יו״ד או׳ ע״א כתב ומהיות טוב יפה שתיקה ולא יאמרנו אפי׳ בלא שם ומלכות יעו״ש:

לח **לח) שם** הגה. וקורין בתורה וכו׳ ואי שרי לברך הגומל בט״ב כשאירע סמוך לבואו מן הדרך ואם ימתין עד אחר ט״ב יעברו ג״י עיין פחד יצחק מע׳ הב׳ ד״ה ברכת הודאה שכתב שהחבר הלוי לא רצה שנכדו יברך אבל חכם מא״י העיד שמברכין בא״י יעו״ש והב״ד הפתה״ד סי׳ רי״ט או׳ י״ז והביא סמוכות לב׳ הסברות אלא שנראה דעתו כמ״ד לברך יעו״ש. ומ״מ נראה כיון דבדיעבד יכול לברך אח״כ כמ״ש לעיל סי׳ רי״ט סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם גם

זה חשוב כדיעבד משום דאינו מן הראוי לברך ביום זה לפני קהל ועדה ברכת הגומל ואפשר דבמנחה יש להקל משום דאז קורין פסוקי דנחמות כמ״ש לקמן או׳ ע״ו יעו״ש:

לט טל) שם בהגה. וקורין בתורה וכו׳ כהן עד ובכל נפשך. לו עד מלבדו. ישראל עד כל הימים. לבוש. ומפטיר הוא השלישי. טור וב״י. והטעם כתב שם הלבוש דלא נהגו לקרות רביעי למפטיר כדי שלא להעלותו לקדושת ר״ח וחו״ה ועוד שאין בו ביטול מלאכה לעם בכל מקום אלא במקום שנהגו עכ״ד:

מ מ) שם בהגה. וקורין בתורה וכו׳ ואומר חצי קדיש על על התורה. הרד״א דף צ״ה ע״א. כלבו סי׳ ס״ב רוקח סי׳ שי״א. דרשות מהרי״ל ה׳ ט״ב בסדר התפלה. לבוש. א״א או׳ ו׳ ואין אומרים מי שברך להנקרא. דרשות מהרי״ל שם. והטעם שאומרים קדיש אחר קריאת התורה כתב שם הרוקח לפי שאין לך כל דיבור ודיבור שבתורה שאין בו שם המפורש שאין אנו יודעין לפכך צריך להקדיש על אותו השם יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ט״ז:

מא מא) שם בהגה. ומפטירין בירמיה וכו׳ והמפטיר בין בשחרית בין במנחה מברך לפניה ברכה א׳ וג׳ לאחריה שאינו אומר על התורה רק מסיים מגן דוד וכן בכל שאר תעניות שלא נתקנה ברכה על התורה רק לשבתות ויו״ט שמזכירין בהם ענין היום ומודים השם על המתנה הנכבדה שנתן לנו מאותם הימים. ב״י בשם הכלבו. וכ״ה ברד״א שם רוקח סי׳ שי״ב בסדר התפלה. דרשות מהרי״ל שם. לבוש:

מב מב) במנחה קורין ויחל כמו בשאר תעניות ומפטירין דרשו ורבינו האי כתב שמנהג להפטיר שובה. טור. וכ״כ הרד״א שם ע״ב דבמנחה מפטירין שובה ומסיים מי אל כמוך וכו׳ יעו״ש. והביאו ב״י. אבל הרוקח בסי׳ ש״י כתב דבמנחה מפטירין דרשו. וכ״כ בדרשות מהרי״ל שם. וכ״כ הכלבו שם. מט״מ סי׳ תשמ״ד. וכ״כ הלבוש סעי׳ יו״ד. דה״ח או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ה או׳ י״ט. ומיהו מנהג בני ספרד להפטיר שובה במנחת ט״ב כדעת רבי׳ האי והרד״א. כמ״ש הכנה״ג בהגב״י סי׳ זה וסי׳ תקע״ה יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב בסי׳ זה או׳ ז׳. ולענין מנחת שאר תעניות ית׳ לקמן סי׳ תקס״ו סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

מג מג) שם בהגה. אסוף אסיפם. בניגון המקרא ולא בניגון אחר הפטרות. דרשות מהרי״ל שם. והמ״א סק״ו כתב שיאמר אותה בניגון איכה. וכ״כ א״ר או׳ ט״ז. מ״ב או׳ י״ח. ואחר הפטרה אומרים קינות ואח״כ אשרי ובא לציון ומדלגין ואני זאת בריתי וכו׳ ואח״כ ואתה קדוש. רוקח סי׳ שי״ב. דרשות מהרי״ל שם. לבוש סעי׳ ו׳. והכלבו כתב דאחר המפטיר אומרים אשרי ואח״כ קינות ואח״כ סדר קדו׳ והרד״א כתב דאומרים קינות קודם קריאת ס״ת. ומנהג בית אל יכב״ץ לומר הקינות אחר גמר כל סדר התפלה כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ה סוף או׳ ד׳ יעו״ש:

מד מד) שם בהגה. וכל הקדישים וכו׳ עיין לעיל או׳ ט׳:

מה מה) שם בהגה. ואין אומרים אל ארך אפים וכו׳ עיין בטור וב״י שהביאו פלוגתא בזה די״א אומרים אותו כשחל ט״ב ביום ב׳ וה׳ וי״א שאין אומרים כלל אפי׳ חל בב׳ וה׳ וי״א שאומרים אותו אפי׳ אם חל בשאר הימים שאינו ב׳ וה׳ יעו״ש. וכ״כ בדרשות מהרי״ל שם. דאפי׳ לא חל בב׳ וה׳ אומרים אלא שמור״ם ז״ל בהגה סתם כמ״ד אין אומרים ואפי׳ חל בה׳ וכ״ה ברוקח סי׳ שי״ב. וכ״כ הלבוש:

מו מו) שם בהגה. ואין אומרים אל ארך אפיים וכו׳ ואין אומרים עלינו לשבח לפי שנאמר כי תרבו תפלה אינני שומע. ס׳ תניא דף ח׳ ע״ד. אכן הלבוש סעי׳ ו׳ כתב דאומרים עלינו לשבח וקדיש יתום. וכ״ה בדרשות מהרי״ל שם. וכן הרב יעב״ץ בסי׳ עמודי שמים ח״ב דף ע״ב סע״ב ודע״ג ע״ב כתב לאומרו לילו ויומו כיעו״ש וכ״ש לדידן שאומרים תתקבל גם בלילה. יפ״ל ח״ב או׳ ח׳:

מז מז) שם בהגה. ולא פטום הקטורת. ואין אומרים אין כאלהינו. לבוש. סעי׳ ו׳ ואין אומרים שיר היחוד ולא שיר היום. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ג׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

מח מח) שם בהגה. ולא פטום הקטורת. דלא מקרי סדר היום שאין כל אדם אומר אותו ומכ״ש סדר הקרבנות הכתובים בסי׳ א׳ מ״א סק״ז. ואף מי שנוהג לאומרו בכל יום אין לאומרו. ד״מ או׳ ז׳ לבוש שם. מיהו מנהג בית אל יכב״ץ לומר שיר היום ואין כאלהינו ופטום הקטורת כמו בכל יום ונ״ל טעם פטום הקטורת ע״פ מ״ש בשער הכוו׳ דף י״ג ע״ג דבסוף תפלת שחרית אנו חוזרים ואומרים אותו כדי שלא יינקו הקליפות מן השפע היורד ונשפע לעולמות ע״י התפלה יעו״ש. ושיר היום מן הטעם שכתבנו לעיל סי׳ קל״ב או׳ כ״ו יעו״ש:

מט מט) שם בהגה. וא״צ לשנות מקומו בט״ב. כי כן כתב ב״י בשם הרמב״ן דמה שיש מקום שנוהגין לשנות מקומם שעושין אותו כשבת שנייה של אבילות ויש מקום שיורדים מספסלים שעושין אותו כשבת ראשונה וכן נהגו עכשיו אינו מן הדין שאין לנו בגמ׳ שינוי מקום וישיבת קרקע בט״ב

יעו״ש. וע״כ כתב מור״ם ז״ל דא״צ לשנות וכו׳ שיושבים על הארץ כמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ וע״כ א״צ לשנות מקומו כי זהו השינוי. וכ״כ הלבוש. ביאורי הגר״א. ועיין לעיל או׳ ך׳:

נ נ) [סעיף ה׳] בשעת הקינות אסור לספר וכו׳ וכ״ש שרע עלי המעשה במה שקצת נוהגין קלות וזורקין זה לזה בבהכ״נ. א״ר או׳ י״ז. ועון גדול הוא דאפי׳ שלא בט״ב אסור להראות קלות בבהכ״נ וכ״ש בט״ב ובשעת קינות שעם ישראל מקוננים על בית ה׳ שנחרב ועל עמו שנתפזרו בכל העולם. מ״ב או׳ כ״ב:

נא נא) שם. וכ״ש שלא לשוח עם העכו״ם. דבזה ודאי מסיח דעתו מן האבילות:

נב נב) שם הגה. ונוהגין לומר קצת נחמה וכו׳ היינו אחר שגמרו כל הקינות כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ י״ב יעו״ש:

נג נג) [סעיף ו׳] אם יש אבל בעיר הולך בלילה וכו׳ משמע אפי׳ תוך ג׳ ימים. מ״א סק״ח. א״ר או׳ י״ח. דה״ח או׳ ד׳ ומיהו יש מחמירין באבל תוך ג׳ ימים. מ״א שם בשם ריי״ו. וכן הסכים ק״נ על הרא״ש פ׳ אלו מגלחין סי׳ ל״ז או׳ ט׳ ופ״ד דתענית סי׳ ל״ח או׳ א׳ יעו״ש. וכן מצדד בס׳ ישי״ע. והגר״ש קלוגר הכריע דבלילה שיש קינות מועטים לא ילך אבל ביום שיש הרבה קינות וצער לו אם לא ילך שרי ואחר ג׳ ימים גם בלילה ילך לבהכ״נ. מ״ב או׳ כ״ד. ומנהג שפיר״א אינו הולך רק ביום ולאחר ג׳ ימים. הג״א פ׳ אלו מגלחין:

נד דנ) אונן אסור בלילה ולמחר אחר הקבורה נכנס ויושב בבהכ״נ עד שמשלימין הקינות. א״ר שם. דה״ח שם. כר״ש. והיינו לדעת המקילין תוך ג׳ ימים כמ״ש באו׳ הקודם ולדעת המכריע ג״כ שרי כיון שהוא יום:

נה הנ) שם. וגם ביום עד שיגמרו הקינות. ומותר לו לעלות לתורה ולקרות ההפטרה שהרי כולם אבלים הם. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ ד׳ תו׳ חיים על ח״א כלל קל״ה או׳ ל״ה. וכ״כ לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ ז׳ יעו״ש. ועוד עיין באו׳ שאח״ז:

נו ונ) שם. וגם ביום עד שיגמרו הקינות. משמע אבל במנחה לא ילך כיון דאין אומרים קינות. וכ״כ הר״ח או׳ ב׳ ואם נמצא שם במנחה אסור לעלות לס״ת ולהפטיר ומ״מ אם אין לו מנין בביתו ורוצה לבא לבהכ״נ להתפלל במנין יכול לשמוע קריאת ס״ת והפטרה שאין איסור בשמיעה כיון שהוא חובת היום וכן אם היה ביתו סמוך לבהכ״נ מותר לשמוע משם. רו״ח שם. ועיין ביו״ד סי׳ שצ״ג סעי׳ ג׳ ופ״ת שם או׳ ב׳ ודוק:

נז זנ) [סעיף ז׳] אם יש תינוק למול וכו׳ ויש ממתינים למולו עד חצות וכו׳ שני הסברות כתובות במרדכי דמו״ק ונתן טעם לממתינים עד אחר חצות דקודם לזה חל אבילות עליו ומילה עושין אותה בשמחה דכתיב שש אנכי וכו׳ וכתב שבס׳ החכמה קורא תגר עליהם לומר שמבטלין הקדמת זריזין. ובהג״א כתב אם יש תינוק למול משהינן ליה עד המנחה בזמן שאומרים נחמות משום שש אנכי וכו׳ והעולם נוהגין שלא למול עד אחר חצות אבל אין ממתינין עד זמן שאומרים נחמות וכתב הרוקח סי׳ קי״ג שכן נוהגין בשפיר״א שאין מלין קודם חצות לפי שקודם חצות חל עדיין האבילות עכ״ל ב״י. וכתב עליו בד״מ או׳ י״א והמנהג במדינתינו למולו מיד אחר הקינות וכ״כ מהרי״ל וכן ראיתי מעשה עכ״ל. וזהו שכתב כאן בהגה והמנהג כסברא ראשונה. וכ״נ דעת הטור והש״ע שסתמו כסברא ראשונה. וכ״כ הלבוש. וכ״כ הב״ח. עט״ז. ח״א כלל קל״ה או׳ כ״ד. דה״ח או׳ א׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ד או׳ י״ח. ומיהו יש נוהגין כסברא שנייה למול עד אחר חצות כמ״ש שכנה״ג בהגה״ט או׳ ט״ו יעו״ש. והשו״ג או׳ ט׳ כתב דבמקומו נוהגין כהג״א למול אחר תפלת מנחה אחר שאמרו נחמות יעו״ש. וא״כ נהרא נהרא ופשטיה:

נח חנ) שם. אם יש תינוק למול וכו׳ נהגו לכנות בשם מנחם ביום הזה כמו מרדכי בפורים. תשב״ץ ח״ג סי׳ ח׳ וכר״ש. רו״ח או׳ ו׳:

נט טנ) שם. אם יש תינוק למול וכו׳ ומדליקין נרות בשעה שמביאין התינוק למול כמ״ש לעיל או׳ כ״ז יעו״ש:

ס ס) שם. ומברכין ברכת המילה בלא בשמים. וכ״כ ביו״ד סי׳ רס״ה סעי׳ ד׳ וכ״פ הלבוש שם. ונ״מ מדברי הלבוש בסי׳ זה. ולאפוקי מדברי הגאונים שהביא ב״י שכתבו דלא מברכינן אכסא ומייתינן אסא יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ו או׳ ד׳:

סא סא) שם. ותשתה ממנו היולדת וכו׳ ואיירי ביולדת הצריכה לאכול כדלעיל סי׳ תקנ״ד סעי׳ ו׳ באה״ג. ועיין בדברינו לשם או׳ כ״ו:

סב סב) שם. ויטעים לתינוקות. ולא חיישינן דלמא אתי למסרך פי׳ יבא לשתות אף לאחר שיגדיל כיון שאינו דבר קבוע. טור. והב״ח כתב ליתן לתינוק הנימול כמ״ש סי׳ תרכ״א סעי׳ ג׳ לענין יוה״כ. אבל דעת רמ״א כיון דט״ב הוא דרבנן לא מחמרינן כ״כ. ומוטב ליתן לתינוק גדול קצת שחייב לחנכו בברכות כמ״ש סי׳ רס״ט. מ״א סק״ט. א״ר אות כ״ב. ח״א כלל קל״ה או׳ כ״ד. דה״ח או׳ א׳:

סג **סג) [סעיף ח'] אבל לא לבנים.** ומ"מ בכתונת לבן מותר כמו בשבת חזון. מ"א סק"י א"ר או' כ"ג. מ"ב או' ל"א. ומיהו דעת מהר"י מברונא בתשו' סי' ח"י שלא להחליף הכתונת משום שהוא דבר שבצנעה יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגה"ט או' ט"ז. ועיין לעיל סי' תקנ"א או' י"ג:

סד **סד) ובגדי** שבת שהם עדיין חדשים וניכר בהם הגיהוץ נראה דאסור. מ"א שם. ומ"ש שהם עדיין חדשים וכו' אין הכוונה חדשים ממש אלא שהדרך שמגהצין בגדים כשגמרן האומן וכל זמן שעדיין ניכר הגיהוץ אסור. לבוש. ומיהו בס' בגדי ישע כתב דאינו אסור רק אם הם חדשים ממש אבל בלא"ה אף שניכר הגיהוץ שלהם מותר יעו"ש:

סה **סה) ודוקא** שינוי בגדים התירו לכבוד מילה משום דאינו אלא מנהג אבל לנעול מנעלים שהוא אסור מדינא דגמ' אסור. בגדי ישע שם. וה"ה תספורת אסור כמ"ש לעיל סי' תקנ"א או' יו"ד יעו"ש:

סו **סו) שם** הגה. ואבי הבן וכו' וה"ה אמו. ח"א כלל קל"ה או' כ"ד. קיצור ש"ע סי' קכ"ד או' י"ח. מ"ב או' ל"ב:

סז **סז) שם** הגה. ומותר ללבוש בגדי שבת וכו' ואחר המילה פושטין בגדיהן. דרשות מהרי"ל ה' ט"ב בסדר התפלה. מהר"י מברונא שם. מ"א שם. ועיין שכנה"ג בהגה"ט או' י"ז שכתב דזהו לפי מנהג מהרי"ל שמלין אחר סיום הקינות ואחר המילה אומרים איוב וירמיה ולכן אינו מן הנכון לקרות איוב וירמיה בבגדי שבת אבל לפי מנהגם שמלין אחר חצות או עד שעת מנחה שא"צ לחזור לבא לבהכ"נ אחר המילה אין קפידה אם נשאר בבגדי שבת או מפשיטם יעו"ש. ועיין לעיל או' נ"ז:

סח **סח) [סעיף ט'] ט"ב שחל להיות בשבת ונדחה וכו'** אבל אם לא היה נדחה משלימין. ב"י. לבוש. ט"ז סק"ז. מ"א ס"ק י"א. מאמ"ר או' ט' ער"ה או' ה' בשם כמה פו'. מ"ב או' ל"ה. וה"ה בשאר ת"צ אם לא היו דחויין צריך להשלום וה"ה חתן צריך להשלים אם לא היו דחווין ונותנין הכוס לתינוקות לשתות כמ"ש לעיל סי' תקמ"ט או' ט' ואו' יו"ד וסי' תק"ן או' כ"א ואו' כ"ב יעו"ש. ודוקא בתענית שאירע ביום הנשואין עצמו אבל בתוך ז' ימי החופה אפי' בתענית דחוי משלים תעניתו. כנה"ג בהגב"י. והב"ד מ"א שם. מיהו בתשו' בית יהודה חי"ד סי' ל"א משמע דאף אם אירע ת"צ בתוך ז' ימי החופה אם הוא דחוי א"צ להשלים יעי"ש. והב"ד פ"ת בסי' תק"ן ומ"ב בסי' זה בשה"צ או' ל"ד. ועיין

סט **סט) שם.** ט"ב שחל להיות בשבת ונדחה וכו' ואם המילה ג"כ היא שלא בזמנה ישלים תעניתו אף לנוהגין בפסק מרן. הרב פרי הארץ ח"ב א"ח סי' ח'. ברכ"י או' ו' א"א שבגליון הש"ע. ועיין שע"ת בסי' זה או' ט"ו ולעיל סי' תקנ"א או' ל"ג שכתב דגם במילה דחויה מצוה דקביעא היא ומותר לאכול בשר ולשתות יין בסעודה מר"ח ואילך ומ"מ לענין תענית בט"ב שנדחה כתב דיש להחמיר ולהשלים כדברי הרב פרי הארץ הנז' יעו"ש, ועיין לעיל סי' תקנ"א או' ק"ס:

ע **ע) שם.** בעל ברית מתפלל מנחה וכו' וצריך להבדיל על הכוס קודם שיאכל. דג"מ. מ"ב או' ל"ז. ועיין לעיל סי' תקנ"ו או' ט':

עא **עא) שם.** בעל ברית מתפלל וכו' כולם בכלל כמ"ש סעי' ח' מ"א ס"ק י"ב. דהיינו אבי הבן ואמו והמוהל והסנדק. א"א כלל קל"ה או' ז' קיצור ש"ע סי' קכ"ו או' ח' מ"ב או' ל"ו אבל לא המכניס ומוציא. א"א או' י"ב מ"ב שם. ומיהו בשו"ת יעב"ץ ח"ב סי' כ"ג כתב שהב"י לא החליט זה ואין לסמוך להתיר רק לאבי הבן לבד יעו"ש. והב"ד השע"ת או' י"ד:

עב **עב) שם.** בעל ברית מתפלל וכו' וה"ה פדיון הבן דהוי סעודת מצוה שהאב והכהן לא ישלימו. א"ר או' כ"ה בשם מי"ט. ח"א שם. קיצור ש"ע שם. מ"ב או' ל"ח. ודוקא אם היה פדיון הבן בזמנו שחל יום ל"א שלו בו ביום אבל שלא בזמנו צריכים להשלים. שע"ת או' ט"ו. וכ"כ ח"א שם. קיצור ש"ע שם. מ"ב שם:

עג **עג) שם.** בעל ברית מתפלל וכו' אבל סעודה לא יעשו עד הלילה. א"ר שם. ח"א שם. קיצור ש"ע שם. מ"ב שם:

עד **עד) שם.** מתפלל מנחה בעוד היום גדול וכו' היינו משש שעות ומחצה ולמעלה. ב"י בשם התשב"ץ. לבוש א"ר או' כ"ו. ומ"ש המ"א ס"ק י"ג בשם הג"א מנחה קטנה וכו' כבר תמה עליו הא"ר שם וכתב דאדרבא בהג"א מצא להיפך יעו"ש. וכן תמה עליו החמ"מ או' ב' וכתב דאין להחמיר יעו"ש וכ"כ ח"א שם דהיינו משש שעות ומחצה דלא כמ"א. וכ"כ בתשו' משיבת נפש סי' ז' ובתשו' דברי מנחם סי' כ"ג. שע"ת או' ט"ו. קיצור ש"ע שם. מ"ב או' ל"ז. מיהו בעיקר דין זה כתב הכנה"ג בהגב"י דהמנהג עכשיו להשלים התענית אפי' בדחוי ואפי' באחד מד' צומות אפי' דחוי משלימין התענית. והב"ד מ"א ס"ק י"א. וכ"כ בשכנה"ג הגה"ט או' ח"י דיר"ש ישלים תעניתו כמו שנוהגים בקושטא ואפי' בשאר תעניות דחויים. והב"ד השו"ג בסוף הסי' וכתב דכן המנהג בשאלוניקי יעו"ש. וכ"כ הרו"ח או' ג' דכן מנהגם באזמיר יע"א. אמנם הא"ר או' כ"ה כתב על דברי כנה"ג הנז' דמרמ"א ולבוש

ושאר כל האחרונים לא משמע זה המנהג לאסור וכנה״ג. שכתב כן היה במדינות תוגרמא (וכן אזמיר ושאלוניקי הם ערי תוגרמא) ולא במדינתינו (ר״ל מדינות אשכנז) יעו״ש. והב״ד השע״ת שם. וא״כ נהרא נהרא ופשטיה:

עה **עה) שם.** ואינו משלים וכו׳ וכן בחולי קצת ומעוברת שיש מיחוש קצת מותרים לאכול. שבו״י ח״ג סי׳ ל״ז הגהות רע״א. מ״ב בב״ה. פת״ע או׳ כ״ז. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ כ״ט:

עו **עו) מנהג** העולם לומר פסוקי נחמה בערב. והרב שכנה״ג משם צל״ד ערער על המנהג דהא כל היום אסור בתורה וכתב כיון שלא נזכר זה בטור וב״י נהג שלא לאומרם ולא למחות במנהג. והי״א מצא סמך למנהג מדברי הגמ״י שהביא מר״ן בב״י רסי׳ זה יעו״ש. ואני מוסיף דכיון דבימי מרן כבר היו הסדורים והמחזורים בדפוס אי לא הוה סבר דשרי הו״ל לערער ולבטל המנהג ומדשתיק ש״מ דהמנהג טוב. שוב ראיתי בשער הכוו׳ להאר״י זצ״ל (דף פ״ט ע״ג) שהביא המנהג ונתן טעם למנהג כמש״ל דכשישראל ראו דבט״ב בערב הציתו אש בהיכל אמרו מזמור ששפך חמתו על עצים ואבנים ושמחו שמחה גדולה דאי לא״ה לא היה ח״ו תקומם ואז קבלו נחמה והמנהג הוא טוב ונכון והאריך עוד. וכתב מהרח״ו שם דנראה לו ששמע טעם אחר מהרב זצ״ל כי במנחת ט״ב נולד המשיח הנקרא מנחם כמשז״ל יעוש״ב. ומצאתי כתוב דמזה הטעם לא מיחו חכמים על רבות בנות דאחר חצות מתעסקות בכל כחן לכבד הבית ולתקן המטות וכיוצא מתיקוני הבית וזה מנהג קודם בערי איטאליא לנשים ויען שדעתן קצרה וחלושי אמונה אדרבא חיזקו ידיהם לקבוע אמונת הגאולה ולא יתיאשו ח״ו. ברכ״י או׳ ז׳:

עז **עז) [סעיף י׳] נוהגין שלא לשחוט וכו׳** היינו לאותן האוכלים בשר בלילה אבל לנוהגים שלא לאכול אין לשחוט עד לאחר התענית. ט״ז סק״ח. אלא שכתב שראה בכל המקומות ששוחטין לצורך אכילה שאחר ט״ב ואין מוחין בידם עכ״ל. וכ״כ ח״א כלל קל״ה או׳ כ״ו. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ח או׳ ג׳;

עח **עח) שם.** עד אחר חצות. ולצורך סעודת מצוה שרי קודם חצות. מ״א ס״ק י״ד. א״א או׳ י״ד. ח״א שם. מ״ב או׳ מ׳ והיינו כדי לאכול בלילה דאפי׳ במקום שלא נהגו לאכול בשר ביום עשירי לצורך מצוה שרי כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ח או׳ ה׳ יעו״ש:

עט **עט) שם.** עד אחר חצות. ואם נהגו שלא לשחוט עד חצות או עד הערב אסור להקל בזה. ב״י בשם הרשב״א. וכתב המאמ״ר או׳ י״א דהאידנא לא נהגו להמתין אלא עד אחר יציאת בהכ״נ ולפעמים בשחטי דמתא אומרים הקינות וקורים איכה לעצמם והולכים לשחוט משום דאל״כ העכו״ם בעל המקולים היה נוחר הבהמות וכתב הטעם משום דמתוך דברי הרשב״א מוכח דהדבר תלוי במנהג ובאותם המקומות לא נהגו להחמיר בזה יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ יו״ד דבעיר אזמיר יע״א מאז היה המנהג שהשוחטים מתפללים הבקר אור והולכים ושוחטים ואח״כ חוזרים לבהכ״נ בעוד שעדין אומרים קינות קודם הוצאת ס״ת יעו״ש. וא״כ נהרא נהרא ופשטיה:

פ **פ) שם** הגה. והולכים על הקברות וכו׳ לבקש רחמים כמ״ש לקמן ססי׳ תקע״ט יעו״ש:

פא **פא) שם** הגה. והולכים על הקברות וכו׳ דאף הצדיקים בקבר מתאבלים על ירושלים. של״ה דף ר׳ ע״א ולכן לא מהני אם הולך על קברי עכו״ם. מיהו אם אין קברי ישראל הולכים על קברי עכו״ם כמ״ש ססי׳ תקע״ט. מ״א ס״ק ט״ו. והב״ד האחרונים. ומיהו עיין בשער הגלגולים דף ס״ג ע״ב מעשה נורא על מהרח״ו ז״ל שהלך אצל קבר גוי ורצה להזיקו ולהמיתו יעו״ש ולכן יש ליזהר הרבה מלילך אצל קברי עכו״ם וכ״כ בתו׳ חיים על ח״א שם או׳ נ״א בשם שה״מ דאין לילך בשום אופן על קברי עכו״ם משום דהוי כמו ודורש אל המתים יעו״ש:

פב **פב) וכתב** שם השל״ה שלא לילך בכנופיא גדולה כי אין זה אלא טיול רק ילך יחידי או חד עמיה כדי שלא יפסיקו מלדבר בענין החרבן יעו״ש. והב״ד האחרונים ונראה עוד דאם ע״י ההליכה לביה״ק יהיה מוכרח לילך במנעלים יותר טוב שלא ילך כלל. מ״ב או׳ מ״א:

פג **פג) וכתב** בכתבי האר״י דאין לילך על הקברות אלא לצורך הלוית המת ובפרט אם לא תיקן עון הקרי כי מתדבקים בו החיצונים. מ״א שם. אלא יעמדו ברחוק ד׳ אמות. ח״א כלל קל״ה או׳ כ״ה. ועיין לקמן סי׳ תקפ״א או׳ ז׳:

פד **פד) שם** בהגה. אין אומרים צד״ה. משום דאיקרי מועד כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש.

פה **פה) שם** בהגה. אין אומרים צד״ה, כ״כ ב״י בשם התשב״ץ ולא הביא עליו חולק ואין ספק אצלי דלפי מה שפסק מרן ז״ל לעיל סי׳ ת״ך סעי׳ ב׳ דבר״ח אומרים צד״ה כ״ש שיש לאומרו בט״ב דלא יהא עדיף מר״ח ויותר מבואר ומוכרח ממ״ש ביו״ד סי׳ ת״א דאפי׳ בחו״ה וביו״ע שני של גליות אומרים אותו ולכן השמיטו כאן בש״ע ובב״י סמך על מ״ש בסי׳ ת״ך וביו״ד סי׳ ת״א כנ״ל ומור״ם ז״ל לטעמיה אזיל שפסק בסי׳ ת״ך שבכל יום שאין אומרים תחנון אין אומרים צד״ה. מאמ״ר או׳ י״ב. ועיין לעיל או׳ ג׳ וסי׳ ת״ך סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקס

א) [סעיף א'] **משחרב ביהמ"ק תקנו חכמים וכו'** שבכל דבר שמחה שיהיה בה זכר לחרבן הבית. טור וב"י. ואסמכוה אקרא אם אשכחך ירושלים וכו' לבוש. והוא מגמ' בתרא ס' ע"ב:

ב) **שם.** שאין בונין לעולם בנין מסוייד וכו' ובבהכ"נ שרי בכל ענין וכן המנהג. מ"א סק"ב. י"א בהגה"ט. וה"ה בית המדרש שרי בכל ענין והיינו אף סיד לחוד ואף בלא שיור אמה על אמה. א"א או' ב' מ"ב בב"ה. ונראה דה"ה בסוכה של ימי החג שרי בכל גוונא. תו' חיים על ח"א כלל קל"ז או' ב'. ואם יושב בה לפעמים בשאר ימות השנה יש להחמיר כמ"ש לקמן או' ה' יעו"ש:

ג) **שם.** שאין בונין לעולם בנין מסוייד ומכוייר כבנין המלכים אלא עח וכו' זהו דעת הרמב"ם שאם בונם ביתו כולו מסיד כבניין המלכים אסור אפי' בשיור אמה על אמה ורק בטח ביתו בטיט וסד בסיד סגי בשיור אמה על אמה כמבואר בב"י. אבל דעת הטור אפי' אם בונה כולו בסיד שרי בשיור אמה על אמה. וכתב בד"מ או' א' דהמנהג כדברי הטור דע"י שיור אמה על אמה נוהגין היתר בכל עכ"ל. והב"ד מ"א סק"א. וכ"כ א"א או' א' דמנהג העולם כטור וכל שמשייר אמה על אמה שרי בכל עניין אף מסוייד ומכוייר בסיד לחוד וציורין על גבו נמי שרי בשיור אמה על אמה. וכ"כ מ"ב או' א' דכן המנהג:

ד) **שם.** אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום וכו' ואם עירב בסיד חול או תבן א"צ לשייר מקום אמה על אמה. ב"י. שו"ג או' א' וכ"כ המאמ"ר או' א' בשם הר"ן יעו"ש:

ה) **שם.** ומשייר מקום אמה וכו' ואפשר דלכל חדר וחדר צריך להניח. א"ר או' א' והב"ד בגדי ישע. אכן בשו"ת שאלת יעב"ץ סי' קס"ט כתב דפעם אחת אמה על אמה סגי לכל חדרי הבית אף שהם רבים יעו"ש. ברכ"י או' ג' שע"ת. ומ"מ כשהוספתי לעצמי חדר נאה לשם מצות סוכה הנחתי כנגד הפתח איזה טפחים בלתי מסוייד בסיד לבן כדרך שעושין לכתלים ע"ג הסיד שטחין אותו בו ואפשר שאף בבונה בית מחדש סגי כשמניח מקום פנוי מבלי סיד לפי שמקומו ניכר היטב וכמדומה שכך פשט המנהג להקל בכך ומכ"ש בחדר זה והקלתי בו עוד שלא להקפיד על מדת אמה דחומרא סגי וכמ"ש בש"ע (סעי' ב') אפי' דבר מועט דיו. שאלת יעב"ץ שם. שע"ת שם:

ו) **וכתב** עי"ש בשאלת יעב"ץ דאפי' אינו בונה רק חדר א' רק שיהיה ראוי לדירת כבוד צריך לשייר יעו"ש. ברכ"י או' ב' שע"ת שם:

ז) **שם.** ומשייר מקום אמה כנגד הפתח וכו' כדי שיראהו תמיד כשיוצא ויכנס ויזכור החרבן ויתאונן עליו לבוש. ח"א כלל קל"ז או' א':

ח) **שם.** ומשייר מקום אמה וכו' ואותם שמשחירים אמה על אמה כנגד הפתח לא יפה הם עושים כי אדרבה בשיחור הזה אינו מגנה הבנין אלא מייפהו ומשמח הלב כשאר ציורים הנאים. לבוש. וכ"כ השל"ה דף ר' ע"א דאותם הבונים בתים ועושים בבתיהם צורות שחורות מרובעות אמה על אמה וכותבין על גבה זכר לחרבן הוא שחוק והיתול בעינו כי אדרבה זה נוי יעי"ש. והב"ד מ"א סק"ג. ח"א שם וכ"כ המש"ז או' א' דאפי' שמציירין על השחור צדקיהו מלך יהודה וכדומה שיש בו זכרון גדול למעשה החורבן מ"מ ציור הוא ואסור יעו"ש. ומיהו הא"ר או' ד' כתב שמצא באגודה סוף תענית וז"ל יניח בלי ציור סיד או מראה שחור רק בלא תיקון כלל עכ"ל. ואפשר דיש לחלק דצבע לחוד ומראה שחור לחוד דדוקא צבע הוי נוי אבל מראה שחור הוה לכלוך בעלמא שמלכלך הכותל במראה שחור וזה לא הוי נוי:

ט) **שם.** ומשייר מקום אמה וכו' ואותם התולין בגדי רקמה סביב הכתלים ישיירו ג"כ אמה. של"ה שם. מ"א שם. י"א בהגה"ט. ונראה דה"ה אותן התולין בנייר שקורין טאפעפי"ן ישיירו ג"כ אמה על אמה. תו' חיים על ח"א שם או' א':

י) **שם.** ומשייר מקום אמה על אמה נגד הפתח וכו' והנה נגד הפתח י"ל מול ונוכח כדי שיראה בכניסה ויציאה ואמנם ראיתי קצת עושין אמה אצל וסמוך לפתח וצ"ע. גם צ"ע אי דוקא אמה על אמה מרובע ולא אריך וקטין והכי מסתבר והעולם אין נזהרין מזה. א"א או' ג' יעו"ש. ומשמע דאינו אלא כמסתפק בזה אבל בספרו מש"ז או' א' משמע שהחליט הענין שכתב והך אמה על אמה מסתברא ריבוע בעינן לא אריך וקטין. גם נגד הפתח היינו אצל הפתח אף דמלת נגד פירושו ע"פ הרוב מול ונוכח מ"מ לפעמים פירושו מן הצד יעו"ש. מיהו השע"ת כתב על דברי המש"ז הנז' דלשון מקרא לחוד ולשון חכמים לחוד ובכל דוכתא בלשון הש"ס נגד היינו נוכח ובפרט דמסתבר טעמא כדי שיראה מיד שנכנס בפתח יעו"ש:

יא יא) וכתב עו״ש השע״ת אך בדורות אלו יצאו להקל והקילו וחזרו והקילו עד שכמעט נשכח מלב ואין לנו על מה להשען יעו״ש. וכ״כ המל״ח סי׳ יו״ד או׳ צ״ה דכמה מצטער על בתי בני ישראל דאין עושין להם ציור כראוי זכר לחרבן וכו׳ ושמע מפי הרב מר אביו ז״ל דהיה בדוק אצלו דכל בית דאית בה אמה על אמה כשיעור נגד הפתח כדינו ומראה הלבנים נראה מטיט אז אותו הבית נכון עד העולם וכל הדרים עליה יעו״ש:

יב יב) שם. והלוקח חצר מסויידת ומכויירת ה״ז בחזקתה וכו׳ דתלינן שנעשה קודם החרבן או שנעשה ביד עכו״ם ולקחה ישראל ממנו אבל אם ידוע שנעשה באיסור חייב לקלפו מ״א סק״ד. מ״ד או׳ ד׳ ומ״מ חייב לקלפו היינו אמה על אמה. וכ״כ מ״ב שם ;

יג יג) והדר בשכירות בבית עכו״ם אם סד בכל שנה לעצמו או בגדי רקמה י״ל צריך לשייר. א״א או׳ ד׳ שע״ת או׳ ג׳:

יד יד) שם. הרי זה בחזקתה וכו׳ וכל זה כשהוא קיים אבל אם נפל אפי׳ אם ידוע שבפעם הראשון נעשה בהיתר (כגון שהיה ביד עכו״ם) מ״מ כשחוזר ובונה חייב לשייר. גמ׳ בתרא ס׳ ע״ב ותו׳ שם. וכ״כ מ״ב שם:

טו טו) שם. ואין מחייבין אותו לקלוף וכו׳ ופשוט דאם הישראל בנה בעצמו ולא הניח מחוייב לקלוף א״ר או׳ ג׳:

טז טז) [סעיף ב׳] לעשות סעודה לאורחים וכו׳ זהו לשון הרמב״ם ובגמ׳ לא איתא אלא סתם סעודה ונראה דהרמב״ם רבותא קמ״ל דאפי׳ בסעודת מצוה שייך דין זה וא״כ ה״ה בכל סעודת מצוה כגון מילה וחתונה יש לנהוג כן. ט״ז סק״ב. א״ר או׳ ה׳ י״א בהגה״ט. מש״ז או׳ ב׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ו או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳ אבל בסעודת שבת ויו״ט לא יחסר שום דבר. מו״ק. ברכ״י או׳ ה׳ מ״ב שם. אבל בתכשיטי נשים צריך לשייר גם בשבת ויו״ט. מו״ק. והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ י״ג. אבל הברכ״י שם כתב דאף בתכשיטי נשים י״א דאין לעשות שום היכר זכר לחרבן בשבת:

יז טוב) שם. מחסר ממנו מעט וכו׳ כלומר שאין נותן כל תבשילין הראוים לסעודה אלא מחסר מעט אפי׳ כסא דהרסנא. מ״א סק״ה. מ״ב או׳ ו׳:

יח חי) שם. ומניח מקום פנוי וכו׳ שבזה ירגישו שהיה ראוי עוד תבשיל אלא שנחסר. והטור דלא נקט מקום פנוי היינו דס״ל דיחסר תבשיל הראוי ורגיל בכל הסעודות וממילא ירגישו בזה. ט״ז סק״ג. והא״ר או׳ ה׳ כתב דהלבוש שהשמיט תנאי זה שמניח מקום פנוי אפשר דס״ל להקל כמשמעות הטור דבמחסר מעט סגי. וח״א כלל קל״ז או׳ ב׳ כתב צ״ע שכל זה אין נוהגין כלל עכ״ל וכ״כ השו״ג כמ״ש לקמן או׳ כ״א. ואפשר לתת טעם לזה לבד שבזמניהם היה סדר לתבשילין שמביאים לפני האורחים וע״כ כשמחסר תבשיל אחד הראוי להביא בסעודה ניכר שהוא זכר לחרבן אבל בזמנינו שלא יש סדר אלא כל א׳ מביא כפי יכולתו א״כ כשמחסר אינו ניכר שהוא זכר לחרבן אלא אומרים זהו יכולתו של בעה״ב וע״כ לא נהגו בזה ומ״מ נראה דעכ״פ יניח מקום פנוי בלתי קערה כדי שיהיה היכר קצת ויכוין עליו שהוא זכר לחורבן:

יט יט) וכתב בזוהר פ׳ תרומה דף קנ״ז ע״ב וז״ל מאן דאתעדן על פתוריה ומתענג באינון מיכלין אית ליה לאדכרא ולדאגא על קדושה דארעא קדישא ועל היכלא דמלכא דקא אתחריב. ובגין ההוא עציבו דאיהו קא מתעצב על פתוריה בההוא חדוה ומשתיא דתמן קב״ה חשיב עליה כאלו בנה ביתיה ובנה כל אינון חרבי דבי מקדשא זכאה חולקיה עכ״ל והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ב׳ וגם אנו הב״ד לעיל סי׳ זק״ן או׳ ח״י:

כ ך) שם. שנוהגת בהם וכו׳ כלומר שלא תתקשט בכלם כאחד אלא תשייר בכל פעם א׳ מ״א סק״ה. א״ר או׳ ו׳ ח״א שם. מ״ב או׳ ח׳ וע״ז לבי דוה בראותי קישוטי נשים שמתקשטות במילוי ועברו אדרבנן וגם גורמין הרבה רעות מאומות המתקנאים והחרדים והצנועים מושכים את ידיהם. של״ה ד׳ ר׳ ע״א. והב״ד אחרונים ומ״ש והחרדים וכו׳ מושכים את ידיהם ר״ל שאין נראים בפני העכו״ם בתכשיטי זהב. ונראה שזה נרמז בפסוק כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה ר״ל כבוד בת מלך אשה הצנועה פנימה ושם תלבש משבצות זהב ולבושים מכובדים:

כא כא) שם. לוקח אפר מקלה וכו׳ ועכשיו לא נהגו לעשות שום גם אחד מאלו (הנז׳ בסעי׳ זה) אלא לשבר את הכוס בשעת חופה אחר ברכת קידושין וז׳ ברכות כמ״ש הרב המפה. והכי איתא בברכות דף ל״א ע״א אייתי כסא דזיגיתא חיורתא ותבר קמייהו וכתבו התו׳ שם מכאן נהגו לשבר זכוכית בנשואין. שו״ג או׳ ה׳ ועיין ד״מ או׳ ב׳ שכתב דבעירנו נהגו בשתיהן אפר על ראש החתן וגם החתן משבר הכוס שמברכין עליו ברכת אירוסין ולכן נהגו לברך ברכת אירוסין על כוס של חרס עכ״ל והב״ד המש״ז או׳ ד׳ וכתב דבאה״ע סי׳ ס״ה סעי׳ ג׳ בהגה משמע דלוקחין ב׳ כוסות א׳ לברכת אירוסין ואותו שוברין לאחר ז׳ ברכות וכוס שני לברכת נשואין אלא שכתב אבל ראיתי המנהג שלוקחין כוס זכוכית לאירוסין ואין שוברין אותו אחר נשואין כ״א זכוכית אחר שוברים אחר ז׳ ברכות יעו״ש ויש מקומות דנוהגין לשבר כוס בקידושין ועוד אחר בז׳ ברכות ובעירנו הוא דוקא בקידושין ויש מקומות דלוקחים מכלי חרס והיותר טוב הוא מזכוכית דנמצא טעמו מפורש דכשם שיש לזכוכית תקנה כן יהיה לישראל תקנה ותקוה טובה ועוד דכשם שהזכוכית תוכו כברו כן נהיה שלא ישלוט בנו יצה״ר. מל״ח סי׳ יו״ד או׳ צ״ו. והוא מדברי המש״ז שם. וכתב שם המש״ז דלוקחים כוס שלם

ואין בזה משום בל תשחית יעו״ש. וכ״כ המל״ח שם דהמחליפין בכוס רעוע ושבור לא טוב עושין דזה זכר לחרבן אם לא אזכרכי וכו׳ יעו״ש. נמצא דכמה מנהגים יש בזה ונהרא נהרא ופשטיה:

כב **כב) שם** הגה. ויש מקומות שנהגו לשבר כוס וכו׳ ונראה שזהו הטעם שמשברין הקדרה בכתיבת התנאים. מי״ט. א״ר או׳ ז׳ והטעם כתב המש״ז שם כדי להבהיל ושלא יהא השמחה במלואה ולזכור החרבן וראוי ליקח קדרה שבורה יעו״ש:

כג **כג) שם.** כדי לזכור את ירושלים וכו׳ וראיתי בקצת קהלות שהשמש אומר הפסוק הזה והחתן אומר אחריו מלה במלה ונכון הוא. ט״ז סק״ד:

כד **כד) שם.** על ראש שמחתי. אמרינן בשבת דף ס״ב דתענוג דאית ביה שמחה אסור ותענוג דלית בוה שמחה שרי. מ״א סק״ז:

כה **כה) [סעיף ג׳] וכן גזרו שלא לנגן בכלי וכו׳** היינו אפי׳ שלא על היין לנגן בכלי אסור לדיעה זו. כמ״ש הטור וב״י מלשון הרמב״ם:

כו **כו) שם** הגה. וי״א דוקא מי שרגיל וכו׳ כההיא דאיתא בירוש׳ ריש גלותא הוה קאים ודמיך בזמרא פי׳ בשכבו ובקומו היו מזמרין לפניו. טור. ומיהו כתב בשל״ה (דף ר׳ ע״א) על דברי הטור הנז׳ דכל הפו׳ סתמו דבריהם משמע דס״ל בכל ענין אסור יעו״ש. וכ״פ הב״ח דאפי׳ בפה ואפי׳ מי שאינו רגיל אסור. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד:

כז **כז) שם** בהגה. או בבית המשתה. אפי׳ מי שאינו רגיל בהם אסור. מ״א סק״ח. מ״ב או׳ י״ב. ודע דאפי׳ בפה אסור על היין לכ״ע. וע״כ יש למחות באותן שיושבים לאכול סעודתן ובחוץ עומדים ומנגנים ובכל יום עושין כן דזה ודאי איסור גמור. א״א או׳ ח׳ מ״ב שם:

כח **כח) שם.** ואפי׳ שיר בפה על היין אסור וכו׳ והב״ח פסק דאפי׳ בלא יין אסור וכדגרסינן בסוף סוטה אמר רב אודנא דשמע זימרא תעקר. אמר רבא זמרא בביתא חורבא בסיפא. אמר רב הונא זימרא דנגדי ודבקרי שרי דגרדאי אסור. פי׳ הנגינות שמנגנים בני אדם בשעה שמושכין משאוי או בשעה שמנהגין השוורין לחרישה מותר שאינו אלא לתקן מלאכתן אבל הנגינות שמנגנים האורגים וה״ה שאר האומנים באומנתן אסורים שאינן אלא לשמח לבבן ואסור וכדכתיב אל תשמח ישראל אל גיל וכו׳ וכ״ש דאסור לשמוע כלי זמר ולפיכך יש להזהיר על המקילין לשתות בכלי זמר ואפי׳ בשבתות ויו״ט דלא התירו אלא בחופה משום שמחת חתן וכלה וכן נשים המזמרים בפה בעת מלאכתן יש למחות בהם ואם אינם שומעים מוטב שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳. מ״א סק״ט. א״ר או׳ יו״ד. א״א או׳ ט׳. מ״ב או׳ י״ג:

כט **כט) אכן** בבית חרושת המעשה שיש שם ג״כ אנשים ואלו מזמרות ואלו עונים אחריהן הוא כאש בנעורת ומצוה רבה לבטלם. מ״ב שם. ומשמע לי מתוך סוגיית הגמ׳ שאם מזמרות כדי לישן התינוק וכיוצא ש״ד. ומיהו כבר הזהירו השל״ה ושאר ספרי מוסר שלא לומר שירי עגבים וכיוצא לתינוק שזה מוליד לתינוק טבע רע ובלא״ה נמי איכא איסורא בשירי עגבים ודברי נבלות דקא מגרי יצה״ר בנפשיה ושומר נפשו ירחק מהם ויזהיר לבני ביתו על זה. מאמ״ר או׳ ב׳ ועיין עוד מזה לעיל סי׳ ע״ה סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ל **ל) שם.** ואסור לשמעם וכו׳ והשומע קול מנגנים כשיצום נפשו ובפרט בג׳ צומות י״ז בתמוז וט״ב ויו״ד בטבת שהם מפני החרבן יכוין לכפר עליו על מה ששמע קול כלי שיר תופים ומחולות בסעודת הרשות וע״י עינוי נפשו תכפר עליו כבר התענוג שלקח מהניגון והיא תשו׳ המשקל. יפ״ל ח״ג או׳ ה׳:

לא **לא) שם.** לומר דברי תשבחות וכו׳ וכתוב בליקוטי מהרי״ל שלא כדין הוא שמשוררין במנחה אודך כי עניתני וכה״ג כמה פיוטים לשמחת הריעות כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בני כמין זמר אך בבהכ״נ לרגלים מצוה לזמר וכו עכ״ל. ונראה דלא שרי אלא אותם השירים שנתקנו על הסעודה כגון בשבת אבל פיוטים אחרים אסור. מ״א סק״י א״ר או׳ יו״ד. מ״ב או׳ י״ד. ועיין ברכ״י או׳ ו׳ בענין אם מותר לחבר שירות ותשבחות לשי״ת בניגוני עכו״ם יעו״ש:

לב **לב) שם** הגה. כגון בבית חתן וכלה הכל שרי. בין בפה בין בכלי. לבוש. ט״ז סק״ה. רק שלא יהא בה ניבול. יש״ש פ״ק דגיטין סי׳ י״ז. ומ״מ אין לשמוח ביותר. מ״א ס״ק י״א. ובהרבה סעודות נהגו לשורר קדיש דהיינו יתגדל דזהו ודאי חטא גדול דלא התירו אלא זכרון חסדי ה׳ וכ״ש שיש עון גדול במה שלוקחים אל הסעודה אדם ליצן א׳ ועושה שחוק בפסוקים או בתיבות קדושים אשרי אנוש לא יעשה זאת וע״ז אמרו בניך עשוני ככנור וכו׳. ט״ז שם. א״ר שם. מ״ב או׳ ט״ו:

לג **לג) ויש** למחות בחזני הזמן דמשוררים ניגונים בלי דיבור ומבליעים הכל כמ״ש התב״ש והאריך בזה וכתב שנוטלים שכר שבת בהבלעה וכמה יש לדבר מזה ולגעור בהם ובעו״ה גברה וכו׳. א״א או׳ ט׳. ועיין לעיל סי׳ נ״ה או׳ טו״ב:

לד **לד) שם** בהגה. כגון בבית חתן וכו' וש"מ דבסעודת ברית מילה אסור כמ"ש הרב יעב"ץ בסידורו עמודי שמים ח"ב דע"ה ע"א. והטעם נראה כדכתב הרב מעש"ר פי"ב מה' תפלה הי"ח. והב"ד בית מנוחה דקנ"ג ע"א או' ל' ודק"ס ע"א או' ג'. יפ"ל ח"ב או' ז'. ומיהו מנהג העולם להקל בכל דבר מצוה כגון למילה ופדיון הבן וכיוצא. ועיין לעיל סי' תקנ"א או' מ':

לה **לה) [סעיף ד'] ושלא יניח החתן בראשו שום כליל.** ולא ישב תחתיה. לבוש:

לו **לו) שם.** אם היא של כסף. וה"ה של מרגליות ואבנים טובות י"ל כ"ש דאסור. ואימתי נקראת כלה י"ל כל ז' ימי המשתה בבתולה וגם לילה שלפני החופה וא"כ אותם המניחים בראש כלה תכשיטין בראש שקורין בדנ"א וכדומה צ"ע. מש"ז או' ו' מ"ב או' י"ז:

לז **לז) שם.** אבל של גדיל מותר לכלה. כדי שלא לנוולה. ב"י. ועיין בב"י שמסתפק לדעת הרמב"ם אם היה עיקרה של גדיל וקבועים בה משבצות של כסף וזהב אי שרי והט"ז סק"ו כתב שאין משגיחין בזה האידנא ונראה קצת לומר שלא אסרו בגמ' אלא אם נעשית ההינומא תחלה לשם הכלה יעו"ש. והמש"ז שם כתב דבא"ר כתב סומכין על הפו' דעיקר של גדיל שרי אף שיש בו כסף וזהב. וכתב ולפ"ז העושין הינומא מיוחדת לכלה קרוי"ן כסף וזהב. אף שיכרוך הכסף על משי יש לאסור וצ"ע ודוקא כשכולה ישר ונראה משי אז שרי. עכ"ל. והב"ד מ"ב או' ח"י. ועיין לעיל סי' קנ"ד סעי' יו"ד ובדברינו לשם בס"ד:

לח **לח) שם.** ודוקא לחתן וכו' שלא אסרו אלא בעת רבוי שמחה. טור וב"י לבוש:

לט **טל) [סעיף ה'] אסור לאדם שימלא פיו שחוק וכו'** שנאמר אז ימלא שחוק פינו, טור. וה"ר יונה פירש דשלא בזה"ז נמי קאמר שהשמחה יתירה מרגילין את האדם לשכוח המצות. ב"י. וכתב הט"ז סק"ז שיש חילוק בזה דלענין שמחה שאינה של מצוה ודאי אסור אפי' שלא בזמן הגלות למלא פיו שחוק אבל בשמחה של מצוה היה היתר בזמן שבהמ"ק היה קיים כגון שמחת בית השואבה ושמחת דוד שהיה מכרכר בכל עוז ובזמן הגלות ערבה כל שמחה ואפי' בשמחה של מצוה כגון בחתונה או פורים מ"מ לא ימלא פיו שחוק עכ"ל. וכ"כ הפרישה או' ה' מש"ז או' ז' וכ"כ הרב יעב"ץ בסידורו עמודי שמים ח"ב דע"ה ע"ב ועי"ש מה שהאריך להוכיח ע"ז יעו"ש. ומ"ש במס' ברכות דף ט' ע"ב זמנא חדא סמך גאלה לתפלה ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא היינו שחוק מעט אבל לא מלא פיו וכן מ"ש שם בגמ' דף ל' ע"ב חזייה דהוה קא בדח טובא א"ל אנא תפילין קמחנא דמשמע דהיה שמח הרבה בעשיית המצוה וכן איתא בזוהר פ' אחרי דף נ"ו ע"א דבמילי דאורייתא ובפקודי דאורייתא בעי למחדי יעו"ש היינו שמחה בלב כדכתיב פקידי ה' ישרים משמחי לב:

מ **מ) שם.** אסור לאדם שימלא פיו שחוק וכו' ואיתא בתנא דב"א סא"ר פי"ג כל המרבה בשחוק וכו' מביא חרון אף לעולם והפירות מתמעטים וכו' יעו"ש. ועיין בשבט מוסר פ"ך דנ"א ע"א שכתב בשם בע"ס אזהרת הקודש יהא אדם זהיר שלא לשמוח עצמו בעה"ז והעיקר חיבוט הקבר בא ע"ז יעוש"ב. והיינו אם אינו לדבר מצוה כמ"ש באו' הקודם:

מא **מא) שם.** אסור לאדם שימלא וכו' איסור זה וכיוצא לישן ביום ולשמש בשני רעבון אין עליו מלקות ולא נידוי אלא קורין אותו עובר על תקנת חכמים. תשו' הגאונים הביאה ריי"ו נתיב ט"ז ח"ג ומרן בבד"ה יו"ד סי' זק"ן. ברכ"י או' ז'. ועיין לעיל סי' ר"מ סעי' י"א וי"ב ובסי' רל"א וסי' ד' סעי' ט"ז ובדברינו לשם בס"ד:

סימן תקסא

א **א) [סעיף א'] הרואה ערי יהודה.** דוקא ולא ערי ישראל. והא דכתיב ויבואו אנשים משכם משילו ומשומרון מגולחי זקן וקרועי בגדים והני עיירות ישראל ולא ערי יהודה י"ל דהני לא קרעו עד שראו המצפה שהיא מערי יהודה. ב"י. לבוש. ט"ז סק"א. ומ"ש הב"ח כתב עליו הא"ר דלא דק יעו"ש:

ב **ב) שם.** הרואה ערי יהודה. ודוקא ערי יהודה מפני שהם קרובים לירושלים. לבוש. והב"ח כתב מפני שערי ישראל לא חשיבי כערי יהודה:

ג **ג) שם.** כתב הרב חסד לאברהם ז"ל בהגהות כ"י מה שנהגו העולם שלא לקרוע על חברון ת"ו שמעתי משם גדולים לפי שהיתה מערי מקלט ומערים שנתנו ללוים ולא מערי יהודה מקרייא עכ"ל וכתב בגליון מהר"ר אברהם יצחקי ז"ל לא ידעתי מי הגדולים האלה אמנם יהיה מה שיהיה דברים חלושים הם עכ"ל. אף אנן בעניותין אמינא דאין לסמוך על זה. ברכ"י או' א' שע"ת:

ד **ד) שם.** בחורבנן. ואעפ"י שיושבין בהן ישראל כיון שהאומות מושלין עליהן מקרי חורבן. ב"י. ב"ח. ט"ז סק"א א"ר או' א' מ"ב או' ב':

ה ה) **שם.** וקורע. וכשקורע מברך ואומר ברוך דיין האמת כי כל משפטיו צדק ואמת הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. ב״ח בשם הליקוטים. וכתב עליו הב״ח דמ״ש שיברך ברוך דיין האמת היינו בלא שם ומלכות דברכה זו לא נתקנה אלא על שמועות רעות שהם מתחדשים ובאים אבל זו אבילות ישנה היא ולא שייכא כלל במה שרואה חורבנה יעו״ש. והב״ד האחרונים. ואח״כ יאמר שמחנו כימות עניתנו וכו׳ יראה אל עבדיך פעולך וכו׳ ויה״ר מלפניך שתזכנו ברחמיך הרבים לראות בנין בהמ״ק וירושלים וערי ישראל ויהודה כיר״א. וכן יאמר אחר. שקורע על בהמ״ק או על ירושלים. ועיין לקמן או׳ י״ב:

ו ו) **שם** הגה. ואינו חייב לקרוע אלא כשמגיע סמוך להם ונו׳ דרחוק יותר מזה לא חשיבא ראייה. ב״י. ולפי מה שנכתוב לקמן או׳ י״ד דכמה פו׳ פליגי ע״ז וסוברים דאין שיעור לדבר אלא דבכל מקום שרואה חייב לקרוע ה״ה לכאן:

ז ז) **[סעיף ב׳] הרואה את ירושלים בחרבנה וכו׳** פסק הרמב״ם פיו מה׳ בית הבחירה שקדושת העזרה וירושלם קדשה לעת״ל והראב״ד שם הקשה דבכמה מקומות במשנה (מס׳ מע״ש) אמרינן ואם אין מקדש ירקב וכו׳ אלא ע״כ לא קדשה לפיכך הנכנס עתה לשם אין בו כרת עכ״ל וכתב בכ״מ שם שזהו ודאי קושיא היא שהרי רבינו פסק כן פ״ז מה׳ מעשר שני עכ״ל ולי נראה דהרמב״ם ס״ל כגירסת התו׳ במכות דף י״ט ע״א דאפי׳ למ״ד קדשה לעת״ל בכור ומעשר לא מתאכלי יעו״ש וא״כ דברי הרמב״ם שרירין וקיימין והנכנס עתה למקום המקדש חייב כרת שכלנו טמאי מתים. וכ״מ בשבועות דף י״ד ע״ב בתו׳ ד״ה ונעלם וכו׳ וכ״כ בסה״ת וכ״כ האגודה בשבועות שם. מ״א סק״ב. מ״ב או׳ ה׳:

ח ח) **מותר** להתקרב אל פתחי בהמ״ק וליכנס לעליות אשר סביב בהמ״ק. הרדב״ז בתשו׳ סי׳ תרצ״א. ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת או׳ ה׳:

ט ט) **שם.** הרואה ירושלם בחורבנה וכו ומסתברא שיום שרואה אדם תחלה ירושלים בחורבנה שיאסור אותו היום כולו בשר ויין. כפתור ופרח פ״י. בית ישראל או׳ כ״א. יפ״ל ח״ג ארו׳ ב׳ פת״ע או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳:

י י) **שם.** אומר ציון מדבר היתה ירושלים שממה. כצ״ל. לב״ש:

יא יא) **שם.** ירושלים שממה. ועיין בתשו׳ מהרמ״א הלוי ז״ל הנדפס בסוף ס׳ דין אמת סי׳ ב׳ שהאריך לבאר שחייבים להקדים ליסד ולבנות עיה״ק ירושת״ו קודם שאר הארצות שקדושתו חמורה יותר משאר א״י ובניינה קודם לבנין כולם יעו״ש. והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ א׳:

יב יב) **שם.** וכשרואה בהמ״ק אומר בית קדשנו וכו׳ וחייב להשתחוות כנגד העזרה ולבכות ולהתאונן ולהתאבל ולדאוג על חרבן בהמ״ק ולבכות במרה ולקונן ולומר זה המזמור מזמור לאסף אלהים באו גוים וכו׳ עד סוף. ב״ח בשם הליקוטים. שכנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ ו׳ בגדי ישע. מ״ב או׳ ד׳ ועיין לעיל או׳ ה׳ מה שצריך לומר עוד כשקורע יעו״ש.

יג יג) **שם.** מן הצופים. פירוש צופים פירש״י שם כפר שיכול לראות בהמ״ק משם אבל ר״ו פירש כל מקום סביב לירושלים שיוכל לראותה. שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

יד יד) **שם.** מן הצופים. פי׳ אע״ג דראה בהמ״ק או ירושלים קודם שיגיע לצופים לא חשיב ראיה דרחוק מקום הוא. כ״כ ב״י. אבל התו׳ בפסחים דף מ״ט כתבו דצופים הוי פי׳ כל מקום סביב ירושלים שיכולין לראות משם עכ״ל והתיו״ט כתב שגם דעת רש״י כן יעו״ש. מ״א סק״ג. וכ״כ הב״ח דברואה אפי׳ ברחוק הרבה יכול לקרוע יעו״ש. והא״ר או׳ ד׳ כתב דלדינא נראה דכל שקרע כשראה אף שלא ראה בטוב א״צ לחזור ולקרוע כשהגיע לשם וכן הדין בערי יהודה עכ״ל והב״ד א״א או׳ ג׳ וכתב הא לכתחילה יש לו להמתין עד שיגיע למקום צופים עכ״ל וכ״כ מ״ב או׳ ז׳ ועתה שאין אנו יודעים איזה מקום נקרא צופים הכל תלוי בראייה ולכן עתה שיש כמה בנינים חוץ לירושת״ו אין לקרוע עד שיראה חומת ירושת״ו עיר העתיקא ובדיעבד אם קרע קודם שראה החומה או בתים וחצרות של עיר העתיקא אלא ראה בתים וחצרות הסמוכים לה מחוץ לחומה וקרע י״ל דיצא כיון שהוא סמוך לה ונתכוין לה. ועיין לקמן סי׳ תרפ״ח סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טו טו) **שם.** ואח״כ כשרואה המקדש קורע קרע אחר. בין היא במקום הראשונה בין היא במקום אחר לבוש. פי׳ באותו קרע עצמו מוסיף טפח או מרחיק ג׳ אצבעות וקורע טפח. וכ״מ ביו״ד סי׳ ש״ע סעי׳ כ״ג. א״ר או ה׳:

טז טז) **שם.** קורע קרע אחר. ואם בא דרך הר הזיתים שמשם נראה המקדש וירושלים בבת אחת א״צ לקרוע כ״א קרע אחד כ״מ ביו״ד שם:

יז טוב) **שם.** מוסיף על קרע ראשון כל שהוא. וא״צ טפח משום דעיקר מצות קריעה יצא בפעם ראשונה שהיא על המקדש שקדושתו יותר מירושלים ונכללת בתוכה מ״ב או׳ ט׳:

יח **חי) [סעיף ג'] אינו חוזר וקורע וכו'** דכולהו חשובות כאחת ומ"מ צריך להוסיף על הקרע כל שהוא. הגהות רע"א. מ"ב או' יו"ד. פת"ע או' ו':

יט **יט) שם.** א"צ לקרוע על שאר ערי יהודה. וא"צ להוסיף כלום דבטלות הן לגבי ירושלים וכ"ש לגבי מקדש לבוש. בגדי ישע:

כ **ך) [סעיף ד'] כל הקרעים האלו בידו.** ולא בכלי. ב"י. לבוש. מ"ב או' י"ב. ומקום הקריעה עיין ביו"ד סי' ש"מ סעי' ב' וסעי' ך':

כא **כא) שם.** וקורע כל כסותו שעליו וכו' זהו דעת הרמב"ם והראב"ד חולק דס"ל דלא השוו לאביו ולאמו אלא לאחויי בלבד אבל בכלי וכל הבגדים שעליו עד שיגלה את לבו לא השוו. והב"ד ב"י;

כב **כב) שם.** עד שיגלה את לבו. ולכן יקרע בצד שמאל. מ"א סק"ד. א"ר או' ט' בגדי ישע. והטעם כי הלב בצד שמאל. א"א או' ד' לב"ש. מ"ב או' י"ג. ומיהו מ"ש עד שיגלה את לבו לאו דוקא דהא כתב בסעי' ב' דאינו חייב לקרוע כ"א טפח אלא ר"ל שיגלה הבשר שכנגד לבו. ועיין י"א בהגב"י:

כג **כג) שם.** ואינו מאחה. היינו תפירה מבפנים ואחרת עליה מבחוץ. טור. ורש"י פירש תפירה מיושרת. מ"א סק"ה. וי"ל דאף תפירה אחת מיושרת לא. א"א או' ה':

כד **כד) שם.** אבל מותר לשללן וכו' למחר. כפתור ופרח פ"ו. פת"ע או' יו"ד. מ"ב או' ט"ו:

כה **כה) שם.** כמין סולמות, תפירות שאינן מיושרות, פת"ע או' י"א מ"ב או' ט"ז, ועיין ביו"ד סי' ש"מ סעי' ט"ל וש"כ שם:

כו **כו) [סעיף ה'] היה הולך ובא לירושלים וכו'** הדר בירושלים ועבר ל' יום שלא ראה בהמ"ק חייב לקרוע. הרדב"ז סי' תרמ"ו. ולא נהגו כך. וכבר כתב שם הרדב"ז דלא זהירי בזה יעו"ש. ברכ"י או' ב' שע"ת או' ה':

כז **כז) שם.** היה הולך ובא לירושלים וכו' והרואה ירושלים תוך שלושים יום אעפ"י שלא קרע כגון שדר בתוכה א"צ לקרוע על ערי יהודה. ומי שנולד בירושלים אפי' הגדיל א"צ לקרוע דבקטנותו פטור וכשהגדיל א"צ לקרוע דהא ראה אותה תוך ל' יום. מ"א סק"ו. א"ר או' ח' י"א בהגה"ט מ"ב או' י"ז. ויה"ר שנזכה לראות בנין בהמ"ק וירושלים וכל ערי א"י כיר"א:

סימן תקסב

א **א) [סעיף א'] כל תענית וכו'** אפי' בתענית יחיד. ב"י. לבוש רסי' תקס"ד. שו"ג או' ג' מ"ב או' א':

ב **ב) שם.** דהיינו שלא השלימו עד צה"כ. ואע"ג דבגמ' מוכח דגמר שקיעה מתחיל ביה"ש דהוא קודם צה"כ מ"מ לפי שאין העולם בקיאין מה הוא סוף שקיעה לכן נהגו להמתין עד צה"כ ואע"ג דבגמ' מוכח דאי לאו חומרא דט"ב ביה"ש שלו הוה שרי משמע דבשאר תעניות שרי ספיקא דידהו י"ל שאני עיולי יומא מאפוקי יומא דבעיולי יומא היינו להכנס בתענית שרי ביה"ש שלו כגון ערב ט"ב אבל אפוקי יומא פי' סוף התענית מספיקא לא נפיק עד צאת ג' כוכבים דאז הוי לילה ודאי. ב"י בשם הגמ"י. מיהו הר' יונה והרא"ש ספ"ב דשבת כתבו דביה"ש בתענית יחיד מותר אפי' באפוקי יומא יעו"ש והב"ד בביאורי הגר"א וכ"כ לעיל סי' שמ"ב או' ח' לענין שבת דכמה פוסקים חולקים בזה וס"ל דאין חילוק בין עיולי יומא לאפוקי יומא יעו"ש. וא"כ צ"ל דעיקר הטעם דמחמירין אפי' בתענית יחיד משום שאין העולם בקיאין מהו סוף השקיעה כנז' וכ"כ המאמר או' א' ועיין לעיל סי' רס"א או' א':

ב) וכתב המ"א ריש הסי' דמשמע מדברי ב"י בשם הגמ"י הנז' דיחיד המתענה לילה ויום א"צ להפסיק ביה"ש אלא שכתב ומ"מ טוב שלא ליכנס לבית הספק ויפסיק מבע"י יעו"ש. וכ"כ א"ר סי' תקס"ד או' א' ועיין לקמן א' כ"ט:

ג **ג) שם** הגה. דהיינו שיראה ג' כוכבים בינונים. אבל גדולים לא מהני. מ"א סק"א ע"פ הגהת מהח"ש ולב"ש וא"א ונה"ש ונזירות שמשון וח"א כלל קל"ב או' יו"ד. והטעם כתבו שם המחה"ש והלב"ש משום דגדולים נראים אף ביום:

ד **ד) שם** בהגה. ג' כוכבים בינונים. ואע"ג דלעיל בסי' רס"ג לענין מ"ש פסק הש"ע דאין לעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים. היינו משום חומרא דשבת החמירו לפי שאין הכל בקיאין איזה נקרא בינונים כמבואר שם בהרב"י ומ"א משא"כ לענין תענית אוקמיה אדיניה וסגי בבינונים. מחה"ש. וכ"כ הלב"ש. ומ"ש שם דבעינן נמי רצופים היינו משום תוספת ובתענית אף בט"ב א"צ תוספת וביוה"כ י"ל בינונים ורצופים הוי תוספת אלא שי"ל ד"ת מחמירין ובדרבנן בתענית לא הטריחו. א"א או' א' ור"ל דוקא בתענית דרבנן לא הטריחו וסגי בבינונים ואינם רצופים אבל בתענית יוה"כ שהוא דאו' בעינן קטנים ורצופים כמו במו"ש. וכ"פ מ"ב או' ג' והכי מסתבר:

ה ה) **שם.** אינו תענית. הן לענין שלא יצא בזה ידי חיוב תעניתו אם נדר סתם ולא פירש והן לענין שאינו מתפלל ענינו וכמ״ש לקמן סעי׳ ה׳ בהגה וכ״ה לכאן. וכ״א מ״ב או׳ ד׳ ועיין לקמן או ל״ג:

ו ו) **שם.** ואם דעתו לאכול וכו׳ כגון שהתנה בשעת קבלתו שלא להשלים התענית אבל אם לא התנה אינו יכול לאכול קודם צה״כ כמ״ש לקמן סעי׳ ג׳ יעו״ש:

ז ז) **שם** הגה. מיהו נוהגין להתפלל ענינו אעפ״י שאין משלימין וכו׳ היינו אם פירש בשעת קבלה שלא להשלים אפי׳ התענה עד מנחה גדולה מתפלל ענינו אבל אם קבל תענית סתם צריך להשלים ואם לא השלים ואכל עיין סי׳ תקס״ח סעי׳ א׳ ואם אכל קודם שיתפלל (היינו בפירש) אין מתפלל ענינו. תה״ד סי׳ קנ״ז. מ״א סק״ב. א״ר סי׳ תקס״ד או׳ ב׳ והט״ז סק״א כתב אע״ג דאין אחר המנהג כלום מ״מ מאן דלא מתפלל ענינו בתענית שאינו משלים מרויח ספק ברכה לרוב פו׳ ואע״ג דאין לזה ברכה בפ״ע ביחיד אלא כוללה בש״ת מ״מ לשון צום תעניתנו אינו הגון לדידהו דסתם תענית הוא יום שלם ותו דכיון דלפו׳ שלא לומר ענינו הוי הפסק בברכה של ש״ת כמ״ש הטור סי׳ תקס״ג לענין קבלת תענית בש״ת טוב שלא להפסיק בתפלה והדולג אז ב׳ תיבות אלו צום תעניתנו יפה עושה יעו״ש. והבגדי ישע כתב דאף אם אומר צום תעניתנו לא הוי דובר שקרים שהרי התענה עכ״ל יעו״ש. וכן מצדד מחה״ש סק״ג יעו״ש. ועוד עיין באו׳ שאח״ז:

ח ח) **וכתב** המש״ז או׳ א׳ דמשמע מדברי הט״ז הנז׳ דאף בלא קבלו במנחה וגם בתענית שעות יאמר ענינו בדילוג ב׳ תיבות ומשמע דטוב יותר לומר אחר התפלה באלהי נצור מלהפסיק בשומע תפלה. וכתב עוד דבעשי״ת שמתענין תענית שעות עד אחר המנחה גדולה וכדומה יראה דאסור לאכול עד שיתפלל מנחה תחלה כמו חתן בסעי׳ ב׳ אמנם לכאורה זה למ״ד דיאמר צום תעניתנו דלא יהיה שקרן בתפלה אחר שכבר אכל משא״כ אם דילג ב׳ תיבות אפשר דיכול לאכול אחר חצות בלא תפלת מנחה ואח״כ כשמתפלל עם הצבור מנחה יאמר ענינו ביום צרה אפי׳ שאכל כיון דאין מזכיר צום תעניתנו אם התנה בכך לאכול לאחר חצות או כוונתו כך היה אלא שהניח זה בצ״ע יעו״ש. וע״כ נראה דבין שהתנה שלא להשלים תעניתו בין שלא קיבל התענית מאתמול דגם זה לפסק הש״ע אינו תענית כמ״ש סעי׳ ה׳ בכל זה יותר טוב לומר ענינו אחר גמר תפלת מנחה באלהי נצור דהיינו קודם שיאמר יהיו לרצון וכו׳ שאחר אלהי נצור וכו׳ ויותר טוב ג״כ שלא לומר ב׳ תיבות צום תעניתנו לאפוקי נפשיה מפלוגתא אבל אין למחות ביד האומרו בש״ת כיון שכבר נהגו וכמה רבוותא סברי הכי כמ״ש מור״ם ז״ל בסעי׳ זה ובסעי׳ ה׳ יעו״ש:

ט ט) **שם** בהגה. אבל ש״ץ לא יאמר ענינו וכו׳ דהעיקר ק״ל דלא מקרי תענית בלא השלמה כמ״ש סעי׳ י״א. מ״א סק״ג. ומשמע אף בש״ת אין אומר ש״ץ ענינו ופשוט הוא. א״א או׳ ג׳. וה״ד בחזרה אבל בלחש יכול לומר בש״ת כמו היחיד דמאי שנא אלא דיותר טוב לומר באלהי נצור כמ״ש באו׳ הקודם:

י י) **[סעיף ב׳] י״א שמי שרגיל וכו׳** הא דכתב זה בשם י״א לפי שלדיעה זו אעפ״י שאינו משלים תעניתו מתפלל ענינו כמ״ש בב״י וב״ח וד״מ או׳ ו׳ ובהגה שבסעי׳ זה אבל לדעת המפרשים כל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית להתפלל ענינו וכ״פ הש״ע לעיל סעי׳ א׳ ה״ה הכא כיון שאינו משלים התענית עד שקיעת החמה אינו מתפלל ענינו. וכ״כ ד״מ שם:

יא יא) **שם.** כיון שאין רגילות לקבלם וכו׳ שמקובלים ועומדים מכח מנהגם ואפי׳ המתענים כלם חוץ מיום א׳ כדי שלא יהא עליו כנדר א״צ קבלה והשלמה. תה״ד סי׳ קמ״ו. ולפ״ז אותם המתענים לעולם יום ראשון של סליחות (כמ״ש בדברינו לקמן סי׳ תקפ״א סעי׳ ב׳) א״צ קבלה והשלמה כיון שמקובלים מכח מנהגם. מיהו העולם נוהגים להשלים ואפשר דאסור להתיר להם כמ״ש ביו״ד סי׳ רי״ד. ואפשר שנתפשט המנהג מכח טעות שראו בש״ע (בהגה) שכתב מי שאינו מתענה כל עשרת ימי וכו׳ בעי קבלה והשלמה וטעו בזה דמיירי במי שאינו נוהג להתענות כל שנה וא״כ צריך לקבל התענית ולכן צריך להשלים אבל מי שמתענה כל שנה אפי׳ יום אחד א״צ קבלה והשלמה וכ״ש מי שמתנה בשעת קבלה שא״צ להשלים. מ״א סק״ד. א״ר סי׳ תקפ״א או׳ ך׳ ועוד י״ל דמה שנהגו העולם להשלים כדי שיהא נחשב לתענית ולהתפלל ענינו אליבא דכ״ע. ועיין לקמן או׳ כ״א ובסי׳ תקפ״א או׳ ס״ג:

יב יב) **שם.** א״צ להתענות עד צה״כ וכו׳ דצערא בעלמא קביל עליה. טור. ודוקא בכה״ג דאיכא תרתי לצעורי בעלמא משום תשו׳ ואינו מקבל דאם קבל בסתם הוא תענית שלם וצריך להשלים. ביאורי הגר״א. מ״ב בב״ה. והוא ממ״ש לקמן סעי׳ ג׳ דאם קיבל תענית סתם ולא פירש צריך להתענות עד צה״כ יעו״ש ורק הכא שנוהגים שלא להשלים והתענה ע״פ המנהג הו״ל כאלו פירש שלא להשלים אבל אם קיבל תענית סתם צריך להשלים. ומ״מ יותר טוב להתנות אם דעתו שלא להשלים ובפרט עתה שיש משלימין כמ״ש באו׳ הקודם:

יג יג) שם. אלא עד שיצא מבהכ״נ. ערבית. הג״א. משמע דוקא אחר תפלת ערבית שהיא אחר י״א שעות פחות רביע וכמ״ש בב״י סי׳ רמ״ט בשם המרדכי דזה מקרי השלמה אחר שנכנס יום שלאחריו. וכ״מ סעי׳ ג׳ וסעי׳ י״א וסי׳ תקנ״ט סעי׳ ט׳. מיהו נ״ל דכל שהתפלל מנחה בזמן הנ״ל (ר״ל אחר י״א שעות פחות רביע) דיו דכיון שהוא תחלת השקיעה מקרי השלמת תענית. מ״א סק״ה. ומיהו מ״ש להביא ראיה מסי׳ תקנ״ט עיין בדברינו לשם או׳ ע״ד דכמה אחרונים השיגו על דברי מ״א אשר לשם וס״ל דגם אחר מנחה גדולה שרי להפסיק יעו״ש. וכ״כ המחה״ש סי׳ תקפ״א סק״י דעכשיו רבים נוהגים שלא להתענות כ״א עד זמן מנחה גדולה ומתפללים תחלה מנחה גדולה יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ה׳ והב״ד מ״ב או׳ יו״ד וכתב דבאדם חלוש בודאי יכול לסמוך להקל להתענית רק עד זמן מנחה גדולה ולהתפלל מנחה ותפלת ענינו ולאכול עכ״ל ונראה דיותר טוב להתנות מבע״י שהוא מתענה למחר רק עד מנחה גדולה וגם יש להתפלל ענינו באלהי נצור כמ״ש לעיל או׳ ח׳ כדי לצאת אליבא דכ״ע:

יד יד) וכתב מהרח״ו ז״ל בשער הכוו׳ דף ץ׳ ע״ג שא״ל הר׳ משה גאלאנטי ששמע מהאר״י ז״ל שאם האדם יתענה בז׳ ימים שבין ר״ה ליוה״כ ויעשה בהם תשו׳ גמורה כל יום מהם מכפר על כל העונות שחטא כל ימיו ביום שכיוצא בו. כיצד הרי שחל יום א׳ של ז׳ ימי תשו׳ הנז׳ ביום א׳ של השבוע והתענה בו ועשה תשו׳ בו הנה הוא מכפר על כל עבירות שעשה האיש ההוא בכל ימיו ביום א׳ שבכל שבוע מכל ימי חייו. ואם התענה ועשה תשובה בכל ז׳ הימים ההם יתכפרו לו כל עוונותיו שעשה כל ימיו עכ״ל וכ״כ בס׳ פע״ח שער כ״ה פ״ז בסופו. ומשמע מזה שכתב שכל יום מכפר כנגדו שאינם קשורים ביחד וצריך להתענות כל הימים שבין ר״ה ליוה״כ ואם לאו לא יתענה אלא כל יום יש לו כפרה כנגדו. ונ״מ דמי שאין יכול להתענות כל הימים שבין ר״ה ליוה״כ יכול להתענות רק ב׳ ימים או ג׳ כפי יכולתו בסירוגין ומתכפר לו כנגד הימים שמתענה. וגם משמע מזה שצריך להתענות עד צה״כ דהא כל תענית שלא שקעה עליו חמה אינו תענית כמ״ש סעי׳ א׳ וגם צריך לקבלו מבע״י יום כמ״ש סעי׳ ה׳ דכל תענית יחיד שלא קבלו מבע״י אינו תענית יעו״ש. דכיון שהוא מכפר על כל הימים צ״ל אליבא דכ״ע דשמא אם לא עשאו אליבא דכ״ע אינו מכפר על כל הימים. ונודע כשהאדם מתענה צריך לפרש על מה מתענה כמש״ה (עזרא ח׳:כ״ג) ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת וכו׳ וא״כ הבא להתענות בעשי״ת בשביל כפרה צ״ל בקבלת תענית רבש״ע הריני לפניך למחר בתענית יחיד מן הבקר עד הערב כדי שברוב רחמיך וחסדיך תמחול לי על כל מה שחטאתי לפניך מיום שנבראתי עד היום ותרצני. ועיין עוד לקמן סי׳ תקפ״א או׳ ס׳ ואו׳ ס״א:

טו טו) שם הגה. והיחיד מתפלל ענינו. ר״ל דוקא יחיד וכמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה. ביאורי הגר״א. מ״ב בב״ה. ועיין לעיל או׳ יו״ד:

טז טז) שם בהגה. וכן חתן יתפלל ענינו וכו׳ דמתענה ג״כ רק לצעורי משום תשו׳ לכפר עונותיו כמ״ש בסוף ביכורים בירושלמי תניא חכם חתן נשיא גדולה מכפרת. חכם מפני שיבה וכו׳ וכי יגור מה הגר מוחלין לו על כל עונותיו אף חכם שמתענה מוחלין לו על כל עונותיו. חתן וילך עשיו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחלו לו כל עונותיו. נשיא בן שנה שאול במלכו וכי בן שנה היה וכו׳. ביאורי הגר״א. ועיין לקמן סי׳ תקע״ג בהגה באיזה ימים שאין חתן מתענה יעו״ש.

יז טוב) שם בהגה. וכן חתן יתפלל ענינו וכו׳ דכיון דנהוג כך הו״ל כמי שהתנה שלא להשלים והמחמיר להתנות בפירוש תע״ב. ב״ח. א״ר סי׳ תקס״ד או׳ ו׳ עט״ז מ״ב או׳ י״ב. ומ״ש מהר״י מברונא סי׳ ל״ג דחתן דבעי דמיכל אחר החופה לא יתפלל ענינו במנחה והביאו שכנהג בהגב״י או׳ ב׳ היינו כסתם הש״ע סעי׳ א׳ דאם אינו משלים אינו תענית להתפלל ענינו כיעו״ש ובדברינו לשם או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ יעו״ש:

יח חי) שם בהגה. ואז יוכל לשתות וכו׳ אבל לשתות קודם תפלת תענית נראה דלא שפיר דמי משום דאם יאמר ענינו אח״כ הוי כמו שקרן בתפלתו הואיל ושתה כבר תה״ד סי׳ קנ״ז. ומשמע דעיקר הקפידה היא משום תפלת ענינו אבל אם אינו אומר ענינו אח״כ יוכל לשתות קודם שמתפלל מנחה ומ״כ נראה דיש לסמוך ע״ז היכא דהשעה דחוקה ואין לו פנאי להתפלל מנחה דיוכל לשתות בהגיע זמן תפלת מנחה אעפ״י שלא התפלל רק שאח״כ לא יתפלל ענינו בש״ת אבל באלהי נצור נראה דיכול לאומרה רק שלא יאמר צום תענתינו וכמ״ש לעיל או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ כ״ט:

יט יט) שם בהגה. צריך להשלים וכו׳ שמפני שמתענין על העבר על החרבן לא אמרינן לצעורי קמכוין משא״כ בימי תשו׳ דמתענין על העתיד שיקרע גזר דינם אמרינן דלא קבלי אלא לצעורי. תה״ד סי׳ קמ״ו. וא״כ ה״ה המתענים מ׳ יום לפני יוה״כ א״צ להשלים דהא מתענין מפני התשו׳ והא דמתענין אותם ימים מפני שהם ימי רצון דוגמת יו״ד ימי תשו׳ מ״א סק״ו. והב״ד מ״ב או׳ י״ג. אמנם בס׳ בגדי ישע חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דארבעים יום שלפני יוה״כ לא דמי לעשי״ת דהתם רובא דעלמא נוהגין להתענות וכוונתו על המנהג אבל הכא בארבעים יום שלפני יוה״כ הם מיעוטא דמיעוטא ולא שייך האי סברא לומר כוונתו על המנהג וע״כ אם אמר סתם להתענות צריך להשלים יעו״ש. וע״כ נראה דמי שחפץ שלא להשלים יש להתנות מבע״י לאפוקי נפשיה מפלוגתא:

כ **ך) שם** בהגה. אע״פ דא״צ קבלה וכו׳ כיון שמנהגם הוא להתענית בכל שנה. לבוש סי׳ תקס״ד. מיהו מ״ב בשה״צ או י״ג כתב לפקפק בזה דא״צ קבלה יעו״ש. וע״כ היותר טוב דיש לקבלם מבע״י וגם כדי שיאמר בקבלת תענית שהוא מתענה לכפרת עונות כמ״ש לעיל סוף או׳ י״ד יעו״ש:

כא **כא) שם** בהגה. וכן מי שאינו מתענה כל עשרת וכו׳ ומיירי במי שאינו נוהג להתענות כל שנה וא״כ צריך קבלה והשלמה אבל מי שמתענה כל שנה אפי׳ יום א׳ א״צ קבלה והשלמה (והיינו אם התנה בפעם א׳ שלא להשלים) ומכ״ש מי שמתנה בשעת קבלה (ר״ל בכל פעם) שא״צ להשלים מ״א סק״ד. ומיהו הנה״ש או׳ ג׳ כתב דהתה״ד מיירי אפי׳ נוהג להתענות בכל שנה אבל אין לו יום קבוע בהם להתענות בו אלא בכל שנה מתענה יום או יומים בעשי״ת כפי רצונו ובהא קאמר דבעי קבלה והשלמה אבל אם יש יום קבוע בעשי״ת להתענות בו בכל שנה א״צ קבלה והשלמה יעו״ש:

כב **כב) שם** בהגה. אבל אם התנה שלא להשלים. פי׳ בשעת קבלת התענית. מ״א סק״ז. וה״ה אם התנה מקודם אמרינן דקבלה שאח״כ אדעתא דתנאי קמא הוה וצ״ע א״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ ט״ז. ול״נ דהולכין אחר אומד דעתו דאם בשעת קבלת התענית היה דעתו על תנאה קמא א״צ להשלים אבל אם קיבל סתם צריך להשלים:

כג **כג) [סעיף ג׳] יחיד שקיבל עליו תענית סתם וכו׳** היינו שלא פירש בעת הקבלה את כוונתו אמרינן דמסתמא היה כוונתו כמו בשאר ימות החול דדינו הוא עד צה״כ כל זמן שלא פירש. מ״ב או׳ י״ז:

כד **כד) שם.** אם לא שפירש וכו׳ עד שישלימו הצבור תפלתם וה״ה דיכול להתנות שיתענה רק עד מנחה גדולה ויכול להתפלל ענינו ג״כ בש״ת כמ״ש לעיל או׳ ז׳ אלא דיותר טוב להתפלל ענינו באלהי נצור כיון שאינו משלים תעניתו עד צה״כ וכמ״ש לעיל או׳ ח׳ יעו״ש:

כה **כה) שם** הגה. ועיין לעיל סי׳ רמ״ט סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כו **כו) [סעיף ד׳] תענית חלום וכו׳** כבר כתבנו ע״ז לעיל סי׳ רמ״ט סעי׳ ד׳ קחנו משם:

כז **כז) [סעיף ה׳] כל תענית שלא קבלו עליו היחיד וכו׳** לאפוקי תענית צבור דא״צ כמ״ש לקמן סעי׳ י״ב וגם לאפוקי תענית חלום דא״צ קבלה. ב״י. ועיין לקמן או׳ ע״ג:

כח **כח) שם.** כל תענית שלא קבלו וכו׳ אם רוצה להתענות נדבה ביום ראשון גם בתפלת מנחה של שבת יכול לקבלו אבל התחינה לא יאמר אלא הריני בתענית נדבה למחר. מו״ק. והוא פשוט שיכול לקבלו בתפלת מנחה דשבת וכ״ה מנהג פשוט בכל העולם ולשון התחינה יש לשנות. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת או׳ ח׳:

כט **כט) ומי** שמתענה בכל יום ופעמים רוצה להתענות איזה הפסקות ורוצה להפסיק מבע״י ולאכול באותו יום שמתענה מקודם אז אם אתמול קיבל תענית סתם הרי צריך להשלים ואם התנה עד איזה שעה יתענה יאכל קודם שיתפלל שאינו רשאי לדחות תפלה בצבור אפי׳ אם ירצה לשמוע קדושה וברכו בבהכ״נ ולהתפלל ביחידות אינו נכון. ואם יוכל להפסיק אחר תפלת ערבית שמתפללים מבע״י ויש שהות לאכול ולהפסיק מבע״י ש״ד ולכן גבי חתן לכתחלה יש לו להתפלל בצבור. יד אליהו סי׳ ו׳ שע״ת שם:

ל **ל) שם.** שלא קבלו עליו היחיד, מבע״י אינו תענית. כי התענית דומה לקרבן שמקריב חלבו ודמו וכמו שהקרבן צריך להקדישו קודם שיקריבנו ואפי׳ מתעסק בשחיטה פסול דכתיב לרצונכם תזבחו כך המתענה ואינו מקבלו קודם לכן דומה למתעסק. בקדשים ופיגול הוא ולא ירצה לו. לבוש. ומשמע דמותר לאכול. וכ״כ המרדכי והאגודה. ומטור והרא״ש לא משמע הכי. א״ר או׳ א׳ ור״ל אלא דמשלים תעניתו כיון דעכ״פ נתן בלבו להתענות אלא ידי נדרו אם כבר נדר להתענית לא יצא. כמ״ש לקמן או׳ ל״ד ואו׳ ל״ה יעו״ש:

לא **לא) שם.** אינו תענית. מסתמיות דברי מרן ז״ל נראה דבכל ענין לא הוי תענית ואפי׳ קבלו בפי׳ בלילה אינו מתפלל ענינו והגם שמדברי רוב הפו׳ מוכח דהוי קבלה עכ״פ להתפלל ענינו אפשר דס״ל למרן ז״ל דשב וא״ת עדיף כיון דבדיעבד אין מחזירין על תפלת תענית. מאמ״ר או׳ ה׳ אלא שסיים מאחר שאין דעת המחבר מבורר בדין זה נראה לפסוק שאם קבלו בלילה בפירוש או למחרתו דשפיר מתפלל ענינו דלא גרע מסעי׳ יו״ד (ר״ל סברא קמא דסעי׳ יו״ד) ואעפ״י שהמ״א (ס״ק ט״ו) לא כ״כ בדעת מרן ז״ל מ״מ איכא למסמך בהא על האומרים דאפי׳ בלא קבלה כלל מתפלל ענינו ולרווחא דמלתא ידלג תיבת ביום צום התענית הזה רק יאמר ביום הזה או יאמר סתם ענינו אבינו ענינו כי בצרה גדולה וכו׳ וכמ״ש הב״ח והט״ז ומיהו האומר כל הנוסח בלא שום דילוג לא הפסיד כיון דאיכא למימר דלדעת מרן ז״ל נמי ש״ד אבל כל שלא קבלו כלל אלא התענה כך בלי קבלה נראה פשוט דאין לאומרו כלל יעו״ש. והא״ר או׳ ב׳ כתב. דגם לדעת המרדכי בשם ר״י שהביא מור״ם ז״ל בהגה שמתפלל ענינו י״ל דמיירי שלא נדר מבע״י אלא

משחשיכה אבל בלא קיבל כלל י״ל דאין אומרים ענינו יעו״ש. וכ״כ העט״ז. ונראה כיון דאיכא פלוגתא בזה אם לא קבלו גם משחשיכה יש להתפלל ענינו באלהי נצור:

לב) שם. אינו תענית. ואפי׳ השלימו עד צה״כ ג״כ אינו חשוב תענית. שנאמר קדשו צום משמע דבעינן הזמנה מקודם. רי״ף. מ״ב או כ״ב. ועיין לעיל או׳ ל׳:

לג) שם הגה. להתפלל ענינו ולא לענין אם חייב וכו׳ פירושי קמפרש דברי הש״ע ור״ל דאם לא קבלו מבע״י אינו חשוב תענית לא לענין להתפלל ענינו ולא לענין אם חייב תענית סתם כגון אם נדר סתם להתענית והתענה כך בלי קבלה מבע״י דלא יצא ידי נדרו:

לד) שם בהגה. לא יצא ידי נדרו. ומ״מ אם התחיל להתענות ביום זה אדעתא שלא להשלים צריך לשלם נדרו וגם הוי כפרת עון דלא גרע ממי שמצער עצמו מבשר ויין. מ״א סק״ט ור״ל דאם התחיל להתענות ביום זה שלא קבל עליו התענית מבע״י וגם אדעתא שלא להשלים התענית עד צה״כ דהוי תרתי לגריעותא אפ״ה צריך לשלם נדרו של עתה שהתחיל להתענות וגם משום דהוי כפרת עון וכו׳ ועיין לעיל או׳ ל׳:

לה) שם בהגה. מיהו י״א דמתפלל ענינו. ופשוט אף דק״ל דמתפלל ענינו מ״מ לא יצא ידי נדרו שנדר כבר להתענות יום א׳ וצריך להתענות יום אחר. א״ר או׳ ב׳ וכ״כ מאמ״ר או׳ ו׳ לפרש דברי מור״ם ז״ל:

לו) שם בהגה. מיהו י״א דמתפלל ענינו. ואם לא קבל עליו מאתמול וגם לא התענה אלא עד מנחה גדולה צ״ע אם יתפלל עניט ומ״מ נכון שידלג תיבת ביום תעניתנו אלא יאמר ענני ה׳ כי בצרה גדולה וכו׳ ח״א כלל קל״ב או׳ י״א. מיהו דעת א״א או׳ יו״ד דגם בזה יוכל להתפלל ענינו. ומ״מ נראה דהיותר נכון לאומרו באלהי נצור דהא לדעת הש״ע אם לא קבלו מבע״י לחוד אינו מתפלל ענינו וכ״ש אם לא השלימו ג״כ דהוי תרתי לגריעותא ובפרט די״א דגם לסברא זו הוא דוקא אם קבלו מחשיכה כמ״ש לעיל או׳ ל״א יעו״ש:

לז) שם בהגה. וכן נ״ל לנהוג בתענית יחיד. ר״ל אע״ג דלא ק״ל כהאי סברא מ״מ יש לנהוג כן בתענית יחיד וכמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה ונ״ל דוקא ביחיד וכו׳ יעו״ש. ביאורי הגר״א. וכ״ה בד״מ או׳ ד׳:

לח) שם בהגה. ולכ״ע המתענה תענית חלום מתפלל ענינו וכו׳ נראה הטעם דשפיר יוכל לומר בצום תעניתנו אעפ״י שלא קבלו כיון דמשמיא הוא דרמו עליה הוה במקום קבלה מעצמו. ט״ז סק״ו. וכ״כ האחרונים:

טל) [סעיף ו׳] אימתי מקבלו בתפלת המנחה וכו׳ בגמ׳ (תענית י״ב ע״א) פליגי רב ס״ל במנחה דהיינו כשיגיע זמן המנחה וס״ל להרא״ש דקודם לזה אפי׳ הוציא בפיו לא מהני וראבי״ה ס״ל דכ״ש דמהני קודם למנחה. ושמואל ס״ל בתפלת המנחה ופי׳ ר״א שיאמר בש״ת הריני בתענית יחיד למחר יה״ר שתקבלני באהבה. וכתב הטור (בסי׳ תקס״ג) וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא הרי״ף פוסק כשמואל והראב״ד כרב טוב שלא להפסיק בתפלה פי׳ דכיון שיש סברא לפסיק כרב או כשמואל יש לנו לבחור כרב שלא להפסיק. והב״י (סי תקס״ג) הביא בשם המגיד דיש בקצת ספרי הרמב״ם בלשון זה כשיתפלל תפלת מנחה או אחר המנחה וכן העתיק כאן בש״ע ודבר פשוט שיותר טוב לאמרו אחר התפלה דהיינו קודם אלהי נצור ולא להפסיק בתפלה עצמה בש״ת. ואין לומר דהא ק״ל שואל אדם כל צרכיו בש״ת דהכא שאני שאומר אהא בתענית שזהו ענין נדר ולא ענין תפלה והוי הפסק וע״כ יותר טוב לאומרו קודם אלהי נצור. וכ״כ הסמ״ק. ט״ז סק״ז. וכ״כ מור״ם ז״ל בהגה דטוב יותר לקבלו אחר תפלה וכו׳ וכ״כ הלבוש. וכ״כ הב״ח בסי׳ תקס״ג אלא שכתב בשם תשו׳ רש״ל סי׳ ס״ד שרש״ל היה מקבלו בש״ת בלב ובאלהי נצור בפה וכתב שנכון לנהוג כן יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג שם בהגה״ט או׳ א׳ ט״ז בסי׳ זה סק״י. מ״א ס״ק י״ג. עט״ז. א״ר או׳ ג׳ מש״ז או׳ יו״ד. ח״א כלל קל״ב או׳ ג׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ל״ד:

מ) שם. בתפלת המנחה וכו׳ משום דסמוך לתחלת יום תעניתו. רש״י תענית י״ב ע״א. ונראה דלכתחלה יותר טוב שיהיה במנחה קטנה שהוא׳ בט׳ שעות ומחצה ולא קודם ובדיעבד מהני אפי׳ במנחה גדולה. מ״ב או׳ כ״ד:

מא) מי שאמר בשעת מנחה קונם עלי כל מאכל למחר או שבועה שלא אוכל למחר הוי קבלת תענית בכך ומתפלל ענינו. הלק״ט ח״א סי׳ ח׳ שו״ג סוף או׳ ח׳:

מב) המקבל להתענות למחר עד שיקרא שיר למעלות אשא וכו׳ שהוא שיר קבוע לתפלת ערבית ולמחר שכח לומר שיר למעלות ואכל לא מקרי עובר על נדרו שאין כוונתו בשיר למעלות אלא בזמן שיר למעלות שהוא בתפלת הערב. תשו׳ כתונת יוסף סי׳ כ״א. עיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ כ״ח. וכ״מ שא״צ לפרוע יום אחר. פ״ח:

מג מג) הרגיל להתענות מ׳ יום של קודם יוה״כ והיה מקבל מבערב בכל יום ויום בתנאי עד שיאמר שיר למעלות וכו׳ ונעשה ב״ב וסנדקוס וקשה עליו להתבטל ממנהגו כיון שימים הללו הם דוקא באותו זמן ולא שייך ללוות ולפרוע בזמן אחר ומצד אחר לא ידע מה לעשות כיון שיו״ט שלו הוא. יש לקבל עליו מבערב כמנהגו ותנאו ולמחר יתעכב שעה א׳ יותר ממה שהיה רגיל לאכול ויאמר אח״כ שיר למעלות ועי״כ הוא מקיים מנהגו דנחשב לו כתענית מה שמאחר לאכול ואח״כ ילך ויאכל בשמחת יו״ט שלו וזה וזה מתקיים בידו. כתונת יוסף שם סי׳ כ״ב. עיקרי הד״ט שם או׳ כ״ט:

מד מד) שם. אומר בש״ת וכו׳ דהא ק״ל שואל אדם צרכיו בש״ת. ב״י סי׳ תקס״ג. ביאורי הגר״א. אלא דיש סוברים דטוב שלא להפסיק בש״ת כמ״ש לעיל או׳ ט״ל יעו״ש:

מה מה) שם. הריני בתענית יחיד וכו׳ כ״כ ב״י בסי׳ תקס״ג בשם כמה פו׳ דצריך שיאמר למחר אהיה בתענית יחיד כי היכי דלא ליתי למטעי בת״צ ואע״ג דאין ת״צ בבבל אלא ט״ב מ״מ אם היה מקבל עליו להתנהג בחומרות ת״צ היה צריך לנהוג בהם ולפיכך טוב לפרש ולומר שאינו מקבל אלא תענית יחיד כי היכא דלא ליתי למטעי אבל אין ה״נ דאם קבל עליו תענית סתם דא״צ לנהוג אלא כדין תענית יחיד בלבד יעו״ש. וכ״כ הלבוש בסי׳ זה סעי׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ תקס״ח או׳ ל״ז:

מו מו) שם. אם הרהר בלבו וכו׳ ודע דבדין זה של הרהור לבד יש מפקפקין עיין ב״ח וט״ז וברכ״י ונה״ש ושאר האחרונים וע״כ לכתחלה יש ליזהר להוציא קבלת התענית בפיו אך בדיעבד יש לסמוך על המתירין בין לענין תפלת ענינו בין לענין לצאת חובת נדרו:

מז מז) שם. אם הרהר בלבו וכו׳ הוי קבלה. וחייב להתענות. ומ״מ דוקא כשקבל בלבו להתענית אבל אם היה רק בדעתו להתענות לא מקרי קבלה וכ״מ ביו״ד סי׳ רי״ד דדוקא כשהתחיל להתענות צריך התרה. מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ ד׳ ח״א כלל קל״ב או׳ ו׳ מ״ב או׳ ל׳:

מח מח) שם. והוא שיהרהר כן בשעת תפלת מנחה. לאפוקי אם הרהר קודם כמ״ש בתו׳ משם ר״ת וכן אם יהרהר בלילה כמ״ש באו״ח משם הר׳ פרץ לר״ת דלא מהני אלא הרהור בשעת מנחה כמסקנת הרא״ש פ״ק דתענית יעו״ש. ברכ״י או׳ ג׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

מט מט) שם. בשעת תפלת מנחה. משמע דאסור לקבלו אחר תפלת מנחה אבל הב״ח כתב דשרי לקבלו כ״ז שהוא יום וכ״מ בגמ׳ מ״א ס״ק י״ב. וכ״כ ח״א שם אעפ״י שלא הרהר בשעת תפלת מנחה אלא אח״כ בעוד שהוא יום הוי קבלה יעו״ש. ואפי׳ קבלו בלילה עכ״פ מחויב להתענות לקיים נדרו. א״א או׳ י״ב. ור״ל נדרו של עתה שנדר בלילה להתענות אבל אם יש עליו נדר להתענות לא יצא בזה שקיבל התענית בלילה כמ״ש לעיל או׳ ל״ג ואו׳ ל״ה יעו״ש. ולענין ענינו עיין לעיל או׳ ל״א:

נ נ) שם. בשעת תפלת מנחה. אבל קודם לזה לא מהני ההרהור. להרא״ש פשיטא דאפי׳ הוציא בפיו לא מהני ואפי לראבי״ה דס״ל בהוציא בפיו קודם מנחה כ״ש דמהני מ״מ נראה דבהרהור לא מהני רק בשעת מנחה כיון דדרך האדם להתנחם במחשבתו ע״כ לא הוה ההרהור גמור עד שעתו הקבוע לו לרב או לשמואל (עיין לעיל או׳ ט״ל) דאז גומר בלבו שלא ידעיל לו חזרה מן ההרהור ההוא. ט״ז סק״ט. וכ״כ מ״א סי׳ תקס״ג דהרהור שלא בשעת תפלת מנחה לא מהני ואינו חייב להתענות למחר אבל אם הוציא בשפתיו יש להחמיר יעו״ש. וכ״כ המש״ז בסי׳ זה או׳ ט׳ מיהו הא״ר או׳ ה׳ כתב דגם קודם מנחה מהני הרהור וצריך להתענות למחר דלא כמ״א וט״ז יעו״ש. וכ״כ ח״א שם או׳ ז׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ז או׳ ד׳:

נא נא) שם הגה. וטוב יותר וכו׳ קאי אריש הסעי׳ שכתב אומר בש״ת או אחר שסיים וכו׳ ועל זה קאמר דטוב יותר לקבלו אחר תפלה דהיינו קודם יהיו לרצון וכו׳ שלאחר אלהי נצור וכו׳ ועיין לעיל או׳ ט״ל שכתבנו דיותר טיב להרהר כן בלבו בש״ת ולהוציא בפיו אחר תפלה באלהי נצור יעו״ש:

נב נב) [סעיף ז׳] לא הפסיד כלום. אין לשון זה מוטעם דמה ריוח והפסד איכא בזה אלא כך הו״ל למימר אעפ״י שהוא אוכל ושותה כל הלילה אומר ענינו והכי איתא בכל הפו׳ שו״ג או׳ י״ג:

נג נג) שם. לא הפסיד כלום. דלא נחשב זה להפסק משום דעצם חיוב התענית אינו אלא לכל היום אם לא במקום שהחמירו בפירוש גם ללילה כגון לט״ב או להמבוארים לקמן סי׳ תקע״ה סעי׳ ג׳ מ״ב או׳ ל״ה:

נד נד) שם. להתענות בימים ויאכל בלילות. אין הכוונה דדוקא שפירש כן שיאכל בלילות אלא מסתמא ג״כ מותר כמ״ש בהגה:

נה הנ) שם הגה. ואז מתפלל וכו׳ הלשון אינו מדוקדק דפשיטא כשאוכל בלילה שבנתיים שמתפלל בכל יום ענינו דכל יום הוא תענית בפ״ע אלא אפי׳ התענה גם בלילה מתפלל כל יום ענינו דהא מדינא דגמ׳ ראוי להתפלל בכל תפלה ענינו רק שגזרינן שמא יאחזנו בולמוס (עיין לקמן סי׳ תקס״ה סעי׳ ג׳) ונמצא שקרן בתפלתו ולכן בכל מנחה שכבר פנה היום מתפלל ענינו אפי׳ מתענה ו׳ ימים רצופים. וכ״ה במהרא״י (פסקים וכתבים סי׳ ק״ף)

ובהגמ״נ ה׳ ר״ח ובב״ח. מ״א ס״ק י״ד. והגם שכתב ב״י בשם הרוקח דכל שלן בתעניתו שני ימים חשובים כיום אחד וא״צ להתפלל ענינו אלא באחד מהם בלבד ודעת מהר״י מברונא סי׳ פ״ח דלא יתפלל ענינו אלא ביום שני משום שמא יאחזנו בולמוס ונמצא שקרן כבר כתב בד״מ או׳ ה׳ על דברי ב״י הנז׳ דאין המנהג כן אלא מתפלל כל יום ויום ענינו בתפלת מנחה עכ״ד. וכ״ה דעת הט״ז ס״ק י״א. וכ״פ בסידור בי״ע או׳ ג׳ מ״ב או׳ ל״ז:

נו ונ) ואם אמר שמקבל עליו תענית שני ימים עם הלילה האמצעית ואכל בלילה האמצעית איבד תעניתו ומשלים שני ימים אחרים ואין מתפלל בזה תפלת תענית. ב״י בשם הכלבו שכתב בשם הראב״ד. ומתפלל ענינו כשישלימו האחרונים. לבוש סעי׳ יו״ד. בי״ע או׳ ד׳ ועיין לקמן ס׳ תקס״ט או׳ ך׳:

נז זן) ואם אמר בקבלתו שני הימים אלו עם הלילה האמצעית ואכל בלילה האמצעית אעפ״י שמפסיק תעניתו מתפלל תפלת ענינו. כלבו סי׳ ס״א. משום דהו״ל כנדר להתענות יום זה ואכל דמשלים תעניתו וא״צ להתענות יום אחר כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נח חן) [סעיף ח׳] להתענות שני וחמישי וכו׳ מי שנדר להתענות בה״ב יכול לשנות הב״ה וכן לסירוגין מהר״ם מינץ סי׳ קט״ו. ט״ז ס״ק י״ב. והיינו שקבל סתם להתענות בה״ב באיזה ימים ולא פירש יכול להתענות ג״פ הב״ה ג״כ ויוצא י״ח וה״ה סירוגין דהיינו בכמה שבועות ישלים בה״ב באיזה ימים ויוצא י״ח. מש״ז או׳ י״ב. אבל לא יתענה ימים אחרים לפי שמסתמא כוונתו להם משום שהם ימי רצון כמ״ש לקמן סי׳ תקס״ח או׳ ל״ב יעו״ש:

נט טן) שם. או אם צריך קבלה לכל אחד ואחד. כיון שהפסיק באכילה בימים שביניהם. לבוש:

ס ט) שם הגה. מיהו נהגו העם לקבלם בקבלה אחת וכו׳ והיינו כשמברכין בה״ב שאחר פסח וסוכות מי שרוצה להתענות שמקבלים אותם עליהם להתענות בעניית אמן של הברכה ושוב אין מקבלין אותם במנחה הסמוך לתענית ואעפ״י כן מתפללין ענינו ומ״מ אין עניית אמן קבלה ממש שיהא מחוייב להתענות כל מי שענה אמן אלא אעפ״י שענה אמן אינו נדר להתענות אלא לענין זה בלבד מהני עניית אמן שא״צ לקבלו במנחה וכ״ה המנהג. לבוש סעי׳ ט׳ וכתב המ״א בסי׳ תקס״ג דאפי׳ גמר בלבו להתענות אין מחוייב להתענות כיון שהוא שלא בשעת תפלת מנחה אך אם הוציא בשפתיו יש להחמיר יעו״ש מיהו לפי מ״ש לעיל או׳ ז׳ דיש מחמירין בהרהור אפי׳ קודם מנחה וצריך להתענות ה״ה לכאן אם קיבל בלבו בשעת עניית אמן להתענות דיש להחמיר. וכ״כ מ״ב או׳ ט״ל. ואם אינו יכול להתענות יש לעשות התרה. ועיין לעיל סי׳ תצ״ב מ״ש בזה ועוד ית׳ לקמן סי׳ תקס״ו סעי׳ ב׳ יעו״ש:

סא סא) שם בהגה. מיהו נהגו העם לקבלם בקבלה אחת וכו׳ והגם שכתבנו לעיל באות הקודם דהלבוש פירש לענין בה״ב ה״ה בשאר תעניתים. א״ר או׳ ז׳ ונראה אף דנהגו לקבלם בקבלה אחת מ״מ כיון דיש מי שמסתפק בזה כל אחד יש לחוש לעצמו ולקבל כל אחד ואחד מבע״י בשעת תפלת מנחה כדי לצאת אליבא דכ״ע דכיון שהאדם מצער עצמו בתענית יש לעשות באופן שנחשב לתענית לד״ה:

סב סב) [סעיף ט׳] אעפ״י שלן בתעניתו וכו׳ אשמעינן בזה דלא נימא דבכה״ג הוי כיומא אריכתא ויצא בקבלתו הראשונה. מ״ב או׳ מ׳:

סג סג) שם. אינו תענית. לא לענין לצאת ידי נדרו ולא לענין להתפלל ענינו כמ״ש לעיל בהגה סעי׳ ה׳ אלא שכתב די״א דמתפלל ענינו יעו״ש ובאו׳ שאח״ז:

סד סד) שם. מפני שלא קבלו עליו מבע״י. משמע דאפי׳ קבלו עליו אח״כ בלילה לא מהני ומיהו עיין לעיל או׳ ל״א שכתבנו דאם קבלו בלילה י״א דמתפלל עלינו אבל בס׳ בית מאיר כתב דזה גרע דהתם שמתענה רק ביום עכ״פ קבל התענית קודם שהתחיל להתענות אבל הכא שלן בתעניתו שקיבל התענית בשעה שהתחיל להתענות אין לומר ענינו אף לדעת הסוברים דאומר ענינו אם קבלו בלילה יעו״ש. ונראה הגם דיש סוברים דיתפלל ענינו אעפ״י שלא קבלו כלל כמ״ש לעיל או׳ ל״א וכ״ה דעת מ״א ס״ק ט״ו דמתפלל ענינו זה הלן בתעניתו אם קבלו משחשיכה קודם שהתחיל להתענות לשם חובה יעו״ש וכ״ה דעת הא״ר או׳ ט׳ מ״מ היותר נכון לאומרו באלהי נצור לצאת אליבא דכ״ע דמה הפסד יש אם אומרו באלהי נצור דגם בכאן הוא מתפלל לפני המקום ורק להנצל מדעת הסוברים דאם אינו חייב בענינו ואומרו בש״ת הוי הפסק בתפלה:

סה סה) [סעיף י׳] ונמלך להתענות וכו׳ מלשון זה משמע לכאורה דאפי׳ לא הוציא בשפתיו ג״כ סגי ומה שסיים שהרי קבל עליו היינו בלב ואזיל לשיטתיה בסעי׳ ו׳ ועיין במ״א שם שכתב דדוקא בשקבל עליו אבל אם היה רק בדעתו להתענות לא מיקרי קבלה. מ״ב או׳ מ״ג:

סו סו) שם. שהרי קבל עליו התענית קודם שעות התענית. זו היא דעת הרמב״ן שהביא הרא״ש פ״ק דתענית דאפי׳ לא קיבל עליו מזמן המנחה כיון שקיבל עליו קודם שעות התענית הוי קבלה. כמ״ש הב״ח והט״ז ס״ק י״ג. ומדכתב הש״ע דעת הרמב״ן בלשון סתם משמע דכוותיה ס״ל ואע״ג דפסק בסעי׳ ט׳ בנמלך בלילה להתענות דאעפ״י שלן בתעניתו אינו תענית כבר יישב המ״א ס״ק ט״ו. דבתענית שעות בעי קבלה קודם שיתחיל להתענות

השעות וביום שלם קודם שחשיכה יעו״ש. והט״ז שם כתב דבסעי׳ ע׳ מיירי דאחר שעבר קצת מן הלילה נמלך ומקבל עליו להתענות תענית שעות בלילה יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ז׳:

סז סז) שם. וי״א שגם תענית שעות זה צריך. כצ״ל. וכ״כ מ״ב או׳ מ״ד:

סח סח) שם. צריך שיקבלנו עליו מאתמול. היינו בשעת תפלת מנחה כמ״ש לעיל סעי׳ ו׳:

סט סט) שם. נמלך וגמרו. ר״ל נמלך שלא לאכול ואפי׳ שלא לשם תענית. מ״ב או׳ מ״ו:

ע ע) שם. הרי זה תענית שעות. ר״ל ומתפלל בהם ענינו וכמ״ש בדיעה ראשונה:

עא עא) [סעיף יא׳] אם קבל עליו התענית עד חצי היום וכו׳ לאו דוקא דה״ה אם הקבלה היתה עד ג׳ רביעי היום ודעתו לאכול קודם גמר היום אינו מתפלל ענינו בתפלת המנחה לדעת הש״ע כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ ולדעת ההגה שם היחיד מתפלל ענינו בש״ת כיעו״ש:

עב עב) שם. לענין שצריך להשלים נדרו. דהוה אמינא דמותר לאכול תוך אותו זמן שקבלו עליו דלא הוי נדר כלל קמ״ל דמ״מ צריך להתענות אותו זמן. ט״ז ס״ק ט״ו. אבל אינו יוצא י״ח נדרו אם כבר נדר להתענות תענית שעות בזה (משום דגם בתענית שעות צ״ל יום שלם כמ״ש בסעי׳ הקודם) וגם ענינו אינו מתפלל ואפשר בלא שני תיבות צום תעניתנו אף כה״ג יאמר ומיהו לא יאמר בש״ת כ״א באלהי נצור. מש״ז או ט״ו:

עג עג) [סעיף יב׳] תענית שגוזרין על הצבור וכו׳ וכ״ש תעניות הכתובים בפסוק. טור. וכ״כ הלבוש דתעניות הכתובים בפסוק כגון יום כפור וד׳ תעניות של חרבן אין כל יחיד צריך לקבלו שהוא כבר מושבע ועומד עליהם עכ״ל. וכ״כ א״ר או׳ י״א. שו״ג או׳ כ״ב. ח״א כלל קל״ב או ה׳ מ״ב או׳ ן׳ וכתב מ״ב שם דאף דעה השניה מודה לזה דאלו כבר רצו כל ישראל וקבלו עליהם כדאיתא בפו׳ עכ״ל וכ״מ בהדיא מדברי הלבוש הנז׳ ושאר הפו׳ דאלו לכ״ע א״צ קבלה. ועיין לעיל סי׳ תק״ן סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

עד עד) שם. תענית שגוזרין על הצבור וכו׳ הוה עובדא בעה״ק ירושת״ו שב״ד הסכימו לעת ערב שיתענו למחר יום ב׳ וה׳ וב׳ והתחילו השמשים להכריז ולא הספיקו להכריז רק רביע העיר והתענו למחר שא״צ קבלה כמו שסתם מרן הרב מזבח אדמה עש״ב. מחב״ר בק״א או׳ א׳ זכ״ל או׳ ת׳ ועיין לקמן או׳ ע״ז. ונראה דתענית שגוזרין על ההצבור והתנו ראשי העדה כל מי שאינו מתענה הרשות בידו כדי שלא יעברו על גזירת הקהל מי שאינו מתענה לכ״ע צריך קבלת תענית לכל אחד ואחד המתענה כיון דלא חלה גזירת הקהל על הכל:

עה עה) שם. אלא ש״ץ מכריז וכו׳ וכן מנהגינו בתענית בה״ב אחר פסח ואחר סכות שמי שעונה אמן אחר מי שבירך שאומר החזן על התענית הוי קבלה. ט״ז ס״ק ט״ז. וה״ד אם בדעתו להתענות אבל אם אין דעתו להתענות א״צ להתענות אפי׳ אם ענה אמן. מש״ז או׳ ט״ז. וכן הא דא״צ קבלה אם ענה אמן ה״ד בדעתו להתענות. ח״א כלל קל״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל או ס׳ ואו׳ ס״א:

עו עו) שם. אלא ש״ץ מכריז וכו׳ עיר שהכריזו ת״צ בערב ר״ח אלול להתעוררות התשו׳ ואח״כ חשבו שהוא יום יריד ולא יוכלו להתקבץ בבהכ״נ יכולין לשנותו ליום אחר וכשאר הסכמות הקהל המתירים לעצמם בלא פתח וחרטה. זר״א ח״א סי׳ פ״ח. והב״ד המחמיר סי׳ תקס״ח או׳ ה׳ וכתב דהוא היה שם בק״ק הנז׳ והסכים עם הרב המו׳ שלא להחליפו ליום אחר מטעמים אחרים יעו״ש:

עז עז) שם. וז״א דה״מ בא״י וכו׳ ונראה דמ״מ צריך להתענות וכ״מ בד״מ אף שלא ידע ולא קבל עליו צריך להתענות. א״ר או׳ י״א. מ״ב או׳ ן׳ ועיין לעיל או ע״ד:

עח עח) [סעיף יג׳] יש מי שאומר וכו׳ כתב בשם יש מי שאומר לפי שדין זה כתבו ב״י בשם ריי״ו וברי״ו השוה תענית לצדקה לענין זה וכ״ב ב״י סי׳ תקס״ג בשם הרא״ש דתענית דומה לצדקה וביו״ד סי׳ רנ״ח סעי׳ יו״ד פסק הש״ע לענין צדקה דאפי׳ לדבר הרשות לא הוי אסמכתא וכמ״ש בית הלל שם. ונה״כ שם, וכ״כ הש״ע בח״מ סי׳ ר״ז סעי׳ י״ט דנדר ושבועה ותקיעת כף מהני אפי׳ באסמכתא יעו״ש וע״כ כתב זה בש״ע בשם יש מי שאומר לומר שיש חולקים בזה. וכ״כ מ״א ס״ק ט״ז דמשו״ה כתב זה בש״ע בשם יש מי שאומר להודיע דרבים חולקים בדבר ולכן כתב המ״א שם דיש להחמיר יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ב. וכן בביאורי הגר״א הביא דעת החולקים על דברי ריי״ו הנז׳ יעו״ש. ומ״ש הנה״ש ובגדי ישע לחלק בין תענית לצדקה כבר כתבו שם בית הילל ונה״כ דליכא לחלק בזה יעו״ש. וכן מ״ש י״א בהגב״י דבכ״מ שכותב הש״ע יש מי שאומר אין מי שחולק עליו וע״כ כתב לחלק בין תענית לצדקה כבר כתב עליו הברכ״י או׳ ה׳ דעמו הסליחה דהדבר פשוט דכמה זימני אומר יש מי שאומר ויש חולקין יעו״ש. וע״כ

נראה כיון דדעת המ״א והא״ר להחמיר וכ״נ דעת בית הלל ונה״כ והברכ״י הכי נקטינן דאם נדר ואמר אם לא אלך למקום פלוני אשב בתענית ולא הלך יש לו להחמיר ולהתענות ואם קשה עליו התענית יש לעשות התרה:

עט **עט) שם.** אם לא אלך למקום פלוני וכו׳ וה״ה בקום עשה אם אמר אם אלך למקום פלוני או אם אעשה דבר פלוני אשב בתענית והלך או עשה יש להחמיר וכמ״ש ביו״ד שם לענין צדקה יעו״ש:

פ **פ) שם.** אבל אם אמר אם לא אעשה מצוה פלונית וכו׳ כלומר לזרז עצמו. ב״י בשם רי״ו. לבוש. ולא הוי אסמכתא דודאי גמר בלבו להתענות אם לא יעשה כדי לזרז עצמו. לבוש:

פא **פא) שם.** וכן אם אמר אם יצילני וכו׳ כגון יעקב שאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני וכו׳ ב״י בשם רי״ו. וכן וידר ישראל נדר אם נתון תתן וכו׳. ביאורי הגר״א:

פב **פב) שם.** וכן אם אמר אם יצילני וכו׳ הט״ז תמה על הש״ע שכתב זה בשם יש מי שאומר הא מקרא מלא הוא גבי יעקב אם יהיה אלהים עמדי וכו׳ ולא ק״מ דיש מי שאומר קאי על הרישא על דבר הרשות. א״ר או׳ י״ג. מש״ז או׳ י״ז. ברכ״י או׳ ו׳ מאמ״ר או׳ יו״ד:

פג **פג) שם.** או אם יצליח דרכי וכו׳ גם זה מקרא דיעקב ונתן לי לחם לאכול וכו׳:

פד **פד) שם.** לא הוי אסמכתא. דודאי גמר בלבו להתענות אם יצליח או אם ינצל והרי ניצול או הצליח. לבוש:

סימן תקסג

א **א) [סעיף א׳] מי שהרהר בלבד וכו׳** כבר כתבנו ע״ז בסי׳ הקודם מאו׳ מ״ח עד או׳ נ״א קחנו משם:

סימן תקסד

א **א) [סעיף א׳] הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה ע״ה.** ובתענית חלום אסור דמשעה שחלם צריך להתענות כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ בהגה. וכ״כ השל״ה דמשעה שחלם לא ישמש מטתו. מ״א סק״א, וכבר כתבנו ע״ז לעיל סי׳ רפ״ח או׳ מ״ז קחנו משם:

ב **ב) שם.** הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה ע״ה. וכתב הראב״ד דוקא שלא גמר סעודתו אלא היה יושב ואוכל יכול לאכול עד שיעלה ע״ה אבל גמר סעודתו או אפי׳ לא גמר וישן בתוך הסעודה אסור לאכול ולשתות. והרי״ף פסק אפי׳ גמר מלאכול כל זמן שלא ישן מותר לאכול וכן אם ישן בתוך הסעודה מותר עד שיגמור וישן אח״כ. טור. אבל הב״י כתב בשם הרמב״ם דהכל תלוי בשינה ואם ישן שינת קבע אפי׳ בתוך הסעודה אסור עוד לאכול והשוה כן דעת הרי״ף לדעת הרמב״ם וכתב והכי נקטינן יעו״ש. וכ״מ דעתו כאן בש״ע דהכל תלוי בשינה ואם ישן שינת קבע אפי׳ בתוך הסעודה אסור עוד לאכול. וכ״כ מ״א סק״ב מאמ״ר או׳ א׳. ביאורי הגר״א. וכן הסכים בס׳ בגדי ישע דלא כהב״ח והט״ז שנכתוב אח״כ. וכ״נ דעת ח״א כלל קל״ב או׳ י״ז שכתב כלשון הש״ע משמע דהכי ס״ל. מיהו הב״ח כתב לפרש בדברי הרי״ף כדברי הטור דתרתי בעינן גמר לאכול וגם ישן אבל ישן בתוך סעודתו או גמר סעודתו ולא ישן מותר לאכול וכתב דהכי נקטינן הלכתא כסברת הרי״ף שהסכימו עמו רוב הגאונים יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז סק״ב כמ״ש המחה״ש סק״ב והמש״ז או׳ ב׳ וכ״כ א״ר סי׳ תקס״ג או׳ א׳ בשם הריא״ז. וכ״כ הער״ה או׳ א׳ בשם כמה פו׳ דתרתי בעינן. ומ״מ סיים הב״ח דהמחמיר כסברת הראב״ד קדוש יאמר לו. והביאו א״ר שם. בגדי ישע שם. מחה״ש שם. מ״ב או׳ ג׳:

ג **ג) וכתב** מ״ב בשה״צ או׳ ג׳ דמוכח מדברי הפו׳ הנז׳ דאפי׳ אם השינה לא היה בתוך הסעודה אלא קודם אכילה כמו שמצוי שאדם ישן בתחלת הלילה ואח״כ קם לאכול מ״מ מותר לאכול אח״כ דכיון שדרכו לאכול לא סילק ע״י השינה מאכילה יעו״ש:

ד **ד) שם.** הרי זה אוכל ושותה וכו׳ ולא יאכל בלילה קודם התענית יותר מהרגל שלו כמ״ש לעיל סי׳ תקמ״ט או׳ י״א יעו״ש:

ה **ה) שם.** והוא שלא ישן שנת קבע. פי׳ אפי׳ שלא על מטתו ולא מקרי עראי אלא במתנמנם דהיינו נים ולא נים תיר ולא תיר. כ״כ ב״י דלא כרי״ו דבעי על מטתו. ט״ז סק״א. מש״ז או׳ א׳ מאמ״ר או׳ א׳ וכתב דלא כפי׳ באה״ג יעו״ש:

ו **ו) שם.** אבל אם ישן שינת קבע אפי׳ שלא על מטתו כנז׳ ואפי׳ בתוך הסעודה כמ״ש לעיל או׳ ב׳ לדעת השלחן ערוך יעו״ש:

ז ז) **שם** אלא א״כ התנה וכו׳ ואפי׳ היה התנאי בלילה אחר שגמר סעודתו קודם שישן מותר לו לאכול עד שיעלה עמוד השחר אפי׳ גמר סעודתו וישן שכל זמן שיש בידו לאכול יש בידו להתנות. לבוש. מ״ב א׳ ד׳ אמנם לפי דברי הזוהר והמקובלים כיון שישן אדם שינת קבע על מטתו אסור לו עוד לאכול עד שיתפלל כמ״ש לעיל סי׳ פ״ט או׳ כ״ח ואו׳ מ״ג יעו״ש. ואין חילוק בין התנה אם לא התנה או אם רוצה להתענות או לא לפי הטעם שכתוב שם:

ח ח) **שם** הגה. וי״א דבשתיה א״צ תנאי וכו׳ ומשמע שכל משקין מותרין אבל הכלבו כתב בשם הרי״ף דדוקא מים. ב״י:

ט ט) **שם** הגה. וי״א דבשתיה א״צ תנאי וכו׳ והב״י כתב לענין הלכה נראה לפסוק כדברי האומרים שצריך תנאי. וכ״כ הב״ח דראוי להחמיר להתנות אף בשתיה דרבים חולקים על סברא זו עכ״ל. וכ״כ הלבוש סי׳ תקס״ג דנהגו להתנות לשתות כל הלילה ונכון. והמ״א סק״ג כתב דהכל לפי מה שהוא אדם אם רגיל לשתות בלילה מותר לשתות בלא תנאי. והב״ד א״ר סי׳ תקס״ג או׳ ב׳. וכ״פ ח״א כלל קל״ב או׳ י״ז. מ״ב או׳ ו׳:

י י) **ואם** לא התנה רק לאכילה מותר אף לשתות ואם לא התנה כלל והוא צמא או תאב לזה יש להקל לשתות שלחן שלמה. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ח״י:

יא יא) **ביום** תענית בהשכמה וכן בערב יוה״כ ובערבי ט״ב לא יאכל שורש מתוק וכיוצא בו שישאר הטעם בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות. ס״ח סי׳ רנ״ג. כנה״ג בהגה״ט:

יב יב) **ראוי** למאן דאפשר שלא יאכל בשר וישתה יין לפני התענית וגם לאחר התענית ודוקא למאן דאפשר. יש״ש סוף פ״ה דחולין. וכ״כ בתשו׳ ססי׳ צ״ב והב״ד לעיל סי׳ תקנ״ח או׳ טו״ב יעו״ש:

סימן תקסה

א א) **[סעיף א׳] יחיד אומר ענינו וכו׳** מצאתי בכלבו בענינו יש ס״ג תיבות כנגד ס״ג אותיות שיש בפסוק ויירא יעקב מאד וכו׳ ובאגודה כתב נגד ס״ג אותיות בג׳ אבות וי״ב שבטים. א״ר או׳ א׳. ועוד י״ל כנגד שם ס״ג אשר בבחי׳ הבינה והבינה היא בחי׳ גבורה כמ״ש אני בינה לי גבורה וע״כ אומרים ס״ג תיבות כנגדו בתפילת ענינו ביום התענית כדי למתק הגבורות אשר בבחי׳ הבינה. ומיהו הנוסח בסידור בני ספרד לא יש ס״ג תיבות ומ״מ הרוצה להוסיף ב׳ תיבות מעין הברנכה כדי שיהו ס״ג רשאי כמבואר בתשו׳ הרשב״א סי׳ כ״ה. והב״ד הט״ז סק״א יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קי״ט:

ב ב) **שם.** יחיד אומר ענינו בש״ת. ר״ל שאינו קובע ברכה לעצמו בין גואל לרופא כמו ש״ץ אלא כוללה בש״ת וכדלקמן בהגה. ואם טעה וקבע ברכה לעצמו ואמרה בין גואל לרופא ודאי שאין לחזור ולאומרה בש״ת כיון שכבר יצא י״ח אלא שלכתחלה לא יעשה כן משום שלא קבעו ברכה רק לש״ץ:

ג ג) **שם.** יחיד אומר ענינו בש״ת. ואם שכח עד אחר שגמר ש״ת אע״ג שלא התחיל רצה אין לומר ענינו שם אלא כוללה באלהי נצור כמ״ש לעיל סי׳ קי״ט או׳ כ״ה יעו״ש. ועיין לקמן סעי׳ ב׳:

ד ד) **שם.** בין יחיד המתפלל עם הצבור וכו׳ ואפי׳ יחיד המתפלל עם הש״ץ ואומר עמו קדושה ולדור ודור מ״מ לא יאמר עמו ענינו בין גואל לרופא אלא בש״ת. מט״מ סי׳ תשנ״ג. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ סידור בי״ע או׳ י״ד. מ״ב בב״ה:

ה ה) **שם.** בין יחיד המתפלל עם הצבור וכו׳ מי שהתענה תענית יחיד והיה ש״ץ והתפלל בחזרה לא יאמר ענינו בש״ת בחזרה דכשהצבור אינם מתענים איך יאמר ענינו אבל כשבא לבהכ״נ ומצא שהתפללו הצבור בלחש והוא צריך לעבור לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור ואז יאמר ענינו כיון שאינו חוזר ומתפלל בלחש. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ ש״ץ דף קע״ה ע״א. יפ״ל ח״ב או׳ א׳. וכתב שם היפ״ל דאם אינו רוצה לפרסם תעניתו (עיין סעי׳ ו׳) יאמרנו בינו לבין עצמו אחר סיום תפלתו באלהי נצור בלא חתימה כדין שכח שכתוב בסעי׳ ב׳ וכדין מתענה בשבת ת״ח הכתוב לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ו׳ יעו״ש. והב״ד אביו הרב ברו״ח או׳ א׳ יעו״ש. מיהו ח״א כלל קל״ב או׳ ל״ג כתב דלא יאמר ענינו אלא לאחר סיום תפלתו יעו״ש. ומיהו בלא״ה יש אוסרים לומר חזרה בלא לחש כמ״ש לעיל סי׳ קכ״ד או׳ ח׳ יעו״ש:

ו ו) **שם.** בין יחיד המתפלל עם הצבור וכו׳, כתב הב״ח דיחיד שאינו מתענה בת״צ ומתפלל עם הצבור יכול לומר ענינו בש״ת ויאמר ביום תענית צבור זה יעו״ש. והב״ד העט״ז. וכ״כ ח״א שם. אמנם המאמ״ר או׳ א׳ כתב דאעפ״י שאינו אומר ביום תעניתי מ״מ מחזי כשיקרא כיון שהתפלה שמתפלל היא בשביל עצמו ותמה על דברי הב״ח הנז׳ יעו״ש. והב״ד מ״ב בב״ה וכתב דדבריו נכונים דיחיד שאינו מתענה אין לומר ענינו בשום פנים:

ז **ז) שם** בהגה. ולא יחתום בעונה בעת צרה וכו' ואפי' ש"ץ אם שכח לומר ענינו בין גואל לרופא שאומרה בש"ת לא יחתום רק בש"ת כיחיד כמ"ש לעיל סי' קי"ט או' ך' יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' ג':

ח **ח) שם** בהגה. אפי' כשמתענה ביחיד יאמר ענינו ביום וכו' משמע דהנוסח בתפילת ענינו הוא ענינו ביום צום תעניתנו. וכ"ה הנוסח בהרמב"ם בסדר התפלה. וכ"ה בלבוש סי' תקס"ו סעי' ה' וכ"כ הב"ח בסי' זה. וכ"ה בק"ז סי' תקס"ב סק"א וסק"ו. ח"א כלל קל"ב או' י"א. וכ"ה הנוסח בסידור בני אשכנז אבל הנוסח בסידור בני ספרד ענינו ביום צום התענית הזה. וכ"ה בהרשב"א סי' כ"ה ובטור סי' תקס"ו וברד"א דף צ"ד ע"ב ובש"ע סעי' ג' ונ"מ דכל נוסח יש לו סמך בדברי הראשונים:

ט **ט) שם** בהגה. אפי' כשמתענה ביחיד יאמר ענינו ביום תעניתנו. והב"ח כתב שיש לנהוג כמ"ש האגודה פ"ב דשבת לומר ענינו ביום צום תעניתי דהיאך יאמר תעניתנו והם אינם מתענים. והב"ד המ"א סק"א וכתב דגם אם יאמר תעניתנו אין בכך כלום דא"א שלא יהיה א' בסוף העולם שמתענה היום יעו"ש. והט"ז סק"א כתב דהנכון לומר ביום צום התענית הזה. וכ"כ הנה"ש או' א' והמ"ב או' ה' כתב דהעולם נהגו כרמ"א ר"ל לומר ביום תעניתנו:

י **י) [סעיף ב'] אם שכח מלומר ענינו אין מחזירין אותו.** וה"ה אם ש"ץ שכח מלומר ענינו בין גואל לרופא אין לחזור כמ"ש לעיל סי' קי"ט סעי' ד' יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד:

יא **יא) שם** הגה. ועיין לעיל סי' רצ"ד סעי' ד' וה' ר"ל דשם מוכח דתיכף כשסיים ברכת ש"ת אין לו לחזור אעפ"י שלא התחיל בברכה שלאחריה רק שלאחר סיום תפלתו כוללה באלהי נצור כמבואר שם ובדברינו לשם. וכ"כ מ"א סק"ב. וכ"כ לעיל סי' קי"ט או' כ"ה. יעו"ש. ואפי' לא אמר רק בא"י אע"ג שלא אמר ש"ת אינו חוזר. משו"ז או' ב' וכ"כ לעיל סי' רצ"ד או' טו"ב יעו"ש:

יב **יב) שם** הגה. לאחר תפלתו. היינו קודם יהיו לרצון וכו' לבוש. ור"ל יהיו לרצון שלאחר אלהי נצור ולא קודם והיינו לכתחלה אבל בדיעבד יכול לאומרו אפי' אחר יהיו לרצון וכו' כל זמן שלא עקר רגליו. כ"מ מדברי הטור והש"ע. וכ"כ מ"ב בשה"צ או' ו':

יג **יג) ואם** עקר רגליו שאין מחזירין אותו טוב שיכוין לש"ץ מלה במלה ויוצא. תשו' מהרי"ל סי' י"ב ט"ז סק"ב:

יד **יד) [סעיף ג'] י"א שאין היחיד אומר ענינו וכו'** כתב זה בשם י"א לפי שדעת הרי"ף והרא"ש והטור אפי' יחיד שקיבל תענית על עצמו מתפלל ענינו ערבית שחרית ומנחה. וכתב הר"ן שהרז"ה חולק ואומר שאין מתפללין תפלת תענית בערבית של ליל כניסת התענית כיון שעתיד לאכול ולשתות כל הלילה אלא שהרמב"ן והר"ן יישבו קושיית הרז"ה הנז'. ורש"י כתב בפ' במה מדליקין (שבת כ"ד ע"א) בשם הגאונים שאין אנו רגילין לאומרו ערבית ושחרית שמא יארע לו אונס או בולמוס ויטעום כלום ונמצא שקרן בתפלתו כמבואר בטור וב"י. וכתב ב"י ור"י כתב שנהגו העולם כדברי הגאונים וכ"כ סמ"ג ורוקח יעו"ש. וע"כ כתב זה בש"ע בשם י"א לומר שיש חולקים על זה:

טו **טו) שם.** אבל ש"ץ אומרו גם בתפלת שחרית וכו' כ"כ הטור בשם הגאונים וכתב עליו ב"י דהיינו בשחרית ומנחה שהוא מתפלל בשליחות הצבור אבל בערבית ונן בשחרית כשהוא מתפלל בלחש דין יחיד יש לו יעו"ש. שו"ג או' ו':

טז **טז) שם.** שא"א שלא יתענו קצת מהקהל. וה"ד אם יש בבהכ"נ עשרה שמתענים כמ"ש לקמן סי' תקס"ו סעי' ג' והכא מיירי שיש שם יו"ד שדעתם להתענות ואומר ענינו ברכה בפ"ע מטעם דאף אם קצת מהם לא יתענו ויאחזם בולמוס מ"מ כיון שבודאי יתענו קצת מהם לא מחזי כשיקרא ואין כאן חשש ברכה לבטלה כיון שדעתם להתענות. מאמ"ר או' ה' מ"ב בב"ה. ועיין עוד בדברינו לשם סי' תקס"ו סעי' ג':

יז **יז טוב) שם.** ובארבע צומות גם היחיד אומרו בכל תפלותיו וכו' ר"ל שאומרו ערבית שחרית ומנחה. מאמ"ר או' ו' ביאורי הגר"א, מ"ב או' ט'. וכתב שם המאמ"ר דאפי' לדעת הרז"ה (שכתבנו לעיל או' י"ד) בט"ב שפיר דמי לאומרו בלילה שהרי פוסק מבע"י מלאכול ולשתות יעו"ש. וכ"ה מנהג בני ספרד דבט"ב אומרים אותו גם בלילה בתפלת ערבית אבל בג' תעניות של צבור אין אומרים אותו בלילה בתפלת ערבית שחוששין לדעת הרז"ה רק בשחרית ומנחה. ובתענית יחיד או בשאר תעניות שגוזרין הצבור אומרים אותו דוקא במנחה כי"א שכתב בש"ע ומנהג בני אשכנז כדברי מור"ם ז"ל בהגה שאפי' בג' תעניות של צבור אין אומרין אותו כ"א בתפלת המנחה מלבד הש"ץ שאומרו בשחרית כשמתפלל בקול רם וה"ה בט"ב שאין אומרים אותו רק במנחה ובשחרית הש"ץ כשמתפלל בקול רם לבד כמ"ש לעיל סי' תקנ"ז או' ה' יעו"ש:

יח **חי) שם.** ביום צום התענית הזה וכו׳ משמע דבשאר צומות אפי׳ בזה הלשון לא יאמר. ונ״ל דאפי׳ להטור (סי׳ תקס״ו) שכתב דש״ץ שאינו מתענה מותר לומר בלשון הזה היינו משום שהוא שלוחו של צבור אבל יחיד אסור לומר כן. מ״א סק״ג. א״א או׳ ג׳ ועיין לקמן סי׳ תקס״ו סעי׳ ה׳:

יט **יט) שם** בהגה. כי אם במנחה. ואפי׳ מתפלל מנחה גדולה יאמר ענינו דאפי׳ יאחזנו בולמוס לא יהיה שקרן בתפלתו דעכ״פ התענה עד חצות. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ה׳ מ״ב או׳ יו״ד:

כ **ך) [סעיף ד׳] טוב לומר בתחנונים שאחר תפלת מנחה וכו׳** כ״כ הטור. ובתשב״ץ סי׳ רמ״ה כתב שאומרה אחר תפלת ערבית והב״ד ב״י אלא שבכאן בש״ע פסק כדברי הטור. וכ״פ הלבוש. וכ״ה דעת האחרונים:

כא **כא) שם.** טוב לומר בתחנונים וכו׳ ועכשיו לא נהגו לאומרו בתענית צבור כ״א בתענית יחיד ונ״ל הטעם דבארבע צומות שבאו משום דברים הרעים שהרעו בהם והם באים לחובה ולא לכפרה לא שייך בהו לומר רבון העולמים וכן בתעניות שגוזרים על כל צרה שלא תבא על הצבור לא שייך תפלה זו שהרי תפלה זו נאמרת ביחיד אחר תפלה בלחש ואפשר שאותו יחיד לא חטא באותה צרה שבא עליהם כי אין אנו יודעים בשלמי הרעה הזאת אבל בתענית יחיד שעושה לכפרת עונותיו שפיר שייך למימר תפלה זו. שו״ג או׳ ח׳ מיהו המאמ״ר או׳ ח׳ כתב דהעיקר לאומרה בכל תענית ואחר תפלת המנחה כדברי הש״ע וכן נהג בעצמו יעו״ש:

כב **כב) שם.** לאחר אלהי נצור וכו׳ כשיגיע ליהיו לרצון אמרי פי. לבוש. והיינו קודם ליהיו לרצון וכו׳ כמ״ש לעיל או׳ י״ב יעו״ש:

כג **כג) שם.** אדם חוטא ומקריב קרבן וכו׳ ובמדרש רות אמרו שר׳ נחוניה בן הקנה אמר לחכמים בני חייכם אין קרבן נרצה לפני המקום כלבו של אדם הנשרף בתעניתו יעו״ש יפ״ל ח״ב או׳ ב׳:

כד **כד) שם.** אדם חוטא ומקריב קרבן וכו׳ עכשיו מי שיושב בתעניתו ומקריב חלבו אינו נצמק לחזור כלו לבן אלא באש דאר״י מתוך תעניתו של אדם מחלישין אבריו וגובר עליו האש ובאותה שעה צריך להקריב חלבו ודמו באותו האש והוא הנקרא מזבח כפרה. והיינו דר׳ אלעזר כד הוה יתיב בתעניתא הוי מצלי ואמר גלוי וידוע לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי שהקרבתי לפניך היום חלבי ודמי והרתחתי אותם בחמימות חולשת גופי יה״ר מלפניך שהריח העולה מפי בשעה זו כריח העולה מהקרבן באש המזבח ותרצני. זוהר פ׳ שמות דף ך׳ ע״ב:

כה **כה) שם.** אלא חלבו ודמו. ואתה ברחמיך הרבים מכפר. ועתה בעונותינו חרב בהמ״ק ואין לנו מקדש ולא כהן שיכפר בעדינו לכן יהר״מ שיהא חלבי ודמי שנתמעט היום כחלב מונח על המזבח לפניך ותרצני. טור. לבוש:

כו **כו) [סעיף ה׳] אין היחיד רשאי לומר י״ג מדות וכו׳** עיין לעיל סי׳ קל״א או׳ כ״ג מ״ש בזה יעו״ש. ומשמע אפי׳ בעשרת ימי תשובה ודלא כמנהגים וכ״מ בס׳ תניא דף ק״ב ושל״ה דף קכ״ו. א״ר או׳ ו׳ ;

כז **כז) שם.** דרך קריאה בעלמא וכו׳ ונראה דשפיר דמי ליחיד האומרו שיאמר אותו בניגון ובטעמים כאלו היה קורא בתורה. תה״ד סי׳ ח׳ כנה״ג בהגב״י. ט״ז סק״ה. וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ כ״ג יעו״ש:

כח **כח) כשאומר** ויקרא בשם ה׳ יש להפסיק מעט בין בין בשם לה׳ הרד״א. ד״מ סי׳ תקס״ו או׳ ב׳ מ״א סק״ה ומחה״ש. וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ ך׳ יעו״ש:

כט **כט) כתב** מהרי״ו תפלת האדרת והאמונה יכול יחיד לאומרה כל ימות השנה אבל צבור אסור לאומרה רק ביוה״כ. ד״מ או׳ ד׳ מ״א שם. א״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ ב׳:

ל **ל) אין** לומר קודם חצות לילה שום סליחות ולא י״ג מדות בשום פנים לעולם חוץ מיוה״כ. מ״א שם בשם הכוו׳ וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ כ״ו ולקמן סי׳ תקפ״א או׳ ב׳ יעו״ש:

לא **לא) שם** הגה. וכן אין ליחיד לומר סליחות וכו׳ והב״ח מתיר לומר סליחות בלא ויעבור יעו״ש. והט״ז סק״ה כתב דבמקום שמזכיר בסליחות וזכור לנו היום ברית שלש עשרה אין לאומרם אף בלא ויעבור אבל אותם סליחות שלא נזכר להם י״ג מדות ודאי דיחיד יכול לאומרם יעו״ש. אבל שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ כתב דנהוג עלמא כהב״ח. וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ כ״ה יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תקפ״א או׳ כ״ו:

לב **לב) [סעיף ו׳] המתענה ומפרסם עצמו וכו׳** כ״כ התשב״ץ סי׳ ק״פ ומביא ראיה מירושלמי פ׳ אין דורשין ההיא איתתא דמיתא כבר הוה נפיק לה אור של גיהנם מאודנא לאודנא. חד אמר משום דהוי משתעיא בשעת תענית אחד עשיתי שתים. וחד אמר משום דמשתעיא לאחריני מתענא אנא ע״כ.

והב״ד ב״י. וכ״כ מהרח״ו ז״ל בשער הקדושה ח״ב ש״ד דהוראת מעשיו לבריות לא די שאינו מקבל שכר אלא שנידון בגיהנם וכו׳ ואם יכול האדם שיעשה כל דרכיו לש״ש ולא יפרש לבריות אפי׳ אחת מהם שכרו כפול ומכופל יעו״ש והבאתי דבריו בסה״ק בית יעקב דרוש עה״ת. פ׳ ויקרא יעו״ש:

לג לג) שם. המתענה ומפרסם עצמו וכו׳, משמע שאם שואלין אותו אם התענה מותר לומר האמת כיון שאינו עושה להשתבח ולהתפאר ומ״מ נכון הוא שבכל גוונא יאמר שאינו מתענה כדי שלא להחזיק טיבותא לנפשיה אבל אם מפצירין בו לאכול ואינו יכול להתנצל בלא״ה יאמר שהוא מתענה. ט״ז סק״ו. מ״א סק״ז. משמע הא אם יכול להתנצל כגון לומר שאין לו עתה תאוה לאכול או לשתות או שמזיק לו עתה זה המאכל או המשתה מפני איזה סיבה לא יאמר שהוא מתענה ;

לד לד) שם. המתענה ומפרסם עצמו וכו׳ משמע דוקא ביחיד המקבל תענית על עצמו אבל בת״צ אדרבא אסור לומר שאינו מתענה שלא ילמדו ממנו להקל ואף אם נצרך לאכול מפני חולי או דבר אחר שאינו ידוע לרבים אין לאכול בפני רבים. וכ״כ המש״ז או׳ ך׳ דבמקום שיש לחוש ללעז אין לאכול בפרהסיא בפני המון העם כגון תענית בה״ב וכדומה לת״ח אם הוא חלש רק יאכל בצנעה:

לה לה) שם. המתענה ומפרסם עצמו וכו׳ ה״ד כשמתענה לתקן את נפשו בינו לבין קונו ע״ז נאמר והצנע לכת וכו׳ ואפי׳ לבני ביתו יעלים אם אפשר אבל המתענה משום תשו׳ על עבירות שקדמוהו ונודעו לרבים טוב הוא שיראה להם תשובתו כדי שלא יחשדוהו שעודנו מחזיק ברשעתו וכדי שממנו יראו וילמדו לעשות הצריכים תשו׳ הלק״ט ח״ב סי׳ קמ״ב:

לו לו) וה״ה מי שהולך לביתו של עכו״ם ונותן מי הקאוי כנהוג והוא נזהר מקאוי של עכו״ם משום בשולי עכו״ם כסברת האר״י ז״ל דיכול לומר מתענה אני וכן כי כיוצא בזה כגון ההולך לביתו של הפראנקו״ס מבני עמנו שאינם נזהרים בסתם יינם ומושיט לו כוס של יין יכול לומר מתענה אני דלא אסרו אלא להשתבח בתענית אבל כשאומר כן אעפ״י שאינו מתענה אלא להציל מן האיסור מותר וה״ז משובח. שו״ג או׳ יו״ד:

סימן תקסו

א א) [סעיף א׳] בתענית צבור אומר ש״ץ עננו בין גואל לרופא. דכתיב ה׳ צורי וגואלי וסמיך ליה יענך ה׳ ביום צרה. ב״י בשם או״ח. לבוש:

ב ב) שם. אומר ש״ץ ענינו וכו׳ ואפי׳ כשמתפללין הקהל עם הש״צ ביחד כמנהגינו עכשיו דכשאין אנו מגיעין לתפלת הצבור מכנפי יו״ד ומתפלל תפלה אחרת וכשמגיעין לברכות י״ח אין הצבור מתפללין בלחש וש״ץ חוזר התפלה אלא הש״ץ והצבור מתפללין ביחד ואומר הש״ץ ג׳ ברכות ראשונות וג׳ ברכות אחרונות בקול רם כדי שהצבור יענו קדושה וישחו במודים טוב לש״ץ לאומרה בפ״ע בין גואל לרופא מלאומרה בש״ת כדין יחיד. הרלנ״ח סי׳ ט״ו. והב״ד כנה״ג בהגה״ט וכתב שכן עשו מעשה. וכ״כ בשכנה״ג הגה״ט או׳ א׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קכ״ד או׳ ט׳ ודוק:

ג ג) שם. וחותם בא״י העונה לעמו ישראל בעת צרה. כ״ה הנוסחה בטור ולבוש. וכ״ה הנוסח בסידורים של הספרדים. אבל הנוסח בהרמב״ם פ״ב מה״ת דין י״ד העונה בעת צרה. וכ״ה הנוסח בהרמב״ם בסדר התפלה. וכ״ה הנוסח בהרד״א דף צ״ד ע״ב. וכ״ה הנוסח בסידורים של בני אשכנז כמ״ש המ״א סק״א. והא״ר או׳ א׳ ומ״ב או ב׳. והש״ץ דף קכ״ו לחלק יצא דבברכת ענינו שאומר הש״ץ בתעניות כמו ד׳ צומות דחרבן וכיוצא יאמר העונה לעמו ישראל בעת צרה ושיהיה צרה כוללת לאו״ם וישראל יאמר העונם בעת צרה יעו״ש והב״ד הגאון חיד״א בקש״ג סי׳ ט״ו או׳ ג׳:

ד ד) שם הגה. ואם שכח עיין לעיל ססי׳ קי״ט סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד כי שם נתבאר כל הדינים השייכים לזה יעו״ש.

ה ה) שם. וקורין ויחל בשחרית ובמנחה וכו׳ היינו בכל תענית צבור אבל בט״ב קורין בשחרית כי תוליד בנים וכו׳ ומפטירין בירמיה אסוף אסיפם וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ט סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

ו ו) שם. וקורין ויחל וכו׳ מה שהקהל אומרים שוב מחרון אפיך וכו׳ והש״ץ חוזר ואומר אותו לפי שהקהל אומרים אותו דרך בקשה. ס״ח סי׳ ר״ן. ובתה״ד מפרש לפי שאמרוהו בעל פה וה״ה בכל הנדרים שנוהגים באשכנז לאומרם יעו״ש. מ״א סק״ב. וראוי ליזהר שהש״ץ ימתין עד שסיימו כולם ואח״כ יתחיל לקרות שישמעו כולם מתורה. א״א או׳ ב׳:

ז ז) שם. וקורין ויחל וכו׳ המנהג לקרות מן ויחל עד אשר דבר לעשות לעמו לכהן ומדלגין וקורין לב׳ ולמפטיר מן פסל לך. אמת ליעקב במשפט שנים פשוטות ומעוברות או׳ ט׳ לד״א סי׳ יו״ד או׳ ט׳ שערי אפרים שער ח׳ או׳ ט׳ ומ״ש כנה״ג בהגה״ט שראיתי שלא לדלג וכו׳ כתב עליו אמ״ל שם דט״ס נפל בדפוס וצ״ל לדלג יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קמ״ד או׳ ג׳:

ח ח) **שם.** וקורין ויחל וכו׳ ואם חל בב׳ ובה׳ וטעה וקרא בפ׳ השבוע אין מחזירין אותו אפי׳ נזכר באמצע הקריאה. שערי אפרים שם או׳ ק״ו:

ט ט) **שם.** בין שחל בשני ובחמישי וכו׳ בטור הביא פלוגתא דרב עמרם כתב שבתעניות הכתובים בפסוק דוקא קורין ויחל חוץ מט״ב ורב שר שלום כתב שבכל תעניות צבור וכל תעניות שגוזרים על הגשמים וכל הדבר הצריך להם אומרים ויחל בשחרית ומנחה בין בב׳ ובה׳ בין בשאר הימים. וכתב ב״י בסי׳ תקע״ה דדעת הטור כדברי שר שלום וכ״ה מנהג העולם יעו״ש. אלא שד״מ בסי׳ זה או׳ א׳ כתב בשם מהרי״ל דמצא במנהגים אם הסכימו הקהל לתענית בה״ב או יותר או פחות לא קורין בבקר כ״א פ׳ השבוע ולערב קורין ויחל אבל אם קבעו תענית ביום אגד״ו קורין ויחל גם בשחר עכ״ל. וכ״פ בהגה בסעי׳ ב׳. וא״כ מ״ש כאן בש״ע וקורין ויחל וכו׳ בין שחל בשני וכו׳ הוא אליבא דכ״ע כיון דמיירי בת״צ הכתוב בפסוק. ומה שהביא פלוגתא בסעי׳ ב׳ בתענית שגוזרים הצבור לדעת הסוברים שאומרים ויחל לדעת הטור והש״ע ה״ה אם היה בב׳ וה׳ שאומרים ויחל בשחרית ומנחה אלא שלדעת מור״ם ז״ל בהגה אין דוחין פ׳ השבוע בשחרית כנז׳ וכ״כ נה״ש או׳ א׳ אע״פ שרמ״א כתב דאפי׳ בתענית שגוזרים על כל צרה אין דוחין פ׳ השבוע בב׳ ובה׳ דעת הש״ע שסתם וכתב קורין ויחל אינה כך. וכ״מ לקמן או׳ טו״ב דדברי מור״ם בהגה סעי׳ ב׳ הם נגד הטור והש״ע יעו״ש וכ״מ בביאורי הגר״א:

י י) **שם** הגה. ומפטירין במנחה דרשו וכו׳ כ״כ הכלבו סי׳ ס׳ שבצומות הג׳ מפטירין דרשו כמו במנחת ט״ב וכ״כ הרוקח סי׳ רי״ב דבתענית צבור מפטירין דרשו במנחה ולא בשחרית. וכ״כ הרא״ש ס״פ בני העיר דבתענית צבור קורין ויחל ומפטירין דרשו וי״א שאין להפטיר והעם נהגו להפטיר יעו״ש וכ״כ רי״ו פשוט במ״ס שמפטירין בתענית דדשו ויש מקומות שנהגו להפטיר ויש נהגו שלא להפטיר והכל לפי המנהג עכ״ל ומדברי הרמב״ם פי״ג מה״ת נראה שאין מפטירין בשום תענית לא בשחרית ולא במנחה אלא בט״ב בשחרית בלבד. וכ״כ הרד״א אלא שכתב להפטיר במנחת ט״ב. והב״ד ב״י סי׳ תקס״ה וכתב וכן מנהג בני ספרד שלא להפטיר בשום תענית לא בשחרית ולא במנחה חוץ בט״ב שמפטירין בו בשחרית ומנחה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ט או׳ מ״ב:

יא יא) **שם** בהגה. ומפטירים במנחה דרשו וכו׳ ואם השלישי אינו בקי להפטיר והכהן והלוי יודעים יפטירו הם שהרי קראו בתורה תחלה והלוי קודם לכהן ואם גם הם אינם יודעים יפטיר אחר בלי שום קריאה בתורה. נוב״י מה״ת סי׳ ק״י. שע״ת. וכ״פ בספר שערי אפרים שער ח׳ או׳ ק״ה:

יב יב) **שם** בהגה. ואם מתענים בר״ח וכו׳ כ״כ מהר״ש בן הרשב״ץ בתשו׳ סי׳ תר״ה. וכתב שם דהיחידים יאמרו ענינו בסוף תפלת מוסף וש״ץ ברכה בפ״ע אחר מטבע של ר״ח יעו״ש. ולדידן שאין היחיד אומר ענינו אלא במנחה אפי׳ בתענית צבור (היינו בשאר תעניות שגוזרין הצבור ולדעת מור״ם גם בג׳ תעניות של צבור כמ״ש לעיל סי׳ תקס״ה או׳ טו״ב יעו״ש) אין היחידים אומרים במוסף. ברכ״י או׳ א׳:

יג יג) **שם** בהגה. קורין שחרית פ׳ ר״ח וכו׳ הריטב״א בחי׳ תענית דף י״ד והרשב״ש סי׳ תר״ה. וכאב שם הריטב״א דבר״ח אין קורין הלל כיון דאינו אלא מנהג אבל בחנוכה דיש הלל גמור משום פרסומי ניסא אין דוחין אותו יעו״ש. ער״ה או׳ א׳. ועיין לעיל סי׳ קל״א או׳ ס״א:

יד יד) **שם** בהגה. קורין שחרית פ׳ ר״ח. ובדיעבד אם קרא ויחל נראה שאין מחזירין אותו דיש לסמוך על הירושלמי דסובר אף לכתחלה קורין ויחל. מ״ב או׳ ו׳ ומ״מ נראה דהרביעי יש לקרות פ׳ מוסף של ר״ח. ועיין לקמן סי׳ תקע״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טו טו) **מנהג** ליתן צדקה במנחה דתענית דאגרא דתעניתא צדקתא. וסי׳ לדבר תענית ת״ת ענ״י. מט״מ סי׳ תשנ״ה. א״ר או׳ ב׳. וכן נוהגין במקצת קהלות להכריז ליתן כופר נפש אך לא ילכו לגבות בחזרת ש״ץ התפלה או בעת קריאת התורה כי מבלבלין דעת השומעים וצריך לשמוע מש״ץ. מש״ז או׳ ג׳. ויש נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב. א״ר שם:

טז טז) **[סעיף ב׳] כשהצבור גוזרין תענית וכו׳** וראיתי רבותי כשקראו תענית קראו שחרית פ׳ דיומא ולערב ויחל ולפעמים גזרו תענית ולא קראו בתורה אך אמרו סליחות כמו שעושין לפני ר״ה. חי׳ אגודה למס׳ תענית והובא בסוף תשו׳ מהרי״ו. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ג א״ר או׳ ז׳ ואפשר אף ברכה בפ״ע לא אמרו כי יותר יש לחוש לברכה בפ״ע בענינו מקריאת התורה במנחה או בשחרית שלא בב׳ וה׳ א״א או׳ ג׳ ונ״מ דבתענית שגוזרים על הצבור על כל צרה שלא תבא שאין חיוב לקרות ויחל ולא לומר תפלת ענינו ברכה בפ״ע רק העיקר לומר סליחות וא״כ היכא דליכא מנהג שב ואל תעשה עדיף:

יז טוב) **שם** הגה. מיהו אם קבעו התענית בב׳ ובה׳ אין דוחין פ׳ השבוע וכו׳ וכ״כ הפרישה או׳ ז׳ דתענית שגוזרין דרך מקרה נוהגין לקרות בבקר מעין הפרשה ובערב ויחל כמ״ש רמ״א יעו״ש אבל המי״ט כתב לתמוה על דברי רמ״א הנז׳ שפסק כמהרי״ל נגד הטור ושכן משמע במ״ס פי״ד הלכה ד׳ יעו״ש. וכ״ה דעת הגר״א כדברי הטור. מיהו הא״ר או׳ ג׳ כתב לישב דברי רמ״א הנ״ז משום דמהרי״ל כתב שמצא כן במנהגים ולכך לא חש להסמכת

הטור וכתב שגם מצא כן באגודה פ״ק דתענית שכתב שראה כן מרבותיו ואין ספק שאלו ראהו המי״ט לא היה משיג על הרמ״א יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל קל״ב או׳ ל״ד כדברי רמ״א הנז׳ ומ״מ בדיעבד אם התחילו לקרות פ׳ ויחל אין לחזור. מ״ב או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ ט׳:

יח חי) שם בהגה. אלא קורין בשחרית בפרשה. ומ״מ הש״ץ אומר ענינו בין גואל לרופא בשחרית ובמנחה מ״ב או׳ ט׳:

יט יט) שם בהגה. ולערב קורין ויחל. ומפטירין דרשו. ח״א שם. ועיין לעיל או׳ יו״ד:

כ ך) שם בהגה. בלבד בה״ב שמתענין אחר הפסח וכו׳ לפי שתעניתים אלו קבעו כל ישראל בכל הארצות (ר״ל בערי אשכנז כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ב יעו״ש) ומיעוט הם אותם שאינם מתענים משא״כ בשאר גזירת תענית על מדינה מיוחדת אז אין דוחין פ׳ השבוע מכח ויחל. ונ״ל דתענית שגזרו מנהיגי ג׳ ארצות בצירוף גאונים להתענות בכל ך׳ סיון (עיין מ״א סס״י תק״ף) משום רוע הגזירות בעו״ה יש לקרות ויחל אפי׳ כשחל ביום ב׳ או ה׳ שתענית זה הוא קבוע אפי׳ ביותר מבה״ב דאחר פסח וסוכות. ט״ז סק״ג. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ דתענית ך׳ סיון אינו קבוע כ״כ שמתענים בו רק יחידים וכן תענית בה״ב שאחר פסח וסוכות דינו כשאר תעניתים ואין דוחין פ׳ השבוע בשחרית ולערב קורין ויחל. מ״ב או׳ יו״ד. ולי נראה נהרא נהרא ופשטיה:

כא כא) ואם ואם חל ך׳ סיון בע״ש שנוהגין שלא להשלים התענית רק עד שעה שיצאו מבהכ״נ צ״ע לענין ענינו איך יעשה וגם לענין קריאת התורה בצבור. משׁ״ז שם. מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ תקס״ב או׳ ז׳ ולקמן או׳ כ״ו דמשמע דאין אומרים ענינו רק בש״ת. או באלהי נצור ואין מוציאין ס״ת יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תק״ף או׳ ל״א:

כב כב) שם. ויש שתמהו עליהם וכו׳ דהיינו דקשיא להו הא אמרינן לענין שאלת מטר דאפי׳ אנשי נינוה חשובים כיחידים וא״כ גם הקהל חשובים כיחידים ואין להם לקרות ויחל ותירץ הרא״ש נהי דהם חשובים כיחידים לענין שאלה היינו טעמא כדמפרש בירושלמי שאין לשנות מטבע ברכות דקבעי חכמים ע״פ תיקון נביאים אבל קהל שמקבלים עליהם תענית ודאי רבים איקרו ויכולים לקבוע ברכות. ט״ז סק״ד והוא מדברי הטור יעו״ש ;

כג כג) שם. יש נוהגין לדונו כת״צ לענין ענינו וכו׳ היינו דהש״צ יאמר ענינו בין גואל לרופא בשחרית ובמנחה וכן ויחל ואם חל ביום ב׳ וה׳ לדעת הגה לעיל אין דוחין פ׳ השבוע. מ״ב או׳ י״א:

כד כד) שם. ויש נוהגין לדונו כתענית יחיד וכו׳ ונהרא נהרא ופשטיה. ב״י. ומשמע דבמקום שאין מנהג שב וא״ת עדיף משום ספק ברכות. וכ״ה דעת המ״א והא״ר כמ״ש לקמן או׳ כ״ו יעו״ש:

כה כה) שם. ויש נוהגין לדונו כתענית יחיד וכו׳ ע״כ לא פליגי אלא כשכל הצבור מתענין משא״כ קהל שקבלו עליהם להתענות בה״ב עשרה מהם כל השנה ודאי דלא אמרי ענינו בקול רם ולא יוציאו ס״ת לעצמם משום לא תתגודדו. תשו׳ ז״א סי׳ מ״ד. והב״ד א״א שבגליון הש״ע. מיהו מסתמיות שאר דברי הפו׳ לא משמע הכי. וכ״מ בא״א או׳ ד׳ שכתב דאם יש עשרה בבהכ״נ שמתענין ומשלימין יש לקרות בתורה ואף לומר ענינו בין גואל לרופא במקום שיש מנהג כך עכ״ל משמע דכל יש עשרה מתענין שרי לקרות בתורה ולומר ענינו בין גואל לרופא במקום שיש מנהג אך אפשר לומר דמ״ש אם יש עשרה בבהכ״נ וכו׳ היינו בבהכ״נ א׳ אבל יש עוד בתי כנסיות אחרות שמתענות ג״כ אבל אם לא יש כ״א עשרה בכל העיר גם הוא יודה שאין לקרות בתורה ולומר ענינו בין גואל לרופא משום לא תתגידדו וע״כ נראה דיש להחמיר:

כו כו) שם. ויש נוהגין לדונו כדין תענית יחיד וכו׳ וכתב הב״ח שכן נוהגין במדינה זו שהרי ער״ה רגילין הכל להתענות ואעפ״י כן אין קורין בתורה. מיהו המ״א סק״ד כתב על דברי הב״ח הנז׳ דאין זו ראיה דהתם הטעם מפני שאין משלימין התענית וכ״כ בד״מ סי׳ תקפ״ב. וכתב עו״ש המ״א דהאידנא נהגו קצת להתענות בכל ער״ח וקורין בתורה וזה הוי ודאי לשם תשו׳ ש״מ דס״ל כסברא הראשונה. והט״ז סק״ה כתב לא על התשו׳ לבד אלא לבטל חרון אף ג״כ וקורין ויחל במנחה לבד ולא בשחרית יעו״ש. ומ״מ במקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה. מ״א שם והב״ד א״ר או׳ ו׳ וכתב וה״ה שאין לומר ענינו בין גואל לרופא ועיין לקמן סי׳ תקס״ח או׳ ג׳:

כז כז) בתענית מיתות הצדיקים כגון ז׳ באדר וכיוצא אף אם יש עשרה מתענין וכן הבכורים המתענים בע״פ אפי׳ יש שם עשרה לא יקראו ויחל ומכ״ש הנוהגין להתענות ב׳ וה׳ של כל השנה או בפ׳ שובבי״ם וכן מה שנוהגין החבורות קדושות שבכל עיר לבחור לעצמם יום א׳ לקבוע בו תענית ואומרים סליחות אעפ״י שעושין כן בכל שנה בקביעות אין להם לקרות ויחל. שערי אפרים שער ח׳ או ק״ג. מיהו המש״ז או׳ ה׳ מצדד לומר דבתענית שובבי״ם אין דוחין פ׳ השבוע ביום ה׳ ולערב יש לקרות ויחל וגם ענינו אומר הש״ץ בשחרית ומנחה יעו״ש. ונראה שמפני זה כתב הרב שערי אפרים דאין קורין ויחל משום דהמש״ז מצדד בזה ושב וא״ת עדי״ף. ומ״מ כבר כתבנו דהכלל בזה הכל הולך אחר המנהג ובמקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה משום ספק ברכות:

כח **כח) [סעיף ג'] אין ש"ץ אומר ענינו ברכה בפ"ע וכו'** ומשמע דיאמרנה בש"ת כיון שהוא תענית צבור. וכ"מ בתשו' הרשב"א סי' פ"א. א"ר או' ד' ער"ה או' ה'. ח"א כלל קל"ב או' ל"ג. מ"ב או' י"ג. אמנם הזר"א סי' פ"ו כתב דכל כמה דליכא עשרה מתענים אין לש"ץ לומר ענינו לכתחלה אפי' בש"ת ואפי' במנחה יעו"ש. והב"ד המחב"ר סי' תקס"ח או' ג' עיקרי הד"ט סי' כ"ט או' יו"ד. זכ"ל או ת' סידור בי"ע ה' ר"ח או' ז'. ומיהו אפשר לומר דברי הזר"א הנז' דוקא בתעניות שאינם כתובים בפסוק אבל בתעניות צבור הכתובים בפסוק שנוהגים בכל העולם גם הזר"א יודה להנז' לאומרה בש"ס. ועיין לקמן או' ל"ב:

כט **כט) שם.** אין ש"ץ אומר ענינו בש"ת וכו' וה"ה דאין לקרות ויחל כשאין עשרה מתענין בבהכ"נ. זר"א שם וכתב ודלא כהגו"ר חא"ח כלל א' סי' מ"ט יעו"ש והב"ד מחב"ר שם. עיקרי הד"ט שם. זכ"ל שם. בי"ע שם. וכן בתשו' מים רבים חא"ח סי' מ"ח קרא תגר על תשו' גו"ר הנז' שהתיר להוציא ס"ת אעפ"י דאין נמצאים בבהכ"נ עשרה שמתענין יעו"ש. וכן הסכים בתשו' עבה"ג סי' נ"ז שאם אין עשרה מתענין בבהכ"נ אין לומר ענינו בין גואל לרופא ולא להוציא ס"ת לא בשחרית ולא במנחה רק שיכולין לומר סליחות תוך י"ח יעו"ש. והב"ד אמ"ל סי' א' או' א' יעו"ש. וכ"פ לד"א סי' א' או' א' מש"ז או' ז' ודלא כתשו' ב"ד סי' שמ"ב. ומ"ש שיוכלין לומר סליחות וכו' עיין לקמן סעי' ד':

ל **ל) ומיהו** לענין ויחל אם הוא ביום ב' או ה' בשחרית די אם יש בבהכ"נ ששה שמתענים מפני דאין שום הוספת ברכה (דתקנת עזרא לקרות ב' וה') רק שדוחין פ' השבוע אבל במנחה או בשאר ימי השבוע צריך שיהיו דוקא עשרה. א"ר או' ד' מש"ז שם. שערי אפרים שער ח' או' ק"ח. מ"ב או' י"ד. אמנם הזר"א שם השיג על דברי הא"ר הנז' וכתב דאפי' בשחרית ב' וה' אין לקרות ויחל אם אין עשרה מתענין בבהכ"נ לכ"ע ודלא כהא"ר יעו"ש. ומ"מ נראה דכ"ז דוקא אם יש עוד בתי כנסיות שמתענין וקורין ויחל אבל אם לא יש שמתענין רק בזו בהכ"נ ובשאר קורין פ' השבוע גם בזו לא יקראו ויחל משום די"א דיש בזה לא תתגודדו כמ"ש לעיל או' כ"ה יעו"ש:

לא **לא) שם.** אין ש"צ אומר ענינו ברכה בפ"ע וכו' ואפי' יש עשרה בבהכ"נ שמתענים אלא שאחד מהם כבר התפלל בצבור ושמע ברכת ענינו ונכנס אצל אלו להשלים מנין עשרה אין יכול ש"ץ לברך ענינו ברכה בפ"ע שהרי אין עושין שליח אלא הט' דהוו יחידים שהעשירי אינו עושהו שליח שכבר יצא י"ח. ב"ד שם. ער"ה או' ד' מיהו בס' טוב עין להגאון חיד"א ז"ל סי' ט"ז או' ז' כתב דאם אחד מתענה וכבר התפלל ושמע ס"ת מצטרף לט' המתענין שעדיין לא התפללו הן לענין ענינו לומר הש"ץ ברכה בפ"ע הן לענין קריאת ויחל יעו"ש. והב"ד בי"ט שם או' ח' ומיהו עיין לעיל סי' קי"ט או' כ"ט שכתבנו שכמה אחרונים הסכימו לדברי ב"ד הנז' וגם החיד"א עצמו בספרד קש"ג יעו"ש. וע"כ יש להחמיר:

לב **לב) שם.** אלא א"כ יש בבהכ"נ עשרה שמתענין וכו' אין זה אלא בתענית צבור שהקהל קבלו עליהם על כל צרה שלא תבא אבל הד' צומות דמדברי קבלה נינהו אפי' אין שם מתענין אלא ששה או שבעה והשאר אינם מתענים דאניסי שהם חולים יכולין לקבוע ברכת ענינו ולקרות ויחל אף שאין שם עשרה מתענין בבהכ"נ. הרב מהר"ם ן' חביב בתשו' כ"י סי' ט"ו. ברכ"י או' ב' שע"ת או' ד' ומיהו עיין מ"ב בשה"צ או' ט"ו שכתב דמהא"ר ומש"ז וח"א משמע דלא ס"ל כמהר"ם ן' חביב הנז' יעו"ש. וכ"מ מדברי קיצור ש"ע סי' ך' או' ח' אמנם עיין לעיל סי' קי"ט או' כ"ט שכתבנו בשם כמה אחרונים דהסכימו לדברי מהר"ם הנז' יעו"ש. ומ"מ היכא דאפשר יש לחזר אחר עשרה שמתענים גם בד' צומות:

לג **לג) שם.** אלא א"כ יש בבהכ"נ עשרה שמתענין וכו' ואם יש בהם א' שאינו משלים לא יאמרו ענינו. מ"א סק"ה. א"ר או' ה' י"א בהגה"ט. מ"ב או' ט"ו. וה"ה מי שלא קבל עליו התענית מבע"י. א"א או' ה' ולא' קאי אד' צומות דהתם א"צ קבלה כמ"ש לעיל סי' תקס"ב או' ע"ג. ומ"ש לא יאמרו ענינו היינו שאין הש"ץ אומר עניני ברכה בפ"ע כנז"ל ולענין הוא עצמו אם אומר ענינו בש"ת עיין לעיל סי' תקס"ב או' ז:

לד **לד) שם.** עשרה שמתענין וכו' מלבד הש"ץ. שו"ג סוף או' יו"ד. מיהו משאר דברי הפו' שלא זכרו זה משמע דהעשרה הם עם הש"ץ כמו שאר מקומות וע"כ נראה דאין להחמיר רק היכא דאפשר:

לה **לה) איתא** בברכות (ל"ב ע"ב) רבא לא גזר תעניתא ביומא דעיבא משום שנאמר סכותה בענן וכו והביאו השל"ה (דף ר"א ע"א) ופי' דהיינו התחלת התענית והוא מיום שמשים אל לבו לא גזר רבא תעניתא ביומא דעיבא אף כי אפשר דלמחר יהיה צלול יעו"ש. והא"ר או' יו"ד כתב אפשר דהתנה בגזירתו על יום תענית עצמו כשיהיה למחר יומא דעיבא לא יתענה. והא דהשמיעו זה הפו' כתב שם הא"ר דבמאי דקאמר הש"ס אח"כ אמר ר"א מיום שחרב בהמ"ק נפסק חומת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים נדחה הא דרבא דבלא"ה יש הפסק גדול ואפ"ה עושין את שלנו עכ"ד:

לו **לו) [סעיף ד'] נוהגין להרבות סליחות בברכת סלח לנו.** ומ"מ לא יאמרו רק סליחות אבל אל רחום שמך וכיוצא בו שאינו מענין סליחות עון לא יאמרו עד אחר תפלה. ב"ח. ואם שכח מלומר הסליחות עד שגמר ברכת סלח לנו יאמר הסליחות אחר תפלת י"ח. מ"א סק"ו. א"ר או' ז' י"א בהגה"ט.

מ״ב או׳ ט״ז. דיש הנהיגו גם הסליחות לומר אחר גמר התפלה וכן הנהיג א״א הרב ז״ל בבה״מ בק״ק לבוב בח״ל לומר סליחות אחר ש״ע. מש״ז או׳ ו׳:

לז לז) ובפראג אומרים כמה פעמים סליחות בתפלת י״ח על גזירות שהיו משנים קדמונים בעו״ה ולא גזרו תענית כלל. א״ר שם. והן עתה בכמה מקומות על כל צרה שלא תבא רק מרבים סליחות ואומרים דברי מוסר לצבור מעין היום בלא תענית משום שנחלשו הגופים ורק לצורך גדול מתענים:

לח לח) שם. נוהגים להרבות סליחות וכו׳ ומנהגינו בכל התעניות שגוזרין על הצבור ע״כ צרה שלא תבא שאין מרבים בסליחות כ״א בתפלת מנחת ערב שאז מתקבצים העם לבא לבהכ״נ. והטעם נראה פשוט שכ״מ בעזרא סי׳ ט׳ דכתיב ובמנחת הערב קמתי מתעניתי וגו׳ ואכרעה על ברכי ואפרשה כפי וגו׳ יפ״ל ח״ב או׳ א׳ וכ״כ הרו״ח או׳ א׳ והביא סמך למנהג ממדרש ש״ט סי׳ קמ״א ע״פ תכון תפלתי וגו׳ יעו״ש. ועיין עוד לעיל סי׳ רל״ב או׳ א׳:

לט טל) שם. והוא המנהג הנכון. כדי שלא לשנות מטבע שטבעו חכמים עליהם אין להוסיף וממנו אין לגרוע. שו״ג או׳ י״ד:

מ מ) שם. והוה המנהג הנכון. וכן הסכימו האחרונים. מ״ב או׳ י״ז;

מא מא) [סעיף ה׳] בת״ץ ש״ץ שאינו מתענה לא יתפלל. כ״כ הטור בשם רב נתן. וכתב עליו הטור ואינו יודע למה שאינו אומר ביום תעניתי אלא ביום התענית הזה ותענית הוא לאחרים ודאי אם אפשר שיהיה ש״ץ המתענה טוב מאחר אבל אם א״א נ״ל שיכול להתפלל עכ״ל אבל הב״י כתב דהרד״א כתב שרב עמרם כתב כדברי רב נתן וכ״כ בסוף ס׳ הכלבו בשם רב יהודאי ודבריהם דברי קבלה ועליהם יש לסמוך עכ״ל וכ״פ כאן בש״ע. וכתב המ״א סק״ז דאם אירע שעבר לפני התיבה יאמר בש״ת ענינו ביום צום התענית הזה וה״ה אם אין ש״ץ אחר (ור״ל שעושה פשרה דלדעת הטור אומרה ברכה בפ״ע ולדעת המ״א בש״ת) מוטב שיתפלל מי שאינו מתענה מיתבטלו לשמוע קדיש וברכו עכ״ל. והב״ד א״ר או׳ ח׳ י״א בהגה״ע. ח״א כלל קל״ב או׳ ל״ג. וכן הסכים הש״ץ דף ע״ט ע״ב. וכ״פ סידור בי״ט בדיני קדושה ומודים או׳ כ״ב ואו׳ כ״ג. מ״ב או׳ י״ח. ויסיים רק בא״י ש״ת לבד כמ״ש המחה״ש. ועיין לעיל סי׳ קי״ט או׳ ך׳:

מב מב) [סעיף ו׳] יש מי שאומר וכו׳ כתב זה בשם יש מי שאומר לפי שמהריק״ו כתב על כהן שאינו מתענה וכתב ב״י נראה מדבריו שאין עומד לקרות בתורה מי שלא התענה עכ״ל וע״כ כתב זה בשם יש מי שאומר לפי שאינו אלא מדקדוק ולא בהדיא. ועוד י״ל כי כן דרכו של ב״ד סברא שלא מצאה כ״א בפוסק אחד כותב אותה בשם יש מי שאומר וזה הסברא הביאה ב״י רק בשם מהריק״ו. ואח״כ ראיתי שכ״כ המאמ״ר או׳ ה׳ וכתב שם המאמ״ר אע״ג דכתב זה הש״ע בשם יש מי שאומר מ״מ הלכה היא לדעתו יעו״ש:

מג מג) שם. אין עומד לקרות בתורה וכו׳ נ״ל דבשחרית מותר לעלות אעפ״י שדוחין פ׳ השבוע וקורין ויחל מ״מ עכ״פ קורין בתורה בלא התענית אלא א״כ התענית באמצע השבוע. מ״א סק״ח. נה״ש או׳ ו׳ מיהו הא״ר בסי׳ קל״ה או׳ ו׳ והזר״א סי׳ פ״ו והמאמ״ר בסי׳ זה או׳ ה׳ כתבו לפקפק בדברי המ״א הנז׳ וע״כ כתב הא״ר שם דלכתחלה אין לקרותו אפי׳ בשחרית רק אם כבר קראוהו יש להקל בשחרית של שני וחמישי יעו״ש. וכ״פ מ״ב או׳ י״ט. אבל הזר״א שם כתב דאפי׳ בדיעבד אם קראוהו לא יעלה יעו״ש:

מד מד) שם. שאין עומד לקרות בתורה וכו׳ ואם טעו וקראו לס״ת אותו שאינו מתענה (היינו אפי׳ במנחה ואפי׳ ביום אגד״ו) יעלה ויברך שאין כאן איסור כל עיקר. ב״ח. וכ״כ בתשו׳ אמונת שמואל סי׳ מ״ו. ובס׳ בני חייא פסק דאפי׳ לכתחלה יכולין לקרותו יעו״ש. מיהו בב״י סי׳ קל״ה משמע דאפי׳ קראו לאינו מתענה לעלות לס״ת אינו עולה יעו״ש. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ לדעת הב״י יעו״ש. וכ״כ סט״ז סק״ז. וכן הסכים א״ר סי׳ קל״ה או׳ ו׳ זר״א סי׳ פ״ו וכתב ודלא כהגו״ר יעי״ש. ומ״ש המ״א סק״ח ליכא איסורא אם עולה לס״ת דעת הט״ז שם דאיסורא נמי איכא משום ברכה לבטלה יעו״ש. וכ״ה דעת הא״ר שם. וכ״ש בהלק״ט ח״א סי׳ ד׳ וכ״ה דעת הזר״א שם:

מה מה) שם. מי שלא התענה. או שאין בדעתו להשלים התענית. סי׳ דה״ח. מ״ב או׳ ך׳ ועיין לעיל או׳ ל״ג:

מו מו) שם. מי שלא התענה. פעם אירע אונס להרב מארי דאתרא בת״צ שלא התענה ומנהגו לקרות במנחה י״ג מדות טוב לו שיתכבד וישב בביתו מלבא לבהכ״נ ולא יקראוהו לס״ת ויתפרסם הדבר שלא התענה. דברי דוד סי׳ מ״ה ובתשו׳ חת״ס סי׳ קנ״ז מסיק להלכה שהחולה שאכל בט״ב יכול לעלות בתורה אפי׳ במנחה דיומא קא גרים ובצבור שאינם מתענים כלל שכולם קצירי ומריעי או בעלי ברית בט״ב שנדחה הניח בצ״ע אם יקראו ויחל יעי״ש. וריב״ד הפ״ת. וביוה״כ שחרית מותר לעלות שאינו מתענה כגון חולה שהרופא ציוה לאכול כי הקריאה ביוה״כ הוא מחמת קדושת היום אבל במנחה יש להסתפק אם הקריאה הוא מחמת התענית או מחמת קדושת היום כמו בשבת. תשו׳ רע״א סי׳ כ״ד. והב״ד תו׳ חיים על ח״א סי׳ קל״ב או׳ ט״ל וכתב דלו נראה פשוט דגם במנחה יכול לעלות יעו״ש. ומ״מ נראה דכל אלו יש להחמיר מאחר דאפשר באחר שהוא מתענה:

מז מז) שם. ואם הכהן אינו מתענה יצא כדי שלא יאמרו שהוא פגום ומ״מ אף אם הוא בבהכ״נ אין לחוש דליכא פגם שהכל יודעים שיש בני אדם שאין רגילין להתענות. ב״י סי׳ קל״ה. מ״א סק״ט. אכן זהו לענין תענית בה״ב וכה״ג אבל בתעניתים הכתובים שהכל מתענים לבד מי שהוא חולה איכא פגמא אם לא יצא וע״כ יזהר לצאת. מ״ב או׳ כ״א. וכ״ז כשאין כהן אחר בבהכ״נ אבל אם יש כהן אחר בבהכ״נ פשיטא שיכנס לבהכ״נ וישמע קריאת ס״ת (כן הגיה יא״פ) ואם חושש שיקראוהו לעלות תורה יאמר לחזן שלא יקראוהו. מ״א שם. שערי אפרים שער א׳ או׳ י״א. מ״ב שם:

מח מח) להגביה הס״ת או לגוללה או הוצאה מארון הקודש אין להקפיד ורשאין לכבד בהוצאה והגבהה וגלילה אף למי שאין מתענה. שע״א שם או׳ י״ב:

מט מט) [סעיף ז׳] בת״צ יעמדו שנים אצל ש״ץ וכו׳ דילפינן ממשה דכתיב ואהרן וחור תמכו בידיו וכו׳ טור בשם מדרש. וצ״ע למה אין נוהגין כן בזמנינו רק ביוה״כ משום הפרת נדרים. ואפשר משום דק״ל אין ת״צ בבבל. ועוד י״ל דעכשיו שכלן אומרים הסליחות עם הש״ץ א״צ להעמיד אצלו. מ״א סק״י א״ר או׳ יו״ד. א״נ דוקא בתענית שמתפללין בו כל היום דומיא דתענית של משה. פרישה או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ תרי״ט סעי׳ ד׳:

נ נ) [סעיף ח׳] כל תענית צבור וכו׳ ואפי׳ תענית אסתר ואפי׳ ת״צ אחר כל שאומרים ענינו ברכה בפ״ע. הר״ש הלוי ז״ל בתשו׳ חא״ח סי׳ י״א. כנה״ג בהגה״ט. ומכאן כתב הגו״ר חא״ח כלל א׳ סי׳ א׳ דמה שנוהגין להתענות בז׳ באדר ומרבים בתפלות וסליחות ואין אומרים ענינו בין גואל לרופא שאין ראוי לברך ברכת כהנים ומ״מ אם עלה הכהן לדוכן לא ירד יעו״ש. י״א בהגב״י:

נא נא) שם. יש בו נשיאות כפים במנחה וכו׳ והטעם כתב לעיל בש״ע סי׳ קכ״ט סעי׳ א׳ הואיל ותפלת מנחה סמוך לשקיעת החמה היא דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר הימים יעו״ש. משמע דכיון שמאחרין אותה עד סמוך לשקיעת החמה יש היכר ואינה מתחלפת וא״כ ש״מ דאפי׳ יש קהל שתמיד מאחרין להתפלל תפלת מנחה עד סמוך לשקיעת החמה כיון שיש קהלות אחרות שמקדימין להתפלל מנחה בימים אחרים והיום מאחרין הרי יש היכר וגם אלו שמאחרין בכל יום יעשו נשיאות כפים ביום התענית דבתר רובא אזלינן:

נב בנ) שם הגה. ובגלילות האלו אין נוהגין וכו׳ ומ״מ נ״מ מכל זה לענין אמירת או״א ברכנו בברכה המשולשת וכו׳ דבמקום שיש מדינא נשיאות כפים אומרים או״א ברכנו וכו׳ מ״ב או׳ כ״ג. ואם אין עשרה מתענין בבהכ״נ אין אומרין או״א ברכני וכו׳ ומיהו חשש ברכה ליכא. א״א או׳ י״א. וכבר נתבאר כ״ז לעיל סי׳ קכ״ט קחנו משם:

סימן תקסז

א א) [סעיף א׳] השרוי בתענית יכול לטעום וכו׳ את התבשיל לדעת אם צריך מלח או תבלין. רש״י ברכות י״ד ע״א. ואפשר דאפי׳ כוונתו להנאת עצמו שרי (כן הגיה יא״פ) דלא קביל עליה שלא יהנה אלא שלא יאכל וישתה וזה לא מקרי אכילה ושתיה. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳:

ב ב) שם. יכול לטעום וכו׳ דאכילה ושתיה קבל עליה אבל לא הנאה ומשו״ה מי שמודר מאיזה מאכל אסור אפי׳ לטועמו. ט״ז סק״א. י״א בהגה״ט. מ״ב שם. ואפי׳ טועם ופולט כל שהוא אסור דנהנה. והמודר הנאה מתבשיל אסור לטעום אף לידע אם צריך מלח או תבלין. מש״ז או׳ א׳:

ג ג) שם. יכול לטעום וכו׳ אבל לאכול בכל שהוא אסור א״א או׳ א׳ וכ״כ במש״ז שם. וכ״מ בסוף סעי׳ ב׳:

ד ד) שם. כדי רביעית. כתב האגור בשם המרדכי פירש״י רביעית הלוג ור׳ יהודה בר נתן פי׳ רביעית ביצה עכ״ל והב״ד ב״י וכתב ופירש״י עיקר. וכ״כ העט״ז. ורביעית הלוג הוא ביצה ומחצה כמ״ש לעיל סי׳ תנ״ח או׳ ח׳ יע״ש. וכ״כ מ״א סק״ב. א״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ב׳:

ה ה) שם. כדי רביעית. ודוקא רביעית אבל טפי מרביעית חשיבה הנאה לענין תענית. וכ״כ הרי״ף פ״ק דתענית. וכ״כ הרמב״ם. ב״י. לבוש. ב״ח. מאמ״ר או׳ א׳ ומשמע דדוקא טפי מרביעית הוא דאסור הא רביעית עצמו בכלל ההיתר. וכ״כ הער״ה או׳ א׳:

ו ו) שם. ובלבד שיפלוט. דאל״ה חשיב שתיה ואפי׳ משהו אסור. מ״ב או׳ ג׳:

ז ז) שם. וביוה״כ ובט״ב אסור. אפי׳ פחות מרביעית. לבוש. דא״א לומר קביל עליה דלאו בקבלתו תליא. ביאורי הגר״א. ועיין באו׳ שאח״ז:

ח ח) שם הגה. ויש מחמירין בכל תענית צבור. דבשלמא בתענית שקבלו מעצמו י״ל שלא קבל עליו אלא הנאת אכילה משא״כ בת״צ. מ״א סק״ג:

ט ט) שם הגה. ויש מחמירין בכל תענית צבור. פי׳ אף י״ז בתמוז ויו״ד בטבת הכתובים אבל שאר ת״צ שמקבלין הקהל מותר לכ״ע. א״ר או׳ ג׳ וכ״כ בביאורי הגר״א ח״א כלל קל״ב או׳ י״ט. אבל הריטב״א בחי׳ תענית דף י״ב מוכח דבכל ת״צ אסור ולא התירו אלא בתענית שקבל היחיד על עצמו יעו״ש. והב״ד הער״ה או׳ ב׳ וכ״כ בתפארת שמואל על הרא״ש פ״ב דברכות או׳ י״א. וכ״כ א״א או׳ ג׳ אלא שכתב ומיהו י״ל תליא בדעתם בהתנו לכך עכ״ל ומשמע הא אם לא התנו מסתמא דינם כת״צ:

י י) שם בהגה. והכי נוהגין. וכ״כ הלבוש. וכ״כ האחרונים. ונ״ל כשמבשלים ביום לצורך סעודת מצוה אפי׳ בתעניתים הכתובים חוץ מט״ב מותר לטעום אם צריך מלח ותבלין ובלבד שיזהר לפלוט ולא יבלע כלום ודוקא מעט מעט ועד רביעית. ח״א שם. מ״ב או׳ ו׳:

יא יא) [סעיף ב׳] י״א שלא התירו וכו׳ אלא מעט מעט. כ״כ ב״י בשם הגמ״י ורוקח וז״ל הרוקח סי׳ ר״ט טעימם זו בחיך ולרוקקו מיד שלא תעבור מן החיך ולא רביעית בחיך בפעם אחד כ״א מעט מעט ולרוקקו עכ״ל ומ״כ בס׳ ישן בשם ריי״ץ גיאות שבכל היום כולו מצטרף לרביעית ויותר מכאן אסור. מ״א סק״ד. וכתב הא״א או׳ ד׳ די״א אלו פליגי בתרתי למ״ד בפעם א׳ רביעית אסור רק מעט מעט ש״מ יותר מרביעית אסור אף מעט מעט וכל היום מצטרף משא״כ למ״ד רביעית פעם א׳ שרי ו״ל כל היום שרי בכל פעם רביעית ואין מצטרפין וכמ״ש מ״א סק״ה יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז:

יב יב) שם. וי״א שאפי׳ בפעם אחת וכו׳ ומותר לטעום כמה פעמים כל פעם רביעית. הרשב״א בתשו׳ סי׳ רס״ז. מ״א סק״ה. וכן הסכים א״ר או׳ ב׳ כסברא זו האחרונה שכתב בש״ע. וכ״כ השו״ג או׳ ד׳ דכבר ידעת די״א וי״א הלכה כבתרא כנז׳ בכללים וכן סתם הלבוש כי״א בתרא. מיהו ח״א כלל קל״ב או׳ י״ט פסק כי״א קמא. והב״ד מ״ב או׳ ח׳ ומ״מ כבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דהגם כשמביא הש״ע י״א וי״א דעתו לפסוק כסברא ב׳ מ״מ כשי״א קמא להחמיר חושש להם לכתחלה יעו״ש:

יג יג) [סעיף ג׳] מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בת״צ לא כשר וכו׳ כתב המ״א סק״ד צ״ע דזה לקוח מתה״ד דס״ל דבכל ת״צ אסור לטעום אבל הרב״י דפסק לעיל דוקא ביוה״כ וט״ב אסור טעימה א״כ למה כתב הכא לא כשר וכו׳ וצ״ל דמיירי ביותר מרביעית עכ״ל. והנה״ש או׳ א׳ כתב דדעת הש״ע דכיון דהכא לא שייך לחלק בין רביעית ליותר מרביעית דהיכא דשרי שרי אפי׳ ביותר מרביעית דלא מתהני אפי׳ ביותר מרביעית הילכך אין לנהוג קולא אלא בתענית יחיד אבל בת״צ יש להחמיר כדין ט״ב ויוה״כ ואפי׳ בפחות מרביעית יעו״ש. והרב בגדי ישע סק״ו כתב אעפ״י שהכריע המחבר לעיל כדעת הפו׳ דאינו אסור אלא בט״ב ויוה״כ מ״מ ידע שאר הדיעות דאסרי בכל ת״צ כאשר הביאם בעצמו בב״י וא״כ מי שירא שמים ורוצה לצאת כל הדיעות בודאי יחמיר יעו״ש. והמאמ״ר או׳ ב׳ כתב דהכא ברחיצת פיו במים איכא למיחש טפי שמא יבואו לו המים בגרונו ויבלע קצת מהם ולכן חשש להחמיר בכל ת״צ משא״כ לעיל בטעימת שאר דברים דשפיר יוכל להעמיד על עצמו שלא לבלוע כלום יעו״ש נמצא דדעת האחרונים שכתבו לחלק בין הא דלעיל דהכא ברחיצת פיו יש להחמיר אפי׳ בפחות מרביעית:

יד יד) שם. לא כשר למיעבד הכי. ובדרשות מהרי״ל הלכות תענית כתב דמותר לשפשף גרונו במים בת״צ אבל לא בת״ב וביוה״כ. ד״מ או׳ א׳ א״ר או׳ ה׳ וכתב שם הא״ר וכן נראה להקל למי שרגיל בכך. מיהו דעת ח״א שם או׳ ך׳ לאסור וכ״כ באו׳ הקודם שכ״ה דעת האחרונים להחמיר ומ״מ כתב שם ח״א דבמקום צער גדול יש להתיר אפי׳ בט״ב רחיצת הפה במים רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו וביוה״כ יש להחמיר בזה בכל מה דאפשר עכ״ל. והביאו מ״ב או׳ י״א פת״ע או ו׳:

טו טו) שם. ואפי׳ יש במים וכו׳ כיון שמתכוין לרחוץ פיו ולא מתכוין לטעום לא מתהני אפי׳ ביותר מרביעית ועוד דדוקא משאר משקין מתהני אבל ממים לא מתהני אפי׳ ביותר מרביעית. תה״ד סי׳ קנ״ח. ולטעם זה אסור לרחוץ פיו בשאר משקין ביותר מרביעית. ונ״ל דבדבר שאין טוב לשתיה מותר כגון בחומץ. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ד׳ י״א בהגב״י. מ״ב או׳ י״ב ועיין לקמן סי׳ תרי״ב סעי׳ ט׳ בהגה דבעינן שלא יהיה מזוג. ואפשר דבעינן שיהיה חזק כ״כ כשמשליכים אותו לארץ מבעבע כמ״ש מ״א שם:

טז טז) שם הגה. ומותר ללעוס עצי קנמון וכו׳ חולה שאין בו סכנה שצוו לו הרופאים לבלוע ב׳ או׳ ג׳ פלולי בלע״ז מותר לו לבלוע או לשתות דבר מר כלענה אפי׳ בד׳ צומות כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ ל״ד יעו״ש:

יז טוב) שם הגה. ומותר ללעוס עצי קנמון וכו׳ כ״כ הטור בשם ראבי״ה אלא שבב״י בבד״ה כתב דאין דבריו נראין יעו״ש וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ דלמאן דאוסר טעימה בת״צ ה״ה ללעוס עצי קנמון אסור יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״ח ותמה על דברי רמ״א הנז׳ וכ״כ הער״ה או׳ ג׳ מיהו הא״ר או׳ ו׳ כתב ליישב דברי רמ״א הנז׳ ודעתו להקל אלא שכתב דגם בט״ב יש לאסור כמו ביוה״כ כדלעיל סעי׳ א׳ יעו״ש. וכ״ה דעת בגדי ישע כדברי רמ״א הנז׳

אבל בביאורי הגר״א הסכים לאסור הכא כמו דברי ההגה דלעיל סעי׳ א׳ דבכל ת״צ אסור יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל קל״ב או׳ כ״א. מ״ב או׳ י״ג. ובמקום צער גדול נראה פשוט דיש להקל חוץ מט״ב ויוה״כ כיון דבלא זה יש דעת הרבה גדולי פו׳ דמותר. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ כ״ו:

יח **חי) שם** הגה. ומותר ללעוס עצי קנמון וכו׳ ולענין שתיית עשן הטוטו״ן כתב שכנה״ג בהגב״י או׳ ג׳ שלדעתו אסור בכל תענית אפי׳ יחיד וכ״ש בת״צ וכ״ש בט״ב אבל אין כח בידו לאסרו לאחרים כ״א בט״ב ובשאר תעניות שומר נפשו ירחק ממנו יעו״ש. אבל בתשו׳ דרכי נועם חא״ח סי׳ ט׳ התירו בשאר תעניות חוץ מט״ב אלא שכתב דראוי ליזהר מלשתותו בחוץ בשוקים וברחובות שלא יראוהו הגוים ויש בדבר חילול ה׳ יעו״ש. והב״ד ב״ד סי׳ רצ״א. י״א בהגב״י. וכ״כ הברכ״י או׳ א׳ שגדולי המורים אשר לפני הכנה״ג התירוהו ובזמנינו פשט התרו זולתי בט״ב שיש מחמירין מפני האיבול יעו״ש. והב״ד השע״ת. ולענין ט״ב כבר כתבנו לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ ג׳ יעו״ש. ולענין יו״ט עיין לעיל סי׳ תקל״א או׳ ל״ה יעו״ש:

יט **יט) ואם** נפל דיו בתוך הספר או שום דבר לח יכול ללחוך אותו בלשונו ביום התענית. ס״ח סי׳ תתצ״ז. כנה״ג בהגה״ט:

כ **ך) כתב** האגודה פ״ו דיומא מותר לבלוע הרוק ביוה״כ ובב״ח סי׳ תרי״ב משמע קצת דלדידן דק״ל דאפי׳ אוכלין שאין ראוים לאכילה אסור לכתחלה גם הרוק אסור לבלוע ול״נ דמותר ברוק כיון שאין כוונתו כלל לאכילה וכ״ה בס״ח. מ״א סק״ח ומחה״ש. א״ר סוף הסי׳ י״א בהגב״י בית מאיר. מ״ב או׳ י״ג. מיהו ח״א שם או׳ כ״ב כתב דאם אפשר יפלוט ובמקום שא״א מותר לבלוע אפי׳ ביוה״כ יעו״ש.

סימן תקסח

א **א) [סעיף א׳] נדר להתענות יום זה וכו׳** קבל תענית במנחה יום ד׳ בחושבו שלמחר יום ה׳ ער״ח ואח״כ ידע שאינו ער״ח דר״ח היה שבת א״צ התרה ועל צד היותר טוב יתירו לו. זר״א בשו״ת א״ח סי׳ פ״ג. מחב״ר או׳ א שע״ת או׳ א׳ ועיין מ״ש בזה לעיל סי׳ תי״ז או׳ כ״ד ואו׳ כ״א יעו״ש:

ב **ב) אמר** אהא בתענית יום ה׳ אם אפטר מדבר פלוני ושכח ולא קבלו בשעת מנחה חייב להתענות. זר״א שם סי׳ פ״ה. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת שם:

ג **ג) כל** שלא יש עשרה מתענין בער״ח וכיוצא אין להוציא ס״ת ולא יאמרו ענינו בחזרה אפי׳ בש״ת ואפי׳ במנחה. זר״א שם סי׳ פ״ו. ובקונטריס חי׳ דינים ישן נושן מרבני ירושת״ו הקדמונים בזמן הנגיד משנת הרס״ט כתוב הופרשו בני אדם להתענות על כל צרה שלא תבא והסכים הנגיד שהש״ץ יאמר ענינו בש״ת שאינו תענית קהל ולא יוציאו ס״ת בבקר אך יוציאו במנחה וענינו בש״ת כשחרית. וכתב עו״ש בקו׳ הנז׳ כשגזר השר על היין בירושת״ו התענו על זה שהיא צרת צבור. מחב״ר או׳ ג׳ זכ״ל או׳ ת׳. ועיין לעיל סי׳ תקס״ו או׳ כ״ט כי שם נת׳ דין זה ודוק:

ד **ד) מי** שנדר להתענות שנה אחת בה״ב אין מתירין לו עד שיכנס יום שני ראשון. הרדב״ז ח״א סי׳ זר״ע. מחב״ר או׳ ו׳ שע״ת שם. ועיין ביו״ד סי׳ רכ״ח סעי׳ י״ז. ובדברינו לעיל סי׳ תי״ז או׳ כ״ה:

ה **ה) שם.** ושכח ואכל וכו׳ ואפי׳ הזיד ואכל הרבה לא יאכל יותר. ב״ח. מ״א סק״א. עט״ז. א״ר או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳:

ו **ו) שם.** משלים תעניתו. ר״ל מחוייב להשלים אותו היום ואינו יוצא במה שיתענה יום אחר כיון דפרט בנדרו יום זה דהיינו שאמר אתמול הריני למחר. מ״ב או׳ ב׳:

ז **ז) שם.** משלים תעניתו. ומשמע בהדיא דא״צ להתענות יום אחר כנגדו וכן מבואר בתה״ד סי׳ קנ״ו דא״א לתקן מה שכבר עיות אלא א״כ עושה לכפר על שגגתו אשר שגג והכי מוכח מדברי מור״ם ז״ל לקמן בהגה. מאמ״ר או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תקמ״ט או׳ ז׳:

ח **ח) שם.** או שהיה ש״צ וכו׳ ונראה דבת״צ אעפ״י שאכל יכול לומר ענינו כדאמרינן סי׳ תקס״ה דשייך לומר ענינו ביום צום התענית הזה כיון שתקנו חכמים להתענות אבל אם הוא תענית יחיד אעפ״י שמחוייב להשלים כל שאכל כשיעור שהיה מאבד תעניתו אם לא נדר יום זה לא יאמר ענינו. נה״ש או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תקס״ה או׳ ו׳:

ט **ט) שם.** או רבו. שמנהג יפה הוא להתענות יום שמת בו רבו מובהק כי חייב אדם בכבוד רבו ויראתו יותר משל אביו. של״ה דף ר״א ע״א. מיהו הא״ר או׳ ט״ו כתב לגמגם בדברי השל״ה הנז׳ דטעם התענית ביום שמת בו אביו אינו מפני הכבוד אלא משום סכנה דריע מזליה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ע״ה:

ט) ואיתא בירושלמי סוף מו״ק א״ר. אבהו יבא לי אם טעמתי כלום כל אותו יום שמת ת״ח. ר׳ יונה כד שמע שמת ת״ח אף דאכל ושתה אסקיה צום ההוא יומא. והב״ד א״ר שם:

י **י) שם.** אבל אם נדר להתענות יום אחד וכו׳ דהיינו שקיבל עליו להתענות יום אחד ובמנחה קבל עליו להתענות אותו תענית למחר אפ״ה בשביל קבלתו לא מקרי יום זה. ב״י בשה הרא״ש. וע״כ אם שכח ואכל כזית ביום התענית אעפ״י שקבלו מאתמול במנחה יכול לאכול באותו יום ולהתענות יום אחר כיון דבשעת הנדר לא קבע איזה יום. אבל אם לא קבל עליו קודם לכן להתענות יום א׳ אלא במנחה קבל עליו להתענות למחר מקרי תענית זה כמ״ש בסעי׳ שאח״ז וא״כ אפי׳ אכל כזית צריך להשלים תעניתו וא״צ להתענות יום אחר כמ״ש לעיל או׳ ז׳:

יא **יא) שם.** שכח ואכל כזית וכו׳ ולא אמרן אלא אם בלע אבל אם טעם לא כלומר אפי׳. אמר יום סתם אם לא אכל אלא טעם בלבד מתענה ומשלים אותו היום. ונראה דהאי טעם היינו בטעם עד רביעית ופלטו כדלעיל בסי׳ הקודם הא לא״ה הו״ל אכילה. ב״ח. עט״ז. מיהו המאמ״ר או׳ ב׳ חלק על דברי הב״ח הנז׳ וכתב דטעימא דהכא. לאו בחוזר ופולט מיירי אלא כלומר שלא עשה רק טעימה בעלמא שהוא פחות מכזית משלים תעניתו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ י״ג וי״ד:

יב **יב) שם.** שכח ואכל כזית וכו׳ והר״ן בשם הרא״ה כתב והוא שאכל ככותבת כמו יוה״כ אלא שהרא״ש גורס שכח ואכל כזית אבד תעניתו. וכך הם דברי הטור. ולכן פסק הש״ע כדברי הרא״ש והטור. וכ״פ הלבוש. וכ״פ הב״ח. וכ״ה הסכמת האחרונים:

יג **יג) שם.** שכח ואכל כזית וכו׳ אבל פחות מכזית לא אבד תעניתו אע״ג דאסור באכילה דחצי שיעור אסור מה״ת. הריטב״א בחידושיו והריב״ש סי׳ רפ״ז יעו״ש ודלא כהרב נחפה בכסף סי׳ ו׳ יעו״ש. ער״ה או׳ א׳:

יד **יד) שם.** שכח ואכל כזית וכו׳ ודוקא שאכל בפעם אחת אבל אם שהה בנתיים והמתין יותר מאכילת פרס אין מצטרף. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ י״א בהגה״ט. ח״א כלל קל״ב או׳ ל׳ מ״ב או׳ ה׳ ואפי׳ אם עשה כן במזיד וכמה פעמים ביום לא אבד תעניתו דמ״מ מתענה הוא אלא שעשה איסור שאכל חצי שיעור במזיד. א״ר שם. ושיעור כדי אכילת פרס עיין לקמן סי תרי״ב סעי׳ ד׳:

טו **טו) ובשתיה** שיעורו מלא לוגמיו כמו ביוה״כ. מ״א שם. י״א שם. מיהו הא״ר שם כתב כיון דבאכילה ק״ל בכזית אף דיוה״כ בככותבת ה״ה בשתיה דינו כדלעיל סי׳ רע״א סעי׳ י״ג ור״ל לא כיוה״כ לקמן בסי׳ תרי״ב סעי׳ ט׳ ששיעורו פחות מרביעית אלא כבסי׳ רע״א ששיעורו רוב רביעית יעו״ש. אבל מדברי ח״א שם ומ״ב שם משמע דס״ל כדברי מ״א ואם אכל פחות מכזית או פחות ממלוא לוגמיו דיוה״כ משלים תעניתו וא״צ להתענות יום אחר יעו״ש. ושיעור השהיה דמלוא לוגמיו דאינו מצטרף עיין לקמן סי׳ תרי״ב סעיף יו״ד:

טז **טז) שם.** שכח ואכל כזית וכו׳ מי שהוא שרוי בתענית ושכח ויקח את המאכל״ת ובירך עליו ונזכר מהתענית יאכל פחות מכזית מפני הברכה ועולה לו התענית. נחפה בכסף חא״ח סי׳ ד׳ והרב אדמת קודש ח״א א״ח סי׳ י״ג גמגם בזה ואין דבריו נראים וכן מצאתי בתשו׳ מהר״ר שבתי גארמיזאן כ״י מרבנן קשישאי אשר בעה״ק ירושת״ו שנשאל ע״ז והשיב כדברי נחפה בכסף. ברכ״י או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳ מיהו הער״ה או׳ ב׳ כתב דלדברי הריטב״א והריב״ש (שכתבנו לעיל או׳ י״ג) דאסור לאכול פחות מכזית דחצי שיעור אסור הכא נמי אסור וכתב וכן הרב מטה יהודה בליקוטיו דחה דברי הרב נחפה בכסף הנז׳ יעו״ש. וכן הזכ״ל או׳ ת׳ הביא דעת כמה פו׳ דסברי דאין לאכול אפי׳ מעט ואין לחוש לברכה לבטלה רק יאמר בשכמל״ו יעו״ש:

יז **טוב) מי** שאמר הריני בתענית עד שאשנה פ׳ זה וברך על אוכלין והכניסן לתוך פיו וזכר את נדרו יסלקם לצד אחד וישנה או יבלע פחותמכשיעור. הלק״ט ח״א סי׳ רנ״ב. וכ״כ הרב נחפה בכסף שם דיאכל פחות מכזית יעו״ש. ומיהו הרב אדמת קדש שם מסיק דאם יכול לסלק האוכל לתוך פיו לצדדין יסלק ויקרא פרקו ואם לאו יקרא ע״י הרהור ואח״כ יבלענו יעו״ש. וכן הזכ״ל שם הביא מכ״י רב אחד שנשאל ג״כ ע״ז והביא דברי הרב נחפה בכסף הנז׳ וחלק עליו ומסיק כסברא א׳ של הלק״ט וכדברי הרב אדמת קודש הנז׳ אבל לאכול אף מעט אסור יעו״ש:

יח **חי) ואם** היה אוכל ואמרו לו שעלה ע״ה יפלוט. פר הארץ ח״ב א״ח סי׳ ז׳ וכ״כ שדה הארץ ח״ג סי׳ כ״ט. ברכ״י שם. זכ״ל שם. שע״ת שם:

יט **יט) שם.** שכח ואכל כזית אבד תעניתו. וה״ה אם שתה רביעית מים אחר עלות השחר איבד תעניתו. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ י״ד. ברכ״י או׳ ב׳ זכ״ל שם שע״ת או׳ ב׳ וכבר כתבנו לעיל או׳ ט״ו דדעת האחרונים בשתה כמלא לוגמיו אבד תעניתו יעו״ש:

כ **ך) שם.** וחייב לצום יום אחר. ואם קבל להתענית ב׳ ימים רצופים ושכח ואכל בלילה מתענה ב׳ ימים אחרים. ב״י סי׳ תקס״ב בשם הכלבו. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ב׳ והיינו בנדר ב׳ ימים רצופים סתם ואח״כ קבל במנחה ושכח ואכל בלילה חייב לצום ב׳ ימים אחרים הא יום זה כה״ג ושכח משלים. א״א או׳ ג׳ ור״ל משלים תעניתו וא״צ להתענות ימים אחרים. ועיין לעיל או׳ יו״ד וסי׳ תקס״ב או׳ נ״ו ונ״ז יעו״ש:

כא **כא) שם.** וחייב לצום יום אחר. שלם אבל באותו היום מותר לאכול. מ״ב או׳ ז׳ וכ״כ לעיל או׳ יו״ד:

כב כב) **שם** הגה. ויש מחמירין וכו׳ הטעם כיון די״א דאפי׳ ביום זה רשאי ללוות תענית ופורע ולכן כשאכל איבד תעניתו וחייב לצום יום אחר לכן מחמירין כשני הדיעות דחייב לצום כל אותו יום וגם יום אחר אבל בתענית הקבוע כגון י״ז בתמוז שאסור לאכול א״צ להתענות יום אחר אם לא שכוונתו להתענות לכפרה על עונו ושגגתו. תה״ד סי׳ קנ״ו. ות״צ דינו כי״ז בתמוז לענין זה שא״צ להתענות יום אחר אלא לכפרה. מ״א סק״ד. ובד״מ כתב פעם א׳ שכח א׳ ואכל ביו״ד בטבת וצוה מהרי״ל שיתענה בה״ב עכ״ל מ״א שם. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סי׳ תקמ״ט. או׳ ז׳ קחנו משם:

כג כג) **[סעיף ב׳] והוצרך לדבר מצוה.** כגון ברית מילה או סיום מסכת ואפי׳ שמחת מריעות משום דרכי שלום נמי שרי. ב״י בשם הג״א. ב״ח. לבוש. מ״א עק״ה. ומ״ש מ״ב או׳ ט׳ דמלשון הש״ע שכתב מפני כבוד אדם גדול משמע דדוקא מפני כבודו ולא שאר אנשים לא נהירא דהא בב״י מדמי להו להדדי ומאן דמתיר בזה מתיר בזה יעו״ש וא״כ מ״ש בש״ע מפני כבוד אדם גדול ה״ה מפני דרכי שלום:

כד כד) **שם.** והוצרך לדבר מצוה. אע״ג דלא שייך בגוה (כגון שאינו סנדק. א״א) ומ״מ צריך להתענות מקצת היום זמן מועט יותר ממה שהוא רגיל. מ״א שם. א״א או׳ ה׳ ח״א כלל קל״ב או׳ כ״ג. מ״ב שם. ועיין לקמן או׳ כ״ז:

כה כה) **וכתב** בס׳ באר שבע דחנוכת הבית בא״י הוי סעודת מצוה אבל לא בחו״ל. וביש״ש סוף פ״ז דב״ק כתב אם לא הניח תחלה לשתות בביתו ולנהוג קלות ראש רק שעושה סעודה לחנכו תחלה לומר בו ד״ת ולדרוש בו מעין המאורע הוי סעודת מצוה עכ״ל מ״א שם. י״א בהגב״י ועיין לעיל סי׳ רכ״ג או׳ י״ט ואו׳ טו״ב:

כו כו) **איתא** סוף ברכות כל הנהנה מסעודה שת״ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה. מ״א שם. ומשמע דדעתו שגם זה נקרא סעודת מצוה אבל בתשו׳ חוות יאיר סי׳ ע׳ נראה דס״ל דלא הוי ס״מ יעו״ש. ועי״ש עוד בתשו׳ חוות יאיר הנז׳ שהאריך הרחיב בפרטי סעודת מצוה איזה נקרה סעודת מצוה או לא יעו״ש:

כז כז) **שם.** הרי זה לוה ופורע יום אחר. וא״צ התרת חכם טור. לבוש. ואע״ג שאמר הריני בתענית מחר והו״ל כמו נדר הטעם כתב ב״י בשם הרא״ש כיון דצריך לפרוע לא נתבטל הנדר אלא מאומד הדעת אמרינן שהיה בדעתו להתענות יום א׳ ולא לקבוע יום זה לחובה. וכ״כ הלבוש אלא שהב״י כתב דזהו לפי הירושלמי אבל לגמ׳ דידן דוקא אם מתענה מקצת היום א״צ לשאול על נדרו יעו״ש. וזהו שכתבנו לעיל או׳ כ״ד דצריך להתענות זמן מועט יותר ממה שהוא רגיל כדי לקיים בזה המועט מ״ש אהא בתענית למחר וא״צ להתיר נדרו וכמ״ש מחה״ש. אבל כל תענית שאין יכול ללוותו כגון התעניות הקבועים לנו ויום שמת אביו ורבו והמקבל עליו יום זה למ״ד שאינו יכול ללוותו והוצרך לאכול באלו התעניות צריך התרה. שה״ג פ״ק דשבת. כנה״ג בהגה״ט ועיין לעיל סי׳ תק״ן או׳ ב׳:

כח כח) **שם.** הרי זה לוה ופורע וכו׳ ואם הוא יום שני או חמישי קבלתי מרבותי שילוה ליום ב׳ או יום ה׳ אחר. תפארת שמואל בהגהות הרא״ש פ״ק דשבת. ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת. ועיין לקמן או׳ ל״ב:

כט כט) **שם.** שהרי לא קבע הימים בתחלת הנדר. ואעפ״י שקבלו במנחה מותר. ב״י. מ״א סק״ו. ואעפ״י שהתפלל תפלת ענינו רשאי ללוותו ליום אחר ואין חוששין משום תפלת שוא. שו״ג או׳ י״ב בשם הר״ן ושה״ג דלא כשכנה״ג הגה״ט או׳ ה׳ בשם ספר האשכול בזה יעו״ש. וכתב שם השו״ג והיינו לדידהו שהיו מתפללין ענינו בשחרית אבל לדידן שאין מתפללין ענינו ביחיד כ״א במנחה אם לוה קודם מנחה אין כאן תפלת שוא שעדיין לא התפלל ענינו עכ״ל. ועיין לעיל או׳ יו״ד:

ל ל) **שם.** מקרי תענית זה ואינו יכול ללוותו. עיין ט״ז סק״א שכתב דאם מצטער אפי׳ ביום זה מועיל אם מתענה מקצת היום ואח״כ לוה ופורע יעו״ש. אבל הנה״ש או׳ ג׳ כתב כי נמי מתענה מקצת היום ואח״כ לוה ופורע אסור יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קל״ב או׳ כ״ג דאפי׳ מצטער הרבה אינו יכול ללוותו ליום אחר יעו״ש. ואם צריך לאכול מפני קצת חולה צריך התרה. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ כ״ט. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ב או׳ נ״ו:

לא לא) **שם** בהגה. או אתענה שני וחמשי כל השנה וכו׳ דהו״ל יום מיוחד דקבע שנה זו דוקא ולבוש כתב די״א דלא מקרי יום זה ולא דק שבתה״ד לא כ״כ אלא לדעת הא״ז דס״ל שאפי׳ יום זה מותר ללוות ואינו אסור רק יום קבוע כגון יום שמת בו אביו אבל לדידן דס״ל דביום זה אסור ללוות א״כ גם זה בכלל יום זה. מ״א סק״ז. מיהו במט״מ סי׳ תשע״ב כתב כי״א שכתב הלבוש דבשביל אונס או צער ממש או בשביל סעודת מצוה דשייך בגווייהו יכול להלוותם ליום אחר אלא דצריך להתענות מקצת היום זמן מועט יותר מן הרגיל יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ד׳ וכתב אפשר דס״ל דב׳ וה׳ לא דמי ליום זה יעו״ש. וכ״כ בס׳ בגדי ישע סק״ז דדברי התה״ד נראין כדברי י״א שכתב הלבוש והשיג על דברי מ״א הנז׳ יעו״ש:

לב **לב) ואם** נדר להתענות בה״ב חצי שנה או שנה ולא אמר השנה פשיטא דלא מקרי יום זה וכ״כ מהר״מ מינץ סי׳ קט״ו מי שנשבע להתענות בה״ב מותר להתענות הב״ה ומ״מ אסור להתענות יום אחר דדוקא על ימים אלו קפיד משום שהן ימי רצון. מ״א שם. א״ר או׳ ו׳ ח״א כלל קל״ב או׳ כ״ד ואו׳ כ״ה. מ״ב או׳ י״ג. ועיין לעיל סי׳ תקס״ד או׳ נ״ח:

לג **לג) שם** בהגה. אתענה שני וחמישי וכו׳ נראה דה״ד שרוצה להתענות ביום אחר עבור יום ב׳ או׳ ה׳ דאמרינן שהוא קבל עליו דוקא יום ב׳ או ה׳ דהם יומי דרחמי אבל אם רוצה ללוות מיום ב׳ זה על יום ב׳ אחר או על ה׳ אחר דהיינו אחר שישלים מספר ימי נדרו שקצב עליו שפיר מצי לעשות כן דהוה כמו יום סתם בזה. ט״ז ס״ק א׳ והב״ד הנה״ש או׳ ג׳ וכתב דדבריו נכונים בנודר להתענות בה״ב ולא קבע זמן אבל באומר להתענות ב׳ וה׳ של שבוע פלונית או של החדש או של השנה דבהא איירי רמ״א ודאי לא מהני לוה ופורע אפי׳ בב׳ וה׳ אחרים יעו״ש וכ״כ המאמ״ר או׳ ו׳ לפרש דברי הט״ז הנ״ז וכ״כ הא״ר שם ליישב דברי הט״ז הנז׳:

לד **לד) שם** בהגה. או אתענה שני וחמישי וכו׳ ואפי׳ לא אמר שני וחמישי ושני אלא נדר להתענות עשרה ימים או עשרים יום בתוך שנה זו אינו יכול ללוות משנה זו על חברתה. מאמ״ר שם. וכ״כ מ״ב שם:

לה **לה) קבל** להתענות יום ששי כשאומר תחנון ואירע יום י״ג סיון יום ששי וקצת אין אומרים בו תחנונים חייב להתענות. ב״ד סי׳ שמ״ה בשם רבו. ברכ״י או׳ ה׳:

לו **לו) אשה** שאחר חג הסוכות נדרה להתענות ב׳ וה׳ עד שיעלו הב׳ וה׳ מ׳ יום והיה בדעתה שהיא משלמת מ׳ יום קודם הפסח ובאו ימי השילום שבוע קודם הפסח ואכתי פשו לאחר הפסח והתענית ששה רצופים שבוע קודם הפסח להשלים מ׳ יום מאחר שסברה שיושלמו קודם הפסח א״כ אין פיה ולבה שוין בעת הנדר ומה שעשתה היה לפנים משורת הדין דיה והותר וא״צ שתתענה אחר הפסח ב׳ וה׳ להשלים במספר ארבעים ב׳ וה׳ מהרמ״פ בתשו׳ כ״י סי׳ ע״ב. ברכ״י או׳ ז׳ זכ״ל או׳ ת׳:

לז **לז) נדר** להתענות בכל חומרת ת״צ חייב בחומרי ט״ב ואם הוא ליל טבילה מותר. מכתם לדוד בתשו׳ סי׳ ך׳ ולדעתי יש לפקפק. ברכ״י או׳ ח׳ זכ״ל שם. ועיין לעיל סי׳ תקס״ב או׳ מ״ה:

לח **לח) שם.** וכן אם היה תענית חלום וכו׳ וה״ה יום שמת בו אביו או רבו כנז׳ בסעי׳ א׳ שאינו יכול ללוות ולפרוע. טור וכ״כ הלבוש. ח״א כלל קל״ב או׳ כ״ג. מ״ב או׳ י״ד:

לט **טל) שם** בהגה. מיהו תענית בה״ב שנוהגין להתענות אחר פסח וכו׳ עיין שע״ת או׳ ז׳ מ״ש בשם פמ״א ח״ב סי׳ כ״ג דמי שענה אמן אחר ברכת בה״ב ואירע מילה דצריך להתיר משום נדר דלא כלבוש סי׳ תצ״ב יעו״ש. מיהו עיין לעיל סי׳ תצ״ב או׳ ט׳ שכתבנו שם דכמה פו׳ ס״ל כלבוש דא״צ התרה לסעודת מצוה יעו״ש והטעם כמ״ש באו׳ שאח״ז ואו׳ מ״ו דכיון שנוהגים כך הו״ל כאלו התנו בשעת הנדר דאוכלים בסעודת מצוה. ועוד עיין לעיל סי׳ תקס״ב או׳ ס׳ ודוק:

מ **מ) שם** בהגה. או אפי׳ בעשרת ימי תשו׳ פי׳ שמיוחדים אלו ימים דוקא והוה אמינא דאסור לאכול. מ״א סק״ח. ור״ל אף שהם מיוחדים והוי כיום זה אפ״ה מותרים לאכול וגם א״צ תענית אחר כה״ג כי נוהגין לאכול בסעודת מצוה כה״ג. א״א או׳ ח׳ ועיין לקמן או׳ מ״ו:

מא **מא) שם** בהגה. ואירע ברית מילה מצוה לאכול וכו׳ ופשוט דכשחל פדיון הבן או שאר סעודות מצוה בבה״ב או בעשרת ימים ג״כ מצוה לאכול. מ״א סק״ט. א״ר או׳ ז׳ ח״א שם או׳ כ״ו. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ז או׳ י״ד. מ״ב או׳ ט״ז:

מב **מב) שם** בהגה. מצוה לאכול וכו׳ ואם ידע לפני ר״ה שיאכל בין ר״ה ליוה״כ על ברית מילה מחוייב להתענות עוד יום א׳ לפני ר״ה דהא מה״ט מתענין ד׳ ימים לפני ר״ה נגד ד׳ ימים שאוכלים וכ״ש אם אירע מילה בד׳ ימים שלפני ר״ה שמתענין יום א׳ נגדו מיהו נ״ל אם ר״ה הוה ביום ה׳ דליכא אלא ד׳ ימים לפני ר״ה א״צ להתענות יום אחד קודם שבת דמעיקרא לא קבלו עלייהו אלא להתענות בימי הסליחות (והיינו לבני אשכנז שאין אומרים סליחות אלא ביום א׳ שלפני ר״ה כמ״ש לקמן סי׳ תקפ״א סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש) ולא בימים האחרים ואם מתענה עד אחר שיצא הצבור מבהכ״נ מקרי תענית כמ״ש סי׳ תקס״ב סעי׳ ב׳ אבל לא קודם לכן כי מעיקרא כך קבילו עלייהו. מ״א שם. ח״א שם או׳ כ״ז. מ״ב או׳ י״ט:

מג **מג) שם** בהגה. מצוה לאכול וכו׳ ופשוט דבמקום דמותר לאכול על הסעודה אינו תענית כלל ומותר אח״כ לאכול ולשתות אפי׳ בביתו ומיהו קודם הסעודה נ״ל דאסור לאכול ולשתות בביתו מיהו הבעלי ברית מותרים לאכול מיד דיו״ט שלהם הוא. מ״א סק״י. א״ר או׳ ז׳ ח״א שם או׳ כ״ט. מ״ב או׳

י״ח. ומיהו מ״ש המ״א דבעלי ברית מותרים לאכול מיד וכו׳ בא״ר שם מסתפק אם הוא מן הבקר או לאחר מנחה כמו בט״ב דחוי לעיל בסי׳ תקנ״ט יעו״ש ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סי׳ תק״ן או׳ כ״ב יעו״ש. ואם חל מילה או חופה בד׳ צומות אם יתענה החתן או בעל ברית כתבנו דינו לעיל סי׳ תקע״ט או׳ ט׳ ואו׳ יו״ד יעו״ש:

מד מד) שם בהגה. מצוה לאכול וכו׳ אבל בשאר תעניות שגוזרין הצבור אסור לאכול אפי׳ בסעודת מצוה. וכתב הש״כ ביו״ד סי׳ ש״ה ס״ק י״ב דאם חל פדיון הבן ביום ת״צ נוהגין לפדות ביום התענית ולעשות סעודה בלילה עכ״ל וצ״ע אם חל יום ל״א בשבת וביום א׳ הוא תענית עשי״ת אם מותרים לאכול ואעפ״י מילה שעבר זמנה כל שעתא ושעתא זמנה הוא דאסור לעמוד ערל אבל פדיון הבן כיון שעבר זמנו יכולין לדחותו יותר וא״כ י״ל דלא מקרי סעודת מצוה ולכן נ״ל דיעשה הסעודה בלילה אבל כשהוא בזמנו מותר לאכול שם. מ״א שם. א״ר שם. אמנם הא״א או׳ יו״ד כתב דאף פדיון שלא בזמנו סעודת מצוה הוא. וכ״כ המו״ק. וכ״כ ח״א שם או׳ כ״ו והשיג על דברי מ״א הנ״ז יעו״ש וכ״כ בס׳ בית מאיר להשיג על דברי מ״א הנז׳ וע״כ כתב דמותר לעשות הסעודה ביום בשעת פדיון ומותרים לאכול כמו בסעודת מילה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ט או׳ ס״ט:

מה מה) וצ״ע כשמתענין ך׳ סיון במלכות פולין אם מותר לאכול על סעודת מצוה ומיהו בזמנינו על הרוב עושים כל הסעודות בלילה. מיהו פעם א׳ חל בע״ש ך׳ סיון והיה סעודת ברית מילה וצוה הרב לאכול ביום מפני שלא ימצאו אנשים שילכו בלילה. מ״א שם. א״ר שם. ובעיר שאין מתענין ך׳ סיון ויש שם אנשים ממקומות שמתענין אם צריכין להשלים למנין על הסעודה מותרין לאכול. ח״א שם. מ״ב או׳ ך׳ ועיין לקמן סי׳ תק״פ או׳ ל״א:

מו מו) שם בהגה. וא״צ התרה וכו׳ וגם א״צ תענית אחר בעבור זה כמ״ש לעיל או׳ מ׳ וכ״כ מ״ב או׳ י״ז ואע״ג דדבר שאינו אלא מנהג צריך התרה ובה״ב ג״כ אינו אלא מנהג מ״מ לא נהגו מעולם להתענות בכה״ג שחלה מילה ביום זה והוה כאילו התנו מתחילה. לבוש סי׳ תצ״ב. ומיהו מחמת שאינו בריא לעולם צריך התרה. ש״ך ביו״ד סי׳ רי״ד סק״ב. ח״א כלל קל״ב סוף או׳ נ״ח. עמה״ש על קיצור הש״ע סי׳ קכ״ז או׳ ח׳ והגם דדעת המ״א סי׳ תקפ״א ס״ק י״ב דא״צ התרה וכ״ה דעת הדג״מ שם. מ״מ כיון דאין הפסד בזה לעשות התרה יש להחמיר כדי לצאת אליבא דכ״ע. ועיין לקמן סי׳ תקפ״א או׳ ע״א:

מז מז) שם בהגה. ואם קבל עליו התענית במנחה וכו׳ דדוקא כשסמך על עניית אמן אז שרי לאכול אבל כשקבלו במנחה הוי נדר וצריך התרה. לבוש שם. והטעם דאעפ״י שענה אמן אינו מחויב להתענות (עיין לעיל סי׳ תקס״ב או׳ ס׳) לכן שרי לאכול על סעודת מצוה ואפי׳ התחיל להתענות ולא ידע שיזמינו אותו לסעודה מ״מ שרי. מ״א ס״ק י״א. וזהו שכתב לדעת הלבוש אבל דעת המ״א שם דוקא כשמתענה רק בא׳ מימי התשו׳ אבל במתענה כולם אף בקבל מותר דמתענה אדעתא דמנהגא יעו״ש והב״ד א״ר או׳ ח׳ א״א או׳ י״א. ח״א שם או׳ כ״ח. וכן הסכים ה״ב או׳ ד׳ וכ״פ מט״א סי׳ תקפ״א או׳ ט״ל:

מח מח) שם בהגה. י״א שאם מצטער הרבה בתעניתו יכול לפדותו וכו׳ הא דכתב זה בשם י״א לפי שזה כתב הרא״ש בשם הראב״ד וכתב עליו הרא״ש ולא מסתבר לי דהא אמרינן גדולה תענית מן הצדקה שזה בגופו וזה בממונו נמצא שאין התשלום שוה עכ״ל והב״ד ב״י. ולכן כתב זה בהגה בשם י״א לומר שאין זה לכ״ע ורק יש לסמוך ע״ז במקום אונס. וכ״כ הרב חס״ל במעין רביעי עין יעקב נהר מ״ה שהרוצה לחזור בתשו׳ ואינו יכול להתענות ארבעים יום או ג׳ ימים לילה ויום יכול לפדותם בארבעים איסרי כסף מזוקק לצדקה וכן מי שהיה בדעתו להתענות יום א׳ בנתינת איסר א׳ של כסף מזוקק לצדקה יכול לפדותו ובלבד שלא יהיה ת״צ יעו״ש. וכ״כ בס׳ נאמן שמואל סוף סי׳ ח׳ שיש פדיון לתענית שמתחייב בו האדם בעבור עונו יעו״ש. וכ״כ הגאון חיד״א בספרו מו״ב חלק יוסף בסדר סי׳ ג׳ יעו״ש. והב״ד הגאון רב פעלים ח״ג סי׳ ל״ה וכתב לעשות סמוכות לזה מדברי האר״י ז״ל יעו״ש. ועוד עיין מ״ש בזה לעיל סי׳ קי״ט או׳ ט״ו ודוק:

מט מט) שם בהגה. יכול לפדותו וכו׳ וכ״כ לעיל סי׳ של״ד סעי׳ כ״ו בהגה בשם פסקי מהרא״י סי׳ ס׳ יעי״ש ובדברינו לשם כמה תיקוני עונות יעו״ש. ואם עשה עבירה אחת כמה פעמים התיקון הוא שיעשה התיקון של אותה עבירה ג״פ ונסלח לו. הרב שמחת הרגל די״ג ע״א. זכ״ל ח״ג חא״ח או׳ קע״ג. וכ״כ עיקרי הד״ט סי׳ י״ג. או׳ כ״ט בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ של״ד או׳ קמ״ח בשם האחרונים יעו״ש. מיהו הרב רב פעלים שם כתב להוכיח דדי בפעם אחת יעו״ש וע״כ נראה דבאדם חלש שאינו יכול להתענות על כל עבירה ג״פ וגם אין לו כסף לפדות על ג״פ דאז יש להקל בפעם אחת. ועיין לקמן סוף או׳ ך׳ מ״ש בשם הזכ״ל ודוק:

נ נ) ועיין זכ״ל ח״א או׳ ת׳ וח״ג או׳ קע״ג מה שציין לתיקון איזה עונות ועוד עיין בשער רוה״ק להאר״י ז״ל שכתב ג״כ תיקון לכמה עבירות וכוונות יעו״ש. וגם עיין ברב פעלים שם סי׳ ל״ו בענין תקון לאשה אחת שהניחה בנה הקטן לשכב בצידה בלילה ובבקר מצאה אותו מת ושם בסי׳ ל״ז בענין מי ששכב עם אשתו נידה קודם שהגיע לעשרים שנה אם חייב כרת והתיקון שלו יעו״ש. וכבר כתבנו בכמה מקומות כי כשמתענה לתיקון איזה עבירות

צריך לפרש בעת קבלת התענית בתפלת מנחה ביום שלפניו ויאמר רבש״ע הריני לפניך למחר בתענית יחיד מן הבקר עד הערב (ואם הוא מתענה הפסקה יאמר למחר ובלילה שלאחריו וביום שלאחריו) על עון פלוני ויה״ר שיקובל התענית שלי הנז׳ לפניך ברצון ותמחול לי על עון פלוני וע״כ עונותי כרוב רחמיך וחסדיך יהיו לרצון וכו׳ וביום התענית לעת מנחה יאמר יה״ר מלפניך ה׳ או״א שיהא דמי וחלבי שנתמעט היום בתעניתי כאלו הקרבתיו לפניך ע״ג המזבח ותמחול לי על עון פלוני וע״כ מה שחטאתי לפניך בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים כרוב רחמיך וכרוב חסדיך ויתוקן כל אשר פגמתי בשמות הקדושים ובעולמות העליונים וכל ניצוצי הקדושה שנפלו אל הקליפות ע״י עונותי וחעאתי יחזרו ויעלו אל מקומם הראשון ולא ידח ממנו נדח ויתוקנו תיקון גמור כרוב רחמיך וכרוב חסדיך ויהי נועם וכו׳:

ג) ואם הוא תש כח ואינו יכול להתענות ימים הקצובים לאיזה עבירה שתהיה לפחות יתענה בה״ב וביום האחרון של התענית יתן כסף כנגד התעניות שהוא חייב בהם ויאמר שזה הכסף כך וכך יהיה פדיון לתעניות כך וכך שהוא חייב לכפרת עבירה פלונית. ואח״כ יאמר יה״ר מלפניך ה׳ או״א שיהא דמי וחלבי שנתמעט היום בתעניתי כאלו הקרבתיו לפניך ע״ג המזבח וגם הכסף כך וכך שנתתי לצדקה לפדיון כך וכך תעניות יעלה לפניך כאלו התעניתי כך וכך ימים בשלימות ותמחול לי על עון פלוני. וע״כ מה שחטאתי לפניך בין בגלגול זה וכו׳ כנז׳ ועוד עיין לעיל סי׳ ר״מ או׳ ו׳ וסי׳ של״ד או׳ קמ״ה הנוסח שכתבנו לומר על איזה עונות יעו״ש ועוד עיין זכ״ל ח״ג מע׳ ת׳ או׳ קע״ד שכתב דהשואל תשו׳ בזה״ז אין להכביד עליו שלא ימנע והאיש החכם יעשה לפי המקום והזמן ומהות האיש יעו״ש:

נא נא) שם בהגה. יכול לפדותו וכו׳ משום דקבלת תענית הוה כמו נדר לצדקה כאלו התנדב חלבו ודמו לגבוה ותמורתו נותן לעניים דאומדן דעתא הוא דאדעתא דהכי קבל עליו. לבוש. והוא מדברי ב״י יעו״ש:

נב בנ) שם בהגה. יכול לפדותו וכו׳ ועיין ססי׳ של״ד שיעור הפדיון ומ״מ נ״ל דהעשיר יתן לפי עשרו דהטעם ששקול צער הממון נגד צער התענית ובעשיר דין מאה מנה כדין פרוטה לעני. מ״א ס״ק י״ב. ועוד עיין לעיל או׳ מ״ח שיעור הפדיון ועיקרי הד״ט סי׳ ט״ו או׳ כ״ד יעו״ש. והמנהג עתה לתת לפדיון תענית לכל יום דמי סעודת היום. וכמ״ש הפ״ל ח״ב סי׳ תקע״א או׳ ז׳ יעו״ש. והכל לפי מה שהוא אדם כמה יהיה ערך סעודתו כנגדה יתן צדקה לעניים ואם הוא חייב תענית אחד יתן דמי סעודת יום אחד ואם חייב ב׳ יתן דמי ב׳ סעודות וכו׳:

נג גנ) שם בהגה. יכול לפדותו וכו׳ אבל בתענית שגוזרין הצבור לא מהני פדיון אם לא שהתנו כן הצבור. ח״א כלל קל״ב או׳ ל״א. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ז או׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״ב:

נד דנ) שם בהגה. ונראה דוקא בקבל עליו תענית בעלמא אבל אם קבלו דרך נדר וכו׳ ר״ל הא דיכול לפדות התענית הוא דוקא אם הוציאו בפיו דרך קבלה שאמר הריני מתענה יום אחד סתם או יום זה אבל אם הוציאו בלשון נדר שאמר הרי עלי להתענות יום אחד או יום זה אינו יכול לפדותו וכ״כ הלבוש בהדיא כשקבל עליו יום זה ויש לו צער או אונס גדול או יום סתם ואין רצונו ללוותו ולפרעו יכול לפדות עצמו בממון עכ״ל והוא מדברי ב״י יעו״ש. ודלא כמ״ב שכתב לחלק בין יום סתם ליום זה אלא החילוק הוא בין לשון קבלה ללשון נדר כנז׳ וכ״מ מדברי ח״א שם דאפי׳ ביום סתם אם קבלו בדרך נדר אינו יכול לפדותו יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ס״ט וסי׳ תק״ע סעי׳ א׳:

נה הנ) [סעיף ג׳] מי שנדר להתענות וכו׳ וה״ה מי שחייב תענית מכח תשו׳ יכול לדחותו. כ״מ בפסקי מהרא״י שם. וכ״כ מ״א ס״ק י״ג. מיהו דעת המ״א שם דלכתחלה אסור ללוות דחיישינן שמא ימות ורק דלזמן מועט לא חיישינן יעו״ש. וכ״כ במחנה אפרים ה׳ נדרים סי׳ ט״ו דבעינן מיד ורצופים אם אין לו אונס יעי״ש. אך אם הנודר עצמו אומר שבלבו היה שלא לעשותם מיד פשיטא דנאמן במה שבינו לבין קונו. מכתם לדוד סי׳ כ״ב. פ״ת. מ״ב או׳ כ״ח:

נו ונ) שם יכול לדחותם וכו׳ ואם אמר שמקבל בה״ב בימי הקיץ וכדומה פשיטא שאין יכול לדחותם לימי החורף דהוה כיום זה. א״א או׳ י״ג. ואפי׳ לדחותם לקיץ אחר אינו יכול אם אמר אתענה בקיץ של שנה זו כמ״ש לעיל או׳ ל״ד:

נז זנ) מי שאמר הריני מקבל עלי איזה תעניות לכפרת עונותי יש לצדד שמתענה והולך כל ימיו אבל מחוורתא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי. הלק״ט ח״א סי׳ י״ז שו״ג או׳ י״ג:

נח חנ) מי שהיה בצרה ונדר להתענות עד ר״ה הבא בכל יום ועתה הוא חלוש מאד וחולה תקנתו שיתחרט מעיקרא ומתירין לו שלושה. ואם אינו מתחרט מעיקרא פותחין לו פתח ואומרים לו אם היית יודע שדרך העולם שעוברים עליהם צרות ומיד עוברת לא היית נודר והוא אומר כן ומתחרט ומתירין לו. אבל לא יפתחו לו בנולד לומר אילו היית יודע שמצד התענית היית חולה או חלש דאין זה פתח דק״ל אין פותחין בנולד ואם הוא חולי

שיש בו סכנה אפי׳ אין שם חרטה ולא פתח ולא מי שיתירנו אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ומאכילין אותו פחות פחות מכשיעור כדי שלא יבא לידי איסור תורה ואם א״א אלא כשיעור בפעם אחת מאכילין אותו מיד שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. הרדב״ז ח״ב סי׳ רצ״א. שו״ג שם. ועיין ביו״ד סי׳ רפ״ח סעי׳ י״ב וסעי׳ י״ג ודוק:

נט טנ) [סעיף ד׳] יש מי שאומר וכו׳ הא דכתב זה בש״ע בשם יש מי שאומר אעפ״י שלא הביא. בזה פלוגתא בב״י משום כי כן דרכו של הש״ע דדין שלא מצאו כ״א בפוסק א׳ כותב אותו ג״כ בשם יש מי שאומר וזה כתבו בב״י רק בשם פסקי מהרא״י סי׳ ס״א כיעו״ש:

ס ס) שם. ששני ימים ושני לילות רצופים וכו׳ המתענים ג׳ ימים וג׳ לילות נוהגים להתענות עוד ב׳ שעות בליל ד׳ שיהיה ע״ד שעות סי׳ לדבר שובה ישראל ע״ד ה׳ אלהיך והאוכלים בתחלת הלילה לא הפסידו שהוא כמנין חסד. מט״מ סי׳ תשפ״ג. ובסוף ר״ח הקצר כתב המתענים ב׳ ימים יתענו שעה א׳ בלילה ויפסיקו ג״כ שעה א׳ מבע״י דהוי כמו כ״ז תעניתים דיום ראשון הוי תענית א׳ ואח״כ עולה כל שעה ליום אחד ושעה לאו דוקא דמקצת השעה ככולה. מ״א ס״ק י״ד. א״ר או׳ י״א. ה״ב או׳ ז׳ מ״ב או׳ ל׳:

סא סא) המתענה שבעה ימים רצופים אפשר לו להתקיים אבל יותר א״א להתקיים. חס״ל מעין רביעי עין יעקב נהר מ״ה. א״ר שם. ובענין המתענים ששה ימים רצופים לילה ויום דהיינו שבוע אחד מהתחלת יום ראשון עד ליל שבת בדברי האר״י ז״ל בשער רוה״ק לא נתבאר לכמה ימים עולים וגם לא נזכר תענית זה כל ששה ימים רצופים לילה ויום רק של שני ימים וג׳ ימים כמ״ש אח״כ באו׳ ס״ג יעו״ש. ומה שמביאים מס׳ חמ״י פ״ח להלכות שובבי״ם כי ששה ימים רצופים המה יעלו ס״ה אלפים ות״ר תעניות יעו״ש. כבר הרש״ל ז״ל בספרו הבהיר נה״ש דף כ״ו ע״ב נתפלא על המשגיחים בספרי שאר המקו׳ כגון חמ״י ומ״ח וכיוצא וכו׳ וכתב שאין לסמוך כ״א על דברי האר״י ותלמידו מהרח״ו ז״ל יעו״ש וכן בע״ג שם קרא תגר על הלומדים בשאר ספרי המקובלים שקדמו כי רבים חללים הפילו וכו׳ חוץ מדברי האר״י ז״ל ותלמידו מהרח״ו ז״ל יעו״ש וא״כ כ״ש דאין לסמוך בדבר זה דמי עלה שמים וירד. ועיין עוד לקמן או׳ ס״ד ודוק. ועוד נ״מ דאין לבטל בשביל זה סעודה רביעית של מו״ש כי מי בא בסוד ה׳ ואפשר שמגרעות נתן וכ״כ בתוספת מעשה רב או ט״ל שפעם אחת אשתו של הגר״א קבלה על עצמה להתענות הפסקה והפסיקה בסעודה בלישית ותיכף אחר הבדלה שכבה לישן ויוודע לו הדבר ושלח לה שבכל הפסקות עדיין לא יתוקן הפסד מלוה מלכה אחת ואז תיכף קמה ואכלה עכ״ל וכ״כ לעיל סי׳ ש׳ או׳ ט״ו בשם האחרונים דאין לבטל סעודה ד׳ של מו״ש בשביל הפסקות יעו״ש:

סב סב) אמנם אם אינו נוהג לאכול בליל מו״ש איזה דבר לסעודה רביעית ואפי׳ פת הבא בכסנין כי אינו סובל האכילה מכח סעודת שבת אז יכול לקבל ביום ש״ק ולהפסיק סמוך לשקיעת החמה. צפורן שמיר או׳ צ״ב:

סג סג) שם הגה. וי״א דבאדם חלש סגי לו בב׳ ימים וכו׳ אמנם בשער רוה״ק דרוש ג׳ לא כתב לחלק בין חלש לבריא אלא שני ימים רצופים עם לילותיהם חשובים כאלו התענה כ״ז יום ושלשה ימים רצופים עם לילותיהם חשובים כאלו התענה מ׳ יום והמתענה יום א׳ ולילו עמו כמו יוה״כ וט״ב אינו חשוב כ״א תענית יום א׳ בלבד יעו״ש. ועיין צפורן שמיר או׳ צ״ו שכתב דהפסקת ג׳ ימים נחשבת למ׳ יום ויותר לא נמצא בכתבי האר״י ז״ל יעו״ש ולא זכר שר שהם בהדיא בכתבי האר״י ז״ל האמתיים בשער רוה״ק כנז׳ ואפשר דכוונתו על היותר מארבעים לא נמצא כן:

סד סד) ואם בעלי הפסקות יפה הם עושים עיין בהלק״ט ח״ב סי׳ רנ״ב שכתב שיש לחוש לזה לסכנה ואפשר שנפסק א׳ מן האברים הפנמיים מחוסר לחות השרשי ואעפ״י שלא ימותו בתוך שנתם אפשר דמתחיל ליפסד יעו״ש וכ״כ עיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ ל״ה להזהיר ע״ז מכמה פו׳ יעו״ש. וע״כ מי שהוא חלש יש ליזהר ואין להתענות כ״א בימים נפרדים כפי כחו והשאר יפדה בממון אם אפשר כמ״ש לעיל או׳ ן׳ יעו״ש:

סה סה) שם בהגה. מכח תשובה וכו׳ ומ״מ טוב יותר שיצום מפוזרים שבכל עת יהיה לבו נכנע ויהיה חטאיו נגדו תמיד. מ״א ס״ק ט״ו. מ״ב או׳ ל״א:

סו סו) שם בהגה. צריך לקיים מה שנדר וכו׳ ועיין א״א או׳ י״ד שמסתפק להיפך אם נדר להתענות שני ימים רצופים אם יכול לשנותם לצום ארבעים יום שאין רצופים יעו״ש. מ״ב או׳ ל״ב. ומיהו מ״ש ב׳ ימים רצופים וכו׳ היינו לפי מ״ש מור״ם ז״ל אבל לפי דברי האר״י ז״ל שכתבנו לעיל או׳ ס״ג שני ימים רצופים אין עולים כ״א לכ״ז יום יעו״ש:

סז סז) שם בהגה. הכא מודה וכו׳ דהתם אדעתא שיצטער לא קבל עליו ולכן יכול ללוות משא״כ הכא דסוף סוף יצטער לכן צריך לקיים מה שקבל עליו. מ״א ס״ק ט״ז. מ״ב או׳ ל״ג:

סח סח) שם בהגה. כל שכן מ׳ יום שלפני יוה״כ וכו׳ ויתחיל להתענות אחר ט״ו באב ולא יתענה בשבת ור״ח. מ״א ס״ק י״ז. והשל״ה דף רי״ג ע״א כתב דיתחיל להתענות מי״ז בתמוז כדי להשלים באלו הימים מה שחסר מאלול ואילך ר״ח ושבתות ויו״ט שלא יוכל להתענית בהם ואלו החסרים ישלים

מ״ז בתמוז ואילך עד ר״ח אלול במפוזרים ולא יעלה לתשלום הימים שמחוייב בלא״ה להתענית כגון ט״ב או ער״ח אם רגיל בו או אם אירע יום שמת בו אביו ואמו או ת״ח אבל באלול עצמו עולה הכל מאחר שהם ימים המקודשים שהיה משה בהר יעו״ש. מיהו לדעת המ״א ס״ק כ״ב גם מט״ו באב שהתחיל להתענות מ׳ כל התעניתים שרגיל להתענות בהם עולים לו כמ״ש לקמן או׳ ק״ד יעו״ש. והב״ד מט״א סי׳ תקפ״א או׳ ב׳ וכתב ויש לילך בזה אחר כוונת הנודר יעו״ש. וכ״כ לקמן סוף או׳ ק״ו יעו״ש:

סט סט) שם בהגה. שמי שקבל עליו וכו׳ משמע אפי׳ לא אמר דרך נדר רק בקבלת תענית בעלמא. מ״א ס״ק י״ח. מט״א שם. מ״ב או׳ ל״ה. ועיין לקמן סי׳ תק״ע סעי׳ א׳:

ע ע) [סעיף ה׳] המתענה תענית חלום ביו״ט. אין לומדין מן הכלל אפי׳ במקום שנאמר חוץ דהא בחג השבועות אין מתענים ת״ח כמ״ש לעיל סי׳ תצ״ד או׳ ל״ח יעו״ש א״נ אם לא ידע וכבר התענה צריך למיתב תענית לתעניתיה. ונראה דהמתענה בר״ח ניסן או בר״ח אב תענית חלום דא״צ למיתב תענית לתעניתו דהא י״א דמצוה להתענות כמ״ש סי׳ תק״פ. מ״א ס״ק י״ט. י״א בהגב״י. ח״א כלל קל״ב או׳ ל״ו. מ״ב או׳ ל״ו;

עא עא) שם. המתענה תענית חלום ביו״ט וכו׳ ומשמע דוקא הנך ימים הא שאר ימים שא״א תחנון כניסן ול״ג לעומר וט״ו באב ושבט וקודם שבועות ובין יוה״כ לסוכות א״צ תענית לתעניתו. א״א או׳ י״ט. מ״ב או׳ ל״ז. וכן אם היה פסח ב׳ א״צ למיתב תענית לתעניתו. רו״ח או׳ א׳ בשם הרב מלאכת שלמה קמחי סי׳ א׳:

עב עב) שם הגה. ועיין לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם כל דיני מיתב תענית לתעניתו יעו״ש:

עג עג) [סעיף ו׳] אין ת״צ בבבל וכו׳ וה״ה בכל חוץ לארץ כדמוכח לקמן סי׳ תקע״ה סעי׳ יו״ד יעו״ש:

עד עד) [סעיף ז׳] כשאירע יום שמת אביו וכו׳ ר״ל שבשנה שמת אביו לא היתה מעוברת ובשנים הבאים אח״כ אירע שנה מעוברת דעת הש״ע סתם אדר הוא אדר שני ודעת י״א בהגה להיפך אבל אם מת בשנה מעוברת לכ״ע אם מת באדר ראשון יתענה בראשון ואם מת באדר שני יתענה בשני כמבואר בהגה. וכ״כ בד״מ ביו״ד סי׳ ת״ב או׳ ה׳ וב״י שם סי׳ ת״ג בשם התה״ד יעו״ש וכ״כ לעיל סי׳ נ״ה או׳ נ״ט לענין בר מצוה יעו״ש. וכ״ז להתענות בשאר שנים אמנם בשנה ראשונה יש חילוק כמ״ש לקמן או׳ ע״ז יעו״ש:

עה עה) שם. כשאירע יום שמת אביו וכו׳ כי מצוה להתענות יום שמת בו אביו או אמו כמ״ש להדיא מור״ם בהגה ביו״ד סי׳ ת״ב סעי׳ י״ב יעו״ש. והטעם כתב במט״מ סי׳ תשס״ד שהרי דוד התענה על שאול כי קראו אבי וצם על יהונתן ועל אבנר כי יש לצום על אדם חשוב. וכתיב על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה כי אמרו הואיל ופשענו והנחנו הזקן הלילה לבדו לכך הורע לו בשבילנו לכך נדרו שלא לאכול גיד הנשה. ד״א דין הוא לפי שהאב והבן גוף אחד ודין שיצטערו הבנים ביום מיתת אביהם יעו״ש. וכ״כ ס״ח סי׳ רל״א ורל״ב. והב״ד א״ר או׳ ט״ו. והלבוש ביו״ד סי׳ ת״ב סעי׳ י״ב כתב הטעם שיעשה תשו׳ מפני הסכנה דריע מזליה ביום זה שמת בו אביו או אמו יעי״ש. ועוד י״ל הטעם ע״פ מ״ש לעיל סי׳ נ״ה או׳ ך׳ בשם האר״י ז״ל כי אמירת הקדיש לא לבד מוטיל שהציל את נפש המת מגיהנם אלא ג״כ להכניסו בג״ע ולהעלותו ממדרגה למדרגה וע״כ היה נוהג רב האר״י ז״ל לאומרו בכל שנה ושנה ביום שמת בו אביו ואמו יעו״ש. וע״כ יש להתענות ביום ההוא ולחזור בתשו׳ כדי שיוכל לעלות נפש אביו למדרגה היותר עליונה ואז גם אביו יתפלל בעדו שעשה לו נחת רוח:

עו עו) שם. יתענה באדר ב׳ הגה. וי״א דיתענה בראשון. דפליגי ר״מ ור״י ר״מ ס״ל דסתם אדר הוא שני ור״י ס״ל סתם אדר הוא ראשון ופסק הרמב״ם כר״מ וי״א הוא הרא״ש דפוסק כר״י והכריע בתה״ד סי׳ רצ״ד כר״י וממילא יתענה בראשון מטעם דאין מעבירין על המצות יעו״ש. ט״ז ס״ק ג׳ ומיהו עיין כנה״ג בהגב״י ומחב״ר או׳ ח׳ ושו״ג או׳ כ״א ועיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ ד׳ ויפ״ל ח״ב או׳ ד׳ וח״ג או׳ א׳ ושאר דברי האחרונים שי״א דברי הש״ע עיין כנה״ג בהגב״י ומחב״ר או׳ ח׳ ושו״ג או׳ כ״א ועיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ ד׳ ויפ״ל ח״ב או׳ ד׳ וח״ג או׳ א׳ ושאר דברי האחרונים שי״א דברי הש״ע עיקר וי״א דברי י״א עיקר וע״כ יש לילך בזה אחר המנהג שהספרדים נגררים אחר דברי הש״ע והאשכנזים אחרי דברי מור״ם ז״ל:

עז עז) ואם מת אביו באדר שנה פשוטה ואחריה מעוברת כתב ב״י ביו״ד סי׳ ת״ג בשם התשב״ץ דבשנה ראשונה יתענה ויאמר קדיש באדר ראשין ובשאר שנים באדר שני. וכתב ב״י דטעמו משום דסוף שנה ראשונה הוי לסוף י״ב חודש כדאמרינן דמשפט רשעי ישראל בגהינם י״ב חודש ולא אמרו שנה הילכך י״ב חודש מנינן ובשאר שנים תלוי בפלוגתא דר״מ ור״י בפרק קונם יין וס״ל דהלכה כר״מ דאמר דכותבין בשטרות אדר הראשון אדר א׳ והשני כותבין אדר סתם דאיהו סתם אדר מיקרי, ובתה״ד סי׳ רצ״ד כתוב שנשאל על מי שנפטרו הוריו באדר בשנה פשוטה כשיגיע שנות העיבור באיזה אדר יצום ויאמר קדיש וברכו בראשון או בשני והשיב יראה דיעשה בראשון וכ״ש אם נפטר בשנת העיבור בראשון שיעשה לעולם בראשון אמנם בהא מודינא דאם נפטר בשעת העיבור בשני שיעשם לעולם בשני עכ״ל ב״י. והב״ד בד״מ שם בסי׳ ת״ב או׳ ה׳ נמצא דאם מת אביו בשנה פשוטה ואחריה

מעוברת לכ״ע בשנה ראשונה יתענה באדר א׳ ובשאר שנים תליא בפלוגתא דר״מ ור״י אבל אם מת אביו בשנה מעוברת לדברי התה״ד בשנה ראשונה יעשה באדר ובשאר שנים כשיהיו מעוברות אם מת באדר א׳ יתענה באדר א׳ ואם מת באדר ב׳ יתענה באדר ב׳ ולדברי התשב״ץ שכתב ב״י הטעם משום דמשפט רשעים בגיהנם י״ב חודש אם מת בשנה מעוברת אם מת באדר א׳ בשנה ראשונה יתענה בשבט שהוא תשלים י״ב חודש ובשאר שנים כשיהיו מעוברות אם מת באדר א׳ יתענה באדר א׳ ואם מת באדר ב׳ יתענה באדר ב׳ נמצא דהחילוק הוא רק אם מת באדר א׳ דלהתה״ד שנה ראשונה ג״כ יתענה באדר ולתשב״ץ בשבט וע״כ נראה דיש להחמיר ולהתענות בשניהם כדי לצאת אליבא דכ״ע. וכ״כ בס״ח סי׳ תשי״ב באחד שמת אביו באדר א׳ והיה מתענה באותו יום שמת אביו בשנה פשוטה היה מתענה בשבט ואדר מספק עכ״ל והגם שמדברי ס״ח הנז׳ משמע דבכל שנה פשוטה היה עושה כן מיהו לפי מ״ש בשם הפו׳ הנז׳ משמע דא״צ להסתפק רק בשנה ראשונה:

עח עח) שם. יתענה באדר ב׳ ומי שאינו יודע איזה יום הוא שמת בו אביו או אמו יברור יום מיוחד ויתענה בו ויאמר קדיש אך אם יש יתום אל ישיג גבול ודאי. מט״מ סי׳ תשס״ז. שכנה״ג בהגב״י או׳ ח׳ מ״א סק״ך. א״ז או׳ ז׳ רו״ח או׳ ד׳ חכ״א כלל קע״א או׳ י״א. מ״ב או׳ מ״ב. ואם יודע באיזה חודש רק שאינו יודע באיזה יום אז מוקמינן אותו בחזקת חי כל זמן שיוכל וביום האחרון של החודש מת. חכ״א שם. אמנם לפי מ״ש לעיל או׳ ע״ה בשם האר״י ז״ל שהקדיש מועיל להכניסו לג״ע ולהעלותו ממדריגה למדריגה יעי״ש אדרבא יש לעשות היאר צייט ביום ראשון לחודש ואעפ״י שאינו יודע באיזה יום מ״מ כשיבא יום היאר צייט הרי כבר עשה הכנה לעילוי ומועיל לו אבל אם יעשה בסוף החודש אפשר שכבר עבר ואינו דומה לעושה מקודם. ועיין לעיל סי׳ כ״ה או׳ כ״ג ודוק:

עט עט) שם. יתענה באדר ב׳ וכן אם ראה בחלומו יום מיתת אביו או אמו אף כי אחרי מותם יתענה בו ביום כמו שמתענה ביום יאר צייט שלהם ואם היה בשבת יתענה למחר ביום א׳ כמ״ש לקמן סעי׳ ט׳ יפ״ל ח״ב או׳ ג׳:

פ פ) מצוה להתענות יום שמת בו אביו ואמו בכל שנה ואם כבר התענה פעם אחת מסתמא דעתו היה להתענות כל ימיו וא״כ הרי הוא עליו כנדר שהוא מן התורה וצריך להתענות אם לא במקום חולה וכה״ג צריך להתיר הנדר ואם פירש שאינו מקבל עליו הנדר אינו צריך התרה. אכ״א כלל קע״א או׳ י״א. קיצור ש״ע סי׳ רכ״א או׳ א׳:

פא פא) אינו יכול לאכול יום שמת בו אביו בסעודת סיום מסכתא. מהרי״ל בתשו׳ סי׳ קע״ב. כנה״ג בהגב״י ונראה דבלילה הקודמת לתענית מותר לאכול ולילך על הסיום דהא לא אסר מהרי״ל שם אלא משום תענית. ועוד הא במט״מ סי׳ תשס״ח כתב דוקא בסעודת שמחה אסור אבל סעודת מריעות וכה״ג שרי. ועוד דלא גרע מאבל תוך י״ב חודש דמותר בסיום כמ״ש ביו״ד ססי׳ רמ״ו אבל סעודת מילה נראה דאף בלילה אסור. א״ר או׳ ט״ו. וכ״כ חכ״א שם מיהו בתשו׳ מקום שמואל סי׳ ף׳ כתב דאינו אסור כ״א בסעודת חתונה שיש בה מזמוטי חתן וכלה אבל בסעודה שאין בה שמחה כגון ברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא אפי׳ ביום מותר ע״י התרה יעו״ש והב״ד לעיל סי׳ תק״ן או׳ כ״ב יעו״ש. וכן הב״ד הפת״ת ביו״ד סי׳ שצ״א או׳ ח׳ יעו״ש. ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

פב פב) מצאתי בקובץ ישן שכתב בשם מהרא״י ז״ל שדעתו מסכמת עם מהרי״ו ז״ל דיום מיתת הוריו שחל בשבת או בר״ח שאסור לאכול בסעודה של שמחה כגון סעודת אירוסין וכה״ג וכן נמצא בשם מהרי״ו ז״ל שבליל שלמחרתו יום מיתת אביו שאין לאכול בסעודה של שמחה ומשמע דוקא סעודת שמחה אבל סעודת מריעות וכה״ג שרי. מע״מ סי׳ תשס״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ יו״ד. ואם חל יום מיתת אביו או אמו בע״ש אם צריך להשלים עיין לעיל סי׳ רמ״ט או׳ כ״ט:

פג פג) שם. הגה. וי״א דיתענה בראשון. ואם אינו יודע אם בראשון או בשני יתענה בשני חדא שהרי מוקמינן האדם על חזקתו ואמרינן חי היה ועוד שהרי י״א דלעולם מתענין בשני. ח״א כלל קל״ב או׳ ל״ז. מ״ב בשה״צ או׳ ל״ח. ואם הוא מסופק אם מת בד׳ לחודש או בה׳ עיין בתשו׳ חת״ס סי׳ קס״א שכתב אם יש לו עוד אחים במקום אחר היודעים יום היא״צ ויעשו תקנה לנשמת האב יעשה כל התקנות ביום הד׳ שפגע תחלה ובשני פטור אך אם אין לו אחים יעשה הדלקת הנר בשניהם ובתענית שקשה לישב ב׳ ימים יש להקל להתענות רק ביומא קמא ויום שלאחריו יוסיף בלימוד ועבודת ה׳ שזה טוב מכל הקרבנות יעו״ש. ועי״ש עוד בסי׳ קס״ב בכבר התענה כמה שנים ועתה שכח יתענה בראשון וישאל על נדרו ביום ב׳ אך קדיש בעל היא״צ ידחוהו מדחי אל דחי והוא יחוש לעצמו לומר שום מזמור ברבים ויאמר קדיש בב׳ הימים אך האבלים יתנו לו ע״כ קדיש ביום ראשון אם אין כאן יא״צ יעו״ש. והב״ד פ״ת:

פד פד) שם בהגה. מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם. וכן הסכים בביאורי הגר״א. מיהו עיין מ״א סק״ך מה שהאריך בזה ומסיק דמדינא יש להתענות בשניהם אך כיון שיום שמת בו אביו אינו אלא מנהג אין צריך לעשות אלא כמו שנהג בתחלה דמעיקרא אדעתא דהכי קביל עליה אבל מי שנדר

להתענות יום שמת בו רבו וכדומה צריך להתענות בשניהם אך דלכ״ע האבלים א״צ ליתן לו קדיש אלא פעם אחת יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ מ״ב:

פה פה) ומי שמת אביו ביום ראשון דר״ח כסליו ולשנה הבאה חשון חסר ור״ח כסליו אינו אלא יום אחד צ״ע מתי יתענה אם בכ״ט לחשון שהוא יום א׳ לפני ר״ח כסליו דהא לעולם יום ב׳ עיקר שמונין למועדות משני או נימא דעכ״פ הוי שם ר״ח עליו ולא יתענה בר״ח (לאו דוקא אלא ר״ל לענין קביעות היאר צייט לענין אמירת קדיש וכיוצא דהא אין מתענין יאר צייט בר״ח. יא״פ) ונראה דאם שנה ראשונה היא חסרה יקבע בכ״ט לחשון דבאמת משמע בגמ׳ דנדרים דיום ל׳ הוא נמנה לחדש העבר אבל כששנה ראשונה היא ג״כ מלאה א״כ צריך לקבע היום בר״ח ולכן אף בשנים הבאים אחריהם אף שהם חסרים יקבע בר״ח דה״ל כמו נדר דאזלינן אחר לשון בני אדם. מ״א שם. ומיהו דעת פמ״א ח״ב סי׳ פ״ג לעולם יעשה היא״צ ביום המולד דהיינו ביום ל׳ לחודש חשוון אם חשון מלא יהיה ביום א׳ דר״ח ואם חסר יהיה ג״כ בר״ח יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ט״ז אלא שכתב ועכשיו נוהגין כדברי המ״א בזה וכן הסכים בישי״ע. וכ״פ חכ״א כלל קע״א או׳ י״א כדברי מ״א. וכ״כ מ״ב או׳ מ״ג. ומ״מ אם אפשר בכל מקום דאיכא ספק יש לומר קדיש ולהדליק הנר בשני הימים והיינו היכא דליכא אבלים אחרים או במקום שנוהגים לומר כל היתומים הקדיש ביחד אבל היכא דאיכא אבלים אחרים אין ליתן לו אלא יום אחד כמ״ש באו׳ הקודם:

פו פו) ואם מת ביום א׳ דר״ח אדר שני יתענה (לאו דוקא כמ״ש באו׳ הקודם וכ״כ היא״פ) לשנה הבאה ביום א׳ דר״ח אדר ולא בכ״ט בו דלעולם אדר עומד תחת אדר שני. מ״א שם ע״פ הגהת מהח״ש. וכ״כ מ״ב שם. ועיין לב״ש וא״א שהגיהו בע״א:

פז פז) ואם מת אביו בשנת העיבור בער״ח אדר ב׳ שהוא כ״ט לאדר א׳ יתענה שנה פשוטה בכ״ט באדר ולא בכ״ט שבט. שע״ת שם בשם גבעת שאול סי׳ ע״ג. פת״ת ביו״ד סי׳ ת״ב או׳ ו׳:

פח חפ) ואם מת לו מת בימי דחנוכה אין היא״צ באותו יום בחנוכה אלא בתר יום הר״ח אזלינן כמה בחודש היה יום המיתה וכן תהיה היא״צ. ט״ז סק״ד. וכ״כ שדה הארץ סי׳ ל״ז והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ ד׳ ;

פט טפ) ומ״מ נראה פשוט מתוך דברי הראשונים והאחרונים שאם מת בניסן או באייר או משאר החדשים אין חילוק בזה בין שנה מעוברת לאינה מעוברת דלעולם התענית הוא בחדש שמת בו וזה ברור ופשוט מכמה מקומות דלא משגיחים בכיוצא בזה בחדש העיבור ושמעתי אומרים שבשנה מעוברת התענית הוא חדש א׳ קודם החדש שמת בו והוא מנהג בורות בעוני וא״צ להשיב עליו. מאמ״ר או׳ יו״ד. מיהו בתשלום שנה ראשונה אם היתה מעוברת יש חילוק כמ״ש לעיל או׳ ט״ז יעו״ש ;

צ צ) [סעיף ח׳] א״צ להתענות אלא ביום מיתת אביו ולא ביום הקבורה. נראה דה״ד משנה ראשונה ואילך אבל בשנה ראשונה לעולם עושין היא״צ ביום הקבורה ולא ביום המיתה דאל״כ לפעמים לא ישלים האבילות של י״ב קודש כגון אם מת בע״ש בר״ח שבט ואין פנאי לקברו עד יום א׳ שהוא ג׳ שבט ואם יהיה לו היא״צ ביום המיתה בר״ח שבע גם האבילות יפסוק באותו היום כי כבר נהוג עלמא שלא להתאבל עד היא״צ וזהו ודאי לא שפיר דהאבילות התחיל מיום הקבודה ולא מיום המיתה וצריך להשלים האבילות עד יום הקבורה שהוא ג׳ שבט. משאת בנימין סי׳ פ״ד. מוהו הט״ז ביו״ד סי׳ ת״ב סק״ט ובסי׳ זה סק״ד חלק על דברי הנז׳ וכתב דגם בכה״ג יתענה יום המיתה ולא ביום הקבורה דמה לנו במה שלא יתאבל י״ב חודש במילואם אם א״א בכך יעו״ש. והש״כ ביו״ד שם סק״י לחלק יצא דאם אירע יום המיתה מרוחק מיום הקבורה ג׳ או ד׳ ימים או יותר יש להתענות בשנה ראשונה ביום הקבורה כדי שיעשה היא״צ בתשלום האבילות כיון דלא אפשר בענין אחר ומשנה ראשונה ואילך יתענה ביום המיתה אבל מי שמת אביו ונקבר בו ביום או ביום שלאחריו יש להתענות ביום המיתה אף בשנה ראשונה יעו״ש. והב״ד א״ר בסי׳ זה או׳ י״ד וכתב להכריע דלהתענות ביום המיתה אפי׳ בשנה ראשונה והאבלות לא יפסיק עד יום הקבורה יעו״ש וכ״כ חידושי הגרשוני אשר בגליון הש״ע ביו״ד שם. וכן הסכים חכ״א כלל קע״א או׳ י״א. וכ״פ בספרו ח״א כלל קל״ב או׳ ל״ז:

צא צא) ומיהו אם היה המיתה והקבורה ביום א׳ אלא שלא שמע על מיתת אביו רק לאחר זמן משלים האבילות ביום המיתה כשאר אחיו. ח״א שם. וכ״כ מ״ב בשה״צ או׳ מ״ג:

צב צב) [סעיף ט׳] אם אירע יום מיתת אביו בשבת וכו׳ ולסברא זו ה״ה אם אירע יום שאין אומרים בו תחנון ידחה עד למחר. שכנה״ג בהגב״י או׳ ט׳ ועיין לקמן או׳ צ״ח:

צג צג) שם. ידחה למחר. וראוי לנהוג כן אף שכתב רמ״א שאין נוהגין כן אבל אם גם למחר הוא יום שאין מתענין בו הואיל ואדחי אדחי. של״ה דף ר״א ע״א א״ר או׳ ט״ו. בגדי ישע. ועיין לקמן או׳ צ״ו:

צד צד) שם. ידחה למחר. והרב לקט הקמח כתב בשם ת״ל דהואיל ואידחי אידחי והרב כבוד חכמים כתב דיתענה בע״ש כי מה מועיל התענית אחר שעבר זמנו וכן דעת הרב פני אהרן סי׳ ז״ך אך מר אחיו הרב דבר משה חלק יו״ד סי׳ ס״ח כתב דלילך על קברו יהיה בער״ש אך התענית יהיה יום א׳ ושכן עשה מעשה הרב מהר״ח עשאל על הרב מ״א ז״ל וכ״כ בספר ארחות יושר והב״ד בס׳ ק״ס דף קס״ד ע״ד ובודאי דכוותייהו נקטינן כיון דמרן נמי ס״ל הכי. רו״ח או׳ ז׳ ועי״ש מה שכתב עוד בזה. וכ״כ הזכ״ל חי״ד מע׳ אבל או׳ יו״ד דלדידן דקבלנו הוראות מרן ז״ל יש לנהוג כמרן שכתב דיתענה למחר אם הוא מקום שלא נתפשט מנהג מור״ם שם:

צה צה) וכתב עו״ש הזכ״ל דאם יום מיתה היה בר״ח והקבורה ביום שאחריו דיש להתענות ביום הקבורה דהא י״א דטפי עדיף ביום הקבורה ואף דאנן ק״ל דיום המיתה עיקר מ״מ בכה״ג אפשר דכ״ע יודו דיתענה ביום קבורה יעו״ש. וכ״כ שם הרו״ח דכשיום הקבורה ביום א׳ אשרי תבחר ותקרב להתענות יום א׳ ונמצא דעביד עילוי בתלתא יומי ע״ש על קברו ללמוד ולומר השכבה ולהשתטח וליל ויום שבת הלימודים וההפטרה מלבד שבת הקודם ויום א׳ התענית ולא יבצר להיות נכנע ולא פסיק גירסא ויעלה לרצון לפני ה׳ שינות במנוחות שאננות יעו״ש:

צו צו) שם. ידחה למחר. ואם נדחה לשני ימים פטור. אור הישר דף ך׳ ע״ב. ור״ל שיום המחרת שהוא יום א׳ אירע בו מימים שאין מתענין בהם כגון ר״ח או פסח שני או ל״ג לעומר שפטור לגמרי הואיל ואידחי אידחי. ולי נראה דכגון דא מקדימין להתענות ביום הששי ואין פוטר אותם יפ״ל ח״ב או׳ ו׳ ומיהו נראה היכא דקשה עליו להתענות יום הששי יש להקל כדברי אור הישר כיון כי כן הוא ג״כ דעת השל״ה והב״ד אחרונים כמ״ש לעיל או׳ צ״ג יעו״ש:

צז צז) שם. או בר״ח ידחה למחר. נראה דאם הוא בר״ח ניסן או בר״ח אב יכול להתענות בו ביום ואין צריך לדחותו למחר דהא י״א דמצוה להתענות בהם כמ״ש לקמן סס״י תקע״ג ותק״ף. יפ״ל שם או׳ ז׳ אמנם חכ״א כלל קמ״א או׳ י״א כתב דאפי׳ בר״ח ניסן ור״ח אב דהוא ת״צ אין להתענות בו יא״צ דמ״מ כבר נוהגין שלא להתענות יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ל״ד:

צח צח) שם. ואין נוהגין כן וכו׳ וכן בשאר הימים שאין בהם תחנון. וכ״כ בד״מ ביו״ד סי׳ ת״ב או׳ ה׳ וכ״פ בהגם שם סעי׳ י״ב וכ״פ הלבוש ושאר האחרונים. וכתב היפ״ל שם או׳ ח׳ דכ״ה המנהג של בני ספרד ג״כ שאם מת בר״ח או בשאר הימים שאין בהם תחנון כט״ו באב וכו׳ שאין מתענין כלל כדכתב מור״ם ז״ל אלא שאה מת בשבת דבשאר שנים שאירע ביום חול מתענה בו בפעם שיארע בשבת כיום המיתה עצמה נראה דא״צ להתענות בשנה ההיא למחר כמ״ש מרן משום דהו״ל בפעם ההיא כמת בר״ח או בשאר ימים שא״א בהן תחנון שאין מתענין כלל לפי המנהג עכ״ל וטעמא דבני ספרד נ״ל דדוקא אם חל בשבת מתענין למחר ואם חל בשאר הימים שאין אומרים בהם תחנון אין מתענין כלל לפי כשחל בשבת בשאר שנים יחול בחול ומתענין והו״ל כמו נדר וע״כ גם כי יחול בשבת מתענין למחר אבל כשחל בשאר הימים שאין אומרים בהם תחנון שלעולם הוא יחול כך בכל השנים ע״כ לא נהגו להתענות כלל והטעם משום דעיקר התענית הוא ביום היאר צייט כמ״ש לעיל או׳ ע״ה וכיון דאידחי אדחי:

צט צט) שם בהגה. אלא שאין מתענין כלל וכו׳ אבל להדליק הנר ולומר קדיש וללמוד לעילוי נשמתו צ״ל באותו היום:

ק ק) שם. בהגה. וכן בשאר הימים שאין בהם תחנון. וה״ה אם אירע לו ברית מילה של בנו ביום ההוא דיו״ט שלו הוא דלא יתענה ומכ״ש שאם רוצה להתענות שא״צ להשלום אלא עד מנחה גדולה. ט״ז סק״ה. והרב באר יעקב דף ל״ו ע״א כתב דגם הסנדק ומוהל לא ישלימו יעו״ש. ובקו׳ חי׳ דינים הנז״ל כתוב דהיה מעשה דגזרו ג׳ תעניות על הגשמים ואחד מל בנו ביום התענית ואמר הרב מהר״ר פאייווש שלא ישלים כההוא דרבינו יעב״ץ. מחב״ר או׳ ט׳ שע״ת או׳ י״ט. ומיהו מ״ש שם השע״ת להאריך בענין זה כבר כתבנו לעיל סי׳ תק״ן או׳ כ״ב דאפי׳ חתן ובעל ברית כשאירע להם יא״צ יש לעשות התרה כדי לצאת אליבא דכ״ע יעו״ש וא״כ כ״ש לאב ולכהן דפדיון הבן וע״כ לא הוצרכנו להעתיק דבריו או להשיב עליהם:

קא קא) [סעיף י׳] הנודר לילך על קברי הצדיקים וכו׳ ואף אם יושב בא״י ונפשו אותה להשתטח על קברי הצדיקים בחו״ל או יושב ירושלים ורוצה ללכת על קברי צדיקי שבא״י שרי לילך אדעתא לחזור. פרי הארץ ח״ג כ״י סי׳ ו׳ מיו״ד. ברכ״י או׳ י״א. שע״ת או׳ ך׳ ועיין לקמן סי׳ תקפ״א או׳ צ״ח:

קב קב) שם. די בהליכה זו. שהרי לא נדר להוציא מעותיו אלא ללכת והרי הלך. לבוש:

קג קג) שם. די בהליכה זו. ואם נדר להוציא עשרה זהובים להליכה זו ואח״כ השכירוהו ללכת שם לא יצא י״ח. מהרי״ל סי׳ קי״ח. מ״א ס״ק כ״א. א״ר או׳ ט״ז. מ״ב או׳ מ״ז. ואם תוציא המעות לצדקה אפשר יוצאת ידי נדרה אעפ״י שהלכה על קבר צדיקים שהשכירוה לכך. א״א או׳ כ״א. מ״ב בשה״צ או׳ מ״ז:

קד קד) [סעיף יא'] **ואירע בהם תענית חובה עולין לו.** אבל בתרי נדרי כגון שנדר לצום ב' וה' ואח"כ נדר לציים מ' יום רצופים אין ב' וה' עולים לו אם לא היתה כוונתן לכך. ומיהו דוקא בשאר ימות השנה אבל אם נדר בט"ו באב ודאי אין כוונתו אלא על מ' יום שעלה משה בהר כמ"ש סעי' ד' וא"כ הו"ל כאלו אמר מ' ימים אלו דפשוט אפי' היה בהם כמה תעניתים עולים לו. כ"ה מסקנת המ"א ס"ק כ"ב ועי"ש שהאריך. וכ"כ מ"ב או' מ"ט. ועיין לעיל או' ס"ח:

קה קה) **ומי** שרגיל להתענות עשי"ת ואירע בהם יום שמת בו אביו בין ר"ה ליוה"כ א"צ להתענות ה' ימים לפני ר"ה מידי אצום גדליה ויוה"כ שהם חובה ועולין לו. ואם יום שמת אביו הוא לפני ר"ה בימי הסליחות צריך להתענות ד' ימים חוץ מיום ההוא דהא לא קבע אלו דוקא. ואם חל ביום א' של סליחות או בער"ה א"צ להתענות כנגדו יום אחר דימים אלו קבועים לעולם בתוך היו"ד ימים. אך בזה צ"ע אם חל ר"ה ביום ה' דליכא אלא ד' ימי הסליחות וחל יום המיתה ביום ב' אם נאמר שצריך להשלים יום אחר בשבוע שלפני זה או נימא כיון שאין קבועים להתענות אלא ימי הסליחות א"צ להתענות יום אחר והכי מסתברא. וה"ה אם גזרו הצבור תענית באותו שבוע עולה לו. מ"א שם. מ"ב שם:

קו קו) **קהל** שגזרו להתענות ב' וה' כל ימות הקיץ וחלקו הקהלה לד' חלקים שבכל ב' או' ה' יתענו חלק רביעי ואירע י"ז בתמוז להיות בה' או שאירע תענית בה"ב שאחר הפסח שבלא"ה מתענין צ"ע אם צריכים אותם שהיה היום בהם להתענות יום ב' שאחריו או נימא מזלייהו גרם. ונראה כיון דצריכים להתענות לשם תשו' צריכים להתענות יום אחר. ואפי' מי שרגיל להתענות ער"ח ואירע ביום ב' אין עולה לו דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין אבל מי שרגיל להתענות בה"ב בלא"ה פשיטא דעולה לו. מ"א שם והא"א או' כ"ב כתב דהכל תליא במנהג הקהל ובכוונת הנודר:

קז קז) **שם.** עולין לו. אבל מהר"ם פרובינצא"ל בתשו' כ"י סי' ע' חולק דאין עולין לו מן המנין. ברכ"י או' י"ב. וכבר כתבנו דיש לילך אחר כוונת הנודר;

קח קח) **צבור** שגזרו תענית ב' פעמים לשבוע מפני הגשמים ונזדמן שהיה יו"ד בטבת בא' בשבת אין מטריחים אותם שיתענו ב' ימים רציפים אלא א' עולה להם לכאן ולכאן דכיון שהתענו ב' ימים בשבוע די בזה אעפ"י שלא התענו ב' וה' שלא בחרו באלו הימים רק משום שהוא יום כנופיא לקריאת התורה והרי יש כאן. תשב"ץ ח"ב סי' י"א. עיקרי הד"ט סי' כ"ט או' י"ז. פ"ת. פת"ע:

קט קט) [סעיף יב'] **אלא דואג וכו'** עיין לעיל סי' תקמ"ט או' י"א:

סימן תקסט

א א) [סעיף א'] **יחיד המתענה על צרה ועברה וכו'** והחילוק בין יחיד לצבור משום טרחא דצבורא אי נמי משום דב"ד כי גזרו תענית לבן מתנה עליהם בכך אבל יחיד דברים שבלבו אינם דברים. ב"י בשם המ"מ. לבוש. ט"ז סק"א מ"א סק"א מיהו אם התנה כן בפירוש א"צ להשלים אפי' היחיד. לבוש. וכ"ה ביו"ד סי' ר"ך סעי' ט"ו בהגה יעו"ש:

ב ב) **שם.** יחיד המתענה וכו' וה"ה בנדר נדר לעשות צדקה או שאר נדרים. מור"ם בהגה ביו"ד שם:

ג ג) **שם.** או על חולה וכו' כתב בס' אזור אליהו סי' קכ"ז בטעם שאין מזכירין שם החולה בתפלה כדילפינן ממרים אל נא רפא נא לה כדי שלא יקטרג השטן וכענין בכסא ליום חגינו דמכסין החודש שלא יקטרג עכ"ד. ולא נהיגי האידנא הכי רו"ח או' א' ונ"ל הטעם משום דלא ס"ל האי טעמא אלא מפני שהראשונים היו בשמים עושים רצונם אפי' במחשבה לא כן עתה וע"כ צריך לפרש על מי הבקשת רחמים. ומשמע בזוהר פ' לך לך דף פ"ד ע"א דכמבקשים רחמים על האדם צריך להזכירו בשם אמו דהיינו שאומרים פלוני בן פלונית ולא בן פלוני יעו"ש. וכ"כ היפ"ל ח"ב סי' תקע"ח:

ד ד) **שם.** או מת. וה"ה לענין מי שהתענה על צרה שתעבור ממנו שנתחייב ממציקיו לאיזה עונש או צער והוצרך לנדור שצריך להשלים:

ה ה) **שם.** צריך להשלים וכו' ואף שלא התחיל היחיד להתענות כלל רק קיבל עליו כמה תענית או צדקה בשביל איזה חולי או צרה הן נענה קודם שיתחיל להתענות או מת וכו' צריך לקיים נדרו. מש"ז או' א' וכ"כ א"ר או' ד' דאחר קבלה צריך להתענות אף שלא התחיל עדיין יעו"ש וכ"כ הער"ה או' א' דבכל גוונא צריך להשלים כיון שקיבל אלא א"כ נודע שעברה הצרה קודם קבלה יעו"ש. ועיין לקמן או' י"א:

ו ו) **שם.** אבל צבור שמתענים על שום דבר ונענו וכו' וכ"ש אם נענו קודם שהתחילו. ער"ה או' א':

ז ז) **שם.** אבל צבור שמתענים על שום דבר וכו׳ וה״ה בנדרו נדר לעשות צדקה או שאר נדרים. מור״ם ז״ל בהגה ליו״ד סי׳ ר״ך סעי׳ ט״ו. בית הילל שם או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳ ועיין בסוף אות שאח״ז:

ח ח) **שם.** קודם חצות לא ישלימו. ואפי׳ מת החולה א״צ להשלים. כ״ה לדעת הר״ן אבל לדעת הרא״ש דוקא שנענו אז א״צ להשלים שצריכים להודות בנפש שבעה וכרס מלאה כמ״ש בסי׳ תקע״ה אבל כשמת צריכין להשלים ומלשון הש״ע שכתב ונענו משמע דס״ל כהרא״ש אבל בלבוש משמע כהר״ן וכן נראה לי. מ״א סק״א. וכ״פ הרשב״ש סי׳ תקפ״ד. אבל הב״ח פסק כדברי הרא״ש דבמת אין חילוק בין יחיד לצבור דאפי׳ צבור צריכין להשלים כל תענית שקבלו עליהם יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ וכן הנה״ש חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דהעיקר כדברי הש״ע יעו״ש. וכתב המש״ז או׳ א׳ ובא״א או׳ א׳ דה״ה אם נדרו רבים לצדקה מת החולה לטעם הר״ן ומ״מ צבור פטורים דלב ב״ד מתנה ולהרא״ש חייבין יעו״ש:

ט ט) **שם.** קודם חצות לא ישלימו. דחצות זמן אכילה היא ומחצות ואילך חל התענית כיון שלא סעדו בשעת סעודה. רש״י תענית כ״ה ע״ב:

י י) **שם.** ואם ת״ח ורוב צבור רוצים להשלים אין היחיד רשאי וכו׳ עיין פר״ח בליקוטים שכתב לתמוה על דברי הש״ע הר״ז ודעתו דקודם חצות אעפ״י שרוב הצבור רוצים להשלים שהיחיד יכול לפרוש מהם אלא דלמעשה כתב צ״ע יעו״ש. והב״ד השו״ג או׳ ד׳ ומ״מ לעניין דינא כיון דהפר״ק בעצמו כתב צ״ע למעשה והש״ע פסק דאינו רשאי הכי נקטינן. ואפשר דבאדם כחוש יש להקל:

יא יא) **[סעיף ב׳] יחיד שמתענה על צרה ונודע שקודם קבלת התענית כבר עברה וכו׳** דכיון דאשתכח למפרע דבטעות הוא א״צ התרה. תה״ד סי׳ ר״פ. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ב וה״ה אם נודע שכבר מת קבלה בטעות היתה וה״ה נדר לצדקה כה״ג וכבר עברה נדר בטעות היה כה״ג. מש״ז או׳ ב׳:

יב יב) **שם** הגה. וה״ה לצבור ששמעו אחר חצות וכו׳ ר״ל אפי׳ לאחר חצות שכבר רוב היום בתענית אפ״ה לא ישלימו וכ״ש קודם חצות. כ״מ בלבוש. וכ״כ מ״ב או׳ ח׳:

יג יג) **שם** בהגה. א״צ להשלים. ובזה אין שייך לת״ח ורוב צבור להחמיר אם לא שכבר העריב היום ביותר. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ד׳ ח״א כלל קל״ב או׳ מ׳ מ״ב או׳ ט׳ ואם יכולין לומר ענינו בברכה ולהוציא ס״ת ולהפטיר עיין בתה״ד שם שכתב שכך עשו מעשה אבל בא״א או׳ ב׳ כתב לצדד בזה כיון שהקבלה היה בטעות והניח בצ״ע יעו״ש:

סימן תקע

א א) **[סעיף א׳] יחיד שקבל עליו תענית וכו׳** דאלו אם גזרו תענית על הצבור והתחילו להתענות ואירע בהם מאלו הימים חל גזירתם בדיעבד וכדלעיל סי׳ תי״ח סעי׳ ב׳ ולקמן סי׳ תקע״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש:

ב ב) **שם.** אם קבלו בלשון קבלת תענית וכו׳ שאמר הריני בתענית כך וכך ימים. לבוש. שו״ג או׳ א׳ וה״ה כשאמר הרי עלי להתענות או הריני נודר להתענות ומ״ש אח״כ הרי עלי הוא לשון נדר פי׳ מ״א שאמר הרי עלי אכילת יום פליני קונם. א״ר או׳ א׳ אמנם מסתמיות שאר דברי הפוסקים משמע דדוקא שאמר הריני בתענות כך וכך ימים הוי לשון קבלה אבל אם אמר הרי עלי להתענות וכו׳ הוי ג״כ לשון נדר וצריך התרה כמ״ש לקמן או׳ ח׳ יעו״ש:

ג ג) **שם.** אם קבלו בלשון קבלת תענית וכו׳ וצ״ל שקבלו במנחה. מ״א סק״א. ור״ל דאם לא קבלו במנחה סמוך ליום התענית בלא״ה י״א דא״צ להתענות כלל כמ״ש סי׳ תקס״ג ובמ״א שם. ועיין בדברינו לסי׳ תקס״ב או׳ ן׳:

ד ד) **שם.** א״צ התרה. שככר מושבע ועומד הוא מהר סיני שלא להתענות ואפי׳ חנוכה ופורים ור״ח מושבע ועומד הוא לשמוע דברי חכמים (מעל פי׳ התורה אשר יורוך וכו׳) ואין כח בדבריו בעלמא לבטל גזירתם וכ״ש אם קבל עליו להתענות בהם שאמר אתענה באלו הימים עצמם ולא כללן עם שאר הימים שא״צ להתענות בהם. לבוש. ועיין סעי׳ ב׳:

ה ה) **שם.** א״צ התרה. ואם צריך להשלים במקומם יום אחר עיין לעיל סי׳ תי״ח או׳ י״ב:

ו ו) **שם.** א״צ התרה. ואם שגג והתענה צריך למיתב תענית לתעניתו. א״ר או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳:

ז ז) **שם.** ואם קבלו בלשון הרי עלי שהוא לשון נדר וכו׳ דנדר חל אפי׳ על דבר מצוה כמ״ש ביו״ד רסי׳ רט״ו. דנדר אוסר החפץ עליו ואין שום ציווי על החפץ אבל בשבועה דאסר נפשיה על חפצא והוא כבר מצווה מהר סיני שלא לעשות כך אין השבועה חלה על דבר מצוה. ט״ז סק״א. ועיין סעי׳ ג׳:

ח ח) **שם.** ואם קבנו בלשון הרי עלי שהוא לשון נדר וכו׳ פי׳ שאמר הרי עלי אכילת יום פלוני קונם כמ״ש ביו״ד סי׳ רט״ו סעי׳ ג׳ אבל אם אמר הריני נודר להתענות יום א׳ לא מקרי נדר ולכן נהגו שמי שאומר הריני נודר להתענות ב׳ וה׳ כל ימות השנה א״צ להתענות בר״ח וא״צ התרה. מ״א סק״ב. והב״ד י״א בהגה״ט. וכ״ה דעת הא״ר או׳ א׳ כמ״ש לעיל או׳ ב׳ אמנם מסתמיות דברי הש״ע משמע דכל שאמר הרי עלי להתענות כך וכך ימים הוי ג״כ לשון נדר וכ״מ מסתמיות דברי הטור וב״י לעיל סי׳ תי״ח יעו״ש וכ״כ הלבוש בהדיא דלשון נדר שאמר הרי עלי להתענות כך וכך ימים יעו״ש. וכ״כ הלבוש לעיל בסי׳ תי״ח דהרי עלי הוא לשון נדר וחל על דבר מצוה יעו״ש. וע״כ יש להחמיר. ומ״ש המ״א ולכן נהגו שמי וכו׳ י״ל נהגו שאני דהו״ל כאלו התנו. ועיין לעיל סי׳ תקס״ח סוף או׳ ק״ו׃

ט ט) **שם.** צריך התרת חכם. ואם לא התירו צריך להתענות לכ״ע. ונראה דצריך למיתב תענית לתעניתו כמ״ש סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. א״א או׳ ג׳ מ״ב או ה׳ ומיהו מ״ש המ״א דאם לא התירו צריך להתענות לכ״ע היינו דוקא לענין שבתות ויו״ט וכו׳ אבל לחנוכה ופורים להרמב״ם א״צ התרה כמ״ש אח״כ׃

י י) **שם.** צריך התרת חכם. וכשמתיר לו הותרו גם אותם הימים שמותר להתענות בהם דנדר שהותר מקצתו הותר כולו כמ״ש ביו״ד סי׳ רט״ו סעי׳ ב׳ ובש״כ שם. וכ״כ הלבוש בסי׳ זה ובסי׳ תי״ח׃

יא יא) **שם.** צריך התרת חכם. ואין מתירין הנדר עד שיחול כמ״ש ביו״ד סי׳ רכ״ח סעי׳ י״ז יעו״ש׃

יב יב) **שם.** ולהרמב״ם וכו׳ פי׳ דגם סברא ראשונה ס״ל דאם לא התיר צריך להתענות ולא כתב כל זה אלא משים סופה בחנוכה ופורים דפליג הרמב״ם דא״צ התרה. א״ר או׳ ד׳ והוא פשוט׃

יג יג) **שם.** חייב לצום בהם וכו׳ בין שבת ויו״ט שהם מדאו׳ ור״ח וערב יוה״כ נמי הואיל ואסמכוה אקראי צריך להתענות דליכא למיגזר שמא יזלזל בהם כיון שהם דאורייתא. לבוש. ועיין לעיל סי׳ רפ״ח או׳ ד׳ וסי׳ רמ״ב או׳ ו׳ ודוק׃

יד יד) **שם.** מפני שהם מדבריהם וכו׳ עיין בש״כ יו״ד סי׳ רט״ו ס״ק י״א שכתב בשם תשו׳ מהר״מ דימי ניסן וכן שאר הימים שאין אומרים תחנון דינן כימים האסורים מדבריהם אלא שכתב דבנודר בלשון נדר אף להרמב״ם צריך התרה בהן דלא דמו לחנוכה ופורים וכו׳ אבל לשאר דברים כל דין ימים האסורים מדבריהם עליהם יעו״ש. ועיין מש״ז או׳ א׳׃

טו טו) **שם** הגה. והמנהג כסברא הראשונה. וכ״כ הלבוש דאנו נוהגין להתיר נדרו אפי׳ בחנוכה ופורים. וכ״ה דעת הש״ע כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכשמביא הש״ע סברא בסתם ואח״כ מחלוקת דדעתו לפסוק כסתם יעו״ש׃

טז טז) **שם** בהגה. אין חנוכה ופורים בכלל. שאין דרך לקרותם יו״ט. לבוש. מ״א סק״ד. וצריך התרה עכ״פ או יתענה. א״א או׳ ד׳. ור״ח שוה לחנוכה ופורים בענין הזה אבל חו״ה מקרי יו״ט. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ו׳ א״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ ו׳. ודין ט״ו באב משמע במהרי״ל דמקרי נמי יו״ט. א״ר שם. ועיין לקמן סי׳ תקע״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד׃

יז טוב) **שם** בהגה. ואם אמר שדעתו היה עליהם הולכים אחריו. ולא יתענה בהם. לבוש. מ״א שם. א״א שם. מ״ב או׳ ז׳׃

יח חי) **שם** בהגה. אבל ערב יוה״כ בכלל. שדרך לקוראו יו״ט לבוש. מ״א סק״ו. א״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ ז׳׃

יט יט) **שם** בהגה. והכי נהוג וכו׳ קאי אמש״ל דהמנהג כסברא הראשונה. מ״א סק״ז. והמאמ״ר או׳ ב׳ כתב דאדסמיך ליה קאי דערב יוה״כ הוי בכלל יו״ט יעו״ש׃

כ ך) **שם** בהגה. סי׳ רט״ו סעי׳ ד׳ כצ״ל מאמ״ר שם ובגדי יש״ע. ועיין בש״כ שם ס״ק י״א מ״ש ליישב משם לכאן יעו״ש׃

כא כא) **מי** שקבל עליו להתענות למחר ולמחר בבהכ״נ ראה שלא נפלו על פניהם ונתודע לו שהוא ל״ג לעומר שפיר דמי שילך אצל חכם ויתירנו בחרטה שאם היה יודע שלמחר ל״ג לא היה מקבל להתענות ויפרע יום אחר פני אהרן סי׳ כ״ו. עיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ ט׳ פ״ת. פת״ע או׳ ב׳׃

כב כב) **[סעיף ב׳] דינו שוה לנידר וכו׳** ר״ל דאף דאמר בפי׳ אלו הימים מ״מ אם הוציאו בלשון נדר אל על דבר מצוה כמ״ש לע״ל או׳ ז׳ וצריך התרת חכם. והכא לא שייך לשון חרטה שכתב בסעי׳ א׳ דהא שכבר ידע שהיום שבת ואפ״ה נדר אלא צריך לפתוח לו חרטה בלשון אחר אלו שמת לבך ששבת ויו״ט וכו׳ אסור להתענות בהם היית נודר והוא אומר לא ומתירין לו. שו״ג או׳ ה׃

כג כג) [סעיף ג'] **מטעם איסור כולל.** ומגו דחלו על שאר הימים חלים נמי על אלו הימים וצריך התרת חכם. לבוש, ויפתח בחרטה כבסעי' א':

כד כד) **שם.** כיון שאינם אלא מדרבנן. ולהרמב"ם לא חלה השבועה כבסעי' א' מ"א סק"ח. א"א או' ח':

כה כה) **שם.** ונראה לי דה"ה לר"ח וכו' פי' שמה שאסור להתענות בהם הוא דרבנן והשבועה חלה ואפי' הרמב"ם מודה בזה כיון שעכ"פ הם עצמם של תורה א"צ חיזוק כמ"ש סעי' א' מ"א סק"ט:

סימן תקעא

א א) [סעיף א'] **נקרא קדוש.** שמתוך כך מתמרקין עונותיו בשביל שמתענה. רש"י תענית י"א ע"א. מ"א סק"א. והיינו אותם עונות שיסורין ממרקין גומרין מירוק ע"י התענית. א"א או' א' ועיין יומא פ"ו ע"א:

ב ב) **שם.** נקרא קדוש. כי באותו יום שהוא יושב בתענית הוא כמלאך כמ"ש בס' אור הישר סי' ט' או' ד' ועוד זאת שכתב שם או' ח' שמראה שהוא עניו כי הגאוה באה מרוב אכילה כמ"ש וישמן ישורון ויבעט. ועיין בס' אבות הראש ח"ב ד"א ע"א שכתבתי משם הרב מראית העין בריש מס' אבות דמי שהוא עניו באמת יהיה נקל לקיים הכל ויהיה קדוש. וכ"כ בס' לב דוד פ' ל"ב דאם האדם הוא עניו ושפל קדוש יאמר לו וסימנא מילתא כי שפל גי' קדוש יעוש"ב. יפ"ל ח"ב או א':

ג ג) **שם.** נקרא קדוש. וכשהאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהא כעסן בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסן ואם יכעוס מוטב לו שלא יתענה ויהא שבע וטוב לב לבריות שלא יתקוטט וכתיב הן לרוב ומצה תצומו וכו' ס"ח סי' תרי"ז:

ד ד) **אדם** שצרכין לו רבים אין רשאי לסגף את עצמו בצום אם רבים לומדים לפניו או מליץ למלך ולשופטים וכיוצא בהם כ"א לא יוכל לדבר אז אחרים מפסידים. ס"ח סי' תקכ"ז. כנה"ג בהגה"ט. א"ר או' ב'. ונראה דהאי אם רבים לומדים לפניו לא בלימוד תורה מיירי דהא אפי' לומד לעצמו אינו רשאי אלא בשאר מלאכות. שו"ג או' ו':

ה ה) **שם.** נקרא חוטא. דאסור לחבול בעצמו וגם ביטול מצוה דמצוה גדולה להברות גופו מכל חולי ועוסק במצוה הוא ופטור משאר מצות עשה כ"ש מתענית שאינו בכלל מ"ע שציוה השי"ת לישראל. יפ"ל ח"ב או' ב' ועיש"ב ;

ו ו) **שם.** נקרא חוטא. היינו דרוצה להתענות דרך פרישות אבל אם ידוע לו שחטא חיב להתענות והאריך בזה בעל ר"ח. ט"ז סק"א. אכן אם אינו יכול להתענות יכול לפדותו בממון כמ"ש לעיל סי' תקס"ח סוף סעי' ב' בהגה ובדברינו לשם יעו"ש:

ז ז) **וכתב** הטור סי' ר"מ בשם הראב"ד אדם שיכול להתענות יום א' בלא טורח גדול ואעפ"י כן אוכל מעט כדרך בני אדם אינו נתפס באותה אכילה ומקבל עליה שכר שמראה לנפשו מעט הנחה ואינו רוצה לצער אותה כענין שנאמר גומל נפשו איש חסד עכ"ל וכתבו ספרי המוסר דבאמצע אכילתו בעוד שהוא מתאוה לאכול ימשוך ידו ממנה וזה נחשב לו לסיגוף גדול. מ"א סק"א. א"ר או' ב' וכ"כ בס' מגיד מישרים באזהרות או' ט"ז כשאתה תאב ביותר לאכול או לשתות תסלק ידך ואם כה תעשה בכל סעודה יהיה כאלו אתה מקריב קרבן בכל סעודה ושלחנך יהיה מזבח ממש לזבוח עליו יצה"ר עכ"ל. וראיתי כתוב בס' אחד כשאדם רוצה להתנדב תענית טוב יותר שיקבל תענית מן הדיבור ממה שיקבל מן האכילה כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו ולא יחלש עי"ז וכעין זה כתב הגר"א באגרתו שצריך האדם לייסר עצמו לא בתענית וסגופים כ"א ברסן פיו ובתאותו וזהו התשו' וכו' מ"ב או' ב':

ח ח) [סעיף ב'] **ת"ח אינו רשאי לישב בתענית וכו'** ואם נודע לו חטאתו אשר חטא שראוי להתענות עליהם אף ת"ח מחוייב הוא להתענות. ב"ח בשם בעל ר"ח. וכ"כ מ"א סק"א. וכ"כ החס"ל מעין ד' נהר מ"ה וכ"כ הברכ"י או' א' דמדברי האר"י ז"ל מוכח בהדיא שאף שממעט הלימוד יתענה לתקן הפגם. ומיהו כתב שם המ"א בשם השל"ה ה' יוה"כ דת"ח שתורתו אומנותו א"צ לסגף עצמו כ"כ על העונות וילמוד יותר ממה שהוא רגיל עכ"ל וכ"כ הברכ"י שם בשם ספר החרדים יעו"ש. ובתשו' זר"א ח"א סי' פ"ט השיג על השל"ה במס' תענית ופ' נשא ואסר לת"ח להרבות בתעניות וסיגופים היכא דלא מצי לצעורי נפשיה והקשה עוד על כמה מחברים וספרי מוסר בענין זה יעו"ש והב"ד עיקרי הד"ט סי' כ"ט או' ל"ה יעו"ש. ובמחב"ר או' א' כתב האף אמנם דנימא דלא יתענה הת"ח מ"מ אין ספק דחיובא רמיא דהת"ח יתעורר ויפרוש מעבירות קלות וחמורות שנראות בזה"ז קלות כגון שיזהר מאד בתפלה ובברכות ושלא לדבר בבהכ"נ ושלא לדבר בשבת דבור של חול ומהסתכלות בדבר שאינו שלו וממושב לצים ומסרך גזל ומסרך חילול ה' ומלה"ר וכו' ד' כיתות שאינם מקבלים פני שכינה ויתרחק מהם בתכלית ומסרך גאוה וכעס ויתחרט ויבכה על מה שעבר ולא יוסיף עוד לחטוא וילמוד

לשמה בתכלית כוונת לשמה ושב ורפא לו אך אם לומד ושוליו מלאים מחטות הצבור כגון הנז׳ ודומיהם ודאי אין מורתו רצויה ושגגות נעשות לו כזדונות כמ״ש רז״ל וכבר כתב הרב ר״ח שהגידו לו שמדקדקים בעוה״ב יותר שיחשוב האדם ופקח עיניך וראה בס׳ הגלגולים לרבינו האר״י ז״ל ומשם באר״ה עכ״ל. ויתי עוד מזה לקמן סי׳ תר״ג בס״ד:

ט ט) אם יש בו כח להתענות ויתענה אחד חכם ואחד תם ולא פירש מכל הנז׳ לא נאמר בו כי טוב. מחב״ר או׳ ב׳:

י י) שם. ת״ח אינו רשאי וכו׳ ומי שתורתו אומנותו נקרא ת״ת לענין זה אף בזה״ז. מ״א סק״ב. א״ר או׳ א׳ י״א בהגה״ט. א״א או׳ ב׳ ח״א כלל קל״ב או׳ מ״ב. וכ״כ הזר״א בתשו׳ הנז׳ והב״ד עיקרי הד״ט שם. מ״ב או׳ ג׳ ועי״ש בהזר״א כמה חילוקים בדיני ת״ח בזה״ז יעו״ש:

יא יא) שם. ת״ח אינו רשאי וכו׳ אך כדי שיקויים התורה בזרעו מותר. ארץ החיים בשם שמע שלמה. פת״ע או׳ ב׳:

יב יב) שם. ומלמדי תינוקות דינם כת״ח. דאיכא תרתי שממטעים במלאכת שמים וגוזלים את הבריות דאפי׳ שאר פועלים אסורים להתענות שממעטים במלאכת בעה״ב כמ״ש בחו״מ סי׳ של״ג סעי׳ ה׳ וכ״ש בהם. מ״א סק״ג א״ר או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳ מיהו אם נדרו הפועלים להתענות חל הנדר כיון שיכול לצאת בחצי היום. מ״א שם א״ר שם:

יג יג) וקטן בן י״ב שנה ויום א׳ וקטנה בת י״א שנה ויום אחד אם יודעים לשם מי נדרו ונשבעו נדריהם נדר ושבועתם שבועה ומי״ג ויום א׳ ואילך לזכר ומי״ב ויום א׳ לנקבה אעפ״י שאין יודעים לשם מי נודרים נדריהם נדר כמ״ש ביו״ד סי׳ רל״ג. והאב מפר נדרי בתו כל זמן שהיא קטנה או נערה עד שתהא בוגרת דהיינו י״ב שנים וששה חדשים כמ״ש ביו״ד שם רסי׳ רל״ד. וכתב שם המ״א דאפי׳ השנה מעוברת כיון שהגיע ששה חדשים אחר י״ב שנה הוה בוגרת יעו״ש. וכתב עוד דאיתא בקידושין דף ס״ד דהאב לבד נאמן על שנותיהם אבל אחר אינו נאמן אלא א״כ יש ב׳ עדים יעו״ש. ועיין בא״ה סי׳ קס״ט סעי׳ י״א. וכתב עו״ש המ״א דמשמע קצת בגמ׳ דאם אין יודעין שנותיו אין נדרו נדר וצ״ע דהא הוי ספק דאורייתא ואפשר דה״ק כשהאב אומר שהוא בן י״ב שנים הרל כודאי אפי׳ הוא קטן מאד עכ״ל. וכתב הא״א או׳ ב׳ הא מספיקא מקילין וכ״כ הנה״ש ובס׳ בית מאיר יעי״ש. אבל בס׳ בגדי ישע כתב עד שיהיה עוד ספק והוי ס״פ ופטור יעו״ש:

יד יד) שם. ומלמדי תינוקות וכו׳ נראה דאף למי שמחמיר בת״ח שחטא אין להחמיר במלמדי תינוקות כיון שממעט בלימוד התינוקות דחשיב טובא וגזל הרבים. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או ב׳. והיפ״ל ח״ב או׳ ג׳ כתב דאיסורא נמי איכא כדכתב בהדיא בס״ח סי׳ נ״ב וסי׳ תרי״ז ולאו דוקא מלמדי תינוקות אלא ה״ה הסופרים והפועלים כיעו״ש בס״ח עכ״ד. ועיין לעיל או׳ י״ב ואו׳ ד׳:

טו טו) [סעיף ג׳] אלא יקבלו עליהם להתענות וכו׳ ועולה להם זה כאלו התענו כענין שנאמר בדניאל ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות וכו׳ נשמעו דבריך. תענית ח׳ ע״ב. לבוש:

סימן תקעב

א א) [סעיף א׳] אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה ביום ה׳ וכו׳ בב״י הביא מחלוקת בין הר״ן והר״י דלהר״ן לא בתענית של גשמים בלבד אמרו כן אלא בכל צרה שלא תבא על הצבור ולהר״י בתענית גשמים בלבד אמרו שאז השער מתיקר יעו״ש ובש״ע סתם כדברי הר״ן. ומ״מ אפשר דע״כ לא אמר הר״ן אלא בצרה נמשכת דומיא דגשמים כגון על השדפון ועל הירקון ועל הגובאי וכדומה שאין חיי אדם תלוי בה מרגע לרגע אבל בצרה שחיי אדם תלוי בה מנגד ממש כגון אם נשמע רעש גדול פעם אחר פעם ויש לירא שמא ח״ו תהא ביתם קברם הר״ן ג״כ מודה בכי הא דאין מעצור להמתין. וכן עשיתי מעשה וסמכתי ג״כ על מה שראיתי במ״א דבמקום דלא שכיחי מפקיעי שערים אפשר שמותר. נה״ש. ועיין לקמן או׳ ה׳ וסי׳ תקע״ו סעי׳ ד׳:

ב ב) שם. אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה ביום ה׳ וכו׳ זהו כשמכריזין בה״ב אך אם הוא יום אחד מה שגוזרין והשעה דוחקה כי עת צרה היא לא משהינן עד יום ב׳ אלא יקדימו תפלה לצרה להתענות ביום ה׳ כי השעה צריכה לכך לפי הענין והכל לפי ראות עיני הדיינים יושבי על מידין. רו״ח או׳ א׳:

ג ג) שם. אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה ביום ה׳ וכו׳ אבל יחיד אין קפידא. הר״מ מינץ סי׳ קט״ו כנה״ג בהגה״ט:

ד ד) שם. שלא להפקיע שערים. כשיראו שיקנו ב׳ סעודות גדולות לצורך הלילה ולצורך שבת יסברו שרעב בא לעולם ויפקיעו השערים. מ״א סק״א. אבל אם מתחילין ביום ב׳ יתפרסם הדבר קודם יום ה׳ וידעו הכל ביום ה׳ שבשביל התענית קונין כך הרבה. לבוש. והוא מדברי רש״י תענית ט״ו והביאו

הטור:

ה ה) **ואיתא** שם במשנה ר' יוסי אומר כשם שאין הראשונות בה' כך לא שניות ולא אחרונות והביאו ב"י וכתב וכ"פ הרמב"ם פ"א כר' יוסי וכ"נ מדברי הטור סי' תקע"ה יעו"ש. וכ"פ בש"ע לקמן סי' תקע"ה סעי' ג' יעו"ש. וכתב הא"א או' א' דאין חילוק בין תענית גשמים לשאר תענית ואם יש זמן רב בין תענית לתענית אז אף שהתחילו ביום אחר אפ"ה אין גוזרין בשניה ביום ה':

ו ו) **שם.** ואפי' במקום שאין לחוש לכך. כגון בעיר שרובה עכו"ם. ואפשר שבמדינות אלו דלא שכיחי מפקיעי שערים מות לגזור תענית ביום ה' וכן נוהגין. מ"א סק"ב. א"ר או' א' א"א או' ב' ח"א כלל קל"ב או' ב' מ"ב או' ג':

ז ז) **[סעיף ב'] ואם התחילו להתענות וכו'** וה"ד לצבור אבל יחיד אפי' התחיל מפסיק וכמ"ש בסי' תק"ע ותקע"ה. ב"י. ועיין לעיל בסי' תק"ע דה"ד אם קבלו בלשון קבלת תענית אבל אם קבלו בלשון נדר צריך התרת חכם יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד:

ח ח) **שם.** ואם התחילו להתענות וכו'. בפסקי תו' פ"ק דתענית מצאתי כתוב צבור שגזרו תעניות ואירעו בהן ר"ח או פורים ולא העלו על דעתן מפסיקין אותו יום ואין מתענין. ועכשיו צבור הוי כיחיד לענין זה וצריך לפרוע אותו יום שמפסיקין עכ"ל משמע מדבריהם דאפי' התחילו מפסיקין לר"ח חנוכה ופורים משום דחשיבי יחיד כדאמרינן אין ת"צ בבבל ומ"מ אין נראה שיהא כן דעת הפו' שהרי כתבו סתם דאם התחילו אין מפסיקין ולא חילקו בדבר וההיא דאין ת"צ בבבל איכא לאוקמי במילי אחריני כמ"ש בסי' תקס"ח ב"י. וכן סתם כאן בש"ע דמשמע דלא ס"ל הך דפסקי תו' מיהו דעת הב"ח כפסקי התו' וכתב וכדומה דכך נהגו העולם והכי נקטינן עכ"ל והמאמ"ר או' א' כתב להשיג על דברי הב"ח והסכים לדברי ב"י יעו"ש. אבל השכנה"ג בהגב"י הביא דברי הב"ח וכ"נ דעת המ"א סק"ד. וכ"כ ח"א שם דהאידנא צבור דינם כיחיד ומפסיקין בר"ח ומשלימין יום אחר וכן נוהגין עכ"ל וכ"כ בס' שלחן מלכים ממנהגי פה עה"ק ירושת"ו דבשנת התל"ד הסכימו גאוני ירושלים כס' הב"ח דמפסיקין והפסיקו בחנוכה יעו"ש. והב"ד פה"א ח"ד דף ו' ע"ב. ובתשו' הנדפסים בסוף ס' גבורת נשים פסקו דאם לא עלו על דעתם אף שהתחילו מפסיקין מצד הדין יעו"ש והב"ד א"ר או' ב' ושע"ת:

ט ט) **שם.** מתענין ומשלימין וכו' אעפ"י דר"ח איקרי מועד מ"מ לא מקרי יום משתה ושמחה. רש"י. מ"א שם. והגם דבפורים כתיב יום משתה ושמחה מ"מ הוא דרבנן. יא"פ. וכשמתענין בר"ח קורין בשחרית פ' ר"ח כמ"ש לעיל סי' תקס"ו סעי' ב' בהגה יעו"ש ובדברינו לשם בס"ד:

י י) **[סעיף ג'] צבור שבקשו לגזור וכו'** פעם א' גזר מהרי"ל שלא לאכול בשר בכל יום ב' עד ר"ה וחל ט"ו באב ביום ב' ולא רצה לאכול בשר אבל בערב יוה"כ מותר עי"ש בה' ערב יוה"כ. ובה' פדיון הבן כתב שהתיר לאכול בפדיון הבן בשר ויין עכ"ל ונראה כיון שהוא גזר בכוונתו תליא מלתא שלא נתכוון לאסור בט"ו באב ולא בסעודת מצוה אבל יחיד שקבל עליו חל עליו דאין מחוייב לאכול בשר אפי' בשבת ויו"ט כמ"ש ביו"ד סי' שמ"א ולעיל סי' תקנ"ב סעי' יו"ד. מ"א סק"ה. ומ"ש ולא רצה לאכול בשר היינו שהחמיר על עצמו הא לאחרים התיר הן בט"ו באב הן בסעודת מצוה. ועיין א"ר סי' תק"ף או' ט' שכתב דמיירי שהתנה בפי' יעו"ש. א"א או' ה':

יא יא) **צבור** שגזרו תענית וגזרו שמי שיאכל יתן קנס מי שאכל בשוגג פטור מלשלם הקנס אך לא יאכל עוד באותו היום עד שתחשך. מהרי"ל בתשו' סי' צ"ה. כנה"ג בהגה"ע:

יב יב) **שם.** כדי שלא יגזרו תענית בט"ו בשבט וו' וה"ה לט"ו באב. לבוש. בגדי ישע. ח"א כלל קל"ב או' ב':

יג יג) **שם** הגה. מיהו אם התחילו להתענות וכו' ועיין ב"ד סי' ש"ן שכתב דבט"ו בשבט גם היחיד אם התחיל להתענות אין להפסיק דאינו חמור כמו ר"ח חנוכה ופורים יעו"ש. ועיין לעיל או' ז':

סימן תקעג

א א) **[סעיף א'] הלכתא בטלה מגלת תענית וכו'** דשם כתוב כמה ימים בשנה שנעשו בהם נסים לאבותינו ועשאום חכמים כיו"ט שלא להתענות בהם וגם לפניהם ולאחריהם:

ב ב) **שם.** וכל הימים הכתובים בה מותר להתענות בהם. מפני שנחלפו בעונותינו להרבה מאורעות שאירע בהם ובעלום והתירו להתענות בהם. לבוש:

ג ג) **שם.** מותר להתענות בהם. מסתמיות דברי מרן ז"ל נראה שסובר כדברי הר"ן דאפי' צבור יכולין לגזור בהם תענית ודלא כהראב"ד וכבר כתב בב"י דמנהג העולם כדברי הר"ן. מאמ"ר או' א':

ד **ד) שם.** חוץ מחנוכה ופורים וכו׳ מפני שנעשו בהם נסים גדולים ומפורסמים. לבוש:

ה **ה) שם.** אבל לפניהם ולאחריהם מותר. ומה שיש חולקים בזה ית׳ לקמן רסי׳ תר״ע ורסי׳ תרפ״ו בס״ד:

ו **ו) שם.** וכן שבתות ויו״ט וכו׳ עיין לעיל סי׳ תצ״ד סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ז **ז) שם** הגה. מי שיש לו נשואין בחנוכה וכו׳ וכ״ש בפורים דכתיב בהו ימי משתה ושמחה וכ״כ ח״א כלל קל״ב או׳ מ״ג מ״ב או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ תרצ״ו סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ח **ח) שם** בהגה. אין לו להתענות. וטעם תענית החתן מפני שבאותו יום מוחלין לו על כל עונותיו א״נ חיישינן שמא יהיה שכור בשעת קדושין ולפ״ז מי שמקבל קדושי בתו הקטנה צריך להתענות. מהר״ם מינץ סי׳ ק״ט. ונראה דהיא אינה מתענה אפי׳ לטעם הראשון דקטנה אין לה עונות. מ״א ריש הסי׳ א״ר או׳ א׳ שע״ת או׳ א׳. ונראה דאפי׳ אלמון ואלמנה מתענין אף לטעם הראשון דהא נדרש במד״ר מפסוק וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת שנמחלו עונותיו וכתיב על נשיו לו לאשה הרי שהיה לו כבר נשים א״ר שם. שע״ת שם. וכ״כ האחרונים. ויבם ויבמה במקום שנוהגין יבום לטעם שכור א״צ להתענות דאפי׳ אנוס ושוגג קנה ולטעם מחילת עון י״ל מתענה. מש״ז או׳ א׳. ועיין באה״ע סי׳ קס״ו סעי׳ ד׳ וסעי׳ ח׳. ולפ״ז צריך להתודות ביום ההוא על כל עונותיו ולחזור בתשו׳ וכ״כ מ״ב או׳ ח׳ ועי״ש בתשו׳ מהר״ם מינץ הנז׳ נוסח הכתובה וסדר הקדושין וברכת נשואין יעו״ש:

ט **ט) וקטן** בן י״ב שנים דתקינו ליה רבנן נשואין שנה או חצי שנה קודם זמן עיין אה״ע לטעם שמא יהיה שכור מתענה ולטעם עונות אין לו. והמקדש בלא חופה לטעם שכור מתענה ומחילת עון דוקא מי שנושא ע״י חופה. ומקדש ע״י שליח א״צ להתענות. ועיין אה״ע סי׳ ס״א בב״ש או׳ ו׳ לטעם מחילה ישלים ולטעם ב׳ א״צ ועיין סי׳ תקס״ב סעי׳ ב׳ בהגה די״ל דמ״מ קצת כפרה הוי ואין משלים דיו״ט שלו הוא יעו״ש א״א ריש הסי׳:

י **י) שם** בהגה. אין לו להתענות. ובימים שאין מתענה החתן מ״מ יראה שלא ישתכר משום קדושין. מש״ז או׳ א׳ ועיין באה״ע סי׳ מ״ד סעי׳ ג׳ ועוד עיין באה״ע סי׳ ס״א בב״ש סק״ו שכתב דאף בימים שאין מתענין צריך ליזהר שלא יהיה רודף אחר מותרות מאכל ומשתה. והב״ד שע״ת או׳ א׳ כר״ש. רו״ח או׳ ג׳:

יא **יא) שם** בהגה. אבל אם יש לו נשואין בניסן מתענה וכו׳ דאינו אלא מנהג. ב״ח. ונראה דה״ה ל״ג לעומר ומר״ח סיון עד שבועות ובימים שבין יוה״כ לסוכות אבל באסרו חג וט״ו באב וט״ו בשבט אינו מתענה כיון שנזכר בגמ׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ ג׳ א״א או׳ א׳ ח״א כלל קל״ב או׳ מ״ג. מ״ב או׳ ז׳ ומ״ש המ״א דבאסרו חג אינו מתענה כתב בא״א שם דמסתם משמע בכל א״ח אף דפסח וסוכות אבל בסי׳ תכ״ט סק״ח צדד המ״א דא״ח שבועות מדינא הא א״ח פסח וסוכות מנהגא וא״כ י״ל מתענה כל״ג בעומר עכ״ל וח״א שם כתב דבא״ח של שבועות אינם מתענים אבל בא״ח של סוכות ושל פסח אינו אלא מנהג ואזלינן בתר המנהג עכ״ל ומיהו י״א דבכל ימים שא״א בהם תחנון אין מתענים. א״ר שם בשם נחלת שבעה. מ״ב שם. ולכן אזלינן בזה בתר מנהגא:

יב **יב) שם** בהגה. אפי׳ בר״ח ניסן מפני שהוא אחד מן הימים וכו׳ ולפ״ז משמע דוקא בר״ח ניסן מפני שהוא אחד מימים שמתענים בהם אבל בשאר ר״ח אם יש לו נשואין אין לו להתענות. וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״א. ח׳ אשם:

יג **יג) שם** בהגה. אפי׳ בר״ח ניסן מפני שהוא א׳ מן הימים וכו׳ ולפ״ז אף בכ״ח כסליו שהוא ג״כ מן הימיה שמתענים בהם (כמ״ש סי׳ תק״ף) ג״כ מתענה בו ביום חופתו והא דלא הזכירו הרב לפי שאין רגילין (כמ״ש באה״ע סי׳ ס״ד) לעשות נישואין בסוף החדש. ב״ח. והביאו המ״א סק״ב וכתב דלפי מ״ש שם לא יתענה משום שיש חילופי נוסחאות. וכ״כ א״ר או׳ ד׳:

יד **יד) שם** בהגה. אפי׳ בר״ח ניסן מפני שהוא וכו׳ ונראה דבר״ח אב יש ג״כ להתענות (עי׳ סי׳ תק״ף) אלא דלכתחלה אין נושאין בו. מ״א שם. א״ר שם. א״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ט׳ וא״צ למיתב תענית לתעניתו המתענה בחדשים אלו דהא ברשות קעביד. מ״א שם. א״א שם מ״ב שם. והנה״ש או׳ ב׳ כתב כיון דלהתענות ביום החופה אינו אלא מנהג ולא נזכר בגמ׳ כלל כל שלא נהג להתענות בימים הכתובים לקמן סי׳ תק״ף ראוי יותר שלא יתענה דאיסור תענית בר״ח נזכר בגמ׳ ומדברי הרמב״ם משמע דהוי דאו׳ עכ״ל ועיין עוד לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ל״ד:

סימן תקעד

א **[סעיף א'] צריך להתענות כל תעניות שקבלו עליהם.** בני עירו דנותנין עליו חומרי המקום שיצא משם. רש"י תענית יו"ד ע"ב. ונראה דר"ל אעפ"י שלא קבל עליו התענית אלא בני עירו קבלו עליהם. ב"ח. אבל במי שקבל עליו בפי' להתענות פשיטא שחייב בכל החומרות ואין כאן שום חילוק בין דעתו לחזור או לא. ט"ז סק"א. עט"ז. א"ר או' א' מש"ז או' א' מ"ב או' א':

ב **שם.** צריך להתענות וכו' ומיירי שהיה במקום שמתענים בשעת קבלת התענית דאל"כ ודאי לא חלה עליו גזירת הקהל שלו כיון שאינו שם ביום התענית. ט"ז שם. א"ר או' א' והיינו שגזרו על צרה שלא תבא או מחמת תשו' להתענות בזה שייך אם היה שם בשעת קבלת תענית או לאו אבל מה שמתענין קהל א' מחמת גזירה שעברה כמו ך' בסיון בפולין וכדומה אז א"צ קבלה כלל דתענית צבור חשיב ואז יש לו הדין ההולך ממקום למקום ונותנים עליו חומרי המקום שיצא משם אם דעתו לחזור. א"ר ומש"ז שם. מ"ב שם:

ג **שם.** צריך להתענות וכו' ואפי' דעתו לחזור אחר שעובר הצרה מתענה ומשלים דכיון שדעתו לחזור הרי הוא מעכשיו כאנשי המקום שיצא משם. שו"ג או' ב':

ד **שם.** צריך להתענות וכו' ההולך ממקום שמתענין הי"ג תענית של גשמים המבוארים לקמן סי' תקע"ה למקום שאין מתענין אף שלא הים רק בעת התחלה מחוייב להתענות כל הי"ג. גבורת ארי. פת"ע או' א':

ה **[סעיף ב'] יתענה עמהם.** ואף שאכל היום קודם שבא לעיר מ"מ ישלים עמהם ואינו אוכל. א"ר או' ה' מש"ז או' א' מ"ב או' ב' וכ"ז אם מצי מצער נפשיה אבל באדם חלוש יש להקל בזה ומיהו בפרהסיא ודאי לא. מש"ז שם. מ"ב בשה"צ או' ד':

ו **שם.** אפי' דעתו לחזור. אע"ג דבשאר מידי דאכילה שרי לאכול בצנעה אם דעתו לחזור אפי' בעיר הכא שאני שצריך להשתתף עם הצבור בצרתם. ב"י בשם המרדכי. וא"כ אפשר כשמתענים על צרה שעברה כבר כגון יום הגזירה מותר לאכול בצנעה אם דעתו לחזור וצ"ע. מ"א סק"ב. והא"ר או' ב' כתב נראה להחמיר יעו"ש. והב"ד א"א או' ב':

ז **שם.** ומיהו כיון שלא קבל עליו התענית וכו' והט"ז סק"א פסק אף שלא קבל אם היה שם בשעת קבלה אסור חוץ לתחום וכן מצאתי בס' צדה לדרך עאמ"ר או' ה' א"ר או' ג' מ"ב או' ה':

ח **שם.** חוץ לתחום מותר לאכול וכו' ונראה דאפי' אין דעתו לחזור נמי שרי חוץ לתחום כיון שלא קבל עליו התענית. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' ג' א"ר או' ד' מיהו מ"ב או' ד' ובשה"צ או' ה' כתב להוכיח היפך הב"ח דדוקא בדעתו לחזור אבל אם אין דעתו לחזור אסור דכיון שכבר בא לתוכה חל עליו חובת המקום אך אם לא בא לתוכה והוא עדיין חוץ לתחום העיר מותר אפי' אין דעתו לחזור למקומו הראשון יעו"ש. ומ"מ נראה דבאדם חלוש או שהולך בדרך וקשה עליו התענית יש להקל כדברי הב"ח:

ט **[סעיף ג'] הואיל ואכלתי מעט אוכל הרבה.** אלא צריך להפסיק מלאכול מיד כשנזכר. ב"י בשם התו' ואפי' לא קבל התענית. מ"א סק"ג. ואפי' באותה סעודה מפסיק מיד. א"א או' ג' מ"ב או' ו';

י **שם** הגה. ואפי' שלא בפניהם לא ינהוג עידונין וכו' ר"ל דאפי' חוץ לתחום לא ינהוג עידונין בעצמו דאם יבא לעיר יהיו פניו צהובין. מ"א סק"ד. וה"ה שום וכדומה דבר המריח שלא ירגישו. א"א או' ד' והנה"ש כתב לפרש דברי מור"ם הנז' דלא מיבעיא אכילה שאסור אפי' שלא בפניהם אלא אפי' עידונים בעלמא בלי אכילה אסור וכמ"ש בש"ע ססי' תקס"ח כל השרוי בתענית וכו' לא ינהוג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו וכו' והטעם שצריך להשתתף לגמרי בצרתם יעו"ש:

יא **[סעיף ד'] מצוה להרעיב אדם עצמו וכו'** וכל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצול ממיתה משונה. תענית י"א ע"א:

יב **שם.** מצוה להרעיב אדם עצמו וכו' דהיינו שיאכל בצמצום מ"ב או' ח':

יג **שם.** ואסור לשמש מטתו וכו' שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב. גמ' שם. וא"ת הרי יוכבד נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה עיין ב"י וב"ח וע"ז ושאר אחרונים מה שתירצו בזה. ועוד י"ל בענין יוכבד שהיתה ליל טבילה ונתעברה בה אמה אותה הלילה או משום חשוכי בנים שלא היו לו ללוי בת כדי לקיים מצות פו"ר כמו שתירצו המפרשים וא"ת גם ליוסף לא היה בת ואפשר שהיה יודע ברוה"ק או בחכמתו שלא יבא לו בת או ס"ל כב"ש דילפי ממשה דבשני בנים קיים פו"ר:

יד **יד) שם** ואסור לשמש מטתו וכו' כבר כתבנו ע"ז לעיל סי' ר"מ סעי' י"ב קחנו משם:

טו **טו) שם.** ולחשוכי בנים מותר. עד שידעו שנשותיהם מעוברות. ב"י. לבוש. מ"ב או' י"ב. ואם יש לו בנים מחללי שבת וכוונתו רק שיוליד בנים כשרים מסתברא דדינו כחשוכי בנים. מ"ב שם:

טז **טז) [סעיף ה'] כל הפורש מן הצבור וכו'** היינו אם יש בידו להציל הצבור בין בגופו בין בממונו אבל אי ליכא נפקותא בו אל יעמוד במקום סכנה. יש"ש פ"ו דב"ק סי' כ"ו מ"א סק"ו:

יז **טוב) שם.** וכל המצטער עמהם וכו' ואף צדיק גמור צריך לצער עצמו עם הצבור שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור שנאמר וידי משה כבדים וכו' כן איתא בשאלתות פ' האזינו סי' קס"ג:

יח **חי) שם.** זוכה ורואה בנחמתן. שכן כתיב בירושלים שישו אתה משוש וכו' לבוש:

סימן תקעה

א **א) [סעיף א'] סדר תעניות שמתענים בא"י על הגשמים וכו'** ואם יש לנהוג בזה"ז סדר תעניות וכסדר ששנינו במשנתינו. כפי מה ששמעתי מפי זקנים שכשהשנה מעוברת אין להתחיל התעניות כסדר המשנה ולעיקרא דמילתא קאמינא דשליחותייהו דקמאי קעבדינן. הלק"ט ח"א סי' ץ' י"א בהגה"ט. פה"א ח"ד דף ח' ע"א. ומיהו עיין ברכ"י או ה' מה שכתב להאריך בזה וכתב ששמע מזקני עה"ק ירושלים וחברון ת"ו דאירע בימיהם עצירת גשמים ונהגו ככל סדר שכתבו הטור והש"ע ובתחלה כתב לדחות זה משום דליכא סמוכים בזה"ז ואח"כ כתב שראה בתשו' מהר"ם בן חביב כ"י סי' ו' שכתב ג"כ דיש לנהוג בזה"ז בא"י סדר תעניות הכתוב במשנתינו וע"כ כתב ליישב וסיים והגם דמלתא כדנא א"י וחו"ל שוים כהדדי מ"מ בחו"ל לאו סדנא דארעא חד הוא דזמנין דמשכחת עצירת גשמים באיזו מדינה ויש כמה מדינות דאין שם עצירת גשמים כלל אלא מיעוטא דמיעוטא וכיון דלא שוו בשיעוריהן כל מקומות שבחו"ל השוו רבנן מדותיהם דאין ת"צ בחו"ל יעו"ש. וכ"כ בשו"ת נוב"י ח"א סי' ל"א שאין נוהגין במדינות אלו לעשות בעצירת גשמים י"ג תעניות כסדר המשנה רק גוזרים תענית א' או ב' ומרצים בתפלות ותחנונים יעו"ש. והב"ד השע"ת או' א' ועיין בתשו' נחפה בכסף ח"ב בסוף קונטריס פרי מפרי דף ל"ו ע"א בסופו שכתב וז"ל שמעתי מפי הרב הכולל כמהר"ר ירוחם ווילנא נר"ו שבצפת לא עשו אפי' באותם עשר תעניות חומרות אלו משום שאין בזה"ז סמוכים אפי' בא"י יעו"ש. וכ"כ בספר התקנות והמנהגים של ירושת"ו בדיני תעניות או' צ"ב דבזמן גדול הדור האחרון הרב מוהר"מ סוזין זצוק"ל אירע כזה ועלתה הסכמתו שלא לעשות כסדר מרן וכדעת הברכ"י עכ"ל ועיין לקמן סעי' ט':

ב **ב) שם.** שמתענים בא"י וכו' דאי לבני חו"ל עדיים לא הגיע זמנם לשאול עד ס' בתקופה. שו"ג או ב' ועיין לקמן או' מ"ב:

ג **ג) שם.** הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים וכו' וכשחל יום י"ז חשון ביום ב' הסכמת רבני ירושלים שלא להתחיל להתענות בו כי הגיע י"ז היינו עד שיעבור י"ז. פה"א ח"ג דף כ"א ע"ג ומזבח אדמה דף ח' משם שלחן מלכים. מיהו הברכ"י או' א' כתב להוכיח להתענות בו ביום וכתב דהכי נקטינן יעו"ש אבל בס' ברכות מים בסי' זה דף מ"ב הכריע בראיות מפי הגאון הרי"ף כ"י ומהרב או"ח וממעשה רב אביו (בעל פה"א) באסיפת כל רבני עה"ק שלא להתחיל להתענות באותו יום והשיב על דברי הברכ"י הנז' יעו"ש. והב"ד עיקרי הד"ט סי' כ"ט או' ז':

ד **ד) בשנת** התקכ"ד הגיע יום י"ז חשון ביום ב' וכבר אמרנו דהסכמת רבני ירושלים הוא עד שיעבור יום י"ז ולא ירדו אז גוזרים ת"צ בה"ב וכיון שאם היו ממתינים עד יום כ"ד חשון היה בא יום ג' של התענית ביום ר"מ והעיקר כי היה דוחק וצער מחמת המים כי עלה השער מאד והסכימו לסיבא זו באותה שנה להתחיל היחידים ביום י"ז חשון עצמו שהיה יום ב' מזבח אדמה על סי' זה דף ח' ע"ג וברכות מים דף מ"ב ע"ג. ועיין לקמן או' מ':

ה **ה) בשנת** התקכ"א הגיע י"ז חשון ביום ב' ולא התחילו היחידים עד יום כ"ד והיה בא יום ג' של התענית אחר ר"ח כסליו דלכן לא התענו היחידים כי אם ב' וה' דוקא וביום ר"ח כסליו גזרו בה"ב. פה"א ח"ד דף ז' ע"ד וכתב ברכות מים שם שכן הסכימו גדולי הדור ובאותו הפרק נמצא שם הרב המופלא כמהר"י אבואלעפייא ז"ל והסכים עמהם והשיג על הברכ"י או' ב' שכתב דלא שפיר עבדי יעו"ש:

ו **ו) שם.** ולא ירדו גשמיס וכו' היינו שלא ירדו פעם אחת שיעור שלא יתענו. הרב מזבח אדמה. מחב"ר בקו"א או' א' ושיעור שלא יתענו עיין לקמן סעי' י"א:

ז ז) **שם.** ולא ירדו גשמים וכו׳ כתב בס׳ המדות למהר״ן ערך שבועה או׳ ג׳ לימוד מס׳ שבועות מסוגל לירידת הגשם ע״כ. ובכן אם עומדים בבית ה׳ בלילות לעשות תיקון כרת למיבעי רחמי על עצירת גשמים שירדו מה טוב לקבוע לימודם במס׳ שבועות או בס׳ הרמב״ם בה׳ הנז׳ שהוא דבר בעתו ויעלה לרצון שירדו הגשמים בעתם. יפ״ל ח״ב או׳ א׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תקע״ו או׳ ה׳ סגולה לירידת הגשם יעו״ש:

ח ח) **שם.** וכל התלמידים ראויים לכך. ומשמע דאין חייבין להתענות. והקשה הרב״י דהא בגמ׳ משמע דחייבים להתענות ולק״מ דהתם קאי את״ח ששואלין אותו דבר הלכה בתלמודו ואומרו אבל אם לא הגיע לכלל כך אין מחויב להתענות אלא שאם רצה מתענה ולית ביה משום יוהרא. מ״א סק״א. א״א או׳ א׳ וכ״פ מ״ב או׳ ג׳. ואף בזה״ז דלית ת״ח מ״מ מתענין. מש״ז או׳ א׳ ונראה דדינם כתלמידים דאין חייבין ואם רצו מתענין:

ט ט) **שם.** וכל התלמידים ראויים לכך. אבל לא שאר העם טור וכ״כ בפסקי הרא״ש למס׳ תענית פ״א או׳ ה׳ והטעם כתב מ״א שם דהרואה שמתענה מוכתא מילתא שעושה מפני הגשמים והוי משום יוהרא. וכ״כ המש״ז או׳ א׳ מ״ב שם:

י י) **שם.** ודין תעניות אלו כדין תענית יחיד. ואם פגע בהם ר״ח מפסיקין. טור. והיינו אם קבלו בלשון קבלה אבל אם קבלו בלשון נדר צריך התרה כמ״ש לעיל סי׳ תק״ע סעי׳ א׳ אלא א״כ התנה שלא להתענית בר״ח:

יא יא) **שם.** כדין תענית יחיד ולכן צריך לקבלו בתפלת מנחה מבע״י כשאר תענית יחיד כמבואר לעיל סי׳ תקס״ב יעו״ש:

יב יב) **[סעיף ב׳] הגיע ר״ח כסליו ולא ירדו גשמים ב״ד גוזרין וכו׳** כתב בס׳ שלחן מלכים דאם לא גזרו ב״ד תעניות גשמים אם עבר ר״ח כסליו חלה הגזירה וחייבין להתענות שכבר הם גזורים מחכמי המשנה עכ״ד. וליתא דלשון המשנה והפו׳ דנקטו ב״ד גוזרין הויא תיובתיה. גם מ״ש בש״ס אמר שמואל אין ת״צ בבבל הויא תברתיה. וכן מצאתי בתשו׳ הרב החסיד מהר״י מולכו כ״י אשר בידי שכתב בסי׳ כ״א דאם לא גזרו אינם חלים והביא ראיה כמ״ש ועוד האריך להוכיח דב״ד צריכין לגזור. והראיתי תשו׳ לרבני זמנינו ושמחו לדבריו. ברכ״י או׳ ג׳:

יג יג) **ב״ד** שרצו לגזור תענית על הגשמים ונזדמן שהיה יום עשרה בטבת עולה להם יום עשרה בטבת במקום יום שני. תשב״ץ ח״ג סי׳ י״א. ברכ״י או ד׳ שע״ת או׳ ב׳ עיקרי הד״ט סי׳ כ״ט או׳ י״ז:

יד יד) **שם.** וזועקים ומתחננים וכו׳ אבל אין מתריעין בהם כמבואר בש״ס ופו׳ מאמ״ר או׳ ב׳:

טו טו) **שם.** וזועקים ומתחננים וכו׳ ונראה דבכלל הזה הקריאה בויחל כמו בשאר תענית. ט״ז סק״ב מש״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳ ;

טז טז) **שם.** כדרך שעושין בכל התעניות. כלומר ואין עושין הסדר הכתוב בסי׳ תקע״ט בג׳ תעניות ראשונות ב״י מאמ״ר או׳ ג׳ ודין תעניות אלו ג״כ אינן אלא כדין תענית יחיד אלא שאין מפסיקין בהם בר״ח אם התחילו כמ״ש לעיל סי׳ תקע״ב. לבוש. ועיין בדברינו לשם או׳ ח׳:

יז טוב) **[סעיף ג׳] ובאלו מפסיקין מלאכול מבע״י.** כמו ביוה״כ טור. ומיהו לאו דוקא דביו״כ צריך להוסיף מעט משא״כ כאן אבל ביה״ש שלו אסור כדאיתא בפסחים דף נ״ד. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ א״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳:

יח חי) **שם.** ואסורין בהם בעשיית מלאכה וכו׳ נראה דע״י גוי שרי דהא בט״ב ע״י גוי שרי כמ״ש הרוקח ופסקו מרן בסי׳ תקנ״ד סעי׳ כ״ב ולא חמיר ת״צ מט״ב. שש״א:

יט יט) **שם.** ואסורים בהם בעשיית מלאכה ביום וכו׳ שלא יסיחו דעתם מצער התענית אבל בלילה לא שאין עיקר התענית אלא ביום מיהו דבר של תענוג אסור גם בלילה. לבוש. בגדי ישע:

כ ך) **שם.** ואסורים בסיכה ואפי׳ כל שהוא. תענית י״ג ע״ב:

כא כא) **שם.** אלא א״כ הוא להעביר את הזוהמא. וה״ה אם יש לו חטטין בראשו שרי כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ד סעי׳ ט״ו:

כב כב) **שם.** ואסורים בהם בתשמיש המטה. אפי׳ עדיין אין רעב בעולם. מ״א סק״ג. דאלו יש רעב בלאו תענית נמי אסור ומ״מ א״נ מיירי דיש רעב נ״מ דמשום תענית אסור אפי׳ לחשוכי בנים. נה״ש או׳ ג׳ וכן בליל טבילה אסור. א״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ ח׳:

כג כג) **שם.** ומתפללים בבאי כנסיות וכו׳ ר״ל שאין מוציאין לרחובה של עיר כמו שנוהגין בשבע אחרונות כדלקמן סי׳ תקע״ט. מ״ב או׳ ט׳:

כד כד) **[סעיף ד׳] ומוסיפין שש ברכות בתפלה וכו׳** מבואר בטור סי׳ תקע״ט:

כה **כה) שם.** ונועלין את החניות וכו' מרש"י משמע דדוקא חניות של מאכל ומשקה אבל חניות של ד"א פותחין לגמרי אפי' בשני ואיני יודע וכו' דפתיחת שארי החנוית אסורים לגמרי בין בשני בין בחמישי כל היום וכו' וכ"נ מדברי קצת מפרשים. גבורת ארי. פת"ע או' י"א:

כו **כו) שם.** ובשני לעת ערב פותחין מעט. דהיינו שפותחין קצת דלתי החנויות עם חשיכה ואין מוציאין הסחורות שבחנות לחוץ ואין עושה מהם שורה. הרמב"ם בפי' המשנה פ"ק דתענית;

כז **כז) שם.** המוכרות מאכל. מדלא כתב מאכל ומשתה כמש"ל בהגה ש"ע דס"ל דחנות של משתה אסור לפתוח רק מטין דהא יכולין לקנותו בע"ש משא"כ מאכל שצריך הכנה מ"א סק"ד. א"ר או' ג' א"א או' ד' מ"ב או' י"ג. מיהו המאמ"ר או' ד' חלק על דברי מ"א הנ"ז וס"ל דה"ה משתה יעו"ש:

כח **כח) שם.** ואם יש לחנות אצטבא וכו' כהא דהשתא אין החנות פתוחה לרה"ר ואם הוא פתוח אינו נראה כל כך. רש"י תענית י"ד ע"ב:

כט **כט) [סעיף ה'] עוברות ומיניקות מתענות בג' אמצעיות:**

ל **ל) שם** אבל לא בג' ראשונות וכו' דלא תקיף רוגזיה כולי האי ואחרונות כיון דז' נינהו לא מצי עוברות ומניקות למיקם בהו. רש"י תענית י"ד ע"א. וקשה יתענו עכ"פ ג' תעניות וצ"ל כיון שא"א להתענות כולם אין מחויבין להתענות כלל. מ"א ס"ק ה' מ"ב או' ט"ז. וא"כ אם צבור גזרו ג' תעניות ויש אדם חלש שאינו יכול להתענות כלם א"צ להתענות כלל וצ"ע. מ"א שם. א"ר או' ד' מ"ב או י"ז:

לא **לא) שם** הגה. ואסור להם להחמיר וכו' כי הוא רע לולד וגם שמתנוולות בעיני בעליהן. ב"י בשם התשב"ץ:

לב **לב) [סעיף ו'] ואין בהם תועלת.** ר"ל תועלת רב אבל קצת תועלת יש דמשום הכי מתענים היחידים כמ"ש בסעי' שאח"ז. ב"י. נה"ש או' ח':

לג **לג) [סעיף ז'] ובבנין של שמחה.** קאי גם אמשא ומתן דאינו אסור אלא של שמחה וכמ"ש סי' תקנ"א. מ"א סק"ו. א"ר או' ה' ועי"ש בסעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

לד **לד) שם** הגה. אלא א"כ כותלו נוטה ליפול. ואעפ"י שהוא של שמחה מותר לבנות כמ"ש לעיל סי' תקנ"א סעי' ב' ועיין בדברינו לשם או' כ"ט:

לה **לה) שם.** וממעטין באירוסין ונישואין. פי' שאין מארסין כלל דחמירי מט"ב א"א או' ז' מיהו היש"ש פ"ד דיבמות סי' ל"ד כתב להוכיח דאירוסין אינו אסור אלא בסעודה ונשואין אף בלא סעודה הוי שמחה יעו"ש. והב"ד ק"נ על הרא"ש פ"ה דתענית סי' כ"א או' ס' פת"ע או' י"ז:

לו **לו) שם.** ות"ח לבדם חוזרים ומתענים וכו' עיין לעיל או ל"ב:

לז **לז) שם.** י"א ניסן של תקופה וכו' והיינו ל' יום לאחר תקופת ניסן. לבוש. ב"ח. באה"ג. בגדי ישע. מ"ב או' כ"א:

לח **לח) [סעיף ח'] הרי אלו מתענין וכו' ולא מתריעין.** ב"י. מ"א סק"ח. א"ר או ו' מ"ב או' כ"ב:

לט **לט) שם.** או עד שיבשו הצמחים. מפני שאח"כ אינו מועיל הגשמים והוי תפלת שוא ;

מ **מ) שם.** הרי אלו מתענין עד שירד גשם הראוי לבורות מעולם לא שמענו שהתענו בירושלים על גשמי בורות כיון דמי השילוח יספיק לכל השנה הגם דאיכא הוצאת ממון בעבור הבאת המים מן המעין הנז' שהוא רחוק קצת מן העיר כי תענית גשמי בורות הוא בדאיכא סכנת נפשות ח"ו וכדמוכח מדברי הר"ן ריש פ"ג דתענית אך אם יש עוד איזה סיבה אחרת ח"ו שמסופקים לגזור עליה תענית אז בהצטרף צרת גשמי בורות גוזרים תענית. מזבח אדמה על או"ח סי' זה ובספרו פה"א ח"א דף מ"ב ע"ג וח"ד דף וא"ו ריש ע"ב יעו"ש. ואפשר דזהו דוקא בימיו שהיו עמא מועטים לא כן עתה שנתרבו אכלוסין ובלא"ה עכשיו משנת תרע"ח שלקחה אנגליה את א"י מיד מלכות ישמעאל הביאו מים מן המעינות אשר סביבות ירושלים ע"י צינורות לכל מושבות ירושלים אשר בעיר וחוץ לעיר ונעשה המים בריוח תלי"ת:

מא **מא) וכתב** הרב חוקי חיים גאנין סי' ד' דהגם דאין נוהגין בירושלים להתענות על גשמי בורות מ"מ מתענים בשנת השמיטה על עצירת גשמים בעבור התבואה והאילנות ע"פ מ"ש הרב חסדי דוד על התוספתא דתענית פ"ב ה"ט יעו"ש. והב"ד ארץ חיים על סי' זה:

מב **מב) [סעיף ט'] בד"א בא"י וכל הדומה לה וכו'** וכתב הר"ן בפ"ק דתענית דהא דתנן הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים התחילו היחידים מתענים הגיע ר"ח כסליו ולא ירדו גשמים ב"ד גוזרין ג' תעניות על הצבור כ"ז אין לו ענין אלא בא"י אבל בגולה כיון שמאחרין את השאלה עד ס' בתקופה נ"ל

דאם לא ירדו גשמים עד ס׳ בתקופה ממתינין אח״כ כדי שיעור ג׳ רבעיות באומד הדעת ואם לא ירדו התחילו היחידים מתענים וגוזרים על הסדר השנוי במשנתינו עכ״ל והב״ד ב״י וב״ח. ועיין לעיל או׳ א׳:

מג מג) שם. אבל מקומות שעונת הגשמים שלהם קודם י״ז במרחשון וכו׳ אפי׳ עונת הגשמים שלהם אחר שבועות. ב״י בשם הרשב״א. מ״א סק״ט. א״ר או׳ ח׳:

מד מד) שם. ושוהים אח״כ כמו ששה ימים וכו׳ כמו ששוהים בא״י שלאחר שהתענו היחידים בה״ב שוהים כמו ששה ימים ואח״כ גוזרים תענית על הצבור כמ״ש בב״י יעו״ש:

מה מה) [סעיף י׳] כל תענית שגוזרים הצבור בחו״ל וכו׳ שאין להם נשיא שיגזור עליהם. ב״י בשם הרמב״ן. מ״א סק״י. ועיין לעיל סי׳ תקס״ב סעי׳ י״ב:

מו מו) [סעיף יא׳] משיכנסו בעומק הארץ החרבה טפח. הראשונים בעה״ק ירושת״ו היו משערים ובודקים בקרקע קשה הנדרך ברגלים טפח. מזבח אדמה דף ח׳ סוף ע״ג. מחב״ר בקו״א או׳ ב׳ כס״א או׳ ב׳:

מו) שם משיכנסו בעומק הארץ וכו׳ והאי שיעורא בא״י ובשעת הרביעה וכן בכל מקום ובכל זמן כפי מה שיראו שיש להם כפי צרכן. ריטב״א. פת״ע או׳ כ״ה:

מז מז) שם. משיכנהו בעומק הארץ וכו׳ שיעור משיצא חתן לקראת כלה בציר טובא משיעור זה להפסיק לתענית וכשיצא חתן לקראת כלה אף שלא ירד עוד ולא היה שיעור להפסיק התענית יברכו ברכת הודאה אשר בסי׳ רכ״א ויתענו עד שיענו ואם היו מתענים על גשמי בורות אין לברך ברכת הודאה אם ירדו שיעור שיצא חתן לקראת כלה אלא עד שירדו גשמים שיעור הרבה כדי לשתות מהם לחדש אחד אף שלא נתמלאו הבורות. הרב מהר״ם ן׳ חביב בתשו׳ כ״י סי׳ ה׳ והאריך הרבה בדבר. ברכ״י או׳ יו״ד;

מח מח) שם. ואם התחילו לירד אחר חצות ישלימו וכו׳ דכבר עבר רובו של יום בקדושה. ירושלמי פ״ג דתענית והביאו ב״י ושוב אין לומר ענינו בתפלת המנחה ולא תחנונים אחרים וגם הלל היה ראוי לומר אלא שאין אומרים אותו בכרס רעבה. הריטב״א. מ״ב או׳ כ״ז. והדג״מ על סעי׳ י״ב כתב דאם ירדו ביום תעניתם אף שירדו אחר חצות אומרים הלל הגדול. והב״ד מ״ב שם. וכ״כ בס׳ האשכול. והב״ד פת״ע או׳ כ״ז. ועיין באו׳ שאח״ז:

מט מט) ופה עה״ק ירושת״ו שנת הת״ץ בחודש טבת גזרו ב״ד ת״צ על הגשמים ונענו אחר חצות והשלימו תעניתם והוציאו ס״ת וקראו פ׳ ויחל ואחר קריאת ס״ת אמרו הלל הגדול בחתימה כמ״ש בהודאה. פה״א ח״א דף מ״ב ע״ד. פרי הארץ ח״ב סי׳ ה׳ מיהו הברכ״י או׳ י״ב כתב ע״ז דאינו נראה וכ״כ להוכיח דאין אומרים הלל אלא א״כ נענו קודם חצות ובכרס מליאה וכתב שכן העידו רבנן עה״ק חברון ת״ו שזה היה דעת הרה״ג מהר״י זאבי ועשה מעשה כשנענו אחר חצות שלא לומר הלל וכתב שכן ראה ג״כ בס׳ א״ר שכתב בפי׳ דאם נענו אחר חצות שלא לומר הלל יעו״ש. וכ״כ הכס״א או׳ ה׳ להשיג על דברי הפה״א הנז׳ דאין אומרים הלל אלא אם נענו קודם חצות ובכרס מלאה יעו״ש. והרב ברכות מים על סי׳ זה דף מ״ד ע״ב כתב שעמד ע״ז עם הרב אביו (בעל פה״א) והשיב לו דעיקר הדבר היה שהתחילו הגשמים לירד קודם חצות אך לא ירדו שיעור רביעה אלא אחר חצות וכל שהתחילו קודם חצות אף שלא היה כשיעור כיון דאח״כ היה בהם כדי שיעור נתחייבו ואי משום כרס מלאה הרי כתב מרן בב״י דבמקום דאיכא למיחש לשכרות וכו׳ יאמרו קודם וכו׳ משו״ה מפני הספק גמרו תעניתם ואמרו הלל לצאת לכל הדיעות יעו״ש. ויתבאר עוד מזה לקמן:

נ נ) שם הגה. ועיין לעיל סי׳ תקס״ט וכו׳ ר״ל דשם נתבאר בירדו קודם חצות שאם ת״ח ורוב צבור רוצים להשלים אין היחיד רשאי לפרוש. א״ר או׳ יו״ד:

נא נא) שם. ואם התחילו לירד קודם חצות וכו׳ פי׳ אף שלא נגמר השיעור קודם חצות כיון שההתחלה היתה קודם חצות אזלינן בתר ההתחלה ולא ישלימו. מהר״ש עדני בס׳ מלאכת שמים כ״י. וכן ראיתי שכתב הכנה״ג בתשו׳ א״ח ח״א סי׳ ל״ג. ברכ״י או׳ י״ג. עיקרי הד״ש סי׳ כ״ט. או׳ י״ט פ״ת:

נב נב) שם. לא ישלימו. דעד כדון צפרא הוא. ירושלמי פ״ג דתענית. והביאו ב״י:

נב) ואם היו מתענים ג׳ ראשונות של היחידים ע״פ ב״ד וקבל כל א׳ וירדו גשמים א״צ להשלים ולא דמי ליחיד שקבל תענית על צרה דלב ב״ד מתנה. הרב מזבח אדמה. ומוכח מדבריו שכך נהגו מקדם. וכתב שם ששמע ממורינו הרב מהר״א יצחקי שהחרים שלא לשנות בעה״ק ירושת״ו שום מנהג קדום אפי׳ מבי כנישתא לבי כנישתא. מחב״ר בקו״א או׳ ג׳:

נג גג) שם. אלא יאכלו וישתו וכו׳ לפי שאין אומרים הלל אלא על נפש שבעה וכרס מליאה. תענית כ״ו ע״א. ופירש״י שם מתוך שכתוב בו נותן לחם לכל בשר נאה להאמר על השבע עכ״ל. ודוקא בשעת התפלה אבל קודם התפלה שרי ולכן אמרינן ליה בפסוקי דזמרה בשחרית בשבת. תו׳ שם. ובמקום דשכיח שכרות אומרים הלל הגדול ואח״כ אוכלים ושותין. גמ׳ שם. ב״י. ונראה דה״ה אם ירדו קודם חצות ורצו רוב הצבור להשלים דמשלימין כמ״ש לעיל סי׳ תקס״ט סעי׳ א׳ יאמרו הלל הגדול קודם אכילה. מ״א ס״ק י״א. וכ״כ בס׳ האשכול. והב״ד פת״ע או׳ כ״ז. מיהו הא״ר או׳ י״ב חלק על דברי מ״א הנז׳ וכתב דאין אומרים הלל אלא כשאוכלין ביום יעו״ש. וכן הכר״ש כתב צ״ע על דברי מ״א הנז׳ אבל בס׳ בגדי ישע כתב ליישב וכ״כ א״א או׳ י״א דצ״ל הלל הגדול קודם אכילה כיון שא״א בענין אחר. וכ״פ מ״ב או׳ כ״ט:

נד דנ) שם. ויאמרו הלל הגדול. והם כ״ו כי לעולם חסדו. וחותמין מודים אנחנו לך על כל טפה וכו׳ כמ״ש סי׳ רס״א. הרי״ף. וכתב שם הר״ן בשם הראב״ד כיון שצריכין לומר הלל הגדול ולברך אחריו א״צ ליחידים לברך ואלו פינו יעו״ש. והב״ד ב״י ומ״א ס״ק י״ב. ור״ל כיון שצריכין לומר הלל וכו׳ בקיבוץ עם א״צ לומר היחידים ואילו פינו וכו׳ ולברך מיעלו אבעבועות מן המטר וכו׳ הכתוב לעיל סי׳ רכ״א אלא די במה שאומרים אח״כ הלל וכו׳ בקיבוץ. וכתב בפסקי תו׳ תענית או׳ נ״ה דיש להתחיל שיר המעלות הנה ברכו וכו׳ העומדים בבית ה׳ בלילות מפני שירידת (כ״ה בהגהות ר״י על פסקי התו׳) הגשמים בלילות ואומר מעלה נשיאים מקצה הארץ וגומר. מ״א שם. והא״ר או׳ י״א כתב כיון דאיכא פלוגתא בש״ס דילן (פסחים קי״ח ע״א) וק״ל דלא כר׳ יוחנן דאמר משיר המעלות אין לשנות יעו״ש:

נה הנ) [סעיף יב׳] אבל אם לא נענו עד יום שלאחר התענית לא. דאדרבה בתעניתם לא נענו וברחמי השם ירדו להם ביום אחר. הרשב״א בתשו׳ סי׳ תל״ג. ב״י. ט״ז סק״ג. מ״א ס״ק י״ג:

נו ונ) שם. עד יום שלאחר תעניתה לא. משמע כל שלעת ערב אחר צ״ה התחילו לירד גשמים אעפ״י שעדיין לא אכלו ועודן בתעניתם שוב א״א הלל הגדול. מש״ז או׳ ג׳:

נז זנ) שם. עד יום שלאחר תעניתם לא. ונהגו פה עה״ק ירושת״ו שאפי׳ ביום הודאה היכא שנענו אחר התענית ג״כ אין אומרים תחנונים בתפלת שחרית. פה״א ח״א דף מ״ב ע״ד:

נח חנ) [סעיף יג׳] בליל תעניתם קודם ע״ה וכו׳ דזה לא מיקרי התחלה להתענות. הרשב״א בתשר סי׳ קנ״ב. ב״י. ט״ז סק״ד. מ״א ס״ק י״ד. ומשמע מסתימת דברי הש״ע דאפי׳ אותן התעניות שמפסיקין מבע״י מ״מ עיקר התענית מתחיל מעמוד השחר ואילך ולא קודם. ועיין בתשו׳ הרשב״א הנז׳ שהביא ב״י ומש״ז או׳ ד׳ ומ״מ י״ל דכל היכא דאיכא ספק י״ל הלל הגדול בלא חתימה בשם ומלכות משום סב״ל:

סימן תקעו

א א) [סעיף א׳] כשם שמתענים ומתריעים על הגשמים וכו׳ כתב הרמב״ם ריש פ״א מה׳ תענית מ״ע מה״ת לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור שנאמר על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות כלומר כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וכו׳ זעקו עליהם והריעו. ודבר זה מדרכי תשו׳ הוא שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וכו׳ וזה הוא שיגרום להוציא הצרה מעליהם עכ״ל ומ״ש הרמב״ם ולהריע בחצוצרות כתב שם המ״מ דהמחוור כדברי הרשב״א דבמקדש איכא תרתי חצוצרות ושופר ובגבולין ליכא אלא חד מנייהו חצוצרות או שופר יעו״ש. והמ״א רסי׳ זה תמה למה אין אנחנו נוהגין לתקוע בעת צרה. ותירץ הנה״ש או׳ א׳ דסמכו על הסמ״ג שלא הביא מצוה זו דלתקוע בעת צרה אפי׳ ברמז עכ״ל. והמש״ז סי׳ תקע״ה או׳ ב׳ כתב דבקרא כתיב בארצכם י״ל חו״ל לא ובא״י גופא כשאין בידינו י״ל לא יעו״ש. ועיין עוד מה שתירצו האחרונים:

ב ב) שם. או ליטול מהם מס, פי׳ מס חדש. וה״ה אם השר או איזה מהשררה רודף אחריהם בעלילות לקבוע איזה הוצאה חדשה לדורות רשאין לגזור תענית אבל אם הוא עלילה אחת דרך עראי ומקרה לא. מהר״ם ן׳ חביב בתשו׳ כ״י סי׳ ט״ז. ברכ״י או׳ א׳:

ג ג) שם. ואפי׳ לא באו אלא לעבור דרך ארצם וכו׳ ואפי׳ חרב של שלום שאין לך חרב של שלום יותר מפרעה נכה ואעפ״י כן נכשל בה יאשיהו. תענית כ״ב ע״א. ב״י:

ד ד) שם. ואפי׳ לא באו אלא לעבור וכו׳ ר״ל דנהי דבכה״ג נראה דלא הויא צרה גמורה מ״מ מתענים עליה מאמ״ר או׳ א׳:

ה **ה) ועיין** בס׳ מגיד משרים למרן ז״ל פ׳ אמור דף ל״ה ע״ד שכתב דכיון דהקפתם לר׳ אלעזר בד׳ מינים הבאים לרצות על המים נתעוררו המים ובאו ואלו הייתם מקיפים פעם אחרת היו רוב גשמים באים לעולם כמו בימי חוני המעגל ומפני כך באו גשמי ברכה רצופים כדי שלא תקיפו יותר עליהם. וכלל זה יהיה בידכם כל זמן שהעולם יהיה בידכם כל זמן שהעולם יהיה צריך לגשמים ביותר תלכו ותקיפו הצדיקים הנז׳ ותענו ועל כל צדה שלא תבא על הצבור תקיפו אותם ד׳ פעמים ותענו עכ״ל ומשמע דדוקא על הגשמים צריך להקיף בד׳ מינים מפני שהם באים לרצות על המים אבל בשאר צרות שלא תבא א״צ רק להקיף ז׳ פעמים. ומ״ש לצדיקים הנז׳ נראה דה״ה צדיקים אחרים אלה שהמעשה כך היה:

ו **ו) [סעיף ב׳] וכן על הדבר** האידנא אין מתענין כלל בשעת הדבר דמנוסה הוא כשאינו אוכל ושותה קולע ח״ו שינוי האויר. מ״א סק״ב. א״ר או׳ א׳ וכן אמרו משם האר״י ז״ל וכן יש סברא בתלמוד דף כ״ב. מהר״ם ן׳ חביב בתשו׳ כ״י סי׳ ט״ז. ברכ״י או׳ ד׳ שע״ת או׳ ב׳ ועיין ביו״ד ססי׳ שע״ד. ולענין ט״ב עיין לעיל סי׳ תקכ״ד או׳ ל״ה:

ז **ז) שם.** וכן על הדבר. בשעת הדבר לא ילך לבית החיים ס׳ שמירת הנפש או׳ ס״א משם ס׳ רפואות. זבחי צדק על יו״ד סי׳ קט״ז או׳ ק״ז:

ח **ח) בשעת** הדבר אין להלך אדם באמצע הדרכים מפני שמה״ע יש לו רשות ומסגי להדיא. שלום בעיר אל יהלך בצדי הדרכים מפני שאין לו רשות ומחביא את עצמו. גמ׳ ב״ק פ׳ הכונס. וביש שלום בעיר שלא יהלך בצדי הדרכים דוקא בלילה דביום לא שכיחי מזיקין אבל רישא לענין דבר אין חילוק בין יום ללילה. ט״ז בו״ד סי׳ קט״ז סק״ה בשם רש״ל. כנה״ג שם בהגב״י או׳ ל״ה. בל״י שם או׳ י״ב. זבחי צדק שם או׳ מ׳:

ט **ט) כשיש** דבר בעיר מחפשים על אותם המתים כי שמא יש מהם שבלע הבגד והוא סכנה או ידיו אין פשוטות שנאמר ואחריו כל אדם ימשוך וכל דבר שהוא מסים פקוח נפש יכול לעשות למת. ס״ח סי׳ תנ״א. ועיין בס׳ זבחי צדק שם או׳ מ״ב שכתב שאירע מעשה כזה בעיר בגדאד וע״א בשנת המגפה הקדומה שהיתה בשנת תקל״ג שטעו וחפרו קבר אשה אחת שמתה בתחלת הדבר וראו אותה שאוכלת התכריכין שלה ב״מ וצוה אב״ד שהיה באותו הזמן שישחטו אותה וכן עשו ותכף פסק הדבר יעו״ש:

י **י) פטום** הקטורת הנהגה נפלאה לאומרו בזמן הדבר וטוב לקיים ג״כ והגית בו יומם ולילה והסוד כי לקח טוב לק״ח בגי׳ מגפה. וגם יזהר מדבר שקר וזהו כלל גדול כי מי שהוא מדבר שקר בזמן המגפה הוא מסוכן ר״ל. בית דוד ח״ד סי׳ נ״ז משם כ״י האר״י ז״ל. ועיין בזוהר פ׳ וירא דף ק״א במדרש הנעלם שכתב שיקחו ארבעים אנשים כשרים מהעיר ויחלקו אותם לד׳ זויות העיר כל עשרה בזוית אחת ויאמרו פטום הקטורת בכוונה גדולה ואח״כ פסוקים ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה וכו׳ ויקח אהרן כאשר דבר משה וכו׳ ויעמוד בין המתים וכו׳ ועשו כן ג״פ ונפסק הדבר יעו״ש. עיין עוד בשער הכוו׳ דרוש פטום הקטורת מה שיש לומר עוד בזמן המגפה ב״מ יעו״ש:

יא **יא) בזמן** שיש דבר בעיר ראוי לאדם לכסות מצחו שלא יכיר מה״מ העונות החקוקים במצחו. ב״ד שם בשם ס׳ עסיס רמונים דף ח״י ע״א. ועיין עוד מזה ביו״ד סי׳ קט״ז סעי׳ ה׳ בהגה ובאחרונים שם:

יב **יב) שם.** עיר שיש בה ת״ק רגלי וכו ת״ק רגלי בין מישראל בין מעכו״ם. ברכ״י או׳ ב׳:

יג **יג) שם.** ויצאו ממנה ג׳ מתים וכו׳ כתב מהריק״ש בהגהו׳ מדקאמר מתים סתמא ולא קאמר ג׳ מתים מהם משמע דגם אם יהיו המתים נשים או קטנים או זקנים דבר הוי וא״צ שיהיו רגלים וכן עמא דבר עכ״ל אמנם מדברי הש״ע שכתב אח״כ ואין הנשים והקטנים וכו׳ בכלל אנשי המדינה וכו׳ משמע דגם לענין המתים אינם בכלל אנשי המדינה. וכ״כ הלבוש בהדיא ואין הנשים וקטנים וזקנים ששבתו ממלאכה בכלל המתים לענין זה מפני שהן חלישי המזג ואפשר שלא בדבר מתו עכ״ל וכן הברכ״י או ג׳ הקשה על דברי מהריק״ש הנז׳ וכתב דמרן ס״ל הפך הרב מהריק״ש יעו״ש וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳:

יד **יד) שם.** ויצאו ממנה ג׳ מתים בג׳ ימים וכו׳ מת אחד בכל יום. רש״י תענית כ״א ע״א. וג׳ מתים שאמרו בריאים ולא מרועעים בחורים ולא זקנים. שה״ג. פת״ע או׳ ב׳:

טו **טו) שם.** יצאו ביום א׳ ר״ל יצאו ג׳ ביום א׳ ובשני ומים לא יצאו כלל:

טז **טז) שם.** אין זה דבר. משום דאין זה קבע אלא אקראי בעלמא. ב״י. לבוש:

יז **טוב) שם.** היה דבר בא״י מתענין שאר גליות עליהן. אם גבירה לוקה שפחה לא כל שכן. תענית כ״א ע״ב. וסוריא אינה בכלל א״י דכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש כמ״ש ביו״ד סי׳ קנ״א סעי׳ ח׳ מ״א סק״א:

יח **חי) שם.** הגה. ודוקא דאיכא דבר בכולה ולא במקצתה דהא איכא גבירה ג״כ דאינה לוקה. מ״א סק״ב. שכיון שאפי׳ מקצתה ניצלת תצלנה השפחות עמה. לבוש. ועיין באו׳ שאח״ז:

יט **יט) שם** בהגה. בכולה ולא במקצתה. לע״ד בכוונה מכוונת השמיט הרב״י הא דהר״ן חדא משום דגמ׳ דקאמר סתמא א״ל לר״י איכא מותנא בא״י משמע אפי׳ במקצתה. ועוד דהר״ן נמי לא אמרה אלא לתרץ עפ״ז מאי דק״ל מהתוספתא יעו״ש וכיון שתירץ בזה עוד תירוצים אחרים נמצא שאין הדבר מוכרח. נה״ש או׳ ב׳:

כ **ך) שם.** היה דבר במדינא וכו׳ זה אפי׳ בחו״ל כמבואר בגמ׳ תענית כ״א ע״א:

כא **כא) שם.** ושיירות הולכות וכו׳ דמשמע דבחו״ל אם אין שיירות הולכות ובאות ממדינה למדינה א״צ להתענות כיון שהם רחוקים ומ״מ כל סביבותיה מתענות ולא מתריעות כדי להשתתף בצרתן. וכן מפולת בסעי׳ ד׳ וחוליים בסע׳ ה׳ נמי שהרחוקים לא מתענות ולא מתריעות וסביבותיהם מתענות כדי להשתתף בצרתן. ב״ח. א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ יו״ד:

כב **כב) שם.** אעפ״י שהם רחוקות וכו׳ שהדבר מתלווה ובא עמהם. גמ׳ שם ופירש״י:

כג **כג) [סעיף ד׳] וכן מתענים על המפולת וכו׳** ואפשר דשיעורא בג׳ בתים. ריטב״א:

כד **כד) שם.** כותלים בריאים וכו׳ אבל אם הם רעועות אינם בכלל זה. מ״ב או י״ב:

כה **כה) שם.** שאינם עומדים בצד הנהר. אבל אם עומדים על שפת הנהר אפי׳ הם חזקים ראויים ליפול הם שהמים מקלקלים הקרקע ושוחקים את היסוד ואין מתענים עליהם. לבוש:

כו **כו) שם.** וכן על הרעש. בירושלים עה״ק ת״ו אין גוזרין ת״צ על הרעש ומפולת כי לא הזיק מפולת בירושלים. פה״א ח״ד דף ו׳ ע״א. ובשנת התרפ״ז י״א לחו׳ תמוז היה רעש גדול בירושת״ו ובכל סביבותיה ונהרסו כמה כותלים ומהם נתרועעו והיה ניסים ונפלאות שלא נפקד אחד בירושת״ו רק בכפרים נעשה הריסות גדולות ומתו כמה עכו״ם לתפ״ץ וה׳ שמר ישראל והיה פלא בעיני הרואים והאמינו בה׳ גם ההולכים ע״פ הטבע. והעידו כי יד ה׳ עשתה זאת:

כז **כז) [סעיף ה׳] וכן מתענים על החולאים וכו׳** וה״ה כשהבעבועות פורחים בתינוקות ומתים יש לגזור תענית. וכבר חבר הגאון מהר״ר משה סליחה ע״ז. ובשל״ה כתב דכל אחד יבריח בניו מן העיר בעת הזאת ואם לא עשו זאת הן חייבים בנפשותם. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ מיהו המאמ״ר או׳ ג׳ כתב ללמד זכות על האבות שאין מבריחים את בניהם למקום אחר ומ״מ סיים הואיל ונפיק מפומיה דשל״ה וקבעו מ״א בספרו להלכה כל אדם יחוש לעצמו היכא דאפשר יעו״ש:

כח **כח) שם.** וכן מתענים על החולאים וכו׳ בעה״ק ירושת״ו אין מתענים על חולי האבעבועות וסאראמפיו״ן. הרב מזבח אדמה. מחב״ר בקו״א או׳ א׳ כס״א או׳ ד׳:

כט **כט) שם.** וכן חיכוך לח וכו׳ שחין שמתחכך האדם עליה. רש״י ב״ק ף׳ ע״ב:

ל **ל) שם.** ואם פשט ברוב צבור מתענין וכו׳ ואע״ג דגבי אסכרה אפי׳ פשט ברוב צבור אם אינן מתים ממנה אין גוזרין תענית מ״מ בחיכוך שהוא כשחין פורח שהיה במצרים קשה כמות וגוזרין עליו תענית. ב״ח. מיהו המאמ״ר או׳ ד׳ כתב דמשידור לשון מור״ם ז״ל בהגה נראה שסובר דגם בחיכוך לח צריך עכ״פ שתהיה שם מיתה שימותו מאותו חולי כמו מן האסכרא ודלא כהב״ח יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז:

לא **לא) שם** הגה. ובאלו חולאים אין צריך שימותו בשלשה ימים וכו׳ ועיין בחי׳ ריטב״א שדעתו דעכ״פ בעינן שיהיו מתים מאותו חולי ג׳ אנשים ואז נתחזקה החולי למומתת רק שא״צ לזה שיהיה דוקא בג׳ ימים כמו בדבר אלא בין ביום א׳ או יותר מתענין ומתריעין עליו אכן לפי מה שמבואר בב״י בשם הירושלמי מוכח דלענין אסכרה אפי׳ לא מת ממנה רק א׳ מתענין עליו ונראה דמ״מ דוקא כשירד חולי זה להרבה אנשים אף שלא מת עדיין רק אחד מהן צריך להחמיר וכדמשמע לשון הש״ע אבל אי לא״ה לא. ועיין בלח״מ שדעתו דבעינן שימותו ממנה שני אנשים ואשתמטתיה דברי ב״י הנז׳ בשם הירושלמי והריטב״א. מ״ב או׳ י״ח:

לב **לב) [סעיף ו׳] אפי׳ הרחוקים** עיין בהגה בסעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד:

לג לג) שם. אם ראתה שני בני אדם ולא ברחה מפניהם וכו׳ שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ. לבוש. מ״א סק״ד. וזו שעמדה לנגדם ולא יראה הר״ז בכלל שילוח:

לד לד) שם. ואם היתה שדה סמוכה לאגם. הוא מלא קנים ואילנות קטנים. מ״א סק״ה. וה״ה יער גדול. א״א או׳ ה׳:

לה לה) שם ואם היתה שדה סמוכה לאגם וכו׳ ועמדה אינה משולחת דכיון דסמוכה לאגם היינו רביתה ולא ברחה סברה אי איתי בתראי עריקנא לאגם מיד. רש״י תענית כ״ב ע״א:

לו לו) שם. ואם היתה באגם אפי׳ רדפה וכו׳ דכיון דהיינו דוכתה סמכה אדעתה ורהטה אבתרייהו. רש״י שם:

לז לז) שם אלא אם טרפה שניהם ואכלה אחד מהם. וה״ה לא אכלה א׳ מהם משולחת והא דנקט אכלה אחד מהם רבותא הוי דאע״ג דאכלה אחד מהם הוי משולחת תו׳ שם. ור״ח שם פי׳ בהפך דאם לא אכלה ולא אחד מהם אינה משולחת:

לח לח) שם. אלא אם טרפה שניהם ואכלה א׳ מהם. ודוקא כשטרפן זה אחר זה אבל אי טרפה שני בני אדם כאחד אפי׳ אי לא אכלה אלא א׳ מהם אין זה הוכחה שהיא משולחת מדטרפה שניהם כיון דבחדא טריפה טרפה לשניהם. גבורת ארי. פת״ע או׳ ט״ו. מ״ב בשה״צ או׳ י״ג:

לט טל) [סעיף ז׳] שמזיקין ואין ממיתין. אבל אם ממיתין אפי׳ יתושין וזבובין מתענין ומתריעין עליהן. כ״ה מסקנת הב״י. וכ״פ הלבוש. וי״א דעל נחשים ועקרבים אפי׳ אם אין אנחנו יודעים עדיין שימותו על ידן ג״כ חוששין ומתענין ע״ז. ד״מ או׳ ב׳ לדעת הטור. מ״ב או׳ כ״ו:

מ מ) שם. ולא מתריעין. אלא זועקין בלא תרועה. טור בשם הרמב״ם. לבוש:

מא מא) [סעיף ח׳] וכן על ירקון והשדפון. ירקון תבואה שהכסיפו פניה. שדפון רוח שמריק הזרע מהתבואה. רע״מ בפי׳ המשנה פ״ג דתענית. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ה׳ והגם שיש שפירשו ירקון באדם עיין א״א או׳ ו׳ שכתב דלדעת הש״ע מוכרח ששניהם בתבואה יעו״ש:

מב מב) שם. כמלא פי התנור. פי׳ תבואה שראויה לעשות פת כמלא פי תנור ובגמ׳ איבעיא להו אם ר״ל ככסוי התנור או כשורות הלחם הדבקים בפי התנור זה אצל זה א״נ זה למעלה מזה. מ״א סק״ז. ועיין א״ר או׳ ו׳ דפסק לחומרא יעו״ש כי חמירא סכנתא מאיסורא. א״א או׳ ז׳:

מג מג) שם בהגה. רק שיהיו באותה הפרכיא. היו בסוריא אין מתריעין עליהם בארץ ישראל. בא״י אין מתריעין עליהן בסוריא. הר״ן פ״ג דתענית והב״ד ב״י:

מד מד) שם בהגה. רק שיהיה באותה הפרכיא. ודוקא במכה מהלכת אבל באינה מהלכת מתענים ולא מתריעים כמ״ש סעי׳ י״ב. מ״א סק״ח. ור״ל במכה מהלכת באותו הפרכיא מתענין ומתריעין בשופר וכל שאין מהלכת כל סביבותיה באותו הפרכיא מתענין ולא מתריעין כבסעי׳ י״ב. א״א או ח׳ ומיהו עיין מאמ״ר או׳ ו׳ שכתב על דברי מור״ם הנז׳ דהמעיין בב״י ראו יראה בבירור שדעת מרן ז״ל אינו כן אלא ס״ל שאין שום צרה שהסביבות מתריעין עליה אלא בעיר שהצרה שם בלבד הוא שמתריעין וכדעת הרמב״ם והראב״ד והכי מוכח בהדיא ממ״ש לקמן סעי׳ י״ב דעל כל הצרות אותה העיר מתענה ומתרעת וסביבותיה מתענות ולא מתריעות ומן הראוי היה לכתוב רמ״א מ״ש כאן בשם י״א אלא שכך דרכו בכמה מקומות כשאין דברי הש״ע מבוארים להדיא הפך דבריו כותב בסתם יעו״ש:

מה מה) [סעיף ט׳] אלא כנף אחד. עוף אחד של אותו מין כעין צפור כל כנף. רש״י תענית כ״ב ע״א. והר״ן כתב מין אחד כמו כל צפור כל כנף:

מו מו) שם. בכל א״י וכו׳ אבל בחו״ל עד שיבואו הרבה מהם ח״ו הרשב״ש בתשו׳ סי׳ תרכ״ט אלא שכתב שבמדינתו לא נהגו להתענות ולהריע על זה כלל יעו״ש:

מז מז) שם ואפי׳ אינו משחית יבול הארץ וכו׳ הכי אמרו בגמ׳ לא מפסדן א״ל זוודתא אייתי בהדייהו. ומשמע דאם הוא בחורף ואין יבול כלל אין מתענין מט״י בליקוטים דף ס״א. מחב״ר או׳ ב׳:

מח מח) שם. ועל הגובאי בכל שהוא וכו׳ אינו כנף א׳ אלא דבר מועט. מט״י שם מחב״ר או׳ ג׳:

מט מט) שם. ועכשיו שאין מכירין מינין אלו וכו׳ מכאן משמע שאין מותר לאכול שום מין מהן שאין אנו מכירין מהו מין ששמו חגב חסד לאברהם בהגהו׳ כ״י. ברכ״י או׳ ז׳ וכ״כ הט״ו ביו״ד סי׳ פ״ה סק״א דעכשיו נוהגין שלא לאכול שום חגב אפי׳ בידוע ששמו חגב לפי שאין אנו בקיאין בשמותיהם עכ״ל וכ״כ האחרונים שם. ועיין עוד ביו״ד סוף סי׳ פ״ב:

נ **ג) בשנת** התקכ״ג אירע שבא מכת הארבה בירושת״ו ואם יגזרו ת״צ יבוא יום ג׳ ביום ר״ח ועשו מעשה וגזרו ת״צ ב׳ וה׳ דוקא. מזבח אדמה דף ט׳ ע״ב.

נא **נא) בשנת** התק״ד בא מין ארבה ויען אם יגזרו ת״צ יום ג׳ של התענית היה בא אחר י״ז בתמוז שחל ביום א׳ והיו ב׳ ימים זא״ז והיא גזירה על הצבור שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה וכמ״ש הרמב״ם פ״א מה׳ תענית לכן הסכימו שלא לגזור ת״צ כ״א לזעוק בתפלה ותחנונים וסגולת קריאת ויהי נועם צ״א פעמים דנהוג פעה״ק על כל צרה שלא תבא על הצבור. פה״א ח״א דף מ״ב ע״ד וריש דף מ״ג יעו״ש:

נב **בג) שם.** ועכשיו שאין אנו מכירין מינים הללו על כולם מתריעין. וכ״כ הלבוש. ומדלא קאמרי מתענין ומתריעין כמ״ש בריש סעי׳ זה משמע דהכא רק מתריעין. מיהו הרב פה״א דף מ״ב ע״ד כתב דמ״ש הש״ע על כולם מתריעין נראה דכ״ש מתענין וכתב דכן נעשה מעשה בירושת״ו דפעם אחת בא ארבה למשחית וגזרו תענית בה״ב יעו״ש וכ״מ במט״י בליקוטים דף ס״א דמתענין ג״כ יעו״ש. מיהו עתה בזה״ז לא שמענו ולא ראינו שהתענו רק מרצים בתפלות ותחינות. ועיין לעיל או׳ מ״ו:

נג **גג) [סעיף י׳] וכן על המזונות.** מתענים ומתריעין. לבוש.

נד **דג) שם.** הרי זה צרת צבור ומתריעין עליה. והלבוש כתב מתענין ומתריעין. ומיהו גם בזה לא נהגו עתה להתענות רק מרצים בתפלות ותחנות:

נה **הג) שם.** ובשבת זועקין עליה. בפה לומר ענינו ומי שענה. לבוש ;

נו **ונ) [סעיף יא׳] ובא״י אין מתפללין וכו׳** והטעם משום דאין מתפללין על רוב טובה כדאיתא בסוף פ״ג דתענית בעובדא דחוני המעגל ומשמע שם בהדיא דמ״מ יכולין להתחנן בדרך הודאה שיפסקו הגשמים ויהיה ריוח בעולם יעו״ש. מאמ״ר או׳ ז׳ ועיין לקמן סי׳ תקע״ז ובדברינו לשם או׳ א׳ ואו׳ ח׳:

נז **זג) [סעיף יב׳] וכל סביבותיה מתענות וכו׳** היינו באותו הפרכיא כמ״ש סעי׳ ח׳ מ״א סק״ט. והיינו כל הפרכיא מתענין עכ״פ באותו הפרכיא. א״א או׳ ט׳ מיהו מ״ב בשה״צ או׳ ט״ז כתב דמדברי הגר״א סעי׳ ח׳ משמע דכוונת הש״ע הוא דאפי׳ באותו פרכיא דוקא סביבותיה ולא הרחוקים יעו״ש:

נח **חג) שם.** ולא מתריעין בשבת על שום צרה וכו׳ בסוף פ׳ מרובה אמרו מתריעין על החיכוך בשבת והוא מקור הדין של חיכוך והתימא על הש״ע והטור והרמב״ם שלא זכרו זה. מהר״א אזולאי בהגהו׳ כ״י. ברכ״י או׳ יו״ד. ומיהו עיין בשבו״י ח״ג סי׳ מ׳ שנשאל ע״ז והשיב דמוכח למעיין שם דרש״י והרמב״ם לא גרסי תיבת בשבת יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ב׳:

נט **טג) שם.** שזועקין עליהם בשבת. היינו בפה כמ״ש לעיל או׳ נ״ה:

ס **ס) [סעיף יד׳] ולא קטנים.** צ״ע דהא לעולם אין מתענים קטנים ואפשר דמיירי שהם בני י״ג ואפ״ה קרו להו קטנים כל שלא הגיעו לגבורת אנשים וכן נוהגין שאין גוזרים על פחותים מי״ח לזכר וט״ו לנקיבה. מ״א סק״י. ומיהו מ״ש המ״א ואפשר דמיירי שהם בני י״ג ואפ״ה קרו להו קטנים וכו׳ כתב עליו הברכ״י או׳ י״א דלא נהירא דבני י״ג ויום א׳ גדולים נינהו אבל הדבר הפשוט דקטנים ממש קאמרי וכוונתם כלפי דביוה״כ בציר מי״ב מתענה מד״ס ומבן ט׳ ועשר מתחילין לחנך לשעות כדלקמן סי׳ תרי״ו אמטו להכי קאמרי דבהני תעניות קטנים אין מתענין יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ נה״ש או׳ ד׳ וכ״מ בביאורי הגר״א. ומ״מ נכון שיאכלו רק כדי קיום הגוף ולא להתענג. מ״ב או׳ ל״ב. ועיין לקמן סי׳ תק״פ או׳ ל״א:

סא **סא) שם.** ומותרים לאכול בלילה וכו׳ ר״ל אפי׳ כל אדם מותרים לאכול בלילה שלפני התענית וא״צ להפסיק מבע״י. יא״פ:

סב **סב) שם.** חוץ מתענית גשמים. דבג׳ אמצעיות וז׳ אחרונות מפסיקין בהם מבע״י כמ״ש לעיל סי׳ תקע״ה סעי׳ ג׳ וסעי׳ ד׳ יעו״ש:

סג **סג) [סעיף טו׳] צבור שהיו להם ב׳ צרות אין מבקשים וכו׳** אבל כשיש צרה א׳ יכולין להזכיר בתפלתם גם צרות אחרות וכ״ה בכמה פיוטים וסליחות. מ״א ס״ק י״א. והיינו שמתפללים שימלטו מהם שלא תבא ח״ו עליהם. וכשיש ח״ו שני מיני חולאים ר״ל בגדולים ובקטנים י״ל דרשאין להתפלל על שניהם יחד דמ״מ תפלה א׳ היא שהקב״ה יציל אותנו מחולאים. א״א או׳ י״א. ומשמע דוקא ציבור שהוא בכנופיא אבל יחיד יכול לבקש רחמים על כמה צרות וכמה ענינים וכמו שתראה בתהלים שכתוב בו כמה בקשות רחמים:

סד **סד) [סעיף טז׳] בכל יום תענית וכו׳** תמה אני למה אין עושין כן בזמנינו וידוע שזה עיקר התענית כמבואר בישעיה סי׳ נ״ח ובגמ׳ ובמשנה פ״ב דתענית. מ״א ס״ק י״ב. ולי נראה דכנופיא ילפינן מדכתיב אספו זקנים והדר כתיב קדשו צום קראו עצרה וצום ועצרה ממלאכה אין בבבל כיון שאין שם נשיא. נתיב חיים וע״ש עוד תירוץ אחר:

סה) **שם.** ובודקים על מעשה אנשי העיר וכו׳ והכי איתא בזוהר פ׳ ויחי דף רכ״ח ע״ב וז״ל מכאן אוליפנא דמאן דאית ביה חובא ובעי למבעי רחמי עלוי יכוין אנפוי ורעיונוי לאתקנא גרמיה מההוא חובא ולבתר יבעי צלותיה כד״א נחפשה דרכינו וכו׳ נחפשה דרכינו ונחקורה בקדמיתה ולבתר ונשובה עכ״ל. וכן איתא בס״ח סי׳ תשנ״ה בזמן שמתענין על דבר אחד כגון בתעניות ובה״ב אחר יו״ט ובין ר״ה ליוה״כ ויוה״כ עצמו או בשביל גזירה או בשביל מגפה שמבקשים לצדיק גמור שיתפלל עליהם צריך לצדיק לחקור איזה עבירה יש ביניהם ויאמר אם אתם חפצים שאתפלל עליכם נתקן אותו עון תחלה ואם אינם נשמעין לי אל יתפלל עליהם כי יותר עון הוא שיתפלל והעון בידם יעו״ש, ועיין עוד מזה מה שכתבתי בסה״ק עדות ביעקב דרוש א׳ לשבת תשו׳ יעו״ש:

סו) **שם.** ומסירים המכושלים וכו׳ כמ״ש הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע התר וכו׳ ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ל״ו:

סז) **שם.** ומתריעים. ט״ס דגם בשחרית מתריעין וצ״ל ומתחננים וכ״ה בהרמב״ם. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ל״ז:

סח) **שם.** וזועקים כפי כחם. הטעם שתיקנו לומר סליחות ותחנונים דוקא בתפלת מנחה כשמתענים הצבור על איזה צרה לפי שאין עושה רושם צער התענית כ״א בתפלת המנחה. אכן לפי מדרשו נראה לתת טעם לפי מ״ש באגדת בראשית פ׳ ע״ו ע״פ ויהי בעלות המנחה זש״ה תיכון תפלתי וגו׳ מנחת ערב אין לך חביבה יותר מתפלת מנחה וכן אתה מוצא בדניאל שעשה אחד ועשרים יום מתפלל ולא נענה אלא בתפלת מנחה שכ״ה אומר ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל וכו נוגע אלי בעת מנחת ערב וכו׳ וכיון שראה יצחק שכך היא חביבה תפלת מנחה לא יצא אלא בה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה וכו׳ ואף דוד כך ביקש שנאמר תכון תפלתי קטורת וכו׳ לפיכך כשראה אליהו שכך היא חביבה תפלת המנחה לא התפלל אלא בה שנאמר ויהי כעלות המנחה ע״כ. הרי דשעת מנחה היא יותר שעת רצון לכן התקינו להרבות בסליחות ותחנונים בשעת תפלת מנחה. א״ל י״ל דכיון דהוי ימי חול והם המעשה וכל אדם יצא לפעלו ולעבודתו עדי ערב א״כ אינם יכולין להתעכב בתפלת שחרית לומר סליחות ותחנונים משא״כ לעת הערב שרובם ככולם הם כלו מעשיהם ובפרט הסוחרים והסרסורים כיון שבא עת ערב הם שבים ללכת לבתיהם ואז זמן כניסה לכל להיות מתאספים לבהכ״נ וזה ברור. רו״ח או׳ ב׳ ועוד י״ל ע״פ מ״ש בשער הכוונות דף נ״ב ע״א כי בזמן מנחה הוא תגבורת הדינים יעו״ש וע״כ מרבים בתפילות ותחנות בעת ההיא כדי למתקם:

סימן תקעז

א) **[סעיף א׳] בכל מקום אם רוב גשמים וכו׳** וז״ל הטור מתפללין על כל צרה שלא תבא עליהם חוץ מעל רוב הגשמים שאין מתפללין על ריבוי הטובה וה״מ בארץ הרים שצריכה לרוב גשמים אבל ארץ מצולה שרוב גשמים קשין לה ולא עוד אלא שמפילין בתים עליהם אין לך צרה גדולה מזו ומתפללים עליהם עכ״ל וכ״כ הלבוש. וז״ש בש״ע בכל מקום אם רוב גשמים וכו׳ ר״ל אפי׳ בארץ הרים שצריכה לרוב גשמים אם רוב גשמים מטשטשים הקרקע ומונעים החרישה מתריעים וגו׳:

ב) **שם.** ומונעים החרישה. וה״ה אם מקלקלים ומפסידים בענין אחר. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳:

ג) **שם.** ואם הענין נחפז וכו׳ פי׳ שצריך להתענות רצופים שסכנתן בכל יום כגון עיר שהקיפוה עכו״ם וא״א לגזור תענית בכל יום ולפי ענינם אין מקום להתענות בה״ב לפיכך אין גוזרין תענית כלל. הר״ן. מ״א סק״ב. מ״ב או׳ ד׳:

ד) **שם,** ובהתרעה בפה די. דהיינו בענינו אבינו וכו׳ כמ״ש אחרי כן:

ה) **שם.** ואם היחידים רוצים להתענות וכו׳ אפי׳ רצופים ולא חיישינן שמא יחלה ויצטרך לבריות. מ״א ס״ק ג׳. א״ר או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל רסי׳ תקע״א:

ו) **שם.** דהיינו בענינו אבינו וכו׳ ובקראקא נוהגים שהש״ץ והצבור אומרים ריצוי זה בש״ת כשיש הרבה גשמים ב״ח. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ג׳ מיהו אם הענין נחפז יכולין לאומרו אפי׳ באמצע היום:

ז) **שם.** דהיינו בענינו אבינו וכו׳ וכתב הר״ן פ״ק דתענית דאומר ענינו ה׳ ענינו על סדר האל״ף בי״ת כמו שאנחנו עושים בעשי״ת. ד״מ או׳ א׳ והיינו אחר התפלה כמ״ש א״א או׳ ד׳ אלא שכתב שם הא״א על דברי הר״ן הנז׳ ולא ראיתי נוהגין כן עכ״ל, ומ״מ נכון לאומרו משום בקשת רחמים ואח״כ יאמרו ענינו אבינו ענינו יה״ר וכו׳ אם אינם חפצים לומר היה״ר וכו׳ בש״ת:

ח ח) **שם.** אומר וה״ר וכו׳ נוסח תפלה זו תיקן הרשב״ץ מתוך ב׳ תפלות שנזכרו בגמ׳ תפלת ר׳ ישמעאל בן אלישע כ״ג ותפלת חוני המעגל כמ״ש בב״י יעו״ש. ותפלת חוני המעגל היתה על רוב גשמים שהיה בירושלים כמבואר בתענית כ״ג ע״א יעו״ש. ותפלת ר׳ ישמעאל היא במס׳ ברכות דף ז׳ ע״א יעו״ש:

סימן תקעח

א א) **[סעיף א׳] כשם שהצבור מתענים וכו׳** זהו מלשון הרמב״ם פ״א מה׳ תענית וכתב כן מסברא כשם שהציבור מתענין ומתפללין על צרתן כך כל יחיד מתענה ומתפלל על צרתו כדי להכניע לבו ולחפש בדרכיו לשוב אל ה׳ וכמבואר במ״מ שם יעו״ש:

ב ב) **שם** כך כל יחיד וכו׳ פי׳ יש לו חיוב להתענות על צרתו וכמ״ש המ״מ שם. וכ״כ הרב המאירי בס׳ משיבת נפש. ברכ״י או׳ א׳:

ג ג) **החיוב** הוא על הכל אף עוברה ומניקה אם אפשר לם מחוייבת להתענות. הרב המאירי שם. ברכ״י או׳ ב׳:

ד ד) **שם.** על צרתו וכו׳ וה״ה צרת קרוביו אם מרגיש בצרה הרב המאירי שם. ברכ״י או׳ ג׳ ועיין בס״ח סי׳ שפ״ד שכתב דאם התפלל על צרת חבירו אפי׳ האב על הבן חייב הבן להתפלל על אביו שלא להיות כפוי טובה יעו״ש. וזוכה ג״כ למ״ש הרב ברית עולם סי׳ רי״ח דהמתפלל על אחרים בעת צרה כשיהיה לו צרה מלה״ש מתפללים עליו להושיעו עכ״ד. וגם המתפלל על חבירו הוא נענה תחלה. ולאידך גיסא אשכחן למהרש״א בח״א פ׳ הספינה דמי שראוי לבקש רחמים על הגשמים ואינו מבקש נידון בשריפת אש מידה כנגד מידה יעו״ש. רו״ח או׳ א׳;

ה ה) **יחיד** מתענה על כל צרה בין קלה בין כבדה בין רגילה בין אינה רגילה שלא הבדילו אלא בצרת צבור שאין מטריחין עליהם. הרב המאירי שם. ברכ״י או׳ ד׳:

ו ו) **שם.** ולא יתענה בשבת וכו׳ ואפי׳ התחיל כגון שקבל להתענות ב׳ וה׳ של כל השנה כולה והתחיל בהם ופגעו בו מימים אלו אינו מתענה בהן שלא אמרו התחלה אלא לצבור. מ״מ שם. וה״ד אם קבלו בלשון קבלת תענית אבל אם קבלו בלשון נדר צריך התרת חכם כמ״ש לעיל ס׳ תק״ע יעו״ש:

ז ז) **שם.** ור״ח. וערב יוה״כ. לבוש. וכ״ה לעיל בסי׳ תק״ע:

סימן תקעט

א א) **[סעיף א׳] מוציאין את התיבה וכו׳** את הארון שס״ת מונחת בה. רש״י על הרי״ף ריש פ״ב דתענית וכ״כ הרא״ש שם מוציאין ס״ת עם התיבה לרחובה של עיר. ואין להניחה לבדה בלי שומר שיהיה יושב ומשמר. ירושלמי ריש פ״ב דתענית:

ב ב) **שם.** מוציאין את התיבה וכו׳ ואם הצבור בצרה לא יוציאו ס״ת לביה״ק כמ״ש לעיל סי׳ קל״ה או׳ ע״ז יעו״ש. ועיין לקמן או׳ י״ט:

ג ג) **שם.** לרחובה של עיר. כדי להתבזות בפרהסיא. א״נ משום גלות. גמ׳ וא״כ במקום שאין יכולין להתפלל ברחוב מפני העכו״ם יתפללו בבית אחר כטעם השני ואע״ג דאיתא בגמ׳ דגלו מבי כנישתא לבי כנישתא לאו דוקא אלא דה״ה בית אחר דלא גרע מרחוב אלא דקרא ליה בי כנישתא שבאותה שעה נעשה בהכ״נ. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳:

ד ד) **שם.** ומתכסים בשקים. לומר הרי אנחנו חשובים לפניך כבהמה. תענית ט״ז ע״א. ופירש״י שם שקים הם משער בהמה מנוצה של עזים עכ״ל ונראה דלא בא אלא לפרש דסתם שק ה״פ כמ״ש התו׳ בשבת דף כ״ז אבל באמת יכולין להתכסות אף בשאר שקים דמ״מ נמשל כבהמות נדמו שדרך לכסות בהמה בשק ולכן נ״ל דיכסה אותו למעלה על הבגדים. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳ מיהו דעת הנה״ש או׳ א׳ צ״ל השק דוקא משער בהמה. וכ״ה דעת הא״א או׳ ב׳ יעו״ש. ובספר האשכול איתא ושק על התיבה ועל הספרים. פת״ע או׳ ג׳:

ה ה) **שם.** ונותנים אפר מקלה. פירש״י (על המשנה דף ט״ו) אפר מקלה אפר ממש וגנאי הוא מעפר סתם. והתו׳ (דט״ז ע״א) כתבו שהוא מדבר הנשרף מעצמות אדם כדי לזכור עקידת יצחק יעו״ש. והב״ד ב״י ומ״א סק״ג יעו״ש. ומיהו עיין בס׳ ברכות מים בסי׳ זה מ״ש לפרש בדברי התו׳ הנז׳ היפך ב״י ומ״א אלא שגם דעת התו׳ הוא אפר מדבר הנשרף יהיה מה שיהיה וא״צ של עצמות אדם והמ״ם של עצמות קרי ביה וא״ו שורק ולא חולם יעו״ש. ומ״מ דעת מור״ם ז״ל כאן בהגה סובר כדעת רש״י דסגי באיזה אפר שיהיה וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע. וכ״ה דעת המ״א שם. וכ״נ דעת האחרונים.

ו ו) **שם.** ע״ג התיבה. משום עמו אנכי בצרה א״נ בכל צרתם לו צר. גמ׳ שם:

ז **ז) שם.** ואחד מן העם נוטל את האפר וכו׳ והא דשקיל איניש אחרינא ומנח להו משום דאינו דומה מתבייש מעצמו למתבייש מאחרים דאיכא עגמת נפש טפי ומשום חשיבותם הם מתביישים מאחרים אבל שאר בני אדם דלא חשיבי לא מתביישי בנתינת אחרים וסגי להו בנתינת עצמן. גמ׳ ופירש״י שם:

ח **ח) שם.** ונותן בראש הנשיא וכו׳ ואע״ג דבקללה מתחילין מן הקטן הא חשיבותא הוא לדידהו דאמרינן אתם חשיבי למבעי עלן רחמי. גמ׳ שם ט״ו ע״ב. מ״א סק״ה:

ט **ט) שם.** וכל אחד ואחד נוטל וכו׳ קודם תפלת שחרית. ספר האשכול. מ״ב או׳ ו׳:

י **י) שם.** מעמידין אדם של צורה. בעל קומה שישמעו ויקבלו דבריו להמריך את הלב. רש״י ותו׳ דף ט״ז ע״א. והרא״ש פי׳ ת״ח ולא גמיר כחכם א״נ שראוי למנותו פרנס על הצבור יעו״ש. ולי נראה כי אדם של צורה היינו מי שנתמלא זקנו מפני כבוד צבור וכמ״ש לעיל בסי׳ ג״ן סעי׳ ו׳ יעו״ש. יפ״ל ח״ב או׳ ג׳ ועוד י״ל בעל קימה היינו הדור שיש לו אימה ודבריו נשמעין:

יא **יא) שם.** ואחר שגומר וכו׳ וה״ה בער״ח במקום שאומרים דברי כבושים יאמרו קודם התפלה. מ״א סק״ו. ובכל מקום ראוי לדרוש קודם התפלה כדי שיתפללו בלב נשבר אח״כ. א״א או׳ ו׳:

יב **יב) שם.** שהוא רגיל בתפלה. כדי שלא יטעה. מ״א סק״ז. וצריך להסדיר בתפלה שאין רגילה מזמן לזמן ובת״צ צריך ליזהר יותר ש״צ שטעה וכו׳ א״א או׳ ז׳:

יג **יג) שם.** ומטופל ואין לו. מטופל בבנים קטנים ואין לו שמתוך כך יתפלל בלב שלם. מ״א סק״ח:

יד **יד) שם.** ומרוצה לעם. שיסכימו לתפלה. מ״א סק״ט. דבכ״מ אין להתפלל בחזקה וכאן נוח לבריות בכל ענייניו בעינן אעפ״י שמרוצה כעת. א״א או׳ ט׳:

טו **טו) שם.** ויש לו נעימה וכו׳ שמושך הלב. מ״א סק״י. ור״ל כדי שיתפללו בכוונה ובלב נשבר:

טז **טז) [סעיף ב׳] סדר התפלה וכו׳** בכל התעניות של צבור מתפללין תפלת נעילה ואפי׳ בראשונות חוץ מט״ב. ריא״ז הב״ד השה״ג על הרי״ף פ״ד דתענית וכ״כ הר״ן שם אלא שכתב שם הר״ן דעכשיו לא נהגו להתפלל נעילה בתעניות שגוזרין על הצרות ועל הגשמים יעו״ש:

יז **טוב) שם.** סדר התפלה וכו׳ מבואר יפה בטור וכו׳ לא כתבנו ע״ז משום דכתבנו לעיל סי׳ תקע״ה או׳ א׳ דבזה״ז לא נהגו לעשות על הגשמים הסדר הכתוב במשנה ובטור ובש״ע אפי׳ בא״י יעו״ש:

יח **חי) ואלו** המזמורים שאומרים בתענית של גשמים י״ז כ״ה ל״ב נ״א ס״ה פ״ה פ״ו ק״ג קי״ג ק״ך קכ״א קכ״ד קכ״ה ק״ל קל״ו. א״ר או׳ ד׳ א״א או׳ י״א. וכתב הלבוש דאומרים אלו המזמורים בין יוצר למנחה. ונוהגים לומר אלו המזמורים קודם שיר מזמור לאסף. ודוקא כשיש עצירת גשמים מאד מאד ח״ו אבל בתחלה אין אומרים רק מזמור ס״ה ופ״ה. א״ר שם:

יט **יט) [סעיף ג׳] יוצאים כל העם לביה״ק וכו׳** ובוכין ומתריעין שם אבל לא שיוציאו את התיבה וש״ת לביה״ק ויתפללו שם וכ״ש בקברי עכו״ם ח״ו. הר״ן על הרי״ף פ״ב דתענית. נה״ש או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ג. ונראה דאפי׳ תרועה בפה קאמר ולא אסר אלא להתפלל התפלה הקבועה. נה״ש שם. ועיין לעיל או׳ ב׳:

כ **ך) שם** הגה. ולפ״ז אם אין קברי ישראל וכו׳ משמע אעפ״י שמתחננים שם מ״מ כיון שאין הטעם אלא לומר הרי אנו חשובים כמתים מותר לילך על קברי עכו״ם אבל יש עוד טעם בגמ׳ כדי שיבקשו המתים רחמים עלינו ולפ״ז צריך דוקא קברי ישראל ולפי נוסחא שלנו שאנו אומרים בער״ה ועיוה״כ צריך דוקא קברי ישראל. מ״א ס״ק י״א. ומלבד כ״ז במקומות שמעמידין גילולים על קבריהם בודאי אין נכון להתפלל שם. מ״ב או׳ י״ד. ועוד עיין לעיל סי׳ תקנ״ט או׳ פ״א:

סימן תקפ

א **[סעיף א'] אלו הימים וכו'** כתב התניא נשאלו הגאונים על התעניות אלו והשיבו לא ידענו מי תקנם ולכן אין להתענות בר"ח וכ"כ הש"ל. וב"י כתב לא ראיתי מעולם ולא שמעתי מי שנהג להתענות בהם ע"כ. אבל אני ראיתים כתובים בס' מגילת תענית א"כ נתקנה בימי חכמי התלמוד וגם בה"ג כתבם שכל דבריו דברי קבלה לכן כל בעל נפש יחמיר לעצמו אם אפשר לו. מ"א ריש הסי':

ב **וכתב** בשל"ה דף ר"א ע"א התעניות הללו נמצאו בג' ספרים בטור ובכלבו ובה"ג ויש נוסחאות חולקות והמנהג לילך אחר רוב הנוסחאות עכ"ל. ואני ראיתי בס' מגילת תענית קצת נוסחאות אחרות ונ"ל לילך אחריהם כי משם יצאו שורש הדברים ואף שבס' מגילת תענית שנדפסו מחדש באמשטרדם כתוב בצדו נ"א זהו תו' שהוסיף המפרש ולקח אותו מדברי הש"ע אבל בספרים הישנים לא נמצא נ"א. ונראה דמי שאינו רגיל להתענות תעניות אלו ואירע לו איזה צרה ב"מ ורוצה להתענות בר"ח ניסן על צרתו אסור כיון שהוא נוהג בו איסור תענית. מ"א שם. מ"ב או' א':

ג **לבנה** לוקה סי' רע לשונאיהם של ישראל לפיכך צריך להתענות. ס"ח סי' ר"ל. כנה"ג בהגה"ט. מ"א שם. מ"ב או' ב' ומיהו המאמ"ר או' ה' כתב להקשות דמהו הטעם לזה התענית כיון דליקוי השמש והירח הוא דבר הכרחי לפי סדר מהלך ותנועת הגלגלים וכו' וכתב ליישב דמ"מ כיון שהוא צער לעולם ראוי להתענות יעו"ש. וכן הרב עיון יעקב בחי' לסוכה שם תמה בזה וכתב ליישב יעו"ש והב"ד היפ"ל ח"ב או' י"ב יעוש"ב. ועוד עיין במ"ש אני הדל בחי' למס' סוכה דף כ"ט ע"א יעו"ש:

ד **שם.** וראוי להתענות בהם. וכל המתענה בהם מובטח שהוא בן עוה"ב. כלבו. א"ר או' א':

ה **שם.** יש מי שאומר וכו' בב"י תמה על מי שתיקן תעניות אלו היאך תיקן קצתן להתענות בר"ח ומשו"ה כתב פה בשם יש מי שאומר. ועיין ב"ח שכתב ליישב ואין דבריו מוכרחים. מאמ"ר או' ב':

ו **שם** הגה. וטוב שלא להשלים בר"ח. לפי שי"א שאין להתענות בר"ח כמ"ש או' א':

ז **שם** הגה. וטוב שלא להשלים בר"ח. והיינו עד זמן מנחה גדולה. ועיין לעיל סי' תקס"ב או' ז' וכן נוהגין בק"ק וורמישא להתענות משום גזירת תתנ"ו עד אחר חצות בכל ר"ח סיון כמ"ש בתשו' שבו"י ח"ב סי' ו' יעו"ש. והב"ד עיקרי הד"ט סי' י"א או' ז' יפ"ל ח"ג או' א':

ח **[סעיף ב'] בעשרה בו מתה מרים.** ונ"ל שאין נכון להתענות בו בשביל זה כי בספ"ר ראיתי כתוב שמתה בא' בניסן. עמודי שמים ח"ב דף ט"ו ע"ב. יפ"ל ח"ב או' ג':

ט **שם.** בכ"ו בו מת יהושע בן נון. כ"ה בטור. והכלבו כתב בכ"ח בו ונ"ל עיקר כהטור כי כ"ה במגלת תענית. א"ר או' ג':

י **שם.** בכ"ח בו מת שמואל הנביא. ובמגלת תענית כתוב בכ"ט באייר מת שמואל. מ"א סק"א. והרו"ח או' א' והיפ"ל ח"ב או' ד' כתבו דמפירש"י בשמואל א' כ"ה פסוק ח' ופסוק ל"ח משמע שהיה בערב ר"ה. וכתב שם הרו"ח דבקושטא יע"א עושין הילולא בכ"ח אייר כמו יום ל"ג לעומר ועבדי יומא טבא לרבנן יעו"ש. ומ"ש בש"ע בכ"ז בסיון נשרף ר"ח בן תרדיון וכו' בס' מדרש תלפיות דק"ל ע"ב ודקל"ה ע"ב כתב שהיה ביום כ"א ואחריו הרגו לר' ישבב הסופר יעו"ש. יפ"ל ח"ג או' ד'. ועיין מה שכתבתי בזה בסה"ק ישמח ישראל דרוש עה"ת פ' וישלח ופ' וישב משם האר"י ז"ל בענין גלגול הרוגי מלוכה שהיו מבני יעקב. וגם הטעם שהושיבו את בתו של ר"ח ב"ת בקובה של זונות יעו"ש:

יא **שם.** בא' באב מת אהרן הכהן. ורלב"ג כתב באחד בשבט. יפ"ל ח"ב או' ו' יעו"ש:

יב **שם.** בי"ח בו כבה נר מערבי וכו' במגלת תענית נ"א י"ז וכ"ה בבה"ג. מיהו אותו נ"א כתב המ"א שהוא ממפרש לכן נ"ל עיקר י"ח וכ"כ צל"ד וכלבו. א"ר שם. ובכלבו חשיב נמי י"ט אב נלכדה עיר ונהרגו יהודים. וכ"כ בשכנה"ג בשם מחזור רומניא. א"ר שם. וגם אנחנו נאמר כי בשנת התרפ"ט י"ז אב קמו הישמעאלים על היהודים יושבי א"י והרגו כמה אנשים ונשים ושרפו בתים וספרים וס"ת ובפרט ביושבי חברון יום י"ח הנז' עשו נקמות במיתות משונות ושאירית הפליטה גלו לירושלים מפחדם שם. וחשבו לאבד את כל יושבי א"י ח"ו לולי ה' שהיה לנו שומר ישראל שהפיר עצת גוים וכו':

יג **שם.** בי"ז באלול מתו מוציאי דבת הארץ. במגלת תענית ובכלבו ובה"ג גרסינן בשבעה באלול מתו מוציאי וכו' וכ"ה בתשו' הרא"ש ובב"י לכן צ"ל דט"ס נפל בש"ע. מ"א סק"א. וכ"כ א"ר שם ועיין באה"ג דיש ט"ס דבמקום ז' כתוב י"ז:

יד יד) שם. בי״ז באלול מתו מוציאי וכו׳ וקשה הא כתיב באבוד רשעים רנה ושמא מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם מצטערינן דמסתמא שבו ולא נתקבלו. ב״י. ובשל״ה כתב שהיו צדיקים יעו״ש. מ״א סק״ב. ועיין מה שתירץ עוד הב״ח אלא שהמאמ״ר הקשה על תירוץ הב״ח וגם על תירוץ השל״ה כתב צ״ע יעו״ש:

טו טו) שם. בה׳ בתשרי מתו וכו׳ ונחבש ר׳ עקיבא. בטור כתוב ונחבש ר״ע ומת. וכ״כ באו״ח ובכלבו. ומשמע דגם ר״ע מת בה׳ בתשרי, אמנם בילקוט משלי סי׳ ט׳ רמז תתקע״ט מבואר שר״ע מת בערב יוה״כ שהוא בט׳ בתשרי יעו״ש והב״ד היפ״ל ח״ב או ח׳ יעו״ש:

טז טז) שם. בז׳ בו נגזרה גזירה וכו׳ ובכלבו כתב בששה בתשרי נגזר על אבותינו שימותו ובשבעה בו מתו עושי העגל וכ״כ בשכנה״ג בשם מחזור רומניא. א״ר או׳ ג׳ עוד חשוב בכלבו ובסידור רומניא הביאו השכנה״ג שם כי בי״ז בתשרי נהרג בן החכם ר׳ יהונתן ז״ל. א״ר שם:

יז טוב) שם. מפני מעשה העגל. קשה דהא מ׳ ימים האחרונים היו ימי רצון ואפשר דהקב״ה נתרצה להם שלא ימותו מיד רק שיהא העון שמור לדורות. מ״א סק״ג. ובפסוק סלחתי כדבריך היינו חוזר על מה דהזכיר פוקד עון אבות וכו׳ שיהא שמור לדורות ואין לך פקידה שלא יהא בה חטא העגל. א״א או ג׳ וז״ש ג״כ וביום פקדי ופקדתי וכו׳:

יח חי) שם. בז׳ במרחשון עורו וכו׳ במגלת תענית ובכלבו ובה״ג גרסי׳ בששה בחשון עורו וכו׳ מ״א סק״ד. וכן עיקר. א״ר שם:

יט יט) שם. בכ״ח בכסליו שרף וכו׳ במגלת תענית כתב בז׳ בכסליו ובה״ג כתב בח׳ ובכלבו כתב בה׳ וכתב בשל״ה דאף המחמיר להתענות בכולן לא יתענה בחנוכה. מ״א סק״ח. א״ר שם:

כ ך) שם. בט׳ בו לא נודע וכו׳ ובסליחות שלנו איתא שמת עזרא הסופר. ט״ז סק״א. מ״א סק״ו. וכ״ה בס׳ או״ח ובכלבו ובה״ג שכתבו שבו מתו עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה וכ״כ הרב יעב״ץ בסידורו עמודי שמים ח״ב דף קמ״ט סוף ע״ב יעו״ש. והשו״ג או׳ ג׳ כתב צ״ל שמת בעשרה בטבת כמ״ש בשלשלת הקבלה והביאו הרב ב״ד סי׳ שט״ו ומה שקדמו להתענות בט׳ בטבת מפני שבעשרה כבר מתענים בשביל שסמך מלך בבל את ירושלים וכדי שיהא היכר שמתענים בשביל עזרא יעו״ש:

כא כא) שם. בה׳ בשבט מתו הזקנים וכו׳ במגלת תענית גרסי׳ בשמנה בשבט. מ״א סק״ז. אבל בכה״ג ובכלבו וצד״ל הוא בה׳ כטור וכן עיקר. א״ר או׳ ג׳:

כב כב) שם. בז׳ באדר מת משה רע״ה וכו׳ ובשנת העיבור מתענין באדר הראשון. תה״ד סס״י רצ״ד. וכ״כ בתשו׳ מהרי״ל סי׳ ל״א. וכ״כ בתשו׳ מהר״י מברונא סי׳ קצ״ג דנוהגין להתענות באדר הראשון אלא שכתב אי לדידי צייתי יתענו גם בשני יעו״ש. ועיין בליקוטי יהושע דף ד׳ ע״ב דאיכא מ״ד שהיתה מעוברת ומת באדר ראשון וחד אמר שמת בז׳ בשבט יעו״ש. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ו׳ ובהלק״ט ח״ב סי׳ קע״ג כתב דיש להתענות בשני יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ אגורה באהליך דיתענה באדר ב׳ יעו״ש. וכן הסכים בתשו׳ חת״ס חאו״ח סי׳ קס״ג להתענות בשני. ובשאילת יעב״ץ סי׳ ק״ז כתב בשם אביו הרב ח״צ לקובעו בשני והוא הכריע דשני הדיעות יש להם על מה שיסמוכו וסוגיין דעלמא להתענות בראשון יעו״ש. וע״כ מי שאפשר לו יש להתענות בשניהם כמ״ש לעיל סי׳ תקס״ח סעי׳ ז׳ בהגה יעו״ש. ומי שקשה עליו התענית להתענית בשניהם אז יש לילך אחר המנהג:

כג כג) ויש נוהגין לעסוק בתורה בליל ז׳ באדר מתחלת הלילה עד סופה כדי לעשות תיקון כרת ואם השנה מעוברת עושין בשניהם:

כד כד) ובימים של מיתת הצדיקים שיש בהם וידוי צריך להתוודות בנוסח הוידוי שיאמר באו׳ ג׳ גרמגו מיתת הצדיקים או באו׳ ט׳ בוידוי טפלנו שקר ומרמה וגרמנו מיתת הצדיקים מטעם שכתבו המקו׳ ז״ל כי בדבור שקר גורם מיתת הצדיק כמ״ש בס׳ תנופת חיים ס׳ משפטים או׳ ז״ך. יפ״ל ח״ג או׳ ב׳:

כה כה) [סעיף ג׳] יש מי שאומר וכו׳ בב״י לא הביא פלוגתא בזה אלא שזהו מדברי הטור ודרכו של ב״י סברא שלא מצאה כ״א בפוסק אחד כותב אותה גם כן בשם יש מי שאומר כנודע:

כו כו) שם. שיהיו מתענים בכל שני וכו׳ הב״י בסי׳ תכ״ט כתב שמתענים ב׳ וה׳ אף בניסן ולא נהגו כן מ״א סק״ט. ועיין בדברינו לשם או׳ כ״ז ואו׳ כ״ח:

כז כז) שם. שיהו מתענים בכל שני וכו׳ מנהג הראשונים שלא היו יכולין להתענות לא היו אוכלין רק פת במלח והיו אומרים שזה עולה בתענית. ס׳ אור הישר סי׳ ח׳ או׳ ד׳ יפ״ל ח״ב או י״א:

כח **כח) שם.** שיהיו מתענים בכל שני וכו׳ ומי שאינו יכול להתענות עכ״פ יתפלל בב׳ וה׳ על דברים הללו מ״א סק״ט. מ״ב או׳ ט״ז:

כט **כט) יש** מתענין ב׳ וה׳ מבשר ויין וגם בלילה שלפניו ונ״ל דבימות הקיץ שאוכלים קודם הלילה א״צ להחמיר אם לא שקבלו עליהם לחושבו כלילה אחר שהתפללו תפלת ערבית. ויש נוהגין בלילה שאחריהם שלא לאכול בשר ויין ואין טעם להתענות בלילה שלאחריהם דכבר פנה היום מ״א שם ועי״ש שהשיג על הישׁ״ש שנתן טעם לזה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קל״ד או׳ ט׳:

ל **ל) שם.** על חורבן הבית ועל התורה וכו׳ ואיתא בכתבים שראוי לכל בר ישראל לבכות על שריפת התורה שמכח זה נמסרה התורה לקליפות. מ״א שם. א״ר או׳ ח׳ מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ א׳ או׳ י״ט:

לא **לא) כתב** התניא ביום הששי פ׳ חקת נהגו יחידים להתענות שבאותו היום נשרפו ך׳ קרונות מלאים ספרים בצרפת ולא קבעו אותו בימי החדש מפני שמתוך שאלת חלום נודע להם שיום הפ׳ גורם גזירת התורה זאת חקת התורה מתרגמינן דא גזירת אוריתא. וגם בשנת ת״ח נחרבו ב׳ קהילות באותו היום כמ״ש בסליחות שחבר בעל שפתי כהן. גם נוהגין להתענות עשרים בסיון בכל מלכות פולין ונהרא נהרא ופשטיה. מ״א שם. א״ר שם. מ״ב שם ומ״ש שנוהגין להתענות ך׳ סיון עיין במ״א לעיל סי׳ תקס״ח (ובדברינו לשם או׳ מ״ה) שכתב שפעם א׳ חל ך׳ סיון בע״ש והיה ברית וצוה שילכו אל הסעודה שלא ימצא מי שילך בלילה משמע דבלא״ה חייבין להשלים אף בע״ש ומקרוב התחילו קצת להקל בע״ש שלא להשלים ולכן נראה שאף אם יש עשרה שמשלימין כשחל בע״ש אין לקרות ויחל במנחה ואע״ג דלעיל סי׳ תק״ן כתב כשחל יו״ד בטבת בע״ש קורין ויחל אף במנחה היינו ביו״ד בטבת שהוא תענית קבוע משא״כ בזה כיון שיש מקילין היום שלא להשלים אין לקרות ויחל. ומ״מ נראה דשפיר יכול לומר ענינו כמ״ש לעיל סי׳ תק״ן ביא״פ שם לענין יו״ד בטבת דלענין ענינו אין נראה לחלק כ״כ כיון שבאמת יש כאן יו״ד שמתענים ומשלימים. ועיין בא״ר ס׳ תקס״ו שכתב בשם מי״ט שבשנת ת״ב היה ך׳ סיון ביום ב׳ שהוא תענית שגזרו ד׳ ארצות וקבעו לדורות והורו למעשה לקרות ויחל אף בשחרית ודוקא בזה היום שיחול עוד כן וכו׳ וכן בא״ר שם כתב לקרות ויחל אף שחל ביום ב׳ וכמ״ש הט״ז יעו״ש. ושמעתי בימי חרפי שנכתב בפנקס הארצות שהגזירה היא לבן י״ח בזכר ולבת ט״ו בנקבה ואח״כ ראיתי במ״א סי׳ תקע״ו (ובדברינו לשם או ס׳) שנן נוהגין שאין גוזרין על פחות מי״ח וכו׳ והביאו בא״ר שם ג״כ. ומה שקבעוהו בך׳ בסיון אעפ״י שהיה עת צרה תכופה ב׳ ימים וגם אחר כך לפי שבשנים קדמונים שנת תתקל״א היה ג״כ עת צרה ליעקב ביום זה כמ״ש בסליחות (בסידור אשכנז) וגם בסוף שבט יהודה בתוך הצעת רוע הגזירה שהיתה אז אשר כתב זכרון בספר הגאון בעל ש״כ ז״ל ושם כתוב שבחייו ביום זה שאינו חל בשבת יעו״ש שע״ת או׳ ט׳:

לב **לב) כל** עשירי יהיה קודש ויתחיל מר״ה ויוה״כ הוא יו״ד לחדש וממחרת יוה״כ יתחיל לספור יו״ד ימים וככה יעשה בכל שנה ובסוף השנה הימים שאחר יום עשירי האחרון כלם קדושים באופן שיתחיל תמיד החשבון מר״ה וכל יום העשירי יהיה יום תשובה ואף שלא יכול להתענות כגון שחל בשבת ויו״ט מ״מ יהיה לו יום תשו׳ וכן אם חל ביום ת״צ יוסיף בתשובה ככה ינהג עולמית. של״ה. פת״ע או׳ ח׳ והעיקר היא שיהיה תורה עם התשובה ולעסוק תמיד בתורת חיים:

סימן תקפא

א **א) [סעיף א׳] נוהגין לקום באשמורת וכו׳** מפני שהקב״ה שט בי״ח אלף עולמות ובסוף הלילה שט בעוה״ז והוא עת רצון. הגמ״נ. מ״א סק״א. ועיין לעיל סי׳ א׳ סוף או׳ יו״ד וסי׳ רל״ח או׳ ג׳ ודוק.

ב **ב) שם. נוהגין לקום באשמורת וכו׳** מקומות שנוהגין לומר סליחות בערבית הוא מנהג רע ומר ישתקע ולא יאמר ואין ראוי להזכיר י״ג מידות אלא בעת רצון וקרוב הדבר האומרים בערבית לקיצוץ ח״ו. תשו׳ הרמ״ז סי׳ ל׳ ברכ״י או׳ א׳ שע״ת על סעי׳ א׳ וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ כ״ו יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ רל״ז או׳ ח׳.

ג **ג) היושב** בבהכ״נ שנוהגין לומר סליחות בערבית ושב וידום וליכא משום לא תתגודדו ואי בעי לימא מזמורים וכיוצא אך הודוי יוכל לאומרו מלבד במו״ש שאסור לאומרו עד שיעבור חצות לילה שעדיין יש קדושת שבת דכך קבלנו משם האר״י זצ״ל. הרמ״ז בתשו׳ הנז׳ ברכ״י אות ב׳ שע״ת שם. וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ י״ד יעו״ש ומיהו מ״ש ואי בעי לימא מזמורים עיין לעיל סי׳ רל״ז או׳ ט׳ שכתבנו בשם האר״י ז״ל שאין ראוי לקרוא מקרא בלילה יעו״ש וע״כ יש ללמוד תורה שבע״פ.

ד ד) **מי** שקם באשמורת וכבר הצבור אומרים סליחות ואין פנאי לומר תיקון חצות וסליחות וצריך לבטל אחד מהם טוב שיאמר תיקון חצות כסדר האר״י זצ״ל והוא עיקר גדול יותר ויותר מהסליחות. הרמ״ז בתשו׳ כ״י. ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת שם. ועתה נדפס באגרות הרמ״ז סי׳ ע״ז. מחב״ר או׳ א׳ וכבר כתבנו זה לעיל ג״כ בסי׳ א׳ או׳ ט״ז בשם כמה אחרונים יעו״ש.

ה ה) **סליחות** ותחנונים וכו׳ צריך לאומרם בנחת ובמתון ובכוונה ואסור להזכיר י״ג מדות שלא בכוונה. מהר״ש שער אריה בחי׳ כ״י. ברכ״י אות ד׳ שע״ת שם.

ו ו) **מה** שנהגו קצת לומר ענינו אבינו וכו׳ עשה למען שמך וכו׳ במהירות גדול יש לבטל מנהגם. הרמ״ז ומהר״ר ישראל שלמה לינגו בתשו׳ כ״י. ברכ״י אות ה׳.

ז ז) **יותר** טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד. הרב טור ברקת. וכן ראיתי לקצת רבנים שתמיד היו עסוקים בגופי הלכות ובחיבורים ובחודש אלול היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים. ברכ״י או׳ ו׳ שע״ת שם. ויש נוהגין ללמוד התיקונים של הזוהר בימים אלו דהיינו להתחיל בר״ח אלול ולסיים ביוה״כ.

ח ח) **הנוהגים** ליפול ע״פ באשמורת יש להם על מה שיסמוכו. הרב הלבוש סי׳ קל״א. והרב מעבר יבק פ״א ממאמר ד׳ והרמ״ז בתשו׳ כ״י. ברכ״י או׳ ז׳.

ט ט) **יש** נוהגים להתענות ביום א׳ של סליחות ויותר טוב להרבות המעשים טובים ובתשו׳ ולא להחמיר על הצבור. מהר״ש שער אריה בחי׳ כ״י ומהר״י לינגו בכ״י. ברכ״י או׳ ח׳.

י י) **יש** נוהגין למכור מי יהיה ש״ץ בסליחות ולאו שפיר עבדי דצריך ש״ץ הגון מאד. ברכ״י או׳ ט׳ ש״ץ בש״ח דף ש״ג ע״ד.

יא יא) **יש** מקומות נוהגין מר״ח אלול שאחר מנחה מכריז השמש שובו בנים שובבים ומנהג יפה הוא. ברכ״י או׳ יו״ד. שע״ת שם. מט״א או׳ ז׳.

יב יב) **ומה** שנוהגין לעשות התרת נדרים ארבעים יום קודם ר״ה וארבעים יום קודם יוה״כ הוא ע״פ מ״ש בזוהר פ׳ פקודי דף רמ״ט ע״ב דמי שנתחייב נזיפה או נידוי בב״ד של מעלה ישאר בנידויו ארבעים יום ואינה נשמעת תפלתו יעו״ש וע״כ נוהגין לעשות התרה וליזהר מכאן ואילך בכל ענייו שלא יתחייב ח״ו נזיפה או נידוי בב״ד ש״מ ואין נשמעת תפלתו בר״ה וביוה״כ והגם דבכל זמן צריך ליזהר מ״מ בימים אלו הוא יותר קשה. וחסידי בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשינו ירושת״ו נוהגין לעשות התרה בכל ע״ש בכל השנה ומנהג יפה הוא. ועיין לקמן או׳ י״ט.

יג יג) **שם. מר״ח אלול ואילך וכו׳ הגה. ומנהג בני אשכנז אינו כן וכו׳** דאיתא בפרקי ר׳ אליעזר סי׳ מ״ו בר״ח אלול אמר הקב״ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד בע״ז והקב״ה נתעלה באותו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה וכו׳ ולכן התקינו חכמים שיהו תוקעין שופר בר״ח אלול בכל שנה ושנה כדי להזהיר את ישראל שישובו בתשו׳ שנאמר אם יתקע שופר וכו׳ וכדי לערבב את השטן שלא להשטין על ישראל עכ״ל פרקי ר״א שהביא הרא״ש בסוף מס׳ ר״ה והטור אלא שיש תוספת ממה דאיתא הגירסא שלפנינו. וכתב שם הרא״ש וכן נהגו באשכנז לתקוע כל חודש אלול בקר וערב אחר התפלה. וכ״כ הטור. אלא שכתב הטור דיש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר״ח אלול ואילך. וז״ש הש״ע נוהגין לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מר״ח אלול וכו׳ ומ״ש הרב בהגהה ומנהג בני אשכנז אינו כן וכו׳ הוא ע״פ מ״ש הרא״ש והטור, ומיהו הנוהגים כדברי הש״ע יש נוהגין לתקוע ג״כ בסליחות באמרם י״ג מידות וגם קודם תתקבל. כדי לקיים דברי הכל.

יד יד) **שם. מר״ח אלול ואילך וכו׳** לפי שאותם הימים היו ארבעים יום אחרונים שעלה משה למרום להביא לוחות שניות והיו ימי רצון ונמצאו כלים ביוה״כ ובו ביום נתרצה הקב״ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך ולנך הוקבע אותו היום למחילה ולסליחה כמ״ש רש״י ז״ל בפ׳ עקב על פסוק ואתנפל לפני ה׳ כראשונה יעו״ש ועוד י״ל הטעם למ׳ יום כדי לתקן מ׳ יום דמרגלים ויום מ׳ שעשו את העגל. ומ׳ יום דיצירת הולד. וד׳ יודי״ן דשם ע״ב. וד׳ עולמות אבי״ע שכל א׳ כלול מעשר.

טו טו) **שם. מר״ח אלול ואילך וכו׳** אבל בר״ח אין אומרים סליחות ותחנונים. הרמ״ע מפאנו סי׳ ע״ט. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ב. עט״ז. א״ר או׳ ו׳ מט״א או׳ י״א. וכתב הרב נזירות שמשון דיש לקרות ביום ב׳ דר״ח אלול סי׳ א׳ דנבואת חגי עד סי׳ ב׳ רו״ח או׳ ה׳ והטעם לפי שאותה נבואה נאמרה באותו יום ויש מצוה לקרותה באותו היום כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳ יעו״ש.

טז טז) שם הגה. ומנהג בני אשכנז אינו כן וכו' ומנהג האר״י ז״ל לומר סליחות כבני ספרד מר״ח אלול עד יוה״כ והיה אומר מלה במלה עם הצבור כמ״ש בשער הכוו' דף פ״ט ע״ד ופע״ח שער פ״ד פ״א ונגיד ומצוה.

יז טו) שם בהגה. אלא מר״ח ואילך מתחילין לתקוע וכו' כתב הח״ש ולבוש ומ״ב ושל״ה דיש להתחיל לתקוע מיום ראשון דר״ח אלול דאז הוי מ' יום שלפני יוה״כ כמו שעלה משה בהר כדאיתא בטור וכ״כ מט״מ בשם מהרי״ל וכתב דהנוהגין להתחיל ביום שני טעמייהו לתקוע ל' יום עם ב' ימים של ר״ה. ולי נראה דהטעם כמ״ש התו' בב״ק דף פ״ב בשם התנחומא דמשה עלה ביום ב' דר״ח אלול רק שעברוהו לאלול דהאי שתא וא״כ אין לזח מהמנהג להתחיל ביום שני. מ״א סק״ב. ור״ל אף הנוהגין להתחיל לתקוע ביום ב' אין לזוז ממנהגם כי יש להם סמך. וכ״כ א״א או' ב' דכל מקום לפי מנהגו. וכ״כ ח״א כלל קל״ח או' א' דיש מתחילין מיום א' דר״ח ויש מיום ב' וכ״כ מט״א או' ז' מ״ב או' ג'.

יח חי) משנכנס אלול כשכותב אדם איגרת לחבירו צריך לרמוז בהתחלתו שמבקש עליו לשנה טובה תכתב ותחתם. דרשות מהרי״ל ה' ר״ה. א״ר או' א' מט״א או' ט'.

יט יט) יש נוהגין לעשות התרת נדרים באלול והרמז לא יחל דברו ככל ס״ת אלול. הרב שפתי כהן על התורה סוף פ' מטות. ברכ״י או' כ״א. שע״ת שם. ולכן נוהגין לעשות התרה בערב ר״ה. וכבר כתבנו לעיל או' י״ב דיש נוהגין ג״כ לעשות מ' יום קודם ר״ה יעו״ש. ועיין לקמן או' צ״ט.

כ ך) ומה שיש כתוב בנוסח ההתרה בצרוף וברשות קבה״ו וכו' חסידי בית אל יכב״ץ אין נוהגין לומר נוסח זה לפי שאינו מן הכבוד אלא אומרים רק ברשות קב״ה ושכינתיה וכו' ולכתחלה משתדלין עשרה המתירין דחיישינן שמא יש אחד שנדר בחלום או שנידוהו בחלום דצריך עשרה כמ״ש ביו״ד סי' ר״י סעי' ב' וסי' של״ד סעי' ל״ה יעו״ש ואם לא אפשר אז עושין בג' ונוסח ההתרה עיין להרב חיד״א בספרו מרב בקו' צפורן שמיר סי' י״ב וגם כתוב עתה בסידורים.

כא כא) בכ״ה אלול נברא העולם וטוב ללמוד פ' בראשית עד יום אחד וכן בכל יום עד שביום ר״ה ילמוד פ' יום הששי שבו נברא האדם. מהר״ר ישראל לינגו בכ״י משם ס' מספרים תהלות ה' ברכ״י או' י״ט. אלף למטה או' א' והמנהג דביום כ״ד באלול קורין בפ' וישלח ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וכו' עד בת מי זהב דבהם נרמזו בחי' ז' מלכים שהיו קודם ששה ימי בראשית כמבואר בע״ח והם בסוד מ״ש ז״ל שהיה הקב״ה בונה עולמות ומחריבן והתחלתן היה בי״ז באלול וגמרם ביום כ״ד וביום כ״ה התחילו ששה ימי בראשית המ״ש בפת״ע ריש כוונות ר״ה יעו״ש. וע״כ המנהג דביום כ״ד קורים ואלה המלכים וכו' וביום כ״ה מתחילין לקרות בששת ימי בראשית בכל יום פ' אחת עד יום ר״ה שבו קורין פ' ביום הששי ופ' ויכלו.

כב כב) נוהגים בכל יום של ימי החול מר״ח אלול ואילך אחר התפלה אומרים בצבור עשרה מזמורים תהלים ומתכוונים לגמור כל התהילים ב' פעמים קודם ר״ה והוא עולה כמנין כפר. וביה״ר שלפני אמירת תהילים לא יאמר עד מלאת ימי שנותינו שבעים שנה (כי אולי שהקב״ה יגזור לו יותר. אלף למטה שם) וביה״ר שאחר התהילים כיון שאין אומרים ספר שלם י״ל בזכות מזמורי תהילים שקרינו לפניך ובזכות פסוקיהם וכו' ואחר היה״ר אומרים קדיש. ואם אין עשרה באמירת תהלים יש לשייר מזמור א' וואמרוהו אחר שישלימו עשרה ויאמרו קדיש. ובימי תשו' שבין ר״ה ליוה״כ אומרים יותר מעשרה מזמורים בכל יום כדי לגמור כל התהלים פעם ג' קודם יוה״כ. מט״א או' ח' מ״ב או' ג'.

כג כג) בערב ר״ח אלול נהגו רבים להתענות ולעשות סדר כפור קטן אף במקום שאין נוהגין לעשות כסדר הזה בשאר חדשים כדי שיכינו לבם לתשו' ואם חל ר״ח בשבת יש מקדימים לעשות ביום ה' שלפניו. וקצת אנשי מעשה אין נוהגין כן. מט״א או' ג'.

כד כד) חדש אלול זמן תשו' לכל הוא ויזהר לפשפש במעשיו וטוב וישר שבכל לילה קודם שישן טרם אמירת וידוי יפשפש ויחפש דרכיו ובמעשיו באותו יום ויתודה וישוב וכן יעשה מר״ח אלול עד יוה״כ. והיה צריך לעשות כן כל ימיו בכל לילה כמעשה צדיקים קראו בשמותם מארי דחושבנא ולפחות כה יעשה במ' יום הנוראים הללו. מו״ב או' רמ״ג. ועיין לעיל סי' רל״ט או' ב'.

כה כה) שם בהגה. ועומדים באשמורת לומר סליחות וכו' ואם היחיד יוכל לומר סליחות עיין לעיל סי' תקס״ה סעי' ה' ובדברינו לשם בס״ד.

כה) ובענין פיוט שבט יהודה בדוחק ובצער וכו' עיין בס' מל״ח סי' י״א או' נ״ז שכתב להגיה במקום היד ה' תקצר כי יד ה' לא תקצר. ובמקום עורה למה תישן הנה לא ינום ולא יישן יעו״ש. ומיהו יש מפקפקים ע״ז משום דהמסדר זה הפיוט הניח בסוף כל חרוז לשון פסוק ויד ה' לא תקצר אינו לשון פסוק וע״כ נראה דהיד ה' תקצר א״צ להגיה כיון שהוא לשון פסוק והכל יודעים שהוא לשון בתמיהא ור״ל כי כל יכול אבל במקום עורה למה תישן הרוצה להגיה הנה לא ינום ולא יישן שפיר דמי כיון שגם זה הוא לשון פסוק.

כה) ובענין י״ג מידות מנהג חסידי בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשנו ירושת״ו שלא לומר רק ד' פעמים אחד קודם רחמנא אדכר לן קיימיה וכו' ואחד

אחר רחמנא. ואחד אחר אנשי אמונה אבדו וכו' ואחד אחר תמהנו מרעות. וכ"ה בסידור הכוו' להרש"ש ז"ל כתיבת ירושלים.

כה) ובענין אמירת רחמנא ובתחנת עשה למען וכו' יקדים משה ואהרן ליוסף למעלתם. ומקדימין אליהם לאברהם יצחק ויעקב שאין להקדים הבן לאב. יפ"ל ח"ג או' ב' וכ"ה לפי סודם של דברים שהאבות הם בחי' חג"ת ומשה אהרן ויוסף הם בחי' נה"י. ודוד הוא בחי' מלכות כנודע. וכ"ה בסי' הכוו' של הרש"ש ז"ל דיוסף הוא אחר משה ואהרן. וגם כתוב שם בסי' הרש"ש ז"ל דפנחס אחר דוד ואחרי פנחס שלמה. וכתב שם היפ"ל דגם בתחנה שאומרים עשה למען. אברהם יצחק וכו' י"ל שם עשה למען יוסף דוד ושלמה באופן שיהיה זכרון יוסף ג"כ כשאר התחינות יעו"ש. ובסי' הרש"ש שם כתוב לאמר עשה למען יוסף דוד פינחס ושלמה יעו"ש. והטעם נ"ל שאומרים דוד אחר יוסף לפי שיוסף בחי' יסוד ודוד בחי' מלכות כנז' וע"כ אומרים דוד אחר יוסף כדי לחברם יחד יסוד ומלכות וכנודע הסוד שלהם.

כה) כשמתחילין סליחה אומרים או"א חוץ מסליחה המתחלת בשם. הגה במנהגים מהר"ק. מ"א סוף הסי' ויא"פ. וזהו למנהג אשכנזים.

כה) ובאמירת אלהינו שבשמים י"ל תן שלום בארץ. תן שלום במלכות. תן שבע בעולם. כי כ"ה סדר הנכון גם ע"פ הסוד.

כו כו) כתב בס' התניא סי' ע"ב דאם אין מנין אין לומר הבקשות בסליחות בלשון ארמית כמו במטותא מינך שאין המלאכים מכירים בלשון ארמית אם לא אותם המסורים לצבור עכ"ד. והב"ד א"ר או' ט'. ומיהו לא ידענא מה הוי אם לא יבינו המלאכים וכי מי שלשונו לשון ארמי ושואל צרכיו מאתו ית' אין נשמעין דבריו והא כתיב מי כה' אלהינו בכל קראינו אליו ובזה נשתבחו ישראל ששואלים צרכיהם מאתו ית' בלי שום אמצעי. וכ"מ מסתמיות דברי הפו' שכתבנו לעיל סי' תקס"ה סעי' ה' דכל הסליחות יחיד יכול לאומרם חוץ מי"ג מדות דצריך לאומרם בנגינתם ובטעמם כקורא בתורה. וע' שו"ת יביע אומר ח"א סי' לה.

כז כז) שם בהגה. ועומדים באשמורת לומר סליחות ביום א' שלפני ר"ה. ר"ל ביום א' של השבוע שחל בו ר"ה. והיינו אם חל ר"ה ביום ה' ו' שיש בשבוע ההוא ד' ימים קודם ר"ה כדי להתענות בהם להשלים עשי"ת אבל אם לא יש ד' ימים בשבוע ההוא קודם ר"ה צריך להקדים בשבוע שלפניו כמ"ש אח"כ.

כח כח) שם בהגה. ואם חל ר"ה ב' ג' וכו' ר"ל ביום ב' או ביום ג' ולא אמר ביום ד' לפי שר"ה אינו חל ביום ד' כמ"ש לעיל סי' תכ"ח סעי' א' לא אד"ו ר"ה ועו"ש.

כט כט) שם בהגה. ואם חל ר"ה ב' ג' אז מתחילין מיום א' שבוע שלפניו. והטעם כתב הלבוש משום דמנהג רוב העולם שיתענו יו"ד תעניות עם יוה"כ כנגד עשי"ת ולעולם יחסרו ד' ימים מר"ה עד יוה"כ שלא יוכלו להתענות בהם דהיינו ב' ימים ר"ה ושבת תשובה וערב יוה"כ לפיכך כשחל ר"ה ביום ה' אז יכולין להתענות ד' ימים קודם ר"ה אבל כשחל בב' או ג' שלא יוכלו להתענות ד' ימים באותו שבוע ולכך מתחילין בשבוע שלפניה וכדי שיהיה להם לעולם יום קבוע שלא יטעו קבעו להתחיל לעולם ביום א' עכ"ד. והביאו הט"ז סק"ב. מ"א סק"ג. וכתב שם המ"א דהמתענה בר"ה א"צ להתענות רק ב' ימים לפני ר"ה ואע"ג בנהג כבר להתענות (ר"ל קודם שהתחיל להתענות בר"ה) דלא היתה כוונתו אלא לתשלומין ועכשיו שמתענה בר"ה א"צ תשלומין עכ"ל. וכ"כ א"ר או' ז' א"א או' ג' ועוד טעם לד' ימים קודם ר"ה דבכל הקרבנות נאמר והקרבתם ובר"ה נאמר ועשיתם שיעשה האדם עצמו קרבן בר"ה ולהכי צריך ד' ימים ע"י התענית יבקר ויפשפש בחטאיו דומיא דקרבן דצריך ביקור ד' ימים מפני המומים. א"ר או' ח' וכ"כ העט"ז. ולפ"ז לעולם ראוי להתענות ד' ימים לפני ר"ה ואשרי מי שיכול. א"א שם. ונראה דאף מי שאינו יכול להתענות יש לפשפש במעשיו יותר ויותר בד' ימים הללו דומיא דביקור הקרבן ואם אפשר יש לחלק לצדקה כפי כוחו כמ"ש וחטאייך בצדקה פרוק.

ל ל) וכתב הלבוש שהש"ץ שמתפלל סליחות מתעטף בטלית ואינו מברך כדאיתא בסי' י"ח בענין כסות לילה. והט"ז סק"ב תמה ע"ז דכיון דלהרא"ש חייב בברכה בכסות המיוחד ליום אפי' לבשו בלילה למה יכניס עצמו לכתחלה בזה אלא יקח טלית חבירו ובזה לא יעבור כלום יעו"ש וכבר כתבנו ע"ז לעיל סי' י"ד או' י"ד ועל דברי מור"ם ז"ל בהגה לססי' י"ח קחנו משם.

לא לא) עוד כתב הלבוש כיון שאנחנו נוהגין בכל השנה בברכת התורה קודם שיאמר שום פסוק יש לנהוג כן גם באלו הימים שאומרים הרבה פסוקים קודם הסליחות ולדלגו אח"כ וכו' והט"ז שם כתב דא"צ לדלגו אח"כ דאם לא כן לא ימצא שום ש"ץ שיאמר אותה אחר הסליחות יעו"ש וכ"כ לעיל בסי' ו' סק"ה אבל דעת המ"א שם סק"ז דלא יחזור לברך שנית משום חשש ברכה לבטלה יעו"ש. והב"ד המש"ז בסי' זה או' ב ומיהו עתה כבר נתפשטו דברי האר"י ז"ל וכולם מברכים כל הי"ח ברכות ואומרים תיקון חצות ואח"כ סליחות. ועיין לעיל סי' מ"ו או' מ"ט.

לב לב) שם בהגה. ואבל אסור לצאת וכו' ואם אין לו מנין בביתו שיש מתירין לילך לבהכ"נ כדי לשמוע קדיש וכו' כמ"ש פ"ת ביו"ד סי' שצ"ג או' ב' אפשר דמותר לילך מאשמורת לשמוע סליחות ולהשאר שם עד זמן התפלה כיון דבלא"ה הולך. וכ"כ הנה"ש או' ג' דלמנהג מקומות שנכנס לבהכ"נ כל

יום שיש בו ס״ת כמ״ש ביו״ד סי׳ שצ״ג סעי׳ ג׳ מותר לו באותם הימים להקדים לבוא לשמוע סליחות. ועיין א״א או׳ ה׳.

לג **לג) שם בהגה. ואבל אסור לצאת וכו׳** אבל תוך י״ב חדש (וה״ה תוך ל׳ לשאר קרובים) אסור להתפלל בימים נוראים דהא דינם כרגלים לכל מילי וגם בנגינת קדוש דידהו אכן בדליכא חזן אחר שרי. מ״א סק״ד בשם כמה פו׳ ונראה דבימי סליחות וזכור ברית (היינו ער״ה שחרית בסליחות. א״א או׳ ו׳) ודאי מתפלל דדוקא בר״ה ויוה״כ משמע בתשו׳ מהרי״ל סי׳ קכ״ח דאין מתפלל. א״ר סוף סי׳ תקפ״ב. וכתב שם הא״ר דבשאר ימים שא״א תחנון מותר ואפי׳ בר״ח עצמו מותר להתפלל שחרית אם אחר יאמר הלל אבל מוסף לא יתפלל וחנוכה לא יתפלל לילה הראשונה משום שאומרים שהחיינו על נרות חנוכה ולזה צריך שמחה יתירה יעו״ש. והב״ד מחה״ש בסי׳ זה סק״ד. ואפשר דאם אחר ידליק מותר הוא להתפלל. וכ״כ מ״ב בשה״צ או׳ י״א בשם פמ״ג. ומ״ש המ״א בדליכא חזן אחר שרי כ״ה בתשו׳ מהרי״ל הנ״ז אבל בד״מ או׳ ב׳ כתב דהיכא דליכא עדיף מיניה שרי להתפלל יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ג בשם מהרי״ו. והב״ד מחה״ש שם. וכ״כ הש״כ ביו״ד סי׳ שעיו ס״ק י״ד. ועי״ש בהגה לסוף סי׳ שע״ו דינים המסתעפים לזה יעו״ש. ואפשר דאם הוא חזן קבוע ומרוצה לקהל דאין לבטלו משום זה אע״ג דאיכא עדיף מיניה כיון דאין זה כ״א חומרא בעלמא. ועיין מחב״ר או׳ ג׳ ולקמן סי׳ תקפ״ט או׳ ד׳.

לד **לד) שם בהגה. לשמוע סליחות.** אבל מותר לומר סליחות בביתו ביחיד או שיאסוף עשרה לביתו. מט״א או׳ כ״ב. ועיין לעיל או׳ כ״ו.

לה **לה) שם בהגה. מלבד בערב ר״ה שמרבים סליחות יכול האבל וכו׳** וה״ה בערב ליל כפור. כנה״ג בהגה״ט. ודוקא במקום שמרבים בסליחות. מ״א סק״ה. מט״א שם. ומ״מ אם יוכל לאסוף עשרה לביתו מוטב לעשות כן אם יש לו מקום מיוחד בביתו שיוכלו לומר הסליחות בישוב הדעת ובכוונת הלב. מט״א שם.

לו **לו) שם בהגה. וידקדקו לחזור אחר ש״ץ היותר הגון וכו׳** נהגו לעבור לפני התיבה פרנסים ומנהיגים שיודעים בצער הדור. מ״א סק״ו בשם הפו׳. אמנם הב״ח בסוף סי׳ תרי״ט כתב דלא אמרו רז״ל אלא בפרנסים הנאמנים המגינים על הדור שלהם ועכ״ז צריך שיהא מרוצה לקהל וכו׳ וכדו לתקן פרצה זו ראוי שלא יתפלל שום אדם בר״ה ויוה״כ זולתי הש״ץ הרגיל הקבוע לכל ימות השנה ובפרט באותן קהילות הקטלות ראוי לבטל מנהג זה לגמרי יעו״ש. והב״ד העט״ז בסי׳ זה ושאר האחרונים.

לז **לז) נהגו** שמי שמתחיל להתפלל או לתקוע אין ליתן המצוה לאחר כמ״ש בסי׳ קנ״ג. מ״א שם. מ״ב או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ ז׳ ובסי׳ תקפ״ה סעי׳ ד׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

לח **לח) כל** מצוה שאדם רגיל לעשותה ואינו עושה אותה נענש ע״ז. ס״ח סי׳ תשנ״ה. ומשו״ה נוהגין להדר להתפלל התפלות שהוא רגיל בה רק שלא יתפללו בחזקה. ט״ז סק״ג. ובמקום שיש לחוש למחלוקת טוב לסלק את עצמו. מחה״ש סק״ו. ועיין לעיל סי׳ קנ״ג או׳ קע״ח ולקמן או׳ נ״ב.

לט **טל) שם בהגה. היותר הגון וכו׳** ג׳ ימים קודם ר״ה וכן קודם יוה״כ צריך הש״ץ וכל מי שנברר מהקהל להתפלל או לתקוע להפריש עצמן מכל דבר המביאין לידי טומאה וצריכין טהרה ביותר שכ״כ הזוהר פ׳ ויקרא דף ח״י ע״א וז״ל ר״א ור׳ אבא הוו יתבי א״ר אלעזר חמינא לאבא ביומי ר״ה ויוה״כ דלא בעי למשמע צלותא מכל ב״נ אלא אי קאים עליה ג׳ יומין קודם לדכאה ליה דר״ש הוה אמר הכי בצלותא דהאי ב״נ דאנא מדכנא אתכפר עלמא וכ״ש בתקיעת שופר דלא מקבל תקיעותא דב״נ דלאו איהו חכים למתקע ברזא דתקיעה עכ״ל הרי רשב״י לא רצה לשמוע התפלה משום אדם בבהכ״נ בר״ה ויוה״כ אלא א״כ היה בוחן אותו ג׳ ימים קודם יויט שהיה בודק אותו אם הוא הגון להתפלל הן מחמת מעשיו הן מחמת ידיעת הכוונה. וז״ש אלא אי קאים עליה וכו׳ פי׳ עמד עליו וידע ענינו וע״כ צ״ל הש״ץ או התוקע בעל תשו׳ גמור וגם ילמוד התפלה וכוונת התקיעות ביותר. של״ה דף רי״ד ע״א. וכתב שם השל״ה דאם התוקע אינו יודע הכוונות יש לכוון המקרא לתוקע תקיעה או שברים וכו׳ דשאומר תקיעה יכוון סוד התקיעה וכן כשאומר שברים וכו׳ יעו״ש. ולקמן בסי׳ תקפ״ה נכתוב הסודות הנרמזים בשופר ובתקיעות וכו׳ בס״ד.

מ **מ) שם בהגה. היותר הגון וכו׳** ואם יודע בעצמו שאינו בקי מאד ויודע להשמר אפי׳ משגגה אין לו להכניס עצמו בעבודת השם ואם אינו ראוי והגון ובקי ועומד לקרוא בתורה שהיא הוראת משפטי השם ואיסורן והיתרן אין מקיפין לו כשאר עונשין דכתיב בקרובי אקדש ושכרו מרובה אם יהיה מן ההגונים והוא הנקרא מלאך ה׳ כלבו סי׳ ס״ח. א״ר או׳ י״ד. ח״א כלל קל״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ נ״ג או׳ ל״ה.

מא **מא) שם בהגה. ושיהא בן ל׳ שנים.** ובכלבו שם כתב שיהא בן כ״ה ולמעלה והמצוה מן המובחר מבן ל׳ שאז הוא ימי הזקנה ולבו נכנע ונשבר יותר. א״ר או׳ ט״ו.

מב מב) שם בהגה. גם שיהא נשוי. דומיא דכ״ג לשמרו מן החטא. כלבו שם. א״ר או׳ ט״ז. ופשוט דאם מזדמן לו שנים אחד שהוא בן תורה וירא חטא ואין לו אלה הפרטים והשני הוא איש פשוט והוא נשוי ויותר מבן ל׳ הבן תורה קודם. מ״ב או׳ י״ג. ועיין לעיל סי׳ נ״ג או׳ ט״ו.

מג מג) שם בהגה. גם שיהא נשוי. ואם החזיק ימים נוראים להתפלל אין מסלקין אותו ובפרט אם כבר ארס אשה בסבלנות. פני משה ח״ב סי׳ כ״ד. וכן עיקר ודלא כמ״ש בס׳ י״א משם באר עשק סי׳ ק״ז דאף אם החזיק כמה שנים מי שאינו בן ל׳ שנה ואינו נשוי דלא מהני חזקה. וגם הרב שכנה״ג לקמן סי׳ תרי״ט כתב דמעשה חזה לרבנים אלמונים קמו עמדו להתפלל מוסף כפור מן גדולי הדור. ברכ״י או׳ ו״א. שע״ת או׳ ז׳ מט״א או׳ כ״ז.

מד מד) מי שהחזיק לתקוע שופר בר״ה ואינו מתפלל כל השנה עם הצבור צריך לסלקו כי תקיעת שופר השוו בש״ס לכניסת כ״ג לפנים דלזכרון קאתי מלבד מ״ש חכמי אמת דזה פורש מן הצבור ונקרא רשע שאינו הולך לבהכ״נ ומה גם שאמרו שנשבע לשקר. הרב מהר״ר יוסף ראויגא אחד מרבני איעליא בדור שלפנינו בתשו׳ כ״י. ברכ״י או׳ י״ב. שע״ת שם. ועיין עוד לקמן סי׳ תקפ״ט או׳ ג׳.

מה מה) מי שנשתטית אשתו ונשא עליה ע״פ ב״ד יש לו שתי נשים מיקרי ולא יתפלל ביוה״כ. שבו״י ח״א סי׳ כ״ע. והפריז הרב בהוראה זו דאיעקרא הא דנשוי מנהגא בעלמא הוא כמ״ש מור״ם בד״מ וכבר כתב בהגה זו דכל ישראל כשרין וה״כ הלבוש ומסתיין חומרא דיהיה נשוי אבל להחמיר שלא יהיה לו שתי נשים וכ״ש כשאחת שוטה דכמאן דליתה דמיא שלא יתפלל אין הדעת סובלו ומה דמות יערוך לכ״ג דביתו כתב רחמנא. ברכ״י או׳ י״ג. ומשמע מדברי הברכ״י הנז׳ דאפי׳ לכתחלה יכול להתפלל מי שנשתטית אשתו ונשא עליה או מי שיש לו שתי נשים במקום שנוהגין היתר ליקח שתי נשים כמ״ש באה״ע סי׳ א׳ יעו״ש. מיהו הש״ץ בש״ח דף ש״ג כתב להליץ בעד דברי השבו״י הנז׳ לענין אם יש לו ב׳ נשים יעו״ש. והביאו השע״ת שם וכתב דמסתבר להחמיר אך אין זה במדינתינו (ר״ל במדינות אשכנז שאין נושאין ב׳ נשים כמ״ש באה״ע שם) אם לא בנשתטית ובזה נראה להקל כמ״ש בברכ״י ואדרבא נראה בנשתטית ולקח אחרת אין לו להתפלל ואם הוחזק כבר נראה פשוט דשרי לפי מ״ש דגם באלמון אין מסלקין אותו אם הוחזק בכך עכ״ל. וכ״כ מט״א או׳ כ״ח דאם כבר החזיק כמה שנים אין לסלקו בשביל זה אבל מי שהוא נשוי ב׳ נשים במקום שנוהגין היתר לישא ב׳ נשים אעפ״י שכבר החזיק אין לו להתפלל בימים אלו וכן מי שלא נשוי כלל אם לא שלא נמצא אחר כמותו עכ״ד.

מו מו) כל מה שאמרנו להתיר בהחזיק כמה שנים דוקא בהחזיק במקום זה שהוא רוצה להתפלל עתה אבל מה שהחזיק בתפילות אלו במקום אחר ואח״כ בא להתפלל במקום אחר אין חזקה זו מועלת לו. ומי שהוא נשוי אשה עכשיו אעפ״י שאין אשתו עמו והוא במקום רחוק איצו מעכב. אבל מי שעזב את אשתו מחמת קטטה והרחיק נדוד מביתו זו אשתו יש לדחותו שלא יהיה ש״ץ בימים נוראים כלל. מט״א או׳ כ״ט.

מז מז) ראובן שהיה מוחזק להיות ש״ץ בתפלת ר״ה ושמעון ביוה״כ ופעם אחת הוצרך לנסוע ראובן לפי שעה וכיבדו טובי העיר את שמעון להתפלל בר״ה לא אבד שמעון חזקתו שביוה״כ מחמת שקיבל עליו תפלת ר״ה ויכול לומר לדידי תפלת יוה״כ עדיף שהוא יום צים וסליחה וכפרה והיה לטובי העיר להתנות עמו ואפשר שלא היה מתרצה אך אם אירע קודם לזה פעם אחת שהפכו הסדר והתפלל שמעון בר״ה ואחר התפלל ביוה״כ ולא ערער נראה מזה דר״ה נוח לו משום דזריזין מקדימין ולכן גם עתה רשות ביד טובי העיר ליקח תפלת יוה״כ לכבד מי שירצו אבל אם באמת ערער אז אלא שלא השגיחו עליו ומי יכול לדון עם שתקיף טענתו אין ליקח ממנו תפלת יוה״כ. כנ״י סי׳ י״ג. שע״ת שם.

מח מח) אחד שהיה מוחזק לתקוע ביום א׳ דר״ה ואחד ביום ב׳ וחל יום א׳ דר״ה בשבת מי נדחה אם הראשון או השני. עיין בפמ״א ח״ב סי קכ״ה שכתב דזה תלוי במנהג המבואר בסי׳ תרמ״ב לענין מערבית ולפי מ״ש מ״א שם דמשמע מסוכה שהשני נדחה וכן מנהג העולם ה״נ זוכה הראשון במצוה זו יעו״ש. וכ״כ בשו״ת אור העולם סוף סי׳ י״ג בעובדא וכו׳ שהראשון שהוא מוחזק לברכת שהחיינו יתקע והשני ידחה יעו״ש. והב״ד השע״ת שם. וכ״כ לעיל סי׳ קנ״ג או׳ ק״ץ יעו״ש.

מט מט) וכתב עו״ש בפמ״א שאם חלה הראשון וכיבדו הקהל לאדם אחר ואח״כ נתרפא זה תלוי בפלוגתא דחכמים דר״י ביומא (דף ס״ב) במפריש פסחו ואבד וכו׳ ופסק הרמב״ם בחכמים וה״נ אם היה חולה ביום ר״ה ואח״כ נתחזק ונתרפא אף ששניהם שוים במעלה רשות ביד הקהל לבחור איזה מהם שירצו ואליבא דכ״ע אם השני מוחזק לצדיק יותר מראשון הן בלימודו והן במעשים וגם תוקע יפה יותר מצוה בשני וכן אם היה חולה בר״ה ובחרו בשני אבל אם היה חולה בער״ה ובחרו בשני בעיו״ט ובינתיים נתחזק ונתרפא י״ל כיון דבשעת בחירה עדיין לא היה ראוי לתקוע ובשעת תקיעה הראשון במקומו עומד אפשר דלא נדחה הראשון ממקומו עי״ש. שע״ת שם.

נ נ) ואפי׳ מי שהחזיק בתפלה רק פעם אחת אין מעבירין אותו. שאילת יעב״ץ ח״ב סי׳ ס״ט. וכ״מ בשו״ת מים עמוקים למהראנ״ח סי׳ ע׳ יעו״ש. שע״ת שם. מ״ב או׳ י״א.

נא **נא) אחד** שיהיה ש״ץ קבוע ולא רצה להיות עוד ש״ץ וקבלו אחר במקומו ויש תקנה בעיר הזאת שלא יתפלל בימים נוראים אלא ש״ץ דוקא ולא שום יחיד אם גם זה בכלל. עיין ביד אליהו סי׳ ל׳ שכתב שאם כל המנהיגין מסכימים אין לחוש מצד התקנה דהמכוון של עושי התקנה היה מחמת מחלוקת המתפללים או מחלוקת המנהיגים שכ״א ירצה לחלוק כבוד לקרובו ובאיש הזה שכבר היה ש״ץ לא יקנאו בו וגם כולם מסכימים אין לחוש יעו״ש. שע״ת שם. ועיין לעיל סי״ כ״ג ובדברינו לשם כל דיני ש״ץ ועוד עיין לקמן סי׳ תרי״כ. או׳ ז׳.

נב **בנ) שם בהגה. אבל אם מתפלל בחזקה וכו׳** ואם רואה שיש מחלוקת בשביל התפלה לא יתפלל אעפ״י שיתפלל מי שאינו הגון. ס״ח סי׳ תשנ״ח. ח״א כלל קל״ח או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״א. ועיין לעיל סוף או׳ ל״ח.

נג **גנ) שם בהגה. מתפלל כל היום.** תפלת יוצר ותפלת מנחה שהמתחיל במצוה אומרים לגומרא. לבוש. וה״ה לערבית שלפניו. וכן מצאתי בכלבו להדיא ובד״מ. א״ר או׳ י״ז. א״א או׳ ז׳ יא״פ. מ״ב או׳ י״ד. מיהו מדברי מ״א סק״ז משמע דאפי׳ ערבית שלאחריו מתפלל יעו״ש אלא שהא״ר שם כתב על דברי מ״א הנז׳ דליתא וכ״כ א״א ומ״ב שם. אמנם המחה״ש כתב ליישב דברי המ״א וכ״פ מט״א או׳ ליא דמתפלל שחרית ומנחה ומעריב וגם ערבית שלפניו.

נד **דנ) וכתב** שם המ״א דמטעם זה הוא קודם לאבל ולמוהל וליאר צייט ואפי׳ איכא דעדיף מיניה הוא קודם. ומיהו הא״ר שם כתב דיאר צייט יש לו להתפלל כיון שמתענה. ומלמנצח (שאחר תפלת י״ח) ואולך יש להניח להתפלל אפי׳ לאבל יעו״ש. וכ״כ א״א שם. מ״ב שם. וכ״כ מט״א שם על דברו מ״א הנז׳ דעכשיו לא נהגו כן ומי שיש לו יא״צ הוא מתפלל וכן האבל ורק במקום שנהגו שאין האבל מתפלל בעשי״ת אינו מתפלל רק מאשרי ובא לציון ואילך. ועיין לעיל או׳ ל״ג.

נה **הנ) [סעיף ב׳] נוהגין להתענות וכו׳** וביום ראשון של סליחות נהגו רוב הקהל להתענות. טור. מ״צ. מ״א סק״ח. מט״א או׳ ל״ו. מ״ב או׳ ט״ו. ומ״מ אין קורין ויחל ולא ענינו רק יחיד יאמר ענינו בש״ת. מט״מ סי׳ תשפ״ג. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ י״א בהגה״ט. א״א או׳ ח׳ מ״ב שם. וביום ראשון של סליחות נהוג העולם להשלים ג״כ ואין להתיר להם אם לא שיש צורך בדבר. מט״א שם. והיינו לבני אשכנז שנוהגים לומר סליחות ד׳ ימים קודם ר״ה כמ״ש לעיל סעי׳ א׳ בהגה אבל בני ספרד שנוהגין לומר סליחות מר״ח אלול ואילך לא נהגו להתענות ביום א׳ של סליחות. ועיין לעיל סי׳ תקס״ב או׳ י״א.

נו **ונ) שם. נוהגין להתענות ער״ה.** וסמך לזה ממדרש ר׳ תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכי ראשון הוא והלא ט״ו הוא אלא ראשון לחשבון עונות. משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו בא אליה בחיל לגבותו כשנתקרב אליה בעשר פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך הניח להם שליש. כיון כשנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שליש השני. כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו והניח להם הכל. כך המלך זה הקב״ה בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה. ער״ה הגדולים מתענים ומוותר להם שליש עונותיהם. ביו״ד ימים בינונים מתענים ומוותר להם ב׳ שלישים. ביוה״כ הכל מתענים ומוותר להם הכל. במוצאי יוה״כ עוסקים במצית סוכה ולולב ואין עושין עונות לכך קורא יו״ט ראשון ראשון לחשבון עונות. טור. לבוש. וכ״כ הגר״א בשם הפסיקתא פ׳ אמור. ועוד הטעם לפי שער״ה הוא יום האחרון מן השנה וקבלו חז״ל שכל העושה תשו׳ יום א׳ בשנה חשיב כאלו שב כל השנה. ולכן נהגו שכולם מתענים ומשכימים הרבה קודם אור היום ומרבים בסליחות ובוידוים. ח״א כלל קל״ח או׳ ה׳ ועוד עיין לקמן אות ע׳.

נז **זנ) שם. נוהגין להתענות בער״ה.** אפי׳ תינוקות מתענים. תשו׳ מהרי״ל סי׳ ל״ג. מ״א סק״ט. ותינוקות לאו דוקא אלא בן י״ג שנים לזכר וי״ב שנים לנקבה. א״א או״ ט׳ מט״א או׳ ל״ח. מ״ב או׳ ט״ז. וכן ביום א׳ של סליחות מתענים בן י״ג שנים לזכר וי״ב שנים לנקבה. א״א שם.

נח **חנ) שם. נוהגין להתענות בער״ה.** ורבים נוהגין שלוקים בער״ה מלקות מ׳ ויש נוהגין בערב יוה״כ וכמ״ש לקמן סי׳ תר״ז סעי׳ ו׳ והנכון להקדים בער״ה אי משום זריזין מקדימין וגם שימצא זכאי ביום ר״ה בשעת הדין. עוד בה דמסתמא הוא שרוי בתענית בו ביום שנוהגין להתענות וטוב ללקות בו. יפ״ל ח״ב או׳ ה׳.

נט **טנ) שם. נוהגין להתענות בער״ה.** וישים כל אדם על לבו לשוב בכל לבו ומכ״ש בעבירות שבין אדם לחבירו ולא ימתין עד עיוה״כ לבקש מחילה לחבירו אלא יקדים עצמו למצוה וכל היום יעסוק בתורה ובמצות ולא יסיח דעתו כל היום מתשו׳ ח״א שם. ועוד הטעם דנכון לבקש מחילה מחבירו קודם ר״ה עיין מה שכתבתי בסה״ק ישמח ישראל דרוש עה״ת פ׳ נצבים יעו״ש.

ס) **שם הגה. והמדקדקים נהגו שכל אחד מתענה וכו'** בעשי"ת אין עושין הפסקה של תענית דאין נכון להתענות בלילה ג"כ מפני שבימים אלו עיקר התיקון נעשה ע"י אכילה ושתיה ולולי שאנחנו מוכרחים להתענות ביום משום תיקון עונותינו לא היינו מתענים גם ביום ועתה שאנחנו מתענים ביום סומכים להשלים התיקון ע"י אכילה ושתיה בלילה ולכן כתוב בס' תורה לשמה שצריך לאכול פת בכל לילה בעשי"ת כדי לברך בהמ"ז. בן א"ח פ' נצבים או' כ"ד. ובענין התענית של עשי"ת כבר כתבנו לעיל סי' תקס"ב או' י"ד בשם מהרח"ו ז"ל יעו"ש.

סא) **שם בהגה. וכן נכון לעשות.** ומי שהוא תש כח ויש לחוש כשיחמיר בתעניתים אלו יתלש כחו אין לו להחמיר כדי שלא יבא ח"ו לידי חילול צום כפורים שהוא מה"ת כי תעניתים אלו הם בשביל תשו' ואחד המרבה ואחד הממע"ט ובלבד שיכוין לבו לשמים. מט"א או' ל"ז.

סב) **שם בהגה. וכל אלו התעניות א"צ להשלים.** כ"כ המחבר לעיל סי' תקס"ב דכיון שאין רגילות לקבלם בתפלה א"צ להתענות אלא עד שיצא מבהכ"נ ומ"מ יותר נכון להמתין עד צאת הכוכבים דאם לא כן לא הוי תענית ולא מצי לומר ענינו וכמ"ש המחבר ריש סי' הס' ועיקר. פר"ח סוף או' ב' ועיין בדברינו לשם סעי' ב' כי שם נתבארו כל הדינים השייכים לזה קחנו משם.

סג) **שם בהגה. א"צ להשלים.** אפי' בער"ה משום שצריכים להוסיף מחול על הקודש לבוש. מ"א סק"י. מיהו י"א שצריך להשלים כמ"ש בתשו' מהרי"ל סי' ל"ג והב"ד שכנה"ג בהגה"ט או' ז' יעו"ש. וכ"כ הב"ח בסי' תקס"ב דאני נוהג בעשי"ת לקבל עלי התענית להשלימו עד צאת הכוכבים ולהתפלל ענינו כדין כל שאר תענית יעו"ש והב"ד א"ר או' ך' ונראה דכן נכון לעשות לקבל התענית בכל פעם אפי' מי שדרכו להתענות בכל שנה ואע"ג דלפום דינא א"צ קבלה כמבואר בסי' תקס"ב מ"מ לכתחלה טוב לעשות כן לקבל התענית בכל פעם שמתענה. וכן יש להשלים התענית עד צאת הכוכבים כדי שיוכל לומר ענינו אליבא דכ"ע וכמ"ש לעיל סי' תקס"ב או' י"א ואו' י"ד יעו"ש.

סד) **שם בהגה. ואין קורין בב' וה' ויחל.** ט"ס הוא וצ"ל ואין קורין בהם ויחל. מאמ"ר או' ה' ועיין בגדי ישע מ"ש ליישב ומ"מ סיים דיותר נכון להגיה כנז'.

סה) **שם בהגה. ואן קורין בהם ויחל וכו'** ואין אומרים או"א ברכנו בברכה וכו' לפי שאינו ת"צ. ד"מ. מ"א סק"י. א"ר או' ל"ד. מ"ב או' י"ז.

סו) **שם בהגה. ואם יש ברית מילה בער"ה וכו'** ויש לעשותה קודם שעה עשירית משום כבוד סעודת ליל ר"ה. מ"א ס"ק י"א ומחה"ש. והיינו שעות זמניות. א"א או' י"א. ועיין לעיל סי' רמ"ט או' י"ד שכתבנו שיש נוהגין לעשותה קידם חצות כדי לאכול בלילה לתיאבון יעו"ש וא"כ ה"ה לכאן משום כבוד יו"ט.

סז) **שם בהגה. יכולין לאכול.** השייכים לברית ומי שירצה. תשו' מהרי"ל סי' מ"ד. ב"י. ומ"ש ומי שירצה כתב הכנה"ג בהגב"י בשם בנו כלומר דאין כאן חיוב אלא מי שירצה יכול לאכול ואם אינו רוצה יתענה יעו"ש. והמ"א שם כתב פי' מי שירצה בעה"ב להזמינו אבל השייכים לברית מצוה לאכול. והא"ר או' ל"ז כתב דלתשלום עשרה ודאי מצוה איכא יעו"ש. ועיין לעיל סי תק"ן או' כ"ב.

סח) **שם בהגה. יכולין לאכול.** ואם חל ברית מילה בעשי"ת עיין לעיל סי' תקס"ח סעי' ב' בהגה ובדברינו לשם בס"ד.

סט) **שם בהגה. ורבים נוהגים לאכול בער"ה קודם ע"ה וכו'** בגלילותנו לא נהגו כך כי הוא איסור חמור ע"פ הזוהר הקדוש. מחב"ר או' ה' ומהר"ר ישראל שלמה לינגו בחיבורו כ"י האריך בזה לאסור איסר וצווח כי כרוכיא קול המצר לישראל על הנוהגים לאכול באשמורת ער"ה ומאד התמרמר על זה. ברכ"י סי' פ"ט בשיו"ב או' א' מחב"ר בסי' זה בקו"א. ובספרו יוסף אומץ סי' טו"ב או' ב' ועי"ש ביוסף אומץ מ"ש על דברי השבו"י ח"ג סי' מ"א וע"כ כתב דגם במדינות אשכנז החושש לדברי הזוה"ק קדוש יאמר לו יעו"ש. וכ"כ השע"ת או' י"ב דהאידנא נהוג עלמא שלא לאכול רק שותים קאווי או טי"י קודם הליכה לבהכ"נ כי בזמנינו נמשך אמירת הסליחות עד אור היום ופשיטא שמיד שעלה ע"ה אסור לאכול עכ"ל. והב"ד מ"ב או' כ"א. ועיין לעיל סי' פ"ט או' כ"ח ואו' ל' ואו' ל"א.

ע) **שם בהגה. משום חוקות העכו"ם וכו'** והלבוש כתב משום שאסור להתענות בעיו"ט. וקשה דא"כ גם הבכורים היה להם לאכול בע"פ ואפשר כיון דלאו רובה דעלמא נינהו לאו מפרסמא מלתא כולי האי ומיהו לטעם הלבוש צ"ט. מ"א ס"ק י"ב. והא"ר או' ל"א כתב דלק"מ דהתם יש טעם לזכר הנס מכות בכורות. וכ"כ י"א בהגב"י. וכ"כ הנה"ש או' ה' מיהו בעיקר דברי הלבוש שכתב משום שאסור להתענות בעיו"ע עיון מט"י שכתב להשיג עליו מש"ס ופו' דשבתות ויו"ט הם אסורים לפניהם ולאחריהם מותרים יעו"ש. ועוד דבר"ם י"א דאפי' ביו"ט עצמו מצוה להתענות כמ"ש לקמן סוף סי' תקצ"ז יעו"ש. וכ"כ ב"י בשם הגמ"י דבפסיקתא פ' ביום השמיני יש דמצוה להתענות בער"ה וכן יש בירושלמי פ"ב דתענית ר' יונתן ציים כל ער"ה יעו"ש.

עא עא) כתב בשה״ל אין מניחין לאבל ביום קבורה להתענות בתענית שלפני ר״ה עכ״ל ואנן ק״ל ביו״ד סי׳ שע״ם דמותר להתענות ומ״מ יש ללמוד מזה שיש להקל בתעניות אלו במקום שיש מקצת חולי וא״צ התרה אם לא מי שמתענה יותר ממה שנהגו הצבור. מ״א שם. א״ר או׳ ך׳ ומיהו עיין לעיל סי׳ תקס״ח סוף או׳ מ״ו שכתבנו שם דדעת כמה פו׳ דצריך התרה וכתבנו שם דיש להחמיר כיון דאפשר לעשות התרה יעו״ש אמנם היכא דלא אפשר דיש לסמוך על המתירין.

עב עב) [סעיף ג׳] אין נופלין על פניהם בער״ה וכו׳ כמו בשאר עיו״ט. טור. לבוש. וה״ה שאין אומרים צידוק הדין בער״ה וכתבתי בתשו׳ דאף בליל ער״ה אין אומרים צד״ה דלילו כיומו אעפ״י שבסליחות אומרים תחנונים ונפ״א. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ח׳.

עג עג) שם. אעפ״י שנופלים על פניהם באשמורת וכו׳ מפני שרגילים לסיים קודם ע״ה. מהרי״ל. ר״ל כיון דרוב הפעמים רגילים לסיים קודם ע״ה תקנו לנפול אם אירע פעם א׳ שממשיך על היום נופלין. מ״א ס״ג י״ג. א״ר או׳ ל״ג. ולא הוי תרתי דסתרי דנופלין בסליחות ואח״כ אין נופלין דמצינו חילוק בין ימים ללילה. א״א או׳ י״ג.

עד עד) שם. אעפ״י שנופלים על פניהם באשמורת וכו׳ ולפ״ז גם במנחה שלפני ער״ה נופלים על פניהם. וכ״כ א״א שם דכללא הוא כל שא״א נפ״א ביום אף מנחה שלפניו א״א אחר חצות היום חוץ מער״ה שאומרים אף באשמורת ובתפלת שחרית לא וערב יוה״כ אומרים במנחה שלפניו ובאשמורת לא יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ ק״א יעו״ש. וכ״כ א״ר בסי׳ תר״ד או׳ ג׳ יעו״ש. וה״ה במנחת שבת אומרים צו״ץ כשחל ערב יוה״כ יום א׳ וכ״ש ער״ה ביום א׳ א״א שם. וכ״כ א״ר שם. ועיין עוד לקמן ססי׳ תר״ב.

עה עה) וכן תיקון רחל נוהגין לומר בליל ער״ה זולתי אם חל בו מולד שא״א אחר המולד כמ״ש לעיל סי׳ א׳ או׳ י״א יעו״ש. ובשנת השמטה אין אומרים תיקון רחל בא״י בכל השנה כמ״ש לעיל סי׳ א׳ או׳ י״ב יעו״ש וכ״ה המנהג בסוריא דהיינו בדמשק וארם צובה והוא ע״פ מ״ש הרמב״ם פ״ד מה׳ שמיטה ויובל סוריא אעפ״י שאין שביעית נוהגת בה מה״ת גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כא״י וכו׳ יעו״ש וע״כ גם לענין תיקון רחל עשאוה כא״י להחזיק דברי רבנן משום דטעם איסור עבודת קרקע בשנת השמטה לפי שיש עילוי בבחי׳ המלכות כמ״ש בשער המצות פ׳ בהר יעו״ש ולפי שיש עילוי לבחי׳ המלכות הנקראת א״י ונאסרה עבודת קרקע בא״י לכך אין אומרים תיקון רחל בא״י ולכן נהגו ג״כ בסוריא לפי שגם שם אסור בעבודת קרקע כנז׳ ודוק. כי קצרתי מפני שאיני יכול להרחיב הדברים בסוד בס׳ הזה מטעם הכמוס.

עה) ולענין אם אומרים קינות אחר חצות ביום בין המצרים בשנת השמיטה בא״י כבר כתבתי לעיל סי׳ תקנ״א או׳ רכ״ד דאומרים יעו״ש. והגם דכתוב בזוהר פ׳ שלח לך דף קע״א ע״ב דיש שמחה למעלה בשנת השמיטה אפשר דזהו דוקא בזמן הבית ולא בזה״ז דאי לא״ה גם בחו״ל לא היה להם לומר תיקון רחל בשנת השמיטה כיון דיש שמחה למעלם דמה יש הפרש בזה בין א״י לחו״ל ועוד אף אם תמצא לומר אפי׳ בזה״ז צ״ל דאינו בכל זמן דא״כ למה מתענין ונוהגין כל דין אבילות בין המצרים בשנת השמיטה בא״י כמו שאר השנים כיון דיש שמחה למעלה אלא ע״כ צריך לחלק או דוקא בזמן הבית או אינו בכל זמן וימים שהם ימי צער ורק בחצות לילה בא״י שאין אומרים הוא משום שאין עבודת קרקע ויש עילוי למלכות לבח״י א״י וא״צ תיקון אבל לא לענין קינות שאומרים אחר חצות ביום בין המצרים שאינו משום תיקון אלא משום צער החרבן בהמ״ק שנחרב אחר חצות כנודע ולא כזמרת הארץ שהביא ראיה מכאן שאין לומר קינות ביום אחר חצות בין המצרים לבני א״י דאינו דומה ועוד דא״כ תקשי ליה כל קושיות הנז׳ ודוק.

עו עו) שם הגה. ואין תוקעין ער״ה. כדי להפסיק בין תקיעות שהם מדרבנן ובין תקיעות דר״ה שהם דאורייתא. לבוש סעי׳ א׳ ט״ז סק״ד. מ״א ס״ק י״ד. משמע שגם בלילה שלפניו אין לתקוע ומ״מ בביתו מותר לתקוע להתלמד דדי כשמפסיק בבהכ״נ אבל במנהגים כתוב הטעם לערבב השטן א״כ אין לתקוע כלל. מ״א שם. מט״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ כ״ד. ומי שרוצה לתקוע כדי ללמוד תוקע במקוה או בחדר סגור. א״ר או׳ ד׳ בשם ס׳ אמרכל. א״א או׳ י״ד. כר״ש. מ״ב שם. הא בלא״ה אף ללמוד לתקוע אסור. א״א שם. ונראה דה״ה אם לוקח שופר חדש ורוצה לנסותו אם יכול לתקוע בו בר״ה מותר בחדר סגור.

עז עז) שם הגה. ואין תוקעין ער״ה. ומשמע אף כשחל ר״ה בשבת ויום א׳ אין תוקעין בער״ה והיינו כיון שאומרים בשבת זכרון תרועה הוי כאלו תוקעין ובפרט דבמקדש היו תוקעין בו. פת״ע או׳ ע״ו. מ״ב או׳ כ״ד.

עח עח) שם הגה. ואין תוקעין ער״ה. ואין אומרים למנצח כמו בשאר עיו״ט ואעפ״י שבמנהגים משמע שאומרים אותו האידנא לא נהוג עלמא הכי ונמוקם עמם אבל אא״א אומרים כשחל בב׳ סידור עמודי שמים. ובלבוש כתב דאומרים למנצח דכיון שמתענים שייך לומר שפיר יענך ביום צרה. וכ״כ מט״א או׳ מ״ט. פת״ע או׳ י״ד. ונהרא נהרא ופשטיה. ומנהג בני ספרד אין אומרים למנצח בכל יום שאין נופלין על פניהם.

עט **עט) [סעיף ד'] מכבסים ומסתפרים וכו'** הטעם בטור להראות שאנו בטוחים בו ית' שיוציא לצדק משפטינו ומכ"פ לא ילבש בר"ה בגדי רקמה ומשי כבשאר יו"ט שיש לו מלבושים יותר נאים דמ"מ יהיה מורה הדין עליו אלא ילבש בגדים לבנים נאים. ט"ז סק"ה. ובמט"מ כתב המדקדקים נוהגין ללבוש הקיטל שהוא לבן ולבוש מתים. ומ"א ברסי' תקצ"ז כתב במקום שאין נוהגין ללבוש לבנים לא ילבש חשובים כ"כ. א"ר או ל"ו. והב"ח כתב הטעם ללבישת לבנים דמראה הסליחה ע"ד אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.

פ **פ) שם. מכבסים ומסתפרים וכו'** וטוב להזהר להסתפר קודם חצות ובעת שמסתפר יכוין להעביר כוחות הדונין ולקיים מצות הפאות ומצות ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש וכו' ומצות לגלח לכבוד יו"ט וכמ"ש לעיל סי' רל"ב או' ט"ו וסי' רנ"א או' י"ט יעו"ש.

פא **פא) שם. מכבסים ומסתפרים וכו'** ומחתכין צפרנם. ירושלמי ותניא. א"ר או' ל"ו. ועיין לעיל סי' ר"ס ובדברינו לשם בס"ד.

פב **פב) שם הגה. ויש נוהגין לעבול בער"ה משוה קרי.** והמנהג לטבול אפי' אם אינו טמא משום קרי מפני שטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש. וכ"כ בסדה"י שצריך שיטהר עצמו וגופו ממש שירחץ ויטהר ויעבול במי מקוה אעפ"י שאין דרכו בכך כל השנה ביום הזה הנורא צריך ע"כ לטבול להשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו עמו כל ימות השנה. ובכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו ק"ו ר"ה שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה להתיצב לפני אלהיו ית' מן הבא בידו עכ"ל והב"ד השל"ה דף רי"ג ע"ב. ולא יקדים לטבול עד שעה קודם חצות היום. ח"א כלל קל"ח או' ה' ועיין לעיל סי' ר"ס או' ז'.

פג **פג) וסדר** הטבילה כך הוא. כי תחלה כשנכנס למקוה וכוין כי הוא טובל במקו"ה טהרה העולה בגי' קנ"א כמנין אהי"ה במילוי ההי"ן (כזה. אל"פ ה"ה יו"ד ה"ה) כדי לטהר מטמאתו. ובטבילה הב' יכוין לתיקון הכעס ולכוין כי כעס עם הכולל גי' מקו"ה וגם גי' אהי"ה במילוי ההי"ן. והג' לתקן מה שפגם בשם ע"ב. והד' לתקן מה שפגם בשם ס"ג. והה' לתקן מה שפגם בשם מ"ה. והו' לתקן מה שפגם בשם ב"ן. והז' להפשיט בגדי חול מבחי' הנפש. והח' לקבל עליו הארת יו"ט של יום הזכרון. וכ"ה הסדר בטבילת ערב יוה"כ אלא שבטבילה הח' במקום שמכוין שמקבלת הארת יום הזכרון יכוין לקבל הארת יוה"כ. ואם חל ר"ה בליל שבת יכוין בטבילות שבת הכתובה לעיל בסי' ר"ס אלא כשמכוין אח"כ לקבל הארת שבת יכוין ג"כ לקבל הארת יו"ט של יום הזכרון. וכן ביוה"כ שחל בשבת.

פד **פד) וגם** הנשים יהיו זהירין לטבול בער"ה ואפי' הבתולות וצריכין לסרוק שערות ראשם תחלה משום חציצה וכן יבדקו גופם משאר דברים החוצצים ורק א"צ להסיר שער בית השחי ובית הערוה. בן א"ח פ' נצבים או' ג' ועיין לקמן סי' תר"ו או' נ"ח.

פה **פה) וכל** אשר לא יבא במי מקוה לטבול מאיזה סיבה שיהיה ישפוך על ראשי ועל גופו ט' קבין וסדר השפיכה ושיעור המים כבר כתבנו לעיל סי' פ"ח או' ו' ואו ז' ואו' ח' יעו"ש ואם גם זאת אינו יכול לעשות מחמת איזה סיבה לפחות יעשה טהרת ידים שכתבנו לעיל סי' ע"ו או' כ"ב יעו"ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל סי' פ"ח או' ה' דנכון שבכל מקום ומקום יכינו להם מקוה מים חמין כדי שיוכל כל אדם לטבול בו לתשמישו ולקריו ועי"ז יהיו כולם טהורים וכו' יעו"ש.

פו **פו) וכתב** שם בסדה"י וכדי שתעלה לו טבילתו עד המחרת ראוי וכדאי שלא לשמש מטתו בלילה הזה ובפרט מי שאינו מוכרח לה ומי שצריך לה יחזור ויטבול בשחרית כדי שימצא בטהרה בשעת הדין כמי שעומד ומצפה לרחמי שמים הגדולים דלכ"ע אין דנין אלא ביום עכ"ל. והב"ד השל"ה שם.

פז **פז) וכתב** שם השל"ה דאם הוא ליל טבילה כמעט שהוא מצוה הבאה בעבירה כשיפרוש מאשתו רק יזדווג עמה באימה וביראה ובקדושה יתירה ולא ינהוג עם אשתו הרבה שחוק רק לקיים מצות עונה ויחזור ויטבול בשחרית עכ"ל. וכתב הכנה"ג בהגה"ט דדוקא טבילה של מצוה מוכרחת שלא היה אפשר לטבול קודם אבל אם היה אפשר לטבול קודם ולא טבלה עד ער"ה לא מקרי טבילת מצוה יעו"ש. והב"ד מ"א ס"ק ע"ו. א"ר או' ל"ח. ח"א כלל קל"ט או' ז' אבל הפר"ח כתב דאפי' היה אפשר לטבול קודם ולא טבלה עד ער"ה שפיר דמי. וכ"כ הברכ"י או' ח"י וכתב וכן עיקר. וכ"כ השע"ת או' ט"ז. וכ"כ המחה"ש ס"ק ט"ו דכ"מ משל"ה. וכ"פ מט"א או' נ"ג.

פח **פח) וכתב** המחב"ר או' ד' דלא נאמרו דברים אלו אלא למישרים אורחותם ויראי ה' עכ"ל וכ"כ בן א"ח פ' נצבים או' ט' דאפי' אם אינה טבילה של מצוה אם רואת שנתעוררה תאותו הרבה על אשתו ישמש ויטבול בבקר כדי שלא יבא ח"ו לידי טומאת קרי וכל אינש ידע בנפשיה עכ"ל וכ"כ ח"א שם. מ"ב או' כ"ו. וכ"כ לעיל סי' ר"מ או' ה' יעו"ש.

פט **טפ) ופשוט** דאם אין הבעל יכול לטבול בשחרית מפני שהוא אסטניס ח"ו לבטל ליל טבילה מפני זה ולא כמורה א' שפסק שאסור לשמש מטתו בליל ר"ה משום שהבעל לא היה יכול לטבול בשחרית. כר"ש. וכ"כ ח"א שם דאפי' לא יוכל לטבול למחר לא יבטל העונה בשביל זה ורק שיכוין לקיום

המצוה ולא ירבה שחוק עמה. ועיין לעיל או׳ פ״ה.

צ צ) שם הגה. ויש מקומות נוהגין לילך על הקברות וכו׳ ומדינא דש״ס זה אינו כ״א בת״צ עיין ש״ס מו״ק. א״א שבגליון הש״ע. ועיין לעיל סי׳ תקע״ט סעי׳ ג׳ וצריך ליזהר מאד שלא יכנסו לקברות מי שהוא טמא קרי כי אז החיצונים מתדבקים בו וגם לא ילך על קברי רשעים כי הם המזיקים. ח״א כלל קל״ח או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ תקנ״ט או׳ פ״א ואו׳ פ״ג.

צא צא) שם בהגה. לילך על הקברות וכו׳ תמהני ממ״ש הריטב״א בחי׳ תענית דף ט״ז דלא התפללו על הקברות משום לועג לרש אלא חוץ לבה״ק ועיין מ״ש התו׳ והר״ן סוף פ״ק דתענית וצ״ע. רגל ישרה בסוף הספר. מחב״ר או׳ ז׳ ועיין ביו״ד סי׳ שס״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לעיל סי׳ כ״ג או׳ א׳.

צב צב) שם בהגה. לילך על הקברות וכו׳ מהר״ש כשהיה מהלך על קבר היה אומר יה״ר שתהא מנוחתו של פלוני הקבור פה בכבוד וזכותו יעמוד לי. ומה שתולשין עשב מקבר או נוטלין אבנים או צרור ומשימין על המצבה אינו אלא משום כבוד להראותו שהוא היה על קברו. קיצור של״ה במס׳ ר״ה.

צג צג) שם בהגה. לילך על הקברות וכו׳ ומקיפין אותם כמ״ש באגודה פ׳ ואלו מגלחין מעשה באשה אחת שחלה בנה והקיפה העזרה מכאן נראה להקיף בה״ק. של״ה דף רי״ג ע״ב. מט״מ סי׳ תשפ״ט. שכנה״ג בהגה״ט או׳ יו״ד. מ״א ס״ק ט״ז.

צד צד) שם בהגה. לילך על הקברות וכו׳ ובמקום סכנה אין צורך. דרשות מהרי״ל ה׳ ר״ה. א״ר או׳ ט״ל.

צה צה) שם בהגה. לילך על הקברות וכו׳ משום דבה״ק מקום מנוחת הצדיקים ומתוך כו הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה ביותר. והמשתטח על קברי הצדיקים ומתפלל אל ישים מגמתו נגד המתים אך יבקש מאתו ית׳ שיתן אליו רחמים בזכות הצדיקים. דרשות מהרי״ל ה׳ תענית. א״ר שם. ובסידור מענה לשון יש תפילות מה שאומרים על הקברים ומשמע קצת שמבקשים מאת הנפש שיליץ טוב בעדינו. א״א או׳ ט״ז.

צו צו) שם בהגה. לילך על הקברות וכו׳ ואין לילך על קבר א׳ שני פעמים ביום א׳ כ״כ בקשל״ה מס׳ ר״ה בשם כתבי מהרא״י. וכ״ה בצוואת ר׳ והודה חסיד או׳ י״ב. וכ״כ בטעמי המצות פ׳ ויחי למהרח״ו ז״ל. וכ״כ מ״א ס״ק ט״ז.

צז צז) שם בהגה. ונותנים שם צדקה לעניים. ומהרש״ל נהג שהיה נותן צדקה קודם טרם שהתחיל להקיף ע״ד ר״א (בתרא דף יו״ד ע״א) היה יהיב פרוטה לעני והדר מצלי. של״ה דף רי״ג ע״ב. מט״מ סי׳ תשפ״ט. שכנה״ג בהגה״ט או׳ יו״ד. מ״א ס״ק י״ז. א״ר או׳ ט״ל.

צח צח) עוד מצאתי הולכים על הקברות להשתטח על קברי הצדיקים לומר אם אין אתה מרחם עלינו הרינו חשובים כמתים הללו ועוד טעם אחר למה אט משתטחים על קברי המתים כדי שיבקשו המתים עלינו רחמים כעובדא דר׳ מאני דמשתטח על מערתא דאבוהי וכן כלב השתטח על קברי אבות וכ״מ בפ׳ אלו נאמרין. של״ה שם. וההשתטחות מועיל מאד בער״ח ובט״ו לחדש. ר״ח. פת״ע או׳ י״ט. יעיין לעיל סי׳ תקע״ט סעי׳ ג׳ וסי׳ תקס״ח סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ תר״ה או׳ ל״א.

צט צט) נוהגין לעשות התרת נדרים בער״ה כדי להנצל מעונש נדרים ואמנם ראוי לכל אדם שילמוד הלכות נדרים כי יש הרבה נדרים שא״א להתיר אותם ונכשלים בהם. גם צריך כל אדם שיהיה נזהר שיבין מה שהוא אומר ולא כמו שחושבין הע״ה שהוא איזה תחנה וראיתי מהיראים שאינם מבינים בלה״ק שאומרים הנוסח של התרת נדרים בלשון לע״ז. ח״א כלל קל״ח או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ י״ט.

ק ק) בער״ה יש ללוש שיעור חלה לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם ביו״ט וגם כדי לקיים מצות חלה. ויש לאפות לצורך ב׳ הימים כדי למעט טרדת הכנת הלחם ביום ב׳ של ר״ה. ולכן אם חל ר״ה ביום ה׳ יש לאפות בער״ה גם לצורך שבת ואם הוא אסטניס וקשה לו לאכול פת אפוי מב׳ או מג׳ ימים ורוצה לאפות ביו״ט הרשות בידו. מט״א או׳ נ״א.

קא קא) ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ער״ה כדכתיב לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו. וכתיב וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלוח מנות. פר״ח.

סימן תקפב

א א) [סעיף א׳] בעשי״ת אומר המלך וכו׳ עיין בזוהר פ׳ נח דס״ט ע״ב שכתב דההוא יומא יו״ט ר״ה הוה וקב״ה דאין עלמא וכדין אמר לה אלישע היש לדבר לך אל המלך דא קב״ה דכדין איקרי מלך. מלך הקדוש מלך המשפט יעו״ש. וכ״כ הלבוש הטעם שאו׳ המלך הקדוש משום שעכשיו הם ימי דין שהקב״ה יושב ודן כל העולם ומראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה.

ב ב) **שם. אומר המלך הקדוש המלך המשפט ואם טעה וכו'** כבר נתבאר כ"ז לעיל סי' קי"ח אם טעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט או אם אמר מלך המשפט בלא ה"א או אם בשאר ימות השנה טעה ואמר המלך הקדוש המלך המשפט או האל המשפט יעו"ש.

ג ג) **שם. ואם טעה או שהוא מסופק וכו'** ונראה דהכא לא מהני שיאמר צ' פעמים כמו בסי' קי"ד סעי' ע' דהכא אינו רשאי לומר בא"י דהוי ברכה לבטלה ואם יאמר בלא שם א"כ בתפלה כשיאמר בשם יחזור ללימודו לומר בא"י האל הקדוש הלכך לית ליה תקנתא. מ"א סק"א. והפר"ח כתב דמהני. וכ"כ הברכ"י או' ג' דאין דברי מ"א מוכרחים דאם יאמר בא"י אף דיאמר השם במקום אזכרה מהני יעו"ש אבל הש"ץ בש"ח דף ש"ו חלק עליהם והסכים לדברי מ"א יעו"ש. והב"ד השעות או' א' וכן הא"ר או' ד' הביא דברי מ"א. וכ"פ הר"ז או' ג' ח"א כלל כ"ד או' יו"ד. מ"ב או' ג' והמט"א או' ז' כתב שאם אמר צ' פעמים ברוך אתה השם המלך הקדוש ועכשיו מסופק יתפלל שנית דרך נדבה. וע"כ נראה כיון דיש בזה מחלוקת הפו' אין לומר צ"פ כדי שלא יכנס אח"כ במחלוקת אם נסתפק. ומיהו מ"ש שם ח"א בשם מהר"א פאסווועליר שאם טעה בליל ר"ה ולא אמר המלך הקדוש שא"צ לחזור כדין יעלה ויבא יעו"ש כבר השיגו עליו האחרונים תשו' מים חיים סי' כ"ב. קיצור ש"ע סי' קכ"ט בפאת השלחן. מ"ב בשה"צ או' ד' יעו"ש. ועיין עוד לקמן או' ו' ואו' כ"ט.

ד ד) **שם. ואם טעה או שהוא מסופק וכו'** חוזר לראש. דחזקה מה שלמוד הוא מזכיר. ב"י. לבוש. מ"ב או' ג'.

ה ה) **שם. חוזר לראש.** דג' ראשונות חשובות כאחת. לבוש. וכ"ה לעיל סי' קי"ד סעי' ו' בהגה יעו"ש. וש"ץ שטעה בהמלך הקדוש בחוזר לראש חוזר ואומר קדושה ג"כ. זקן אהרן סי' ר"ו בסוף התשו' ש"ץ בש"ח דף ש"ו ע"ג. זכ"ל או' ש' שע"ת או' א' מע"א או' ח' בן א"ח פ' נצבים או' ח"י.

ו ו) **שם. חוזר לראש.** ואם בר"ה או ביוה"כ נודע לו שהתפלל על הסדר לומר ובכן תן פחדך וכו' רק שמסופק בגמר הברכה אם סיים המלך הקדוש אפשר דא"צ לחזור דאולי לא שייך לומר בזה כהרגל לשונו בכל השנה מחמת התו' שמוסיף לומר קודם סיום הברכה. תשו' מים חיים חא"ח סי' כ"ב. ח"א כלל כ"ח או' ח' מ"ב או' ד' ועוד שמסתמא מתפלל בסידור ואומר המלך הקדוש כמו שכתוב בסידור. ועוד עיין זכ"ל ח"א או' ש' וח"ג מע' ר' או' קל"ח שהביא ד' פו' גדולים והם ראבי"ה והאגור בשם ריא"ז והרב המאור והראב"ד דסברי דמעיקר הדין אם אמר האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט דא"צ לחזור ועו"ש והגם דאין המנהג כן מ"מ היכא דאיכא עוד ספק י"ל דא"צ לחזור משום ספק ברכות.

ז ז) **שם. ואם לא נזכר עד שעקר רגליו וכו'** עיין לעיל סי' קי"ז וסי' תכ"ב דמבואר שם דדוקא כשרגיל לומר תחנונים אחר תפלה אבל אם אינו רגיל אם השלים תפלתו אע"פ שעדיין לא עקר רגליו כעקר רגליו דמי ולפי מה שנוהגין לומר אלהי נצור וכו' אחר תפלה ואחריו יהיו לרצון וכו' לא חשבינן גמר תפלה עד שיאמר יהיו לרצון וכו' השנית שקודם מושה שלום מיהו משגמר יהיו לרצון וכו' השנית אעפ"י שעדיין לא אמר עושה שלום במרומיו חשיב גמר תפלה ובמ"ש לעיל סי' קי"ז או' מ' יעו"ש.

ח ח) **שם הגה. ועיין לעיל סי' קי"ח.** ר"ל דשם כתב דאם טעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט דא"צ לחזור יעו"ש. ועיין בדברינו לשם שכתבנו דכ"ה דעת האחרונים דא"צ לחזור משום דק"ל סב"ל יעו"ש.

ט ט) **[סעיף ב'] אם אמר האל הקדוש ותוך כדי דיבור נזכר וכו'** היינו שלא שהה משאמר האל הקדוש עד שאמר המלך הקדוש כדי דיבור ושיעור כדי דיבור עיין לעיל סי' ר"ו או' ט"ו. ואם שהה יותר משיעור כדי דיבור לא מהני עוד שיאמר המלך הקדוש וצריך לחזור לראש. מט"י. ומיהו עיין לעיל סי' ר"ו או' ט"ז וסי' תפ"ז או' י"ב וסי' זה סוף או' ו' וע"כ נראה דבדיעבד אם שהה יותר מכדי דיבור יכול לומר המלך הקדוש כל זמן שעדיין לא התחיל בברכה שלאחריה משום ספק ברכות אבל אם לא נזכר עד שהתחיל בברכה שלאחריה אפי' תיבה אחת צריך לחזור לראש וכמ"ש באו' שאח"ז.

י י) **שם. ותוך כדי דיבור נזכר וכו'** א"צ לחזור. ומיירי בלא התחיל עדיין הברכה שלאחריה דאם התחיל ונזכר אפי' בתוך ברי דיבור חוזר לראש. מט"י. שע"ת או' ב' מט"א או' ט' מ"ב או' ז' וכ"כ למיל סי' ר"ו או' טו"ב וסי' תפ"ז או' י"ג יעו"ש.

יא יא) **שם. א"צ לחזור.** ואפי' לא נזכר שהוא ימי תשו' ובעת שאמר בא"י היה בדעתו ג"כ לסיים האל הקדוש אפ"ה כיון שבלסוף נזכר ואמר המלך הקדוש מהני. מ"א סק"ב, א"א או ב' ביאורי הגר"א. מט"א או' ע' מ"ב או' ח' ועיין לעיל סי' ריט.

יב יב) **שם. וכן הדין בהמלך המשפט.** לשיטתיה אזיל שכתב בסעי' הקודם אבל לדעת מור"ם ז"ל ושאר האחרונים אם טעה ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט א"צ לחזור וכמ"ש לעיל או' ח'.

יג יג) בכל עשי״ת אומרים ה׳ הוא האלהים וכו׳ שתי פעמים קודם שאומרים ה׳ מלך ה׳ מלך וכו׳ אשר קודם ברוך שאמר. כ״כ בסידור הכוו׳ להרש״ש ז״ל ועי״ש שכתב בו מעם בסוד. אכן בדברי האר״י ז״ל לא נזכר זה שצ״ל כאן ה׳ הוא האלהים וכו׳ וגם לא בדברי הפו׳ אך ראיתי בס׳ עבודת התמיד פי׳ על התפלה שכתב זה בשם ס׳ ד״י ונתן טעם לדבר לפי שהם ימי כפרה לכפר על מעשה העגל דוגמת ימי אליהו שהודיע לכל שה׳ דוקא הוא האלהים וכו׳ ועי״ש עוד שכתב טעמים אחרים לפי שהם ימי הדין ולמתק הדינין יעו״ש. וכ״כ בסידור בי״ע לומר זה בעשי״ת.

יד יד) בכל עשי״ת טוב ונכון מאד לומר בין ישתבח ליוצר מזמור מעמקים קראתיך ה׳ וכו׳ כי בכל יום מאלו העשרה ימים מתעוררים א׳ מיו״ד עומקים הנז׳ בס׳ יצירה שהם עומק ראשית ועומק אחרית וכו׳ כי כולם הם בחי׳ רי״ו שהם גבורות כי רי״ו הם בגי׳ גבורה וכן עומק גי׳ רי״ו. שער הכוו׳ דף ץ׳ ע״א. פע״ח שער כ״ה פ״ז. ועיין לעיל סי׳ נ״ד אד׳ ח׳.

יד) וזה סדרם יום א׳ וב׳ עומק ראשית (כתר חכמה) יום ג׳ עומק אחרית (בינה) יום ד׳ עומק טוב ורע (דעת) יום ה׳ עומק רום (חסד) יום ו׳ עומק צפון (גבורה) יום ז׳ עומק מזרח (תפארת) יום ח׳ עומק רום ותחת (נצח הוד) יום ט׳ ויו״ד עומק מערב (יסוד ומלכות) פע״ח שם בשם הרמ״ע. ור״ל כי בכל יום כשאומר תיבת ממעמקים יכוין כי עומק גי׳ גבורה ולמתק הגבורה השייכה לזה היום ואם הוא ביום ח׳ יכוין עומק ראשית גבורה דכתר וביום ב׳ עומק ראשית גבורה דחכמה וכו׳ ואם אינו יודע הסדר בעל פה יכוין רק כי עומק גי׳ גבורה ולמתק הגבורה השייכה לזה היום.

טו טו) בכל עשי״ת צ״ל אחר העמידה עושה השלום במרומיו בה״א יתירה ולכוין כי השלו״ם הוא בגי׳ ספריא״ל המלאך שהוא הסופר הכותב בס׳ החיים את כל בני האדם בעשי״ת משא״כ בשאר תפלות השנה שאין אומר אלא עושה שלום במרומיו חסר ה׳ שער הכוו׳ שם. פע״ח שם. ועיין לעיל סי׳ נ״ו או׳ ל״ח.

טז טז) ובענין א״מ שאומרים בעשי״ת אחר העמידה מוז״ל לא רצה שיאמרו בשבת שבין ר״ה ליוה״כ ולא בב׳ יו״ט של ר״ה א״מ חטאנו לפניך א״מ מחול וסלח לכל עונותינו וכיוצא בזה בשאר א״מ שנזכר בהם בחי׳ רטאות ועונות וודדיים וכנראה מלשון ס׳ הזוהר שאין להזכיר שום חטא בר״ה. שער הכוו׳ שם. פע״ח שם. ומשמע הא שאר א״מ אומרים גם בשבת וכ״ה מנהג בית אל יכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל לומר א״מ גם בשבת. ועיין לקמן סי׳ תקפ״ד סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד.

יז טוב) בליל ר״ה ויוה״כ קודם קדיש בתרא תקרא פעם אחת מזמור לדוד מזמור לה׳ הארץ ומלואה וכו׳ ותכוין באמרך לַיהוָה נקודו נ״א יְהֹוה ולא יחסרו כל מזונותיו כל השנה ואם הוא בביתו יאמר אותו אחר קריאת התרנגול בלילות הנ״ל. וזה נקרא שם הפרנסה. פע״ח שם. והמנהג לאומרו גם ביום קודם קדיש בתרא. בין בר״ה ובין ביוה״כ.

יח חי) [סעיף ג׳] בשבת בנתיים ערבית יאמר בברכת מעין ז׳ המלך הקדוש. ואם טעה ואמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש בברכת מעק ז׳ חוזר כמו שחוזר אם טעה ש״ץ בחזרת התפלה שאמר האל הקדוש במקום המלך הקדוש. ולהיכן הוא חוזר אם לא חתם הברכה חוזר להמלך הקדוש שאין כמוהו ואם כבר חתם מקדש השבת חוזר לראש. שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ א״ר או׳ ב׳. וכ״ה דעת המט״י. מיהו הפר״ח חלק על דברי שכנה״ג הנז׳ וכתב כיון דבדין לא צריך אלא רבנן הוא דתקון משום סכנה כדאיתא בפ׳ במה מדליקין ולהכי אין מזכירין ענין היום נהי שבתוך כדי דיבור גוערין בו ומחזירין אותו מ״מ אם בדיעבד בירך אותה ולא הזכיר המלך הקדוש אין מחזירין אותו וכיכ מהר״ש גארמיזאן ז״ל עכ״ל. וכ״כ בס׳ גן המלך סי׳ קמ״ט דאינו חוזר. י״א בהגב״י. ישי״ע. א״א או׳ ב׳ דהיח. וכ״פ בתשו׳ דברי דוד סי׳ נ״ה. קיצור ש״ע סי׳ קכ״ט או׳ ד׳. אמנם המחב״ר או׳ ג׳ כתב דכל הרבנים הנז׳ שכתבו דאינו חוזר הוא ע״פ הפשט אמנם לפי מ״ש רבינו האר״י ז״ל דברכת מעין ז׳ חובה היא ורז״ל שאמרו מפני עם שבשדות סו״ד שתו בדברי קודשם וכו׳ נראה דחוזר. ומה גם דכן דעת השכנה״ג יעו״ש. והב״ד הש״ץ בש״ח דף קצ״ז ע״ד. זכ״ל ח״ג או׳ קמ״ג. שע״ת או׳ ג׳ וכ״פ מט״א או׳ ה׳ בן א״ח פ׳ נצבים או׳ ח״י. ועיין לעיל סי׳ רס״ח או׳ ל״ח. ואפשר כיון דאיכא פלוגתא בזה ויש סוברים דמעיקר הדין אם אמר האל הקדוש דא״צ לחזור כמ״ש לעיל סוף או׳ ו׳ אם כבר סיים הברכה ולא נזכר ורוצה לסמוך על דעת הסוברים דא״צ לחזור אין למחות.

יט יט) שם הגה. וה״ה אם חל ר״ה בשבת. ר״ל שיאמר ג״כ בברכת מעין ז׳ שבליל שבת המלך הקדוש.

כ ך) שם בהגה. וחותם בשל שבת לבד. ככל יו״ט שחל להיות בשבת שאין מזכיר בה של יו״ט כמ״ש לעיל סי׳ רס״ח סעי׳ ט׳ יעו״ש.

כא כא) [סעיף ד׳] יש נוהגין להתפלל בר״ה ויוה״כ בכריעה. לפי שאנו תלויים בדין לפיכך יכוין להתפלל באימה וביראה טור. לבוש. ומשמע דלכ״ע כיון שאנו תלויין בדין צריך להתפלל בכריעה על ברכיו כשלמה ודניאל אבל אין נוהגין כן אלא יתפלל בכריעת ראשו עם גופו בלבד. ב״ח. מ״ב או׳ י״ג.

כב **כב) שם. יש נוהגין וכו'** זהו מדברו הטור ובטור כתב נוהגין באשכנז להתפלל וכו' וע"כ כתב בש"ע יש נוהגין להתפלל וכו' לומר דלאו כ"ט נוהגין הן.

כג **כג) שם. וצריכין הם לזקוף בסוף הברכה.** פי' כשמגיע למלך עוזר יזקוף אף דבאבות כורע בסוף הברכה מ"מ כדי שיהא נראה שחוזר וכורע משום חיוב. ובתחלא ברכה של אתה גבור ישאר זקוף דאין בתחלת הברכה. ואח"כ יכפוף עד שמגיע לברוך וישאר זקוף עד אחר התחלת אתה קדוש. ומזה תלמוד לשאר ברכות. א"ר או' ז' ור"ל צריך לזקוף בסוף כל ברכה קודם שאומר ברוך ובתחלת כל ברכה והטעם כמ"ש לעיל סי' קי"ג סעי' א' ועי"ש גם בסעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד. ואמנם מאחר שירדה חולשה לעולם יותר טוב להתפלל באיברים זקופים ולב כפוף ובכוונה רצויה כי אין חפץ לה' לכוף כאגמון ולבו בל עמו. ח"א כלל קל"ע סוף או' א' קיצור ש"ע סי' קכ"ט או' ב'.

כד **כד) שם. וצריכים הם לזקוף וכו'** ונראה אף כשזוקף לא יהיה בקומה זקופה רק בכובד ראש ובכפיפה ואין זה בכלל השתחויה אף כשהראש כפוף, וגם בכל ימות השנה ראוי לנהוג כן מכ"ש בימים נוראים. של"ה דף רי"ג ע"ב. א"ר שם. מט"א או' י"א.

כה **כה) ובתפלת** ערבית של ר"ה נוהגין למר מזמור פ"א למנצח על הגתית לאסף הרנינו וכו' ככתוב בסידורים ויש בו מטעמים שנאמר תקעו בחדש שופר וכו' ואמרינן בש"ס איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חק לישראל הוא משפט וכו' שבו דן מלך המשפט את כל העולם כדתנן ריש פ"ק דר"ה בר"ה כל באי עונם עוברים לפניו וכו' יפ"ל ח"ה או' א'.

כו **כו) וכל** אדם יחזור וילמוד התפלה וקרוב"ץ שיהיו שגירים בפיו בר"ה וכן ילמד לבניו סדר התפלה כדי שלא יצטרך להפסיק. מהרי"ו. ועיין לעיל סי' ק' ובדברינו לשם בס"ד.

כז **כז) [סעיף ה'] אם לא אמר זכרנו וכו'** ודעת התו' בברכות י"ב ע"ב דחוזר כמו המלך הקדוש אלא שהרא"ש סיף פ"ק דברכות חלק על דברי התו' הנז' וכתב כיון דזכרנו ומי כמוך וכתוב ובספר הוא תקנת הגאונים ולא נזכר בש"ס א"צ לחזור יעו"ש. והב"ד הטור וכתב וכ"כ הרמב"ן בשם הגאונים שאין מחזירין אותו בין יחיד בין ש"ץ עכ"ל. וכתב ב"י שכ"ה דעת הר"ן בר"פ בתרא דר"ה כדעת הרא"ש וכ"נ מדברי הרמב"ם בפ"ב ופ"י דה' תפלה וכ"כ התה"ד סי" קמ"ד דאונו חוזר ואפי' לא עקר רגליו יעו"ש. וע"כ פסק כן בש"ע. וכ"פ הלבוש. וכן הסכים הב"ח. וכ"ה דעת האחרונים. ומ"מ אם נזכר קודם שעקר רגליו יאמר אותו אחר סיום תפלה דהיינו אחר אלהי נצור קודם והיו לרצון השנית אשר קודם עושה שלום במרומיו. וכ"ה דעת האחרונים. ועיין לקמן או' ל"ב.

כח **כח) שם. אין מחזירין אותו.** ואפי' אם אחד רוצה לחזור לא יחזור. ד"מ או' ה' מ"א סק"ד. ואפי' אם רוצה לחזור ולהתפלל בתורת נדבה אינו רשאי. מחה"ש. ועיין לעיל סי' ק"ז סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד.

כט **כט) שם. אין מחזירין אותו.** וכתב הפר"ח דה"ה נמי אם לא הזכיר ובכן ודילג הכל ולא הזכיר אלא קדושת היום אין מחזירין אותו דכל הני לא הוו אלא מנהג בעלמא אבל אם עעה ולא הזכיר קדושת היום פשיטא דמחזירין אותו ור"ל אפי' בערבית דק"ל בערבית דר"ח אין מחזירין הכא דהוי יו"ט מחזירין ודלא כסברת הר' יונה שהעתיק מרן ב"י יעו"ש. מט"י. ועיין לקמן או' מ"ב. וכ"כ המאמ"ר או' ו' דאם לא אמר התוספת ובכן שאומרים בברכה ג' אין מחזירין אותו. וכ"כ הש"ץ דף ש"ה ע"א. זכ"ל או' ר' ח"א כלל כ"ח או' י"ז. מט"א או' א"י. קיצור ש"ע סי' קכ"ט או' ה' מ"ב או' י"ז. ואם טעה וסיים בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון ולא אמר עלך על כל הארץ כתב מע"א שם דלא יצא וצריך לחזור אבל ח"א שם כתב דא"צ לחזור. וכ"כ הש"ץ דף ש"ח ע"ב. ועיין עוד לקמן או' ע"ד.

ל **ל) שם הגה. ואפי' לא עקר רגליו עדיין רק שסיים אותה ברכה.** אף שלא התחיל השנייה. וכ"כ מי"ט דאף למ"ד בסי' רצ"ד דוקא כשהתחיל השנייה הכא שאני שאינו אלא מתקנת הגאונים. א"ר או' י"א. ועיין לעיל סי' רצ"ד סעי' ד' ובדברינו לשם או' טו"ב.

לא **לא) שם בהגה. רק שסיים אותה ברכה.** וכל זמן שלא סיים הברכה שלא אמר ברוך אתה ה' יכול לחזור אעפ"י שיש כמה שעות. א"א או' ד' ע"ב או' ט"ז. וכל זמן שלא הזכיר את השם אפי' נזכר בין אתה להשם חוזר כמ"ש לקמן סי' תרפ"ב סעי' א' יעו"ש. אבל אם כבר ברך והזכיר השם אפי' לג' סיים הברכה אין לחזור בתיקון שיאמר למדני חקך כיון שאין מחזירין אותו מן הדין. רו"ח או' ב' בן א"ח פ' נצבים או' ך'.

לב **לב) וכתב** שם בן א"ח בשם ס' תורה לשמה דזכרנו כיון שהיא בקשת רחמים אם לא אמרה במקומה יאמר אותה בש"ת ובשבת ובר"ה יאמר אותה קודם שיעקור רגליו משא"כ מי כמוך אין לה תשלומין דאינה בקשת רחמים. וכתוב ובספר אם שכח יאמר אותם קודם שיעקור רגליו דהם בקשת רחמים יעו"ש. מיהו משאר דברי האחרונים משמע דאין חילוק ובכולם אם שכח יאמר אותם קודם שיעקור רגליו. ועיון לעיל סוף או' כ"ז.

לג **לג) ויאמר** זכרנו וכן כתבנו בחטף קמ״ץ שהוא לשון בקשם ולא יאמר זכרנו או כתבנו בחול״ם שהוא אינו לשון בקשה אלא שם התואר זוכר שלנו או כותב שלנו. לבוש. מט״ט סי׳ תשצ״ו. מ״א סק״ד. וכתב הטור דהר״ם מרוטנבורג היה אומר לחיים בשו״א ולא לחיים בפתח כי לחיים משמע לא חיים כדאיתא בנדרים (י״א ע״א) לחולין כמו לא חולין עכ״ל וכ״כ הלבוש. מע״מ שם. מ״א שם. ודוקא בר״ה קפדינן אבל בכל השנה אומרים השכיבנו לחיים בפתח תחת הלמד ע״פ הדקדוק דהיכא שנחסר הה״א ידיעה שהיתה ראוי לכתב אחר אותיות בכל״ם ונחסר בא הפת״ח מהה״א הידיעה תחת אותיות בכל״ם כמו בַּשָּׁמַיִם ראוי להיות בְּהַשָּׁמַיִם אלא שנחסר הה״א הידיעה בא הפת״ח תחת הבי״ת להורות על הה״א הידיעה וכן כולם. ועיין רש״י פ׳ בשלח ע״פ לנחותם וב״ח ומ״א שם ובאה״ע סק״ד. ויש בזכרנו לחיים י״א תיבות וזה סדרם זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים כתבנו בספר חיים למענך אלהים חיים. ולא יאמר אל מלך וגם לא יאמר אל חי וכ״כ בעל הטורים ז״ל. שער הכוו׳ דף צ״ו ועיין לקמן או׳ ל״ח. ויש בזה מ״ח אותיות כמנין אהי״ה הוי״ה עם הכולל. שער הכוו׳ שם. והם כנגד י״א ספירות כתר חכמה בינה דעת חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות כמבואר בסידור הכוו׳ להרש״ש ז״ל. וכשיאמר מלך חפץ בחיים יכוין להמשיך חיים נצחיים לנשמותינו. וכשיאמר כתבנו בספר חיים יכוין להמשיך חיים טובים ארוכים לגופינו כמ״ש בסידור הנו׳.

לד **לד) מי** כמוך אב הרחמן וכו׳ והם ח׳ תיבות ואלו הם מי כמוך אב הרחמן זוכר יצוריו ברחמים לחיים. ויש בין התפילות שינוי שבתפלת שחרית ומנחה וערבית תאמר אב הרחמן ובתפלת המוספין דר״ה ויוה״כ ושבת צ״ל הרחמים וכן במנחת שבת ונעילה דיוה״כ צ״ל אב הרחמים. שער הכוו׳ דף צ״ו ע״ב ויעו״ש בזה טעם בסוד.

לד) ואמנם כוונת ברכה זו היא כי ביום ר״ה נידונין כל הנשמות העתידות לחזור בגלגול בעוה״ז וזה מ״ש זוכר יצוריו ברחמים לחיים ולא אמר זוכר אותנו ע״ד מ״ש זכרנו לחיים אלא זוכר יצוריו הם הנשמות הנז׳ שזוכר אותם ברחמיו ית׳ להחזורם לחיים ולהחיותם בעוה״ז בסוד חזרתם בגלגול. וגם לסיבה זו נתקן תיקון מי כמוך וכו׳ בברכת תחיית המתים. שער הכוו׳ דף צ״ז ע״א.

לה **לה) ובכן** יתקדש שמך וכו׳ דע כי ד״פ נזכרו בכאן מלות ובכן שלא כדברי הפוחתים מענין זה וגורעים ומשנים כפי העולה בדעתם. ואמנם ענין ד׳ ובכן אלו הם ד׳ הויו״ת ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן באופן זה כי הוי״ה דע״ב הרי היא נודעת (במילוי יודי״ן) כי גם היא כמספר ג׳ אותיות בכ״ן. גם הוי״ה דס״ג עם יו״ד אותיותיהם ע״ג כמנון בכ״ן ע״ה. גם הוי״ה דמ״ה עם חשבון ד׳ אותיותיה הפשוטות הם כמנין ע״א ומ״ה הרי ע״ב. אמנם הוי״ה דב״ן היא בבחינת ריבוע כזה י׳ י״ה יה״ו יהו״ה שהיא בגי׳ ע״ב. שער הכוו׳ שם. ור״ל כי בכל ובכן יכוין בהוי״ה דע״ב אחד מהנז׳ על סדר הנז׳ וכ״ה בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל.

לו **לו) היום** הרת עולם וכו׳ הוא ענין התקבצות הדינין והגבורות ביסוד המלכות שהם דינין דכורין ודינין נוקבין והם שכ״ה ניצוצין ופ״ר דמנצפ״ך וכולם בגי׳ הר״ת ולכן יום זה הוא יום הדין. והיום יעמיד במשפט כל יצורי עולם וכו׳ שער הכוו׳ שם ע״ג. וכ״כ בפע״ח שער כ״ו פ״ה. ור״ל באומרו תיבת הרת יכוין למתק הדינין שכ״ה ניצוצין וה׳ אותיות מנצפ״ך שהם גי׳ הר״ת שביסוד המלכות. אם כבנים. מי שזכה לנר״ן מבחי׳ האצילות שהם בחי׳ בנים. אם כעבדים. מי שנר״ן שלו באים מבי״ע הנק׳ שפחה. סידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל. וכ״ה בסוף ע״ח יעו״ש. והוא מהקדמת התיקו׳

לז **לז) ובכן** תן פחדך וכו׳ מסורת בידונו מאבותינו לקרוא ויעשו כולם אגודה אחת האלף בסגול כלשון הכתוב ויתקבצו בני בנימין ויהיו לאגודה אחת אבל בדרשות מהרי״ל סדר תפלות ר״ה כתוב אחת באלף פתח ולא סגול ולא ידעתי למה נשנה מלשון הפסוק ומ״מ חזרתי לקראות כדברי מהרי״ל. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ והב״ד הפר״ח וכתב וכך אנחנו נוהגין אעפ״י שמי שקורא האלף בסגול נמי לא מישתבש עכ״ל וכ״כ המט״י דכך אנו נוהגין לקראות האלף בפתח וכמ״ש הפר״ח. והרב ב״ד סי׳ שע״ב ושע״ג כתב טעם לדברי מהרי״ל הנז׳ ע״פ הדקדוק דבקרא שהוא באתנח או סוף פסוק שצ״ל החית קמוצה האלף בסגול אבל כאן בתפלה דליכא לא אתנח ולא סוף פסוק צ״ל הכל בפתח האלף והחי״ת יעו״ש והב״ד המט״י שם וכתב והוא טעם מספיק. ש״ץ דף ש״ה ע״ב. ויאמר שהשלטן בחטף קמ״ץ תחת השי״ן השנייה שפירושו הממשלה ולא יאמר בחירי״ק שהשולטן שאז פירושו שם התואר כאילו אמר שהמושל לפניך ואין זה כוונת האומר. לבוש. מט״מ סי׳ תשצ״ו. והפר״ח כתב ואנו נוהגין לקרות בחירי״ק. אבל סט״ז סק״ב ומ״א סק״ד כתבו כדברי הלבושן ומשמע ט׳ בחולם מביא וא״ו אבל בסידור שערי תפלה שי׳. שניה בקמץ קטון ואחריה שוה נח וט׳ בקמ״ץ גדול בלא וא״ו וכתיב בדניאל ז׳ ושלטן יהב לה בקמ״ץ. א״א או׳ ד׳ כר״ש. וכ״כ השכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ ואני קורא שהשולטן לפניך כלומר שהשלטנות לפניך. וכתב הש״ץ דף ש״ה ע״ג שכך היא הגירסא הנכונה בעיני.

לז) ובכן תן פחדך וכו׳ צריך להגיה מלת כמו שידענו ולהסיר מלת כמו כנודע ואז יהיה מספר תיבות סדר ובכן הזה (חוץ מתיבת ובכן) מ״ב תיבות כנגד שם בן מ״ב כנודע שהוא בגבורה ובפחד יצחק. שער הכוו׳ דף צ״ז ע״ב. פע״ח שער כ״ה פ״ז.

לז) ובכן תן כבוד לעמך וכו' צריך להגיה ולומר ותקוה טובה לדורשיך וכמו שחז"ל בס"ה בפ' וישלח ע"פ הצילני נא מיד אחי מיד עשו וכו' כי צריך האדם לפרש ולבאר בלשון שאלתו בתכלית הביאור עד שלא יהא בה גמגום כלל פן ח"ו יתן מקום אל המקטרג לקטרג בלכון שאלתו ולכן צ"ל ותקוה טובה לדורשיך ולא תקות סתם. שער הכוו' שם. פע"ח שם.

לז) ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו' אין לומר כי כל הרשעה רק וכל הרשעה. לבוש. מט"מ סי' תשצ"ו. וכ"כ מט"א או' י"ד ואנחנו נוהגין לומר וכל הרשעה כולה וכו' מיהו השכנה"ג בהגה"ט או' הי כתב ומנהגינו לומר והרשעה כולה. וכ"ה בפר"ח. ש"ץ דף ש"ה ע"ג. וכ"ה בסידור הכוו' של הרש"ש ז"ל. הרשעה בחירי"ק שפירושו מעשה הרשעות בעצמה תכלר. ומטעם זה אין לומר מלת מהרה שאינו לשון תפלת אלא כשעולתה תקפוץ פיה אז הרשעה ממילא תכלה. ולא יאמר הרשעה הרי"ש בשב"א והשי"ן בקמ"ץ שפי' האומה הרשעה שאין כוונא התפלה בכאן. לבוש. וכ"כ מט"מ שם הרשעה בחירי"ק. וכתב הט"ז סק"ד דהחירי"ק תחת השי"ן אבל השכנה"ג שם או' ו' כתב דהרי"ש בחירי"ק. וכ"כ הפר"ח. וכ"כ מט"א שם הרי"ש בחירי"ק והשי"ן בשב"א. ויש מגיהין והרשעה כלה בשני קמצי"ן תחת הכ"ף ותחת הלמ"ד ואין נוהגין כן אלא אומרים כולה במלאפום הכ"ף. מט"א שם.

לז) כעשן תכלה בכ"ף ולא בעשן בבי"ת. דרשות מהרי"ל בה' תפלת ר"ה. וכ"כ במט"מ שם. וכתב בשכנה"ג שם או' ד' דנוהגין היינו לקרות והרשעה כולה בעשן תכלה בבי"ת ולא כעשן בכ"ף כלשון הכתוב כלו בעשן כלו וכך קבלנו מאבותינו אלא אחר שראה דברי מהרי"ל ומט"מ הנז' חזר לומר כעשן תכלה בכיף ימו"ש. אבל הפר"ח כתב דבמקומי אני עומד לומר והרשעה כולה בעשן תכלה בבי"ת כלשון הפסוק יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל קל"ט או' ג'. וכתב המט"י שלזה הסכים בעל ח"י ופי' דהכוונה היא לעתור ולרצות ועולתה תקפוץ פיה על פלוני"ת בנוקבא דתהומא רבא והרשעה כולה בכללותה עם עשן שהוא סמא"ל תכלה עכ"ל. והביאו הש"ץ שם. וכתב הרו"ח או' ד' שכ"מ מלשון התיקונים תיקון כ"א יעו"ש. וכ"ה בסידור הכוו' של הרש"ש ז"ל והרשעה כולה בעשן תכלה בבי"ת.

לז) כי תעביר ממשלת זדון הכוונה על ס"מ ונוק' כ"ה בסידור הרש"ש הנז'.

לח) וכתב המט"י בסי' זה דף ל"ו ע"א דאע"ג דכתיבנא לעיל דהעיקר הוא כפי קבלת האר"י ז"ל שלא לומר אל חי (עיין לעיל או' ל"ג ד"ה ויש בזכרנו וכו') מ"מ במקום שנהגו לאומרו וכו' אין לעייער עליהם ו"ה דרכי תמיד שלא לשנות מהמנהגים כלל וכלל וכו'. וכל המשנה ידו על התחתונה וכו' יעו"ש. אמנם הנו"ש בסי' זה הרבה לתמוה על דברי המט"י הס' שהרי מצינו כמה רבני וגאוני עולם ששינו כמה מנהגים כשראו שמנהגם אינו הגון ואינם נמנעים אלא כשיש מחלוקת בקהל עדתם על השינוי הא לא"ה היו משתדלים לשנות וכמ"ש הרב דברי יוסף דף ט"ז דיכולין לשנות המנהג אם המנהג האחר הגון ויפה מן הראשון אם אין מחלוקת ותביא ראיות מכמה גאונים ורבנים ששינו כמה מנהגים במנהג אחר יפה הימנו ולא חשו למנהג שנתפשט בכל העולם ע"פ חכמי הגמ' או ע"פ גאונים שקדמו להם וע"כ כתב דכ"ש בנידון זה שגדולי הפו' והאר"י ז"ל מסכים לדעתם שאון לזוז מנוסח זה ואין לחוש לשינוי המנהג יעו"ש. ועיין ברכ"י או' ו' שתביא ג"כ הדברי יוסף הנז' וכתב שהסכימו עמו כמה רבנים. ועיין עוד לקמן סי' תרי"ט או' כ"ט.

לט טל) וכתב הלבוש סעי' ח' דכופלים לעילא לעילא בכל הקדישים בתפילות ר"ה ויוה"כ יעו"ש והב"ד מ"א סק"ד. אמנם לפי דברי האר"י ז"ל שכתבנו לעיל סי' נ"ו או' כ"ט דיש טעם בסוד בכ"ח אותיות שעונין באמירת הקדיש יעו"ש משמע דאין חילוק בין ר"ה ויוה"כ לשאר הימים ואין להוסיף על הכ"ח.

מ מ) [סעיף ו'] אומר בתפלה ותתן לנו וכו' עיין לעיל סי' תפ"ז או' ב' וסי' רס"ז או' טו"ב מה שי"ל בליל ר"ה קודם העמידה יעו"ש.

מא מא) שם. אומר בתפלה ותתן לנו את יום הזכרון וכו' משמע דאין אומרים באהבה ותתן לנו ה"א באהבה וכו' וכ"כ לעיל בסי' תפ"ז לגבי שאר מועדים וכ"ה הנוסח בהרמב"ם בסדר התפלות. וכ"ה בכלבו סי' ס"ד. וכ"כ הלבוש. אבל באבודרהם דף צ"ח ע"א כתוב לאמר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הזכרון וכו' ואם חל ר"ה בשבת גם הלבוש כתב בסעי' ז' שיאמר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה וכו' וכתב עו"ש הלבוש ואין נוהגין לומר זכרון תרועה באהבה מקרא קודש כמו בשאר מועדים משום דלשון תרועה מורה על הדין לכך לא רצו לסמוך אחריה מלת באהבה שאין מקבלין הדין באהבה עכ"ל. והב"ד הט"ז סק"ג והמע"י. אבל בהרמב"ם שם כתוב לאמר זכרון תרועה באהבה וכו' וכ"ה בכלבו שם. וכ"כ א"א או' ד' דבמ"א משמע כשחל בחול אומר ותתן לנו באהבה את יום הזכרון וכו' יום תרועה מקרא קודש ובשבת י"ל פעם שנית זכרון תרועה באהבה מקרא קודש יעו"ש. נמצא דלדעת הרמב"ם והכלבו וכ"נ דעת הש"ע דלא יש חילוק בין שבת לחול ובתחלה אין אומרים באהבה ובסוף אומרים. ולדעת אבודרהם אומרים בתחלה ואפשר דגם בסוף. ולדעת הלבוש בחול לא בתחלה ולא בסוף ובשבת רק בתחלה. ולדעת המ"א בחול בתחלה ולא בסוף ובשבת בתחלה ובסוף. וכן

ראיתי באיזה סידורים כדברי מ״א. והרו״ח או׳ יו״ד כתב דנוהג לומר שתי פעמים באהבה בתחלה ובסוף ומשמע אפי׳ כשחל ר״ה בחול יעו״ש. וכ״ה דעת הנו״ש או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תפ״ז. או׳ ד׳ ודוק.

מב **מב) שם. אומר בתפלה ותתן לנו וכו׳** כתב הר׳ יונה בפ׳ תפלת השחר שי״א דיו״ט של ר״ה כיון שתלוי בר״ח אם טעה ולא הזכיר של יו״ע בערבית אין מחזירין אותו דכר״ח דיינינן להו. ונוכל לומר שאעפ״י שתלוי בר״ח כיון שהוא יו״ט ומצות יו״ט אלימא טפי שיש בה איסור מלאכה משא״כ בר״ח ובתפלה ג״כ אין אנו מזכירין ענין ר״ח כלל אלא ענין יו״ט יותר יש לנו לדון אותו כמו יו״ט מלדון אותו כמו ר״ח ואם לא הזכיר בערבית מעין יו״ט מחזירין אותו עכ״ל והב״ד ב״י. וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע דאין חילוק בין ערבית לשחרית. וכ״כ המחב״ר או׳ ד׳ להוכיח מכמה מקומות דאף בערבית של ר״ת אם טעה ולא הזכיר מענין יו״ט דחוזר יעו״ש. והב״ד השע״ת שם. וכ״כ לעיל או׳ כ״ט. וכ״מ מסתמיות דברי האחרונים.

מג **מג) ואם** אחד אחר שהתפלל ערבית של ר״ה נזכר וברור לו שאמר ברכת רביעית כולה כתקנה רק שחתם ברוך מקדש ישראל והזמנים אע״ג דר״ה בכלל זמנים הוא אפ״ה צריך לחזור. מחב״ר או׳ ה׳ ועי״ש הטעם. והב״ד השע״ת. ש״ץ דף ש״ח ע״ב. ועיין לעיל סי׳ שפ״ז או׳ ט״ו.

מד **מד) אבל** אם טעה וחתם בא״י מקדש ישראל ויום הזכרון ולא אמר מלך על כל הארץ א״צ לחזור כמ״ש לעיל סוף או׳ כ״ע. ובמוסף שאומר פסוקי מלכיות צ״ע ונ״ל דא״צ לחזור. ח״א כלל כ״ח או׳ י״ז. וכ״י דעת הש״ץ שם ע״ד יעו״ש.

מה **מה) שם. ואינו מזכיר ר״ח.** דק״ל זכרון אחד עולה לכאן ולכאן וכשאומר את יום הזכרון הזה גם ר״ח בכלל דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וכו׳ וכתיב והיו לכם לזכרון ואכלוהו קאי. טור. והוא מגמ׳ עירובין מ׳ ע״א כמ״ש ב״י. והטעם שכתב הלבוש שלא להזכיר ר״ח מפני ערבוב השטן שיש להעלים ר״ח ממנו וכו׳ כתב עליו המט״י שאינו טעם של עיקר כי אין לנו אלא דברי הגמ׳ ותו לאמידי. ועיין לקמן סי׳ תקס״א סעי׳ ב׳ בהגה ודוק.

מו **מו) [סעיף ז׳] אם חל בחול אומר יום תרועה וכו׳** אפי׳ בתפלת ערבית ובקידוש משום דההוא יומא זמן תרועה הוא למחר. ב״י בשם תה״ד לבוש סעי׳ ח׳. מ״א סק״ו. א״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ ו״ט.

מז **מז) שם. אומר יום תרועה וכו׳** ואם אמר זכרון תרועה או בשבת אמר יום תרועה אין מחזירין אותו. פר״ח. מט״י. כס״א או׳ ז׳ נו״ש או׳ ד׳ מש״ז או׳ ג׳ מחה״ש סק״ו. ש״ץ דף ש״ז ע״ב. זכ״ל או׳ ר׳ שע״ת או׳ ה׳ ח״א כלל קל״ט או׳ ד׳ מט״א או׳ ע״ו. מ״ב שם.

מח **מח) שם. ואם חל בשבת וכו׳** בשבת אומרים או״א רצה במנוחתנו קדשנו וכו׳ אבל ביוה״כ שחל בשבת א״צ לומר רצת במנוחתנו. לבוש סעי׳ ח׳ מ״א סק״ו ומחה״ש. מט״א או׳ י״ז. מ״ב או׳ ך׳ ויש שגם בר״ה א״א רצה במנוחתנו שג״כ אין מנוחה גמורה מפחד הדין. מט״א שם. ודעת הרב בגדו ישע סק״ו דגם ביוה״כ י״ל או״א רצה במנוחתנו יעו״ש הטעם. ועיין לקמן סי׳ תרי״ט או׳ ל״ב ולעיל סי׳ תפ״ז או׳ ל״ד. ודוק.

מט **מט) שם. ואם חל בשבת וכו׳** ואם חל במו״ש עיין לקמן סי׳ תקצ״ט ובדברינו לשם בס״ד.

נ **נ) מלוך על כל העולם כולו וכו׳** כתב הלבוש סעי׳ ח׳ דא״צ לומר כל שהרי אומר אח״כ כולו אבל הט״ז סק״ג כתב דבכל הספרים כתוב כן יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט״ז דיש לאומרו שראה בכל הפו׳ ראשונים שכתבו לאומרו. ועיין מחב״ר או׳ ו׳ שהאריך הרחיב בענין זה וסיים שנסחת מלוך על כל העולם כולו היא מאושרת ומקויימת וכו׳ אי בעית אימא קרא אי בעית אימא גמרא אי בעית אימא סברא יעו״ש.

נא **נא) [סעיף ח׳] אינו אומר מועדים לשמחה וכו׳** לא בר״ה ולא ביוה״כ. טור. לבוש. ור״ל דלא כאיזה דיעות שהוזכרו בטור דס״ל שיש לאומרם. והטעם שלא לאומרם כתב הב״ח משום דלשון זה משמעו שנתינת ר״ה ויוה״כ היא לשמחה ולששון כשאר חגים ומועדים דזמנים וזה ודאי אינו אלא לדון לברואי עולם ניתנו ולשוב בתשו׳ לכך אין אומרים אותו יעו״ש. והב״ד המט״י וכתב והוא טעם נכון והשיג על טעם הלבוש יעו״ש.

נב **נב) שם. וכן אינו אומר והשיאנו.** לפו שברכת מועדיך לא שייך אלא בג׳ רגלים דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וסמיך ליה איש כמתנת ידו כברכת וכו׳ ומטעם זה אין לומר במוסף ואין אנו יכולין לעלות ולראות וכו׳ טור.

נג **נג) שם. אלא ואין אנחנו יכולין לעשות חובותינו לפניך.** וקאי על הקרבת הקרבנות של יום. לבוש.

נד **נד) שם הגה. וחותמין ודברך אמת.** בין בהפטרה בין בקידוש. מ״א סק״ז. ר״ז או׳ י״א. ועיין באו׳ שאח״ז.

נה **נה) שם הגה. וחותמין ודברך אמת.** כן נסחת הרמב״ם בסדר תפלה ופכ״ט דשבת וכ״כ הרשב״ץ ומט״מ. וכ״כ תר״ז או׳ י״א. ח״א כלל קל״ט או׳ ג׳ אבל מנהגינו לומר ודברך מלכנו אמת וכו׳ ונראה שכך נסחת האר״י זצ״ל. ברכ״י או׳ י״א. וכ״כ בס״ח סי׳ רנ״ח דבר״ה ויוה״כ חותמין ודברך מלכינו

אמת וקיים לעד ויעו״ש שם הטעם. והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ה׳ וכ״כ מט״א או׳ ח״י דהרבה נוהגין לומר ודברך מלכנו אמת. והאומרים בתפלה ודברך מלכנו אמת וכו׳ יאמר כן בקידוש ג״כ. מט״א או׳ כ״ה. וה״ה בהפטרה.

נו ונ) ונוהגין בספרד לומר את יום חג פלוני הזה את יו״ט מקרא קודש הזה ובחו״ה לומר את יום חג פלוני הזה את יום מקרא קודש הזה. והכי איתא במ״ם בין בתפלה בין בכוס צריך להזכיר יו״ט מקרא קודש הזה יום חג פלוני הזה וברי״ה ביו״ט מקרא קודש הזה וכו׳ ובאשכנז אין נוהגין לאומרו והכי מסתבר דכיון שאומר את יום חג פלוני הזה הכל בכלל וכו׳ טור. וכתב הב״ח מיהו עכשיו נשתנה המנהג באשכנז שאומרים מקרא קודש ביו״ט ובחו״ה יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ת״ץ סעי׳ ג׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ט״ז ודוק.

נז זן) [סעיף ט׳] בר״ה ויוה״כ נוהגין לומר בקול רם. מפני שיוכלו לתתפללל יותר בכוונה. לבוש. ומ״מ יזהרו שלא יגביהו קולם יותר מדאי. של״ה דף רי״ד ע״א. א״ר או׳ ך׳ אלא שכתב שם השל״ה ומי שמתפלל בלחש משובח ביותר. וכ״כ א״ר שם. וכ״כ הפר״ח דע״פ הזוהר אין ראוי לעשות כן אלא להתפלל בלחש. וכ״כ המחב״ר או׳ א׳ דלפי טעם הזוהר והאר״י זצ״ל כ״ש שצריך ליזהר בר״ה ויוה״כ דדינא יתיב עכ״ל וכ״כ ח״א כלל קל״ט או׳ ב׳ אע״ג שכתבו הפו׳ דבר״ה ויוה״כ מותר לתתפלל בקול רם מ״מ כל ירא לדבר ה׳ יתפלל בלחש כמו בכל השנה יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ ק״א או׳ ט״ו יעו״ש. ועי״ש במחב״ר או׳ ז׳ מ״ש להשיג על המע״י וכתב להוכיח מדברי הזוהר והאר״י ז״ל דצריך ליזהר שלא ישמיע אפי׳ לאזניו יעו״ש וכ״כ אנן לעיל סי׳ ק״א או׳ ח׳ יעו״ש. וכ״כ מט״א בס״י זה או״ כ״ז. ומיהו אם אינו יכול לכוין בענין אחר שרי כמ״ש לעיל סי׳ ק״א או׳ ט׳ יעו״ש. וכ״כ השע״ת בסי׳ זה או׳ ח׳.

נח חן) ומי שיכול להנהיג בעירו להתפלל בלחש ולמחות באותם המרימים קולם מוטב ואם אין בידו למחות שבוודאי לא יקבלו ממנו מוטב שיהיו שוגגין וכו׳ מט״א שם.

נט טן) וכתב הרב ב״ד סי׳ שע״א ושע״ח דמה שנוהגין לומר כל הצבור כל החזרה של עמידה ומוסף עם הצבור אע״ג דנתבאר בסי׳ קכ״ד דצריכין הצבור לשתוק משום דמיחזי קלות ראש י״ל דאין איסור אלא כשאומרים כן כל השנה אבל הכא כיון דכל יומא לא עבדי הכי והשתא הוא דעבדי לית לן בה אבל מה שנוהגין להרים קול יותר מן הש״ץ זה ודאי דבר שאינו הגון וראוי לגעור בהם יעו״ש. והב״ד הש״ץ דף ש״ט ע״ג. שע״ת או׳ ח׳ וכתב שם השע״ת דבמדינתנו לא ראיתי מנהג זה רק הצביר שותקים ושומעים לדבר״י הש״ץ אך בפסוקי מלכיות זכרונות ושופרות יש אומרים עם הש״ץ בלחש ואף שמזכיר ג״כ שמות הקדושים כיון שהם פסוקי תנ״ך הוה כקורא בתורה וכ״כ הט״ז סי׳ תרכ״א סק״ב וכ״כ הר״י לענין אמירת אוחילה שאומרים הצבור עם הש״ץ מותר ודלא כקיצור של״ה יעו״ש אך י״ל בלחש שלא יבעל הש״ץ מתפלתו וגם יזהר כשירצה לומר עם הש״ץ גם משאר נוסח התפלה כדי לכוין לבו בהתעוררות תפלה ותחנונים מ״מ לא יזכור שום שם וכשיתחיל הש״ץ לומר או״א מלוך וכו׳ יתחיל הוא מתיבת ימלוך וגם בשאר הנוסח ידלג כשיבא להזכרת השם ואפשר שגם זה יכול לומר דרך בקשה כמו שאומרים בשחרית לפני פ׳ עקידה דרך תפלם ותחנונים ומ״מ עכ״פ יזהר שלא יסיים הברכה וגם אין לעשות כן כ״א כשמרגיש בנפשו שיתעורר ע״ז לכוין לבו לאביו שבשמים עכ״ל השע״ת.

ס ס) וכתב בשער הכוו׳ דף צ׳ ע״א גם היה נוהג מורי (האר״י) ז״ל לבכות הרבה בתפלת ר״ה אפי׳ שהוא יו״ט ומכ״ש בתפלת יוה״כ. והית אומר מוז״ל כי מי שאין בכיה נופלת עליו׳ בימים האלו הוא הוראה שאין נשמתו הגונה ושלימה. גם היה אומר כי יש בני אדם נידונים ביום א׳ ואז הם דינא קשיא ויש נידונים ביום ב׳ שהוא דינא רפיא ורוצה הקב״ה לרחם עליהם ודן אותם ביום הב׳ ואמר כי האדם הנופלת עליו בכיה רבה מאליו בימים האלו בתפלה הוא הוראה שנידון באותה שעה למעלה אם ביום א׳ ואם ביום ב׳ עכ״ל. וכ״כ בפע״ח שער כ״ו פ״ה. מט״א או׳ כ״ח. וכתב שם מט״א דנוהגין לבכות בתפלה אפי׳ כשחל ר״ה ויוה״כ בשבת. וכ״מ מדברי שער הכוו׳ הנז׳ ומיהו עיין במעשה רב או ר׳ שכתב דאין לבכות בר״ה כאמור בעזרא אל תבכו וכו׳ אבל המנהג כדברי האר״י ז״ל. וטוב להעביר הדמעות על מצחו כי במצח נכתמים העונות. תוצאות חיים. וכ״כ בראשית חכמה פ״ט שער היראה. ועיין לעיל סי׳ א׳ או׳ כ״ו.

סא סא) שם הגה. לשנה טובה תכתב. ולא יאמר תכתב לשנה טובה או תכתב לחיים טובים לפי שהוא ר״ת תל״ט לשון קללה מידי דהוה אמשז״ל שלא לומר אכיל בשמחה לחמך שהוא ר״ת אבל. מהר״א אזולאי ז״ל בהגה כ״י משם ס׳ זכרון משה. ולפי מ״ש לעיל סי׳ ר״ך בשם מהר״י צמח גם כאן י״ל דאדרבא מה שהוא קללה בר״ת יהפך במילוי ובסדר ליכתב לשנה טובה. ברכ״י או׳ י״ג. ועיין בדברינו לעיל סי׳ ר״ך או׳ י״א. אמנם לפי מ״ש לעיל או׳ ל״ג דבר״ה מקפידין יותר משאר ימי השנה בכאן נכון ליזהר. ולכן בנוסח ואתם הדבקים וכו׳ לא יאמר היום תפקדנו לחיים טובים אלא ותפקדנו לחיים טובים ולשלום וכן בסוף לא יאמר היום תכתבנו לחיים טובים אלא ותכתבנו לחיים טובים ולשלום וכ״כ הרו״ח או׳ י״ב ועיין לקמן סי׳ תקפ״ד או׳ יו״ד.

סב **סב) שם בהגה. לשנה טובה תכתב.** ולנקבה יאמר לשנה טובה תכתבו. א״א או׳ ח׳ רו״ח שם. מט״א או׳ כ״ו. מ״ב או׳ כ״ה.

סג **סג) שם בהגה. לשנה טובה תכתב.** ותחתם. מיצ וכן נכון שיחזיקו לצדיק שנחתם לאלתר לחיים. מ״א סק״ח. אלא שבסוף הסי׳ הביא עוד מ״א מס׳ עשרה מאמרות ח״ב מתה״מ פ״י שגם הצדוקים אין נחתמים אלא ביוה״כ רק שנכתבים בר״ה יעו״ש ולפ״ז אין לומר רק ותכתב וכמ״ש הלב״ש. וכ״ה דעת הגר״א. וכ״כ הר״ז או׳ י״ז. ומיהו עיין במס׳ ר״ה דף ט״ז ע״ב דמשמע מפשט הגמ׳ דצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים מיד הוא על חיי העוה״ז וכ״כ הר״ן. ואפי׳ לדעת הסוברים דלא לענין חיי עוה״ז קאמר ואין נחתמים עד יוה״כ מ״מ ג״כ טוב אם מבקש עליו רחמים מעתה וע״כ נראה דנכון לומר לשנה טובה תכתב ותחתם וכמ״ש המ״צ. וכ״כ ח״א כלל קל״ט או׳ ה׳ לומר תכתב ותחתם. וכ״כ מט״א שם. ועיין לעיל סי׳ תקפ״א או׳ ח״י.

סד **סד) וכתב** הלבוש בסי׳ תקצ״ו שביום הראשון אחר התפלה אין לומר לשנה טובה תכתב כי בג׳ שעות הראשונות היא הכתיבה לצדיקים ואין ראוי שיאמר לחבירו לשון המורה שאינו צדיק אלא בינוני ואעפ״י שכל א׳ מחזיק עצעו לבינוני ומתפללים וכתבנו לחיים ואפי׳ ביוה״כ יעו״ש. והמ״א סק״ח כתב דיכול לאומרו עד חצות יעו״ש. והט״ז סק״ד כתב דיש לאומרו בליל ב׳ ג״כ דהא ביום ב׳ אומרים זמן מטעם שעיקר מיום ב׳ לפעמים יעו״ש. מיהו הא״ר בסי׳ תקצ״ו או׳ ב׳ כתב כיון דבקיאין בקביעא דירחא עיקר הוא יום ראשון ואין לומר כן לחבירו ביום שני יעו״ש אבל מדברי הר״ז או׳ י״ז משמע דיכול לומר עד חצות היום דיום ב׳ ועיין מש״ז או׳ ד׳ ונהרא נהרא ופשטיה.

סה **סה) ויש** לומר ביום אחר חצות לשנה טובה תחתם. א״א או׳ ח׳ ולפי מ״ש לעיל או׳ ס״ג דיש מפרשים הגמ׳ כפשטה וצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים מיד לחיי עוה״ז אין ראוי לומר לחבירו אחר חצות תחתה דיש להחזיקו לצדיק וכבר נחתם לחיים טובים ולשלום.

סימן תקפג

א **א) [סעיף א׳] יהא אדם רגיל לאכול בר״ה וכו׳** והאשה צריכה להיות זריזה ולהחליף בגדיה מבע״י ולהדליק הנרות ודינם כמו שאר יו״ט כמ״ש לעיל סי׳ תקי״ד סעי׳ י״א וסי׳ רס״ג סעי׳ ה׳ יטו״ש ולסדר מקום מושב הסעודה ולערוך השולחן ולכסותו במפה יפה קודם שיבא בעלה מבהכ״נ כדי שבבואו ימצא הכל מתוקן והשלחן ערוך והוא לסי׳ טו״ב ומ״מ אם נזדמן ובא ולא ראה שלחן ערוך לא יתקוטט עם אשתו ח״ו ולא יכעוס כי אדרבא הכעס הוא סי׳ רע ביותר אלא ידון לכף זכות ולא יקפיד אפי׳ בלב.

ב **ב) בבואו** מבהכ״נ קודם קידוש ישב במושבו על מטה מוצעת ויאמר פתיחת אליהו הנביא עד קום ר״ש ויתחדשון וכו׳ ואח״כ יאמר פסוק ונח מצא חן וכו׳ י״ב פעמים. ואח״כ פסוק ויזרע יצחק בארץ ההיא וכו׳ י״ב פעמים (ואם השנה מעוברת י״ג פעמים) ואח״כ פסוק כי עמך מקור חיים באורך נראה אור יו״ד פעמים. ואח״כ פסוק אור זרוע לצדיק וכו׳ י״ז פעמים. ואא״כ פסוק ואמרתם כה לחי ואתה שלום וכו׳ יו״ד פעמים ואח״כ יאמר תחל שנה וברכותיה ויתחיל לקדש. בן א״ח פ׳ נצבים או׳ ז׳.

ג **ג) ואם** חל בשבת תחלה יאמר שלום עליכם מלה״ש וכו׳ ואשת חיל וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ רס״ב או׳ וז״ח ואח״כ ישב במקומו ויאמר פתיחת אליהו ואלו הפסוקים כנז׳ ואח״כ יאמר הזוהר דליל שבת ואתקינו סעודתא וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ רס״ב או׳ ח׳ יעו״ש. ואחר הסעודה קודם שיטול ידיו למים אחרונים של בהמ״ז ילמוד מס׳ ר״ה שהם ד׳ פרקים ויכוין שהם ד׳ פרקים כנגד ד׳ אותיות הוי״ה וד׳ אותיות אדני כמ״ש בשער הכוו׳ דף ץ׳ ע״א ופע״ח שער כ״ה פ״ז יעו״ש וכן ילמוד בסעודת שחרית וליל שני ויום שני ואם הוא שבת ילמוד ג״כ ד׳ פרקים ממס׳ שבת כמו בכל שבת כמבואר במקומו. ועיין לקמן סי׳ תקצ״ז או׳ ח׳.

ד **ד) ומנהג** אשכנז מטבילין פרוסת הבציעה בדבש לומר תהא השנה הבאה עלינו מתוקה וטובה לנו. לבוש סעי׳ ב׳ עט״ז. ועתה גם בספרד יש נוהגין כן לסי׳ טוב. והיינו שמזמינין כלי שיש בו דבש או סוקר על השלחן ואחר פריסת המוציא מטבל הפרוסה ההיא של המוציא במלח ג״פ כמביאר לעיל סי׳ קס״ז או׳ ל״ז יעו״ש ואח״כ מטבלם בדבש או בסוקר לסי׳ טוב ואוכל. וכן יעשה בסעודת שחרית ובליל שני ומחרתו. אבל לא יטבל בדבש לבד בלתי מלח תחלה משום דטיבול חתיכת המוציא במלח הוא למתק הגבורות כמבואר שם בסי׳ קס״ז או׳ הנז׳ וא״כ אינו מן הראוי לבטל זה בשום סעודה כידוע ליח״ן.

ה **ה) שם. לאכול בר״ה רוביא וכו׳** והוא לסי׳ טוב כדאיתא בכריתות דף ו׳ ע״א יעו״ש. והשל״ה דף רי״ד ע״ב כתב שהוא סי׳ שיזכור האדם ויתעורר בתשו׳ ויתפלל על הדבר הזה יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ א׳ מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ב׳.

ו ו) **שם. לאכול בר״ה וכו׳** ובמס׳ הוריות דף י״ב ע״א הגירסא יהא רגיל למיחזי וכו׳ וכ״ה הגירסא בערוך ערך קרא. וכ״כ ב״י דגיר׳ ספרים דידן בגמ׳ למיחזי במקום למיכל. וכ״ה הגי׳ בכלבו סי׳ ס״ד. ונ״מ במי שאינו יכול לאכול או שחושש באיזה מין משום תולעים דדי בראייה לחוד. ובלא״ה אפי׳ במי שחסר לו איזה מין ורוצה לומר היה״ר שלו בלא אכילה ובלא ראייה רשאי דאין זה ברכה כדי שנאמר דהוי ברכה לבטלה אלא בקשת רחמים וכמה יה״ר אומרים משום בקשת רחמים בלא אכילה ובלא ראייה וזה לא גרע. ועיין לקמן או׳ י״א.

ז ז) **שם. לאכול בר״ה וכו׳** ומשמע דגם בליל שני יעשה כן. א״ר או׳ א׳ מיהו דעת בני יששכר במאמרי חודש תשרי מאמר ב׳ או׳ י״א דא״צ לעשות בליל שני יעו״ש אמנם המחב״ר או׳ ב׳ כתב דדבר זה קיימתיו מסברא לעשות כל הסדד בליל שני ואח״כ ראיתי שגם הא״ר כתב כן. והב״ד הזכ״ל או׳ ר׳ שע״ת או׳ א׳ בגדי ישע. מט״א או׳ ב׳ יפ״ל ח״ב או׳ ח׳ ועיין מט״א סי׳ תקצ״ז או׳ ד׳ שכתב שיש לעשות סדר זה גם בסעודת שחרית אם יש לו ורוצה יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ נצבים או׳ ד׳ שכך הוא נוהג בביתו גם ביום.

ח ח) **שם. לאכול בר״ה רוביא וכו׳** וה״ה מה שנקרא בלשונות אחרים לשון רבוי יאכל כל מדינה ומדינה כלשונה. מ״א ריש הסי׳ א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳ מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ א׳.

ט ט) **יאכל** דגים לפרות ולרבות כדגים. הרד״א. מ״א שם. והרשב״ץ כתב דיש לחוש לשמו דמצינו במקרא דאג. ברכ״י או׳ ה׳ ובספרו מחב״ר או׳ ג׳ כתב דמצא סמך לדברי הרשב״ץ הנז׳ בתיקוני זוהר הקדוש דף ג״ן ע״ב דפוס קושט׳ דדרוש דג לשון דאגה יעו״ש וכ״כ בקו״א שם או׳ ב׳ ומיהו אם חל ר״ה בשבת לא יבטל מנהגו ויאכל דגים ואז יאמר באכילתו שירבו זכיותינו כדגים. רו״ח או׳ ה׳ ועיין עוד לקמן סי תקצ״ז או׳ יו״ד.

י י) **שם. לאכול בר״ה רוביא דהיינו תלתן.** הר״ב ב״ד סי׳ שע״ו פי׳ דהיינו עשב הנקרא רוביא בלע״ז שמימיו אדומים והצבעים צובעים בו יעו״ש. ואינו מחוור. ומנהג עיר קדשנו ירושת״ו ליקח מן קטנית הנקרא לובי״א בערבי במקום רוביא וכן ראיתי שכתב הרב המאירי רוביא פירשו בו גדולי הרבנים תלתן ואנו מפרשים בו קטנית פאצול״י עכ״ל והוא הלוביא הנז׳ וכ״כ הרשב״ץ בחי׳ ר״ה דף כ״ה ע״א וז״ל וראיתי בתשו׳ שהיו מביאין לפני ר׳ האי גאון פול המצרי ולא הזכירו רוביא ונראה דרוביא הוא פול המצרי וכו׳ דאמר בירושלמי פ׳ במה אשה הדין פולא מצראה כד איהו רטיב אינון צווחין ליה לובי וכד איהו נגיב אינון צווחין ליה פול המצרי וכו׳ וזה המין נקרא בערבי לוביא עכ״ל והירושלמי הוא פ״ח דכלאים וריש פ׳ במה בהמה ושם מבואר דהוא לובי הוא מצרי יעו״ש. ברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ בספרו מחב״ר בקו״א או׳ א׳ להשיג על דברי ב״ד הנז׳ ולהוכיח דרוביא הוא פול המצרי וגם הביא שם בשם אחד חכם בס׳ כף ונקי שדחה פי׳ שפירשו תלתן אלחולבה וכן הביא מ״ש בס׳ מוסף הערוך שגם הוא דחה פי׳ זה יעו״ש. ומיהו עיין בהרע״מ בפי׳ המשנה פ״א דכלאים שכתב והשעועים קורים לה בערבי לוביא וכ״כ הרמב״ם בפי׳ המשנה שם. ופול המצרי כתב שם הרע״מ פאסול״י בלע״ז. וכ״כ רש״י בר״ה דף י״ג ע״ב. ולפ״ז משמע שהלובי״א ופול המצרי הם ב׳ מינים ופול המצרי הוא פאסול״י וכ״ה עתה נמצאים אצלינו ב׳ המינים לוביא ופאסול״י ורק המנהג ליקח לובי״א כמ״ש הברכ״י.

יא יא) **שם. וכשיאכל רוביא יאמר יה״ר וכו׳** בגמ׳ שם לא נזכר שיאמר עליהם שום דבר רק למיכל או למיחזי לפי גירסאת איזה ספרים כמ״ש לעיל או׳ ו׳ וזהו הסי׳ טוב. וכ״כ ב״י שמדברי הטור אין נראה שצ״ל שום דבר אלא שם אותם הדברים רומז על הענינים ההם אלא שבשם המרדכי כתב שהיה מנהגו של רבינו האי לומר על כל דבר ודבר כעין מה שכתב הטור דהיינו רוביא ירבו זכיותינו וכו׳ ובשם הרד״א כתב שי״א בלשון תפלה יה״ר מלפניך וכו׳ על כל דבר יעו״ש. וזהו שכתב כאן בש״ע וכשיאכל רוביא יאמר יה״ר וכו׳ וכ״ה בכלבו סי׳ ס״ד. וכ״כ האחרונים.

יב יב) **שם. כרתי יכרתו שונאינו וכו׳** והיינו שיכוין על השונאים והאוייבים המשטינים והמקטרגים למעלה שלא יקטרגו ביום הדין ולא תעשינה ידיהם תושיה. ונראה דאם אוכל קרא וסלקא בתבשיל שהם דברים הבאים מחמת הסעודה אינו מברך כשיאכלם בתוך הסעודה דפת פוטרתו אבל כגון תמרי ותפוח שהם שלא מחמת הסעודה כשיאכלם בלא פת צריך לברך בפה״ע. מט״י. ועיין לעיל סי׳ קע״ז סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד.

יג יג) **שם הגה. ויש נוהגין לאכול תפוח מתוק בדבש.** כ״כ הטור דבאשכנז רגילים לאכול בתחלת הסעודה תפוח מתוק בדבש לומר תתחדש עלינו שנה מתוקה עכ״ל וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ ר״ה מנהגא הוא לאכול אחר הקידוש בליל ר״ה תפוחים מתוקים בדבש ומהרי״ל היה מברך ב״פ העץ על התפוח ולא יותר ואמר איכא דיעות אם הדבש הוא העיקר או התפוח והסכים בדעתו שהתפוח הוא עיקר דוגמא טיבול דמרור בחרוסת דפסח דג״כ המרור עיקר יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ מ״א סק״א. מט״י. וכתב שם המט״י וכן המנהג פשוט בכל דבר שטיבולו במשקה שאין מברכין על המשקה אלא על גוף הפרי יעו״ש. וכ״כ המחה״ש סק״א. מאמ״ר או׳ ב׳ ר״ז. או׳ א׳ ומ״ש השבו״י ח״ב סי׳ כ״ז לפי שבתפוח יש פלוגתא איזה עיקר ולכן יש לאכלו עם המוציא דאז פטור מברכת התפוח יעו״ש כבר כתב עליו השע״ת או׳ ב׳ דאין נוהגין כן רק אוכלין כל אחד בפ״ע ומחמת ברכת התפוח מוכרע אצלנו שהתפוח עיקר יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים ומה שמברכין על התפוח ולא על התמרים שהוא מין ז׳ משום דהתפוח מנהגם

לאוכלו תחלה לסי׳ טוב כנז׳ ואפשר שהיו מביאים אותו ג״כ תחלה קודם שמביאים התמרים ולכן מברכין עליו תחלה דא״צ להמתין עד שיביאו התמרים וכמ״ש לעיל סי׳ רי״ג או׳ כ״ג יעו״ש. נמצא דמה שמברכין על התפוח ולא על הדבש משום דהתפוח עיקר והדבש אינו בא אלא לטיבול בעלמא. ונראה דה״ה אם מטבלו בסוקא״ר דא״צ לברך על הסוקא״ר כיון דהתפוח הוא עיקר. ולפי מ״ש לעיל או׳ ד׳ דהמנהג לטבל פרוסת המוציא בדבש או בסוקא״ר בלא״ה נפטר הדבש או הסוקא״ר בברכת המוציא. וח״א כלל קל״ט או׳ ו׳ כתב דראוי לנהוג שיברך על התפוח בפה״ע ויאכל מעט ואח״כ יטבלנו בדבש ויאמר יה״ר שתחדש עלינו וכו׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ ומיהו יש מברכין על התמרים תחלה שהוא מתוק וגם ממין ז׳ ומכוונים לפטור שאר מיני פרי העץ רמון ותפוח וכדומה. ועיין לקמן או׳ כ״ה.

יד יד) והא דאוכלין תפוח אע״ג דאיכא כמה מיני מתוקין טפי משום דהתפוח רומז לשדה של תפוחין הידוע למקובלים ונאמר ראה ריח בני כריח שדה. דרשות מהרי״ל שם. ד״מ או׳ ג׳ א״ר או׳ ג׳ וכ״כ הברכ״י או׳ ד׳ דהרשב״ץ ערער קצת בזה אבל אמרו שיש סוד בדבר יעו״ש.

טו טו) מהרי״ל נהג לאכול קישואין כי הוא מקרר ומונע מהרגל דבר והיה מברך שהחיינו ולא בורא פרי האדמה דדבר הבא תוך הסעודה הוא. דרשות מהרי״ל שם. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ א״ר שם. וצ״ל שהיה אוכלו לגרר תאות מאכל או עם פת דאי לא״ה היה צריך לברך כמ״ש לעיל סי׳ קע״ז סעי׳ א׳ ויש נוהגין לאכול הריאה לפי שהיא קלה. טור והכלבו סי׳ ס״ד כתב משום שמאירה את העינים. והב״ד ד״מ או׳ א׳ ואני נהגתי כשאוכלים הריאה לומר ראה נא בעניני וריבה ריבנו ומהר לגאלנו גאולה שלימה למען שמך ויה״ר מלפניך ה׳ או״א שתאיר עינינו במאור תורתיך. רו״ח או׳ ג׳.

טז טז) שם בהגה ואומרים תתחדש וכו׳ ומשמע שאוכל תחלה ואח״כ אומר שלא להפסיק בין הברכה לאכילה. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ג׳ א״א או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ קיצור ש״ע סי׳ קכ״ט או׳ ט׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ד׳ ובדיעבד אם אמרו קודם האכילה אין הפסק דצורך ברכה הוא. מ״א שם. א״ר שם. מאמ״ר או׳ ג׳ מט״א שם. ומשמע דוקא בדבר שצריך ברכה אוכל ואח״כ אומר יה״ר כדי שלא להפסיק בין ברכה לאכילה אבל דבר שא״צ ברכה אומר היה״ר ואח״כ אוכל ואפי׳ בדבר הצריך ברכה יש נוהגין לאכול מעט אחר הברכה ואח״כ אומרים היה״ר וחוזרים לאכול מעט. וכ״כ המאמ״ר שם. וכמ״ש לעיל סוף או׳ י״ג בשם המאמ״ר וח״א יעו״ש.

יז טוב) שם בהגה. לאכול תפוח מתוק בדבש וכו׳ ואם לוקח חלות דבש מכוורת יש לרסק בערה״ה בכדי שלא יצטרך לרסק ביו״ט ומכ״ש אם חל בשבת. מט״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ שכ״א סעי׳ י״ג ובדברינו לשם בס״ד. והיפ״ל ח״ג או׳ א׳ כתב דטוב לעשותו מסוקא״ר לבן שהוא בחי׳ חסד מלעשותו בדבש שהוא בחי׳ גבירה יעו״ש וכ״כ בספרו הנז׳ ח״ה או׳ ז׳ יע״ש.

יח חי) יש בני אדם שנוהגים שלא לאכול בר״ה שום דבר חמוץ ואפי׳ לימיני וכמ״ש במורה באצבע. ועתה ראיתי בתשו׳ הגאונים כ״י סי׳ קי״ד שכתב שבר״ה עושים דבר של מתיקה ואין מבשלין בישול שיש בו חומץ עכ״ל הא למדת דמנהג זה קדום מזמן הגאונים. הגאין חיד״א בספרו טוב עין סי׳ ח״י או׳ צ״א. גם נוהגין שלא לאכול דברים מרורים. מט״א או׳ ג׳ וכן יזהרו מפירות חמוצים הן רמונים הן ענבים הן אגסים וה״ה שלא יאכל פרי שלא נגמר עדיין בישולו. בן א״ח פ׳ נצבים או׳ ה׳ וכן לא יאכל הרבה מפירות שיש בהם טעם וריח כגון תפוחים ולימונים מתוקים וכדומה דפירות שיש בהם טעם וריח גורמים טומאת קרי מאד ומה״ט קחשיב ביומא דף ח״י ע״א ראשון שבראשין שלא היו מאכילין לכ״ג אתרוג שיש בו טעם וריח לפי שמרבה טומאה. יפ״ל ח״ב או׳ יו״ד יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תר״ח סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד.

יט יט) שם בהגה. ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה. כדכתיב בנחמיה ח׳ לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו׳ ואותו היום ר״ה הוה כמ״ש שם בראש הפרק ביום א׳ לחדש השביעי.

כ ך) שם בהגה. ונוהגין לאכול בשר שמן וכו׳ והכל לסי׳ טוב ולכן פשיטא שיזהר מאד שלא יכעוס בימים האלו מלבד גודל האיסור כדי שיהיה לסי׳ טוב רק יהיה שמח לבו ונכון לבו בטוח בה׳ עם התשו׳ ומעט״ו. ח״א כלל קל״ט או׳ ו׳ מ״ב או׳ ה׳.

כא כא) אין לאכול ענבים בר״ה והטעם ע״פ הסוד. מעשה רב או׳ ר״ד. וכתב פעולת שכיר שם זכר לדבר עיין ברכות נ״ו ע״ב הרואה ענבים וכו׳ עכ״ל ולפ״ז משמע דוקא ענבים שחורים אבל ענבים לבנים אדרבא סי׳ טוב הם כיעו״ש. וכ״ה בזוהר פ׳ תרומה דף קמ״ד ע״א. ומיהו עי״ש בזוהר שכתב שהרואה אוכל ענבים שחורות בחלום מובטח לו שהוא בן עוה״ב יעו״ש. ואפשר לענין ר״ה יש להקפיד שלא לאכול ענבים שחורים וגם להעלותם על השלחן בר״ם יש להקפיד מן הטעם הנז׳ שם בזוהר יעו״ש.

כב כב) [סעיף ב׳] אוכלים ראש כבש וכו׳ והר״מ מרוטנבורג היה רגיל לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק. טור. וכ״ב ב״י בשם הג״א. וכ״ה בס״ח סי׳ נ״ט. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ יש לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק ואם אין ראש איל יאכל ראש כבש. וכ״כ מ״ב או׳ ו׳ ומטבילין את הראש בדבש ב״י

בשם הג״א. וכ״כ התשב״ץ בשם מהר״ם. וכן נהג מהרי״ל. ב״ח.

כג כג) שם. אוכלים ראש כבש לומר נהיה לראש וכו׳ ואם אין ראש כבש יאכל ראש אחר משום טעם הראשון. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז שם. ח״א כלל קנ״ע או׳ ו׳ מע״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳ ומ״ש משום טעם הראשון ר״ל לומר נהיה לראש ולא לזנב. ועיין באו׳ שאח״ז.

כד כד) שם. וזכר לאילו של יצחק. ונ״מ דלטעם א׳ אפי׳ ראש שור או ראש כל שאר בעלי חיים וכן לטעם השני לאו דוקא ראש וסגי בבשר כבש וא״כ אם אינו מוצא שתים הראש ושיהא של כבש יקח מה שימצא אוראש שור או בשר כבש לאפוקי בשר שור ואינו ראש. מט״י. ומיהו לא יביא ראש עז משום דאיהו מצד דינא קשיא כדאיתא בזוהר חדש פ׳ תולדות יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ נצבים או׳ ד׳ וכתב שם הרב בן א״ח ולכן טוב שלא יגדל אדם עז בתוך ביתו ולפחות יזהר בזה בר״ה ושאר עי״ת שלא ימצא בביתו עז יעו״ש.

כה כה) וזהו סדר הנכון לבקשת רחמים של זו הלילה בין ע״פ הפשט בין ע״פ הסוד. קודם כל יברך בפה״ע על התמרים שהוא מתוק לסי׳ טוב וגם הוא ממין ז׳ ויכוין בברכתו לפטור כל מין פרי עץ המונח על השלחן. ואח״כ יברך בורא פרי האדמה אם נמצא שם מין פרי האדמה שמברכין עליו בתוך הסעודה כמ״ש לעיל סי׳ קע״ז ויכוין לפטור בברכתו את כל מין פרי האדמה המונח על השלחן. ואח״כ יקח סלקא ויאמר יה״ר שיסתלקו אויבינו וכו׳ ואח״כ כרתי ויאמר יה״ר שיכרתו אויבינו וכו׳ ואח״כ תמרי ויאמר יה״ר שיתמו אויבינו וכו׳ ואח״כ קרא ויאמר יה״ר שתקרע וכו׳ ואח״כ רובי״א ויאמר שירבו זכיותינו. ואח״כ רמון ויאמר שנהיה מלאים מצות כרימון. ואח״כ ראש כבש. ואח״כ תפוח בדבש. ובזה יהיו בקשותיו על הסדר. שבתחלה מבקש שיסתלקו אויביו ואח״כ יכרתו ואח״כ יתמו ונ״ל בתחלה מבקש שיסתלקו סילוק בעלמא ואחר שיסתלקו מעליו יכרתו שלא ישובו עוד לקטרג ואח״כ יתמו ר״ל שיתבטלו מן העולם לגמרי. ואחר שנתבטלו המקטרגים לגמרי אנחנו מבקשים שתקרע רוע וכו׳ שלא יש עוד מקטרגים. ואח״כ ירבו זכיותינו. ואחר שירבו זכיותינו נוסיף עוד במצות יען כי מצוה גוררת מצוה עד שנהיה מלאים מצות כרמון. ואחר שבקשנו שנהיה מלאים מצות כרמון מעתה מבקשים עוד שנהיה לראש ר״ל מצד הקדושה וכמ״ש ונתנו ה׳ לראש וכו׳ ועי״ז תתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה.

כו כו) שם הגם יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים וכו׳ הא דכתב יש מדקדקים וכו׳ לפי שהר״מ לא היה נזהר מלאכול שום ואגוזים וכל דבר שמרבה זרע כמ״ש ד״מ או׳ א׳ בשם הכלבו.

כז כז) שם בהגה. שלא לאכול אגוזים וכו׳ שמעתי שהגדולים קרוים אגוזים והקטנים קרוים לוזים וכ״מ ברבה שיר השירים אבל לפי הטעם השני (שמרבים כיחה וכו׳) שניהם אסורים. מ״א סק״ד. א״א או׳ ד׳ ר״ז או׳ ו׳ מט״א או׳ ג׳.

כח כח) שם הגה. ועוד שהם מרבים כיחה וכו׳ ומטעם זה אין לאכול פולין וקטנית המרבים כיחה וניעה בר״ה בין בלילות בין בימים כי בר״ה צריך שתיקה ביותר לכוין מה שאומר הש״ץ ומכ״ש בעת תקיעת שופר שע״י חיכוך בגרון להוציא כיחה וניעה מתבטלים השומעים. מט״א שם. ונראה דזהו לפי מה שהוא אדם אם יודע שמזיק לו להוציא כיחה וניעה צריך ליזהר מאלו או מדברים אחרים שיודע בהם שמזיקין לו להוציא כיחה וניעה. ועיין לקמן סי׳ תקפ״ז או׳ י״ט.

כט כט) שם בהגה. והולכים אל הנהר וכו׳. משום דאיתא במדרש זכר לעקידה שעבר אברהם אבינו בנהר עד צוארו ואמר הושיעה ה׳ כי באו מים עד נפש והוא השטן שנעשה כמו נהר להעכיב אותי מן העקידה. דרשות מהרי״ל ה׳ ר״ה. וכ״ה במנהגים אלא שהוסיף שרואים דגים חיים ואפשר שהוא לסי׳ שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים. ד״מ או׳ ב׳. ומט״מ סי׳ תת״ך כתב הטעם לרואים דגים חיים לפי שאנו נמשלים כדגים חיים הללו שנאחזו פתאום במצודה ואומרים אגב זה תשוב תרחמינו יעו״ש. ועיין באו׳ שאח״ז.

ל ל) שם בהגה. והולכים אל הנהר וכו׳ וכ״כ בשער הכוו׳ דף ץ׳ ע״ב וז״ל ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום א׳ דר״ה אחר תפלת המנחה מעט קודם שקיעת החמה אצל הים הגדול או אצל מעיין או באר מים חיים וקורין אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה ויותר טוב הוא אם יהיה מחוץ לעיר ויעמוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין ויקרא שם ג״פ של מי אל כמוך וכו׳ תתן אמת ליעקב וכו׳ שבסוף מיכה המורשתי שאלו הם בחי׳ י״ג תיקוני דיקנא עילאה דא״א וצריך שתכוין בפ״י המלות איך נרמזים בהם מספר הי״ג תיקוני דיקנא כנודע. ובאד״ר נת׳ על סדר ה׳ ה׳ אל רחום וחנון וכו׳ ואלו הן. מי אל כמיך א׳ נושא עון ב׳ ועובר על פשע ג׳ לשארית נחלתו ד׳ לא החזיק לעד אפו ה׳ כי חפץ חסד הוא ו׳ ישוב ירחמינו ז׳ יכבוש עונותינו ח׳ ותשליך במצולות ים כל חטאתם ט׳ תתן אמת ליעקב י׳ חסד לאברהם י״א אשר נשבעת לאבותינו י״ב. מימי קדם י״ג. וכשתאמר ותשליך במצולות ים כל חטאתם תכוין שיושלכו כל חטאתיך ועונותיך (ר״ל בחי׳ הקלי׳ שנבראו ע״י חטאות ועונות) וגם המקטרג העליון יושלך במצולות הים העליון כי לסיבה זו הוצרך לאומרו על הים או על המים חיים עכ״ל וכ״ה בפע״ח שער כ״ו פ״ה. וכ״כ מ״א סק״ד. והמנהג לכפול פסוקים הנז׳ ג״פ וכשאומרים

ותשליך במצולות ים כל חטאתם מנערים שולי הגלימה או גגד העליון ע״ג הבור או ע״ג המעיין והוא ע״פ מה דאיתא בזוהר באתערותא דלתתא יהיה אתערותא לעילא וכשם שמנער בגדיו למטה על המעיין או על הבור כך יתנערו הקלי׳ לעילא משורש נשמתו ויושלכו למצולות ים העליון שהם ס״מ ונחש כנודע. ומנהג עיר קדשינו ירושת״ו שאין מעינית עושין תשליך על שפת הבור שהוא מקוה מים ולפעמים אף שאין מים בבורות שכבר נגמרו מנהג חסידי בית אל יכב״ץ אשר בתוך העיר לעשות על שפת הבור אעפ״י שאין בו מים והוא כיון שאינו אלא לרמז בעלמא דעיקר הכוונה הוא אל ים העליון כנז׳.

לא **לא) ואם** חל יום א׳ של ר״ה בשבת לא יעשה תשליך עד יום ב׳ כדי שלא יבא ח״ו לידי חילול שבת. קיצור של״ה במס׳ ר״ה. וכ״כ הברכ״י או׳ ו׳ בשם מהר״י שלמה לינגו שאמר משם הרמז דאם חל רה בשבת לא יעשה כסדר הזה בשבת אך ביום ב׳ אחר מנחה כה יעשה ולמד מזה מהר״י הנז׳ דאם אירעו אונס אף כשחל ר״ה בחול ולא עשה סדר זה ביומא קמא יוכל עשוהו ביום שני אחר מנחה יעו״ש. ומ״ש בספרו מחב״ר או׳ ד׳ ששמע שהרב המקובל מהר״י אירגאז לא היה חושש והיה אומרו אף בשבת חזר וכתב עליו בספרו יוסף אומץ סי׳ טו ב או׳ ג׳ דשב וא״ת עדיף יעו״ש. אמנם בדרשות מהרי״ל ה׳ ר״ה ובתשו׳ מהרי״ל סי׳ קל״ו משמע דיש לעשות סדר זה גם בשבת יעו״ש. וכ״כ שבו״י א״ג סי׳ מ״ב ומביא ראיה מדברי מהרי״ל הנז׳ דלא כקיצור של״ה יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ ו׳ וכתב וכן אנחנו נוהגין. וכ״כ מט״א סי׳ תקס״ח או׳ ה׳ וכ״כ בן א״ח פ׳ נצבים או׳ י״ב וכתב שכן נמצא בכ״י הרב מהר״י ענתבי ז״ל בשם רבינו הרש״ש ז״ל. ועיין להרב פה״א ח״ד דף ג׳ ע״ג שכתב דגם לדעת קשל״ה נכון לעשות בשבת דלא קאמר אלא משום שמא יבואו ח״ו לידי חילול שבת והיינו במקומם שיוצאים חוץ לעיר ובשבת איכא איסיר הוצאה וא״א שלא יכשלו אבל בירושת״ו שעושין בתוך החומה אדרבא יום א׳ עדיף וגם כשחל בשבת יעו״ש. וכ״כ הרו״ח או׳ י׳ וכ״ה מנהג בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשנו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל שעושין תשליך ביום א׳ דר״ה אף כשחל בשבת. וע״ע יביע אומר ח״ד סי׳ מז.

לב **לב) וכתב** שם מט״א אך צריך ליזהר שלא ישאו אצלם שום דבר חוץ לעירוב. וראיתי בקצת מקומות כשחל יום א׳ בשבת הולכין ביום ב׳ ואפשר משום שהנהר חוץ לעיר ומשום הוצאה שנושאין ספרים וכדומה הולכין ביום ב׳. מש״ז או׳ ג׳ א״א או׳ ה׳. ואף אם חל בחול והולכין לנהר שיש בו דגים לא יקחו עמהם פת או דבר אחר לזרוק לדגים כמבואר בה׳ יו״ט סי׳ תצ״ז. מט״א שם. ועי״ש בסי׳ תצ״ז. סעי׳ ב׳ וסעי׳ ז׳ ובדברינו לשם בס״ד. ובאיזה דבר מותר לצאת ביו״ט במקום שאין עירוב עיין לעיל סי׳ תקי״ח ובדברינו לשם בס״ד.

לג **לג) ואם** לא עשה תשליך ביום א׳ דר״ה משמע ממ״ש לעיל או׳ ל״א דיעשה ביום שני אחר מנחה מיהו הרב בן א״ח שם כתב בשם ס׳ תורה לשמה כ״י דיעשה ביום שני אחר מוסף.

לד **לד) אעפ״י** שנהגו לילך אחר מנחה מ״מ אם משער בעצמו שאחר מנחה לא יהיה לו פנאי ללכת ילך קודם מנחה וכן כשרוצים לילך לנהר שחוץ לעיר והעיר דלתותיו נעולים בלילה יכולים לילך קודם מנחה. מט״א סי׳ תצ״ח או׳ ז׳.

לה **לה) שם בהגה. וגם נוהגים שלא לישן וכו׳.** דאיתא בירושלמי דר״ה האי מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה. ד״מ או׳ ב׳ ט״ז סק״ג. ועוד י״ל כי הוא מורה עצלות כדכתיב מה לך נרדם וכו׳. ומהר״ם היה רגיל לישן כמו בשאר יו״ט. ב״ח סי׳ תקצ״ז. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט בסי׳ זה או׳ ו׳ מ״א סק״ו. פר״ח. וכתב שם הפר״ח וכן אנו נוהגין אעפ״י שיותר נכון שלא לישן בר״ה. א״ר או׳ ה׳. וכתב שם הא״ר דכ״נ דעת הלבוש שהשמיט דברי מור״ם הנז׳ שו״ג או׳ ו׳. וכתב וכן נהגתי אני בעצמי לישן אחר חצות ולא קודם שמלך יושב על כסא דין יעו״ש. ואפשר דגם מהר״ם שהיה רגיל לישן היינו אחר חצות היום כמ״ש באו׳ שאח״ז שהרי בר״ה מתעכבים בתפלה ואח״כ עושין סעודה ולומדים איזה דבר וא״כ מוכרח שכבר עבר חצות ולא הוצרך לבאר לפי שהדבר מובן ממילא.

לו **לו) שם בהגה. וגם נוהגין שלא לישן וכו׳.** וכ״כ בשער הכוו׳ דף ץ׳ ע״א וז״ל ענין השינה בר״ה נלע״ד ששמעתי ממוז״ל שאין לישן ביום ר״ה לפי שז״א הוא ישן למע׳ (ר״ל כי בחי׳ הסתלקות המוחין נקרא שינה בלשון המקובלים כנודע) עד שמתעורר ע״י תקיעת שופר וכו׳ האמנם נלע״ד ששמעתי ג״כ ממוז״ל שאין זה אלא עד חצי היום ומאז ואילך יכולין לישן כי כבר נתעורר ז״א (ר״ל ע״י המשכת המוחין דהיינו אורות של בחי׳ היום) ע״י התקיעות דמיושב ומוסף ואני זוכר שראיתי למוז״ל שאחר חצי היום שכב על מטתו וישן עכ״ל. וכ״ה בפע״ח שער כ״ד סוף פ״ג. והב״ד מ״א סק״ו. וכ״כ האחרונים. ומ״ש הש״ש ח״ג על שער הכוו׳ בריש דרושי ר״ה או׳ יו״ד על דברי שער הכוו׳ הנז׳ שכתב שאין זה אלא עד חצי היום וכו׳ נראה שהוא ביום ב׳ אך לא ביום א׳ כלל וכו׳ יעו״ש. לע״ד נראה דאין חילוק בין ראשון לשני דכיון דנגמר המשכת המוחין של בחי׳ אותו היום ע״י התפילות והתקיעות לא יש עוד פחד ויכול לישן אכן מי שאינו נצרך כ״כ לשינה ורוצה להחמיר שלא לישן כלל ביום א׳ הוא היותר נכון. ועיין בסה״ק שו״ת באר מים חיים כי שם נת׳ בחי׳ ארך אנפין וז״א הנז׳ בזוהר ובדברי המקובלים.

לז **לז) שם בהגה. וגם נוהגין שלא לישן וכו'** והיושב בטל כישן דמי מ"א סק"ו. א"ר או' ה' א"א או' ו' ר"ז או' ח'. ור"ל אם האדם עוסק בד"ת או תפלה מעורר למלאך שלו למעלה להתפלל עליו משא"כ כשישן א כ גם בהיותו ער ובטל אינו מעורר המלאך. מחה"ש. אם לא דבר הכרחי אכילה ושתיה מה שצריך ומ"מ לא יתעדן ביותר. א"א או' ו'. ועיין לקמן רסי' תקצ"ז.

לח **לח) ולאחר** האכילה יקבע עצמו ללמוד ואם ראשו כבד עליו יישן מעט אם א"א בלא זה. ויש נוהגין לגמור כל תהילים. ח"א כלל קל"ט או' י"א. ויש נוהגין ללמוד התהילים בכנופיא משום דבכל עשרה שכינתא שריא ובלתי הפסק דיבור. מתחלה ועד סוף ואח"כ לומדים אדרא רבא וביום שני אדרא זוטא.

לט **טל) שם בהגה. וגם נוהגין שלא לישן וכו'** וא"כ ראוי הוא דכשיעלה עמוד השחר יתגבר כארי ויקום ממטתו ולא לחזור לישן ומכ"ש דשעה א' היא התחלת ג' שעות הראשונות שבהם הקב"ה יושב ודן את העולם. מט"י. וכ"כ בן א"ח פ' נצבים או' י"א דצריך ליזהר שיתעורר משנתו בלילה קודם עלות השחר ואם יש לו כאב הראש או שאר מיחוש שמוכרח לישן ביום יתאפק וישן אחר חצות. עכ"ל.

סימן תקפד

א **א) [סעיף א'] אין אומרים הלל בר"ה וכו'.** דא"ר אבהו אמרו מלה"ש לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביוה"כ אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. ר"ה ל"ב ע"ב. טור. ואע"ג שאנו בטוחים שנצא זכאי' בדין מ"מ צ"ל ירא וחרד מאימת הדין וע"י כן נזכה לזכות. ט"ז סק"א. מ"ב או' א'.

ב **ב) שם. אין אומרים הלל בר"ה וכו'.** והאומרים תהילים בכל יום ומתרמי להם הלל ביום ר"ה כיון שא"א אותו דרך שירה רק דרך תחנה ובקשה שרי. מ"א סק"א. א"ר או' ד' ברכ"י או' אי ר"ז או' א' ח"א כלל קל"ט או' י"א. מ"ב או' ב'

ג **ג) שם הגה. ונוהגין לומר אבינו מלכנו וכו',** והטעם משום דגרסי' בפ"ג דתענית (כ"ה ע"ב) שפעם אחת גזרו תענית ולא נענו וירד ר"ע לפני התיבה ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך וכו' ומיד נענה וכשראו הדור שנענה באותה תפלה הוסיפו עליו דברי בקשות ותחנונים וקבעוהו לעשי"ת. ב"י בשם הכלבו.

ד **ד) שם הגם ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר.** כתב ב"י דשאר בקשות שאומרים בא"מ אומרים בר"ה אבל חטאנו לפניך וכל כיוצא בו דבר שיש בו הודאת חטא אין אומרום מהטעם שאין אומרים וידוי בר"ה עכ"ל. וכתב עליו בד"מ או' א' דאין המנהג כדבריו. וזהו שכתב כאן בהגה ונוהגין לומר א"מ על הסדר ר"ל כל הסדר בלתי חסרון. אמנם דעת האר"י ז"ל בשאר הכוו' כדברי ב"י כמ"ש לעיל סי' תקפ"ב או' ט"ז יעו"ש. והטעם כתב הר"ז או' ב' למדלגין בר"ה א"מ חטאנו לפניך לפי שא"א וידוי בר"ה שלא ליתן פתחון פה למקטרג. וכ"כ מ"ב או' ג'. ודברי ב"י הנז' הביאו מ"א סק"ב וכתב אבל לומר פסוקים שיש בהם הזכרת חטא אין קפידא כיון שאינו דרך וידוי. וכ"כ הר"ז שם. מ"ב שם.

ה **ה) וכתב** שם המ"א דבפי' המחזור ראיתי שמפרש א"מ חטאנו לפניך כלומר אבותינו חטאו שעבדו ע"א ואנו אין לנו מלך אלא אתה לכן עשה עמנו למען שמך ע"כ. ובזה נתיישב מנהגינו שאומרים אותו בר"ה עכ"ל ומיהו זה נתיישב מה שאומרים א"מ חטאנו לפניך אבל מ"ש מחול וסלח וכו' שכתבנו לעיל סי' תקפ"ב או' ט"ז בשם האר"י ז"ל שגם זה אין לומר בר"ה זה לא נתיישב. וכתב המט"א או' י"א גם האומרים א"מ חטאנו לפניך בר"ה מ"מ אין להכות באגרוף על החזה בתיבות חטאנו לפניך עכיל והוא מדברי א"א או' ב'. ובלא"ה אין מקום להכאה באגרוף וכו' לפי סודם של דברים אלא דוקא באמירת הוידוי שהוא על סדר א"ב כמבואר במקומו.

ו **ו) ובענין** הוידוי ביום ר"ה נמצאו בס' הזוהר מאמרים חלוקים כי ממאמר א' נראה דאסור לפרשא חטאוי בהאי יומא ובנ"א נראה להיפך. ומוז"ל היה נוהג להתודות על חטאיו בלחש שלא ישמעו הדברים לאזניו והיה אומר כי המאמר הראשון שבס' הזוהר לא אסר אלא בקו"ר ולא בלחש. ואמנם אפי' בלחש לא היה נוהג להתודות אלא בעת תקיעת שופר דמיושב לפי שאז מתערבב השטן ואינו משגיח לקטרג דאז דברי הוידוי עולים למעלה בהתחברות קול השופר העולה למעלה. שער הכוו' דף ץ' ע"א. פע"ח שער כ"ו ריש פ"ה. של"ה דף רי"ד ע"ב. וכתב שם השל"ה דטוב שיתודה ויפרט חטאיו בין תשר"ת לתש"ת ובין תש"ת לתרת שאז מפסיקין קצת בלא"ה ובשעה שמתודה יבכה ויתחרט במאוד ויבקש מחילה מהשי"ת ומודה ועוזב ירוחם עכ"ל. והב"ד מ"א שם. ר"ז או' ב'. וכ"כ בסידור רב יעב"ץ. ועיין לקמן סי' תקסב או' טו"ב.

ז ז) שם בהגה. ואם הוא שבת אין אומרים אותו י״א הטעם משום דנתקן כנגד ברכות אמצעיות וזה לא שייך אלא כשחל בחול. לבוש. ולדבריו בע״ש במנחה היה ראוי לאומרו. אבל הר״ פ׳ בתרא דר״ה כתב הטעם מפני שהוא שאלת צרכיו. וכ״כ מ״צ דאפי׳ כשחל ר״ה בע״ש אין אומרים אותו במנחה. וכ״כ הריב״ש סי׳ תקי״ב שיש מקומות נוהגין כן. מ״א סק״ג. וכ״כ הר״ז או׳ ה׳ מט״א או׳ י״א. מ״ב או׳ ד׳ וה״ה בע״ש במנחה של שבת תשו׳ א״א אות ו׳. מ״ב בשה״צ או׳ ז׳.

ח ח) שם בהגה. ואם הוא שבת א״א אותו. והרשב״ץ כתב בתשו׳ (ח״ג סי׳ קפ״ו) המנהג הוא לומר אבינו מלכנו בין בר״ה בין בשבת בינתיים בין ביוה״כ שחרית ומנחה אלא שכתב וכל אלו הדברים תלויים במנהג. והמשנה אין רוח חכמים נוחה הימנו יעו״ש. והב״ד ב״י. וכ״כ בס׳ התניא סי׳ ע״ז דמנהגינו לאימרו בשבת יעו״ש. וכ״מ מדברי שער הכוו׳ שכתבנו לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ ט״ז שאומרים איתו גם בשבת יעו״ש. וכ״כ המט״י שמנהגם ע״פ דברי הרשב״ץ. מיהו שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ כתב דכן פשט המנהג שלא לאומרו. וכ״כ הפר״ח דכ״ה מנהגם שלא לאמרו. והב״ר הכס״א או׳ ג׳. וכתב וכמדומה לי שבעה״ק ירושת״ו אין אומרים אותו בשבת וכ״ה המנהג פה נא אמון שלא לאומרו כשחל ר״ה להיות בשבת עכ״ל. מיהו מנהג בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשנו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל לאומרו בשבת מפני כי כן נזכר בשער הכוו׳ כנז׳ ומרן ז״ל שלא כתב זה בש״ע נראה משום שכתב בב״י בשם הרשב״ץ דכל אלו הדברים תלויים במנהג וכו׳ וע״כ הניח זה על המנהג שכל אחד יעשה כמנהגו וע״כ לא הוצרך להעלותו על השלחן. נמצא דמנהג אשכנז הוא כדברי מור״ם ז״ל שלא לאומרו בשבת ומנהג בני ספרד יש כך ויש כך ונהרא נהרא ופשטיה. ולענין יוה״כ שחל בשבת עיין לקמן סי׳ תר״ד או׳ כ״ה וסי׳ תרכ״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד.

ט ט) וכתב הפר״ח דצ״ל א״מ זכור כי עפר אנחנו בשו״א וחול״ם ולא כאותם שקורין בקמ״ץ מילת זכור. והב״ד הכס״א או׳ ד׳ אבל המאמ״ר או׳ ב׳ כתב על דברי הפר״ח הנז׳ שבכל הסידורים הזיין בקמ״ץ והכ״ף בשור״ק וכן המנהג פשוט וכ״ל ליישבו דהא בתהילים סי׳ ק״ג כתוב כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו בקמ״ץ ושור״ק יעו״ש. מיהו הש״ץ דף ש״י ע״ב כתב על דברי המאמ״ר הנז׳ דאין דבריו מחוורין. י״ל כלה בצירי (הלמ״ד והכ״ף בפתח) סלח ומחול כי מחילה גדולה מסליחה (ודרך לבקש על הקל תחלה) קרע רוע במרכא טפחא. כתבנו טפחא. מט״מ סי׳ תת״א. מחה והעבר חטאתנו ופשעינו. מ״א סק״ג. והט״ז סי׳ תרכ״ב כתב די״ל רוע גזר בנשימה אחת כי שייכי להדדי דהיינו שיקרע השי״ת רוע שיש בגזירה ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ו׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז או׳ ד׳ מט״א או׳ י״ב. מ״ב או׳ ג׳ ומיהו מ״ש די״ל סלח ומחול כתב הש״ץ שם דבכל הסידורים שלפנינו כתוב מחול וסלח וכ״ה הנוסחא השגורה בפי הכל וכ״ה העיקר יעו״ש שהאריך והב״ד השע״ת או׳ ב׳ וכתב ולכן כ״א לא ישנה כפי הנוסחא שהוא רגיל בה מימי קדמת נעוריו יעו״ש. ויתי עוד מזה לקמן סי׳ תר״ז על סעי׳ בי יעו״ש.

י י) וכתב שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ שאין לומר היום תכתבנו לחיים טובים בנוסח ואתם הדבקים שאין בדין להחזיק עצמנו כצדיקים גדולים שנכתבים לאלתר כ״א כבנונים שתלויים ועומדים עד יוה״כ יעו״ש. והסכים לדבריו הפר״ח. וכ״מ ממ״ש הרשב״ץ בתשו׳ ח״ב סי׳ י״ד יעו״ש. ברכ״י או׳ ד׳ כס״א או׳ ה׳. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ ס״א.

יא יא) אף מי שמתפלל ביחיד בלא צבור רשאי לומר א״מ אחר התפלה על הסדר כל עשי״ת. קיצור של״ה. שבו״י ח״ג סי׳ מ״ב. א״ר או׳ ה׳ שע״ת או׳ ב׳. מט״א או׳ י״ג. ומי שאיני נוהג אפשר ליתן סמך מדאמרינן בגמ׳ (תענית כ״ה ע״ב) ירד ר״ע לפני התיבה ואמר א״מ. א״ר שם.

יב יב) שם בהגה. ומאריכין בפיוטים עד חצות. לכל הפחות. מט״מ סי׳ תתי״ב. וכ״כ ביש״ש בביצה שבר״ה יוכל להאריך יותר מחצות אם לא כשחל בשבת ונ״ל דוקא בפיוטים ותפילות ולא בניגונים מ״א סק״ד. ריז או׳ ו׳ מ״ב או׳ ה׳ מיהו בח״א כלל קל״ט סוף או׳ ח׳ כתב דגם בר״ה מאריכין בתפלה עד קרוב לחצות ולא יותר. וכ״כ מעשה רב או׳ ר׳ ועיין לעיל סי׳ תקכ״ט או׳ ב׳ ואו׳ כ״ו ואו׳ כ״ז ודוק.

יג יג) שם בהגה. ומאריכין בפיוטים וכו׳ וכל מי שאפשר לו יש ליקח פנאי ללמוד פי׳ הפיוטים להתפלל. שע״ת סיף או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ ק׳ או׳ ד׳.

יד יד) שם בהגה. ומאריכין בפיוטים עד חצות. אחד שהיה לו קצת מיחוש שלא היה יכול לילך לבהכ״נ והפצירו בו בניו ובני ביתו שיתקעו לו תקיעה של מצוה ויאכל מיד ולא רצה לאכול ומגודל הפצרתם נדר שלא לאכול עד אחר זמן יציאת בהכ״נ ויהי כאשר השלימו הצבור תפלתם ורצה העם לצאת מבהכ״נ בא החכם ודרש דברי כבושים כמו שעה או שתיים ואחרו לצאת אם יכול זה הנודר לאכול מיד אחר השלמת הצבור תפלתם כי אדעתא דגברא רבא לא נדר או דלמא שאין יכול לאכול עד אחר יציאת בהכ״נ ממש כלשון הנדר. עיין שבו״י ח״א סי׳ כ״ח שהאריך בזה וסיים כיון דאנן ק״ל ספק נדרים להחמיר כדאיתא בנדרים דף י״ח ע״ב וביו״ד סי׳ ר״ח אם רוצה להתיר לו יתירו לו כדין נדרים שהם לצורך יו״ט יעו״ש. והב״ד השע״ת שם וכתב דאם אין לו מי שיתירו לו יש להקל בזה יעו״ש.

טו טו) [סעיף ב'] באחד קורין ה' מוה' פקד את שרה וכו' לפי ששתיהם שרה וחנה נפקדו בר"ה כדאיתא פ"ק דר"ה. ב"י בשה הר"ן. לבוש. מ"א סק"ה. ור"ל שגם אותנו יפקדנו ה' לטובה ולברכה. ועיין לעיל סי' קל"ד או' י"א מה שי"ל בר"ה בעת הוצאת ס"ת יעו"ש.

טז טז) ומה שקורין ביום שני פ' העקידה (כמ"ש לקמן סי' תר"א) פי' הר"ן ז"ל כדי להזכיר ענין עקידת יצחק ואילו שבשביל כך תוקעין בשופר של איל עכ"ד. ועדיפא מינה הו"ל למימר שביום ר"ה נעקד יצחק כדאיתא בזוהר פ' ויקרא דף י"ח. ומיהו בזוהר פ' ויצא איתא דההיא שעתא דאתעקד יצחק ע"ג מדבחא בין הערביים הוה וביארו בפרקי ר"א שהיה ביוה"כ וצ"ע לזווג שני המאמרים כאחד כי לפי הנראה דסברות חלוקים הם. מט"י יעו"ש. ולק"מ כי מאמר פ' ויקרא אין הדברים כפשטן כי הוא רומז על הארש בסתר עליון עלה בכב"ש המדות שבמקדש הרומזים לאבות כידוע. מחב"ר בקו"א או' ב' והב"ד הש"ץ דף רע"ב ע"ג. ור"ל לפי שהזוהר מכנה חג"ת לג' אבות וכשהוא ר"ל חסד אומר אברהם וכשהוא ר"ל גבורה אומר יצחק וכשהוא ר"ל ת"ת אומר יעקב כנודע למבין בדברי הזוהר וא"כ מ"ש בפ' ויקרא שבר"ה נעקד יצחק הוא על בחי' הגבורה ודוק.

יז טוב) שם. פקד את שרה וכו' הוה עובדא שטעה הקורא וגמר עם הרביעי כל פרשתא דיומא וציה המורא לקרות החמישי ג"פ מפ' עקידה שלאחריה ולמדן א' פקפק ע"ז שהיה לו לדלג ולקרות ג"פ מה שכבר קראו לרביעי. והשיב דאילו בעצרת וחג שכבר גמרו סדר היום טיב לדלג ממה שיקרא מה שאיננו שייך לסדר היום אבל הכא פ' עקידה שייך גם ליום א' וא"צ לדלג ואי הוינא התם הייתי מצוה שלא לומר קדיש עד אחר שקראו בס"ת שנייה ויהיה המפטיר עולה למנין הקרואים. חת"ס סי' קס"ט יעויש. והב"ד הפ"ת. ובשע"א שער ח' או' ל"ג כתב דאם עדיין לא אמר קדיש ישלים מניין הקרואים בפ' העקידה ואם כבר אמר קדיש יסמוך על המפטיר שעולה למנין יעו"ש ועיין לעיל סי' רפ"ב סעי' ו' ובדברינו לשם בס"ד.

יח חי) ואם טעה ביום א' וקרא פ' העקידה אם האחרון עדיין לא בירך ברכה אחרונה יחזור לראש ויקרא עם עולה זה מוה' פקד וכו' עד סופו ואח"כ יברך ברכה אחרונה אבל אם כבר בירך ברכה אחרונה א"צ לחזור רק יקרא ביום ב' מן וה' פקד וגם פ' העקידה עד סוף הסדרה. ואם דילג הפקידה וההריון וקרא משם ולהלן יוכל להשלים ענין זה בעולה אחריו לקרות מראש הפ' עד המקום שעומדים. שע"א שם או' ל"ד. וכ"כ לד"א בקו' תורת השלמים סי' י"ב או' א' ב'.

יט יט) ואם שכח וקרא ביום ב' ג"כ פ' וה' פקד והשלים מנין החמשה קרואים יקרא עוד אחד ויקרא מתחלת פ' העקידה עד סופה ואפי' אם אמר קדיש יעשה כן ויאמר קדיש שנייה ואם כבר נסתלק ספר זה יוכל לקרות בספר שני למפטיר פ' העקידה ויגלול ויקרא ג"כ חובת היום. שע"א שם או' ל"ה. מ"ב סי' תר"א או' א'.

כ ך) ואם טעה ביום א' או ביום ב' וקרא במקום הפ' המיוחדת פ' שור או כשב ולא נזכר עד שבירך המשלים באחרונה יצאו י"ח. לד"א שם או' ג' ומיהו לפי מ"ש באו' הקודם כ"ז שעדיין לא קרא המפטיר יקראו עוד אחד ויקרא פ' היום כולה ויאמר קדיש ואח"כ יעלה המפטיר יעו"ש.

כא כא) שם. ואם הוא שבת קורין בו ז' ואם יכולין להוסיף עיין לעיל סי' רפ"ב סעי' א' וסעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד.

כב כב) אף במקומות שנוהגין למכור המצות היינו הוצאת ס"ת ועליות והגבהה וגלילה מ"מ בר"ה ויוה"כ מהראוי שלא למכור שלפעמים מעלים בדמים וקונים המצות בני אדם שאינם מהוגנים כ"כ. מט"א אד' י"ז. ועיין לעיל סי' קל"ו או' יו"ד.

כג כג) וראוי לכל גבר ירא ה' להשתדל שיהיה לו עלייה בימים נוראים ואף במקומות שמוכרים מצות יקנה אותו בדמים כפי יכולתו ואדרבא יש עילוי יותר במצוה שבאה אליו בדמים ממצוה שבאה אליו בחנם אין כסף. מט"א שם. ועיין לעיל סי' תנ"ד או' ט"ל. ומ"מ כבר כתבנו במקום אחר שלא יתקוטט אדם ח"ו על שום מצוה ולא יאנה את חבירו ולא לצערו אפי' אם יודע בו שיצטער בלבו ואפי' אם רוצה לעשות עילוי לאביו ולאמו כגון במשלים או במפטיר שהשתיקה שלא לאנות אחרים זהו העילוי שיהיה לאו"א וכמו שאז"ל מילא בסלע משתוקא בתרין.

כד כד) שם הגה. ויש מקומות שנוהגין לקרות התוקע וכו' בפוזנא נוהגין לקרות גם המתפלל מוסף. וכן ביוה"כ לבוש. מ"א סק"ו. וה"ד מי שהוא תוקע או מתפלל בחנם לשם מצוה אבל מי שיש לו שכירות מן התקיעה ומן התפלה אין חיוב כלל. קשל"ה מס' ר"ה. א"ר או' ט' מחה"ש. א"א או' ו' מט"א או' כ"ב. מ"ב או' ט'.

כה כה) [סעיף ג'] בני אדם החבושים וכו' כבר כתבנו ע"ז לעיל סי' קל"ה סעי' י"ד קחנו משם.

כו כו) שם. אין מביאין אצלם ס"ת וכו' בהכ"נ נשרף ולא נשאר בה מקום להשתמר הס"ת והוכרחו להצניעם במקום ומדור א' וכל פעם ביום הכניסה הביאו הס"ת בבוקר קודם התפלה לבית שמתפללין בו. וקם צורבא מרבנן והורה שלא יביאו עוד בבוקר בבוקר אלא דוקא בשעת הקריאה ילכו שם

מחשובי הקהל להביאה. ובתשו' בי"ה סי' מ"ד רצה להליץ בעדו ויסודו בנוי לתלפיות מדברי רי"ו הביאן מרן בב"י סי' קמ"ד יעו"ש אך המחבר שדא ביה נירגא והביא ראיות הרבה להביאו בבוקר וכן הסכים הרב מוהר"ח שבתי ז"ל. א"א שבגליון המגינים.

כז כז) [סעיף ד'] **מלין בין קריאת התורה וכו'** ואין ממתינים עד יציאתם מבהכ"נ כמו בשאר שבתות ויו"ט מפני שבר"ה מאריכין הרבה בבהכ"נ ויבואו לפעמים להתעכב עד אחר חצות היום וצריכין למול קודם חצות משום זריזין מקדימין למצות. וסדרו אותה אחר שקראו בתורה קודם תקיעת שופר שכן הוא סדר הנכין לזכור ברית אברהם שהוא המילה קודם עקידת יצחק שהוא השופר שתוקעים בשל איל זכר לעקידה. לבוש. וזה הטעם שכתב הלבוש שסדרו אחר שקראו בתורה וכו' לזכור ברית אברהם וכו' כ"כ ב"י בשם תה"ד סי' רס"ו אלא שכתב עוד ב"י טעם אחר בשם הרוקח סי' רי"ז לפי שהשכינה אצל התורה ור"ל כדי שתשרה שכינה על התינוק הנימול כמ"ש המט"י. ועוד י"ל משים דמילה נכרתו עליה י"ג בריתות ויש בה איסור כרת וגם שהיא קיום העולם כמ"ש אם לא בריתי יומם ולילה וכו' ועוד כדי שלא להפסיק בין תקיעת מיושב לתקיעות מעומד.

כח כח) **שם. מלין בין קריאת התורה וכו'** אבל מנהגינו עכשיו למול אחר שיוצאין מבהכ"נ ויראה לי ששינוי המנהג תלוי במנהג אחר דבזמן שהיה מנהגם למול בבהכ"נ הנכון שימולו בין ס"ת לתקיעת שופר אבל בזמנינו זה שהמנהג למול כל איש בביתו לצאת מבהכ"נ ולהקהיל את העם הוא טורח גדול לכן נהגו למול אחר יציאה מבהכ"נ. ואפשר ג"כ ששינוי המנהג מעיר שאין בה אלא קהל אחד לעיר שיש בה קהלות הרבה. דבעיר שאין בה רק קהל אחד ראוי למול בין קריאת התורה לתקיעת שופר כיון שכל העיר עומדין בבהכ"נ אבל בעיר שיש בה קהלות רבות ראוי למול אחר יציאה מבהכ"נ כדי שילכו הכל לשמוע ברכת מילה שא"ת שימולו בין קריאת התורה לתקיעת שופר מי יודע אם הקהלות האחרות שלמו סדרן ולהמתין עד שישלימו הקהלות אחרות סדריהם זה טורח גדול וכ"ש אם הקהלות האחרות שלמו סדריהן שהוא טורח גדיל לבא ולהמתין עד שימולו הנער ואח"כ לחזור עוד לבהכ"נ. כנה"ג בהגב"י. ונראה אף לפי דבריו היינו אם דרך כל הקהלות לילך לשמוע ברכת מילה אבל אם אין דרכם לילך אף אם יש בעיר כמה קהלות מלין בין קרואת התורה לתקיעת שופר. והמט"א או' כ"ו כתב דגם במקום שנוהגין למול בבית אם אין הבית רחוק מבהכ"נ באופן שלא יהיה שהות הרבה וטורח צבור טוב למול קודם תקיעת שופר כדי שיהיה בידם זכות המילה בעת תקיעת שופר ושאר טעמים עכ"ל והב"ד מ"ב או' י"א. ועיין עוד לקמן סי' תרכ"א סעי' ב' וססי' תרצ"ג בהגה.

כט כט) **שמעתי** שהגאון הרב מהר"ר פייוש מקאראקא ז"ל היה מל בר"ה ולא קנח פיו אחר המילה אלא בפה המלוכלך בדם מילה תקע בשופר לערב מצות מילה בשופר. ט"ז סק"ב. והדג"מ כתב דאין לעשות כן כי יש לחוש שישאר דם אחר שיתייבש בפי השופר ולא עדיף מצפהו זהב וכו' וכן אם יבא מעט דם לתוך השופר יתייבש כי דם יבש יש בו ממש וחוצץ עכ"ל והב"ד השע"ת או' ד' אלא שכתב כיון שאין דם בפה רק לכלוך פה לבד אין בו כדאי לזוב ממנו לתוך השיפר וגם מה שמתלכלך פה השופר בלכלוך הדם שבפה אין בזה משום חציצה ואף אם מתאדם קצת מלכלוך הדם חזותא לאו מלתא הוא ואף הליכלוך הזה אינו מתייבש כי מתלכלך מלחלוחות פה התוקע ובכלות התקיעות מקנח היטב ודיו עכ"ל ולע"ד נראה דמיירי בענין שאין ממשות בדם שעל הפה ורק מעט מזער בענין שאין בו לא כדי ללכלך דבר אחר ולא משים חציצה. והגם שכתיב ביו"ד סי' רס"ה שהמוהל ירחץ ידיו ופיו כדי שיברך בנקיות כתב שם השע"ת דמור"ף לא הקפיד ע"ז כדי נערב מצות מילה בשופר יעו"ש. ונראה דדוקא בקינוח פיו לא הקפיד אבל ידיו. רחץ כדי לברך בנקיות ואח"כ ראיתי שכ"כ מט"א או' כ"ז שאעפ"י כן יקנח פיו וגם ירחץ ידיו משום כבוד הברכה עכ"ל. והב"ד מ"ב או' י"ב.

ל ל) **וכתב** עו"ש המט"א דאף מי שרוצה לנהוג כן מ"מ אם אין השופר כאן רק יביאו להם אחר תפלת מוסף והמוהל הוא התוקע אין לו לאחר המילה בשביל זה אלא יש למול אחר קריאת התורה לפי שצריך למול קודם חצות עכ"ד והוא מדברי השע"ת שם בשם שבו"י ח"א סי' ל' יעו"ש.

לא לא) **שם. מלין בין קריאת התורה וכו'** ואם הוא שבת שאין תוקעין בו מלין אחר אשרי. יבוש. מ"א סק"ז. מיהו הא"ר בסי' תקצ"ה או' ב' כתב דיותר טוב למול קודם אשרי שיהא המילה סניף לתורה ועוד שלא יהא הפסק כ"כ בקדיש דקאי על אשרי יעו"ש. והב"ד השע"ת בסי' זה או' ד' וכ"כ בסידור עמודי שמים לרב יעב"ץ. דה"ח. מט"א או' כ"ו. מ"ב או' י"ב. ועיין עוד לקמן סי' תרכ"א סעי' ב' ודוק.

לב לב) **וכשחל** מילה בר"ה שחל להיות בשבת אז נוהגין לומר יום ליבשה אבל כשחל מילה בר"ה בחול אין אומרים יום ליבשה וכן בכל יו"ט שיש בהם מילה כשחלין בחול אין נוהגין לומר יום ליבשה. לביש. מ"א שם. מ"ב שם. ועיין לקמן סי' תרכ"א או' ט' וזהו למנהג בני אשכנז אבל בני ספרד לא יש להם מנהג זה.

סימן תקפה

א **א) [סעיף א'] צריך לתקוע מעומד.** דכתיב יום תרועה יהיה לכם וילפינן מלכם דכתיב גבי עומר וספירת העומר מעומד דכתיב מהחל חרמש בקמה אל תקרי בקמה אלא בקומה טור. וכ"כ הגמ"י בפ"ג בשם סמ"ק והב"ד ב"י. ועיין בכ"מ ה' תמידין ומוספין דין כ"ג שכתב בשם הר"י בן גיאת שזה קבלה מפי רביתינו ואסמכוה אקרא יעו"ש והב"ד לעיל סי' תפ"ט או' ט"ו. וכן הב"ד הברכ"י בסי' זה או' א' וכתב והכי אשכחן במדרש פסיקתא פ' לך לך ופ' אמור כדכתיבנא לעיל סי' ח' יעו"ש. ועי"ש בסי' ח' או' ב' שכתב בשם הפסיקתא דאנו למדין מהעומר על כל מצוה שנאמר בה לכם כגון מילה וציצית ולולב המול לכם כל זכר והיה לכם לציצית ולקחתם לכם שכולם מצותה מעומד יעו"ש. ולפ"ז משמע שגם הברכה צ"ל מעומד כמו עומר וציצית וכו' וכ"כ היא"פ על מ"א סק"א. וכ"כ בספרו מט"א או' ג' וכ"כ הר"ז או' ד' מ"ב או' א' ומשמע דגם השומע הברכה מש"ץ כדי לצאת י"ח צריך לעמוד כיון דשומע הוי כעונה וכ"כ המחה"ש רסי' תר"ץ יעו"ש. מיהו הרב בן א"ח פ' נצבים או' ט"ו כתב דיש מקומות נוהגין לעמוד בעת הברכה של תקיעת שופר ויש מקימות שלא נהגו לעמוד ופה עירנו לא נהגו לעמוד עכ"ד.

ב **ב) ודע** דג"ש דגמרינן לכם דשופר מלכם דעומר הוא גם לשומעים ולפי שעיקר התקיעות הם של מוסף א"צ לעמוד אלא בהם ולכך קרינן להו תקיעות דמעומד אבל של מיושב אינם אלא כדי לערבב השטן והצריכו לתוקע שיעמוד כדין המצות שהיא מעומד א"נ משים כבוד צבור. הרדב"ז ח"א סי' כ"ה יעו"ש. וכ"כ המו"ק. א"ר או' ב' מט"י. מחב"ר או' א' ער"ה או' א' אלא שכתב שם הער"ה דבפסקי ר' ישעיה הא' כ"י ס"ל דתקיעות דמיושב הם עיקר יעו"ש אבל בספרו חקת הפסח בסופו שיירי ער"ה על סי' זה הסכים לדברי הרדב"ז יעו"ש. וכ"כ האחרונים.

ג **ג) ומי** שלא שמע תקיעות על סדר הברכות ובא לשמוע תקיעות צריך לעמוד השומע. הרדב"ז שם. מ"א סק"א. שו"ג או' ג' ברכ"י או' ג' שע"ת או' א' וכן אם יחיד שומע התקיעות לצאת בהם ואינו עתיד לשמוע על סדר הברכות גם הוא צריך לעמוד ואם שמע מיושב יצא. מט"א או' ה' מ"ב או' ב' ועיין לקמן או' ה'.

ד **ד) שם. צריך לתקוע מעומד.** ואין לסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול. דרשות מהרי"ל ה' שופר. ד"מ. מ"א שם. פר"ח. א"ר או' א' ברכ"י או' ד' שע"ת שם. ר"ז או' א' ח"א כלל קמ"א או' ו' מט"א שם. מ"ב שם.

ה **ה) שם. צריך לתקוע מעומד.** ואם תקע מיושב יצא דהא שופר ילפינן מעומר ובעומר גופא יצא כמ"ש סי' תפ"ט. מ"א שם. פר"ח. א"ר או' ג' ברכ"י או' ב' ר"ז שם. ח"א שם. מט"א שם. מ"ב שם. ועיין לעיל סי' תפ"ט או' ט"ז. ואם התוקע יצא ותוקע לאחר ביחיד יכול לתקוע אפי' בישיבה והשומע צריך לעמוד. סידור עמודי שמים. פת"ע או' ב'.

ו **ו) שם. צריך לתקוע מעומד.** ולא יתקע אלא ברשות הקהל הרשב"א בתשו' סי' ת"ן ותרצ"א. כנה"ג בהגה"ט. זכ"ל או' ר' ולכן יש נוהגין לומר התוקע קודם שיברך ברשות מורי ורבותי. וגם כי ע"י זה יזכרו שצריך לכוין לצאת י"ח בברכתו ובתיעותיו. ועיין לקמן או' י"ב.

ז **ז) אם** יש יש בעיר שנים צדיק ושאינו צדיק הגון ושאינו הגון שיודעין לתקוע בשופר יתנו להגון לתקוע ובלבד שלא יהיה מחלוקת בדבר. ס"ח סי' תשס"א. כנה"ג שם. עט"ז. ר"ז או' ג' מ"ב אוי ג' ועיין לעיל סו' תקפ"א או' ט"ל.

ח **ח) שם הגה. ונוהגין לתקוע על הבימה וכו'** מפנו כבוד צבור. לבוש. והיפ"ל ח"ב או' א' כתב הטעם כדי לזכור שבשופר ניתנה התורה לישראל שנאמר ויהי קול השופר הולך וחזק מאד וכו' יעו"ש. ומ"ב או' ג' כתב כדי שזכות התורה יגן עלינו לעלות זכרונינו לפניו לטובה. ועוד י"ל מפני שהשכינה אצל התורה כמ"ש לעיל סי' תקפ"ד או' כ"ז יעו"ש ועוד י"ל כדי שיזכור לנו השי"ת מעמד הר סיני שקבלנו את התורה ולא קבלוה עם אחר ובזה יצדקו ויתהללו כל זרע בית ישראל.

ט **ט) וכתב** הרמב"ם פ"ג מה' שופר דין יו"ד דמחזירין הס"ת למקומו ואח"כ תוקעין אבל הטור לקמן רסי' תקצ"א כתב דאחר התקיעות מחזירין הס"ת למקומו יעו"ש. וכ"כ שם הלבוש והאחרונים וכ"ה בהגה לקמן ססי' תק"ץ וכ"ה המנהג. ועיין לקמן סי' תקפ"ח או' ה'.

י **י) ואחר** קריאת התורה אם יש שם חכם בעל מדות טובות אומר לפני הצבור דברים כבושים ואין לומר ענינים דרך דרוש אף אם הם מתוקים לחיך אין זה ענינו של יום ומה גם להמוני עם אשר לא ידעו ולא יבינו טובים ויפיים רק יאמר לפניהם דברים הכובשים את הלבבות ומכניעים אותם לשוב בתשו' ע"ד שאמרו בש"ס (תענית ט"ז ע"א) אחינו ב"י לא שק ולא תענית גורמים אלא תשו' וכו' ואותם פסוקים שיאמר יהיה מענינו של יום בענין שופר או ענין יום הדין יפרש אותם בדרך קרוב לפשט או בדרך רמז על תוכחות מוסר למען ישמע העם בדברו. ובפרט אם הוא שום בעל בכי יתן את קולו בבכי

וישמעו אחיו העברים ויתנו לב בהרהורי תשו׳ ובזה יהיה זוכה ומזכה את אחיו עמו ותעל שועתם ותקיעתם השמימה. מט״א או׳ א׳ ועיין בקשל״ה מס׳ ר״ה הפסוקים והיה״ר ששייך לומר קודם ברכות השופר וכבר הם מודפסים בסידורים.

יא יא) וזה נוסח הלשם יחוד הכתובה בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל שנוהגין לאומרה חסידי בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשנו ירושת״ו קודם ברכות השופר בשני הימים של ר״ה והיא מסודרת מדברי שער הכוו׳ ופע״ח שבדרושי ר״ה ומשאר דברי הרב.

יא) לשם יחוד קבה״ו (יאהדונה״י) בדחילו ורחימו (יאההויה״ה) ורחימו ודחילו (איההויה״ה) ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים (יהו״ה) בשם כל ישראל ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות המתיחסים אל שורשי נר״ן המלובשים והקרובים להם שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה ומכל פרטי אבי״ע דכל פרציף וספירה דפרטי אבי״ע. הנה אנחנו באים לקיים מ״ע זו שהיא מצות תקיעת שופר לתקן את שורשה במקום עליון בשיעור קומה לעשות את כונת יוצרילו שציונו לעשות מצוה זו להשלים אילן (גי׳ יאהדונה״י) העליון ולהשלים אדם (גי׳ יו״ד ה״א וא״ו ה״א) העליון ולהקים סוכת דוד הנופלת ולהחזיר העטרה ליושנה. לברר ולתקן ולהעלות כל הנר״ן וניצוצי הקדושה שנפלו בקליפה ע״י אדה״ר ועל ידינו בגלגולים אלו ובגלגולים אחרים ושארית הרפ״ח ניצוצין ולהשלים שלימות תיקון נר״ן שמכללות אבי״ע ומכל פרטי אבי״ע דכל פרצוף וספירה דפרטי אבי״ע המתיחדים אלתיקון מצוה זאת וגם להשלים שלימות תיקין איברי נר״ן דכל ישראל החיים והמתים החסרים משלימות תיקון מצוה זאת. ויהר מלפניך ה׳ או״א שיהיה עתה עת רצון לפניך להיות עולה מצוה זו לתקן את כל פגמינו ופגמי׳ אדה״ר אשר פגמנו בכללות אבי״ע ובכל צלמי לבושי נרנח״י דאבי״ע ולצרף ולברר ולהסיר הסיגים מצלמי לבושי נרנח״י דכללות ופרטות דאבי״ע ולברר חלקי הנפש שנפגמו ונפלו בנוגה דאבי״ע ונוגה כאור תהיה אל מקים הקודש. אנא ה׳ הפרד נא מעלינו צד הרע שביצה״ר ותזכנו ותלבננו בכח היצה״ט. וע״י מעשה המצוה הזאת יתוקן כל בחי׳ ו״ק וכל צלמי לבושי **ה׳** אחרונה דהוי״ה נפש של כל כללות אבי״ע ושל כל פרטי אבי״ע דכל פרצוף וספירה דפרטי אבי״ע. וע״י הדיבור של המצוה הזאת יום תרועה יהיה לכם יתוקן כל בחי׳ דעת צלמי לבושו **ו׳** דהוי״ה רוח של כל כללות אבי״ע ושל כל פרטי אבי״ע דכל פרצוף וספירה דפרטי אבי״ע. וע״י הכוונה של המצוה הזאת יתוקן כל בחי׳ בינה וכל צלמי לבושי **ה׳** ראשונה דהוי״ה נשמה של כללות אבי״ע ושל כל פרטי אבי״ע דכל פרצוף וספירה דפרטי אבי״ע וע״י המחשבה של המצוה הזאת יתוקן כל בחי׳ חכמה וכל צלמי לבושי **י׳** דהוי״ה חיה של כל כללית אבי״ע ושל כל פרטי אבי״ע דכל פרצוף וספירה דפרטי אבי״ע. וע״י רעותא דלבא יתוקן כל בחי׳ כתר וכל צלמי לבושי קיץ היו״ד דהוי״ה יחידה של כל אבי״ע ושל כל פרטי אבי״ע דכל פרצוף וספירה דפרטי אבי״ע ויתיחדו ד׳ אותיות הוי״ה הזו נרנח״י דכללות ופרטות אבי״ע ביחודא שלים והיו כסא שלם אשר בהם יתפשט האור אין סוף ויתיחדו אבא ואמא (י״ה) ביחודא שלים ויתיחדו ויזדווגו זו״ן (ו״ה) זווג שלים (יאהדונה״י) ומשם ימשך שפע רב וברכה רבה בכל העולמות לזכך נר״ן שיהיו ראוים לעורר מ״ן ולהמשיך מ״ד ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את המצוה הזאת ותעלה לרצון לריח ניחוח לפניך (וזה הלשם יחוד הנז׳ שייכה לכל מצוה כנודע. ומכאן ואילך כוונת השופר) ויהי נועם וכו׳.

יא) ויה״ר מלפניך ה׳ או״א שתהיה שעה זו שעת רצון לפניך ויהיו עולים תקיעותינו לפניך למתק את הדינים הקשים והרפים הרמוזים באותיות שופר אשר **ש׳** שבו עולה למספר אלהי״ם במילוי יודי״ן אלף למ״ד הי יוד מם. והו׳ והפ׳ שבו עולה למספר אלהי״ם והר׳ עולה למספר רבוע אלהי״ם א אל אלה אלהי אלהים. ואף גם **ש׳ ו׳** משופר עם י״ד פרקי היד האוחזים בו המה יעלו למס׳ **ש״ך** ניצוצין דבוצינא דקרדינותא והפ׳ והר׳ יעלו למס׳ מנצפ״ך אשר עם ה׳ אצבעות האוחזים בו אשר המה שורש ה׳ גבורות עולים למש׳ פר״ה. ותמונת השופר גם יצדק בסתריו אשר צד העליון שבו צר לעומת תבנית תיקון הא׳ דדיקנא קדישא מן המצר קראתי יה כתר. והטפח אשר בידו אוחז לעומת תמונת החכמה והשופר עצמו לעומת הבינה והתחתון הרחב לעומת תיקון הששי דדיקנא קדישא ענני במרחב יה דעת. ותמונת השופר גם הוא מקיף הז׳ תחתונות דאימא חג״ת נהי״ם ומעשה ידינו כוננה עלינו. וימשך ב׳ שמות י״ה י״ה דב׳ אלהים שבמצר ומרחב דדיקנא קדישא דא״א לשופר שהוא ז׳ תחתונות דאימא לכפות את הדינים ומעשה ידינו כוננה עלינו בסתר עליון וכמו פי את קולי בשופר לכלול הב׳ תיקוני דיקנא קדישא עלאה הרמוזים בתמונת השופר מצרו ומרחבו עם תיקון הז׳ ואמת העולה כמס׳ ז״פ ס״ג (ויוד הי ואו הי. יוד הי ואו הי. יוד הי ואו הי. יוד הי ואו הי. יוד הי ואו הי. יוד הי ואו הי. יוד הי ואו הי). אשר מהם יורדים ז׳ מילווייהם סוד ז׳ הבלים היורדים בכח הבל אשר בשופר עד אימא ופנימיותם יצאו דרך הגרון וימתקו **בב׳** זווגים שבפה וראשונה מתוק לחכי זווג הראשון דחיך שבו גיכ״ק חכמה. וגרון שבו אחה״ע בינה. והיו גיכ״ק ואחה״ע גי׳ רי״ו והכולל למתק הדינים דרך עוברם בשופר. וגם יומתקו ויכפו הדינים במ״ב דע״ב ומ״ב דס״ג (יהוה. יוד הי ויו הי. יוד ויו דלת הי יוד ויו יוד ויו הי יוד. יהוה. יוד הי ואו הי. יוד ויו דלת הי יוד ואו אלף ואו הי יוד) שבהם פ״ד אותיות כמס׳ אחה״ע שבגרון וגם יומתקו ויכופו הדינים בשם ע״ב דאבא שבחיך (יוד הי ויו הי) ובשם ס״ג דאימא שבגרון (יוד הי ואו הי) העולים ע״ה גי׳ קול ובעבור הקול שהוא ז׳ יודי״ן דע״ב וס״ג דרך חניכים כדבש למתוק יומתק מתוק ב׳ כל חיך סוד ר׳ מס׳ רוח אלהי״ם שבחניך עליון שבלחי ועם ששה עשר שיניים עולים רי״ו ולעומתם בלחי התחתון רי״ו שחקים ממעל ישחקו ויטחנו ויפרדו כל כוחות הדינים שהם ז׳ יודי״ן דע״ב ס״ג

בל״ב שיניים הרמיזים באות **ז**א חלוקה לשתים בציור ב׳ יודי״ן וב׳ ווי״ן העולים ל״ב ויתחברו הז׳ יודי״ן דע״ב ס״ג עם הב׳ יודי״ן דאלף והיו ט׳ כמס׳ מ״ן דמנצפ״ך הרמוזים במס׳ פ״ר דשופר ויתמתקו ויחזור טעמו כדבש כמס׳ ש״ו דשופר. ובעבור הקול דרך השפתיים ששם הם אותיות בומ״ף העולים ב״פ די״ן דש״ך ופ״ר יתמתקו מיתוק ג׳ במס׳ ד׳ מילויי ע״ס מ״ב **(וד י יו י. וד י או י. וד א או א. וד ה ו ה)** העולים כמס׳ בומ״ף. ואף גם צפ״ך דמנצפ״ך ימתקו במס׳ ג׳ הייו״ת דעס״מ עם עשר אותיות השם העולים כמס׳ צפ״ך דמנצפ״ך ובהוסיף על מס׳ צפ״ו כמס׳ הוי״ה יהיו כמס׳ רי״ו. ובצאת הקול חוצה יצאו הז׳ הבלים שהם הז׳ מילוי ס״ג שעם הכולל עולים למאתים וששים מפה הבינה אשר בה סוג עם כ״ב אותיות התורה דה׳ מוצאות הפה אחה״ע גיכ״ק דטלנ״ת זהשר״ץ בומ״ף העולים פה. ויחולק מאתים וששים ההם ק״ל לז״א וק״ל לנוק׳ אשר עם **הו׳** דז״א נעשה קול לז״א ועם **ה״** דנוק׳ עולה קלה. ובהאדים פני בתוקעי (פני התוקע בתוקעו) התקיעות האלה יתעוררו המקורות ושרשי הקולות העליונים ויצאו ויתגלו ויאירו אור גדול בפנים העליונים דעתיק בז׳ שמות דס״ג שבפנים דעתיק ויומכוש ש״ע נהורין ממנו **אלף למד אלף למד** אר״ך אורות לא״א וק״ן לז״א וממנו לנוק׳ יהיו לרצון וכו׳ עכ״ל. וכבר נודע מ״ש מהרח״ו ז״ל בשער הקד׳ ריש שער א׳ כי אין למעלה לא גוף ולא דמות הגוף חלילה ולא אות ולא נקודה אלא הכל דרך משל וציור לשכך את האוזן יעו״ש.

יא) ואם חל ר״ה בשבת נוהגין לומר חסידי בית אל יכב״ץ מזמור מ״ז ז״פ ואח״כ זה היה״ר הכתוב בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל.

יא) יה״ר מלפניך ה׳ או״א שבזכות המזמור הזה אשר קרינו ובזכות פסוקיו ובזכות תיבותיו ובזכות אותיותיו ונקודותיו וטעמיו וכל שמותיך הקדושים היוצאים ממנו שיעלה הבל קריאתינו לבער ולבטל ולהכרית כל המקטרגים והמשטינים ולקרוע כל המסכים המבדילים בינינו לבינך ולהמתיק כל הדינים הקשים והרפים וכמו כן ימתקו כל הדינים שהגברנו במעלילינו אבל גלוי וידוע לפניך כי עז יצרנו הרע דמיונו כאריה יכסוף לטרוף וככפיר יושב במסתרים. ועתה הנה שבנו אליך בבושת פנים ונתחרטנו חרטה גמורה על כל מה שהרשענו ועשינו און ומרמה. והרי אנחנו מקבלים עלינו עתה לשוב בתשו׳ שלימה בלב שלם ובנפש חפצה עד מקום שידינו מגעת. וכמו כן יה״ר מלפניך ה׳ או״א שיהא חשוב ומקובל ומרוצה לפניך מחשבתינו זאת כאלו תקענו כל המאה קולות הראויים ליום זה וכאלו כוונו כל הכוו׳ הראויות והמתיחסים אליהם. וכאילו עשינו כל מה שמוטל עלינו. ובכן יגולו רחמיך העליונים על מדותיך וישתלשלו בסלסולים עד יגיעו ויגיהו בנוגה רב הסהר ותעלה למעלה ראש עטרת זכות אבותינו בעלי בריתך להקנות להם כח יפה במעמד שלשתן להתפלל ולחלות פני חנך ויהיו חקוקים בכסאך אברהם בראש יצחק בינתיים יעקב כנגד לכבוש עבד תחת רבו ושפחה תחת גבירתה. ויתבסמו ויתמתקו כל הדינים ויכבשו רחמיך את כעסך ויגילו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו במדת החסד וכו׳ עד את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור.

יב יב) וצריך התוקע לכוין להוציא י״ח את כל מי שישמע תקיעתו וכן השומע צריך לכוין שהוא יוצא י״ח בתקיעות של תוקע זה כמ״ש לקמן סי׳ תקפ״ט סעי׳ ט׳ ולעיל סי׳ רי״ג סעי׳ ג׳ יעו״ש. וטוב שיאמר התוקע בפי׳ בלחש קודם שיברך על השופר הריני מכוין בברכת שופר ושהחיינו ובתקיעות אלו שאני תוקע מיושב ובעמידה להוציא את כל השומע ידי חובתו. וכ״כ המט״א או׳ ג׳ בן א״ח פ׳ נצבים או׳ י״ד.

יב) וגם כל יחיד ויחיד אם אינו יכול לומר הלשם יחוד שכתבנו לעיל בארוכה מאיזה סיבה י״ל בקיצור לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות עשה דאו׳ לשמוע קול שופר כמ״ש יום תרועה יהיה לכם לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון וכל מצוות התלויות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳.

יג יג) ואם יש אדם יושב רחוק מן התוקע וחוש השמע שלו חלוש דודאי אינו שומע הברכות היטב אז יברך לעצמו כשמברך התוקע וישמע התקיעות. בן א״ח שם או׳ ט״ו. והיוצא י״ח בברכת התוקע אם יש לענות ברוך הוא וברוך שמו עיין לעיל סי׳ רי״ג או׳ יו״ד.

יד יד) [סעיף ב׳] קודם שיתקע יברך וכו׳ וצריך לכסות השופר בשעת ברכות. א״ר או׳ ח׳ בשם הגמ״נ. קסל״ה מס׳ ר״ה. דה״ח או׳ ג׳ מט״א או׳ ג׳ בן א״ח שם. וצריך שיאחזנו בידו בשעת ברכה כשהוא מכוסה משום דכל דבר שמברך עליו צריך לאחזו בימינו בשעת ברכה כמ״ש לעיל סי׳ ר״ו סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם יעו״ש וכ״כ בן א״ח שם. וכן צריך לכסות השופר בין כל סימן והימן. קשל״ה שם. ולפ״ז צריך לכסות בכ״ז שאין תוקע בו כגון באמירת אשרי ובעמידה וכו׳.

טו טו) שם. קודם שיתקע יברך וכו׳ אם נטלו השופר אחר שבירך והביאו שופר אחר אם היה באמצע התקיעות א״צ לברך שנית אבל בין הברכה לתחילת התקיעה צריך לחזור ולברך. שוית בנין עולם סי׳ ל״א. פ״ת. מ״ב או׳ ד׳ ומיהו עיין לעיל סי׳ ח׳ או׳ נ״ה שכתבנו כעין זה בין הברכה לעשיית המצוה דאיכא מחלוקת הפו׳ ודעת האחרונים שלא לברך משום סב״ל יעו״ש.

טז טז) שם. לשמוע קול שופר. ולא לתקוע דלאו בתקיעה תליא מילתא אלא בשומע כדתנן התוקע לתוך הבור וכו׳ לא יצא. טור. וכ״כ בה״ג הא דמברכין לשמוע קול שופר ולא מברכין לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמו על מקרא מגילה משום דבשמיעת קול שופר הוא יוצא ולא בתקיעת

שופר כדתנן התוקע לתוך הבור וכו' פעמים שהתוקע בעצמו לא יצא כגון שהיה עומד על שפת הבור והכנים פיו לתוך הבור ותקע עכ"ל והב"ד ב"י יעו"ש. וכתב הב"ח דכ"ה הסכמת הפו' וכך נוהגין דלא כהסמ"ג שפסק כר"ת לברך לתקוע בשופר ומיהו בדיעבד אם בירך לתקוע בשופר יצא וא"צ לחזור לברך לשמוע עכ"ל. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' א' דבדיעבד אם בירך לתקוע בשופר יצא. וכ"כ מ"א סק"ב. א"ר או' ד' נה"ש או' ב' ר"ז או' ד' ח"א כלל קמ"א או' ז' מט"א או' ג' מ"ב או' ד' והגם דהפר"ח והמט"י כתבו דצריך לחזור מ"מ הא ק"ל הלכה כרבים ועוד הא ק"ל סב"ל.

יז טוב) שם. לשמוע קול שופר. ואין לומר לשמוע בקול שופר דמשמע לעשות ציויו ולשמוע בקולו. ב"ח בשם אגודה ושכל טוב. וכ"כ הלבוש. ט"ז הק"ב. מ"א שם. ובדיעבד אם בירך לשמוע בקול יצא. א"ר שם. א"א או' ב' ר"ז שם. ח"א שם. מט"א שם. מ"ב שם. וכן אם בירך על תקיעת שופר בדיעבד יצא. ר"ז שם. ח"א שם. מ"ב שם.

יח חי) שם. ויברך שהחיינו. ואעפ"י שבירך אותו בלילה אינו עולה לשופר כ"א ליו"ט בלבד לפי שמצות שופר אינה בלילה כ"א ביום. או"ח דף צ"ט ע"ד. עו"ש או' א' כס"א או' ג' והיינו טעמא נמי ללולב. ואע"פ שאמרו העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו אע"ג דלא מטא זימניה סוף סוף עשיית הסוכה בה שעתה זימניה הוא. כס"א שם ועי"ש. ועיין ב"ח ולקמן סי' תרנ"א סעי' ו' ובדברינו לשם בס"ד.

יט יט) שם. ויברך שהחיינו. דהאי קאתי מזמן לזמן. לבוש. ועיין לעיל סי' כ"ב או' ב'.

כ ך) כפר שיש י"ג בעלי בתים וצריך שכר הרבה להביא תוקע מרחוק וששה רוצים ושבעה מעכבים אין לומר בזה ניזיל בתר רובא והמיעוט כופין ואם המעכבים טעמם משום שהם עניים אין כופין אותם דביכול הכתוב מדבר והששה יתנו כל הצריך. מהרי"ע בס' בני יהודה דף ס"ז דלא כהרב חו"י סי' קפ"ו שצידד בזה. ברכ"י או' ו' זכ"ל או' ר' שע"ת או' ה' ועי"ש בשע"ת מ"ש עוד בדברי חו"י הנז' יעו"ש.

כא כא) שם הגה. ואין חילוק בין אם יברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים וכו' בתה"ד סי' ק"מ כתב דמי שכבר יצא י"ח תקיעת שופר ובא לתקוע כדי להוציא את חבירו מן הדין לא יברך התוקע אלא השומע מברך אבל אין נוהגין כן יעו"ש והב"ד ב"י. ועיין ער"ה או' ג' שכתב דמוכח מדברי התו' והרא"ש דברכת המצות אפי' יצא מוציא אף לבקי וכן דעת ריי"ו והרד"א אבל בה"ג והכלבו בשם ריי"ץ גיאת ס"ל דאינו מוציא אלא לשאינו בקי כמ"ש הטור והב"י סי' רע"ג וכ"כ או"ח דף ס"ג בשם ר' אשר עי"ש וכן פי' הב"ח כאן דברי הטור יעו"ש. וכ"כ המ"א סק"ג שמנהג זה הוא לאנשים (וכ"כ כמה אחרונים שצ"ל לאנשים ומ"ש הא"ר והבאה"ט לנשים כבר כתב עליהם המאמ"ר או' ב' שלא דקדקו היטב יעו"ש.) שאין יודעים אבל מי שיודע יברך לעצמו ב' ברכות ויוצא אליבא דכ"ע יעו"ש. וכ"כ המחה"ש וא"א או' ג' וכ"פ הר"ז או' ה' דה"ח או' ב' מט"א או' ו' וכ"ה דעת הש"ע כמ"ש לעיל סי' רע"ג סעי' ד' ובדברינו לשם או' ל"ה יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל קמ"א או' ז' דאם כבר יצא התוקע נכון שיברך השומע לעצמו ולא התוקע אלא שכתב ואין נוהגין כן ור"נ שיש להם על מה לסמוך מאחר דאיכא פלוגתא בזה כנז' אבל מ"ש מ"ב או' ה' דאין למחות בהם כי כן הוא עיקר מדינא וכו' צ"ע דאיך יכתוב כן נגד פסק הש"ע ודברי האחרונים הנז' ואם מותר לנשים לברך ברכות השופר וכן אם יצא התוקע י"ח אם מותר לברך לנשים עיין לקמן סי' תקפ"ט סעי' ו' ובדברינו לשם בס"ד.

כב כב) ואם האחרים יודעים בעצמם לברך והם פחות מעשרה יש להם לברך בעצמם שתי הברכות ואם הם עשרה אף אם כולם יודעים לברך נוהגין שאחד מברך והשאר יוצא שלא לחלק בין צבור לצבור דסתם צבור נמצאו אנשים שאינם בקיאים בטוב ברכות. מט"א שם. ומיהו לא ידענא למה צריך עשרה דהא בכל הברכות ק"ל דיכול אחד לברך ולהוציא את חבירו אפי' ביודע לברך ורק הכא החשש מפני שכבר בירך התוקע ויצא י"ח וע"כ לכתחלה הבא להוציא אחרים אם יודע הוא יברך אבל אם עדיין לא יצא ובא לברך פשיטא דיכול להוציא את חבירו אפי' אם הוא יודע ואפשר דכוונתו להשמיענו דוקא על עשרה שנוהגין אחד מברך והשאר שומעין אבל אם הם פחות אין ה"נ דאז הוא ברצונם רצו כל אחד מברך רצו אחד מברך ומוציא את כולם

כג כג) אין למנות אבל תוך למ"ד או תוך י"ב חודש על אביו ואמו אם לא שכבר החזיק כמה שנים או שהוא הגון ביותר וכמ"ש בשי' תקפ"א לענין ש"ץ. מנרא או' ז'. ועיין בדברינו לשם או' ל"ג. ולקמן סי' תקפ"ט או' ד'.

כד כד) מי שמסופק לו אם שמע קול שופר או לא חוזר ותוקע ואינו מברך. המ"מ פ"ז מה' שופר. אבל מדברי הריב"ש סי' רכ"א נראה ברור דצריך לברך ומחלוקתם תלוי במה שנחלקו הפו' אם מברכין על ספק מצוה דאו' ולדברי כולם ביו"ט ב' אינו חוזר לתקוע או ליטול לולב ואם רוצה לתקוע או ליטול לולב א"צ לחזור ולברך וכ"כ הריב"ש סי' רכ"א. כנה"ג בהגה"ט. ומיהו עי"ש בריב"ש במסקנתו שכתב דא"צ לברך אף שהוא ספק דאו' דמ"מ הברכות

דרבנן יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ה׳. מ״ב או׳ ה׳. ומ״ש הפר״ח בסי׳ תקפ״ט סעי׳ ד׳ דיש לברך כבר כתב עליו הנה״ש בסי׳ זה או׳ ג׳ דרבים חולקים עליו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ס״ז או׳ א׳ ודוק.

כה **כה) תוקע** לרבים שהוצרך לתקוע לחולה דא״א לו להתענות עד אחר תקיעות דבהכ״נ אף אם החולה יברך לעצמו איכא ספיקא דדינא דלמ״ד מצות א״צ כוונה כבר יצא בתקיעות להחולה וע״כ מוטב שיאכל החולה קודם שמיעת התקיעות וישמע התקיעות אחר יציאתם מבהכ״נ. עולת שמואל סי׳ פ״ב ועי״ש עוד מזה סי׳ פ״ג וסי׳ פ״ז. והב״ד הפ״ת. פת״ע או׳ ו׳. ועיין לעיל סי׳ ס׳ סעי׳ ד׳ וסי׳ תע״ה או׳ נ״ט ולקמן סי׳ תקפ״ט סעי׳ ח׳ ודוק.

כו **כו) ולענין** שאר אדם אם מותר לאכול אכילת עראי קודם תקיעת שופר עיין לקמן סי׳ תרנ״ב סעי׳ ב׳ לגבי לולב שכתב דאסור לאכול קודם שיטלנו ומדלא כתב כן לגבי תקיעת שופר משמע דשרי. ועוד דגם לגבי לולב כתב שם המ״א דטעימא בעלמא שרי יעו״ש. ושם יבואר עוד דעת האחרונים בזה כי יש מתירין טעימא דוקא בחלש יעו״ש. וע״כ הכא נמי נוהגין קצת להקל מי שהוא תש כח ואינו יכול להיות בתענית עד צאת בהכ״נ. ועיין לעיל סי׳ רפ״ו סעי׳ ג׳ וברבריו לשם בס״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ תקפ״ח או׳ י״א.

כז **כז) שם. ויתקע תשר״ת ג׳ פעמים וכו׳** לפי שנסתפק לנו בתרועה האמורה בתורם כמ״ש לקמן סי׳ תק״ץ סעי׳ ב׳ יעו״ש.

כח **כח) שם. ויתקע תשר״ת ג׳ פעמים וכו׳** וכן יתקע ל׳ קולות בלחש דמוסף ול׳ קולות בחזרה דמוסף ועשרה קולות בקדיש של תתקבל סך הכל מאה קולות כמבואר בשער הכוו׳ דף צ״ט ע״ד יעו״ש. וכ״ה בפע״ח שער כ״ו פ״ג. וכ״כ השל״ה דף רי״ז ע״א בסופו בשם האר״י ז״ל יעו״ש. וכללות כוונת התקיעות תשר״ת הם בבחי׳ חב״ד ותש״ת הם בבחי׳ חג״ת ותר״ת הם בבחי׳ נה״י ומה שתוקעין מיושב ג״פ תשר״ת וכו׳ הם לתקן ג׳ בחי׳ כי תשר״ת הראשין הוא בבחי׳ פנימיות דפנימיות. ותשר״ת השני הוא בבחי׳ חיציניות דפנימיות ותשר״ת השלישי הוא בבחי׳ פנימיות דחיציניות. וכן ג״פ תש״ת הם בבחי׳ חג״ת דג׳ בחי׳ הנז׳ וכן ג״פ תר״ת הם בבחי׳ נה״י דג׳ בחי׳ הנז׳ וכ״ז הוא לבח״ בינה וחכמה דלחש וחזרה דשחרית. ואח״כ חוזרין לתקן בבחי׳ תפלת מוסף ולפי שהוא יותר מקום גבוה מתקנין מדרגה תחתונה תחלה דהיינו אחר עשרה מלכיות תוקעין תשר״ת תש״ת תר״ת והם בבחי׳ חב״ד חג״ת נה״י דפנימיות דחיציניות ולכן הם עשרה פסוקים שהם ג״כ נגד חב״ד חג״ת נה״י דבחי׳ פנימיות דחיציניות. וכן אחר עשרה זכרונות תוקעין תשר״ת תש״ת תר״ת והם בבחי׳ פנימיות דחיציניות וכן עשרה פסוקים דזכרונות הם בבחי׳ הנז׳ וכן אחר השופרות תוקעין תשר״ת תש״ת תר״ת בבחי׳ פנימיות דפנימיות וכן הפסוקים דשופרות הם בבחי׳ הנז׳ וכ״ה הסדר בבחי׳ חזרה דמוסף כמבואר כ״ז בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל וכ״ה מנהג חסידי בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשנו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל וע״פ סידור הרש״ש ז״ל כנודע ליח״ן. ובכללות ל׳ קולות דמיושב שבהם ר״ע טרמיטין תכוין לבטל ע״י את יצה״ר דע״ז. ור״ע טרמוטין שיש בל׳ קולות במוסף דלחש תכוין לבטל ע״י יצה״ר של גלוי עריות. ור״ע טרמוטין שיש בל׳ קולות דחזרת מוסף תכוין לבטל ע״י יצה״ר של ש״ד. ועשר קולות אחרונות שבקדיש תתקבל תכוין לבטל ע״י את יצה״ר של לשה״ר. וכל המספר הטרמוטים שבק׳ קולות הנז׳ הם תת״ק וכן שם שדי במילואו כזה שין דלת יוד היא בגי׳ תתי״ד ושם אלהים פשוט הוא גי׳ פ״ו הרי הכל בגי׳ תת״ק ויכוין לשדד כוחות הדין של אלהים ע״י שם שדי הנז׳ והמאה קולות לבדם הם הוי״ה דס״ג ומילואו ל״ז. שער הכוו׳ ופע״ח שם. וכ״ה הסדר בבחי׳ יום שני. ולקמן סי׳ תר״א סעי׳ ב׳ ית׳ הטעם בסוד למה גם בא״י עושין בזה״ז שני יו״ט של ר״ה יעו״ש ולא אוכל לבאר עוד יותר בסדר הכוו׳ בס׳ הזה מן הטעם הכמום ורק מעט מזער להראות כי תורתינו הקדושה ומצותיה כולם הם רומזים אל בחי׳ אירות עליונים אשר לא יוכל להשיגם שכל אנושי ונתנם השי״ת לישראל כדי לזכותם ולתת להם לעת״ל מטיבו הגדול שכבר הזמין לצדיקים טוב שאין לו תכלית כמ״ש מה רב טובך אשר צפנת וכו׳.

כט **כט) שם הגה. וטוב לתקוע בצד ימין שבפיו.** שהרי השופר הוא כדי לערבב השטן והשטן עומד על ימין של אדם דכתיב והשטן עומד על ימינו לשטנו. לבוש. ובשל״ה כתב שכן נכון ע״פ הקבלה דלא כלבוש שכתב ע״פ הקבלה יותר טוב להעמידו על שמאל של פיו יעו״ש. ובהג״מ כתב ולא בשמאל מפני שהתפילין של יד מגינה. אגודה. וא״כ איטר יש לתקוע בימין דידיה. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ט׳ מט״א או׳ ד׳. מיהו החמ״מ אד ג׳ כתב דלאו דוקא תפילין של התוקע אלא תפילין דעלמא מגינים על מדת שמאל שהוא הדין וא״כ אין חילוק בין איטר לאחר וכתב וכ״נ מהכוונות יעו״ש. וכ״נ דעת שאר האחרונים שלא העתיקו דברי המ״א הנז׳ ובלא״ם הא כתב מור״ם ז״ל אם אפשר לתקוע בכך ור״ל דאם אינו מורגל בכך אינו מעכב ויתקע באיזה צד שנוח לו. וכ״כ האחרונים.

ל **ל) שם בהגה. וכן יהפוך השופר למעלה וכו׳** פי השופר למעלה. לשון מהרי״ל. ונראה כוונתו שיעמיד הפה למעלה ולא לצדדין. מ״א סק״ה. ור״ל שאינו ממעט כ״א שלא יהיה פה השופר לצדדין אבל א״צ להגביה צד הרחב של השופר קצת יותר למעלה מן הפה דהיינו להעמיד השופר באלכסון למעלה. מחה״ש. ובלבוש כתב יהפוך השופר מעט למעלה משמע שר״ל שיגביה הפה מעט למעלה. מ״א שם. ור״ל שיהיה פי השופר בצד הרחב

למעלה מפה של התוקע. יא״פ. מיהו בשער הכוו׳ דף צ״ח ע״א כתב שפיו הקצר יהיה למעלה בפיו של התוקע ופה הרחב יהיה למטה יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער כ״ו פ״א.

לא **לא) שם בהגה. וכן יהפוך השופר למעלה וכו׳** מיהו אין קפידא בזה שאם אינו מהפכו למעלה וגם אין מעמידו על צד ימין שבפיו אין להקפיד. לבוש. מט״א או׳ ד׳.

לב **לב) [סעיף ג׳] ישלים אחר וכו׳** ולא דמי לתורה שצריך לחזור לראש כמ״ש רסי׳ ק״מ דהתם כתיב תורת ה׳ תמימה. ב״ח. מ״א סק״ו.

לג **לג) שם. ודי בברכה שבירך הראשון.** ול״ד לתורה שצריך לחזור לברך דהכא הראשון עשה הברכה שיצאו כל הקהל. מ״א סק״ז. מ״ב או׳ יו״ד.

לד **לד) שם. והוא שיהיו שם התוקעים וכו׳** פי׳ שאם לא היו שם בשעת ברכה צריכין לברך להוציא עצמן שלא שמעו הברכה אבל אם כבר יצאו י״ח דבר ברור הוא שא״צ לחזור ולברך אעפ״י שלא שמעו הברכה. פר״ח דלא כשכנה״ג שנתפסק בזה. וכ״כ העו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ י״ב. שו״ג או׳ ה׳ ער״ה או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ ל׳ בגדי ישע. ר״ז או׳ ח׳ ואו׳ ט׳ דה״ח או׳ ד׳ מט״א או׳ ח׳ מ״ב או׳ י״א. וזה שלא היה שם בשעת ברכה שצריך לברך להוציא עצמו יברך בלחש. וכ״כ בסידור עמודי שמים. וכ״כ ח״א כלל קמ״א או׳ ח׳ מ״ב שם.

לה **לה) ואם** נכנס באמצע התקיעות זה שלא יצא עדיין י״ח דצריך לברך בשכנה״ג מסתפק אם מתחיל בראש כיון שלא. יצא ושמע כבר או יתחיל ממקום שפסק זה ואח״כ ישלים התקיעות לעצמו ונראה דיש להחמיר ולהתחיל מראש. א״ר שם. ח״א שם. מט״א שם. ואם התחיל באמצע ממקום שפסק הראשון ואח״כ השלים לעצמו ג״כ יצא. מט״א שם. ולפי סודם של תקיעות שכתבנו לעיל או׳ כ״ח צ״ל על הסדר תחלה תשר״ת ואח״כ תש״ת וכו׳.

לו **לו) ואם** התחיל לתקוע בלא ברכה אם נשאר לו עדיין שום תקיעה שלא תקע צריך לברך. פר״ח. והיינו משום דאין הברכה חשיבה הפסק בין תקיעה לתרועה כדמוכח לקמן סי׳ תקפ״ח סעי׳ ב׳ דלא חשיב הפסק רק אם שמע קול אחר בנתיים יעו״ש. והא דמברך אם נשאר לו שום תקיעה היינו אם נשאר לו מן החיוב שהם ג״פ תשר״ת וכו׳ אבל אם כבר שמע ג״פ תשר״ת וג״פ תש״ת וגיפ תר״ת שהם רק חובה מן הדין כמ״ש לקמן סי׳ תק״ץ סעי׳ ב׳ אינו יכול לברך עוד כיון שכבר יצא י״ח וק״ל ברכות אין מעכבות. ועיין לקמן או׳ ט״ל.

לז **לז) אם** התחיל לתקוע בשופר כשר ונפסל א״צ לחזור ולברך. ויתקע שאר התקיעות בשופר כשר אבל אם היה סבור שהוא כשר ונמצא פסול צריך לחזור ולברך ולתקוע מתחלת התקיעות. פר״ח. ואפשר שטעמו משום דאלו התקיעות הפסולות הוו הפסק בין הברכה ובין התקיעות הכשרות שצריך לחזור ולתקוע אבל אם תכף אחר הברכה קודם שיתחיל לתקוע הרגיש בו שהוא פסול והביא אחר דא״צ לחזור ולברך כיון דאין הברכה על זה השופר עצמו כמו לולב ופרי אלא לשמוע קול שופר. יהיה איזה שופר שיהיה זה או אחר. ועוד עיין לקמן סי׳ תקפ״ו בדיני פסולי שופר ודבר שיש בו פלוגתא אם הוא פסול אין לחזור ולברך מספק משום דק״ל סב״ל.

לח **לח) שם. ולא הויא ברכה לבטלה.** כיון שהשני יוצא בברכתו וכיון שהשני יוצא בברכתו אעפ״י שלא יצא הוא בתקיעת השני כגון שיצא והלך לו או שסתם אזנו ולא שמע התקיעה לא היתה ברכתו לבטלה. ב״י לבוש. ועיין ט״ז סק״ג שכתב אבל לכתחלה לא יברך זה ע״ד שיתקע אחר יעו״ש.

לט **טל) מי** שבא לבהכ״נ אחר שבירך התוקע על השופר ושמע התקיעות לא מיבעיא לדעת הג״א דס״ל דבכל מצות אם לא בירך עובר לעשיה יכול לברך אחר עשייתן אפי׳ לכתחלה דפשיטא דה״נ יברך אלא אפי׳ לדעת התו׳ והרא״ש דס״ל גבי לולב דיכול לברך אחר נטילתן משום דעדיין יש לו לנענע ומיקרי עובר לעשייתן ה״נ כיון דעדיין יש לפניו תקיעות דמעומד אינה ברכה שא״צ והדברים ק״ו מהתם דהנענוע אינו אלא הכשר מצוה כל דהוא וכ״ש הכא. פרי הארץ סי׳ ט׳ והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ ל׳ או׳ א׳ ומיהו עיין ש״כ יו״ד סי׳ י״ט סק״ב מ״ש לדחות סברת הג״א מהלכה וגם על סברת התו׳ והרא״ש כתב הטעם משום דעדיין לא גמר המצוה לגמרי אבל אם כבר גמר המצוה לגמרי אינו מברך יעו״ש. וא״כ הכא שכבר שמע ל׳ קולות דמיושב ויצא מידי כל הספיקות כמ״ש בסי׳ תק״ץ סעי ב׳ היאך יכול לברך אח״כ והגם שכתבנו לעיל או׳ ב׳ דעיקר תקיעות דמוסף היינו משום שהם על סדר הברכות ומעומד יש בהם חשיבות אבל לענין לצאת י״ח ודאי כבר יצא שהרי שמע החיוב וגם כל הספיקות השייכים למצוה זו וכ״כ מ״א סק״ט. ועוד הרי לך סברת הריא״ז דס״ל דעוקר תקיעות דמיושב כיעו״ש וא״כ כיון דדבר זה לא נפיק מפלוגתא וק״ל סב״ל אפי׳ כנגד הרוב אם אירע כזה יש לברך בין סי׳ לסימן דמיושב ואם לא בירך עד ששמע כל הל׳ קולות יש לברך אח״כ במחשבה כיון די״א דיוצא בזה כמ״ש לעיל סי׳ ר״ט או׳ ט״ו יעו״ש. ויתי׳ עוד מזה לקמן סי׳ תרנ״א סעי׳ ה׳ יעו״ש.

מ מ) **[סעיף ד'] כדי שלא יתבלבל.** אבל הפסק לא הוי מאחר שהם עיקר התקיעות. ב"י. מ"א סק"ח ולב"ש. א"א או' ח' והמחה"ש סק"ח כתב כיון שצריך לתקוע על סדר הברכות הוי צורך תפלה. וכ"כ ח"א כלל קמ"א או' יו"ד. מ"ב או' י"ג.

מא מא) **שם. ואם הוא מובטח וכו'** ואי ליכא אחר יש לתקוע אפי' במקום שאין מובטח דמן השמים יסייעוהו לעשות כהוגן. ט"ז סק"ה וכ"כ בשה"ל ובס' התניא וכן הסכים א"ר או' י"ד. והב"ד הברכ"י או' ט' והמ"א סק"ט כתב דאם אינו מובטח אעפ"י שאין שם אחר לא יתקע עד אחר התפלה וכ"ש שכבר יצא בתקיעות שמיושב דהא אפי' נשיאת כפים מבטלים כשאינו מובטח (כמ"ש לעיל הי' קכ"ח סעי' ך') וכ"ש זה ומ"מ כשמתפלל מתוך הסידור בודאי מובטח עכ"ל. וכ"ה דעת החמ"מ או' ו' ומיהו אם מתפלל מתוך הסידור גם הא"ר מודה לזה שהוא מובטח. וכ"ה דעת הא"א או' ט' מאמ"ר או' ה' ח"א שם. מ"ב או' י"ד.

מב מב) **שם. ואם הוא מובטח וכו'** רשאי לתקוע. והיכא דאיכא אחר אפי' הוא מובטח לא סמכינן עליה כמ"ש לעיל סי' קכ"ח סעי' ך' לגבי נשיאות כפים. ב"ח בשם רש"ל וכ"כ הפר"ח. אבל המ"א הק"י כתב דמשמע בטור בשם בה"ע דאפי' איכא אחר רשאי לתקוע אם הוא מובטח וכתב לחלק בין שם לכאן יעו"ש. וכ"כ הברכ"י או' ח' לחלק בין שם לכאן וכתב דהכא כ"ע מודו דאף אם יש תוקעים אחרים אם הוא בטוח הש"ץ מצי תקע יעו"ש. וכ"כ הכס"א או' ד' ער"ה או' ה' מט"א או' י"א. מ"ב או' ט"ו.

מג מג) **שם הגה. ודוקא תקיעות שעל סדר התפלה וכו'** דשם חיישינן שמא יתבלבל ולא יכול לחזור לתפלתו משא"כ תקיעות דמיושב.

מד מד) **שם בהגה. כי המתחיל במצוה אומרים לו גמור.** והמנהג בהרבה קהלות לחלקם ואפי' בתקיעות של הסדרים עצמם ויש ללמד עליהם זכות שמחבבין המצות. ט"ז סק"ו. מט"א או' י"ב.

מה מה) **שם בהגה. אומרים לו גמור.** הכוונה בזה שאם בא אחר לגמור אין מניחין אותו מפני שכבר זכה הראשון אבל אין נראה לפרש אם אין רוצה הראשון לגמור אומרים לו גמור ואי אתה רשאי ליפטר כפשט הלשון דאין לזה טעם. מט"י.

מו מו) **שם בהגה. נוהגין להקרות לפני התוקע וכו'** ולא הוי הפסק. תשו' הרא"ש כלל ד' סי' ח"י. כנה"ג בהגה"ט. פר"ח. וגם תקיעה ראשונה יאמר המקרה. של"ה דף רי"ד ע"א. מ"א ס"ק י"א. א"ר או' ט"ו. מט"א או' ה' ומיהו דעת מ"ב בשה"צ או' ל"א דיותר טוב שלא להקרות תקיעה ראשונה כדי שלא יהיה הפסק להמקרה יעו"ש. ועיין לעיל סי' תקפ"א או' ט"ל.

מז מז) **שם בהגה. נוהגין להקרות וכו'** נוהגין שהחזן המתפלל שחרית מקרא לפני התוקע מלה במלה סדר התקיעות. ד"מ. מ"א שם. ר"ז או' יו"ד. ובמקום שיש מו"ץ הוא מקרא. והש"ץ בתפלה לא יפסיק להקרות. מש"ז או' ז' מ"ב או' י"ח.

מח מח) **פעם** א' לא היו יכולין לתקוע וצוה מהר"ר מעכלין ז"ל להפך השופר ולקרות בו ויהי נועם וכן עשה ואז היה תוקע ואמר הרב הנז' שהשטן היה שם ועכבן מלתקוע. מט"מ סי' תת"ח. מ"א שם. ונראה שזה היה בתקיעות מעומד אבל בתקיעות מיושב לדעתי זה הפסק גמור בין ברכה לתקיעה ולומר שזה מקרי לצורך התקיעה קשה הדבר כי אין הסגולה זו בדוקה. דג"מ. והב"ד השע"ת או' ז' וכתב בע"כ כיון שלא היו יכולין לתקוע היה הפסק גדול ללכת להביא שופר אחר וכיוצא ובלא"ה היה צריך ברכה אחרת וקראו ויהי נועם קודם ברכה האחרת יעו"ש ונראה דאם אירע כן בין סימן לסימן דמיושב יכול לומר ויהי נועם ולא הוי הפסק כמו שמותר להתודות וכמ"ש לעיל סי' תקפ"ד או' ו' אבל אם אירע כן בין הברכה לתקיעה או בתפילת לחש דאסור להפסיק י"ל ויהי נועם על פי השופר רק במחשבה בלב. וכ"ז אם התוקע אומן והשופר טוב דאל"כ לא נכנס בסוג זה ואין להפסיק לא בדיבור ולא במחשבה.

מט מט) **[סעיף ה'] הנוטל שכר לתקוע וכו'** בטור כתב בשם אחיו הר' יחיאל שמנהג באשכנז שגדולי העיר מקדימין לתקוע כל מי שזריז בו יותר משא"כ בספרד שבורחין מן המצוה עד שצריכין לשכור אחד מן השוק לתקוע להם ולא ידעתי מאין מצאו היתר זה כי נ"ל שאסור ליטול שכר אלא ע"י הבלעה יעו"ש אלא שבב"י כתב להוכיח כיון שאין שוכר אותו בשבת עצמה אלא מע"ש אין איסור בדבר ורק שאינו רואה סי' ברכה יעו"ש וזהו שכתב כאן בש"ע דאינו רואה מאותו שכר סי' ברכה דמשמע אבל איסורא ליכא. וכ"כ מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ז. בית מאיר. ועיין לעיל סי' ש"ו סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד.

נ נ) **א"ר** יצחק (ר"ה ט"ז ע"א) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. פי' למה תוקעין מיושב קודם מוסף וחוזרין ותוקעין על סדר הברכות כדי לערבב השטן. פי' כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת התפלה. וי"מ שמכח תקיעה ראשונה מתערבב בשניה. והכי איתא בירוש' בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קול שופר חדא

זימנא בהיל ולא בהיל אומר שמא ההיא זימנא דשופר גדול כד שמע תניינא אומר ודאי מטא זמניה ומירתת ומתערבב ולית ליה פנאי למיעבד קטיגוריא. טור. והלבוש כתב דמן הדין היה לנו לתקוע ולסדר הברכות הללו בעת תפלת השחר ולתקוע משום זריזין מקדימין למצות אלא שיש לחוש למעשה שהיה שידעו האוייבים שמתאספים לתקוע תרועת מלחמה ויעמדו עלינו להרגנו רי״ו שכן היה מעשה בשעת הגזרה לכך תקנו תקיעות וברכות במוסף דכי חזו דקראו בק״ש ומתפללין וקורין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אומרים האויבים בחקותיהם ובתורותיהם הם עוסקים וזה מצותן לתקוע ואין זה תרועת מלחמה. ומ״מ תקנו חז״ל לתקוע קודם מוסף כשהן יושבין כדי לערבב השטן וכו׳ ומה שתוקעין יותר מן החיוב אין בזה משום בל תוסיף משום דאין שייך בל תוסיף בעשיית מצוה אחת ב׳ פעמים כמ״ש התו׳ בר״ה דף ט״ז ע״ב ד״ה ותוקעין וכו׳ יעו״ש.

נא נא) וא״ר יצחק (ר״ה שם ע״ב) כל שנה שאין תוקעין בה בתחלתה מריעין לה בסופה. מ״ט משום דלא מיערבב שטן. ומפרש בה״ג דלא דאקלע בשבתא אלא דאיתיליד אונסא ולא תקעו. רמז לדבר אין שטן ואין פגע רע ר״ת שופר פי׳ כשיש שופר אין פגע רע. טור. ועיין ע״ז סק״ז מ״ש ע״ז ושכנה״ג בהגה״ט או׳ י״ד.

נב בנ) אעפ״י שאין שופר מפורש בתקיעות ר״ה אנו לומדים אותו מיובל דכתיב ביה והעברת שופר תרועה בחדש השביעי. עור. והוא מגמ׳ ר״ה ל״ג ע״ב.

סימן תקפו

א א) [סעיף א׳] שופר של ר״ה וכו׳ לאפוקי בתענית שתוקעין ג״כ בשופר לא בעינן של איל וכפוף. מ״ב או׳ א׳ א״נ לאפוקי יוה״כ דיובל דאיכא למ״ד צריך שיהיה פשוט כמבואר בב״י.

ב ב) שם. מצותו בשל איל וכפוף. בשל איל כדי שיזכור לנו עקידתו של יצחק (שהיה תמורתו איל) וכפוף כדי שיכפפו לבם בתפלה. טור מן הגמ׳ מ״א סק״א. ואיל הוא מן י״ג חודש ויום א׳ ומעלה אבל קודם זמן זה לא נקרא איל כמ״ש פ״א דמס׳ פרה יעו״ש.

ג ג) שם. מצותו בשל איל וכפוף. וה״ה כל מיני כבש (ר״ל אפי׳ נקבה) הם נכללים בכלל זה להזכיר עקידת יצחק שהרי בסי׳ תקע״ג כתב ואוכלין ראש כבש והיינו לזכר עקידת יצחק אלא שהמהדרין נוהגין לחזר אחר של איל דוקא שהוא זכר טפי לאילו של יצחק. ט״ז סק״א. א״ר או׳ א׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳.

ד ד) שם. מצותו בשל איל וכפוף. אע״ג דנקט הש״ע הני תרתי בחדא מחתי מ״מ אינם שוים דכפוף הוא עיקר המצוה לכתחלה ולא יצא י״ח לכתחלה בפשוט אבל בשל איל אינו מקרי לכתחלה אלא מצוה מן המובחר. ט״ז שם. מיהו המאמ״ר או׳ א׳ כתב הגם שמדברי מרן בב״י בביאור דברי הטור והפו׳ מבואר דהא דבעינן של איל אינו אלא למצוה מן המובחר ואינו מעכב אפי׳ לכתחלה כל שהוא כפוף אמנם מסתמיות דבריו כאן בש״ע משמע דכל שאר השופרות אינם כשרים אלא בדיעבד יעו״ש. וכ״ה דעת הב״ח דשאר שופרות שאינם של איל אפי׳ הם כפופים אינם כשרים אלא בדיעבד יעו״ש. ונ״מ דאם יש שופר של איל ואינו כפוף ושופר שאינו של איל וכפוף לדעת הט״ז כפוף שאינו של איל הוא יותר מוקדם כיון דשל איל אינו אלא למצוה מן המובחר ושאינו כפוף בדיעבד ולדעת הב״ח והמאמ״ר של איל ואינו כפוף ושאינו של איל וכפוף הם שוים כיון שזה בדיעבד וזה בדיעבד. וכ״מ ממ״ש לעיל או׳ ב׳ דכל חד אית ביה חדא לטיבותא אבל כיון דלהב״ח והמאמ״ר הם שוים ולהט״ז כפוף שאינו של איל כשר אפי׳ לכתחלה יש להקדים הכפוף דהוי אליבא דכ״ע. וכ״כ מ״ב או׳ ה׳ דמסקנת רוב הפו׳ כפוף עדיף יעו״ש.

ה ה) וכל זה אינו אלא בר״ם עצמו כשהגיע זמן לתקוע ונושאין ונותנין איזהו שופר כשר טפי לתקוע בו אבל קודם ר״ה דעדיין לא חל עליו חיוב תקיעה יכול לקנות שופר של עזים אעפ״י שיש לפניו ג״כ של איל אלא שצריך לקנותו בדמים יקרים ויודע שלא יהא בעירו שופר של איל בר״ה אפ״ה אין חיוב לקנות של איל בדמים יקרים אלא יש לו דין סידור מצוה עד שליש ולא יותר כדלקמן גבי לולב. ב״ח עט״ז. מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ה׳ ועיין לקמן סי׳ תררו ובדברינו לשם בס״ד.

ו ו) שם. ובדיעבד כל השופרות כשרים. כגון של יעלים ועזים. טור לבוש. ויעל הוא מין חיה כמ״ש בפ׳ ראה ואקו ודישון וכו׳ ותרגם אונקלוס ואקו ויעלא. וכן הסכים הר״ן פ׳ ראוהו ב״ד דלא כערוך שפי׳ כבשה נקבה יעו״ש. וכן מוכח בהדיא פ״א דכלאים משנה ו׳ דלא כערוך יעו״ש. ומ״מ אם יש לו שופר של תיש ועז יקדימו לשופר של יעלים ושאר חיות דהוא קרוב למין שם יותר כדכתיב שה כשבים ושה עזים ואיכא זכר קצת לעקידת יצחק. מ״ב או׳ ד׳ ועוד י״ל משום דעזים כשרים להקרבה ע״ג המזבח משא״כ חיות.

ז ז) **שם. ובדיעבד כל השופרות כשרים.** והרמב״ם (ריש פ״א דשופר) כתב כל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבשים והכל תפשו עליו בזה. טור. מיהו באו״ח כתב אפשר שדעת הרמב״ם אינו אלא למעט של פרה אבל של עז ותיש בכלל כבש הם וכן של יעלים עכ״ל והב״ד ב״י. וכ״כ בכ״מ שם אלא שכתב שאין זה במשמעות דברי הרמב״ם והב״ד הט״ז סק״א יעו״ש. וכתב בס׳ נחפה בכסף דף קפ״ד דבמקום שקבלו עליהם הוראות הרמב״ם אם אין להם שופר של כבש כפוף אין להם לברך בשאר שופרות יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ א׳ וכתב דיש לפקפק דכיון דאיכא דמאן דמפרש בדברי הרמב״ם דשאר שופרות כשרים יכולין לברך דהגם דפירוש מרן ודעמיה בדעת הרמב״ם נראה נכון מ״מ מידי ספיקא לא נפיק וכיון דשאר פו׳ פשיטא להו דיברך ויש להסתפק קצת שדעת הרמב״ם כן כמו שפירשו שאר מפרשים אינו בכלל קבלתם לסמוך על הרמב״ם עכ״ל.

ח ח) **שם. ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים.** ר״ל דלאו דוקא בשל איל אלא גם בשאר בהמות וחיות מצוה בכפופים יותר מבפשוטים והוא מטעם שכתבנו לעיל או׳ ב׳ דהכפוף יש לו מעלה יעו״ש.

ט ט) **שם. ושל פרה פסול וכו׳** וטעמא מפורש במתני׳ מפני שהוא קרן. ואע״ג דכל השופרות נקראו קרן דכתיב והיה במשוך בקרן היובל בשמעכם את קול השופר אמרינן בגמ׳ דכל השופרות איקרו קרן ואיקרו שופר דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי. ב״י. לבוש.

י י) **שם. ושל פרה פסול וכו׳** וה״ה של שור. לבוש. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״ב. א״א או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל ק״מ או׳ ב׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ו׳.

יא יא) **שם. ושל פרה פסול וכו׳** וקרני הבופלו הם פסולים לשופר דבופלו שאנו קורין הוא שור הבר דק״ל שהוא בהמה עיין ביו״ד סי׳ ף׳ וא״כ פשיטא דפסול. שאלת יעב״ץ ח״א סי׳ ן׳ שע״ת או׳ ג׳ והוא מין שקורין בערבי **ג׳מוס** כ״כ הראב״ע בתרי עשר בעמוס סי׳ ה׳ פסוק כ״ב יעו״ש. והב״ד בס׳ זבחי צדק על יו״ד סי׳ כ״ח או׳ ט״ז ועי״ש שהביא עוד סמוכות לזה יעו״ש.

יב יב) **שם. ושל פרה פסיל בכל גוונא.** אפי׳ בדיעבד או שאין לו שופר אחר ואין צ״ל בקרני רוב החיות שאינם חלולים אלא הם עצם אחד שאינו יוצא בהם אפי׳ בדיעבד או שאין לו אחר. לבוש. ועיין לקמן או׳ ח״י.

יג יג) **תוקע** דאתא ואייתי בידיה שופר כפוף לתקוע ותקן אותו כדרך התוקעים והיה מוכן בידו לברך ולתקוע אדהכי והכי נפק איש ישראל ובידו שופר של איל הזמנה שהזמין השופר הראשון ותקנו לאו מילתא היא ויתקע בשל איל וכן בכל מצוה מן המובחר שנזדמנה לידו בטרם תחול. ברכ״י או׳ ב׳.

יד יד) **שם. וכן קרני רוב החיות וכו׳** כגון של ראם וצבי. ב״י בשם הר״ן. מ״ב או׳ ז׳ ואי הראם הוא מין טהור עיין פר״ח ומט״י שכתבו שהוא מין חיה טהורה דלא כשכנה״ג בהגב״י שכתב בפשיטות שהוא מין טמא יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ג וכן השכנה״ג בעצמו חזר בו כמ״ש ברמזי תשובותיו ליו״ד אשר נדפסו בסוף ס׳ קול בן לוי סי׳ קע״ט יעו״ש. והביאו המחב״ר או׳ ב׳.

טו טו) **שם. וכן קרני רוב החיות וכו׳** ואין שמם בלה״ק שופר שאין נקרא שופר אלא מקרנים החלולים שיש להם זכרות בפנים ונקלף גלדן מן הזכרות ופסולים כמו פרה. טור. ר״ז או׳ א׳ ואפי׳ קרני בן תיישה שבא עליה צבי פסול ואצ״ל של צבי שבא מן תיש אבל של כלאים ממינין הכשרים כגון הבא מן היעלים והרחלים כשר. סידור עמודי שמים פת״ע או׳ ד׳

טז טז) **שם הגה. וכן שופר מבהמה טמאה פסול.** אע״ג דתנינן בנידה פ״ו דכל שיש לו קרנים יש לו טלפים אלמא דבהמה טמאה אין לה קרנים והיכי משכחת לה שופר מבהמה טמאה. כבר כתב הפר״ח בסי׳ זה ויו״ד סי׳ ף׳ דאשכחן פלוגתא בפ׳ אלו טרפות (חולין דף נ״ט ע״ב) דרבנן ור׳ דוסא ולרבנן איכא בהמה וחיה טמאה דיש לה קרנים ומתני׳ דנידה וסוגיא דפ׳ ב״מ אתיא כר׳ דוסא ואנן ק״ל כרבנן יעו״ש והב״ד המט״י. וכ״כ העו״ש או׳ א׳ ועיין מ״א סק״ג. ובאה״ג כתב דמיירי שילדתו בהמה טמאה והיוצא מן הטמא טמא כדתנן בפ״ק דבכורות. והב״ד העו״ש שם.

יז טוב) **שם הגה. וכן שופר מבהמה טמאה פסול.** משום שנאמר למען תהיה תורת ה׳ בפיך כל שבתורת ה׳ יהיה מן המותר בפיך ואע״ג שהוא של נבלה או איסור אחר בפיך קרינן ביה דמין מותר בפיך הוא כדאמרינן גבי תפילין וס״ת וה״ה לכל מלאכת שמים שהוא מותר בפיך. לבוש. עט״ז. מ״א סק״ג. ומיהו הר״ן פ׳ ראוהו ב״ד כתב דהא דאמרינן פ׳ ב״מ (דף כ״ח) לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד ושופר נמי מלאכת שמים הוא כיון דלזכרון קאתי לאו ראיה גמורה הוא ולפיכך הדבר צ״ע יעו״ש והב״ד ב״י והעו״ש או׳ א׳ וע״כ כתב שם העו״ש דאי ליכא שופר אחר דיש לתקוע בשופר כזה בלא ברכה. וכ״כ המט״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ ח׳.

יח חי) **ואם** נזדמן לו אח״כ שופר כשר ג״כ יתקע בו בלא ברכה לפי שאין פיסול שופר מבהמה טמאה ברור כ״כ ושמא כבר יצא במה שתקע בשופר מבהמה טמאה אבל אם תקע בשופר של שור ופרה או בקרני החיות שאין להם זכרות ונזדמן לו אח״כ שופר כשר תוקע בברכה לפי שפסולין ודאי

לפיכך אפי׳ אין לו שופר אחר כ״א של שור ופרה או קרני החיות אין לו לתקוע בהם כלל. מט״א שם. מ״ב שם. ועיין לעיל או׳ י״ב

יט יט) [סעיף ב׳] הגוזל שופר ותוקע בו יצא וכו׳ דאיתא בירושלמי מה בין לולב לשופר א״ר אסי בלולב כתיב ולקחתם לכם משלכם ברם הכא יום תרועה יהיה לכם מ״מ. והרמב״ם כתב בפ״א שאין המצוה אלא בשמיעת הקול ואין בקול דין גזל. והב״ד ב״י יעו״ש.

כ ך) שם. הגוזל שופר ותקע בו יצא וכו׳ ומיהו איכא למ״ד שופר הגזול פסול והיינו כגון שגזל שופר משופה הוא דאסור אבל גזל קרן ושיפהו דמים הוא חייב לו וכשר כמבואר בב״י יעו״ש. והב״ד העט״ז. ונ״מ דאם נתמנה לו אח״כ שופר אחר או שלקח רשות מבעל השיפר שגזל ממנו דיחזור ויתקע כדי לצאת אליבא דכ״ע אבל לא יברך כיון דק״ל דבדיעבד יצא בגזול ואעפ״י שלא בירך בתחלה על שופר גזול כמ״ש באו׳ שאח״ז ועיין לקמן או׳ כ״ד.

כא כא) שם. הגוזל שופר ותקע בו יצא וכו׳ ומ״מ אין מברכין עליו. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ז׳ חמ״מ סי׳ תרצ״א או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל ק״מ או׳ ח״י מט״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ ט׳ ואפי׳ קנה ביאוש ושינוי רשות י״ל דלא יברך א״א או׳ ד׳ וכ״כ מהריק״ש דכי היכי דאמרינן לקמן רס״י תרמ״ט גבי לולב גזול אפי׳ קנאו בשינוי לא יברך עליו ה״ה הכא. מיהו הפר״ח חולק וכתב דשאני הכא דהברכה אינה אלא על השמיעה ובשמיעה לא שייכא גזל שפיר דמי לברוכי עליה בכל גווגא יעו״ש. וכ״ה דעת המט״א שם. אבל המט״י הביא דברי מהריק״ש והפר״ח הנז׳ וכתב דהעיקר שלא לברך יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ על דברי הפר״ח הנז׳ דאינו מוכרח וסיים ומ״מ לענין הלכה לא יהא אלא ספק ברכות יש להקל יעו״ש. וכ״כ מ״ב שם דאפי׳ היה יאוש ושינוי רשות או שינוי מעשה ג״כ אין כדאי לברך. ועיין לעיל סי׳ כ״ה או׳ פ״ו ולקמן רסי׳ תרמ״ט.

כב כב) ומיהו הדבר ברור דאף בקונה שופר גזול שלא יתקע בו אם יש לו אחר ראוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו כדאמרינן גבי לולב בירושלמי דר״פ לולב הגזול. פר״ח. מ״ב בשה״צ או׳ י״ט. ולענין ברכה נראה דעת הפר״ח לברך וכ״כ המט״א שם. אבל דעת שאר האחרונים דאין לברך כמ״ש באו׳ הקודם.

כג כג) ונראה דמותר ליטול שופר חבירו בלא דעתו ולברך עליו כמ״ש סי׳ תרמ״ט סעי׳ ה׳ ואע״ג דשופר מתקלקל קצת בתקיעתו הלא טלית מתקלקל ג״כ קצת ואפ״ה שרי כמ״ש לעיל סי׳ י״ד וליכא למיחש שיתקע בו הרבה כמו בספרים (לעיל סי׳ י״ד או׳ ל״א) דלמה יתקע יותר מכדי חיובו. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז או׳ ה׳ ח״א שם. ומ״מ מאה קולות יכול לתקוע בו כיון שנהגו לתקוע בשיעור זה. מט״א או׳ ה׳ מ״ב שם. ומשמע אבל להתלמד אסור ליקח שלא מדעת הבעלים אם לא שיודע שחבירו אינו מקפיד בזה. ח״א שם. והא דמותר ליקח שופר חבירו וכו׳ ה״ד לתקוע בו באותו מקום שהוא מונח שם אבל להוציאו מביתו לבהכ״נ או אפכא אסור דאפשר שמקפיד עליו והוי גזל כמ״ש לעיל סי׳ י״ד סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם או׳ י״ט ואו׳ כ״ב יעו״ש. וכ״כ מ״א סי׳ תרמ״ט ס״ק ט״ז לגבי לולב יעו״ש וכ״כ מ״ב בסי׳ זה בשה״צ או׳ ך׳.

כד כד) שם. אפי׳ לא נתיאשו וכו׳ ואף בנתיאשו לכתחלה לא יתקע בו דמשמעות הפו׳ שכתבו בסתם בדיעבד יצא אבל לכתחלה לא משמע דאין לחלק בין נתיאשו ללא נתיאשו. ב״ח. עט״ז. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ג׳ א״ר או׳ ו׳ שו״ג או׳ ח׳ מט״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ ט׳ ונראה דוקא בגזל שופר אבל גזל קרן ועשהו שופר מותר כמ״ש סי׳ תרמ״ט וצ״ע דאפשר דמקודם נמי נקרא שופר. ודין ברכה עיין סי׳ תרמ״ט. א״ר שם. ומיהו מ״ש דאפשר דמקודם נמי וכו׳ עיין לעיל או׳ ך׳ ומ״ש ודין ברכה וכו׳ עיין לעיל או׳ כ״א שכתבנו דדעת האחרונים דגם בגזל קרן ועשהו שופר דאין לברך יעו״ש.

כה כה) התוקע בשופר חבירו ונסדק בתקיעה אם תקע שלא ברשות חייב לשלם דהוי שואל שלא מדעת ויצא י״ח דק״ל גזל שופר ותקע יצא ואם לקחו ברשות פטיר לשלם דהו״ל מתה מחמת מלאכה והתקיעה עצמה שנסדק בה אם כשנסדק מיד שתק יצא ואם סיים התקיעה באותו שופר לפום גמ׳ דידן יצא ולפום הירושלמי לא יצא דתחילתה בעי סיפה. מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ צ״ח. ברכ״י או׳ יו״ד. שע״ת או׳ ד׳ ומיהו עיין בהלק״ט ח״א סי׳ ע״ט דמשמע דגם אם לקחו שלא ברשות ונסדק פטור משום דניחא ליה לאיניש וכו׳ ויורד ברשות מיקרי והו״ל כמתה מחמת מלאכה יעו״ש והב״ד השו״ג או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ י״ד או׳ ח״י דג״כ הבאני פלוגתא בעניין כזה יעו״ש.

כו כו) [סעיף ג׳] תקע בשופר של ע״ז של ישראל וכו׳ כגון שהשתחוה לשופר. ריטב״א ר״ה דף כ״ח. מט״י. ר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ יו״ד. וה״ה למשמשי ע״ז של ישראל שתקע בו לפניה שהרי אין להם ביטול דומיא דע״ז עצמם כמ״ש ב״י ביו״ד סי׳ קמ״ו בשם הר״ן. וכ״כ הפר״ח בסי׳ זה. עו״ש או׳ ג׳ מ״ב שם. וה״ה המשתחוה לבהמה קרניה פסילין לשופר. פר״ח. ומיהו עיין מ״א סק״ו שכתב ע״ז דהמשתחוה לבהמה קרניה פסולים היינו לכתחלה אבל בדיעבד יצא יעו״ש. והיא בעיא דלא אפשיטא במס׳ ע״ז דף מ״ז ע״א יעו״ש ובדברינו לקמן או׳ ל״ד.

כז כז) שם. שאינה בטילה עולמית וכתותי וכו׳ דכיון דשופר בעי שיעור כדי שיראה לכאן ולכאן והכא כתותי מיכתת שיעוריה כיון דאין לו ביטול כאילו אין כאן שיעור דמי אבל בשל עו״ג אע״ג דלא ביטלה עו״ג כיון דיכול לבטלה ע״י עו״ג כל שעה שירצה יש לה שיעור מיקרי. ב״ח. ועיין לקמן או׳ ל׳.

כח כח) **שם. אבל בשל ע״ז של עכו״ם וכו׳** לא יתקע. בו לכתחלה משום דאמאיס לגבוה. לבוש. ב״ח. עו״ש או׳ ג׳ מ״א סק״ו.

כט כט) **שם. ואם תקע בו יצא.** דמצות לא ליהנות ניתנו לישראל להיות קיומם הנאה אלא לעול על צואריהם ניתנו גמ׳ ר״ה כ״ח ע״א ופירש״י שם. ב״י לבוש. וכתב עוד הלבוש הטעם משום דמצות שופר אין בד אלא שמיעת קול ובקול אין בו איסור הנאה.

ל ל) **שם. ואם תקע בו יצא.** דכיון דראוי להתבטל לא מיכתת שיעוריה. ב״י בשם הרא״ש והר״ן. לבוש. שו״ג או׳ ט׳ ואו׳ יו״ד. ועיין לעיל או׳ כ״ז.

לא לא) **שם. והוא שלא נתכוין לזכות בו.** דוקא ע״ז עצמה אבל משמשיה יש להם ביטול אף לאחר שבאו ליד ישראל כמ״ש ביו״ד סי׳ קמ״ו סעי׳ ב׳ יעו״ש. עו״ש או׳ ג׳ דג״מ. ומיהו דעת הב״ח והש״כ שם סק״א דאם זכה בהם הישראל אפי׳ משמשים אין להם ביטול רק אם לא זכה בהן כגון שמצא קודם יאוש או גזלה בזה יש חילוק בין ע״ז עצמה בין משמשיה יעו״ש.

לב לב) **שם. אבל אם נתכוין לזכות בו לא יצא וכו׳** ודע דהב״ח פירש דמ״ש הפו׳ חילוק זה דנתכוון לזכות או לא נתכוון מיירי בשל הפקר אבל ביש להם בעלים אפי׳ נתכוון לזכות לא קנאו ואינו שלו יעו״ש ולזה הסכים הפר״ח בעיקר הדין אעפ״י שחלוק עליו בהבנת כוונת הטור אבל המ״א סק״ה הבין הדברים ככתבם דגם בשל בעלים אם נתכוון לזכות בו אינו יוצא דאעפ״י שלא קנאו מיקרי ע״ז של ישראל כיון שהישראל חייב באחריותו מקרי שלו וכדאשכחן גבי חמץ יעו״ש ונראה דדברי הפר״ח עיקר לענין דינא. מט״י. וכ״ה דעת החמ״מ או׳ ו׳ והשש״א. אבל דעת הנה״ש כדברי מ״א וכתב כי כן הבין הט״ז וכ״כ בס׳ שמות בארץ יעו״ש וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ ב׳ דלא כהב״ח יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא ועוד איכא פלוגתא דאפי׳ בשל עכו״ם אינו יוצא אלא בנתבטל מעיו״ט כמ״ש בהגה וע״כ נראה דבכה״ג דאיכא פלוגתא ולא אפשר באחר יש לתקוע בו בלא ברכה כדי לצאת למ״ד ואח״כ אם יזדמן לו שופר כשר אליבא דכ״ע חוזר לתקוע פ״ב אבל לא יברך כי שמא כבר יצא וק״ל סב״ל.

לג לג) **שם. דהו״ל ע״ז של ישראל. שאין לא ביטול וכתותי וכו׳** כנז׳ ואע״ג דישראל לא עבדה מ״מ אין לה ביטול כיון דעכשיו היא של ישראל. ועיין בנוב״י מה״ת סי׳ קי״א באם מכר ע״ז וקנה שופר בדמיה אין לתקוע בו ואם בשעה שמכר משך הקונה תחלה את הע״ז ואח״כ נתן המעות עיין ביו״ד סי׳ קמ״ד בט״ז סק״ג ובש״כ סק״ד ועכ״פ היה מקום להקל בחליפי חליפין בזה יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ה׳.

לד לד) **שם הגה. ויש מחמירין דאפי׳ בשל עכו״ם וכו׳** כ״כ המרדכי בשם ר״ת דאפי׳ בע״ז דעו״ג לא יצא אלא דוקא לאחר ביטול ואפי׳ לאחר ביטול לכתחלה לא יטול ואם נטל יצא וכגון שנתבטל מעיו״ט אבל ביו״ט בעיא היא במס׳ ע״ז (דף מ״ז ע״א) אם יש דיחוי אצל מצות ולא איפשיטא עכ״ד. והב״ד ב״י. ועיין מ״א סק״ו שכתב דדעת הטור והרב״י והפו׳ כמ״ש התו׳ בע״ז שם דבעיא דר״ל אינו אלא לכתחלה ובזה מתורצים כל הקושיות שהקשו התו׳ בסוכה (דף ל״א ע״ב ד״ה אשרה) יעו״ש. והפר״ח ביו״ד סי׳ כ״ח או׳ י״ז כתב דהא דמספקא לן אי איכא דיחוי אצל מצות או לא לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן יעו״ש. וכתב שם הער״ה או׳ י״ב דנראה ברור דלא נתכוין המ״א לתרץ הקו׳ אלא לענין דינא קאמר דהטור ומרן לא ס״ל כרמ״א יעו״ש נמצא דדבר זה לא נפיק מפלוגתא ולענין דינא כבר כתבנו לעיל או׳ ל״ב יעו״ש.

לה לה) **שם בהגה. אלא בנתבטל בערב יו״ט.** אבל כשנתבטל ביו״ט א״כ נדחה כשנכנס יו״ט ושוב אינו נראה כיון שאין בידו לתקן דהא אין ישראל יכול לבטלו אבל בדבר שיש בידו לתקן אפי׳ נראה ונדחה לא הוי דיחוי כמ״ש סי׳ תרמ״ו סעי׳ ב׳ דאע״ג דאסור למעטן ביו״ט מ״מ הא בידו למעט. מ״א שם. מאמ״ר או׳ ד׳ וכ״כ התו׳ בע״ז שם ד״ה אשרה יעו״ש. וית׳ עוד מזה לקמן סי׳ תרמ״ו סעי׳ ב׳ וסי׳ תרמ״ט סעי׳ ג׳ יעו״ש.

לו לו) **[סעיף ד׳] שופר של תקרובת ע״ז וכו׳** פי׳ בהמה שהקריבוה לקרבן לפני ע״ז ועשו מקרניה שופר. הרמב״ן והרשב״א והריטב״א ביבמות ק״ב ובריטב״א ר״ה כ״ז. אבל בהקריב השופר לע״ז אינו נאסר דדוקא בכעין ד׳ עבודות שבפנים נאסר אם לא שהיה דרך עבודתה בכך יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ י״ט ובשה״צ או׳ ל״ו.

לז לז) **שם. משום דאינה בטלה עולמית.** וכתותי מכתת שיעוריה וכל העומד לכתת ככתות דמי וא״כ אין בו שיעור שופר. לבוש. ושופר בעי שיעור כמ״ש לקמן סעי׳ ט׳.

לח לח) **[סעיף ה׳] המודר הנאה משופר.** כגון שאמר קונם הנאת שופר עלי. מט״י. מט״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ כ״א. ועיין לקמן או׳ מ״ג.

לט טל) **שם. אדם אחר תוקע בו וכו׳** אבל הוא עצמו אמר הגאון אסור לתקוע בו אפי׳ תקיעה של מצוה מפני שיש הרבה בני אדם נהנין כשהן עצמן תוקעים וכל מידי דאיכא הנאה לגוף ליכא לשרויי בשביל טעמא דמצות לא ליהנות ניתנו. ב״י בשם הכלבו. לבוש. ט״ז סק״ד.

מ מ) שם. אדם אחר תוקע בו וכו' וכ"ה לדעת הרי"ף ובעל המאור אבל דעת הרמב"ם פ"א מה' שופר דין ג' דהוא בעצמו מותר לתקוע בו תקיעה של מצוה משום דמצות לא ליהנות ניתנו. וכ"ה דעת הרא"ש והטור ורי"ו והאגודה. והב"ד הב"ח וכתב דלמעשה נקטינן לחומרא אבל כשאין שם אחר שיכול לתקוע לו כדאי הם הרמב"ם והרא"ש לסמוך עליהם בשעת הדחק יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגב"י או' ה' עט"ז. מ"א סק"ז. א"ר או' ח' בגדי ישע סק"ז. מט"א או' ז' מ"ב או' כ"ב. מיהו הפר"ח הסכים כדעת רוב הפו' דאפי' לכתחלה יכול לתקוע הוא בעצמו דלא כמ"ש כאן בש"ע יעו"ש אבל דעת האחרונים אינו כן אלא דוקא בשעת הדחק כנז' וכתב שם המט"א ומ"מ אין לו לתקוע יותר מעשרה קולית תשר"ת תש"ת תר"ת לצאת ידי ספק חיוב התקיעות שהם מה"ת עכ"ל והב"ד מ"ב שם. ור"ל ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת וכו' שבזה יוצא ספק חיוב התקיעות מה"ת כמ"ש לקמן סי' תק"ץ סעי' ב' יעו"ש. וע"כ נראה דהיותר נכון לעשות התרה אם אפשר להתיר הנדר כדי לצאת מחששות.

מא מא) וכתב המט"י דאפשר דמודה הגאון (שכתבנו לעיל או' ט"ל) דבדיעבד יוצא גם במודר אם תקע הוא עצמו. וכ"כ י"א בהגה"ט. ברכ"י או' ז' נה"ש או' ה' מט"א או' ז' ובס' כפת תמרים כתב דהכל לפי האדם אם מרגיש שבטבעו אינו נהנה מתקיעתו מותר לתקוע בו לכתחלה. והב"ד מ"ב בשה"צ או' ל"ח.

מב מב) שם. אבל אם אמר קונם שופר לתקיעתו עלי. כצ"ל וכ"ה בב"י בשם הר"ן. וכ"ה הגירסא בש"ע הישן משנת שכ"ז. וכ"ה הגירסא בש"ע הנדפס עם העו"ש. וכ"ה בלבוש ובעט"ז. דאם לא הזכיר שם שופר הלא הוא דבר שאין בו ממש ואין איסורו אלא מדרבנן כמ"ש ביו"ד סי' רי"ג יעו"ש.

מג מג) שם. אבל אם אמר קונם שופר לתקיעתו עלי. ר"ל שלא הזכיר לשון הנאה. דכי אמרינן נמי דשרי דוקא במודר הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו אבל באומר קונם שופר לתקיעתו עלי אסור לתקוע אפי' תקיעה של מצוה שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות אבל אמר שבועה שלא אשמע קול שופר של מצוה לוקה ושומע קול שופר של מציה שאין השבועה חלה לבטל המציה אלא בכולל באומר שבועה שלא אשמע קול שופר. ב"י בשם הר"ן. לבוש. עט"ז. ועיין לעיל סי' תפ"ה ובדברינו לשם בס"ד.

מד מד) ואם אמר תקיעת שופר עלי קונם עיין ב"י שהביא דעת התו' והג"א והמרדכי שנסתפקו בזה אם מותר לתקוע תקיעת מצוה או לא. וכתב העו"ש או' ד' ולכן יש ליזהר שיתיר הנדר תחלה. ועיין לקמן או' מ"ו.

מה מה) ואם אמר על אדם אחד שלא אשמע קול שופר ממנו או תקיעתו עלי קונם נראה פשוט דחל אליבא דכ"ע דהא אפשר לשמוע מאחר. ט"ז סק"ה. מש"ז או' ה' מט"א או' ז' מ"ב או' כ"ד. ואפי' ליכא אחר אסור לשמוע מאיש זה דנדר חל על דבר מצוה. א"ר או' ט' מט"א שם. מ"ב שם. ואפי' אמר שבועה שלא אשמע קול שופר של מצוה מאיש פלוני אסור לשמוע ממנו ואפי' דליכא אחר כיון שבשעה שנשבע חלה השבועה כדין שאין נשבע לבטל את המצוה כיון שאין מצוה לשמוע מאיש זה דוקא. מט"א שם. מ"ב שם. וע"כ אם לא אפשר באחר יש לעשות התרה ואח"כ ישמע ממנו. ועיין לקמן סי' תקפ"ט סעי' ז' בהגה.

מו מו) ואם אמר קונם קול השופר עלי לא הוי כלים דקול לית בית ממש ואין הנדר חל אלא בדבר שיש בו ממש. פר"ח. וכ"כ בס' או"ח דף צ"ז ע"א דאם אמר קונם תקיעת שופר עלי משמע דעל הקול נדר ואין הנדר חל על דבר שאין בו ממש. והב"ד הכס"א או' ד' וכתב דהוראה זו תמוהא דמלבד שהוא היפך דברי התו' דסברד שאם הזכיר החפץ הו"ל דבר שיש בו ממש עוד בה דמלשונם משמע דאינו כלום ומותר בשופר ואין הדבר כן דהא ק"ל דאיכא בל יחל מדרבנן יעו"ש. ואפשר דכוונתם על דין תורה אבל אין ה"נ מדרבנן אסור לתקוע עד שיעשה התרהוכמ"ש ביו"ד סי' רי"ג יעו"ש. ועיין לעיל או' מ"ד.

מז מז) שם. אסור לתקוע בו וכו' ואפי' אדם אחר אסור לתקוע לו. מאמר או' ז'.

מח מח) [סעיף ו'] היה קולו עב וכו' וה"ה צרוד ויבש. גמ' ר"ה כ"ז ע"ב ופירש"י שם.

מט מט) שם. או דק מאד וכו' או באיזה ענין שיהיה. טור. או אפי' קול השופר הוא טוב ונעים אלא שהתוקע תקע בו בנחת ולא השמיע הקול יפה כשר דלא הקפידה התורה אקול אלא אתרועה. לבוש.

נ נ) [סעיף ז'] אם ניקב אם לא סתמו וכו' יש בזה חילוק דיעות בין הרמב"ם להרא"ש דאיתא בגמ' (ר"ה כ"ז ע"ב) ת"ר ניקב וסתמו בין במינו בין שלא במינו פסול ר' נתן אומר במינו כשר שלא במינו פסול וק"ל כר"נ ואמרינן אליביה דהא דמכשר במיני ה"ד שנשתייר רובו והרמב"ם מפרש דר"נ קאי אאם אינו מעכב התקיעה דהיינו אחר התימה חזר קולו לכמות שהיה תחלה ואפ"ה אין כשר אלא במינו נמצא בעינן ג' למעליותא אינו מעכב התקיעה ובמינו ונשתייר רובו אבל אם חסר א' מאלו אסור וזוהי הדיעה הראשונה שמביא בכאן. והרא"ש ס"ל דר"נ קאי אמעכב התקיעה ואפ"ה כשר במינו

ממילא הוה לקולא דלא בעינן אלא תרתי דהיינו מינו ורובו ואפי' מעכב או רובו ואינו מעכב ואפי' אינו מינו וזהו שסיים כאן ואם הוא שעת הדחק וכו' שיש לסמוך על הרא"ש. ט"ז סק"ו והוא מבואר בדברי הטור וב"י. ועיין לקמן או' נ"ט.

נא נא) שם. אעפ"י שנשתנה קולו כשר. שכל הקולות כשרים בשופר. כ"כ הטור. והוא מדברי הירושלמי כמ"ש ב"י. ועיין באו' שאח"ז.

נב בנ) שם. אעפ"י שנשתנה קולו כשר. פי' אפי' לא נשתייר בו שיעור תקיעה. כ"כ הרא"ם הביאו ב"י בדין נסדק לארכו. ט"ז סק"ז. א"ר או' יו"ד. פר"ח. ומיהו כל שלא נשתייר רובו (היינו בניקב לארכו) פסול אפי' נשתייר שיעור שופר ממקום הנקב דמה בכך הרי רובו ככולו ובעינן שופר וליכא ואם ניקב לרחבו כיון דלא נסתם אפי' ניקב רוב רחבו אם נשתייר שיעור שופר כשר כי היכי דאמרינן גבי נסדק. פר"ח. וכ"כ הב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' ו' והריטב"א כתב דאם לא סתמו כלל לדברי הירושלמי כשר ואפי' נפחת רובו ויש בו שיעור שופר שכל הקולות כשירין בשופר אבל לפי גמ' דילן יש להחמיר ולדון כשלא סתמו כלל לפסיל אם מעכב התקיעה שלא אמרו בגמ' דילן שכל הקולות כשרין בשופר אלא כשהוא בעצמו שלא מחמת ריעותא יעו"ש. ועיין בב"ח שמצדד ג"כ בזה בניקב ולא סתמו ונשתנה קולו לדברי הירוש' או כשר לכ"ע או פסול למ"ד יעו"ש. נמצא בדין זה דניקב ולא סתמו ונשתנה קולו איכא פלוגתא ועוד איכא פלוגתא דאין לתקוע בשופר נקוב ולא סתמו כלל אפי' לא נשתנה קולו כמ"ש באו' שאח"ז וע"כ יש להחמיר וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגה.

נג גנ) שם בהגה. כי י"א שאין לתקוע בשופר נקוב. כ"כ בתשו' הרא"ש כלל כ"ד סי' ח' שופר נקוב אין תוקעין בו עד שיסתם הנקב ואיני מעכב התקיעה כי רבו פירושים בשופר נקוב ע"פ הירושלמי והבבלי והכי עבדינן כמו שכתבתי עכ"ל והב"ד ב"י וכתב ודברים אלו סתומים דמשמע דאין תוקעין בו בעודו נקוב עד שיסתם ושלא כדברי הירושלמי דמכשר וכתב עוד ב"י פי' אחר אלא שכתב שזה נראה יותר יעו"ש והכלבו כתב בשם י"מ דאם אינו מעכב שאין נקיבתו ניכרת בקול כשתוקעין בו כשר אפי' לא סתמו ומ"מ ראוי לסתמו שלא יראה פגום יעו"ש והב"ד ב"י. וזהו שציין בהגה על הכלבו ותשו' הרא"ש. ומשמע דבכל גוונא אין לתקוע השופר נקוב ולא סתמו ואפי' לא נשתנה קולו. וכבר כתבנו באו' הקודם דיש להחמיר כדברי ההגה ועוד דכיון שהוא מ"ע דאו' צריך ליזהר לצאת בה י"ח לכל הדיעות בלי פקפוק.

נד דנ) שם בהגה. שאין לתקוע בשופר נקוב. אפי' נשתייר בו שיעור תקיעה משום שקולו פגום. כ"מ בכלבו. מ"א סק"ח. א"ר או' יו"ד. ח"א כלל ק"מ או' י"א. מט"א או' יו"ד. ומשמע דאם אין קולו פגום כשר ומיהו זהו דוקא לפי הי"מ בתרא שהביא הכלבו אבל לפי הי"מ קמא ומדברי הרא"ש שכתבנו באו' הקודם משמע דאפי' לא נפגם קולו אין לתקוע בשופר נקוב כלל אפי' נשאר בו שיעור תקיעה מן הנקב עד מקום הנחת פה וכבר כתבנו באו' הקודם דמ"ע דאו' צריך ליזהר בה לצאת י"ח לכל הדיעות בלי פקפוק יעו"ש ובאו' שאח"ז.

נה הנ) שם בהגה. שאין לתקוע בשופר נקוב. והטעם איתא בפסיקתא והובא בס' ילקוט ראובני פ' אמור וה' אלהים בשופר ותקע מה שופר של הקב"ה שלם אף שופר שבר"ה יהא שלם וכו' יעו"ש. יפ"ל ח"ב או' א'.

נו ונ) שם בהגה. שאין לתקוע בשופר נקוב. אבל נסדק אינו בכלל זה ודינו מבואר אח"כ. ט"ז סק"ח.

נז זנ) שם. אעפ"י שאינו מעכב את התקיעה וכו' ופירוש מעכב התקיעה שנחלש הקול ויוצא משם. כך פירש הרמב"ן. והב"ד מ"מ פ"א מה' שופר דין ה' ב"ח. פר"ח. וכתב שם הפר"ח ודלא כתו' שכתבו דהיינו דנשתנה קולו ממה שהיה דליתא.

נח חנ) שם. אם נשתייר רובו שלם וכו' היינו שנשתייר רוב אורך השופר שלא ניקב בין שהשופר גדול או קטן והטעם דכל שלא נשתייר רובו הו"ל כאלו דבק שברי שופרות ואפי' יש שיעור שופר מן הנקב פסול אבל נשתייר רובו רובו ככולו וכאלו לא ניקב ואז אפי' לא נשתייר שיעור שופר ממקום הנקב עד הנחת פה כשר היכא דאיכא תלתא למעליותא. ב"ח. ט"ז סק"ט. מט"י. וכתב שם המט"י וכ"נ דעת הש"ע דהכל תלוי בשיור רוב השופר יהיה קטן או גדול ולזה הסכים הפר"ח ודלא כבעל העיטור שמכשיר בנשתייר שיעור השופר אפי' לא היה רוב השופר יעו"ש. וכ"פ מט"א או' י"א. וכ"נ דעת ח"א כלל ק"מ או' י"ב. מ"ב או' ל"א ובשה"צ או' ס"ג.

נט טנ) שם. ואם הוא שעת הדחק וכו' והפר"ח מחמת קושיא שהוקשה לו בדברי הר"ן כתב דיותר נוח לו שיטה זו ושהוא העיקר בלי שום דוחק יעו"ש והב"ד הנה"ש או' ח' וכתב עליו דכמה רב חיליה להקל בדאורייתא בלי דוחק נגד רוב מנין ובנין של הפו' כי בעלי הסברא הראשונה הם הגאונים ורש"י והרמב"ם והר"ן והרשב"א וקושייתו כבר כתב תירוצה וגם הלח"מ הקדימו בקושיא זו ותירץ יעו"ש. וכ"ה דעת האחרונים דאין להתיר אלא דוקא בשעת הדחק שאין לו שופר אחר כשר.

ס ס) **שם. ואם הוא שעת הדחק וכו׳** והלבוש כתב דוקא לכתחלה ויש לו שופר אחר אבל בדיעבד או שאין לו שופר אחר יוצאין יעו״ש אבל הא״ר או׳ י״א כתב דמלשון הש״ע נראה דאם יש שופר אחר אף שכבר תקע בדיעבד לא יצא ויש לתקוע אח״כ בשופר כשר יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ט׳ דוקא כשאין שופר אחר הא יש שופר אחר אף שכבר תקע בזה יתקע באחר בלא ברכה עכ״ל וכ״כ מ״ב או׳ ל״ד. ועיין לעיל או׳ ל״ב.

סא סא) **שם. ואם הוא שעת הדחק וכו׳** ונראה דאם הדק הסתימה אסור ליטלה ביו״ט דאל״כ יטלנה משם. מ״א סק״ט. ור״ל דאם היה מותר להסיר את הסתימה היה מסירה והיה מותר לדברי הש״ע אפי׳ בלא דחק ואפי׳ אם נשתנה קולו כמ״ש בראש הסעי׳ ומ״מ משמע מדברי המ״א הנז׳ דאם אינה מהודקת מותר להסירה ביו״ט כדי שיהיה כשר לדברי הש״ע אפי׳ בלא שעת הדחק ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ ג״ן דגם בזה איכא פלוגתא יעו״ש.

סב סב) **שם. אם נשתייר רובו וכו׳** ואם לא נשתייר רובו אף שנסתם במינו וחזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב פסול אף בשעת הדחק וצ״ע. א״ר או׳ י״א. מש״ז או׳ ו׳.

סג סג) **שם. וחזר קולו לכמות שהיה וכו׳** ואם מספקא ליה אם נשתנה קולו פסול וכן אם נשתנה אפי׳ למעליותא פסול. הריטב״א. והמט״י כתב כל זמן דלא ידעינן בודאי שנשתנה קולו אמרינן דמסתמא חזר קולו לכמות שהיה דכך דרך כל דבר שנסתם אם הוא מהודק יפה שיחזור לבריאותו הראשון והכי אורחיה ובכה״ג שפיר מוקמינן ליה אחזקתיה יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ו׳

סד סד) **ואם** יש לפניו ב׳ שופרות אחד נקוב ולא סתום ואחד סתום ויש לו שתי מעלות יש לתקוע במה שנסתם ויש לו ב׳ מעלות. ה״ע. פת״ע או׳ כ״ט.

סה סה) **[סעיף ח׳] י״א אפי׳ בכל שהוא פסול.** מפני שמחמת רוח וחוזק התקיעות הסדק הולך ומוסיף עד שיסדק כולו וכשנסדק כולו פסול וכסדוק כולו דמי הואיל ועומד ליסדק לבוש.

סו סו) **שם. י״א אפי׳ בכל שהוא פסול.** ודוקא בנסדק מעבר לעבר. מ״ב או׳ ל״ח.

סז סז) **שם. אפי׳ בכל שהוא פסול.** ואעפ״י שאין בו חסרון וגם לא נשתנה קולו. ריטב״א. מ״ב שם.

סח סח) **שם. אפי׳ בכל שהוא פסול.** כתב המי״ט נראה דכ״ש אם נפגם כדשנינו בפ׳ אלו מומין דנפגם הוא שיש בו חסרון ונסדק הוא שאין בו חסרון וכו׳ והביאו א״ר או׳ י״ב וכתב אפשר דהכא בנהדר גרע שאין בו חסרון מנקב שיש בו חסרון דביש בו חסרון לא חיישינן שיוסיף והולך יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל ק״מ או׳ ט״ו דדוקא בסדק כל שהוא מחמירין המחמירין אבל בפגימה כשר לכ״ע דדוקא בסדק הולך ומוסיף יעו״ש. והמט״א או׳ י״ז כתב דאם נמצא פגימה קטנה במקום הנחת פה מפני הרוק יש לתקנו קודם ר״ה שלא יהיה נראה פגום ואם לא תיקנו כשר כשאין אחר מצוי בריוח או שזה שופר של איל והאחר אינו של איל או שזה קל לתקוע בו מן האחר עכ״ל ומשמע דה״ה אם נפגם הפה שבמקום הרחב של השופר לכתחלה צריך לתקני קודם ר״ה.

סט סט) **שם. אלא א״כ הדקו וכו׳** ומשמע דזה לכ״ע שרי אלא דהלבוש כתב ויש מתירין לכרוך סביב הסדק חוט וכו׳ משמע דס״ל דאין היתר זה אליבא דכ״ע וטעמו כתב א״ר או׳ י״ג משום דראה שהרא״ש והטור לא הזכירו היתר זה ס״ל דאסרו אלא שהא״ר שם חלק על דברי הלבוש הנז׳ וכתב ומה הר״ן דפוסל בדיבוק (כמ״ש לקמן או׳ ע״א) מכשיר בחוט כ״ש להרא״ש והטור דמכשירין בדיבוק יעו״ש אמנם אפשר לימר דס״ל ללבוש לאידך גיסא דלדעת הרא״ש והטור לא מהני חוט דהדבק הוא יותר טוב. וכ״כ ח״א כלל מ׳ או׳ י״ד. מט״א או׳ ט״ו. ועוד י״ל דס״ל ללבוש דלדיעה האחרונה שמביא הש״ע שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו וכו׳ ה״ה לנסדק במשהו. ועוד י״ל דס״ל ללבוש דלדעת הרמב״ם דלא תני תקנתא דלא מהני לנסדק אפי׳ כל שהוא לא דבק ולא חוט. ועיין לקמן או׳ ע״ח ודוק.

ע ע) **שם. אלא א״כ הדקו הרבה בחוט וכו׳** ומיהו אם מחמת המשיחה נשתנה קולו מכמות שהיה פסול דהו״ל שופר ודבר אחר. פר״ח. ועיין לקמן או׳ ע״ג.

עא עא) **שם. אלא א״כ הדקו הרבה בחוט וכו׳** שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע. ב״י בשם הר״ן. לבוש. והיינו דווקא בקשירה ולא בדבק. שו״ג סוף או׳ כ״ב. ועיין לקמן או ע״ח.

עב עב) **שם הגה. ונשתייר שיעור תקיעה וכו׳** כ״כ ב״י בשם הכלבו וכ״כ הלבוש

עג עג) **שם הגה. ונשתייר שיעור תקיעה וכו׳** ואם אין שיעור שופר ממקום קשירת החוט ולמעלה פסול שכיון שהחוט הוא שגורם לשופר זה שלא יסדק יותר הוי כאלו בא הקול ע״י החוט ואין זה קול שופר. לבוש. והט״ז ס״ק י״ב כתב דזה מירי שמעכב התקיעה ומשו״ה בעינן שיעור אבל אם אין הקול

משתנה בעבור זה לא ידעתי טעם או ריח דבעינן שיעור עכ"ל והב"ד א"ר י"ד. משמע דאם לא נשתנה קולו אפי' אם לא נשאר שיעור ממקום קשירת החוט ולמעלה לצד הפה כשר אבל הנה"ש תמה על דברי הט"ז הנז' דכל שמעכב התקיעה כי נמי נשתייר שיעור תקיעה פסול דהו"ל שופר ודבר אחר וכמ"ש הפר"ח. ועוד דמסתמיות דברי הרמ"א לא משמע כן יעו"ש ור"ל אלא בכל ענין אפי' לא נשתנה קולו בעינן שנשתייר שיעור תקיעה. ומ"ש הט"ז לא ידעתי טעם וכו' כבר כתבנו טעם בשם הלבוש וגם המ"א ס"ק י"א כתב קצת טעם יעו"ש ומ"מ הא כתבנו לעיל סוף או' ג"ן דמ"ע דאו' צריך ליזהר לצאת בה י"ח לכל הדיעות בלי פקפוק.

עד עד) שם בהגה. לצד הפה. והיינו כדיעה הראשונה שמביא הש"ע לקמן בסעי' ט' יעו"ש.

עה עה) שם. וי"א דוקא ברובו. הא לא"ה אפי' לא נשאר שיעור תקיעה כשר. ב"י בשם הרא"ם. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' ט"ז. א"א או' י"ב. ואפי' לא דבקו בדבק כשר לדיעה זו אם לא נסדק ברובו כמ"ש לקמן או' ע"ח יעו"ש.

עו עו) שם. וי"א ברובו. בס' נחפה בכסף דף קפ"ו ע"ב הקשה דאמאי מייתי מרן סברא זו בי"א בתרא דמסורת בידינו שכך דעתו מאחר שהפשט כהרא"ש וגם דברי הרמב"ם והרי"ף אפשר להשוותם והעלה דאם תקע בשיפר שנסדק במיעוטו יחזור לתקוע בשופר כשר ולא יברך יעו"ש. ברכ"י או' י"א. ועיין לקמן או' ע"ח.

עז עז) שם. ואם דבקו כשר. משמע מלשונו אפי' נסדק רובו. וכ"ה ברא"ש ותו' ורי"ו דכ"ז שנשתייר כל שהוא כשר אם דבקו. וכ"כ הב"ח ולבוש דלא כמ"מ. מ"א ס"ק י"ג. ועיין באו' שאח"ז.

עח עח) שם. אפי' אם דבקו בדבק. ואין זה נקרא שלא במינו דאין הדבק ניכר בין הסדקים. טור בשם הרא"ש. לבוש. מ"א ס"ק י"ד. אבל אם הסדק רחב וניכר הדבק בין הסדקים דינו כסותם נקב בדבר שאינו ממין השופר שנת' לעיל סעי' ז' ר"ז או' ז' ומשמע לדיעה זו דדוקא אם נסדק ברובו צריך דבק אבל אם נסדק במיעוטו כשר אפי' לא דבקו כמ"ש המט"י וכ"כ המאמ"ר או' י"ב ח"א כלל מ' או' י"ד. אלא שכתב ב"י שנראה מדברי הר"ן שלדעת הפוסלים בנהדק כל שהוא אפי' אם דבקו נמי פסלי יעו"ש. והב"ד המאמ"ר או' י"ג. יעו"ש. וכ"פ הפר"ח דלא מהני דבק אפי' בנסדק כל שהוא יעו"ש. וכ"מ ממ"ש לעיל או' ע"ו. וכ"כ החמ"מ או' י"א דלדעת הרמב"ם משמע דלא מהני דיבוק כלל וכפשטא דמתניתין יעו"ש. ובלא"ה איכא עוד פלוגתא בזה כמ"ש אח"כ בש"ע די"א שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו יעו"ש ומ"ש הר"ן להכשיר בנסדק כל שהוא לקושרו בחוט וכו' והכא נראה דפסול אם דבקו בדבק כתב שם המאמ"ר דע"כ צריך לחלק ביניהם ולומר דס"ל שאין הדבק מעמידו כ"כ כמו הידוק החוט יעו"ש. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל דלא יתקע בשופר שיש בו פלוגתא אלא א"כ לא אפשר באחר כדי לצאת למ"ד ויתקע בלא ברכה משום סב"ל ואח"כ אם יזדמן לי שופר כשר חוזר לתקוע ג"כ כדי לצאת אליבא דכ"ע אבל בלא ברכה כי שמא יצא י"ח באותו שופר.

עט עט) שם. ויש מי שאומר שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו וכו' אבל בדבק הו"ל שלא במינו ודינו כמ"ש בסעי' ז' מ"א ס"ק ט"ו. ור"ל כמו ניקב וסתמו שלא במינו המבואר בסעי' ז' שיש בו חילוקים.

פ פ) שם. ואם נסדק כולו אפי' מצד אחד פסול וכו' דשוב אין שם שופר עליו. ב"י. לבוש. ומ"ש המ"א ס"ק ט"ז משום דהו"ל ב' שופרות כבר הקשה עליו הברכ"י או' י"ב דזה שנסדק מצד א' ולא נחלק לגמרי לא שייך טעמא דב' שופרות אך הטעם משום דאין שם שופר עליו יעו"ש. וכן הקשה עליו א"א או' ט"ז.

פא פא) [סעיף ט'] נסדק לרחבו. פי' סביב הקיפו. ט"ז ס"ק י"ג. ר"ז או' ט' מ"ב או' מ"ט.

פב פב) שם. במיעוטו כשר. דהו"ל נקב בעלמא. טור וב"י. לבוש. וא"כ הוי דינו ככל דיני ניקב הכתוב לעיל סעי' ז' יעו"ש.

פג פג) שם. במיעוטו כשר. אפי' אם נשתנה קולו מכמות שהיה קודם בנסדק שכל הקולות כשירים בשופר. ר"ז שם. והוא ממ"ש לעיל סעי' ז' גבי ניקב יעו"ש.

פד פד) שם. במיעוטו כשר. ואפי' לא נשתייר בו שיעור תקיעה. פר"ח. מט"א או' ט"ז. ועיין לעיל או' ב"ן.

פה פה) שם. במועוטו כשר. ואפי' למאן דפוסל בנסדק כל דהו ה"מ לאורכו לפי שהסדק מוסיף והילך אבל ברחבו אין הסדק הולך ומוסיף. פר"ח. מט"י. ואפי' אין בסדק חסרון מגוף השופר שאין שם מקום לרוח לצאת לפי שאין הרוח מסדיק יותר אלא א"כ נסדק לאורכו. ר"ז שם.

פו פו) שם. ברובו פסול. וטעמא משום דכיון שנסדק רובו לרחבו הוי אותו חתיכה שלמעלה כאלו נחתך לגמרי והרי אין בו שיעור שופר. לבוש. ט״ז ס״ק י״ד. מ״א ס״ק י״ז וע״כ אם נשתייר שיעור תקיעה כשר. ט״ז שם. א״א או׳ י״ז.

פז פז) שם. ברובו פסול. ונראה דהמתירין לעיל בנסדק רובו לארכו ודבקו ה״ה בנסדק לרחבו וכ״מ להדיא בס׳ אדם וחוה דף מ״א. א״ר או׳ י״ט. מש״ז או׳ י״ד. מ״ב או׳ נ״ב. ועיין לעיל או׳ ע״ז ואו׳ ע״ח לענין דינא.

פח חפ) שם. אלא א״כ נשאר מהסדק לצד פיו וכו׳ היינו שנשאר מהסדק עד מקום הנחת פה שיעור תקיעה. וכ״כ הר״ז או׳ ט׳ וכ״ת כיון דחשיב ממקום הסדק ולמעלה כמאן דליתיה א״כ יהיה היתר כאלו נוסף ולקמן סעי׳ י״א אמרינן הוסיף כל שהוא אפי׳ במיני פסול ליתא חדא דדווקא כשמוסיף מחתיכה אחרת שלא נבראת עמו הוא דמקרי הוסיף משא״כ זה שגדל עמו והוא גוף אחד מתחלת ברייתו לא מקרי הוספה וכ״כ הט״ז ס״ק י״ד יעו״ש. ועוד דלא מקרי תוספת אלא דבר שהוא קיים ועומד משא״כ זה שנסדק ברוב רחבו עומד לינטל וסופו ליפול וכמאן דנפול דמי וזה פשוט. מט״י.

פט טפ) שם. דהיינו ד׳ גודלים. כדי שיאחזנו התוקע בד׳ אצבעות בינוניות ויראה לכאן ולכאן ולא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע כמ״ש ב״י בשם הרא״ש והר״ן יעו״ש. וכ״כ הלבוש. וכ״כ המט״י. ר״ז או׳ י״ג. ועי״ש בלבוש שכתב דשיעור זה אינו אלא מדרבנן דמה״ת שופר רל דהוא כשר דשופר סתם אמר רחמנא. וכ״כ הפר״ח דשיעור זה הוא מדרבנן. ועיין לקמן או׳ צ״ב.

צ צ) שם. דהיינו ד׳ גודלים. באדם בינוני. ובעינן שימדוד במקום הרחב של גודל ולא במקום הקצר. מ״א ס״ק י״ח ומחה״ש. א״ר או׳ ך׳ א״א או׳ י״ח. ר״ז שם. מ״ב או׳ נ״ד. ועיין לעיל סי׳ י״א אד׳ י״ד.

צא צא) ושיעור זה דטפח הוא בסתם אדם בינוני ואפי׳ יהיה התוקע אגרופו של בין בטוח וכן לא בעינן טפח שוחק כמבואר כ״ז בטור וב״י יעו״ש. מט״י. וכ״פ הר״ז שם.

צב צב) וכתב שם המט״י ומשמע לי דאם היה פחות משיעור טפח ותקע בו אפי׳ בדיעבד לא יצא ואפי׳ לא יהא שיעור זה דטפח אלא מדרבנן לא יצא יעו״ש. מיהו הא״א או׳ ח״י כתב כיון דשיעור ד׳ גודלים מדרבנן ומה״ת אין לו שיעור כשאין שופר אחר י״ל לא העמידו דבריהם יעו״ש. ומשמע דיכול לברך עליו ג״כ וכ״כ בשו״ת בנין ציון סי׳ ל״ג והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ב׳ יעו״ש. והיא״ף על מ״א ס״ק י״ח כתב דאם אין בו ד׳ גודלים במקום הרחב של הגודל רק במקום הקצר יש לתקוע בו כשאין שופר אחר אלא שאין לברך עליו יעו״ש. וכ״כ בספרו מט״א או׳ ט׳ וכ״ה דעת הפ״ת דאם הוא פחות משיעור טפח יתקע בו בלא ברכה יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל או׳ ע״ח דאין לתקוע בשופר שיש בו פלוגתא רק דאם א״א באחר יש לתקוע בו בלא ברכם כדי לצאת למ״ד ואח״כ אם יזדמן לו שופר אחר יחזור לתקוע כדי לצאת אליבא דכ״ע אבל לא יברך כי שמא כבר יצא וסב״ל.

צג צג) שם. ויש מכשירין וכו׳ זוהי סברת בעל העיטור והרי״ץ גיאת וסברא הראשונה היא דעת הרא״ש והר״ן והגמ״י וסמ״ג וסמ״ק כמ״ש בב״י יעו״ש. וכתב הפר״ח דסברת היש מכשירין נראה לו עיקר אבל הא״ר או׳ כ״א כתב דסברא ראשונה נראה לו עיקר כי כ״ה דעת כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ י״ב על דברי הפר״ח. הנז׳ דאין שומעין לו להקל בשל תורה נגד כל הפו׳ הנז׳ יעו״ש. וכ״נ דעת הגר״א שכתב על סברא ראשונה דכ״ה דעת רש״י וכל הפו׳ וכן סתם הר״ז כסברא ראשונה. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דכל היכא דאיכא פלוגתא אין לתקוע בו כ״א היכא דלא אפשר באחר יעו״ש.

צד צד) [סעיף יוד׳] דבק שברי שופרות וכו׳ היינו אפי׳ לקח שברי שופרות שלימות בעגולן ודבקן. ריטב״א וכלבו. מ״ב או׳ נ״ז. ואפי׳ דבקן ע״י עצמן וכדלעיל סעי׳ ח׳ ח״א כלל מ׳ או׳ ח׳ מ״ב שם. ואפי׳ אינו מעכב התקיעה. ריטב״א מ״ב שם.

צה צה) שם. ואפי׳ אם יש בשבר וכו׳ והוסיף עליו לנאותו שיהיה ארוך או כדי שיתן קולו גדול מכמות שהיה אעפ״י כן פסול. כלבו. מ״ב או׳ נ״ח. והטעם כתב ב״י משום דשופר אחד אמר רחמנא ולא שני שופרות. וכ״כ הלבוש. ט״ז ס״ק ט״ו.

צו צו) שופר שברייתו הוא כעין שתי שופרות פסול וכן פסלינן בפ׳ ראוהו ב״ד קרן פרה דקאי גלדי גלדי ומתחזי כב׳ וג׳ שופרות. פר״ח. מיהו המט״י כתב להשיב על דברי הפר״ח הנז׳ דאין לפסול אלא המין שדרך מינו להיות כך לא כן בתיש ועז וע״כ הניח דברי הפר״ח הנז׳ בצ״ע יעו״ש.

צז צז) שם. ואפי׳ אם יש בשבר שכנגד פיו וכו׳ כ״כ הטור וכ״ה הסכמת האחרונים. אבל הר׳ מנוח על הרמב״ם כתב דכל שיש בשבר אחד שיעור שופר כשר ומבואר שם דאפי׳ אינו בצד שכנגד פ״ו נמי כשר ולטעמיה אזיל שהכשיר בנסדק לרחבו כל שנשאר שיעור שופר אפי׳ שלא לצד פיו יעו״ש מאמ״ר או׳ י״ז. ונ״מ אעפ״י דלא ק״ל כן לענין דינא היכא דלא אפשר באחר ולא אפשר להסיר התוספת דיתקע בו כדי לצאת י״ח למ״ד ולא תתבטל התקיעה לגמרי כמ״ש לעיל סוף או׳ צ״ב יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ק׳

צח צח) [סעיף יא'] **הוסיף עליו כל שהוא וכו'** בין שהוסיף בצד הקצר בין בצד הרחב. ר"ז או' י"א. מ"ב או' נ"ט. ועיין לקמן או' קכ"ה.

צט צט) **שם. אפי' היה בו מתחלה שיעור שופר.** דשופר אחד אמר רחמנא ולא שתי שופרות. ב"י בשם הרא"ש. ט"ז ס"ק ט"ו.

ק ק) **שם. אפי' היה בו מתחלה וכו'** ויש פו' שאם היה בו שיעור והוסיף עליו כשר. כלבו והב"ד ב"י. וכ"כ לעיל או' צ"ז בשם הר"מ וכבר כתבנו שם דאע"ג דלא ק"ל הכי מ"מ נ"מ היכא דלא אפשר באחר יעו"ש.

קא קא) [סעיף יב'] **הפכו ותקע בו לא יצא וכו'** והטעם איתא בגמ' (ר"ה כ"ז ע"ב) משום דכתיב והעברת שופר תרועה דרך העברתו בעינן ופרש"י כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמה מחיים עכ"ל והב"ד ב"י. ט"ז ס"ק ט"ז.

קב קב) **שם. הפכו ותקע בו לא יצא וכו'** בין אם תקע בצד הרחב בין אם תקע בצד הקצר. פר"ח. מט"י. ר"ז או' י"ב.

קג קג) **שם. בין הפכו כדרך שהופכין וכו'** ברותחין. רש"י שם.

קד קד) **שם. וקוצר את הרחב.** לאו דוקא שעשה להיפך דה"ה נמי אם הניח הרחב כמות שהוא אלא שהרחיב את הקצר כיון ששינה את הקצר מכמות שהיה וכן להיפך שקצר את הרחב והניח הקצר כמות שהוא פסול דגם זה לא מקרי דרך העברתו וכן ראיתי בס' נחפה בכסף שכ"כ משם מהר"ם ן' חביב ז"ל יעו"ש. מט"י. וכ"כ המש"ז או' ט"ז בשם ס' יום תרועה יעו"ש. נה"ש או' י"ג. בגדי ישע.

קה קה) **שם הגה. וה"ה אם תקע במקום הרחב פסול.** כ"כ הר"ן בפ' ראוהו ב"ד בשם הירושלמי. ויהיב סימנא מן המצר קראתי יה. והב"ד ב"י ססי' תק"צ ופסקו בש"ע שם סעי' ט' ועיין בדברינו לשם או' ע"ג. ומה שכתבו כאן בהגה כתב הבגדי ישע שכן דרכו לכתוב כמה דינים כפולים.

קו קו) [סעיף יג'] **היה ארוך וקצרו וכו'** ואין נפקותא באיזה צד שקצרו ואפי' נשתנה קולו מכמו שהיה. סידור עמודי שמים. פת"ע או' נ"א. מ"ב או' ס"ג.

קז קז) **שם. היה ארוך וקצרו וכו'** ואשמעינן דלא תימא דפסול משים דכתיב והעברת. תו' ר"ה כ"ז ע"ב.

קח קח) **שם. היה ארוך וקצרו וכו'** ואעפ"י שקצרו משום איזה פיסול חוזר להכשירו. כ"מ פ"א דשופר דין ז' מ"ב או' ס"ד.

קט קט) [סעיף יד'] **גררו מבפנים או מבחוץ וכו'** שופר שגלדו דק ועשו לו חשוקים של ברזל אפי' למ"ד אזלינן בתר המעמיד ה"מ היכא דאיכא כבר רעותא והוצרך למעמיד אבל הכא לאו מידי עביד. הלק"ט ח"א סי' ע"ו. י"א בהגה"ט. שו"ג או' מ'.

קי קי) **שם. עד שעשאו דק מאד וכו'** ואפי' נשתנה קולו מכמות שהיה כיון שאין השינוי בא מחמת דבר אחר אלא מצד עצמו של שופר כל הקולות כשרין. פר"ח. מ"ב או' ס"ה.

קיא קיא) [סעיף טו'] **לא הוציא זכרותו וכו'** דכשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו ומוציאין אותו (העצם) מתוכו וזה לא הוציאו אלא נקב את הזכרות. רש"י ר"ה כ"ז ע"ב. ב"י. לבוש. ט"ז ס"ק י"ז.

קיב קיב) **שם. אלא נקב בו כשר.** דמין במינו אינו חוצץ. גמ' שם. ב"י. ולא דמי לסעי' י"א דשופר א' אמר רחמנא ולא ב' שופרות והוסיף עליו כל שהוא אפי' במינו פסול זה שאני שהיה דבוק בו מתחלה ממש ואין ה"נ אם הוציא הזכרות ונקב והחזירו לתוכו דפסול. מש"ז או' י"ז. מ"ב או' ס"ז. ועיין לקמן או' קי"ד.

קיג קיג) **שם. אלא נקב בו כשר.** ואפי' לכתחלה נמי תוקעין בו. ב"י. מ"א סק"ך. א"ר או' כ"ד. פר"ח. מט"י ר"ז או' ט"ו. מט"א או' כ"ג. מ"ב או' ס"ז. וגם בהנך דלעיל דסעי' י"ג וי"ד כשר גם לכתחלה. פר"ח. מט"י.

קיד קיד) **אבל** אם הוציאו והחזירו פסול. א"ר שם בשם ס' אמרכל. א"א או' ך' ח"א כלל ק"מ או' ד' מט"א שם.

קטו קטו) **שם. אבל אם הוציא הזכרות ועשה ממנו שופר וכו' פסול.** שאותו העצם אין שם שופר עליו שהרי אינו חלול כשפופרת בעודו בבהמה. ואין נקרא שופר אלא כמשמעות לשונו שהוא דבר שנברא חלול כשפופרת בעודו בבהמה. לבוש. ר"ז או' ט"ו.

קטז קטז) [סעיף טז'] **צפהו זהב וכו'** והיינו טעמא דאין קטיגור של זהב שעשו ממנו העגל נעשה סניגור והשופר נכנס לפני ולפנים כדרך כ"ג ביוה"כ. דרשות מהרי"ל ה' שופר. ולפי טעם זה נראה דאין להניח זהב בשופר כלל אפי' היכא דמותר לפום דינא. ועיין א"ר או' כ"ו.

קיז **קיז) שם. צפהו זהב וכו'** זהו לשון הברייתא (ר"ה כ"ז ע"ב) עד יש מפרשים.

קיח **קיח) שם. צפהו זהב מבפנים פסול.** לפי שאין קול שופר אלא קול זהב וכן מבחוץ כיון דנשתנה קולו. תו' שם. וכ"כ הלבוש סעי' ט"ז.

קיט **קיט) שם. מבחוץ אם נשתנה קולו וכו'** היינו שצפהו זהב מבחוץ ממקום הרחב עד מקום הנחת פה ולא עד בכלל.

קכ **קך) שם. יש מפרשים מקום הנחת פה היינו עובי השופר לצד פנימי וכו'** כ"כ ב"י בשם הר"ן. ופירוש לפירושו העובי החיצון של השופר מתחלק לשני חלקים והחלק שהוא לצד פנימי מקרי הנחת פה והחלק שהוא לצד חיצון מקרי שלא במקום הנחת פה דאי פירוש הנחת פה הוא בפנימיות השופר היינו צפהו זהב מבפנים ואי פירוש שלא במקים הנחת פה הוא מחוץ לעובי השופר היינו צפהו זהב מבחוץ. פר"ח. וכ"כ המט"י. שו"ג או' מ"ה. וכתב שם המט"י דהיינו אם היה דרך משל רחב העובי שתי שעורות שעורה שלצד פנים קרי הנחת פה והשעורה האחרת קרי שלא במקום הנחת פה יעו"ש.

קכא **קכא) שם. ויש מפרשים דעביו במקום הקצר וכו'** זהו סברת הרא"ש שהביא הטור. ופירוש לפירושו כתב הלב"ש דהיינו דכל עובי דפנות השופר אפי' בצד החיצין הכל קרוי מקום הנחת פה יעו"ש. וכ"כ המט"י. והלבוש סעי' י"ז כתב דגם אם צפהו בזהב באורך השופר מבחוץ ומתחיל הזהב מיד סמוך לראשו בצד הקצר פסול אעפ"י שלא נשתנה קול השופר מחמת הזהב לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו ושפתו מכסה עליו ונמצא הזהב חוצץ בין שפתו לשופר עכ"ל. וכ"כ הר"ז או' ט"ז. והוא מדברי הטור שכתב בשם י"מ יעו"ש. וכתב שם המט"י דדטת הש"ע להחמיר כיש מפרשים בתרא שהביא בש"ע יעו"ש. ומדברי ח"א כלל ק"מ או' ט' משמע דדעתו להחמיר בכל חומרות של מקום הנחת פה יעו"ש. ועיין לעיל סוף או' צ"ב.

קכב **קכב) [סעיף יז'] המציירים בשופר וכו'** לא יפה הם עושים. שמא נשתנה קולו מחמת הציורים ואעפ"י שאין כולו מצופה במיני הציורין לפעמים הקול משתנה בהן. טור בשם הרמב"ן. ודברי הרמב"ן הנז' הביאו ג"כ המ"מ פ"א מה' שופר כמ"ש בב"י. וכתב ב"י ומבואר הוא שצורות אלו דקאמר הייני שמציירים במיני צבעונים דהוי כמו צפהו זהב מבחוץ אבל אם אין שם מיני צבעונים כלל אלא שחקק בו צורות כדי לנאותו פשיטא דכשר דהיינו גרדו דאמרינן בזה דאפי' העמידו על גלדו כשר עכ"ל וזהו שכתב בהגה אבל מותר לחקיק בשופר. וכו' ומבואר מזה דאם חקק בשופר עצמו בלי צבע אפי' אם נשתנה קולו כשר וכמ"ש לעיל או' ק"י גבי גרדו יעו"ש. וכ"כ. הלבוש סעי' י"ט. ר"ז או' י"ח. ביאורי הגר"א. לב"ש. מט"א או' כ"ו. מ"ב או' ע"ג. והמנהג שלא לצייר שום ציור בשופר אפי' בחקוקי. שו"ג או' מ"ו.

קכג **קכג) [סעיף חי'] אם נתן זהב וכו'** ולאו דוקא זהב אלא ה"ה כל מיני מתכות נמי פסיל אלא אגב דקתני בברייתא צפהו זהב נקט הכא נמי זהב. שו"ג או' מ"ז.

קכד **קכד) שם. בצד הרחב וכו'** וה"ה בצד הקצר. לבוש סעי' י"ז. פר"ח. והש"ע שכתב בצד הרחב לא בא' למעט צד הקצר אלא משום דצד הקצר הוא מקום הנחת פה וכבר כתבו לעיל סעי' ט"ז יעו"ש.

קכה **קכה) שם. היינו הוסיף עליו וכו'** ור"ל דפסול בכל גוונא אפי' לא נשתנה קולו. וכ"כ הטור. ר"ז או' י"ז. מ"ב או' ע"ד.

קכו **קכו) [סעיף יט'] הרחיק את השופר וכו'** כיון שאין השופר נוגע בפיו. טור. לבוש סטי' ח"י. ר"ז או' י"ט ביאורי הגר"א. ח"א כלל ק"מ או' י"ז. ומ"ש הפר"ח לפקפק בזה כתב עליו המט"י דליתא יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז.

קכז **קכז) שם. ונפח בו ותקע בו פסול** וגם בדיעבד לא יצא וחוזר ותוקע בברכה ודלא כס' נחפה בכסף שכתב דאינו חוזר ומברך דברכות אינן מעכבות דליתא. מט"י. אבל המט"א או' כ"ה כתב דיחזיר ויתקע שנית בלא ברכה. וכ"כ מ"ב או' ע"ד

קכח **קכח) [סעיף ך'] נתן שופר לתוך שופר וכו'** ואם נתן ב' שופרות בפיו ותקע אם כיון לצאת בשניהם נראה דלא יצא דשופר א' אמר רחמנא ולא ב' וג' שופרות מיהו אם נותן דעתו לא' מהם בלבד אפשר דיצא. הלק"ט ח"ב סי' ער"ה. ומיהו ממה שית' לקמן משמע דלאו בדעתיה תליא מילתא אלא כל שהוא ב' שופרות לא יצא משים דשופר א' אמר רחמנא.

קכט **קכט) שם. אם הפנימי עודף וכו'** ואם אינו עודף אז א"א שלא ישמע אלא קול שניהם ולא יצא דשופר אחד אמר רחמנא ולא ב' וג' שופרות. טור. לבוש. ואפי' לא נשתנה קולו מחמת שהוא נתון בתוך האחר לא יצא. לבוש. והא דנקב בזכרותו סעי' ט"ז דכשר התם הזכרות מדובק בו היטב ורוח לא יבא ביניהם אבל שופר בתוך שופר א"א לעשות כך. כלבו. א"ר או' כ"ז. ועיון לעיל או' קי"ב.

קל **קל) שם. הגה. ולי נראה דאפי' אינו בולט בצד הרחב וכו'** והט"ז ס"ק י"ט כתב דגם הש"ע ס"ל כן אלא דנקט עודף משום דא"א לצמצם יעו"ש וכ"כ הפר"ח. מש"ז או' י"ט. אבל המט"י כתב דדעת הש"ע משמע דתרווייהו בעינן לעיכובא וחלק עליו ההגה ודלא כהט"ז והפר"ח שכתבו דגם הש"ע

מודה בסברת ההגה יעו"ש. וכ"מ מדברי הלבוש דהגה חולק על הש"ע. וכ"מ מדברי השי"ג או' מ"ט. ח"א כלל מ' או' ז' וכ"כ החמ"מ או' י"ג דדברי הרב"י נכונים דבעינן שיעדיף גם פי הרחב של הפנימי על החיצון יעו"ש.

קלא **קלא) שם הגה. ולי נראה דאפי' אינו בולט בצד הרחב וכו'** וכ"פ הר"ז או' ך' מע"א או' כ"ח אלא שכתב שם המט"א דמ"מ יהיה עכ"פ גם בצד הרחב הפנימי בולט קצת דאם הוא שוה ממש א"א לצמצם ויש לחוש שמא החיצון בולט כל שהוא והוסיף כל שהוא פסול אף במינו כנז"ל עכ"ל.

קלב **קלב) שם בהגה. רק שוה לחיצון וכו'** ומ"מ לא יבלוט החיצון בצד הרחב דאז לכ"ע פסול. א"ר או' כ"ח. ח"א שם. מ"ב או' ע"ח.

קלג **קלג) שם בהגה. הואיל ובולט לצד הפה וכו'** ואף בולט הפנימי בצד הקצר לא יניח בתוך פיו כ"א הבליטה לחוד. מש"ז או' י"ט.

קלד **קלד) שם. והוא שלא ישנה קולו וכו'** דאם נשתנה קולו מחמת החיצון נמצא הקול בא מכח שני שופרות. ב"י בשם הרא"ש. מט"י.

קלה **קלה) שם. ואם לאו פסול.** קאי אראש הסעי' ור"ל אם אין הפנימי עודף פסול משום דרוח פיו דוחק בשניהם והוי קול של שני שופרות ושופר אחד אמר רחמנא. מ"ב או' פ"א. ועיין לעיל או' קכ"ט.

קלו **קלו) שם. ואם לאו פסול.** ואפי' להמכשירים בסתמו במינו כמ"ש סעי' ז' הא פסול דהוי ב' שופרות. מ"א ס"ק כ"ב.

קלז **קלז) וכל** הפוסל בשופר ביום ראשון פסול ביום שני. הרשב"א בתשו' סי' כ"ג וסי' תר"ל. ד"מ או' ג' כנה"ג בהגה"ט. מ"א ס"ק כ"ה. א"ר או' כ"ח. ער"ה או' יו"ד. ר"ז או' כ"א. מט"א או' ל"ד. מ"ב או' פ"ח.

קלח **קלח) [סעיף כא'] אפי' בדבר שיש בו משום שבות.** משום דיו"ט עשה ול"ת הוא ואין עשה דשופר דחי לא תעשה ועשה. וחכמים השוו דבריהם (ר"ל אע"ג דתקיעה מ"ע מה"ת וזה שבות דרבנן ואיך לא ידחה לזה אמר וחכמים השוו וכו') לשל תורה והעמידו דבריהם במקום עשה. מ"א ס"ק כ"ג. והוא מגמ' ר"ה ל"ב ע"ב ופי' הר"ן שם. וכתב שם הר"ן הא דקא יהבינן טעמא משום דהו"ל יו"ט עשה ול"ת קושטא דמלתא קאמר ומיהו לא צריכינן להכי דאפי' הוי יו"ט ל"ת גרידא לא אתי מכשירי שופר ודחי לה דהא בעידנא דקא מעקר לאו לא מקיים עשה עכ"ל. וכ"כ המט"י יעו"ש. ועיין מחב"ר או' ג' מ"ש להאריך בזה די"א דעשה דצבור דחי ל"ת הגם דלא הוי בעידנא דקא מקיים עשה יעו"ש.

קלט **קלט) ואם** נפל עליו גל וא"א ליטלו בלא טלטול אבנים אסור ותדחה התקיעה. ר"ה שם. טור. לבוש. מ"א שם. ר"ז או' כ"ג.

קמ **קמ) אם.** השופר בתוך חבית נ"ל דשובר אותה ומוציא ממנה כדין גרוגרות. הרשב"ץ בחי' ר"ה. מחב"ר או ד'.

קמא **קמא) שם כיצד היה השופר בראש האילן וכו'** וכן אין מעבירין עליו את התחום. ר"ה שם. ופירש"י לילך חוץ לתחום לשמוע תקיעם. וכן פי' הר"ן. והטור פי' אין מוציאין אותו חוץ לתחום וכתב ב"י ותרווייהו איתניהו דבין זה ובין זה אסור. וכ"כ הלבוש. ר"ז שם מ"ב או' פ"ד.

קמב **קמב) ואין** חותכין אותו לתקנו אפי' בדבר שאין בו אלא איסור דרבנן כגון מגל שאין דרך לתקנו בו והוי כלאחר יד. וכתב הר' יונה דוקא ישראל אסור לעשותו אבל מותר לומר לעכו"ם לעשותו בדבר שאין בו אלא איסור דרבנן כיון שאין בו אלא משום שבות ואמירה לעכו"ם הוי שבות דשבות ושבות דשבות במקום מצוה שרי. טור. וכ"כ הלבוש. פרישה או' י"ח. ומיהו מ"ש הטור דבמגל הוי איסור דרבנן כ"ה גירסת רש"י בגמ' (ר"ה ל"ג ע"א) אבל הרי"ף והרא"ש והר"ן ותו' והרמב"ן גורסין איפכא בגמ' דסכין אין בו אלא משום שבות ובמגל יש בו חיוב לאו. פרישה. או' י"ז וכתב חפר"ח דהכי נקטינן ונ"מ לדעת הש"ע שמתיר שבות דשבות במקום מצוה מותר לומר לעכו"ם לחתוך שופר בסכין אבל לא במגל אלא שכתב דמ"מ אסור אפי' בסכין משום מוקצה יעו"ש וה"ד אם השופר של ישראל אבל אם הוא של גוי שרי כמ"ש לקמן או' קנ"ג יעו"ש.

קמג **קמג) בדיעבד** אם עבר הישראל וחתכו בדבר שהוא משום שבות מותר לתקוע בו משא"כ אם חתכו בדבר שהוא משום ל"ת גם בדיעבד אסור לתקוע בו. פורת יוסף הגהות על הש"ס. פת"ע או' ס"ו.

קמד **קמד) שם. ואינו שט על פני המים וכו'** ולעבור במעברא שקורין פראם או בספינה קטנה כתב ח"א כלל ק"מ או' י"ט דאם א"א בלא"ה יש לסמוך על המתירין יעו"ש ומיהו עיין לעיל סי' של"ט או' ע"ג ואו' ע"ד דיש כמה פו' דאוסרים בזה אפי' לדבר מצוה יעו"ש ועוד ית' לקמן בס"ד סי' תרי"ג סעי' ו' ורסי' תרל"ט יעו"ש.

קמה **קמה) שם. וע"י עכו"ם מותר דהוי שבות וכו'** מתוך דברי רש"ל בתשו' סי' ח' נראה דאפי' ביו"ט שני של ר"ה מותר. כנה"ג בהגה"ט מיהו הרואה יראה בתשו' רש"ל הנז' דלא התיר אלא דוקא ביו"ט ראשון דמצוה דאו' היא אבל ביו"ט ב' לא וכתב דמאי אולמיה דהאי שבות מהאי שבות יעו"ש וכן

הבין השש"א דברי רש"ל הנז' וכתב עליו דאין נראה כן ממ"ש הג"א בפ' משילין דמותר לומר לגוי לנגן בכלי שיר בבית החופה וכו' ומרן בש"ע סי' של"ח הזכיר סברא זו עי"ש הרי אפי' בשביל מצוה דרבנן שהיא לשמח חתן וכלה שרי שבית דשבות וכ"כ המ"א והט"ז סי' תרנ"ה וכ"נ מסתמיות דברי הפו' ואפי' חוץ לי"ב מיל די"א שהיא מדאו' התירו האחרונים עכ"ל ועיין לקמן או' קמ"ח ובדברינו לסי' תררה בס"ד. ומיהו בענין אם מותר לומר לגוי לנגן וכו' עיין לעיל סי' של"ח או' י"ד ואו' ט"ו שהבאנו פלוגתא בזה יעו"ש.

קמו **קמו) ואם** הדבר ספק אם יביא הנכרי שופר אפי' ביו"ט הראשון אסור לומר לנכרי שילך חוץ לתחום. רש"ל בתשו' הנז' כנה"ג שם. עו"ש או' ו' ועיין לקמן סי' תרנ"ה או' י"ד.

קמז **קמז) שם הגה. ועיין לעיל סי' ש"ז.** סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד.

קמח **קמח) [סעיף כב'] אם העכו"ם הביא שופר מחוץ לתחום וכו'** אפי' מחוץ לתחום דאו' לבוש. ור"ל אפי' למ"ד חוץ לי"ב מיל איסור תחומין דאו' כמ"ש לעיל סי' תצ"ז או' א' יעו"ש אפ"ה אם הביאו העכו"ם מעצמו מותר לתקוע בו. וכ"כ הר"ז או' כ"ו. ח"א כלל ק"מ או' י"ט. מט"א או' ל' מ"ב או' פ"ז. אבל לא יאמר הוא לעכו"ם להביאו מחוץ לי"ב מיל. ובשעת הדחק שאין לו שופר אחר יש להתיר אף בזה מט"א שם. וכ"כ מ"ב בשה"צ או' קכ"ב. תו' חיים על ח"א שם או' ח"י ועיין עוד לקמן סי' תרנ"ה או' ה'.

קמט **קמט) שם. תוקעין בו.** דלאו מוקצה הוא דהא חזי לישראל אחר דהבא לישראל זה מותר לישראל אחר וכיון דשרי לטלטולי אפי' לאותו ישראל שרי לצאת בו דלא מצינו דאסרו חכמים הבא מחוץ לתחום אלא או אכילה או הנאה ומצות לא ליהנות ניתנו וגם אין שייך לגזור שמא יאמר לעכו"ם להביא לו כדי לצאת בו דלא שייך שיעשה מצוה הבאה בעבירה ולכך שרי לכ"ע. ב"י בשם הג"א פ' בתרא דר"ה וכתב שכ"ה דעת כמה פו' יעו"ש וכ"כ הלבוש. מ"א ס"ק כ"ד. וכתב שם המ"א ועכ"פ אסור לטלטלו חוץ לד"א כמ"ש סי' תקט"ו סעי' ה' והיינו כשאין העיר מוקף חומה אבל עיר המוקפת חומה חשיבא כולה כד"א כמ"ש שם בסי' תקט"ו סעי' ה' יעו"ש וכ"כ א"ר או' ל"א ומחה"ש. מט"א או' ל"א.

קנ **קנ) ומ"מ** אף שישראל שהובא בשבילו יוצא בו לכתחלה מ"מ אין לתקוע בעצמו מטעם שכתבנו במודר הנאה שנהנה כשתוקע בעצמו רק אחר תוקע והוא יוצא בו שמצות לא ליהנות ניתנו. ואם אין שם אחר שיתקע לו מותר לתקוע בעצמו ג"כ. ואם הובא ביום ראשון מותר לתקוע בו בשני בכל ענין. מט"א או' ל' ועיין לעיל או' מ'.

קנא **קנא) ישראל** ששלח שופר לעיר אחרת ע"י עכו"ם קודם ר"ה ונתעכב העכו"ם בדרך והביאו בר"ה מחוץ לתחום אם ידעו בני העיר שישלחו להם שופר מותרים לטלטלו ולתקוע בו אף אם הובא בר"ה מחוץ לי"ב מיל ואם לא ידעו מזה והובא להם מחוץ לתחום אין לטלטל שופר זה ואף לתקוע בו אם אפשר למצוא שופר אחר. ואם הוא שעת הדחק שאין להם שופר אחר יש להתיר בכל ענין מט"א או' ל"ב. מ"ב או' פ"ז. ועיין לעיל סי' תקט"ו סעי' ט, ובדברינו לשם בס"ד.

קנב **קנב) שם. תוקעים בו.** ואפי' אם יש לו שופר אחר שאינו של איל וזה שמובא הוא של איל מותר לתקוע בו. ד"מ או' ו' א"ר או' ל' בגדי ישע. ואפשר דאפי' להביא ע"י עכו"ם שופר של איל שרי משום דמצוה בשל איל. מ"ב או' פ"ו. והיינו אם הוא חוץ לתחום דרבנן דהו"ל שבות דשבות במקום מצוה. ועיין לעיל או' קמ"ח.

קנג **קנג) שם. וה"ה אם עשה עכו"ם שופר וכו'** ומיירי כשעשה עכו"ם שופר מקרן שלו דלא הוי נולד וכמ"ש סי' רנ"ב (ובדברינו לשם או' מ"ז) אבל משל ישראל אסור. מ"א ס"ק כ"ה. וכ"כ המט"י. ער"ה או' ט' בית מאיר. ר"ז או' כ"ה. ח"א כלל ק"מ או' י"ט. מט"א או' ל"ג. מ"ב או' פ"ח. ולפ"ז אין להקל אלא כשאין לו אחר לצאת בו כדק"ל סי' שכ"ה סעי' ד' דסמכינן אמתירין נולד דגמרו בידי אדם בשעת הדחק או לצורך מצוה יעו"ש. ער"ה שם. וכ"כ המט"י. ועיין לעיל סי' תק"א או' ל"ו ובאו' שאח"ז.

קנד **קנד) וכתב** שם המ"א דמשמע בטור סי' תרנ"ה דאי אסור לטלטלו אסור אפי' לצאת בו יעו"ש וכתב שם הער"ה שכן מוכח מהרשב"א וא"ז ור' שמשון דמוקצה אסור לצאת בו וכ"כ בהדיא הרשב"א סי' רצ"ו וכן הוכיח הרשב"ש סי' קמ"ה מההיא דאין מפקחין עליו את הגל יעו"ש אבל הרשד"ם סי' כ"ב התיר אם אין אחר לצאת בו ודקדק כן ממ"ש הרשב"א כיצד וכו' דדוקא שבות שהוא מעשה גדול אסור אבל טלטול בעלמא מותר וכ"נ דעת הר"א במרדכי דמוקצה אסור ביו"ט ואפ"ה יוצא בו דאין איסורו בגופו אלא ד"א גרם לו יעו"ש עכ"ל הער"ה. וכ"כ הר"ז שם דאם אין שם שופר אחר אלא הוא מותר לתקוע בו דיש לסמוך על המתירין נולד ביו"ט כדי שלא לבטל מ"ע של תורה עכ"ל ובין ביום א' ובין ביום ב' אעפ"י שאין חיובו רק

מד״ס יש לסמוך על דעת המתירין נולד גם ביו״ט ומ״מ אם תקע בו תקיעות תשר״ת תש״ת תר״ת שהם עיקר החיוב והניחו מידו שוב אין לו לטלטלו וכ״ז שאוחזו בידו יכול לתקוע בו כל התקיעות שהוא צריך לתקוע בו על הסדר עד מאה קולות. מט״א שם. נרב שם. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ כ״א.

קנה **קנה) [סעיף כג׳] יכול ליתן בתוכו מים וכו׳** פי׳ אף ביו״ט ולא אמרינן קא מתקן מנא. רש״י ר״ה ל״ב ע״ב. ב״י לבוש. מט״י. ר״ז או׳ כ״ז. מט״א או׳ ל״ה. וה״ד לצורך אותו יום אבל לצורך יו״ט ב׳ אסור כמ״ש לקמן סי׳ תקצ״ו או׳ ה׳ יעו״ש.

קנו **קנו) שם. אבל מי רגלים וכו׳** אפי׳ למאן דמפרש שם (סי׳ קל״ב או׳ כ״א) בפיטום הקטורת מעיין אחד יש ששמו רגלים הכא מי רגלים ממש קאמר וא״נ אף בכאן אין מכניסין מאותו מעיין בקהל שהוא מקדש מעט מפני הכבוד שלא להזכיר מי רגלים. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ א״ר או׳ ל״ב שו״ג או׳ נ״ד. והברכ״י או׳ ט״ו כתב להוכיח כפי׳ ראשון דהכא הוא מי רגלים ממש יעו״ש.

קנז **קנז) שם. מפני הכבוד.** י״מ מפני כבודו של תוקע. שכנה״ג שם. וכפ״ז יכול למחול על כבודו. ואין זה מחוור כלל אלא היינו כבודו של מקום כדי שלא יהיו המצות בזויות עליו וכ״כ הרמב״ם. פר״ח. מט״י ברכ״י או׳ ט״ז. מט״א שם. מ״ב או׳ פ״ט.

סימן תקפז

א **א) [סעיף א׳] התוקע בתוך הבור וכו׳** משנה ר״ה כ״ז ע״ב וכתב שם הר״ן בשם ר׳ האי גאון שדברים הללו היו צריכין להם בימי הגזירה והמלכיות שהיו מתייראין מהן מלתקוע בגלוי עכ״ל. וכ״כ הריטב״א.

ב **ב) שם. התוקע בתוך הבור.** או לתוך הדות. משנה ר״ה שם. ופרש״י שם על הרי״ף והרמב״ם בפי׳ המשניות דבור הוא חפירה בגוף הקרקע ודות מקום גבוה על הארץ מוקף כתלים. וכן פי׳ הרע״מ על המשנה שם. וכן פירשו הרמב״ם והרע״מ פ״ה דכלים משנה ו׳ ופ״ד דב״ב משנה ב׳ יעו״ש. אבל הרשב״ם שם במס׳ ב״ב (דף ס״ד ע״א) פי׳ בור בחפירה בקרקע קשה שמחזיק מים בלא בנין. ודות בבנין שחופרין בור בעפר תיחוח ובונין לו כותל אבנים עכ״ל וכתב תיו״ט על המשנה שם בב״ב שכ״מ דעת הרמב״ם בחבורו פכ״ה מה׳ מכירה יעו״ש. וכ״ה דעת מ״א סק״א דדות הוא בבנין תחת הקרקע כגון מרתף יעו״ש וכתב המחה״ש וכ״ה דעת הש״ע וכ״מ דעת הרא״ש יעו״ש, וכתב שם המ״א דאם רובו בנוי למעלה מן הקרקע אעפ״י שמקצתו תוך הקרקע שרי. וכ״פ הר״ז או׳ א׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳ מיהו הא״ר או׳ א׳ כתב דיש להחמיר בשופר ככל הסברות דאיסור דאו׳ הוא ור״ל דיש להחמיר אף לדעת הסוברים שהוא בבנין למעלה על הארץ. ונראה אף לסברא זו ה״ד אם הוא עשוי כמו בור ומערה דאל״ה לכ״ע אין לו דין דות.

ג **ג) שם. אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו.** דכל שהם בתוך הבור הם שומעים קול שופר. ב״י. לבוש. ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל קמ״א או׳ ה׳ ולאו דוקא אם כל גופם בבור אלא אפי׳ הכניסו רק ראשם לבור סגי. ריטב״א. מ״ב או׳ ג׳.

ד **ד) שם. והעומדים בחוץ וכו׳** ובהיה כולו בתוך הבור רק שראשו חוץ לבור כעומד מבחוץ דמי. גמ׳ כ״ח ע״א. מ״ב או׳ ד׳

ה **ה) שם. אם קול שופר שמעו וכו׳** זהו דעת הרמב״ם בפ״א מה׳ שופר וכתב ב״י שכ״מ מפירש״י וכן עיקר ועפ״ז פסק כן בש״ע. אבל דעת הרא״ש אותם העומדים על שפת הבור לעולם אינם שומעים אלא קול הברה וכ״ה דעת הטור כמ״ש בב״י יעו״ש. וכתב הט״ז סק״א אעפ״י שהכריע ב״י דלא כהרא״ש מ״מ כיון דבהרבה דוכתי מצינו שבדבר הבקיאות אין אנחנו סומכים על עצמינו וק״ו כאן שהרא״ש ס״ל שאין לברר דבר זה בבקיאות הלכך אם התוקע הוא בתוך הבור יש להעומדים על שפת הבור חיוב לשמוע שנית בכ״ג ומיהו בלא ברכה שנית עד שיבורר לו היטב שלא שמע רק הברה ואז יברך שנית יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ב׳ וכ״כ הר״ז או׳ א׳ דטוב להחמיר כדברי הט״ז. וכ״כ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ז׳.

ו **ו) וכתב** שם הט״ז דגם בתוקע בבהכ״נ ויש עומדים בחוץ קצת רחוק מבהכ״נ יש ג״כ בזה שייכות הבחנה לפי הריחוק מבהכ״נ אך בזה יש לסמוך על קירוב המקום אם נראה לו ברור שקול שופר שמע יצא יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קמ״א או׳ ה׳ מט״א שם.

ז **ז) וכתב** בב״י דה״ה אם התוקע חוץ לבור והשומע עומד בבור דלדעת הרא״ש אינו שומע אלא קול הברה ולדעת הרמב״ם אם קול שופר שמע יצא והב״ח חלק עליו וס״ל דבכ״ג יצא שאין הקול מתבלבל בבואו לבור וכתב וכ״מ מלשון המשנה שלא שנאה רק בתוקע לתוך הבור וכן מורין דברי הרא״ש יעו״ש והב״ד הפר״ח וכתב וכ״נ עיקר אבל המט״י בסעי׳ ב׳ כתב להשיג על דברי הב״ח הנז׳ והסכים לדברי ב״י יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז סק״ג. וכ״כ הלבוש סעי׳ ב׳ דאף העומדים בפנים והשופר בחוץ תלוי בהבחנה אם קול שופר שמעו יצאו ואם קול הברה שמעו לא יצאו יטו״ש ולקמן או׳ י״ד.

ח ח) **ואם** התוקע הכניס שופר לבור העומדים בבור יצאו והוא עצמו לא יצא ומ״מ שמע מפי מחוייב בשופר ומשו״ה תני התוקע לתוך הבור הוא לא יצא הא העומדים בבור יצאו. מש״ז או׳ א׳ ומיהו מ״ש הוא לא יצא היינו לדעת המחמירין שכתבנו לעיל או׳ ה׳ בעומד חוץ לבור יעו״ש.

ט ט) **שם. אם קול שופר שמעו יצאו.** והוא שנתכוונו לצאת וגם שנתכוין התוקע להוציאם או בש״ץ שדעתו מן הסתם להוציא לכ״ע. ר״ה כ״ט ע״א. ועיין לעיל סי׳ רי״ג סעי׳ ג׳ ולקמן סי׳ תקפ״ט סעי׳ ח׳ וסעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד.

י י) **שם. וכן התוקע לתוך חבית גדולה.** של חרס. הרמב״ם בפי׳ המשנה. א״ר או׳ ג׳.

יא יא) **שם. וכן התוקע לתוך חבית גדולה וכו׳** כתב הר״ן מסתברא כי היכי דמפלגינן בבור ה״נ מפלגינן בפטם דאותם העומדים בתוך הפטם יצאו אבל הרמב״ם בפ״א מה׳ שופר חילק בבור ודות אבל בפטם לא חילק ואפשר שדעתו מפני שהברתו גדולה אפי׳ העומדים בתוכה אם קול הברה שמעו לא יצאו עכ״ל והב״ד ב״י יעו״ש. מיהו בכ״מ פ״א מה׳ שופר כתב בשם רבי׳ טודרוס הלוי דלא יש חילוק בין בור ודות לפטם יעו״ש. וכ״פ מעגלי צדק. וכ״פ הפר״ח. וכתב השו״ג או׳ ב׳ דגם מהרי״פ והרא״ש וריי״ו ושאר פו׳ דלא נתנו חילוק זה בין חבית לבור ודות משמע דלא שנא יעו״ש. אבל מדברי הש״ע שלא כתב לחלק בפטם בין העומדים בתוכו לעומדים בחוץ כמו שחילק בבור ודות משמע דס״ל כדברי הר״ן. וכ״פ הלבוש. עט״ז. מ״א סק״ב ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ח׳ והמט״א או׳ ב׳ כתב דאף העומד בתוך החבית לא יצא וצריך לתקוע שנית בלא ברכה ואצ״ל העומד בחוץ ואם ברור לו ששמע קול הברה יברך ג״כ עכ״ל והיינו שמחמיר בתרתי כדעת הר״ן שאפשר שגם העומד בפנים ישמע קול הברה וגם כדעת המחמירים שכתבנו לעיל או׳ ה׳ שאין לסמוך על בקיאותינו יעו״ש ומ״מ נראה דהולכין בזה אחר הראות דאין כל החביות שוות.

יב יב) **[סעיף ב׳] אם התחיל לתקוע בבור ועלה וכו׳** ומירי שביחד הוציא ראשו והשופר מן הבור ומילתא דפשיטא היא דיצא אלא דקמ״ל דלא חיישינן למיגזר דילמא מפיק רישיה תחלה מן הבור ואח״כ השופר ואפשר שישמע קול הברה. כ״ה משמעות הגמ׳ ר״ה כ״ח ע״א יעו״ש, וכ״כ מ״ב או׳ ט׳.

יג יג) **שם. ועלה חוץ לבור וגמרה יצא וכו׳** ואם הוציא ראשו קודם לשופר לא יצא לכן צריך שיוציא השופר תחלה דאז יצא אבל אין לומר שצריך שיוציא השופר והאזנים כאחד דא״א לצמצם. מ״א סק״ג. ומיהו מ״ש ואם הוציא ראשו קודם לשופר לא יצא הוא ע״פ סברת הרא״ש שכתבנו לעיל או׳ ה׳ דאם השופר בבור אותם העומדים על שפת הבור שומעים קול הברה ואין יוצאין אבל לדעת הרמב״ם והש״ע תלוי בהבחנה ואם שמעו קול שופר יצאו יעו״ש. ומ״ש לכן צריך שיוציא השופר תחלה דאז יצא הוא ע״פ מ״ש לעיל אות ז׳ בשם הב״ח דאם השופר חוץ לבור אותם העומדים בבור בכ״ג יצאו יעו״ש ובאו׳ שאח״ז.

יד יד) **שם הגה. וכן אותם שהיו בבור בתחלת התקיעה.** אפי׳ לא יצאו לחוץ יצאו י״ח דכשאדם בבור והשופר בחוץ שומע קול שופר כמש״ל וכ״כ הב״ח. מ״א סק״ד. וכ״פ הר״ז או׳ ג׳ מט״א או׳ ג׳ מיהו כבר כתבנו לעיל או׳ ז׳ דיש חולקין על דברי הב״ח יעו״ש וכן הח״א כלל קמ״א או׳ ה׳ הביא גם דעת החולקים ונראה דעתו להחמיר יעו״ש וכ״כ מ״ב או׳ יו״ד דלמעשה יש להחמיר דאם לא יצאו עמו אותם העומדים בפנים יש לתקוע שנית בלא ברכה אם אינו ברור להם ששמעו קול שופר יעו״ש. ולפז מ״ש בהגה וכן אותם שהיו בבור וכו׳ היינו שעלו עם התוקע ביחד ושמעו גמר התקיעות בחוץ ויצאו י״ח ג״כ מטעם הנז׳ דכל מה ששמעו היה קול שופר. וכ״כ המט״י ומ״ב שם.

טו טו) **[סעיף ג׳] השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב וכו׳** כגון קודם שעלה ע״ה. ט״ז סק״ב. באה״ג. והגם שזה כתבו הש״ע לקמן סי׳ תקפ״ח זהו נקט לדוגמא בעלמא דה״ה אם לא נתכוין השומע לצאת י״ח עד לאחר שהתחיל התוקע לתקוע וכן אם לא כיון התוקע להוציאו עד לאחר שהתחיל לתקוע וכיוצא בזה הוי נמי שומע מקצת תקיעה שלא בחיוב. ועיין לקמן או׳ ח״י.

טז טז) **שם. או שאמר לתקוע במתעסק.** כגון להתלמד או לשם שיר בעלמא כמ״ש לקמן סי׳ תקפ״ט סטי׳ ח׳ יעו״ש. וה״ה לענין התוקע בעצמו שאם תקע התחלת התקיעה כמתעסק ואח״כ התבונן וגמר התקיעה לשם מצוה ג״כ לא יצא. מ״ב בשה״צ או׳ י״ט.

יז טוב) **שם. ותקע ומשך בה וכו׳** ר״ל שהאריך תקיעתו בשבילו.

יח חי) **שם. לא יצא.** שהרי עכ״פ חסר לו התחלת התקיעה. וה״ה אם התחיל לתקוע בחיוב ובא אחר ואמר תקע להוציאני ומשך עוד שיעור תקיעה לא יצא דפסוקי תקיעה לא פסקינן והו״ל שמע מקצת תקיעה. פר״ח. מט״י מש״ז סי׳ תקפ״ח או׳ ד׳ וה״ה נמי אם כל התקיעה היה בחיוב אלא שהוא נכנס באמצע התקיעה או שיצא מבהכ״נ באמצע התקיעה ושוב לא שמע לא יצא אעפ״י שהיה שיעור תקיעה במה ששמע וכמאן דשמע חצי שיעור תקיעה דמי. מ״ב או׳ י״ד. ועיין לקמן סי׳ תקפ״ח או׳ כ״ז:

יט **יט) שם. לא יצא.** ומה״ט כתב בד״מ (סי׳ תקפ״ט או׳ ג׳) בשם מהרי״ל שיזהרו כל העם שלא להקיא בשעת התקיעה וכן בנחירנא שקורין אושפור״ן למען ישמעו קול שלם. א״ר או׳ ו׳ ולכן יזהר מלאכול דברים המביאים לידי כיחה וניעה ולכן היה מהרי״ל נזהר שלא לאכול אגוזים בר״ה. ד״מ שם. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ג או׳ כ״ח. ונכון שיניחו התינוקות בבית ואם א״א יחזיקם האשה בבהכ״נ נשים שלא יבטלום משמיעת קול השופר כמ״ש לקמן סי׳ תקפ״ט או׳ ה׳:

כ **ך) שם. וי״א שיצא וכו׳** וסברא הראשונה עיקר. וכ״פ הלבוש. מ״א סק״ה. פר״ח. ר״ז או׳ ד׳ ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ט״ו. ומיהועוק מחה״ש וא״א או׳ ה׳ שהקשו על דברי מ״א הנז׳ דמה בא להשמיענו הא כי כן דרכו של הרב״י בכ״מ דדעה קמא שכותב בסתם היא עיקר בעיניו יעו״ש. ואפשר לומר דבא להשמיענו דאפי׳ בדיעבד אין לסמוך על דעה שנייה וצריך לשמוע תקיעה פעם שנית אבל לא יברך משום סב״ל. וכ״כ מ״ב שם. שלא לחזור לברך משום סב״ל אלא שיותר טוב שישמע הברכה מאחר שלא יצא עדיין:

כא **כא) שם הגה. וה״ה אם שמע מקצת התקיעה קול הברה וכו׳** ר״ל ואח״כ משך התוקע שיעור תקיעה דלדיעה ראשונה לא יצא:

סימן תקפח

א **א) [סעיף א׳] זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה.** דכתיב יום תרועה יהיה לכם. מגילה ך׳ ע״ב:

ב **ב) שם. ביום ולא בלילה.** ואם נתעכב מאיזה סיבה ולא שמע תקיעות עד זמן ביה״ש אז יתקע בלא ברכה משום דזמן ביה״ש הוא ספק אם הוא מן היום או מן הלילה כמ״ש במס׳ שבת דף ל״ד ע״ב יעו״ש וספק ברכות להקל. וכ״פ ח״א כלל קמ״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ ר״ס או׳ א׳ מאיזה זמן מתחיל ביה״ש יעו״ש. ועוד עיין לקמן סי׳ תרכ בענין נטילת לולב אם נתעכב עד ביה״ש יעו״ש:

ג **ג) שם. ומצותה משעת הנץ החמה ואילך.** שיצא מספק לילה. רש״י מגילה ך׳ ע״א. מ״א סק״א. ועיין לקמן או׳ ז׳.

ד **ד) שם. ומצותה משעת הנץ וכו׳** כלומר זריחת השמש באותו מקום כי עת זרוח השמש בכל מקום ישתנה ממקום למקום כמ״ש הראב״ע ז״ל בפ׳ וישלח בפסוק ויזרח לו השמש יעו״ש. יפ״ל ח״ב או׳ א׳ וזמן הנץ החמה כבר כתבנו אותו לעיל סי׳ כ״ח או׳ יו״ד יעו״ש.

ה **ה) שם. ומצותה משעת הנץ וכו׳** ומה שנהגו רבים לתקוע ביום ר״ה סדר התקיעות דמיושב קודם התפלה עם הנץ החמה למצוה מן המובחר. עיין מט״י שכתב לדחות סברא זו מן המשנה והגמ׳ והפי׳ יעו״ש. וכ״כ הכס״א או׳ א׳ דאין נכון לתקוע בבקר כלל אלא דוקא אחר התפלה והחזרה וקריאת ס״ת וכן נהג בנא אמון וביטל מנהג קצת יחידים שהיו נוהגין לתקוע בבקר יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ א׳ שגם על דרך האמת אין נכון לתקוע בבקר כלל והתקיעות צריכות במקום דתיקון רבוואתא קמאי אחר תפלת שחרית וחזרה וקריאת ס״ת וכן עיקר וזה כלל גדול שב וא״ת עדיף ומה מקום לזריזות במקום שיצאו עוררי״ן כפי הפשט וכפי הסיד יעו״ש וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ א׳ ובספרו חיים שאל ח״ב סי׳ יו״ד או׳ ג׳ ומטי לה משם הרה״ג המקובל הרש״ש ז״ל שמפה אל פה דבר בו יעו״ש. והב״ד השע״ת וכ״כ הרו״ח או׳ א׳ להוכיח מכמה ראשונים ואחרונים יעו״ש וכן מוכח ממ״ש לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ כ״ח דהתקיעות הם תשלום המשכת המוחין שנמשכו בלחש וחזרה יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ ט׳.

ו **ו) וכתב** שם המחב״ר הגם שכתבתי בברכ״י דאם היו משכימים בבהכ״נ ומתפללין בזריזות ומוציאין ס״ת וקורין ותוקעין ש״ד נראה דאין לזוז מהמנהג שנהגו להאריך דאע״ג דנימא דבציבור אין קפידא מ״מ טפי מעלי בג׳ שעות שניות דאינו שעת כעס ח״ו ובפרט בדור היתום הזה יעו״ש. וכ״כ המט״א או׳ ב׳.

ז **ז) שם. ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא.** דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה. רש״י מגילה ך׳ ע״א. והב״ד ב״י וכתב ומהתם שמעינן בכל דבר שמצותו ביום צריך לכתחלה לעשותו משתנץ החמה ואם עשה משעלה עמוד השחר כשר עכ״ל וזמן עלות השחר עיין לעיל סי׳ פ״ט או׳ ד׳:

ח **ח) ודע** דבפ׳ תפלת השחר (ברכות ל׳ ע״א) תניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע ופי׳ השכים היינו קודם הנץ החמה דכיון שעלה ע״ה תוקע אפי׳ לכתחלה מפני שהוא טרוד לצאת לדרך וכתבו התו׳ בסוכה (ל״ח ע״א) דמיירי בהולך תוך התחום למקום שבא חכם וכ״כ הריב״ש בתשו׳ סי׳ תכ״ט דאי לא תימא הכי איך מותר לצאת לדרך ביו״ט יעו״ש והב״ד המט״י יעו״ש. וכ״פ הטור והש״ע לקמן סי׳ תרנ״ב לגבי לולב דהיוצא לדרך מותר לטלו מע״ה אפי׳ לכתחלה יעו״ש:

ט ט) **שם. ומקצתה אחר שעלה ע"ה לא יצא.** שהרי עכ"פ חסר לו התחלת התקיעה כמ"ש לעיל סי' תקפ"ז או' ח"י יעו"ש:

י י) **שם בהגה. נת' סי' תקפ"ז סעי' ג'** ובדברינו לשם או' ך' יעו"ש:

יא יא) **ואסור** לאכול קודם תקיעת שופר ומי שלבו חלוש ואין דעתו מיושבת לתקוע ולהתפלל עד שיטעום יעשה קידוש ויאכל כזית לעכיך (ר"ל מיני מזונות) בכדי שיהיה קידוש במקום סעודה ואח"כ ישתה מעט קאוי או טייא ומ"מ יש להם לעשות בצנעה מפני המון עם שלא יקילו ביותר. מט"א או' ב' ועיין לעיל סי' חקפ"ה או' כ"ו.

יב יב) **[סעיף ב'] שמע ט' תקיעות וכו'** נקט לישנא דגמ' אבל לדידן דנסתפק לנו בתרועה כמ"ש לקמן סי' תק"ץ סעי' ב' בשמע ג' סדרים בט' שעות יצא כיעו"ש:

יג יג) **שם. שמע ט' תקיעות וכו'** תרועות נמי קרי תקיעות. הר"ן. וה"ה התוקע בעצמו יצא ואעפ"י שדבר בנתיים. הרדב"ז ח"א סי' ט"ל. כנה"ג בהגה"ט:

יד יד) **שם. בט' שעות ביום יצא.** ר"ל אפי' שהיה הפסק גדול ששהה כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש והש"ע אזיל לטעמיה דפסק בסי' ס"ה כדעת הרי"ף והרמב"ם דס"ל בק"ש ותקיעות והלל ומגילה ק"ל כר' יוחנן דס"ל דאין השהייה מעכבת ולסברתם אין חילוק בין אם היה ההפסק ברצונו ובין אם היה ההפסק מחמת אונס כגון מים שותתין לו על ברכיו או מבואות המטונפות אבל הרא"ש מחלק דאם היה ההפסק מחמת אונס ושהה כדי לגמור כולה חוזר לראש ופסק מור"ם ז"ל בהגה כוותיה בסי' הנז' ובסי' ע"ח בדין ק"ש אבל כאן גבי תקיעות וכן בהלל בסי' תכ"ב וכן במגילה סי' תר"ץ לא הגיה כלום וכבר נתבאר דכולם שוים וצריך לומר דסמך עצמו על מקומות הנז' על מה שביאר בדין ק"ש וילמד סתום מן המפורש. מט"י יעוש"ב. וכ"כ הער"ה בסי' זה או' א' ובסי' ס"ה או' ג' דלמ"ד בסי' ס"ה דאם היה אנוס בק"ש ושהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש ה"ה לתקיעות ודלא כהלק"ט ח"ב סי' ר"ו שחילק ביניהם דליתא יעו"ש. וכ"כ המ"א סק"ב. א"ר או' א' ודבר פשוט דאליבא דכ"ע דוקא בדיעבד אבל לכתחלה לא יפסיק כלל ואפי' בפחות מכדי לגמור את כולה וכמ"ש מרן ב"י בשם רי"ו והר"ן יעו"ש. מט"י שם. ועוד עיין מזה לעיל סי' ס"ה או' ב' ואו' ג' וסי' תכ"ב או' מ"ט:

טו טו) **ונראה** דהא דלכתחלה לא ופסיק כלל היינו באותה בבא כגון בין תקיעה לתרועה אבל בין בבא לבבא כגון בין תשר"ת לתש"ת או בין תש"ת לתר"ת שרי. ושיעור כדי לגמור את כולה היינו אותה בבא כגון אם הוא תוקע תשר"ת שיעור כדי לגמור את כולה היינו תשר"ת וכו' וכ"כ מט"א או' ד' דשיעור כדי לגמור את כולה היינו אותה בבא. ועיין לקמן סי' תק"ץ סעי' ט' ודוק:

טז טז) **שם. ואפי' הם מט' בני אדם וכו'** ואפי' בסרוגין ואפי' כל היום כולו. ר"ה ל"ד ע"ב. ופסקו הרי"ף והרמב"ם פ"ג מה' שופר דין ה' וכ"כ הר"ן פ' בתרא דר"ה בשם הירושלמי והב"ד ב"י.

יז טוב) **שם. וי"א דדוקא וכו'** כ"כ המ"מ פ"ג בדין ב' והר"ן פ' בתרא דר"ה בשם הרמב"ן אלא שכתב ב"י שנראה מדברי הר"ן שר"ת והרשב"א חולקין על הרמב"ן יעו"ש וע"כ כתב זה בש"ע בשם י"א:

יח חי) **שם. וי"א דדוקא כשלא הפסיק ביניהם וכו'** כלומר שאם היה שומע בבת תש"ת ושמע תקיעה ואחריה שברים ובין שברים לתקיעה שמע תרועה לא יצא וכן הדין בכל הבבות לפי שאע"פ שאין השהיות פוסלת הפסקה בקול שופר שאינו מן הראוי פוסל. מ"מ שם. ב"י. והיינו שיחזור לשמוע רק אותה בבא כמ"ש לקמן סי' תק"ץ סעי' ט' ובלא ברכה כיון שי"א שיצא כמ"ש באו' הקודם:

יט יט) **שם. וי"א דדוקא כשלא הפסיק ביניהם וכו'** וא"ת כאן כתב במחלוקת ולקמן סי' תק"ץ סעי' ח' כתב בסתם י"ל דהתם עשה שינוי גמור שאינו נעשה בשום סדר דהיינו שהיה עומד בתש"ת ועשה תרש"ת או שהיה עומד בתר"ת ועשה ג"כ תרש"ת שבשני הסדרים הפסיק בקול שאינו ראוי ואין דרך לעשות כן משא"כ הכא שהיה עומד בתש"ת ועשה תשר"ת שהוא מתוקן לסדר אחר אינו פשוט לאסור ולכן כתב וי"א. מט"י יעוש"ב. ובתשו' ב"ד סי' ת"ט כתב דגם כאן דעת הש"ע לפסוק כי"א וכתב לחלק בין סתם וי"א זה למקום אחר יעו"ש. ועיין לקמן סי' תק"ץ או' ס"ו:

כ ך) **שם. שאינו ראוי באותה בבא.** ואם שמע קול הראוי לאותו בבא ב"פ כגון תקיעה ותרועה ותרועה ותקיעה יצא דלא גרע מהפסקת השהייה ודוקא בתוקע בעצמו פסקינן לקמן סי' תק"ץ סעי' ח' דלא יצא כיון שעושה מעשה משא"כ בשומע שאינו עושה מעשה כלל אלא ששמע יצא. לבוש. מ"א סק"ג. אלא שכתב שם המ"א דבר"ן משמע דס"ל דאין חילוק בין שומע לתוקע יעו"ש. וכ"כ הער"ה או' ג' דבר"ן משמע דאין חילוק כמ"ש המ"א

יעו״ש. וכ״ה דעת הט״ז סק״ב דלא כלבוש. וכ״ה דעת הא״ר או׳ ב׳ וכ״מ מדברי הפר״ח. וכ״ה דעת הנה״ש או׳ ג׳ וח״א כלל קמ״ב או׳ י״א. וכתב הא״א או׳ ג׳ דראוי לתקוע שנית כה״ג בלא ברכה וכן ביו״ט שני. וכ״כ מט״א או׳ ו׳ ועיין לקמן סי׳ תק״צ או׳ ס׳:

כא **כא) [סעיף ג׳] שתקעו כולם כאחד וכו׳** דהיינו שאחד עשה תקיעה והשני תרועה והשלישי התקיעה השניה וכן כולם ואינו יוצא בזה כדמסיים שאין כאן פשוטה לפניה וכו׳ דבעינן שתהא תרועה באמצע ולפניה ולאחריה תקיעה ולא שיהיו כל הקולות בבת אחת וצריך לתקוע מחדש ומ״מ הברכה לא הפסיד אם לא הפסיק בדבר אחר. מ״ב או׳ ט׳:

כב **כב) שם. לא יצא שאין כאן פשוטה לפניה וכו׳** ומשמע אבל ידי תקיעה א׳ יצא. והרמב״ם פ״ג כתב דאפי׳ ידי תקיעה א׳ לא יצא. וכ״כ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ דלדעת הטור והש״ע ידי תקיעה א׳ יצא יעו״ש. וכן הסכים הפר״ח. אבל המט״י כתב דגם דעת הטור והש״ע כדברי הרמב״ם דאפי׳ ידי תקיעה א׳ לא יצא יעו״ש. וכ״ה דעת הנה״ש או׳ ד׳. וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה יש להחמיר בשל תורה ולחזור ולשמוע מחדש גם תקיעה ראשונה ולענין ברכה אם לא הפסיק בדבר אחר א״צ לחזור ולברך כמ״ש באו׳ הקודם:

כג **כג) ואם** תקעו ג׳ בני אדם ביחד כל א׳ תש״ת על הסדר דהיינו שכל אחד תקע תקיעה שברים תקיעה יצא ידי ג׳ תש״ת. כ״כ הריב״ש בתשו׳ והובא בתשב״ץ ח״ג סי׳ ש״ה וש״ו יעו״ש. וכ״כ המט״י בשם חי׳ הרשב״ץ יעו״ש. אבל הער״ה או׳ ד׳ כתב דלא יצא אלא ידי בבא א׳ משום דאפי׳ במידי דחביב אין כח באוזן לשמוע כולן ביחד ודלא כהרשב״ץ יעו״ש. ובחי׳ הריטב״א הביא פלוגתא בזה וכתב דראוי להחמיר. וכ״כ מ״ב או׳ י״א:

כד **כד) שם בהגה. ואפי׳ אחד תקע בחצוצרות יצא וכו׳** ואע״ג דתרי קלי מתרי גברי לא משתמעי הכא משום דחביב יהיב דעתיה. ב״י לבוש. ועיין ט״ז סק״ג שכתב שכ״ה ג״כ דעת הג״א ובחנם תמה עליו ב״י יעו״ש. וכ״כ הפר״ח. ועיין חמ״מ או׳ ב׳ ובדברינו לעיל סי׳ קמ״א או׳ י״ד:

כה **כה) שם בהגה. ואפ״ אחד תקע בחצוצרות יצא וכו׳** ומשמע מדברי התו׳ (סוטה ט״ל ע״ב) דהתוקעים בחצוצרות הם עצמם לא יצאו בשמיעת קול השופר לפי שהקול מתערבב יעו״ש והפר״ח חלק על דברי התו׳ הנז׳. אבל הנה״ש או׳ ד׳ הסכים לדברי התו׳. וכ״פ מט״א או׳ ז׳ וכתב שם המט״א ויש לו לחזור ולשמוע קול שופר ובלא ברכה:

כו **כו) [סעיף ד׳] תקיעה אחת מוציאה את שניהם.** דהכל תלוי בכוונת דעת השומע וזה יחשבנה לראשונה וזה יחשבנה לאחרונה. לבוש. ונראה דמ״ש דהכל תלוי בכוונת השומע לאו דוקא דה״ה בכוונת התוקע דצריך לכוין שיעלה לזה תקיעה ראשונה ולזה אחרונה דהא כשם שהשומע צריך לכוין כך התוקע כמ״ש לקמן סי׳ תקפ״ט סעי׳ ח׳ יערש:

כז **כז) שם. תקיעה אחת מוציאה את שניהם.** ודוקא כל התקיעה נוכל להשתמש לזה ולזה אבל להפסיק חד תקיעה חציה לזה וחציה לזה לא. ט״ז סק״ד. והיינו אפי׳ שמע חצי תקיעה ויש בה כשיעור תקיעה לא יצא ועיין לעיל סי׳ תקפ״ז סעי׳ ג׳ דלסתם הש״ע לא יצא אפי׳ ביש אח״כ שיעור תקיעה התם תחלה בפיסול והכא קמ״ל דאף שכל התקיעה תחלה והופה בכשרות וא׳ שמע מקצת ויש בה כשיעור וכן השני שמע מקצת ויש בה כשיעור וכן א׳ כיון עד חצי והשני כיון מחציה עד סוף ויש כשיעור פסוקי תקיעה לא מפסקינן וצריך כ״א לכוין מתחלה עד סופו אפי׳ גדולה הרבה. מש״ז או׳ ד׳ מיהו הנה״ש או׳ ה׳ חלק על דברי הט״ז הנז׳ וכתב דע״כ לא פליגי התם בסי׳ תקפ״ז אלא היכא דתחלתה לא הוי בחיוב אבל אי כולא בחיוב לכ״ע יצא וממילא מוכרח שאם שמע א׳ חציה הראשון והאחר חציה האחר דיצאו שניהם יעו״ש. אבל המט״א או׳ ח׳ פסק כדברי הט״ז וכ״מ ממ״ש לעיל סי׳ תקפ״ז או׳ ח״ו יעו״ש:

כח **כח) ואם** התוקע דעתו להוציא מי שיכוון לצאת רק השומעים אחד כיון דעתו לראש התקיעה ולא לסופה והשני כיון לבו לסיפה ולא לתחלתה יש להם לחזור ולשמוע בלא ברכה. מט״א שם:

כט **כט) [סעיף ה׳] אין תוקעין בשופר.** ואע״ג דתקיעת שופר חכמה היא ולא מלאכה ומדאו׳ שרי רבנן הוא דגזור ביה כדרבה דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד״א ברה״ר. ר״ה כ״ט ע״ב. טור. והא דלא נקט שמא יוציאנו מרה״י לרה״ר כתבו שם התו׳ משום דמרה״י לרה״ר אית ליה הכירא וליכא למיגזר יעו״ש ומיהו י״ל דאם מרה״י לרה״ר אית ליה הכירא ואינו מוציא א״כ מי הוציאו לרה״ר כדי שנחוש להעברת ד״א ועוד כיצד יכנס אצל בקי ללמוד וכי הבקי עומד ברה״ר לחכות למי שיבא ללמוד. אבל רש״י בסוכה (מ״ג ע״א) כתב דה״ה דמצי למימר ויוציא מרה״י לרה״ר והסכימו לזה התו׳ שם יעו״ש. וכ״כ הרמב״ם פ״ב דשמא יעבירנו ד״א ברה״ר או מוציאו מרשות לרשות יעו״ש. וא״ת מאי שנא הני דגזרינן ומאי שנא מילה דשרי בשבת ולא גזרינן שמא יעביר תינוק או אזמל ד״א ברה״ר י״ל דהני

שאני לפי שהכל טרודים בהם ולא מדכר אחד אחבריה משא"כ במילה. ב"י בשם הר"ן. והתו' במגילה (דף ד' ע"ב) כתבו משום דמילה חמירה שנכרתו עליה י"ג ברייתות וגם אין אדם מל אלא א"כ הוי בקי דסכנה יש בדבר יעו"ש. ועיין לעיל סי' של"א:

ל **ל) שם. אין תוקעין בשופר.** ורי"פ היה תוקע בבית דינו וסמך לו על הא דתנן משחרב בהמ"ק התקין ריב"ז שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד ולפניהם ורוצה לפרש כל ב"ד ואפי' של ג' ולא נהגו כן שכל המפרשים פירשו ב"ד של כ"ג שהן סנהדרי קטנה. טור. והגם שבב"י הביא עוד דיעות בזה פסק כן בש"ע כדברי הטור משום שכתב שכל המפרשים פי' ב"ד של כ"ג וכו'. וגם כתב שלא נהגו כן ר"ל לתקוע בשבת ואין אחר המנהג כלום במקום שיש לו סמך כמ"ש בהקדמת ב"י יעו"ש. ובענין אם יש ב"ד סמוכין בזה"ז עיין לעיל סי' תקע"ה או' א':

לא **לא) שם הגה. ואסור לטלטלו וכו'** והטעם מבואר בהג"א משום דשופר מלאכתו לאיסור הוא כמ"ש לעיל סי' ש"ח או' ן' יעו"ש.

לב **לב) שם בהגה. אם לא לצורך גופו ומקומו.** וביו"ט אסור להשתמש בו כלל דהוקצה למצותו מ"א סק"ה. א"ר או' ג' ר"ז או' ה' מט"א או' ט' מ"ב או' ט"ו. ואם חל ר"ה יום ה' ויום וא"ו אין להשתמש בו בשבת שאחריו כמבואר בסי' תרס"ה (לגבי אתרוג) שיש אוסרים משום הכנה. מט"א שם. ויע' עוד מזה לקמן סי' תקצ"ו בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

לג **לג) יש** שואלין אמאי לא דחינן ר"ה כד מקלע בשבת משום תקיעת שופר כי היכי דדחינן ליה משום יומא דערבה. והתשו' זימנין דמקלע המולד ביום ה' י"ח שעות והוא נדחה עד שבת משום מולד זקן ומשום ו' דאד"ו (עיין לעיל סי' תכ"ח או' ב' ובסוף הסי' בלוח או' ב') ואם נדחה אותו גם מיום שבת משום תקיעת שופר נצטרך לדחותו עד יום ב' משום א' דאד"ו נמצא שלא יהא נקבע עד יום ה' אחר המולד וכל האי לא דחי משום דמיחזי כשיקרא. ב"י בשם הכלבד ועוד י"ל משום דבלא"ה לא מיבטלה תקיעה לגמרי דהא תוקעין ביום שני. וע' תוס' סוכה (מג:)

סימן תקפט

א **א) [סעיף א'] כל שאינו מחויב בדבר וכו'** היינו שאינו מחויב בעצם המצוה כאלו המפורשים לקמן בש"ע אבל מי שהוא חייב בעצם המצוה אלא שכבר יצא י"ח מוציא אחרים י"ח כמ"ש לעיל סי' תקפ"ה סעי' ב' בהגה יעו"ש:

ב **ב) שם. אינו מוציא אחרים י"ח.** דכיון שאין השי"ת חפץ בו בעצמו במצוה זו היאך יוצוא אחרים. לבוש.

ג **ג) איש** רע מעללים המתנשא בלבו לאמר אני אתקע בר"ה יש לק"ק לחוש על כבוד קונם ולמחות בידו שלא יתקע עד שובו מדרכיו הרעים. עיקרי הד"ט סי' ל' או' ל"ב. ועיין לעיל סי' תקפ"א או' מ"ד:

ד **ד) כתב** הא"ר דאפשר שלא יתנו לאבל לתקוע וכמ"ש סי' תקפ"ב (לענין תפלה) ובתשו' עולת שמואל סי' נדה מסכים עמו ודוקא היכא שהתוקע מוחל ברצון הטוב ואיכא דעדיף מיניה אבל אי ליכא דעדיף מיניה או שאינו רוצה למחול והוא מוחזק בתקיעות לא יכניס למחלוקת עבור זה ושם בסי' פ"ו הביא שתקע בעצמו כשהיה אבל שאמרו לו דליכא דעדיף והסכימו עמו כל גדולי העיר יעו"ש. פ"ת. פת"ע או' א' ועיין לעיל סי' תקפ"א או' ל"ג וסי' תקפ"ה או' כ"ג:

ה **ה) האנשים** אשר מחוייבין מדאו' בתקיעת שופר לא יחזיקו כלל התינוקות אצלם בעת התקיעות שמא יבטלום משמיעת קול בראותם תחבולות התינוקות ואם א"א לאשה להניח את בנה בביתה אז יותר טוב להחזיק אצלה בבהכ"נ נשים דאינהו אינן חייבות כ"כ כאנשים. דרשות מהרי"ל ה' שופר. שכנה"ג בהגה"ט. מ"א ריש הסי' א"ר או' א' א"א ריש הסי' מט"א או' ד' ומ"מ אותם קטנים שהגיעו לחנוך מצוה להביאם ולאיים עליהם שיטו אוזן לקול שופר כדי לחנכם במצות. מט"א שם. מ"ב סי' תקפ"ז או' ט"ז:

ו **ו) [סעיף ב'] חרש שוטה וקטן פטורין.** סומא חייב בכל מצות התורה ובתקיעה מה"ת ומוציא את אחרים י"ח. ורי"ו בנתיב י"ג ח"א חולק וכתב הרדב"ז בח"א סי' נ"ט דאין לחוש לסברתו. כנה"ג בהגה"ט וכ"כ הפר"ח בסעי' ד' דסומא חייב מה"ת ומוציא אחרים י"ח ואין לחוש לסברת רי"ו שכתב דלא מחייב אלא מדרבנן יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז.

ז **ז) היה** מחזיק במצות התקיעה וסלקוהו מפני סברת רי"ו אם לא ימצאו תוקע בקי כמוהו יחזירוהו למינויו ואם ימצאו מי שהוא בקי כמוהו יעמוד השני בחזקתו וראשון כיון שנדחה נדחה כיון שיצא מפי רי"ו הרדב"ז שם. כנה"ג שם. מ"א סק"ב. וכבר כתבנו עוד מזה לעיל סי' ג"ן או' ס"ה קחנו משם:

ח ח) **שם. חרש שוטה וקטן פטורין.** קטן שאינו מוציא את הגדול י״ח אעפ״י שנעשה בן י״ג שנים שלמות אינו מוציא עד שידעו בו שהביא ב׳ שערות אחר י״ג שבדבר חיוב תורה אין סומכין על חזקה כיון שהגיע לכלל שנים הביא סימנים ואפי׳ למי שכמותו שכבר הוא בן י״ג וספק אם הביא ב׳ שערות אינו מוציא. ויש להחמיר בזה אף ביו״ט שני של ר״ה אם אפשר באחר. וכ״ז לענין להוציא את היחיד אבל לענין שיהא תוקע לצבור להוציאם י״ח יש לחזור אחר תוקע שהוא בן שלשים שנה ושאר מדות שכתבנו בסי׳ תקפ״א לענין תפלה ועכ״פ צריך שיתמלא זקנו כדין שליח צבור המבואר בסי׳ נ״ג. מט״א אד׳ ז׳ ועיין לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ ט׳ וסעי׳ ה׳ וסי׳ נ״ג סעי׳ ח׳ ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לעיל סי׳ רע״א או׳ ט׳ ובחו״מ סי׳ ל״ה סעי׳ א׳ ובסה״ק קול יעקב סי׳ ט״ל או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ ודוק:

ט ט) **ביום** א׳ דר״ה התוקע לא עצר כח בתקיעה שעל סדר הברכות ותקע קטן שהגיע לי״ג שנים ולא ידעו אם הביא סימנים יוצאים בו כיון דתקיעה דאו׳ כבר יצאו בתקיעות דמיושב ובדרבנן סמכינן אחזקה שהביא ב׳ שערות. תשו׳ שואל ומשיב ח״ג סי׳ קע״ז יעו״ש. פ״ת פת״ע או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ נ״ה סעי׳ ה׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

י י) **שם. וחרש אפי׳ מדבר וכו׳** פי׳ אעפ״י שבר דעת הוא ומחויב בכל המצות מה״ת שהרי פקח הוא אלא שפטיר משופר מצד שאינו שומע אפ״ה אינו מוציא משום דמחויב בדבר בעינן וליכא. פר״ח והוא מדברי ב״י:

יא יא) **שם. דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא.** וטעמא דבשמיעה תליא מילתא דהא מברכין על השמיעה וכיון שאינו שומע אינו מחויב בדבר ולא מפיק. ב״י:

יב יב) **שם הגה. אבל שומע ואינו מדבר מוציא וכו׳** ונראה דאפי׳ לכתחילה יכול לתקוע שהשומעים יכולין לברך ואינו דומה להא דתנן האלם והערום לא יתרומו לכתחלה משום שאינן יכולין לברך דשאני התם דאף אחר אינו יכול לברך משא״כ הכא. ב״ח. עט״ז. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ מ״א סק״א. ביאורי הגר״א. מט״א או׳ ב׳ מ״ב או״ ד׳ ומ״מ נראה דה״ד באופן זה דבלא״ה צריך לשמוע ברכה מאחרים כיון שאינו מדבר אבל היכא דאפשר היותר נכון דהתוקע מברך:

יג יג) **וחרש** שמדבר ואינו שומע אלא ע״י שעושה כלי לאזניו כמין חצוצרות חייב בשופר וחרש שפטור היינו שאבד ממנו חוש השומע מכל וכל. הלק״ט ח״ב סי׳ מ״ה. י״א בהגב״י. שו״ג או׳ ב׳ מ״ב שם:

יד יד) **[סעיף ג׳] אשה פטורה משום דהוי מ״ע וכו׳** כ״ה במס׳ קדושין דף כ״ט כל מ״ע שהזמן גרמא נשים פטורות יעו״ש:

טו טו) **שם. אשה פטורה וכו׳** ואינה מוציאה את האיש שהוא בן י״ג שנים אעפ״י שאין ידוע אם הביא ב׳ שערות וכן עבדים שאינם משוחררים פטורים ואינם מוציאים את אחרים י״ח מט״א או׳ ח׳ ועיין לקמן או׳ כ״א:

טז טז) **[סעיף ד׳] אנדרוגינוס מוציא את מינו.** דהכי תניא בברייתא (ר״ה כ״ט ע״א) הכל חייבין בתקיעת שופר גרים ועבדים משוחררים. וטומטום ואנדרוגינוס (פרש״י דשמא זכר הוא) מי שחציו עבד (משום צד חרות שבו) וחציו בן חורין וכו׳ אנדרוגינוס מוציא את מינו אבל לא את שאינו מינו וכו׳ ופרש״י מוציא מיני. אנדרוגינוס כמותו דאי בתר זכרות אזלת שניהם חייבים ואי בתר נקבות אזלת שניהם פטורים עכ״ל. וכ״כ הטור. וא״ת לפי מ״ש בסעי׳ ה׳ בחציו עבד אפי׳ את עצמו אינו מוציא באנדרוגינוס נמי נימא דאפי׳ עצמו אינו מוציא דלא אתי צד נקבות שבו ומפיק צד זכרות י״ל דאנדרוגינוס בריה בפ״ע הוא ומשו״ה לא שייך למימר ביה לא אתי צד נקבות ומוציא צד זכרות והלכך שפיר מפיק לנפשיה ומה״ט נמי מפיק את מינו דשניהם בריה אחת ובריה מוציאה בריה כמותה. כ״כ הר״ן. וכ״כ המ״מ פ״ב. וכתב עו״ש המ״מ דאפשר שאפי׳ לדברי מי שאומר דאנדרוגינוס אינו בריה בפ״ע אלא חציו זכר וחציו נקבה אתי שפיר ואינו דומה למי שחציו עבד לפי שיש חילוק בין מה שהוא בידי אדם למה שהוא בידי שמים עכ״ל. והב״ד ב״י והמט״י. שו״ג או׳ ה׳ אבל הראב״ד שם כתב דלמי שאומר חציו זכר הוא אינו מוציא לא את מינו ולא שאינו מינו כעין מי שחציו עבד וחציו בן חורין עכ״ל והב״ד השו״ג שם. וממ״ש כעין מי שחציו עבד וכו׳ משמע דאפי׳ את עצמו אינו מוציא לסברא זו כמ״ש לקמן סעי׳ ה׳ יעו״ש וע״כ יש להחמיר היכא דאפשר כדי לצאת אליבא דכ״ע:

יז טוב) **שם. טומטום אפי׳ את מינו אינו מוציא.** דשמא תוקע זה נקבה וחבירו זכר. רש״י ור״ח שם. וכ״כ הטור. ט״ז סק״א. ואין כאן ס״ס ספק זכר ספק נקבה ואת״ל נקבה אמור גם היוצא נקבה דס״ס בתרי גופי לא אמרינן. הרא״ם בה׳ מגילה והב״ד הפר״ח והמט״י ושאר האחרונים. וכ״כ הש״כ ביו״ד סי׳ ק״ד בדיני ס״ס או׳ ב׳ בשם האו״ה גבי תרנגולת שנולד בה ספק טרפות דאין להתיר הביצה שנמצאת בה מכח ס״ס מה״ט דס״ס בתרי גופי הוו יעו״ש והב״ד הער״ה סי׳ תרפ״ט או׳ ה׳ ועי״ש שהביא עוד סמוכות לזה יעו״ש:

יח **חי) שם. אפי' את מינו אינו מוציא.** ואף ביום ב' דרבנן נקטינן ככל חומרת יום א' ומיהו אף ביום א' אם שמע זכר מטומטם חוזר ותוקע בלא ברכה. משי"ז או' א' מ"ב או' ו':

יט **יט) טומטום** ואנדרוגינוס אף דחייבין לתקוע מ"מ לא יברכו לפי פסק הש"ע לעיל סי' י"ז סעי' ב' ולדעת מור"ם שם יברכו כיעו"ש ובדברינו לשם בס"ד:

כ **ך) וכתב** הפר"ח ודוקא הני דאיכא ספיקא אי מחייבי אי לא לא יברכו אבל מי שמחוייב בדבר ומסופק לו אם יצא י"ח שופר או לא תוקע ומברך יעו"ש. מיהו המ"מ פ"ו מה' סוכה דין י"ג כתב כיון שהברכות מדבריהם אין מברכין אותם על הספק וספק שמע קול שופר או נטל לולב אעפ"י שחוזר ושומע או נוטל לילב מן הספק אינו מברך יעו"ש. והב"ד המט"י וכתב לענין דינא אין לנהוג אלא כדברי המ"מ דספק ברכות להקל יעו"ש. ועיין לעיל סי' ס"ז או' א' וסי' ח"י או' ז' וסי' רט"ו או' ל"ג בענין ספק ברכות ודוק:

כא **כא) [סעיף ה'] אינו מוציא אפי' עצמו וכו'** דלא אתי צד עבדות שבו ומוציא צד חירות שבו. ר"ה כ"ט ע"א. והטעם לפי שצד חירות שבו נתחייב בט' תקיעות שלימות בכשרות ואם יתקע בעצמו תהא כל תקיעה ותקיעה היוצאת מפיו חציה פסולה מחמת צד עבדות שבו. ר"ז או' א' והעבד פטור ממ"ע שהזמן גרמא כמו אשה כמ"ש במסכת חגיגה דף ד' ע"א יעו"ש. ועיין לקמן או' ל"ג:

כב **כב) [סעיף ו'] אעפ"י שנשים פטורות יכולות לתקוע.** במס' ר"ה (ל"ג ע"א) אהא דתנן אין מעכבין את התנוקות מלתקוע דייק הא נשים מעכבין והתניא אין מעכבין וכו' אמר אביי ל"ק הא ר' יהודה הא ר' יוסי ור' שמעון דתניא דבר אל בני ישראל בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות דברי ר' יהודה ר"י ור"ש אומרים נשים סומכות רשות ע"כ. ופירשו שם רש"י והר"ן אלמא אע"ג דפיטרנהו קרא ליכא איסורא משום משתמש בקדשים וה"ה לכל מ"ע שהזמן גרמא. וכתב עו"ש הר"ן דלענין הלכה נקטינן כר"י ור"ש דר' יוסי נמוקו עמו וכו' הלכך אם רצו נשים לעשות כל מ"ע שהזמן גרמא הרשות בידן ולא חיישינן לבל תוסיף ולא לשבות דתקיעה יעו"ש. וכ"פ ר"ת כמ"ש שם התו' והב"ד הרא"ש וכתב שם הרא"ש וכ"כ הרי"ץ גיאת דהלכה כר' יוסי יעו"ש. ודברי הר"ן ור"ת והרא"ש הנז' הביאם בב"י ולכן פסק כן בש"ע:

כג **כג) ולענין** ברכה אם יברכו הנשים על מ"ע שהזמן גרמא דעת ר"ת שם בתו' דמותר לברך והב"ד הר"ן שם וכתב דנקטינן כוותיה דהא נוטלות עליהן שכר מדאמר ר' יוסי בר' חנינא גדול המצווה ועושה ממי וכו' דמדקאמר גדול אלמא למי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר הלכך בכלל מצוה הן ומברכות ולא נימא הואיל ולא נצטוו היאך יאמרו וצונו דלא קשיא דכיון דהאנשים נצטוו ואף הם נוטלות שכר שפיר יאמרו וצונו יעו"ש. וכן הרא"ש הביא דעת ר"ת וכתב וכ"כ הרי"ץ גיאת דיכולין לברך על כל המצות יעו"ש. וכ"פ הטור. וכ"כ בחי' הריטב"א בפ"ב דסוכה יעו"ש. וכ"כ הרשב"א בחי' פ"ד דר"ה שהעלו הראשונים שאעפ"י שנשים פטורות רשאות לתקוע ולברך וכן נהגו יעו"ש וכ"כ בתשו' סי' קכ"ג יעו"ש. והב"ד המ"מ פ"ב מה' שופר דין ב' ופ"ו מה' סוכה דין י"ג אלא שכתב עליו דלדעת הרמב"ם ודאי שאין הנשים מברכות והיאך יאמרו וצונו והם פטורות יעו"ש. וכ"כ הרמב"ם בסוף ה' ציצית דנשים ועבדים שרצו להתעטף מתעטפים בלא ברכה יעו"ש. וכ"כ האגור בשם ר' ישעיה דוקא בלא ברכה שרי להו לנשים לתקוע לעצמן יעו"ש. והב"ד ב"י וע"כ פסק כאן בש"ע דאין מברכות ולא יברכו להם משום סב"ל כמ"ש בב"י. אמנם הברכ"י בסי' תרנ"ד או' ב' כתב דבתחלה ערער על מה שנהגו הנשים בארץ צב"י לברך על הלולב כיון דק"ל כהוראת הרמב"ם ומרן זל והם פסקו שלא לברך. ואחר זמן בא לידו קו' מרבינו יעקב ממרוי"ש שהיה שואל מן השמים ומשיבין לו ושאל ע"ז והשיבו שאם באו לברך על לולב ושופר הרשות בידן יעו"ש הטעם. וכ"כ בספרו יוסף אומץ סי' פ"ב וז"ל ולענין הלכה אני הדל מעת שראיתי מה שהשיבו מן השמים לר"י ממרוי"ש כמ"ש בסה"ק ברכ"י סי' תרנ"ד או' ב' נהגתי לימר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעה"ק ירושת"ו. והגם דמרן ז"ל פסק שלא יברכו נראה ודאי דאלו מרן שלטו מאור עיניו הקדושים בתשו' ר"י ממרוי"ש דמשמיא מיהב יהבי כח לברך לנשים ודאי כך היה פוסק ומנהיג. ובכי הא לא שייך לא בשמים היא דכיון דיש הרבה גדולים בפו' דס"ל דיברכו אהניא לן לפסוק כמותן כיון דאית לן סייעתא דשמיא עכ"ל. והב"ד לעיל סי' י"ז או' ד' יעו"ש. ועוד עיין ברכ"י א"ח סי' ל"ב או' ד' ובספרו שם הגדולים מע' גדולים או' יו"ד מה שהאריך בענין זה אי אמרינן לא בשמים היא יעו"ש:

כד **כד) שם. יכולות לתקוע.** ואעפ"י שהתקיעה ביו"ט בחנם אסורה מד"ס מ"מ כדי לעשות נחת רוח לנשים התירו להן איסור קל כזה שאין בו אפי' משום שבות גמור אלא משום עיבדין דחול. ר"ז או' ב' וה"ה קטן יכול לתקוע אפי' לכתחלה כדי שיתחנך וכדאיתא לקמן סי' תקצ"ו בהגה יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ג דלא כב"ח. וכ"כ מ"ב או' ח' ועיין סי' תקצ"ו דאפשר נשים לאחר שתקעו פ"א אין לתקוע עוד בחנם ודוקא קטן מותר יעו"ש. א"א או' ג'.

כה **כה) וחרש** ושוטה כתב הב"ח דמוחין לתקוע שאין באין לידי חיוב. אבל המ"א שם חולק וכתב דאין מוחין דהא אין ב"ד מצווין להפרישו אפי' אוכל נבילות והב"ד א"ר או' ה' וכתב וכן מצא בס' אמרכל.

כו כו) **שם. יכולות לתקוע.** ובשאגת אריה סי׳ ק״ה כתב דיותר ראוי לאיש לתקוע לאשה ולא תתקע אשה לאשה או אשה לעצמה יעוש״ב. והב״ד מחב״ר או׳ ד׳ ושעת:

כז כז) **שם. וכן אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן.** ובעל העיטור כתב אחר שיצא כבר אינו יכול לתקוע להוציאן אלא א״כ לא יצא שנמצא תוקע להוציא את עצמו וכן נוהגין באשכנז לתקוע לנשים היולדות קודם שיתקעו בבהכ״נ כדי שיוציא התוקע גם את עצמו. והב״ד הטור וב״י יעו״ש. אלא שכתב הטור וראבי״ה כתב שאפי׳ אחר שיצא יכול לתקוע להם ולהוציא השופר בשבילם אפי׳ דרך רה״ר ולזה הסכים א״א הרא״ש ז״ל עכ״ל וכן הסכים בב״י ולכן פסק כן בש״ע. מיהו הפר״ח חולק על דברי הש״ע וס״ל כדעת האוסרים וע״כ כתב דמי שכבר תקע לא יתקע להן יעו״ש אבל דעת מור״ם בהגה שכתב אבל אחרים לא יברכו להם אם כבר יצאו וכו׳ נראה שמסכים לדברי הש״ע וכ״פ הלבוש. וכ״כ הער״ה או׳ ג׳ דיכול לתקוע לה אחר כדעת רוב הפו׳ ודלא כהפר״ח יעו״ש. וכ׳׳פ הר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ט׳ מיהו יש מן האחרונים שחששו לדברי הפר״ח וע״כ המנהג לבא הנשים לבהכ״נ לשמוע הברכות והתקיעות מן התוקע להוציא את הציבור רק במקום אונס כגון שהיא חולה או יולדת אז המנהג להקל כדברי הש״ע ודעמיה. ועיין לקמן או׳ ל״ב:

כח כח) **ובענין** אם מותר להוציא השופר דרך רה״ר כדי לתקוע׳ לנשים כבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת ראבי״ה והרא״ש להתיר וכ״פ בב״י. וכ״פ הר״ז שם. ומ״ש בשו״ת שאגת אריה סי׳ ק״ו לאסור והב״ד המחב״ר או׳ ה׳ והשע״ת. בספרו יוסף אומץ סי׳ פ״ב כתב להשיב על דברי שאגת ארי׳ הנז׳ וכתב דנקטינן כראבי״ה והרא״ש והטור דיכול להוציא השופר לר״ה לתקוע לאשה יעו״ש:

כט כט) **מותר** להוציא שופר לרה״ר לצורך איש שהוא מסופק אם תקע אם לא תקע וכן לטומטום וה״ה ללולב. שאגת אריה סי׳ ק״ז. והב״ד המחב״ר או׳ ו׳ וכתב ואתה תחזה דפסק כן במונח דק״ל כהרשב״א דספיקא דאו׳ לחומרא מדאו׳ אבל למאי דכתבו האחרונים דנקטינן כהרמב״ם דספקא דאו׳ לחומרא מדרבנן א״כ אסור וצריך להתיישב בדבר ובראיות הרב הנז׳ עכ״ל והב״ד השע״ת. ומיהו לפי מ״ש לעיל סי׳ שמ״ה או׳ ל״ז ואו׳ ל״ח דכמה פו׳ ס״ל דלית לן רה״ר בזה״ז בכה״ג דאיכא פלוגתא יש להקל. ועוד עיין לעיל סי׳ תקי״ח או׳ ו׳ ודו ק:

ל ל) **אסור** להוציא שופר לרה״ר לצורך קטן וגם לאיש דשמע התקיעות דמיושב אסור להוציאו לצורך תקיעות דמוסף וכן אסור להוציא הלולב לצורך נענועי הלל מאחר דיצא י״ח מה״ת. שאגת אריה סי׳ ק״ח. מחב״ר או׳ ז׳ שע״ת. ועיין לעיל סי׳ תקי״ח סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ ד׳:

לא לא) **שם הגה. והמנהג שהנשים מברכות וכו׳** היינו מנהג בני אשכנז שנוהגין כדעת ר״ת ודעמיה כמ״ש לעיל או׳ כ״ג וגם בבני ספרד אם יש מקומות שנוהגין הנשים לברך אין למחות כמ״ש באו׳ הנז׳ וגם כי במקום מנהג לא אמרינן סב״ל כנודע:

לב לב) **שם בהגה. אבל אחרים לא יברכו להם אם כבר יצאו וכו׳** ומ״מ נכון הרוצה לתקוע להוציא נשים יתקע להם קודם שיתקעו בבהכ״נ כדי שיוציא התוקע גם את עצמו עמהם בברכתו. לבוש. מיהו בס׳ מ״צ כתב בשם מהרי״ל שלא יתקע בג׳ ראשונות משום דמיפקד דינא כמ״ש סי׳ תקצ״א ולכן יתקע להם אחר תקיעת בהכ״נ עכ״ל והב״ד מ״א סק״ד וכתב וא״כ לא יוכל לברך להם ולכן אם יש לו שופר אחר יתקע בשעת תקיעת בהכ״נ דאז אפי׳ הוא תוך ג׳ ראשונות אין לחוש ואם לאו יכוין בלבו שלא לצאת בתקיעות בהכ״נ ואז יוכל לברך להם יעו״ש. וכ״ז הוא דוקא אם אפשר כדי לצאת אליבא דכ״ע אבל היכא דלא אפשר סומכין על המנהג שיברכו הנשים והוא יתקע להם. וכ״כ הלבוש. וכ״כ האחרונים. ועיין לעיל או׳ כ״ד:

לג לג) **ועבדים** שאין משוחררים י״ל שאין מברכין אף לפי המנהג. א״א או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ י״ז סעי׳ ב׳ ודוק:

לד לד) **ואשה** שנהגה לשמוע קול שופר ואירע לה איזה סיבה שלא תוכל לבא לבהכ״נ לשמוע קול שופר וגם א״א לה לבוא אצלה תוקע לבית שיתקע לה אז תעשה התרה בער״ה משום דמנהג זה יש בו מצוה שמקבלת שכר כמ״ש לעיל או׳ כ״ג יעו״ש.

לה לה) **[סעיף ז׳] המודר הנאה מחבירו וכו׳** כגון שאמר קונם שאני נהנה מפלוני מותר חבירו לתקוע לו תקיעה של מצוה שאינו זו חשובה הנאה. ר״ז או׳ ג׳ והטעם כתוב בגמ׳ (ר״ה כ״ט ע״א) משום דמצות לא ליהנות ניתנו:

לו לו) **שם. מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה.** ומדסתם הש״ע משמע אפי׳ תקיעות שאינן אלא מדרבנן כיון דקצת מצוה איכא הוי בכלל הא דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו וכדעת הר״ן (הביאו ב״י) שחלק על הרז״ה דס״ל דכי שרי דוקא בתקיעות של ר״ה שהן מצוה מה״ת אבל בתעניות לא יעו״ש. מט״י:

לז לז) **שם. ודוקא כשהוא תוקע מאליו וכו'** לאו דוקא אלא אפי' שאומר מי שרוצה להוציאני י"ח יתקע שרי דבכה"ג לאו שליחותיה קעביד כדאיתא בפ' אין המודר ומיהו אם אמר כל השומע קולי יתקע להוציאנו כתב הר"ן שם דהוי שליחות ואסור. פר"ח. מט"א או' י"ג. מ"ב או' י"ג:

לח לח) **שם. אבל אם אמר לו המודר וכו'** דהא שליחותא דידיה קעביד ואין לך הנאה גדולה מזו. לבוש. ואם תקע ועשה שליחותו מסתברא דיוצא בו אעפ"י שעובר על לא יחל שנהנה מחבירו. פר"ח. מש"ז או ג' ער"ה או' ח' מט"א שם. אלא שכתב שם המט"א שאעפ"י כן יש לו לחזור אחר שמיעת תקיעות מאחר כיון שיש סוברים שהמודר לוקה א"כ ה"ז מצוה הבאה בעבירה:

לט טל) **שם הגה. ואם אמר קונם תקיעותיו עליו וכו'** עיין לעיל סי' תקפ"ו סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

מ מ) **[סעיף ח'] המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא וכו'** דק"ל כמ"ד מצות צריכות כוונה. כן מסיק בב"י. ט"ז סק"ג. ובספק אם אינו יודע אם כיון אם לאו בשל תורה לחומרא ואע"ג דמשמע בכמה דוכתי דספק הוא אם מצית צריכות כוונה ולחומרא לא הוי ס"ס בזה א"א או' ה' וכבר כתבנו בזה לעיל סי' ס' על סעי' ד' וסי' תע"ה על סעי' ד' קחנו משם:

מא מא) **שם. להתלמד לא יצא וכו'** ומ"מ אם כיון לבו גם למצוה יצא. א"ר או' ח' והיינו שעשה התקיעות כדין. מ"ב או' ט"ו:

מב מב) **שם. וכן השומע מן המתעסק לא יצא.** אעפ"י שנתכוין השומע לשם מצוה כיון שהתוקע לא נתכוין א"כ תקיעה פסולה שמע. ר"ז או' ה':

מג מג) **שם. נתכוין שומע לצאת י"ח ולא נתכוין תוקע וכו'** וה"ה לענין הברכות צריך שיתכוין שומע ומשמיע כמ"ש לעיל סי' רי"ג סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

מד מד) **שם. ולא נתכוין השומע לצאת וכו'** מי שבא לבהכ"נ לצאת י"ח עם הצבור אעפ"י שבשעה ששמע לא כיון לבו אלא סתמא יצא י"ח אפי' למ"ד מצות צריכות כוונה. אבל הבא לבהכ"נ בסתמא לא יצא. הרדב"ז ח"א סי' ק"ס. כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ד. א"ר או' ט' ר"ז או' ט' מט"א או' ט"ז. מ"ב או' ט"ז. ואם בא לבהכ"נ להתפלל כבא בסתמא דמי אלא א"כ כיון שבא להתפלל ולצאת י"ח שופר עם הצבור. ומיהו לכתחלה ודאי שאפי' אם כיון כשבא לבהכ"נ כדי לצאת י"ח שופר בשעת שמיעה יש לחזור ולכוין ששומע כדי לקיים מ"ע דאו' יום תרועה יהיה לכם. וכבר כתבנו לעיל סי' תקפ"ה סוף או' י"ב די"ל לשם יחוד ג"כ קודם הברכה והוא כדי לקיים המצוה במחשבה ודיבור ומעשה:

מה מה) **[סעיף ט'] מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע וכו'** אבל אם היו תוקעין בבית לחולה או ליולדת והיה ביתו סמוך לו ושמע לא יצא דמסתמא לא נתכוון זה להוציא אלא לחולה. ח"א כלל קמ"א או' ד' מ"ב או' י"ז. פת"ע או' י"ד. ולכן צריך לומר לתוקע שיכוין ג"כ עליו:

מו מו) **שם. לפיכך מי שהיה מהלך בדרך וכו'** ודוקא עובר אבל בעומד חזקה כיון. הר"ן בשם הירושלמי והב"ד ב"י. מ"א סק"ה. וכתב שם המ"א וצ"ע הלא הוא יודע אם כיון אם לא ואפשר דמיירי אם שכח אם כיון אם לא עכ"ל. מיהו המט"י כתב על דברי המ"א הנז' דליתא אלא דאפי' יודע שלא כיון בפי' לצאת מהני יעו"ש. וכ"כ הער"ה או' ט' דאפי' יודע שלא כיון בשעת המצוה יצא כיון שעמד מתחלה שם וכיון לצאת י"ח יעו"ש. אמנם הר"ז או' ח' כתב כדברי מ"א דדוקא אם נסתפק לו אח"כ אם כיון לצאת בשמיעתו א"צ לתקוע לו שנית. וכ"כ מט"א או' ט"ז. מ"ב או' ח"י. ודוקא כשעובר ועמד אבל בהיה עומד בתוך ביתו לא הוי חזקה. א"ר או' ט' מט"א שם. מ"ב שם:

מז מז) **מי ששמע תקיעת מצוה ואח"כ נסתפק לו אם נתכוון לצאת בשמיעתו צריך לתקוע לו שנית מספק.** ר"ז או' ח' ועיין לעיל או' מ':

מח מח) **שם. ושמע תקיעות מש"צ וכו'** ואם היה רחוק מבהכ"נ אם נראה לו ברור שקול שופר שמע יצא. א"ר שם. מט"א או' ט"ו. מ"ב או' י"ט. והוא מדברי הט"ז שכתבנו לעיל סי' תקפ"ז או' ו' יעו"ש:

סימן תקצ

א א) **[סעיף א'] לפי שנאמר תרועה ביובל וביו"ה ג"פ.** שנים בר"ה ואחד ביוה"כ של יובל. ביוה"כ של יובל כתיב והעברת שופר תרועה וכו' וביו"ה כתיב שבתון זכרון תרועה וכו' יום תרועה יהיה לכם. ר"ה ל"ד ע"א:

ב ב) **שם. וכל תרועה פשוטה לפניה וכו'** שם בגמ' דף ל"ג ע"ב. ומנין שפשוטה לפנים ת"ל והעברת שופר תרועה. ופירש"י (ל"ד ע"א) והעברת פשוטה משמע העברת קול אחד ע"כ. ומנין שפשוטה לאחריה ת"ל תעבירו שופר. ופירש"י הרי העברה תחלה וסוף ותרועה כתיבה בינתים ע"כ. ועוד מייתי שם

בגמ׳ ברייתא אחריתי דלמד דצריך פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה מדכתיב ותקעתם תרועה פשוטה לפניה. ומדכתיב תרועה יתקעו פשוטה לאחריה יעו״ש ור״ל מדאמר ותקעתם תרועה משמע דצריך תקיעה קודם התרועה ומדאמר תרועה יתקעו משמע דצריך תקיעה ג״כ אחר התרועה:

ג ג) **שם. שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן וכו׳** דגמרינן שביעי שביעי לג״ש נאמר בר״ה בחדש השביעי ונאמר ביובל והעברת שופר תרועה בחדש השביעי. גמ׳ ופירש״י שם:

ד ד) **[סעיף ב׳] תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו וכו׳** דכתיב יום תרועה ומתרגמינן תרועה יבבא ש״מ שהוא כקול שאדם משמיע כשהוא בוכה ומיילל שזה לשון יבבא דילפינן מאימיה דסיסרא דכתיב בה ותיבב ועדיין אין אנו יודעין אם הוא כאדם הגונח מלבו כדרך החולה שמשמיע קולות קצרים קול אחר קול ומאריך בהם קצת והוא נקרא גינוח או כאדם המיילל וקונן שמשמיע קילות קצרים תכופין זה לזה והוא הנקרא יליל או אם הם שניהם כאחת הילכך מספיקא אנו עושין הכל. לבוש. ר״ז או׳ ב׳ והוא מגמ׳ שם:

ה ה) **ואמר** במדרש שבר״ה נעקד יצחק ע״ג המזבח ואותו היום שמעה שרה אמנו ותצעק ותייבב ותיילל וע״כ אמר הכתוב יום תרועה יהיה לכם ומתרגם יום יבבא כדי שיזכור לנו הקב״ה יללת שרה אמנו ויכפר לנו. ובעל המנהגות כתב כי האדם צריך שייליל לפני בוראו על עונותיו לכך צותה התורה לתקוע כעין יללה וגינוח. הרד״א דף ק׳ ע״א. א״ר או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תקפ״ד או׳ ט״ז:

ו ו) **שם. תרועה זו האמורה בתורה נסתפק לנו וכו׳** ובזוהר פ׳ פנחס דף רל״א ע״ב כתב וז״ל ועל דא לא ידעי הני בבלאי רזא דיבבא ויללותא ולא ידעי דתרווייהו אצטריכו ילליתא דאיהו דינא תקיפא. תלת תבירין דאיהו דינא רפיא. גנוחי גנח רפיא. אינון לא ידעי ועבדין תרווייהו ואנן ידעינן ועבדינן תרווייהו וכלא נפקין לארח קשוט יעו״ש. וכן בשער הכוו׳ נתן טעם בסוד לכל המאה קולות שתוקעין בר״ה והב״ד לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ כ״ח יעו״ש. ומ״ש יללותא דינא תקיפא גינוחי גנח רפיא ר״ל למתק הדינים הקשים והרפים כי הדין אינו מתמתק אלא בשורשו כידוע ליח״ן:

ז ז) **שם. צריך לתקוע תשר״ת ג״פ ותש״ת ג״פ וכו׳** ולא די בתשר״ת ג״פ דדילמא הוי שברים לחודא או תרועה לחודא והוי השני הפסק. מ״א סק״א. והוא מגמ׳ (ר״ה ל״ד ע״א) ולא תקנו לתקוע תרש״ת ג״כ דדילמא התרועה צ״ל קודם השברים כבר תירצו זה בגמ׳ שם סתמא דמילתא כי מתרע באיניש מילתא ברישא גנח והדר יליל יעו״ש. והטעם שעושין תש״ת קודם לתר״ת כתב הרד״א (דף צ״ט ע״ב) דכמו שעושין בסי׳ תשר״ת שברים קודם תרועה שמסתמא כל אדם בתחלה מתאנח ואח״כ מיליל ג״כ צריך לעשות סי׳ תש״ת שהוא על שם אנחה קודם לסי׳ תר״ת שהוא על שם יללה יעו״ש. מיהו בדיעבד אינו מעכב בזה כמ״ש בססי׳ תקצ״ג. א״ר או׳ א׳ מיהו לפי סודם של דברים צ״ל דוקא על הסדר תשר״ת תש״ת תר״ת וכמ״ש לעיל סי׳ סקפ״ה או׳ כ״ח יעו״ש:

ח ח) **ואי״ת** למה לי כל הני והלא די בתשר״ת ג״פ ואח״כ ש״ת תש״ת תש״ת. ר״ת תר״ת תר״ת דאי הוה גנח ויליל הרי יצא בסי׳ של תשר״ת ואי גנח לחוד תעלה לו תקיעה אחרונה של תשר״ת לפשוטה שלפני תש״ת וכן אתה אומר בשל תר״ת. כבר תירץ הר״ן בשם התו׳ דהיינו טעמא משום דדילמא אתו למטעי שאם אתה אומר שבתש״ת הראשון לא יחזור ויתקע יטעה לומר שא״צ לעשות אלא ש״ת. והרא״ש תירץ דאפשר דכיון שעשה התקיעה לשום פשוטה אחרי תרועה לא רצו שתעלה לפשוטה שלפני תרועה. והרא״ם תירץ דס״ל כר״ז דאמר מצות צריכות כוונה ותו לא מצי לאחשובי תקיעה אחרונה דתשר״ת לשם תקיעה ראשונה דתש״ת ולא תקיעה אחרונה דתש״ת לשם תקיעה ראשונה דתר״ת ותנאה לא שייכא הכא דא״כ ליכא כוונה לא לתקיעה אחרונה ולא לתקיעה ראשונה ואינו יוצא בה לא לזה ולא לזה עכ״ל. ואין דבריו נוחים לי דבתנאי שפיר מיקרי מכוין דאע״ג דמשום ספיקא מתנה מ״מ מכוין הוא לצאת י״ח תקיעה. ב״י. והב״ד מור״ם ז״ל לקמן בהגה סעי׳ ו׳ יעו״ש. ומיהו כבר כתבנו לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ כ״ח דלפי סודם של דברים כולם צריכין וא״א לחסר יעו״ש:

ט ט) **[סעיף ג׳] י״א ששיעור תקיעה כתרועה.** כפירש״י ושאר פו׳ ודלא כהרמב״ם (פ״ג) דס״ל דשיעור תקיעה כחצי תרועה. עט״ז. וטעמא דהרמב״ם עיין ב״י בשם הר״ן והמ״מ יעו״ש:

י י) **שם. י״א ששיעור תקיעה כתרועה וכו׳** דע שבין י״א הזה ובין י״א שמביא אח״כ בש״ע תרווייהו ס״ל דשיעור תקיעה כתרועה אלא דמחולקים בשיעור תרועה דלי״א הזה ס״ל שיעור תרועה הוא ג׳ כוחות קטנים ולהי״א השני תרועה הוא כשיעור ט׳ כוחות וממילא נ״מ ג״כ לעניין שיעור תקיעה שהיא כשיעור תרועה:

יא יא) **שם. ושיעור תרועה כשלשה יבבות וכו׳** היינו לתנא דמתני׳ דס״ל תרועה ג׳ יבבות וכוותיה עבדינן תר״ת משא״כ לתנא דברייתא שתרועה היינו ג׳ שברים דהיינו גניחות והם ארוכים מיבבות הוי ג״כ שיעור התקיעה כג׳ שברים וכוותיה עבדינן תש״ת. ולספק שלישי דעבדינן מחמתה תשר״ת

דדילמא תרווייהו בעינן הוי שיעור התקיעה כג׳ גניחות וג׳ יבבות וזה שכתב המחבר דבתקיעה של תשר״ת צריך להאריך יותר וכו׳ והוא מובן. לביש:

יב יב) שם. ולפ״ז צריך ליזהר שלא יאריך בשבר וכו׳ ר״ל שבר א׳ דהיינו קול א׳ לא יאריך מג׳ תרמוטין דנעשה תקיעה. ובין שברים של תש״ת ובין בשברים של תשר״ת צריך ליזהר בזה. מ״ב או׳ ח׳ ואע״ג דהשבר שעושין בתש״ת משום ספיקא שמא תרועה הוא ג׳ גניחות א״כ גם שיעור תקיעה כך הוא ומכ״ש בשבר שבתשר״ת דאז הוי שיעור התקיעה כג׳ גניחות וכג׳ יבבות מ״מ כל שמאריך בשבר כשיעור תקיעה שבתר״ת שהוא כג׳ יבבות יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה אע״ג דבסדר דידיה לית ביה שיעור תקיעה. כ״כ ב״י. לב״ש. וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ דדעתו כאן בש״ע לדיעה זו כמ״ש בב״י דכל שמאריך בשבר כשיעור תקיעת תר״ת שהיא כג׳ יבבות יצא מכלל שבר ונטשה תקיעה אע״ג דלגבי תקיעה דסי׳ דידיה לא הוי כתקיעה יעו״ש:

יג יג) שם הגה. וי״א שאין לחוש אם האריך בשברים קצת וכו׳ כ״כ מור״ם ז״ל בד״מ בשם הג״א ומרדכי דאפי׳ לפי שיטה זו דשיעור תרועה לא הויא אלא ג׳ כוחות בעלמא מ״מ השברים ארוכים יותר כמ״ש רש״י ז״ל גופיה וא״כ תקיעה דסי׳ תש״ת לא הוי פחות מג׳ שברים והלכך אין לחוש כל שאינו מאריך בשבר א׳ כשיעור ג׳ שברים דאינו נעשה תקיעה בסדר תש״ת בפחות מזה השיעור יעו״ש. והטו״ז נראה דלא דייק שפיר בדברי מור״ם הנז׳ דאין כאן מקום לא לקושיא ולא לתירוץ. מאמ״ר או׳ ב׳ וכ״כ הנו״ש:

יד יד) שם בהגה. ובלבד שלא יאריך יותר מדאי. ר״ל בשברים של תשר״ת לא יאריך בשבר אחד כשיעור ג׳ שברים ותרועה ובתש״ת לא יאריך בשבר א׳ כשיעור ג׳ שברים משום דהוי כשיעור תקיעה של סי׳ ההוא אבל אם האריך בשבר א׳ פחות מג׳ שברים בסי׳ תש״ת ופחות מג׳ שברים ותרועה בתשר״ת מותר. כ״מ מדברי מ״א סק״ב וא״א או׳ ב׳ וכ״כ הנה״ש או׳ ב׳ ח״א כלל קמ״ב או׳ ו׳ מ״ב או׳ ט׳ והב״ח כתב דצריך ליזהר שלא להאריך בשבר א׳ כשיעור ט׳ כוחית ואפי׳ בסדר תשר״ת שהרי לדעת הראב״ד (פ״ג מה׳ שופר) שיעור כל התקיעות אחד הן ט׳ כוחות לבד וכתב המ״מ שכן הסכימו הרמב״ן והרשב״א ושכן עיקר אך בדיעבד יש לסמוך אמקילין שכל שלא האריך בשבר כשיעור י״ח כוחות בסדר תשר״ת יצא יעו״ש. והב״ד מ״א שם וכ״ה דעת א״ר או׳ ג׳ וכ״ז הוא לדעת אמקילין ולפי דעת י״א שהביא מור״ם ז״ל בהגה אבל לדעת הש״ע אין חילוק בשיעור השבר בין תש״ת לתשר״ת רק החילוק הוא בין י״א קמא לבין י״א בתרא דלי״א קמא שיעור תרועה כג׳ טרמוטין וממילא צ״ל השבר פחות מזה שלא יקרא תקיעה ולי״א בתרא שיעור תרועה ט׳ טרמוטין וממילא יכול להאריך בשבר א׳ עד פחות משיעור זה והגם דתקיעת תשר״ת יותר ארוכה אין משערין רק בתקיעה דתר״ת כמ״ש לעיל או׳ י״ב יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ בשם כמה פו׳ דדעת הש״ע לפסוק כי״א בתרא יעו״ש וא״כ לדעת הש״ע יכול להאריך בשבר א׳ עד כדי שיעור פחות מט׳ טרמוטין וגם כי כ״ה דעת הראב״ד וכמה אחרונים כנז׳ ורק אם האריך יותר מזה בתשר״ת לדעת הש״ע לא יצא ולשאר פו׳ יצא. ועיין לקמן או׳ ך׳ ואו׳ כ״ה:

טו טו) שם. וצריך להאריך בתקיעה של תשר״ת יותר וכו׳ דהא שיעור תקיעה כתרועה דידיה ותשר״ת אנו עושין משום שמא תרועה הוא גנח ויליל ע״כ צריך להאריך בתקיעה שלה כשיעור שניהם ותש״ת אנו עושין משום שמא תרועה הוא גנח שהם ארוכים מיליל הילכך צריך להאריך בתקיעה כשיעורן ותר״ת עושין משום שמא הוא יליל לכן א״צ להאריך בתקיעה דידיה אלא כשיעורו. לבוש:

טז טז) שם. וכן אם מוסיף על ג׳ שברים וכו׳ שהשברים במקום תרועה הם והו״ל תרועה אריכתא כמו שאנו מאריכין ביבבות. ב״י לבוש:

יז טוב) שם. וכן אם מוסיף על ג׳ שברים וכו׳ והב״ח כתב בשם המנהגים דצריך ג׳ שברים מלבד הקול ארוך שעושין בסוף השברים שגם בתרועה עושין קול ארוך כזה ואם לא עשה כן לא יצא. ובדרשות מהרי״ל ה׳ ר״ה תמה על מה שרגילין שלא לעשות יותר מג׳ שברים כאשר עושין בתרועה. והב״ד הב״ח וכתב שהמנהג הוא מפני מחלוקת הגאונים בשיעור השברים דשמא יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה וע״כ נכון שלא לעשות יותר מג׳ דשמא שבר האחרון נעשם תקיעה והו והוי הפסקה לדעת הרמב״ן וכתב וכן נראה עיקר שלא לעשות לכתחלה יותר מג׳ יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״ב על דברי המנהגים הנז׳ דלא נהגו כן ופי׳ דבריו הלב״ש דר״ל דנהגו שלא לעשות כלל הקול ארוך בסוף כי הוא כעין תקיעה והוי הפסק אלא עושין ג׳ שברים לבד ולא יותר וכן בתרועה עכ״ל. וכ״כ א״א או׳ ב׳ ר״ז או׳ ד׳ מ״ב או׳ י״א:

יח חי) שם. ועושה ד׳ או ה׳ אין לחוש. ובלבד שלא יפסיק ביניהם כמ״ש לקמן ססעי׳ ח׳ יעו״ש:

יט יט) שם. שהם ט׳ טרמוטין. וכן נכון לעשות כן לכתחלה ובדיעבד אם לא עשה רק ג׳ כוחות כדיעה ראשונה יצא. ב״ח. מ״א שם. א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קמ״ב או׳ ז׳ דה״ח או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ב:

כ ך) וכתב שם הב״ח אבל ג׳ שברים לכ״ע הוי כשיעור ט׳ כוחות ובפחות לא יצא וצריך לחזור לראש עכ״ל מיהו המ״א שם כתב על דברי הב״ח הנז׳ צ״ע דהא אדרבא הטור והרב״י והפו׳ כתבו דלכתחלה לא יאריך בשבר אחד כמו ג׳ כחות ואיך כתב הוא לכ״ע הוי ט׳ כחות ואפשר דט״ס הוא וכן

נוהגין שלא להאריך בהן כ״כ כשיעור ט׳ כחות עכ״ל. והא״ר או׳ ה׳ כתב על דברי הב״ח הנז׳ דכוונתו על בעל העיטור ורש״י ושאר גאונים יעו״ש. ועיין לעיל או׳ י״ד ולקמן או׳ כ״ה.

כא **כא) שם. ושיעור תקיעה ג״כ תשעה טרמוטין וכו׳** היינו בשל תר״ת אבל בשל תש״ת צ״ל יותר ארוכה כמ״ש לעיל או׳ ט״ו:

כב **כב) שם. ולפ״ז אין לחוש אם האריך קצת בשברים.** ר״ל כל שבר יותר מג׳ טרמוטין עד פחות מעט מט׳ טרמוטין כמ״ש לעיל או׳ י״ד יעו״ש.

כג **כג) שם. כשיעור י״ב טרמוטין.** זהו נמשך הש״ע אחרי לשון הרא״ש שהביא בב״י שכתב וצריך למשוך בתקיעה של תשר״ת כשיעור ג׳ שברים וג׳ כחות ע״כ. והיינו דג׳ שברים ט׳ כחית ועוד ג׳ כחות הרי י״ב כחות וכנגדם שיעור תקיעה. אבל הב״ח כתב דטעות נזדקר לפניו שהרי מבואר בתו׳ ובמרדכי ובהגמ״י שהביא פי׳ ריב״א וריב״ם דצריך להאריך כשיעור ג׳ שברים וט׳ כחות וכן צריך להגיה בלשון הרא״ש יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ד דדברי הש״ע הם שלא בדקדוק וצ״ל י״ח טרמוטין יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז או׳ ו׳ ביאורי הגר״א. ח״א כלל קמ״ב או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ד. וכתב שם הא״א ומיהו יותר מח״י ראוי להיות כי גניחות הם ארוכות יותר. וכ״כ בביאורי הגר״א. וכ״כ הלב״ש. מ״ב שם:

כד **כד) ואם** היא כמו ט׳ טרמוטין יש להקל בדיעבד אבל בפחות אינו יוצא אף בדיעבד אם לא בתקיעת תר״ת דאז יוצא בדיעבד בג׳ כרש״י וסייעתו. ב״ח. מ״א סק״ב. א״ר שם. דה״ח או׳ ב׳ מט״א או׳ ג׳:

כה **כה) ולענין** הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה דהיינו שיאריך בתקיעות תשר״ת כשיעור י״ח טרמוטין לכל הפחות ובתקיעות תש״ת ותר״ת כשיעור ט׳ טרמוטין לכל הפחות ובכל שבר יאריך מעט כדי ג׳ טרמוטין ולא יאריך עד ט׳ טרמוטין אפי׳ בסדר תשר״ת ובכל תרועה צ״ל ט׳ טרמוטין אבל בדיעבד שכבר תקע ושינה א׳ מכל אלו א״צ לחזור ולתקוע מפני שיש לסמוך על סברא הראשונה. ר״ז או׳ ז׳ וכ״כ ח״א שם או׳ ז׳ מ״ב או׳ ט״ו. ועיין לעיל או׳ י״ד:

כו **כו) שם. ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה וכו׳** ר״ל שלא האריך בתקיעה כשיעור ט׳ טרמוטין והאריך בכל שבר כג׳ טרמוטין לא קיים המצוה לא כמר ולא כמר ודוק:

כז **כז) [סעיף ד׳] ג׳ שברים צריך לעשותם בנשימה אחת.** שהוא במקום תרועה. טור. דתרועה כתיב משמע בבת אחת. לבוש:

כח **כח) שם. צריך לעשותם בנשימה אחת.** היינו לכתחלה אבל בדיעבד יוצא אפי׳ בב׳ נשימות. ט״ז סק״ה. מ״א סק״ז. וכתבו להוכיח מסעי׳ ז׳ יעו״ש וכ״כ דה״ח או׳ ז׳ מט״א או׳ י״ב. אבל בשכנה״ג או׳ ז׳ נוטה להחמיר אף בדיעבד. א״ר או׳ ז׳ וכ״כ בהדיא בס׳ או״ח שאם הפסיק בין השברים לא יצא לכ״ע והב״ד המאמ״ר או׳ ח׳ וכתב והכי מוכח להדיא מדברי הרד״א וכ״כ ריי״ו נ״ו ח״ב וכ״מ מדברי ב״י וכן עיקר שאם הפסיק בין השברים ולא עשאן בנשימה א׳ לא יצא וצריך לחזור ולתקוע יעו״ש. וכ״כ הנו״ש או׳ ה׳ ותמה על דברי הט״ז הנז׳ וכתב דגם בסעו׳ ז׳ י״ל כן כגון שעשה בנשימה א׳ יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ח׳ ביאורי הגר״א. ח״א כלל קע״ב או׳ ח׳ מ״ב או׳ ט״ז. ועיין לקמן או׳ נ״ב:

כט **כט) שם. י״א שא״צ לעשותם בנשימה א׳ וכו׳** זהו דעת ר״ת דס״ל דגנוחי ויליל בנשימה אחת לא עבדי אינשי. וכתב הטור וכ״כ רוב המפרשים. ועיין ב״י וב״ח שכתבו דבדיעבד גם לדיעה זו אם עשה בנשימה א׳ יצא אלא דלכתחלה ס״ל דאין נכון לעשותם בנשימה א׳ יעו״ש. וכ״ב הלבוש. ט״ז סק״ו ועי״ש בע״ז מה שהשיג על דברי התה״ד סי׳ קמ״ב שכתב דלדיעה זו אם עשה בנשימה א׳ לא יצא יעו״ש. וכן השיג עליו הנו״ש או׳ ו׳ והסכים כדברי ב״י דבדיעבד יצא יעו״ש. מיהו המש״ז או׳ ו׳ כתב דלדעת מור״ם ז״ל בהגה שכתב והמנהג הפשוט וכו׳ בב׳ נשימות ואין לשנות י״ל דסובר כתה״ד דלדיעה זו לא יצא בנשימה אחת יעו״ש. ועוד עיין בס׳ בית מאיר מ״ש ליישב דברי התה״ד יעו״ש. וכ״כ היא״פ ליישב דברי התה״ד יעו״ש:

ל **ל) שם. וי״א שצריך לעשותם בנשימה אחת.** משום דילמא גנוחי גגח וילולי יליל הכל תרועה א׳ ואעפ״י שאין דרך האדם לגנוח ולייליל בנשימה אחת מ״מ תרועה היא גנוחי ויליל ובעינן שתהא התרועה בלא הפסק. טור בשם הרא״ש. וכ״כ בהגהות הלבוש:

לא **לא) שם. וי״א שצריך לעשותם בנשימה אחת.** זוהי דעת הרמב״ן והרא״ש והר״ן וכתב מרן בב״י דלדידהו אם הפסיק ביניהם לא יצא דהו״ל כאלו הפסיק בתרועה או בשברים וכע״ש הריב״ש סי׳ ע״ל יעו״ש וכ״ה בהדיא בס׳ או״ח דף צ״ח בשם הרמב״ן ושאר פו׳ וכ״כ ריי״ו נתיב ו׳ ח״ב והריטב״א בחי׳ בפ׳ החליל (סוכה דף נ״ג) והרשב״ץ ח״ל סי׳ ר״ט ודלא בהב״ח (ר״ל שכתב דבדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא י״ח לכל הדיעות) בזה יעו״ש. ער״ה או׳ ו׳:

לב **לב) שם. וי״א שצריך לעשותם בנשימה אחת.** ומ״מ צריך להפסיק ביניהם מעט. ב״י. א״א או׳ ד׳ ר״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ח:

לג **לג) שם. וירי"ש יצא ידי כולם וכו'** כ"כ ב"י בשם תה"ד סי' קמ"ב:

לד **לד) שם. ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה א' וכו'** וה"ה איפכא והיינו במקום שנוהגים לתקוע בעמידה ל' קולות אבל במקום שנוהגים לתקוע בעמידה רק תשר"ת לכל סדר צריך שיתקע דוקא בישיבה בנשימה א' ובעמידה בב' נשימות אבל איפכא לא. תה"ד שם. ב"י. נו"ש. או' ז' מע"א או' ט"ו. מ"ב או' י"ט. ועיין לקמן סי' תקצ"ב סעי' א':

לה **לה) שם הגה. והמנהג הפשוט לעשות וכו'** ומ"מ אותן שכבר נהגו לתקוע בנשימה א' לא ישנו ב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' ה' א"ר או' ח' מט"א או' ט"ז. מ"ב או' ך' ואף לפי המנהג שכתב מור"ם ז"ל לעשות הכל בב' נשימות אם עשה בנשימה א' יצא דהא דעת כמה פו' דלכתחלה יש לעשות כן כמ"ש לעיל או' ל"א. ועוד גם לדעת ר"ת דס"ל צריך לעשותם בב' נשימות יש הרבה פו' דסברי דה"ד לכתחלה אבל בדיעבד יצא כמ"ש לעיל או' כ"ט יעו"ש. וכ"כ מ"ב שם:

לו **לו) שם הגה. והמנהג הפשוט לעשות וכו'** אבל במקום שאין מנהג קבוע יש להנהיג לעשות בתקועות מיושב בנשימה א' ובתקיעות מעומד בב' נשימות. ר"ז או' ט':

לז **לז) שם בהגה. לעשות הכל בב' נשימות וכו'** ומ"מ יש ללמד להתוקע שלא יעשה שום שהיה בין השברים לתרועה ויעשם תכופים כל מה דאפשר אעפ"י שיש בהם נשימה אחרת וראוי שלא יקרא המקרא להתוקע תרועה בסדר תשר"ת אלא ידלג קריאה זו ויעשה כן התוקע מעצמו ובמקום שלא ירצה לשנות לדלג המקרא קריאת התרועה בסדר תשר"ת מ"מ התוקע לא ימתין על הקריאה וימהר עצמו בתכיפה כל מה דאפשר. ט"ז סק"ו. א"ר או' ח' ר"ז או' ח' ודה"ח או' ח' כתב דהמקרא צריך להקרות לו בפעם א' שברים תרועה כדי שלא יפסיק התוקע בנתיים יותר מכדי נשימה. וכ"כ מט"א או' ע"ז. מ"ב או' כ"א.

לח **לח) [סעיף ה'] אם תקע תר"ת וכו'** וה"ה בתשר"ת ותש"ת דינא הכי וכמבואר בירושלמי אכן לדעת ר"ת כפי דברי התה"ד לא מוקי האי דינא דירוש' כ"א בתש"ת ותר"ת כמ"ש שם. ושוב מצאתי מבואר בהר"ן אהך מתני' תקע בראשונה וכו' שאם עשה תשר"ת בנפיחה א' יצא והביא ראיה מהירוש' יעו"ש. נו"ש או' ח'.

לט **טל) שם. אם תקע תר"ת בנשימה א' יצא.** דהא מצוה אחת היא. לבוש. והיינו אם הפסיק מעט ביניהם בענין שיהיו נחלקים לג' קולות יצא. ר"ז או' ט' וכ"כ א"א או' ד' בשם מהרא"י יעו"ש. ומדכתב הש"ע סברא זו בסתם משמע דפסק הכי אבל מלבוש משמע דעיקר לא יצא וטעמא רל משום שכתב ב"י שמצא כן בתוספתא וכן ראיתי בתניא דף ק"ט שפסק תוספתא זו וסיים דלא יצא משום תקיעה ולא משים תרועה. א"ר או' ט' וכבר כתבנו לעיל סי' י"ג או' ז' דהגם דדעת הש"ע לפסוק כסתם מ"מ לכתחלה חושש גם לדעת י"א אם הוא לחומרא יעו"ש ועיין לקמן או' מ"א:

מ **מ) שם. ויש מי שאומר שלא יצא.** שאין כאן לא ראש ולא סוף. טור. מ"א סק"ד. והלבוש כתב הטעם שהרי התקיעה היא סי' שמחה ושלום כמ"ש וביום שמחתכם וכו' ותקעתם וכו' ותרועה היא סי' בכי ויליל כתרגומו יבבא וכמ"ש וכי תבואו מלחמה וכו' והרעותם וכו' ואין שמחה ושלום ובכי ויליל מצטרפים דהא הפכים הם ולכך לא שייכי להדדי וכ"ש אם תקע והריע בנשימה א' והפסיק ואח"כ תקע תקיעה אחרונה דלא יצא דכיון שהפסיק באחרונה גילה דעתיה דלא שיוכי להדדי הילכך גם הראשונה לא עלתה לו עכ"ל והב"ד א"א או' ד' וכתב לר"ת בסעי' ד' משמע נמי דלא יצא בכה"ג יעו"ש:

מא **מא) שם. ויש מי שאומר שלא יצא.** וצריך לחזור ולתקוע כל הג' קולות שהתקיעה הראשונה לא היה לה הפסק וסוף. והתקיעה האחרונה לא היה לה ראש והתחלה שעשה הכל בנשימה א' ואעפ"י שהעיקר כסברא הראשונה מ"מ יש לחוש לסברא האחרונה ויחזור ויתקע כל הג' קולות. ר"ז או' ט' וכ"כ ח"א כלל קמ"ב או' ט"ו דספיקא דאו' לחומרא:

מב **מב) [סעיף ו'] כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת וכו'** שהיה צריך לעשות פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונית. רש"י ר"ה ל"ג ע"ב. וכ"כ הרע"מ בפי' המשנה ופי' תוי"ט שימשוך התקיעה עד שיאמר העשרה זכרונות וכ"ש לדברי הפו' דכשאומר ובתורתך כתוב לאמר דיצא (כמ"ש לקמן סי' תקצ"א סעי' ד') ונוסח הברכה אינה מעכבת לאומרה כ"כ בארוכה יעו"ש. והב"ד א"ר או' יו"ד וכתב ולשכלה"נ אישתמיטתיה ולכך האריך דמיירי דוקא בתקיעה דישיבה יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז:

מג **מג) שם. ובשביל הראשונה של תש"ת וכו'** המחבר נקט לפי מה שהיו נוהגין במקומו לתקיע בשביל מלכיות תשר"ת ובשביל זכרונות תש"ת כדלקמן בסי' תקצ"ב והתכוון שיעלה לו גם בשביל הראשונה של זכרונות. וה"ה לפי מה שנוהגין במדינתנו (היינו מנהג שכתב שם בהגה) לתקוע בכל

פעם תשר״ת והתכוון באחרונה בשביל הראשונה של זכרונות. מ״ב או׳ כ״ג:

מד מד) שם. לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת. דפסוקי תקיעה אחת לשתים לא מפסקינן. רש״י שם. וי״א ס״ל דאין רישא מצטרף לסיפא ולא סיפא לרישא הלכך אין בידו כלום. ט״ז סק״ז.

מה מה) שם. אלא בשביל תקיעה אחת. היינו לאחרונה של תשר״ת ויתקע תקיעה אחרת לתש״ת. כן מוכח מדברי הרמב״ם פ״נ. וכ״כ רי״ו נתיב ו׳ ח״ב. וכ״כ א״ר או׳ י״א. ר״ז או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״ד:

מו מו) שם. אלא בשביל תקיעה אחת. וכ״ה דעת הרמב״ם בפ״ג מה׳ שופר. וכתב שם המ״מ שדבריו נכונים וברורים ושכן דעת הרמב״ן והרשב״א. והב״ד ב״י וכתב אעפ״י שהלכה כדברי הרמב״ם וסייעתו מ״מ היכא דאפשר יחזור לתקוע כדי לחוש לדברי החולקים עליו עכ״ל. וכ״כ הר״ז או׳ י״א דהלכה כסברא הראשונה ומ״מ טוב לחוש לסברא האחרונה:

מז מז) שם. וי״א שאפי׳ בשביל אחת לא עלתה לו. ולמ״ד דתקיעה כמתעסק הוי הפסק (כמ״ש סעי׳ ח׳) צריך לחזור לראש לתקוע תשר״ת, לבוש. והב״ד מ״א סק״ה וכתב דבהר״ן משמע דתקיעה זו נחשבת כתוקע לשם מצוה והוי הפסק אפי׳ למ״ד מתעסק לא הפסיד כלום עכ״ד. ור״ל דמהר״ן משמע דהוי הפסק לכ״ע וצריך לחזור לראש כמ״ש הלב״ש יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ ה׳ מאמ״ר או׳ ו׳ ומיהו עי״ש במאמ״ר מ״ש לדקדק על דברי המ״א הנז׳ יעו״ש וכ״כ הר״ז שם דלדיעה זו צריך לחזור לראש. וכ״כ מט״א או׳ ך׳:

מח מח) ואם תקע תקיעה אחת בין תשר״ת הראשון לשני שיעלו לו לשנים כתב הלבוש דכ״ע מודו דעלתה לו בשביל אחת דהא מציה א׳ הן. אבל המ״א שם חלק עליו יעו״ש. וכ״כ הב״ח על האי גוונא דלדיעה זו אינה עולה לו כלל יעו״ש:

מט מט) שם הגה. ואם תקע תקיעה אחת בין שני סדרים והתנה וכו׳ דבתנאה מקרי שפיר מכוין אך לכתחלה לא רצו לתקן כך א״נ בשביל שלא יטעו לומר שא״צ אלא ש״ת. מ״א סק״ו. והוא ממ״ש לעיל או׳ ח׳ יעו״ש:

נ נ) שם בהגה. בין ב׳ סדרים והתנה וכו׳ והיינו בין תשר״ת ג׳ לתש״ת ראשון או בין תש״ת ג׳ לתר״ת ראשון כמ״ש לעיל או׳ ח׳ וכתב המש״ז או׳ ז׳ דיצא י״ח לתשר״ת ויתקע תקיעה מחדש לסדר תש״ת יעו״ש אבל ממ״ש לעיל או׳ ח׳ משמע דא״צ לתקוע תקיעה ראשונה לסדר תש״ת דעלתה לו מספק יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ מט״א או׳ כ״ב. מיהו הנו״ש או׳ יו״ד חולק על עיקר דין זה וכתב דאפי׳ ע״י תנאי ובדיעבד לא יצא יעו״ש. וכ״ה דעת הנה״ש או׳ ד׳ וכבר כתבנו לעיל או׳ ח׳ דלפי סודם של דברים כולם צריכים וא״א לחסר יעו״ש ומ״מ נראה דלתקיעה אחרונה של תשר״ת עלתה לו כיון דנתכוון לה כמ״ש המש״ז ורק לתקיעה ראשונה של תש״ת יש להחמיר ולתקוע מחדש:

נא נא) [סעיף ז׳] אם נזכר מיד יתקע שבר אחר. דלא הפסיד סדרו כיון שגם התרועה שייכא עכשיו להשברים ששניהם הם תרועה בתשר״ת. וזהו דעת הראב״ן. והרא״ש מודה לו אלא שנחלק עליו באם גמר התרועה דלהראב״ן הפסיד סדרו וצריך לתקוע תשר״ת מחדש והרא״ש ס״ל אפי׳ בגמר התרועה לא הפסיד סדרו אלא עושה ג׳ שברים מחדש ומריע כיון שלא הפסיק בקול אחר מה שאונו שייך עכשיו בתשר״ת ופסק כאן בש״ע כהרא״ש. מיהו במרדכי הביא דברי רבינו יואל שחולק על הראב״ן גם ברישא דהיינו בלא גמר התרועה שעושה עוד שבר א׳. וכתב הב״ח דדבריו נכונים ולכך יראה דאף אם לא גמר התרועה חוזר ותוקע ג׳ שברים ואינו מועיל לעשות עוד שבר אחר אפי׳ עושה הכל בנשימה א׳ דסוף סוף הוה הפסקה באמצע השברים וכו׳. והב״ד הט״ז סק״ח וכתב וכן ראוי להורות דמה הפסד יש בדבר לעשות ג׳ שברים מחדש יעו״ש. וכ״ה דעת הא״ר או׳ ט״ו. תשו׳ ב״ד סי׳ תי״ג. ער״ה או׳ ז׳ נה״ש או׳ ה׳ ר״ז או׳ ט״ו. ח״א כלל קמ״ב או׳ י״ג. מט״א או׳ כ״ג. דה״ח או׳ א׳ מ״ב או׳ כ״ז. ועיין לקמן סוף או׳ ג״ן:

נב נב) שם. אם נזכר מיד יתקע שבר אחר. היינו אם הוא בנשימה א׳ ולא כהמגינים דמפרשי לה אף שהם בב׳ נשימות. נו״ש או׳ י״א. וכ״כ המאמ״ר או׳ ח׳ ועי״ש מה שכתבו הוכחה לזה יעו״ש. וכ״כ בביאורי הגר״א דמ״ש כאן אם נזכר מיד וכו׳ ר״ל שלא הפסיק בנשימה והשיג על דברי המ״א סק״ז יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ח. והגם שכתב שם הגר״א דהעיקר כדברי הש״ע ר״ל דאם עשה בנשימה א׳ די בשבר א׳ מ״מ כבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת האחרונים להחמיר דאף אם עשה בנשימה א׳ ולא סיים התרועה יש לחזור ולתקוע ג׳ שברים:

נג גג) שם. אם נזכר מיד יתקע שבר אחר נראה דדוקא בתקע שני שברים הדין כן אבל אם לא תקע רק שבר א׳ וטעה והתחיל להריע ונזכר והוסיף ב׳ שברים אז אעפ״י שלא גמר כל התרועה וגם כבר השלים תשר״ת זה צריך לחזור ולהתחיל מן השברים כמו בגמר כל התרועה. מט״א שם. והיינו לדין הש״ע וכבר כתבני דדעת האחרונים להחמיר דגם בתקע ב׳ שברים והתחיל להריע יחזיר לתקוע ג׳ שברים. והיינו דוקא לכתחלה אבל אם לא תקע רק שבר א׳ והשלים התשר״ת א״צ לחזור כפסק הש״ע. וכ״כ מט״א שם. מ״ב שם:

נד **דנ) שם. ואם לא נזכר עד שגמר התרועה וכו'** פי' שעשה ג' כחות. מרדכי. מ"א סק"ח. א"א או' ח' והיינו לדיעה ראשונה דסעי' ג' יעו"ש. וטעם החילוק בין גמר ללא גמר הוא דכ"ז שלא גמר התרועה הוא קול בעלמא ונראה שעדיין עסוק בשברים שגם התרועה לא גמר וחוזר להשלים השברים משא"כ בגמר התרועה שהוא קול שלם נראה שמתחיל אח"כ שברים אחר ולכך אינו מועיל בהשלמת שבר אחד אלא ג' שברים מחדש. ביאורי הגר"א. מ"ב או' כ"ח:

נה **הנ) שם. לא הפסיד התקיעה הראשונה שתקע וכו'** דכיון שהכל היא תרועה שהרי אנו עושים גנח ויליל משום דילמא תרווייהו תרועה א"כ חדא תרועה היא אלא שנתקלקלה ולא הוי הפסק. טור בשם הרא"ש. וזהו לדעת הש"ע שפסק כדברי הרא"ש ודעמיה וכ"ה דעת האחרונים. מיהו י"א כיון שגמר התרועה הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה וצריך לחזור ולתקיע תשר"ת כמ"ש בטור יעו"ש:

נו **ונ) שם. אבל אם אירע בתש"ת וכו'** אפי' שבר אחד כמ"ש סעי' ח' מ"א סק"ט. א"ר או' ט"ז. והיינו אם היה עומד בסדר תש"ת בין שהתחיל להריע לאחר שגמר השברים בין שהתחיל להריע קודם שגמר השברים אפי' לא עשה אלא שבר א' בין שהתחיל להריע. קודם שתקע אפי' שבר א' צריך לחזיר ולתקוע גם תקיעה הראשונה של בבא זו דכיון דתרועה זו אינו מעין השברים שצריך לו לתקוע בבבא זו לפיכך היא חשובה הפסק בין השברים לפשוטה שלפניה. ר"ז או' ט"ז. וה"ה בתר"ת אם עשה אפי' שבר א' קודם התרועה או אחריה או שהתחיל להריע ופסק ועשה אפי' שבר א' והשלים התרועה הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה כיון דאותו קול לא שייך לאותה בבא. כ"כ האחרונים:

נז **זנ) [סעיף ח'] אם הפסיק בתרועה בין תקיעה לשברים.** כגון שעומד בתש"ת והכניס התרועה בין תקיעה לשברים או בין שברים לתקיעה שתקע תרש"ת או תשר"ת. לבוש. ח"א כלל קמ"ב או' י"ב. מ"ב או' ל' ואפי' לא גמר התרועה כמ"ש באו' הקודם. וכ"כ מ"ב שם.

נח **חנ) שם. או שהפסיק בשברים בין תרועה לתקיעה.** כגון שעומד בתר"ת והכניס השברים בין תקיעה לתרועה או בין תרועה לתקיעה כגון שתקע תשר"ת או תרש"ת. לבוש. ח"א שם. מ"ב או' ל"א. ובכ"ז אפי' לא גמר את השברים כמ"ש לעיל או' נ"ו יעו"ש וכ"כ מ"ב שם:

נט **טנ) וה"ה** בסדר תשר"ת אם טעה ותקע תרועה קודם השברים הפסיד גם תקיעה ראשונה. הרד"א. והב"ד הב"ח וכתב וכן עיקר. שכנה"ג בהגב"י או' יו"ד. וכ"כ הט"ז סק"י. מ"א ס"ק י"א. מיהו הא"ר או' י"ז חלק על דברי הב"ח הנז' וכתב דבתשר"ת אם הפסיק בתרועה קודם השברים לא הפסיד תקיעה ראשונה יעו"ש. וכ"פ דה"ח או' א' אבל הר"ז או' ט"ז פסק כדברי הב"ח. וכ"פ ח"א שם או' י"ג. מט"א או' כ"ז:

ס **ס) שם. וכן אם הריע שתי תרועות וכו'** כ"כ הטור בשם הרמב"ן. וכ"פ ב"י ולכן פסק ג"כ כאן בש"ע. מיהו הטור מביא בשם י"א דלא הוי הפסק יעו"ש. ועיין לעיל סי' תקפ"ח או' ך':

סא **סא) שם. וכן אם הריע שתי תרועות וכו'** ודוקא כשהפסיק ביניהם דאם עשאן בנשימה א' הויא כתרועה אריכתא וכדלקמן לעניין שברים. מ"ב או' ל"ב. וכ"מ מדברי הלבוש:

סב **סב) שם. או שתקע אחר התרועה תקיעה כמתעסק וכו'** כ"כ הטור אבל בר"ן איתא דלא נחלק הרמב"ן אלא בתוקע לשם מצוה בנתיים אבל במתעסק לא נפסל יעו"ש והב"ד מ"א סק"י וכתב לכן נראה להקל בזה מאחר דיש גדולי פו' דבכל ענין יצא כמ"ש הר"ן יעו"ש. אמנם הא"ר או' י"ט כתב על דברי המ"א הנז' דאינו מוכרח. וכ"פ הלבוש כדברי הש"ע:

סג **סג) שם. והפסיק בה בין תרועה לתקיעה וכו'** וכן אם תקע תתש"ת תתר"ת והוא שעשה תקיעה ראשונה לשם מצוה והשניה כמתעסק או תקע תשת"ת או תרת"ת ותקע התקיעה שבין התרועה והתקיעה האחרונה כמתעסק וכן בתשר"ת שעשה תששר"ת או תשרר"ת או תתשר"ת או תשרת"ת בכל אלו הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה. לבוש:

סד **סד) שם. או לאחר שתקע ג' שברים שתק והפסיק ואח"כ תקע וכו'** אבל אם הכל נעשה בתקיעה אחת אפי' התחיל להריע כשר כמ"ש סעי' ז' וה"ה אם התחיל לתקוע ואין קולו עולה יפה ומתחיל לתקוע שנית נחשבת הכל לתקיעה אחת כמ"ש בטור. מ"א ס"ק י"א. א"ר או' י"ח. דה"ח או' ד' מ"ב או' ל"ד:

סה **סה) שם. בכל אלו הוי הפסק וכו'** וגם בשומע הדין כן דאם שמע קול בנתיים מה שלא צריך הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה כמ"ש לעיל סי' תקפ"ח או' ך' יעו"ש:

סו סו) שם. בכל אלו הוו הפסק וכו' זהו כסברת י"א שכתב לעיל סי' תקפ"ח סעי' ב' ועתה ראיתי להרב ב"ד סי' ת"ט שרצה ליישב דברי מרן בש"ע והוליד חילוק מחודש בכללים דסתם וי"א יעו"ש. ברכ"י או' ב' ועיין לעיל סי' תקפ"ח או' י"ט:

סז סז) שם. והפסיד גם תקיעה ראשונה. ואם כבר תקע גם תקיעה אחרונה אותה תקיעה עולה לו במקום תקיעה ראשונה וגומר משם ואילך על הסדר. ואם לא נזכר עד שעומד בסי' אחר כגון שעומר בתש"ת ונזכר שטעה בתשר"ת נ"ל דגומר כל הסימן (היינו ג"פ תש"ת. מט"א) ואח"כ חוזר ותוקע תשר"ת פעם א' ואע"ג שהפסיק באמצע הסי' דתשר"ת אין בכך כלום דהא מדינא יש לתקוע פעם א' למלכיות וא' לזכרונות וא' לשופרות (עיין לקמן רסי' תקצ"ב) משמע דליכא קפידא במה שמפסיק (ר"ל שמפסיק בברכות דתפלה בין הסדרים. מחה"ש ולב"ש) בין הסדרים. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' ד' ר"ז או' י"ח. מט"א או' ל"א. דה"ח או' ה' ואו' ו' מ"ב או' ל"ה:

סח סח) שם. והפסיד גם תקיעה ראשונה. ובכל זה אפי' טעה בתקיעות דמיושב צריך לחזור ולא נאמר דנסמוך על תקיעות דמעומד דכיון שבירך על אלו צריך לעשותן כהוגן. וגם בתקיעות דמעומד צריך לחזור דהם עיקר (עיין לעיל סי' תקפ"ה או' ב') אבל אם טעה בתקיעות שאחר התפלה אין בכך כלום. מ"א שם. א"א או' י"ב. ר"ז או' י"ט. מט"א או' ל"ג. דה"ח או' ז' מ"ב שם:

סט סט) [סעיף ט'] א"צ לחזור אלא לאחרון שטעה בו. כ"כ הטור בשם הרמב"ן אלא שכתב בשם י"א שצריך לחזיר כל הסי' מראש ג"פ וכתב ב"י כסברת הרמב"ן נראה עיקר. ולכן פסק כן בש"ע. וכ"ה הסכמת האחרונים:

ע ע) שם. א"צ לחזור אלא לאחרון וכו' כתב ב"ד סי' ת"י דאם שהה כדי לגמור תשר"ת הפסיד גם ב' תשר"ת הראשונים כמ"ש הרא"ש בשם ראב"ן יעוש"ב אבל הער"ה או' ח' כתב עליו דליתא דראב"ן לא כתב כן אלא למ"ד שהה חוזר לראש אבל לדידן שהייה מותר יעו"ש ועיין לעיל סי' תקפ"ח סעי' ב' ובדברינו לשם או' י"ד ואו' ט"ו:

עא עא) שם. א"צ לחזיר אלא לאחרון וכו' וכן אם טעה בשני א"צ לחזיר רק לשני ולאחרון. ח"א כלל קמ"ב או' י"א ואו' י"ד:

עב עב) שם. אם תקע בצד הרחב וכו' לא יצא. דכתיב והעברת שופר תרועה וקבלו חז"ל דר"ל דרך העברתו כלומר בדרך תמונת גידולו שהאיל מעבירו בראשו מחיים כך צריך לתקוע בו דהיינו במקום הקצר. כ"כ הר"ן והריטב"א בסוכה פ' לולב הגזול ד"ה ביבש ומ"ש בירושלמי מדכתיב מן המצר וכו' לאסמכתא ולשון צחות. ח"א כלל ק"מ או' ה' יעו"ש. מ"ב או' ל"ו. ועיין לעיל סי' תקפ"ו או' ק"ה:

עג עג) שם בהגה. ואחר שתקעו אומר הש"ץ פסוק אשרי העם וכו' עיין בטור (רסי' תקצ"א) שכתב עד תרום קרננו. וכ"כ אבודרהם וכ"כ בסידור האר"י ז"ל וכ"כ בא"ר (רסי' תקצ"א) בשם מט"מ והרבה נוהגין כן. שע"ת או' ט':

סימן תקצא

א א) [סעיף א'] יתפללו הצבור בלחש וכו' אע"ג דק"ל כר"ג דאמר ש"צ פוטרן מ"מ מוטב שיתפללו יחידים כי מי שירצה לצאת בתפלת ש"צ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"צ ואם חסר אפי' מלה אחת שלא כיון לה לא יצא ואין כל אדם יכול לעמוד בזה וכ"ש לבעל העיטור שכתב שאין ש"צ פוטר אלא מי שאינו בקי אבל בקי אפי' אם הוא בבהכ"נ אינו פוטרו הלכך עוב הוא שיתפלל כל יחיד ויחיד וכן נוהגין. טור. ועוד לפי פירש"י ותו' לא פטר אלא מי שהיה אנוס ולא היה יכול לסדר תפלתו. ולפי' הר"ן אינו מוציא אלא מב' ברכות אבל ז' ברכות מחויב להתפלל כשאר יו"ט לכן מוטב להתפלל כל אחד בלחש כל הט' ברכות. ועוד נ"ל דאפי' בדיעבד לא יצא בתפלת הש"ץ דכיון שמפסיקין עכשיו בפיוטין לא יצא י"ח כלל. מ"א ריש הסי' ר"ז או' ג' ואו' ד' ובמקום שנהגו להפסיק בתפלה שבקול רם בפיוטים אף הש"צ לא יצא בדיעבד אם לא התפלל בלחש ואם טעה בתפלת לחש צריך לחזור ולהתפלל כדין יחיד שטעה שאין לו לסמוך על מה שיחזור התפלה בקול רם כיון שהיא מופסקת. מט"א או' א' ומיהו מ"ש ואם טעה בתפלת לחש וכו' הא"ר או' ג' הניח זה בצ"ע. והב"ד הא"א ריש הסי' ואפשר כיון דק"ל סב"ל יש להקל. ומ"מ מי שא"א לו להתפלל בעצמו כגון חולה או זקן וכדומה יש לו לכוין על תפלת חזרה של ש"צ ויתכוין לצאת י"ח כיון דא"א בענין אחר. וסדר הכוונה על תפלת ש"ץ עיין לעיל סי' קכ"ד סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

ב ב) ומי שהוא אנוס ואינו יכול לבא לבהכ"נ כגון עם שבשדות וזקן וחולה הש"ץ פוטרו אפי' לא בא לבהכ"נ. טור. ר"ז או' ב'. והיינו אם אינם יודעים להתפלל או שאינם יכולין להתפלל אבל אם יכולין להתפלל יתפללו במקומן אעפ"י שאינם יכולין לבא לבהכ"נ מטעם שכתבנו באו' הקודם:

ג ג) **שם. ט' ברכות.** בטור הביא פלוגתא בזה אם בתפלת הצבור מתפללין ז' ברכות או ט' וכתב בשם אביו הרא"ש ז"ל דמי שמתפלל שבע הוי ברכה לבטלה כיון שמחסר מהברכות ומנהג אבותינו תורה היא ואין לשנות יעו"ש וכ"כ ב"י ולפי שאינו עולה לענין מעשה שהרי פשט המנהג בכל העולם להתפלל ט' לכן לא ראיתי להאריך בו עכ"ל ולכן פסק כן בש"ע. וכ"ה הסכמת האחרונים וכ"ה המנהג פשיט עתה בכל המקומות דגם הצבור מתפללין תשע וכ"ה לפי סודם של דברים כמ"ש לעיל סי' תקפ"ה או' כ"ח יעו"ש:

ד ד) **שם. ט' ברכות.** יחיד שהתפלל מוסף של ר"ה וכשהגיע לוהשיאנו הלך אחר הרגל לשונו ואמר רצה ומודים ושים שלום יחזור לראש ודלא כמקצת שנסתפקו בזה. פחד יצחק ערך מוסף ר"ה. עיקרי הד"ט סי' ל' או' ל"ד פ"ת:

ה ה) **שם. וש"ץ יתפלל ג"כ עמהם.** כ"כ ב"י בשם תשו' הריב"ש סי' ל"ז דאין ספק שהמנהג היפה הוא שיתפללו הצבור תחלה והש"צ יתפלל עמהם בלחש כדי להסדיר התפלה ואח"כ יחזור ש"צ להתפלל בקול רם כמ"ש בסוף ר"ה וכן המנהג בקטלוניא ובכ"מ שהם בני תורה יעו"ש. ובס"ח סי' תתשמ"ב כתב שתהא שגורה בפיו כר' חנינא בן דוסא כשהיתה תפלתו שגורה בפיו היה מקובל עכ"ל וכבר כתבנו לעיל סי' תקפ"ה או' כ"ח דלפי סודם של דברים שניהם צריכים לחש וחזרה יעו"ש וכ"כ לעיל סי' קכ"ד או' ב' יעו"ש:

ו ו) **במקום** שהקהל מתפללין עם הש"צ והש"צ תוקע וטעה אסור לשיח ולגעור בו דתקיעות שעל סדר הברכות אין מעכבות וכ"ש שהיחידים א"צ לשמוע על סדר הברכות ואף אם לא שמעו תקיעות דמיושב יחזרו ויתקעו אחר התפלה אותו סי' שטעה ודיו. הרשב"א סי' רצ"ה. מ"א סק"ב. והיינו במקום שאין מתפללין כלל בלחש רק מתחיל הש"צ התפלה בקול רם והצבור אומרים עמו מלה במלה כמ"ש הלב"ש וא"א יעו"ש וה"ה לפי המנהג שכתב האר"י ז"ל שתוקעין בלחש וחזרה כמ"ש לעיל סי' תקפ"ה או' כ"ח דאם טעה התוקע בתפלת לחש דאסור לשוח ולגעור בו רק המנהג לעשות לו תנועה וממילא הוא יודע שטעה וחוזר לעשות כהוגן. ועיין לקמן סי' תקצ"ב או' ב':

ז ז) **[סעיף ב'] המנהג** פשוט בכל בני ספרד שאין מזכירין פסוקי וכו' שאין לומר פסוקי מוסף אלא בשבת ור"ח דרגילי בהו ולא אתי למטעי אבל בשאר מועדים דלא רגילי בהו אתי למטעי לכך אין מזכירין אותם אלא אומרים ככתוב בתורתך וכו' כי היכא דיוצא בכה"ג ידי מלכיות זכרונות ושופרות כמ"ש בסעי' ד'. ט"ז סק"א. ולב"ש. עט"ז. והוא מדברי הטור. ועוד נ"ל טעם אחר דשבת שאין קוראין פ' קרבן שבת מטעם הנז' בפו' (לעיל סי' רפ"ג) לפי שאין בה ג"פ לכך קוראין אותה במוסף. ור"ח אעפ"י שקוראין אותה פ' בס"ת עכ"ז חוזרין וקורין אותה במוסף לפי שבס"ת אינו קורא אותה פרשה לבדה אלא עם פ' התמיד ולכך חוזרין וקורין קרבן ר"ח לבד במוסף שלא יטעו ויאמרו שכל מה שקראו בס"ת הוא קרבן היום אבל בג' רגלים שאין קוראין בס"ת שני אלא קרבן היום בלבד א"צ לחזור ולקרותו במוסף כי כבר קראו אותו בס"ת בברכה. שו"ג סי' תפ"ח או' יו"ד. מיהו מ"ש שלא יטעו וכו' צ"ע דהא כתוב וביום השבת וכו' ואפשר דעיקר טעמו הוא מפני שאין קורין אותה לבדה. והטעם שיש חילוק בין לבדה וכו' לפי כשקורין אותה לבדה יודעין שזו הקריאה היא תמורת קרבן מוסף ולכוין בזאת הקריאה כאלו הקרבנו קרבן מוסף השייך לזה היום כמ"ש ונשלמה פרים שפתינו אבל כשקורין אותה עם אחרים אין נותנין לב לזה אלא כמו שקורים מענין היום בשאר מועדים וע"כ חוזרין לקרות אותה במוסף וכ"ז הוא למנהג בני ספרד כנז':

ח ח) **שם. שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל.** לא של ר"ח ולא של ר"ה וגם שלא לומר מלבד עולת החדש וכ"כ רי"ו וכתב שאין לו לשנות מנהג אבותינו. ב"י:

ט ט) **שם הגה. והמנהג הפשוט וכו' לומר פסוקי מוסף וכו'** שהם במקום הקרבת המוספין ואין יוצאין במה שאומר ככתוב בתורתך ע"י משה עבדך. טור בשם ר"ת. ועיין לעיל ססי' תפ"ח בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

י י) **שם הגה. ואין אומרים פסוקי מוסף ר"ח.** כן פי' בערוך איזה חג שהחדש מתכסה בו שא"א ובראשי חדשיכם לא בתפלה ולא בזולתו פי' לא במוסף ולא בבוקר כשקורין פ' הקרבנות שיש מקומות שקורין בר"ח בבוקר לאחר שקראו פ' התמיד ובראשי חדשיכם כמו שאומרים בשבת וביום השבת. טור. מ"א סק"א ומחה"ש. א"א או' א' לב"ש. ויש מקומות בספרד שאומרים. ובמקומינו אין אומרים והאומר בקול רם ובראשי חדשיכם קודם איזהו מקומן ראוי לגעור בו. מש"ז או' ב' ועיין לעיל סי' מ"ח סעי' א' ובדברינו לשם או' ו' ובסי' תכ"א ובדברינו לשם בס"ד:

יא יא) **שם בהגה. אלא אומרים מלבד עולת החדש וכו'** שבזה נכלל כל מוספי ר"ח העולות וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת יאמר ושני שעירין לכפר ושני תמידין כהלכתן. טור בשם ר"ת. ר"ז או' ה':

יב יב) **שם בהגה. אלא אומרים מלבד עולת החדש וכו'** והנוסחא הנכונה לענ"ד הוא כך מלבד עולת החדש ומנחתם ונסכיהם כמדובר עד ושני תמידין כהלכתן ושלא כדברי התה"ד (סי' קמ"ג) שהוא כדברי רמ"א. דג"מ. והב"ד השע"ת או' ב' אלא שכתב דהמנהג כרמ"א. ובקצת קהלות באשכנז נוהגין לומר ושעיר לכפר מלבד עולת החדש ומנחתה ושעיר לחטאת ונסכיהם כמשפטם ושני תמידים כהלכתם וכל מקום יעשה כמנהגו. מט"א או' ו':

יג יג) **שם בהגה. ושני שעירים לכפר.** היינו השעיר שהוא לחטאת והשעיר של ר"ח. ט"ז סק"ב:

יד יד) **שם בהגה. ושני תמידין כהלכתן.** עיין לעיל סי' תכ"ג או' ט"ז וסי' רפ"ו או' כ"א:

טו טו) **שם בהגה. ואומרים ג"כ מוספי וכו'** אע"ג שהרב"י כתבו בסמוך סעי' ג' כתבו רמ"א כאן להודיענו דאף למנהגינו שאומרים הפסוקים יאמר מוספי דלא כב"ח שנדחק שלא לומר מוספי יעו"ש. מ"א סק"ב. וכ"כ א"ר או' ה' דברי"ו משמע דאף דאומרים קרבנות דר"ה אפ"ה אומרים מוספי. וכ"כ הר"ז או' ה' ח"א כלל קל"ט או' ח' מט"א או' ה' דה"ח או' ב' מ"ב או' ה' ואם אמר ואת מוסף יצא כיון שאמר מלבד עולת החדש וכו' דה"ח שם ועיין לקמן או' ח"י:

טז טז) **[סעיף ג'] וגם ביום השני יאמר את מוספי.** והטעם דלא לזלזולי ביה. מ"א סק"ג. ור"ל אע"ג דיום ב' בודאי אינו ר"ח דאין אליל מעובר ומשו"ה מונין לימי החדש מיום ראשון דר"ה מ"מ אומרים מושפי גם ביום שני דאל"כ יאמרו כיון שאינו ר"ח אינו ג"כ ר"ה ויזלזלו ביום שני. לב"ש. וכ"כ א"א או' ג' מ"ב או' ו' ועיין באו' שאח"ז:

יז טוב) **שם. וגם ביום השני יאמר וכו'** דאף בא"י בזמן שהיו מקדשים ע"פ הראיה הוו עבדי תרי יומי מספיקח כמ"ש הרמב"ם ולכן אנו עושים בא"י ר"ה השתא תרי יומי כי היכי דהוה עבדינן בזמן הראיה ונמצא לדידן יושבי הארץ ר"ה כרגלים דחו"ל ושפיר אמרינן את מוספי. ברכ"י או' ג' שע"ת או' ז' ועיין לקמן סי' תר"א סעי' ב':

יח יח) **שם. וגם ביום השני יאמר וכו'** והכלבו כתב שביום ב' אינו אומר את מוספי לפי שאינו ר"ח שאין מעברין אלול לעולם ומביאו ב"י. וכ"כ המבי"ט ח"א סי' מ"ו. והב"ד הלק"ט ח"ב סי' רכ"ב וכתב ונ"מ שבמקום שנהגו לומר את מוספי בשני ימים ואירע שהש"צ אמר ביום ב' את מוסף דאין להחזירו יעו"ש. והב"ד י"א בהגב"י. ומשמע הא ביום ראשון אם לא אמר את מוספי אלא את מוסף מחזירין אותו וכ"כ בתשו' בית יהודה דף ק"ז סעי' ה' דביום א' אם אמר את מוסף צריך לחזור אבל ביום ב' א"צ לחזור יעו"ש. והב"ד הער"ה או' א' רלא שכתב אבל באו"ח דף ק' משמע דאפי' ביום א' אינו חוזר יעו"ש. וכ"כ הרו"ח סי' תרכ"א או' א' דאפי' ביום א' דר"ה אם אמר את מוסף איני חוזר יעו"ש. ונראה דהכי נקטינן משום דק"ל סב"ל ואפי' כנגד הרוב כמ"ש לעיל סי' י"ח או' ז' יעו"ש. ועיין לעיל סי' תכ"ג או' טו"ב ולקמן סי' תרכ"א או' כ"ז:

יט יט) **[סעיף ד'] אומרים עשרה פסוקים וכו'** כנגד יו"ד הלולים של הללו אל בקדשו. וכנגד עשרת הדברות. וכנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם. ר"ה ל"ב ע"א לבוש. ובתיקונים תיקון נ"ה איתא שהם כנגד שם מ"ה. ועוד עיין לעיל סי' תקפ"ה או' כ"ח טעם בסוד:

כ ך) **שם. של מלכיות וכו'** מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה. ובמה בשופר. ר"ה ט"ז ע"א:

כא כא) **שם. וג' של כתובים וכו'** ומה שנוהגים לומר של כתובים תחלה משום שאנו אומרים פסוקים הכתובים בס' תהלים ודוד קדים להני פסוקים דנביאים דאמרינן. הרא"ש פ"ד דר"ה. לבוש. וכ"כ הרד"א דף ק"א ע"א. והרב ק"נ על הרא"ש שם כתב הטעם משום דפסוקים של כתובים אינם אלא שבחים והמה מוקדמים בזמן שהוא ויהיה משא"כ פסוקי דנביאים שעדיין לא נתקיימו עד אחרית הימים ע"כ לאחרונה יסעו יעו"ש. ועוד י"ל מפני שדוד הוא מלך וע"כ ראוי להקדימו כמ"ש ויעבור מלכם לפניהם וכו' וא"ת למה אינו אומר בפסוקי הכתובים וע"י עבדיך הקדושים כמ"ש בפסוקי הנביאים וע"י עבדיך הנביאים. וי"ל מפני שפסוקי הנביאים נאמרו בשליחות הנביאים לאומרם לישראל לפיכך אמר בהם וע"י עבדיך הנביאים אבל של כתובים לא נאמרו בשליחות אלא ברוח הקודש לפיכך אמר בהם ובדברי קדשיך כתוב לאמר. הרד"א דף ק"א ע"א. שו"ג או' ט':

כב כב) **שם. ואחד של תורה.** ואם השלים בנביא יצא ר"ה ל"ב ע"ב. מ"א הק"ד. שו"ג או' יו"ד. מט"א או' יו"ד. מ"ב או' ט' והיינו אם אמר ד' פסוקים של נביא להשלים יו"ד פסוקים יצא. י"א בהגב"י. וכ"כ הר"ז או' ז' ועיין לקמן או' כ"ח:

כג כג) **שם בהגה. רק אמר ובתורתך כתוב וכו'** לשון זה לאו דוקא ור"ל שאומר ככתוב בתורתך ובזה נחשב כאלו הזכיר אותן הפסוקים בפיו. לב"ש. מ"ב או' יו"ד:

כד כד) **שם בהגה. רק אמר ובתורתך כתוב וכו'** וצ"ל ג"כ וכ"כ בדברי קדשיך וכן נאמר ע"י עבדיך הנביאים ריא"ז הב"ד השה"ג פ"ד דר"ה. כנה"ג בהגב"י. מ"א סק"ה. ער"ה או' ב' בשם כמה פי' יעו"ש. כדי שיהא נחשב כאלו הזכיר גם הפסוקים של כתובים ונביאים אכן הטור כתב שא"צ לומר רק ככתוב בתורתך ונכלל הכל דגם נביאים וכתובים מיקרי תורה. לב"ש:

כה כה) **שם בהגה. רק אמר ובתורתך כתוב לאמר יצא.** ואפי' לכתחלה רשאי שלא לומר שום פסיק אבל אם התחיל פסוק א' צ"ל כולם. כ"ה בגמ' וטור וב"ח. ומ"מ האידנא שווייא עלייהו כחובא וצ"ל כולם כמ"ש הרי"ף גבי תפלת ערבית ולכן כתב רמ"א לשון דיעבד. מ"א סק"ו וכ"פ הר"ז או' ח' ובלא זה ג"כ יש לחוש לשיטת רש"י (הביאו ב"י) דס"ל דשם לא קאי רק לאפוקי פסוקי מוסף אבל פסוקי מלכיות וכו' צריך לאומרם אף אם לא התחיל בשום פסוק עי"ש יא"פ:

כו כו) **כתב** הריק"ש כשחל בשבת חותם שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים וידלג מלת היום יעו"ש והגו"ר כלל א' סי' י"ד דעתו נוטה לומר שומע קיל זכרון תרועת עמו ישראל היום ברחמים יעו"ש וכ"כ בספרו גן המלך סי' ב' יעו"ש. והב"ד הער"ה או' ג' והשכנה"ג בהגב"י או' י"ב כתב דגם בשבת יכול לומר תיבת היום יעו"ש. אכן הרב חידא בכסא רחמים על מ"ס פי"ט הלכה ח' דחה דברי שכנה"ג הנז' והסכים שלא לאמר תיבת היום בשבת כדברי מהריק"ש וכתב שכן ראה להרמב"ם בנוסח התפלה והשל"ה ורב יעב"ץ בנוסחתם בסידורים שלהם שלא כתבו תיבת היום שנראה דאפי' בחול אינם אומרים היום יעו"ש:

כז כז) **במוסף** של ר"ה בפסוקים של מלכיות כשאומר ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל וכו' אין לומר אחריו בשכמל"ו. ואף בקדושת כתר אין המנהג לאומרו וכן בדין. כנה"ג בתשו' א"ח ח"ב סי' מ"ה. עיקרי הד"ט סי' ל' או' כ"ח. פ"ח. פת"ע או' י"ד:

כח כח) **[סעיף ה'] ואין אומרים פסוק זכרונות של יחיד.** אך כבר נהגו לומר על הסדר הכתיב בסידורים ואין לשום אדם לשנות לומר פסוק אחר או להשלים בנביא והמשנה ידו על התחתונה. מט"א או' יו"ד.

כט כט) **[סעיף ז'] ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור וכו'** וטעמא הוא משום שאף כשאומרים ועקידת יצחק לזרעו תזכור אינו כולל אלא יעקב וזרעו ולא עשו וזרעו שעשו וזרעו אינם נקראים זרע יצחק דכיון דכתיב גבי אברהם כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך וכו' וכתיב אח"כ כי ביצחק יקרא לך זרע שפירושו ביצחק ולא כל יצחק דהיינו יעקב ולא עשו. לבוש יעוש"ב.

ל ל) **שם. והמדקדק לומר לזרע יעקב וכו'** כ"כ ב"י בשם תשו' הריב"ש סי' ל"ח יעו"ש ושם בתשו' הריב"ש נתן טעם לדבר כי כשהוא אימר לזרע יעקב משמע שזכית יצחק לבדו לא היה מועיל לולי זכות יעקב לכך י"ל ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור בשביל כבודו של יצחק וכו' יעו"ש. רו"ח או' י"ג. יפ"ל ח"ב או' ה':

לא לא) **שם. משנה מטבע וכו'** ובמהרי"ל כתב לזרע יעקב וכו וכן הסכים הט"ז סק"נ. ר"ז או' י"ב. דה"ח או' ג' אמנם מור"ם ז"ל בד"מ או' א' כתב על דברי הריב"ש הנז' שהביא ב"י דלא כמהרי"ל שכתב שי"ל לזרע יעקב תזכיר עכ"ל משמע שמסכים לדברי הריב"ש שפסק כאן בש"ע. וכ"פ הלבוש כדברי הש"ע. וכן הסכים הישי"ע. שבו"י ח"ג סי' מ"ג. שאלת יעב"ץ ח"א סי' קמ"ד. והב"ד השע"ת או' ד' יעו"ש. וכ"נ דעת הגר"א. וכ"פ ח"א כלל קל"ט או' ח' וכ"כ מט"א או' י"א דנוהגין לומר ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמיה תזכיר. ועיין באו' שאח"ז:

לב לב) **שם. משנה מטבע וכו'** ומ"מ יצא בדיעבד דאין זה משנה ממש. מ"א סק"ח. א"ר או' י"ב. שו"ג או' ט"ז. ח"א שם. מט"א שם. מ"ב או' י"ב. ובמקומות שנהגו כן לכתחלה יש להם על מה שיסמוכו. מט"א שם. תו' חיים על ח"א שם או' כ"ב. מ"ב שם:

לג לג) **שם בהגה. והש"ץ מוסיף אוחילה וכו'** כ"כ הטור ואוחילה נראה מתוכו שאין ליחיד לאומרו שהוא רשות לש"ץ עכ"ל וכתב הב"ח וכ"ה מנהג אשכנז שאין אומרים לא אוחילה ולא הרת עולם ביחיד אבל בסידור הרמב"ם כתוב שאומרים אוחילה והיום הרת עולם והוא מנהג ספרד עכ"ל והב"ד שרנה"ג בהגב"י או' ז' וכתב שכן מנהגינו (ר"ל מנהג ספרד) לומר היום הרת עולם ביחיד (ר"ל אפי' בתפלת לחש שהיא ביחיד) אבל אין אומרים אוחילה ביחיד עכ"ל. וכתב המאמ"ר או' ח' דכ"ה סברת ב"י דאוחילה לכ"ע אין לאומרו ביחיד יעו"ש. ויש' עוד מזה לקמן בסי' שאח"ז סעי' א' בהגה יעו"ש:

לד לד) **בנוסח** המוסף אם חל בשבת לא ישנה היום הרת עולם ולא זה היום תחלת מעשיך. הרשב"ץ בתשו' ח"ג סי' ר"ץ וסי' ש"ט. ברכ"י או' ה' שע"ת או' ו' ועיין לקמן בסי' שאח"ז סעי' א' בהגה:

לה לה) [סעיף ח'] **לא יתפלל ביחיד תפלת מוסף וכו'** דאמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא דיומא ביומא קמא דריש שתא ביחיד דלמא כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי. אי הכי דצבור נמי. דצבור נפישא זכותיה. אי הכי דיחיד דצפרא נמי לא. כיון דאיכא צבורא דקא מצלו לא קא מדחי. ע"ז דף ד' ע"ב. והביאה הטור וב"י ולבוש. והאידנא שנהגו בכל תפוצות ישראל להתפלל שחרית בהשכמה א"כ אין ליחיד להתפלל שארית אחר שעה ראשונה שבודאי כבר התפללו הצבור ואעפ"י שהש"ץ אומר עדיין פיוטים מ"מ אין זה מקרי בשעה שהצבור מתפללים ואם לא עשה כן יתפלל בשעה שנייה אבל לא בשלישית שהוא שעת כעס. מ"א סק"ט. א"ר או' ט"ו. מט"א או' י"ב. אבל בשאר ימות השנה מותר להתפלל שחרית אימתי שירצה. כן מסיק מ"א שם. וכ"כ א"ר או' י"ג. ישי"ע. ומ"מ לכתחלה צריך ליזהר להתפלל דוקא בשעה שהצבור מתפללין אפי' בשחרית דחול והוא אנוס שאינו יכול לבא לילך לבהכ"נ כמ"ש לעיל סי' ץ' סעי' ט' ובדברינו לשם בס"ד.

לו לו) **שם. לא יתפלל ביחיד וכו'** וה"ה שלא יתקע ביחיד עד אחר ג' שעות היום. מ"א שם. ר"ז סוף או' י"ד. מ"ב או' ט"ו. ועיין לעיל סי' תקפ"ט או' ל"ב וסי' תקפ"ח או' ו':

לז לז) **שם. עד אחר ג' שעות היום.** וא"ת מ"ש מוסף ר"ה דלא יתפלל יחיד עד אחר ג' שעות משאר מוספים כבר הרגיש זה רש"י ז"ל וכתב דמוספי כל השנה הם שבח וסיפורי מעשה אבל מוסף ר"ה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות מיפקד דינא טפי ואל יפרוש אדם מן הצבור עכ"ד. שו"ג או' י"ט ובס"ח סי' תשס"ג כתב כיון שהקב"ה דן בכל יום ג' שעות (כמ"ש בע"ז דף ד' ע"ב יעו"ש) א"כ בר"ה ויוה"כ כמו כן א"כ מה יש בין אותם ימים לשאר ימים אלא בכל יום דן על הנוהג של בריות (ר"ל שנוהג בו ביום ולפי שעה) ובר"ה דן על עליונים ותחתונים על כל מה שיהיה באותו שנה או לשנים רבות כגון כי קרא ה' לרעב וכו' שבע שנים וכו' יעו"ש. והב"ד מ"א שם. ועיין ר"ה ט"ז ע"ב:

לח לח) **יש** לומר ואין לפרש עילום שמך ולא יאמר ואין פירוש לעילום שמך כי יש פירוש לעילום שמו. תשב"ץ בשם מהר"ם. מ"א שם. א"ר סי' תקצ"ב או' א' ר"ז או' ט"ו. והספרדים אין להם נוסח זה:

סימן תקצב

א א) [סעיף א'] **מחזיר ש"צ התפלה ותוקעין וכו'** אבל בתפלת לחש דמוסף אין תוקעין. כ"מ מדברי הטור וכ"כ השו"ג לעיל בסי' תקצ"א או' ב' מדלא הזכיר הש"ע לעיל סי' תקצ"א סדר התקיעות שתוקעין על סדר הברכות בלחש כמו שהזכיר בסי' זה בחזרת מוסף ש"מ שלא היו תוקעין במוסף בלחש כמו שאנו תוקעין וכתב וכ"מ מסתמיות הפוסקים רובם ככולם שלא הזכירו תקיעות במיסף בלחש כ"א בחזרה וכ"מ מהמשנה וגמ' בפ"ב דר"ה דף ל"ב ע"ב יעו"ש והכנה"ג בהגה"ט כתב דיש נוהגין לתקוע בלחש אבל המנהג היותר נכון שלא לתקוע בלחש מכמה טעמים יעו"ש והב"ד המ"א בריש הסי' אבל הערוך כתב והני דמחמירין תוקעין ל' כדיתבין ול' בלחש ול' על הסדר כנגד ק' פעיות דפעי אימיה דסיסרא ואילין יו"ד אינון כשגומרין כל התפלה דכל תקיעתא דיחידאי מיבעי להיות יו"ד תשר"ת תש"ת תר"ת ואינון מאה עכ"ל והב"ד התו' בר"ה ל"ג ע"ב והטור והשו"ג שם. וכתב שם השו"ג דגם בס' המנהיג הביא דברי הערוך הנז' וכתב שכך מנהגם יעו"ש. וכאב עו"ש השו"ג לדקדק מדברי הרשב"א סי' רצ"ה שהיה מנהגם ג"כ לתקוע בלחש והביא ג"כ דברי הכנה"ג הנז' וסיים עם שהמנהג הזה לתקוע בלחש אינו מוסכם אלא נהרא נהרא ופשטיה עכ"ז אין לבטל המנהג במקים שנהגו והמבטל המנהג אינו אלא מן המתמיהין יעו"ש. וכבר כתבנו לעיל בסי' תקפ"ה או' כ"ח דכ"ה ע"פ דברי האר"י ז"ל שצריך לתקוע בלחש וחזרה וכ"ה מנהג בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשנו ירושת"ו ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל יעו"ש. ולכן עתה נתפשט המנהג בכמה מקומות שתוקעין בלחש וחזרה כדברי הערוך וס' המנהיג והאר"י ז"ל:

ב ב) **וכשתוקעין** בלחש אומרים היום הרת עולם גם בתפלת הלחש (ר"ל אף למנהג אשכנז שאין אומרים היום הרת עולם בתפלת לחש כמ"ש לעיל סי' תקצ"א או' ל"ג ולקמן או' ז' במקים שיש מנהג לתקוע בלחש אומרים) אבל אין אומרים ארשת בתפלת לחש והיחידים שהגיעו לסיום הסדר של מלכיות ממתינים עד שיגיע הש"צ לשם ויתקע וכן בשאר הסדרים ואם יש יחידים שמאריכים יותר מהש"צ ולא הגיעו לסיום הסדר והש"צ מתחיל לתקוע יש להם לשתוק ולכוין אזניהם לתקיעת הש"צ ולא יאמרו היום הרת עולם במקום שעומדים שם עד שיגיעו לסיום ברכת הסדר ואז יאמרו היום הרת עולם. ואם הש"צ טועה בתקיעתו אסור להם לשוח ולגעור בו ואפי' לא שמעו תקיעות דמיושב אלא אחר גמר התפלה יחזרו ויתקעו אותו סדר שטעה בו כדרך שנת' סי' תק"צ ודיו. מט"א סי' תקצ"א או' י"ג. ועיין לעיל סי' תקצ"א או' ו':

ג ג) **שם. ותוקעין על סדר הברכות וכו'** התוקע והשומעין צריכין לעמוד. לבוש סי' תקפ"ה סעי' א' מ"א רסי' זה ר"ז או' ב'. מ"ב או' ב' ובדיעבד אם תקע או שמע מיושב יצא א"א ריש הסי' מ"ב שם. וכבר כתבנו ע"ז לעיל סי' תקפ"ה או' ב' ואו' ה' קחנו משם.

ד ד) **שם. למלכיות תשר״ת פ״א ולזכרונות תש״ת וכו׳** כ״כ הרי״ף והרמב״ם והרא״ש. וכתבו שם הרי״ף והרא״ש דבדין הוא שיהו תוקעין על סדר הברכות כסדר שתקעו כשהן יושבין אלא כיון שהברכות אינם מעכבות את התקיעות שהרי כבר יצאו י״ח באותן שתקעו יושבין די להם לתקוע תשר״ת תש״ת תר״ת על סדר הברכות פ״א שלא להטריח על הצבור וכן המנהג בכל העולם. אלא שכתב שם הרי״ש דר״ת תמה על מנהג זה דתשר״ת של מלכיות ותש״ת של זכרונות וכו׳ דאי גנח ויליל איבעי למיעבד כולהו תשר״ת ואי גנח לחוד איבעי למיעבד כולהו תש״ת וכו׳ והנהיג ר״ת לתקוע בזכרונות ובשופרות תשר״ת כמו במלכיות דהשתא נפיק מכל ספיקי וליכא אלא הפסק וכדי שלא לשנות את המנהג ביותר לא חיישינן להפסק דהא ק״ל שמע ט׳ תקיעות בט׳ שעות ביום יצא יעו״ש. והב״ד הטור וב״י ולכן סתם בש״ע כדברי הרי״ף והרמב״ם והרא״ש. ודברי מור״ם בהגם הוא כדברי ר״ת כנז׳ אבל רבי׳ ישעיה הראשון בפסקיו כ״י וריא״ז והרדב״ז סי׳ כ״ט והשל״ה הסכימו דעיקר המנהג הוא לתקוע תשר״ת ותש״ת ותר״ת בכל אחד יעו״ש והב״ד הער״ה או׳ א׳ וכ״ה דעת הערוך וס׳ המנהיג כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש. ועיין עוד באו׳ שאח״ז:

ה ה) **וכתב** השל״ה (דף רי״ד ע״א) ואשרי לעדה הקדושה שבוחרים בדרך המובחר דהיינו לתקוע תשר״ת תש״ת תר״ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות וכן נוהגין בא״י. ומ״ש בש״ע ותוקעין למלכיות תשר״ת פ״א וכו׳ ועכשיו נוהגין לתקוע וכו׳ אין טעם וריח למנהג הזה כי בזה לא סרו כל הספיקות ע״כ אין להשגיח בזה וכו׳ והמהדרין מן המהדרין תוקעין מאה קולות וכן נוהגין ג״כ אנחנו ק״ק אשכנזים שבירושת״ו ותוקעין ל׳ קולית מיושב ול׳ קולית על הברכות ול׳ קולות אחר עלינו לשבח ועשר אחר אנעים זמירות יעו״ש. ומיהו מ״ש ול׳ קולות אחר עלינו לשבח וכו׳ בדף רי״ז ע״א בסופו חזר והביא דברד האר״י ז״ל שתוקעין ל׳ קילות בלחש ול׳ בחזרה ועשרה בקדיש תתקבל יעו״ש וכ״כ לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ כ״ח דכ״ה ע״פ דברי האר״י ז״ל וכתבנו שם דיש טעם בסוד לעשרה תקיעות שבכל סדר כסוד עשרה פסוקים שיש בסדר ההוא ושכן נוהגין חסידי בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשנו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל יעו״ש:

ו ו) **שם. ועכשיו נוהגין וכו׳** לא הוזכר מנהג זה בב״י ואולי ראה מרן ז״ל זה המנהג שנתפשט אחר שחיבר ספרו הארוך. מאמ״ר או׳ א׳ ומיהו עיין שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ מ״ש לפקפק על מנהג זה והמאמ״ר שם מיישבו יעו״ש. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דגם השל״ה מפקפק. ואם מותר לשנות המנהג עיין לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ ל״ח ודוק:

ז ז) **שם הגה. ונהגו לומר כל פעם אחר שתקעו היום הרת עולם.** ואין היחידים נוהגין לומר באשכנז היום הרת עולם אלא בחזרת ש״צ התפלה על התקיעות. טור סי׳ תקצ״א. אבל בני ספרד נוהגים לאומרו אף כשמתפללים בלחש. ב״י שם. מיהו במקום שנוהגים לתקוע בלחש גם בני אשכנז אומרים היום הרת עולם אף בתפלת לחש כמ״ש לעיל או׳ ב׳ יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תקצ״א או׳ ל״ג:

ח ח) **שם בהגה. היום הרת עולם.** כי בתשרי נברא העולם והיה הריונו כי ההריון יאמר גם על עת הלידה כמו הורה גבר ואמרינן בר״ה (כ״ז ע״א) כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך כמאן כרבי אליעזר דאמר בכ״ה באלול נברא העולם וביום ששי שהוא ר״ה נברא אדה״ר נמצא שהיום נגמר הריונו של עולם ולכך כל העולם נדון ביום זה. הרד״א דף ק״א ע״ב. א״ר או׳ ו׳ וכ״ה בזוהר פ׳ אמיר דף ק׳ סוף ע״ב. וכ״כ לעיל סי׳ תקפ״א או׳ כ״א. ואף לסברת ר׳ יהושע דאמר בניסן נברא העולם כתבי שם התו׳ דאיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן יעו״ש והב״ד מ״א סק״א. ועוד עיין לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ ל״ו טעם בהוד באמירת היום הרת עולם יעו״ש:

ט ט) **שם בהגה. היום הרת עולם.** וכשאומר היום הרת עולם נהגו לשחות עצמן ולאומרו בכפיפת קומה. והטעם הוא מפני שבאין להזכיר ענין גדולת היום ומעלתו תגבורת הדין שיש בו וכל באי עולם עומדים בו למשפט לפני בורא עולם ואינו יודע דיני איך יצא. סדר היום. והב״ד השע״ת לעיל סס״י תקצ״א.

י י) **שם בהגה. אפי׳ בשבת שאין תוקעין אומרים היום הרת עולם.** וכ״כ לעיל סי׳ תקצ״א או׳ ל״ד:

יא יא) **[סעיף ב׳] יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות וכו׳** כ״כ הטיר ורי״ו נתיב ו׳ ח״ב ואו״ח דף צ״ח או׳ ט״ו והכלבי. אבל בתחלת ס׳ מעשה רוקח כתב בשם ר״י ן׳ חכמון דיחיד רשאי לתקוע על סדר הברכות ואין חוששין שמא יטעה כיון דליכא דיבור אלא שמיעת קיל וכ״ש שרשאי לשמוע התקיעות ע״י אחר ודקדק כן מלשון הרמב״ם יעו״ש. וכ״כ הרדב״ז ח״ב סי׳ שמ״ז כשאחד תוקע לו אין בכך כלום אבל לתקוע המתפלל עצמו צ״ע ומסתברא לי דמותר יעו״ש אמנם הברכ״י או׳ א׳ כתב לתמוה על דברי הרדב״ז הנז׳ וכן תמה עליו השע״ת יעו״ש. וכ״ה הסכמת האחרונים כדברי הש״ע:

יב יב) **שם. יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות וכו׳** דתקיעה הוי הפסק בברכות יחיד. לבוש. והר״ז או׳ ז׳ כתב הטעם משום דלא תיקנו לתקוע על סדר הברכות אלא בצבור. וכ״כ מ״ב או׳ ו׳:

יג יג) שם הגה. אלא תוקעין לו קודם שיתפלל מוסף וכו' כ״כ ב״י בשם הכלבו דכיון דיחיד אינו שומע התקיעות על סדר הברכות טוב שישמע אותן קודם הברכות יעו״ש וכ״כ ב״י בסי׳ הקודם בשם או״ח יעו״ש. אבל רש״י ס״ל דיחיד מברך ואח״כ תוקע ומתני׳ מיירי בצבור וכ״נ מל׳ הטור וכ״נ מהרז״ה והרמב״ן במלחמות בד״ה ומה שנהגו וכו׳ וכן דעת התו׳ ר״ה ל״ג ע״ב בד״ה שיעור וכו׳ יעו״ש. ער״ה או׳ ד׳ וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ דהמנהג עכשיו שאחר שמתפלל תוקעין לו. אמנם הלבוש כתב דטוב ונכון הוא שישמע אותם לפני הברכות כדי לערבב השטן שלא יקטרג עליו בשעת תפלתו. וכ״כ בביאורי הגר״א. ר״ז שם. מט״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ ז׳ והדרישה או׳ ב׳ כתב עוד טעם אחר משום דזריזין מקדימין יעו״ש. ועיין עוד לקמן בהגה ססי׳ תקצ״ג:

יד יד) [סעיף ג׳] לא ישיח לא התוקע וכו' דהברכה שמברך קודם התקיעות קאי ג״כ על התקיעות דמעומד. ט״ז סק״ב. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ח׳:

טו טו) שם. ולא הצבור. דהלא יצאו בברכתו והיו כאלו בירכו הם בעצמם. ואלו דברים שאסור לדבר בהם הלל ס״ת כהנים תפילין וידוי שופר מגילה עומר. וסי׳ הסכ״ת ושמ״ע. ברכ״י או׳ ב׳ בשם רבי׳ סעדיא גאון בכ״י:

טז טז) שם. בין תקיעות שמיושב וכו' ובשעת התקיעות פשיטא דאסור לשוח ואפי׳ לרוק אסיר. מ״א סק״ב. מט״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ יו״ד. ומכ״ש להשמיע קול בפיהוק או בנחירת הגרון שמבלבל גם האחרים השומעים ואם צריך לרוק יבליע בכסותו. מט״א שם. מ״ב שם. וכבר כתבנו זה לעיל סי׳ תקפ״ז או׳ י״ט בשם מהרי״ל יעו״ש:

יז טוב) שם. לתקיעות שמעומד. וה״ה עד לאחר ל׳ קולות שתוקעים לאחר התפלה. ח״א כלל קמ״א או׳ ט׳ ולפ״ז ה״ה לנוהגין לתקיע מ׳ קולות אחר התפלה או לנוהגין לתקוע עשרה אחר התפלה כמ״ש לעיל או׳ ה׳ לא ישיחו עד גמר כל התקיעות דכוונת הברכה היא על כל התקיעות הנוהגת באותו היום. ומ״מ סדר התפילות והפיוטים לא מיקרי הפסק בין התקיעות. ח״א שם. ובדה״ח כתב דבין הברכה עד סוף התקיעות דמיושב אסור להפסיק אפי׳ בתפילות (ור״ל כיון שהם משום ספק אסיר להפסיק אפי׳ בתפילות עד שיגמור כל הספק) לכן לא יאמר היה״ר הנדפס במחזורים ובסידורים בין התקיעות דמיושב רק יהרהר בלבו ואל יוציא בפיו או שיאמר היה״ר בסוף התקיעות דמיושב עכ״ד. וכ״כ תו׳ חיים על ח״א שם או׳ ח׳ מ״ב או׳ י״ב. ומיהו בתשו׳ עולת שמואל סי׳ פ״ח כתב ליישב המנהג יעו״ש. וכ״כ בסדור רב יעב״ץ. והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ ט״ו ולכן כתב דבמקום שנוהגין כן אין למחות בידם יעו״ש. ומיהו עיין לעיל סי׳ תקפ״ד או׳ ו׳ שכתבנו שם בשם האר״י ושל״ה ושאר האחרונים דלכתחלה יש לעשות כן יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תק״צ או׳ ו׳ מ״ש בשם הזוהר ודוק:

יח חי) שם הגה. מיהו בענין התקיעות וכו' ר״ל דבין תקיעות דמיושב למעומד מותר לשוח בענין התקיעות והתפילות. כ״ה בב״י בשם המרדכי וד״מ או׳ ב׳ בשם מהרי״ל. וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ ז׳:

יט יט) שם בהגה. אין הפסק. ואע״ג דבסי׳ קכ״ז סעי׳ ו׳ כתב דלכתחלה לא ישיח כלל היינו בין ברכה להמוציא אבל בין תקיעות לתקיעות שרי לכתחלה להשיח מעניינם. מ״א סק״ג. מ״ב או׳ י״ד:

כ ך) שם בהגה. ואם שח דברים בטלים א״צ לחזיר וכו' ול״ד לשח בין תפלין לתפילין דהתם ב׳ מצות הן משא״כ הכא דכולא חדא מצוה היא. הרי״פ. וא״כ אפי׳ שח בין התקיעות דמיושב עצמן א״צ לחזיר ולברך. הגמ״י והרא״ש. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ה׳ ער״ה או ו׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קמ״א או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ג. ואפי׳ שח בהדר תשר״ת בין תקיעה לשברים. ברכת אברהם סי׳ צ״ז. ואפי׳ שינה מקומו אינו חוזר ומברך. שם סי׳ קע״ב. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ט׳ ואו. יו״ד. א״ר שם:

כא כא) ואם שח באמצע התקיעות בין שברים לתרועה אעפ״י שדיבר מעסק התקיעות והתפילות לא יצא וצריך לחזיר ולתקוע אותו סדר. מט״א או׳ ו׳ מ״ב שם:

כב כב) שם. וא״צ לומר שלא ישיחו בין ברכה לתקיעות וכו' ואפי׳ השומע אם שח בין ברכה לתקיעה צריך לחזור ולברך. מ״א סק״ה. ח״א שם. מט״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ד. והיינו שיברך לעצמו לצאת י״ח הברכה. מט״א שם. מ״ב שם בשה״צ או׳ כ״א:

כג כג) אפי׳ לא תקעו מיושב אלא על סדר הברכות צריך לברך לשמוע קול שופר כן מוכח מכל הפוסקים וכ״כ הרמב״ן במלחמות בד״ה ומה שנהגו וכו׳ יעו״ש. ער״ה או׳ ז׳:

כד כד) **שם. אם לא בענין התקיעות.** והגם דבסי׳ קס״ז סעי׳ ו׳ פסק דלכתחלה לא יפסיק כלל אפשר דהכא מיירי שצריך לשוח כגון שאומר להביא שופר וכיוצא בו. ופשוט דאם שח בין הברכה לתקיעה מענין תפלה דצריך לחזור ולברך וכ״מ במרדכי ומ״ש רמ״א דהתפילות לא הוי הפסק (ר״ל השיחה מענין התפילות. לב״ש) היינו בין התקיעה לתקיעה אבל בין הברכה לתקיעה הוי הפסק וצריך לחזור ולברך. מ״א סק״ה. מיהו הא״ר או׳ ה׳ חולק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דהמרדכי ל״ד תקיעות קאמר וה״ה תפילות וכתב וכ״מ באגודה סוף ר״ה יעו״ש. אבל שאר האחרונים פסקו כדברי מ״א. ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קמ״א או׳ ט׳ דה״ח. מט״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ד:

כה כה) **[סעיף ד׳] זה שתוקע כשהן יושבין וכו׳** ואין זה מעכב אלא משום דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור. ב״י בשם הכלבו. שו״ג או׳ י״א. וכתב שם השי״ג וזהו שכתב הרב בהגה ומיהו אינו מעכב וכו׳:

כו כו) **שם בהגה. ויכול אחר לתקוע וכו׳** ועומד במקומו וא״צ לעמוד על הבימה. ד״מ סי׳ תקפ״ו. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ ט׳ ונ״ל פי׳ בשעת התקיעה עומד במקומו וא״צ לעמוד על הבימה אבל קודם התקיעה מותר לילך אנה ואנה ובלבד שלא ידבר ולא יסיח דעתו ואף מי שמחמיר מ״מ לצורך מצוה לפתיחת ארון קודש ודאי מותר. א״ר שם:

כז כז) **יש** מקומות שתוקעין הסדרים על מקומם ויש עולין על הבימה אבל תקיעות מיושב עולין על הבימה א״א או׳ ו׳ מט״א או׳ ט׳ וכתב שם המט״א דבמקום שנוהגין לתקוע התקיעות שעל סדר הברכות על הבימה התוקע עולה על הבימה קודם שמתחילין מוסף ועומד שם עד סוף התפלה אבל המקרא יכול לעמוד במקומו יעו״ש:

כח כח) **שם בהגה. אלא שראוי לעשות כך.** שאין להעביר המצוה ממנו. וכ״ז מיירי בזמניהם שהיו נותנין לו לתקוע בסתמא וא״כ זכה מיד בכל התקיעות אבל עכשיו שנוהגין בקצת מקימית ליתן הסדרים לאחר א״כ מעולם לא זכה בה הראשון ושרי. מ״א סק״ז. ר״ז או׳ י״א. מ״ב או׳ י״ז:

כט כט) **שם בהגה. וכבר כתבתי לעיל סי׳ תקפ״ה.** סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ח׳ יעו״ש:

סימן תקצג

א א) **[סעיף א׳] ברכות של ר״ה ויוה״כ.** פי׳ יוה״כ של יובל שאומרים בו ג״כ מלכיות זכרונות ושופרות. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ וכ״ה בב״י וב״ח וכ״כ האחרונים:

ב ב) **שם. מעכבות זו את זו.** משמע דבשאר ימות השנה אם יודע ברכה אחת יאמרנה ואין מעכבות זא״ז וכ״מ בגמ׳ מ״א סק״ב. מיהו הנה״ש או׳ א׳ הקשה על דברי המ״א הנז׳ דאם כוונתו על הששה ברכות שמוסיפין בתעניות הוא תימא דלפי פי׳ הרא״ש והר״ן מבואר הוא כך בגמ׳. ואם דעתו על ברכות י״ח של כל השנה הוא ג״כ תימא דלא נתקנו אלא סמוכות זל״ז דמשו״ה לית להו פתיחה ובפרט ג׳ ראשונות וג׳ אחרונות כחד חשיבי ומה גם שאין משמעות מזה מגמ׳ יעו״ש. וכן הא״ר או׳ ב׳ הקשה על דברי המ״א הנז׳ והניח בצ״ע. ובמ״ב או׳ ב׳ כתב דגם להמ״א הוא רק רחמי בעלמא אבל אינו יוצא כלל בזה דאפי׳ רק ברכה אחת מן הי״ח אם דילג ק״ל לעיל סי׳ קי״ט סעי׳ ג׳ דצריך לחזור ולומר כולם כסדר שנתקנו ואיכא למימר דאינו יוצא בזה ידי תפלה וכ״ש בזה. וגם נראה להמיכה לאיזה ברכה כגון לאשר יצא וכדומה כדי שתהא סמיכה לחברתה עכ״ל ור״ל שיוצא בזה עכ״פ מצות תפלה מה״ת דבבקשה א׳ סגי כמ״ש הפו׳ וכמ״ש בב״ה שם יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ק״ו או׳ ז׳.

ג ג) **שם. אלא לא יאמר כלום.** וצ״ע אמאי לא יאמר ג׳ ראשונות ואחרונות וקדושת היום באמצע דהא הטור בשם הרי״ץ גאות סי׳ תקצ״א כתב דהצבור מתפללין רק שבע ואף דלא ק״ל כן מ״מ כשאינו יודע וכו׳ ואפשר אה״נ רק לא יאמר עשרה פסוקים וצ״ע. א״א או׳ א׳ והנה הגם שהא״א הטח בצ״ע המט״א או׳ א׳ כתב בפשיטות דיכול לעשות כן יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקצ״א או׳ ג׳ ודוק:

ד ד) **[סעיף ב׳] ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים עושה.** דהא מדאו׳ בחדא סגי אלא דלא ידעינן איזהו לכן יעשה האחד שיודע שמא יכוין האמת. מ״א סק״ג:

ה ה) **שם. ואם ידע לעשות אחד וכו׳** ויתקע בלא ברכה. מט״א או׳ ב׳ וכ״כ מ״ב בב״ה דפשיט דהברכה על התקיעה אין רשאי לברך עד שיוכל לתקוע על הסדרים בעצמו או בצירוף עם אחרים עכ״ל:

ו ו) **שם. או הנים עושה.** קשה היאך תמצא שיודע שנים ולא שלישי דאם ידע תשר״ת ידע כילהו ואם יודע תש״ת ותר״ת יודע ג״כ כולהו ולמאן דס״ל בסי׳ תק״צ דיש לעשות שברים תרועה של תשר״ת בנשימה א׳ י״ל דלא ידע כ״א תש״ת ותר״ת. ותשר״ת לא ידע לעשות שברים תרועה בנשימה א׳ ט״ז הסק״א. מיהו הנה״ש תמה ע״ז וכי מפני שאינו יודע לעשית בנשימה א׳ לא יעשנו כלל ועיד דהש״ע עצמו הביא לעיל מ״ד דאפי׳ לכתחלה אין קפידה לעשותם בנשימה א׳ יעו״ש וכן תמה המאמ״ר או׳ א׳ והמ״א או׳ ג׳ כתב אפשר שהוא חלש ואין יכול לעשות יותר או (כן הגיה הלב״ש) שלוקחים השופר ממנו א״נ שיודע שצריך לתקוע בבא שלישית ואינו יודע היאך תוקעים עכ״ל והמאמ״ר שם הסכים רק לתירוץ בתרא אבל על שנים הראשונים כתב דאינו מחוור דאנן יודע ואינו יודע קאמרינן יעו״ש.

ז ז) **שם. או שנים עושה.** ור״ל שיעשה מה שיודע ג״פ כמ״ש לעיל סי׳ תק״צ סעי׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳:

ח ח) **שם בהגה. וכן סדרן אינו מעכב.** כגון שהתפלל קודם שתקע יצא וכן אם תקע תש״ת או תר״ת קודם תשר״ת יצא. לבוש. אבל אם הקדים תרועה לתקיעה או זכרונות למלכיות לא יצא. ר״ן הב״ד ב״י. מ״א סק״ד. א״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ ב׳ ביאורי הגר״א. ח״א כלל קמ״ב או׳ י״א. מט״א או׳ ה׳ ואו׳ ו׳ מ״ב או׳ ה׳ מיהו בסידור עמודי שמים לרב יעב״ץ כתב אפשר לומר דסידורא דמלכיות שופרות אינו מעכב הלכך אינו חוזר אבל לכתחלה פשיטא דיש קפידא כסדרן ע״כ. והב״ד פת״ע או׳ ג׳:

סימן תקצד

א א) **[סעיף א׳] יחיד שלא תקע חבירו יכול לתקוע לו וכו׳** ככל המצות שאדם מוציא את חבירו. טור. והוא מדין ערבות שכל ישראל ערבין זה לזה כמ״ש לעיל סי׳ רע״ג או׳ ל״א וסי׳ קס״ז או׳ קכ״ז יעו״ש:

ב ב) **שם. חבירו יכול לתקוע לו וכו׳** ואפי׳ הוא יודע לתקוע בעצמו. ר״ז. מ״ב או׳ א׳:

ג ג) **שם. אבל יחיד שלא התפלל וכו׳** שאין יחיד נעשה שליח לחבירו להוציאו ידי תפלה אלח א״כ בעשרה. טור. מ״א סק״א. ואפי׳ אם הוא בענין שא״צ לענות אמן אחר ברכותיו כגון שעדיין לא התפלל תפלת מוסף בלחש ונמצא שהוא צריך להתפלל בשביל עצמו בלחש אלא שהוא מתפלל בקול כדי להוציא גם את שאינו בקי ונמצא דאף אם לא יענו אמן אחר ברכותיו אין כאן חשש ברכה לבטלה אעפ״י כן אם אין תשעה שעונין אמן אין תפלתו נקראת תפלת הצבור ואין אדם יוצא י״ח בשמיעה אלא א״כ שומע תפלת הצבור. ר״ז. מ״ב או׳ ב׳:

ד ד) **ואם** אחד אומר מתוך הסידור וחבירו שאין יכול אומר עמו מלה במלה שפיר דמי ואי משום משמיע קול בתפלתו בר״ה ויוה״כ נהגו בכך. מש״ז. מט״א. והיינו אם אותו אחר עדיין לא התפלל ודרך אגב מגביה קולו מעט כדי שיאמרו אחריו מלה במלה. והגם שכתבנו לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ ר״ז דגם בר״ה ויוה״כ יש ליזהר מלהתפלל בקול רם יעו״ש אפשר דבמקום צורך כדי לזכות אחרים כה״ג יש להקל.

ה ה) **שם. אין חבירו יכול להוציאו.** והא דאמרינן סופר מברך ובור יוצא דוקא בברה״מ ומצות שנהגו להשמיען אפי׳ ליחיד משא״כ בתפלה שלא נתקנה אלא בלחש. ויש חולקין (שהביא מור״ם בהגה) ס״ל דאין חילוק בזה. ט״ז סק״א. ועיין לעיל סי׳ רע״ג סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ו ו) **שם הגה. ויש חולקים וכו׳** עיין לעיל סי׳ קכ״ד או׳ ה׳:

סימן תקצה

א א) **[סעיף א׳] הולך למקום שבקיאים בתקיעות וכו׳** והטעם מפני שהתקיעה מן התורה והברכות מד״ס. ב״י. לבוש. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. וה״ה אם באחד אין יודעין רק סדר א׳ ילך להם דזהו נמי בכלל ספק. מ״א שם. מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳:

ב ב) **שם. הולך למקום שבקיאים בתקיעות וכו׳** ואף ביום ב׳ יעשה כן. ח״א כלל קל״ט או׳ יו״ד. מט״א שם. מ״ב או׳ א׳:

ג ג) **שם. הולך למקום שבקיאים בתקיעות וכו׳** וכ״ש אם יש לפניו מקום שיכול לשמוע תקיעות אעפ״י שגם שם אין מנין ויצטרך להתפלל ביחיד ויכול לילך למקום שיש שם מנין רק שאין להם שופר מוטב לילך לשמוע תקיעות אעפ״י שיתפלל ביחיד. ח״א שם. מ״ב שם. פת״ע או׳ א׳:

ד ד) **ואם** יש בעיר א׳ שופר ורוצה לילך למקום שמתפללין ולשלוח עכו״ם שיביא לו השופר לשם והוא חוץ לתחום ויוכל לקיים שניהם אסיר דהא יכול לילך ממקומו לעיר שיש בה שופר (מעיו״ט או ע״י עירוב) ואע״ג שלא יוכל להתפלל מ״מ תפלה הוא דרבנן ולא דחינן דרבנן מקמי דרבנן כמ״ש סי׳

תרנ״ה ומיהו י״ל כיון דתחומין דרבנן הו״ל שבות דשבות ושרי. מ״א סק״ב. י״א בהגב״י. מט״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ ב׳ ור״ל אעפ״י שבלא״ה הוא הולך והיה יכול לילך למקום השופר ולא יצטרך לשליח עכו״ם מחוץ לתחום להביא שופר אפ״ה שרי אבל אם הוא במקומו פשיטא דשרי לשלוח עכו״ם מחוץ לתחום להביא שופר כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ו סעי׳ כ״א ועיין בדברינו לשם או׳ קמ״ה ואו׳ קמ״ח ודוק:

ה **ה) שם. ולא בתקיעות.** או שאין להם שופר. לבוש. ר״ז או׳ א׳:

ו **ו) שם. ושל תקיעות ספק.** כגין שאינו יודע בוודאו אם יש תוקע או לא אלא שדעתו נוטה שיש שם שופר ותוקע. לבוש:

ז **ז) שם הגה. מיהו אם יכול לילך וכו׳** כגון שהוא בתוך התחום. ר״ז או׳ ב׳:

ח **ח) שם בהגה. דכל היום כשר לתקוע.** אבל לא ילך תחלה למקים שתוקעין ואח״כ למקום שמתפללין לפי שתפלת מוסף זמנה קצר מזמן תקיעת שופר שהרי לכתחלה אין לאחרה יותר משבע שעות כמ״ש בסי׳ רפ״ו. מ״א סק״ב. ר״ז שם. מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳ ואם יכול להגיע שם קודם שבע שעות ילך תחלה למקום שתוקעין לפי שנכון יותר שישמע התקיעות קודם תפלה. מט״א שם. ועיין לעיל סי׳ תקצ״ב או׳ י״ג:

ט **ט) ואם** במקום אחד יש תוקע הגון אך המתפללין שם אינם כדין ובאחד מתפללין הגונים והתוקע אינו הגון ילך למקום שהתוקע מומחה וכשר דהתוקע מוציאו י״ח משא״כ בתפלה אינו מוציא כ״א האינו בקי. עולת שמואל סי׳ פ״ח. פ״ת. מ״ב שם. פת״ע או׳ ג׳:

י **י) ואם** יש כאן ב׳ מקומות באחד ישמע סדר הברכות של שני יו״ט של ר״ה ואם ילך למקום שתוקעים לא יהיה אפשר לו לשמוע רק סדר תקיעות דיום ב׳ שהוא מקום רחוק שלא יכול לבא לשם עד ליל שני דר״ה הולך למקום שמברכין. ישי״ע. פת״ע שם:

סימן תקצו

א **א) [סעיף א׳] לאחר התפלה מריעים וכו׳** כ״כ הטור בשם רב עמרם וכתב הטעם כדי לערבב השטן ופי׳ הט״ז סק״א שלא יקטרג עליהם אחר התפלה שהולכים ואוכלים ושותים ושמחים לומר שאינם יראים מאימת יום הדין ע״כ. ועוד י״ל כדי לדחות החיצונים שלא יינקו מן השפע הנמשך ע״י התפילות ביום הנורא הזה:

ב **ב) שם. לאחר התפלה מריעים וכו׳** ואין אנו נוהגין כן רק בסיום תקיעה אחרונה של השלמת מאה קולות המקרא אומר תקיעה גדולה והתוקע מאריך בה יותר משאר תקיעות. מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳. וא״כ כל אחד לפי מנהגו דהא בלא״ה כתב הטור דאם אין עושין כן אין עיכוב בדבר שכבר יצאו י״ח. וכתב הב״ח דאף להמחמירין שהביא הערוך ונתן טעם כנגד מאה פעיות וכו׳ אין זה חיוב ואין עיכוב בדבר יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקצ״ב או׳ א׳:

ג **ג) שם בהגה. ויש מקומות נוהגין לחזור ולתקוע ל׳ קולות** ובשל״ה כתב לתקוע מאה קולות. מ״א סק״א. וכבר הבאנו דברי השל״ה לעיל סי׳ תקצ״ב או׳ ה׳ יעו״ש. וסדר שכ׳ המחה״ש לא שבשל״ה כתוב כן אלא רק עשה אופן להשוות המנהג שכתוב לעיל בהגה סי׳ תקצ״ב סעי׳ א׳ לדברי השל״ה לענין להשלים מאה קולות יעו״ש ודוק:

ד **ד) שם בהגה. ולאחר שיצאו בזה שוב אין לתקוע עוד בחנם.** וכ״כ בד״מ (סי׳ תקפ״ח) ולמד ממ״ש הטיר סי׳ תקפ״ט גבי נשים וסי׳ תק״צ שעובר על שבות דרבנן דלא כא״ז יעו״ש וכ״כ בס׳ יראים. מ״א. סק״ב. ומ״ש הט״ז סק״ב על דברי מור״ם הנז׳ דאינו מוכרח ואין שום איסור בעולם יעו״ש. עיין א״ר או׳ מה שהאריך בזה ומסיים כללא דמלתא דדבר זה מחלוקת גדולי פו׳ קדמונים הוא וראוי להחמיר יעו״ש. ועיין בשע״ת או׳ א׳ שהביא ג״כ דעת החולקים על דברי הט״ז הנז׳ יעו״ש. אכן הברכ״י או׳ א׳ כתב שלא ראה נזהרין בזה:

ה **ה) שם בהגה. אין לתקוע עוד בחנם.** ואפי׳ מי שיתקע ביום שני אסור לתקוע ביום הראשון להתלמד דהא בקיאין בקביעא דירחא והראשון קודש והשני חול. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל קמ״ב או׳ י״ט. מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ד׳ וכן אין לתקן השופר ע״י נתינת מים או יין או נחירה בפה לצירך מחר כי קדוש היום ואין לעשות בו הכנה לצורך מחר. מט״א שם. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ו או׳ קנ״ה:

ו **ו) ואסור** להוציא השופר כשאין צריך לתקוע דהוי הוצאה שלא לצורך. מ״א שם בשם הראב״ן. א״ר שם א״א או׳ ב׳ ר״ז שם ח״א שם. מ״ב שם. והיינו שאסור להוציא השופר לר״ה לתקוע תקיעה שא״צ לו היום. ר״ז שם מיהו המט״א או׳ ב׳ כתב דאפי׳ לכרמלית ומחצר לחצר במקום שאין עירוב אין להוציאו שלא לצורך כלל יעו״ש. והיינו כדעת המחמירין שכתבני לעיל סי׳ תקי״ח או׳ י״ד יעו״ש. ועוד עיין מזה לעיל סי׳ תקפ״ט מאו׳ כ״ח עד או׳ ל״א יעו״ש.

ז ז) **אבל** מותר לטלטל השופר אחר שתקעו בו שהרי כל היום ראוי לתקוע שהרי מחנכין בו התנוקות. רש״ל בתשו׳ סי׳ מ׳ כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הט״ז סק״ב. י״א בהגה״ט. א״ר או׳ א׳ מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳:

ח ח) **שם בהגה. אבל קטן אפי׳ הגיע לחינוך מותר לומר לו שיתקע.** ואעפ״י שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך וא״כ היאך עובר באמירה בשביל חינוך הקטן י״ל דהוא עצמו זוכה בכך שמחנך הקטן. רא״ם. מ״א סק״ג ר״ז או׳ ב׳. מט״א או׳ ג׳:

ט ט) **שם בהגה. מותר לומר לו שיתקע.** ואפי׳ אחר שאינו אביו מותר לומר לו שיתקע דמחנך לקטן. א״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ ה׳:

י י) **שם בהגה. מותר לומר לו וכו׳** היינו אף להשתדל ללמדו אופן התקיעות. מ״ב שם:

יא יא) **שם בהגה. ומותר לו לתקוע כל היום.** אקטן קאי דאלו גדול הא כבר כתב דאין לתקוע עוד בחנם ומה שמציין בהגה א״ז דר״ה ט״ס הוא דהא הא״ז מתיר לתקוע בחנם אפי׳ לגדול והרמ״א פליג עליה כמ״ש בד״מ סי׳ תקפ״ח או׳ א׳ והב״ד לעיל או׳ ד׳ יעו״ש:

סימן תקצז

א א) **[סעיף א׳] אוכלין ושותים ושמחים.** ר״ל אף שהוא יום הדין כדאיתא בר״ה (ט״ז ע״א) מ״מ מצוה של ושמחת בחגך שייך ביה שגם הוא בכלל חג כדכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו וכן נאמר בנחמיה ח׳ אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו׳ כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה׳ היא מעוזכם. ואותו היום ר״ה הוה כמבואר שם:

ב ב) **ואיתא** במדרש מגילת אסתר ע״פ להביא את ושתי וכו׳ א״ר איבו כפרתן של ישראל כשישראל אוכלים ושותים ושמחים וכו׳ יעו״ש. ועוד ע״י שאוכל ושותה בב׳ ימים של ר״ה יוכל להתענות בצו״ג שהוא תענית חובה כמש״ל סי׳ תקמ״ט סעי׳ א׳ ולקמן סי׳ תר״ב יעו״ש. יפ״ל ח״ג או׳ א׳ ומיהו מ״ש כפרתן של ישראל וכו׳ היינו כשמכוונים באכילה ושתיה ההיא לשם מצוה כנודע:

ג ג) **שם. ואין מתענין בר״ה.** בב״י הביא בשם התה״ד סי׳ רע״ח דאיכא כמה רבוותא דס״ל דמצוה להתענית בר״ה ועוד איכא כמה רבוותא דאוסרים התענית בר״ה כמבואר בטור וב״י יעו״ש. וע״כ פסק כאן בש״ע כדעת האוסרים להתענות בר״ה משום כי רבים הם. והט״ז סק״א כתב להכריע דא״א לומר מצוה להתענות דמצינו גבי אלישע שאכל אצל השונמית ואותו היום ר״ה היה כדאיתא במדרש יעו״ש והא״ר או׳ א׳ הקשה על דברי הט״ז הנז׳. והברכ״י או׳ א׳ מיישב אלא שכתב שם הברכ״י איברא דראיית הט״ז חלושה דאלישע בכוונתו באכילה כוונה בשמים ומתקן עשר ידות משאר חסידים בתענית. ואמנם הביא שם הברכ״י דברי שאגת אריה סי׳ ק״א וסי׳ ק״ב שהעלה דאסור להתענות וכל דין סעודת יו״ט בר״ה יעו״ש וכן השע״ת הביא דברי השאגת אריה הנז׳ יעו״ש. וכ״פ הלבוש כדברי הש״ע דאין להתענות כלל לא בר״ה ולא בשבת תשו׳. וכ״כ הב״ח וכתב וכן המנהג. וכ״פ הר״ז או׳ א׳ ביאורי הגר״א. ח״א כלל קל״ט או׳ י״א:

ד ד) **שם. ואין מתענין בר״ה.** ובשיטה מקובצת למס׳ ביצה ריש פ״ב כתב משם הריטב״א וז״ל אמרו המפרשים דבר״ה שהוא יום הדין אם רואה עצמו שצריך להתענות תענית תשו׳ הרשות בידו ואפי׳ בשבת בינתיים ועליו אמרו כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של ע׳ שנה ודוקא ביחידים ואנשי מעשה אבל שאר בני אדם לא שלא יבואו לזלזל ביו״ט של ר״ה וכן דעת רבותינו הצרפתים עכ״ל ולענין דינא אפי׳ אנשי מעשה לא יסמכו ע״ז רק ישתדלו מאד בין כסה לעשור כאשר יוכלון שאת בתעניות ופרישות אינהו ואביזרייהו חוץ משבת וערב יוה״כ לענין תענית. מחב״ר או׳ א׳:

ה ה) **שם. ואין מתענין בר״ה.** אבל תענית חלום מתענין כמו בשבת דשבת ויו״ט שוים בזה כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ט או׳ י״א יעו״ש. ולא עדיף יו״ט של ר״ה משאר יו״ט דהא אדרבא י״א דמותר להתענות בו כנז״ל. ועיין לקמן סעי׳ ג׳:

ו ו) **שם. ואין מתענין בר״ה.** אבל מותר להתענות בר״ה ולהתפלל עד חצות אע״ג דבשבת ושאר יו״ט אסור עט״ז. וכ״ה לעיל סי׳ תקפ״ד סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **ואם** טעה ולא הזכיר מעין המאורע בבהמ״ז א״צ לחזור דהא יש כמה רבוותא דס״ל דמותר להתענות בר״ה כנז׳ ועוד בלא״ה הא כתבנו לעיל סי׳ קפ״ח או׳ כ״ד בשם כמה רבוותא דביו״ט אינו חוזר אם לא הזכיר מעין המאורע רק בליל א׳ דפסח ובליל א׳ דסוכות דרק שם יש חיוב לאכול פת מה״ת יעו״ש:

ח **ח) בסיום** בהמ״ז קודם הרחמן הוא יחיינו יאמר הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה. הרב יעב״ץ בסידורו עמודי שמים ח״ב דף פ״ז ע״א. יפ״ל ח״ב או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תקפ״ג או׳ ג׳:

ט **ט) שם. ולא בשבת שובה.** שהרי ע״ב שהוא תענית חמור לא רצו לקבוע בשבת. טור:

י **י) שם. אמנם לא יאכלו כל שבעם וכו׳** ורש״ל כתב שקבל מזקנו שלא אכל דגים בר״ה כדי למעט תאות האנושי במקצת דבר המסויים ויזכור יום הדין ולא יבא לידי קלות ראש. ב״ח. מ״א ריש הסי׳ ועיין לעיל הי׳ תקפ״ג או׳ ט׳ שכתבנו עוד ט״א שלא לאכול דגים בר״ה יעו״ש:

יא **יא) וכתב** במגיד משנה פ׳ נצבים שלא לאכול בשר ולשתות יין בר״ה ואע״ג דאמר עזרא אכלו משמנים ההיא לכלל עמא ואנא ממלל ליחידי סגילה. ותו דמשמנים היינו שמן וחמאה וכו׳ יעו״ש והב״ד המ״א שם. אמנם היפ״ל ח״ב או׳ א׳ כתב לדחית דברי המגיד הנז׳ ממ״ש בתורה ובקבלה ובתלמוד יעוש״ב. וכ״כ מור״ם ז״ל לעיל סי׳ תקפ״ג בהגה ונוהגין לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה עכ״ל. והב״ד האחרונים שם. וכ״ה המנהג גם ליחידי סגולה ולית דחש לדברי המגיד הנז׳:

יב **יב) [סעיף ב׳] יש מקומות וכו׳** המתענה בר״ה צריך ללמוד כל היום או לומר תחנות. ליקוטי מהרי״ו סי׳ נ״ו. כנה״ג בהגב״י. מיהו בד״מ לעיל סי׳ תקכ״ט או׳ ב׳ כתב על דברי מהרי״ו הנז׳ דלא נהירא חדא דהא מתענה לה׳ והרי כולו לה׳ ועוד דהא דמותר להתענות היינו משום דהו״ל עונג וא״כ זהו תענוגו ומקרי כולו לכם יעו״ש והב״ד מ״א בסי׳ זה סק״א. אלא שכתב שם המ״א דזה טעם השני לא שייך במתענה בר״ה שלא מחמת חלום (ר״ל דדוקא המתענה מחמת חלום הו״ל עונג) לכן טוב להחמיר עכ״ל. והא״ר או׳ ד׳ כתב בשם הכלבו דהמתענה מחמת תשו׳ וחסידות נמי תענוג יעו״ש. אבל הלבוש כתב כדברי מהרי״ו. וכ״כ המחב״ר או׳ ב׳ דהמתענה בר״ה צריך להיות רוב היום רובו ככלו וכמעט כולו מתבודד ולומד בבהכ״נ ובה״מ ויקיים כלו לה׳ וכמ״ש ז״ל בסי׳ רפ״ח במתענה תענית חלום בשבת ויוסיף אומץ המתענה בר״ה כי יומא הוא דקגרים עכ״ל. והב״ד השע״ת או׳ ג׳. וכ״כ בקשל״ה מס׳ ר״ה מי שמתענה בר״ה יהא עסוק כל היום בתפלה ובתחנונים ונוהגין לומר כל ס׳ תהילים ולעסוק בתורה ולא ילך בטל אלא יסגור עצמו בבהכ״נ כל היום עכ״ל. והב״ד היפ״ל ח״ב או׳ ה׳. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ ח״א כלל קל״ט או׳ י״ג. מט״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ ג׳. אלא שכתב שם מ״ב בשה״צ או׳ ג׳ דאם קשה לו הדבר יכול לסמוך על דעת המקילין יעו״ש.

יג **יג) ומי** שמתענה ביו״ט אסור לבשל לאחרים כמ״ש לעיל סי׳ תקכ״ז סעי׳ ך׳ בהגה. אבל באשה שיש לה בעל שמשועבדת לו לאפות ולבשל או משרתת יש להתיר כמ״ש בדברינו לשם או׳ קכ״ד יעו״ש. וכ״כ המט״א בסי׳ זה או׳ ו׳ מ״ב או׳ ג׳:

יד **יד) שם כל מי שרגיל וכו׳** משום תשו׳ ומשמע דוקא ג״פ אז צריך להתענית לעולם ומי שאינו ירא לנפשו א״צ. א״א או׳ ב׳ וכ״מ בח״א כלל קל״ט או׳ י״ב. וכ״כ מ״ב או׳ ד׳ אבל תענית חלום אף פ״א צריך להתענות כל ימיו כמ״ש לקמן סעי׳ ג׳ וכ״כ א״א שם:

טו **טו) היכא** דנדר להתענות בר״ה וכבר התענה כמה שנים ושוב חל ר״ה בשבת חייב לקיים נדרו. לב חיים ח״ב סי׳ קי״ז. מיהו הרב בנו יפ״ל ח״ב או׳ ה׳ כתב להוכיח מדברי הרב נזירות שמשון בסי׳ זה דאף אם רגיל להתענות בר״ה משום תשו׳ אם חל להיות בשבת אין לו להתענות כלל יעו״ש. ומ״מ נראה דיש לעשות התרה:

טז **טז) ובעלי** הברית שדרכם להתענות בכל שנה בר״ה פשוט דאסור לו לאכול וכמבואר בש״ע סי׳ תקס״ח בהגה דאם קבל עליו התענית במנחה צריך להתענות והני תענית דר״ה ודאי צריכין קבלה ונדר כמשמעות הש״ע בסי׳ תקצ״ז ובפרטות לפי לשון הפו׳ דהרגיל להתענות כל ימיו משמע דאפי׳ על סעודת מצוה אין לאכול כמו שמבטל משמחת יו״ט ואף גם לדעת הפו׳ דסכנה איכא בדבר שאינו משלים שנתו וחמירא סכנתא מאיסורא לכן אל ישנה רגילתו למען יאריך ימיו הוא ובניו. שבו״י ח״א סוף סי׳ ל׳ שע״ת. מט״א או׳ ה׳:

יז **יז טוב) וכתב** בתשו׳ כנסת יחזקאל סי׳ כ״ג באחד שנתפס בכבלי ברזל בסכנת נפשות מחמת עלילה ונדר נדר על דעת רבים כשיצילנו ה׳ יתענה כל ימיו שני ימים של ר״ה ולא רצה להזדקק להתיר נדרו משום דהוכיח מר״ה דף י״ח דקאמר בג׳ בתשרי בטלה אדרכתא וכו׳ דלפי המסקנא מצוה להתענות בר״ה ודחה ראיות הט״ז סי׳ תקצ״ז יעו״ש וכתב ששלושה לומדים אחרים התירו לו ואמרתי הואיל והותר הותר מאחר דאיכא דיעות דבדיעבד מהני התרה ע״ד רבים יעו״ש. והב״ד השע״ת. מיהו הכר״ש כתב דלפי דעת רוב הפו׳ דאסור להתענות בר״ה יש לצדד להתיר נדרו אפי׳ לכתחלה יעו״ש:

יח **יח) ומי** שקיבל תענית או נשבע להתענות בר״ה עיין לקמן או׳ ל״ו:

יט **יט) במדינות** אלו שמנהג שלא להתענות בר״ה אין להתענות בו גם אם הוא יום שמת בו אביו או אמו. מט״א או׳ ט״ו:

כ ך) **שם הגה. ומי שאינו ירא לנפשו א״צ להתענות וכו׳** כלל לא ביום א׳ ולא ביום ב׳ אף שהיה החלום ביום א׳ ר״ז או׳ ו׳:

כא כא) **שם בהגה. א״צ להתענות וכו׳** עבדית עובדא בנפשאי שפ״א הוצרכתי להתענות בר״ה תענית חלום ובשנה האחרת אכלתי ולא חששתי ולא אונה אלי רע. הר״ם לונזאנו בס׳ שתי ידות באצבע מעריך דף מ״ו. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ג׳ מט״א או׳ ה׳ והשו״ג או׳ ג׳ כתב דלענין מעשה נראה ודאי דיש לחוש לסברת הפו׳ הנז׳ בב״י שאמרו להתענות כל ימיו אך אנוס או חולה שאין בו כח להתענות כדי הוא הרב בעל שתי ידות לסמוך עליו בשעת הדחק יעו״ש.

כב כב) **שם בהגה רק צריך התרה וכו׳** ועיין ביו״ד סי׳ רי״ד דמשמע שם דמנהג של מצוה שנעשה בנדר הוא רק כשהורגל בה או פ״א וחשב בשעת מעשה שינהוג כן לעולם אבל בלא״ה אין נעשה כנדר ע״י שעשאו פ״א יעו״ש. מ״ב או׳ ו׳ ות״א כלל קל״ט או׳ י״ג כתב דאם התנה מתחלה שאינו מקבל עליו בנדר ושאין דעתו להתענות רק היום א״צ התרה אבל סתם צריך התרה עכ״ל. ונראה דמ״ש אבל סתם צריך התרה היינו כגון שהתענה פעמים שלוש בסתמא אבל בפ״א לא הוי כנדר כנז׳ ועיין לקמן או׳ ל״א:

כג כג) **[סעיף ג׳] המתענה פ״א בר״ה תענית חלום וכו׳** ועיין לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ וסעי׳ ה׳ ובדברינו לשם על איזה חלום מתענים בשבת וה״ה ליו״ט כמ״ש לעיל סי׳ תקכ״ט או׳ י״א יעו״ש:

כד כד) **שם. המתענה פ״א בר״ה תענית חלום וכו׳** ואם הוא ספק אם הוא מהחלומות שמתענים בשבת אין להתענות. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ד. א״ר או׳ א׳ שי״ג או׳ ג׳ א״א או׳ ד׳ מט״א או׳ ט׳ דה״ח או׳ ג׳ ע״ב או׳ ז׳ ואין לו להתענות אפי׳ אם חל ר״ה בחול וכ״ש אם חל בשבת, ויש לו להיטיב חלומו בפני ג׳ ואפי׳ בשבת כל שנפשו עגומה עליו. מט״א שם:

כה כה) **מי** שהוא מתענה בר״ה יכול לעשות קידוש להוציא את בני ביתו שאין יודעין לקדש. מט״א או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ רע״ג סעי׳ ד׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ל״ד והי׳ קס״ד סעי׳ ך׳ ובדברינו לשם או׳ קל״ו ודוק:

כו כו) **שם. צריך להתענות שני הימים וכו׳** דקיומא אריכתא דמי כמ״ש לקמן סי׳ ת״ר. וכ״כ הלבוש. ר״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ ח׳:

כז כז) **שם. צריך להתענות שני הימים וכו׳** ואפי׳ אם חל בשבת הואיל והראו לו סי׳ רע פ״א בר״ה בהתחלת הלילה הראשונה רמזו לו שתעניתו חביב בשמים בר״ה לפיכך יעשה רצון שמים ויתענה כל שני ימים. תה״ד סי׳ רע״ח. ב״י. לבוש. ר״ז שם:

כח כח) **שם. צריך להתענות שני הימים וכו׳** ומ״מ בלילה של ר״ה אסור להתענות כמו בשאר יו״ט דבחלום לא הראוהו אלא ביום ולא בלילה. מ״א סק״ג. א״ר או׳ א׳ ר״ז שם. מט״א או׳ י״א דה״ח או׳ ו׳ מ״ב או׳ ה׳:

כט כט) **שם. צריך להתענות שני הימים וכו׳** מיהו בס׳ מגיד מישרים למרן ז״ל על ישעיה סי׳ מ׳ פסוק כ״ו כתב שפעם א׳ ראה חלום בליל א׳ דר״ה ואמר לו המגיד למרן ז״ל שיתענה בכל שנה רק יום ראשון דר״ה אבל לא ביום שני יעו״ש:

ל ל) **שם. כל ימיו.** ומי שאינו ירא א״צ כדלעיל סעי׳ ב׳ בהגה. מ״א סק״ה. א״א או׳ ה׳ ר״ז או׳ ו׳ מט״א או׳ ח׳ מ״ב או׳ ט׳ ועיין לעיל או׳ ך׳:

לא לא) **ואם** התענה בשנה שאח״כ ושוב לשנים הבאות אינו רוצה להתענות צריך התרה שהוא ג״כ כמו נדר אבל אם תיכף בשנה שאחריו אינו רוצה להתענות אין כאן נדר וא״צ התרה. מט״א שם. דה״ח או׳ ב׳ פת״ע או׳ ו׳ ועיין לעיל או׳ כ״ב:

לב לב) **שם. יום שני בלבד.** ולא בראשון מדלא הראוהו בראשון. כ״כ הטעם בתה״ד סי׳ רע״ח שממנו נובע דין זה יעו״ש:

לג לג) **שם הגה. וא״צ למיתב וכו׳** אפי׳ חל בשבת. תה״ד שם. מ״א סק״ו. א״א או׳ ו׳ ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קל״ט או׳ י״ג. מט״א או׳ ח׳ מ״ב או׳ י״א.

לד לד) **שם הגה. וא״צ למיתב תענית וכו׳** מיהו היפ״ל ח״ב או׳ ח׳ הביא מס׳ נזירות שמשון שצריך למיתב תענית לתעניתו יעו״ש. אכן דעת האחרונים אינו כן כמ״ש באו׳ הקודם. ועיין באו׳ שאח״ז:

לה לה) **שם בהגה. דהא י״א דמצוה להתענות בר״ה** וא״כ איך נחזיקנו לעבירה להצריכו תענית לתעניתו לבוש. ואפי׳ להני דסברי דמצוה לאכול בכה״ג מודו דלית כאן דררא דביטול עונג שבת ויו״ט הואיל דמן השמים הראוהו דתענית חביבה בשמים בר״ה. תה״ד שם:

לו לו) **מי** שהתנה להתענות בשני יו״ט של ר״ה א״צ להתענות לעולם. כלבו סי׳ ס״ט. ומ״מ צריך התרה כמו בשאר נדרים ולא דמי לנודר בשבת או ביו״ט (ר״ל דאם הוציאו בלשון קבלת תענית דאינו כלום כמ״ש סי׳ תק״ע) מאחר שי״א שצריך להתענות בר״ה. ב״י. מ״א סק״ח. ר״ז או׳ ח׳ מט״א או׳

י״ד. מ״ב או׳ י״ב. ואעפ״י שאין מתירין נדר מצוה מ״מ בהא סמכינן ארוב פו׳ שאין להתענות בר״ה. וגם אם נדר או נשבע בכולל שחל מן הדין אפי׳ בשאר יו״ט (כמ״ש סי׳ תק״ע) במקומות אלו שאין נוהגין להתענות בר״ה צריך להתיר נדרו ואם לא התירו צריך להתענות וא״צ למיתב תענית לתעניתו. מט״א שם:

לז לז) שם בהגה. ואין אומרים עניגו בר״ה וכו׳ שאינו יום תענית אלא יום שעומד בו בדין ואיך יאמר ביום תעניתינו. לבוש. מ״א סק״ח. ר״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ג:

לח לח) שם בהגה. ואין אומרים עניגו בר״ה וכו׳ אך יאמר אחר תפלתו רבון העולמים וכו׳ מט״א או׳ ט״ז. ועיין לעיל סי׳ תקס״ה סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תקצח

א א) [סעיף א׳] ר״ה שחל להיות בשבת אומרים צדקתך וכו׳ דכיון שהוא יום דין אומרים צו״ץ משום צדוק הדין ושראוי לאומרו ביום הדין. טור בשם רב עמרם. והכלבו כתב בשם רב האי שאומרים אותו שהרי אנו אומרים ויגבה ה׳ צבאות במשפט וכו׳ ומנהג נרבונא שלא לאומרו לפי שהוא ר״ח עכ״ד. והב״ד ב״י. ט״ז סק״א. וכתב ב״י ומנהג בני ספרד לאומרו ע״פ מ״ש הטור בשם ר״ע ונתן טעם נכון לדבר עכ״ל מיהו עכשיו גם בספרד יש מקומות שאין נוהגין לאומרו ונהרא נהרא ופשטיה. וכ״ה לענין יוה״כ כמ״ש לקמן סי׳ תרכ״ב סעי׳ ג׳ יעו״ש:

ב ב) מדברי כולם נלמוד שאומרים אותו בשבת שובה דלא שייך ביה טעם זה אבל בדרשות מהרי״ל ה׳ עי״ת כתוב שבת שובה אין אומרים צו״ץ מפני שכתוב בו משפטיך תהום רבה והאידנא אין שייך משפט דהא מבקשינן אל תבא במשפט עמנו אך לפנים משורת הדין יעשה לנו. אבל הלבוש כתב אע״ג שאומרים אותו בשבת תשו׳ אינו עיקר ימי הדין כמו ר״ה ויוה״כ. וכ״כ מט״מ סי׳ תתל״ג דבשבת שובה נוהגין לומר צו״ץ דלא כמהרי״ל והב״ד שכנה״ג בהגב״י. וכ״כ מור״ם ז״ל לקמן סס״י תר״ב בהגה יעו״ש. וכ״ה דעת הגר״א שם בסי׳ תר״ב:

ג ג) במקום שאומרים אבינו מלכינו בשבת אומרים תחלה א״מ דתקינו רבנן קדמאי ואח״כ צדקתך. או״ח בשם בעל העתים. וכן הסכים שכנה״ג לקמן סי׳ תרכ״ב דא״מ קודם מטעמים אחרים יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תקפ״ד או׳ ח׳:

ד ד) כתב בס׳ ערך לחם סי׳ ער״ה דבליל ר״ה שחל להיות בשבת מותר לקרות יחידי לאור הנר יעו״ש והיינו כמו יוה״כ דאימת יום הדין עליה. רו״ח או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רע״ה או׳ כ״ח:

סימן תקצט

א א) [סעיף א׳] ליל ר״ה שחל להיות במו״ש וכו׳ והיינו ליל שני דליל א׳ אי אפשר להיות במו״ש דלא אד״ו ר״ה כמ״ש לעיל רסי׳ תכ״ח יעו״ש:

ב ב) שם. אומרים ותודיענו. ואע״ג שאומרים בו וחגיגת הרגל ור״ה לא חג ולא רגל אעפ״י כן אומרים אותו כי היכי דאמרינן במוצאי יו״ט בהבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה דאמרינן סדר הבדלות הוא מונה הכא נמי סדר התיקון הוא אומר. טור. לבוש. ט״ז סק״א. ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳.

ג ג) שם. אומרים ותודיענו. ואם שכח ולא אמר ותודיענו א״צ לחזור כיון שעתיד להבדיל על הכוס. ש״ח דף ש״ז ע״ב. וכ״כ לעיל סי׳ תצ״א או׳ יו״ד לגבי יו״ט יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ רצ״ד סעי׳ א׳ בענין אם טעה ולא הבדיל בתפלה ושכח וטעם קודם שהבדיל על הכוס וה״ה לכאן לענין ותודיענד וכ״כ מט״א או׳ ו׳ ועיד עיין לעיל סי׳ רצ״ט סעי׳ יו״ד בענין שאסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל ובדברינו לשם או׳ נ״ח יעו״ש:

ד ד) שם. אומרים ותודיענו. ומקדש יקנה״ז כמו שאר יו״ט שחל במו״ש. לבוש. ר״ז שם. בגדי ישע. ועיין לעיל סי׳ תע״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם או׳ ח״י.

ה ה) ואפי׳ אם חל יום ראשון בחול אסור להכין מיום ראשון לשני ואע״ג דקדושה אחת הם ה״ד להחמיר ולא להקל כמ״ש לעיל סי׳ תק״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ו ו) המנהג שמתפללין מתוך הספר אף שלא ברכו מאורי האש ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳ והטעם כתב שם השע״ת לפי שאין זה הנאה גמורה דקצת שגורה בפיו. וכתב עו״ש השע״ת והכי נהוג עלמא שמתפללין במו״ש מתוך הספר לאור הנר ואמנם יש שאין נוהגין כן והמחמיר יחמיר

לעצמו אבל אין להורות לאחרים יעו"ש והב"ד מ"ב שם. ועיין עוד מזה לעיל סי' רצ"ד או' ו' ויתבאר עוד לקמן בסי' תרצ"ג בס"ד:

סימן תר

א **א) [סעיף א'] ביצה שנולדה ביו"ט הראשון וכו'** אסור בשני אע"ג דבשאר יו"ט מותר בשני הכא אסור דתרווייהו חשיבי כחדא קדושתא. טור. לבוש. ט"ז סק"א. והא דחשיבי כחדא קדושתא ה"ד להחמיר ולא להקל כמ"ש לעיל סי' תק"ג או' יו"ד יעו"ש:

ב **ב) שם הגה. וכבר נתבאר לעיל סי' תקי"ג סעי' ה' וסי' תקט"ו.** ועיין בדברינו לשם בס"ד:

ג **ג) [סעיף ב'] בקידוש ליל שני ילבש בגד חדש וכו'** בטור הביא פלוגתא בזה לענין שהחיינו בליל ב' על הקידוש וביום ב' על השופר די"א דאין אומרים זמן אלא בראשון דקדושה אחת הן וכחד יומא אריכא דמי וי"א דאין חלוק בין יו"ט של ר"ה לשאר יו"ט של גליות אלא לענין ביצה ומחובר לאסור של זה בזה אבל לענין זמן אומרים בשני כמו שאר. יו"ט, וכתב הטור דאביו הרא"ש ז"ל כתב דטוב שיקח אדם פר"ח ויניחנה לפניו ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על הפרי ויצא ידי ספק וכן הי' נוהג הר"מ מרוטנבורג יעו"ש. וכתב ב"י והעולם נוהגין לחזר אחר פר"ח כדי לברך עליו זמן בקידוש אבל בשופר אין מברכין זמן כלל בשני אלא א"כ חל יום א' בשבת עכ"ל וכך הם דבריו כאן בשו"ע. אבל מורם ז"ל בד"מ כתב דאנו נוהגין לברך זמן על השופר ב' ימים ועל הקידוש מחזירין אחר פר"ח מיהו אם אין להם פר"ח מברכין זמן בלא"ה וכ"כ האגור דכן נוהגין בעלי נפש שבאשכנז יעו"ש. וזהו שכתב בהגה סעי' ג' וי"א לאומרו וכו' וכן המנהג במדינות אלו ר"ל במדינות אשכנז אבל במדינות ספרד אין אומרים זמן על השופר ביום שני כמ"ש הב"י כנז':

ד **ד) שם הגה. ילבש בגד חדש.** והא דבסי' רכ"ג סעי' ד' פסק דבשעת הקנין יש לברך י"ל דהתם מיירי כשקנה מלבוש מוכן דאז השמחה כשקנאו אבל כשנותן לאומן לתקן אז השמחה כשגמרו. מ"א הק"א ויא"פ. מחה"ש. מ"ב או' ג' ועיין לעיל ס' רנ"ג או' ל' ודוק:

ה **ה) שם. או מניח פר"ח וכו'** ואם יש לו תירוש חדש יקדש על היין ישן וכשיגיע לשהחיינו יטול כוס של תירוש בידו. ד"מ בשם המנהגים מ"א שם ואע"ג דמקדשים על תירוש כמ"ש סי' ער"ב סעי' ב' מ"מ ישן מצוה מן המובחר. ובמט"מ (סי תתכ"ג) כתב שא"צ ליקח אותו בידו אלא יתן עיניו בו. מ"א שם. וכ"כ בשבו"י ח"ג ביו"ט ב' של ר"ה כשאין לו פר"ח מותר ליקח יין חדש לברך עליו זמן אף שבירך על הענבים שאכל קודם ר"ה ואף שבשאר ימות השגה לא יברך שהחיינו על יין חדש כשאכל הענבים מפני שיש מסופקים בדבר וכמ"ש במ"א סי' רכ"ה מ"מ בליל שני דר"ה שדעת כל הפו' דמברך זמן אלא דלכתחלה ניהגין בפר"ח מ"מ בזה שפיר יוצא ביין חדש דהוי כמו ס"ס וכו' וכ"מ ממ"א דהוא גופיה מעתיק בסי' ת"ר דברי הד"מ לברך על תירוש חדש משמע אף שכבר אכל ענבים יעו"ש. שע"ת או' א' ועיין לעיל סי' רכ"ה סעי' ה' ובדברינו לשם ודוק.

ו **ו) שם. או מניח פר"ח וכו'** וה"ה נשים בשעת ברכת הדלקה או ללבוש בגד חדש ולכוין עליו בברכת שהחיינו או תניח הפרי שיניח אח"כ בקידוש. א"ר או' ג' שע"ת שם. והיינו למנהג נשים שמברכות זמן בשעת הדלקת הנר של יו"ט כמ"ש לעיל סי' רס"ג או' מ' יעו"ש. והגם דאינה אוכלת מן הפרי בשעת הדלקה מ"מ כיון דהעיקר כדעת הפו' דאין חילוק בזה בין ר"ה ליו"ט וא"צ לפר"ח רק למצוה מן המובחר יש לסמוך בזה על דברי הפו' שמברכין על הראיה כמ"ש לעיל סי' רכ"ה סעי' ג' יעו"ש וכה"ג כתבנו באו' הקודם בשם השבו"י וא"צ לידחק במ"ש המחה"ש יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז:

ז **ז) שם. ואם אין מצוי פר"ח וכו'** י"א דאף לכתחלה אין להקפיד על פר"ח וכך נוהגין קצת. ברכ"י או' ב' וכ"כ בשער הכוו' דף ץ' ע"א דא"צ לחפש אחר פר"ח כלל. וכ"כ בפע"ח שער כ"ה סוף פ"ז. מעשה רב או' ר"ג:

ח **ח) שם. עם כל זה יאמר שהחיינו.** דאך דקדושה א' היא מ"מ שני ימים הם. ויש טועים ליקח אף בשאר יו"ט פר"ח וטעות הוא. מ"א סק"ב. א"ר או' ד' מ"ב או' ה':

ט **ט) [סעיף ג'] אם חל יום ראשון בשבת וכו'** אם עבר ותקע ובירך זמן בשבת לא יברך זמן ביום שני פרי הארץ ח"ב סי' יו"ד. ברכ"י או' ד' והיינו למנהג בני ספרד שאין מברכין שהחיינו על השופר ביום שני כמ"ש לעיל סוף או' ג':

י **י) שם הגה. וי"א לאומרו אפי' אם חל יום א' בחול וכו'** ומשמע אפי' בלא בגד חדש ופר"ח מברך שהחיינו על השופר ביום שני וכמ"ש לעיל סוף או' ג' בשם ד"מ יעו"ש. וכ"מ במט"מ סי' תתכ"ד דבשופר א"צ לא בגד חדש ולא פר"ח יעו"ש. והלבוש כתב דאפי' אין לו אחד מאלו סומכין אטעם דלעיל

ומברכין זמן בקידוש ובשופר ביום שני יעו״ש. ומשמע הא יש לו טוב ללבוש בגד חדש גם בשופר. וכ״כ מ״א סק״ג. והב״ד א״ר או׳ ג׳ ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ ז׳ וכ״ז לבני אשכז אבל בני ספרד אין אומרים שהחיינו על השופר ביום שני כלל כשחל יום א׳ בחול כמ״ש לעיל או׳ ג׳ יעו״ש:

יא יא) קהל שלא היה להם שופר ובא להם שופר ביה״ש של יום ראשון תוקעין ומברכין ואי לא מטא עד ביה״ש של יום שני יתקעו ולא יברכו ואם הוא ע״ש ובא להם השופר קודם ביה״ש אף שקבלו שבת תוקעין ומברכין. הרב מכתם לדוד סי׳ י״ז. ברכ״י או׳ ה׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

יב יב) קהל א׳ היה להם בער״ה שופר ובאו שודדים וגזלו אותם ונטלו גם השופר ושלחו הקהל לקהל אחר לשלוח להם ונתעכב השליח מחמת אונס ולא בא עד סוף יום ב׳ והיה ר״ה ביום ה״ו ובשעה שבא השופר כבר התפלל של שבת אבל עדיין היה יום גדול אם מותר לתקוע בעת ההיא ולא נחוש לשבות דאין תוקעין בשבת. העלה הט״ז דמותר לתקוע בלא ברכות דברכות אין מעכבות יעוש״ב מיהו המו״ק כתב לדחות דברי הט״ז הנז׳ וכן הי״א בהגה״ט כתב על דברי הט״ז הנז׳ לענין דינא יש לפקפק יעו״ש אבל הער״ה או׳ ב׳ אע״ג שכתב לפקפק בדברי הט״ז הנז׳ מ״מ בסיף דבריו לענין דינא נראה שמסכים לדברי הט״ז יעו״ש. וכן הא״ר בסי׳ תר״א הסכים לדברי הט״ז. וכן עיקרי הד״ט סי׳ ל׳ או׳ כ״ד הסכים לדברי הט״ז. וכ״פ מט״א סי׳ תר״א או׳ י״ג ח״א כלל קמ״ד או׳ ך׳ מ״ב או׳ ז׳ וכ״כ לעיל באו׳ הקודם בשם מכתב לדוד אלא מ״ש לברך ג״כ כיון דרוב הפו׳ הנז׳ ס״ל כהט״ז דאין לברך הכי נקטינן משום סב״ל וכן מ״ש דאם בא להם שופר ביה״ש של יום ראשון תוקעין ומברכין כתב ח״א שם שאין מברכין וכן כתבנו לעיל סי׳ תקפ״ח או׳ ב׳ יעו״ש:

יג יג) ואם אין שם בקי לתקוע שלא קבל עליו שבת עדיין אז יתקע מי שקבל שבת בלא ברכה ולא יתקע רק תשר״ת תש״ת תר״ת (ר״ל ג״פ תשר״ת וג״פ תש״ת וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ תק״ץ סעי׳ ב׳ יעו״ש) ולא יותר ואם נמצא אחד שלא קבל עליו שבת עדיין יוכל לתקוע בברכה אעפ״י ששאר השומעים כבר קבלו שבת ודוקא אם עוד היום גדול אבל אם כבר הוא ביה״ש אין לתקוע כלל. מט״א שם. מ״ב שם:

סימן תרא

א א) [סעיף א׳] ביום השני מתפללים וכו׳ וקורין מוהאלהים נסה את אברהם וכו׳ עיין לעיל סי׳ תקפ״ד או׳ ט״ז ואו׳ י״ט ואו׳ ך׳ כי שם כתבנו ע״ז:

ב ב) שם ומפטיר בירמיה כה אמר ה׳ מצא חן וכו׳ מפני שחובת היום להזכיר זכרונות וכתיב בההוא קרא זכור אזכרנו. ב״י בשם הר״ן. לבוש:

ג ג) שם ובמוצאי ר״ה מבדילין וכו׳ פי׳ מבדילין בין בתפלה בין בכוס. ב״י לבוש:

ד ד) שם אלא שאין מברכין על הבשמים וכו׳ שהרי אין בו נשמה יתירה ביו״ט וגם על האש אין מברכין שהרי מיתר להבעיר ביו״ט את האש לצורך. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תצ״א ובדברינו לשם בס״ד. ושאר דיני הבדלה הלא הם כתובים לעיל בה׳ שבת ובדברינו לשם בס״ד:

ה ה) [סעיף ב׳] אף בא״י עושין ר״ה שני ימים. לפי שגם בזמן שבהמ״ק קיים היו נוהגין לפעמים שני ימים קודש כשנשתהו העדים ובאו מן המנחה ולמעלה כמ״ש במס׳ ר״ה ל׳ ע״ב. ומבואר בב״י ולבוש בסי׳ הקודם. וכ״כ מ״א בסי׳ זה סק״א ושאר האחרונים. ובשער הכוו׳ דף צ״א ע״ד נתן טעם בסוד למה שנוהגים לעשות ב׳ ימים דר״ה גם עתה בא״י משא״כ בשאר יו״ט לפי שקודם החורבן היה כח ויכולת בתפלתנו להעלות הפנימיות והחיצוניות ביום אחד בלבד ולא היו עושין רק יום א׳ בלבד זולתי כשלא באו העדים אלא מן המנחה ולמעלה אבל אחר החרבן הוא בהכרח לעשות ב׳ ימים של ר״ה דביום הראשון עולה בחי׳ הפנימיות והנשמות וביום הב׳ עולה אף בחי׳ החיצוניות וזהו הטעם שאמרו בזוהר פ׳ פנחס דף רל״א ע״ב דיום א׳ הוא דינא קשיא והב׳ הוא דינא רפיא והטעם הוא כי ביום א׳ עדיין לא נתבסמו העולמות עד יום ב׳ יעו״ש:

סימן תרב

א א) [סעיף א׳] הגה. ומתענין למחרת ר״ה וכו׳ והוא צום גדליה. וכבר נת׳ זה לעיל סי׳ תקמ״ט וסי׳ תקין ובדברינו לשם בס״ד:

ב ב) שם. בכל הימים שבין ר״ה ליוה״כ מרבים בתפילות וכו׳ ומוסיפין באבות זכרינו. ובגבורות מי כמוך. ובהודאה וכתוב לחיים. ובשים שלום בספר חיים. ובאשכנז נוהגין לומר בוקר וערב אחר סיום שמ״ע א״מ על אלפא ביתא. טור. לבוש. והשתא נהגו לאומרו בבני ספרד כבני אשכנז. שו״ג או׳ ב׳. וכבר נת׳ כל זה לעיל סי׳ תקפ״ב ובדברינו לשם בס״ד:

ג ג) **וכתב** עוד הטור ונוהגין בספרד שגם בשבת מרבים לומר סליחות ותחנונים ואני תמה על מנהגם וכו׳. אמנם הב״י כתב ליישב המנהג אלא שכתב דעכשיו אין העולם נהוג לומר סליחות ותחנונים בשבת זה כלל עכ״ד:

ד ד) **שם. מרבים בתפילות וכו׳** וכן נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ומעש״ט ולעסוק במצות מר״ה ועד יוה״כ יותר מכל השנה. הרמב״ם ה׳ תשו׳ פ״ג דין ד׳ ויש נוהגין להתענות בהם ג״כ כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״א סעי׳ ב׳ וסי׳ תקס״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ה ה) **שם הגה. ואומרים א״מ ערב ובוקר וכו׳** היינו בשחרית ובמנחה כמבואר בהדיא בס׳ התניא סי׳ ע״ז:

ו ו) **שם בהגה. מלבד בשבת.** עיין מ״ש בזה לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ ט״ז וסי׳ תקפ״ד או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ יעו״ש:

ז ז) **ובשב״ת** יקרא סי׳ ט׳ סי׳ יו״ד דדניאל. ונחמיה סי׳ ח׳ ט׳ י׳ וסי׳ נ״א דתהילים ויסיים בתורה לומר פ׳ ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל מעמך עד זבת חלב ודבש. ואחריו פ׳ התשו׳ הכתובה בפ׳ נצבים כאשר הובא בס׳ דרך חיים שסידר הרב מהרי״מ ז״ל. יפ״ל ח״ב או׳ ג׳:

ח ח) **מאד** צריך ליזהר בשבת זה בכל פרטי חומרי שבת כי רבו ובפרט ברוב דברים ומלאכת עכו״ם אשר הן בעון מקילים בשאר שבתות. ברכ״י או׳ ב׳ ור״ל ע״י שיזהר בשבת זו יתרגל ליזהר בכל שבתות השנה כי מאי שנא:

ט ט) **בשבת** תשו׳ נוהגין שאין נער אומר הפטרה. מט״מ סי׳ תתל״ג. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ וכ״כ לעיל סי׳ רפ״ב או׳ מ״ד יעו״ש. ועוד עיין מ״ש בזה לעיל סי׳ תכ״ח או׳ מ״ח ואו׳ ן׳ יעו״ש:

י י) **נוהגין** לדרוש בשבת זו וכן בשבת שלפני ר״ה כדי לעורר לב האדם בתשו׳ מט״מ שם. שכנה״ג שם או׳ ד׳ וסמך לזה ממדרש משלי אמר הקב״ה בשעה שהחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהם של ישראל. מט״מ שם. א״ר סי׳ תר״ג או׳ ב׳ ועיין עוד מזה לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ג׳:

יא יא) **שם בהגה. ואפי׳ אם יש מילה וכו׳** ואם חל מילה בין כסא (ר״ל ר״ה שכתוב בו בכסא ליום חגנו) לעשור אומר באשמורת זכור ברית וכו׳ ואל תפר וגם פזמון דמילה יה איום וכו׳ לבוש. ובמדינה זו א״א רק זכור ברית. מ״א ריש הסי׳:

יב יב) **שם בהגה. אפ״ה אומרים א״מ.** ואל ארך אפים ולמנצח. ד״מ. וכ״ה לעיל סי׳ קל״א סעי׳ א׳ בהגה. ומיהו מנהג בני ספרד כשאין אומרים תחנון אין אומרים למנצח כמ״ש לעיל סי׳ קל״א או׳ ל״ז יעו״ש:

יג יג) **שם בהגה. ואומרים בכל יום ג״פ וידוי וכו׳** וכן מיום א׳ דסליחות עד ערב ר״ה. כ״מ במנהגים. מ״ב או׳ ו׳ מיהו בשער הכוו׳ דף נ״א ע״ג כתב דלא ירבה בוידויים פעמים הרבה כי אדרבה הכופל וידוי הוא ככלב שב על קיאו יעו״ש. וכ״כ בפע״ח שער ה׳ סוף פ״ח דאין לומר הוידוי רק פ״א ולא כהאומרים ב״פ או ג״פ כי הוא כמו הכלב השב על קיאו יעו״ש. והב״ד לעיל סי׳ קל״א או׳ י״ג יעו״ש:

יד יד) **שם בהגה. מלבד בערב יוה״כ שאין אומרים אותו אלא פ״א.** והטעם כתב ברוקח סי׳ רי״ד לפי שיש לו להתוודות במנחה קודם אכילתו ובמעריב. וכ״כ הגר״א אלא שכתב עוד טעם אחר לפי שהוא יו״ט ג״כ. והב״ד מ״ב או׳ ז׳ מיהו ב״י ססי׳ תר״ד כתב על עיקר דברי הרוקח הנז׳ דלא נהגו כן אלא גם בהשכמת ערב יוה״כ אומרים ג׳ וידויים עכ״ל אבל האחרונים כתבו כדברי הרוקח ומור״ם ז״ל ובלא״ה הא כתבנו לעיל או׳ י״ג דלפי דברי האר״י ז״ל גם בשאר הימים אין לומר רק פ״א יעו״ש:

טו טו) **שם בהגה. ואין נותנין חרם וכו׳** שלא לעורר כחות הדין בזמן ההוא. והן אין משביעין שחוששין ביותר להביא עונש שבועה לעולם ח״ו. ט״ז סק״א. ואפשר אף מי שחייב לקבל בחרם עליו ע״י היפוך וכדומה אפ״ה אינו מקבל בחרם עליו עד אחר יוה״כ ומיהו אם רוצה י״ל הרשות בידו. מש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ח׳:

טז טז) **שם בהגה. ואין משביעין וכו׳** אבל לעשות דין בין אדם לחבירו ודאי מצוה רבה יש לדון. ועוד דכשיש דין למטה אין דין למעלה. לבוש סי׳ תר״ג. ט״ז שם. מ״א סק״א. ר״ז או׳ ה׳ מט״א או׳ ל״ג. רו״ח או׳ א׳ מ״ב או׳ ט׳:

יז טוב) **שם בהגה. ואין משביעין וכו׳** וכמו כן נמי בכל חדש ניסן כמ״ש לעיל סי תכ״ט או׳ מ״ג יעו״ש:

יח חי) **לפי** הזוה״ק ח״ג דקצ״ו ע״ב ודקמ״א ודקמ״ב מוכח ונראה דכשם שאנו אומרים יה״ר על מנוחת הנשמות בניסן כמו כן ראוי להתפלל בתשרי וכן ראיתי שכתב בס׳ הזכירה דל״א ע״ב כיעו״ש וא״כ אנכי לא ידעתי מדוע לא נתקן לאומרו היה״ר הלז כאשר נדפס בס׳ סכיות החמדה גם בחדש תשרי ולפחות בעשי״ת דספרי כולם פתוחים ונדונים כל העולם ושוכני עפר בכלל מן הראוי להתפלל עליהם לעתות כאל. מל״ח סי׳ י״ג או׳ י״ב:

יט יט) **שם בהגה. אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יוה"כ.** מפני שאנו תלויין בדין וקידושה צ"ל מתוך שמחת הלב וכ"ה המנהג. לבוש. אלא שכתב ששמע בשם גדול אחד שאדרבה טוב שיקדשו אותה בתוך עשי"ת כדי שתבא מצוה זו ותוסיף על זכיותינו הקודמים ואולי תכריע היא את הכף לזכות ביום הדין וכתב עליו דסברא נכונה היא יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ז' דיותר מסתבר לקדש קודם יוה"כ יעו"ש. ובס' בית מאיר סי' תכ"ו כתב דראוי לנהוג כדברי הלבוש מפני שאפשר שלא יוכל לקדשה אח"כ מפני העננים יעו"ש. ובביאורי הגר"א כתב דהעיקר כי"א שטוב לקדש הלבנה קודם יוה"כ כדי שמציה זו תכריע לכף זכות עכ"ל וכ"כ לעיל סי' תכ"ו או' כ"ז בשם כמה פו' יעו"ש. והמעשים שכתב הא"ר בסי' זה כבר כתבנו אותם לעיל בסי' תכ"ו או' י"א ואו' י"ב קחנו משם:

כ ך) **שם בהגה. ושבת שבין ר"ה ליוה"כ** המנהג לומר בו צו"ץ. ועיין לעיל סי' תקצ"ח או' ב' מ"ש בזה יעו"ש:

כא כא) **אומרים** צדקתך צדק אפי' כשחל ערב יוה"כ למחרתו. מט"א או' מ"ד, פת"ע או' י"א. וכ"כ לעיל סי' תקפ"א או' ע"ד יעו"ש:

סימן תרג

א א) **[סעיף א'] אף מי שאינו נזהר מפת של כותים וכו'** ר"ל אף מי שאינו נזהר בכל השנה מפת של פלטר גוי מ"מ בעשי"ת יש לו ליזהר ממנו. ר"ז או' א' מ"ב או' א'. ועיין ביו"ד סי' קי"ב החילוק בין פת של פלטר (ר"ל אופה למכור) גוי ובין פת של בעה"ב וגם בין פת של ה' מיני דגן ובין פת של שאר מיני קטניות יעו"ש. ועיין לקמן או' ג':

ב ב) **שם. בעשי"ת צריך ליזהר.** ומי שהולך בדרך א"צ להמתין רק כשיעור המפורש ביו"ד ססי' קי"ב דלא קיבלו עלייהו להחמיר בעשר ימים יותר משאר ימות השנה. מ"א. א"ר או' א' י"א בהגה"ט. ר"ז או' א'. ור"ל מי שהולך בדרך אם אין לפניו פת של ישראל עד יותר מד' מילין ממקום שהוא עומד בו ורוצה לאכול מותר לו לאכול פת של פלטר גוי אפי' בעשי"ת כמו בשאר ימות השנה כמ"ש ביו"ד שם. ר"ז שם. לב"ש. מט"א או' א' מ"ב או' א'. ודוקא כשהתחיל להלוך ומשם עד מקום חנייתו יש ד' מילין אבל אם חנה עכשיו במקום אחד אעפ"י שממקום זה לחנייה ראשונה שיש פת ישראל לא יש אלא ד' מילין מ"מ הרי עכשיו אינו הולך שם וא"צ להמתין. פר"ח ביו"ד שם או' כ"ח. בל"י שם או' כ"ב. חכ"א כלל ס"ה או' ד'. ומ"מ שיעור מיל צריך לילך אפי' איני הולך לשם. חכ"א שם. ומשמע הא יותר ממיל א"צ להלוך וכמ"ש לעיל סי' צ"ב סעי' ד' לענין תפלה יעו"ש:

ג ג) **אבל** פת בעה"ב אסורה לעולם זולתו אם עברו ג' ימים מע"ל שלא אכל פת או בשבת משום עונג שבת. פר"ח שם או' ח"י. פר"ת שם או' יו"ד. בל"י שם או' י"ג. ומיהו ע"י השלכת קיסם שרי לכתחלה אפי' פת של בעלי בתים. פר"ח שם. פר"ת שם או' י"א. בל"י שם. ומיהו זה שכתבנו דפת בעה"ב אסורה לעולם זולתי וכו' הוא לדעת הש"ע אבל מור"ם ז"ל שם בהגה סעי' ח' כתב דנוהגין כי"א שכתב שם בש"ע דבמקום שאין פלטר מצוי כלל מותר אפי' של בעלי בתים וא"צ להמתין על פת כשר יעו"ש וכתב שם הבל"י וכן אני נוהגין (ר"ל בני אשכנז) כמור"ם ז"ל יעו"ש וכן סתם חכ"א שם אלא דמשמע דחושש לכתחלה גם לדעת האוסרים יעו"ש ואכמ"ל. ומ"מ גם לבני ספרד ההולכים כפסק הש"ע כשהוא להחמיר מ"מ בשעת הדחק כגון שאין לו מה לאכול או שאינו יכול לאכול כ"א פת מחמת איזה סיבה יש להקל כדעת י"א דהא גם דעת הש"ע כשסותם לחומרא ואח"כ מביא י"א לקולא דעתו לסמוך עליו בשעת הדחק כמ"ש לעיל סי' י"ג או' ז' יעו"ש:

ד ד) **ואם** נתערב פת של עכו"ם חד בתרי בפת של ישראל בטל. א"א. ועיין ביו"ד שם סעי' י"ד בהגה:

ה ה) **ויזהרו** שלא לברך וליטול חלה מעסת עכו"ם אעפ"י שמכרה להם אלא א"כ מכר להם הקמח. מ"א. א"ר או' א' י"א בהגה"ט. מט"א או' ב' מ"ב או' א' ועיין בתשו' נחלת שבעה סי' ע"ב שכתב להתיר בשנת רעבון לאכול גלוסקאות של נחתום עכו"ם ע"י בישול שיבשל אותם אח"כ בבית ישראל אף בעשי"ת למי שנזהר יעו"ש. והב"ד האחרונים:

ו ו) **וכתב** השל"ה דף ס"ז שהחסידים נהגו לאכול חולין בטהרה ואף שכלנו טמאי מתים מ"מ יאכל דגן שלא הוכשר ונילוש במי פורות וישוח וישתה מן הבא. שלא יגע בהם ויטמאם עכ"ל וצ"ע דנטמאו בפיו כדאיתא בקידושין דף כ"ה ובכמה דוכתי. מ"א. ולענ"ד נראה דהא מקוה לא מטמא ומים שבפיו מחובר למקוה עד שיבלענו ובית הסתרים לא מטמא. א"ר או' א' וכ"כ בס' בית מאיר אלא שכתב דזה ודאי צ"ע איך יאכל מה שלא הוכשר הא הוכשר בפה ע"י הרוק יעו"ש וע"כ לא נהגו עתה בזה גם החסידים:

ז ז) **שם הגה. ויש לכל אדם לחפש וכו'** כתב מהרח"ו זצ"ל בשערי קדושה ששרשי העבירות הן גאוה ותאוה שיחה אסורה ועצבות ואלו אבות הטומאות ומאבות יצאו תולדות עי"ש באורך וסי' תגע"ש ותרעש הארץ. ובעלי המוסר כתבו שיש ליזהר לשמור ברית הלשון ובריח המעור ובריח העינים וסי' כי

תמעול מע״ל בה׳ ברכ״י או׳ ב׳:

ח ח) התח״ח צריך ליזהר ביותר כי כל הגדול מחבירו וכו׳ ושגגות נעשות להם כזדונות כמ״ש ס״פ אלו מציאות. ומי שאמר כי אדרבא התח״ח אין לחוש דהתורה מכפרת לא חש לקמחיה וכבר מהרימ״ט בתשו׳ בראשון סי׳ ק׳ מחי ליה אמוחא. ברכ״י או׳ ג׳:

ט ט) וכתב בס״ח סי׳ פ״ד לפי הכבוד וההנאה שיש לו לאדם בעוה״ז על מעשיו מנכין מזכיותיו לעוה״ב עכ״ל וכתב שם רב אזולאי בפירושו לס״ח דרבינו מירי באדם גדול שראוי לכבוד ואפ״ה מנכין מזכיותיו אבל מי שמכבדין אותו יותר ויותר ממה שראוי ולא עוד אלא שהוא מבקש הכבוד מה ישאר לו לעוה״ב וענוש יענש ומי שיש לו לב יפנה עצמו לחשוב בענינים אלו וישפיל עצמו אולי ירחמו עליו מן השמים ויזכה לעוה״ב וכבר כתב רבינו לקמן סי׳ פ״ט אם ישבחוך בני אדם במה שאין בך דאג עכ״ל אתה הראת לדעת כמה נזק הכבוד וכ״ז אם אינו נוגע בכבוד אחרים וכ״ש וק״ו ובן בנו של ק״ו אם נוגע בכבוד אחרים ג״כ כגון שמראה חכמתו לפני אחרים שהיא יותר חכם כדי להתכבד וכו׳ וכבר אז״ל המתכבד בקלון חבירו וכו׳ וע״כ צריך האדם ליתן דעתו ליזהר בזה בתכלית שלא יאבד עולמו בכך ח״ו:

ט) ואיתא במס׳ סנהדרין (דף צ״ט ע״ב) איזהו אפיקורוס המבזה ת״ח ואיכא דאמרי המבזה חבירו לפני ת״ח יעו״ש. ובפרט שיזהר בתכלית שלא לבא לידי הלבנת פנים שהוא מכת שאין להם חלק לעוה״ב כנודע:

י י) אם בכל הימים חיובא רמיא ללמוד בספרי מוסר הדברים ק״ל באלו הימים ויהי בקרוא איש יהודי המצא ימצא שוליו מלאים בגדי״ם הצואים וישוב אל ה׳ וירחמהו. ברכ״י או׳ ד׳:

יא יא) האיש הירא מפחד ה׳ ומהדר גאונו חרדה ילבש ויתבודד בכל יום מימים נוראים לפחות שעה א׳ ויסתכל יפה בעבירות שאדם דש בעקביו כהנהו דאמרינן פ׳ גט פשוט אשר גם אם היו איסורים קלים בהתמדתן יהיו כעבותות העגלה. והי׳ עגל״ה ערירות כי לא לבד הזהירה תורה על גופו של איסור אלא על כל מיני קריבה ושחוק בכל אופן שיהיה וכל אשה שהיא אסורה עליו אסור בה בכל הנשים וחוץ מאחותו ואמו ובתו כולם שוות באיסור ודא עקא כי צרה קרוביה כמו שאינה קרובה. גזל כל מיני גזל ועושק וכובש שכר שכיר אינהו ואביזרייהו. לה״ר מדבר בגנות חבירו אעפ״י שאומר אמת והיא חמור מע״ז ג״ע ש״ד ועל זה ידוו כל הדווים:

יא) ועוד יוסיף אומץ לחפש במצוות שמקיים בתפלה אם בכוונה ובלי הפסק בשיחה בטלה כי הוא עון פלילי. ובתפילין אם מכוין בהם תמיד בלי הסח הדעת. ובשמירת שבת בכל הפרטים ושלא לדבר דיבור של חול. ובת״ת אם קובע עתים. ובצדקותיו אם הם לש״ש דוקא בלי פנייה ויוהרא. מחב״ר או׳ א׳:

יב יב) ראיתי אנשי מעשה דבהתבודדם בימי תשו׳ היו גומרים על איזה גדרות וסייגים וכותבים בספר. ולשנה אחרת משגיחים אם עלתה להם שנה במשמרת הטהרה ומוסיפים. ומ״מ יזהר שלא יקבל עליו שום גדר בנדר פן יכשל רק יתנה שהוא בלא סרך נדר. מחב״ר או׳ ב׳:

יג יג) יזהר כל אדם בחנופה לומר יפה אתה במעשים ובלמוד ובתואר וכה״ג. אם העני מורגל לעשות סעודה לא יאמר מה לי לסייע לפזרן הזה דכ״ש שמצווה אתה להרבות לו. מי שקורא לחבירו לדון עמו ויודע שאינו חייב לו אלא מתכוין לצערו ולהפסידו הוי גזל. א״ר או׳ ג׳:

יד יד) והחי יתן אל לבו מקראות ופגעי בני אדם וידע כי על חטאיהם היה להם כן ובדבר אשר זדו נפרע להם מדה כנגד מדה ומתוך כך יפשפש במעשיו פן יקרא לו כאשר קרה להם. ס״ח סי׳ צ״ב:

טו טו) וכתב רבינו יונה בשערי תשו׳ כי החוטא כאשר יתאחר לשיב יכבד עליו עונשו כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה והמנוס היא התשו׳ והוא עומד במרדו והני ברעתו ובידו לצאת מתוך ההפכה וכו׳ ואז״ל על עלין זה במדרש קהלת משל לכת של לסטים שחבשן המלך בבית האסורים וחתרו מחתרת ופרצו ועברו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסהר וראה מחתרת והאיש ההיא עודנו עצור ויך אותו במטהו א״ל קשה יום הלא המחתרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך יעו״ש והב״ד היפ״ל ח״ה סי׳ תר״ב יעו״ש:

טז טז) ואם נכשל באיזה עבירה ח״ו הלא הדר התקונים כתובים בשער רוח הקו׳ להאר״י ז״ל וגם לעיל בסי׳ של״ד כתבנו קצת תיקונים ובסי׳ תקס״ח או׳ מ״ט ואו׳ ן׳ קחני משם:

יז טוב) אחד ששכר חבירו לילך בדרך ונהרג נכון שיקבל תשו׳ באר שבע פ׳ חלק. מ״א. והוא מדאיתא התם (סנהדרין צ״ה ע״א) א״ל הקב״ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טעון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים וכו׳. יעו״ש:

יח **חי) וכתב** הנוב״י סי׳ ל״ד באחד שביקש שיתנו לו סחורות ללכת למקום קרוב ונתנו לו ונהרג בדרך אם צריך תשובה וכפרה וכתב דמקור דין זה הוא מהרי״ו והצ״צ השיג עליו בהולך בשכר ואעפ״י כן כתב שיתענה מ׳ יום. אך בזה שהשליח התחיל לבקש לשלחו בשליחות הזה לטובת עצמו אין שום ה״א דצריך כפרה ומעשים בכל יום שאדם לוקח סחורה בהקפה או בתורף אויף גזעצני והולך לירידים שאם ח״ו יארע לו מקרה בנפשו אין המוכר צריך כפרה. וראיה מהא דחלק שאמר הקב״ה לדוד עד מתי יהיה זה טעון וכו׳ ולא קחשיב אבנר התם משום דאבנר היה המתחיל וכו׳ ולכן א״צ כפרה רק הואיל והורה וכו׳ יתענה ג׳ ימים בה״ב ואם רצינו ליתן איזה מתנה ליתמי הנהרג דבר טוב עושה יעו״ש. ועיין עו״ש סי׳ ל״ה סידור תשובה באורך לא׳ שנכשל בא״א ושם מבואר שמחויב להודיע לבעל האשה בצנעה שאולי יאמין לו ויהיה פירש ממנה ומן הדין היה די רק שיאמר לו שיודע שאשתו זינתה ולא לפרסם כדאמרינן ביומא דף פ״ז אשרי נשוי וכו׳ בחטא שאין מפורסם אך מצד הסברא יותר יאמין לו כשיתודה בצנעא לפני בעל האשה ואם כי לקח עתה בתו ויתבייש בפני חמיו יותר טוב לו שיתבייש. שעיבר עבירה ומתבייש מוחלין וגם חייב לבקש על עצמו מאת חמיו כיון שיש בזה גם חלק מעבירות שבין אדם לחבירו שגרם לו שתאסר אשתו עליו עי״ש. והב״ד השע״ת:

יט **יט) וכתב** באין השוהם סי׳ מ׳ באשה שהמיתה ילד ע״י גרם והגרם ע״י משרתת שצריך תשו׳ ועיי״ש עוד סי׳ מ״ה בא׳ ששלח נער קטן על סוס וכו׳ וכתב ביד אליהו סי׳ כ״ט מ״ש בשל״ה מי שעשה עבירה צריך שיכתוב לעצמו ששגג וחייב חטאת כדי שאם יזכה ויבנה בהמ״ק וכו׳ וכמ״ש בשבת גבי ר״י בן אלישע וכו׳ נכון לעשות כן ולכתוב גם השיעור שאכל כדאיתא ביומא דף ף׳ וכן אם חטא ב׳ פעמים צריך לכתוב לו הידיעות וההעלמות איך היה יעו״ש. שע״ת שם:

כ **ך) שם בהגה. ויש לכל אדם לחפש וכו׳** ובזוהר פ׳ קרח איתא דכל ימיו יהא בתשו׳ ומי שלא יעשה כן לכל הדיעות באלו הימים יעשה כדעת הזוהר וישוב קודם שישכב ויתאונן גבר חי על חטאיו ויפשפש במעשיו ואם ימצא ישוב בתשו׳ שלימה. מט״מ סס׳ תתכ״ט. א״ר סי׳ תר״ב או׳ ג׳. ועוד עיין לעיל סי׳ תקפ״א או׳ כ״ד. ולענין תענית שבין ר״ה ליוה״כ כבר נת׳ לעיל סי׳ תקפ״א סעי׳ ב׳ וסי׳ תקס״ב סעי׳ ב׳ יעו״ש. וגם כתבנו שם בסי׳ תקס״ב או׳ י״ד שאם האדם יתענה בז׳ ימים שבין ר״ה ליוה״כ ויעשה בהם תשו׳ גמורה כל יום מהם מכפר על כל העונות שחטא כל ימיו ביום שכיוצא בו יעו״ש:

כא **כא) כתב** הרא״ש שיש לקרוא באלו העשרה ימים באגרת תשו׳ שחיבר החסיד הר״ר יונה. והר״ר אברהם כתב בס׳ צרור שלא ישרו בעיניו ממחברי דרכי התשו׳ אלא ס׳ הישר המיוחס לר״ת ולדעתו ראוי להתעסק באותו ס׳ המורה חטאים בדרך תשו׳ כי מתעורר לב ונפש לשוב אל ה׳ וירחמהו. מט״מ סי׳ תתל״ב. וכבר כתבנו לעיל או׳ יו״ד כי בכל ימות השנה חובה רמיא ללמוד בספרי מוסר יעו״ש:

כב **כב) ובספר** חזיונות למהרי״ו זלה״ה כ״י כתוב שם שרבינו האר״י זצ״ל היה מזהירו בחלום תדיר שידרוש תוכחות לעם יעו״ש. גם צריך להודיע לעם קצת ענינים שהמון העם נכשלים למען ישמעו ולמען ילמדו וכמ״ש הפר״ח ביו״ד סי׳ פ״ד שיש להודיע לעם איסור התולעים וזה יותר טוב מלומר להם פשטים יעו״ש. דבש לפי מע׳ ת׳ או׳ ח״י:

כג **כג) וצריך** המוכיח לכלכל דבריו שלא ילמד קטגוריא על ישראל וכ״ש שלא לזלזל בהם וישים בלבו כי גדעון הושיע את ישראל בעבור שהליץ טוב על ישראל וכן אז״ל בפי׳ שאינו רוצה ית׳ שידברו קטגוריא על ישראל ולא שיאמרו שיש להם עונות. וישעיה הנביא ע״ה נענש על שאמר בתוך עם טמא שפתים וכו׳ ואמרו בתנחומא ריש פ׳ וישלח לעצמך אתה רשאי לא לישראל שהקדימו עשיה לשמיעה ומיחדים שמי פעמים בכל יום יעו״ש. דבש לפי שם או׳ טו״ב:

כד **כד) שם בהגה. ולכן קרבן אשם וכו׳** כמ״ש בכריתות כ״ב ע״ב ובאבות דר״ן פרק ל׳ ר״מ אומר כל העובר עבירה א׳ בספק מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו בודאי כיצד אדם חטא ונודע לו חטאו מביא חטאת בסלע ועשירית האיפה בפונדיון ספק חטא ספק לא חטא מביא אשם בשתי סלעים. ביאורי הגר״א:

כה **כה) וכתב** בס׳ אס׳ המאירה ס׳ תצא דקט״ז ע״ג וז״ל ומעתה רמי עלן למימר שיראה עכ״פ דבעשי״ת שהם ימי רצון לקיים כסדר הזה דהיינו מיד בבואו מבהכ״נ בשחרית יבקש לעשות איזה מצוה בפרט צדקה ויכוין לתקן ה׳ אחרונה שבשם. ואח״כ ללמוד תורה מה שיוכל אפי׳ לפחות ספר א׳ של תהילים לתקן הוי״ו שבשם. ואח״כ ישב בדד ויזכור לעצמו עונותיו וידאג ויפשפש ויתן בלבו גדולתו ית׳ ופחדו ומוראו הגדול על כל בריותיו ואפי׳ מלאכים יחפזון ויקבל מוראו עול מלכות שמים ויתקן או׳ ה׳ ראשונה ואח״כ היא חכמת הקבלה אם יוכל ללמוד או לשמוע מאחר ואם לאו בר הכי ישמע מס׳ ראשית חכמה כי מעורב בו קבלה וכל שיעור ששומע יראה שיעשה בו רושם והוא לתקן היו״ד שבשם והקב״ה יעשה למען שמו שיתקן הוא כל מה שאדם עצמו אינו יכול לכוין כ״כ כמ״ש גול על ה׳ דרכך וכו׳ וכסדר הזה יעשה בכל יום מעשי״ת ויש עוד תיקון כיוצא בו לע״ה שאין בהם תורה וחכמה שיוכלו לתקן השם ע״י התפילין עכ״ד. ואשרי אדם שומע להתנהג כסדר הזה. רו״ח או׳ ד׳:

כו **כו) כלה** שהיא ובעלה סומכים על שלחן חמיה וחמותה ולכך בכל השנה כולה חמותה תוציא חלה מן העיסה ותברך הנה בעשי״ת תשתדל ליקח הכלה מעות מבעלה ותקנה בהם קמח שיעור חלה כדי שתקיים היא בעצמה הפרשת חלה בברכה לפחות פ״א בשנה. בן א״ח פ׳ נצבים או׳ כ״ה:

סימן תרד

א **א) [סעיף א׳] מצוה לאכול בערב יוה״כ וכו׳** דתני רב חייא בר רב מדפתי כתיב ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי. כדאיתא בברכות דף ח׳ ע״ב ובכמה דוכתי. והביא זה הטור וב״י. וא״ת למה ליה למימר כאלו התענה עשירי לא הול״ל אלא כאלו התענה תשיעי גרידא דאלו עשירי או יאכל או לא יאכל לחודיה קאי. ושמא י״ל דהא קמ״ל דכיון דהאכילה ושתיה חשיבא עינוי נותנין לו שכר כאלו התענה ב׳ ימים רצופים. א״נ י״ל דעל האכילה גרידתא יש לו שכר כאלו התענה ב׳ ימים מלבד שכר תענית יום העשירי. פר״ח:

ב **ב) שם. מצוה לאכול בערב יוה״כ וכו׳** והטעם בסוד מבואר בשער הכוו׳ דף ק׳ ע״ד כי בכל יום מעשי״ת נתקן בחי׳ החיצוניות ע״י אכילה ושתיה וברכותיהם וביוה״כ אסור לאכול וע״כ צריך להרבות באכילה ושתיה בעיוה״כ כדי לתקן בחי׳ החיצוניות של יום ומחר יעו״ש. ומבואר בפע״ח שער כ״ז פ״א שצריך לאכול בעיוה״כ כפי ערך ב׳ ימים יעו״ש ולכן לפחות יעשה ב׳ סעודות על הפת כדי שיצטרך לברך המוציא ובה״מ לתקן בחי׳ החיצוניות ע״י אכילה ושתיה והברכה ובסעודת הבקר יכוין לתקן בחי׳ החיצניות של היום ובסעודת המפסקת יכוין לתקן בחי׳ החיצניות של מחר. ויש נוהגין לבצוע על ב׳ ככרות כמו יו״ט. וכמ״ש היפ״ל ח״ב או׳ ג׳ בשם השל״ה ומעיל שמואל יעו״ש. וקודם הסעודה ישב במקומו ויאמר מזמור לדוד ה׳ רועי וכו׳ ואח״כ יאמר לשם יחוד קבה״ו וכו׳ ובשם כל נפש רוח נשמה חיה יחידה המתיחסים אל שורשי נפשנו רוחנו נשמתינו חיתנו יחידתנו דכללות ופרטות אצילות בריאה יצירה עשיה הריני בא לקיים מצות סעודת ערב יוה״כ וכמו שדרשי חז״ל כל האוכל בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי ולתקן את שורש מצוה זו וכל המצות התלויות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ויה״ר מלפניך ה׳ או״א שיתבררו כל ניצוצי הקדושה שבמאכל ומשתה שאוכל ואשתה תכלית תיקונם ובירורם ותשמריני שלא יחטיאוני ושלא יזיקוני ואת נפשותנו תטהר. ויהי נועם וכו׳:

ג **ג) שם. ולהרבות בסעודה.** כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם התענית. טור. ומצוה לאכול דגים. טור ממעשה החייט שהובא במדרש איכה ובב״ר פי״א. עט״ז. ביאורי הגר״א. מט״א או׳ י״ח. בן א״ח פ׳ וילך או׳ א׳ ומאגרת א״י נראה שהיו רגילים בדגים גדולים כידוע ממעשה דחייט. סידור רב יעב״ץ או׳ ג׳. וכתב קיצור ש״ע סי׳ קל״א או׳ ג׳ דמצוה לאכול דגים בסעודה ראשונה עכ״ל משמע הא בשאר סעודות רשות אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל וכ״מ מדברי הלבוש שנכתוב לקמן או׳ ו׳ מיהו הרב בן א״ח שם כתב דיאכל אותם בשחרית דוקא יעו״ש:

ד **ד) שם. ולהרבות בסעודה.** ויש למעט בלימודו בערב יוה״כ כדי לאכול ולשתות. ברכות דף ח׳ ע״ב. מ״א ריש הסי׳ א״א ריש הסי׳ מט״א או׳ ט״ו. מ״ב או׳ א׳ וכן במוצאי יוה״כ ירבה בסעודה שנאמר מערב עד ערב. דרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ. ועיין לקמן ססי׳ תרכ״ד בהגה:

ה **ה) אשה** שהיא חולה וכל אוכל מזיק לה לא תאכל בעיוה״כ שום דבר עודף על מה שרגילה בו בכל יום. תשו׳ ר׳ עקיבא איגר סי׳ ט״ז. ועי״ש שנסתפק בשאר נשים הבריאות אם חייבות לאכול בעיוה״כ דאפשר שהם פטורות כמו כל מ״ע שהזמן גרמא, או לא, דכיון דקרא מפיק לה בלשון בתשעה לחודש בערב וכו׳ ולומר דהוי כאלו התענה תשיעי ועשירי. ממילא כל שמחוייב בתענית עשירי מחוייב לקיים ועניתם וכו׳ לאכול בתשיעי יעו״ש. אמנם בתשו׳ כתב סופר סי׳ ק״ב פשיט ספיקו דגם נשים חייבות לאכול בעיוה״כ דזיל בתר טעמא שלא יזיק להם התענית למחר יעו״ש. ועי״ש עוד בכתב סופר שנסתפק במי שא״א לו להתענות ביוה״כ ע״פ צווי הרופאים כגון בחולי נופל שזמנו בא ביוה״כ וכדומה אם מחוייב לאכול בעיוה״כ ומסיק דלא מלאו לבו להקל בפרט כשקל לו לאכול ואין מצער לו אבל באשה כה״ג יש להקל לפי ה״ט דכל עיקר שאנו מחייבין לאשה הוא משום שצריכה להתענות למחר יעו״ש. והב״ד הפ״ת. פת״ע או׳ א׳. וע׳ יביע אומר ח״א סי׳ לז.

ו **ו) שם. ולהרבות בסעודה.** ומ״מ יזהר שלא לאכול אלא מאכלים הקלים ונוחין להתעכל כגון עופות ודגים שלא יהא שבע ומתגאה ביו״ה״כ בשעת תפלתו. לבוש. ט״ז סוף סק״א. וכ״ה לקמן בש״ע סי׳ תר״ח סעי׳ ד׳ יעו״ש ובדברינו לשם:

ז **ז) שם הגה. ואסור להתענות בו וכו׳** ואם הוא דאו׳ או מדרבנן עיין לעיל ססי׳ תק״ע:

ח **ח) שם הגה. ואסור להתענות בו וכו׳** ואיסור גדול ביד המתענה פן ח״ו אתא לידי כרת למיכל ביוה״כ דקשה עליו להתענות ב׳ ימים רצופים לכן ירבה סעודה להקל עליו. דרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳:

ט ט) **שם הגה. ואסור להתענות בו וכו׳,** ואם טעה א׳ והתענה בו צריך למיתב תענית לתעניתו כמ״ש לעיל סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש. והגם דיש סוברים דמי שצריך למיתב תענית לתעניתו ואירע אחריו ת״צ דא״צ להתענות דת״צ עולה לכאן ולכאן מ״מ אין להקל נגד דברי הש״ע ורק באדם שאינו בריא והתענית מזיק לו יש נסמוך ע״ז כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ח או׳ כ״ד יעו״ש. ומ״מ המתענה תענית לתעניתו היותר נכון שלא יתענה עד אחר תשרי כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ח או׳ כ״ב ועיד עיין לעיל סי׳ תצ״ב וסי׳ קל״א או׳ צ״ח ודוק:

י י) **ואם** אכל פעם א׳ ביום דיו וא״צ למיתב תענית לתעניתו. מ״א סק״א. ר״ז או׳ ב׳:

יא יא) **שם בהגה. אפי׳ ת״ח.** נראה הטעם כיון שאכילה ביום זה נחשבת לתענית ממש א״כ שפיר הוא בכלל יפה תענית לחלום וכו׳ משא״כ בשאר יו״ט ושבת אף שהאכילה מצוה ויש עליה שכר מ״מ אין נחשבת כתענית ממש לכל דבריו. ט״ז סק״ב. מ״א סק״א. מש״ז או׳ ב׳ ר״ז או׳ א׳:

יב יב) **שם בהגה. אפי׳ ת״ח.** ויכול לאכול ויניח. להיטיב לו חלומו דרשות מהרי״ל ה׳ ימים נוראים. עט״ז.

יג יג) **שם בהגה. אפי׳ ת״ח.** והרוצה להתענות עד סעודה המפסקת שרי. דרשות מהרי״ל שם. וכ״כ המ״א שם דיש לנהוג כמהרי״ל דודאי אם מתענה עד סעודה המפסקת ליכא איסורא אך מי שאינו ירא א״צ להתענות כלל יעו״ש. ומיהו הא״ר או׳ ב׳ כתב דאף שרוצה להחמיר ולהתענית עד סעודה המפסקת אסור דלא דמי לערב ט״ב סי׳ תקרב סעי׳ י״א דכאן אכילה עצמה במקום עינוי וכ״פ בשל״ה ודלא כמ״א עכ״ל. וכ״ה דעת הא״א או׳ א׳ אבל הר״ז או׳ א׳ כתב דמי שירצה להתענות על חלומו עד סעודה המפסקת אין למחות בידו. וכ״כ ח״א כלל קמ״ד או׳ ב׳ דאם מתירא לנפשו ורוצה להתענות יתענה עד סעודה המפסקת. וכ״כ מט״א או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ב׳ אלא שכתב שם ח״א דמוטב שלא להתענות ואם רוצה יקבל עליו להתענות יום אחר ויקובל כאלו התענה היום. וכ״כ מט״א שם מ״ב שם. ועוד י״ל דיש לפדות הת״ח בממון וכמ״ש לעיל סי׳ תקס״ח סעי׳ ב׳ בהגה יעו״ש. וכן נכון לעשות להתענות יום אחר או לפדות כיון דיש אוסרים להתענות כלל אפי׳ עד סעודה המפסקת כנז׳ ועוד דהא לפי דברי האר״י ז״ל יש חיוב לאכול כפי שיעור ב׳ ימים כמ״ש לעיל או׳ ב׳ יעו״ש. ועוד נראה דבכה״ג היותר נכון לפדות כדי שלא יאחר וגם כדי שתבא מצות הצדקה ותגן:

יד יד) **ואם** התענה בשבת ת״ח לא יתענה תענית לתעניתו בערב יוה״כ. פר״ח. אלא ידחה עד אחר עבור המועד. מט״א שם. מ״ב שם. ומיהו כבר כתבנו לעיל או׳ ט׳ דהיותר נכון לדחותו לאחר חודש תשרי יעו״ש:

טו טו) **וכתב** השל״ה הנוהגים שלא לאכול בשר כ״א בימים שא״א תחנון אז במקומות שאין מרבים בסליחות באשמורת א״כ גם הלילה יו״ט ומותר לאכול בשר בלילה ובמקום שמרבין באשמורת בסליחות אז לא מחזיקין הלילה ליו״ט ואסור לאכול בשר. והב״ד המ״א סק״א וכתב דגם במקומות שאין מרבין באשמורת בסליחות דמותר לאכול בשר בלילה ה״ד מי שאוכל בלילה ממש אבל אם אוכל קודם צ״ה לא יאכל בשר אעפ״י שהתפלל ערבית יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קמ״ד או׳ א׳ מ״ב או ב׳:

טז טז) **ומי** שנדר שלא לאכול בשר חוץ מיו״ט עיין סי׳ תק״ע ססעי׳ א׳ בהגה דשרי בערב יוה״כ ומ״מ נ״ל דבלילה אסור כיון שנדר בהדיא. מ״א שם א״ר שם. ונ״ל דלדידן דרגילין לאכול בשר גם בסעודת שחרית וכל הנודר אדעתא דמנהגא נדר לכן מותר אפי׳ בסעודת שחרית. ח״א שם. מ״ב שם:

יז טוב) **[סעיף ב׳] אין נופלין על פניהם עיוה״כ.** לפי שמחזיקין אותו כמו יו״ט כמ״ש לעיל סי׳ תק״ע סעי׳ א׳ יעו״ש:

יח חי) **שם. אין נופלין על פניהם עיוה״כ.** אבל במנחה ביום שלפני עיוה״כ נופלין כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״א או׳ ע״ד יעו״ש:

יט יט) **שם. אין נופלין על פניהם עיוה״כ.** לא באשמורת ולא ביוצר. לבוש. שכנה״ג סי׳ תר״ב בהגב״י. שו״ג או׳ ה׳ והמאמ״ר או׳ ד׳ כתב שהמנהג ביניהם שלא ליפול על פניהם בשום אשמורת. ור״ל אלא אומרים מזמור לדוד אליך ה׳ נפשי אשא בלא נפילת אפים אלא כקורא מזמור תהילים כדי שלא יחסר מסדר הסליחות:

כ ך) **שם. אין נופלין על פניהם וכו׳** ואין עושין בו מלאכה ואם עשה מלאכה אינו רואה סי׳ ברכה לעולם לפי שיש לו לעסוק באכילה ושתיה וכו׳ או״ח דף ק״ג ע״ב כס״א או׳ ג׳:

כא כא) **שם הגה. גם אין אומרים למנצח ומזמור לתודה.** אין אומרים למנצח יענך וכו׳ לפי שאינו יום צרה. וגם אין אומרים מזמור לתודה מפני שבזמן שהיה בהמ״ק קיים לא היו יכולין להקריב תודה בעיו״כ כדי שלא למעט זמן אכילתו. לבוש. ביאורי הגר״א. ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל קמ״ד או׳ ג׳ מ״ב או׳ ד׳:

כב **כב) אעפ״י** שמן הדין עיוה״כ מותר בהספד שאינו יו״ט כלל ואין בו מעלה אלא שמצוה לאכול בו מ״מ נוהגין לעשותו יו״ט ואין מספידין בו אלא על חכם בפניו או ביום שבאה שמועתו שמת שהוא כמו בפניו כמ״ש בסי׳ תקמ״ז יעו״ש. וכן א״א צד״ה אלא על חכם בפניו. ר״ז או׳ ד׳ ומיהו מ״ש ואין מספידין בו אלא על חכם בפניו. וכו׳ כ״כ לעיל ג״כ סי׳ ת״ך או׳ א׳ לגבי ר״ח חנוכה ופורים. יעו״ש אבל מ״ש וכן א״א צד״ה אלא על חכם בפניו עיין לעיל סי׳ ת״ך סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ז׳ דלדעת מור״ם אפי׳ לחכם בפניו א״א צד״ה יעו״ש:

כג **כג) שם בהגה. ומזמור לתודה.** אמנם שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ כתב דמנהגינו לאומרו. וכ״כ הפר״ח וכ״כ לעיל סי׳ נ״א או׳ נ״ג יעו״ש. והוא מנהג בני ספרד:

כד **כד) שם בהגה. ומנהג עירי שלא לאומרו.** לא בתפלת שחרית ולא בתפלת מנחה. ר״ז או׳ ז׳ ועיין לקמן סי׳ תר״ז סעי׳ ה׳ בהגה:

כה **כה) שם בהגה. אז אמרינן אותו עיוה״כ שחרית.** כיון לומר בשחרית לאפוקי במנחה דאין אומרים אותו דכיון דאין אומרים בכפור אין אומרים אותו במנחה עיוה״כ כמו נפילת אפים בע״ש שאין אומרים אותו בע״ש במנחה ומינה דגם בע״ש בינתיים במנחה אין אומרים אותו מהטעם הזה וכמ״ש מהרי״ל בדרשותיו אבל מנהגינו לומר א״מ כל הימים שחרית ומנחה אפי׳ ביוה״כ שחל להיות בשבת וכ״כ במחזור רומניא שכנה״ג בהגב״י או׳ ה׳ וכ״כ השו״ג או׳ ו׳ דמנהג עירו לאומרו בין בשחרית בין במנחה בין כשחל יוה״כ להיות בשבת בין בחול עכ״ל. וכבר כתבנו מזה לעיל סי׳ תקפ״ד או׳ ח׳ וכתבנו שם דמנהג אשכנז כדברי מור״ם ז״ל ומנהג ספרד יש כך ויש כך יעו״ש וית׳ עוד לקמן סי׳ תרכ״ב סעי׳ ג׳ בס״ד:

כו **כו) שם בהגה. אז אמרינן אותו עיוה״כ שחרית.** משמע אבל במנחה אין אומרים כמו בשאר ע״ש. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ד׳ מ״ב או׳ ה׳ וכ״כ באו׳ הקודם בשם השכנה״ג יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תר״ז סעי׳ ה בהגה:

סימן תרה

א **א) [סעיף א׳] מה שנוהגין לעשות כפרה בעיוה״כ לשחוט תרנגול וכו׳** כ״כ הטור בשם הגאונים. ומה שלוקחים תרנגולים ולא בהמה וחיה כתב שם הטעם משום דהתרנגול מצוי בבית יותר מכל בהמה חיה ועוף ועוד שהתרנגול מובחר לפי ששמו גבר כדאמרינן (ביומא ך׳ ע״א) מאי קרא גברא אמר רב שילא קרא תנגולא וכיון ששמו גבר תמורת גבר בגבר מהני ומעלי יעו״ש:

ב **ב) שם. לעשות כפרה בעיוה״כ וכו׳** ויש חכמים ובעלי בתים שאף בער״ה נוהגין כן. ד״מ או׳ א׳:

ג **ג) שם. ולומר עליו פסוקים.** וכך רגילין אוחז ש״צ התרנגול ומניח ידו על ראשו ונוטלו ומניח על ראש המתכפר ואומר זה תחת זה. זה חילוף זה. זה מחולל על זה. ומחזירו עליו פ״א. ואומר יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל. יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק. אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו. ויצעקו אל ה׳ בצר להם ממצוקותיהם יושיעם. ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם. יודו לה׳ חסדו ונפלאותיו לבני אדם. נפש תחת נפש. ועושה כסדר הזה ג״פ ואח״כ מניח ידו על ראש התרנגול תבנית סמיכה וסומך עליו ושוחטו לאלתר תיכף לסמיכה שחיטה. טור. ובדרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ כתב כשאוחז התרנגול בידו להתכפר בו נכון לומר זה חליפתי זה תמורתי זה כפרתי לפי שר״ת שלו חת״ך והוא שמו של מלאך הממונה על זה ויוצא מפסוק פות״ח א״ת ידי״ך סופי תיבות חת״ך והוא השם הנז׳ בהאוחז החותך חיים לכל חי ואח״כ שליח אוחז התרנגול ומחזירו על ראשו ונוטלו ומניחו על ראש המתכפר ואומר זה תחת זה וכו׳ אלא שכתב דרובא דעלמא מוסיפין לומר (היינו אחר הפסוקים הנז׳) גם פסוק זה אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר יעו״ש. וכ״כ בקיצור של״ה. וכ״כ בסידור רב יעב״ץ. והלבוש כתב שאחר שאומר זה כפרתי יאמר זה ילך למיתה ואני אלך לחיים טובים ולשלום ומחזירו על ראשו ואח״כ אומר הפסוקים הנז׳ וכ״כ הר״ז דאומרים זה חליפתי וכו׳ ומחזירו סביב ראשו ואח״כ אומר הפסוקים הנז׳ ויעשה כן ג״פ. מיהו בסידור רב יעב״ץ כתב דאומרים הפסוקים בני אדם יושבי חשך וצלמות וכו׳ עד מצאתי כופר ואח״כ סומך ידיו על התרנגול ומסבב סביב ראשו ואומר זה חליפתי וכו׳ ואח״כ מחזיק הכפרה בידו השמאלית ומניח ידו הימנית על ראש התרנגול ואומר זה התרנגול ילך למיתה. ואני אלך לחיים טובים ארוכים ולשלום עכ״ל וכ״כ המט״א או׳ ג׳ דאומר הפסוקים ואח״כ מסבב הכפרה על ראשו ואומר זה חליפתי וכו׳ ועיין עוד לקמן או׳ ח׳:

ד **ד) שם. יש למנוע המנהג.** כ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ שצ״ה הגם ששמעתי שנהגו כן עם כל זה מנעתי המנהג הזה מעירנו יעו״ש ובאו״ח כתב שהרמב״ן אוסרו משום דרכי האמרי. והב״ד ב״י וע״כ כתב בש״ע דיש למנוע המנהג:

ה ה) **שם הגה. ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה וכו'** וכ״כ בשער הכוו' דף ק' ע״א וז״ל מנהג של הכפרה הנז' בספרי הגאונים היה מורי ז״ל נזהר מאד לקיימו והיה לוקח תרנגול אחד לבן לכל א' מבני הבית הזכרים ותרנגולת א' לבנה לכל אחד מבני הבית הנקבות ולפיכך לאשה מעוברת ישחוט עליה מספק ב' תרנגול א' זכר אולי הוא זכר ותרנגולת א' נקבה אולי הולד נקבה. ועוד תרנגולת אחרת בשביל האשה עצמה נמצא שהם ג' תרנגולים ב' נקבות וא' זכר לכל אשה מעוברת. וזמן שחיטתו הוא בליל עיוה״כ באשמורת קודם ע״ה אחר סליחות וסוד הדבר הוא לכפות את הדינים כי הנה התרנגול נקרא גבר כי הוא בחי' ה״ג אשר ביסוד דנוקבא הנקרא גבר והוא נשחט ג״כ ביום הט' שגם הוא כנגד היסוד שע״י השחיטה נכנעים ונמתקים גבו' היסוד הנז' וכנגדו הוא השעיר המשתלח ביוה״כ כי הנה השעיר ההוא הוא גבו' שבמלכות דנוק' אשר הם דינין קשים יותר מן הגבו' שביסוד שבה הנקרא גבר ותרנגול ולפי שהוא יוה״כ יש בנו כח למתק אפילו הגבו' הקשות שבמלכות שבה הנק' שעיר אבל בעיוה״כ אין בנו כח אלא בגבורות היסוד שאינם כ״כ קשים ואפ״ה אינם נמתקים אלא באשמורת הבוקר שהוא עת רצון והרחמים גוברים אז. ועוד טעם אחר כמו שהקדמנו כי יהוד נרמז בט' והמלכות בעשור שהוא יוה״כ ולכן כל בחי' נעשית ביום המיוחד לה עכ״ל וכ״כ בפע״ח שער כ״ז פ״א. וכ״כ השל״ה. והב״ד מ״א סק״א:

ו ו) **וכתב** שם בשער הכוו' בהגה בשם ספר בית מועד דאין הכוונה ליתן אותם לעניים אפי' שיהיה יותר טוב רק כי הכוונה למתק את הדינים עכ״ל וע״כ צריך השוחט את הכפרות לכוין בעת השחיטה והוצאת הדם מן הצואר למתק ה' גבורות שביסוד המלכות:

ז ז) **וסוד** השחיטה היא למתק כל הדינין (וזה הכוונה היא לכל ימות השנה לשוחט שהוא בר הכי) וכשתבדוק הסכין ותשחיזהו תכוין כי סכין בגי' ק״מ שהוא מילוי דאהי״ה דיודי״ן. ותסיר הפגם מן הסכין ע״י ג' מ״ב פשוט ומלא ומלא דמלא שיש בג' שמות ע״ב ס״ג מ״ה שהם בגי' פג״ם עם ג' אותיותיו. וכשתברך תכוין להעלות נפשות המגולגלים אשר שם. ובאומרך על השחיטה תכוין כי שחיט״ה בגי' ג״פ אלף (ר״י. שיכוין בכם מ״ם שיש בו ג' אלפין גי' שחיט״ה) שיש בשם מ״ה עם הכולל. כ״ה בסוף ס' עו״ת למהרח״ו ז״ל ויעוש״ב ורק כתבנו בקיצור כדי שבנקל יוכל האדם לכוין את זה. ועיין בזוהר פ' משפטים דקי״ט ע״א שכתב די״ב בדיקות עם הסכין גי' אח״ד יעו״ש. ועיין ביו״ד סי' ח״י סעי' ט' ובדברינו לשם בס״ד:

ח ח) **שם בהגה. וכן נוהגין במדינות אלו וכו'** וכן נוהגין בני ספרד אלא שאין נוהגין לומר הפסוקים הנז' באו' ג' רק מסבבים על הראש ואומרים זה חליפתי וכו' זה התרנגול ילך למיתה ואני אכנס וכו' ויש נוהגין לומר קודם זה חליפתי וכו' רק פסוק נפש תחת נפש. ויש מדקדקים לומר זה התרנגול ילך למיתה ואכנס אני וכו' ואין אומרים ואני אכנס וכו' כדי דלא לישתמע זה ילך למיתה והוא ידו וכן כשמסבבים לאחרים אומרים ותכנס אתה ולא ואתה תכנס מטעם הנז':

ט ט) **וקודם** הכל י״ל לשם יחוד קבה״ו וכו' הנה אנכי בא לעשות כפרה זו לתקן את שורשה במקום עליון. ויה״ר מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שתהא שעה זו אשר חוט חסדך גובר בעולם עת רצון ורחמים ובכח סגולת שחיטת גבר זה יומתקו ה' גבורות יסוד גבר בעלמא נוקבא קדישא דז״א. בחינתינו אשר בו דרך מעבר נשמותינו. ואתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד. ותבנה בהמ״ק ב״ב ושם נעשה לפניך משפט שעיר המשתלח ושעירי עיזים נעשה ברצון יראו עינינו וישמח לבנד יהיו לרצון וכו' ואח״כ אומר הפסוקים ואח״כ זה חליפתי וכו' סידור רב יעב״ץ:

י י) **ויחשוב** בלבו שהוא חייב מיתה כמו זה (ר״ל סקילה שריפה הרג וחנק כדי להתעורר בתשו') זורקו לארץ כעין סקילה שוחטו הרג תפסו בידו בצואר היינו חנק שורפו היינו שריפה. קיצור של״ה מס' יומא. א״ר או' א' וגם יכוין כי עי״ז שנתעורר בתשו' יתוקן מה שפגם בד' אותיות הוי״ה וד' אותיות אדנ״י ובשם ע״ב ס״ג מ״ה ב״ן. ואם הוא השוחט ששוחט תרנגול לעצמו יחשוב זה קודם שחיעה כדי שלא יתבלבל דעתו בעת השחיטה כי צריך שיהא דעתו פנוי בעת השחיטה רק על דיני שחיטה:

יא יא) **שם בהגה. ואין לשנות וכו'** ואמנם אף שכמה גאונים כתבו מנהג זה מ״מ מה שנשרש בלב ההמון שכל כפרת יוה״כ תולה בזה וכמעט שכפרות ואכילת מצה נחשב להם למציה א' וסוברים שאין להם כפרה ביוה״כ אם לא בתרנגול ועי״ז באים לידי איסור נבלה ח״ו שדוחקים זא״ז בקהלות גדולות והשוחטים נעורים כל הלילה בפנים זועפים ואינם מרגישים בסכין ואי לדידי צייתי ואינם רוצים לבטל מנהג זה טוב יותר היה להם לסבב על ראשיהם במעות כמו שכבר נשרש בלב ע״ה שאם א״א להם להשיג תרנגול אז מסבבין במעות שבאמת כן מצינו במנהג קדמונים שהיו מסבבים בזרעים ותחשב להם לצדקה ושלא יהיו נכשלים באיסור נבלה ח״ו ומכ״ש לפי המנהג הנכון ליתן הכפרות לעניים או לפדותן וליתן המעות לעניים ומי שיכול ורוצה מן המובחר אז יקרא להשוחט לביתו באשמורת הבוקר ויהיה תיכף לסמיכה שחיטה. ח״א כלל קמ״ד או' ד':

יב יב) **ועוד** צריך ליזהר שלא ישחוט שהוא מפורסם ליר״ש ובקי באומנות שחיטה ובדיני שחיטה כי אפשר מחמת טרדה וקיבוץ עם שעליו שלא ישיג לראות בטוב הסימנים אם נשחטו רובם או אם נשחטו שלא במקום שחיטה כגון למעלה בתרבץ הווושט וכדומה ובמקום שנמצא חששות כדברים האלה ודאי שההעדר טוב שבא לתקן ונמצא מקלקל. והא״א או' א' כתב דבמקום דחק ויש לחוש לשחיטה. שאינה הגונה טוב יותר

לשחוט יום או יומים קודם עיוה״כ וכן ראה נוהגין יעו״ש. ויש מקומות שקידם עיוה״כ מניחין הדיינים במקום מיוחד שוחטין מומחין לבדוק הסכינין של כל השוחטין בליל עיוה״כ ומי שנראה סכינו יפה נותנין לו רשות לשחוט ואם לאו או שלא בא להראות סכינו אין לו רשות לשחוט. ומכריזין קודם לזה שכל שוחט שחפץ לשחוט בליל עיוה״כ צריך לבא למקום פלוני להראות סכינו. חוץ מחכם שא״צ לזה שהוא רואה סכינין של אחרים כנודע:

יג יג) וגם השוחט צריך ליזהר ולהיות יר״ש על פניו לבדוק בנחת העוף והסכין ולראות הסימנים אחר שחיטה אם נשחטו רובן ושמא שחט בתורבץ הושט או שמא יש איזה דבר בושט ונחתך שנעשה שהייה ובמקום שיש ריבוי עם ושוחטין כל הלילה אם רואה עצמו שעייף יש לנוח ולישן איזה שעות ולא יחוס על הכסף והנכון הוא שילכו שני שוחטים ביחד כדי שאחד אל אחיו יעזורו:

יד יד) וצריך ליזהר בעה״ב להניח התרנגולים במקום מוצנע שלא תרדסם חתול ויעשו טרפה כמ״ש ביו״ד סי׳ נ״ז יעו״ש. ואם השוחט בא לבית בעה״ב לשחוט לו צריך להזמין לו אביקה לשחוט כנגדה או נר של שתי פיות או שתי נרות אפי׳ הם קלועים ביחד דדינם כאבוקה כמ״ש ביו״ד סי׳ י״א יעו״ש וגם מין כלי שיש בו עפר תחוח כדי למצות עליו דם מן הצואר ולכסות כדי לקיים מצות כיסוי הדם. ולא יניח את השוחט לשחוט עד שיבדוק את הסכין בנחת קודם שחיטה ואחר שחיטה קודם שיצא מביתו:

טו טו) ונהגו שבעה״ב מברך על כסוי הדם והברכה היא על כסוי הדם בעפר ומאחר שיש הרבה עופות לשחוט יברך בעל הבית על הראשונה ואחד מבני הבית יברך על השניה והשלישית וכן עזה״ד וכן השוחט יכסה גם הוא לבסוף ואין כאן מרבים בברכות כיון שכל א׳ מברך על שחיטה בפ״ע ודם חדש. בן א״ח פ׳ וילך או׳ ג׳ וכ״כ במט״א או׳ ח׳ דיברך על כסוי הדם בעפר והבי״ת של בעפר בניקוד סג״ל עכ״ד. ומיהו עיין ביו״ד הי׳ כ״ח סעי׳ ב׳ ששם כתיב על כסוי דם בעפר יעו״ש וע״כ כל אחד יעשה כמנהגו ואין למחות ביד אחרים:

טז טז) לעולם יסבב מתחלה לעצמו קודם שיסבב לבני ביתו כדי שיבא זכאי ויכפר על החייב ולא החייב על החייב וכ״ה איתא בכ״ג וכפר בעדו ואח״כ בעד ביתו. קיצור של״ה מס׳ יומא. ומיהו אין זה מעכב אלא היכא דאפשר נכון לעשות כן:

יז טוב) וכמסבב לנקבה יאמר זה חליפתיך וכו׳ התי״ו בציר״י. קיצור של״ה שם. סידור רב יעב״ץ. בן א״ח שם או׳ ב׳ ויש נוהגין לטבול קודם שעושין הכפרות. מט״א או׳ ח׳:

יח חי) שם בהגה. ואין לשנות וכו׳ וא״כ במדינות שנוהגין מנהג זה רובא של עיר אין טוב ליחיד לפרוש עצמו מכל וכל מן המנהג. יפ״ל ח״ג או׳ א׳.

יט יט) שם בהגה. ונוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר וכו׳ ולאכילה המובחר הוא התרנגולת כדאמרינן בב״מ דפ״ו ע״ב מובחר שבעופות תרנגולת יעו״ש וכ״כ בס׳ לי לישועה דף קכ״ג ע״א משם חכמי הרפואה והביאו הר׳ שבילי אמונה דנ״ד ע״ב שלא יש מאכל טוב ובריא לגוף בעוף כמו התרנגולת יעו״ש ומובחר גדול אם היא לבנה. יפ״ל ח״ה או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ כ״ד:

כ ך) שם בהגה. ונוהגין ליקח תרנגול זכר לזכר וכו׳ והמנהג שלנו ליקח לזכר תרנגול שאינו מסורס. מט״א או׳ ד׳ קיצור ש״ע סי׳ קל״א או׳ א׳ ואף שאין לוקחין אותו לכפרה יש למנוע מלאוכלו ביום זה. אלף למטה שם או׳ ד׳:

כא כא) שם בהגה. ונוהגין ליקח תרנגול וכו׳ ומיהו אם אין לו תרנגול לוקחין מין בעל חיים אחר כגון אווזים ותורים ובני יונים וי״א אפי׳ דגים. לבוש. ונ״ל דלא יקח דבר הראוי להקרבה כגון תורים ובני יונה שלא יהא נראה כמקדיש קדשים בחוץ. מ״א סק״ג. ר״ז או׳ א׳ מט״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ ד׳ והטעם כתב הר״ז שם שאם יסמוך ידיו עליהם. יהא נראה כמקדיש קדשים ושוחטן בחוץ עכ״ל משמע הא במקום שאין נוהגין להמוך עליהם שרי:

כב כב) ואיתא בשבת דף פ״א ע״ב ברש״י שהיו נוהגין ליקח עציץ עם הזרעים ולהחזירו סביב ראשו בער״ה. מ״א שם. וז״ל רש״י שם בשם תשו׳ הגאונים שאיזה ימים קודם ר״ה לוקחים עציץ לכ״א מאנשי הבית גדול וקטן וזורעין בתוכו פולין או קטנית ובער״ה שכבר צמח לוקח כ״א עציצו ומחזירו סביב ראשו ז״פ ואומר זה תחת זה זה חליפתי זה תמורתי ומשליכו לנהר עכ״ל. מחה״ש. ונ״מ למי שאינו יכול ליקח תרנגול וגם אין לו כסף לסבב על ראשו במקום תרנגול שיעשה זה. וכ״כ בסידור רב יעב״ץ ונתן טעם כי האדם עץ השדה משתתף עמו בנפש הצומחת. מיהו הפר״ח כתב דאין ספק שראוי לבטל המנהג משום חשש דרכי האמרי וכתיב תמים תהיה עם ה׳ אלהיך יעו״ש ונראה דהיינו לפי סברתו דפסק כדברי הש״ע דגם בתרנגול אין לסבב אבל לדעת המתירין בתרנגול ה״ה בזה. ומ״מ לא שמענו ולא ראינו בזה״ז מי שעושה זאת ואפשר דיש לחלק בין זה לתרנגול ועוד י״ל דהא דנהגו בתרנגול משום כי כן נפיק ג״כ מפומיה דהאר״י ז״ל:

כג **כג) שם בהגה. ולוקחים למעוברת ב' תרנגולים וכו'** כלומר תרנגול ותרנגולת ואף אם העובר נקבם די לה ולבתה באחד משום ששנים רשאים ליקח כפרה אחת. לבוש. וכן נוהגין אפי' בשני גופים. והאר"י לקח ג' למעוברת. מ"א סק"ב. וכ"כ לעיל או' ה' וכ"כ א"ר או' ח' בשם כמה פו' דצריך לכל אחד מבני הבית תרנגול א' ולמעוברת ג' ואין לשנות יעו"ש. ולתאומים לא חיישינן. ב"ח משם מרדכי קטן. שכנה"ג בהגב"י או' ו':

כד **כד) שם בהגה. ובוחרים בתרנגולים לבנים וכו'** ומ"מ אין לחזור אחר לבנים דוקא דהוי כעין דרכי האמרי כדאיתא בפ"ק דע"א אלא אם יזדמן לו לבן יקח. ב"ח. מ"א סק"ג. ומיהו עיין להרב אדני פז שכתב כיון דלבנים הם טובים יותר לאכילה מצד הרפואה כמ"ש לו הזקן רופא מומחה ר' שמחה א"כ לית לן בה כדאיתא בגמ' כל דבר שהוא משום רפואה אין בו משום דרכי האמרי וא"כ יתכוין הוא נמי משום רפואה ותו לית לן בה. יפ"ל ח"ב או' א':

כה **כה) שם בהגה. על דרך שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים וכו'** ועוד כי לבן רומז אל בחי' החסד והרחמים כנודע:

כו **כו) שם בהגה. ונהגו ליתן הכפרות לעניים.** כמ"ש וחטאיך בצדקה פרוק. ביאורי הגר"א. מ"ב או' ה':

כז **כז) שם בהגה. או לפדותן בממון וכו'** וזה טוב יותר דאז לא מתבייש העני מלקבלם אבל כשנותנים את התרנגול גופיה אומר העני זה השליך עונותיו על תרנגול זה ונבזה אני לו ששולחו אלי. דרשות מהרי"ל ה' עיוה"כ. שכנה"ג בהגב"י או' ז' מ"א סק"ד. א"ר או' ו' ר"ז או' ד' ואם עני הרגיל אצלו ויודע בו שלא יתבייש בתתו לו יכול ליתן לו מהעופות עצמם שלפעמים נהנה יותר שהוא הנאה קרובה שא"צ לטרוח וגם כי לו תהיה צדקה באותו דבר עצמו אשר עשה ביום הזה לכפר. מט"א או' יו"ד. מ"ב שם.

כח **כח) שם בהגה. או לפדותן וכו'** והלזהר ליתן מעשר לא יקח זה הפדיון ממעות מעשר אלא ממעות עצמו. של"ה. א"ר שם. מט"א שם. מ"ב או' ו':

כט **כט) שם בהגה. שנוהגין לילך על הקברות וכו'** והצדקה שנותנין שם הוא פדיון הכפרות. לבוש. קשל"מ מה' יומא. וא"כ ראוי לתת כפי ערך הכפרות שיש לו. מ"א סק"ה. ר"ז או' ה' והיינו בערך הכפרות ששוים עתה אחר השחיטה ולא כערך שהיו שוים קודם השחיטה שהיו ביוקר. והיינו אם יש יכולת בידו לפדות. וכ"כ מ"ב שם. וכ"מ ממ"ש לעיל או' ו' יעו"ש:

ל **ל) שם בהגה. שנוהגין לילך על הקברות וכו'** ואין לומר תחינות שם רק מה שמיוסד מקדמונים מאחר דא"א היום תחנון. מ"א שם. א"ר או' יו"ד. א"א או' ה' ר"ז או' ה' מט"א או' י"ד. מ"ב או' ז':

לא **לא) שם בהגה. שנוהגין לילך על הקברות וכו'** אך יזהר שלא ילך יחידי שכתב בשה"מ פ' ואתחנן וז"ל דע כי צריך האדם ניזהר שלא לישב במקום שאין בו ישוב לפי שמקום שאין בו ישוב שולט שם שד א' ושמו תניא ויוצא מפסוק ולמה תניאון את לב בני ישראל והיושב שם אעפ"י שהוא עוסק בתורה מתגבר עליו השד ההוא להזיקו או להחטיאו ואין כח באדם ההוא העומד שם לשלוט עליו לולי יהא צדיק גמור ומורי ז"ל הזהיר לאדם א' שלא ילך על קברי רשב"י ור' אלעזר בנו ללמוד שם יחידי אפי' בימים שרגילים בני אדם לילך שם ומכ"ש בשאר מקומות שאין בנ"א יושבים שם עכ"ל. והרב יעב"ץ בסידורו עמודי שמים תמה על מנהג זה שהולכים על הקברות ביו"ט כזה יעו"ש והב"ד היפ"ל ח"ב או' ג' וכתב דטוב ללכת יום או יומים לפני עיוה"כ וכמ"ש השו"ג או' ד' יעו"ש. ושאר דיני הליכת על הקברות כבר כתבנו אותם לעיל סי' תקפ"א מאו' צ' עד או' צ"ט יעו"ש:

לב **לב) שם בהגה. וסמך ידיו עליו וכו'** דהיינו על הראש כמ"ש הטור. והט"ז סק"ג כתב דיש למנוע דבר זה דנראה כמקדיש קדשים ושוחטן בחוץ יעו"ש. ומיהו דעת הא"ר או' ך' להקל. וכ"כ הר"ז או' א' דאין לחוש לזה כיון שהתרנגול היא דבר שאינו ראוי למזבח. וכ"כ בסידור רב יעב"ץ וכ"מ בח"א כלל קמ"ד או' ד' והמש"ז או' ג' כתב דראוי להניח ידו על הצדדין:

לג **לג) שם בהגה. וזורקין בני מיעיהם וכו'** כבד וכליות בכלל. כ"ה בטור מ"א סק"ו. א"ר או' ד' א"א או' ו' ר"ז או' ו' מט"א או' י"ב:

לד **לד) שם בהגה. וזורקין בני מיעיהם וכו'** משום שדרך התרנגולים לילך אנה ואנה ומתפרנסין מן הגזל לכך אין ליהנות מהם וגם הוא אוכל שקצים ורמשים ולכך אין לאוכלן ביום הזה. לבוש. וח"א כלל קמ"ד סוף או' ד' כתב לפי שנזונים מן הגזל. ובני המעיים הם הכלים הראשונים שמקבלים הגזל לכן מרחיקים עצמן מלאכלם כדי ליתן אל לבו להרחיק עצמו מן הגזל עכ"ל. והט"ז סוף הסי' כתב הטעם כי ראוי לרחם על הבריות כדי שירחמו עליו מן השמים. וכ"כ הר"ז או' ו' וכ"כ המט"י בליקו' דס"א ע"ג יעו"ש. ונראה דאם זורק מאכל עופות בגגים איכא ה"ט דכל המרחם על הבריות וכו' וכן נהגו במי שהוא חולה ומבקש רחמים שמשליכין מאכל לעופות בגגין כדי לרחם על הבריות ובזה יהיה זוכה שירחמו עליו מן השמים. רו"ח או' ב'. ונ"מ דלטעם זה משום דכל המרחם וכו' אם אין מצויין שם עופות לקחת אותם דא"צ לזורקם:

לה **לה) יזהרו** הנשים בניקוי העור של התרנגולים דשכיח בהם כמו כנים ולפעמים הם דבוקים בעור התרנגולים וצריך להשגיח ע״ז הרבה ואם תראה האשה כי קשה הרבה לנקותם מחמת רבויים תפשוט העור כולו ותזרקנו. ויש נוהגין לראות העור קודם שיקנה ואם נראה בו שיש בו מאלו הכנים אין קונים. ויש לנקות העור מאלו הכנים קודם החירוך ואחר החירוך כי שמא יש דבוק באיזה גומא או מחבה ולא נחרך עם הנוצות הקטנים. וקודם החירוך ירחוץ הדם מן הצואר או שיהיה האש מקש ותבן שאין להם חמימות כ״כ לבשל הדם ויעבירם על האש תמיד שלא ישהא במקום א׳ הרבה וכמ״ש ביו״ד סי׳ ס״ח סעי׳ ג׳ וסעי׳ ה׳ בהגה ובאחרונים שם יעו״ש:

סימן תרו

א **א) [סעיף א׳] עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה״כ מכפר וכו׳** כדאמרינן בסוף מס׳ יומא (דף פ״ה ע״ב) מכל חטאתיכם לפני ה׳ תטהרו עבירות שבין אדם למקום יוה״כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה״כ מכפר עד שירצה את חבירו:

ב **ב) שם. עבירות שבין אדם לחבירו וכו׳** כתב מוהר״ש גרמיזאן שעבירה שבין אדם לחבירו שיש בה חלק למקום כגון אם ביזהו בדברים שעבר אואהבת לרעך כמוך וכיוצא כל זמן שלא הרצה את חבירו אפי׳ מה שבין אדם למקום איני מכפר. פר״ח. ברכ״י או׳ א׳:

ג **ג) יש** מי שכתב דאם לא שב מעבירות שבינו לחבירו גם עבירות שבינו למקום אינו מתכפר ואסמכיה אמתני׳ ואני אומר לא ניחא ליה למרייהו בהכי. ברכ״י שם. מיהו היפ״ל ח״ה או׳ א׳ כתב בשם כמה פו׳ דכל זמן שלא הרצה את חבירו אפי׳ מה שבין אדם למקום אינו מכפר יעו״ש. ואני כתבתי בעניי בסה״ק עדות ביעקב דרוש ב׳ לשבת תשו׳ דאם לא ביקש מחילה מחבירו את אשר חטא לו יש לחוש למה״ד לקטרג עליו ביוה״כ לאמר זה לא איכפת ליה מעבירות שהרי לא ביקש מחילה מחבירו ולמה אתה כביכול תמחול לי יעו״ש:

ד **ד) מי** שבא על אשת איש יש בזה שני חלקי עבירה חלק א׳ בינו לבין המקום שעבר עבירה חמורה ובזה מועיל תשו׳ ויוה״כ אבל יש בזה ח״ב עבירות שבין אדם לחבירו שהרי גורם לו לאסור אשתו עליו שאין תשו׳ ויוה״כ מועיל עד שפייסו. נוב״י ח״א חא״ח סי׳ ל״ה. רו״ח או׳ א׳:

ה **ה) הבא** על הפנויה אם ברצונה עבירות שבין אדם למקום מיקרי ואם באונס או שבא עליה בשעת עילופה. (ר״ל בשעה שמתעלפת) עבירות שבין אדם לחבירו מיקרי וצריך לפרט החטא. מוהרי״ק שורש קכ״ט. פר״ח. א״ר או׳ א׳ והיינו אם אינה נדה דאם לא כן בכ״ג איכא נמי בין אדם למקום דחייב כרת. ועיין ביו״ד ססי׳ קפ״ה בהגה ובתשו׳ הריב״ש סי׳ תכ״ב שכתב דאין לה לפנויה לטבול דבהסתלק ממנה איסור חמור הנדה תבא לידי זנות שהוא איסור קל יעו״ש ועוד עיין בתשו׳ מהר״ם מינץ סי׳ צ״ה שכתב הבא על הפנויה דרך זנות והיא גדולה שהגיע זמנה לראות ובא לעשות תשו׳ צריך לעשות תשו׳ כבועל נדה אם לא שידוע לו שטבלה בודאי יעו״ש והב״ד הבאה״ט שם:

ו **ו) שם. אין יוה״כ מכפר עד שיפייסנו.** ובשעת מחילה צריך לפרט החטא שחטא לחבירו. ב״ח. ואם חבירו מתבייש בזה לא יפרוט אותו. מ״א ריש הסי׳ א״ר או׳ א׳ א״א ריש הסי׳ ר״ז או׳ א׳ מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳:

ז **ז) שם. אין יוה״כ מכפר עד שיפייסנו.** מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע בממון. ח״א כלל קמ״ד או׳ ה׳ מ״ב או׳ א׳ ואעפ״י ששולם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם. הרמב״ם פ״א מה׳ תשו׳ ה׳ א׳ ושם בפ״ב ה׳ ט׳ כתב אעפ״י שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו והיינו משום צערו כמ״ש בגמ׳ (בב״ק צ״ב ע״א) ובתשו׳ שאילת שמואל סי׳ מ״א נסתפק באונאת ממון דלא ידע הנגזל ולא היה לו צער אי צריך פיוס עי״ש ולע״ד זולת צער אם שהה בידו ממון חבירו צריך פיוס דאיתא בירושלמי (ב״מ פ״ה) המבטל כיסו של חבירו יש לו עליו תרעומת יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ א׳:

ח **ח) ואם** יש לחבירו בידו ממין שיש לו תביעה עליהם יודיענו אעפ״י שחבירו לא ידע מזה כלל ועכ״פ יסדר לפני הרב ומו״ץ הענין בשלימות ובאמת בלא שקר דאל״כ אינו אלא כגונב דעת עליון וישאל היאך ינהג. כללו ש״ד כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי היצה״ר יש לו התירים הרבה כ״א ישאל למו״ץ שיורה לו הדרך ע״פ דרכי התורה כדי שלא ישאר בידו ממון חבירו בעול ח״א שם או׳ ו׳ מ״ב שם:

ט **ט) שם. ואפי׳ לא הקניטו אלא בדברים וכו׳** דגם בזה עבר על לאו דאו׳ דכתיב ולא תונו איש את עמיתו ואז״ל באונאת דברים הכתוב מדבר. ועוד אז״ל גדולה אונאת דברים יותר מאונאת ממון שזה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון וזה בגופו וזה בממונו:

י **י) שם. צריך לפייסו.** ואל יאמר היום או למחר אפייסנו אלא בעיוה״כ יפייסנו ולא יעבור משא״כ בשאר ימות השנה שאע״פ שראוי לכל אדם לפייס תיכף למי שפשע כנגדו מ״מ יכול הוא להניח הענין ליום אחר. ב״ח. עט״ז. ר״ז או׳ ח׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳.

יא יא) **שם. צריך לפייסו.** מנהג של טעות הוא מה שנוהגין בזמנינו זה כי יחטא איש לאיש והקניטו בדברים נכנס אמצעי ביניהם לתווך השלום ואין זה כוונת שמואל אלא שהעולב ילך מעצמו לפני העלוב ויאמר לו סלחתי. מהר״י ן׳ חביב בס׳ עין יעקב. והב״ד מט״מ סי׳ תתמ״ח. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ עו״ש או׳ ב׳ א״ר או׳ א׳ מיהו הפר״ח כתב על דברי מהר״י ן׳ חביב הנז׳ דאין דבריו מוכרחים יעו״ש וכ״כ המט״א שם דאם קשה עליו לילך בעצמו תחלה או שיודע שיותר קרוב הפיוס ע״י איש אמצעי שיתווך ביניהם יכול לעשות ע״י אמצעי עכ״ל. וכ״כ מ״ב או׳ ב׳:

יב יב) **שם. צריך לפייסו.** ויאמר אני מבקש סליחה ומחילה וכפרה מה׳ אלהי ישראל ואח״כ מפלוני שימחול לי. יש״ש פ״ח דב״ק סי׳ מ״ט. א״ר שם. א״א או׳ א׳:

יג יג) **צריך** אדם להמציא עצמו אצל אותו שחטא לו כדי שיבקש ממנו מחילה ראב״ן. א״ר שם. מט״א או׳ ג׳ והוא מגמ׳ יומא פ״ז ע״א יעו״ש:

יד יד) **כתבו** המקובלים מי שאיני מעביר שנאה ביוה״כ אין תפלתו נשמעת. א״ר שם. מט״א או׳ ד׳ והמבקש מחילה מרבים בכלל אינו יוצא אם יודע שעשה לאיזה יחיד שום דבר בפרט. א״ר שם. מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳:

טו טו) **שם. צריך לפייסו.** ועושין כן כדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו ולא יהיה מקום לשטן לקטרג עליהם. והכי איתא בפ׳ ט״ו מפרקי ר״א ראה סמאל שלא נמצא חטא בישראל ביוה״כ ואומר רבון העולם יש לך עם א׳ בארץ כמה״ש מה מה״ש יחיפי רגל אף ישראל יחיפי רגל ביוה״כ. מה מה״ש אין להם קפיצה אף ישראל אין להם קפיצה עומדין על רגליהם ביוה״כ. מה מה״ש נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא. מה מה״ש שלום ביניהם כך ישראל ביוה״כ. והקב״ה שומע עדותן מן המקטרגין ומכפר עליהם. טור. לבוש. וכתב שם הלבוש ואם לא יהיה לבם שלם זע״ז אז יהיה מקום לשטן לקטרג וכו׳ יעו״ש:

טז טז) **שם. ואם אינו מתפייס בראשונה וכו׳** מי שקשה לקבל פיוס הוא מעלמא דנוקבא. ס׳ המדות למהר״ן ערך מריבה או׳ ע״ה. יפ״ל ח״ב או׳ א׳:

יז טוב) **שם. יחזור וילך פעם שנייה וכו׳** וצריך לפייסו בכל פעם במין ריצוי אחר. ב״ח. עט״ז. מ״א סק״א. פר״ח. א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל קמ״ד או׳ ה׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳. אבל א״צ שיהיו בכל פעם ג׳ אנשים מחודשים. פר״ח. כס״א או׳ ב׳:

יח חי) **שם. ובכל פעם יקח עמו ג׳ אנשים.** משמע דגם בפעם ראשונה צריך ליקח עמו ג׳ אנשים. וכ״כ הר״ז או׳ ב׳. אבל מדברי הרמב״ם פ״ב מה׳ תשו׳ משמע דבפעם הראשון ילך לבדו אולי ימחול לו ואם לא מחל אז אח״כ יקח עמו ג׳ אנשים וילך עד ג״פ יעו״ש. וכ״מ בירושלמי סוף מס׳ יומא דבתחלה ילך לבדו ואח״כ אם לא נתרצה יקח עמו ג׳ אנשים יעו״ש. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ ליל יוה״כ דאם אינו מוחל בינו לבינו יביא ג׳ בני אדם וכו׳:

יט יט) **שם. ובכל פעם יקח עמו ג׳ אנשים.** שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וכו׳ וישור לשון שורה ואין שורה פחותה מג׳ בני אדם. גמ׳ יומא פ״ז ע״א ופירש״י שם:

כ ך) **שם. ואם אינו מתפייס בג״פ וכו׳** שנאמר אנא שא נא ועתה שא נא. גמ׳ שם. ור״ל דג״פ נא כתיב ואין נא אלא לשון בקשה הרי ג״פ בקשה ולא יותר:

כא כא) **שם. אינו זקוק לו.** ואם רצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון תורה. ב״ח. והפר״ח כתב דלשאול ממנו מחילה יותר מג״פ אינו רשאי יעו״ש. אבל המ״א סק״ב כתב כדברי הב״ח דרשאי אם אין שם בזיון תורה. וכ״כ א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳. ח״א שם. מט״א שם. מ״ב או׳ ה׳:

כב כב) **שם. אינו זקוק לו.** ודבר ברור הוא דכיון שיותר מג״פ אינו זקוק לו עוד לפייסו שיוה״כ מכפר והיינו דתנן עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה״כ מכפר עד שירצה את חבירו דאלמא דכל שמרצהו אעפ״י שהוא לא נתרצה יוה״כ מכפר דאל״כ עד שיתרצה חבירו מיבעי ליה. פר״ח:

כג כג) **שם הגה. מיהו יאמר אח״כ לפני עשרה וכו׳** ויעמידם שורה א׳ לפניו ויאמר בפניהם חטאתי אל פלוני ואין רוצה למחול לי וילך לו. ואז הקב״ה רואה שהוא השפיל עצמו לפניו ומרחם ומוחל וסולח לי. כ״כ המרדכי פ׳ בתרא דיומא בשם תנחומא. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ ליל יוה״כ. ד״מ או׳ א׳ ב״ח. ביאורי הגר״א:

כד כד) **שם הגה. מיהו יאמר אח״כ לפני עברה וכו׳** כדי שלא יחשדוהו שמצדו נבצר. לבוש. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳ ולפ״ז משמע היכא דליכא חשדא כגון דליכא מי שידע מזה דא״צ שיאמר אח״כ לפני עשרה וכו׳:

כה כה) **שם. ואם הוא רבו וכו׳** אפי׳ אינו רבי מובהק רק שמע ממנו ד״ת. מ״צ ח״ב סי׳ מ״ט. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ג. פר״ח. י״א בהגב״י. ברכ״י או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳:

כו כו) **שם. צריך לילך לו כמה פעמים וכו'** אפי' אלף פעמים עד שימחול לו. הרמב"ם פ"ב מה' תשו' ה' ט':

כז כז) **שם הגה. והמוחל לא יהיה אכזרי וכו'** אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפיצה ואפי' הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון. אבל העכו"ם ערלי לב אינם כן אלא ועברתם שמרה נצח. וכ"ה אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה. הרמב"ם שם ה' יו"ד:

כח כח) **שם הגה. והמוחל לא יהיה אכזרי וכו'** דכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ואם הוא לא ירצה למחול גם לו לא ימחלו. מ"כ או' ח':

כט כט) **שם בהגה. אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה.** וה"ה אם מכוין לטובתו. מ"א סק"ד. פר"ח. א"ר או' ד' ועיין עוד באו' שאח"ז:

ל ל) **שם בהגה. אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה.** כדי שיכנע לבבו הערל או שחושש שלא יבא לו לעצמו איזה רעה ע"י שימחול לו. ר"ז או' ד' מט"א או' ד' מ"ב או' ט' ואו' יו"ד. ומ"מ ראוי למחול כ"א אין מוחל מנ"מ גם עונותיו ח"ו לא מוחלין לו. מש"ז או' ב' ואף אם חושש שיבא לו איזה רעה אם ימחול מ"מ יש למחול בלבו ולהסיר השנאה:

לא לא) **שם הגה. ואם הוציא עליו שם רע א"צ למחול לו.** במרדכי כתוב הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית משמע פירושו שאין המוחל אכזרי כשאין מוחל אבל אם רצה למחול הוי מחילה. ומשו"ה אם מת אותו שחטא לו מהני לענין זה (מ"ש בסעי' ב') אף שהוציא עליו ש"ר דאמרינן אלו היה קיים היה מוחל לו. ט"ז סק"ג. וכ"כ הב"ח. א"ר או' ה' מש"ז או' ג' ויבקש קודם שטיהרו את המת. יש"ש פ"ח דב"ק סי' נ"ז. א"ר שם:

לב לב) **שם הגה. ואם הוציא עליו שם רע א"צ למחול לו.** משום דאיכא דשמע בהוצאת ש"ר ולא שמע בפיוס ולא נפק האי גברא מחשדא. פסקי מהרא"י סי' רי"ב. ומ"מ מדת ענוה למחול. יש"ש פ"ח דב"ק סי' ס"ג. מ"א סק"ה. א"ר שם. ר"ז או' ד' ח"א כלל קמ"ד או' ה' מט"א או' ד' מ"ב או' י"א:

לג לג) **ואף** במוציא ש"ר אינו מחויב לבקש ממנו מחילה יותר מג"פ. ישי"ע. פת"ע או' ד' מיהו בס' לב דוד פ"ג כתב דבמוציא. ש"ר אין לו מחילה כלל עולמית אף שהביא אלף שורות עד שיתרצה יעו"ש והבד הרו"ח או' ג':

לד לד) **העושה** דבר נגד חבירו ומפייסו יבקש ממנו שיתפלל עליו והמוחל עצמו מצוה עליו לעשות כן. יש"ש פ"ח דיבמות סי' כ"ז. פת"ע או' א':

לה לה) **[סעיף ב'] אם מת אשר חטא לו וכו'** ודוקא כשחטא לו בעודו בחיים ולא הספיק לשאול ממנו מחילה צריך לילך ממש על קברו אבל אם לא חרפי אלא לאחר מיתה א"צ לילך על קברו אלא מבקש ממנו מחילה במקים שביישד שה"ג פ' הזהב. כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' ב' מ"א סק"ז. פר"ח. ר"ז או' ז' ח"א כלל קמ"ד או' ה' מ"ב או' י"ד. מיהו דעת הישו"ש בפ"ח דקמא סי' ן' דאפי' אם חרפו לאחר מיתה צריך לילך על קברו יעו"ש וכ"מ מדברי מור"ם ז"ל בהגה בש"ע חו"מ סי' ת"ך סעי' ל"ח יעו"ש. והב"ד הנו"ש בסי' זה וכתב ולענין הלכה יש להחמיר על המבייש את המת אפי' לאחר מיתה לילך על הקבר כדעת מהרש"ל ומור"ם ז"ל שפשט סוגיין דפ' יוה"כ אזלא כוותייהו יעוש"ב:

לו לו) **שם. אם מת אשר חטא לו וכו'** ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים לא היה יודע לו יורשין יניחנו בב"ד ויתודה. הרמב"ם סוף פ"ב מה' תשו':

לז לז) **שם. אם מת אשר חטא לו וכו'** וה"ה אם הוציא עליו ש"ר ומת מהני להביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו וכו' כמ"ש לעיל או ל"א יעו"ש:

לח לח) **שם. אם מת אשר חטא לו וכו'** ואם אמר לאחד ממזר פגם בכבוד אבותיו ג"כ. מהרי"ו. מ"א סק"ו. ור"ל דצריך לילך על קברי אבותיו ג"כ. לב"ש. וביש"ש שם סי' מ"ו כתב דא"צ דיכול לומר עליך כוונתי (ר"ל לבזותו ואין דעתו על אביו) אלא א"כ קראו ממזר בן ממזר. מ"א שם. ר"ז או' יו"ד. ביאורי הגר"א. מ"ב או' י"ג. ודוקא בממזר ב"מ צריך לסבול עונש גם בשביל האב אבל הקורא לחבירו רשע בן רשע או גנב בן גנב א"צ לסבול עונש בשביל האב דהא אם היה אמת שהבן רשע או גנב מותר לקרותו רשע בן רשע או גנב בן גנב וכדיליף הש"ס בסנהדרין פ' ד"מ וכ"פ בחו"מ סי' ת"ך (סעי' ל"ח בהגה) ועי"ש עוד יתר דינים בזה. מחה"ש סק"ו:

לט טל) **שם. מביא עשרה בני אדם וכו'** והיינו טעמא דכיון שצ"ל חטאתי לה' אלהי ישראל בבציר מיו"ד לאו אורח ארעא. פר"ח.

מ מ) **שם. ומעמידם על קברו וכו'** וצריך לילך שם יחף ואם הוא חוץ לג' פרסאות ישלח שלוחו. יש"ש שם סי' ן' מ"א סק"ז. א"ר או' ז' ר"ז או' ה' ח"א כלל קמ"ד או' ה' ויאמר הנני השליח של פלוני מודה ברבים איך שמשלחני וכו' יש"ש שם. א"ר שם. דה"ח או' ג' מט"א או' ה' מ"ב או' י"ד:

מא מא) וכתב עו״ש היש״ש דאסור לבן למחול על כבוד אבותיו ואין כח לבן למחול. כבוד אבותיו. מחה״ש סק״ז. וצריך לבקש. מחילה מהם על דרך שנתבאר. מט״א או׳ ז׳:

מב מב) שם. ואומר חטאתי וכו׳ והם ישיבו מחול לך מחול לך ג״פ. מהר״י ן׳ חביב. וצריך לפרוט החטא. גמ׳ א״ר או׳ ז׳ ח״א שם. דה״ח שם מט״א שם. מ״ב או׳ ט״ו:

מג מג) שם הגה. ונהגו לבקש מחילה בערב יוה״כ. וטוב שהחזן יכריז קודם כל נדרי לומר רבותי תמחלו זה לזה ויאמרו הקהל מחלנו כדי שיתעורר אותה שעה סנגוריא למעלה על ישראל דבר בעתו מה טוב. בן א״ח פ׳ ויחי או׳ ה׳:

מד מד) כל אדם ינשק. ידי אביו ואמו בעיוה״כ לעת ערב קודם שילך לבהכ״נ ויבקש מהם מחילה ודבר זה הוא חיוב גדול על כל אדם ומי שאינו עושם כן נקרא חוטא ומזלזל בכבוד אביו ואמו. דאם בין אדם לחבירו חייבו חז״ל לבקש מחילה קודם יוה״כ כ״ש מאביו ואמו שאין אדם ניצול מחטא זה בכל יום. ואם הבן שוטה ולא ביקש הם יתנו לו מחילה שיאמרו בפיהם אנכי מוחל לבני פ׳ על כל מה שחטא לי מחילה גמורה. וכן הבעל יתן מחילה לאשתו על אשר בזבזה מן הבית שלא כרצונו. וכן כל תלמיד שיש לו רב בעיר ילך אצלו קודם יוה״כ ויבקש ממנו מחילה. בן א״ח שם או׳ ו׳. ורבים הולכים גם לקרוביהם אנשים של צורה וחסידים ואנשי מעשה שיברכו אותם ומבקשים מהם שיתפללו בעדם ביום הקדוש הזה. מט״א סי׳ תרי״ט אד ב׳:

מה מה) וכל אדם בבואו לבהכ״נ להתפלל ערבית בליל יוה״כ קודם שיתחילו ערבית יאמר בינו לבין עצמו נוסח זה. הריני מוחל והולח לכל אחד ואחד מישראל בין איש בין אשה. בין קטן בין גדול. בין שחטא לי בממוני בין שחטא לי בגופי. בין שחטא בכבודי. בין באונס בין ברצון. בין בשוגג בין במזיד בין בגלגול זה בין בגלגולים אחרים. והריני מוחל להם מחילה שלימה מעתה ועד עולם. ועיין לקמן סי׳ תרי״ח או׳ א׳:

מו מו) [סעיף ג׳] תקנת הקדמונים וכו׳ ורבים תמהו מה ראו על ככה ולא דבר רק הוא מהם כי באנו להגדה דר׳ תנחומא פ׳ ואתחנן אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע כל הכעס הזה עלי למה וכו׳ א״ל אתה אמרת שלח נא ביד תשלח וכו׳ הנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו שאמרת לבניהם כך א״ל ממך למדתי שאמרת מחתות החטאים האלה בנפשותם א״ל אני אמרתי בנפשותם ולא באבותם. מרדכי במס׳ יומא. ביאורי הגר״א. ואע״ג דבאגדה זאת לא מצינו שנקנס מרע״ה אלא שלא נכנס לא״י אבל חרם ח״ו לא מצינו. קדמונינו ז״ל הוסיפו להחמיר דשלהם אף לחייבו חרם. שו״ג או׳ י״ב.

מז מז) ונראה דהאומר לחבירו בשעת כעסו ומריבתו בן כלב בן חמור וכיוצא דלא מיקרי זה מוציא לעז על המתים דחייב נידוי דכ״ע ידעי דאביו של זה לא היה לא חמור ולא כלב אלא בן אדם ולא נתכוין זה אלא לבזותו זולתי כשאמר לו בן גזלן או גנב או קוביסטוס וכיוצא בו דמכוין לבזות את המת אז ודאי חייב נידוי. ומ״מ גם האומר לחבירו בן כלב בן חמור צריך לבקש ממנו מחילה במקום שביזה אותו ולא לילך על קברו. שו״ג שם. ומיהו מ״ש ולא לילך על קברו היינו לדיעה א׳ שכתבנו לעיל או׳ ל״ה יעו״ש ומ״מ נראה דאין זה אלא לחומרא בעלמא דהא ודאי אין כוונתו על אביו רק לבזות את כשנגדו ור״ל כאלו הוא בן חמור או כבן כלב. וכ״ז אם אין כשנגדו רשע דאל״כ הא מותר לקרות את רשע רשע בן רשע כמ״ש לעיל או׳ ל״ח יעו״ש:

מח מח) שם. שלא להוציא לעז וכו׳ וכתב מיו״ט דאם הוציא ש״ר על מי שכבר מת צריך סליחה ג״כ על החרם. א״ר או׳ ז׳ מט״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ ט״ז. פת״ע או׳ ו׳. ונראה דיש לעשות התרה ג״כ על החרם כדי לצרפו למניין וכמ״ש מור״ם ז״ל בחו״מ סי׳ ת״ך סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש וכ״כ היפ״ל ח״ה בסי׳ זה או׳ ד׳ יעו״ש:

מט מט) שם. שלא להוציא לעז וכו׳ ואל יקל בעיניו לחזור אחר עשרה לבקש ממנו מחילה אבל אם לא הוציא עלוו ש״ר רק דברי חירופים לבד א״צ לילך על קברו כיון שלא ביישו רק לאחר מיתה ולכן יבקש ממנו מחילה אחר שחרפד. מט״א שם. והייני שיבקש ממנו מחילה לפני אותם בני אדם שחרפו לפניהם ויאמר חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני שכך וכך דברתי עליו:

נ נ) [סעיף ד׳] יכול לטבול וכו׳ כ״כ הטור דנהגו לטבול בעיוה״כ. וכ״כ בזוהר פ׳ פנחס דרי״ד ע״ב ובעיין בני היכלא בתשעה לירחא למעבד חדוותא ולמטבל בנהרא לדכאה גרמייהו וכו׳ והוא כדי להתפלל בטהרה ביום הקדוש והנורא הזה וגם כדי לקבל הארת יוה״כ כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״א או׳ פ״ג ועי״ש סדר הטבילה:

נא נא) שם. יכול לטבול וללקות מתי שירצה וכו׳ ועכ״פ טוב הוא שיטבול קודם תפלת מנחה ששם מתודה וכן נוהגין. ט״ז סק״ד. ויש נוהגין לטבול אחר סעודה המפסקת שיהיה סמוך ליוה״כ. מ״א סק״ח. ר״ז או׳ י״ג. ויש שטובלין ב׳ פעמים א׳ קודם תפלת מנחה ואחד לאחר סעודה המפסקת ומ״מ

יזהר מאד שלא יכנס למקוה ח״ו סמוך לבה״ש כי תוספת יוה״כ דאו׳ תו׳ חיים על ח״א כלל קמ״ד או׳ כ״א:

נב בנ) שם. יכול לטבול וללקות מתי שירצה וכו׳ ועיקר זמן הטבילה לאחר חצות ומיהו הרוצה להקדים לא יקדים משעה ה׳ של היום שעה א׳ קודם חצות. ח״א שם או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ ר״ס או׳ ז׳:

נג גנ) שם. יכול לטבול וללקות וכו׳ ועיין לקמן סי׳ תר״ז סעי׳ ו׳ בדין המלקות ובדברינו לשם בס״ד:

נד דנ) שם הגה. וא״צ לטבול רק פ״א בלא וידוי וכו׳ אבל עכשיו נהגו הרבה להתוודות במקוה קודם תפלה ע״פ קבלת האר״י ז״ל ונהגו לטבול ג״פ. ט״ז סק״ה. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ שהיה טובל ג״פ. וכ״כ מ״א סק״ח. א״ר או׳ יו״ד. ויש חסידים שטובלים ביום הזה ט״ל טבילות נגד המלקות ואז האדם מתעורר במאד ובוער הקדושה בלבו ונתקיים בו באנו באש ובמים. של״ה דף רכ״ח ע״א. ועיין לעיל סי׳ תקפ״א או׳ פ״ג סדר הטבילה ע״פ הכוונות:

נה הנ) שם בהגה. משום קרי. ולפ״ז אשה ששמשה תוך ג׳ ימים קודם יוה״כ צריכה לכבד ביתה בחמין שלא תפליט בשכבת זרע ואח״כ תטבול כמו במתן תורה ודוקא שלא בשעת סמוך לטבילתה או סמוך לווסתה דבאותן שעות אל תכבד שמא תשחית זרע ההריון דאין האשה מתעברת כ״א סמוך לטבילתה או סמוך לווסתה. וי״א דעיקר הטבילה הוא משום תשו׳ דהא נוהגין אז לטבול אנשים ונשים נערים ובתולות בר מצוה ובת מצוה. וכן הזקנות וכן נערים ובתולות שברור להם שנקי גופם משום טומאה אלא ודאי משום תשו׳ הוא. דרשות מהרי״ל שם. מ״א שם. ר״ז או׳ י״א ואו׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״א. ולפ״ז א״צ לאשה לכבד ביתה בחמין וכו׳ אפי׳ בזמן שאין ראוי להריון כיון שאינו אלא משום תשו׳ ועיין לקמן או׳ נ״ח:

נו ונ) שם בהגה. משום קרי. ודע דלמשמעות רמ״א ולבוש מי שלא ראה קרי מן ער״ה א״צ לטבול ומ״מ האדם בריא יחמיר לחוש למהרי״ל ופו׳ דטעם הטבילה משום תשו׳ א״ר או׳ ט׳ והמ״א שם כתב דאפי׳ מי שס״ל דטבילה משום קרי אפ״ה אם טבל בער״ה יחזור ויטבול דשמא ראה מים חלוקים ועכורים יעו״ש וכ״כ האחרונים. והגם דכתב מ״א בסו׳ פ״ח דלא גזר עזרא בזה לענין תפלה כתב שם הא״ר דאפשר דביוה״כ החמירו טפי יעו״ש:

נז זנ) ולענין הוודוי במקוה כתב המש״ז או׳ ה׳ דאין להזכיר שם השם בגילוי הראש ומים זכים לבו רואה ערוה ג״כ אסור רק יאמר אשמתי בלא הזכרת השם עכ״ל והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ כ״ב וכתב דלפי הנראה אותם המתודים בודאי לא יזהרו בזה ויאמרו נוסח הוידוי כמו שהוא בסידורים וע״כ שב ואל תעשה עדיף יעו״ש ומ״מ נראה די״ל רבש״ע חטאתי ועויתי ופשעתי לפניך ויה״ר מלפניך שתמחול לי על כל מה שחטאתי לפניך כרוב רחמיך וכרוב חסדיך ותרצני:

נח חנ) וטוב לגלח הצפרנים שכן האשה המטהרת לבעלה צריכה לקצצם. של״ה דף רכ״ח ע״א. א״ר או׳ י״ד. וכ״כ המט״א או׳ ח׳ דאפי׳ נערים ובתולות שהם בני מצוה יש להם לטבול ויש לדקדק בחציצה יותר משאר טבילות שטובלים הזכרים בכל ימות השנה שאין מדקדקים בה כ״כ ולכן טרם שנכנס לבית המרחץ יטול צפרניו וכו׳ וגם יחצוץ שניו שלא יהיה בין השינים דבר חוצץ ויכנס למרחץ וירחץ עצמו במים חמים שיהא גופו נקי ויסרוק שערותיו במסרק ואנשי מעשה שנהגו שלא לסרוק הזקן במסרק יפרידו השערות בנחת ביד במה דאפשר ואח״כ יטבלו במקוה של ארבעים סאה יעו״ש וכ״כ בן א״ח פ׳ נצבים או׳ ג׳ ופ׳ וילך או׳ ח׳ דגם נשים ובתולות צריכין לסרוק שערות ראשם תחלה משום חציצה וכן יבדקו גופם משאר דברים החוצצים ורק א״צ להסיר שער בית השחי ובית הערוה עכ״ל ועיין לעיל סי׳ תקפ״א או׳ פ״ד:

נט נט) שם הגה. וה״ה דהטלת ט׳ קבין וכו׳ אם הוא מצטער בטבילה. מהרי״ו. מ״א סק״ט. מט״א או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״ב:

ס ס) שם הגה. וה״ה דהטלת ט׳ קבין וכו׳ והוא שיעיר ט״ו קוואר״ק פולניש ובמדינות מעהרי״ן יש בכל קוואר״ק פילניש שני זיידליך וחצי זיידל. ט״ז סק״ו. א״ר או׳ י״א. וי״א שהוא ט״ז קוואר״ק ורביעית קוואר״ק. ולפי דעת קצת אנשי מעשה שמדדו באצבעות מצאו שיעור רביעית של קידוש הוא חלק א׳ מששה בקוואר״ק שלנו ורביעית הוא ביצה ומחצה ולפ״ז כיון שתשעה קבין הוא ריי״ו ביצים צריך כ״ד קוואר״ק לשפיכת ט׳ קבין ובשעת הדחק שאין לו כלים מחזיקים כ״כ יש להקל בי״ח קוואר״ק. מט״א או׳ י״א. ועוד עיין מזה לעיל סי׳ פ״ח או׳ ח׳ ופרטי דיני ט׳ קבין כבר נתבארו שם מאו׳ ה׳ עד או׳ ח׳ קחנו משם:

סא סא) שם הגה. וה״ה דהטלת ט׳ קבין וכו׳ ואפי׳ מים חמין. ח״א כלל קמ״ד או׳ ז׳:

סב סב) ועיין בהגהות הגאון ר״י פיק דאותן חסידים ואנשי מעשה הנוהגין תמיד לטבול לקריין כתקנת עזרא צריכין ליזהר להטיל מים קודם ירידתן לטבול ועכ״פ חולה וזקן בודאי צריכין ליזהר בזה דאם לא יזהרו להטיל מים קודם טבילה יהיו טמאים כשיטילו מים אח״כ. מ״ב בב״ה:

סג סג) **שם בהגה. מי שמת לו מת בין ר"ה ליוה"כ מותר לרחוץ וכו'** ודוקא ביום ג' מותר אבל פחות מכאן לא. ב"י בשם התשב"ץ. אבל הב"ח כתב על דברי התשב"ץ הנז' דאינו עיקר דאין חילוק בין תוך ג' לאחר ג' לעולם שרי לרחוץ יעו"ש. ור"ל דאפי' אם עת בעיוה"כ שרי לרחוץ ולטבול בעיוה"כ. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י. עו"ש או' ג' מט"א או' ט"ז. מ"ב או' כ"ג. ועיין לקמן או' ס"ז:

סד סד) **ואף** להב"ח לא שרי לרחוץ ולטבול אלא שעה א' או ב' קודם הלילה אבל לא קודם לכן וכן יש לנהוג דהא בלא"ה יש נוהגין לטבול אחר הסעודה כמש"ל וא"כ באבל יש להחמיר. מ"א סק"י. א"ר או' י"ג. ר"ז או' י"ד. ח"א כלל קמ"ד או' ז' מט"א שם. מ"ב או' כ"ה:

סה סה) **שם בהגה מותר לרחוץ.** היינו אפי' בחמין וכן הטבילה במקוה מותר אפי' סותם של חמין. מ"ב או' כ"ד:

סו סו) **שם בהגה. מותר לרחוץ ולטבול וכו'** אבל שאר דיני אבילות כגון ישיבת קרקע נוהגין עד שתחשך. מ"א שם. ר"ז שם. ח"א שם. מיהו בתשו' דברי יוסף סי' ס"א כתב דהמקל לאכול סעודה המפסקת על הספסל לא הפסיד. והב"ד הברכ"י או' ד' והשע"ת או' יו"ד. וכ"כ בתשו' שמש צדקה סי' יו"ד. והב"ד עיקרי הד"ט סי' ל"א או' ה' וכתב וכן נהגו יעו"ש. ועיין לעיל סי' תקמ"ח או' נ"ו:

סז סז) **שם בהגה. דיוה"כ מבטל ז'** ר"ל דדינו כמו שאר רגל שפגע באבילות שהוא מבטל ז' ומותר מחמת זה לרחוץ אחר תפלת מנחה סמוך לחשיכה לדעת היש המתירין לעיל סי' תקמ"ח סעי' יו"ד יעו"ש. מ"ב או' כ"ה. ור"ל אע"ג דלסתם הש"ע שם אסור לרחוץ עד הלילה וממילא גם בלילה אסור דהא יוה"כ אסור ברחיצה כמ"ש לקמן רסי' תרי"ג מ"מ הכא משום טבילת מצוה יש לסמוך על המתירין. ועוד י"ל דגם לסתם הש"ע שם הכא שרי דהא התיר לכבס אחר חצות משום דלא אפשר לכבס בלילה והכא נמי א"א לרחוץ בלילה משום איסור דיוה"כ ועוד י"ל דלא אסרו אלא רחיצה של תענוג והכא משום תשו' כנז"ל וגם משום טהרה דהטבילה מביאה לידי טהרת הלב ולהתפלל בכוונה ומ"מ אין לרחוץ ולטבול עד אחר שיתפלל מנחה וכמ"ש שם או' נ"ד יעו"ש:

סח סח) **שם בהגה. אעפ"י שנהגו שלא לרחוץ כל שלשים וכו'** כ"כ מור"ם ז"ל ביו"ד סי' שפ"א סעי' א' בהגה אבל לדברי הש"ע שם לאחר ז' מותר ברחיצה יעו"ש:

סט סט) **שם בהגה. אעפ"י שנהגו שלא לרחוץ כל שלשים וכו'** ר"ל אף דגזירת ז' נתבטל ע"י יוה"כ היה לנו לאסור רחיצה וטבילה משות גזירת ל' וע"ז תירץ דטבילה זו היא מצוה ומחמת זה ממילא מותר גם רחיצה כדי שלא יהא חציצה לטבילה. מ"ב או' כ"ו:

ע ע) **שם בהגה. טבילת מצוה מותר.** ואף דאיננה חיובא מ"מ איסור רחיצה כל ל' ג"כ אינו אלא מנהגא. מ"ב או' כ"ז.

סימן תרז

א א) **[סעיף א'] צריך להתודות במנחה קודם סעודה וכו'** שמא יארע דבר קלקלה בסעודה (שכרות וכיוצא) ולא יוכל להתודות אח"כ. ב"י. מ"א סק"א. ר"ז או' א' מ"ב או' א' והרמב"ם פ"ב מה' תשו' ה"ז כתב שמא יחנק בסעודה קודם שיתודה. והב"ד הב"ח וכתב שכך היה גורס בברייתא ושכנה"ג בהגה"ט או' א' כתב דגירסא אחרת היה לו יעו"ש. ולי נראה שהרמב"ם מפרש שמא יארע דבר קלקלה בסעודה פי' שמא יחנק בסעודה. י"א בהגה"ט:

ב ב) **שם. קודם סעודה וכו'** וי"א דצריך להתוודות ג"כ אחר סעודה קודם תפלת ערבית ע"פ מ"ש בתוספתא פ' בתרא דיומא יעו"ש. וכ"ה דעת הרמב"ן כמ"ש בב"י והגם שכתב ב"י דהעולם לא נהגו כדברי הרמב"ן מ"מ כתב השל"ה (דף רכ"ח ע"ב) דראוי לכל יר"ש לעשות כדברי הרמב"ן מאחר שהביא ראייה מהתוספתא וכתב שכ"ה נוהג כשרואה ביה"ש משמש ובא והוא סמוך לחשיכה מתודה בכל יכולתו יעו"ש והב"ד מ"א סק"ז. א"ר או' י"א. וכתב הפר"ח ועכשיו נהגו לומר לך אלי תשוקתי שיש בה וידוי וצריך לקום בשעת הוידוי לקיים סברת הרמב"ן ונכון עכ"ל והיינו למנהג הספרדים ובני אשכנז יוצאים במה שאומרים תפלה זכה קידם כל נדרי שיש בה ג"כ וידוי כמ"ש הנוסח בח"א כלל קמ"ד ובסידורי אשכנז יעו"ש. ובסידור רב יעב"ץ כתב דאחר תפלה זכה אומר בלחש ביחיד הוידוי בקצרה אשמנו עם חשיכה ממש:

ג ג) **וכתב** בס' המדות ערך מריבה או' ל"ג ע"י הוידוי יתבטל מעליך מחשבות שונאיך. יפ"ל ח"ב או' א' ועיין עוד לקמן או' ל"א:

ד ד) **ציוו** חכמים שכל שאר ישראל יתוודו ביוה"כ בין איש בין אשה. ס' יראים עמוד זמנים או' קכ"א. וכ"כ בס' החינוך פ' נשא סי' שס"ג ונוהגת מצוה זו של הוידוי בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות ועובר ע"ז אם לא התוודה על חטאיו ביוה"כ שהוא יום קבוע מעולם לסליחה ולכפרה ובטל מצות עשה זה יעו"ש. והב"ד היפ"ל שם וכתב דלא שמע כזאת דנשים מתודות ביוה"כ ואפשר דסמכו עצמן על מה שבעה"ב מתודה אבל חטאנו אנחנו

ואבותינו ואנשי ביתינו יעו״ש. ומ״מ היותר נכון ללמדם להתוודות בעצמם כי מציה בו יותר משלוחו וגם מחנכין את הילדים ללמדם להתוודות כדי שירגילו בכך:

ה ה) **סמך** למה שנהגו לומר קודם הוידוי אנא ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו וכו׳ יראה לע״ד שהוא מוידוי של כ״ג ביוה״כ שאומר אנא ה׳ כפר נא לחטאים וכו׳ וילפינן ליה בגמ׳ דיומא בפ״ג מגזרה שוה יעו״ש. כס״א או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ קל״א או׳ ז׳:

ו ו) **שם הגה. ויחיד אומרו אחר שגמר תפלתו וכו׳** כלומר דיחיד יוה״כ וערב יוה״כ שוים הם שאינו אומרה אלא אחר תפלתו אבל הש״ץ אינו אומר הוידוי בתוך התפלה בעיוה״כ אלא אומרו אחר התפלה בלחש כשאר היחידים ובחזרת התפלה אינו אומרו כלל כדלקמן סעי׳ ה׳ בהגה. פר״ח. לב״ש. ר״ז או׳ ג׳:

ז ז) **שם בהגה. וש״צ אומרו ביוה״כ בתוך התפלה.** בברכה רביעית. הרמב״ם פ״ב מה׳ תשו׳ ה״ז. פר״ח.

ח ח) **[סעיף ב׳] א״צ לפרט החטא.** ויש סוברים שצריך לפרט החטא. הרמב״ם וסמ״ג. והב״ד הב״ח ועט״ז:

ט ט) **שם. א״צ לפרט החטא.** כענין שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה לבוש:

י י) **שם. א״צ לפרט החטא.** אלא כשיאמר סתם חטאתי יצא ידי מצות יידוי. מ״ב או׳ ה׳

יא יא) **שם. ואם רצה לפרט וכו׳** שלא נאמר אשרי נשוי פשע וכו׳ אלא שא״צ. לבוש:

יב יב) **שם. ואם רצה לפרט וכו׳** ובמקום שאחרים נחשדים יכול לפרסם שהוא עשה זה. יא״פ. שע״ת או׳ ב׳ כר״ש. רו״ח או׳ ב׳ וכ״כ בס״ח סי׳ כ״ב מי שחטא בדבר א׳ ואחרים נחשדים צ״ל אני הוא שחטאתי כדי שלא יחטאו העולם על ידו שיהיו חושדים בכשרים ואם הוא בחבורת בני אדם ונעשה דבר שלא כהוגן ולא נודע מי החוטא צ״ל אני הוא שחטאתי אעפ״י שלא חטא יעו״ש:

יג יג) **שם. ואם רצה לפרט החטא וכו׳** משמע דאיירי אפי׳ בקול רם. ונראה דדוקא בחטא מפורסם אבל בחטא שאינו מפורסם לכ״ע אסור לאומרו בקול רם כדכתיב אשרי נשוי פשע וכו׳ מ״א סק״ב. ברכ״י או׳ ג׳:

יד יד) **חסידים** הראשונים היו כותבים באגרת עונותיהם כשהיו חוטאים כדי להתודות על חטאתם וכדי שיזכור ויתחרט ויעשה תשו׳ וכו׳ ומ״ש חציף מאן דפריש חטאיה זהו שמגיד לכל אשר חטא אבל מותר להגיד לאדם צדיק וצנוע א׳ מעונותיו כדי שיורה לו היאך יעשה תשו׳ או ישאל לו סתם אדם שעשה עון זה ובא לשוב היאך יעשה תשו׳ ס״ח סי׳ כ״א:

טו טו) **שם. ואם רצה לפרט החטא וכו׳** לכ״ע אסור לגלות ענין א״א ואפי׳ בסתם שלא להוציא לעז על בנות ישראל ולא על בניהם. מהרימ״ט בתשו׳ ח״ב חא״ח סי׳ ח׳ כנה״ג בהגב״י:

טז טז) **שם. ואם מתודה בלחש וכו׳** אבל הש״צ המתודה בעד הרבים צריך להשמיע לרבים וכשהוא מנמיך קולו בשעת הוידוי גוערין בו. הרמ״ע מפאלי סי׳ ק״ב. כנה״ג שם. מ״א סק״ג:

יז יז) **שם. ואם מתודה בלחש וכו׳** ויכה באגרוף על החזה. כתבי האר״י. ובמדרש קהלת איתא שיכה על הלב לומר אתה גרמת לי. מ״א שם. ועיין לעיל סי׳ קל״א או׳ ה׳ מ״ש בשם שער הכוו׳ סוד הוידוי שיכה על הלב יעו״ש. וגם עי״ש מאו׳ ו׳ ואילך כל הסדר ודיני הוידוי יעו״ש:

יח יח) **שם בהגה. ומה שאומרים על חטא בסדר א׳ ב׳ וכו׳** והטעם שתקנו הוידוי בסדר א״ב לפי שהוידוי הוא מפני שעברו על התורה שניתנה בא״ב וכדרך שאמרו בפ׳ חלק דק״ד ע״א יעו״ש א״נ כדי שיהיו מורגלים בפיהם ויחזרו בתשו׳ שלימה בזכור אותם ולא יחזרו לצורתם. יפ״ל ח״ג או׳ ב׳ וכן צריך להתודות כנגד ה׳ אותיות מנצפ״ך כמ״ש לעיל סי׳ קל״א או׳ ז׳ יעו״ש והוא כדי לתקן מה שפגם בכ״ב אותיות וה׳ אותיות מנצפ״ך כנודע:

יט יט) **שם בהגה. ומה שאומרים על חטא בסדר א׳ ב׳ וכו׳** ויש נוהגין לומר על חטא בסדר א״ב ובסדר תשר״ק וכך אני נוהג לומר על חטא בסדר תשר״ק בחטאים שונים. כס״א או׳ ג׳ וכ״כ הברכ״י או׳ ד׳ דטוב לומר על חטא בסדר א״ב ובסדר תשר״ק בחטאים שונים עכ״ל. וכ״ה מנהג בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשנו ירושת״ו ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל לומר על סדר א״ב ועד סדר תשר״ק. ועתה נתפשט המנהג לאימרו בכמה מקומות וכבר הוא מסודר וכתוב בסידור הרש״ש ז״ל וגם כתוב שם הטעם בסוד דעל סדר א״ב הוא בבחי׳ אור ישר ועל סדר תשר״ק הוא בבחי׳ אור חוזר דבחי׳ חכמה יעו״ש ור״ל כדי לתקן מה שפגם באור ישר ובאור חוזר דבחי׳ חכמה:

כ ך) **בעל** חטא יאמר בסתר ובגלוי בשגגה וזדון. שה״ל. וכ״נ דצריך לבקש על הקל תחלה. ומיהו צ״ע דא״כ לא יהיה כסדר א״ב לכן נ״ל כיון דאמרינן חטאנו בגלוי ובסתר אנו מבקשים על שניהם כאחד כדאיתא בתמורה פ״ה. ובהרמב״ם הגירסא בגלוי לבד וכן בזדון לבד. מ״א סק״ג. וכ״כ בסידור רב יעב״ץ בגלוי ובסתר כדברי מ״א אבל בדה״ח או׳ ב׳ כתב צ״ל בסתר ובגלוי בשגגה וזדון כדברי השה״ל. וע״כ נראה דכל אחד יעשה כמנהג מקומו דאין זה מעכב רק שהוא צחות. לשון. ועיין לקמן או׳ כ״ב:

כא כא) **סדר** הוידוי בעל חטא עולה ויורד אשם ודאי ותלוי מכות מרדות מלקות מיתה כרת מיתת ב״ד. מ״א שם. א״ר או׳ ו׳ ר״ז או׳ ו׳:

כב כב) **יאמר** כפרה לחטאים וסליחה לעונות ומחילה לפשעים. מ״א שם. והר״ז או׳ ז׳ כתב מחילה לעונות וסליחה לפשעים. וכ״כ דה״ח שם. חמ״מ או׳ ה׳ והמט״א או׳ י״ב כתב סדר הוידוי י״ל בנוסחא הכתיב בסידורים ואין לשנות הנוסחא בשביל שיש להקדים הקל לחמור וכיוצא רק כל א׳ יאמר כנוסח מדינתו ולא יוציא עצמו מהכלל כי בימים קדושים אלו עיקר לכלול תפלתו בתוך תפלת צבור ולא יפרוש מהם וזה הבא לשנות הרי תפלתו עושה רושם לעצמו והיא מוצאת מכלל תפלת הצבור ואף בימות החול אין לעשות כן אלא יכלול תפלתו והתוודותו על חטאיו בכלל הצבור ונאמר הן אל כביר לא ימאס ונאמר פדה בשלום נפשי וכו׳ כי ברבים היו עמדי עכ״ל. והב״ד מ״ב או׳ י״א:

כג כג) [סעיף ג׳] **צריך להתודות מעומד.** כדכתיב בנחמיה סי׳ ט׳ ויעמדו ויתודו על חטאתיהם וכו׳ יפ״ל ח״ב או׳ ז׳ וזקן או חלוש יכול להתוודות ע״י סמיכה כמ״ש לעיל סי׳ קל״א או׳ יו״ד יעו״ש:

כד כד) **שם. צריך להתודות מעומד.** וישחה כמו במודים. של״ה. ולא יסמוך כמ״ש רסי׳ תקפ״ה. מ״א סק״ד. א״ר או׳ ט׳ ור״ל שלא יסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול כמ״ש במ״א רסי׳ תקפ״ה. וכ״כ המחה״ש סק״ד. ר״ז או׳ ז׳ מ״ב או׳ יו״ד. והעמידה צ״ל עד אחר ועל חטאים שאנו חייבים עליהם ד׳ מיתות ב״ד. דה״ח או׳ ב׳ מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ קל״א או׳ יו״ד ואו׳ י״ב:

כה כה) **שם. צריך להתוודות מעומד.** ואין לדבר בשעת הוידוי. מ״א סק״ה. א״ר שם. ר״ז או׳ ח׳ דה״ח שם. מט״א או׳ י״א. מ״ב או׳ י״א. ואפי׳ באמצע אמירת ע״ח אין לו להפסיק רק לקדושם ומודים פוסק אפי׳ עומד באמצע אשמנו. מט״א שם. מ״ב שם. וכן אמן של ברכות צריך לענות וכ״ש ה׳ אמנים ראשונים של קדיש אבל אמן של על ישראל ויהא שלמא ועושה שלום וברוך היא וברוך שמו אין לענות וכמ״ש לעיל סי׳ נ״א או׳ כ״א ואו׳ כ״ב יעו״ש:

כו כו) **שם. והוא התודה כבר צריך לעמוד.** מלשון זה משמע דדעתו דכיון דהתודה כבר בעצמו א״צ פעם שני לחזיר ולהתודות אלא לשמוע מש״צ כשאר חזרת הש״צ והרמ״א בשם הר״ן פליג ע״ז וס״ל דצריך לחזור ולהתודות וכ״פ בעיטור ומאירי וכן המנהג בזמניני. מ״ב או׳ י״א. ואם גם בשאר הימים כי שמע ליה מש״צ חוזר ומתודה עיין לעיל סי׳ קל״א או׳ י״ג:

כז כז) **שם בהגה. ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו.** שהוא דרך כלל. לבוש. אלא שנהגו לומר גם שאר דברים כגון מה נאמר לפניך ואתה יודע רזי עולם ועל חטא ועל חטאים. טור:

כח כח) **שם בהגה. ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו.** וכיון שאמר עם הש״ץ אבל אנחנו חטאנו די ורשאי לישב אח״כ. ר״ז או׳ ח׳. מיהו המנהג לומר עם הש״ץ כל סדר הוידוי ועל חטא בקול נמוך וממילא צריך לעמוד ג״כ:

כט כט) **שם בהגה. ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו.** לאו דוקא אלא היינו חטאנו עוינו פשענו. פר״ח. א״א או׳ ה׳. מ״ב או׳ י״ב. ומיהו המנהג לומר כל סדר הוידוי ועל חטא כנז׳:

ל ל) **שם בהגה. ועיקר הוידוי וכו׳** ואח״כ אומר אלהי עד שלא נוצרתי וכו׳ ואחר אלהי עד שלא שלא נוצרתי וכו׳ יאמר ג״כ אלהי נצור וכו׳ מ״א סק״ז. א״ר או׳ ה׳ וכ״ה הסדר שאחר שאמר המברך את עמו ישראל וכו׳ יאמר יהיו לרצון וכו׳ ואח״כ סדר הוידוי ועל חטא. ואח״כ אלהי עד שלא נוצרתי וכו׳ אלהי נצור וכו׳ ואח״כ יהיו לרצון וכו׳ פעם שנית. וכ״ה בסידור רב יעב״ץ ובסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל וכ״כ מט״א או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ קכ״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ י״ב ודוק:

לא לא) **שם בהגה. ועיקר הוידוי הוא אבל אנחנו חטאנו.** דאמרי בתנחומא ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם. ואומר במ״א שכל מי שחטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך המשחית ליגע בו וכמ״ש בש״ץ דקמ״ח ע״א בשם הרד״א. יפ״ל ח״ג או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ ג׳:

לב **לב) [סעיף ד'] עונות שהתודה עליהם וכו'** והכי איתא בגמ' (יומא פ"ו ע"ב) ת"ר עבירות שהתודה עליהן יוה"כ זה לא יתודה עליהם יוה"כ אחר ואם שנה בהן צריך להתודות יוה"כ אחר ואם לא שנה בהן וחזר והתודה עליהן עליו הכתוב אומר ככלב שב על קיאו וכו' ר"א בן יעקב אומר כ"ש שהוא משובח שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי וכו'. וכ"פ הרמב"ם והרא"ש והרוקח כראב"י כמ"ש בטור וב"י ולכן פסק ג"כ בש"ע וכ"ה דעת האחרונים דלא כפר"ח:

לג **לג) שם. אפ"ה יכול לחזור ולהתודות עליהם.** מלשון זה משמע דרשות הוא אם ירצה יתודה ואם לאו לא יתודה אבל מלשון הרמב"ם (פ"ב מה' תשו' ה"ח) משמע שהוא לעיכובא דכתב עבירות שהתודה עליהן ביוה"כ זה חוזר ומתודה עליהם ביוה"כ אחר אמנם לישנא דראב"י דאמר כ"ש שהוא משובח משמע כלשון הש"ע דאינו לעיכובא. שו"ג או' ז':

לד **לד) שם. אפ"ה יכול לחזור וכו'** ומשמע אף בין אדם לחבירו גזל וגניבה נמי אעפ"י שמחל לו והשיב הגזילה אפ"ה מתודה ביוה"כ לעולם דמ"מ גם בין אדם למקום חטא אבל הקניט חבירו בדברים או עני המהלך בחררה וכדומה י"ל כיון שביקש מחילה מחבירו והתודה ביוה"כ א' א"צ להתודות ביוה"כ שנית או אפשר אף ביוה"כ א' א"צ מש"ז או' א' מ"ב או' י"ג:

לה **לה) מבואר** בספרי מוסר אשר בהתודות האדם על חטאו צריך להתודות על כל מה שחטא מיום בריאת העולם ועד עתה כי נשמתו אחת וכו' באר מים חיים פ' נשא. פת"ע או' י"ב:

לו **לו) [סעיף ה'] בתפלת מנחה עיוה"כ אינו חותם וכו'** פי' לאפוקי מדעת רש"י דכל שהוידוי סמוך לתפלה יכול לחתום בא"י האל הסולחן והא דכתב בתפלת מנחה משום דבסי' זה איירי בתפלת המנחה וה"ה בכל תפלות יוה"כ הדין כן שאין רשאי לחתום. דג"מ. מ"ב או' ט"ו:

לז **לז) שם הגה. ואין הש"צ מחזיר הוידוי במנחה וכו'** כיון שאינו יכול לאומרו באמצע התפלה כמו בשאר התפלות וגם כי לא נתקן במנחה אלא משום גזירה שמא יארע אונס. טור. וכ"כ ב"י בשם המרדכי. ביאורי הגר"א:

לח **לח) שם בהגה. ואין אומרים א"מ וכו'** והרד"א והכלבו כתבו לאומרו וכן מנהגינו. שו"ג או' יו"ד. וזהו שכתב לפי מנהג עירו אבל מנהג האשכנזים כדברי מור"ם ז"ל וגם בספרדים יש נוהגים כדברי מור"ם ז"ל כמ"ש לעיל סי' תקפ"ד או' ח' וסי' תר"ד או' כ"ה יעו"ש:

לט **טל) [סעיף ו'] כל הקהל לוקין מלקות ארבעים.** לאו דוקא אלא ט"ל כמבואר אח"כ בהגה. וכ"כ מ"א סק"ח. א"א או' ח' ר"ז או' י"א. יפ"ל ח"ה או' ד' מ"ב או' י"ז:

מ **מ) שם. כל הקהל לוקין וכו'** ורבים נהגו שלא ללקות בו כיון שמחזיקין אותו ליו"ט כמ"ש הבאה"ט לעיל סי' ער"ד סק"ב. יפ"ל ח"ג או' ד' ועיין בדברינו לשם או' ט"ו ואו' טו"ב:

מא **מא) שם. אחר תפלת מנחם.** וממ"ש לעיל סי' תר"ה סעי' ד' משמע דאף מן הבקר שפיר דמי יעו"ש. ובס' פע"ח שער כ"ז פ"א כתב וז"ל קודם שתתפלל מנחה מלקות ומורי ז"ל לא היה מקפיד רק היה לוקה ד' מלקיות נגד ד' אותיות הוי"ה ואחר המלקות טבילה בסוד באנו באש ובמים עכ"ל ומלשון זה משמע דלא היה לוקה האר"י ז"ל רק ד' מכית אמנם בס' נגיד ומצוה כתב וז"ל קודם שתתפלל מנחה מלקות וראיתי למורי ז"ל שלא היה מקפיד מאד בענין המלקות כמו התענית כי אין בדור זה סמוכין ומומחין ואינו רק צער לבד ולכן אין להקפיד כ"כ על זה אך כל הפעמים שהיה לוקה היו מלקין אותו ד' מלקיות כנגד ד' אותיות הוי"ה לא פחות ולא יותר ואחר המלקות טבילה בסוד באנו באש ובמים עכ"ל ובלשון זה יכול לפרש אעפ"י שלא מקפיד מ"מ כשהיה לוקה היה לוקה ד' מלקיות ר"ל ד' פעמים מלקות וכן בס' אמת ליעקב בקו' שפת אמת דף קי"ח סדר ע"פ הסוד ד' פעמים מלקות כנגד ד' אותיות הוי"ה וכנגד ד' מיתות ב"ד יעו"ש:

מא) ועוד עי"ש סדר ותיקין ד' מיתות ב"ד דהיינו תחלה מלבישין אותו שק מכף רגל ועד קדקדו וסוקלין אותו בב' או ג' אבנים קטנים והמתייסר נוטל אבן גדולה ומכה על לבו ומכריז החכם ככה יעשה לאיש שהכעיס והקניט את בוראו אוי לנו מיום הדין וכו' וסדר שריפה מדליקין נר של שעוה ומטיפין תחת השק על בשרו ג' או ד' טיפות עד שרואין אותו שהוא נרתע ומכריז החכם וכו' כנז' וסדר ההרג בעודו מליבש השק משכיבין אותו בקרקע וסוחבין אותו ג' או ד' בחורים הולכה והובאה ומכריז החכם וכו' כנז' וסדר החנק חונקין אותו בין שניהם באזור א' על גרונו או הוא עצמו בשתי ידיו והוא יושב על ברכיו ומכריז החכם וכו' כנז' וקודם הסקילה יאמר המתיסר רבש"ע אם חטאתי לפניך ופגמתי באו' יו"ד של הוי"ה ובאו' א' של אדני ונתחייבתי בדינך הצדק סקילה הריני מקבל עלי סקילה וקודם השריפה יאמר ופגמתי באו' ה' ראשונה של הוי"ה ובאו' ד' של אדני וכו' וכן קודם ההרג יאמר באו'

ו׳ ובאו׳ נ׳ וקודם החנק באו׳ ה׳ אחרונה של הוי״ה ובאו׳ יו״ד של אדני וכו׳ כנז׳ יעוש״ב. וכן מנהג חסידי בית אל יכב״ץ אשר בעיר קדשינו ירושת״ו בכל עיוה״כ אחר תפלת שחרית מלקין לכל אחד ד׳ פעמים מלקות ואח״כ עושין לו ד׳ מיתות ב״ד על סדר הנז׳:

מב **מב) שם שמתוך כך יתן אל לבו וכו׳** כלומר דבאמת אין מלקות מועיל בזה״ז דאין לנו סמוכים וגם דאין חייב עכשיו מלכות דליכא התראה אלא שעושין כן שמתוך כך ישוב וכו׳ מ״א סק״ט. א״ר או׳ י״ב. ר״ז או׳ י״א. מ״ב או׳ י״ח. ועיין בתשו׳ ר״ל ן׳ חביב שהאריך בענין הסמיכה והמלקות בזה״ז ולכ״ע בחו״ל ליכא סמוכים. מ״א שם:

מג **מג) בזה״ז** דאין לנו ב״ד סמוך בא״י הנקראים אלהים כל המלקיות נקראו מכת מרדות שהוא מדרבנן הריטב״א בחי׳ למכות דכ״א ע״ב. וכ״כ הפרישה בח״מ סי׳ ע״ג והש״ך שם. רו״ח או׳ ט׳:

מד **מד) שם. שמתוך כך יתן אל לבו וכו׳** ואעפ״י שאין זה מלקות גמור מ״מ כפרה מקצת הויא. לבוש. ועוד ע״י שמתבייש לפני הב״ד המלקין אותו יתכפר לו להציל מדינה של גהינם כמ״ש בזוה״ק פ׳ וירא דק״ד ע״ב במדרש הנעלם. יפ״ל ח״ב או׳ י״א:

מה **מה) שם הגה. ונהגו שהגלקה אומר וידויים וכו׳** אשמתי ובגדתי וכו׳ ד״מ או׳ ד׳:

מו **מו) שם בהגה. ונהגו להלקות ברצועה כל דהוא וכו׳** כלומר אעפ״י שדינה ברוחב טפח. מ״א סק״י והוא במ״ש במס׳ מכות (דף כ״ב ע״ב) ורצועה בידו של עגל כפולה אחת לשתים ושתים לארבע ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה (כלומר תלויות באמצע הרצועה) ידה טפח ורחבה טפח וראשה מגעת על פי כריסו ומכה אותו שליש מלפניו ושתי ידות מלאחריו יעו״ש:

מז **מז) שם בהגה. ברצועה כל דהיא וכו׳** וה״ה דלוקה רק מכות קלים. א״א או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ך׳:

מח **מח) שם בהגה. ויקח רצועה של עגל וכו׳** כיון דזה בא לעורר לב האדם שידע קונהו עבדיה ליה. ואין צריך ב׳ רצועות של חמור כיון שנתעורר בזה די לו. מ״א ס״ק י״א. ומיהו יש נוהגין לעשות הרצועה כמו שהיו עושין בב״ד בזמן בהמ״ק ידה טפח וכו׳ ושתן רצועות של חמור תלויות באמצע רוחב ראשה וכו׳ אבל לפום דינה אינו מעכב כנז׳:

מט **מט) שם בהגה. ויקח רצועה של עגל וכו׳** ונהגו לעשות הרצועה שמלקין בה מעגל ותפירות בעור החמור לפי שכתוב ידע שור קונהו וחמור וכו׳ כלבו סי׳ ס״ח. ד״מ או׳ ד׳ ונראה דהיינו אם אינו עושה שתי רצועות של חמור תלויות בה דאם עושה די ויתפור אותה במה שירצה:

נ **נ) כתב** או״ח דק״ג ע״ג נשאל להרב יהודה חסיד ז״ל למה כשמלקין ב״ד של מטה מלקין ט״ל הכאות וב״ד של מעלה מכין ס׳ הכאות והשיב לפי שב״ד של מטה מענישין בן י״ג מכין ג״פ י״ג העולה ט״ל וב״ד של מעלה מענישין בן ך׳ לפיכך דין הוא שיכו אותו ג״פ ך׳ דהיינו ס׳ כמו ששנינו (חגיגה ט״ו ע״א) במ״ט דמחיוה בשתין פולסין דנורא עי״ש וכן שנינו בב״מ פ׳ שוכר את הפועלים דפ״ה ע״ב באליהו יעו״ש. יפ״ל ח״ב או׳ י״ב:

נא **נא) שם בהגה. פניו לצפון ואחוריו לדרום.** וה״ה איפכא ולא למזרח או מערב שהם מקומות שהשכינה שורה שם. לבוש. מ״א ס״ק י״ב. אבל הט״ז סק״ד כתב דוקא שיהפוך פניו לצד צפון שעיקר חטא האדם הוא מחמת ממון וכתיב מצפון זהב יאתה ע״כ מכניע עצמו לאותו צד להודיע שמשם בא לו החטא יעו״ש. מש״ז או׳ ד׳ וכתב וכמדומה שכן נוהגין. וכ״פ הר״ז או׳ ט״ו. מ״ב או׳ כ״א:

סימן תרח

א **א) [סעיף א׳] אוכלים ומפסיקים קודם ביה״ש וכו׳** דמקרא נפקא לן (יומא פ״א ע״א) שצריך להוסיף מחול על הקודש בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה. טור. וכתב ב״י כ״נ מדברי הרי״ף והרא״ש אבל מדברי הרמב״ם בפ״א מה׳ שביתת עשור נראה שהוא סובר שאין תו׳ דבר תורה אלא בעינוי אבל לא בעשיית מלאכה לא ביוה״כ ולא בשבתות יעו״ש ומדברי הש״ע משמע שפוסק כדברי הרמב״ם והא דלא כתב דברי הרי״ף והרא״ש אפי׳ בשם י״א אפשר שסמך על מ״ש לעיל סי׳ רס״א סעי׳ ב׳ שכתב סברת הרי״ף והרא״ש בשם י״א יעו״ש. ומיהו עיין בדבריו לשם או׳ ט״ז שכתבנו בשם הרדב״ז דגם לדעת הרמב״ם יש תו׳ לשבת יעו״ש. וכן הנו״ש בסי׳ זה האריך הרחיב בענין זה והעלה כדעת הרדב״ז דהרמב״ם אית ליה תו׳ בכולהו דהיינו בשבת ויו״ט ויוה״כ יעו״ש. וכ״פ הלבוש כדברי הטור. וכ״כ השו״ע או׳ א׳ לענין הלכה נקטינן כדברי הרי״ף והרא״ש להוסיף מחול על הקודש גם באיסור מלאכה כאיסור אכילה וכן נוהגין עכ״ל. וכ״פ הר״ז או׳ א׳ וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה וגם בדעת הרמב״ם י״א דס״ל דצריך להוסיף גם מעשיית מלאכה יש להחמיר:

ב ב) **שצריך** להוסיף מחול על הקודש. אבל אין בו ענוש כרת כדאמרינן שם בגמ׳ על עיצומו של יום ענוש כרת ואין ענוש כרת על תו׳ עינוי יעו״ש. וכ״כ מ״א ריש הסי׳ א״ר או׳ ב׳ פר״ח. א״א ריש הסי׳ ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳:

ג ג) **שם. שצריך להוסיף מחול על הקודש.** וה״ה ביציאתו צריך להוסיף מחול על הקודש דכתיב מערב עד ערב. גמ׳ שם. לבוש. פר״ח. ר״ז שם. מ״ב שם.

ד ד) **שם. ותוספת זה אין לו שיעור אלא קודם ביה״ש וכו׳** דאלו ביה״ש ספק יום ספק לילה הוא ואם עשה מלאכה בשני ביה״ש אם בשוגג חייב חטאת ואינו נקרא תו׳ דבלאו רבוייה דקרא צריך לפרוש מספק וגם ספק כרת יש בו אלא קודם ביה״ש שהוא מהלך אלף ות״ק אמה קודם הלילה צריך להוסיף מחול על הקודש ותו׳ זה לא נתברר שיעורו וע״כ לא תו׳ כל דהו קאמר וצריך לפרוש קודם ביה״ש מעט ב״י בשם כמה פו׳ לבוש. ר״ז או׳ ב׳:

ה ה) **שם. אלא קודם ביה״ש שזמנו אלף ות״ק אמה קודם הלילה וכו׳** ושיעור ביה״ש כבר כתבנו אותו לעיל סי׳ רס״א או׳ א׳ וגם כתבנו שם שתיכף אחר השקיעה מתחיל זמן ביה״ש שהוא ג׳ רבעי מיל יעו״ש. וא״כ גם הכא צריך להוסיף קודם שתשקע החמה דהיינו קודם שאין השמש נראית עוד על הארץ דאז מאחיל ביה״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ב׳:

ו ו) **שם. מעט או הרבה.** והכלבו כתב שצריך להפסיק מלאכול לכל הפחות קודם שקיעת החמה ומדקאמר לכל הפחות משמע דמן הראוי הוא להפסיק בעוד השמש בראש האילנות וכן נהגו. שו״ג או׳ ב׳:

ז ז) **[סעיף ב׳] נשים שאוכלות ושותות עד שחשיכה.** היינו עד ביה״ש. ב״י בשם הרא״ש. לבוש. ר״ז או׳ ד׳ מט״א או׳ ד׳. אבל ביה״ש שהוא ספק תורה מחינן בהו. יש״ש פ״ד דביצה סי׳ ב׳ שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״ב. וה״ד לדעת הפו׳ דספק תורה מה״ת לחומרא אבל לדעת הפו׳ דמה״ת אזלינן לקולא אלא מדרבנן אזלינן לחומרא כיון דאינו אלא מדרבנן א״צ למחות. מחה״ש. וכ״כ הפר״ח. א״א או׳ ב׳. ומ״מ כיון דדעת כמה פו׳ שצריך למחות יש להחמיר:

ח ח) **שם. אין ממחין בידם וכו׳** שמא אין מקשיבין. דרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ. וכ״מ בפסקי תו׳ ביצה פ״ד והביאו מט״מ סי׳ תתמ״ז. אבל הרי״ף פ״ד דביצה והרא״ש פ״ד דביצה ובתשו׳ כלל ו׳ סי׳ ג׳ כתבו דדוקא שיודע בודאי שלא יקבלו ממנו אבל אם הוא מסופק יזהירם להציל נפשו יעו״ש. וכ״כ ריו״ד דסוף נ״ב. ט״ז סק״ב. כנה״ג בהגב״י. עו״ש שם. מ״א סק״א. א״ר או׳ ז׳ ר״ז או׳ ד׳ מט״א או׳ ד׳ מ״ב או׳ ג׳. ומוכח שם בהרא״ש דאפי׳ במידי דרבנן צריך למחות. לב״ש. נרב שם:

ט ט) **העיד** הריטב״א בשם רב גדול אשכנזי שהעיד בשם רבותיו הצרפתים ובכללם ר״י והרב מרוטנבורג שלא נאמרו דברים אלו אלא לדורותם אבל בדור הזה שמקילין בכמה דברים ראוי לעשות סייג לתורה ואפי׳ בדרבנן מחינן וקנסינן להו עד דלא לעבדו לא בשוגג ולא במזיד ושכן הוא במדרש ירושלמי. שיטה מקו׳ למס׳ ביצה על דף ל׳ מחב״ר או׳ ב׳. וכן בתשו׳ כתב סופר סי׳ נ״ז מביא ג״כ הך דשיטה מקובצת בשם הריטב״א ומסיים ע״ז שאין בדברים כאלו לדיין אלא מה שעיניו רואות לפי הזמן והמקום יעו״ש:

י י) **שם. אין ממחין בידם וכו׳** והני נשי דידן מזהר זהירי בהא כאנשים ומ״מ נ״מ לשאר מילי דרגילי לזלזולי בהו דאמרינן מוטב שתהיינה שוגגות וכו׳. וה״ה באנשים הרגילין לזלזל בקצת איסורין אם קרוב שלא ישמעו. מאמ״ר או׳ ב׳. וע׳ יביע אומר ח״א סי׳ ח או׳ יט.

יא יא) **שם הגה. וה״ה בכל דבר איסור אמרינן מוטב שיהיו שוגגין וכו׳** במצות תוכחת יש ששה דברים. א׳ דמצות תוכחת ליתא אלא במצות ל״ת. ב׳ דין דערבות אית ביה עשה ול״ת. ג׳ מצות תוכחת ודין דערבות ליתניהו אלא בדאפשר למחות ובדלא אפשר למחות מפטרי. ד׳ לרא״ם בדלא אפשר למחות לא יפטר אלא מן עונש אבל מצות תוכחת אכתי רמיא עליה. ה׳ לרא״ם אם העוברים הם שוגגים וידוע דלא מקבלי תוכחה מוטב לשתוק ומצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע אכן אם מזידים אדרבא מוסיפין להוכיחן כדי להענישם. ו׳ דבר שאינו מפורש בתורה אמרינן מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין והרמב״ם מחמיר להצריך שיהיה דבר שפשט ברוב בני אדם. גו״ר חא״ח כלל ג׳ סי׳ ט״ו. י״א בהגב״י:

יב יב) **שם בהגה. מוטב שיהיו שוגגין וכו׳** ה״ד ברשותם אבל בבהכ״נ לא. ס״ח סי׳ רס״ב. כנה״ג בהגב״י.

יג יג) **שם בהגה. ודוקא דבר שאינו מפורש בתורה וכו׳** אלא שחכמים למדוהו ממדרש הפסוקים או שהוא קבלה בידם הלמ״מ או שהן בעצמן אסרו דבר ואדם אחד עובר על דבריהם בשגגה שאינו יודע האיסור ואף אם יודיע לו האיסור לא יקבל ממנו א״צ למחות בידו דמוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד.

ר״ז או׳ ד׳. ועיין בתשו׳ מעיל צדקה סי׳ י״ט דבדבר שאחזו להם מנהג גרוע בפרהסיא מיקרי גלוי לנו שלא יקבלו וא״צ למחות אלא א״כ הוא מפורש בתורה יעו״ש. מחה״ש:

יד יד) ובמידי דאתי מדרשא דלא מחינן נ״ד באיסור דאו׳ לחוד אלא אפי׳ באיסור כרת כגון טבילה שנהגו בקצת מקומות לטבול בנהרות לא אמרינן להו ולא מידי אי ידעינן דלא מקבלי מינן. הר״ש חקאן הלוי בתשו׳ כ״י. כנה״ג בהגב״י:

טו טו) שם בהגה. אבל אם מפורש בתורה מוחין בידם. דהא ודאי אינם שוגגין ולא שייך לומר מוטב שיהיו שוגגין. ד״מ בשם הרא״ש. לב״ש:

טז טז) שם בהגה. מוחין בידם. דוקא בדליכא סכנה אבל בדאיכא סכנה אינו חייב למחות. וגם לא אמרו כן אלא כשאינו צריך להוציא ממון למחות. מהרי״ו סי׳ קנ״ז. יד מלאכי סי׳ רצ״ז. פת״ע או׳ ה׳. ועיין חו״מ סי׳ י״ב סעי׳ א׳ בהגה וביו״ד ססי׳ של״ד:

יז טוב) שם בהגה. אבל אם מפורש בתורה מוחין בידם. אעפ״י שידוע לנו שהחוטא הזה לא יקבל ממנו אם נודיע לו האיסור אעפ״י כן צריך למחות ביד, לפי שכל ישראל ערבין זה לזה וע״י שמוחה בידו הוא מוציא את עצמו מן הערבות. ר״ז או׳ ה׳:

יח חי) שם בהגה. ואם יודע שאין דבריו נשמעים וכו׳ ודוקא כשברור לו ודוקא כשהחוטא שוגג אבל אם החוטא מזיד נהי דמי שאינו מוכיחו אינו נענש כמותו מ״מ עובר על מ״ע דהוכח תוכיח וחייב להוכיחו עד שינזוף בו החוטא ומכאן ואילך אסור להוכיחו שנאמר אל תוכח לץ ובעבירה שבסתר יוכיחנו בסתר ובעבירה שבגלוי יוכיחנו מיד שלא יתחלל ש״ש. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ח׳ ר״ז או׳ ה׳ ואו׳ ו׳ מט״א או׳ ח׳:

יט יט) ובס״ח סי׳ תי״ג כתב דוקא איש את אחיו שלבו גס בו אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו אין להוכיחו יעו״ש. מ״א שם. א״ר שם. מ״ב בב״ה:

כ ך) לעולם ידור במקום רבו כשמקבל תוכחתו ואם לאו אל ידור מוטב שיהיו שוגגים. ברכות ח׳ ע״א. מ״א שם:

כא כא) שם בהגה. רק פעם א׳ וכו׳ אולי ישמעו או כדי שלא יהיה להם פתחון פה ומכאן ואילך כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ע״ב או׳ ט׳:

כב כב) שם בהגה. רק פעם א׳ וכו׳ ובמידי דידע דהצבור כרובם כן חטאו בחטא ההוא לא מיבעיא לכל הצבור בבת אחת דבפעם א׳ סגי ולא יוסיף שנית אלא אפי׳ להוכיח א׳ מהם בפני עצמו שכבר שמע בחברת הצבור התוכחה פעם אחת אל תוכח לץ. ומיהו אפי׳ בכה״ג הוכח לחכם בפ״ע אף שכל הצבור חוטאים וכבר הוכיח לכולם ס״א. מחב״ר או׳ ג׳:

כג כג) שם בהגה. אבל ביחיד חייב להוכיחו וכו׳ חילוק זה בין יחיד לרבים משמע לי דמיירי בדבר המפורש בתורה או שיודע שעושין במזיד דאז ליכא סברא דמוטב שיהיו שוגגין וצריך להוכיח ליחיד עד הכאה או קללה וקמ״ל דלרבים א״צ רק פ״א משא״כ בדבר שאינו מפורש בתורה ומכ״ש כשיודע שעושין בשוגג א״צ להוכיח כלל בין לרבים בין ליחיד דמוטב שיהיו שוגגין. לב״ש:

כד כד) שם בהגה. עד שיכנו או יקללנו. פלוגתא בש״ס עד היכן תוכחה ח״א עד הכאה וח״א עד קללה ולכן כתב רמ״א בלשון מסופק ולא הכריע. לב״ש. וי״א דדי עד שינזוף בו החוטא כמ״ש לעיל או׳ ח״י יעו״ש:

כה כה) [סעיף ג׳] אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול וכו׳ ובדרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ כתב מתי הפוסק האדם סעודתו שוב אסור לו לאכול ולשתות עוד גם אם עוד היום גדול עכ״ל ולכן נכון שקודם בהמ״ז יאמר בפי׳ שאינו מקבל עליו עדיין התענית ועכ״פ יחשוב בלבו כזה. מ״ב או׳ י״ב:

כו כו) שם. כל זמן שלא קיבל עליו התענית. ואם קיבל עליו התענית אסור נמי לרחוץ ולסוך. ב״ח. וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ג או׳ א׳ יעו״ש:

כז כז) שם. כל זמן שלא קיבל עליו התענית. ואם קיבל עליו קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום. ומיהו אם קבל עליו בפי׳ שלא לאכול עוד אסור. מ״א סק״ד. והיינו אם אמר בפה שמקבל תענית יוה״כ עליו הוה קודם פלג המנחה בטעות כי לאחר פלג המנחה שייך. בזה תוהפת אבל אמר בפי׳ שלא לאכול עוד אף בחצי יום כל ימות השנה משלים נדרו כבסי׳ תקס״ב סעי׳ י״א. א״א או׳ ד׳ וכ״כ הלב״ש. וכן הסכים מ״ב או׳ י״ד דלא כפי׳ מחה״ש יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל או׳ כ״ה דגם בסתם וקודם פלג מנחה נכון להתנות שאינו מקבל עליו עדיין התענית יעו״ש:

כח כח) **שם בהגה. דאם קבל בלב לא הוי קבלה.** והב״ח כתב דהוי קבלה. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ג או׳ ג׳ ואו׳ ד׳ ודוק:

כט כט) **[סעיף ד׳] בערב יוה״כ אין לו לאכול וכו׳** כ״ז ממדת חסידות לאו מעיקר דינא וכמ״ש התו׳ בפ״ק דעכו״ם (דף ה׳ ע״ב) דנוהגין לאכול עופות ודגים ודברים קלים וכמעשה דאותו חייט שהביא הטור בסי׳ תר״ד. והרמב״ם כתב בפי׳ המשנה בפ״ק דיומא שהדגים וחלב מרבים זרע וקשיות אבר ותדע דתנן בפ״ק דיומא (י״ח ע״א) עיוה״כ עם חשיכה לא היו מניחין אותו לאכול הרבה מפני שהמאכל מביא את השינה ובגמ׳ תניא אין מאכילין אותו לא אתרוג ולא ביצים ולא בשר שמן ולא יין ישן ולא כל דברים המביאין טומאה מכלל דאינך אינשי ש״ד וזה ברור. פר״ח. וכ״מ מדברי הלבוש שכתב ויזהר כל אדם שלא לאכול וכו׳ משמע דאינו אלא זהירות בעלמא ונ״מ דהיכא דלא אפשר במאכלים אחרים דיש להקל. ועוד נ״מ דיש ליזהר שלא לאכול כל מה שלא היו מאכילין לכ״ג בעיוה״כ. וכ״כ השו״ג או׳ ז׳ דלאו דוקא כ״ג אלא כל אדם נמי צריך ליזהר בזה. כדי שלא יבא לידי טומאת קרי כדברי הרב ז״ל ומה שאנו אוכלים דגים בעיוה״כ ע״פ מעשה החייט הנז׳ בסי׳ תר״ד היינו בסעודת שחרית ולא בסעודה המפסקת יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב סי׳ תר״ד או׳ ב׳ דבסעודה המפסקת טוב שלא יאכל דגים כלל כ״א מן העוף בלבד וגם מיין ושכר יזיר שלא ישתה כלל יעו״ש וכ״כ המט״א או׳ א׳ דנוהגין שאין אוכלין דגים בסעודה זו ועיין לעיל סי׳ תר״ד או׳ ג׳:

ל ל) **שם. אלא מאכלים קלים וכו׳** וטובלין פרוסת המוציא בדבש. מט״א שם. בן א״ח פ׳ וילך או׳ ד׳ אך צריך ג״כ להביא מלח על השלחן ולטבל הפת במלח. בן א״ח שם. וכ״כ לעיל סי׳ תקפ״ג או׳ ד׳ יעו״ש:

לא לא) **שם הגה. וכן אין אוכלים דברים המחממים וכו׳** ולפי מ״ש חומ״א ביחזקאל סי׳ ד׳ האוכל מבהמה שהורה בה חכם מעותד לבא לידי קרי יעו״ש הנה נכון ליזהר ג״כ בעי״ת שלא לאכול מן העוף ומן הבהמה שהורה בה חכם שלא יבא ח״ו לידי קרי בליל יוה״כ ואף למי שאינו נזהר בזה בכל השנה בעו״ת צריך ליזהר וכ״ש בעיוה״כ. יפ״ל ח״ה או׳ א׳:

לב לב) **שם בהגה. דברים המחממים וכו׳** כגון מיני בשמים וכן מוריקא שקירין זאפרי״ן. דרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ. מ״א סק״ח. א״ר או׳ ט׳ ר״ז או׳ ח׳ מ״ב או׳ ט״ז. והמט״א או׳ א׳ כתב כגון מאכלים המתובלים בבשמים וכרכום. וזה איני אסור כ״א בסעודה המפסקת אבל דברים המרבים זרע כגון בשר שמן ומאכלי חלב אין לאכול כל היום. ב״ח. מ״א שם. וכן שום וביצים אין לאכול אפי׳ בשחרית. ט״ז סק״ג. א״ר שם. וטעם מור״ם ז״ל שכתב דבשחרית נהגי לאכול מאכלי חלב אעפ״י שהן מרבים זרע כתב המ״א סק״ז משום שהם מאכלים קלים יעו״ש. וכ״כ הר״ז שם דמאכלי חלב וחמאה אעפ״י שהן מרבים זרע מ״מ נוהגין לאכלם בשחרית כיון שהם מאכלים קלים להתעכל. וכ״כ מ״ב שם דמאכלי חלב העולם נוהגין לאכלם בשחרית כדברי מור״ם יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל״ו:

לג לג) **שם בהגה. דברים המחממים וכו׳** ולכאורה לא יאכל ג״כ תמרים דאמרינן בכתובות (דף יו״ד) תמרים משחנן ופירש״י מחממין יעו״ש. אבל בגמ׳ (יומא י״ח ע״א) לא חשיב ליה. פ״ת. ונ״ל הטעם דלא חשיב ליה משום דאינו מחמם כ״כ כמו אותם דברם דחשיב שם בגמ׳:

לד לד) **שם בהגה. שלא יבא לידי קרי.** ולכן לא יאכל הרבה מפרות שיש בהם טעם וריח כגון תפוחים ולימונים מתוקים וכדומה דפירות שיש בהם טעם וריח גורמים טומאת קרי מאד כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ג או׳ י״ח יעו״ש:

לה לה) **שם בהגה. שלא יבא לידי קרי.** וביוה״כ אסור לו לטבול כמ״ש לקמן סי׳ תרי״ג סעי׳ י״א יעו״ש:

לו לו) **שם בהגה. וכן אין לאכול מאכלי חלב וכו׳** תמה הרמב״ם פ״א מה׳ עבודת יוה״כ ה״ו. מ״א סק״ו. מ״ב או׳ ח״י. הא קר משמע דיכול לאכול וחלב המעורב בתבשיל או טייא עם חלב י״ל אפשר דבטל ברוב לענין זה וצ״ע א״א או׳ ו׳ מ״ב שם:

לז לז) **ואין** לאכול אכילות גסות שלא יבא מהם לקלות ראש ושיחה בטילה. של״ה דף רכ״ח ע״א. א״ר או׳ ט׳:

לח לח) **אדם** שאכל עיוה״כ אכילה גסה ובלילה קשה לו לא יכניס אצבעו בפיו כדי שיקיא מפני שקשה לו מפנו שמא כשמקיא יהיה טעם המאכל בפיו אעפ״י שאינו מתכוין להנות וכן לא יאכל שומשמין אחר אכילה כשיאכל כל צרכו עיוה״כ לפי שיהא מעלה גרה כבהמה ויהיה המאכל בפיו ליל יוה״כ. ס״ח סי׳ תשס״ט. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ז א״ר שם. ר״ז או׳ ט׳ ואו׳ יו״ד. מ״ב או׳ ח״י:

לט טל) **בערב** יוה״כ ובערב ט״ב לא יאכל שורש מתוק וכיוצא בו שישאר הטעם בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות. ס״ח סי׳ רנ״ג:

מ מ) **אחר** גמר הסעודה אומר שיר המעלות בשוב ה׳ את שיבת ציון וכו׳ ונוהגין לומר בכוונה עצומה ובבכיה בהעלות על לבו כי עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו ועדין לא שבני שיבת ציון. מט״א או׳ ב׳:

מא **מא) מהרי״ל** ראה ברבותיו שאכלו פרי שקורין ערד אפפי״ל כדי להתקרר ואומר שכן ראה מרבו מהר״ש שהיה נוטל פרי הנז׳ ושורהו במים להצטנן במאד ואכל ונתן לכל בני ביתו. דרשות מהרי״ל ה׳ עיוה״כ. א״ר או׳ ט׳:

סימן תרט

א **א) [סעיף א׳] מותר להטמין חמין וכו׳** שהוא מכין מחול לחול אע״ג דשהי ביוה״כ ע״ג כירא והטמינו לשמור חומו אין בכך כלום ואדרבא נראה יותר טיב שיטמין כדי שימצא סעודתו מוכנת במוצאי יוה״כ. טור:

ב **ב) שם הגה. וי״א שאין להטמין וכו׳** דהואיל ומשהה ביוה״כ על הכירה לצורך חול נראה כמבשל מיו״ט לחול. לבוש. מ״א סק״א. והיינו אף קודם חצות בערב יוה״כ יש לאסור לעשות הטמנה ומ״מ אם עבר ועשה הטמנה י״ל שא״צ להמתין מוצאי יוה״כ כדי שיעשו. א״א. מ״ב או׳ ב׳ והיינו לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל בהגה אבל לנוהגין כדברי הש״ע בלא״ה שרי להטמין אפי׳ לכתחלה:

ג **ג) שם הגה. וי״א שאין להטמין וכו׳** בין אם חל בחול בין אם חל בשבת. מע״א או׳ א׳:

ד **ד) שם בהגה. וכן המנהג במדינות אלו.** היינו במדינות אשכנז אבל במדינות ספרד נוהגין כדברי הש״ע:

ה **ה) שם בהגה. וכן המנהג וכו׳** וזה לא שייך רק כשמטמין מאכלים לצורך אכילה של מוצאי יוה״כ אבל אם מטמין בתנור דברים שאינם לצורך אכילה של מוצאי יוה״כ כגון במדינתנו שעושין הפאווידל״ע ועושין הרבה בפעם א׳ שצריך על זמן רב ושורק פי התנור בטיט מותר להטמין בעיוה״כ בתנור שיתבשל שם ביוה״כ ואפי׳ אחר חצות מותר מידי דהוי אמלאכות שמותר לעשות בע״ש עבע״י ונעשין מאליהן בשבת במקום שאין חשש שמא יחתה ואפי׳ אם רוצה לאכול מהפאווידל״ע במוצאי יוה״כ מותר. דה״ח. פת״ע:

סימן תרי

א **א) [סעיף א׳] מקום שנהגו להדליק וכו׳** פי׳ מקום שנהגו להדליק בחדר משכבו צריך הוא להדליק ומקום שנהגו שלא להדליק צריך הוא שלא להדליק. ב״ח. ושני המקומות נתכווני לדבר א׳ דהיינו לבטל תשמיש דהמדליק כוונתו שאסור לשמש נגד אור הנר ומאן דלא מדליק כוונתו שלא יראה אותה ויתאווה לה. פסחים נ״ג ע״ב ופירש״י שם. ב״י. ט״ז הק״א. מ״א. סק״א. ומיהו מה שסיים שם הט״ז ואע״ג דאסור וכו׳ עיין מה שתמה עליו המאמ״ר או׳ א׳ דאין הטעם מאן דלא מדליק משום הרהור אלא משום שלא יבא לידי תשמיש יעו״ש:

ב **ב) ואף** אשתו נדה מקום שאין מדליקין אין להדליק שלא יראנה ומידי הרהור לא יצא. מש״ז או׳ א׳:

ג **ג) שם. מקום שנהגו להדליק וכו׳** ובירושלמי גרסי׳ מקים שנהגו להדליק משובח ממקום שנהגו שלא להדליק. ב״י. ור״מ לעיר חדשה שראוי לנהוג כן. פר״ח. מ״ב או׳ ב׳:

ד **ד) שם. מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין.** ואין להם התר בשאלה. הרשב״א בתשו׳ סי׳ צ״ח. כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ א׳ ועיין ביו״ד סי׳ רי״ד סעי׳ ב׳:

ה **ה) שם הגה. ואם יש לו נר בבית חייב להדליק בחדר וכו׳** אפי׳ במקום שנהגו שלא להדליק. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳.

ו **ו) וכן** כשיש נר על השלחן צריך ג״כ בחדר המשכב. א״א או׳ א׳ אכן אם אשתו נדה י״ל דאין להחמיר דבדיל מינה. א״א או׳ ב׳ ובמש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ה׳ ומ״מ במקום שנהגו להדליק נראה דבודאי צריך להדליק גם בחדר זה. מ״ב בשה״צ או׳ ד׳.

ז **ז) שם הגה. ומברכין להדליק וכו׳** ואם הנשים מברכות זמן בשעת הדלקה עיין לעיל סי׳ תקי״ד או׳ קי״ב וסי׳ רס״ג או׳ מ׳ ונראה דהכא לכ״ע וכולה לברך כיון דבלא״ה מברכין זמן בלא כוס כמ״ש לקמן סי׳ תרי״ט סעי׳ א׳ יעו״ש. ואמנם אז לא תברך שהחיינו בבהכ״נ. וכ״כ ח״א כלל קמ״ד או׳ י״ד. ועיין לקמן סי׳ תרי״ט סוף או׳ כ״א:

ח **ח) כתב** המרדכי מדליקין נרות על שלחנם ועורכין השלחן כמו בשבת משום דאקרי שבת שבתון. והב״ד ב״י. והגם שכתב עליו ב״י דאיני יודע מה מקום לעריכת שלחן ביוה״כ מ״מ בד״מ או׳ ג׳ כתב דבמנהגים כתב כדברי המרדכי וכן המנהג עכ״ל וכ״כ בהגה לקמן סעי׳ ד׳ והיינו לפרוס מפה יפה על השלחן כמו בשבת. וכ״כ בן א״ח פ׳ וילך או׳ י״ז. ועיין לקמן או׳ ל״ג.

ט ט) **שם הגה. ומברכין להדליק וכו'** וכיון שהדליקו חל עליהם קדושת יוה"כ ונאסרת במלאכה כמ"ש לעיל סי' רס"ג סעי' יו"ד גבי שבת יעו"ש וגם יברכו אחר הדלקה כמ"ש שם סעי' ה' בהגה ובדברינו לשם או' מ"ג יעו"ש. וכ"כ האחרונים. וכ"כ בן א"ח שם או' ט' דכיון שהדליקו חל עליהם קדושת יוה"כ ואסורים במלאכה ובכל ה' עינויים:

י י) **שם בהגה. נר של שבת ויוה"כ.** ה"ד לאותן שנוהגין להדליק ולברך מזכירין יוה"כ אבל אותן שאין נוהגין להדליק בשאר יוה"כ גם עכשיו א"צ להזכיר יוה"כ בברכה. לבוש.

יא יא) **נוהגים** הנשים באשכנז לתקן ביום ח' לחדש תשרי הפתילות של נרות יוה"כ ושל נרות המוליכים אותם לבהכ"נ להדליקם בשביל יוה"כ מפני שאותו היום הוא יום ראשון של חנוך בהמ"ק ומנהג יפה הוא. בן א"ח שם או' יו"ד. ואם חל ח' בתשרי בשבת יש לתקנם ביום ט' משום דבאותו יום אנחנו מתקנים בחי' החיצוניות של יוה"כ באכילה ושתיה וכן בתפלה בכוונת זכרנו לחיים וכו' כנודע לעובדי ה' בכוונה ולכן גם הפתילית של יוה"כ יש לתקנם באותו יום וי"ל הנני מתקן פתילות אלי לכביד יוה"כ ואם אין פנאי לתקן ביום ט' אז יש לתקנם ביום ז' לתשרי או ביום ו' דדבר זה אינו דין רק חסידות בעלמא.

יב יב) [סעיף ב'] **יש מי שאומר וכו'** הא דכתב זה בשם יש מי שאומר לפי שכתב המרדכי בפ' מקום שנהגו דאין מברכין משום דקתני מקום שנהגו להדליק מדליקין אלמא ליכא מצוה ואין לומר וצונו משום מנהג ובסה"מ כתב דגם יוה"כ שחל בשבת מדליקין בלא ברכה הואיל ואינו בא לצורך אכילה כמ"ש בב"י וע"כ כתב זה בש"ע בשם יש מי שאומר לומר שיש פלוגתא בזה. וכ"כ כמה אחרונים פר"ח ושו"ג ורו"ח ויפ"ל ח"ב שאין לברך משום סב"ל וכ"נ דעת הגר"א. אבל מנהג העולם בכמה מקומות לברך בין ביוה"כ שחל בשבת בין שחל בחול כדברי מור"ם ז"ל בהגה וכבר כתבנו בכ"מ. דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל:

יג יג) **שם. יש מי שאומר שמברך וכו'** דכמו שמברכין על נר של שבת מה"ט ג"כ מברכין על נר של יוה"כ ועוד דהא אקרי שבת שבתון. לבוש. ולמאי דאיתא בכתבי האר"י ז"ל דהטבת הנרות צ"ל ע"י האיש בכל שבתות ויו"ט ודאי דמכ"ש בהדלקת עיוה"כ דעישה תיקון גדול לכפר. רו"ח או' א' ועיין לעיל סי' רס"ג או' כ"א:

יד יד) **שם. יש מי שאומר שמברך וכו'** והיינו במקום שנוהגין להדליק וממילא הו"ל חיובא עליו להדליק משום שלום בית כמו בשבת. מ"ב או' ו':

טו טו) **שם. על הדלקת נר יוה"כ.** לא בא בדקדוק וכוונתו שמברך על הדלקת הנר לאפוקי מ"ד דאינו מברך אבל נוסח הברכה היא להדליק. שכנה"ג בהגב"י או' ב' פר"ח. מחב"ר או' ב' וכ"כ המש"ז או' א' דנוהגין לברך אקב"ו להדליק נר של יוה"כ. וכ"כ מ"ב או' ז':

טז טז) **שם הגה. וכן נוהגין במדינות אלו.** היינו במדינות אשכנז. וכן נוהגין בכמה מדינות כמ"ש לעיל או' י"ב יעו"ש:

יז טוב) [סעיף ג'] **בכל מקום מדליקין וכו'** אפי' במקומות שאין מדליקין בבית. ר"ז או' ג':

יח חי) **שם. בכל מקום מדליקין וכו'** ואעפ"י שצריך הוא להדליק באלו א"צ לברך דאין כאן משום שלום בית. ב"ח. פר"ח וכתב והכי נהוג. מ"ב או' ח':

יט יט) [סעיף ד'] **נוהגין בכ"מ להרבות נרות וכו'** הוא מנהג קדמון מאד שכן אמר בהגדה דאסתר שכן אמר המן לאחשורוש בצומא רבא מדליקין נרות וכו'. מחב"ר או' ב':

כ ך) **שם. נוהגין בכ"מ להרבות נרות וכו'** דדרשינן לקדוש ה' מכובד זה יוה"כ וכיון שאין לכבדו באכילה ושתיה כבדהו בכסות נקיה ונרות הוה ג"כ כבוד היום דכתיב על כן באורים כבדו ה' ט"ז סק"ב ויפ"ל ח"ב או' ב' מ"ב או' ט'.

כא כא) **שם. להרבות נרות בבתי כנסיות.** ואין מקבלין שעוה מן המומרים להדליק בהם נר בבהכ"נ כדי שלא יהיה להם כפרה. לבוש. ט"ז שם. והוא ממ"ש לעיל סי' קנ"ד סעי' י"א בהגה יעו"ש ובדברינו לכם. ואם יש חשש איבה וכ"ש שר מקבלין ממנו כמ"ש ביו"ד סי' רנ"ד וצ"ע. מש"ז או' ב' מ"ב שם:

כב כב) **שם הגה. ונוהגין שכל איש גדול או קטן עושין לו נר.** לפי שהוא גמר דין כדכתיב בעשרים וחמש שנה לגלותינו בר"ה בעשור לחדש ואמרינן פ"ב דערכין (דף י"ב ע"א) איזהו ר"ה שהוא בעשור לחודש זה יוה"כ. מרדכי. והכלבו כתב עוד טעם אחר לפי שצריכין לקרות בספר כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו בדברי תפילות ותחנונים שאינם שגורים וידועים שלא מן הכתב וזולת זה לא יראו לקרות בלילות ועוד להבדיל על אותו נר במוצאי היום שצריך להבדיל על אור ששבת. ב"י. והלבוש כתב הטעם יבא זה הנר ויכפר על הנשמה שנקראת נר אלהים שנאמר נר אלהים נשמת אדם:

כג **כג) שם הגה. ונוהגין שכל איש וכו'** ולא הנשים משום דנר שקול נגד אבריו של אדם לכפר עליהם והם רמ"ח איברים ורוח ונשמה הרי ר"ן כמנין נר ר"ל שירחם המקום על כולן אבל הנשים יש להם איברים יתירות כגון דלת ומפתח לפיכך נשים אין נוהגות בנרות הללו. דרשות מהרי"ל ה' עיוה"כ. ובהגה שם כתוב משום דאנשים חייבים רמ"ח מ"ע שבתורה ועוד ב' לאוין שחשובין כמו עשה והן לאו הניתק לעשה ולאו הבא מכלל עשה היינו ר"ן עכ"ל והב"ד המ"א סק"ג. וכתב עו"ש המ"א בשם מהרי"ו משום דטעם הנרות שהתורה נגמרה ביוה"כ (ר"ל דלוחות שניות ניתנו ביוה"כ. לב"ש) שקרויה נר ואשה לאו בת תורה היא עכ"ל וכ"כ א"ר או' ג':

כד **כד) והמדליק** הנרות בבהכ"נ ידליקם מבע"י כי רבים הם וצריך להדליקם מבע"י. דרשות מהרי"ל שם. וגם הנרות שמדליקים בבית ידליקו בעוד היום גדול כדי להוסיף מחול על הקודש. דרשות מהרי"ל שם. שכנה"ג בהגב"י או' ג' וכ"כ א"ר שם בשם מהרי"ו דהמדליק ידליק מבע"י כשהחמה זורחת עכ"ל וכשמדליק הנרות בבהכ"נ יאמר הריני מדליק נרות אלו בבהכ"נ לכביד יוה"כ. ואם אינו מדליק בידו אלא שולחם ביד אחר וניתנם בבהכ"נ ואח"כ מדליקם השמש יאמר בשעת שילוח או בשעת הכנה שהנרות הללו שאני שולחם או שאני מכינם הם כדי להדליקם בבהכ"נ לכבוד יוה"כ. ואם הוא נותן נרות הרבה בשביל בניו או אחיו יאמר על כל אחד ואחד נר זה להדליקו בבהכ"נ לכביד יוה"כ בשביל פלוני וזה בשביל פליני וכו':

כה **כה) שם בהגה. כל איש גדול או קטן וכו'** ועכשיו אין עושין נר אלא הנשוי. מ"א סק"ג. ר"ז או' ד' מ"ב או' י"א:

כו **כו) איתא** בילקוט שופטים דף ט' ע"א לעשות פתילות עבות בבהכ"נ להרבות אורן. מ"א סוף הסימן ר"ז שם. מט"א או' ו' מ"ב שם. ונוהגין לעשות נרות יוה"כ משעוה דנר שעוה קודם לנר חלב כמ"ש מ"א סי' רס"ד ס"ק י"ב וכן ביום היא"צ ואותם העושין נרות הנקראות מילי קאצען שיש לאומנין כלים מיוחדים לזה וגם אורם צלול ובהיר כנרות שעוה ויותר עכ"ז נלע"ד דאין לזוז ממנהג קדמונים רק לעשות נרות יוה"כ וגם נר יא"צ משעוה דוקא כי יסודתו בהררי קדש. תשו' יד אלעזר סי' נ"ח. פת"ע או' ח' ועיין לעיל סי' רס"ד או' ל"ו:

כז **כז) שם בהגה. גם נר נשמה לאביו ולאמו שמתו.** שיש להם נחת רוח בו. לבוש. וע"כ כשמדליק אומר הריני מדליק נר זה בבהכ"נ לכבוד יוה"כ לעילוי נשמת אבי או אמי ובשאר ימות השנה יאמר הריני מדליק נר זה לכבוד בהכ"נ לעילוי נשמת אבי או אמי:

כח **כח) שם בהגה. גם נר נשמה לאביו ולאמו וכו'** משמע דבשניהם סגי בא' אך בתרגום מגילה במלשינות של המן משמע דמדליקין נר לכל אחד. א"ר או' ד' בגדי ישע:

כט **כט) שם בהגה. ואם כבו נרות אלו וכו'** ואין לומר לעכו"ם לקבל שעוה הנוטף. מנהגים. מ"א סק"ד. ר"ז או' ו' מט"א או' ו' ואפי' לומר לו עיוה"כ שידליק ויקבל השעוה אסור. ח"א כלל קמ"ד או' ט"ו:

ל **ל) שם בהגה. אין לומר לעכו"ם וכו'** אפי' ברמיזה ומצוה עושה כשיניחם כך מכובה. א"ר או' ה' ר"ז שם. מ"ב או' י"ג.

לא **לא) ונהגו** ליקח עכו"ם לשמור הנרות שלא יבא ח"ו לידי דליקה ומכח זה נהגו לומר לו לכבות ולהדליק ויש למחות בידם שאין לו היתר כלל. מ"א שם. ר"ז או' ז' מט"א שם. מ"ב שם. ואפי' אם בא להדליק מעצמו צריך למחות בידו. ר"ז או' ו' מיהו המט"א שם כתב דאם עושה כן מעצמו אין למחות בידו. ועיין לעיל סי' רע"ו סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד:

לב **לב) שם בהגה. אין לומר לעכו"ם שיחזור וידליקם.** ומאחר שהעולם מקפידים אם כבה נרו אף שלדעתי אין בו משום חשש דלפעמים נכבה מחמת הרוח או מחמת חום מ"מ כיון שהעולם מקפידין בזה ראוי לכל אדם ליתן נרו לשמש ולא ישגיח עליו כלל וגם המותר יניח בבהכ"נ דבלא"ה למוצאי יוה"כ מבטלין תפלת ערבית מתוך זה ולכן נכון לתקן כמ"ש. ח"א כלל קמ"ד או' י"ז. מ"ב או' י"ד:

לג **לג) שם בהגה. וי"א שיש להציע השלחנות וכו'** והמנהג פשוט ביניני אחר סעודת עיוה"כ. לערוך השלחן במפה יפה ועורכין עליו ספרים הרבה במקום הפת. ומכסין אותם במפה אחרת כמו שמכסין הפת בשבתות ויו"ט ומניחין אותו כך עד מוצאי יוה"כ. מאמ"ר או' ג' ועיין לעיל או' ח':

לד **לד) שם בהגה. יש שכתבו שנהגו ללבוש בגדים לבנים וכו'** דוגמת מה"ש. ולפ"ז אין הנשים לובשים לבנים דאין יכולין להיות כמלאכים דעיר גבורים וכו' גברים כתיב ומ"מ הקיטל יכולות ללבוש שיכנע לבם. מ"א סק"ה. א"ר או' ו' ר"ז או' ט' אמנם המט"א או' ט' כתב דהנשים נוהגים ללבוש לבנים לכבוד היום ומ"מ לא יקשטו עצמם בתכשיטים שמתקשטים בהם שבת ויו"ט משום אימת הדין עכ"ל ושם באלף למטה כתב דאין נוהגים הנשים ללבוש הקיטל יעו"ש והב"ד מ"ב או' ע"ז:

לה **לה) שם בהגה. דוגמת מה"ש.** ומטעם זה נהגו ללבוש בגדי פשתן לבן נקיים כמ"ש איש אחד לביש הבדים. ד"מ או' ה' מ"ב או' י"ז.

לו **לו) שם בהגה. גם הוא בגד מתים וכו'** יש נ"מ בין ב' הטעמים אלו לאבל דלטעם הראשון אסור ללביש הקיט"ל ולטעם הב' מותר ונראה דהסימך על טעם הב' ולובש לא הפסיד. ט"ז סק"ג. וכ"כ הר"ז או' ט' גם מי שהוא אבל יכול ללבוש הקיט"ל. והא"ר או' ו' כתב דנוהגין במדינות אלו שאבל אין לובש הקיט"ל ואפשר שכבר נכנע לבו או דהוי כמלבוש שבת. ובקיצור של"ה כתב שנוהגין שאבל לובש הקיט"ל רק שלובש עליו הסרבל או הילרא"ק עכ"ל. וא"כ כל אחד יעשה כמנהג מקומו:

לז **לז) ואין** ליכנס בקיט"ל לבית הכסא. א"ר שם. מש"ז או' ג' וצריך לפושטו מעליו מאחר שהוא מיוחד לתפלה אבל אם א"צ לגדולים רק לקטנים להשתין לבד א"צ לפושטו מעליו אף אם נכנס לבה"כ קבוע. מט"א או' י"ב. מ"ב או' י"ח. ועיין לעיל סי' כ"א או' י"ד:

לח **לח) ואין** ללבוש שק ביוה"כ אעפ"י שהיא בעל תשו' ס"ח סי' תרט"ז. ואפי' מי שלובש שק בעשי"ת לא ילבשנו ביוה"כ. הר"ש הלוי בתשו' חא"ח סי' ז' כנה"ג בהגה"ט מ"א סק"ה. א"ר שם. א"א או' ה' ר"ז או' יו"ד. מט"א או' יו"ד. וגם בעיוה"כ לא ילבש שק לפי כוונת האר"י ז"ל. נזירות שמשון בסי' זה והב"ד הרו"ח בסי' תרי"א או' ב' ועיין לעיל סי' תר"ד או' טו"ב:

סימן תריא

א **א) [סעיף א'] יוה"כ לילו כיומו וכו'** דכתיב מערב עד ערב וכו'.

ב **ב) שם. יוה"כ לילו כיומו וכו'** ואפי' בתוספת שמוסיפין מחול על הקודש בין מלפניו בין מלאחריו אסורים כל הדברים האסורים בעיקר היום. ר"ז או' א':

ג **ג) שם. מלאכה אכילה וכו'** וכולהו נפקי לן מקראי (יומא ע"ז) שהם בכלל הנפש אשר לא תעונה חוץ ממלאכה. לבוש. ועיין לקמן או' ה'.

ד **ד) שם. ואין חיוב כרת אלא על המלאכה וכו'** כי כן כתוב בפי' כי כל הנפש אשר לא תעונה וכו' ונכרתה מעמיה. ומי שאינו אוכל ושותה נקרא מעונה ממש דכתיב ויענך וירעיבך ויאכילך את המן. ומלאכה נמי בכרת דכתיב והנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי את הנפש ההיא וכו' שפירושו כרת. אבל בשאר עינויים אין בהם עונש כרת ואע"ג דנפקי מקראי שהוא בכלל והנפש אשר לא תעונה מ"מ כיון דלא כתיבי בפי' בתורה כמו אכילה ושתייה ומלאכה אלא מריבוי דשבתון לא מסתברא לחייב עליהם כרת. לבוש. ר"ז או' ב' ועיין עוד באו' שאח"ז:

ה **ה) שם. ואין חיוב כרת אלא על המלאכה וכו'** ומ"מ גם שאר עינויים איסור דאו' איכא בהו. כ"ה לדעת הרמב"ם כמ"ש הר"ן פ' בתרא דיומא והב"ד ב"י. וכ"כ הב"ח והפר"ח דלדעת הרמב"ם איסורא דאו' אית בהו יעו"ש וכ"ה דעת רש"י ביבמות דף ע"ד דכתב דק"ל דסיכה כשתיה מן התורה יעו"ש. אבל דעת הרא"ש פ' בתרא דיומא והטור אע"ג דנפקי מקראי אסמכתא בעלמא נינהו יעו"ש. ועיין ער"ה או' א' מה שהאריך בזה וסיים וז"ל ומ"מ מסקנת הר"ן דסיכה ושאר עינויים הוו דרבנן. וכן הסכימו הת"י. וכן דעת ר"ת ור"י וריב"א והסמ"ג והסמ"ק והרא"ש והטיר ורי"ו והריטב"א בחי' והרב החינוך פ' אמור והרשב"א הביאו ב"י ביו"ד סי' קכ"ג ודלא כהב"ח והפר"ח יעו"ש עכ"ל ומ"ש דלא כהב"ח והפר"ח ר"ל דלא כהב"ח שכתב דראוי להחמיר כדעת הרמב"ם ורש"י. ודלא כהפר"ח שהסכים כדברי הרמב"ם אלא כדעת רוב הפו' שהם מדרבנן. ונ"מ לענין ספק או לענין תיקון. מיהו המאמ"ר או' א' כתב דמסתמיות דברי הש"ע נראה שסובר כהרמב"ם דכולהו אסירי מדאו' יעו"ש וכ"נ דעת הלבוש כמ"ש באו' הקודם. וכ"נ דעת המ"א בריש הסי' וכ"ה דעת הר"ז או' ב' מט"א או' א' ח"א כלל קמ"ה או' ב'. וכ"כ העט"ז דראוי להחמיר כסברא ראשונה שהוא דעת הרמב"ם ודעמיה. וכ"כ מ"ב או' ג':

ו **ו) שם. ואכילה ושתיה.** ה' עינויים כנגד ה' חומשים שנשלמו ביום זה. וכנגד ה' חושין שעושין בהם מצות ועבירות והעולם הזה נברא בה' שנאמר בהבראם וה' רומז לבעלי תשו' משו"ה יש לה פתח כלומר יכנסו בעלי תשו'. א"ר או' א':

ז **ז) שם. ואכילה ושתיה.** ולענין הריח אם מותר להריח בשמים ביוה"כ עיין לקמן סי' תרי"ב או' ל"ג ולעיל סי' תקנ"ו או' ד':

ח **ח) [סעיף ב'] כל מלאכה וכו'** ולענין עירובי חצירות ועירובי תחומין דינו כשבת כמ"ש לעיל סי' תט"ז סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד:

ט **ט) שם. אלא שבשבת דינו בסקילה וכו'** אע"ג דהאידנא ליכא נפקותא בזה מ"מ נ"מ דהחובל בחבירו בשבת פטור מתשלומין והחובל ביוה"כ חייב כמ"ש בחו"מ סי' תכ"ד סעי' ב'. מ"א סק"א. א"ר או' ב' א"א או' א' מ"ב או' ד':

י י) **שם. וכל שאסור לעלעלו בשבת וכו'** וכן אסור לחמר אחר בהמה ביוה"כ בין שהיא שלו בין שהיא של אחר ואם היא בהמה שלו הוא מצווה על שביתת בהמתו אעפ"י שאינו מחמר אחריה ומי שהיה בא בדרך וקידש עליו היום צריך לעשות כדרך שנת' בסי' רס"ו יעו"ש. מט"א או' ב' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

יא יא) **שם. והתירו לקנב ירק וכו'** והיינו בירק תלוש כמ"ש רש"י וקו' בגמ' דשבת דף קי"ד ע"ב. ור"ל תלוש מאתמול מעיוה"כ ורק היום מתקנו לאכילה כמ"ש באו' שאח"ז:

יב יב) **שם. והתירו לקנב ירק וכו'** פירש"י לנתק העלים מן הקלחים כדי להשוותם שיהיו מוכנים לחתכן. והרמב"ם (פ"א מה' שביתת עשור) כתב דהיינו שיסיר העלים המעופשות ויקצץ השאר ויתקן אותו לאכילה והמ"מ כתב בשם הרמב"ן והרשב"א שהוא הדחת ירק. ב"י. והא שהתירו זה כתב רש"י שם בדף קט"ו משום דאין זה אלא איסור דרבנן והכא משום עגמת נפש שמתקן ואינו אוכל והרי קרוב לעינוי שרי. והר"ן והמ"מ שם פירשו מפני עגמת נפש שחשו חכמים שלא יצטרך לערב לתקן הכל ותהי נפשו עגומה יעו"ש והב"ד הט"ז סק"א ומ"א סק"ב יעו"ש:

יג יג) **שם. ולפצוע אגוזים וכו'** כדי שיהיו מוכנים לאכילת ערב ולא יצטרך לטרוח בהם בערב. ר"ז או' ה' מ"ב או' ו'. ועיין בד"מ או' ב' שכתב בשם מהר"א מפראג דדוקא לשברם ולהחניחם בקלפיהם עד הערב אבל להוציא האוכל יהוי דש מאחר שאינו רוצה לאכול לאלתר כע"ש לעיל סי' שי"ט אבל הוא ז"ל כתב דלפי מ"ש לעיל סי' שי"ע דכל אותה סעודה נקרא לאלתר א"כ י"ל דברירה זו שהיא מדרבנן התירו ביוה"כ ממנחה ולמעלה לצורך הלילה כאלו אוכל מיד יעו"ש וכ"כ להוכיח מ"ב בב"ה דאפי' לפצוע ולהוציא המאכל מותר יעו"ש ולענין דינא אין נפקותא מאחר שנהגו לאסור בכל כמ"ש אח"כ בש"ע וכ"כ בד"מ שם:

יד יד) **שם. מן המנחה ולמעלה וכו'** ר"ל מנחה קטנה שהוא סמוך לערב והוא שעה שדרך בני אדם לתקן מאכלם בחול וניכר לצורך הלילה הוא עושה אבל קודם המנחה אסור שנראה כמתקן לצורך היום. מ"ב או' ז':

טו טו) **שם. כשחל בחול.** אבל כשחל בשבת לא התירו דברים אלו גזירה שמא יעשה כן בשאר שבתות השנה שיכין ביום מה שצריך לאכילת ערב שלא יבחין שהתירו לו ביוה"כ משום עגמת נפש. ר"ז או' ו' מ"ב או' ח':

טז טז) **שם. והאידנא נהגו לאסור.** והטעם משום דאיתא שם בגמ' דאיכא דמחרפי ופירש"י מקדימין לפני המנחה דהשתא לאו עגמת נפש הוא עכ"ל וכ"כ הט"ז סק"ב:

יז טוב) **שם. והאידנא נהגו לאסור.** כל ישראל לאסור קניבת ירק והפצעות אגוזים וה"ה שאר תיקוני מאכל של ערב אפי' אחר המנחה. ר"ז או' ח':

יח חי) **שם בהגה. מותר להציל סעודה אחת לצורך לילה.** שלאחר יוה"כ כדי שלא יצטרכו להתענות עוד כשלא יהיה להם מה לאכול. מ"ב או' יו"ד:

יט יט) **שם בהגה. כמו שמציל בשבת לסעודת מנחה.** עיין לעיל סי' של"ד סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

כ ך) **שם בהגה. ונהגו שהתינוקות משחקים באגוזים.** אבל לא גדולים. דרשות מהרי"ו. ד"מ או' ב' עט"ז. א"ר או' ג':

כא כא) **שם בהגה. ונהגי שהתינוקות משחקים באגוזים.** ודוקא על השלחן כמ"ש סי' של"ח סעי' ה' דלא כב"ח. מ"א סק"ג. א"ר שם. ר"ז או' יו"ד. מ"ב או' י"ב. והפר"ח כתב בקרקע מרוצף דלית ביה משום אשווויי גומות. ועיין לעיל סי' של"ח סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

סימן תריב

א א) **[סעיף א'] האוכל ביוה"כ ככותבת הגסה חייב.** ואע"ג דלענין איסור אסור במשהו כמ"ש סעי' ה' ואין דרך הטור והש"ע לכתוב החיוב אלא האיסור נ"מ לענין הנז' בסי' תרי"ח כשמאכילין את החולה מאכילין אותו כדי שלא יצטרך לשיעור וע"כ צריכין אנחנו לדעת השיעור של החיוב. ט"ז סק"א. וכן הקשה הב"י על הטור ותירץ הכי יעו"ש:

ב ב) **שם. האוכל ביוה"כ ככותבת הגסה חייב.** במשנה (יומא ע"ג ע"ב) מסיים עלה כמוה וכגרעינתה והשמיטוהו הרמב"ם והטור והש"ע ונראה הטעם משום דמכיון שכתבו מילתא פסיקתא דהוי פחות מכביצה מעט כדאיתמר בש"ס (שם דף ע"ט ע"ב) תו לא אצטריך להו לבאר יותר כמוה וכו' לפי שכבר נתנו שיעור קצוב והב"ח כתב דבאמרם ככותבת הגסה משמע דעם גרעינתה קאמרי וכמ"ש רב אשי בגמ' (שם ע"ט ע"א) יעו"ש. מאמ"ר או' א'. וכותבת הגסה היא תמרה גדולה כמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה פ"ח דיומא:

ג ג) **וכתב** עוד המאמ״ר באו׳ ב׳ דאפי׳ אם אכל כתובת הגסה עם הגרעין שבה פטור מכרת משום דבציר ליה שיעורא והגרעין אינו מצטרף עם האוכל יעו״ש:

ד ד) **שם. ככותבת הגסה חייב.** והלכתא גמירי דג׳ שיעירין נאמרו כזית וכביצה וככותבת וטפי או בציר מהכי לא משערינן. ער״ה או׳ א׳. ועיין לקמן או׳ ח׳:

ה ה) **שם. והוא פחות מכביצה מעט.** היינו ביצה בלא קליפה. דג״מ. וכ״כ בספרו נוב״י חא״ח סי׳ ל״ח יעו״ש. וכ״כ מט״א או׳ א׳. ומיהו בתשו׳ בנין ציון החדשות סי׳ ל׳ חולק על דברי הדג״מ הנז׳ וכן בחי׳ רז״ה מפקפק מאד על דברי הדג״מ הנז׳ יעו״ש והב״ד מ״ב או׳ ב׳ ובשה״צ או׳ ג׳ פת״ע או׳ ב׳. ושיעור כביצה בלא קליפה עיין לעיל סי׳ קנ״ח או׳ ח׳ וכמה זיתים יש בביצה עיין לעיל בדברינו לסי׳ תפ״ו יעו״ש:

ו ו) **שם. והוא פחות מכביצה.** בינונית כמ״ש במס׳ כלים פי״ז כביצה שאמרו בינונית יעו״ש וכ״כ מ״ב או׳ ב׳ בשם האחרונים:

ז ז) **שם. והוא פחות מכביצה מעט.** אבל פחות הרבה פטור. עו״ש או׳ א׳:

ח ח) **שם. והוא פחות מכביצה מעט.** אע״ג דבכל איסורי התורה משערינן בכזית כל זה היכא דכתיבי אכילה משא״כ ביוה״כ דלא כתיב אכילה אלא מנע הכתוב את האכילה בלשון עינוי כדכתיב הנפש אשר לא תעונה וקים להו לחכמים דבפחות מככותבת לא מתיתבא דעתיה כלל והוא רעב והרי הוא רעב ומעונה כבתחלה מ״ב או׳ א׳. והוא מגמ׳ יומא דף ף׳ ע״א. וכ״כ הרע״מ בפי׳ המשנה יומא פ״ח:

ט ט) **שם. בין לננס בין לעוג מלך הבשן.** דקים להו לרבנן דבהכי מיתבא דעתיה בציר מהכי לא מיתבא דעתיה. מיהו כ״ע טובא ועוג מלך הבשן פורתא. גמ׳ שם ע״ב:

י י) **שם. בין לננס וכו׳** ולא שנא אוכל דברים המותרים או דברים האסורים כגון פגול ונותר וטמא ונבלה וטרפה שהרי ע״י כולם מתיישב דעתו וריבה הכתוב תענו ועניתם לרבות שיחול איסור העינוי על כל דבר אפי׳ אדבר שחלה עליו כבר האיסור ואם לא התענה אפי׳ מדבר איסור חייב כרת וחייב באלו שתים אחת משום איסור עצמו ואחת משום יוה״כ. לבוש. פר״ח. בגדי ישע. מ״ב או׳ י״ב. והוא מגמ׳ יומא ע״ד ע״ב יכריתות י״ג ע״ב. ועיין חולין דף ק׳ ע״ב ודף ק״א ודוק:

יא יא) [**סעיף ב׳**] **אפי׳ מלח שעל הבשר וציר וכו׳** דמלח וציר הוי אכשורי אוכל וכאוכל דמי ולא הוי משקה. ט״ז סק״ג. מש״ז או׳ ג׳ והוא מגמ׳ יומא ף׳ ע״ב:

יב יב) **שם. וציר של ירק.** וה״ה בשרה פתו ביין או במים מצטרף היין או המים להפת. מ״ב או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ ר״י או׳ ו׳:

יג יג) **שם. אבל אכילה ושתיה אין מצטרפות.** שאם אכל פחות מככותבת ושתה ג״כ פחות מכשיעור אינם מצטרפות ביחד לחייבו משום דקים להו לרבנן שאין דעתו מתיישבת בכך כמ״ש במס׳ יומא פ״א ע״א:

יד יד) [**סעיף ג׳**] **אכל וחזר ואכל וכו׳** וה״ה אם אוכל בלא הפסק אלא שפירר את האוכל לפירורים קטנים ואכלם זה אחר זה ועי״ז נשתהא באכילתו הרבה ג״כ בעינן שיהא מתחלת אכילתו עד סופה רק כדי אכילת פרס ואם נשתהא יותר פטור. הרמב״ם בפי׳ המשנה פ״ג דכריתות. וכ״מ בפירש״י יומא דף ף׳ ע״ב. וכ״כ מ״ב או׳ ו׳.

טו טו) **שם. ואם לאו אין מצטרפין.** ר״ל אבל אם שהא באכילתו יותר משיעור אכילת פרס (חצי ככר) אין מצטרף תחלת אכילה לסופה להתחייב כרת. מאמ״ר או׳ ד׳ ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳ ולענין ברכה אחרונה עיין לעיל סי׳ ק״ץ או׳ ח״י:

טז טז) **שם. ואם לאו אין מצטרפין.** י״ל דוקא אם הפסיק ביניהם סתם אבל אם לא הפסיק רק כדי להפקיע איסור תורה שפיר מצטרף. שנות חיים סי׳ רכ״ר קל״ה קמ״ג קע״ו רמ״ב. פת״ע או׳ ה׳:

יז טוב) [**סעיף ד׳**] **שיעור אכילת פרס י״א ד׳ ביצים וי״א ג׳ וכו׳** הכא מרן הביא שני הסברות וידוע דדעתו כשי״א בתרא דהוא דעת הרמב״ם וכ״פ סי׳ ת״ט אך לקמן סי׳ תרי״ח גבי חולה פסק להחמיר שישהא שיעור ד׳ ביצים אבל בעלמא ק״ל כהרמב״ם. פרח שושן כלל א׳ סוף סי׳ ד׳ מחב״ר או׳ א׳. וכ״כ הפר״ח דהעיקר כמ״ד ג׳ ביצים ומ״ש לקמן בסי׳ תרי״ח סעי׳ ז׳ הוא לחומרא יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ א׳ דלפי מה שמקובלים שכל שכתוב ב׳ דעות בלשון י״א מסכים לאחרונה י״ל דהכא לענין מלקות מקילין דכל שהוא פחות מג׳ אינו חייב אבל לענין להשהות לקמן סי׳ תרי״ח מחמיר דבעי ד׳

יעו״ש. והר״ז או׳ ד׳ כתב לענין הלכה כל שהוא בשל תורה הלך אחר המחמיר וכל שהוא בשל דבריהם הלך אחר המיקל יעו״ש. ועיין בדברינו לעיל סי׳ תס״ח או׳ י״ט שכתבנו דגם בדרבנן לכתחלה יש להחמיר יעו״ש:

יח **חי) שם. וי״א ג׳ ביצים שוחקות.** כלומר במילוי ובריוח ולא בצמצום. ר״ז שם. וכ״כ בבאה״ג שוחקות פי׳ גדולות כאדם שפיו גדול כששוחק עכ״ל. והיינו אחד מעשרים מביצה לכל ביצה. עירובין פ״ג ע״א ופירש״י שם. ומיהו נראה דזהו דוקא לדעת מור״ם שהגיה כן בש״ע אבל לדעת הש״ע א״צ שוחקות:

יט **יט) [סעיף ה׳] הא דבעינן שיעור וכו׳** ר״ל בין לאכילה בין לשתיה הנז׳ בסעי׳ ט׳ ר״ז או׳ ט״ז. מ״ב או׳ יו״ד:

כ **ך) שם. אבל איסורא איכא בכל שהוא. מדאורייתא.** דק״ל כרבי יוחנן (יומא ע״ג ע״ב) דאמר חצי שיעור אסור מן התורה. ב״י. מ״א סק״א. וכ״פ הרמב״ם פ״ב מה׳ שביתת עשור ה״ג. וטעמא דר״י איתא שם בגמ׳ (דף ע״ד ע״א) כיון דחזי לאיצטרופי איסורא קא אכיל יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תע״ה או׳ פ״ט ולקמן סי׳ תרי״ח או׳ נ״ז. ועיין עוד רש״י שבת דף ע״ד ע״א שכתב דחצי שיעור אסור מה״ת גם במלאכות שבת יעו״ש ואם הוא דוקא בדבר אכילה עיין בתשו׳ ח״צ סי׳ פ״ו ובס׳ עושה שלום מע׳ החי״ת ואכמ״ל:

כא **כא) [סעיף ו׳] אכל אוכלים שאינם ראוים לאכילה.** כגון עשבים המרים או שרפים הבאושים או ששתה משקין שאינם ראוים לשתיה כגון ציר או מורייס וחומץ חי אפי׳ אכל ושתה מהם הרבה ה״ז פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות. הרמב״ם פ״ב מה׳ שביתת עשור הלכה ה׳ לבוש. ועיין לקמן סוף סעי׳ ט׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ מ״ו:

כב **כב) שם. שאינם ראוים לאכילה.** וכן אם אכל מאכלים שאינם ראוים רק לבהמה פטור. כן מוכח מדברי הרמב״ם שם שכתב האוכל מאכלים הראוים למאכל אדם חייב וכ״כ מ״ב בב״ה אבל אם אכל בשר חי חייב כ״כ להוכיח מ״ב בב״ה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ כ״ח:

כג **כג) שם. כגון מיד על אכילה שאכל וכו׳** דאם לא כן היאך משכחת לה אכילה גסה דעכ״פ חייב למה שאכל תחלה באיסור קודם שיבא לידי אכילה גסה. ט״ז סק״ה. ובב״י כתב בשם הכלבו דמשכחת לה באוכל ביוה״כ כגון שאכל תחלה אוכלים שאינם ראוים עד ששבע דפטור על אכילתו ואח״ז אכל אוכלים ראוים דפטור גם על אכילת אוכלים ראוים כיון שאכלם אכילה גסה. מחה״ש סק״ב:

כד **כד) שם. שאכל עיוה״כ וכו׳** אבל אם אכל ביוה״כ אכילה גסה חייב על הכותבת הראשון. מ״א סק״ב. וכ״כ באו׳ הקודם בשם הט״ז:

כה **כה) שם. עד שקץ במזונו.** שאוכל עכשיו ולאפוקי אם אינו קץ ורק שהיה שבע ואינו מתאוה לאכול ואעפ״י כן הוא מרגיש טעם כשאוכל חייב. מ״ב או׳ י״ד ועי״ש בשה״צ או׳ ט״ו מה שהאריך לדחות דברי הב״ח והפר״ח יעו״ש. וכן המאמ״ר או׳ ו׳ האריך לדחות דברי הב״ח והפר״ח יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ל׳:

כו **כו) שם. פטור.** דכתיב אשר לא תעונה פרט למזיק. יומא ף׳ ע״ב. ופירש״י פרט למזיק לזה שאינו מבטל ממנו שום עינוי ע״י אכילה זו אלא מזיק הוא את האוכלים ואת עצמו עכ״ל:

כז **כז) שם. פטור.** הטור כתב בשם ראבי״ה דאפי׳ איסור ליכא וכבר מסיק הר׳ שאגת אריה סי׳ ע״ד דראבי״ה מתיר אפי׳ בכשיעור ולא ק״ל הכי יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳ וכ״כ הפר״ח דהעיקר כדברי הרמב״ם דפטור אבל אסור יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים. וכתב המש״ז או׳ א׳ דאפי׳ חצי שיעור אוכלים שאין ראוין פטור ואסור יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ט״ו:

כח **כח) שם. פטור.** וחולה שאין בו סכנה אסור בדברים שאינן ראוים לאכילה דאף דק״ל דמרפאין באיסורי הנאה דדבריהם מ״מ באכילה אסור דכיון דאכלינהו אחשבינהו. שאגת אריה סי׳ ע״ה יעו״ש. ופשוט דלחולה שיש בו סכנה מוטב להאכילו אוכלין שאינן ראוים מלהאכילו דברים הראוים פחות מכשיעור דפחות משיעור הוא מה״ת. ובתשו׳ בנין ציון סי׳ ל״ה חקר באכל בשר חי דהוי שלא כדרך הנאתן אי חייב או לא דאיתא בפסחים (דף כ״ד) אכל חלב חי פטור. אולם שיטת השאגת אריה סי׳ ע״ו דבאוכלין הראוים לאכילה חייב ביוה״כ אפי׳ שלא כדרך הנאתן. מיהו מסיק שם בבנין ציון במי שאחזו בולמוס אם יש להסיר הסכנה ממנו ע״י אכילת בשר חי וכדומה שאסור להאכילו דבר שחייבין עליו כרת יעו״ש. ועיי׳ בתשו׳ עולת שמואל סי׳ צ״ב דלדעתו דבאוכלים הראויין חייב אפי׳ שלא כדרך הנאתן ולפ״ז אין להחמיר לחולה להאכילו שלא כדרך הנאתן דאין נ״מ בזה עי״ש. ועיין בתשו׳ כתב סופר סי׳ קי״א דמחלק דשלא כדרך הנאתן פטור ודוקא שלא מתהנה באכילה זו אבל אם נהנה אלא שאינו אוכל המאכל כמנהג בני אדם לאכלו או שתיקן דברים שאינם ראוין לאכילה עד שהחיך נהנה ממנו חייב. ולזאת חולה שיש בו סכנה כדסגי ליה לאכול שלא כדרך הנאתו אסור לו לאכול כדרך

הנאתו וכן חולה שאין בו סכנה אם צריך אוכלים שאין ראוין לאכילה או לאכול שלא כדרך הנאתן לרפואה למכתו מותר ודלא כהשאגת אריה הנז׳ ואם אפשר בחצי שיעור שלא כדרך הנאתן אסור לאכול שיעור שלם שלא כדרך הנאתן יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ ז׳:

כט **כט) שם. פטור.** ואם אכל אוכלים שאינם ראוים לאכילה כלל כגון עפר מותר אפי׳ לכתחלה דביוה״כ תלי מילתא ביתובי דעתא ובאכילת עפר לא׳ מיתבי דעתיה. ט״ז הק״ו. מש״ז או׳ ו׳:

ל **ל) שם בהגה. או מתובלים על אכילתו חייב וכו׳** ומשמע דאפי׳ אם קץ במזונו אם אכל אוכלים מתובלים חייב מדקאי על דברי הש״ע מיהו הב״ח כתב דאם אכל עד שקץ במזונו אפי׳ אם אכל מאכל מבושם פטור. והב״ד המ״א סק״ג. וכ״כ הפר״ח. וכבר כתבנו לעיל או׳ כ״ה דהאחרונים השיגו על דברי הב״ח הנז׳ והמ״א שם כתב דהכל לפי מה שמרגיש בנפשו עכ״ל ור״ל דאם מרגיש בנפשו דיש לו הנאה באכילה גסה זו חייב. וכ״כ הר״ז או׳ ו׳:

לא **לא) שם בהגה. ואסור ביוה״כ לטעום דבר להפליט.** אפי׳ בפחות משיעור ואפי׳ אם יודע שיוכל לעמוד על עצמו שלא יבלע כלום. מט״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ י״ז. ועיין לעיל סי׳ תקס״ז סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין לקמן סי׳ תרי״ג סוף סעי׳ ד׳ בהגה:

לב **לב) שם בהגה. אפי׳ עצי בשמים.** שהוא עץ בעלמא דמ״מ כשלועסו מרגיש טעם. מ״ב או׳ י״ח:

לג **לג) שם בהגה. אפי׳ עצי בשמים.** ופשוט דמותר להריח וטוב לעשות כן למלאות מנין מאה ברכות. מ״א סק״ד. וכ״כ לעיל סי׳ מ״ו סק״ח בשם הסדה״י יעו״ש. א״ר או׳ ב׳ א״א או׳ ד׳ ברכ״י או׳ ב׳ וכתב וכן אנו נוהגין ר״ז או׳ ז׳ ח״א כלל קמ״ה או׳ ל״ג מט״א או׳ ו׳ מ״ב שם. אמנם הכנה״ג לעיל סי׳ מ״ו בהגה״ט כתב דלהריח ריח טוב ביום שצויתה התורה לענות אדם נפשו אינו מן הדין שהנשמה נהנית מן הריח יעו״ש. וכ״ה דעת השל״ה ושאר האחרונים להחמיר שלא להריח כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ו או׳ ד׳ יעו״ש:

לד **לד) וטובא״ק** להריח בחוטם י״ל דשרי דלא אסר כ״א ה׳ עינויים ותו לא. א״א או׳ ד׳. וכ״כ בסידור רב יעב״ץ דלשאוף אבק עבא״ק בחוטם אין חשש רק לא בבהכ״נ בפני רבים שנראה כקלות ראש ועאכ״ו שלא להושיטו מזה לזה ח״ו יעו״ש. ומיהו אותם השורים שנופיפ טובא״ק עם מי טרופין שפירט״ש ולחים הם י״ל דאסור להריח בחוטם. א״א שם. ועיין עוד מזה לעיל סי׳ תקכ״ד או׳ ד׳ וסי׳ ר״י או׳ ל״ז:

לה **לה) [סעיף ז׳] אכל עלי קנים.** זהו גירסת הטור. והרמב״ם גורס (פ״ב מה׳ שביתת עשור) עלי גפנים במקום עלי קנים. ב״י. ב״ח. וכ״כ הלבוש. וכ״ה בש״ע הישן שנדפס שנת שכ״ז. וכ״ה גירסת ר״ח בברייתא אשר שם בגמ׳ יומא פ״א ע״ב. וכ״ה גי׳ המ״מ על הרמב״ם שם. וה״ה עלי תאנים ועלי שאר אילנות אבל עלי ירקות חייב דראוים לאכילה נינהו. כ״כ הר׳ מנוח על הרמב״ם שם. ופשוט דלאו כל עלי ירקות בכלל זה אלא אותם שהם ראוים לאכילת אדם קודם בישולם. מ״ב בשה״צ או׳ כ״ג:

לו **לו) שם. ואם לבלבו בא״י מר״ה עד יוה״כ וכו׳** כך הוא הגי׳ בהרמב״ם שם וכ״ה הגי׳ בש״ע הישן שנדפס שנת שכ״ז. אבל הגי׳ שם בגמ׳ כל שלבלבו מר״ה ועד יוה״כ ותיבת בא״י ליתא. וכ״ה הגי׳ בר״ח שם. וכ״ה הגי׳ בהמ״מ שם בלא תיבת בא״י. וכ״ה בטור ולבוש. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד. ועיין שו״נ או׳ ט״ז מה שתמה על דברי הרמב״ם הנז׳ והניח בצ״ע. והבאה״ג כתב ואולי טעות הוא שנפל בספרים יעו״ש:

לז **לז) שם. ואם לבלבו וכו׳** פי׳ שהניצו וכמתרגמינן ויצא פרח ויצץ ציץ ואפיק לבלבין. מ״ב או׳ ך׳:

לח **לח) שם. מר״ה ועד יוה״כ חייב.** דעדיין רכים הם וחשובים אוכלין. לבוש.

לט **לט) [סעיף ח׳] ואם הם רטובים חייב.** דחזו לאכילה. רש״י. לבוש. ר״ז או׳ י״א. משמע הא אם לא חזו לאכילה כגון שהם חדין ביותר אף ברטובין פטור משום דאין דרך אכילה בכך. ומ״ש המ״ב או׳ כ״ב דמירי שבלעם וכו׳ אין נראה כן מלשון הפוס׳ אלא יש לחלק כמו שכתבנו:

מ **מ) [סעיף ט׳] השותה ביוה״כ מלא לוגמיו וכו׳** דקים להו לרבנן בדידיה מיתבא דעתיה בדחבריה לא מיתבא דעתיה. יומא ף׳ ע״ב:

מא **מא) שם. ולא מלא לוגמיו ממש וכו׳** ר״ל דלא בעינן שיהיה שני הלחיים מלאים משקה אלא די שיהא אחד מלא ובולט אלא שאז יראה ממילא כאלי שניהם מלאים. מ״ב או׳ כ״ה:

מב **מב) שם. והוא פחות מרביעית וכו׳** משמע דהוא פחות מעט מרביעית וכ״כ הפר״ח. מיהו בס׳ החינוך פ׳ אמור כתב שהוא כביצה ופחות מכאן אין בו איסיר כרת יעו״ש. והדג״מ כתב דעכ״פ היא יותר מחצי רביעית. וכ״כ השע״ת או׳ ט׳ מט״א או׳ ט׳ וכ״ה בהדיא לעיל בש״ע סי׳ רע״א סעי׳ י״ג דמלא לוגמיו הוא רבו של רביעית יעו״ש. וא״כ באם נותנין משקין לחילה פחות מכשיעור צריך לשתות פחות מעט מרוב רביעית. תשו׳ ר׳ עקיבא איגר סי׳ קנ״ד. ועיין לעיל סי׳ רע״א או׳ פ״ד ולקמן סי׳ תרי״ח או׳ מ״ה:

מג **מג) שם. באדם בינוני.** ולפעמים המלא לוגמיו ברביעית או יותר מרביעית כגון באדם גדול ביותר. ולהיפך באדם קטן דמלא לוגמיו דידיה הוא פחות מרוב רביעית ג״כ חייב כיון דמתייב דעתיה עי״ז. מ״ב או׳ כ״ז:

מד **מד) שם בהגה. כגון ציר או מורייס.** ציר הוא מה ששותת מן הדג כששורין אותו במלח. הרמב״ם בפי׳ המשנה פ״ח דיומא. ומורייס הוא שומן היוצא מן הדגים. ערוך. מ״ב או׳ כ״ח. וה״ד בפ״ע אין ראוים הא בטיבול ראוים ומצטרפין כבסעי׳ ב׳ א״א או׳ ה׳:

מה **מה) שם בהגה. וחומץ חי פטור.** ודוקא כשמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ כמ״ש ביו״ד סי׳ קכ״ג סעי׳ ו׳ מ״א סק״ה. א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״ט:

מו **מו) שם בהגה. וחומץ חי פעור.** ואפי׳ שתה ממנו הרבה פטור. כמ״ש לעיל או׳ כ״א בשם הרמב״ם יעו״ש. וכ״ה דעת המ״א שם. א״ר שם. מש״ז או׳ ז׳ ר״ז שם. ורי״ו כתב כל הפטורים שכתבתי בין באכילה בין בשתיה דוקא מעט אבל הרבה לא. והב״ד ב״י. וכן העלה הט״ז סק״ז הא דפטור באין ראויין היינו כפי החיוב בראויין דהיינו באוכלין כשיעורן ובמשקין כשיעורן בזה פטור באין ראויין אבל אם הרבה מאד חייב אפי׳ באין ראויין מצד מעלת הריבוי כמו דאשכחן ביו״ד סי׳ ק״ג לענין נותן טעם לפגם דאם יש מעלה מצר הריבוי לא חשיב לפגם יעו״ש. וכ״ה דעת הגר״א בסעי׳ י״ד:

מז **מז) שם בהגה. וחומץ חי פטור.** אבל אסור. טור. לבוש סעי׳ ו׳ וסעי׳ יו״ד. וכ״כ לעיל או׳ כ״א בשם הרמב״ם יעו״ש.

מח **מח) שם בהגה. אבל חומץ מזוג חייב.** דראוי לשתייה הוא ומתיישב דעתו בו. לבוש סעי׳ יו״ד. ואפי׳ לא שתה אלא כמלא לוגמיו חייב. ר״ז או׳ י״ד:

מט **מט) כתב** הרב בעל ס׳ הבתים כ״י יש מן הגדולים שכתב השותה שמן ביוה״כ פטור שהרי אמרו שתיית השמן לבדו מזקת וכן הכוסס שעורים פטור. מחב״ר או׳ ב׳:

נ **נ) [סעיף יוד׳] שתה מעט וחזר ושתה וכו׳** לא דוקא הפסיק אלא אפי׳ לא הפסיק אם שהא יותר מזה אינו מצטרף. הרמב״ם ז״ל. כס״א או׳ ד׳. מ״ב בב״ה. ועיין לעיל או׳ י״ד. ובס׳ חזון עובדיה סי׳ יב.

נא **נא) שם. אם יש מתחלת שתיה ראשונה וכו׳** ומשמעות לשון זה הוא דמה ששהה בשעת השתיה הוא בכלל השיעור וא״צ שישהה שיעור שתיית רביעית בין שתייה לשתייה אלא כל ששהה בין השתיה והשהיות יותר מרביעית פטור. מאמ״ר או׳ ח׳ מ״ב בב״ה.

נב **נב) שם. כדי שתיית רביעית וכו׳** ושיעור שתיית רביעית עיין לעיל סי׳ ק״ץ או׳ ט״ז:

נג **נג) שם. וי״א ששיעור צירוף השתיות וכו׳** וכ״ה דעת הפר״ח והגר״א. ונ״מ לענין חולה דלכתחלה אם אפשר יש להשהות בשתיה בכדי אכילת פרס אכן גם הש״ע חש להא סברא כמ״ש לקמן סי׳ תרי״ח סעי׳ ח׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳:

נד **נד) שם הגה. מותר ליגע ביוה״כ באוכלים וכו׳** ולא דמי לחמץ בפסח שאסור ליגע בו משום שמא יבא לאוכלו כמ״ש לעיל סי׳ תמ״ו סעי׳ ג׳ משים שבפסח אוכל שאר דברים לכך חיישינן שיאכל גם את זה משא״כ ביוה״כ דבדיל מכל דבר אכילה ושתייה. תה״ד סי׳ קמ״ז. והב״ד ב״י סי׳ תרע״ז. וכ״כ הלבוש שם. מ״א סק״ו. והט״ז סק״ח כתב הטעם משום דביוה״כ אימת הדין עליו לכך לא חיישינן שישכח:

נה **הנ) שם הגה. מותר ליגע ביוה״כ באוכלים וכו׳** ובדרשות מהרי״ל ה׳ יוה״כ כתב דכל אדם ירחיק עצמו שלא ליגע בשום מאכל ביוה״כ מאחר דלא בדילי מיניה כל השנה פן ח״ו אתי למיכל מיניה ורק אם התינוק קטן כ״כ שאינו יודע ליטול מעצמו מותר ליתן לו ונכון יותר לומר לנער או נערה אשר עדיין לא התחילו ויאכילו את התינוק יעו״ש. וכ״פ מט״א או׳ יו״ד. אכן דעת המ״א שם דאפי׳ אם הוא גדול קצת שיוכל ליטול מעצמו מותר ליתן לו יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ט׳ מ״ב או׳ ל״ב. אבל בלא״ה אין ליגע באוכלין. מאמ״ר שם. בן א״ח פ׳ וילך או׳ ט״ז.

נו **נו) שם בהגה. מותר ליגע וכו׳** ובשאר תענית בד׳ צומות אסור ליגע באוכלין שלא לצורך. מש״ז או׳ ח׳:

נז **נז) ואם** יש מילה ביוה״כ אסור לעשות מציצה ביין או בשום משקה רק יעשה מציצה בפה בלי שום משקה. קשל״ה בעניני מילה. א״ר סי׳ תרכ״א או׳ ד׳ וכ״כ בתשו׳ דב״ש סי׳ צ״ח שהמוהלין שנוהגין לעשות המציצה ביין אז בימי התענית אין להם לעשות בזילוף בפה רק ביד או במוך מבלי אמצעות הפה ומכ״ש בט״ב ויוה״כ יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ ז׳ וכתב דביוה״כ אין לעשות במוך משום חשש סחיטה אלא יזלף ביד לבד:

סימן תריג

א **[סעיף א'] אסור לרחוץ ביוה"כ וכו'** וכל רחיצה של תענוג אסור ביוה"כ משום אשר לא תעונה וכו' לבוש. ר"ז או' א' ועיין לעיל סי' תרי"א או' ג':

ב **שם. מלוכלכים בטיט או בצואה וכו'** אבל להעביר את הזיעה אסור כמ"ש סי' שאח"ז גבי סיכה שאסור כדי להעביר הזוהמא וה"ה ברחיצה. ט"ז סק"א. וכ"ה דעת הב"ח והפר"ח. אבל מדברי הלבוש לקמן רסי' תרי"ד משמע דברחיצה שרי להעביר את הזוהמא. וכ"ה דעת המ"א שם סק"א. וכ"כ א"ר שם או' א' בשם שה"ל ומאמ"ר שם או' א' בשם הר' מנוח על הרמב"ם פ"ג יעו"ש. והמט"א או' ב' לחלק יצא דכל שהזיעה קשה לו שהוא מפונק יש להתיר כדעת הלבוש והמ"א ומי שאינו אסטניס וא"צ לרחיצה זו כ"ה יש לו להחמיר שלא לרחוץ בשביל העברת הזיעה כמו שאסור לסוך בשמן להעביר הזוהמא כמבואר בסי' שאח"ז. וכ"כ מ"ב או' ב' ועיין לעיל סי' ד' סעי' כ"א בהגה ובדברינו לשם או' צ"ה:

ג **שם. מותר לרחצם.** ואף כשאינו מתפלל יכול לרחצם. ב"ח. עט"ז:

ד **שם. מותר לרחצם.** ויזהר שלא יטול אלא מקום המטונף לבד. מ"א סק"א. א"ר או' ב' ר"ז או' א' ח"א כלל קמ"ה או' ט' מט"א או' א' מ"ב או' א':

ה **ואם** גופו מלוכלך בכמה מקומות והוא טורח לרחוץ המקומות המטונפים כל א' בפני עצמו מותר ליכנס למים לרחוץ כל גופו בפ"א בכדי להסיר הלכלוך שעליו. וכשרוחץ מחמת טינוף יכוין שאינו להנאת רחיצה רק להעביר הליכלוך. מט"א שם. מ"ב שם. תו' חיים על ח"א שם או' י"א ואו' י"ב:

ו **ואם** היו ידיו מלוכלכות בצואה או שנגע בגופו במקומות המכוסים אפי' לא נגע רק באצבע א' צריך לרחוץ כל ידיו עד קשרי אצבעותיו אבל אם נגע בידו בטיט או ברפש אין רשאי לרחוץ רק מקום המלוכלך בלבד. דה"ח או' א' תו' חיים שם או' י"ב. מ"ב או' ו' והיינו אפי' לתפלה. מ"ב שם.

ז **שם. שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג.** כלל זה יהיה מסור בידך כל שאינו מכוין להנאת רחיצה אפי' שאין בו אלא משום הכון לקראת אלהיך ישראל מותרת. הרדב"ז ח"א סי' ל"ז. כנה"ג בהגה"ט. שו"ג או' ח':

ח **[סעיף ב'] נוטל אדם ידיו שחרית וכו'** כדרכו בכל השנה ג"פ כיון דבלא זה לא יכול ליגע בידיו לפה ולעינים ולאוזן משום סכנה כמ"ש בב"י יעו"ש. ועיין לעיל סי' תקנ"ד או' מ"ח.

ט **שם. ומברך ענט"י.** עיין מ"ש בזה לעיל סי' תקנ"ד או' מ"ע ואו' ן' יעו"ש:

י **שם. ומברך ענט"י.** וברכת שעשה לי כל צרכי יש שכתבו לאומרה ויש חולקים (כמ"ש בב"י) וכל מקום שהפו' חולקים הקבלה מכריע כמ"ש הרדב"ז והכא הקבלה מכריע שלא לאומרם. נה"ש או' ב' וכ"כ לעיל סי' מ"ו או' טו"ב יעו"ש:

יא **שם. ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי וכו'** משום די"א דסגי בהכי כמ"ש לעיל סי' קס"א סעי' ד' וביוה"כ ובט"ב דאסור ברחיצה סמכינן עלם והטעם עיין לעיל סי' ד' או' י"ד יעו"ש:

יב **[סעיף ג'] אם הטיל מים ושפשף בידו וכו'** משמע אבל בלא שפשף אין ליטול ידים רק אם רוצה להתפלל כמ"ש אח"ז מיהו בב"י הביא כמה גדולים דסברי דאף בלא שפשף מותר ליטול ידיו משום הכון ור"ל כדי לברך אשר יצר בקדושה יעו"ש והב"ח כתב דלמעשה יביא עצמו לידי חיוב נטילה ע"י שיקנח וישפשף שאז מחויב ליטול ידיו לכל הדיעות יעו"ש. והפר"ח כתב דאין צורך לזה דכל רחיצה שאינו מתכוין להעביר הזוהמא וכיוצא ואית בה משום הכון שרייא יעו"ש. אמנם המ"א סק"ב כתב כדברי הב"ח דיקנח וישפשף כדי להוציא נפשו מפלוגתא. וכ"כ הר"ז או' ד' ח"א כלל קמ"ה או' י"א. מט"א או' ד' מ"ב או' ד' ודוקא בלילה אבל ביום אם הטיל מים או עשה צרכיו כיון שמתפללין כל היום אף שלא קינח ושפשף מותר ליטול ידיו. מ"א שם. ר"ז או' ה' מט"א שם. מ"ב שם. וכ"ז מיירי כגון שנפנה או שהטיל מים על פני השדה וכדומה אבל אם נכנס לבה"כ קבוע בלא"ה צריך ליטול ידיו משום רוח רעה השורה על הידים בבה"כ כמ"ש לעיל סי' ד' או' ס"ה יעו"ש. ועיין מש"ז או' ב'.

יג **שם. ואם רוצה להתפלל אפי' לא קינח וכו'** משמע מזה דאם לא עשה צרכיו כלל אין לו ליטול ידים בשביל תפלה בלבד ואף דמבואר לעיל בסי' רל"ג סעי' ב' דבשביל תפלה בלבד מצוה ליטול ידים הכא משום חומר יוה"כ חשש לאותן הפו' דסברי דבשביל תפלה בלבד לא תיקנו ליטול ידים כ"א בשחרית משום דנעשה כבריה חדשה. מ"ב או' ה' ועיין בדברינו לשם בס"ד:

יד **שם הגה. וכן כהן העולה לדוכן וכו'** וה"ה לויים במקום שנהגו הר"ש הלוי בתשו' חא"ח סי' ח' כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ג. א"ר או' ד' פר"ח. שו"ג או' י"א. ר"ז או' ו' מט"א או' ח' ועיין לעיל סי' קכ"ח סעי' ו' ובדברינו לשם בס"ד:

טו **טו) שם הגה. וכן כהן העולה לדוכן ניטל ידיו.** נטילה גמורה עד הפרק וכן היה קידוש כהנים במקדש. דרשות מהרי״ל ה׳ יוה״כ. מט״מ סי׳ תתנ״א. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ א״ר שם. דג״מ. ושב הכהן בתשו׳ סי׳ ג׳ והב״ד השע״ת סי׳ תקנ״ד על הש״ע סעי׳ ט׳ ח״א כלל קמ״ה או׳ י״א מט״א או׳ ח׳ מ״ב או׳ ז׳ אמנם דעת א״א או׳ ג׳ דלא יטול רק עד קשרי אצבעותיו. וכ״נ דעת מור״ם ז״ל בהגה שכתב דבריו על הש״ע ולא כתב עד הפרק כמ״ש מהרי״ל משמע דבזה ס״ל כדברי הש״ע דאינו נוטל רק עד קשרי אצבעותיו וכ״נ דעת הר״ז או׳ ו׳ ודה״ח או׳ ג׳ שלא כתבו עד הפרק משמע דדינו כשאר נטילות דיוה״כ דאין נוטלין רק עד הפרק ועבודת כהן במקדש שאני דהכא אינו אלא לזכר בעלמא וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ ד׳ דדעת מרן ומור״ם ז״ל בהגה דה״ה לכהנים העולים לדוכן שלא יטלו רק עד סוף קשרי אצבעות וגם שמע על כהני חשיבי שנזהרים בכך יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ קכ״ח או׳ ט״ל יעו״ש. ומ״מ מי שנוטל עד הפרק אין מזניחין אותו כיון דאיכא כמה רבוותא דסברי הכי כנז׳:

טז **טז) שם בהגה. אעפ״י שהן טהורות וכו׳** וכל פעם שעולין לדוכן יחזרו ויטלו את ידיהם מקודם. דרשות מהרי״ל שם:

יז **טוב) שם בהגה. דכל רוב רחיצה וכו׳** עיין במאמ״ר או׳ ב׳ שנתקשה בתיבת רוב וכתב וכן ראה בלבוש שהשמיט תיבת רוב יעו״ש:

יח **חי) [סעיף ד׳] מי שהוא אסטניס וכו׳** ואפי׳ מי שאינו אסטניס יש להתיר באם יש לכלוך על פניו או לפלוף ע״ג עיניו דלא גרע מאלו היו ידיו מלוכלכות ומ״מ צריך ליזהר שלא לרחוץ אלא במקום שצריך. ב״ח. עט״ז. פר״ח. שו״ג או׳ י״ב. מט״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ ט׳ ועיין לעיל סי׳ תקנ״ד סעי׳ י״א:

יט **יט) שם הגה. ונהגו בזה להחמיר.** שאפי׳ מי שהוא אסטניס אין מקנח פניו ולא עיניו במים אלא א״כ יש לפלוף על פניו או ע״ג עיניו שאז מותר לכל אדם לרחוץ כדרכו בכל השנה. ר״ז או׳ ג׳ וה״ד לרחוץ מקום המלוכלך כמ״ש באו׳ הקודם:

כ **ך) שם בהגה. שהוא קצת רפואה וכו׳** אבל משום רפואה גמורה מותר לרחוץ (ע״ד שנת׳ בסי׳ שכ״ח סעי׳ ך׳ וסעי׳ כ״א) דלא גרע ממי שרגליו כהות. מ״א סק״ד. ומיירי בענין שחלה ממנו כל גופו דהותר לו שבית דרפואה וכמ״ש בסי׳ שכ״ח סעי׳ י״ז וס״ד דביוה״כ מ״מ ליתסר משום רחיצה דהוי דאו׳ קמ״ל דכה״ג דלרפואה ליכא משום איסורא. מחה״ש. ועיין בהגה לסוף סעי׳ ט׳:

כא **כא) ומי** שהוא חש בעיניו הרבה וצריך לרחוץ עיניו בחתיכת בגד דק שרוי במים שעשב ויאול״א בהם שנים ג׳ פעמים בכל רביע שעה שלא תרע עינו הרבה מה יעשה ביוה״כ. עיין יוסף אומץ סי׳ ה״ן שכתב דבבגד אסור משום סחיטה אבל בלא בגד לרחוץ עיניו דוקא יש להסיר העשבים מן המים בעיוה״כ סמוך לחשיכה וביוה״כ יכול לרחוץ עיניו והוא דלא עמיץ ופתח דבהכי שרי בשבת וכמ״ש סי׳ שכ״ח סעי׳ כ״א יעו״ש:

כב **כב) שם בהגה. ואסור לרחוץ פיו וכו׳** כיון שאין בו סכנה ושמא יבא מעט מים בגרונו וחצי שיעור אסור מה״ת. בגדי ישע:

כג **כג) שם בהגה. כמ״ש לעיל סי׳ תקס״ז סעי׳ ג׳** ובדברינו לשם או׳ י״ד:

כד **כד) [סעיף ה׳] או להקביל פני רבו וכו׳** דוקא באם אין לו דרך אחרת לילך לגבי רבו. רש״ל בביאורו לסמ״ג ה׳ שבת בדין דש. ב״ח. עט״ז. מ״ב או׳ י״ב. ועיין לקמן סעי׳ ח׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ מ׳:

כה **כה) שם. או מי שגדול ממנו בחכמה.** משמע דבשוין אסור. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ט׳ פר״ח בסעי׳ ז׳ וכתב ודלא ככנה״ג בהגב״י שכתב דבשניהם שוים דינו כמו שגדול ממנו יעו״ש. ר״ז או׳ י״א. מט״א או׳ י״א. מ״ב או׳ י״ג. ועיין לעיל סי׳ תקרד או׳ נ״ו:

כו **כו) אבל** אם רוצה לשאול דבר הלכה מחבירו או מתלמידו שלמד גם אצל חכמים אחרים ואצ״ל אם הולך ללמוד עם תלמידים כגון שאין התלמיד יכול לבא אצלו מותר לו לעבור במים בהליכה ובחזרה. ר״ז שם. מט״א שם. והוא מדברי הט״ז סי׳ ש״א סק״ב וכאן סק״ו. ועיין לעיל סי׳ ש״א או׳ ך׳ ולקמן או׳ ל״ז.

כז **כז) שם. יכול לעבור במים וכו׳** ואינו חושש משום איסור רחיצה ביוה״כ כיון שהולך לדבר מצוה ועוד שאינו מתכוין לתענוג. ר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ד:

כח **כח) שם. עד צוארו.** משמע דאם המים גבוהים יותר מצוארו לא יעבור לפי שצריך לשוט. פר״ח על סעי׳ ו׳ והיפ״ל ח״ב או׳ ט׳ כתב משום שמא יבואו לו מים בגרונו וחצי שיעור אסור מה״ת יעו״ש:

כט **כט) שם. בין בהליכה בין בחזרה.** משום דאם לא כן אתה מכשילו לעתיד לבא שלא ירצה לילך. יומא ע״ז ע״ב. ט״ז הק״ג:

ל ל) **שם. ובלבד שלא יוציא וכו'** כדי שלא יהא נראה כנושא משוי. רש"י. ור"י פירש שנראה כרוחץ כדרכו כשמוציא ידיו אבל אם אינו מוציא ידיו נראה כמהלך לדרכו. ב"י בשם הכלבו. והטור כתב כדי שיזכור ולא יבא לידי סחיטה. וכ"כ בש"ע לעיל סי' ש"א סעי' ד' יעו"ש. וכ"כ הלבוש. ט"ז סק"ד:

לא לא) **שם. ובלבד שלא יוציא וכו'** ומשום כבוס נמי ליכא כיון שהוא דרך לכלוך. טור. לבוש:

לב לב) **שם. אלא עד מתנים.** לאו דוקא אלא מעט למעלה מהם. מ"א סק"ו. ר"ז או' ט' מ"ב או' י"ז. והא"ר או' ז' כתב אפשר דהחמיר הש"ע בסכנת נפשות משום דא"א לצמצם כ"כ יעו"ש. וכ"כ באלף למטה או' יו"ד:

לג לג) **[סעיף ו'] דוקא לעבור בגופו במים עצמן.** פי' בהילוך אבל לא בדרך שיטה ע"פ המים דהיינו כדין ספינה קטנה. פר"ח. ועיין לקמן או' ל"ה:

לד לד) **שם. אבל לעבור בספינה קטנה יש מי שאוסר.** הא דכתב הש"ע דין זה בשם יש מי שאוסר ולא כתב התמא משים דדין זה כתבו הטור בשם בה"ג ותמה עליו הטור דאם התירו לו רחיצה חמורה דהא אסמכוה אקרא כ"ש שיטה דקילא עכ"ל וע"כ כתבו הש"ע בשם יש מי שאוסר. אמנם כתב בב"י דטעמא דבה"ג דרחיצה שאינה אסורה אלא ביוה"כ התירו אבל מעבר לשוט דאסור בכל שבתות השנה לא התירו א"נ רחיצה שהיא אסורה מאסמכתא דקרא התירו אבל מעבר לשיט שהוא מדרבנן ואין לה סמך בתורה לא התירו דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה עכ"ל וגם הב"ח כתב לתרץ דברי בה"ג וכתב וכן עיקר כדברי בה"ג שכל דבריו דברי קבלה יעו"ש. וכ"פ הלבוש. מ"א סק"ח. פר"ח. ר"ז או' יו"ד. מט"א או' י"ב:

לה לה) **שם. יש מי שאוסר.** ואפי' אם העכו"ם הוא מוליכה והוא בענין שא"צ לעשות מלאכה אסורה אפ"ה אסור ומכ"ש שאסור לשוט ממש בלא ספינה. מט"א שם. מ"ב או' י"ח ואו' י"ט. ועוד עיין מ"ש בזה לעיל סי' של"ט או' ע"ד יעו"ש:

לו לו) **שם. יש מי שאוסר.** ואפי' ע"י הערמה ולת"ח אסור כמ"ש המ"א ומחה"ש סק"ז וכ"כ לעיל הי' של"ט או' ע"א יעו"ש:

לז לז) **[סעיף ז'] הרב אסור לעבור במים וכו'** ואפי' אין התלמיד יכול לילך אליו. לבוש. מיהו דעת הט"ז סק"ו דאם א"א לו לתלמיד לילך מותר לרבו לילך אצלו כדי ללמוד עמו יעו"ש והברכ"י או ג' פסק כדברי הלבוש וכתב ודלא כהט"ז וכן התו"ש בסי' ש"א או' ח' כתב להשיג על דברי הט"ז והסכים לדברי הלבוש יעו"ש אמנם הר"ז והמט"א הסכימו לדברי הט"ז כמ"ש לעיל או' כ"ו יעו"ש:

לח לח) **[סעיף ח'] מותר לעבור במים בהליכה.** משום הפסד ממון. הר"ן. מ"א סק"ט:

לט טל) **שם. אבל לא בחזרה.** שאין כאן מצוה שנחוש לעתיד לבא. ט"ז סק"ז. ועיין לעיל סי' ש"א או' כ"ו:

מ מ) **שם בהגה. אפי' היה לו דרך וכו' מותר לעבור וכו'** מיהו דעת האחרונים דמוטב להקיף ולא לעבור. ב"ח. ט"ז סק"ח. מ"א סק"י. א"ר או' יו"ד. פר"ח. ר"ז או' י"ג. מט"א או' י"ד. מ"ב או' כ"ב. ועיין לעיל או' כ"ד.

מא מא) **[סעיף ט'] אסור להצטנן בטיט לח וכו'** לאו דוקא בידים אלא אפי' לישב ולישנא דגמ' אסור לישב ע"ג טינא ביוה"כ והטעם שכיון שיש בו טופח ע"מ להטפיח עובר הלחלוחית ומתענג ולהכי אסור. פר"ח. מ"ב או' כ"ג:

מב מב) **שם. אם הוא טופח וכו'** דהיינו שאם יניח ידו עליה תעלה בה לחות שאם ידביקנה לידו האחרת תדבק בה הלחות שקבלה מן הטיט. טור. ר"ז או' י"ד. מט"א או' ט"ו:

מג מג) **שם. אפי' הם חסרים.** וכ"ש מלאים דיש לחוש שיתזו המים עליו. לב"ש. מ"ב או' כ"ד:

מד מד) **שם. בין של חרס בין של מתכת.** בשל חרס חיישינן דמשחיל פי' בולט מים שבולע ובשל כסף חיישינן שמא יתנענעו המים שבתוכו ויותזו על בשרו. ב"י בשם הגמ' ועיין מאמ"ר או' ה':

מה מה) **שם. אבל אם הם רקים מותר.** ויש אוסרים בכלי חרס אפי' רקים לפי שבולעים הרבה וכשמצטנן בהם פולטין מה שבלעו וחשיב כמו רחיצה. טור. וכ"כ יא"פ בשם תו' ישנים. אלא שב"י כתב בבד"ה דאין להחמיר בזה יותר מבטיט וע"כ פסק כאן בש"ע להתיר. וכ"ה דעת הב"ח והפר"ח וכ"פ הר"ז או' ט"ו:

מו מו) **שם בהגה. דחיישינן שמא לא תתנגב יפה ויבא לידי סחיטה.** ומ"מ מותר לקנח ידיו ורגליו עיוה"כ במפה ולמחר מעבירה על גבי עיניו דבזה לא חיישינן לסחיטה. מ"א ס"ק י"א בשם הרי"ף. מט"א או' ט"ז. מ"ב או' כ"ה:

מז מז) [סעיף יוד'] כלה כל ל' יום וכו' כדי שלא תתגנה על בעלה. יומא ע"ח ע"ב. ומיהו יש אוסרים כמ"ש בטור וב"י וע"כ כתב הב"ח דאין להקל נגד דעת הרי"ץ גיאת ור"י וסמ"ג יעו"ש. אמנם הפר"ח סי' תרי"ד סעי' ג' כתב דהעיקר כפסק הש"ע. יעו"ש. וכ"פ הלבוש. ביאורי הגר"א. סידור רב יעב"ץ. ר"ז או' י"ח. מט"א או' י"ז. קיצור ש"ע סי' קל"ג או' ה'. ועיין עוד באו' שאח"ז.

מח מח) שם. מותרת לרחוץ פניה. ונראה שזה היה בימיהם שלא היו בבהכ"נ כל היום והתירו שלא תתגנה על בעלה אבל בזה"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגין להיתר. ח"א כלל קמ"ה או' ט"ו. מ"ב או' כ"ו. מיהו בקיצור ש"ע שם בפאת השלחן כתב על דברי ח"א הנז' שאין דבריו מוכרחים יעו"ש. וע"כ נראה דהכל לפי הענין והזמן:

מט מט) [סעיף יא'] מי שראה קרי בזה"ז. שאין הטובל בזה"ז טהור מפני טומאת מת. הרמב"ם פ"ג מה' שביתת עשור. והב"ד ב"י. והלבוש כתב בזה"ז שאין בעלי קריין טובלין לתפלה כל ימות השנה גם היום לא יטבול. וכ"כ הר"ז או' י"ט. ועיין לעיל סי' פ"ח סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

נ נ) שם. או שנתלכלך. ר"ל שנתלכלך במקומות הרבה שאיני מתקנח יפה במפה אפי' אם הוא לח. מאמ"ר סוף הסי':

נא נא) שם. רוחץ מקומות. וכו' בב"י בשם הגמ"י משמע דוקא אם רגיל לרחוץ בכל ימות השנה מותר לרחוץ אבל בד"מ או' ו' כתב דאפי' באין רגיל שרי יעו"ש:

נב נב) שם. רוחץ מקומות המלוכלכים וכו'. ולא ירחוץ בבגד שלא יבא לידי סחיטה. קיצור ש"ע סי קל"ג או' ו'. תו' חיים על ח"א כלל קמ"ה או' י"ט. מ"ב או' כ"ח. וצריך לפשוט את הכתונת אם היא מטונפת בקרי. עמה"ש על קיצור הש"ע שם או' ה'. תו' חיים שם או' ך' וכן אם נתלכלך המכנסיים צריך להחליף. ועיין לעיל סי' ע"ו סעי' ד' בהגה ובדברינו לשם ובסי' ר"מ או צ"ד:

נג נג) שם. ואסור לרחוץ גופו. היינו מקום שאינו מלוכלך:

נד נד) שם. ואסור לרחוץ גופו או לטבול וכו'. והטור כתב בשם הר"י ברצלוני ובה"ג שטובל כדרכו דתנן (יומא פ"ח ע"א) הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל אלא שבשם הר"ם כתב כיון דק"ל דבעל קרי א"צ טבילה לא לתפלה ולא לד"ת אף בשאר ימות השנה אזלינן לחומרא שאין לטבול ביוה"כ עכ"ל וכ"כ הרמב"ם פ"ג מה' שביתת עשור והמרדכי ביומא ובפ' מי שמיתו בשם ר"ת והגמ"י בשם הר"ם ור"ת והב"ד ב"י וע"כ פסק כן בש"ע לאסור. וכ"פ הלבוש. ב"ח. פר"ח. ר"ז או' י"ט. ח"א כלל קמ"ה או' ט"ז. מט"א או' י"ח. דס"ח או' ד' סידור רב יעב"ץ או' ד' קיצור ש"ע סי' קל"ג או' ו':

נה הנ) שם. ואסור לרחוץ גופו או לטבול וכו' ומהר"י מברונא בתשו' סי' מ"ט התיר לבעל קרי לטבול ביוה"כ דאי לא טבול לבו נוקפו ולא מצי מתפלל יעו"ש והביאו שכנה"ג בהגב"י או' ו' וכתב דלא נהגינן כן. וכ"כ השו"ג סוף או' כ"ו. קמח סולת. ועיין עוד לקמן או' נ"ז:

נו ונ) שם. ואסור לרחוץ גופו או לטבול וכו' וה"ה שאסור לשפוך עליו ט' קבין אפי' מי שנוהג כך בכל ימות השנה. ר"ז שם. מט"א שם. מ"ב או' כ"ט:

נז זנ) שם. אעפ"י שבשאר ימות השנה הוא רגיל לטבול וכו' משום דבזה"ז א"צ טבילה לבעל קרי מדינא לא לד"ת ולא לתפלה כמ"ש לעיל סי' פ"ח סעי' א' יעו"ש וע"כ אסרו הטבילה ביוה"כ אפי' למי שהוא רגיל לטבול בשאר ימות השנה לתפלה משום איסור רחיצה. מיהו בתשו' מהר"ש הלוי חא"ח סי' ס"ט כתב דאם רגיל לטבול בשאר ימות השנה יטבול ג"כ ביוה"כ יעו"ש והב"ד השו"ג או' כ"ז אלא שכתב דאנן נקטינן כדברי הש"ע שקבלנו הורותיו. וכ"כ היפ"ל ח"ב או' י"ג יעו"ש. אך אם קפץ וטבל נראה שאין קונסין אותו כיון שיש לו על מה לסמוך. שו"ג שם. ומ"מ אם אפשר יש לטבול תיכף במוצאי יוה"כ כדי שימחה המזיק וכמ"ש לעיל סי' ר"מ סוף או' ו' יעו"ש. ועוד עיין לקמן סי' תרט"ו סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

נח חנ) אחד נכנס לבהכ"נ עם הקיט"ל ולאשר היה חושך נטנף הקיט"ל בצואה והוא צריך ללבוש הקיט"ל מותר לציות לנכרי לכבס הקיט"ל במקום הטינופת כי גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת דדבריהם. שו"ת שואל ומשיב מ"ד ח"ב סי' פ"ו. פת"ע או' ך':

נט נט) [סעיף יב'] בזה"ז אסור לאשה לטבול וכו', ודעת הרמב"ם פ"ג מה' שביתת עשור להתיר. וכ"ה דעת בה"ג. אלא שהטור פסק כר"ת וכתב והא דתניא (יומא פ"ח ע"א) כל חייבי טבילות טובלין כדרכן ה"ד למ"ד טבילה בזמנה ואנן ק"ל דלאו מצוה הילכך ימתין עד למחר עכ"ל וכ"כ התו' ביומא ח' ע"א ובנדה ל' ע"א דלא ק"ל כמ"ד טבילה בזמנה מצוה יעו"ש מיהו בתו' ביצה י"ח ע"ב כתבו הטעם בשם ר"י דבזה"ז אין טובלין לא ביוה"כ ולא בט"ב דדוקא הם שהיו עוסקים בטהרות היה צריך לטבול מיד כדי שלא יטמאו הטהרות אבל השתא דהטבילה אינה באה אלא לטהרה לבעלה יכולה היא לרחוץ ולחוף עיוה"כ כדי שתסרוק שערה וחופפת מעט למוצאי יוה"כ משום דצריך חפיפה סמוך לטבילה וכן בט"ב דהא אפי' תטבול ביוה"כ

ובט״ב אסורה לבעלה עכ״ל וכ״כ התו׳ בנדה ס״ח ע״א יעו״ש וכן הסכים ב״י בסי׳ זה ובסי׳ תקנ״ד כדעת האוסרים יעו״ש וע״כ פסק כאן בש״ע לאסור. וכ״פ הלבוש וב״ח ופר״ח ושאר האחרונים:

ס ס) **שם. בזה״ז אסור לאשה לטבול וכו׳** והלובשת לבנים מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה כמ״ש סימן תקנ״א (ס״ק י״ג) ביו״ד סי׳ שפ״א סעיף ה׳ בש״כ בשם מ״ב. מ״א ס״ק י״ג. א״ר או׳ י״ג. י״א בהגב״י. א״א או׳ י״ג. ר״ז או׳ כ״א. ח״א כלל קמ״ה או׳ י״ז. דה״ח או׳ ה׳ מט״א או׳ י״ט. מ״ב או׳ ל״א. ורק לא תרחץ בבגד כ״א בידים שלא תבא לידי סחיטה. מחה״ש מט״א שם. תו׳ חיים על ח״א שם או׳ כ״א. מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ד סעיף ח׳ ובדברינו לשם בס״ד. ועוד עיין ביו״ד סי׳ קצ״ט סעי׳ ו׳ ובש״כ שם ס״ק י״ב שכתב יש נשים שלא נהגו לרחוץ ולא ללבוש לבנים בשבת ויו״ט והיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג יש להתיר יעו״ש וא״כ ה״ה ליוה״כ:

סימן תריד

א א) **[סעיף א׳] אסור לסוך אפי׳ מקצת גופו.** דמקצת גופו ככל גופו. ברייתא יומא ע״ז ע״ב. טור. לבוש. ר״ז או׳ א׳:

ב ב) **שם. ואפי׳ אינו אלא להעביר הזוהמא.** דסיכה אינה כרחיצה כי הנאתו מרובה ואפי׳ אין כוונתו לתענוג מ״מ מתענג הוא בכך. לבוש. ר״ז שם. ולענין רחיצת הזוהמא במים אי שרי עיין לעיל סי׳ תרי״ג או׳ ב׳:

ג ג) **שם. אבל אם הוא חולה וכו׳** שאינו עושה משום תענוג. לבוש. והגם שכתבנו באו׳ הקודם דאפי׳ אין כוונתו לתענוג מתענג י״ל ה״ד לבריא וסך על בשרו לא כן חולה וע״ג חטטין שאינו מתענג בכך רק להפיג צערו. ועוד י״ל דבחולה וחטטין שאינו עושה משום תענוג לא גזרו אפי׳ אם ממילא יתענג בכך. ועיין באו׳ שאח״ז:

ד ד) **שם. או שיש לו חטטין בראשו מותר.** וה״ד במקום שנוהגין לסוך בחול אפי׳ איש בריא אבל במקום שאין נוהגין לסוך בחול איש בריא אסור לסוך ע״ג חטטין בין ביו״ט בין בשבת משום דמוכח דהוא משום רפואה כדלעיל סי׳ שכ״ז סעי׳ א׳ בהגה. דה״ח או׳ א׳ זכ״ל אות יו״ד. פת״ע או׳ א׳ מ״ב או׳ ב׳ ועיין בדברינו לשם מאו׳ יו״ד עד או׳ י״ד:

ה ה) **[סעיף ב׳] אסור לנעול סנדל וכו׳** נעילת הסנדל ילפינן מקרא (יומא ע״ז ע״א) דחשיב עינוי. טור וב״י:

ו ו) **שם. אסור לנעול סנדל וכו׳** אפי׳ ברגלו אחד. הרמב״ם פ״ג מה׳ שביתת עשור. ב״י. לבוש. עט״ז. ר״ז או׳ ב׳ מט״א או׳ ב׳ מ״ב בב״ה. ואין חילוק בין ביתו לר״ה בכל מקום אסור. לבוש. ר״ז שם. ובתי שוקים של עור אפי׳ דלאו מנעל נינהו כיון שהוא של עור אסור. דב״ש סימן קי״ג. י״א בהגה״ט:

ו) **שם. סנדל או מנעל של עור.** דמידי דמגין הוא של עור דוקא דכתיב (יחזקאל ט״ז:י׳) ואנעלך תחש והוא עור כמ״ש רש״י ורע״מ ביבמות ר״פ מצות חליצה. וההפרש שבין מנעל לסנדל כי מנעל הוא של עור רך וסנדל של עור קשה כמ״ש רש״י ורע״מ שם והיינו דכתב רש״י ביומא דף ע״ח ע״א ד״ה סנדל כי סנדל איני יכול להדקו ולקשרו יפה ברגלו כמו מנעל וכ״כ מרן בש״ע לעיל סי׳ ש״א סעי׳ א׳ יפ״ל ח״ב או׳ ב׳:

ח ח) **שם. סנדל או מנעל וכו׳** חולצין מנעל מבע״י והולכין לבהכ״נ יחף. מ״א סק״ב. והטעם כתב בד״מ או׳ ד׳ בשם מהרי״ל משום דזלזול היא לבהכ״נ להניח שם מנעליו. ואם מפונק אדם וקשה עליו לילך יחף עד לבהכ״נ רשאי לילך במנעליו עד פתח בהכ״נ ויתנם לבני ביתו להחזירם הבית או יצניעם במקום מוצנע שלא יראו. דרשות מהרי״ל ה׳ ליל יוה״כ. מט״מ סי׳ תתנ״ו. א״ר או׳ ו ר״ז או׳ ח׳:

ט ט) **שם. אפי׳ קב הקיטע.** דהיינו מי שנקטעו רגליו עושה כמין דפוס של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו. כמ״ש לעיל סי׳ ש״א סעי׳ ט״ו. וכ״כ הר״ז בסי׳ זה או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳ ומיירי בעשאו של עור וה״ה אם הוא של עץ ומחופה עור כמ״ש בסמוך בש״ע. וכ״כ מ״ב שם:

י י) **שם. אפי׳ של עץ ומחופה עור אסור.** וכל שמחופה עור בין מלמטה בין מלמעלה ע״ג הרגל אסור. כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ ע״ו יעו״ש. וכן מנעל מעור דג ועוף אסור כמ״ש שם או׳ ע״ז אבל מה שקורין בערבי קולקא״ב והוא של עץ ורק יש בו רצועה של עור למעלה להכניס בו ראש הרגל שרי כמ״ש שם או׳ ע״ה יעו״ש. ומיהו יש מחמירין בשל עץ ואעפ״י שאין בו רצועה של עור למעלה כמ״ש באו׳ שאח״ז:

יא יא) **שם. אפי׳ של עץ ומחופה עור אסור.** משמע דאם אינו מחופה עור מותר ורי״ו כתב לעולם לא ראיתי מי שנהג היתר נצאת בסנדל של עץ והב״ד ב״י אלא שכתב עליו דהטור סתם כדעת הרי״ף והרא״ש דלא מיקרי מנעל אלא של עור דוקא עכ״ל ולכן סתם בש״ע דאין לאסור כ״א מנעל וסנדל של עור דוקא. ומיהו דעת הא״ר או׳ ב׳ להחמיר בשל עץ וכ״כ הר״ז או׳ ב׳ דמי שאפשר לו טוב להחמיר בסנדל של עץ אפי׳ אינו מחופה עור:

יב **יב) שם. אבל של גמי וכו׳** והב״ח כתב ראיתי מרבותי שהלכו יחף לגמרי וכן נכין ואפי׳ מי שהוא אסטניס והולך באנפלאית לא ילך במבוי שאינה מעורבת דמשוי הוא יעו״ש מיהו הט״ז סק״א הרבה להשיב על דברי הב״ח הנז׳ וסיים וכבר העיד הר״ן בפ׳ יוה״כ שכן נהגו כל ישראל לילך במינים הללו ומאן דבעי להחמיר יחמיר לעצמו ולא לדרוש בפרקא שיש להחמיר יעו״ש. גם מ״ש הב״ח דלא ילך בהם במבוי שאינה מעורבת משום משוי המנהג כדברי הש״ע שכתב דמותר אפי׳ לצאת בהם לר״ה וכמ״ש הר״ן. וכ״כ מ״א סק״ב. וכ״פ מט״מ סי׳ תתנ״ה. ר״ז או׳ ד׳ דה״ח או׳ ב׳ ועיין לקמן או׳ ח״י ועוד עיין מזה לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ ע״ב יעו״ש:

יג **יג) וכן** מותר לכרוך בגד קשה סביב רגליו ומותר לצאת בו אפילו לר״ה אף על פי שבכל שבתות השנה אסור לצאת בו לר״ה כיון שאינו דרך מלבוש מ״מ ביום הכפורים כיון שאסור בנעילת הסנדל ואי אפשר לו לנעול מנעל של עור נקרא זה דרך מלבוש לאותו היום. ויש אוסרים לצאת בו לר״ה אלא א״כ הולך לדבר מצוה או לשאר דבר הכרחי לו ביום ההוא והיא מפונק ואין די לו בלבישת אנפלאות מפני שהן עשויין מבגד רך אז התירו לו לצאת לר״ה בבגד קשה וכרוך סביב לרגליו וטוב להחמיר כסברא זו. ר״ז שם:

יד **יד) שם. או של קש וכו׳** או מעשבים או מכפות תמרים או לכרוך סודר וכו׳ רי״ו. א״ר או׳ ג׳:

טו **טו) שם. או של שאר מינים מותר.** שהרי קושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף. הרמב״ם פ״ג מה׳ שביתת עשור. ב״י לבוש. ועוד שלא אסרו אלא מנעל וכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל אלא מלבוש. ר״ז או׳ ג׳:

טז **טז) שם. או של שאר מינים מותר** ואפי׳ אם הוא עשוי כתמונת מנעל ממש בצורתו כיון שאין בו עור לא למעלה ולא למטה וכ״ש פוזמקאות שלנו דשרי כן מוכח מן הפו׳ מ״ב בב״ה:

יז **טוב) ומגעל** העשוי מלבדים ועשוי כמדת מנעל שלנו ומגין ואינו מרגיש כלל שהולך יחף יש להחמיר כמ״ש לעיל סי׳ תקנ״ד או׳ ע׳ יעו״ש. אכן אם הם לבדים רכים מסתברא דאין להחמיר וכמ״ש בהגהת חתם סופר. מ״ב בב״ה. וכ״כ בשה״צ או׳ ה׳:

יח **חי) שם. אפי׳ לצאת בהם לר״ה.** והא דכתב אפי לצאת בהם לר״ה משום דדעת הרמב״ן לאסור לצאת בהם לר״ה משום משוי כמ״ש הר״ן פ׳ בתרא דיומא אלא שכתב עליו הר״ן דלא משמע כן מגמ׳ ועוד שמנהגן של ישראל שיוצאין במינין הללו ואפי׳ בר״ה וכתב הטעם דכי אמרינן דמידי דלאו מנעל הוי משיי ואסור לצאת בו ה״מ בשבת דכיון דמנעל מותר בו כל מידי דלא הו״ל מנעל הו״ל משוי ואסור לצאת בו אבל ביוה״כ שהמנעל אסור ודרכן של בני אדם לצאת באותם המינים לא הוי משוי אלא כמנעל הוו להההוא יומא יעו״ש. והב״ד ב״י ולבוש. וכ״פ הלבוש כדברי הש״ע וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל או׳ י״ב יעו״ש. ועיין מ״ב בב״ה שכתב דבאנפלאות של בגד דרך מלבוש הוא מותר לכ״ע לצאת בהם לר״ה אף דלאו מנעל הוא ולפ״ז פשיט דה״ה לבדים שהם ג״כ דרך מלבוש לאנשים ג״כ בודאי לאו בכלל משא הוא אפי׳ בשבת אלא שביוה״כ חוכך בשע״ת להחמיר מטעם דאין מרגיש בהם עינוי כלל יעו״ש:

יט **יט) שם הגה. ומותר לעמוד על כרים וכו׳** שאין זה דרך הנאת נעילה אלא כשהוא מנעילה ברגליו. לבוש. סעי׳ ד׳. ר״ז אות ד׳. מ״ב אות ט׳:

כ **ך) שם הגה. ומותר לעמוד על כרים וכו׳** דלפעמים יש לאדם כאב ברגל ויש שהצנה קשה לו. מרדכי שם. מ״א סק״ג. ומיהו מלשון הש״ע (ר״ל הגה שבש״ע) וכן מתשו׳ תה״ד סי׳ קמ״ט משמע דלכל אדם מותר. מחה״ש:

כא **כא) שם הגה. ומותר לעמוד על כרים וכו׳** מלבד כשמתפלל י״ח שלא יעמוד אפי׳ על כרים וכסתות שאינם של עור. מט״מ סי׳ תתנ״ז. ב״ח בסוף הסי׳ בשם מהרי״ש. מ״א שם. א״ר או׳ ז׳ ר״ז או׳ ד׳ ח״א כלל קמ״ה או׳ כ״א. מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ט׳ והטעם כתב הלבוש בסי׳ תרי״ט סוף סעי׳ א׳ משום שנראה כמתגאה אם יעמוד על כרים בשעת התפלה. והב״ד מ״א שם. ואפי׳ אין גבוהים ג״ט נראה כמתגאה. מחה״ש. וכ״כ א״א אות ג׳ מ״ב שם. אבל מותר לעמוד על שאר דברים חוץ מן כרים וכסתות אפי׳ בשעה שמתפלל תפלת י״ח אם אינו גבוה ג״ט מן הארץ כמ״ש בסימן ץ׳ ר״ז שם:

כב **כב) שם בהגה. ומ״מ המחמיר תע״ב.** ורדב״ז ח״א סימן ק״ץ כתב דאין כאן בית מיחוש אפי׳ שהן קשים. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ד. וכ״כ הפר״ח. א״א או׳ ד׳ מ״ב שם. והיינו אפי׳ של עור אבל של בגד גם רמ״א אינו מחמיר וכ״כ א״ר או׳ ז׳ מחה״ש:

כג **כג) [סעיף ג׳] החיה כל ל׳ יום מותרת וכו׳** משום צנה. יומא ע״ח ע״ב. ב״י. לבוש. ר״ז או׳ ה׳:

כד **כד) שם. החיה כל ל׳ יום מותרת וכו׳** והב״ח כתב דראוי להחמיר דאף חיה אסורה לנעול את הסנדל יעו״ש. וכ״כ העט״ז. ובשכנה״ג השיג דכ״ע מתירין ואני מצאתי בשה״ל דף מ״ו וס׳ התניא ראיה לדברי הב״ח. א״ר או׳ ה׳ אמנם הפר״ח הסכים כדברי הש״ע. וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קמ״ה או׳

ך' דה"ח או' ד' אך המט"א או' ג' כתב דאם אין בו צורך כ"כ יש להחמיר:

כה **כה) שם. והחולה כיוצא בה אעפ"י שאין בו סכנה.** אלא שהצנה קשה לו. לבוש. ר"ז שם. אך המט"א שם כתב גם ע"ז דאם אין בו צורך כ"כ יש להחמיר.

כו **כו) [סעיף ד'] מותר כל אדם לנעול וכו'** ואפי' שלא לצורך מצוה. כ"פ הטור דלא כבה"ג. וכ"פ הלבוש. ט"ז סק"ב. פר"ח. ר"ז או' ז' מ"ב או' י"א. ולצורך מצוה (היינו באין סכנת עקרב) מסיק הט"ז אם אפשר בלא סנדל אסור דאסורים בסנדל ול"ד לרחיצה דעובר במים להקביל פני אביו ורבו דהתם א"א בע"א. מש"ז או' ב':

כז **כז) שם הגה. ואם ירדו גשמים וכו'** ומכאן אני נוהג שבשעת כניסת לבית הכסא בט"ב וביוה"כ לנעול מנעלים עד שעת יציאה. שכנה"ג בהגה"ט אות א' והט"ז סק"ב כתב דאם בודאי יתלכלכו רגליו בבה"כ לא חמיר מירידת גשמים ומותר יעו"ש. וכ"כ דה"ח או' ו' דאם יודע שילכלך שם רגליו במקים מטונף מותר לנעול מנעליו אבל תכף כשיוצא משם צריך להסיר אותם. וכן אסטניס תכף כשיבא למקום שאין לו צער צריך להסיר אותם דלא כאותם שנוהגין שהולכין בסנדלין אפי' בבהכ"נ עד שיושבין על מקומם ואסור גדול הוא ואפי' במקום שמותר לנעול צריך להחליף המנעלים של ימין לשל שמאל עכ"ל וכ"כ מ"ב או' י"ג ועיין לקמן או' ל"א:

כח **כח) שם בהגה. והוא אסטנים מותר לנעול וכו'** ונראה דוקא כשהוא אסטניס אבל בלא"ה לא ינעול אפי' לשמור רגליו מלכלוך שלא יצטרך להדיחם לבסוף ומוטב שיתלכלך ויבא לידי דיחיו שירחץ רגליו משנתיר לי סנדל ואע"ג דנעילת סנדל ורחיצה תרווייהו דרבנן וכו' נימוקי יוסף בפ' מצות חליצה בשם הרשב"א והרא"ה. מיהו ישמור עצמו בהליכתו שלא יציג רגליו במי הגשמים דאסור להושיט אפי' אצבע קטנה במים משום תענוג. מט"מ סי' תתנ"ח. מ"א סק"ה. א"ר או' ו' והב"ח כתב דיש להחמיר אף באסטניס וירדו גשמים אלא א"כ בסנדל שאין לו עקב אבל בסנדל ממש אסור יעו"ש. וכ"כ מ"א סק"ו. וכ"ה דעת הפר"ח:

כט **כט) שם בהגה. והוא אסטניס.** פי' איש מצונן. ולבוש פי' היינו שאם לא ינעול יצטער. וצ"ע על מה סמכו עתה להקל דאין כל אדם יכול לומר אסטניס אני כמ"ש סי' תר"מ סעי' ד' ובח"מ סי' קנ"ה סעי' מ"א ובפרט שלובשים אנפילאות וא"כ אין להם צער כ"כ לילך בטיט ורפש ולכן יש למחות אם ידוע שיקבלו. מ"א שם. ונראה דשאני בהילוך יחף בגשמים שדרך בני אדם להצטער בו והוי דומיא למ"ש לבוש ורמ"א סימן תר"מ ומ"מ ודאי מי שיודע בעצמו שאינו אסטניס ילך יחף. א"ר אות ו':

ל **ל) שם בהגה. והוא אסטניס וכו'** נראה דזה צריך בירידת גשמים אבל אם יש שם בארץ רפש וטיט כ"ע כאסטניס בזה. ט"ז סק"ג. א"ר שם. והמש"ז אות ג' כתב שמדברי המ"א (שכתבני באו' הקודם) סק"ה משמע אף שיש טיט ורפש יש לאסור הואיל והולכין באנפילאות. וכ"כ הר"ז אות ו' בהגה אלא שכתב אבל המנהג כסברא ראשונה:

לא **לא) שם בהגה. מותר לנעול מנעליו וכו'** ובשל"ה דף קצ"ט ע"ב כתב דכל מקום שיש הכרח ללבוש מנעל אז יהפוך ויחליף מנעל ימין לרגל שמאל ומנעל שמאל לרגל ימין יעו"ש והב"ד מ"א סק"ו. א"ר או' ו' ר"ז או' י"א. ועיין לעיל סי' תקנ"ד או' ף':

לב **לב) שם בהגה. מותר לנעול מנעליו וכו' ו** הנוגע במנעליו צריך נטילה ואפילו אם הוא של בגד כמ"ש לעיל סי' תקנ"ד או' ע"ג יעו"ש:

לג **לג) שם בהגה. עד שמגיע למקומו.** וישלחם לביתו או יניחם במקום מוצנע בבה"כ. מ"א סק"ץ. ועיין לעיל אות ח':

לד **לד) ואסור** לצאת במנעל אפי' לבא בדרך (ר"ל מהלך בדרך) ואפי' הולך בין העכו"ם אע"ג דאיכא למיחש שילעיגו כיון שי"א שהוא דאורייתא. מ"א שם. א"ר או' ד' ור"ל אע"ג דבט"ב מותר כמ"ש לעיל הי' תקנ"ד סעי' י"ז ביוה"כ יש להחמיר משום די"א שהוא דאו' וכ"כ הר"ז אות ט' ואות יו"ד. ח"א כלל קמ"ה אות י"ט. דה"ח אות ז' מט"א או' ד' מ"ב או' ט"ו. ועיין לעיל סי' תרי"א או' ה':

סימן תרטו

א **א) [סעיף א'] יוה"כ אסור בתשמיש המטה.** דיליף מקרא (יומא דף ע"ז) דחשיב עינוי. טור וב"י:

ב **ב) שם. ואסור ליגע באשתו וכו'** הט"ז הק"א לחלק יצא דבלילה יש לאסור אפילו הנגיעה דתשמיש רגיל בלילה אבל ביום אין איסור כ"א בשינה במטה א' אבל לא בנגיעה וכתב שכ"מ באגודה דביום א"צ ליזהר יעו"ש. אמנם הא"ר או' א' כתב על דברי הט"ז הנז' דלא נהירא וגם מ"ש דכ"מ

באגודה כתב עליו כמדומה שלא עיין אלא בב״י שהביאו בקצרם ולא באגודה גופיה פ׳ מקום שנהגו דמבואר להדיא דאסור ליגע אפילו ביום וכן מבואר פ׳ יוה״כ גם אשתמיטתיה דברי מהרי״ל יעו״ש. וכן הברכ״י או׳ א׳ הקשה על דברי הט״ז הנז׳ וגם על העט״ז שהביא ג״כ מחי׳ אגודה וכתב כי כ״ה דעת הש״ע לאסור ליגע בין ביום ובין בלילה וכ״ה באגודה ובמהרי״ל כמ״ש הא״ר יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״א. מש״ז או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל קמ״ה או׳ כ״ב. דה״ח או׳ ח׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ א׳. ועיין בס׳ בן א״ח פ׳ וילך או׳ ט״ו שכתב דלאיזה צורך יש לסמוך על המתירין ביום יעו״ש. אכן מדברי הפי׳ הנז׳ משמע דבכל ענין אסור ודוק:

ג **ג) שם. ואסור ליגע באשתו וכו׳** וגם לא יבא בדברים עמה שלא יבא לידי הרגל עבירה ושלא יבא לידי הרהור ולידי קרי. מט״מ סי׳ תתנ״ד. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ מ״א שם. א״ר שם. ר״ז שם. ח״א שם. דה״ח שם מט״א שם. מ״ב שם.

ד **ד) שם. כאלו היא נדה.** ובמהרי״ל משמע שיש לנהוג בה כל דין נדה. מ״א שם. ודין נדה כמ״ש ביו״ד סי׳ קצ״ה סעי׳ ה׳ לא ישב במטה המיוחדת לה אפי׳ שלא בפניה ואסורים לישב יחד על ספסל א׳ המתנדנד ואינו מחובר לכותל. ואיסור שינה אפי׳ בשני מטות אם המטות נוגעות זה בזה. ואסורה להציע לי הסדינים בפניו. ואיסור ההסתכלות במקומות המכוסים שבה. ויתר ההתרחקות המבוארים שם. מחה״ש.

ה **ה) שם. וכן אסור לישן עם אשתו במטה אחת.** אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה כמ״ש ביו״ד סימן קצ״ה סעיף ו׳ נה״ש אות ב׳ ר״ז שם ח״א שם. מט״א אות ב׳ מ״ב אות ב׳:

ו **ו) [סעיף ב׳] הרואה קרי בליל יוה״כ.** לאפוקי ממאן שכתב דרואה קרי ביום דוקא קאמר. ב״י. וכ״כ בתשו׳ מהרי״ל סי׳ ר״ד דאין חילוק בין יממא לליליא יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ ב׳ דלילה ויום כלן שיים לענין זה ושומר נפשו יזהר אף ביום כאזהרתו בלילה ולא יאבד טובה הרבה יעו״ש ולכן יש ליזהר הרבה מהרהורי אשה שמא ע״י הרהור יצא ממנו איזה טפה והוא לא ידע ואשם והגם דאיסור זה נוהג בכל זמן ועידן יום זה שאני כי קדוש הוא ונורא:

ז **ז) שם. ידאג כל השנה.** שמראים לו שלא קבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידו להשביעו כעבד שמוזג כוס לרבו ושופך לו הקיתון על פניו. טור. לביש. ר״ז או׳ ב׳:

ח **ח) שם. ידאג כל השנה.** והיכא דאיכא למיתלי ראיית קרי בהרהורי דיומא או ע״י ריבוי מאכלים וכדומה אין בכלל דברי הגמ׳ ידאג כל השנה ושאם עלתה לו השנה יהיה כמובטח שהוא בן עולם הבא. הגהות מוהר״ר ברוך פרענקיל על הש״ע בסימן זה והב״ד הכר״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ ב׳ כתב סופר סי׳ ק״י. מ״ב או׳ ג׳ ומ״מ כתבו האחרונים דיעשה ג״כ תשו׳ ותיקון על חטא שאינא לידו:

ט **ט) וכן** חולה שראה קרי ביוה״כ אינו בכלל דברי הגמרא ידאג כל השנה שהרי אמרינן פ׳ הרואה (ברכות דף נ״ז ע״ב) בכלל ששה דברים סימן יפה לחולה הוא הרואה קרי ומביא ע״ז קרא דכתיב יראה זרע וכד יפ״ל ח״ב סוף אות א׳ ומיהו זה אפשר לדחות דה״ד ברואה ביום אחר ולא ביוה״כ אבל אפשר לומר טעם אחר דזה בא לו מחולשת החולי וכל שבא מחמת סיבה אין פחד כנז׳:

י **י) ואם** היה בא מן הדרך בעיוה״כ וראה בלילה ליל יוה״כ אינו בכלל בבי״א דיא״ג וראיה ממ״ש בשבת דקכ״ז ע״ב במעשה בחסיד א׳ שפדה וכו׳ יעו״ש. יפ״ל ח״ג או׳ א׳:

יא **יא) שם. ידאג כל השנה.** איתא בספרים דעיקר תיקון למי שנכשל בזה ח״ו שיתחזק מכאן ולהבא בימי חייו בלימוד התורה וזכות התורה תגין עליו וכדאיתא במדרש תנחומא אם חטא אדם ונתחייב מיתה לשמים מה יעשה ויחיה אם למוד לשנות פ׳ אחד ישנה שני פרקים ואם למוד לשנות דף א׳ ישנה שני דפים. ואם אינו יודע ללמוד יתעסק עכ״פ במידת הצדקה וחסד ויחיה כמ״ש רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד עי״ש במדרש. ועיקר לימוד התורה יהיה ע״מ לקיים דהלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא כמו שאחז״ל וגם לא יהיה בכחה להגין ח״ו. מ״ב אות ג׳ ועיין ק״נ על הרא״ש פ׳ בתרא דיומא סי׳ כ״א שהביא תיקון וברכת היראה אם עלתה לו שנה יעו״ש. ועוד עיין תיקון לזה בס׳ מו״ב בקו׳ יוסף בסדר סי׳ א׳ ובס׳ מל״ח סי׳ כ״ח וביפ״ל ח״ב סי׳ א׳ דשאר ספרים יעו״ש:

יא) ולכן אכתוב גם אני הדל מה שנראה לי בס״ד. והוא כי פשוט כי באותו היום יחזור בתשו׳ שלימא על חטא שבא לידו. ובמוצאי יוה״כ יטבול תיכף אם אפשר. ויעשה פדיון כמנין אותיות שמו ויתן לעניים ירא שמים. ויקבל עליו בפני עשרה כי בתשלום השנה ההיא יאמר נשמת כל חי בפני עשרה. ובכל שבוע יגמור התהילים דהיינו ביום א׳ ספר ראשון וביום שני ספר שני וכו׳ וספר ה׳ יחלוק לג׳ חלקים לג׳ ימים כנודע. ואמירת תהילים תהיה בכוונה ובלתי הפסק דיבור כלל. ובכל ליל ער״ח יעשה תיקון כרת דהיינו שילמוד מתחלת הלילה עד סופה בלי הפסק דיבור. ויתענה באותי יום בכל

ער״ח. ואם אפשר יש לעשות תיקון כרת בכל ליל ששי. ויקבע עתים לתורה באיזה שעות ביום ובלילה ובפרט בשבתות ויו״ט ואם הוא חכם יוסיף בלימידו. ואם אפשר יש ללמוד בכל יום י״ח פרקי משנה על הסדר. וכבר נודע כי כל אדם צריך להתפלל בכוונה מילה במילה ובפרט כשמוציא השם בפיו. וכן בברכות הנהנין בכוונה וישיב הדעת וישיב אל ה׳ וירחמהו וכו׳ וזהו חוץ מתיקון שז״ל הנהוג שצריך לעשות בכל זמן כמ״ש לעיל סי׳ ר״מ יעו״ש:

יב יב) שם. מובטח לו שהוא בן עוה״ב. ויראה זרע ויאריך ימים ושודאי יש לו הרבה זכיות שהגינו עליו. טור. ומ״ש הלבוש כבר השיגו המ״א וא״ר וזוטא וברכ״י ושאר האחרונים שהוא נגד הגמ׳ יעו״ש. ועיין מה שכתבתי בזה בסה״ק חיים עד העולם לסיום מס׳ יומא יעו״ש:

סימן תרטז

א) [סעיף א'] **התנוקות מותרים בכל אלו.** אכילה ושתיה ורחיצה וסיכה. רש"י יומא ע"ח ע"ב. ועיין לקמן אות ג':

ב) **שם. חוץ מבנעילת הסנדל וכו'** ומפרש טעמא שם בגמ' משום דהך דלאו רביתייהו גזרו בהו רבנן הנך דרביתייהו לא גזרו בהו רבנן. ב"י. ואם הקטן נועל מעצמו אם צריך למחות בידו עיין לעיל סי' שמ"ג ובדברינו לשם בס"ד:

ג) **שם הגה. ומותר לומר לעכו"ם לרחצן וכו'** אבל ישראל אסור לרחצן ולסוכן מפני שהוא נהנה במה שרוחץ וסך ידיו. ב"י. לבוש. וצ"ל דהא דאיתא בגמ' והא מותרין לכתחלה קתני היינו שהגדול מציק להם מים בכלי והם רוחצין עצמן. מ"א סק"א. והב"ח כתב דמותר לישראל לרחוץ אותו בחמין שהוחמו מאתמול וע"י עכו"ם מותר להחם חמין ולרחוץ אותם יעו"ש. אמנם המ"א שם כתב דודאי כל דבר שהוא משום עינוי (כצ"ל) לא גזרו בקטן ולכן מותר גדול לרחצן בצונן ולסוכן בידים כדאיתא בגמ' בהדיא אבל רחיצה בחמין שאסורה אפי' בשבת (כמ"ש לעיל סי' שכ"ו סעי' א') אף בתינוק אסור ולא הותר אלא ע"י עכו"ם כמ"ש סימן שכ"ח סוף סעיף י"ז אבל לומר לעכו"ם שיחם לו חמין אסור כדאיתא בהדיא בגמ' בעירובין דף ס"ח יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר או' ב' וכ"פ הר"ז או' א' מ"ב או' א' ובזה"ז אין נוהגין לרחוץ ולסוך אותם אפי' ע"י עכו"ם. לבוש סוף הסי' מ"א שם. א"ר או' א' ר"ז או' ג' ח"א ה' חינוך קטן כלל ס"ו או' י"א. מ"ב או' ג'.

ד) **שם בהגה. אבל להאכילן אפי' בידים שרי.** עיין לעיל סי' תרי"ב או' נ"ד ואו' נ"ה:

ה) [סעיף ב'] **קטן הבריא.** כן הוא בטור וב"י ולבוש והאחרונים:

ו) **שם. קטן הבריא בן ט' שנים שלימות.** פי' שנשלמו לו ט' שנים לפני יוה"כ. ב"י בשם הר"ן. ר"ז או' ה' מ"ב אות ד':

ז) **שם. ובן עשר שנים שלימות וכו'** היינו בחילה ותש כח מבן י' ומעלה ב"י לבוש. מאמ"ר או' ג' ר"ז שם. מ"ב שם:

ח) **שם. מחנכין אותו לשעות.** היינו שאין מניחין אותו לאכול כפי הרגלו בחול וכדמסיים. ומצות חינוך לא שייכא אלא באב ולא באם ומ"מ לא תתן לו לאכול דהוי כמאכילו נבילות בידים. מ"א סק"ב. א"ר אות ב' א"א או' ב' ר"ז או' ד' מט"א או' ו' ומיהו י"א דגם אמו חייבת לחנכו כמ"ש לעיל סי' שמ"ג או' ט' יעו"ש. וכן האב חייב לחנך את בתו כדמשמע הכא וכ"כ שם בהי' שמ"ג או' ח' יעו"ש. ומיהו מ"ש המ"א ולא דמי לסוכה וכו' עיין ח"א בה' חינוך קטן כלל ס"ו אות יו"ד שכתב דאסור ליתן לו לאכול חוץ לסוכה וכ"כ המחה"ש. וכ"כ לעיל בסי' שמ"ג או' כ"ד יעו"ש:

ט) **שם. מחנכין אותו לשעות וכו'** משמע דכשהוא פחות מבן ט' אין מענין אותו כלל וכמ"ש בסוף סי' זה יעו"ש ולכן יש לאביהם של קטנים המביאים אותם לבהכ"נ שיביאו עמהם מידי דמיכל ליתן לקטנים שהם פחותים מבן ט' וכן נהגו דאם אנחנו מניחין אותם שלא יאכלו עד שיצאו מבהכ"נ הרי יציאת בהכ"נ הוא אחר חצות היום ויבואו לידי סכנה וכ"ש במקומות שמאריכים הרבה. רו"ח או' א' ומיהו אם אפשר ילכו לאכול בעזרת נשים או במקום סתר או יסיבו פניהם כנגד הכותל ולא בהדיא כנגד העם:

י) **שם. מחנכין אותו לשעות וכו'** מדברי הזוה"ק פ' בלק דר"ג ע"א מבואר דחינוך תענית לתנוקות ולהביאן לבית הכנסת ביוה"כ הוא סגולה נפלאה להציל אותם מחולי האסכרה וכ"כ בס' אספקלריא המאירה כמ"ש בגליון הזוה"ק שם וכ"ה בספר שה"ל מע' ק' דתענית יוה"כ של הקטנים יועיל שלא יהיה אסכרה יעו"ש. רו"ח או' ב':

יא) **שם הגה. וה"ה לקטנה הבריאה.** אם היא בת ט' שנים שלימות או בת יו"ד שנים שלימות אפי' אינה בריאה. ר"ז אות ה' דה"ח אות א' מ"ב אות ו' וי"א דבקטנה הבריאה מחנכין אותה מבת ח' שנים ואילך. מט"א או' ה':

יב) **שם. בן י"א שלימות.** ב"י בשם המ"מ. לבוש. ר"ז או' ו' ח"א ה' חינוך קטן כלל ס"ו או' י"א:

יג) **שם. בין זכר בין נקבה וכו'** שלא חלקו בשל דבריהם. ב"י בשם הנז' לבוש. מאמ"ר או' ג':

יד) **שם. בין זכר בין נקבה וכו'** והכא לא זכר התנאי שיהיו בריאים דלענין השלמה אין לחלק בזה אם לא שהנער הוא חולה ויכול לבוא לידי סכנה. מ"ב או' ז':

טו טו) שם הגה. וי"א שא"צ להשלים וכו' אבל חינוך לשעות צריך דזה דעת ר' יוחנן שאמר בן יו"ד בן י"א מחנכין אותו לשעות ובן י"ג לתינוק ובת י"ב לתיניקת משלימין מדאו' ט"ז סק"ד. ר"ז או' ו' ועיין באו' שאח"ז.

טז טז) שם הגה. וי"א שא"צ להשלים וכו' אבל חינוך לשעות צריך בין בנער כחוש ובין בנער בריא וכפי השיעור שזכר בריש הסעי' דאף דלפי הדיעה שניה דנקט להלכה כדעת ר' יוחנן ישתנה הדין גם לענין חינוך לא ביאר זה הרב לפי שלא פסק כדיעה זו רק לענין השלמה. מ"ב או' ח ובשה"צ או' יו"ד. וכ"כ מדברי הר"ז שם:

יז טוב) שם בהגה. ויש לסמוך עלייהו בנער שהוא כחוש וכו' משמע אבל אם היא חזק ובריא יש לפסוק כדברי הש"ע וכ"כ ח"א שם. ר"ז שם. והב"ח כתב מה שאין מדקדקים בזה"ז להתענות תינוק בשנת י"ב אפי' כשהוא בריא אלא כשהוא עומד בשנת י"ג משום דהכל לומדים והוי כחולים ועוד מסתברא דבזה"ז מסתמא חשיבי חולים יעו"ש. והב"ד מ"א סק"ב. א"ר או' ד' ר"ז או' י"א. ואם היא כחוש אף בשנת י"ג אין להתענות דסמכינן על הפו' דליכא השלמה מדרבנן כלל. דג"מ:

יח חי) שם בהגה. וכל מקום שמחנכין אותו באכילה מחנכין אותו ברחיצה וסיכה. והייני מבן ט' שנים ומעלה שמתחילין לחנכו בשעות שלא לאכול מחנכין אותו ג"כ ברחיצה וסיכה שלא לרחוץ ולסוך כלל וזהו דעת הטור אבל דעת הר"ן א"צ לחנכן ברחיצה וסיכה כמ"ש בב"י יעו"ש. ומיהו בלא"ה כבר כתבנו לעיל או' ג' דבזה"ז אין נוהגין לרחוץ ולסוך אותם אפי' ע"י עכו"ם יעו"ש:

יט יט) שם. ואינן משלימין אלא מד"ס. והא דלא חיישינן שהביא ב' שערות בזמנו ונשרו כיון שבא לכלל שנים ויש בזה חששא דאו' תירצי הפו' דמיירי שנשלם י"ג שנים שלו ביוה"כ גופא ובדקו אותו כולו יומא ולא הביא סימנים. מ"ב או' י"א:

כ ך) שם בהגה. ואפי' הוא רך וכחוש וכו' ר"ל אף שהקיל הרמ"א לעיל בנער שהוא כחוש היינו לענין השלמה שאינו אלא תקנתא דרבנן משא"כ הכא דאיכא חששא דאו' דשמא הביא ב' שערות ונשרו. ולא קאי אדברי המחבר אלא מילתא באנפי נפשא היא דהוא מיירי שנשלם הי"ג שנה קודם יוה"כ או אפי' ביוה"כ אלא שלא בדקוהו כולי יומא וחיישינן שמא נשרו קודם הבדיקה. מ"ב או' י"ב:

כא כא) שם בהגה. דחיישינן שמא נשרו וכו' ואפי' הוא נעשה בן י"ג ביוה"כ. אבל בשאר תעניות משמע דא"צ להתענות אלא א"כ יש לו ב' שערות. מ"א סק"ג. א"ר או' ס' א"א או' ג' ר"ז או' ח' ואו' ט' ח"א ה' חינוך קטן סי' ס"ו או' י"א. דה"ח או' ב' מט"א או' ג' ואו' ד' מ"ב או' י"ג ואפי' נולד ביה"ש שבין יוה"כ למוצאי יוה"כ מחויב להתענית ולהשלים ואם לא הביא ב' שערות והוא רך וכחוש או חולה קצת יש להקל שלא ישלים. מט"א שם:

כב כב) שם בהגה. דחיישינן שמא נשרו וכו' אם לא שיש לחוש שמחמת כחישתו מזיק לו התענית שיבא לידי סכנה ח"ו ויש לשאול את פי רופא נאמן כמ"ש בסי' תרי"ח והכל לפי ראות עיני המורה. מט"א שם:

כג כג) שם. קטן שהוא פחות מבן תשע שנים אין מענין איתו וכו' פי' שאין מניחין אותו להתענית ואפי' לשעות. ב"י בשם הכלבו. מאמ"ר או' ה' מ"ב או' י"ד:

כד כד) אף בקטן שיכול להתענות לשעות בשעה שהוא יכול להתענות אסור להאכילו ואפי' אם חולה שיש בו סכנה דמותר לאכול מ"מ אם אוכל בשעה שא"צ בודאי חייב ונ"ל אף בקטן גמור תיכף ממש בשעה שנולד אסיר להאכילו רק הצריך לו אבל לא יותר אך בקטן כזה א"א לצמצם אבל קטן פחות מבן ח' אף דאין מענין אותו מ"מ אם אכל היום ויכול לסבול אסור להאכילו בידים. מנחת חנוך שי"ג. פת"ע או' יו"ד:

סימן תריז

א א) [סעיף א'] עוברות ומניקות מתענות וכו' מפני שהוא דאורייתא. לבוש:

ב ב) שם. עוברות ומניקות מתענות וכו' מינקת שיש לה ולד חולה ומסוכן ואינו רוצה לאכול ולינק כ"א ממנה ואם מתענית סכנה היא לו אינה מתענית ביוה"כ. דב"ש סי' ק"ז. י"א בהגה"ט. קיצור ש"ע סי' קל"ג או' י"ב. ואם אפשר יש להאכילה מעט מעט כמ"ש לקמן סי' תרי"ח סעי' ז' וסעי' ח' יעו"ש:

ג ג) [סעיף ב'] עוברה שהריחה וכו' כתוב בא"ז צריכין להזהיר מעוברת שתשמור עצמה בכל היותר שאפשר שלא תאכל בשר חזיר ונבילות וטריפות שזה גורם שהתינוק יהא יר"ש ומייתי הרבה ראיות מן הגמ' וירושלמי בזה. ד"מ או' א'. וכן לא תאכל המינקת (הצריכה לכך מחמת חולי) דברים האסורים וכן התינוק בעצמו כי כל זה מזיק לו בזקנותו כמ"ש ביו"ד סי' פ"א סעי' ז' בהגה יעו"ש:

ד **ד) שם. עוברה שהריחה וכו'** ואין נ"מ בין בתחלת עיבורה ובין בסופה ואפשר דלא שייך זה כ"א אחר מ' יום. מ"ב או' א' ובשה"צ או' א'. ועיין לעיל סי' תק"ן או' ה':

ה **ה) שם הגה. ופניה משתנים אעפ"י שלא אמרה צריכה אני.** משמע דאש אמרה צריכה אני אעפ"י שאין פניה משתנות. מ"א סק"א. א"ר או' א' א"א או' א' וכתב כי כ"ה דעת הש"ע. ומיהו בשאר כל אדם לא מהני אמירה אלא א"כ נשתנה פניו כמ"ש סעי' ג' מ"א שם. א"א שם. ח"א כלל קמ"ה או' כ"ח. ועיין לקמן או' י"ג:

ו **ו) שם הגה. ופניה משתנים וכו',** משמע דגם בפניה משתנים צריך לחישה. וכ"כ מט"א או' ב' ח"א כלל קמ"ה או' כ"ו. קיצור ש"ע סי' קל"ג או' י"ג. אבל המאמ"ר או' א' כתב דדוקא באמרה צריכה אני צריך לחישה אבל בנשתנו פניה מאכילין אותה מיד בלתי לחישה וכתב כי כ"ה דעת הש"ע וכ"ה משמעות הלבוש וכן עיקר יעו"ש. וכ"מ מדברי הר"ז או' ב' דבנשתנו פניה א"צ לחישה יעו"ש:

ז **ז) שם. לוחשין לה באזנה וכו',** וכן בשאר ימות השנה שהריחה מאכל איסור ואפי' הריחה איסור חמור ואם לא יתנו לה מעט ממנו תסתכן היא או הילד לוחשין לה באזנה שהיא יוה"כ או שהוא אסור דשמא שכחה האיסור או שהוא יוה"כ וכשיזכירו לה האיסור תסיח דעתה מן המאכל משום חומרת האיסור או משום חומרת היום ולא תבקש עוד. לבוש. ומיהו עיין ער"ה או' א' שהביא פלוגתא בזה דבמאכל איסור אפי' ביוה"כ אין לוחשין לה כיון שאין לו היתר יעו"ש. ומ"מ נראה דיש להחמיר וללחוש לה אפי' בשאר איסורים ואפי' בשאר ימות השנה כדברי הלבוש יכדי לצאת אליבא דכ"ע. ומיהו עיין בתשו' בשמים ראש סי' שנ"ג שכתב דלחישה אין עושין עכשיו כך קבלתי ממורי רבינו מאיר ואמר דאסיר להשהית בענין כלל כמו בשאר חולי של סכנה יעו"ש והב"ד פת"ע או' ב' וע"כ נראה דהכל לפי הענין:

ח **ח) שם. אם נתקררה דעתה וכו'** דההיא עוברה דארחה אתו לקמי' דרבי אמר להו זילו לחושו לה דיומא דכיפורי הוא לחישו לה ואילחישא וכו' נפק מינה ר' יוחנן ההיא עוברא דארחא אתו לקמי' דר' חנינא אמר להו לחושו לה ולא אילחישא וכו' נפק מינה שבתאי אצר פירי. יומא פ"ב ע"ב:

ט **ט) שם. אם נתקררה דעתה וכו'** שלפעמים מתיישבת דעתה אחר שמזכירין לה שיום הזה יוה"כ הוא שכל העולם מתענין בו כמ"ש באו' הקודם. ועיין במאירי שכתב שכשלוחשין לה מענין היום מצרפין בדבריהם הבטחה על העובר שאם תתיישב דעתה תהא בטוחה על עוברה שתהי' יראת שמים מצוי' בו יעו"ש והב"ד מ"ב בשה"צ או' ג':

י **י) שם. ואם לאו מאכילין אותה וכו'** פי' שתוחבין כוש (פלך תוחבין לה ברוטב של אותו בשר ומוצצתו. רש"י יומא שם) ברוטב ונותנין לתוך פיה ואם לא נתיישבה דעתה נותנין לה רוטב ואם לאו נותנין לה המאכל עצמו טור ב"י ב"ח ולבוש. מ"א סק"ב. מאמ"ר או' ב' ר"ז או' ב' ח"א כלל קמ"ה או' כ"ו. מט"א או' ב' מ"ב או' ד' קיצור ש"ע סי' קל"ג או' י"ג. ודוקא עוברם שלפעמים מתיישבת דעתה בדבר מועט אבל חולה מאכילין אותו כפי שיאמר הרופא אך פחות מכשיעור כמ"ש לקמן סי' תרי"ח סעי' ז' יעו"ש. הרא"ש. מ"א שם, ר"ז או' ג' מ"ב שם:

יא **יא) שם. ואם לאו מאכילין אותו וכו'** בין מאכל איסור או היתר אין חילוק בעוברה תחלה מאכילים כוש ברוטב או רוטב או מאכל עצמו וכו' בין ביוה"כ בין בשאר ימות השנה משא"כ בחולה. א"א או' ב':

יב **יב) שם. עד שתתיישב דעתה.** ואינה צריכה אומד הרופאים לזה. מ"ב או' ה':

יג **יג) [סעיף ג'] כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו וכו'** אבל אם לא נשתנו פניו אעפ"י שאומר שלבו חלש וצריך לאכול אין מאכילין אותו כמ"ש לעיל סוף או' ה' וכ"כ מ"ב או' ו' ומיהו עיין בתשו' חת"ס חלק אה"ע ח"ב סי' פ"ב שדעתו דאף שאנו אין מאכילין אותו מחמת שהוא בחזקת בריא מ"מ החולה עצמו היודע מרת נפשו יוכל ליקח לעצמו ולאכול בין ביוה"כ בין בשאר איסורין כיון שמרגיש בעצמו שיוכל לבא לידי סכנה יעו"ש והב"ד מ"ב שם. והיינו ע"ד שנתבאר לקמן סי' תרי"ח סעי' ז' יעו"ש:

יד **יד) שם. ו מאכילין אותו ממנו.** ונותנין לו מעט בתחלה הרוטב ואח"כ האיסור עד שתתיישב דעתו. לבוש. והיינו ע"ד שנת' לעיל או' יו"ד גבי מעוברת שתחלה תוחבין כוש וכו' וכ"כ הר"ז או' ג' מט"א או' ג' מ"ב או' ז':

טו **טו) ודע** דמה שהקלנו באשה עוברה וכן בכל אדם שהריח היא דוקא עד שתתיישב דעתן אבל אחר שנתיישב דעתן אין להם לאכול שאר היום דלא אמרינן כיון דהותר מקצת היום באכילה הותר כולו. מ"ב שם. ועיין לעיל סי' תרט"ז או' כ"ד:

טז טז) שם. ומאכילין אותו ממנו. ובמקום שמאכילין העוברה או כל אדם שנשתנו פניו אין חילוק בין המאכל דבר מותר באכילה או אסור רק אם יש לפניו מאכל כזה שמותר יש להאכילם של היתר ואם לא יספיק להם של היתר מאכילין גם של איסור עד שתתיישב דעתם. מט"א שם:

יז יז טוב) שם. ומאכילין אותו ממני. ועכ"פ כשמריח ריח מאכל יזהר מאד כל אדם שיפלוט כל הרוק שיבא בפיו ולא יבלע דאז בא לידי סכנה כדאיתא בכתובות ס"א ע"ב. ח"א כלל קמ"ה או' כ"ח. מ"ב או' ח':

יח חי) [סעיף ד'] יולדת תוך ג' ימים וכו' ואפי' אם לא ילדה עדיין רק אחזו לה חבלי יולדה וכפי המבואר לעיל בסי' ש"ל סעי' ג' דנקראת יולדת לענין לחלל עליה את השבת ה"ה דנקראת גם יולדת לענין זה שלא תתענה. מאמ"ר או' ג' מ"ב או' ט' ובשד"ח מע' יוה"כ מביא בשם כמה האחרונים דהמפלת ג"כ דינה כיולדת יעו"ש. והב"ד מ"ב בב"ה:

יט יט) שם. לא תתענה כלל. ואפי' אמרה א"צ מאכילין אותה ואומרים לה אכלי. ב"ח. ומ"מ יש להאכילה פחות מכשיעור. מ"א סק"ג א"ר או' ב' ר"ז או' ד' ח"א כלל קמ"ה או' כ"ז. מט"א או' ד' ואפי' באינה אומרת איני צריכה ג"כ מאכילים אותה פחות מכשיעור אם אפשר כ"מ מסתמיות הש"ע לקמן סי' תרי"ח העי' ז' יעו"ש וכ"כ הר"ז שם בסי' תרי"ח או' י"ג:

כ ך) שם. מג' עד ז' אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה. ואע"פ שחברותיה וכן הרופאים אומרים שא"צ אעפ"י כן מאכילין אותה מיד פחות פחות מכשיעור. ר"ז או' ד' והיינו אם די לה בכך אבל אם לא די לה בכך מאכילין אותה כל צרכה כמ"ש לקמן סי' תרי"ח סעי' ח' יעו"ש:

כא כא) שם. מכאן ואילך הרי היא ככל אדם. והיינו באמרה צריכה אני מחמת הלידה אבל אם אמרה צריכה אני מחמת שמתכבד עלי החולי אפי' אחר ז' נותנין לה דלא גרע מחולה אחר. או"ה כלל ס' סי' ב' שכנה"ג בהגב"י או' ב' א"ר או' ג' ר"ז שם. מ"ב או' י"ב:

כב כב) שם. וימים אלו אין מונין אותם מעת לעת וכו' עיין לעיל סי' ש"ל או' כ"א שכתבנו שם דכמה פו' סוברים דימים אלו מונים אותם מעת לעת ובאם יש חשש סכנה שהאשה חלישה בטבעה המקיל למנית ימים אלו מעל"ע לא הפסיד יעו"ש:

סימן תריח

א א) [סעיף א'] חולה שצריך לאכול. ומיירי ביש בו חשש סכנה דוקא. ט"ז סק"א. ור"ל אם לא יאכל יש חשש שיבא לידי סכנה:

ב ב) שם. אפי' הוא עכו"ם וכו' ואע"ג שכתב השבו"י ח"ג סי' ך' שאין לסמוך על דבריהם של חכמי הרופאים לדינא כמ"ש היפ"מ בברכות פ"ט דע"א ע"ב ובתשו' ח"י הי' ריי"ט עי"ש בחשש סכנה סומכים עליהם. יפ"ל ח"ה או' א':

ג ג) שם. אפי' הוא עכו"ם וכו', וכתב הרא"ש בשם רש"י (כצ"ל) דעכו"ם או אשה נאמנים להכחיש ישראל. מ"א סק"א. ועכ"פ אותה אשה או גוי צ"ל רופא. מחה"ש. ר"ז או' ו' מט"א או' א' מ"ב או' ו'. ועיין לעיל סי' שכ"ח סעי' יו"ד בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

ד ד) שם. אפי' הוא עכו"ם וכו' ובענין מ"ש הש"ע אפי' הוא עכו"ם כתב בספר תפארת ישראל (על המשניות יומא פ"ח או' כ"ו) דהאידנא יש להתיישב בדבר דבעיני ראיתי דשבקי להמנותייהו דלכל חולי קל אומרים תמיד שכשיתענה יסתכן. וכיוצא בדבריו כתב בשו"ת רמ"ץ חא"ח סי' ט"ל או' יו"ד. וכן בס' רו"ח סימן תקנ"א או' ד' גם לענין רופאי ישראל שהרבה מהם חשודים לעבור על ד"ת ולחלל שבת וגם הם אינם מתענים מצד אפקירותא צ"ע רב אם יש לסמוך עליהם יעו"ש. ובאמת הדבר תלוי לפי ראות עיני המורה את הענין. וכמ"ש המט"א או' ב' וז"ל והדבר תלוי בראות עיני המורה ובבקיאותם בעיינם בענין הזה יעו"ש. מ"ב בב"ה. ועיין לעיל סי' תקנ"א או' קמ"ח ששם כתבנו דברי הרו"ח הנז' יעו"ש. ומיהו במקומינו נמצאים רופאי ישראל יר"ש וע"כ הכל לפי המקום ולפי הזמן ולפי הענין ולפי ראות עיני המורה:

ה ה) ודע דביולדת מהמנינן לנשים דאינהו בקיאי. ד"מ או' ג' עו"ש או' א' מ"א סק"ח. א"ר או' א' מ"ב או' א':

ו ו) שם. ויסתכן וכו' ואפי' אינו אומר שיסתכן רק שאומר שאפשר שיכבד עליו החולי נותנין לו שאנו חוששין שמא יסתכן. מ"א סק"ב. א"ר שם א"א או' ב' ר"ז או' ב' מט"א או' א' מ"ב או' ב':

ז ז) אמרו הרופאים שאם לא יאכל ודאי ימית ואם יאכל שמא יחיה מאכילין אותו. ואין למידין ממעשה דריב"א (הביאו שכנה"ג בהגה"ט או' ב' וא"ר או' ב' יעו"ש) דאפשר שהוא ידע ודאי שימות ולא שייך חסידות בזה. הרדב"ז ח"ג סי' תמ"ד. מחב"ר או' א' רו"ח או' ב' מט"א או' ז':

ח ח) **זקן** חלש שהיה מתענה ובתוך התענית שעבר עליו רובו של יום בתענית וכבר בא לידי חלישות בענין שחושש לסכנה מאכילין אותו אפי׳ ביום כפור ולא שבקי ליה דימות וגמרינן מההיא עוברה שהריחה וכו׳ כ״ש אם הוא זקן נכבד שאם ימות ויסתכן על תענית זה יהיה הפסד לרבים. תשו׳ הגאונים אשר בסוף ס׳ נהרות דמשק הנקראים שערי תשו׳ סי׳ שכ״ה יעו״ש. רו״ח או׳ א׳ יפ״ל ח״ב או׳ א׳:

ט ט) **שם. אפי׳ אם החולה אומר א״צ שומעים לרופא.** דשמא הוא נבעת ואין מרגיש בחליו מחמת רוב חולשא וספק נפשות להקל. לבוש. ומשמע דאפי׳ החולה רופא מומחה אפ״ה אין שומעין לו דמטורף הוא בחליו ואינו יודע. מש״ז או׳ ב׳ מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳:

י י) **שם. ואם החולה אומר צריך אני אפי׳ ק׳ רופאים וכו׳** ובלבד שמזכירין לו תחלה שהיום יוה״כ דשמא שכח אבל אחר שהודיעוהו שהיום יוה״כ והוא שיאל לאכול א״צ לדקדק עליו יותר דלב יודע מרת נפשו ואחזוקי איניש לרשיעא לא מחזיקינן. לבוש. מ״ב או׳ ה׳ וה״ה אם יודע שהיום יוה״כ ושואל לאכול מאכילין אותו. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עט״ז. א״ר או׳ ד׳ ר״ז או׳ א׳ מט״א שם. ומ״ש ב״ד סימן תכ״ד לדקדק מדברי הטור ולחלק יצא בין שאומר צריך אני ובין ששואל סתם לאכול עיין מה שהשיג עליו הער״ה או׳ א׳ והשש״א יעו״ש וכ״ה בהדיא באו״ה כלל ס׳ סי׳ א׳ דלא יש חילוק יעו״ש:

יא יא) **שם. ואם החולה אומר צריך אני וכו׳** ואפי׳ אומרים הרופאים שהמאכל יזיקהו לחולה שומעים. הרדב״ז ח״א סי׳ פ״ו. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ א׳ מ״א סק״ג. א״ר או׳ ג׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז שם. ח״א כלל קמ״ה או׳ כ״ט. מט״א שם. מ״ב או׳ ד׳. ואפי׳ בשאר רפואות שחולה אומר שצריך לרפואה פלינית והרופא אומר א״צ אבל לא יזיקהד ומכ״ש כשאומר שאינו מסוכן במניעת הרפואה גם בזה שומעין לחולה. ח״א שם בשם הרדב״ז:

יב יב) **שם. ואם החולה אומר צריך אני וכו׳** ונראה פשוט דאפי׳ אומר מתחלה א״צ ושוב חוזר ואומר צריך דמאכילין אותו דלאו כל העתים שוות ולכן גם כשאינו אומר צריך עד ששואלין אותו וכשנותנין לו לאכול היא אוכל נראה דשפיר דמי ובספק נפשות שומעין להקל. מט״א שם:

יג יג) **ואם** החולה עצמו רוצה להחמיר עליו אחרי שיודע שצריך לכך עליו נאמר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש ואל תהי צדיק הרבה. או״ה כלל ס׳ סי׳ ח׳ שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ י״א. מט״א או׳ ט״ו. מ״ב או׳ ה׳:

יד יד) **רופא** אומר צריך ולא רצה החולה לאכול משום מדת חסידות מאכילין אותו בעל כרחו. הרדב״ז ח״א סי׳ פ״ז. כנה״ג בכגה״ט. עו״ש או׳ א׳ א״ר שם. ר״ז או׳ י״ב. מט״א שם:

טו טו) **במקום** דמאכילן אותו א״צ כפרה ע״ז דאונס רחמנא פטריה כ״ש שלא היה רק כחצי שיעור וכפרה לא נאמר רק על השוגג. תשו׳ בנין ציון החדשות סי׳ כ״ה. פת״ע או׳ ה׳ מ״ב או׳ ה׳:

טז טז) **[סעיף ב׳] רופא אחד אומר צריך וכו׳** עיין לעיל או׳ ג׳:

יז טוב) **שם. ורופא אחד אומר א״צ וכו׳** והוא אינו אומר כלום. לבוש. או שאומר איני יודע. ר״ז או׳ ג׳ דאם אמר החולה אני צריך מאכילין אותו אפי׳ כנגד ק׳ רופאים שאומרים א״צ כמ״ש בסעי׳ הקודם:

יח חי) **שם. מאכילין אותו.** דספק נפשות להקל. לבוש. ט״ז סק״ד. ר״ז שם:

יט יט) **שם. מאכילין אותו.** אבל אם גם החולה אומר א״צ אין מאכילין אותו כיון שיש רופא אחד שאומר כמותו אין אנו תולין אמירתו בטירוף הדעת. ר״ז שם. מט״א או׳ א׳ מ״ב או׳ ז׳ וכ״ה לקמן בסעי׳ ג׳ יעו״ש:

כ ך) **שם בהגה. ואפי׳ קצתן יותר בקיאין מקצתן.** ר״ל אפי׳ אם האומרים שא״צ הם יותר מומחין והם מופלגין בחכמה נגד אלו השנים אין הולכין בספק נפשות אחר רוב חכמה. ר״ז או׳ ה׳ ועיין באו׳ שאח״ז:

כא כא) **שם בהגה. ואפי׳ קצתן יותר בקיאין וכו׳** זה הוא דעת הטור והרא״ש אבל הב״ח פסק כהרמב״ן דכשהן שוין הולכין אחר הבקי אם הוא מופלג בחכמם. מ״א סק״ד. וכ״כ א״ר או׳ ז׳ להלכה למעשה לסמוך על הבקי כשהן שוים אף שאומר א״צ מיהו אם ג׳ אומרים שצריך אף ששנים אומרים שא״צ יש להקל ולילך אחר רוב דיעות יעו״ש. מיהו המאמ״ר או׳ א׳ כתב צ״ע למעשה אפי׳ במנין שוה ממש מאחר שכבר פסק מור״ם ז״ל להקל והוא ספק נפשות יעו״ש וכ״ה דעת הר״ז כדברי מור״ם ז״ל כמ״ש באו׳ הקודם. והמט״א או׳ ב׳ כתב דהמיקל לא הפסיד.

כב כב) **[סעיף ג׳] ואם החולה ורופא אחד עמו אומרים שא״צ וכו׳** קמ״ל בזה דמצרפינן דברי החולה לרופא ולא אמרינן בזה דנבעת הוא ואינו מרגיש במחלתו כיון דגם רופא א׳ אומר כמותו. מ״ב או׳ ט׳:

כג **כג) שם. ורופא אחד אומר צריך וכו'** ואם אחד מופלג בחכמה חוששין לדבריו להאכילו אפי' שנים אומרים א"צ. טור בשם הרמב"ן. לבוש. ב"ח. ט"ז סק"ה. מ"א סק"ה. א"ר או' ו' מש"ז או' ה' ר"ז או' ד' מט"א או' א' מ"ב או' יד"ד. אבל אם המופלג אומר א"צ ושנים שאין מופלגים אומרים צריך הולכין אחר רוב מנין ומאכילין אותו. טור בשם הרמב"ן. לבוש. ב"ח. מחה"ש סק"ה. מ"ב שם:

כד **כד) [סעיף ד'] אפי' מאה אומרים א"צ וכו'** שאין הולכין בסכנות נפשות אחר רוב דיעות אלא כיון שב' אומרים צריך יתנו לי. טור. לבוש:

כה **כה) שם. מאחר שב' אומרים צריך.** ואם אותם המרובים הם בקיאים יותר והם גדולים בחכמה ובמנין נגד האומרים צריך ויש בהם מופלג בחכמה חוששין להם ואין מאכילין אותו. מט"א או' ג' אבל הלבוש כתב כיון ששנים הבקיאים במלאכה זו אומרים צריך אעפ"י שמקצת מן המאה הם מוחזקים למומחה יותר הומכין על אלו השנים להקל. וכ"כ הר"ז או' ה' דאפי' אם האומרים שא"צ הם יותר מומחים והם מופלגים בחכמה נגד אלו השנים אין הולכין בספק נפשות אחר רוב חכמה ולא אחר רוב מנין דיעות להחמיר אלא כיון ששנים אומרים שהוא צריך לאכול והם בקיאים בחכמה הרי הן חשובין כמו חכמים מופלגים כמו שמצינו לענין עדות שב' חשובים כק' מגזירת הכתוב עכ"ד:

כו **כו) שם הגה. וה"ה אם החולה ורופא א' עמו וכו'** ואף דבסעיף א' סמכינן אפי' אחולה לבדו נגד ק' רופאים מ"מ הכא דרופא א' מסייע הוה אמינא דגרע כדמסיים דמאמין לרופא. א"ר או' ח' ומ"ש הט"ז סק"ו לתמוה ע"ז כבר השיגו עליו א"ר שם והנה"ש או' ב' והמאמ"ר או' ג' יעו"ש:

כז **כז) שם בהגה. ולא חיישינן וכו'** דלביודע מרת נפשו. לבוש:

כח **כח) [סעיף ה'] אם החולה אומר א"צ והרופא מסופק וכו'** היינו שמכיר את החולי אלא שמסופק אם יכבד כשלא יאכל אבל אם הוא מסופק בחולי שאינו מכיר אותו אם הוא בענין שיכבד חליו אם לא יאכל בזה ודאי לא יתנו לו דרופא זה הרי הוא כאדם דעלמא כבסעי' ו' ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט או' ג' ט"ז סק"ז. עו"ש או' א' מ"ב או' י"ג:

כט **כט) שם. מאכילין אותו.** שהרי אם היה הרופא אומר ודאי צריך היו מאכילין אותו עכשיו ג"כ מאכילין אותו מספק דספק נפשות להקל ואין דבריו של החולה שאומר א"צ כלום דשכיח הוא דמחמת בעתותא דחולי אומר כן. לבוש. ר"ז או' ז':

ל **ל) שם. והחולה אומר איני יודע אין מאכילין אותו.** דאיני יודע דחולה לאו כלום הוא דאיהו מנא ידע רובן של חולים אינם יודעים ובקיאין בחולי שלהם הלכך לרופא שומעין שאומר יודע אני. ב"י בשם הרמב"ן. לבוש. ט"ז סק"ח. ונראה מזה דאם החולה הוא עצמו מבין ורופא ממילא הוי איני יודע שלו כאלו אמרו רופא אחר. ט"ז שם. ור"ל שמאכילין אותו. מיהו הא"ר או' ט' כתב צ"ע על דברי הט"ז הנז' דאפשר שאף שהוא רופא אינו מבין על עצמו. אכן י"א בהגב"י הביא דברי הט"ז הנז' וכ"כ המש"ז או' ח' וכ"פ הר"ז או' ח' מט"א או' ה' והמ"ב או' ט"ו כתב דזה תלוי לפי מהות המחלה אם הוא מחלה של חום שאין דעתו צלולה כ"כ בוודאי יש מקים לדברי הא"ר עכ"ל ור"ל שאין מאכילין אותו אם הרופא אומר א"צ והחולה אומר אינו יודע:

לא **לא) ואם** ב' רופאים אומרים א"צ וב' רופאים מסופקים אין מאכילין אותו. מט"א שם. מיהו אם רופא א' מסופק ורופא א' אומר א"צ מאכילין אותו. מש"ז או' ח' מט"א שם. מ"ב שם:

לב **לב) [סעיף ו'] הגה. מיהו אם נחלש הרבה וכו'** והיינו במקום שאין שם רופאים בקיאים שיאמדוהו אם הוא צריך לאכול. ר"ז או' יו"ד:

לג **לג) שם בהגה. מאכילין אותו.** אף בלא רופאים דספק נפשות הוא. מ"ב או' ט"ז:

לד **לד) [סעיף ז'] כשמאכילין את העוברות או את החולה.** שאינו אומר צריך אני לאכול ומאכילין אותו ע"פ בקיאין וכן כשמאכילין את המעוברת שהריחה מאכל ונשתנה פניה או כל אדם שנשתנו פניו מריח מאכל ולא נתיישבה דעתם בטעימת הרוטב וכן כשמאכילין את היולדת שאינה אומרת צריכה אני לאכול כגון תוך ג' ימים ללידתה (כמ"ש לעיל סי' תרי"ז) כל אלו מאכילין אותן מעט מעט כדי שלא יצטרף לכשיעור שנת' סי' תרי"ב שחייבים עליו כרת ומלקות כדי להקל מעליהם מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד. ר"ז או' י"ג:

לה **לה) שם. או את החולה.** עיין לעיל סי' תרי"ב או' כ"ח:

לו **לו) שם. מאכילין אותם מעט מעט וכו',** חולה שבאו להאכילו ביוה"כ מעט מעט ולא נמצא מאכל שיספיק לו אם לא ישחטו לו תרנגולת מפוטמת שמזינה מרובה מותר. הלק"ט ח"א הי' ע"ה. י"א סי' תרי"ז בהגה"ט. ועיין לעיל סי' שכ"ח סעי' י"ד ובדברינו לשם בס"ד:

לז לז) **שם. כשני שלישי ביצה בינונית.** ואם שיעור הביצה בקליפתה או בלי קליפה עיין לעיל סי׳ תרי״ב או׳ ה׳ שהבאנו פלוגתא בזה יעו״ש. וא״כ לפי מ״ש לעיל סי׳ קנ״ח או׳ ח׳ דשיעור ביצה בלא קליפה י״ג דראהם ומחצה יהיה שיעור שני שלישי ביצה תשעה דראהם יעו״ש. ויש לכל מורה לשקול מערב יוה״כ כדי לדעת השיעור אם נצרך לשאלה. ועיין לקמן או׳ מ׳:

לח לח) **שם. כשני שלישי ביצה וכו׳** עיין בתשו׳ כתב סופר סי׳ קי״ז שהסכים לדברי אביו הרב חת״ס דבעינן ככותבת במעיו ואין בין החניכים מצטרף אבל בשתיה דמלא לוגמיו מביא בשם אביו בעצמו דתליא בהנאת גרוני יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ י״ד:

לט טל) **שם. כשני שלישי ביצה וכו׳,** לאו דוקא ה״ה יותר מעט רק שלא יהא פחות מביצה. מ״א סק״ו ע״פ הגהת האחרונים. ור״ל ה״ה יותר מעט משני שלישי ביצה אבל לא יהא פחות מכביצה דפחות מכביצה הוא שיעור כותבת שיש בו חיוב כרת כמ״ש רסי׳ תרי״ב יעו״ש. ומיהו בעיקר דברי המ״א כתב המאמ״ר או׳ ה׳ דיש לפקפק ולומר דיפה כוונו הר״ן והפו׳ שלא להתיר אלא שני שלישי ביצה דכיון דשיעור חיוב אכילה הוא פחות מכביצה בקל יפשעו בשיעור אם יתנו לו מב׳ שלישי ביצה יעו״ש:

מ מ) **מותר** למדוד ולשקול דברים אלו ביוה״כ לעת הצורך שלא לאכול שיעור ולא ניחוש לאיסור משקל שהוא מדרבנן. ס׳ החינוך פ׳ אמור סי׳ רע״ח. ער״ה או׳ ד׳. ומ״מ הנכון לשקול ולמדוד מערב יוה״כ ולראות השיעור כדי שלא יצטרך לזה ביוה״כ וכמ״ש לעיל או׳ ל״ז יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ ש״ו או׳ ס״ב ואו׳ ס״ג ודוק. ועוד עיין לקמן או׳ מ״ה:

מא מא) **שם. וישהו וכו׳** ר״ל אחר אכילתו כדי שלא יצטרפו האכילות להדדי. מ״ב או׳ י״ט. ועיין לעיל סי׳ תרי״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מב מב) **שם. וישהו כדי אכילת ד׳ ביצים.** ולפחות ישהו כדי אכילת ג׳ ביצים. מ״א סק״ז. א״ר או׳ יו״ד. ר״ז או׳ י״ג. ח״א כלל קמ״ה או׳ ל׳ מט״א או׳ ח׳ מ״ב או׳ ך׳ ור״ל לפי שלעיל סי׳ תרי״ב סעי׳ ד׳ הביא הש״ע ב׳ דיעות י״א כדי ד׳ ביצים וי״א ג׳ ביצים וע״כ כתבו הפו׳ הנז׳ דאם קשה לו לשהות בכדי אכילת ד׳ ביצים לפחות ישהו בכדי אכילת ג׳ ביצים כדיעה שנייה. ועיין בדברינו לשם או׳ טו״ב:

מג מג) **שם. וישהו כדי אכילת ד׳ ביצים.** עיין בתשו׳ חת״ס ח״ו סי׳ ט״ז שכתב שההפסק בין אכילה לאכילה יהיה כשיעור ט׳ מינוטין שזה שיעור כדי אכילת פרס יעו״ש ועוד עיין לעיל סי׳ ר״י או׳ ח׳ שכתבנו שהם ז׳ מינוטים יעו״ש. וע״כ הכל לפי הענין ואם אפשר יש להחמיר:

מד מד) **שם. והשתיה יבדקו בחולה עצמו וכו׳** ר״ל דלענין שתיית מלא לוגמיו צריך לשער בדידיה ולא באיניש דעלמא כמ״ש לעיל סי׳ תרי״ב הע׳ ט׳ יעו״ש:

מה מה) **שם. כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו.** עיין לעיל סי׳ ק״ץ דכל דבר שצריך כוס צריך לשתות ממנו כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית וכו׳ וכ״כ בסי׳ ער״א סעי׳ י״ג יעו״ש. וא״כ ביוה״כ שצריך לשתות פחות ממלא לוגמיו כה יעשה לשתות חצי רביעית דהיינו י״ג דראהם מו״מ ויש לרופאים ולדיינים לשקול בערב יוה״כ שיעור י״ג דראהם אלו בכלי אחד או בכוס קטן כדי שאם יצטרך לאיזה חולה לשתיה ישערו בשיעור זם. רו״ח או׳ ג׳. והיינו לאדם בינוני אבל אם הוא גדול או קטן יש לשער החולה בעצמו בערב יוה״כ דהיינו שיכניס משקין בתוך פיו מלא לוגמיו ויפליטם לתוך כלי ויראה השיעור וישתה פחות מזה ביוה״כ אם יצטרך. ועיין לעיל ס׳ תרי״ב או׳ מ״א ואו׳ מ״ג:

מו מו) **[סעיף ח׳] וישהו בין שתיה לשתיה וכו׳,** אבל בין אכילה לשתיה א״צ לשהות כלום שאינם מצטרפין. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תרי״ב סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם או׳ י״ג:

מז מז) **שם. כדי אכילת ד׳ ביצים.** ולפחות כדי אכילת ג׳ ביצים כמ״ש לעיל או׳ מ״ב יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ד. ח״א כלל קמ״ה או׳ ל׳ מט״א או׳ ט׳ מ״ב או׳ כ״ב:

מח מח) **שם. ולפחות ישהו בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתיית רביעית.** עיין לעיל סי׳ תרי״ב סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם. ובס׳ יביע אומר ח״ב סי׳ לא.

מט מט) **שם. ואם אמדוהו שאין השיעורים הללו וכו׳** ובכל אכילה ואכילה אף אם אכל פעם אחת יותר משיעור חייב כרת על השניה אם די לו בפחות משיעור והוא יאכל כשיעור לכן צריך לשער בכל אכילה ואכילה אם די לו בפחות וקשה מאד לשער כן וצריך לזה זריזות ובקיאות תשו׳ בנין ציון סי׳ ל״ד יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ י״ח. מ״ב בב״ה:

נ נ) **שם. מאכילין ומשקין אותו כל צרכו.** והב״ח כתב דאנו נוהגין כדרשות הר״ש מאסטרייך שנותנים לפניו ואומרים לו יוה״כ היום ואם יאכל הרשות בידו וכן ביולדת לאחר ג׳ ותוך ז׳ עושין כן. מ״א סק״ח. ומשמע שנוהגין כן אף שלא אמדוהו הרופאין שאין השיעור מספיק לו רק כשאמרו סתם

שצריך לאכול עושין כן. א״ר או׳ י״א. וצריך לומר לו אם יודע אתה שיש לך סכנה אם לא תאכל כשיעור אכול ואם לאו תאכל תחלה פחות מכשיעור דאם לא יאמר לו אלא יוה״כ היום יסבור שמן הדין אסור לו לאכול ויביא עצמו לידי סכנה. ט״ז סק״ט. א״ר שם. ר״ז או׳ ט״ו. ח״א שם. מט״א או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״ד:

נא נא) וצריך כל מורה להיות דינים אלו להיות שגורים בפיו מעיוה״כ כי יוכל להיות דבשהיות מעט יש בו סכנת נפשות. ואם הוא שאלה שהמורה צריך לעיין הדין ויש שם אחר בקי שיודע להשיב מיד אין חולקין בזה כבוד לרב. ועיין עוד מדינים אלו לעיל בה׳ שבת סי׳ שכ״ח וסי׳ ש״ל כי אין בין יוה״כ לשבת אלא שזה זדונו בסקילה וזה זדונו בעונש כרת. מ״ב שם:

נב בנ) [סעיף ט׳] מי שאחזו בולמוס וכו׳ והוא מסוכן למות וכשמראיתו חוזרת בידוע שנתרפא. רש״י יומא פ״ג ע״א. ואיתא שם בגמ׳ מנין היו יודעין שהאירו עיניו משובחין בין טוב לרע. אמר אביי ובטעמא. ופירש״י משידוע להבחין בין טעם תבשיל יפה לטעם תבשיל רע ע״ה. ועיין י״א בהגה״ט שהקשה כיון דבראייה תליא מילתא וליכא הבחנה גדולה מזה א״כ הבחנה של טוב ורע למאי איצטריך ותירץ דאה״נ דבראיה תליא מילתא אבל שיעור הראיה אין אנו יודעין דאחר שהאכילו אותו מעט כבר חזר ראייתו למקומו אבל זה אינה ראייה מעליא שאפשר שאחר שעה חוזר ואוחז אותו בולמוס אבל להיות זאת הראייה מעליא ששוב פעם אחר לא יחזור עוד לז״א עד שיבחין בין טיב לרע יעו״ש:

נג גנ) שם. מאכילין אותו עד שיאורו עיניו. משמע מלשון זה דבזה א״צ לצמצם ליתן לו פחות פחות משיעור וכנז״ל משום דיוכל לבוא ע״י השהייה לסכנה. מ״ב או׳ כ״ו. וכ״מ בכ״מ על הרמב״ם ה׳ מאכלות אסורות פי״ז ה׳ ט״ז יעו״ש:

נד דנ) שם. מאכילין אותו וכו׳ ואין מחזרין על דבר המותר אלא ממהרים בנמצא. הרמב״ם שם:

נה הנ) שם. מאכילין אותו הקל תחלה. כיצד היו לפנינו טבל ונבלה מאכילין איתו נבלה תחלה שהטבל במיתה. נבלה והפיחי שביעית מאכילין אותו ספיחי שביעית שאסורים מד״ס. טבל ושביעית מאכילין אותו שביעית. טבל ותרומה אם א״א לתקן (פי׳ שאין די לו במה שנשאר אם יתקן) הטבל מאכילין אותו טבל שאינו קדוש כתרומה וכן כל כיוצא בזה. הרמב״ם שם ה׳ י״ז והוא מגמ׳ יומא פ״ג ע״א. ועי״ש בגמ׳ שכתב היכא דאפשר בחולין ר״ל שדי לו במה שנשאר אחר שתינטל תרומתו לכ״ע מתקנין ומאכילין אותו יעו״ש. ומיהו מ״ש טבל ונבילה מאכילין נבילה וכו׳ נראה לפי מ״ש הש״ע ביו״ד סי׳ של״א סעי׳ ב׳ דבזה״ז תרומות ומעשרות מדרבנן יעו״ש מאכילין אותו טבל ולא נבלה כיון דאיסור נבלה מה״ת ואיסור טבל בזה״ז מד״ס וכ״כ הער״ה או׳ ה׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. ואם יש לברך על דבר איסור במקום סכנה עיין לעיל סי׳ קצ״ו סעיף ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נו ונ) ודע דאם אין להם אלא טבל וסגי ליה בחולין שבו מתקנין אותו אפי׳ בשבת ואין מאכילין אותו אפי׳ טבל דרבנן ואין חילוק בין מעשר ירק למעשר דגן בעציץ שאינו נקוב דרבנן דק״ל כראב״ש דרבה קאי כוותיה כמ״ש הרב המאירי הביאו הר׳ שיח יצחק ז״ל וזה דעת הרמב״ם ודלא כהמ״א יעו״ש. ער״ה שם. וכ״ז אם אפשר לתקן אבל אם הדבר נחוץ מאכילין אותו בלא תיקון אפי׳ סגי ליה בחולין שבו כמ״ש לעיל או׳ נ״ד:

נז זנ) מאכילין אותו הקל תחלה. בתשו׳ בנין עולם סי׳ י״ט נסתפק אם יש כאן ספק באיסור וחצי שיעור באיסור ודאי איזה חמור יותר ומסיק דחצי שיעור חמור יותר דענרפ אסרו הכתוב מתורת ודאי. עוד שם. בחצי שיעור של איסור תורה מספק ושיעור שלם של דרבנן תליא במחלוקת אי ספק דאו׳ מה״ת לחומרא או דרבנן יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ ך׳:

נח חנ) חצי שיעור דאיסור וחצי שיעור דתפח ועמד על כשיעור נותנין לו חצי שיעור דלא תפח. תשו׳ ברית יעקב חא״ח סי׳ א׳ פת״ע שם:

נט נט) שם בהגה. עיין לעיל סימן שכ״ח סעיף י״ד. ובדברינו לשם בס״ד:

ס ס) [סעיף יוד׳] חולה שאכל ביוה״כ וכו׳ ו בוצע על שני ככרות. כנה״ג בהגה״ט. ולי נראה שא״צ דלא תקנו כן ביוה״כ ומכ״ש לחולה המסוכן שאין דעתו מיושבת עליו וגם א״צ לקדש. מ״א סק״י. ר״ז או׳ י״ט. ח״א כלל קמ״ה או׳ ל״ב. מיהו אם יש לו ב׳ ככרות יפה לו לבצוע עליהם. רב יעב״ץ במו״ק ובסידורו או׳ ך׳ תו׳ חיים על ח״א שם או׳ הי״ז. אבל קידוש אין לעשות אף אם ירצה דיש לחוש לברכה לבטלה. מ״א שם. מט״א או׳ י״ז. מ״ב או׳ כ״ט. אבל ביוה״כ שחל בשבת י״ל דצריך לקדש. הגרע״א. אבל מדברי המט״א ומ״ב שם משמע דגם כשחל בשבת אין. לקדש יעו״ש.

סא סא) שם. חולה שאכל ביוה״כ וכו׳ וכן יש לנהוג לנערים שאוכלים ביוה״כ וכן היולדת שאינה מתענה. מט״א שם. מ״ב שם. ומיהו עיין באו׳ שאחר זה שהבאנו פלוגתא בזה:

סב סב) **שם. שאומר יעלה ויבא וכו'** והטעם כיון דבהיתר אכל הו"ל יוה"כ לדידיה כמו לדידן שאר יו"ט. ב"י. לבוש. מיהו הט"ז סק"י כתב דשב ואל תעשה עדיף בזה שלא להזכיר יעלה ויבא יעו"ש. וכ"כ המ"א סק"י בשם השה"ל שאין להזכיר יעלה ויבא בבה"מ אלא שהוא ז"ל כתב דאין להקל כיון שהטור מחמיר יעו"ש וכ"כ המאמ"ר או' ז' בשם או"ח שאין להזכיר והוא כתב שאין לעשות מעשה לכתחלה נגד פסק הש"ע יעו"ש. וכי"פ הר"ז או' י"ט כדברי הש"ע. ח"א כלל קמ"ה או' ל"ב. מט"א או' י"ז. ואם חל בשבת אומר רצה והחלצינו. כנה"ג בהגה"ט. מ"א ס"ק י"א. ר"ז שם. ח"א שם. מט"א שם. ואם לא אמר לא יעלה ויבא ולא רצה פשיטא דאינו חוזר דהא אינו חייב לאכול פת. כס"א או' ד' ח"א שם. מ"ב או' כ"ט. ועיין עוד לעיל סימן תקנ"ז או' י"א ודוק:

סימן תריט

א א) **[סעיף א'] ליל יוה"כ וכו'** וקודם בוא השמש קודם שיתחילו לומר בישיבה של מעלה וכו' יאמר כל אחד ואחד בפ"ע. לשם יחוד קבה"ו וכו' הריני בא לקיים מ"ע דאו' להתענות ביוה"כ בעשרה לחודש תשרי וגם שלא לעשות מלאכה ביום זה כמ"ש ובעשור לחודש השביעי הזה מקרא קודש יהיה לכם ועניתם את נפשותיכם כל מלאכה לא תעשו. וגם הריני מקבל עלי תוספת יוה"כ להוסיף מחול על הקודש לתקן את שורש כל מצות אלו וגם כל מצות התלוים בהם במקום עליון. ויהי נועם וכו'. וקודם לזה יאמר מ"ש לעיל סי' תר"ו או' מ"ה יעו"ש.

ב ב) **שם. ליל יוה"כ וכו'** ונוהגין להתעטף בציצית מבע"י ולברך עליו. לבוש. ב"ח. כנה"ג בהגה"ט. י"א בהגה"ט. ויש מקומות שאין נוהגין להתעטף. לבוש. ב"ח. עט"ז. ואם שכח עד הלילה לא יברך דלא ק"ל כסות יום חייב אף בלילה. לבוש. י"א שם. א"א או' ד' וכן אם הוא ביה"ש לא יברך. מט"א או' ז' ועוד עיין לעיל סי' י"א סעי' א' בהגה ובדברינו לשם בס"ד. וטלית מצוייצת שהיא מוזהבת מותר ללבוש ביוה"כ. ריטב"א ר"ה. פת"ע או' א':

ג ג) **שם. ליל יוה"כ וכו'** ויקדים כל אדם את עצמו לבא לבהכ"נ כדי שיבקשו זא"ז מחילה טרם ירד ש"צ לפני התיבה. דרשות מהרי"ל ה' יוה"כ. ועיין לעיל סי' תר"ו או' מ"ג:

ד ד) **שם. נוהגין שאומר ש"צ וכו'** ובהגהות דרשות מהרי"ל שם כתוב דהגדול שבכל עיר ועיר אומר בישיבה של מעלה וכו' וכתב וכן עמא דבר יעו"ש. והב"ד הב"ח. ט"ז סק"א. מ"א סק"א. ובשכנה"ג בהגה"ט או' ד' כתב נוהגין לאומרו גדול העיר או גדול הקהל. וא"כ כל מקום לפי מנהגו:

ה ה) **שם. נוהגין שאומר ש"צ וכו'** לא זכר כאן שיהיו עוד שנים עמו. ובמנהגים כתוב שצריך עוד לצרף שנים עמו. והב"ד הט"ז סק"א וכתב דדוקא כשהרב או הגדול שבקהל אומר כן אז צריך שנים עמו אבל ש"צ שהוא משולח מן הקהל א"צ שנים עמו יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' א'. אמנם הנה"ש או' א' כתב דאין מקום לחלק בין אומר כל נדרי הש"צ או הרב והשיג על דברי הט"ז הנז' יעו"ש. וכ"ה דעת השע"ת או' ב' דגם אם אומר הש"ץ צריך להיות ב' עמו יעו"ש:

ו ו) **וכתב** הלבוש והולכים ב' חשובים מהקהל ועומדים אצל החזן שהוא כדי להתיר להתפלל עם העבריינים אבל משום כל נדרי א"צ ג' שאינו אלא תנאי להבא וכו' אמנם הט"ז שם כתב צריכים להוות עד גמר כל נדרי יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ב' ואו' ד' וכ"כ המט"א או' יו"ד דהשנים עומדים עד אחר שיאמר החזן ברכו וכו' ועינים ברוך וכו' והולכים למקומם ואם חל בשבת שאומר מזמור שיר ליום השבת קודם ברכו יכולין לחזור למקומם בתחלת אמירת מזמור שיר ליום השבת עכ"ד. ועיין לקמן סעי' ד':

ז ז) **מי** שלא רצה לעמוד בדין התורה והלך בערכאות אין ראוי לעבור לפני התיבה אפי' באקראי ואם שב בתשו' עולה. הר"א ששון סי' קנ"ח. כנה"ג בהגב"י. ועיין לעיל סי' נ"ג או' ל"א:

ח ח) **שם. נוהגים שאומר ש"צ וכו'** וקודם שמתחיל החזן תפלת כל נדרי טוב שיאמר החזן בלחש תפלות ובקשות המתוקנות בלשון יחיד לבקש על עצמו לפני השי"ת שתתקבל תפלתו. עט"ז. מט"א או' ט':

ט ט) **נוהגין** שהרב שבעירו או הזקן וחשוב שבצבור אומר קודם התחלת הש"ץ כל נדרי דברי כבושים ואין מאריך בדרוש רק מקצר ועולה בדברים של תוכחות מוסר כדי לעורר לב הצבור כי קדוש היום לכפרת עונות. מט"א שם:

י י) **שם. בישיבה של מעלה וכו'** הגירסא הנכונה לומר הנוסח כמ"ש בש"ע (כן הגיה לב"ש) בישיבה וכו' ואח"כ ע"ד המקום וכו' ולא כמ"ש במחזורים תחלה ע"ד המקום ואח"כ בישיבה וכו' ט"ז סק"ב. א"ר או' ב' וכן הוא הנוסח במט"מ סי' תתס"ז והלבוש כמ"ש בש"ע. וכ"כ הר"ז או' א':

יא יא) שם. בישיבה של מעלה וכו' כלומר שהישיבות מסכימות לצרף דעת המקום לדעת הקהל להתיר להם. ר"ז שם:

יב יב) שם. אנו מתירים להתפלל עם העבריינים. כ"כ הטור דנוהגין באשכנז שקודם שיתפלל מתירין לכל העבריינים כדי להתפלל עמהם ואפי' אם לא יבקשו שיתירו להם דא"ר שמעון חסידא (כריתות ו' ע"ב) כל ת"צ שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סמני הקטורת עכ"ל ועבריינים היינו כל איש שעבר על גזירת הקהל מתירים להם כדי להתפלל עמהם. ב"י בשם המרדכי במס' יומא. לבוש. ר"ז שם:

יג יג) שם. אנו מתירים להתפלל עם העבריינים. ר"ל אנו מתירים לכל מי שעבר על גזירת הקהל כדי להתפלל עם העבריינים. ומששע דזה אינו ענין למה שאומרים כל נדרי כי זהו להתיר העבריינים וכל נדרי הוא בשביל כל הקהל וכ"מ לקמן או' טו"ב יעו"ש ויש נוהגין לומר בישיבה של מעלה וכו' ג"פ כמו התרה כמ"ש א"ר או' ד' יעו"ש. אבל מדברי הטור והש"ע ושאר פו' משמע דדי בפעם א' וכל מקום לפי מנהגו. ומשמע מדברי הטור שאומרים כן קודם הוצאת ס"ת אבל מנהגינו לאומרו אחר הוצאת ס"ת. שכנה"ג בהגה"ט או' א' ומ"ש ומשמע מדברי הטור וכו' הוא ממ"ש לקמן או' ט"ו שכתב ומוציא ס"ת וכו' ואומר כל נדרי וכו' משמע הא בישיבה של מעלה וכו' אומרה קודם הוצאת ס"ת. וכבר כתבנו דבדברים אלו הולכין אחר המנהג וכ"מ לפי מנהגו:

יד יד) שם. ונוהגין שאומר כל נדרי וכו' תקנו כל נדרי בלשון ארמית לפי שבבבל תקנו ושם היו מדברים בלשון ארמית וכדי שיבינו הכל. מט"מ סימן תתס"ו. לבוש. שכלה"ג בהגב"י או' ב':

טו טו) שם. ונוהגין שאומר כל נדרי וכו' ומוציא ס"ת הש"צ ואוחזה בחיקו ואימר כל נדרי וכו' טור. וכ"כ בשער הכוו' דף ק' ע"א המנהג שנהגו להוציא ס"ת א' או ג' ס"ת בליל יוה"כ ואומרים עליו התרת נדרים שהוא כל נדרי נזכר בס' הזוהר פ' פנחס בר"מ דף רנ"ו ע"א וז"ל ובג"ד תיקנו למימר בו כל נדרי. ובענין הס"ת שמעתי מחבר א' הוא הר"י שמעין ז"ל שציוהו מורי ז"ל פעם א' בליל יוה"כ שיקנה מצות הוצאת ס"ת בלילה היא בכל מה שיוכל לקנותו כי אז היה צריך לתקן איזה ענין והודיע לו כוונה גדולה שיכוין בעת שיוציא הס"ת ונראה מזה כי יש סמך במנהג הזה להוציא הס"ה עכ"ל. מיהו בס' פע"ח שער כ"ז פ"ב כתב שציוהו האר"י ז"ל שיקח ספר הראשון הנקרא ספר כל נדרי בכל ממון שיפסקו עליו כדי שתהיה באגר שלים ועי"ש הכוונה מה שיש לכוין וכתב שם שיקח הס"ת ויחבקהו בב' זרועותיו וינשקהו ויכוין לתקן מה שפגם בעון הקרי להעלות אותה טיפה מהקליפה לקדושה בזכות הס"ת ומה שפגם בנדרים ושבועות יעו"ש. ולכן בעת שמחבק הס"ת ומנשקו י"ל נוסח זה. יה"ר מלפניך ה' או"א שתמחול לי על כל מה שחטאתי לפניך בעון שז"ל ובעון נדרים ושבועות מנעורי ועד היום הזה ויתוקנו כל השמות שפגמתי בהם ויעלו כל ניצוצי הקדושה שנפלו אל הקליפה אל שורשם העליון חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל בזכות ס"ת הזה ובזכות קדושת היום וברוב רחמיך וברוב חסדיך. יהיו לרצון אמרי פי וכו' ויהי נועם וכו':

טז טז) יש נוהגין להוציא ג' ס"ת ויש נוהגין להוציא א' ויש נוהגין ז' ויש נוהגין להוציא כל ס"ת שבהיכל. ונראה שהנוהגין להוציא ג' ס"ת כנגד כל נדרי ג"פ א"נ דומיא דהתרת נדרים בג' והנוהגין ז' כנגד ז"פ שאומרים בנעילה ה' הוא האלהים, והנוהגין להוציא כל הס"ת חוששין לפגם הנשארים בהיכל. ומיהו אם לא הוציא אלא א' או שלא הוציא מכל וכל אין בכך כלום. שכנה"ג בהגה"ט או' ב' וכ"מ ממ"ש באו' הקודם דאינו אלא מנהג בעלמא ואינו מעכב אם לא הוציא כלל:

טז) וספר פסול לא יוציאו והעדר טוב ממציאותו, מל"ח סי' י"ט או' י"ד:

יז טוב) שם. ונוהגין שאומר כל נדרי וכו' עיין בטור שכתב הנוסח לומר כל נדרי וכו' די נדרנא ודי אשתבענא וכו' מיוה"כ שעבר עד יוה"כ הזה. ושר"ת הוקשה לו ע"ז והנה"ג לומר מיוה"כ זה עד יוה"כ הבא עלינו יעו"ש. והרדב"ז ח"א סי' ל"ג כתב אני רגיל לומר בלשון עבר ועתיד מיו"הכ שעבר עד יוה"כ הזה שיבא עלינו לשלום יעו"ש והב"ד כנה"ג בהגה"ט וכתב וכך הוא מנהגי אלא שאני אומר מיוה"כ שעבר עד יוה"כ הזה שבא עלינו לשלום ומיוה"כ הזה שבא עלינו לשלום עד יוה"כ שיבא עלינו לשלום מפני שאם כדברי ר"ת דאינו מועיל הביטול על מה שעבר כבר אין לכלול בבת אחת הביטול שעבר עם הביטול שלעתיד עכ"ל. ובתשו' שאלת יעב"ץ סי' קמ"ה כתב שהנוסח של הקדמונים הוא לומר די נדרנא דקאי על העבר ולר"ת דקאי על העתיד צריך לשנות ולומר דנדר או דנידר הנין בחירק והדלת בדגש וכן בכולם דנישתבע וכו' וכתב שלחוש לדברי ר"ת הוא נוהג בשתי הלשונות ובפולין הנוסח דנדרנא ודנידר דאשתבענא ודינשתבע דאסרנא ודניסר וכו' מיוה"כ שעבר וכו' ומיוה"כ זה וכו' לצאת ידי הכל וכו' יעו"ש והב"ד השע"ת וכתב ונראה שהיחיד יוכל לימר כן בלחש בפ"ע אבל הש"צ בצבור אין לו לשנות מנוסח המודפס ומורגל בפי הכל עכ"ל. ומנהג חסידי בית אל יכב"ץ אשר בעיר קדשינו ירושת"ו ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל כדברי הכנה"ג דהיינו בתחלה אומרים כל נדרי וכו' די נדרנא ודי אשתבענא וכו' מיוה"כ שעבר עד יוה"כ שבא עלינו לשלים. ודי ננדר ודי נשתבע וכו' מיוה"כ הזה עד יוה"כ שיבא עלינו לשלום נדרנא לא נדרי וכו':

יח **חי) שם. ונוהגין שאומר כל נדרי וכו'** וגם כל הקהל יאמרוהו בנחת עם הש"ץ כדי שיתנה כל אחד בפ"ע על נדריו שידור כל השנה הבאה שאין תנאי הש"צ מועול לאחרים. לבוש. מ"א סק"ו. מיהו הא"ר או' ח' חלק על דברי הלבוש הנ"ל וס"ל דתנאי של הש"צ מועיל לכל הקהל יעו"ש. אבל הר"ז או' ג' כתב כדברי הלבוש. וכ"כ מט"א או' י"א. מ"ב או' ב' ובדרשות מהרי"ל ה' ליל יוה"כ. כתב דבין למ"ד מתירין על העבר בין למ"ד על לעתיד י"ל כל נדרי עם הש"צ יעו"ש:

יט **יט) ומיהו** ביטול אינו מועיל אלא לנדרים שנודר מעצמו ושבועה שישבע מעצמו אבל נדר שחבירו מדירו ושבועה שחבירו או ב"ד משביעין אותו אין מועיל בהן לא ביטול ולא תנאי שהרי הוא נודר על דעת חבירו ועל דעת ב"ד. לבוש. וכ"ה בש"ע יו"ד סוף סי' רי"א יעו"ש:

כ **ך) שם. ואח"כ אומר שהחיינו וכו'** דק"ל שאומרים זמן בר"ה ויום הכפורים (עירובין מ' ע"ב) וזמן אומרו אפי' בשוק אלא שתיקנו לאומרו על הכוס והכא א"א לאומרו על הכוס דאי אמר זמן קבלים ליוה"כ עלויה ואיתסר למשתי ולא יהבינן ליה לתינוק דלמא אתי למיסרך פי' יבא לשתות אף לאחר שיגדיל. טור. לבוש. ואע"ג שאנו מאכילין לקען ולא חיישינן דלמא אתי למיסרך שאני כוס של קידוש שהקטן אינו צמא ואנו נותנין לו לשתות סבור הוא שמצוה לשתות כוס של קידוש וישתה ג"כ כשיהא גדול. לבוש. ועיין בב"ח ומ"ש עוד בד"מ או' ד' לתרץ בשם הר"ן יעו"ש:

כא **כא) שם. ואח"כ אומר שהחיינו וכו'** כתב הכלבו והכי שפיר לברך כ"א לעצמו. וכתב עליו ב"י ואין נוהגין כן אלא הכל סומכין על ברכת ש"צ עכ"ל. וזהו שכתב כאן בש"ע ואח"כ אומר שהחיינו וכו' ר"ל שהחזן אומר ומכוין להוציא את הצבור והם מתכיונים לצאת בברכתו. ושל"ה כתב דמותר לסמוך על הש"צ כמ"ש סי' רצ"ח סעיף י"ד וה"ה בברכת הלל ולולב עכ"ל. והב"ד מ"א סק"ג וכתב דעכשיו על הרוב אין הש"צ מכוין להוציא אחרים לכן יברך כ"א לעצמו וכן נוהגין בהלל ולולב עכ"ל. וכ"ה דעת א"ר או' י"ב לברך כ"א לעצמו וכתב בשם מי"ט דיקדים לסיימה קודם הש"צ כדי לענות אמן יעו"ש. וכ"כ הר"ז או' ח' מט"א אות י"ב. מ"ב או' ג'. ומ"מ יש להש"צ ליזהר שיכוין להוציא הצבור מי שירצה לצאת בברכתו. ויש להזהיר לנשים שנוהגות לומר שהחיינו בשעת הדלקת הנרות בבית שלא יאמרו שנית שהחיינו בבהה"נ אלא ישמעו מש"צ ויענו אמן. מט"א שם. מ"ב שם. ועיין לעיל סי' תר"י או' ז':

כב **כב) ובס'** בן א"ח פ' וילך או' י"א כתב שהמנהג שזה האוחז ספר כל נדרי הוא יברך שהחיינו בקול רם ויכוין להוציא הצבור י"ח בברכה זו והשומעים יכוונו ג"כ לצאת בברכתו ואם יש אדם שחוש השמע שלו חלוש ואינו שומע הברכה היטב יברך לעצמו בשעה שזה מברך. וזה המברך יאמר תחלה ב' פעמים אור זרוע לצדיק וכו' בקו"ר והצבור יאמרו עמו בלחש. ואח"כ יאמר ברשות מורי ורבותי והקהל משיבים שמים כלומר ברשות שמים עכ"ד. וא"כ כל מקום לפי מנהגו:

כג **כג) שם. ואח"כ אומר שהחיינו וכו'** ואח"כ אומרים קם ר"ש על רגלוי וסליק ידוי וכו' ואח"כ אומר הש"צ מי שבירך לצבור לפי שהוא עת רצון כמ"ש בסידורים ואח"כ מחזירין הס"ת למקומם:

כד **כד) שם הגה. ואח"כ מתפללים ערבית.** ומתחיל והוא רחום. טור. והמנהג שאין אומרים והוא רחום. ד"מ או' ה' וכ"כ בן א"ח שם דאפי' אם חל יוה"כ בחול לא יאמרו פסוק והוא רחום אלא יאמר כי אל רחום וכו' ה' צבאות עמנו וכו' ה' צבאות אשרי וכו' ה' הושיעה וכו' והטעם כמ"ש בזוה"ק פ' תרומה דף קל"ה על השבת יעו"ש וכ"ש ביוה"כ שיש בו הארת הבינה ואפי' השטן אין לו רשות לקטרג דודאי אין לאומרו ולא גרע ח"ו יוה"כ משאר יו"ט דאין אומרים אותו ואין לסמוך בדבר זה על ס' ח"י ביום הקדיש הזה שהוא חמדת הימים של כל השנה עכ"ל. וכ"כ בפ' פקודי או' א' ועיין לעיל סי' רל"ה או' ז' וסימן רס"ז או' ד':

כה **כה) שם בהגה. ונוהגין לומר כל נדרי בעודו יום.** והטעם משום דאין מפירים נדרים בשבת ויו"ט וכמ"ש הב"ח. והריב"ש בתשו' סוף סי' שצ"ד לימד זכות לאומרים אותו בלילה דק"ל דנדרים שהם לצורך היום מתירין אפי' בשבת ויו"ט וכאן נמי צורך היום יעו"ש. רו"ח או' ב'. ומיהו גם הב"ח כתב דאין זה מצד הדין אלא מצד היותר נכון יעו"ש. והגם דמשמע מדברי הב"ח דזהו רק לנוהגין כר"ת לבטל מכאן ולהבא מ"מ גם לנוהגין לבטל על עבר ועתיד י"ל דלא יש איסור אם אומרים אותו בלילה כיון דלא יש נדרים ממש אלא רק חששא בעלמא ועוד כיון דכבר בטלו אותם ג"כ ביוה"כ שעבר. ומ"מ לכתחלה ודאי שצריך ליזהר לאומרו בעוד יום. ועיין עוד לעיל סי' שמ"א או' טו"ב:

כו **כו) שם בהגה. וממשיך בניגונים עד הלילה.** כדי להתפלל ערבית בלילה. מ"א סק"ו. ואם עדיין לא הגיע זמן קריאת שמע יאמרו איזה מזמורי תהלים קודם ערבית. מ"ב אות ו':

כז כז) **שם בהגה. ואומרים אותו ג׳ פעמים.** שכן מצינו שכל דברי חכמים משולשים (מנחות ס״ה ע״ב) מגל זו מגל זו מגל זו קופה זו וכו׳. ב״י בשם הרא״ש. והסמ״ג כתב הטעם כדי לפרסם הדבר. ובמרדכי בשם ראב״ן כתב שמא יש אדם שלא שמע בפעם ראשונה או שניה ישמע בשלישית. ומשו״ה נהגו הש״צ להגביה קולן בפעם ב׳ וג׳. ב״ח. ויש מקימות שאין אומרים אותו אלא פעם אחת וכ״נ. ריטב״א. פת״ע או׳ יו״ד:

כח כח) **אע״פ** שעושין התרת נדרים עכ״ז צ״ל כל נדרי ולא יסמוך על אמירת כל נדרי שלא לעשית התרת נדרים בעיוה״כ נמי. מל״ח סי׳ י״ט או׳ י״ג:

כט כט) **שם בהגה. ואל ישנה אדם ממנהג העיר וכו׳.** אבל לתקן איזה מנהג אין בו משום פגם לראשונים דמקום הניחו לאחרונים להתגדר בו. ערך לחם ביו״ד סימן רמ״ב דמ״ה ע״ב מתשו׳ הריב״ש סי׳ של״ד. וכ״ש היכא שנמצא שורש וענף בספרי הרבנים. יפ״ל ח״ה או׳ ב׳. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ ל״ח:

ל ל) **שם בהגה. אפי׳ בניגונים וכו׳** שמבלבלים דעת הקהל. מ״א סק״ז. ור״ל שאם אומרים ניגונים או פיוטים אחרים שאין רגילים בה אותו קהל יתבלבל דעתם:

לא **לא) ואומרים** מקרא קודש זכר ליציאת מצרים ולא באהבה מקרא קודש לפי שהוא יום הדין. לבוש סעי׳ ב׳ מ״א שם. ובמקומות שנוהגים לומר באהבה מקרא קודש אין לשנות. מט״א או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ז׳ אבל באהבה הראשון ותתן לנו ה׳ אלהינו באהבה וכו׳ דעת הלבוש דאין לומר כאן באהבה כ״א כשחל בשבת אבל דעת הר״ז או׳ י״ב אומרים כאן באהבה אפי׳ כשחל בחול. וכ״כ הרד״א וגם כתב באהבה מקרא קודש. והב״ד א״ר או׳ י״ד. וכ״ה דעת ב״ד סי׳ תכ״ז לומר ותתן לנו באהבה וגם באהבה מקרא קודש ומשמע אפילו כשחל בחול יעו״ש וכ״ה דעת הרו״ח או׳ ה׳ וכ״כ בספרו מל״ח סי׳ י״ט או׳ י״ט יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ מ״א ודוק:

לב **לב) ואם** חל בשבת אין אומרים או״א רצה נא במנוחתינו שכיון שהוא יום תענית אין כ״כ רצון במנוחתינו. לבוש. מ״א שם. עט״ז ר״ז או׳ י״ג. מט״א שם. מ״ב שם. מיהו בסעיף ג׳ חזר וכתב הלבוש דאם חל בשבת אומרים או״א רצה נא במנוחתנו וכ״כ בסי׳ תפ״ח סעיף ג׳ יעו״ש וע״כ נראה דמ״ש סעי׳ ב׳ הוא לפי דעתו שאין לאומרו לפי הטעם שכתב כנז׳ אבל בסעיף ג׳ כתב לפי המנהג שנוהגין לאומרו וכ״מ מדברי הלבוש שבסי׳ תפ״ח שהמנהג לאומרו יעו״ש ומיהו בעיקר טעם הלבוש שכתב שאין לאומרו השיג עליו בס׳ בגדי ישע סי׳ תקפ״ב סק״ו וכתב וכן ראוי לנהוג לאומרו יעו״ש. ועיין עוד לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ מ״ח וסימן תפ״ז או׳ ל״ד.

לג **לג) אבל** והנחילנו ה׳ אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וישמחו בך ישראל אוהבי שמך נ״ל שיש לאומרו. לבוש. ר״ז שם. מט״א שם. מ״ב שם. וכ״ה בסידור רב יעב״ץ ובשאר סידורי אשכנז. אבל בסידור בני ספרד לא כתוב זה ואין נוהגין לאומרו. ופשוט דאם לא אמרו אינו מעכב כיון שהזכיר שבת בתוך הברכה ובחתימה אבל אם הזכיר שבת רק בתוך הברכה ולא בחתימה עיין לעיל הי׳ תפ״ז או׳ ך׳ שהבאנו פלוגתא בזה וכתבנו שאין לחזור משום סב״ל יעו״ש:

לד **לד) [סעיף ב׳] בקול רם.** וסמך לדבר במד״ר פ׳ ואתחנן כשעלה משה לרקיע שמע מלה״ש שהיו מקלסין להקב״ה ברוך שם וכו׳ והורידו לישראל למה הדבר דומה לאדם שגנב הורמין פי׳ חפץ נאה מתוך פלטין של מלך ונתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצנעה בתוך ביתך לכן כל השנה אומרים אותו בלחש וביוה״כ אומרים אותו בפרהסיא לפי שאנחנו כמלאכים. טור. לבוש. מ״א סק״ח. והא דכתב בסי׳ ס״א נימריה לא אמרה משה כלומר שלא כתבו בתורה להצניעו מפני המלאכים. מ״א שם:

לה **לה) שם. בקול רם.** משמע דגם הצבור אומרים אותו בקול רם מיהו מדברי מהריק״ש בס׳ ערך לחם נראה כי דוקא הש״צ אומר בשכמל״ו בקול רם אבל הצבור אומרים אותו בנחת עם הש״צ כמו שנוהגין בק״ש כולה כי הש״צ דוקא אומר בקול רם וכל הקהל אומרים עם הש״צ בנחת בקול נמוך. יפ״ל ח״ב או׳ יו״ד. ואפשר דגם דעת הטור והש״ע כן ומ״ש בקול רם ר״ל שאינו אומרו בלחש כשאר ימות השנה אלא כשאר תיבות דק״ש:

לו **לו) [סעיף ג׳] אם חל בשבת וכו׳** כתב הכלבו שאומר במה מדליקין ומהרי״ל כתב דאין לאומרו וכן נוהגין. ד״מ או׳ ט׳ עט״ז. וכ״כ לעיל סי׳ ע״ר או׳ יו״ד:

לז **לז) וכן** אין אומרים קבלת שבת אבל מזמור שיר ליום השבת יש לאומרו. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ח׳ וכ״כ בסי׳ רס״ז בהגה״ט או׳ ב׳ אלא שכתב שם שהנהיג לאומרו קודם שמע קולי (והוא פיוט שנוהגין בני ספרד לאומרו קודם כל נדרי.) וכ״כ הש״צ דף קצ״ד ע״ד ודף קצ״ג ע״א יעו״ש. מיהו המט״א או׳ י״ג כתב די״ל מזמור שיר ליום השבת לאחר ברכת שהחיינו ולא קודם לו יעו״ש. וכ״מ מדברי הר״ז או׳ יו״ד שכתב דיש לאומרו קודם ברכו. וכן

בתשו׳ מהר״ם מרוטנבארג אחרונים סימן י״ח האריך בזה ומסיק דשהחיינו קודם דהוא חובה ומקודש יותר מהמזמור של שבת דהוא רק מנהג בעלמא יעו״ש. והב״ד פ״ת:

לח **לח) ומיהו** מ״ש ואין אומרים קבלת שבת עיין ברו״ח או׳ ד׳ שכתב שיש קהלות נוהגין לומר קבלת שבת ואין למחות כי יש להם על מה לסמוך והוא ע״פ מ״ש שכנה״ג סי׳ רס״ב בהגה״ט או׳ ד׳ יעו״ש:

לט **טל) שם. וברכה אחת מעין ז׳** וצריך לומר בה המלך הקדוש שאין כמוהו כמ״ש לעיל סימן תקפ״ב סעי׳ ג׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

מ **מ) שם. וברכה אחת מעין שבע** ואם לא הזכיר בתפלה מעין שבת אין מועיל לכוין לברכת מעין ז׳ רק מתפלל שנית. סידור רב יעב״ץ או׳ י״ג. מט״א או׳ י״ז:

מא **מא) שם. ואינו מזכיר של יוה״כ.** שאלמלא שבת אין ש״צ יורד ערבית ביו״ט. שבת כ״ד ע״ב. ב״י. לבוש. ועיין לעיל סי׳ רס״ח או׳ מ״ה:

מב **מב) שם הגה. ואין אומרים אבינו מלכינו בשבת.** עיין לעיל סי׳ תר״ד או׳ כ״ה ולקמן סי׳ תרכ״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מג **מג) [סעיף ד׳] צריך להעמיד וכו׳** כדכתיב ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחד. טור בשם פרקי ר׳ אליעזר פרק מ״ד. ועכשיו אין השנים עומדים אלא עד ברכי. מ״א סק״ט. ר״ז או׳ י״ד. ואם חל בשבת יוכלו לילך למקומם קודם ברכו בתחלת אמירת מזמור שיר ליום השבת. מט״א או׳ יו״ד. מ״ב או׳ י״ב. והיינו לנוהגים לומר מזמור שיר וכו׳ אחר שהחיינו קודם ברכו כמ״ש לעיל או׳ ל״ז יעו״ש. ובשכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ כתב דמנהגינו עכשיו בין בר״ה בין ביוה״כ בין בת״צ להעמיד שנים אצל ש״צ א׳ לימינו וא׳ לשמאלו עכ״ל והיינו בעת שאומרים סליחות ותחנונים. ועיין לעיל או׳ ו׳ וסי׳ תקס״ו או׳ מ״ט. והכל לפי המנהג:

מד **מד) [סעיף ה׳] יש שעומדים על רגליהם וכו׳** נראה הא דקאמר שעומדים על רגליהם כל הלילה היינו בשעת תפלת ערבית דוקא דאל״כ נמצא שאינם ישנים כל הלילה ואי אפשר להם לכוין יפה בתפלתם ביום שהרי הם מתנמנמים. ב״י. והב״ח כתב לפרש כמשמעו שעומדים על רגליהם כל הלילה ואין ישינים יעו״ש וכ״כ ד״מ או׳ יו״ד שראה מקצת אנשים שעמדו כל הלילה רומש אלא שכתב שהעיקר כדברי הב״י. וכ״כ הט״ז סק״ה כדברי ב״י. מ״א סק״י. עט״ז. מאמ״ר או׳ ה׳ והיינו כ״ז שאומרים סליחות ותפילות עומדים והכל לפי מה שמרגיש בכוחו. מש״ז אות ה׳ וכלל הענין שכל מי שאין יודע בעצמו שלא יזוק בעמידה בעת התפלה שיתנמנם או שלא יוכל לכוין כראוי עבירה בידו אפילו לעמוד ביום. ומ״מ יראה לעמוד בשעת חזרות התפלות ובשעת השליחות. א״ר או׳ כ״א. והמט״א או׳ י״ט כתב דאף בעת חזרת התפלות והסליחות אין לאדם חלוש לעמוד כשמרגיש קצת צער בזה כי ח״ו יכול לבא מזה לידי חלשות שיצטרך לחלל יוה״כ ואז חמירא סכנתא ושומר נפשו ירחק ממה שהוא תוספת עינוי כשיש איזה חשש בזה יעו״ש:

מה **מה) ואותם** העומדים לא יעצרו נקביהם חדא דתפלתו תועבה ואית ביה משום בל תשקצו. מהרי״ו. ד״מ או׳ יו״ד. מט״מ סימן תת״ע. שכנה״ג בהגה״ט או׳ י״ג. מ״א שם. וה״ה אחרים שאין עומדים על רגליהם שלא ישהו נקביהם אלא אהני מוזהר שלא יעצרו נקביהם לבלתי יצטרכו לישב. שכנה״ג שם. א״ר שם:

מו **מו) ורשאין** לעמוד על ספסל או על כל דבר שירצו רק כשמתפללין י״ח ברכות יעמדו על הקרקע ע״ד ממעמקים קראתיך. ואם חלש דעת העומד רשאי לישען ולסמוך מתי שירצה. ונשים אין תועלת בעמידתם שהרי אין יכולין להיות כמלאכים. מט״מ סי׳ תתס״ט. ד״מ שם. שכנה״ג שם או׳ י״ב. מ״א שם. א״ר שם. ר״ז או׳ ט״ז ואו׳ י״ז. מ״ב או׳ י״ג. ועיין לעיל סימן תרי״ד או׳ כ״א:

מז **מז) ונראה** פשוט במי שנהג לעמוד אף אם בפעם הראשון לא סמך כלל מ״מ מותר לסמוך דמסתמא מעיקרא לא קבל עליו רק מה שנוהגין בעמידה זו והרי המנהג הוא שיכול לסמוך. מט״א או׳ ך׳. ולא יסמוך כ״כ שאם ינטל אותו דבר יפול. לב״ש. ואפשר דהכא מותר לסמוך עצמו אפי׳ בחוזק דמסתמא אדעתא דהכי קיבל. מחה״ש סק״י:

מח **מח) שם. יש שעומדים על רגליהם וכו׳** ומי שעושה כן פעם אחת ודעתו לעשות כן כל ימיו צריך התרה. מהרי״ו סי׳ קצ״א. כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ כ״א. ר״ז או׳ ט״ז. שש״א. ועיין ביו״ד סימן רי״ד:

מט **מט) בליל** יוה״כ נוהגין לקרות אחר כל סדר תפלת ערבית ד׳ מזמורים הראשונים שבספר תהלים והם מן אשרי. ולמה רגשו. מזמור לדוד. למנצח בנגינות עד לבטח. וסגולתם היא כי יש בהם י״ש תיבות (עם ד׳ מזמורים) כמנין קרי ומי שקורא אותם ומכוין בהם לא יראה קרי בליל יוה״כ ההוא. גם ר״ת וס״ת של ד׳ מזמורים האלו הם בגי׳ קל״א ויכוין כי קל״א הם בני׳ סמאל וסגולתם להעבירו מעליו. שער הכוו׳ דף ק׳ ע״א. והגם כי הר״ת וס״ת

אינם אלא קכ״ו כתב מהרש״ו שם בהגהות שער הכוו׳ אפשר שהוא מונה א׳ מאשרי וה׳ מהאיש והם קל״א או אם נמנה גם ד׳ מזמורים עצמם והכולל לכולם ויהיה ה׳ וקכ״ו הרי קל״א יעו״ש. וכ״ה בס׳ פע״ח שער כ״ז פ״ב. ועיין עוד לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ טו״ב מה שיש לומר עוד אחר התפלה יעו״ש:

נ נ) [סעיף ו׳] נוהגין ללון בבהכ״נ וכו׳ וכן היה מנהג האר״י ז״ל להיות ניעור כל ליל יוה״כ ועוסק בתורה כמ״ש בשער הכוו׳ שם. והלבוש כתב שבזה״ז שאנחנו נוהגין להתפלל ולומר סליחות ותחנונים כל היום יותר הגון שילך לישן בביתו על מטתו כדי שישן שינת קבע ויוכל להתפלל ולהתחנן למחר ביום בכוונה שלימה יעו״ש. והב״ד מ״א ס״ק י״א. ר״ז או׳ י״ח. מ״ב או׳ י״ד. והשו״ג או׳ י״ב כתב דמנהגו לשכב בביהכ״נ בלילה הזה ולקרות ס׳ תהלים כולו ומס׳ יומא ובזוהר באדרא רבא ולישן בחצי הלילה מעט מתוך ד״ת להגן מטומאת קרי יעו״ש וכ״כ החיד״א בס׳ מו״ב או׳ רע״ד דנכון לומר אחר ערבית ספר תהלים כולו ויאמר בין ספר לספר פזמוני ז׳ כורתי ברית כמו שאומרים באור הושענא רבא ממש ואחר כך אם יכול ילמוד האדרא זוטא עכ״ל. והיינו שישתדל להיות לומר עד קרוב לחצות וקודם חצות כמו רביע שעה יאמר סדר ק״ש על המטה כמו שאר הלילות כמבואר במקומו ואח״כ בהגיע חצות יאמר ברה״ש כנהוג ואח״כ פתיחת אליהו הנביא וגם ילמוד איזה דבר ואח״כ ישן כדי שיוכל להתפלל ביום בכוונה. ואם לא יוכל לעשות סדר זה בתחלת הלילה יעשה אחר חצות ורק שישתדל עד מאד להיות ניעור בנקודת חצות ממש יותר משאר הלילות יען כי קדושתו גדלה עד מאד וגם כי הוא בחי׳ פנימיות לכל מה שנעשה מר״ה עד היום בידוע ליח״ן. וע״כ גם מי שאינו יכול להיות ניעור לא בחצי לילה ראשונה ולא באחרונה מחמת איזה סיבה או כנון החזנים לפחות יהיה נזהר להיות ניעור בנקודת חצות ויאמר ברה״ש ופתיחת אליהו הנביא ומשנה של מס׳ יומא וספר א׳ של תהלים עם היהי רצון תחלה וסוף וחוזר לישן. ועיין לעיל סי׳ רל״ח או׳ ג׳:

נא נא) וטוב הוא בעת שהוא ישן בלילה לא יעטף את עצמו בכרים וכסתות המחממין כי זה מוליד כח התאוה ועכ״פ לא יכסה את רגליו. של״ה דף רכ״ט ע״א. א״ר או׳ י״ט. ר״ז או׳ י״ח. מט״א או׳ כ״ח. מ״ב או׳ י״ד:

נב נב) שם. נוהגין ללון בבהכ״נ וכו׳ ואותם נערים שממלאים כריסם לא ישנו בבהכ״נ פן יבואו לידי הפחה. והישן בבית הכנסת צריך לקרות ק״ש לפני מטתו כמו בשאר לילות. ד״מ או׳ י״א בשם מהרי״ל. מט״מ סי׳ תתע״א. עט״ז. בגדי ישע סק״ט:

נג גנ) שם. ולומר שירות וכו׳ ויש שעושין כדי לשמור את הנרות ואין כאן חשש איסור וכן נהג הר״מ אך היה ישן במערב (היינו לפי המנהג שמתפללין לצד מזרח) רחוק ממקום התפלה או בבהכ״נ של נשים כשלא היו שם נשים. ב״י בשם הגמ״י. מט״מ שם. א״ר או׳ ך׳ ר״ז שם. ועיין לעיל סי׳ קנ״א סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם או׳ ל״ג:

נד נד) שם הגה. וטוב לישן רחוק מן הארון. שמא יבא לידי נפיחה. מט״א או׳ כ״ד. מ״ב או׳ ט״ו:

נה הנ) שם בהגה. ומי שאינו רוצה לומר תשבחות וכו׳ דטעם היתר השינה משום שלן שם לצורך מצוה מותר לישן ג״כ. ביאורי הגר״א. מ״ב אות ט״ז:

נו ונ) שם בהגה. לא יישן שם. דדוקא לומר מילי דתשבחות אבל בכדי לאו מצוה הוא ואיכא עבירה בידו. מהרי״ו סי׳ קצ״א וקצ״ב. כנה״ג בהגה״ט:

נז זנ) ויש נהגו לבקש בקשה זו ירמ״ה או״א לטהר מערכי רעיוננו וכו׳ כלבו. ואעפ״י שלא נהגו לומר אותה בקשה טוב לאומרה בלחש. ב״י. עט״ז. ונוהגין לומר ביוה״כ כל תהלים עד גמירא ואומרים קודם תהלים יה״ר כידוע ומצוי אותו יה״ר בארצנו. עט״ז:

סימן תרכ

א א) [סעיף א׳] טוב לקצר בפיוטים וכו׳ שחרית משכימין לבהכ״נ ומסדרין את הברכות ואומרים פסוקי דזמרה כמו בשבת ובספרד נוהגין להרבות במזמורים מענייני של יום וטוב שלא להאריך בהם כל כך כדי לקרות ק״ש בעונתה וכתב רב עמרם ועומד ש״צ לפני התיבה ואומר נשמת ואם יש מנהג ביוצר אור ובאהבה רבה ובאמת ויציב לומר תוספת הרשות בידם וכן נוהגין באשכנז אבל יותר נכון מנהג טוליטילה שאין מוסיפין בהן. טור. וכבר כתבנו לעיל סי׳ נ״א או׳ ז׳ שכן מנהג בית אל יכב״ץ ההולכין ע״פ דברי האר״י ז״ל שאין מוסיפין יעו״ש. ועוד עיין בשו״ג מה שכתב בענין זה:

ב ב) כתב הכלבו אומרים ברכות ופסוקי דזמרה כמו בשבת לבד מפסוק מזמור שיר ליום השבת שלא יאמרו אותו אם לא חל בשבת ע״כ. ויש שאינם נמנעים מאומרו ביו״ט וביוה״כ משום דאינהו נמי שבתון איקרי. ב״י. וכ״כ העט״ז דנוהגים לאומרו משים דיו״ט נמי איקרי שבת. וכ״כ לעיל סי׳ נ״א או׳ מ״ט יעו״ש:

ג ג) **שם. ובסליחות וכו'** אותם ת״ח שעוסקין בתורה ביוה״כ בבהכ״נ בשעה שהצבור מתפללים ומשמיטים עצמם מלהתפלל אותם התפילות והסליחות והתחנונים והבקשות עמהם לא שפיר עבדי. ריא״ז הב״ד בשה״ג פרק קמא דברכות. כנה״ג סי׳ תרכ״א בהגה״ט. א״ר בסי׳ זה או׳ א׳ ר״ז סי׳ תרכ״א או׳ י״ז:

ד ד) **טוב** לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה. ר״ז או׳ ב׳ מ״א סי׳ תרכ״ב סק״ב. א״ר שם או׳ ה׳ ר״ז בסימן זה או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תקפ״א או׳ ה׳:

ה ה) **ומכוונים** לומר לפחות יו״ד וידויים ביום זה. כנגד עשרה פעמים שהיה מזכיר כ״ג את השם ביום הכפורים. ג׳ פעמים בכל וידוי וא׳ בגורלות שאומר לה׳ חטאת. והיו״ד וידויים אלו אומרם כל יחיד בתפלתו פ״א בארבע תפילות וכשמחזיר הש״צ התפלה וגומרים הצבור ואומרים הוידויים עמו הרי שמנה וידויים וב׳ פעמים בערב אחד במנחה ואחד בערבית. לבוש. וכ״ה בטור. ומיהו בדרשות מהרי״ל הלכות ליל יוה״כ כתב דהיו״ד וידויים הם ביוה״כ. ב׳ בליל כפור א׳ לצבור וא׳ לש״צ וביום ד׳ לצבור וד׳ לש״צ. וכתב וכ״ה בא״ח וכתב הטעם שהם נגד עשרה קדושין שמקדש כ״ג עצמו במקדש ביום כפור יעו״ש. ומהרי״ו כתב הטעם דיוה״כ בעשור לחודש ועשור הוא קודש קדשים. א״ר אות ב׳ ועיין יומא ל׳ ע״א וט״ל ע״ב ולקמן סי׳ תרכ״א או׳ כ״ב ששם נת׳ עשר וידויים ועשר קידושים יעו״ש:

ו ו) **לגאון** מנהג של ישיבה בערבית ובשחרית ה׳ פעמים ויעבור ובמוסף ז׳ ובמנחה ששה ובנעילה ג׳ ואבי העזרי כתב קבלתי שבתפלת יוצר צ״ל י״ג פעמים ויעבור כנגד י״ג מדות. ורב נטרונאי כתב מנהג בשחרית אומר ז׳ סליחות ובמוסף ה׳ ובמנחה ג׳ ואם יש פנאי אומר ה׳ טור. והוא מהרא״ש פ׳ בתרא דיומא. ובזה הולכין אחר המנהג יען כי רב האר״י ז״ל לא נתן טעם בסוד כמה פעמים ויעבור צ״ל ביוה״כ. ומיהו מנהג בית אל יכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל לומר בערבית ה׳ ובשחרית ה׳ ובמוסף ז׳ ובמנחה ששה ובנעילה ג׳ סך הכל כ״ו כענין שם הוי״ה שהוא מדת הרחמים. ומנהגם לומר כל ויעבור בכוונה כמו בחול ורק שהוא בבחי׳ היום. וכן כל תפילות יוה״כ אומרים בכוונה אבל רק בבחי׳ הפנימיות לבד כידוע ליח״ן:

ז ז) **ועוד** מנהג בית אל יכב״ץ לומר בליל יוה״כ בסליחות הוידוי הגדול לרבי נסים ז״ל הנדפס בסידורים בחזרת שחרית של יוה״כ המתחיל רבונו של עולם וכו׳ עד בהעביר את חטאת עמך המתודים לפניך. ואח״כ אומרים או״א וסדר הוידוי הגדול כמ״ש בס׳ דברי שלום בהקדמה במנהגי בית אל יכב״ץ יעו״ש והוא כדי שלא להפסיק בחזרת שחרית כנודע. וסדר וידוי גדול עיין לחיד״א בספר מי״ב בקו׳ כף אחת יעו״ש:

ח ח) **שם. בענין שיתפלל מוסף קודם שבע שעות.** משמע דהיינו קודם שיתחיל שעה שביעית וכ״כ הלבוש קודם שעה שביעית דהיינו קודם חצי יום. מיהו שכנה״ג בהגה״ג כתב דקודם ז׳ שעות לאו דוקא אלא עד שש ומחצה כמ״ש סימן רפ״ו וכמ״ש הגמ״י שמביא רבינו ב״י עכ״ל. וכ״כ הר״ז קודם שש ומחצה. וכ״כ מ״ב או׳ ב׳ ומ״מ לצאת ידי ספק יש ליזהר להתחיל מוסף קודם שיתחיל שעה שביעית. וכל זה לכתחלה אבל אם אירע שאיחרו להתפלל מוסף עד שהגיע שש ומחצה שהוא זמן תפלת מנחה גדולה אפי׳ הכי יתפללו מוסף תחלה. ב״ח. עט״ז. ר״ז. מט״א. מ״ב שם. וכ״כ לעין סימן רפ״ו או׳ ל״ז יעו״ש:

ט ט) **ואם** האריך החזן יותר מדאי וא״א שלא יאחרו מוסף יש לדלג סליחות וא״מ כדי להתחיל מוסף קודם חצות. לבוש. מ״א. עט״ז. ר״ז. מ״ב או׳ א׳:

י י) **שם. קודם שבע שעות.** והרא״ש כשהיה רואה שהיו מתאחרין היה מתפלל מוסף יחיד כדי להתפלל בזמנה. טור. עט״ז. וכן היה עושה מהר״ם כמ״ש בדרשות מהרי״ל הלכות יוה״כ בסדר התפלה יעו״ש:

יא יא) **מצוה** ללמוד ביוה״כ משניות מס׳ יומא עם פירושיהן ששם מוזכר עבודת יוה״כ. גם נכון ללמוד בסוף יומא מאמרים המדברים ממעלות התשובה. של״ה דף רכ״ע ע״א. א״ר או׳ א׳ ר״ז סימן תרכ״א או׳ ט״ז:

יב יב) **ביוה״כ** ילמדו ביחזקאל מריש סימן מ׳ עד סוף סי׳ מ״ג ששם נבואה שנתנבא יחזקאל המע״ה על בית שלישי ביוה״כ עצמו דכתיב בראש השנה בעשור לחודש והיינו ר״ה דיובל וארז״ל במדרש א״ל הקב״ה ליחזקאל הע״ה ילמדו ישראל נבואה שלך על צורת הבית ומעלה אני עליהם כאלו עוסקים בבניינו ע״כ. בן א״ח פ׳ וילך אות כ״א. ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳:

סימן תרכא

א א) [**סעיף א׳**] **בראשון קורין ששה.** משום שקדושתו הוא יותר משאר יו״ט שהרי אסור בכל מלאכה. לביש:

ב ב) **שם. בפ׳ אחרי מות וכו׳** והטעם שקורין אחרי מות לפי שבתוכו עבודת היום וטעם ההפטרה מפני שכתוב בה ענין תשו׳ ותענית וכתיב בה ולקדוש ה׳ מכובד ודרשינן זה יוה״כ. ב״י. לבוש. ובזוה״ק פ׳ אחרי דף נ״ו עב איתא ועוד פרשתא דבני אהרן ביומא דכפורי קרינן לה למהוי כפרה לחוביהון דישראל. אמר קב״ה אתעסקו במיתתהון דצדיקייא אלין ויתחשב לכו כאלו אתון מקרבין קרבנין בהאי יומא לכפרא עלייכו וכו׳ יעו״ש:

ג ג) **שם. בפ׳ אחרי מות וכו׳** דישמעון עמא ויצטערון על אבודהון דצדיקייא ויתכפרון להון חובייהו. וכל דמצטער על אבודהון דצדיקייא או אחית דמעין עלייהו קב״ה מכריז עליה ואומר וסר עונך וחטאתך תכפר. ולא עוד אלא דלא ימותין בנוי ביומוי ועליה כתיב יראה זרע יאריך ימים. זוהר שם דף נ״ז ע״ב. והב״ד מ״א ריש הסימן. והעיקר בזה שעי״ז יתן לב לשוב מעבירות שבידו והחי יתן אל לבו אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר. מט״א סי׳ תרי״ט או׳ נ״א. מ״ב או׳ ב׳:

ד ד) **שם. בפ׳ אחרי מות וכו׳** הש״צ ידקדק ביותר שלא לחסר תיבה מעבודת היום ואם אמרו בשאר הימים ק״ו ביום קדוש הזה. לד״א בתוה״ש סימן י״ג או׳ א׳ ואפשר כיון דטעם הקריאה תלויה בעבודת היום דהיינו משום ונשלמה פרים שפתינו אם דילג ושינה בעבודה קצת צריך לחזור. מיהו נראה שהנכון בזה שיחזור ש״צ ויקרא מה שדילג בקול רם בלא ברכה. ש״צ דף רע״ד ע״ג. ונראה דהיינו דוקא אם כבר גמרו הקריאה אבל אם עדיין לא גמרו יחזרו לקרות עם עולה השני מה שדילג או שינה:

ה ה) **ופשוט** שאם לא גמר הפרשה עם המשלים ובירך ברכה אחרונה ואמר קדיש אצ״ל ולקרות שארית הפ׳ וכמו שהורה גבר הב״ד סי׳ ס׳ על פ׳ משכו של יום א׳ דפסח. מיהו אם נזכר קודם קדיש הנכון שיעלה עולה אחר ויקרא השארית כיון דנהגינן להוסיף על מנין העולים בשבתות ויו״ט. ש״צ שם:

ו ו) **שם. ואם חל בשבת קורין שבעה.** כמו שאר שבתות. ואם יש מנהג בשאר שבתות לקרות יותר מז׳ גם ביוה״כ לא יפחתו. לבוש. ושמעתי שקצת גדולים הורו שלא להוסיף ביוה״כ אפי׳ כשחל בשבת משום שראשי הפרשיות מכוונים שמסייעים במילי דכפרה ולכן טוב שלא לשנותם. מ״א סי׳ רפ״ב סק״ב. א״ר בסימן זה או׳ ב׳. וכתב המט״א בסימן תרי״ט או׳ ן׳ דאף במקום שמחמת רוב העולים יש ריווח מהעולים לצדקה לא נהגו להוסיף ומסיימין קריאת הששי או השביעי בפסוק והיתה זאת וכו׳ יעו״ש. וכן כתב בספרו שערי אפרים שער ז׳ או׳ י״ז. אמנם א״א בריש הסי׳ כתב דבמקום שנותנים ממון הרבה לצדקה המיקל להוסיף לא הפסיד. וכ״כ מ״ב או׳ ג׳. ועיין לעיל סי׳ רפ״ב או׳ יו״ד ואו׳ י״ב ודוק:

ז ז) **שם. ומפטיר קורא בשני וכו׳.** כתב הכלבו שא״א לא ביוצר ולא במנחה מלך מוחל וסולח כי מה טיבה של מחילה וסליחה אצל נביאים. אבל הרוקח כתב שחותם מוחל וסולח. ב״י. וכתב בד״מ או׳ ב׳ שכ״כ במנהגים כדברי הכלבו. וכ״כ הלבוש כדברי הכלבו. וכ״כ הב״ח דנהגינן כמ״ש הכלבו ולא כמ״ש הרוקח. וכ״כ ע״א ריש הסימן ר״ז אות ב׳ מט״א שם או׳ נ״ד. מ״ב או׳ ד׳. והיינו שחותם בא״י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויוה״כ ואם הוא שבת אומר מקדש השבת וישראל ויוה״כ. כע״ש הלבוש והמ״א והר״ז והמט״א שם. ויש מקומות שהמפטיר מסיים בא״י מלך מוחל וסולח לעונותינו וכו׳ וכל מקום יעשה כמנהגו. מט״א שם:

ח ח) **ומי** שאינו מתענה אם יכול לעלות לס״ת ביוה״כ כתבנו לעיל סי׳ תקס״ו או׳ מ״ו יעו״ש:

ט ט) **[סעיף ב׳] מילה ביוה״כ וכו׳** ואומרים זכור ברית ואל תפר וכו׳ ואם חל בשבת אומרים גאולה יום ליבשה. לבוש. מ״א סק״א. והא״ר או׳ ג׳ כתב דנוהגין שאין לומר יום ליבשה כשחל בשבת דהוי כמו הלל יעו״ש. אבל בתשו׳ שו״מ מ״ד ח״ב סי׳ קנ״ה כתב דאומרים אותו יעו״ש וכ״כ מ״ב אות ה׳ והמט״א או׳ ב׳ כתב דאם נמצא מקומות שנוהגין לומר יום ליבשה אף כשחל בחול אין למחות בידם יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ד או׳ ל״ב:

י י) **שם. מלין בין יוצר למוסף וכו׳** בעת שמזכירין נשמות כדי שלא נצטרך לעכב זמן מה מן היום משום המילה שמא לא יהיה שהות לתפלות. ועוד דגילוי שכינה הבאה מחמת המילה ראויה להיות אחר קריאת התורה. לבוש. ועוד י״ל כדי לסמוך ברית מילה לברית התורה. ובביאורי הגר״א כתב הטעם דתפלת שחרית קודם שהיא תדיר משא״כ מוסף. ועוד עיין לעיל סימן תקפ״ד או׳ כ״ז:

יא יא) **שם הגה. והמנהג למול אחר אשרי.** ויש נוהגין למול אחר אשרי. מ״א סק״ב. וכן הסכים א״ר סימן תקצ״א או׳ ב׳ מכמה טעמים יעו״ש וכ״כ לעיל סי׳ תקפ״ד אות ל״א יעו״ש. וכ״כ המט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ז׳ אלא שכתב שם המט״א ויש נוהגין למול אחר אשרי וכ״א יעשה כמנהגו עכ״ל וכ״ז למנהג בני אשכנז אבל מנהג בני ספרד בלא״ה הם נוהגים כדברי הש״ע למול קודם אשרי:

יב יב) **ואם** הוא במקום שצריך לצאת וכו׳ כגון שאין להם עירוב ואין יכולין להביא התינוק לבהכ״נ. לבוש. מט״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ח׳ ועוד י״ל כגון שהיולדת חולה ואינה יכולה לבא לבהכ״נ ורוצה לעשות המילה אצלה בבית:

יג יג) שם. אין מלין עד אחר חזרת ס״ת וכו׳ משום בזיון ס״ת שלא להניחה ולצאת לחוץ. לבוש. ר״ז או׳ ג׳ מט״א שם. מ״ב אות ט׳:

יד יד) שם. וחוזרים ואומרים קדיש. שלפני מוסף. ובמקומות שאין נוהגין שיאמר הש״צ יה״ר קודם תפלת מוסף י״ל איזה מזמור קודם אמירת הקדיש. מט״א שם. והיינו במקומות שאומרים אשרי קודם המילה וכדברי מור״ם ז״ל אבל במקומות שאומרים אשרי אחר המילה א״צ שהרי אומרים אשרי תיכף לאמירת הקדיש וכמבואר באלף למטה שם וכ״כ מ״ב או׳ יו״ד. ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ לומר קודם אמירת קדיש של מוסף לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הנה אנחנו באים להתפלל תפלת מוסף של יום הכפורים לתקן את שורשה במקום עליון ויהי נועם וכו׳ וכן אומרים קודם כל תפילת מוסף בשבתות ובמועדים ובר״ה ומנחה ונעילה והוא ע״פ מ״ש הרב בשער רוה״ק דצריך לומר על כל מצוה ומצוה קודם עשייתה לשם יחוד וכו׳:

טו טו) [סעיף ג׳] מברכין על המילה בלא כוס. לפי שא״א שירה אלא על היין וביוה״כ א״א להטעימו אפי׳ לקטן דלמא אתי למיסרך ודוקא יוה״כ שיש בו כרת אבל שאר תעניות אין חוששין ומשקין לקטן או לאמו אבל ר״ת חולק בדבר דלא מיבעיא דבלא כוס עבדי ליה דלא עדיפא מברה״מ דבעינן כוס ועבדינן נמי בלא כוס אלא אפי׳ על כוס נמי עבדינן ליה ולא חיישינן דלמא אתי למיסרך ולא דמי לזמן דיוה״כ דהתם שתיית כוס משום יוה״כ. ב״י בשם המרדכי יעו״ש וזהו שכתב מור״ם ז״ל בהגה וי״א דמברכין בכוס וכו׳ והוא דעת ר״ת כנד׳ אלא שמדברי ר״ת נראה דנותנים אפי׳ לתינוק אחר ודעת מור״ם ז״ל דוקא לתינוק הנימול וכמ״ש הלבוש והט״ז סק״א יעו״ש. ועיין באות שאח״ז:

טז טז) שם בהגה. ונותנין לתינוק הנימול. כיון דטעימת הכוס אינו אלא משום גנאי שלא יאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו לכן די כשנותנין לתינוק קטן כזה. ראב״ן פ״ג דעירובין. ובתשו׳ הר״ן סי׳ רב כתב בשם הרשב״א דהוי ברכה לבטלה כיון שניתן לתינוק קטן כזה יעו״ש ובלבוש כתב כיון שכתוב במנהגים ונותנים לתינוקות (ר״ל אפי׳ שאר תינוקות) אין למחות ביד הנוהגין היתר עכ״ל ומשמע אבל לכתחלה נותנין דוקא לתינוק הנימול כדברי מור״ם ז״ל וכ״נ דעת המ״א סק״ג כדברי מור״ם ז״ל דדוקא לתינוק הנימול אלת שכתב דמלבד מה שנותנין לפי התינוק כשאומר בדמייך חיי צריך ליתן לו לשתות קצת מהכוס דאל״כ מ״מ איכא גנאי להכוס יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ ר״ז או׳ ה׳ מט״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ י״ב:

יז טוב) ואם מלין אצל היולדת והיולדת חולה בענין שמותרת לאכול יכול להוציאה וגם אומר לה שתכוין לצאת בברכתו ותשתה ממנו והוא שתשמע הברכה ולא תפסיק בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס. מט״א שם. מ״ב שם. מיהו לא שמענו ולא ראינו מי שנהג בזה אלא רק נותנין לתינוק הנימול ונ״ל הטעם מפני שאפשר שאינה צריכה היולדת לשתות באותה שעה ואם שותה בעת שא״צ אסור כמ״ש לעיל סי׳ תרט״ז או׳ כ״ד יעו״ש ועוד עיין לעיל סי׳ תרי״ח או׳ מ״ט וסי׳ תרי״ב או׳ כ׳ ודוק:

יח חי) אסור לעשות מציצה ביוה״כ ביין או בשום משקה ורק ימצוץ בפה בלא משקה. א״ר או׳ ד׳ בשם קשל״ה וכ״כ לעיל סי׳ תרי״ב או׳ נ״ז יעו״ש. ובענין עצי בשמים אם מותר להריח בשעת המילה עיין לעיל סי׳ תרי״ב או׳ ל״ג שהבאנו פלוגתא בזה ואפשר למברך על הכוס יש להקל משום מצות מילה דהא אפי׳ ברכת היין התירו:

יט יט) [סעיף ד׳] במוסף אומר ש״צ סדר העבודה. שלא היתה עיקר העבודה של כ״ג אלא במוסף יוה״כ עם קרבנות שעירים של יוה״כ. ט״ז סק״ב. ר״ז או׳ ז׳ ולכן גם אנחנו אומרים אותה במוסף כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו ולכן יכוין החזן כאלו הוא במקום כ״ג ולחזור בתשו׳ שלימה ולכוין לכפר על העם:

כ ך) שם. סדר העבודה. ויש כמה מיני סדרים והסדר הפשוט לקרות בני ספרד הוא סדר אתה כוננת שיסד יוסי בן יוסי כ״ג. ב״י. ועין שם בב״י שכתב כמה הגהות בזה יעו״ש:

כא כא) בטור הביא דעות שי״ל אנא השם בראשונה ואח״כ אומר אנא בשם כפר נא וכ״ה במחזורים. ונ״ל הטעם דכשמבקש רחמים אומר בשם דהיינו שמתפלל שהוא ית׳ יושיעו ע״י שם העצם שהוא רחמים גמורים בלי תערובת דין כלל. ט״ז שם. א״ר אות ח׳ ר״ז אות י״א. מט״א אות י״ב:

כב כב) עשרה פעמים היה כ״ג מזכיר את השם המפורש ככתבו ביוה״כ ג״פ בוידוי ראשון אנא ה׳ חטאתי וכו׳ אנא ה׳ כפר נא וכו׳ לפני ה׳ תטהרו. וכן ג״פ בוידוי שני וכן ג״פ בוידוי שלישי ופ״א בגורלות כשאומר לה׳ חטאת. וכ״מ שכ״ג היה מזכיר שם המפורש אנו אומרים השם ואין אומרים אדני כמו בכל תפלותינו כדי שלא יהא נראה שגם כ״ג היה אומר בכינוי אדנות כמו שאנו אומרים לפיכך אלו אומרים השם סתם ברמז להורות שכ״ג היה מזכיר כאן שם המפורש חוץ מלפני ה׳ תטהרו שאנו אומרים בכינוי שם אדנות לפי שאין אנו באים בכאן לומר איך היה כהן גדול מזכיר את השם אלא כוונתינו לקרות הפסוק כמו שדרכנו לקרות בתורה דהיינו בכינוי׳ אדנות. וכן כשאנו או׳ לה׳ חטאת אנו אומרים בכינוי אדנות כמו שדרכנו לקרות בתורה שנאמר בתורה אשר עלה הגורל לה׳ ועשהו חטאת ומ״מ כיון שבתורה אנו קורין קצת בשינוי ממה שאומרים ביוה״כ שהרי ביוה״כ אין אומרים

תיבת ועשהו לכן נכון לעשות עצהי״ט ולומר להשם חטאת. ר״ז אות ח׳ ועיין טור וב״י וב״ח וט״ז ומ״א שיש דעות בזה אבל המנהג כנז וכ״ה בסידור הכוונות של הרש״ש ז״ל:

כג **כג) אבל** כשאומרים הבקשה של כ״ג דהיינו יה״ר מלפניך ה׳ או״א וכו׳ אומרים כל האזכרות שבה בכינוי אדנות שגם הכ״ג היה אומר כאן בכינוי אדנות. ט״ז שם. ר״ז או׳ ט׳ ומ״ש כ״ג אם שחונה תהיה גשומה בלשון תנאי עיין י״א בהגב״י מ״ש בזה:

כד **כד) ודע** דג׳ וידויים שאומר כ״ג ביוה״כ וידוי ראשון בבחי׳ נה״י. וידוי שני בבחי׳ חג״ת. וידוי שלישי בבחי׳ חב״ד. והם בבחי׳ חכמה ובינה של כללות השנה כנודע לעובדי ה׳ בכוונה. והיינו בוידוי ראשון כשאומר חטאתי. יכוין ופגמתי בנהי״ם דנה״י. עויתי. יכוין ופגמתי בחג״ת דנה״י. פשעתי. ופגמתי בחב״ד דנה״י. כפר נא לחטאים. יכוין להפריד הקלי׳ מנהי״ם דנה״י. ולעונות. להפריד הקלי׳ מחג״ת דנה״י. ולפשעים. מחב״ד דנה״י. שחטאתי. להמשיך האור לנהי״ם דנה״י ושעויתי. לחג״ת דנה״י. ושפשעתי. לחב״ד דנה״י. וכן הסדר בוידוי שני אלא שהוא בבחי׳ חג״ת. חטאתי. ופגמתי בנהי״ם דחג״ת. עויתי. ופגמתי בחג״ת דחג״ת. פשעתי. ופגמתי בחב״ד דחג״ת וכו׳ על סדר הנז׳ וכן בוידוי שלישי אלא שהוא בבחי׳ חב״ד. חטאו. ופגמו בנהים דחב״ד. עוו. ופגמו בחג״ת דחב״ד. פשעו. ופגמו בחב״ד דחב״ד וכו׳ על סדר הנז׳ כמבואר כ״ז בסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל יעו״ש. בשעיר עזאזל יכוין שהוא בבחי׳ בינה דקליפת נוגה. ובשעיר של שם יכוין שהוא בבחי׳ חכמה דנוגה הנכלל בקדושה כמבואר בסידור הנז׳ ובענין כוונת אחת. אחת ואחת וכו׳ עיין בזוהר פ׳ אמור דף ק״ב ע״א ופע״ח שער כ״ז סוף פ״ב ובסידור הכוו׳ של הרש״ש ז״ל:

כה **כה) יש** לדקדק ולומר סדר העבודה בשוה עם הצבור כדי שיכוין הכריעות שכורעין בכהנים והעם בעת שהצבור העומדים שמה ויכרע עמהם משא״כ כשאומר לאט לאט ואם אמר במיתון ולא הגיע שמה בעת אמירת הצבור י״ל עמהם אף שהוא לא הגיע עדיין שם. מט״א אות י״ב:

כו **כו) כתב** הט״ז שיש לומר בנוסח היה עם פיפיות וכו׳ ומרוחמיך הם מרוחמים וכן מצא למרן ב״י בהקדמתו עי״ש בסימן תקפ״ב והסכים על ידו הא״ר סימן תקצ״ב וכן מצאתי שכתב הרשב״א בהקדמת ס׳ עבה״ק וכן ראוי לנהוג. ברכ״י או׳ א׳:

כז **כז) שם. במוסף אומר ש״צ סדר העבודה.** כשחל בשבת אומר את מוספי וכשחל בחול אומר את מוסף וכמ״ש בסידור רומאניאה ובסידור רב יעב״ץ ובספר סדר עבודה ומורה דרך ולא כמ״ש בסידורים לומר את מוספי גם בחול דליתא להא כלל ומיהו אם טעה ואמר בחול את מוספי או בשבת את מוסף א״צ לחזור זולת במוסף יום א׳ דר״ה שאם אמר את מוסף צריך לחזור לדעת הרב בית יהודה וכמ״ש הרב שלמי חגיגה בה׳ דיני מוסף שבת דרכ״ט ע״א יעו״ש. אלא דראיתי להרמב״ם בסדר תפילות שכתב דאומרים את מוספי אפי׳ כשלא חל בשבת ונתן טעם בספר חק״ל ח״א חא״ח סימן ד״ן דצ״ז ע״א דביוה״כ איכא שצי שעירים מלבד שעיר לעזאזל כדכתיב בפ׳ פינחס ושעיר א׳ מלבד חטאת הכפורים וע״כ אומרים את מוספי יעו״ש. אלא דאפי׳ אמר את מוסף ביום א׳ דר״ה לדעת החק״ל הנזכר נראה דאינו חוזר כיעו״ש וכ״נ עיקר ולכן הנכון לומר בכל המועדים ואפי׳ ביוה״כ כשחל בחול את מוסף וכשחל בשבת את מוספי וכן המנהג פשוט. רו״ח או׳ א׳ ומיהו עיין בן א״ח פ׳ וילך אות ך׳ שכתב דאפי׳ כשחל בחול הנהיג זקנו הרה״ג רבינו משה חיים ז״ל בעיר בגדאד יע״א לומר את מוספי בלשון רבים מטעם שכתב החק״ל כנז׳ יעו״ש. וא״כ היכא דנהוג נהוג. ועיין לעיל סי׳ תקצ״א או׳ ח״י:

כח **כח) ומ״ש** במוסף יוה״כ בעבודה חטאו עוו פשעו בני ישראל אנו מדמין עצמינו כאלו אנחנו אותן בית ישראל ומתחרטים על עונותינו ושפיר עבדי אותן המכים על לבם כדרך שעושין באמרם אשמנו. ט״ז סימן קי״ג סק״ד. א״ר או׳ ט׳ מט״א אות ט״ז. שע״ת בסימן זה סוף אות ה׳ מיהו לפי סודם של דברים א״צ להכות על הלב רק באמירת אשמנו בגדנו וכו׳ שהוא על סדר א״ב כמ״ש לעיל סימן קל״א או׳ ה׳ יעו״ש:

כט **כט) שם הגה. ונוהגין ליפול על פניהם וכו׳** ונוהגין ליתן עשבים בבהכ״נ להפסיק בינו ובין הרצפה משום דאסיר לשטוח אפים על הרצפה או יחוץ בטליתו. ד״מ או׳ ה׳ לבוש. עט״ז. ואפי׳ אין שם אבן משכית רק קרקע עולם צריך הפסק ונוהגין לשטוח עשבים בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות אף שאין שם רצפת אבנים רק של לבנים או נסרים. מט״א או׳ י״ד. ועיין לעיל סוף סימן קל״א בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ל **ל) שם בהגה. ונוהגין ליפול על פניהם וכו׳** וצריך ליתן ריוח בין תיבת ברוך לתיבת שם כבוד וכו׳ עיקרי הד״ט סימן ד׳ או׳ ז׳ וכ״כ בתשו׳ יכין ובועז ח״ב סי׳ ע״ב בשם הריב״ש והרשב״ץ יעו״ש. והב״ד פ״ת ופת״ע אות ח׳:

לא **לא) שם בהגה. אבל ש״צ אסור לעקור ממקומו וכו׳** כ״כ הריב״ש בתשו׳ סי׳ של״ב דש״ז החוזר התפלה לא יעקור רגליו לילך אחריו ולכרוע דהרי שנינו (ברכות ל׳ ע״א) אפי׳ נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והחזנין העושין כן הוא דרך יוהרא וחסרון ידיעה עכ״ל. ד״מ אות ה׳ והלבוש בסעי׳ ו׳ כתב כבר נתפשט המנהג שגם הש״צ נופל על פניו עכ״ל והטעם כתב הט״ז סק״ג שהם סומכים סהליכם לא מקרי הפסק וכמ״ש בסי׳ ח׳ סעיף י״ג ובסימן

ק״ד עכ״ל ומ״מ יראה שהש״צ יעמוד רחוק מהתיבה כדי שלא יעקור רגליו והכי נוהגין. א״ר או׳ י״ב. ר״ז אות י״ב. ויש נוהגין ליתן עוד שטענדר לפניו ובעבודה מסלקין אותו השטענדר ואין עוקר רגליו. מש״ז אות ג׳ מ״ב אות ט״ז. ויש שאין נופלין על פניהם ע״ג קרקע רק ע״ג התיבה כדי שלא לעקור רגליהם. וכל מקום לפי מנהגו:

לב **לב) [סעיף ה׳] סדר הודוי חטאתי וכו׳** חטא שוגג. עון מזיד. פשע מורד. וצ״ל הקל תחלה. מ״א סק״ה. כלומר העבירות שעשה אותם במזיד שידע שאסור לעשותן ועשה אותם להנאתו ופשעים הם המרדים כלומר שעושה להכעיס ולא בשביל הנאתו. ר״ז אות י״ג:

לג **לג) [סעיף ו׳] נהגו לידור צדקות ביוה״כ וכו׳** ולכן נקרא יוה״כ בלשון רבים ר״ל לחיים ולמתים. מהרי״ו. ד״מ אות ח׳ ר״ז או׳ י״ד:

לד **לד) שם. נהגו לידור צדקות ביוה״כ וכו׳** והעולם נהגו כן אפי׳ בשאר זמני ושבתי כשמזכירין נשמותיהם של קרוביהן וכן מבואר ממ״ש בזוהר פ׳ תרומה דף קל״ה ע״א יעו״ש. יפ״ל ח״ה או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רפ״ב או ע״ב:

לה **לה) שם בהגה. דהמתים ג״כ יש להם כפרה ביוה״כ.** כ״כ המרדכי מה שהורגלו לידור צדקה ביוה״כ עבור המתים יש להביא ראיה מספרא דתניא בפ׳ עגלה ערופה כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכין כפרה ע״כ. וכתב הרוקח מה שפוסקין צדקה בעבור המתים ביוה״כ יש להם אסמכתא שכתוב בסוף פ׳ תצוה הכיפורים אחת בשנה יכפר וסמיך ליה ונתנו איש כופר נפשו לה׳ ומה מועיל למת שהחי נותן צדקה בעבורו אלא ה׳ בוחן לבות החיים והמתים ואם אותו המת בחיים היה נותן צדקה ואם היה עני אותו המת אך לבו בטוב היה נותן אם היה לו ואז תועיל לו קצת כי החי יכול לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום וכרבי יוחנן על אחר אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל ונותנין לכבוד המתים שהצדיקים מליצים על צאצאיהם ע״כ. ב״י. ט״ז סק״ד. מ״א סק״ו. ומ״ש אבל אם נתן בעבור רשע אין מועיל כתב הא״א או׳ ו׳ דאם התוודה קודם מיתה י״ל יש לו כפרה וכצדיק חשוב עכ״ל. והב״ד מ״ב או׳ י״ט וכתב ומסתברא דאם הבן נותן בעד אביו בכל גוונא מועיל להקל דינו דברא מזכה אבא:

סימן תרכב

א **א) [סעיף א׳] למנחה אומר אשרי וכו׳** כדי להפסיק בין תפלת מוסף לתפלת המנחה. ב״י. וטעם שאין אומרים אותו רק קודם נעילה עיין לקמן אות ג׳:

ב **ב) שם. ואין אומרים ואני תפלתי וכו׳** הטעם לפי שבשבת אומרים לשבח ישראל אף שאכלו ושתו מתפללים לא כאו״ה וביוה״כ לא צריך לזה. טור. ט״ז סק״א. ולפי פשט דברי הזוה״ק באידרא רבא דתיקנו לאומרו במנחת שבת שהוא עת רצון הרי יותר ויותר הוי ביוה״כ וכ״כ בס׳ אמ״ל בקו׳ שפת אמת דק״ב ע״ג יעו״ש וכן נראה לי עיקר. רו״ח או׳ א׳ ומיהו סיים שם בקו׳ שפת אמת והבוחר יבחר יעו״ש ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ ההולכים על פי דברי האר״י ז״ל שאין לאומרו משום דסדר כוונות התפילות של יוה״כ אינם כשבת בין אם חל בחול או בשבת כנודע. ועיין לעיל סימן רצ״ב או׳ ז׳:

ג **ג) שם הגה. ואין אנחנו נוהגין לומר אשרי וכו׳** כדי למהר שלא יעבור זמן תפלת מנחה ודי במה דמפסיקין בקריאת ס״ת בין תפלת מוסף לתפלת המנחה כמו שמפסיקין בין יוצר למוסף ומניחין אשרי ובא לציון אחרי המנחה כדי שיפסיקו בהם בין תפלת מנחה לתפלת נעילה. ב״י. לבוש. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב אות ג׳:

ד **ד) ומנהג** בני ספרד לומר פ׳ העקידה עד והארץ אזכור ואח״כ אומרים מזמור למנצח על הגתית וכו׳ ופ׳ התמיד ופיטום הקטורת ואשרי ובא לציון קדיש ואח״כ מוציאין ס״ת ואומרים קדיש ומתפללין מנחה. וכן הוא מנהג חסידי בית אל יכב״ץ:

ה **ה) שם בהגה. ואין אומרים אין כאלהינו ביוה״כ.** לפי שנתקן כנגד הברכות שמדלגין בשבת ויו״ט מי״ח ברכות וביוה״כ אומר אהללך בקול רם שהוא כנגד י״ח ברכות. דרשות מהרי״ל ה׳ יוה״כ. מט״מ סי׳ תתע״ו. ועוד דאין כאלהינו נתקן נגד הקרבנות וביוה״כ מביאין הרבה קרבנות. דרשות מהרי״ל שם ואם כן פיטום הקטורת יש לאומרו. מ״א סק״א. ר״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ה׳:

ו **ו) שם בהגה. ואין אומרים אין כאלהינו ביוה״כ.** ומנהגינו לאומרו ובסידורים כתוב לאמר בר״ה וביוה״כ כל ישראל אף כשחל בחול. יפ״ל ח״ב או׳ א׳ יעו״ש. וכ״ה מנהג בני ספרד לומר אחר קדיש תתקבל של מוסף שהוא אחר הסליחות. כל ישראל. אין כאלהינו. פיטום הקטורת. תנא דבי אליהו. לדוד מזמור לה׳ הארץ ומלואה וכו׳ קדיש. עלינו לשבח. וכ״ה מנהג חסידי בית אל יכב״ץ משום כי על ידי אמירת פיטום הקטורת מתים הקלי׳ וע״י עלינו לשבח נמשך אור המקיף לגרש הקלי׳ שלא יתאחזו בשפע הנמשך על ידי התפלה כמ״ש לעיל סי׳ מ״ח או׳ ד׳ וסי׳ קל״א או׳ י״ב וי״ג וי״ט יעו״ש. ובענין לדוד מזמור עיין לעיל סי׳ תקפ״ב או׳ טו״ב:

ז ז) **[סעיף ב'] וקורין שלשה בפ' עריות וכו'** וטעמא לפי שנפשו של אדם מתאוה להם וצריך לקדש עצמו מהן. ובתשו' הגאונים מפני שיוה"כ אין מתכפרים בו עונות עד שיחזרו בתשו' וכיון דלא מכפר יוה"כ אלא בתשובת עמו לפיכך קרינן בעריות שאם ח"ו יש בר ישראל שפרץ בעריות או בנדה כיון שקורין לפניו זוכר עבירות שבאתה לידו וחוזר בתשו' כדי שיתכפר לו אותו עון. והתו' פ' בני העיר כתבו הטעם שאנו מבקשים שגם הקב"ה לא יגלה ערותינו. מט"מ סימן תתע"ח. א"ר או' ג':

ח ח) **שם וקורין ג' בפ' עריות וכו'** ומתחילין מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסידרא. פ' ראשונה עד וחי בהם. שנייה אלהיך אני ה' שלישי הוא המפטיר וקורא עד סוף הסידרא. לבוש:

ט ט) **ואם** דילג בפ' עריות אם נזכר קודם שבירך השלישי ברכה אחרונה יחזור לקרות לשלישי ממקום שדילג ויקרא מהלן עד סוף הפרשה בין אם היה הדילוג בקריאת ב' העולים הראשונים ובין אם היה הדילוג בקריאת השלישי ואם כבר בירך ברכה אחרונה יש לקורא לקרות בקול רם מקום הדילוג בלא ברכה ואם הדילוג הוא ענין שלם יש לקרות עוד עולה אחר שהוא יהיה המפטיר ויתחיל לקרות עמו מתחלת מקים הדילוג עד סוף הפרשה ויברך לפניה ולאחרים ויפטיר. ייט"א סימן תרכ"א אות ך' וכ"כ בספרו שערי אפרים שער ח' או' ל"ח:

י י) **ואם** דילג פ' כמעשה ארץ מצרים וכן אם דילג פ' ושמרתם את חקתי א"צ לחזור אבל אם אם דילג משאר הפ' צריך לחזור דכולה הויא לעיכובא ואפילו שכבר בירך לאחריה צריך לחזור ולקרותה בברכה לפניה ולאחריה. לד"א בקו' תוה"ש סי' י"ג או' ב' ומ"ש ואפי' שכבר בירך לאחריה. וכו' היינו השלישי אבל אם עדיין לא בירך אחריה השלישי יקרא עמו מן הדילוג ולהלן כמ"ש באות הקודם:

יא יא) **שם. והשלישי מפטיר ביונה וכו'** והטעם ללמד לבני אדם שאין ביכולתו של אדם לברוח מאת ה' אם עבר עבירות כדכתיב אנה אלך מרוחך וכו' ועוד לעורר התשו' כמו שעשו אנשי נינוה ובה נוושעו בראות השם מעשיהם כי שבו. מט"מ סימן תתע"ט:

יב יב) **שם. והשלישי מפטיר ביונה וכו'** ואין אומרים קדיש אחר קריאת ס"ת. מרדכי דיומא. ד"מ אות ב' עט"ז. שו"ג או' ה' מט"א או' א' מ"ב או' ח' ומ"ש עיקרי הד"ע סימן ל"א או' כ"ב בשם שדה הארץ ח"ג סימן כ"ח די"ל קדיש אחר קריאת התורה וכו' כבר תמה עליו היפ"ל ח"ב אות ב' דהא הרב הנזכר בעצמו סיים עלה דכ"ז כתב להלכה ולא למעשה אם יסכימו הרבנים ובראש אמיר כתב דהרבנים אין מסכימים וא"כ ממילא דלמעשה ביטל דעתו יעו"ש. וכ"ה המנהג שלא לומר כדברי הפו' הנז' ועיין לעיל סי' רצ"ב אות י"ב:

יג יג) **שם. ומברך לפניה ולאחריה.** כדרך שבירך שחרית. טור. וכתב עליו ב"י וכ"כ המרדכי וכן נוהגין ודלא כדכתב הגמ"י בשם ראב"ן שלא יאמר על התורה ועל העבודה אלא מסיים מגן דוד וכו' עכ"ל ומ"ש וכן נוהגין הוא מנהג בני ספרד אבל מנהג בני אשכנז כהגמ"י וכמ"ש בהגה דאין אומרים על התורה וכו' במנחה:

יד יד) **שם. ואם חל בשבת מזכיר בה של שבת וכו'** ואפי' למ"ד בר"ח שחל להיות בשבת שאינו מזכיר של ר"ח בהפטרה מודה בהפטרת מנחה של יוה"כ שחל להיות בשבת משום דהתם שאני כדמפרש טעמא דאלמלא שבת אין נביא בר"ח כלל אבל ביוה"כ שחל להיות בחול הא איכא נביא הלכך כשחל להיות בשבת מזכיר של שבת וחותם בו. ב"י. לבוש. ט"ז סק"ה:

טו טו) **שם. וחותם בשל שבת.** ר"ל אף בשל שבת שאומר מקדש השבת וישראל ויום הכפורים כדרך שבירך בשחרית וכמ"ש לעיל אות י"ג. וכ"כ המש"ז אות ה':

טז טז) **שם הגה. ואין אומרים על התורה וכו'** פי' אנו אין מנהגינו כמ"ש הש"ע אלא א"א כלל על התורם ועל העבודה לפי שכבר עבר עבודת היום. ט"ז סק"ו. והיינו מנהג בני אשכנז אבל מנהג בני ספרד כדברי הטור והש"ע כמ"ש לעיל או' י"ג יעו"ש:

יז טוב) **שם הגה. ואין אומרים על התורה וכו'** רק חותמין מגן דוד שאין עבודה במנחה. מנהגים. ובהגמ"י כתב שכבר פסקה העבודה ובירך עליה שחרית. ובהגמ"ר כתב דלא ליחלוף בשאר תענית שא"א על התורה. וכן כתב המרדכי פ"ב דשבת. מ"א סק"ב:

יח חי) **אם** אין שהות ידלג א"מ להתחיל נעילה בזמנה. מ"א שם. ר"ז אות ה':

יט יט) **בנוסח** א"מ קרע רוע גזר דיננו יש לומר רוע גזר בנשימה א' כי שייכים להדדי דהיינו שיקרע הוא ית' רוע שיש בגזירה ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים ולא כמו שרבים מפסיקין בניגון בין רוע לגזירה דזה אינו נכון וצריך למחות בפרט החזנין שלא יעשו כן. ט"ז שם. י"א בהגה"ט. מ"ב אות יו"ד:

כ ך) **[סעיף ג׳] אם** חל בשבת אומרים צדקתך. כיון שהוא יום עינוי. ב״י בשם הר״ן. ועיין לקמן או׳ כ״ד:

כא כא) **שם. ואומרים אבינו מלכינו.** ואעפ״י שהוא שאלת צרכים מפני שהוא שעת גמר דין ואם לא עכשיו אימתי. ב״י בשם הר״ן. ועיין לקמן או׳ כ״ה:

כב כב) **שם. ואומרים אבינו מלכנו.** קודם צדקתך כמ״ש לעיל סי׳ תקצ״ח אות ג׳ יעו״ש. וכ״כ השו״ג בסימן זה אות ז׳:

כג כג) **שם הגה. ובמדינות אלו אין אומרים צדקתך.** כי כתוב בו משפטיך תהום רבה ואין אנו מבקשים משפט ביוה״כ אלא רחמים ולפנים משורת הדין כענין שנאמר אל תבא במשפט עמנו. לבוש. ר״ז או׳ ד׳:

כד כד) **שם הגה. ובמדינות אלי א״א צדקתך.** היינו במדינות אשכנז וגם במדינות ספרד יש מקומות שאין אומרים אותו וכן כשחל ר״ה בשבת כמ״ש לעיל סי׳ תקצ״ח אות א׳ יעו״ש:

כה כה) **שם בהגה. ולא אבינו מלכנו.** מפני שהוא שאלת צרכים ואין שואלין בשבת וכבר כתבנו לעיל סי׳ תקפ״ד או׳ ח׳ דגם בספרד יש מקומות שאין אומרים אבינו מלכנו בשבת יעו״ש:

כו כו) **[סעיף ד׳] וכהן שעבר ועלה וכו׳** יש מסתפקין אם כהן אחד עולה לדוכן דדינא הוא דישא כפיו אם שאר הכהנים עקרו רגליהם בעבודה אף שעדיין לא עלו אם יעלו עתה דכבר חד מנייהו קדים ונושא כפיו או דלמא הוא לבדו אשר עלה ישא ולא חיישינן לפגם אחרים ונ״ל דטוב הדבר שיצאו מבהכ״נ ולא יעלו עמו. ברכ״י או׳ ב׳ וכבר נת׳ כל זה לעיל סי׳ קכ״ט ובדברינו לשם בס״ד:

כז כז) **אם** שכח או נאנס ולא התפלל מנחה יתפלל ערבית שתים של חול אבל אם שכח או נאנס ולא התפלל נעילה אין לה תשלומין כמ״ש לעיל סי׳ ק״ח או׳ י״ב ומ״ש שם המש״ז דגם תפלת נעילה יש לה תשלומין נראה דלא ראה דברי הפו׳ הנז׳ ובלא״ה הא ק״ל סב״ל.

סימן תרכג

א א) **[סעיף א׳] לנעילה אומר אשרי.** כדי להפסיק בין מנחה לנעילה. ר״ז או׳ א׳:

ב ב) **שם. ואינו אומר ובא לציון.** מפני שכבר אמרו קודם מנחה כמ״ש לעיל סימן תרכ״ב סעיף א׳:

ג ג) **שם הגה. וכבר כתבתי דהמנהג במדינות אלו וכו׳** והטעם כתבנו לעיל סי׳ תרכ״ב או׳ ג׳ יעו״ש:

ד ד) **[סעיף ב׳] זמן תפלת נעילה וכו׳** מנין לתפלת נעילה שנאמר גם כי תרבו תפלה אינני שומע מכאן שכל המרבה בתפלה נענה. ירושלמי פ׳ תפלת השחר הביאו הרד״א בתחלת ספרו בשער השני. כנה״ג בהגה״ט:

ה ה) **בפיוט** אל נורא עלילה יאמר בדיצה ובצהלה הה״א בחולם ויאמר משעת ולא יאמר בשעת וכן בסיום בית אחרון יאמר משעת. מל״ח סימן י״ט אות צ״ח:

ו ו) **שם. זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות וכו׳** בסוף יומא כתב הרא״ש בשם הר״מ שצריך להתפלל תפלת נעילה ביום דבירושלמי פ׳ תפלת השחר וברי״ף בתרא דתענית פליג ר׳ יוחנן על רב ואמר אין תפלת נעילה אלא ביום ורב ור״י הלכה כר״י יעו״ש. וגם הר״ן הביא הירושלמי הזה אלא שכתב אבל מדברי הרי״ף נראה שהלכה כרב ואפ״ה אנן דמפשינן בתפלת נעילה פסוקי דרחמי ומילי דתקנונים טובא מכי חמינן לשמשא בריש דיקלא מתחילין לה כדאיתא בירושלמי יעו״ש. וכ״כ המרדכי דין תפלת נעילה להתפלל אותה ביום ומה שנהגו להתפלל אותה בלילה ודאי לא הנהיגו אבותינו כן אלא שמפני שהחזנין מושכין עד הלילה סבורים שבדין עושין עכ״ל וכ״כ בהגמ״י פ״ג מה׳ תפלה. וכתב עו״ש בהגמ״י דגם לרב זמן תפלת נעילה מפלג המנחה ואילך יעו״ש והב״ד ב״י וכתב ומתוך דברים הללו ית׳ לך דלדידן דמפשינן טובא ברחמי היה צריך להקדים ולהתפלל אותה מבע״י הרבה כדי שיגמור החזן חזרת התפלה ביום ולפחות שיהא נשיאת כפים ביום אלא דא״כ היינו צריכין להקדימה מבע״י טובא לפי שאנו מרבים בסליחות ואנן בעינן שיתפלל אותה מכי חמינן שמשא בריש דיקלא ולפיכך נראה שיש לש״צ לקצר בסליחות ופסוקים שבאמצע התפלה וגם אין לו למשיך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות יעו״ש ולכן פסק כן בש״ע:

ז ז) **ועיין** מאמ״ר אות א׳ מה שהאריך בזה וסיים וז״ל ולענין הלכה כ״ל עיקר כמו שביארנו דעת מרן ז״ל בש״ע והוא מכוון לדבריו בב״י ולדעת רוב הפו׳ הלכך ש״ד להתחיל אותה שעה ורביע קודם הלילה וצריך למהר בה לסיימה עד סוף שקיעת החמה קודם שתחשך היום וכן אנו נוהגין ברוב

השנים עכ״ל וכ״כ המש״ז או׳ א׳ והמט״א או׳ ב׳ דלא יתחיל נעילה קודם פלג המנחה עכ״ל משמע הא בפלג המנחה שפיר דמי. ולפ״ז צ״ל מה שנזכר בירושלמי ופו׳ ובש״ע זמן תפלת נעילה כשהחמה בראש האילנות וכו׳ הוא למצוה מן המובחר. וכ״כ רב פעלים ח״ד סימן ה׳ יעו״ש:

ח ח) **שם. כשהחמה בראש האילנות וכו׳** בטור כתב וזמנה סמוך לשקיעת החמה כשהחמה בראש האילנות. וכ״כ הרמב״ם בפ״א מה׳ תפלה שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה. וסמוך משמע היינו חצי שעה קודם שתשקע החמה ר״ל שאין השמש נראית עוד על הארץ וכמו סמוך למנחה שפירושו חצי שעה קודם וכמ״ש הב״ח והט״ז סק״א ומ״ב בשה״צ אות ב׳ דהשמש בראשי אילנות הוא חצי שעה קודם השקיעה. אך מ״ש בש״ע כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה היינו סמוך ממש עם השקיעה כמ״ש הט״ז ומ״ב שם. ומ״ש הרו״ח או׳ ב׳ דלפי הנראה החמה בראש האילנות הוא עשרה דקים (ר״ל מינוטים) קודם שקיעת החמה ועשרה דקים משקיעת החמה עד י״ב שעות הוי כ׳ דקים קודם הי״ב יעו״ש נראה דהפליג על המדה דאיך אפשר להתפלל לחש וחזרה בעשרה דקים לדעת הש״ע שכתב כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה אף אם נאמר דהסליחות ותחנונים יאמרו אחר כך אלא הנראה מה שכתבנו הוא העיקר וכמדומה שכן נוהגין:

ט ט) **וה״ה** זמן נשיאות כפים ביום התענית הוא חצי שעה קודם שקיעת החמה ולפי מה שאנו עושים המורה שעות שקיעת החמה קודם עשרה מינוטים לי״ב שעות א״כ יהיה הזמן ארבעים מינוטים קודם הי״ב שעות. וכ״כ רב פעלים שם ובספרו בן א״ח פ׳ תצוה אות כ״ג וכ״כ לעיל הי׳ קכ״ט או׳ ז׳ יעו״ש ומ״ש שם וא״כ ה״ה לתפלת מנחה ביום התענית ר״ל ע״ז תחשוב לתפלת מנחה ביום התענית ויהיה זמן נ״כ ארבעים מינוטים קודם הי״ב דהיינו באחד עשר ושליש כמובן למעיין שם. ועי״ש שכתבנו דגם העושים קודם לכן יש להם על מה לסמוך והוא ע״פ מ״ש לעיל או׳ ז׳ וכ״כ רב פעלים שם ובספרו בן א״ח שם:

י י) **ועיין** שם ברב פעלים שכתב דגם אותם המתפללים מנחה וערבית ביחד מפלג המנחה ולמעלה הרבה כתות זה אחר זה יכולין לעשות נ״כ ולא אתא לאפוקי אלא לאותם המתפללים מנחה קודם זמן זה יעו״ש. וגם משמע שם דאף אם דרכם תמיד בכל הימים להתפלל מנחה בזמן נעילה יכולין לעשות נ״כ במנחת תענית דלא כתשובת קיל גדול למהר״ם סימן ב׳ יעו״ש ועיין לעיל סימן קכ״ח אות ק״ס ודוק:

יא יא) **שם. כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה.** היינו סוף שקיעה שהוא צאת הכוכבים כמ״ש התו׳ וכתב הב״ח עכשיו שנוהגין שממשיכין התפלה גם בלילה אין למחות בידם דסוברים כהרי״ף והרא״ש אך צריך ליזהר להתחיל בעוד היום גדול (אך לא קודם פלג המנחה. מ״ב בשה״צ או׳ ה׳ וכ״כ לעיל או׳ ז׳) וגם יאמר חרוז היום יפנה וכו׳ קודם הערב שמש דאל״כ דובר שקרים לפני ה׳ מ״א סק״א. ר״ז או׳ ד׳ דה״ח או׳ ב׳ ח״א כלל קמ״ה אות ל״ו. מ״ב או׳ ב׳ ואם כבר הגיע חשכת לילה לא יאמר יפנה אלא יאמר היום פנה השמש בא ופנה. ואם עדיין לא יצאו הכוכבים י״ל היום יפנה השמש יבא ויפנה. מט״א או׳ ז׳:

יב יב) **שם הגה. ואומר במקום כתבנו חתמנו.** ובהודאה במקום וכתוב אומר וחתום ובשים שלום במקום נזכר ונכתב אומר ונחתם. לבוש. ר״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ ג׳ וכן בכל מקום שאומרים בתפלות יוה״כ כתבנו אומרים בנעילה חתמנו. דרשות מהרי״ל סדר נעילה. ס׳ התניא סימן פ״א דה״ח אות ג׳:

יג יג) **יש** לבטל המנהג שהנכרי מדליק נרות ביוה״כ לעת תפלת נעילה רק יש להתיר שיטלטל הנרות שכבר דולקות מעיוה״כ להעמידם מפוזרים בכל בהכ״נ דהוי שבות דשבות במקום מציה ואם כבר גבר החושך קודם שהתפללו הצבור נעילה בלחש אז מקרי צורך גדול והנח להם וכו׳ אבל אם הצבור כבר התפללו ולצורך הש״צ בוודאי ימצא נר א׳ דלוק מעיוה״כ יש למחות בידם ומוטב שלא יאמרו פיוטים וסליחות וישמעו מהש״צ ולא יעשו דבר האסור לרוב הפו׳ ניב״י סי׳ ל״ג. שע״ת. ונכון שמערב יוה״כ יזמין עכו״ם לזה וגם שיהיה נכון שמא ביוה״כ יתהוה איזה דבר מחמת ריבוי הנרות בכדי שלא יבא ח״ו לידי שריפה. מ״ב שם. ועיין לעיל סימן תר״י אות ל״א:

יד יד) **[סעיף ג׳] אם חל בשבת מזכיר בה של שבת.** כדרך שמזכיר בשאר תפילות היום שהרי עדיין יום שבת הוא אפי׳ אותם הממשיכים תפלה זו בלילה מ״מ כיון שהתחילו מבע״י צריך להזכיר של שבת. ר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ ד׳:

טו טו) **שם. אבל בוידוי שלאחר התפלה אין מזכירין וכו׳** כיון שכבר סיים ברכת שבת [דהיינו אתה בחרתנו שחותמין מקדש השבת] ולא מצינו הזכרה אחר סיום הברכה. לבוש. ר״ז שם. מ״ב או׳ ה׳:

טז טז) **שם. אבל ש״צ וכו׳** מזכיר בו של שבת. באתה הבדלת אנוש וכו׳ כדרך שמזכיר בו של יוה״כ וכמו ברכת אתה בחרתנו שהוא מזכיר בה של שבת ושל יוה״כ. ר״ז שם. מ״ב שם:

יז **טוב) שם. ואם לא הזכיר בזה אין מחזירין אותו.** כלומר שלא הזכירו בוידוי יצא כיון שהזכירו בתפלה אבל אם לא הזכיר שבת כלל מחזירין אותו. מ״א סק״ב. א״א או׳ ב׳ ר״ז שם. דה״ח או׳ ד׳ מט״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ ו׳ ובין יחיד בין ש״צ אם לא הזכיר כלל שבת בתוך התפלה מחזירין אותו. א״א שם. ר״ז שם. ח״א כלל קמ״ה אות ל״ז. דה״ח שם. מט״א שם. מ״ב שם. אבל טעה הש״צ בלחש ולא הזכיר שבת בתוך התפלה אינו חוזר כמ״ש לעיל סי׳ קכ״ו סעי׳ ד׳ יעו״ש. א״א שם. מט״א שם. מ״ב בשה״צ אות ח׳ ומיהו המט״א שם גם בחזרת ש״צ לחלק יצא דהא דחוזר דוקא טעה אבל אם שכח אין לחזור בשביל זה משום טורח צבור יעו״ש. אבל מסתמיות שאר דברי האחרונים משמע דאין לחלק בזה. ועיין לעיל סי׳ תפ״ז או׳ ט״ו ואות ט״ז:

יח **חי) ומיהו** בעיקר דין זה שאם לא הזכיר שבת בתפלת נעילה דמחזירין אותו כתבו ב״י בשם הגהות מרדכי וכתב ב״י ונראה מדבריו שם שיש חולקין עכ״ל אבל מדבריו כאן בש״ע משמע דלא חש להא כיון דאינו אלא משמעות בעלמא עיין במחה״ש והוא מדכתב כאן בש״ע ואם לא הזכיר בזה וכו׳ משמע דוקא בזה שהוא בוידוי אין מחזירין אותו אבל אם לא הזכיר בתוך התפלה מחזירין אותו. וא״כ נראה כיון דהש״ע לא חש להא וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש באו׳ הקודם י״ל דליכא למיחש בזה משום סב״ל אכן עוד יש להסתפק כיון דזו תפלה יתירתא שאינה מצייה בשאר הימים אפשר דאינו מעכב כ״כ אם לא הזכיר בה של שבת והגם לענין דינא ק״ל כדברי הש״ע והסכמת דברי האחרונים הנז׳ מ״מ נ״מ מי שלבו נוקפו ואינו רוצה לחזור דאין למחות כיון דאיכא איזה ספיקא ידוק:

יט **יט) [סעיף ד׳] אומר** כתר כמו במוסף. כ״כ הטור. וכ״ה ע״פ דברי האר״י ז״ל בשער הכוו׳ דף ק״ב ע״ג שכתב דבחזרת הנעילה עולים העולמות בדיקנא דאריך אנפין יעו״ש וכ״כ בפע״ח שער כ״ז פ״ה. ואריך אנפין הוא בחי׳ כתר כנודע:

כ **ך) שם. אומר כתר וכו׳** והלבוש כתב אומר נעריצך כמו בשאר תפילות. וכ״כ הב״ח ואנחנו נוהגין לומר נעריצך. וכ״כ העט״ז. וכ״כ הר״ז או׳ ז׳ דבמקומות שאומרים נעריצך במוסף אומרים ג״כ בנעילה. וכ״כ מ״ב או׳ ז׳:

כא **כא) ופותחין** הארון לכל תפלת נעילה עד הקדיש. מנהגים. ד״מ או׳ א׳ לבוש. עט״י. מ״ב שם. והיינו שאחר שמסיים תפלת לחש פותחין הארון ומניח כך פתוח עד גמר התפלה בקול רם דהיינו עד הקדיש. מט״א או׳ ז׳:

כב **כב) [סעיף ה׳] נושאין כפים בנעילה.** ואפי׳ איחר עד הלילה נושאין כפים. מהרי״ל. ד״מ. ולכתחלה אם הזמן קצר יאמרו הפיוטים אחר התפלה כדי שיהא נשיאות כפים ביום. הג״מ. וב״ש דף נ״ז כתב דיש לבטל המנהג שנ״כ בלילה יעו״ש ומ״מ אומרים אלהינו ברכנו וכו׳ דבזה אין קפידה כ״כ. מ״א סק״ג. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סי׳ קכ״ט או׳ ב׳ וסי׳ קכ״ח או׳ רנ״ה דבדיעבד אם נמשכה עד הלילה ורוצים לעשות נ״כ יש להם על מה שיסמוכו יעו״ש:

כג **כג) שם הגה. והמנהג במדינות אלו שלא לישא כפיו.** וטעמא משום שלעולם אנו מסיימים אותה בלילה ואין עבודה בלילה. לבוש. ואף שאירע שסיימו ביום אין נושאין כפיהם כיון שאינו שכיח כלל. א״ר או׳ ג׳ א״א או׳ ג׳ מט״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ ט׳:

כד **כד) שם בהגה. שלא לישא כפיו.** אבל אומרים או״א ברכינו וכו׳ ושים שלום אף שגמרו בלילה. א״א שם. ר״ז או׳ ח׳ מט״א שם. מ״ב שם:

כה **כה) שם בהגה. ואומרים אבינו מלכינו.** אפי׳ כשחל יוה״כ בשבת שכבר עבר שבת. לבוש. ואפי׳ אם עדיין הוא יום אומרים אותו דהא בסי׳ תרכ״ב סעי׳ ג׳ פסק הב״י לאומרו ונהי דאנו נהיגי שלא לאומרו מ״מ בנעילה אומרים אותו שהוא שעת גמר דין. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ד׳ א״א שם. ר״ז או׳ ט׳ מט״א שם. מ״ב או׳ יו״ד. והשו״ג או׳ ט׳ כתב דמנהגם שלא לאומרו בנעילה. וכ״ה בסידורים של בני ספרד שאינו כתוב בנעילה:

כו **כו) וצריך** ליזהר לגמור א״מ ביום כדי לומר הקדיש אחר התפלה קודם צ״ה. סידור רב יעב״ץ. פת״ע או׳ ו׳:

כז **כז) [סעיף ו׳] בסוף הסליחות אומרים ז״פ ה׳ הוא האלהים** ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו לעלות למעלה מז׳ רקיעים כיון שכבר גמרו ישראל את תפלתן כי בשעת התפלה היתה השכינה שרויה בינינו ועכשיו תעלה למקומה. לבוש. ר״ז או׳ יו״ד. והוא מדברי סמ״ג שהביא ב״י סי׳ תרכ״ד. והתו׳ פ׳ אין עומדים כתבו הטעם כנגד ז׳ רקיעים שמשבחים לבורא שהוא דר למעלה מז׳ מט״מ סי׳ תתפ״ד:

כח **כח) שם. אומרים ז״פ ה׳ הוא האלהים.** והש״צ אומר פ״א והקהל עונים אחריו וכן עד ז״פ ואעפ״י שאנו כופלים בכל פעם ה׳ הוא האלהים ה׳ הוא האלהים לפעם אחת תחשב. שער הכוו׳ דף ק״ב ע״ג ועי״ש הטעם בסוד:

כט **כט) שם. אומרים ז״פ ה׳ הוא וכו׳** וכתב היפ״ל או׳ ב׳ ונוהגין לומר אחריו בכל פעם פסוק קראתי בכל לב וכו׳ משום שלא לומר י״ד פעמים ה׳ הוא האלהים זא״ז יעו״ש והוא נגד דברי האר״י שכתבנו באו׳ הקודם ונגד דברי כל הפו׳ דלא חשו לזה והטעם משום דבפסיק עצמו כפולים ומה לי ב׳

פעמים או מאה פעמים וכ״ה מנהג בית אל וכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל לומר אותו ז״פ זא״ז כדברי שער הכוו׳ הנז׳ ופסוק קראתי בכל לב וכו׳ אומרים אותו ז״פ זא״ז קודם ה׳ הוא האלהים והש״צ אומר פ״א והקהל עונים אחריו עד ז״פ כמו ה׳ הוא וכו׳ ועיין שכנה״ג בהגב״י סי׳ תרכ״ד או׳ ב׳ ושו״ג בסי׳ זה סוף או׳ יו״ד:

ל ל) שם בהגה. וג״פ בשכמל״ו. כ״כ ד״מ או׳ א׳ בשם מנהגים והב״ד האחרונים. והטעם כתב מט״מ סי׳ תתפ״ג שהוא כנגד כהנים לוים ישראלים. ועוד על שם הפסוק שנאמר ה׳ ימלוך לעולם ועד. פי׳ ה׳ מלך קודם שנברא העולם. ה׳ מלך בעה״ז. ה׳ ימלוך לעקוד עכ״ל. ומיהו עיין לעיל סי׳ ס״א או׳ מ״ה שכתבנו דעת כמה פי׳ דסברי דברוך שם יש לו כל דין פסוק ראשון ופסוק ראשון אסור לכפול כמ״ש שם בש״ע סעי׳ ט׳ יעו״ש וע״כ יש נוהגין שאין לאומרו כ״א פעם אחת. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י סי׳ תרכ״ד או׳ א׳ דאין מנהגם לומר ג״פ:

לא לא) שם. ותוקעין תשר״ת. כ״כ הטור סי׳ תרכ״ד. ובמרדכי ובהגמ״י כתבו שיש שאינם תוקעין אלה תקיעה אחת ויש תוקעין תשר״ת והב״ד ב״י וכתב ומנהג העולם עכשיו לתקוע תשר״ת וכ״כ סמ״ג עכ״ל ולכן פסק כן בש״ע ומ״ש בב״י ומנהג העולם עכשיו לתקוע תשר״ת היינו מנהג בני ספרד אבל מנהג בני אשכנז לתקוע רק תקיעה א׳ כמ״ש בד״מ או׳ א׳ וכאן בהגה. ובשכנה״ג בהגה״ט סי׳ תרכ״ד או׳ ב׳ כתב דיש תוקעין עשרה קולות ואין להם סמך אבל השו״ג בסי׳ זה או׳ י״ב כתב דמנהגם לתקוע עשרה קולות תשר״ת תש״ת תר״ת והביא ראיה מס׳ המנהיג סי׳ ס״ט יעו״ש. ויש נוהגין לתקוע עוד תרועה גדולה אחר סיום קדיש תתקבל והוא ע״ד רמז עלה אלהים בתרועה לפי שבכאן סיום כל התפילות והבקשות של יוה״כ. וכל אחד יעשה כמנהגו לפי שאין כאן חיוב מצד הדין רק מנהג ודרך רמז בעלמא וכמ״ש באו׳ שאח״ז. ולד״ה אין ברכה בתקיעה זו ואין מדקדקין בה בשום פיסול לא בתקיעה ולא בשופר. ריטב״א ר״ה. פת״ע או׳ ט׳:

לב לב) שם. ותוקעין תשר״ת. והטעם כתב שם הטור זכר לתקיעת היובל שהותה ביוה״כ. וכ״כ המרדכי אבל בהגמ״י כתב שמי שאומר כן טועה דא״כ לא היה לתקוע אלא ביוה״כ עצמו בשנת היובל אלא הטעם משום דאיתא במדרש (קוהלת) דבמוצאי יוה״כ בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך וכו׳ וכ״כ הסמ״ג. והתו׳ כתבו בס״פ ואלו קשרים (שבת קי״ד ע״ב) בשם ר״י דמה שתוקעים במוצאי יוה״כ אינו אלא להודיע שהוא לילה ויאכילו את בניהם שהתענו וגם להכין סעודת מוצאי יוה״כ שהוא כעין יו״ט יעו״ש והרוקח כתב הטעם שתוקעים לומר נצחנו את השטן. והכלבו כתב כדי לערבב השטן שחוזר לשלוט במוצאי יוה״כ והב״ד ב״י סי׳ תרכ״ד. וגם הלבוש הביא טעמים אלו וכתב עוד טעמים אחרים יעו״ש והט״ז סק״ב כתב הטעם שהוא סי׳ לסילוק שכינה למעלה שנאמר עלה אלהים בתרועה. והוא מדברי הלבוש ומט״מ סי׳ תתפ״ה יעו״ש. והסמ״ג בסי׳ ס״ט כתב מפני שאין יו״ט זה מפירסם עשו בו תקנה לפרסמו. ומ״כ דלכן יפקידו איש את אחיו בצאתו מבהכ״נ ויאמר איש לרעהו כדרך שאומר בשבת ויו״ט בצאתו מבהכ״נ מט״מ שם. א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ י״ב:

לג לג) שם. ותוקעין תשר״ת. וגם הנשים יש להם לשמוע קול שופר מטעמים הנז׳ רו״ח או׳ ג׳ יפ״ל ח״ה או׳ ב׳:

לד לד) שם. ותוקעין תשר״ת. ואפי׳ אם חל יוה״כ בשבת תוקעין. לבוש. מט״א או׳ ז׳ מ״ב או׳ י״ב:

לה לה) שם. ותוקעין תשר״ת. ואעפ״י שעדיין לא הבדילו אין חוששין כיון שתקיעת שופר אינה מלאכה. טור לבוש. מע״מ סי׳ תתפ״ו. ואע״ג שכתב הטור שישלימנה סמוך לשקיעת החמה משמע שעדיין לא יצאו הכוכבים מ״מ הוי בין השמשות. מ״א סק״ד. ור״ל כיון דהוי ביה״ש לא גזור על שבות ביה״ש במקים מצוה. מחה״ש. וכ״כ א״ר או׳ ו׳ דאף בין השמשות מותר. וכ״כ המש״ז או׳ ב׳ ר״ז או׳ י״א. דה״ח או׳ ו׳ מט״א שם. מ״ב שם. אבל אם עדיין הוא יום אין תוקעין. א״ר שם. א״א או׳ ד׳ מט״א שם. מ״ב שם:

לו לו) שם בהגה. ותוקעין לאחר שאמר קדיש וכו׳ ומנהגינו אחר שמסיימין הסליחות אחר קדיש קודם תענו תוקעין. שכנה״ג בהג״ט סי׳ תרכ״ד או׳ ב׳ שו״ג או׳ י״ג:

לז לז) שם בהגה. ויש מקומות נהגו לתקוע קודם קדיש. ואחר התקיעה עונים כולם לשנה הבאה בירושלים מט״א שם. מ״ב או׳ י״ג:

לח לח) אחר סיום תפלת נעילה נוהגין אנו לומר כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכו׳ ג״פ ואח״כ אומרים יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה. ואח״כ הש״צ אומר לך אכול בשמחה לחמך וכו׳ כנה״ג בהגה״ט סי׳ תרכ״ד. אנא שכתב דמישום דר״ת של אכול בשמחה לחמך הוא אב״ל יש להפך ולומר לך בשמחה אכול לחמך וכו׳ יעו״ש ועיין לעיל סי׳ ר״ך או׳ י״א:

לט טל) וכתב בתה״ד סי׳ רע״ח דנמצא בנימוקין במוצאי יוה״כ אין הדין והבימה מסתלקת עד שישלימו ישראל סדריהם. ב״י. ופי׳ בימה היינו מקום המשפט כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ח או׳ ג״ן יעו״ש:

סימן תרכד

א **[סעיף א'] מתפללין תפלת ערבית.** שאין תפלת נעילה פוטרת אותה. טור וב"י. לבוש. ט"ז סק"א. והטעם כתב הלבוש דאין תפלת נעילה פוטרת ערבית לפי שמזכיר בה של שבת ויוה"כ. ואפי' אותם הממשיכים בה בלילה אינה פוטרת ערבית כיון שהזכירו בה יוה"כ. ר"ז או' א':

ב **שם. ואומר הבדלה בחונן הדעת.** כמו בשאר מו"ש ויו"ט לבוש. ועיין לעיל סי' רצ"ד ובדברינו לשם בס"ד:

ג **ואם** חל בשבת אומר פסוקי ויתן לך אבל לא ויהי נועם ואתה קדוש לפי שחג הסוכות יבא באותו שבוע. לבוש. והוא ע"פ מ"ש מור"ם ז"ל בהגה לעיל סי' רצ"ה אלא שכתבנו שם דע"פ דברי האר"י ז"ל צ"ל ויהי נועם ואתה קדוש במו"ש גם אם חל יו"ט באותו שבוע יעו"ש וכ"ה מנהג בית אל יכב"ץ ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל לומר ויהי נועם ואתה קדוש במוצאי יוה"כ שחל בשבת:

ד **[סעיף ב'] צריך להוסיף מחול על הקודש וכו'** בין באיסור אכילה בין בעשיית מלאכה כמ"ש לעיל סי' תר"ח או' א' יעו"ש:

ה **שם. שימתינו מעט אחר יציאת הכוכבים.** פי' צריך שימתין מעט אחר שהוא ודאי לילה כדי שיהא ניכר שבשביל התו' הוא נמנע ולא מפני ספק ביה"ש. מאמ"ר או' ב' ועיין לעיל סי' תר"ח או' ד' ואין להאריך ולהמשיך יותר מהשיעור מפני החלושים ונשים מעוברות ומניקות. סידור רב יעב"ץ. פת"ע או' א':

ו **שם. שימתינו מעט וכו'** ותוך זמן זה אסיר באכילה וברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל. אך אין שיעור לתוספת. מט"א או' ב' מ"ב או' ג' ולכן כיון שמתפללים אחר צה"כ מותר ברחיצה ובכולם קודם שיבדיל על הכוס רק אכילה ושתיה צריך הבדלה כמו כל מוצאי שבת. מ"א ריש הסי' ולב"ש. מחה"ש. א"א. ר"ז או' ט"ו. מט"א שם. מ"ב שם:

ז **במקומות** שמבדילין על הכוס בבהכ"נ בכל מו"ש ויו"ט גם עכשיו יבדיל הש"צ ויטעים מן הכוס לקטן או לגדול אם מתכוין לצאת בהבדלה זו. ר"ז או' ב' מ"ב או' ד' וה"ה אף לעצמו אם מתכוין לצאת בהבדלה זו. וכ"כ מ"ב בשה"צ או' ד':

ח **[סעיף ג'] מבדילין על הכוס.** במוצאי יוה"כ טוב להבדיל בהקיטל קודם שיפשיטנו מעליו והוא ע"פ הסוד ס' עבודה ומורה דרך דרצ"ה ע"ג בשם מעב"י. יפ"ל ח"ב או' א' פת"ע או' ב' וכ"כ בסידור רב יעב"ץ:

ט **שם. ואין מברכין על הבשמים וכו'** כ"כ הטור וכ"כ הרמב"ם פכ"ט מה' שבת שא"צ לברך על הבשמים במוצאי יוה"כ. והכלבו בסי' קנ"ח כתב שא"צ לברך בו על הבשמים ואף אם יהיה במו"ש לפי שאין בו נשמה יתירה מפני התענית. מיהו בתשו' מהרי"ל סי' ל"ד כתב לברך על הבשמים כשחל בשבת וכ"כ הרד"א ודעת המרדכי לברך אף כשחל בחול. והב"ד ב"י אלא שבכאן בש"ע פסק כדברי הרמב"ם והכלבו שאין לברך אף כשחל בשבת. והב"ח כתב דדברי מהרי"ל והרד"א נראה לו עיקר לענין מעשה מאחר שהמרדכי פסק לברך על הבשמים כניהוג רגמ"ה ואף כשחל בחול לא נהגינן כוותיה מ"מ כשחל בשבת ראוי לנהוג כניהוגו מאחר שרבים סוברים כן וכ"פ רש"ל ועוד דלא שייך כאן סב"ל מאחר שנהנה מן הבשמים יעו"ש. והב"ד הט"ז סק"ב והעט"ז. והמ"א סק"א. וכתב הט"ז דלכאורה יש לדחות זה שכתב מאחר שנהנה וכו' דמ"מ יש הפסק בין ברכת בירא פרי הגפן לברכת המבדיל בבשמים אם אין הכרח להם אלא שכתב דמ"מ נראה דעדיף טפי לצאת כל הדיעות מלחוש להפסק יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' ג' מט"א או' ה' והא"ר אות ב' כתב דלעצמו יכול אדם לעשות כן אבל לא למחות ולהורות לצבור כיון שכבר נהגו כן ע"פ הש"ע והלבוש ומנהגים וכן מט"מ ושכנה"ג כתבו שכן המנהג פשוט יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' ב' והרו"ח כתב דבהיות טוב לחוש לס' הרמב"ם והכלבו ומרן בש"ע דס"ל א"צ והויא הפסק יש לו לברך ברכת הגפן והנר וברכת על הגפן ותכף אחריו מברך על הבשמים וכתב שכן היה נוהג הרב החסיד מר שניי הפרד"ס ז"ל יעו"ש וכ"כ בספרו מל"ח סי' י"ט או' ק"ט. וכ"כ בנו הרב יפ"ל ח"ב או' ב':

י **[סעיף ד'] מברכין על האור.** שדבר חדוש הוא שלא נהנו ממנו היום. טור. לבוש:

יא **שם. ואין מברכין במוצאי יוה"כ על האור שהוציאו עתה מן האבנים.** שאין מברכין על מה שנולד עכשיו ולא היה מבע"י אלא במו"ש שאף הוא תחלת בריית מן האור. ב"י. ט"ז סק"ג. ר"ל דטעם שמברכין על האור במו"ש נת' ברסי' רצ"ח שאינו אלא לזכר שנברא האור במו"ש שאדם הראשון הקיש האבנים זב"ז והוציא מהן אש לכן מותר לברך על אש כזה ממש שהוציאוהו עתה אבל במוצאי יוה"כ מה שמברכין על האור הוא להורות שיום זה קדוש משאר יו"ט ונאסר להבעיר בו אש ועתה הותר והוי האש דבר חידוש ומברכין עליו וזה לא שייך אלא באור ששבת ר"ל שהיה בעולם ביוה"כ בשעת שביתה ופסקה הנאתו ממנו בו ביום ועכשיו הותר לו. לב"ס. ועיין לעיל סי' רצ"ח או' מ"ה:

יב) **שם. ואין מברכין במוצאי יוה"כ וכו'** ואפי' חל יוה"כ בשבת אין לברך על אור היוצא מן האבנים להורות שיום זה מקודש ששבת מן האור. מ"א סק"ז. א"ר או' ה' מש"ז או' ג' ר"ז או' ה' דה"ח או' ד' מט"א או' ח' אבל בשיטת ריב"ב כתב דיוה"כ שחל להיות בשבת דינו כשאר שבתות יעו"ש וכ"פ בסידור רב יעב"ץ. ועיין לעיל סי' רצ"ח או' מ"ו ששם ג"כ הבאנו פלוגתא בזה וכתבנו שם כיון דאיכא פלוגתא יש ליזהר לכתחלה יעו"ש. וכ"כ המש"ז דאם אין לו אחר יברך עליו יעו"ש אבל בנר שהדליקו מן האור ההוא ודאי יש להקל כיון שיש מתירין אפי' ביוה"כ שחל בחול. וכ"כ מ"ב או' ז':

יג) **שם. ואין מברכין במוצאי יוה"כ וכו'** מצאתי בנימוקי פסחים כ"י שכתב שדעת הראב"ד שחייב לחזר אחר אור ששבת במוצאי יוה"כ ודעת הריטב"א ורבותינו דאינו חייב. ברכ"י או' ב':

יד) **שם. על האור שהוציאו עתה מן האבנים.** וה"ה כשהוציאו מן עצי גפרית וכה"ג. מ"ב או' ז':

טו) **שם. שהוציאו עתה מן האבנים.** לאפוקי אם הוציאו בעיוה"כ מן האבנים בודאי מותר כיון ששבת ביוה"כ. וכ"ה בטור וב"ח. וכ"כ מ"ב או' ח':

טז) **שם. וי"א שמברכין עליו מעמיד ראשון ואילך.** היינו שמדליקין נר אחר מאותו שיצא מן העצים או מן האבנים שגם זה נקרא אור ששבת ואינו אור הנברא מחדש. לבוש:

יז) **שם. וי"א שמברכין עליו מעמוד וכו'** משמע אבל לדיעה ראשונה אין לברך עליו וכ"ה דעת מ"א הק"ד. וכ"פ הר"ז או' ו' אבל התניא ושה"ל פסקו להתיר ויש לסמוך עליהם בשעת הדחק. א"ז וכ"כ ח"א כלל קמ"ה או' מ' דאם אין לו נר מותר לברך על מה שהוציא מן האבנים וידליקו נר ממנו וימתין מעט שלא יהיה בעמוד ראשון שהדליק ואז יברך עליו עכ"ל וכ"כ דה"ח או' ה' דבשעת הדחק מברכין עליו מעמוד ראשון ואילך. מיהו דעת מ"ב בב"ה שלא יברך ע"ז אפי' בשעת הדחק יעו"ש. אבל הנראה שיש לצרף עוד לזה דעת הסוברים דאינו חייב לחזר אחר אור ששבת במוצאי יוה"כ כמ"ש לעיל או' י"ג וע"כ בשעת הדחק ושלא יבטל ברכת הנר נראה דיש לסמוך על המתירין ועיין עוד לעיל סי' רצ"ח או' ח' ודוק:

יח) **[סעיף ה'] ישראל שהדליק מעכו"ם אין מברכין עליו וכו'.** ובתשו' מ"ע סי' י"ח חולק ומתיר בזה וראוי לסמוך עליו בשעת הדחק. א"ר או' ד' דה"ח שם. ועיין באו' שאח"ז:

יט) **שם. אעפ"י שבמוצאי שבת מברכין עליו וכו'** מפני שעל תוספת ההיתר הוא מברך והו"ל כאור היוצא מהעצים אבל ביוה"כ אין מברכין אלא על האור ששבת מבע"י. מ"מ פכ"ט מה' שבת בשם הרמב"ן. ב"י. מ"א סק"ד וא"כ זה הוי כסתם הש"ע בסעי' ד' וכבר כתב שם הש"ע וי"א שמברכים וכו' וא"כ ה"ה לכאן. וכן בסי' רצ"ח סעי' ח' סתם הש"ע לאסור ולא כתב דעת הי"א אשר כאן בסעי' ד' כי סמך על מה שיכתוב בכאן כי כאן ביתו:

כ) **שם. ששבת מבע"י ממש.** כגון עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום. ב"י בשם הכלבו. וגחלים ששבתו והדליקו מהם י"א דהוי כיוצא מהעצים ואין נראה שהרי הגחלים הראשונים הם היתר והנר ג"כ היתר. תר"י פ"ח דברכות. מ"א סק"ד. מט"א או' ח' מ"ב בב"ה:

כא) **שם. כגון לחולה וכו'** עיין לעיל סי' רצ"ח או' מ"ז:

כב) **שם הגה. י"א להבדיל על נר של בהכ"נ.** כיון שהיה דולק כל היום בהיתר. ט"ז סק"ד. מ"א סק"ה:

כג) **שם בהגה. וי"א שאין להבדיל עליו.** כיון שכל היום לא היה דולק להאיר אלא לכבוד היום והוי כאלו לא דלק כלל. ט"ז שם. מ"א סק"ו. ונראה דה"ה מה שהדליק בביתו לכבוד היום שהרי עיקרו לא נעשה להאיר אלא לכבוד היום. ח"א כלל קמ"ה אות מ' אבל אם לא הדליקו לכבוד היום אלא להאיר או כדי לברך עליו במוצאי יוה"כ לכ"ע שפיר דמי. וע"כ הנכון שכל אחד יזמין נר דלוק בביתו מעיוה"כ בכדי שתהא דולקת כל היום ולמוצאי יוה"כ יברך עליה או על הנר שידליק ממנה. וכ"כ דה"ח אות ז' וכתב דבזה יוצא לכל הדיעות. וכ"כ מ"ב או' י"ג. ועיין לעיל סימן רצ"ח סעי' י"א ובדברינו לשם בס"ד:

כד) **שם בהגה. אלא מדליקין נר אחר ממני וכו'** ולכן כשמביא נר של בהכ"נ לביתו ידליק ממנו עוד נר אחר ויברך על שניהם יחד. סידור רב יעב"ץ מט"א או' ט':

כה) **שם בהגה. ולא יבדיל על נר עצמו של בהכ"נ לחוד.** כלומר דאם אי אפשר להבדיל על שניהם מוטב להבדיל על נר אחר לחוד מנר בהכ"נ לחוד. מ"א סק"ז. וכ"כ בסידור רב יעב"ץ. ר"ז אות ח' מט"א שם. מ"ב אות י"ד. ואם עבר ובירך על נרות של בהכ"נ בלבד אף על פי שהודלקו לכבוד אעפ"י כן א"צ לחזור ולברך על נר אחר כיון שעשויין גם להאיר שהרי מתפללין לאורן. ר"ז שם. מ"ב שם. ונרות של בתי מדרשות שעשויה ללמוד אצלם

והקבועים שמה משתמשין בהם יש לברך עליהם. סידור רב יעב״ץ. מט״א שם. ואם יש נר בהכ״נ לחוד ויש נר שהודלק מהאור שהוציא מאבנים במוצאי יוה״כ עדיף טפי נר אחר. א״א או׳ ג׳ ומ״מ אם אפשר יש לכבותו ולהדליקו מנר של בהכנ״ס ולברך על שניהם כמ״ש מור״ם ז״ל בהגה:

כו כו) שם בהגה. ושאר דיני נר עיין לעיל סימן רצ״ח. ובדברינו לשם בס״ד:

כז כז) שם בהגה. ואוכלין ושמחים במוצאי יוה״כ וכו׳ אחר שיאכל סעודת התענית בליל מוצאי כפור יאמר על השלחן פתיחת אליהו הנביא זכור לטוב. וכתב רב יעב״ץ (בסידור) ז״ל ללמוד בר״מ פרשת אמור דצ״ט ע״ב יומא דר״ה איהו יומא דדינא וכו׳ עד דף ק׳ זכאה חולקהון בהאי עלמא ובעלמא דאתי ואח״כ יברך ברכה אחרונה על סעודתו ויקים בזריזות לעשות איזה הכנה לסוכה. בן א״ח פ׳ וילך או׳ כ״ג:

כח כח) שם בהגה. דהוי קצת יו״ט. וכ״כ לעיל סי׳ תרכ״ג או׳ ל״ב בשם התו׳ וסמ״ג יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תר״ד או׳ ד׳:

כט כט) שם בהגה. יש מחמירין לעשות שני ימים יוה״כ. כ״כ הטור. וכ״כ הסמ״ג והסמ״ק והגמ״י בתחלת שביתת עשור אלא שכתב הסמ״ק דחומרא יתירא היא אחר שאין מקדשין בשום מקום ע״פ הראיה אין לחוש יעו״ש. והב״ד ב״י יעו״ש. וכ״כ בא״ז דיותר טוב שלא לעשות דאיכא סכנה בדבר דאמרינן בירושלמי דהוה אבוה דשמואל עביד הכי ומית מיהו אין למחות ביד העושין כן. ד״מ או׳ ה׳. והמ״א כתב הטעם שלא לעשות שני ימים יוה״כ דכשעושה יום השני יוה״כ א״כ מאתמול הוי עיוה״כ ואסור להתענות וא״כ היאך יתענה והוי סתרי אהדדי לכן אין לנהוג כן ומכ״ש למנהגינו שאין מתענין בין יוה״כ לסוכות יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד דאין לנהוג בחומרא זו מכמה טעמים יעו״ש. וכ״כ ח״א אות מ״ג דמימינו לא שמענו משום אדם שינהוג כן יעו״ש. ומיהו עיין בפסחים דף נ״ד ע״ב בתו׳ ד״ה בקביעא דירחא שכתבו אם נסתפק מתי הוקבע החודש כגון שמהלך במדבר עושה ב׳ ימים יוה״כ כדין כל ספיקא דאו׳ דאזלינן לחומרא יעו״ש יא״פ. ומיהו לדידן דלעולם עבדינן אלול חסר ליכא להסתפק מתי הוקבע החודש אלא רק אם נסתפק באיזה יום היה ר״ח אלול וכדומה אז יש לעשות שני ימים. ועיין ר״ה כ״א ע״א:

ל ל) והעושין שני ימי יוה״כ אף אם הם עשרם לא יתפללו רק תפלה של חול. טור. והטעם כתב ב״י משום לא תתגודדו א״נ משום דמחזי כיוהרא ואתו לידי מחלקות יעו״ש. והב״ח כתב הטעם משום דאין כח לשום אדם לברך ברכות מעצמו כל שלא הסכימו עליהם חכמי התלמוד יעו״ש. אבל סליחות ותחנונים לא היה מוחה בידם. רשד״ם חי״ד סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט. ומ״מ לא יאמרו אותם באמצע תפלה רק אחר י״ח. ונראה דיניחו ג״כ תפילין. גם לא יקראו בתורה אפי׳ ויחל. מ״א סק״ז. מט״א או׳ י״א. מ״ב או׳ ט״ז. ולא יצאו בתפילין לרה״ר ולא יברכו עליהם בקול רם. לב״ש. אבל לשאר כל דבר ואיסור מלאכם נוהגין כמו בראשון הלכך אפי׳ אחרים לא יבשלו להם טור. וכשחל יוה״כ יום ה׳ אסור להכין להם צרכי שבת בע״ש שהוא יוה״כ שלהם אך יאכלו עם אחרים שלא הרבו בשבילם. ב״י בשם הר״מ. מט״מ סי׳ תתפ״ט. מ״א שם. ר״ז או׳ י״א ואות י״ב מ״ב שם. ומ״מ אם בישל דבר שא״א לאכלו חי כגון דגים אסיר לאכלם בשבת כיון דקדושה א׳ הן. מ״א שם. והא״ר אות ט׳ כתב דאין להחמיר בזה:

לא לא) שם בהגה. ויש לזה התרה. כ״כ הטור בשם הרא״ש. וכ״כ ב״י. וכן הסכים. הב״ח. וכן הורה מהרי״ט. רשד״ם חיו״ד סי׳ קצ״ג. כנה״ג בהגה״ט. ר״ז או׳ יו״ד. ואם התנה בפי׳ שאין עושה כן רק שנה זו ואין מקבל על עצמו שיעשה כן בכל שנה א״צ התרה. מט״א או׳ י״ב. מ״ב אות י״ז. ועיין ביו״ד סי׳ רי״ד:

לב לב) שם בהגה. ואין לנהוג בחומרא זו וכו׳ ועכשיו לא שמענו מי שנהג לעשות שני ימים יוה״כ ויפה המנהג שלא לעשות. ב״ח. וכ״כ לעיל או׳ כ״ט:

לג לג) שם בהגה. אין אומרים תחנות וכו׳ ואין מתענין בהם אפי׳ ביום שמת בו אביו או אמו לפי שבו הזמן נשלם בסמ״ק שבנה שלמה הע״ה. לבוש. מ״א סק״ז. שו״ג או׳ י״א. ר״ז או׳ י״ג. מט״א או׳ י״ד. והטעם בסוד הוא לפי שבאלו הימים נמשכים בחי׳ החסדים מן בינה אל בחי׳ המלכות כמ״ש בשער הכוו׳ דף ק״ד ע״ב וע״ג יעו״ש וכ״כ לעיל סי׳ קל״א או׳ צ״ח ועי״ש עוד טעמים:

לד לד) ביום שאחר יוה״כ משכימין לבהכ״נ. מ״א שם. והטעם בשל״ה שלא יקטרג השטן. א״ר או׳ י״ב. ולפ״ז צריך ליזהר מכאן ואילך בכל עניניו:

לה לה) שם בהגה. והמדקדקים מתחילין מיד במוצאי יוה״כ בעשיית הסוכה וכו׳ היינו להתחיל בלילה דבר מה וביום המחרת יעשה כולה כמ״ש בסימן תרכ״ה. מש״ז בסוף הסי׳ ולמחרת אפי׳ הוא ע״ש יעשה הסוכה כולה דמציה הבא לידו אל יחמיצנה. דרשות מהרי״ל ה׳ סוכה. ד״מ סי׳ תרכ״ה. א״ר אות ט״ד מט״א אות ט״ו. ואם קשה עליו להתחיל בעשיית סוכה במוצאי יוה״כ מחמת התענית והתפילות או מפני שאינו מורגל לעסוק בעשיית סוכה בעצמו מאיזו סיבה לפחות ידבר מענייני סוכה עם בני ביתו. והא דיש לו להתחיל בעסק עשיית הסוכה ביום י״א תכף ומיד אחר ביאתו מבה״כ ואפי׳ הוא ע״ש היינו דוקא בשכבר יש לו מן המוכן כל צרכי שבת אבל אם עדיין לא הכין צרכי שבת קודם ואח״כ יעסוק בסוכה. סידור בית השואבה אות ו׳ וכ״כ הרו״ח בסי׳ תרכ״ה או׳ ג׳ יעו״ש:

לו **לו) מוצאי** יוה״כ מנהג הקדוש וכשר לתקן בסוכה איזה דבר קודם שיאכל וכן ג״כ טוב שביום י״א אחר תפלת שחרית קודם שיאכל יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג אם אפשר. תוצאות חיים. פת״ע או׳ ט״ו:

לז **לז) שם בהגה. כדי לצאת ממצוה אל מצוה.** ואסמכוה אקרא וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ויעקב נסע סכותה כמבואר במדרשים. ברכ״י או׳ ג׳. והחכם עיניו בראשו להזמין מעיוה״כ איזה דבר כדי להתחיל באור מוצאי יוה״כ בתיקון הסוכה. מו״ב או׳ רפ״ה:

סימן תרכה

א **א) [סעיף א׳] בסוכות תשבו שבעת ימים וכו׳** הם ענני כבוד וכו׳ ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו ואעפ״י שיצאנו ממצרים בחודש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל ולא היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך ולכן צוה אותנו שנעשה בחודש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסיכתו ולישב בביתו ואנו יוצאין מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה. טור. לבוש. והטעם בסוד לפי שמר״ה עד יוה״כ היו בחי׳ דין וגבורות ומיוה״כ ואילך הם בחי׳ חסדים שנמשכים ע״י הסוכה ולולב ומיניו כמבואר במקומו בסוד שמאלו תחת לראשי שהם מר״ה עד יוה״כ וימינו תחבקני מיוה״כ ואילך והסוכה היא בחי׳ אור מקיף שנמשך מן בינה אל בחינת המלכות והם ז׳ מקיפין מן חסד עד מלכות ובכל יום נמשך חסד א׳ ליל א׳ מקיף דחסד ליל ב׳ מקיף דגבורה וכו׳ וזה סוד מ״ש חז״ל כי הסוכה היא כנגד ענני כבוד אשר במדבר כי הנה כל ענן הוא בחי׳ חסד כמ״ש יומם יצוה ה׳ חסדו ולכן היו ענני כבוד כנגד אהרן הכהן איש החסד והם ז׳ עננים כנגד ז׳ מקיפים של החסדים בז׳ ספירות תחתונית דנוק׳ מחסד עד מלכות שבה וכנגדם הם ז׳ ימי הסוכות כמ״ש בשער הכוו׳ דף ק״ב יעו״ש. ומ״ש ז׳ עננים הם הכי איתא בספרי פ׳ בהעלותך. ע״פ וענן ה׳ עליהם וכו׳ ובמכילתא פ׳ בשלח ורש״י בחומש פרשת בהעלותך ע״פ וענן ה׳ עליהם יומם יעו״ש. וזהו שצותה תורה בסוכות תשבו שבעת ימים כנגד ז׳ עננים. ועיין לקמן סוף סי׳ תרל״ט או׳ ח׳ ד״ה ודע:

ב **ב) שם. הם ענני כבוד וכו׳** זהו אליבא דר׳ אליעזר אבל סברת ר״ע סוכות ממש עשו להם כדאיתא בסוכה די״א ע״ב יעו״ש. אבל נוכל לפרש דלכ״ע הא והא איתא כי היה להם סוכות וגם עננים סוכה לכל אחד ואחד ועננים לכללות הכל ולא פליגי אלא במשמעותא דקרא. ומשמע מדברי השלחן ערוך שכתב זה שצריך לכוין בישיבת סוכה כי היא זכר לענני כבוד:

ג **ג) שם. הם ענני כבוד וכו׳** ויכוין בישיבתה שציונו הקב״ה לישב בסוכה זכר לי״מ. ב״ח. מ״א ריש הסימן. ר״ז או׳ א׳. וכ״ז לצאת המצוה כתיקונה ע״צ היותר טוב ודיעבד אם לא כיון רק לצאת במצוה שציונו השי״ת יצא דמצות צריכות כוונה לצאת כמ״ש סי׳ ס׳ סעיף ד׳ יעו״ש. מש״ז. מ״ב אות א׳ וע״כ כשיבא לישב בסוכה בין ביום בין בלילה קודם סעודה י״ל לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מ״ע דאו׳ ליישב בסוכה כמש״ה בסוכות תשבו שבעת ימים וכו׳ למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וכו׳ לתקן את שורש מצוה זו וכל תרי״ג מצות הכלולים בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ועיין עוד לקמן רסי׳ תרמ״ג:

ד **ד) שם הגה. ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יוה״כ וכו׳** היינו לבנותה כולה. כ״ה במהרי״ל. מ״א סק״א. ועיין לעיל סי׳ תרכ״ד אות ל״ה. וכשם שמצוה לעסוק בסוכה מיד אחר יוה״כ כך מצוה מיד אחר יוה״כ להתעסק בהכנת לולב ומיניו וכמ״ש הטור לעיל סי׳ תקפ״א בשם מדרש יעו״ש:

ה **ה) שם הגה. ומצוה לתקן הסוכה מיד וכו׳** מדברי הא״ז מוכח דאין לעשות הסוכה קודם יוה״כ ואסמכיה אמאי דאתמר במדרשא אמר ר״א למה אנו עושין סוכות אחר יוה״כ יעו״ש אמנם עיני ראו דהמדקדקים עושים הדפנות ועצי הסכך קודם יוה״כ ובמוצאי יוה״כ מניחים הסכך אם לא כולו מקצתו. ברכ״י או׳ ב׳ זכ״ל או׳ ס׳ בית השואבה אות ח׳ יפ״ל ח״ב או׳ ב׳ וכתב ומנהג יפה הוא וכן אנחנו נוהגין יעו״ש:

ו **ו) הגם** דק״ל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור אסור לעשות מלאכה בפני ג׳ לעשות סוכה שרי. באר יעקב בח״מ סי׳ ח׳ מחב״ר או׳ ג׳ זכ״ל שם. בית השואבה או׳ ט׳ שע״ת או׳ א׳ רו״ח או׳ א׳:

ז **ז) כתב** בס׳ הפרד״ס לרש״י דמ״ה ע״ג וז״ל מחוייבין בית ישראל למיעבד סוכה לנפשיה כל חד וחד ולמיתב בה ז׳ יומי ביממא ובליליא וכו׳ וכדאיתא בברייתא בסוכה דמ״ג ע״ב תשבו תשבו לג״ש נאמר כאן תשבו ונאמר במילואים תשבו מה להלן ימים ואפי׳ לילות אף כאן ימים ואפי׳ לילות. והכי תניא בת״כ פ׳ אמור פי״ז ובפסיקתא שם. יפ״ל ח״ב אות א׳ ובח״ג או׳ א׳ וכ״כ בסידור בית השואבה או׳ א׳ אע״ג דאדם יוצא בסוכה שאולה כדאיתא בש״ע סי׳ תרל״ו מ״מ הדבר פשוט דיותר מצוה היא שישתדל כל אדם לעשות לו סוכה בחצירו משלו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תנ״ד או׳ ט״ל:

ח ח) **איתמר** בתיקונים תיקון ע׳ דקל״ב ע״א מאן דעביד לים סוכה קב״ה מסכך עליה בההוא עלמא ואגין עליה מכל מלאכי חבלה כד נפיק מהאי עלמא ואזיל לההוא עלמא יעו״ש. ואע״ג דסוכה היא מצוה קלה המבטל אותה עונשו מרובה שדומה ככופר בה וכן כל כיוצא כמ״ש בשו״ת מן השמים סי׳ כ״ו יעו״ש. יפ״ל ח״ב או׳ ג׳:

ט ט) **וצריך** הרב מו״ץ להכריז בצבור קודם סוכות שחייבים כל ישראל לעשות סוכה בכל החצירות כדי שלא יתבטלו ממצות סוכה. וצריך לסבב הת״ח הי״ו סמוך לחג הסוכות יום או יומים הן להזהיר שיעשו סוכות הן להזהירם שיעשו סוכות במקומות נקיים וגם שלא יהיה פיסול בהם והנכון להכריז בצביר כי לא יוכל שום בעה״ב לברך ברכת סוכה אם לא יראה אותה לאיזה ת״ח דראוי לסמוך עליו שהיא כשירה והוא ברור. רו״ח או׳ ד׳. ויש מקומות שנוהגין הת״ח לסבב בכל העיר סמוך לחג הסוכות לראות הסוכות אם הדפנות שלה הם כשרים וגם לרוחות את הגג של הסוכה שמא עשויה תחת תקרה או תחת אילן וגם אם עשוים הסוכה במקום נקי ושלא יבא לה ריח ממקום אחר ומנהג יפה הוא:

י י) **מאן** דזהיר במצות סוכה ולעשותה כתיקונה מובטח לו שלא יהיה מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה. יפ״ל ח״ה או׳ ג׳. וכל מאן דיתיב תחות צלא דמהימנותא אחסין חירו ליה ולבנוי לעלמין ואתברך ברכתא עלאה ומאן דאפיק גרמיה מצלא דמהימנותא אחסין גלותא ליה ולבנוי. זוהר פ׳ אמור דק״ג ע״א:

יא יא) **שם בהגה. ומצוה לתקן הסוכה מיד וכו׳** ומצוה לעשות סוכתו בידו ועוד שאמרו ז״ל מצוה בו יותר משלוחו וכ״ש מצוה זו שיש בה זכר לי״מ כמ״ש למען ידעו דרתיכם כי בסוכות וכו׳ וע״כ אם אפשר יש לעשות כל הסכך בידו כי הוא עיקר המצוה ואם א״א לו מאיזה סיבה לפחות יעשה מעט בידו והשאר יעשה על ידי שליח ויאמר לו אתה שליח מצוה בעדי לעשות סכך זה לשם מצות סוכה. וקודם שיתן הסכך על גג הסוכה. יאמר לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות עשיית סוכה כמ״ש חג הסוכות תעשה לך וכו׳ לתקן את שורש מצוה זו וכל תרי״ג מצות הכלולים בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואחר כך אומר הריני נותן סכך זה לשם מצות סוכה. ונותן מה שיכול ליתן והשאר אומר לאחרים שישלימו הסכך לשם מצית סוכה כנז׳. ועיין עוד לקמן סי׳ תרכ״ט או׳ א׳:

יב יב) **כשמחשב** ומהרהר בענין עסק עשיית הסוכה יזהר שלא יחשב ויהרהר בעסק ואופן עשייתה במקומות המטונפין. הלק״ט ח״ב סי׳ נ״ז. בית השואבה אות ד׳.

יג יג) **מי** שאין בידו לקנות מזוזה וסוכה מזוזה קודם לסוכה וכן מזוזה קודם ללולב וכן תפילין קודם לסוכה ולולב וקודם נמי למזוזה. תשו׳ ר׳ עקיבא איגר סימן ט׳ פ״ת. פת״ע או׳ ב׳:

יד יד) **מי** שאין לו קודם החג לשתי מצות סוכה ולולב סוכה קודם דסוכה מקרי תדיר לגבי לולב שאינו אלא פעם אחת לנענע ביום ראשון דאו׳ ובשאר הימים מד״ס אבל אם נמצא לו לשבת בסוכת חבירו ולולב אין לו אף שזה רוצה בסוכתו של עצמו אינו נכון להיות בלא לולב בשביל זה אם לא שקשה הדבר הרבה ללכת בסוכתו של חבירו ואנינא דעתיה טובא ויהיה מצטער. תשו׳ בשמים ראש סימן ס״ב. חקת הפסח בסופו בשיירי ערך השלחן לסימן תרנ״ה. פת״ע אות ב׳:

טו טו) **יש** להרבות בצדקה ערב סוכות ומהרח״ו זצ״ל היה מחלק קופה לעניים יום ערב סוכות. אור צדיקים להרמ״ך פאפיראש. ויש טעם נכון מאד ע״ד האמת (פע״ח שער כ״ח סוף פ״ד) ויומא הוא דקא גרים בדרך צדקה תמצא. ויזהר מאד לתת מתבשיל יו״ט לעניים כמ״ש בזוהר. מחב״ר בק״א או׳ א׳ שע״ת. מל״ח סי׳ ך׳ אות ג׳ ויח׳ עוד זה לקמן רסי׳ תרל״ט יעו״ש:

טז טז) **טוב** להדליק בסוכה ז׳ נרות כנגד ז׳ צדיקים הבאים לסוכה. אור צדיקים שם. מחב״ר שם אות ב׳ שע״ת. וגם זה יח׳ לקמן רסי׳ תרל״ט יעו״ש:

יז טוב) **שם בהגה. דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה.** דהכי איתא במכילתא פ׳ בא ושמרתם את המצות ר׳ יאשיה אומר אל תקרא כן אלא ושמרתם את המצות כשם שאין מחמיצין את המצות כך אל יחמיצו את המצוות אלא אם באת מצוה לידך עשה אותה מיד. והביאו רש״י במגילה ו׳ ע״ב וביומא ל״ג ע״א. ביאורי הגר״א:

סימן תרכו

א א) **[סעיף א׳] הגה. אין לעשות סוכה תחת בית וכו׳** דבעינן שיעשנה תחת אויר השמים. דכתיב בסוכות תשבו בסכת כתיב חסר וא״ו ודרשינן לא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שתחת הבית. גמ׳ סוכה ט׳ ע״ב. טור. לבוש. ט״ז סק״א. ובית עצמו פסול דסוכה אמר רחמנא

ולא ביתו של כל השנה. רש״י סוכה דף י״ד ע״א. ואילן פסול משום דמחובר הוא. מ״א סק״א ולב״ש. ומחובר פסול משום דכתיב באספך מגרנך ומיקבך ודרשינן ממה שאתה מאסף מגרנך ומיקבך עשה לך סוכה ולא דבר המחובר לקרקע. ב״י. לבוש. ועיין לקמן ריש סימן תרכ״ט.

ב **ב) ובכל** אלו לא שני לן בין אם הסוכה קדמם או דברים הפסולים קדמו דלעולם הסוכה פסולה בכך משום סוכה שתחת סוכה אפי׳ עירבן ואפי׳ הסוכה צלתה מרובה מחמתה מחמת עצמה כדינא אפ״ה פסולה. לבוש.

ג **ג) אין** אדם יוצא י״ח אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות ולא להסתופף בצלה בלבד או שעשוי גם להשתמש בה תשמיש של צניעות כגון לאוצר או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית שהרי הבית הוא מיוחד לכל דברים אלו והתורה אמרה סוכה ולא בית. ר״ז או׳ א׳:

ד **ד) שם הגה. אין לעשות סוכה תחת בית.** מקומות קרים שבחג יורד שלג הרבה על סכך הסוכה ומתעבה ונעשה כעין תקרה כשרה דהא שלג אינו חוצץ בפני הטומאה ולא חשיב מידי להיות כתקרה ע״ג סוכה. גו״ר חא״ח כלל ד׳ סימן ז׳ י״א בהגה״ט. שע״ת. בית השואבה או׳ ד׳:

ה **ה) שם בהגה. או אילן.** היינו כשענפי האילן הוא על הסוכה ממש אבל אם הוא מצד הסוכה אעפ״י שע״י צל האילן ממילא אינו מגיע החמה לסוכה כלל אפ״ה כשר. בכורי יעקב. מ״ב בב״ה:

ו **ו) שם. והעושה סוכתו תחת האילן וכו׳** משמע דלכתחלה אם אפשר אין לעשות הסוכה תחת האילן בכל ענין כדי שלא יכנס בספיקות:

ז **ז) שם. י״א שאם האילן צלתו מרובה מחמתו פסולה בכל ענין וכו׳** ר״ל אפי׳ אם חבטן והשפילן יחד עם הסכך ואפי׳ אם הסוכה לבדה נמי צלתה מרובה ואפילו הסכך כשר רוב נגד האילן מ״מ פסולה. גם נכלל במלת בכל ענין אף אם האילן למעלה מן הסוכה הרבה ואף אם הסוכה נמי צלתה מרובה. ומדסתם הש״ע בכל ענין נשמע נמי אפי׳ אין האילן למעלה מן הסכך עשרה מ״מ פסול משום שני סככים. בית מאיר:

ח **ח) שם. אבל אם האילן חמתו מרובה מצלתו.** שאז אינו נקרא בפני עצמו סכך. לבוש:

ט **ט) שם. אבל אם אין הסוכה צלתה מרובה מחמתה אלא ע״י האילן.** ר״ל וסכך האילן הלא פסול הוא משום מחובר ואין מצטרף לסכך הכשר להכשיר הסוכה:

י **י) שם. צריך שישפיל הענפים וכו׳** משמע אפי׳ לכתחלה יכול לעשות כן. ואע״ג דאין מבטלין איסור לכתחלה י״ל דקודם יו״ט שאינו אסור עדיין נתקן ועוד דהא דאין מבטלין לכתחלה מדרבנן הוא וה״מ במקום שנהנה כגון לאכול או להחם אבל מצות לאו ליהנות ניתנו. ב״ח בסוף הסימן בשם מרדכי ואגודה. והב״ד הט״ז סק״ב ומ״א סק״ג. והר״ן כתב אע״ג דאיסור שיכול להסירו אינו בטל מ״מ הכי אגמריה רחמנא למשה בפלגא סגי דפרוץ כעומד מותר אלא דהכא כיון שהם מעורבין בטל ברובא עכ״ל וא״כ אין כאן מבטל איסור. מ״א שם:

יא **יא) שם. צריך שישפיל הענפים וכו׳** סתם בזה שלא כדעת הרמב״ם דלדעת הרמב״ם בעינן קציצה דוקא ובלא קציצה אפי׳ אם רובו סכך כשר לא מהני אלא דבהשפלה לבד סגי בלא נענוע כמ״ש בב״י וכ״כ הב״ח דאין להתיר אלא בקצצן לפי שהמחובר הוא חשוב ואינו דומה לשאר סכך פסול שהוא בטל ברוב סכך כשר יעו״ש. וכן פי׳ רבי חננאל על הא דמשני הגמ׳ בשחבטן דהיינו שיחתוך הענפים יעו״ש והב״ד מ״ב בב״ה וכתב וע״כ בודאי דלכתחלה נכון לחוש לדעת הרמב״ם כדעת הב״ח דבעינן שיקצוץ אותם ובזה מותר אפי׳ בלא נענוע כמ״ש הפו׳ לדעת הרמב״ם יעו״ש:

יא) ואם נתלשו ענפי האילן ואינן מעורין במקצת עד שיכולין לחיות אעפ״י שהם פסולין לסכך בטילים ברוב סכך כשר. שה״ג פ״ק דסוכה בשם הריא״ז. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ד׳ עו״ש או׳ א׳ א״ר אות א׳:

יב **יב) שם. ויערבם עם הסכך בענין שלא יהיו ניכרים.** מי הוא הסכך הכשר או הפסול הא אם הניחן פסול ע״ג הכשר זה ע״ג זה ממש ניכרים מקרי ואין מהני בסכך כשר כשחמתו מרובה לצרפן יחד. א״א או׳ ד׳ מ״ב בב״ה:

יג **יג) שם. וי״א שאפי׳ וכו׳** ולפי הכלל שידוע שכל מקום שכותב הש״ע י״א וי״א דדעתו לפסוק כדיעה שנייה גם הכא דעתו להחמיר כדיעה שנייה. וכ״כ א״א שם. והא״ר או׳ ה׳ כתב דבשעת הדחק יש להקל כסברא ראשונה. וכ״כ הר״ז או׳ יו״ד דהעיקר כדיעה ב׳ ומ״מ בשעת הדחק שאין לו סוכה אחרת וגם א״א לו לתקן סוכה זו ולהכשירה יש לסמוך על דיעה ראשונה שלא להתבטל ממצות סוכה עכ״ל וכ״כ לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ יעו״ש. ולענין ברכה נראה כיון דאיכא פלוגתא דאין לברך וכ״מ לעיל סימן י״ח דהגם שהפלוגתא היא בעשיית המצוה דאין לברך יעו״ש:

יד יד) **שם. והאילן חמתו מרובה מצלתו.** דאם האילן צלתו מרובה מחמתו בלא״ה בכל ענין פסולה כמ״ש בדיעה ראשונה:

טו טו) **שם. אם ענפי האילן מכוונים כנגד סכך הכשר פסולה.** דאז האילן עושה צל והסכך כשר שתחתיו כמאן דליתא והנשאר הוא חמתה מרובה מצלתה ומשו״ה סיים דאם הסכך הרבה עד שאפי׳ ינטל נגד האילן. נשאר כשיעור כשר. לב״ש:

טז טז) **שם. בין שהאילן קדם בין שהסוכה קדמה וכו׳** ר״ל שלא כדברי קצת מפרשים דאמרי דכל שקדמה סיכה לאילן לא אמרינן בהן דמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר כמ״ש בב״י יעו״ש:

יז טוב) **שם. הגה. מיהו אם השפיל הענפים למטה וכו׳** ובזה מהני אפי׳ אם אין הסוכה צילתה מרובה מחמתה בלא האילן וכמו לדיעה א׳ ב״ח. וכ״ה דעת הנה״ש אות ג׳ והחמ״מ או׳ ב׳ ובגדי ישע ובית מאיר. מיהו המ״א סק״ד כתב דלדיעה זו דוקא כשהסוכה צלתה מרובה בלא אילן יעו״ש והב״ד א״ר או׳ ו׳ וכן איתא בכלבו כדברי מ״א וכ״כ המ״מ בשם הרמב״ן דרי״ו לדעת אבי העזרי והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ ח׳ וע״כ כתב דלמעשה נכון להחמיר כוותייהו יעו״ש:

יח חי) **שם בהגה. שאינן ניכרין וכו׳** אינו מדוקדק דאפילו ניכרין שרי כיון שצילתה מרובה וכ״ה בהדיא ברא״ש ור״ן ותו׳ אלא סירכא לישנא דסברא הראשונה נקט. מ״א שם. וכ״כ בתשובת בית יהודה סי׳ י״ז. וכן אם היו מונחים זה על גב זה ממש שרי כיון שהם מרובים מהכך האילן. א״א שם. מיהו החמ״מ שם חולק וכתב דגם לשיטת מ״א דמיירי בצילתה מרובה בעינן שאינם ניכרין יעו״ש:

יט יט) **שם בהגה. מיקרי עירוב וכשר.** והיינו כשהיה הסכך הכשר מרובה על הפסול. ואם היו מונחים על הסוכה כל אחד ואחד בפ״ע ואינן מעורבין כלל אלא זה בצד זה א״צ שיהיה בכשר רוב כנגד הפסול אלא אפי׳ אם הם מחצה על מחצה ג״כ הסוכה כשרה דהוא הלכה למשה מסיני אלא מפני שא״א לצמצם יש להעדיף מעט כמ״ש לקמן סי׳ תרל״א סעי׳ ח׳ יעו״ש. מ״ב או׳ ט׳ והוא מדברי המ״א שם והלב״ש:

כ ך) **שם. אבל אם הענפים כנגד האויר וכו׳** ומיירי שאין בענפים במקום א׳ ד״ט בסוכה גדולה וג״ט בסוכה קטנה דאל״כ פוסלין הסוכה כמ״ש לקמן סימן תרל״ב סעיף א. יעויין שם:

כא כא) **שם הגה. או שהסכך הרבה שאפי׳ ינטל נגד האילן נשאר כשיעור.** ומשמע שהסכך שכנגד הענפים הו״ל כסכך פסיל וא״כ צריך שלא יהיה במקום א׳ ד״ט בסוכה גדולה וכו׳ כנזכר באות הקודם. וכ״כ הב״ח בשם הפו׳:

כב כב) **שם הגה. או שהסכך הרבה שאפי׳ וכו׳** עיין ט״ז סק״ג מה שהאריך בזה ודעתו דר׳ יחיאל מחמיר אף באופן זה דמקרי תחת שני סככים ודעתו להחמיר למעשה כוותיה יעו״ש. אמנם כמה אחרונים פליגי עליה הלא המה מאמ״ר או׳ ד׳ חמ״מ או׳ ה׳ ה״ב או׳ ד׳ בית מאיר בסעיף ג׳ ובגדי ישע בסעיף ג׳ ודעת כולם כיון דהעליונה חמתה מרובם מצילתה אין על התחתונה שם סוכה תחת סוכה יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ ל״ב:

כג כג) **[סעיף ב׳] אם קצץ האילן וכו׳** ר״ל אף שמתחלה הדלה האילן על הסוכה לסכך בו והוי סכך פסול דמחובר הוא לא מקרי זה תעשה ולא מן העשוי כיון שלבסוף קצצו לשם סיכוך הוי עשייה מחדש וכשר אפי׳ אין שם שום סכך אחר ומ״מ בקציצה לבד לא מקרי עשייה גמורה כיון שלא קצצן קודם שהדלה וע״כ צריך לנענע ג״כ אחר הקציצה שנמצא כאלו אותה שעה מניחם במקומם. מ״ב או׳ י״ג:

כד כד) **שם. והוא שינענעו וכו׳** אבל אם לא נענעו לא אמרינן קציצתו זו היא עשייתו. טור. לבוש. ר״ז סי׳ תרכ״ט או׳ ך׳:

כה כה) **שם. שיגביה כל אחד לבדו ומניחו.** לשם צל. מ״א סק״ה. וא״צ שיניחו לשם סוכה וכמבואר בסי׳ תרל״ה דא״צ רק שתהא עשויה לצל. לב״ש. ור״ל די אם עשויה לצל אבל מ״מ מצוה מן המובחר לעשותו לשם סוכה ג״כ. וכ״כ הלבוש וצריך להגביה כל א׳ לבדו ולהניחו על הסוכה לשם סוכה וצל וכו׳ וכן כולם עכ״ל. ועיין לקמן סי׳ תרכ״ט אות צ״ב סדר הנענוע לרש״י ור״ת יעו״ש:

כו כו) **אם** תחב יחור של אילן בארץ עם ענפים ועלים הרבה לשם צל על הסוכה כשירה והוא כשהמחיצות היו עשויות מקדם ואם שלא לשם צל וכשהגיע זמן סוכה כיון שיהיה לשם צל פסול משום תעשה ולא מן העשוי ואם השריש אפי׳ תחבו לשם צל פסול משום מחובר. א״א אות א׳ ואות ס׳ מ״ב או׳ י״ד:

כז כז) **שם בהגה. ולא מקרי תעשה ולא וכו׳** ר״ל דבזה א״צ לנענע הסכך מחדש אחר שהסירו הבית או המחובר. ודע דבדין זה כ״ע מודים ומ״ש שכנה״ג בהגב״י אות ה׳ והעו״ש אות א׳ על דברי מור״ם הנז׳ והב״ח כתב בשם רש״ל להחמיר אם לא סילק הגג קודם שסיכך כתב עליהם המאמ״ר או׳ ו׳ דלא דקו שפיר בדברי הב״ח דהמעיין שם יראה דמודים הם בעושה סוכם גמורה בבית או תחת מחובר דאין בו משום תעשה ולא מן העשוי אלא

שנחלקו שם על מ״ש במהרי״ל בענין גג העשוי צריף דשם אין עושין סוכם גמורה תחת הגג ואין הסוכה נראית עד אחר שהסירו הגג ולכן צריך להסירו מקודם ולא דמי לדין זה שכתבו הפו׳ יעו״ש. וגם המ״א סק״ז מודה בדין זה כיעו״ש ומ״ש באה״ט סק״ה בשם מ״א לא דק. וכ״כ מ״ב או׳ ט״ו. וכן מ״ש לקט הקמח בשם הרדב״ז סי׳ רמ״ו כתב עליו בית השואבה או׳ ז׳ דלא דק בדברי הרדב״ז דבהדיא כתב דכשירה ואין בה משום תעשם ולא מן העשוי יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ ל״ה:

כח **כח) [סעיף ג׳] שהסירו הרעפים.** ורעפים הם מין חרס שעושין מהם גגין:

כט **כט) שם. אף על פי שנשארו שם העצים הדקים.** שקורין לאטי״ש בל״א:

ל **ל) שם. כשירה.** אפי׳ לישב תחת העצים עצמן כמ״ש סי׳ תרל״א סעי׳ ט׳ כיון שעשה מעשה והסיר הרעפים אבל אם היתה מקודם בנויה בלא גג ולא עשה עכשיו בה מעשה אז אותן העצים או הקורות יש להם דין סכך פסול ודינו כמ״ש סעי׳ א׳ גבי אילן. מ״א סק״ו. ור״ל שכל שאין הסכך כשר רבה כ״כ עד שאם ינטל ממנו כשיעור העצים הדקים והקורות המיצל עליהם יהיה עדיין צל הסוכה מרובה מחמתה פסולה. וכ״כ הר״ז או׳ י״ג. ומשמע הא אם עשה מעשה שהסיר הרעפים א״צ שיהא הסכך רבה כ״כ עד שאם ינטל וכו׳ אלא אדרבא אלו העצים מצטרפים עם סכך כשר להיות הסוכה צלתה מרובה מחמתה ואעפ״י שהסוכה היא למטה מהעצים וכ״כ הר״ז או׳ י״ב אלא משום דאיכא פלוגתא בזה וי״א דחשבינן לאלו העצים כסכך פסול כמ״ש בטור וב״י לכן יש להחמיר ולדונו כמו העושה סוכתו תחת האילן דסעי׳ א׳ ובכל גוונא בעינן שיהא הסכך כשר רבה כ״כ עד שאם ינטל ממנו כשיעור עצים המיצל עליו יהא צלתה מרובם ואפשר כי כ״ה נמי דעת הש״ע שסתם. ועיין מאמ״ר או׳ ז׳:

לא **לא) שם. כשירה.** והב״ח כתב דיש לסכך על גב העצים ובתנאי שלא יהא ביניהם פחות מג״ט דאז הם כלבודין ונעשו כולם כדף אחד ואין הסכך כשר רבם עליו ומבטלו כיון שניכרין ועומדין כל אחד בפני עצמו יעו״ש אמנם המ״א שם השיג על דברי הב״ח הנזכר וכתב דהוא פשוט דלא אמרינן לבוד כיון שסכך כשר ביניהם וראיה ממ״ש סי׳ תרל״א סעי׳ ח׳ יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ז׳ דאפילו אין ביניהם גיט וניכרים כשירה. וכ״כ המאמ״ר או׳ ז׳ דאפי׳ אין ביניהם ג״ט כל שיש ריוח ביניהם כמותן ונתן הסכך כשר עליהם כשירה לכ״ע דלא כהב״ח וכ״נ עיקר להלכה ולמעשה יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ י״ד. מ״ב או׳ י״ז:

לב **לב) שם. כשירה.** משמע אפילו שאין בין עץ לעץ ג״ט הסוכה כשירה משום שאלו העצים חמתן מרובה מצלתן וכמ״ש לעיל סעיף א׳ גבי אילן. מיהו הט״ז סק״ד כתב שאין להקל אלא ביש ביניהם ד״ט שאז אין שייך כלל משום ב׳ סככים ויהא בענין שאם ינטל מן הסכך נגד הלטיש יהים עדיין צלתה מרובה מחמתה עכ״ל אבל הרב פנים מאירות ח״א סי׳ מ״ד הרבה להשיב ע״ד הט״ז הנזכר ודחה דבריו והעלה דכל שהסוכה התחתונה צלתם מרובה מחמתה אף לאחר שינטל מה שכנגד הפסול סוכה כשירה היא לכתחלה. והזר״א ח״ג בא״ח סי׳ ס״ו בסוף התשו׳ כתב דהגם דבימי חרפו סתר דברי הט״ז ושאח״כ מצא שכיון לדעת הפמ״א מ״מ לכתחלה יש לחוש לדברי הט״ז. ומהרי״ע בשו״ת בית יהודה בא״ח סימן י״ז גם הוא דחה דברי הט״ז וכתב שדבריו תמוהים בזה שאין להם שורש שדבר פשוט הוא שסכך שחמתו מרובה מצלתו אין עליו שם סכך כלל ולא מקרי הסוכה שתחתיו סוכה תחת סוכה יעו״ש והב״ד בית השואבה או׳ י״א וכתב וכן עיקר ואין כאן בית מיחוש אפי׳ לכתחלה דלא כהזר״א עכ״ל וכ״כ לעיל או׳ כ״ב יעו״ש. אכן הרב מ״ב אות י״ז כתב כדי לצאת ידי כל הספיקות יראה שיהיה ריוח בין העצים הדקים בין אחד לחבירו כשיעור ג״ט עכ״ל וכ״ז דוקא כשעושה הסוכה למטה תחת הגג אבל אם מסכך ע״ג העצים עצמן אף להט״ז שרי כיון דחד סככה הוא. זר״א שם. בית השואבה אות י״ב וכתב ודלא כהב״ח. וכ״כ לעיל אות ל״א:

לג **לג) שם. כשירה.** הטור והסמ״ק כתבו שהר״ר יחיאל היה נוהג כשהיה עושה הסוכה בבית תחת הגג שהסירו הרעפים היה זוקף קנים מן הסכך עד הגג לערב ב׳ הסככים יחד להיות הכל סכך א׳ והטור חלק עליו וכתב דא״צ לתיקון זה וכ״ה דעת מרן ז״ל בש״ע דא״צ לתיקון זה אבל הרב מט״מ סימן תתצ״ו כתב דהירא לדבר ה׳ יחוש לדברי הר״ר יחיאל ור׳ פרץ לכתחלה וכן משמע במהרי״ל. בית השואבה אות ט׳:

לד **לד) העושה** סוכתו תחת בדי מדלית הגפנים אחר שהסיר את הגפנים לצדדין מן המדלית ונשארו בדי המדלית קשורים במחיצות א״צ להעמיד קנים מהסכך לבדי המדלית כדי לערבם יחד להיות נחשב כאחד כאשר היה עושה הר״ר יחיאל כשהיה עושה סוכתו תחת הגג שהסירו הרעפים. דדוקא גבי לטיש העשיין לשם בית הצריך הר״ר יחיאל לערבם אבל האי לא נקשרו הבדים כ״א להעמיד את הגפנים. דרשות מהרי״ל ה׳ סוכה. והב״ד הב״ח וכתב דלא ידע טעם להוראה זו דהלא. הלטי״ש אין אסורין משום גזירת תקרא אלא משום תעשה ולא מן העשוי וא״כ בדי מדלית נמי אית בהו משום תעשה ולא מ״ה. והט״ז סק״ד כתב דטעמו דהר״ר יחיאל משום חשש ב׳ סככים וכיון דבדי המדלית אין שם סכך עליהם כשירה יעו״ש אבל הרב בית השואבה אות יו״ד כתב על דברי הט״ז הנז׳ דאין מחוורין ושפיר כתב הב״ח יעו״ש. ור״ל החושש לדברי הר״ר יחיאל כמ״ש באות הקודם גם בזה יש לחוש:

לה **לה) שם הגה. וכן מותר לעשות סוכה תחת הגגות וכו'** ר"ל אפי' בעוד שהן סגורים ולא מקרי תעשה ולא מ"ה כמ"ש בהגה סעי' ב' אבל הב"ח כתב דיש להחמיר בזה לסלק הגג קודם ולסכך אח"כ. וכן הסכים המ"א סק"ז. א"ר אות ח' והטעם כתב המ"א שם לחלק בין כאן לסעי' ב' דבשלמא בסוכה תחת הגג כשמסיר הגג אחר כך הוי מעשה והגג עצמו נכשר כמ"ש ב"י בשם או"ח משא"כ כאן דכשפותח לא מקרי מעשה ומשא"כ כשסיככה תחלה דנעשה בכשרות וסוגר אח"כ הגג מפני הגשמים וחוזר ופותחו כשר לכ"ע דהוי כפורש עליה סדין וחוזר ונוטלו ממנה דכשרה כיון דנעשה בכשרות כדאיתא בגמ' יעו"ש. וכ"כ הלב"ש וכתב דדברי החמ"מ הם דחויים יעו"ש. וכ"כ הר"ז אות י"ז וי"ח וי"ט. בית השואבה אות ך' מ"ב אות י"ח ובשה"צ אות כ"ו. ועיין לעיל או' כ"ז:

לו **לו) ואם** שכח והניח הסכך בעוד שהיו הגגות סגורים צריך לפתוח הגגות ולנענע כל הסכך דהיינו שיגביה כל עץ לבדו ויחזור ויניחנו לשם צל ושוב יגביה עץ חבירו ויניחנו וכן כולם. מ"ב שם. ואם לא נזכר עד ליל יו"ט נראה דיש לסמוך על המתירין ונראה דיכול לברך ג"כ כיון דאינו אלא חומרא בעלמא:

לז **לז) ואם** הניח הסכך על התקרא ואח"כ הסיר התקרא פסול. מ"א שם. ר"ז או' ט"ז. מ"ב שם:

לח **לח) אותן** סוכות העשוין תחת הגג ומגביהין הגג לפעמים הצריפים משופעים ויזהר שלא לישב תחת השיפוע. מט"מ סי' תתצ"ט. א"ר אות ח' בית השואבה אות כ"א. ועיין לקמן או' מ"ד:

לט **טל) העושין** סוכה על הגג ופותחין הגג כמין דלתות או כמין ארובה ובאמצע יש לה צירים וארובה זו מכוונת נגד הסכך הכשר בארכו וברחבו וכשפותחין אותה עומדת למעלה מן הסכך באמצע הסוכה על צידם נמצא תלוי למעלה מסכך כשר דופן שהוא נסר הרחב יותר מד' טפחים אלא שתלוי בצידו נגד הסכך כשר יש לפקפק בסוכה זו ובפרט ע"פ הרוב דופן הרחב הנתון על צדו למעלה מן הסכך עושה צלתה מרובה. פמ"א ח"א סימן ס"א. י"א בהגב"י. בית השואבה אות ח"י. ועתה אין עושין דלתות אלו בצירים באמצע רק הצירים לצד הדפנות ופותחין הדלת לגמרי שתעמוד בשוה עם הדופן בקומם זקופה ולא תהיה הקיר נטוי ע"ג הסכך וכשר הדבר. שע"ת אות ז':

מ **מ) סוכה** העשויה תחת הדוואר דהיינו שפותחין להם מקום באמצע הגג והוא הנקרא בלשון ערבי דוואר ובלשון לע"ז באג"ה ופעמים עושים על שטח הדוואר הפתוח שבכה ומעשה רשת ופעמים עושים שבכה זו מחוטי נחושת או מחוטי פשתן כשירה ואפי' אם יניח הסכך הכשר ע"ג הסבכה ממש כשירה. גו"ר חא"ח כלל ד' סי' ח' י"א בהגב"י. ברכ"י אות ג' שע"ת שם. מיהו בית השואבה אות ט"ז כתב להשיג על דברי הגו"ר הנז' וסיים ולכן אין לתת הסכך על הסבכה ממש כשהיא מחוטי נחושת משום דהוא מעמיד הסכך בדבר שאין גדולי קרקע ודלא כהגו"ר יעו"ש:

מא **מא) אם** פירשו סבכה מחוטי פשתן או מחוטי נחושת המטלטלת על סכך הסוכה ממש כ"ש דבטלה חשיבותה והויא כמאן דליתא. גו"ר שם. אבל לפי מ"ש מור"ם בהגה סי' תרכ"ח דאסור להניח על הסכך שום דבר המקבל טומאה נראה דה"ה דאסור לתת סבכה זו המטלטלת על סכך הסוכה ואף שאפשר לחלק קצת בין שבכה זו לכלי מ"מ לענין מעשה ראוי להחמיר. בית השואבה אות י"ז:

מב **מב) סוכה** שעושין באמצעה של חצר ולמעלה בשפת הגג מצד אל צד יש סריגי שפודי ברזל שתי וערב על פני כל החצר כיון דבחלל השריגים ליכא שיעור ג"ט הו"ל כלבוד וחשיב כולו סכך פסול לבטל סכך כשר שתחתיו. בית יהודם דף ק"ז ע"ב בשם רבו מהר"ש צרור יעו"ש אבל הוא ז"ל בתשו' שם סי' י"ז כתב דאלו שעושין סוכה תחת סריגי הברזל אע"ג דהסריגין דין סכך פסול יש להם כיון דחמתן מרובה מצלתן והסוכה צילתה מרובה מחמתה בלא סריגין כשירה אעפ"י שהאויר שיש בין שפוד לשפוד שבשריגין הוא פחות מג"ט לא אמרינן לבוד להחמיר יעו"ש. ומיהו לפי מ"ש לעיל אות ל"ב בשם מ"ב דלצאת כל הספיקות צריך שיהיה ריוח בין העצים הדקים בין אחד לחבירו כשיעור ג"ט א"כ ה"ה לכאן ואם יש פחות מג"ט וא"א לתקן צריך לסכך על הסריגין עצמן דבזה שרי אפי' אין בין אחד לחבירו כשיעור ג"ט וכמ"ש באו' הנזכר אמנם לפי מ"ש לעיל אות מ' דאין לתת הסכך על הסבכה ממש משום דהוא מעמיד על דבר שאין גדולי הקרקע אם כן ה"ה לכאן אלא יש ליתן עצים הכשרים לסכך למעלה מן השריגין ואח"כ יתן עליהם הסכך. ועיין לקמן סימן תרכ"ט. סעיף ח' ובדברינו לשם בס"ד:

מג **מג) שם בהגה. אם יש להם צירים.** דהוה כפתח. מ"א סק"ח. ואם אין להם צירים רק מסלקין כך על הארץ י"ל על ידי עכו"ם מותר דהוי כשבות דשבות במקום מצוה דשרי. א"א אות ח' ואם היה כל השנה קבועים במסמרים שפתיחתן אסור מה"ת ושכח לפותחן עד כניסת יו"ט אם שרי לפותחן על ידי עכו"ם באין לו סוכה אחרת בליל יו"ט ראשון משום שבות במקום מצוה וכן אם מותר לומר לעכו"ם שיסכך לו סוכה ביו"ט באין לו אחרת נסתפק בזה א"א שם וסיים להורות היתר חלילה וצ"ע בכ"ז יעו"ש. ואם הוא עדיין ביה"ש נראה דבודאי יש להקל בזה על ידי עכו"ם. מ"ב אות ך':

מד **מד) שם בהגה. רק שיזהר שלא ישב וכו'** דהוי כיושב בסוכה שנבנית בתוך הבית. ביאורי הגר"א. מ"ב אות כ"א. וצריך ליזהר שיהיו הגגות נפתחים היטב לעמוד בגובה בשוה עם הדפנות ולא יהיו מוטים קצת על הסכך שאם יהיו מוטים קצת אף שלא יהיה שיעור גדול שתפסל הסוכה מחמת זה מ"מ יהיה צריך ליזהר שלא ישב במקום הזה שהגג משופע ומוטה על הסכך. מ"ב שם. ועיין לעיל אות ל"ח:

מה **מה) מזוזה** בסוכה פטור (כמ"ש ביו"ד סימן רפ"ו סעי' י"א) ומשמע חדר של כל השנה שדר בו תמיד ובסוכה מסיר הגג והמכסה אפ"ה בסוכות פטורה דבז' ימים לאו קבע מקרי. ומי שיש לו ב' חדרים זה לפנים מזה אם הולך מחדרו לסוכה פשיטא שפתח הסוכה צריך מזוזה משום חדרו ואם הולך מסוכה לחדרו בענין שהפתח הוא מחדר הסוכה י"ל שחייב בפתח הסוכה הפתוח לר"ה וכדומה דהוי כבית שער. מש"ז סוף סימן תרמ"ג. מ"ב שם. ועיין עוד מזה מ"ש בשע"ת בססי' זה וביו"ד סימן רפ"ז:

סימן תרכז

א **א) [סעיף א'] הגה. צריך לישב באויר הסוכה.** כ"כ הטור וכי היכי דבעינן שתהא הסוכה תחת אויר השמים ולא יהא סכך אחר עליה ה"נ בעינן שיהא הוא באויר הסוכה ולא יהא סכך אחר חוצץ בינו לסוכה עכ"ל וכתב הב"ח הקדים לומר וכי היכי וכו' כדי לתת טעם למה אסרו לישן תחת המטה וכו' ואמר שהוא כסוכה תחת סוכה דאינו יוצא י"ח ד"ת אפי' דיעבד וכ"כ הרי"פ והרא"ש פ' הישן ובהרמב"ם בפירוש המשנה ובחיבורו. אבל הרז"ה כתב דטעמא הוי דגבוה עשרה הו"ל אהל ואין זה עומד בצל סוכה אלא בצל אהל המטה ומדרבנן הוא אבל ד"ת יוצא י"ח והרמב"ן דחה ואמר דאם כן אף בשאינה גבוהה יו"ד נמי שהרי אהל הוא לענין שאר דברים אלא הטעם משום דאתא האי אהל ומבטל לסכך סוכה כיון דחשוב ומתורת סוכה בתוך סוכה למדו חכמים דבר זה עכ"ל ומיהו המש"ז או' ב' כתב אפשר דגם להרי"ף והרמב"ם והרא"ש דלאו מה"ת פסול רק מדרבנן יעו"ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא ונ"מ דמי שאין עולה בידו כי אם לישן תחת המטה או תחת כילה הפסולין דיותר טוב לישן תחת המטה וכו' מלישן בתוך הבית כיון דיוצא מדאורייתא למ"ד:

ב **ב) שם. הישן תחת המטה וכו'** דעיקר ישיבת הסוכה אכילה שתיה ושינה. רש"י סוכה ך' ע"ב. ונקט הישן משום דבלא"ה אין דרך לאכול ולשתות תחת המטה או תחת הכילה. ועיין לקמן סימן תרל"ט סעיף ב':

ג **ג) שם. אם היא גבוה יו"ד טפחים וכו'** בסעי' ב' מזכיר דבעי תרתי גג טפח וגבוהים יו"ד דאז דוקא חשיב אהל בפ"ע וה"ה כאן במטה ולא הוצרך כאן להזכיר גג דודאי בכל מטה יש בה רוחב טפח והיא גג למי ששוכב תחתיה. ט"ז סק"ב:

ד **ד) שם. אם היא גבוה י"ט וכו'** ואפילו דפנות המטה קצרים מאד שאין להם אפי' רוחב טפח מ"מ שם אוהל עליה. כ"מ בהר"ז או' א' וכ"כ מ"ב או' ג' ולכן צריך ליזהר שלא לישן תחת השלחן שגבוה י"ט. בן א"ח פ' האזינו אות א':

ה **ה) שם. אם היא גבוה י"ט וכו'** וגבוה י"ט היינו מגג השוכב לארץ הא לא"ה אע"ג דהמטה בכללה גבוה י"ט כשירה. מש"ז או' ב' בן א"ח שם:

ו **ו) [סעיף ב'] הישן תחת הכילה.** הם סדינים הפרושים סביבות המטה על ארבעה קונדסין והמטה באמצעה. בכורי יעקב. מ"ב אות ד':

ז **ז) שם. אם אינה גבוה י"ט.** והני י"ט מודדין מארעא אעפ"י שאין י"ט מן המטה ולמעלה. עט"ז. ר"ז או' ב' בכורי יעקב וכתב דדברי מ"א בסק"ג צ"ל כאן בסעי' ב' יעו"ש. מ"ב או' ה'.

ח **ח) שם. או שאין לה גג רחב טפח.** וגם בעינן שלא יהא פחות משלשה סמוך לגג רחב טפח. ב"ח בשם אגודה פ"ק דסוכה. מ"א סק"א. והטעם כתב הלב"ש דפחות מג' כלבוד דמי והוי כאלו יש לה גג טפח. וכ"כ הר"ז אות ג' מ"ב אות ו' ועיין לעיל סי' שט"ו סעי' ח':

ט **ט) עוד** כתב הב"ח והמ"א שם בשם אגודה דאפי' אם אין לה גג רחב טפח אינו מותר רק כשהסדינים מגיעים לארץ דאם יש אויר הפסק בינם לארץ אפי' רק כשיעור טפח אסור. והטעם דאז נעשה האויר שבין הסדינים לארץ לבוד ונעשה מחיצה טפח וממילא נעשה הכילה כגג והוי אוהל אבל כשמגיעין לארץ בשיפוע אז חשבינן כל השיפוע כמחיצה ואין כאן גג כלל. חי' רע"א ובכורי יעקב. מ"ב בשה"צ או' ח' ומיהו עיין לב"ש שכתב דדעת המ"א דדוקא אם יש טפח בזקיפה הוי כאוהל משא"כ בזה שהוא ריקן איך יהיה נחשב כמחיצה יעו"ש ואפשר דדעת האגודה מצד חומרא קאמר דאפי' הוא אויר וריק כיון דאיכא לבוד יש לחוש למחיצה. ועיין בדברינו לעיל סימן שט"ו אות ג"ן ואות ס"ח ודוק:

י י) **ונראה** פשוט דהעושים חופת חתנים בתוך הסוכה שהיא גדולה ושם מושיבים לחתן וכלה דאחר גמר הז' ברכות ראשונות וקריאת הכתובה דיסירו המכסה לאהל שפרסו עליו כדי שלא ישבו תחתיו בשלחן ואינן יוצאין י"ח ואיתיה בתקנתא להסירו ולהיות חלל תחת הסכך והדפנות אינן חוצצין לסכך. רו"ח אות א':

יא יא) **[סעיף ג'] העצים היוצאים וכו'** זהו מקרי במשנה קינופות והוא קבוע מאד ע"כ פוסל בפחות מיו"ד. ומ"ש אח"כ אבל אם א' יוצא וכו' זהו נקרא נקליטין. וג' דינים הם כילה ונקליטין וקינופות. כילה דלא קביעא לא מתסרא אלא היכא דאיכא תרתי לריעותא שיש לה גג וגבוה עשרה. ונקליטין קביעי טפי מכילה ואעפ"י שאין להם גג כל שהן גבוה יו"ד אין ישינים תחתיהן. קינופות דקביעי ויש להם גג אפי' אין גבוהין יו"ד אין ישינים תחתיהן. ב"י בשם הר"ן. ט"ז סק"ג. וזהו לדיעה ראשונה שכתב הש"ע אבל לדיעה שנייה שרי בנקליטין אפילו גבוה יו"ד כיון שאין להן גג:

יב יב) **שם. אפי' אם אינם גבוהין יו"ד.** משום דקביעי טפי מכילה ואע"ג דמטה ג"כ קביע מ"מ אינה עשויה לישן תחתיה אלא על גבה. ב"י בשם הר"ן. מ"א סק"ב. א"ר או' ד':

יג יג) **שם. אפי' אם אינם גבוהין יו"ד.** היינו מן המטה. סוכה יו"ד ט"ב. מ"ב אוח ח' ולא דמי לכילה דמודדין היו"ד מן הארץ דהתם אין העצים קבועים במטה. מ"ב בשה"צ או' י"א:

יד יד) **שם. ויש מכשירין וכו'** ונקטינן בזה להחמיר. בכורי יעקב. וכ"כ מ"ב בב"ה דאין לזוז מדברי הש"ע שסתם כדיעה ראשונה. וכ"פ הר"ז או' ה' כדיעה ראשונה שסתם הש"ע. ועיין לעיל סי' י"ג אות ז':

טו טו) **[סעיף ד'] פירס סדין תחת הסכך לנוי וכו'** וה"ה אם עיטרה בשאר מינים שאין מסככין בהם כגון שתלה תחת הסכך כולו מיני אוכלין וכלים נאים כדי לנאותם. סוכה יו"ד ע"א ופסקו הרמב"ם פ"ה מהל' סוכה הל' י"ז ופ"ו ה' ט"ז ולקמן בש"ע סי' תרל"ח סעי' ב' יעו"ש:

טז טז) **שם. אם הוא בתוך ד"ט לגג כשירה.** דבטלים הם לגבי הסכך ומותר אפי' לישב תחתיהן. ר"ז או' ו' מ"ב אות יו"ד:

יז טוב) **שם. ואם הוא רחוק ד"ט מן הגג פסולה.** דאינו בטל לגבי הסכך והוי אוהל בפ"ע. לבוש. יפוסל את הסוכה כדין סכך פסול ע"ד שית' סי' תרל"ב. ר"ז שם. ור"ל בסוכה גדולה פוסל באמצע בד"ט ובסוכה קטנה בין באמצע בין מן הצד פוסל בג"ט כמ"ש סי' תרל"ב סעיף א' יעו"ש:

יח יח) **שם. ואם הוא רחוק ד"ט מן הגג פסולה.** ואפילו אם אותן הנויין חמתן מרובה מצלתן ג"כ פסולה. הר"ן והריטב"א והמ"מ פ"ה מהל' סוכה הל' י"ח מסתימת לשון הרמב"ם. ויש מקילין אם חמתן מרובה מצלתן. הר"ן בשם הרא"ה. וכ"כ מט"מ סי' תת"ק. והב"ד א"ר אות ז':

יט יט) **שם. ואם אינו לנוי אעפ"י שהוא בתוך ד"ט פסולה.** וה"ה אפי' אינו מופלג מן הסכך טפח אלא נקט ד' איידי דרישא. מ"ב אות י"ד. ועיין עוד לקמן סימן תרכ"ט סעיף י"ט:

כ ך) **שם הגה. ויש ליזהר שלא לתלות וכו'** בדרשות מהרי"ל הל' סוכה כתוב שמהרי"ל היה נזהר בזה ורוב העולם אינם נזהרין בזה ומרחיקין הנוי מן הסכך ד"ט וטעם הנזהר נראה שיש לחוש שמא יעשה נוי הרבה עד שיהיה שם סכך על אותו מקצת וישב תחתיו. ט"ז סק"ה:

כא כא) **שם בהגה. שום נוי סוכה וכו'** אפי' אינו רחב ד"ט מ"א סק"ד. ולפ"ז אין לתלות פירות או כלים וכדומה דבר שפסול לסכך בהן אפי' לנוי אלא בתוך ד"ט לסכך. ומ"מ לעניין תליית המנורה בסוכה א"צ להחמיר ואפי' רחב ד"ט דחיישינן שמא ידלק הסכך ח"ו רק יזהר שלא לישב תחתיו. ועיין לקמן סימן תרל"ב סעיף א':

סימן תרכח

א א) **[סעיף א'] העליונה כשירה והתחתונה פסולה.** דכתיב בסכת חסר וא"ו ודרשינן ולא בסוכה שתחת סוכה וכו' כמ"ש לעיל רסי' תרכ"ו יעו"ש:

ב ב) **שם. והתחתונה פסולה.** ומירי כשהעליונה הוא תוך עשרים אלא שיש מי שנסתפק לרבא דס"ל טעם פיסול הסוכה שלמעלה מעשרים הוא משום דדירת עראי בעינן ולמעלה מעשרים אין יכול לעשותה עראי בענין זה סוכה שתחת סוכה אי מותר לבנותה תוך עשרים מגגה של תחתונה אחרי שהיא גבוה יותר מעשרים מן הארץ עיין בס" בכורי יעקב שכתב להתיר אם היא תוך עשרים לגגה של תחתונה וכ"כ מ"ב בב"ה יעו"ש:

ג ג) **שם. והני מילי שיכולה התחתונה לקבל וכו'** שאז נקראת התחתונה סוכה שתחת סוכה כיון שראוי לדור בעליונה. טור. לבוש:

ד ד) **שם. והני מילי. שיכולה התחתונה לקבל כרים וכו׳** ר״ל בריאה וחזקה לקבל כרים וכסתות שאדם מניחן לישן עליהן. רש״י סוכה יו״ד ע״א. וממילא שיוכל ג״כ האדם לישב שם לאכול סעודתו ואז מיפסלא התחתונה משום סוכה שתחת סוכה:

ה ה) **שם. והני מילי שיכולה התחתונה לקבל וכו׳** בגמרא (סוכה ט׳ ע״ב) איתא עוד בזה חילוקים והכלל דלעולם אינו פוסל מטעם סוכה שתחת סוכה אל סכך שצילתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצילתו לא מקרי סכך לפסול מטעם סוכה תחת סוכה ולכן כשהתחתונה חמתה מרובה ועליונה צילתה מרובה וקיימא בתוך עשרים מהארץ שניהם כשרים וכששניהם צילתן מרובה וקיימא עליונה למעלה מעשרים מסכך התחתונה שניהם פסולים וכשהתחתונה צילתה מרובה ועליונה חמתה מרובה וקיימא בתוך עשרים (לרש״י קאי זה על העליונה ולשיטת ר״ת והשו״ע דפסק כוותיה קאי זה רק על התחתונה) התחתונה כשירה והעליונה פסולה וכשהתחתונה צילתה מרובה וכן העליונה וקיימא בתוך עשרים מהסכך של תחתונה עליונה כשירה ותחתונה פסולה. וכל אלו הלכות הם הלכות פסוקות בגמרא בכורי יעקב. מ״ב בב״ה:

ו ו) **שם. ואפי׳ ע״י הדחק.** ר״ל שהגג של תחתונה שהיא קרקעיתה של העליונה מתנענעה כשמשתמשין שם. הרמב״ם בפי׳ המשנה. מ״ב או׳ ג׳:

ז ז) **שם. ואפי׳ ע״י הדחק.** דאז מקרי דירת עראי וק״ל כרבנן דר״י דסוכה דירת עראי סגי. ב״י. ט״ז סק״א. מש״ז אות א׳:

ח ח) **שם. ויש ביניהם י״ט.** היינו בין סככה של העליונה לקרקעיתה דזהו שיעור הפחות בכל סוכה להכשירה כמ״ש לקמן סי׳ תרל״ג סעי׳ ח׳ ועי״ז נוכל לקרוא הסוכה שתחתיה סוכה תחת סוכה:

ט ט) **שם. התחתונה כשירה וכו׳** אבל העליונה פסולה דלא חזיא אפי׳ לדירת עראי. כ״מ פ״ה מהל׳ סיכה הל׳ כ״ב. נה״ש אות א׳ מ״ב או׳ ה׳ והוא הדין אם הסוכה העליונה אין לה רק סכך בלי דפנות כגין שנעץ ד׳ קינדסין על גג סוכה התחתונה וסיכך על גבן או שאין בדפנותיה ז׳ על ז׳ רוחב שיעור הכשר סוכה מתכשרה התחתונה דכל זמן שאין ראוי עליון לסוכה לאו סוכה תחת סוכה הוי. מש״ז אות א׳ ואף כמסתפק קצת בבכורי יעקב מסיק להקל. מ״ב בשה״צ אות ה׳:

י י) **שם. אם היא מסוככת כהלכתה.** דהיינו שהיתה צילתה מרובה מחמתה. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב אות ו׳:

יא יא) **שם. אפי׳ אם העליונה למעלה מעשרים.** משמע אעפ״י שהעליונה גם כן צלתה מרובה מחמתה התחתונה כשירה. ואע״ג דבסי׳ תרכ״ו פסל לכ״ע אם הסכך פסול דהיינו האילן הוא צלתה מרובה מחמתה שאני הכא דהעליון אינו נקרא סכך פסול כיון שאין הפיסול מחמת עצמו רק מחמת שיעור הגובה. ט״ז סק״ב. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ז׳ אבל אם העליונה חמתה מרובה מצילתה אז אפילו התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה התחתונה כשירה דסכך של עליונה כמאן דליתא דמיא. מ״א סק״ג. מ״ב שם:

יב יב) **שם. ומתכשרת ע״י סכך העליונה וכו׳** ר״ל שעל ידי שניהם היתה צלתה מרובה מחמתה וכשירה התחתונה צריך שלא יהא סכך וכו׳ וכ״כ מ״ב או׳ ט׳ ואם היתה העליונה בעצמה צילתה מרובה מחמתה והתחתונה חמתה מרובה והם בתוך עשרים אף העליונה כשירה. סוכה ט׳ ע״ב. מ״ב שם. ועיין לעיל אות ה׳:

יג יג) **[סעיף ב׳] העושה סוכתו בראש העגלה.** אע״ג דמטלטלא ולא קביעא. רש״י סוכה כ״ב ע״ב. ולכן גם הסוחרים יכולין לעשות סוכה בעגלה שלהם ובלבד שיהיה בתוכה גבוה י״ט ורוחב ז״ט בלא הגלגלים. ח״א כלל קמ״ו אות מ׳ אכן צריך שיקשרנה שם בחוזק שתהיה יכולה לעמוד ברוח המצויה בארץ. מ״ב או׳ יו״ד:

יד יד) **שם. בראש העגלה.** והנה הא״א אות ד׳ יצא לידון בדבר חדש דדוקא בשעה שעומדת ולא בשעה שהולכת עם הסוסים ושאני ספינה דאורחא בכך אבל הבכורי יעקב השיג עליו יעו״ש ודבריו נכונים. מ״ב בשה״צ אות י״א:

טו טו) **שם. או בראש הספינה.** שהוא מקום גבוה של ספינה והים גבוה מאד ואין הרים מקיפים והרוח שולטת שם ועוקרתם. רש״י שם:

טז טז) **שם. אם אינה יכולה לעמוד ברוח וכו׳** ר״ל שלא קשרה בחוזק כלל שאיזה רוח שיבא יעקרנה פסולה דאפי׳ דירת עראי לא הויא. מ״ב או׳ י״ב:

יז טוב) **שם. פסולה.** דכל שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אפי׳ דירת עראי לא מיקרי וסוכה לפחות דירת עראי בעינן. לבוש. והיושב בה אפי׳ בשעה שאין שם רוח כלל לא יצא י״ח לפי שאינה דירה כלל. ר״ז או׳ ד׳:

יח חי) **שם. אפי׳ אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים.** דרוח מצויה דים הוא כרוח שאינה מצויה דיבשה:

יט **יט) שם. כשירה.** שדרך לעשות כן לדירת עראי. לבוש:

כ **ך) שם. כשירה.** ואעפ"י שהספינה הולכת על הים. מ"א סק"ד. א"ר אות א' שו"ג או' ו' ר"ז אות ד' מ"ב אות י"ד. ובעגלה אין שייך חילוק בין רוח מצויה או לאו. דרישה. מש"ז או' ד':

כא **כא) [סעיף ג'] עשאה בראש הגמל.** היינו שעשה שם הדפנות בין חטוטרותיה וסיכך על גבן לאפוקי אם ראשי הקנים של הסכך נסמכים על ראש הגמל דפסול אף דיעבד לפי שאין לה קבע שהרי הגמל ילך מכאן ויפול וכמ"ש מ"א לקמן סי' תר"ל ס"ק י"ד. מ"ב או' ט"ו ובשה"צ או' ט"ז. והוא מדברי הר"ז או' ח':

כב **כב) שם או בראש האילן.** תיקן מושבו בראשו ועשה שם מחיצות וסכך. רש"י סוכה כ"ב ע"ב. ר"ז אות ה' מ"ב אות ט"ז:

כג **כג) שם. ואין עולין לה ביו"ט.** שאסור להשתמש בבע"ח ובמחובר לקרקע בשבת ויו"ט כמ"ש בסי' של"ו. ואין דוחין אפי' שבות של ד"ס מפני קיום מצות סוכה מטעם שנת' בסי' תקפ"ו עי"ש. ר"ז שם. ועיין בדברינו לשם סימן תקפ"ו אות ל"ח:

כד **כד) שם. ואין עולין לה ביו"ט.** ואם עבר ועלה לה יצא י"ח. רש"י שם. הר"ן. עט"ז. א"ר אות ג' מ"ב אות י"ח. ואם אין לו ביו"ט רק סוכה ע"ג בהמה או אילן עיין א"א או' ו' שמסתפק בזה אבל בבכורי יעקב מסיק דאסור דחכמים פטרוהו יעו"ש. מ"ב שם:

כה **כה) שם. ואין עולין לה ביו"ט.** אפי' הסוכה על הארץ והקנים של הסכך נסמכים על האילן אסור גזירה שמא יניח חפציו על הסכך. רא"ש ורי"ו. והמ"מ פ"ד כתב שהיו רגילין להניח ולתלות בסכך חפציהם ולהשתמש בהם עכ"ל ואפשר בזה"ז שאין רגילות להשתמש שם שרי. מ"א סק"ו. ר"ז או' ז' מ"ב או' י"ז. ומ"מ לכתחלה אין לסמוך את הסכך על האילן שאין מעמידין את הסכך לכתחלה אלא בדבר הראוי לסיכוך כמ"ש בסי' תרכ"ט סעי' ז' מ"א סק"ה. ר"ז שם. מ"ב שם. ואם נעץ קונדסין באילן וסמך הסכך עליהן שרי אפי' לכתחלה. הר"ן. בגדי ישע. מ"ב שם:

כו **כו) שם. מקצתה על האילן ומקצתה בדבר אחר וכו'** היינו שעשה מקצת קרקעית סוכתו ומקצת דפנותיה על ראש האילן ומקצת קרקעיתה ומקצת דפנותיה על דבר אחר וסיכך ע"ג הדפנות אם היא עשויה בענין שאם ינטל האילן תשאר היא עומדת על הדבר אחר ולא תפול מותר לעלות לה בשבת ויו"ט בסולם שלא על דרך האילן ואם לאו אין עולין לה בשבת ויו"ט דכיון שסמיכתה על האילן נמצא כשנכנס לתוכה משתמש בצדדי האילן. ר"ז או' ט' מ"ב אות י"ט ואו' ך' ואות כ"א:

סימן תרכט

א **א) [סעיף א'] דבר שמסככין בו צריך שיהיה צומח וכו'** דכתיב חג הסוכות תעשה לך וכו' באספך מגרנך ומיקבך הילכך אין מסככין אלא בדבר שצומח מן הארץ והוא עכשיו תלוש ואינו מקבל טומאה דומיא דפסולת גורן ויקב (שהן קשין ואשכולות ריקנין) שיש בהם כל הדברים הללו. לבוש. ועיין לעיל ריש סימן תרכ"ו. ונהגו לסכך בענפי אילן מפני כי אילן עולה מספר סוכה ולכן ענפי אילן הם מצוה מן המובחר. בן א"ח ריש פ' האזינו. וגם סוכה היא אותיות כ"ו ה"ס כ"ו גי' שם הוי"ה וה"ס גי' שם אדנ"י ולכן כשמסכך בענפי אילן. יכוין כי אילן גי' סוכה וגם גי' הוי"ה אדנ"י וגם יכוין כי סוכה בחי' אור מקיף כמ"ש לעיל סי' תרכ"ה או' א' ועוד עי"ש או' י"א:

ב **ב) שם. צריך שיהיה צומח וכו'** וכ"ז דרשינן מקראי הלכך דאו' נינהו ולעיכובא דהיינו דבר שאינו צומח מארץ או מחובר או דבר שראוי לקבל טומאה מה"ת פסול מדאו' אכן דבר שראוי לקבל טומאה מדרבנן פסול רק מדרבנן ועכ"פ אם אין לו לסכך רק בדבר זה י"ל דיסכך בו ולא יברך. מש"ז אות א' מ"ב בב"ה:

ג **ג) שם. ואינו מקבל טומאה.** פי' שאינו ראוי לקבל טומאה. ט"ז סק"ב. מ"ב או' ב':

ד **ד) שם. ואינו מקבל טומאה.** פי' מדאורייתא אבל המקבל טומאה מדרבנן מותר לסכך וכ"כ המרדכי בשם מהר"ם מיהא מדסתם המחבר דבריו משמע דס"ל דאין לחלק. עו"ש או' א' ועיין לקמן או' י"ב:

ה **ה) וסכך** הסוכה או הדפנות העשוי מאיסורי הנאה אם יש לומר בזה מצות לא ליהנות ניתנו או לא כיון שהגוף נהנה מהם וכן מעצי אשירה עיין בית השואבה אות ה' ואו' ו' מה שהאריך בזה והסכים שאפילו בדיעבד פסולה יעו"ש אבל הער"ה אות א' כתב דאם א"א בסכך של היתר בזה יש לסמוך על

המתירין בכל ז׳ ימי החג אבל ביום ח׳ יש להחמיר שלא לישב בה כיון דאיכא הנאת הגוף ואיכא מ״ד דבמצוה דרבנן לא אמרינן מצות לא ליהנות ניתנו יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תר״ל או׳ ג׳ ועוד עיין לעיל סי׳ תקפ״ו סעיף ג׳ ובדברינו לשם ומ״מ נראה דלא יברך משום סב״ל:

ו ו) **נסתפק** בס׳ בכורי יעקב ברסי׳ זה אם מותר לסכך בנייר אפילו העשוי מעשבים וכתב דנייר העשוי מבגדים של צמר פסול מדאו׳ לסיכוך ואותו הנעשה מעשבים או מבגדי פשתן אינו פסול רק מדרבנן ויש נפקותא בזה בשעת הדחק שאין לו רק נייר לסכך יעו״ש והב״ד הרו״ח או׳ ב׳ וכתב וצריכה רבה חדא דאם יפלו גשמים על הנייר הרי היא מכלהו ויפול ואם יהיה כ״כ עב ביותר הרי אין הכוכבים נראים מתוכן כלל ואם יעשה בהם איזה נקבים אפשר דיהיה מותר בשעת הדחק יעו״ש. וכבר כתבנו לעיל או׳ ב׳ דכל שהוא איסור דרבנן בשעת הדחק לא יברך:

ז ז) **שם. אעפ״י שגידולו מן הארץ.** כלומר שמתגדל על הארץ ולשון מן לאו דוקא. מ״ב או׳ ג׳ ואם מותר לסכך בנוצית העופות הגדילין באילן וכגון שתלשן בעוד שהעופות מחוברים באילן עיין פתה״ד ח״ב בסימן ר״ד דף ט״ל ע״ג דכתב דש״ד מיהו משום גזירה נראה לאוסרו שמא יבואו לסכך בנוצות דשאר עופות הנבראים מן הביצה דהנהו ודאי פסילי דלאי הוו גידולו מן הארץ יעו״ש. ועיין ביו״ד סימן פ״ד סעיף ט״ו:

ח ח) **שם. או מיני מתכות וכו׳** כגון חתיכות מתכות שלא נעשו מהם שום כלים שעדיין אין מקבלין טומאה ואף שיסודם גם כן מן הארץ וה״ה עפר ממש אפ״ה אין מסככין בהן דבעינן דוקא שיהיו צומחין מן הקרקע ולא קרקע ממש. מ״ב אות ד׳:

ט ט) **שם הגה. וכן אין מסככין בעפר.** דהיינו בגושי עפר קשים ובכל דבר שהוא בא ממין עפר כגון לבנים וכיוצא. בית השואבה אות ב׳:

י י) **[סעיף ב׳] כגון שפודין.** ומשמע בשפודין של עץ איירי דאי בשל מתכת תיפוק לי משום דאין גידולו מן הארץ. ב״י. ט״ז סק״ד. וכ״כ הלבוש שפודין של עץ. מיהו המ״א סק״ב כתב שפודין של ברזל אבל של עץ אין מקבלין טומאה אפי׳ מדרבנן כמו חצים זכרים דפשוטי כלי עץ נינהו והניח דברי ב״י בצ״ע יעו״ש. והב״ח כתב דמיירי אף בשפודין של מתכת שהבית יד שלהן של עץ ולא הו״ל בית קיבול אלא כעין חצים זכרים דאין מכסין אף בעץ שבהם בשביל השפוד שהיה מקבל טומאה יעו״ש. אבל השי״ג או׳ ד׳ כתב דדברי ב״י עיקר מדקתני מתני׳ שפודין בהדי ארוכות שהם כולן עץ. וכ״כ א״ר אות א׳ דאף דפשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה מ״מ מדרבנן אסור וגרע מחצים זכרים דסעיף ג׳ וכ״כ א״א או׳ א׳ ומש״ז או׳ ד׳ דשפודין של עץ מקבלין טומאה מדרבנן דמשמשי אדם הם ומשמשין כשלחן יעו״ש. וכ״כ בס׳ בגדי ישע דמיירי בשפודין מיוחדין לצלות בו ושאר תשמישין שהם משמשי אדם ומשמש תשמשי אדם מקבלין טומאה אעפ״י שה, פשוטי כלי עץ כמבואר בתו׳ סוכה ה׳ ע״א באריכות ובת״כ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ י״ד:

יא יא) **שם. וארוכות המטה.** אפי׳ הם של עץ ואף שאינן מטה שלימה פסולין לסיכוך הואיל וממטה שלימה קאתו. הר״ן. ומשמע שם דפסולין רק מדרבנן וכן מוכח בגמ׳ מ״ב או׳ ו׳ ובשה״צ או׳ ג׳:

יב יב) **שם. וכל הכלים וכו׳** אפילו מידי שמקבל טומאה מדרבנן. ט״ז סק״ה. בית השואבה או׳ ה׳ מ״ב או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ ד׳:

יג יג) **שם. ואפי׳ אם נשברו שלא נשאר בהם וכו׳** דאע״ג דהשתא לא מקבלי טומאה כיון דמכלי אתו גזור בהו רבנן. רש״י סוכה ט״ו ע״ב. וכ״כ הרמב״ם פ״ה מהל׳ סוכה ה״ב. ואם עבר וסיכך סוכתו פסולה כמו המסכך בסכך שהוא פסול מה״ת. ר״ז או׳ ב׳ אכן בשלחן וכדומה פשוטים דלכ״ע טומאתו מדרבנן ונשבר י״ל דהוי גזירה לגזירה ומסכך בו. מש״ז אות ה׳ בכורי יעקב. מ״ב אות ח׳ ועיין לקמן אות טו״ב.

יד יד) **[סעיף ג׳] סיככה בחצים וכו׳** ואע״ג דכלים נינהו פשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה ואע״ג דאיכא פשיטי כלי עץ דמקבלין טומאה מדרבנן הני לא מקבלי טומאה אפי׳ מדרבנן. ב״י בשם הר״ן. וכ״כ התו׳ בסוכה י״ב ע״ב:

טו טו) **שם. סיככה בחצים וכו׳** בית יד של חצים. רש״י סוכה שם. ומיירי שלא היה בהן עדיין הברזל דאילו היה בהן הברזל אף הזכרים פסולין מפני שקבלו טומאה ע״י הברזל שהוא כלי. וכ״פ ריא״ז הב״ד השה״ג פ״ק דסיכה. ב״ח. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ב׳ ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ יו״ד:

טז טז) **הקנים** אעפ״י שיש להם בית קיבול אין מקבלין טומאה כיון שלא נעשה הקיבול שלהם לצורך קבלה ומסככין בהם. תשו׳ הרא״ש כלל כ״ד סימן י״ב. ב״י. עט״ז. כנה״ג בהגב״י. מ״א שם. ר״ז אות ד׳ ח״א כלל קמ״ו או׳ י״א. מ״ב שם. והה״ה דמותר לסכך במרזב (צינור) לפי שלא נעשה לקבלם. מ״א שם. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם. ועיין ביו״ד סי׳ ר״א סעי׳ ל״ו דאם חקק במרזב גומא לקבל צרורות מקבל טומאה ולעניין שיעור גודל הגומא יש חילוק בין עץ לחרס יעו״ש. מחה״ש:

יז טוב) **ודע** דכל כלי עץ הרחב קצת וראוי להניח עליו דבר מקבל טומאה דדמי לבית קיבול. כ״כ התו׳ בסוכה דף ה׳ ע״א. ואם כן אין להניח מרא ומגריפה על הסוכה אפי׳ נשברה. מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ י״א. ר״ז או׳ י״ד. ומיהו עיין בבכורי יעקב דדעתו נוטה דבשעת הדחק יש להקל לסכך

כשנשברה כיון דאפי׳ בעוד שהיא שלימה אין טומאתה אלא מדרבנן אין לגזור בשבורה יעו״ש והב״ד מ״ב או׳ יו״ד. וכ״ה דעת בית השואבה או׳ י״א יעו״ש. ואם אין ראויין להניח עליהן דבר שרי אפי׳ לכתחלה. בית השואבה שם. ועיין לעיל או׳ י״ג ולקמן או׳ צ״ח:

יח חי) שם. ושיש בהם בית קבול פסולה. עיין בתו׳ סוכה י״ב ע״ב ר״ה מ״ד יראה מדבריהם דפסולה מה״ת והמבי״ט בקרית ספר כתב דבנקבות אינה פסולה אלא מדרבנן. קובץ שעל הרמב״ם. פת״ע או׳ יו״ד:

יט יט) [סעיף ד׳] סיככה בפשתן כשלא נידק ולא ניפץ וכו׳ ובגמ׳ מסתפק לן היכא דתייר (שרוי במים) אע״ג דלא דייק ולא נפיץ אם מסככין בו ונקטי לה הפו׳ לקולא וכתב הר״ן דטעמא משום דמדרבנן בעלמא הוא. ב״י. מיהו הריא״ז כתב להחמיר בספקו. והב״ד השה״ג פ״ק דסוכה. וכ״כ הריטב״א לדעת רש״י ולדעמיה דמפרשי דאניצי פשתן פשולין מדאו׳ משום דמטמאים בנגעים דאפי׳ בשרוי ולא נידק אזלינן לחומרא. וכ״כ או״ח דק״י ע״ג בשם מהריא״ג דאפילו שרוי ולא נידק פסול. וכ״כ בעל העיטור ושה״ל. אבל מדברי הרמב״ם והטור והש״ע שכתבו שלא נידק ולא ניפץ וכו׳ משמע הא שרוי מותר וכ״מ מדברי ריי״ו נתיב ח׳ ח״א וכ״כ הריטב״א בחי׳ לסוכה דספיקא דרבנן הוא ואזלינן לקולא. והב״ד בית השואבה אות כ״א וכתב לענין דינא הכי נקטינן כיון דרוב הפו׳ קמאי ובתראי הרי״ף והרמב״ם והרא״ש והטור והר״ן והריטב״א פסקו להכשיר בשרוי ולא נידק ולא ניפץ וכ״פ גם מרן בש״ע. אבל לענין מעשה כיון דלדעת ריא״ז ואו״ח בשם ריא״ג והריטב״א לדעת רש״י דאפי׳ שרוי בלחוד פסול יש לחוש להחמיר לכתחלה מיהא שלא להכך בעצי פשתן שעלו מן המשרה אפי׳ דלא נידק יעו״ש. וכ״פ מ״ב או׳ י״א:

כ ך) שם. כשלא נידק ולא ניפץ וכו׳ משמע בנידק אף שלא ניפץ פסול וקשה דבסיפא משמע להיפך. ולדינא מצאתי בס׳ התניא שפסק דנידוק לחוד פסול וזה דלא כפרישה שכתב דבניפוץ תליא. א״ר או׳ ד׳ ועי״ש שהניח בצ״ע. והר״ז או׳ ה׳ פסק דנידק אעפ״י שלא ניפץ פסול. וכ״ה דעת בגדי ישע. וכן בס׳ בית השואבה או׳ כ״ב האריך הרחיב בענין זה ומסיים דהכי נקטינן דאין מסככין בפשתן דדייק אפי׳ לא נפיץ ואם סיכך בהם הסוכה פסולה יעו״ש:

כא כא) שם. אבל אם נידק וניפץ פסולה. וכתב הר״ן דטעמא דאין מסככין באניצי פשתן דאף על פי שאיני מקבל טומאה מאחר דקרוב הוא לטוותו ויקבל טימאה גזרו בו רבנן. והרמב״ם כתב דטעמו מפני שהפשתן נשתנית צורתו וכאלו אינו מגדולי קרקע. והראב״ד כתב שהטעם הוא מפני שאניצי פשתן ראויים ליתן אותם בכרים וכסתות הם מקבלים טומאה ע״י ד״א. ב״י. ט״ז סק״ו מ״א סק״ג:

כב כב) אבל שאר היוצא מן העץ כגון צמר גפן וקנבוס אעפ״י שדק אותם ונפצן אין עליהם תורת טומאה כלל וכשרין לסיכוך. ריא״ז הב״ד השה״ג פ״ק דסוכה וטעמו כיון דשאר בגדים אינם מטמאים בנגעים לא גזרו בהו רבנן דלא גזרו אלא בצמר ופשתן דמיטמאין בכל הטמאות ואין זה אלא לדעת התו׳ דהטעם הוא משום גזירה דקרוב לטומאה דאו׳ אבל להרמב״ם ולהראב״ד אף הצמר גפן וקנבוס פסול דכיון דפסול פשתן הוי משום דנשתנית צורתו או מפני שראויין ליתן בכרים וכסתות טעם זה שייך ג״כ בצמר גפן וקנבוס והכי נקטינן לחומרא. ב״ח. עו״ש אות ג׳ מ״א שם. א״ר או׳ ה׳ ר״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״ב:

כג כג) לפי טעמו של הראב״ד נ״ל דגם בתבן אין מסככין בו דהוא ג״כ ראוי ליתנו בכרים וכסתות כדתניא בתוספתא דאהלות והביאה הר״ש פי״א דאהלות משנה ג׳ כר מלא תבן וכסת מלא מוכין וכו׳ הרי דגם תבן ינתן בכרים וא״כ אין לסכך גם בתבן לטעמו של הראב״ד. בית השואבה אות כ״ד:

כד כד) במקומות של ערי איטאליא והרבה מקומות מערי אדום דנהיגי ליתן בכסתות עלים של מין קטנית הנקרא בלשון איטאלייא גרא״ן טירק״ו אם כן לטעמו של הראב״ד אין מסככין בעלין הנז׳ בכל המקומות הללו. בית השואבה או׳ כ״ה:

כה כה) וכן דקדקתא הנידק מהפשתן אין מסככין בו. מ״א סק״ג. ודקתא פירש״י במס׳ חולין נ״א ע״ב שהיא נעורת שברי גבעולין הננערין מן הפשתן כשמנפצין אותו והדקה מן הדקה נקרא דקדקתא. ולהרמב״ם אפשר דשרי דזה לא נשתנה ועדיין צורת העץ עליהן. משא״כ לטעם הראב״ד אסור דגם הוא ראוי למלא ממנו כר וכסת. וצ״ל שחברן ע״י מים ולשן עד שנעשו גוש אחד שיהיו ראויין לסיכוך. מחה״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ה׳ כדברי מ״א הסי׳ דאין מסככין בדקדקתא. מ״ב או׳ י״ב:

כו כו) [סעיף ה׳] בחבלים של פשתן פסולה. חבלים אינם מקבלים טומאה לפי שאינם כלים ושל פשתן מפני שאין צורתו עומדת פסולה. מ״מ פ״ה ה״ד. ב״י. לבוש. מ״א סק״ד. ר״ז או׳ ו׳:

כז כז) שם. בחבלים של פשתן פסולה. ואעפ״י שלא נידק ולא ניפץ פסולה. לבו״ש. מיהו דעת בית השואבה או׳ כ״ז דאם לא נידק כשרים יעו״ש וכ״ה דעת בגדי ישע. ומיהו עיין א״א או׳ ד׳ שמצדד בזה יעו״ש ועוד עיין לעיל או׳ י״ע דאפי׳ בפשתן עצמו השרוי במים ולא נידק יש מחמירין יעו״ש וא״כ

הכא בחבלים דמוכרח הוא דשרו אותם במים נראה דיש להחמיר כדברי הלבוש:

כח **כח) שם. בחבלים של פשתן פסולה.** וה״ה בחבלים של קנבוס פסולה. ר״ז אות ו׳ מ״ב או׳ י״ג:

כט **כט) של** גמי ושל סיב כשירה. שהרי צורתן עומד. הרמב״ם שם לבוש.

ל **ל) [סעיף ו׳] בין שאינה חלקם שאינה ראויה לשכיבה.** לשון זה אינו מדוקדק דאם אינה ראויה לשכיבה איך מסיק עלה אם היא קטנה סתמא עומדת לשכיבה וכו׳ אלא ר״ל שאינה ראויה כ״כ לשכיבה כאותה שהיא חלקם ואעפ״י כן כל שהיא קטנה אמרינן דסתמא לשכיבה היא עומדת וכן כתב בהדיא בטור שאינה ראויה כל כך לשכיבה יעו״ש. מאמ״ר אות ד׳:

לא **לא) שם. אם היא קטנה.** היינו כדי שכיבה. ב״י בשם הר״ן לבוש. ר״ז או׳ ז׳ והיינו שהיא כקומת איש ומעט יותר אבל יותר מזה מקרי גדולה. בכורי יעקב. מ״ב בשה״צ אות כ״ד:

לב **לב) שם. סתמא עומדת לשכיבה ומקבלת טומאה וכו׳** פי׳ דכיון דסתמא לשכיבה היא ראויה לקבל טומאה לכישכב בה הזב וכיון שכן אף מעתה אינה ראויה לסיכוך שכל הראוי לקבל טומאה אין מסככין בו. ב״י בשם הר״ן. ר״ז שם. מ״ב או׳ ט״ז:

לג **לג) שם. סתמא עומדת לשכיבה וכו׳** ובמקומות הללו סתם מחצלת לשכיבה. מ״צ. מ״א סק״ה. א״ר או׳ ח׳ ור״ל אפי׳ גדולה סתמא לשכיבה. לב״ש. ואפי׳ צוה לאומן לתקן לסיכוך נמי אין מסככין בה. א״א או׳ ה׳ ר״ז או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״ח ובב״ה:

לד **לד) שם. אלא א״כ עשאה לסיכוך.** ובעשאה לסיכוך אפילו עביד לה שפה מותר לסכך בה. הרדב״ז ח״א סי׳ צ״ז. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש או׳ ד׳ מ״א סק״ז. מיהו הלבוש כתב דאם יש לה שפה אפי׳ עשאה לסיכוך אין מסככין בה. והב״ד א״א או׳ ו׳ וכן המאמ״ר או׳ ו׳ כתב על דברי הרדב״ז הנז׳ דאינו מוכרח דלעולם לשיטת הרא״ש (שנכתוב בסמוך) יש לחוש בדבר יעו״ש. ובא״ר או׳ ח׳ כתב צ״ע על הפו׳ הנז׳ שלא הזכירו דברי הלבוש. וכן בס׳ בגדי ישע כתב לתמוה על דברי הרדב״ז הנז׳ שהוא נגד הגמ׳ אם יש לה שפה לכל הדיעות אין מסככין בה יעו״ש. אמנם בס׳ בית השואבה אדרבא כתב להשיג על הלבוש והסכים לדברי הרדב״ז יעו״ש. וא״כ בודאי דלכתחלה יש ליזהר כדי לצאת לכל הדיעות:

לה **לה) שם הגה. דהיינו שרוב בני אותה העיר וכו׳** והיינו לדעת הרא״ש דפליג על הר׳ ישעיה דסברת הר׳ ישעיה אלו המחצלאות שמוכרים התגרים בסתמא אזלינן בתר קנייה ואפי׳ במקום שעושין אותם לשכיבה ג״כ הקונה אותם ע״ד לסכך מותר לסכך בה והרא״ש פליג עליה דבתר מנהג אנשי המקום אזלינן הלכך במקום שנהגו לשכב עליהם אפי׳ אמר לאומן לתקנם לו לסיכוך אין מסככין בהם דמי יודע שאמר לאומן לתקנם לסיכוך ואתי כ״ע לסכוכי בהו כמבואר בטור וב״י יעו״ש. וכתב הב״ח דאפי׳ בדיעבד נמי פסולה יעו״ש והא דלא הביא זה בש״ע כתב המאמ״ר או׳ ה׳ משום דמשמע ליה שדעת הפוסו׳ אינו כן אלא דהכל תלוי בעשיה יעו״ש. וכ״כ בס׳ בית מאיר דהרמב״ם והר״ן והש״ע לא חיישי לגזירת הרא״ש יעו״ש:

לו **לו) שם הגה. דהיינו שרוב בני אותה העיר וכו׳** ובמקום שאין מנהג מבורר כלל יש חילוק בין גדולה לקטנה דגדולה סתמא לסיכוך עשאה וקטנה סתמא לשכיבה עשאה ואם עשאה ודאי לסיכוך מסככין בה וכן גדולה אם עשאה ודאי לשכיבה אין מסככין בה. אבל במקום שיש מנהג מבורר אזלינן בשתיהם לחומרא דאם המנהג לשכיבה אפי׳ בגדולה אפי׳ עשאה בפי׳ לסיכוך אין מסככין בה ואם המנהג לסיכוך אפי׳ בקטנה אפי׳ עשאה סתם מסככין בה אבל אם עשאה בפי׳ לשכיבה אפי׳ בגדולה אין מסככין בה חמ״מ או׳ ג׳ ועי״ש מ״ש על דברי הט״ז ועיין עוד מאמ״ר או׳ ה׳ ובס׳ בגדי ישע ובס׳ בית מאיר מ״ש על דברי הט״ז יעו״ש:

לז **לז) שם הגה. דהיינו שמנהג המקום וכו׳** ומקום שאין בו מנהג ידוע כ״ע מודו שמותר לסכך בה. הרדב״ז ח״א סי׳ צ״ז. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ז. והיינו בגדולה דוקא דעלה קאי. לב״ש. וכ״כ באו׳ הקודם. וזהו דוקא בקנה מן האומן שעשה סתם אבל בקנה מחצלת שכבר נשתמשו בהם פסולין לסכך אפי׳ במקים שאין מנהג ידוע דספק דאו׳ הוא שמא נשתמשו בהם לשכיבה. בכורי יעקב. מ״ב בשה״צ או׳ ל״ב:

לח **לח) שם הגה. דהיינו שמנהג המקום וכו׳** אין ר״ל לאפוקי אם היה המנהג לסיכוך אז גם מחשבה דידיה שחשב לשכיבה לא מהני מידי ומותר לסכך בה דזה אינו דכיון דחשב לשכיבה הרי ירדה לה תורת טומאה ואסור לסכך בה אלא אתא לאשמענן דלאו דוקא אם עשאה לשכיבה אלא דה״ה אם מנהג המקום לשכיבה הוי כאלו עשאה בעצמו לשכיבה. מ״ב או׳ י״ח:

לט **טל) מחצלאות** של קנים שלנו מסתברא דסתמן לסיכוך או למחיצה הן עשויות ומסככין בהן. אבל אותן של שיפה ושל קש הבאים מספרד סתמן טמאות שעשויות הן לשכיבה או למדרסות. ואותן שיש להם לולאות סתמן אינן לשכיבה ושמן מוכיח עליהן שאינן עשויין אלא לנאות בהן את הקירות

וטהורות. הרשב״א בתשו׳ סי׳ נ״ח. בית השואבה או׳ ל״ה. ועיין לעיל או׳ ל״ג ואין מנהג המקומות שוות:

מ מ) שם. אבל אם יש לה שפה וכו׳ הטעם משום דאז הו״ל כלי שיש לו בית קיבול ומקבל טומאה והלכך אעפ״י שהיא גדולה וסתמא לסיכוך או במקום שדרך בנ״א לסכך בה אע״ה אין מסככין בה. מאמ״ר או׳ ו׳:

מא מא) שם. אבל אם יש לה שפה. מקפת מד׳ רוחותיה. ר״ז או׳ ח׳.

מב מב) שם. בענין שראוי לקבל וכו׳ אף שאין נארגות היטב ויש הפרש בין ניר לניר מ״מ ראוים הם לקבל פירות הגסין. סוכה ך׳ ע״ב. א״ר או׳ ז׳:

מג מג) שם. אפי׳ אם ניטל שפתה אין מסככין בה. כמו כל שברי כלים שאין מסככין בהם מדרבנן כמ״ש לעיל או׳ י״ג יעו״ש:

מד מד) שם הגה. במקום שנהגו לקבוע מחצלאות וכו׳ פי׳ אפי׳ גדולות שאינן עומדין לשכיבה מ״מ אין מסככין בהם משום גזירה שמא ישב תחת תקרת הבית. כלבו סי׳ ע״א. ט״ז סק״ח. ואפי׳ נעשו לסיכוך שאינם מקבלים טומאה גזירה שמא ישב תחת תקרת הבית העשוי ממחצלאות שיאמר מה בין מחצלאות אלו למחצלאות אלו ומחצלאות של תקרת הבית פסולין מה״ת שלא הוקבעו שם לשם צל אלא לשם דירה. ר״ז או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״א:

מה מה) וכן במקומות שנהגו להקרות בנסרים דקים אסור לסכך בהן משום גזירת תקרא. כלבו שם. ב״ח. ע״ז שם. ועיין לקמן או׳ צ״ט:

מו מו) וכן באלו העצים הדקים שגודלים ואורגים אותן ונקראים קלד״ש אין מסככין בהם דלתקראות הם עשויות מתחלתן ויש בהם גזירת תקרא. כלבו שם. בית השואבה או׳ ל״ז:

מז מז) שם בהגה. אין מסככין בהם. ובדיעבד אם סיכך במחצלאות כה״ג יצא י״ח אף שיש סוכת חבירו וכ״ש לעי״ש ושנדלי״ן כל שאין ד״ט יצא י״ח בדיעבד ובחו״ה יסככו כראוי בענפי אילן כנהוג. מש״ז או׳ ח׳ ועיין לקמן סעי׳ ח״י:

מח מח) [סעיף ז׳] יש להסתפק אם מותר להניח סולם וכו׳ כ״כ ב״י דבתשו׳ להרמב״ן סי׳ רט״ו נסתפק בדבר. ומקום הספק דיש צד להתיר כיון דאין הסולם מקבל טומאה כמ״ש התו׳ בפ״ק דסוכה דף ה׳ בשם ת״כ דאין שם צד קבלת שום דבר. ויש צד לאיסור כיון דיש נקבים ביריכי הסולם שהשליבות תקועות בהם דמי לבית קיבול. ובתשו׳ הרשב״א סי׳ קצ״ה משמע שמותר בסולם שאין שם נקבים אלא שהשליבות מחוברים (ע״י מסמרים) בצידי הירכיים של הסולם אבל אין להקל בזה משום לא פלוג ט״ז סק״ט:

מט מט) מיהו אם ירכותיו נקובין לקבל ראשי השליבות כתב שם הרשב״א דמקבל טומאה מדאו׳ ואסור לסכך בו יעו״ש וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ סוכה דאסור להניח סולם על הסכך להחזיקו וכ״ש לסכך בו דאסור. ד״מ או׳ ב׳ ומיהו בתה״ד סי׳ ץ׳ כתב דאפי׳ לסכך בו מותר יעו״ש וכתב הכנה״ג בהגב״י שהתה״ד אינו חולק עם הרמב״ן דהתה״ד מיירי בסולם ששליבותיה קבועות ע״ג ירכותיו אבל הרמב״ן מיירי בסולם שירכותיה נקובין לקבל ראשי השליבות דיש להם בית קבול יעו״ש. וכבר כתבנו באו׳ הקודם דדעת הט״ז להחמיר אפי׳ באין ירכותיו נקובין משום לא פליג. ומיהו בס׳ בית השואבה או׳ ט״ל כתב דהמקל אפי׳ לסכך הסוכה בסולמות שאין בו בית קיבול כלל לא הפסיד יעו״ש אבל הנראה דעיקר כדברי הט״ז משום דלאו כ״ע גמירי ויבואו לזכך ג״כ בסולם שיש בו בית קיבול:

נ נ) שם. כדי לסכך על גביו דכשם שאין מסככין בדבר המקבל טומאה כך אין מעמידין בו משום גזירה שמא יבא לסכך בו ואעפ״י שעכשיו נהגו לסמוך סוכות ע״ג כתלים ה״ט משום דלא שכיח לסכך בכיוצא בהם ועוד דכ״ע ידעי דכל כה״ג בית דירה מיקרי ולא סוכה הילכך ליכא למיגזר ויש שנוהגים לעשות בכתלים דפנות של קנים משום היכרא שלא יהא נראה כסומך על הכותלים לגמרי ומנהג חסידות בעלמא הוא. הר״ן פ׳ הישן והב״ד ב״י ומ״א סק״ט. ומיהו בעיקר דין זה אם מותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה יש כמה גדולים דפליגי בזה כמ״ש בב״ח בסי׳ זה ובב״י סס״י תר״ל ודעת הב״ח לאסור אפי׳ בדיעבד אם הניחו סולם על הגג וסיככו ע״ג והיינו אם ירכי הסולם מנוקבים שמכניסים בהם השליבות ואפי׳ אם הם מנוקבים מעבר אל עבר כיעו״ש וכ״ה דעת העו״ש או׳ ה׳ והעט״ז. אבל דעת השו״ג להתיר להעמיד הסכך על דבר המקבל טומאה כמ״ש לקמן סס״י תר״ל שהתיר להניח הסכך על כרעי המטה אעפ״י שהוא דבר המקבל טומאה יעו״ש ומ״ש כאן בש״ע יש להסתפק כתב המ״א היינו משום שהוא עצמו סכך פסול ר״ל להיות מן הסכך וכ״כ הט״ז סק״י יעו״ש אלא שכתב עוד שם המ״א די״ל דלכתחלה אסור ובדיעבד שרי יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ י״ג ח״א כלל קמ״ו או׳ ל׳ דה״ח או׳ ד׳ קיצור ש״ע סי׳ קל״ד או׳ ד׳ מ״ב או׳ כ״ב. ויתי עוד לקמן סס״י תר״ל יעו״ש:

נא נא) שם הגה. ולכן אין לסכך עליו. דמיפשט פשיטא ליה דאסור לסכך בו דבית קיבול הוא ומקבל טומאה כמ״ש בד״מ והב״ד לעיל או׳ מ״ט וממילא יש להחמיר שלא לסכך עליו. ומכ״ש בסולמות שקובעים האיכרים בעגלה וכן לסולמות שקובעים בשפוע אצל הכותל להניח שם עשב שיאכלו הסוסים

משם וכן בשאר בהמות שהסולמות האלו עשויין לקבל עשב ותבן ותבואה בעודן בשבלים ושאר דברים ומקבלים טומאה מדאו' כמ"ש הב"ח. וכ"כ מ"ב או' כ"ג. והיינו אם יש ברחבו ד"ט דסכך פסול פוסל באמצע בד"ט ובקטנה ג"ט כמ"ש לקמן סי' תרל"ב סעיף א' יעו"ש:

נב בג) שם בהגה. ואפי' להניחו על הסכך להחזיקו אסור. דעכ"פ סכך פסיל הוא. מ"א סק"י:

נג גג) שם בהגה. על הסכך להחזיקו. שלא יפזרנו הרוח. ר"ז או' י"א. או שלא יפול. ח"א כלל קמ"ו או' ל'. ובית יד של מרה ושובי"ל אין להניח על הסוכה. א"א או' י"ב:

נד דג) שם בהגה. כגון ספסל וכסא שמקבלין טומאת מדרס. בדרשות מהרי"ל כתוב דחיישינן שמא נטמאו במדרס משמע שאם ידעינן בודאי שלא נטמאו כגון שהם חדשים שרי וצ"ע דעכ"פ מקבלים טומאה וכ"מ לשון רמ"א דאסור אפי' חדשים מ"א ס"ק י"א. מ"ב או' כ"ה. ועיין לעיל או' טו"ב:

נה הנ) ומעמיד בדבר הפסול מדרבנן נסר ד"ט וכדומה י"ל לא גזרינן דהוה גזירה לגזירה וצ"ע וא"כ ראוי לכל יר"ש שיהא הדפנות עכ"פ נסרים שאין בהם ד"ט או המעמיד העליון הקורה שהסכך נשען עליה פחות מד"ט וכשר. א"א או' י"א. ומיהו בחי' הריטב"א לסוכה די"א ע"ב ופ"ב עלה דההיא דאין מעמידין בדבר שמקבל טומאה כתב דכל דבר שאין מסככין בו מגזרה דרבנן לא גזרו בו רבנן לאסור אפי' להעמיד בהן סכך הסוכה דגזירה לגזירה הוא יעו"ש. והב"ד בית השואבה או' מ"ח:

נו ונ) [סעיף ח'] לחבר כלונסאות כסוכה וכו' דכיון שאין הסכך עצמו נסמך עליהם אלא שהקונדסין נסמכים עליהם שרי. מ"א סק"ט. א"ר או' ט' ר"ז או' י"ג. ח"א כלל קמ"ו אות ל' מ"ב או' כ"ו. וכן מותר לקשרם בחבלים של פשתן או בבגדים בלוים אבל לקשור הסכך עצמו בכלונסאות בחבלים ראוי ליזהר לכתחלה כיון שקושר הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה. ח"א שם. מ"ב שם:

נז זנ) [סעיף ט'] כל מיני אוכלין מקבלים טומאה. היינו מאכל אדם דאלו מאכל בהמה אין מקבל טומאה. ב"ח. ט"ז ס"ק י"ב. מש"ז או' י"ב. מ"ב או' כ"ז:

נח חנ) שם כל מיני אוכלים וכו' ואף שומים ובצלים וירקות שאדם יוצא י"ח בפסח דלא אכלן בענייהו כ"א בטיבול וד"א מ"מ מקבלין טומאה מה"ת. אבל קור קודם שנשלם מסככין בו וקנמון וכל בושם שאין נאכלין להנאת גופן כ"א לריח ומראה וכדומה מסככין בהן. מש"ז שם. מיהו מה שהתיר בקנמון בס' בכורי יעקב כתב להוכיח דכמין אוכל חשיב דהרי איתא לעיל בסי' ר"ב דמברכין עליו בפה"א. מ"ב או' כ"ט. ועיין בדברינו לשם אות קי"א. ועיין עוד לקמן או' ס"ו:

נט טנ) שם. מקבלין טומאה. ואף שלא הוכשרו עדיין פסולין. ק"נ על הרא"ש פ"ק דסוכה סי' כ"ו. מש"ז שם. מ"ב או' כ"ח:

ס ס) [סעיף יוד'] אם פסולת מרובה על האוכל וכו' דין זה הוא כלל והדר פרט דהיינו אם קצרם לאוכל הידים מצטרפים לאוכל ואם קצרם לסיכוך הידים מצטרפים עם הפסולת. ושיעור הידים עיין בעוקצין פ"א משנה ג' והר"ז או' ט"ו ובאו' שאח"ז:

סא סא) שם. יש לידים תורת אוכל וכו' אין הידים נקרא אוכל אלא עד שלשה טפחים אע"פ שהן ארוכות הרבה. ב"י בשם הרא"ש. ועיין בעוקצין שם דיש ידות שמצטרפין אעפ"י שגדולות הרבה ולכן יש להחמיר אף שהן ארוכות מג"ט. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ב. ולפ"ז יש ליזהר שלא לכסות בקשין של תבואה קודם שנחבטו מן התבואה. והא"א או' י"ב מפקפק אפי' אחר שנחבטו אבל בבכורי יעקב משיג עליו והסכים להע"ז לקמן ס"ק כ"א דשרי יעו"ש ומ"מ צריך ליזהר דשכיח הוא שעדיין נשאר מעט תבואה בשיבולים אפי' אחר שדש אותם ובזה עדיין נשאר על הקש תורת ידות ולכן אם רוצם לסכך בתבן וקש של תבואה טוב שיסיר השבולים מהם. בכורי יעקב. ונראם דקשין של מין שבולים הנקצרים במגל דמדינא היד אינו כאוכל רק עד ג"ט אם יש בהשאר יותר מג"ט אין להחמיר אחר שנחבטו. מ"ב או' ל"א. ועיין בעוקצין פ"א משנה ה' שכתב שרביט של תמרה שריקנו טהור שייר בו תמרה ש' טמא וכן בקטניות יעו"ש ועיין לעיל או' כ"ג ולקמן או' ק':

סב סב) אפי' שאין הסוכה צלתם מרובה מחמתה אלא בהצטרפות צל האוכל דהוא סכך פסיל כשרה משום שמתבטל האוכל אצל רוב הפסולת דאם הסוכה מרובה מחמתה מחמת הפסולת דהוא סכך כשר מאי למימרא דל מהכא האוכל והפסולת מכשיר אותם. הרדב"ז בתשובת הנד"מ ח"ה סי' שני אלפים רנ"ז. בית השיאבה או' נ"ט:

סג סג) סוכה שסככוה במכבדות של תמרים ובהם תמרים וכיוצא בהם והיה בהם פסולת מרובם על האוכל ויש בה אויר. אם הסוכה גדולה פשיטה דכשירה ואין האויר מצטרף עם האוכל לפסול אפי' היו התמרים בצד האויר כיון שאין בכל אחד שיעור לפסול אבל אם הסוכה קטנה אם לא היה

האוכל סמוך לאויר כשירה היא שהרי אין שם אויר ג״ט ולא סכך פהול ד״ט במקום אחד. אבל אם האוכל דהוא הכך הפסול סמוך לאויר ויש בין שניהם ג״ט מסתברא לי שהיא פסולה דליכא שיעור סוכה דהאוכל והאויר שהם סמוכים ממעטי בשיעור. והא דתניא סוכי תאנים ובהם תאנים אם הפסולת מרובה על האוכל כשירה איירי בסוכה גדולה או בסוכה קטנה ואין האוכל והאויר סמוכים או כגון שאין בה אויר כלל. הרדב״ז שם. בית השואבה או׳ ס׳ ועיין לקמן סי׳ תרל״ב סעי׳ ג׳:

סד סד) שם. ואם קצרם לסיכוך וכו׳ בירושלמי איתא קצר לסכך וחישב עליהם למאכל ירדה להם לידות תורת טומאה. פת״ע או׳ ל״ג:

סה סה) [סעיף יא׳] הגה. והוא מאכל בהמה וכו׳ והרא״ש בתשו׳ כלל כ״ד סי׳ י״ד כתב טעם אחר דהפסולת מרובה על האוכל ויד האוכל אינו כאוכל אלא עד ג״ט וזה ארוך הרבה והאוכל מעט והפסולת הרבת. והב״ד ב״י. לבוש. ט״ז ס״ק י״ג. וכ״כ השה״ל משם העיטור כדברי הרא״ש. וכ״כ בס׳ התניא. ברכ״י או׳ ג׳:

סו סו) השבת והפיגם והמצפו׳ זרע החלתית שלו סתמן לאכילה או לעשות מהם מיני טיבולין שנאכלין בעין ומטמאין טומאת אוכלין ואין מסככין בהן. ריא״ז הב״ד השה״ג פ״ק דסוכה. והם דברים פשוטים כי שבת דמקבל טומאת אוכלין משנה ערוכה היא פ״ג דעוקצין משנה ד׳ והפיגם נמי משנה ערוכה היא שם פ״א משנה ב׳ בית השואבה או׳ ס״ג. ועיין לעיל או׳ נ״ח:

סז סז) [סעיף יב׳] סיכך בירקות שממהרין לייבש. דהיינו שממהרין לייבש בתוך שבעת ימי החג ולנפול העלין והגבעולין וישאר אויר. ר׳ מנוח על הרמב״ם פ״ה. וכ״כ הב״ח. מ״א ס״ק י״ג. ר״ז או׳ י״ט. מ״ב או׳ ל״ב:

סח סח) שם. אעפ״י שפסולים לסכך וכו׳ דסעי׳ הזה איירי בירקות שראויים לאכילה (כמ״ש בב״י) ופסולים לסכך בהם והוה אמינא דבשביל זה אין חל עליהם שם פסול אחר קמ״ל דלא אמרינן הכי. מ״ב או׳ ל״ג:

סט סט) שם. מפני שמקבלין טומאה. שהרי מיני אוכלין הם. ב״י. לבוש. וה״ה אם אינן מקבלין טומאה שאין מיוחדין למאכל אדם הדין כן. מ״מ פ״ה ס״ג. ב״ח. מש״ז או׳ י״ד. מ״ב או׳ ל״ה:

ע ע) שם. אין דינם כסכך פסול לפסול בד״ט. כמבואר בסי׳ תרל״ב סעי׳ א׳ אלא כאויר חשיבי לפסול בג׳ כמבואר שם בסעי׳ ב׳ יעו״ש. והיינו רק להחמיר משא״כ להקל דיש ב״ט סכך פסול וב״ט ירקות אלו מצטרפים לפסול בד״ט דמ״מ גם שם סכך פסול עלייהו כיון דמקבלי טומאה ומצטרפין לפסול בד״ט דהרי לענין טומאה מביאים את הטומאה ואין חוצצין הרי דלחומרא כאיתנהו דמי. הגרע״א פת״ע או׳ ל״ח:

עא עא) שם. אלא כאויר חשיבי לפסול בג׳ דהואיל ודרכן לייבש מהר ולנשר עליהם תוך ז׳ ימי הסוכה כנשורין דעיין וכמאן דליתנהו דמי וה״ה כל דבר שדרכו לייבש בתוך ז׳ עד שתהא חמתו מרובה מצלתו אף מעכשיו הוא פסול דגזרו בו חכמים שלא יבא לידי ביטול מצות סוכה שמא לא יוכל לעשות אחרת תוך החג ויבטל מצות סוכה. לבוש. מיהו מ״ש דגזרו בו חכמים וכו׳ עיין בא״א אות י״ג שמסתפק בזה ובחי׳ הרשב״א הביא שני דיעות בזה והוא הסכים שהוא רק מדרבנן וכתב שגם דעת רש״י כ״ה יעו״ש וכן הסכים בחי׳ הריטב״א שהוא גזירה מדרבנן יעו״ש ונ״מ דהיכא דלא אפשר באחר דיעשה מהם סוכה ולא יברך כדי לצאת למ״ד:

עב עב) שם הגה. וכל מה שדרכו לייבש וכו׳ כ״כ הר״ן דכל דבר העשוי להתייבש בתוך ז׳ עד שתהיה חמתה מרובה מצלתה אף מעכשיו הוא פסול. וכן מוכח להדיא מהש״ס ופירש״י והתו׳ דסוכה די״ג ע״ב. בית השואבה אות ס״ד ומשמע דדין זה שתהיה חמתה מרובה מצלתה תוך ז׳ ימי החג ודין ירקות הנושרים לגמרי תוך ז׳ ימי החג הם שוים וכ״מ מדברי הלבוש שכתבנו באות הקודם אכן הא״א אות י״ג ובמש״ז אות י״ד מצדד לחלק ביניהם דדין תהיה חמתה מרובה יותר קיל יעו״ש:

עג עג) שם הגה. וכל מה שדרכו לייבש וכו׳ ולכן המסכך בדבר שעלין שלו מתייבשין ומתמעטין. צריך לחשוב וליתן יותר עד כדי שיהא צלתה מרובה מחמתה אחר שמתייבש:

עד עד) שם בהגה. ופוסל בג׳ אפי׳ מן הצד. כמ״ש לקמן סי תרל״ב סעי׳ ב׳ דאויר בין באמצע בין מן הצד פוסל בג״ט יעו״ש:

עה עה) [סעיף יג׳] כל דבר המחובר וכו׳ היינו המחובר מעיקרו כגון גפן ודלעת אבל תלוש ולסוף חיברו כגון קורות הבתים המחוברים במסמרים לכותלי הבית כשר וכן מוכיחות ההלכות (הרי״ף) פ״ק דסוכה גבי מפקפק או נוטל אחת מבינתיים דלא פסול מחובר כה״ג. תה״ד סימן פ״ט. ב״י סי׳ תרכ״ו. לבוש סעי׳ ח׳ מ״א ס״ק י״א. מ״ב אות ל״ו. ועיין לקמן סי׳ תרל״א סעי׳ ט׳:

עו עו) **שם. אין מסככין בו וכו'** ואם סיכך עיין לעיל סי' תרכ"ו סעי' ב' ובדברינו לשם או' כ"ג ואו' כ"ד:

עז עז) **[סעיף יד'] לכתחלה.** ואם עבר וסיכך בהם כשרה ומותר לישב בה. מ"א ס"ק י"ד. והיינו אפילו לכתחלה. כ"כ א"א או' י"ד. וכ"כ ר"ז או' כ"א. ומותר לישב בה לכתחלה אף שיכול לסכך במין אחר. א"א שם. מ"ב או' ל"ח. ומיהו דעת בית השואבה או' ע"ח להחמיר אם יכול לסככה במין אחר יעו"ש. ואפשר מפני שלא ראה דברי האחרונים הנז':

עח עח) **שם. וריחן רע.** ואם ריח רע שאין דעת האדם סובלתו מה"ת י"ל דפסול תשבו כעין תדורו. מש"ז סי' תר"ל או' א מ"ב שם:

עט עט) **שם. וריחן רע.** ועיין בית השואבה או' ע"ח שנסתפק במי שאינו מריח כלל שנאבד ממנו חוש הריח אי שרי ליה אפי' לכתחלה לסכך בעשבים אנו שריחן רע אבל הרוח או' ד' כתב דאין כאן ספק דסיכה אינה לעצמו בלבד כ"א ראויה לכל הנכנס ובפרט שצריך להזמין אושפיזין יעו"ש. ועוד י"ל מפני כי הסוכה יש לה טעם בסוד והיא בחי' אור מקיף כמ"ש לעיל או' א' וא"כ אינו מן הראוי לעשותה לכתחלה מדבר שיש בו ריח רע וכדומה:

פ פ) **שם. וריחן רע.** ומסתברא דאף לדפנית פסולין. הר"ן והב"ד מור"ם ז"ל לקמן סי' תר"ל סעי' א' בהגה יעו"ש והיינו לכתחלה אבל בדיעבד ש"ד דלא עדיף מסכך כמ"ש לעיל או' ע"ז. ועיין עוד בדברינו לשם בסי' תר"ל בס"ד:

פא פא) **שם. או שנושרים עליהן.** ודוקא כשנושרים תמיד אבל אם אינם נושרים אלא בשעת הרוח מסככין בהם אפי' לכתחלה. ב"ח בסוף הסי' מ"א ס"ק ע"ו א"ר או' י"ג. א"א או' ט"ו. ח"א כלל קמ"ו או' י"ג. מ"ב או' ט"ל. והטעם כתב המחה"ש דהא יוכל לאכול בה שלא בשעת הרוח ואינה נפסלת במה שלא היתה ראויה לאכול בה בשעת הרוח יעו"ש:

פב פב) **[סעיף טו'] וכן אסור לסכך בחבילה.** ומשמע דאף בחבילה שאסורה מדרבנן אינו אסור אלא לכתחלה אבל לא בדיעבד. ד"מ או' ז' וכן כתב העט"ז. אבל הב"י כתב דבדיעבד נמי פסולה אם סיכך בחבילה ולא דמי לשווצרי והיגי דלא פסילי בדיעבד דהנהו לא פסולי אלא משום דלמא שביק להו ונפיק אבל חבילה שפסולה משום דחיישינן דלמא עביד סוכה מן העשוי בדיעבד נמי פסלינן לה עכ"ל וכ"כ הלבוש הואיל ויש בה גזירה משום פיסול דאו' פסולה אפי' דיעבד. וכתב הב"ח וכן מבואר בדברי התו' די"ב בד"ה אין מסככין וכ"מ מדברי הרמב"ם רפ"ה וכ"כ הר"ן בפי' המשנה דחבילי קש וכו' יעו"ש. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' י"א. בית השואבה או' צ"ז וכתב דגם הד"מ הדר ביה מדלא הגיה כן בש"ע כדרכו הטוב וס"ל לדינא גם בדיעבד. פסול יעו"ש. מ"ב או' מ':

פג פג) **שם. וכן אסור לסכך בחבילה וכו'** ובמדינתנו שמוכרים אגודות ענפי אילנות שקורין יעלני"ק וקוצצין אותן לפזר בבית אפשר שאין דינם כחבילה כיון שאין דרך להניחן לייבשן דאדרבא כשיתייבשו אז אינם שוין כלום. ח"א כלל קמ"ו או' ע"ו. מ"ב שם:

פד פד) **שם. ולא מן העשוי בפיסול.** כיון שלא הניחו לצל. מ"א ס"ק ע"ז. ור"ל אע"ג דלא בעינן לשם סוכה מ"מ בעינן לשם צל כמ"ש סי' תרל"ה. מחה"ש. ועיין לעיל סי' תרכ"ו אות כ"ה:

פה פה) **שם. אינה נקראת חבילה וכו'** ר"ל ומותר לסכך בה לכתחלה וא"צ להתיר אותה:

פו פו) **שם הגה. וכל חבילה שאינה קשורה משני ראשיה וכו'** ואם קשרם באמצע הוי אגד דיכולין לטלטלן. לבוש. מ"א ס"ק י"ז. א"א או' י"ז. ר"ז או' כ"ז. ח"א כלל קמ"ו או' י"ד. מ"ב או' מ"ג:

פז פז) **[סעיף טז'] אלא למכרם במנין וכו'** ר"ל כמו הושענות שדרכן במדינות אלו למוכרם במנין. מ"א ס"ק י"ח ולב"ש:

פח חפ) **שם. אינה חבילה.** דכיון דמדינא כשר לסכך בו אלא דמשום גזירה דפעמים וכו' בכה"ג דלא עביד לה ע"ד חבילה לא שייך למגזר. הר"ן:

פט טפ) **[סעיף יז'] אם סיכך בחבילה והתירה כשירה וכו'** ר"ל וא"צ נענוע ג"כ כמו סי' תרכ"ו סעיף ב' דשאני הכא כיון שאין איסורה אלא משום גזירה. והב"ח כתב ראוי להחמיר לנענע עם התרה כמו שעשה ר"ת יעו"ש. ועיין לקמן או' צ"ב:

צ צ) **שם. אם סיכך בחבילה והתירה כשירה וכו'** בליל יו"ט א' וכדומה ואין סוכה אחרת ל"ג כה"ג לבטל ממצות סוכה אף שלא התירו. מש"ז או' י"ז. פת"ע או' מ"ו:

צא צא) **שם. אלא צריכה נענוע.** וגם התרה. ב"ח. מ"א ס"ק י"ט. א"ר או' י"ד. א"א או' י"ט. ר"ז או' כ"ח ח"א שם או' ט"ז. מ"ב או' מ"ד:

צב צב) **שם. אלא צריכה נענוע.** דהיינו שיגביהנו מעט ויחזיר ויניחנו לשם צל. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם. ור״ת מפרש הנענוע הוא שיזיזנו ממקומו ויניחנו במקום אחר דלא כדמשמע מפירש״י שמגביה כל אחד ואחד ומניחו במקימו הראשון. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״ג. מש״ז אות י״ז. והמאמ״ר או׳ י״א כתב דגם דברי ר״ת יש לפרש כרש״י יעו״ש:

צג צג) **[סעיף יח׳] וכן אסרו לסכך בנסרים שרחבן ד׳ משום גזירת תקרה** דאי מכשרת בהו אתי למימר מה לי לסכך באלו מה לי לישב תחת קירות ביתי אף היא בנסרים מקורה וההוא ודאי פסול דסוכה אמר רחמנה ולא ביתו של כל ימות השנה. רש״י סוכה י״ד ע״א. טור. לבוש. ט״ז ס״ק י״ח. ר״ז או׳ כ״ט:

צד צד) **שם. שרחבן ד׳ טפחים** מפני שדומין לתקרת הבית דסתם תקרה נסריו רחבון ד׳ לבוש:

צה צה) **שם. שרחבן ד׳** והיינו דוקא במסכך בנהרים לכתחלה אבל הבא לפקפק נסרים של תקרה שאין עליה מעזיבה שרי אפי׳ ברחבים ד׳ כדאיתא לקמן סי׳ תרנ״א סעי׳ ע׳ והטעם דכיון שמתקן המעוות ליכא למיגזר. ב״י. ועיין לקמן סי׳ תרל״א או׳ ל״ז:

צו צו) **שם. אפי׳ הפכן על צדן וכו׳** דכיון דיש שם פסול עליהם נעשו כשפודין של מתכת הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן. רש״י סוכה י״ד ע״ב. ב״י. ט״ז ס״ק י״ט. ר״ז או׳ ל׳. מ״ב או׳ מ״ז:

צז צז) **שם. ואם אין ברחבם ד׳ כשרים** שאינן דומים לסתם תקרה. לבוש.

צח צח) **שם. אפי׳ הם משופין וכו׳** ואין מטמאים מדרס כיון שלא יחדן לישיבה. לבוש. וצ״ל דלא מיחדן כלל לתשמיש. מ״א ס״ק כ״א. כלומר דכיון דהן רחבין קצת וראוין להניח עליהן דבר מקבלין טומאה מדרבנן משום כלי קיבול ופסולין לסכך מדרבנן כשהן מיוחדין לכך. בית השואבה או׳ צ״ט. אלא עימדין לבנין או לסחורה. ר״ז או׳ ל״א. מ״ב או׳ מ״ח. ועיין לעיל או׳ טו״ב:

צט צט) **שם. ונהגו שלא לסכך בהם כלל.** ואפי׳ הם פחותים מארבע דליכא משום גזירת תקרא משום דלמא אתי למטעי לסכך בענין קביעות שלא ירדו שם גשמים. כ״כ הסמ״ק והב״ד הטור וב״י. ט״ז ס״ק כ״א. ובהג״מ כתב דפסול הואיל ובזה״ז מסככין בתיהם בנסרים שאין בהם ד׳ איכא גזירת תקרא. ד״מ אות ט׳ מ״א ס״ק כ״ב. ועיין לעיל אות מ״ה:

ק ק) **ועל** כן נהגו העולם לכסות הסוכה בערבה או בגמי או בכיוצא בהם ב״י בשם הסמ״ק ט״ז שם. וקשין של תבואה אחר שנחבטה התבואה משם פשיטא דשרי והיא עיקר המצוה המפורש בפסולת של גורן ונראה שלא נהגו לכסות בזה ג״כ מטעם הסמ״ק שבכיסוי הקש בקל יכסה כיסוי טב מאד ודבר פשוט להתיר במקום שאין ערבה או שאר ענפי אילן מצוי שיכסה בקש רק שיזהר לעשות שיוכל הגשם לירד שם. ט״ז שם. א״ר או׳ ט״ז. ועיין לעיל או׳ ס״א:

קא קא) **וכתב** הב״ח הלטי״ש אעפ״י שאין בהם גזירת תקרה שאין מסככין בהם בתיהם מ״מ יש לחוש שיסכך כ״כ שלא יהיו הגשמים יורדין בתוכה כמ״ש הסמ״ק ולכן אין לסכך בהם ע״כ. וכ״ש בשינדלי״ן. מ״א ס״ק כ״ב. א״ר אות ט״ו. ר״ז או׳ ל״ב. ח״א כלל קמ״ו או׳ י״ז. מ״ב או׳ מ״ט:

קב קב) **ובשעת** הדחק שאין להם במה לסכך מסככין בנסרים אפי׳ יש בהם ד׳ שה״ג וכ״מ בגמ׳ דף י״ד ע״ב. וה״ה בכל דבר האסור משום גזירה. מ״א שם. א״ר שם. א״א או׳ כ״ב. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב או׳ ן׳ ולענין ברכה דעת הריטב״א שם בחי׳ דמברכין גם כן יעו״ש וכ״ה דעת הרשב״א בחי׳ שם. ועיין לקמן סימן תרמ״ט סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קג קג) **[סעיף יט׳] פירס** עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר. זהו לשון המשנה. ומ״ש כלומר שלא יהיו עלין וכו׳ היינו פירש״י ודעמיה כגון שהסוכה צלתה מרובה מחמתה ופירס הסדין שלא יהיו עלין וקסמין נושרין על שלחנו. וי״א שהביא אח״כ הוא פי׳ ר״ת שהסכימו עליו התו׳ והרא״ש והטור כמ״ש בב״י יעו״ש. ומ״ש הט״ז ס״ק כ״ב דיש כאן ג׳ חלוקות וכו׳ כבר חלקו עליו האחרונים עיין א״ר או׳ י״ז ומאמ״ר או׳ י״ב ונה״ש ובגדי ישע ועל כן לא העתקנו דבריו:

קד קד) **שם. פסולה.** משום דאינו יושב בסוכה דאהל מפסיק ביניהם. רש״י סוכה יו״ד ע״א:

קה קה) **שם. פסולה.** ונראה בעיני שאם פירס עליה עראי לפי שעה איני פוסל עד שיהיה גבוה עשרה ויהיה לו גג. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ״ק דסוכה. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לעיל סי׳ תרכ״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קו קו) **שם. אלא לנאותה כשירה.** דהוי צורך סוכה ובטל לגבה. ב״י בשם המרדכי. ודוקא כשהיתה הסוכה מרובה מחמתה. כן מוכח בברייתא שם דקתני סיככה כהלכתה ועיטרה וכו׳:

קז קז) **שם. והוא שיהא בתוך ד׳ לסכך.** דאז בטל לגבי סכך אבל אם היה מרוחק יותר אינו בטל בכל גוונא כמ״ש לעיל סי׳ תרכ״ד אות ט״ז ואות טו״ב יעו״ש:

קח קח) **שם. וי״א שסוכה וכו׳** ונ״ל להחמיר כפירש״י דאפילו להגין מפני החמה או מפני העלין וקסמין שלא ינשרו על שלחנו פסולה וכ״פ בהגהות סמ״ק וכ״נ מדברי הרמב״ם בפ״ה שכתב בסתם דמשמע דפסול בכל ענין וכן פי׳ המ״מ לשם וכ״פ הרוקח והכי נקטינן. ב״ח שכנה״ג בהגב״י אות ט״ז. וכן הוא דעת הגר״א וכתב שכן הוכיח הרשב״א והר״ן כסברא הראשונה יעו״ש. וכ״ה דעת הרשב״א בתשו׳ סי׳ נ״ה והריטב״א בחי׳ ור׳ פרץ יעו״ש והב״ד הער״ה אות ג׳ וכתב וכ״ה דעת הש״ע לפסוק כסתם דלא כב״ד סי׳ תמ״א יעו״ש. וכ״ה דעת בית מאיר כרש״י שהוא סברא ראשונה יעו״ש. וכן הסכים בית השואבה או׳ קי״ז וכתב ודלא כהא״ר אות ח״י יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳:

קט קט) **שם. או תחתיה שלא ישרו העלין.** כלומר שהסדין מופרש סמוך ודבוק לתחתיה ומונע בזה העלין שלא יוכלו לפול. תויו״ט על המשנה שם:

קי קי) **שם. אבל אם לא כיון וכו׳** פי׳ אם היתה מסוככת יפה בענין שאין לחוש שע״י הנשר יהיה חמתה מרובה מצלתה ולא הוצרך לפרוס עליה סדין אלא להגן מפני החמה או מן העלין הנושרין כשירה. ב״י. מ״ב אות נ״ו:

קיא קיא) **שם. אלא להגין מפני החמה וכו׳** ואז בטיל לגבי סוכה ולא מקרי סכך פסול. לבוש. ב״ח. מ״א ס״ק כ״ג:

קיב קיב) **שם. ומיהו לכתחלה לא יעשה כן.** דלא יאמרו הרואים שכוונתו לסכך בו. סוכה יו״ד ע״ב:

קיג קיג) **שם. ומיהו לכתחלה לא יעשה כן אפי׳ שלא בשעת אכילה.** מ״א ס״ק כ״ד. מפני הרואים שיאמרו שמניחו שם גם בשעת אכילה אלא א״כ הוא שרוי במים שאז ידוע שלא יניחו בשעת אכילה שיהיו המים נוטפין ע״ג מאכלו. מחה״ש:

קיד קיד) **שם. או שהוא שרוי במים וכו׳** ומ״מ בשעת אכילה אסור. ב״י בשם הר״ן. ונ״ל דאם הגשמים ניטפין מן הסכך מוטב לפרוס הדין משיאכל חוץ לסוכה מיהו לא יברך לישב בסוכה דספק ברכות להקל. מ״א ס״ק כ״ה. דהא לדעה קמייתא שכתב הרב״י והיא עיקרות בכ״מ כידוע כה״ג פסולה. מחה״ש. ועיין לעיל אות ק״ח:

סימן תרל

א א) **[סעיף א׳] כל הדברים כשרים לדפנות.** דכל סוכה הכתוב סכך משמע דדופן לא איקרי סוכה ודנפקא לן דפנות מבסכת בסכת בסכות (סוכה דף ו׳ ע״ב) מייתורא דקראי ילפינן ולא ממשמעותא הלכך סוכות תעשה באספך מגרנך אסככה הוא קאי. רש״י סוכה י״ב ע״א. ב״י. ט״ז סק״א:

ב ב) **שם. כל הדברים כשרים לדפנות.** ובעל נפש יחוש להג״א שגם הדפנות יהיו מדברים שאינם מקבלים טומאה וגדולן מן הארץ. ב״ח. וכל האחרונים לא חשו לזה. א״ר או׳ א׳ וכ״כ הברכ״י או׳ א׳ ובספרו מחב״ר או׳ א׳ והב״ד השע״ת. וכ״מ מגמ׳ שכתוב לקמן סעי׳ י״א יעו״ש:

ג ג) **דפנות** הסכך מאיסורי הנאה אם כשרים. עיין ברכ״י ומחב״ר או׳ ב׳ שהביא דעת המתירין ועיין לעיל סי׳ תרכ״ט או׳ ה׳ מ״ש בזה יעו״ש. ובענין עצים גזולים אי כשר לדפנות עיין פ״ת שמצדד בזה והניח בצ״ע יעו״ש:

ד ד) **שם הגה. וא״צ להעמידם דרך גדילתן.** בטור כתב יש מדקדקין כשעושין דופן מקנים להעמידם דרך גדילתן כדאמרינן גבי לולב (סי׳ תרנ״א סעי׳ ב׳) שאין יוצאין בו אלא דרך גדילתן וא״צ כיון שדפנות כשרים מכל דבר עכ״ל. ומיהו בס׳ בית השואבה או׳ יו״ד כתב דטוב ונכון לדקדק בזה יעו״ש:

ה ה) **אמר** מהרי״ל שראה שרבו מהר״ש היה מסמן הדפין למחיצת הסוכה אב״ג כדי לראות סדר עמידתן שלא לשנותם משנה לשנה. הגהות דרשות מהרי״ל ה׳ סוכה. שכנה״ג בהגב״י אות ג׳. וכ״ה בירושלמי בענין קרשי המשכן א״ר אמי והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים אלא קרש שזכה לינתן בצפון ינתן בצפון לעולם וכן בדרום ינתן בדרום. של״ה דף רמ״ה ע״א. א״ר או׳ י״ז. ומיהו בודאי שאין זה מעכב רק חסידות בעלמא. ועיין לעיל סימן ח׳ אות י״ז:

ו ו) **מותר** לתלות יריעות שעטנז רק שיהיו תלוים למעלה מתשמיש אדם ואם מצילין למעלה מן החמה ומן הרוח אין לחוש. דרשות מהרי״ל שם. ד״מ או׳ ה׳ מט״מ סי׳ תתצ״ד. שכנה״ג שם או׳ ד׳ עט״ז. א״ר שם. ועיין לקמן סי׳ תרל״ח או׳ נ״ב:

ז ז) **שם. ואפי׳ חמתה מרובה וכו׳** היינו שיש אויר בין קנה לקנה יותר מקנה ועי״ז חמתה מרובה מצלתה ואפ״ה כשרה דלא קפדינן בזה בדפנות:

ח ח) **שם בהגה. מדבר שריחו רע.** שמא יניחנה ויצא ובדיעבד ש״ד אפי׳ בסכך אם לא בריח רע שאין דעת אדם סובלתו דאז מה״ת אפשר דפסול דבעינן תשבו כעין תדורו כמ״ש לעיל סי׳ תרכ״ט סעי׳ י״ד ובדברינו לשם בס״ד:

ט ט) **ואותם** שעושין סוכה אצל בית הכסא ואשפה שמקום צר להם וריח רע מגיע אליהם מה״ת יוצא י״ח ולא יברך בהמ״ז שם כי מדרבנן הוא דצריך ברכה במקומו ואם יש לו מקום אחר ודאי לא יעשה במקום זה ואם אין מגיע הריח רק רואה בית הכסא אסור. מש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ ע״ט סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

י י) **שם בהגה. או דבר שמתייבש תוך ז׳ וכו׳** ואז מיד דיינינן ליה כאלו נתייבש כמ״ש לעיל סי׳ תרכ״ט סעיף י״ב בהגה ובדברינו לשם או׳ ע״ג:

יא יא) **שם בהגה. או דבר שמתייבש וכו׳** אבל אותם שנושרין עליהן אינם פסולים אלא לסכך שנושרין על השולחן. רשב״א. ביאורי הגר״א:

יב יב) **[סעיף ב׳] דפנות הסוכה אם היו שתים וכו׳** דתנן (סוכה ו׳ ע״ב) שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח וצריך צורת הפתח הלכך אם יש לה ב׳ דפנות זו אצל זו עושה טפח מרווח ומעמידו בפחות מג׳ לאחד מן הכתלים (ר״ל מן הדפנות) ויעמיד קנה כנגד סוף הכותל (ר״ל סוף הדופן) וישים קנה עליו ועל הטפח וכשירה. טור. ור״ל שיעמיד קנה בסוף אותו צד שיש בו הטפח כנגד סוף הדופן שכנגדו וישים קנה על זה הקנה שבסוף אותו צד ועל הטפח כדי שיהיה צורת פתח. ודבר זה שצריך ג׳ דפנות ושלישי אפי׳ טפח למדו שם בגמ׳ מקראי דכתיב בסכת בסכת בסכות ר״ל שנים חסרים ואחד מלא בוא״ו חשיב שנים הרי ארבעה חד לגופיה וג׳ לדפנות ואתאי הלכתא הלכה למשה מסיני וגרעתה לשלישית ואוקמה אטפח יעו״ש:

יג יג) **שם. דפנות הסוכה אם היו שתים וכו׳** ומותר לטלטל בה אפי׳ בשבת דכמו שחשוב מחיצה לענין סוכה חשוב מחיצה לענין שבת. טור. והוא מן הגמרא שם דף ז׳ ע״א ופירש״י אעפ״י שצריך לשבת ג׳ מחיצות ליעשות רה״י שבת של סוכות מותר לסמוך על מחיצות הסוכה אם עשה ברה״ר סמוך לפתחו סוכה דאין בה אלא שתים כהלכתן ושלישית אפי׳ טפח מכניס ומוציא ממנה לביתו יעו״ש. והלבוש כתב אע״ג דלענין שבת שלא במקום סוכה בעינן פס ד׳ או קורה או לחי בדופן רביעי בסוכה מותר בלא תיקון אחר דמגו דחשיב מחיצה מכח הלכה לענין סוכה חשיב מחיצה נמי לענין שבת. מיהו הר״ן כתב שראוי להחמיר לענין מעשה כמבואר בב״י יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קמ״ו או׳ ג׳ דדוקא בשעת הדחק אבל בלא״ה ראוי להחמיר. וכ״כ מ״ב אות י״א:

יד יד) **שם. דפנות הסוכה אם היו שתים וכו׳** אכן אין היתר זה נאמר אלא לדופן ג׳ אבל לא בשתי דפנות. ב״י בשם הר״ן. עט״ז. ח״א שם:

טו טו) **שם. כמין גם** רוצה לומר גימל יוני והוא כצורת **ד** בכתיבה שלנו:

טז טז) **שם. שיש ברחבו יותר על טפח.** שהוא יותר מטפח מצומצם משהו שמודדים בארבע אצבעות שאינם נוגעים זה בזה. לבוש. ועיין לעיל סי׳ ש״ס או׳ ח׳ וסי׳ שס״ג או׳ קמ״ג וקמ״ד שיעור האצבעות והטפחים והלבוד יעו״ש:

יז טוב) **שם. ומעמידו בפחות מג׳ וכו׳** דאז הוי לבוד ונחשב כאלו ד״ט הוי מחיצה וכיון ששיעור סוכה ז״ט (כמ״ש לקמן רסי׳ תרל״ד) הרי יש כאן רוב ההכשר. ט״ז סק״ב. מ״ב או׳ ח׳:

יח חי) **וכתב** המ״א הא דתניא דמהני קנה קנה פחות מג׳ היינו כשעושה ד׳ דפנות אבל כשעושה שלשה דפנות בעי שנים שלימות דעריבו (ר״ל ונוגעין זב״ז בלא פילוש) ושלישית בטפח וצוה״פ יעו״ש אמנם מדברי ב״י ולבוש סעי׳ ח׳ מפורש יוצא דגם בסוכה שאין לה אלא ג׳ דפנות וכולם הם מקנים בפחות מג׳ בין קנה לקנה כשירה יעו״ש. וכ״מ בס׳ או״ח. וכ״מ ברש״י סוכה דף י״ז ע״א ד״ה דופן סוכה כדופן שבת יעו״ש ועיין לעיל סי׳ ש״ס אות ב׳ ואות ג׳ ואות ו׳ ואות ז׳ ודוק. ועוד עיין לקמן או׳ ע״א:

יט יט) **שם. ויעמיד קנה כנגד הכותל.** ר״ל בסוף אותו צד של הטפח שהוא כנגד סוף הדופן שכנגדו וכמ״ש לעיל אות י״ב בשם הטור יעו״ש:

כ ך) **שם. ויעשה לה צורת הפתח וכו׳** והוי כאלו הדופן הג׳ ג״כ שלימה. ט״ז סק״ג. ודע דמאי דבעינן טפח בשלישית ולא סגי במשהו הוי מדאו׳ אבל מה שצריך עוד צ״ה אינו אלא מדרבנן. ב״ח. מש״ז או׳ ב׳. מיהו בא״א אות ז׳ כתב דמה״ת בעי שנים דעריבן וטפח סמיך ותו לא ומדרבנן טפח שוחק פחות מג״ט וצ״ה והוא מתו׳ סוכה ז׳ ע״ב ד״ה סיכך ע״ג מבוי יעו״ש:

כא כא) **שם. ויעשה לה צורת הפתח וכו'** ואם שכח לעשות צ"ה ביו"ט יוצא י"ח אם אין לו אחרת. ולהניח צ"ה ע"י עכו"ם בשבת ויו"ט י"ל מותר שבות דשבות במקום מציה כבסי' ש"ו סעי' ה' יעו"ש. מש"ז או' ג' מ"ב בשה"צ או' ה':

כב כב) **שם הגה. ואם הטפח והקנה מגיע לסכך וכו'** כצ"ל. ביאורי הגר"א. וכ"כ מאמ"ר או' א' מ"ב או' י"ב:

כג כג) **שם בהגה. א"צ קנה על גביהן.** דהסכך הוא במקום קנה. הגמ"י פ"ד בשם אבי"ה. מיהו המ"א סק"ב הקשה ע"ז מירושלמי וע"כ כתב דיש להחמיר יעו"ש אבל הא"ר או' ב' וא"א או' ב' וביאורי הגר"א יישבו קושיית המ"א הנז'. וע"כ כתב בכורי יעקב דהסומך על רמ"א לא הפסיד. וכ"כ מ"ב אות י"ג:

כד כד) **שם בהגה. לנוי בעלמא.** וראוי לעשות כן משום דאמרינן זה אלי ואנוהו עשה סוכה נאה. ט"ז סק"ד. א"ר או' ט':

כה כה) **שם בהגה. לנוי בעלמא.** ול"נ הטעם כדי שיהיה פטור מן המזוזה לכ"ע אף לר"י דס"ל סוכה הוא דירת קבע וחייב במזוזה ע"כ אנו עושין כיפה והיתה לר"י פטור מן מזוזה ולפ"ז צריך לעשות כמין כיפה עד שלא ישאר י"ט סמוך לארץ בלא כיפה כ"א יש י"ט קודם שיתחיל הכיפה אז לכ"ע (ר"ל לס' ר"י) חייב במזוזה. עט"ז. וצ"ע כיון דהלכה דסוכה עראי ופטור ממזוזה כחכמים דר"י למה יעשה צ"ה עגול בשביל זה ויסברו שאם יש גובה י"ט קודם עגול חייב במזוזה ויברכו ברכה לבטלה לקבוע מזוזה וכו' מש"ז או' ד' ועיין יו"ד סי' רפ"ו סעי' י"א וט"ו וסימן רפ"ז ובדברינו לעיל סי' תרכ"ו אות מ"ה ודוק:

כו כו) **שם בהגה. לנוי בעלמא.** אבל אותם סוכות הבנויות משנה לשנה בפתח גמורה א"צ אותו עיגול ואפי' מנהגא ליכא. מט"מ סי' תתצ"ב. של"ה דף רמ"ה ע"א. א"ר אות ט' ובס' בית השואבה אות י"ט כתב דלפי טעם הט"ז לעיל או' כ"ד וכן לפי טעם העט"ז באו' הקודם אין לחלק בין סוכה זו לסוכה הבנויה משנה לשנה בפתח גמורה יעו"ש ומיהו מ"ש דלפי טעם העט"ז כבר כתבנו באו' הקודם דהמש"ז לא ערב לו טעם העט"ז וגם לטעם הט"ז י"ל כיון דיש בה פתח גמור זה יותר נאה מצורת עיגול:

כז כז) **[סעיף ג'] עושה דופן שיש ברחבו ד"ט ומשהו וכו'** ומאי שנא התם (בסעיף ב') דקאמרת סגיא טפח שוחק ומאי שנא הכא דקאמרת בעיא פס ד' התם דאיכא שתי דפנות כהלכתן (כמין גם דאין נראות מפולשות כי האי) סגי ליה בטפח שוחק הכא דליכא שתי דפנות (כמין גם) אי איכא פס ד' אין אי לא לא. סוכה ז' ע"א:

כח כח) **שם. ומעמידו בפחות מג' סמוך לאחד משתי הדפנות וכשירה.** דהוי שם כלבוד והרי זו כאלו היתה דופן של ז"ט שלמים שהוא שיעור סוכה קטנה. לבוש:

כט כט) **שם. וכשירה.** עיין מ"א סק"ג. שכתב דאפשר דדוקא בסוכה קטנה כשר אבל בסוכה גדולה שהשלישית רחוקה ממנה יותר מג' פסול והניח בצ"ע יעו"ש. אבל הא"ר או' ד' כתב דאפי' רחוק יותר כשר ועוד דבגמ' מדמה לה בזה למחיצות כמין גם בסעיף דלעיל דשם ודאי כשר יותר וכן משמעות הפו' ודלא כמ"א עכ"ל וכ"ה דעת נתיב חיים דאפי' השלישית רחוקם ממנה הרבה כשר. וכ"כ המאמ"ר או' ב' דהמעיין בחי' הרשב"א סוף דף ט"ז יראה דאין ספק בזה דהא נקיט בפשיטות דההיא דפס ד' מיירי בסוכה גדולה וכתב והכי מסתבר וכ"ה משמעות לשון הפו' יעו"ש. וכ"כ החמ"מ או' ב' על דברי מ"א הנזכר דא"א לומר כן ומסתברא דעד עשרה אמות נמי כשירה דנידון כפתח יעו"ש. וכן הא"א או' ג' ומחה"ש ובית מאיר תמהו על דברי מ"א הנז' יעו"ש וכן בס' בית השואבה אות כ"ד כתב להוכיח מלקמן סעי' ה' דכל שהעומד מרובה על הפרוץ אפי' שאין לה צ"ה כשירה ואם יש לה צ"ה עד עשר אמות כשירה יעו"ש. והגם דהיא"פ מסכים לדברי המ"א מ"מ אנן ק"ל כהסכמת רוב הפו' כנודע ובפרט דגם המ"א עצמו לא החליט לפסול כ"א הניח בצ"ע:

ל ל) **שם. וי"א שאין זה צריך צורת פתח.** כ"כ הרא"ש דהוה מסתבר למימר דסוכה העשויה כמבוי כיון שצריך בדופן השלישי פס ד' ומשהו ויש בו הכשר סוכה כשאתה מעמידו בפחות מג' סמוך לדופן א"צ צורת פתח אלא שכתב וי"א שגם זה צריך צורת פתח וכן אית ליה להרי"ף וצריכין אנו לילך אחריו וכ"כ הרמב"ם יעו"ש והב"ד ב"י וב"ח וכתב הב"ח ודאי דכך ראוי להחמיר כדבריהם יעו"ש והב"ד שכנה"ג בהגב"י או' ב' א"ר אות ה' וכתב וכ"ה הסכמת ריי"ו. וכ"פ ח"א כלל קמ"ו או' ד' וכ"ה דעת הש"ע כמ"ש לעיל סי' י"ג אות ז' דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ מביא י"א דדעתו לפסוק כסתם יעו"ש:

לא לא) **שם הגה. אבל אי איכא דופן ז' בלא לבוד א"צ כאן צ"ה וכו'** כלומר דלכ"ע א"צ כאן צורת פתח. מאמ"ר או' ג' בגדי ישע. מ"ב או' י"ז. ובזה סרה קושיית הט"ז שרצה להפך בדברי הש"ע כ"כ האחרונים הנז' יעו"ש:

לב) **שם בהגה. הואיל ואיכא דופן ז' וכו'** ואף שהכותל שלישי שהוא עומד נגדו הוא מרוחק ממנו הואיל שעכ"פ איכא ג' דפנות בסוכה. ומסתברא דדוקא אם הריחוק הוא לא יותר מעשרה אמות דנחשב זה כפתח. מ"ב או' י"ח. ועיין לעיל או' כ"ט ולקמן סעי' ה':

לג) **שם בהגה. וכ"ש שא"צ ה' וכו'** ר"ל בדופן רביעי:

לד) **[סעיף ד'] בד"א בעושה סוכתו וכו'** זה הדין כתבו ב"י בשם הר"ן והמ"א סק"ד חולק על דברי הש"ע ומפרש דברי הר"ן דדוקא אם שני דופני הסוכה זו כנגד זו הם עצמם דופני החצר ששני הדפנות הם מחוברים עם דופן האמצעי אלא שהוא מרוחק מן הסכך זהו שדי בטפח ומשהו אבל לא בעושה סוכתו באמצע החצר יעו"ש. והב"ד א"ר או' ז' וכ"כ הנה"ש או' ב' א"א או' ד' וכן הסכים בית השואבה או' כ"ו יעוש"ב. אבל הי"א בהגב"י כתב ליישב דברי הש"ע. וכ"כ המאמ"ר אד ד' חמ"מ או' ג' בגדי ישע. בית מאיר וכ"מ בביאורי הגר"א. מיהו כתב שם החמ"מ דלפי מה שפסק הש"ע סעי' ז' סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי כסתימת לשון הרמב"ם והוא בשיטת רש"י והרא"ש דמיירי במבוי מפולש אין דין זה של הר"ן מוכרח כלל ולא הו"ל לש"ע לפסוק בזה כהר"ן יעו"ש וכ"כ מ"ב בשה"צ אות ט"ו יעו"ש. וע"כ נראה דיש להחמיר דבסוכה שיש לה ב' דפנות זו כנגד זו וביניהם מפולש בכ"ג בעינן פס ד' ומשהו ומעמידו בפחות מג' כמ"ש בסעי' הקודם כדי לצאת אליבא דכ"ע:

לה) **סוכה** העשויה כמבוי ומלא כל אחד משתי הדפנות הפרוצות בדופן ארוג מכאן ודופן ארוג מכאן וצורת פתח באמצע ואין שום אחד מן הדפנות הארוגות שיעור משך סוכה היא כשירה אליבא דכ"ע. הרא"ם בתשו' ח"ב סי' ד' כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' א' בית השואבה או' כ"ה:

לו) **שם. די לה בתיקון המתיר וכו'** דהיינו שיעמיד הטפח מרווח בפחות מג"ט סמוך לדופן והיינו לצד שהוא כנגד פתח החצר ולא לצד שהוא כנגד דופן החצר דשם נחשב בלא"ה קצת כסתום לדעת המחבר. מ"ב או' כ"א. ולי נראה דאדרבא משום דנראה קצת כסתום לדעת המחבר משו"ה די בטפח ומשהו וא"כ צריך לעשות שם המחיצה:

לז) **[סעיף ה'] שכשתצרף כל הפרוץ וכו'** פי' חשבינן הפרוץ משני רוחות הפרוצים לגמרי עם הפירצה שבחלל הפתחים והוא בכלל מרובה על העומד שיש בשני המחיצות והטפח ואז מותר אבל עכ"פ יהיה במחיצות עצמן עומד מרובה על הפרוץ. ט"ז סק"ו. מ"א סק"ו. א"ר או' יו"ד. מאמ"ר או' ה' מ"ב או' כ"ב:

לח) **וכתב** שם הט"ז וצ"ל דיש חילוק בדבר כשאין פירצה גדולה רק כל הפירצות כל א' בפ"ע פחות מג' אז מותר אפי' בפרוץ מרובה באותה מחיצה כיון דאמרינן לבוד הוה כל העומד כסתום משא"כ אם יש פירצה א' גדולה יותר מג"ט וצריך אתה להתיר מטעם דהוה כפתח אז צריך שיהיה עכ"פ באותה מחיצה עומד מרובה דאל"כ אין שם פתח על הפרוץ אלא הקולא בזה דאעפ"י שבכלל הפירצה הוא פרוץ מרובה יעו"ש. ומשמע מדבריו דכל היכא דאיכא פירצה גדולה מג"ט ולמעלה שמצטרף עמו כל הפרוץ אפי' מה שהוא פחות מג"ט. וכ"כ המאמ"ר או' ו' אלא שכתב ע"ז דאינו מחוור כל עיקר אלא כל מה שהוא פחות מג"ט כלבוד וסתום דמי ומצטרף עם העומד יעו"ש:

לט) **שם. כל הפרוץ יהיה מרובה וכו'** ועכ"פ בעינן בעומד שיעור מקום או שעושה ד' דפנות כמ"ש סעי' ב' מ"א סק"ה. ושיעור מקום היינו ז"ט כדי הכשר סיכה אבל קנים דקים לא מהני אלא א"כ יש ד' מחיצות וכדברי המ"א בריש הסי' לב"ש. ומיהו דעת המאמ"ר שם דבקנים דקים פחות מג"ט בין כל אחר ואחד חשוב כלבוד וסתום אפי' אם לא יש ד' מחיצות וכ"ה דעת הלבוש כמ"ש לעיל אות ח"י יעו"ש:

מ) **שם הגה. רק שלא יהיו הפתחים בקרנות וכו'** פי' בכל הקרנות אבל אם ב' מחיצות מחוברין שרי. מ"א סק"ז. בית השואבה אות כ"ט. ואם פחות מג"ט בקרן עריבן מקרי לבוד. א"א אות ז' מ"ב בב"ה:

מא) **שם. ובלבד שלא יהא בהם פירצה יתירה על יו"ד אמות.** דאז אפי' עומד מרובה על הפרוץ אסור דנחשבת לפרצה ולא לפתח. מ"ב אות כ"ו:

מב) **שם. ואם יש בה צורת פתח אפי' ביותר מיו"ד.** דעכשיו פתח מקרי ואין שם פירצה עליה. מ"ב או' כ"ז ודע דלדיעה זו אפי' אם הפרוץ מרובה כ"כ עד שאפי' אם נחשוב את מקום צוה"פ לעומד יהיה הפרוץ מרובה עליה ג"כ כשר דהרי כתבו הפו' דאין חילוק בצוה"פ בין עשר ליותר מעשר. מ"ב בשה"צ או' כ"ה:

מג) **שם הגה. ונהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות וכו'** ר"ל שלא ע"י עצות של לבוד וצוה"פ ובהגהות של ר' יצחק. גיאות ראיתי שכתב ג"כ דלמצוה מן המובחר בעינן שיהיה ג' דפנות הסוכה סתומות מכל רוחותיה ולא יהא מקום פתוח אלא מקום הפתח בלבד. מ"ב אות כ"ח:

מד **מד) [סעיף ו'] נעץ נעץ ד' קונדסין וכו'** עיין לעיל סי' שמ"ה סעי' ט"ז דכשאין מחיצות הבית נכרין (כגון שהגג בולט להלאה מן מחיצות הבית) לכ"ע לא אמרינן גוד אסיק דהא אפי' בעמוד עשרה מועיל בשבת (להיות רה"י אם רחבו ד' כמ"ש סי' שמ"ה סעי' יו"ד) ופסול לסוכה כמ"ש סי' תרל"ג סעי' ז' כ"ש זה. ומ"ש העו"ש כאן בשם השה"ג דאמרינן חוקקין לא ק"ל הכי דוק בפו' ועיין לעיל סי' שמ"ה ססעי' יו"ד ובסוכה דף ד' מ"א סק"ח. א"ר או' י"א. בית השואבה אות ל"ח:

מה **מה) שם. ויש מכשירין וכו'** והלבוש השמיט ויש מכשירין שהביא בש"ע כי עיקר כהאוסרים. א"ר שם. וכ"כ מ"ב אות ל"א דהלכה כדיעה א' ואם אין לו כ"א סוכה כזו בשפת הגג יושב שם ואוכל. מש"ז או' ז' והיינו בלא ברכה. וכ"כ מ"ב בשה"צ או' ל' ועיין לעיל סי' י"ג או' ז':

מו **מו) שם. משום דאמרינן גוד אסיק וכו'** פי' כאלו מחיצות הבית עולות למעלה וא"כ צריך שיעשה ארבע הקונדסין בשפת הגג עכ"פ מג' צדדין מכוון נגד כותל הבית כי היכי דליהוי הכשר מחיצות של הסוכה כדינה בארץ. ט"ז סק"ז. ואם נעץ ג' קונדסין בג' זויות הגג יש שם שני מחיצות כמין גא"ם אז יכול לנעוץ קונדס הרביעי פחות מג' לקונדס שבזוית כההוא דסעי' ב' לב"ש:

מז **מז) שם. גוד אסיק מחיצתא.** ודוקא כשהוא על שפת הגג ממש אבל רחוק מזה אפי' פחות מג"ט לא אמרינן לבוד וגוד לכ"ע. מ"ב אות ל"א:

מח **מח) [סעיף ז'] סיכך עוג מבוי וכו'** המחבר סתם כלשון הרמב"ם ורש"י והרא"ש דס"ל דאפי' במבוי מפולש (ר"ל פתוח משני ראשיו) מכשירין דמדאו' לחי מחיצה מעלייתא היא והו"ל ג' מחיצות ואע"ג דמדרבנן אסור לטלטל בג' מחיצות בשבת דסוכה מותר משום מצות סוכה. ודעת הר"ן ותו' דדוקא במבוי סתום (מג' צדדין) כמ"ש. ובפסין אע"ג דלא התירו אלא לעולי רגלים מ"מ כיון דמדאו' מחיצה מעלייתא היא ורבנן הוא דגזרו גבי סוכה לא גזרו כ"כ התו' וקשה דא"כ למה לא התירו במבוי מפולש מה"ט וי"ל דשאני התם דאין לו היתר כלל אף לעולי רגלים משא"כ כאן דיש היתר לעולי רגלים. מ"א סק"ט. ביאורי הגר"א. נמצא דבמבוי מפולש איכא פלוגתא וגם בפסי ביאר איכא פלוגתא כמ"ש ב"י בשם הר"ן שיש שחלקו על הרי"ף שהביא להא דפסי ביראות בהלכות שכיון שלא התירו פסי ביראות אלא לעולי רגלים בלבד כדאיתא בפ' עושין פסין האידנא ליכא מגו יעו"ש וכ"כ א"ר או' י"ב יעו"ש. וא"כ היכא דלא אפשר באחר יש לאכול שם ולא יברך ברכת הסוכה משום דק"ל סב"ל אפי' כנגד מרן ואפי' כנגב הרוב כמ"ש לעיל סי' י"ח אות ז' יעו"ש:

מט **מט) שם. סיכך ע"ג מבוי שיש לו לחי.** ר"ל שהניח הסכך ע"ג מבוי באותו צד של הלחי ונעשה שני כותלי המבוי שני דופני הסוכה אחד מצד זה ואחד מצד זה והלחי במקום דופן האמצעי. ועיין תו' סוכה דף ז' ע"ב ד"ה סיכך ע"ג מבוי יעו"ש:

נ **נ) שם. שיש לו לחי.** משמע אפי' בלחי כל שהוא וכמ"ש לעיל סי' שס"ג סעי' ג' אבל בתו' שם כתבו דמיירי בלחי טפח יעו"ש:

נא **נא) שם. או ע"ג באר שיש לו פסין וכו'** פי' שהן ד' קורות נעוצות בד' רוחות זו כנגד זו שכל אחד נוטה אמה לכאן ואמה לכאן. טור. ט"ז סק"ח. ועיין לעיל סי' שמ"ה או' ה':

נב **נב) שם הגה. ואין להתיר אלא במקום שהלחי וכו'** כלומר דוקא כשהלחי עומד אצל המבוי והפסין דוקא בשדה ולא בחצר. מ"א סק"י. ומיהו עיין א"ר אות י"ב מה שכתב לצדד בזה דאפשר דס"ל לרמ"א דוקא במבוי שאין מפולש אבל במפולש שאסור בשבת אסור גם בסוכה. וגבי פסין כוונתו דלא התירו אלא לעולי רגלים ולא לדידן כמ"ש בד"מ (הארוך) בשם הר"ן יעו"ש ובלא"ה כבר כתבנו לעיל או' מ"ח דיש פלוגתא בזה והיכא דלא אפשר באחר יאכל שם בלא ברכת הסוכה משום סב"ל יעו"ש:

נג **נג) [סעיף ח'] סיכך ע"ג אכסדרה וכו'** פי' אכסדרה זו היא שני כתלים ומקצתה מקורה וסמוך לקירוי עד הקצה האחר סיכך הסכך נמצא שסוכה זו אין לה אלא ב' כותלים. ואם יש פצימין פי' עמודין בולטין ברוח הג' (היינו תחת הקירוי א' מכאן וא' מכאן. לב"ש) אעפ"י שבסוכה אחרת שאין לה אלא ב' כותלים ועשוים כמבוי אמרינן בסעי' ג' צריך פס ד' ומשהו כאן די בפצימין דכיון שיש פצימין אמרינן פי תקרה יורד וסותם כלומר פי תקרה של האכסדרה שהוא הקירוי שיש לאכסדרה יורד וסותם ונמצא הוה לסוכה דופן ג' אבל בלא פצימין לא אמרינן יורד וסותם. כן פי' המ"מ לדברי הרמב"ם אלו. ופצימין אלו אעפ"י שאינם נראים בסוכה אלא לעומד חוצה מ"מ מועילים דהא הפצימים אינם למחיצת הסוכה רק שע"י אנו אומרים פי תקרה של אכסדרה יורד וסותם. וע"ז כתב רמ"א שאחרים חולקים דהיינו רש"י ותו' ואשר"י דמפרשים שאין כותלים לאכסדרה לצד הסוכה אלא כוחלי הבית רוצה לצרף לסוכה. ועיין בטור שיטה שלהם ולדידהו יש הרבה פצימין לאכסדרה פחות מג' בין כל א' והוין הפצימין מחיצות לסוכה וא"צ אז לומר פי תקרה יורד וסותם. וע"ז כתב רמ"א שאין לעשות הסוכה בכה"ג ולומר דפי תקרה יורד וסותם ומהני במקום דופן ג' ט"ז סק"ט:

נד **דנ) וכתב** שם הט״ז דיש ללמוד דין א׳ מפי׳ שלהם דהיינו במי שרוצה לעשות סוכה בבית שלו ולפרוץ הגג למעלה כמו שנוהגין וכותלי הבית יהיו כותלי הסוכה דהיינו שרוצה לעשות הסוכה בזוית של כותל מזרח וכותל דרום ויש קורה אחת מונחת כל השנה נמעלה כנגדו באורך הבית סמוך לאותן זויות ותהיה הסוכה באורך באותו חלק הזוית עד הקורה ונמצא שאין לסוכה מחיצות רק שנים של הבית ושלישית אין לה רק שהקורה שלמעלה אמרינן יורד וסותם עד למטה ויהיה לה ג׳ מחיצות דדי בזה רק שישים שני קנים תחת הקורה א׳ אצל כותל הבית ואחד במקום סיום מחיצה הג׳ דהיינו במקום שכלה הסכך של הסוכה וטעם קנים אלו כדי שיהיה כצ״ה בדופן הג׳ מחמת התקרה שעל שני הקנים שהרי אין כאן מחיצה ג׳ ממש אלא מחמת פי תקרה יורד וסותם וע״כ צריך צוה״פ יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ י״ד. י״א בהגה״ט. אמנם המש״ז או׳ ט׳ וכן בבכורי יעקב מפקפקין בזה לפי מה שמסיק מ״א דלא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כ״א בשרחב הקירוי ד״ט וסתם קורת הבית אינו רחב כ״כ וע״כ מסיק בבכורי יעקב דיותר טוב דישים פס א׳ שרחב טפח מרווח תחת הקורה פחות מג״ט מן הכותל של הבית וקנה אחר במקום שכלה הסכך של הסוכה דזה כשר בלא פי תקרה יורד וסותם כמו בשאר סוכה של ג׳ דפנות ובזה לא בעינן רוחב הקורה ד״ט כמ״ש סעי׳ ב׳ יעו״ש. והב״ד ע״ב או׳ מ׳:

נה **הנ) שם. בין שהיו נראים מבפנים.** היינו שהעומד בסוכה רואה אותן שבולטין מן הכותל לצד פנים. בין שהיו נראים מבחוץ וכו׳ היינו שמבחוץ ניכר שבולט כמו עמוד ומבפנים נמשך עם הכותל בשוה:

נו **ונ) שם בהגה. אבל אחרים חולקים וכו׳** וס״ל דאפי׳ ע״י פצימין לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם כיון ששני הדפנות אין מחוברין כמין ג״ם כמ״ש סס״י שס״א ומשמע דבעינן נמי קורה רוחב ד׳ כמ״ש שם. והב״ח דקדק מלשון הטור דדי ברוחב טפח ואין להקל. ואם שני הדפנות כמין ג״ם ובשלישי פצימין בולטין טפח מהני. ומיהו משמע ברא״ש דבעינן נמי צוה״פ וכתב הב״ח דהיינו דוקא בנראה מבחוץ ושוה מבפנים אבל נראה בפנים ושוה בחוץ לא בעי צוה״פ ואינו מוכרח עי״ש. מ״א ס״ק י״ב:

נז **זנ) שם בהגה. ולכן אין לעשות סוכה בכה״ג.** ובדיעבד כשירה. לבוש. ט״ז סק״ט. א״א או׳ י״ב. אבל אין לברך יושב בסוכה כיון דאיכא פלוגתא בזה וק״ל סב״ל כמ״ש לעיל או׳ מ״ח:

נח **חנ) [סעיף ט׳] והעמידם בפחות מג׳ וכו׳** דאמרינן לבוד והוי כסתום ונמצא שיש כאן מחיצה גבוה י״ט:

נט **טנ) שם. אפי׳ הגג גבוה הרבה.** דאמרינן גיד אסיק מחיצתא והוי כאלו המחיצות מגיעות לסכך. הריטב״א. מ״ב או׳ מ״ג:

ס **ס) שם. רק שהוא בתוך ג׳ וכו׳** דאמרינן נמי לבוד מן הצד. לבוש. אבל אם יש שם ג׳ פסול כדלקמן סי׳ תרל״ב דאויר פוסל בג׳ אפי׳ בסכך עצמו כ״ש כאן דהסכך גבוה ממנו. ט״ז סק״י. מ״ב או׳ מ״ד:

סא **סא) שם. היו הדפנות גבוהות מן הארץ ג״ט פסולה.** אפי׳ אם הדפנות גבוהות הרבה יותר מעשר שאין כאן לבוד סמוך לארץ והוי סוכה תלוים באויר ולא ע״ג קרקע ואין זה אפי׳ דירת עראי לבוש:

סב **סב) שם. ג״ט פסולה.** שהגדיים בוקעים תחתיו. מ״א ס״ק י״ג:

סג **סג) [סעיף יוד׳] העושה סוכתו בין האילנות וכו׳** ולא סמכה ע״ג האילן דאל״כ אין עולין לה ביו״ט כמ״ש סי׳ תרכ״ח סעי׳ ג׳ מ״א ס״ק י״ד:

סד **סד) שם. אם היו חזקים.** זקנים ועבים. רש״י סוכה כ״ד ע״ב:

סה **סה) שם. אם היו חזקים.** משמע קצת בתו׳ (שם ד״ה והא) דאם רוב הדופן מן החזק כשירה. מ״א ס״ק ט״ו. א״ר או׳ ט״ו. אמנם התו״ש סי׳ שס״ב או׳ ג׳ תמה על דברי מ״א הנז׳ שכתב משמע קצת דהא מבואר שם להדיא דכשירה יעו״ש. וכן תמה עליו בית השואבה או׳ נ״ב.

סו **סו) שם. עד שלא תהא רוח מצויה וכו׳** ואפי׳ עומדת בבית שאין שם רוח אינה מחיצה מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ ט״ז. בית השואבה או׳ נ״ג:

סז **סז) שם. ומילא בין האוירים וכו׳** היינו אם שיעור דופן הסוכה שהוא י״ט בגובה הוא גם מן הענפים דאי לא״ה לא בעינן לזה. כ״מ ברש״י סוכה שם. וכ״כ מ״ב או׳ מ״ט:

סח **סח) שם. ע״כ אין נכון לעשות כל המחיצות מיריעות וכו׳** דעת הט״ז ס״ק י״א להכשיר במחיצה אחת מיריעות וקשורה יעו״ש אבל השבו״י ח״א חא״ח סי׳ ל״א חלק עליו. והוכיח דאפי׳ במחיצה אחת יש קפידה אלא שכתב דאפשר דגם הט״ז לא הכשיר אלא היכא דג׳ דפנות הם בהכשר ודופן ד׳ הוא מסדינין דאז אין להקפיד כיון דמדינא סגי בג׳ דפנות יעו״ש. והב״ד השע״ת ושאר האחרונים. וכן העלה החק״ל א״ח ח״א סי׳ קכ״ה דף ר״ן ע״ב דאפי׳ מחיצה א׳ מסדין אין לעשות בלא קנים יעו״ש. והב״ד בית השואבה או׳ נ״ו רו״ח או׳ א׳:

סט **סט) ומותר** לעשות מחיצות שיהא בין כל דף ודף פחות מג״ט דאמרינן לבוד ויתלה שם יריעות להציל מן הרוח. והיריעות אין יכולין להתיר הרחקת הדפין ביותר מג״ט. דרשות מהרי״ל ה׳ סוכה. מט״מ סי׳ תתצ״ה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ א״ר או׳ י״ז:

ע **ע) שם. טוב שיארוג במחיצות קנים בפחות מג׳** דאז אפי׳ אם ינתקו היריעות יש מחיצה מחמת הקנים ב״ח. ט״ז ס״ק י״ב. מ״א ס״ק י״ז. ולפ״ז מה שכתבתי סעי׳ א׳ אם עשו רק ג׳ דפנות לא מהני קנים בלא יריעות. מ״א שם. ור״ל א״כ גם הכא אין תיקון הקנים מועיל ליריעות אם הם רק ג׳ דפנות וכמ״ש מחה״ש. אמנם הא״ר או׳ י״ט כתב כיון דיריעות קשורים בטוב הוי היתר בלא קנים כלל ורק מחשש שינתק מניחים קנים יש לסמוך אקנים אף בעושה ג׳ דפנות. והב״ד א״א או׳ י״ז. וכ״כ בבכורי יעקב להקל בזה. וכ״ה דעת מ״ב בשה״צ או׳ מ״ט. ובלא״ה יש מתירין בקנים פחות מג״ט בג׳ דפנות אפי׳ בלא יריעות כמ״ש לעיל או׳ ח״י יעו״ש וא״כ בכה״ג דאיכא יריעות ג״כ בודאי יש להתיר.

עא **עא) והנה** אם נאמר קנים פחות מג״ט הוה ספק פלוגתא (עיין לעיל או׳ י״ח) אם מותר לפרוס הסדינים ביו״ט ושבת מחיצה המתרת כיון דהוי ספק דרבנן ומ״מ כיון דספק תורה לחומרא וצריך סדינים הוה ודאי דרבנן. א״א או׳ י״ב. ור״ל כיון דהוי ודאי דרבנן אסור לפרוס אותם ביו״ט ושבת. והיינו אם הם שלשה דפנות מקנים דקים ובין כל אחד ואחד פחות מג״ט אבל אם הם ד׳ דפנות או ג׳ דפנות ועשויים שתי וערב דכשירה לכ״ע אין איסור בפריסת סדין עליהם בשבת ויו״ט כיון שאין כאן מחיצה המתרת ומיהו בעיקר דין מחיצה המתרת דאסור בשבת עיין לעיל סי׳ שט״ו סעי א׳ ובדברינו לשם או׳ ו׳ דיש מתירין יעו״ש וא״כ בכה״ג דיש מתירין אפי׳ בלא סדינין כמ״ש לעיל או׳ י״ח י״ל דמותר לפרוס עליהם סדינים כיון דהוי ס״ס. ועוד אפשר לומר דאפי׳ בלא סדינים יש להכשיר בשעת הדחק דיש לסמוך על המתירין ועיין במס׳ ערובין ט״ז ע״ב ודוק:

עב **עב) אם** הסוכה עומדת תוך מקום מוקף מחיצות גבוהות בענין שאין רוח מצויה שם נראה דאפי׳ לכתחלה יכול לעשות מחיצותיה מסדינים בלבד קשורים היטב כיון דליכא למיחש לדילמא מינתקי דהא אין שם רוח. וכן מבואר יוצא מדברי התו״ש סי׳ שט״ו או׳ ו׳ בית השואבה או׳ נ״ח:

עג **עג) מה** שנהגו העולם שעושין דפנות בקנים בפחות מג׳ ואינם עשויים בקשר אמיץ ובקל עבידי דמרחקי יותר מג׳ דיד הכל ממשמשין בהם וראשי הקנים עולים ויורדין ונמצא דלפעמים דאין הקנים בפחות מג׳ ובטל הדופן ומחיצת הסדינים עושין על הרוב בלי קשר כדי לשלשלן ולמעלן אין מנהג זה נכון ואין ראוי לעשות כן וירו״ש יעשה דפנות הסוכה בעצים קבועים בפחות מג׳ דלא עבידי דמינתקי או לפחות יקשור הסדינים עם הקנים. חק״ל א״ח ח״א סי׳ קכ״ה דף ר״ן ע״ג אמנם בית השואבה או׳ ס׳ חלק עליו וכתב דאם אין הקנים קשורים בקשר אמיץ באופן שודאי יעמדו במקומן ולא יזוזו אפי׳ שיקשור גם הסדינים עם הקנים לא מהני יעו״ש:

עד **עד) [סעיף יא׳] עושים מחיצה מבעלי חיים וכו׳** וצ״ל שהיא כפותה שלא תוכל לברוח. וכ״כ לעיל סי׳ שס״ב סעי׳ ה׳ ב״ח. ועיין בדברינו לשם או׳ מ״ט. ולא חשו לצער ב״ח. דבמקום מצוה לא חיישינן. יפ״ל ח״ב או׳ א׳ וגם משום מצוה הבאה בעבירה לא הוי. יפ״ל ח״ה או׳ א׳ והב״ד מר אביו ברו״ח או׳ ב׳ וכתב ודאי היכא דמוצא מדברים אחרים לא הותר לו אך היכא דלא ימצא אתי עשה דסוכה ודחי ל״ת דצער ב״ח דבהמה ונ״מ דהיכא דיש לו אדם ובהמה צריך לאקדומי לאדם כיון דלגבי אדם במחלוקת הוא שנוי אי איתא להאי דינא דצער ב״ח יעו״ש:

עה **עה) שם. שיקשור שם בהמה וכו׳** וצריך שתהא מתוחה למעלה או שתהא גבוה כ״כ שאף שתמות ותפול תהיה גבוה יו״ד. ואם יש חלל בין רגליה גבוה מג׳ צריך לגודרו. סוכה כ״ג ע״א. והמאור ובס׳ יראים כתבו דלא חיישינן למיתה כסתם משנה פ״ג (דף כ״ח) דגיטין. מ״א ס״ק י״ח. וכתב המ״א ס״ק י״ד דאם סמך הסכך ע״ג בהמה פסולה מפני שאין לה קבע. והט״ז ס״ק י״א כתב דעשיית דופן מבהמה לא מיירי רק להכשירה וכמ״ש סעי׳ י״ב אבל לא בכל המחיצות יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ י״א. מיהו עיין בס׳ בית השואבה או׳ ס״ה מה שהאריך בזה והעלה דאפי׳ עשה כל דפנות הסוכה מבעלי חיים כשירה יעו״ש:

עו **עו) [סעיף יב׳] יכול לעשות מחבירו דופן וכו׳** כשעושה מחבירו דופן א״צ לקושרו שם כמ״ש לעיל סי׳ שס״ב או׳ מ״ט יעו״ש ועוד עי״ש כמה דינים השייכים לזה יעו״ש. אבל אם עושה דופן מאדם שוטה צריך לקושרו כמו שעושה דופן מבהמה. מיהו באדם חרש שדברו בו חכמים דאינו שומע ואינו מדבר מספקא לי אם צריך לקושרו. בית השואבה או׳ ע׳ יעו״ש.

עז **עז) שם. ואפי׳ ביו״ט.** וכגון שיש דופן רוחב טפח סמוך לסכך דאי לא״ה הא יש אוסרין לעשות הסכך קודם לדופן כמו שכתב לקמן בהגה ססי׳ תרל״ה יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

עח **עח) שם. ובלבד שלא ידע וכו׳** דאלו ידע הוי קביעות ובנין קבע אסור ביו״ט. ומה״ט בדופן רביעית שרי דכיון דיש הכשר סוכה כשר לא מקרי תו בנין. ט״ז ס״ק י״ג:

עט עט) שם. ובלבד שלא ידע וכו' הטעם משום דהוי מחיצה ואין לו לעשות מחיצה ביו"ט משום בנין. ומשמע מדברי המ"מ הביאו מרן ב"י שאם עשאו מחיצה בידיעתו מ"מ הוי מחיצה מעליא ונמצא שלא אכל זה חוץ לסוכה ובפרט אם היה שוגג בדבר שלא ידע שאסור לעשות כן לכתחלה אלא דמ"מ איסורא קעבד לעשות מחיצה ביו"ט. מאמ"ר או' ט':

פ פ) שם. ובלבד שלא ידע וכו' דאז הוי כמחיצה העשויה בשוגג. מ"א ס"ק י"ט. מפי' ר' יהונתן על הרי"ף פ"ד דעירובין שכתב דכשהוא שלא לדעת הו"ל כמחיצה העשוי בשוגג אבל אם יודע דלשם מחיצה הוא עומד שם הוי מחיצה שנעשית במזיד יעו"ש. והב"ד מער"ק על הרמב"ם סוף פ"ד דסוכה וכתב ולפ"ז נלע"ד דאפי' כל הד' מחיצות יכול לעשותן מבני אדם שלא לדעתן דהא בלא דופן ג' לא מקרי סוכה כלל ואפילו הכי שרי ואם כן ה"ה והוא הטעם בכל הד' לפי פי' ר' יונתן יעו"ש. והב"ד בית השואבה או' ע"א וכתב והוא פשוט:

פא פא) ודוקא אדם שרי להעמידו לדופן ביו"ט אבל בהמה הוי כעץ בעלמא ואסור להעמידה ביום טוב לדופן ג" וכ"כ רי"ו. מ"א שם. א"ר אות ך' בית השואבה אות ע"ב. מ"ב אות נ"ד. ואפי' בקשירה ע"י עניבה אסור. א"א אות י"ט. מ"ב שם:

פב פב) שם. ובלבד שלא ידע וכו' מסתימת הפו' משמע לכאורה דבנתרצה לעמוד שם אף שאיני יודע על מה ולמה מ"מ אין לחוש שמא ילך בתוך כך אך על עכו"ם בודאי לא יכול לסמוך בזה. מ"ב או' נ"ה:

פג פג) שם. ובלבד שלא ידע וכו' וצ"ל דמיירי באדם שאינו יודע הדין שאדם מועיל לדופן אבל אם הוא ת"ח שיודע הדין ממילא ידע בשביל מה הועמד ואסור:

פד פד) שם. אבל בחול אפי' אם הוא יודע ש"ד. שהרי מותר לעשות מחיצה בחו"ה. לבוש:

פה פה) שם בהגה. אבל בדופן רביעי שרי. שהיא מחיצה שאינה צריכה להכשר סוכה ואין חשוב בנין אלא תוספת אהל ומחיצה שמותר. לבוש:

פו פו) וכן עושה בכלים דופן רביעית ביו"ט אבל דופן ג' לא יעשה אותה בכלים ביו"ט לפי שהוא מכשיר הסוכה ואין עושין אוהל עראי ביו"ט. הרמב"ם פ"ד מה' סוכה ה' ט"ז. והוא מגמ' עירובין מ"ד ע"א ופסקו ג"כ הש"ע לעיל סי' שט"ו סעי' א' יעו"ש:

פז פז) שם בהגה. אבל בדופן רביעי שרי. וה"ה בשלישי כל שיש ב' וטפח שוחק. מש"ז או' י"ג. ור"ל דה"ה אם יש ב' דפנות שלימים ובשלישי יש טפח שוחק עומד בפחות מג"ט דהוי רוב דופן דכשירה כמ"ש סעי' ב' יכול להעמיד שם אדם ביו"ט אפי' מדעתו. ועיין לעיל חו' כ"א:

פח חפ) [סעיף יג'] הסומך סוכתו על כרעי המטה וכו' זוהי משנה (סוכה כ"א ע"ב) הסומך סוכתו בכרעי המטה כשירה ר' יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפ"ע פסולה. ובגמ' פליגי בדברי ר"י ח"א מפני שאין לה קבע וח"א מפני שמעמידה בדבר המקבל טומאה. וכתב ב"י דלדעת הרא"ש דהטעם שאין לה קבע הוא עיקר וגם תופס עיקר דברי הירושלמי שמפרש דטעם שאין לה קבע היינו שאין י"ט מן המטה לגג וכל שיש י"ט מן המטה לגג אעפ"י שסמך הסכך בכרעי המטה כשירה. וכתב כי כ"ה דעת הטור וכן מוכח נמי מדברי הרי"ף דסבר דטעמא דמקבל טומאה לאו עיקר הוא יעו"ש ולכן פסק כן בש"ע. וכ"פ הלבוש. וכ"ה דעת הט"ז ס"ק יד וכתב ולא כר"ן שחושש לדבר המעמיד יעו"ש. מיהו הב"ח פסק להחמיר כמ"ד מפני שמעמיד בדבר המקבל טומאה יעו"ש בסי' זה ובסי' תרכ"ט והב"ד שכנה"ג בהגב"י או' ט' א"ר או' כ"א. וא"כ לפי דברי הב"ח אין להניח הסכך על כרעי המטה ואפי' אם יש גובה י"ט מן המטה לסכך מפני שמעמיד בדבר המקבל טומאה. ולכן לכתחלה יש להחמיר. וכ"ה דעת האחרונים דלכתחלה יש להחמיר כמ"ש לעיל סי' תרכ"ט או' ן' יעו"ש:

פט טפ) שם. הסומך סוכתו בכרעי המטה וכו' וממ"ש (הטור שהוא לשון הש"ע) והכרעים הן מחיצות וכן ממ"ש וכרעים הן דפנות נראה שהוא מפרש דמטה זו מוקפת קרשים שראשן האחד קבוע כארץ וראשן השני עולים למעלה מן המטה י"ט והמטה היא חבלים או קרשים קבועים במחיצות אלו ומפני שחבלים או הקרשים קבועים באותם מחיצות נקראים אותן מחיצות כרעי המטה. וה"ק פי' שסומך הסכך על כרעי המטה כלומר שנתן הסכך ע"ג קרשים שעולים למעלה מהמטה והם נקראים כרעים והכרעים דהיינו הקרשים הנז' והן הן מחיצות הסוכה אם יש גובה י"ט מן המטה לסכך כשירה ואם לאו פסולה דכיון שהסכך סמוך על הקרשים הללו שהם כרעי המטה חשיבה המטה עצמה קרקעית הסוכה וצריך להיות ממנה עד הסכך י"ט. ונראה דה"ה אם נעץ קונדסין ע"ג קרשים אלו הנקראים כרעי המטה וכ"ש אם נעצם במטה עצמה וסיכך ע"ג הקונדסין שצריך שיהיה מן המטה לסכך י"ט. ב"י:

צ צ) **שם. ואם סמך הסכך על עמודים וכו'** פי' והעמודים תקועים בארץ ומשו"ה קאמר שאפי' אין גביה יו"ד מן המטה עד לסכך כשירה שמאחר שהסכך אינו נסמך על המטה ולא על כרעים לא חשיבא היא קרקעית הסוכה אלא הארץ שבה קבועים העמודים שעליהם נסמך הסכך וכיון שמהארץ לסכך גובה י"ט כשירה אעפ"י שמהמטה עד לסכך פחות מי"ט לית לן בה כיון דאי שקיל לה למטה איכא אויר יו"ד והסוכה מתקיימת דמטה לחודה קיימא ואין הסוכה נפסלת בשביל שהכניס בה מטה ומיעט אוירה. ואע"ג דאי שקיל לה למטה נפסלת הסוכה משום דאין לה דפגות שכרעי המטה הם דפנותיה לית לן בה דאנן בתר סכך אזלינן למדוד ממנו ולקרקעיתו יו"ד וכל היכא דשקיל לה למטה ואכתי קאי סכך לא חשיבה מטה קרקעית דידה ודפנות הללו אינן מעלות ומורידות לענין זה. ב"י:

סימן תרלא

א א) **[סעיף א'] סוכה שחמתה וצלתה שוים מלמעלה פסולה וכו'** היינו כשיש בין קנה לקנה כמלא קנה אפי' מצומצם פסולה. רש"י סוכה כ"ב ע"ב. והב"ד ב"י:

ב ב) **שם. סוכה שחמתה וצלתה שוים מלמעלה פסולה וכו'** כ"ה לפירש"י והסכימו לדבריו הר"ן והמ"מ פ"ה מה' סוכה וכ"פ הרי"ף וכ"ה דעת הרמב"ם שם בפ"ה כמבואר בב"י יעו"ש. ולכן פסק כן בש"ע וכ"פ הלבוש. ר"ז או' ב' ואו' ג' ומיהו בעל העיטור כתב בהפך שאם למעלה שוים כשירה שאז ודאי למטה צילתה מרובה מחמתה לפי שהחמה מועטת למטה ואם למטה שוים אז למעלה חמתה מרובה ופסולה עכ"ל והב"ד הרא"ש והטור. ור"ת מפרש מי שמודד האויר מלמעלה כי הדדי כשירה לפי שהוא עומד כפרוץ אבל העומד מלמטה בארץ ומעיין כלפי מעלה ודומה כהדדי פסיל לפי שהאויר שהוא רחב כזוזא דומה בעיניו קטן כאיסתרא מחמת שהוא רחוק ממנו יעו"ש אלא שהרא"ש והר"ן השיגו על דברי ר"ת כמבואר בב"י יעו"ש. וכתב הב"ח דלענין הלכה יש להחמיר כחומרת רש"י וכחומרת בעה"ע והלכך בין ששוין למעלה ובין ששוין למטה פסולה וגם יש להחמיר כחומרא של ר"ת והלכך כשעומד למטה ומעיין כלפי מעלה אפי' נראה לו צלתה מרובה פסולה עכ"ל. והב"ד העט"ז. שכנה"ג בהגב"י או' א' עו"ש או' א' א"ר או' א' ועיין בס' בגדי ישע שכתב דגם רש"י מודה בזה לר"ת דאסור לעמוד למטה ולמדוד למעלה וזה אסור לכ"ע יעו"ש והיינו דוקא אם יש הפרש מועט בין סכך לאויר אסור לעמוד למטה ולמדוד למעלה דחיישינן שמא יטעה אבל אם נראה לעין כל שהסכך מרובה על האויר פשיטא דיכול לעמוד למטה בתוך הסוכה ולראות הסכך אם הוא מרובה כ"כ על האויר ואין בו ספק:

ג ג) **שם. ויהיה למטה חמתה מרובה וכו'** ואז יתבטל המיעוט נגד הרוב והוי כאלו לא סיכך כלל. ובשוים מלמטה כשירה דידוע דאז למעלה מקום הקנים רחבים מן האויר. רש"י סוכה כ"ב ע"ב. מ"ב או' א':

ד ד) **[סעיף ב'] אם ברוב ממנה צלתה מרובה וכו'** אבל אם במיעוט צילתה מרובה מחמתה הרבה וברובה חמתה מרובה מצילתה משהו אעפ"י שבין הכל צילתה מרובה מחמתה פסולה. רי"ו בתשו' או' נ"ח ח"א. ד"מ או' א' פרישה או' א' א"ר א' ב' מש"ז או' א' מ"ב או' ב':

ה ה) **שם אם ברוב ממנה צלתה מרובה שני משהויין וכו'** ה"פ אם נצרף יחד כל החמה וכל הצל המפוזרים הנה והנה ברוב הסוכה נמצא שני משהויין הצל עודף על החמה פי' למעלה בסכך. ובמיעוט דסוכה החמה עודף משהו ודוקא אם ברוב ב' משהויין צל עודף אבל משהו א' לא מהני דאז אם היו רואים משהו צל העודף ברובה נגד משהו חמה העודף במיעוטא נמצא צל וחמה שוין בשוין ותנן כי הדדי פסולה דמיירי הכל בשיעור צל וחמה של מעלה בסכך. פרישה שם:

ו ו) **שם. כשירה.** ומותר לישב אפי' תחת מיעוט כסכך שחמתו מרובה לפי שהוא בטל לגבי רוב הסכך שצלתו מרובה. ר"ז או' ד' מ"ב או' ג':

ז ז) **שם הגה. ויש מחמירין אם הסוכה גדולה וכו'** כ"כ ב"י בשם הר"ן אפשר דדוקא בסוכה שאינה אלא ז' על ז' אבל בסוכה גדולה הרבה דיש בה ז"ט או יותר שחמתו מרובה מצילתו צ"ע אם נכשיר אותו מפני צירוף שאר הסוכה עכ"ל והיינו שלא לישב באותו חלק שחמתו מרובה אבל לשאר החלק אין זה פוסל אותו כיון שיש שם הכשר סוכה. ט"ז סק"א. א"ר או' ג' בית השואבה או' ב' מ"ב או' ד' ואפשר אם מפסיק כל אורך הדופן באופן שמקום שצל מרובה לא יהיה רק ב' דפנות צ"ע בכל הסוכה. ?מ"ב או' א' מ"ב שם:

ח ח) **[סעיף ג'] כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים.** הנראים ביום. ב"י בשם הרמב"ם. וכ"כ בכ"מ פ"ה לפרש דברי הרמב"ם מ"ש הכוכבים הגדולים היינו הנראים ביום. יעו"ש. וכ"כ בביאורי הגר"א. אבל הב"ח כתב דלכתחלה צריך שיהיו נראין אף כוכבי לילה יעו"ש. וכ"כ הט"ז סק"ב. מ"א סק"א. ר"ז או' ה':

ט ט) **שם. כדי שיראו ממנו הכוכבים וכו׳** ובדרשות מהרי״ל ה׳ סוכה כתב שרבו מהר״ש היה מסכך הסכך עב ביותר דא״א לסכך כ״כ שלא יהא נראה מתוכו דרך הגג בשום מקום. גם אם אין רואין בלילה מ״מ ביום רואים כמה חורין וסדקים בכמה מקומות עכ״ל והב״ד ד״מ או׳ ב׳ ועיין בס׳ בכורי יעקב שכתב שהמקיל כוותיה לא הפסיד. והב״ד מ״ב או׳ ה׳ ועיין לקמן או׳ י״ב:

י י) **שם. היתה מעובה כמין בית וכו׳** משמע דאפי׳ אם עשאה עבה מאד שאין המטר יכול לירד בה כשרה. ברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ וכ״כ ב״י בשם המרדכי שכתב בשם רש״י. וכ״כ הב״ח לפרש דברי הטור מיהו ר״ת פסק שאם עשה עבה מאד שאין המטר יכול לירד בה פסולה. והב״ד הטור וב״י. וכתב הלבוש וכן יש להחמיר. וכ״פ הב״ח בסי׳ תרל״ה כדברי ר״ת יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ב. וכ״פ הט״ז סי׳ תרל״ה סק״א. א״ר או׳ ד׳ ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל קמ״ו או׳ י״ח. מ״ב או׳ ו׳ ואם נוטל מקצת מן הסכך בענין שיהא הגשמים יורדים לתוכה כשרה וא״צ לקלקל כל הסכך מעיקרו. א״ר שם. א״א או׳ ב׳ ומיהו נראה דבדיעבד כאשר יהי׳ האופן דא״א ליטול קצת מהסכך מפני סיבה יש לסמוך על המכשירים ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת או׳ ג׳ מ״ב שם. מיהו בס׳ בית השואבה או׳ ו׳ כתב לחלוק על דברי הברכ״י הנז׳ דאפי׳ בדיעבד פסולה יעו״ש ולא ידענא מה יש לחלוק בזה דהא הברכ״י כתב היכא דא״א וכי טוב לישב בלא סוכה מלישב בזה ולצאת למ״ד אלא הו״ל למימר דאם א״א ישב ולא יברך משום סב״ל:

יא יא) **ושיעור** עד שאין הגשמים יכולין לירד בתוכה היינו אפי׳ כשיורדין גשמים מרובין. ח״א שם. מ״ב שם:

יב יב) **ונראה** דלכתחלה שיהא הכוכבים נראים מתוכו אפשר בכל הסוכה במקום א׳ סגי שיזכור מי ברא אלה ולהיות גר בארץ כמ״ש ירח וכוכבים אשר כוננת משא״כ באין גשם יכול לירד למ״ד דפסולה כל שיש ד״ט סכך פסול מקרי כבסי׳ תרל״ב סעי׳ א׳ א״א שם. מ״ב או׳ ה׳:

יג יג) **[סעיף ד׳] אלא שאין ג״ט במקום א׳** ואם יש ג״ט במקום א׳ עיין לקמן סי׳ תרל״ב סעי׳ ב׳:

יד יד) **[סעיף ה׳] ובלבד שלא יהיה בין העולה והיורד ג״ט.** דכל פחות מג׳ חדא היא. רש״י סוכה כ״ב ע״א. וכ״כ הר״ן:

טו טו) **שם. ואם היה ברוחב זה העולה טפח וכו׳** כלומר בכל אחד מהקנים. הר״ן:

טז טז) **שם. ואם היה רוחב. זה העולה טפח וכו׳** שאז חשוב להיות אוהל ואמרינן חבוט רמי (ר״ל השפל והשלך אותו על האויר שתחתיו. רש״י) כמדמסיק רואין אותו כאלו וכו׳ ט״ז סק״ג. והוא מגמ׳ ופירש״י שם:

יז טוב) **שם. ואם היה רוחב זה העולה טפח וכו׳** וכתב הר״ן דמוכח בגמ׳ דתרתי בעינן שיהא בגגה טפח ושיהא באויר שבין התחתונות טפח דאי לא אעפ״י שיש בגגה טפח לא אמרינן חבוט רמי עכ״ל והב״ד ב״י וכתב וכ״נ מדברי הרמב״ם פ״ה. וי״א דה״ה (זהו מדברי הר״ן בחי׳) דאם יש בגג העליונות יותר מטפח שצריך שיהיה ג״כ באויר שבין התחתונות באותו שיעור שיהיה ראוי ליכנס לשם. ול״נ דכל שיש בין התחתונות טפח סגי וכ״מ בגמ׳ דקאמר אין ביניהם טפח ולא קאמר שיעור העליונות אלמא דלעולם בטפח סגי וזהו שאמרו דהיינו וכו׳ אבל הרמב״ם וש״ע ס״ל כסברא ראשונה (ר״ל כי״א) וזה שאמרו והוא שיהיה מכוון וכו׳ ביאורי הגר״א. וכ״כ כ״מ פ״ה ה׳ כ״א לפרש כן דברי הרמב״ם כי״א זה שכתב הר״ן יעו״ש. ועיין לקמן או׳ י״ט:

יח חי) **שם. ונגע בשפת זה היורד.** ר״ל שבסכך התחתון יש ג״כ חלל בין קנה לקנה ורואין כאלו חלל של סכך התחתון נגע בשפת זה היורד ונסתם חללו והוו כחדא. מ״ב או׳ ט׳:

יט יט) **שם. והוא שיהיה מכוון וכו׳** דהיינו שהוא ממש כנגד טפח האויר שבין התחתון שראוי להוריד העליון ביניהם. לבוש. והר״ז או׳ ז׳ כתב והוא שיהא רוחב האויר כרוחב העולה או יותר ממנו אבל אם היה פחות ממנו וכן אם העולה אינו מכוון ממש כנגד האויר שתחתיו בענין שאם היה יורד למטה כנגדו ממש היה מקצתו נוגע בסכך התחתון אין אנו רואין אותו כאלו ירד למטה עכ״ד ומיהו מ״ש כרוחב העולה או יותר זהו לפי י״א שכתב שם כ״מ בשם הר״ן אבל לפי מ״ש שם הכ״מ הוא עצמו לפרש דברי הרמב״ם צ״ל דוקא באויר כנגד העולה לא פחות ולא יותר יעו״ש וכ״כ השו״ג או׳ ח׳ וכ״מ מדברי הלבוש הנז׳:

כ ך) **שם הגה. ואז כשירה אפי׳ חמתה מרובה רק שיהיה הצל מרובה וכו׳** כצ״ל. בגדי ישע. מ״ב בב״ה:

כא כא) **שם הגה. ואז כשירה אפי׳ חמתה מרובה וכו׳** ר״ל אעפ״י שחמתה מרובה מצילתה כשהחמה בשאר מקומות ומאיר אורה דרך אלכסון בין קנה לקנה מ״מ כיון שצילתה מרובה מחמתה כשהחמה באמצע הרקיע ועומדת בראש כל אדם שפיר דמי. מ״ב או׳ י״ב:

כב **כב) שם בהגה. הר"ן פ' הישן וב"י בשם הרמב"ם.** ומה שציינו הר"ן פ' הישן וב"י בשם הרמב"ם לאפוקי מדעת רש"י ותו' דס"ל דאפי' אין באויר שלמטה פותח טפח אמרינן ג"כ חבוט רמי. מ"ב בב"ה ועיין מאמ"ר או' ג':

כג **כג) [סעיף ו'] ויש בהם הכשר סוכה.** היינו שבעה על שבעה טפחים כמ"ש לקמן רסי' תרל"ד:

כד **כד) שם. אעפ"י שדופן האמצעי לא נעשה בשבילם וכו'** שהרי הכניסו לפנים משני המחיצות ונראה לכל שהוא לצורך סוכה הפנימית שדי לו בכך אפ"ה כשירה גם החיצונה דמ"מ גם הקנים היוצאים נעשו לשם צל והדפנות א"צ לשמה:

כה **כה) שם. אעפ"י שדופן האמצעי לא נעשה בשבילם וכו'** כיון שהוא מחיצה שלימה. וה"ה מחיצה ע"י לבוד. מ"א סק"ג. ע"פ הגהת מחה"ש. וכ"כ היא"פ. לב"ש. מאמ"ר או' ד' ומ"ש להגיה בנתיב חיים כתב עליו המאמ"ר שם דא"א לומר כן יעו"ש:

כו **כו) [סעיף ז'] אעפ"י שעשה דופן על הצדדין יתר על ז' וכו'** כלומר פשיטא אם אינו אלא ז' כוונתו להשתמש בכל הסוכה ולא עשה אלא כתיקון חכמים משא"כ כשעשה יתר על ז' אז גילה דעתו לעשות כל הסוכה וכו' אפ"ה כשירה. מ"א סק"ד:

כז **כז) [סעיף ח'] סיככה בשפודין שהם פסולין וכו'** עיין לעיל סי' תרכ"ט סעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

כח **כח) שם. ואין בהם ד'** דאי יש בהם ד"ט הלא ק"ל דסכך פסול פוסל באמצע בד"ט כמ"ש לקמן רסי' תרל"ב יעו"ש:

כט **כט) שם. ואין מהם ד' במקום אחד.** ר"ל אפי' בצירוף ב' או' ג':

ל **ל) שם. שא"א לצמצם וכו'** דאם היה אפשר היה מותר דק"ל פרוץ כעומד מותר. ט"ז סק"ו:

לא **לא) שם. אבל אם העדיף וכו'** פי' והוא שלא יהא בין הסכך פסול עם האויר יותר מהסכך כשר שאז פסול משום פרוץ מרובה. שה"ג בשם ריא"ז. עו"ש או' ב':

לב **לב) שם. ונתן הכשר ערב וכו'** דאם אינו נותן ראשי הכשר על הפסול נופל לארץ והלכך הו"ל הכשר מרובה רש"י. מ"א סק"ה. מיהו הא"א או' ה' כתב צ"ע על דברי מ"א הנז' דזהו לפירש"י אבל אנן דק"ל פרוץ כעומד מותר א"צ להיות הכשר מרובה יעו"ש וכ"כ בגדי ישע דמ"ש הש"ע דמניח הכשר ערב לא הוי הטעם משום שכשר מרובה אלא שיסתום כל האויר שלא יהא הפסול מרובה ודברי מ"א צ"ע יעו"ש. ומ"מ משמע מזה דמותר ליתן הסכך על דבר המקבל טומאה ולפי מ"ש לעיל סי' תר"ל או' פ"ח והי' תרכ"ט או' ן' דיש להחמיר לכתחלה א"כ גם הכא יש להחמיר והיינו דיש ליתן קנים דקים על השפודים ואח"כ יתן הסכך עליהן כדי שיהיו השפודים מעמיד דמעמיד:

לג **לג) שם בהגה. אבל בסוכה קטנה** צ"ל מן השפודים פחות מג' וכו' כי זהו השיעור בסוכה קטנה סכך פסול פוסל בג"ט כמ"ש לקמן סי' תרל"ב סעי' א' יעו"ש:

לד **לד) [סעיף ט'] בית המקורה בנסרים שאין עליהם מעזיבה** ואם כבר נעשית המעזיבה אין להתיר להסיר המעזיבה ואח"כ לפקפק או ליטול א' מבנתיים. הרלנ"ח סי' א' בשם מהר"א צרפתי. כנה"ג בהגה"ט. וצ"ע למעשה כי נראה דעדיף טפי. מ"א סק"ו. ור"ל דעושה יותר מעשה שמסיר המעזיבה וגם או מפקפק או נוטל א' ומאי דנקטי אין עליו מעזיבה רבותא היא. לב"ש. וכ"כ מחה"ש. ועיין א"ר או' ז' שכתב דעיין ברלב"ח גופיה ומשמע שם דוקא בנוטל א' לא סגי משום דמעזיבה הוא סכך פסול דאו' ובעי לתקן כולה אבל מפקפק שנתקן כולו מודה דמותר יעו"ש. וכ"כ חמ"מ או' א' דמדברי הר"ן משמע דכשמסיר המעזיבה כולה פשיטא דמותר דשרי במפקפק אח"כ יעו"ש. ומיהו משמע מדברי הלב"ש ומחה"ש הנז' דאם מסיר המעזיבה אפי' אם נוטל א' מבנתיים שפיר דמי. וכן הסכים בית השואבה או' ט"ז ואו' י"ז:

לה **לה) ומיהו** בנוטל א' בנתיים ומתכשר נסרים בנתיים ודאי דוקא באין מעזיבה דאם יש מעזיבה עליהם פסולים דעפר סכך פסול הוא ופוסל ד"ט באמצע ותעשה ולא מן העשוי מתכשר ע"י שנוטל א' ביניהם לא עפר. א"א או' ו' וכ"כ החמ"מ שם:

לו **לו) אם** נתן סכך פסול ע"ג הסכך כשר וסילקו ודאי הסוכה כשירה ואין צריך הכשר אחר אפילו נענוע או ליטול מבנתיים כמו גבי תקרה משום דתקרה שאין עליה מעזיבה שאני דגוף התקרה במחשבת פיסול נעשית וכ"ש אם כבר היה בה מעזיבה משא"כ בשם סכך פסול על סכך כשר דסכך הכשר במחשבה ובמעשה בכשר שתהיה גוף הסכך. הרב מהר"א צרפתי שם. והב"ד בית השואבה או' ח"י וכתב והוא פשוט. ועיין לעיל סי' תרכ"ו סעי' ב' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

לז לז) שם. ובא להכשירו לשם סוכה וכו' דאלו לא היתה כאן תקרה מתחלה ועכשיו הוא בא לסכך בהם לשם סיכה פסול משום תקרה שלא ישב תחת קורות ביתו ויאמר מה לי זה מה לי חדשה אבל השתא דזו תקרה היתה וזו מוכיח שיודע שאמרה תורה תעשה ולא מן העשוי ובא לידי מעשה לעשות לשם סוכה תו ליכא למיגזר משום תקרת ביתו וסכך פסול אין כאן כלל דהא אין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ רק שגזרו משום ביתו וכאן אין לגזור. ט"ז הק"ח. ועיין לעיל סי' תרכ"ט סעי' ח"י ובדברינו לשם בס"ד:

לח לח) שם. שיסיר כל המסמרים וכו' זהו לשון הרא"ש והטור וברש"י איתא סותר את כולן ומנענע לשם סוכה ובפי' המשנה להרמב"ם איתא ג"כ בזה הלשון מפקפק פי' שיעקור אותן ממקומן מן מסמרין התקועין בהם. וכ"כ הרע"ב. ובאור זרוע העתיק ג"כ כרש"י. מכל הלין משמע דצריך לנענע את כל הנסרים. וכ"כ ח"א כלל קמ"ו או' כ"ז. מ"ב או' כ"ד:

לט לט) שם. או שיטול מבין שני נסרים אחד וכו' ולפי מאי דק"ל לקמן סי' תרל"ב דסכך פסול פוסל באמצע בד"ט מתוקמא כגון דהוו שני פסלים באמצע ואין מן הדופן עד הפסל ד' אמות (כגון דהוי הסוכה ח' אמות מצומצמות וכשעושה נסר ופסל מצד אחד ד' פעמים וכן מצד השני איתרמי שני פסלים באמצע) הלכך מתכשר מתורת דופן עקומה. רש"י והר"ן. וכ"מ בביאור הגר"א דלדיעה ראשונה מיירי בכה"ג. אכן הב"ח כתב דלדעת הרא"ש והטור (וה"ה לש"ע שהעתיק לשונם) כיון דעביד מעשה בנסרים תו אין על הנסרים הנשארים שם סכך פסול וכולם מתכשרי כשנותן נסר ופסל נסר ופסל בכל הסוכה. אך הי"א שהוא דעת הרמב"ם אין סובר כן ולפיכך סובר שלא יהא הנסרים רוחב ד' בין במפקפק ובין בנוטל א' מבנתיים עי"ש. ופה א"צ להעדיף סכך הכשר על הפסול כמו בסעי' הקודם משום דגם הסכך הפסול נתכשר ע"י מעשה שנוטל א' מבנתיים. מ"ב בב"ה:

מ מ) שם. ויש מי שאומר שצריך שלא יהיו וכו' זהו דעת הרמב"ם. פ"ה ומשמע בהדיא שם דדוקא במפקפק בעי שיהו פחותים מד' דאם יהיו רחבים ד' הרואה שישב תחתיהן יסבור שמותר לסכך בהן וישב ג"כ תחת הבית אבל כשנוטל א' מבנתיים אפי' ביש בהן ד' שרי דהרואה יראם שהוצרך לתת פסל בנתיים ולא יבא לישב תחת תקרת הבית. מ"א סק"ח יעו"ש. אבל מדברי המ"מ שם משמע דסובר בדעת הרמב"ם דגם בתיקון דנוטל א' מבנתיים דוקא בשאין בכל נסר ד' יעו"ש וכ"ה. דעת הב"ח וכ"כ או' ח' וכתב דכ"ה משמעות הטור וריי"ו ודלא כמ"א. וכ"כ הזר"א ח"ג בא"ח סי' ס"ז דע"ה ע"ג דחידוש הוא שחידשא תורתו של מ"א נגד הסברא ונגד פשט לשון הפו' יעו"ש. וכ"כ החמ"מ או' ב' דאין חילוק בין בפקפוק בין בנוטל א' מבנתיים דוקא באין בהם ד' אבל כל שיש בהם ד' אין מועיל שום תיקון ולשון הרמב"ם הכי משמע יעו"ש. וכ"כ בס' בגדי ישע שדברי מ"א תמוהים ואינם נכונים לדינא כלל יעו"ש:

מא מא) שם. ויש מי שאומר שצריך שלא יהיו וכו' וכן יש להחמיר. לבוש. וכ"פ הב"ח. א"ר או' ח' ער"ה או' ב' ודע דבזה שלא היו הנסרים שבתקרה רחבין ד"ט ונטל מבין כל שני נסרים נסר א' ונתן סכך כשר במקומו לכ"ע מותר לישב אפי' תחת הנסרים דכיון שעשה מעשה מיתכשר גם שם ואפי' הסוכה גדולה כמה אמות מיתכשר גם שם. אכן לפי המבואר בסי' תרכ"ט סעי' ח"י דכהיום כי נהגו שלא לסכך כלל בנסרים אפי' פחותים מד' יש ליזהר מפקפוק וגם מזה אם לא בשעת הדחק. מ"ב או' כ"ו:

מב מב) והנה פיסול תקרה כתב הלבוש ג' טעמים א' שאין גשמים יורדין לתוכה ב' סתם תקרם יש מעזיבה עפר ואין ראוי לסכך ג' תעשה ולא מן העשוי יעו"ש ולפ"ז במפקפק או ניטל א' בנתיים למ"ד אין גשמים יורדין פסול כאן נמי פסול ולא מהני ביטול תקרם לענין זה. מש"ז או' ט' ועיין לעיל או' יו"ד:

מג מג) [סעיף יוד'] כמין צריף. כוך של ציידין ועשוי ככוורת שמשפעת והולכת שגגו וקורתיו אחד. רש"י סוכה י"ט ע"ב. טז ס"ק יו"ד:

מד מד) שם. או שסמך ראש הדופן של סוכה לכותל. הטה ראשי קנים על הכותל וראשו אחד על הארץ. רש"י שם. וכגון שעשה לה ג"כ דופן שלישי דאם לא כן בלא"ה פסולה:

מה מה) שם. פסולה. דאהל משופע לאו אהל הוא אלא א"כ יש בו טפח זקוף. רש"י שם. ט"ז שם. והוא מן הגמ' שם:

מו מו) שם. פסולה. אפי' אם עשה הדפנות המשופעים מסכך כשר דאין כאן לא דופן ולא גג. מ"ב או' כ"ח:

מז מז) שם. פסולה. ואם יש בפחות מג' סמוך לגגה רחב טפח שרי כמ"ש סי' שט"ו סעי' י"א דלבוד דאו' הוא. מ"א סק"ט. א"ר או' ט' י"א בהגה"ט. מיהו החמ"מ או' ג' כתב שאין דין מוכרח לכ"ע. וכ"כ בבכורי יעקב דכ"ז רק לדעת הש"ע אבל לדעת הי"א שהביא רמ"א דלא חשבינן אויר לגג אפי' ע"י לבוד להקל גם בזה לא מהני כיון דעכ"פ אין כאן גג רחב טפח רק אויר ומסי' שט"ו סעי' י"א אין ראיה דהתם להחמיר הוא יעו"ש והב"ד מ"ב בשה"צ או' ך':

מח מח) **שם. ואם היה לה גג אפי' טפח.** אתרווייהו קאי דהיינו בצריף לא גמר כל השיפוע אלא כלה בשיעור רחב טפח ונשאר שם אויר מיקרי גג. ובסמך הדופן לכותל הרחיק ראש הסמוך לכותל מכותל טפח ונשאר אויר אמרינן לבוד ממנה ולכותל בשוה ולא בשיפוע והוא הגג. לב"ש:

מט מט) **שם. או שהגביה הדופן הסמוך לכותל וכו'** קאי נמי אתרווויהו דגם בצריף אם הגביהו כולו מן הקרקע טפח אמרינן לבוד בשוה ויש שם טפח זקוף ויש שיעור אהל בזקיפה ונחשב כל הצריף גג. לב"ש:

נ נ) **שם הגה. וי"א שהטפח לא תהיה אויר וכו'** ואע"ג די"ל לבוד מ"מ אין שם גג על מקום שהוא אויר ט"ז ס"ק י"א:

נא נא) **שם בהגה. רק מן הדופן.** היינו בהגביה מן הקרקע טפח עשה בנין זקוף והושיב עליו ראשו' על שיפוע למטה. לב"ש:

נב בנ) **שם בהגה או הסכך.** היינו הרחיק מן הכותל טפח שעשה סמוך לכותל סכך רחב טפח וסמך עליו ראש השיפוע העליון. לב"ש:

נג גנ) **שם בהגה. בגובה י"ט.** שהוא שיעור הכשר סוכה ואז כשירה כל הסוכה. ט"ז ס"ק י"ב:

נד דנ) **שם בהגה. בגובה י"ט.** לאפוקי אם הוא ז' על ז' למטה מיו"ד ובגובה יו"ד אינה רחבה ז' על ז' פסול. ומודדין היו"ד ביושר ולא באלכסון. מ"א סק"י. מ"ב או' ל"ג:

נה הנ) **שם בהגה דהא הם הסכך.** מסתברא דקאי דבר זה על שני הענינים הנ"ל דהיינו בין אם עשה למטה בדופן טפח או שהרחיק ראש הדופן למעלה מן הכותל ועשה הגג טפח בכל זה אמרינן דמן י"ט ולמעלה חשבינן השיפוע לסכך. מ"ב או' ל"ד:

נו ונ) **כל** מקום שיש פלוגתא דרבוותא בסוכה אי ד"ת אזלינן לחומרא ואי לית ליה סוכה אחריתי אוכל שם בלא ברכה. ואי דרבנן ביש סוכה אחרת ראוי להחמיר ובאין לו סוכה אחרת יוצא י"ח בה וברוכי נמי מברך די"א דכל דרבנן מברך באין לו אחרת ואף למ"ד דלא מברך כה"ג בספק דרבנן לקולא כשירה היא ומברך ועדיין צ"ע קצת. א"א או' יו"ד. נרב שם. ומ"ש ועדיין צ"ע קצת ר"ל דאף בספק דרבנן אפשר דיש לחוש לספק ברכות ולא יברך משום סב"ל:

סימן תרלב

א א) **[סעיף א'] סכך פסול וכו'** ואפי' הוא סכך פסול מדרבנן וראיה מסוכה דף י"ד ע"ב כגון דאנחה לנהר רחב ד"ע אפומא דמטילתא וכו' יעו"ש. וכ"כ מ"ב בשה"צ או, א' ועיין לקמן או' ט' ועוד עיין לעיל סי' תרכ"ט איזה נקרא סכך פסול:

ב ב) **שם. פוסל באמצע בד"ט.** דארבעה הוא מקום חשוב להיות חציצה ונמצא חוצץ בסוכה בין כשר לכשר. רש"י סוכה י"ז ע"א. וה"ד שהולך ע"פ כל הסוכה והפסיק הסוכה לשתים ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום א' כמ"ש לקמן סעי' ב' בהגה יעו"ש:

ג ג) **שם. אבל פחות מד' כשירה ומותר לישן תחתיו.** וה"ה לאכול תחתיו. ב"י. לבוש. ועיין לקמן או' טו"ב:

ד ד) **שם. ומותר לישן תחתיו.** וכתב הר"ן שהראב"ד חולק דכי איתמר דישנין תחתיו בפחות מג' איתמר אבל בג' אין ישנין אף בסוכה גדולה. ב"ח. וכ"כ הריטב"א בחי' לסוכה דף י"ט וכתב שכן השכים רבו. וכ"כ בשה"ג בשם הריא"ז. והב"ד ח"א כלל קמ"ו או' כ"א וכתב ולכן יש להחמיר. וכ"כ מ"ב או' ג' דיש להחמיר לכתחלה:

ה ה) **מי** ששם סכך פסול ע"ג סכך כשר ודאי הסוכה כשירה. רלנ"ח סי' א' בשם מהר"א צרפתי. כנה"ג בהגה"ע. עו"ש או' א' והא דכשירה היינו אחר שהסיר סכך הפסול כמ"ש לעיל סי' תרל"א או' ל"ו יעו"ש. ומ"ש כנה"ג בסתם דמשמע אפי' לא הסיר סכך הפסול כשירה כבר תמה עליו בית השואבה או' ב' תמיהא גדולה יעו"ש. אבל הרו"ח או' ב' כתב דגם כנה"ג כוונתו על הידוע דהיינו בהסיר הפסול יעו"ש:

ו ו) **שם. מן הצד אינו פוסל אלא בד"א.** וי"א דגם מן האמצע אינו פוסל אלא בד"א אלא דלא ק"ל הכי כמבואר בב"י יעו"ש:

ז ז) **שם. דאמרינן דופן עקומה וכו'** ואפי' אין הדופן אלא י"ט והגג גבוה ממנו הרבה אנו רואין הדופן כאלו עולה עד למעלה ואז נאמר דופן עקומה. עור. ט"ז סק"א. א"ר או' ב' אבל הר"ן כתב בשהדפנות מגיעות עד הסכך עסקינן אבל אין הדפנות מגיעות לסכך לא אמרינן דופן עקומה יעו"ש והב"ד ב"י. וכ"כ הב"ח דלענין הלכה יש להחמיר כדעת הר"ן דלא אמרינן דופן עקימה באויר כל עיקר לא באויר דמשך ולא באויר דגובה כיון שיצא מתורת

לבוד עכ״ל. וכ״ה דעת מ״א סק״א. וכ״כ הריטב״א בחי׳ לסוכה לדף ד׳ ד״ה היתה גבוה ך׳ אמה ובנה בה אצטבא וכו׳ כדברי הר״ן ז״ל. וכתב המאמ״ר או׳ ב׳ דמר״ן ז״ל לא הזכיר כלום מזה בש״ע ונראה שדעתו להחמיר דמסתמיות דבריו מוכח טפי לאיסור מלהיתר עכ״ד:

ח **ח) כשעושים** סוכה בתוך הבית ולמעלה הגג המכוסה בשנדלין הנקרא בלע״ז טיג״ש צריך ליטול עד מקום שיהיה פחות מג׳ נגד הדפנות כיון דאין הדפנות מגיעות לסכך וכן העושה סוכתו בחוץ ומצטרף כותלים הבנויים תחת הגג של שנדלין הנקרא טיג״ש ואין הכותלים מגיעים להגג אפי׳ פחות מג׳ והגג בולט הוא ד״ט אליבא דהר״ן אין לסוכה זו מחיצות וצריך ליזהר בזה כי מציי הוא פמ״א ח״א סי׳ ס״א. י״א בהגב״י. מ״ב בב״ה:

ט **ט) ודע** דאם הניח נסר רחב ד״ט אפומא דמטללטא אעפ״י שלא הכניס לסוכה אלא ג״ט פסולה דהו״ל פסל היוצא מן הסוכה ונדון כסיכה. ובעל המאור מפרש לה בסוכה קטנה דוקא. ב״ח. מ״א סק״א. א״ר או׳ ב׳ בית השואבה או׳ ו׳ והוא מגמ׳ סוכה דף י״ד ע״ב יעו״ש. ור״ל אבל בסוכה גדולה שיש הכשר סוכה וג׳ דפנות חוץ ממקום הנסר הסוכה כשירה רק שלא ישב תחת הנסר כיון שהוא רחב ד״ט:

י **י) שם. ויחשב זה הסכך הפסול מגוף הכותל.** ואם הגג עקום כגגין שלנו אעפ״י שיש בשיפוע ד׳ אינו פסול אלא א״כ יש במשכו ד׳ דאז תופס בסוכה ד׳ ואם הגג עקום למעלה (פחות מד״א) ולמטה בסמוך לו קורה (פחות מד״ט מחוברת והוא סכך פסול משום תעשה ולא מן העשוי) אעפ״י שאינו נמשך ממנה ג״ע כיון דבגובה רחוק ממנה ג״ע אין מצטרפין ולא אמרינן חביט ולבוד להחמיר. מ״א סק״ב. א״ר או׳ א׳ י״א בהגב״י. ח״א כלל קמ״ו או׳ ך׳ מ״ב או׳ ה׳:

יא **יא) שם. ומיהו אין ישנים תחתיו כל זמן שיש בו ד״ט.** דהא לא מכשרינן לה אלא מטעם דופן עקומה וא״כ הישן תחתיו ישן תחת דופן ולא תחת סכך סוכה ואנן לישן תחת סכך סוכה בעינן וליכא הילכך אין ישנים תחתיו. לבוש:

יב **יב) שם. שאין בה אלא ז׳ על ז׳** אינו מדוקדק דאפי׳ יש בה ט׳ ומחצה סכך פסול ג״ט פוסל בה כיון דאי שקלת ליה לפסול ליכא הכשר סוכה. מ״א סק״ג. ומיהו עיין א״ר או׳ ג׳ שכתב צ״ע על דברי מ״א הנז׳ אבל הא״א או׳ ג׳ כתב ליישב הצ״ע של א״ר הנז׳ וכן בס׳ בית השואבה או׳ י״א כתב ליישב ותמה על דברי הא״ר הנז׳ והסכים לדברי מ״א יעו״ש:

יג **יג) שם. בפחות מי׳ כשרה וישנים תחתיו.** דכיון שהוא דבר מועט הוה כמאן דליתיה דמי. ט״ז סק״ג. מ״ב או׳ ט׳:

יד **יד) [סעיף ב׳] בפחות משלשה כשירה וכו׳** דאמרינן לבוד וכסתום דמו. לבוש:

טו **טו) שם. ואין ישנים תחתיו.** הא דחמיר בסוכה קטנה אויר מסכך פסול לענין ישנים תחתיו. וכן לענין סוכה גדולה פסול אויר בג׳ וסכך פסול בד״ט נ״ל הטעם שבאויר נראה לעין טפי ההפסק בסכך ממה שנראה בסכך פסול. ט״ז סק״ד. ח״א כלל קמ״ו או׳ י״ט. מ״ב או׳ יו״ד:

טז **טז) והמחמירין** שלא לישן תחת אויר אפי׳ פחות מג״ט הוא חומרא גדולה אם לא נדחק דאיירי בג״ט אויר והוא ארוך באורך אדם בינוני והוא ישן על צדו שנמצא כולו ישן תחת האויר וכה״ג מסתברא טעם המחמירין. הרדב״ז ח״א סי׳ רמ״ו. כנה״ג בהגב״י. עו״ש או׳ א׳ מיהו בס׳ בית השואבה או׳ י״ד כתב לתמוה על דברי הרדב״ז הנז׳ דאיך כתב דיש מחמירין וכי׳ הא דבר זה מפורש בש״ס פ״ק דסוכה די״ט לפי פירש״י והסכימו כן רוב הפו׳ וכו׳ וכן מ״ש אם לא נדחוק וכו׳ כבר בא מפורש בדברי הרא״ש ורי״ו דמיירי כשהאויר מהלך ע״פ כל אורך הסוכה והר״ן ספ״ה כתב דמיירי שיש בו כדי לעמוד בו ראשו או רובו יעו״ש. ומיהו אפשר דיש ליישב דברי הרדב״ז לפי דלפי פי׳ אחד של התוס׳ שם אין אסור לישן תחתיו אלא בסוכה קטנה יעו״ש וכ״מ מדברי הט״ז שכתבנו באו׳ הקודם אלא שמדברי הטור והש״ע שכתבו סתמא משמע אפי׳ בסוכה גדולה וע״כ כתב יש מחמירין, ועוד הא כתב מור״ם בהגה הא דאסור לישן תחתיו דוקא שהולך ע״פ כל הסוכה וכו׳ והרדב״ז מיירי באינו הולך על פי כל הסוכה דהא בארוך אורך אדם בינוני מודה לדעת המחמירין ודוק:

יז **טוב) שם. ואין ישנים תחתיו.** ה״ה אכילה ונקט שינה בכל מקום משום דבזה אסור אפי׳ עראי משא״כ באכילה. מ״ב בב״ה משם אחרונים:

יח **חי) שם הגה. ודוקא שהולך ע״פ כל הסוכה.** אבל אם אינו הולך באורך כל הסוכה ישנים תחתיו ומטעם זה אין נזהרין מלישן תחת נקבים פחות מג׳ עט״ז:

יט **יט) שם הגה. ודוקא שהולך וכו׳** קאי אפחות מג״ט דלענין ג״ט מבאר אח״כ:

כ **ך) שם בהגה. כדי לעמוד בו ראשו ורובו.** בר״ן איתא ראשו או רובו וכ״מ בחי׳ הריטב״א יעו״ש:

כא **כא) שם בהגה. והא דסכך פסיל פוסל בד' ואויר בג' היינו דוקא כשהפסיק הסוכה לשתים וכו'** עיין בטור ותמצא דאם יש לה ג' דפנות והפסול הולך ע"פ ארכה פסולה דליכא בכל צד אלא דופן ומחצה. ואם הפסול הולך לרחבה אם נשאר שיעור סוכה כשירה שם. ואם יש פחות מד"א מדופן האמצעי עד סוף הסכך פסיל אף חלק החיצון כשר דאמרינן דופן עקומה. ואם אויר מפסיק פסול החיצון. ואם מחובר מן הצדדין מצטרף הפנימי והחיצון להכשר סוכה. וכ"כ התו' והרא"ש ורי"ו. וכ"כ הלבוש. מ"א סק"ד:

כב **כב) ואי** זו היא סוכה קטנה כל שאין בה אלא ז"ט על ז"ט וגדולה כל שישאר בה יתר על סכך הפסול ז"ט על ז"ט סכך כשר. הרמב"ם פ"ה מה' סוכה ה' ט"ו:

כג **כג) [סעיף ג'] סכך פסיל פחות מד' ואויר אצלו וכו'** ר"ל אפי' היה הסכך באמצע ע"פ כל ארכו אפ"ה אין מצטרף אצלו האויר לפסול הסוכם משום דלא שוי שיעורייהו להדדי ודינם כנז' בסעיפים הקודמים במקום סכך פסול כיון דאין בו ד"ט מותר לישן תחתיו ובמקום האויר אף דאין בו ג"ט אין ישנים תחתיו כנ"ל בסעי' ב' מ"ב או' י"ז:

כד **כד) שם. הילכך אם אויר ג' במקום אחד אפי' מיעטו וכו'** וה"ה לסכך פסיל בד"ט ומיעטו בין בקנים ובין באויר. שיטת ריב"ב על הרי"ף. מ"ב בב"ה:

כה **כה) שם. אבל בקטנה וכו'** דשם שוו שיעורייהו להדדי דגם סכך פסול דינו שם בג"ט לפסלו כנ"ל בסוף סעיף א' הלכך מצטרפים תרווייהו לפסלו כשיש בין שניהם ג"פ. בגדי ישע. מ"ב או' י"ח:

כו **כו) [סעיף ד'] יש להסתפק וכו'** וספק זה נסתפקו בו התו' והרא"ש. אבל ריי"ו נתיב ח' ח"א כתב בזה דנראה שפסולה דהאויר כמאן דליתיה דמי והשני פסולים כמחוברין ויש בהן שיעור לפסול והרא"ש נסתפק בו עכ"ד. והב"ד א"ר או' ו' בית השואבה או' כ"ז:

כז **כז) שם. יש להסתפק וכו'** ולכן אם אפשר לתקן יתקן ואם א"א לתקן ואין לו סוכה אחרת ישב בה ולא יברך דסב"ל. בכורי יעקב. מ"ב אות י"ט:

כח **כח) שם. אם שני הפסולים מצטרפים וכו'** מי אמרינן כיון דאויר מפסיק ביניהם לא מצטרפין א"ד כיון דאין באויר ג' מצטרפין. ומיהו אם אין בפסולין ארבע ואויר פחות מג"ט מפסיק בהא ודאי אין האויר משלימו לד' שנאמר שיהא חשוב כסתום מחמת לבוד דלא אמרינן לבוד להחמיר טור. לבוש. פי נהי דאמרינן דחשוב כאלו שניהם סמוכים זה לזה מ"מ לא אמרינן שהיא כמפורד וסתום בסכך פסול עיין מ"ש סי' תק"ב סוף סעיף א' מ"א סק"ה. וכוונתו בזה דמ"ש הטור הטעם משום דלא אמרינן לבוד להחמיר אין כוונתו דלא אמרינן לעולם לבוד להחמיר אלא להקל לבד הוא דאמרה ההלכה למ"מ למימר לביד דהא ליתא דגם להחמיר אמרינן לבוד וכאשר הוכיח המ"א שם סי' תק"ב סוף סעי' א' אלא כוונת הטור דכאן לא אמרינן לבוד להחמיר משום דאע"ג דגם כאן אמרינן לבוד וחשיבי כסמוכין זה לזה ע"י לבוד מ"מ לא אמרינן נמי שיהא חשוב כמפורד וסתום בסכך פסול. בית השואבה או' כ"ח. ועיין לב"ש ומחה"ש וא"א או' ה' מ"ש עוד בזה:

כט **כט) סכך** פסול ב"ט ועוד סכך פסול ב"ט וסכך כשר פחות מג"ט מפסיק ביניהם ודאי שאין מצטרפין השני פהולין לפסול הסיכה אף שהסכך הכשר שביניהם הוא פחות מג"ט דלא אמרינן לעולם לבוד אלא באויר ולא בדבר שיש בו ממש שא"א לתורת לבוד לבטל אותו דבר ממשיי ולא נאמר ההלכה למ"מ בלבוד אלא לבטל האויר שביניהם. שו"ת ח"צ סי' נ"ט. מיהו בית השואבה או' כ"ט האריך הרחיב בענין זה והביא דעת החולקים בזה ומסיים לענין דינא דיש להחמיר גם בסכך כשר פחות מג"ט מפסיק ביניהם ודלא כתשו' ח"צ יעו"ש:

סימן תרלג

א **א) [סעיף א'] סוכה שהיא גבוה למעלה וכו'** היינו שהיה חללה של סוכה יותר מעשרים אמה כמ"ש אח"כ בש"ע בסעי' זה:

ב **ב) שם. סוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים אמה וכו'** והנה אמות באמה בת ו"ט נינהו אלא שמודדין אותם מצומצמות כלומר דחיקות. ב"י. מ"א ריש הסי' והיינו לענין גובה ד' הוי כך לחומרא אבל לענין גיבה עשרה או ז' על ז' בעי מרווחות לחומרא כמבואר בסי' שס"ג. לב"ש. א"א ריש הסי' ושיעור מרווחים יותר על המצומצמות חצי אצבע לאמה. א"א שם. ועיין לעיל הי' שס"ג סעי' כ"ו ובדברינו לשם או' קמ"ג ואו' קמ"ד:

ג **ג) והאצבע** הנז' הוא הגודל מאיש בינוני ביצירה לא ננס האיברים ולא גדול האיברים ולא רך בשנים אלא ממוצע היצירה שהגיע לתכלית הגידול והוא בן ל"ה שנה או יותר. מער"ק על הרמב"ם ריש פ"ד דסוכה משם הר"א בנו של הרמב"ם:

ד ד) **שם. פסולה.** דכיון שהיא גבוה כ״כ צריך לעשותה כדירת קבע ואנן בעינן דירת עראי אבל פחות מעשרים אע״פ שעשאה חזקה כשירה. מ״א סק״א. דלא בעינן רק שתהיה ראוי לעשותה עראי. מחה״ש:

ה ה) **שם. בין אם היא גדולה וכו׳** פי׳ לאפוקי ממ״ד דאם היא גדולה יותר מד״א כשירה וגם לאפוקי ממ״ד דאם המחיצות מגיעות לסכך כשירה כמבואר בב״י יעו״ש:

ו ו) **[סעיף ב׳] והוצין יורדין למטה.** ר״ל שאם נמדוד עד ההוצין ליכא חלל יותר מעשרים. תו׳ והרא״ש בפ״ק דעירובין דף ג׳ ע״ב ובסוכה דף ד׳. וכ״כ האו״ז בסוכה והוכיח כן מדברי רש״י יעו״ש. וכ״כ הב״ח ומאמ״ר אות א׳ ובגדי ישע ומחה״ש סק״ב דלא כמ״א סק״ב. וכ״כ מ״ב או׳ ה׳:

ז ז) **שם. אם צילתן מרובה מחמתן וכו׳** ר״ל אם צלתן של ההיצין היורדין מרובה מחמתן כשירה דחשבינן להו להוצין לסכך. לבוש:

ח ח) **[סעיף ג׳] ותלה בה דברים נאים וכו׳** לא הוי מיעוט. דלאו מין סכך נינהו. רש״י. מ״א סק״ג. והיינו סדינים המצויירים הא נוי סוכה מעשבים ושושנים דראוי לסכך ממעטים. מש״ז או׳ ג׳ אבל בלבוש משמע דלא חשיבי לסכך ואף מין סכך כשר כל לנאותה אינו מועיל. א״א או׳ ג׳ מ״ב אות ז׳:

ט ט) **שם. לא הוי מיעוט.** אפי׳ צלתן מרובה. לבוש:

י י) **שם. וכן אם מיעטה בכרים וכו׳** שנתן בה מלמטה על הקרקע כרים וכסתות למעט חללה אפי׳ בטלן שם לא הוי מיעוט כיון שאין דרך העולם לבטלן דעתו בטל אצל כל אדם. לבוש.

יא יא) **שם. וכן אם מיעטה בכרים וכו׳** ונראה דה״ה בגבוה עשרה ומיעטה בכרים אינו פוסלה ובתבן תליא בביטלו ולא ביטלו. ונראה בכל הסי׳ אי מיעטה לאחר שנתן הסכך לא מקרי תעשה ולא מן העשוי דכשר כמו חטט בגדיש. פ״ת. פת״ע אות ז׳ וכ״מ לעיל סי׳ תרכ״ו סעיף ב׳ בהגה יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ י״ב:

יב יב) **[סעיף ד׳] מיעטה בתבן וכו׳** אבל בששטח תבואה ע״ג קרקע לא מהני אפי׳ בשבטלם דבטלה דעתו וכמו בכרים וכסתות. מ״ב או׳ יו״ד בשם כמה פוסקים עיין בשה״צ או׳ י״ב:

יג יג) **שם. מיעטה בתבן וביטלו וכו׳** היינו בפי׳ כדמסיק אח״כ והכלל בתרווייהו הן בעפר הן בתבן צריך דוקא ביטול בפי׳ ט״ז סק״ד. ועיין שם מ״ש על דברי הלבוש. וכ״פ הב״ח. ובענין הביטול עיין בב״י שכתב דרש״י פי׳ לשבעת הימים ור״ח ואבי״ה פי עד עולם ונראה כפירש״י דביטול דהכא כ״ז מצות סוכה יעו״ש וכ״פ הלבוש. וכן כתב הדרוש. שו״ג או׳ ז׳ וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל סי׳ שנ״ח או׳ מ״ו וסי׳ שע״ב אות קל״ז יעו״ש. וכ״כ הב״ח לענין דינא רק כתב דהמחמיר לבטלו לעולם תע״ב:

יד יד) **שם. מיעטה בתבן וביטלו וכו׳** ונראה דאסור למעטה ביו״ט כבסימן שי״ג סעי׳ יו״ד. מ״א סק״ד. י״א בהגה״ט. בית השואבה אות ה׳ דגזרינן שמא יעשה בנין בחוזק כמ״ש סי׳ שי״ג עי״ש במ״א סק״ט ובלא״ה הוה מצי למימר דהוי כמתקן כמו בהדס סי׳ תרמ״ו דאין ממעטין ביו״ט אלא קמ״ל דאית ביה נמי גזירה דבונה והאי חמיר טפי. לב״ש. ועיין בית השואבה אות ו׳ שנסתפק לפי מ״ש הש״ע דאפי׳ עפר דוקא אם ביטלו בפירוש ובפה. אם מיעטו מעיו״ט בתבן או בעפר בסתם ולא ביטלו בפירוש בפה אם מותר לו לבטלי בפה ביו״ט והעלה להתיר יעו״ש. אבל השש״א תמה על דבריו וסיים דגם בדיבור אפשר דאסור לבטל ביו״ט דהוי מתקן יעו״ש. וא״כ אם לא אפשר באחרת ישב בה בלא ביטול ולא יברך משום הב״ל ובמוצאי יום טוב יבטל ואז יברך:

טו טו) **שם. אבל סתם אינו מיעוט וכו׳** עד שיבטלנו בפה. הנה יש מאחרונים דמפרשי דדעת המחבר בעפר ואין עתיד לפנות אותו דהוי מיעוט. עיין בבגדי ישע וביא״פ. אכן מלשין שיבטלנו בפה לא משמע כן. ובאמת יש בזה דיעות בראשונים דדעת העיטור והריטב״א דהוי מיעוט ודעת רש״י ותו׳ והר״ן דלא הוי מיעוט וכ״כ המ״מ פ״ה מהל׳ סוכה דדעת הרמב״ם דלא הוי מיעוט. מ״ב בב״ה וכתב וכ״ז דלא כעט״ז. וכ״ה דעת הט״ז ובית השואבה והשש״א דלדעת הש״ע אפי׳ עפר לא מהני עד שיבטלנו בפירוש כמ״ש לעיל או׳ י״ג ואו׳ י״ד יעו״ש:

טז טז) **שם. עד שיבטלנו בפה.** עיין לעיל סי׳ שע״ב או׳ קל״ז:

יז טוב) **[סעיף ה׳] ובנה בה אצטבא. הוא בנין אבנים וטיט.** רש״י סוכה ד׳. ע״א. וה״ה של עצים או פאדלאגע שמרצפין על הקרקע. וכשמודדין מראש האצטבא ולמעלה ליכא יותר מעשרים אמה עד הסכך. מ״ב או׳ י״ד:

יח חי) **שם. כנגד דופן האמצעי.** דסתם סוכה בת ג׳ דפנות והרביעית היא כולה פתח. רש״י שם.

יט **יט) שם. כנגד דופן האמצעי.** היינו סמוך לדופן ממש דאם הרחיקה מן הדופן מבאר אח״כ בסעי׳ ז׳:

כ **ך) שם. על פני כולה.** שמגיעין שני ראשי האיצטבא לשני דפנות הצדדין. רש״י שם. ור״ל שנמצא שיש לה ג׳ דפנות האמצעי ושני צדדין:

כא **כא) שם. ובה שיעור סוכה.** היינו ז׳ על ז׳ כמ״ש לקמן ריש סימן תרל״ד:

כב **כב) שם. כשירה כל הסוכה.** כ״ה לדעת רש״י וכתב הרא״ש שהרב ישעיה הקשה על פירש״י והוא ז״ל תירץ דברי רש״י וכתב המ״מ פ״ד שמן הגאונים נראה כפירש״י אבל מן האחרונים חלקו בזה ואח״כ דקדק מדברי הרמב״ם שהוא סובר כפירש״י יעו״ש. והב״ד ב״י וכתב ולענין הלכה כיון שהרמב״ם. והרא״ש מסכימין לדברי רש״י הכי נקטינן יעו״ש ולכן פסק כן בש״ע. ומיהו עיין ער״ה אות א׳ שכתב לענין דינא לא הו״ל לש״ע להקל שהרי כתב בכ״מ דאין דברי המ״מ מוכרחים וכ״פ הרב ראשון לציון יעו״ש. ואפשר דהא דפסק כן בש״ע משום דכ״ה נמי דעת הגאונים כרש״י כמ״ש המ״מ:

כג **כג) שם. אפי׳ מהאצטבא והלאה.** דכיון דכשר מצד שכנגד הכותל האמצעי הוי שם עיקר הסוכה כדינה וזה החלק הוי כפסל היוצא מן הסוכה ונידון כסוכה כנז׳ בסי׳ תרל״א סעי׳ ז׳ ט״ז סק״ה. מ״א סק״ו:

כד **כד) [סעיף ו׳] אם בנה האצטבא מן הצד.** כגון אם בנה האצטבא על פני אחד מדופני הצדדין ונמצא שאין לה אלא שתי דפנות אותו שסמוך לה מן הצד והאמצעי שראש האצטבא מגיע לו. רש״י שם:

כה **כה) שם. פחות מד״א כשירה וכו׳** דאם יש ד״א משפת האיצטבא ולכותל השני שהרחיקו ממני פסולה דאין לאצטבא זו אלא שני דפנות אותו שסמוך לה מן הצד והשני שראש האצטבא מגיע לי. אבל פחות מד״א כשירה שאף הוא הוכשר על ידי דופן עקומה ורואין סכך העליון המחובר לדופן הרחוק כאלו הוא מן הדופן עצמו ועוקם עד כנגד שפת האצטבא. ט״ז סק״ו. והוא מדברי רש״י הנזכר ודע דכ״ז דוקא כשהדפנות מגיעים לסכך דאי לא״ה לא אמרינן דופן עקומה כמ״ש לעיל סי׳ תרל״ב או׳ ז׳ יעו״ש:

כו **כו) שם. על האצטבא דוקא.** דמה שחוץ לאצטבא אין לה סכך כיון דרואין הסכך כאלו הוא כותל עקום. הרא״ש. מ״א סק״ו. ומ״מ באותו צד של אצטבא שהוא לצד פתח הסוכה רשאי לישב משום פסל היוצא מן הסוכה. מחה״ש. וכ״כ הדג״מ. בכורי יעקב. מ״ב או׳ כ״א. וכ״ז הוא לפי פסק הש״ע בסעי׳ ה׳ שהתיר כל הסוכה אבל לפי דעת החולקים שם שאין להתיר רק על האצטבא כמ״ש לעיל או׳ כ״כ ה״ה לכאן. ועיין א״א אות ו׳:

כז **כז) [סעיף ז׳] אם בנה האצטבא באמצע.** הוצרך לחזור לאירויי לן אצטבא באמצע שלא תאמר דלא מכשרינן במן הצד מטעם דופן עקומה אלא ברוח אחד אבל בכל רוח ורוח לא אמרינן דופן עקומה קמ״ל. ב״ח. ט״ז סק״ז. והגם דזה שמעינן ממ״ש לעיל סי׳ תרל״ב סעי׳ א׳ בית שנפחת וכו׳ הכא קמ״ל אף על פי שאין ראוי לדופן שהדפנות בעצמם גבוהין למעלה מך׳ אעפ״י כן אמרינן דופן עקומה מכל צד. מאמ״ר אות ה׳:

כח **כח) שם. פחות מד״א כשירה על האצטבא.** מתורת דופן עקומה כמ״ש לעיל אות כ״ה. ומ״מ לנד הפתח שם ראוי לישב דשם ליכא למימר דופן עקומה וגם א״צ לדופן עקומה דהא יש לה ג׳ דפנות. מחה״ש סק״ו ומיהו כבר כתבנו לעיל סוף אות כ״ו דזהו דוקא לפי פסק הש״ע אבל יש חולקים יעו״ש:

כט **כט) שם. אפי׳ אם גבוה יותר מיו״ד.** ולאפוקי מדברי הרי״ץ גיאת שכתב ובלבד שלא תהא אצטבא גבוה מי״ט דרשות אחרת היא כמ״ש בטור וב״י יעו״ש:

ל **ל) שם. פסולה אפי׳ האצטבא גבוה יו״ד.** ולא אמרינן גוד אסיק מחיצתא להכשיר על גבה. טור. פירש דאע״ג דבשבת אמרינן גוד אסיק לא אמרינן הכי לגבי סוכה דבעינן בה מחיצות הנכרות כעין דירה. ב״י בשם הר״ן:

לא **לא) [סעיף ח׳] סוכה שאינה גבוה י״ט פסולה.** היינו החלל שלה מן הקרקע עד הסכך כמ״ש לקמן אות ל״ג. ועיין לעיל או׳ א׳:

לב **לב) שם. סוכה שאינה גבוה י״ט פסולה.** וטעמא משום דכל שאינה גבוה י״ט הו״ל דירה סרוחה ואין אדם דר בדירה סרוחה. ב״י. לבוש. ור״ל ואנן בעינן תשבו כעין תדורו:

לג **לג) [סעיף ט׳] אפי׳ אם חמתן מרובה וכו׳** פי׳ והיה לני לומר שאין ההוצין נקראת סכך כלל אפי׳ הכי פסילה דכל שאין בחללה יו״ד הו״ל דירה סרוחה ולא דיירי כך אינשי אבל הנוי לא מזיק בזה לפסול הדירה. לבוש. ט״ז סק״ו. והטעם עיין לקמן או׳ ל״ה:

לד **לד) שם. פסולה.** מל׳ הרמב״ם פ״ה נראה דגיכא פיסיל אלא דאין לישב בה לכתחלה אבל הפו׳ פסקו דפסולה לפי שהיא דירה סרוחה. ס׳ הבתים בתחלת ספר מער״ק דף ה׳ יעו״ש. ער״ה או׳ ב׳ וכ״כ הריטב״א דאפי׳ בדיעבד פסולה שלא כדעת מקצת חכמים. והב״ד היא״פ:

לה **לה) שם. אבל אם הנויין יורדין וכו׳** שדרך האדם לתלות נויין בדירותיו אפי׳ בדירה דחוקה. לבוש:

לו **לו) שם. אבל אם הנויין וכו׳** ונראה בעיני שכל דבר שאינו חשוב אהל אינו ממעט בסיכה שאינו אלא כשאר כלי תשמישין שבתוכה. ריא״ז הב״ד בשה״ג פ״ק דסוכה. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ז. מ״ב או׳ כ״ז:

לז **לז) שם. אבל אם הנויין וכו׳** ואפשר בכאן אף נוי ממין סכך שושנים ועשבים נאים וריח טוב אין ממעט פחות מי״ט. א״א או׳ ז׳ מ״ב בשה״צ או׳ כ״ז. פת״ע או׳ כ״ב:

לח **לח) כל** דבר שתולה בה לנוי אפי׳ פרכילי ענבים ושמנים וסלתית אע״ג שבגדיו נפדסין בנגיעתן כשיורדין תוך יו״ד אינם פוסלין משום דירה סרוחה דלא חילקו בין ניייך לנויין דכל שהוא לנוי אינו סרחון וכל שהוא סרחון אינו נוי שאם בעל הסוכה קץ בהן מי הכריחו לעטרה בכך. ואינו דומה להוצין היורדין ממילה למטה מיו״ד דאנן סהדי דנפשו קצה. שו״ת הרשב״א סי׳ נ״ו. בית השואבה או׳ י״ג:

לט **טל) נסתפקתי** אם הנויין תלויין בהוצין אי נקרא דירה סרוחה ומסתברא אם צריך ההוצין לתלות הנוי עליהם לא מקרי דירה סרוחה. פ״ת. פת״ע או׳ ך׳:

מ **מ) [סעיף יוד׳] וחקק בה להשלימה ליו״ד.** וה״ה אם נטל מן השכך מלמטה עד שנעשית גבוה י״ט כשירה כמ״ש לקמן סי׳ תרל״ה גבי גדיש. מ״א סק״ח. מאמ״ר או׳ ו׳ בית השואבה או׳ ט״ז. מחה״ש. לב״ש. מ״ב או׳ כ״ח:

מא **מא) ביו״ט** פשיטא דאסור ליטיל מן הסכך מלמטה כדי להכשיר הסוכה שתהא גבוה חללה יו״ד דהו״ל סיתר ע״מ לבנות במקומו כיון שעי״כ מכשר הסוכה ועושה מחיצותיה גבוהות יו״ד. בית השואבה אות כ״ט:

מב **מב) שם. אם אין בין חקק לכותל ג״ט כשירה.** וטעמא דמילתא דבפחות מג׳ אמרינן לבוד פי׳ דחשבינן ליה כאלו החקק מגיע עד הכותל דדבר שיש בו אורך מאריכין אותו ע״י לבוד להוסיף חקק על חקק אבל אין רואין כאלו הדופן נתקרב לחקק ע״י לבוד דלשון לבוד הוא כמו סניף דבר שמאריכין אותו ע״י סניפין. כ״נ מדברי רש״י. ב״ח:

מג **מג) שם. כשירה.** משמע דאפי׳ חוץ לחקק כשירה וכ״מ מדבריו שבב״י יעו״ש. אבל הטור כתב דדוקא בתוך החקק כשירה. וכ״ה דעת הב״ח. פרישה או׳ א׳ ט״ז ס״ק י״א. ועיין בית השואבה או׳ ט״ז מה שהאריך בזה וסיים דלענין דינא יש להחמיר כהטור דחוץ לחקק פסולה. ונפקא מינה בלילה ראשונה דחובה לאכול כזית בסוכה אם אכל לאותו כזית במקום שחוץ לחקק לא יצא י״ח וצריך לחזור ולאכול שנית כזית בתוך החקק. ומיהו לא יברך באכילה שנית כזית משום ס״ב כיון דלדעת מרן כשר גם מקום שחוץ לחקק וזו כלל גדול דברכות אינן מעכבות יעו״ש:

מד **מד) שם. יש ביניהם ג״ט פסולה.** ואין להכשיר מטעם דופן עקומה למטה דלא אמרינן דופן עקומה אלא כשיש כאן דופן גבוה יו״ד כבר ואח״כ מתעקמה אבל דופן שאין בה עשרה כבר אין שמה דופן. לבוש. ט״ז ס״ק י״ב. מ״א סק״ט:

סימן תרלד

א **א) [סעיף א׳] סוכה שאין בה ז׳ על ז׳ פסולה.** דהכי איתא בגמ׳ (סוכה ג׳ ע״א) הלכה צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו. וכתב הרא״ש והיינו ז״ט על ז״ט דגברא באמתא יתיב ושלחנו טפח כדאיתא בירושלמי וכמה כדי שלחן טפח. והב״ד ב״י וכתב וכ״ה מוסכם מכל הפו׳ יעו״ש וכ״כ הב״ח:

ב **ב) שם. סוכה שאין בה ז׳ על ז׳ פסולה.** ודוקא באופן זה ממש דהיינו מרובע ז׳ על ז׳ אבל אם לא היתה מרובעת כן אלא ברוחב פחות מז״ט ובאורך יותר מז״ט פסולה. ט״ז סק״א. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ שו״ת ח״צ סי׳ קמ״ב. שו״ת דב״ש סי׳ ר״ג. מאמ״ר או׳ א׳ בית מאיר. ועיין בית השואבה אות ו׳ מה שהאריך בזה וגם הביא דברי הברכ״י או׳ א׳ שכתב דמטו לידיה תו׳ סוכה וכו׳ והשיג עליו וסיים ודלא כהב״ח דהעלה להלכה דכשירה אלא למעשה חשש להחמיר דליתא דגם להלכה כל שאין בריבוע ז׳ על ז׳ היא פסולה אפי׳ בדיעבד לכ״ע אף לדעת התו׳ יעו״ש:

ג **ג) ואפי׳** לדידן שיושבין זקופין והוי סגי בששה על ששה מ״מ בעינן ז׳ על ז׳ דבציר מזה לאו דירה היא כלל כמ״ש הר״ן. מ״א שם. בית השואבה אות ד׳:

ד **ד) ונראה** דאפי׳ הסוכה גדולה הרבה ובמקום א׳ יש קרן א׳ משוך לפנים שאין בו ז׳ על ז׳ אסור לישב שם כיון שהמקום צר לו לשבת שם. מ״א שם. א״ר שם. בית השואבה או׳ ז׳ מ״ב או׳ א׳ ועיין שם בב״ה מ״ש להשיג על דברי המפקפקים על דברי המ״א הנז׳ וע״כ כתב דאין לזוז מדברי המ״א הנז׳ אכן בפרט א׳ יש להקל שא״צ להקפיד שלא להניח השלחן באותו קרן ולא חיישינן בזה שמא ימשך אחר שלחנו כיון שהרבה פו׳ ס״ל דאפי׳ בשלחנו בתוך הבית לא גזרינן הכי כדי הם לסמוך עליהם בזה יעו״ש:

ה **ה) ודע** עוד דהא דבעינן השיעור ז׳ על ז׳ הוא בכל גובה י״ט כמ״ש לעיל סי׳ תרל״א סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש:

ו **ו) סוכה** של ו״ט על ו״ט ויש דופן שעוביו טפח גבוה י״ט שעליו מסדר שלחנו אם במקום שאותו הדופן והנסר שעליו הוא חזק וקבוע וממנו ולמעלה יש גיבה י״ט אז נוהגין להקל דחשבי כאלו קרקעית הסוכה מגיע עד ראש אותו הדופן כיון שיכול לסמוך במסמרים בל ימוט ולישב על השלחן שיש ממנו ולמעלה שיעור הכשר סוכה שהוא חלל ז׳ על ז׳ בגובה יו״ד עם כי גם בזה לבי נוקפי קצת. דב״ש סי׳ ר״ג. והב״ד י״א בהגה״ט והשע״ת או׳ ג׳ גם הרמ״ז בתשו׳ סי׳ ל׳ נשאל על נידון כזה של הדב״ש והעלה כחה דהיתרא כשיש מעל גבי הדופן הזה ולמעלה י״ט ובכלל דבריו כתב דאפי׳ באין ממקום המשמש לשלחן עשרה עד ההכך אי לאו דמסתפינא הייתי אומר שגם היא תכשר דלא מצינו שיהא צריך גובה י״ט מן השלחן ולמעלה יעו״ש אלא שעל זה כתב להשיג בית השואבה או׳ ה׳ וכתב דדי לנו במה שנהגו להקל ביש מע״ג שלחן זה עד הסכך גובה י״ט מה״ט שכתב הדב״ש אבל באין גובה י״ט פשיטא ודאי דאין להקל יעו״ש:

ז **ז) שם. אין לה שיעור למעלה.** ואף דסוכה דירת עראי בעינן מ״מ הא אפי׳ גדונה הרבה יכול לעשות מחיצותיה עראי בהוצא ודפנא ועל כן אפילו עשאה בקבע כשירה. ב״ח. מ״ב או׳ ב׳:

ח **ח) [סעיף ב׳] אם היא עגולה צריך שיהא בה כדי לרבע וכו׳** וכל הסוכה כשירה לישב בה וא״צ לצמצם לישב דוקא בתוך הריבוע. מ״ב או׳ ג׳:

ט **ט) שם. כדי לרבע ז על ז׳ ושיעורה כ״ט טפחים ושני חומשים.** דכל טפח ברביעא טפח ותרי חומשי באלכסונה נמצא שז״ט דמשך סוכה הם י״ט נכי חומשא וכל שבעביו טפח בהקיפו ג״ט נמצא שדבר עגול שיש בהקיפו כ״ט טפחים ושני חומשים יש בו כדי לרבע ז׳ על שבעה מצומצמים. ב״י. ומ״ש שם בב״י כ״ט ושני חומשים על כ״ט ושני חומשים כבר כתב בד״מ או׳ א׳ שטעות הוא יעו״ש. וכ״ה הלבוש כמו שכתבני. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ דט״ס הוא בב״י כמ״ש בד״מ יעו״ש:

י **י) [סעיף ג׳] ונתן בה בגדים לנאותה וכו׳** ואע״ג דלענין גובה ונמוך אין הנויין מעלין ולא מורידין מן הצד הם פוסלין דהא ע״כ אינה מחזקת ישיבת ראשו ורובו ושלחנו כי צר לו המקום לשבת שם ואנן שיעור ישיבה בה בעינן. לבוש:

יא **יא) [סעיף ד׳] מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו חוץ וכו׳** ואם מקצת שלחנו עומד בסוכה ומקצתו תוך הבית מותר דלא גזרינן שמא ימשך אחר שלחנו מאחר שעומד מקצת בסיכה. ועוד דהא די בשלחן טפח כדאיתא בגמ׳ ועוד דגם בשלחנו תוך הבית רבים מכשירים בסוכה גדולה ודי לנו להחמיר בזה. אבל אם שלחנו בבית אפי׳ הוא יושב כולו בסוכה גזרינן שמא ימשך אחר שלחנו. מ״א סק״ב. אבל אם מקצת שלחנו בתוך הסיכה אפילו רק טפח אעפ״י שכל השלחן בתוך הבית יצא דהא סגי בשלחן טפח. ח״א כלל קמ״ו או׳ מ״ט. והברכ״י או׳ ב׳ כתב דצריך ליזהר שיהיה רובו בסוכה אבל אי קים ליה דאיכא משהו טפי בסוכה אין לחוש יותר יעו״ש. והער״ה או׳ ג׳ כתב בשם הראב״ד דבעי רוב הנראה לעינים:

יב **יב) ועיין** להרב בכורי יעקב שנסתפק היכא דשלחנו עומד תחת סכך פסול מדרבנן והכריע דלא חיישינן כלל דהו״ל גזרה לגזרה וליכא למיחש אפי׳ להמחמירין עכ״ד. וזהו ודאי בדיעבד ולא לכתחלה היכא דבידו לתקן והוא פשוט רו״ח:

יג **יג) ועוד** עיין להרב בית השואבה או׳ י״ג שנסתפק במי שהיה ראשו ורובו תוך הסוכה ושלחנו חוץ לסוכה ועבר ואכל על שלחנו שחוץ לסוכה ולא אמשיך אחר שלחנו אם יצא בדיעבד ונ״מ לליל א׳ דחייב לאכול בסוכה כזית מיהא והאריך בזה וסיים המחמיר לחזור ולאכול שנית בלילה הא׳ כזית בסוכה כראוי וכרצון חכמים דהוא ראשו ורובו ושלחנו בתוך הסוכה תע״ב כי בזה ינצל מלהיות עבריין שעבר על דברי חכמים יעו״ש. והב״ד הרו״ח שם:

יד **יד) שם. כאלו לא אכל בסוכה.** לדעת התו׳ בסוכה דף ג׳ ע״א מה״ת לא יצא כיון דרבנן גזרו ע״ז ואמרו כאלו לא קיים מצות סוכה ולהר״ן וריטב״א רק מדרבנן ולדינא אין נפקותא דלכל השיטות צריך לחזור ולאכול (היינו בליל א׳ שיש חיוב) בסוכה אכן לענין אם יברך זמן באכילה שניה דעת הא״א או׳ ב׳ דיברך והבכורי יעקב חולק עליו יעו״ש. ע״ב בב״ה:

טו **טו) שם. אפי׳ אם היא סוכה גדולה וכו׳** זהו דעת הרי״ף והרמב״ם ובה״ג אבל הרי״ץ גיאת והרז״ה והרא״ש פסקו דיצא כמבואר בטור וב״י יעו״ש. ופסק הש״ע להחמיר משום כי כן דרכו לפסוק כהרוב מג׳ עמודי הוראה שהם הרי״ף והרמב״ם והרא״ש כנודע:

טז **טז) שם. אפי׳ אם היא סוכה גדולה וכו׳** ר״ל וכ״ש אם היא קטנה שאינה מחזקת רק ראשו ורובו ושלחנו היה בתוך הבית דבזה בודאי שייך לומר שמא ימשך אחר שלחנו כיון שהמקום צר לו בסוכתו וגם דהרבה פו׳ סוברים דבזה אינו יוצא מה״ת דלאו דירה היא כלל. מ״ב או׳ ז׳:

יז **טוב) סוכה** קטנה סמוך לסוכה גדולה וראשו ורובו בסוכה קטנה שאינה ז׳ על ז׳ ושלחנו בסוכה גדולה להרי״ף דס״ל דסוכה שאינה מחזקת ז׳ על ז׳ אינה פסולה אלא שמא ימשך אחר שלחנו יצא דלא שייך למיגזר שמא ימשך דהא גם שלחנו בתוך סוכה כשירה ולתו׳ פסולה דמ״מ הקטנה דירה סרוחה. תו׳ רע״א. פת״ע או׳ ז׳:

יח **חי) מי** שיש לו סוכה בשדה סמוך לביתו כגון בכפרים אסור להוציא בשבת מביתו לסוכה דרך רה״ר או כרמלית וכן שני סוכות בחצר אחד שלא עירבו עירובי חצירות אסור לטלטל מזו לזו וע״י עכו״ם מותר. א״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ח׳:

סימן תרלה

א **א) [סעיף א׳] והוא שתהיה עשויה לצל.** דאע״ג דסוכה לשם חג לא בעינן לשם סוכה בעינן ולצל הוא דמקריא סוכה שסוככת מן החורב. רש״י סוכה ח׳ ע״ב ויהא פי׳ דקרא לפ״ז חג הסוכות תעשם דקאי מלת תעשה אמלת סוכה כלימר תעשה לשם סכך בעלמא להגין תחת צלם אעפ״י שלא נעשית לשם חג. לבוש:

ב **ב) שם. והוא שתהא עשויה לצל.** ולא לצניעית בעלמא. רש״י. ונראה דמודה דאם עשאה לאוצר ודירה נמי פסולה כמ״ש הר״ן. ע״א סק״א. וכ״כ הט״ז סק״א. א״ר או׳ א׳ בגדי ישע. בית השואבה או׳ ג׳ מ״ב או׳ א׳ ור״ל דלא כב״ח שעשה מחלוקת ביניהם בין רש״י להר״ן וכע״ש מ״א שם.

ג **ג) שם. והוא שתהיה עשויה לצל.** ומיהו צריך שיחדש בה דבר וכמ״ש לקמן סי׳ תרל״ו יעו״ש. ודוקא בסוכה ישנה העשויה לצל דכשירה ד״ת אלא דרבנן החמירו לחדש בה דבר בחידוש כל שהוא דמינכר לשם חג סגי אבל בעשויה לצניעותא בעלמא או לדירה דפסולה ד״ת משום ולא מן העשוי לאוצר ולדירה אין חידוש כל שהוא מועיל להכשיר בכל שאר הסוכה וזה דבר ברור. ב״ח:

ד **ד) שם. כגון סוכת עכו״ם וכו׳** פשוט דהאי כגון לאו אדסמיך ליה קאי שתהא עשויה לצל כגון וכו׳ ולומר דזאת נעשית ודאי לצל דליתא אלא אעיקרא דדינא קאי שכתב דאעפ״י שאין הסוכה עשויה לשם מצוה כשירה בתנאי שתהא עשויה לצל וקאמר ע״ז כגון סוכת גנב״ך ורקב״ש וכו׳ דאעפ״י שלא נעשו לשם מצות סוכה כשירות בתנאי הנז׳ וכן מבואר מדברי הגמ׳ והפו׳ מאמ״ר או׳ א׳:

ה **ה) שם. כגון סוכת עכו״ם וכו׳** בגמ׳ אמרינן דגריעותא דגנב״ך אע״ג דלאו בני חיובא נינהו אפי׳ הכי כיון שנעשו לצל כשירות. וגריעיתא דרקב״ש אע״ג דלא קביעי במקים אחד. ומשמע לי דאפי׳ עשו הגוים ונשים וכותים הסיכה לרעות בהמתם או לשמור קציעות וכו׳ דהשתא תרתי גריעותא בהדדי נינהו אפ״ה כשירה והכי משמע בסוגיא. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ והוא פשוט וכדמוכח נמי מדברי הפו׳ דלא פסלו אלא סוכה הנעשית מאליה משום דלא נעשית לצל כלל וחוטט בגדיש משום תולמ״ה. בית השואבה אות ב׳:

ו **ו) כיון** דסוכה צריכה שתהיה עשייה לשם סכך לצל כמו סוכת גנב״ך ורקב״ש אם כן אם אדם מצא סוכה עשויה ואינו יודע אם נעשית לצל פסולה כי הוא ספיקא דאו׳ וספיקא דאו׳ לחומרא. מהר״מ גלאנטי בס׳ קרבן חגיגה דמ״א ע״א. בית השואבה או׳ ד׳:

ז **ז) שם. כגון סוכת עכו״ם.** שעשויה לדור בה בימות החמה. רש״י סוכה ח׳ ע״ב. משמע דדוקא העשויה לדור בה רק בימות החמה מקרי עשוים לצל אבל אם עשייה לכל השנה מיקרי עשויה לדירה ופסולה:

ח **ח) שם. כגון סוכת עכו״ם וכו׳** פירוש דהסוכה היא של עכו״ם ועשויה כבר בכשרות אבל לכתחלה לא יסכך סוכתו ע״י נכרי ואשה וקטן פחות מי״ג וזהו דוקא בסכך ולא בדפנות. בכורי יעקב. והב״ד הרו״ח:

ט **ט) שם. בהמה.** וכגון שאותו מקום נקי ואין בו סרחון דאל״כ בלא״ה אין ראוי לסוכה.

י **י) שם. רועים קייצים בורגנין.** רועים שעשו סוכה בשדה לישב בתוכה מפני השרב ושומרים צאנם. קייצים שומרי קציעות (תאנים יבשין) השטוחים בשדה לייבש. בורגנין שומרי העיר וכולם ישראלים הם אבל סוכה זו לא לשם חג נעשית. רש״י שם:

יא יא) **שם. לפיכך החוטט בגדיש וכו׳** לא בגדיש של תבואה בשבוליה מיירי דא״כ תיפוק ליה דפסול לסכך משום האוכל של שבולין דמקבל טומאה אלא מיירי בגדיש של קשין שלוקח ממנו האוכל. או י״ל דמיירי אפי׳ בגדיש של תבואה והקשין שבו מרובין על השבלים והידות. בית השואבה או׳ ו׳ ועיין לעיל סי׳ תרכ״ט או׳ ס״א:

יב יב) **שם. לפיכך אם עשה בתחלה כשנתן שם הגדיש חלל טפח וכו׳** והטעם לזה כיון שהניח חלל טפח במשך שיעור סוכה שם סכך עליו דכל טפח מקרי אהל כמבואר בתרל״א סעי׳ יו״ד משו״ה הוי כאן שם סכך עליו וכשחטט אח״כ אין זה עשיית הסכך אלא תיקון הדפנות ובדפנות לא אמרינן תעשה ולא מן העשוי והו״ל כסוכה שאינה גבוה יו״ד וחקק בה להשלימה ליו״ד דכשר בסימן תרל״ג. לב״ש:

יג יג) **שם. וחטט בה אח״כ וכו׳** בין שחקק מלמעלה למטה ומשייר ליה לחלל כמו שהוא בין שחקק למעלה דסכך דמעיקרא ליתיה בעולם משום דכל דבהדי סככה אפי׳ סמיך טובא סככה הוי אלא דהשתא קליש ליה מלמטה הלכך שפיר דמי. ב״י בשם הר״ן. וכ״פ הלבוש. ב״ח. ט״ז סק״ג. נרא סק״ב. ברכ״י או׳ א׳ מאמ״ר אות ג׳ בית השואבה אות ז׳ מ״ב אות ח׳:

יד יד) **שם. וחטט בה אח״כ וכו׳** לכאורה פשוט דזה א״צ לעשות לשם סוכה דשם סוכה חייל ע״י טפח שעשה בראשונה וכמ״ש הפו׳ דשם אהל חל על טפח אבל בהרי״ף איתא וחטט לשם סוכה. מ״ב בב״ה יעו״ש. ואפשר שטעמו של הרי״ף כיון שאותו חלל של טפח אינו ראוי לישיבה לפיכך צריך גם בחטט להיות לשם סוכה:

טו טו) **שם. והשלימה לעשרה כשירה וכו׳** ואפי׳ לדעת המחמירין באין המטר יכול לירד מותר בזה דלא אסרו מדרבנן באין המטר יכול לירד אלא כשיש לו דמיון לבית משא״כ בגדיש דאין לו דמיון לבית כלל. ט״ז סק״ב. אבל הא״ר או׳ ב׳ כתב דמיירי שנטל מקצתו בענין שיהא הגשמים יורדים וכ״כ בית השואבה או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ תרל״א או׳ יו״ד:

טז טז) **שם. ואם חקק משני צדדים ד״א וכו׳** וכ״ה הגירסא בטור אבל בלבוש כתוב אם חקק ד״א מן הצדדין וכו׳ משמע באיזה צד שיהיה ואפי׳ מצד א׳:

יז טוב) **שם הגה. ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות.** דכיון דלא מתכשרה הסוכה אח״כ אלא ע״י עשיית הדפנות הו״ל הסכך כאלו עשוי מאליו כשנגמרו הדפנות ואין זה תעשה. לבוש. והט״ז סק״ד כתב הטעם דכתיב חג הסוכות תעשה והיינו הסכך בשעה שאתה עושה הסכך יהיה נעשה לשם צל דהיינו אהל וכל שאין מחיצות אלא גג לחוד אין קרוי אהל כדאיתא לענין שבת בסי׳ שט״ו ואם יעשה אח״כ המחיצות הוי משום ולא מן העשוי יעו״ש.

יח חי) **שם בהגה. קודם שיעשה הדפנות.** היינו לכתחלה אבל בדיעבד מותר. ב״ח. וכ״ה דעת הברכ״י או׳ ב׳ והב״ד השע״ת. וכן הסכים בית השואבה או׳ י״א. אבל מדברי הלבוש שכתבנו באו׳ הקודם משמע דאפי׳ בדיעבד פסולה. וכ״כ בהדיא בסי׳ תרכ״ו סעי׳ ג׳ וכן הסכים הט״ז סק״ד. א״ר או׳ ד׳ וכתב וכ״ה בס׳ אמרכל. וכ״נ דעת י״א בהגה״ט. וכן הסכים בס׳ בגדי ישע כדברי הט״ז. ואם עשה הדפנות ואח״כ הסכך ואח״כ נפל הדופן נראה דלכ״ע מותר לעשות הדופן אח״כ וא״צ להסיר הסכך כיון דמתחילה נעשה כהלכתו וכמ״ש לעיל סי׳ י״א סעי׳ יו״ד לגבי ציצית יעו״ש:

יט יט) **שם בהגה. ואם עשה טפח סמוך לסכך מותר וכו׳** פי׳ שעשה תחלת מחיצה רוחב טפח באורך כל הסוכה ונתן עליו הסכך ואח״כ גמר המחיצות זה כשר דהוה כחוטט בגדיש ומוסיף על האהל שהיה מעיקרא. ט״ז סק״ה. דכל שיש מחיצה טפח מקרי אהל ושם סכך על הסכך. לב״ש:

סימן תרלו

א א) **[סעיף א׳] סוכה ישנה וכו׳** פי׳ הסכך הישן אבל בדפנות לית לן בה לכ״ע. ט״ז סק״א. מש״ז או׳ א׳ בית השואבה או׳ ד׳ מ״ב או׳ א׳ וגם א״צ בהם חידוש. מש״ז שם. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב בשה״צ או׳ א׳:

ב ב) **שם. דהיינו שעשאה קודם שיכנסו וכו׳** דאלו עשאה בתוך ל׳ לחג כיון דשואלין בה׳ החג קודם לחג ל׳ יום סתם העושה לשם חג הוא עושה. רש״י סוכה ט׳ ע״א. ב״י. לבוש:

ג ג) **שם. ל׳ יום וכו׳** לאו דוקא דה״ה אפי׳ בתחלת השנה כשירה. ט״ז סק״ב. ואפי׳ אם עשאה שלא לשם חג רק לשם צל בעלמא ג״כ כשירה וכמ״ש בסי׳ הקודם:

ד ד) **וכן** סוכה העומדת משנה לשנה כשירה כיון שנעשית פעם א׳ לצל ומ״מ כיון שעבר החג הרי בטלה העשיה וצריך שיחדש בה דבר לשם סוכה. ח״א כלל קמ״ו או׳ ט״ל. מ״ב או׳ ז׳.

ה ה) **שם. ובלבד שיחדש בה דבר עתה בגופה וכו׳** בסכך דוקא ולא מהני מה שחידש דופן רביעי וכדומה דבסכך בעינן חידוש. מש״ז או׳ א׳:

ו ו) **שם. ובלבד שיחדש בה דבר וכו׳** כ״כ הרא״ש בשם הירושלמי וכתב ב״י ומדברי כולם (ר״ל התו׳ והרא״ש ובעל העיטור שהביאו הירושלמי הנז׳ בסתם) משמע דהא דמצריך בירושלמי לחדש בה דבר לעיכובא הוא אבל הר״ן כתב דלאו לעכב אומר כן אלא למצוה מן המובחר עכ״ל ב״י. וכ״נ דעת הט״ז סק״ג כדברי הר״ן דאינו אלא למצוה מן המובחר. והמ״א סק״א כתב דדעת כל הפו׳ אינו אלא למצוה מ״ה דלא כב״י יעו״ש והא״ר או׳ ב׳ תמה עליו דהא בשה״ל כתב בשם ר׳ יהודאי גאון בלא חידוש פסולה וכ״כ בס׳ התניא בשם רב נטוראי יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ א׳ וכתב דאין מזה תימה כ״כ על מ״א דמ״ש כל הפו׳ היינו הפו׳ שהביא בב״י יעו״ש. וכ״ה דעת הלה״ש כדברי הט״ז והמ״א דאינו אלא למצוה מ״ה. וכ״פ ח״א כלל קמ״ו או׳ ט״ל. וכ״פ בס׳ בכורי יעקב. מ״ב או׳ ד׳ מיהו דעת הבגדי ישע כדברי הא״ר דבלא חידוש פסולה יעו״ש וכן בס׳ בית השואבה או׳ ב׳ ואו׳ ג׳ האריך בענין זה וסיים כיון דהשה״ל ובס׳ התניא כתבו בשם הגאונים רבי׳ נטוראי ורב יהודאי דבלא חידוש פסולה פשיטא דיש לחוש לסברת הגאונים ולהחמיר יעו״ש. נמצא דדבר זה לא נפיק מפלוגתא וע״כ נראה דאם שגג או נאנס ולא חידש בה דבר ולא אפשר באחרת יש לאכיל בה בלא ברכה משים הב״ל:

ז ז) **שם. ובלבד שיחדש בה דבר וכו׳** וא״כ סוכת גנב״ך ורקב״ש פשיטא דצריך ג״כ לחדש דודאי לא עדיף מסוכה ישנה דישראל. ט״ז סק״ג. וכ״כ הפרישה סי׳ תרל״ה או׳ א׳ א״ר או׳ ב׳ מאמ״ר או׳ א׳ בית השואבה או׳ ה׳ ח״א שם. מ״ב שם. ובגנב״ך ורקב״ש אפי׳ תוך ל׳ הוי כמו קודם ל׳ ט״ז שם. א״ר שם מאמ״ר שם. בית השואבה שם דלא כהרדב״ז ח״ה תשו׳ ש״א נ״ז שכתב דאם הוא בתוך ל׳ א״צ לחדש בה דבר יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תרל״ח או׳ ך׳:

ח ח) **ואם** אין עשוי לצל אלא לצניעות לא מהני אפי׳ אם הוא מחדש בה כיון דהסכך גופא פסול והוה כמסכך בדבר שאין גידולו מן הארץ. ט״ז שם. מאמ״ר שם. בית השואבה שם. אלא צריך לנענע כל הסכך וכמ״ש לעיל סי׳ תרל״ה או׳ ג׳ יעו״ש:

ט ט) **שם. ואפי׳ בטפח על טפח וכו׳** בטור כתוב בטפח על טפחיים ונ״ל דט״ס הוא וצ״ל כמ״ש כאן בש״ע וכן מצאתי הנוסחא בטורים שעם הב״ח. מאמ״ר או׳ ב׳:

י י) **שם. ואפי׳ בטפח על טפח. וכו׳** משמע דבעינן מרובע. מ״א סק״ב. והא״ר אות ג׳ כתב כיון דבירושלמי ושאר פו׳ חוץ מטור לא נזכר אלא טפח אין להחמיר בטפח על טפח. אבל הלבוש כתב כדברי הש״ע טפח על טפח. וכ״פ הר״ז או׳ ב׳ ח״א כלל קמ״ו אות ט״ל. והיינו שיניח בה סכך מעט כטפח על טפח מרובע. מ״ב אות ה׳ ואם יש באורך יותר על טפח ורוחב חצי טפח לא מהני. א״א או׳ ב׳ מ״ב בשה״צ או׳ ח׳:

יא יא) **שם. ואם החידוש על פני כולה וכו׳** ר״ל שהולך על פני כל אורך או רוחב הסוכה אפי׳ אין ברחבו אלא כל דהוא די בכך. ר״ז או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳:

יב יב) **שם. אפי׳ מתחלת השנה וכו׳** היינו אחר סוכות שעבר אבל אם הוא קודם חג סוכות שעבר צריך חידוש אפי׳ אם עשאה מתחלה לשם חג וכמ״ש לעיל אות ד׳ יעו״ש:

יג יג) **שם. כשירה בלא חידוש.** והב״ח כתב דאפילו אם עשאה לשם חג אם הוא קודם ל׳ יש להחמיר ולעשות חידוש יעו״ש. והא״ר או׳ ד׳ חולק עליו אבל הברכ״י אות ב׳ כתב לקיים דברי הב״ח יעו״ש:

יד יד) **[סעיף ב׳] אינו ניכר וכו׳** ואם הגביה הסכך וחזר והניחו שרי כמ״ש סי׳ תרל״א סעי׳ ט׳ מ״א סק״ג. ר״ז או׳ ג׳ בית השואבה או׳ ט״ מ״ב או׳ ח׳ וה״ה בסוכה שעשאה לשם חג ואח״כ היה דר בה כל השנה כשיגיע חג הסוכות צריך להגביה הסכך ולחזור ולהניחו לשם סוכה מטעם זה ולא סגי בגילוי הגג לבד. בכורי יעקב. מ״ב שם:

טו טו) **שם. אינו ניכר שדר בה לשם מצוה.** וחידוש בעלמא לא מהני בזה כמו למעלה כיון שהיה דירתו ממש שם כל השנה שאכל ושתה וישן שם. מ״ב אות ט׳:

טז טז) **שם. והחיצונה יוצא בה וכו׳** ובלבד שיחדש בה דבר לשם סוכה. לבוש. דאף שעשאה לצל הרי לא עשאה לשם סוכה וכמ״ש לעיל או׳ ז׳ גבי סוכת גנב״ך ורקב״ש דאף שעשוים לצל צריך חידוש יעו״ש:

סימן תרלז

א **[סעיף א'] מי שלא עשה סוכה וכו'** בגמ' (סוכה כ"ז) פליגי ר"א ורבנן ר"א ס"ל חג הסוכות תעשה לך ז' ימים עשה סוכה הראויה לז' ממילא ש"מ דאין עושין סוכה בחי"ה דאינה לז' ימים וש"מ דאין יוצאין מסוכה לסוכה דא"כ לאו לז' היא. ורבנן ס"ל דה"ק רחמנא עשה סוכה בחג פי' מאיזה יום מז' הימים שתרצה ואפי' ביום האחרון אם לא עשית קודם לכן וק"ל כרבנן ע"כ אמרינן עושין סוכה בחו"ה כמ"ש כאן. ט"ז סק"א. ור"ל לכך הוצרך הש"ע לכתובזה לומר דהלכה כרבנן וכ"ה הסכמת הפו' כמבואר בב"י יעו"ש:

ב **שם. בין בשוגג בין במזיד.** אשמעינן שלא קנסוהו עבור זה וכ"ש אם נפלה סוכתו ביו"ט דעושה אותה בחו"ה כמ"ש בגמ' שם:

ג **שם. עושה סוכה בחו"ה.** וגר שנתגייר בחו"ה וכן קטן שנתגדל ונעשה בר מצוה בחו"ה מותר לעשות סוכה בחו"ה אפי' לר"א כמ"ש בגמ' שם:

ד **מאי** דשרי לעשות סוכה בחו"ה אע"ג דאסור לבנות אפי' בנין כל שהוא בחו"ה כבש"ע סי' תק"ם ואפי' בנין של מצוה דרבים כגון בהכ"נ וכן לשאר צרכי מצוה אסור כבש"ע סי' תקמ"ד. נ"ל משום דעשיית סוכה בחו"ה של חג כלצורך המועד חשיבא ולהכי שרי. ולפ"ז אפשר דאין לעשות הסוכה בחו"ה אלא בנין מעשה הדיוט אבל בנין דמעשה אומן אסור. כי כל דבר שא"צ אוכל נפש אעפ"י שהוא לצורך המועד אסור מעשה אומן כ"א בדבר האבד. אם לא שנאמר דגם עשיית הסוכה כצורך אוכל נפש היא כיון שאסור לאכול בחג חוץ לסוכה. אבל היותר נראה דלא חשיב הסוכה צורך אוכל נפש כיון דאם אין לו סוכה מותר לו לאכול ואינו מחויב להתענות. בית השואבה או' ג' ולא שת לבו כי א"צ לדבר בזה כי הדבר מפורש לעיל סי' תקמ"ה סעי' ב' וסעי' ג' ובדברינו לשם אות ט"ו כי לצירך מצוה השייכא לחו"ה אפי' מעשה אומן שרי יעו"ש וע"כ אם א"א במעשה הדיוט פשיטא דמותר במעשה אומן. וגם מ"ש המאמ"ר אות ב' כבר השיגו מ"ב בב"ה יעו"ש:

ה **סכך** שנפל ביו"ט ונשאר אהל טפח אין להוסיף ביו"ט. תשובת שואל ומשיב. פת"ע או' ב' ועיין א"א לעיל סי' תר"ל או' י"ט דמשמע דעל ידי עכו"ם שרי יעו"ש והיינו בא"א באחרת ואפ"ה נראה דקשה הדבר להתיר כיון שיש בו איסור משום עשיות אהל וכל דבר שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לעכו"ם לעשותו כמ"ש לעיל סימן תצ"ה או' ב' יעו"ש. ועיין תשו' באר יצחק סי' י"ג מ"ש להקל בזה והב"ד הפת"ע או' א' ולא נתחוורו לי דבריו על כן לא העתקתים. וכן כל דבר שנראה לפענ"ד שאינו מחוור לענין דינא איני מעתיקו:

ו **שם. אפי' סוף יום השביעי.** וביה"ש ע"י עכו"ם רשאי כבסי' רס"א שבות ביה"ש אמירה לעכו"ם כל שיש דוחק וצד מצוה. ומדרבנן מצוה לישב בשמיני בחו"ל בסוכה. מש"ז או' א' מ"ב או' ב':

ז **שם. וכן יכול לצאת וכו'** אשמעינן דלא בעינן שתהיה הסוכה לז' ימים דוקא כמ"ש לעיל או' א' יעו"ש:

ח **שם. ולישב באחרת.** וכן יכול לאכול בזו ולישן בזו. רש"י סוכה כ"ז ע"ב:

ט **[סעיף ב'] יוצאין בסוכה שאולה.** בגמ' (סוכה כ"ז ע"ב) פליגי ר"א אומר כשם שאין אדם יוצא י"ח ביו"ט הראשון בלולבו של חבירו כך אין אדם יוצא י"ח בסוכתו של חבירו דכתיב חג הסוכות תעשה לך משלך. וחכ"א אעפ"י שאמרו אין אדם יוצא י"ח ביו"ט הא' בלולבו של חבירו אבל יוצא י"ח בסוכתו של חבירו דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה א' ופירש"י כל האזרח ישבו בסוכות כתיב. דמשמע סוכה א' לכל ישראל שישבו בה זה אחר זה וא"א שיהא לכולן דלא מטי שוה פרוטה לכל חד אלא ע"י שאלה עכ"ל וידוע דהלכה כחכמים. ב"י ולכן פסק כן בש"ע:

י **שם. וכן יוצאין בשל שותפות.** כ"כ הריב"ש בתשו' סי' שמ"ז נ"ל ברור דבין לרש"י בין להר"ן בין לתו' כיון שיוצאין בסוכה שאולה כ"ש שיוצאין בשל שותפין דהא של שותפין עדיפא משאולה כולה לפי שקצתה שלו לגמרי והנשאר הוא שאול אצלו שהרי לדעת כן נשתתפו שכל אחד מהם ישתמש בה יעו"ש והב"ד ב"י ופסק כן בש"ע. מיהו מהר"ש ן' הרשב"ץ בתשו' סי' ח' חלק על דברי הריב"ש הנז' וס"ל דשאולה עדיפא משותפות ובשותפין דקפדי אהדדי פסולה יעו"ש והב"ד המחב"ר אות ב' וכתב דהרואה יראה בכל תשו' הריב"ש כי דבריו חזקים ואין השגת מהר"ש הנז' השגה אלא שכתב כאשר יהיה האופן דמקפידין השותפין זה על זה אפשר דמודה הריב"ש אמנם הוא רחוק דמאחר דעבוד סוכה בשותפות להשתמש שניהם כאחד או בזה אחר זה ודאי כל א' לא יקפיד דכיון דהוא רוצה לצאת מתרצה שגם חבירו יצא וכל אחד משאיל חלקי יעו"ש וכתב שגם הריטב"א בחי' מסיק דגם לר"א יוצאין בסוכת השותפין יעו"ש. והב"ד השע"ת וע"כ הנכון העושין סוכה בשותפות הן בסכך הן בדפנות הן בקרקע שכל א' ימחול לחבירו חלקו בפי' כדי לצאת י"ח לכ"ע. וכן בסוכה שאולה צריך לקח רשות מחבירו שיאמר לו הריני מבקש ממך רשות ליכנס לסוכתך לאכול ולשתות ולישן כדי לקיים מ"ע של ישיבת סוכה וישיב לו בעל הסוכה תכנס ברצוני הטוב ותצא י"ח בכל מה שתרצה:

יא יא) **שם. וכן יוצאין בשל שותפות.** ואפי׳ אם נכנס לה שלא ברשות חבירו. ר״ז או׳ ג׳:

יב יב) **סוכה** גזולה כשירה. ודאמרינן פ׳ הישן (סוכה כ״ז ע״ב) דמודו רבנן בגזולה לאו בגוזל סוכה המחוברת לקרקע ולאו בגוזל עצים ומסכך בהם אלא בגוזל סוכה העשויה בראש העגלה ובראש הספינה דהיא עצמה נגזלת שאינה מחוברת לקרקע ואין עליו להחזיר דמים אלא כמו שהיא בנויה דאין כאן משום תקנת השבים שהרי לא טרח עליה לבנותה ולא הוציא עליה יציאות הלכך גזולה היא. רש״י סוכה ל״א ע״א. והב״ד הטור וב״י. ובש״ע סוף סעי׳ זה ולבוש:

יג יג) **שם. סוכה גזולה כשירה.** אינו מדוקדק דהא דרשינן לך למעוטי גזילה אלא דבגזל קרקע כשירה דאינה נגזלת והו״ל שאולה. מ״א סק״ב. וא״כ מ״ש בש״ע סוכה גזולה כשירה ר״ל לפעמים כשירה. וכ״כ הר״ז או׳ ד׳ ועיין מאמ״ר או׳ ג׳ מה שהאריך בזה:

יד יד) **שם. שאין הקרקע נגזלת.** כלומר שאין עליה תורת גזל כמטלטלין לעמוד בחזקת הגזלן וברשותו לכל דבר אלא לעולם היא בחזקת בעלים והרי היא כשאולה ביד הגזלן וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע שאינו נקנה להגזלן אלא הרי הוא כשאול בידו ולפיכך סוכה זו שהיא בנויה על הקרקע הרי היא כשאולה ביד הגזלן ויוצא הוא בה י״ח כמו שיוצאין בסוכם שאולה. ר״ז או׳ ד׳:

טו טו) **שם הגה. ומיהו לכתחלה לא ישב אדם בסוכת חבירו וכו׳** ונראה פשוט דמותר לאדם ליכנס לסוכתו של חבירו שלא מדעתו דניחא ליה לאיניש דליעבד מצוה בממונו והוא מק״ו ממה דאיתא לקמן. בסי׳ תרמ״ט דמותר לו לאדם ליטול לולב של חבירו שלא מדעתו דודאי קפיד אדם טפי על האתרוג ולולב ממה שקפיד על כניסה לסוכה שלו אלא דהיינו כ״ז שבעל הסוכה אינו שם אבל בשעה שהוא שם אפשר דקפיד עליו שלא יראה חבירו עסקיו ואכילתו בלי ידיעתו וזה דבר מוסכם מצד הסברא. ט״ז סק״ד. ונראה דאם אפשר שיבא בעל הסוכה בעוד שהוא שם אף דבעת הכניסה איננו לא יכנס שלא מדעתו כי אפשר שיבא ויתבייש ליכנס ולאכול או לעשות עסק אחר בפניו. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ ברכ״י או׳ ג׳ שע״ת או׳ ד׳ מ״ב או׳ ט׳ ואם נטל רשות מאשתו של חבירו כשאינו בביתו נראה דמהני דכיון דהרשתיה אשתו מסתמא לא יקפיד ע״ז. בכורי יעקב. מ״ב שם. ונראה דבסוכה שהיא ממוצעת בכרים וכסתות נאים ודאי מקפיד בעה״ב מי שיבא לאכול שם ואפי׳ אם אינו שם ולא יבא בשעת שהוא שם משום שחושש שיתלכלכו המצעות שלו וע״כ אין ליכנס לאכול שם או לישן אלא ברשות:

טז טז) **שם בהגה. וכן בקרקע שהיא של רבים וכו׳** עיין מ״א סק״ג שכתב צ״ע שנהגו קצת לעשות סוכה ברה״ר וא״כ סוכה גזולה היא ואין לומר דבני העיר מוחלין להם דהא ברה״ר יש לכל העולם חלק בהם ואת״ל דכל ישראל מוחלין מ״מ הרי יש לעכו״ם חלק בהם וסיים וא״כ אסור לעשות סוכה בר״ה שהעכו״ם לא מחלי על כך ואף דיעבד כשירה מ״מ אין לברך עליה דהוי ברכה לבטלה יעו״ש. מיהו דעת הא״ר או׳ ד׳ דלא הוי ברכה לבטלה וכ״נ דעת המאמ״ר או׳ ד׳ וכ״ה דעת בגדי ישע ובית מאיר. אבל הר״ז או׳ י״א פסק כדברי מ״א דאין לברך עליה. וכ״פ דה״ח או׳ ט״ד וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה נראה דאין לברך משום סב״ל אבל מי שמברך אין מוחין כיון דיש לו על מה לסמוך:

יז טוב) **מיהו** מי שעושה סוכתו ברחוב שלפני הבית דד׳ אמות שלפני הבית הם שלו ולא מקרי רה״ר ובפרט שיש להם דאקאמענט משר העיר שרשות להם לעשות עירובין וסוכות בודאי אין חשש פקפוק בדבר. תשו׳ שואל ומשיב סי׳ קכ״ח. פ״ת:

יח חי) **שם בהגה. וכן לא יקצצו ישראל וכו׳** אפי׳ ברשות עכו״ם כמ״ש לקמן סי׳ תרמ״ט סעי׳ א׳ בהגה יעו״ש. ובמקום שיש רשות לאנשי המקום ליקח עצים מן היער בדינא דמלכותא אין איסור אם לוקח הישראל שם לסכך. ט״ז סק״ג. וה״ה אם כותי א׳ יש לו שדה ויערות מצד דין המלכות אין איסור וצ״ע. א״ר סוף או׳ ו׳ והיינו כשנותן רשות לישראל לקצוץ דמעתה אין חשש במה שסתם עכו״ם גזלי ארעתא מישראל הם כיון שעתה הם שלו מדין המלכות אבל בלא רשות הנכרי ודאי אין לקצוץ כיון דעתה גוזל מנכרי וגזל נכרי אסור ואף שהא״ר כתב על פסק הט״ז וצ״ע מ״מ לענ״ד יש לסמוך ע״ז דהא בלא״ה ריא״ז בשה״ג ור״י מתירין במקומות שלא היו רוב ישראל מעולם ולכן עכ״פ יש לסמוך בצירוף ב׳ התירים ביחד. בכורי יעקב. מ״ב בב״ה:

יט יט) **שם בהגה. וכן לא יקצצו ישראל וכו׳** אלא יקצצנו הגוי ויתננו ליד הישראל או יקצצנו ישראל אחר שלא יהיה יושב בסוכה זו שיעשו מסכך זה ויתננו לישראל בעל הסוכה. ר״ז או׳ י״ב. והיינו משום דהוי יאוש ביד הראשון הקוצץ ושינוי רשות ביד השני, מ״ב או׳ י״ב. והוא מדברי מ״א לקמן סימן תרמ״ט סק״ו וט״ז סימן תרס״ד סק״ו יעו״ש:

כ ך) **ואם** העכו״ם גזל העצים מן היער של אדון אחד או של הממשלה עיין מ״ב בב״ה מה שמצדד בזה וע״כ בודאי אי ידעינן שזה הסכך שביד העכו״ם הוא של גזל דאין לקנות ממנו:

כא כא) **שם בהגה. דכל גזל אין עושין ממנו וכו'** ר"ל דשמא גזל העכו"ם הקרקע. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד שכבר קצץ הישראל מותר הוא בעצמו ג"כ לברך עליו כיון שקצץ ברשות העכו"ם אין אנו חוששין לספק שמא גזולה היא בידו מישראל או מעכו"ם אחר. מ"א סי' תרמ"ט סק"ה. ר"ז שם או' ט' מ"ב בסי' זה או' י"ג. ועיין באו' שאח"ד:

כב כב) **שם בהגה. דכל גזל אין עושין ממנו וכו'** ואין נברך לישב בסוכה. ומ"מ לענין דין הקודם במקום שא"א שמותר לקצוץ בעצמו אפשר שמותר לברך במדינותינו שרוב הקרקעות שיש לעכו"ם ניתן להם מדין המלכות ודינא דמלכותא דינא. מ"ב או' י"ד. ויתבאר עוד מזה לקמן סי' תרמ"ט סעי' א' בהגה ובסוף סי' תרס"ד יעו"ש:

כג כג) **ובענין** קרקעות של עכו"ם בא"י נוהגין שאין מפרישין מהם תרומות ומעשרות כל שנגמרה מלאכתן ביד עכו"ם כמ"ש ביו"ד סי' של"א סעי' ד' יעו"ש וגם לא יש בהם דין איסור שמיטה כמ"ש הרמב"ם פ"ג מה' שמיטה הלכה כ"ט וכ"מ שם וכ"כ מרן ז"ל בשו"ת אבקת רוכל סי' כ"ד והשיג על המבי"ט ח"א סי' כ"א שכתב להחמיר יעו"ש:

כד כד) **שם. ואם גזל עצים וכו'** וגזל פסול בין בסכך בין בדפנות. מש"ז או' ד' בכורי יעקב. והרבה אנשים אין נזהרין בזה שלוקחין קרשים שלא מדעת בעליהן להעמיד מהן הדפנות וכוונתם להחזיר תיכף אחר סוכות אבל באמת אין יוצאין בזה שעכ"פ משתמש עכשיו בהן בגזילה ואסור לברך על סוכה כזו. מ"ב בב"ה. והוא משום דק"ל שואל שלא מדעת הוי כגזלן כמ"ש בחו"מ סי' רצ"ב סעי' א' וא"כ צריך לשאול מדעת הבעלים:

כה כה) **אם** אחד שאל לחבירו לטי"ש וכדומה להעמיד עליהם הסכך והוא שאלן לחבירו י"ל דהוי גזל דאין השואל רשאי להשאיל ולא מיבעיא למ"ד הכל הולך אחר המעמיד דאינו יוצא י"ח אלא אף למ"ד בסכך פסול אין הולך אחר המעמיד בגזל חמיר טפי וצ"ע. מש"ז שם. וכוונתו אם השואל השני לא ישלם לו עבור הלטי"ש וישאר תשמישו בתורת גזילה וכמ"ש האחרונים דאם לא ישלם לו דמי העצים נשאר הכל בתורת גזילה ואין יוצא י"ח בהסוכה אבל אם ישלם לו לא גרע מאלו הוא עצמו גזלו דאין משלם לו אלא דמי עצים ויוצא י"ח בסוכה. מ"ב בב"ה:

כו כו) **שם. ועשה מהם סוכה אעפ"י שלא חיברן וכו'** ר"ל שלא חבר העצים להבנין כלל רק הניחם כך וסיכך בהם אפילו הכי אינו חייב לשלם העצים עצמם אלא דמי העצים כמ"ש לקמן או' כ"ח:

כז כז) **שם. יצא שתקנת חכמים.** כצ"ל וכ"ה בלבוש. בית השואבה או' כ"ח:

כח כח) **שם. יצא שתקנת חכמים וכו'** כ"ה לענין דיני ממונות שאין לנגזל שהוא בעל העצים על הגזלן אלא דמי עצים בלבד משום תקנת השבים שאם נכריחנו לסתור הסוכה ולהחזיר העצים לא יחזור בתשו' ולא ישיב העצים לפיכך חשו חכמים לתקנת השבים שישלם דמי העצים ויחשב לו להשבת הגזלה. לבוש. ור"ל כמו שתקנו בדיני ממונות שאם שיקע העצים בבנין שאין לנגזל אלא דמי כך תקנו משום מצות סוכה אעפ"י שלא שיקעה בבנין רק סיכך בה אין לו לנגזל אלא דמי:

כט כט) **שם. יצא שתקנת חכמים וכו'** ומותר אח"כ לישב בה לכתחלה כדאיתא בגמ' (סוכה ל"א ע"א) בעובדא דריש גלותא. מ"א סק"ד. ר"ז או' ה' בית השואבה או' ל"א. וגם לברך עליה. מ"ב רו' ט"ו. אבל המאמ"ר או' ד'. כתב דלא יברך עליה משום דבגזלה באה לידו יעו"ש. ומיהו יש לחלק דאם כבר נתרצה עם הבעלים לתת דמיה יכול לברך דנעשית שלו אבל אם עדיין לא נתרצה רק סומך על התקנה לתת דמים לא יברך כיון דבגזילה באה לידו. ועיין ברכ"י או' ו' ובשיו"ב או' א' ודוק:

ל ל) **שם. שאין לבעל העצים אלא דמי וכו'** שמעתי אחד קדוש עלה ונסתפק מי שגזל קורה ונתנה בסוכתו ואמר לבעלה לתת דמיה ואח"כ בתוך החג נפלה סוכתו אי מחייבינן ליה להחזיר הקורה השתא דנפלה או דילמא כיון שכבר היתה קבועה בסוכה וזקף דמיו עליו במלוה אף שנפלה אח"כ מצי ליתנה בסוכה. ברכ"י או' ה' ולע"ד נראה לפי מ"ש הרמב"ם וחכמים תקנו שיתן את דמיה ולא יפסיד הבנין משמע מדבריו דוקא היכא דאיכא פסידא הא לא"ה חייב ליתן. כס"א או' ב' ומיהו יש לחלק דהכא שאני דכיון שכבר נתרצה הוי כאלו מכרה. ומיהו עיין בתשו' שמן המר סי' ב' שכתב כיון שתקנה הוא לתת דמים יכול להקים סוכתו הנופלת ולתת דמי עצים מיד או העצים עצמם אחר החג ואין הנגזל יכול לעכב יעו"ש והב"ד עיקרי הד"ט סי' ל"ב או' ז' ומ"מ נראה דהיותר נכון ליקח ממנו רשות שתהיה אצלו בשאלה עד אחר החג או לקבל דמיה ברצון טוב כדי לצאת אליבא דכ"ע:

לא לא) **שם. אלא דמי עצים בלבד.** ואם אינו רוצה לתת דמי עצים לא יצא. טור בשם בעל העיטור. וכן עיקר דהא מדאו' פסול בכל ענין כמ"ש הר"ן ותו' רק רבנן עשו תקנה דסגי בדמי עצים וכיון דלא עביד תקנתא דרבנן נשארו בפסולם. מ"א סק"ה ולב"ש. וכ"פ שה"ל ותניא ומהרי"ו. א"ר או' ח'.

מזה משמע אבל אם אומר שרוצה ליתן הדמים רק שאינו רוצה ליתן הדמים תיכף ומיד אפי׳ מדחהו מיום ליום מודו דיצא דעכ״פ כה״ג הוא מן השבים ואיכא גביה תקנתא דרבנן. מחה״ש:

לב **לב) ואם** משיב לו שימתין עד אחר הסוכות וישיב לו הגזלה בעין מסתברא דלא יצא שהרי הוא עכשו משמש בה בגזילה ובשלמא אם אמר שמתרצה לשלם לו עבור עציו בדמי אמרינן שרבנן הפקיעו איסור גזלה ממנו אבל לא בכה״ג. מ״ב בב״ה. ונראה דה״ד אם אינו מתרצה בעל העצים לישאר אצלו עד אחר הסוכות אבל אם מתרצה בזה מרצינו הטוב הרי נעשו שאולים ויוצאים בסוכה שאולה כנז״ל:

לג **לג) ואם** אינו רוצה לפרוע דמי העצים לאלתר אלא עד אחר החג אפ״ה כבר קנאם ודמים בלבד הוא חייב לו וכדמוכח נמי מעובדא דר״נ (סוכה ל״א ע״א) שלא חייבוהו לפרוע לאלתר. הריטב״א בחי׳ לסוכה. בית השואבה או׳ ל״ו:

לד **לד) הא** דאפי׳ בשלא חברן בטיט אינו נותן לו אלא דמי עצים בלבד ה״מ בתוך ז׳ ימי החג אבל לאחר החג אם לא חברן בטיט חייב להחזיר לו העצים בעצמם. ואם חברן בטיט אף לאחר החג אינו נותן לו אלא דמי העצים. גמ׳ וכן פסקו כל הפו׳ בית השואבה או׳ ל״ז:

לה **לה) והא** דבלא חברן בטיט לאחר ז׳ ימי החג חייב להחזיר לו העצים בעצמם היינו בכגון שלא קבל עליו בב״ד עד לאחר החג או שרוצה הנגזל להמתין עד אחר החג או שלא נתכוון זה לגוזלן עד מוצאי החג הא לא״ה אעפ״י שלא פרעו עד אחר החג כבר קנאו ודמים בלבד הוא דנתחייב לו. הריטב״א בחי׳ שם. כלומר דאם תבעו בב״ד תוך ימי החג והורו הב״ד שיקח דמי העצים או ימתין עד מוצאי החג ויקח אז את עציו והוא נתרצה בדמים ולא רצה להמתין עד מוצאי החג ליקח את עציו כיון שנתרצה תוך ימי החג בדמים קנאם הגזלן מיד שנתרצה הנגזל בדמים קנין לגמרי לעולם ודמים בלבד הוא שנתחייב לו. בית השואבה או׳ ל״ח:

לו **לו) שם. אבל אם גזל סוכה העשויה וכו׳** זו מדברי רש״י כמ״ש לעיל או׳ י״ב יעו״ש:

לז **לז) שם. העשויה בראש הספינה וכו׳** וה״ה סוכה הבנויה ע״ג קרקע ואינה מחוברת כלל לקרקע וכ״ש כשעומדת על גלגלים שיכול לטלטלה ממקום למקום דשייך בה גזילה. א״א או׳ ו׳ מ״ב בב״ה:

לח **לח) שם לא יצא.** דכתיב חג הסוכות תעשה למעוטי גזולה. סוכה ט׳ ע״א. מ״א סק״ו. וגם לאחרים פסולה כל ז׳ מחה״ש. מיהו מ״ב בב״ה כתב על דברי המחה״ש הנז׳ דאינו ברור כיון דאחרים אין כוונתם לגזול רק לשאול וניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בממוניה יעו״ש:

לט **טל) מי** שגזל סוכה העשויה בראש העגלה דפסולה וישב בה ואח״כ חזר בתשו׳ וקנאה מהבעלים בדמים או שריצה הבעלים ומחלו לו הדמים לא יצא בה י״ח למפרע באותה הישיבה שישב בה קודם שריצה הבעלים אלא יוצא בה י״ח מעת שריצה הבעלים. מהר״י נבון בס׳ גט מקושר בביאורו על הרא״ם על הסמ״ג ה׳ סוכה דקי״ג ע״א וקי״ד ע״א. ונ״מ אם אכל בה בליל א׳ ואח״כ בו בלילה ריצה הבעלים שצריך לחזור ולאכול מיד כזית כדי לצאת י״ח אכילת כזית בלילה א׳ בסוכה חובה. בית השואבה או׳ מ״ז:

מ **מ) שם בהגה. לא יצא בה.** ולא דמיא להנ״ל בסעי׳ ב׳ דהתם הקרקע בחזקת בעליה עומדת ואינה נגזלת וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע משא״כ הכא לא קיימא הסוכה בקרקע ראובן א״כ לא גזל אלא העצים ולא הקרקע והוי גזולה. מ״ב או׳ י״ט:

מא **מא) שם בהגה. לא יצא בה.** אבל אם השאיל לו שמעון הקרקע לז׳ ימי החג ואח״כ הוציאו מסוכתו קיימי העצים ברשות ראובן ואינה נגזלת והו״ל כשאולה ביד שמעון. ב״ח. אבל מלשון רמ״א שדילג תיבת שלא מדעתו משמע דס״ל דה״ה אם עשאה מדעת שמעון. מ״א סק״ז. והר״ז או׳ ח׳ פסק כדברי הב״ח. אבל המאמ״ר או׳ ו׳ הסכים כדברי מ״א יעו״ש וכ״פ ח״א כלל קמ״ו או׳ מ״א. בית השואבה או׳ מ״ט:

סימן תרלה

א **א) [סעיף א׳] עצי סוכה אסורים וכו׳** כדאמרינן בגמ׳ (סוכה ט׳ ע״א) מנין לעצי סוכה שאסורין כל ז׳ ת״ל חג הסוכות שבעת ימים לה׳ ותניא ר״י ב״ב אומר כשם שחל שם שמים על החגיגה (שלמי חגיגה) כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר חג הסוכות ז׳ ימים. לה׳ מה חג לה׳ אף סוכה לה׳. וכתבו שם התוס׳ דהאי דאסור מדאו׳ היינו בעודה קיימת אסור ליטיל ממנה עצים אבל משנפלה דבטלה מצותה לא אסירא אלא מדרבנן. ור״ת מפרש דעצים של כדי הכשר סוכה חיילא קדושה עלייהו ואסירי מדאו׳ אבל היותר מכדי הכשר לא מיתסרי אלא מדרבנן יעו״ש ובדפנות דעת הרא״ש והטור אין בהם

איסור כלל אבל דעת הרמב״ם שגם עצי הדפנות אסורין וכ״ה דעת הר״ן כמ״ש בטור וב״י יעו״ש ופסק בש״ע כדעת הרמב״ם שגם עצי הדפנות אסורין וכ״פ הלבוש והאחרונים. אלא דהב״ח כתב דעצי הדפנות להרמב״ם יש בהם איסור דאו׳ והט״ז סק״א כתב שהוא מדרבנן יעו״ש:

ב **ב) שם. עצי סוכה אסורים וכו׳** ואפי׳ עשה סוכה אחרת בחו״ה וא״צ לראשונה אפ״ה עציה אסורים בהנאה כל ז׳ ב״י בשם או״ח. בית השואבה או׳ ד׳ מ״ב או׳ א׳:

ג **ג) נשאל** הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ מ״ג המחליף סוכה בסוכה אי פקע קדושת הראשונה והעלה דלא פקע קדושתה הראשונה וסמוכות שלו מהדיא דלקמן סי׳ תרס״ח דהפריש ז׳ אתרוגים דמשמע דוקא הפריש דהוי כהתנה. וסוכה הזאת השנית אם נשתמש בה לשם סוכה חלה קדושה גם עליה ואם לא נשתמש אלא שאמר זו חליפת זו לא חל עליה קדושה דבסוכה הזמנה לאו מילתא היא. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת. בית השואבה או׳ ה׳:

ד **ד) אם** יחד סוכה תדירית לכל השנים בכל חג וחג כתב מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ח׳ דאסור ליהנות ממנה אף בשאר ימות השנה אבל ראיתי להמ״א סק״ב דסבר להפך דגם בזו כשעבר החג בטלה קדושתה וצריך מעשה אחר שתחול קדושה בה. ברכ״י או׳ ג׳ ועיין לקמן או׳ כ״א:

ה **ה) שם. כל שמונת ימי החג.** ולדידן גם בט׳ שהרי בח׳ עדיין מחוייב לאכול בסוכה וכיון דאיתצאי ביה״ש איתקצאי לכולי יומא. ואם חל שבת לאחר יו״ט נוהגין שלא להסתפק ממנו גם בשבת דהוי כמכין מיו״ט לשבת כמ״ש לקמן סי׳ תרס״ז יעו״ש:

ו **ו) שם. בין עצי דפנות וכו׳** ואין נ״מ בין סוכה חדשה ובין סוכה ישנה כל שסיככוה לשם חג אבל היושב בסוכת רועים ובורגנין וקייצין הרי היא כסוכה דעלמא שבשביל שנכנס זה ואכל שם פתו לא נתקדשה. מ״ב או׳ ג׳ ומשמע הא אם נתנו לו רשות לישב בה וחידש בה דבר לשם חג וכמ״ש לעיל סי׳ תרל״ו או׳ ז׳ י״ל שנתקדשה. ועיין לקמן או׳ ך׳:

ז **ז) שם הגה. ואפי׳ קיסם וכו׳** שהרי כשמפריד הקיסם מהסוכה מפקיע הוא מעליו קדושת הסוכה. ר״ז או׳ ה׳:

ח **ח) שם. ואין נאותין מהם לדבר אחר וכו׳** היינו דרך ביטול משום שבזה תבטל קדושתה אבל בעוד שהיא קיימת אין איסור הנאה ממנה כדי לסמוך עליה או להניח עליה שום דבר כיון שעדיין קדושתה עליה. ט״ז הק״ג. מש״ז או׳ ג׳ ר״ז שם. מ״ב או׳ ד׳:

ט **ט) ואם** מותר לו לאדם לסתור סוכתו בא׳ מימי חו״ה של חג לאיזה סוכה שתהיה ובשכבר יש לו לקיים מצות סוכה במקום אחר. עיין עקרי הד״ט סי׳ ב׳ או׳ ס״ה שכתב שנחלקו בזה בני הישיבה ומסיק לאסיר דאיכא ביזוי מצוה להסתירה יעו״ש. פ״ת:

י **י) שם. הוקנה לכל היום.** היינו לכל יום שמיני ובחו״ל גם בתשיעי אסור כמ״ש לקמן סי׳ תרס״ז יעו״ש:

יא **יא) שם הגה. ואפי׳ נפלה הסוכה אסורים.** אין איסורם לאחר שנפלה אלא מדרבנן ולא מדאו׳ דלאחר שנפלו פקעא מינייהו קדושתן. ודלא כרבים ונכבדים דסברי דאף לאחר שנפלו אסורים מדאו׳ הרב רוח אליהו על ביצה דף ל׳ ע״ב. בית השואבה או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ א׳:

יב **יב) שם הגה. ואפי׳ נפלה הסוכה אסורים.** דמגו דאיתקצאי ביה״ש איתקצאי לשבעה. תו׳ סוכה ט׳ ע״א ד״ה מנין. והטעם כתוב בגמ׳ ביצה ל׳ ע״ב דכולהו יומי כחדא יומא אריכתא דמי יעו״ש:

יג **יג) שם בהגה. ולא מהני בה תנאי.** רש״י (ביצה שם) פי׳ הטעם דל״מ תנאי בעצי סוכה כיון דא״א ליטלם ביה״ש משום דקא סתר אהלא ואתקצאי לכולה ז׳ וא״כ אם הוא בענין דליכא משום סתירת אהל כמ״ש ססי׳ תקי״ח מהני תנאי. והר״ן כתב דל״מ תנאי בכל ענין משום דאסור מדאו׳ ודעת ר״י כשנפלה שרי מדאו׳ משמע אבל בעודה קיימת אפי׳ היותר מהכשר סוכה אסור. וכתב הישׁ״ש פ״ד דביצה סי׳ ג׳ דאם בנאה בחו״ה א״כ ליכא משום סתירת אהל ומהני בה תנאי שיהא רשאי להשתמש ביתר מהכשר סוכה לכשתפול לכ״ע יעו״ש. מ״א ריש הסימן אבל איהו (רש״ל שם) פי׳ פירוש אחר מדעתו וכתב דלפי פירושו לא מהני שום תנאי בכל ענין בעולם לפי שהכל אסור מדאו׳ ואין דבריו מוכרחים. בית השואבה אות ח׳ וכ״כ המחה״ש משלא הביא מ״א תירוץ הישׁ״ש משמע דלא ס״ל כוותיה. ובתשו׳ הרדב״ז ח״ה סי׳ ש״א ר׳ כתב לבאר תו׳ דביצה ובסוף דבריו כתב דאם בא לעשות סוכה או להוסיף עצי סוכה בשאר הימים והתנה עליהם יועיל התנאי דהא לית עליה איסור דהא מותר לסתור אותם ולא שייך מגו דאתקצאי ליום א׳ שהרי לא היו שם ביום א׳ מאי אית למימר שמקצה אותם לשם מצוה לזה מועיל תנאי. והשתא אתי שפיר הכל לפי תנאו דיש דברים שמועיל בהם תנאי דאיני בודל מהם דהיינו נויי סוכה ויש זמן שמועיל תנאי אפי׳ בעצי סוכה כגון בשאר הימים עכ״ל. בית השואבה שם:

יד **יד) שם בהגה. ולא מהני בה תנאי.** ומיהו ביום השמיני משמע ודאי דמהני תנאה לסוכה ולנוייה כל שנפלו דכיון דלא מיתסרי אלא משום מוקצה מהני בהו תנאה כי היכי דמהני לכל מוקצה. ב״י בשם הר״ן. מ״ב או׳ ו׳:

טו טו) שם בהגה. אבל עצים הסמוכים לסוכה מותרים. עיין מ״ש ע״ז לעיל סי׳ תקי״ח סעי׳ ח׳ קחנו משם:

טז טז) שם בהגה. ועיין לעיל סימן תקי״ח סעיף ח׳ ר״ל דשם כתב בהגה וה״ה אם זרק חבילות על הסכך דאין בטילות וכו׳ וגם בזה עיין בדברינו לשם בס״ד:

יז טוב) ואם הוסיף בסכך עד שאין גשמים יורדים לתוכה די״א דפסולה כבסי׳ תרל״א במ״א סק״ב נהי דאפ״ה כל הסכך אסור בהנאה לדבריהם כל ז׳ עכ״פ מדרבנן ועוד דאינו יכול לשער באומד יפה מה ששייך לסכך אבל מ״מ אם רוצה ליטול ביו״ט ע״י עכו״ם להכשיר הסוכה שלא תהיה מעובה כ״כ שרי דהוא שבות דשבות במקום מצוה דלא הוי סתירת אהל אלא מדרבנן. מש״ז אות ב׳ מ״ב בב״ה:

יח חי) שם. אבל אם עשה ארבעתם בסתם וכו׳ שלא פירש על איזה דופן כוונתו להכשר סוכה ועל איזה דופן כוונתו לעשותו דופן רביעית למצוה מן המובחר בעלמא. ר״ז או׳ ב׳ משמע הא פירש שזה להכשר סוכה וזה לדופן רביעי למצוה מן המובחר לא מיתסר וכ״כ מ״ב בב״ה:

יט יט) שם. כולם אסורות ומוקצות. דעל כולם חל שם שמים בבת אחת. לבוש:

כ ך) שם הגה. וכל זה לא מיירי וכו׳ כל דיני דאיסור עצי סוכה כמו כן הם בסוכה ישינה ואפי׳ לא חידש בה דבר ואפי׳ לא נעשית לשם סוכה. רי״ו נ״ח ח״ב. וצ״ל דעכ״פ ישב בה. מ״א סק״ב. אבל בס׳ עה״ק לרשב״א בחלק בית מועד שער ב׳ או׳ ו׳ כתב שלא נאמרו דברים אלו אלא בסוכה שעשויה לשם חג אבל היושב בסוכת רועים ובורגנים וקייצים הרי היא כסוכה דעלמא שבשביל שנכנס בה ואוכל שם פתו לא נתקדשה זו עכ״ל והב״ד א״ר אות ד׳ וכתב דטעמא דרי״ו דחידוש אינו אלא למצוה מן המובחר. וכ״כ הלב״ש ומחה״ש. ור״ל ולכך מחמיר בסוכה ישינה אפי׳ לא חידש בה דבר ולא נעשית לשם סוכה. ועיין לעיל סי׳ תרל״ו אות ו׳ שהבאנו פלוגתא בזה וא״כ יש להחמיר כרי״ו והיינו עכ״פ שישב בה לשם סוכה. וכמ״ש המ״א. וכ״פ הר״ז אות ט״ז. ועיין לעיל או׳ ו׳:

כא כא) ומי שיש לו סוכה בנויה משנה לשנה מ״מ אינה אסורה עד שישב בה בחג ואע״ג דכבר ישב בה בשנה שעברה מ״מ כשעבר החג בטלה קדושתה וצריך מעשה אחר שתחול קדושתה. מ״א שם. והב״ד י״א בהגה״ט מיהו הא״ר שם כתב על דברי מ״א הנז׳ צ״ע וכ״כ השע״ת או׳ ג׳ דאפשר אף בלא מעשה חלה הקדושה כשמגיע החג יעו״ש. אבל הר״ז או׳ י״ז פסק כדברי מ״א. וכן הסכים בית השואבה או׳ י״ד. וכ״נ דעת הברכ״י כמ״ש לעיל או׳ ד׳ יעו״ש:

כב כב) שם בהגה. שישב בה פעם אחד. משמע דבאיזה זמן שיהיה שישב בה בחג לשם מצות סוכה אז חל עלה קדושת סוכה ונאסרת כל ז׳ ועיין לעיל או׳ ג׳ ואו׳ י״ב ודו״ק:

כג כג) שם בהגה. לא נאסרה וכו׳ נ״ל דלא אמרה אלא לענין קדושת החג שחל על הסכך הוא דבעינן ישב בה בחג אבל משום מוקצה דסתירת אהל דאסור בכל יו״ט הרי לא תלי בישב בה לגמרי אלא דאינה אסורה רק ביו״ט ובחו״ה שרי כהאי גוונא. מו״ק. מ״ב בב״ה:

כד כד) שם בהגה. דהזמנה לאו מילתא. והא דבסי׳ מ״ב סעי׳ ג׳ כתב דהזמנה לגוף הקדושה מילתא היא י״ל דתשמישי מצוה קילה טפי כמ״ש סי׳ כ״א. מ״א סק״ג. והא דמקשינן סוכה לחגיגה כמ״ש לעיל או׳ א׳ וא״כ נימא בסוכה ג״כ דהזמנה מילתא היא כמו בקרבן י״ל דודאי אין לך לומר שכל הדינים שישנם בחגיגה יהיו בסוכה. ט״ז סק״ג יעו״ש:

כה כה) [סעיף ב׳] וכן אוכלין ומשקין שתולין בסוכה וכו׳ אמרו לא׳ למה אין אתה תולה נויי סוכה ואמר מפני שהילדים ינתקו הפירות והחוטין שתלויין בהם הפירות ומוטב שלא יחטאו על ידי. ס״ח סי׳ רס״ג. ואם הם גבוהים שאין הילדים יכולין להשיגם אף לס״ח שרי. כנה״ג בהגה״ט. והמ״א סק״ד כתב שיתנה עליהם אבל הא״ר או׳ יו״ד כתב דמדברי ס״ח משמע שאין החשש משום שנהנה אלא משום חילול שבת (ור״ל מדכתב מפני שינתקו החוטין) וע״כ כתב כדברי הכנה״ג דיתלה בגובה שאין הילדים יכולין להגיע יעו״ש. מיהו התו״ש בהגהו׳ על סי׳ זה כתב לפרש דברי מ״א מ״ש דיתנה עליהם ר״ל דאז ליכא איסור אפי׳ ינתקו החוטין כיון דלא נעשה לקיום כמ״ש סי׳ שי״ד סעי׳ יו״ד יעו״ש. והב״ד בית השואבה אות כ״ד וכתב וכן עיקר. ומ״ש המ״א שיתנה עליהם הגם שכתב בהגה דבזה״ז אין נוהגין להתנות י״ל דמ״א כתב כן לשטתו סק״ח דגם בזה״ז רשאי להתנות או אפשר ר״ל דכה״ג גם רמ״א מודה דרשאי להתנות כיון דאין אוכלין רק ילדים וגם אפי׳ ידוע אין ברור כ״כ. מחה״ש. ומ״מ נראה דהיותר טוב לתלות בגובה שאין הילדים יכולין להגיע:

כו כו) שם. וכן אוכלין ומשקין שתולין בסוכה וכו׳ בין שתלויין בסכך בין שתלויין בדפנות. ביצה ל׳ ע״ב:

כז כז) **שם. אסור להסתפק מהם וכו׳** משום בזוי מצוה. שבת כ״ב ע״א:

כח כח) **שם. אהור להסתפק מהם וכו׳** זהו אם תלאן קודם ביה״ש ראשון ואם תלאן ביום ראשון או בחו״ה מתחיל איסורו מן ביה״ש הראשון שאחר זה עד סוף יו״ט אבל מן עת התלייה עד הערב לא מיתסרא. מ״ב בב״ה:

כט כט) **שם. אפי׳ נפלו.** דכיון דאיתקצאי לביה״ש איתקצאי לכל היו״ט. תו׳ שבת שם ד״ה סוכה. ואפילו נפלו בחו״ה אסורין. תו׳ שם. וכ״כ בתשו׳ הרא״ש כלל כ״ד סי׳ ט׳ והב״ד ביאורי הגר״א וכתב ודלא כהג״א ורש״א שכתבו דנפלו בחו״ה מותר יעו״ש:

ל ל) **שם הגה. וביו״ט ושבת אסור לטלטלם וכו׳** שכל שאסור באכילה אסור בטלטול אפי׳ אינו אסור אלא מדרבנן. ביאורי הגר״א. אלא יביאו קטן בן ג׳ או ד׳ שנים ויטלטלם למקום אחר להצניעם שם עד אחר יו״ט. בן א״ח פ׳ האזינו אות יו״ד:

לא לא) **שם הגה. וביו״ט ושבת אסור לטלטלם וכו׳** אבל אם נפלו בחו״ה אסורים באכילה ומותרים בטלטול. טור וב״י:

לב לב) **שם בהגה. אסור לטלטלם וכו׳** ואפי׳ מפני הגנבים או מפני הגשמים אסור לטלטלם. ר״ז אות ו׳:

לג לג) **שם בהגה. אסור לטלטלם וכו׳** ואם נפלו נויין על השלחן וא״א לאכול שם ביו״ט יש מתירין דמוקצה לצירך אוכל נפש שרי ומ״מ אם אפשר על ידי טלטול מהצד לנער הטבלא וכדומה יעשה ולא יטלטל בידים. מש״ז או׳ ד׳ ולע״ד נראה דאם קסמי הסכך נושרים הרבה על השלחן אפשר דמותר לטלטל אף בשבת להסירן אם נמאס מזה מידי דהוי אגרף של רעי. מ״ב בב״ה:

לד לד) **שם בהגה. דמוקצים הם.** דבמוקצה למצותו אפילו ר״ש מודה דאסור. מ״א סק״ה:

לה לה) **שם. ואם התנה עליהם בשעה שתלאם.** כ״כ הרמב״ם סוף פ״ו והטור בשם בה״ג. ועיין מאמ״ר אות ב׳ שכתב דלא דוקא בשעה שתלאם אלא כל שהתנה עליהם קודם ביה״ש מהני יעו״ש:

לו לו) **שם. ואם התנה עליהם בשעה שתלאם.** דלא כמהרי״ל שכתב שצריך לעמוד ביה״ש ולהתנות. ד״מ או׳ ג׳ מ״א סק״ו. בית השואבה או׳ י״ז. ועיין לקמן או׳ מ״ו:

לז לז) **שם. ואם התנה עליהם וכו׳** יש מי שנסתפק על אודות אשכול ענבים א׳ מגפן שהיתה מודלת ע״ג פצימין וסכך ע״ג הפצימין ונשאר האשכול תלוי בסכך מחובר לגפן וממילא נטשה נוי לסוכה ובטל לגבה וחלה עליה קדושה אי מהני ביה תנאה כמו דק״ל בשאר נויי סוכה שתלאן והדר פשטה דלא מהני ביה תנאה. אמנם הרב יד אליהו בחלק החי׳ דף צ״ט דחה דבריו ומסיק דאשכול זה דשם נמצא ושם היה ולא נתלה שם בכוונת נוי לא חל עליו קדושה כלל ומותר באכילה בלי שום תנאי. אמנם אם כיון להניחו משום נוי לדעת רש״י לא מהני ביה תנאה ולדעת הר״ן מהני ביה תנאה יעוש״ב. מחב״ר או׳ ב׳ שע״ת או׳ ד׳ בית השואבה אות כ״א:

לח לח) **שם. איני בודל מהם כל ביה״ש.** דיש תחלת ביה״ש ויש סוף ביה״ש כמ״ש בשבת ל״ד ע״ב ועל כן בעינן שלא יבדיל מהן כל זמן ביה״ש. ועוד עיין לעיל סימן רס״א אות א׳:

לט טל) **שם הגה. של ח׳ ימים.** ויש״ש פ״ד דביצה סימן ג׳ כתב דחומרא יתירה היא דכיון דאמר סתם איני בודל מהם כל ביה״ש כל ח׳ ימים במשמע. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ט׳ ר״ז אות ט׳. אבל הלבוש כתב כדברי מור״ם ז״ל דצ״ל בפי׳ איני בודל מהם כל ביה״ש של כל ח׳ ימים. והב״ד בית השואבה או׳ ט״ז וכתב וכן עיקר:

מ מ) **שם הגה. של ח׳ ימים.** וח״א כלל קמ״ו אות מ״ה כתב של הט׳ ימים:

מא מא) **שם. הרי זה מסתפק מהם בכל עת שירצה.** ואעפ״י שהם תלויין בסוכה. ר״ז או׳ ז׳. וכ״כ בס׳ בית מאיר דלא כסמ״ג יעו״ש. וכ״ש דהתנאי מהני להנות מהן כשיפלו. מ״ב או׳ י״ט:

מב מב) **שם. לאוכלם כשיפלו אינו כלום.** שהרי לא התנה אלא על שעה שלא יהיו תלוים בסוכה ואם כן בביה״ש שהיו תלוים בסוכה חלה עליהם קדושת הסוכה וכיון שחלה שוב אינו נפקעת ע״י מה שהתנה בתחלה ולפיכך אפי׳ נפלו מהסוכה אסור להסתפק מהם. ר״ז או׳ ח׳:

מג מג) **שם. ואם אמר אני מתנה עליהם וכו׳** ומיירי ג״כ שאמר בשעה שתלאם או עכ״פ קודם ביה״ש. מ״ב אות ך׳:

מד **מד) שם הגה. וצריך לעשות התנאי קודם ביה״ש הראשון.** דאל״כ כיון דחייל איסורא בביה״ש קמא ממילא חייל בכולהו דכיומא אריכתא דמו לענין זה ולא מהני תו תנאי. ט״ז סק״ר:

מה **מה) ואם** אמר איני בודל מהם כל שהות אורך ביה״ש של יום הראשון בלבד ולא התנה על ביה״ש של שאר הימים אסור להתפק מהם מיום שני ואילך לפי שכל יום ויום נחשב לקדושה בפ״ע וחל עליהם הקדושה בתחילת כניסת כל יום שלא התנה עליו. ואם התנה עליהם שאינו בודל מהם כל שהות ביה״ש שמיום ב׳ ואילך ולא התנה על ביה״ש של יום ראשון אסור להסתפק מהם אפי׳ מיום שני ואילך שכיון שחלה עליהם הקדושה בביה״ש הראשון שוב אינה נפקעת כל ימי החג לפי שהן יום א׳ ארוך לענין זה להחמיר אבל לא להקל. ר״ז אות ט׳:

מו **מו) שם בהגה. קודם ביה״ש וכו׳** דלא כדברי מהרי״ל שכתב שצריך לעמוד בשעת ביה״ש ולהתנות דאין דבריו נכונים כי צריך לעשות כן קודם ביה״ש כי מאחר שנכנס ספק ביה״ש תו לא מהני תנאי. ד״מ אות ג׳ ומיהו עיין מאמ״ר או׳ ג׳ שכתב שגם דעת מהרי״ל כן ומ״ש בשעת ביה״ש ר״ל סמוך לביה״ש וקודם לו יעו״ש:

מז **מז) שם בהגה. קודם ביה״ש וכו׳** ולפי מאי דמהקינן לעיל סימן רס״א או׳ א׳ דביה״ש מתחיל תיכף אחר שקיעה שאין השמש נראית על הארץ יעו״ש א״כ צריך לעשות התנאי קודם שקיעה דהיינו בעוד שהשמש נראית על הארץ:

מח **מח) שם בהגה. יש מן האחרונים שכתבו דבזה״ז אין נוהגין להתנות.** משום דאין אנחנו בקיאין להתנות כראוי. כ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ סוכה והב״ד הישׁ״ש פ״ד דביצה סי׳ ג׳ וכתב עליו ובודאי תפס מנהג איסטרייך ואשכנז אבל לא נתפשטה חומרא זו בשאר מקומות עכ״ל והב״ד מ״א סק״ח. א״ר או׳ יו״ד. ומיהו מ״ש שם המ״א לפרש בדברי מהרי״ל עיין מאמ״ר או׳ א׳ שכתב שאין דבריו מחוורין יעו״ש:

מט **מט) שם בהגה. משום די״א דאין איסור אפילו בדפנות וכו׳** עיין ט״ז סק״ח שכתב דדברים הללו אינן מחוורין דאין שום פוסק ס״ל להתיר אפי׳ בנוי דפנות כ״ש בדפנות עצמן יעו״ש אבל הי״א הקשה עליו דמדברי הטור בקיצור פסקי הרא״ש פ״ק דסוכה מוכח דאין שום איסור בדפנות יעו״ש וכן הברכ״י או׳ ד׳ הביא עיד פו׳ דס״ל דאין איסור בדפנות אף מדרבנן יעו״ש. ועיין לעיל אות א׳:

נ **נ) שם בהגה. כ״ש בנויין.** מיהו הט״ז שם ומ״א סק״ט השיגו ע״ז ודעתם דנוי סוכה בודאי אסורים בלא תנאי אכן דעת הט״ז להקל בסדינים המצויירים שיש חשש מפני הגנבים משום דאנן סהדי שלא תלאן שם מתחלה להיותן שם תמיד ע״כ לא איתקצו כלל ואפי׳ לא התנו עליהם יעו״ש. וכ״כ הר״ז או׳ י״ב. ח״א כלל קמ״ו או׳ מ״ה. מ״ב או׳ כ״ד. וכתב שם הר״ז ולפיכך מותר להסירן משם אימתי שירצה ואפי׳ שלא בשעת הגשם ואפי׳ אין חשש מהגנבים שהרי לא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם. ומ״מ לכתחלה נכון להתנות עליהם מעיו״ט וכמ״ש מור״ם ז״ל. ר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם. והיינו שיעמוד קודם ביה״ש הראשון ויאמר אני מתנה שאיני בודל מהן כל ביה״ש של הט׳ ימים. או שאומר אני מתנה שאשתמש בהה כל זמן שארצה. ח״א שם:

נא **נא) שם בהגה. ומ״מ טוב להתנות עליהם.** סדינים המצויירים שתולין בדפנות ומתנין להסירן מפני הגשמים יזהר לעשות בהם עניבה ולא קשירה. חי׳ אגודה למס׳ סוכה. ד״מ או׳ ה׳ כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ט:

נב **נב) אין** לתלות שעטנז. חי׳ אגודה למס׳ סוטה. ואם היה גבוה שלא יוכל ליגע בו מותר. מהרי״ו סי׳ קצ״א. כנה״ג בהגה״ט. מ״א שם. ודוקא אם תלוים בדרך וילון דאיכא למיחש שיתחמם בו, אבל אם קבועים בכותל על ידי מסמרות למטה ומן הצדדין דא״א לבא לידי עיטוף מותר לסמוך עליהם. פמ״א ח״ב סי׳ קי״ב. ער״ה או׳ ו׳. ועיין לעיל סי׳ תר״ל או׳ ו׳ וביו״ד סי׳ ש״א סעי׳ י״א:

נג **נג) אותם** החוקקים פסוק בסוכות תשבו על הדלעת לא יפה הם עושים כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ג בב״י ובט״ז. מ״א שם. לפי שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אלא א״כ יש בהם ספר שלם כמ״ש ביו״ד סי׳ רפ״ג וחקיקה היא ככתיבה לענין זה. ר״ז או׳ כ״א. ואע״ג דנוהגין היתר להתלמד בהם דוקא אבל שלא לצורך אסור. ח״א כלל קמ״ו אות מ״ז. וכ״כ מחה״ש. מ״ב או׳ כ״ד. ועוד משום שיבוא לידי בזיון. ח״א שם. מ״ב שם:

נד **נד) ואף** אחר הסוכות לא יפסע על עצי סוכה דתשמישי מצוה הוא כמו ציצית ולולב כדאיתא פ״ד דמגילה. מ״א שם. ר״ז או׳ ך׳. והט״ז סי׳ כ״א סק״ב כתב דבסכך סוכה טוב שלא לעשות לצורך דבר שאינו כבוד למצוה שעברה יעו״ש. י״א בהגה״ט. ר״ז שם. ועיין בדברינו לשם סי׳ כ״א או׳ ה׳. אך מותר לשרפם בתנור ונהגו להצניעם להגעלה לצורך פסח. בן א״ח פ׳ וזאת הברכה או׳ י״א:

נה הנ) שם בהגה. או תלה בסוכה אתרוג לנוי וכו' אחד שהי' לו אתרוג מיוחד ותלאו בסוכה לנוי ואח"כ ביו"ט בא אחד מן הכפר שלא מצא אתרוג לקנות מותר ליטול האתרוג התלוי בסוכה לנוי ולצאת בו ונהי דביו"ט אסור בטלטול משום מוקצה מ"מ בחו"ה שמותר לטלטלו הוא הדין שמותר לצאת בו דמצות לא ליהנות ניתנו ועוד דהא דאסור ליהנות הוא משום ביזוי מצוה וכאן ליכא ביזוי דמעיקרא הוי רק נוי מצוה והשתא מצוה גופא ומברכין עליו. תשו' חת"ס או"ח סי' קפ"ד. ועי"ש עוד שהאריך בזה ומסיק דמותר נמי לבעל האתרוג ליקח מעות מחיר האתרוג יעויין שם. והב"ד פ"ת ומ"ב בב"ה:

נו ונ) מוכר אתרוגים שנשארו לו אתרוגים באין קונה ובעיו"ט תלה האתרוגים בסכך הסוכה לנוי סוכה ולא קשרם בקשר של קיימא כ"א בעניבה ולמחרתו ביו"ט א' של חג בא אליו איש א' מכפר הסמוך לעיר ורוצה לקנות ממנו אתרוג למצות נטילת ד' מינים כיון דהוא מילתא דלא שכיחא שיתרמי אחד ביו"ט א' שיצטרך לקנות אתרוג דכ"ע מכינין קודם החג וגם לא שכיח שיטלו אתרוג מנוי סוכה לצאת בו אין להקל בזה בלא תנאי מפורש ומה שלא קשרם בקשר של קיימא הוא רק גלוי דעת וכו'. תשו' שיבת ציון סי' ט"ז. פת"ע או' י"ט:

נז זן) ואם מותר לקחת הנויין לסוכה אחרת אם הסוכה כשירה ובא לקחת הנוי לסוכה אחרת יש בו משום ביזוי מצוה ואכחושי מצוה ואם הסוכה נפסלה אז ליכא משום ביזוי מצוה ואולי גם אכחושי לא שייך בזה. בהו"ר היה רוח סערה וכמעט שלא נפלה הסוכה לעת ערב אם מותר לקחת הסכך לסוכה אחרת שאינה מסוככת אסור ובפרט כיון שבשמיני אינו רק ספק ויתובי יתבינן וברכה לא מברכינן. תשו' שואל ומשיב מ"ד ח"ב סי' כ"ח. פת"ע או' יו"ד:

נח חנ) שם בהגה. מותר להריח בו וכו' שלא הוקצה אלא מאכילה. ובהדס לא אקצייה אלא לעצים ולא להריח. לבוש. ולפ"ז הדס לנוי לריח אסור, דלהכי אקצייה וה"ה עשבי בשמים כה"ג. א"א או' יו"ד:

נט נט) שם בהגה. ויש אוסרים בהדס וכו', דכיון שאין עיקרו עומד אלא להריח הוקצה גם להריח בו כדלקמן סי' תרנ"ג. לבוש. והריטב"א בחי' בשם רבו התיר וכתב שכן עיקר. והביאו או"ח או' כ"ו יעו"ש. ער"ה סי' תרנ"ג או' א' ומ"מ כיון דאיכא פלוגתא שב וא"ת עדיף:

ס ס) שם בהגה. ויש אוסרים בהדס וכו' משא"כ באתרוג דאפי' אתרוג של מצוה מותר להריח כדלקמן סי' תרנ"ג. לב"ש. ומשמע דבאתרוג לכ"ע מותר להריח כיון דעיקרו עומד לאכילה ומאכילה רק אקצייה כמ"ש לעיל או' נ"ח. וכ"כ מ"ב או' כ"ו:

סימן תרלט

א א) [סעיף א'] כיצד מצות ישיבה בסוכה וכו', מי שאינו יכול לבא בסוכה כ"א ע"י שיעבור בנהר ע"י ספינה ביו"ט אסור לו לעבור ואם עבר בדיעבד במקום מצוה ואונס בשעת הדחק יש לסמוך על הרשב"ם ור' ישעיה ז"ל. מהר"ש יונה בתשו' סי' נ"א. כנה"ג בהגה"ט סי' תר"מ. מ"א סימן זה בריש הסי'. ומיהו דעת ח"א כלל קמ"ו או' מ"ח להתיר אפי' לכתחלה אם א"א בענין אחר והוא שהגוי יעבירנה יעו"ש. אמנם דברי הרשב"ם הנז' הביאם ב"י סי' של"ט וכתב שהרא"ש סתר דבריו מכמה ראיות וגם התו' סתרו דבריו. וכן דברי ר' ישעיה הנזכר הביאו ב"י שם וכתב דלדעת ר"י והתו' והרא"ש ודאי אסור יעו"ש. וכבר כתבנו ע"ז לעיל סי' תרי"ג סעיף ו' וסימן תקפ"ו או' קמ"ד וסימן של"ט אות ע"ד דעת כמה פו' האוסרים קחנו משם:

ב ב) שם. כיצד מצות ישיבה בסוכה וכו', הא דמברכינן אסוכה בכל פעם ופעם ואמצה לא מברכינן אלא בלילה הראשונה משום דבאכילת מצה אינו מקיים מ"ע רק בלילה הראשון דכתיב בערב תאכלו מצות אבל גבי סוכה כל שעה שהוא יושב מקיים בסוכות תשבו שבעת ימים. דרשות מהרי"ל ה' סוכה. שכנה"ג בהגה"ט או' ג'. מ"א סוף הסי'. ועיין לעיל סי' תע"ה או' ע' ואו' ע"א:

ג ג) והא דאין מברכין אשינה לישב בסוכה משום דשמא לא ישן ותהי' הברכה לבטלה. הרא"ש פ' בתרא דסוכה ופ"ק דברכות. וכ"כ התשב"ץ סי' קמ"ב. והטור כתב בשם ר"ת דברכת סוכה שמברך על האכילה פוטרת כל השאר. מט"מ סי' תתקי"ד. וע"כ כשמברך על הסוכה בסעודת היום יכוין לפטור כל הישיבה והשינה ואכילת עראי ושתיה של היום מכאן עד שיברך על סעודה אחרת וכשמברך בלילה יכוון לפטור הישיבה והשינה של הלילה עד שיברך בסעודת היום:

ד ד) שני אחין או שותפין שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם. לענין אכילה יכול כל אחד לאכול לבדו זה אחר זה, אבל לענין שינה זה ישן לילה א' וזה ישן לילם אחד. ואם חביבה עליהם המצות תע"ב אם זה ישן מקצת הלילה וזה מקצת. ואם שומרי גנות פטורין כל שכן מי שאין לו מקום. מהר"א אזולאי בהגהו' כ"י בשם תשו' רב האי גאון. ברכ"י אות א'. שע"ת:

ה ה) **שם הגה. וישן ומטייל.** והרוצה לדבר שמועות עם חביריו ילך לסוכה. ד״מ או׳ א׳ בשם מהרי״ל. ט״ז סק״א. והשל״ה כתב (דרמ״ה ע״א) מנהג מורי שלא לדבר בסוכה אלא בד״ת. א״ר או׳ א׳. וכ״ש שלא לדבר דברים בטלים שזה אסור אף חוץ לסוכה. מש״ז אות א׳. ובענין לשחוק בקוביא עיין לעיל סי׳ של״ח או׳ ט״ל דיש שכתבו כמה קללות נמרצות על המשחק בכל מין קוביא אפי׳ בשאר הימים יעו״ש:

ו ו) **ראוי** לכל יר״ש שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי קדושה ולא דברים של הבלי הבלים כי מצות סוכה היא קדושה גדולה כידוע לכל חכמי לב והעד על זה שאפי׳ על עצי הסוכה חל הקדושה ואסורים כל שמונה כמ״ש בסי׳ הקודם. קשל״ה מסכת סוכה. ועיין בש״ך עה״ת פ׳ אמור שכתב וז״ל הרי הז׳ צדיקים רמוזים שהם באים ויושבים בסוכה על כן צריך לשבת בה באימה וביראה בבושה וענוה. ולא ימשך אחר אכילה ושתיה שלא יבא לידי נבלה. ולא יכניס לתוכה עכו״ם שהסוכה צלה דמהמנותא ועכו״ם לית ליה מהמנותא ואז בורחת הקדושה וז׳ הצדיקים מקללים קללות נמרצות וכו׳. יעויין שם. והב״ד ב״ד סימן תמ״ד:

ז ז) **שם. ודר בסוכה כל שבעת הימים וכו׳** שנא׳ בסוכות תשבו שבעת ימים ותשבו פירושו תדורו כלומר שיהא עיקר ישיבתו בסוכה וידור בה כדרך שאדם דר בביתו בשאר ימות השנה לבוש:

ח ח) **וכתב** בזוהר פ׳ אמור דף ק״ג ע״ב וז״ל ת״ח בשעתא דב״נ יתיב במדורא דא צלא דמהמנותא שכינתא פרסא גדפהא עליה מלעילא ואברהם וחמשה צדיקייא ודוד מלכא שוין מדוריהון עמיה הה״ד בסוכות תשבו שבעת ימים וכו׳ ובעי בר נש למחדי בכל יומא ויומא באנפין נהירין באושפיזין אלין דשריין עמיה וכו׳ כי הא דרב המנונא סבא כד הוה עייל לסוכה הוה חדי וקאים על פתחא דסוכה מלגאו ואמר נזמן לאושפיזין וכו׳ יעו״ש. ועל כן בכל לילה אחר שמדליקין הנרות בסוכה יש לעמוד בפתח הסוכה ולומר לשם יחוד קדבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מ״ע של ישיבת הסוכה כמ״ש בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים אני ה׳ אלהיכם. לתקן את שורש מצוה זו וכל מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳:

ח) **ואח״כ** יאמר עולו אבהן אשפיזין עלאין קדישין אברהם יצחק יעקב וכו׳ ובליל א׳ יאמר ליעול אברהם אושפיזא עילאה קדישא וליעול עמיה יצחק יעקב משה וכו׳. ובליל שני אחר שיאמר עולו אבהן וכו׳ כנז׳ יחזור לומר ליעול יצחק אושפיזא עילאה קדישא וליעול עמיה אברהם יעקב משה וכו׳ וכן על זה הסדר כל ז׳ הלילות. (ור״ל להמשיך הארה מחג״ת נהי״ם המכונים לאברהם יצחק וכו׳ אל בחי׳ הסוכה ובזה לא יקשה לך כמה אברהם וכו׳ יש שהולכים בכל הסוכות כידוע ליח״ן ובתשו׳ הארכתי). ואחר כך יאמר תיבו אבהן אושפיזין עילאין קדישין אברהם יצחק יעקב וכו׳. ובליל א׳ יחזור לומר ליתיב אברהם אושפיזא עילאה קדישא וליתיב עמיה יצחק יעקב משה וכו׳. ובליל שני יאמר ליתיב יצחק וכו׳ וליתיב עמיה אברהם יעקב משה וכו׳ וכן ע״ז הסדר כל ז׳ הלילות. ואח״כ יאמר זכאה חולקנא וזכאה חולקהון דישראל דכתיב כי חלק ה׳ עמו וכו׳ וכמ״ש בזוהר שם:

ח) **ודע** כי בליל ראשון כשאומר ליעול אברהם יכוין להמשיך בחי׳ אור מקיף דחסד דחסד מן בחי׳ בינה אל בחי׳ חסד דמלכות ובליל שני כשאומר ליעול יצחק יכוין להמשיך אור מקיף דחסד דגבורה מן בינה לגבורה דמלכות וכן ע״ז הסדר בליל ג׳ מקיף חסד דתפארת דבינה לתפארת דמלכות ובליל ד׳ מקיף חסד דנצח ובליל ה׳ מקיף חסד דהוד ובליל ו׳ מקיף חסד דיסוד ובליל ז׳ מקיף חסד דמלכות דבינה למלכות דמלכות. ועיין לעיל סי׳ תרכ״ה או׳ א׳ ודוק. ויצוה להביא כסא ומעיל מפואר ע״ג לזכר ז׳ אושפיזין עילאין קדישין מעין דוגמא שעושין ביום המילה כסא לאליהו הנביא זכור לטוב. וכתוב בזוה״ק (פ׳ לך לך דצ״ג ע״א) דאי לא מתקנין ליה כסא לא אתי זאת היתה לחרדים לדבר ה׳ להזמין כסא לז׳ אושפיזין עילאין קדושין. מו״ב או׳ רפ״ט. מל״ח סי׳ ך׳ אות ט׳. וי״ל זה כסא לכבוד ז׳ אושפיזין עילאין קדישין וכמו שאומרים על כסא אליאו כמ״ש בזוהר שם. והגם שכתבנו לעיל שהם רמז לאורות עליונים גם הכסא הוא דרך רמז:

ט ט) **ובענין** הדלקת הנרות יש נוהגין להדליק נר מיוחד בכל לילה לכבוד ז׳ אושפיזין ובליל א׳ אומרים הריני מדליק נר זה בסוכה לכבוד אברהם אע״ה. ובליל ב׳ לכבוד יצחק וכו׳. ויש נוהגין להדליק בכל לילה ז׳ נרות לכבוד כל הז׳ אושפיזין וכמ״ש לעיל סי׳ תרכ״ה אות ט״ז יעו״ש והנוהגין להדליק ביו״ט ה׳ ובשבת ז׳ כנגד העולים כמ״ש לעיל סי׳ רס״ג או׳ ט׳ א״צ להדליק ה׳ וז׳ או ז׳ וז׳ אלא רק יוסיף שמן ויאמר זה הנרות לכבוד שבת ולכבוד ז׳ אושפיזין. וכ״מ מדברי הזוהר פ׳ אמור דף צ״ד ע״ב שכתב דאם אירע יו״ט בשבת א״צ ב׳ שלחנות או ב׳ סעודות יעו״ש. והדלקת הנר של סוכות האיש קודם לאשה. בית השואבה אות ז׳. וטוב שידליקו שניהם יחדיו. או בעששית אחת או יתן שנים והכל לפי האדם והמקום. מל״ח סי׳ ך׳ אות ח׳:

י י) **וכתב** עוד שם בזוהר פ׳ אמור דף ק״ד ע״א וז״ל ובעי למחדי למסכני מ״ט בגין דחולקא דאינון אושפיזין דזמין דמסכני הוא. וההוא דיתיב בצלא דא דמהימנותא וזמין אושפיזין אלין עלאין אושפיזי מהימנותא ולא יהיב לון חולקהון כלהו קיימי מניה ואמרי אל תלחם את לחם רע עין וכו׳ יעו״ש. ולכן בכל לילה יזמין אצלו עני בן טובים לסעוד אצלו או ישלח לו לביתו ובליל א׳ יאמר זה הסעודה שאני נותן לעני היא לכבוד אברהם אע״ה לתקן את

שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו'. ובליל ב' יאמר לכבוד יצחק אע"ה. ובליל ג' לכבוד יעקב. וכו' עד ליל ז' לכבוד דוד מלכא משיחא. ועיין לעיל סי' תרכ"ה או' ט"ו:

יא יא) אין לכסות השלחן בבית החורף דדוקא בסוכה שהוא קבע יכסה בשבת ויו"ט. ובש"ע (שהוא ספק אם חייב בסוכה) יכסה גם בבית החורף. הגהות מנהגים. משמע דבחו"ה אין מכסין שלחן כלל. א"ר או' א'. והמש"ז אות א' כתב דגם בחו"ה מכסין השלחן דיו"ט מקרי יעו"ש. והיינו לפרוש מפה יפה על השלחן דרך כבוד להיות מכוסה דרך כבוד כל הלילה כדי להמשיך עליו ברכה מברכת שבת ויו"ט. ועיין לעיל סי' רס"ב או' י"ג שהאר"י ז"ל היה מניח על השלחן גם כן כוס של בהמ"ז ובו איזה טיפין של יין וגם פתיתי לחם יעו"ש:

יב יב) כתב מהרי"ו בתשו' המקיים מצות סוכה כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. סוכה דומה לב' והעולם דומה לבי"ת והתורה מתחלת בב' וכיון דסוכה מרמז לתורה משו"ה שיעור גבהה ך' ק"ך טפחים כנגד ג"פ מ' יום שניתנה בו התורה ושני חייו של מרע"ה. ורחבה ז' כנגד ז' רקיעים עכ"ד. והיינו אם עושה אותה כהלכתה ונוהג בה בקדושה ובכוונה כדת מה לעשות. וכתב בסידור רב יעב"ץ אות א' דעל כל רגע ששוהא בביתו בלי הכרע עובר בעשה. ובכל רגע ששוהא בסוכה מקיים מ"ע עכ"ל:

יג יג) שם. בין ביום בין בלילה וכו' ונמצא כתוב בשם הגר"א שמותר לישן בסוכה יחידי דשומר מצוה לא ידע דבר רע. יפ"ל ח"ב או' א' והוא ע"ד מ"ש במסכת קדושין שלוחי מצוה אינן ניזוקין וכו' וא"כ כ"ש בזמן עשיית המצוה ומיהו כתוב שם היכא דקביע היזקא לא סמכינן אניסא יעו"ש. ועיין מ"ש בזה בסה"ק חיים עד העולם בסיום למסכת חולין יעו"ש:

יד יד) שם. וכלי שתיה וכו' אפי' הם של חרס ואפי' לאחר שתיה. כ"מ בגמ'. והטעם לפי שאין נמאסין כמו כלי אכילה ועוד דאין קבע לשתים ומצוי הוא ששותה כמה פעמים ביום. מ"ב אות ג':

טו טו) שם. אבל כלי אכילה וכו' כד ששואבין בו מים חוץ לסוכה. גמ'. כלים שמשהין בהם קמח והעריבות וכלים של בשמים חוץ לסוכה. מרדכי. שה"ל. מ"א סק"א. וכן יורה ומחבת ודוד ובוכנא ואסיתא ואגנא דלישא ושפודין דאסכלאות. רוקח. א"ר או' ו':

טז טז) שם. אבל כלי אכילה וכו' כתב הב"ח דאותם האומרים דאם הכניס כלי אכילה בסוכה נפסלה וסמכו על הרי"ף בסוף סוכה טעות גמור בידם עמ"ש הרז"ה והרמב"ן שם עי"ש. ונעלם ממנו הראב"ד בס' תמ"ד סימן רמ"א שהבין דברי הרי"ף כפשטן דהסוכה נפסלת בכך והסכים כן יעו"ש. וכ"כ הריטב"א שם ובפרק הישן עי"ש. ער"ם או' ב'. והיינו אף לדברי האומרים שנפסלת בכך היינו כ"ז שכלים המאוסים מונחים שם. וכ"כ ח"א כלל קע"ז או' ב' דאם הכניס בתוכה כלים מאוסים לא נפסלה הסוכה בכך ומ"מ בשעה שהם בתוך הסוכה י"א דפסולה מדרבנן ואין מברכין לישב בסוכה עד שיוציאם עכ"ל ועל כן יש ליזהר שתיכף אחר האכילה יסיר את הכלים שהם מלוכלכים וכן כל כלי שיש בו איזה דבר מאוס:

יז טוב) שם. כגון קדרות וקערות וכו' משמע מל' הש"ע דקדרות וקערות דין א' יש להם קודם אכילה שרי לאחר אכילה אסור שאז הם מאוסים והעולם נזהרים מקדירה אף קודם אכילה ומקערה אין נזהרין אף אחר אכילה ואין נכון. מ"א סק"ג. ר"ל מה שאין נזהרין בקערה אפי' לאחר אכילה אינו נכון דלפי פסק הש"ע גם קערות אחר אכילה אסורים אבל מה שנזהרים בקדרות אפי' קודם אכילה יש ללמד עליהם זכות דמחמירין כדעת י"מ שהביא הרב"י בשם המרדכי דטעם איסור קדרה בסוכה דהני אין רגילין להיות בבית דירה ולאו משום מאיסותא אלא משום תשבו כעין תדורו וא"כ אפי' קודם אכילה אסור אבל לאחר אכילה אע"ג דהביא הרב"י בשם ראבי"ה דקערות שריין אפ"ה אין בידנו להקל נגד הרב"י בש"ע דפסק דלא כוותיה. ומ"מ בין קודם אכילה ובין אחר אכילה בין קדרה ובין קערה אין לנו אלא פסק הרב"י בש"ע ולאורו נלך. מחה"ש. ור"ל בין קדירה ובין קערה קודם אכילה שרי ואחר אכילה אסור. ומיהו כבר כתב המ"א דבקדרה נוהגין העולם לאסור אף קודם אכילה. וכ"כ ח"א כלל קמ"ז או' ב' וכ"פ דה"ח או' א'. ומ"ב או' ה' כתב אפשר דגם דעת הש"ע כן. ומ"מ דאם אין לו כלי וצריך לאכול מן הקדרה מותר להכניסו. ח"א שם. מ"ב שם:

יח חי) אין להביא הקדירה בסוכה ולערות התבשיל בקערה. מהר"ר שמואל והסכימו עמו מהרש"ל ומהראנ"ח ורבני אזמיר. מרכבת המשנה פ"ו דסוכה. ברכ"י או' ב' שע"ת או' ג':

יט יט) שם. המנורה בסוכה. המנהג שאין מביאין נר חרס בסוכה כ"א מנורות ברזל ונחושת ונר שעוה. ב"י בשם הרוקח. ב"ח. ט"ז סק"ב. מ"א סק"ב. עט"ז. א"ר או' ז'. וכן מקידה של חרס אין להכניס בתוך הסוכה. דה"ח או' א' ומשמע אף נר חדש של חרס אין מניחין בתוכה. א"א או' ב' ואם הוא מחופה בקוניא מותר. ד"מ או' ב' א"א שם ומש"ז או' ב':

כ ך) שם. המנורה בסוכה. ולאחר שכבה חוץ לסוכה. פסקי תו' סוכה או' ס"ח. לבוש. פת"ע או' ה'. בן א"ח פ' האזינו או' ט':

כא **כא) שם. ואם היתה סוכה קטנה מניחה חוץ לסוכה.** וסוכה קטנה פירש״י של שיעור מצומצם ז״ט משמע דטעם האיסור משום דבזה ממעטת משעירה וצ״ל דמירי במנורה שהיא תלוי׳ ונקשרת למעלה בסכך כמו לאמפ״ן שלנו וע״כ ממעט הנר כשיעור שלו מן הסכך ונשאר פחות מכשיעור ולפ״ז אין אסור אלא בנקשר ושיעורו מצומצם. אבל התוס׳ שם (בדף כ״ט ע״א) כתבו הטעם בסוכה קטנה דחיישינן שמא תשרף סוכתו ולפ״ז אין חלוק בנקשר למעלה וגם במצומצם ז״ע אלא שראוי לשער שלא תשרף סוכתו. ט״ז סק״ג. וכ״כ הב״ח דלפי טעם זה אף בסוכה שאין השעור מצומצם כ״כ אם נראה שיש לחוש שמא תשרף סוכתו ומבעית ונפיק אסור יעו״ש. וכ״כ המ״א סק״ב הטעם שלא תדלק הסוכה ויתבטל ממצותה. וכ״כ הר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ח׳:

כב **כב) שם הגה. ואל יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה וכו׳** ותשמיש המטה שרי. ט״ז סק״ד. א״ר או׳ ח׳ ברכ״י או׳ ג׳ ח״א כלל קמ״ז או׳ ב׳ מ״ב בב״ה. בן א״ח פ׳ האזינו או׳ ט׳ מיהו דעת ב״ד סי׳ תמ״ד לאסור כדברי הרש״ך על התורה פ׳ אמור וכתב ואף לדעת רמ״א (לקמן בהגה העי׳ ב׳) דמתיר הוא דוקא כשיש סדינים בסוכה באופן שלא יכנס אור הלבנה בתוכה כמ״ש הכנה״ג סי׳ ר״מ בשם סד״ה יעו״ש ועיין בדברינו לשם או׳ ע״ה ואו׳ ע״ו יעו״ש. וגם אם יש שם ספרים צריך לכסותם ע״ד שנת׳ לעיל בסימן ר״מ סימן ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כג **כג) שם הגה. ואל יעשה שום תשמיש בזוי וכו׳** כגון שטיפת קדירות וקערות וכיוצא בהם. ב״י בשם או״ח. משמע דבכוסות ליכא קפידא. מ״א סק״ג. א״ר שם. ר״ז או׳ ב׳ ח״א שם. מ״ב או׳ ט׳. וכל שכן דאסור להשתין בה אפי׳ בכלי. ח״א שם. מ״ב שם:

כד **כד) אמר** שבועה שלא אשב בצל אסור לישב בצל סוכה שבועה שלא אשב בצל סוכה לוקה ויושב בצל סוכה. ירושלמי בשבועות פרק ג׳ ה״ד. הביאו ר״ח בפסחים ק״ז ע״א והרי״ף והרא״ש סוף מס׳ פסחים. פת״ע או׳ ז׳. ועיין לעיל סי׳ תפ״ה ובדברינו לשם בס״ד:

כה **כה) [סעיף ב׳] אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל ז׳ וכו׳** ולענין יום שמיני בחו״ל עיין לקמן סי׳ תרס״ח סעי׳ א׳:

כו **כו) שם. אפי׳ שינת עראי.** דאמר רבא (סוכה כ״ו ע״א) אין קבע לשינה שפעמים שאינו מנמנם אלא מעט ודי לו הילכך זו היא שינתו. ט״ז סק״ה. מ״א סק״ד ואפי׳ אם מניח ראשו בין ברכיו דקים לי׳ שלא ירדם אסור. מט״מ סימן תתי״ג. מש״ז או׳ ה׳. מ״ב בב״ה:

כז **כז) שם. אפי׳ שינת עראי.** עיין לעיל סי׳ ע״ד או׳ ד׳ די״א שינת עראי מאה אמה הא בציר מהכי אף עראי לא הוי ואפשר דה״ה לענין סוכה כה״ג. מש״ז שם. מ״ב או׳ י״א:

כח **כח) ומי** שנאנס וישן חוץ לסוכה מיד כשיקיץ צריך לילך לסוכה דהא אפי׳ בירדו גשמים ופסקו צריך לילך לסוכה אם עדיין לא שכב וכמ״ש המ״א לקמן סעי׳ ז׳ בכורי יעקב. מ״ב שם:

כט **כט) שם. אבל מותר לאכול אכילת עראי וכו׳** אפי׳ ת״ח אם רוצה שלא להחמיר על עצמו בכך רשאי ולא הוי כמי שאינו מדקדק במצות. ב״י בשם הר״ן. עט״ז. מ״ב בב״ה:

ל **ל) שם. אבל מותר לאכול אכילת עראי וכו׳** דזה לא חשיב לחייבו בסוכה דאף בביתו מצוי שאוכל עראי חוץ לביתו. הר״ן והריטב״א. וה״ה שמותר לטעום את התבשיל כמה פעמים ואפי׳ לבלוע חוץ לסוכה. מ״ב או׳ י״ב:

לא **לא) שם. כביצה מפת.** וביצה בכלל. טור. לבוש. ונהי דלפי גירסת רש״י בגמ׳ מוכח דכביצה בעי סוכה ולא שרי למיכל לבר מסוכה אלא בציר מכביצה הנה כל הגאונים לא כתבו כן וכתב הרשב״א בחי׳ שדברי הגאונים עיקר. מאמ״ר או׳ א׳. יעו״ש:

לב **לב) שם. כביצה מפת.** שכן דרך בית הבליעה מחזיק כביצה ודרך אדם לטעום מלא פיו דרך עראי. לבוש:

לג **לג) שם. כביצה מפת.** הגו״ר חא״ח כלל ד׳ סי׳ ו׳ העלה דפת הבא בכסנין יש להחשיבו כפת גמור דאף שיאכלנו דרך עראי כיון שאכל יותר מכביצה מברך על הסוכה יעו״ש. והב״ד החיד״א בספרו חיים שאל ח״א סי׳ ע״א או׳ א׳ ובספרו מחב״ר או׳ ה׳. וכתב עליו, דזהו לדברי הרמב״ם אבל לדעת החולקים על הרמב״ם נראה דצריך פת ממש יותר מכביצה אבל פת הבאה בכסנין אפי׳ אכל יותר מכביצה הוי כעראי עד שיקבע סעודתו עליהם וא״כ יותר טוב שלא לברך דנקטינן כל דבעי סוכה מברך. וכתב וכן ראה לגדולים בארץ הצבי שלא היו מברכין על פת הבאה בכסנין אף על יותר מכביצה יעו״ש. והב״ד השע״ת או׳ ה׳ וכתב ובמדינתינו נהגו רוב העולם ביו״ט ושבת לקדש ולאכול אחר הקידוש פת כסנין במקום סעודה ואח״כ הולכין אחר הקידוש חוץ לסוכה ומטיילים בקבלת פני רבם וכיוצא ונמשך איזה שעות עד זמן סעודה ומברכים בשעת קידוש ברכת סיכה נראה דשפיר דמי דאע״ג דפת כסנין הוא מ״מ כיון שאוכל אותה בתורת סעודה הצריכה לקידוש שפיר דמי שיברך ברכת סוכה דמחשבתו זו משויה ליה כקבע רק יזהר שיהיה

יותר מכביצה ובזה אפשר שגם המחב״ר מודה. אך בחול או באמצע היום דשבת ויו״ט כשאוכל בלא קידוש פת כסנין כמדומה שמנהג ג״כ לברך ברכת סוכה על פת כסנין ולע״ד יש לחוש לדעת מחב״ר. מיהו נראה שאם אין דעתו לצאת מיד רק לשבת שם זמן מה שפיר דמי לברך דהא הברכה גם היא על הישיבה אלא שנהגו לברך בשעת אכילה וא״כ באכילת פת כסנין סגי. ועי״ש בגו״ר בסוף הי׳ הנ״ל שכתב שם לענין אכילת פירות שפטור אפי׳ קבע דמחלק בין נכנס לסוכה לישב בה דהתם כניסתו לישב הוא כמו שיכנס לביתו לישב משא״כ בנכנס בשביל אכילת פירות שאין דרך להקפיד באכילת פירות חוץ לביתו ואין דעתו על ישיבת הסוכה יעו״ש ולכן בחול כשנכנס לאכול פת יכוין על האכילה והישיבה גם כן אבל מי שאוכל פת כסנין ויוצא מיד יש לחוש למ״ש המחב״ר דעל פת כסנין לא יברך. עכ״ד השע״ת. מיהו מ״ש לחלק בין נכנס לאכול ולישב בין נכנס לאכול ולצאת וכן בין אוכל אחר קידוש בין אוכל בשאר היום מדברי החיד״א הנז׳ משמע דאין חילוק ולא יברך לישב בסוכה אלא דוקא באוכל פת ממש יותר מכביצה או אם קבע סעודתו על הפת הבאה בכסנין. וכן יש נוהגין משום דחיישי לספק ברכות. אכן אם יש מקום שנהגו כדברי השע״ת אין למחות משום דכבר כתבנו בכ״מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל. ובענין שיעור קביעות סעודה על הפת הבאה בכסנין עיין בחיים שאל שם שכתב דהיינו שיעור ג׳ ביצים יעו״ש ועיין לעיל סי׳ קס״ח אד׳ מ״ה ודוק. ועוד עיין לקמן או׳ מ׳:

לד **לד) שם. כביצה מפת.** כתוב בשה״ל ובספר התניא סימן פ״ד בשם הרב אביגדור דאכילת עראי דשבת ויום טוב חשיבא כקבע. והב״ד א״ר או׳ י״א וכתב וצ״ע והברכ״י או׳ ה׳ תריץ יתיב יעו״ש וע״כ אפי׳ מי שאינו נזהר בחול באכילת עראי ואוכל חוץ לסוכה בשבת ויו״ט יש ליזהר אך לא יברך אסוכה משום ספק ברכות:

לה **לה) שם. ומותר לשתות מים.** במשנה (סוכה כ״ו ע״ב) אמרינן מעשה והביאו לריב״ז. לטעום את התבשיל ולר״ג ב׳ כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה. ואמרינן בגמ׳ דה״ק אם בא להחמיר על עצמו מחמיר ולית ביה משום יוהרא ומעשה נמי והביאו וכו׳. ט״ז סק״ו:

לו **לו) שם. ויין ולאכול פירות. הגה. ואפי׳ קבע עלייהו וכו׳** והר״מ מרוטנבורג היה מחמיר אפי׳ בפירות שלא לאוכלם חוץ לסוכה וכתב עליו הרא״ש פ״ב דסוכה והיינו כשקובע עצמו לאכילת פירות אבל באכילת עראי דפירי ליכא מאן דאסר יעו״ש והב״ד הטור וב״י. וכתב ב״י דלדברי האומרים שאם קבע סעודתו על הפירות חייב בסיכה ה״ה בקבע סעודתו על היין עכ״ל משמע אבל לדברי האומרים דלאכילת פירות לא בעי סוכה אפילו קבע ה״ה ליין. וכ״כ בד״מ או׳ ד׳ דבזה״ז לא מיקרי קביעות על היין קביעות ושתיית יין פטור מן הסוכה אפי׳ קבועים והוי דינו כשאר פירות יעו״ש. וזהו שכתב כאן בהגת ש״ע ואפי׳ קבע עלייהו. והב״ח כתב באדם יחידי היושב בסוכתו לשתות סברא דלא חשיב קבע אבל בני חבורה שקבעו יחד לשתות ודאי הוי קבע גמור ובפרט לאותן מדינות שנוהגין לשתות יחד בקבע בלי שום אכילה דהו״ל קבע גמור ובעי סוכה ולברך לישב בסוכה כנ״ל להלכה אבל למעשה ראוי להחמיר שלא לשתות בקבע אלא תוך סעודה לאפוקי נפשיה מפלוגתא וכן בקבע דבשר וגבינה וכיוצא בהן עכ״ל. והב״ד ע״א סק״ה וכתב וה״ה בקביעות דשאר משקין אבל לשתיה בלי קביעות אין לברך יעו״ש. ור״ל דלית ביה ספיקא כלל ואין צריך להחמיר שלא לשתות אלא תוך הסעודה כמ״ש הלב״ש. וא״כ משמע לדעת הב״ח דשתיה דקביעות דבני חבורה צריך לברך לישב בסוכה אבל לשתיה דקביעות דיחיד יש להחמיר לשתות בתוך הסעודה ומשמע הא אם לא אפשר לשתות בתוך הסעודה ישב בסוכה ולא יברך משום דאיכא פלוגתא וסב״ל. מיהו אפשר לומר דלדעת הסוברים שהביא הטור וב״י דיין אפילו קבע לשתות א״צ סוכה דאין לחלק בין קביעות יחיד לבני חבורה ואפשר שגם דעת הב״ח כן במסקנתו שכתב אבל למעשה וכו׳ וע״כ אם אפשר יש לאכול אחד מהם פת יותר מכביצה ולברך לישב בסוכה ולכוין לפטור אותם ואם לא אפשר יש לברך כל אחד לישב בסוכה בלבו. ואם חפצים לקבוע לשתות אחר בהמ״ז יש לכוין בברכת לישב בסוכה שמברכין על הפת גם על קביעות ששותין אחר ברהמ״ז. ועיין מחה״ש סק״ה שכתב ובמדינתינו ה״ה קאפע הוי קבע אבל בתשו׳ עולת שמואל סי׳ צ״ז כתב דאפי׳ להנך פוסקים דבקבע לשתיה חייב בסיכה היינו רק באותן שקובעין לשתיה אחר האכילה דרך שמחה וריעות אבל לא בשתיית קאפע או שאקאלאדע שאינו חשוב קביעית יעו״ש. וכ״כ בכורי יעקב על דברי המחה״ש הנזכר דליתא יעו״ש. וכ״ז שכתבנו הוא לחוש לדעת המחמירין. אבל לענין הלכה כתב המאמ״ר אות דאין לנו אלא דברי מרן ומור״ם ז״ל דיין ופירות לא בעו סוכה אפי׳ קבע עלייהו וממילא אי אכיל ושתי בסוכה אין לו לברך יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ג׳ ולקמן אות צ״ו:

לז **לז) שם. אפי׳ מים הרי זה משובח.** כ״כ הרמב״ם פ״ו מה׳ סוכם ה״ו. והרב צידה לדרך כתב דחומרא יתירה היא וכ״כ משם מהרי״ל. ברכ״י או׳ ו׳ שע״ת. והגם דמשנה שלמה היא (סוכה כ״ו ע״ב) ולר״ג שני כותבות ודלי של מים ואמרו העלום לסוכה ומפרש בגמ׳ משום חומרא י״ל דהרמב״ם מפרש דהחומרא היא גם בשביל המים והצל״ד מפרש דוקא בשביל הכותבות ולא בשביל המים ומ״מ כיון שכ״כ הרמב״ם והש״ע ושאר האחרונים הכי ק״ל:

לח **לח) שם אפי מים הרי זה משובח.** וכ״ש פת דרך עראי ויין ופירות:

לט טל) **שם. ותבשיל העשוי מה' מינים אם קובע עליו וכו'** היינו שאוכלם בחבורה או שאוכל שעור חשוב שקובע סעודתו בזה ולא די שיאכל מעט יותר מכביצה במו בפת. בגדי ישע והשיג על מ"א סק"ו שכתב דקבע עלייהו היינו יותר מכביצה יעו"ש וכ"כ השע"ת או' ה' דתבשיל העשויה מה' מינים יש לחייבו בסוכה אפילו באכילה דרך עראי אך לא יברך על הסוכה אם לא שאוכל בקביעות. וכ"כ מ"ב או' ט"ו. ומ"ש השע"ת דיש לחייבו בסוכה אפי' באכילת עראי וכו' היינו ביותר מכביצה דלא עדיף מפת דכביצה מותר לאכול חוץ לסוכה כמ"ש לעיל או' ל"א יעו"ש:

מ מ) **שם. אם קובע עליו וכו'** ואי בדעתי' תניא מילתא אי קבע סעודתיה עליה או בשיעורא תליא מילתא דבעינן שיאכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו עיין מאמ"ר או' ג' מה שמצדד בזה יעו"ש ומיהו עיין לעיל או' ל"ג ובחיים שאל שם שכתב בהדיא באוכל פת כסנין דאינו מברך על הסוכה כ"א באוכל שעור שדרך בני אדם לקבוע עליו דהיינו שיעור ג' ביצים יעו"ש וכ"כ לקמן או' נ"ב וא"כ לא עדיף תבשיל מה' מינים מפת כסנין וע"כ אין לברך על הסוכה על תבשיל מה' מינים כ"א באוכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו. ואם אוכל פחות יש לברך ברכת הסוכה בלבו לאפוקי נפשיה מפלוגתא או ישמע ברכה מאחרים אם אפשר ויתכוין לצאת. ומ"ש שם המאמ"ר דמי שאוכל פת כסנין בשחרית בתוך הקאוי וכיוצא אעפ"י שאינו מברך המוציא מברך לישב בסוכה כיון שקובע עליו סעודתו יעו"ש עיין עולת שמואל סי' צ"ז שכתב דאפי' בכה"ג אין לברך אסוכה אלא א"כ אכל שיעור שחייב לברך בהמ"ז יעו"ש. וכבר כתבנו ג"כ לעיל או' ל"ג דכ"מ מדברי החיד"א דלא יש חלוק ואין לברך אסוכה אפת כסנין אלא א"כ אוכל שיעור קביעות סעודה יעו"ש:

מא מא) **וכתב** הטור שהר' פרץ היה אומר דפירי לא צריכי סוכה אבל שאר דברים כגון בשר וגבינה וכיוצא בהם צריכים וא"א הרא"ש ז"ל כתב דאפילו את"ל דפירי וגבינה בעי סוכה ה"ד מי שקובע עליהם אבל מי שאוכלן דרך עראי ודאי א"צ סוכה ומיהו כיון שאין דרך לקבוע עליהן אפי' הקובע סעודתו עליהן לא חשיב קבע דלא עדיף מאכילת עראי דפת שא"צ סוכה עכ"ד. וכ"נ דעת מרן ז"ל בש"ע ומור"ם ז"ל דלא זכרו בשר וגבינה רק תבשיל מה' מינים דדעתם כדברי הטור דזה א"צ סוכה אפי' קבע עליהן כמו יין ופירות אכן דעת האחרונים להחמיר להצריך סוכה כדברי הר"פ אבל לא יברך לישב בסוכה אפי' קבע עליהן משום דק"ל סב"ל רק יברך בלבו או ישמע ברכה מאחרים אם אפשר ויתכוין לצאת:

מב מב) **שם. וצריך סוכה.** ומשמע דמברך עליה. א"א אות ה' מ"ב אות ט"ז:

מג מג) **שם בהגה. י"א משום צנה וכו'** ובארץ הצבי שאויר הארץ טוב והחורף על הרוב הוא מאוחר ישנים בסוכה. שמחת הרגל לימוד א' דמ"ה ע"א. יפ"ל ח"ג או' א':

מד מד) **שם בהגה. י"א משום צנה וכו'** וא"כ מי שאין לו כרים וכסתות כראוי ויש צנה אין לו לישן שם דהא נקרא הדיוט כמ"ש סעי' ז' בהגה. מ"א סק"ז ולב"ש. ועיין לקמן סי' תר"ם סעי' ד' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

מה מה) **שם בהגה. ולי נראה משום דמצות סוכה איש ואשתו וכו'** והט"ז סק"ט נתן טעם למקילין לפי שחייב לשמח אשתו ברגל כדלעיל סימן תקכ"ט ונשים פטורות מן הסוכה אם כן אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה וע"כ פטור מן הסוכה בלילה בשינה. ואפי' אם אשתו איננה טהורה מ"מ שייך שמחה כשבעלה עמם בחדר כדאיתא בגמ' שאסור לישן בחדר שאיש ואשתו לנין בו וא"ר יוסף אפי' באשתו נדה שנאמר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה יעו"ש:

מו מו) **שם בהגה. שאין לו סוכה מיוחדת פטור.** ובביאור הגר"א חולק ט"ז דלא מיפטר משום זה וגם במ"א סק"ח מסיק דמשום זה לא מיפטר ולומד זכות אחר על העולם משום דהו"ל מצטער כשאין יכול לישן שם עם אשתו והנה לפי טעם זה אם אין מצטער כגון שאין אצלו זמן עונה עכשיו אין לו לפטור עצמו מן השינה. מ"ב אות י"ח. ומאן דא"א לו לישן עם אשתו בסוכה דאין לו סוכה מיוחדת לא יבטל זמן עונה וליל טבילה ואין לחייבו לאחר שנזדווג עם אשתו שיחזור לסוכתו אלא ישן בביתו עד עמוד השחר וכמו כשירדו גשמים. של"ה דף רמ"ה ע"א וע"ב. מ"ב שם. פת"ע או' י"ד:

מז מז) **[סעיף ג'] אכילה בסוכה בליל יו"ט הראשון חובה.** דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק נאמר כאן ט"ו ונאמר ע"ו בחג המצות מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות. סוכה כ"ז ע"א. ופי' הסמ"ג והרא"ש דאירדו גשמים קאי דאל"כ הא חובה ביו"ט לאכול פת וממילא חייב בסוכה אף מכאן ואילך. וסמ"ק ואו"ז מוכיחים מזה דאין חובה ביו"ט לאכול פת מדאמר מכאן ואילך רשות והם לא מפרשים דקאי אירדו גשמים. ופסק בפסקי מהרא"י סי' ק"ס (ובתה"ד סי' צ"ה) דבליל ב' של סוכה דא"צ לאכול כזית בסוכה אם ירדו גשמים דסמכינן אסמ"ק ואו"ז דלא כאשיר"י דס"ל לדידן יו"ט ב' כראשון אלא אנן בקיאין בקביעא דירחא וכו' ומסיק שם תלמיד מהרא"י וז"ל אמנם שמעתי שדרש בבהכ"נ דבלילה הראשונה ושניה צריך לאכול כזית בסוכה אפי' ירדו גשמים עכ"ל. ט"ז סק"י. וכ"כ העו"ש אות א' דה"ה ליל שניה דכל דתקון

רבנן כעין דאו׳ תקנו. וכ״כ הט״ז ס״ק י״ז דגם בלילה שניה יש חיוב בכזית בירידת גשם אלא דבשניה אין לברך לישב בסוכה אם ירדו גשמים דדלמא פטור לגמרי בירידת גשם יעו״ש. והמש״ז או׳ י״ז כתב דגם בליל א׳ אין לברך אסוכה בירדו גשמים משום דספק ברכות להקל יעו״ש. וכ״כ דה״ח או׳ ח׳ וכ״כ ח״א כלל קמ״ז אות ט׳ וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ ו׳ וכן הסכים בס׳ בית מאיר על סעי׳ ה׳ יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ ע״ג ואו׳ ע״ד. ולענין אם יש חיוב לאכול פת ביו״ט עיין לעיל סי׳ תקכ״ט או׳ ז׳ ואות ך׳ יעו״ש:

מח מח) שם. אפילו אכל כזית פת יצא י״ח. אע״ג דשיעור אכילה בלא סוכה הוא בכביצה שאני ליל א׳ שהוא חובה טפי ואפי׳ לא בעי למיכל אלא כזית אסור לאוכלו חוצה לה הלכך יוצא בו נמי ידי חיבת סוכה. טור. מ״א סק״ט. ועיין ט״ז ס״ק י״א מ״ש על דברי הטור הנז׳ וב״י:

מט מט) שם. אפי׳ אכל כזית וכו׳ וצריך לברך אסוכה. מ״א שם. א״א או׳ ט׳ ח״א שם. דה״ח אות ו׳ מ״ב או׳ כ״ב. ועיין באו׳ שאח״ז:

נ נ) שם. אפי׳ אכל כזית וכו׳ והר״ן כתב דגמרינן מחג המצות דמיחייב לאכול שיעור המחוייב לאכול בסוכה ולפיכך נראה שהוא חייב לאכול יותר מכביצה אלא שי״א דכיון דגמרינן מחג המצות לגמרי גמרינן מיניה מה התם בכזית אף הכא בכזית יעו״ש. ולכן יש ליזהר לכתחלה לאכול יותר מכביצה כדי לצאת לכל הדיעות וגם יכוין באכילתו שהוא מקיים מ״ע דאו׳ לאכול כזית פת בסוכה. וי״א לשם יחוד קודם נט״י כדי שלא להפסיק בין נטילה לברכה. וזהו הנוסח. לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מ״ע דאו׳ לאכול כזית פת בסוכה בליל ט״ו לחודש תשרי לתקן את שורש מצוה זו וכל מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואין להפסיק בדיבור מתחלת אכילת המוציא עד תשלום אכילת כביצה:

נא נא) וצריך שלא ישהא באכילתו הכזית יותר מכדי אכילת פרס. הגרע״א. פת״ע או׳ י״ז. מ״ב אות כ״ב. ולפי מ״ש באו׳ הקודם די״א חייב לאכול יותר מכביצה ה״ה שלא ישהא באכילתו יותר מכדי אכילת פרס כדי שיאכל החיוב בבת אחת. ועיין לעיל סי׳ קס״ז או׳ ט״ו וסי׳ ר״י או׳ ז׳:

נב נב) שם. אפי׳ אכל כזית וכו׳ ואם אכל בסוכה כזית פת הבא בכסנין ליל א׳ של חג לא יצא י״ח אך אם אכל פת הבא בכסנין כשיעור שאחרים קובעים עליו ובירך בהמ״ז נראה שיצא י״ח. יוסף אומץ סי׳ מ״ח ובספרו מחב״ר או׳ ז׳ שע״ת אות ח׳. וכ״כ הער״ה או׳ ה׳ דבלילי יו״ט א׳ דפסח וסוכה בעינן דוקא פת. מ״ב או׳ כ״ב. וה״ה בליל ב׳ דאינו יוצא י״ח בפת כסנין. א״א או׳ ט״ו:

נג גנ) שם. אפי׳ אכל כזית וכו׳ בליל ב׳ חייב לאכול בסוכה ג״כ אפי׳ אין לו רק כזית משום ספיקא ולא יקדש עד שתחשך אבל אינו רשאי לברך לישב בסוכה אם אינו אוכל רק כזית רק צריך לאכול יותר מכביצה ואז מברך כי בקיאין אנחנו בקביעא דירחא וכיון דיש ספק דמי ליל שני כשאר ימים דפטורין מסוכה בפחות מכביצה. דה״ח או׳ ז׳. וגם בליל שני יכוין באכילתו שמקיים מ״ע דאו׳ כיון שהוא ספק יום א׳. וכ״כ על״ח סי׳ ך׳ או׳ י״ג. בן א״ח פ׳ האזיני או׳ ו׳:

נד דנ) שם. מכאן ואילך רשות וכו׳ שהרי לא כתיב בסוכות תאכלו ז׳ ימים אלא בסוכות תשבו דהיינו שצריך לדור בה דירה בעלמא. לבוש:

נה הנ) שם. אלא פירות וקליות וכו׳ היינו בחו״ה אבל ביו״ט ושבת צריך לאכול כזית פת אך לא בעי סוכה. מ״א סק״י. והיינו מי שא״א לו לאכול יותר די בכזית אבל אם אפשר צריך לאכול יותר מכביצה וכמ״ש לעיל סי׳ רצ״א או׳ ה׳ יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקל״א או׳ ד׳ שכתבנו דגם בחו״ה מצוה לקבוע סעודה על הפת אחת בלילה ואחת ביום יעו״ש. וא״כ כ״ש דיש ליזהר בחו״ה דסוכות כדי לקיים מצות ברכת הסוכה ג״כ. וע״כ כשמברך על הסוכה בסעודת היום יכוין לפטור בברכה זו כל הישיבה והשינה והטיול ושתיה ואכילת פירות של כל אותו היום וכן יכוין בברכת הסוכה שעל סעודת הלילה:

נו ונ) שם הגה. ולא יאכל בלילה וכו׳ זה ילפינן ג״כ מחג המצות דכתיב בערב תאכלו מצות. וכן מ״ש אח״כ קודם חצות ג״כ ילפינן ממצה בפסח שכ״ה דינא. וכן מ״ש אח״כ ולא יאכל ביום מחצות וכו׳ ומה שסיים דומיא דאכילת מצה קאי אכל מ״ש לפני זה. ט״ז ס״ק י״ב:

נז זנ) שם הגה. ולא יאכל בלילה וכו׳ משמע דאין רשאי לאכול עד שתחשך. וכ״כ בהגמ״נ. ונ״ל דקידוש יכול לעשות מבע״י קצת על היין (והגם דבעינן קידוש במקום סעודה י״ל דק״ל יוצא במה ששותה רביעית מן הכוס כמו שכתב לעיל סי׳ רע״ג או׳ ל״ח יעו״ש) וברכת לישב בסוכה והמוציא יאמר בלילה דהא אפי׳ בפסח הוה שרי אי לאו משום ד׳ כוסות כמ״ש רסי׳ תע״ב ומיהו כיון דאומר סוכה ואח״כ זמן צ״ל גם הקידוש בלילה. מ״א ס״ק י״א. ולפ״ז בליל ב׳ למ״ד זמן ואח״כ סוכה דכבר יצא מאתמול יכול לקדש מבע״י ולומר זמן וסוכה ואכילה בלילה ומאן דמברך בליל ב׳ ג״כ זמן בתר סוכה ימתין גם בליל ב׳ א״א אות י״א. מיהו מסתמיות דברי האחרונים משמע דאין לחלק בין ליל א׳ לליל ב׳ ואין לקדש עד שתחשך ואפי׳ למ״ד זמן ואח״כ סוכה. ואפשר משום דלאו כ״ע הלכתא גמירי ויבואו לאכול ג״כ מבע״י או׳ לעשות קידוש שלא במקום סעודה או שמא יבואו לעשות כן גם בליל א׳ וע״כ אין לחלק בין ליל א׳ לליל ב׳ וגם בליל שני אין לקדש עד שתחשך וכ״כ לעיל או׳ נ״ג יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תרמ״ג סעי׳ א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

נח חנ) שם. בהגה. עד שיהא ודאי לילה. ואם בירך ביה״ש ואכל כזית צריך לחזור ולאכול כזית בלילה ודאי אבל ברכת לישב בסוכה לא יברך שנית דספק ברכות להקל. בכורי יעקב. מ״ב או׳ כ״ה. ולפי מ״ש לעיל אות ן׳ יש לאכול יותר מכביצה ולפ״ז אם כבר גמר סעודתו ובירך ברהמ״ז יכול לברך אסוכה ג״כ כיון שזו סעודה אחרת ואוכל יותר מכביצה דלא גרע משאר יומי׳:

נט נט) שם בהגה. ויאכל קודם חצות לילה. דומיא דמצה כמ״ש לעיל סי׳ תע״ז סעי׳ א׳ ובדיעבד אם לא אכל קודם חצות חייב לאכול אח״כ כדי לצאת למ״ד אבל לא יברך אסוכה אלא א״כ אוכל יותר מכביצה כמו שאר יומי משום דאיכא פלוגתא בזה גבי מצה אם יוצא י״ח האוכל אחר חצות וכמ״ש בדברינו לשם אות ט׳ יעו״ש׳:

ס ס) שם בהגה. ולא יאכל ביום מחצות ואילך וכו׳ וכ״כ הלבוש. מיהו דעת המ״א ס״ק י״ב נראה דאין לאסור רק מהתחלת שעה עשירית וכמ״ש לעיל רסי׳ תע״א לגבי מצה יעו״ש. וכ״נ דעת הר״ז או׳ ך׳ שכתב שלא יאכל בעיו״ט מן המנחה ולמעלה וכו׳ יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ כ״ז דהאחרונים הסכימו לדינא דאינו אסור כ״א מתחלת שעת רביעית אחר חצית היום כמ״ש הש״ע בסי׳ תע״א. אמנם עיין בית השואבה אות ג׳ מה שהאריך בזה וסיים לענין דינא דבערב סוכות אין לאכול פת מחצות ואילך כמ״ש מור״ם ולבוש וכן עיקר יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל קמ״ז או׳ י״ז. ושאר דברים המשביעים אין לאכול מט׳ שעות ומחצה כמו בע״פ. ח״א שם. וכ״כ א״א או׳ י״ב. וכ״כ בית השואבה או׳ ה׳ דבהא שכתב שם הש״ע אבל אוכל מעט פירות או ירקות אבל לא ימלא כריסו מהם גם בערב סוכות דוקא משעה עשירית ואילך אבל מחצות עד שעה עשירית מותר אפילו להרבות באכילה מפירות וירקות יעו״ש. ושאר הפרטים עיין בדברינו לשם בסי׳ תע״א יעו״ש׳:

סא סא) ולענין אסטניס אם צריך להתענות בערב סוכות כמו בע״פ כמ״ש שם בש״ע עיין בית השואבה או׳ ד׳ מה שהאריך בזה ומסיים לענין דינא דאסטניס אע״ג דבע״פ יש לו להתענות בערב סוכות א״צ דיכול הוא לאחר אכילתו בלילה ובלבד שיאכל כזית מפת קודם חצות לילה בסוכה יעו״ש. ובס׳ מל״ח סי׳ ך׳ או׳ ו׳ כתב טעם אחר דאסטניס לא יתענה בערב סוכות כמו בע״פ משום דאסור להתענות בין יוה״כ לסוכות ושאני ע״פ דהותר מכללו לבכורות וגדול הבית כבכור יעו״ש׳:

סב סב) [סעיף ד׳] כל ז׳ הימים קורא ולומד בתוך הסוכה. והכל לפי הענין אם יש לו מנוחה בסוכה לומד בסוכה. וצ״ע אם צריך ספרים הרבה וטורח לו להעלותם לסוכה ולכאורה משמע בגמ׳ דאין מטריחין אותו כדאי׳ בגמ׳ דף כ״ו גבי שומרי גנות ופרדסים וכ״מ בר״ן שם ויש לדחות דהתם טורח רב להוציאם לשדה אבל הכא מבית לסוכה לא הוי טירחא כ״כ ולכן יש להחמיר. ובלבוש סימן תר״ם סעי׳ ד׳ משמע דא״צ להעלותם לשם כמו גבי כרים וכ״מ שם בש״ע דא״צ לילך לסוכת חבירו לאכול מה״ט. מ״א ס״ק י״ג. וא״כ הכל לפי הענין דאם יכול בנקל להביא הספרים לסוכה ילמוד בסוכה ואם יש טירחא יתירתא ילמוד שם אצל הספרים. ואם יכול להניחם שם כל החג חויב דאין זה טורח. א״ר או׳ ב׳ ח״א כלל קמ״ז או׳ ה׳:

סג סג) שם. קורא ולומד בסוכה. אלא א״כ קורא ולומד בבה״מ. ר״ז או׳ ד׳:

סד סד) שם. וכשמבין ומדקדק וכו׳ ר״ל דאז טוב לו יותר ללמוד בבית שהאויר יפה לו להרחיב דעתו רש״י סוכה כ״ח ע״ב׳:

סה סה) שם. וכשמבין ומדקדק וכו׳ והר״ן כתב י״א בהיפך דעיוני היינו קבע ובעי סוכה ולחומרא עביד כתרווייהו כל היכא דלא מטריד ומצטער. ב״י. ט״ז ס״ק י״ד. א״ר או׳ ג׳:

סו סו) שם. המתפלל רצה מתפלל בסוכה וכו׳ הטעם דתפלה כל השנה אינה בבית דירה אלא בבהכ״נ וע״כ הבדלה שכל השנה מבדיל בבית צריך להבדיל בסוכה. ט״ז ס״ק י״ד. וכ״כ המש״ז או׳ י״ד דיש להבדיל בסוכה דוקא וכן המנהג בודאי עכ״ל וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ דצריך להבדיל בסוכה. וכ״כ ח״א כלל קמ״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ ל׳ והיינו מי שנוהג להבדיל בביתו אבל אותם הנוהגין לשמוע הבדלה בבהכ״נ ה״ה בסוכות כדרכם בכל השנה. וכ״כ מ״ב שם בשה״צ או׳ נ״ז׳:

סז סז) שם. המתפלל רצה מתפלל בסוכה וכו׳ פי׳ שאם יכול להתפלל בסוכה בכוונה יתפלל ואם לאו יתפלל חוץ לסוכה. וז״ל ריא״ז וכ״נ בעיני שהתפלה צריכה כוונה ויכול להתפלל חוץ לסוכה אבל ק״ש קורא בסוכה ואם היה לו בהכ״נ בעירו מניח סוכתו והולך לו לבהכ״נ שכן בשאר ימות השנה מניח דירתו וקורא ק״ש בבהכ״נ עכ״ל. ב״ח. מ״א ס״ק י״ד. וביש בהכ״נ בעירו אינו רשאי להתפלל בסוכה אף בעשרה. מש״ז אות י״ד׳:

סח סח) [סעיף ה׳] ירדו גשמים וכו׳ כשם שמפנים מפני הגשמים כך מפנים מפני השרב ומפני היתושים. הג״א בשם הירושלמי. ב״י. ב״ח. ור״ל שהמאכל מתקלקל מפני השרב והיתושים. ונראה בעיני דה״ה מפני הקור דאם המאכל מתקלקל שנקרש בקור מפנה ויוצא ואעפ״י שאין האדם עצמו מצטער בקור מ״מ מאחר שהמאכל מתקלקל פטור. ב״ח. וכ״כ הלבוש. ט״ז ס״ק ט״ז. מ״א ס״ק ט״ו. א״ר אות כ״ח. ר״ז או׳ כ״ב. ח״א שם או׳ ו׳ דה״ח

או׳ י״ד. מ״ב או ל״א. ואם הביאו לו אח״ז מאכל שאינו שמן דאפשר לאכלו בסוכה מ״מ גומר כל סעודתו בבית וא״צ לחזור לסוכה כל אותה סעודה כמ״ש בסעי׳ ו׳ מחה״ש. מ״ב שם:

סט סט) וכתב בבכורי יעקב דאם אפשר לתקן בלא טורח גדול שלא יקרשו המאכלים כגון שיניחם על קערה שמים חמים בתוכה צריך לתקן ואינו פטור ע״י כך מסוכה. מ״ב שם. ומ״מ בעוד שלא התחיל לאכול מאכלים הנקרשים כגון שאוכל פת להמוציא יותר מכביצה צריך לאכול בסוכה דוקא ולא יצא מהסוכה על סמך המאכלים הנקרשים שיאכל אח״כ. בכורי יעקב. מ״ב בשה״צ אות ס׳. וכ״ז כשאין האדם מצטער מן הצנה אבל אם מצטער בלא״ה פטור כמ״ש לקמן סי׳ תר״ם סעי׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ מ״ב בשה״צ או׳ נ״ט:

ע ע) שם. ירדו גשמים ה״ז נכנס לתוך הבית. ואם מנשב הרוח לתוך הסוכה ועי״ז נושרים קסמים מן הסכך לתוך המאכל אם הוא אסטניס שאנינא דעתיה יאכל לצאת מן הסוכה. סוכה כ״ט ע״א. ואם נושרים הרבה ועי״ז נופלים על ראשו או לתוך המאכל ומתקלקל המאכל הוא דמי למשתסרח המקפה ואפי׳ שאר אדם יוכל לצאת מ״ב בשה״צ או׳ כ״א. ועיין לעיל סי׳ תרכ״ט סעי׳ י״ד ובדברינו לשם או׳ פ״א:

עא עא) שם. משירדו לתוך הסוכה טפות וכו׳ ומ״מ אם אינם יורדים למקום שיושב שם צריך לאכול בסוכה בעוד שעדיין אינם יורדים עליו ועל שולחנו ואפשר דאפי׳ ברכת לישב בסוכה יכול לברך. בכורי יעקב. ונראה דאם הוא איסטניס ומצטער בזה יכול לצאת ועכ״פ לא יברך. מ״ב או׳ ל״ג:

עב עב) שם. אפי׳ תבשיל של פיל. שממהרת להתקלקל בגשמים מעט. רש״י סוכה כ״ט ע״א. וכ״כ הר״ן. וכ״כ הרמב״ם בפי׳ המשנה. וכ״כ בחי׳ הריטב״א ואו״ז. והכלבו ואו״ח דף קי״ב כתבו בשם הרי״ף דאינו מתקלקל מהר כשאר תבשילין יעו״ש והב״ד הער״ה או׳ ו׳ אמנם דעת מרן הש״ע שכתב אפי׳ תבשיל וכו׳ משמע שפוסק כדעת רש״י ודעמיה. וכ״פ הר״ז או׳ כ״א. מ״ב או׳ ל״ד. והלבוש כתב בסתמא שאם ירדו לתוך התבשיל יפסל. וכ״כ ח״א כלל קמ״ז או׳ ו׳ דה״ח או׳ יו״ד. ולענין דינא ק״ל כפסק הש״ע ונ״מ דאם ירדו כשיעור שיתקלקל התבשיל המתקלקל במהרה ורוצה להחמיר לאכול בסוכה דאין לברך אסוכה משום ספק ברכות:

עג עג) שם בהגה. אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית וכו׳ עיין לעיל אות מ״ז שהבאנו פלוגתא בזם די״א דאין חיוב לאכול בסוכה בירדו גשמים אפילו בלילה הראשונה יעו״ש וכ״ה דעת הרשב״א והראב״ד כמ״ש בב״י וכתב המ״מ פ״ו ה״ז דכדברי הרשב״א עיקר והב״ד המאמ״ר אות ו׳ וכתב והכי משמע מדברי הרמב״ם פ״ו ומדברי שאר פו׳ שלא חילקו בירידת גשמים בין בלילה ראשונה לשאר ימים וכ״ה דעת הש״ע שהשמיט דינו של הרא״ש ורק הרמ״א פסק לחומרא יעו״ש. וכתב ח״א כלל קמ״ז או׳ ט׳ כדי לצאת כל הדעות ראוי להמתין עד חצי הלילה דאם יפסקו גשמים קודם חצות יכנס לסוכה ויברך ויאכל דכמו שמצה אין זמנה אלא עד חצות ה״ה סוכה ואם אינו רוצה להמתין כ״כ אזי עכ״פ ימתין שעה ושתים ואם לאו פסקו יעשה קידוש בסוכה ויברך שהחיינו ויכוין לפטור גם שהחיינו על הסוכה דאע״ג דשמא פטור מסוכה מ״מ לא גרע מאילו בירך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה דיצא ולא יברך לישב בסוכה ויאכל בסוכה כזית ושאר סעודתו יעשה בביתו יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״ה דימתין שעה או יותר. וכ״כ המש״ז אות י״ז. דה״ח אות ח׳ ומיהו מ״ש ח״א ראוי להמתין עד חצי הלילה וכו׳ עיין בשבו״י ח״ג סי׳ מ״ה מה שקרא תיגר על מה שרצו להמתין על חצות דאם ימתין עם אכילת ב״ב הגדולים והקטנים אין לך מניעת שמחת יו״ט יותר מזה יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ י״ג. וע״כ נראה דהכל לפי האדם והמקום והזמן ואם יש לו צטר מזה להמתין כ״כ ימתין מה שיכול ואם לא פסקו יעשה קידוש בסוכה וכו׳ כנזכר:

עד עד) ואם מצטער ברעב או בשינה ע״י המתנתו (ובפרט כשהזמין אצלו אורחים עניים ומסתמא לא אכלו כל היום והם תאבים לאכול ומצטערים) אין לו להמתין דממ״נ אם מצטער חייב בודאי יכול לאכול ויוצא בזה המ״ע ואם מצטער פטור ג״כ יכול לאכול. בכורי יעקב. ואפשר עוד דלענין עניים דקיימי אם יעכבם מלאכול איסורא נמי איכא דהם אינם מחוייבים לצאת כל הדיעות ואיכא חשש דבל תאחר עיין ר״ה דף ד׳ מ״ב בשה״צ או׳ צ״ז:

עה עה) שם בהגה. אבל לילה הראשונה וכו׳ ובליל ב׳ א״צ לאכול כזית בסוכה דבקיאין בקביעא דירחא וסמכינן אפי׳ דא״צ לאכול בסוכה כשמצטער והרוצה להחמיר א״צ לקדש בסוכה דהא אמר זמן מאתמול אלא יאכל שם כזית אחר סעודתו. מ״א ס״ק ט״ו. ר״ז או׳ י״ט. אמנם הרדב״ז ח״ה סי׳ ש״א ש״ך כתב דה״ה בליל יו״ט ב׳ של גליות שכבר קבעו חובה כשאר מצות דרבנן יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ז׳ וכ״כ העו״ש או׳ א׳. וכ״ה דעת הא״ר או׳ כ״ה אלא שכתב ומ״מ יש לקדש ולברך זמן בביתו ואחר סעודתו יאכל כזית בסוכה ולא יברך שם זמן כי יוצא בזמן דסוכה דאתמול גם לא יברך לישב בסוכה מספק כמ״ש בס׳ תרמ״ט סעיף ה׳ בפהולי דאתרוג לכן ראוי להמתין שעה או יותר עד שיפסוק הגשם יעו״ש. וכ״כ המש״ז אות י״ז. דה״ח אות ח׳ ח״א שם או׳ יו״ד. וכבר כתבנו עוד מזה לעיל או׳ מ״ז קחנו משם:

עו **עו) ואם** אח״כ פסקו הגשמים בין בלילה הראשונה בין בלילה השניה צריך לאכול יותר מכביצה פת בסוכה ומברך לישב בסוכה ואם אינו רוצה לאכול רק כזית אוכל בסוכה אח״כ בלא ברכה. דה״ח שם. ואפי׳ אם היה אחר חצות כיון די״א דגם אחר חצות יש חיוב כמ״ש לעיל אות נ״ע יעו״ש. (והיינו בעוד שלא ישן על מיטתו אבל אם כבר ישן אסור לאכול עוד ע״פ הזוהר בין קודם חצות בין אחר חצות כמ״ש לעיל סי׳ פ״ט או׳ כ״ח יעו״ש.) והוא כדי לצאת לדעת י״א שכתבנו לעיל או׳ ע״ג דבשעת הגשמים לא יש חיוב לאכול בסוכה וע״כ צריך לחזור ולאכול אחר שפסקו וע״כ אין לברך אסוכה אם אינו אוכל יותר מכביצה דשמא כבר יצא י״ח:

עז **עז) שם בהגה. אבל לילה הראשונה וכו׳** האוכל בלילה הראשון כזית כשיורדים גשמים וסועד חוץ לסוכה שגגה היא בידו דמי שבא לאכול כזית צריך שיאכל כל סעודתו. כ״כ בתשו׳ זקן אהרן סי׳ קס״ה יעו״ש. ובספר או״ח או׳ ל״ח כתב בשם הר״מ דנכון לאכול כל סעודת לילה הראשון בסוכה אפי׳ ירדו גשמים. מחב״ר בק״א אות א׳ והב״ד השע״ת אות י״ג. ומשמע מדברי או״ח הנז׳ אבל חיובא ליכא כ״א בכזית. וכ״כ לקמן או׳ ע״ט ואו׳ ף׳ יעו״ש ועיין בשע״ת שם מ״ש בשם שבו״י ח״ג סי׳ מ״ה שקרא תגר על הדוחקים בעצמם לאכול בסוכה בעת ירידת גשמים יעו״ש ועיד עיין לעיל אות ע״ג די״א דלא יש חיוב כלל לאכול בסוכה בעת ירידת גשמים יעו״ש. ולכן די בחומרת כזית או ביותר מכביצה. ואם יש לכוין שהוא מקיים מ״ע דאו׳ כשאוכל בסוכה בעת ירידת גשמים כיון דאיכא פלוגתא בזה וי״ל דיש לכוין למ״ד שיש חיוב הריני מקיים מ״ע דאו׳ אבל בליל שני נראה דא״צ לכוין אם אוכל בעת ירידת גשמים:

עח **עח) מה** שנהגו לעשות סוכה בבהכ״נ ולאכול הקהל כזית מפני שהם עניים ואין להם סוכה לכל לזכר בעלמא הנהיגו זה ורחמנא ליבא בעי. הרב זקן אהרן שם. מחב״ר שם או׳ ב׳ מיהו היכא דאפשר צריך לעשות כל א׳ סוכה לעצמו בחצירו כדי לקיים המצוה כתקנה. ועיין לעיל או׳ י״ב:

עט **עט) שם בהגה. צריך לאכול כזית בסוכה וכו׳** ויקדש בסוכה וכו׳, ואעפ״י דק״ל אין קידוש אלא במקום סעודה כיון דהך כזית חשיב לצאת בה ידי סוכה חשבינן ליה לסעודה והו״ל קידוש במקום סעודה ומ״מ אחר שאכל בה כזית ורוצה לאכול יותר יכול לצאת ולאכול חוץ לסוכה דמצטער פטור מן הסוכה. ועוד דהו״ל כמקדש במקום זה על דעת לאכול במקום אחר דאיתא לעיל סימן רע״ג שמותר לעשות כן. לבוש:

פ **פ) שם בהגה. ויקדש בסוכה וכו׳** ויגמור סעודתו בבית ושם יברך בהמ״ז ולא יברך בהמ״ז בסוכה על כזית שאכל. עט״ז. וכן הסכים הזר״א בשו״ת א״ח סימן צ״ב. וכתב דיברך המיציא ע״ד לגמור סעודתו בבית ואם בירך בסוכה על הכזית הו״ל גורם ברכה שאינה צריכה יעו״ש. מחב״ר או׳ י״ג. שע״ת או׳ י״ג. ובענין לליל ב׳ עיין לעיל או׳ ע״ה:

פא **פא) בני** אדם שיש להם על הסוכה גג של לוחות ופותחין וסוגרין ותיכף שפסקו הגשמים פותחין גג של לוחות ויכולים לסעוד כי הסכך נגוב מצוה קעבדי ואין לפקפק עליהם כי חייבים הם בסוכה כיון שאינם מצטערים וצריכין לברך. זר״א שם סי׳ צ״ג. מחב״ר או׳ י״ד. שע״ת שם:

פב **פב) [סעיף ו׳] היה אוכל בסוכה וכו׳,** וה״ה כשהיו יורדין גשמים כשהיה בבית ואכל בביתו אע״ג שעדיין לא טרח עצמו אפ״ה א״צ לפסוק סעודתו אלא גומר סעודתו בביתו. חי׳ הריטב״א והר״ן. ח״א כלל קמ״ז או׳ ז׳. דה״ח או׳ י״א. מ״ב אות ל״ז. אבל אם לא ישב עדיין לאכול בביתו אף שפסק מלאכול בסוכה והלך לבית צריך לחזור לסוכה אם פסקו הגשמים. א״ר או׳ ל׳ דה״ח שם. מ״ב אות ל״ח. פת״ע אות כ״ו ואות כ״ז:

פג **פג) [סעיף ז׳] היה ישן וירדו גשמים וכו׳** וה״ה כשהיה ישן בתחלת הלילה בביתו מחמת גשמים ופסקו. ח״א שם אות ח׳ מ״ב אות ט״ל. פת״ע אות כ״ח:

פד **פד) שם. אין מטריחין אותו וכו׳** ודוקא כששכב כבר אבל אם עדיין לא שכב יחזור לסוכה מידי דהוי אמי שלא שכב עד חצי הלילה שצריך לעלות לסוכה. מ״א ס״ק ט״ז. א״ר או׳ כ״ט. ר״ז או׳ כ״ו. ח״א שם. דה״ח אות י״ב. וכשפשט בגדיו י״ל אף לא שכב טורח ללבוש ולילך בסוכה. וכן שוכב בבגדיו י״ל א״צ לעמוד ולילך לסוכה. א״א או׳ ט״ז. מיהו המחה״ש ס״ק ט״ז כתב דבשוכב בבגדיו הקימה גרידא אפשר דלא מקרי טרחא. וכן בבכורי יעקב מפקפק בזה. וכן במ״ש א״א וכשפשט בגדיו וכו׳ בבכורי יעקב מסתפק גם בזה. והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ ט״ו ואות ט״ז. ונראה ה״ד מי שדרכו לפשוט בגדיו וכיון דעתה לא פשט הו״ל שינת עראי אבל מי שאין דרכו לפשוט וישן הו״ל שינת קבע ולא יש חיוב לקום ולילך לישן בסוכה לכ״ע:

פה **פה) שם. אין מטריחין אותו לחזור לסוכה וכו׳** וה״ה מי ששוכב בסוכה שישלה לעטי״ן ובשעת הגשמים סגרו אותם ואח״כ פסק הגשם נראה שא״צ לעלות על הסכך לפתוח הלעטי״ן שסתם בשעת הגשמים אבל אם יכול לפתחם בסוכה ע״י חבלים צריך לעמוד ולפתחם שאין זה רק מעט טרחא ולא מקרי מצטער. בכורי יעקב. מ״ב אות מ״א. אבל באמצע סעודתו אפשר שגם אם צריך לעלות על הסכך צריך לפתחם שאין זה הפסק סטודה וטרחא כל כך כמו לעלות לסוכה בסעיף ו׳ בכורי יעקב שם. מ״ב בשה״צ אות ע״ח:

פו פו) שם. אלא ישן בביתו עד שיעלה ע״ה. ואפילו הקיץ משנתו קודם שעלה עמוד השחר אין מטריחין אותו לחזור לסוכה לגמור שם שינתו. ר״ז או׳ כ״ו. מ״ב או׳ מ״ב:

פז פז) שם הגה. ויעור משנתו. פי׳ מעצמו וא״צ להקיצו. ט״ז ס״ק י״ח. ר״ז שם. ח״א שם. ואף לאחר עמוד השחר אם ישן עדיין א״צ להקיצו. מש״ז או׳ י״ז. ואם הקיץ משנתו לאחר שעלה ע״ה ורוצה לחזור ולישן צריך לילך לתוך הסוכה ולישן שם כיון שכבר עלה ע״ה. ר״ז שם:

פח חפ) שם בהגה. וכל הפטור מן הסוכה וכו׳ כגון במצטער ופרטי דיני מצטער ית׳ לקמן סי׳ תר״מ קחנו משם:

פט טפ) שם בהגה. וכל הפטור מן הסוכה וכו׳ כלל גדול ע״כ לא קאמר הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט אלא היכא דהוי חומרא דאתי לידי קולא. מצד שהוא מחמיר בדבר זה הוא מקיל בדבר אחר. כגון מצטער שהוא פטור מן הסוכה ואם אפ״ה יושב בה מתבטל מעונג יו״ט בזה נקרא הדיוט דמצד הסוכה אינו מקיים שום מצוה ומצד יו״ט איכא חילול. ואפילו בחו״ה חייב לכבדו אבל אם אינו מצטער רשאי להחמיר כמו ר״ג שהחמיר על עצמו בדלי של מים ושני כותבות ואמר העלום לסוכה. עולת שמואל סימן צ״ח. פ״ת. מ״ב בב״ה:

צ צ) שם בהגה. וכל הפטור מן הסוכה וכו׳ ק״ו בזה למי שרוצה להחמיר כשיורדין גשמים ולילך לסוכה ולברך המוציא ולישב בסוכה ואחר כך לאכול בבית דהוה ברכה לבטלה. ט״ז ס״ק י״ט. ואף אוכל שם יותר מכביצה ברכה לבטלה הוי כיון דפטור הוא. ואף בליל א׳ יאכל כזית שם ולא יברך לישב בסוכה. מש״ז או׳ י״ט. וה״ה אם אוכל יותר מכביצה בליל א׳ בעת הגשמים דלא יברך לישב בסוכה כיון די״א דאינו חייב לאכול בסוכה בעת הגשמים אפי׳ בליל א׳ כמ״ש לעיל או׳ מ״ז ואות ע״ג יעו״ש אלא דנקט כזית לפי פסק הש״ע דלא יש חיוב אף בליל א׳ כ״א בכזית ועיין לעיל אות ן׳ שכתבנו בשם הר״ן דאף בליל א׳ בעינן יותר מכביצה יעו״ש:

צא צא) שם בהגה. אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוטות. נ״ל דמה דאמרינן שאינו אלא מעשה הדיוטות ואינו מקבל שכר זהו דוקא כשפטור בעת הישיבה כגון שמצטער וכדומה ובפרט בגשמים כיון שהם כשפיכת כוס על פניו שרבו הראה לו שאינו רוצה בעבודתו והוא רוצה לכוף רבו לעבדו שאין זה ד״א אבל מי שפטור משום טרחא לחזור לסוכה כגון בפסקו גשמים בלילה או באמצע סעודתו או בהולך לסוכת חבירו לזה יש קיבול שכר עליו דלא גרע משותה מים בסוכה דאמרינן ה״ז משובח אף שפטור מן הדין וכ״ש זה שבשעת ישיבה מקיים מצות סוכה כראוי רק שלכתחלה לא היה מחוייב לילך שם ולכן גם הגמ״י לא כתב רק כל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא דמשמע שבעת ישיבתו פטור. בכורי יעקב. מ״ב בב״ה:

צב צב) שם בהגה. ואינו אלא הדיוטות וכו׳ הכי אתמר בירושלמי פ״ב דברכות ופ״ק דשבת והביאו הפו׳ בכמה מקומות. והקשו האחרונים דעינינו הרואות כמה חומרות שכתבו הפו׳ תע״ב. ונראה דכל דאיכא פלוגתא והלכה כמיקל אם החומרא ההיא זריזות וזהירות גם לסברת המקיל אז אמרינן המחמיר תע״ב אבל כשהחומרא לדעת המיקל אין בה זהירות וטיבותא אז נאמר כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט. והרמב״ן והריטב״א בחידושיהם לקידושין דף ל״א כתבו דהא דנקרא הדיוט הוא בעושה מצוה שאין אדם חיוב בזה אבל אם מצוה זו כבר נצטוו אחרים כגון נשים במ״ע שהזמן גרמא שהם פטורות אבל האנשים מצווים בכה״ג לא נאמר פטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ולכן נשים יכולות לקיים מ״ע שהזמן גרמא הואיל והם מצות שנצטוו בהם האנשים. וכ״ז במצות שבין אדם למקום אבל מצות שבין אדם לחבירו לא שייך כל הפטור שכבר נצטוינו בכללות לעשות לפנים משורת הדין כדתני רב יוסף במציעא דף ל׳ ע״ב. עין זוכר מע׳ הפ׳ או׳ ו״ג:

צג צג) שם בהגה. ושפכו על פניו. ולפ״ז אין לו להמתין מלפנות. כ״כ הריטב״א בחי׳ וכ״כ ק״נ דמשו״ה מייתו לה הרי״ף והרא״ש הא דמי שפך למי וכו׳ דנ״מ לדינא. ברכ״י אות ט׳:

צד צד) [סעיף ח׳] נהגו שאין מברכין על הסוכה וכו׳ בגמרא (סוכה מ״ה ע״ב) אפליגו אמוראי דרב יהודה אמר שמואל סוכה יום א׳ כלומר אינו מברך עליה אלא יום אחד וכיון דלא מיפסקי לילות מימים כולהו ז׳ כיום א׳ דמו. ורבב״ח א״ר יוחנן סוכה ז׳ כלומר צריך לברך עליה בכל יום ויום ואסיקנא כר״י דכולהו אמוראי קיימיה כוותיה וכתבו שם התו׳ דכל אימת דנכנס לה כדי שיאכל וישתה ויישן ואפי׳ כמה פעמים ביום מברך על כל אחד ואחד מידי דהוי אתפילין דמברך עליהן כל זמן שמניחן. וכ״כ הרי״ף והרא״ש. וכ״כ הרמב״ם פ״ו. וכ״כ הטור דמברכין על הסוכה בכל פעם ופעם שנכנס בה ואפי׳ הנכנס בסוכת חבירו לבקרו צריך לברך בכל פעם ופעם. אלא שכתב הטור ור״ת פי׳ כיון שעיקר קביעות שאדם עושה בתוך הסוכה היא האכילה מברך על האכילה ופוטר כל הדברים אפי׳ השינה שהיא חמורה מאכילה שהרי אוכלין עראי חוצה לה אפ״ה כיון שהאכילה עיקר פיטרת השאר עכ״ל וכתב עליו ב״י וכתב המרדכי וכן עמא דבר וגם המ״מ כתב שכן נהגו העולם שאין מברכין אלא על הסעודה כדעת ר״ת וכן פשט המנהג עכ״ל ולכן פסק כן בש״ע. וכ״כ הלבוש בסעי׳ ב׳ דלא נהגו לברך עליה אלא כשרוצה לאכול בה. וכ״כ הב״ח דכבר פשט המנהג כר״ת. וכ״כ האחרונים:

צה צה) שם. נהגו שאין מברכין על הסוכה וכו' ואם בירך בהמ״ז ועודנו יושב בסוכה ואח״כ רוצה לאכול סעודה אחרת כתב הלבוש דאין לברך פעם אחרת לישב בסוכה כיון דלא אסח דעתיה מן הסוכה. וכ״כ המ״א ס״ק י״ז. ר״ז או׳ י״ג. ח״א כלל קמ״ז אות ו״ד. דה״ח אות ט״ז. אמנם הב״ח ססי׳ תרמ״ג כתב דאף אם לא יצא מן הסוכה כלל כל היום אפ״ה כשחוזר וסועד חוזר ומברך לישב בסוכה וכתב והכי משמע להדיא במהרי״ל ובדברי שאר האחרונים וה״ט דכל אדם דעתו מן הסתם שלא תהא ברכת לישב בסוכה פוטרו אלא עד שעה שיהא חוזר וסועד כי אז יחזור ויברך עכ״ל. וכן הסכים הט״ז בסי׳ זה סק״ך. וכתב ורבים נוהגין כן והדין עמהם יעו״ש. וכן הסכים החמ״מ וכתב וכן עמא דבר יעו״ש. ומיהו הא״א אות י״ז כתב דמ״מ צ״ע די״ל ספק ברכות לקולא ואסור לברך שנית כ״ז שלא יצא לחוץ יעו״ש. והא״ר אות י״א כתב להכריע דכל שיצא צריך לחזור ולברך יעו״ש. וע״כ טוב לכוין בברכתו בפירוש שהוא פוטר בברכה זו של הסוכה רק עד סעודה אחרת. ואם בירך סתם ולא כיון ולא יצא מן הסוכה כל אותו היום יציאה שיש בה היסח הדעת אם יש אחר שסועד עמו יברך האחר והוא יוצא ואם לאו יברך בלבו משום דק״ל סב״ל. ומיהו במקום שנוהגין כדברי הב״ח והט״ז אין למחות כמ״ש בכמה מקומות דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל:

צו צו) שם. אלא בשעת אכילה. וכל מה ששותין קודם האכילה כגון יי״ש בקביעות א״צ ברכת סוכה כי האכילה שיברך עליה אח״כ פוטר אפי׳ מה שלפניו. ט״ז שם. ועיין לעיל אות ל״ו:

צז צז) ומי שבדעתו שאין אוכל פת כל היום וכ״ש מי שמתענה תענית חלום בסוכות חייב לברך על הסוכה בכל פעם שיכנס בה באותו היום לטיול דכיון שאותו יום אין בו אכילת פת הדרינן לדין התלמוד דמברך בכל פעם שנכנס לישב שם דהא עיקר הטעם שאכילת פת הוא עיקר ופוטר את הטפל. ט״ז שם. א״ר או׳ ט״ו. י״א בהגה״ט. ה״ב או׳ ג׳ ח״א כלל קמ״ז או׳ ט״ו. דה״ח או׳ י״ט. ודוקא אם הפסיק כגון שיצא לעסקיו או כיוצא בו אבל בלא״ה מברך פעם אחד בשחרית ויוצא בו כל היום כמו ברכת אכילה דה״ח שם. וכ״מ בח״א שם. אמנם המאמ״ר אות ח׳ כתב להשיג בעיקר דברי הט״ז הנזכר וכתב דלפי מה שנהגו כר״ת (ר״ל שאין מברכין אלא בשעת אכילה) יש לחוש לברכה לבטלה יעו״ש. וע״כ המתענה או שאינו אוכל פת באותו היום יש לשמוע ברכת הסוכה מאחר ויתכוין לצאת או לברך בלבו:

צח צח) שם. אלא בשעת אכילה. ומשמע בראי״ש וטור ססי׳ תרמ״ג דאפי׳ נכנס לישב בה קודם אכילה אינו מברך. ומיהו טוב שיאכל מעט בבוקר ויברך כדי שיפטור הכל אבל בלא אכילה לא יברך. מ״א ס״ק י״ז. א״ר אות ט״ו. והיינו שיאכל יותר מכביצה פת ויכוין לפטור עד סעודה ב׳ אבל אם יאכל פת הבא בכסנין אפי׳ יותר מכביצה כל שלא אכל שיעור סעודה איכא פלוגתא בזה אם יברך אסוכה ואפי׳ אם מכוין אישיבה גם כן כמו שכתוב לעיל אות ל״ג ואות מ׳ יעו״ש:

צט צט) ומי שהולך באמצע סעודתו לסוכת חבירו ההליכה הוי הפסק וצריך לברך לישב בסוכה שנית. מ״א שם. א״ר או׳ י״ח. י״א בהגה״ט. ר״ז או׳ י״ד. דה״ח או׳ י״ז וכתב והיינו שאוכל שם שיעור שצריך ברכה צריך לברך שם לישב בסוכה עכ״ל. מיהו הלב״ש כתב על דברי מ״א הנז׳ דאזיל לשיטתו דפסק כך בסי׳ ח׳ לגבי טלית אבל הט״ז שם חולק ופסק דהליכה אינה הפסק ולדידיה אם היה בדעתו בשעת נטילה וברכה לילך לסוכת חבירו א״צ לברך שם וכן ראיתי נוהגין וספק ברכה להקל עכ״ד. ומשמע הא אם לא היה בדעתו בשעת נטילה וברכה צריך לחזור ולברך שנית אבל בס׳ בית מאיר כתב דאפי׳ לדעת ההגה שם היינו בטלית דכל חדא מצוה בפ״ע הוא ולכן פסק הש״ע שם דאם מפסיק ביניהם צריך לברך על כל א׳ וה״ה להרמ״א שם היכי דפשט הראשון קודם שלבש השני אבל הכא אטו אכילת הסוכה שנית מצוה בפ״ע הוא ואינו דומה אלא לברכת המוציא דסי׳ קע״ח סעי׳ ב׳ (בהגה) ומבואר שם בב״י דאפי׳ הלך לבהכ״נ לא הוי הפסק וה״ה הכא כל שלא הסיח דעתו מלאכול מ״ש סוכה זו או אחרת וא״צ לברך שנית עכ״ל ועי״ש בסי׳ קע״ח סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ק ק) אם שכח לברך לישב בסוכה עד שאכל נ״ל דיברך אח״כ על מה שרוצה לאכול ואפי׳ אכל כבר נ״ל דיכול לברך שגם הישיבה מן המצוה. מ״א שם. א״ר שם י״א שם. ר״ז או׳ ט״ז. ח״א כלל קמ״ז או׳ ט״ז. דה״ח או׳ י״ח. אמנם השש״א כתב על דברי מ״א הנז׳ לא כ״כ אלא לשיטתו דאע״ג דתיקנו על אכילה לא עקרו מצות ישיבה לגמרי עכ״ל. ור״ל אבל לדעת הסוברים דעקרו מצות ישיבה לגמרי דאין לברך על הישיבה ה״ה הכא אם גמר מלאכול דאין לברך עוד על הסוכה אלא א״כ אוכל עוד יותר מכביצה פת דראוי לברך עליו לישב בסוכה. וא״כ מ״ש שם א״א או׳ ט״ו ונ״ל דה״ה כשיצא יציאה גמורה לאחר אכילה וחוזר ונכנס וכו׳ לכ״ע צריך לברך וכן ההולך לסוכת חבירו צריך לברך שם בין יאכל שם או לא עכ״ל. הוא לדעת הסוברים דלא עקרו מצות ישיבה לגמרי אבל לדעת הסוברים דעקרו לגמרי אין לברך כלל על הסוכה אלא א״כ אוכל יותר מכביצה פת ולא שנה סוכתו מסוכת חבירו. ועיין לעיל או׳ צ״ז:

סימן תרמ

א) **[סעיף א'] נשים ועבדים וכו'** פטורים מן הסוכה. משום דכתב בה רחמנא ה' יתירה כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. ודרשינן מדכתיב האזרח ולא אזרח למעוטי נשים דהאזרח משמע המיומן שבאזרחים שהם האנשים ולא הנשיט. ועוד דהוי ע"ע שהזמן גרמא וכל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות. וכ"ת א"כ האזרח למה לי צריכא דלא תימא נילף ט"ו ט"ו מפסח מה פסח נשים חייבות במצות ה"נ חייבות בסוכה קא משמע לן. לבוש. והוא מגמרא סוכה דף כ"ח. יעו"ש:

ב) **שם. נשים ועבדים וכו'** ומה"ט עבדים גם כן פטורים שאין העבדים חייבים במצית אלא מה שהנשים חייבות דגמרינן בג"ש לה לה מאשה. לבוש. והוא מגמרא חגיגה דף ד' ע"א יעו"ש. ומיירי בעבד שטבל לשם עבדות אבל אם לא טבל בלא"ה הרי הוא כעכו"ם ואין חייב במצות כמ"ש ביו"ד סי' רס"ז סעי' י"ז יעו"ש:

ג) **שם. וקטנים וכו'** וקטנים פטורים דלאו בני מיעבד מצוה נינהו. לבוש.

ד) **שם. פטורים מן הסוכה.** ומ"מ יש להם שכר לנשים כשמקיימים מ"ע שהזמן גרמא כמ"ש לעיל סי' תקפ"ט או' כ"ג ולענין ברכה אם יכולין הנשים לברך על מ"ע שהזמן גרמא עיין לעיל סי' תקפ"ט סעי' ו' ובדברינו לשם או' כ"ג אבל אחרים לא יברכו להם אלא א"כ מברך לעצמו כמ"ש שם סעי' ו' בהגה וכ"כ מ"א סי' זה סק"א:

ה) **שם. פטורים מן הסוכה.** ומיהו מצוה על כל איש ישראל להושיב אשתו ובני ביתו עמו בסוכה להיותם מסתופפים בצלא דמהימנותא לטהר את נפשותם ולהודיע אליהם חסדי ה' עם ישראל עמו ונחלתו תמיד כל הימים בעבור תהיה יראתו ואהבתו על פניהם לבלתי תחטאו. יפ"ל ח"ב אות א':

ו) **שם. פטורים מן הסוכה.** אבל גרים חייבים כמ"ש בגמ' שם סוכה דף כ"ח ע"ב. ועי"ש בתו' ד"ה לרבות הגרים:

ז) **שם. טומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק.** ולענין ברכה איכא פלוגתא דרבוותא דהרמב"ם פ"ו מה' סיכה ה' י"ג פסק דאין מברכין על הסוכה והראב"ד שם כתב דמברכין. ועיין לעיל סי' י"ז סעי' ב' דהש"ע פסק כדעת הרמב"ם שלא לברך ודעת מור"ם שם לברך יעו"ש ובדברינו לשם. ועוד עיין לעיל סי' תקפ"ט סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד:

ח) **שם. וכן מי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב.** משום צד חירות שבו. לבוש. ר"ז או' א':

ט) **[סעיף ב'] שהוא כבן חמש כבן ו'.** כל חד לפום חורפיה. לבוש. ט"ז סק"ב מ"א סק"ב. ר"ז או' ג' ח"א כלל קמ"ז או' כ"ה. והיינו אם הקטן חריף מבן חמש ומעלה ואם אינו חריף מבן שש ומעלה. והב"ח כתב בן חמש שלימות שנכנס לשש בדאיתא לאבוה למתא ובן שש שלימות בדליתא לאבוה במתא ואידי ואידי כשאינו חריף יעו"ש. וכ"כ א"ר או' ג' אבל בחריף אפי' בן ארבע אינו גריר אחר אמו. א"ר שם. ובליתיה לאביו במתא כל השנה אפי' אם בא על חג הסוכות לביתו דבזה הוא מורגל עם אמו שיעורו משש שנים ומעלה. ביכורי יעקב. מ"ב בשה"צ אות ה' ועיין לעיל סי' תי"ד אות יו"ד:

י) **שם. חייב בסוכה מד"ס וכו'** אבל מה"ת פטור עד שיהיה בן י"ג שנים. ר"ז שם. ועיין לעיל סי' נ"ה סעי' ט' וסעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

יא) **שם. חייב בסוכה מד"ס וכו'** ואמו אינה חייבת לחנכו כמ"ש סי' שמ"ג אך י"א שהב"ד מחייבים לחנכו ולכן אעפ"י שאין אביו כאן אין להקל שיאכל חוץ לסוכה. תה"ד סי' צ"ד. ומ"מ משמע דאחר לא יכול להאכילו בידים כמ"ש סי' רס"ט. מ"א סק"ג. והא"ר אות ד' כתב דאם אין לו אב אמו חייבת לחנכו ואם גם אם אין לו מחוייבין ב"ד לחנכו וכן בכל מצות עשה אבל להפרישו מלא תעשה אין מחוייבין עכ"ד. והביאו השע"ת או' ב' וכ"כ בס' בית מאיר. ועיין לעיל סי' שמ"ג או' ט' ואו' כ"ד וסי' תרט"ז אות ח':

יב) **[סעיף ג'] חולים ומשמשיהן פטורים וכו'** דלא חייבה התורה לישב בסוכה אלא כדרך שאדם דר בביתו דכתיב תשבו שפירשו תדורו כלומר כעין תדורו לפיכך חולים ומשמשיהם ומצטערים פטוריה מן הסוכה שכן דרכו בכל ימי השנה מי שהוא חולה או מצטער מתבודד במקום מיוחד לו. לבוש. ר"ז או' ה' מ"ב או' ו':

יג) **שם. ומשמשיהן פטורים וכו'** דעוסקים במצוה והעוסק במצוה פטור מן המצוה. לבוש:

יד יד) שם. אלא אפי' חש בראשו וכו' קיצר בלשונו דבגמ' (סוכה כ"ו ע"א) איתא אלא אפי' חולה שאין בו סכנה אפי' חש בראשו וכו' וכ"ה בטור ולבוש:

טו טו) שם. אלא אפי' חש בראשו וכו' דשמא תזיק לוטרחת עלייתו או ישיבתו בסוכה וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם. לבוש:

טז טז) וכתב בשבו"י ח"ג סי' מ"ז מי שנשכר לקהל להיות משמש לחולים ומשמשי חולים פטורים אם מחויב מ"מ לאכול בכל סעודה וסעודה כזית בסוכה ולברך ברכת סוכה שהרי הולך לפעמים לצרכן והשיב שהוא פטור כיון שמושכר לשמש לחולה כל צרכו ולהשגיח עליו לעשות פעולתו שלימה ואם ילך לסוכה הו"ל מצטער בצער החולה שדעתו עליו תמיד ולכן פטור אך בלילה הראשונה דגם המצטער חייב לאכול כזית גם הוא חייב וכו' יעו"ש. ונראה שהכל לפי הענין שאם דרכו בחול לילך לפרקים ולשהות קצת כיון שרגיל בכך לעשות כן לצורך עצמו אין לו להקל בצורך מצוה. אך לא יאכל רק כזית (נראה דלאו דווקא אלא שיעור שחייב בסוכה דהיינו יותר מכביצה) וחוזר לעבודתו ואם יש שם עוד משמשין המשמשין בסירוגין אינם פטורים כיון שאין משמרתו שוה תמיד ויאכל זה בעת שימושו על זה. שע"ת:

יז טוב) שם. ויש מי שאומר וכו', כ"כ ב"י בשם או"ח. וכ"כ הכלבו. ואפשר דכ"ע מודים בזה. ונראה דבחולה דיש בו סכנה יש להקל אף בשעה שאינו צריך א"ר או' ה' בגדי ישע. מ"ב או' י"א. והיינו אף בשעה שאין החולה צריך להם כל כך. דה"ח או' ג':

יח חי) שם הגה. ומי שמקיז דם חייב בסוכה. בהג"א סיים שם דלא הוה חולה אלא אדרבא הוא שמח ומרבה באכילה ושתיה ותו דהו"ל שלא להקיז במועד אלא קודם או אח"כ עכ"ל משמע מזה דלא מיירי אלא במקיז לשמור הבריאות לחוד ואין מרגיש בחולי אבל אם מרגיש בחולי (ומה"ט הקיז. מחה"ש. ח"א. דה"ח או' ד' והר"ז כתב אם מרגיש בחולי מחמת הקזה) ויש קצת קרירות פשיטא שפטור מסוכה. ט"ז סק"ג. י"א בהגה"ט. ה"ב או' ב' ר"ז או' ח' ח"א כלל קמ"ז או' ך'. ואעפ"י שמרגיש רק קצת ולא חולה ממש אפ"ה כל שיש קרירות יבא לידי סכנה. מש"ז או' ג':

יט יט) ומי ששותה משקה המשלשל אעפ"י שמצטער הרבה מ"מ חייב בסוכה דהו"ל לעשותו קודם החג או אחריו ולכן לא יעשנה במועד אבל בדיעבד נראה דפטור מן הסוכה דהא סכנה הוא לו לישב בסוכה. מ"א סק"ד י"א שם. ה"ב שם. ר"ז שם. ח"א שם. והא דבדיעבד פטור מן הסוכה היינו אם יש שם קצת קרירות. אחרונים. ומשמע דיעבד אף אם עושה מחמת תענוג פטור מסוכה דסכנה שמא יצטנן. מש"ז שם:

כ ך) [סעיף ד'] מצטער פטור וכו' דכעין תדורו בעינן ואף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער כמ"ש לעיל או' י"ב יעו"ש:

כא כא) שם. מצטער פטור וכו' דעת רוב הפו' דפטור אף מאכילה ברם רבינו פרץ סבר דפטור מן השינה וחייב באכילה. כמ"ש בב"י. ברכ"י או' ד' ועיין לקמן או' כ"ז:

כב כב) שם. הוא ולא משמשיו. דלאו עוסקי במצוה הם. לבוש:

כג כג) שם. הוא ולא משמשיו. דהיינו שאם הם רוצים לאכול או לישן חייבים לכנוס לתוך הסוכה. ולכאורה נראה דאם הוא שכיר אצלו לשמשו וגם בכל השנה אינו אוכל וישן בביתו כ"א אצלו רשאי גם היום לעשות כן והוה דומיא דשומרי גנות ופרדסים המבואר לקמן בסי' זה. מ"ב או' י"ד ומיהו יש לחלק דשאני שומרי גנות ופרדסים דאם ילך תיכף יבא הגנב לא כן המצטער דלא בכל שעה צריך שימוש וגם לפי טעם הלבוש שכתבנו לעיל או' כ"ב משמע דכה"ג חייבין:

כד כד) שם הגה. אבל בלילה הראשונה אפי' מצטער חייב וכו', כ"כ בס' הכלבו משם הר"ר שלמיא וכ"כ רבינו מנוח בפירושו להרמב"ם משם גדולים אחרים דמצטער דפטור היינו משום תשבו כעין תדורו אבל לילה הא' חייב מטעם ג"ש דט"ו ט"ו. והן הן דברי הכלבו. מחב"ר או' ג':

כה כה) שם בהגה. אפי' מצטער חייב וכו' אזיל לשיטתו בסי' תרל"ט סעי' ה' בהגה דסתם שם להחמיר בירדו גשמים לענין לילה ראשונה וה"ה כאן אבל לדעת שאר פו' דפטרי שם ה"ה כאן. כ"מ בביאורי הגר"א. וכ"כ מ"ב או' ט"ו. וכ"נ דעת הש"ע שלא העלה זה בשלחנו. ועיין בדברינו לשם סי' תרל"ט או' ע"ג ונ"מ דאין לברך לישב בסוכה משום ספק ברכות:

כו כו) שם בהגה. אפי' מצטער חייב וכו' ואם ה"ה חולה עיין ברכ"י או' ה' מה שמצדד בזה ונראה מדבריו דדוקא מצטער חייב אבל חולה פטור יעו"ש. והב"ד השע"ת או' ה':

כז כז) שם. איזהו מצטער זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח וכו' ובכולן פטור אף מאכילה. ב"י בשם רוב הפו' מ"א סק"ה. והיינו דאם הריח ורוח ובקי מצערים לו באכילה פטור אף מאכילה אבל אם הצער רק בשינה חייב באכילה. א"א או' ה' דה"ח או' ה' מ"ב או' ט"ז:

כח כח) **שם. או מפני הזבובים וכו'** ואם יש יתושים מוטב לישן בכילה אעפ"י שיש לה גג וגבוה עשרה מלישן חוץ לסוכה כדאיתא בגמ' סוכה כ"ו ע"א יעו"ש:

כט כט) **שם. או מפני הריח.** עיין לעיל סי' תרכ"ט סעי' י"ד וסי' תר"ל סעי' א' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

ל ל) **שם הגה. ואם עשאה מתחלה במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה וכו'** הזר"א בשו"ת א"ח סי' צ"א האריך מאד והוכיח דאף מי שאיני ישן בסוכה מפני הצנה או שאינו יכול לישן שם איש וביתו יוצא בסוכה שפיר י"ח אכילה עי"ש שהאריך הרחיב בדברי ראשונים ואחרונים בכל השייך לענינים אלו ואבזרייהו. מחב"ר או' ד' שע"ת או' ה':

לא לא) **שם בהגה. או בשינה. וכו'** פי' במקום דליכה צינה מ"א סק"ו. דאלו במקומות הקרים מבואר בסי' הקודם סעי' ב' דפטור משינה ואפ"ה אוכלים בסוכה לב"ש. וכ"כ היא"פ דמיירי במקום דליכא צינה והוא מחוייב לישן ועשאה במקום שלא יהיה יכול לישן מפני הרוח וכו' אז אינו יוצא עכ"ל משמע הא במקום צינה יוצא י"ח באכילה כיון דא"א בענין אחר. וכ"כ א"א או' ו' והמחה"ש כתב דבמקום צינה מיקרי ראוי לשינה דהיינו אם יש לו כרים וכסתות יעו"ש:

לב לב) **שם בהגה. מחמת דמתיירא מלסטים וכו'** ולכן יש למחות באותם העושים סוכות ברחובות שא"א לישן שם מחמת מורא הגנבים. לבוש. אבל אם אינו מתיירא לנפשו רק שמתיירא שיגנבו כלי תשמישו יוצא דהא יכול להכניסם בלילה לביתו. תשו' רמ"א סי' כ"ט. ד"מ או' ד' מ"א סק"ז. א"ר או' י"א. ר"ז או' ו' ח"א כלל קמ"ז או" י"ט מ"ב או' י"ט:

לג לג) **שם בהגה. אינו יוצא באותה סוכה כלל וכו'** ר"ל אפי' י"ח אכילה. ואינו נראה דתשבו כעין תדורו לאו על אופן הסוכה קאי באיזה ענין תהיה עשויה אלא על אופן הישיבה באיזה ענין תהא. וע"ז קאמר דתהא כעין דירה ואה"נ דאם עושה ב' סוכות האחת לאכילה והשנייה לשינה אף שאותה של אכילה אינה ראויה לשינה מ"מ נפיק בה י"ח אכילה. תשו' ח"צ סי' צ"ד. והב"ד השע"ת או' ה' וכ"ה דעת הרב בנו של ח"צ בס' מו"ק דבדיעבד יוצא בה היכא דלא אפשר בענין אחר יעו"ש. וכ"פ בסידורו. וכן הסכים בתשו' משיבת נפש סי' ך'. אכן מהר"י זיין במים רבים סי' ג"ן העמיד לדבריהם דרבנן קמאי ועי"ש בסי' ד"ן. ברכ"י או' ו' שע"ת שם. וכ"פ הר"ז או' ו' כדברי מור"ם הנז' ח"א כלל קמ"ז או' י"ט. ועיין לקמן או' מ"ב:

לד לד) **שם בהגה. מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר.** שצער הוא לו לאכול בלא נר. תה"ד סי' צ"ג ובפסקיו סי' קנ"ח. לבוש. ר"ז או' ט':

לה לה) **שם בהגה. וא"צ לילך לסוכת חבירו וכו'** דהא נמי חשוב צער מפני דאין ערב לו לאדם אכילתו אלא בשלו מיהו אם אפשר לו לבא לסוכת חבירו בלא טורח גדול ולאכול שם אין להקל בדבר. תה"ד שם ובפסקיו שם. לבוש. ר"ז שם:

לו לו) **שם בהגה. וא"צ לילך לסוכת חבירו וכו'** ובלילה ראשונה חייב לילך לסוכת חבירו אף שיש טורח דלא עדיף ממצטער. א"ר או' ט' וא"כ לא יברך על הסוכה כמ"ש לעיל או' כ"ה גבי מצטער. אלא א"כ אינו מצטער בזה מיהו ח"א שם או י"א כתב דבמצטער כזה יכול אדם לחייב את עצמו ולעשות בשמחה ולברך יעו"ש והב"ד פ"ת ומ"ב או' כ"ב. והא דבלילה ראשונה חייב לילך לסוכת חבירו אף שיש טורח היינו שכבו הנרות קודם שאכל כזית דאם אח"כ כבר קיים המציה והרי הוא כשאר ימים דמצטער פטור בו. מ"ב בשה"צ או' כ"ו:

לז לז) **שם בהגה. אם יש טורח גדול בדבר.** וכן מי שסוכתו נוטפין גשמים מן האילנות אם אפשר לו בלא טורח לילך בסוכת חבירו ילך ואם יש לו טורח יאכל בביתו שבו"י ח"ב סי' כ"ט. י"א בהגב"י. מ"ב או' כ"ג:

לח לח) **שם בהגה. אם יש טורח גדול בדבר.** היינו בשעת אכילה. אבל פשיטא אפי' מי שאין לו מקום בחצירו לבנות לו סוכה שצריך להמציא לו מקום לבנות לו סוכה ואז שם ביתו כדרך שגם כל השנה רגילים לפנות מבית לבית ואז שם ביתו. הגהות חת"ס וכ"כ הביכורי יעקב בפשיטות. מ"ב או' כ"ד. ולא כהמשתבשים שאינם מחוייבים לבנות להם סוכה במקום אחר שאין שם דירתו. הגהות חת"ס שם. מ"ב בשה"צ או' ל':

לט טל) **שם בהגה. אבל לא תחת הסכך.** דאז יבטל הסכך כדלעיל. ט"ז סק"ד. והיינו לדיעה הראשונה דלעיל ססי' תרכ"ט דלא שרי אלא לנאותה אבל להגן מפני החמה ורוח פסול. לב"ש. ועיין בדברינו לשם או' ק"ח שכתבני שכ"ה הסכמת האחרונים כדיעה הראשונה יעו"ש אך במקום דלא אפשר בענין אחר מוטב לפרוס סדין מיאכל חוץ לסוכה אבל לא יברך אסוכה וכמ"ש שם או' קי"ד יעו"ש:

מ מ) **ודע** דדין שבהגה זו הוא בב"י סי' תרכ"ט בשם הרוקח דכתב שם שני טעמים בתחלה כתב כלשון המ"א כאן (סק"ח) והוא לדיעה ב' דסהי' תרכ"ט דמכשירין בלהגן אם ניכר לכל ולכן לא אסר אלא ביו"ט משום אהל אבל על הסכך אפי' בחול אסור דלמעלה לא מינכר כ"כ שהוא להגן ואח"כ כתב

כדברי הט״ז והיינו לדיעה ראשונה יעו״ש. לב״ש שם. ועיין באו׳ שאח״ז:

מא מא) שם בהגה. אבל לא תחת הסכך. משום אהל אבל על הסכך אפי׳ בחול אסור. רוקח. ומיהו אם נראה לכל שמכוין להגין שרי דיש לסמוך אמתירין בסמי׳ תרכ״ט ומשום אהל נמי ליכא כוון דליכא חלל ביני לסוכה כמ״ש סי׳ שט״ו העי׳ ב׳ מ״א סק״ח. ור״ל דדוקא תחת הסכך אסר הרוקח משום אהל כיון דיש חלל תחת הסדין משא״כ למעלה כיון דמונח ההדין על הסכך ממש אין זה אהל כמבואר סי׳ שט״ו. לב״ש. ומשמע מדבריו דכל דיש חלל בין סדין לסכך אסור לפרוס תחת הסכך בשבת ויו״ט אבל הא״א או׳ ח׳ כתב דלא יש איסור כ״א ביש ג״ט בין הסכך לסדין וכ״כ מ״ב או׳ כ״ה. ומיהו עיין לעיל סי׳ תרל״ה אות י״ב דמשמע דכל שיש אויר טפח מקרי אהל יעו״ש:

מב מב) שם בהגה. ומי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו וכו׳ לא מיקרי מצטער וכו׳ דאורחיה הוא לפעמים לישן בכפיפת גופו ואיבריו ולא מיקרי מצטער בהכי וראייה לזה מהא דק״ל דשיעור סוכה לפחות ז״ט ושיעור גופו של סתם בני אדם הן ג׳ אמות שהוא י״ח טפחים שבודאי אין אדם יוכל לישן שם אם לא בכפיפת גופו ואיבריו. תה״ד סי׳ צ״ב. מיהו הט״ז סק״ה תמה על דברי התה״ד ומור״ם הנז׳ דודאי צער גדול הוא לשכב כן כל הלילה במקום צר וע״כ לחלק יצא כשנולד לו דבר זה אחר שלא היה כן מתחלה פטור משינה ואם עשה אותה כך מתחלה על דעת כך חייב יעו״ש. אבל הא״ר או׳ יו״ד והנה״ש אות ב׳ חלקו על דברי הט״ז הנז׳ וכתבו דזה לא חשיב מצטער ואין לחלק בין עשאה כך מתחלה או נעשה דבר זה אח״כ וחייב לישן בה יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ כדברי מור״ם הנז׳ וכ״פ דה״ח או׳ ו׳. ומיהו כתב שם הנה״ש דמאן דקים ליה בגויה דלדידיה הוי מצטער אע״ג דסתם בני אדם אינם מצטערים דומיא דרב יוסף בגמרא אה״נ שאם עשה מתחלה סוכה ז׳ על ז׳ הו״ל סוכה פסולה ואם נולד לו האונס אח״כ פטור ממנה עכ״ל. אמנם בתשו׳ ח״צ סי׳ צ״ד חולק בעיקר דברי התה״ד ומור״ם הנז׳ וכתב דהחוש מוכיח דאין לך צער גדול מזה ובודאי לכתחלה אין לו לעשות סוכה בענין זה כדי שיהא מצטער ופטור מן הסוכה אבל אם הוא ביו״ט וכבר נעשה או שאין לו מקום לסוכה אחרת יותר גדולה אינו חייב להצטער ולישן בסוכה בלי פישוט ידיו ורגליו כדרכו בכל השנה ואפ״ה יוצא בה י״ח אכילה יעו״ש. והב״ד י״א בהגב״י. שע״ת אות ה׳. וע״כ נראה דהכל לפי מה שהוא אדם ואם יש לו צער גדול מזה פטור משינה אבל אם יכול לישן בה ולהוציא רגליו לחוץ או קצת מגופו ג״כ ודאי דחייב לישן בה ולא לישן חוץ לסוכה. וכ״כ המש״ז או׳ ה׳ דאם אפשר לישן שם ראשו ורובו יוצא י״ח הן באכילה הן בשינה ודוקא שלחנו בתוך הבית אינו יוצא י״ח דאתי לאמשוכי כבסימן תרל״ד סעי׳ ד׳ יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ל׳ ואו׳ ל״ג ודוק:

מג מג) שם בהגה. ולא יוכל אדם לומר מצטער אני אלא בדבר וכו׳ דאל״ה אף שהוא מצטער אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם. ר״ז או׳ י״א. מ״ב אות כ״ח:

מד מד) שם בהגה. אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בו. אם לא שהוא מאניני הדעת וכל אניני הדעת מצטערים בזה. ט״ז סק״ו. ר״ז שם. מ״ב או׳ כ״ט:

מה מה) שם בהגה. אלא אם ינצל עצמו מן הצער וכו׳ דהטעם דמצטער פטור. משום דכעין דירה בעינן ואין אדם דר במקום צער כל שיוכל להנצל מזה בצאתי ה״נ בסוכה. ט״ז סק״ז. מ״ב או׳ ל׳:

מו מו) חולה שאין סכנה וצער הגוף שאין שפוי בדעתו ר״ל כמו בעלי הסחורה וכדומה פטורים מסוכה אע״ג דא״א להנצל מצער דמ״מ עיקר סוכה שיתבונן בנפלאות ה׳ מלשון ראייה (אבי יסכה) וזה מצטער אין ניתן לב. מש״ז או׳ ח׳:

מז מז) [סעיף ה׳] אבל חייב בסוכה. ואמרינן בגמ׳ (סוכה כ״ה ע״ב) דאע״ג דמצטער פטור מן הסוכה ה״מ צערא דממילא פי׳ שהסוכה מצערתו אבל הכא איהו הוא דקא מצער נפשיה איבעי ליה לייתובי דעתיה. ב״י:

מח מח) וכתב בס׳ התניא אם המת היה חביב כ״כ שאין יכול להסירו מלבו פטור ע״כ. ומיירי שמצטער בישיבתו בסוכה. מ״א סק״י. ר״ז או׳ י״ג. והא״ר אות י״ד כתב אף שאין מצטער בישיבתו פטור משום טירדא. מיהו הישי״ע חילק בעיקר דברי התניא וס״ל דחייב יעו״ש. והב״ד מ״ב אות ל״א:

מט מט) שם. אבל חייב בסוכה. אפי׳ ביום ראשון. ר״ז שם. ולענין אונן בחו״ה או אפי׳ ביו״ט כשרוצה לקבור ע״י עכו״ם ביו״ט א׳ או ע״י ישראל ביו״ט שני דאז חל דיני אנינות אם חייב בסוכה עיין א״א אות יו״ד שמסתפק בזה יעו״ש אבל בס׳ בכורי יעקב העיר עליו והכריע דפטור יעו״ש. רו״ח או׳ ד׳ מ״ב שם:

נ נ) שם. אבל חייב בסוכה. וכן מי שטבעה ספינתו בים אין צערו פוטרו מסוכה. סידור רב יעב״ץ או׳ ט׳:

נא נא) [סעיף ו'] חתן ושושביניו וכו' ומיירי שנשא ערב הרגל או קודם לכן דאין נושאין נשים במועד כמ"ש לעיל סי' תקמ"ו סעי' א' וסעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

נב נב) שם. פטורים מן הסוכה וכו' זהו לשון הרמב"ם דפסק כר' אבא בר זבדא והרא"ש כתב דחייבין והב"ד הטור והוא שפסק כר' זירא כדאיתא בגמ' סוכה כ"ה ע"ב ומבואר בב"י יעו"ש. והא דסתם הש"ע כהרמב"ם כתב השו"ג או' י"ד שהוא מתרי טעמי חדא דדרכו לסתום בספר הזה כהרמב"ם על הרוב ותו דקאי הרי"ף כוותיה יעו"ש ור"ל דדרכו של הש"ע לפסוק כהרוב של ג' עמודי הוראה שהם הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והכא כיון דהרי"ף קאי כהרמב"ם פסק כוותיה. ועיין א"ר או' ט"ז שהביא עוד פו' דסברי כהרי"ף והרמב"ם וכתב שהרא"ש יחידאה הוא יעו"ש. ועיין לקמן או' נ"ד וסעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

נג גג) שם. פטורים מן הסוכה וכו' נראה דהכי נהוג עלמא. רשד"ם חי"ד סי' ר"ב. כנה"ג בהגה"ט. מ"א ס"ק י"ב. ועיין באו' שאח"ז:

נד דנ) שם. פטורים מן הסוכה וכו' דאין שמחה אלא בחופה ובמקום סעודה ובסוכה א"א לעשית חופה משום צער חתן לפי שהמקום פרוץ והוא בוש לשחק עם כלתו. גמ' ואם כן בזה"ז שיש לנו סוכה עם ד' דפנות צריך לישב בסוכה דק"ל כרבא ועוד דהא הרא"ש ובעה"ע וטור מחייבים בכל ענין. מ"א ס"ק י"א. מיהו הא"ר אות ט"ו כתב על דברי מ"א הנז' דאין טעם זה בגמ' רק רש"י דף כ"ה פי' כן ופי' עוד טעם אחר שם מקום צר וכן פי' ריא"ז בשה"ג שצער לחתן לעשות חופתו במקום צר ודחוק ע"כ. אלמא דמטעם זה לחוד מותר יעו"ש. והגו"ר כלל ד' סימן י"ג כתב דבזמנינו השושבינים וכל בני החופה חייבים שאין דרך לסעוד החתן והכלה בתוך הסוכה אלא אלו אוכלים לבדם וכו' ומכ"ש דהרא"ש אפי' בחתן גופיה מחייב וא"כ בקרואים י"ל דמודים להרא"ש יעו"ש וכ"כ בשו"ת חיים שאל ח"ב סי' ל"ה או' ד' דאפי' להרמב"ם לא פטר אלא בני החופה והם אותם שאוכלים בבית החתונה כל ז' ימי חופה ימים ולילות עם החתן והכלה אבל הקרואים בסעודה א' ותו לא ולמחר קראו שם אחרים חייבין והביא דברי הגו"ר הנז' וכתב ומה גם בזמנינו שכל בני החופה קורין ק"ש ומתפללין ומניחין תפילין וגם החתן עצמו וכמדומה לי קרוב לודאי שבעה"ק ירושת"ו גם החתן ובעלי החופה קובעין סעודתן בסוכה יעו"ש. והב"ד השע"ת או' יו"ד. וכ"כ השו"ג או' י"ד דלפי מנהגינו דבלילה הראשונה בועל בעילת מצוה ופורש ומכאן ואילך הוא אוכל ושותה וישן בין האנשים והיא אוכלת ושותה וישינה בין הנשים ואין מיחדים עוד כלל כל ימי טומאתה ליכא הני טעמי האמורים בגמ' ואפי' הרי"ף והרמב"ם והש"ע מודו דחייבים ואך בסעודה הא' שאוכל החתן והכלה לבדן בלילה הראשונה קודם שעשה מעשה בתוך החופה הא ודאי פטור יעו"ש. וכ"כ היפ"ל ח"ב או' ג' דעכשיו גם החתן ובני החופה קובעין סעודתן בסוכה יעו"ש. ומשמע מדברי הפו' הנזכר דמברכין ג"כ לישב בסוכה ומ"ש דה"ח או' ח' והביאו מ"ב או' ל"ג דיש להחמיר ולישב בסוכה ולא לברך נראה משום דלא ראו דברי השו"ג הנז' שכתב דבזה"ז לכ"ע חייבין. ולענין ברכת חתנים אם מברכין בסוכה עיין באה"ע סי' ס"ב סעי' יו"ד ובית שמואל שם או' י"ג:

נה הנ) ועיין בס' חופת חתנים בדיני סעודת מצוה או' י"א שכתב ואפשר דהאידנא סמכו לאכול חוץ לסוכה בסעודות אלו משום דסוכות שלנו קטנות הן להכיל כל הקרואים ואם החתן אינו אוכל עם כולם מצטער ואינו שמח וכו' גם מה שנהגו עכשיו לסמוך על דין השושבינין כל הקרואין הגם שאינן שושבינין ממש אפשר משום דכיון דקרא אותם לאותו יום לאכול ולשתות עמהם והם יודעיו ומכיריו הוו כמו שושבינין יעו"ש. והביאו עיקרי הד"ט סי' ל"ב או' יו"ד וכתב וכן המנהג פשוט בעירו פירינצי לאכול גם הקרואים עם החתן חוץ לסוכה ובפרט כשאין לחתן סוכה בביתו רק המתחסדים עם קונם מושכין את עצמן מלילך לסעודה חתן אם אינם יכולין לאכול בסוכה ועל אלו וכיוצא אני אומר שצריכין הם להזכיר מקודם את החתן שלא לקוראם עם הקרואים וכאשר היה עושה מהרי"ל יעו"ש. ובס' מל"ח סי' ך' אות ל"ז כתב דמנהג עירו אזמיר יע"א דלא יעשה החתן חופה בחג הסוכות אם לא יזמין מקודם סוכה גדולה ויוכלון שאת יעו"ש:

נו ונ) ומיהו מ"ש עיקרי הד"ט שצריכין להזכיר מקודם את החתן שלא לקרותם וכו' עיין באורחות יושר פ"ך שכתב וראיתי רבים בזה"ז שמזמינין אותם לסעודת מילה ואין הולכין אף שיש שם בני אדם מהוגנים ושמעתי הטעם שבזה"ז מוכרח בעל הבית לזמן אנשים הרבה מפני הכבוד ואינו מקפיד בעה"ב אם באים לסעודה כל המזומנים ולפעמים אינו רוצה בעה"ב שיבואו כל המזומנים לסעודה שלא זימנם אלא מפני הכבוד. ועיד שמעתי אומרים דמ"ש דכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים ה"ד כשאין שם מנין אבל אם יש מנין אין להקפיד. וקצת ראיה לזה שמוהר"מ מלובלין היה סנדיקוס בע"ש ולא רצה לילך לסעודה מאחר שהיה שם מנין בלעדו עכ"ל והב"ד היפ"ל ח"ג ביו"ד סימן רס"ה או' כ"ב וכתב וכ"ז דיינו ואין אנחנו צריכין למ"ש הבאה"ט שיצוה לשמש שלא יקרא אותו בתוך הקרואים וכו' שמא ישכח ויקרא לו או שבעל הבית עצמו ידחק אותו לקרותו יעויין שם:

נז זנ) שם הגה. וסעודת ברית מילה וכו' חייבים בסיכה. וכן הסכים נמי הרב זקן אהרן ססי' קפ"א. ברכ"י אות ח':

נח חנ) שם הגה. וסעודת ברית מילה וכו' וכן בסעודת ארוסין ופדיון הבן ובר מצוה וסיום וכדומה פשיטא דבעי סוכה. בכורי יעקב. וכתב עוד שמי שיש לו סוכה קטנה מותר לבנות לו סוכה גדולה בחו"ה לצורך סעודת ברית מילה דהוי לצורך המועד ואף דלצורך המועד ג"כ לא מותר רק בצנעה מ"מ הכא ניכר דלצורך המועד הוא ובניכר מיתר לעשות בפרהסיא כמבואר סי' תקל"ג סעיף ד' עכ"ל והב"ד מ"ב בב"ה:

נט טנ) שם בהגה חייבים בסוכה. ולא דמי לסעודת חתן שהיא מצוה גדולה לשמח חתן וכלה ונקראת סע דת מצוה בכל מקום אבל הכא אינו אלא מנהג בעלמא. ב"י בשם מהרי"ק. פי' אע"ג שצר להם המקום לשבת שם וא"א להם לשמח שם כ"כ מ"מ חייבין בסוכה דאף על גב דסעודת מצוה היא כמ"ש ביו"ד סימן רס"ה סעיף י"ב מ"מ אינה מציה כ"כ דלא מלינו בגמ' בהדיא כמו סעודת נשואין דאיתא פ"ג דפסחים בהדיא עי"ש וא"כ די ביו"ד אנשים. מ"א ס"ק י"ג. ומשמע דאם הסוכה קטנה מהכיל אף עשרה אנשים מותר חוץ לסוכה. אבל בביאורי הגר"א כתב הטעם דבסעודת ברית מילה חייבים בסוכה משום דלאו מצוה מדאו' היא שידחה סוכה כמו נשואין וגם כן אינו מחויב בשמחה כמו בנישואין עכ"ל ולפ"ז משמע אפי' באופן זה אסור לאכול חוץ לסוכה. וכ"כ א"א או' י"ג דאין להקל בברית מילה חוץ לסוכה אף מנין. והב"ד מ"ב בב"ה:

ס ס) ועי"ש במהרי"ק דלענין אכילת פירות בעלמא כמו שרגילין (לאכול אצל היולדת) המיקל לא הפסיד עי"ש ולפי מ"ש בסימן תרל"ט דמותר ביין ופירות אפילו קבע עלייהו א"כ אין נ"מ בזה רק במחמיר על עצמו ובזה אין להחמיר. ועיין בא"ר או' ך' דאפשר בזה"ז אוכלין מיני תרגמא ולכך כתב בשם מהרי"ק דגם בני הסעודה שאוכלין אצל היולדת דאז לא בעי סוכה יעו"ש. שע"ת:

סא סא) שם בהגה. חייבים בסוכה. ונראה דבשמיני עצרת יש להקל בשניהם. א"ר או' י"ט. א"א או' י"ג שע"ת שם. דה"ח או' ט' מ"ב או' ל"ד. ונראה כל ספק פלוגתא אפשר בש"ע לקולא. א"א שם:

סב סב) [סעיף ז'] שלוחי מצוה וכו' כגון ללמוד תורה ולהקביל פני רבו ולפדות שבויים. רש"י סוכה כ"ה ע"א. טור. לבוש:

סג סג) שם. פטורים מן הסוכה. ודוקא כשהיא כולה לה' ואין בה הלאה לעצמו אבל בהולך בשכר ועיקרו של השליח להנאתו מתכוין לא נפטר עי"ז ממצות סוכה. כתב סופר סי' קי"ט. פ"ת. מ"ב בב"ה. וה"ד אם אפשר למציא שם סוכה וכמ"ש לקמן סעי' ח' בהגה יעו"ש. ועיין לעיל סי' ל"ח סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

סד סד) שם. פטורים מן הסוכה וכו' אפילו הולכים ביום פטורים גם בלילה ודוקא כישצריך לטרוח אחר סוכה אבל בלא טורח צריך לישב בסוכה. וה"ה אם אין יכולין לישן כ"כ בטוב בסוכה ויהיו יגעים למחר ולא יוכלו לקיים המצוה כראוי פטורין. מ"א ס"ק י"ד. ר"ז או' י"ח. ח"א כלל קמ"ז או' כ"א. דה"ח או' יו"ד. מ"ב או' ל"ח:

סה סה) [סעיף ח'] הולכי דרכים וכו' דכתיב בסוכות תשבו כעין ישיבת ביתו כשם שכל השנה אינו נמנע מלכת בדרך בסחורה כך כל ימות החג שאינו יום טוב לא הצריכו הכתוב למנוע מלצאת לדרך. רש"י סוכה כ"ו ע"א והר"ן:

סו סו) שם. הולכי דרכים ביום פטורים וכו' פי' שאם יש לו ללכת בדרך ויודע שיצטרך לאכול קודם שימצא סוכה א"צ למנוע מפני זה מלאכתו אף שיודע שלא יהיה לו שם סוכה דתשבו כעין תדורו כתיב. פרישה או' א':

סז סז) שם. פטורים מן הסוכה ביום וכו' ויכול לאכול בהיותו בדרך אימתי שירצה וא"צ להמתין עד הלילה או שיגיע למקום שימצא שם סוכה. לבוש. אבל אם יכול לישב בסוכה בלי טורח צריך לישב בה. ר"ז אות ט"ו. ח"א כלל קמ"ז או' כ"ו. דה"ח אות י"א. מ"ב או' מ':

סח סח) שם. וחייבין בלילה. כשלן בלילה בישוב. תו' והר"ן. משמע דצריך לעשות לו שם סוכה. מ"א ס"ק ט"ו. והלבוש כתב הא דקאמר וחייבין בלילה היינו אם יש סוכה במקום שילך שם חייב לאכול ולישן בה וכתב עליו המ"א שם דלא דק דהא כתבו התו' כשמגיע לישוב חייב יעו"ש אבל הח"א שם כתב דגם מ"ש התו' והר"ן כשיגיע לישוב היינו במקום שיש סוכה אבל כשיעשה לו שם סוכה א"כ יצטרך לעסוק רוב הלילה או עכ"פ כמה שעות עד שיעשה וזה לא הוי כעין תדורו ומ"מ כתב דהמחמיר תע"ב ועו"ש. וכ"כ בס' בגדי ישע על דברי מ"א הנז' דאין ראייה ברורה לחלוק על הלבוש יעו"ש. ואם בא לכפר סמוך לעת האוכל גם המ"א כתב שם דא"צ להמתין על עשיית סוכה כמו בירדו גשמים עכ"ל והיינו כשתגיע עת האכילה כפי מה שהוא רגיל או רעב אין צריך להמתין על עשיית סוכה אם אין לו כירדו גשמים שא"צ להמתין עד שיפסקו אם הגיע עת אכילה. א"א או' ט"ו. ח"א שם:

סט **סט) ואם** הוא בשדה אפי׳ כל ימי החג א״צ לטרוח ולעשות שם סוכה כדאיתא בגמ׳ ריש דף כ״ו. דאין שם ישוב. מ״א שם. מחה״ש. יא״פ. ר״ז או׳ ט״ו. ופשוט דאם כותים אין מניחים לעשות סוכה פטור והוי כשדה ואין צריך להניח משום זה עסקיו. א״ר או׳ כ״ב. שע״ת אות י״א. ועיין לקמן אות ע״ז:

ע **ע) שם. פטורים בלילה וכו׳** מבואר ברש״י סוכה דף כ״ו דאף בלילה ראשונה פטור. א״ר או׳ כ״ג. שע״ת אות י״א. מיהו הא״א אות ט״ו כתב על דברי הא״ר הנזכר צ״ע די״ל דאינו רשאי לילך ליל א׳ מחוץ לעיר ורש״י מיירי בחו״ה יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ע״ד:

עא **עא) שם בהגה. אבל אם אינם מוצאים סוכה וכו׳** ר״ל הולכים ביום שחייבים בלילה והולכי לילה שחייבים ביום לא נמצא שם סוכה במקום חנייתם ולדעת המ״א הנז״ל באו׳ ס״ח לא נמצא יכולת בידם לעשות סוכה אז מותר לאכול וללון באותו מקום בלא סוכה:

עב **עב) שם בהגה. יוכל לילך לדרכו וכו׳** ר״ל דאפי׳ אם הוא יודע בביתו שבדרך שהולך לא ימצא שם סוכה אפ״ה מותר לצאת מביתו משום דתשבו כעין תדורו וכמ״ש לעיל או׳ ס״ה ואות ס״ו יעו״ש:

עג **עג) שם בהגה. דאין לעשות לו שם דירה.** ר״ל היכא דאין מוצא שם סוכה אינו מחויב לטרוח לעשות לו שם סוכה:

עד **עד) שם בהגה. דאין לעשות לו שם דירה.** ומכאן יש מקום פיטור וסמך להולכי ירידים בחג הסוכות שהם פטורים ביום ובלילה אף בעודם שם שאין שם מקום ישוב ואם אתה מחייבו אין זה כעין תדורו שאף בשאר ימות השנה מניח דירתו והולך לדרכו כמ״ש הרב המפה בשם הר״ן ודומיא דשומרי העיר וגנות ופרדסים דבסמוך וכמו׳ שפירש רש״י גבי שומרי גנות ופרדסים יעו״ש אמנם המדקדקים מחמירים על עצמם לעשית סוכה חוץ ליריד ואוכלים שם לילה ראשונה כזית פת וחוזרים לחניתם תכף ומיד ואוכלים שם כל צרכם וישנים שם מפני יראת הגנבים ואף על גב דהם פטורים המחמיר תע״ב וכמ״ש הרב בהגה. שו״ג אות ט״ז. ועיין לעיל אות ע׳ ומיהו מ״ש השו״ג ואוכלים שם לילה א׳ כזית וכו׳ י״ל דה״ד אם הוא בחנות לבדו אבל אם יש שותף עמו יכול לאכול כל צרכו בסוכה והשותף ישמור ואח״כ כשיגמור יבא לשמור ושותפו ילך לאכול בסוכה וכן ע״ז הדרך יאכלו לעשות כל ימי חג הסוכות וכן בשינה כל א׳ ישן לילה אחד בהוכה וחבירו ישמור וכן חוזרים חלילה או כל א׳ ישן חצי לילה בסוכה וחצי לילה בחנות אבל כ״ז הוא לפי העת והזמן. ועיין לעיל סי׳ תקל״ט סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

עה **עה) שם בהגה. וההולכים לכפרים לתבוע וכו׳** באופן המותר וכמ״ש בהלכות חו״ה. דה״ח או׳ י״ב ועיין לעיל סי׳ תקל״ט סעי׳ א׳ ב׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

עו **עו) שם בהגה. יחמירו על עצמן וכו׳** וכ״ז בהולכין מכפר לכפר לתבוע חובותיהם אבל כששוהה בכפר אחד ג׳ או ד׳ ימים חייב לעשות שם סוכה. מ״א ס״ק ט״ו. ר״ז או׳ י״ז. ח״א כלל קמ״ז או׳ כ״ב. מ״ב או׳ מ״ה. ואם אינם עושים שם סוכה אסור להם לאכול ולישן שם וצריכין הם לשוב לבתיהם בכל לילה לאכול ולישן בסוכה. ר״ז שם. והיינו בדאפשר אבל אם לא אפשר תשבו כעין תדורו:

עז **עז) מי** שבא בדרך לסוכת חבירו או בין עכו״ם ורוצים ממון הרבה בשביל סוכה עיין סי׳ תרנו מ״ע א״צ לבזבז ממון רב וי״ל שב וא״ת וסוכה קום ועשה אוכל באיסור וי״ל כתדורו וכל מה שעושה בדירה יעשה כן בסוכה ודבר מועט ממון יתן. א״א או׳ ט״ו:

עח **עח) שם בהגה. ואע״ג דיש להקל.** ר״ל דמה שאמרו ההולכים ביום חייבין בלילה היינו היכא דמוצא סוכה באותו מקום משא״כ בזה. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ מ״ד:

עט **עט) [סעיף ט׳] שומרי העיר ביום וכו׳** היינו שצריכים לילך סביב העיר. כ״מ בגמ׳ ובירושלמי איתא דוקא בשומרי גייסות אבל בשומרי ממון הוי כשומריגנית ופרדסים. מ״א ס״ק ט״ז. ובאמת דבר זה הוא כפי ענין השימור ובאיזה זמן שהם חייבים לשמור אז הם פטורים:

פ **פ) אותם** היושבים בחנות אע״פ שרגילין ברוב הפעמים לאכול ביום שם מ״מ בסוכות צריכים לאכול בסוכה ואפי׳ אם דרים חוץ לעיר וחניותיהם בעיר מחויבים לעשות שם סוכה בעיר כי שם ביתו. מ״א שם. א״ר אות כ״ב. ר״ז או׳ כ״א. ח״א כלל קמ״ז או׳ כ״ג. דה״ח או׳ ט״ו. מ״ב אות מ״ו.

פא **פא) בירושלמי** רב הונא היה הולך בדרך והיה צמא ולא רצה לשתות עד שנכנס לסוכה. מ״א שם. והיינו מדת חסידות הוא דמדינא שתיה א״צ סוכה ברסי׳ תרל״ט וגם בעת האוכל א״צ להמתין על סוכה כמ״ש המ״א ס״ק ט״ו כמו בירידת גשמים עי״ש. לב״ש. ועיין לעיל סוף אות ס״ח:

פב **פב) [סעיף יוד׳] חייב לעשות סוכה וכו׳** ואעפ״י שאין יכול להכניס שם כל כלי תשמישו מ״מ הוא דר שם כדרך שדר כל השנה. הר״ן. מ״א ס״ק י״ז. ור״ל אעפ״י שסוכה זו תהיה רחוקה מן העיר בענין שא״א לו להביא לשם כל כלי תשמישו שהוא משתמש בהם בביתו מ״מ כיון שמניעה זו אינה

מחמת הסוכה שהרי אף אם לא יעשה בכאן סוכה לא ישתמש בכלי תשמישו שבביתו לכך אינו נפטר מן הסוכה בשביל כך. ר״ז או׳ ך׳ ור״ל והו״ל תשבו כעין תדורו:

פג **פג) ולפ״ז** מי שבא בדרך ונזדמן סוכה קטנה ורגיל בכלים ובני ביתו רבים י״ל דפטור הוא ומצטער מיקרי ומיהו בעיר צריך לעשות לו סוכה בביתו וגם בדרך מי שנזהר תע״ב. א״א או׳ י״ז:

פד **פד) שם הגה. והעושין יין אצל העכו״ם וכו׳** ואם היין מונח בחצר דיכול לשומרו מתוך הסוכה ע״פ האופנים המבוארים ביו״ד סי׳ קל״א צריך לישב בסוכה. מ״א ס״ק י״ח ולב״ש. ר״ז או׳ כ״ב. מ״ב או׳ מ״ז:

סימן תרמא

א **א) [סעיף א׳] העושה סוכה וכו׳** אע״ג דגרסינן בירוש׳ (פ״א דסוכה ופ׳ בתרא דברכות) העושה סוכה לעצמו מברך אקב״ו לעשות סוכה עשאה לחבירו מברך על עשיית סוכה אגמ׳ דידן סמכינן דגרסינן בפ׳ התכלת (מנחות דף מ״ב ע״א) א״ר חסדא כל מצוה שעשייתה ע״י עכו״ם אין ישראל מברך על עשייתה וסוכת גנב״ך כשירה ואיכא מ״ד כל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה א״צ לברך יעו״ש. טור וב״י. לבוש:

ב **ב) שם. אבל שהחיינו היה ראוי לברך וכו׳** ודוקא בדבר שעושין אותו משנה לשנה אבל שופר ומגילה שעושין אותו לכמה שנים אינו מברך שהחיינו על עשייתן ונר חנוכה נמי אין מנכר שעושה לשם מציה. מרדכי. מ״א סק״א. ומיהו עיין שכנה״ג סי׳ תקפ״ד בהגה״ט או׳ א׳ וסי׳ תרע״א בהגה״ט או׳ ד׳ וסי׳ תרפ״ז בהגה״ט או׳ א׳ שכתב דהרמב״ם פי״א מה״ב והרד״א ש״ג חולקים ע״ז וס״ל דמברך על שופר ומגילה ונר חנוכה יעו״ש. ובלא״ה עתה המנהג כדברי הש״ע דאין מברכין שהחיינו בעשיית המצוה רק סומכין על שהחיינו שאומרים בשעת קיום המצוה:

ג **ג) שם. כשעושה אותה לעצמו.** אבל כשעושה לאחרים היה ראוי שיברך הבע״ה שהחיינו. מ״א שם. א״א אות א׳ ר״ז אות א׳:

ד **ד) שם. כשעושה אותה לעצמו.** ודוקא כשעשה אותה תוך ל׳ לחג אבל קודם ל׳ אעפ״י שכשרה בשעשאה לשם חג כמבואר סימן תרל״ו מ״מ לא מיקרי שעת עשייה לברך עליה זמן. חי׳ הרשב״א. א״א בסי׳ תרמ״ג. מ״ב בב״ה:

ה **ה) שם. כשעושה אותה לעצמו.** וה״ה אם היתה עשויה מכבר והוא מחדש בה דבר דהיינו שהיה בה רק שני דפנות והוא השלימה עכשיו או שחידשה בה סכך. ריטב״א. מ״ב או׳ ג׳ וז״ש להבין דברי הפו׳ אבל כבר כתבנו דהמנהג שאין לברך כ״א בעת קיום המצוה. ועוד נ״מ למי שכבר בירך וכמ״ש אח״ז:

ו **ו) שם. אלא שאנו סומכים וכו׳** דא״ר אשי חזינא ליה לרב כהנא דקאמר להו לכולהו אכסא דקדושא. סוכה דף מ״ו ע״א. וכתב ב״י וכ״פ המרדכי וכן עמא דבר יעו״ש:

ז **ז) שם. אלא שאנו סומכים וכו׳** ואם בירך שהחיינו בשעת עשייה נסתפק א״א אות ב׳ אם שוב יברך זמן בשעת קידוש של יו״ט בשביל הרגל או זמן דסוכה פוטר זמן הרגל יעו״ש וכן נסתפק הברכ״י בסי׳ תרמ״ג או׳ א׳ והעלה דלדעת התו׳ והרא״ש והר״ן וכלבו וא״ח לא יברך אבל לדעת הרמב״ם והרמב״ן והריטב״א ודעמייהו יברך ומסיק כיון דספק הוא לא יברך זמן על הכוס דספק ברכות להקל יעו״ש. והב״ד בכורי יעקב ומ״ב בב״ה:

ח **ח) שם. שאנו אומרים על הכוס של קידוש.** שהוא קאי על מצות סוכה ועל החג כמ״ש לקמן סי׳ תרמ״ג סעיף א׳ יעו״ש:

ט **ט) שם הגה. ואם לא אכל לילה ראשונה בסוכה וכו׳** כ״כ הר״ן בשם הראב״ד (פ״ד דסוכה) שמי שלא אכל בסוכה לילה הראשון אעפ״י שבירך זמן בביתו צריך למחר כשישב בסוכה לברך זמן אם לא בירכו בשעת עשייה כשם שמברכין על הלולב זמן אעפ״י שכבר בירך אותו בלילה יעו״ש והב״ד ב״י. מיהו הב״ח בתשו׳ סי׳ קל״ב האריך להשיג ע״ז דהראב״ד ס״ל דהא דזמן דקידוש אינו פוטר דלולב משום דאינו לפניו בשעת ברכה לכן פסק נמי הכי בזמן שעשה בבית דלא קאי על סוכה אבל שאר פו׳ שכתבו טעמא דלולב משום דאינו נוהג בלילה מוכח דאם היה נוהג אף שלא היה לפניו היה פוטר דלולב א״כ ה״ה בזמן שעשה בביתו שפוטר בסוכה כיון שנוהג בלילה יעו״ש. ועיין בדג״מ שכתב שכ״ה דעת הרא״ש יעו״ש. אבל הא״ר או׳ ב׳ הרבה להשיב על דברי הב״ח הנז׳ והסכים לדברי הרמ״א הנז׳ יעו״ש. וכן הסכים השבו״י ח״א סי׳ ל״ב. וכן הרב משאת משה בראשון סימן ה׳ יצא לישע סברת הרין ובהסכמה עלה לברך זמן בסוכה אף אם בירך זמן בקידוש בביתו כסברת הר״ן ודעמיה יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ א׳ והביא עוד סמוכות לזה יעו״ש. והב״ד השע״ת. וכ״נ דעת הכס״א או׳ א׳ ובספרד קול אליהו ח״א חא״ח סי׳ מ״א ועי״ש מ״ש לחלק בין בירך זמן בעשיית סוכה

דפוטר זמן הרגל ובין בירך זמן בביתו ארגל דלא פטר זמן סוכה יעו"ש. וכ"נ דעת המש"ז סי' תרל"ט אות י"ז ובא"א סימן תרס"א יעו"ש. וכן הסכים בס' בגדי ישע. וכ"פ הר"ז או' ב' ח"א כלל ע"ט או' ג' דה"ח או' ג'. ועיין עוד לקמן סימן תרמ"ד או' ו' ובאות שאח"ז:

י **י) שם בהגה. ואם לא אכל לילה ראשונה וכו'** וגם לילה שניה. מ"א סק"ב. ור"ל דאם לא אכל בסוכה לילה ראשונה וגם לילה שניה אז יברך בבקר שהחיינו על הסוכה אבל אם לא אכל בסוכה רק לילה ראשונה לא יברך בבקר שהחיינו על הסוכה אלא ימתין עד ליל שני וכשמברך זמן על הקידוש יכוין לפטור גם זמן דסוכה. כ"כ הלב"ש לפרש דברי מ"א הנז' וכ"כ המחה"ש וא"א או' ב' אלא שכתב שם הא"א שזהו כשיטת הב"ח שכתבנו באו' הקודם אבל לדעת הא"ר ושאר פו' יברך בבקר ביום א' אם נכנס שם לאכול יעו"ש. וכ"כ השע"ת. ועיין לקמן סי' תרס"א או' ג'.

יא **יא) שם בהגה. צריך לברך זמן וכו'** אפי' אין הסוכה שלו. ר"ז או' ב':

יב **יב) שם בהגה. צריך לברך זמן וכו'** עיין א"ר אות א' שכתב יש סמך למה שנוהגין רוב העולם ליקח בליל ב' של סוכות דבר חדש לשהחיינו כמו בליל ב' דר"ה דחוששין לסברת האומרים דזמן סוכה דליל ראשין פוטרת יעו"ש. והב"ד השע"ת וכתב ועתה אין מנהג זה כלל בסוכות רק בר"ה לחוד ותו לא וכדעת המ"א בסי' ת"ר יעו"ש. אבל בס' בכורי יעקב כתב דמנהג יפה הוא ודוקא בליל שני של סוכות ולא ביו"ט אחר יעו"ש. מל"ח סימן כ"ב אות טו"ב:

יג **יג) וכתב** המרדכי פ' לולב וערבה המקדש בליל סוכות על יין חדש זמן שבירך על הסוכה פוטר גם היין אבל אם לא היה לפניו בזמן הקידוש אינו פוטר וצריך לחזור ולברך עליו כשבא לו אח"כ ד"מ אות א' ועיין לעיל סי' רכ"ה סעי' ה' ובדברינו לשם בס"ד:

יד **יד) אם** שגג ונטל לולב ביום א' שחל בשבת אינו מברך זמן ביום ב' פרי הארץ ח"ב סימן יו"ד יעו"ש שכל דבריו בנויות בחילוקי דינים בהא דאמרינן כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' יעו"ש ולדידי חזי לי דלא יצא דהוי מצוה הבאה בעבירה וכדאמרינן בפ' כ"ש דאפי' בטבל טבול מדרבנן לא יצא י"ח מצה וה"נ דכוותה מיהו ודאי דאינו חוזר ומברך זמן ביום ב' אעפ"י דל"מ מה שנטל ביום א' דמ"מ זמניה הוא ולא גרע מבירך בחול בשעת עשיה ומה"ט כתב מרן דאינו מברך זמן ביום ב' אעפ"י דספק אם יום א' חול ומה"ט הוא דמ"מ זמניה ולא גרע מבירך בשעת עשיה כמ"ש הפו' שש"א:

סימן תרמב

א **א) [סעיף א'] אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת וכו'** עיין לעיל סי' תפ"ז סעי' א' שכתב דאם חל יום ראשון דפסח בשבת אין אומרים ברכת מעין שבע ולכך הוצרך להשמיענו זה בחג הסוכות לומר דליכא בזה למימר ט"ו ט"ו מחג המצות דפסח שאני. רו"ח. והטעם שחותם בה בשבת בלבד עיין במס' שבת דף כ"ד ע"ב ובדברינו לעיל סי' רס"ח או' מ"ה. ועוד עיין בדברינו לסי' תפ"ז או' כ"ב. ושאר דיני תפלה יעו"ש ובסי' תצ"א:

ב **ב) שם. להיות בשבת וכו'** ואין אומרים מעריבים שכיון שאין העולם רגילין בהם חשו שמא יטלו נרות מן המנורה לראות בהם ואז אומרים מעריבים אוחזי בידם וכו' בליל שניה. ובפוזנא אין המנהג כן רק אומרים מעריב השייך ליל שניה. לבוש. ועיין בסוכה דף נ"ה משמע דהשני נדחה דלא כמנהג פוזנא. מ"א סק"א. וה"ה בשמחת תורה שחל במ"ש שאומר ליל דש"ע. א"ר או' ב' לבד ליל א' וב' דפסח שאומרים בליל ב' השייך לליל שני משום בכור לספירה. א"א או' א' מ"ב אות א' ועיין לעיל סי' תפ"ט או' א':

ג **ג) בטור** כתוב באהבה מקרא קודש. ובמנהגים שלנו (ר"ל של בני אשכנז) אין אומרים באהבה. וכ"פ בתשב"ץ. ד"מ או' א' וכ"כ הלבוש. מ"ב או' ב' ועיין לעיל סימן תפ"ז אות ד':

סימן תרמג

א **א) [סעיף א'] סדר הקידוש יין קידוש וסוכה וכו'** שא"א לברך על הסוכה קודם שיברך על קידוש היום שהרי על כרחך צריך היום להתקדש קודם שיתחייב לישב בסוכה. לבוש. ר"ז אות א' מ"ב או' א' והיינו רק לכתחלה אבל לא לעיכובא. מ"ב בשה"צ או' א':

ב **ב) כתב** מי"ט דרך העולם לישב ב' בעלי בתים ויותר בסוכה א' וממתינים זה על זה בקידוש מפני הכבוד לא יפה הם עושים דאדרבה לא יקדשו ביחד דתרי קלא לא משתמעי. א"ר אות א' ועיין לעיל סימן תפ"ח אות טו"ב וסי' ער"א או' י"א ואו' י"ב:

ג ג) **שם. וסוכה ואח״כ זמן וכו׳** ואין חילוק בין אם היתה עשויה מקודם או שעשאה קודם לחג כיון דלא בירך בשעת העשייה מברך סוכה ואח״כ זמן. ומ״ש הב״ח לחלק דאם היתה עשויה ועומדת עם הסכך הוי דינה כליל שני דמברך זמן ואח״כ סוכה כמ״ש סי׳ תרס״א והב״ד המ״א ריש הסי׳ כבר חלקו עליו האחרונים. נה״ש או׳ א׳ בגדי ישע. א״א. לב״ש. ועיין א״ר או׳ ג׳ מה שרצה להגיה בדברי הב״ח וח״א בכלל ע״ט או׳ ג׳ כתב דמ״ש הב״ח לברך זמן ואח״כ סוכה היינו דוקא כשבירך על הסוכה בשעת עשייה יעו״ש. ומיהו בעיקר דין זה אם בירך בשעת עשייה עיין לעיל סי׳ תרמ״א או׳ ז׳ שכתבנו דיש פלוגתא בזה אם יברך עוד זמן ארגל וסב״ל יעו״ש:

ד ד) **שם. ואח״כ זמן וכו׳** ואם לא בירך זמן בליל ראשון מברך כל ז׳ סוכה מ״ז ע״ב. מ״א שם. ועיין לעיל סי׳ תע״ג מאו׳ ט׳ עד או׳ ט״ו פרטי דינים השייכים לזה יעו״ש:

ה ה) **שם. לפי שהזמן חוזר וכו׳** ומ״מ בדיעבד אם עבר ובירך זמן ואח״כ סוכה אינו חוזר לברך זמן ואמרינן דהאי זמן קאי גם אסוכה דבתריה. מ״ב אות ג׳:

ו ו) **שם. לפי שהזמן חוזר וכו׳** כ״כ הטור. ובגמ׳ (סוכה נ״ו ע״א) איתא הטעם משום דחיובא דיומא עדיף. וטעם הטור עיין בב״ח ובברכ״י או׳ ג׳ והנה״ש או׳ א׳ כתב דמשום דבעי למכתב בסי׳ תרס״א דבליל שני מקדים זמן כיון דלא קאי אסוכה דבהא מודה רב קאמר הכא דכיון דזמן קאי אשניהם שייך טפי לבסוף יעו״ש:

ז ז) [**סעיף ב׳**] **להרמב״ם מקדש מעומד וכו׳** כ״כ הרמב״ם פ״ו מה׳ סוכה הי״ב דמנהג רבותי ורבני ספרד לקדש מעומד בליל א׳ של חג הסוכות. והב״ד ב״י. ועיין באות שאחר זה:

ח ח) **שם. ומברך לישב בסוכה ויושב וכו׳** וטעמא דמשמע ליה ברכת לישב בסוכה ישיבה ממש וכדי לברך עובר לעשייתה היה מברך עליה מעומד קודם שישב ולפי שבליל ראשון א״א לו לברך על הסוכה עד שיקדש תחלה הים צריך לקדש מעומד כדי לברך ברכת הסוכה גם כן מעומד קידם שישב ונמצא שבירך עובר לעשייתה. ב״י. אבל דעת הרא״ש פ׳ לולב וערבה כיון דמצות סוכה היא אכילה וטיול אם מברך אחר שישב מקרי שפיר עובר לעשייתן דהמצוה נמשכת כל זמן אכילה יעו״ש והב״ד הטור. ולפי זה לדעת הרא״ש א״צ לקדש מעימד כיון דהקידוש מעומד הוא בשביל ברכת הסוכה כנז׳ וזהו שכתב בהגה ואין נוהגין כן וכו׳ וכן דעת הרא״ש. אמנם מנהג האר״י ז״ל לומר כל הקידושים מעומד בשבת ויו״ט ואח״כ יישב וטועם מן הכוס כמ״ש לעיל סי׳ רע״א או׳ ס״ב יעו״ש:

ט ט) **ולענין** ברכת הסוכה לדעת הרמב״ם שם פ״ו כל ז׳ הימים כשמברך על הסוכה צריך לברך מעומד ואח״כ לישב. והב״ד ב״י. וכן הסכים הב״ח. וכ״נ דעת הגר״א שהביא סמוכות לדברי הרמב״ם מהגמ׳ ויישב קושיית הרא״ש יעו״ש. וכ״כ בזוהר פ׳ אמור דף ק״ג ע״ב על רב המנונא סבא דהוה קאים על רגלוהי ומברך יעו״ש וא״כ כיון דלהרא״ש לא יש חיוב לברך מיושב אלא רק דיכול לברך מיושב נכון ליזהר לברך מעומד כדי לצאת אליבא דכ״ע. וכ״פ בסידור רב יעב״ץ או׳ ז׳ דברכת הסוכה תהיה מעומד. וכ״פ בספר אדני פז ובס׳ ראש יוסף והב״ד המל״ח סי׳ כ״ב או׳ א׳ וה״פ בס׳ בן א״ח פ׳ האזינו או׳ ה׳:

י י) **שם. ומברך לישב בסוכה וכו׳** הא דלא מברכין על ישיבת סוכה כמו על אכילת מצה דהתם מצי למיפטר נפשיה בכזית אבל הכא בעינן תשבו כעין תדורו מברכינן לישב דמשמע ישיבת קבע בעינן ופעמים הרבה. ס׳ התניא. א״ר אות ד׳:

יא יא) **שם. ומברך לישב בסוכה וכו׳** וראוי לומר ברכת לישב בסוכה בקול ובמשיכה בניגון וינגן אותה כשאר ברכות של קידוש דלמה יגרע ואדרבה. היא עדיפא דהא ברכת המצוה היא שצוונו השי״ת לישב בסוכה וה״ה בכל שאר הברכות ירגיל אדם לומר אותם בקול רם כי הקול מעורר הכוונה. של״ה דף רמ״ה ע״א. א״ר שם. וכשאומר תיבת בסוכה יכוין כי תיבת סוכה היא אותיות כ״ו ה״ס גי׳ הוי״ה אדנ״י:

יב יב) **שם. לישב בסוכה.** ומלת לישב היו״ד נחה והלמ״ד בציר״י וכן השי״ן וכן ראוי ע״פ הדקדוק. בסוכה הבי״ת פתח והסמ״ך דגושה. מש״ז סוף הסי׳:

יג יג) **שם. ויושב ואח״כ מברך זמן.** נראה דלאו למימר שצריך לישב כדי לברך זמן אלא היינו לומר שאם רצה לישב קודם שיברך זמן הרשות בידו. ב״י:

יד יד) [סעיף ג'] בשאר הימים מברך על הסוכה קודם וכו' כ"כ הטור בשם הר"מ מרוטנבורג שהיה מברך על הסוכה קודם ברכת המוציא אלא שבשם הרא"ש כתב דראוי לברך תחלה ברכת המוציא כדי שתתחיל הסעודה ואח"כ מברך על הסוכה יעו"ש. וכתב ב"י דדברי הר"מ נראים בעיני ולכך סתם כאן בש"ע כדברי הר"מ ואח"כ כתב המנהג שנוהגין כדברי הרא"ש:

טו טו) שם. ונוהגין לברך על הסוכה אחר ברכת המוציא וכו' דכיון דברכת סוכה משום אכילה אתיא מצרכי אכילה חשיבא ולא הויא הפסק דומיא דטול כרוך או גביל לתורי דלא הוי הפסק. ב"י. לביש. והמ"א סק"ב כתב הטעם דלא הוי הפסק דצורך סעודה הוא כמו קידוש ור"ל כמו המקדש על הפת דמברך המוציא ואח"כ ברכת הקידוש דלא הוי הפסק וכמ"ש לעיל סי' רע"ב אות ד"ן יעו"ש ועוד י"ל כמו ברכת פה"ג שאומר בקידוש שאינו טועם עד שאומר אחריה ברכת הקידוש ולא הוי הפסק. ובחר בטעם זה יותר מטעם ב"י משום דטעם זה אפי' לכתחלה וטעם ב"י הוא בדיעבד כמ"ש לעיל סי' קס"ז סעי' ו' בהגה ובדברינו לשם אות נ"ו יעו"ש:

טז טז) שם. ונוהגין לברך על הסוכה אחר וכו' והב"ח כתב דהעיקר כדברי הר"מ וכ"כ היפ"ל ח"ג אות ב' דמנהגו לברך על הסוכה קודם ברכת המוציא תכף אחר ברכת נט"י בעודנו עומד ולא אחר ברכת המוציא שכבר הוא יושב שהרי ברכת המוציא היא מיושב לכ"ע ועוד שכתב לעיל סי' קס"ו י"א שא"צ ליזהר מלהפסיק בין נטילה להמוציא ובסי' קס"ז סעי' ו' כתב מור"ם בהגה לכתחלה לא יפסיק כלל בין ברכת המוציא לאכילה וזה יותר סעיד וסמיך הוא לן לברך על הסוכה קודם ברכת המוציא יעו"ש. וכ"כ הרב בן א"ח פ' האזינו אות ה' דמנהגו לברך לישב בסוכה קודם ברכת המוציא וכתב וכן עיקר יעו"ש. ועיין לעיל סי' תקפ"ב או' ל"ח בענין אם יכול לשנות המנהג יעו"ש:

יז טוב) שם בהגה. אבל בשבת ויו"ט וכו' פי' שאז מקדש על היין ואומר על הכוס סוכה וזמן כדלעיל סעי' א' ואח"כ המוציא על הפת ואם מקדש על הפת אומר המוציא וקידוש וסוכה וזמן משא"כ בחול שאין שם אלא המוציא מברך המוציא תחלה. ט"ז סק"ד. ועיין לעיל סימן רע"ב אות ד"ן:

יח חי) שם בהגה. אבל בשבת ויו"ט וכו' וכ"ז בליל יו"ט או בליל שבת שיש בהן קידוש היום לכך הוא סומך ברכת הסוכה לקידוש היום אבל בשאר סעודות החג אפי' בסעודת שבת ויו"ט שחרית שמברך על הכוס כיון שאינו אומר קידוש היום אינו אומר לישב בסוכה קודם שתיית הכוס לפי שצריך לסמוך ברכה זו לאכילה שהיא עיקר המצוה שעליה מברכין. ר"ז או' ג' והוא מדברי הט"ז סק"ד. אמנם עיין בשכנה"ג סי' תרס"א מה שהאריך בזה וכתב דגם דעת מרן ומור"ם ז"ל כן הוא דגם בקידוש היום ברכת הסוכה אומרה על הכוס קודם שישתה וסיים הילכך האומר ברכת הסוכה ביום שיש בו קידוש בברכת המוציא טועה יעו"ש. והב"ד הברכ"י בסי' זה או' ה' והגם דהדב"ש סי' רט"ו כתב לפקפק בדברי שכנה"ג הנז' והב"ד השע"ת או' ג' מ"מ מסתמיות דברי מור"ם ז"ל בהגה משמע דלא יש חילוק בין קידוש הלילה לקידוש היום. וכן מפורש במנהגים וכ"כ הלבוש בססי' תר"ס וכ"ה דעת המש"ז בסי' זה או' ד' יעו"ש. ומ"ש שם השע"ת בענין פת הבא בכסנין כבר כתבנו בזה לעיל סי' תרל"ט אות ל"ג קחני משם:

יט יט) וכתב היפ"ל ח"ב אות ג' האף אמנם דבקידוש היום המנהג הוא מיושב בין בשבת בין ביו"ט וכמ"ש הברכ"י לעיל סימן רפ"ט או' ב' יעו"ש מיהו בחג הסוכות טוב ויפה שיהיה בעמידה אפי' בקידוש של יום כדי לברך ברכת לישב בסוכה מעומד יעו"ש:

כ ך) ויזהר ללמוד משנה מסכת סוכה בכל לילה בכל ימות החג בתוך הסוכה. בן א"ח פ' האזינו אות ז' וכשילמוד מס' סוכה בשלחן יכוין דהפרקים הם כנגד ה' ענני כבוד כי השנים אינם רק בחי' הכללית. כ"כ בשל"ה ואור הישר או' ז' מל"ח סי' ך' או' כ"ח. ור"ל כי העננים הם כנגד בחי' החסדים והחסדים הם ה' שמתפשטים מחסד עד הוד וכללותם ביסוד וכללות כללותם במלכות כנודע וע"כ יש לכוין בה' פרקים שהם כנגד ה' חסדים העקריים שהם מחסד עד הוד. ומיהו טוב לכוין גם כן שכללותם ביסוד וכללות כללותה שבמלכות:

סימן תרמד

א א) [סעיף א'] שחרית וכו' בטור כתוב שחרית משכימין לבהכ"נ והטעם כתב הב"ח משום זריזין מקדימין למצות לולב והכי תנן ס"פ לולב הגזול למחרת משכימין ובאין כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו יעו"ש. ומ"ש בשכנה"ג על דברי הב"ח הנז' עיין מה שתמהו עליו א"ר אות א' והברכ"י והמאמ"ר יעויין שם:

ב ב) שם. שחרית וכו' ואין אומרים אל נא ביום א' דסוכות כי אומר במקומו אז היתה חניית סוכו שהוא ג"כ שיר ושבח כמו אל נא. לבוש. במקום שמהפכין הסדר כשחל בשבת יום א' אז ראוי לומר אל נא ביום א' ולא ביום שני והעולם לא נהגו כן לפי שלא ידעו טעמו של דבר. הרי"ש. מ"ב אות ב' ועיין א"א סוף הסי':

ג ג) **שם. אחר חזרת התפלה נוטלין הלולב וכו'** וכ״כ בשער הכוו׳ דף ק״ה ע״ד דהלולב ניטל אחר תפלת שחרית קודם תפלת מוסף ויעו״ש טעם בסוד. אלא שבדף ק״ג ע״ד כתב וז״ל והנה טוב הוא שאחר עלות השחר שהוא כבר יום קודם שתתפלל תטול הלולב בתוך הסוכה ותברך עליו ואח״כ הד׳ נענועים של הלל יהיו בבהכ״נ ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכה כדי שתתפלל ותטול הלולב בברכתו בשעה הראויה אליו שהוא אחר תפלת שחרית קודם ההלל עכ״ל ומבואר דכוונתו דיותר עוב לברך בסוכה אפי׳ קודם תפלה מלברך אחר החזרה בלא סוכה וע״כ יש נוהגין לעשות סוכה סמוך לבהכ״נ כדי שתיכף אחר חזרת תפלת שחרית נכנסין שם לברך על הלולב ולעשות נענועי הלל ונמצא מקיימים שניהם ברכה בזמנה ובתוך הסוכה:

ד ד) **שם. נוטלים הלולב ומברכין על נטילת לולב וכו'** ונטילה לשון חכמים הוא במקום לקיחה כדאמרינן נוטל אדם את לולבו. ועוד על שם שהוא מעלה ומוריד וכתיב וינטלם וינשאם וכו׳ הרד״א. ובספר אמרכל מצאתי וז״ל מה שאנו מברכין על נטילת ולא על לקיחת כדכתיב בקרא י״ל כדי שלא לערב האותיות כמו גבי המוציא עכ״ל פי׳ דעל לקיחת יש שני למדי״ן סמוכין וכה״ג איתא בעל לבבך בק״ש סי׳ ס״א. א״ר או׳ ד׳ והלבוש סי׳ תרנ״א סיף סעי׳ ז׳ כתב הטעם משום דלשון לקיחה יש במשמעו לשון קנין כלומר אעפ״י שאינו אוחזו בידו אלא שקונה ע״י אחד מן הקנינים שבידו ברשותו סגי לפיכך תקנו לומר לשון נטילה שזהו פירושו שאוחזו בידו יעו״ש. ועוד י״ל הטעם כי נטיל״ת גי׳ חמש מאות ע״ה והלולב הוא רמז אל בחי׳ היסוד כנודע והיסוד הוא כולל ה׳ חסדים שכל אחד כלול מעשר ועשר מעשר הם ה׳ מאות לכך מברכין על נטילת לולב לרמוז אל בחי׳ הנזכר ומה שמברכין על נטילת לילב ולא על שאר המינים כבר אמרו בגמ׳ (סוכה ל״ז ע״ב) הואיל ובמינו גבוה מכולן יעו״ש וי״ל לפי שהוא רמז אל בחי׳ היסוד שכולל ה׳ חסדים כנז׳ וזהו שרמזו רז״ל במאמרם הואיל ובמינו גבוה מכולן ר״ל שכולל כולם ודוק. ויתבאר עוד מזה לקמן סי׳ תרנ״א סעי׳ ה׳ יעויין שם:

ה ה) **שם. ומברכין על נטילת לולב ושהחיינו.** קודם שיטול האתרוג כמ״ש לקמן סימן תרנ״א סעי׳ ה׳ יעו״ש. ובמנהגים שלנו (ר״ל של אשכנז) כתב שינענע תחלה ואח״כ יברך שהחיינו וכן המנהג בפוזנא ואיני יודע מ״ש ברכת שהחיינו זה משאר ברכת שהחיינו שסומכין אותו לעולם לברכת המצוה קודם עשייתה וה״נ יש לנו לברך שהחיינו מיד אחר ברכת על נטילת לולב קודם הנענוע וכן מביא בא״ח וכן נראה לי. לבוש. מ״א. וכ״פ ח״א כלל קמ״ח אות יו״ד. מ״ב או׳ ג׳:

ו ו) **שם. ושהחיינו.** ואע״ג דזמן דקידוש פוטר גם מצות הסוכה וא״כ למה לא יפטור גם מצות הלולב היינו משום דשאני סוכה שיושב בה בשעה שמברך אבל אין ה״נ אם אינו יושב בה בלילה בשעת קידוש צריך לחזור ולברך עליה זמן למחר כשישב בה וה״נ גבי לולב שלא היה בידו בשעת זמן הקידוש צריך לברך זמן בשעת נטילה ואין זמן דקידוש היום פוטרו. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תרמ״א אות ט׳:

ז ז) **שם. ושהחיינו.** ואם שכח לברך שהחיינו ביום א׳ יברך בימים האחרים באיזה יום שיזכור ובלבד שיברך בשעת הנטילה. לבוש. מ״א. א״א. ח״א שם. מ״ב שם. ועיין לקמן סי׳ תרס״ב או׳ ג׳:

ח ח) **ואם** בירך ביום א׳ שוב אין מברך יום ב׳ שהחיינו דאעפ״י שיום ראשון היה חול הו״ל כמו שבירך בשעת עשייה דיצא משא״כ בשופר. הר״ן והגמ״י. מ״א. ומ״ש משא״כ בשופר ר״ל דמברכין שהחיינו גם ביום שני והוא לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל לעיל בהגה סוף סימן ת״ר יעו״ש ובדברינו לשם ועוד עיין לקמן סי׳ תרס״ב סעיף ב׳:

ט ט) **שם. וכן כל שמונת ימי החג.** ולא הוי כחו״ה דפסח דמדלגין לפי שימי חג הסוכות חלוקין בקרבנותיהן ובפסח אין חולקין כמ״ש לעיל סי׳ ת״צ או׳ טו״ב ועי״ש עוד טעמים אחרים יעו״ש:

י י) **שם. ומברכין לגמור וכו'** ומנהג בני אשכנז מברכין לקרות כמ״ש לעיל סימן תפ״ח סעיף א׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ה׳ יעו״ש ועוד עיין בדברינו לשם אות יו״ד ואות י״א. ואם בירך לגמור אפילו בימים שאומרים הלל בדילוג א״צ לחזור כמ״ש לעיל סימן תכ״ב סעיף ב׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ל״ג יעו״ש:

יא יא) **שם. ומברכין לגמור וכו'** ואעפ״י שקריאתו אינו אלא מד״ס פשוט שמברכין עליה כדרך שמברכין על כל מצות דרבנן. ב״י:

יב יב) **שם. בין צבור בין יחיד.** ר״ל ולא הוי כמו ר״ח וחו״ה דפסח דלכמה פו׳ אין מברכין אפילו לצבור כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ב סעי׳ ב׳ דשאני התם דאינו אלא מנהג אבל הכא דהוא מדינא לכ״ע מברכין בין צבור בין יחיד:

יג יג) **שם. ואין מפסיקין בו וכו'** ואם לא הביאו לו הלולב ובאמצע הלל הביאו לו מותר לברך בין הפרקים דהייני בין מזמור למזמור. ח״א כלל קמ״ח או׳ י״ב. פ״ת. מ״ב או׳ ז׳ ועיין לקמן סי׳ תרנ״א או׳ ס״א:

יד **יד) שם. אלא כדרך שאמרו בק״ש וכו׳** מבואר לעיל סי׳ תפ״ח סעיף א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טו **טו) שם. אפי׳ כדי לגמור את כולו וכו׳** עיין לעיל סימן תכ״ב אות מ״ט:

טז **טז) [סעיף ב׳] בהלל אפי׳ עשרה וכו׳** גם זה מבואר בדברינו לעיל סימן תפ״ח סעי׳ ב׳ קחנו משם:

סימן תרמה

א **א) [סעיף א׳] לולב שנפרדו עליו וכו׳** דרך הלולב כשיוצא מן הדקל יוצא כולו עץ אחד כחץ ולאחר שגדל מעט נפתח מעט וכל מה שמוסיף ליגדל נפתחין עליו יותר ואם שהה באילן עד שנפתח ונתפרדו עליו כשר אפי׳ לא אגדו אבל אם שהה באילן עד שנפתח הרבה ונתקשה כעץ פסול. טור:

ב **ב) שם. לולב שנפרדו עליו וכו׳** וכל זמן שעליו דבוקים וסמוכין זה על זה הוא מצוה מן המובחר מפני שצריך שיהיו עליו כפותין יחד ולא יהיו פרודות מדכתיב כפות וזה הדרו. לבוש סעיף ב׳. ואם לקח כפות תמרים בעודו בעץ שלא נתחלקו עליו כלל נראה דלא מקרי לולב בלא עלין. דרישה. וכ״פ ח״א כלל קמ״ט או׳ ח׳:

ג **ג) שם. לולב שנפרדו עליו וכו׳** היינו כמו ענפי השבט שעומדים פרודות ויכולין לאגדן. מ״א סק״א. ולכאורה פירושו כענפי השבט פרודות הרבה רחוק משדרה ומ״מ עולין עם השדרה ברחוק ואין תלוין למטה זה כשר בתנאי שיכולין לאגדן הא נתקשו העלין כה״ג פסול כמ״ש הרב בסעי׳ ב׳ וז״ש המחבר אעפ״י שלא אגדן לומר ראוי לבילה בעינן כה״ג ובתלוין למטה כעלי החריות בכף הדמיון אעפ״י שיכולין לאגוד שינוי הוא ולאו הדר הוא ופסול. א״א או׳ א׳:

ד **ד) שם. ולא נדלדלו וכו׳** פי׳ ולא נעקרו כמו שהוא בחריות שעלים שלהם נעקרו. ט״ז סק״א. ור״ל דאעפ״י שנתפרדו מ״מ מקום חיבורן לא נתקשה ואפשר עדיין לאגדן ומקרי לא נעקרו. לב״ש על הט״ז סק״ב. וכן מוכרח מדברי הט״ז סק״ב. ומ״ש היכא שיכול לאוגדן כשר היינו שאחר האגד יהיו העלין שוכבין על השדרה בטוב ולהיות כפות דאל״כ הא גם החריות יכול לאגדן. וכ״מ ממ״ש באות הקודם:

ה **ה) שם. אפי׳ לא אגדו.** ומ״מ ודאי מצוה לאגדו לכתחלה. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳:

ו **ו) שם הגה. מיהו מ״מ מצוה מן המובחר וכו׳** דמ״ש הש״ע לולב שנפרדו עליו וכו׳ כשר. בדיעבד דוקא משמע. ביאורי הגר״א. וכ״כ הט״ז סק״א:

ז **ז) שם בהגה. מ״מ מצוה מן המובחר וכו׳** וכל שאין עליו תלויות למטה אלא שקצת נוטין לצדדין אפי׳ מצוה מן המובחר ליכא. ט״ז סק״ב. אמנם המאמ״ר או׳ א׳ והנה״ש או׳ א׳ ובכורי יעקב פקפקו בדברי הט״ז הנז׳ וכתבו דמ״ש דמצוה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות היינו שלא ליטול לולב שעליו פרודות וניטות לצדדין אעפ״י שאין תלויות למטה יעו״ש. וכ״כ בס׳ בגדי ישע. וכ״כ הב״ח דודאי איכא הידור טפי כשאין עליו פרודות כל עיקר והוא מצוה מן המובחר:

ח **ח) לולב** בגי׳ ל״ו ל״ב כלומר ל״ו צדיקים בכל דור ונגד ל״ו מסכתות. ול״ב היינו תורה המתחלת בבי״ת ומסיימת בלמ״ד. ולול״ב בגי׳ חיים היינו תורה. מהרי״ו. ובדרשות מהרי״ל רמז למי שקונה אתרוג עם לולב יפים זוכה לחיי העוה״ז ועולם הבא. ובס׳ החינוך פרשת אמור אתרוג דומה ללב שהיא משכן השכל לרמוז שיעבוד בוראו בשכלו. לולב דומה לשדרה לרמוז שיישייר כל גופו לעבודתו ב״ה. הדס דומה לעינים לרמוז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו. ערבה דומה לשפתים לרמוז שישים רסן בפיו ויכוין דבריו ויירא מהשי״ת אף בעת שמחה. א״ר אות א׳ ונראה שזה נרמז בה״ת של אתרו״ג לול״ב הד״ס ערב״ה שהם גי׳ סו״ד לרמוז שיש בהם סוד. ועיין בסה״ק ישמח ישראל דרושים עה״ת פ׳ אמור מה שכתבתי עוד רמזים בזה קחני משם:

ט **ט) [סעיף ב׳] נפרצו עליו והוא שידלדלו וכו׳** בגמ׳ (ל״ב ע״א) מפרש דהיינו דעביד כי חופיא ופירש״י (על המשנה דף כ״ט ע״ב) נפרצו עליו משדרה ואינם מחוברים אלא ע״י אגודה כי חופיא שקורין אשקיבא לאו הדר הוא. והרי״ף והרמב״ם פירשו דנפרצו היינו שנדלדלו משדרו של לולב כעלי החריות פסול. והקשו התו׳ והרא״ש על פירש״י ופירשו הם דחופיא היינו שחילק כל עלה לשנים במקום שהוא כפול מגבו והיינו נפרצו עליו דהכא שנפרץ ראש כל עלה ועלה מגבו ברוב עלין שבלולב וכמ״ש כל זה בב״י יעו״ש וע״כ סתם הכא בש״ע כדברי הרמב״ם ודין נחלק כתבו בסעי׳ שאח״ז:

י **י) שם. נפרצו עליו וכו׳** ואם השדרה נפרצה ונשברה ותלויה למטה נ״ל דכשר דדוקא ברוב עלין פסיל דדמי לבהמה שנשברו רוב צלעותיה טרפה ונשברה השדרה כשרה וכ״מ ברי״ו דהוי כעין שבירה ומ״מ יש לאגדו שם שלא יפול למטה. מ״א סק״ב. והב״ד י״א בהגה״ט. ר״ז אות ח׳ אמנם הא״ר

או׳ ב׳ כתב צ״ע על דברי המ״א הנזכר דהתם החוט קיים וגם לא דמי זה לזה עכ״ל וכ״כ בשאילת יעב״ץ ח״א סימן ע״א דלא מיבעיא בנשברה ממש דהיינו שנקרע ונפסק רוב רחבה דודאי פסול אלא אפי׳ לא נפרק ונפסק כ״א המיעוט או אפי׳ עדיין היא שלימה וכולה קיימת רק שנכפפה כ״כ ונכפלה באמצעה עד שחציו תלוי למטה ומונח על חציו האחר נמי פסול וכו׳ וכן יש לפסול אף בשאר הימים אם לא בשעת הדחק שנוטלים הפסולים ותקנתא שכתב המ״א לאוגדו שלא יפול למטה איני יעו״ש. והב״ד השע״ת אות ג׳ יעו״ש. וכן בס׳ בית מאיר חלק על דברי המ״א הנז׳ וכתב דודאי זה פסול וגם מ״ש המ״א דכ״מ מרי״ו כתב עליו דאפי׳ רמז משמעות אין בו יעו״ש:

יא יא) שם הגה. וכ״ש אם נפרצו ונעקרו למטה וכו׳ ר״ל למטה במקום חיבור העלין לשדרה נעקרו שם מהשדרה ואינם מחוברים אלא ע״י אגודה. לב״ש. מ״ב אות ה׳ והיינו ברוב עלין כמ״ש אח״כ בהגה וברוב כל עלה ועלה כמ״ש בב״י. ועיין לקמן אות ט״ז ואו׳ טו״ב:

יב יב) שם בהגה. דפסול אפי׳ אגדן. וה״ה במ״ש ההגה לעיל שפסולין כשהן תלויות למטה גם כן פסול אפי׳ אגדן כמ״ש לעיל או׳ ג׳ וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ ו׳:

יג יג) שם בהגה. וכן אם נתקשו העלין כעץ וכו׳ זהו הנקרא בגמ׳ חרות אבל התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עץ זה נקרא דומה לחרות וכשר. ט״ז סק״ג. ואפילו לא אגדן אכן טבע האילן שבשעה שהעלין התחילו להתקשות נעשו עליהן מפורדות וכבר נתבאר לעיל דמצוה מן המובחר שלא יהיו מפורדות. מ״ב או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ ז׳:

יד יד) שם בהגה. וכ״ז ברוב עלין וכו׳ ודוקא אם הוא בתוך שיעור הלולב שהוא ארבע טפחין כדלקמן סימן תר״ן יעו״ש:

טו טו) שם בהגה. ועדיין הלולב נשאר מכוסה וכו׳ אבל כשאין מכסין אף נפרצו מיעוט עליו פסול. א״ר אות ג׳:

טז טז) [סעיף ג׳] הגה. וברוב העלין. וברוב כל עלה ועלה. ב״י. לבוש. מ״א סק״ג. ר״ז אות ט׳ ח״א כלל קמ״ט או׳ ט׳ מ״ב או׳ י״א:

יז טוב) ולאו דוקא שנחלקה מגבה אלא כל שנסדקו רוב העלין ברוב כל עלה ועלה הר״ז כאלו אינו והוי כאלו הלולב בלא עלין דהוי פסול מגופו ופסול כל ז׳ ח״א שם בשם הריטב״א. אכן לפי מה שפירש״י במתני׳ דנפרצו עליו הוא מטעם שאינו הדר א״כ לדעת הרמב״ם וסיעתו דלא בעו הדר בשאר הימים יהיה כשר בשאר הימים וכ״כ א״ר סי׳ תרמ״ט אות כ״א בשם הכלבו. מ״ב בשה״צ או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ כ״ו:

יח חי) שם. פסולה. ולדיעה זו הראשונה אין שום נ״מ בין שאר עלין לעלה האמצעית ואם נחלקה אפילו כולה כשירה כמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ י״ב:

יט יט) שם. היו עליו אחת אחת וכו׳ והיינו ג״כ ברוב עלין פסול כמ״ש הלבוש. וכ״כ הר״ז אות ט׳ וה״ד אם הוא בתוך שיעור הלולב שהוא ד׳ טפחים כדלקמן סי׳ תר״ן יעויין שם:

כ ך) שם. וצד השני ערום וכו׳ עיין בחי׳ הריטב״א דבזה ודאי פסול כל שבעה ימים אבל באחת אחת מתחלת ברייתו מסתפק שם יעו״ש. מ״ב או׳ י״ג:

כא כא) שנה אחת היו הרבה לולבים שהתיומת שלהם מתחלת ברייתו לא היה אלא עלה אחד ונמנינו עליהם ופסלנום ונראה להכשיר בשאר ימים ואין לפסול אלא בשני ימים הראשונים ובשעת הדחק יש להתיר אפילו ביום ראשון. הזר״א בשו״ת א״ח סי׳ צ״ד. מחב״ר אות א׳ שע״ת:

כב כב) שם הגה. וי״מ לומר דאם נחלק העלה העליון וכו׳ שדרכה להיות כפול כשאר עלי הלולב. תה״ד סי׳ צ״ו. מ״א סק״ד:

כג כג) שם בהגה. העלה העליון האמצעי וכו׳ וה״ה אם כלה בשני עלין ונחלקו שניהם בתיומתן ברובן או אפי׳ עלה א׳ נחלקה בתיומתו ברובו נמי פסול. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ י״א. א״ר או׳ ד׳ מחה״ש סק״ד. מ״ב או׳ ט״ו. ולדעת המחמירין במקצת כשנחלקה התיומת ה״ה בזה כשנחלקה אפי׳ א׳ במקצת. א״ר שם. מ״ב בשה״צ אות ע״ז. ועיין לקמן או׳ כ״ח:

כד כד) ועוד כתבו התו׳ (בבא קמא דף צ״ו ע״א) שמצא ר״י בתשו׳ הגאונים שנחלקה התיומת אותו הוצא העליון בראש הלולב שאין הוצא למעלה הימנה והוא כשני הוצין דבוקין זה בזה ונקראין תיומת ולדבריהם לא ימצא לנו לולב כשר כי בטורח נמצאים אותן שיש להם תיומת כזה אפי׳ אחד בה׳ מאות וי״ל שאף לדבריהם אין פסול אלא שהיה מתחלה כענין זה ונחלק שנשתנה מברייתו ע״כ. והב״ד ב״י וכתב וזה דבר שלא נמצא בארצם אבל אצלנו נמצא הרבה פעמים כמין דבר אדום בלולב מצד פניו שהוא מחבר שני הוצין אלו ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ בלי שום פירוד יעו״ש וכתב המאמ״ר אות ד׳ ולכן הרוצה לבדוק העלה העליון יזהר שלא להפריד העלין זה מזה אלא יכול לבדוק אותו בראיה בעלמא וכל שרואה שם דיבוק

ע״י דבר אדום וכיוצא לא יגע בו כדי שלא להפריד העלין הדבוקים שהרי מן הסתם אז לא נחלק העלה האמצעי ואם נחלק לא נחלק כ״א מעט יעו״ש. והגם שמרן ומור״ם לא חשו לסברא זו לכותבה על השולחן מ״מ כתבנו זה כדי ליזהר לכתחלה לצאת אליבא דכ״ע:

כה **כה) שם בהגה. עד השדרה וכו׳** עיין בביאור הגר״א שהסכים דלדינא יש להחמיר ברובו דבכל פסול רובו ככולו ועל מקצתו אין להחמיר כלל. מ״ב אות ט״ז. וכן כתבנו לעיל אות כ״ג בשם הב״ח דלדינא אין לפסול אלא ברובו יעויין שם:

כו **כו) שם בהגה. מיקרי נחלקה התיומת ופסיל.** ואיתא בירושלמי נקטם אין זה הדר וא״כ פסול כל ז׳ יכ״כ רי״ו כל הפסולים פסולים כל ז׳ מפני שאין הדר חוץ מנסדק ונחלקה התיומת דפסולים משום לקיחה תמה כשרים בשני. מ״א סק״ו. מיהו מ״ש בשם הירושלמי ורי״ו דבעינן הדר כל ז׳ כ״ה דעת הרא״ש והטור אבל דעת הרמב״ם והרי״ץ גיאת ובעל העיטור והר׳ יונה דלא בעינן הדר רק בראשון וע״כ כתבו כל הפסולין אינן פסולין אלא בראשון אבל משם ואילך כולם כשרים כמ״ש בטור וב״י סי׳ תרמ״ט יעו״ש. וכ״פ בש״ע שם סעיף ה׳ כדברי הרמב״ם ודעמיה יעויין שם ובדברינו לשם בס״ד:

כז **כז) שם בהגה. מיהו לכתחלה וכו׳** היינו אם יש לו לולב אחר אבל א״צ לברך על לולב חבירו משום זה. ר״ז או׳ י״א. מ״ב או׳ י״ח:

כח **כח) שם בהגה. כי יש מחמירין אפי׳ בנחלק קצת.** כ״כ הר״ן בפ׳ לולב הגזול דיש מחמירין עוד לומר דכל שנחלק התיום אפי׳ במיעוט פסול יעו״ש והב״ד ב״י. וכתב ע״ז הט״ז בסק״ד דאין סברא לומר בכאן בפחות מטפח או כזית דפוסל יעו״ש והב״ד א״ר אות ד׳ מיהו ח״א כלל קמ״ט או׳ יו״ד כתב על דיעה זו דאפי׳ לא נחלק רק מעט בסדק כל שהיא א׳ מן העלין העליונים נמי פסול דעל ידי הנענועים סופה ליסדק כולה וכל העומד ליסדק כסדוק דמי וראוי להחמיר אם אפשר עכ״ל וכ״כ הר״ז או׳ י״א דמצוה מן המובחר לחזר אחר לולב שלא נחלק העלה העליון שלו כלל. ועיין לעיל או׳ כ״ה ולקמן סעי׳ ז׳:

כט **כט) [סעיף ד׳] ואם אין ראשו של זה מגיע וכו׳** והטעם בכל זה משום דאינו הדור. לבוש. ר״ז אות י״ד ואות ט״ו. מ״ב או׳ ך׳ מיהו ח״א כלל קמ״ט אות י״א כתב י״א דפיסולן משום דאינו הדר וי״א משום דהוי פסול מגיפו יעו״ש ונ״מ דאפי׳ להמתירין בשאר הימים שאינו הדד כמ״ש לעיל או׳ כ״ו בכאן יש להחמיר. ועיין לעיל אות טו״ב:

ל **ל) [סעיף ה׳] לולב שיבשו רוב עליו וכו׳** שאין זה הדר. סוכה כ״ט ע״ב ול׳ ע״א. לבוש. ר״ז או׳ ט״ז:

לא **לא) שם. לולב שיבשו רוב עליו וכו׳** ומחצה על מחצה כרוב דא״א לצמצם בשיעורים א״כ אין להכשיר הפסול אלא עד שיהא רובו בכשרות רוב הנראה לעינים כדי לצאת מידי ספק הראב״ד בס׳ תמ״ד סי׳ רל״ב יעו״ש. ער״ה או׳ א׳ ועיין לקמן סימן תרמ״ו או׳ ל״ז:

לב **לב) שם. לולב שיבשו רוב עליו וכו׳** ואם יבש עלה העליונה התיומת פוסל הראב״ד. א״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ב:

לג **לג) שם הגה. או שדרתו.** מיהו הרב״י כתב דאין מצוי שיהא שדרתו יבש והעלין לחים וליכא לספוקי בזה יעו״ש. מ״א סק״ה. ור״ל דלפ״ז הגהת רמ״א ללא צורך דכיון דיבשה השדרה ודאי יבשו העלין וביבשו העלין כתב הרב״י דפסול אפילו לא יבשה השדרה. מחה״ש. לב״ש. ואם יבש מעט משדרה בענין שנחסר שיעור האמור בתר״ן ורוב עלין לחין נ״מ דפסול. א״א שם. מ״ב בשה״צ או׳ כ״ד:

לד **לד) שם. משיכלה מראה ירקות שבו וכו׳** פי׳ שכלה כל מראה ירקות שבו לגמרי אז ילבין פניו כמת על שם לא המתים יהללו יה. כ״כ בס׳ תמ״ד א״ר או׳ ה׳:

לה **לה) שם הגה. וי״א דלא מקרי יבש אלא כשנתפרך בצפורן וכו׳** כדי ליישב המנהג כתב כן אבל כבר מבואר שלא הסכימו רוב הפו׳ דא״כ לעולם לא יפסול ע״כ הרוצה לצאת ידי כל הפו׳ יזהר שלא יטול לולב שכלה כבר כל ירקות שבו לגמרי אם אפשר לו. ט״ז סק״ה. מאמ״ר או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ה. וית׳ עוד מזה לקמן סוף סי׳ תרמ״ט בהגה יעו״ש:

לו **לו) שם בהגה. אלא כשנתפרך בצפורן וכו׳** ר״ל נפרך ונשבר ממש. פרישה או׳ ב׳ מש״ז או׳ ה׳ והכלבו בסי׳ ע״א כתב דלולב היבש נקרא כשכופלין אותו והעלה שלו משתברת. והב״ד ח״א כלל קמ״ט או׳ ט״ו. ועיין בזוה״ק פ׳ צו דף ל״א ע״ב שכתב דבעינן כל הד׳ מינים לחים ולא יבשין ונתן טעם בסוד יעו״ש:

לז **לז) [סעיף ו׳] נקטם ראשו דהיינו שנקטמו רוב העלין העליונים וכו׳** כ״כ הטור בשם אביו הרא״ש ז״ל ומשמע דהיינו שנקטמו רוב מספר ראשי העלין העליונים וכ״כ הלבוש והב״ח. וכ״מ מדברי הט״ז סק״ו יעו״ש. וכמה שיעור הקטימה עיין ב״י מ״ש לפרש בזה אם ברוב כל עלה או אפי׳ במשהו והלבוש פסק לחומרא דאפי׳ בכל שהוא פסול:

לח **לח) שם. נקטם ראשו וכו' פסול.** דלא הוי הדר. רש"י סוכה כ"ט ע"ב. ר"ז או' י"ז. מ"ב או' כ"ז. ועיין לעיל או' כ"ו:

לט **טל) שם הגה. ואם נקטם העלה העליון האמצעי פסול.** לא דק בלשון שהיה לו לכתוב וי"א אם נקטם וכו' שהרי זה חולק על מ"ש הש"ע רוב העלין וכו' דלאיתה דיעה אין חומרא בזה באמצעי יותר משאר העלין. ט"ז סק"ו. והב"ד סי' תמ"ו כתב דהש"ע מיירי בלולבין שהם כלים בשלשה עלין באמצע וקאמר דבקטימת רובן דהיינו שנים מהם פסול ודלא כבעל העיטור שמצריך שיקטמו כל הג' אבל מ"מ צריך שיקטמו ב' מהם ואם לא נקטם רק האחד אפי' האמצעי כשר כיון שהרוב שלמים. ומור"ם בהגה שכתב ואם נקטם העלה העליון האמצעי פסול אינו חולק על הש"ע מדלא כתב וי"א אלא מור"ם מיירי בלולבים שכלים בעלה א' באמצע והשני עלין שבשני צדדין של זו אינם עולין עם זו בשוה מעיקרן אלא הוי עיקרן למטה מעיקרו של זו האמצעי ולכן פסול בא' לבד כי אין שם אלא א' יעו"ש אבל הזר"א א"ג סי' ע"ב דחה דברי הב"ד הנז' והכריח דהש"ע נמי מיירי בסתם לולבין דעולין בעלה א' והשנים העולים משני צדדיו קרי להו עלין העליונים. וסובר מור"ם דהש"ע ר"ל דנקטמו ב' מהג' עלין העליונים במשהו פסול ולכן כתב הוא על דבריו ואם נקטם עלה העליון האמצעי פסול ולא דק למכתב זה בשם י"א וכמ"ש הט"ז יעו"ש. והב"ד בית השואבה או' יו"ד:

מ **מ) לולב** שכלה בשני עלין ואכלו עכברים מעט בשני העלין ונקבו נראה שאין זה קרוי קטום כיון שכל העלין קיימין ואינו אלא נקב בעלמא בחסרון ולא מצינו שנקב פוסל אלא באתרוג לא בלולב ואין להוסיף על הפסולין שמנו חכמים כמ"ש ב"י ססי' תרמ"ה בשם הרא"ש. ב"ד סי' תמ"ז. אמנם בס' בית השואבה או' י"ג כתב לפקפק בדברי ב"ד הנז' ולכן כתב דנכון להחמיר לכתחלה ביש אחר שלם לגמרי יעו"ש:

מא **מא) לולבין** שהתיומת שלהן קטומה במשהו לפי שהעלין שלהן חדין ודקין הרבה כשרים אף שנקטמו במשהו חודי התיומת מכח ספיקי דפלוגתא. דלהראב"ד אינו פסול אלא בנקטם מהעלין שבראשו עם מעט מהשדרה ולבעל העיטור בעינן נקטמו כל הג' עלין העליונים עד השדרה. ולהי"א שהביאו המ"מ והר"ן בעינן שנקטם רוב העלה האמצעי. זר"א שם. וכ"כ עיקרי הד"ט סי' ל"ג או' כ"א בלולבים שראשי העלים העליונים יש בהם כקוץ ארוך קצת ודק מאוד ונקטמו כל הקוצים הללו והעלים נשארו שלמים דכשרים מכח ס"ס כנז' בית השואבה או' י"ד:

מב **מב) שם הגה. ואם נקטם העלה העליון וכו'** וכן אם לא נקטם רק הדף האחד שלו והדף השני קיים פסול ב"ד סי' תמ"ח. והסכים לדבריו בית השואבה או' י"ב יעו"ש:

מג **מג) שם הגה. ואם נקטם העלה העליון וכו'** וראוי לחוש אפי' לכל שהוא. הר"ן והריטב"א בשם הר"י. ער"ה או' ג' ביאורי הגר"א. ר"ז או' י"ז. ח"א כלל קמ"ט או' י"ב. מ"ב או' כ"ח. ועיין לקמן או' מ"ז:

מד **מד) ודוקא** נקטם ראשו אבל נקטם במקום אחר כשר אלא א"כ חסר רובו או מחציתו. הראב"ד בס' תמ"ד סי' רל"ב. ער"ה או' ד':

מה **מה) שם בהגה. ודוקא דאיכא אחר אבל ליכא אחר מברכין עליו.** לא דק דהמרדכי כ"כ אהדס דוקא דהא כ"כ בשם ספר יראים ובהדיא איתא בס' יראים אהדס אבל בלולב פסול לכ"ע וכ"מ בגמ' ב"ח. וכן עיקר למעיין בס' יראים. מ"א סק"ו. וכ"כ ה"ר מניח על הרמב"ם לה' לולב וכשאמרו שעת הדחק שרי ה"ד ביבש אבל בקטום אפי' בשעת הדחק אין מברכין עליו שאינו הדור כלל והביא ראיה מהירושלמי יעו"ש. והביאו י"א בהגב"י וכתב ולכן העיקר כמ"ש הב"ח והרב תפארת שמואל דהמרדכי אהדס קאי יעו"ש וכ"כ הקמ"מ ובביאורי הגר"א יעו"ש:

מו **מו) שם בהגה. אבל ליכא אחר מברכין עליו.** עיין מאמ"ר או' יו"ד שכתב דאף בנקטמו כל הג' עלין כל שלא הגיע עד השדרה י"ל דסומך מור"ם על המרדכי יעו"ש אבל הא"ר או' ז' כתב דגם רמ"א לא מכשיר אלא בנקטם עלה העליון האמצעי דהרבה פו' מכשירין לכן סמך עלייהו באין אחר אבל בנקטמו רוב עלין מודה דלא מהני שעת הדחק יעו"ש וכ"פ ח"א כלל קמ"ט או' י"ב. והר"ז או' י"ז כתב דבשעת הדחק שא"א למצוא לולב אחר יש לסמוך על סברא זו ומותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה העליון אבל אם נקטם רובו אין לברך עליו אפילו בשעת הדחק אלא אם כן במקים שנוהגים נברך על כל הפסולין גמורים בשעת הדחק וכמ"ש בסי' תרמ"ט יעו"ש:

מז **מז) טוב** ליזהר לחוש להחמיר לכתחלה לסברת רבותא דסברי דבעינן שלא יהא קטום כלל העלה האמצעי אכן בשעת הדחק יש לברך עליו כל שלא נקטמו רוב עליו כפסק מרן שקבלנו הוראותיו אכן החושש שלא לברך על לולב שקטום העלה האמצעי לחוש לסברת הפוסלים אפי' בדליכא אחר לא הפסיד כיון דברכות אינן מעכבות דמידי פלוגתא לא נפקא והנכון לענין מעשה הוא דכל הסוליפן מחמת מומין בשעת הדחק נטולי נטלינן להו וברוכי לא מברכינן כמ"ש מרן בש"ע סי' תרמ"ט וא"כ מי שחושש לסברת הרבוותא דפוסלין בעלה העליון בלילב ודאי הוא נכון שלא לברך עליו. גט מקושר בביאורו לתוספי רא"ם דף ק"ך ע"א וע"ב. מחב"ר או' ב' בית השואבה או' י"ז. ועיין לעיל או' מ"ג:

מח **מח) [סעיף ז'] נסדק אם נתרחקו שני סדקיו וכו'** להמחבר בסעי' הקודם דמיירי ברוב עלין מיירי נמי הכא ברוב עלין ועלה העליונה ס"ל להמחבר בסעי' ג' דאין לה חומרא יותר משאר עלין. וקשה איך מכשירין הנסדק הא הו"ל נחלקה התיומת בסעי' ג' וי"ל דהתם לא מיפסל אלא ברוב כל עלה ועלה וכמבואר בטור והכא בנסדקו מעט משו"ה אינו פסול אלא כהימנק (ר"ל נראין כשניראשין) כ"ז להמחבר. ולרמ"א בסעי' הקודם דמיירי בעלה האמצעי ועליה אמרינן דנסדקו דלא כהימנק כשר וקשה הא הו"ל נחלק התיומת בסעי' ג' לרמ"א ולכן כתב רמ"א דמיירי שלא נחלקה התיומת בענין שיפסל והיינו כפי הט"ז שנסדק מעט דכשר וכהימנק פסול. וכ"כ בהדיא הר"ך הובא בב"י. לב"ש. וכ"כ הלבוש לפרש סעי' זה דנסדק על העלין יעו"ש. והגם דיש מפרשים נסדק על הלולב בעצמו כמ"ש בטור וב"י מ"מ כיון דיש מפרשים כך כתבו כן כדי ליישב דברי הש"ע ומור"ם עם הסעיפים הקודמין:

מט **מט) שם. נסדק אם נתרחקו בני סדקיו וכו'** היינו אפי' לא היו כן בתולדה רק אח"כ. מהר"ם ן' חביב בס' כפות תמרים דף ל"ב ע"א. מ"ב או' ל"א:

נ **נ) שם הגה. ואפי' לא נחלקה התיומת וכו'** פי' שלא נסדק העלה האמצעית עד השדרה מ"מ פסול אם אותו הסדק מרחיב השני ראשי הסדק עד שנראים כשנים והיינו כהימנק דאיתא בגמ' ט"ז סק"ט. ולפי המחמירין אף בנסדק במקצתו צ"ל כפי' שנסדק לרחבו. ביאורי הגר"א. והוא הפירוש שכתב הר"ן והובא בב"י יעו"ש ומ"ש המ"א סק"ז לפרש בדברי הגה הנז' כתב עליו הלב"ש שם שהוא תמוה יעו"ש:

נא **נא) ואם** נסדקה השדרה תחת עלה זה העליון דהיינו ממקום שעליה יוצאים ולמטה אם נתרחקו שני צידי הסדק זה מזה עד שיראו כשנים פסול לפי שחסרונו נראה וניכר שאינו תם ושלם. ר"ז או' י"ב:

נב **נב) [סעיף ח'] או שהוא עקום וכו'** דומה למגל. סוכה ל"ב ע"א:

נג **נג) שם. או שהוא עקום לפניו וכו'** לצד שכנגד השדרה. שדרה זהו צד העשוי כשדרה של בהמה שהצלעות והחליות מחוברין בה מכאן ומכאן ואמצעה חלק ועולה כמקל. רש"י שם:

נד **נד) שם. או שהוא עקום לפניו וכו'** היינו שעקום אמצעיתו לפניו עד שנעשית שדרתו כגב בעל חטוטרת. לבוש. ר"ז או' י"ח. ח"א כלל קמ"ט או' י"ג:

נה **הנ) שם. פסול.** שאין זה הדור. לבוש. ר"ז שם. מ"ב או' ל"ו. משמע הא אם יכול לתקנו להעביר עקמימותו ולישרו ע"י מכבש וכדומה כשר. וכ"כ הלק"ט ח"ב ססי' רכ"א:

נו **ונ) שם. אבל אם נעקם לאחריו כשר.** דהיינו ששדרתו נעקמה ונכפפה באמצעיתה לצד פניו כשר. ר"ז או' י"ט:

נז **נז) שם. אבל אם נעקם לאחוריו כשר.** טוב ליזהר לכתחלה שלא יהיה עקום כלל לצאת לידי ספק לכ"ע אכן היכא דלא אפשר אין להחמיר בעקום לאחוריו כיון דעינינו רואות שהוא דרך ברייתו. גט מקושר בביאור לתוספי הרא"ם לה' לולב דף ק"ך ע"ד. מחב"ר אות ד' שע"ת. ולענין אתרוג עקום או כפוף עיין לקמן סי' תרמ"ח או' קכ"ה:

נח **חנ) [סעיף ט'] אם כפוף בראשו וכו'** ראשו כפוף כאגמון דומית לאיש גבן והזקן שראשיהן שחין וכפופין למטה. רש"י סוכה ל"א ע"ב:

נט **טנ) שם. אם כפוף בראשו וכו'** בין לפניו בין לאחריו. לבוש. ר"ז או' י"ט. מ"ב או' ל"ח:

ס **ס) שם. פסול.** שאין זה הדור. לבוש. ר"ז שם. מ"ב או' ט"ל:

סא **סא) שם. אבל עליו כפופים וכו'** והרא"ש כתב (בתשו' כלל כ"ד סי' יו"ד) אוהב אני יותר לצאת בו שאין העלין נחלקין ותיומתו קיימת יעו"ש. והב"ד ב"י. ודוקא עליו העליונות אבל אם כל עליו או רובן כפופין כל שהוא פסול. לבוש. מיהו הט"ז סק"י כתב לפקפק בדברי הלבוש הנז' דהא עלה האמצעית היא חמורה טפי משאר עלין ואפ"ה כשר בכפוף בראשה כ"ש בשאר העלין וע"כ כתב דהא דמכשר הרא"ש ואוהב יותר בכפוף היינו במקצת מראש העלין למעלה ונשאר חלק גדול מהעלין בלי כפופה אבל אם גוף העלין נכפף הרבה מאד לאמצען ונראה כמו שנכפף העלה פסול יעו"ש מיהו הב"ח כתב על דברי הרא"ש הנז' אבל הר"ן החמיר ואמר דאף כשעליו כפופין בראשו דפסול ונכון להזהר כדבריו עכ"ל וכ"כ הרדב"ז בתשו' ח"א סי' רנ"ט דנכון להחמיר כסברת הר"ן. והב"ד כנה"ג בהגב"י. וכ"כ בשאלת יעב"ץ דאף שהרא"ש כתב שהיה אוהב לצאת בו לדעת גדולים אחרים לא די שאינו מן המובחר אלא שאין יוצאין בו יעו"ש והב"ד השע"ת יעו"ש. ועיין לקמן או' ס"ג:

סב **סב) ואם** ראשי העלין כפופין לצדדין וכולו עומד נראה דאפי' להרדב"ז אין להחמיר. בית השואבה או' כ"ט. מיהו מסתמיות דברי הפו' משמע דאין חילוק בין לפניו ולאחריו או לצדדין:

סג סג) **שם. אבל עליו כפופים בראשו וכו׳** ואפי׳ נכפף גם העלה העליון האמצעי כשר. ר״ז אות ך׳ אבל הרשב״א כתב שראש העלה העליונה אפי׳ כפוף כל שהוא מפסיל וכן כל הפסולים יבש וסדוק כי הימנק וכיוצא בהן שעשו אותו כחוטמו של אתרוג שכל הפסולין פוסלין במשהו לפי שאינו הדר. ביאורי הגר״א. וכן יש להחמיר ולהזהר לכתחלה אם אפשר אבל אם לא אפשר יש לסמוך על דברי הש״ע וכפי׳ הלבוש שכתבנו לעיל או׳ ס״א משום דהכל הולך אחר הרוב וכמ״ש לעיל או׳ כ״ה יעו״ש. והגם שכתבנו לעיל סי׳ ח״י או׳ ז׳ דסב״ל אפי׳ כנגד מרן ואפי׳ כנגד הרוב יעו״ש מ״מ הא כתב מור״ם ז״ל בד״מ אות ו׳ דכן נוהגין כדברי הרא״ש ודלא כדמשמע מדברי הר״ן יעו״ש וכבר כתבני בכ״מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל:

סימן תרמו

א א) **[סעיף א׳] הדס שנקטם ראשו כשר.** ולקמן סעי׳ יו״ד מביא מחלוקת לפי ששני סעיפים הראשונים אלו הם לשון הרמב״ם ומסעי׳ ג׳ ואילך הוא לשון הטור ונמשך כאן אחר לשון הרמב״ם אגב שאר הדינים. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ב׳ ועיין במחה״ש:

ב ב) **שם. הדס שנקטם ראשו וכו׳** היינו העץ אבל בעלה לחוד לא שייך כלל נקטם ראשו וכדלקמן סעיף יו״ד בהגה יעו״ש. ויתי׳ שם כל דיני נקטם.

ג ג) **שם. נשרו רוב עליו אם נשתיירו ג׳ וכו׳** גם זה לשון הרמב״ם כנ״ל ופי׳ המ״מ שר״ל שנשתיירו ג׳ בכל קן וקן וכמ״ש בסעי׳ ד׳ שלא כדעת הטור בדברי הרמב״ם שכתב דדעת הרמב״ם אפי׳ בקן א׳ סגי ותמה עליו הב״י יעו״ש. ביאורי הגר״א. וכ״כ בס׳ בגדי ישע דמ״ש בש״ע נשרו רוב עליו כוונתו למ״ש בסעי ד׳ כמ״ש הט״ז סק״ב. וכ״כ מ״ב או׳ ג׳:

ד ד) **פיסולי** דעבות לא שנא ביום טוב א׳ לא שנא בשאר הימים. ת״ד סימן רכ״ו בשם הראב״ד. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש אות א׳ מ״א ריש הסי׳ ועיין בשו״ת פ״י סי׳ ג׳ בנשרו רוב עליו בענין דפסול אפי׳ בשאר ימים פסול למאן דס״ל הדר כל ז׳ בעינן ואפי׳ בלולב וערבה פסול שאר ימים כמו ביום ראשון וכן כל הפסולים חוץ מחסר ושאלה ואין צ״ל נשרו עלי הדס דכתיב ביה עבות וכו׳ יעו״ש. שע״ת. ועיין לעיל סי׳ תרמ״ה או׳ כ״ו:

ה ה) **שם. אם נשתיירו ג׳ עלין וכו׳** והדסים שלנו שהם שנים ע״ג שנים היינו לפי מ״ש לקמן סעיף ג׳ בהגה יעו״ש) פשיטא שאפי׳ לא נקטם רק עלה א׳ מכל קן ברוב שיעור אורך ההדס פסול מאחר שלא היה שם מתחלה כ״א שנים בקן ולא נשאר רוב הקן. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ עו״ש אות א׳ א״ר אות ב׳ ר״ז אות ז׳ ומשמע הא אם נקטם רק מן המיעוט עלה אחד מכל קן ונשאר הרוב שלם כשר וכתב ח״א כלל ק״ן אות ג׳ דאפי׳ אם נשר עלה א׳ מקן א׳ מרוב שיעור אורך ההדס פסול יעו״ש ויתי׳ עיד לקמן אות ט״ל יעו״ש:

ו ו) **דרך** ענפי ההדס שיוצאין מצדיהן בדים והם מפסיקין בקני ההדס דלא הוי תלתא בחד קנא וצריך לקטום אותם. הר״ן. והיינו כשהם מפסיקין בין עלה לחבירו ואפי׳ אותם בדים היוצאים הם עצמם יש בהם ג׳ עלין בחד קנא מ״מ מפסיקין בין העלין שבגוף ועיקרי הבדין. ולצאת בהבדים היוצאים מן הצד א״א שאין בהם שיעור אורך ההדס אבל אם אותם בדים יוצאים בין קן לקן א״צ לקוטמן אולם אם אין באותן הבדין היוצאין מן הצדדין תלתא בחד קנא נסתפקתי אם צריך לקוטמן. מחה״ש סק״א. מיהו העולם נוהגין לקטום אותו בכל ענין. ויש ליזהר לקיטמם מעיו״ט:

ז ז) **[סעיף ב׳] היו ענביו מרובות וכו׳** דרך עץ ההדס לגדל פרי הדומה לענבים ואם יש באורך שיעיר ההדס שהוא ג״ט כ״כ ענבים הללו יותר ממנין העלין הגדלים באורך זה ה״ז פסול אפי׳ מיום ב׳ ואילך לפי שענבים הללו דרך מראיהן להיות שחור או אדום וההדס מראהו ירוק והר״ז כמנומר ואין זה הידור לפיכך אם היה מראה הענבים הללו ירוק כמראה ההדס כשר אפי׳ ביום א׳ אעפ״י שהן מרובין מעלין. ר״ז או׳ י״ב. ומיהו מ״ש אפי׳ מיום ב׳ ואילך וכו׳ יתי׳ לקמן או׳ כ״א יעו״ש:

ח ח) **שם. אם ירוקות כשר.** דמיני דהדס הוא. סוכה ל״ג ע״ב. ופירש״י שמראיהן שוה לו ואיני נראה מנומר:

ט ט) **שם. ואם אדומות או שחורות פסול.** דאדומית כשחורות דמיין דא״ר חנינא האי דם שחור אדום הוא אלא שלקה. גמ׳ שם:

י י) **שם. ואם אדומות או שחורות פסול.** לא שנה היו כן מתחלה או נשתחררו אח״כ פסול שאין זה הדר. לבוש סעי׳ יו״ד. א״א או׳ א׳:

יא יא) **שם. ואם אדומות וכו׳** ואם היו שאר גוונים כגון גע״ל או בלא״ה בכפות תמרים מצדד להחמיר ובמש״ז או׳ ג׳ מסתפק בזה. מ״ב או׳ ו׳

יב יב) **שם. ואם מעטן כשר ואין ממעטין אותם ביו״ט וכו׳** נראה ברור דה״ק דאם מיעטן מעיו״ט כשר אבל אם עבר או שכח ללקטן מעיו״ט אין ממעטין אותם ביו״ט ופסול ואין יוצאין בו אלא שאם עבר וליקטן ביו״ט הר״ז כשר. מאמ״ר או׳ ב׳ ועי״ש מ״ש על דברי הט״ז סק״ד שאין להם הכרח

וגם על מ״ש הט״ז שם דהפרי הזה גדל בתלוש כתב עליו דליכא שום הוכחה יעו״ש ועוד עיין מ״ש המש״ז או׳ ד׳ והלב״ש והיא״ף ליישב דברי הט״ז הנז׳ ומ״מ סיימו שהוא בדוחק וצ״ע יעו״ש:

יג יג) שם. ואם מעטן כשר. היינו מעיו״ט ומותר למעטן לכתחלהכדי שיהיו עליו מרובות מענביו ואפי׳ למעטן בתר דאגד הלולב. כ״מ בגמ׳ סוכה ל״ג ע״ב. וכ״כ מ״ב או׳ ז׳:

יד יד) שם. ואין ממעטין אותם ביו״ט וכו׳ רש״י (בגמ׳ שם) דף ל״ג ע״א פי׳ דאסור משום שבות דדומה למתקן כלי ומכשירו יעו״ש. אבל המרכי בר״פ לולב הגזול כתב בשם הר׳ אביגדור דאיסור דאו׳ הוא מה שמתקנו למצוה יעו״ש וק״ל מדתנן בשלהי עירובין חותכין יבלת במקדש וכו׳ והא ביד נמי מתקן הוא ומכשירו למצוה אלמא ליכא אלא שבות דרבנן כפירש״י עי״ש ועיין בביצה דף ל״ג. ער״ה או׳ ב׳:

טו טו) שם. ואין ממעטין אותם ביו״ט וכו׳ ואעפ״י שמותר לתלוש פירות בשבת מענף התלוש מהאילן מע״ש כמ״ש בסי׳ של״ו מ״מ כיון שע״י תלישה זו מתכשר ההדס ונעשה כלי ע״י תלישה זו הר״ז כעין פסוק רישיה ולא ימות שנת׳ בסי׳ ש״ך יעו״ש. ר״ז או׳ י״ג:

טז טז) בד״א כשהוא צריך להדס הזה שאין לו הדס אחר אבל אם יש לו הדס אחר וא״צ כלל להדס הזה מותר לו לתלוש הענבים כדי לאכלן ביו״ט ואעפ״י שעי״ז מתכשר ההדס ונעשה כלי מ״מ כיון שהוא בעצמו א״צ להדס הזה כלל הרי לא תיקן כלום. ר״ז אות י״ד. והוא מן הגמרא שם ופירש״י:

יז טוב) שם. עבר וליקטן. כתב בס׳ בית מועד מכאן יש להוכיח שלולב שנעשית בו עבירה כגון שהביאוהו מחוץ לתחום וכיוצא כשר. ויש מי שאומר אף לאותו שעבר עבירה מותר שלא אמרו מצוה הבאה בעבירה אלא בגזול שעובד ה׳ בגזל אבל זה אם עשה עבירה אין אומרים לו שלא יעשה מצוה. מהר״א אזולאי בהגהו׳ כ״י. ברכ״י או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תנ״ד או׳ ל״ה ולקמן סימן תרנ״ה ובדברינו לשם בס״ד:

יח חי) שם. עבר וליקטן וכו׳ משמע דבין דאשחור מעי״ט דהוי דחוי מעיקרו ובין דאשחור ביו״ט דהוי נראה ונדחה אם עבר וליקטן כשר. והגם דבגמ׳ (סוכה ל״ג ע״ב) אבעיא להו וקאמר דחוי מעיקרא דלא הוי דחוי תפשוט אבל נראה ונדחה חוזר ונראה לא תפשוט יעו״ש כתב ב״י דראיתי להרמב״ם והרא״ש שכתבו סתם שאם עבר וליקטם כשר ולא חילקו בין אשחור מעיו״ט לאשחור ביו״ט ואפשר שטעמם משום דאע״ג דנראה ונדחה הוא כל שבידו לתקן (היינו אם מוצא הדס אחר וכמ״ש לעיל אות ט״ז) לא הוי דחוי יעו״ש ועל כן סתם הכא להכשיר בכל גוונא כדברי הרמב״ם והרא״ש. והב״ח כתב מאחר דהא דיש דיחוי אצל מצות מדרבנן הוא דאי מדאו׳ אין דיחוי אלא בקדשים אזלינן בספיקו לקולא ומשו״ה כתבו הרי״ף והרמב״ם והרא״ש בסתם יעו״ש. וכ״ה דעת א״ר או׳ ח׳ יעו״ש. והט״ז סק״ו כתב משום דר״פ פשיטא ליה דאין דיחוי אצל מצות ורבי ירמיה הוא דמספקא ליה לא שבקינן פשיטותיה דר״פ וניזל בתר ספיקא דר׳ ירמיה יעו״ש. ומיהו עיין מ״ב בב״ה שכתב דבין כך ובין כך כיון דהם לא הקילו בפירוש ומצינו לכמה ראשונים שהחמירו והיינו הרי״ץ גיאת ובעל המאור והעיטור והאו״ז והר״ן דאין להקל אלא כ״א בדאשחור מעיו״ט דהו״ל רק דיחוי מעיקרא ולא שמיה דיחוי ולא באשחור ביו״ט יעו״ש. אבל בס׳ גט מקושר דף קכ״ג ע״א כתב דאפי׳ בדאשחור ביו״ט נקטינן לענין דינא שאם עבר וליקטן כשר כמו שמוכח מדברי כל הפו׳ והש״ע שכתב בסתם יעו״ש והב״ד בית השואבה אות ג׳. וכ״נ מדברי הר״ז אות י״ג וח״א כלל ק״ן אות ד׳ שכתבו סתם כדברי הש״ע. וכבר כתבנו שג״כ הוא דעת הב״ח והט״ז והא״ר. וכ״ה דעת הגר״א. וע״כ אם אפשר באחר יש לחוש לדעת המחמירין ואם לא אפשר יש לסמוך אמתירין:

יט יט) שם. או שליקטן א׳ א׳ לאכילה וכו׳ גירסא זו אינו נכונה בהרמב״ם דבגמ׳ משני דאית ליה הושענא אחריתי והו״ל להזכיר דאית ליה הושענא אחריתא והמגיד גורס או שליקט אחר לאכילה ור״ל אחר לתקן זה דמסתמא יש לו אחר שלו והיינו כמו שמשני בגמ׳. ט״ז סק״ה. וכ״כ מ״א סק״ב בשם מהר״ם דאחר שא״צ לזה ההדס מותר ללקטן לכתחלה לאכילה אבל מי שצריך להדס אעפ״י שמלקטן לאכילה הוי פסיק רישיה ואסור יעו״ש. וכ״פ הלבוש. וכ״כ בביאורי הגר״א. ח״א שם. מ״ב או׳ ח׳:

כ ך) שם. הרי זה כשר. ומותר לברך עליו לכתחלה. ר״ז או׳ י״ג:

כא כא) שם הגה. ומיום ראשון ואילך כשר וכו׳ כ״כ ב״י בשם או״ח. אלא שכתב עליו בבד״ה ולא משמע לי הכי אלא כל שלא מיעט ענביו לעולם פסול עכ״ל. וכ״פ מ״א סק״ד. א״ר או׳ יו״ד. וכ״פ בס׳ תפארת שמואל והב״ד י״א בהגב״י סוף הסי׳. וכ״פ בביאורי הגר״א. ר״ז אות י״ב. ח״א כלל ק״ן או׳ ד׳ בית השואבה או׳ ה׳ מ״ב אות ט׳:

כב כב) [סעיף ג׳] ענף עץ עבות וכו׳ והיכי דמי עבות דקיימא תלתא בחד קינא פי׳ שיוצאין ג׳ עלין סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו. טור וב״י. לבוש:

כג כג) **שם. שעליו חופין את עצו וכו'** הדס שאין עלין שלו ראשו של זה מגיע לעוקצו של זה פסול מק"ו דלולב אעפ"י שאין לו מקרא מן התורה ופסול כה"ג כ"ש בזה דבהדיא ילפינן מקרא דבעינן עליו חופין את עצו. מו"ק. מחב"ר או' ד' שע"ת:

כד כד) **ההדסים** שבאמשטרדם והמבורג כשרות ואין לחוש שהן מורכבות ודלא כהרב שבות יעקב (ח"א סי' ל"ו) כ"כ הגאון ח"צ בתשו' סי' קס"א. והשבו"י ח"ב סי' כ"ח עשה סניגרון לדבריו ובעיני נראין דברי הר' ח"צ. ברכ"י או' ג' ועיין שע"ת או' ח' שהאריך בזה יעו"ש. ועוד עיין לקמן או' ל"ג:

כה כה) **הדס** אפי' ודאי מורכב אינו פסול אם אין בו שינוי מהדס גמור. מו"ק בסי' זה ובסי' תרמ"ח. וכ"מ בתשו' הרמ"א סי' קי"ז. אבל בתשו' ח"צ הנז' משמע דאם ודאי הוא מורכב יש לאסור וכ"ה דעת השבו"י ח"א סי' ל"ו יעו"ש. וכ"כ המחב"ר או' ה' דאם הוא ודאי מורכב יש לפסול. והב"ד השע"ת שם:

כו כו) **שם. והעלה השלישי למעלה מהם וכו'** או למטה מהם. לבוש. וכ"כ בחי' הריטבא. ר"ז או' ב' ח"א שם או' א' מ"ב או' י"א:

כז כז) **שם. אבל נקרא הדס שוטה.** וקראוהו שוטה מפני שאין עליו הולכין כסדר אלא משובשין כשוטה לבוש. מ"ב או' י"ב:

כח כח) **שם הגה. ופסול אפי' בשעת הדחק.** ואפי' בשאר הימים. ב"י בסוף הסי' בשם או"ח. ר"ז או' ב' מ"ב או' י"ג:

כט כט) **שם הגה. ופסול אפי' בשעת הדחק.** וכן אלו הגדילין בב' ב' עלין פסולין אפי' בשעת הדחק. ח"א כלל ק"ן או' א' מ"ב שם:

ל ל) **שם בהגה. ואיכא מאן דאמר בגמ' דכשר.** סוכה ל"ב ע"ב והביאו הט"ז סק"ז יעו"ש ובאו' שאח"ז:

לא לא) **שם בהגה. וע"כ נוהגין באלו המדינות וכו'** ר"ל דסומכין על אותו דמאן דאמר דמכשיר בתרי וחד וה"ה דנוהגין להקל בתרי ע"ג תרי. מיהו בס' בכורי יעקב מתפלא ע"ז בתרי ע"ג תרי דאין לזה שום מקור להקל אף לאותו מ"ד: יעו"ש:

לב לב) **שם בהגה. ולכן נהגו להקל וכו'** עיין בביאור הגר"א ובשאר האחרונים שכולם פקפקו מאד על המנהג ההוא שאין להם יסוד לא בתרי וחד ולא בתרי ע"ג תרי והרמ"א דחק רק לקיים המנהג ולכן הירא לדבר ה' יטרח למצוא עבות כדין דהיינו ג' עלין בשוה בכל קן. מ"ב או' ט"ו:

לג לג) **ובתוך** אלו היבשים שמביאים עם האתרוגים בדוחק נמצא א' למאה ולכן אין להם חזקת כשרות עד שישרם בחמין וירכך אותם ואם לא מצא יטול בלא ברכה והרבה מן הפו' ראשונים ס"ל דאסור להוסיף מה שאינו עבות ועובר על בל תוסיף וכיון שאינו מין הדס פסול כל ז' ונ"ל דאם יש חשש בהדס שמא הוא מורכב וכיוצא בו מהני תנאי שיאמר אם הוא הדס אצא בו ואם לאו יהיה כאבן ואז אין בל תוסיף כמו בב' זוג תפילין. ח"א שם. מ"ב שם. ומ"ש בענין היבשים הוא ע"פ היש מקילין שכתוב לקמן בסס' תרמ"ט בהגה יעו"ש. ועיין לקמן סי' תרנ"א סעי' ט"ו:

לד לד) **[סעיף ד'] יצאו הרבה בקן אחד ונשרו מהם וכו'** היינו אפי' היה בכל אורך ההדס כן. מ"ב או' ט"ז:

לה לה) **שם. אפי' נשרו רובם וכו'** דעדיין עבות הוא וכשר. לבוש. אבל אם נשארו רק שנים פסול דאף דבהדס שיש בו ג' בקן א' ונשר אחד מכל קן ונשאר רק שנים יש מכשירין כמ"ש לקמן או' ט"ל. שאני התם שנשתייר עכ"פ רוב הקן ורובו ככולו משא"כ הכא שנשרו רובם בעינן עכ"פ שישתייר שיעור עבות. כ"מ בגמ' דקאמר ובלבד שתהא עבותו קיימת. וכ"כ הב"ח. מ"ב או' י"ז:

לו לו) **[סעיף ה'] למצוה בעינן כל שיעור אורך ההדס וכו'** הא דכתב למצוה בעינן וכו' לפי שכתבו הגאונים שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול. ובעל העיטור כתב אפי' אין בו אלא רק פעם א' ג' בחד קינא כשר. והראב"ד כתב דבעינן כוליה שיעורים דהדס שיהא עבות למצוה או רוביה לעיכובא והכריע הרא"ש כדברי הראב"ד כמבואר בטור וב"י יעו"ש. וע"כ פסק הש"ע כהכרעת הרא"ש. וכ"פ הלבוש. ר"ז אות ג' ח"א כלל ק"ן אות ב' מ"ב או' י"ח:

לז לז) **שם. ולעיכובא ברובו.** פי' דאם אין הרוב של שיעור הדם מכוסה בעבות פסול ול"ד ליבש דסגי בג' עלין לחין דשם איתנהו לכולהו אעפ"י שאינו כ"כ הדר אבל בנשרו העבות בצר להו שיעורא אם לא נשאר הרוב. ט"ז סק"ט. ועיין לקמן סעיף ח':

לח לח) **שם. ולעיכובא ברובו.** נראה דכל שיש משהו נוסף על חציו כשר כמו שפסק מרן ביו"ד סי' כ"א והוכיח כן בראיות ברורות הפר"ת שם וה"ה הכא דכשר. ברכ"י או' ה'. מיהו הער"ה אות ו' כתב דבעינן רוב הנראה לעינים ודלא כדברי הברכ"י הנז' יעו"ש. ועיין לעיל סי' תרמ"ה או' ל"א. והמ"ב שם כתב דהיינו ההדס ששיעורו הוא לא יותר מי"ב גודלין כדלקמן בסי' תר"ן א"צ עבות בכולו רק ז' גודלין יהא עבות דהיינו ג' עלין בכל קן וה' גודלין

אפי׳ נחסר לגמרי שנשרו עליו או שלא היו עבות דהיינו שהיו עליו שנים ע״ג שנים או תרי וחד דכיון שרובו היה עבות כשר עכ״ל. וכיון שרובו עבות מותר לברך עליו לכתחלה. ר״ז שם:

לט לט) שם. ולעיכובא ברובו. ואם נשרו מעלי ההדס שאין בו אלא ג׳ עלין בכל קן כתב הר״ן דיש מי שאומר שצריך שיהא כולו עבות ואם נשר מכל שיעורו אפי׳ עלה א׳ פסול והרא״ה כתב כל שהוא מין עבות אלא שנשרו מקצת עליו כל שנשאר רוב בכל קן וקן דהיינו שני עלים כשר. וכ״ה דעת ריי״ו וריטב״א בחי׳ וכן הסכים הב״ח והב״ד שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ א״ר או׳ ב׳ וכ״פ הר״ז או׳ ד׳ אלא שהר״ן כתב על דברי הרא״ה הנזכר דאין להקל בכך שאין ראייתו ברורה יעו״ש והב״ד ב״י. וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ ה׳ וכתב ח״א שם או׳ ג׳ דבשעת הדחק אם נשאר ברוב השיעור בכל קן ב׳ עלין כשר ואם נשר ברוב השיעור אפי׳ מקן א׳ ב׳ עלין פסול לכ״ע חוץ מבעל העיטור יעו״ש. וכן הסכים מ״ב או׳ י״ח יעו״ש. ובמקים שנוהגין לצאת בהדסים של שנים ע״ג שנים כמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ בהגה אפי׳ לא נשר אלא עלה א׳ מקן א׳ ברוב השיעור פסול כמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש:

מ מ) שם הגה. ואפי׳ אינו בראשו. וי״א ובלבד שתהא עבות בראשו כדאמרינן גבי יבשו עליו דבעינן שיהא בראש כל אחד ואחד. ול״נ דלא בעינן שיהא עבות בראשו דהתם משום הדר הוא ואם אין הלח בראשו לא הוי הדר אבל הכא עבות הוא דבעינן ואע״ג שאינו בראשו קיים מצות עבות. הרא״ש בשם הראב״ד. והב״ד ב״י. וכ״כ הטור דאפי׳ אין העבות בראשו. וכ״פ הלבוש:

מא מא) שם הגה. ואפי׳ אינו בראשו. כגון שמלמטה עד רובו יוצא בכל קן וקן ג׳ עלין ולמעלה נשרו עליו או אינו עבות:

מב מב) [סעיף ו׳] יבשו עליו פסול. לפי שאין זה הדור. ר״ז אות ח:

מג מג) שם. כמשו כשר. וכבוש ושלוק לרפואה בהדס וערבה פסול. פת״ע או׳ י״ג:

מד מד) [סעיף ז׳] שיעור היבשות וכו׳ לר״י עד שיהא נפרך בצפורן והראב״ד פי׳ אפי׳ אם נפרך בצפורן אם עדיין ירוקין הם כשר שאם ישרו אותם במים יום או יומים יחזרו לכמו שהיו כמישושן וכמראיתן ואינם נקראים יבשין אלא כשילבינו פניהן שאז אפילו אם ישרו אותם במים לא יחזרו לכמו שהיו. טור. וכתב ב״י ודעת הר״ן כדעת הראב״ד וכן דעת המ״מ ולכן פסק כן בש״ע:

מה מה) שם. אם עדיין ירוקין הם כבר. ול״ד ללולב (ר״ל דמשמע שמלבין פנים קודם שנפרך בצפורן כמ״ש לעיל סי׳ תרמ״ה סעי׳ ה׳) שהתם הלבנה קודם דלבן הוא בעצמו. מ״א סק״ה:

מו מו) שם. אלא כשילבינו פניהם. אחר שיפרכו בצפורן. מ״ב סימן י״ז. מ״א סק״ו. ואף דעל פי הרוב כשילבין פניו ודאי נפרך בצפורן כמ״ש מ״א בס״ק שלפני זה מ״מ אם יזדמן שיהיה להיפך שילבינו תחלה כשר עד שיפרך בצפורן. מחה״ש ומי שאינו בקי בזה השיעור יכול לשער ע״י שישרה אותם במים יום או יומים דאם יחזרו לכמו שהיו במשמושן ובמראיהן עדיין לחים הם ואם לאו הם יבשים כמ״ש לעיל או׳ מ״ד יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ל״ג:

מז מז) ואם יבש העץ של הדס אפשר שאף העלין ירוקים פסול. א״א אות ח׳ מיהו בבכורי יעקב משיג ע״ז ודעתו דביבשות העץ לא שייך פסול כלל יעו״ש והב״ד מ״ב אות ך׳:

מח מח) [סעיף ח׳] יבשו רוב עליו ונשתייר בראש וכו׳ ול״ד לסעי׳ ה׳ בעבות דלא בעינן שיהא בראשו דכאן הוא משום הדר ואם אין הלח בראשו לא הוי הדר אבל התם עבות הוא דבעינן ואע״ג דאינם בראשו קיים מצות עבות. ט״ז סק״י. א״ר או׳ ה׳:

מט מט) שם. ונשתייר בראש כל בד מהג׳ בדין קן א׳ וכו׳ ולפי מ״ש לקמן סי׳ תרנ״א סעיף א׳ בהגה דבשעת הדחק סגי בבד א׳ ה״ה דדי כשיהיה בראשו קן א׳ של ג׳ עלין לחין. ב״י בשם הר״ן. מ״ב או׳ כ״ב:

נ נ) שם. ויש מפרשים וכו׳ הוא דעת הרא״ש דס״ל דלא בעינן שיהו הג׳ עלין לחין בראשו דוקא אלא דצריך שישתייר ג׳ קינין ובכל קן וקן עלה א׳ לח בראשו כמבואר בב״י יעו״ש ומה שלא ביאר זה בש״ע שצריך שישתייר ג׳ קינין ובכל א׳ עלה א׳ לח בראשו כבר תמהו עליו הגר״א והגרע״א יעו״ש:

נא נא) שם. והוא שיהיה העלה שהוא מורכב וכו׳ ר״ל דמה דמכשרינן בעלה אחד לח דוקא באופן זה שהוא מורכב על שניהם לפי שבו תלוי ההדר כי הוא נראה יותר מאחרים כמ״ש ב״י בשם הרא״ש:

נב **בנ) שם. שהוא מורכב על שניהם.** והיינו עלה האמצעי כמ״ש ב״י בשם הרא״ש וקרי ליה מורכב על שניהם לפי שכיון שהוא אמצעי נראה כמורכב על שניהם אבל לא גבוה מהם דא״כ הו״ל הדס שוטה כמ״ש לעיל סעי׳ ג׳ יעו״ש:

נג **גנ) שם. שהוא מורכב וכו׳** והלכה כדיעה ראשונה דכ״ה ג״כ דעת הרמב״ם בפ״ז הלכה ח׳ ורש״י ור׳ ישעיה מטרני המובא בהרא״ש ושה״ל בשם ר׳ אביגדוד כהן צדק יעו״ש. מ״ב או׳ כ״ו. וכ״נ דעת הר״ז או׳ ט׳ שלא העתיק רק דיעה ראשונה. וכ״נ דעת הש״ע שסתם כדיעה ראשונה כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ יעו״ש:

נד **דנ) [סעיף ט׳] הם כמושים יש פוסלין וכו׳** זהו דעת הראב״ד דס״ל שאין מציל מידי יבש אלא הלח ההדור. ויש מכשירין הוא דעת הרא״ש דס״ל דכיון דכמוש כשר (כמ״ש לעיל סעיף ו׳) ה״ה נמי אפי׳ יבש כולו ונשארו ג׳ בדין כמושין כשר. והב״ד הטור והט״ז ס״ק י״א:

נה **הנ) שם. יש פוסלין ויש מכשירין.** עיין לעיל סי׳ י׳ ג או׳ ז׳ שכתבנו דכל היכא שכותב הש״ע יש ויש דדעתו לפסוק כלישנא בתרא וכשהוא לישנא קמא לחומרא חושש לו לכתחלה יעו״ש וכ״כ הר״ן שראוי לחוש לדברי הראב״ד והב״ד ב״י. והמש״ז או׳ י״א כתב דביום ראשון שהוא דאו׳ ראוי להחמיר דהוא ספק תורה ובשאר הימים שהוא דרבנן ספק דרבנן להקל יעו״ש. וכ״פ הר״ז או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״ז:

נו **ונ) [סעיף יוד׳] נקטם ראשו כשר וכו׳** והא דמכשרינן בהדס קטום טפי מלולב וערבה פי׳ ה״ר ישעיה משום דענפיו חופין את עציו ואין קטימתו נראית כ״כ. הרא״ש. והב״ד ב״י. מ״א סק״ז. ולפ״ז אם נקטם ראש העץ ונשאר ממנו ערום בלא עלין צריך לחתכו כדי שלא תראה קטימתו ואם לא חתכו פסול. ב״ד סי׳ ת״ן. ער״ה או׳ א׳:

נז **זנ) שם. נקטם ראשו כשר וכו׳** היינו אפי׳ היו כל השלשה הדסים קטומים כשר דזהו אליבא דר׳ טרפון כמבואר בב״י ור׳ טרפון אמר אפי׳ שלשתן קטומים כשר:

נח **חנ) שם. אפי׳ לא עלתה בו תמרה.** הוא כמין תמרה הנמצא בעלי ערבה פעמים בעלין דבוק כמין פרי ירוק. רש״י סוכה ל״ג ע״א. ומשמע שם בגמרא דאם עלתה בו תמרה זהו כשר לכ״ע וכ״כ מ״ב אות ל׳. ודוקא שעלתה התמרה מעיו״ט ולא דמי לענביו מרובין דשם בידו לתקן. ב״י בשם הר״ן יעו״ש. ועיין לעיל אות ח״י:

נט **טנ) שם. ויש פוסלין בנקטם ראשו.** הוא דעת הר״ן דדעתו לפסוק כסתם מתני׳ דנקטם ראשו פסול וכ״כ הראב״ד פ״ח מה׳ לולב דכבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשינו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול כסתם מתני׳ ודברי ר׳ טרפון שאמר אפי׳ שלשתן קטומים כשר ענין אחר הוא ולא שנקטם ראשו יעו״ש. והב״ד המ״מ שם וכתב ויש קצת אחרונים מחמירין כדברי הראב״ד וכן ראוי להורות יעו״ש והב״ד ב״י יעו״ש. וכתב הב״ח ולענין הלכה נקטינן להחמיר במקום שאפשר באחר אבל היכא דלא אפשר כדאי הם הרי״ף והרמב״ם והרא״ש וכל הראשונים לסמוך עליהם בשעת הדחק ולברך עליו יעו״ש. וכ״כ המחב״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ י״א. ח״א כלל ק״ן אות ז׳:

ס **ס) שם. ויש פוסלין בנקטם ראשו.** ולדעה זו ה״ה ביבש ראשו כמ״ש ב״י. וכ״כ הלבוש. ר״ז שם. ודעת הב״ח להחמיר יותר ביבש ראשו מנקטם וע״כ כתב דאפילו בדיעבד שאין שם אחר אין לברך עליו יעו״ש והב״ד מ״א סק״ח. אבל בנ״ץ פסק להקל גם ביבש בראשו באין אחר יעו״ש באריכות. וכ״מ בס׳ תמ״ד לראב״ד ססי׳ רכ״ח. א״ר אות ז׳ וצ״ל שאין בו יותר מכשיעור דאל״כ יקטום היבש. ופשוט דלא מיקרי יבש ראשו רק בהלבינו פניו מה שאינו מצוי כלל בהדסים שגדלו בשנה זו אבל אם כמוש קצת בלבד ואפי׳ עד שנפרך בצפורן לא מיקרי יבש דהא אפילו בשאר עלין לא מיקרי יבש כה״ג וכדלעיל בסעי׳ ז׳ מ״ב או׳ ל״א:

סא **סא) שם ויש פוסלין בנקטם ראשו.** ענף א׳ של הדס שיש בו סעיפים הרבה שהוא נחשב אחד ונקטם האמצעי וסעי׳ אחד נשאר שלם יש תקנה לדבר שיחתוך האמצעי וישאר כמו בית יד לסעיף העליון ולא יראה שהוא מחותך ונקטם ראשו. הלק״ט ח״ב סי׳ ר״ך. ולפ״ז אסור ג״כ לעשות כן ביו״ט ופשוט דעכ״פ צריך אורך ג״ט. ואעפ״י שצריך למדוד כפיפתו ושפועו שבאמצע הקנה לית לן בה כל שעליו חופין את עצי כדינו. שע״ת:

סב **סב) שם הגה. וטוב להחמיר וכו׳** וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל או׳ נ״ט:

סג **סג) [סעיף יא׳] אם אין לו אלא הדס שענפיו מרובין וכו׳** עיין לעיל סעי׳ ב׳:

סד **סד) שם. נוטלו ואינו מברך עליו.** ק״ק דבכל הפסולים דינא הכי כמ״ש ססי׳ תרמ״ט. מ״א סק״ט. וי״ל דהכא שאני כיון דאפשר לתקן וקמ״ל דאפ״ה נוטלו ואינו מברך עליו. ובס׳ בגדי ישע כתב דקמ״ל דהוא מין הדס ואינו כמו הדס שוטה שגם בשעת הדחק לא יטול יעו״ש. ועיין לעיל סעי׳ ג׳

ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תרמז

א א) **[סעיף א׳] עלה שלו משוך כנחל.** ולא עגול פרט לצפצפה רש״י סוכה ל״ג ע״ב. ועוד י״ל דר״ל בהשואה אחת ולא ראש העלה רחב ואח״כ מתקצר כנמצא באיזה אילנות:

ב ב) **שם. ופיו חלק.** ר״ל חודן של עלין חלק ואינו עשוי פגימות פגימות. רש״י סוכה ל״ד ע״א:

ג ג) **שם. וקנה שלו אדום.** ר״ל העץ שלו. רש״י שם:

ד ד) **שם הגה. ואפי׳ בעודו ירוק כשר.** דכל שאינו לבן ממש אדום מיקרי שאפ״י שהוא ירוק מאחר כשהשמש מכה בו הוא נעשה אדום בכלל אדום הוא. ב״י. לבוש. ט״ז סק״א. ר״ז אות א׳ מ״ב אות ב׳ ומשמע כל ג׳ סימנים בעינן וחסר א׳ פסול. מש״ז או׳ א׳ ובבכורי יעקב כתב דאין מצוי זה בלא זה. והוא תימה וכי ראה כל האילנות שבעולם ועוד א״כ למה נתנו רז״ל ג׳ סימנים כיון דאין מצוי זה בלא זה אלא משמע דמצוי זה בלא זה:

ה ה) **שם. ואפי׳ גדל במדבר או בהרים כשר.** ורוב המפרשים פירשו שלכתחלה צריך לחזור אחר הגדילה על המים אלא שבדיעבד יצא אף בגדילה על ההרים ואדוני אבי הרא״ש ז״ל כתב דלכתחלה יוצא בשל הרים וכ״נ מדברי הרמב״ם ז״ל. טור. וכ״נ דעת הלבוש דאפי׳ לכתחלה שרי. וכ״כ א״ר או׳ ב׳:

ו ו) **ואע״ג** דלדינא עיקר דערבה אפי׳ הגדילה במדבר או בהרים כשרה כדעת רוב הפו׳ ופסק כן מרן בש״ע מ״מ טוב ליזהר היכא דאפשר שיהיה ערבה שגדילה בנחל לצאת י״ח שאר הפו׳ הרב מהר״י נבון בס׳ גט מקושר דקט״ז ע״ב. בית השואבה או׳ ז׳:

ז ז) **שם. והיא פסולה.** מן התורה שאינה בכלל ערבה כלל. מ״ב אות ד׳:

ח ח) **שם. ויש מין ערבה וכו׳** שקנה שלה אדום ועלה שלה משוך. טור לבוש. ר״ז אות ב׳:

ט ט) **שם. וזה כשר.** דדרכה ג״כ ליגדל על הנחל כמו שאר ערבות והיא בכלל ערבי נחל. מ״ב אות ו׳:

י י) **[סעיף ב׳] ערבה שיבשה.** היינו ברוב עלים. כ״מ בטור וכ״כ הר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ ז׳ ואפי׳ לא נעשה זה אלא בערבה אחת פסולה. מ״ב בשה״צ אות ו׳ ויבש נקרא משיכלה הירקות לגמרי. בכורי יעקב בשם ת״ד. וכ״כ הר״ז שם דשיעור היבשות משהלבינו פניהן. והיינו כמ״ש לעיל סי׳ תרמ״ו סעי׳ ז׳ לגבי הדס יעו״ש. מיהו דעת הא״א או׳ ב׳ להחמיר משום דערבות מצויות:

יא יא) **שם. או שנשרו רוב עלים.** ויש לדקדק בזה שלפעמים נושרים ע״י תחיבתן לתוך הלולב או ע״י נענוע מ״א סק״א. ר״ז או׳ ה׳ ח״א כלל ק״ן או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ח׳ ובפרט באתרוג ולולב של הקהל שיד הכל ממשמשין בהם מצוי מאד שנושרין רוב העלין ע״י נענוע של איזה אנשים וממילא שאר אנשים שמברכין אח״כ לבד שאין יוצאין במצוה גם מברכין ברכה לבטלה ומן הנכון שעכ״פ ביום הראשון שהוא מ״ע דאו׳ יעמידו איש עתי שיפקח ע״ז. מ״ב שם:

יב יב) **שם. או שנשרו רוב עליה.** ובטור הביא דעת בעל העיטור שכתב מסתברא אפי׳ לא נשאר אלא עלה א׳ בבד א׳ כשר והוא דין הנאמר בגמ׳ לענין ערבה של הושענא בדף מ״ד וס״ל מדכתיב ערבי א׳ ללולב וא׳ לערבה מקשינן להדדי כמו גבי ערבה כשרה גם גבי לולב כשרה אבל רוב הפו׳ חולקין עליו דדוקא ערבה של הושענא שהוא רק מנהג נביאים מכשירין עלה א׳ בבד א׳ משא״כ בלולב שהוא מצוה דאו׳ בודאי אין להכשיר אם נשרו רוב עליו. בגדי ישע. ועיין לקמן סי׳ תרס״ד סעי׳ ד׳:

יג יג) **שם. או שנשרו וכו׳** והמ״מ פירש שנדלדלו עליה מהקנה או שנסדקו ונחלקו עליה פסול. ויש להחמיר בכולן דערבות מצויות. מ״א סק״ב. א״ר אות ה׳. א״א אות ב׳ ר״ז או׳ ו׳ ח״א כלל ק״ן או׳ יו״ד. מ״ב או׳ ט׳ והיינו ג״כ אם ברוב עליה היו כך. ר״ז שם. מ״ב שם:

יד יד) **שם. או שנשרו וכו׳** ויש ליזהר שלא למעט העלין מערבות אעפ״י שיש לחלק בין נשרו מעצמן או שתלשן אדם אבל אם לא מסתבר לחלק בכך. עט״ז. א״א אות א׳ והיינו בכדי שיעורן המבואר לקמן סי׳ תר״ן יעו״ש:

טו טו) שם. או שנקטם ראשה וכו' היינו שנקטם ראש העץ שלה. ת"ד סי' רל"א. כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' א' מ"א סק"ב. א"ר או' ו' ר"ז אות ד' ח"א שם. מ"ב או' יו"ד. אבל בנקטם עליה אף שהוא מראשה אין נ"מ בזה ונחשבת כשאר עלין. מ"ב שם:

טז טז) שם. או שנקטם ראשה וכו' ואם עלתה בו תמרה כתב בשה"ל בשם תוספתא דכשר כמו בהדס א"ר שם. ועיין לעיל סי' תרמ"ו או' נ"ח:

יז טוב) שם. או שנקטם ראשה וכו' ולכן צריך ליזהר מאד כשהבדין של ערבה ארוכין יותר מדאי ורוצה לקצצן שלא יקצצן בראשם אלא למטה במקום שהן מתחברין לענף. ר"ז או' ד':

יח חי) שם. פסולה. לפי שאינו הדר. לבוש. ר"ז שם. ח"א שם. ונ"מ לענין שאר הימים כמ"ש לעיל סי' תרמ"ו או' ד' וסי' תרמ"ה או' כ"ו יעו"ש:

יט יט) שם. או שנשרו מקצת עליה כשרה. משמע דלכתחלה לא יקח אותה. מ"א הק"ג. והא"ר או' ו' חולק דכשרה אפי' לכתלה משמע יעו"ש. ומ"מ כיון דערבות מצויות יש להחמיר לכתחלה. מחה"ש. ר"ז או' ה' מ"ב או' י"א:

כ ך) שם. והרמב"ם מכשיר בנקטם ראשה. כמו בהדס דבשניהם נקטם פי' העץ והדר הוא לר' טרפון כמו בהדס אבל סברא ראשונה ס"ל דלא דמי דהדס שענפיו חופין עצו אין הקטימה נכרת בו והדרו בעבותו. ביאורי הגר"א:

כא כא) שם. והרמב"ם מכשיר וכו' ונקטינן כסברא הראשונה ב"ח. וכ"ה דעת הש"ע כמ"ש לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שסותם הש"ע ואח"כ מביא דעת החולקים דדעתו לפסוק כסתם יעו"ש. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' א' שו"ג או' ז' וכ"נ דעת הר"ז או' ד' וח"א כלל ק"ן או' יו"ד שלא העתיקו דברי הרמב"ם הנז' וכ"פ מ"ב או' י"ב:

סימן תרמח

א א) [סעיף א'] אתרוג היבש פסול. ואע"ג דדרשינן פרי עץ הדר פרי הדר בעציו דהיינו שעומד באילן משנה לשנה וזה אתרוג מ"מ אין לשון הדר יוצא מפשוטו דמשמע הדר ממש ואם אינו ממש הדר פסול הלכך יבש פסול. לבוש:

ב ב) שם. אתרוג היבש פסול. פיסול יבשות באתרוג אינו פוסל אלא ברובו כלולב והדס דאינו פוסל בהם אלא ברוב העלין. אבל אם היובש הוא בחוטמו כתבו הרא"ש והר"ן דכי היכי דחזזית פוסלת בחוטמו כל שהוא כך הדין ביבשות וכל הפיסולים הפוסלים באתרוג משום הדר. מט"י ח"ב בליקוטים לש"ע דף ס"ב ע"ב. בית השואבה או' ה' ועיין לקמן סעי' י"ב ובדברינו לשם בס"ד:

ג ג) שם. אתרוג היבש פסול. ואם היה כמוש ולא גמר ליבש כשר. הרמב"ם פ"ח מה' לולב ה"א. והוא מן הגמ' סוכה ל"א ע"א יעו"ש. והביאה הרא"ש פ' לילב הגזול וכ"ה דעת הר"ן והריא"ז הובא בשה"ג שם פ' הנז' וכ"כ רי"ו ורי"ץ גיאת והעיטור ושה"ל דכמוש כשר. ומ"ש בתשו' מהרי"ל סי' ה' ורוקח דכמוש פסול עיין מ"א בריש הסי' מ"ש על דבריהם ומסיק ומ"מ נראה להקל מאחר שכל הפו' כתבו דיבש פסול משמע דכמוש כשר ובלבד שיבדקנו עכ"ל וכן הסכים הברכ"י או' א' וכתב להשיב על דברי הא"ר או' א' שהסיג על דברי מ"א יעו"ש. וכ"פ הר"ז או' א' ואו' ב' כדברי מ"א. מ"ב או' ב':

ד ד) שם. ויבדוק ע"י שיעביר בו מחט וכו' וקשה הא יהיה בו נקב מפולש והוא פסול לדעת הרא"ש והטור וכ"פ בש"ע בסעי' ב' לדיעה קמייתא וי"ל דאין פוסל מפולש אלא כשניקב מעבר זה לעבר שכנגדו או לחדרי הזרע אבל אם הנקב בחד צד מפולש דהיינו בעובי שלה ודאי אין פוסל לכ"ע בלא חסרון דהא דיני אתרוג אנו ילפינן מטרפות של בהמה ובטריפות אם יש נקב מפולש בעובי האבר כגון בלב או מעיים ואינו מגיע לחלל ודאי אין טרפות וה"נ כאן באתרוג. ט"ז סק"א. מיהו המחה"ש כתב לפרש דברי מ"א סק"א דאפי' ינקוב רק הקליפה העבה מצד זה לצד זה נקרא מפולש לכן צריך להפך המחט ולא יתחוב בחור המחט אלא יתחוב המחט עם החוט בצד חור המחט ולא יעביר המחט מעבר לעבר ושוב יוציא המחט עם החוט באותו צד ויראה בחוט אם יש בו לחות וא"כ ליכא נקב מפולש יעו"ש וכ"כ א"א או' א' והלב"ש. וצריך ליזהר שלא יכנס המחט לחדרי הזרע. א"א שם. ובעשוי דפא דפא וניקב א' מהבליטות י"ל לכ"ע כשר דמצד לצד מפולש היינו מעבר לעבר לא חד בליטה. מש"ז או' א' מ"ב בשה"צ או' ז' והיינו כשאין בו חסרון. מ"ב שם:

ה ה) שם. ויבדוק ע"י שיעביר בו מחט וכו' בדיקה זו דהרא"ש והטור והש"ע כמעט א"א שלא יעשה בו חסרון כל שהוא ויפסלנו. לכן היותר טוב לתחוב בו מחט מעט ומוציאה מאותו עבר שנתחבה בו ואם הנקב חוזר ומתמלא אחר שהוציא המחט לח הוא ואם לאו כבר כלתה ליחה שלו ונתייבש

דוגמת מ״ש בירושלמי ספ״ב דשביעית לענין דלועין אם הוקשה בשביעית וכו׳ וזהו דבר קל אינו גורם חסרון באתרוג אפי׳ משהו. מו״ק. מחב״ר או׳ א׳ עיקרי הד״ט סי׳ ל״ג או׳ כ״ט. מיהו בית השואבה או׳ ד׳ כתב אפשר דאתרוג שאני דאפי׳ אם לא יתמלא הנקב עדיין לא כלה כל הליחות לגמרי יעו״ש. והראב״ד בס׳ ת״ד סי׳ רל״ב כתב דיעביר בו מחט ואם יש בו ליחות מיד יוצא דרך הנקב יעו״ש. והגם דא״א שלא יחסר כל שהוא מקליפת האתרוג ע״י תחיבת המחט י״ל כיון דאותו משהו הולך לצדדין מחמת דוחק המחט או נכנס לפנים לא חשיב חסר ודומה למ״ש לקמן דתחב יתד ואינו מפולש כאיסר דכשר יעו״ש:

ו ו) **שם הגה. ואתרוג שהוא משנה שעברה ודאי יבש הוא וכו׳** ואין מועיל בו שום בדיקה דקים להו לרז״ל דשוב אין בו לחלוחית. ב״ח. א״ר או׳ ג׳ חמ״מ או׳ א׳ מיהו הט״ז סק״ב כתב דאם אנחנו רואים שנשאר בנוי שלו מהני בו בדיקת חוט. וכ״כ בס׳ בכורי יעקב בעיני ראיתי אתרוג שכבר עבר עליו יותר משנה תמימה מעת שנתלש מן האילן שנשמר משליטת אויר ע״י הסגר בכלי של מתכות והיה מונח במקום קר ולח קצת ועי״ז נשמר לו נויו ולחותו ובדקתי ומצאתי בו לחות הרבה וכה״ג נ״ל להתיר של אשתקד ע״י בדיקת חוט אם לא נתכווץ ונפסק הדרו יעו״ש והב״ד מ״ב בשה״צ או׳ ח׳ יעו״ש:

ז ז) **שם בהגה. ודאי יבש הוא ופסול.** ואתרוג שטומנין בדבש כדי שתתקיים לחלוחית שבו אין לסמוך ע״ז להכשירו בלא בדיקת מחט ובו חוט. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳ מיהו הט״ז ס״ק י״ז כתב דפסול הוא משום כבוש וכ״פ הר״ז או׳ כ״ה. בית השואבה או׳ ו׳ ואו׳ ס״ז. מ״ב או׳ נ״ד. ובקרוש לא אמרינן כבוש כמבושל כמ״ש ביו״ד סי׳ ק״ד לענין עכבר. מחה״ש ס״ק כ״ב. מ״ב בשה״צ או׳ ס״א. ועיין עוד מזה לקמן סעי׳ ט״ו ובדברינו לשם בס״ד:

ח ח) **ואם** לקח בידו אתרוג לברך עליו ואחר כך הביאו לו אתרוג היותר יפה אינו מחוייב להניחו ולברך על היותר יפה. שבו״י ח״א סימן ל״ז וח״ב סימ׳ ל׳ וכן הסכים בתשו׳ יד אליהו סי׳ ע״ב. אמנם בתשו׳ ח״צ סי׳ מ״ה חלק על דברי השבו״י הנז׳ וסיים דהדבר ברור דבין באתרוג בין בנרות חנוכה ובכל מצות שבעולם מברך על היפה והמהודר ויוצא בו י״ח אף שבא באחרונה יעו״ש. מיהו אם כבר התחיל הברכה אין להניחו וליקח האחר וכן אם הוא ביום ראשון וזה שאינו יפה הוא שלו ולקח אותו בידו לברך ובתוך כך בא חבירו ורוצה ליתן לו יותר מהודר מתנה ע״מ להחזיר טפי עדיף לקיים המצוה בשלו ממש. כ״כ השע״ת לקמן סימן תרמ״ג אות א׳ יעו״ש. ולע״ד נראה דביום א׳ יותר טוב לברך על שלו אעפ״י שעדיין לא לקח אותו בידו לברך כל שאין בו חשש פיסול רק משום הידור דניחא ליה לאיניש למעבד מצוה בממוניה ועוד שמא בעל האתרוג אינו נותן במתנה גמורה בכל לבו. ואח״כ ראיתי שכ״כ המבי״ט ח״ג סי׳ מ״ט והביאו הא״ר לקמן סי׳ תרמ״ט או׳ י״ח יעו״ש. ועיין לקמן או׳ פ״ז ועוד עיין לעיל סי׳ תנ״ד אות ט״ל:

ט ט) **[סעיף ב׳] אתרוג שניקב נקב מפולש וכו׳** ואם נקבה הקליפה העבה מצד זה לצד זה מקרי מפולש לכ״ע. מ״א סק״ב. א״ר או׳ ו׳ ח״א כלל קנ״א או׳ ב׳ בית השואבה או׳ ח׳ ועיין לקמן או׳ כ״ד:

י י) **שם. כל שהוא פסול.** ואפי׳ אינו חסר כלום. טור. לבוש. ר״ז או׳ ד׳ וכגון שניקב ע״י מחט שלא חסר האתרוג כלום אפ״ה כל שהוא מפולש פסול:

יא יא) **שם. אם היה כאיסר פסול.** אבל פחות מאיסר ואין שם חסרון כגון שנעץ שם יתד כשר. טור. ט״ז סק״ג. ר״ז או׳ ג׳:

יב יב) **שם. אם היה כאיסר וכו׳** ושיעור האיסר עיין להרמב״ם בפי׳ המשנה למס׳ חולין פ״ג שכתב שהוא משקל ארבעה גרגרי שעורים ועביו כראוי וצורתו עגולה. והב״ד נקה״כ ביו״ד סי׳ ל״ד על ההגה דסעי׳ ב׳ יעו״ש ועוד עי״ש בש״ע סעי׳ ב׳ שכתב בשם יש מי שאומר שאין אנחנו בקיאין בשיעור כאיסר ומשערין אותו ברוב רוחב חלל הקנה יעויין שם:

יג יג) **שם. אם היה כאיסר פסול.** ואם הנקב מרובע או ארוך רואין אי כד מעגלת ליה הוי כאיסר פסול וכ״ה ביו״ד סי׳ ל״ד סעי׳ ב׳ לענין גרגרת ודלא כמ״ש בכנה״ג בשם הרדב״ז. מ״א סק״ג. א״ר אות ד׳ א״א או׳ ג׳ ר״ז או׳ ג׳ מ״ב או׳ ז׳ וכן הסכים בית השואבה או׳ ט׳ וכתב דאפי׳ א״א באחר יטלנו בלא ברכה כיון דברכות אין מעכבות יעו״ש:

יד יד) **שם. ואם חסר כל שהוא פסול.** ר״ל דאם חסר אפי׳ הנקב הוא קטן ביותר דהוא כל שהוא פסול. ועיין מאמ״ר או׳ ג׳ שכתב דלענין נקב משהו ביו״ט שני דשפיר דמי לברך עליו כל שאינו מפולש ואינו חסר כאיסר. וכ״כ מ״ב או׳ ח׳ ועיין לקמן אות ט״ז:

טו טו) **שם. ואם חסר כל שהוא פסול.** ודוקא כשנחסר מגוף האתרוג אבל אם נחסר רק הקליפה העליונה שהיא כמין גליד על האתרוג כשר לכ״ע כמ״ש לקמן סעיף ו׳ יעו״ש וכ״כ מ״ב בב״ה:

טז טז) שם. וי״א דגם בנקב מפולש בעינן חסרון וכו׳ זהו דעת הראב״ד דס״ל דתרתי לריעותא בעינן מפולש וחסרון דבלא חסרון כשר בכל גווני אלא ביש חסרון יש חילוק דאם הוא מפולש פסול אפי׳ בחסרון כל שהוא ובאינו מפולש דוקא כאיסר וק״ל להחמיר זולת בשעת הדחק כמ״ש רמ״א אח״כ. ט״ז סק״ג. מ״ב או׳ ט׳:

יז טוב) נקטינן דתרתי פסולי נינהו ניקב ואינו חסר או חסר כל שהוא ולא ניקב וכמו שפסק מרן בסברא הראשונה שכתבה בסתם שכן דעתו כידוע. ואם ניקב וליכא חסרון אפילו בשעת הדחק יטלנו בלא ברכה באתרי דידן שקבלנו הוראת מרן אך בשאר מקומות בשעת הדחק יש. לסמוך ליטלו ולברך. הרב מהר״י נבון בספר גט מקושר דקכ״ד ע״א. מחב״ר אות ב׳ בית השואבה אות י״ג. ועיין לקמן או׳ ך׳:

יח חי) שם הגה. ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן ע״י קוצים וכו׳ והיינו אם אנחנו רואים שנקרם עור האתרוג במקום החסרון ההוא רק שיש חסרון וגומא שם בזה התיר אבל אם אנחנו רואים שלא נקרם אלא יש שם נקב וחסרון אעפ״י שנעשה על ידי קוצים בדרך גדילתו פסול. והמון עם טועים בכך שסוברים שיש קולא כשנעשה הנקב ע״י קוצים. ט״ז סק״ד. א״ר או׳ ה׳ מש״ז אות ד׳ וכן הסכים מהר״י נבון שם. מחב״ר או׳ ג׳ בית השואבה אות י״א. ר״ז או׳ ט׳ ח״א כלל נ״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ יו״ד:

יט יט) שם בהגה. מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים וכו׳ משמע דאם יש ספק בזה אם הבשר קיים אזלינן לקולא כיון שהדיעה האחרונה שהוא הראב״ד ס״ל אפי׳ בודאי יש חסרון כשר כל שאינו מפולש ואין החסרון כאיסר שפיר נסמוך עליה בספק לכל הפחות. ואם יש ספק אם מגיע לחדרי הזרע ג״כ כשר כיון שאין חסרון כלל ולהראב״ד כשר אפי׳ במפולש כל שאין בו חסרון כלל. ט״ז סק״ה. א״ר שם. ר״ז או׳ יו״ד ואות י״א. ח״א שם. מ״ב אות י״א. ועיין בית השואבה אות י״ב שכתב דזהו דוקא במקומות דאזלי אחר פסקי מור״ם וסומכים אסברא אחרונה ומכשרי אפי׳ בודאי יש חסרון כדעת הראב״ד אבל שאר מקומות דקבלו הוראת מרן הש״ע דפוסל אפי׳ בשעת הדחק ביש בו חסרון וכדסתם לסברא הראשונה א״כ גם בניקב באילן דרך גדילתו ויש לנו ספק אם הבשר קיים פסלינן ליה מספק ואע״ג דהוי ס״ס המתהפך דשרי אפי׳ בדאו׳ מ״מ לענין ברכה אין לברך כיון דברוכות אין מעכבות יעו״ש. ומיהו נראה דמ״ש דזהו דוקא במקומות וכו׳ אינו מוכרח דהא הט״ז חוזר על דברי מור״ם ז״ל ודברי מור״ם ז״ל הם על סברא ראשונה וגם מ״ש דאין לברך וכו׳ כבר כתבנו בכ״מ דבמקום מנהג לא אמרינן סב״ל. ועיין לקמן או׳ כ״ו:

כ ך) שם בהגה. ובשעת הדחק יש להקל וכו׳ ואז מותר לברך על אתרוג זה. שו״ג אות ו׳ ר״ז אות ח׳ מ״ב אות י״ב. ועיין לעיל אות טו״ב:

כא כא) [סעיף ג׳] דהיינו שניקב מצד זה לצד זה. כמו מבוי המפולש. ביאורי הגר״א. מ״ב אות י״ג. אבל מצד אחד אפי׳ ניקב לחלל לא הוי מפולש וכשר. ב״י בשם בה״ג. לבוש:

כב כב) שם. ויש מפרשים שכיון שניקב עד חדרי הזרע וכו׳ ואעפ״י שחדרי הזרע וצד השני של האתרוג נשארו שלימים ה״ז נקרא נקב מפולש לפי שהקליפה העבה המקפת את חדרי הזרע אינה נחשבת עם חדרי הזרע לדבר אחד אלא היא נחשבת לדבר בפ״ע לענין זה וכיון שניקבה כולה מצד א׳ ה״ז נקב מפולש. ר״ז אות ו׳ מ״ב אות י״ד:

כג כג) שם. כיון שניקב עד חדרי הזרע וכו׳ עיין ע״ז סק״ו שהאריך והעלה ששלשה קליפות שייכים באתרוג. האחד הוא הדק מאד שהוא כמין גליד למעלה ובו אין שום פיסול רק אם נקלף כולו כמ״ש סעי׳ ד׳ השני הוא קרוי קליפה החיצונה והיינו כל עובי האתרוג עד חדרי הזרע ויש בו טעם חריפות כשאוכלין אותו ובזה אמרינן דאם חסר בו קצת דפסול להרמב״ם אפי׳ בלא פילוש ולהראב״ד ע״י פילוש כדלעיל. וגם דין נסדק דבסמוך היא בקליפה זו. השלישי הוא קליפה פנימית שהיא בין זרע לזרע בתוך האתרוג עצמו יעו״ש. וכתב המאמ״ר או׳ ד׳ דדבריו נכונים ומיכרחים יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קנ״א או׳ ה׳:

כד כד) שם. מיקרי מפולש. ואם נקבה קליפה העבה מצד זה לצד זה שלא כנגד חדרי הזרע דהיינו במקום שהאתרוג מתקצר למטה זה מקרי מפולש בין לדיעה ראשונה ובין לדיעה שניה. כמ״ש לעיל או׳ ט׳ וכ״כ מ״ב או׳ ט״ו:

כה כה) שם. מיקרי מפולש. ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אבל בשעת הדחק שא״א למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על סברא הראשונה ומותר לברך על אתרוג זה ר״ז או׳ ו׳ מ״ב או׳ י״ד. ועיין באו׳ שאח״ז.

כו כו) שם. מקרי מפולש. כבר כתבנו בכמה דוכתי שגדולי האחרונים סוברים דכל כי האי גוונא דעת מרן כי״א בתרא וכ״כ בס׳ גט מקושר דף קכ״ד דנקטינן להחמיר כסברא זו שהביאהמרן ביש מפרשים בתרא. מחב״ר או׳ ד׳ בית השואבה או׳ י״ד. ומיהו מ״ש שם בית השואבה או׳ ט״ו דאפי׳ אם הוא ספק אם הגיע הנקב לחדרי הזרע אין לברך עליו במקום שקבלו הוראות מרן הש״ע יעו״ש כבר כתבנו לעיל סוף או׳ י״ט דאינו מוכרח יעו״ש:

כז כז) [סעיף ד'] **אתרוג שנימוח וכו'** זהו בעיא בגמ' ולא אפשיטא והרי"פ לא הביא בעיא זו וכתב הרא"ש דסובר דאזלינן בה לקולא דהני פיסולי אין עקרן אלא מד"ס והטור כתב דיש מחמירין והכי מסתבר כיון דספיקא דאו' הוא עכ"ל וכתב הב"ח ואע"ג דהנך פיסולי אין עיקרן אלא מד"ס כמ"ש הרא"ש מ"מ מאחר דפסקין במידי דאו' הוא אזלינן בהו לחומרא יעו"ש. ועיין לקמן או' כ"ט:

כח כח) **שם. וחדרי הזרע קיימים וכו'** ויוכל להרגיש דבר זה במשמוש היד. מ"א סק"ד. א"ר או' ז' ר"ז או' י"ב. ח"א כלל קנ"א או' ד' מ"ב או' ט"ז:

כט כט) **שם. ויש פוסלין.** וכ"ה דעת הטור כמ"ש לעיל או' כ"ז. וכ"ה דעת הב"ח. והר"ז או' י"ב כתב דיש לחוש לסברא זו היכא דאפשר. וכ"כ מ"ב או' י"ז:

ל ל) [סעיף ה'] **נסדק כולו מראשו לסופו וכו'** יש שפירשו לארכו ברובו משני צדדין כמ"ש ב"י בשם הר"ן יעו"ש. אבל מסתמיות הש"ע משמע דס"ל להחמיר אפי' בנסדק מצד אחד. וכ"כ מ"א סק"ה. ר"ז או' י"ג. מ"ב או' י"ח:

לא לא) **שם. נסדק כולו וכו'** דאם נשתייר כל שהוא לא מפסיל כמו בסנדק הגרגרת בבהמה ביו"ד סי' ל"ד. ט"ז סק"ח. ואפי' נסדק מב' צדדיו ע"פ כל ארכו ונשתייר מכל צד משהו למעלה ומשהו למטה שלא נסדק כשר. ר"ז שם. מ"ב או' י"ט:

לב לב) **שם. אבל בחוטמו אפי' כל שהוא פסול.** דכל הפסולים פוסלים בחוטמו בכל שהוא כמו בחזזית וכדומה לקמן סעי' י"ב. וסברא הראשונה ס"ל דכי פסלינן בחוטמו בכל שהוא דוקא אותן הפסולין שפוסלין ברובו כמו חזזית וכמ"ש בירושלמי חוטמו כרובו לפסול. ביאורי הגר"א. ור"ל משא"כ בזה דלא בעינן רק שישתייר משהו למעלה ומשהו למטה אין לפסול בחוטמו בכל שהוא. ועיין לקמן או' פ"ב:

לג לג) **שם. אבל בחוטמו אפי' כל שהוא פסול.** הילכך צריך להיות השיור של מעלה כל שהוא מתחת לחוטמו. לבוש. ושיעור חוטמו עיין לקמן סעי' ט':

לד לד) **שם הגה. ויש מחמירין לפסול בנסדק רובו.** הט"ז ומ"א השיגו על פסק הרמ"א ודעתם שלא נמצא מי שיחמיר בזה ברובו אבל הגר"א בביאורו הוכיח כהרמ"א דיש מחמירין ברובו יעו"ש. וכ"כ בנ"א כלל קנ"א או' ג' דאין להקל כלל מדברי רמ"א ודלא כט"ז ומ"א יעו"ש. והיינו. אפי' ברובו מצד אחד. מ"ב או' ך':

לה לה) **שם בהגה. וכל שלא נסדק רוב קליפתו.** בעמקו. ר"ז או' י"ג. והיינו מראש האתרוג לסופו. ולדעת מור"ם בהגה בשיעור רובו:

לו לו) **שם בהגה. רוב קליפתו העבה.** דאם נסדק כל קליפתו העבה והגיע לחדרי הזרע אפי' בכל שהוא פסול לדעם אחרונה בסעי' ג':

לז לז) **שם בהגה. לא מקרי נסדק.** ואפי' בחוטם דוקא שנסדק רוב קליפה החיצונה דבלא"ה לא מקרי נסדק. ח"א כלל קנ"א או' ג' מ"ב או' כ"ג וטעם פיסול נסדק משום דסופו ליבש או לרקוב ואין זה הדר. לבוש. ח"א שם. והר"ז או' י"ד כתב דכל פסולים אלו דהיינו נרקב חסר ונסדק אינו מחמת שאינו הדור אלא לפי שאינו תם ושלם והתורה אמרה ולקחתם ודרשו חכמים לקיחה תמה ושלימה עכ"ל. ועיין לעיל סי' תרמ"ה או' כ"ו:

לח לח) [סעיף ו'] **נקלף הקליפה החיצונה וכו'** היינו שהוסרה ממנו אותה קליפה דקה כמין גלד שהוא על האתרוג וליכא חסרון בגופו של אתרוג כלל. ב"י בשם הר"ן וכתב שכ"ה דעת הרמב"ם. וכ"כ הט"ז סק"י. ר"ז או' ט"ו. ח"א שם או' ה' מ"ב או' כ"ד. ועיין לעיל או' כ"ג:

לט טל) **שם. שאינו מחסרו וכו'** דאם היה נקלף יותר בעומק אפי' במקום אחד ונחסר מגוף האתרוג אפי' משהו פסול מטעם חסר לדיעה ראשונה של סעי' ב' ולדעה שניה אם חסר כאיסר עכ"פ. מ"ב או' כ"ה:

מ מ) **שם. אלא נשאר ירוק וכו'** אבל אם נשתנה מראיתו דינו כמו חזזית בסעי' ט' טור. מ"א סק"ז. ור"ל שנשתנה ממראה אתרוג אעפ"י שהוא מראה כשר אעפ"י כן דינו כחזזית לאפוקי דעת י"א ברא"ש דאינו פסול אלא א"כ נשתנה למראה פסול. מחה"ש. וכ"ה דעת הב"ח דאם נשתנה ממראה אתרוג אפי' למראה כשר פסול אם הוא בב' וג' מקומות כמו חזזית בסעי' ט' יעו"ש. מיהו דעת הא"ר או' יו"ד להכשיר אף בב' וג' מקומות במראה כשר כל שאינו מראה פסול חוץ מחוסמו דפוסל אף מראה כשר אם אינו מראה אתרוג יעו"ש. ועיין באו' שאח"ז:

מא מא) **שם. אם נקלף כולו פסול.** וכ"ז שנקלף הכל ביחד אבל אם נקלף בב' ובג' מקומות אפי' במיעוט האתרוג אם אינו דומה לשאר האתרוג פסול דהוי כמנומר. ובשעת הדחק יש להכשיר אפי' בב' ובג' מקומות אף על פי שאינו דומה לשאר האתרוג ובלבד שתהיה מראה כשירה. ואם הוא במקום א' אפי' ברובו כשר. אבל אם יש לו מראה פסול כגון לבן ושחור פסול. ח"א כלל קנ"א אות ה' מ"ב או' כ"ד והיינו אם מראה הפסול הוא בב' וג' מקומות או במקום אחד ברובו כמו חזזית לקמן סעיף ט' יעו"ש. ועוד עיין לקמן סעי' ט"ז:

מב **מב) שם. אם נקלף כולו פסול.** שכיון שכולו נקלף הולך ומתנוניו ואינו הדר. לבוש. ר״ז או׳ ט״ו.

מג **מג) שם. ואם נשאר ממנו כל שהוא כשר.** שע״י אותו כל שהוא הוא חוזר לבריאותו. לבוש. ר״ז שם:

מד **מד) שם. וי״א שצריך שישתייר כסלע.** דהא לטריפה מדמינן לה וגבי טריפה אמרינן במס׳ חולין (דף נ״ו ע״ב) הגלודה טריפה ואם נשתייר בה כסלע כשירה. ב״י. והיינו שליש טפח כדאיתא ביו״ד סי׳ ל׳ ח״א שם:

מה **מה) שם. וי״א שצריך שישתייר כסלע.** וכ״ה דעת הב״ח וא״ר או׳ י״א. והר״ז שם כתב דיש לחוש לסברא זו במקום שאפשר. ועיין לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳:

מו **מו) [סעיף ז׳] ניטל דדו וכו׳** הוא העץ שעל ראש האתרוג והשושנתא עליו. מ״א סק״ח. וכ״כ הר״ז אות י״ז יש הרבה אתרוגים שעל ראש האתרוג גדל עץ אחד שמקצתו נכנס לתוך גוף האתרוג ומקצתו בולט למעלה ובמקצת אתרוגים אין עץ זה נכנס כלל לתוך האתרוג אלא כולו בולט למעלה מראש האתרוג ונקרא פטמא או דד ועל עץ זה גדל כמין פרח שושן ונקרא שושנתא והוא נחשב מגוף העץ הנקרא פטמא או דד עכ״ל וזהו מדברים על מיני אתרוגים הנמצאים במקומם אבל במקומנו ארץ צבי יש בראש האתרוג בולט כמין דד קטן מגוף האתרוג ועליו דבוק כמין פרח שושן יבש וקורין אותו פטמא ואפשר שזהו כוונת לשון הש״ע:

מז **מז) שם. והוא הראש הקטן ששושנתו בו פסול.** משום דהו״ל כחסר. והנה משמע מלשון הש״ע דדוקא ניטל הדד שהוא מגוף האתרוג פסול אבל אם ניטלה רק השושנה כשר וכמ״ש ב״י לדעת הרי״ף והרמב״ם יעו״ש וזהו שכתב בהגה ויש מחמירין אם ניטלה השושנתא וכו׳ ר״ל אפי׳ השושנה לבדה וכמ״ש הר״ן בדעת הרי״ף וכ״כ בהדיא בד״מ או ג׳ יעו״ש:

מח **מח) שם. והוא הראש הקטן שושנתו בו פסול.** עיין ט״ז ס״ק י״א שכתב דדוקא אם ניטל כל הדד הוא דפסול אבל אם ניטל מקצתו כשר יעו״ש אבל המ״א סק״ט כתב דהב״י ולבוש כתבו להחמיר אפי׳ ניטל מקצתו. וכ״כ המט״י פסול אפי׳ בניטל מקצתו והשיג על דברי הט״ז הנז׳ יעו״ש והב״ד המחב״ר או׳ ה׳ ומיהו כתב שם המ״א דעכ״פ בעינן שינטל עד האתרוג כיון דהטעם משום חסר כמ״ש סי׳ תרמ״ט סעי׳ ה׳ בהגה אבל בניטל כל שהוא לא מקרי חסר דאין זה חסרון הניכר יעו״ש וכ״כ המט״י שם. ור״ל לדברי הט״ז אינו פסול עד שינטל הדד ונשאר כמו גומא בראש האתרוג אבל לדברי המ״א כיון שניטל מן הדד עד האתרוג הוא פסול ורק אם לא ניטל עד האתרוג ונשאר כל שהוא מלמעלה מקיף את האתרוג כשר. וכ״פ הר״ז או׳ י״ז. ח״א כלל קנ״א או׳ ו׳ ומיהו המאמ״ר אות ו׳ כתב דאף בזה לבי מגמגם וחוכך אני להחמיר די״ל דדנין הדד כאלו הוא מגוף האתרוג וכל שנחסר קצת ממנו פסול אך אם יש ספק וכיוצא באם נחסר קצת ממנו שהרוב וכמעט כולו עומד לפנינו יש להקל יעו״ש. וכ״ז במקומות שהדד הוא כמין עץ אבל בארץ הצבי שהדד הוא מן האתרוג בעצמו בנחסר כל שהוא פסיל לכ״ע משום דהו״ל חסר. ועיין לעיל או׳ מ״ו:

מט **מט) שם הגה. ויש מחמירין אם נטלה השושנתא וכו׳** היינו שחושש למ״ש הר״ן בדעת הרי״ף אבל הב״י כתב דגם הרי״ף סובר כמו הרמב״ם שאינו פוסל בניטלה השושנה בלבד וכמ״ש לעיל או׳ מ״ז יעו״ש וזהו שכתב אח״כ בהגה מיהו לענין דינא אין לפסול וכו׳ משום דלדעת הב״י גם דעת הרי״ף כן כנז׳ וכ״כ השל״ה דף רמ״ה ע״ב שאין פסול בנטלה השושנתא ומכ״ש כשיש שושנתא רק נחסר מקצתה והאתרוג בעצמו הוא מהודר ומפואר ולוקח בשביל זה אתרוג אחר שאינו מהודר והוא הכסיל שבחושך הולך עכ״ל וכ״כ הט״ז ס״ק י״ב דאם יש אתרוג לפנינו מהודר בשאר המעלות רק שאין לו שושנה ואתרוג אחר שאינו מהודר בשאר המעלות רק שיש לו שושנה אין להשגיח בהך שושנה וכ״ש במקום שיש ספק אם היה לו כלל שושנה יעו״ש וכ״כ הר״ז אות י״ז. ח״א שם. מ״ב אות ל״א. ומיהו מ״ש שם הט״ז דה״ה אם ניטל קצת מהדד שלמעלה כבר כתבנו באות הקודה שיש מחמירין בזה וא״כ אם נחסר השושנה וגם קצת מן העץ של הדד אעפ״י שנשאר מן העץ למעלה מקיף את האתרוג יש להדר ליקח אחר אם אפשר. וכ״כ מ״ב שם:

נ **נ) שם בהגה. וטוב להחמיר במקום שאפשר.** דהיינו שאם יש לפניו ב׳ אתרוגים שוים בנוי ובהידור ובא׳ מהם ניטל השושנתא אזי יקח אותו שיש בו השושנתא. ר״ז שם:

נא **נא) שם בהגה. מיהו לענין דינא אין לפסול וכו׳** ומיהו מי שאפשר לו למצוא אתרוג שלם ומהודר לצאת בו ידי כל ספק וספק ספיקא יצא ידי כולם ועליו תבא ברכת טוב. מאמ״ר או׳ ו׳:

נב **נב) שם בהגה. אבל אם לא היה לו דד מעולם כשר.** וניכרים הם כי יש במקום הפטמת כמו גומא מתחלת ברייתו. מבי״ט ח״ג סי׳ מ״ט והרדב״ז סימן קי״א. כפות תמרים על סוכה דף ל״ד ע״ב על הא דנטלה פטמתו. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״י. א״ר או׳ י״ג. מ״ב אות ל״ב. וזה דוקא רק כשיש גומא מעט שאין כאן פסול רק משום חסר וכיון שמתחלת ברייתו הוא כן ולא נחסר ממנו כלל לא מקרי חסר אבל לפעמים יש גומא עמוקה שחללה עד חדרי

הזרע וניכר ע״י שיכניס לתוך החלל מחט או שאר דבר דק בזה נראה דפסול גמור הוא שהרי נקב בתולדה פסול כל היכא דניקב פסול כדאיתא ביו״ד סי׳ מ״ג בפמ״ג וכיון דניקב עד חדרי הזרע פסול ה״ה בניקב בתולדה בכורי יעקב. מ״ב שם:

נג גג) שם בהגה. אבל אם לא היה לו דד מעולם כשר. ואם הוא ספק אם ניטל הדד פסול. כ״כ א״ר אות י״ב על שם הב״ח וכתב לאפוקי מהעו״ש שכתב בספק אין להחמיר יעויין שם וכן כתב א״א אות יו״ד אלא שכתב שם הא״א דאפשר דאם א״א כלל להכיר אם היה כן מתחלת ברייתו יש להקל דהוה ס״ס שמא הלכה עוקץ דוקא פוסל וכדומה. והב״ד מ״ב בשה״צ אות ל״ז יעו״ש:

נד דג) ויש אילן דמקצת האתרוגים שלו יש להם פטמת ומקצתם אין להם מתחלת ברייתם ובהנך היה נראה דהם פסולים כיון דיש באילן זה אתרוג עם פטמת זה שגדל בלי פטמת פסול ומתוך לשון אחר שהביא מרן ב״י סי׳ תרמ״ח יש להכשירן וצ״ע לדינא. כפות תמרים שם. והב״ד בית השואבה או׳ מ׳ וכתב שמדברי המבי״ט הנז׳ יש להוכיח דאף שהוא גדל באילן שגדילין בו מקצתן בפטמא כשר דאי לא״ה מה מועיל סי׳ זה כיון שעדיין צריך לנו לדעת אם כל האתרוגים של אילנו גדילים בלא פטמת וכו׳ יעו״ש ונראה דאין מזה הוכחה דהמבי״ט רק נתן סימן למתחלת ברייתו ולא נכנס אם כל האילן גדל כך שזה תלוי בעיני הרואים והראיה שגם הרב כפות תמרים הביא דברי המבי״ט הנז׳ והסכים לדבריו ואפ״ה כתב בענין זה צ״ע לדינא אבל אפשר דיש להקל לפי מ״ש באות הקודם בשם א״א מכח ס״ס יעויין שם:

נה הנ) אתרוג שנשבר פטמתו עם דדו והוא העץ אך עדיין הוא מחובר ודבוק בו אם הפטמא אינה מחוברת היטב שיוכל לעמוד בחיבורו הוי כנתלש כולו דכל העומד ליתלש כתלוש דמי אבל היכא דמחובר עדיין היטב שיוכל להתקיים נראה פשוט דמותר לברך עליו דכל שהוא מחובר מיקרי תמימה ושלימה. שבו״י ח״א סימן ל״ה. אמנם הרב בית השואבה אות ל״ו חלק עליו והעלה לדינא דאפילו נסדק כל שהוא דדו דפסול וכ״ש בנשבר ולא נשאר רק מחובר במקצת יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ל״ז:

נו ונ) בחו״ה שניטל השושנתא דהיינו העץ שראש הפטמא עליו מותר לחברו ע״י מחט וכיוצא בזה שאינו ניכר דכמה אתרוגים נמצאו בלא שושנתא. שו״ת שואל ומשיב סי׳ קל״א יעו״ש. פ״ת. פת״ע או׳ כ״א. ועיין לקמן סי׳ תרמ״ט סעיף ה׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

נז זן) [סעיף ח׳] ניטל העץ שהוא תלוי בו וכו׳ בתשו׳ בית יעקב סי׳ קמ״ב האריך להתיר כשמחברו ע״י מחט באופן שאינו ניכר ובלבד שלא יעבור המחט לחדר הזרע רק בעובי שלה כמ״ש סעי׳ ג׳ יעו״ש. אמנם בתשו׳ שבו״י ח״א סי׳ ל״ה השיג עליו וכתב דלא דק כלל שהוא נגד הש״ס וכל הפו׳ יעו״ש. וכן השיג עליו א״ר או׳ י״ד והב״ד השע״ת או׳ ט״ו. וכן השיג עליו בס׳ בגדי ישע על סעי׳ ז׳ ובית השואבה או׳ מ״ג יעו״ש. ומיהו מ״ש שם בית השואבה דגם בשאר ימי החג ניטלו בלא ברכה עיין לקמן סי׳ תרמ״ט סעי׳ ה׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

נח חנ) שם. ניטל העץ וכו׳ ואם ניתק ממקום חבורו ברובו כניטל לגמרי הוי ופסול אבל אם לא ניתק רובו אפשר דכשר. בית השואבה או׳ מ״ד. ועיין לעיל סי׳ תרמ״ה אות כ״ה:

נט נט) שם. ונשאר מקומו גומא פסול. דהוא בכלל חסר. ואם הוא שעת הדחק שאין אחר בעיר העלה בתשו׳ ח״צ סי׳ ט׳ שיכול לברך עליו אפי׳ ביום ראשון יעו״ש וכ״כ הר״ז או׳ י״ח. וה״ה בניטלה פטמתו ונעשה גומא ואין אחר בעיר ג״כ יכול לברך עליו אפי׳ ביום ראשון. בכורי יעקב. מ״ב אות ל״ג. אמנם בס׳ ק״נ על הרא״ש פ׳ לולב הגזול סי׳ ט״ז אות ר׳ חלק על דברי ח״צ הנז׳ וכתב דטוב שלא לברך דהא הברכות אין מעכבין וסב״ל יעו״ש. ומסתברא דבריו וספק ברכות להקל. פת״ע או׳ כ״ג בשם מעשה רוקח:

ס ס) שם בהגה. שכל רוחב הגומא מכוסה. דהיינו צריך שיהא העץ שוה ע״פ הגומא הא כל שיש קצת גומא אעפ״י שנשאר קצת העץ בתוכו פסול וחסר מקרי. מש״ז אות י״ב. ר״ז אות י״ח. מ״ב אות ל״ד:

סא סא) ואם נשאר העץ סביב שלם ובתוך העץ גומא בתוך האתרוג נמי משמע דפסול. א״א אות י״א:

סב סב) [סעיף ט׳] עלתה חזזית וכו׳ פירש״י כמין אבעבועות דקות וכתב המבי״ט ח״ג סימן מ״ט כי מ״ש רש״י כמין אבעבועות דקות הוא שיש בזה מה שאנו קורין חזזית כמין ב׳ אבעבועות לפחות וכ״ה לשון חזזית ולשון התרגום חוזן שנראה ריבוי אבעבועות ומיעוט רבים שנים כי לא כתב כמין אבעבוע וא״כ אבעבוע א׳ אפי׳ בדדו כשר יעו״ש אמנם כנה״ג בהגב״י כתב על דברי המבי״ט הנז׳ שאין נראה לו דקדוק זה. וכן בס׳ כפות תמרים למוהר״ם ן׳ חביב על מס׳ סוכה שם חלק על דברי המבי״ט הנז׳ וכתב דאפי׳ אבעבוע א׳ מקרי חזזית ופוסל בחוטמו אפי׳ אבעבוע אחד יעו״ש. וכן הסכים בית השואבה אות נ״ו לדינא וכתב ודלא כהמבי״ט ומ״א ס״ק ט״ז יעו״ש. וכן בתשו׳ משיבת נפש סי׳ י״ג חלק על דברי המבי״ט הנז׳ ופוסל אפי׳ באבעבוע אחד ורק אם נראה לכל אדם לעין בלא הסתכלות יעויין שם. ועיין לקמן או׳ פ״ג:

סג סג) **שם. עלתה חזזית וכו'** ומלת עלתה חזזית לאו דוקא בתלוש אלא ה"ה במחובר אלא בעינן שיהיה גבוה משאר אתרוג. כפות תמרים שם. מש"ז או' י"ד. וכ"כ בא"א אות י"ט דחזזית לפי הנראה הוא שמקומו אבעבוע או גרב שנולד מעיפוש הפרי הן במחובר או בתלוש יעו"ש. ועיין לקמן או' פ"ו:

סד סד) **שם. אם בב' או בג' מקומות פסול.** דמחזי כמנומר. סוכה ל"ה ע"ב. ור"ל כיון דמחזי כמנומר אינו הדר. וכ"כ הר"ז או' י"ט. ועיין לקמן או' ס"ז:

סה סה) **שם. אם בב' או בג' מקומות פסול.** מעולם הוקשה לי בין בגמ' בין בפו' השתא שנים פסול שלש מיבעיא ולא מצאתי לשום מחבר בזה דבר וצ"ע. כ"מ על הרמב"ם פ"ח מה' לולב. ומיהו עיין במשנה למלך שם שהאריך בזה והביא כל המקומות שנאמרו בש"ס בלשון זה ומה שתירץ יעו"ש. והט"ז ס"ק י"ד כתב ליישב שהוא דוגמא מה דאמרינן בעלמא אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בג' אלא מקיש שנים לג' וכו' ה"נ כאן כן הוא דודאי ביש שנים חזזית סמוכים זה לזה אלא שיש קצת מראה אתרוג ביניהם כחוט השערה לא אמרינן דיהיה פסול דבשביל זה אינו נראה כמנומר אלא' ביש קצת שיעור ביניהם יעו"ש אמנם בס' בית השואבה או' מ"ו חלק על דברי הט"ז הנז' וכתב דעיקר לדינא שאין שיעור למרחק החזזית זה לזה דאפי' אם אין בין אחד לשני רק כחוט השערה כיון שנראה לעין כמנומר הוא ופסול יעו"ש:

סו סו) **שם. ואם במקום א' אם עלה על רובו פסול.** משמע דה"ד שהוא על רובו של כל האתרוג מב' צדדין דלא כהר"ן והי"מ שהביא הרא"ש ז"ל דפוסלין אפי' שהוא ברובו מצד אחד כמ"ש בב"י יעו"ש וכ"כ מ"א ס"ק ו"ב מדסתם הש"ע משמע דס"ל רובו משני צדדין. וכ"כ א"ר או' י"ז. מט"י בליקוטים דה"ג ע"ג. ר"ז או' י"ט. ח"א כלל קנ"א או' ח' מ"ב או' ל"ז:

סז סז) **שם. אם עלה על רובו פסול.** מפני שאינו הדר. ב"י בשם הרא"ש והמ"מ. וכ"כ ח"א שם. מ"ב או' ל"ח:

סח סח) **שם. ואם על חוטמו אפי' בכל שהוא פסול.** משום שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו שבאותו שיפוע אדם נותן עיניו. רש"י סוכה ל"ה ע"ב לבוש בסעיף י"ב. מ"ב או' ט"ל:

סט סט) **שם. אפי' בכל שהוא פסול.** ואפי' בצד אחד. מ"ב בב"ה:

ע ע) **שם. וחוטמו היינו ממקום שמתחיל להתקצר וכו'** ועובי גובהו בכלל הפסול לפסול חזזית בכל שהוא גט מקושר דקכ"ד ע"ג יעוש"ב וכתב דזהו דעת מרן. מחב"ר או' ו' וכ"כ השע"ת אלא שכתב ומ"מ אפשר דבשעת הדחק יש להקל בשאר הימים ואין לחשוב עובי גובהו בכלל הפסול לפסול חזזית בכל שהוא יעו"ש והמ"ב בב"ה כתב דבמקום הדחק יש להקל גם ביום ראשון ולברך עליו יעו"ש. אמנם לפי הנראה כיון דאיכא פלוגתא בזה וק"ל סב"ל יש להחמיר מלברך עליו ביום ראשון אפי' בשעת הדחק. ועיין לעיל או' נ"ט:

עא עא) **[סעיף יוד'] אעפ"י שבשטח החברבורות הוא מיעוט.** פי' שמקום החברבורות עצמם הוא המיעוט ט"ז ס"ק ט"ו:

עב עב) **שם. כגון שכולם מצד אחד וכו'** משמע דאם נתפשט מהם לצד השני מיקרי רובו דהוי רוב הקיפו אעפ"י שאינו רובו של כל האתרוג. מ"א ס"ג י"ג. א"ר או' י"ט. ר"ז או' ך' ח"א שם. מ"ב או' מ"א. ור"ל במקום א' קיל טפי דבעי' רוב האתרוג מב' צדדין (כמ"ש לעיל או' ס"ו) אבל מנומר חמיר טפי שאם נתפשט הנימור מצד א' לצד הב' ברוב הקיפו לבד נמי פסול. א"א או' י"ג. וכ"כ המחה"ש והלב"ש:

עג עג) **שם. שכולם מצד אחד וכו'** עיין בבית מאיר שמצדד דאפי' היה יותר מג' חזזית כשר בזה כיון שעכ"פ הם מיעוטו של כל האתרוג אך לפי מה שמסיים לבסוף אין הדבר ברור בידו כ"כ יעו"ש ומיום ראשון ואילך בודאי יש להקל בזה. מ"ב בב"ה. והיינו לדעת האוסרים חזזית בשאר הימים כמ"ש לקמן סי' תרמ"ט סעי' ה' בהגה אבל לדעת המתירין בלא"ה חזזית מותרת בשאר הימים בכל גוונא וית' בדברינו לשם בס"ד:

עד עד) **שם. ויש פוסלים אפי' במיעוטו של צד אחד.** וסברא ראשונה עיקר שכן פסקו הרא"ש והטור והר"ן וצד"ל והריב"ש והרדב"ז. א"ר או' י"ט. וכ"כ המש"ז או' ט"ו דבלבוש משמע דסתם כדיעה ראשונה דבב' וג' מקומות מ"מ בעינן שהפיזור הוא ברוב האתרוג הא במיעוט אתרוג אף הרבה מקומות י"ל דכשר עכ"ל אמנם הר"ז או' ך' כתב דיש להחמיר כסברא אחרונה אבל בשעת הדחק שא"א למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על סברא הראשונה. וכ"ה דעת הש"ע כמ"ש לעיל סי' י"ג או' ז' דכל היכא שכותב הש"ע י"א וי"א דדעתו לפסוק כי"א בתרא ואם הי"א קמא לקולא סומך עליהם רק בשעת הדחק יעו"ש. אכן בענין זה כיון דאיכא פלוגתא במידי דיש בו ברכה וק"ל סב"ל יש לחוש לספק ברכות ואין לברך רק במקום שנהגו להקל דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל:

עה עה) **שם. אפי' במיעוטו וכו'** ר"ל מיעוט פחות. מחציו אבל הרביע והשליש לא. כלבו. אבל שאר פו' סתמו בזה (ר"ל דאפי' הם בפחות מרביע האתרוג פוסלין וכ"כ הר"ן שם) וגם הוא סיים (ר"ל הכלבו) ויש לדקדק שלא יהיה בו חזזית כלל. א"ר או' ך' וכ"כ ח"א כלל קנ"א או' ח' דהירא לדבר

ה׳ ישתדל לקנות אתרוג בלא חזזית ובהרת כלל׃

עו עו) [סעיף יא׳] אם הוא מחצה על מחצה וכו׳ לא מיירי שהיה חצי האתרוג של צד א׳ מראשו עד זנבו דהא בראשו לבד פוסל חזזית במעוטו וכנ״ל בסעי׳ ט׳ אלא מיירי דהמחצה היא כלפי העוקץ בכל היקף האתרוג. בכורי יעקב. מ״ב או׳ מ״ג׃

עז עז) שם. יש מכשירין ויש פוסלין. דעת המכשירין הוא דעת ה״ר יחיאל אחי הטור דס״ל כיון שהוא בידי אדם אפשר לצמצם וכשר כמו פרוץ כעומד. ודעת הפוסלין הוא דעת הראב״ד דס״ל כל הפסולים שפוסלים ברובן מחצה על מחצה נמי פסול שא״א לצמצם דבעינן רוב הנראה לעינים כמ״ש הטור. וכ״כ מ״א ס״ק י״ד וס״ק ט״ו׃

עח עח) שם. ויש פוסלין. וכ״ה דעת הט״ז ס״ק ט״ז. א״ר או׳ כ״א. וכ״ה דעת הש״ע מדהביא סברת הפוסלין באחרונה וכמ״ש לעיל או׳ ע״ד יעו״ש. וכ״כ השו״ג או׳ כ״ב מ״ב או׳ מ״ד׃

עט עט) [סעיף יב׳] מחוטמו ואילך וכו׳ עיין לעיל או׳ ע׳׃

פ פ) שם. דהיינו ממקום שמתחיל לשפע עד הפיטמא. ופיטמא בכלל דהיינו הדד ששושנתא עליו. מ״ב בב״ה׃

פא פא) שם. פוסל חזזית וכל שינוי מראה. כגון שחור ולבן כמבואר בסעי׳ ט״ז יעו״ש׃

פב פב) שם. וכל שינוי מראה. משמע דוקא שינוי מראות דפסולין משם הדר אבל שאר פסולין לא פסלי בחוטמו במשהו וכ״כ ריי״ו נ״ח ח״ג בהדיא וכ״כ הרא״ש אבל הר״ן כתב פ׳ לולב הגזול דה״ה כל הפסולין פוסלין באתרוג כגון נסדק שפסולו משום חסר אפ״ה פוסל בחוטמו בכל שהוא. ד״מ או׳ ה׳ ועיין לעיל סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם׃

פג פג) שם. פוסל חזזית וכל שינוי מראה וכו׳ כמין ב׳ אבעבועות לפחות אבל אבעבוע א׳ אפי׳ בחוטמו כשר והוא שיהיו נראין לעין כשאוחזו בידו אבל אם אין נראין לעין מחמת דקותו וצריך להסתכל בו לא הוי כל שהוא מבי״ט ח״ג סי׳ מ״ט. מ״א ס״ק ט״ז וס״ק י״ח. א״ר או׳ כ״ד א״א או׳ ט״ז ואו׳ י״ח. ר״ז או׳ כ״ב. ח״א כלל קנ״א או׳ י״ב מ״ב או׳ מ״ו. ומיהו מ״ש כמין ב׳ אבעבועות וכו׳ עיין לעיל או׳ ס״ב שכתבנו שיש חולקים ע״ז יעו״ש ומ״מ נראה דבשאר ימים יש לסמוך על המבי״ט להקל אחרי שכמה אחרונים העתיקוהו להלכה. מ״ב בשה״ץ או׳ נ״ד. והיינו לדעת האוסרים חזזית בשאר הימים וכמ״ש לקמן סי׳ תרמ״ט סעי׳ ה׳ בהגה אבל לדעת המחמירין בלא״ה שרי וכמ״ש בדברינו לשם בס״ד׃

פד פד) שם. ויש מי שאומר דה״ה דיבש פוסל וכו׳ וה״ה שאר פסולין משום הדר. א״ר או׳ כ״ג. שו״ג או׳ כ״ה. וכ״פ הר״ז או׳ כ״א. ח״א שם. מ״ב או׳ מ״ז. וכתב שם הא״ר דיבש פסול אפי׳ לסברא א׳ דסעי׳ ה׳ וכ״ה דעת המ״א ס״ק י״ז. דיבש פסול אפי׳ לדעה א׳ ולא אתי האי יש מי שאומר אלא לאפוקי משה״ג דלדידיה אין להחמיר לענין יבש בחוטמו יותר משאר מקומות יעו״ש אכן בביאור הגר״א כתב דדעה ראשונה ס״ל דאין להחמיר לענין יבש בחוטמו יותר משאר מקומות יעו״ש. ונ״מ במשהו ספק יבש דהוי ס״ס ויש להתיר בשעת הדחק׃

פה פה) שם. פוסל שם בכל שהוא. היינו במקום חוטמו אבל בשאר מקומות האתרוג דינו כחזזית ושינוי מראה שבמקום אחד דינו ברובו ואם בב׳ או בג׳ מקומות פוסל אף במיעוטו. א״א או׳ י״ז. מ״ב או׳ מ״ח׃

פו פו) [סעיף יג׳] חזזית הוא כמו אבעבועות וכו׳ כן פירש״י על המשנה סוכה ל״ד ע״ב. וכ״כ השה״ג דחזזית הוא כמין אבעבועות דקות והוא עולה במחובר לקרקע אבל העולה בתלוש אינו אלא מחמת יובש וכמישות וכשר עכ״ל וכ״כ בתו׳ ריי״ד. ומיהו מ״ש לחלק בין עולה במחובר לעולה בתלוש דעת האחרונים אינו כן כמ״ש לעיל אות ס״ג יעו״ש והמ״מ פ״ח מה׳ לולב פירש דחזזית הוא כעין גרב הנעשה באתרוג כמתרגמינן או ילפת או חזזן עכ״ל וכ״כ א״א אות י״ט ואות כ״ד דחזזית הוא שמקומו אבעבוע או גרב יעו״ש. ובארח כתב י״מ חזזית שנתקשה האתרוג מחמת לקותא. וכתב עוד שם לפירש״י חזזית אבעבועות דקות אין זה מעין גרב שיש באתרוגים שלנו עכ״ל והבי״ד ב״י. ומשמע דה״ד לפירש״י אבל לפי׳ המ״מ חזזית היינו מעין גרב שיש באתרוגים שלנו. וע״כ נזהרין לצאת ידי כולם משום דהיא מצוה דאו׳ וגם יש חשש ס״ב׃

פז פז) שם. חזזית הוא כמו אבעבועות וכו׳ וזה שקורין חזזית באתרוגין שלנו רוב אותם שיש להם כל שהוא אינו ניכר מקומן במשמוש ואינו גבוה משאר האתרוג וכשרים וטוב הוא לצאת בהן י״ח מי שהוא קנוי בממונו מלרדוף אחר זה שאין בו א׳ מאלו וצריך שיקנהו לו במתנה ואולי אינו גומר בלבו להקנותו ונמצא שאינו יוצא י״ח לולב. מבי״ט ח״ג סי׳ מ״ט. כנה״ג בהגב״י. א״ר סימן תרמ״ט או׳ י״ח. בית השואבה אות נ״ח. ועיין לעיל או׳ ח׳׃

פח חפ) שם. חזזית הוא כמו אבעבועות וכו' ודוקא כשהוא נולד מעצמות האתרוג אבל מה שנעשה מקומו עקום ואדום מחמת שעוקצים אותה קוצים כשר. מבי"ט שם. הרדב"ז ח"א סי' קי"א. מ"א ס"ק י"ט. ר"ז או' כ"ג. ויש להחמיר דכתב באגודה דבמקום ששוכב על עצים גדל בו חזזית והביאו א"ר או' ט"ז. ברכ"י אות ב' בית השואבה או' נ"ט. ומיהו עיין בשע"ת או' כ"ב שיצא לחלק דהך דינא דהמבי"ט שנעשה מקומו עקום ואדום מיירי שאין בו גבהות משאר אתרוג ולכך כשר והך דאגודה שנעשה גבוה מהאתרוג ופסול יעו"ש. ובבכורי יעקב כתב ליישב בפשיטות כיון דחזזית הוא מה שנולד ע"י עיפוש הפרי הן בתלוש הן במחובר כמ"ש התיו"ט פ"ג דסוכה א"כ דרך הוא דבמקום ששוכב על הקוצים מדלא שולט שם אויר שמתעפש שם ונולד שם חזזית ומזה מיירי האגודה אבל מה שנעשה עקום ואדום ע"י עיקוץ וקוצים אין בזה עיפוש וריקבון ולכן אין זה חזזית וכשר עכ"ד. מ"ב בב"ה. ונראה דבזה הולכים אחר הראות דאם לא נשתנה כ"כ ואינו גבוה משאר בשר האתרוג אז יש להכשיר. ועיין לעיל אות ח"י:

פט טפ) ועיין שע"ת או' כ"א שכתב בשם פני אריה סי' ה' להתיר במראה אדום כדם יעו"ש וכ"כ ח"א סי' קנ"ד אות י"א. אכן בא"א אות י"ח כתב דמראה אדום אדמימות י"ל דפסול וכאהינא סומקא י"ל קרוב למראה אתרוג הוא אלא שהניח בצ"ע. וכ"כ באות כ"ד יעו"ש:

צ צ) ואותם אתרוגים שיש לפעמים קרום דק ולבן במקומות מועטים אין ראוי לקרותו חזזית כ"א שינוי מראה ומיהו דינם שוה. א"א או' כ"ד. ועיין לקמן סעי' ט"ז:

צא צא) שם בהגה. מטעם דנחשבים מראה אתרוג וכו' ואעפ"י שדומין קצת לחזזית שהרי אינם ממראה אתרוג ממש אפ"ה נוהגין להכשיר. לבוש. ביאורי הגר"א. מ"ב בב"ה:

צב צב) שם בהגה. מטעם דנחשבים ממראה אתרוג וכו' וא"כ אפי' גבוהים משאר אתרוג כשר. מ"א סק"ך א"א אות ך'. ר"ז אות כ"ג. וגם אפילו על חוטמו כשרים. דג"מ. וכ"ה הרדב"ז סי' קי"א החזיזיות במצרים זהו ברייתן ודרכו וטבעו ואף שנמצא אחד בכמה בלא חזזית אין זו ראיה ומיהו סיים ראוי לבקש אתרוג כשר. גם בתה"ד גופיה סי' צ"ט חוכך בזה להחמיר ולכן אין להקל בדאפשר. א"ר או' כ"ה. שע"ת או' כ"ג. מ"ב או'. ן' והיינו אם הם גבוהים משאר אתרוג כמ"ש השע"ת ומ"ב שם:

צג צג) [סעיף יד'] אם עלאה בו חזזית בענין שפסול וכו' בין שלא היו אלא במקום א' בלבד בין שהיו בכמה מקומות וקלף כל המקומות הפסולין. ר"ז או' כ"ג. מ"ב או' נ"א:

צד צד) שם. כשקולפו חוזר למראה אתרוג כשר. דטעמא דפסולים אלו משום הדר ואינם פסולים בגופו וכמו ענביו מרובין מעליו שפסולו משום הדר ואם מיעטן כשר. ביאורי הגר"א. וא"כ בי"ט אסור לתקן כמ"ש בסי' תרמ"ו סעי' ב' לענין הדס יעו"ש וכ"כ א"א או' י"ט מ"ב בב"ה:

צה צה) שם. אם כשקולפו חוזר וכו' ואפי' לכתחלה מותר להכשירו ע"י כן. ר"ז שם. מ"ב או' נ"ב:

צו צו) שם. חוזר למראה אתרוג כשר. היינו למראה אתרוג קלוף אעפ"י שאינו כמראה מקום שאינו קלוף בית השואבה או' ס"א. וטעמא משום דלא אפשר שלא ישתנה קצת מקום הקלוף ולמה התירו לקלוף:

צז צז) שם. חוזר למראה אתרוג כשר. ואפשר אף נקלף ונשאר גוון אתרוג פוסל בחוטמו להר"ן. א"א או' י"ז. שע"ת. ועיין לעיל או' פ"ב:

צח צח) שם הגה. לאחר שנקלף ולא חסר כלום. דהיינו שלא קלף רק קליפה החיצונה הדקה. ר"ז שם. דאם חסר ממנו משהו אפי' במקום אחד פסול לדיעה ראשונה לעיל סעי' ב' יעו"ש ועוד עיין לקמן סי' תרמ"ט סעי' ה' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

צט צט) [סעיף טו'] נפל עליו מים בתלוש ותפח או סרח. סרח נרקב. ל"א תפח נרקב. סרח ריחו רע מחמת תולעים שאכלוהו. רש"י סוכה ל"ו ע"א. משמע דאכילת תולעים לבד לא פסל עיין סעי' ב' מ"א ס"ק כ"א. ור"ל דע"כ צ"ל דרש"י ס"ל כי"א שבסעי' ב' דבנקב שאינו מפולש בעינן חסרון כאיסר דאל"כ באכילת תולעים לבד מלבד הריח פסול משום דניקב ע"י אכילת העכברים. מחה"ש:

ק ק) שם. או סרח. והוא יותר מתפוח שיש בו קצת ריח רע. טור. ולפ"ז זו וא"צ לומר זו קתני. ב"י. והב"ח כתב מילי מילי קתני תפח ואע"ג דלא סרח וסרח אע"ג דלא תפח יעו"ש:

קא קא) שם. או שהוא כבוש בחומץ. ונראה דלדידן דק"ל כששרו במים מע"ל הוי כמבושל ה"ה גבי אתרוג פסול. וכבוש בחומץ היינו דבחומץ אפי' לא שהה אלא כדי שירתיח הוי כמבושל. מ"א ס"ק כ"ב. ר"ז או' כ"ה בית השואבה או' ס"ו. מ"ב או' נ"ד. ומיירי בחומץ חזק כמ"ש מ"א סי' תמ"ז ס"ק

כ״ח יעו״ש וכ״כ המחה״ש. ר״ז שם. וחומץ חזק היינו כשמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ כמ״ש לעיל סי׳ ר״ד או׳ כ״ב יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ תמ״ז או׳ קס״ח וסי׳ תע״ג או׳ ע״ט ואו׳ פ״א ואו׳ פ״ג ודוק:

קב **קב) שם. או שהוא כבוש בחומץ.** וברש״י כתוב או בחרדל ונראה דה״ה בדבש דודאי הוא בכלל כבוש דפסול. ט״ז ס״ק י״ז. בית השואבה או׳ ס״ז. והיינו אם נכבש בדבש מעת לעת. ר״ז שם. מ״ב שם. ועיין לעיל או׳ ז׳:

קג **קג) וכן** אם היה כבוש בשאר משקין ומי פירות נפסל האתרוג משום כבוש במעת לעת. ר״ז שם. מ״ב שם:

קד **קד) שם. או מבושל.** ואתרוג דבשיל ולא בשיל אין יוצאין בו כ״ש מכבוש. ער״ה או׳ ה׳ בית השואבה או׳ ס״ח:

קה **קה) שם. או מנומר פסול.** י״א דדווקא אם הוא מנומר בגוונין הפסולין כגון חזזית או שחור או לבן או ירוק כעשבי השדה ודינו כמ״ש לקמן סעי׳ ט״ז וי״א דאפי׳ אם הוא מנומר בהרבה מראות כשרות גם כן עכ״פ אינו בכלל הדר ופסול. מ״ב או׳ נ״ה. והטעם בכל זה משום דאינו הדר. א״ר או׳ כ״ו בשם ס׳ אמרכל. מ״ב שם:

קו **קו) מראה** הכשרים דמי לחלמון ביצה בהוא כעין צבע יאל״ה בלע״ז ובל״א געלב ומיהו אתרוג עיקרו דומה לשעוה וכו׳ תו׳ סוכה ל״א ע״ב ד״ה הירוק. כר״ש. ועיין א״א אות כ״ד:

קז **קז) [סעיף טז׳] אם הוא שחור או לבן וכו׳** ואפשר ה״ה ממראות שאין מעין מראה אתרוג הא כתמרה אדומה משמע דאין מראה אתרוג הוא עיין סוכה ל״ה ע״ב (ר״ל ופוסל ברובו במקום אחד ובב׳ וג׳ מקומות במיעוטו כדין מנומר וכ״מ בפירש״י שם) וירוק ככרתי לאו מראה פסולה רק שאין גמר פרי אבל בידוע שנגמר פריו לאו פסול. א״א או׳ ז׳:

קח **קח) שם. בב׳ או בג׳ מקומות וכו׳** עיין לעיל סעי׳ יו״ד:

קט **קט) [סעיף יז׳] מקום שאתרוגים שלהם וכו׳** משמע אבל בשאר מקומות אפי׳ בשחורים מעט פסול ואפי׳ אם הם סמוכים להם. וזהו לפי׳ הרי״ף והרמב״ם בגמרא והב״ד ב״י. אבל רש״י והרא״ש פי׳ בענין אחר והב״ד הטור וב״י והלבוש וז״ל הטור והא דשחור פסול דוקא בארצות הרחוקים מארץ כוש שהוא שינוי להם אבל הסמוכים לכוש ורגילים באתרוגים שחורים אתרוג שחור שבא לשם מכוש כשר אבל הגדל שם פסול כיון שאין דרכו לגדל שם עכ״ל ומיהו לענין דינא ק״ל כפסק הש״ע להחמיר. וכ״פ בסי׳ רב יעב״ץ אות כ״ח. ר״ז או׳ כ״ז. כר״ש אות ג׳ בית השואבה או׳ ע׳:

קי **קי) שם. כשרים.** שזהו דרך בריאתן וגידולן באותו מקום ואין זה שינוי כלל. ר״ז שם. ור״ל ואם כן לא נפיק מכלל הדר. וכ״כ מ״ב או׳ נ״ח:

קיא **קיא) שם. ה״ז פסול בכל מקום.** לפי שאין זה הדור כלל. ר״ז שם:

קיב **קיב) [סעיף יח׳] העגול ככדור פסול.** שאין דרכו להיות כן. לבוש.

קיג **קיג) שם. העגול ככדור פסול.** כלומר עשוי כמין כדור של עור שמשחקות בו הבנות ואית דגרס כדוד בדל״ת והיינו עשוי כמין דוד ועגול כקדרה. תו׳ סוכה ל״ו ע״א. וכתב העט״ז דלמצוה מן המובחר יש לחוש לגי׳ אחרת שבתו׳ שגורס כדוד דאפי׳ אינו עגול כ״כ וכדור ממש פסול. בית השואבה או׳ ע״א.

קיד **קיד) [סעיף יט׳] גדלו בדפוס וכו׳** שעושה לו דפוס כשהוא קטן ונותנו בתוכו במחובר וגדל כמידת הדפוס רש״י סוכה שם. לבוש. ר״ז או׳ כ״ח. מ״ב או׳ ס׳:

קטו **קטו) שם. ועשאו כמין בריה אחרת.** נראה דל״ד שדומה לאחרת אלא אפי׳ אינו דומה לשום בריה רק שגם דמיון אתרוג אין לו מ״מ פסול וכ״נ מרש״י שכתב שאינו דומה לאתרוג כלל משמע שעיקר הפסול הוא מה שאינו דומה לאתרוג. בכורי יעקב. מ״ב בב״ה:

קטז **קטז) שם. אעפ״י שעשאו דפין וכו׳** כמין קרשים קרשים כעין גלגל של רחיים של מים. רש״י סוכה ל״ו ע״ב. חשיב שפיר צורתו וכשר. לבוש. ר״ז שם. מ״ב או׳ ס״א:

קיז **קיז) [סעיף ך׳] התיום דהיינו שגדל שנים וכו׳** פי׳ שנבראו שנים יחד ודבוקים ומעורין זה בזה שאין אדם יכול להפרידם וכיון שכן פרי אחד קרינן ביה ואין בו משום תוספת. או״ח דף קי״ד סוף ע״ד. וכ״כ הכלבו. וא״כ משמע מזה דדוקא ליטלם בידו שניהם יחד כשהם דבוקים הוא דכשר אבל להפריד אחד מחבירו ולצאת באחד מהם פסולים משום חסר וגם משום דכל אחד חשיב חצי אתרוג. וכ״כ בית השואבה או׳ ע״ד יעו״ש:

קיח) **שם. התיום דהיינו שגדל שנים וכו'** ורב האי ז"ל אמר התיום שאמרו שני פנים הם שנים דבוקים בברייתן ואחד שהוא שני חצאין חלוקין מלמעלה ומחוברין מלמטה כל שהוא. כן ראינו קדמונינו אומרים אותו זהו התיום. כ"כ בס' הערוך ערך תיום. והביאו הריטב"א בחי' לסוכה דף ל"ו. ומוכח מדברי ר' האי הנז' שהוא והקדמונים של דורו היו פוסלים התיום. בית השואבה או' ע"ה. ועיין באו' שאח"ז:

קיט) **שם. כשר.** והטור כתב בשם סמ"ג שהתיום פסול. והטעם כתב הלבוש משום דאתרוג אחד אמר רחמנא ולא שנים וזה דומה לשנים עכ"ל וכתב הא"ר אות כ"ט אף דהש"ע סתם להתיר מ"מ נראה להחמיר בדאפשר כי ראיתי שרוקח ורי"ו וראב"ן פסלו כסמ"ג עכ"ל ועיין בית השואבה אות ע"ג שהאריך קצת בזה וסיים לענין דינא יש לחוש להחמיר ולפסול התיום כיון דלדעת הסמ"ג והרוקח פסול וכ"נ שהוא דעת רב האי גאון והקדמונים של דורו יעו"ש. וא"כ כיון דאיכא פלוגתא בזה וק"ל סב"ל אפי' כנגד מרן ז"ל ואפי' כנגד הרבים כמ"ש לעיל סי' י"ח או' ז' היכא דלא אפשר באחר יש ליטלו בלא ברכה:

קכ קך) **[סעיף כא'] הירוק שדומה לעשבי השדה פסול.** משום דלא גמר פירא. סוכה ל"א ע"ב. והתורה אמרה פרי עץ הדר שיהא נעשה פרי גמור וזה עדיין לא פרי הוא. לבוש:

קכא) **שם. הירוק שדומה לעשבי השדה פסול.** ואולם בתיקונים תיקון כ"א איתא וז"ל ואם היא ירוקא היא משובחת יתיר בדיוקנא דהות אסתר ירקרקת דאיתמר בה ותלבש אסתר מלכות ואתקריאת הדסה ע"ש הדס ומראה הדס הוא דומה לעשבי השדה. יפ"ל ח"ב אות א' יעו"ש. ומ"מ נראה דהיינו נמי שהתחיל להוריק או שידוע שאח"כ חוזר למראה אתרוג דכשר משום שנגמר פריו וכמ"ש לקמן. דלמה נאמר שהתיקונים חולק על דברי הפוסקים. וכ"מ בסידור רב יעב"ץ או' כ"א יעו"ש:

קכב) **שם. שדומה לעשבי השדה וכו'** ודוקא בירוק ככרתי וכעשבי השדה הא דיהא מעט מעשבי השדה כשר שסתמא נגמר פריו. א"א או' כ"ג. מ"ב אות ס"ד:

קכג) **שם. אלא א"כ חוזר למראה אתרוג וכו'** וטעמא משום דאי לאו דנגמר פריו לא היה חוזר למראה אתרוג בתלוש. ב"י:

קכד) **שם. אלא א"כ חוזר למראה אתרוג וכו'** וכשר אפי' עודו בירקותו. לבוש. מיהו הב"ח פוסל הירוק מטעם הדר ואינו מכשיר אלא אחר שחזר למראה אתרוג יעו"ש אבל הט"ז ס"ק י"ח כתב כדברי הלבוש דאפי' בעודו ירוק כשר כיון שיוכל לחזור למראה אתרוג וחלק על דברי הב"ח הנ"ז יעו"ש. וכן המ"א ס"ק כ"ג חלק על דברי הב"ח הנז וכן הסכים המאמ"ר או ט' דלא כהב"ח. אלא שכתב שם המ"א דמהר"יל היה פוסל הירוק דשמא ישאר באותו צבע אלא א"כ התחיל להיות מוריק ככרכום. וכ"ה דעת הא"ר אות ל' ר"ז או' ל' ח"א כלל קנ"א או' ט"ו. מ"ב או' ס"ה. וכ"כ בגט מקושר למהר"י נבון בחי' על הרא"ם דף קכ"ה סוף ע"ב שנוהגים בירושת"ו דכל שהתחיל להיות מראה אתרוג או שידוע בודאי שדרכו להיות כמראה אתרוג כשר אפילו בעודו ירוק. והב"ד בית השואבה או' ע"ז וכתב וכן עיקר:

קכה) **אתרוג עקום או כפוף כשר.** ב"י סי' תרמ"ה בשם או"ח בשם הרמב"ן ז"ל. וכ"כ הראב"ד הב"ד בס' תמ"ד סי' רל"ב דאותם פסולים שנאמרו בלולב ולא נאמרו באתרוג כגון כפוף קוץ עקום כולם אין פוסלין באתרוג. וכ"כ בתשו' ב"ד סי' תי"א דאתרוג שהוא עקום לפניו עד שנראה כבעל חטוטרת ראיתי מי שאומר שהוא פסול וטעות הוא בידו כי לא מצינו פיסול זה אלא בלולב ומעשים בכל יום שנוטלים ערבה כפופה לפניה ואין מקפידין כלל והביא ממ"ש בב"י סי' תרמ"ה בשם או"ח הנז' יעו"ש. בית השואבה אות ע"ח:

קכו) **[סעיף כב'] שיעור אתרוג קטן וכו'** פלוגתא הוא במסכת סוכה במתניתין דף ל"ד ע"ב. שיעור אתרוג הקטן ר"מ אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה. והגדול כדי שיאחוז שנים בידו אחת דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אפי' אחת בשתי ידיו. ופסקו הרי"ף והרא"ש כר' יהודה באתרוג קטן וכר' יוסי באתרוג גדול. וכתב הר"ן דלר' יוסי אפי' צריך ב' ידיו לאתרוג אחד מתוך גדלו או שהוא צריך ליטלו טל כתיפו יצא וכ"כ הרמב"ם בפ"ז שיעור אתרוג אין פחות מכביצה ואם היה גדול כל שהוא כשר כמ"ש כ"ז בב"י יעו"ש. ועיין לקמן אות קל"ב דאם היה גדול כ"כ כיצד יטול אותו יעו"ש. וטעמא דר"מ ור"י דפסלי פחות משיעור זה משום דלא גמר פירא כמ"ש שם בגמ' דל"א ע"ב יעו"ש:

קכז) **ואמרו** יודעי פשר כי המהודר לא קטן קטן ממש ולא גדול גדול ממש זה פרי עץ הדר כי יפה הוא לעינים איש הבינים. צל"ד במאמר הד' כלל הששי פ"ו. יפ"ל ח"ב או' ב':

קכח) **שם. פחות מכביצה פסול.** עיין בתשו' חת"ס סימן קפ"א שכתב שדי כביצה שבזמנינו שאף שהבצים נתקטנו כפי מה שהעיד הצל"ח בפי' ערבי פסחים מ"מ הכל לפי הזמן אם הביצים נשתנו גם גידול האתרוגים נשתנו יעו"ש. וכ"כ בשו"ת בית שלמה הנד"מ חא"ח סי' ק"ז. ומיהו בס' בכורי

יעקב כתב נכון לבעל נפש להדר לכתחלה אחר אתרוג שגדול כשני ביצים יעו״ש. ועוד עיין לעיל סימן תנ״ו אות י״ב ודוק. אמנם כבר כתבנו לעיל סימן קס״ח אות מ״ו בשם כמה פו׳ דעכשיו נוהגין לשער במשקל לפי חשבון הביצה י״ח דראה״ם ע״פ חשבון שעשה הרמב״ם יעו״ש. ועל כן כל אתרוג שיש בו ספק אם היא כביצה ישקול אותו:

קכט) נסתפקו קצת מחכמי דורינו אתרוג שיש בו כביצה בצמצום הלא הוא כמו״ש ובודאי לימים עוד את האחרונים של חג בצר ליה שיעורא אי נפיק ביה בימים שיש בו שיעור והביאו ראיה מדין סכך דאם עתיד להתיבש בסוף לא נפיק כמ״ש מור״ם בסי׳ תרכ״ט ויש דוחין דסוכה שאני לא מפסקי לילות מימים כמ״ש בביצה דף ל׳ גבי הפריש ז׳ אתרוגים וכו׳ וכמ״ש לקמן סי׳ תרס״ה. ברכ״י או׳ ד׳ והב״ד השע״ת וכתב כיון דעתה יש בו כביצה שפיר נפיק ביה אך מ״מ נראה דכל שהשיעור מצומצם יש להחמיר שלא לברך עליו דשמא אין הדמיון עולה יפה ולפעמים נדמה שהוא כשיעור והוא פחות מעט דהא על הרוב א״א לצמצם יעו״ש וא״כ לפי דבריו אם אפשר לצמצם כמ״ש לעיל שמשערין במשקל יוכל לברך אעפ״י שבימים אחרונים יחסר השיעור. ודעת בית השואבה אות צ׳ ואות צ״א להקל יותר דאתרוג שהיה בו כשיעור ואח״כ נתמעט דיכול לצאת בו אפי׳ ביום ראשון כיון שמתחלתו היה כביצה וגמר פירא אלא שלכתחלה יש להחליפו באחר אם אפשר ולהוסיף בדמיו עד שליש משום הידור מצוה יעוש״ב. אמנם ח״א כלל קנ״א או׳ ט״ז כתב דאפי׳ אם היה בו כשיעור ובימי החג נצטמק ועמד על פחות מכביצה פסול משום שאינו הדר עכ״ל. נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא ואם כן כיון דק״ל סב״ל נראה דאם לא אפשר באחר יש ליטלו בלא ברכה ואפי׳ ביום ראשון. וכ״כ בכורי יעקב. והב״ד מ״ב בב״ה:

קל) שם. פחות מכביצה פסול וכו׳ ואפי׳ אם אתרוג זה לא היה גדל יותר אף אם לא היו קוצצים אותו מן האילן מ״מ כיון שבגמר גידולו אין בו כביצה אין זה פרי חשוב. אבל אם יש בו כביצה הר״ז כשר אעפ״י שהוא בוסר דהיינו שלא נגמר גידולו שהיה גדל יותר אם לא היו קוצצין אותו מ״מ כיון שיש הרבה אתרוגים שאינם גדילים יותר ממנו הר״ז פרי חשוב ונקרא גמר פרי. ר״ז אות כ״ט. מ״ב אות ס״ו:

קלא) שם. שעדיין לא נגמר פריו כשר. ובלבד שלא יהא ירוק ככרתי כמ״ש סעי׳ א׳ מ״א ס״ק כ״ד. מאמ״ר אות יו״ד. מ״ב או׳ ס״ח:

קלב) שם. ואם היה גדול כל שהוא כשר. והיינו כמ״ש הר״ן דאף שצריך ליטול על כתפו יצא שכיון שאין מעכבין זה את זה כשיש לו נוטל הלולב ואח״כ נוטל האתרוג. א״ר אות ל״א. שע״ת. מ״ב אות ס״ז. ועיין לעיל או׳ קכ״ו ולקמן סי׳ תרנ״א סעי׳ י״ב:

קלג) אתרוג המורכב פסול ובשו״ת הרמ״א סימן קי״ז האריך לתת טעם למה אתרוג המורכב פסול ובסי׳ קכ״ו כתב בשם מהר״ש דאפי׳ בשעת הדחק אין יוצאין בו. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳ וכ״כ בכנה״ג הגה״ט בשם שו״ת מוהר״ם אלשיך סימן ק״י דאתרוג המורכב פסול בין שהורכב יחור של לימו״ן באילן אתרוג בין שהורכב יחור של אתרוג בלימו״ן דלא כמאן שהתיר יחור של אתרוג בלימו״ן יעו״ש וכ״כ הלבוש בסי׳ תרמ״ט סעי׳ ד׳ וכ״ה דעת הט״ז שם סק״ג ומ״א בסי׳ זה ס״ק כ״ג יעו״ש. וכ״כ השבו״י ח״א סי׳ ל״ו בשם כמה פו׳ דאתרוג המורכב פסול ואין לברך עליו אפי׳ בשעת הדחק יעו״ש. וכ״כ א״ר סימן תרמ״ט אות ח׳ ברכ״י בסי׳ זה אות ה׳ ובספרו מחב״ר או׳ ח׳ בית השיאבה אות ע״ט. א״א אות כ״ג. ר״ז או׳ ל״א. ח״א כלל קנ״ב או׳ ב׳ מ״ב אות ס״ה. מיהו בתשו׳ הרמ״א ססי׳ קי״ז אחר שכתב טעם פיסול אתרוג המורכב סיים וז״ל ולא תוציא לעז על הראשונים שנהגו לברך על אתרוג כזה במקום הדחק ומ״מ לא שבקינן התירא לברך על אלו שלא בדוחק גדול עכ״ל וכ״כ בשו״ת ב״ח בסי׳ קל״ו שאין ראוי לכתחלה לברך עליו כשיש אחר אבל כשאין אחר אין ראוי למחות באותן שמברכין עליהן וכן נהגו בכל מקום לפי מה ששמעתי עכ״ל וכ״כ בתשו׳ פנים מאירות ח״ב סי׳ קע״ג להשיג על הלבוש שכתב לאסור המורכב מדאו׳ משום כלאים וסיים אבל באמת נוכל לומר כיון דלמורכב יש לו טעם וריח כאתרוג ממש בלי שום שינוי הסומך על הראשונים ומברך עליו יצא בדיעבד יעו״ש והב״ד השע״ת בסי׳ תרמ״ט או׳ ז׳ יעו״ש. ועיין לקמן או׳ קל״ח:

קלד) ואתרוג המורכב פסול למצוה כל שבעה. עו״ש ט״ז שם. וכ״מ מדברי מ״א שם. וכ״כ בית השואבה שם. ר״ז שם. מ״ב שם. וזהו לדעת האוסרים אפי׳ בשעת הדחק כמ״ש באו׳ הקודם. ואם מותר ליטול המורכב בלא ברכה לדעת האוסרים אותו אפי׳ בשעת הדחק ית׳ לקמן ססי׳ תרמ״ט יעו״ש:

קלה) ואם הרכיבו שני מיני אילנות דאתרוגים יחד כגון שהרכיבו ענף האילן שפירותיו דקין וקטנים לתוך אילן שפירותיו גסין והכל ממין אתרוג אחד זהו ודאי כשר. שו״ת ב״ח סימן קל״ה. א״ר שם. מ״ב או׳ ס״ה. ועיין ביו״ד סי׳ רצ״ה סעי׳ ו׳ בהגה:

קלו) האתרוג המורכב ניכר בג׳ דברים האחד כי המורכבים הם חלקים ולאתרוגים בליטות קטנות בכל גופם וגובה להם. הב׳ כי המורכבים העוקץ בולט ועוקץ האתרוגים שוקע. הג׳ הוא כי תוך המורכב דהיינו המיץ רחב והמוהל שלו רב והקליפה התיכונה קצרה ובאתרוג הוא להיפך כי הקליפה רחבה והתוך קצר והוא כמעט יבש. וסימנים אלו מובהקים אצלינו. שו״ת הרמ״א סי׳ קכ״ו בשם מהרש״י. ואני שמעתי סי׳ אחר כי הגרעין של האתרוג

הוא זקוף לאורך האתרוג וגרעין המורכב הוא מושכב אורך הגרעין לרוחב האתרוג. שכנה"ג בהגה"ט או' ג' עו"ש. מ"א ס"ק כ"ג. א"ר שם. א"א או' כ"ג. ר"ז או' ל"א. מ"ב או' ס"ה. ומוהו מ"ש שם השכנה"ג על סימן הג' מה יושיענו דאם אנחנו פותחין אותו לראותו כבר נפסל י"ל כגון שמביאין הרבה ממין א' ופותחין מהם ב' או ג' כדי להכשיר השאר וכ"כ שבו"י שם. וכ"כ הזר"א ח"ג סי' ע"ג יעו"ש. ומיהו בסי' זה של הגרעין בדקנו כמה פעמים באתרוגים שאינם מורכבים ומצאנו באתרוג אחד שהגרעין שלו יש מהם מושכבים לאורך ויש מהם מושכבים לרוחב ויש מושכבים באלכסון וכ"כ בביכורי יעקב שבדק באתרוגים שרגילים אצלם ושיש להם כל סימני אתרוג כשר שלפעמים הגרעינים שוכבים באורך ולפעמים ברוחב יעו"ש והב"ד מ"ב שם וכתב וע"כ ע"י סי' זה א"א להבחין כלל:

קלו קלו) אתרוג שניכר מסימנים שבחוץ שאינו מורכב דהיינו שהעוקץ שקוע וגם יש בו בליטות הרבה ונמצא באותה תפוסה איזה אתרוגים בסימנים הפנימיים בהיפך אין חשש לשאר אתרוגים שבאותה תפוסה שמא מורכבים הם ואפי' אותו אתרוג אם היה אפשר לצאת בו אחר שנחתך לא היה לנו לחוש כיון ששני סימנים טובים הם. חת"ס סי' קפ"ג. שד"ח מע' ד' מינים סי' א' או' ב':

קלח קלח) אתרוג שיש בו ג' הסימנים בליטות ועוקץ שקוע והמיץ מועט אבל ידוע בודאי שהוא מורכב דעת הזר"א ח"ג סי' ע"ג להכשיר אלא שחלקו עליו רבני דורו. כ"כ הרב משר"א ח"ב בחלק יו"ד ססי' נ"א וכ"כ בשמן המשחה בה' כלאים סי' נו"ן דף ק"ל ע"ג יעו"ש והב"ד השד"ח שם או' ג':

קלט קלט) ואם מותר לעשות ס"ס ולהכשיר אתרוגים דספק מורכבים ספק מורכב כשר ואת"ל מורכב פסול שמא אין זה מורכב עיין שד"ח שם או' ד' שהביא פלוגתא בזה והכריע דאין להקל בזה אלא דוקא בשעת הדחק דא"א באחר יעו"ש. וה"ד בדאית ביה סימני אתרוג בליטות ועוקץ שקוע והמיץ מועט דאל"כ ודאי שהוא מורכב ולית ביה ספק. וכ"כ בשו"ת מכתם לדוד בא"ח סי' י"ח דדוקא בשעת הדחק יש להתיר מכח ס"ס אם יש בו כל סימני אתרוג וכתב דמותר לברך עליהם ג"כ ואין לומר בכה"ג סב"ל יעו"ש והב"ד בית השואבה או פ"א:

קמ קמ) המנהג פשוט בערי איטאליי"א שאף האתרוגים המובאים מאיי קורפ"ו שהם מוחזקים שאינם מורכבים לויניצייאה או שמויניצייאה כשבאים להם משם שולחים אותם לשאר ארצות אפי' ע"י בני ברית משלחים אותם ע"י כתב עדות של הרב מו"צ שהם בחזקת שאינם מורכבים. עיקרי הד"ט סי' ל"ג או' ג' בית השואבה או' פ"ב:

קמא קמא) כ"ש שאין ליקח אתרוגים מארחי ופרחי גוים על פיהם שאומרים שאינם מורכבים אף שישבעו במלכו ובאלהיו. הרב הנז' שם. בית השואבה או' פ"ג ועיין חת"ס סי' ר"ז שמפקפק מאד בענין הסימנים אחרי שלא נזכרו בש"ס ודעתו דלמעשה אין לסמוך על הסימנים כלל להקל ודינם של אתרוגים כדין עוף טהור שנאכל במסורת דהיינו שאותו מקום יהיה מוחזק מימים קדמונים שאתרוגיהם אינם מורכבים ומסיים שם העולה מזה כל האתרוגים שאינם ממקום המוחזק בכשרות אין ליקח בלי כתב הכשר שיודע המעיד שאינם מהמורכבים ואין לסמוך על הסימנים יעו"ש. ומשמע דכ"ש אם גם סימנים אין בהם דאין לסמוך בלא כתב הכשר. וכתב הכשר צ"ל חתום מהרב מו"צ שבאותו העיר או מב"ד שמעידין על אותם האתרוגים שהם לקוחים מסוחר יר"ש שאינו חשוד לשקר ולרמות ולומר על המורכבים שאינם מורכבים מחמת חימוד ממון וגם הוא אומן ובקי באתרוגים שאינם מורכבים ויודע המקומות שמוחזקים בכשרות ואינו קונה מארחי ופרחי שאינם מוחזקים בכשרות ואם הם מא"י צריך לכתוב בהכשר שהם מתוקנים מתרומות ומעשרות ובשנת השמטה שאין בהם איסור שביעית אם הולכים לחו"ל והכל לפי העת והזמן:

קמב קמב) ואסור לישראל להניח עכו"ם שירכיב לו אילנו כלאים כמ"ש בש"ע יו"ד סי' רצ"ה סעי' ב' והטעם כתב הדרישה שם בסי' רס"ז משום דבני נח מצווין על הרכבת אילן והרבעת בהמה יעו"ש ומ"ש הש"ך שם סק"ג דזוהי דעת ר' אליעזר ואנן ק"ל כרבנן והשיג על דברי הדרישה הנז' יעו"ש עיין ברכ"י שם ובסימן רצ"ה ובספרו מחב"ר בסי' זה או' ח' וביוסף אומץ סי' פ"ב או' ב' שכתב שכמה אחרונים השיגו על דברי הש"ך הנז' וגם תמה על המש"ז בסימן תרמ"ט שכתב כדברי הש"ך וכתב דאשתמיט מנייהו דברי הרמב"ם פ"י מה' מלכים ורב אחאי גאון והמרדכי וריא"ז שכולם פסקו דב"נ אסור בהרכבת אילן יעו"ש. ועיין בהרמב"ם פ"ג מה' כלאים דין ה' שכתב דיש אילנות אעפ"י שהן שני מינים בטבען הואיל ועלין של זה דומין לעלין של זה או פרי של זה דומה לפרי של זה דמיון גדול עד שיראו כשני גווני ממין אחד לא חששו להן לכלאים זה עם זה שאין הולכים בכלאים אלא אחר מראית העין יעו"ש והוא מגמ' ירושלמי פ"א דכלאים הלכה ה' ועיין פני משה שם:

קמג קמג) ובענין אתרוגים החמוצים דהיינו שהמיץ שלו חמוץ לא יש חשש בזה משום מורכב ולא משום שאינו מין אתרוג דיש מין אתרוג חמוץ ויש מין אתרוג מתוק כדמוכח בגמ' שבת דף ק"ט ע"ב שכתב לייתי אתרוגא חליתא ופירש"י מתוק ואם כל האתרוגים מתוקים למה ליה לומר אתרוגא חליתא יאמר סתמא אלא מוכרח שיש מתוקים ויש חמוצים כמ"ש בתשו' בסה"ק באר מים חיים יעו"ש. וכ"כ הרו"ח אות ד' בשם כמה פו' יעו"ש:

סימן תרמט

א **[סעיף א'] כל ארבעה המינים וכו'** כתב הסמ"ג אסור לזלזל אתרוג ושאר מצות שהעכו"ם מוכרים עכ"ל כלומר שצריך ליתן להם יותר מכדי דמיהם. מ"א ריש הסי' והיינו מעט לא הרבה שלא ייקרו השער. א"א ריש הסי' והטעם שצריך ליתן להם יותר נראה כדי שירגילו להביא ותהי דבר מצוה מצויה:

ב **ב) שם. פסולין בגזול וכו'** דכתיב ולקחתם לכם וכו' משלכם. סוכה דף כ' ט ע"ב. לבוש. ר"ז או' א':

ג **ג) שם. פסולים בגזול וכו'** ואם לוקח לולב גזול הולך וצווח לפני הקב"ה ואומר גזול אני ומה"ש אומרים אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו. א"ר אות א' בשם הרוקח ונעלם ממנו שהוא לשון רז"ל ואתמר בי מדרשא פ' אמור ואפס קצהו בירושלמי פ' לולב הגזול. ברכ"י או' א':

ד **ד) לפי** הזוה"ק פ' תרומה הוא שלא לברך על האתרוג שלוקחו בחנם דהקלי' יונקים מאותן מצות הבאות בחנם. מל"ח סימן כ"ג אות מ"ג. ודברי הזוה"ק הנז' כבר הבאנו לעיל סימן תנ"ד אות ט"ל קחנו משם. ועוד עי"ש אות מ' ואות מ"א:

ה **ה) שם. פסולים בגזול וכו'** ואם היה גזל מדבריהם כגון מציאת חש"ו דק"ל דיש בה גזל מפני דרכי שלום וכיוצא נסתפק הרב שער המלך פ"ח מה' לולב אם יוצא י"ח כיון דמאו' קרינן ביה לכם וצידד בזה ודעתו נוטה דלא יצא מטעם מצוה הבאה בעבירה יעו"ש. מחב"ר או' א' שע"ת או' א' מיהו דעת הער"ה או' ג' להתיר. וכ"ה דעת בית השואבה או' ב' אבל המל"ח סי' כ"ג או' ח' כתב דיש להחמיר:

ו **ו) שם. פסולים בגזול וכו'** ונראה בעיני דאפי' אם גנבו או גזלו מן הנכרי ולא נתייאש הנכרי ממנו הואיל ויכול להוציא בדיינין אין אנו קורין לכם ופסול. ריא"ז הב"ד בשה"ג פ' לולב הגזול. כנה"ג בהגה"ט. ומשמע הא אם נתייאש הנכרי כשר אבל דעת העו"ש או' א' דאין לחלק בין ישראל לעכו"ם וגם בעכו"ם אחר יאוש פסול. וכ"פ הר"ז או' א' ולכן מי שגנב אחד מהמינים מהנכרי פסיל ואינו יוצא בו עד שישלם הדמים לבעליו. מ"ב בב"ה. והגם דיכול לקנותו בשינוי מעשה מ"מ לא יכול לברך עליו וכמ"ש אח"כ בש"ע ולכן פסול הוא לברכה עד שישלם הדמים לבעליו בין בישראל בין בנכרי:

ז **ז) שם. בין לאחר יאוש.** דיאוש בכדי לא קני. ב"י בשם הר"ן. לבוש סעי' ב' מ"ב או' ב':

ח **ח) שם. וקנאו בלא סיוע המצוה.** פי' שהקנין שקנה אותו הוא נעשה קודם קיום המצוה לאפוקי אם הוא ע"י המצוה של נטילת לולב כגון שמכרו לו באופן שקנאו במשיכה והגביהו למיפק ביה א"כ ע"י המצוה נעשה הקנין ולא יצא דהוי"ל מצוה הבאה בעבירה אלא צריך להגביהו אח"כ פעם שנית לצאת בו. לב"ש מ"ב או' ג':

ט **ט) שם. וקנאו בלא סיוע המצוה וכו'** ואעפ"י שלא פרע דמיו ה"ז כלוקח ולא פרע דמים שהדבר הנקנה הרי הוא שלו לגמרי לכל דבר ואין הדמים עליו אלא חוב וכן הדין בזה וכו' הריטב"א בחי' יעו"ש. חקת הפסח בסופו בשיירי ער"ה על סי' זה או' א':

י **י) שם. כגון גזל לולב ושיפהו וכו'** ר"ל דבעת שגזלו לא היה עדיין מתוקן כראוי שנוכל לקרוא עליו שם לולב והוא תקנו בשיפוי שלו דעל ידו נקרא שמו לולב. מ"ב או' ד' והוא ע"פ מ"ש בחו"מ סי' ש"ס הע' ו' והביאו מחה"ש סק"ב יעו"ש:

יא **יא) שם. כגון גזל לולב ושיפהו.** אחר שנתייאשו הבעלים דהו"ל יאוש ושיניי מעשה. לבוש סעי ב' ומיהו עיין בחו"מ סי' שס"ב סעי' א' שכתב דהשינוי קונה אעפ"י שעדיין לא נתייאשו הבעלים יעו"ש וכ"כ מ"ב או' ה':

יב **יב) שם. כשר דקנייה בשינוי מעשה.** ואפי' ביום ראשון כשר לצאת בו. מ"א סק"א. א"א או' א' ר"ז או' ה' מ"ב שם. דכיון שאפי' אם בא הגזלן אינו מחויב להחזיר לו הגזלה עצמה אלא דמים בלבד היא שחייב לו כמ"ש בח"מ סי' שנ"ג נמצא שהיא קנויה לגזלן לגמרי והרי היא כשלו ממש לכל דבר ומ"מ כיון שע"י עבירה באה מציה זו לידו לא יברך עליה אפי' מיום ב' ואילך. ר"ז שם. וה"ה היכא דהוי יאוש ושינוי רשות כגון שהגזלן מכרו או נתנו לאחר אותו אחר כשר לצאת בו אפי' ביום ראשון דקנהו ע"י שינוי רשות כיון שכבר היה יאוש מקודם ושלכם קרינן ביה מ"ב שם. והוא מחו"מ סי' שנ"ג ושס"ב יעו"ש. וה"ד לענין לצאת י"ח אבל לא יברך עליו כנז' וכמ"ש לקמן או' ט"ז:

יג **יג) אחד** שקנה אתרוג מחבירו ע"מ ליתן לו דמים מיד וכבואו לביתו לא נתן ונתייאשו הבעלים מתשלומים וכן לא שילם עבור האתרוג כל עיקר ונתן הגזלן האתרוג לחבירו במתנה ע"מ להחזיר דהגזלן לא יצא כוון דבדעתו מעיקרא שלא לפרוע חשיב גזלן גמור אך השני יצא י"ח דמתנה ע"מ להחזר מיקרי שינוי רשות ואם אח"כ נתן לו חבירו האתרוג בחזרה גם הגזלן בעצמי יצא כיון דאפסיק שינוי רשות. תשו' עולת שמואל סי' ק' פ"ת. פת"ע או' ה' וה"ד לענין לצאת י"ח אבל לא יברך וכמ"ש לקמן או' ט"ז ואו' ך' יעו"ש:

יד יד) ודע גזל ערבה במדינתינו שמצויות ולית שוה פרוטה י״ל דליתא בהשבה ובשאר הימים יוצא להמחבר ולאחרים אף ביום ראשון. א״א או׳ א׳ והיינו נמי דוקא לענין לצאת י״ח אבל לא יברך כנז׳ ועיין לעיל או׳ ד׳ ואותם הלוקחים הדסים מאריס שלא בידיעת בעל הגן י״ל דידע ומחיל ולית בהו משום גזל. מש״ז או׳ ג׳ שע״ת סוף או׳ ב׳ מיהו בביכורי יעקב מפקפק בזה מאד שהדבר ידוע שבסתמא אינו מוחל דלולבים והדסים הם דברים חשובים במדינתינו ואינם נמצאים אלא בגנות השרים וכיון שכן אף שלא ידע שגזל מ״מ הוי יאוש שלא מדעת דהלכתא כאביי ושינוי רשות לבד הלא לא קנה לכן צריך להזהר שלא לקנות מהאריסים שלא מדעת בעלי הגנות דלא מיקרי לכם ביום א׳ וגם בשאר הימים הוי מצוה הבא בעבירה דגזל נכרי אסור עכ״ל והב״ד מ״ב בב״ה:

טו טו) שם. ומיהו לא יברך עליו. כ״כ התו׳ בסוכה דף ל׳ ע״א ד״ה הא קנייה דאע״ג דלא הוי מצוה הבאה בעבירה מ״מ לענין ברכה להזכיר ש״ש עליו אסור כיון דמ״מ באיסור דגזל בא לידו וכדאמרינן בב״ק דצ״ד ע״א הרי שגזל סאה של חטים טחנו לשאו אפאו והפריש ממנו חלה כיצד מברך עליו אין זה מברך אלא מנאץ ואמר התם רבא דלענין ברכה שאני. בית השואבה או׳ ד׳:

טז טז) שם. ומיהו לא יברך עליו. עיין לעיל סי׳ כ״ה או׳ פ״ו מה שהארכנו בזה וכתבנו שאין לברך על שום מצוה דאו׳ הבאה מן הגזל אע״ג דאיכא יאוש ושינוי מעשה או יאוש ושינוי רשות אלא א״כ יש ספק עם היאוש ושינוי רשות דאולי אינה גזולה וכההוא דאונכרי יעו״ש:

יז טוב) שם. ומיהו לא יברך עליו. ואם עבר ונטל א״צ ליטול שוב לולב אחר וכ״ש שלא לברך עליו דכיון דמדינא יצא בנטילה ראשונה שוב הוי ברכה לבטלה. בכורי יעקב. מ״ב בב״ה:

יח חי) שם. אבל לאחרים כשר בשאר הימים וכו׳ משמע אבל הגזלן עצמו איני יוצא בו אף בשאר הימים דלא בעינן משלכם משום מצוה הבא בעבירה. והא דסתם לקמן סעי׳ ה׳ להתיר בשאר הימים אפי׳ לגזלן עצמו י״ל ע״פ מ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע לקולא ומביא י״א לחומרא חושש להם לכתחלה ולכן הביא הש״ע דעת האו״ח בכאן בשם יש מי שאומר כדי לחוש לדבריו לכתחלה היכא דאפשר באחר וכ״כ המ״א ס״ק ט״ו יעו״ש:

יט יט) שם. אבל לאחרים כשר וכו׳ ואם הוריש לבניו לא הוי שינוי רשות כמ״ש בחו״מ סי׳ שס״א סעי׳ ז׳ יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ א״ מ״ב בב״ה:

כ ך) שם. חוץ מיום ראשון. ומיירי לפני יאוש דלאחר יאוש הא קנייה ביאוש ושינוי רשות ושלכם קרינן ביה וכ״כ במלחמות בשם בה״ג ובעל הלכות פסוקות וכ״מ בתו׳ אלא מיירי לפני יאוש ואפ״ה לאחרים לא הוי מצוה הבא בעבירה אבל במלחמות משמע דלפני יאוש אפי׳ לאחרים הוי מצוה הבא בעבירה כיון דלא קנייה עדיין וכ״מ בגמ׳ גבי אוונכרי דקאמר דליהוי יאוש ושינוי רשות יעו״ש. ולכן אין להקל. מ״א סק״ג. וכ״פ הר״ז או׳ ז׳ מיהו הראיה שהביא מ״א מהגמ׳ דחוהו הדג״מ והחמ״מ או׳ ג׳ וביאורי הגר״א דשם מיירי ביו״ט ראשון ומשום דבעינן לכם יעו״ש ומשמע בביאור הגר״א שמצדד להלכה כהיש מי שאומר דמיירי לפני יאוש יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ דראוי לסמוך על היש מי שאומר שכתב הש״ע דהא יש פו׳ דאף לגזלן עצמו מותר מיום ראשון ואילך כמ״ש בסעי׳ ה׳ עכ״ל ומיהו כ״ז הוא רק לענין לצאת בו אבל לברך עליו גם להגר״א אסור לברך עליו דהא אפי׳ היכא דהוי יאוש ושינוי רשות אסור לברך וכ״ש בזה. מ״ב או׳ ח׳ ועיין לעיל או׳ ט״ז:

כא כא) שם הגה. ומשום זה יש ליזהר שלא יקצץ הישראל בעצמו וכו׳ אפי׳ ברשות העכו״ם ד״מ או׳ ג׳ מ״א סק״ד. ואין חלוק בין זמניהם לזה״ז דחיישינן דמימים קדמונים גזל מישראל. תשו׳ הרשב״א סי׳ תתנ״ב. ד״מ שם. מיהו הסמ״ג בסוף עשין קל״ג בענין ה׳ תרומות ומעשרות כתב וז״ל ואין להחמיר ולומר שעכו״ם גוזלי קרקע הם וקרקע אינה נגזלת שהרי קנאום בכיבוש ואע״ג דחיישינן פ׳ לולב הגזול (סוכה דף ל׳) בענין הושענא יש לחלק שהיו ישראל מרובים והיו לישראל קרקעות והיו גוזלין ומאנסין מהם וגם היו העכו״ם יותר אנסים ממה שהם עכשיו עכ״ל וכ״כ בסה״ת בסוף ה׳ ארץ ישראל. וכן בתשו׳ הרדב״ז ח״א סי׳ תקי״ד התיר לישראל לקצץ וכתב דהכי עבדי מעשים בכל יום וטעמו דכיון דבעל הקרקע יש לו שטר בעש״ג ומלכא אמר מאן דאית ליה דסקא ליכול ארעא דינא דמלכותא דינא ונמצאת הקרקע שלו יעו״ש. והב״ד הברכ״י או׳ ב׳ ובשיו״ב או׳ א׳ שע״ת או׳ ב׳ וכ״כ הט״ז ססי׳ תרס״ד דאם העכו״ם יש לו שדות ויערות מצד דין המלכות שאין בזה חשש איסור כלל יעו״ש. אמנם הכנה״ג סי׳ תרס״ד בהגב״י אחר שהביא דברי הרדב״ז הנז׳ כתב דמנהגינו להזהיר על זה שלא יקצץ הישראל יעו״ש וכן בתשו׳ קול אליהו ח״א בחא״ח סי׳ מ״ב קרא ערעור על דברי הרדב״ז הנז׳ משום דהשופטים מקבלי שוחדא וכו׳ יעו״ש והב״ד בית השואבה או׳ י״ב וכתב דדברי הרב קול אליהו נראים נכונים ונכוחים בטעמם יעו״ש. ואפשר דבזה״ז דנשתנו החקים ואינו נעשה ע״י השופט כ״א ע״י אנשים הממונים על זה וחוקרים ודורשים ע״י עדיות יש להתיר כדברי הרדב״ז. ומ״מ אם אפשר יש ליזהר שלא יקצץ הישראל ועיין לקמן או׳ כ״ג:

כב **כב) שם בהגה. שלא יקצץ הישראל וכו'** ובאתרוג בא"י אם קצצו בעצמו הו"ל נתמרח ביד ישראל והו"ל טבל. מהר"ר בצלאל סי' ב' כנה"ג סי' תרמ"ח בהגה"ט. מ"א סק"ד. א"ר או' ד' ר"ז או' יו"ד. וה"ד שכבר קנאו מעכו"ם בדמים ואח"כ קצצו לעצמו הוי מרוח ביד ישראל והוי אתרוג טבל. א"א או' ד' מ"ב בב"ה. ועיין ביו"ד סי' של"א סעי' ה' ולענין אם יוצא י"ח באתרוג טבל ית' לקמן או' מ"א:

כג **כג) שם בהגה. וסתם עכו"ם גוזלי קרקע הם וכו'** ובדיעבד כשר ומברך עלייהו דמספיקא לא חיישינן לגזולה. מ"א סק"ה. ר"ז או' ט' מ"ב או' יו"ד. מיהו הרב מהר"י נבון בס' גט מקושר בביאורו לתוספי הרא"ם דקכ"ח ע"ב כתב דטפי עדיף ליטלו בלא ברכה דברכות אינם מעכבות משא"כ בברכה דנכנס בספק ברכה לבטלה עכ"ל והביאו בית השואבה או' י"ד. אמנם לפי מ"ש לעיל או' כ"א דבזה"ז ליכא חששא דגזל א"כ ה"ה דליכא חשש לספק ברכות ועיין לעיל סי' תרל"ז או' כ"ב:

כד **כד) ומי** שגזל ע"י כבוש מלחמה קניא כדאיתא בגיטין דף ל"ח. מ"א שם. ר"ז או' יו"ד. מ"ב שם. ור"ל דאם המלך כבש קרקע במלחמה ונתנה לעכו"ם ואותו עכו"ם נתן רשות לישראל לקצוץ אין בו משום גזל. וכ"כ הר"ז שם:

כה **כה) שם בהגה. אלא יקצצנו עכו"ם וכו'** כי היכי דליהוי ביד ישראל יאוש ושינוי רשות דקני ליה ואפי' לברך עליו שרי חדא דאין זה אלא ספק ועוד דהא איהו לא גזלה ואין כאן מצוה הבא בעבירה אפי' לענין ברכה. מאמ"ר או' ד' מ"ב או' י"ב:

כו **כו) שם בהגה. אלא יקצצנו עכו"ם וכו'** וה"ה כשקוצץ ישראל ונותן לחבירו שרי כיון דהוי לאחר יאוש. מ"א סק"ו. וכ"כ הט"ז ססי' תרס"ד. וכ"כ המאמ"ר שם בשם רי"ו. א"א או' ו' לב"ש. ר"ז או' ח' ח"א כלל קנ"ב או' י"ב. מ"ב או' י"א.

כז **כז) שם בהגה. ויקנה מהם.** וה"ה כשהנכרי יתן לו במתנה כשר דהו"ל יאוש ושינוי רשות ויוכל ג"כ לברך לכ"ע ע"ב או' י"ב. וכ"כ לעיל או' כ"ה יעו"ש:

כח **כח) הנכנס** לראות בגנים לא יצא מדרכי בני אדם ליגע באילן לקצוץ ממנו אפי' פרח אחד כ"א לראותם בלבד בין שהוא מבן ברית ובין שאינו מבן ברית שדרך בני אדם להלך ואין דרכם ליגע כדתנן בטהרות פ"ה משנה ב' יפ"ל ח"ג או' א' ור"ל משום גזל דגזל הגוי נמי אסור כמ"ש באו' שאח"ז:

כט **כט) שם בהגה. או חוצה לארץ.** כלומר אעפ"י ששם הקרקעות גזולים מעכו"ם אפ"ה אסור כמ"ש סי' תרל"ז סעי' ג' מ"א סק"ד. ור"ל דגזל הגוי נמי אסור מחה"ש. מ"ב או' י"ג:

ל **ל) שם בהגה. לולב.** שאגדו עכו"ם ועשאו כשר וכו' משמע דלכתחלה לא יאגדנו עכו"ם כמ"ש הי' י"ד גבי נשים וכ"כ בהגמ"י פ"א מה' ציצית בשם ר"ת. וצ"ע דהא ק"ל לולב א"צ אגד וא"כ האגד אינו מן המצוה עיין בסוכה דף י"א ע"ב. וצ"ל כיון שהוא נוי למצוה חשוב כמו מצוה עצמה מ"א סק"ח. א"ר או' כ"ג ולפ"ז גם הנשים אין אוגדות את הלולב וכ"ה בהדיא לדעת ר"ת בגיטין דף מ"ה ע"ב בתו' ד"ה כל שישנו וכו' וא"כ אם אפשר יש להתירו ולאגדו שנית. מחה"ש. וקטן דינו כאשה כמ"ש לעיל סי' י"ד או' ד' יעו"ש וכ"כ היא"פ. ודוקא באגד התחתון ששם איגד כל המיניה ביחד דשם עיקר מצות אגד אבל כמה שאוגדים למעלה אין קפידא. בכורי יעקב. מ"ב או' י"ד. ועיין לקמן סי' תרנ"א סעי' א' ובדברינו לשם בס"ד:

לא **לא) [סעיף ב'] וכן שאול ביום ראשון וכו'** עיין מ"א סק"ט וא"א או' ט' ותוכן דבריהם דודאי לכתחלה טוב שיפרש ביום ראשון שנותן לו במתנה ע"מ להחזיר אבל בדיעבד אם שאל ממנו סתם ליתן לו לולבו לצאת בו ונתן לו יצא דמסתמא נתן לו באופן שמותר לצאת בו (וכגון שהנותן יודע הדין דביום ראשון אין יוצאין בשאול) דהיינו במתנה ע"מ להחזיר והש"ע מיירי שאמר לו בפי' שנותן לו רק בתורת שאלה ולא במתנה או דמיירי שהנותן אינו יודע הדין שאין יוצאין בשאול דבאופן זה בודאי אינו יוצא כמ"ש בביכורי יעקב מ"ב או' ט"ו. ויתי' עוד מזה לקמן סי' תרנ"ח סעי' ד' יעו"ש:

לב **לב) שם. משום דבעינן לכם.** וה"ה שכירות דלא מיקרי שלכם ואינו יוצא בו בי"ט ראשון אבל בשאר הימים דיוצאין בשאול ה"ה בשכירות. חוקת הפסח בסופו בשיירי ער"ה או' ב' יעו"ש. וכן משכון לא מקרי לכם. תשו' שואל ומשיב מה"ג ח"א סי' קפ"ח:

לג **לג) שם הגה. והמודר הנאה מלולבו של חבירו.** כ"כ הרשב"א בתשו' סי' תשמ"ו המודר הנאה מחבירו ונתן לו לולב לצאת בו ע"מ שיחזרהו אינו יוצא בו י"ח ביום ראשון מיהא משום דבעינן לכם משלכם ולא משל איסורי הנאה והכא כיון שבא מידו לידו אסור כדמשמע בנדרים ככרי עליך וכו' יע"ש ופסקו מרן ז"ל ג"כ ביו"ד ססי' רכ"א יעו"ש. כס"א או' ג' ומ"ש הרב בהגה והמודר הנאה מלולבו וכו' הלשון אינו מדוקדק וכמ"ש א"א או' יו"ד דהו"ל ליה למימר המודר הנאה מחבירו אינו יוצא י"ח בלולבו דהוי רבותא טפי יעו"ש. ואפשר דנקט לשון זה מלולבו של חבירו משום דבעי למימר אח"כ או מלולבו של עצמו:

לד **לד) שם בהגה. או מלולבו של עצמו.** והמודר הנאה מאתרוג שלו דין אחד להם. והאוסר עצמו באכילה לבד דבהנאה שרי. באתרוג אין יוצא י״ח דבעינן היתר אכילה. א״א שם. מיהו בס׳ בכורי. יעקב חולק עליו דלדעת רש״י והרשב״א אם נטל ישראל אתרוג של תרומה יוצא בו משום דראוי להאכילו לאחרים דהיינו לכהן וה״נ הרי יכול להאכילו לאחרים אבל אי אסר על עצמו האתרוג בהנאה אין יכול להנות לאחרים דאין לו דין ממון קרינן ביה יעו״ש. והב״ד מ״ב בב״ה. ואפשר דבזה״ז דאין נוהגין הכהנים לאכול תרומה דאין יוצאין באתרוג של תרומה מפני דהו״ל כתרומה טמאה דאין יוצאין בו משום דאינו ראוי לאכילה וכמ״ש במס׳ סוכה דף ל״ה ע״ב יעו״ש:

לה **לה) שם בהגה. אינו יוצא בו ביום ראשון וכו׳** ואע״ג דאי בעי מתשיל עליה אסור. תשו׳ הרשב״א שם. מ״א סק״י. ולא דמי לע״ז שכתב המ״א ס״ק י״ג (עיין לקמן או׳ מ״ז) דדמי לדמאי דאי בעי מפקיר נכסיה ושרי דהכא לאו מצוה לאתשולי עלה. א״א או׳ יו״ד. לב״ש. ומשמע הא אם עשה מעשה ואתשיל כשר:

לו **לו) שם בהגה. אינו יוצא בו ביום ראשון וכו׳** כ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ תשמ״ו והטעם משום דאע״ג דמצות לא ליהנות ניתנו מ״מ ביום ראשון דבעינן לכם לא יצא דכיון שאינו יכול ליהנות ממנו לשום דבר לא מקרי שלו יעו״ש. מאמ״ר או׳ ה׳:

לז **לז) שם בהגה. אינו יוצא בו ביום ראשון וכו׳** משמע הא בשאר הימים יוצא בו. ולפי מ״ש הש״ע לקמן סעי׳ ה׳ דאתרוג האסור באכילה פסול כל ז׳ והוא מלשון הרמב״ם וכתב שם הגר״א דטעמו דדבר שאין בו היתר אכילה או שאין בו דין ממון דהיינו שהוא של איסורהנאה הרי הוא כתותי מכתת שיעוריה. מ״ב בב״ה. ומיהו אפשר דיש לחלק דדוקא בדבר שהוא ראוי לאכילה בעינן שיהא בו היתר אכילה או דין ממון דדברים אלו נאמרו בגמ׳ (סוכה ל״ה ע״ב) על האתרוג של תרומה טמאה כיעו״ש לא כן לולב שהוא עצים בעלמא ומעיקרו אינו ראוי לאכילה אין איסורו במודר הנאה אלא דוקא משום דבעינן לכם וזהו דוקא ביום ראשון ולכן בשאר ימים שרי. וכ״פ בהדיא בש״ע יו״ד ססי׳ רכ״א דבשאר ימים יוצא בו יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים שם:

לח **לח) [סעיף ג׳] וכן של עיר הנדחת וכו׳** והכי תנן במתני׳ (סוכה ל״ד ע״ב) של אשירה ושל עיר הנדחת פסול. של ערלה פסול. של תרומה טמאה פסיל. של תרומה טהורה לא יטול ואם נטל כשר. של דמאי ב״ש פוסלין וב״ה מכשירין. של מעשר שני בירושלים לא יטול ואם נטל כשר ע״כ. וטעמא דכולהו מפרש שם בגמ׳ וכתבוה הרי״ף והרא״ש שם והרמב״ם פ״ח מה׳ סוכה. וכתב הריא״ז הב״ד השה״ג על הרי״ף שם ומז״ה פוסל אפי׳ בערלת חו״ל ולי נראה שערלת חו״ל יש בה היתר אכילה שהרי יכול להאכיל לכתחלה לחבירו שאינו מכיר בה ולא אמרו אתרוג של ערלה פסיל אלא בערלת א״י אבל נראה בעיני שאינו פסול אלא ביו״ט ראשון בלבד הואיל ואין בו היתר אכילה אין אני קורא בו בו לכם אבל בשאר הימים כשר עכ״ל והב״ד כנה״ג סי׳ תרמ״ח בהגה״ט מיהו לפי מ״ש הש״ע לקמן סעי׳ ה׳ אתרוג שאסור באכילה פסול גם בשאר הימים א״כ ה״ה אתרוג של ערלת א״י פסול גם בשאר הימים כיון דאינו ראוי לאכילה ואסור בהנאה. וכ״כ א״א או׳ ך׳ ר״ז או׳ ט״ו. מ״ב או׳ מ״ה. ועיין עוד לקמן או׳ ע״ט. וגם במ״ש להתיר ערלת חו״ל יש לפקפק דלא התירו של תרומה טהורה מפני שראוי ליתנה לכהן אלא התם דוקא משים דאעפ״י שיודע הכהן שהיא תרומה מותר לאכלה משא״כ ערלת חו״ל דאם יודע חבירו שהיא ערלה אסור לאכלה י״ל דאינו יוצא בו וע״כ יש להחמיר כדברי מז״ה של הריא״ז. והגם דדעת מ״א סק״ך להתיר נראה משום דלא נכנס בחילוק שכתבנו ועוד עיין בשו״ת בית יהודה ח״ב סי׳ ל׳ שכתב להשיג על דברי מ״א הנז׳ והסכים לאסור וכתב שכן הורה הלכה למעשה לאסור בין ליודע בין לשאינו יודע יעו״ש. אך היכא דלא אפשר באחר יש ליטלו בלא ברכה כיון דיש מתירין:

לט **טל) ובענין** לולב והדס וערבה אין בהם משום איסור ערלה דאין איסור ערלה אלא דוקא בפרי וכמ״ש בש״ע יו״ד סי׳ רצ״ד סעי׳ א׳ וסעי׳ ב׳ יעו״ש:

מ **מ) אתרוג** ושאר המינים שגדלו בעציץ שאינו נקוב הרב ח״א כלל קנ״ב או׳ ג׳ ובנ״א שם הניח בצ״ע אם יוצאים בהם י״ח יעו״ש אמנם הפתה״ד סי׳ ר״ג דף ל״ז הביא דברי הח״א הנז׳ ושקו״ט בהאי עניינא וכתב להוכיח דיוצא בהם י״ח יעוש״ב. והב״ד השד״ח מע׳ ד׳ מינים סי׳ ג׳ או׳ ד׳ ועיין לקמן סי׳ תרנ״א או׳ ע״ו:

מא **מא) ואתרוג** של טבל דעת הרמב״ן להתיר אפי׳ ביום ראשון דלכם קרינן ביה כיון דיכול להפריש עליו מאתרוג דעלמא אבל דעת הר״ן פ׳ לולב הגזול לאסור ביום ראשון וחלק על דברי הרמב״ן הנז׳ יעו״ש. וכ״כ הכלבו דאתרוג טבל פסול לפי שאין לו היתר אכילה והתורה אמרה לכם. והב״ד א״ר או׳ ד׳ וכ״פ הר״ז או׳ ט״ו. אלא שכתב דפסול כל ז׳ משום דאינו ראוי לאכילה. וכ״כ א״א או׳ ך׳ דלדעת הש״ע טבל פסול כל ז׳ משום דאינו ראוי לאכילה יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ מ״ה. ולכן צריך להשגיח על האתרוגים היוצאים מא״י שיהיו מתוקנים מתרומות ומעשרות ולא יקנו ממי שאינו מוחזק בכשרות וצריך שיהיו לו עדות מב״ד הצדק. ועיין לעיל סי׳ תרל״ז או׳ כ״ג בענין פירות הגדילים בקרקעות של עכו״ם בא״י אם צריך להפריש מהם תרומות ומעשרות יעו״ש:

מב **ואתרוג** שנאסר מחמת בליעת איסור פסול. שה״ג ואינו מוכרח די״ל דוקא כשאיסורו מחמת עצמו פסול ולכן נ״ל להכשירו בשאר ימים דהא התו׳ ורש״י וכלבו מכשירין אפי׳ של ערלה בשאר הימים ולכן יש לסמוך עליהם בשאר הימים. מ״א סק״ך. מיהו לפי מ״ש הש״ע לקמן סעי׳ ה׳ שכל שאסור באכילה אסור גם בשאר הימים א״כ ה״ה כאן שנאסר מחמת בליעת איסור. וכ״כ א״א או׳ ך׳ וכן הסכים בית השואבה או׳ מ״ב יעוש״ב:

מג **מג) שם. ושל אשירה של ישראל פסול.** אפי׳ נטעו ולבסוף עבדו. כ״מ בתו׳ סוכה דף ל״ב ובע״ז דף מ״ז. מ״א ס״ק י״א. והיינו דבהא ק״ל ביו״ד סי׳ קמ״ה סעי׳ א׳ דכל הפירות וגוף האילן מותרים להדיוט אלא דכל מה שיוציא האילן אחר שנעבד אסור יעו״ש ואפ״ה לא יטול לכתחלה מאותן שהיו קודם שנעבד דמאיס למצוה ומיהו בדיעבד יצא בזה אפי׳ ביום א׳ כיון דמותר להדיוט כ״כ התו׳ שם. לב״ש וכ״כ א״א שם. מ״ב או׳ י״א. ומ״ש המחה״ש לפרש דברי מ״א דאפי׳ בדיעבד לא יצא כתב עליו המ״ב בשה״צ או׳ י״ז שהוא דוחק:

מד **מד) שם. ושל אשירה של ישראל פסול.** שהיא אסורה בהנאה ואינה בטילה לעולם דכתותי מכתת שיעורא והוי כמי שאין בה שיעור. לבוש. וכ״ה לעיל סי׳ תקפ״ו סעי׳ ג׳ לגבי שופר יעו״ש ובדברינו לשם:

מה **מה) שם. של ישראל פסול.** אפי׳ בשאר הימים לפי שכל המינים צריך שיהיו כשיעורן המפורש בהן סי׳ תר״ן ואשירה שהיא של ישראל כיון שאין ביטול העכו״ם מועיל לה להתירה בהנאה הרי היא עומדת לשריפה וכל העומד לישרף הרי הוא כשרוף ונמצא שאין בו כשיעור המפורש בו. ר״ז או׳ י״א. מ״ב או׳ ך׳:

מו **מו) שם. אבל של עכו״ם לכתחלה לא יטול.** אפי׳ אם כבר ביטלה העכו״ם שהיא מותר בהנאה להדיוט אעפ״י כן הוא מאוס לגבוה כיון שנקרא עליו שם ע״ז. ר״ז או׳ י״ב. מ״ב או׳ כ״א:

מז **מז) שם. ואם נטל יצא וכו׳** ואע״ג דאיסורי הנאה הוא מצות לאו ליהנות ניתנו. רש״י סוכה ל״א ע״ב. וכ״כ הלבוש. ט״ז סק״ג. ומ״ש המ״א ס״ק י״ג הטעם משום שאם נתבטל מותר באכילה כדאיתא בגמ׳ גבי דמאי יעו״ש עיין בנתיב חיים מה שהשיג עליו וכתב דעיקר הטעם כמ״ש רש״י מצות לאו ליהנות ניתנו יעו״ש. אבל המחה״ש וא״א או׳ י״ג כתבו דגם טעם המ״א צריך משום דאסור באכילה ואיך יצא אלא כמו דמאי יעו״ש:

מח **מח) שם הגה. ודוקא שלא נתכוין לזכות בו.** אלא היה בדעתו להחזירן להעכו״ם בעל האשירה בשלימות ולא נטלן למצוה ביום הראשון שהרי השאול פסול בו אלא נטלן בשאר הימים. רז או׳ י״ג:

מט **מט) שם בהגה. אפי׳ מכוין לזכות בו אח״כ יוצא בדיעבד** מיהו לכתחלה אסור שכבר נמאס לגביה. לבוש והיינו בשאר הימיה אבל ביום ראשון אינו יוצא בו אפי׳ בדיעבד משום דבעינן לכם אך אם אחר שביטלו נתני לישראל במתנה או מכרו לו אז יוצא בדיעבד אפי׳ ביום א׳:

נ **נ) שם בהגה. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ו.** ר״ל דשם הביא מור״ם ז״ל בהגה לסעי׳ ג׳ דיש מחמירין דאפי׳ בשל עכו״ם אינו יוצא אלא בנתבטל בעיו״ט. ולענין דינא עיין בדברינו לשם או׳ ל״ב:

נא **נא) [סעיף ד׳] גנות הצעירים וכו׳** כ״כ מרן בב״י משם או״ח וכ״כ הריטב״א בחי׳ סוכה ריש פ׳ לולב הגזול והאריך בחי׳ לע״ז דף רא ע״ב יעו״ש והט״ז כתב לא ידעתי פירושו ול״נ שהוא לשון נגזר מהפסוק והשבתי ידי על הצוערים דסוף זכריה ועי״ש ברש״י ומהר״י אבראבאניל. ברכ״י או׳ ג׳:

נב **נב) שם. גנות הצעירים וכו׳** דאינם לא משמשי ע״ז ולא ניי ע״ז ופירותיהם וכל אשר להם מותרים בהנאה. בית השואבה או כ״ח:

נג **נג) שם. מותר ליטול משם וכו׳** דאין הקדש לע״ז כמ״ש בע״ז דף נ״א ע״ב ע״ז שהיה לה גינה וכו׳ ביאורי הגר״א:

נד **נד) שם. מותר ליטול משם וכו׳** ולפי המבואר ביו״ד סי׳ קמ״ג סעי׳ ג׳ ובש״כ ובט״ז שם אין מותר ליטול מהם כ״א כשהוא בחנם ולא בשכר אפי׳ אם המעות נוטלין הכהנים לעצמן ולא לע״ז ואפשר דשם מיירי שמתחלה נדבו הגינה לשם ע״ז והפירות יהיו שייכים למשמשיה להכי אסור להנות למשמשיה והכא מיירי שהגינה לא נדבו מעולם לשם ע״ז ולדעת רמ״א שם בהגה בכל גווני יש להקל אם הגינה אינה עומדת בחצר הע״ז והמעות מגיע רק לכהנים ולא לצרכי ע״ז יעו״ש. מ״ב או׳ כ״ו:

נה **הנ) שם. מותר ליטול משם וכו׳** ומ״מ אם יש אחרים אעפ״י שאינם יפים כזו יקח אחרים. ס״ח סי׳ תל״ח מ״א ס״ק י״ד:

נו **ונ) שם בהגה. כל זמן שאין עובדין האילן.** אבל כשהתחילו לעבדו כל השריגים והעלים והפירות שיוציא כל זמן שהוא נעבד אסורים בהנאה. אבל כל מה שיש שם בשעה שעבדו הן פירות הן שריגים ועלים הכל מותר ואינו אסור אלא מה שיוצא אחר שנעבד כמ״ש בש״ע יו״ד סי׳ קמ״ה סעי׳ א׳ ובש״כ

שם. ומ״ש שכל מה שיש שם בשעה שעבדו מותר היינו להדיוט אבל לצורך מצוה לכתחלה לא יטול משום דמאיס וכמ״ש לעיל או׳ מ״ו יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ י״א. ומ״ש הט״ז סק״ה עיין מה שהקשו עליו א״ר או׳ ז׳ והנה״ש או׳ ג׳ והלב״ש ומ״ש ליישב א״א שם:

נז זן) [סעיף ה׳] כל אלו שאמרנו וכו׳ זהו דעת הרמב״ם והרי״ץ גיאת ובעל העיטור וה״ר יונה אבל דעת הרא״ש והטור כמו שפסולין בראשון כך פסולין כל שבעת הימים חוץ משאול וחסר שמותר מיום ראשון ואילך כמ״ש בטור וב״י יעו״ש וכ״ה דעת הירושלמי ורי״ו כדברי הרא״ש והטור כמ״ש לעיל סי׳ תרמ״ה או׳ כ״ו וסי׳ תרמ״ו או׳ ד׳ יעו״ש ועכ״כ יש ליזהר לכתחלה לצאת אליבא דכ״ע ובפרט שיש בזה ספק ברכות וק״ל סב״ל אפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ ח״י או׳ ז׳ יעו״ש:

נח חנ) שם. או מפני גזל וגניבה וכו׳ עיין לעיל או׳ ח״י שכתבנו שיש פוסלין בגזול לגזלן עצמו גם בשאר הימים והש״ע חושש להם לכתחלה היכא דאפשר יעו״ש וגם מור״ם ז״ל כאן בהגה כתב ויש פוסלין בגזול כל ז׳ ימים וע״כ אין לברך על הגזול כל שבעה אפי׳ אם א״א באחר משום ספק ברכות. ועיין לקמן או׳ ס׳:

נט טנ) שם. ביו״ט הראשון בלבד וכו׳ והעושים שני יו״ט ית׳ לקמן בש״ע:

ס ס) שם הגה. ויש פוסלין בגזול כל שבעה וכו׳ משום דהו״ל מצוה הבא בעבירה ואין לברך עליה. ט״ז סק״ו. והמש״ז אות ו׳ כתב דגם לדעת הרמב״ם אין לברך על הגזול בשאר הימים רק יוצא בו י״ח. וכ״כ הנה״ש אות ד׳ מ״ב אות ל״א. ואפשר אף בלא ברכה אינו יוצא י״ח כלל ועל כן אם אפשר יש ליטול אחר אם כבר נטל את זה אלא שלא יברך משום ספק ברכות. מש״ז שם:

סא סא) שם בהגה. ומותר ליטול לולב חבירו וכו׳ אבל אסור ליקח מביתו לבהכ״נ או איפכא כמ״ש סי׳ י״ד סעי׳ ד׳ מ״א ס״ק ט״ז. ועיין בדברינו לשם או׳ ע״ז ואו׳ י״ז ואו׳ י״ט מה שיש חילוקי דינים בזה יעו״ש:

סב סב) שם בהגה. בלא דעת חבירו וכו׳ ואפי׳ למ״ד גזול פסול כל ז׳ אם נטל אדם לולב חבירו בע״כ כדי לצאת בו ולא נתכוון לגזלו אלא להחזירו מיד אחר שיצא בו יוצא בו ביום ב׳ דשואל שלא מדעת כה״ג לא הוי גזלן ואינו חייב באונסין דל״ד לשואל דעלמא שיש בו הנאת ממין. או״ח אות י״ט בשם בעה״ת. ער״ה אות ה׳ וה״ד בדיעבד אבל לכתחלה ודאי שלא יעשה כן לקחת בע״כ של חבירו ואדרבא אם בעליו עמו צריך ליקח רשות דאין סומכין על החזקה במקום שאפשר לברך בנקל וכמ״ש לעיל סימן י״ד אות י״ט יעו״ש. ועיין לקמן סי׳ תרנ״ח או׳ פ״ז:

סג סג) שם בהגה. בשאר הימים דניחא ליה וכו׳ אבל ביו״ט ראשון אסור ליטול שלא מדעת ולא ניחא ליה ליתן במתנה ע״מ להחזיר ולקיים מצוה בממוניה לא אמרינן. מש״ז אות ז׳ ור״ל דביום א׳ אינו מועיל אלא עד שיתן לו מרצונו מתנה ע״מ להחזיר משום דבעינן לכם. ועיין לקמן סי׳ תרנ״ח סעיף ד׳:

סד סד) שם בהגה. דניחא ליה לאינש וכו׳ כיון דאין חשש קלקול במה שנוטלו ומנענע בו ול״ד זה ללומד מס׳ חבירו שלא מדעת דאסור מפני שחושש שלא יקלקלנו. תה״ד שם. ט״ז סק״ז. מש״ז אות ז׳ ועיין לעיל סי׳ י״ד סעי׳ ד׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

סה סה) שם בהגה. דניחא ליה לאינש וכו׳ ודוקא פעם א׳ מותר ליטלו בלא דעת חבירו ולנענע בו אבל לא כל ז׳ דאפשר דמקפיד ואסור. מש״ז שם. ומטעם זה נ״ל דה״ה שלא יתן לחבירו בעצמו דאולי הוא מקפיד. מ״ב אות ל״ד. וכבר כתבנו לעיל סימן י״ד אות י״ט דאם יודע שחבירו מקפיד אסור ליקח שלא מדעתו יעו״ש:

סו סו) שם בהגה. וחסר כשר בשאר הימים. וזהו אליבא דכ״ע כמ״ש לעיל אות נ״ז יעו״ש:

סז סז) שם בהגה. וניטל פטמתו או עוקצו וכו׳ ומהר״א מפראג כתב דנטלה פטמתו או עוקצו פסול כל ז׳ והד״מ אות ה׳ חולק עליו והב״ד מ״א ס״ק י״ז וכתב אבל במ״מ משמע דפסול וכ״מ בסימן תרמ״ה סעי׳ ו׳ ובפו׳ ולכן כתב דאין להקל בפטמה יעו״ש. וכ״פ הר״ז אות י״ז דניטלה פטמתו פסול כל ז׳ מיהו דעת הא״ר אות ט״ו להקל וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ י״ב. אבל הא״א או׳ י״ז כתב דצ״ע לדינא אם יוכל לברך יעו״ש ור״ל משום דק״ל סב״ל אכן אם יצטרך עוד ספק בזה אם ניטלה פטמתו בודאי יוכל לברך בשאר יומי. בכורי יעקב. מ״ב אות ל״ו. ועיין לעיל סימן תרמ״ח סעיף ז׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סח סח) שם בהגה. עד שיסיר ניקור העכברים. מיהו הט״ז סק״ח כתב אפי׳ אם הסיר המאוס פסול יעו״ש. אבל הא״ר אות ט״ז כתב על דברי הט״ז הנז׳ דליתא אלא דמותר כמ״ש בכללו דאף בה״ג מתיר בזה עכ״ל וכ״כ המאמ״ר אות ט׳ על דברי הט״ז הנז׳ דאין דבריו מחוורין יעו״ש. וכ״כ בית השואבה

או׳ ן׳ וכ״כ החמ״מ או׳ ט׳ דנראין דברי רמ״א עיקר לדינא יעו״ש. וכ״פ הר״ז אות ך׳ מ״ב אות ל״ז:

סט סט) שם בהגה. עד שיסיר ניקור וכו׳ ומשמע מלשון זה דבדיעבד אם נטל בלא הסרת ניקור העכברים יצא ומשאר דברי הפו׳ משמע דלא יצא ולדינא אף דבודאי צריך לנקר ולחזור וליטיל עכ״פ לא יברך. מ״ב בשה״צ אות ל״ד. ועיין לקמן אות ע״א:

ע ע) אם נקבוהו תולעים כשר אלא דיש להסתפק אם צריך להסיר מקום הניקור או לא משים דלא מאיסי ומ״מ נכון הוא להסיר הניקור. בית השואבה אות נ״א:

עא עא) שם בהגה. עד שיסיר ניקור העכברים אבל אם היה יבש וכו׳ נראה דס״ל לרמ״א דניקוב עכברים כשר מדינא כדעת רוב הפו׳ אך לכתחלה לא יטלנו עד שיסיר ניקור העכברים אבל יבש או מנומר שפסול מדינא לא מהני הסרה. מ״א ס״ק י״ח. מאמ״ר או׳ ט׳ מ״ב או׳ ל״ז. מיהו דעת המאמ״ר או׳ י״ב להקל אף במנומר ויבש לאחר שהסירו הנימור יעו״ש. ועיין לקמן אות פ״ג:

עב עב) שם בהגה. ומותר לכתחלה להתנות על אתרוג וכו׳ קודם ביה״ש של ליל ראשון. ר״ז או׳ ך׳ מ״ב או׳ ט״ל:

עג עג) שם בהגה. שיהיה כולו ליום ראשון וכו׳ דביום ראשון אתקצאי כולו דהא חסר פסול ולכן צריך להתנות שאינו בודל ממנו מליל שני ואילך אבל אם הפריש אתרוג ליום ב׳ מותר (ר״ל דא״צ שום תנאי) לאכול ממנו ובלבד שישאר כשיעור וכמ״ש הרא״ש והטור וכ״מ בתו׳ (סוכה מ״ו ע״ב ד״ה אתרוג) וכ״כ רי״ו דלא כמ״ש ב״י. מ״א ס״ק י״ט. ור״ל דלא כמ״ש ב״י דצריך להתנות גם בהפריש ליום שני וכמ״ש מחה״ש והלב״ש יעו״ש. אבל בביאורי הגר״א הסכים כדברי ב״י שצריך להתנות וכתב דלא כהרא״ש יעו״ש. ועיין במ״ב שה״צ או׳ ט״ל שכתב דכ״ה דעת הריטב״א וכל הפו׳ הסוברים דאפי׳ בעצי סוכה הוכשר הכל אפי׳ ביותר מכדי הכשר סוכה וכ״ש כאן דהוא גוף אחד עכ״ל:

עד עד) שם בהגה. ומותר אז לכתחלה לאכול ממנו וכו׳ ולצאת וכו׳ פי׳ לאכול ביום ב׳ ולצאת בו ביום ג׳ דהא אסור לאכול קודם נטילה כדלקמן בסי׳ תרנ״ב. מ״א שם. מ״ב או׳ מ״ב.

עה עה) שם בהגה. ולצאת ידי מצוה עם הנשאר. וכתב הר״ן ומיהו כי שרי דוקא בנשתייר רובו דשמו עליו הא לאו הכי לאו אתרוג מקרי ואתרוג אמר רחמנא ולא חצי אתרוג עכ״ל אבל בפסקי מהרא״י סי׳ נ״ב משמע דאפי׳ לא נשאר אלא מיעוט סגי בשני. ד״מ או׳ ו׳ ובלבד שיהא נשאר בו שיעור כביצה כמ״ש לעיל סי׳ תרמ״ח. וכ״מ בב״ח דאפי׳ לדיעה זו צריך שישאר בו שיעור אתרוג. וכ״כ מ״א ס״ק כ״ז. א״ר או׳ י״ג. ר״ז או׳ ך׳ מ״ב או׳ מ״ג. ועיין לקמן או׳ פ״ב:

עו עו) שם בהגה. אלא שאין אנחנו בקיאין בתנאים וכו׳ וכן המנהג עכשיו בכל המקומות שאין להתנות על האתרוג לאכול ממנו ואפשר כי כ״ה לפי הסוד שצריך שיהיה שלם בכל שבעה:

עז עז) שם. והפיסול שהוא משום ע״ז. כגון באשירה של ישראל וכנז׳ לעיל סעי׳ ג׳ יעו״ש.

עח עח) שם. או מפני שאותו אתרוג אסור באכילה. משמע אעפ״י שמותר בהנאה כגון של טבל כיון שאסור באכילה פסול כל ז׳ וכ״ש אתרוג של ערלה ושל תרומה טמאה שעומדים לשריפה דפסולין כל ז׳ דזהו לשון הרמב״ם פ״ח מה׳ סוכה ס״ט וחוזר על מ״ש שם ה״ב יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ל״ח ואות מ״א:

עט עט) ואם אתרוג של ערלה וכיוצא שאינו ראוי לאכילה נתערב באתרוג כשר ואינו ניכר הכשר עיין להריט״א בקהלת יעקב שלו דף ף׳ דפשט ספיקו להחמיר כיון שמצד ספק איסור בשניהם ד״ת הוי בודאי איסור יעו״ש ועיין להרב חקרי לב סי׳ צ״ו דאף שדחה קצת ראיותיו מ״מ מסכים לאיסור יעו״ש. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ג אות ט׳ פ״ת:

פ פ) ואתרוג שהניח תחת המטה שרוח רעה שורה עליו כמ״ש ביו״ד סימן קט״ז אי רשאי לצאת בו. עיין בתשו׳ בנין עולם סי׳ ל״ג שמסיק אם לא מצא אתרוג אחר ודאי שיש ליטלו ולענין ברכה הניח בצ״ע יעו״ש. פ״ת:

פא פא) שם. או מפני שאינם מינם. כגון הדס שוטה שבסי׳ תרמ״ו והצפצפה שבסי׳ תרמ״ז. מ״א ס״ק כ״א. וכן אתרוג המורכב. ר״ז או׳ כ״ג. מ״ב אות מ״ו. ועיין לעיל סי׳ תרמ״ח או׳ קל״ג ומשם ואילך בדין אתרוג המורכב יעו״ש:

פב פב) או שהם חסרים השיעור. כגון אתרוג שהוא פחות מכביצה כמ״ש לעיל סי׳ תרמ״ח סעי׳ כ״ב או לולב שהוא פחות מד״ט והדס וערבה שהם פחותים מג״ט כמ״ש לקמן סימן תר״ן. וכ״כ הר״ז או׳ י״ח. ועיין לעיל אות ע״ה ולקמן או׳ צ״ח:

פג פג) שם הגה. וחזזית פוסלת כל שבעת הימים. דעת הש״ע דחזזית כשרה בשאר הימים ומור״ם הו״ל למימר וי״א אלא דכן דרכו בהרבה מקומות. מט״י. מחב״ר או׳ ד׳ מאמ״ר או י״ב. שע״ת או׳ י״ב. וכ״כ הט״ז סק״ט. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ מ״ח. וכן מ״ש בהגה לעיל אבל ביבש או מנומר שפסול כל ז׳ הוא ג״כ אזיל לשיטתו שמחמיר בהדר כל ז׳ אבל לדעת הש״ע שהעתיק לשון הרמב״ם גם ביבש ומנומר אינו פסול אלא ביום ראשון בלבד. מאמ״ר שם. ביאורי הגר״א שם. מ״ב שם. ועיין לעיל או׳ נ״ז:

פד פד) שם הגה. וחזזית פוסלת וכו׳ ונראה לענין הלכה לסמוך להקל בחזזית כהרמב״ם כיון דבשאר ימים אין חיוב נטילה אלא מדרבנן. ט״ז שם. וכ״ה דעת הא״ר אות ט״ו. ומשמע אף לברך עליו שרי. מש״ז אות ט׳ והשע״ת אות י״ב כתב דלדינא נראה דאין לברך עליו בדאיכא אחר יעו״ש. וכ״כ הר״ז אות י״ט דאין לסמוך ע״ז רק בשעת הדחק דא״א באחר. וכ״כ מ״ב או׳ מ״ט. ועיין לעיל או׳ נ״ז:

פה פה) שם. והעושים שני יו״ט וכו׳ דדעת הרא״ש והטור יו״ט שני דינו כיום ראשון אבל מדברי הרמב״ם נראה דיו״ט ב׳ דינו כשאר ימים וטעמא משום דבקיאין בקביעא דירחא והר״ן והמ״מ הזכירו ב׳ סברות הללו והעלה הר״ן דפסול בראשון בשני נוטלין אבל ברוכי לא מברכינן כמ״ש בטור וב״י יעו״ש. ופסק בש״ע כדברי הר״ן. וכ״כ בד״מ אות ז׳ דטוב לעשות כדברי הר״ן אם אין לו אתרוג אחר אבל אם יש לו אחר לא יטול את זה עד לאחר שבירך על הכשר ובזה יוצא מידי ספיקא עכ״ל ור״ל דאם יטול הפסול תחלה הרי יצא י״ח למ״ד ואיך יוכל לברך אח״כ על הכשר:

פו פו) שם. אבל ברוכי לא מברכינן. והגם דבליכא אחר גם ביום ראשון נוטלין ולא מברכין כמ״ש לקמן בסעיף ו׳ שם מיירי בדליכא אחר כלל וכאן מיירי בשיש בנמצא ע״י טורח וקמ״ל דבשני א״צ לטרוח. א״נ בפסולי ראשון ביום א׳ רק הש״צ נוטל שלא תשתכח תורת לולב ולא יחיד ובשני נוטלין כל יחיד בלא ברכה דבקיאין בקביעא דירחא. מש״ז אות יו״ד:

פז פז) ופסול מחמת ספק פלוגתא וכדומה ביום א׳ לכאורה בשני מברך דעל ס״ס י״ל דמברכין וי״א דמזלזל ביו״ט שני אם מברך. מש״ז שם. ועיין לעיל סימן י״ח אות ז׳:

פח חפ) שם בהגה. יברך על של חבירו מדעתו. פי׳ יתן לו במתנה בענין דמהני אפי׳ ביום ראשון (דהיינו מתנה ע״מ להחזיר) אבל שלא מדעתו אעפ״י שכתב לעיל דמותר דניחא ליה לאינש למיעבד מציה בממונו מ״מ הוה כשאול ופסול ביו״ט ראשון וגם בשני מספק. ט״ז ס״ק י״א. א״ר אות י״ח. א״א אות כ״ג. ר״ז או׳ כ״א. מ״ב אות נ״א:

פט טפ) שם בהגה. יברך על של חבירו מדעתו. ואח״כ יטול את זה. מ״א ס״ק כ״ג. ור״ל בתחלה יצא בשל חבירו הכשר שנותן לו במתנה ע״מ להחזיר ואח״כ יטול את זה שאינו כשר להלל ולניענוע. א״א שם. ר״ז שם. מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ תרמ״ח אות ח׳:

צ צ) [סעיף ו׳] בשעת הדחק וכו׳ ולא מקרי שעת הדחק אלא א״כ אין בכל העיר ד׳ מינים כשירים אבל אם יש לאחד ד׳ מינים כשירים לא הוי שעת הדחק ויברך על של חבירו ויעשה הנענועים בשלו אם א״א בשל חבירו. ח״א כלל קמ״ט אות ז׳ מ״ב אות נ״ב:

צא צא) שם. כל הפסולין נוטלין וכו׳ מחמת מום. אבל שאינן מינן וגזול פסולין רפי׳ בשעת הדחק כמו פריש ורמון דגזרינן דאתי למטעי בהו. מ״א ס״ק כ״ד. מיהו בגזול יש מתירין ליטול בשאר הימים בלא ברכה אם א״א באחר כמ״ש לעיל אות ס׳ יעו״ש. ועיין לקמן אות קא:

צב צב) ואם אין בכל העיר ד׳ מינים כשרים יטול מה שנמצא ב׳ או ג׳ מינין ויעשה כל הנענועים וכן הש״צ ובלבד שלא יברך אבל אסור ליקח מין אחר דיבואו לטעות בשאר שנים משא״כ בג׳ מינין לא יבואו לטעות דהכל יודעים שצריך ד׳ מינין. ח״א שם. ומנענע בהן קודם הלל דהיינו בשעה שהיה מברך אם היה כל ד׳ מינין וכן בשעת הלל ינענע ג״כ לזכר בעלמא בין ביום א׳ בין ביום ב׳ בין בשאר הימים. תו׳ חיים על ח״א שם. מיהו דעת רש״ל בתשו׳ סי׳ ח׳ דאין לנענע בזה רק הש״צ ולא היחידים יעויין שם אבל האחרונים העתיקו דברי ח״א הנז׳:

צג צג) וכתב הכלבו חסר ויבש וחזזית ותפוח ושלוק ונטלה פטמתו ועוקצו ונפרצו עלי הלולב ונסדק וכווץ ועקום והדס דשחורת ואדומת כשרים בשאר ימים אבל הדס שוטה וצפצפה וכן אתרוג כושי או גדלו בדפוס כמין בריה אחרת פסולין לעולם וכן חרות (עיין לעיל סי׳ תרמ״ה אות י״ג) שאין זה לולב כלל ע״כ. ומזה יש ללמוד לשעת הדחק ביום ראשון. א״ר או׳ כ״א. ור״ל דביום א׳ בשעת הדחק חסר וכו׳ נוטלין ולא מברכין. מיהו גם בשאר הימים יש פלוגתא אם יברך על אלו חוץ מחסר כמ״ש לעיל אות נ״ז ואות פ״ג ולקמן אות צ״ז אלא דנ״מ על אלו שכתב פסולין לעולם שאין ליטול אפי׳ בשאר הימים ובלא ברכה שאין מועילין כלום:

צד צד) **שם. נוטלין ואין מברכין.** נוטלין אפי׳ ביום א׳ כדי שלא תשתכח תורת לולב מישראל ואין מברכין כיון דהוא לזכר בעלמא. ביאורי הגר״א. מ״ב אות נ״ד:

צה צה) **שם. נוטלין ואין מברכין.** לאו דוקא אחיזה אלא אפי׳ נענוע כדינו ודוקא לש״צ אבל לא ליחידים. רש״ל בתשו׳ סימן ח׳ כנה״ג בהגה״ט. עו״ש אות ב׳ א״ר או׳ י״ט. ומשמע שאין מברכין גם שהחיינו. עיין תשו׳ שע״א. א״ר שם. ור״ל ששם בתשו׳ שע״א סי׳ ל״ה צדד בזה והניח בצ״ע יעו״ש. והב״ד השע״ת אות י״ד. ומיהו מ״ש רש״ל ודוקא לש״צ וכו׳ עיין לעיל אות צ״ב דמשמע דגם היחיד יכול לנענע:

צו צו) **שם. נוטלין ואין מברכין.** והרדב״ז ח״א סימן קי״א כתב דיש מקומות נוהגין לברך יעו״ש. והב״ד כנה״ג בהגב״י. ע״א ס״ק כ״ה:

צז צז) **שם הגה. ויש מכשירין לולב יבש וכו׳** הרמב״ם ס״ל כן וטעמו כתב המ״מ כיון שזה הזכירו בגמרא בפי׳ וע״כ אין מועיל בלולב שעת הדחק אלא בפסול דיבש רע״ז איתא בגמ׳ דהיו מורישין לולביהן לבני בניהם כדי לסמוך נדז בשעת הדחק אבל בנחלקה התיומת ושאר פסולי דלולב לא עדיף משאר מינים שלא הוזכר בגמ׳ וע״כ לא יברך על שום א׳ מהם ואפי׳ בשעת הדחק זולת ביבש. ט״ז ס״ק י״ב. אבל במ״ב סי׳ י״ז כתב דהטור והרא״ש ורי״ו וכלבו ס״ל דכל ד׳ מינין יבשים כשרים בשעת הדחק וה״ה שאר פסולים והא דלא כתב המרדכי הדין באתרוג יבש משום דשכיח בכל השנה אתרוגים חדשים. והא דמברכין אלולבים והדסים אפי׳ איכא אחרים לחים משום שהלחים אינם לחים גמורים רק שיש בהם מיעוט לחות וא״כ הלחים והיבשים כמעט דומים זה לזה אבל אי איכא לחים גמורים אפי׳ היבשים אינן יבשים גמורים אין לברך ובדיעבד אם בירך על יבש איכא לספוקי אם יצא ולכן יחזיר ויטול לח בלא ברכה אבל אם בירך על יבשים גמורים ואיכא לחים גמורים משמע שם אפי בדיעבד לא יצא עכ״ל והב״ד ע״א ס״ק כ״ו וא״ר או׳ י״ז. וכתב שם המ״א ודבריו בנוים ע״פ הפו׳ האחרונים לכן אין להקל עכ״ל ור״ל דאין להקל אף בשעת הדחק רק בלולב והדס כמ״ש בהגה:

צח צח) **שם בהגה. וכן נוהגין לברך על לולבין יבשים וכו׳** ה״ה דיכול לברך על לולב שאין בו אלא ג״ט היכא דלא יש אחר. רבינו ישעיה הראשון בתשו׳ כ״י סי׳ ר״ב. ומדבריו משמע דגם ביבש לא יברך אלא כשאין שם לח כלל. ברכ״י או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ פ״ב ולקמן סי׳ תר״ן או׳ ו׳ ודוק:

צט צט) **שם בהגה. אפי׳ בדאיכא אחרים לחים.** היינו שאינם לחים גמורים כמ״ש לעיל או׳ צ״ז:

ק ק) **שם בהגה. ויש מקילין אפי׳ בהדס יבש.** דג״כ אינו מציי לחין משא״כ בערבית דמצייות לחין ובאתרוג לא רצו להקל לדיעה זו משום דכתיב בהדיא בתורה פרי עץ הדר. מ״ב או׳ נ״ז:

קא קא) **שם בהגה. אבל בלא ברכה יכול ליטול וכו׳** צ״ע דהא כבר כתב הרב״י דין זה ואפשר דבא לומר דאפי׳ שאינם מינם יכול ליטול דלא כמ״ש לעיל יעו״ש. מ״א ס״ק כ״ח. ור״ל דלא כמ״ש המ״א עצמו לעיל ס״ק כ״ד בדעת הש״ע והבאנו דבריו לעיל או׳ צ״א יעו״ש. ועיין בביכורי יעקב שכתב דמה שהוסיף רמ״א הוא שהב״י כתב בשעת הדחק שאין נמצא כשר יטול בלא ברכה אבל אכתי לא שמענו אם ימצא אח״כ כשר רק שעתה אין בידו כגון שאחר מברך הלל בלולבו הכשר והבטיחו שאחר הלל יתן לו אם יכול לברך לעת עתה הלל בלולבו הפסול בלא נאמר שיכנס. עי״ז לספק ברכה אם יטול הכשר אח״כ קמ״ל הרמ״א דבלא ברכה יכול ליטול לכתחלה כיון בזה ודאי פסיל הוא יכול לברך אח״כ על הכשר. וכתב עוד ודוקא פסול ודאי אבל ספק פסול לא יטול בלא ברכה קודם שיטול של חבירו הכשר דאם כשר הוא כבר יצא ולא יכול שוב לברך על נטילה של הכשר. ואם עבר ונטל הספק תחלה בלא ברכה מ״מ לא יברך כשנוטל הכשר אח״כ דסב״ל. מ״ב או׳ נ״ט ובשה״צ או׳ ס״ח. וע״כ יש מקומות שאין נמצאין ד׳ מינים כשרים אלא מעט אחד בעיר ושנים במשפחה שהולכים הקהל לברך על הכשר תחלה אצל מי שנמצא אתו כשר לכ״ע ואח״כ בשעת ההלל כל אחד מנענע בלולבי שיש בו פיסול או ספק:

סימן תרנ

א א) **[סעיף א׳] שיעור הדס וערבה ג״ט.** ואם העלין שלהם יוצאין למעלה מן העץ צריך שיהיה בעצם העץ שיעור זה. חי׳ הריטב״א. מ״ב או׳ א׳:

ב ב) **שם. ושדרו של לולב ד״ט.** לבד מעלין העולין למעלה מהשדרה. טור וב״י. לבוש. לב״ש. מאמ״ר או׳ א׳ ר״ז או׳ א׳ ח״א כלל קמ״ט או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ב׳:

ג ג) **שם. באמה בת ה׳ טפחים עשה אותה ששה וכו׳** פי׳ דטפחים אלו שאמרנו ג׳ להדס וערבה וד׳ ללולב אינם טפחים גמורים של ד׳ גודלים אלא אמה בת ה׳ טפחים שהם עשרים גודלים צריך לחלקה לששה ונמצא שאין לכל טפח רק ג׳ גודלים ושליש ומאלו הטפחים קטנים הוא שאמרו ג׳ להדס וכו׳ וטעם הי״א הוא משום דס״ל דטפח היתר של לולב הוא טפח שלם של ד׳ גודלים. והי״א בתרא סברי דכל טפחים אלו שלמים הם. מאמ״ר או׳ ב׳:

ד ד) **שם. שהם עשר גודלים.** הא ודאי רוחב גודל של אדם בנוני ולא לפי הלוקח אותו לולב. רו״ח. וצריך לשער במקום רוחב הגודל ולא מראשו שהוא קצר כמ״ש לעיל סימן י״א אות י״ד וגם יהיה הגודל בשעת מדידה עומד כברייתו ואין לדחוק אותו מפני שהוא מתרחב כמ״ש לעיל סימן ק״צ אות ט״ז יעו״ש:

ה ה) **שם. ושיעור שדרו של לולב י״ג גודלים ושליש גודל.** והר׳ יונה מנח ביה סימנא מי בעל דברים יג״ש שהלולב שאומרים בו דברים הרבה והיינו ברכת לולב והלל שיעורו יג״ש דהיינו י״ג גודלים ושליש. ב״י:

ו ו) **שם. י״ג גודלים ושליש.** ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק וכן בדיעבד שכבר בירך על אגודה שאין בה רק כשיעור זה יצא וא״צ לחזור ולברך אלא יטול מינים כשרים בלא ברכה. ר״ז אות א׳ ופחות מזה פסיל אפי׳ בדיעבד כל שבעת הימים. מ״ב אות ח׳ ועיין לעיל סימן תרמ״ט אות צ״ח:

ז ז) **שם הגה. וכן נוהגין לכתחלה.** והב״ח כתב דלענין הלכה נקטינן לחומרא דבעינן ג״ט שלמים להדס שהם י״ב גודלין ובלולב ד״ט שלמים שהם ט״ז גודלין. שכנה״ג בהגב״י. בגדי ישע:

ח ח) **לולב** הקצר בשיעור מצומצם אינו יכול להאריכו ע״י חיבור בדבר אחר שלא יבואו לטעות בלולב שאין בו שיעור. תשד׳ ב״ד סי׳ תנ״ג. ובליקוטי עדות ביעקב סי׳ ק״ח מתיר כמו באזוב דתנן פ׳ י״ב דפרה דמספקו בחוט. פ״ת. פת״ע או׳ ו׳:

ט ט) **[סעיף ב׳] צריך שיצא שדרו של לולב למעלה מהם טפח.** משמע מלשון צריך שהוא לעיכובא דאם לא היה יוצא טפח יתר עליהם לא יצא י״ח. ומיהו נראה דגם לדיעה זו אינו מעכב אלא אם שני המינים שוים ללולב או יתרים עליו אבל אם לא היה אלא מין א׳ גבוה והאחר למטה ממנו אינו מעכב אלא דא״צ לדקדק בזה לענין דינא דהעיקר הוא כסתם דיעה א׳ דאין להם שיעור למעלה בכל ענין אפי׳ יהיו גבוהין שני המינין על הלולב אינו מעכב. מט״י. אמנם הער״ה כתב על דברי המט״י הנז׳ דליתא דמרן בב״י לא הביא חולק על הר״ן בזה יעו״ש גם הכלבו כ״כ בשם רי״ץ גיאת וכ״כ הריטב״א בחי׳ וכ״נ דעת הרמב״ם והמרדכי וכ״כ או״ח או׳ ה׳ שכ״פ הרמב״ם וריא״ג אלא שכתב וי״א דכל שיהא לו שיעור לא אכפת לן ביציאתו מן ההדס יעו״ש א״כ דעת רוב הפו׳ דלעולם צריך שיצא הלולב טפח ומוכח דאפי׳ מן א׳ גבוה מעכב ומרן כתב דין זה בשם יחיד משום דבב״י לא הביא אלא דברי הר״ן יעו״ש. וכ״כ בית השואבה או׳ ד׳:

סימן תרנא

א א) **[סעיף א׳] מצות ד׳ מינים שיטול כל א׳ לולב א׳ וכו׳** וכ״ה בהקדמת התיקונים ובזוה״ק פ׳ פנחס דף רנ״ו ע״א ובס׳ מגיד משרים למרן ז״ל פ׳ אמור ובשער הכוו׳ דף ק״ה ע״ג ועי״ש שנתן טעם בסוד שהם רומזים אל בחי׳ ז׳ חסדים ג׳ בדי הדס חסד גבורה תפארת. שני בדי ערבה נצח והוד. לולב יסוד. אתרוג מלכות עטרת היסוד יעו״ש. ועוד עי״ש בשער הכוו׳ דף ק״ו שכתב דלולב ומיניו נרמזו בשם ב״ן הוי״ה במילוי ההי״ן ג׳ בדי הדס באו׳ יו״ד. ב׳ ערבות בהה׳ ראשונה. לולב באות וו׳ (לפי שהוא בחי׳ היסוד וגם כולל ו״ק) אתרוג הה׳ אחרונה (לפי שהיא בחי׳ העטרה והחסד שבה) יעו״ש. ועוד עי״ש שכתב לולב גי׳ חיים וכן הדס גי׳ חיים ע״ה יעו״ש. ירושלמי פרי עץ הדר כנגד אל אחד. כף אחת נגד גוי אחד. וענף עץ עבות ג׳ נגד ג׳ אבות. וערבי נחל שתים נגד שני לוחות. א״ר אות א׳ ועוד עיין בסה״ק ישמח ישראל דרוש עה״ת פ׳ אמור מה שכתבתי רמזים בזה יעו״ש:

ב ב) **שם. שיטול כל אחד לולב אחד וכו׳** ביו״ט ראשון יותר טוב לילך למקום שיש בו לולב מלילך למקום שמתפללין. מ״א ריש הסי׳ וביו״ט שני י״ל אנן בקיאין בקביעא דירחא ולא הוי ספק תורה א״כ אם לילב ספק ותפלה ודאי ביו״ט ראשון ילך למקום לולב וביו״ט שני כה״ג ילך למקים שודאי מתפללין. א״א ריש הסי׳ והוא על דרך שנת׳ לעיל סי׳ תקצ״ה לגבי שופר יעו״ש ובדברינו לשם:

ג ג) **שם. שיטול כל אחד לולב אחד וכו׳** ולא שיטול אחד בעד כולם כדאיתא בסוכה דף מ״א ע״ב ולקחתם שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד והטעם כתבו שם התו׳ מדלא כתיב ולקחת לשון יחיד יעו״ש ומשמע דה״ה בשאר הימים בעינן לקיחה ביד כל אחד ואחד וכ״כ בתשו׳ חת״ס סימן קפ״ב וחלק על רב אחד שאמר דבשאר הימים לא בעינן לקיחה ביד כל אחד ואחד יעו״ש. והב״ד האחרונים:

ד ד) **שם. וב׳ ערבות. וג׳ הדסים וכו׳** נטלו כל הקהל ולא היה בלולב אלא ב׳ הדסים צריך לחזור וליטול לולב בג׳ הדסים ואין כאן משום מוקצה אך לא יברכו. כנה״ג בתשו׳ חא״ח ח״ב סי׳ מ״ז. וכ״כ בתשו׳ ב״ד סי׳ תנ״ה. ברכ״י או׳ ב׳ שע״ת אות א׳:

ה ה) **וכתב** שם בתשו׳ ב״ד דאם נטל בד אחד של ערבה צריך לחזור ליטול ולברך משום דערבי נחל כתיב תרתי משמע יעוש״ב. ברכ״י שם. ומיהו עיין בספרו יוסף אומץ סי׳ ב׳ שכתב להשיג על דברי הב״ד הנז׳ דקא פסיק ותני דבעי שתי ערבית דערבי כתיב והרי יש דרשות אחרות לרבות של בעל ושל

הרים או א׳ ללולב וא׳ לערבה וע״כ כתב דאם נטל לולב ואחר כך מצא כי אין שם אלא ערבה אחת ישים ערבה אחרת ויטול כל הד׳ מינים פעם אחרת אבל לא יברך כיון דלדעת כמה גדולים יצא י״ח יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב אות ב׳ להשיג על דברי הב״ד הנז׳ ודעתו שאין לברך עוד פעם אחרת כיון דיש כמה פו׳ דסברי דיצא י״ח יעו״ש. ועיין לקמן אות קכ״ג:

ו ו) **נכרי** שהביא ערבה לישראל ביו״ט שנתלשה בו ביום שהיה חושב שהוא מותר והניחו בלולבו אסיר לטלטלה. הרשב״א בתשו׳ סי׳ רצ״ז ומהרשד״ם בחא״ח סימן כ״ב מתיר אבל מהרח״א בס׳ עץ החיים דף קמ״א ע״ג דחה דבריו וכתב לאסור כדברי הרשב״א יעו״ש. והב״ד י״א בהגה״ט. ועיין עוד מזה לקמן סי׳ תרנ״ה אות י״ב ואות י״ג:

ז ז) **שם. וג׳ הדסים.** ובשעת הדחק שא״א באחר סגי בג׳ קטומים ויכול לברך עליהם גם כן כמ״ש לעיל סי׳ תרמ״ו אות נ״ט יעו״ש:

ח ח) **שם הגה. ובמקום דליכא הדס כשר סגי ליה בחד דלא קטום.** והרמב״ן ס״ל דאפי׳ בחד וקטום סגי כמ״ש הרב״י והר״ן וכדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק. מ״א סק״א. ומיהו מ״ש והרמב״ן ס״ל דאפי׳ בחד וכו׳ כ״ה נמי בא״ח שהביא ב״י בסימן תרמ״ו וכמ״ש הברכ״י בסימן זה אות ג׳ והער״ה אות א׳ יעו״ש. אלא שכתב המ״מ פ״ז מה׳ לולב על דברי הרמב״ן הנז׳ שדעת כל הגאונים לפסוק במנין כר׳ ישמעאל דבעי׳ ג׳ הדסים וכדברי הרמב״ם יעו״ש והב״ד ב״י בסימן זה וכ״כ הב״ח בסימן זה על דברי הרמב״ן הנז׳ אבל דעת כל שאר המחברים כדברי הטור דבעינן ג׳ בדוקא יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ דב״ש סימן פ״ד על קהל א׳ שלא נמצא בו ביו״ט ראשון ממין ההדס הנאגד בלולב אלא בד אחד בלבד והביא דברי הפו׳ הנז׳ וסיים כיון דבעיקר הדין נחלקו הפו׳ חדשים גם ישנים וספיקא היא דאי׳ הטוב והישר הוא ליטול ביד אותו בד ההדס עם שאר הג׳ מינים כדי לקיים מספק את המצוה בלי ברכה מאחר דק״ל ברכות אינם מעכבות וסב״ל יעו״ש והב״ד השע״ת אות א׳ ומשמע דאין חילוק בזה בין יום ראשון לשאר הימים כיון שהם חסרים השיעור למ״ד וק״ל סב״ל:

ט ט) **שם. ומצוה לאגדם וכו׳** ואע״ג דק״ל כרבנן דלולב א״צ אגד מ״מ מצוה לאגדם משום נוי דכתיב זה אלי ואנוהו. סוכה ל״ג ע״א. טור וב״י. לבוש. וא״כ כיון דמצוה לאגדם לכ״ע י״ל קודם שיקשיר יאמר לשם יחיד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקשור הדס וערבה עם הלולב לתקן את שורש מציה זו וכל מצות הכלולים בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳:

י י) **שם. בקשר גמור וכו׳** דתניא הותר אגדו ביו״ט אוגדו כאגודה של ירק וכו׳ הא בחול יש לאגדו אגד הנאסר בשבת ויו״ט ואין אסור אלא שני קשרים זה על זה. מרדכי פ לולב הגזול. ב״י:

יא יא) **שם. בקשר גמור וכו׳** בתשו׳ אגורה באהליך דף י״ב מביא בשם בית דוד שתמה על מנהג העולם שלא לעשות קשר אלא עושין מן עלי לולב כמין בית יד ותוחבין בו והוא חלק עליו ומתיר דגם זה נקרא קשר יעו״ש. והב״ד פ״ת. מ״ב אות ח׳ ומ״מ הנכון לקושרם ביחד ואח״כ לתוחבן בבית יד אם חפץ בבית יד כדי לצאת אליבא לכ״ע. ועיין לקמן או׳ י״ד:

יב יב) **שם. בקשר גמור וכו׳** ומצוה שיאגדנו שלא יתפזרו ענפי ערבות לכאן ולכאן. מט״מ סי׳ תתקכ״ו. של״ה דף רמ״ה ע״ב. ור״ל כדי שיהיו נוגעים בלולב ולפי זה ה״ה בהדס אלא דנקט ערבה משום דענפיה רכים יותר מהדס ועשוים להתפזר מהלולב:

יג יג) **שם. בקשר גמור וכו׳** ויאגדם דרך גדילתם לכן יזהר בהדס להתיר אגודתו לראות אם מונח כתקנו כי הגוים לפעמים נותנים עוקצי של זה לצד עיקרו של זה ולפעמים גם כופפים ראשיהם לתווך כדי שלא ינשרו העלין ואז לא מונח כדרך גדילתו. אך יזקוף ויפשוט ראשי הגבעול ויניחם כולם דרך גדילתם. מט״מ שם. של״ה שם. א״ר אות ב׳ שע״ת או׳ ב׳:

יד יד) **ויאגוד** ערבה בשמאל וההדס בימין ולולב באמצע כן הוא בדרשות אבן שועב והוא על דרך סוד. של״ה שם. ט״ז סימן תר״ן. מ״א סימן זה סק״ד. אמנם הרב מהר״י צמח כתב וז״ל אופן קשירת הלולב עם מיניו תשים ג׳ הדסים א׳ בצד ימין וא׳ בצד שמאל ואחד באמצע (וכ״ה בזוהר פ׳ תצוה דף קפ״ו ע״ב) והלולב תקח אותו השדרה נגד פניך כי צד הימין שלו הוא לימינך והשמאלי לשמאלך ואותו בד ההדס שתשים באמצע תטה אותו לצד ימין כי כבר ידעת כי הלולב הוא היסוד המושך מן הדעת דרך חוט השדרה והבד ימין הוא חסד והבד שמאל הוא גבורה והבד האמצעי הוא ת״ת כי הוא מטה כלפי חסד לכן תטה אותו אל הימין וידעת כי ג׳ הדסים הם נגד חג״ת ושני ערבות הם נו״ה ותשים א׳ בימין וא׳ בשמאל כך שמעתי מהר״ן שאמרו בשם הרח״ו שאמר בשם מורי זלה״ה עכ״ל פרע״ח שער כ״ט סיף פ״א. נגיד ומצוה. מ״א שם. הרדב״ז ח״א סי׳ ק״ע וכתב וכן אני נוהג:

טו טו) **וכתב** אבן שועב בדרשותיו וצריך ליטול פנים בפנים פני הלולב כנגד פני הנוטל והשדרה לחוץ. אבל בעל תולעת יעקב כתב היפך זה כי הבא ליטול את הלילב יטלני ושדרתו כלפי פניו ופני הלולב כלפי חוץ והסוד וראית את אחורי ופני לא יראו יעו״ש והב״ד השל״ה שם. וכתב ומאחר שהרב

בעל תולעת יעקב היה רב גדול בחכמת הקבלה וכל דבריו ע״פ הזוהר ראוי לנהוג כוותיה יעו״ש. והא״ר בסימן תר״ן כתב דהעיקר כדברי אבן שועב דאיכא כמה רבוותא דסברי כוותיה יעו״ש. אבל הרדב״ז שם כתב דאני ניטל אחורי הלולב כנגד פני לקיים וראית את אחורי וכו׳ וכן ראוי לפי סוד המצוה וכן נמצא בספרי הקבלה וכ״כ השה״ל בשם המדרש. ואפי׳ לפי הפשט ראוי לעשות כן וכו׳ וכן ראיתי נוהגין המקובלים הראשונים יעו״ש. והב״ד הברכ״י אות א׳. וכ״כ המש״ז בסימן תר״ן דהעולם נוהגין כתולעת יעקב. וכ״ה לפי דברי האר״י ז״ל כמ״ש באו׳ הקודם. וכ״כ בן א״ח פ האזינו אות י״ג:

טז טז) שמעתי משם האר״י ז״ל שצריך לעשות ח״י קשרים כנגד ח״י חוליות שבשדרה ויעשה ט״ו קשרים בלולב. וג׳ קשרים באגד הערבה וההדס. י״א סימן תר״ן בהגב״י. מיהו יש נוהגין לעשות כל הי״ח קשרים בלולב משום שהוא רמז לשדרה חוץ ממה שקושרים ההדס והערבה עם הלולב שזו בחי׳ אחרת:

יז טוב) שם. ויכול לאגדם במין אחר. ולית ביה משום בל תוסיף כיון דאין חובה לאגדו האי לחודיה קאי והאי לחידיה קאי. ב״ח. ומשום חציצה נמי ליכא אף על גב דהקשר מפסיק בין ידו ללולב דכיון שהוא לנאותו אינו חוצץ. טור. לבוש. מ״א סק״ב. ר״ז אות ג׳ ואות ד׳. מ״ב אות ט׳:

יח חי) שם בהגה. ע״כ יזהר ליקח החוט שרגיל להיות סביב ההדס. פי׳ שרגילין לקנות בדי הדס מן העכו״ם אגודה אגודה וקאמר שצריך ליקח אותו החוט שאוגדין בו ההדס כיון שאינו לצורך אגודת הלולב אבל מה שאוגדין בו הג׳ מינין שהוא משום נוי אפי׳ אינו מינו אינו חוצץ דק״ל כל לנאותו אינו חוצץ. מאמ״ר אות ג׳. ואם אגד ההדס בלולב ולא בחוט מיקרי ג״כ לנאותו ואינו חוצץ. לב״ש. מ״ב אות יו״ד. והר״ז אות ה׳ כתב כיון שהוא ממינים שבלולב אינו חוצץ:

יט יט) שם. אי אפשר לאגדו ביו״ט בקשר גמור אלא אוגדו בעניבה. ואפי׳ בהוצא לא שרינן אלא כאגודה של ירק או׳ בעניבה אבל קשירה גמורה אסור. ער״ה או׳ ב׳ יעוש״ב. וזה דלא כמ״ש במו״ב אות רצ״א דבעלי לולב לא שייך דין קשירה יעו״ש. ועוד עיין לעיל סימן שי״ז אות נ״ט ואות ח׳ וסימן שכ״ד אות ט״ז ודוק:

כ ך) שם. אלא אוגדו בעניבה. ובחוט או משיחה נמי מותר ע״י עניבה. ב״י. א״ר או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ ד׳ והיינו שאינו עומד לתפירה אלא לכרוך בו איזה דבר וכדומה שלא הוקצה ואם לא נמצא יתלוש מעלי הלולב כמ״ש לקמן אות כ״ב יעויין שם:

כא כא) שם בהגה. ויש שכתבו לעשות הקשר בדרך אחר שכורכין וכו׳ איו״ט קאי כמ״ש בטור וב״י אלא שהש״ע הביא ההיתר של עניבה והרמ״א בהגה בשם הטור מביא ההיתר של כריכה כאגודה של ירק:

כב כב) ואם לא היו לו עלין תלושין מלולב מעיו״ט מותר לתלוש מלולב ביו״ט ולעשות אגד דכל בתלוש לית איסור. א״א אות ג׳ ומיהו עיין בשע״ת אות ג׳ שכתב דהעולם נוהגין חומרא בזה שלא לתלוש ביו״ט ומכינין עלי לולב מעיו״ט ואם שכח להכין וא״א לו לאגוד בענין אחר כמדומה שיש נוהגין לתלוש בשיניו דאיכא שינוי ופשיטא דלצירך מצוה שרי בכה״ג ומ״מ טוב לעשות בצנעה יעו״ש:

כג כג) שם בהגה. וכן נוהגין אפי׳ בחול. ד״מ או׳ א׳ מ״א סק״ג. א״א שם. וראבי״ה כתב אנן נהגינן לקשר פעם א׳ ושוב מתעגל וכורכו סביב ומתוך כך מהודק יפה כאילו קשרום בב׳ ראשי האגד ב׳ פעמים. ב״י. ואפשר שזהו נמי כוונת ד״מ דבחול יעשה קשר א׳ ואח״כ הכריכה כדי שיהיה כמו ב׳ קשרים:

כד כד) שם בהגה. ויש לקשור ההדס גבוה יותר מן הערבה. שהרי הוזכר תחלה בפסוק. ועוד כדי שיראוהו כשהוא מברך עליו ולא יאמרו שמברך בלא הדס לבוש:

כה כה) ואין להגביה ערבה על ההדס ולא לחפותו בו והמגביהו והמחפהו בה עובר על דברי חכמים ומסתכן בעצמו דתניא חומר כדברי סופרים מד״ת. ס׳ הפרדס לרש״י דמ״ה ע״א. יפ״ל ח״ב סימן תר״ן:

כו כו) שם בהגה. וישפיל ההדס והערבה וכו׳ דהיינו שיאגוד אותם בתחתית הלולב בענין שכשיטול הלולב בידו לשם מצוה יהיה בידיו ג״כ ההדס והערבה. ואם לא השפיל ונטל הלולב לבדו בידו וההדס והערבה אגודין בו למעלה ה״ז מותר ואעפ״י שאינו נוטל ההדס והערבה בידו אין בכך כלים דלקיחה ע״י דבר אחר שמה לקיחה. ר״ז אות יו״ד. ועיין לקמן סעי׳ ז׳:

כז כז) **שם בהגה. כדי שיטול כל ג׳ מינים בידו וכו׳** ואע״ג דלקיחה ע״י דבר אחר שמה לקיחה כדלקמן סעי׳ ז׳ מ״מ לכתחלה במקום דאפשר לא עבדינן. ביאורי הגר״א. מ״ב אות י״ג:

כח כח) **שם בהגה. ויש שכתבו לעשות בלולב ג׳ קשרים וכו׳** כנגד ג׳ אבות. מרדכי פ׳ לולב הגזול. מ״א סק״ה. א״ר אות ו׳ דהיינו שמלבד האגד שאוגד ג׳ מינים אלו ביחד עושין בלולב עצמו עוד ב׳ אגודות לאגוד העלין בשדרה וכו׳ ר״ז אות י״א. והיינו כדברי הט״ז סק״א אבל הא״ר שם כתב בלא קשר הדס וערבה עם הלולב קושרין ג׳ למעלה בלולב וכתב להשיג על דברי הט׳ ז הנז׳ יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר אות ה׳ בשם הר׳ מנוח יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט״ז:

כט כט) **שם בהגה. לעשות בלולב ג׳ קשרים וכו׳** וצריך ליזהר מאד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מאגד העליון טפח כדי נענוע כמ״ש בסימן תר״ן. ר״ז שם. וכ״כ המש״ז אות א׳. מ״ב אות י״ד:

ל ל) **שם בהגה. לעשות בלולב ג׳ קשרים וכו׳** ובדיעבד סגי באחד. מט״מ סימן תתקכ״ו. א״ר שם. מ״ב שם:

לא **לא) כתב** הרוקח מנהגינו בלולב לכפותו (ר״ל לקשרו) ששת ימים ובהו״ר מתירין אגודו למעלה כפת כתיב ששת ימים כפות בכפות א׳ וכן מהרי״ל בששת הימים לולבו פתוח למעלה רק טפח ובהו״ר התיר אגודו עד חציו. מט״מ שם. שע״ת אות ג׳ ועיין לקמן סי׳ תרס״ד או׳ כ״ה:

לב לב) **[סעיף ב׳] יטול האגודה בידו הימנית.** משום דהני תלתא מצות והאי חדא מצוה. סוכה ל״ז ע״ב. ואפי׳ בירך עליו כבר ואח״כ נוטלו פעם שנית צריך ליטלו בימין כגון בשעת אמירת הושענות. מ״א סק״ו. ר״ז אות י״ג. מ״ב אות ט״ו:

לג **לג) ואם** נטל שניהם בידו אחת כתב ב״י בשם או״ח דלא יצא והט״ז ס״ק י״ד חולק וס״ל דיצא והמט״י בסעיף י״א כתב להשיג על הט״ז והסכים דלא יצא יעו״ש. אמנם מדברי הרמב״ם פ״ז מה׳ לולב ה״ט מבואר דיצא יעו״ש. וא״כ כיון דדבר זה בפלוגתא שניא וק״ל סב״ל יש לחזור וליטול כתיקונו בלא ברכה:

לד לד) **שם. ראשיהם למעלה וכו׳** דא״ר ירמיה משום רשב״י כל המצות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן שנאמר עצי שטים עומדים שעימדים דרך גדילתן. סוכה מ״ה ע״ב. ואפי׳ בדיעבד לא יצא אם הפכו. ט״ז סק״ב. א״א אות ז׳ ר״ז אות י״ב. ח״א כלל קמ״ח אות ט׳ מ״ב אות ט״ז:

לה לה) **שם. ועקריהם למטה.** ואע״ג דאתרוג תלוי באילן ועוקצו למעלה מ״מ מיקרי דרך גדילתו עוקצו למטה. מ״א סק״ז. ר״ז שם. ח״א שם. ור״ל כיון דתחלת גידולו הוא העוקץ למטה והראש למעלה אלא דאח״כ מכביד ויהיה העוקץ למעלה העיקר הוא תחלת ברייתו. ואם היה העוקץ למעלה אפי׳ בדיעבד לא יצא. ח״א שם. וכ״כ א״ר אות י״ד בשם ס׳ המנהיג:

לו לו) **שם. והאתרוג בשמאלית.** ואם נוטלן בזה אחר זה (כמ״ש לקמן סעיף י״ב) יטול גם האתרוג בימין. ס׳ אמרכאל בשם ס׳ העתים. א״ר אות ח׳ א״א אות ו׳ שע״ת על הש״ע סעיף י״ב:

לז לז) **[סעיף ג׳] דבתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן וכו׳** דדוקא תפילין שהוא דאו׳ איטר אזיל בתר ימין דידיה אבל לולב דנטילתו בימין הוא דרבנן משום חשיבותא דהני תלת מצות והאי חד מצוה איטר הוא ככל אדם. ב״י בשם בעל העיטור. לבוש. מ״ב אות י״ח. והי״א שהביא בהגה סברי דילפינן מתפילין. לבוש. ביאורי הגר״א. מ״ב שם:

לח לח) **שם בהגה. וכן נהגו וכן עיקר.** וכ״כ המאמ״ר אות ו׳ שכן עיקר וראוי להורות כדברי מור״ם ז״ל ושאר האחרונים. אלא שכתב כמדומה לי שהעולם נוהגין כדברי מרן ז״ל ופשיטא דאין למחות בידם יעויין שם. ומיהו מ״ש שהעולם נוהגין כדברי מרן ז״ל היינו מנהג הספרדים דגרירי אחר דברי הש״ע כנודע. ומ״מ כיון דכמה גדולים הם דסברי כדברי מור״ם ז״ל אחר שבירך ונטל והגביה כדברי הש״ע יש לחזור וליטול הלולב בימין דידיה וכו׳ כדי לצאת אליבא דכ״ע וכן הנוהגין כדברי מור״ם ז״ל אחר שבירך ונטל והגביה כדברי מור״ם ז״ל יחזור ויטול הלולב בימין דעלמא וכו׳ כדי לצאת אליבא דכ״ע כיון דאין הפסד בדבר והמחמיר תע״ב:

לט טל) **שם בהגה. ואם היפך יצא.** ואפי׳ שאר אדם אם היפך יצא. כן מבואר בדברי הרמב״ם פ״ז מה׳ לולב ה״ט. וכ״ה באו״ח דף קט״ו ריש ע״ד. וכ״כ ד״מ או׳ ב׳ בשם הכלבו. ט״ז סק״ד. א״ר אות י״ב בשם כמה פו׳ מחב״ר אות ג׳ שו״ג אות ז׳ מאמ״ר אות ח׳ ר״ז אות י״ג. ביאורי הגר״א. ח״א כלל קמ״ח אות ז׳ מ״ב אות י״ט. והמ״א סק״ט כתב דטוב לחזור וליטלו בלא ברכה. וכ״כ הר״ז שם. ח״א שם. מ״ב שם:

מ מ) וכתב בשבו״י ח״ג סי׳ מ״ו מי שהוא איטר יד שעושה כל המלאכות בשמאל רק שכותב בימין נראה שיקח הלולב בשמאלו שהוא אצלו ימין אף שכותב בימין כל אדם אין זה אלא לענין תפילין איכא דעות משים דכתיב וקשרתם וכתבתם דמשמע דהקשירה תלוי בכתיבה משא״כ בשאר דברים הוי יד ימין אותו יד שלו שעושה בה כל המלאכות ומה לנו בכתיבתו יעו״ש. שע״ת אות יו״ד. ועיין לעיל אות ל״ז. ומיהו כבר כתבנו לעיל אות ל״ח דטוב לחזור וליטול הלולב בימין דעלמא יעו״ש:

מא מא) שם בהגה. ושולט בב׳ ידיו וכו׳ וזהו אליבא דכ״ע לבוש:

מב מב) שם בהגה. ושולט בב׳ ידיו וכו׳ היינו שעושה כל המלאכות בשניהם שיה בשוה. ונראה דאם לענין שאר המלאכות הוא שולט בשניהם אף שנקל לו לעשות בשמאל יותר וכותב בימין של כל אדם יקח הלולב בימין שכותב בה כיון שעכ״פ יכול לעשות כל המלאכות ביד זו. שע״ת אות יו״ד. מ״ב אות ך׳:

מג מג) [סעיף ד׳] אדם שאין לו יד וכו׳, פי׳ שאין לו אפילו יד אחד וכן מפורש בכלבו גידם שאין לו ידים נוטלן בזרועותיו שהרי אין כתיב ולקחתם ביד כיבמה גידמת שחולצת בשנים דמי כתיב וחלצה ביד עכ״ל ומשמע קצת שניטל לולב בזרוע ימין ואתרוג בזרוע שמאל. אבל כשיש לו יד אחת אפי׳ יד שמאל יקח הלולב בידו והאתרוג בזרוע. א״ר או׳ י״ג. ח״א כלל קמ״ח או׳ ח׳. מיהו הברכ״י אות ה׳ כתב בשם מהר״י מולכו דאם אין לו ימין יטול הלולב והאתרוג בשמאל וכן אם אין לו בשמאל יטלם בימין והוא עדיף מליטול בזה אחר זה עכ״ל והב״ד השע״ת או׳ י״א וכתב דנראין דברי מהר״י מולכו שיטול שניהם בידו אחת ואמנם אפשר לקיים שניהם ליטול בזרוע ואח״כ בידו אחת או להיפך יעו״ש. ור״ל כי תחלה יקח הלולב באיזה יד שיש לו והאתרוג בזרוע ואח״כ יטול שניהם באיזה יד שיש לו. או בהיפך כי תחלה יטול שניהם ביד שיש לו ואח״כ הלולב ביד והאתרוג בזרוע. ואם אין לו אלא יד אחת ויד שנית אין לי כלל ואפי׳ זרוע וכן אם אין לו אלא זרוע אחד ויד שנית אין לו כלל לא יד ולא זרוע אז יטיל שניהם ביד שיש לו או בזרוע שיש לו כיון דיש מתירין בדיעבד כמ״ש לעיל או ל״ג יעו״ש. ואם א״א ליטול שניהם ביחד אז יטלם בזה אחר זה כמ״ש לקמן סעי׳ י״ב יעו״ש. מיהו ממ״ש לעיל אות ל״ג משמע דבזה אח״ז הוא יותר טוב מליקח שניהם ביד אחת וכ״מ מדברי א״א אות יו״ד והר״ז אות ט״ו ואו׳ ט״ז יעו״ש:

מד מד) שם. נוטל הלולב בזרועו וכו׳ היינו בין השחי או אם יש קנה יקח במרפיקו דזה נמי לקיחה מקרי אבל אם אין לו זרוע כלל אין ליטול בפה דזה לאו לקיחה כלל. א״א שם. וכ״כ הלק״ט ח״א סי׳ ע״ז דלקיחה בשיניו לאו לקיחה היא יעו״ש. מיהו הברכ״י שם כתב בשם מהר״י מולכו דאם אין לי ידים וזרועות יטיל בשיניו כיון דלא כתיב יד וכמ״ש בא״ה סימן קס״ט דגידמת חולצת בשיניה עכ״ל. והב״ד השע״ת שם וכתב דעכ״פ יטיל בלא ברכה יעו״ש. וכתב עו״ש השע״ת ופשוט דלא דוקא אין לי יד או ידים אלא אפי׳ יש לו אלא שידיו אסורות בענין שאין יכול ליטול בהם דבר מאיזה מקרה וסיבה דינא הכי עכ״ל:

מה מה) [סעיף ה׳] יברך על נטילת לולב וכו׳ וקודם הברכה יאמר. לשם יחיד קבה״ו בדחילו ורחימו. ורחימו ודחילו. ליחדא שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל הנה אנחנו באים לקיים מצות ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל לתקן את שרשם במקום עליון בשיעור קומה בכל פרטיה ותקוניה ודקדוקיה לעשות כוונת יוצרינו. ויהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שבכח סגולת ארבע מינין אלו הרומזים לאותיות שם ב״ן הקידוש (יו״ד ה״ה ו״ו ה״ה) תקרב אותם אחד אל אחד והיו לאחדים בידי ובנענועי אותם יתנענעו ויעלו החמשה חסדים שנתפשטו בגופא דז״א מחסד עד הוד וכללותם שביסוד עד השורש שלהם דעת עליון דז״א ויקבלו אור רב משם להביא הארה מהם אל ראש המלכות דז״א העימדת מול התפארת שלו. ויהי נועם וכו׳ סידור הרש״ש ז״ל ועיין לעיל אות א׳:

מו מו) והנה טוב הוא שאחר עלות השחר שהוא כבר יום קודם שתתפלל תטול הלולב בתוך הסוכה ותברך עליו ואח״כ הד׳ נענועים של הלל יהיו בבהכ״נ ומה טוב היה אם היית מתפלל בסוכה כדי שתתפלל ותיטול הלולב בברכתו בשעה הראויה אליו שהוא אחר תפלת שחרית קודם ההלל. שער הכוו׳ דף ק״ג ע״ד. פע״ח שער כ״ט סוף פ״ג. מ״א ס״ק י״ז. ועיין לעיל סימן תרמ״ד אות ג׳:

מז מז) גם תזהר שלעולם תקח הלולב ותנענעו דרך גדילתו שהוא שורשו למטה וראשו כלפי מעלה אפי׳ בעת שתנענע נגד מטה שלא כאותם הנוהגין אז לכוף ראש הלולב כלפי מטה והשירש בידיהם כלפי מעלה אלא תניח הלולב כמו שהוא ראשו למעלה וסופו למטה אלא שתשפיל ידיך יותר למטה ממקומה ושם תנענע הלולב ג״פ ראשו למעלה וסופו למטה. שער הכוו׳ שם ע״ג. פע״ח שם:

מח מח) גם צריך שלא להפריד כלל את האתרוג מן הלולב אלא שני ידיו סמוכות זו לזו ומתדבקין יחד הלולב והאתרוג. וגם בעת הנענוע תכוין בעת הובאת הלולב שתביאהו כנגד החזה שבגופך. וסדר הנענוע הלולב כך הוא להוליך הלילב למרחוק ולהחזירו פ״א וכן פ״ב וכן פ״ג הרי הם ג׳ הלכות וג׳

הובאות בכל קצה מו״ק שלא כאותם הנוהגין לעשות ג׳ נענועים בהולכה וג׳ נעניעים בהובאה א׳ ומוליכין הלולב מעט מעט ג״פ בהולכה א׳ וכן בהובאה. שער הכוו׳ שם. פע״ח שם. ועיין לקמן אות צ״ג:

מט **מט) וסדר** הנענועים הם כסדר הו״ק ממש דז״א שהם חג״ת נה״י ולכן נענוע הא׳ הוא לצד דרום כנגד החסד ואח״כ נענוע הב׳ הוא לצד צפון שהוא בגבורה והג׳ במזרח שהיא בת״ת והד׳ והה׳ מעלה ומטה שהם שחקים נצח והוד זה על גב זה והששי הוא במערב שהוא היסוד. שער הכוו׳ שם. פע״ח שם. ועיין לקמן אות ק״ג:

נ **ג) וסך** מספר הפעמים (ר״ל של נענועים) של נטילת לולב הם פ״א בעת הברכה ואח״כ ד״פ אחרות באמצע סדר ההלל והם בהודו לה׳ כי טוב הא׳ פ״א. ובאנא ה׳ הושיעה נא כפול ב״פ. ובהודו לה׳ כי טוב האחרון פ״א. שער הכוו׳ שם. פע״ח שם. וכ״ה בסידור הרש״ש ז״ל וכ״ה מנהג חסידי בית אל יכב״ץ שלעולם עושים ה׳ פעמים נענועים פ״א בשעת ברכה וד׳ פעמים בהלל ואעפ״י שמברכין על הלולב תיכף לקריאת הלל בסוכה ודלא כמהרש״ו שם בהגהת שער הכוו׳ שלחלק יצא יעו״ש:

נא **נא) וטעם** היות כל נענוע ג״פ הם כנגד חכמה בינה דעת. וכשמנענע נענוע הא׳ שהוא בחסד יכוין להמשיך חב״ד מן חסד דחסדים שבדעת דז״א אל חסד שבגופא דז״א ומשם אל חסד שבמלכות, וכן בנענוע ב׳ להמשיך חב״ד מגבורה דחסדים דדעת לגבורה דגבורה דגופא דז״א ומשם לגבורה דמלכות. וכן בנענוע ג׳ שהוא בת״ת להמשיך חב״ד מת״ת דחסדים דדעת דז״א לת״ת דגופא דז״א ומשם לת״ת דמלכות. וכן על דרך זה בכל הששה נענועים ובנענוע הששי להמשיך חב״ד מיסוד דחסדים דדעת דז״א לסיד דגופא דז״א ומשם ליסוד דמלכות והיינו לבחי׳ אותו יום כמ״ש בשער הכוו׳ דף ק״ה ע״ד ופע״ח שם. וטעם שמנענעים ד״פ בהלל לפי שפעם א׳ ממשיכין שם ע״ב לבחי׳ ששה קציות ופ״ב שם ס״ג ופ״ג שם מ״ה ופ״ד שם ב״ן כמבואר בשער הכוו׳ ובסידור הרש״ש ז״ל. ובנענועים של הברכה נתקן בחי׳ החיצוניות ובשל הלל בחי׳ הפנימיות ובהקפת התיבה אור מקיף לבחי׳ המלכות והיינו לבחי׳ אותו היום וביום הו״ר ממשיכין ז׳ מקיפין לבחי׳ המלכות הקפה א׳ חסד ב׳ גבורה וכו׳ כמ״ש בשער הכוו׳ ובסידור הרש״ש ז״ל וז״ש פשט דברי שער הכוו׳ ואעפ״י שיש עוד עמק בזה והרחבת דברים כמ״ש בנה״ש ובסידור הרש״ש ז״ל כבר כתבתי כ״פ שאין רצוני להרחיב בדברי האר״י ז״ל בס׳ הזה מטעם הכמוס:

נב **בנ) שם. יברך על נטילת לולב.** הואיל ובמינו גבוה מכולן. סוכה ל״ז ע״ב. ור״ל כיון שבמינו גבוה מכולן חשוב הוא ונקראים כולם על שמו. ובהגהות הלבוש כתב הטעם דאין מברכין עליהם אלא ברכה אחת משום דמצוה אחת היא שהרי מעכבין זה את זה כמ״ש בסעי׳ י״ב ואין מברכין על כל חלק של מצוה ברכה אחת יעו״ש. ועיין לעיל סימן תרמ״ד אות ד׳:

נג **גנ) שם. יברך על נטילת לולב וכו׳** והא דאין מברכין ליטול לולב בלמ״ד כמו להתעטף בציצית להניח תפילין לפי שכבר התחיל בנטילה מעט אלא שלא גמרה. לבוש. ועיין לעיל סימן תל״ב אות ד׳:

נד **דנ) שם. יברך על נטילת לולב וכו׳** היינו אחר שיטול הלולב בידו קודם שיטול האתרוג יברך על נטילת לולב ושהחיינו כדי שיברך קודם לעשייתו שאילו יטול ארבעתן קודם שיברך נמצא שכבר יצא קודם לעשייתו שכיון שהגביה יצא. טור וב״י. לבוש. ט״ז סק״ה. מ״א ס״ק ״א. מאמ״ר אות ט׳ ח״א כלל קמ״ח אות יו״ד. מ״ב אות כ״ד:

נה **הנ) שם. ושהחיינו.** עיין לעיל סי׳ תרמ״ד מאו׳ ה׳ ואילך מ״ש בזה יעויין שם:

נו **ונ) שם. קודם שיטול האתרוג וכו׳** ובאבן שועב כתב שיש לאדם להקדים נטילת אתרוג בשמאל ואח״כ לולב בימין. וכשמניחו או נותנו נותן הלולב תחלה כענין תפילין. מט״מ סי׳ תתקכ״ח. ולכן כשרוצה ליתן לחבירו יניח הלולב תחלה ואח״כ האתרוג על איזה מקום וחבירו יקח משם האתרוג תחלה ואח״כ הלולב. של״ה דף רמ״ם ע״ב. מ״א סק״ח. ועיין בתשו׳ זר״א א״ח סימן צ״ה שהביא מחלוקת אחרונים אם יטול לולב קודם שיברך או יטול האתרוג והעלה דהנוטל לולב קודם אין מזניחין אותו דיש לו על מה לסמוך ואדרבא יש פנים לומר דהכי עדיף ליטול לולב קודם דהכי רהטי דברי הש״ס והתו׳ והרא״ש והטור ומרן. מחב״ר אות ד׳. וכ״ה דעת האחרונים שכתבנו באות הקודם כדברי הטור והש״ע ליטול הלולב תחלה וכ״ה מנהג העולם וכשנותנו לחבירו נותן הלולב תחלה ומברך ואח״כ נותן לו האתרוג:

נז **זנ) שם. או שיהפוך האתרוג וכו׳** היינו העוקץ למעלה דאינו יוצא בזה דבעינן דרך גדילתן כמ״ש לעיל סעיף ב׳ ולאחר הברכה יהפוך העוקץ למטה דהוי דרך גדילתן ויוצא בזה דהוי מברך עובר לעשייתן. ומבואר בדברי התו׳ והרא״ש והטור ושאר פו׳ שיכול לעשות בדרך שלישי והוא שיתכוין שלא

לצאת עד אחר שיברך דאפי׳ למ״ד מצות א״צ כוונה מ״מ אם מתכוון שלא לצאת לא יצא. מאמ״ר אות ט׳ ועי״ש מה שכתב להשיג על דברי הב״ח וגם על דברי המ״א ס״ק י״ב שכתב דאין לעשות כן לכתחלה כתב להשיג יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תע״ה או׳ נ״ט וסי׳ ס׳ או׳ יו״ד ודוק:

נח חנ) והא דלא זכר הש״ע רק שני דרכים ולא דרך השלישי דהיינו שיכוין שלא לצאת כתב הט״ז סק״ה משום דלאו שפיר הוא הדרך הג׳ כמו ב׳ הדרכים הראשונים יעו״ש אבל המט״י כתב דטעם ההשמטה משום דלאו כ״ע גמירי הכוונה דסתם בני אדם אינם יודעים לכוין אבל אה״נ מי שדעותיו מכוונית ומכוין שלא לצאת דשפיר דמי אף להש״ע ולא נקט אלא דבר השוה לכל נפש יעו״ש. וכן הוא דעת המאמ״ר כמ״ש באות הקודם. ועיין באו׳ שאח״ז:

נט נט) שם. או שיהפוך האתרוג וכו׳ והכלבו כתב שאין זה נוי למצוה אלא זלזול. והב״ד א״ר אות ט״ז יעו״ש וע״כ מנהג העולם כדרך הראשון דהיינו ליקח הלולב ולברך ואח״כ האתרוג משים דכ״ה דעת רוב האחרונים:

ס ס) שם. עד שיברך. ואם שכח לברך קודם לקיחה מברך עדיין. מ״א ס״ק י״א. והיינו משום דעדיין צריך לנענע. א״א אות י״א. לב״ש. מ״ב או׳ ה״ו. והקפה צ״ע כיון דאינו אלא זכר למקדש אבל לאחר שהסירו מידו לאחר גמר מציתו איני מברך עוד. ח״א כלל קמ״ח אות י״א. ועיין ב״י ולעיל סימן תקפ״ה או׳ ט״ל:

סא סא) ואם לא הביאו לו הלולב ובאמצע הלל הביאו לו מותר לברך בין הפרקים דהיינו בין מזמור למזמור. ח״א שם אות י״ב. מ״ב אות מ״א. והוא ממ״ש לעיל סי׳ ס״ו סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם אות א׳ לגבי תפילין מפני שצריך לקרות ולהתפלל בהן וה״נ משום שצריך לנענע בהלל:

סב סב) שם הגה. ויברך מעומד. כ״כ בד״מ מהכלבו ומהרי״ו בדרשותיו יעו״ש וכ״כ השה״ל סימן קי״ח ובס׳ התניא סימן פ״ה משם תשו׳ הגאונים ומפרש הטעם דילפינן לקיחה מאגודת אזוב דהתם הוי בעמידה. ובלקח טוב מפרש דילפינן לכם לכם מעומד וכו׳ יעו״ש. וכ״כ ר׳ פרץ בהגהת סמ״ק סי׳ קמ״ה. וכ״כ באו״ח. מחב״ר או׳ ה׳ יפ״ל ח״ב או׳ ז׳. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ א׳:

סג סג) שם הגה. ויברך מעומד. ונטילתו תהיה ג״כ מעומד. שה״ל. מ״א ס״ק י״ג. א״ר הי׳ תרמ״ד או׳ ד׳ ח״א כלל קמ״ח או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״ז. ובדיעבד אם בירך או נטל מיושב יצא כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ ה׳ וסימן תפ״ט או׳ ט״ז יעו״ש. וכ״כ א״א אות י״ג. מ״ב שם:

סד סד) שם בהגה. אעפ״י שנוטלו כמה פעמים. להידור מצוה כמנהג אנשי ירושלים כדאי׳ בסוכה דף מ״א ע״ב:

סה סה) [סעיף ו׳] ולא יברך שהחיינו בשעת עשיית לולב וכו׳ כ״כ הרא״ש דהאידנא לא נהוג לברך שהחיינו בשעת עשייה אלא בשעת נטילה כדאמרינן בשהחיינו דסוכה דרב כהנא מסדר להו אכסא דקידושא ה״נ דלולב מברכין ליה בשעת נטילה. ב״י. ועיין לעיל סימן תרמ״א אות ו׳ וסימן תקפ״ה אות ח״י:

סו סו) ואם בירך בשעת עשייה יצא וא״צ לברך עיד בשעת נטילה כיון שכן הוא דינא דגמ׳ כדאיתא בסוכה דף מ״ו ע״א אלא דהמנהג הוא לברך בשעת נטילה כנז׳ באו׳ הקודם. וכ״כ השו״ג או׳ י״ג:

סז סז) שם. ולא יברך שהחיינו בשעת עשיית לולב וכו׳ הריטב״א בחי׳ כתב דראוי לעשות לולבו ע״י אחר כדי שלא יתחייב לומר זמן בשעת מעשה. וכ״כ הרמב״ן יעו״ש. ער״ה או׳ ו׳:

סח סח) [סעיף ז׳] אם עשה בית יד וכו׳ כגון שכל הלולב חוץ מידו ואוחזו בבית יד הבולט הנעשה מן הסודר לא הוי חציצה כיון שאין אוחז הלולב בידו. מ״א ס״ק י״ד. והא״ר או׳ ך׳ כתב להתיר בבית יד אף שהוא תוך ידו ולא הוי חציצה כל שהוא לנאותו יעו״ש. וכ״כ הפרישה או׳ א׳ דכ״ש כשהוא תוך ידו דמותר אם הוא דרך נוי וכבוד דאז הוא דרך לקיחה טפי מכשהוא חוץ לידו יעו״ש:

סט סט) ואם אחז האתרוג בעוקצו בשעת ברכה ונטילה ובגוף האתרוג לא נגע כלל יצא דלא גרע מכרך וכו׳ ומכ״ש דהעוקץ בגוף האתרוג הוא וכו׳ אלא דלכתחלה אין לעשות כן שמא ינתק העוקץ קודם שיצא בו גם א״א לעשות הנענועים כדין. שו״ת פני אריה סי׳ י״א. שע״ת או׳ ט״ו:

ע ע) שם. כגון שנתן הלולב בכלי וכו׳ ומשמע דאין חילוק ואפי׳ הוא כלי כסף משום דלא הוי דרך כבוד כשאוחזו בכלי ולא שמה לקיחה. וכ״כ חמ״מ או׳ ד׳ מ״ב או׳ ל״א:

עא עא) שם. כגון שנתן הלולב בכלי וכו׳ וכל בכלי בין אוחז בדופני הכלי בין מניח ידו תחת שוליו או אוחז בבית יד של הכלי לא יצא. ב״י בפי׳ התו׳ והב״ד מ״א ס״ק ט״ו וכתב ועיין בב״ח שפי׳ בע״א ונ״ל כפי׳ ב״י יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ כ״א דלענין הלכה עיקר כסברת ב״י דבכלי כלל לא אף שעושה

כמו בית יד ואף בדופני הכלי לא הוי דרך כבוד וכ״מ מסתימת הפו׳ ודלא כט״ז עכ״ל. וכ״כ המט״י. חמ״מ או׳ ד׳ נה״ש או׳ ב׳ בכורי יעקב. מ״ב או׳ ל״א:

עב עב) שם. ואם כרך עליו סודר וכו׳ ומיפסל מטעם חציצה אם אינו לנאותו. ב״י:

עג עג) שם. או שכרן סודר על ידו וכו׳ או שלבש בתי ידים. ח״א כלל קמ״ח או׳ יו״ד. מ״ב אות ל״ג:

עד עד) שם. י״א דלא יצא. כתב בלשון י״א משום דהר״ן ס״ל דיצא דבטל לגבי ידו אבל אם כרך סודר על הלולב אף הר״ן ס״ל דלא יצא משים חציצה. מ״א ס״ק ט״ז. וא״כ לשון י״א לא קאי על שני הדינים רק על דין האחרון לבד. מחצית השקל:

עה עה) שם. י״א דלא יצא. ויחזור ויטלנו בלא ברכה. ח״א שם. ומשמע אבל בדין הראשון שהוא לכ״ע חוזר ונוטל בברכה והיינו אם אין לנאותו וגם אם לא חזר ונטלו מיד אלא אחר שעשה היסח הדעת:

עו עו) אחד מהמינים שהוא בעציץ שאינו נקוב אם תופס רק העציץ בידו הוי לקיחה ע״י דבר אחר דרך בזיון ולא הוי לקיחה אך אם תופס המינים בידו ומגביהן כשהן בעציץ שאינו נקוב הוי לקיחה ויוצא י״ח. בכורי יעקב. והב״ד הפתה״ד ח״ב סי׳ ר״ג דף ל״ז נו״ד והשד״ח מע׳ ד׳ מינים סי׳ ג׳ או׳ ה׳ ועיין לעיל סי׳ תרמ״ט או׳ מ׳:

עז עז) שם הגה. ונהגו להחמיר להסיר התפילין. היינו לנוהגין ללבוש תפילין בחו״ה כמ״ש לעיל סי׳ ל״א בהגה יעו״ש:

עח עח) שם הגה. ונהגו להחמיר להסיר התפילין. קודם נטילת לולב. מ״א ס״ק י״ז. ח״א שם. וכ״כ לעיל סי׳ תכ״ג אות כ״ח יעו״ש. וכן אם כרוך חתיכת בגד על ידו משום חבירה יסירנו קודם הברכה משום חציצה. בן א״ח פ׳ האזינו או׳ י״ג.

עט עט) שם בהגה. אבל מדינא אין לחוש הואיל ואין כל היד מכוסה. וכ״ה דעת הלבוש. וכ״נ דעת מ״א ס״ק י״ח והמט״י. אבל דעת הב״ח מדינא צריך להסירם משום חציצה. וכ״ה דעת הט״ז סק״ז. והב״ד א״ר אות י״ט. וכ״ה דעת הגר״א. וכתב שם הא״ר דבדיעבד יחזור ויטול בלא ברכה. וכ״כ ח״א שם. בן א״ח שם. מ״ב או׳ ל״ו:

פ פ) [סעיף ח׳] ינענע בשעה שמברך. מן התורה בלקיחת הגבהה בעלמא סגי דכתיב ולקחתם כיון שהגביהן יצא. אבל חז״ל אמרו שצריכין לנענע ואסמכוה אקרא דכתיב אז ירננו עצי היער וגו׳ כלומר אז ירננו בעצי היער וכו׳ לבוש. ועיין לקמן או׳ פ״ו ואו׳ ק״ט:

פא פא) שם. ינענע בשעה שמברך. אפי׳ נוטל שלא בשעת הלל מנענע לכל הרוחות ואעפ״י שיחזור ויטלנו בשעת הלל. ר״ל חביב סי׳ ף׳. מ״א ס״ק י״ט. א״ר אות כ״ה. ח״א כלל קמ״ח אות י״ג, מ״ב או׳ ל״ז. וכ״ה לפי דברי האר״י ז״ל כמ״ש לעיל אות ן׳ יעו״ש:

פב פב) יחלק הנענועים בהודו לה׳ כי טוב קצת וקצת בכל״ח. וכן באנא. מ״צ ולא ינענע בשעה שאומר השם. כלבו. הגמ״י. ד״מ. ואם כן בהודו יעשה בכל תיבה נענוע אחד ובאנה. בכל תיבא ב׳ נענועים. מ״א שם. ח״א שם או׳ י״ד. מ״ב שם. ויש נוהגין לעשות באנא ב׳ נענועים ובהושיעה ג׳ ובנא פ״א:

פג פג) ובכל הנענועים יביא סוף הלולב נגד החזה. מ״א שם. וכ״כ לעיל או׳ מ״ח בשם האר״י ז״ל יעו״ש:

פד פד) שם. ינענע בשעה שמברך. מי שהביאו לו אתרוג ולולב כשר ע״פ הדין בשעת הלל ואחר שעה או שתים יביאו לו יותר מהודר ויפה אי שפיר דמי להמתין או נימא דזריזין מקדימין למצות עדיף. עיין שבו״י ח״א סי׳ ל״ד מה שהאריך בזה ומסיק דאם בודאי יובא לו אתרוג מהודר יותר יש להמתין על המצוה מן המובחר יעו״ש. ועיין בתשו׳ ח״צ סי׳ ק״ו לענון חבוש בבית האסורים והבטיחוהו שיצא פ״א בשנה וכו׳ דמסיים בה במצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר טוב להמתין למחר ואין בזה משום אין מעבירין על המצות יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ י״ז. ועיין לעיל סי׳ תרמ״ח או׳ ח׳:

פה פה) שם. וכן ינענע בהודו וכו׳ וגם בנענוע של הלל ד׳ מינים מעכבין זה את זה. תשו׳ זקן אהרן סי׳ נ״ב. והב״ד א״א שבגליון הש״ע. ועיין לקמן סעי׳ י״ב:

פו פו) שם. וכן ינענע בהודו וכו׳ דתנן פ׳ לולב הגזול (סוכה ל״ז ע״ב) והיכן היו מנענעין בהודו לה׳ תחלה וסוף ובאנא ה׳ הושיעה נא דברי ב״ה וב״ש אומרים אף באנא ה׳ הצליחה נא ע״כ. וידוע דהלכה כב״ה. ופירש״י בהודו לה׳ תחלה וסוף הידו שבתחלת הפרק והודו שבסוף הפרק בסוף ההלל. וכן הסכימו התו׳ שם. וכתבו שם התו׳ דטעמא דב״ה אעפ״י שאין אנא ה׳ הושיעה נא תחלת הפרק ולא סוף הפרק מנענעים משום דכתיב אז ירננו עצי היער

וכו׳ וכתיב בתריה הודו לה׳ כי טוב וכו׳ וכתיב נמי בתריה ואמרו הושיענו אלהי ישענו. והיינו ירננו שמנענע את הלולב ומשבחין בהודו ובאנא ה׳ הושיעה נא ע״כ. והב״ד ב״י והט״ז סק״ח:

פז פז) שם. פעם אחת. כ״כ ב״י בשם הר״ן וכתב וכן נהגו. אלא שמור״ם ז״ל בד״מ אות ו׳ כתב על דברי ב״י הנז׳ דאין אנחנו נוהגין כן אלא כדעת הרא״ש שהצבור מנענעים על כל הודו אבל לא ש״צ. ומיהו במהרי״ל כתב שאף ש״צ ינענע ביאמר נא ישראל אבל לא באחרים וכ״ה במנהגים ובהג״א פ׳ לולב הגזול עכ״ל. וזהו מ״ש כאן בהגה ומנענעים בכל הודו וכו׳ וכן מ״ש אח״כ בהגה וי״א שהש״צ מנענע ג״כ וכו׳. אמנם עתה שנתפשטו דברי האר״י ז״ל רובא דעלמא עושים כדברי האר״י ז״ל שכתבנו לעיל או׳ ן׳ יעו״ש. וכ״כ הר״ז בסידור דהש״צ והצבור אין מנענעין בהלל רק ד״פ דהיינו פ״א בהודו לה׳ שבתחלה וב״פ באמירת ב״פ אנא ה׳ הושיעה נא ופ״א בהודו שבסוף הלל יעו״ש והב״ד תו׳ חיים על ח״א כלל קמ״ח אות י״ב:

פח חפ) שם הגה. ומנענעים בכל הודו וכו׳ ר״ל הקהל אבל הש״צ אינו מנענע אלא בהודו הראשין כמ״ש באות הקידם. וכ״כ מ״ב אות מ׳ ומ״ש ומנענעים בכל הודו וכו׳ היינו במקום שנוהגים הקהל לענות הודו אחר יאמר נא ישראל וכו׳ כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ב אות מ״ד ולקמן סוף אות צ״ב יעויין שם:

פט טפ) שם. ובהודו לה׳ שבסוף וכו׳ מנענעים ב״פ. ולפי דברי האר״י ז״ל אין לנענע רק פ״א כנז״ל והיינו בפעם הראשון אבל בפעם ב׳ שכופלים אותו אין מנענעים:

צ צ) שם. וכן באנא ה׳ הושיעה וכו׳ אבל לא באנא ה׳ הצליחה נא. מפני שהנענוע הוא לעצור רוחות רעית וטללים רעים ולגעור בשטן ולכך מנענעים בהושיעה נא כלומר הושיענו מאלו הנזקין אבל בהצליחה נא ליכא למימר האי טעמא. הרד״א. א״ר אות כ״ג. ועוד י״ל מפני שלשון ישועה רומז אל הגאולה כמ״ש כי קרובה ישועתי לבא. צפיתה לישועה. יצפה לישועה. ולכן מנענעים בו כלומר הושיענו בביאת הגואל ואז תהיה השמחה כפולה:

צא צא) שם הגה. וי״א שהש״צ מנענע ג״כ כשיאמר יאמר נא ישראל וכו׳ ר״ל שמנענע בהודו הראשין וגם כשיאמר יאמר נא ישראל אבל לא ביאמרו נא בית אהרן ויאמרו נא יראי ה׳ כמ״ש לעיל אות פ״ז:

צב צב) שם הגה. וי״א שהש״צ מנענע גם כן כשיאמר יאמר נא ישראל וכו׳ ואע״ג דהוא אינו אומר הודו באותו פעם מ״מ מנענע אגב הצבור והחילוק בין יאמר נא ליאמרו נא דכשיאמר יאמר נא ישראל הוא כמו הזכרה לצבור שיאמרו הודו ע״כ מנענע עמהם משא״כ ביאמרו נא שאין מדבר על הכלל ישראל. ט״ז סק״ט. ואם מתפלל ביחידי אינו מנענע אלא בהודו שבתחלת ההלל ולא ביאמר נא ישראל דאין מנענעין אלא בהודו אלא שהש״צ מנענע ביאמר נא כיון שהקהל עונין הודו גם הוא מנענע משא״כ ביחיד. ח״א כלל קמ״ח או׳ י״ג. ור״ל דדוקא בצבור שהקהל עונים הודו וכו׳ אחר יאמר נא ישראל וכו׳ כמ״ש לעיל סימן תכ״ב או׳ מ״ד והקהל מנענעים בזה ההודו כמ״ש כאן בהגה ע״כ גם הש״ץ מנענע כשאומר יאמר נא ישראל משא״כ ביחיד שאין עונים הודו אחר יאמר נא וכו׳ אין לנענע ביאמר נא וכו׳:

צג צג) [סעיף ט׳] הנענוע הוא שמוליך ידו וכו׳ המנהג הנכון הוא מה שנהגו העולם ויש להם על מה שיסמוכו על דברי האר״י ז״ל שכ״כ בשער הכוו׳ לעשות ג׳ הולכות וג׳ הובאות לכל רוא דוקא. גט מקושר דף קכ״ז ע״א. מחב״ר או׳ ו׳ שע״ת או׳ ך׳. ועיין לעיל או׳ מ״ח:

צד צד) שם. וינענע שם ג״פ בהולכה וכו׳ ר״ל ההולכה עושה פ״א אבל הנענוע בעת ההולכה עושה ג״פ וכן בהובאה כשמביא הלולב אצלו עושה ג״כ הנענוע ג״פ. כ״כ ביאורי הגר״א בדעת הש״ע וכ״כ מ״ב או׳ מ״ב:

צה צה) שם הגה. טורף הלולב ומכסכס וכו׳ והמנענעים בכח עד שכמעט הלולב נשבר עי״ז הוא טעות רק כסכוס מעט סגי. ח״א כלל קמ״ח או׳ י״ד. מ״ב או׳ מ״ג:

צו צו) שם. ואח״כ מטה ידו לצד אחר וכו׳ משמע מכאן שאינו הופך עצמו כלל אלא לעולם פניו למזרח ומטה ידו לכל הצדדים והוא עומד על עמדו וכ״ה משמעות לשון כל הפו׳ שלא הזכירו הפיכת פנים אלא לשון הטיית יד וכ״נ מדברי האחרונים אלא שהם כתבו כן בשם מהרי״ל ולא ידעתי מפני מה לא דקדקו הכי מדברי הטור והש״ע ושאר פו׳ וכמ״ש. ובאלו המקומות נוהגים להפוך פניהם ממזרח לדרום (עיין סעיף יו״ד) ומדרום למערב ומשם לצפון ואחר העלאה והורדה חוזרים להפוך פניהם למזרח להתחיל השני ולא מצאתי זה בהדיא בשום ספר ומ״מ נראה דליכא קפידא ושום הפסד בדבר וגם מתוך פי׳ דרך ימין למהר״י סמיגו ומדברי שאר הרבנים נראה שהיו הופכים לכל הרוחות יעוש״ב. מאמ״ר אות י״ג. וכ״מ מדברי האר״י ז״ל שכתבנו לעיל אות מ״ט שצריך להפוך פניו נגד אותו צד שמנענע שם יעו״ש וכ״ה מנהג חסידי בית אל יכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל וכ״ה המנהג עתה בכמה מקומות:

צז) **שם. וכן לכל צד מד' צדדין וכו'** מוליך ומביא למי שד' רוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. ועוד מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים. סוכה ל"ז ע"ב. והטעם בסוד עיין לעיל או' נ"א:

צח) **שם הגה. וההולכה וההובאה וכו'** דברי ההגה חולק על דברי הש"ע כמ"ש בא"א או ך' ובביאורי הגר"א ודעתו כמ"ש בד"מ אות ח' בשם מהר"א שיוליך ג"פ ויביא ג"פ בכל צד ובאותן ההולכות והובאות יכסכס העלין. כ"כ בביאורי הגר"א. וכ"כ מ"ב או' מ"ד. ועיין לעיל או' מ"ח:

צט) **שם בהגה. ומטין ראש הלולב לכל צד וכו'** ולפי דברי האר"י ז"ל צריך לתפוש הלולב ביושר דרך גדילתו ולנענע בכל צד כמ"ש לעיל אות מ"ז יעויין שם:

ק) **שם בהגה. והמנהג כסברא ראשונה וכן נ"ל עיקר.** מיהו בתשו' חינוך בית יהודה סימן כ"ב כתב להכריע כסברת מרן שלא להפוך לולב למטה ודלא כסברת מור"ם יעו"ש. וכ"כ הט"ז ס"ק י"ב דיותר טוב שלא יהפכנו רק ישפיל הלולב למטה אחר העלאה ובזה יוצא ידי הכל יעו"ש. וכ"כ ח"א כלל קמ"ח אות י"ד כי זהו הנכון. וכ"כ מ"ב אות מ"ד וכ"ה לפי דברי האר"י ז"ל כמ"ש לעיל אות מ"ז יעו"ש. ובתשו' זקן אהרן סי' ס"ב כתב דמשבשתא הוא נמי הא דמהפכי ראש הלולב בהורדה כדי להיות בכלל מוריד דליתא דהוי דרך בזיון יעו"ש. והב"ד עיקרי הד"ט סי' ל"ג או' י"ט ופ"ת:

קא) **קא) [סעיף יוד'] יקיף דרך ימין וכו'** ואיטר יקיף גם כן כסדר הזה דאזלינן בתר ימין דעלמא. מ"א ס"ק כ"א. א"ר או' כ"ח. א"א אות כ"א. מ"ב או' מ"ז:

קב) **קב) שם. מזרח דרום וכו'** וכן הסכים הט"ז ס"ק י"ג דלא כלבוש יעו"ש. וכ"כ ח"א שם. מ"ב שם:

קג) **קג) ובעיר** קדשנו ירושת"ו נהגו להקיף דרום צפון מזרח מעלה מטה מערב כמ"ש הרב הקדוש האר"י ז"ל. ומינה לא תזוז כי תורת אמת היתה בפיהו. גט מקושר דף קכ"ז ע"א. מחב"ר או' ז' שע"ת או' ך'. ועיין לעיל או' מ"ט:

קד) **קד) [סעיף יא'] צריך לחבר האתרוג וכו'** כ"כ הר' מנחם מרקנ"ט בפ' אמור דצריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפריד מן הבניין וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יו"ט הראשין של חג הסוכות בהתאכסן אצלי חסיד א' אשכנזי שמו הרב ר' יצחק וראיתי בחלום שהיה כותב השם יו"ד ה"א והיה מרחיק הה"א אחרונה מן הג' האותיות הראשונות ואמרתי לו מה זה עשית והשיב כך נוהגין במקומנו ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם ואשתומם על המראה ואין מבין. למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג והבנתי פתרון חלומי וחזר בו. ורז"ל רמזו סוד זה בויקרא רבה אמר שם פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו. כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח. וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים. וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר סולו לרוכב בערבות תראה שכל המינים האלו רומזים בשי"ת. עכ"ל. והב"ד ב"י. ט"ז ס"ק י"ד. ומ"ש זה הקב"ה וכו' ר"ל רומזים בשם הוי"ה שהוא שמו של הקב"ה כמ"ש לעיל אות א' יעו"ש וע"כ שמחבר האתרוג עם הלולב יש לכוין שמחבר אות ה' אחרונה של שם הוי"ה עם שלשה אותיות ראשונות שהם יה"ו:

קה) **קה) שם. צריך לחבר האתרוג וכו'** ומ"ש הרב צרור החיים בשם הרמב"ן דאין לחברן אלא בשעת הברכה ולא בשעת הנענועים חלילה ליחס להרמב"ן סברא זו נגד כל חכמי הקבלה האמיתית. ועוד דהר"ם ריקנט"י תלמידו והולך על שיטתו ואיך יכתוב היפך דעתו ולא יזכור בדבריו שהרמב"ן רבו חולק ע"ז. זקן אהרן סי' ס"ב. עיקרי הד"ט סי' ל"ג או' י"ט. פ"ת. רו"ח אות ג' ועיין לעיל אות מ"ח:

קו) **קו) שם. צריך לחבר האתרוג וכו'** ואני מדקדק שלא יפרידו אצבעיתי בין הלולב והאתרוג. טעמי המצות להרדב"ז קי"ח. פת"ע אות ל"ח:

קז) **קז) שם. צריך לחבר האתרוג וכו'** למצוה מן המובחר אבל מדינא א"צ לסומכן יחד. ב"ח. שכנה"ג בהגב"י או' י"ג. א"ר אות כ"ט:

קח) **קח) שם. בשעת נענועו וכו'** וכן באמירת הושענות. מהרי"ל. א"ר אות ל':

קט) **קט) שם בהגה. ובאיזה דרך שנענע יצא וכו'** צ"ע דהא אפי' לא נענע כלל יצא כדאמרינן בגמ' (סוכה מ"ב ע"א) מדאגבהיה נפק ביה. וי"ל דאם לא נענע טוב לחזור וליטלו ולנענע. מ"א ס"ק כ"ב. ועיין לעיל אות ף':

קי) **קי) [סעיף יב'] ד' מינים הללו מעכבין וכו'** כדתנן במנחות דף כ"ז ע"א וטעמא כתוב שם בגמרא משום דכתיב ולקחתם לקיחה תמה ופירש"י ארבעה כא'. וכ"כ הלבוש:

קיא) **קיא) שם. ד' מינים הללו מעכבין וכו'** ודוקא ביו"ט א' אבל ביו"ט שני אין מעכב ב"י בשם הג"א והמרדכי אלא שכתב שאין דעת הפו' כן יעו"ש וכ"פ מור"ם כאן בהגה דאין חילוק בין יום א' לשאר הימים. וכ"כ הלבוש דאין חילוק אלא שזה דאו' והשאר דרבנן וכל מה שתיקנו רבנן כעין דאו'

תיקון עכ״ל. וכ״ה דעת האחרונים. ובלא״ה הא ק״ל סב״ל ואיך יברך על דבר שיש בו פלוגתא ובפרט שכ״ה דעת מרן ומור״ם ואחרונים:

קיב) שם. שאם חסר לו אחד מהם לא יברך וכו׳ שאין מברכין על חלק מן המצוה אלא על מצוה שלימה ובשאינם כולם הרי המצוה חסירה. ולא דמי לאתרוג חסר שמכשירין אותו בשאר הימים דהתם עיקר המצוה דד׳ מינין מיהא היא שלימה היא אבל הכא עיקר המצוה שהיא ד׳ מינין היא חסירה. לבוש:

קיג) שם. לא יברך על השאר. אפי׳ אם יודע בבירור שלבסוף יבואו לידו כולם כיון שאיך מצויים לפניו בשעה ברכה לא יברך על השאר. כ״נ דעת הש״ע שפסק כהרמב״ם ולאפוקי מדברי הרמב״ן שהביא בב״י שמיקל בזה יעו״ש. וכ״כ מ״ב אות ן׳ ועיין לקמן אות קי״ז:

קיד) שם. אבל ניטלן לזכר בעלמא. כדי שלא תשתכח תורת לולב. הרא״ש בשם הראב״ד. ב״י. לבוש:

קטו) שם. אבל נוטלן לזכר בעלמא. וצריך ליזהר שלא יכוין לשם מצוה דיש בזה משום בל תגרע כמ״ש הט״ז ס״ק י״ז וכ״ה מפורש בהדיא בספרי פ׳ ראה יעו״ש. אכן מ״ש שם הט״ז דאפי׳ בעת שהוא נוטלו ללולב אחר שכבר קיים המצוה ורק משום חיבוב מצוה בעלמא גם אז יזהר ליקח דוקא ד׳ מינים שלא לגרוע ממנו ולא להוסיף עליו כדי שלא יעבור על בל תוסיף ובל תגרע חלקו עליו האחרונים ודעתם כיון שכבר קיים המצוה אין שייך בזה עוד בל תוסיף ובל תגרע. א״ר או׳ ל״ח. מט״י בסעי׳ י״ד. נה״ש או׳ ה׳ חמ״מ אות ה׳ מ״ב בב״ה:

קטז) שם הגה. בין ביום א׳ בין בשאר ימים. וכ״פ הב״ח. ורש״ל בתשו׳ סימן ח׳ כתב שהורה לש״צ ליטול ולנענע קודם הלל ובשעת הלל אבל אחרים לא יטלו דחיישינן שיבואו ליטול בשנה אחרת ולברך יעו״ש. מ״א ס״ג כ״ג. אמנם הא״ר אות ל״ג חלק על דברי רש״ל ודעתו דאחרים גם כן יוכלו ליטול ולנענע בו כמו הש״צ וכתב דאדרבא אם לא יטלו אז יבא מכשול לשנה הבאה שיסמכו נמי על הש״צ ולא יקחו בעצמם יעו״ש. וכ״מ מסתמיות הש״ע ומור״ם ז״ל דלא יש חילוק בין ש״צ לאחרים. וכ״כ א״א או׳ כ״ג. מ״ב או׳ נ״א:

קיז) שם. ואם היו ארבעתם מצוים אצלו וכו׳ כ״כ הרמב״ם והיה נראה מלשון זה אעפ״י שאינם לפניו אם הם מצויים אצלו יצא כשנוטל אותם א׳ א׳ זה אחר זה אבל מדברי מור״ם בהגה מבואר דבעינן שיהיו כולם לפניו וכמ״ש הטור והכי מוכח קצת מדברי מרן בב״י שהבין כן דברי הרמב״ם ולכן כתב שהוא חלוק על הרמב״ן ומיהו אין זה מוכרח דאף אם נאמר שחלוק על הרמב״ן מ״מ שפיר י״ל דכל שמצויים ברשותו ש״ד אעפ״י שאינם מונחים לפניו יעו״ש. מאמ״ר או׳ י״ז. והמ״א ס״ק כ״ד כתב על מ״ש מור״ם בהגה ובלבד שיהיו כולם לפניו כלומר סמוכים לו שלא יצטרך להפסיק ביניהם ור״ל משום הפסק ברכה כמ״ש א״א אות כ״ד יעו״ש. וא״כ כיון שהטור כתב בהדיא שיהיו כולם לפניו וכ״פ מור״ם בהגה והלבוש וכן יש לפרש דברי הרמב״ם וגם יש לחוש להפסק ברכה כמ״ש המ״א יש להחמיר ולהצריך שיהיו כולם לפניו בשעת ברכה ואם לאו לא יברך:

קיח) שם. ונטלם אחד אחד יצא. דק״ל לולב א״צ אגד ולאפוקי מדברי ר״ת דס״ל כיון דכולם מצוה א׳ לא מסתבר שיועילו בזה אחר זה כמבואר בב״י יעו״ש. ועיין לעיל אות ט׳:

קיט) שם בהגה. ויטול הלולב תחלה ויברך וכו׳ לפי שמזכירין אותו בברכה. ב״י בשם הרא״ש. לבוש. ועיין לעיל או׳ ל״ו שכתבנו דאם נוטלו בזה אח״ז גם האתרוג יטול בימין יעו״ש:

קכ) שם בהגה. ואם סח ביניהם צריך לברך וכו׳ ואם היתה השיחה מענין דברים שמברכין עליו א״צ לברך כמ״ש לעיל סימן קס״ז סעיף ו׳ יעו״ש:

קכא) שם בהגה. צריך לברך וכו׳ דהיינו על הדס על נטילת הדס ועל ערבה על נטילת ערבה ועל אתרוג על נטילת אתרוג:

קכב) שם בכגה. צריך לברך וכו׳ ולדידן דק״ל בסי׳ תקצ״ב דאינו מברך משום דחדא מצוה היא א״כ ה״נ אינו חוזר ומברך דהא חדא מצוה היא כדאיתא במנחות. מ״א ס״ק כ״ה וכ״ה דעת הלק״ט ח״ב סי׳ ר״ו. וכן הברכ״י אות ט׳ הביא דעת החולקים בזה וכתב דאין לברך משום דכיון דאיכא פלוגתא ק״ל סב״ל יעו״ש. וכן הער״ה אות יו״ד הביא דעת כמה רבוותא דסברי שלא לברך יעו״ש. וכן הסכים המאמ״ר אות י״ט שלא יברך. ומ״מ נראה דיש לברך בלבו כיון די״א דמהני כמ״ש הרמב״ם פ״א מה׳ ברכות ה״ז יעו״ש ולא יש בזה משום הפסק ולא משום חשש ברכה לבטלה כיון שאינו מוציא בשפתיו:

קכג) כתב באו״ח מעשה בה״ר משולם שנטל לולב ביו״ט ראשון ובירך על נטילת לולב ושהחיינו ואחר כך הסתכל בו ולא מצא בו ערבה והניחה בלולב וחזר ונטלו ונעל ג״כ האתרוג ובירך על נטילת ערבה ושהחיינו משום ערבה ונהי דא״צ ליטול אלא הערבה בלבד מ״מ מצוה מן המובחר בעי למיעבד ליטול ד׳ מינים בבת אחת וכן מצינו מכ״י הראב״ד ז״ל עכ״ל והב״ד ב״י. מ״א ס״ק כ״ה. אלא שכתב שם המ״א דאו״ח והראב״ד לשיטתם

אזלי דס״ל דצריך לברך על כל א׳ בפ״ע אבל לדידן א״צ לברך אלא א״כ סח בנתיים ולכן השמיטו דין זה בש״ע יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר או׳ ח״י. וכ״כ המחב״ר בק״א אות ה׳ דיטול בלא ברכה יעו״ש והב״ד השע״ת אות כ״ג. וכ״פ בספרו יוסף אומץ סימן ב׳ שמי שבירך וראה שחסר או פסול א׳ מהמינין שיטול בלא ברכה ואם סח והפסיק יברך על אותו המין שהיה חסר או פסול יעו״ש. והגם דאיכא מן האחרונים דסברי דאף בלא סח מברך על אותו המין כמ״ש באות שאח״ז כבר כתבנו דק״ל סב״ל ואפי׳ כנגד הרוב כמ״ש לעיל סי׳ י״ח אות ז׳ יעו״ש. אלא שיוכל לברך בלבו כמ״ש באו׳ הקודם. ועיין לעיל או׳ ה׳:

קכד **קכד) וה״ה** אם בירך ואח״כ מצא ההדס או א׳ מהמינים מהופך דחוזר ומברך על אותו שהיה מהופך. דרישה אות א׳ א״ר אות ל״ה. ח״א כלל קמ״ח אות ד׳ מ״ב אות נ״ו. ומיהו כבר כתבנו באות הקודם דק״ל סב״ל ואין לברך אלא אם כן סח והפסיק או לברך בלבו:

קכה **קכה) [סעיף יג׳] לא יקח מין אחר במקומו.** כגון פריש או רמון וכדומה. סוכה ל״א ע״א. דאתי למטעי ליקח ג״כ בשאר שנים משא״כ בחסר מין אחד ליכא למטעי שהכל יודעים שצריך ד׳ מינים. הרא״ש. מ״א ס״ק כ״ו:

קכו **קכו) [סעיף יד׳] לא יוסיף מין אחר וכו׳** בטור כתוב לא יפחות מהם ולא יוסיף עליהם מין אחר ואפי׳ אם לא יאגדנו עמהם אם יאחזנו בידו עמהם לשם מצות לולב איכא בל תוסיף עכ״ל והקשה הב״י דהא איתא בר״ה דף כ״ח דלעבור בזמנו לא בעי כוונה עכ״ל ולכן סתם פה בש״ע לומר דאפי׳ לא נטלו לשם מצוה עובר. ולא ראה מ״ש רי״ו נ״ג ח״ג דהני מילי אליבא למ״ד מצית א״צ כוונה אבל לדידן דצריכין כוונה כמ״ש סימן ס׳ סעי׳ ד׳ אינו עובר עד שיכוין. וכ״ה ר״פ יו״ד דעירובין בגמ׳ ודעת המ״מ והר״ן דאין עובר משום בל תוסיף דהאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי אלא דלכתחלה לא יעשה כן דנראה כמוסיף ואפשר שזהו דעת הטור והש״ע. מ״א ס״ק כ״ז. א״א אות כ״ז. וכ״כ בביאורי הגר״א דאסור רק לכתחלה. ועיין לעיל אות קט״ו ובסי׳ תע״ה סעיף ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

קכז **קכז) שם. לא יוסיף מין אחר וכו׳** נשים המחמירות על עצמם לקיים מצות לולב וכדומה שפטורות הן מ״מ אם מוסיפין במיניהם עוברות על בל תוסיף. שדה הארץ ח״ג סי׳ ל״ב. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ג אות י״א. אבל אם נוטל הלולב כמה פעמים ביום ליכא משום בל תוסיף. מרדכי פ״ק דר״ה סימן תש״ה:

קכח **קכח) שם. משום בל תוסיף.** ועיין בא״ר אות ג׳ שכתב דלדעת האגודה יש למחות למה שנוהגין לצבוע לולב הלבן משום בל תוסיף ואפשר דס״ל דאין בו ממשות לחול עליו בל תוסיף והוא דחוק יעו״ש. אמנם השבו״י ח״ב סי׳ כ״ח כתב דאין כאן משום בל תוסיף והוא היתר פשוט יעו״ש וכ״ה דעת השע״ת סי׳ תרמ״ה אות ו׳ אלא שכתב רק שהמוכר לולבים אין רשאי לעשות כן כדאיתא בחו״מ סימן רכ״ח ואם ידוע שזה המוכר יש לו לולבים לבנים וצובען מותר יעויין שם:

קכט **קכט) [סעיף טו׳] לא יטול יותר מלולב אחד וכו׳** הואיל וכתבה התורה בלשון יחיד פרי עץ הדר וכפת תמרים בלא וי״ו בין פ״ה לתי״ו משמע ג״כ לשון יחיד ולא יוסיף עליהם. לבוש. ואם הוסיף שנטל שני אתרוגים או שני לולבין בבת אחת איכא פלוגתא בזה אם עובר בבל תוסיף כמ״ש בב״י יעו״ש:

קל **קל) וכתב** בד״מ (סי׳ תרנ״ב) אמרינן בירושלמי ספ״ג הניחו על הארץ אסור שיב לטלטלו משמע דס״ל דלאחר גמר מצות לולב אם הניחו על הארץ אסור שוב לטלטלו ביו״ט וצ״ע דהא ק״ל אין מוקצה לחצי שבת והא הוי ראוי ביה״ש וכו׳ עכ״ל והב״ד מ״א ס״ק כ״ח. מיהו השש״א הקשה ע״ז ועי״ש מה שהביא פלוגתא בזה והוא דעתו כהאוסרים אלא שכתב נראה פשוט דדבר זה ליתא אלא אחר שהניחו להצניעו אבל אם הניחו ע״ג קרקע בבהכ״נ לא הוי מוקצה כיון דדעתו לפנותו משם יעו״ש וא״כ ה״ה אם דעתו ליתנו לכל הבא לצאת י״ח לא הוי מוקצה. אפי׳ אם הצניעו כיון דדעתיה עליה לחזור לקחתו וליתנו לאחרים ומה שמצניעו הוא שחושש לשמא יקלקלו אותו הילדים או לשמא יתיבש:

קלא **קלא) שם. אבל בערבה והדס מוסיף וכו׳** דמיעוט ערבי שתים משמע וה״ה הרבה כי הכל בכלל וכן בכלל עבות משמע הרבה. לבוש. ב״ח. וי״א דגם בערבה איכא בל תוסיף אם הוסיף על ב׳ ערבות כמ״ש ב״י סי׳ תרס״ד יעו״ש. והב״ד שכנה״ג בסי׳ זה בהגב״י או׳ י״ז:

קלב **קלב) שם. ויש מי שפוסל וכו׳** טעמם דהוי מין אחר ואסור להוסיף כמ״ש בסעי׳ הקודם. והיש מתירין סברי דלאו מן אחר הוא דהא גדילי בערוגה אחת ובענף אחת אלא שהתורה פסלה אותו. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ס׳ ועיין לעיל סי׳ תרמ״ו סעי׳ ג׳ איזה נקרא הדס שוטה יעו״ש:

קלג **קלג) ודע** דבאותן ספיקות אי עבר בל תוסיף י״ל דיחזור ויטול כדינו בלא ברכה דכל המוסיף גורע ופסול. א״א או׳ כ״ח:

קלד **קלד) שם. והמדקדקים אינם מוסיפים וכו'** וכ״כ במנהגים דלא יקח אלא ב׳ בדי ערבה וג׳ בדי הדס. וכן נראה משום דאיכא למ״ד דאית בהו משום בל תוסיף. ד״מ או׳ ט״ו. וכתב הלבוש דיש בו סוד ג״כ במספרם זה ע״פ הקבלה שהם כנגד ז׳ ספירות הבנין. וכ״ה לפ״ד האר״י ז״ל כמ״ש לעיל או׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ ק״ע דהמקובלים הראשונים לא היו קושרים אלא ג׳ הדסים וב׳ ערבות ולא יותר וכן אני נוהג אחריהם יעו״ש:

סימן תרנב

א **א) [סעיף א׳] מצות לולב ביום וכו'** דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ביום ולא בלילה. מגילה ך׳ ע״ב ב״י לבוש:

ב **ב) שם. שאם לא נטל שחרית יטלנו אח״כ.** ועיין ב״י סי׳ תרס״ה בשם הר״ן משמע דאם לא נטלו עד ביה״ש ביום א׳ נוטלו ביה״ש דספק דאו׳ לחומרא משא״כ בשאר הימים דפטור יעו״ש ומ״מ נ״ל דיטלנו ביה״ש בלא ברכה. מ״א סק״א. ור״ל דגם ביה״ש של שאר הימים יש ליטלו בלא ברכה. וכ״כ הלב״ש דביה״ש של יום ראשון יטלנו בלא ברכה וגם ביה״ש של שאר הימים יש ליטלו. וכ״כ א״א או׳ א׳ דגם ביה״ש של יום ראשון יטלנו בלא ברכה יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קמ״ח או׳ ט״ו. ומה דמשמע בא״ר או׳ א׳ דביה״ש של יום א׳ יטלנו בברכה כתב עליו הער״ה או׳ א׳ דליתא שהרי כתב המ״מ בפ״ז והריב״ש סי׳ רכ״א דספק נטל לולב ביום א׳ לא יברך יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ח או׳ ב׳:

ג **ג) ובביה״ש** של יום שביעי נראה דאינו רשאי ליטלו שמא לילה ואיכא איסור טלטול ביום ח׳ ער״ה שם. ולפ״ז ה״ה בביה״ש של ליל שבת אין ליטלו דשמא הוא לילה ואיכא איסור טלטול בשבת:

ד **ד) שם. ומ״מ זריזים מקדימים וכו'** כדכתיב וישכם אברהם בבקר שמכאן למדנו שכל מי שיש לו לעשות מציה בו ביום צריך להשכים בבקר. לבוש. והיא מגמ׳ פסחים דף ד׳ ע״א יעו״ש:

ה **ה) שם. וזמנו הוא משתנץ החמה.** עיין לעיל סי׳ תקפ״ח או׳ ג׳ ואו׳ ד׳.

ו **ו) שם. משתנץ החמה.** ואם נטל משעלה ע״ה יצא כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ח סעי׳ א׳ יעו״ש. וכ״כ מ״א סק״ב. ער״ה או׳ ב׳ א״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ג׳ ומ״מ אם אפשר לחזור וליטלו בהנץ החמה יחזור ויטלנו בלי ברכה. סידור רב יעב״ץ או׳ ד׳ ועיין לעיל סי׳ תקפ״ח או׳ ז׳ ואו׳ ח׳ מ״ש בזה יעו״ש:

ו **ומי** שלקח לולב קודם ע״ה והיה בידו עד הנץ החמה ושוב הניחו אי צריך לחזור וליטלו עוד הפעם. נסתפק בזה הרב בכורי יעקב סוף סי׳ זה והפשיטות הוא לעין כל חוזה דיצא י״ח מדין תפילין וכיוצא וברור. רו״ח או׳ ב׳ ועיין לעיל סי ל׳ סעי ג׳ ובדברינו לשם או׳ י״א:

ז **ז) שם. ועיקר מצותו בשעת ההלל.** כדי לנענע בהודו והושיעה נא כדאסמכוהו אקראי. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תרנ״א או׳ פ״ו ואו׳ ף׳:

ח **ח) שם. ועיקר מציתו בשעת ההלל.** נהגו קצת מהמהדרים לברך על הלולב בהנץ החמה בתוך הסוכה ולנענע ואח״כ בשעת ההלל מנענעים ד׳ נענועים. ברכ״י או׳ א׳ שע״ת או׳ ב׳ וכ״כ מ״א סק״ב בשם השל״ה. וכ״כ לעיל סי׳ תרנ״א או׳ מ״ו וסי׳ תרמ״ד או׳ ג׳ בשם שער הכוו׳ יעו״ש:

ט **ט) שם. ואם צריך להשכים לצאת לדרך נוטלו משעלה ע״ה וכן בתקיעת שופר ומגילה.** ואפשר דלא התירו לו להקדים אלא בהשכים לצאת לדבר מצוה דוקא. טורי אבן מגילה י״ט ע״ב. פת״ע או׳ ב׳ ועיין לקמן סי׳ תרפ״ד או׳ יו״ד:

י **י) שם. נוטלו משעלה ע״ה.** וקורא ההלל בלא לולב. טור לבוש. ור״ל בלא נענוע לולב כיון שאין מצוי אצלו אבל בשעת ברכה שמצוי אצלו צריך לנענע כמ״ש לעיל סי׳ תרנ״א העי׳ ח׳ ובדברינו לשם או׳ פ״א אלא א״כ אין לו פנאי לנענע גם בשעת ברכה דאם יצא בהגבהה בעלמא וכמ״ש שם או׳ פ׳ יעו״ש.

יא **יא) שם הגה. והמדקדק יאחוז הלולב בידו וכו'** כאנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לבהכ״נ לולבו בידו קורא ק״ש ומתפלל ולולבו בידו קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו ע״ג קרקע וכו׳ סוכה מ״א ע״ב. טור. לבוש:

יב **יב) שם הגה. והמדקדק יאחז הלולב בידו וכו'** בטור כתוב המדקדק במעשיו ר״ל שבלא״ה הוא מדקדק בשאר מעשיו אבל אם אינו מפורסם כן בשאר מעשיו מחזי כיוהרא אם רוצה לנהוג בזה יותר מן החיוב. ט״ז סק״ב. וכ״כ הב״ח דלמי שאינו מדקדק בשאר מעשיו מחזי כיוהרא. והב״ד שכנה״ג בהגה״ט וכתב ונראה דמפני זה לא נהגו עכשיו בזה עכ״ל. מיהו נוהגין שמוליכין בעצמו לבהכ״נ ומחזיר לביתו בעצמו א״ר או׳ ב׳ מ״ב או׳ ו׳ ועיין ברכ״י סי׳ ל״ב או׳ ב׳ מה שהאריך קצת בענין זה של יוהרא וכתב דכל שהורגל בפרישית בשאר דברים אינו נקרא הדיוט ויכול להחמיר יעו״ש:

יג יג) **וכתב** עוד הטור קורא בתורה ונושא כפיו מניחו ע״ג קרקע. והוא מן הגמ׳ כנז׳ והטעם כתב שס הט״ז משום דצריך לאחוז הס״ת בידו בשעת ברכה עכ״ל ומיהו בס׳ גן המלך סי׳ קל״ט כתב דדוקא בזמן הראשון שהיה שם טורח מרובה לפתוח ולגלול להכי לא מעלה לולבו בידו אמנם לאחוז בעמוד בשעת ברכה לבד שפיר מצי לעלות ולולב בידו יעו״ש. והב״ד י״א בהגב״ד ומהר״ם בן חביב בקו׳ כפות תמרים על מס׳ סוכה סוף דף מ״א כתב ראיתי למקצת גדולים דמניחים הלולב במקומם ועולים לקרות בתורה בלי לולב בידם ומקצת גדולים עולים עם הלולב בידם ובשעת ברכת התורה נותנו לסומך שבמגדל כדי שיאחוז העולה בעמוד התורה בשעת ברכה ומנהג ראשון נראה יותר עכ״ל והב״ד י״א בהגה״ט. וכ״ז למדקדק במעשיו אבל לאחרים איכא משום יוהרא כנז״ל:

יד יד) **שם בהגה. גם בשעת תפלה.** ואעפ״י שאסור לאחוז בידו ס״ת ותפילין בשעת תפלה שמא יתבטל מכוונתו שאני הכא כיון שדבר מצוה הוא לא חיישינן שמא יתבטל מכוונתו. טור. לבוש. מ״א סק״ג. ועתה לא נהיגי הכי אפי׳ המדקדק במעשיו משום דבכל דהו מטרידי מכוונת תפלה. ומנהג חסידי בות אל יכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל אחר שעשו הקפה אין נוטלין הלולב עוד:

טו טו) **[סעיף ב׳] אסור לאכול קודם שיטלנו.** כדי שלא יטריד ויבא לידי שכחה. לבוש.

טז טז) **שם. אסור לאכול וכו׳** וה״ה בכל הדברים הנזכרים לעיל בס׳ רל״ב קודם תפלת מנחה עי״ש דהא הגמ׳ מדמה להו בסוכה דף ל״ח להדדי יעו״ש. וכך למדו הפו׳ בסי׳ רל״ה לגבי ק״ש של ערבית ג״כ מהאי ענינא. מ״ב בב״ה:

יז טוב) **שם. אסור לאכול וכו׳** משמע דטעימא בעלמא שרי כמ״ש סי׳ רל״ה וססי׳ רל״ב וסי׳ תל״א. מ״א סק״ד א״ר או׳ ד׳ י״א בהגה״ט. וכ״כ בתשו׳ בשמים ראש להרא״ש ז״ל סי׳ ע״ד דטעימא בעלמא אין בה איסור אלא שכתב דראוי לכל יר״ש לחבב המצוה שלא להקדים לה דבר וחלושים שא״א להם להמתין מותרים לשתות ולטעום דבר מועט אבל לא פת וכו׳ יעו״ש. והב״ד הרו״ח או׳ א׳ וכ״כ ח״א כלל קמ״ח או׳ ט״ז דמי שאינו חלוש יחמיר אף בטעימה וה״ה בס׳ בכורי יעקב. מ״ב או׳ ז׳ ועיין עוד בשיעור טעימה לעיל סי׳ רל״ב סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם וסי׳ תל״א או׳ ט״ו יעו״ש:

יח חי) **ונראה** כי נכון הוא שלא לשתות קאב״י וכדומה באשמורת קידם שיברך על מצות נטילת לולב כי היו מקיימים המצות על הצום ולא מיבעיא כשכבר היה להם לולב קודם תפלה כי בלא״ה מברכין קודם תפלה (משום סוכה וכמ״ש לעיל סי׳ תרנ״א או׳ מ״ו יעו״ש) ואז איכא איסור לאכול בלא״ה משום לא לא תאכלו על הדם דאסור לאכול קודם תפלה אלא אפי׳ שלא היה להם לולב כ״א לאחר תפלת שחרית דאז בלא״ה הם מותרים לאכול עכ״ז היו נזהרים שלא לאכול ושלא לשתות שום דבר עד שיברכו על מצות נטילת לולב וכן בכל המצות וה״ט משום חיבוב מצוה שלא יפנה ימין ושמאל ויהיה לו היסח הדעת מהמצוה והוא דבר נאה ומתקבל. רו״ח שם. וכ״כ בספרו מל״ח סי׳ כ״ג או׳ ק״ס יעו״ש:

יט יט) **ומי** שבא בדרך ומצפה לבא למקום לולב משמע שצריך לעבור זמן אכילה א׳ עד שיטלנו ומ״מ לא יתענה יותר מחצי היום. מ״א סק״ד. י״א בהגה״ט. שו״ג או׳ י״א. וכן הדרים בישובים שצריכים לשלוח אחר אתרוג ולולב ונתעכב לא יתענו יותר מחצי יום. א״ר או׳ ו׳ ח״א שם. ואפי׳ ביום א׳ שהוא מה״ת לא יתענה יותר מחצי היום. מ״ב או׳ ז׳ ועד ולא עד בכלל דחצות הוא בכלל תענית. בכורי יעקב. והגם דהשליח יבא אצלו או הוא בעצמו הולך אחר לולב דבעלמא לא חיישינן לשמא ישכח מ״מ לא יאכל קודם חצי היום. א״ר שם. וי״א דאם מצפה שיביאו לו לולב אין לו להמתין כלל דהרי יש לו מי שיזכירנו לנטלו והיינו אותו שיביא לו הלולב וכ״ש אם הולך הוא בעצמו למקום שיש בו לולב ומי שחלש לבד בודאי יש לסמוך ע״ז. מ״ב שם. וטעמא בעלמא בלא״ה שרי כמ״ש לעיל או׳ טו״ב יעו״ש:

כ ך) **שם. ביום הראשון שהוא מה״ת יפסיק וכו׳** ונראה דיו״ט שני לדידן שהוא משום ספיקא דיומא דינו כמו בראשון אע״ג דבקיאין בקביעא דירחא דאין לזלזל בזה כדאיתא לענין פסולין לעיל סי׳ תרמ״ט. ט״ז סק״ג. א״ר או׳ ז׳ ער״ה או׳ ג׳ מ״ב או, ח׳:

כא כא) **שם. שהוא מה״ת יפסיק. וכו׳** כדין כל דבר שהוא מה״ת שאם התחיל באיסור צריך להפסיק. ח״א כלל קמ״ח או׳ ט״ז. מ״ב שם:

כב כב) **שם הגה. ואם התחיל לאכול יותר מחצי שעה.** וכן מפורש בר״ן דבחצי שעה מפסיק. א״ר, או׳ ח׳:

כג כג) **שם בהגה. קודם שהגיע זמן חיובו.** היינו קודם היום. לבוש:

כד כד) **שם בהגה. א״צ להפסיק וכו׳** והט״ז סק״ד חולק ודעתו דצריך להפסיק יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ט׳ דכל שהוא דאורייתא אף שהתחיל בהיתר מפסיק יעו״ש. ועיין מש״ז או׳ ד׳ וער״ה או׳ ד׳ שהביאו עוד פלוגתא בזה יעו״ש. וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה יש להחמיר ולהפסיק היכא דליכא טרחא כולי האי:

כה **כה) ואם** שכח ולא נטל לולב עד שגמר סעודתו נ"ל דמברך בהמ"ז קודם. ער"ה או' ה':

סימן תרנג

א **א) [סעיף א'] הדם של מצוה אסור להריח בו וכו'** לפי שעיקרו אינו אלא להריח בו ומזה הקצה כל שבעה כמו בעצי סוכה אבל אתרוג עיקרו לאכילה ומזה לבד הוקצה ולא מלהריח אלא שנחלקו בברכה די"א דכיון דלא עביד לריחא לא שייכא בו ברכה הנותן ריח טוב בפירות וע"כ אין להריח באתרוג כל שבעה. ט"ז סק"א. והוא מדברי הטור והלבוש:

ב **ב) ואותן** המריחין כשמברכין על הנטילה מנהג שיטות הוא. ב"י בשם הסמ"ק. לבוש. ט"ז שם:

ג **ג) שם. הדס של מצוה אסור להריח בו וכו'** אפי' בשבת דהוקצה לכל ז' אבל אתרוג מותר להריח בו בשבת כמ"ש בהגה סי' תרנ"ח סעי' ב' דהא עכ"פ עתה לאו למצוה עביד. מ"א ריש הסי' א"ר או' א' י"א בהגה"ט. א"א ריש הסי' ח"א כלל ס"ו או' י"ג. מ"ב או' ב' והטעם כתב הלב"ש דהמחלוקת אם לברך על ריח האתרוג בחג הוא בססי' רי"ו והטעם כתב שם המ"א דלאו לריח עומד אלא למציה ממילה בשבת לכ"ע מריח ומברך עכ"ל וכ"כ המחה"ש. מיהו דעת המט"י והמאמ"ר דגם בשבת אין לברך על האתרוג כמ"ש באו' שאח"ז:

ד **ד) ועוד** נ"ל דדוקא כשמריח בו (באתרוג) בשעת נטילתו לצאת בו אז י"א דאינו מברך אבל אם נוטלו באמצע היום להריח בו לכ"ע מברך מידי אפרי העומד לאכילה ונטלו להריח בו בהי' רי"ו סעי' ב' וכ"מ מל' סמ"ק. מ"א שם. וכ"כ לעיל בסי' רי"ו ס"ק כ"א בשם רש"ל יעו"ש וכ"ה דעת ח"א שם אבל הא"ר או' ב' כתב להשיג על דברי המ"א הנז' וכתב דכל היום אסור לברך עליו יעו"ש וכ"כ לעיל סי' רי"ו או' כ"ב. וכ"כ המט"י להשיג על דברי המ"א הנז' ומסיק ועכ"פ דלדעת הש"ע יש למנוע מלהריח כלל באתרוג אף אחר נטילה ואף בשבת ודלא כמ"א יעו"ש. וכ"כ המאמר או' ג' וכ"כ המש"ז או' א' דלדעת הט"ז אף שלא בשעת נטילה אין מברכין עליו ואף בשבת כ"א אפרי אחר מברך ומריח באתרוג ואף בחול יעו"ש. וית' עוד מזה לקמן סי' תרנ"ח סעי' ב' יעו"ש:

ה **ה) שם. אלא לפי שנחלקו אם מברכין עליו וכו'** ור"ל דנהי דלכ"ע מותר להריח בו מ"מ מאחר שנחלקו לענין ברכה טוב שלא להריח משום דאם מברך יש לחוש שמא הלכה כמ"ד שלא לברך ויש כאן ברכה לבטלה ואם אינו מברך יש לחוש שמא הלכה כמ"ד דצריך לברך ונמצא נהנה מן העולם בלא ברכה. מאמ"ר או' ב' ועי"ש במה שכתב להשיג על דברי שכנה"ג שכתב הטעם שלא יברך כדי שלא יבא לאוכלו יעו"ש. ומה שיש עוד פרטי דינים על סעי' זה הלא הם כתובים לעיל סי' רי"ו על סעי' י"ד קחנו משם:

ו **ו) [סעיף ב'] שריא בהנאה.** דהזמנה לאו מילתא היא. ב"י בשם הג"א. לבוש. מ"א סק"א. ועיין מ"ש סי' תרל"ח סעי' א' לענין לולב של אשתקד. מ"א שם. ור"ל כמו שם לא מהני ישיבתו של אשתקד בסוכה לשנה זו ה"נ הגבהה דהושענא של אשתקד לא מהני לשנה זו. לב"ש. וכ"כ המחה"ש והיא"פ. ועיין לעיל סי' תרל"ח או' כ"א:

ז **ז) וגם** אתרוג בכלל הושענא ואם עדיין לא יצא בו שרי בהנאה דהזמנה לאו מילתא היא בכל דבר והוא פשוט. מט"י. מיהו בא"א או' א' כתב י"ל שיש חילוק בין יו"ט מטעם מוקצה דהסיח מדעתו כל שעשה מה שמוטל עליו אתקצי מדעתו עכ"פ אע"ג דהזמנה לאו מילתא היא כה"ג וכל דלא הגביהה למיפק בוה היינו בחו"ה דלא שייך מוקצה מדעתו יעו"ש. ומה שנסתפק שם בא"א בענין אתרוג והדס במחובר בעציץ אי יוצא י"ח עיין לעיל סי' תרנ"א או' ע"ו:

סימן תרנד

א **א) [סעיף א'] מקבלת אשה הלולב וכו'** ולא אמרינן קמטלטלא מידי דלא חזי דכיון דראוי לנטילת אנשים תורת כלי עליו ומותר בטלטול לכל. רש"י סוכה מ"ב ע"א על המשנה ועל הגמ' ופירושו זה לפי שיטתו דס"ל כהרמב"ם דאין הנשים מברכין על מ"ע שהזמן גרמא אבל לר"ת דמתיר לברך מפרש כפשוטו קמ"ל כיון דראוי לה לעצמה ליטול ולברך אין בו משום איסור טלטול. ב"ח. ועיין לעיל סי' תקפ"ט סעי' ו' ובדברינו לשם או' כ"ג:

ב **ב) שם. מיד בנה או מיד בעלה וכו'** הא דהקדים בנה לבעלה משום דעל הרוב יש להם בנים וכשגומר נותנו לבנו להוליכו לבית ולכן הקדים בנה שהוא הרוב כמ"ש בחידושאי למס' סוכה דף מ"ב ע"א:

ג ג) **שם. ומחזירתו למים.** ומי שהוא עשיר יכול לעשות ליתנו בכלי זהב דהיא סגולה שלא יכמוש כמו שהיו עושין במקדש כמ״ש הרב מעש״ר פ״ז ה׳ כ״ב. רו״ח:

ד ד) **שם. ומחזירתו למים וכו׳** משמע דוקא אם מחזירתו למקומו אך לתוך כד אחר של מים שלא היה שם וכ״ש אם לא היה במים מעיקרא אין להשימו במים אך מור״ם והכנה״ג הי׳ של״ו מתירין. מהר״ם ן׳ חביב בספר כפות תמרים. ברכ״י או׳ ג׳ ונראה דלא אסר מהר״ם ן׳ חביב אלא בשבת אבל ביו״ט כיון דמותר להוסיף ואף להחליף לא אסיר אלא משום טרחא משמע דה״נ מותר להניחו במים אחר. ער״ה או׳ א׳ וכ״ה בהדיא בכפות תמרים על מס׳ סוכה דף מ״ב דבשבת איירי כיעו״ש. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ לולב דאם לא נתן הערבה במים קודם יו״ט מותר ליתנן שם ביו״ט. וכ״נ דעת המש״ז אות א׳ ובא״א אות ב׳ דליתן ביו״ט לולב למים שלא היה במים מתחלה שרי ורק להחליף להסיר אותו המים ולהניח אחר דיש טירחא יתירתא אסור יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ של״ו אות ע״ט:

ה ה) **אם** יש בהדס פרחים שנפתחים ע״י המים אין מחזירין ההדס. כפות תמרים שם. ברכ״י אות ד׳ ועיין לעיל סי׳ של״ו או׳ ע״ח:

ו ו) **אתרוג** אין נותנין במים דאפי׳ פחות מכדי שרייה מ״מ מתקלקל הוא. א״א או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ תרמ״ח או׳ ק״א:

ז ז) **וכתב** בתשו׳ חת״ס חיו״ד סי׳ פ״א שיש לנהוג בחג שחל בשבת להוציא הלולב והמינים ע״י עכו״ם בתוך מעת לעת שלא יפסלו ע״י כבישה ובתשו׳ בנו כתב סופר א״ח סי׳ קכ״ד כתב דרבים קמו עליו דלא נמצא כבישה רק בדבר מאכל וטרח שם לקיים מילי דאבוה אלא שכתב אבל מה שחוץ למים אין לו דין כבישה ואם יש בו שיעור יוצאין בו יעו״ש. שד״ח מע׳ ד׳ מינים סי׳ ב׳ או׳ ב׳:

ח ח) **וכתב** באו״ח בזה״ז שאין לולב ניטל בשבת אם שגג והוציאו מן המים אין מחזירין אותו למים שהרי הוא כאבן לענין טלטול. ב״י. והיונו כשהניחו במקום אחר שאם הוא בידו למה לא יניחנו במקום שירצה כיון שאין לחוש משום זריעה כשנותנו או כשיחזירנו למים. מהריק״ש י״א בהגה״ט. ער״ה או׳ א׳ מיהו בס׳ בגדי ישע כתב דאע״ג דפסקינן בשבת לענין מוקצה דאם נוטלו בידו מוליכו לאיזה מקום שירצה אבל להחזיר למים הוי כמו תיקון ואינו מותר יעו״ש. וכ״נ דעת המש״ז או׳ א׳ וכ״ה דעת ביכורי יעקב. מ״ב או׳ ג׳ ועיין עוד לקמן סי׳ תרנ״ח סעי׳ ב׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

ט ט) **שם. אבל לא תחליף המים.** דטורח הוא לתיקוני מנא. רש״י. ט״ז סק״א. מ״א סק״ב.

י י) **שם. ובחו״ה מצוה להחליפם וכו׳** מכאן דמנהג כשר וטוב לתת הלולב וערבה במים שלא ייבשו. מרדכי בשם הרא״ם. ב״י. מ״ב אות ד׳:

יא יא) **שם הגה. ונוהגין ליקח כל יום חו״ה ערבה חדשה וכו׳** מן האילן הא ביו״ט אסור ע״י עכו״ם כבסי׳ תרנ״ם הא ערבית שמונחים במים ובלולב יבש מותר ומצוה הוא שאין מוקצה הואיל והכינה מאתמול. א״א או׳ ב׳:

יב יב) **שם הגה. ונוהגין ליקח כל יום חו״ה ערבם חדשה וכו׳** וכתב א״ז סי׳ תרנ״א תמה אני על מנהג העולם שלוקחים בכל יום ערבה חדשה ותיחבין באגודה ומתוך שמושכין למטה כדי שיהא למטה מן ההדס נישרין עלי הערבה ויש קורעין בכוונה ואינם מבחינין דלפעמים היו רוב העלים ויותר טוב לדעתי לאגוד קודם יו״ט הערבה שלימה עם הלולב ויתן הלולב במים ולא ליקח בכל יום חדשה יעו״ש וכ״כ בספרו א״ר סי׳ תרנ״א או׳ ה׳ וכתב שם אם לא שיעשני בענין שלא ינשרו העלין יעו״ש:

יג יג) **שם בהגה. ולקשרה בלולב וכו׳** דהיינו שיקשור אותה מבחוץ עם הלולב ולא כאותן שתוחבין אותה באגד דכבר קרא תגר על מנהג זה בא״ר דעי״ז שהוא מכניס ומוציא תמיד לפעמים נושרין רוב העלין וגם בלא״ה י״ל דלא מקרי אגד כהלכתו שאין זה קשר ממש כיון שמכניס ומוציא לכן יתיר הקשר לגמרי ויחזור ויקשור וזה דוקא בחו״ה אבל ביו״ט אסור לעשות כן דאסור לקשור. בכורי יעקב. מ״ב או׳ ה׳:

סימן תרנה

א א) [**סעיף א׳**] **עכו״ם שהביא לולב לישראל וכו׳** וכגון שנתלש מאתמול אבל אם נתלש ביו״ט מן המחובר אפי׳ לא הביאו מחוץ לתחום אסור לטלו כמ״ש לקמן אות י״ב יעויין שם:

ב ב) **שם. עכו״ם שהביא לולב וכו׳** וה״ה אתרוג. כמ״ש ב״י בשם המרדכי פ׳ לולב הגזול. וכ״ה בתשו׳ הרשב״א סי׳ תתמ״ז שממנו נובע דין זה כמ״ש לקמן או׳ ד׳:

ג **ג) שם. מותר ליטלו.** ומ״מ אסור לטלטלו חוץ לד״א אם העיר אין בה עירוב וצריך לילך למקום שהניח שם העכו״ם וליטלו שם ובית אפי׳ גדול נחשב כד״א ובשביל זקן או חולה שאינן יכולין לילך יאמר לעכו״ם להוליך אצלם אבל אם יש שם עירוב יכול לטלטלו בכל העיר רק חוץ למקום העירוב אינו רשאי לטלטלו. מ״ב או׳ א׳ וזה מבואר לעיל סי׳ תקט״ו סעי׳ ה׳ יעו״ש ובדברינו לשם:

ד **ד) שם. אפי׳ מי שהובא בשבילו.** דלא אסרו חכמים דבר שהובא מחוץ לתחום לאותו שהובא בשבילו אלא באכילה ובהנאה ומצות לאו ליהנות ניתנו. טור בשם תשו׳ הרשב״א סי׳ תתמ״ז. ושם כתוב דאפי׳ למ״ד מצית ליהנות ניתנו שרי משום דכאן אין שייך למיגזר שמא יאמר לעכו״ם להביא כדי לצאת בו דלא שכיחא שיעשה אדם מציה בעבירה יעו״ש וכ״כ הב״ח בשם המרדכי פ׳ הדר. א״ר או׳ א׳. חקת הפסח בסופו בשירי ער״ה לסימן זה. ועיין באות שאח״ז:

ה **ה) וכתב** שם המרדכי דהר״י הלוי התיר לומר לעכו״ם להביא אתרוג אפי׳ מרחוק ביו״ט היכא דאיכא אונס שלא היה להם אתרוג משום דתחומין דרבנן אפי׳ די״ב מיל ע״כ. וזה לשיטתו אבל למאי דק״ל דתחימין די״ב מיל ד״ת אסור לכתחלה לומר לעכו״ם להביא אתרוג מרחוק י״ב מיל אבל מתוך י״ב מיל שרי. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ אבל דעת הא״ר סי׳ תקפ״ו או׳ כ״ט להתיר אפי׳ מחוץ לי״ב מיל וכ״ה דעת הער״ה שם או׳ ח׳ יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קמ״ח אות י״ח דמותר לשלוח עכו״ם ביו״ט אחר לולב אפי׳ חוץ לי״ב מיל אם יחזור בו ביום ואע״ג די״א דהוי דאו׳ מ״מ לולב הוי עשה דרבים ודחינן איסור אמירה לעכו״ם בשביל זה יעו״ש, וכ״כ מ״ב או׳ ג׳ והיינו אי ליכא אחר וכ״כ לעיל סי׳ תקפ״ו או׳ קמ״ח לגבי שופר יעו״ש:

ו **ו) ומ״מ** ודאי אף הר״י הלוי לא התיר להביא מחוץ לתחום אלא דוקא ביו״ט אבל בשבת דאיכא איסור הוצאה והכנסה פשיטא דאסור. ב״ח. שכנה״ג שם אות ב׳ ועיין באות שאח״ז:

ז **ז) ואם** לא היה לו הדס ויום ראשון היה בשבת אסיר לשלוח עכו״ם אפי׳ בע״ש לילך בשבת אחר הדס לאיזה מקום אחר כיון דאחר יום ראשון הוא מדרבנן ומאי חזית לדחות האי דרבנן מקמי האי דרבנן. רש״ל בתשו׳ סי׳ ח׳ יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״ב דבשבת אין לשלוח בשביל יו״ט שאחריו יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ דבשבת אין לשליח בשביל יו״ט שאחריו והגם שמ״א מיקל גם בזה ראוי להחמיר כרש״ל וט״ז יעו״ש. וכ״פ ח״א שם. אבל ביו״ט מותר לשלוח אפי׳ בשביל אחר יום ראשון שהוא דרבנן דיש לדחות אמירה לעכו״ם שהוא שבות מדרבנן מפני לולב דרבנן שהיא מצוה של רבים ט״ז שם. א״ר שם. מיהו דעת המאמ״ר או׳ א׳ להקל כדברי מ״א דאפי׳ בשבת מותר לשלוח לצורך מחר רק אם הוא בענין שלא יש שם איסור דאו׳ דשבות דשבות במקום מצוה אפי׳ לצורך מחר שרי יעו״ש. ואיסור תורה כגון להביאו העכו״ם דרך ר״ה או מר״ה לרה״י וכדומה וכמ״ש באו׳ הקודם. וכן חוץ לי״ב מיל אין להתיר לצורך מחר כמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש אבל ביו״ט ליכא איסור הוצאה וכמ״ש לעיל סי׳ תקי״ח אבל איסור תחומין איכא כמ״ש לעיל סי׳ תקכ״ח יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ ש״ז סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ח **ח) ומיהו** מ״ש הט״ז דלולב היא מצוה של רבים עיין להרב ארעא דרבנן או׳ ע״ט שכתב דלולב ושופר לא מיקרו עשה דרבים כיון דכל יחיד ויחיד יוצא בו יעו״ש וכ״כ הער״ה או׳ א׳ דלולב לא מקרי עשה דרבים כיון דכל אחד ואחד יוצא בו מיהו בשופר ס״ל דהוי עשה דרבים כשזוכה בו לרבים יעו״ש ובדבריו לסי׳ תמ״ו או׳ א׳ וכ״כ המש״ז או׳ ב׳. אבל דעת ח״א כדברי הט״ז דגם בלולב הוי עשה דרבים אי ליכא אחר ורבים יוצאים בו כמ״ש לעיל או׳ ה׳ יעו״ש. ועוד עיין במ״א סי׳ תמ״ו סק״ב יעו״ש:

ט **ט) עיר** קטנה ואנשים יהודים בה מעט ששלחו רץ גיי ביו״ט ראשון של חג לעיר גדולה של חכמים ושל סופרים בעד אתרוג מותר לשלוח להם כדי שלא יתבטלו ממצות לולב ביום א׳ שהוא דאו׳ ואפי׳ חוץ לי״ב מיל משים דהוי מצוה דרבים שכל העיר אין להם והוא הדין בשופר של ראש השנה. ב״ד סימן תנ״ו יעו״ש וכ״כ בתשובת דבר משה סי׳ ל״ו. שו״ג או׳ א׳ וכ״כ הברכ״י בשם תשו׳ ר׳ ישעיה הראשון כ״י סי׳ ק״ע. וכתב עו״ש בדבר משה סי׳ ל״ז דלולבים שהביאו העכו״ם מחוץ לתחום ביו״ט ראשון מותר לטלטלם אעפ״י שכבר יצאו י״ח. שו״ג שם. וכ״כ גן המלך ס״ ל״ז. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ג או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ ג׳:

י **י) לולב** הבא ביו״ט מחוץ לתחום בציווי ישראל מותר לישראל אחר ליטלו אפי׳ במקום שיש לולבים אחרים. דב״ש סי׳ רכ״ט. ומשמע דלישראל זה יש להחמיר במקום שיש לולבים אחרים. שע״ת:

יא **יא) וכתב** הרב צ״צ סי׳ ל״ה אע״ג דק״ל סי׳ רמ״ו דאדם מצווה על שביתת בהמתו ולא מהני הפקר אלא בדיעבד לצורך מצוה דרבים כגון להילוך אתרוג שרי ע״י הפקר יעו״ש. ער״ה או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רמ״ו ס״ס ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יב **יב) ערבה** שהביא גוי לישראל ונתלשה ביו״ט שני והיה חושב שיהא מותר והניחה בלולב אסור לטלטלו ואין הפרש בזה בין יו״ט ראשון ליו״ט שני ואפי׳ אין לו ערבה לצאת בה דשבות אפי׳ במקום מצוה אסרו. הרשב״א בתשו׳ סי׳ רס״ז יעו״ש. ומהרשד״ם בתשו׳ א״ח סי׳ כ״ב התיר וכ״כ בתשו׳ בשמים ראש סי׳ צ״ב על אתרוג שקצצי גוי ביו״ט דאין בו חשש טלטול דכיון דהטלטול עשה של תורה לא אסרו חכמים יעו״ש מיהו הפר״ח לעיל סוף סי׳ תקפ״ו כתב דרוב דברי מהרשד״ם בתשו׳ זו אינם נכונים גם הרב מהר״ח אבולעפיא בס׳ עץ חיים דף קמ״א ע״ג כאריה ישאג על תשו׳ מהרשד״ם הלזו ודחה ראיותיו וקיים תשו׳ הרשב״א דאסורה יעוש״ב. מחב״ר או׳ ב׳ וכ״כ השע״ת בשם שו״ת פ״י כ״י יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל קמ״ח אד י״ח. מ״ב או׳ ג׳ וכ״כ לעיל סי׳ תרנ״א או׳ ו׳:

יג **יג) וכתב** המ״א דאם נתלשה ביו״ט ראשון מותרת בשני לכ״ע דלא חיישינן שיאמר לעכו״ם לתולשה דלא יעשה מצוה הבאה בעבירה עכ״ל וכ״פ ח״א שם. מ״ב שם. ונראה דהיינו ביו״ט שחל בחול אבל ביום הראשון בשבת אסור דהא ק״ל בסי׳ תקי״ג לענין ביצה דשבת ויו״ט הסמוכים נולדה בזה אסורה בזה וה״ה כאן. שע״ת. מ״ב שם. ומיהו מ״ש שם השע״ת אך אם נתלשה בשבת ויו״ט יום א׳ וב׳ וכו׳ צ״ע דהא יום א׳ של חג הסוכות אינו חל ביום א׳ כמ״ש לעיל רס״י תכ״ח יעו״ש:

יד **יד) והא** דמותר לשליח דוקא כשיודע בודאי שיביאו לו לולב אבל אם הוא ספק אפי׳ ביום א׳ אסור לשליח נכרי כיון שעושה ודאי איסור דרבנן ואע״ג דאפשר שיקיים מציה דאו׳ אין ספק מוציא מידי ודאי. ח״א שם. אבל דעת הא״ר או׳ ג׳ משמע דדוקא לצורך יו״ט ב׳ אין לשלוח מספק אבל לצורך יו״ט א׳ שהוא דאו׳ שרי יעו״ש. וכ״מ בס׳ בית מאיר. וכ״כ מ״ב בשה״צ או׳ א׳ ומ״ש עו״ש הח״א לחלק בין אם היה לו כסף לקנות או לא והוא מדברי מ״א עיין מ״ב בשה״צ או׳ ה מ״ש להקשות ע״ז דהא אנחנו חייבים מטעם ערבית שגם חבירו יעשה המצוה והניח בצ״ע יעו״ש וכ״מ מסתמיות דברי הפו׳ דלא יש חילוק בזה:

טו **טו) וישראל** ששלח לולב או אתרוג לעיר אחרת ע״י עכו״ם קודם יו״ט ונתעכב בדרך והביאו ביו״ט עיין לעיל סי׳ תקפ״ו או׳ קרא לגבי שופר וה״ה לכאן:

טז **טז) שם הגה. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ו סעי׳ כ״א וכ״כ וסי׳ ש״ז סעי׳ א׳ וכו׳** ר״ל דשם כתב דשבות דשבות ע״י עכו״ם לצורך מצוה שרי יעו״ש:

סימן תרנו

א **א) [סעיף א׳] אם קנה אתרוג וכו׳** אעפ״י שחייב אדם לתת כל ממונו כדי שלא יעבור על אחת ממצות השי״ת דכתיב ואהבת את ה׳ וכו׳ ובכל מאדך הנ״מ במצות ל״ת שלא יעבור עליה בקום עשה אם יכול לפטור את עצמו אפי׳ בכל מאודו מחוייב הוא לתת כל ממונו ולא יעבור על לאו אחד במזיד אבל במ״ע שלא יעבור עליה אין אדם מצווה לתת כל ממונו בשבילה להביא את עצמו לידי עוני ולהפיל עצמו על הציבור שהעני חשוב כמת וטוב לו לישב בשב ואל תעשה אפי׳ היא מציה עוברת ותיבטל המצוה ויקיים הרבה מצות כנגדה מיביא עצמו לידי עוני החשוב כמת וע״ז אמרו חז״ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. לבוש. והוא מדברי הפו׳ שהביא ב״י והב״ד ג״כ מור״ם בהגה שאח״ז. ורבן גמליאל שקנה אתרוג באלף זוז חומרא הוא מלבו מפני שמצית היו חביבין עליו. ב״י בשם סמ״ג. ועוד י״ל מפני שהיה נשיא ישראל ועשיר ואלף זוז אצלו לא חשוב הון רב:

ב **ב) שם. אם קנה אתרוג וכו׳** היינו כשאינו סיבה לייקר האחרים אלא לפרסום הדור מצום מבי״ט ח״ג סי׳ מ״ט. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״א. וכ״כ א״ר או׳ א׳ בשם הסמ״ק דאם יהיא סיבה שיתייקרו גם שאר אתרוגים לא יוסיף. והיינו ביותר משליש אבל שליש מוסיף אעפ״י שיתייקרו אחרים כ״ה בהמבי״ט שם. וכ״כ בית השואבה או׳ י״א. שע״ת או׳ ה׳:

ג **ג) ראובן** קנה אתרוג גדול להידור מצוה בדמים יקרים ובא שמעון ואבדו ופסלו אין שמעון חייב לשלם אלא אתרוג קטן שיצא בו י״ח ומיהו מה ששוה האתרוג גדול יותר מן הקטן לאחר החג חייב לשלם לו מהר״ם מינץ סי׳ קי״ג. אבל בתשו׳ ח״צ סי׳ ק״ך כתב דחייב לשלם דמי האתרוג וכן הסכים השבו״י ח״ב סי׳ כ״ט. והב״ד י״א בהגב״י. ברכ״י או׳ ב׳ וכ״כ הרב משנה למלך ה׳ מעשה הקרבנות פי״ז כדברי ח״צ והב״ד השע״ת או׳ ד׳ וכן הסכים המט״י וכ״כ בס׳ יקהיל שלמה סי׳ תרמ״ט. וכ״כ הרב נחפה בכסף בח״מ סי׳ י״ב שהעיקר כדעת ח״צ יעו״ש. וכ״כ בשו״ת שואל ומשיב מהדורא ג׳ ח״ג סי׳ ל״ג דהעיקר בזה כדעת ח״צ יעו״ש. וכן הסכים בית השואבה או׳ כ״ד יעוש״ב. והב״ד השד״ח מע׳ ד׳ מינים סי׳ ג׳ או׳ כ״ה:

ד **ד) ואם** פסלו בשוגג י״ל דפטר נפשיה באתרוג קטן אף לשו״ת ח״צ. מש״ז או׳ א׳ אבל הרב בית השואבה או׳ כ״ז כתב דחין אני רואה טעם לחלק בזה בין פסלו במזיד לפסלו בשוגג כיון דזו הלכה מרווחת דאדם מועד לעולם בין ער בין ישן בין מזיד בין שוגג יעו״ש:

ה ה) **וכן** החוטף אתרוג שמוכר אתרוגים או מיד חבירו שקנהו לשם מצוה בדמים יקרים צריך לשלם לו כפי מה שהוא שוה לימכר לשם מצות פרי עץ הדר. שו״ת ח״צ שם. מש״ז שם. בית השואבה או׳ כ״ו:

ו ו) **ומסתברא** בחוטף ותפס הניזק דיוכל לומר קים לי בודאי ומשלם כפי מה ששוה תוך החג. מש״ז שם. בית השואבה או׳ כ״ה:

ז ז) **ואם** גזל אתרוג שוה הרבה והביאו לו אחר החג אם מצי הגזלן למיפטר נפשיה בהרי שלך לפניך עיין מש״ז שם שנסתפק בזה אבל בבית השואבה או׳ כ״ח פשיט ליה דיוכל לומר הרי שלך לפניך יעו״ש:

ח ח) **המוכר** לולב או אתרוג לחבירו וכשבא לראותו מצאן רקובים אם יש לתלות שהרקבון הזה נעשה ביד המוכר הרי זה מקח טעות ואם הדבר ספק המע״ה. שה״ג פ׳ הזהב. כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ א׳ בית השואבה או׳ כ״ג:

ט ט) **שם. שראוי לצאת בו בצמצום וכו׳** זהו דעת הסמ״ג ומקיל שאין חיוב תוספת שליש אלא על אתרוג כשיוצאין בו בצמצום שאם פוחת מעט מאותו השיעור לא היו יוצאין בו ומחמיר הוא שאפי׳ כבר קנה האתרוג המצומצם מחוייב להוסיף שליש להחליפי. ודיעה שנית הוא רש״י מקיל דבקנה כבר א״צ להוסיף אפילו אם זה שקנה הוא מצומצם ומחמיר דכשמוצא שנים לקנות צריך תוספת שליש אפי׳ על שיעור שאינו מצומצם. לב״ש. ונראה להחמיר כתרווייהו. א״ר או׳ ו׳ ור״ל דאפי׳ אם כבר קנה ואינו שיעור מצומצם ואח״כ מצא הדור יותר יש להחליפו בתוספת שליש:

י י) **שם. שראוי לצאת בו בצמצום וכו׳** ודוקא גבי אתרוג שנאמר בו הדר א״כ לא נקרא הדר בשיעור הגרוע שאין למטה ממנו אבל שופר ודכוותיה אף בשיעור הקטן א״צ להוסיף שליש ומ״מ טוב להדר אחר נאה וכל אחד כפי נדבת לבו. יש״ש פ״ק דבב״ק סי׳ כ״ד. ול״נ דהא בגמ׳ סתמא קאמרי בהידור מצוה וגם רש״י פי׳ על ב׳ ס״ת יעו״ש. אלא שהוא (היש״ש) פסק כר״ת. מ״א סק״ב. וכ״כ א״ר או׳ ג׳ דמצוה להוסיף שליש אפי׳ בשאר מצות דלא כתיב בהו הידור. וכ״כ א״א או׳ ב׳ בית השואבה או׳ יו״ד:

יא יא) **שם. כביצה מצומצמת.** אבל אם הוא גדול כשאר אתרוגים אעפ״י ששניהם באים כאחד לפניו לקנות אין מחויב לקנות ההידור לסברא זו. מ״א סק״ג:

יב יב) **שם. מצוה להוסיף עד שליש מלגיו וכו׳** כגון אם הקטן נמכר בששה יוסיף שני דינרין דהיינו שליש מלגיו שליש שבתוך הדמים ויקח את ההדור. שליש מלבר הדמים יחלוק לשנים ויוסיף חלק שלישי משלו דהיינו אם קטן נמכר בששה יוסיף ג׳ דינרין ויקח את הגדול בתשעה רש״י בב״ק דף ט ע״ב. ט״ז סק״ב. וכתב שם הט״ז ובעיא היא בגמ׳ איזה שליש יוסיף ולא אפשיטא ואזלינן לקולא עכ״ל ועיין לקמן או׳ י״ד:

יג יג) **ואיתא** שם בגמ׳ עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקב״ה. ופרש״י משלו דהיינו אותו שליש שיוסיף בהידור מצוה משלו הוא שאינו נפרע לו בחייו כדאמרינן היום לעשותם ולא סיום ליטול שכרם. מכאן ואילך מה שיוסיף בהידור מצוה על שליש יפרע לו הקב״ה בחייו עכ״ל. והתו׳ פירשו משל הקב״ה אוכל פירות בעוה״ז והקרן קיימת לו לעוה״ב:

יד יד) **שם. עד שליש מלגיו וכו׳** אבל הר״ן והר״י כתבו שליש מלבר. וכ״פ רש״ל פ״ק דב״ק סי׳ כ״ד וכ״פ רוקח וכ״פ מי״ט. א״ר או׳ ג׳ ביאורי הגר״א:

טו טו) **שם. כדי להחליפו וכו׳** אבל אם חבירו אינו רוצה להחליפו רק למכרו אינו מחוייב לקנות כיון שכבר קנה זה. מ״א סק״ד. מט״י. א״א או׳ ד׳ מאמ״ר או׳ א׳. ומיהו מדברי ס״ח סי׳ תתע״ט נראה דאף אם כבר קנה א׳ ולא מצי להחליפו וליתנו לאחר יכול לקנות אחר נאה הימנו אפי׳ שהראשון הוא צריך לגנזו. יפ״ל ח״ב או׳ א יעו״ש:

טז טז) **שם. ויש מי שאומר שאם מוצא שני אתרוגים וכו׳** ר״ל אפי׳ כל אחד גדול בשיעורו יותר מכביצה כיון שהשני נראה הדר ביופי יותר מחבירו צריך להוסיף שליש כמ״ש לעיל או׳ ט׳ יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ ה׳:

יז טוב) **שם. יקח ההדר וכו׳** אבל אם כבר קנה אחד א״צ להחליפו בהידור לכ״ע. מ״א סק״ה. ור״ל דלדיעה א׳ א״צ להוסיף בכבר קנה אלא משום צמצום ולא משום הדר ולדיעה ב׳ א״צ להוסיף כ״א עדיין לא קנה וא״כ לכ״ע אם כבר קנה אתרוג מרווח א״צ להוסיף ולהחליפו משום הידור. מיהו בביאורי הגר״א כתב בשם הירושלמי דאפי׳ אם כבר קנה יש חיוב להוסיף בהידור מצוה עד שליש יעו״ש. וכ״כ הט״ז סק״א בשם הרא״ש יעו״ש. וכ״מ מסיום דברי המ״א שם דאפשר דגם הש״ע ס״ל כהרא״ש וכמ״ש המחה״ש יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ט׳:

יח חי) **ודבר** פשוט הוא דהא דאמרינן דאינו חייב לוותר בשביל הידור מצוה אלא עד שליש במצוה היינו שליש יותר מדמי אתרוג כשר שראוי לברך עליו ולצאת בו והכי מתבאר מדברי הפו׳ והאי הידור נראה דהיינו מה שהוא נאה ומהודר בעיני אותו מקום. מאמ״ר או׳ ב׳ ור״ל אבל אם יש בו ספק

פיסול או פלוגתא בלא״ה צריך לקנות אתרוג כשר שראוי לברך עליו ולצאת בו י״ח:

יט **יט) וכתב** בד״מ אפי׳ מי שאין חייו נדחקים א״צ לבזבז יותר משליש בהדור מצוה דלא כמ״ש נ״י. ואמרינן בגמ׳ דהמוסיף יוסיפו לו בעוה״ב. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ג׳ ועיין לעיל או׳ י״ג:

כ **ך) וכתב** בי״ש דמי שחייו נדחקים א״צ להוסיף שליש ואפשר דאפי׳ המצוה עצמה א״צ לקנות דהו״ל לדידיה כהון רב זולת נר חנוכה וד׳ כוסות. מ״א סק״ז. א״ר שם:

כא **כא) שם הגה. ומי שאין לו אתרוג וכו׳** ואם אין בידו אלא ה׳ סלעים וצריך לפדות בנו ולקנות אתרוג יקנה אתרוג שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת קידושין דף כ״ט. מ״א סק״ח. וה״ד אם א״א לקיים מצות אתרוג דעוברת בשל חבירו וכגון שהוא דר בכפר יחידי אבל אם יוכל לקיים בשל חבירו יפדה בנו בה׳ סלעים ומצות אתרוג יקיים בשל חבירו. בית השואבה או׳ ה׳. מל״ח סי׳ כ״ג או׳ כ״ט:

סימן תרנז

א **א) [סעיף א׳] קטן היודע וכו׳** כ״ה במשנה וגמ׳ סוכה מ״ב ע״א קטן היודע לנענע חייב בלולב ופירש״י לחנכו מדבריהם:

ב **ב) שם. קטן היודע לנענע לולב כדינו.** כלומר מוליך ומביא מעלה ומוריד. ב״י בשם הירושלמי. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ מט״י. מאמ״ר או׳ א׳ ביאורי הגר״א ויראה כל שיודע מוליך ומביא מעלה ומוריד אעפ״י שאין בקי ממש בנעניעים כבסי׳ תרנ״א חייב לקנות לו לולב. א״א או׳ א׳. וכ״מ בתשו׳ הרדב״ז ח״ג סי׳ תק״ח. אבל המאמ״ר או׳ א׳ חולק על דברי תשו׳ הרדב״ז הנז׳ וס״ל דלא יש חיוב לקנות לו אלא א״כ יודע ממש לנענע כתקנת חז״ל יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ י״ז סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ג **ג) שם. קטן היודע וכו׳** תינוקות שאין יודעין לברך ינענעו את הלולב ודיים. דרשות מהרי״ל ה׳ לולב. א״ר שם:

ד **ד) שם. קטן היודע וכו׳** הא אינו יודע לנענע אף שהוא כבר שית אין חייב לחנכו דחינוך אין שוה בכל המצות. מש״ז או׳ א׳ והגם שבא״א מצדד להפך דאין חייב לקנות לו אבל נותן לו לברך בבכורי יעקב הסכים להקל. וכ״כ מ״ב או׳ א׳ והא דבסי׳ תרנ״ח סעיף ו׳ משמע שאפי׳ קטן שלא הגיע לעונת הפעוטות מברך על הלולב הייני שלא מצד החיוב לחנכו אלא אם ירצה לעשות כן. ט״ז. מש״ז שם. ועיין לקמן סי׳ תרנ״ח אות ס׳:

ה **ה) שם. אביו חייב לקנות לו וכו׳** ודעת רש״ל שאין צריך לקנות לו לולב בפ״ע אלא לאחר שיצא בו אביו יתננו לבנו לברך עליו. וכ״מ בתו׳ ערכין ב׳ ע״ב. והט״ז כתב דהכא מיירי במי שידו משגת לקנות לבני לולב אחר כדי שגם בנו יכול לברך בשעה שהצבור אומרים הלל שזהו יותר טוב ממה שיברך אחר כך. והמט״י כתב דהכל תלוי במה שמחנכין הקטן ליטול לולב דאם היה דרכן שכל אחד לולבו בידו גם הקטן יקנה לו אביו בפ״ע ואם דרכן לצאת ביחד יטול עם אביו ואם היה באופן שאביו יהיה לולבו בידו מתחלת ההלל ועד גמירא כדי לעשות כל הנענועים חייב לקנות לבנו קטן כדי שינענע עם הצבור ולא ישתנה דינו לנענע בפ״ע כי הקטן הוא שמח ומתענג יותר כשינענע גם הוא עם הרבים וגם כדי שיתן ללבו לעשות כמותן וזה פשוט עכ״ל. ועוד י״ל דחייב אביו לקנות לו אם אפשר כדי לצאת בו מצות חנוך גם ביום ראשון משום דביום ראשון א״א ליתן לקטן במתנה ע״מ להחזיר אפי׳ הגיע לעונת הפעוטות למ״ד כמ״ש לקמן סי׳ תרנ״ח סעי׳ ו׳ יעו״ש:

ו **ו) שם. כדי לחנכו במצות.** אין לתת ביומא קמא לולב בשאלה דאף קטן מדרבנן הוא דחייב לחנכו מ״מ ביומא קמא דהוי לגדולים מה״ת כל דתקון רבנן לחנך כעין דאו׳ תקון דבעינן לכם ולא שאול אבל ביו״ט שני מצי לחנך הקטן בשאול דלספיקא לא חיישינן. אך בשאר ימי החג יש להסתפק אי צריך לחנך הקטן בלולב דהוי תרי דרבנן. ברכ״י בשם בתי כהונה יעו״ש והב״ד השע״ת. אבל הער״ה פשיטא ליה דצריך לחנך הקטן אף במידי דרבנן יעו״ש. וכ״כ המש״ז דחינוך לקטן אף במצות דרבנן. וכן הסכים בבכורי יעקב. וכ״כ מ״ב אות ג׳ ועיין עוד לקמן סימן תרנ״ח סעיף ו׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תרנח

א **א) [סעיף א׳] מן התורה אין מצות לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון וכו׳** דכתיב ושמחתם לפני ה׳ אלהיכם ז׳ ימים והיינו במקדש אבל בשאר א״י יום הראשון בלבד דכתיב ביום הראשון וחכמים תקנו ז׳ זכר למקדש. סוכה מ״א ע״א. טור וב״י. לבוש. ט״ז סק״א:

ב ב) **[סעיף ב׳] ביום שבת אינו ניטל וכו׳** גזרה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ד״א ברה״ר. סוכה מ״ב ע״ב. ב״י. לבוש. ט״ז סק״ב:

ג ג) **שם הגה. ואסור לטלטל הלולב בשבת וכו׳** ולצורך גופו ומקומו שרי כמו גבי שופר בססי׳ תקפ״ח. ט״ז סק״ג. א״ר אות א׳. אבל המאמ״ר או׳ א׳ כתב דמלשון הפו׳ שכתבו דהוי כאבן משמע דאפי׳ לצורך גופו ומקומו אסור כדין כל מוקצה מחמת גופו ותמה על דברי הט״ז הנזכר שהביא ראיה משופר דשאני שופר שהוא כלי אלא שמלאכתו לאיסור ומשו״ה שרי לטלטל לצורך גופו ומקומו כדין כלי שמלאכתו לאיסור אבל לולב לכ״ע אסור יעו״ש. וכ״כ המש״ז או׳ ג׳ נה״ש אות א׳ ער״ה או׳ ב׳ בגדי ישע. בית מאיר. חמ״מ אות ב׳ מחה״ש סק״ב. ח״א כלל ס״ו אות י״ג. מ״ב או׳ ד׳ וכ״כ לעיל סי׳ ש״ח או׳ נ״א יעו״ש:

ד ד) **שם בהגה. ואסור לטלטל הלולב בשבת וכו׳** וה״ה הערבות וההדסים של לולב דהא ערבה הוי כאבן כמו הלולב וכן ההדס כיון שאסור להריח בו כמ״ש לעיל סי׳ תרנ״ג. וכ״כ מ״ב או׳ ג׳:

ה ה) **שם בהגה. אבל האתרוג מותר בטלטול דראוי להריח בו.** והגם דכתב לעיל סי׳ תרנ״ג דיש למנוע מלהריח בי מ״מ אם יש לפניו מידי אחרינא שראוי לברך עליו ברכת הריח אז יברך על אותו דבר ויוכל אח״כ להריח גם בזה וע״כ אינו מוקצה. ט״ז סק״ד. א״ר או׳ א׳. והמ״א סק״א כתב דכיון דראוי להריח בו בשבת לא אתקצאי א״נ יכול לברך על פרי אחר עכ״ל משמע אבל לטעם ראשון גם על האתרוג יכול לברך ברכת הריח בשבת וכמ״ש לעיל סי׳ תרנ״ג אבל לדעת הט״ז גם בשבת אינו יכול לברך על האתרוג ברכת הריח אלא רק לפוטרו בפרי אחר וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל סי׳ תרנ״ג או׳ ג׳ ואו׳ ד׳ יעו״ש:

ו ו) **שם בהגה. ואסור ליתנו על הבגד אפי׳ ביו״ט דמוליד ריחא.** והוי כתיקון מנא. אבל מותר ליתנו על הבגד או מוכין שהיה מונח בו מעיו״ט משום שכבר קלט הריח כנרש לעיל סי׳ תקי״א או׳ מ״ז יעו״ש. ומנהג יפה להשים האתרוג בתיבה קטנה ולא בסודר דמוליד ריחא אם יחליף הסודר. מל״ח סי׳ כ״ג או׳ מ״ו:

ז ז) **שם בהגה. דמוליד ריחא.** והמנהג פשוט בקושט״א ובמקומות האלו לכרוך האתרוג בסודר נקי ויראה לי לתת טעם למנהג דלא אסר מהרי״ל אלא בנותן האתרוג סמוך לבגד אבל המנהג הוא שכורכין האתרוג בנעורת ואח״כ נותנין אותו תיך סודר לית לן בה ובנעורת אין שום איסור שכבר קלט הריח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ב׳. ומיהו הא״ר אות ב׳ כתב על דברי שכנה״ג הנז׳ דלא מסתבר דאם הריח הולך דרך הנעורת לסודר אכתי מוליד הוא עכ״ל ונראה דה״ד אם הנעורת מעט אפשר שיבא הריח לבגד אבל אם הוא הרבה לא מסתבר שיבא הריח לבגד. ועוד נראה דה״ד אם מניחו היום בבגד עם הנעורת שהיה מונח בו מעיו״ט אבל אם מעיו״ט היה מונח האתרוג עם הנעורת בתוך הבגד פשיטא דשרי ליטלו ולחזור ולהניחו בתוך הנעורת והבגד ביו״ט שכבר קלט הריח מעיו״ט אם הוא קולט:

ח ח) **שם בהגה. דמוליד ריחא.** עיין לעיל סי׳ תקי״א אות מ״ז שהבאנו פלוגתא בזה אם אינו מכוין לריחא ובשעת הדחק שא״א לו להניחו במקום אחר אפשר דיש לסמוך על המתירין

ט ט) **[סעיף ג׳] אין אדם יוצא י״ח ביום ראשון בלולב של חבירו וכו׳** וה״ה בכל ד׳ מינין שבלולב. הרמב״ם פ״ח מה׳ סוכה ה׳ יו״ד. בזו״ג אות ו׳:

י י) **שם. בלולב של חבירו וכו׳** ואם אין האיש בביתו ונתנה האשה הלולב לאחד מאוהביו או קרוביו במתנה נ״ל דלא יצא דשמא ניחא ליה למוכרו על יום ראשון. ולמוכרו נ״ל דשרי דזכין לאדם שלא בפניו. מיהו אם אדם חשוב הוא דזילא ביה מילתא למכור שרי (ליתן אשתו במתנה) דאמדינן דעתיה דניחא ליה. מ״א סק״ג. והא״ר אות ד׳ כתב דאפילו לא זילא ביה מילתא למכור שרי לאשתו ליתן במתנה דאין הבעל מקפיד בזה ומכ״ש כשהיא נושאת ונותנת בתוך הבית. וכ״כ א״א או׳ ג׳ דאשה הנותנת תוך הבית י״ל דאין הבעל מקפיד. מיהו בס׳ בכורי יעקב הקשה על זה וכתב דלא מהני סברא זו רק לענין שאר הימים דהוי כאלו שאלו בעצמו ולא לענין יום ראשון דבעינן לכם ועל כן מסיק שם דאפי׳ שמע בעלה אח״כ ונתרצה לא מהני דבעת הלקיחה לא היה שלו וצריך לחזור וליטול יעו״ש. והב״ד מ״ב או׳ ח׳. וע״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה לא יטול לולב ביום ראשון מאת האשה ואפי׳ היא נושאת ונותנת בתוך הבית ואם כבר נטל יש לחזור וליטול במתנה ע״מ להחזיר מאת הבעל או משל אדם אחר אבל לא יברך עליו משום דק״ל סב״ל:

יא יא) **וכתב** שם המ״א דאם השאילו חבירו אתרוג לצאת בו הו״ל כאלו נתנו לו במתנה יעו״ש וכ״כ בית שמואל באה״ע סי׳ כ״ח ס״ק מ״ח. אבל דעת הט״ז לעיל סי׳ י״ד סק״ה כיון דהזכיר לשון שאלה לא אמרינן לשם מתנה וביום ראשון אינו יוצא יעו״ש. וכ״מ בתשו׳ בית יעקב סי׳ קי״ד דלא יצא יעו״ש וכ״כ הרב מגלת ספר עשין כ״ו דלא יצא יעו״ש. ואם כן כיון דאיכא פלוגתא בזה יש לחזור וליטול בלא ברכה:

יב **בס׳** מוצל מאש ח״א סי׳ יו״ד נסתפק במי שהודה ביום ראשון ואמר לולב זה של ראובן אי מהני לו לצאת בו י״ח דכיון שהודה הו״ל כשלו יעו״ש והב״ד הברכ״י אות א׳ ופשיט ליה דלא יצא יעו״ש וכ״כ הכס״א אות א׳ שע״ת סוף או׳ ה׳:

יג **ואם** נתן דמים על הלולב ולא משך לא קנה דהעמידו דבריהם במקום מצוה כמו ע״ת. שו״ת מוצל מאש ח״ב סי׳ מ״ב אבל הער״ה בסי׳ שס״ט ובסי׳ זה חולק וס״ל דקנה דלא העמידו דבריהם במקום מצוה וע״ת שאני יעו״ש ור״ל דמדאו׳ מעות קונות וחז״ל תיקנו משיכה כמ״ש בחו״מ ריש סימן קצ״ח ובמקום מצוה לא העמידו דבריהם. ועיין באות שאח״ז:

יד **ואם** משך ולא נתן דמים עיין מחנה אפרים ה׳ קנין משיכה סי׳ ב׳ שכתב דלדעת הרמב״ם וסיעתו דאף דקני מדרבנן לא מהני לצאת י״ח דאו׳ הני דקנו אתרוג למצוה ופרעי לאחר החג לא יאות עבדי דכל כמה דלא יהיב דמי לא קנאו אלא מדרבנן ואנן בעינן לכם מדאורייתא יעו״ש והב״ד הברכ״י או׳ ד׳ שע״ת או׳ ה׳. ומיהו בתשובת אור לי סי׳ ל״א האריך מאד בזה וכתב דרוב האחרונים תפסו בדעת מרן ז״ל דקנין דרבנן מהני לשל תורה ושפיר יוצא י״ח הגם שאינו פורע הדמים קודם החג יעו״ש וכ״כ הרב קרבן אליצור על מס׳ ע״ז דף קל״ז ע״ג יעו״ש. ומ״מ הרוצה לקיים המצוה כתקנה יש ליתן המעות של ד׳ מינין ולמשוך אותם מיד המוכר מעיו״ט כדי שיהיו קנויים לו מדאו׳ ומדרבנן לכ״ע. וכ״כ החיד״א במו״ב בקו׳ כף אחת או׳ ג׳ וז״ל ישתדל לקנית ד׳ מינין ואתרוג משובח ולפרוע קודם החג לצאת י״ח אליבא דכ״ע שיקנה ד׳ מינין בקנין דאו׳ עכ״ל ומ״ש בקנין דאו׳ ר״ל גם בקנין דאו׳ כנז׳ וכן העלה בס׳ אגורה באהליך דף ה׳ דאפי׳ נתן דמים צריך משיכה יעו״ש. והב״ד המל״ח סי׳ כ״ג אות ב׳ יעו״ש. וכ״כ לעיל סי׳ תנ״ד אות מ״א יעו״ש:

טו **וכתב** עוד הברכ״י או׳ ה׳ בשם הרב מהר״י נבון בהגהתו לס׳ מחנה אפרים הנז׳ לפי האמור אף מי שנתנו לו אתרוג במתנה וקנאו במשיכה יש לחוש דלא יצא י״ח דאו׳ אלא א״כ הביאו לרשותו או כיון לקנות יעו״ש והב״ד השע״ת שם:

טז **שם. ואם נתנו לו במתנה מותר.** לא יתן לולבו מתנה לאשה נשואה אלא בתנאי שאין לבעלה רשות בה וכן לעבד. בי״ע סי׳ תרנ״ז. וזה משכחת לאחותו או לאמו אך לאשה זרה אעיקרא לאו אורח ארעא. מל״ח סימן כ״ג אות מ׳ יפ״ל ח״ב או׳ ג׳. וע״כ אם באת אשה זרה ליטול לולב יש ליתן הלולב לקרובתו והיא תתן לה או יניחנו על איזה דבר ומשם תקח אותו ויאמר כל הלוקח לולבי הרי הוא לו במתנה ע״מ להחזיר לי במתנה. ואם היא נשואה יאמר ג״כ וע״מ שאין לבעלה רשות בה. ועיין לקמן אות ז׳:

יז **טוב) יש** קונין הקמת ס״ת או פתיחה בדמים יקרים ואילו לולב אין לוקחין ויוצאין בלולבו של חבירו הא ודאי לאו שפיר עביד דעושה העיקר טפל והטפל עיקר. ארחות יושר פט״ז. מל״ח שם או׳ מ״ד:

יח **חי) יזהר** כל מורה צדק בעירו לשליח לולב ומיניו למי שהוא בבית הסוהר ולא יכלו להוציאו בחג. מל״ח שם או׳ מ״ה:

יט **יט) אדם** אחד היה לו לולב והדס אחד מיוחד לעצמו בכל שנה ושנה. פעם אחת שלחו לו אנשי עיר אחרת שלא היה להם לא אתרוג ולא לולב ובקשו ממנו לשלוח להם את שלו. אמר מוטב שאני אצא עם אותו של קהל והרבים ג״כ יצאו י״ח בשלי. מהרא״ק. הובא בליון דרשות מהרי״ל ה׳ לולב. מט״מ סי׳ תתקל״ט. מ״א ס״ק י״ב. אבל אין ליחיד לשלוח ליחיד אחר אתרוג שלו לכפר אחר והוא יברך על אתרוג של צבור. בית יעקב סי׳ קי״ד. מיהו הא״ר או׳ י״ב כתב דאף משום יחיד הדר בישוב שאין לו אתרוג ראוי לשלחו והוא יברך על אחר ובלבד שלא יהא אותו יחיד פושע דומיא דעירובי תבשילין יעו״ש ובדבריו רסי׳ תרע״א או׳ ג׳ והב״ד השע״ת או׳ י״ב ומיהו עיין מחה״ש סוף הסימן שכתב דבזה״ז דברוב פעמים אחר עבור איזה ימים מהחג על ידי משמוש רוב בני אדם מתקלקל האתרוג של הקהל אפשר דאין צריך לשלוח לחבירו אתרוג שלו יעו״ש וע״כ נראה דהכל לפי העת והזמן:

כ **ך) [סעיף ד׳] נתנו לו ע״מ להחזירו וכו׳** כדאיתא בגמ׳ (סוכה מ״א ע״ב) מעשה ברבן גמליאל וכו׳ ונתנו לר׳ יהושע במתנה וכו׳ קמ״ל מתנה ע״מ להחזיר שמה מתנה וכו׳ יעו״ש:

כא **כא) שם. נתנו לו ע״מ להחזירו וכו׳** אבל אם אמר לו הרי הוא לך במתנה ותחזירנו לי לא הויא מתנה כמ״ש רמ״א ביו״ד סי׳ ש״ה יעו״ש. ער״ה או׳ ו׳:

כב **כב) שם. נתנו לו ע״מ להחזירו וכו׳** כתב הלח״מ בפי׳ המשנה רפ״ד דסוכה וא״ת היאך זוכה והא אין קונין בשבת נ״ל דוקא קנין עולם אבל קנין עראי לצורך שעה קונין יעו״ש. ובמרדכי פ״ב דביצה מבואר משום דלצורך מצוה יעו״ש. ער״ה שם. ועיין לעיל סי׳ ש״ו או׳ מ״ד:

כג **כג) וכתב** הרא״ם ליכא להקשות מ״ש מתנה ע״מ להחזיר משואל משום דמתנה ע״מ להחזיר הגוף קנוי לו דאל״כ אמאי צריך להחזירו לבעל במתנה יעו״ש וכ״כ הרב אביגדור בתשו׳ הרא״ש כלל ל״ה דמתנה ע״מ להחזיר קנין הגוף לשעה מקרי וסגי בכך דולקחתם לכם משלכם אשעת לקיחה קפיד שיהא שלו קנין הגוף יעו״ש. ער״ה שם:

כד **כד) שם. שמתנה ע״מ להחזיר שמה מתנה.** דכשאמר חפץ זה נתון לך נפקע כל כחו ממנו ומה שאמר ע״מ שתחזיר לי הוא רק תנאי כשאר תנאים שאדם יכול להתנות במכירתו ובמתנתו. מ״ב אות י״ב:

כה **כה) שם. שמה מתנה.** ובלבד שיתננו לו במתנה גמורה ע״מ להחזיר לו במתנה. טור. לבוש. ועיין לקמן אות מ״ד:

כו **כו) שם. שמה מתנה.** ויוצא בו י״ח אעפ״י שלא קיים עדיין תנאו דכל האומר ע״מ כאומר מעכשיו דמי (כמ״ש ב״י ולבוש) וקני אם לא שיעבור על התנאי דאז בטלה המתנה למפרע. מ״ב בשה״צ או׳ ט״ו:

כז **כז) שם. ואם לא החזירו לא יצא.** ומשמע דה״ה אם נפסל והחזירו לו דלא יצא דמתנה ע״מ להחזיר משמע שתחזירהו לי שאצא בו וכ״מ מדברי הר״ן שכתב ומסתברא דכי אמרינן החזירו יצא דוקא בשהחזירו בענין שיכול עדיין לצאת בו וכו׳ יעו״ש. ומיהו אם נפסל בענין שכשר לשאר הימים כגון חסר וכדומה והבעלים כבר יצאו וא״צ להם כ״א לשאר הימים אפשר דיצא כיון שראוי לצאת בו מה שצריך לו:

כח **כח) שם. אפי׳ נתן לו את דמיו.** ולא אמרי׳ בזה מה לי הוא מה לי דמיו דכיון שצריך לו לצאת י״ח בודאי מקפיד על הלולב גופיה. הרא״ש והר״ן והריטב״א. וכ״כ ב״י בשם העיטור. לבוש. מ״ב או׳ י״ד. ואם יש לו עוד לולב לצאת בו מסתברא דמהני נתינת דמים עכ״פ היכא דאין החפץ בעולם. מ״ב בב״ה. וכ״מ בסעי׳ ה׳:

כט **כט) ואי** מהני להחזיר לו אתרוג כשר ויפה כראשון עיין שם אריה סי׳ י״ב באריכות גדול ומסיק דלא מהני וצריך ליטול אתרוג אחר ולברך עליו אבל פטור הוא מלשלם לו אתרוג אחר אם נאבד שלא בפשיעה יעו״ש והב״ד השד״ח במע׳ ד׳ מינים סי׳ ג׳ או׳ א׳ מיהו דעת מ״ב בב״ה שם דמהני במחזיר לו לולב אחר כשר ומהודר יעו״ש ולכן נראה דיחזור ליטול בלא ברכה משום דק״ל סב״ל:

ל **ל) שם. אפי׳ נתן לו את דמיו ואפי׳ נאנס וכו׳** והטעם שהרי מ״מ לא קיים התנאי מה שהנותן התנה במתנתו. בית מאיר. ומיהו בענין התשלומין פטור אם נאנס מידו כמ״ש בחו״מ סי׳ רמ״א סעי׳ ז׳ יעו״ש:

לא **לא) שם. ואפי׳ נאנס מידו.** ומשמע מרוב הפו׳ דגם בנאנס לא מהני חזרת דמים. ועיין בח״א כלל קנ״ב או׳ ה׳ שמסתפק באומר כאלו התקבלתי אבל בספר המאירי דעתו בהדיא דיכול הנותן למחול ולומר כאלו התקבלתי ויצא זה י״ח אע״ג שלא החזירו. מ״ב או׳ ט״ו:

לב **לב) שם. ואפי׳ נאנס מידו.** ואם נתנו סתם ונאנס מידו נותן דמים ויוצא. רי״ו. וכ״ה דעת הא״ר אות ו׳ וכתב שם הא״ר דבחו״ה של סוכות יוצא אף באומר ע״מ שתחזירהו לי דהא הרבה פו׳ בסי׳ תרמ״ט ס״ל דיוצאין בגזול עכ״ל. ועיין לעיל סי׳ תרמ״ט או׳ נ״ח וע״כ נראה אם אפשר יש לחזור וליטול לולב אחר אבל לא יברך משום סב״ל:

לג **לג) שם. וכן אם החזירו לאחר זמן מצותו וכו׳** ר״ל אפי׳ באותו היום אם הוא שעה שא״א עוד לצאת בו דהיינו בערב. ואם בשעה שנתן לו כבר בירך עליו צריך להחזיר לו עכ״פ ביום מחר בשעת מצותו. הריטב״א ומאירי. ואע״ג דלא פירש לו בהדיא מתי שיחזירנו לו מ״מ אומדנא דמוכח הוא שכוונתו היה שיחזירנו לו לשעה שיוכל לצאת בו. תשו׳ הרשב״א סי׳ אלף והר״ן ומאירי. מ״ב או׳ ט״ז. ועי״ש במ״ב בשה״צ אות כ״א שמסתפק בהחזיר לו אחר כל התפילות ובשביל זה לא עשה הנענועים בהלל בצבור כדרכו תמיד לנענע עם הצבור אם יש בזה קפידא לבטל המתנה או אפשר דוקא בהחזיר לו אחר זמן מצותו לגמרי יעו״ש ולי נראה דודאי מקפיד מי שיש לו לולב ואתרוג ואינו עושה נענוע בהלל והקפות עם הצבור ואם היה יודע שאינו מביאו קידם לכן לא היה נותן אלא א״כ פירש בהדיא שאינו מקפיד ע״ז וע״כ צריך להחזירו לו קודם הלל ובבהכ״נ שהוא מתפלל שם ואם נתעכב ולא החזירו קודם זמן זה צריך שיבקש ממנו שיחזור וליתנו לו במתנה ע״מ להחזיר וליטלו פעם אחרת אלא שלא יברך:

לד **לד) שם. וכן אם החזירו לאחר זמן מצותו וכו׳** ודוקא כשאמר ע״מ שתחזירהו לי אבל אם אמר סתמא ע״מ שתחזירהו אפי׳ החזיר לאחר זמן מצותו יצא. חו״מ סי׳ רמ״א סעי׳ ו׳ בהגה. מ״א סק״ד. י״א בהגב״י. והוא מתשו׳ הרשב״א סי׳ אלף כמצויין שה בהגה לחו״מ יעו״ש. מיהו ממ״ש סעי׳ ה׳ נתנו לו סתם וכו׳ משמע דאפי׳ אמר ע״מ שתחזירהו סתמא ולא אמר לי צריך להחזירו בזמנו ואם לא החזירו בזמנו לא יצא. ובתשובת בית יעקב סי׳ קי״ד הקשה משם לכאן ותירץ דשם בחו״מ מיירי שיש לו לולב אחר לצאת בו ועוד תירץ דהתם מיירי לענין ממון דאין יכולין לכופו מיד אבל ידי מצוה לא

יצא יעו״ש והב״ד א״ר או׳ ז׳ וכן בק״נ על הרא״ש סוף פ׳ לולב הגזול אות ן׳ מצדד בזה יעו״ש. וע״כ יש ליזהר אפי׳ בלא אמר לי להחזירו בזמנו כדי לצאת אליבא דכ״ע ובפרט באין לבעלים לולב אחר דאמדינן דעתיה בודאי שלא נתן לו אלא לצאת בו ולהחזירו בזמנו לבעליו כדי לצאת בו:

לה **לה) שם. לא יצא.** אפי׳ לא כפליה לתנאיה. טור וב״י. וכ״פ בתשו׳ הרשב״א סי׳ קפ״ו דלא בעי תנאי כפול וכ״פ המרדכי בשם רשב״ם ור״ש בן חפני הכהן ושכן עמא דבר. ב״כ ראבי״ה והכי נקטינן. ב״ח. וכ״מ מסתמיות דברי הש״ע והאחרונים דלא בעינן תנאי כפול:

לו **לו) המודר** הנאה מחבירו ונותן לו לולב ע״מ שיחזירהו לו ביום א׳ לא יצא אבל מיום שני ואילך יצא. וכן אם אסר נכסיו לו או לולבו על עצמו יום א׳ אינו יוצא בו מכאן ואילך יוצא. תשו׳ הרשב״א סי׳ תשמ״ז. כנה״ג בהגה״ט:

לז **לז) מי** שמכר לולב לחבירו ע״מ שלא יטלו בו הקהל בין שהתנה תנאי כפול בין שגילה דעתו ונטלו בו הוא והקהל לא יצאו לא הוא ולא הקהל ואם הלוקח חזר ופייס למוכר בדמים יצאו. הרשד״ם חא״ח סי׳ כ״א. כנה״ג שם. עו״ש או׳ א׳ שו״ג או׳ ט׳ א״ר או׳ י״ג. ומזה למד הרב משאת משה ח״א סי׳ ד׳ במי שגזל אתרוג מגנת חבירו ונטלו ביו״ט ובתוך המועד שב ורפא לו ופייס לבעל הגנה ומחל לו דיצא למפרע י״ח יעו״ש והב״ד הברכ״י או׳ ז׳ והביא לו סמוכות ובשיו״ב הסכים עמו לדינא ג״כ יעו״ש. אלא שבספרו מחב״ר אות ד׳ חזר להביא מס׳ גט מקושר שכתב לסתור דברי משאת משה הנז׳ יעו״ש והב״ד השע״ת אות ו׳ והנפקא מינה דצריך למהר יחישה לפייס את חבירו מקודם יו״ט כדי לצאת י״ח לכ״ע או לצאת באחר:

לח **לח) שם הגה. ומותר לתת לו אתרוג במתנה ע״מ שלא יקדישנו.** קמ״ל אעפ״י שאין לו רשות להקדישו מקרי שלו. לב״ש:

לט **לט) שם בהגה. ע״מ שלא יקדישנו.** או ע״מ שלא תתנהו לחבירך וכה״ג הר״ז ג״כ מתנה. לבוש:

מ **מ) שם בהגה. דלא גרע ממתנה ע״מ להחזיר.** דאז גם כן אינו יכול להקדישו. מ״א סק״ה. וכ״ה בחו״מ סי׳ רמ״א סעי׳ ז׳ יעו״ש. ור״ל אפ״ה הוי מתנה ויוצא בו י״ח ורק צריך לקיים תנאו:

מא **מא) והיכא** שהתנה שיחזירו בראשון ולא החזירו גם בשני לא יצא אבל אם התנה שיחזירו בשני ולא החזירו אף בשני יצא. ולענין סוכה דפסולה בגזילה אם נתן לידו סכך ע״מ שיחזיר לו לאח״ז ונטלו ולא החזירו איני יוצא י״ח סוכה. ישועות יעקב. פת״ע או׳ יו״ד:

מב **מב) [סעיף ה׳] נתנו לו סתם הוי כאלו אמר לו ע״מ וכו׳** כ״כ ב״י בשם בעל העיטור דא״צ לפרש לו ע״מ להחזיר לו אלא נותן לו סתם והמקבל מחזיר לו סתם יעו״ש. וכ״מ בתשו׳ הרשב״א סי׳ ת״ו יעו״ש. ומיהו משמע דגם בזה לא מהני חזרת דמים אפי׳ נאנס מידו כיון שאין לבעלים לולב אחר מיהו דעת הא״ר להקל בזה כמ״ש לעיל או׳ כ״ט יעו״ש:

מג **מג) שם. הוי כאלו אומר לו ע״מ שתחזירהו לי וכו׳** ר״ל בהיכא שאין לו אחר אפי נותנו סתם אומדנא דמוכח הוא שלא כיון ליתן לו אלא ע״מ שיחזיר לו. והיינו אפי׳ אם כבר יצא י״ח ואח״כ נתנו לו צריך להחזירו לו לפי שאין אדם עשוי לתת לולבו לחבירו ולצאת איהו בלולב שאינו שלו אעפ״י שמן כדין יוצא בשאול בשאר הימים. ומ״ש רמ״א בהגה וצריך לחזור וכו׳ כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו מיירי באם נתנו לו קודם שיצא הוא א״נ נ״מ ליו״ט ב׳ של גליות דאעפ״י שכבר יצא בו ביום ראשון מ״מ צריך שיחזור המקבל ויתננו לו במתנה כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו ביו״ט ב׳ שהוא ספק ראשון ופסולי ראשון פסולין בו מספק. מאמ״ר או׳ ה׳ ועוד י״ל הטעם דצריך להחזיר לו באותו היום אפי׳ אם כבר יצאו הבעלים באותו היום כי שמא צריך לו לתנו עוד לאחרים לזכותם בו ביום:

מד **מד) ומ״מ** אם כבר יצא י״ח ביו״ט שני א״נ ביו״ט ראשון לבני א״י ונתן לולבו לחבירו סתם והוא בגוונא דחבירו צריך לו לשאר הימים כגון שהולך בדרך וכיוצא והנותן הוא נשאר בעיר שיש לולבים אחרים נראה דהויא מתנה גמורה ואפי׳ לא החזירו לו כלל יצא דליכא שום הוכחה שנתן לו ע״מ להחזיר דאף דאמרינן שאין אדם עשוי ליתן לולבו לחבירו ולצאת איהו בשאול הכא שאני דאיכא אומדנא דמוכח ואדרבא קרוב אני לומר דבהכ״ג (וכגון שיוצא לדרך ביו״ט ע״י בורגנין וכיוצא) אפי׳ לא יצא עדיין אפשר דהוי מתנה גמורה וא״צ להחזיר לו די״ל שהוא נתרצה לצאת בלולבו של אחר שיתנהו לו במתנה ע״מ להחזיר וכיוצא ומיהו צריך להתיישב בדבר והכל לפי הענין. מאמ״ר שם. ומיהו י״ל כיון דהבעלים מציייים למה לו ליכנס לבית הספק ולא ישאל הבעלים אם ניתנים לו ע״מ להחזיר או במתנה גמורה ואפשר כגון שהבעלים נתנו לו והלכו וא״א לו להתעכב עד שיבואו וישאל אותם אבל אין ה״נ אם הם מצויים ודאי שצריך לשאל אותם ולא יכנס לבית הספק:

מה **מה) שם. כיון שצריך לצאת בו שאין לו אחר.** משמע הא אם יש לו אחר א״צ להחזירו לו ומהני אם נותן לו את דמיו ומסתברא דה״ד אם אותו אחר הדור כמו זה אבל אם היא גרוע ממנו אין דעתו ליתן ההדור ולצאת בגרוע וצריך להחזיר אותו בעצמו:

מו מו) **שם. כיון שצריך לצאת בו וכו'** ואם דרכו לתתו לאחרים לצאת בו אפי' נתנו לו ביום השביעי ואחר שיצא בו צריך להחזירו דודאי כך היה דעתו שנתנו ע"מ לצאת בו ולהחזירו מפני שצריך לתתו לאחרים והוי כמו שצריך לצאת בו וכו' וכ"ז בנתן התם אבל אם אמר ע"מ בכ"ג צריך להחזיר כ"מ מסתמיות דברי הש"ע והאחרונים:

מז מז) **שם הגה. וצריך לחזיר וליתנו לבעליו במתנה וכו'** אפי' אמר בפי' ע"מ שתחזירהו לי. כ"כ הרא"ש. מ"א סק"ו. א"ר או' ט' ח"א כלל קנ"ב או' ו' והטעם דכל שנתנו לו הרי הוא שלו לגמרי וע"מ להחזיר דקאמר הוא כמו שאומר ע"מ שתחזור ותתן לי במתנה. מ"ב אות י"ט. ומיהו מדברי הש"ע סעי' ד' שכתב הר"ז יוצא בו י"ח ומחזירו משמע דא"צ לחזור וליתנו לבעליו במתנה אלא רק מחזירו סתם ואפשר דס"ל כבעל העיטור והרשב"א שכתבנו לעיל או' ט"ל יעו"ש וכ"מ מסתמיות דברי הרמב"ם פ"ח מה' לולב. וגם לדעת הרא"ש י"ל דלאו לעיכובא קאמר דהא בגמ' (סוכה מ"א ע"ב) סתמא קאמר החזירו יצא לא החזירו לא יצא משמע דהכל תלוי רק בחזרה וכ"מ מפירש"י שם יעו"ש ודוק:

מח מח) **שם. ומיהו אפי' לא החזירו לידו אלא לאחר וכו'** כדאמרינן שם בגמ' ומעשה ברבן גמליאל וכו' נטלו ר"ג ויצא בו ונתנו לר"י במתנה נטלו ר"י ויצא בו ונתנו לר אלעזר וכו' והגם שכתבו שם התו' דדעתו של ר"ג היה שיצאו כולם ואח"כ יחזירהו י"ל דמסתמא דעת כל אדם כך דניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה אלא א"כ ידעינן ביה שהוא מקפיד ע"ז דאז אסור ליתנו לאחרים אלא א"כ נטל ממנו רשות. וכ"כ ח"א שם דאם מפרש לו שלא יתן אסור ליתן לאחר שהרי מקפיד עכ"ל ומ"ש דאם מפרש וכו' היינו בלא ידעינן דעתיה אבל אי ידעינן הוי כמפורש יאם נתן לאחר גם הוא לא יצא שהרי נתבטלה המתנה כיון שלא קיים התנאי:

מט מט) **שם. ומיהו אפי' לא החזירו לידו אלא לאחר וכו'** אפי' אמר בפי' ע"מ שתחזירהו לי. תשו' הרשב"א סי' אלף. וכ"כ בש"ל. מ"א סק"ז. א"ר או' ח' וכבר כתבנו באו' הקודם דאי ידעינן ביה שמקפיד אסיר ליתן לאחר בלא רשות בעליו:

נ נ) **שם. אלא לאחר ואחר לאחר וכו'** ור"ל שאחר נתן לאחר ג"כ במתנה ע"מ להחזיר כמו שנתנו לו. וכן אחר לאחר ועד אחרון שהחזיר לבעליו. ומשמע דאפי' לכמה בני אדם יכול ליתן. וכ"כ הר"ן. אך בזה"ז שקונין אתרוג א' לכל ז' ימי החג אפשר שמקפיד אם יתנו להרבה בני אדם שחושש שמא יתקלקל אלא א"כ יקח רשות:

נא נא) **שם. והאחרון מחזירו לבעלים יצא.** ואם לא החזירו כולם לא יצאו כיון דלמפרע לא הוי מתנה לראשון כיון דלא נתקיים התנאי איך יהיה מתנה לאחרים. וכן אם נתן לו את דמיו או נאנס או החזירו לאחר זמן מצותו לא יצאו כמ"ש סעי' ד' יעו"ש:

נב נב) **שם. והאחרון מחזירו לבעלים וכו'** ומשמע מזה דהנותן לולבו לחבירו מ"מ להחזיר א"צ להחזירו בידו אלא אפי' החזירו לו ע"י אחרים יצא. ועוד משמע מזה דצריך הוא לשלחו ליד בעלים ולא יטריח הבעלים לבא לקחת אותו כי ע"מ כן לא נתן:

נג נג) **ומי** שנוהג לתת לולבו לאחרים לצאת בו י"ל בבוקר קודם שנותן הריני מגלה דעתי ורצוני שכל מי שלוקח לולב ואתרוג שלי היום ושאר מינים שבלולב הרי הם לו במתנה גמורה ע"מ שיחזירם לי במתנה ואם תקח אותם אשה נשואה ע"מ שאיך לבעלה רשות בה. ועיין לעיל או' י"ג:

נד נד) **[סעיף ו'] לא יתננו ביום ראשון לקטן וכו'** דהכי איתא בגמ' (סוכה מ"ו ע"ב) א"ר זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא מ"ט דינוקא מקלא קני אקנויי לא מקני ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו. ופירש"י לא ליקני איניש הושענא לינוקא במתנה עד שלא יצא בדהוא. דינוקא מקנא קלי דרבנן תקינו ליה זכייה לנפשיה. אקנויי לא מקני אינו יכול לחזור ולהקנותו לאביו במתנה דלאו בר דעת הוא עכ"ל וכתב הר"ן וא"ת והא איהו ע"מ להחזיר יהביה ניהליה ואי אקנויי לא מקני ולא מצי לאהדורי נמצאת מתנתו בעולם ליתא דהא ק"ל דכל תנאי שא"א להתקיים בסופו והתנה עליו בתחלתו תנאו בטל ונמצא שהקטן קנאו ואעפ"י שאינו יכול להחזירו עכ"ל והב"ד ב"י. וכ"כ בחקת הפסח בסופו בשיירי ער"ה על סעי' זה בשם כמה פו' דאפי' מתנה ע"מ להחזיר לא יתננו לקטן דקטן קונה ואינו מקנה יעו"ש:

נה הנ) **שם. לא יתננו ביום ראשון לקטן וכו'** וה"ה ביו"ט שני לדידן שעושים ב' ימים. א"א אות ח' ואו' ט' ח"א כלל קנ"ב או' י"א. מ"ב או' כ"ג. ועיין באו' שאח"ז:

נו ונ) **שם. קודם שיצא בו.** ודעת הלבוש נראה דה"ה אחר שיצא בו לא יעשה כן לכתחלה שמא יצטרך עוד לקנות לאחר. ועוד י"ל דדין יו"ט שני כמו בראשון כמ"ש בסי' תרמ"ט וכ"מ בתשו מהרי"ו סי' קצ"א. א"ר או' יו"ד. ור"ל כיון דדין יו"ט שני כמו בראשין אם יתננו לקטן ביום ראשון אחר שיצא הרי הקטן אינו יכול להקנות ואיך יצא בו בשני וע"כ אין ליתנו לקטן בראשון אפי' אחר שיצא ולפי טעם ראשון שמא יצטרך ליתנו לאחרים א"כ גם

בשני לא יתננו לקטן אפי׳ אחר שיצא מפני שצריך לאחרים אבל אם אין דרכו לתת לולבו לאחרים יכול ליתנו לקטן ביו״ט ב׳ אחר שיצא בו. וכ״כ המאמ״ר אות ו׳ יעו״ש:

נז) **שם. מפני שהקטן קינה ואינו מקנה וכו׳** ומשמע מדברי הרא״ש דדוקא לאקנויי לגמרי ע״מ שיחזירהו לו לא ליקני לינוקא אבל אם אמר ליה יהא שלך עד שתצא בו ואח״כ תחזירנו לי דאינו אלא כמו שאול אצל התינוק שפיר דמי. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י אות ב׳ ומ״ש שפיר דמי היינו לגבי אחרים שיכולין לצאת בו אח״כ אבל הקטן לא יצא כיון דהוי כשאול וכמ״ש סעי׳ ג׳ וכ״כ מ״א סק״ח. א״ר או׳ יו״ד. א״א אות ח׳ ומה שנותנו לו היא רק לחינוך בעלמא וכמו תופס עם התינוק שכתב הש״ע דג״כ אינו יוצא אלא לחינוך בעלמא להרגילו במצות. ומיהו י״א דקטן יוצא בשאול כמ״ש לקמן אות ס״א יעו״ש:

נח) **שם. ונמצא שאם החזירו לו אינו מוחזר.** ולפ״ז יש ליזהר שלא לברך על לולב של אישתקד אם זוכר שנתנו במתנה לקטן. והיינו לנוהגין להקל בשעת הדחק לצאת ביבש כמ״ש לעיל סוף סי׳ תרמ״ט בהגה יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ כ״ה:

נט) **שם. ויש מי שאומר שאם הגיע לעונת הפעוטות וכו׳** זהו דעת הר״ן שהביא בב״י אבל סברא ראשונה שכתב בסתם היא כדעת הרמב״ם שהבוא בבד״ה שאפי׳ הגיע לעונת הפעוטות קונה ואינו מקנה. וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ ער״ה או׳ ט׳ ועי״ש בברכ״י מ״ש להשיג על דברי הא״ר או׳ י״א שכתב דאפשר דגם סברא ראשונה מודה לזה יעו״ש:

ס) **שם. לעונת הפעוטות.** היינו כבן שש או כבן שבע ב״י בשם הר״ן לבוש. מאמ״ר או׳ ז׳ א״א או׳ ט׳ מ״ב או׳ כ״ו. ועיין במס׳ גיטין דף נ״ט ע״א ובדברינו לעיל סי׳ י״ז או׳ יו״ד:

סא) **שם. שאם הגיע לעונת הפעוטות מותר.** דהא ק״ל הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר במטלטלין ומסקינן נמי בהנזיקין (גיטין נ״ט ע״א) דמתנתו מתנה. ב״י בשם הר״ן. והיינו מתקנת חכמים כמבואר שם בגמ׳ ובש״ע חו״מ סי׳ רל״ה סעי׳ א׳ יעו״ש:

סב) **שם. ואם תופס עם התינוק וכו׳** היינו בלא הגיע לעונת הפעוטות ולדיעה ראשונה שהיא סתם הש״ע אפי׳ בהגיע לפעוטות צריך לתפוס עם התינוק עד שיהיה בן י״ג שנים. ואם יש לו י״ג שנים ולא ידעינן אם הביא ב׳ שערות ספק תורה לחומרא. א״א או׳ י״ב. מיהו בתשו׳ כתב סופר סי׳ קכ״ט כתב בקטן שהגיע לי״ג שנים ולא נבדק אם הביא ב׳ שערות מותר לכתחלה משים חזקה דרבא וגם איכא ס״ס דשמא גם בפעוטות מותר יעו״ש. פ״ת:

סג) **שם. ואם תופס עם התינוק וכו׳** ומשמע אף פחות מחינוך אם ירצה רשאי לומר הברכה עם הקטן וצונו ואע״ג דאין בר חינוך מ״מ י״ל להתלמד רשאי. מש״ז ססי׳ תרנ״ז. ועיין ברכ״י סוף או׳ ו׳ מ״ש בזה בשם הרא״ם ובדברינו לעיל סי׳ תרנ״ז או׳ ד׳ יעו״ש:

סד) **שם. כיון שלא יצא מידו שפיר דמי.** ר״ל דעי״ז אין הקטן קונה כלל כיון שלא יצא מרשותו ולכן מותר אפי׳ בלא הגיע לעונת הפעוטות וה״ה אי לא מקני ליה לקטן כלל או נותן לו בשאלה כמ״ש לעיל או׳ נ״ד אלא דבכל אלו הגוונות לא מהני אלא לענין שיוכל לצאת בו הגדול אח״כ אבל הקטן לא יצא בנטילה זו י״ח אם הגיע לחינוך דהא אינו שלו ולא מקרי לכם ולא קיים אביו מצות חינוך ביום ראשון כמ״ש לעיל סי׳ תרנ״ז או׳ ו׳ יעו״ש מיהו דעת הבגדי ישע סק״ח גם בשאול יוצא ידי חינוך יעו״ש וכ״כ הברכ״י אות ו׳ להוכיח מדברי הג״א והמרדכי יעו״ש נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע״כ אם אפשר לאביו יש לו לקנות לבנו שהגיע לחינוך לולב בפ״ע כדי לצאת י״ח חינוך גם ביום ראשון לכ״ע וגם כדי לברך ולנענע עם הצבור וכמ״ש לעיל בסי׳ תרנ״ז יעו״ש:

סה) **סה) יש** להחמיר שלא לצאת ביו״ט א׳ בלולב שלוקחים מקופה של עניים או של רבים שיש בו זכות לקטנים. הריטב״א בשם רבו יעו״ש. וכ״כ או״ח והכלבו בשם הראב״ד יעו״ש. ער״ה אות י״א:

סו) **קטן** הסוחר באתרוגים שקונה ומקנה אי שפיר לקנות ממנו עיין בתשובת חת״ס סימן קכ״ח שמסיק דלכתחלה בודאי יש למנוע מלקנות ובדיעבד אם יצא בו אינו חוזר לברך משום חשש ברכה לבטלה יעו״ש. פ״ת:

סז) **[סעיף ז׳] שותפים שקנו לולב וכו׳** בלבוש כתב אחים או שותפים וכו׳ וטעמו דכיון שהוא רק אתרוג א׳ אפי׳ באחים ג״כ דינא הכי כמ״ש בסעי׳ שאח״ז. מ״ב בב״ה:

סח) **שם. אין אחד מהם יוצא בו וכו׳** משום דקפדי אהדדי כמ״ש סעי׳ ח׳ מ״א סק״ו:

סט) **שם. עד שיתן לו חלקו במתנה.** דכתיב ולקחתם לכם משלכם שיהא כולו שלו ולא מקצתו שלו. רש״י בבא בתרא קל״ז ע״ב. ב״י. לבוש:

ע ע) **שם. עד שיתן לו חלקו במתנה.** ואפילו במתנה ע״מ להחזיר נמי סגי כמ״ש לעיל סעי׳ ד׳ וכן כשנוטלו השני אומר לו הראשון הרי אני נותן לך חלקי שבלולב זה או שבאתרוג זה במתנה ע״מ להחזיר:

עא עא) **שם בהגה. יוצאין בו מסתמא.** ר״ל אפי׳ לא פירשו שכל אחד נותן חלקו לחבירו במתנה:

עב עב) **שם בהגה. דאדעתא דהכי קנאוהו.** דאמרינן יש ברירה שהרי בשעה שלקחוהו היו יודעים שאינו ראוי ליחלק ועל דעת כן לקחיהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהם לצאת בו שיהא כולו שלו דומוא דשותפין שנדרו הנאה זה מזה ביו״ד סי׳ רכ״ו. מ״מ פ״ח מה׳ לולב בשם תשובת הרשב״א סי׳ ת״ו יעו״ש. מיהו בתשו׳ הרשב״א סי׳ ס״ב כתב שאמר כן להלכה ולא למעשה יעו״ש וכן בתשו׳ שם לסימן ת״ו כתב שראה למקצת מגדולי המורים הראשונים שכתבו בנידון זה באתרוג שלקחוהו הצבור שצריך שכל יחיד ויחיד יתן ע״מ להחזיר יעו״ש. ולכן כתב המ״א סק״י שטוב להכריז שיתן כל אחד חלקו לחבירו במתנה כי ביו״ד סימן רכ״ו יש הרבה דיעות בזה כיעו״ש בב״י עכ״ל וכ״כ א״א אות יו״ד. מ״ב או׳ ל״ב:

עג עג) **[סעיף ח׳] האחים שקנו אתרוגים וכו׳** לאכילה. לבוש. מ״ב או׳ ל״ג:

עד עד) **שם. מתפיסת הבית.** ר״ל ממעות שירשו מאביהם ועדיין לא חלקו. רשב״ם על מס׳ בבא בתרא דף קל״ז ע״ב. ב״י. לבוש:

עה עה) **שם. ואין האחים מקפידים בכך יצא.** דקרינן ביה לכם שהרי כולו שלו הוא. רשב״ם שם:

עו עו) **שם. אין מחילתם בסתם מועלת.** שודאי מקפידין הם שאף הם רוצים לקיים המצוה כמוהו. הר״ן פ׳ לולב הגזול. ב״י. לבוש:

עז עז) **שם. לפי שאין מקפידים.** כיון שגם הם יכולין לקיים המצוה. לבוש:

עח עח) **[סעיף ט׳] שכל הקהל קונים אתרוג בשותפות.** אפילו לפי מנהגינו שכ״א נותן כמה שירצה נ״ל דזה שאינו נותן לא יצא אם יש ביכלתו ליתן. ח״א כלל קנ״ב או׳ ח׳ מ״ב אות ל״ח. ועיין לקמן אות פ״ב:

עט עט) **שם. מפני שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו וכו׳** כ״כ הטור בשם פירשב״ם אבל בשם תשו׳ רב שרירא גאון כתב ודאי בשאר ימות החג מיום שני והלאה יצאו י״ח באותו לולב אבל ביום הראשון צריך כל א׳ לולב שלו וכן ראוי שתעשו להיות קונים הלולב לאחד מן הצבור או שיקחנו מממונו או שיתנו הדמים לחזן במתנה והוא יקנהו לעצמו וביו״ט ראשון יתנו במתנה לא׳ מן הזקנים וכל אחד יתנהו לחבירו במתנה עד שיבא לידי כולם עכ״ל אלא שכתב העיר דבאשכנז ובצרפת נוהגים כרשב״ם. וע״כ פסק כן בש״ע. ועיין לעיל או׳ ע״ב:

פ פ) **מי** שיש לו אתרוג כשר ע״פ הדין אלא שאינו מהודר כ״כ והאתרוג של הקהל מהודר יותר טוב לצאת בשל עצמו אעפ״י שאינו מהודר כ״כ דבזה יוצא י״ח לכ״ע משיברך על של צבור דיוצא רק ע״י הדחק ואם ירצה אחר שבירך על של עצמו ונטל ינענע גם בשל צבור. עולת שמואל סימן ק״א. ואם אין לו מוטב שיטול של חבירו הכשרים (במתנה ע״מ להחזיר) משיטול של הקהל. ח״א שם או׳ ט׳ ועיין לעיל סי׳ תרמ״ח או׳ פ״ז:

פא פא) **כתב** בקשל״ה יש ליזהר עד מאד שלא יברך ביום ראשון על של חבירו אפי׳ נתן לו במתנה רק יברך על של קהל דמקרי לכם ע״כ. וליתא דכל שנותן לו במתנה מקרי לכם כמפירש בסוכה דף מ״א וכל הפוסקים ואדרבא בשל קהל יש כמה חששות כמ״ש בב״י וכלבו. א״ר אות י״ב. שע״ת או׳ י״ב:

פב פב) **שם הגה. וגובין מעות אתרוג לפי ממון וכו׳** כ״כ בתשו׳ מהרי״ל סי׳ ק״ז. ובשו״ת גאונים בתראי עלו זה בדפוס חדשות מעתה הובאה תשו׳ הב״ח סימן ל״ז והאריך להוכיח דגובין חצי לפי ממון וחצי במכסת נפשות יעוש״ב. ברכ״י או׳ ט׳ וכ״כ הלבוש דיש מקומות נוהגין לגבותו חציו לפי ממון וחציו לפי נפשות נותני המס. ועוד עיין לעיל אות ע״ח. ואם כן משמע דהולכין בזה אחר המנהג ולפי העת ולפי הזמן. ויש נוהגין לקנות מקופת בהכ״נ ונותנין לחזן מקודם יו״ט במתנה גמורה והוא יתן ביו״ט לכל אחד ואחד במתנה ע״מ להחזיר:

פג פג) **שם בהגה. ואשה פטורה וכו׳** ואם האשה תרצה לברך עליו יכולין לעכב עליה עד שתתן לפי ממון. תשו׳ מהרי״ל שם. ט״ז סק״ו. מ״א ס״ק י״א. א״ר או׳ י״ג. והיינו אם היא אלמנה או אין בעלה בעיר משא״כ אם בעלה בעיר יתן הוא לבד ואם יש מנהג שכל מי שיברך על אתרוג נותן מעות אתרוג צריכה גם היא וגם בעלה ליתן. מש״ז או׳ ו׳ מ״ב בשה״צ אות מ״א. ומ״ש השו״ג או׳ כ״א לפי שלא ראה דברי מהרי״ל בשורשם שממנו יצאו הדברים ודוק:

פד פד) **ואם** אין האיש בביתו אינו חייב ליתן. תשו׳ מהרי״ל שם. מ״א שם. ובמקום דנוהגין ליתן החצי לפי הנפשות משמע דחייב ליתן החצי. א״ר או׳ י״ד. אבל השע״ת אות י״א כתב אף לפי מה שגובין לפי נפשות אי ליתיה בעיר הוא פטור ואין אשתו חייבת כלל יעו״ש:

פה **פה) ומי** שיש לו אתרוג חייב ליתן עם הקהל. שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ והב״ד בא״ז אך בא״ר אות י״ד חזר בו וכתב פשיטא דפטור. והב״ד הברכ״י אות י״א וכתב דדעתו נוטה דחייב בזו ככל צרכי צבור. והב״ד השע״ת שם:

פו **פו) וכתב** שם השכנה״ג או׳ ד׳ ובסי׳ תר״ס הגב״י אות א׳ דנוהגין במקומו לקנות אתרוגים ולולבים מקופת הקהל והשמש מכריז עליהם ביום א׳ של סוכות וכל המוסיף לוקח ופורעין אחר יו״ט יעו״ש ומיהו לפי מ״ש לעיל אות י״א הרוצה לעשות המצוה כתקנה יש ליתן המעות של ד׳ מינין ולמשוך אותם מיד המוכר קודם יו״ט כדי לצאת אליבא דכ״ע יעו״ש א״כ גם הכא בענין זה הנכון לעשות זה קודם יו״ט כדי שהזוכה יתן הכסף וימשיך מקודם יו״ט. ועיין עוד בשע״ת אות י״ב מ״ש בדברי השכנה״ג הנז׳ יעו״ש:

פז **פז) שם בהגה. וכל אדם ישתדל וכו׳** כדי לעשות הנענועים כהלכתן ועוד שרוב בני אדם אינם יודעים להקנות לחבריהם. ד״מ או׳ ד׳ מ״א ס״ק י״ב. מ״ב או׳ מ״ב:

פח **פח) שם בהגה. לקנות לו אתרוג ולולב וכו׳** ואפילו אם חל יום ראשון בשבת. ד״מ שם. א״ר אות י״ד. מ״ב שם:

פט **פט) הרוצה** לקיים מצות לולב משלכם ממש ראוי שלא יניח אחרים לברך על לולבו קודם שיברך הוא דאם נותנו במתנה ע״מ להחזיר קודם שיברך הוא אחר כך הרי הוא כאחד העם היוצא בלולב אחרים בתיקון מתנה לכן יברך תחלה הוא. וכ״נ מעובדא דר״ג בשפינה דמס׳ סוכה דף מ״א ע״ב. וכן ש״צ ששלחו לו הקהל לולב בביתו מעיו״ט ומברך תחלה הוי ודאי מקיים לכם משלכם. כתונת יוסף סי׳ כ״ז. והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ ל״ג אות כ״ח. אלא שכתב שלא מצא הכרח לסברא זו שאף אם יתנו תחלה לאחרים ע״מ להחזיר ואח״כ מחזירים לו הרי הוא שלו לגמרי ומשלכם ממש מקרי יעו״ש:

צ **צ) אחד** שאמר אתרוג זה מתנה לאחד מבני ותפס א׳ מהם זכה בו ויצא י״ח. בית יהודה ח״ב סימן ע״ג. ער״ה או׳ י״ד:

צא **צא) ואם** נתחלף להם האתרוגים או לולבים כתב הרב בית יהודה שם דביום ראשון לא יצאו משום דבעינן לכם וגם בשאר הימים לא יצאו ול״ד למ״ש רמ״א סי׳ תרמ״ט דשואל שלא מדעת חבירו יוצא דהתם נטלו בתורת שאלה וחייב עצמו באונסים כדין שואל אבל זה שנתכוון ליטול שלו ואינו חייב באונסין לא מקרי שלו כלל יעו״ש. אבל הער״ה או׳ ט״ו כתב דגם שם אינו חייב באונסין ובלא״ה בשאר הימים לא בעינן לכם ואפי׳ אינו שלו כלל שלא חייב עצמו באונסין פשיטא דיצא יעו״ש. ועיין לעיל סימן תרמ״ט אות ס״ב:

צב **צב) ומותר** ליקח מעות מחבירו בעבור טרחתו שישלח לו הלולב בכל יום לבהכ״נ אחרת דאינו נוטל אלא שכר טרחתו. ח״א כלל קנ״ב או׳ יו״ד:

צג **צג) וה״ה** שמותר לומר לו אני מוכר לך חצי אתרוג מיום א׳ דחו״ה ואילך. ח״א שם:

סימן תרנט

א **א) [סעיף א׳] מוציאין ב׳ ספרים וכו׳** והא דמוציאין שני ספרים בכל יו״ט ובשני קורין קרבן היום לא נמצא כתוב לא במשנה ולא בגמ׳ אלא רבנן סבוראי תקוני זה וסמכו על הא דאמרינן שילהי דמגילה דף ל״א ע״ב אמר אברהם לפני הקב״ה רבש״ע שמא בני חוטאים לפניך ואתה עושה להם כדור המבול וכו׳ א״ל כבר תקנתי להם סדר הקרבנות כל זמן שקורין בהן כאילו מקריבין לפני קרבן יעו״ש. שי״ג או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תפ״ח או׳ כ״ט:

ב **ב) שם. באחד קורין שור וכו׳** משנה שם דף ל׳ ע״ב ביו״ט הראשון של חג קורין בפ׳ מועדות שבתורת כהנים ופירש״י שור או כשב או עז. שו״ג אות ב׳:

ג **ג) שם. באחד קורין שור וכו׳** וכן ביום שני בחו״ל באחד קורין שור וכו׳ ובשני קורא המפטיר ובט״ו לחדש השביעי כמ״ש לקמן סי׳ תרס״ב סעיף ג׳ אבל בא״י ביום השני קורין וביום השני כמ״ש לקמן סי׳ תרס״ג סעיף א׳ יעויין שם:

ד **ד) שם. באחד קורין שור וכו׳** אם חל בחול קורין חמשה ואם חל בשבת קורין שבעה כנודע. ובמנחת שבת קורין ג׳ בפ׳ וזאת הברכה. לבוש סי׳ תרס״א שערי אפרים שער ח׳ אות מ״ו. מ״ב אות א׳:

ה **ה) ואם** לא קרא בראשון רק פ׳ אחרונה של חג הסוכות שיש בה י״ב פסוקים לד׳ עולים והמפטיר השלים החמישי בדיעבד יצאו. ש״ן בש״ח דף ער״ה ע״ג וע״ד ודף רצ״ב אות ב׳ שע״א שם או׳ ט״ל. ועיין לעיל סי׳ רפ״ב סעי׳ ו׳:

ו ו) **ואם** העולה החמישי לא קרא פ׳ חג הסוכות כלל רק קרא עד תשבתו שבתכם ופסק ובירך ברכה אחרונה אף שגלל הס״ת ואמר קדיש צריך לחזור ולקרות פ׳ סוכות ויברך לפניה ולאחריה ויאמר קדוש. ואם לא נזכרו עד שעלה המפטיר וקרא בספר שני פ׳ המוספין אם לא בירך המפטיר עדיין ברכה אחרונה יגלול הספר שני לפרשת חג הסוכות וקוראה ואח״כ יברך. ואם נזכר אחר שבירך המפטיר ברכה אחרונה אז א״צ לחזור ועלתה להם הקריאה בפרשת מוספין לחיוב קריאת חובת היום. ש״ץ דף רע״ו ע״א וע״ב. ודף רצ״ב אות ג׳ ואו׳ ד׳ לד״א בתוה״ש סי׳ י״ד אות א׳:

ז ז) **אם** לא קרא המשלים רק ג׳ פסוקים בפ׳ חג הסוכות ופסק ובירך ברכה אחרונה אם עדיין לא אמר קדיש נכון שיעלה עולה אחר ויקרא שאר הפרשה דמוסיפין ביו״ט. ואם כבר אמר קדיש ונזכר אחר כך א״צ לחזור ולקרות. ש״ץ שם או׳ ד׳ לד״א שם או׳ ב׳ שע״א שם או׳ מ׳:

ח ח) **אם** טעה וגמר הפרשה עם עולה הרביעי לא יאמר קדיש אלא יעלה המפטיר בספר שני והוא משלים המנין. וכה יעשה אפי׳ אם אמר קדיש. וכן אם חל בשבת ושכח וגמר עם החמישי כמו שחל בחול יעלו שנים בספר שני. ש״ץ שם או׳ ה׳ לד״א שם או׳ ג׳ שע״א שם או׳ מ״א:

ט ט) **אם** במקום שור או כשב טעה וקרא פ׳ כל הבכור או פסל לך או אם כסף כל שנזכר קודם שבירך המשלים באחרונה גולל וקורא פ׳ שור או כשב כולה ואם לא נזכר עד שבירך המשלים עלתה להם הקריאה. ש״ץ שם אות ז׳ לד״א שם אות ד׳ שע״א שם או׳ מ״ב. מיהו מ״ש שם השע״א דיחזור לברך המשלים ברכה ראשונה קודם קריאת פ׳ שור או כשב כיון שלא היה דעתו לפ׳ זו עיין לעיל בש״ע ססי׳ ק״מ דאיכא פלוגתא בזה וכתבנו שם אות ט״ו דאין לברך משום דק״ל סב״ל יעו״ש וע״כ כתבו ג״כ הכא הש״ץ והלד״א דגולל וקורא פ׳ שור וכו׳ דמשמע דאינו חוזר לברך ברכה ראשונה משום סב״ל:

י י) **בספר** שני אם דילג פסוק בחמשה עשר יום לבד אינו חוזר. ש״ץ שם אות ח׳ לד״א שם אות ה׳ שע״א שם אות מ״ג. מ״ב או׳ ד׳:

יא יא) **ביו״ט** ב׳ אינו קורא בספר ב׳ ספיקא דיומא ואם התחיל לקרות ג״כ ביום השני גוערין בו ופוסק אפי׳ באמצע פסוק. ש״ץ שם אות ט׳ לד״א שם או׳ ו׳ שע״א שם או׳ מ״ד. מ״ב שם. ועיין לקמן סי תרס״ג או׳ ה׳:

יב יב) **אם** קרא ביו״ט ב׳ וביום השני לבד צריך לחזור ולקרות ובט״ו יום ומברך לפניה ולאחריה. ש״ץ שם אות יו״ד. לד״א שם אות ז׳ שע״א שם אות מ״ה:

יג יג) **שם. ובשני קורא המפטיר וכו׳** ואחר שגמר המשלים לקרות בס״ת הראשונה מניחין ס״ת השנייה אצלה על השלחן ואומרים קדיש כדי שיהיה אמירת הקדיש על שניהם וזהו למנהג בני אשכנז אבל מנהג בני ספרד אומרים קדיש אחר קריאת ס״ת הראשונה וחוזרים לומר קדיש אחר קריאת ס״ת השנייה כמ״ש לעיל סימן קמ״ז אות ע״ד ואות מ״ה יעו״ש:

יד יד) **שם. ומפטיר בזכריה הנה יום בא וכו׳** כ״ה בגמ׳ מגילה ל״א ע״א ומפטירין הנה יום בא וכו׳ ופירש״י דכתיב ביה לחוג את חג הסוכות. וכ״כ המנהיג בסי׳ מ״ו דאמרינן פ״ק דע״ז (דף ג׳ ע״א) דלעת״ל יאמר הקב״ה לאו״ם ז׳ מצות בני נח היכן קיימתם וכו׳ ואפ״ה מצוה קלה יש לי וסוכה שמה וכו׳ וז״ש אשר לא יעלו לחוג את חג הסוכות עכ״ד. שו״ג אות ד׳:

טו טו) **שם. ומפטיר בזכריה הנה יום בא וכו׳** וביום השני מפטירין ויקהלו אל המלך שלמה כדאיתא שם בגמ׳ ולקמן סי׳ תרס״ב סעי׳ ג׳ ופירש״י שם על שם שחניכת הבית היתה באותה אסיפה ובחג הסוכות:

סימן תרס

א א) **[סעיף א׳] נוהגין להעלות ס״ת על הבימה ולהקיפה וכו׳** בטור כתוב על התיבה וכ״ה בלבוש. וטעם מנהגם מפני שסוברים דתיבה זו שהש״צ יורד לפניה להתפלל שם תפלות צבור שהם במקום קרבנות היא מכפרת עלינו דוגמת המזבח שמקריבין עליו קרבן. ומה שמעלין הס״ת על התיבה נראה ג״כ מפני ששנינו ר״א אומר שהיו אומרים ליה אני מודים וכו׳ והס״ת היא כולה שמותיו של הקב״ה ע״כ מקיפין אותה לומר אנו ליה ועינינו ליה. ב״ח:

ב ב) **שם. נוהגין להעלות ס״ת וכו׳** מיהו הרמב״ם פ״ז מה׳ לולב ה׳ כ״ג לא הזכיר זה המנהג להעלות ס״ת על התיבה רק להניח תיבה יעו״ש. וכן בשער הכוונות דף ק״ה ע״ג לא הזכיר שצריך להעלות ס״ת על התיבה ולהקיף שכתב וז״ל ואח״כ מקיפין את המזבח או את התיבה פעם א׳ בכל יום עם הלילב ומיניו והכוונה היא להמשיך החסדים הנז׳ מבחי׳ אור מקיף אל המלכות הנקראת מזבח או תיבה וכו׳ יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ האזינו אות ט״ו דהקפות בלולב בכל ימות החג יוכל להקיף את התיבה שבבהכ״נ אף על פי שאין עליה ס״ת דאין הנחת ס״ת על התיבה מעכבת בדבר ההקפות כי

העיקר לפי הסיד בזה הוא התיבה. מיהו אותם בני אדם שאין הולכין לבהכ"נ מחמת אונס ומניחין כסא א' מן הבית ומקיפין אותו אין זה כלום דאין זה נחשב לתיבה ועכ"ז נ"ל מי שהוא חולה וא"א לו להקיף תיבה בבהכ"נ יניח כסא בביתו ויניח עליו ס' תנ"ך ויקיף כדי שלא לבטל מצות ההקפה וכו' עכ"ל ומשמע אבל אם מניח שלחן שפיר דמי לתיבה ומאיזה סיבה יכול להקיף השלחן כגון שמתפללין בבית מאיזה סיבה או כדי לעשות ההקפות בסוכה וכדומה אבל בלתי סיבה אין לבטל המנהג שנהגו להניח ס"ת על התיבה ולהקיף:

ג **ג) שם. ולהקיפה פעם א' בכל יום וכו'** והיינו שעל ידי הנענוע של לולב ומיניו נמשך אור פנימי ועל ידי ההקפה של התיבה עם לולב ומיניו נמשך אור מקיף כמ"ש בשער הכוו' שם ובדברינו לעיל סי' תרנ"א אות נ"א יעו"ש:

ד **ד) שם. ולהקיפה פעם א' בכל יום וכו'** ורב סעדיה כתב שמקיפין מיד אחר קריאת ההפטרה בעוד הספר על התיבה ומנהג טוב הוא כדי שלא להוציא הספר שלא לצורך כיון שאין קורין בו אלא שאין ניהגין כן. טור. ומ"ש שאין נוהגין כן ר"ל אלא שמחזיר הש"צ תפלת מוסף ואומר קדיש ואח"כ אומר הושענות ומקיפין וכמ"ש הטור ססי' תרנ"ח ורסי' זה יעו"ש וכ"כ הב"ח. אמנם בשער הכוו' שם כתב דאחר נטילת לולב ונענועיו בברכה ובהלל אז עושין ההקפות. וכ"כ בפע"ח שער כ"ט פ"ג ועי"ש בהגהת הצמח הטעם בס"ד יעו"ש. וכ"כ מהר"ם גלאנטי בס' קרבן חגיגה סי' פ"ו דבירושלים עה"ק ת"ו נוהגין לעשות ההקפות אחר הלל יעו"ש והב"ד י"א בהגה"ט. וכ"כ החיד"א בס' מו"ב סי' ט' או' רצ"ג דטוב לעשות ההושענות תיכף כמנהג א"י ת"ו כמ"ש הרב המג"ן עכ"ל וכ"כ בספרו לד"א סי' ד' אות י"ג. וכ"ה מנהג חסידי בית אל יכב"ק אשר בעיר קדשינו ירושת"ו ההולכים ע"פ דברי האר"י ז"ל. ומשמע משער הכוו' דף ק"ח ע"א דאין אומרים קדיש תתקבל אחר הלל אלא אחר ההקפות יעו"ש. וכ"מ בפע"ח שער כ"ט פ"ו יעו"ש. וכ"ה מנהג חסידי בית אל יכב"ק:

ה **ה) שם. ולהקיפה פעם אחד וכו'** ומי שיש לו לולב ואינו מקיף התיבה לא טוב הוא עושה. שכנה"ג בהגב"י אות א' א"ר אות ח':

ו **ו) שם. ולהקיפה פעם אחד וכו'** ועומד שם איש ואוחז ס"ת בידו. מש"ז אות א' והקונה ספר הושענות ועומד עמו על התיבה כדי שיקיפו הצבור טוב שיתן הס"ת לאיש א' להחזיק בתיבה עד שהוא יקיף ויזכה בשניהם ואי לא אפשר לא יחוש אם הוא אינו מקיף דגדול המעשה. לד"א שם אות י"ד. ולא ידענא מאי גדול המעשה שיש בכאן דהא עיקר הס"ת שמניחין על התיבה אינו אלא מנהג בעלמא ולפי דברי האר"י ז"ל א"צ ולמה יבטל התיקון הנעשה ע"י ההקפה בשביל זה אלא אדרבא נראה דלא יחוש ע"ז ויעשה ההקפה:

ז **ז) שם. ובשביעי מקיפים אותה ז"פ זכר למקדש.** דתנן (סוכה מ"ה ע"א) בכל יום מקיפין המזבח פעם א' וביום השביעי ז"פ ואומרים אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא רבי יהודה אומר אני והו הושיעה נא. אני והו הם שני שמות של ע"ב ומה שמזכירין אלו השנים על שם עמו אנכי בצרה וכתיב ואני בתוך הגולה והוא אסור בזיקים כביכול. וגם אני והו בגי' אנא ה' וביושלמי איתא זכר ליריחו. טור. לבוש. ט"ז סק"א. והיא מדברי רש"י ותו' שם בגמ' ומ"ש שהם שני שמות של ע"ב כתב רש"י שם שהם משבעים ושתים שמות הנקובים בג' מקראות הסמוכין בפ' בשלח ויסע ויבא ויט ושלשתם בני שבעים ושתים אותיות ומהם שם המפורש אות ראשונה של פסוק ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון וכן בזה הסדר כולן והשם הראשון והו וי"ו של ויסע ה"א דכל הלילה וי"ו דויט ושם השלושים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם ונו"ן ראשון דהענן בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים עכ"ל וכ"כ הלבוש. והם כתובים בזוהר סדר שמות אחר פ פקודי קחנו משם. אלא דמ"ש הלבוש אל"ף דישראל נראה שהוא ט"ס כאשר יראה הרואה בסדר הפסוקים:

ח **ח) שם. וההקפות לצד ימין.** מזרח צפון מערב דרום משום דכל פינות שאתה פונה וכו' לבוש. מ"ב אות ג' ולא דמי דלעיל סי' תרנ"א סעי' יו"ד שכתב בש"ע מזרח דרום וכו' דשם הנענוע כנגד רוחות העולם וכשהולך דרך ימין יהיה מזרח דרום וכו' אבל הכא שמקיף לתיבה כיון כשפניו נגד התיבה והולך דרך ימין יהיה הסדר מזרח צפין וכו' כך צריך להקיף. ועיין מ"א סק"א. והחזן שעומד נגד ההיכל ואין מן הנכון שיהפוך פניו מתחלה שיהיה אחוריו להיכל מ"מ צריך להקיף ג"כ לצפון עם הצבור אף שאצלו הוא דרך שמאל. מ"ב שם. ועיין עוד לקמן סי' תרע"ו סעי' ה':

ט **ט) שם. וההקפות לצד ימין.** והאיטר יקיף דרך ימין דעלמא ולא דרך ימין דידיה כמ"ש לעיל סימן תרנ"א או' ק"א יעויין שם:

י **י) שם הגה. ובשבת אין מקיפין.** דכמו שאין עושין זכר למקדש בלולב שהרי אין נוטלין הלולב בשבת כך אין עושין זכר למזבח בהקפה בשבת. לבוש. והמ"א סק"א כתב הטעם משום שגם במקדש לא היו נוטלין ערבה בשבת עכ"ל והוא ממ"ש ר"פ לולב וערבה יעו"ש:

יא **יא) שם בהגה. ואין מוציאין ס"ת וכו'** מאחר שאין מקיפין. ד"מ אות ב':

יב יב) **ונראה** להטות בשעת הקפה הלולב קצת נגדו והוי מנענע לכל רוחות ולמעלה מנענע כדרכו. א״ר אות א׳ א״א אות ג׳ אמנם בשער הכוו׳ דף ק״ה ע״ג כתב ולהיות אור המקיף בגלוי לכן אין מנענעין את הלולב בזמן ההקפות עכ״ל. וכ״מ מסתמיות דברי הרמב״ם והטור והש״ע ושאר פו׳ דא״צ נענוע בעת ההקפות:

יג יג) **[סעיף ב׳] נוהגין להקיף אף מי שאין לו לולב. הגה. וי״א שמי שאין לו לולב אינו מקיף וכו׳** והעיקר הוא דמי שאין לו לולב לא יקיף כי על דרך האמת ההקפה היא דוקא בלילב. ברכ״י או׳ א׳ עיקרי הד״ט סי׳ ל״ג או׳ יו״ד. רו״ח או׳ ג׳ ובספרו מל״ח סי׳ כ״ג או׳ קי״ט. ובנו היפ״ל ח״ב או׳ ה׳ בשם כמה פו׳ וכתב שם היפ״ל דאפי׳ שהחזן ושאר אנשי הקהל מקיפין בלולב מ״מ כל מי שאין לולב בידו לא יקיף כיון שההקפה היא צריכה בלולב דוקא יעו״ש:

יד יד) **שם הגה. וי״א שמי שאין לו לולב וכו׳** ורש״ל כתב דביום ז׳ אף מי שאין לו לולב יקיף בערבה אלא דמיחזי כיוהרא ומ״מ אם אין לולב בעיר יקיפו בערבה. ב״ח. מ״א סק״ג. וכ״כ א״ר סי׳ תרס״ד או׳ י״א בשם כמה פו׳ דביום הז׳ מקיפין בערבה מי שאין לו לולב וכ״כ הער״ה שם או׳ ב׳ אלא שכתב שם הער״ה אבל על דרך האמת אין להקיף אלא בלולב יעו״ש. וכ״כ הברכ״י בסי׳ זה או׳ ב׳ דעל דרך האמת אין מקום להקיף בערבה כלל. ועיין לקמן סי׳ תרס״ד או׳ ל״ב:

טו טו) **שם בהגה. וביום השביעי נוטלין הערבה עם הלולב להקיף.** מיהו בשער הכוונות דף ק״ח ע״א בסופו כתב וז״ל דאחר שאמרו קדיש תתקבל של אחר סדר ז׳ ההקפות קח ה׳ בדים של ערבה כשרות כמו אותם שבלולב ולא תקחם קודם עם הלולב כמנהג קצת עמי הארץ כי אין ראוי לעורר הגבורות והדינים בזמן כניסת החסדים עכ״ל. דכ״כ בפע״ח שער כ״ט פ״ו וז״ל והזהר שלא תחברם כלל עם הלולב ולא תטלם כלל בידך רק אחר שיאמרו תתקבל יעו״ש. והב״ד מ״א לקמן סי׳ תרס״ד סק״ח וכתב וכן יש לנהוג. וכ״כ הברכ״י בסי׳ זה או׳ ב׳ ועיין עוד לקמן סימן תרס״ד או׳ ל״ב:

טז טז) **שם בהגה. מי שאירע לו אבל בחג אינו מקיף.** דכתיב ושמחתם לפני ה׳ אלהיכם שבעת ימים והוא בשעת הקפה. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ט׳.

יז טוב) **שם בהגה. מי שאירע לו אבל בחג וכו׳** כ״כ הכלבו שמנהג נרבונא שאם בא לו אבל בחג הסוכות אינו מקיף בהושענא לא הוא ולא היושבים עמו. אלא שכתב עליו ב״י דדברי תימא הם דלמה יפסידו ההקפה וכן נהגו להקיף אפי׳ האבל עצמו עכ״ל וכ״כ השו״ג או׳ ז׳ דנהגו במלכותו להקיף גם האבל כדברי ב״י ומ״ש הרב בהגה וכן נהגו שלא להקיף במלכותו קאמר יעו״ש. וכ״מ לפי דברי האר״י ז״ל שכתב דבנענוע ממשיך אור פנימי ובהקפה אור מקיף וא״כ ההקפה היא תשלום מצות הנענוע וכמו שחייב בנענוע ה״ה בהקפה:

יח חי) **שם בהגה. אינו מקיף.** ובי״ט ובהו״ר נראה פשוט שאומרים לו הקף ולא יראה שום סי׳ אבילות בפרהסיא אף כי בביטול מצוה וגם בחו״ה י״ל שהפסיד אם נמנע ומ״מ הכל לפי המנהג. סידור רב יעב״ץ:

יט יט) **שם בהגה. וכן אבל כל י״ב חודש על אביו ואמו.** וכל ל׳ על שאר המתים. לבוש מש״ז אות ב׳ מיהו בדג״מ כתב דבשאר קרובים אפי׳ תוך ל׳ מותר יעו״ש:

כ ך) **שם בהגה. וכן אבל כל י״ב חדש וכו׳** אבל לאחר י״ב חודש לאביו או אמו במעוברת כבר פסק האבילות לגמרי אף קודם יא״צ ומקיף. מש״ז שם. ועיין ביו״ד סימן שצ״א סעיף ב׳:

כא כא) **שם בהגה. וכן אבל כל י״ב חודש וכו׳** וטוב ליתן לולבו לאחר להקיף. א״ר או׳ ח׳ מש״ז שם. שע״ת אות א׳.

כב כב) **[סעיף ג׳] יש מי שאומר שאין אומרים הושענא בשבת וכו׳** טעמם מפני התינוקות שישמעו שאומרים בשבת כמו בחול וילכו גם ליטול לולב. וטעם דלא נהגו כן דכיון שאין מקיפין בשבת מתברר להם במה שאין מקיפין. טור. ט״ז סק״ג:

כג כג) **שם. ולא נהגו כן.** והאידנא בעיר עז לנו ציון קרית מועדינו אין אומרים סדר הושענות בשבת וכן עיקר. ברכ״י אות ג׳. ומיהו בדברי האר״י ז״ל לא יש הכרע לזה וע״כ כל אחד יחזיק במנהגו:

סימן תרסא

א א) **[סעיף א׳] בליל יו״ט ב׳ אומר קידוש וזמן אחריו מיד ואח״כ ברכת סוכה.** דזמן לא קאי אלא אקידוש ולא אסוכה דאף אם יום ראשון חול יצא בזמן דסוכה הלכך צריך שלא להפסיק בסוכה בין קידוש לזמן. טור. לבוש. ט״ז סק״א. ועיין לעיל סי׳ תרמ״ג סעי׳ א׳:

ב ב) **שם. ואח״כ ברכת סוכה.** ואבי העזרי כתב שאף בליל ב׳ י״ל זמן באחרונה כמו יקנה״ז אעפ״י שהזמן אינו חוזר על ההבדלה. והב״ד הטור אלא שכתב דאביו הרא״ש הסכים לסברא ראשונה. והתה״ד סי׳ צ״ה כתב דנוהגין כראבי״ה. וכ״כ רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד. וכ״ה דעת הב״ח. והב״ד הט״ז שם. וכ״ה דעת הרדב״ז ח״א סי׳ מ״ו. וכ״כ בד״מ אות א׳ דברי״ו כתב דעמא דבר כראבי״ה דמברך סוכה ואחר כך זמן וכ״כ אבודרהם ומהרי״ל ובתה״ד סי׳ צ״ה אלא שכתב אבל המנהגים שלנו כתבו דיש לנהוג כדברי הרא״ש וכן נוהגין עכ״ל וזהו שכתב ג״כ כאן בהגה וכן ראוי לנהוג. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ דלענין הלכה אע״ג דכל הנהו רבוותא ס״ל דאף בליל שני סוכה ואח״כ זמן ופשטא דשמעתתא מוכחא כוותייהו כבר הורה זקן הרב בספר הקצר שפסק כדברי הרא״ש לברך זמן ואח״כ סוכה וכתב בס׳ המפה וכן ראוי לנהוג וכ״ה מנהג פשוט בין הספרדים יעו״ש. והב״ד א״ר אות א׳ וכתב וכן נהג זקני הגאון וגם כתב בשם ס׳ אמרכל שכמה גאונים נוהגים כדברי הרא״ש יעו״ש. וכ״כ הברכ״י ובספרו יוסף אומץ סי׳ כ״ח ועי״ש ביוסף אומץ מה שהשיג על הנוב״י בשו״ת א״ח סי׳ ט״ל ומסיים ואנן בדידן מנהגנו כמו שפסק בש״ע והוא דעת הרמ״ע וכדברי הרא״ש וגם מור״ם בהגה סבר הכי וכתב וכן ראוי לנהיג עכ״ל וכ״כ הלכה ברורה דאין לזוז מדברי הש״ע. וכ״כ הכר״ש דהכי נוהגין. וכ״פ ח״א כלל ע״ע או׳ ג׳ נמצא דבדבר זה יש מחלוקת גדולה וגם דזה אומר כך נוהגין וזה אומר כך נוהגין וגם בספרדים יש נוהגין כראבי״ה כמ״ש המל״ח סי׳ כ״ב אות י״א והיפ״ל ח״ב אות א׳ וע״כ אין למחות בזה בשום מנהג וכל אחד יחזיק במנהגו. ומ״מ אם כמה בעלי בתים אוכלים בסוכה א׳ לא יהיו חלוקום במנהג בזה. מ״ב או׳ ב׳ וכ״כ תו׳ חיים על ח״א כלל ע״ט אותם ט׳ ולע״ד נראה דבזה שמקדים ברכה לאחרת ליכא חשש לא תתגודדו דהא אם לא אכל בסוכה לילה ראשונה מברך בלילה שניה סוכה קודם שהחיינו לכ״ע כמ״ש באות שאח״ז ומשמע דאפי׳ אם חבירו מברך שהחיינו קודם ולא חיישינן דלא תתגודדו:

ג ג) **שם ואח״כ ברכת סוכה.** ומי שלא אכל לילה ראשונה בסוכה צריך בליל שניה לברך סוכה ואח״כ זמן. מ״א. י״א בהגה״ט. והיינו כשלא אכל גם בשחרית אז בליל שניה מברך סוכה ואח״כ זמן גם להרא״ש. א״א. וכ״כ מ״ב אד א׳ ועיין לעיל סי׳ תרמ״א או׳ ט׳ ואו׳ יו״ד:

ד ד) **וכן** מי שעושה שני ימים יוה״כ יברך סוכה ואח״כ זמן של״ה. מ״א. י״א שם:

ה ה) **חסידים** ואנשי מעשה עושים לזכר שמחת בית השואבה להיות נעורים בלילות של חו״ה סוכות ולהרבות בזמירות ושבחים ומרבים נרות בסוכה בלילות אלו גם בהרבה בתי מדרשות נהגו להרבות בנרות בתפילת ערבית דחו״ה בחג הזה. יוש״ה ועי״ש שהאריך בזה מ״ב או׳ ב׳. פת״ע:

סימן תרסב

א א) **[סעיף א׳] ביום שני מברך על נטילת לולב וכו׳** בפ׳ לולב וערבה (סוכה מ״ו ע״א) איכא מ״ד דאינו מברך עליו אלא ביום ראשון בלבד ואיכא מ״ד דמברך עליו כל ז׳ ופסקו הפו׳ כמ״ד כל ז׳ בעי ברוכה. ב״י. והטעם כתב שם רש״י ואע״ג דמרבנן הוא מברכין עליה כי היכי דמברכינן בנר חנוכה ובמגלה דרבנן ע״כ. ואיתא שם בגמ׳ על הא דמברכין בנר חנוכה וצונו והיכן צונו מלא תסור יעו״ש:

ב ב) **[סעיף ב׳] אינו מברך זמן ביום ב׳ על הלולב וכו׳** בטור הביא פלוגתא בזה אלא שכתב שאביו הרא״ש ז״ל הסכים שאין לברך וכן נוהגין באשכנז ולכן פסק כן ג״כ בש״ע. והטעם כתוב שם בטור שאין לאומרו דממ״נ יצא בזמן שאמר בראשון אף אם הוא חול דלא גרע מאילו אמרו בשעת עשייה שיצא ולא דמי לזמן דקידוש שאומר בליל ב׳ שאותו הוא בשביל היום ולא בשביל סוכה עכ״ל ואע״ג שגבי שופר אומרים זמן גם בשני (כמ״ש לעיל ססי׳ ת״ר בהגה) שאני הכא דלפעמים עיקר הקדושה ביום שני כדאיתא סי׳ ת״ר. ט״ז סק״א. ועיין לעיל סי׳ תרמד או׳ ח׳:

ג ג) **שם. אלא א״כ חל יום ראשון בשבת.** שצריך לברך זמן בשני שהוא פעם ראשון שנוטלו כיון שלא אמרו בראשון. לבוש. וה״ה שאם ביום שני ג״כ לא קיימו מצות לולב כגון שנא היו ד׳ מינין נמצאין איך שיהיה שצריך לברך שהחיינו ביום הג׳ רש״ל בתשו׳ סי׳ ח׳ וה״ה אם לא קיימו מצות לולב עד יום שביעי שצריך לברך שהחיינו ביום קיום המצוה. כנה״ג בהגה״ט. א״ר או׳ ה׳ מש״ז או׳ א׳ מ״ב או׳ ג׳ ומ״ש שם המש״ז דמשמע אם נטל ביום א׳ ולא בירך זמן דאין מברך ביום ב׳ זמן כשנוטל אין כן דעת הפו׳ כמ״ש לעיל סי׳ תרמ״ד או׳ ז׳ יעו״ש וגם המ״ב בסי׳ זה בשה״צ אות ד׳ כתב להשיג עליו יעו״ש:

ד ד) **[סעיף ג׳] מוציאין שני ספרים וכו׳** כל הדינים השייכים לענין זה כבר נת׳ לעיל סי׳ תרנ״ט קחנו משם:

סימן תרסג

א **[סעיף א'] בחו"ה מוציאין ס"ת וכו'** והטעם שאין מוציאין שתי ס"ת כמו בחו"ה של פסח שבפסח יש שם פרשיות הרבה מענין המועד אבל בסוכות אין שם פרשה מעין המועד אלא קרבנות בלבד. הרד"א. א"ר או' ב' וכל דיני תפילות חו"ה נת' לעיל סי' ת"צ וסי' תצ"א קחנו משם:

ב **שם. וקורין בו ד' וכו'** כדתנן במגילה דף כ"א ע"א בר"ח ובחו"ה קורין ד' אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהן ואין מפטירין בנביא:

ג **שם. וקורין בו ד' וכו'** ואחר הקריאה של ד' אומרים חצי קדיש כמ"ש לעיל סי' תכ"ג סעי' ג' לגבי ר"ח. וכ"כ הלבוש בסי' זה:

ד **שם. וישראל חוזר וקורא וביום השלישי.** ולא ס"ל כדיעה שנייה שיקרא וביום הרביעי כי היא שלא מענינו של יום שאם תמנה מיום ראשון של יו"ט הוא יום שלישי ואם תמנה מיום שני של יו"ט הוא יום ב' ביאורי הגר"א. מ"ב או' ב' פת"ע או' ג':

ה **שם. והרביעי קורא ספיקא דיומא וכו'** אבל ביום השני של יום טוב אף דאנו עושים אותו ליו"ט ג"כ משום ספיקא דיומא אין קורין בו וביום השני דגנאי לקרות ליו"ט ספק חול. רש"י מגילה ל' ע"ב. לבוש. מ"ב או' ג' ועיין לעיל סי' תרנ"ט או' י"א:

ו **שם. ועל דרך זה קורין בשאר ימים.** ואם שינה מזה הסדר יצא בין שקראד הג' עולים וביום השני והרביעי קרא וביום השלישי או איפכא שהראשון לבד קרא וביום השני והג' קראו וביום השלישי בין שכל אחד מהארבעה עולים קראו שניהם וביום השני וביום השלישי בין שכהן קרא ביום השני ולוי ביום השלישי וישראל ביום הרביעי והרביעו ביום החמישי יצאו. ש"ץ דף רצ"ב ע"ד. שע"א שער ח' או' מ"ז:

ז **ואם** לא קראו כולם רק ביום אחד בלבד בין שקראו ביום השני לבד בין שקראו ביום הג' לבד צריך לחזור ולקרות ומברך לפניה ולאחריה. ש"ץ שם או' ב' שע"א שם. מיהו בס' דה"ח בדין אם טעה בקריאה או' יו"ד כתב דאם לא קרא אחד מהקרואין ביום השני רק וביום השלישי בזה משום דבקיאין אנו בקביעא דירחא יעו"ש. פת"ע או' ה' ועיין לעיל סי' קמ"ג או' ח"י בענין אם נמצא טעות בס"ת בחו"ה יעו"ש:

ח **שם הגה. וי"א ששניה הראשונים קורים בספיקא דיומא** היינו כמ"ש הש"ע דביום א' דחו"ה כהן קורא וביום השני ולוי וביום השלישי וכן על דרך זה בשאר הימים כמ"ש הלבוש חוץ מיום ז' שהוא ה' לחו"ה שיש שינוי גם בשנים הראשונים כמ"ש אח"כ בהגה:

ט **שם הגה. וי"א ששנים הראשונים קורים בספיקא דיומא וכו'** ואם ביום א' דחו"ה קרא הלוי וביום השלישי וביום הרביעי יקרא לשלישי וביום החמישי והרביעי יקרא וביום השני וביום השלישי ספיקא דיומא. דה"ח בדיני אם טעה בקריאה או' ט' מ"ב או' ד' ועיין לעיל סי' קל"ז או' כ"ג ד"ה אם:

י **שם בהגה. והרביעי קורא ביום הששי וביום השביעי וכו'** וכן בתפלה בקרבנות המוספין בחו"ה מזכירין ג"כ ספיקא דיומא דהיינו ביום א' דחו"ה אומרים וביום השני פרים שנים עשר וכו' וביום השלישי פרים עשתי עשר וכו' וסי' שלא תטעה לעולם הפרים והימים ביחד הם י"ד טור. שמה שנתחסרו הפרים נתוספו הימים. לבוש. וצ"ל ומנחתם בין יום השני ליום השלישי וכן בכל יום ויום צ"ל ומנחתם על כל יום ויום בפ"ע ודלא כהטועים שאין אומרים ומנחתם אלא פ"א בסוף. לבוש מ"א א"א. מ"ב או' ו' והוא ע"פ מ"ש מור"ם ז"ל לעינ בססי' תפ"ח ובסי' תקצ"א סעי' ב' בהגה דהמנהג באשכנז לומר פסוקי מוסף בתפלת מוסף יעו"ש. ובענין סדר ההושענות כל אחד יעשה כמנהגו שאין השינוי מעכב בזה יען כי האר"י ז"ל לא נתן טעם בסוד בזה רק לומר הושענות בשעת ההקפות:

יא **יא) שם. ובא"י שאין שם ספיקא וכו'** משמע דבכל מקומות א"י המנהג כן. וכ"כ הכנה"ג בהגב"י יעו"ש:

יב **יב) שם. והג' העולים אחריו חוזרים וקורין וכו'** והא שחוזרים וקורין וכו' משום דלא אפשר כמ"ש לעיל בסי' קל"ז יעו"ש:

יג **יג) [סעיף ב'] שבת של חו"ה וכו'** עיין לעיל סי' ת"צ סעי' ט' ובדברינו לשם כל הדינים השייכים לזה יעו"ש:

יד **יד) שם הגה. ונוהגין לומר קהלת בשבת וכו'** ויש קהלות שקורין קהלת ביום א' וביום אחרון של סוכות ואפי' כשחל בחול. יפ"ל ח"ב או' ב':

טו **טו) שם בהגה. ועיין לעיל סי' ת"צ.** ובדברינו לשם או' ף ואו' פ"א הטעם וגם אם מברכין עליו יעו"ש:

טז **טז) [סעיף ג'] בא' קורין ראה אתה וכו'** בפ' כי תשא וקורין בו שבעה. טור וב"י. לבוש:

יז **טוב) שם. בא' קורין ראה אתה וכו'** שיש בה מצית שבת ורגלים וחו"ה דכתיב את חג תשמור ומכאן למדנו איסור מלאכת חו"ה במס' חגיגה דף י"ח ע"א. רש"י מגילה דף ל"א ע"א. ועיין לעיל סי' ת"צ מאו' מ"ז ואילך דינים המסתעפים לזה יעו"ש:

יח **חי) שם. ומפטיר קורא וכו'** וחותם בהפטרה מקדש השבת וישראל והזמנים. ד"מ או' ב' בשם המנהגים מ"א סק"ב. ועיין לעיל סי' ת"צ או' ע"ח ואו' ע"ע מ"ש בזה קחנו משם:

יט **יט) שם. ומפטיר קורא קרבנות של ספיקא דיומא.** בס' שני שקורא קרבנות של חג אם לא קרא רק ביום א' כגון ביום א' של חו"ה שקרא וביום השני לבד ובירך ברכה אחרונה צריך לקרות וביום השלישי ומברך לפניה ולאחריה. ואם היה להפך שקרא וביום השלישי לבד הש"ץ פותח הס"ת וקורא בקול רם וביום השני בלא ברכה כלל ש"צ דף רצ"ב ע"ד או' ה לד"א בקו' תוה"ש סי' ט"ו. שע"א שער ח' או' מ"ט. דה"ח בדין אם טעה בקריאה או' יו"ד. ועיין לעיל סי' קל"ז או' ח':

כ **ך) שם. ומפטיר ביחזקאל והיה ביום בא גוג.** והטעם עיין לעיל סי' ת"צ או' ע"ד.

סימן תרסד

א **א) [סעיף א'] ביום שביעי שהיא הו"ר.** ולמה נקרא שמו הו"ר אמר הקב"ה לאברהם אני יחיד ואתה יחיד אתן לבניך יום המיוחד לכפר בי עיוניתם וזהו הושענא רבה פי' שמי אהי"ה גי' כ"א ואתה בכ"א עשרה דורות מאדם עד נח ועשרה דורות מנח עד אברהם והושענא רבה כ"א ימים לחודש תשרי. אמר לו הקב"ה לאברהם אם אין כפרה לבניך בר"ה יהיה ביוה"כ ואם לאו יהיה בהושענא רבה וזהו איחדתי על שמי מט"מ סי' תתקנ"ז. א"ר או' א' ומ"ש ואתה בכ"א אעפ"י שאינו אלא בך' נח חשיב בשנים לפי שהיה בב' דורות קידם המבול ואח"כ. ועוד י"ל כי נקרא הו"ר על שם שאומרים באותו יום כמה פעמים הושענא וזהו הו"ר ר"ל יום שאומרים בו הושענא הרבה. ועוד י"ל ע"פ מה שנוהגין להתחיל בבקשת רחמים מר"ח אלול אם בתקיעות אם בסליחות כל אחד לפי מנהגו ומיום א' דר"ח אלול עד יום הו"ר הם נ"א יום ולזה אומרים הו"ר ר"ל הושע יום נ"א רבה שהוא הסיום. והלבוש כתב הטעם לפי שמרבין בו בערבה ור"ל ערבה רבה:

ב **ב) והלא** צריך לדעת למה ג' זמנים אלו שבהם נידונים בני אדם א' בר"ה ב' ביו"כ ג' בליל הו"ר אמנה אז"ל כי בר"ה נכתבין ובנעילת יוה"כ נחתמין ובליל הו"ר נחתמין פעם ב' וסוד הענין דע כי בכל זמן שהגבורות מתעוררין אז הוא זמן הדין בעולם והנה ביום ר"ה אז ננסרין הדינין מז"א וניתנין עליה (ר"ל אל בחי' המלכות) ואז הדינין שולטין ואז הצדיקים גמורין דוקא נחתמין ביום ר"ה דינא קשיא. גם בנעילת יוה"כ נעשין בחי' היסוד שבה עם הכלי של הגבורות לכן אז העולם נידונים ג"כ. גם ביום הו"ר ניתן בה ה' גבורות ולכן גם בזה העולם נדון, פע"ח שער כ"ט ריש פ"ד וכ"כ בשער הכוו' דף ק"ב ע"ג:

ג **ג) ולכן** צריך להיות ניעור כל הלילה הזה יען כי בו נידונים כל הנבראים כנז"ל וזה הסדר שתעשה הנה בחצי הלילה הראשון תקרא ס' אלה הדברים כולו ע"ס פ' וזאת הברכה וזה הסדר נקרא משנה תורה כנודע. ואם תשלים קריאתו קודם שיהיה חצי הלילה תעסוק בתורה ובסתרי קבלה אם תרצה ולא בדבר אחר ועיקר הדין הוא נידון בחצי הראשון של הלילה ולכן אחר חצות לילה הוא שיוצאין לראות צל שלהם בלבנה כי כבר נגמר הדין וזהו טעם אותם שנוהגין לומר סליחות בליל הו"ר אחר חצות קרוב לאשמורת הבוקר אמנם אסור לומר ויעבור וי"ג מדות או סליחות אשר הם כיוצא בזה אלא יאמר רחמנא אידכר לן קיימיה וכו' אלהינו שבשמים וכו' דעני לעניי וכו' ה' הוא האלהים וכו' ה' מלך וכו' עשה למען שמך וכו' וכיוצא באלו יכול לומר. גם ביום הו"ר בתפלת שחרית יאמר ע"ד הנז' חוץ מן י"ג מדות של ויעבור וכו' שער הכוו' דף ק"ג ע"ד. וכ"כ בס' פע"ח שער כ"ט פ"ד:

ד **ד) ולכן** יש נוהגין לקרות בלילה הזה תחלה ספר דברים כנז' ואח"כ אדרא זוטא כמ"ש הצמח שם בהגהות פע"ח שהוא סתרי תורה ואם יש עוד זמן עד חצות קורין במדרש וזאת הברכה עד קרוב לחצות ואז אומרים סדר ק"ש על המטה. ובהגיע חצות אז אומרים ברכות השחר חוץ מברכת התורה כמ"ש לעיל סי' מ"ו אות מ"ט יעו"ש ואח"כ אומרים תיקון לאה כמ"ש לעיל סי' א' אות י"ג יעו"ש ואח"כ אומרים תהלים כולו עם תפלות של ז' כורתי ברית שהם בקשת רחמים:

ה **ה) וכתב** שם בפע"ח כי החותם השלישי הנעשה בליל הו"ר הוא חותם החיצון ונעשה מן הארת חותם הפנימי של יסוד והוא גרוע ממנו והענין כי חותם היסוד מן הג' אהי"ה עצמם בג' מלואים ביודי"ן באלפי"ן בההי"ן גי' חותם אך עתה אינו חותם גמור כי סודם מהג' מלואים של ג' אהי"ה שהם גי' ק"מ קכ"ב ק"ל הם שצ"ב ועם כללות שלשתן גי' שצ"ה והם גי' משנ"ה של המלך כי חותם העיקרי הוא ביסוד דמלכות וזה הוא במלכות דמלכות יעו"ש. ולכן קודם שיקרא ס' דברים יאמר לשם יחוד וכו' הריני בא לקרות בלילה הזה ס' דברים שהוא ספר משנה תורה כדי להמשיך אל בחי' המלכות

דמלכות חותם החיצון שהוא ג׳ מלואים של אהי״ה ביודי״ן באלפי״ן בההי״ן עם כללות שלשתן לתקן את שורש מצוה זו וכל תרי״ג מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳:

ו ו) **מי** שמת לו מת בתוך החג התירו רבני ירושלים עה״ק שיוכל לקרוא סדר תיקון ליל הו״ר. הרב מזבח אדמה בשם ס׳ שלחן מלכים. מחב״ר בקו״א או׳ ב׳ שע״ת:

ז ז) **שם. נוהגין להרבות במזמורים וכו׳** ומשכימים לבהכ״נ והוא אחד מה׳ השכמות ר״ה ויוה״כ הו״ר ט״ב פורים. מט״מ סימן תתקנ״ח. א״ר אות ג׳ שע״ת. ויתפללו שחרית ומוסף בכוונה ובתלהבות כי מלבד החיוב שיש בזה מכח קדושת היום עוד צריך להתפלל בתלהבות כדי שלא תגבר עליו השינה ויבא לידי כמה טעיות בתפלה וברכותיה ולכמה חסרונות מאחר שהיה ניעור כל הלילה. בן א״ח פ׳ וזאת הברכה או׳ ד׳:

ח ח) **כתב** במהרי״ל למעשה שהיו סבורין שעה״ש עלה ושגגו דעדיין הלבנה זורחת ואחר כך החשיך והמתינו כמעט שעה עד שעלה עה״ש וערב ר״ח חשוון גזר מהרי״ל וכל הקהל שיתענו ולקרות ויחל ולומר סליחות על שאמרו פסוקי דזמרה והניחו טלית ותפילין בעוד לילה. א״ר שם. שע״ת. וע״כ צריך לדקדק ב״ה בכל זמן שמתפללין בהשכמה שלא יטעו בזה:

ט ט) **שם. נוהגים להרבות במזמורים וכו׳,** ויש מקומות נוהגין לתקוע כמ״ש הרב פה״א ח״א דף ל״ו ע״א. אלא שכתב שם בדף ל״ח ע״א דבעה״ק ירושת״ו אין נוהגין כן. וכ״כ הרב אדמת קודש ח״ב או״ח סוף סימן ג׳ דבירושת״ו אין נוהגין לתקוע ביום הו״ר. וכן בצפת ת״ו אין נוהגין כן. כמ״ש ארץ חיים בסי׳ זה. וכ״כ היפ״ל ח״ה דבמקומו אין נוהגין כן:

י י) **שם. נוהגין להרבות במזמורים וכו׳** מפני שהוא סוף החג והקפה ותשלום ע׳ פרים וקיום החתימה. מט״מ סי׳ תתק״ס. א״ר אות ד׳:

יא יא) **שם. נוהגין להרבות במזמורים וכו׳** ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל שאין מוסיפין שום דבר בסדר התפלה משאר ימי חו״ה כלל רק באמירת הושענות בסדר ההקפות ואחר תשלום ההקפות ואמירת ההושענות אומרים קדיש תתקבל ומניחין הלולב ועושין חבטה בערבה כמ״ש אח״כ בשם שער הכוו׳ ואח״כ קורין בתורה ומתפללין מוסף ככל יום. וכ״ה מנהג ק״ק פרנקפורט שאין משנין שום דבר כלל רק אדון עולם וקדיש אחרון אומרים בניגון כמ״ש מט״מ סי׳ תתק״ס יעו״ש:

יב יב) **שם הגה. ואין אומרים נשמת.** שאין הנשמה מתאמצת בשמחת יום זה כמו בשאר יו״ט גמור אלא אומרים ישתבח כמו בשאר ימי חו״ה. לבוש:

יג יג) **שם בהגה. ואומרים מזמור לתודה.** עיין לעיל ססי׳ נ״א בהגה ובדברינו לשם אות נ״א:

יד יד) **שם בהגה. ואומרים אין כמוך שמע ישראל וכו׳** קודם קריאת התורה כמו ביו״ט. שע״ת:

טו טו) **שם בהגה. ואין רגילין לעשות מלאכה וכו׳** ויש שמסירים אפי׳ כיסם בשעת בהכ״נ כאלו הוא יו״ט גמור. לבוש סוף הסי׳ ועכשיו נהגו בקצת מקומות לגבות מעות אתרוג בשעת בהכ״נ ואינו נכון. מ״א סק״א. והא״א אות א׳ כתב סמך למנהג לפי שרוב הקהל מתאספים בהו״ר ויש ריוח לצדקה בזה:

טז טז) **ואם** דרכו ליתן צדקה לעניים בבהכ״נ וגם ג׳ פרוטות בפסוק ואתה מושל בכל אשר בפסוקים ויברך דוד לא יבטל מצות יקרות אלו בשביל חסידות זו. בן א״ח פ׳ וזאת הברכה אות ה׳:

יז טוב) **שם בהגה. ואומרים אותו קודם אנא אזון חין וכו׳** ובהגמ״נ כתב לאומרו קודם חרוז הבט לברית עי״ש וכ״כ הלבוש וכן יש לנהוג. מ״א סק״ב:

יח יח) **שם בהגה. כתבו הראשונים ז״ל שיש סי׳ בצל הלבנה וכו׳** דעיקר הדין שנידון העולם עתה הוא להמסר הפתקין שנחתמו בנעילת יוה״כ אותם שלא חזרו בתשו׳ כל הימים שמן יוה״כ עד הו״ר ונמסרין ביד השלוחין לפעול הדין והמשפט למי שנתחייב אבל אף על פי שנמסרו הפתקים בידם לא ניתן רשות לפעול המשפט והעונש הכתוב באותם הפתקים עד ח׳ עצרת כדי לתת עוד זמן אל החוטאים שישובו בתשו׳ ביום ההוא של הו״ר יום אחרון של לולב וסוכה ואם ישובו יחזרו לקחת הפתקים מידם ואם לאו אין עוד תקנה מאז ואילך וכו׳ אבל ודאי שאם יזדמן מי שישוב ודאי שיקרעו גזר דינו ויחזרו לקחת הפתקה שלו מידהשלוחים וראיה לזה ממ״ש בס׳ הראקאנטי כי נעשה הדבר הזה באדם אחד שנסתכל באור הלבנה ולא מצא צל על ראשו וחזר בלילה והתפלל ובכה ושב בתשו׳ וחזר וראה צל על ראשו וחזר הצלם למקומו ולכן כל יום הו״ר יש בו קצת דינין אעפ״י שנגמר הדין בחצות הראשון של לילה והטעם הוא לפי שעדיין הדין תלוי עד יום ח׳ עצרת לראות אם ישובו בתשו׳. שער הכוו׳ דף ק״ו ע״ג. פע״ח שער כ״ט פ״ד:

יט יט) **שם בהגה. שיש סי׳ בצל הלבנה וכו׳** והיינו שכורכין עצמן בסדין ויוצאין למקום שמגיע שם אור הלבנה ופושטין מעליהן הסדין ונשארין ערומים ופושטין אבריהן ואצבעותיהן אם מצאן שלם סי׳ טוב ואם יחסר צל ראשו בנפשו הוא ואם יחסר צל א׳ מאצבעותיו סי׳ לאחד מקרוביד יד ימין סי׳ לבניו הזכרים ויד שמאל לבנותיו וזה הצל אינו צל האדם ממש כי העומד אצל הלבנה או אצל האור א״א שלא יראה לו צל אלא צל הצל הנקרא בבואה דבבואה. ד״מ או׳ ב׳ בשם הרד״א יעו״ש. וכ״כ הצמח בהגהת פע״ח שם פ״ה בשם מהרח״ו שצריך להיות ערום ממש כשמסתכל בצל הלבנה לראות הצל וגם שצריך שעה המיוחדת ללבנה דהיינו ע״פ שצ״ם חנכ״ל אותה שעה המשמש כוכב הלבנה יעו״ש. ועוד עיין במט״מ סי׳ תתקנ״ז מ״ש בענינים אלו יעו״ש:

כ ך) **שם. ומרבים קצת בנרות וכו׳** ולכן נהגו להדליק שיורי נרות של יוה״כ. מט״מ סי׳ תתק״ס. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ א״ר או׳ ד׳ ושה״ל כתב דמדלקין נרות לכבוד התורה שמוציאין ולפ״ז גם בשמחת התורה לילה ויום יש להרבות בנרות. א״ר שם. ויש נוהגין להדליק נרות בעת הלימוד של ליל הו״ר לעילוי נשמת אביהם או אמם או שאר קרוביהם לכבוד הלימוד כדי שיהיה להם נח״ר כיון שהוא זמן החתימה כנז׳ וגם עושין להם השכבות אחר הלימוד:

כא כא) **שם. כמו ביוה״כ.** ולענין הזיווג כתב בשכנה״ג הגה״ט או׳ א׳ דאין ראוי לאדם לשמש מטתו בליל הו״ר מפני שהוא ליל החתום. וכ״כ לעיל סי׳ ר״ס בהגה״ט או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם או׳ ה׳:

כב כב) **שם הגה. והמדקדקים נוהגין לטבול עצמן קודם עה״ש וכו׳** ונכון לטבול מערב הו״ר כדי ללמוד כל הלילה בקדושה ובטהרה. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ א״ר או׳ ה׳ מ״ב או׳ ח׳:

כג כג) **שם בהגה. ויש נוהגין ללבוש הקיטל כמו ביוה״כ.** לפי שאז גמר החתימה כנז״ל. ומהרי״נ היה נוהג ללבוש הקיטל כמו בר״ה ויוה״כ אבל שאר בגדי חו״ה לא היה משנה כלל. ד״מ או׳ ב׳ ובמדינתנו נהגו ללבוש בגדי שבת ולא הקיטל רק החזן. מ״א סק״ג. א״ר או׳ ו׳ א״א או׳ ג׳ ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ט׳ ויש לובשים לבנים כמו ביוה״כ. שכנה״ג בהגה״ט אות ז׳ ויש נוהגין להחליף בגדיהם מתחלת הלילה משום שהוא בחי׳ החתימה כמו ביוה״כ:

כד כד) **שם. לפי שבחג נידונים על המים.** והכל הולך אחר החתום. וכל חיי האדם תלוים במים. טור. ט״ז סק״א:

כה כה) **שם. ונוהגין להתיר בו אגודו של לולב.** וסמך לדבר דכתיב כפת חסר ו׳ פי׳ ששה ימים יהיה כפות ולא יותר. מרדכי פ׳ לולב הגזול. טור וב״י. והיינו שמתירין אוגדו של מעלה. רוקח סי׳ ר״ך. וכ״כ לעיל סי׳ תרנ״א אות ל״א יעו״ש. ואם למודים לבא אצלו לברך על הלולב לא יעשה בו מאומה עד הערב כי שמא יתקלקל ע״י היתר האגודה ולזכות אחרים יותר עדיף:

כו כו) **שם. ומקיפין ז׳ פעמים.** זכר למקדש וזכר להקפת יריחו כמ״ש לעיל סי׳ ר״ס או׳ ז׳ והטעם בסוד עיין לעיל סי׳ תרנ״א או׳ נ״א. ולענין אבל שמת לו ברגל אם יקיף עיין לקמן סי׳ תרס״ט סוף או׳ ל״ג:

כז כז) **[סעיף ב׳] ונוטלין ערבה ביום זה וכו׳** זכר למקדש שהיו מקיפין בו ביום בערבה. טור. ועיקר נטילת ערבה זו הלכה למשה מסיני כדאיתא פ׳ לולב וערבה (סוכה דף מ״ד ע״א) ומשמע התם שלא נאמרה הלכה אלא במקדש בלבד ומצותה במקדש להקיף בה כל ז׳ הימים וחכמים תקנו ליטלה בגבולין ביום השביעי זכר למקדש. וא״ת למה לא תקנו לנוטלה כל ז׳ כשם שתקנו בלולב כבר תרצי שם בגמ׳ לולב דאית ליה עיקר מן התורה שהרי יום ראשון היא מה״ת אף בגבולין עבדינן ליה ז׳ ימים זכר למקדש ערבה דלית ליה עיקר מה״ת בגבולין לא עבדינן ז׳ זכר למקדש. והטעם שקבעו יום ז׳ לערבה יותר מיום אחר נראה שהוא מפני שאותו היום היה מיוחד במקדש משאר הימים שאם חל יום ז׳ להיות בשבת היה ערבה דוחה שבת משא״כ כשחל להיות בשאר הימים. מפני כך כשרצו חכמים לקבוע בגבולים יום א׳ לנטילת ערבה קבעו היום המיוחד יותר לערבה שבמקדש. ב״י. וטעם זה של הב״י הביאו המט״י וכתב וזהו טעם של עיקר אבל הטעם שכתב הט״ז סק״א כיון שבמקדש היה ג״כ יותר קדושה ביום זה וכו׳ אינו נראה יעו״ש. ועתה לא פירש הש״ע אם היא בנטילה או בהקפה עד סעיף שאח״ז יעויין שם:

כח כח) **שם. ונוטלין ערבה זו וכו׳** יש מקפידין שלא לאגדה בלולב משים חציצה (ר״ל שאין כורכין סביב בדי ערבה עלי לולב לקשור בהן בדי ערבה משים חציצה מחה״ש) ול״נ דכל לנאותו אינו חוצץ כמ״ש רסי׳ תרנ״א. מ״א סק״ד. וטוב יותר לאגדו בגבעול ערבה. א״א או׳ ד׳:

כט כט) **שם. ואין מברכין עליה.** בגמ׳ שם איכא פלוגתא אי ערבה יסוד נביאים או מנהג נביאים ופסק הרי״ף כמ״ד מנהג נביאים הוא ואמנהג לא מברכינן וכתב הרא״ש ונהגו כהרי״ף כמבואר בטור יעו״ש ולכן פסק כן בש״ע:

ל ל) **שם בהגה. כמו שהיה המנהג בזמן שבהמ"ק קיים.** שהיו שלוחי ב"ד מביאין אותה. כדאיתא בגמרא סוכה מ"ג ע"ב:

לא לא) **[סעיף ג'] יש מי שאומר שאף ביום זה מקיפין בלולב וכו'** כ"ה דעת הרמב"ם פ"ז מהל' לולב הל' כ"ג והר"ן ורש"י בתשו' כמ"ש בב"י ובכ"מ שם על הרמב"ם יעו"ש. וכ"כ בשער הכוו' דף ק"ז ע"ג וכתב שם טעם בסוד והוא כדי להמשיך בחי' המקיפים של החסדים ע"י הלולב ומיניו יעו"ש. וכ"כ בפע"ח שער כ"ט פ"ז:

לב לב) **שם. ולא נהגו כן אלא להקיף בו גם בערבה.** ואפשר שהטעם כדי לעשות ככ"ע דלמ"ד דמקיפין בלולב אם נטל עמו ערבה אין בכך כלום וכן למ"ד מקיפין בערבה אם נטל עמה לולב אין בכך כלום. ב"י. לבוש. ט"ז סק"ג. אמנם בס' פע"ח שם פ"ו כתב והזהר שלא תחברם כלל עם הלולב ולא תטלם כלל בידך רק אחר שיאמרו תתקבל אז קחם בידך והענין כי עד שישלמו כל בחי' החסדים אין ראוי לעורר הגבורות כי בז' הקפות של יום זה הם נכנסים ה"ח ואין ראוי לעורר הגבורות יעו"ש. וכ"כ בשער הכוו' דף ק"ח ע"א דאחר שאמרו קדיש תתקבל של אחר סדר ז' ההקפות קח ה' בדים של ערבה כשרות כמו אותם שבלולב ולא תקחם קודם עם הלולב כמנהג קצת ע"ה כי אין ראוי לעורר הגבורות והדינים בזמן כניסת החסדים ותכוין שהם ה"ג מנצפ"ך וניתנות לה מאימא לעשות במלכות שבה כלי להעלות בו מ"ן ביום ח' עציית יעו"ש. והב"ד מ"א סק"ח וכתב וכן יש לנהוג. וכ"כ לעיל סי' תר"ס או ט"ו. ומשמע מזה וממ"ש באות הקודם דמי שאין לו לולב אין להקיף בערבה דההקפות הם להמשיך בחי' מקיפין של החסדים על ידי לולב ומיניו והערבה היא בחי' גבורות ואין לה מקום רק אחר ההקפות של לולב וע"י חבטה וכ"כ לעיל סי' תר"ס או' י"ד יעו"ש:

לג לג) **[סעיף ד'] שיעור ערבה זו אפי' עלה א' וכו'** אמנם לפי דברי האר"י ז"ל צ"ל ה' בדים וכשרות כמו ערבות שבלולב ויכוין שהם כנגד בחי' ה' גבורות מנצפ"ך וגם כי ערבה גי' זר"ע ועז"ר ויחבוט בקרקע ה' פעמים כנגד ה"ג מנצפ"ך ובכל חבטה יכוין להמשיך אל בחי' המלכות אות א' מה אותיות מנצפ"ך על סדר זה ולא כמנפ"ץ דהיינו בחבטה א' אות מ' דמנצפ"ך שנייה נ' וכו' כמבואר בשער הכוו' ובפע"ח שם ובסידור הרש"ש ז"ל וכ"כ בן א"ח פ' וזאת הברכה או' ו':

לד לד) **שם הגה. וכל הפוסל בערבה שבלולב וכו'** חוץ מנשרו רוב עליה. מ"א סק"ה. וצריך שיעור ג"ט כערבה שבלולב ולא יבש ולא גזולה חוץ מנשרו רוב עליה אינו פוסל. א"א אות ה' מיהו כבר כתבנו בשם הכוו' דצ"ל כשרות כמו ערבה שבלולב ומשמע דאף בנשרו רוב עליה יש ליזהר. ועיין לעיל סימן תרמ"ז סעיף ב' ובדברינו לשם בס"ד:

לה לה) **ערבה של הו"ר יש ליטול הבדים בלתי קשורים.** הרמ"ע בכ"י. אבל הרמ"ז חלק עליו וכתב דצריך לקושרם והאריך בזה בכ"י וכן מנהגינו. ברכ"י או' ד' מ"ב או' י"ז. דכ"כ בן א"ח פ' וזאת הברכה או' ז':

לו לו) **שם. וחובט בה על הקרקע וכו'** כתב בסוף ס' משאת בנימין בהגהת א"ח סי' ז' דלפי דעת הזוהר בפ' בא (וכ"ה בהדיא בזוהר פ' צו דף ל"ב ע"א) צריך לחבוט הערבה דוקא על הארץ. וכ"כ בס' תולעת יעקב כלומר לבער הדין שלא ימצא ולהורידו עד עפר. שכנה"ג בהגה"ט או' ע"ז. עו"ש או' א' מ"א סק"ו. וכ"כ היפ"ל ח"ב או' יו"ד דצריך לחבוט הערבה דוקא על עפר הארץ יעו"ש. ולפ"ז משמע דצריך לחבוט דוקא על הארץ קרקע עולם שאינה מרוצפת לא באבנים ולא בקרשים ולא בשום דבר החוצץ. וכ"כ בן א"ח שם:

לז לז) **שם. או על הכלי וכו'** וחובטין על הכלים תחלה להסיר העלין ואח"כ חובטין בקרקע ה' פעמים א"א או' ו' מיהו בס' בכורי יעקב או' ט"ז כתב דיותר טוב לחבוט תחלה על הקרקע ה' פעמים ואח"כ על הכלים להסיר את העלים דאם יסיר את העלים תחלה אינו מקיים עוד מצות חבטה על הקרקע כיון שכבר נפסלה הערבה יעו"ש. אמנם לפי דברי האר"י ז"ל והמקו' אין מקום לחביטה על הכלים לא בתחלה ולא בסוף ולא להסיר העלין אלא שצ"ל הערבה כשרה כמו ערבה שבלולב עד גמר החבטות כמ"ש לעיל אות ל"ג ואות ל"ו יעו"ש:

לח לח) **יש** לקרות ביום הו"ר נבואת חגי סימן ב' בשביעי בעשרים ואחד לחודש וכו' עד אתן שלום נאום ה' צבאות והם ט' פסוקים כמ"ש בסידור רב יעב"ץ ז"ל. גם קורין ביום הו"ר ביהושע סי' ו' וסבותם את העיר כל אנשי המלחמה וכו' עד ויאמר יהושע אל העם הריעו כי נתן ה' לכם את העיר. וידוע מ"ש בירושלמי בהא ששנינו על הו"ר שהיו מקיפין המזבח ז"פ שהוא זכר לנס הנז' ביריחו יעו"ש ובאמת כל איש בלבבו יבין כי סוד ההקפות אלו שהם שש ושבע הכל עולה בקנה א' ע"כ דבר בעתו מה טוב. בן א"ח שם או' טו"ב. ועיין לעיל סי' תכ"ט או' ו':

לט טל) **מנהג** בית אל יכב"ץ יום הו"ר אחר עלינו לשבח פותחין ההיכל ואומרים נשמת כל חי עד גמר בלי שם ומלכות. ואח"כ אומרים הרי אנחנו מקבלים עלינו בלי נדר קבלה גמורה לשנה הבאה עלינו לחטו"ל כעת וכעונה הזאת יום הו"ר אחר תפלת שחרית לומר הלל נוסח נשמת כ"ח. ויה"ר מלפני אלהי השמים הוא יזכנו ויחיינו ונזכה ונחיה לשנים רבות אכי"ר כמ"ש בסידור הרש"ש ז"ל:

מ מ) **[סעיף ה'] ואינה ניטלת אלא בפני עצמה וכו'** כדי שיהא ניכר שהיא לשם מצוה. רש"י סוכה מ"ד ע"ב. מ"ב או' ך':

מא מא) **שם. אבל אם יש בידו דבר אחר אין לחוש.** דלא חיישינן לחציצה. מ"א סק"ז. מיהו הא"א או' ז' כתב דחיישינן לחציצה רק בל תוסיף ליכא יעו"ש ועיין לעיל אות כ"ח:

מב מב) **[סעיף ו'] וי"א שיוצא בה.** והיינו אם הגביה ב' פעמים אחת ללולב ואחת לשם ערבה. טור. אמנם לפי דברי האר"י ז"ל צריך דוקא להכין ערבה אחרת משום דערבה שבלילב היא בבחי' החסדים וערבה של חבטה היא בבחי' הגבורות כנז"ל ואיך יהפוך מדת החסד למה"ד וגבורות:

מג מג) **[סעיף ז'] יש מי שאומר שאינו יכול ליטלה עם הלולב וכו'** הם דברי הר"ש בן הרשב"ץ שהביא מרן בב"י והוא בתשובותיו סי' ז' ברכ"י או' ב':

מד מד) **שם. ואם נטלה עובר משום בל תוסיף.** דרבנן הואיל והיא מצוה בפני עצמה. לבוש:

מה מה) **שם. ואחר הנענוע הראשון.** שאחר הברכה יכול הוא ליטלה מיד עם הלולב בשעת הנענוע שבהלל כיון שכבר יצא י"ח נטילת לולב. לבוש:

מו מו) **שם. טעות הוא בעיני.** דאזיל לשיטתו דפסק לעיל סימן תרנ"א סעיף ט"ו דבערבה והדס יכול להוסיף כל מה שירצה. לבוש. מע"י. ביאורי הגר"א מ"ב או' כ"ג. ועי"ש במע"י מ"ש להשיג על הטעמים שכתב הט"ז סק"ד וגם עיין בב"ח מ"ש ליישב דברי היש מי שאומר יעו"ש:

מז מז) **שם. להכיר שהיא חובה וכו'** כמ"ש לעיל אות מ' יעו"ש:

מח מח) **שם הגה. והמנהג הפשוט ליטול הערבה עם הלולב וכו'** וטעם המנהג כדי לצאת אליבא דכ"ע כמ"ש לעיל או' ל"ב יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' כ"ה:

מט מט) **שם בהגה. בשעת הנענוע ובשעת הקפה.** היינו בשעת הנענוע של הלל אבל לא בשעת הנענוע שאחר הברכה כמ"ש לעיל אות מ"ה:

נ נ) **שם בהגה. ונוטלין הערבה לבדה.** להכיר שהיא חובה בפני עצמה. לבוש:

נא נא) **שם בהגה. ויותר טוב שלא ליטלה עם הלולב כלל.** יכ"כ לעיל אות ל"ב בשם האר"י ז"ל יעו"ש:

נב נב) **שם בהגה. דלאחר שהקיף יסיר הלולב מידו וכו'** ר"ל דלא כמו שאוחזין הלולב עם הערבה עד שעת החבטה. ובזמנינו המנהג כמ"ש הרמ"א שאין נוטלין הערבה עם הלולב כלל. מ"ב או' כ"ז.

נג נג) **[סעיף ח'] יש מי שאומר וכו'** בב"י לא הביא פלוגתא בזה אך כי כן דרכו של הרב"י דדין שלא מצא אותו כ"א בפוסק א' כותב אותו גם כן בשם יש מי שאימר כמ"ש כ"פ וזה הדין כתב אותו ב"י רק בשם הג"א:

נד נד) **שם. שהושענא שבלולב וכו'** וה"ה ערבה של הושענא אין לזלזל בה. טור ברקת וס' סדר היום. ברכ"י אות ה' מ"ב אות כ"ח. ולא יזרקנה על הקרקע דהיי עכ"פ תשמישי מצוה שאין לנהוג בה בזיון אלא ישרפנה. ח"א כלל קנ"ג סוף אות ג' ור"ל שלא יזרקנה על הקרקע במקום מגונה כגון באשפה וכדומה כמ"ש לעיל סימן כ"א סעיף ח' בהגה יעו"ש וה"ה בכל תשמישי מציה כגון לולב וסכך סוכה ועצי סוכה וכדומה וכמ"ש בדברינו לשם אות ה' יעו"ש:

נה הנ) **שם הגה. ועיין לעיל סי' כ"א גבי ציצית.** ר"ל מ"ש בהגה לסעי' א' גבי ציצית וה"ה לכאן יעו"ש:

נו ונ) **[סעיף ט'] אם לא התנה עליה מתחלה וכו'** כ"כ הגמ"י בשם הרא"ם. והוא עצמו (הרא"ם) כתב בספר יראים סתם אסור ליהנות ממנה כל היום ולא הזכיר דמהני תנאי. ונ"ל שזה תלוי בפלוגתא שכתבתי סי' רמ"ט סעיף ה' דלדעת התו' לא מהני תנאי לאותו יום יעו"ש וא"כ לפי מ"ש רמ"א שם כדעת התו' גם הכא הו"ל לכתוב דלא מהני תנאי. ע"א סק"ט. אבל הא"ר אות כ"ב כתב דשאני ערבה דאינו אלא מנהגא של נביאים. והער"ה אות ד' כתב דלאחר מצותו לכ"ע מהני תנאה דלא מקצה ליה אלא למצותו יעו"ש. וכ"כ מ"ב בב"ה:

נז נז) **שם. אם לא התנה עליה מעיקרא וכו'** משמע דהיינו שיתנה קודם עשיית המצוה שאינו בודל עצמו מליהנות ממנה. וכ"כ מ"ב בב"ה:

נח חנ) **שם. דלכ"ע אתקצאי למצותה.** לאפוקי מאותה שצולין בהם תפוחין ובשר. וריב"ק היה נוהג בערבה שהיה מתקן ממנה עצים לקלמוסים והיה מבער בהם חמץ בפסח כדאמרינן גבי עירוב הואיל ואתעביד ביה חדא מצוה ליעבד ביה מצוה אחריתי. ב"י:

נט נט) **שם הגה. ונהגו להצניע ההושענות לאפיית מצית וכו'** והכנה"ג בהגה"ט כתב בשם מהרי"ו סימן קצ"א וקצ"ב דנהגו להצניע הלולב לצורך אפיית המצות יעו"ש וכ"כ לעיל סימן תמ"ה אות ט"ו וסימן תס"א אות ח' אלא שהושענות מניחין לשרוף בהם את החמץ יעו"ש. וכ"כ באות הקודם.

ואם אין לו מקום להצניע או מאיזה סיבה יש לשרפם כדי שלא לבא לידי זלזול וכמ״ש לעיל אות נ״ד יעו״ש:

ס **ס) ומנהגינו** ביום הו״ר לאחר התפלה ליקח הלולב כשהוא קשור עם הדס וערבה ולהניחו ע״ג פתח הבית שהוא ישן בו לשמירה עד הפסח ובע״פ לוקחין אותו להשליכו מחציתו בבוקר אל תוך שריפת החמץ ומחציתו לתוך התנור שאופין בו המצות של מצוה. והאתרוג עושין אותו מרקחת בסוק״ר אחר החג להעלותו על השלחן בליל ט״ו בשבט ר״ה לאילנות בכלל הפירות שיברכו עליו מאנשי הבית איש או אשה ומ״ג אם היא הרה ללדת וגם ליתן ממנו למקשה לילד שאומרים שהיא סגולה שתלד בריוח ולא בצער ויצא הולד בר קיימא לחטו״ל כשאוכלת ממנו באותה שעה. ובס׳ התניא תלי תניא בערבה לבד שכתב וז״ל ומנהג פשוט בידינו שקבלנו מאבותינו לאחר שגמרו מצות הערבה ביום הו״ר כשיוצאין מבהכ״נ כל אחד ואחד מוליך הערבה לביתו ומשימין אותה סמוך לראש מטתו לחיבוב מצוה ומנהג כשר הוא עכ״ל. וגם הוא מסוגל כי לא תירא מפחד שכ״כ בס׳ המדות למהר״ן בע׳ פחד אות ט״ז הושענות חבוטים מסוגלים לבטל הפחד ע״כ. והיה בהני״ח היכא שמניחין אותם בביתם במקום משומר כמדובר. והאיש הירא מפחד לילה בחלום תניחם ותשימם בכר מראשותיו שישן עליו. יפ״ל ח״ב אות ט״ו. ולאחר גמר התפלה יאמר פ׳ וזאת הברכה שנים מקרא וא׳ תרגום כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ה או׳ כ״ט יעו״ש:

סא **סא) [סעיף יוד׳] יש מי שאומר וכו׳** כ״כ ב״י בשם מ״כ והיא בתשו׳ הרשב״א סי׳ תתנ״ב. וכבר כתבנו לעיל אות נ״ג דדין שלא מצאו ב״י כ״א בפוסק א׳ כותב אותו ג״כ בשם יש מי שאומר יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ג או׳ ג׳:

סב **סב) שם. שלא יקרץ ישראל ערבה למצוה וכו׳** עיין לעיל סי׳ תרמ״ט סעי׳ א׳ בהגה ובדברינו לשם בס״ד כי שם מבואר כל השייך לענין זה קחנו משם:

סג **סג) [סעיף יא׳] וקצצו העכו״ם ערבה בשבת והביאו כשרה.** דעכו״ם במלאכתו הוא עוסק ואין כאן מצוה הבאה בעבירה. לבוש:

סד **סד) שם. וקצצו העכו״ם ערבה בשבת וכו׳** ומשמע ברשב״א אפי׳ צוה לו ישראל. מ״א סק״י. מיהו הלב״ש כתב דברשב״א לא משמע אלא כשציוהו בע״ש סתם והיה יכול לקצץ מבע״י משו״ה אעפ״י שקצצו בשבת אמרינן נכרי אדעתא דנפשיה עביד וכהנך דלעיל סי׳ רמ״ג אבל אם ציוהו לקצוץ בשבת לא מוכח משם. ולדינא בכה״ג צ״ע אע״ג דקצת משמע מס״ק שאח״ז במ״א דכשר עכ״ל. ובתשו׳ כתב סופר סי׳ קכ״ז כתב דלא מפסיל משום מצוה הבאה בעבירה דאחר כלות העבירה ליכא משום מצוה הבאה בעבירה יעו״ש. פ״ת:

סה **סה) שם בהגה. יש להחמיר וכו׳** אפי׳ לא צוה לו לקוצצו בשבת רק אמר שתהא מזומנת למו״ש. מ״א ס״ק י״א. א״ר אות כ״ד. מ״ב או׳ ל״ד:

סימן תרסה

א **א) [סעיף א׳] אתרוג בשביעי אסור.** ואפי׳ לאחר שיצא בו דלכל יום שביעי אתקצאי. ב״ח. מ״ב או׳ א׳:

ב **ב) שם. אתרוג בשביעי אסור.** באכילה כמ״ש לעיל סימן תרנ״ג אות א׳ יעו״ש:

ג **ג) שם. שהרי הוקצה לכל שבעה.** כתב הט״ז סק״א שאפי׳ ביום ראשון קודם שנטלו למיפק ביה יש בו איסור מוקצה דכיון דהכינו ביה״ש לצאת בו למחר תכף אסחי דעתיה מיניה יעו״ש. אבל המט״י כתב להשיג על דברי הט״ז הנז׳ דהא ק״ל הזמנה לאו מילתא היא ומיקרי הזמנה כל זמן שלא עשה גוף המצוה יעו״ש וכ״כ להשיג המאמ״ר אות א׳ והלכה ברורה והמש״ז אות א׳ והלב״ש וכ״ה דעת הש״ע לעיל בסי׳ תרנ״ג סעי׳ ב׳ יעו״ש ובדברינו לשם:

ד **ד) שם. שהרי הוקצה לכל שבעה.** ואם הפרישו ליום אחד אינו אסור אלא ליום אחד בלבד עד הלילה. מ״ב אות ג׳ ועיין לקמן סעי׳ ב׳:

ה **ה) שם. ובשמיני עצרת מותר.** ולא אמרינן מגו דאתקצאי לביה״ש אתקצאי לכולי יומא דהא ביה״ש גופא לא נאסר אלא משום ספק יום שעבר. תו׳ והרא״ש. מ״א סק״א. והא דלא תיקנו בלולב ליטול בשמיני מספק כמו בסוכה עיין לקמן סי׳ תרס״ח אות ט׳:

ו **ו) שם. ובחו״ל אסור אף בשמיני.** וטעמא משום דאי שרית ליה אתי למימר דלא מספקי בז׳ כלל אלא ודאי ח׳ ולא ישמע לנו לישב בסוכה. ב״י בשם הר״ן. לבוש:

ז **ז) שם. אסור אף בשמיני.** עיין בט״ז סק״ב שכתב שאם נפסל יש להקל בשמיני אבל בנתיב חיים חולק עליו וכ״כ בחי׳ הריטב״א להחמיר והביאו המאמ״ר או׳ א׳ ותמה על הא״ר או׳ א׳ דמסיק הלכה למעשה דמותר ליהנות מאתרוג שנפסל יעו״ש. וכ״כ החמ״מ אות ב׳ להשיג על דברי הט״ז הנז׳

וכתב דלמאן דגזר אתרוג אטו סוכה אף אם נפסל אסורבח' יעו"ש. ובלא"ה אנן ק"ל כפסק הש"ט שאוסר וגם כי כן נראה דעת מור"ם ז"ל מדלא פליג וע"כ אין להקל:

ח ח) **שם. ואפי' חל להיות באחד בשבת.** ולא אסרינן ליה מטעם הכנה כיון שכבר היה בעולם ולא נעשה בו מעשה. יש"ש פ"ד דביצה סימן ה' והרא"ש. מ"א סק"ב. ור"ל דוקא ביצה שלא היתה בעולם ונעשה בה מעשה שנולדה בשבת זהו מיקרי הכנה משא"כ הכא שלא נעשה בו מעשה לא בידי אדם ולא בידי שמים אלא הדבר בא ממילא על ידי הזמן לא מיקרי הכנה. מחה"ש:

ט ט) **שם. ויש אוסרים בחל להיות באחד בשבת.** משום דס"ל שגם בזה יש הכנה דכיון ששבת סמוך לפניו אין שבת מכין ליו"ט. לבוש. מיהו לעת הצורך יש להקל. א"ר אות ב' מ"ב אות ו':

י י) **[סעיף ב'] ואוכלו למחר.** ולא אמרינן בכל אחד מגו דאתקצאי לביה"ש אתקצאי לכולי יומא דכיון דהפריש ז' אתרוגים לז' ימים הרי הוא כמתנה בפי' שאינו מקצה אותו אלא למצותו. ב"י בשם הר"ן. הגהת הלבוש. מ"א סק"ג:

יא יא) **שם. ואוכלו למחר.** לאו דוקא וה"ה בלילה מותר. ולענין ביה"ש יש להסתפק. שיטת ריב"ב על הרי"ף פ' לולב וערבה. מ"ב או' ז':

סימן תרסו

א א) **[סעיף א'] לא יסתור סוכתו.** דהא כל היום חובתה לישן ולשנן ואי איקלע ליה סעודתא אכיל לה בגווה. רש"י סוכה מ"ח ע"א. וע"כ אין לקדש בלילה עד חשיכה דאם יקדש מבע"י יצטרך לישב בסוכה ואם יברך על הסוכה הוו תרתי דסתרי דכבר התפלל ערבית של ש"ע וכמ"ש לקמן סי' תרס"ח או' יו"ד יעו"ש:

ב ב) **שם. מן המנחה ולמעלה.** מנחה קטנה חי' הריטב"א. וכל קודם מנחה קטנה י"ל אין נראה לכבוד יום טוב. מש"ז:

ג ג) **שם. ואם אין לו לפנות כליו.** כגון שאין לו מקום אחר לסעוד שם. לבוש:

ד ד) **שם. צריך לפחות בה וכו'** ונראה דהיינו קודם שקיעת החמה דשמא יזדמן לו עוד לאכול וכו' כמ"ש או' א':

ה ה) **שם. מקום ארבעה וכו'** ואע"ג דאויר פוסל בג' מ"מ אין היכר כל כך אם לא בארבעה שהוא שיעור מקום. הר"ן ס"פ לולב וערבה. מ"א סק"א. ברכ"י אות א' ומיהו בעינן נמי דמפסלא ביה שאם היתה סוכה גדולה לא סגיא בפחיתת ד' ולפיכך כתב רש"י ופוסלה. הר"ן שם. ברכ"י אות ב'. ובחי' הריטב"א תירץ דלהכי נקט ד"ט לומר אף כשאין נפסלת באויר כגון שיש ד' דפנות ונשאר עדיין הכשר סוכה כבסי' תרל"ב סעיף ב' בהגה אפ"ה כל שפרץ בסכך שיעור ד"ט מקום חשוב היכרא הוי ולא נראה כמוסיף יעו"ש. א"א אד א' מ"ב בשה"צ או' ב':

ו ו) **שם. שלא יהא נראה כמוסיף.** אבל מוסיף ממש לא הוי דאמרי' ס"פ ראוהו ב"ד שלא בזמנו אינו עובר על בל תוסיף רק אם נתכוין להוסיף. ט"ז סק"א. מ"א סק"ב. מ"ב או' ה':

ז ז) **שם בהגה. דלא נראה כמוסיף רק ביום שמיני.** מפני שהוא סמוך לחג. מ"ב אות ו':

ח ח) **שם. גמר מלאכול ביום השמיני.** פי' שאין דעתו עוד לאכול כלל. מ"א סק"ג. דהא צריך לאכול כל אכילות של אותו היום בסוכה ואפי' אתרמי ליה סעודה ביה"ש וכן אם חל בשבת צריך לאכול בה סעודה ג' כמ"ש המ"א לקמן סי' תרס"ח סק"ב ובדברינו לשה אות ח' יעו"ש:

ט ט) **שם. מוריד כליו וכו'** היינו מן מנחה קטנה ולמעלה וכל קודם לזה אינו נראה לכבוד יו"ט כמ"ש לעיל אות ב' ושמיני לבני חו"ל הוא כמו יום ז' לבני א"י. והא דמוריד כליו וכו' ה"ד משום היכר אבל לא להכין לצורך הלילה כמ"ש לקמן סי' תרס"ז בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

י י) **שם. שאסור להניח בה הנר וכו'** כמ"ש לעיל סימן תרל"ט סעי' א' ועיין בדברינו לשם אות כ"א:

יא יא) **שם. יניחנו בה.** ובזה יש היכרא. לבוש:

יב יב) **שם. מכניס בה קדרות וכו'** שהם אסורים להניחם בתוכה בשאר ימות החג כמ"ש לעיל סי' תרל"ט סעי' א' ומשמע דאינו אלא להיכר בעלמה כדי לזכור שאינו יושב בה לשם מצוה אבל אינה נפסלת בכך וכמ"ש הר"ן והרמב"ן על הרי"ף בסוף מס' סוכה יעו"ש אמנם עיין לעיל סי' תרל"ט או' ט"ז שהבאנו פלוגתא בזה יעו"ש:

סימן תרסז

א **[סעיף א'] סוכה ונויה אסורים וכו'** דחל שם שמים עליהם כמ"ש לעיל סימן תרל"ח אות א' יעו"ש. ומיירי בנפלה דאל"כ בלא"ה אסור משום סתירת אהל. לב"ש. מ"ב בב"ה. ועיין לעיל סי' תרל"ח סעי' א' בהגה ובדברינו לשם אות י"א ואות י"ב:

ב **שם. סוכה ונויה אסורים וכו'** היינו כשעיטרה במיני פירות שתלה בה לנוי אבל אם עיטרה בסדינים המצויירים נוהגין להורידם לבית בכל זמן מפני חשש גנבים או מפני הגשמים כמ"ש לעיל סימן תרנ"ח סעיף ב' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

ג **שם. אסורים גם בשמיני.** דאלו מתרמי סעודתא ביה"ש בעי למיכל בגווה ומגו דאתקצאי לביה"ש וכו' גמ' וה"ה בחו"ל בט' אסור מה"ט. מ"א סק"א. ואע"ג דביה"ש הוי ס"ס דאו' וספק דרבנן כבר כתב הרא"ם דה"מ דיעבד אבל לכתחלה אפי' בספק דרבנן אזלינן לחומרא יעו"ש ואף בביה"ש של ט' אסור לכ"ע דאתקצי לכולי יומא אף לביה"ש. ער"ה אות א':

ד **שם. ואם חל שבת במוצאי יו"ט וכו'** ר"ל שחל תשיעי בע"ש. א"ר אות ג':

ה **שם. נוהגים שלא להסתפק מנוי סוכה וכו'** מה שהזכיר רק הנוי ולא הסוכה משום דבסוכה אין נ"מ אלא בנפילה שהיא מילתא דלא שכיחא ולא שייך ביה מנהג. לב"ש:

ו **שם. נוהגין שלא להסתפק וכו'** משום דכיון דביו"ט אסור אם יסתפק בשבת מקרי הכנה. וצ"ע דבסי' תרס"ה גבי אתרוג סתם דלא שייך הכנה יעו"ש (ר"ל דשם הביא דברי המתירים בהתם ודעת האוסרים בלשון ויש אוסרין וכאן להיפך. לבו"ש ומחה"ש) ואפשר דלא בא להודיע אלא שנהגו כך ולא מדינא שהרי גם התו' תמהו על המנהג. מ"א סק"ב. מיהו הא"ר אות ד' כתב דדעת הש"ע להחמיר בסוכה יותר מאתרוג יעויין שם וע"כ כיון דיש מחמירין וכן נוהגין אין להקל:

ז **שם הגה. יש שנהגו כשהיו יוצאין מן הסוכה וכו'** והיינו בש"ע בערב קודם שהולך לבהכ"נ ישב בסוכה מעט או הרבה ואח"כ כשקם לצאת יעמוד בפתח הסוכה ויאמר היה"ר ובא"י יעשה כן ביום השביעי לערב כנזכר ואח"כ ינשק הסוכה לחיבוב מצוה:

ח **שם בהגה. אומרים יה"ר שנזכה לישב בסוכה של לויתן.** ר"ל בסוכה מעורו של לויתן וכמ"ש במסכת בבא בתרא דף ע"ה ע"א יעו"ש. וכ"כ בסידור רב יעב"ץ יה"ר שנזכה לישב בסוכת עורו של לויתן לשנה הבאה בירושלים עכ"ל. ויש אומרים בנוסח זה. יה"ר מלפניך ה' או"א שבזכות קיום מצות סוכה זאת שקיימנו נזכה ונחיה אורך ימים ושנות חיים ולשנה הבאה בירושלים ולישב בסוכה של לויתן כמ"ש התמלא בסוכות עורו כיר"א:

ט **ט) ואיתא** בפסיקתא חג הסוכות תעשה אם עשית כן עכשיו יה"ר שתעשה כן לשנה האחרת ודרשו כן ממ"ש תעשה ולא אמר עשה. יפ"ל ח"ב אות א':

י **י) שם בהגה. ואסור להכין ביו"ט לצורך ליל יו"ט של שמחת התורה** וכ"ש האידנא דאנן בקיאין בקביעא דירחא ויו"ט שני לגבי ראשון חיל דאסור כמ"ש לעיל סי' תק"ג או' א' יעויין שם:

יא **יא) שם בהגה. ולכן אסור להעמיד וכו'** ר"ל להעריך טבלא שלהן על הרגלים. א"ר אות ה' וכ"כ המחב"ר או' א' דלהעמיד היינו לסדר דלהביאם בבית מותר יעו"ש. וכללא הוא כל לכבוד יו"ט מותר כמו להעמיד שלחן בבית שלא נראה כחורבה וכדומה מותר ואם לאו אסור. א"א אות ג' מ"ב אות ו':

יב **יב) שם בהגה. דהוי הכנה.** וכ"כ במנהגים ה' פסח דאסור להביא יין מיו"ט לחבירו וגם במהרי"ל אוסר לחפש הס"ת משבת ליו"ט. (ר"ל להעמיד הס"ת בפ' שיקראו בה ביו"ט אסור בשבת שהוא עיו"ט. שע"ת) משום הכנה. מ"א סק"ג. וכן צריך ליזהר מיו"ט לשבת ולא מהני עירוב לזה. מחב"ר או' ב' שע"ת. וכן צריך ליזהר מיו"ט לחבירו מ"ב או' ה' ועוד עיין מזה לעיל סי' תק"ג או' ב' ואו' ד' ועוד שאר פרטי דינים השייכים לזה יעו"ש:

סימן תרסח

א **[סעיף א'] ליל שמיני וכו'** אסור לקבוע סעודה מן המנחה ולמעלה כמ"ש לעיל סי' תקכ"ט סעי' א' בהגה ולא כאותן האוכלין ושותין ומשתכרין בהו"ר עד שאין יכילין לקדש בלילה. מ"א ריש הסי'. ובסי' תקכ"ט כתב המ"א סק"א ביו"ט א' ג"כ אסור שהוא עיו"ט שני ולפ"ז בש"ע ג"כ אסור קודם שה"ת מט' ולמעלה. א"א ריש הסי' ועיין בדברינו לשם על דברי הגה הנז':

ב ב) **שם. את יום שמיני חג עצרת הזה.** ורש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד כתב לומר ש״ע חג. וכן הסכים הט״ז סק״א אבל הלבוש כתב כדברי הש״ע את יום שמיני חג עצרת הזה יעו״ש. וכתב הא״ר או׳ א׳ שראוי לנהוג כלבוש שכן עיקר בפו׳ הראשונים והאחרונים יעו״ש. וכ״כ הכנה״ג בהגה״ט על דברי רש״ל הנז׳ אבל מנהגינו לומר את יום שמיני חג עצרת הזה עכ״ל. וכ״כ המט״י. וכ״כ בסידור רב יעב״ץ. וכ״כ בביאורי הגר״א כי כן הגי׳ ברש״י ותו׳ וכל הספרים דלא כרש״ל עכ״ל וכן הסכים בס׳ בגדי ישע כדברי הש״ע יעו״ש. ועוד עיין לקמן או׳ ד׳:

ג ג) **שם. את יום שמיני חג עצרת הזה.** ואם אמר את יום חג הסוכות הזה ועקר רגליו כתב בתשו׳ בית יהודה חא״ח סי׳ ד׳ דיצא בדיעבד יעו״ש אבל הברכ״י או׳ ב׳ חלק עליו וכתב דלא יצא ומחזירין אותו יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ ב׳ וכ״כ בספרו יוסף אומץ סי׳ ח׳ וכ״כ המאמ״ר או׳ א״ ש״ץ דף רמ״ב ע״א. מל״ח סי׳ כ״ה או׳ ג׳ יפ״ל ח״ב או׳ ב׳ ומיהו ח״א כלל כ״ח או׳ ט״ו כתב דאם כבר עקר רגליו אינו חוזר. והרב בן א״ח פ׳ וזאת הברכה או׳ י״ב לחלק יצא דאם נזכר שהוא יום ש״ע ורק טעה בלשונו ואמר חג הסוכות אינו חוזר וא״ל חוזר והוא מדברי הברכ״י הנז׳ יעו״ש. אבל עוד יש לחלק בין יום א׳ ליום ב׳ דביום א׳ שהוא ספק יום ז׳ לבני חו״ל ויושבים בסוכה י״ל דיצא בדיעבד אבל ביום שני וכן לבני א״י שאין להם ספק י״ל דחוזר:

ד ד) **שם הגה. ואנו נוהגין שאין אומרים חג בשמיני וכו׳** וכן הכנה״ג בתשו׳ ח״ב סימן מ״ח כתב בתחילה שנראין דברי מור״ם ז״ל נכונים אלא שאחר כך הביא ראייה לקיים דברי הש״ע יעו״ש וכן הרב נזר הקודש דף תפ״ט ע״ב כתב נראה להכריע כדעת רוב הפו׳ דש״ע לא מיקרי חג יעו״ש וכן מדברי בית יעקב סי׳ ע״ח וסי׳ קמ״ב מוכח דדעתו כמור״ם ז״ל דלא איקרי חג יעו״ש. אמנם הברכ״י אות א׳ כתב להשיג עליהם מכמה גדולי הפו׳ שכתבו שמיני חג עצרת הזה ובשיו״ב אות א׳ כתב שכן ראה גם כן בסדר רב עמרם גאון כ״י שכתב את יום שמיני חג עצרת הזה יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ ב׳ יעו״ש. וכ״כ לעיל או׳ ב׳ שכ״ה הסכמת כמה אחרונים יעו״ש:

ה ה) **שם. ובחו״ל אוכלים בסוכה וכו׳** וכתב המרדכי בשם ראבי״ה אבל לישן בסוכה אסור משום דמיחזי כמוסיף וכתב עליו ב״י דאין נראה כן דעת הפוסקים שסתמו ולא חילקו בכך עכ״ל. מיהו מור״ם ז״ל בד״מ אות ג׳ כתב על דברי ב״י הנז׳ אבל נוהגין כראבי״ה וכ״כ מהרי״ל עכ״ל וכ״כ הלבוש. וכ״כ הנוב״י מה״ק סי׳ מ׳ ובסידור רב יעב״ץ. וכן הסכים כתב סופר סי׳ ק״ך וכתב שכן עשה אביו הרב חת״ס יעו״ש. אבל הרשב״א בחי׳ ר״ה דף ט״ז והריטב״א בחי׳ סוכה דף ל״א כתבו דישינים בסוכה למצוה ואין כאן בל תוסיף יעו״ש וכ״כ האגודה ס״פ לולב וערבה. וכ״כ מער״ק על הרמב״ם פ״ו דסוכה דכ״ה דעת הרמב״ם. וכ״ה דעת א״ר אות ד׳ ברכ״י אות ג׳ ובספרו מחב״ר אות א׳ ער״ה אות ב׳ מאמ״ר אות ג׳ ח״א כלל קנ״ג אות ה׳ וכתב שכ״ה דעת הגר״א יעו״ש. בכורי יעקב. בן א״ח פ׳ וזאת הברכה או׳ י״ג:

ו ו) **שלוחי** א״י הנמצאים בחו״ל כדי שלא לזלזל ביו״ט שני בעו למיתב עם בעה״ב בסוכה ויאמרו בפי׳ בינם לבין עצמם דאינו משום מצות סוכה כלל ויעשו היכר לישן בבית באיזה טענה וכן למיטעם מידי בר ממטללתא מדעם דלא עביד בחג והכל בצנעא שלא ירגישו ההמון ויבואו לזלזל ח״ו. ברכ״י אות ד׳ שע״ת או׳ ג׳:

ז ז) **שם. ובחו״ל אוכלים בסוכה וכו׳** ואוכלים ושמחים ביו״ט זה כדאמרינן סוכה דף נ״ה ע״ב דהני שבעים פרים שמקריבין בז׳ ימי חג הסוכות כנגד שבעים אומות ופר יחידי של שמיני כנגד אומה יחידה משל למלך ב״ו שאמר לעבדיו עשו לי סעודה גדולה ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך יעו״ש אך שיהיה הכל לש״ש:

ח ח) **שם. ובחו״ל איכלים בסוכה וכו׳** ומשמע בכל הפו׳ דצריך לאכול כל אכילות של אותו היום בסוכה ואפי׳ איתרמי ליה סעידה ביה״ש צריך לאכול בה דהא מה״ט אסרינן נוי סוכה בט׳ ואם הוא שבת צריך לאכול סעודה ג׳ בסוכה. מ״א סק״ב. א״ר אות ח׳ א״א אות ב׳ ח״א כלל קרג אות ה׳ מ״ב אות ה׳ ומיהו בסעודת ברית מילה יש להקל כמ״ש הא״ר בסי׳ תר״מ אות י״ט וא״א בסי׳ זה אות ב׳ ובדברינו לסי׳ תר״מ אות ס״א יעו״ש. וכן באכילת פירות וכדומה שאין חיוב מן הדין לאכול בסוכה כמ״ש לעיל סי׳ תר״מ סעי׳ ב׳ בש״ע יש מקילין לאכול חוץ לסוכה אפי׳ המחמירין:

ט ט) **שם. מפני שהוא ספק שביעי.** והא דלא תיקנו בלולב נמי ליטלו בשמיני בלא ברכה מפני שהוא ספק שביעי חדא דלולב בגבולין דרבנן וסוכה מדאו׳ ועוד דבלולב איכא טלטול אבל בסוכה לא עביד מידי. הר״ן על הרי״ף בסוף מס׳ סוכה. וכ״כ הלבוש. מט״מ סי׳ תתק״ט. ב״ד סי׳ תס״ג. ער״ה או׳ ג׳:

י י) **שם. ואין מברכין על ישיבתה.** ולכן אין לאכול בלילה עד שחשיכה שאם יאכל בעוד יום היה צריך לברך על הסוכה שעדיין יום ז׳ של סוכות הוא. הגה״מ וב״ח ולבוש ורש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ח ומט״מ סי׳ תתק״ט. מ״א סק״ג. ומ״ש הט״ז להשיג על דברי רש״ל הנז׳ כתב עליו הא״ר או׳ ג׳ דראיותיו וסברותיו קלושין ויש לדחותם וכבר נהגו כן ע״פ מ״ש כן בהגמ״נ וממ״ט ורש״ל וב״ח ומ״א עכ״ל וכ״כ הברכ״י אות ה׳ על דברי הט״ז הנז׳ שאין

דבריו מכריעות והעיקר כדעת מהרש"ל והאחרונים. וכן הסכים החמ"מ. ער"ה אות ד' ח"א כלל קנ"ג אות ה' בן א"ח פרשת וזאת הברכה אות י"ג. מ"ב אות ז' ומ"מ אם אכל (ר"ל מחמת איזה סיבה. ועיין מחה"ש) לאחר תפלת ערבית מבע"י לא יברך לישב בסוכה. תשו' רש"ל שם. מ"א שם. א"ר שם. ער"ה שם. ח"א שם. מ"ב שם. וכן בליל ש"ת צריך לילה ודאי בקידוש בשביל ישיבת סוכה דאין יושבין בה ואוכלין בחוץ. בן א"ח שם:

יא יא) ליל חג ש"ע אסור בזיווג. האר"י זצ"ל. וכתב הרמ"ז דלבני חו"ל אסור גם בליל ש"ת וז"ל אם למדת טעם יו"ט ב' של גליות בדברי הרמ"ק תשכיל הטעם ועוד הזיווג להוריד נשמה ובני חו"ל לא יוכלו להורידה אלא דרך נוגה והיא מקבלת אור ש"ע בש"ת. עכ"ד. ברכ"ו אות ו' שע"ת אות ד'. ועיין לעיל סי' תצ"ד אות י"ד:

יב יב) שם. ואומרים זמן. דשמיני עצרת רגל בפני עצמו והוא. סוכה סוף דף מ"ז ע"ב וריש דף מ"ח. ועיין לעיל סי' תע"ג או' י"א:

יג יג) [סעיף ב'] וקורין בא' מוזאת הברכה וכו' הכא לא קאמר קורין חמשה כדלקמן משום דבא"י שאין עושין יו"ט רק יום אחד הלא אותו היום הוא יום שמחת התורה ולכן קורין בו וזאת הברכה ובשמחת התורה המנהג להוסיף על הקרואים כמ"ש לעיל סי' רפ"ב סעי' א' בהגה יעו"ש. ושנים מקרא וא' תרגום של פ' וזאת הברכה יקרא אותם ביום הו"ר כמ"ש לעיל סי' רפ"ה או' כ"ט בשם האר"י ז"ל יעו"ש:

יד יד) שם. ובשני בראשית וכו' ולהכי רגילין להתחיל מיד בראשית כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג לומר כבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרותה עוד. טור סי' תרס"ט. לבוש שם. ועוד טעם אחר משז"ל התורה תחלתה נעוץ בסופה וסופה נעוץ בתחלתה. ש"ץ בש"ח דף רצ"ד ע"א או' י"א. וכ"כ הברכ"י בסי' תרס"ט או' א:

טו טו) ומה שמסיימים ומתחילין התורה ביום אחרון דסוכות ולא' בר"ה שהוא יום א' מן השנה הוא ג"כ להטעות את השטן שלא ידע מתי יהיה ר"ה שהוא יום הדין ולא יקטרג על ישראל וכיון שנדחה הסיום וההתחלה מיום ר"ה דחוהו עד כלות כל הימים טובים כדי שלא יצטרכו להפסיק בפרשיות של היו"ט. לבוש שם. והש"ץ שם דף רצ"ג ע"ב כתב הטעם דביום זה קורין פ' וזאת הברכה לפי שהוא סוף כל המועדות חותמין בברכת משה רבינו שבירך את ישראל וגם על שם ששלמה המלך בירך את ישראל בשמיני של חג שנאמר ויברך את כל קהל ישראל וכו' לכן קורין בתשיעי ספק שמיני (בחו"ל) הברכה שבירך משה את ישראל עכ"ל:

טז טז) שם. עד אשר ברא אלהים לעשות. ומניחין ס"ת שלישי אצלה ואומרים חצי קדיש. וזהו למנהג בני אשכנז שאין אומרים רק קדיש א'. אבל לבני ספרד שנוהגים לומר שני קדישים כשמוציאין ב' ס"ת בכאן אומרים קדיש אחד אחר קריאת וזאת הברכה וספר בראשית שנחשבין לקריאה אחת וקדיש שני לאחר קריאת המפטיר כמ"ש לעיל סי' קמ"ז או' מ"ד ואו' מ"ה יעו"ש. ושאר פרטי דינים השייכים לזה ית' לקמן סי' תרס"ט כי שם מקומו קחנו משם:

יז טוב) שם. וקורין ה' בפ' ראה מכל הבכור וכו' והטעם שקורין כל הבכור בש"ע אע"ג שלפי הראות פ' זו אינה מדברת רק בג' רגלים פסח ושבועות וסוכות היינו משום מה דכתיב בה והיית אך שמח ודרשו ז"ל לרבות יו"ט האחרון. ש"ץ שם דף רצ"ג ע"א או' א':

יח חי) שם. וקורין ה' בפ' ראה וכו' יש מקומות שנוהגין לקרות גם בשמיני חג עצרת וזאת הברכה וכתב המבי"ט ח"ב סי' קכ"ט שאין למנעם ממנהגם זולת אם בעיר א' יש קהלות רבות ובכולן נוהגות לקרות כל הבכור וא' מהם נוהגת לקרות וזאת הברכה שמוחין בידם. כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ד. א"ר או' ה' ברכ"י או' ז':

יט יט) אם טעה וקרא כל מנין העולים בפ' אחרת כגון שור או כשב או פסל לך או אם כסף תלוה אפי' גמר הפ' עם המשלים ובירך ואמר קדיש צריך לחזור ס"ת ולקרות עולה אחר כל הפ' כל הבכור ויאמר קדיש אחריו פעם ב' ואפי' כבר פתחו ספר ב' ועלה המפטיר לקרות בפ' המוספין כל עוד שלא בירך המפטיר ברכה ראשונה יניחו הספר ב' ויחזרו בספר א' ויעלה אחר ויקרא בו פ' כל הבכור ויברך ויאמר קדיש ואח"כ יעלה המפטיר בספר ב' ואם כשנזכרו מהטעות כבר בירך המפטיר ברכה ראשונה ע"ד לקרות פ' המוספין אעפ"י שטדיין לא התחיל לקרות אפ"ה כיון שכבר בירך יקרא פ' המוספין לבד וא"צ לחזור ולקרות כלל פ' כל הבכור שכבר יוצאין י"ח קריאת היום במה שקראו בפ' המוספין. ש"ץ שם אות ב' לד"א בתוה"ש סימן ט"ז אות א' שערי אפרים שער ח' אות ן':

כ ך) וכן הדין ג"כ אפי' שקראו פ' כל הבכור אלא שטעה ודילג פ' והיית אך שמח שאם נזכר קודם שבירך המפטיר צריך לחזור ולקרות פ' כל הבכור. ש"ץ שם אות ג' לד"א שם או' ב':

כא כא) **אם** במקום כל הבכור טעה וקרא בפ׳ וזאת הברכה כיון שגמר המשלים ובירך ברכה אחרונה א״צ לחזור לקרות כל הבכור אבל אם נזכרו מהטעות קודם יגלול הס״ת ויקרא כל הבכור. ש״ץ שם אות ד׳ לד״א שם אות ג׳ שע״א שם:

כב כב) **שם. ואם הוא שבת וכו׳** וגם במנחה חלוקין דבני א״י קורין בפ׳ בראשית ובני חו״ל וזאת הברכה. ש״ץ שם אות ט׳. ברכ״י אות ח׳:

כג כג) **ואם** טעה בשחרית ובמקום עשר תעשר קרא וזאת הברכה אעפ״י כן יש לו לקרות במנחה גם כן וזאת הברכה כיון שגם למחר יקרא וזאת הברכה בש״ת ואם קרא במנחה בפ׳ בראשית יצא. שע״א שם אות נ״ה:

כד כד) **שם. ואם הוא שבת קורין שבעה.** ואם טעה בשבת וגמר כל הפרשה בעולה החמישי לא יאמר קדיש אלא יעלו שנים עולים בספר ב׳ ואפילו שכח ואמר קדיש אכתי יעלו שנים בספר ב׳ ש״ץ שם אות ו׳ לד״א שם אות ד׳ ועיין בשע״א שם או׳ נ״ג והביאו מ״ב או׳ י״ב שכתב באופן אחר. שכל שלא הילקו הס״ת אעפ״י שאמרו קדיש יחזרו ויקראו שני עולים בס׳ הראשון או א׳ בספר א׳ וא׳ מפטיר שהמפטיר מצטרף למנין שבעה יעו״ש אבל הנראה שאופן שכתב הש״ץ והלד״א הוא היותר נכון דכיון דאפשר להשלים המנין בקריאה מחודשת בספר שני למה יחזרו לקרות מה שקראו כבר ודוק:

כה כה) **שם. ומתחילין עשר תעשר.** ואנחנו מתחילין עשר אפי׳ חל בחול מפני שהוא זמן מעשרות. מנהגים. מ״א סק״ד. ובדיעבד אם כבר בירך אדעתא לקרות כל הבכור א״צ לחזור. דה״ח בדין אם טעה בקריאה או׳ י״א. מ״ב או׳ י״ב. וזהו למנהג בני אשכנז אבל מנהג הספרדים כדברי הש״ע. אלא דנ״מ גם למנהג הספרדים דאם טעה בשבת והתחיל כל הבכור דא״צ לחזור. ועיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ ט״ו:

כו כו) **שם. והמפטיר קורא בשני וכו׳** וכיון שקרא ענין המוספין אפי׳ דילג תחלת הפרשה וסופה יצא בדיעבד כיון שכבר בירך ברכה אחרונה. ש״ץ שם או׳ ח׳ שע״א שם או׳ נ״ד. ועיין לעיל סי׳ קל״ז או׳ י״ד:

כז כז) **שם. ומכריז משיב הרוח וכו׳** עיין לעיל סי׳ קי״ד ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תרסט

א א) **[סעיף א׳] ליל תשיעי מקדשין ואומרין זמן.** לפי שהוא ספק שמיני ושמיני הוא רגל בפני עצמו כמ״ש לעיל סי׳ תרס״ח או׳ י״ב:

ב ב) **שם. וקורין באחד וזאת הברכה עד סוף התורה.** סדר הקריאה לפי מנהגינו כך הוא בראשון קורין וזאת הברכה עד על במותימו תדרך החמשה שהם חובת היום והנוספים לכבוד החתנים ואח״כ קוראים לחתן תורה שהוא המסיים וקורא באותו ספר עצמו מתחלת הפרשה עד סופה ואחר כך קורין לחתן בראשית שהוא המתחיל וקורא בספר אחר שבידו מתחלת בראשית עד ויכלו ואחר כך קורא המפטיר במוהף היום בספר ג׳ שהוא הספר שאוחז בידו החתן המסיים. ובתירי״א נוהגין לעשות חתן ג׳ והוא חתן מעונה. ומוציאין ד׳ ספרים אחד שקורין חובת היום וג׳ ספרים אחרים לג׳ חתנים וסדר הקריאה כך הוא קורין ה׳ שהם חובת היום והנוספים לכבוד החתנים מן וזאת הברכה עד ובגאותו שחקים. וקורין לחתן מעונה וקורא באותו ספר עצמו מן מעונה עד על במותימו תדרך וגוללין הספר שקראו הצבור וחתן מעונה ונותנין אותו ביד החתן מעינה וס״ת שהיה ביד חתן מעונה לוקח אותו המפטיר וקורין אחר כך למסיים וקורא בס״ת שבידו בפ׳ וזאת הברכה מראשה ועד סופה ואח״כ קורין למתחיל וקורא בס״ת שבידו מן בראשית עד אשר ברא אלהים לעשות. והמפטיר קורא מוסף היום בס״ת שהיה אוחז החתן מעונה. ויש נוהגין לעשות חתן רביעי והוא חתן ויעל משה והוא מנהג בני רומני״א וסדר הקריאה כנז׳ רק שאחר חתן מעונה שקרא עד ובמותינו תדרך קורא מן ויעל משה עד ויאמר ה׳ אליו ואח״כ קורא המסיים מן תחלת הפרשה עד סופה. כנה״ג בהגה״ט. לד״א סי׳ יו״ד או׳ י״ג:

ג ג) **נהגו** להרבות העולים בס״ת ביום זה לש״ת וקורין עד ובגאותו שחקים. ואח״כ חוזרין לקרות ולאשר אמר פעמים הרבה מיהו נכון הדבר שתחלה יעלו ששה עולים עד ובגאותו שחקים ואח״כ שאר העולים שחוזרים ולאשר אמר ואח״כ יענה הסמוך ויקרא מעונה עד תדרוך והחתן מסיים קורא מתחנת הפרשה עד סופה. ש״ץ דף רצ״ג ע״ג או׳ ב׳ ויש שאין נוהגין שחתן מסיים חוזר וקורא הפ׳ מתחלה עד סופה רק מן מעונה עד הסוף כמ״ש הלבוש ולקמן אות ל״ה יעו״ש:

ד ד) **מנהג** פשוט שמעלים לס״ת ד׳ או ה׳ ילדים בפ״א ואפי׳ הילדים רכים כבר שית כבר שבע לא יניחו אותם שיברכו כולם אלא אחד מברך לכולם וכל שכן לגדולים אם עולים שנים בפ״א לא יברכו שניהם אלא אחד מהם מברך והב׳ יענה אמן ואם יש מחלוקת בהם מי יברך יעשו פשרה שא׳ יברך ברכה ראשונה והב׳ ברכה אחרונה. ש״ץ שם או׳ ג׳. מיהו יש נוהגין להקרות גם לילדים ולאשר אמר עד מעונה פעמים הרבה זה אחר זה ולברך כל אחד ואחד לפניה ונאחריה ואם אינו יודע לברך אומר לו החזן הברכה מלה במלה:

ה ה) **הנוהגים** שביום ש״ת באים בני אדם לכבודו של חתן תורה לבהכ״נ וקורין בתורה בפיסקא דולאשר אמר וכו׳ ויוצאין מבהכ״נ זו לשאר בתי כנסיות ועולין וקורין קריאה זו עצמה יש להם ע״מ שיסמוכו. ש״ץ שם אות ד׳ שע״א שער ח׳ אות נ״ח:

ו ו) **ומה** שנוהגין לומר אחר גומרא של תורה הדרן עלך אורייתא קדישתא וכו׳ ויהי רעוא קדמך למהוי עמנא לעלמא דאתי משה רעיא מהימנא ויופיאל רב ממנא וחמשין ותלתין רתיכין וכו׳ הוא מן הזוהר פ׳ ויקהל דף ר״ו ע״ב יעו״ש. ויש לאומרה אחר קדיש שאומרים אחר קריאת פ׳ בראשית כדי שלא להפסיק בין סוף התורה לתחלתה כמ״ש לעיל סי׳ תרס״ח אות י״ד יעו״ש. ולענין קריאת שנים מקרא וא׳ תרגום של פ׳ וזאת הברכה כבר כתבנו לעיל סי׳ רפ״ה אות כ״ט בשם האר״י ז״ל שצריך לקרותה ביום הו״ר יעו״ש.

ז ז) **אם** נמצא פיסול בס״ת בקריאת וזאת הברכה אפילו בסוף הפרשה צריך להוציא ס״ת אחר וכן הדין בקריאת המפטיר בספר שני אבל אם נמצא פיסול בקריאת פ׳ בראשית אין מוציאין ס״ת אחר. ש״ץ שם אות ו׳ מיהו בשע״א סי׳ ח׳ או׳ ס״ד כתב דאם נמצא פסול בס״ת זה של פ׳ בראשית אם כבר בירך ברכה אחרונה ואח״כ ראו שפסולה היא א״צ להוציא אחרת אבל אם באמצע הקריאה נמצא טעות גמור יש להוציא אחרת ולברך לפניה ולאחריה עכ״ד. ועיין לעיל סי׳ קמ״ג אות כ״ה:

ח ח) **אחר** שקורין וזאת הברכה אין לומר קדיש עד אחר שיקרא החתן המתחיל בספר בראשית. הרדב״ז בשם הרוקח. כנה״ג בהגה״ט. ומיהו אם אירע שטעה ש״צ ואמר קדיש אין גוערין בו שיפסיק הקדיש אחר שהרשב״ץ והרשב״ש ז״ל כתבו לומר קדיש ולכן מניחין שיגמור ולא יפסוק הקדיש ועונין אמן אחריו ואח״כ יזהירו אותו שלא יעשה שום דבר הפך המנהג הפשוט. ש״ץ שם אות יו״ד. לד״א בתוה״ש סי׳ טו״ב אות ב׳ שע״א שם או׳ ס״ג. ועיין לעיל סי׳ תרס״ח אות ט״ז:

ט ט) **יחיד** שנתמנה בתחלה לחתן תורה ומת לו מת ברגל שחייב להתאבל יכול להפטר ממינוי החתנות ולא ילך אותו היום לבית הכנסת. דב״ש סימן ר״ע. י״א סי׳ תרס״ח בהגה״ט:

י י) **מומר** לדת ישמעאלים שחזר לדת ישראל ועשה תשו׳ נכונה ומן אז והלאה בתורת ה׳ חפצו ונוהג בישרות הולך תמים ופועל צדק ככל אחיו בני ישראל הכשרים יכול להיות חתן תורה. שו״ת ח״צ סימן י״ב. י״א שם. ש״ץ דף רצ״ג ע״ד אות ח׳:

יא יא) **חתן** מעונה האב וחתן מסיים הבן נראה דאין קפידא. רו״ח אות ב׳:

יב יב) **כהן** ולוי יכולין להיות חתן תורה או חתן בראשית. דרשות מהרי״ל סוף הל׳ סוכה. כנה״ג בהגה״ט וכתב שכן פשט המנהג. ש״ץ דף רצ״ד ע״א או׳ ט׳ שע״א שם אות ס׳ מ״ב אות ב׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ה או׳ ס״א:

יג יג) **שם. ובשני בראשית וכו׳** ואם דילג קצת מהקריאה בס׳ בראשית א״צ לחזור ולא עוד אלא אפילו לא קרא רק ג׳ פסוקים ופסק ובירך ברכה אחרונה א״צ לחזור ולקרות. ש״ץ שם אות י״ב. לד״א שם אות ג׳. שע״א שם אות ס״ד. חתן מתחיל לא יאמר בסימנא טבא אחר ברכת התורה דהוי הפסק אלא אם ירצה יאמר קודם וטוב שלא יאמר כלל להיות נעוץ סופה בתחלתה בלי הפסק בין שני חתנים. מל״ח סימן כ״ה אות כ״ה:

יד יד) **ואם** נתנו בטעות לחתן מתחיל ס׳ המוספין ופתחו וראו שהוא ס׳ של פ׳ מוסף או שכחו ואחר וזאת הברכה הביאו לתיבה הס״ת של מוספין ועלה המפטיר ג״כ לקרות בו דחינן ליה וקרינן לחתן מתחיל ויקרא בספר שבידו פרשת בראשית. ומיהו הס׳ ישאר שם בתיבה בעוד קריאת חתן מתחיל. ש״ץ שם אות י״ד. לד״א שם אות ד׳ שע״א שם או׳ ס״ז:

טו טו) **ואם** אירע שלא נזכרו שצריך לקרות בראשית עד אחר שכבר בירך המפטיר לקריאת פ׳ המוספין יש לגמור קריאתו וגם יאמר ההפטרה וברכותיה ואח״כ יקרא בראשית כדרכו. שע״א שם.

טז טז) **שם. ובשני בראשית וכו׳** ואף מי שעלה כבר בפרשת וזאת הברכה יכול לעלות לחתן תורה או לחתן בראשית אבל חתן תורה לא יקרא פ׳ חתן בראשית. א״א. והטעם כיון דליכא הפסק ביניהם שייך פגם לס״ת הראשונה שיאמרו פסולה היתה ולכן קורא מיד בשנייה. בכורי יעקב. וכ״ז באותה בהכ״נ אבל מי שקרא חתן תורה בבהכ״נ זו ודאי שמותר לקרות חתן בראשית בבהכ״נ אחרת. מ״ב אות ב׳ ועיין לעיל סי׳ קל״ה אות ס״א:

יז טוב) **שם. ובשלישי קורא המפטיר וכו׳** עיין לעיל סימן תרס״ח אות כ״ו:

יח חי) **שם הגה. וקורין יו״ט האחרון ש״ת וכו׳** וראוי לשמוח בסיומה. טור:

יט **יט) שם הגה. וקורין יו״ט האחרון ש״ת וכו׳** ויש להרבות בנרות בבהכ״נ לילה ויום לכבוד התורה שמוציאין. א״ר סי׳ תרס״ד אות ד׳ מ״ב בסי׳ זה או׳ ד׳:

כ **ך) שם בהגה. לפי ששמחין וכו׳** ואע״ג דאין מרקדין ביו״ט לכבוד התורה מותר לרקד אבל לגמר מוגמר אסור וכ״ש דאסור להבעיר פולווי״ר להשמיע קול לשמחה וכן ראיתי שמיחו הגדולים אשר בארץ. מ״א. ומ״מ מותר לקבוע פולווי״ר בנר קודם שידליקנו אעפ״י שגורם שהנר נכבה מחמת זה. מ״א סי׳ תקי״ד ס״ק י״ג. א״ר אות א׳ ח״א סוף כלל קנ״ג. מ״ב אות ה׳:

כא **כא) הבחיי** כתב למחות לזרוק פירות לנערים אבל יש במדרש שזה היה המן אומר למלך ג״כ על היהודים א״כ מנהג קדמונים הוא. ואולי שרבינו בחיי ראה בימיו נוהגין בזה ריקות והוללות. מי״ט בשם קובץ. א״ר שם. וא״כ משמע דבכל דבר שיש בו ריקות והוללות יש למחות:

כב **כב) ביום** ח׳ עצרת וש״ת ראוי לכל ראש הקהל שיתן דעתו שלא ירכיבו אדם על כתפיהם לרקד וראוי לבטל מנהג הרע הזה. רו״ח אות ח׳:

כג **כג) שם בהגה. לפי ששמחין וכו׳** מה שמרבין בשמחה לכבוד התורה היא מצוה גדולה ובכל דבר יכוין האדם לש״ש ויזהר מלערב בתוך השמחה של תורה שחוק וקלות ראש ח״ו. ואיתא במדרש ודוד מכרכר בכל עוז לפני ה׳ מהו בכל עוז בכל כוחו מהו מכרכר שהיה מכה ידיו זעג״ז וטופח ואומר וכו׳. ופי׳ באור שבעת הימים שהיה מכוין להגביר הימין על השמאל וחסד על גבורה ורחמים על הדין והיה מכוין למתק עי״ז ה׳ גבורות הרמוזים בה׳ אצבעות הימין וחמש פעמים חמש בהכאה הם כ״ה סימן לדבר כה תברכו את בני ישראל ומכאן סמך למנהג ישראל בשמחת התורה. בן א״ח פ׳ וזאת הברכה אות ח״י:

כד **כד) שם בהגה. ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה.** ומצאתי עיקרו של מנהג במדרש בתחלת שיר השירים (וכ״ה בתחלת מדרש קוהלת) ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה׳ וכו׳ ויעש משתה לכל עבדיו א״ר יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. ב״י. לבוש. ביאורי הגר״א. וכן איתא במס׳ שבת סוף דקי״ח ע״ב אמר אביי תיתי לי דכי חזינא צירבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן. והביאו מור״ם ז״ל בהגה ליו״ד סי׳ רמ״ו סעי׳ כ״ו יעו״ש. ועיין כנה״ג בהגב״י מ״ש לומר בסיום המסכתות וכבר נדפסו בסוף המסכתות. וכתב שם הכנה״ג דסיום מסכתא היא סעודת מצוה דאפי׳ אבל תוך י״ב חודש על אביו ועל אמו יכול לסעוד שמה יעו״ש. וכ״כ הש״ך שם ביו״ד סי׳ רמ״ו ס״ק כ״ז יעו״ש:

כה **כה) שם בהגה. לגמרה של תורה.** וה״ה לגמר מצוה. ראב״ח א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ ו׳:

כו **כו) שם בהגה. ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות.** להחזיק בלומדי תורה. ח״א כלל קנ״ג אות ז׳ ובימינו המנהג שכל העולים נודרים נדבות לצרכי בהמ״ד ולהחזיק לומדי תורה. מ״ב אות ז׳:

כז **כז) שם בהגה. וקוראים לאחרים לעשות משתה.** וגם אבל בתוך י״ב חודש יכול לאכול על סעודת משתה זו. בכורי יעקב. מ״ב או׳ ח׳:

כח **כח) שם בהגה. כל ס״ת שבהיכל וכו׳** אם יש בבהכ״נ זה רק ס״ת מועטים אין להביא ס״ת מבהכ״נ אחרת. ויש מי שמתיר כי אף שבכל השנה אין להביא ס״ת דרך עראי רק לקביעות בש״ת אפי׳ דרך עראי שרי. לד״א סי׳ ד׳ אות י״ז ובק״א על סי׳ הנז׳ מ״ב או׳ ט׳:

כט **כט) שם בהגה. ועוד נהגו להקיף וכו׳** ובהרבה מקומות נוהגין להקיף עם הס״ת ז״פ כנגד שבעה סקפות שביום הו״ר. שכנה״ג בהגה״ט אות ג׳ לד״א סי׳ כ״ו אות ו׳ וכ״כ ח״א שם שהגר״א היה מקיף ז״פ ואומר הנוסח שנדפס בסידורים. ועיין להגאון חיד״א בספרו מו״ב בקו׳ צפורן שמיר סי׳ י״ב מה שסידר לשם יחוד ויה״ר לשבעה הקפות קחנו משם. מיהו המל״ח סימן כ״ה אות י״א כתב על דברי החיד״א הנז׳ דלבו מהסם דיש בתוך הלשון הזכרת עונות וכו׳ וכמו כן המצא תמצא בתפילות של ספירת העומר בכל גמר שבוע ושבוע ולפעמים חל בשבת והיה ראוי שלא לומר כן בשבת ויו״ט יעו״ש. ולכן כשחל סוף שבוע של עימר בשבת אין לומר הבקשות ההם שיש בהם הזכרות עונות וכן בסוף שבוע א׳ לבני חו״ל שיחול בליל מוצאי יו״ט וכן ביה״ר של הקפות יש לחסר מהם הזכרת עונות דשב וא״ת עדיף:

ל **ל) וזה** לשון שער הכוו׳ דף ק״ד ע״א. יום ש״ת מה שנהגו להוציא הספרים מחוץ להיכל וגם להקיף עמהם בשחרית ובמנחה ובערבית דמוצאי יו״ט מנהג אמיתי הוא וכבר נכתב בספר הזוהר בפ׳ פנחס בדף רנ״ו ע״ב בר״מ וז״ל ונוהגין ישראל למעבד עמה חדוה ואתקריאת ש״ת ומעטרן לס״ת בכתר דיליה וכו׳. וראיתי למורי ז״ל נזהר מאד בדבר זה להקיף אחר הס״ת או לפניו או לאחריו ולרקד ולשורר לפניו בכל יכלתו בליל מוצאי יו״ט אחר תפלת ערבית והיה מקפיד מאד לעשות אז ז׳ הקפות שלימות זולת ההקפות שלימות של יום ש״ת וכו׳. גם ראיתיו בליל מוצאי יו״ט שהלך לבהכ״נ אחר והקיף ז׳ הקפות והלך לדרכו ומצא בהכ״נ אחרת שנתאחרו בהקפות וחזר להקיף עמהם עכ״ל. וכ״כ בס׳ פע״ח שער כ״ט פ״ח. ומיהו מ״ש להקיף בשחר

ובמנחה ובערבית דמוצאי יו״ט כתב הלד״א סוף סי׳ כ״ו וז״ל ראיתי להרב החסיד המקובל המופלא מהר״ש שרעבי זלה״ה שהיה מקיף הס״ת בקהל שלו אחר ערבית ש״ת וקודם מוסף ובמנחה ובליל מוצאי יו״ט והיה אומר שיש רזין עילאין בזה עכ״ל. וכ״ה מנהג חסידי בית אל יכב״ץ ההולכים ע״פ דברי האר״י ז״ל:

לא לא) המנהג בחו״ל בערי תורקיא״ה להקיף אחר גמר כל התפלה ובעה״ק ירושת״ו נהגו להקיף הס״ת בעת שמחזירין הס״ת להיכל קודם מוסף ומנהג נכון הוא. לד״א שם:

לב לב) תחלה וראש יניחו ס״ת בתיבה ויהיה אצלו יר״ש וידו אוחזת בס״ת כ״ז ההקפות כי כן קבלתי מהמקובל המופלא מהר״ש שרעבי זלה״ה שהיה מקפיד נו״ז. מו״ב בקו׳ צפורן שמיר סי׳ י״ב. בן א״ח פרשת וזאת הברכה או׳ י״ז:

לג לג) וכתב הגאון חיד״א בס׳ טוב עין סי׳ י״ד דאין לעשות הקפות בחו״ל ביום ש״ע לא בני חו״ל ולא בני א״י הנמצאים שם בחו״ל אעפ״י שדעתם לחזור פן יבואו לזלזל ביו״ט שני אלא אלו ואלו יקיפו בליל ש״ת יעו״ש. אמנם הרב בן א״ח שם כתב דבחו״ל עושין הקפות בש״ע ובש״ת ואין לחוש לחששא של הגאון חיד״א ז״ל כי הזמן נשתנה עתה ונפתחו עיניהם של בני אדם ולא אתו לזלזולי עכ״ל וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ ד׳ דמנהג עירם וכל הערים אשר סביבות לעשות הקפות לתיבה בס״ת בשני הימים האלה יום שמיני חג עצרת ויום ש״ת יעו״ש.

לג) ולענין אבל שמת לו ברגל אם יקיף ז׳ הקפות של ש״ת עיין בס׳ פה״א ח״א דף מ״א ע״ד והב״ד הזכ״ל יו״ד סוף אות ש׳ מהל׳ אבל שכתב שם פה״א שהתירו לו לישב בהיכל ליל ש״ת תוך י״ב חודש על אביו ורוקדים ומספקים לפניו יעו״ש וכתב המל״ח סי׳ כ״ה או׳ ט״ל דה״ה לענין הקפות יעו״ש. וא״כ כ״ש להקפות הו״ר דשרי:

לד לד) שם בהגה. ונהגו עוד להרבות הקרואים וכו׳ כדי לזכות כולם בקריאת התורה ביום סיומה. לבוש. ועיין לעיל אות ג׳:

לה לה) שם בהגה. עוד נהגו לקרות כל הנערים וכו׳ יחד כדי לחנכן במצות קריאת התורה וקורין להם מעונה אלהי קדם ובפוזנה אין קורין להם מעונה וכו׳ רק קורין להם פ׳ איך שיזדמן ואח״כ קורין אחרון וקורא הפ׳ המתחיל ולדן אמר וכו׳ ומסיים ובגאותו שחקים. והחתן תורה מתחיל מעונה ומסיים התורה. לבוש. ועיין לעיל או׳ ד׳:

לו לו) שם בהגה. וקורין להם פ׳ המלאך הגואל וכו׳ ובלבוש כתב ומברכין אותם בעל פה פסוק המלאך הגואל וכו׳ וכתב א״ר אות ט״ו נראה דמברכים אותם קודם ברכה אחרונה שלהם. והב״ד מ״ב או׳ י״ד וכתב וכן המנהג:

לז לז) שם בהגה. ובלילה קורין בס״ת הנדרים וכו׳ כגון פ׳ ויכלו או המלאך הגואל או ברכת כהנים ופסוקים אחרים של ברכה. שע״א שם אות נ״ז. וכ״כ בכורי יעקב הנדרים שבתורה הם הפרשיות שרגילין למוכרם בכל השנה בפ״ע ונודרין עליהן כגון פרשת ויתן לך פרשת המלאך פרשת ויכלו פ׳ יברכך פ׳ מה טובו שאלו נקראו נדרים. וכ״מ במ״א בסוף ההגה שכתב בסוף סי׳ רפ״ב יעו״ש. מ״ב או׳ ט״ו:

לח לח) שם בהגה. ובלילה קורין בס״ת וכו׳ ובמקצת מקימות אין קורין בלילה אלא גוללין הס״ת על קריאה של מחר וכן נוהגין בק״ק פראג ובמדינות אלו קוראין גם בלילה. ח״א כלל קנ״ג אות ז׳:

לט טל) שם בהגה. עוד נהגו לסיים התורה אף על קטן וכו׳ פחות מבן י״ג שנה אך ברוב המקומות נוהגין סלסול בעצמם לכבוד גמרה של תורה ומהדרין שיהיה ת״ח הגון ועכ״פ אדם נכבד וגדול במקומו מחמת חשיבותו ועשרו וכך ראוי לעשות. שע״א שם אות ס״א:

מ מ) ואין נוהגין לעלות לדוכן מפני דשכיחי שכרות. לבוש. ובא״ר אות ך׳ כתב שבפראג נוהגין לעלות במוסף ויש עולין בשחרית. וכ״כ א״א. וכל מקום לפי מנהגו רק שיזהרו שלא ישתו. מ״ב אות י״ז. ועיין לעיל סי׳ קכ״ח סעי׳ מ״ד בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

מא מא) שם בהגה. וחוזרין ולוקחין הראשונה וכו׳ מפני שיכולין לגוללה אל מקום עניינו של יום בעוד שקורין בס״ת שנייה של בראשית ולפ״ז נראה דאם א״א לעשות כן או שאין עושין כן רק רוצים לגלול ס״ת ראשונה אחר שיניחו אותה על העמוד עדיף טפי לגלול הס״ת שנייה שכבר מונחת לעניינו של יום. חמ״מ:

מב מב) יש מקומות שאין נופלין עד חשון. סדה״י. מ״א. והטעם כבר כתבנו לעיל סי׳ קל״א או׳ צ״ח בס״ד:

סימן תרע

א) [סעיף א'] **בכ"ה בכסליו מתחילין שמונה ימי חנוכה וכו'** מאי חנוכה דתניא (שבש כ"א ע"ב) בכ"ה בכסליו יומי חנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא למגזר בהון תענית שכשנכנסו עכו"ם בהיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה יד מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כ"ג ולא היה בו אלא כדי להדליק יום א' ונעשה בו נס והדליקו בו ח' ימים לשנה אחרת קבעום ח' יו"ט בהלל ובהודאה. פי' לומר בהן הלל ולהודות לומר בו על הנסים בהודאה. טור. ואיכא למידק כי חתום בחותמו של כ"ג מאי הוי נהי דאפי' נגעו בו מבחוץ לא נטמא דכלי חרס אינו מיטמא מגבו אלא מתוכו מ"מ ליחוש שמא הסיטוהו ונטמא. כבר תירצו שם בתו' שאם כבר גזרו על העכו"ם להיות כזבים צ"ל שהיה מונח בחותם בקרקע שלא הסיטו הכלי. והר"ן תירץ שאם הסיטוהו היו שוברים אותו לראות אם יש בו זהב או מרגליות כיון שראוהו נחתם בחותם של כ"ג אלא ודאי לא מצאוהו כלל ולא ראוהו. ב"י. ועיין ב"ח שכתב עוד תירוצים אחרים. והטעם לפך שהיה חתום בחותם כ"ג עיין מחב"ר בקו"א אות ב' שכתב בשם ספר כף ונקי שכך היה מנהגם להניח השמן בצלוחות קטנות בכל צלוחית שיעור הדלקת לילה א' וכולם חתומות בחותם כ"ג יעו"ש:

א) **והטעם** שהוצרכו להדליק ח' ימים מאותו פך מפני שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים וא"א לתקן שמן טהור עד שיעברו שבעה ימים מיום טומאתם ויום א' לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור. והר"ן כתב שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים והוצרכו ח' ימים בין הליכה וחזרה. ואיכא למידק למה קבעו ח' ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה ח' נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' הלילות וי"ל שחילקו שמן שבפך לח' חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעיר נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בליל הא' א"נ שבליל א' נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה. ב"י. ומיהו על טעם אחרון יש להשיב דמברייתא שהבאנו לעיל משמע שהנס נעשה בפך ולא בנרות אלא י"ל מכיון שנתנו שמן בנרות בליל א' ונשאר בפך הרי הוא מתברך בשעת נתינה וא"כ נמצא דגם בליל א' נעשה הנס וכן בליל אחרון שלא היה הפך מלא והספיק הרי שנעשה הנס גם ביום אחרון. אך י"ל כיון שנכנסו להיכל יש לחוש שנגעו במנורה וטמאוה כמו שחששנו לשמנים שהיו שם וא"כ מה מועיל לשמן טהור כשנתנוהו במנורה נטמא. ומיהו עיין במסכת ע"ז דף מ"ג ע"א ששם כתוב שעשו מנירה של עץ יעו"ש וא"כ משמע שעשו חדשה. ומה שנגעו בשמן והדליקו המנורה לפי שלא היו כולם טמאי מתים אלא רק השמן לא היה להם טהור מאיזה סיבה וכמ"ש מהרש"א בח"א על הגמרא שם:

ב) **שם. מתחילין ח' ימי חנוכה.** ולכך נקראן אלו הימים חנוכה כלומר חנו בכ"ה בכסליו. וחנוכ"ה נוטריקון ח' נרות והלכה כבית הלל שאמרו יום ראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך. הרד"א. שו"ג אות ג'. ועוד י"ל משום דבאותם הימים היה חנוכת המזבח כמ"ש לקמן בהגה ולכן קראום ימי חנוכה. ועוד י"ל לפי שבטלה העבודה מחמת האויב וחזרה קראום ימי חנוכה:

ג) **שם. מתחילין ח' ימי חנוכה.** והדלקת הנרות בהן מצוה מד"ס כקריאת המגילה. הרמב"ם פ"ג מה' חנוכה ה"ג. והלכך אין עושין ט' ימים להוסיף יום א' מספק דספקא במידי דרבנן לא עבדינן כמ"ש הרד"א ועט"ז ושאר האחרונים:

ד) **נוהגין** הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים ובס' חנוכת הבית כתב טעם לזה. מ"א ריש הסי':

ה) **שם. ואסורים בהספד ותענית.** אבל מותר להתענות לפניהם ולאחריהם כמ"ש לקמן בש"ע סי' תרפ"ו סעי' א' ודעת האחרונים ית' שם בס"ד:

ו) **שם. ונוהגות הנשים וכו'** דוקא נשים לפי שנעשה נס על ידיהם. מט"מ סי' תתקצ"ד. מ"א סק"א. אבל במהרי"ל משמע קצת שגם לאנשים יש למנוע וכ"מ בב"ח א"ר או' י"א:

ז) **שם. בעוד שהנרות דולקות.** טעמם כדי שיהא להם היכירא שאסור להשתמש לאורה ב"י. א"נ כדי שלא להסיח דעתן מזכר הנס עושין לפחות אותה שעה כמו יו"ט. לבוש. ועוד שמא יכבה הנר שמשתמשים בו ויכשלו להשתמש לאורה. מט"מ שם:

ח) **שם. בעוד שהנרות דולקות.** כתב במ"צ פי' כל זמן שנרות בהכ"נ דולקות והוא עד כחצות עכ"ל מ"א סק"ב. והיינו חצות הלילה שהיה דרכן לעשות נרות חנוכה שבבהכ"נ שידליקו עד חצות. לבוש. והא"ר או' י"ב כתב בעוד שהנרות דולקות בביתו קאמר והיינו עד חצי שעה כמ"ש סי' תרע"ב יעו"ש. וכ"פ דה"ח או' ב' מ"ב או' ד' וכ"מ מהטעמים שכתבנו באו' הקודם:

ט ט) **שם. ויש מי שאומר שאין להקל להם.** וגם אם יש מקומות שנוהגין איסור בכל היום אין להקל להם משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם. טור. והב״י כתב דאינו מוכרח דאיכא למימר דכיון דאין בו צד סרך איסור לית לן בה. וכתב הפר״ח דכן עיקר. וכ״כ בתשו׳ ח״צ סי׳ פ״ט דהעיקר כדברי הב״י דבנוהגות שלא לעשות כל היום מוחזן בידם כי הבטלה עבירה היא יעו״ש. אמנם הב״ח כתב כדברי הטור שאין להקל להם. וכ״כ הט״ז סק״ב. ובשה״ג אשר סביב הגהות המרדכי דפ׳ במה מדליקין כתב דטוב לבטל מנהגם מפני שהבטלה מביאה לידי שעמום ויש נשים רבות בטילות יום א׳ ויום ח׳ ודי להם בזה כדין תורה בפסח וסוכות עכ״ל והב״ד כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ חנוכם די״א גם ביום א׳ וח׳ מנהג רבותינו לאסור מלאכה עכ״ל והב״ד שכנה״ג בהגה״ט או׳ ד׳. מ״א סק״ב. א״ר או׳ י״ג. ולענין מעשה לבטלן ממנהגן אי אשר דהא טובא בטילי איכא בשוקא אלא אם באים לשאול ולנהוג מנהג מחדש יש להראות להם שיבטלו יום ראשון ושמיני בלבד. שו״ג או׳ ו׳. וכתב המל״ח סי׳ כ״ז או׳ ס״ה דלפי דברי הכנה״ג והשו״ג ראוי להזהיר לנשים דלא יעשו הכיבוס ביום א׳ וביום אחרון של חנוכה ומכ״ש בר״ח וכן שלא לעשות מעשה מחט בשני ימים אלו וכן שאר מלאכות כיוצא בהן יעו״ש. והב״ד בן א״ח פ׳ וישב או׳ כ״ז וכתב וכך אני דורש בציבור שטוב להזהר בזה ורק לאותם הנשים שפרנסתם ע״י מלאכה אין להחמיר בזה עכ״ל. וה״ד לנשים אבל לאנשים ודאי אין שייכות למנהג זה. ב״ח. ט״ז שם. פר״ח. ובענין דברים המותרים ונהגו בהם איסיר עיין ביו״ד סי׳ רי״ד כי שם מבואר יעו״ש:

י י) **ויש** נשים שיש להם קבלה שאם אשה נפלה בסכנה תדור נדר שלא לעשות מלאכה בחנוכה ותנצל ויש נודרים יום א׳ ויש נודרים שני ימים כפי מה שירצו. בן א״ח שם:

יא יא) **[סעיף ב׳] שלא קבעום למשתה.** והטעם כתב הלבוש לפי שלא רצה האויב כ״א להעבירם על הדת לא כן בפורים כי רצה המן להשמיד הכל יעו״ש. והמאמ״ר או׳ ג׳ כתב דבפורים ה״ט שקבעום למשתה ושמחה שהתשועה באה להם ע״י משתה ושמחה שעשתה אסתר ומתוך המשתה נתלה המן ועלה מרדכי לגדולה משא״כ בחנוכה שהנס היה בענין הנרות יעו״ש. וכ״כ המחב״ר אות ד׳ וכתב עוד טעם אחר לפי שבפורים קבלנו התורה (כמ״ש במס׳ שבת דף פ״ח ע״א) וכתיב לכו לחמו בלחמי ושתו עכ״ל ועוד י״ל כי בחנוכה היה הנס ע״י מלחמה שהיהודים נלחמו באויביהם ונצחום משא״כ בפורים שהנס נעשה מאליו בלתי מלחמה ולא עוד אלא שהמלך היה עכו״ם ונתן רשות להרוג בעכו״ם והוא פלא פלאות ונמצאת השמחה כפולה וע״כ קבעום גם למשתה ושמחה:

יב יב) **שם הגה. וי״א שיש קצת מצוה וכו׳** וכ״כ בד״מ משום דאיתא במגלת תענית ובמדרש בהעלותך (ואני מצאתי במדרש תנחומא פ׳ פקודי) שקבעום למשתה ושמחה שנגמרה מלאכת המשכן בזה״ז. וכ״פ ביש״ש פ״ז דב״ק סי׳ ל״ז וב״ח. מ״א סק״ג. א״ר אות ט״ז. ואיתא שם בתנחומא דמלאכת המשכן נגמר בכ״ה בכסליו אלא שהמתין בהקמה עד ניסן שנולד בו יצחק ואמר הקב״ה עלי לשלם לו לכסליו ושילם חנוכת בית חשמונאי יעויין שם. וכן איתא בפסיקתא רבתי והובא בילקוט מלכים סי׳ קפ״ד. א״ר אות י״ז. ביאורי הגר״א. וכתב שם הא״ר וא״כ דין ימים אלו כאלו היה חנוכת המזבח שבמדבר עכ״ל ור״ל ולכך נקראו ימים אלו חנוכת המזבח. ועיין לקמן סי׳ תרפ״ד או׳ א׳:

יג יג) **שם בהגה. וי״א שיש קצת מצוה וכו׳** ומנהג מקומות הללו לעשות הסעודה בר״ח ונכון הוא והעושה סעודה בכל יום של חנוכה ה״ז משובח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ א״ר אות ט״ז. וירבה בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר שבתות וכ״ש אם חל בו ר״ח ג״כ וכן ירבה בר״ח טבת שהוא בתוך ימי חנוכה בשביל פרסום הנס ומנהגינו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת ר׳ מאיר בעל הנס זיע״א ביום ר״ח טבת. בן א״ח פ׳ וישב אות כ״ח. ור״ל להדליק נר בבהכ״נ בליל ר״ח טבת לכבוד נשמת רמב״ה:

יד יד) **שם בהגה. ונוהגין לומר זמירות וכו׳** וה״ה בנשואי בת ת״ח לע״ה אם אומרים שירות הוי סעודת מצוה. מרדכי פ״ד דפסחים. מ״א סק״ד. מ״ב או׳ ח׳:

טו טו) **שם בהגה. ואז הוי סעודת מצוה** ר״ל בצירוף זה. וכתב שם היש״ש שכל שעושה כדי ליתן שבח למקים או לפרסם הנס או המצוה הכל סעודת מצוה יעו״ש. והב״ד ביאורי הגר״א. מ״ב אות ט׳:

טז טז) **שם בהגה. ואז הוי סעודת מצוה.** פי׳ ואז מותר לת״ח ליהנות ממנה. עו״ש אות א׳:

יז טוב) **שם בהגה. י״א שיש לאכול גבינה בחנוכה וכו׳** דיש מפרשים שע״י אשה אירע להם הנס הגדול ההוא ושמה יהודית כמ״ש בהגדה בת היתה ליוחנן כ״ג והיתה יפת תואר מאד ואמר המלך יון שתשכב עמו והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם ויהי לה כן וישכב וירדם ותקח חרבו וחתכה ראשו ותביאהו לירושלים וכראות החיל כי מת גבורם וינוסו ועל כן נהגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה. כלבו סי׳

מ״ד. וכ״ה בהר״ן פ׳ במה מדיליקין וב״י ססי׳ תרע״ה ופר״ח בסי׳ זה אלא ששם בהר״ן כתוב בסגנון אחר יעו״ש. ויש מפרשים דנס של יהודית היה בזמן אחר והיה ע״י חלב שהשקתה למלך וגם יין וישכב וירדם וחתכה ראשו והביאתו לירושלים ויראו כי מת גבורם וינוסו. והמעשה הזה הובא בס׳ חמדת ימים כמ״ש בן א״ח פ׳ וישב אות כ״ד יעו״ש אלא שמתוך שגם נס זה נעשה עם היונים שהיו צרים לישראל עושים לו זכר בחנוכה שהיה הנס ג״כ עם היונים:

יח **חי) [סעיף ג׳] אין מספידין בהם אלא לחכם בפניו.** ויום שמועה אפי׳ רחוקה כבפניו דמי כמ״ש ביו״ד סי׳ ת״א סעיף ה׳ ובדברינו לעיל סי׳ ת״ך אות א׳ יעו״ש:

יט **יט) שם. אין מספידין וכו׳** ולדברי הכל מברין את האבל בחנוכה. ב״י. וכ״פ בש״ע יו״ד סימן ת״א סעיף ד׳ וכ״כ לעיל סי׳ ת״ך או׳ ו׳ יעו״ש:

כ **ך) ואונן** נראה דאין להדליק נ״ח ול״ד למגילה בסי׳ תרצ״ו סעי׳ ז׳ דפורים דברי קבלה משא״כ חנוכה ולכך לכ״ע נוהג אבילות בחניכה ובפורים אינן נוהגין ואף דבסי׳ תקמ״ח נת׳ (ובדברינו לשם אות כ״ג) דבליל יו״ט שני חייב בכל המצות נראה דשאני יו״ט ב׳ ומ״מ אפשר שיניח לאשתו או לאחר להדליק ויענה אמן. א״ר אות י״ט. ומיהו הער״ה אות ג׳ כתב דלענין אנינות אין חילוק בין מגלה לנ״ח ומ״מ סיים דידליק בלא ברכה יעו״ש. ונראה דה״ד דליכא בר חיובא שצריך להדליק באותו חדר שהוא דר בו אבל אם יש בר חיובא כגין אשתו ובניו הגדולים דרים אצלו באותו חדר שיש חיוב עליהם להדליק יברכו וידליקו הם והוא יכוין לצאת מספק:

כא **כא) שם הגה. ואין מתענין וכו׳** ואם התענה תענית חלום בשבת שבחנוכה אין מתענה תענית לתעניתו אלא אחר החנוכה כמ״ש לעיל סי׳ רפ״ח סעיף ד׳ בהגה יעו״ש וכ״כ הלבוש ססי׳ תרפ״ד. כנה״ג בהגה״ט בסי׳ זה. וכבר נת׳ דין תענית חנוכה לעיל סי׳ תקס״ח סעיף ה׳ וסי׳ תי״ח סעי׳ ה׳ וסי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כב **כב) יש** מקומות שנהגי שאין אבלי אב ואם אומרים קדיש בחנוכה ופורים וראיתי להרבה מרבני איטליא הקדמונים בתשו׳ כ״י שמקיימים המנהג ויש מי שהעיד שכן הנהיג הרמ״ע. ברכ״י אות ח׳ ובשיו״ב ביו״ד סי׳ שע״ו או׳ יו״ד כתב דהוא מנהג גרוע ואי נהיג נהוג ואין משנין מפני המחלוקת. ועיין לעיל סי׳ נ״ה אות ך׳:

כג **כג) בחנוכה** אין הולכין לבה״ק ביום יאר צייט כנהוג ומי שיש לו יאר צייט בתוך ימי חנוכה ילך קודם חנוכה אבל הולכין על קברות להשטתח על קברות הצדיקים זיע״א. בן א״ח פ׳ וישב אות כ״ב:

כד **כד) שם בהגה. ולענין צדוק הדין עיין לעיל בהל׳ ר״ח סי׳ ת״ך בהגה.** ובדברינו לשם בס״ד:

כה **כה) שם בהגה. ועיין לקמן סי׳ תרפ״ג.** בהגה ובדברינו לשם בס״ד:

כו **כו) ביום** כ״ד כסליו ילמדו בספר חגי סימן מ׳ בעשרים וארבע וכו׳ עד סוף הספר. בן א״ח שם אות כ״ג. והטעם עיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳ ויש סגולה לשמירה לומר כל לילה אחר הדלקת נר חנוכה ז׳ פעמים ויהי נועם וכו׳ ומזמור יושב בסתר וכנז׳ בס׳ מל״ח הימן כ״ז אות י״ג בשם ס׳ הזכירה דף ס״ט סוף ע״א. בן א״ח שם. ועיין לקמן סי׳ תרע״ו אות ל׳:

סימן תרעא

א **א) [סעיף א׳] צריך ליזהר מאד וכו׳** דאמרו בגמ׳ שבת כ״ג ע״ב הרגיל בנר הויין ליה בנים ת״ח. ופירש״י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ע״י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה. והב״ד ב״י. ולא שייך לומר הוא עצמו יזכה לתורה כי עם האיש השלם ידבר שכבר הוא בשלימותו. לבוש. והב״ח כתב אי לאו בר הכי הוא ע״ע זוכה לבנים ת״ח:

ב **ב) שם. ואפי׳ עני המתפרנס מן הצדקה שואל וכו׳** כמו ד׳ כוסות וטעמא משום פירסומי ניסא. מ״מ פ״ד מה׳ חנוכה ה׳ י״ב. ב״י. לבוש:

ג **ג) שם. שואל או מוכר וכו׳** והא דמחייב לשאול היינו לנר אחד מה שהוא מן הדין אבל מה שהוא ממהדרין בסעיף ב׳ לא. א״ר או׳ א׳ וכ״כ י״א בהגה״ט דאם יש לו כדי להדליק בכל לילה נר א׳ דא״צ לחזר על הפתחים או למכור כסותו מאחר דיוצא י״ח מן הדין. א״א אות א׳ ח״א כלל קנ״ד אות ו׳ ע״ב אות ג׳:

ד ד) **שם. שואל או מוכר וכו'** ונראה דהגבאים מחוייבין ליתן לו נרות להדליק כמו בד' כוסות מיהו אם לא נתנו לו צריך לעשות כמ"ש בש"ע ומ"מ נראה דא"צ ליתן לו רק נר א' לכל לילה דהיינו נר איש וביתו ולא ממהדרין. חמ"מ אות א' מ"ב בב"ה:

ה ה) **שם. שואל או מוכר וכו'** אבל אינו חייב להשכיר את עצמו כמו בד' כוסות לעיל סי' תע"ב משום דהכא אית ליה היכר נס כשרואה נרות בבית חבירו לאפוקי בד' כוסות דליכא היכר כלל אי לית ליה ד' כוסות על שלחנו. עו"ש אות א' אמנם הא"ר אות א' כתב להשיג על דברי העו"ש הנז' והניח דבריו בצ"ע יעו"ש. וכ"כ המאמ"ר אות ב' על דברי העו"ש הנז' דאין דבריו נראין אלא שחייב להשכיר עצמו כמו בד' כוסות יעו"ש. וכ"כ הער"ה אות א' וכתב שכן מוכח מתשובת הריב"ש סימן קי"א דאין שום עני פטור יעו"ש. וכ"פ הר"ב שם:

ו ו) **[סעיף ב'] כמה נרות מדליק וכו'** דבגמ' (שבת כ"א ע"ב) איתא ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין בין הלל אומרים יום ראשון מדליק א' מכאן ואילך מוסיף והולך. ופי' התו' דזה קאי אנר איש וביתו דהיינו שכל בני הבית אין להם אלא נר א' בליל הראשון ממילא כשרואין בבית ב' נרות בליל שני ירגישו בתוספת הנס אבל לאותן שמדליקין בלילה הראשונה נר לכל א' מבני הבית אז אם ידליקו בליל שני שנים לכל א' אין כאן היכר לתוספת הנס כי יאמרו שיש הרבה בני בית ולכל א' אין שם רק נר א' וזהו דעת הטור והש"ע אבל הרמב"ם פי' שאף לאותן שמדליקין נר לכל אחד יעשו לכל אחד ב' נרות בליל שני וכן עד שמונה וזהו הי"א שכתב רמ"א בהגה. ובכאן יש חידוש במנהג שהספרדים נוהגין כתו' והאשכנזים כהרמב"ם וזה לא מצינו בשאר מקומות. ט"ז סק"א. ואין זה חידוש שהרמב"ם עצמו (פ"ד דחנוכה) כתב שכן נוהגין ודלא כמ"ש אליבא דדינא יעו"ש וא"כ מנהג מוקדם הוא זה. חמ"מ אות ד' ור"ל קודם הרמב"ם והתו':

ז ז) **ואם** אשכנזי דר בבית ספרדי כל אחד יעשה כמנהגו ואין בזה משום לא תתגודדו. כנסת יחזקאל סי' י"ז. שע"ת אות ג':

ח ח) **שם. מכאן ואילך מוסיף והולך וכו'** ומי שאין לי שמן הרבה יתן באחד שמן כשיעור והמותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידלק אפי' א' כשיעור. מ"א סק"א. א"ר אות ג' י"א בהגה"ט. ח"א כלל קנ"ד אות כ"ה. מ"ב אות ו' ומי שאין לו שמן לכל ח' לילי חנוכה רק כדי הדלקת לילה א' לא יחלק השמן לכל הלילות לפרסם הנס בכל לילה אלא ידליק כשיעור בליל א' ואם לא ישאר ללילות אחרות לית לן בה ביכול הכתוב מדבר. שדה הארץ ח"ג הי' ל"ד ול"ה:

ט ט) **ואם** יש לו שמן בצמצום ולחבירו אין לו כלל מוטב שידליק בכל לילה א' ויתן גם לחבירו דהא מדינא א"צ אלא אחד. מ"א שם. א"ר שם. י"א שם. ור"ל חבירו שדר בבית אחר אבל אם חבירו דר עמו בחדרו טוב יותר שהוא יוסיף בכל לילה וחבירו לא ידליק דהא עכ"פ גם חבירו יוצא דהא איכא נר איש וביתו. מחה"ש. וח"א שם כתב דדוקא חבירו כשאינו מבני ביתו אלא מבית אחר או שאינו סומך על שלחנו אבל אם הוא מבני ביתו וא"כ עיקר המצוה אינו חל כלל על חבירו רק שחבירו רוצה להיות מן המהדרין מוטב שיהיה הוא מן המהדרין דמהדרין. וכ"כ מ"ב שם. ועיין לקמן אות י"ב:

י י) **ואם** יש לו ט' ידליק בליל שני ב' ואם יש לו עשרה ידליק בליל ב' שנים ובליל ג' לא ידליק שנים דאינו לא כמר ולא כמר. ואם יש לי יותר ידליק בכל לילה כראוי רק שישייר לכל שאר הלילית אחד לכל לילה. ח"א שם. מ"ב או' ה':

יא יא) **שם. מכאן ואילך מוסיף וכו'** לא היה לו שמן כ"א לנר א' ובירך עליו ותיכף נזדמן לו שמן לנרות השייכות להידור בלילה ההוא אין לברך עוד פעם אחרת פרי הארץ ח"ג סי' מ"ב. ברכי או' ג' שע"ת או' ב':

יב יב) **שנים** או ג' בעלי בתים הדרים בבית א' וכל אחד אוכל עם בני ביתו בפ"ע כל אחד ידליק לעצמו ויברך ולא ישתתפו בפריטי. מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כ"י שער ז' סי' ד' אבל השה"ל סי' ן' כתב דא"צ בבית א' להדליק שניהם אלא להשתתף בפריטי. ברכ"י אות ד' שע"ת שם. וידליקו כל אחד לילה אחת בידיד בן א"ח פ' וישב או' י"ז. והיינו לפי המנהג שכתב בש"ע אבל לפי המנהג שכתב בהגה שכל א' מבני הבית ידליק כל שכן אם הם שני בעלי בתים. ועיין לעיל סי' רס"ג סעי' ח' ובדברינו לשם בס"ד:

יג יג) **היה** אוכל אצל חבירו והגיע זמן ההדלקה צריך לילך אל ביתו להדליק ולא שידליק שם בסעודה. פנים חדשות בשם שארית יוסף. כנה"ג בהגה"ט. ומיהו אם רוצה לסמוך על מה שאשתו מדלקת בביתו יכול לסמוך וה"ד אם רואה הנרות אצל בעה"ב שסועד אצלו. עו"ש סי' תרע"ז. ועיין עוד בדברינו לשם אות כ"א:

יד יד) **שם. לא ידליקו יותר.** בין בלילה ראשונה ובין בשאר לילות דהכל נגררין אצל בעה"ב ואפילו בניו הגדולים ומשרתיו כיון שהם סמוכים על שלחנו בקביעות הם בכלל בני ביתו. מ"ב או' ח':

טו טו) ואם נשא הבן והוא סומך על שלחן אביו ידליק בחדר שלו שהוא ישן שם אך לא יברך אלא יעמוד אצל אביו כשהוא מברך ויכוין לברכות של אביו ואחר כך הולך ומדליק בחדרו. בן א״ח פ׳ וישב או׳ ט״ז. ומשמע דה״ד בדר בחצר שדר בו אביו דיוכל להדליק תיכף אחר הכוונה אבל אם דר בחצר אחרת ואחר האכילה הולך לישן שם בחדרו שצריך להדליק שם מפני שיש לו חדר מיוחד שיש הפסק בין הכוונה להדלקה אפשר שיכול להדליק בביתו ולברך ואחר כך הולך אצל אביו לאכול. ועיין עוד לקמן סי׳ תרע״ז או׳ ט״ו ואות טו״ב:

טז טז) שם הגה. וי״א דכל אחד מבני הבית ידליק. בין אנשים בין נשים. הרמב״ם פ״ד מהל׳ חנוכה. ואפילו למנהג זה איש ואשתו מספיק להם נר אחד. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. כנה״ג בהגב״י. והטעם כתב הא״ר אות ג׳ משום דאשתו כגופו. וכ״כ מ״ב אות ט׳ ועיין לקמן סימן תרע״ה אות כ״א:

יז טוב) שם הגה. וי״א דכל א׳ מבני הבית ידליק. ומוסיף והולך בכל לילה נר אחד עד שבלילה האחרונה יהיו ח׳ לכל אחד כמ״ש הרמב״ם שם והלבוש. וכ״כ לעיל או׳ ו׳ יעו״ש וזהו למהדרין דמהדרין לסברא זו כמ״ש הרמב״ם שם ולעיל באו׳ ו׳ וא״כ אם אין ידם משגת ידליקו כל אחד ואחר נר אחד בכל לילה כמהדרין ואם גם לזאת אין ידם משגת אז ידליקו נר אחד איש וביתו שהוא ע״פ הדין וכנז׳ שם באו׳ ו׳ יעו״ש:

יח חי) שם בהגה. וכן המנהג פשיט. היינו במדינות אשכנז אבל בספרד נוהגין כדברי הש״ע כמ״ש הרמב״ם שם ולעיל או׳ ו׳ יעו״ש:

יט יט) שם בהגה. כדי שיהא היכר וכו׳ ובליל א׳ א״צ היכר. א״ר או׳ ד׳ אבל דעת הא״א או׳ ב׳ גם בליל א׳ צריך היכר משום דלא פלוג. ובשעת הדחק יש להקל כיון שאינו אלא זהירות בעלמא. ועיין לקמן או׳ כ״ב:

כ ך) ואם השמן הוא ביוקר מוטב שידליק בנרות שעוה כדי להיות מן המהדרין דמהדרין ממה שידליק בשמן זית נר אחד בכל לילה לבד. ח״א כלל קנ״ד או׳ כ״ד. ועיין לקמן רסי׳ תרע״ג:

כא כא) [סעיף ג׳] נר שיש לו שתי פיות וכו׳ היינו שהפתילות מבפנים מונחים בנר זה אצל זה רק ראשי הפתילות כשבולטין לחוץ נחלקין לשתי מקומות וקמ״ל דאעפ״י שמבפנים אינן מובדלין הפתילות כלל זה מזה מ״מ כיון שבמקום הנחתן בפה מינכר שהם שתים נחשבות כשתים. ב״ח. מ״ב או׳ י״א. ועיין לקמן או׳ כ״ה:

כב כב) שם. עולה לו בשביל שנים. ר״ל בשביל שתי נרות לאדם אחד מליל שני ואילך שהילך ומוסיף כ״ה לדעת הש״ע. ורש״י פירש בשביל שני בני אדם למהדרין העושים נר לכל אחד. ונראה דלדידן דמוספין בכל לילה (ר״ל דמדליקין נר לכל אחד ומוסיפין) לא ידליקו ב׳ אנשים בנר א׳ דאז לא יהיה היכר כמה נרות מדליקין כמ״ש בהגה מ״א סק״ב. ור״ל כמ״ש בהגה בסעי׳ הקודם דיזהרו ליתן כל אחד וא׳ נרותיו במקום א׳ וכו׳ ולענין ליל א׳ כבר כתבנו לעיל או׳ י״ט דלדעת הא״ר א״צ היכר ולדעת הא״א גם בליל א׳ צריך היכר יעו״ש וא״כ לדעת הא״א גם בליל א׳ לא ידליקו שנים בנר א׳ שיש בו ב׳ פיות. וכ״כ ח״א כלל קנ״ד או׳ י״א. ואפשר דוקא נר שיש לו רק ב׳ פיות אבל במנורת חנוכה שלני שיש בו ח׳ פיות מותר להדליק ב׳ בני אדם זה בקצה זה וזה בקצה זה שהרי הכל רואין שהדליקו ב׳ דאל״כ היה מדליק כסדר א׳ אצל חבירו. ח״א שם. והב״ד מ״ב או׳ י״ב וכתב וכן נוהגין העולם:

כג כג) [סעיף ד׳] מילא קערה שמן והקיפה פתילות וכו׳ וה״ה כשהק ף נרות בעיגיל עד שע״י זה יוכל להתחבר הלהב ג״כ דינא הכי. מ״ב בב״ה:

כד כד) שם. אם כפה עלים כלי וכו׳ שאז ע״י זה אין מתחבר הלהב של הפתילות ונראין שהן מופרדין ועיין לקמן או׳ כ״ז:

כה כה) שם. אם כפה עליה כלי וכו׳ ודוקא בקערה לפי שאין לה פיות ונראה כמדורה אבל נר שיש לה ב׳ פיות או ג׳ או כמה שיכול לתת פתילה בכל פה ופה אעפ״י שאין לו כסוי עולה לכמה בני אדם וכ״כ הר״ר יהונתן ז״ל חי׳ הר״ן על מסכת שבת שם. מיהו בחי׳ המאירי על מס׳ שבת שם משמע דרש״י חולק על הר״ן בזה יעו״ש וכ״כ בס׳ מלכי בקודש דף ק״ב דלדעת רש״י גם לנר שיש לו ב׳ פיות צריך כסוי יעו״ש והב״ד רב פעלים ח״ד סי׳ ל׳ ועי״ש מ״ש להקשות על דברי המאירי וס׳ מלכי בקודש הנז׳ וכתב אך לדעת הרמב״ם ומרן בש״ע ושאר פו׳ שכתבו בסתמא בנר שיש לו שתי פיות הדבר ברור דס״ל כהר״ן ודעימיה דיועיל בכל גוונא כיון שיש לו פיות מובדלים יש היכר ואין זה כמדורה יעו״ש ועוד י״ל דשאני נר שיש לו שתי פיות שהם בשוה וגם יש להם פיות לא כן קערה שהם בעיגול וגם בלא פיות ודוק. ועיין לקמן אות ל׳:

כו כו) שם. אם כפה עליה כלי וכו׳ וצריך לכפות עליה כלי קודם שידליקנה אבל אם הדליקה ואח״כ כפה עליה כלי לא עשה כלום וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה בברכה וכדלקמן סי׳ תרע״ה סעי׳ ב׳ פר״ח. וכ״כ בספר גן המלך סי׳ קנ״א דצריך שיכפה עליה כלי קודם הדלקה יעו״ש י״א בהגה״ט. א״א אות ג׳ מ״ב אות י״ג. ומיהו מ״ש הפר״ח לחזור ולהדליקה בברכה זהו לפי סברת דשם בסימן תרע״ה סעי׳ ב׳ אבל יש חולקים בזה כמ״ש בדברינו לשם וע״כ גם הכא לא יחזור לברך משום דק״ל סב״ל:

כז כז) **שם. לפי שהוא כמדורה.** וכתב בעל העיטור (כצ״ל ומ״ש בטור בשם הרא״ש ט״ס הוא כמ״ש השו״ג ומ״ש התה״ד סי׳ ק״ה ב׳ אצבעות בשם בעל העיטור גי׳ אחרת היתה לו בבעל העיטור כמ״ש הב״ח אבל גי׳ הר״ן וב״י כמ״ש) מסתברא שלא הרחיקם זה מזה עד כאצבע אבל אם הרחיקם זה מזה עד כאצבע שאינו נעשה כמדורה יצא. והטור כתב דאפי׳ הרחיקם אין להתיר בלא כפיית כלי דמה גבול יש בהרחקה אם הפתילות גסות והלהב גדול אפילו יותר מכאצבע מתחברות ואם הם דקות אפי׳ פחות מכאצבע סגי להכי קאמרינן כפיית כלי דהוא מילתא דפסיקא עכ״ל וכתב עליו ב״י דדברי טעם הם ומיהו י״ל דשיעור הרחקת אצבע שאמרו בפתילות בינוניות ולפי אותו הערך צריך להוסיף ריחוק בגסות ולמעט ריחוק בדקות עכ״ל ור״ל להשוות דברי הרא״ש ודעמיה שהביא בב״י לדברי הטור דכולהו סברי דבפתילות בינוניות הריחוק עד כאצבע ואם הם גסות צריך יותר ואם הם דקות יוכל למעט והוא לפי הראות שאחר ההדלקה לא יהיה הלהב של הפתילות נוגע זה בזה אלא מופרד ונראה כל פתילה לבדה אך לדעת הטור לא פלוג ובכל ענין צריך כלי ולדעת שאר פו׳ סגי בהרחקה זו בלא כפיית כלי. ועיין לקמן אות ל״ד ולעיל סי׳ רס״ג אות ו׳:

כח כח) **שם הגה. ולכן יש ליזהר להעמיד הנרות בשורה בשוה וכו׳** ולא אחד נכנס ואחד יוצא. מ״א סק״ג. א״ר אות ו׳ מ״ב אות ט״ו. וכן אם מדליק בנרות של שעוה יעמידם בשוה ולא א׳ גבוה וא׳ נמוך. ח״א כלל קנ״ד אות יו״ד. וכ״כ בתו׳ חיים על ח״א שם אות ט״ז וכתב ודלא כשו״ת מהר״י מברונא סי׳ ט״ל הובא בהד״ט יעו״ש:

כט כט) **שם בהגה. ולא בעיגול דהוי כמדורה.** והפר״ח כתב שאין צריך ליזהר בכך כיון שכל אחד מובדלת מחבירתה דומיא דקערה שכפה עליה כלי עכ״ל:

ל ל) **שם בהגה. ומותר להדליק בפמוטות שקורין לאמפ״א וכו׳** והם של נחשת העשויין קנים קנים יוצאין סביבות בעיגול ולא דמי לקערה דהכא שהקנים מובדלים במחיצה אלא שפתוחין למעלה לא חשיב כמדורה כה״ג. תה״ד סי׳ ק״ה. פר״ח:

לא לא) **שם בהגה. ומותר להדליק בפמוטות וכו׳** וצריך לתלותה בטפח הסמוך לפתח ויתחיל מנר האמצעי שהוא הסמוך לפתח ויסבב לצד ימין אבל המדקדקים נזהרין שלא להדליק בפמוטות שאין בהם הידור לנרות חנוכה. רש״ל בתשו׳ סימן פ״ה. ט״ז סק״ב. מ״א סק״ד. ופשוט דמיירי בפמוטות שלנו (ר״ל שכתב בהגה בשם התה״ד) שיש היתר גמור אלא דקאמר שאין בהם הידור וכנה״ג הבין דמיירי בשאר פמוטית וליתא כמ״ש בשל״ה דף רמ״ט ע״ב ומט״מ סי׳ תתקפ״ח. א״ר אות ז׳. וכ״מ מדברי הט״ז הנזכר שכתב דברי רש״ל על דברי הגה הנז׳ וכ״מ בח״א כלל קנ״ד אות יו״ד ועיין לקמן סי׳ תרע״ו סעי׳ ה׳:

לב לב) **ומה** טוב להדליק בנרות הללו כמו שנוהגין ברוב בתי כנסיות שנותנין בהם מים ושמן למעלה להורות על הנס שבו תרמוז בזה כי גבר ישראל שנמשלו לשמן על האומות שהם מים הזדונים. יפ״ל ח״ב אות ב׳:

לג לג) **שם בהגה. מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו.** משמע דתרתי בעינן חוץ ממה שיש לכל קנה מחיצה בפני עצמו כמ״ש לעיל אות ל׳ צריך גם כן שיהא מובדל מחבירו:

לד לד) **שם בהגה. מאחר שכל נר מובדל הרבה מחבירו.** ואפי׳ רחוק אצבע שהרי הרבה פוסקים מתירין בזה אפי׳ בקערה. א״ר אות ח׳ ח״א שם וכתב וכן נוהגין. ועיין לעיל או׳ כ״ז:

לה לה) **שם בהגה. ויזהרו כשעושין נרות אפילו בשעה שאין לדבקן ביחד וכו׳** והפר״ח מתיר. ומהרי״ו כתב לאסור להדביק ד׳ או ה׳ נרות ביחד ולהדליקם כמדורה והב״ד מ״א סק״ד וכתב דבתשו׳ רש״ל משמע דאפילו שנים דבוקים ביחד אסור יעו״ש. וכ״כ א״ר אות ה׳. ח״א שם. מ״ב אות י״ט. וכן לא יעמידם סמוך כ״כ שיתחממו זו מזו דאז נכפלות ונופלות ולא קיים המצוה. או״ז. ד״מ או׳ ב׳ מ״א שם. ח״א שם:

לו לו) **שם בהגה. ואפי׳ בנרות של שבת ויו״ט יזהרו שלא לעשות כן.** עיין לעיל סי׳ רס״ג אות ה׳:

לז לז) **[סעיף ה׳] הסמוך לר״ה מבחוץ.** משום פירסומי ניסא. רש״י שבת כ״א ע״ב. לבוש:

לח לח) **שם. ואם יש חצר לפני הבית וכו׳** והחצר פתוח לר״ה מניחו על פתח החצר הסמוך לר״ה מבחוץ. וזהו לדעת התו׳ שם אבל לדעת רש״י אם הבית פתוח לחצר מניחו על פתח הבית הסמוך לחצר וכ״ה דעת הר״ן ואו״ז:

לט טל) **שם. ואם היה דר בעלייה שאין לה פתח פתוח לר״ה וכו׳** כלומר שאם היה פתח העלייה פתוח לר״ה מניחה על הפתח ואם היה פתוח לחצר מניחה על פתח החצר שהוא פתוח לר״ה אבל הכא מיירי כשהעלייה פתוחה לבית דהשתא כי מנח לה על פתח הבית או על פתח החצר לא מינכרא

מלתא דמשום עלייה הוא ולפיכך מניחה בחלון הסמוך לר״ה. ב״י. ולדידן מצוה יותר בחלון מלהניח אצל הפתח דבחלון יש היכר לבני ר״ה ואם החלון גבוה מקרקע ר״ה למעלה מך׳ אמה וא״כ אין היכר לבני ר״ה אזי יותר טוב להניח בפתח. ח״א כלל קנ״ד או׳ ט״ז. ועיין לקמן או׳ מ״ח.

מ מ) שם. ובשעת הסכנה וכו׳ שגזרו שמד שלא לקיים המצוה ולא כפירש״י שם בגמ׳ ב״ח עי״ש. ועוד עיין בט״ז סק״ג:

מא מא) שם. וצריך נר אחר להשתמש לאורו. פירש״י משום היכרא. ור״ל שאפי׳ אם לא ירצה כלל להשתמש לאורה מ״מ צריך נר אחר שיהיה היכולת בידו להשתמש לאורה ועי״ז מינכר שהנר הראשון הוא לשם מצוה דאל״ה כיון שעומד על השלחן יאמרו שלצרכו הדליקה. ונראה דוקא במניחה על שלחנו אבל כל שמניחה סמוך לפתח א״צ לנר אחרת אעפ״י שעומד לו לשם הואיל ואינו בא להשתמש לאורה איזה תשמיש. אכן מנהג העולם וכן מנהג רבותינו דבכל נר חנוכה המודלקת בתוך הבית צריך נר אחרת אפילו לא היה צריך לתשמיש שלא יאמרו לצרכו הדליקה וכן אני נוהג למעשה כ״כ המאירי יעו״ש. מ״ב בב״ה:

מב מב) שם. וצריך נר אחר וכו׳ ובספר הלכות עולם הישן כתב שאסור לעשות הנר האחרת משמנים ופתילות שאסרו חכמים משום כשנתכבה נר האחרת יבא להשתמש אצל נר חנוכה. פת״ע אות י״ט. ועיין עוד לקמן סי׳ תרע״ג סעי׳ א׳:

מג מג) שם. ואם יש מדורה א״צ נר אחר. שיוכל להשתמש לאור המדורה. טור:

מד מד) שם. צריך נר אחר. אפי׳ יש מדורה שכיון שאין דרכו להשתמש לאור המדורה בשאר ימות השנה יאמרו גם עכשיו אינו משתמש במדורה רק לאור הנר. לבוש. ואם יש קערה מלא שמן דהוה כמדורה י״ל דצריך נר אחר ואפשר דהכל לפי מה שהוא אדם. א״א אות ה׳:

מה מה) [סעיף ו׳] מניחו למעלה מג׳ טפחים וכו׳ כ״כ הטור בשם הר״מ מרוטנבורג ז״ל והטעם כתב ב״י משום דכל למטה מג׳ כארעא סמיכתא דמי. וכ״כ הלבוש דכל שהוא למטה מג׳ כארעא סמיכתא דמיא ואין הבריות משגיחין עליו וליכא פרסומי ניסא. והטעם בסוד עיין באו׳ שאח״ז:

מו מו) שם. מניחו למעלה מג׳ טפחים וכו׳ וזו היא כוונת ההדלקה שיכוין האדם כשמוריד ידו להדליק כי המלכות היא למעלה מג״ט שהוא כנגד נה״י שהם ג״ט ולמטה מי׳ טפחים שאינה עולה עד הראש ואנו ממשיכין לה אור מן הראש (ר״ל מן חב״ד דכתר דבינה דז״א) לכן אם הניח אותה בתוך עשרה יצא כי כל זה נקרא מקומה כיון שהיא נוטלת אור מכל העשר אבל למעלה מעשרה אין להניח. וביום השבת היא עולה עד הכתר שלו ואז מקומה ממש בכל העשר ואז היא נקראת נר שבת שלימה ולכן אם לא השיגה ידו לקנות שמן לנר של שבת ונר חנוכה נר שבת קודם שיותר טוב להעלותה עד למעלה עד כל העשר ולא נר חנוכה שהיא למטה אף שהאור בא לה מכל העשר וגם לכך ראוי להדליק ע״ש נר חנוכה קודם שידליק נר שבת כי ראוי להעלותה מעט מעט ממטה למעלה ממדרגה למדרגה אבל אם הדליק של שבת קודם שכבר עלתה למעלה עד הראש איך ידליק של חנוכה ויחזור להורידה למטה בנה״י ח״ו. פע״ח שער י״ט פ״ד. נמצא לפי דברי האר״י ז״ל כי העיקר להניחה למעלה מג״ט אלא שיכול להניחה גם כן עד למטה מעשרה. ועיין בשע״ת אות ח׳ שכתב בשם טור ברקת דמצוה להניחה מעט למעלה מז״ט וכ״כ בן א״ח פ׳ וישב אות ה׳ דטוב להניחה מעט למעלה משבעה אבל לפי דברי האר״י הנז׳ משמע דלא יש מצוה וטוב למעלה מז׳ אלא הטוב למעלה מג׳ והגם דהרב שומר אמונים בקו׳ התשו׳ שבסוף סי׳ ה׳ העלה דהעושה כדברי טור ברקת שפיר עבד ויש לו מקום בכתבי האר״י ז״ל על מה לסמוך יעו״ש והב״ד המחב״ר אות ג׳ והשע״ת שם מ״מ לא כתב אלא יש לו לסמוך אבל לא כתב דיש מצוה בזה יותר מלמעלה מג׳ ודוק:

מז מז) שם. ומצוה להניחו למעלה מעשרה טפחים. אפילו לדידן שמדליקין בפנים דכשהוא למטה מעשרה ניכר בהם לכל שהם משום פרסומי ניסא טפי דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ״כ למעלה דעיקר תשמישו של אדם למטה מעשרה. לבוש. וכן במקום שיש מזוזה מימין ומדליק בשמאל הוי האי שיעורא דליהוי מזוזה מידלא פורתא לארעא ימינא על שמאלא. ברכ״י בשיו״ב אות ג׳ בשם הרמ״ע:

מח מח) שם. ומצוה להניחו למטה מעשרה וכו׳ ואם דר בעלייה מניחה בחלון אפי׳ הוא למעלה מעשרה. מ״א סק״ו. ח״א כלל קנ״ד אות ט״ז. מ״ב אות כ״ז. והיינו אף שהחלון למעלה מי״ט מקרקע עליה בפנים אפ״ה מניחה שם משום פרסום ניסא לבני ר״ה. א״א אות ו׳ ומ״מ ודאי אם יש לו ב׳ חלונות א׳ למעלה מיו״ד ואחד למטה מיו״ד ודאי יניחנה בחלון שלמטה מיו״ד. מחה״ש. וכתב הפר״ח דבר ברור הוא שאם החלון הוא למעלה מך׳ אמה שמניחו על פתח ביתו עכ״ל וך׳ אמה ודאי מודדין מקרקע ר״ה ולא מקרקע הבית דהא טעמא דלמעלה מך׳ לא יצא דלא שלטא ביה עינא ובעינן שישלוט בה עין בני ר״ה. ומיהו לדידן דעיקר היכרא לבני הבית סגי אי הוה למטה מך׳ מקרקע הבית ומ״מ אפשר גם לדידן בגבוה חלון יותר מך׳ מקרקע ר״ה עדיף טפי להניחו סמוך ובטפח הסמוך למזוזה כיון דלמעלה מך׳ ליכא היכרא לבני ר״ה ולבני הבית עדיף היכרא דידהו סמוך לפתח. ומה

שנוהגין עתה להניחו למעלה מיו״ד אפי׳ אינו בחלון כתב הא״ר אות י״א דסמכינן על המרדכי דלדידן דמדליקין בפנים אין קפידא יעו״ש. מחה״ש שם. ומ״מ יש ליזהר להניחו למטה מיו״ד כפסק הש״ע וכדברי האר״י ז״ל כמ״ש לעיל או׳ מ״ו יעו״ש. ועוד עיין לעיל אות ט״ל ולקמן אות נ״א:

מט מט) שם. ומצוה להניחו למטה מי״ט. ומשמע דאף בנרות בהכ״נ להניח בפחות מי״ט ואנו אין נוהגין בפחות מי״ט בבהכ״נ ואיני יודע למה מאחר דמצוה איכא ומ״מ המנהג במקום גבוה. א״א סי׳ תרע״ה או׳ ב׳:

נ נ) שם. ואם הניחו למעלה מי״ט יצא. וה״ה אם הניחו למטה מג״ט יצא. פר״ח. א״א או׳ ו׳ מ״ב או׳ כ״ו:

נא נא) שם. אבל אם מניחו למעלה מך׳ אמה לא יצא. אפי׳ בדיעבד דלא שלטא ביה עינא וליכא פרסומי ניסא. רש״י שבת כ״ב ע״א. טור. ואין חילוק בין למדליקין בחוץ בין לדידן שמדליקין בבית בפנים. טור. וכתב להשיג על הרב יואל הלוי שכתב לחלק ולהתיר כשמדליקין בבית יעו״ש וכן הסכים הב״ח כדברי הטור. וכן הסכים הט״ז סק״ה. פר״ח. א״ר או׳ י״ב. מש״ז או׳ ה׳ מ״ב או׳ כ״ח:

נב בנ) והוי יודע למעלה מך׳ אמה היינו אף בנרות שעוה ארוכין כל מקום שהלהב הם למעלה מך׳ אמה פסולה. מש״ז שם. מ״ב בשה״צ או׳ ל״ג. וא״כ ה״ה במצוה להניחו למטה מי״ט שצריך ליזהר שיהיה הלהב למטה מי״ט:

נג גנ) שם הגה. דאפי לקחה כך דלוק והניחה למטה מך׳ לא יצא וכו׳ וצריך לכבותה ולחזור ולהדליקם. ומיהו מסתברא שאפי׳ בירך שצריך לחזור ולברך. פר״ח. ונראה דה״ד אם גמר ההדלקה והסיח דעתו ואח״כ נודע לו שהדליק בפיסול שצריך לכבותה ולהורידה ולחזור ולהדליקה בברכה אבל אם תיכף נודע לו קודם שהסיח דעתו אין לחזור לברך. ועיין א״א או׳ ז׳ שכתב על דברי הפר״ח הנז׳ דצ״ע אם יברך שנית כיון דאיכא למ״ד אם הדליק בפנים למעלה מך׳ יצא יעו״ש. אבל לפי מ״ש אתיא שפיר דשאני הכא כיון דצריך לכבותה ולחזור ולהדליקה וגם כבר הסיח דעתו הוי מעשה חדש ודוק:

נד דנ) שם בהגה. דהדלקה עושה מצוה. כדאיתא לקמן סי׳ תרע״ה סעי׳ א׳ דאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ דלא יצא מה״ט. ואם הדליקה למטה מך׳ ונטלה משם והניחה במקום אחר תוך ך׳ יוצא דהא הוי הדלקה במקומה דשני המקומות כשרים ונקראים מקומה. מחה״ש סק״ז. חמ״מ או׳ ז׳ מ״ב או׳ ל׳:

נה הנ) [סעיף ז׳] מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח וכו׳ שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה״ב הניחו שם. רש״י שבת כ״ב ע״א. ב״י. לבוש:

נו ונ) שם. בטפח הסמוך לפתח וכו׳ בין אם מניחה על פתח ביתו בחצר בין אם מניחה על פתח חצירו ברה״ר. רש״י שם:

נז זנ) שם. בטפח הסמוך לפתח משמאל וכו׳ מיהו אם הניחה מימין יצא. פר״ח. מ״ב או׳ ל״ג:

נח חנ) שם. כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל. ויכנס ויוצא בין שתי מצות וכתיב חינה מלאך ה׳ סביב ליראיו. לבוש. ובשאלתות דרב אחאי כתב מזיזה מימין ונר חנוכה בשמאל ובעה״ב בטלית מצוייצת עובר ביניהם לקיים החוט המשולש לא במהרה ינתק. פי׳ חוט ציצית בין שניהם. תשו׳ מהרי״ל סי׳ מ׳ א״ר אות י״ג:

נט טנ) שם. ואם אין מזוזה בפתח מניחו מימין. והטעם כתב בהגמ״ר משום דכל מידי דמצוה ימין עדיף ואפי׳ תפילין קשירה בימין והנחה (של תפילין בשמאל) שאני דגלי לן קרא אבל כל שאר דוכתא ימין עדיף וכ״כ בתשובת מהרי״ל סימן מ׳ ועוד אפשר דכיון דצריך להדליק בפתח לפרסומי ניסא במקום שנכנסין ויוצאין וכל פינות שאדם פונה אינו אלא לימין הילכך צריך להדליק בימין ששם הכל פונין ונזכר לנס מיד כשרואה הנרות דולקות. ב״ח:

ס ס) שם. ואם הניחו בדלת עצמו וכו׳ קאי אראש הסעיף בפתח שיש בו מזוזה כמ״ש באו׳ שאח״ז:

סא סא) שם. יניחנו מחציו של כניסה וכו׳ באופן כשינעול הדלת יהיה הנר בצד שמאל של הכניסה כשיש מזוזה בפתח. לבוש:

סב סב) שם. מחציו של כניסה וכו׳ פי׳ שיניחנו בחצי השנית שלא בצד המזוזה. מ״א סק״ח. ומשמע מזה דיכול להניחו בכל שטח אותו החצי והט״ז סק״ו כתב שיהיה בקצה האחרון סמוך להכותל שהדלת סובב שם. וכ״כ א״ר אות י״ד:

סג סג) שם בהגה. ומ״מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח וכו׳ כדי שיכנס בין שתי מצות. ד״מ. מ״א שם. והוא בד״מ הארוך דפוס פיורדא בהגה שם כמ״ש ביא״פ יעו״ש. וכן בכ״מ שתמצא מצויין ד״מ ולא תמצא הוא בד״מ הארוך כנודע:

סד **סד) שם בהגה. ואין לשנות וכו'** ומ"מ אם יש לו חלון הסמוך לר"ה יניחנו בחלון דבזה"ז (כן הגיה ביא"פ) ליכא חשש סכנה אם לא במקום דשכיח הזיקא. מ"א שם. דפרסומי ניסא עדיף מסברא שיכנס בין ב' מצות. לבוש. ועיין לעיל או' מ"ח:

סה **סה) שם. ובבהכ"נ וכו'** וה"ה בבית המדרש שמתפללין בו:

סו **סו) שם. ובבהכ"נ מניחו בכותל דרום.** זכר למנורה שהיתה בדרום. טור. ועיין ב"י שכתב בשם התה"ד סי' ק"ד שיש מקומות שמסדרים אותם בין מזרח למערב ובמקומות אחרים מסדרים אותם בין צפון לדרום והא מילתא תליא בפלוגתא דתנאי בפ' שתי הלחם (מנחות דף צ"ח ע"ב) נרות המנורה היאך היו מונחים וכו' אלא שסיים ב"י והמנהג פשוט לקבעם בכותל דרום ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב עכ"ל וכתב עליו בד"מ אות ז' וכן המנהג בגלילותינו עכ"ל וזהו שכתב כאן בהגה ומסדרם ממזרח למערב והוא על פי המנהג שכתב ב"י וד"מ. ומיהו עיין מ"א סק"ט שכתב שהנוהגין לסדרם מצפון לדרום אין לזוז מהמנהג דיש לו על מה לסמוך יעו"ש:

סז **סז) שם. ובבהכ"נ מניחו בכותל דרום.** או על השלחן שעומד אצל כותל דרום. דה"ח או' ד' מ"ב או' מ':

סח **סח) שם הגה. או בדרום המנורה.** ונראה דצריך למחוק תיבת או וצ"ל כנרות המנורה ואפשר שגם בבאה"ג נפל הטעות ולא בא אלא לומר דצ"ל כנרות המנורה במקום בדרום המנורה וכן עיקר. ובלבוש כתוב ומניחים אותם בדרום המנורה וכו' ונראה דצ"ל ומניחין אותם בדרום כמנורה מאמ"ר או' י"ב:

סט **סט) שם בהגה. ומסדרם ממזרח למערב.** והמדליק עומד אחוריו לדרום ופניו לצפון ומתחיל מימינו שהוא הנר הסמוך לארון הקודש ושוב מוסיף והולך ומתחיל מהשמאלי ופונה למינו. תשו' חת"ס סי' קפ"ו. וכ"כ בתשו' מהר"י מברונא סי' ט"ל שהחזן המדליק בבהכ"נ יעמוד בדרום בין הכותל והמנורה ויהפוך פניו לצפון ומדליק יעו"ש והב"ד עיקרי הד"ט סי' ל"ה או' ל"ז. ומיהו מנהג הספרדים המדליק בבהכ"נ עומד כנגד המנורה ופניו לדרום ומדליק דרך ימין ממזרח למערב:

ע **ע) שם. ומדליקין ומברכין בבהכ"נ וכו'** כמו שמברכין על הלל דר"ח אעפ"י שאינו אלא מנהג. ב"י בשם תשו' הריב"ש סי' קי"א. ובביאורי הגר"א כתב ראיה מהלל בלילי פסחים שנתקן על הכוס ואומרים אותו בבהכ"נ גם כן משום פרסומי ניסא יעו"ש:

עא **עא) שם. ומדליקין ומברכין בבהכ"נ וכו'** אין לחוש למ"ש בס' התניא שיש שנמנע מלהדליק בבהכ"נ כדי שלא לברך עליה. וכמה רבנים ש"צ היו מדליקין ומברכין בבהכ"נ ואח"כ מברכין כל הברכות ומדליקין בביתם. הרב מהר"ר יצחק לוי ואלי בתשו' כ"י. ברכ"י או' ו':

עב **עב) שם. ומדליקין ומברכין בבהכ"נ וכו'** ואין מדליקין בברכה אם אין שם עשרה בבהכ"נ. הרב מו"ק בסי' זה. מחב"ר אות ז' שע"ת. מל"ח סימן כ"ז אות ל"ג. ועיין לקמן אות ע"ח:

עג **עג) אבל** על אביו או אמו תוך י"ב חודש (ובשאר קרובים תוך ל') אם מתפלל בערב חנוכה ידליק אחר הנרות משום שהחיינו אבל שאר ערבית דחנוכה ידליק ויתפלל. תשו' מהר"ם מינץ סי' מ"ג. ט"ז סק"ח. מש"ז או' ח' מחב"ר אות ט' ח"א כלל קנ"ד אות י"ז. דה"ח אות ד' מ"ב או' מ"ד. מיהו בתשו' עולת שמואל סימן ק"ו כתב שלא ראה נזהרין בזה. וזהו דוקא בבהכ"נ משום דמעורר השמחה אבל בביתו ודאי מברך שהחיינו אפי' תוך ז' עולת שמואל שם. וכ"כ המחב"ר אות יו"ד. שע"ת אות יו"ד. ועיין לעיל סימן תקנ"א אות ר"ד דאפי' על פרי יכול לומר שהחיינו יעו"ש וכל שכן למצוה בזמנה. ועיין לעיל סי' רכ"ג סעי' ב' ולענין אם יכול האבל להיות ש"צ כבר כתבנו לעיל סי' תקפ"א אות ל"ג קחנו משם. ולענין אם אומרים הלל בבית האבל בחנוכה כבר נת' לעיל סי' קל"א אות ס"א יעו"ש:

עד **עד) שם הגה. ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ וכו'** ואם הדליק נרות חנוכה ליל א' בביתו ואח"כ מדליק נרות בהכ"נ יחזור ויברך גם ברכת שהחיינו. ואם הדליק קודם בהכ"נ לא יחזור לומר ברכת שהחיינו בביתו אם לא דמדליק להוציא ג"כ אשתו ובני ביתו. זר"א בשו"ת או"ח סי' צ"ו. מחב"ר אות ח' שע"ת או' י"א. מ"ב או' מ"ה:

עה **עה) ואם** חל ליל א' של חנוכה בליל שבת דמברכין בו שהחיינו. וכבר הדליק בביתו וברך שהחיינו ובא להדליק בבהכ"נ וכל הקהל שהיו בבהכ"נ כדי להתפלל ערבית כבר הדליקו בביתם ובירכו שהחיינו לא יברך שהחיינו בהדלקת בהכ"נ מפני שכבר הוא וכל הקהל בירכו שהחיינו בביתם. בן א"ח פ' וישב אות י"א:

עו עו) **שם בהגה. וצריך לחזור ולהדליק בביתו.** לכאורה י״ל דאם אורח מדליק בבהכ״נ א״צ להדליק באכסניא דגופיה נפטר במה שהדליק בעצמו בבהכ״נ ובביתו מדליקין עליו. חי׳ הגהות מהגאון מהר״ר ברוך פ׳ שבסוף המגינים:

עז עז) **שם בהגה. ונוהגין להדליק בבהכ״נ בין מנחה למעריב.** שהוא תחלת הכנסת היום הבא שתפילת ערבית היא מן היום הבא. לבוש:

עח עח) **שם בהגה. ויש נוהגין להדליק בע״ש קודם מנחה.** וכ״פ רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. אמנם בד״מ אות ה׳ כתב דאין אנו נוהגין כן אלא אף בע״ש מדליקין בין מנחה למעריב. וכ״מ מדברי הלבוש וח״א שלא כתבו ויש נוהגין וכו׳ שכתוב כאן בהגה משמע דס״ל כדברי מור״ם בד״מ דאף בע״ש מדליקין בין מנחה למעריב. ומיהו אם הוא סמוך לחשיכה וטרם שיבואו מנין לבהכ״נ יתקדש היום יברך וידליק מיד דמ״מ איכא פרסומי ניסא כשבאים אח״כ לבהכ״נ וכ״ה בדרשות מהרי״ל (ה׳ חנוכה) שהדליקו טרם בואם לבהכ״נ מ״א סק״י. ח״א כלל קנ״ד או׳ י״ז. מ״ב או׳ מ״ז. ומיהו מ״ש יברך וידליק בדרשות מהרי״ל שם לא כתב שמברך וכ״כ לעיל או׳ ע״ב דאם אין עשרה אין לברך בבהכ״נ וכ״כ השע״ת או׳ ב׳ ומ״ש מ״ב בב״ה דהמדליק בברכה יש לו על מה לסמוך יעו״ש אין לסמוך ע״ז משום דק״ל סב״ל אפי׳ כנגד הרוב וכמ״ש לעיל סי׳ י״ח או׳ ז׳ יעו״ש:

עט עט) **ומשמע** דבביתו בע״ש יתפלל מנחה תחלה ואח״כ ידליק נרות מטעם דמפלג המנחה הוה לילה באפשר משא״כ אם מתפלל מנחה אח״כ הוי כתרתי דסתרי אהדדי ובהכ״נ שאני דרק פרסומי ניסא לרבים וצ״ע קצת בזה ויראה אם אפשר ליה בביתו יתפלל מנחה קודם וגם בבהכ״נ לכתחלה עושין כן. א״א או׳ יו״ד. וכ״כ הברכ״י סי׳ תרע״ט או׳ ב׳ בשם מהר״ש אבוהב בעל דב״ש בתשו׳ כ״י יש ליזהר להתפלל מנחה בע״ש של חנוכה ואח״כ להדליק נ״ח כי תפלת מנחה נגד תמיד של בין הערבים ונ״ח זכר לנס הנעשה בנרות המנורה הנדלקות אחר תמיד של בין הערבים עכ״ל והב״ד השע״ת שם. מל״ח סי׳ כ״ז או׳ מ״ה. וכ״כ בן א״ח פ׳ וישב או׳ ך׳ ומיהו עיין בקשל״ה ה׳ חנוכה שכתב דאין להתפלל בביתו ולבטל תפלת צבור בשביל זה אלא אם לא אפשר ידליק קודם תפלת מנחה יעו״ש:

פ פ) **שם בהגה. ואם רוצים למהר להתפלל וכו׳** ודוקא באופן זה אבל בלא״ה יותר טוב שיגמור בעצמו המצוה שהתחיל בה. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ מ״ח:

פא פא) **שם בהגה. יוכל השמש וכו׳** דהברכה די על נר אחד שהוא עיקר מן הדין והשאר אינן אלא להידור מצוה כמ״ש לעיל או׳ ו׳ יעו״ש:

פב פב) **שם בהגה. יוכל השמש וכו׳** אבל בביתו צריך הוא להדליק כולם. לבוש. אבל רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה כתב שגם בביתו רשאי לעשות כן וכן נראה לי. מ״א ס״ק י״א. והמו״ק כתב דבעל נפש יחוש לעצמו דהוא רוצה להיות מהמהדרין ואינו בדין דעול מצוה יהיה עליו כמשאוי יעו״ש. מחב״ר או׳ י״ב. שע״ת או׳ י״ג. בן א״ח פ׳ וישב או׳ י״ח:

פג פג) **טוב** ליתן לאחד מבניו הקטנים להדליק בידם נר הנוסף כדי לחנכם במצות שגם בזה הנר הנוסף יש קצת מצוה אבל לא יתן להם להדליק מנרות של חיוב. בן א״ח שם. ומ״ש ליתן הנר הנוסף. הוא הנר הנוסף שכתוב בש״ע סי׳ תרע״ג סעי׳ א׳ דנוהגין להדליק נר נוסף וכו׳ יעו״ש:

פד פד) **[סעיף ח׳] חצר שיש לה שני פתחים וכו׳** וה״ה בית. כלבו. מ״ב או׳ ן׳:

פה פה) **שם. משני רוחות.** אחד בצפון ואחד במזרח. רש״י שבת כ״ג ע״א. ור״ל וכ״ש אחד במזרח ואחד במערב ואם היו הפתחים אחד במזרח ואחד בדרום והעוברים בדרום רואים את הנר שבמזרח נראה בעיני שדיו בנר אחד. ריא״ז הב״ד בשה״ג על הרי״ף פ׳ במה מדליקין. כנה״ג בהגה״ט.

פו פו) **שם. מפני החשד.** שיאמרו מדלא אדליק בהא באחרת נמי לא אדליק אבל כשהם מרוח א׳ חזו ליה ולא חיישינן לחשד דעלמא שיסברו שהבית חלוק מתוכו ויאמרו שהם שני בתים דאנשים נכרים אין מצויים ברחובות בלילה. מ״א ס״ק י״ב:

פז פז) **שם. מפני החשד.** ולא דמי לבהכ״נ דלעיל סי׳ ץ׳ סעי׳ ח׳ דהתם מפורסם וידוע שיש לבהכ״נ שני פתחים דהכל בקיאים בבהכ״נ וכ״כ הלבוש. עו״ש או׳ ג׳ ועוד עיין ט״ז ומ״א מ״ש בזה:

פח חפ) **שם הגה. והם בבית אחד.** והוא ע״פ מ״ש לעיל או׳ פ״ד בשם הכלבו דה״ה בית ולזה כתב והם בבית אחד ר״ל שני הפתחים בבית אחד:

פט טפ) **שם הגה. והם בבית אחד.** אבל אם הם בב׳ בתים אעפ״י שהם של אדם אחד צריך להדליק בשתיהם ד״מ או׳ ח׳ בשם הכלבו. אבל מלשון רש״י משמע דדוקא כשהן של ב׳ בני אדם צריך להדליק בשניהם אבל של אדם אחד א״צ. מ״א ס״ק י״ג אמנם בביאורי הגר״א כתב לדקדק מדברי רש״י כדברי הכלבו וכתב ודלא כמ״א:

צ צ) **שם בהגה. ואם מדליק בב׳ פתחים אינו מברך רק באחד וכו׳** מי שיש לו חצר של ב׳ פתחים שמברך באחת ויום אחד שהיה טרוד ציוה שידליקו וכן עשו והדליקו בפתח א׳ ועד שלא הדליקו בשני בא יכול לברך כשידליק בפתח השני. שו״ת מכתם לדוד חא״ח סי׳ כ״ג. ברכ״י או׳ י״א שע״ת או׳ י״ד:

צא צא) **ראובן** ושמעון הדרים יחד בחצר א׳ ובתיהם פתוחים לחצר זה אצל זה ואין ביניהם רק עובי הכותל ולאחד מהם אין לו מזוזה דחייב להניח נר חנוכה בימין ושניהם איובים להניח הנרות בכותל המספיק אם אין הכותל רחב לזה מלזה יניחו הנר חנוכה זה ע״ג זה אך כיון דעכשיו מדליקין בפנים אם ירצו להדליק בחוץ יכולין להשתתף בפריטי דהו״ל כשני פתחים מרוח אחת. שו״ת שדה הארץ ח״ג סי׳ מ׳ עיקרי הד״ט סי׳ ל״ה או׳ יו״ד. פ״ת:

צב צב) **שם בהגה. מיהו בזה״ז שכולם מדליקין בפנים ממש וכו׳** היינו שבזמן הטור היו מדליקין אצל פתח הבית מבפנים והיו עושין עכ״פ היכר לעוברים ע״כ יש חשד כל שאין היכר כראוי לעוברים משא״כ עכשיו שמדליקין ממש בפנים ולא איכפת לן כלל לעשות היכר לבני רה״ר ע״כ לא איכפת לן בחשדא דידהו. ט״ז סק״י ומ״א ס״ק י״ד ומחה״ש. מ״ב או׳ נ״ד:

צג צג) **שם בהגה. אין מדליקין אלא פעם אחת בפנים** כן עיקר וכ״כ הרשב״א בתשו׳ סי׳ תקמ״א ותקמ״ב ורש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. פר״ח:

סימן תרעב

א א) **[סעיף א׳] אין מדליקין וכו׳** אלא עם סוף שקיעתה. שאז העם עוברים ושבים ורואים וגם הנרות מאירים ואיכא פרסומי ניסא משא״כ ביום דשירגא בטיהרא מאי אהני. לבוש:

ב ב) **שם. אלא עם סוף שקיעתה.** הייני צאת הכוכבים כמ״ש סי׳ תקס״ב. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ מ״א סק״א. א״ר או א׳ מאמ״ר או׳ א׳ ח״א כלל קנ״ד או׳ י״ח. דה״ח אות ב׳ בן א״ח פ׳ וישב אות ז׳ ומשמע ביה״ש אין להדליק ואין ספק דרבנן לקולא. א״א אות א׳ תו׳ חיים על ח״א שם אות כ״ד. ואם הוא מסופק אם כבר הוא צה״כ ידליק ומוטב למהר קצת מלאחר. ח״א שם:

ג ג) **מצות** הדלקתו משתשקע החמה ואם הדליקו ביום אין ניאותין ממנו ואין מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. מ״ס פרק ך׳ מ״א שם:

ד ד) **ומיד** כשהתחיל זמנה אין לו לא לאכול ולא ללמוד עד שידליק ואם התחיל פוסק. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. ב״ח. כנה״ג בהגה״ט. עו״ש. מ״א סק״ה. פר״ח. א״ר או׳ א׳ ח״א שם או׳ ך׳ בן א״ח שם. מ״ב אות ט׳ והמחה״ש סק״ה כתב דחצי שעה קודם אסור לאכול כמ״ש סי׳ רל״ב יעו״ש וכ״כ דה״ח אות א׳ מ״ב בשה״צ אות י״ד:

ה ה) **יש** להדליק תיכף כשיוצא מבהכ״נ כדי שלא יאחר יותר מדאי. שה״ג אשר סביב המרדכי בפ׳ במה מדליקין בשם רבינו אבן. ונראה שהיה מנהגם להדליק אחר תפלת ערבית וכן היה מנהג מורי אבי ז״ל אבל אני נוהג להדליק משתשקע החמה קודם תפלת ערבית. כנה״ג בהגה״ט אמנם בשכנה״ג הגה״ט או׳ א׳ כתב בימי בחרותי הייתי נוהג להדליק אחר תפלת ערבית ואח״כ נהגתי להדליק קודם תפלת ערבית וכשראיתי דברים אלו (ר״ל דברי הפו׳ שזכר שם) חזרתי למנהגי להדליק אחר תפלת ערבית עכ״ל והב״ד שבו״י ח״ב סי׳ מ׳ וכתב וכן נראה עיקר לדינא דודאי תדיר ושאינו תדיר תדיר קידם יעו״ש. והמחב״ר או׳ ג׳ כתב ואחר ראית כל דברי הרבנים הנז׳ ויתר אחרונים נראה דהמדליק קודם שילך להתפלל ערבית לא הפסיד דיש לחוש דעד שיתפלל יעבור זמן הדלקה שהוא חצי שעה מדינא דגמ׳ עכ״ל והב״ד השע״ת או׳ ב׳ וע״כ נראה דהכל לפי הענין דאם יש חשש שיעבור זמנה אם יתפלל קודם ידליק קודם תפלת ערבית ואם לאו יתפלל קידם משום דתדיר קודם ובפרט בזה״ז שמדליקים בפנים ואין היכר לבני רה״ר כמ״ש בסי׳ הקודם וא״כ אפי׳ נתעכב איזה זמן מועט נראה דאין קפידה כ״כ ודוק:

ו ו) **ומ״מ** צריך לתקן הנרות ולתת בהם שמן ופתילה ולהניחם במקום מושבם מקודם תפלת ערבית כדי שאחר תפלה ימצא הכל מתוקן ולא יצטרך להתעכב:

ז ז) **שם. לא מאחרין ולא מקדימין.** ודוקא לכתחלה אבל אם הדליק מפלג המנחה האחרון ואילך יצא בדיעבד וכן הש״צ מדליק בבהכ״נ בעוד היום גדול דכיון דא״א כדיעבד דמי וכן בע״ש לכל אדם. ב״ח. שכגה״ג בהגה״ט אות א׳:

ח ח) **שם. ויש מי שאומר שאם הוא ערוד וכו׳** היינו שלא יהיה לו פנאי אח״כ להדליק:

ט ט) **שם. יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה.** דהיינו שעה ורביע קודם צה"כ וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות. ח"א כלל קנ"ד או' י"ח. מ"ב או' ג' ועיין לעיל סי' רל"ג סעי' א' ובדברינו לשם או' ז' ואו' ח':

י י) **שם. יכול להקדים וכו'** ויברך ג"כ וכדלקמן סי' תרע"ט בהגה. פר"ח. מ"ב שם. מיהו ממ"ש לעיל או' ג' נראה דהמדליק נר חנוכה קודם שקיעת החמה לא יברך על הדלקתן וכתב בס' תפלה לדוד דכן דעתו נוטה. סידור בי"ע אות א':

יא יא) **שם. מפלג המנחה ולמעלה.** ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולהדליקה אחר פלג המנחה וכן בע"ש גם כן ידליק אחר פלג המנחה וצריך שיתן שמן כשיעור שידליק אחר צה"כ חצי שעה וכמ"ש כאן בש"ע. א"א אות א' ועיין באות שאח"ז:

יב יב) **והנה** בע"ש אם לא נתן רק שיעור חצי שעה מצומצם ולא ידליק בלילה חצי שעה י"ל דיצא הא אם כבתה ע"ש קודם הלילה אין זקוק משא"כ בחול כה"ג. ומיהו כיון דהדלקה מצוה א"כ ודאי מפלג המנחה בשעת הדחק הוי זמנה א"כ י"ל דיעבד כשנתן שיעור שמן חצי שעה לבד די ואין חוזר ומברך עכ"פ וצ"ע. א"א שם. ומיהו בח"א שם כתב דאם אינה דולקת בלילה לא קיים המצוה וצריך לחזור להדליק ולברך עכ"ל נמצא דבדבר זה איכא פלוגתא אם לא נתן שמן עד כדי שידליק בלילה חצי שעה וע"כ אם לא נתן שמן בכדי שידליק מאחר פלג המנחה עד חצי שעה מהלילה צריך לכבותה וליתן שמן כשיעור ולחזור ולהדליקה אבל לענין ברכה אינו מברך כיון דאיכא פלוגתא וסב"ל ועיד כיון די"א דאינו מברך כלל אם מדליק קודם שקיעת החמה ואפי' נתן שמן כשיעור מתחלה כמ"ש לעיל או' יו"ד יעו"ש. ועוד עיין לקמן סי' תרע"ט:

יג יג) **שם. ובלבד שיתן בה שמן וכו'** מסתברא ודאי שיהיה בו כל שיעור שמן זה קודם שידליקנה וכדלקמן סי' תרע"ה סעי' ב' פר"ח:

יד יד) **שם. עד שתכלה רגל מן השוק.** והוא כמו חצי שעה מן הלילה. טור. לבוש. וכ"כ בסעי' שאח"ז:

טו טו) **[סעיף ב'] הילכך צריך ליתן בה שמן וכו'** משמע דאם הדליקו זמן מה אחר שקיעת החמה א"צ ליתן שמן כ"כ רק עד שתכלה רגל מן השוק. מ"א סק"ב. וכ"כ הפר"ח אלא שכתב דזהו לדין התלמוד שההיכר הוא לעוברים ושבים אבל האידנא לעולם בעינן שיעור הידוע. ומיהו בב"ח מבואר שיש פו' מקילין בזה"ז גם בשיעור השמן וה"ה מור"ם ז"ל בד"מ בשם קובץ אבל מ"מ נראה שמסיק שם דאין להקל בזה כלל והכי מוכח מסתמיות דבריו כאן ולקמן סי' תרע"ה. מאמ"ר אות ג' וכן הא"א אות ב' הביא דברי הפר"ח הנז' וכתב וכן המנהג. וכ"פ ח"א כלל קנ"ד או' כ"א וכתב דאפי' בדיעבד לא יצא ויחזור וידליק בלא ברכה עכ"ל ור"ל דצריך לכבותה ויתן שמן כשיעור ויחזור וידליק בלא ברכה משום דהדלקה עושה מצוה וכמ"ש לקמן סי' תרע"ה סעי' ב' יעו"ש. ואף אם מדליק אחר שתכלה רגל מן השוק נמי יתן כשיעור חצי שעה. א"א אות מ"ב אות ה':

טז טז) **שם. הילכך צריך ליתן בה שמן וכו'** השה"ג כתב שיעור השמן שמינית ביצה וכ"כ הכלבו יעו"ש והרא"ם כתב דלא נתנו שיעור לשמן דבפתילה גסה צריך יותר מדקה אבל במנורה נתנו שיעור משום דבפתילות המנורה לא היו יכולות להיות רק כשיעור פיות הנרות יעו"ש. ער"ה או' א' וכ"כ המ"א סק"ג על דברי השה"ג הנז' דהכל לפי עובי הפתילה. וכ"כ האחרונים:

יז טוב) **שם. כזה השיעור.** ומי שאין לו שמן כשיעור חצי שעה ידליק בלא ברכה. א"א או' ו' מ"ב בב"ה. והיינו כשאין לו שיעור לנר אחד אבל אם יש לו שיעור לנר אחד מברך דמעיקר הדין נר א' איש וביתו כמ"ש לעיל סי' תרע"א או' ו':

יח חי) **שם. כזה השיעור.** אבל אין מצוה בנרות ארוכות דהא לאחר שדלקו כשיעור הזה מותר להשתמש בהם אבל בנרות שעוה כשהם ארוכים הם נאים יותר. מ"א סק"ג. וכ"כ ח"א כלל קנ"ד אות כ"א. מ"ב אות ו' ומ"מ אין לעשיתם גדולות יותר מדאי. שה"ג שסביב המרדכי. מ"ב שם. מיהו הא"ר אות ו' כתב על דברי מ"א הנז' לפי מאי דק"ל דאסור להשתמש בהם כ"ז שדולקים (כמ"ש לקמן אות כ"א) אפשר שמצוה אפילו בנר של שמן הרבה. ועיין לקמן סימן תרע"ג אות טו"ב:

יט יט) **מי** שלא הדליק בליל ג' אלא שתי נרות או בליל רביעי אלא ג' זה היה מעשה בלוני"ל והחמירו שידליק מה שחסר להדליק וא"צ לברך פעם אחרת כי הברכה שעשה בתחלה על חיוב כל הנרות עשאה. ב"י בשם או"ח. לבוש. ומשמע דאם אין דעתו לכך אלא סבר שלא יהיה לו יותר ואח"כ נזדמן לו חוזר ומברך. א"ר או' ז' מיהו דעת הא"א אות ג' דאין לחזור לברך כיון דמדינא אין מצוה רק נר אחד והשאר משום הידור יעו"ש וכ"מ ממ"ש לעיל סימן תרע"א אות י"א:

כ ך) **מי** שהיה עומד בליל ז' והיה לו להדליק ז' וכסבור שהוא ליל ו' והדליק ו' ואח"כ נודע לו שהיה ליל ז' וצריך להדליק נר אחר כיון דמצות חנוכה נר לאיש וביתו ואינך דמדליק הוו משום הידור לא בעי לברוכי. פר"ח בסוף הסי' והער"ה אות ז' חולק וס"ל דיש לברך יעו"ש ומיהו כבר כתבנו באו'

הקודם דאיכא פלוגתא בזה ואם כן כיון דק״ל סב״ל אין לברך:

כא **כא) שם. ואם נתן בה יותר יכול לכבותה וכו׳** וכן יכול להשתמש לאורה וכו׳ דלא הוקצה למצוה אלא כדי שיעור הצריך בלבד. ב״י סי׳ תרע״ז. והיינו כשנתן השמן בסתם. ורש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה כתב דיכול לכבותה אבל בלא כיבוי אין להקל להשתמש לאורה מפני הרואים. והב״ח כתב דאין להקל לא לכבותה ולא להשתמש לאורה וכ״כ בשם צל״ד דיש מדקדקים שלא לכבותה ולא להשתמש לאורה הואיל ושם השמן למצוה יעו״ש. והב״ד מ״א סק״ד. וכן הסכים הפר״ח סי׳ תרע״ז להחמיר כדברי הב״ח יעו״ש וכן הסכים השו״ג או׳ ט׳ והא״ר אות ב׳ כתב דטוב שיתנה בפי׳ שאין מקצה השמן אלא כשיעור מצוה ואז מותר לכבות להנות אחר חצי שעה אבל כשעדיין דולק יש לחוש לדברי רש״ל מפני שהרואה סבור שמותר להשתמש לאורו עכ״ל ועי״ש מ״ש להשיב על דברי הט״ז שכתב להתיר אפי׳ בשלא התנה יעו״ש. ועיין עוד לקמן סי׳ תרע״ז או׳ כ״ו:

כב **כב) כתב** בליקוטי מהרי״ו סי׳ ל״ג דאין לטלטל נרות חנוכה עד שדלקו כבר חצי שעה והא״ר שם כתב דלפי מ״ש דיש לחוש לדברי רש״ל הנז׳ אין לטלטלם כלל כל זמן שהם דלוקים יעו״ש. וכ״כ דה״ח או׳ ד׳:

כג **כג) שם הגה. י״א שבזה״ז שמדליקין בפנים וכו׳** ואין היכר אלא לבני הבית. טור:

כד **כד) שם בהגה. א״צ ליזהר להדליק וכו׳** וידליק כשהוא לילה ובני ביתו מקובצים יחד. מ״צ. מ״א סק״ה. ח״א כלל קנ״ד או׳ ך׳ מ״ב או׳ ט׳. ועיין לעיל או׳ ד׳.

כה **כה) שם בהגה. (ד״ע וטור בשם התו׳)** מה שנרשם כאן ד״ע הוא ט״ס וצ״ל אח״כ אחר מ״ש ומ״מ טוב ליזהר גם בזה״ז. וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳:

כו **כו) שם. מדליק והולך כל הלילה.** ומשמע מסתמיות דברי הש״ע דמברך ג״כ. וכ״כ מ״א סק״ו והחמ״מ או׳ ג׳ אכן מ״ש שם המ״א דבב״י כתוב דהוי ספיקא דדינא וכו׳ כתב עליו החמ״מ שם דלא דק דהב״י כתב כן ע״פ דברי התו׳ אבל דעת שאר הפו׳ דבזה״ז דמדליקין בפנים אין לחוש מתי ידליק כיון דליכא היכרא אלא לבני הבית ולכן סתם הש״ע וכתב שמדליק והולך כל הלילה והיינו בברכה יעו״ש. מיהו רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה כתב דלא ידליק רק עד חצות. אבל הפר״ח כתב להשיג על דברי רש״ל הנז׳ וכתב דהעיקר כפסק הש״ע ולענין ברכה שקיל וטרי ומסיק דלדידן שההיכר הוא לבני הבית ליכא קפידא ויש לו להדליק בברכה עד שיעלה עמוד השחר יעו״ש. וכ״כ המחב״ר או׳ ב׳ להוכיח מדברי המאירי דאי לא אדליק מדליק כל הלילה בברכה וכדברי הפר״ח יעו״ש. ובהגמ״י כתב יש להדליק כ״ז שבני הבית נעורים אפי׳ עד עמוד השחר. והב״ד המ״א שם וכתב וכן נראה להורות אבל אם ישנים אין לברך עליהם עכ״ל והחמ״מ שם כתב דאם לא הדליק עד שישנו כולם יקיץ ב׳ או ג׳ מהם וידליק ואם א״א להקיצם מ״מ ידליק ויברך דלא כמ״א יעו״ש. אבל הא״ר אות ג׳ כתב כדברי מ״א דאם ישנים ידליק בלא ברכה. וכ״פ ח״א כלל קנ״ד אות י״ט. דה״ח אות ב׳ בן א״ח פ׳ וישב אות ז׳ מ״ב אות י״א. וכתב בן א״ח שם דדי בב׳ נעורים:

כז **כז) שם הגה. ובלילות האחרות ידליק וכו׳** ולא דמי לעומר דאיכא למ״ד דאם לא ספר יום א׳ שוב לא יברך דהתם משום דכתיב תמימות תהיינה אבל הכא כל חדא מצוה באנפיה נפשה היא. ב״י. לבוש. ביאורי הגר״א. ועיין לעיל סי׳ תפ״ט או׳ פ״ח:

כח **כח) שם. בהגה. ידליק כמו שאר בני אדם וכו׳** ר״ל דאם שכח ליל שני ידליק בליל ג׳ שלשה ולא אמרינן שידליק ב׳ בשביל ליל שעבר וג׳ בשביל זה. ועיין כנה״ג בהגה״ט:

כט **כט) וכתב** הרו״ח מעשה באחד שלא הדליק לילה אחד ופסק לו כדברי מרן ומור״ם ז״ל וכשראה שהוא מצטער אמר לו יש תיקון שיוסיף בשמן כשיעור שתי הלילות יעו״ש:

סימן תרעג

א **א) [סעיף א׳] כל השמנים והפתילות כשרות וכו׳** היינו כי יש שמנים שאין נמשכים אחר הפתילה וכן יש פתילות שאין האור נתלה בהם יפה ובשבת אסור להדליק בהם שמא יטה כמ״ש לעיל סי׳ רס״ד וקמ״ל דלנר חנוכה כשרים. והטעם כתב הטור דלא חיישינן שמא תכבה ויחזור וידליקנה שאף בחול אם כבתה קודם שעבר זמנה א״צ לחזור ולהדליקה ולא חיישינן נמי שמא יטה מפני שאין אורן יפה שהרי אסור להשתמש לאורה:

ב **ב) שם. כשרים לנר חנוכה.** מיהו הנר שמדליק בו הנרות הנקרא שמש דמותר להשתמש לאורו אסור לעשותו משמנים ופתילות האסורים בשבת. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ ד׳ והיינו לנוהגין להניח נר שמש שמדליקין בו לנר נוסף כמ״ש לקמן בהגה אבל לנוהגין להניח לנר נוסף

נר אחר ולא השמש שמדליקין בו אותו נר אחר אסור לעשותו משמנים ופתילות האסורים בשבת. וכ״כ שכנה״ג שם. וה״ד בשבת דחיישינן שמא יטה כיון שמותר להשתמש לאורו אבל בחול גם נר הנוסף מותר לעשותו משמנים ופתילות האסורים בשבת כיין שלא יש איסור בהטייה. וכ״כ הדג״מ ומחה״ש בפי׳ דברי מ״א סק״א. וכ״כ מ״ב אות ג׳ מיהו מדברי הלב״ש משמע דגם בחול יש ליזהר בנר נוסף שלא לעשותו משמנים ופתילות האסורים בשבת יעו״ש:

ג **ג) שם. כשרים לנר חנוכה.** ומ״מ מצוה מן המובחר ליקח פתילה מצמר גפן או חוטי פשתן. ח״א כלל קנ״ד או׳ ח׳ קיצור ש״ע סי׳ קל״ט או׳ ד׳ מ״ב או׳ ב׳:

ד **ד) שם. כשרים לנר חנוכה.** אפי׳ לכתחלה משום דכבתה אין זקוק לה ואפשר דלא כביא אבל בשיעור השמן קפדינן לכתחלה דאי ליכא שיעורא ודאי כביא. הרא״ם יעו״ש. ער״ה או׳ א׳ ומיהו עיין לעיל סי׳ תרע״ב או׳ ט״ו שכתבנו די״א דאפי׳ בדיעבד לא יצא אם לא הניח שמן כשיעור יעו״ש:

ה **ה) מי** שגזל שמן מגוי אם א״א באחר שרי להדליק בו נ״ח אבל לא יברך. נה״ש או׳ א׳ יעוש״ב. ועיין לעיל סי׳ רס״ד או׳ כ״ה:

ו **ו) חמאה** שבשלה בקדרה של בשר בן יומא ונאסרה עבור שלא היה ששים אסור להדליק בה נר חנוכה. שע״א סי׳ ל״ח. י״א בהגה״ט. ברכ״י או׳ א׳ ובספרו מחב״ר ביו״ד סי׳ פ״ז או׳ ט״ז ואו׳ טו״ב. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ה או׳ י״ז מל״ח. סי׳ כ״ז או׳ נ״ו. ומ״ש באה״ט סק״א בשם השע״א דמותר כבר השיג עליו השע״ת או׳ א׳ ועי״ש מה שהאריך עוד בענין זה יעו״ש. ועוד עיין לעיל סי׳ רס״ד או׳ כ״ב:

ז **ז) ומי** שאין לו חולין להדליק נר חנוכה מדליק שמן שריפה (שמן תרומה שנטמאת) שלא ברשות כהן. הרמב״ם פי״א דתרומות ה׳ י״ח. ועיין שבת כ״ג ע״ב ומה שהאריך בענין זה השד״ח מע׳ חנוכה או׳ ג׳ יעו״ש:

ח **ח) להדליק** בעטרן י״ל בחנוכה מותר וצרי י״ל דאסור בשבת חנוכה שמא יסתפק ממנו ובחול י״ל דשרי ולא חיישינן שיסתפק וימעט משיעור חצי שעה וכ״ש אם נותן הרבה יותר משיעור. מש״ז או׳ ב׳ ומיהו עיין לעיל סי׳ רס״ד או׳ ך׳ שיש עוד טעם אחר בצרי מפני שהוא עף ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית ולפי טעם זה אפי׳ בחול אסור יעו״ש:

ט **ט) נרות** העשוין מחלב בתערובת חלב חזיר אין נכון לעשות כן אבל מן הסתם באינו יודע אין לחוש לכך דיש לתלות שהוא מן הרוב וכיון שהוא אינו יודע לא מקרי מאוס. תשו׳ ש״ח סי׳ ר״ח. פת״ע או׳ א׳ ועיין בשד״ח שם או׳ י״ד מה שהאריך בענין זה יעו״ש:

י **י) נרות** שעוה שנותנם כותי לע״ז וכבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל אסור להדליקם לנר חנוכה כמ״ש לעיל סי׳ קנ״ד סעי׳ י״א ובדברינו לשם או׳ ף׳ וה״ה שאסור לעשות נר של מצוה משעוה הנוטף מנרות בבית העכו״ם כמ״ש בדברינו לשם או׳ ע״ט יעו״ש וכן שמן שנפל בו עכבר אפי׳ יש ששים אסור להדליקו לנר חנוכה אם הוא מאוס לדידיה כמ״ש בדברינו לשם או׳ פ״ט ואו׳ ץ׳ יעו״ש:

יא **יא) ואם** הניח השמן תחת המטה לא ידליקו בו נר חנוכה ולא נר שבת משום דכל מידי דאכילה שורה עליו רוח רעה תחת המטה וכיון דנמאס לאכילה נמאס למציה משום הקריבהו נא לפחתיך אבל אם השמן הוא מר דאינו בר אכילה אינה שורה עליו רוח רעה ושרי. בן א״ח פ׳ וישב או׳ י״ב. ועיין יו״ד סי׳ קט״ז סעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

יב **יב) שם הגה. ומיהו שמן זית מציה מן המובחר.** שבו נעשה הנס. לבוש. פר״ח. ועוד שבו היו מדליקין את המנורה:

יג **יג) שם הגה. ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר.** וה״ה לנר בהכ״נ שמן זית מצוה מן המובחר כמ״ש בתשו׳ בסה״ק באר מים חיים יעו״ש:

יד **יד) שם הגה. ומיהו שמן זית מצוה וכו׳** ובמקום שהשמן זית ביוקר ושאר השמנים בזול ידליק בליל א׳ ובכל הלילות הנרות הנוספים בשמן זית ושאר הנרות בשאר השמנים. שבו״י ח״ב סי׳ ל״א. י״א בהגב״י. ולא דמי למ״ש לקמן או׳ כ״א דהכא גם שאר הנרות הם של שמן ולא יש הפרש כ״כ יעו״ש:

טו **טו) מי** שהיה מדביק נרות של שעוה בכותל כדי להדליקן למצות נ״ח ובעוד שהוא עסוק בכך הביאו לו שמן זית ידליק בנרות שעוה אף שמצוה מן המובחר הוא שמן זית שבו״י ח״א סי׳ ל״ז וח״ב סי׳ ל׳. וכן הסכים בתשו׳ יד אליהו סי׳ ע״ב. אמנם בתשו׳ ח״צ סי׳ מ״ה חלק על דברי השבו״י הנז׳ וסיים דהדבר ברור דבין באתרוג בין בנרות חניכה ובכל מצות שבעולם מברך על היפה והמהודר ויוצא בו י״ח אף שבא באחרונה יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ שכן העלה שער יוסף סי׳ ח׳ יעו״ש. מיהו אם כבר התחיל לברך גומר ואין להניח וליקח האחר המשובח כ״כ השע״ת או׳ א׳ וכ״כ לעיל סי׳ תרמ״ח או׳ ח׳ יעו״ש. ומשמע שעוה ושאר שמנים והדביק שעוה מדליק בשעוה. א״א ססי׳ תרע״ו:

טז טז) שם בהגה. ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורם זך ונקי. ושמן שומשמין אם הוא זך ונקי הוא יותר משובח משאר שמנים כמ״ש במס׳ שבת דף כ״ג ע״א אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי אמר האי משיך נהורי טפי יעו״ש:

יז טוב) שם בהגה להדליק בנרות של שעוה וכו׳ והמדליק בנרות שעוה צריך לעשותן ארוכות. ברכ״י או׳ ד׳ בשם או״ח. ועיין לעיל סי׳ תרע״ב או׳ ח״י:

יח חי) שם בהגה. ונוהגין במדינות אלו להדליק בנרות של שעוה וכו׳ והעט״ז כתב בשם מהר״ל מפראג לאסור בשל שעוה דהוי אבוקה ואין נוהגין כן. מחה״ש סק״א וכ״כ הברכ״י שם דמאן דאסר נרות שעוה לא חש לקמחיה וכבר מחי לה אמוחה בס׳ א״ר עכ״ל ועיין לעיל סי׳ רס״ד או׳ ל״ו:

יט יט) ואם מותר להדליק בכח האש הנקרא חשמל שמדליקין בבתים ובחנויות ע״י מכונות ונראה דיש לאסור משום דלא הוי זכר לנס דהנס היה ע״י הדלקת שמן ופתילה ובזה לא יש כ״א אור בלא תפיסת ממשות. ועוד דהמנורה היתה נדלקת הפתילה ע״י אדם וזו ע״י מכונה. ועוד כיון דהעששית שיש בה כח האור היא מלאה אור הוי כמדורה שאין עולה אפי׳ לנר אחד כמ״ש לעיל סי׳ תרע״א סעי׳ ד׳ יעו״ש.

כ ך) שם בהגה. בנרות של שעוה וכו׳ ומצוה לקנות שעוה מן הצדקה ממה שנטף מנרות בהכ״נ מאחר דאתעביד בהו חדא מצוה. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. מט״מ סי׳ תתק״ן. כנה״ג בהגב״י סי׳ תרע״ב ובשכנה״ג בהגה״ט סי׳ זה או׳ א׳ מ״א סק״א. א״ר או׳ ב׳:

כא כא) אין להדליק נר חנוכה קצתם משעוה וקצתם משמן זית או שאר שמנים לפי שיאמרו שקצתם אינם מהמהדרים דדי בנר אחד ואינם מן המהדרין דמהדרין כי יאמרו ב׳ אנשים הדליקום זה משעוה וזה משמן. תשו׳ שע״א סי׳ ט״ל. א״ר או׳ ב׳ י״א בהגב״י. ומשמע דיכול להדליק לילה א׳ בשעוה ולילה א׳ משמן. א״ר שם. אמנם הברכ״י או׳ ב׳ כתב לפקפק בדברי השע״א הנז׳ וע״כ כתב דיש להקל יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ א׳ וכ״כ המט״י בקו׳ שבט יהודה דף ל״ה ע״ד יעו״ש. והב״ד השד״ח מע׳ חנוכה או׳ ה׳ ומ״מ אם אפשר יש ליזהר משום נוי מצוה וכמ״ש לקמן או׳ כ״ג:

כב כב) אם יש לו שמן זית לנר אחד ושאר שעוה יראה דטוב לעשות כן כי עיקר נר אחד. א״א ססי׳ תרע״ו. ונראה דאם אפשר יש להדליק נר א׳ משמן זית והשאר משאר שמנים כדי שיהיו הנרות שוים והוא משום נוי מצוה וכמ״ש באו׳ הקודם:

כג כג) ולכן טוב שגם גוף הנרות יהיו שוים בגודלן ומראיהם ומינם משום הידור מצוה וטוב שזה נר הנוסף שקורין שמש יעשהו משונה מנרות חנוכה כדי שיהא ניכר שאין זה בכלל נרות חנוכה וכן אני נוהג. בן א״ח פ׳ וישב או׳ י״ג. מיהו בענין הנר הנוסף יש שמניחין אותו למעלה משאר הנרות או מן הצד ורחוק קצת משום היכר כמ״ש לקמן ואפי׳ אינו משונה משאר נרות כי זהו ההיכר:

כד כד) שם. ואפי׳ בליל שבת וכו׳ ר״ל דס״ד דניחוש בזה כמו בעלמא בנר של שבת שמא לא תדלק יפה ויטה הנר להביא השמן לפי הפתילה קמ״ל דכאן אין לחוש לזה דהא אסור להשתמש לאורה א״כ לא איכפת ליה במה שלא תדלק יפה. מ״ב או׳ ה׳ ועיין לעיל או׳ א׳:

כה כה) שם הגה. אם אינו נותן בנר רק כדי שיעור מצותו דאל״כ יש חשש שמא יטה אותו נ״ח כדי להשתמש בו אחר השיעור של הדלקה שאז מותר ליהנות ממנו כמ״ש לעיל סי׳ תרע״ב סי׳ ב׳ ט״ז סק״ב. מאמ״ר או׳ ב׳ ומיהו לדעת האוסרים להשתמש בנ״ח אפי׳ אחר שיעור הדלקה כמ״ש בדברינו לשם או׳ כ״א א״צ לדקדק להניח שמן רק כשיעור דכיון דאסיר להשתמש לאורה ליכא חששא לשמא יטה. וכ״כ הפר״ח להתיר. וכ״כ א״ר או׳ ה׳ מש״ז או׳ ב׳:

כו כו) שם. לפו שאסור להשתמש בנר חנוכה וכו׳ ולאו דוקא אותו נר שמדליקין בה בראשונה שבאה למצות נ״ח אלא אפי׳ אותם שמוסיפין המהדרין בכל לילה אסור להשתמש לאורה. גן המלך סי׳ מ״ב. י״א בהגה״ט. וכ״כ בתשו׳ חת״ס סי׳ קל״ג. מ״ב או׳ ז׳:

כז כז) שם. לפי שאסור להשתמש וכו׳ כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה. רש״י שבת כ״א ע״ב. והר״ן כתב דכיון שע״י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל. והב״ד ב״י והלבוש. מ״ב או׳ ח׳:

כח כח) שם. בין בשבת. היינו דאפי׳ לאכול אצלן דהוא סעודת מצוה ג״כ, אסור. מ״ב או׳ ט׳ וכ״מ לקמן סי׳ תרע״ח:

כט כט) שם. ואפי׳ לבדוק מעות וכו׳ שהוא תשמיש עראי ג״כ אסור. טור ולבוש. וכתב ב״י דמשמע מדברי הרא״ש דאם א״צ להיות ידיו סמוכות לנר שרי. וכ״נ דעת רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. אבל דעת הב״ח להחמיר בכל גוונא. וכ״ה דעת הט״ז סק״ג לאסור בכל גווגא ואפי׳ אין ודיו סמוכות לנר יעו״ש. וכ״נ דעת המ״א סק״ב. וכ״פ א״ר או׳ ז׳:

ל ל) שם. או למנותן לאורה אסור. שלא יהיו מצות בזויות עליו. שבת כ״ב ע״א. ודוקא בזה שהוא עכ״פ תשמיש עראי אבל מותר לילך לאורן לפי תומו כדי שלא יכשל שאינו מחוייב להעצים עיניו דלא מקרי תשמיש וכן כל כיוצא שא״צ אור הנר. פר״ח בשם מהריק״ש. וכ״כ בשו״ת פני אריה סי׳ מ״ז

שלא אסרו אלא להשתמש אבל כל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנ״ח דולקים יעו״ש והב״ד השע״ת או׳ ג׳ יעו״ש. וכ״כ מ״ב או׳ י״א:

לא לא) שם. אפי׳ תשמיש של קדושה וכו׳ וכן נרות בהכ״נ אין משתמשין לאורה אף תשמיש קדושה כמו בבית. א״א סי׳ תרע״ה או׳ ב׳ דהיינו אם ירצה להתפלל מעריב אצלם כ״ז שלא דלקו חצי שעה אסור. מ״ב או׳ י״ג ולפי מ״ש לעיל סי׳ תרע״ב או׳ כ״א כ״ז שהם דולקות אסור יעו״ש:

לב לב) שם. ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה. עיין ט״ז סק״ד מה שהאריך בזה וסיים דלדיעה זו דיש מי שמתיר בתשמיש של קדושה ה״ד דרך עראי ולא דרך קבע יערש. אבל הא״ר או׳ ח׳ והחמ״מ או׳ ד׳ והמאמ״ר או׳ ג׳ חלקו על דברי הט״ז הנז׳ וכתבו דלדעת המתיר בתשמיש של קדושה אפי׳ דרך קבע מותר יעו״ש. ולענין דינא כתב הלבוש דאפי׳ תשמיש של קדושה כגון ללמוד לאורו הנהיגו לאסור. וכ״ה דעת הש״ע. לפסוק כדיעה ראשונה כמ״ש לעיל סי׳ י״ג או׳ ז׳ דכל היכא שסותם הש״ע ואח״כ כותב י״א שדעתו לפסוק כסתם ורק בשעת הדחק יש לסמוך על הי״א יעו״ש:

לג לג) מי שנסתפק לו דין בחנוכה שהדליק כבר ואין לו נר אחר שרי לעיין בדין ההוא לאור נר חנוכה דכמה רבוואתא התירו לכל דבר מצוה. ואף למרן דאסר הכא כיון שהוא צורך חנוכה שהדליק מודי דשרי וכאותה שכתב המרדכי פ׳ בני העיר דישנים בליל יוה״כ בבהכ״נ דכל שהוא לצרכו שרי וכן גבי פרה פסק הר״מ דכל שהוא לצרכה לא מיקרי עבודה. הרב החסיד מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ מ״ט. ברכ״י או׳ ה׳ והשע״ת או׳ ד׳ כתב דראייתו יש לדחות אך כיון שהוא דרך עראי נראה פשוט דמותר עכ״ד:

לד לד) שם. ונוהגין להדליק נר נוסף וכו׳ א״צ להוסיף נר אחר לשמש כמנהג אשכנז מאחר שיש לו אחר על שלחנו. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. אבל בס׳ פנים חדשות בשם הר״מ איסרלאש כתב שצריך להוסיף וכן המנהג. כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ הפר״ח דנוהגין להדליק נר נוסף מלבד הנר שמניחין על השלחן דחוששין כיון שמדליקין בפנים אולי ישתמשו מנרות של חנוכה ולאו אדעתייהו אבל מעיקר הדין כיון שיש לו נר על שלחנו א״צ להדליק נר נוסף. וכ״כ מ״ב או׳ י״ד:

לה לה) שם. ונוהגין להדליק נר נוסף וכו׳ בין מדליק על שלחנו בין מדליק במקום אחר צריך להוסיף נר אחת לשמש ואם רבים המדליקים צריך שמש לכל אחד. שו״ת הרמ״א ס׳ פ״א. שכנה״ג בהגב״י או׳ ו׳. מ״א סק״ה. א״ר או׳ יו״ד. והיינו מן הטעם שכתב לעיל סי׳ תרע״א סעי׳ ב׳ בהגה שכל אחד מניח נירותיו במקום מיוחד וחיישינן דילמא ישתמש לאור חנוכה ולכך צריך שמש לכל אחד. כ״ה בשו״ת הרמ״א שם. וכ״כ א״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ ח״י. וכתב עו״ש בשו״ת הרמ״א ופוק חזי מאי עמא דבר דכן נוהגין דכל מקום שמש שלו עומד עליו ומשמשו יעו״ש:

לו לו) שם. כדי שאם ישתמש לאורה וכו׳ אבל מ״מ אסור להשתמש אצלן דהרואה אומר לצרכו הדליק כולן דלפעמים אדם מדליק כמה נרות. מ״א סק״ד בשם המלחמות ור״ל לכתחלה אין להשתמש אצלן אף כשיש שמש דהרואה אומר לצרכו הדליק כולן רק הנחת השמש שמא ישכח וישתמש דלא ליהוי ביזוי מצוה. א״א או׳ ד׳ ולב״ש. אבל הא״ר או׳ יו״ד כתב כיון שנוהגין לעשות השמש גדול מאחרים ולמעלה ידוע דמשתמשין אצל השמש ולפ״ז מותר לכתחלה להשתמש אצל השמש שאצל הנרות ודלא כמ״א בשם המלחמות עכ״ל ומיהו נראה כיון דאין כל המקומות שוים דיש עושין השמש כמו שאר נרות וא״כ נתת דבריך לשיעורין לכן יש ליזהר לכתחלה בכל מקום:

לז לז) ובמאור משמע דאפי׳ שיש שמש אצל הנרות צריך נר על השלחן שלא יאמרו לצרכו הדליקן מ״א שם. והא״ר שם כתב על דברי מ״א הנז׳ דאינו מוכרח וכ״כ החמ״מ או׳ ה׳ מיהו הדח״ה או׳ ה׳ כתב דטוב להדליק נר על השלחן חוץ מנר הנוסף. וכ״כ מ״ב או׳ י״ז:

לח לח) וכתב רי״ו שאם הדליקן במקום שאין רגילין להדליק שם נר א״צ נר אחר להשתמש לאורה עכ״ל ועכשיו אעפ״י שמדליקין בפתח שהוא מקום שאין ראוי להדליק שם נר מדליקין נר אחד מובדל משאר נרות ונראה שכך הנהיגו הראשונים מפני שאין הכל בקיאין לחלק בין מקום שרגיל להדליק שם נר למקום שאינו רגיל. ב״י. והמ״א שם כתב דצריך להניח שמש אצלן שמא ישתמש אצלן עכ״ל והיינו אף ביש נר על השלחן וכ״ש כשאין נר על השלחן א״א או׳ ד׳:

לט טל) שם. כדי שאם ישתמש לאורה יהיה לאור הנוסף וכו׳ משמע דאסור להשתמש כ״א לאור אותו הנר בלבד ובהגה (סוף הסעיף) משמע דאם ידוע שהשמש תוך הנרות מותר להשתמש אצל כולן ופשט התלמוד והפו׳ לא משמע הכי כלל. ב״ח. מיהו המ״א ס״ק י״א הסכים לדברי מור״ם ז״ל בהגה וכן הסכים הפר״ח. א״ר או׳ י״ג וכתב וכ״מ סי׳ רע״ו סעי׳ ד׳ יעו״ש. אמנם עיין בביאורי הגר״א לעיל סי׳ רס״ד מה שהביא פלוגתא בזה ומשמע שדעתו כדברי האוסרים וכ״נ דעת המו״ק שאין להקל רק בנתערב יעו״ש. ועיין לקמן או״ נ״א:

מ מ) שם. ויניחנו מרחיק קצת וכו׳ כדי שיהא ניכר שמשתמש לאורו כשישתמש בהן ועוד לתת היכרא שאינו מן המנין הצריך לאותה לילה. לבוש:

מא מא) שם. ויניחנו מרחוק קצת וכו' היינו לצד ימין כדי שידליק על הסדר משמאל לימין ולא יצטרך לחזור לשמאל להדליק השמש או יניחנו למעלה מנרות חנוכה אם אפשר וידליקנו אח"כ כדי שלא להפסיק בהדלקת נ"ח שהם של מצוה. ומשמע מב"ח ססי' זה דכשמדליקין למטה מי"ט יניח השמש למעלה מי"ט שהוא מקום תשמישו של אדם כדי שישתמש לאורו אבל כשמדליק למעלה מי"ט יניח השמש למטה מן הנרות שמתפשט האור למעלה וממנו עיקר התשמיש. א"ר או' יו"ד. ומיהו אין המנהג כן אלא דאפי' בבהכ"נ שמדליקין למעלה מי"ט מניחין השמש למעלה מן הנרות ואפשר מן הטעם שכתב הב"ח אח"כ בשם מהרי"ל דמשמע דאין חילוק וכמ"ש באו' שאח"ז:

מב מב) ויתן השמש למעלה מהנרות וסימניך שרפים עומדים ממע"ל ל"ו. דרשות מהרי"ל ה' חנוכה. והב"ד הב"ח וכתב וכן נוהגין. ומשמע דאין חילוק דאפי' אם מדליק למעלה מי"ט יניח השמש למעלה מהנרות וכ"כ א"א או' ז' וכתב וכמדומי שכן נוהגין יעו"ש:

מג מג) שם בהגה. רק מניח אצלן השמש וכו' יש נוהגין אחר שהדליקו עם השמש נרות חנוכה תוחבין השמש על השלחן ויש נוהגין שלוקחין השמש והולכין בבית הנה והנה ויש למחות בידן דלא שפיר עבדי. קשל"ה. וכ"כ א"ר או' יו"ד. ור"ל אלא יניחנו שם תמיד אצל הנרות כל זמן שדולקין כדי שאם יהנה יהיה מאור השמש:

מד מד) שם בהגה. והוא עדיף טפי. דאז מוכח בהדיא שאינו ממנין הנרות. מ"א סק"ו. משא"כ כשמוסיף נר אחד אעפ"י שהוא מרחיק קצת אין כ"כ היכר בהדיא שאינו של מצוה. לב"ש:

מה מה) שם בהגה. ויש לעשותו יותר ארוך וכו'. ומיהו מי שמעמיד השמש למעלה מן הנרות כמ"ש מהרי"ל (לעיל או' מ"ב) א"צ לעשותו יותר גדול. ב"ח שכנה"ג בהגב"י או' ז' מ"א סק"ז וכן אם הוא גדול מאחרים א"צ שיהא מרוחק. א"ר או' יו"ד:

מו מו) שם בהגה: ישתמש באותו הנר. ואסור להשתמש בו תשמיש מגונה וכ"ש לשחוק בקארטין ח"ו אצלו. באה"ט סק"ז בשם מ"כ. ועיין לעיל סי' של"ח או' ט"ל:

מז מז) שם בהגה. אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה וכו' והיינו כשהודלקה למצותה וכבתה קודם שיעור ונתערבה באחרות. מהר"י מברונא סי' נ"א. שכנה"ג בהגב"י או' ח' מ"א סק"ח. א"ר או' י"א. וכ"כ הפר"ח דלדעת הש"ע סי' תרע"ב סעי' ב' מיירי כשהיא דולקת או כבתה בתוך זמנה. ומ"ש העו"ש בסי' תרע"ב דלפי מ"ש הרב לעיל בסי' מ"ב דהזמנה לגוף הקדושה מילתא היא אפשר דמיירי גם קודם שהודלקה כבר השיג עליו הא"ר שם וכתב דשאני נ"ח דאין בגופו קדושה יעו"ש. וכ"כ הער"ה או' ה' בשם כמה פו' דאפי' שמן לא הוי קדושת הגוף יעו"ש:

מח מח) וכתב שם הפר"ח דלפי מ"ש בסי' תרע"ז (והב"ד לעיל סי' תרע"ב או' כ"א) דאפי' אחר שיעור הדלקה אסור ליהנות ממנה א"כ הכא נמי בכל גוונא אפי' לאחר זמנו לא בטיל. מיהו המחה"ש סק"ח כתב דבתערובת יש להקל אחר שדלקו כשיעור דהא בלא"ה רש"ל וט"ז חולקין בדין התערובת יעו"ש. ועיין לקמן או' ן':

מט מט) שם בהגה. אפי' אחד באלף לא בטיל וכו'. היינו להשתמש בכל נר בפ"ע מטעם הביטול הזה אסור שמא ישתמש בנר חנוכה לבד אבל להשתמש בנרות שידוע שהשמש שם בודאי מותר להשתמש בהן. ד"מ או' ה' באה"ג. ועיין לקמן או' נ"א:

נ נ) שם בהגה. דהוי דבר של מנין. ואפי' במקום שמוכרים הנרות במשקל מ"מ נרות של מצוה הכל מונין אותם בכל לילה. תה"ד סי' ק"ג. ורש"ל בתשו' סי' פ"ה פסק דבטל חד בתרי. מ"א סק"ט. ועיין ט"ז סק"ו שכתב דאפי' לדברי רמ"א דוקא כשנתערב בתוך ימי חנוכה דחשובין הן דהן ראויין למצוה ביום המחרת אבל אם נתערב ביום השמיני וכ"ש לאחר מכן כבר בטל חשיבותו ודינו לכ"ע כיבש ביבש ובטל ברוב יעו"ש וכתב עליו המחה"ש סק"ח דצ"ל דמיירי שנשאר הנר גדול כ"כ שראוי להדלקה לנ"ח דהיינו שעדיין ידלק חצי שעה דאל"כ הלא שוב אין ראוי לנ"ח לפי מה שהוא עכשיו ובטל חשיבותן עכ"ל ומ"מ נראה כיון דאפשר בתקנה יש להחמיר ואם נתערב א' ידליק שנים ואם נתערב שנים ידליק שלושה וכו':

נא נא) שם בהגה. ואז מותר להשתמש אצלן. משמע דכיון דיש נר של היתר דולק עמהן מותר להשתמש לאור כולן וכמ"ש לעיל או' מ"ט מיהו כבר כתבנו לעיל או' ט"ל דיש פלוגתא בזה ואין מתירין להשתמש רק לאור נר הנוסף שאין בו קדושה ויש מתירין רק בכה"ג שנתערב נר חנוכה עם אחרים ולא נודע מותר להשתמש כנגד כולן יעו"ש. וכ"נ דבתערובת יש להקל כיון דא"א בענין אחר:

נב נב) [סעיף ב'] שם. הדלקה עושה מצוה וכו' ר"ל כיון שהדליק תיכף קיים המצוה וע"כ אם כבתה אין זקוק לה. ט"ז סק"ח. וכ"כ הלבוש סעי' א' מיד שהדליק נעשית המצוה ונגמרה שלא תקנו זכר לנס אלא להדליק לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה עכ"ד. ועיין עוד לקמן רסי' תרע"ה:

נג גג) שם. הדלקה עושה מצוה וכו' ולא יסלק ידו אחר הברכה עד אשר ידליק רוב הפתילה היוצא מהשמן. מהר"י מברונא סי' ט"ל. פ"ת:

נד דנ) שם. לפיכך אם כבתה וכו' ואם הדליקה בפני הרוח וכבתה צריך עוד לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח שהרי הואיל ואין יכולה לעמוד בפני הרוח הרי הוא כמו שלא נתן בה שמן כשיעור. שה"ג על הרי"ף פ' במה מדליקין. ב"ח סי' תרע"ב. וא"צ לחזור ולברך דמצות הדלקה הא עשאה. כנה"ג בסי' זה בהגה"ט וכ"כ הט"ז בסוף הסי' מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ד. והגם דהפר"ח סי' תרע"ב סעי' ב' כתב דצריך לחזור ולברך כבר נודע דק"ל סב"ל ואין לברך. וכ"פ ח"א כלל קנ"ד או' כ"ב דאין לחזור ולברך. וכ"פ מ"ב או' כ"ה

נה הנ) ואם כבתה במזיד פשיטא דצריך לחזור ולהדליקה וג"כ לא יברך. א"א או' י"ב. ופשוט דאם הוא רואה שהאור אינו נאחז בפתילה ובודאי יכבה במהרה שאיני יוצא בהדלקה זו וצריך מדינא לחזיר ולהדליקה לאחר הכביה. מ"ב שם:

נו ונ) שם. אין זקוק לה וכו' היינו לחיוב אבל הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק ואם כבתה בט"ש צריך לחזור ולהדליק. רש"ל בתשו' הנז' וכ"כ הב"ח. מ"א ס"ק י"ב. א"ר או' י"ד. מיהו דבר פשוט דאסור לחזור ולברך. ב"ח. א"ר שם. ח"א שם:

נז זנ) שם. ואפי' כבתה בע"ש קודם קבלת שבת וכו' והטעם כיון שבע"ש מחוייב להדליק קודם שקיעה ובירך עליה להדליק נר חנוכה כבר קיים המצוה בהדלקה וע"כ אם כבתה אין זקוק לה וכמ"ש לעיל או' נ"ב יעו"ש. ומיהו הט"ז סק"ט חולק ע"ז וס"ל דאם כבתה קודם קבלת שבת שיש עדיין היתר להדליק צריך לחזור ולהדליק אלא שאין לברך יעו"ש. וכ"ה דעת רש"ל כמ"ש באו' הקודם יעו"ש. וכ"כ המש"ז או' ט' דלדינא ודאי נכון להחמיר ולהדליק בע"ש שנית בלא ברכה ואם כבר קבל עליו שבת ואח"כ כבתה יאמר לחבירו להדליק יעו"ש:

נח חנ) שם הגה. ואם רוצה להחמיר וכו' ודעת האחרונים דצריך לחזור ולהדליקם כמ"ש באו' הקודם:

נט נט) שם בהגה. ולחזור ולהדליקם וכו' ואין להדליקם מנר חנוכה אלא מהשמש או מנר של חול. ב"ח. עט"ז. א"ר או' י"ד. ועיין לקמן סי' תרע"ד סעי' א' בהגה:

ס ס) [סעיף ג'] נר של חרס וכו' ט"ו מיני כלים ראויים לנ"ח להדלקה וכל הקודם משובח. הא' כלי זהב. הב' כלי כסף. הג' נחושת קלל דומה לזהב. ד' נחושת אדום ה' של ברזל. ו' של בדיל. ז' עופרת. ח' כלי זכוכית. ט' כלי עץ. יו"ד כלי עצם. י"א כלי חרס מצופה מאבר. י"ב כלי חרס בלתי מצופה וצריך שיהיה חדש. י"ג קליפות רמון. י"ד קליפות אגוז הנדי. ט"ו קליפות האלון. ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים או שראוי למוד בהם פלפל וכיוצא אבל קליפות בצלים וביצים וכיוצא אינם ראויים להדלקה. וכל הט"ו כלים הנז' שאינם יכולים לעמוד מאליו בלא סמיכה אינם ראויין לנר חנוכה. חסד לאברהם מעין ב' נהר נ"ח. שדה הארץ ח"ג סי' מ"א. עיקרי הד"ט סי' ל"ה או' י"א. שד"ח מע' חנוכה או' ז':

סא סא) קליפי ביצים לנר חנוכה נסתפק הרב אדמת קודש ח"ב א"ח סי' ז' והביא ראיה להיתר דא"צ להחליף בלילה אחרת כנר של חרס וראייתו אחד הרואה בעיניו יראה דיש לדחותה ופשוט ובסוף הביא מהרב חסד לאברהם ז"ל דקליפי בצים ובצלים אינם ראויים לנ"ח וכתב הרב אדמת קדש הנז' דלענין הלכה אליו שומעין ואין מדליקין בהם. ברכ"י או' ו' שע"ת או' י"ג. שד"ח שם:

סב סב) ולא יפה עושין קצת המון העם שמדליקין נ"ח בכלי חרס הנשבר או בקליפה של לימון או בקליפה של בצלים דהוי ביזוי מצוה. ארחות יושר פי"ז. יפ"ל ח"ב או' ב':

סג סג) רש"ל קנה לו שרגות קטנות של כסף ובליל שני התחיל להדליק בה ובירך להדליק ושעשה נסים ושהחיינו ואף שהרא"ש והטור כתבו דבשעת קנין יש לו לברך אעפ"י שלא נשתמש בה עדיין מ"מ היה ניחה ליה להסדיר ברכת שהחיינו עם אלו שתי ברכות. מט"מ סי' תתקפ"ט. שכנה"ג בהגה"ט או' ד' א"ר או' ט"ו. ועיין לעיל סי' רכ"ג או' ך' ואו' ל':

סד סד) ועיין בסדר היום שהאריך לטרוח כל א' לעשות לו מנורה יפה ומי שידו משגת יעשה לו מנורה של כסף. א"ר שם. ברכ"י או' ז':

סה סה) יכול להדליק נ"ח בפנס שיש לו דפנות של זכוכית וטוב ויפה לעשות כן. שו"ת שאלת יעב"ץ סי' קמ"ט. ברכ"י או' ח' ולא ראינו מי שנוהג כן. שע"ת או' י"ג:

סו סו) שם. ואין מדליקין בו לילה אחרת וכו' מפני שהוא מאוס והוי ביזוי מצוה. לבוש. מ"ב או' כ"ט:

סז סז) שם. ונר של מתכת וכו' ואם עשה הנרות מעץ חזק וקשה שאין האור שולט בו יש לו דין מתכת וא"צ להחליף כל לילה ולילה. שדה הארץ ח"ג סי' ל"ה. עיקרי הד"ט סי' ל"ה או' ז' פ"ת:

סח סח) **שם. ונר של מתכת וכו׳** ואף בשל מתכת מצוה מן המובחר בשל נחושת דלא בלע ולא ממאיס תשו׳ מהר״י מברונא סי׳ ט״ל. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ ועיין לעיל א

סח) ו׳ ס׳:

סט סט) **שם. או של חרס מכוסה.** היינו מצופה באבר כמ״ש לעיל או׳ ס׳:

ע ע) **שם. דינו כמתכת.** שאינו מאוס כל כך. לבוש:

עא עא) **[סעיף ד׳] אין חוששין לפתילות להחליפם וכו׳** שאין בהן בזיון מצוה דאדרבה הם נוחין להדליק יותר כשהן מודלקין כבר. לבוש. מ״ב או׳ ל״א:

עב עב) **שם. אין חוששין לפתילות להחליפם וכו׳** ובס׳ התניא כתב מנהגינו להחליף וכ״כ הכלבו סי׳ מ״ד דנהגו לחדש הפתילות בכל לילה ולברך על התוספת והטעם לפי שבכל לילה היה הנס מתחדש. ועוד טעם אחר לחדש הפתילות זכר למקדש שהיו מחדשין אותן בלילה אל מנורת המאור עכ״ל והב״ד א״ר אוח ט״ז. שו״ג או׳ י״ד:

סימן תרעד

א א) **[סעיף א׳] מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה.** וכגון מליל ראשון ואילך שיש יותר מנר אחד למהדרין ומדליק זה מזה:

ב ב) **שם. מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה.** ולא חיישינן שמכחיש ושואב קצת מלחלוחית שמנו שהרי גם זה של מצוה הוא. לבוש:

ג ג) **שם. ודוקא להדליק זה מזה בלא אמצעי.** שאין כאן ביזוי מצוה. לבוש. ודוקא ע״י פתילות ארוכות הא לא״ה לא מצי לאדלוקי משום דהדלקה במקומה בעינן כדלקמן רסי׳ תרע״ה. פר״ח. וכ״כ המאמ״ר אות א׳ בשם המ״מ. ומסתברא שאעפ״י שמושך הנר (ר״ל הפתילה) שרוצה להדליק ומדליקה מהאחרת דש״ד כל שאינו מסירה לגמרי מהנר. פר״ח ססי׳ תרע״ג. וכ״כ השו״ג אות א׳ דמ״ש מדליקין נר חניכה מנר חנוכה וכו׳ ר״ל זה מזה על ידי פתילות ארוכות שמושך פתילה של זו אצל זו ומדליקה זו מזו ומחזירה יעו״ש:

ד ד) **שם. ודוקא להדליק זה מזה בלא אמצעי.** ואם כבה א׳ מהנרות אין להדליקה מהאחרים דאין בהדלקם זו מציה דק״ל כבתה אין זקוק לה. מ״א ריש הסי׳ מ״ב או׳ ב׳:

ה ה) **שם. אבל להדליק מזה לזה ע״י נר של חול אסור.** דק״ל כשמואל דמדליקין מנר לנר והיינו משרגא לשרגא אבל לא על ידי קינסא והיינו דבר של חול שרוצה להדליק אח״כ נר מצוה כיון דדבר המדליק ממנו הוא חול אעפ״י שהוא עושה לצורך מצוה והטעם משום ביזוי מצוה. ויש מתירין ס״ל דשמואל לא ס״ל כלל משום ביזוי מצוה ע״כ התיר אפי׳ ע״י קינסא. ט״ז סק״א. ובבאה״ג כתב דדיעה א כרב ודיעה ב׳ כשמואל ועיין ב״י והם שני תירוצים ברא״ש יעו״ש. מש״ז אות א׳:

ו ו) **שם. ע״י נר של חול אסור.** מפני שנראה שמבזה קצת אותו הנר מציה שמדליקין ממנו נר של חול שנראה שנוטל אורו לתשמיש חול ואעפ״י שרוצה לחזור ולהדליק בו נר של מצוה אין הכל יודעין אותו. לבוש:

ז ז) **שם. ע״י נר של חול אסור.** ודבר פשוט הוא דהשמש הוא נר של חול. פר״ח. מ״ב אות ג׳ ועיין לקמן או׳ י״א:

ח ח) **שם. ויש מתירין גם בזה.** ס״ל דכיון דעושה כדי להדליק ממנו תיכף נר מצוה לאו בכלל ביזוי מצוה הוא. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סעי׳ י״ג אות ז׳ דדעת הש״ע כל היכא שסותם לחומרא ואחר כך מביא י״א לקולא דדעתו לפסוק כסתם ורק בשעת הדחק יש לסמוך על המתירין יעו״ש. אכן בענין זה של נרות חניכה המנהג להחמיר כדברי מור״ם בהגה:

ט ט) **שם הגה. ונהגו להחמיר בנרות חנוכה וכו׳** משמע דוקא בנרות חנוכה נהגו להחמיר אבל לא בשאר נרות של מצוה וכ״מ מדברי המרדכי. ד״מ אות ב׳ אבל במרדכי שלפני משמע דבכל נרות של מצוה נהגו להחמיר וכ״מ בהגהות הר״מ טיקטין יעו״ש וכ״מ בתו׳ ובהג״מ הגדולים יעו״ש. מ״א ריש הסי׳ מיהו החמ״מ אות ב׳ כתב על דברי מ״א הנז׳ דליכא משמעות מזה ובנרות שבת או של בהכ״נ מדליקין זו מזו וכן עמא דבר יעו״ש. וכ״פ ח״א כלל קנ״ד אות כ״ו. מ״ב אות ה׳ והא״א ריש הסי׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דהא דיש להחמיר בכל נר מצוה היינו ע״י אמצעי של חול הא נר מצוה מנר מציה ליתא אפי׳ מנהג ומדליקין זה מזה והמדליק נרות שבת ע״י שמש יותר טוב יעו״ש ועיין לעיל סימן קנ״ד אות צ״ח:

י י) **שם בהגה. דעיקר מצותו אינו אלא נר א' וכו'** כלומר דבנר אחד סגי לכל בני הבית. מ"א סק"א. א"ר אות א' אבל שני בעלי בתים בבית אחד מדינא מדליקין זה מזה. א"א או' א' ומיהו לפי מ"ש בהגה לעיל סימן תרע"א סעיף א' דיזהרו ליתן כל א' וא' נרותיו במקום מיוחד וכו' וכשמדליקין זה מזה צריך פתילות ארוכות כמ"ש לעיל או' ג' א"כ אפי' בשני בעלי בתים לא אפשר לאדלוקי זה מזה כיון שהם מרוחקים:

יא יא) **וצריך** ליזהר כשיכבה השמש שמדליק בו הנרות שלא ידליקנו מנירות חנוכה אלא מנר של חול. רש"ל בתשו' סי' פ"ה. ב"ח. כנה"ג בהגב"י. א"ר שם. ח"א שם. מ"ב או' ז' מיהו בנירות בהכ"נ א"צ להזהר שכל הנירות שבתוכה קרויין נר מצוה. רש"ל שם. ב"ח. כנה"ג שם. פר"ח. מ"ב שם:

יב יב) **שם בהגה. אבל אחר שעבר זמן המצוה מותרין וכו'** ולפי מ"ש לעיל סי' תרע"ב או' כ"א דיש סוברים דכל זמן שדולקים אסור להשתמש לאורן ה"ה דאין להדליק מהן. וכ"כ הב"ח. פר"ח. א"ר שם. ומ"מ נראה דאין להחמיר בזה רק לענין להדליק ממנו נרות של חול אבל נר של מציה דמדינא מותר אפי' בתוך השיעור עכ"פ אין לנו להחמיר אחר שעבר השיעור. מ"ב או' ח':

יג יג) [**סעיף ב'**] **יש מי שאומר וכו'** כ"כ הטור בשם סה"ת ובב"י לא הביא חולקים בזה וע"כ כתב סברא זי בשם יש מי שאומר כי כן דרך ב"י סברא שלא מצאה כ"א בפוסק א' כותב אותה נמי בשם יש מי שאומר. והגם דיש עוד פו דסברי כסה"ת כמ"ש הער"ה או' ד' מ"מ כיון שבב"י לא הביאם כותב בשם יש מי שאומר. ועוד י"ל משום דסברא זו היא של הה"ת ולדעתו אפי' ע"י נר של חול שרי כמ"ש סעי' א' וע"כ כתב אותה הש"ע בשם יש מי שאומר לומר דלדיעה ראשונה של סעי' א' אין להתיר רק שלא ע"י אמצעי. וכ"כ השו"ג או' ד' ועוד י"ל מפני שכתב הר"ן דלא שרינן אלא מנר לנר דמצוה חדא אבל שאר מצות נראה כמבטלות זה את זה וכ"כ הרשב"א בחי' יעו"ש וע"כ כתב זה בש"ע בשם יש מי שאומר ודוק:

יד יד) **שם. שנר של בהכ"נ ושל שבת.** וכל נר שמדליקין לכבוד בהכ"נ אין להם שיעור דכולהו מיקרו נר מציה דל"מ אם מדליקין ז' נרות לכוונת סודם אלא מרבה בנרות לכבוד שיתמלא הבית כולו אורה בכלל נר שבת הוי דלא נתנו דבריהם לשיעורין. בית יהודה סי' כ"א. ברכ"י או' ה':

טו טו) **ואם** נדר שמן לבהכ"נ יכול להדליקה לת"ת אפי' בביתו דגדול ת"ת מצורך בהכ"נ כמבואר בה' צדקה ביו"ד סי' רנ"ט סעי' ב' יעו"ש וה"ה נמי לנר של שבת ונר של חנוכה ושל חולה שיש בו סכנה ושל חיה שכולם נר של מציה איקרו כמ"ש בב"י ססי' קנ"ד בשם הכלבו יעו"ש. שו"ג סי' תרע"ג סוף או' ו' ועיין לעיל סי' קנ"ד או' צ"ח:

טז טז) **שם הגה. וה"ה נר של ת"ת וכו'** וה"ה נר להבדלה או נר במו"ש לילך מבהכ"נ לבית או נר במבואות האפילות הוי נר מצוה. ב"ח בשם רש"ל. וכ"כ מט"מ סי' תתקפ"ז. שכנה"ג בהגה"ט פר"ח. שו"ג או' ד':

יז טוב) **ונר** של הבדלה לאחר שהבדיל עליה כבר עבר מצותה ויכול להדליק ממנה, ב"ח בשם רש"ל. מט"מ שם. שכנה"ג בהגב"י או' ד':

סימן תרעה

א א) [**סעיף א'**] **הדלקה עושה מצוה.** פירש"י דומיה דמנורה וא"כ לא שייך כן בנר של שבת. ט"ז סק"א. ואינו נכון דזה פשוט השינוי בנ"ח דהדלקה עושה מצוה מדמברכין להדליק וא"כ ה"ה בנר שבת ויו"ט דמברכין להדליק כמ"ש סי' רס"ג סעי' ה' וכ"פ המרדכי פ' במה מדלוקין להדיא דגם בשבת הדלקה עושה מצוה. א"ר או' א' וכ"כ המש"ז או' א' להשיג על דברי הט"ז הנז' דגם בשבת הדלקה עושה מצוה יעו"ש וכ"כ הברכ"י או' א' מ"ב או' א' ועיין לעיל סי' רס"ג בהגה לסוף סעי' יו"ד ובדברינו לשם או' ע' ואו' ע"א:

ב ב) **שם. הדלקה עושה מצוה וכו'** ה"ז לשון הטור וכבר כתב רבינו דין זה למעלה סי' תרע"ג סעי' ב' ולא חזר וכתבו כאן אלא לדין עששית. שי"ג או' א' ועוד י"ל דבא להשמיענו גם שאם היתה מונחת וכו':

ג ג) **שם. הדלקה עושה מצוה וכו'** שבה ניכר פרסום הנס. לבוש:

ד ד) **שם. לפיכך עששית וכו'** כלי גדול של זכוכית. רש"י שבת כ"ג ע"א:

ה ה) **שם. לפיכך עששית וכו'** ר"ל שאם היינו סוברים שהנחה עושה מצוה היה צריך לכבותה ולהגביה ולהניחה לשם מצוה ולהדליקם אבל כיון שהדלקה עושה מצוה מדליקה כשהיא מונחת. גמ' שם:

ו ו) **שם. מכבה ומדליקה וכו'** וכן מצינו בנר מערבי אעפ"י שהיתה דולקת מכבה ומטיבה ומדליקה בתחלה. הר"ן:

ז) **שם. מכבה ומדליקה וכו'** ואינו מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה דכל יומא ויומא מילתא באנפי נפשיה היא. מ"ב או' ג':

ח) **שם. מכבה ומדליקה וכו'** ואם לא כבה אותה אלא שהעביר הנר על הפתילה לא עשה ולא כלום יצריך לחזור ולהדליק ואפי' בירך כשהעביר הנר עליה צריך לחזור ולברך. שכנה"ג בהגה"ט או' א' שו"ג או' ב' ומיהו מ"ש צריך לחזיר ולברך נראה דה"ד אם הסיח דעתו בין העברת הנר עליה להדלקה אבל אם עדיין מתעסק בה ונזכר או הזכירוהו כי לא טוב עשה וכבה והדליק בעודנו עומד שם א"צ לחזור ולברך:

ט) **שם. ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה.** כלומר אע"ג דאין הנחה עושה מצוה מ"מ צריך שידליקנה במקים הנחתה. ב"י. ואם בע"ה חולה ואיני יכול לקום להדליק במקום הנחתה יעשה שליח להדלקה במקום הנחתה ויכול החולה לברך והשליח ידליק בחדר ההוא לפניו תכף ומיד. בן א"ח פ' וישב או' ו' ועיין לקמן או' ך' וסי' תרע"ו או' י"ג:

י) **שם. ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה.** וצריך להניחה שם חצי שעה במקום הדלקתה. מהרי"ו. ד"מ או' א מ"א סק"ב. א"ר או' ב' ועיין בב"י די"א שבנרות בהכ"נ מותר להדליקן במקום זה ולהניחן במקום אחר ומ"מ יש ליזהר לכתחלה. מ"א שם. א"ר שם:

יא) **ועיין** הלק"ט ח"א סי' ב' שכתב העוקר נ"ח ממקומה בתוך זמן הדלקתה אפשר שלא יצא י"ח שהרואה יאמר לצרכו הוא דאדלקה מתחלה יעו"ש ועוד עי"ש סי' ר"פ שנתב נ"ח שהניחה בדלת רפוייה ומתנועעת אפשר דהרואה יאמר לצרכו הוא דאדלקה מאחר שאין הדלת קבועם יעו"ש וצ"ע בזה ונראה דאם חוזר ומדליק במקום קביע לא יברך. שע"ת או' א' ועיין לעיל סי' תרע"א או נ"ד:

יב) **שם. וכן אם מדליקה ואוחזה בידו וכו'** היינו כל זמן מצותו אבל אם אוחזה בידו קצת זמן ואח"כ מניחה כשהיא דולקת כבר יצא. ט"ז סק"ג. מיהו עיין א"ר או' ד' ומאמ"ר או' ו' ומש"ז או' ג' מ"ש לפקפק בדברי הט"ז הנז' וכתב שם המש"ז דאם הניחה קצת זמן דיעבד עכ"פ יצא ולכתחלה ההדלקה צ"ל אחר הנחה יעו"ש:

יג) **ומסתברא** לי שאלו נרות של מתכת הנוהגות בערי פראנקייא שיש להם ח' פיות ואחת עולה על גביהן והוא השמש והם מיוחדות להדליק בהם בחנוכה מידי שנה בשנה ולא נעשו אלא לרך והדבר ידוע לכל שאין משתמשים בהם אם אחזה בידו עד שכבתם יצא כיון דק"ל הדלקה עושה מצוה ולא הנחה וליכא למיחש לרואים שיאמרו לצרכו אוחזה מאחר שאין דרך בכך. פר"ח. אלא שכתב שכ"נ להלכה ולא למעשה יעו"ש והב"ד המש"ז שם וכתב ומ"מ לכתחלה מניח ואח"כ מדליק ודיעבד באחזו בידו כל הזמן יצא:

יד) **[סעיף ב'] יש מי שאומר וכו'** בב"י לא הביא פלוגתא בזה רק כי כן דרכו סברא שלא מצאה כ"א בפוסק א' כותב אותה נמי בשם יש מי שאומר וזו הסברא היא דעת הרא"ש כמ"ש בב"י:

טו) **שם. צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה.** ולכן צריך להשגיח בנרות קודם ברכה אם יש בהם שמן כשיעור ואח"כ יברך ולא יסמוך על אחרים כדי שלא יכנס בחשש ספק ברכות:

טז) **שם. לא יצא י"ח.** וצריך לכבותה וליתן בה שמן כשיעור ולחזור ולהדליק אבל לא יחזור לברך ומ"ש הפר"ח לחזור ולברך ג"כ כבר כתב עליו המש"ז אות ג' כיון דבגמ' אמרו שני תירוצים בזה איך יברך מספק יעו"ש. וכ"כ החמ"מ או' ג' דמ"מ לא יברך שנית רק ידליק בלא ברכה. וכ"כ ח"א כלל קנ"ד אות כ"א. בן א"ח פ' וישב או' ח' מ"ב אות ח':

יז) **ואם** הדליק נר אחד וקודם שהדליק השאר נשפכו או אם טעו ולא הזמינו נרות הצריכים לאותה לילה ששכחו מהם נר א' ולא הרגיש בהם אלא עד שבירך לא ישיח אלא ימתין עד שיביאו לו האחד המשלים המנין וידליקנו ואם שח לא יברך. בן א"ח שם אות יו"ד:

יח) **[סעיף ג'] אשה מדלקת נר חנוכה וכו'** שאף הן היו באותו הנס. שבת כ"ג ע"א. ופירש"י שם שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להיבעל לטפסר תחלה וע"י אשה נעשה הנס עכ"ל ועיין לעיל סימן עת"ר אות טו"ב:

יט) **שם. שאף היא חייבת בה.** ויכולה להוציא את האיש וכ"כ באגודה שאם אשה יודעת לברך תדליק היא ותפטור כל בני ביתם. ב"ח. כנה"ג בהגה"ט. וכן כתב הלבוש. ט"ז סק"ד. עי"ש אות א' מ"א סק"ד. פר"ח. א"ר או' ו' שו"ג אות ו' מו"ק. מחב"ר אות ד' ומוציאה אנשים היינו אם עומדים בשעה שמדלקת ושומעים הברכה ודיעבד אף לא ענו אמן יצא. א"א אות ד' מ"ב אות ט' ועיין לעיל סימן רי"ג סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד. ומ"מ מצוה בו יותר משלוחו אם הוא בר הכי ויודע לברך:

כ ך) **אדם** שהדליק נ״ח יכול להדליק לאשה ולברך כגון שעומדת אצלו בשעת הברכה אבל בענין אחר נראה למהר״ח שאין לברך. שה״ג אשר סביב המרדכי פרק במה מדליקין. כנה״ג שם. עו״ש שם. שו״ג שם. ובין מדליק האיש בין מדלקת האשה. מל״ח סי׳ כ״ז אות כ״ה. מ״ב שם. ועיין לעיל או׳ ט׳ ולקמן סי׳ תרע״ו אות י״ג:

כא כא) **שם. שאף היא חייבת בה.** ולדידן שמדליקין כל אחד בפ״ע (כמ״ש לעיל סי׳ תרע״א סעי׳ ב׳ בהגה) מ״מ אשה אינה מדלקת דהויין רק טפילות לאנשים ואם רוצה להדליק מברכות כמו במ״ע שהזמן גרמא דיכולות לברך וכשאין האיש בבית תדליק האשה דהוי בת חיובא ולא ידליק קטן שאינו בר חיובא כל עיקר. עולת שמואל סי׳ ק״ה. פ״ת. מ״ב שם. ועיין לעיל סי׳ תרע״א או׳ ט״ז:

כב כב) **אלמנה** הנזונת מנסכי יתומים חייבים היורשים לתת לה דמי שמן לחנוכה דחייבים לתת לה כל צרכי מצות שהם חובת הגוף. שדה הארץ ח״ג סימן ט״ל. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ה אות ט׳ פ״ת. ואם אין היורשים רוצים ליתן לה רק כדי שיעיר הדלקת נר א׳ כל לילה אפשר דאין כופין אותם כיון דמדינא אין חיוב יותר. סידור בי״ע או׳ י״ט. ולי נראה כיון דהמנהג להוסיף יש לה ביוש מזה אם לא תוסיף וחייבין לתת לה. ואח״כ ראיתי שכ״כ המל״ח סימן כ״ז או׳ נ״ב יעו״ש:

כג כג) **סומא** אם יכול להשתתף בפריטי מוטב ואם יש לו אשה אשתו מדלקת עליו ואם אין לו אשה ויש לו בית מיוחד מדליק על ידי סיוע של אחר דסומא חייב בכל המצית ול״ד לנר הבדלה דפטור דהתם בעינן שיאיתו לאורו משא״כ הכא דאיכא פרסומי ניסא לאחרים. רש״ל בתשו׳ סימן ע״ז. מ״א סק״ד. א״ר אות ז׳ וכתב המו״ק שלא יברך ואצ״ל שאינו מוציא אחרים. מחב״ר או׳ ה׳ שע״ת או׳ ג׳ מל״ח סי׳ כ״ז אות נ״ד. בן א״ח פ׳ וישב או׳ ט״ו. מ״ב אות ט׳:

כד כד) **ועבדים** שאין משוחררים אפשר דחייבים בנ״ח. א״א אות ד׳ ומי שחציו עבד וחציו בן חורין ידליקו לו אחרים ואפשר שהוא עצמו מדליק ולא דמיא הדלקם לקריאת המגילה אי לתקיעת שופר. וטומטום ואנדרוגינוס חייבין ומדליקין לאחרים אעפ״י שאינם מינם פר״ח. כר״ש. רו״ח או׳ ב׳:

כה כה) **שם. אבל אם הדליקה חש״ו וכו׳** אפי׳ אם אחרים עומדים על גבי. תשו׳ בנות חיים סי׳ קמ״ב. מ״ב אות י״א:

כו כו) **שם. ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר.** כ״כ הר״ן בשם בעל העיטור והוא אזיל לטעמיה שכ״כ הטור משמו בסי׳ תרפ״ט לענין מגילה והרי״ף והרא״ש ובה״ג פליגי עליה וכן עיקר דקטן שהגיע לחינוך לא ידליק לאחרים. פר״ח וכן הסכים בתשו׳ עולת שמואל ססי׳ ק״ה. וכ״פ בן א״ח שם אות י״ט. מ״ב אות י״ג. וזמן החינוך עיין לעיל סי׳ י״ז אות יו״ד:

כז כז) **שם הגה. ולדידן דכל אחד מבני הבית מדליק וכו׳** כמ״ש לעיל סי׳ תרע״א סעיף ב׳ בהגה יעו״ש:

כח כח) **שם בהגה. קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג״כ.** ר״ל דאף אם נימא להלכה דלא כהי״א הנ״ל ואינו יכול להוציא אחרים בהדלקתו מ״מ הוא בעצמו כיון שהגיע לחיניך צריך להדליק. ונראה דלקטן א״צ להחמיר כולי האי ודי שידליק בכל לילה נר א׳ לכ״ע. מ״ב או׳ י״ד. ועיין עיד לקמן סי׳ תרע״ז סעיף ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תרעו

א א) **[סעיף א׳] להדליק נר חנוכה.** כן הוא עיקר הנוסחא המדדקדקת ונוסחת הש״ס והרי״ף והרמב״ם שכתוב בהם להדליק נר של חנוכה אינה עיקר. פר״ח. שו״ג אות ב׳ וכ״כ הלק״ט ח״א סי׳ ג׳ שיותר טוב לברך להדליק נר חנוכה ולא של ע״פ הסוד ר״ת נח״ל. והבי״ד י״א בהגה״ט. וכ״כ היפ״ל ח״ב אות ב׳ בן א״ח פ׳ וישב או׳ ב׳ ועי״ש שכתב כמה טעמים על זה. ועוד עיין באות שאח״ז:

ב ב) **שם. להדליק נר חנוכה.** כן מנהגינו וכן הוא נוסח רבינו האר״י זצ״ל (בשער הכוונות דף ק״ח ט״ד) אבל בליל שבת נוסח הברכה להדליק נר של שבת. והטעם כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה ולזה אומר נר חנוכה להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה משא״כ נר שבת הכוונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתנו וזה הנר המאיר הוא של שבת. ברכ״י אות א׳ ובמחב״ר אות א׳ כתב עוד הטעם דבחנוכה ליכא מעשה אלא בנרות ולא ענין אחר במעשה כלל וזהו נר חנוכה דחנוכה הוא הנר דוקא משא״כ שבת דיש בו כמה מצות מעשיות כגון סעידה וקדוש ובגדים נאים וכיוצא ואחד מהמצות הוא הנר וז״ש נר של שבת דשבת יש בו כמה דברים וזה אחד מהם והיינו נר של שבת הנודע בכמה ענינים לא כן חנוכה דאין בו מעשה אלא הנר עכ״ל והב״ד השע״ת אות א׳ ועיין עוד לקמן אות ט׳:

ג ג) **שם. להדליק נר חנוכה ושעשה נסים ושהחיינו.** וסי׳ לדבר עשה לך שר״ף ושים אותו על נ״ס והיה כל הרואה אותו וח״י. מט״מ סי׳ תתק״ף. א״ר או׳ א׳:

ד ד) **שם. ושעשה נסים.** הגר אם רצה לומר שעשה נסים לאבותינו יאמר ואם רצה לשנות ולומר שעשה נסים לישראל יאמר. אגרות הרמב״ם סי׳ ט׳ כנה״ג בהגה״ט. עו״ש אות א׳ א״ר אות ב׳ פר״ח:

ה ה) **בנוסח** ברכת שעשה נסים יאמר בימים ההם בזמן הזה וכן פי׳ עשה נסים בימים שעברו ממש בזמן הזה ולא כי״א בימים ההם ובזמן הזה. רש״ל בתשו׳ סי׳ ס״ד. כנה״ג שם. מ״א ריש ההימן פר״ח. א״ר אות א׳ ברכ״י אות ב׳ רו״ח או׳ ג׳ יפ״ל ח״ב או׳ ד׳ מ״ב אות א׳:

ו ו) **בברכת** שהחיינו מצאתי כתוב שי״ל לזמן הזה הלמ״ד בפת״ח משום ה״א שלאחריו ויותר נכון לומר לזמן בחיריק תחת הלמ״ד. מט״מ שם. מ״א שם. א״ר שם. רו״ח שם. מ״ב שם:

ז ז) **שם. ושעשה נסים ושהחיינו.** גם האבל מברך ג׳ ברכות אלו כדמוכח מדברי המ״א בסימן תקנ״א יעו״ש. כס״א אות א׳ וכ״כ לעיל סי׳ תרע״א אות ע״ג יעויין שם:

ח ח) **ויכוין** היטב בברכת הדלקת הנרות ולאומרם מתוך שמחה באשר המצוה היא חביבה בשעתה לזמן פעם א׳ בשנה ולכבוד המלאכים קדישין הבאים להבית בשביל מצוה זו ידליק הנרות כשהוא בבגד העליון כמו שהולך לבהכ״נ. קב הישר פ׳ צ״ו. יפ״ל ח״ב אות ה׳ וקודם הברכות יאמר לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות הדלקת נ״ח לתקן את שרשה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳:

ט ט) **יכוין** בברכה א׳ לי״ג מידות של רחמים וכן בשניה דעולין כמספר אחד ושניהם גי׳ כ״ו שם הוי״ה ב״ה כמ״ש בס׳ קב הישר וזה נמי סניף יותר שלא להוסיף לומר של כי מוסיף על המספר. רו״ח אות ג׳:

י י) **אם** הדליק נר א׳ ולא בירך יש לו לברך על השאר וכל זמן שעוסק בהידור יש לו לברך. הלק״ט ח״א סי׳ ג׳ י״א בהגה ט. אבל אם גמר הדלקת כל הנרות ואח״כ נזכר אפי׳ שנזכר תוך כדי דיבור לא יברך ברכת להדליק משום דאיכא פלוגתא בזה וסב״ל אבל ברכת שעשה נסים וכן ברכת שהחיינו יברך אותם אפי׳ שלא נזכר אלא עד שגמר הדלקת כולם. בן א״ח פ׳ וישב אות יו״ד. ועיין לקמן אות ח״י ואות כ״ב:

יא יא) **הוה** עובדא דהתחיל לברך הב׳ ברכות בחושבי שהיה שמן ולא נמצא כי שכחו מליתן שמן ומצאתי להט״ז סימן רע״א ס״ק י״ט ולהכר״ש בסי׳ זה דאם השמן היה לפניו א״צ לחזור ולברך וענין כזה איתיה בפו׳ לענין ברכת הפרי בכמה סיגים עיין בהם. רו״ח אות א׳:

יב יב) **כתב** הרא״ם בתוספותיו על הסמ״ג כשאחר מברך מברך על הדלקת נר חנוכה ושכן מצא בגליון תו׳ וכתב הב״ח דה״ד כשהשליח כבר הדליק לעצמו אבל אם נשתתף עם זה בפריטי יברך להדליק יעו״ש והמנהג אפילו כשכבר הדליק לעצמו לברך להדליק. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ פר״ח. א״ר אות ב׳ והא דמברך לאחר דוקא כשעומד אצלו בשעת ברכה אבל בע״א אין לברך כיון שמצוה מוטלת על גוף האדם. א״ר שם בשם הב״ח. וכ״כ לעיל סי׳ תרע״ה או׳ ך׳:

יג יג) **ואחר** יכול לברך והוא ידליק. מ״א סק״ד. א״ר שם. א״א אות ד׳ אבל ברמ״א סי׳ תרע״א (ססעי׳ ז׳) מוכח דהמברך צריך להדליק וכ״כ הרא״ה בב״ה דף כ״ב יעו״ש. ער״ה אות א׳ מיהו דעת האחרונים להתיר כמ״ש לעיל סי׳ תרע״ה או׳ ך׳ ואו׳ ט׳ יעו״ש:

יד יד) **שם. ושהחיינו.** הך שהחיינו לא נתקן אלא על ההדלקה או על הראייה הא לאו הכי לא יברך והא דאמרינן בכל מערבין זמן אומרו אפי׳ בשוק ההוא בזמן דרגל. פר״ח:

טו טו) **מי** שמדליק לחבירו יברך שהחיינו והוא נפטר בכך אם עומד שם אבל מי שהדליקו עליו בביתו והוא בספינה או עשה שליח להדליק לבני ביתו והוא אינו בבית לכ״ע צריך לברך שהחיינו כשידליק. פר״ח:

טז טז) **שם. ואם לא בירך זמן וכו׳** כ״כ הרא״ש ואו״ח ושה״ג וריא״ז עי״ש ומבואר בחי׳ הריטב״א לסוכה דף מ״ז דאפי׳ עשה המצוה ופשע ולא בירך מברך אח״כ יעו״ש. ער״ה או׳ ג׳:

יז טוב) **שם. מברך בליל שני וכו׳** וכן הדין ברואה. רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה. כנה״ג בהגה״ט:

יח) **שם. מברך בליל שני וכו'** ונראה דכ"ש דמברך בו בלילה אם נזכר כל זמן שהנרות דולקות דלא גרע מהרואה אותן שמברך בלילה הראשונה שתים. שו"ג או' ג' וכ"כ לעיל או' יו"ד:

יט) **שם. או כשיזכור.** בשאר הלילות בשעת ההדלקה. לבוש. ור"ל בשעה שמדליק או שעדיין הנרות דולקות וכמ"ש באו' הקודם ולא אח"כ. ועיין לעיל או' י"ד:

כ ך) **[סעיף ב'] מליל א' ואילך מברך ב' להדליק ושעשה נסים** שהרי כל שמונה הדליקו מן הפך אבל זמן משהגיענו להתחלת זמן הגיענו. רש"י שבת כ"ג ע"א. ופי' דבריו שלענין זמן אנו מברכין לו יתׄ שנתן לנו חיות עד זמן שנעשה בו הנס והיינו שנתן לנו חיות שנה תמימה על העבר אבל מיום ליום אף שנתוסף הנס אין שייך לברך על נתינת חיות יום נוסף אלא די בתחנת הזמן. ט"ז סק"א. והמאמ"ר או' ג' כתב דזה דומה לזמן שאומרים ביו"ט של פסח דסגי לכל הימים ואין חוזרין ומברכין זמן ביו"ט אחרון לפי שאינו יו"ט בפ"ע וה"נ כל ח' ימי חנוכה שם יו"ט אחד הם משא"כ ברכת הנס שראוי לברך אותה ליתן שבח והודאה על הנס שהיה מתחדש בכל יום יעו"ש:

כא) **שם הגה. ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק** דבעינן ברכה עובר לעשייה. ט"ז סק"ב. מ"ב או' ד' ועיין לעיל סי' כ"ה סעי' ח':

כב) **ואם** הדליק נר חנוכה ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולם נזכר שעדיין לא בירך יש לו לברך כל הברכות. ואם נזכר לאחר שהדליק כולם אין לו לברך ברכת להדליק רק ברכת שעשה נסים ושהחיינו. תשו' רע"א מה"ת סי' י"ג. מ"ב שם. וכ"כ לעיל או' יו"ד יעו"ש:

כג) **[סעיף ג'] מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק וכו'** אבל אם ידליק אח"כ באותו לילה לא יברך אראייה כיון דיוכל לברך אח"כ על ההדלקה. ט"ז סק"ג. מ"ב או' ה':

כד) **שם. וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו וכו'** הב"ח והפר"ח והא"ר פסקו דאף אם מדליקין בתוך ביתו יברך על הראייה ולי נראה דכיון דהסמ"ג והרשב"א והר"ן וסיעתם פסקו כסברת מרן הכי נקטינן דספק ברכות להקל ומה גם דהרשב"א כתב בחי' דסברת רבוותא דפליגי אין להם על מה שיסמוכו. ברכ"י או' ג' וכן הסכים הט"ז סק"ד כפסק הש"ע משום דק"ל סב"ל. וכ"כ שכנה"ג סי' תרע"ז בהגה"ט או' ג' וכ"כ המ"א סק"א. שו"ג או' ה' מ"ב או' ו':

כה) **וראוי** לכל ירא שמים להזהיר לאשתו קודם נסיעתו שתהיה זהירה בזה להדליק תיכף בצאת הכוכבים והוא יסמוך עליה ומ"מ כשיבא לאושפיזא ידליק בלא ברכה ויהדר לשמוע הברכות ממי שחייב להדליק ויענה אמן (ור"ל ואח"כ ידליק) ואם אין אחר עמו והוא בבית נכרי או שבא לאחר שכבר הדליקו שם ידליק ויסמוך על הפו' דפטור מלברך ככל דין סב"ל. ח"א כלל קנ"ד או' ל"ג:

כו) **שם. אינו חוזר ומברך שהחיינו.** וכן אם אשתו הדליקה עליו בראשון א"צ לברך שהחיינו כשמדליק. מ"א סק"ב. והיינו אעפ"י שלא ראה בליל ראשון ולא בירך על הראייה אפ"ה אינו מברך שהחיינו כשמדליק בליל שני. א"א או' ב' מ"ב או' ז':

כז) **שם. אינו חוזר ומברך שהחיינו.** המו"ק ערער ע"ז ודעתו נוטה לחזור ולברך שהחיינו יעו"ש ולענין דינא ודאי דלא יחזור לברך דספק ברכות להקל. מחב"ר או' ג':

כח) **[סעיף ד'] אחר שהדליק אומר הנרות הללו וכו'** ויברך כל הברכות עובר לעשייתן ומיד אחר גמר הדלקת הנר הראשון שהוא עיקר יאמר הנרות הללו ויגמור ההדלקות בעוד שאומר הנרות וכו' רש"ל בתשו' סי' פ"ח. ט"ז סק"ה. מ"א סק"ג. ומ"מ מי שאומר הנרות הללו לאחר שהדליק הכל נמי שפיר דמי. מש"ז או' ה' מ"ב או' ח' וזו הנוסחא הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו ע"י כהניך הקדושים וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל ניסך ועל ישועתיך לא תשנה ולא תוסיף ולא תגרע והטעם מפירש וסי' ל"ו תיבות לבד הנרות הללו כאלו אמר הנרות הללו ל"ו הן. רש"ל שם. וכ"ה הנוסחא בטור ומיהו נוסח יש בו ט"ל תיבות לבד מנרות הללו ועיין א"ר או' ח' שכתב שאין לומר תיבת הם רק הנרות הללו קדש יעו"ש ועיד עיין מחה"ש שכתב דגם תיבות הנרות הללו קודש וכו' שתי תיבות הנרות הללו אינו מן המנין ואז החשבון מכוון יעו"ש. ומיהו יש מחסרין תיבת ועל וכך אומרים כדי להודות לשמך על נפלאותיך ניסך ישועתיך ובזה יבא החשבון מכוון. והם כנגד ל"ו נרות שמדליקין בכל ח' ימי חנוכה דהיינו בליל ראשון א' בליל שני ב' וכו' סך הכל של ח' לילות הם ל"ו:

כט **כט) וכתב** שם המ״א ובהני תיבות הנרות הללו יש ח׳ אותיות רמז לח׳ ימי חנוכה עכ״ל ור״ל כי בפסוק בהעלותך את הנרות כתיב הנרת חסר ו׳ לב״ש:

ל **ל) שם. אחר שהדליק אומר הנרות וכו׳** י״א שיאמר כן קודם שיברך שעשה נסים ואין זה מחוור להפסיק בברכות אלא אחר כל הברכות יאמר אותו וכן אנו נוהגין פר״ח. ור״ל לאחר שיאמר כל הברכות ויתחיל להדליק כולם או מקצתם כדי שלא להפסיק בין הברכות להדלקה כמ״ש לעיל או׳ כ״ח יאמר הנרות הללו וכו׳ ואחר שיאמר הנרות הללו וכו׳ יאמר מזמור שיר חנוכת הבית וכו׳ ולמנצח בנגינות מזמור שיר וכו׳ פת״ע או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ עת״ר סוף או׳ כ״ו:

לא **לא) [סעיף ה׳] יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני וכו׳** כ״כ ב״י בשם מהר״י קולין שורש קס״ד. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ חנוכה. והב״ד ד״מ או׳ ב׳ וכתב וכן נוהגין. וכ״כ בשער הכוו׳ דף ק״ח ע״ג דסדר הדלקת הנרות היה נוהג האר״י ז״ל כנוסח הכתוב בב״י ז״ל על הטורים וגם בס׳ ש״ע והוא כי בלילה הא׳ ידליק הנר שבצד ימינו שהוא היותר רחוק מן הפתח מכל ז׳ נרות. ובליל שני ידליק נר הב׳ לי שהוא יותר סמוך אל הפתח יותר מן הא׳ ואח״כ יפנה אל ימין וידליק הנר הראשון וכעד״ז כל השאר הלילות עד שנמצא כי בלילה האחרונה מדליק הנר שבצד שמאלו שהוא הנר היותר קרוב וסמוך אל הפתח ומתחיל בו ונפנה לצד ימינו הקרוב קרוב קודם ונמצא כי הנר הא׳ מכולם שהוא בצד ימין המדליק נדלק אחרון בלילה האחרונה עכ״ל וכ״כ בס׳ פע״ח שער י״ט פ״ד. וא״כ כיון שכ״ה דעת מרן ומור״ם והאר״י ז״ל הכי נקטינן וא״צ להאריך בדברי האחרונים:

לב **לב) ואין** לחלק בין היכא שהנרות בימין הכניסה להיכא שהם בשמאל הכניסה וכן אנו נוהגים. ב״י ור״ל אף כשאין מזוזה ומניח הנרות בימין הפתח כמ״ש לעיל סי׳ תרע״א סעי׳ ז׳ ג״כ מדליק משמאל לימין אבל רש״ל בתשו׳ סי׳ פ״ה כתב דכשאין מזוזה ומונחין בימין הפתח צריך להתחיל בנר הימינו שהוא סמוך לפתח ונמצא שלא יהא פונה לימין אלא מימין לשמאל וע״כ המדקדק יניח לאורכן בטפח הסמוך לפתח שאז כולן שוין בענין טפח הסמוך לפתח שכולם סמוכין בכניסת הפתח ואז ידליק משמאל לימין וכ״פ הב״ח. ומט״מ כתב בשם רש״ל שיניחם בתוך חלל הפתח כמו המזוזה. מ״א סק״ד. אבל דעת ב״י וש״ע וד״מ דלעולם מתחילין להדליק בשמאל כדי להפנות לימין בין שמדליק בימין הכניסה בין בשמאל ושכן המנהג. א״ר או׳ ט׳:

לג **לג) שם. כדי להפנות לימין.** וכ״ה ביומא דף נ״ח דזה מקרי דרך ימין וכ״ה בתשו׳ מהרי״ל סימן מ׳ מ״א סק״ה. וכ״ז למצוה מן המובחר כי אין להקפיד באיזה צד יתחיל כיון דיש צדדין לכאן ולכאן. שו״ג בסוף הסימן:

סימן תרעז

א **א) [סעיף א׳] אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו וכו׳** לכאורה היה נראה לפרש האי מדליקין עליו בשני פנים. לדעת הרמב״ם ז״ל שכל א׳ מבני הבית מדליק נר א׳ האי מדליקין עליו ר״ל שמדליקין נר א׳ בשבילו בביתו כאילו הוא עומד שם ולדעת שאר פוסקים (דסברי נר א׳ איש וביתו) ר״ל שמדליקין בתוך ביתו כלומר שאשתו מדלקת נר א׳ והוא יוצא בה י״ח בהדלקתה אבל מדברי הגאון בעל תה״ד סימן ק״א ומדברי שאר אחרונים ז״ל לא משמע הכי ואינו מוכרח. מאמ״ר אות א׳ ועיין לעיל סי׳ תרע״א או׳ ו׳:

ב **ב) שם. צריך לתת פרוטה וכו׳** דייק לומר בפרוטה לומר שא״צ האכסנאי ליתן כל חצי הוצאת הנרית רק בפרוטה דיהיב ליה סגי. י״א בהגה״ט. מ״ב אות ג׳ וצריך לומר בעת שנותן הפרוטה הריני נותן לך פריטה זו כדי שתזכי לי קצת שמן ופתילות בנרות חנוכה שלך שתדליק בזו הלילה או אם ירצה לומר בכל מה שתדליק בלילות ח׳ ימי חנוכה ובעה״ב אומר הריני מזכי לך קצת שמן בפרוטה זו בנרות חנוכה שלי שאני מדליק בכל לילות ח׳ ימי חנוכה. וגם בלא פרוטה יוכל בעה״ב לזכות לו אם ירצה כמ״ש לקמן אות ה׳ ויאמר הריני מזכה לך וכו׳ ויעמוד אצלו בעת הברכה ויכוין לצאת בברכתו של בעה״ב וגם בעל הבית יכוין להוציאו כנודע:

ג **ג) שם. צריך לתת פרוטה וכו׳** נראה דה״ד באכסנאי שנותן הוצאה לבעה״ב דאז מחויב להשתתף ואם יש חדר מיוחד חייב להדליק בחדרו אבל אם אכסנאי סמוך על בעה״ב לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א״צ לזה כלל כי בעה״ב דקמהני ליה בכל צרכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם במקצת דמי הנרות וליכא בזה חשדא כיון שידוע הוא דאתכא דבעה״ב קא סמיך. גן המלך סימן מ״א. י״א שם כש״א אות א׳ שו״ג אות ב׳ במחו׳. ור״ל דאם אוכל אצל בעה״ב בחשבון כל מה שאוכל ושותה זהו שצריך ליתן פרוטה אבל אם אוכל אצלו בקבלנות כך וכך ליום או לשבוע בכל מה שנצרך א״צ לתת פרוטה. ונראה דה״ה אם נותן לו בעה״ב כל צרכו בחנם דא״צ ליתן פרוטה ומ״מ נראה דיותר טוב לומר בפי׳ לבעה״ב זכי לי קצת שמן בנרות חנוכה

שלך ובעה״ב אומר הריני מזכה לך וכו׳ בין שאוכל בשכר או בחנם ומיהו מ״ש דאפי׳ יש לי חדר מיוחד א״צ להדליק עיין לקמן או׳ ט׳ ונראה דה״ה לכאן:

ד **ד) כתב** באגודה שמעתי מי ששותף עם חבירו לנ״ח צריך להוסיף מה שיתן לו חבירו ע״כ. וטעמו דאם לא ניכר שהוסיף בשביל חבירו איכא חשדא לומר שלא נשתתף ולפ״ז אפי׳ לא הוסיף כל מה שנתן לו אלא מקצת נמי סגי דניכר שנשתתף במה שהוסיף על מה שהיה רגיל. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט אות ב׳. מ״א סק״א. ומיהו מדברי הא״ר אות ב׳ משמע שצריך שיתן בעה״ב שמן כשיעור חצי שעה בשביל האכסנאי כמ״ש א״א אות א׳ והפר״ח כתב דא״צ להוסיף בנר מה שנתן לו ומ״ש הב״ח להוסיף מקצת לא נהירא יעו״ש. אמנם דה״ח אות ב׳ פסק כדברי הב״ח דבעה״ב צריך להוסיף מעט שמן בשביל האורח חוץ השיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה. וכ״פ מ״ב אות ג׳ וכתב ודלא כהא״ר. וכ״נ משמעות הפו׳ שכתבו דסגי בפרוטה משמע דא״צ להוסיף בשביל האורח רק מעט יותר מכשיעור להיכרא בעלמא:

ה **ה) שם. צריך לתת פרוטה וכו׳** וה״ה אם בעה״ב מקנה לו חלק בשמן במתנה שרי. הרשב״א בתשו׳ סי׳ תקע״ב. מ״א סק״א. פר״ח. א״ר אות ב׳ דה״ח אות ב׳ מ״ב אות ג׳. ומ״מ אם יש לאכסנאי נר נכון יותר להדליק בעצמו. מ״ב שם. והיינו לפי המנהג שכתב בהגה לעיל סימן תרע״א סעי׳ ב׳ שכל א׳ מבני הבית מדליק אבל לפי המנהג שכתב הש״ע שם אין צריך:

ו **ו) שם. צריך לתת פרוטה וכו׳** כתוב בתשו׳ רש״ל סימן פ״ה שגם הבחורים צריכים להשתתף ואפשר דדוקא כשאוכל בפ״ע אבל אם סמוך על שלחן בעה״ב הוא בכלל בני ביתו ומדינא א״צ להדליק אלא אם רוצה להיות ממהדרין וכ״מ בב״י בשם מהרי״א יעו״ש. מ״א ריש הסימן ח״א כלל קנ״ד אות ל״ב. דה״ח אות א׳ מ״ב אות א׳ וה״ה משרתיו כיון שהם סמוכים על שלחנו בקביעות מדינא א״צ להדליק אלא אם כן רוצה להיות מן המהדרין. מש״ז סימן תרע״א אות א׳ וה״ד לפי המנהג שכתב בהגה לעיל סימן תרע״א סעי׳ ב׳ דכל אחד מבני הבית מדליק אבל לנוהגין כדברי הש״ע שם שכתב דאפי׳ אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר כיון שסמוכין על שלחן בעה״ב א״צ להדליק:

ז **ז) וכתב** שם הרש״ל מי שלא ידע שהדליקו עליו בביתו ובא באותו לילה לביתו ומצא שהדליקו עליו צריך להדליק דכבר חל עליו תקנת חכמים ודבריו אינם מוכרחים לכן אין לברך. מ״א שם. ח״א כלל קנ״ד או׳ ל״ד. מ״ב או׳ ב׳:

ז) אבל אם יודע בבירור שהיא מדלקת עליו אין לו להדליק אם לא שהוא בבית יחידי ומשום הרואה ידליק אבל מ״מ לא יברך. תשו׳ רש״ל שם. ועיין לקמן אות ט׳:

ח **ח) שם. להשתתף עמו בשמן וכו׳** ובתשו׳ הרשב״א סימן תקמ״ב כתב בשמן ופתילות:

ט **ט) שם. ואם יש פתח פתוח לעצמו וכו׳** מהמשך לשון מרן משמע לכאורה דה״ד אם אין מדליקין עליו בביתו דמיירי בו אבל אם מדליקין עליו אפי׳ יש לו פתח לעצמו א״צ להדליק אבל בטור והרמב״ם מבואר דליתא אלא אפי׳ מדליקין עליו צריך להדליק בפתחו ומרן ז״ל קיצר בזה אמנם הלבוש ביאר דבריו וכתב כדברי הטור ומיהו מדברי ריי״ו ח״א מבואר בהדיא כמשמעות דברי הש״ע. מאמ״ר אות ב׳ וא״כ כיון דאיכא פליגתא בזה וק״ל סב״ל מי שמדליקין עליו בביתו ויש לו פתח פתוח לעצמו יש להדליק בלא ברכה וכמ״ש באות הקודם בשם רש״ל אך אם אפשר יש לשמוע הברכה מאחרים ויתכוין לצאת ואח״כ ידליק או לברך בלא שם ומלכות. ועיין לקמן סעי׳ ג׳:

י **י) שם. ואם יש לו פתח פתוח וכו׳** ואפי׳ הוא פתוח לרוח שפתח בעה״ב פתוחה. כנה״ג בהגה״ט. מ״א סק״ב. מ״ב אות ו׳ ור״ל הגם דלעיל סי׳ תרע״א סעיף ח׳ כתב דאם השני פתחים מצד אחד א״צ להדליק שאני התם משום דהם של אדם א׳ משאיכ הכא דאיכא אורח איכא חשדא שיאמרו שלא הדליק:

יא **יא) שם. ואם יש לו פתח פתוח לעצמו וכו׳** והאידנא שמדליקין בפנים אפי׳ אורחים מדליקין. דיני מהרי״ו סי׳ ל״א ומהרי״ל סימן קמ״ה. ודוקא כשאוכל בחדר בפ״ט. מ״א סק״ג. מיהו הא״ר אות א׳ כתב על דברי המ״א הנז׳ דאינו נכון וכ״כ דה״ח אות א׳ אכסנאי אף שמדליקין עליו בביתו ואין לו אצל בעה״ב שמתאכסן שם חדר מיוחד צריך להדליק נר חנוכה עכ״ל וה״ד לפי המנהג שכתב בהגה לעיל סי׳ תרע״א סעי׳ ב׳ שכל א׳ מבני הבית ידליק ואם כן אם לא ידליק איכא חשדא אבל לפי המנהג שכתב הש״ע שם א״צ להדליק כיון דליכא חשדא. ולענין ברכה כבר כתבנו לעיל אות ט׳ כיון שמדליקין עליו בביתו אפי׳ יש לו פתח פתוח לעצמו אין לברך משום דאיכא פלוגתא וסב״ל יעו״ש:

יב **יב) שם. צריך להדליק בפתחו.** משום חשדא. ב״י. ולפי מ״ש הר״ן גבי שני פתחים (לעיל סימן תרע״א סעי׳ ח׳) שאינו מברך ה״ה הכא. כנה״ג בהגב״י. פר״ח. שו״ג אות ג׳ ומיהו המ״א סק״ד כתב על דברי כנה״ג הנז׳ דיש לחלק וכ״כ הברכ״י אות א׳ דיש לדחות יעו״ש. ועל כן יש לכוין על

ברכתו של בעה״ב לצאת וגם בעה״ב יכוין להיציאו ואחר כך ידליק בפתחו להנצל מפלוגתא:

יג יג) שם. צריך להדליק בפתחו. ואפי׳ לדידן שאנו מדליקין בפנים. טור. לבוש. והיינו לפי שהיו מדליקין בפתח הבית הסמוך לחצר ואיכא חשדא מעוברים ושבים בחצר שאינם מבני חצר אבל לדידן שמדליקין בבית החורף בפנים ליכא חשדא אלא מבני הבית והם יודעים שמדליק במקום שאוכל. ב״ח. ועיין לקמן או׳ י״ט:

יד יד) שם. אעפ״י שאותו בית אינו מיוחד אלא לשינה וכו׳ והטעם שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה והעולם רואין אותו נכנס ויוצא בו איכא חשדא אם אינו מדליק שאין העולם יודעים שאוכל במקום אחר. טור. לבוש. מ״ב או׳ ט׳:

טו טו) שם. וה״ה לבן האוכל אצל אביו. ר״ל דאם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו אבל אין לברך כיון דאיכא פלוגתא בזה כמ״ש לעיל או׳ י״ב אלא יעמוד אצל אביו בשעת ברכות ויכוין לצאת וגם אביו יכוין להוציאו ואח״כ ילך וידליק בפתחו ואם הוא נשוי צריך שגם אשתו תעמוד אצל אביו בשעת ברכה ותכוין לצאת כנז׳ וכ״כ לעיל סי׳ תרע״א או׳ ט״ו יעו״ש. ואם לא היה הבן בשעה שבירך אביו כתב השו״ג. או׳ ג׳ דיכול לברך על הנרות שמדליק בפתחו יעו״ש:

טז טז) וכתב מהרי״א בשם או״ח בן גדול בבית אביו ואינו סומך על שלחן אביו הרי הוא כאכסנאי וצריך להשתתף וה״ה בחתניו היכא דאין להם בית שידליקו בעבורם עכ״ל. ב״י. ומיהו הפר״ח כתב כל שאינו סמוך על שלחן אביו והם חלוקים בעיסתם אעפ״י שנכנסים בפתח אחד לא מהני שיתוף וכל אחד ואחד צריך להדליק יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ תרע״א או׳ י״ב:

יז טוב) והבן שיש לו בית מיוחדת והולך הוא וכל בני ביתו לסעוד אצל אביו כל ח׳ ימי חנוכה הדבר ברור שכיון שסועד וישן אצל אביו כל ח׳ ימי חנוכה אף שביום אוכל אכילת עראי בביתו אינו מדליק אלא בבית שאוכל וישן שם בלילה דכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק. פר״ח. ומשמע הא אם אין ישן אצל אביו צריך להדליק בביתו. ועיין לעיל סי׳ תרע״א או׳ ט״ו:

יח חי) שם. וה״ה לבן האוכל אצל אביו. ואפי׳ אוכל בקביעות אצל אביו כיון דהטעם משום חשד כמ״ש הטור מ״א סק״ה. מ״ב או׳ יו״ד. ור״ל דאפי׳ אוכל בקביעות אצל אביו אם יש לו פתח פתוח לעצמו צריך להדליק בפתחו:

יט יט) שם הגה. וי״א דבזה״ז שמדליקין בפנים וכו׳ כ״כ ד״מ אות א׳ בשם תשובת הרשב״א סי׳ תקמ״ב דבזה הזמן ידליק במקום שאוכל ולא במקום ששוכב וכתב עליו ד״מ דבזה הזמן דאנו מדליקין בפנים לגמרי ליכא למיחש כלל לעוברים ושבים וא״כ אפשר דגם הרא״ש מודה דמדליק במקום שאוכל ולא במקום ששוכב עכ״ל וזהו שכתב כאן בהגה דין זה בלשון י״א משום דאפשר דלהרא״ש אין לחלק דגה בזה״ז שמדליקין בפנים ממש אם יש לאורח או לבן פתח פתוח לעצמו צריך להדליק במקום ששוכב. ועיין לעיל אות י״ג:

כ ך) שם בהגה. ידליק במקום שאוכל. כן עיקר וכדלעיל סי׳ תרע״א סעי׳ ח׳ גבי חצר שיש לו ב׳ פתחים שא״צ להדליק אלא בפתח א׳ ומיהו ודאי בעי לאשתתופי בפריטי עם אביו וכ״ז ה״ה בחתן האוכל אצל חמיו. פר״ח. וכ״כ המאירי בשם התו׳ אלא שהוא חלק עליהם וכן מוכח ממ״ש לעיל אות ט״ז בשם מהרי״א דדוקא אכסנאי צריך להשתתף אבל בן וחתן הסמוך על שלחן אביו או חמיו סגי בלא שיתוף יעו״ש וכן מוכח ממ״ש לעיל אות ג׳ גבי אכסנאי דאם כל מחסורו על הבעה״ב דא״צ להשתתף וא״כ כל שכן גבי בנו וחתנו וכ״נ דעת האחרונים:

כא כא) שם בהגה. ידליק במקום שאוכל. ומיהו דוקא כשאוכל בקביעות במקום אחד אבל מי שסועד בסעודה אצל חבירו בהא ודאי איכא חשדא מבני ביתו כשלא הדליק בביתו במקום שרגיל להדליק ולכך צריך לילך תחלה לביתו ולהדליק ולחזור לסעודתו. ומיהו אם אשתו מדלקת עליו א״צ לילך לביתו כמ״ש בסוף סימן תרע״ה. ואעפ״י דצריך לכתחלה לעמוד אצל מי שמדליק עליו מ״מ אינו מעכב ומדינא יוצא אפי׳ אינו עומד אצלו דעיקר החיוב על ממונו להדליק נרות לפרסומי ניסא. והא ודאי דצריך לברך על הראייה במקום שסועד אצל חבירו כיון שלא עמד בביתו בשעה שהיו מדליקין עליו כדלעיל בסי׳ תרע״ו. ומ״מ מצוה מן המובחר שילך לביתו וידליק בעצמו דכל מצוה מצוה בו יותר משליחו כדאיתא ר״פ האיש מקדש רבא מלח שיבוטא. ב״ח. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ו׳ ט״ז סק״ב. מ״א סק״ז. א״ר או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ב. והא דמברך על הראייה ה״ד כשלא שמע הברכות מבעה״ב דאם שמע וענה אמן א״צ לחזור ולברך על הראייה. שכנה״ג שם. וצ״ל דמיירי שכיון בעה״ב לצאת לו. א״ר שם. ומיהו בעיקר דין זה שכתב הב״ח דגם אם מדליקין עליו בביתו צריך לברך על הראייה זהו לפי סברתו אבל יש חולקין בזה ודעת האחרונים שאין לברך משום סב״ל כמ״ש לעיל סימן תרע״ו אות כ״ד יעו״ש. אך לכתחלה טוב הוא לכוין על ברכות בעה״ב לצאת כל הדיעות אבל אם לא כיון אין לברך משום סב״ל כנז׳:

כב **כב) [סעיף ב'] קטן שהגיע לחינוך וכו'** לפי מה שפסק הש"ע לעיל סי' תרע"א סעי' ב' דאפי' המהדרין מן המהדרין אין מדליקין רק נר א' לכל אנשי הבית ורק שמוסיפין והולכין בכל יום נר א' יותר צ"ל דהכא מיירי שהקטן הזה אינו סומך על שלחן אביו ויש לו בית בפני עצמו וע"כ מדליק ומברך אבל לפי המנהג שכתב שם בהגה שכל אחד מבני הבית מדליק אם כן הקטן הזה בכל גוונא צריך להדליק וכ"פ הרמ"א לעיל ססי' תרע"ה בהגה יעו"ש אבל דעת השה"ג והמאירי דאפי' למנהג שכתב ההגה שכל א' מבני הבית מדליק אין לחנך הקטן להדליק אלא א"כ יש לו בית בפ"ע. וכ"כ המ"א סק"ח ומחה"ש. מ"ב אות י"ג. ואם קטן זה יכול להדליק לאחרים עיין לעיל סימן תרע"ה אות כ"ו ואו' כ"ח:

כג **כג) [סעיף ג'] י"א שאעפ"י שמדליקין עליו וכו'** ולא דמי לאכסנאי דאמרינן (לעיל סימן תרע"ו סעי' ג') דאי מדליקין עליו בגו ביתיה לא בעי לאשתתופי דשאני התם שיש פרסום הנס בהדלקת אושפיזו. ב"י בשם מהרי"א והמרדכי. לבוש. ואפשר דמשום הכי כתב הדין בשם י"א לפי שאינו מבורר לו להלכה לפי מה שפסק לעיל סימן תרע"ו סעיף ג' מאמ"ר אות ד' יעו"ש וכ"כ בביאורי הגר"א דדין זה של המרדכי חולק על מ"ש לעיל סי' תרע"ו סעי' ג' וכ"כ הפר"ח דהך סברא לאו בר סמכא היא ורבים מהפו' ומהם הרשב"א והר"ן חולקין בזה שהרי כתבו שאין מברכין על הראייה ובזה דבריהם עיקר וכו' ואפי' אי בעו להדליק בלא ברכה כדי לברך השני ברכות האחרות שהם שעשה נסים ושהחיינו לאו מילתא היא דכיון דלא מיחייבי להדליק הו"ל נר הרשות ולא נר מצוה והיו ברכות לבטלה והכי נקטינן עכ"ל. והגם שהרב ב"ד סי' תע"ג כתב דיש להדליק ולברך הא ק"ל סב"ל וע"כ יש להדליק ולברך בלא שם ומלכות:

כד **כד) שם הגה. וכן נוהגין.** ובמקום מנהג לא אמרינן סב"ל כמ"ש לעיל סימן ז' אות ב' בשם כמה פו' יעו"ש. אלא שכתב הלב"ש דלדינא אין לנהוג כן אלא א"כ שיאמר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו וכמ"ש הרמ"א אח"ז ומ"א סק"ט. וכ"כ מ"ב אות י"ד:

כה **כה) שם בהגה. ואפי' אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות אם רוצה להחמיר וכו'** ואע"ג דלא חיישינן שמא תשכח דהא סמכינן על הנשים אפי' באיסור כרת מ"מ אם רוצה להדליק בעצמו בכלל מהדרין הוא. תה"ד סי' ק"א. מ"א סק"ט. מיהו בב"י כתב על דברי התה"ד הנז' דאין לסמוך ע"ז לברך ברכה שאינה צריכה. וכ"כ רש"ל בתשו' סי' פ"ה דהיכא שאינו רוצה לצאת בהדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית נראה דלאו כמיניה ואינו יכול לברך. וכ"כ הפר"ח דאפי' אם אינו רוצה לצאת בהדלקת בני ביתו לא יברך. וכ"כ המאמ"ר או' ה' אמנם בתשו' מהרי"ל סי' קמ"ה כתב דנהוג בכל דוכתא שכל אורחים ובחורים מדליקין אע"ג דמדליקין על כל אחד ואחד בביתו ומשום ברכה לבטלה אין כאן דאין רוצה לצאת בשל אשתו וממילא חל חובה עליה יעו"ש והב"ד המ"א שם. וכ"כ הלבוש סעי' א' דאכסנאי שמדליקין עליו בביתו ורוצה להחמיר משום הידור מצוה ולהדליק בפ"ע במקום שהוא הרשות בידו ובלבד שיכוין במחשבתו קודם ההדלקה שלא ירצה לצאת במה שמדליקין עליו בביתו וכ"כ העו"ש או' א' ט"ז סק"א. ולדינא פסק השל"ה כשידוע שמדליקין בביתו יעמוד אצל בעה"ב כשמברך ויענה אמן ואם כבר הדליק בעה"ב יברך בלא שם ומלכות וכ"פ מט"מ סי' תתקפ"ג. והזר"א בתשו' סי' צ"ז כתב דלצאת ידי כל הספיקות טוב להשתתף בפריטי כדין אכסנאי וישמע הברכה מבעה"ב יעו"ש. והב"ד המחב"ר או' א' שע"ת או' ג' והא"ר או' ד' כתב דאין למחות ביד המנהג וכ"כ באו' הקודם והיינו אם כבר בירך בעה"ב ובא לברך ולהדליק אין למחות במקום מנהג אבל לכתחלה ודאי שיש לכוין על ברכות בעה"ב לצאת כל הדיעות:

כו **כו) [סעיף ד'] הנותר ביום השמיני וכו'** אבל אם נותר מן השמן והפתילות בליל ראשון מוסיף עליו ומדליק בליל שני. נותר בליל שני מוסיף עליו ומדליק בליל ג' וכן בכל הלילות. טור. לבוש. והיינו כשלא נתן שמן רק כשיעור וכבה קודם זמנו או אפי' נתן יותר מכשיעור והקצהו בפי' לשם מצוה וכבתה שאז הוא אסור בהנאה אבל אם נתן השמן בסתם לתוך הנר ונתן יותר מכשיעור כבר נת' לעיל סי' תרע"ב סעי' ב' שאחר שעבר זמן מצותו מותר ליהנות לאורו או לכבותו וליהנות משמנו. לבוש. ומיהו יש מחמירין אפי' אם נתן השמן בסתם כמ"ש לעיל סי' תרע"ב או' כ"א אלא א"כ התנה יעו"ש:

כז **כז) שם. מן השמן הצריך וכו'** והיינו שכבה קודם שנדלק חצי שעה כמ"ש באו' הקודם לדעת הש"ע. ואם נכבה כזה בליל שביעי והוסיפו בליל שמיני הרבה שמן יותר מן השיעור ודלק כשיעור חצי שעה וניתותר נראה דלכ"ע אסור ליהנות מהן דבודאי יש בזה מן השמן של תוך ז' האסור אם לא שיודע שבשמן שהוסיף על האתמול היה ס' כנגד מעט הראשון. מ"ב בב"ה. והיינו לדעת הש"ע ודעמיה אבל לדעת האוסרים כל השמן שנתן בסתם ואפי' כבה אחר זמן הדלקה כמ"ש באו' הקודם בלא"ה אסור אותו שמן שנשאר אחר שכבה אפי' אם לא נשאר מליל ז' ואפי' נתן יותר מהשיעור וכבה אחר שדלק שיעור:

כח **כח) שם. מן השמן הצריך וכו'** ואם לקח צלוחית של שמן לנר חנוכה ונשתמש ממנו כדי צרכו אין הנשאר בצלוחית נכלל במותר השמן שבנרות חנוכה. וכ"פ הרב בארות המים סי' כ"ז יעו"ש. עיקרי הד"ט סי' ל"ה או' ל"ב. פ"ת. מ"ב בב"ה:

כט כט) **שם. ושורפו בפ״ע וכו׳** ואסור להניחו בכלי מאוס לשהותו לשנה הבאה דחיישינן לתקלה. עור. לבוש מ״א ס״ק י״א. ור״ל דתרומה טמאה מותר להשהות זמן מרובה (בפסחים דף ל״ג) דרמי לה בכלי מאיס דלא ליתי לידי תקלא פי׳ דלא אתי למיכל מתוך כלי מאוס אבל הכא דאסור בהנאה לא מהני כלי מאוס שמא ידליקנו ויהנה ממנו. לב״ש:

ל ל) **שם. יש מי שאומר שאין להוסיף וכו׳** ולא דמי לעצים שנשרו מן הדקל (לעיל סי׳ תק״ז סעי׳ ב׳) לתוך התנור בי״ט שמרבה עליהם עצים מוכנים ומבטלן דשאני התם שאין נהנה מהם עד אחר ביעורן אבל הכא נהנה ממנו בשעה שהנר דולק. עור. לבוש. מ״א ס״ק י״ב:

לא לא) **שם. ויש מי שאומר שאין להוסיף וכו׳** ועיין ביו״ד סי׳ צ״ט סעי׳ ו׳ דיש מתירין בכל איסור דרבנן להוסיף עליו אם נתערב ולכן כתב כאן ויש מי שאומר וכו׳ מ״א שם מ״ב או׳ ך׳ וכתב הט״ז סק״ד דיש להתיר להוסיף כמ״ש הש״ע שם. וכ״ה דעת הפר״ח. שו״ג או׳ ח׳ אבל המ״א שם כתב אפשר דהכא חמיר טפי כיון דהוי דבר שיש לו מתירין דמדינא מותר לשהותו לשנה הבאה והוי דומיא דחמץ עכ״ל וכ״ה דעת א״ר או׳ ז׳ וכ״כ בה׳ מצודת יששכר סי׳ י״ע דאסור להוסיף עליו ולבטלו ואם עבר והוסיף במזיד אסור כמ״ש הש״ע ולאפוקי מהט״ז ואף למ״ד שכתב בש״ע יו״ד סי׳ צ״ע סעי׳ ו׳ דיש להתיר באיסורין דרבנן הכא שאני דכעין דאו׳ תיקון יעו״ש. והב״ד עיקרי הד״ט סי׳ ל״ה או׳ ל״ב. פ״ת. ולכ״ע אם עבר ועירב בשוגג מותר לכל ואם עירב במזיד אסור למבשל עצמו או למי שנתבשל בשבילו ולשאר כל אדם מותר כמ״ש ביו״ד סי׳ הנז׳ סעי׳ ה׳ פר״ח:

סימן תרעח

א א) [**סעיף א׳**] **מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת וכו׳** ואם יש לו נר א׳ לביתו סגי ויקח המותר לנר חנוכה. מ״א סק״א. א״ר או׳ א׳ ואע״ג דטוב וראוי שיהיה ב׳ נרות לשבת כדלעיל בסי׳ רס״ג מ״מ במקום הדחק די שיהיה נר אחד על השלחן שאוכל והשאר לנר חנוכה ולהוי מן המהדרין. מ״ב או׳ א׳ ועיין בדברינו לשם או׳ כ״ז:

ב ב) **שם. יקנה נר שבת מפני שלום ביתו.** שמצטערים לישב בחושך. רש״י. ואפשר דבזה״ז שמדליקים בפנים יקנה נר חנוכה ואעפ״י כן לא ישב בחושך ואעפ״י שאסור לאכול לאורה מ״מ כיון דא״א בע״א הוי כשעת הסכנה דמניחו על שלחנו אעפ״י שע״כ משתמש בו כמ״ש הר״ן ה״נ כן. וה״ה בחול מי שאין לו אלא נר אחד. מ״א סק״ב. וכ״כ הרו״ח בשם ראש יוסף. ח״א כלל קנ״ד או׳ ל״ו. אבל הא״ר או׳ ב׳ כתב להשיג על דברי מ״א הנז׳ ודעתו דאין לחלק בזה בין זמן הש״ס לזה״ז יעו״ש. וכ״כ בס׳ בגדי יש״ע. וכ״כ א״א או׳ ב׳ דמסתימת המחבר והרב משמע דבזה״ז נמי נר שבת קודם ומיהו גם המ״א לא כתב אלא בדרך אפשר דהא בם תרע״ג סק״ב כתב לדקדק מכאן דאסור לאכול לאורה יעו״ש. וכ״כ בשער הכוו׳ דף ק״ט ע״א דנר שבת קודם ונתן טעם בסוד כי נר שבת עולה המלכות למעלה עד הכתר שלו ממש ונר חנוכה יורדים האורות אליה למטה במקומה ומטעם זה נמי בעינן הדלקה נר חנוכה קודם כי אם ידליק של שבת קודם כבר עלתה ומה תועלת באחרת אבל אם יעשו לה הכנה בהדלקת נר חנוכה וירדו בה האורות אח״כ תעלה בנר שבת עכ״ל. ועיין בסי׳ שאח״ז:

ג ג) **שם. יקנה נר שבת וכו׳** ואפי׳ למ״ד שמותר להשתמש לנר חנוכה תשמישי מצוה נר שבת קודם. פר״ח. ועיין לעיל סי׳ תרע״ג סעי׳ א׳:

ד ד) **שם. יקנה נר שבת וכו׳** ואפי׳ היו לפניו נר ביתו ונ״ח וקידוש ואם יקנה לנ״ח ויין לקידוש יספיק (מפני דנ״ח די בחצי שעה) ואם יקנה נר ביתו ידחו שניהם אפ״ה נר ביתו עדיף דגדול השלום ודוחה שניהם. הרדב״ז בל׳ הרמב״ם סי׳ ק״ח. ער״ה או׳ א׳:

ה ה) **לדעת** הרדב״ז סי׳ י״ג דאין מעבירין על המצות אפי׳ ממצוה קלה לחמורה והמצוה א׳ שבאה לידו יעשנה יעו״ש ה״נ אם אין ידו משגת לקנות יין לקידיש היום ונ״ח דלמחר קידוש היום עדיף מנ״ח דלמחר דאין מעבירין על המצות וכן נ״ח דהיום עדיף מנר ביתו דלמחר מה״ט. ער״ה או׳ ב׳ ועוד י״ל הטעם משום דאפשר למחר השם ית׳ יזמין לו:

ו ו) **שם הגה. ועיין לעיל סי׳ רס״ג.** ר״ל דשם מבואר דאם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום נר שבת קודם:

ז ז) **שם. יקנה לנר חנוכה וכו׳** היינו נר א׳ והמותר ליין קידוש. מ״א סק״ג. כי עיקר המצוה רק נר א׳ והמותר למהדרין ויין לקידוש מצוה מד״ס עדיף. א״א או׳ ג׳ וה״ה נשים נ״ח עדיף מקידוש היום על היין ונר א׳ סגי והמותר לקידוש היום. א״א שם:

ח ח) **ושני** בעלי בתים הדרים בחדר אחד ולאחד אין לו נ״ח וקידוש היום אם ישאל מחבירו שיקנה לו חלק מה בשמן ופתילה בחנם ויקנה יין לקידוש. א״א שם:

ט ט) **שם. יקנה לנר חנוכה משום פרסומי ניסא.** ואע״ג דקידוש היום דאו׳ ונר חנוכה דרבנן כיון דאפשר לקדושי בפת אקדומי שמן לנר חנוכה עדיף. הר״ן. ב״י. לבוש. ולא נהירא דקידוש דאו׳ אינו אלא בפה בלא פת ובלא יין דזכור את יום השבת לקדשו זכרון דברים קאמר וכן כתב המרדכי פ׳ מי שמתו ובסמ״ג עשין סי׳ כ״ט. ולפ״ז אפי׳ אין לו לא יין ולא פת לקדש עליו נר חנוכה קדים דכיון דשניהם מד״ס מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס. ב״ח. וכ״כ הפר״ח. אבל הט״ז סק״ב כתב דפת קודם וכ״כ הער״ה אות ד׳ דאע״ג דודאי יוצא י״ח בתפלה כמ״ש סימן רע״א מיהו פת קודם דעביד ביה תרתי קידוש וסעודה יעויין שם ומיהו מ״ש שם הט״ז דג׳ סעודות דאו׳ הער״ה שם חולק וכתב דלא הוו אלא מדרבנן יעו״ש. וכ״כ החמ״מ. ופלוגתא זו כבר כתבנו אותה לעיל סי׳ רע״ד אות כ״ב יעו״ש:

י י) **שם הגה. וה״ה נר חנוכה קודם ליין הבדלה.** דהבדלה אפשר לאבדולי בתפלה ואע״ג שצריך גם להבדיל על הכוס מ״מ כיון דבנ״ח איכא פרסומי ניסא פרסומי ניסא עדיף ויצא ידי שניהם על ידי הבדלה שבתפלה. לבוש סימן רצ״ו סעי׳ ז׳:

יא יא) **שם בהגה. ועיין לעיל סימן רצ״ו סעיף ה׳** ר״ל שכ״כ בש״ע שם:

סימן תרעט

א א) **[סעיף א׳] בע״ש מדליקין נר חנוכה תחלה וכו׳** כ״כ הבה״ג דאי מדליק של שבת ברישא איתסר ליה לאדלוקי של חנוכה דהא קבליה לשבת והתו׳ כתבו שאין הקבלה תלויה בהדלקה ויכול להדליק של שבת תחלה ואח״כ של חנוכה כ״ז שלא קבלו לשבת. והב״ד הטור. וכתב ב״י ולענין מעשה נ״ל דמדליק של חנוכה תחלה דאף לדברי החולקים על בה״ג אם רצה להדליק של חנוכה תחלה רשאי עכ״ל ולכן פסק כן בש״ע. וכ״כ בד״מ דאנו נוהגין להדליק של חנוכה תחלה וכ״כ במנהגים שלנו עכ״ל וכ״כ הב״ח דהעולם נהגו כבה״ג. וכ״כ הברכ״י אות א׳ דהעיקר כמו שפסק מרן דבזה יוצא ידי כל הדיעות וכן הסכים הרדב״ז בתשו׳ ססי׳ תשנ״ז והאריך בזה ועוד איכא טעם כעיקר על דרך האמת דנ״ח ברישא ואח״כ נר שבת דמעלין בקודש וכן ראוי לנהוג עכ״ל וכ״כ בס׳ בגדי ישע דאין לזוז מפסק הש״ע. וכ״פ ח״א כלל קנ״ד אות ל״ה. וכ״כ לעיל סי׳ תרע״ח סוף אות ב׳ בשם הכוו׳ והטעם בסוד יעו״ש:

ב ב) **שם. בע״ש מדליקין נר חנוכה תחלה וכו׳** ואם קודם מנחה או אח״כ עיין לעיל סי׳ תרע״א סעיף ז׳ בהגה ובדברינו לשם אות ע״ח ואו׳ ע״ט יעו״ש:

ג ג) **שם. ואח״כ של שבת.** מיהו בדיעבד שהדליק של שבת תחלה ולא קבל עליו במחשבתו יכול הוא להדליק של חנוכה אח״כ כיון שלא קבל עליו את השבת. לבוש. ונראה דבאשה המדלקת כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה כמ״ש לעיל סימן רס״ג סעיף יו״ד א״כ לא תדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק. מ״א סק״א. וכ״פ ח״א שם. והט״ז סק״א כתב דגם באיש שהדליק נר שבת ושכח להדליק של חנוכה אסור לו להדליק של חנוכה אח״כ אלא יתן לאחר להדליק ולא כלבוש יעו״ש. אמנם הא״ר אות ב׳ כתב דבאיש ליכא מנהגא ומותר להדליק יעו״ש. וכ״ה דעת האחרונים כמ״ש לעיל סי רס״ג אות ס״ד יעו״ש:

ד ד) **ואשה** שהדליקה נר שבת קודם שאינה יכולה עוד להדליק נ״ח אלא אחר אותו אחר יברך להדליק והיא תברך שעשה נסים ושהחיינו אם הוא בליל א׳ ואם הוא ביום שני או ג׳ תברך שעשה נסים דלא גרע מראייה. א״א אות א׳ מ״ב אות א׳ וצריך אותו אחר לכוין להוציאה בברכתו וגם היא תכוין לצאת כנודע:

ה ה) **שם הגה. ומברך עליהם כמו בחול וכו׳** משום דכיון דא״א בענין אחר חשוב הכשר מצוה. תה״ד סימן ק״ב. מ״א סק״ב. ודוקא אחר פלג המנחה כמ״ש סי׳ תרע״ב וכ״מ בב״ח. מ״א שם. א״ר אות א׳ ח״א כלל קנ״ד או״ל. וכ״כ הפר״ח דמ״ש בעוד היום גדול היינו שיהיה מפלג המנחה ולמעלה הא לא״ה הוו ברכות לבטלה ומצות חנוכה לא קיים עכ״ל ופלג המנחה היינו שעה ורביע קודם הלילה ואם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולהדליקה קודם ביה״ש ולברך עליהם. דה״ח אות א׳:

ו ו) **ומשמע** שצריך ליתן שמן בנר שידליק בצאת הכוכבים חצי שעה. א״א אות ב׳ מאמ״ר אות ב׳ מחה״ש סק״ב. ח״א שם. דה״ח אות ד׳ מ״ב אות ב׳ ואם לאו הוי ברכתו לבטלה. ח״א שם. ואם אין לו כל כך שמן ונרות גדולות עכ״פ אחת מהם יהיה דולק השיעור הזה. מ״ב שם. ונראה שיתן השיעור באותו נר הנוסף שמדליק איתו תחלה אחר הברכה. ועיין עוד מזה לעיל סימן תרע״ב סעיף א׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ז ז) **ואסור** להניח לעכו״ם בשבת שיכבה נרות חנוכה בלילה ולחזור ולהדליקן בבקר שאין נכון לעשות כן כיון שהיא מלאכה גמורה דאו׳ ואי משום פרסומי ניסא הוי מצוה הבאה בעבירה וגם לא מצינו בשום מקום מצוה זו שיהיו צריכים להיות דולקים בערב ובבקר משום פרסום ניסא. שבו״י סי׳ ע״ו

בסופו. שע"ת:

סימן תרפ

א א) [סעיף א'] **בליל שבת צריך ליתן וכו'** וה"ה בחול צריך ליזהר דהא דכבתה אין זקוק לה דוקא בדיעבד. פר"ח. וכ"כ השו"ג אות א' והרו"ח בשם ראש יוסף. מ"ב אות א' והא דנקט בשבת משום דצריך שמירה יותר א"נ אגב דסעיף ב' דשם דוקא בשבת. מ"ב שם. ועיין לעיל סי' תרע"ג אות נ"ד:

ב ב) **שם. צריך ליתן שום דבר לחוץ וכו'** דנר שאחורי הדלת אסור לפתוח ולנעול כנגדו. טור. ועיין לעיל סי' רע"ז סעיף א' דיש חילוק בין אם הנרות קבועות בכותל כנגד הדלת ממש דהדלת במערב והנרות כנגדו במזרח ובין אם הם קבועות בכותל שאחורי הדלת יעו"ש ובדברינו לשם:

ג ג) **שם. צריך ליתן שום דבר לחוץ וכו'** ונראה דדוקא לדידהו שהיו מדליקין בפתחי הבתים הסמוכים לחצר אלא שהיו מדליקין בפנים איכא לחוש דבפתיחתו יכבה אבל לדידן שמדליקין בבית החורף ובית לפני בית החורף אין לחוש לכיבוי דאפי' יכבה בפתיחתו אין זה פסיק רישא אלא דבר שאין מתכוין אם לא שפתח בית החורף מכוון נגד פתח בית הסמוך לחצר או לר"ה דצריך ליזהר שלא יפתח פתח בית החורף אלא א"כ נעול בית הבית הסמוך לחצר או איפכא דאם שניהם פתוחים איכא פסיק רישיה. וכן אם הנרות קבועים בכותל שאחורי הדלת אסור נמי אף לדידן דבפתיחתו תהא הדלת נוקשת על הנרות ותכבנו כמ"ש לעיל סי' רע"ז ואצ"ל אם הנרות קבועין בדלת עצמו דאסור לפתוח ולנעול אף לדידן אלא דאם הנרות הם כנגד פתיחת הדלת וקרוב לדלת איכא לחלק דלדידן לא הוי פסיק רישיה כדפרשית. ב"ח. שכנה"ג בהגה"ט אות א' מ"ב אות ב' ומיהו המאמ"ר אות א' כתב דהכל לפי הענין:

ד ד) **שם. בין הנרות לפתח בשביל הרוח וכו'** ואם לא נתן אסור לפתוח הדלת אם הנרות הם כנגד הפתח וקרובים אל הפתח שיש חשש שיכבה אותם הרוח ע"י פתיחת הדלת וכמ"ש לעיל סי' רע"ז סעיף א' יעו"ש:

ה ה) [סעיף ב'] **בע"ש אסור לקבוע הנרות בדלת וכו'** שאף על פי שהדלת בטלה לגבי בית וחשיבא מחובר לקרקע לענין שלא נעשית בסיס לדבר האסור ומותר לטלטלה עם הנרות מ"מ בפתיחתו או בנעילתו מרחיק השמן מן הפתילה או מקרבו אליה והוי מכבה ומבעיר ואעפ"י שאינו מכוין לכך הוי פסיק רישא ואסור ולפ"ז בנר של שעוה מותר דלא שייך ביה קירוב וריחוק. לבוש. וכ"ה לעיל בסימן רע"ז סעיף א' יעו"ש:

ו ו) **שם. אחורי הדלת.** וה"ה בדלת עצמו מצד חוץ והא דנקט אחורי הדלת משום שמעשה ר' שמואל שהביא הר"ם כך היה. באה"ג. וכן בש"ע לעיל סי' רע"ז סעי' א' לא כתב אחורי הדלת אלא בסתם:

ז ז) **שם. ויש מי שמתיר.** אפי' בשל שמן משום דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה. לבוש:

ח ח) **שם הגה. ועיין לעיל סי' רע"ז סעי' א' דשם מפורש לאסור כדעת האוסרים וכ"ה להלכה.** בגדי ישע. מ"ב או' ה' ויש להחמיר אפי' בפותח ונועל בנחת. ב"ח. ועיין לעיל סי' רע"ז או' ט' ועוד עיין לעיל סי' י"ג או' ז':

סימן תרפא

א א) [סעיף א'] **במו"ש אין מבדילין בנר חנוכה וכו'** נראה דדוקא כשיברך תחלה על הדלקת נ"ח אין להבדיל עליהן אח"כ אבל יכול לברך תחלה על הנר להבדלה ולכבותה ולחזור ולהדליקה למצות נר חנוכה ועדיף טפי למיעבד הכי דכיון דעביד ביה מצוה חדא ליעבד ביה מצוה אחריתי אלא דכיון דק"ל דלאחורי אפוקי יומא עדיף טפי נוהגין להדליק נר חנוכה תחלה ושוב א"א להבדיל טליו אפי' לאחר שדלק כשיעור. ב"ח. עט"ז. מ"ב או' א' ומיהו מ"ש אפי' לאחר שדלק כשיעור זהו לפי סברתו אבל לפי פסק הש"ע לעיל סי' תרע"ב סעי' ב' לאחר שהודלק כשיעור שרי אלא שכבר כתבנו שם או' כ"א דכמה אחרונים קיימיה בשיטת הב"ח דאם הניח השמן בנר בהתם אפי' לאחר שהודלק כשיעור אסור ליהנות ממנו יעו"ש:

ב ב) [סעיף ב'] **מדליקין נ"ח בבהכ"נ קודם הבדלה.** כ"כ ב"י בשם התה"ד סי' ס' דמדליקין נ"ח בבהכ"נ קודם הבדלה כדי לאחר אפוקי יומא והרד"א כתב שיש מדליקין אותה אחר שמבדילין על הכוס ואח"כ יאמר יפתח ה' וכו' עכ"ל ב"י. ופסק כאן בש"ע כהתה"ד. וכ"כ בד"מ דמהרי"ל ואגור וכלבו כתבו כדברי התה"ד. וכן נוהגין להדליק קודם הבדלה עכ"ל ועיין לקמן או' ד':

ג **ומי** ששכח אתה חוננתנו יבדיל ואח״כ ידליק דהא נהיגי עכשיו האנשים שלא להדליק קודם הבדלה שבתפלה כמ״ש סי׳ רצ״ט א״כ אסור להדליק כיון שלא הבדיל ואע״ג שיכול לומר המבדיל בין קידש לחול וידליק מ״מ כיון שי״א לעולם מבדילין תחלה א״כ בכה״ג יש לעשות כוותייהו ומ״מ בצבור לא יעשה כן רק יאמר המבדיל בין קודש לחול וידליק וא״כ יבדיל. מ״א סק״א. מ״ב או׳ ב׳ ועיין לעיל סי׳ רצ״ט סעי׳ יו״ד:

ד **שם הגה. וכ״ש בביתו שמדליק ואח״כ מבדיל וכו׳** וכ״כ הלבוש. וכ״כ המאמ״ר או׳ א׳ דכן מנהגם. אלא שכתב שם הלבוש די״ח בביתו מבדיל תחלה ואח״כ מדליק דאין שייך כאן אחורי אפוקי יומא כיון שכבר הבדילו בבהכ״נ וכן הט״ז האריך הרחיב בזה ומסיק להלכה ולמעשה הגם שכבר נהגו בבהכ״נ להדליק של חנוכה תחלה מ״מ ראוי לו להבדיל בביתו ברישא והדר להדליק נ״ח יעו״ש וכתב המש״ז או׳ א׳ כי כ״ה מנהג אביו הרב כפסק הט״ז וכי״א שכתב הלבוש וכ״ה נוהג ואין לגעור בשום אדם כי יש לו על מה לסמוך יעו״ש וכ״כ המחה״ש דבבהכ״נ אין לשנות שום מנהג ובביתו דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. וכ״כ הברכ״י ובספרו מחב״ר דאין למחות ונהרא נהרא ופשטיה יעויין שם. וכ״כ בספרו מו״ב אות ש״ב דהנכון להדליק אחר ההבדלה ונהרא נהרא ופשטיה עכ״ל. וכתב היפ״ל ח״ב דכ״ה מנהג עירו אזמיר להבדיל בבית תחלה ואח״כ להדליק וכתב שכ״ה נמי מנהג שאלוניקי וקושטא כמ״ש הרב ב״ד סי׳ תע״ד והרב רב דגן הלוי דף קנ״ח ע״ד. וכן המנהג בעה״ק ירושת״ו יעו״ש. וכ״כ אביו הרב ברו״ח סימן זה ובספרו מל״ח סימן כ״ז אות י״ז יעו״ש. וכ״כ הרב בן א״ח פרשת וישב אות כ״א וכתב שזהו הדרך הנכונה יותר:

ה **שם בהגה. שהרי כבר הבדיל בבהכ״נ.** הלשון מגומגם דאם כבר הבדיל בבהכ״נ למה צריך עוד להבדיל ואפשר לומר בשביל אנשי ביתו וכמ״ש לעיל סימן רצ״ו אות נ״א יעויין שם:

סימן תרפב

א **א) [סעיף א׳] כל ח׳ ימי חנוכה אומר על הנסים וכו׳** כתוב באו״ח יוחנן הוא חשמונאי כמ״ש בספר יוסיפון וי״א חשמונאי ע״ד יאתיו חשמנים והוא דרך גדולה. ב״י. וכ״כ הרד״א חשמונאי יוחנן המכונה חשמונאי. וכן איתא בסדר עולם דיוחנן כהן גדול שתי שמות היו לו יוחנן חשמונאי. מיהו הפר״ח כתב דצ״ל חשמונאי האל״ף בחיריק. ור״ל כי הוא בא ממשפחה של חשמונאי. וכן הסכים הרב רב פעלים ח״ד סי׳ ל״א כדברי הפר״ח יעו״ש. וכ״כ בספרו בן א״ח פ׳ וישב אות כ״ה:

א) וכתב עו״ש באו״ח י״א הרשעה בחיריק הרי״ש אבל יותר נכון לקרות הרשעה בחטף פתח תחת הרי״ש. ב״י. מ״א. מיהו הפר״ח כתב יש לקרות הרשעה הרי״ש בחיריק ודלא כאו״ח שהביא הב״י:

א) נוסח על הנסים השגור בפי הכל בימים ההם ובזמן הזה. כנה״ג בהגה״ט. והפר״ח כתב צ״ל בזמן הזה בלא וי״ו. וכ״כ לעיל סי׳ תרע״ו אות ה׳ יעויין שם. שעשית לאבותינו בימים ההם כך הנוסחא השגורה בפי הכל וכ״ם בסי׳ אבל הרד״א הביא הנוסחא שעשית עמנו ועם אבותינו. כנה״ג שם:

א) כשעמדה עליהם מלכות יון הרשעה כן הוא הלשון השגור בפי הכל וכ״ה בסידורים אבל הרד״א הביא הנוסחא כשעמדה לבד בלא עליהם לפי שאומר אח״כ על עמך ישראל וכ״ה בסידורים. ולי נראה שאין חשש לזה. ומיהו אי גרסינן כשעמדה עליהם צ״ל ועל עמך ישראל בוי״ו. כנה״ג בהגה״ט. והפר״ח כתב צריך לדלג מלת עליהם ומי שרוצה לאומרה צ״ל ועל עמך ישראל בוי״ו:

א) הנוסח המורגל הוא לשכחם מתורתך ולהעבירם מחקי רצונך וס׳ או״ח והרד״א כתבו שאין לומר מתורתך במ״ם אלא לשכחם תורתך וכן אין לומר ולהעבירם מחקי רצונך במ״ם אלא חקי רצונך ודקדוק מלת מתורתך הוא נכון שיותר טוב לומר לשכחם תורתך אבל במלת מחקי יותר נכון לומר במ״ם וכמו שאומרים העולם. פר״ח. וכ״כ הש״ץ דף שכ״ג ע״ד דצ״ל לשכחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך יעו״ש וכ״כ בן א״ח פ׳ וישב אות כ״ה. ור״ל שרצו לבטל מהם ר״ח שבת ומילה שהם עיקרי התורה ומקצת מן החקים:

א) ולך עשית שם גדול וכו׳ כך הוא הנוסח השגור בפי הכל והרד״א הביא הגירסא לך עשית בלא וא״ו וכן כתוב בסידורין. כנה״ג שם. פר״ח. ש״ץ דף שכ״ד ע״א:

א) תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה כ״ה הנוסח השגור בפי הכל וכ״ה בסי׳ אבל הרד״א הביא הנוסחא תשועה גדולה ופורקן לבד. כנה״ג שם. ש״ץ שם:

א) קבעו שמונת ימים אלו בהלל ובהודאה כ״ה הנוסח השגור בפי הכל וכ״ה בסי׳. והרד״א הביא הגירסא וקבעו ימי חנוכה אלו להודות ולשבח לפניך. כנה״ג שם. והמ״א כתב שי״ל ימי חנוכה אלו כמו שאנו אומרים ותתן לנו את יום חג פלוני הזה. וכ״כ א״א אות א׳ די״ל וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וכן המנהג עכ״ל. וכ״כ בן א״ח שם:

א) ועשית עמהם נסים ונפלאות יש גורסים ועשית עמהם נס ופלא ובסדורים כתוב בנוסח על הנסים של חנוכה ועשית עמהם נסים ונפלאות ובנוסח על

הנסים של פורים ועשית עמהם נס ופלא ואפשר שטעם השינוי הגירסא מחנוכה לפורים מפני שבחנוכה נעשה נס התשועה וההצלה ונס פך השמן ולכך י״ל ועשית עמהם נסים ונפלאות אבל בפורים אין כאן אלא נס ההצלה לבד ולכן י״ל נס ופלא. כנה״ג שם. פר״ח. ש״ץ שם ע״ב. ואנכי הרואה ברוב הסידורין שכתוב כאן וכאן בחנוכה ופורים ועשית עמהם נסים ונפלאות ויציבא מילתא דגם בפורים שתים זו שמענו דהיינו נס ההצלה וגם שבירכו למרדכי בגדולה וכמ״ש הט״ז לקמן סי׳ תרצ״ה סק״א יעו״ש. יפ״ל ח״ב או׳ ג׳:

ב **ב) שם. אומר על הנסים בבהמ״ז בברכת הארץ ובתפלה בברכת מודים.** דכולי מילי דחנוכה הודאה נינהו. ט״ז סק״א. מ״ב אות ב׳:

ג **ג) שם. אומרים על הנסים בבהמ״ז וכו׳** ואם אכל דבר שצריך לומר ברכת מעין שלש צ״ל בה ועל הנסים ונפלאות שעשית לנו בימים אלו כי אתה ה׳ טוב וכו׳ ונודה לך על הארץ וכו׳ בא״י על הארץ וכו׳ יד נאמן דף ה׳ ע״א. יפ״ל ח״ב אות א׳ וכ״כ ביפ״ל ח״ה סוף אות א׳ דהגם דבש״ע סימן ר״ח סעיף י״ב פסק דאין להזכיר מעין המאורע בברכה מעין ג׳ בחנוכה ופורים נראה דעל צד הטוב להזכיר חסדי ה׳ ואין כאן משום בל תוסיף והפסק כל שהוא שייך ליומא יעו״ש. אמנם בתשו׳ מהר״ם מרוטנבורג סי׳ ע׳ כתב דא״צ להזכיר מעין המאורע בחנוכה ופורים בברכת מעין ג׳ כיון דליכא הודאה בברכה דמעין ג׳ ואין להזכיר מאורע בחנוכה ופורים אלא היכא דאיכא הודאה כתפילה יעויין שם והב״ד א״ר אות ב׳ וכתב אף שאומרים ונודה לך וכו׳ היינו משום מעין החתימה ולא הוי הודאה כתפילה וכיון שאין הודאה כתפילה לא נתקנה כלל וזהו כפי׳ הלבוש בסי׳ ר״ח סעיף י״ב יעו״ש. וכ״כ א״א או׳ א׳ מ״ב אות ב׳. ועיין לעיל סי׳ ר״ח אות ס״ח

ד **ד) שם. ואם לא אמר אין מחזירין אותו.** והיינו דשבת ויו״ט דבר תורה ויש בהם קרבן מוסף ור״ח נמי הילכך תיקנו להזכיר בתפלה ומחזירין אותו משא״כ חנוכה כל עיקרו דרבנן ומשו״ה אין מחזירין אותו. מש״ז או׳ ב׳:

ה **ה) שם. ואם לא אמר אין מחזירין אותו.** ואם רוצה לחזיר ולהתפלל כדי להזכיר אין לו רשות. הרא״ש בתשו׳ בשם גדולי אשכנז וצרפת. כנה״ג בהגה״ט. ועיין באות שאח״ז.

ו **ו) ואם** שכח על הנסים וחזר ובאמצע נזכר שהדין הוא שלא לחזור פוסק אפי׳ באמצע ברכה. מכתם לדוד סי׳ כ״ב. ברכ״י אות ב׳ שע״ת. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳. ועיין בש״ץ דף שכ״ד ע״ד שכתב במי ששכח עה״נ וכיוצא שא״צ לחזור ורוצה להחמיר לחזור ולהתפלל צריך לכוין לשם נדבה וגם צריך שיהיה מכיר בעצמו שיוכל לכוין היטב בתפלתו מראש ועד סוף ואם יודע לחדש בה דבר ולא יוטרד טוב לעשות כן יעויין שם. שע״ת. ועיין לעיל סימן ק״ז סעיף ד׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ז **ז) שם. אין מחזירין אותו.** בין בתפלה בין בבהמ״ז. והב״ח כתב דבבהמ״ז אם לא אמרו מחזירין אותו. ומנהגינו שלא לחזור כפסק הש״ע. שכנה״ג בהגב״י או׳ א׳ וכ״כ הפר״ח דאם לא הזכיר דבר ברור הוא שא״צ לחזור ודלא כהב״ח שכתב שבבהמ״ז חוזר ולא נהירא עכ״ל ואפי׳ חנוכה בשבת דחייב לאכול פת משום שבת אפ״ה אם לא אמר על הנסים כל שסיים אותה ברכה אינו חוזר וכמ״ש לעיל סימן קפ״ח סעי׳ ז׳ גבי ר״ח. פר״ח. וכ״כ המש״ז אות ד׳ מ״ב אות ג׳ ואם התחיל לאכול במוצאי חנוכה מבע״י ומשכה סעודתו עד הלילה אי אזלינן בתר התחלת סעודה וצריך להזכיר עה״נ בבהמ״ז עיין לעיל סי׳ קפ״ח סעי׳ יו״ד ובדברינו לשם בס״ד:

ח **ח) שם. אין מחזירין אותו.** ואם אמר עה״נ בעבודה והשלים תפלתו א״צ לחזור דלא הוי הפסק מה שאמר חוץ למקומו. יוסף אומץ סימן ח׳ עיקרי הד״ט סימן ל״ה אות ל״ה:

ט **ט) שם הגה. ועיין לעיל סימן רצ״ד סעיף ד׳ וה׳** ר״ל דשם כתוב דמיד כשסיים הברכה אין לו לחזור אעפ״י שלא פתח בברכה שלאחריה יעויין שם ובדברינו לשם:

י **י) שם. אפי׳ נזכר בין אתה להשם חוזר.** אבל אם סיים הברכה אינו חוזר דסיום הברכה הוי בטעות. ומיהו ה״ד בדברים שאין מחזירין אותו אבל בדברים שמחזירים אותו לא חשיב כטעות וכמ״ש בסי׳ קי״ד סעיף ו׳ ובסימן תכ״ב סעיף א׳ דכל שלא התחיל בברכה אחרת יאמר אותו במקום שנזכר יעו״ש. פר״ח:

יא **יא) שם הגה. י״א כששכח על הנסים וכו׳** וכן יעשה בפורים. ב״י בשם הכלבו סי׳ כ״ה. לבוש. מ״ב אות ה׳:

יב **יב) שם בהגה. י״א כששכח על הנסים בבהמ״ז וכו׳** וכ״ש אם שכח בתפלה מלומר דיש לאומרו קודם יהיו לרצון. א״ר אות ב׳ וכ״מ בט״ז סק״ג. וכ״כ המאמ״ר או׳ ג׳ מ״ב אות ד׳:

יג יג) **שם בהגה. כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן וכו'** ובר"ח יאמר זה אחר הרחמן הוא יחדש וכו' משום דתדיר קודם כדלקמן סי' תרפ"ד. יא"פ. מ"ב אות ה':

יד יד) **שם בהגה. בימי מתתיהו.** זהו מדברי הכלבו סימן כ"ם ושם כתיב מתתיה בלא ו"ו. וכ"ה הנוסח שהביא בב"י מתתיה בלא ו"ו. ובשם מתתיה התיו בחירק לפי המדקדקים רו"ח או' ב':

טו טו) **[סעיף ב'] גם במוסף של שבת ושל ר"ח צריך להזכיר וכו'** דיום הוא שנתחייב בד' תפילות. ואם לא אמרו אין מחזירין אותו. ט"ז סק"ד. מש"ז או' ד' מ"ב או' ו':

טז טז) **[סעיף ג'] אין אומרים כשם שעשית וכו'** י"א לפי שאמרו חכמים לעולם לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות וטעות הוא שהרי האי טעמא לא הוי אלא למתפלל בל' יחיד אבל בשביל הצבור שרי אבל נראה שאין לאומרו מטעם אחר משום דאמרו חכמים דכל דבר דהוי להבא תקנו בלהבא ובדבר דהודאה הוי לשעבר. ב"י. פר"ח. מ"ב או' ז':

יז טוב) **שם. וי"א שאומרים אותו דכיון שצורך רבים הוא שפיר דמי.** טור. ודעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ב"י. פר"ח. מ"ב או' ח'. והא דלא כתב כן בש"ע אלא סתם שאין לאומרו מפני שכ"ה דעת הרא"ש שאין לאומרו כמ"ש הטור אלא רק בב"י גלה דעתו דעבד כמר וכו' אבל מ"מ ס"ל דהיותר טוב שלא לאומרו דשב וא"ת עדיף:

סימן תרפג

א א) **[סעיף א'] כל ח' ימי חנוכה גומרין את ההלל.** והטעם משום דחלוק בנרותיו כל יום חלוק משלפניו והרי הוא כחג שחלוק בקרבנותיו. ועוד טעם אחר לפי שהנס נתחדש בכל יום. ועוד שהרי קוראים בנשיאים ובכל יום נשיא שלו חלוק משל חבירו א"כ כל נשיא צריך לגמור ההלל על קרבנותיו ואין ראוי לחדש קריאה בלא קריאת ההלל. ב"י. לבוש:

ב ב) **שם. גומרין את ההלל.** ואחר ההלל אומרים חצי קדיש ולא קדיש שלם שכיון שאין בו מוסף מניחים הקדיש שלם (ר"ל תתקבל) עד אחר סדר קדושה כמו בשאר ימי החול דביום שיש בו מוסף אומרים קדיש שלם אחר ההלל על התפלה הראשונה כדי שיאמרו אח"כ ג"כ קדיש שלם על תפלת מוסף משא"כ הכא. לבוש:

ג ג) **שם. גומרין את ההלל.** יחיד שהתחיל לגמור ההלל בחנוכה ולא בירך קודם יברך באמצע במקום שנזכר ויסיים על הסדר וברכת לגמור אין פירושו דצריך לגומרו אלא לגמור הוא לשון קריאה כמ"ש ז"ל ויכול לברך במקום שנזכר. הרב החסיד מהר"י מולכו ז"ל בתשו' כ"י סי' ע"ו. ברכ"י או' א'. ובעיקר דיני הלל כבר נתבאר לעיל סי' תרמ"ד וסי' תפ"ח וסי' תכ"ב יעו"ש:

ד ד) **שם. גומרים את ההלל.** ולענין אם אומרים הלל בבית האבל בחנוכה כבר כתבנו לעיל סי' קל"א אות ס"א דהסכמת אחרונים שיאמרו דלא כהפר"ח וגם האבל בעצמו יש לאומרו כמ"ש המחב"ר בסי' זה משום דהוא מצוה מד"ס ומברכין לגמור והאבל חייב בכל המצות יעויין שם. ומ"ש ח"א כלל קנ"ד אות מ' וא"כ משמע שהאבל לא יאמר אפי' בחנוכה והב"ד מ"ב אות א' זהו לדברי המ"א שכתבנו שם אבל דעת האחרונים אינו כן כמ"ש שם וכמ"ש המחב"ר באו' הנז' לדחות סברא זו מכמה טעמים יעו"ש:

ה ה) **אבל** בשחרית אין מתפלל דיש הלל הא ערבית מתפלל דמתפלל בר"ח ג"כ ערבית וחנוכה לא עדיף בזה מר"ח. מש"ז. מ"ב אות א' ועיין לעיל סימן תקפ"א אות ל"ג דשם מבואר ענין זה באורך יעו"ש:

ו ו) **שם הגה. וכל שמונת ימי חנוכה א"א תחנון וכו'** גם בערב חנוכה במנחה. נראה דס"ל דבערב חנוכה אומרים תחנונים בשחרית. ועיין בס' מעין גנים שכתב שיש מקומות שנוהגין שאף בשחרית א"א תחנונים והביא ראיה למנהג זה ואין ראייתו מכרעת כמו שנראה למעיין שם דכ"ג ע"א יעו"ש. י"א בהגב"י. רו"ח או' ב':

ז ז) **שם בהגה. א"א תחנון וכו'** וגם א"א אל ארך אפים (בב' וה') וק"ו והוא רחום. לבוש. וכן א"א יה"ר אחר ס"ת. מש"ז. ועיין עוד מזה לעיל סימן ת"ך סעיף ב' ובדברינו לשם בס"ד:

ח ח) **וכתב** הכלבו א״א שיר מזמור לאסף לפי שהן כעין יו״ט אחר שאומרים בו הלל ויש מקום שאומרים במקומו מזמור שיר חנוכת וכו׳. ופה פראג נוהגין לומר שיר מזמור לאסף וכו׳ ונ״ל דמדמו לפורים שכתבתי בסי׳ תרצ״ג דהכלבו כתב שא״א ואפ״ה נהגו לומר וסומכין על מ״ש התו׳ ומ״מ י״ל דשאני פורים דיש בה מפלת עמלק אבל מלחמות יונית לא הזכיר. א״ר אות א׳. ומזה יש ללמוד שיר מזמור לאסף אומרים בל״ג בעומר וט״ו שבט וט״ו באב רק ביום שאומרים הלל אין אומרים אותו. מש״ז:

סימן תרפד

א א) **[סעיף א׳] קורין בקרבנות הנשיאים וכו׳** ומפרש בפסיקתא משום שנשלם מלאכת המשכן בכ״ה כסליו. טור. והיינו דהקמת משה את המשכן לא היה עד ר״ח ניסן ואז הקריבו הנשיאים קרבנם ואנו קורין פ׳ הנשיאים בחנוכה אחר השלמת המשכן. ט״ז סק״א. ועיין לעיל סימן עת״ר אות י״ב:

ב ב) **שם. ומתחילין בברכת כהנים.** ומנהג יפה הוא לפי שנעשה הנס ע״י כהנים. טור. לבוש. ט״ז סק״ב:

ג ג) **שם הגה. וי״א שמתחילין ביום כלות משה.** שהוא התחלת ענין קרבן הנשיאים. לבוש. וכ״כ הכלבו בסדר קריאת התורה במועדים:

ד ד) **שם בהגה. וכן אנו נוהגין.** היינו מנהג בני אשכנז אבל מנהג בני ספרד כדברי הש״ע שמתחילין ברכת כהנים:

ה ה) **שם. וקורא אותו עם כהן ולוי.** כהן עד לפני המשכן ולוי לחנוכת המזבח. כ״כ הכלבו שם. וכ״כ הלבוש. וכן ראוי לנהוג. שכנה״ג בהגה״ט אות א׳ ברכ״י בשיו״ב או׳ א׳ סידור בי״ע או׳ א׳:

ו ו) **ומי** שקורא לכהן ברכת כהנים לבד כתב מהר״ש אנגאזי בסוף ס׳ לחם סתרים דהוי בטועה בדבר משנה וכמעט דהוי ברכה לבטלה יעו״ש. וכ״כ הפר״ח אבל בשכנה״ג שם כתב להשיב על דברי מהר״ש אלגאזי הנז׳ דנהי דלכתחלה אין לנהוג כן מ״מ מאן דתני הכי לא משתבש לקרותו טועה בדבר משנה או שבירך ברכה לבטלה יעו״ש. וכ״כ הברכ״י או׳ א׳ דהעיקר כמ״ש השכנה״ג יעו״ש. וכ״כ בספרו מחב״ר או׳ א׳ בשם המאירי כי יש נוהגין לקרות הראשון בברכת כהנים לבד וע״כ חזר לכתוב דמ״ש השכנה״ג עיקר יעו״ש. וכ״ה דעת המאמ״ר או׳ א׳ יעו״ש. וא״כ כיון דכ״ה דעת כמה אחרונים ובפרט דק״ל סב״ל בודאי דבדיעבד יצאו ידי קריאה וא״צ לחזור ולקרוא שם הכהן עד המשכן אפי׳ בלא ברכה אלא הלוי יקרא משם ואילך עד לחנוכת המזבח:

ז ז) **במקום** שנהגו ביום א׳ של חנוכה שלא לקרוא לכהן רק עד ואני אברכם יש לבטל מנהגם. דברי דוד סי׳ כ״ד. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ה או׳ ל׳ מיהו בסי׳ בי״ע או׳ ב׳ כתב דאין להכריח לבני המקום שנהגו כך רק טוב להודיעם שיותר ראוי הוא המנהג לקרוא לכהן עד המשכן יעו״ש:

ח ח) **שם. ביום שני קורא כהן ביום השני וכו׳** ואם טעו וקראו ביום ב׳ של חנוכה פ׳ נשיא ג׳ וכיוצא עלתה להם דאין קפידא בימים וזה פשוט וכ״כ משאת משה ודבר משה. ברכ״י אות ה׳ שו״ג אות ו׳ שערי אפרים שער ח׳ אות ע״ח. מ״ב אות ג׳ ואפי׳ הס״ת עדיין לפניו א״צ לחזור ולקרות הקריאה של אותו היום שהוא בו. אמל״י או׳ י״ב. לד״א סי׳ ט׳ אות י״ב. מיהו בשו״ת פני אהרן סי׳ י״ב כתב דכשהס״ת עדיין בבימה לפניו מוטב שיחזור ויקרא הקריאה של אותו היום בלא ברכה ואם הוליכו הס״ת להיכל דאינם יכולין עוד לקרות אפ״ה ליום מחרתו יקראו הקריאה של אותו היום ולא של יום שעבר יעו״ש:

ט ט) **שם הגה. וי״א שישראל קורא ביום שלאחריו וכו׳** יש סמך למנהג זה מהא דתנן פ״ב דתענית אנשי מעמד היו קורין ביום הראשון בראשית ויהי רקיע. בשני יהי רקיע ויקוו המים וכן בכל יום ויום ועושין כן כדי לקרות לג׳ פסוקים מחודשים כיון דאפשר. פר״ח.

י י) **שם בהגה. דהיינו ביום הג׳ וכן בכל יום.** ואף לפי מנהג זה ביום שבת לא יקראו אלא נשיא אחד השייך ליומו. צמח צדק מליבאוויץ בחלק א״ח סי׳ ס״ח. והב״ד השד״ח מע׳ חנוכה אות י״א. וכ״מ מדברי הלבוש. קיצור ש״ע סי׳ קל״ט אות כ״ד. וכן בר״ח שבחנוכה קורין להרביעי רק נשיא אחד לבד של אותו היום דהיינו יום הששי ואם ר״ח טבת שני ימים קורא ביום ב׳ דר״ח שהוא ז׳ לחנוכה נשיא השביעי לבד. מ״ב או׳ ו׳:

יא יא) **שם. ביום השמיני מתחילין ביום השמיני וכו׳** דהיינו כהן עד מלאה קטרת. והלוי משלימו. וישראל קורא מביום התשיעי עד כן עשה את המנורה. ד״מ או׳ ב׳ בשם מנהגים. א״ר אות ד׳ שע״א שם אות ע״ט. קיצור ש״ע סי׳ קל״ט אות כ״ג. מ״ב אות ד׳ והיינו לפי המנהג שכתב מור״ם ז״ל בהגה שישראל קורא של מחר אבל לפי המנהג שכתב בש״ע שכל הג׳ עולים קורים בנשיא היום לכתחלה יש לקרות הג׳ בפ׳ ביום השמיני. חיים שאל ח״א

סס׳ ק׳ יעו״ש. וכ״כ השד״ח שם אות י״ב דלנוהגין כפסק הש״ע יש לקרות לכהן וללוי וביום השמיני כבשאר הימים ויחזור הישראל ויקרא וביום השמיני ומשם והלאה וכ״ה מורה ובא לכל שואל דבר זה יעו״ש:

יב יב) שם. וגומרים כל הסדר וכו׳ ואם סיים ביום התשיעי ובירך ברכה אחרונה יצא ומ״מ אם עדיין לא סילק הספר ונזכר יקרא השאר עד כן עשה את המנורה בלא ברכה. שע״א שם. ונראה דה״ה לפי המנהג שכתב בש״ע שכתבנו באות הקודם שהשלשה קורין ביום השמיני אם טעה הישראל ובירך ברכה אחרונה אחר שגמר קריאת וביום השמיני כמו בשאר הימים דיצא אלא דאם עדיין לא סילק הספר ונזכר יקרא השאר בלא ברכה כנז׳:

יג יג) [סעיף ב׳] באחד קורא בפ׳ השבוע וכו׳ דהיינו הפרשה של אותו שבוע שבעה גברי במקום שאין קורין יותר ובשנייה קורין בנשיא השייך לאותי יום. ואם הוא יום ראשון דחנוכה מתחיל מויהי ביום כלות. לבוש. וזהו לפי מ״ש מור״ם בהגה שמתחילין ביום כלות אבל לפי מ״ש הש״ע שמתחילין בברכת כהנים ה״ה אם חל יום א׳ בשבת שמתחילין בברכת כהנים:

יד יד) שם. ומפטיר רני ושמחי. על שם ראיתי והנה מנורת זהב כולה וכו׳ רש״י מגילה דף ל״א ע״א. ואין מזכירין דחנוכה בברכת ההפטרה שאין הפטרה באה בשביל חנוכה דהא אי לאו דשבת אין מפטירין בחנוכה. לבוש:

טו טו) שם הגה. ואם חל חתונה בשבת זו מפטירין בשל חנוכה. דפרסומי ניסא עדיף ומקצת שוש אשיש וי״א במה דברים אמורים כשיש החתונה בשבת הראשונה דחנוכה אבל אם היתה חתונה בשבת שנייה דחנוכה מפטירין שוש אשיש הואיל וכבר הפטירו בחנוכה בשבת ראשונה. לבוש בסעי׳ ג׳ מ״א סק״א. אמנם הא״ר או׳ ז׳ כתב דמרמ״א משמע שאין מדלגין אלא קורין בשל חנוכה לחוד וכ״מ במט״מ וה״ה בשבת שנייה דלא כי״א שכתב הלבוש וכמדומה שכן נוהגין עכ״ל. ור״ל דאין מפטירין רק בחנוכה לחוד בין בשבת ראשונה בין בשבת שנייה. וכ״כ א״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ ח׳ ועיין לעיל סס׳ תכ״ח בהגה ובדברינו לשם או׳ נ״ג:

טז טז) [סעיף ג׳] מוציאין ג׳ ספרים וכו׳ ואם אין שם אלא ב׳ ספרים קורין בראשון סדר השבוע ובשנייה ר״ח וחוזרין ולוקחין הראשון לענייני של יום כמ״ש ההגה לעיל סס׳ תרס״ט. פר״ח. שו״ג או׳ י״א:

יז טוב) שם. וקורין ששה בפ׳ השבוע וכו׳ וה״ה אם רצו לקרות ה׳ כל שקראו ז׳ בין הג׳ הספרים שפיר דמי. וה״ה אם רצו להוסיף ולקרות בספר ראשון טפי מז, שפיר דמי. פר״ח. מ״ב או׳ ט׳ ומ״ש הש״ע שקורין ששה בס׳ הראשון היינו למקומות שאין קוראין אלא ז׳ וכמ״ש הלבוש. ברכ״י סי׳ רפ״ב או׳ ג׳ יעו״ש. ועיין בדברינו לשם או׳ י״ט:

טוב) ואותם שקורין ז׳ בין שלשתן יזהרו שלא יפסיקו בקדיש אפי׳ בין ששי למפטיר כיון דגם הוא עלה למנין ז׳ ריב״ש סי׳ נ״ט. כנה״ג בהגה״ט. ועיין לקמן או׳ י״ט:

יח חי) שם. ובשני קורא א׳ בשל ר״ח והא דמקדים ר״ח לחנוכה משום דתדיר קודם ואעפ״י שיש בשל חנוכה פרסומי ניסא לית לן בה כיון דעכ״פ יקראנה אח״כ כ״כ התו׳ ט״ז סר״ג. ועיין במנחות מ״ט ע״ב גבי תמידין ומוספין דמסיק דהא דתדיר קודם למצוה בעלמא יעו״ש:

יט יט) שם. ומתחיל וביום השבת. כדין ר״ח שחל להיות בשבת והטעם מבואר לעיל סי׳ תכ״ה (או׳ ח׳) ומניחין ס״ת שלישית אצלה ואומרים חצי קדיש על שתיהן כדי שיעלה הקדיש גם על השלישית ואע״ג שעדיין לא קראו בה כמו שעושין בשאר יו״ט על אותה שקורין בה מוסף אבל הראשונה א״צ להניח אצלה דפשיטא שעולם הקדיש גם עליה שכבר קראו בה אע״ג שאינה מונחת אצלה. לבוש. וזהו לבני אשכנז שאין אומרים רק קדיש א׳ אבל לבני ספרד שאומרים שני קדישים כשיש שני ס״ת אומרים קדיש א׳ אחר ספר שני שהוא גמר הז׳ עולים וקדיש אחד אחר ס׳ שלישי שהוא המפטיר וכמ״ש לעיל סי׳ קמ״ז או׳ מ״ד ואו׳ מ״ה יעו״ש:

כ ך) שם. ומפטיר רני ושמחי. ולא של ריח אע״ג שהיא תדירה הואיל וא״א לקיים שניהם ר״ח ופרסומי ניסא שאין מדלגין מנביא לנביא פרסומי ניסא עדיף. ועיד הואיל וסיימו בשל חנוכה בתורה קורין ג״כ בהפטרה למה שסיימו בו כי כ״ה המנהג לעולם ההפטרה היא מעניין מה שסיימו בו בתורה. לבוש:

כא כא) ואם חל ר״ח בחול וכו׳ וסדר קריאת התורה בר״ח בחול מתחיל פ׳ התמיד צו. כהן עד רביעית ההין. לוי עד ונסכה. ישראל עד ונסכו. וד׳ בחנוכה. א״א או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ב:

כב כב) שם. א״צ לקרות יותר. דאין משגיחין בחנוכה ור״ח עיקר. ב״י:

כג **כג) שם. אבל אם הוציאו ספר ב' משום פגמו צריך לקרות וכו'** ואין לומר שרביעי עצמו יקרא בשל חנוכה קודם שיחתום בס"ת הראשון בפ' ר"ח דהו"ל מדלג ואין מדלגין בתורה בשני ענינים (כמ"ש לעיל סי' קמ"ד) אלא מאחר שהד' התחיל לקרות בר"ח יחתום ויברך ויבא חמישי אחריו ויקרא בס"ת השנייה בשל חנוכה ומוטב שיבטל הא דאמרינן בר"ח ארבע אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם ואל יפגם ס"ת. ב"י בשם שה"ל. מ"א סק"ד. מ"ב או' י"ד:

כד **כד) שם. צריך לקרות חמישי בשל חנוכה.** ואם קראו ד' בר"ח ואמרו קדיש וחזר וקרא אח"כ בענין חנוכה א"צ לחזור ולומר קדיש. מהרי"ל בתשו' סי' קפ"ב. כנה"ג בהגה"ט. ט"ז סוף הסי' מ"א שם. פר"ח. א"ר או' ט' מ"ב או' ט"ז:

כה **כה) כתב** הרד"א ר"ח וחנוכה קורין תחלה ברכי נפשי ואח"כ מזמור שיר חנוכת דתדיר קודם יעו"ש. ער"ה או' ד':

כו **כו) שם הגה. ואם טעה והתחיל לקרות בשל חנוכה צריך להפסיק וכו'** והט"ז סק"ד כתב דלאו דסמכה הגה זו אלא העיקר דבדיעבד קורא הכהן בשל חנוכה ואח"כ יקרא לאחרים בר"ח וכ"כ לו מהר"ר נפתלי כ"ץ בתשו' יעו"ש. וכ"כ בנתיב חיים. מיהו הא"ר או' ח' לחלק יצא דאם נזכר אחר שקרא ג' פסוקים בחנוכה הוי כדיעבד ויסיים ויקרא אח"כ בשל ר"ח ג' גברי ואם לאו פוסק ויקרא בשל ר"ח ואח"כ בשל חנוכה יעו"ש. אמנם המ"א ססי' ק"מ מסיק כדברי הט"ז דאם התחיל בשל חנוכה גומר ואח"כ קורא בשל ר"ח יעו"ש. וכן מסיק בס' בני יצחק סי' ט' וכן הסכים בס' בגדי ישע סק"ה. וכ"פ ח"א סי' קנ"ד או' מ"א. דה"ח בדין אם טעה בקריאה או' י"ד. קיצור ש"ע סי' קל"ט או' כ"ד. מ"ב או' י"ז. והתחלה נקרא משהתחיל לברך הברכה דהיינו שאמר ברוך אתה ה' אבל אם לא התחיל לברך אף שנזדמן בידם אותה שהוא מתוקן לחנוכה אין לו לחוש לזה לכ"ע ויגללוה ויקראו בס"ת אחרת שהוציאוה לשם ר"ח ואין כאן פגם לס"ת זו כיון שיקראו בה אח"כ. מ"ב בב"ה:

כז **כז) וברי"ח** טבת שחל בשבת שצריך להוציא ג' ספרים ועניני חנוכה קורין בשלישית אם טעו וקראו בשני בשל חנוכה ובשלישית בשל ר"ח מ"מ קורין ההפטרה בשל חנוכה משום פרסומי ניסא ומ"מ בדיעבד אם קראו הפטרה של ר"ח השמים כסאי יצאו. ח"א שם מ"ב בב"ה:

כח **כח) מי** שיש לו יארצייט בחנוכה לא יחשוב לפי ימי חנוכה אלא לפי ימי החדש שהרי לפעמים ר"ח טבת יום א' ולפעמים ב' ימים. ח"א שם או' מ"ב. מ"ב בב"ה. ועיין לעיל סי' תקס"ח או' ח"פ:

כט **כט) שם הגה. ואם צריך לברך על קריאת ר"ח** עיין לעיל סי' ק"מ סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

סימן תרפה

א **א) [סעיף א'] ר"ח אדר הסמוך לניסן וכו'** והא דהוצרך לומר הסמוך לניסן ללמדנו דבשנת העיבור אין קורין באדר הראשון הסמוך לשבט אלא באדר שני הסמוך לניסן וכדאיתא במגילה דף ו' ע"ב יעו"ש. ועוד עיין הטעם לקמן רסי' תרצ"ז:

ב **ב) שם. ר"ח אדר וכו'** שחל להיות בשבת וכו' כלומר יום ב' של ר"ח שהוא אחד באדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת קורין בו ביום פ' שקלים וכו' כדתנן באחד באדר משמיעין על השקלים דהיינו שקורין בו ביום בפ' שקלים להשמיע בצבור כשחל בשבת. יפ"ל ח"ג או' א':

ג **ג) שם. קורין פ' שקלים וכו'** דאמר קרא זאת עולת חודש בחדשו אמרה תורה חדש והביא קרבן מתרומה חדשה וגמרינן בג"ש שחדש זה הוא ניסן וכיון שבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה קדמינן בא' באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש. ואח"כ פ' זכור קודם קריאת המגילה בפורים כי היכי דלקדים זכירה לעשייה דכתיב נזכרים ונעשים ואח"כ פ' פרה כי היכי דלהזכיר אזהרת טמאים לפסח. ט"ז סק"א. ובתיקון ישכר דע"ב ע"ב כתב טעם אחר משם מ"ס לפי שצפה הקב"ה שעתיד המן לשקיל שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. שו"ג או' א':

ד **ד) שם. קורין פ' שקלים וכו'** ואם טעו וקראו פ' שקלים בשבת שלפניו צריכים לחזור ולקרות עוד הפעם בפ' שקלים בשבת שהוא אחד באדר. יפ"ל שם. ועיין לקמן או' ו' ואו' כ"ג:

ה **ה) ואם** שכחו הצביר בר"ח אדר לקרות פ' שקלים צריכים לחזיר ולהוציא ס"ת ולקרות הפרשה. מהר"י שבאבי הב"ד הגו"ר חא"ח כלל א' סי' ל"ו והסכים עמו מהר"א הלוי סי' ל"ז. י"א בהגה"ט. אך אם כבר בא זמן המנחה אין לה עוד תשלומין. יוסף אומץ סי' ז"ך:

ו **ו) אם** טעו וקראו סדר הפרשיות באדר ראשון צריכים לחזור ולקרותן באדר ב' כדאיתא במגילה דף ו' ע"ב דהלכתא כרשב"ג יעו"ש וכ"פ הטור בסי' תרפ"ח והוא ע"פ הגהת בד"ה שכתוב שם בב"י. וכ"כ בד"מ וב"ח שם. א"ר בסי' זה סוף או' כ"א. אמל"י במשפט אם נפל טעות או' י"ד. לד"א סי' ט'

או׳ י״ד. שע״א שער ח׳ או׳ צ״ו:

ז ז) **אם** בשבת אחד מד׳ פרשיות אלו טעו ושכחו שצריך לקרות למפטיר הפ׳ של חובת היום למפטיר וקראו למפטיר כדרך כל שבתות השנה ואח״כ נזכרו צריך להוציא ס״ת ולקרות הפ׳ שהיא לחובת היום אעפ״י שמתחלה לא הוציאו רק ס״ת א׳ ואין כאן משום פגמו של ספר השני ואפי׳ אם כבר אמר ההפטרה של סדר השבוע בברכותיה צריך להוציא אחרת ויקרא עולה א׳ ויאמר סתם יעמוד פב״פ ולא יאמר מפטיר ויקרא עמו מענינו של יום ואחר ברכה אחרונה יאמר קדיש ויגביה הס״ת ויקרא ההפטרה בנביאים בלא ברכה לפניה ולאחריה. שע״א שם או׳ צ״ב. מ״ב או׳ ב׳:

ח ח) **ואם** נזכר מיד אחר שבירך ברכה אחרונה על התורה אעפ״י כן לא יגלול בספר הזה לקרות בפ׳ מענין היום רק יוציא אחרת ויניח אצל הראשונה ויאמר קדיש ואח״כ יקרא לעולה אחר שיפטיר מענינו של יום בברכותיה ואם אין שם אחר שיודע להפטיר לא יוציאו אחרת רק יגלול ספר זה למקום הקריאה ואז רשאי עולה זה לברך ולקרות ואין קורין אותו שנית בשמו. שע״א שם או׳ צ״ג מ״ב שם:

ט ט) **ואם** לא נזכר עד שהתחיל לומר הברכה שעל ההפטרה וכבר אמר השם אז יגמור הברכה ויקרא קצת פסוקים מהפטרת השבוע ולא יברך ברכת ההפטרה שלאחריה ויוציא ס״ת ויקרא עולה אחד שיקרא הפ׳ מענין היום ואחר ברכה אחרונה יאמר קדיש ויגביה הס״ת ויגלול ואז יאמר ההפטרה בנביאים בלא ברכה לפניה ואחר גמר ההפטרה יאמר ברכת ההפטרה שלאחריה. שע״א שם או׳ צ״ד. מ״ב שם:

י י) **אם** אירע אונס לציבור שלא יכלו לקרות הפ׳ מענינו של יום אין משלימין אותם בשבת אחרת אף אם היא של הפסקה או פנייה. שע״א שם או׳ צ״ה. מ״ב שם. מיהו בפ׳ פרה קורין אותה בשבת שאחריה אם לא קראוה בזמנה כמ״ש לעיל סי׳ קמ״ו או׳ עי״ב ולקמן או׳ כ״ב יעו״ש:

יא יא) **שם. ומפטיר ויכרות יהוידע.** וכ״כ הכלבו סי׳ ך׳ בסדר קריאת התורה במועדים. והטור כתב בן שבע שנים. וכ״כ הלבוש וכ״ה מנהג בני אשכנז כדברי הטיר והלביש להתחיל בן שבע שנים וכו׳ אבל מנהג בני ספרד כדברי הש״ע להתחיל ויכרות יהוידע וכו׳:

יב יב) **שם. ומפטיר ויכרות יהוידע.** שהיא מדברת מענין השקלים ואין מפטירין בשל ר״ח אע״ג שהוא תדירה משום דמשקלים סליקי בתורה ומפטירין בה. לבוש. מ״ב או׳ ג׳:

יג יג) **שם. ומוציאין ג׳ ספרים וכו׳** עיין לעיל בסי׳ הקודם סעי׳ ג׳ ובדברנו לשם וה״ה לכאן:

יד יד) **שם. ובשלישי קורא מפטיר בפ׳ שקלים.** ואם טעה וקרא בשקלים תחלה והתחיל לקרות יסיים והמפטיר יקרא בר״ח ויקרא הפטרת ר״ח השמים כסאי. נוב״י מה״ת סי׳ י״א. ח״א כלל קנ״ד או׳ מ״א. כר״ש. שע״א שם או׳ פ״ב. רו״ח או׳ ב׳ מ״ב או׳ ה׳:

טו טו) **וכן** הדין בשבת פ׳ החדש כשחל ר״ח ניסן בשבת שמוציאין שלשה ספרים אם טעה והתחיל לקרות בפרשת החודש קודם ר״ח שגומר ואח״כ יקרא המפטיר בפרשת ר״ח ויקרא הפטרת שבת ור״ח שהיא השמים כסאי. שע״א שם או׳ צ״א. מ״ב שם:

טז טז) **[סעיף ב׳] בשבת שנייה מוציאין ב׳ ספרים וכו׳** ואף אם פורים בשבת לבני כרכים. רלנ״ח סי׳ ל״ב. כנה״ג בהגה״ט. וכ״כ לקמן סי׳ תרפ״ח או׳ ל״ג:

יז טוב) **שם. ומפטיר פקדתי את וכו׳** כ״ה בטור וכ״כ הרמב״ם פי״ג מה׳ תפלה ה׳ ך׳ ובלבוש כתב ויאמר שמואל וכו׳:

יח חי) **שם. ומפטיר פקדתי וכו׳** שהוא מענק זה. לבוש:

יט יט) **[סעיף ג׳] ובשני קורא פ׳ פרה.** ובש״ס ירושלמי גרסינן א״ר חמא בדין הוא שיקדים החודש לפ׳ פרה שהרי בא׳ בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה פרה ומפני מה הקדימוה שהוא טהרתן של ישראל. רש״י מגילה כ״ט ע״א. וכתב הר״ן וכיון שכן אין ראיי להפסיק בין פרה להחדש כדי שלא תקדים כ״כ מאחר שהיתה ראויה להיות מאיחרת עכ״ל וכ״כ הרמב״ם פי״ג מה׳ תפלה ה׳ כ״א דבין שלישית לרביעית אין מפסיקין:

כ ך) **שם. ובשני קורא פ׳ פרה.** עד והנפש הנוגעת תטמא עד הערב כי כל הפרשה מענין היום. כלבו סי׳ ך׳ בסדר קריאת התורה במועדים. לבוש. שו״ג או׳ ד׳ יפ״ל ח״ב או׳ ב׳ מ״ב או׳ יו״ד:

כא כא) **שם הגה. ועיין לעיל ס׳ קל״ז סעי׳ ה׳** ר״ל דשם מבואר אם טעה ולא סיים כל הפרשה דצריך לחזור יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

כב כב) **ואם** שכחו ולא קראו פ׳ פרה בשבת פרה כתב ב״ד סי׳ ק״ו שבשבת הבאה שהיא שבת החדש יקראו אותה יעו״ש וכ״כ לעיל סי׳ קמ״ו או׳ טו״ב. ועיין לעיל או׳ יו״ד:

כג **כג) ואם** קראו פ׳ פרה בהפסקה בשבוע שלפניה דעת השו״ג או׳ א׳ במחו׳ שא״צ לקרותה בשבת הבאה אלא שכתב אבל בני הישיבה אמרו שיחזור ויקרא כיון שהפסיקה הלכתא כריש לקיש מה שקרא שלא בזמנה הו״ל כמאן דליתיה וכ״כ בדבר משה סי׳ מ״ט יעו״ש וכ״כ לעיל או׳ ד׳ ובסי׳ קמ״ו או׳ טו״ב:

כד **כד) [סעיף ד׳] ובשני החדש הזה לכם.** עד בכל מושבותיכם תאכלו מצות. כלבו סי׳ ך׳ בסדר קריאת התורה במועדים. לבוש:

כה **כה) ואם** חל ר״ח ניסן להיות בשבת מוציאין ג׳ ס״ת וקורין באחד ו׳ בסדר השבוע והז׳ קורא בשני פ׳ ר״ח ובשלישי קירא המפטיר פ׳ החדש הזה ומפטיר ביחזקאל בראשון באחד לחודש עד בבקר עולת תמיד. כלבו שם. ועיין לעיל או׳ ט״ו ועוד עיין לעיל סי׳ תרפ״ד סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם וה״ה לכאן:

כו **כו) [סעיף ה׳] חל ר״ח אדר וכו׳** היינו יום ב׳ דר״ח כמ״ש הלבוש וכ״כ לעיל או׳ ב׳ יעו״ש:

כז **כז) [סעיף ו׳] וימים שראוי לקבוע בהם ר״ח אדר וכו׳** ועיין עוד מזה לעיל סי׳ תכ״ח ובדברינו לשם בס״ד:

כח **כח) [סעיף ז׳] י״א שפ׳ זכור ופ׳ פרה אדומה חייבים לקרותם מדאו׳** כ״כ ב״י בשם התו׳ ר״פ היה קורא. מיהו בתו׳ שלפנינו ליתא לא בברכות ולא במגילה י״ז ב׳ וכן באשר״י פ״ו דברכות ליתא אלא זכור ונסחא משובשת נזדמנה לי. ביאורי הגר״א. וכ״ה דעת הפר״ח בסי׳ קמ״ו דפ׳ פרה אינה מדאו׳ יעו״ש. וכן בשל״ה האריך לצדד שפ׳ פרה אינה דאו׳ וכ״כ הב״ח וכ״מ בתשו׳ מהרי״ל סי׳ קפ״ב וקס״ז שלא הזכיר אלא פ׳ זכור. ובתה״ד סי׳ ק״ח כתב דבאשר״י פ״ו דברכות כתב דעשה דאו׳ לקרות פ׳ זכור בעשרה. ובתו׳ שנ״ץ כתבו דאין שום קריאה דאו׳ רק פ׳ זכור. ובתו׳ הקצרות בברכות פ״ב פי׳ זכור ופ׳ פרה חייבין לקרותן מה״ת וכו׳ וכן בסמ״ק כתב מ״ע זכור את אשר עשה וכו׳ וא״כ צריך ליזהר יותר שישמעו קריאת פ׳ זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה אלא שהעולם לא זהירי בהכי עכ״ל ולי נראה ליישב מנהג העולם דאטו מי כתיב בתורה שיקראו דוקא בשבת זה אלא שחכמים תיקנו בשבת זו הואיל ושכיחי רבים בבהכ״נ וסמוך לפורים כדי לסמוך מעשה עמלק למעשה המן כמ״ש הלבוש וא״כ כששומע בפורים פ׳ ויבא עמלק נמי זוכר מעשה עמלק ויוצא י״ח וכ״ה בראי״ם סי׳ ב׳ מ״א עי״ש. וכתב הברכ״י או׳ ג׳ דלכל הדברות ולכל האמירות פ׳ שקלים והחדש לאו דאו׳ וכ״כ בספרו מחב״ר סי׳ קמ״ו או׳ א׳ יעו״ש והב״ד אנן לעיל סי׳ קמ״ו או׳ טו״ב יעו״ש:

כט **כט) שם. חייבים לקרותם מדאו׳** והטעם למה שאין מברכין על מ״ע דזכר עמלק כתבו המפ׳ לפי שעל השחתה אין מברכין ואפי׳ אהשחתה דאוה״ע מדקחזינן דאמר הקב״ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. יפ״ל ח״ג או׳ ג׳:

ל **ל) נשים** אין חייבין לשמוע פ׳ זכור כמ״ש ה׳ למודי ה׳ דף ע״ד יעו״ש. ער״ה או׳ ב׳ אבל בעיקר המצוה לזכור מעשה עמלק חייבים שהרי היא מצוה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות ומה שקורין אותה קודם פורים אינו אלא תקנת חכמים כנז״ל וגם אם באים לשמוע יש להם שכר שהרי אפי׳ מצוה שאין אדם חייב בה אם עושה אותה יש לו שכר אלא שאינו כמו שכר המצוה ועושה כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ט אות כ״ג יעו״ש:

לא **לא) כתב** רש״ל דממ״ש בתה״ד סי׳ ק״ח דצריך טפי שישמע קריאת פ׳ זכור בצבור ממקרא מגילה יראה להדיא שאין הקטן עולה למפטיר בפ׳ זכור ואעפ״י שהש״ץ קורא בתורה ואף בפ׳ פרה ראוי להזהר מאחר שבאותם תו׳ יראה שאף פ׳ פרה דאו׳ יעו״ש והב״ד הב״ח וכתב דאינו נכון דבקטן היודע למי מברכין ודאי שרי אעפ״י שהקטן קורא בקול רם דהא קטן עולה למנין ז׳ וקריאת ס״ת בכל שבת היא דאו׳ מוידבר משה את מועדי ה׳ כדאמרינן בירו׳ ואפי׳ בקטן שאינו יודע למי מברכין לא ידעתי למה לא יצאו השומעים בקריאת הש״ץ פרשת זכור מן הס״ת יעו״ש. והט״ז סק״ב כתב דבקטן שאין יודע למי מברכין אין יוצאין ידי הברכה על ידו ואין יוצאין ידי קריאה בלא ברכה אבל ביודע למי מברכין נראה דשפיר יוצאין יעו״ש. ולענין דינא כבר כתבנו לעיל סימן רפ״ב אות מ׳ יעו״ש ומיהו מ״ש הב״ח דקריאת הס״ת בכל שבת דאו׳ כבר תמה עליו הברכ״י בסי׳ קל״ה או׳ א׳ יעו״ש:

לב **לב) בני** אדם שהתפללו בבית האבל ואח״כ באו עשרה מבית האבל לבהכ״נ והיציאו ס״ת ובא א׳ וקרא פ׳ החדש ובירך לפניה ולאחריה והחזירו הס״ת ויצאו מבהכ״נ לאו שפיר עביד חדא דהני דלא שמעי קריאת התורה באותה שבת כלל מאי אולמיה דפ׳ החדש מתקנת נביאים לקרות בשבת בפ׳ השבוע ותו דהשתא היכן מצינו שיקרא חד גברא בס״ת וכיון שבבהכ״נ ההוא קראו שם ז׳ בסדר היום ופרשת החדש והפטרה כדת מה לעשות הני דאתו השתא שהתפללו כבר מי התיר להם שיעשו מילתא חדתא כי האי וקרוב שיהיה ברכת העולה בס״ת ברכה לבטלה דלא תיקון אלא ז׳ גברי בסדר היום והחדש. ברכ״י אות ג׳ ועי״ש באורך:

לג **לג) שם. חייבים לקראם מדאו׳ דכתיב זכור את אשר עשה וכו׳** ואמרינן בגמ׳ (מגילה י״ח ע״א) זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור הא מה אני מקיים זכור בפה ור״ל זכור בפה מ״ש בספר וכמ״ש ר׳ חננאל על הגמ׳ שם. ולכן צריך הקורא והשומעים לכוין שהם מקיימים

מ״ע דאורייתא וגם צריך הקורא לכוין להוציאם י״ח בקריאם זו וגם הם יכוונו לצאת בקריאתו:

לג) ומנהג בית אל יכב״ץ ההולכים על פי דברי האר״י ז״ל העולה מפטיר לקרות פ׳ זכור לומר לשם יחוד קודם שיאמר ברכו את ה׳ וכו׳ וגם הקהל אומרים עמו וזהו הנוסחא:

לג) לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הנה אנחנו באים לקיים מ״ע זכור את אשר עשה לך עמלק זכור בפה לתקן את שורשה במקום עליון ולעורר מלאכי מרום למרכבות העליונות המופקדים במצות פרשה זאת לנקום נקמת ה׳ מאת זרעו של עמלק וגם הערב רב מההוא זרעא בישא ועתה שלח העוז עוז בגבורתך במלאכיך להעלות ולהזכיר עון אבותיו אל ה׳ ויהיו נגד ה׳ תמיד ויכרת מארץ זכרם עד בלתי השאיר לו שריד אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקוד אדם בליעל סר צלם מעליהם בצבא המרום להעביר גלולים מן הארץ וממשלת זדון מן הארץ כאמור מפי כבודך ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת והיה ה׳ למלך על כל הארץ וכו׳ ויהי נועם וכו׳:

לג) לשבת שקלים

לג) לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הנה אנחנו באים לקרות (או לשמוע) פרשת שקלים לעורר שקל הקודש פלס ומוזני משפט לה׳ ולהכניע מוזני מרמה בגבול הרשעה הנצב כאריה יכסוף לטרוף וככפיר יושב במסתרים ובסגולת קריאה נאמנה זאת קדמה פניו הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך תמחה את זכר עמלק כְּמוֹ יְסוֹעֵר מְגוֹרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרוּבָּה, וברצונך תשוב ותרחם עלינו ותרום ותגביה קרננו למעלה ע״י משה עבדך כמו שהבטחתנו כי תשא את ראש בני ישראל וכו׳ ובחסדך תבנה בית המעוז ב״ב לאשר ולקיים מצות שקלים בפועל. ויהי נועם וכו׳:

לג) לשבת פרה

לג) לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הנה אנחני באים לקרות (או לשמוע) פרשת פרה אדומה לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו׳:

לד לד) שם. לפיכך בני הישובים שאין להם מנין וכו׳ יושבי הכפרים הרחוקים מקהלת ישראל ואין לאל ידם לבא פעמים ואם יבואו בשבת זכור לא יוכלו לבא בפורים מוטב שילכו לבהכ״נ לשמוע בצבור פ׳ זכור בשבת שלפני פירים דאולי יוכלו לבא לבהכ״נ גם בפורים ואם יהיה בלתי אפשר הלא יכולים לקרות המגילה לעצמם דמגילה בזמנה לכ״ע מותר לקרותה ביחיד כמבואר בפ״ק דמגילה דף ה׳ ע״א. עולת שמואל סי׳ ר״ט. כר״ש. ועי״ש מ״ש על דברי מ״א הנז״ל באו׳ כ״ח דיוצא בפ׳ ויבא עמלק דאיני אלא ליישב המנהג אבל לדידן דמקדמינן פ׳ זכור בודאי אל יפרוש מן הציבור בפ׳ זכור בשבת ולהיות בצבור בפורים כי מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה יעו״ש:

לה לה) שם הגה. ואם א״א להם לבא מ״מ יזהרו לקרותם וכו׳ ר״ל אם יש להם יקראו אותם בס״ת אלא בלא ברכה כגין שאין מנין ואם אין להם ס״ת יקראו אותם בחומש של דפוס:

לו לו) כתב מהרי״ל בכל ד׳ פרשיות אין מזכירין נשמות ואומרין צו״ץ. ד״מ מ״א. ובק״ק פראג מזכירין נשמות ואומרים אב הרחמים זולת בבהכ״נ אלטנייא נוהגין כמהרי״ל. בגדי ישע. וא״כ נהרא נהרא ופשטיה:

לז לז) יש מקומות שנוהגין בשנת העיבור לקבוע תענית בכל יום ה׳ לפרשיות שובבי״ם ת״ת לבוש. ונתן טעמים בזה יעו״ש. וי״א גם פ׳ ויקהל ופקודי ואומרים שומר ישראל וכו׳ מ״א. וכבר נודע שמנהג תעניות אלו לתיקון הקרי וכיוצא כמפורסם בספרי מוסר וקבלה. וצריך להתענות פ״ד תעניות רצופים וישלימם בהפסקות קטנות כנודע. ואם הוא חלוש לפחות יתענה מ׳ יום רצופים ואם לאו לא עשה כלום לפרט תיקין זה. וכתב מהרח״ו זצ״ל שאפי׳ עשה תעניות כיום כפיר אינו נחשב כ״א ליום א׳ דוקא וזה כתוב מכ״י מהר״ש ויטל בן הרב מהרח״ו זצ״ל ודלא כמי שכתב להיפך. גם לא נזכר בדברי מהרח״ו כ״א הפסקות ב׳ ימים שעולה ז״ך והפסקת ג׳ ימים שעולה מ׳ ותו לא. ומנהג תעניות אלו בכל השנים אלא שבשנה מעוברת מתקן יותר כמ״ש מהרח״ו זצ״ל ובימים אלו הוא תיקון גדול לקדש עצמו במותר לי. ברכ״י או׳ א׳ וכבר נת זה לעיל סי׳ תקס״ח או׳ ס״ג וסי׳ ר״מ או ו׳ יעוש״ב. וגם הנשים יש להם לעשות תיקון זה אם אפשר כמ״ש בשו״ת באר מים חיים בשם הזוה״ק והאר״י ז״ל יעו״ש:

סימן תרפו

א א) [סעיף א׳] בחנוכה ופורים מותר להתענות וכו׳ דהוה אמינא דאסור משום דכתיב במגילת תענית שאותם ימים שאין מתענין בהם שחכמים עשאים יו״ט גם לפניהם ולאחריהם אסור ואף דבטלה מגילת תענית בשאר יו״ט הנז׳ שם מ״מ בחנוכה ופורים לא בטלה ואסיר להתענות בהם קמ״ל דמ״מ מותר להתענות לפניהם ולאחריהם דלענין זה בטלה מגילת תענית אף בחנוכה ופורים. ט״ז סק״א:

ב ב) **שם. מותר להתענות לפניהם וכו'** וה"ה דמותר לספוד לפניהם ולאחריהם. הרמב"ם פי"א מה' אבל. ב"י. ועיין לקמן סי' תקצ"ו סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

ג ג) **שם. מותר להתענות לפניהם וכו'** והב"ח כתב לאסור תענית בלפניו דחנוכה ומותר בהספד אבל לאחריו הכל שרי יעו"ש. והב"ד שכנה"ג בהגב"י או' א' בסי' זה ולעיל סו' תר"ע בהגה"ט או' א' וכ"ה דעת הפר"ח בסי' זה. שו"ת שע"א סי' מ"ג. ומ"ש בכנה"ג בהגה"ט סי' תר"ע דאף ביום שלאחר חנוכה אסור והביאו מ"א בסי' זה סק"א הא"ר בסי' תר"ע או' ב' כתב דחזר בו בשכנה"ג ממ"ש בכנה"ג ומ"ש המחה"ש ליישב דברי כנה"ג הנז' כבר דחה זה הא"ר שם יעו"ש. וע"כ אין להחמיר בלאחריו ובפרט כי כ"ה דעת הש"ע וכמה פו' להתיר אפי' לפניו:

ד ד) **הרב** מהר"י זיין בשו"ת שערי ישועה כ"י א"ח שער ז' סי' א' אסר בערב חנוכה לגזור תענית. ושם סי' ב' תשו' להרב מהר"ש שהעלה דמותר לגזור ת"צ אף במקום שנהגו שלא להתענית ערב חנוכה. ושם סי' ג' תשו' ממהר"י זיין סובב הולך על תשו' מהר"ש הנז' ולחזק דבריו הראשונים וכתב דהמשמרה היו עושים אותה בכ"ג כסליו. ברכ"י סי' תר"ע או' ג' וכן הראנ"ח בתשו' ח"ב סי' ה' אסר לגזור תענית בכ"ד בכסליו. והב"ד כנה"ג בהגה"ט סי' תר"ע ומ"א בסי' זה סק"א. א"ר שם או' ב':

ה ה) **יש** נוהגין להתענות לפני חנוכה תמורת ערב ר"ח ואין לשנות מנהגא אבל לכתחלה לא ינהוג כן. מ"א שם א"ר שם. ומ"מ נראה דהנכון לעשות התרה ולהתענות בכ"ג בכסליו לאפוקי נפשיה מפלוגתא וגם בלא"ה הוא מקדים ואינו מתענה בזמנו ויש לעשית המציה מושלמת מכל הצדדין:

ו ו) **אחד** שהתענה כמה שנים בערב חנוכה הוי נדר בטעות. שו"ת הר הכרמל סי' יו"ד. והב"ד השע"ת סי' תר"ע או' ב' וכתב עליו דאין להקל בזה כיון שאפשר בהתרה ע"י חרטה שאילו היה יודע שיש איסיר בזה לא היה מתענה היום עכ"ל ור"ל שאילו היה יודע שיש איסור בזה למ"ד לא היה מתענה היום אלא ביום שלפניו:

ז ז) **ולפי** סברת הב"ח ושכנה"ג והפר"ח (שכתבנו לעיל או' ג') דאין מתענין ערב חנוכה נראה דהוא הדין אם התענה בשבת תענית חלום ויום ראשון שצרין למיתב תענית לתעניתו הוא ערב חנוכה אין להתענות וכמ"ש הרב המפה לעיל סי' רפ"ח סעיף ד' לענין חנוכה עצמו יעו"ש. שו"ג סוף אות א':

ח ח) **[סעיף ב'] מתענין בי"ג באדר.** וקבלוהו עליהם לחובה ולת"צ לכל דבר משום שבו נקהלו בימי מרדכי ואסתר להלחם ולעמוד על נפשם והיו צריכים לבקש רחמים וסליחות ותחנינים ומסתמא היו מתענים בו ביום שכן מצינו במדרש שמשה רבע"ה היה מתענה ביום שנלחם עם עמלק ומפני שאנו מקיימים ימים הפורים לזכר אותו הנס גם כן צריכים אנו לעשות כמותם בענין התענית והסליחות והתחנונים. לבוש. ובס' מגיד משרים פרשת ויקהל כתב הטעם לתענית זה כדי להכניע כח השטן מלקטרג על מה שאוכלין ושותין ושמחים בפורים יעו"ש:

ט ט) **שם. מתענים בי"ג באדר.** ויש מתענים לילה ויום. כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ב:

י י) **יכולין** בני עיר לתקן בהסכמה ובחרמות עליהם ועל זרעם והבאים אחריהם מעתה ועד עולם לעשות פורים יום להם שנעשה להם נס ואפ' אם הולכים לשכון בעיר אחרת לא תסור מעליהם התקנה ההיא עד עולם. הר"מ אלשקאר סי' מ"ט והר"א קאפסאלי והרדב"ז בתשו' כ"י. כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' א' מ"א סק"ה. ואם הנס נעשה באדר א' יעשו באדר א' ובאדר ב' יעשו באדר ב' עו"ש שם. ועיין לעיל סימן תקס"ח או' ע"ד:

יא יא) **ומי** שנעשה לו נס באדר ונדר לעשות פורים י"א לעשות בשנת העיבור באדר ב' וי"א לעשותו באדר א' אלא א"כ נעשה הנס בשנת העיבור באדר שני. מהר"ש הלוי סי' ט"ז. כנה"ג בהגה"ט. מ"א שם. וכתב שם המ"א דממ"ש בסי' תקס"ח סעי' ז' מוכח דיש לעשות באדר שני. וכ"נ דעת הברכ"י או' ז' יעו"ש. וכ"כ מ"ב או' ח'. ועיין לעיל סי' תקס"ח סעי' ז' ובדברינו לשם או' ע"ו:

יב יב) **יום** פורים שקבלו עליהם אנשי עיר קנדיא בי"ח בתמוז ראוי לאסור מלאכה לנשים הואיל ועל ידן נעשה הנס ואם יש נשים שעושות מלאכה ראוי לבעליהן למחות בהם שלא יעשו מלאכה בפרסום. מהר"א קאפסאלי בתשו' כ"ו. כנה"ג שם:

יג יג) **נהגו** האנשים שלא לעשות מלאכה אין להם היתר. מהר"א שם. כנה"ג שם:

יד יד) **ומי** שאירע לו נס שעושה פורים בכל שנה בשביל אותו נס ונפל יום פורים שלו בשבת (ר"ל ומנהגו להתענות יום שלפני הנס) שיתענה ביום ו' וראיתי נוהגין להתענות ביום ה' ואין להם על מה שיסמוכו. כנה"ג שם:

טו טו) **שם. ואם חל פורים באחד בשבת מקדימין להתענית וכו'** לפי שרגילין להרבות בו בסליחות ותחנונים ולא יתכן לעשות כן בע"ש שלא יוכלו להכין צרכי שבת. טור. והב"ח כתב דכיון דתענית זה נדחה מזמנו אין קובעין אותו בע"ש מפני כבוד השבת שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה גם שלא

יצום בהכנסת שבת דמקצת ע״ש כשבת יעו״ש. ולא דחינן ליה לאחר פורים משום דבעינן דומיא לנס שהיה התענית קודם פורים כמ״ש לעיל או׳ ח׳ ועיין לעיל סי׳ תק״ן או׳ ט״ז:

טז טז) מתענין בי״ג באדר. חתן בתוך ימי חופתו נראה מדברי הב״ד סי׳ תע״ו דלא יתענה לא צום אסתר ולא עשרה בטבת וכיוצא ולעיל סי׳ תקמ״ט אות ב׳ כתבתי בשם הריטב״א שיתענה ארבע צומות. ברכ״י אות ו׳ ומשמע הא תענית אסתר אינו מתענה. וכ״כ הער״ה אות ד׳ דחתן ובעל ברית יתענו בכל ארבע צומות אבל בתענית אסתר יש להקל לפי טעם הריטב״א יעו״ש. ועיין לקמן אות כ״ח ולעיל סי׳ תקמ״ט אות ט׳ ואות יו״ד:

יז טוב) שם הגה. ותענית זה אינו חובה וכו׳ נראה דסברא זו אינה אלא לרש״י דס״ל דתענית זה אינו אלא מנהג בעלמא ולכך יש להקל בו לעת הצורך אבל לשיטת ר״ת דסברי הרא״ש והטור כוותיה וכ״נ דעת הש״ע דכתב סתם מתענין בי״ג באדר ודאי דאין להקל בו אם לא לחולה כדין ארבע צומות. מט״י:

יח חי) שם בהגה. כגון מעוברות או מניקות. והיינו לפי מ״ש בהגה לעיל סימן תק״ן סעיף א׳ דעוברות ומניקות נהגו להחמיר בג׳ צומות קמ״ל דהכח יש להקל אבל לפי מ״ש הש״ע סי׳ תקנ״ד סעי׳ ה׳ דעוברות ומניקות בג׳ צומות אחרים פטורות מלהתענות בלא״ה הם פטורים דלא חמיר תענית זה משאר ג׳ תעניות הנז׳:

יט יט) שם בהגה. כגון מעוברות וכו׳ וכ״ש חיות כל שלשים ימים דבכלל חולה שאין בו סכנה הוא. וכ״כ הב״ח. עו״ש או׳ א׳ ועיין לעיל סי׳ תקנ״ד סעי׳ ו׳:

כ ך) שם בהגה. כגון מעוברות וכו׳ ולע״ד משמע מהגמ״נ שיש להם להתענות יעו״ש וכן מבואר בב״י רסי׳ תרפ״ז בשם או״ח וכ״מ במהרי״ל בשם הר״ש אפי׳ ביולדת לכן נראה להחמיר אם לא שהן חלשות מאד וכן ביולדת כל ל׳ אפשר להקל אף למנהגינו בסי׳ תקנ״ד סעי׳ ו׳ יעו״ש. א״ר או׳ ב׳:

כא כא) שם בהגה. שאם מצטערים הרבה וכו׳ כתב ה׳ ישועות יעקב דלא קאי אלא אכואבי עינים אבל מעוברות אעפ״י שאין מצטערות יעו״ש. וכ״נ דאי במצטערות אפי׳ בשאר תעניות נמי שרי כמ״ש בסי׳ תק״ן (סעי׳ א׳ בהגה) כ״ש בתענית זה דרובא דרבוותא סברי דאיני אלא מנהג ודלא כה׳ גור אריה חא״ח סי׳ ל״ה עי״ש. שש״א:

כב כב) שם בהגה. ויפרעו אח״כ. היינו רק לכואבי עינים וכדומה אבל עוברות ומניקות א״צ לפרוע אח״כ כדמשמע לעיל סי׳ תק״ן סעי׳ א׳ וסי׳ תקנ״ד סעי׳ ה׳ ולא חמיר תענית זה משאר תעניות הנז׳ וגם בכואבי עינים וכדומה נראה דא״צ לפרוע אלא א״כ אין מתענים אלא להרוחה אבל אם הרופא אמר שתענית מזיק להם א״צ לפרוע אח״כ וכמו עוברות ומניקות שמתחלה לא גזרו ע״ז. ועיין לעיל סי׳ תק״ן או׳ ד׳ ואו׳ ו׳:

כג כג) שם בהגה. אבל שאר בריאים לא יפרשו וכו׳ אפי׳ ההולך בדרך וקשה עליו התענית. ב״י בשל שה״ל מ״א סק״ד. מ״ב או׳ ו׳:

כד כד) ומי שהיה בא בדרך ושכח שמתענים יום ה׳ ואכל ושתה ובלילה בא לביתו ושמע שהעולם התענה היום יתענה ביום מחר בע״ש בכדי לקיים מצות הצומות וזעקתם הכתיבים במגילה שהוא כד״ת. שברי ח״ג סי׳ ן׳ שע״ת או׳ ה׳ מ״ב או׳ ג׳.

כה כה) מהרי״ל לא היה מגיד ההלכה בתענית אסתר מפני שטרודים לקנות צרכי פורים אם לא כשחל פורים ביום א׳ ובהגמ״נ הוכיח מהגמ׳ שאפי׳ בפורים היו רגילים ללמוד לפני רבם. מ״א סק״ג. וכ״ז מיירי לילך לישיבה אבל ללמוד הקבוע בבה״מ אינו בכלל זה דאין בזה כ״כ ביטול צרכי סעודה. א״ר או׳ א׳ מ״ב שם:

כו כו) ואין אומרים צדקתך באותה שבת שחל פורים למחר כמו שא״א תחנונים בערב פורים בחול כך א״א צדוק הדין בשבת שהוא ערב פורים. מ״ב שם:

כז כז) שם בהגה. מותר לאכול על המילה וכו׳ משמע אפי׳ יותר מיו״ד. והט״ז סק״ב כתב דהוראה זו לאו דסמכה היא אלא יאכל סעודת המילה בלילה כמו ביום הכפורים וט׳ באב יעויין שם וכן הוא דעת א״ר או׳ ו׳ י״א בהגה״ט. מט״י. וכתב ח״א כלל קנ״ה או׳ ג׳ דכפי הנראה המנהג כט״ז שהרי לא ראינו לעשות הסעודה ביום עכ״ל. וכ״פ קיצור ש״ע סי׳ קמ״א או׳ ג׳:

כח כח) וכתב שם ח״א דבעלי הברית מותרין לאכול ביום ה׳ וא״צ להתענות ביום ו׳ יעו״ש וכ״כ קיצור ש״ע שם. אמנם עיין לעיל סי׳ תקמ״ט או׳ יו״ד מה שהבאנו פלוגתא בזה יעו״ש. ועוד עיין לעיל או׳ ט״ז. נמצא דדבר זה של חתן ובעל ברית אם מתענין תענית אסתר וגם בדחוי איכא פלוגתא והלכה הרופפת בידך הילך אחר המנהג ואי א״א לעמוד על המנהג המיקל לא הפסיד. ועיין לעיל סי׳ תקנ״ט סעי׳ ט׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כט כט) [סעיף ג'] **יש מתענים ג' ימים וכו'** פי' בה"ב אחר פורים. ב"י סי' תכ"ט. מ"א סק"ה:

ל ל) **שם. זכר לתענית אסתר.** ואעפ"י שאותן היו בניסן לא רצו להתענות בניסן לפי שבו נגאלו אבותינו ממצרים והוקם בו המשכן. טור. לבוש. במדרש וצומו עלי ג' ימים וכי אפשר לאדם לעשות כן אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום. ופי' הריב"ש סי' תי"ו שלא היו ג' צומות רצופים אלא בלתי רצופים כגון בה"ב אלא שבכל אחד יפסיק מבע"י כמו ביוה"כ ולזה אמר לילה ויום. א"ר או' ח' מיהו בגמ' יבמות קכ"א ע"ב משמע שהיו רצופים וכן פירש"י במגילה דף ט"ו ע"א יעו"ש:

לא לא) **משנכנס** אדר מרבין בשמחה ומי שיש לו דין עם עכו"ם ישפוט באדר. תענית דף כ"ט. מ"א סק"ה:

סימן תרפז

א א) [סעיף א'] **חייב אדם לקרות המגילה בלילה וכו'** דאמר ריב"ל חייב אדם לקרות את המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אלהי אקרא יומם ולא תענה ולילה וכו' מגילה דף ד' ע"א. ופירש"י זכר לנס שהיו זועקין בימי צרתם יום ולילה:

ב ב) **שם. חייב אדם לקרות המגילה בלילה וכו'** ודע דעיקר קריאת המגילה ביום כמ"ש התו' דף ד' וכ"כ הרב המאירי בפסקיו. וכתב בתשו' נוב"י חא"ח סימן מ"א דקריאת הלילה מדרבנן וקריאת היום מדברי קבלה יעו"ש. מחב"ר אות א' שע"ת:

ג ג) **ואם** שכח לקרות המגילה בלילה או נאנס אין לה תשלומין וא"צ לקרותה שני פעמים ביום. ברכ"י אות א' זכ"ל אות מ' שע"ת. רו"ח אות א':

ד ד) **שם. חייב אדם לקרות המגילה בלילה.** היינו משעת צ"ה דאז נקרא לילה. ואפי' לנוהגין להתפלל ערבית מבע"י כמ"ש לעיל סי' רל"ג צריך להמתין מלקרות המגילה עד הלילה. דרשות מהרי"ל הל' פורים. והיכא דאיכא אונס אם יכול להקדים עיין לקמן סי' תרצ"ב סעיף ד' ובדברינו לשם בס"ד:

ה ה) **שם. חייב אדם לקרות המגילה בלילה וכו'** והא דלא מברכינן זמן בכתיבת המגילה משום דלא מברכינן זמן אלא אדבר שעושין חדש משנה לשנה אבל מגילה שעושין אותה לכמה שנים לא. מרדכי ס"פ לולב הגזול. והרמב"ם בפי"א מה"ב והרד"א והשה"ג חולקים ע"ז. שכנה"ג בהגה"ט אות א' ועיין לעיל סי' תקפ"ה אות ח"י וסי' תרנ"א סעיף ו' ובדברינו לשם אות ס"ה:

ו ו) **שם. ושל לילה זמנה כל הלילה.** אע"ג דק"ש עד חצות דוקא הכא לא גזרינן דלמא אתי למפשע איידי דחביבא להו ומה"ט לא אסרו ללמוד כמו גבי בדיקת חמץ. ביאור הרא"ם על הסמ"ג. והב"ד מ"א סק"א ובסוף סי' תרצ"ב. והמ"א כתב הטעם דלא גזרו כמו ק"ש משום דעיקר קריאתה ביום כמ"ש לעיל אות ב':

ז ז) **שם. ושל לילה זמנה כל הלילה.** עד ע"ה ואחר ע"ה לא יקרא דמקרי יום. מ"א ריש הסי' וכ"כ א"ר סימן תרפ"ח אות י"ט בשם ס' אמרכל. וכן הסכים הנה"ש סימן תרפ"ח סוף אות ה' כדברי מ"א הנז' ודלא כדברי הט"ז שם סק"ו שכתב עד הנץ החמה כמו ק"ש יעו"ש. וכ"כ הער"ה אות א' על דברי הט"ז הנז' דאינם מוכרחים יעו"ש. וכ"פ מ"ב אות ג' וכתב שם הא"ר דלכתחלה לא יאחר יותר מחצות יעויין שם:

ז) **וגר** שנתגייר קודם הנץ החמה פטור מקריאת הלילה דעיקר מציתה ביום. מ"א שם בשם הגמ"נ:

ח ח) **שם. מהנץ החמה וכו'** דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאין בו צריכין להמתין עד הנץ החמה. רש"י מגילה ד' ע"א. וכ"כ הר"ן עד הנץ החמה משום דיום ברור הוא בהנץ החמה אבל מדינא מכי סליק צפרא יממא הוא ומשו"ה כולם שעשו משעלה ע"ה כשר עכ"ל וזמן הנץ החמה כבר כתבנו אותו לעיל בסי' נ"ח או' יו"ד קחנו משם:

ט ט) **שם. עד סוף היום.** היינו עד שקיעת החמה. רוקח סי' רל"ז. ואם נמשך עד ביה"ש יקראנה בלא ברכה משום דביה"ש ספק יממא הוא ובמקום ספק לא מברכינן כמ"ש לעיל סי' ס"ז אות ג' וכ"כ מ"ב אות ה':

י י) **שם. ואם קראה משעלה ע"ה יצא.** ואם היה אונס קצת יכול לקרותה לכתחלה משעלה ע"ה. מ"א סוף סימן תרצ"ב. מ"ב או' ו' ועיין לעיל סי' תרנ"ב סעי' א' ובדברינו לשם או' ט' וזמן ע"ה כבר כתבנו לעיל סי' פ"ט או' ד' יעו"ש:

יא יא) [סעיף ב'] **מבטלין תלמוד תורה וכו'** ר"ל אפי' ת"ת ששקולה כנגד כל המצות מבטלין אותה לשמוע מקרא מגילה כ"ש שאר מצות. טור. לבוש. ואפי' ת"ת דרבים כגון חבורה שלומדים ביחד מבטלים כדמשמע בגמ' (מגילה ג' ע"א) מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא

מגילה ובית רבי ודאי היו ישיבה גדולה ואפ״ה היו מבטלין. ומ״ש שם בגמ׳ הא דרבים הא דיחיד היינו רבים של כל ישראל וכמ״ש רש״י שם וכ״כ הב״ח ומ״א סק״ג והמט״י והשו״ג או׳ ד׳ יעו״ש. והא דמבטלין היינו כדי לשמוע מקרא מגילה בצבור כמ״ש ב״י וב״ח ומ״א סק״ב. וכ״כ מ״ב או׳ ז׳:

יב יב) שם. מבטלין ת״ת וכו׳ והלכך צריך כל אדם אפי׳ עסוק במצוה רבה ליזהר בה ביום ובלילה לקרותה ברוב עם הצבור ולבא עם אשתו וילדיו לבהכ״נ. וכ״כ הר״ן דההוא דמבטלין עבודה ושל בית רבי איירי אפי׳ היו יכולין לקרות בעשרה היו מבטלין העבודה ות״ת כדי לקרות עם הציבור משום ברוב עם. ב״ח. עט״ז. וכ״כ ח״א כלל קנ״ה או׳ ז׳ דאפי׳ יכול לכנוס עשרה מ״מ מצוה מן המיבחר לילך לבהכ״נ הוא ואשתו ובניו לשמוע המגילה ברוב עם. ומ״מ נ״ל מי שמתפלל כל השנה בקביעות במנין המיוחד לו להתפלל שם א״צ לילך לבהכ״נ עכ״ל ור״ל כיון שדרכו בכך בכל השנה אין להטריחו:

יג יג) שם הגה. כדי צרכו. משמע דס״ל דאעפ״י שיש לו קוברים כיון שאינם כדי צרכו מקרי מת מצוה וכ״מ בהגה ססי׳ תרצ״ד דס״ל דקבורת מותו קודם יעו״ש אמנם המ״א סק״ד הביא כמה פו׳ דס״ל דדוקא כשהיא בשדה שהוא מוטל בביזיון אבל בעיר מגילה קידם וכתב וכ״מ בד״מ בשם א״ז שכתב קבורת ת״ח קודם למגילה וטעמי מדאמרינן כבוד תורה דיחיד חמיר משמע דלשאר כל אדם מגילה קודם וכתב וכן עיקר יעו״ש. והב״ד א״ר או׳ ג׳ וכ״כ הפר״ח. וכן הסכים המט״י וכתב וכ״נ דעת הש״ע שסתם יעו״ש וכ״כ בביאורי הגר״א דהרמב״ם והש״ע שהשמיטו זה ס״ל דוקא במת מצוה. וכ״פ ח״א כלל קרה או׳ ו׳ ומיהו אפי׳ בשאר מתים אם התחילו להוציאו אין מפסיקין. ואפי׳ א״א לקראה אח״כ כדאמרינן גבי ק״ש בפ׳ מי שמיתי. פר״ח. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ ח׳:

יד יד) שם הגה. כדי צרכו. דהיינו עשרה עכ״פ. א״א סוף או׳ ד׳ והוא ממ״ש ביו״ד סי׳ שס״א סעי׳ א׳ יעו״ש וטעם לעשרה כתב שם הש״כ סק״ד כדי שיוכלו לומר קדיש וברכת אבלים:

טו טו) שם הגה. וכל זה לא מיירי אלא בדאיכא שהות וכו׳ וה״ה לענין מילה ומגילה אם איכא שהות לעשות שתיהם מגילה קודם משום פרסומי ניסא. פר״ח. וכ״כ מ״א סק״ה. וכן משמע מדברי הטור והש״ע שכתבו קל וחומר לשאר מצות וכו׳ דמקרא מגילה קודם. וכן הוא דעת התה״ד סי׳ רס״ו שצדד לומר איפכא דכשיש שהות יקדים המילה וכשאין שהות יקרא המגילה. וטעמו כתב הכנה״ג בהגב״י משום דיכול למול בתשיעי יעו״ש והב״ד מ״א שם. וכ״מ לקמן ססי׳ תרצ״ג בהגה דאפי׳ בדאיכא שהות מילה קודם יעו״ש. ובדברינו לשם. אבל בדליכא שהות כתב הא״א או׳ ה׳ דלהלכה ק״ל מילה קודם דעיקרה בשמיני יעו״ש:

טז טז) שם בהגה. והא דמת מצוה קודם ה״ד דבאפשר וכו׳ אבל אם הוא סמוך לחשיכה יקרא המגילה דהא מ״מ אפשר לקברו בלילה אבל אם היא בענין שא״א לקברו אח״כ מפני לסטים בודאי ידחה מקרא מגילה דהא מ״מ דחי עבודה לגמרי ועבודה דחי מגילה לגמרי. מ״א סק״ו. מ״ב או׳ י״ב:

יז טוב) המשמר את המת חייב במגילה דיכול לסוגרו במקום שאין עכבר וחולדה יכולים ליכנס או יניח שמירתו למי שפטור מקריאתה. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ו או׳ מ בשם פחד יצחק:

יח חי) מי שנתאחר לבא לבהכ״נ בפורים ומצא שהצבור התחילו לברך על המגילה ואם יקרא עמהם ביני וביני יעבור רביע היום נראה דק״ש דהוי דאו׳ קידם מיהו אם היה לו שהות לקרות קריאת שמע בלבד מקמי שיתחילו הצבור מקרא מגילה בזה נראה דש״ד לקרות קריאת שמע בלא ברכותיה ואח״כ יקרא מגילה בצבור ושוב יחזיר ויקרא ק״ש בברכותיה ויתפלל ואפי׳ אם ביני וביני תעבור שעה רביעית ונמצא שהפסיד ברכות ואינו סומך גאולה לתפלה. נה״ש. אמנם לפי דברי שער הכוו׳ דף ק״ט ע״ג שכתב דענין קריאת המגילה הוא כדי להמשיך ולגלות האור שנעשה בתפלת העמידה יעו״ש משמע דצריך לקרות ק״ש ולהתפלל ואח״כ לקרות המגילה ואפי׳ אם אח״כ יצטרך לקרותה ביחיד:

יט יט) ואם עומד בסוף היום ולפניו תפלת מנחה ומקרא מגילה נראה דקריאת מגילה קודמת בין להקדימה אם יש שהות לשתיהם ובין לדחותה לגמרי אי ליכא שהות לשתיהם וכ״ש שתפלת מנחה אפשר בתשלומין. נה״ש:

כ ך) ועיין א״א או׳ ג׳ שנסתפק הא דכל מצות נדחים מפני מגילה אם הוא זה דוקא בשל יום אבל לא בשל לילה דאינו כ״כ חובה יעו״ש. אבל הרו״ח או׳ ה׳ כתב דהדבר תלוי בפרסומי ניסא ובלילה איכא פרסומי ניסא טפי מהיום דהקול נשמע ואיכא נירות יעו״ש:

סימן תרפח

א **[סעיף א'] כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון וכו'** והא דתלו הדבר ביהושע ולא במשה משום דיהושע הוא עיקר כיבושה של א"י. כ"כ הרא"ם בתו' וכ"כ המאירי. ברכ"י או' ב' ער"ה או' ב' ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לא"י שהיתה חרבה באותו זמן כדי שיהיו קוראין כבני שושן ויחשבו כאלו הן כרכים המוקפין חומה אעפ"י שהן עתה חרבין הואיל והיו מוקפין בימי יהושע קורין בט"ו ויהיה זכרון לא"י בנס. הרמב"ם פ"א מה' מגילה הלכה ה' והטעם שחלקו מצוה זו לימים חלוקים וקבעו יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד לכרכים משא"כ בשאר מצות כתב ב"י בשם הר"ן שמפני שהיהודים היושבים בערי הפרזות והיהודים שבשושן לא נחו מאויביהם ביום א' שהרי היהודים הפרזים נחו בי"ד והיהודים שבשושן נחו בט"ו וערו כל אחד ביום מנוחתו משתה ושמחה לפיכך כשקבעו עליהם יו"ט לדורות קבעום לכל א' ביום שנח בו והשוו כל הכרכים המוקפין חומה לשושן שמפני שבה נעשה הנס יעו"ש. והא דאין קורין המגילה בזה"ז בפורים בי"א בי"ב בי"ג כמ"ש בריש מס' מגילה לפי שאמרו שם בגמ' א"ר יהודה אימתי בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן אבל בזה"ז הואיל ומסתכלין בה אין קורין אותה אלא בזמנה. ופירש"י אבל בזה"ז שפסקו כל אלה וישראל נפרדו ולא יגיעו שלוחי ב"ד אצלם הכל צופין למקרא מגילה ואומרים יום י"ד באדר קרינן המגילה נשארו לאדר ט"ו יום וט"ו של ניסן עושין פסח ואם תקדים קריאתה יעשו פסח לסוף ל' יום של קריאה ונמצאו אוכלין חמץ בימים אחרונים של פסח עכ"ל והב"ד ב"י. וכ"כ הרמב"ם פ' הנז' דבזה"ז אין קוראין אותה אלא בזמנה שהוא י"ד וט"ו בני הכפרים ובני עיירות קוראים בי"ד ובני כרכים קוראין בט"ו. וכ"כ הטור. וכך הם דברי הש"ע:

ב **שם. אפי' אינן מוקפין עכשיו קורין בט"ו.** דתניא ר"א בר' יוסי אומר אשר לא חומה אעפ"י שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן. מגילה ג' ע"ב. ב"ח. שו"ג או' ג':

ג **שם. ואפ' אין בהם עשרה בטלנים.** כ"כ שם התו' והרא"ש דכל שהוקף מימות יהושע בן נון אפי' אין בו עשרה בטלנין קורין בט"ו אלא שהמ"מ כתב דשיטה אחרת יש בזה דאפי' בכרך המוקף בימות יהושע בעי עשרה בטלנים ואם לאו הרי זה כעיר וזהו דעת הרמב"ן והרשב"א עכ"ל והב"ד ב"י וכתב דלא נתחוורא שטה זו בעיני הר"ן ומ"מ כתב שמה שנהגו עכשיו בארץ ישראל לקרות בט"ו אעפ"י שברוב המקומות אין שם עשרה בטלנים שיהיו בטילים ממלאכה לעמוד בבהכ"נ אפי' לאותה שטה יש ליישב אותו מנהג דלאו דוקא בטלנים אלא כל שדרים שם יו"ד בני אדם שהולכים בוקר וערב לבהכ"נ הרי הוא כאלו יש שם יו"ד בטלנים עכ"ל וע"כ פסק כאן בש"ע כדברי התו' והר"ש דאפי' אין בהם עשרה בטלנים משום דמסתמא בכרך נמצאים שם יו"ד בני אדם שהולכים בוקר וערב לבהכ"נ:

ד ד) **שם הגה. פי' בטילים ממלאכתן ועוסקין בצרכי צבור** ורש"י פירש במגילה ג' ע"ב שבטילין ממלאכתן שיהו מצויין בבהכ"נ שחרית וערבית כדאמרינן במס' ברכות (דף ו' ע"ב) כיון שבא הקב"ה בבהכ"נ ולא מצא שם עשרה וכו' עכ"ל ואפשר שזהו שבאין לבהכ"נ ומבטלין הכעס קרי צרכי צבור שמגינין עליהם. ובשאלתות פי' שכולם נחלקים ג' לדיינים ושליח שלהם ושני גבאי צדקה ואחד לחלק עמהם את הצדקה וסופר וחזן ומלמד תינוקות. פת"ע או' ה':

ה ה) **שם. והוא שהוקף ואח"כ ישב וכו'** וא"ת כיון דאמר דכרך דישב ולבסוף הוקף נידון ככפר עיר המוקפת מימות יהושע ב"נ היאך קורין בט"ו ניחוש דילמה ישבה ולבסוף הוקפה י"ל ישיבת העכו"ם אינה ישיבה ונמצא שבשעה שכבשה יהושע היתה בה חומה ולא ישבה עד שנתיישבו בה ישראל וכו' אלא דאכתי איכא למידק בעיירות המוקפות חומה שבחו"ל ניחוש דילמא קדמה ישיבתן לחומתן ונמצא שהרי הן כאילו אין להם חומה אלא איכא למימר שהולכין אחר הרוב שעל הרוב קודמת חומתן לישיבתן שכן דרך רוב המדינות מקיפין חומה תחלה ואח"כ מישבין אותן. הר"ן:

ו ו) **שם. לאפוקי כשנודע שישב תחלה.** משמע אבל מסתמא אמרינן שהוקף תחלה או שנתיישב על דעת להקיפו. וכ"כ הלבוש:

ז ז) **שם הגה. אבל מסתמא הוקפה ולבסוף ישבה.** והא דבסי' ת"א כתב וסתם עיירות מוקפות לדירה שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפים. כתב הט"ז סק"ב דמ"ש בסי' ת"א שתחלה בונין בתים היינו התחלה בעלמא שלא בא רק לסימן שיהיה כאן עיר. ומ"ש כאן שמן הסתם הוקפה ולבסוף ישבה היינו עיקר ישיבה וקביעות מקום הוא אח"כ יעו"ש. והפר"ח כתב דמ"ש בסי' ת"א שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפים היינו לומר שבונים הבתים תחלה אדעתא להקיפה אח"כ. וכ"כ המאמ"ר או' ב' ועיין לעיל סי' ת"א או' י"ג:

ח ח) **[סעיף ב'] וכן הכפרים הנראים עמהם וכו'** וה"ה עיירות כן משמע בגמרא נתיב חיים. א"א אות ג' וכן כתב במאירי. מ"ב או' ה':

ט ט) שם. ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל. מדברי הרמב״ם והטור משמע דקאי אתרווייהו בין נראה בין סמוך צריך שלא יהיו רחוקים יותר ממיל וכ״ה דעת הר״ן אבל דעת המ״מ שלא יהיו רחוקים יותר ממיל קאי דוקא אסמוך אבל נראה אפי׳ רחוק יותר ממיל כמ״ש בב״י יעו״ש. וכ״מ מפירש״י במגילה ג׳ ע״ב שכתב עד כמה חשיב לה סמיך משמע אבל נראה אפי׳ רחוק יותר וכמ״ש המ״מ שם דכ״ה דעת רש״י יעו״ש. וכתב המ״א סק״ג מדהיפך הש״ע לשון הטור ש״מ דס״ל דהאי ובלבד קאי אדסמוך וכו׳ אבל נראה אפי׳ רחוק הרבה הוי ככרך כמ״ש בב״י ובמ״מ עכ״ל וכ״כ המט״י דדעת הש״ע האי שיעורא דמיל לא קאי אלא אסמוך כשיטת רש״י והמ״מ וכמ״ש המ״א בכוונת הש״ע ודלא כהפר״ח דכתב דקאי גם אנראה יעו״ש וכ״כ השו״ג או׳ ט׳ מאמ״ר או׳ ג׳ והברכ״י או׳ ו׳ כתב לענין הלכה מאחר דהרמב״ם והטור סתמו ונוטים דבריהם דגם נראה לא יהיה רחוק ממיל וכ״כ הר״ן בהדיא והכי מוכח דברי הרב צדה לדרך ודעת מרן יש לדון בו ואף לסוברים דעד כמה אסמוך קאי לא פורש שיעור נראה נקטינן דגם כפרים הנראים לא יהיו רחוקים יותר ממיל עכ״ל ומשמע דאם היו רחוקים יותר ממיל ונראים כיון דדבר זה לא נפיק מפלוגתא הו״ל ככרך שהוא ספק שקורין בי״ד ובט״ו כמ״ש לקמן סעי׳ ד׳ יעויין שם:

י י) ושיעור מיל מודדין חוץ מן הבתים הסמוכין לעיר כמ״ש לעיל סי׳ שס״ח סעי׳ ה׳ וסעי׳ ו׳ יעו״ש וכ״כ הב״ח. וא״כ ה״ה בכפרים הרחוקים יותר ממיל ונראים אעפ״י שאין נראים לבתים שבתוך חומת העיר אלא לבתים שחוץ לחומת העיר כיון דלענין מדידה דינם כמו העיר ה״ה לענין ראייה ונכנסו לבית הספק וצריך לקרות בי״ד ובט״ו כנז׳:

י) ולענין מרכבת הקיטור שיצא מחדש שהולכת עשר שעות בשעה א׳ אם נחשוב שיעור המיל דוקא במהלך אדם בינוני או במהלך מרכבת הקיטור. עיין בהגהות יד שאול על יו״ד בענין עשר פרסאות שכתב אף שעכשיו נתחדש מסלת הברזל ויכול לילך ס׳ פרסאות ביום בכ״ז אנחנו משערים רק עשר פרסאות. ובס׳ מקו״ח חולק עליו ואומר דהאידנא שיש לנו מסלת הברזל כל שיכול לבא ביום א׳ אפי׳ חמישים פרסאות מקרי מקום קרוב וכן הורה למעשה ודחה דברי השו״מ יעו״ש וכ״כ בס׳ נחל אשכול. והב״ד מסגרת זהב על קיצור הש״ע סי׳ ר״ד או׳ א׳ וכ״כ רב פעלים ח״ג חיו״ד סי׳ כ״ד בענין עשר פרסאות דכמה אחרונים גדולים הסכימו דחושבין כפי שיעור מהלך מסלת הברזל והגם דיש חולקים יש להורות כדברי המקילין יעו״ש והגם דיש לחלק דשאני התם דק״ל הלכה כדברי המקל באבל מ״מ הכא בשיעור מיל דאיכא עוד פלוגתא אם הוא רחוק יותר ממיל ונראה אם קורין בט״ו כבני כרכים או לא כמ״ש באו׳ הקודם וע״כ נראה דבכה״ג דאם הוא רחוק יותר ממיל במהלך אדם ונראה ואם הולך במרכבת הקיטור הוא פחות ממיל יש להקל ולחשוב אותם כמו כרכים וקורין בט״ו. והוא שהולכת לשם מרכבת הקיטור:

יא יא) אם בכרך קרו בי״ד וט״ו מספק הכפרים הנראים וסמוכים קרו בי״ד דלא אמרו דהם ככרך אלא כשהכרך קרו בט״ו לבד אבל אם הכרך עצמו מסופק הנראה וסמוך קרו בי״ד. משאת משה בשניות סי׳ ג׳ ברכ״י או׳ ט׳ זכ״ל או׳ מ׳ סי׳ בי״ע או׳ ה׳:

יב יב) כרך המוקף מימות יהושע דקורין בו בט״ו ה״ד בזמן שאותו הכרך מיושב מישראל וכן בן עיר הנמצא בו אז ואין דעתו לחזור לעירו ביום הקריאה קורא שם עמהם בט״ו אבל אם נחרב הכרך ויצאו ישראל ממנו ואין דרים בו אלא גויים אין לו דין כרך ואם ישראל עובר באותו כרך בעת ההיא קורא בו בי״ד דכרך שאין שם ישראל נידון כעיר. כן מוכח מהירושלמי ואפי׳ לפי גירסת הרמב״ן ודלא כהרב חיד״א בברכ״י לפי גירסת הרמב״ן וכן מוכח מדברי הש״ע והפו׳ שכתבו אעפ״י שאין בו יו״ד בטלנים דמוכח עשרה בטלנים לא בעינן אבל שיהיו ישראל דרים בו בעינן. בי״ע או׳ ז׳ יעו״ש:

יג יג) כפרים הסמוכים והנראים עם אותו כרך המוקף שאין בו דיורי ישראל או שאין בו עשרה דיירי ישראל פשיטא דאין קורין אלא בי״ד כיון דאותו כרך עצמו נידון כעיר כמ״ש לעיל. וכ״כ הרב משאת משה בפשיטות בשניות סי׳ ג׳ וכן עיקר ודלא כהרב חיד״א שם שצדד בזה בתחלה יעו״ש. בי״ע או׳ ח׳:

יד יד) [סעיף ג׳] קורין בי״ד. מי שדינו לקרוא בט״ו אינו יכול לקרוא ולפטור לבני י״ד ביום י״ד וכן להיפך כיון שאינו מחויב עתה בדבר. פר״ח בסעי׳ א׳ מיהו המש״ז או׳ ב׳ כתב דדוקא בן עיר אינו יכול לקרוא לבני כרך ביום ט״ו אבל בן כרך אם קרא לבן עיר ביום י״ד בדיעבד יצא יעו״ש והב״ד מ״ב או׳ ח׳ ועיין לקמן או׳ כ״ו:

טו טו) [סעיף ד׳] כרך שהוא ספק וכו׳ והא דלא עבדינן ספיקא דיומא כמו ביו״ט של גליות משום דמרדכי ואסתר לא תיקנו לעשות ספיקא דיומא לא רצו חכמים אח״כ להוסיף על דבריהם. ועוד דלא יעביר כתיב ועוד דכל החדש נהפך לשמחה. עו״ש או׳ א׳ ועוד י״ל דהתם תיקנו משום דלא ליתי לאכול חמץ בפסח שהוא בכרת וכמ״ש במס׳ ביצה דף ד׳ ע״ב ופירש״י שם:

טז טז) שם. כרך שהוא ספק וכו׳ וטבריה צריך לקרות בה בי״ד ובט״ו שספק אם הים חשוב כחומה. מגילה ה׳ ע״ב. מ״א סק״ד:

יז **טוב) חברון** עיר קדשנו תוב"ב כתב הרדב"ז בתשו' סי' תרפ"א דפשיטא דאינה מוקפת מימות יהושע וקורין בי"ד יעו"ש אבל מנהג קדום לקרות בה י"ד וט"ו מספק. ברכ"י אות ד' וכ"כ בספרו חיים שאל ח"ב אות צ"ד יעו"ש. וכ"כ הרב תבואת הארץ בספרו תשו' דברי יוסף סי' ב' כי בכל ערי א"י נוהגין לקרות שני ימים חוץ מעיה"ק ירושלים ת"ו שקורין יום ט"ו בלבד ודלא כדברי הרדב"ז הנז' והאריך בישוב המנהג יעו"ש:

יח **חי) וכבר** כתב הרדב"ז גופיה בתשו' החדשות ח"א סי' רנ"ב כי גם במקומות שא"צ מן הדין לקרות אלא ביום י"ד בלבד אין לגעור בהם כשקורין גם ביום ט"ו כיון שקורין אותה ביום ט"ו בלא ברכה והלואי שיזכרו נפלאות ה' בכל יום יעו"ש:

יט **יט) שם. כרך שהוא ספק וכו'** וכתב הרב תיקון יששכר דף כ"ג ע"א דכן אנחנו נוהגין בצפת שבגליל העליון תוב"ב שהוא ספק וכן נוהגין בכל ערי ארץ ישראל וכפריהון המסופקות עכ"ל וכ"כ בדף נ"ט ע"ב שבצפת ת"ו וכפריה בירי ועין זיתון קורין בהם המגילה י"ד וט"ו מפני הספק יעו"ש:

כ **ך) שם. כרך שהוא ספק וכו'** מוכח בב"י דדוקא בכרך שהיא מוקפת חומה עתה אלא דמספקא לן אם היתה מוקפת נמי מימות יהושע אבל אם אין לה חומה עתה אינו בכלל הספק וקורין בי"ד. פר"ח. מיהו מסתמיות דברי הש"ע והאחרונים משמע דאין חילוק וכל שהוא ספק קורין בי"ד וט"ו. ועיין לעיל אות ח"י:

כא **כא) בחו"ל** יש כרכים שראוי להסתפק בהן. של"ה. ולבוש כתב דמדינות אלו (ר"ל בערי אשכנז) אין להסתפק לפי שהם בצפון ורחוקים מא"י וידוע שלא היו מיושבים בזמן יהושע. מ"א סק"ד. מ"ב או' ט':

כב **כב) שם. קורין בי"ד וט"ו וכו'** ונוהגין שמחה ומתנית לאביונים בשניהם. ריא"ז הב"ד בשה"ג פ"ק דמגילה. כנה"ג בהגה"ט. מ"א סק"ה. מ"ב אות יו"ד. ועיין לקמן סי' תרצ"ה אות נ"ד:

כג **כג) וכתב** בשער הכוו' דף ק"ט ע"א על האר"י ז"ל בהיותו בבהכ"נ של האשכנזים ביום ט"ו לאדר שהוא יום הב' של פורים בהיותו בצפת ת"ו לא היה אומר על הנסים וכן מהרח"ו ז"ל בהיותו בדמשק ביום שני של הפורים לא היה אומר על הנסים וכתוב שם הטעה כי בענין הפסקה בעמידה לא היה מפסיק מספק אבל בשאר מצות פורים כמו משלוח מנות ומתנות לאביונים גם ביום הב' היה נוהג לעשות כן מספיקא. ועיין לקמן סימן תרצ"ג סעיף ב':

כד **כד) שם. ולא יברך כ"א בי"ד.** הקשה הב"ח בשם רש"ל דיברך בשניהם מידי דהוי אשני יו"ט של גליות וכו' עי"ש ולי נראה דלא ק"מ דדוקא על מצוה שתיקנו חכמים לעשות מספק מברכים אבל מצות שאנו עושים מספק אין מברכין אפי' על ספק דאורייתא כמ"ש ביו"ד סימן כ"ח יעו"ש. מ"א סק"ו:

כה **כה) שם. ולא יברך כ"א בי"ד.** ולא יאמרו בליל ט"ו ס' קדושה ואתה קדוש ולא יוציאו ס"ת ולא עה"נ דמקרי צרכי יחיד דאינה לכל ישראל. כתונת יוסף סי' ל"א. עיקרי הד"ט סימן ל"ו או' כ"ט. ועיין בן א"ח פ' תצוה אות י"ד שכתב דבעיר בגדאד יע"א אשר בארץ בבל שנוהגין לקרות י"ד וט"ו מספק היו נוהגין להוציא ס"ת ולומר עה"נ גם ביום שני וזקנו הגאון ביטל אותם מלומר על הנסים משום הפסק אבל בהוצאת ס"ת הניחם במנהגם משום דליכא חשש ברכה לבטלה יעו"ש. ועיין שו"ג סימן תרצ"ג אות ב' שכתב שאין לערער על שים מנהג יעו"ש:

כו **כו) שם. שהוא זמן קריאה לרוב העולם.** דאף בני כרכים יוצאים בדיעבד בי"ד כמ"ש בירושלמי. ביאורו הגר"א. ועיין לעיל אות י"ד:

כז **כז) [סעיף ה'] בן עיר שהלך לכרך וכו'** וילפינן לה מדכתיב ע"כ היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות מכדי כתיב היהודים הפרזים למה ליה למכתב היושבים בערי הפרזות הא קמ"ל דפרוז בן יומו קרוי פרוז וממילא נמי מוקף בן יומו קרוי מוקף. מגילה י"ט ע"א. ט"ז סק"ה:

כח **כח) שם. אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה.** ר"ל בזמן קרואת המקום שהוא בו עתה לא זמן המקום שיצא משם. כ"כ המ"מ פ"א דמגילה ה' י"ד. באר הגולה. פר"ח:

כט **כט) שם. ונתעכב ולא חזר וכו'** זהו לשון הרמב"ם פ"א דמגילה ה' י"ד. ועוד יש כמה פירושים כמ"ש בב"י וט"ז סק"ו יעו"ש. וכתב הרמ"ע מפאנו בס' אלפסי זוטא כ"י וז"ל מסקנא דשמעתא בן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור בליל י"ד אפי' אחר חצות ונתעכב ולא חזר קורא בט"ו כאנשי מקומו דכיון שלא נתחייב בקריאתה בעיר בלילה אף ביומו אינו פרוז אבל אם אינו עתיד לחזור בליל י"ד אף על פי שעתיד לחזור ביום הנה משיאיר מזרח ביום י"ד יהיה פרוז בן יומו ולילו עמו למפרע לפיכך קורא עמהם לילה ויום. ואם הלך אח"כ לכרך חוזר וקורא כמותם ומברך עליה כאן וכאן. וה"ה לבן עיר שהלך לכרך אם עתיד לחזור למקומו בליל ט"ו אפי' אחר חצות קורא לבדו בכרך בי"ד לילה ויום. אבל אם עתיד להאיר לו מזרח בט"ו והוא בכרך נעשה מוקף בן יומו ואינו קורא אלא בט"ו. ואפי' חזר לעירו בליל ט"ו הואיל וחשכה לו בכרך נתחייב לברך ולקרות בט"ו לילה ויום כיון שנעשה

מוקף. ובן עיר שעקר דירתו והלך לכרך ליל ט״ו נתחייב כאן וכאן. ובן כרך שעקר דירתו והלך לעיר ליל ט״ו ה״ז פטור כאן וכאן עכ״ל מחב״ר אות ג׳ ומיהו מ״ש ומברך עליה כאן וכאן כבר כתבנו לעיל אות כ״ו דאף בני כרך אם קראו בי״ד בדיעבד יצאו י״ח יעויין שם אלא רק יש לקרות בלא ברכה ואם אפשר יש לשמוע הברכה מאחרים ויתכוין לצאת. וכן מ״ש בן עיר שעקר דירתו וכו׳ נתחייב כאן וכאן הער״ה או׳ ה׳ כתב כיון שקרא בעירו בי״ד אינו חוזר וקורא בט״ו יעו״ש:

ל **ל) שם. ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה וכו׳** ר״ל לאחר זמן קריאת המקום שהוא בו עתה כמ״ש לעיל אות כ״ח ור״ל כגון בן כרך שהלך לעיר שקורין ביום י״ד ואין דעתו לחזור למקומו אלא לאחר י״ד קורא עמהם ביום י״ד. וכבר כתבנו באות הקודם דכל שאין דעתו לחזור אלא עד שיאיר היום הוי פרוז בן יומו וגם בלילה צריך לקרות עמהם:

לא **לא) שם הגה. ואם הוא במדבר או בספינה קורא ביום י״ד וכו׳** אפי׳ הוא בן כרך. ד״מ אות ב׳ בשם הכלבו. א״ר או׳ יו״ד. מ״ב אות י״ג:

לב **לב) [סעיף ו׳] יום ט״ו שחל להיות בשבת.** אבל יום י״ד אי אפשר לחול בשבת דא״כ יבא פסח ביום ב׳ ולא בד״ו פסח כמ״ש לעיל סי׳ תכ״ח סעי׳ א׳ יעו״ש:

לג **לג) שם. יום ט״ו שחל להיות בשבת.** ויום שבת שלפניו שהוא ח׳ לאדר קוראים פרשת זכור ומפטירין פקדתי. ב״י. מ״א סק״ח. וכ״כ לעיל סימן תרפ״ה או׳ ט״ז:

לד **לד) שם. אין קורין המגילה בשבת.** דהכל חייבין במקרא מגילה ואין הכל בקיאין במקרא מגילה גזירה שמא יטלנה בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנה ד״א בר״ה. וי״א מפני שיניהם של עניים נשואות במקרא מגילה לקבל מתנות האביונים וא״א בשבת. מגילה ד׳ ע״ב ופירש״י שם. ואם מותר לטלטל המגילה בשבת כבר כתבנו זה לעיל סי׳ ש״ח או׳ מ״ח יעו״ש:

לה **לה) שם. אלא מקדימין לקרותה בע״ש.** ואין מאחרין אותה לאחר שבת דהו״ל ט״ז ואמר קרא ולא יעבור. רש״י מגילה ב׳ ע״א על המשנה:

לו **לו) שם. אלא מקדימין לקרותה בע״ש.** ובליל ו׳ כשקורין המגילה בירושלים ליל י״ד שלא בזמנה אחר קריאת המגילה לא יאמר סדר קדושה דיומא גרים ואין זה פורים שלהם. מהר״ם די לונזאנו בכ״י והסכים עמו מהר״א אזולאי בהגהו׳ כ״י. ברכ״י אות י״ג. אמנם היפ״ל ח״ה סי׳ תרצ״ג אות ב׳ כתב דלפי טעם הכלבו שכתב שקריאת המגילה ביום ובלילה יצא מקרא דכתיב אקרא יומם וכו׳ וע״כ נהגו לפתוח אחר הקריאה בפסוק ואתה קדוש שהוא באותו מזמור א״כ הקריאה גרים וכל זמן שקורין המגילה צ״ל אחריה סדר קדושה יעו״ש וכ״כ הרב שם חדש על ס׳ היראים בסוף עמוד זמנים דבשנת התקפ״ח חל ט״ו בשבת ואמרו סדר קדושה בליל י״ד אחר המגילה בק״ק חסידים יכב״ץ וכן שנת התקצ״ב עכ״ל. ועיין לקמן סימן תרצ״ג או׳ ד׳:

לז **לז) שם. וגובין מעות מתנות עניים וכו׳** ואין אומרים בו על הנסים ואין מוציאין בו ס״ת. ב״י בשם מנהג ירושלים:

לח **לח) שם. וגובין מעית מתנות עניים וכו׳** נראה דמנות נמי גרירי בתר המתנות וכ״כ כנה״ג סי׳ תרצ״ה בהגה״ט בשם תיקון ישכר יעויין שם וכן מוכח מהירושלמי ומדברי הר״ן שהעתיק מרן סימן תרצ״ז גבי י״ד שבאדר א׳ דלשלוח מנות חלוקין מהשמחה יעו״ש וכ״נ מפירש״י ריש דף ה׳ אבל הרלנ״ח סימן ל״ב הביאו הב״ח ומ״א סק״י כתב דהמנות דינן כמו סעודה וכן דעת הרדב״ז סימן תק״א ח״א יעו״ש וכ״נ מלשון הפר״ח רסי׳ תרצ״ה יעו״ש. מט״י. ומיהו עי״ש בפר״ח שכתב דיום ט״ו שחל להיות בשבת לבני כרכים כפי מ״ש לעיל בסי׳ תרפ״ח לעשות הסעודה ביום ט״ו וט״ז גם חייבים לשלוח מנות בשני הימים יעו״ש. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא י״א ביום י״ד וי״א ביום ט״ו וביום ט״ז וירי״ש יצא ידי כולם לשלוח בג׳ הימים אך ביום שבת אינו יכול לשלוח אלא במקום שיש עירוב כנודע או ישלח לחבירו השכן בחצרו דשם ודאי עשו עירובי חצרות. ועיין עוד לקמן אות מ״ה:

לט **טל) שם. ובשני קורין ויבא עמלק.** ומפטירין פקדתי אעפ״י שמפטירין בה בשבת הקודם בפ׳ זכור. הרלנ״ח סי׳ ל״ב. ב״ח. כנה״ג בהגב״י. מ״א סק״ח. א״ר אות י״ג. מ״ב אות ט״ז. וכ״כ הרב פה״א ח״ד דף א׳ ע״ב דלא כתיקון ישכר שכתב דמפטירין בפ׳ השביע יעו״ש וכ״כ הרב בנו בס׳ ברכות מים על סי׳ זה בסעי׳ זה. מיהו בני עיירות מפטירין בפ׳ השבוע. א״ר שם. מ״ב שם. והוא משום דהפטרה צ״ל מעין המפטיר כמ״ש לעיל סי׳ תרפ״ה וע״כ בני הכרכים שקורא המפטיר ויבא עמלק מפטירין פקדתי אבל בני עיירות שקורא המפטיר בפ׳ השבוע מפטירין ג״כ בהפטרת השבוע:

מ **מ) שם. ובשני קורין ויבא עמלק.** ואם שכחו לקרות צריך לחזור דדוקא בחנוכה אין משגיחין. פרח שושן כלל א׳ סי׳ ח׳ ער״ה או׳ ז׳:

מא **מא) שם. ואומרים על הנסים.** ושואלין ודורשין בענינו של יום. מגילה ד' ע"א. וכדי שיזכרו ענין היום. טור. הא אם חל בחול אין דורשין דקריאת המגילה הוי פרסום. י"א בהגה"ט. מ"ב או' ט"ז:

מב **מב) שם. ואומרים על הנסים.** וכן הסכים הרדב"ז בתשו' סי' תק"ח דאומרים על הנסים בט"ו ואם אמר על הנסים בי"ד אין מחזירין אותו וכן אם אמרו בשני הימים לא הפסיד יעו"ש. וכ"כ הרשב"ץ בח"ג סי' רצ"ח דעל הנסים בט"ו. ברכ"י או' י"ד. ועיין לעיל או' כ"ג ואו' כ"ה:

מג **מג) וכתב** שם הרדב"ז מגילה ומתנות לאביונים בי"ד וסעודה ומשלוח מנות בט"ז יעו"ש. ברכ"י שם. ועיין לקמן או' מ"ה:

מד **מד) שם. ואומרים על הנסים.** בין בתפלה בין בבהמ"ז זקן אהרן ססי' קל"ז. מיהו הרב שם חדש על ס' הירואים סוף עמוד זמנים כתב לדקדק מדברי הפו' דאין אומרים על הנסים בבהמ"ז ביום ט"ו שחל בשבת אבל אינו מוכרח כאשר יראה הרואה וגם הוא בעצמו כתב שלא הודו לו חביריו ורבותיו כיעו"ש וכ"ה האמת שצ"ל גם בבהמ"ז כמו ר"ח וחו"ה וחנוכה שאעפ"י שאין בהם חיוב סעודה אומרים בהם יעלה ויבא ועל הנסים ולא חשיבה הפסק כיון שהוא מעניינא דיומא וכ"מ מסתמיות דברי הש"ע וכל הפו' ראשונים והאחרונים דלא הזכירו דבר זה מעולם:

מה **מה) שם. ואין עושין סעודת פורים עד יום אחד בשבת** דגרסינן בירושלמי ויעשו אותה בשבת א"ל לעשות אותם ימי משתה כתיב את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו בידי שמים דשמחת שבת אינה מתקנת מרדכי אלא בידי שמים. ב"י. וכן הסכים הר"ן. וכ"ה דעת הרדב"ז כדברי הש"ע לעשות הסעודה יום אחד בשבת כמ"ש לעיל או' מ"ג וכ"כ עוד הרדב"ז בח"ה סי' שני אלפים ק"ה יעו"ש. מיהו הרלנ"ח בתשו' סי' ל"ב האריך בראיות שהסעודה היא בשבת ועשה כן מעשה בירושלים וגם המשלוח מנות זמנם הכי כי המנות הם מהסעודה יעו"ש. והב"ד הב"ח והט"ז סק"ח. וכן בה' תיקון יששכר האריך בזה מדף כ"ח עך דף ל' והסכים שעושים סעודת פורים בשבת יעו"ש והמאירי כתב שעושין בי"ד ולא יאחרו יעו"ש וכ"כ הר"ן בשם הראשונים והב"ד ד"מ או' ג' אבל המ"א סק"י הסכים לדברי הש"ע וכתב דראיות הרלנ"ח אינן מוכרחות וגם אין בנו כח לחלוק על הירושלמי יעו"ש וכ"ה דעת העו"ש או' ג' וכן הסכים הנוב"י מה"ק סי' מ"ה כדברי הש"ע ודלא כהרלנ"ח יעו"ש. והב"ד השע"ת. והפר"ח כתב יש להחמיר ולעשותה בט"ו ובט"ז וכך אנו נוהגין יעו"ש והב"ד הברכ"י אות ט"ו וכתב דהמחמיר תע"ב אבל לענין דינא כיון דהכי אתמר בירושלמי בהדיא ויש להשוות תלמודין כמ"ש הרשב"ץ הכי נקטינן וכהסכמת מרן והרדב"ז ואו"ח וסיעתם וכ"מ מדברי הרי"ף והרא"ש כמ"ש הר"ן על דברי הרא"ה יעו"ש. וכן כתב השו"ג אות כ"א דאין לנו אלא כפסק הש"ע יעו"ש ומ"מ יר"ש יצא ידי כולם כמ"ש לעיל אות ל"ח גבי משלוח מנות ובלא"ה אדם אוכל רק שיוסיף איזה דבר בסעודה וישתה איזה כוסית יין או שכר ויתכוין לשם מצוה. ומשום דאיכא פלוגתא בזה י"ל בכל יום קודם סעודה או משלוח מנות הריני בא לקיים מצות סעודת פורים אם אני חייב היום לשם יחוד קבה"ו וכו' ויהי נועם וכו' וכן יאמר קודם משלוח מנות:

מו **מו) וכתב** בס' תיקון יששכר דצריך סעודה בפ"ע בשבת אי איכא שהות ואי לא בתוך סעודה שלישית יאכל דבר אחר לשם סעודת פורים יעויין שם. קול אליאו ח"ב סימן כ"ח:

מז **מז) ולענין** תחנונים אם אומרים ביום ט"ז כתב שם הרב פה"א שפה עה"ק ירושת"ו נהגו שלא לומר לא בשחרית ולא במנחה יעו"ש וכ"כ בס' ברכות מים שם. ובכתבי מוהר"י אלגאזי מסיק דאם חל יום ט"ז תענית על או"א דלא יתענה מפני הסעודה והוא יום שאין אומרים תחנונים עכ"ל שם חדש על ספר יראים סוף עמוד זמנים:

מח **מח) ולענין** על הנסים אם אומרים בבהמ"ז בסעודה שעושים ביום ט"ז לכבוד פורים עיין בהלק"ט ח"ב ססי' קל"ו שהניח בצ"ע אבל הרב שם חדש כתב שם בשם מוהר"י אלגאזי דיש לאומרה בהרחמן אבל לא בתוך בהמ"ז משום הפסק יעו"ש:

מט **מט) ולענין** מלאכה כתב מוהר"י אלגאזי סימן ט' וז"ל לענין מלאכה נראה להחמיר לדידן דיתבי בירושת"ו וחל בשבת ט"ו וכו' דהנכון להחמיר שלא להניח לספרים ישראל שיעשו מלאכה בע"ש ושיקדימו להסתפר ביום י"ג כדי שלא יבואו לטעות לעשות מלאכתם גם בט"ו שחל בע"ש בשאר השנים כדרך שאסרו הפו' בכמה דברים מה"ט שלא לטעות משנה לשנה עכ"ל והב"ד שם חדש שם. וכתב שם שם חדש דבשנת התקפ"ה צוה הרב מהרש"מ סוזין לסגור חנויות הספרים יעו"ש. ועיין לקמן סי' תרצ"ו סעי' א' וסעי' ב' ובדברינו לשם בס"ד:

נ **נ) [סעיף ז'] ואיני מוצא מגילה להוליך עמו.** דאם היה מוצא מחויב ליקחה עמו ולקרות בי"ד. ב"י בשם הרוקח ותוספתא ובה"ג. מ"ב אות י"ט:

נא **נא) שם. יקראנה בי"ג וכו'** ובעל העיטור כתב שהאידנא אין קורין אותה כלל אלא בי"ד אפי' מי שיוצא בשיירא. והב"ד הטור וכתב וטוב לקרותה בלא ברכה. ועל כן פסק כן בש"ע שיקראנה בלא ברכה:

נב בנ) שם. יקראנה בי״ג וכו׳ ובירושלמי פ״ק דמגילה תניא כל החודש כשר לקריאת מגילה שנאמר והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה א״ר חלבו ובלבד עד ט״ו הא דתימא כל החודש כשר לקריאת המגילה בשביל הולכי דרכים שאין בידם מגילה וכו׳ וכתב ב״י דההיא דירושלמי דכל החודש כשר לקריאת מגילה לא ס״ל לתלמידא דידן מדלא מייתי לה ומ״מ בשעת הדחק שא״א בענין אחר כלל כדאי הוא הירושלמי לסמוך עליו עכ״ל. וזהו שכתב כאן בש״ע י״א שקורא אפי׳ מתחלת החודש:

נג גנ) שם. יקראנה בי״ג וכו׳ בקיבוץ עשרה דשלא בזמנה בעי עשרה (כל בו) ובהג״א מסופק אי סגי בקטנים. מ״צ. מ״א ס״ק י״א. א״ר אות ט״ז. וכן בנשים יש להסתפק אם מצטרפות לעשרה כמ״ש לקמן סי׳ תר״ץ סעיף י״ח בהגה יעו״ש. ועיין במאירי שכתב דבדיעבד אף ביחיד יוצא. מ״ב אות ך׳ ואף בעשרה קוראין בלא ברכה. א״ר שם:

נד דנ) שם. יקראנה בי״ג וכו׳ אבל הסעודה אינו אלא בזמנה. מרדכי והגמ״י והג״א. ונראה דהוא הדין משלוח מנות ומתנות לאביונים. יא״פ. והיינו אם אפשר לקיים שם במקום שהולך אבל אם לא אפשר כגון שהולך בדרך או בספינה עם העכו״ם נראה דטוב לקיים ביום שיקרא המגילה מלבטל לגמרי:

נה הנ) ועיין בר״ן שמסתפק לענין בני הכפרים שמקדימין לקרותה אי מחויב לקרותה גם בלילה או די בקריאה דיום ופשוט דה״ה לענין מפרשי הים ויוצא בשיירא ומדברי הטור משמע קצת דצריך לקרות גם בלילה. מ״ב או׳ ך׳ וכ״ה דעת הכס״א אות ו׳ ועיין לקמן סוף או׳ נ״ט:

נו ונ) שם. בלא ברכה. ונראה דאם הוא בן כרך ויוצא בשיירא ביום י״ד שקורא עם הברכה כיון שהוא יום קבוע לפרזים. עו״ש אות ד׳ מיהו מדברי הא״א אות י״ב משמע דקורא בלא ברכה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ כ״ו:

נז זנ) שם. בלא ברכה. ואם בירך כשקראה בי״א או בי״ב ואחר כך קורא בי״ד כתב הברכ״י אות ט״ז בשם מהר״ו מולכו דהדבר צריך הכרע וסב״ל אבל היא כתב מסתברא דכי הדר קרי בי״ד צריך לברך דאשר בירך בי״א ובי״ב שלא כדין יעו״ש. וא״כ אם אפשר יש לשמוע הברכה מאחרים ויתכוון לצאת:

נח חנ) שם הגה. חוזר וקורא אותה ביום י״ד וכו׳ בברכותיה כדינה שהוא עיקר זמנה. לבוש סעיף ח׳ ט״ז סק״ט. פר״ח. מש״ז או׳ ט׳ ער״ה אות ט׳ מ״ב אות כ״ב:

נט טנ) [סעיף ח׳] קורא אותה בט״ו. בלא ברכה. ב״י בשם שה״ל. מ״א ס״ק י״ב. פר״ח. מט״י. נה״ש או׳ ו׳ והשיג על הט״ז שכתב קורא בברכה יעו״ש. וכן הא״א אות י״ב אחר שהביא דברי הא״ר דס״ל דיברך כתב דמ״מ נראה דיקרא בלא ברכה דסב״ל. וכ״פ השו״ג אות כ״ה. מ״ב אות כ״ג. וכל אלו קורין ביום ובלילה כבזמנה. א״א שם. ועיין לעיל אות נ״ה.

ס ס) אם טעו וקראו הפרשיות והמגילה בראשון צריך לחזור ולקרותן בשני. ב״י בבד״ה. ד״מ אות ז׳ ב״ח. מ״א ס״ק י״א. מ״ב שם. וכבר כתבנו זה לעיל סימן תרפ״ה אות ז׳ יעויין שם:

סימן תרפט

א א) [סעיף א׳] הכל חייבים בקריאתה וכו׳ אע״ג שהעולם רנ״ב אפרכיות (כדאיתא במד״ר דמגילה) ואחשורוש לא מלך כי אם על קכ״ז ולפ״ז הנך שאינם ברשותו שלא חל עליהם גזירת המן מה טעם חייבים בקריאה זו. עיין בסוף מעש״ר על הרמב״ם ח״ג דק״ס ע״ד להרב נכדו שהביא מ״ש הרב בגדי אהרן פרץ ז״ל בדנ״א ע״א בשם המקובלים כי י״ב שבטים מכוונים כנגד י״ב צרופי הוי״ה ואם יחסר שבט א׳ אין השם שלם וא״א לעולם להתקיים וכ״ש בגזירת המן שהיו שני שבטים יעו״ש והיינו שהתחיל בו׳ ויהי וסיים זרעו בו׳ דשני ווי״ן עולים י״ב כמספר שבטי בני יעקב לרמוז דמתוך כי י״ב שבטים מכוונים כנגד י״ב צירופי הוי״ה לכן הכל שהם כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם חייבים בקריאתה. יפ״ל ח״ג אות א׳ ומיהו עיין מגילה י״א ע״א דשם כתוב דמלך על כל העולם כולו ואפ״ל דה״ד בענין איזה דברים שנשמעים לו אבל לא לענין שיוכל לאבדם. שאינם תחת רשותו ממש כמו הקכ״ז מדינות. דאל״כ למה חשב קכ״ז יאמר המלך בכל העולם. ועוד י״ל הגם שהעולם הוא רנ״ב מ״מ הקכ״ז הוא הרוב ואזלינן בתר רובא. ועוד י״ל הגם שהעולם רנ״ב אפרכיות מ״מ באותו זמן לא היו ישראל מפוזרים רק בקכ״ז של אחשורוש וז״ש המן לאחשורוש מפוזר ומפורד בכל מדינות מלכותך ודוק:

ב ב) שם. ונשים. שאף הם היו באותו הנס. מגילה ד׳ ע״א. ור״ל אעפ״י שקריאת המגילה בא מזמן לזמן ומ״ע שהזמן גרמא נשים פטורות כמ״ש בקידושין כ״ט ע״א מ״מ הכא חייבין משום שאף הם היו באותו הנס כדכתיב בקרא טף ונשים ביום אחד. ומיהו יש מפרשים שאף הם היו באותו הנס ר״ל שהנס נעשה על ידי אשה כמו שכתב בב״י. ועיין לקמן אות ה׳:

ג ג) **שם. ונשים.** ולכן צריך לקרותה בביתו לפני הבתולות. מ״א סק״א. וכ״ה בתו׳ ערכין ג׳ ע״א ד״ה פסק ר׳ יהושע הוה מכנס כל אנשי ביתו וקורא לפניהם. ר׳ יונה אבוה דר׳ מנחם היה מתכוין לקרותה לפני נשים שבביתו וכו׳ יעו״ש. ובקצת מקומות נוהגין שהן הולכות לבית הכנסת לעזרת נשים לשמוע הקריאה. אכן שם אין שומעין כלל המגילה והיאך יוצאין. א״א אות א׳ וי״ל דאין כל המקומות שוים ואין ה״נ דאם לא שמעו בטוב צריך לחזור ולשמוע אותה בבית מן האנשים. ועיין לקמן או׳ ח״י:

ד ד) **שם. וגרים.** דכתיב קימו וקיבלו וכו׳ ועל כל הנלוים עליהם וכו׳:

ה ה) **שם. ועבדים משוחררים.** בטור כתב סתם וכתב עליו ב״י בעבדים משוחררים מיירי וכדכתבו הרמב״ם וסמ״ג דאלו עבדים שמלו וטבלו לשם עבדות מדין נשים שהזכיר אח״כ הוא נלמד דכל מצוה שהאשה חייבת בהן העבד נמי חייב בהן אלא שסיים שלדברי המפרשים דאף הם היו באותו הנס היינו לומר שע״י אשה נעשה הנס אפשר דאין ללמוד מנשים לעבדים וכיון דהוי מ״ע שהזמן גרמא עבדים פטורים עכ״ל והכא בש״ע העתיק לשון הרמב״ם ומשמע דכוונתו כמ״ש בב״י דעבדים נלמוד מאשה וחייב ודלא כפי׳ שני משום דכתבו בדרך אפשר. וכ״כ הב״ח דלדברי הכל עבדים עצמן אעפ״י שאינן משוחררין חייבין לקרותה יעו״ש. וכ״ה דעת הפר״ח בסעי׳ ג׳ וכ״נ דעת המ״א סק״ב. ומיהו דעת העט״ז לפטור וכן יש עוד פו׳ שסוברין כן אבל מ״מ נראה כיון דאיכא כמה רבוואתא דמחייבי ודבר זה לא נפיק מפלוגתא צריך לצאת אליבא דכ״ע רק לענין ברכה לא יברך ולא יברכו לו אחרים משום סב״ל. אך אם אפשר יש לשמיע ברכה מאחרים שמברכים לעצמם ויתכוין לצאת או לברך בלא שם ומלכות:

ו ו) **שם. ומחנכין את הקטנים וכו׳** היינו בהגיעו לחינוך ועיין לעיל סי׳ י״ז אות יו״ד ואות י״א:

ז ז) **[סעיף ב׳] יצא ידי חובתי.** וצריך שיכוין הקורא להוציא והשומע לצאת כדין שאר מצות שאחד מוציא את חבירו וכמ״ש לקמן סי׳ תר״ץ סעי׳ י״ד יעויין שם. והשומעים המגילה בבהכ״נ באותו בלבול אי יהבי דעתייהו לשמוע מא׳ מתחילה ועד סוף יצאו אף דיש קולות אחרות מעורבבות ודלא כהרב לח״מ פ״ג דשופר. מהר״י מולכו בתשו׳ כ״י סי׳ ל״ה. ברכ״י אות ד׳ וע״כ היכא דאיכא בלבול כל א׳ יקח לו מגילה כשירה ויקרא בפ״ע ורק שיהיה עם הצבור:

ח ח) **שם. לפיכך אם היה הקורא חרש.** היינו המדבר ואינו שומע כלל ואע ג דבעלמא ק״ל דאם לא השמיע לאזנו יצא כמ״ש לעיל סי׳ ס״ב וקפ״ה הכא לענין מגילה שהוא משום פרסומי ניסא החמירו כ״כ ב״י ליישב דברי הרי״ף והרא״ש אלא שכתב ומ״מ הדבר דחוק כיון דחזינן דתלמידא משמע ליה דמגילה וק״ש שוים הם יעו״ש וכ״כ בכ״מ על הרמב״ם פ״א מה׳ מגילה ה״ב ליישב דברי הרמב״ם לגירסת הספרים דגרסי חרש בדברי הרמב״ם יעו״ש. ומיהו משהעתיק כאן בש״ע לשון הרמב״ם וגרס נמי חרש משמע דהכי ס״ל דאפי׳ במדבר ואינו שומע השומע ממנו לא יצא. והט״ז כתב לחלק דשאני הכא כיון דאינו ראוי לשמיעה פוסל אפי׳ בדיעבד יעו״ש. ועיין בשבו״י ח״ג סי׳ ל״ג שכתב באחד שכבדו אזניו משמוע אלא א״כ שצועקים מאד בקול רם ואז שומע וקרא המגילה לפני הצבור בקול בינוני שנראה שהוא עצמו לא השמיע לאזנו אעפ״י כן יצאו הצבור בקריאה זו דחרש גמור לא הוי כיון ששומע אם צועקים כמ״ש הרא״ש בתשו׳ כלל פ״ה סי׳ י״ב ובסימנים שם יעו״ש. ובפר״ח הלכות גיטין סי׳ קכ״א כתב דאף שאינו שומע רק כשמדברים עמו בקול רם ע״י מין חצוצרות וכיוצא בזה מ״מ לא מיקרי חרש וחייב בקריאתה וגם השומעים ממנו בקול בינוני יצאו יעו״ש והב״ד השע״ת אות ב׳ וכ״ז לדברי הש״ע אבל הב״ח פסק דחרש אפי׳ אינו שומע כלל בדיעבד מוציא אחרים י״ח. וכ״ה דעת המ״א סק״ג. א״א אות ג׳ וכ״פ הפר״ח. שאגת אריה סי׳ ז׳ וכ״נ דעת הגר״א. וכ״כ הער״ה אות ב׳ דכ״ה דעת הרשב״א והר״ן והרשב״ץ והמאירי וריא״ז דחרש מוציא אחרים בדיעבד ולהוציא עצמו קורא לכתחלה וכל שכן אם הוא בר שמיעה ולא השמיע לאזניו דיצא כמו בק״ש יעויין שם. נמצא דלכתחלה לד״ה אינו קורא להוציא אחרים ובדיעבד איכא פלוגתא וע״כ בדיעבד אם שמע המגילה מחרש המדבר ואינו שומע כלל יש לחזור ולקרות כדי לצאת אליבא דכ״ע אבל לא לחזור ולברך דכיון דאיכא פלוגתא ק״ל סב״ל. וכ״פ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ב׳ וע״כ מי שכבדו אזניו או שאינו יכול לשמוע היטב מן הקורא יזהר לקרות בעצמו במגילה כשירה. ורק שיהיה עם הצבור:

ט ט) **שם. או קטן.** כדתנן במגילה י״ט ע״ב הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן ר׳ יהודה מכשיר בקטן. וכתבו שם התו׳ דע״כ בקטן שהגיע לחינוך מיירי דאי בשלא הגיע לחינוך מ״ט דר׳ יהודה יעו״ש. וכ״כ הטיר דאפי׳ הגיע לחנוך אינו מוציא אחרים י״ח לת״ק ור׳ יהודה מכשיר בהגיע לחיניך ובעל העיטור פסק כוותיה אבל דעת הרא״ש ובה״ג כת״ק יעו״ש וכ״פ הלבוש. וכ״כ הב״ח דקטן אפי׳ הגיע לחינוך אינו מוציא אפי׳ דיעבד. וכ״כ העו״ש או׳ ג׳ וכ״פ הפר״ח. וכ״כ לעיל סי׳ תרע״ה או׳ כ״ו יעו״ש. וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה אם שמע מקטן שהגיע לחינוך צריך לחזור ולקרות בלא ברכה כמ״ש באו׳ הקודם. וכ״פ בן א״ח שם. ואם מוציא נשים עיין לקמן או׳ כ״ג:

י **ובמקום** שאין אנשים יודעים לקרות רק קטן שהגיע לחינוך יותר טוב שיקרא להם מלבטל הקריאה לגמרי דהא יוצאים למ״ד אך לא יברך להם משום דאיכא פלוגתא וסב״ל אבל לעצמו יוכל לברך אם עדיין לא יצא כדין שאר קטנים שהגיעו לחינוך שמברכין ג״כ ויתכוונו לצאת:

יא **יא) שם. או קטן.** דקריאת המגילה ליכא חיובא אפי׳ בגדולים אלא מדרבנן וקטן אינו מחוייב אלא מדרבנן בשאר מצות ובגדול ליכא אלא חד דרבנן במגילה ולא אתו תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן. ב״ו בשם התו׳ לבוש. עו״ש או׳ ג:

יב **יב) שם. וי״א שהנשים אינם מוציאות את האנשים.** משמע אבל לדיעה ראשונה שהתם הש״ע נשים מוציאות את האנשים והוא דעת רש״י וכתב המ״מ שכן נראה דעת הרמב״ם ודעת י״א שהביא הש״ע הוא דעת בה״ג שכתב אע״ג שהנשים חייבות במקרא מגילה אינם מוציאות לאנשים כמ״ש בטור וב״י יעו״ש. ועיין לקמן אות י״ד:

יג **יג) שם. וי״א שהנשים אינם מוציאות וכו׳** ולא דמי לנר חנוכה דשאני מגילה דהוי כמו קריאת התורה. סמ״ג. פי׳ ופסולה מפני כבוד הצבור ולכן אפי׳ ליחיד אין מוציאה דלא פלוג. פי׳ הרא״ם על הסמ״ג. מ״א סק״ה. ועוד מפני שי״א שאינה חייבת בקריאה כמ״ש בהגה. ואו״ח כתב בשם בעל הדברות הטעם דאין הנשים מוציאות האנשים משים דקול באשה ערוה ואע״ג דמדליקות נ״ח ומברכות ל״ד לפי שא״צ שיהיו שם האנשים בעת הדלקה יעו״ש. ועוד י״ל מפני שהתם ליכא כ״א ברכה לא כן הכא שיש ארוכה. וכ״ז לדעת י״א אבל לדיעה הראשונה אין חושבין זה הקול ערוה כיון שאינו של שיר. ועיין לעיל סי׳ תרע״ה סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם או׳ י״ט ודוק:

יד **יד) שם. וי״א שהנשים אינם מוציאות וכו׳** וכ״פ הלבוש. וכן הסכים א״ר אות ב׳ וכן הסכים הפר״ח. וכ״כ א״א או׳ ד׳ דהלכה כי״א כיון דלדיעה א׳ אין מפורש בהדיא דמוציאות יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ ב״ד סי׳ ת״ט דכל היכא שלא פי׳ הש״ע בהדיא בדיעה א׳ וכתב י״א דדעתו לפסוק כי״א יעו״ש. וכ״פ דה״ח או׳ ג׳ וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה אם שמע מן האשה צריך לחזור ולקרות כדי לצאת אליבא דכ״ע אבל לא יברך משום דק״ל סב״ל וכ״פ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ב׳:

טו **טו) נסתפקתי** אם אשה מוציאה דיעבד לטומטום דהוי כס״ס שמא הלכה דאשה מוציאה אנשים ושמא זה נקיבא וס״ס דיעבד יוצא ולכתחלה אין לעשות ס״ס א״א או׳ ט׳ רו״ח או׳ ב׳:

טז **טז) שם. וי״א שהנשים אינם מוציאות וכו׳** ובשעת הדחק אם האיש אינו יודע והאשה יודעת ואין שם איש אחר שיוציאו יש לסמוך על הסוברים דגם אשה מוציאה לאיש. ומיהו כשיזדמן לו אח״כ איש שיודע יחזור וישמענה מהאיש. ואם האיש המוציאו כבר יצא י״ח לא יברך על קריאתו כיון דלי״א יצא כבר כששמעה מהאשה. בי״ע או׳ ד׳:

יז **יז טוב) שם. וי״א שהנשים אינם מוציאות וכו׳** אבל מוציאות נשים אחרות י״ח. הרא״ש בריש מגילה ותו׳ עט״ז. מ״ב או׳ ז׳ אבל לנשים רבות אין האשה מוציאן דזילא בהו מילתא וכמ״ש התו׳ בסוכה דף ל״ח. ק״נ. מ״ב בשה״צ או׳ ט״ו. וכן אשה חרשת אין מוציאה נשים אחרות. מש״ז בסוף הסי׳ ועיין לעיל או׳ ח׳:

יח **יח) שם הגה. וי״א שאם האשה קוראה לעצמה וכו׳** ובמדרש הנעלם רות כתב דלא תקרא לעצמה רק תשמע מהאנשים. מ״א סק״ו. א״ר או׳ ג׳ ביאורי הגר״א וכן המנהג דאף אשה שיודעת לקרות בעצמה שומעת מאיש מחב״ר או׳ ג׳ והא״א או׳ ו׳ כתב דנשים אין שומעים כלל המגילה אף בעזרת נשים וא״כ אשה חכמה ראוי שיהיה לה מגילה כשירה בלה״ק ותשמע הברכה מש״צ ותקרא לעצמה בעזרת נשים ולפני הבתולות יקרא בביתו בלא ברכה רק תשמע היא עכ״ל ור״ל מפני שאין יכולה לשמוע הקריאה מש״ץ לכן תשמע רק הברכות ותקרא היא בעצמה ומפני חששת מדרש הנעלם רות תחזור לשמוע מאיש והיינו אם א״א לשמוט בטוב מש״ץ אבל אם אפשר תכוין לצאת מש״ץ הברכות וגם הקריאה וא״צ לשמוע עוד מאיש. ומ״מ נ״ל דאם אין לה מי שיקרא לפניה תקרא היא לעצמה במגילה כשירה ומברכת אקב״ו לשמוט מקרא מגילה. ח״א כלל קנ״ה או׳ י״א. מ״ב או׳ ח׳ ומיהו מ״ש ומברכת וכו׳ יח׳ באו׳ שאח״ז:

יט **יט) שם בהגה. מברכת לשמוע וכו׳** וכ״כ הלבוש. וכ״כ הב״ח ססי׳ תר״ץ דמי שכבר יצא וקורא מגילה לנשים ולבני ביתו יברך לשמוע מגילה יעו״ש וכ״כ המ״א סי׳ תרצ״ב סק״ה. מיהו הפר״ח חולק על דברי מור״ם הנז׳ וכתב דמברכות על מקרא מגילה כמו האנשים יעו״ש וכ״ה דעת השו״ג אות ח׳ וכ״כ המחב״ר אות ד׳ יש נוהגין לומר לאשה שתברך הברכות ואח״כ יקראו המגילה להוציא האשה ההיא ונראה דהטוב והישר שהאיש המוציא האשה בקריאת המגילה הוא יברך על מקרא מגילה יעויין שם והב״ד השע״ת. ומשמע ג״כ דהברכה היא על מקרא מגילה כמו האנשים. אמנם השכנה״ג בהגה״ט אות א׳ הביא פלוגתא בזה אם לברך לנשים מי שכבר יצא משום די״א נשים פטורות ממקרא מגילה יעויין שם. וכן הזכ״ל ח״ג דף ד׳ אות כ״ג

כתב דהרב דינא דחיי בה' מגילה דקפ"ח כתב דמנהגינו עכשיו שהאנשים קורין המגילה לנשים ואין מברכין עליה וכ"כ היפ"ל ח"ב אות א' דבמקומם לא נהגו הנשים לברך לעצמם שום ברכה רק נשים כשרות וזהירות הולכות למקום שקורין לשמוע כל הברכות מפי הקורא המגילה בלילה ויוצאות נמי מקול הקריאה עכ"ל וממ"ש לא נהגו הנשום לברך משמע דה"ה דאין מברכין להם. וכ"כ בן א"ח פ' תצוה או' א' דאם קרא המגילה בבהכ"נ וחוזר וקורא לנשים לא יברך בשבילם וגם הם לא יברכו:

כ ך) **[סעיף ג'] אנדרוגינוס מוציא מינו וכו'** אנדרוגינוס הוא מי שיש לו זכרות ונקבות. וטמטום אין לו לא זכרות ולא נקבות אלא אטום. הרמב"ם פ"ב מה' אישות ה' כ"ד וה' כ"ה. והטעם שאנדרוגינוס מוציא מינו וטמטום אינו מוציא אפי' מינו כבר נת' לעיל סימן תקפ"ט סעי' ד' יעו"ש. ולפי דעת הסוברים שכתבנו שם דאנדרוגינוס שהוא בריה בפ"ע אינו מוציא לא אנשים ולא נשים יעו"ש:

כא כא) **שם. ומי שחציו עבד אפי' מינו אינו מוציא.** משום דלא אתי צד עבדות דידיה ומפיק צד חירות דחבריה. ומי שחציו עבד אם מוציא נשים לפי מ"ש לעיל אות ה' די"א עבדים פטורים לא אתי צד עבדות שבו ומוציא את האשה. וטמטום אם מוציא נשים לדעת הב"י אינו מוציא אפי' לנרד נשים מוציאות אנשים משום דבעינן דהמוציא יהא ניכר זכר ודאי או נקבה יעו"ש ולדעת העו"ש והפר"ח מוציא יעו"ש אמנם המט"י הסכים לדברי ב"י דאינו מוציא נשים וכן הסכים בס' בית מאיר יעו"ש:

כב כב) **שם הגה. י"א דאפי' את עצמו אינו מוציא וכו'** היינו למ"ד דנשים אין מוציאית אנשים. מ"א סק"ח. וצ"ל דהאי י"א שכתב רמ"א לא קאי אלא על חצי עבד וחצי בן חורין דלא אתי צד עבדות שבו ומוציא צד חירות שבו אבל טמטום לכ"ע מוציא את עצמו. מחה"ש. מ"ב או' י"ג:

כג כג) **וקטן** שהגיע לחינוך אפילו לנשים אינו מוציא י"ח דאלם יותר חיובא דנשים מקטן. וקטן שהגיע לחינוך מוציא את חבירו קטן שהגיע לחינוך ואפשר חינוך בעינן שישמעו מן הגדולים. עו"ש אות ג' ומשמע דאשה מוציאה לקטן אבל מצאתי בס' אמרכל דאין מוציאין. א"ר או' ח' ועיין לעיל אות ט':

כד כד) **[סעיף ד'] יצא.** משום דמצות לא ליהנות ניתנו ולא מיקרי הנאה. ועיין לעיל סי' תקפ"ט סעי' ז' ובדברינו לשם וה"ה לכאן:

כה כה) **[סעיף ה'] ואם כולם יודעים כל אחד קורא לעצמו.** משמע דה"ל דאין יחיד מוציא חבירו אלא ביו"ד ולא דמי לשופר דקריאת המגילה הוי כמו תפלה דבעינן יו"ד. אבל בריו"ד סי' ג' משמע דאפי' יחיד מוציא חבירו במגילה אעפ"י שהוא בקי יעו"ש בח"ג. וכ"כ הרד"א. וכ"כ הב"ח בסי' תר"ץ בפשיטות בשם מהרי"ל וא"כ עדיף שיקרא א' לכולם משום ברוב עם הדרת מלך כמ"ש סי' רצ"ח סעי' ו"ד. מ"א סק"ט. מיהו הא"ר או' י"א כתב דעדיף לקרות כל אחד לעצמו יעו"ש משמע אבל בדיעבד יצאו וכ"כ הפר"ח. והמט"י. כתב דלמעשה נראה להחמיר דבפחות מיו"ד ויודעים צריך שכל א' יקרא לעצמו ואינו יוצא בקריאת חבירו יעו"ש. ומ"מ נראה דבדיעבד אם קרא להם אחד ונתכוין להוציא האחרים והם נתכוונו לצאת יצאו י"ח. וכ"כ בי"ע או' ט' וכ"כ לעיל סי' ריו"ג או' י"ב יעו"ש:

כו כו) **[סעיף ו'] מנהג טוב להביא קטנים וכו'** כדי לחנכם במצות פרסום ניסא ומטעם זה נוהגים הקהל לקרות אלו הפסוקים בקול רם שהם עיקר התחלת הנס וסופו. והם איש יהודי. ומרדכי יצא. ליהודים. כי מרדכי. כדי לעורר את הקטנים שלא ישנו ויתנו לבם על הקריאה ומקרין אותם הפסוקים כדי לחנכם. לבוש. ועיין לקמן סי' תר"ץ סעי' י"ז בהגה:

כז כז) **שם. להביא קטנים וקטנות וכו'** ובלבד שלא יביאו קטנים ביותר שמבלבלים דעת השומעים. מ"א ס"ק י"א. ועכשיו ראוי לכ"א שיהיה לו מגילה כשירה ולקרות בלחש מלה במלה אף דמשמע מצוה ברוב עם מ"מ א"א לשמוע מהש"ץ מחמת רעש ובלבול שמכים בעצים ומשמיעין קול גם נשים חכמות ובתולות ראוי להיות להם מגילה כשירה ולקרותה בעצמם כי בעזרת נשים א"א לשמוע המגילה כלל מהש"ץ וראוי לכל ישראל לנהוג כן מי שיכולת בידו. א"א או' י"א. ועיין לעיל או' י"ח ולקמן סי' תר"ץ סעי' ד' ובדברינו לשם בס"ד:

סימן תרצ

א א) **[סעיף א'] קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב.** משמע אפי' לכתחלה יכול לקרות יושב וכמ"ש הטור בשם הירושלמי. וכ"כ המ"מ וכ"פ הר"ן וכן עיקר. ב"ח:

ב ב) **שם. בין עומד בין יושב.** והברכה תהיה בעמידה. מ"א סק"א. א"ר או' א' א"א או' א' והשומע הוי כעונה וכאלו הוא מברך ולכן צריך השומע לעמוד כמו המברך. מחה"ש. וכ"כ בי"ע או' ט' וכ"כ הרמ"ע סי' ק"ב דברכת המגילה מברך בעמידה וכן עמא דבר יעו"ש ומשמע דבין קורא בצבור

ובין קורא ביחיד בביתו הברכות צ"ל מעומד. וכ"כ א"א שם. בי"ע שם. בן א"ח פ' תצוה אות ד' אמנם כנה"ג בהגה"ט סי' רצ"ב הביא דברי הרמ"ע הנזכר וכתב ואנחנו לא נהגנו כן. וכ"כ בס' תפלה לדוד דף פ"ו ע"א. וכ"כ בס' אורה ושמחה די"ד ע"א וע"ב. וכ"כ בס' מל"ח סי' ל"א אות ע"ו. וכ"כ היפ"ל ח"ב אות ב' שמנהגם שהמברך שהוא הש"צ מברך וקורא את המגילה הכל בעמידה אבל הקהל לא נהגו לעמוד אפי' בשעת הברכה יעו"ש וכן הוא מנהג בית אל יכב"ץ שאין עומדין הקהל אפי' בשעת הברכה:

ג ג) **והיחיד** שקורא מיושב אם הוא בביתו מברך גם כן מיושב דכדין עשיית המצוה כן הברכה כמ"ש הרב שמן המאור לעיל בסי' ח' דף ג' ע"ג ובסימן זה דג"ן ע"ד יעוש"ב. יפ"ל שם:

ד ד) **שם. אבל לא יקרא בצבור יושב וכו'** משמע דליכא קפידא אלא על הישיבה ולא על הסמיכה. מט"י. והב"ד מ"ב בב"ה וכתב דבשעת הדחק יש לסמוך על זה להקל יעויין שם:

ה ה) **שם. מפני כבוד צבור.** ואם רצו הצבור למחול על כבודם רשאים הם בכך משא"כ בקריאת התורה. מט"י:

ו ו) **שם הגה. ואסור לחזן לקרוא וכו'** היינו במקום שהמנהג שאין החזן קורא לעולם המגילה אבל במדינתינו שהחזן קורא לעולם המגילה א"צ שיאמרו לו דמעיקרא מינוהו על כך כמ"ש סי' קל"ט סעי' ג' וכ"מ במרדכי יעויין שם. מ"א סק"ב. א"ר אות ב' א"א אות ב' מ"ב אות ג':

ז ז) **[סעיף ב'] אפי' שנים ואפי' עשרה יכולים לקרותה וכו'** ואע"ג דבתורה אין קורא אלא אחד מגילה שאני כיון דחביבא להו יהבי דעתייהו ומשתמעי כל הנך קולות. ב"י. ט"ז סק"ב. מ"א סק"ג:

ח ח) **שם. יכולים לקרותה וכו'** משמע אפי' לכתחלה וכ"ה דעת כל הפו' ער"ה אות א':

ט ט) **שם. ואפי' עשרה יכולים לקרותה וכו'** ונראה כשיש הרבה בני אדם בבהכ"נ משו"ה יכולין אף עשרה להקרות לצבור משא"כ כשאין רק מנין טוב יותר שיקרא א' והשאר ישמעו ברוב עם. א"א אות ג':

י י) **שם. ויוצאים הם והשומעים מהם.** וה"ד כשיכול לשמוע כל תיבה ותיבה אבל אם רבו הקורים דאף כי ישים דעתיה אינו יכול לשמוע השומע לא יצא. ליקוטי פר"ח. מ"ב או' ד':

יא יא) **[סעיף ג'] צריך לקרותה כולה.** דאיפסיקא הלכתא בגמ' כדברי האומר כולה. ב"י:

יב יב) **שם. צריך לקרותה כולה.** הדבר ברור דהקריאה מעכבת אפי' פסיק א' אם לא קראו לא יצא. מט"י. ובתשו' הרשב"א סימן תס"ז מבואר דאפי' אם חיסר תיבה א' הקורא או השומע אם לא שמע אפי' תיבה אחת לא יצא יעו"ש. וכ"כ מ"א ס"ק ט"ו. א"א אות ע"ו. ועיין עוד לקמן או' ט"ז ואות פ"ב:

יג יג) **שם. ומתוך הכתב.** ומתבאר בש"ס דאפי' קורא כל פסוק במגילה אלא שלא היתה המגילה כשירה נמי מיקרי בע"פ ולא יצא. מ"ב או' ו':

יד יד) **שם. וצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחלה.** שלא יחסר בה אפי' או' א' ח"א כלל קנ"ה או' ט"ז:

טו טו) **שם. אבל בדיעבד וכו'** ואם אין לו מגילה אחרת קורא בה לכתחלה. מ"ב אות ח':

טז טז) **שם. אם השמיט הסופר וכו'** ונראה בעיני שא"צ לקרותם על פה אלא באותיות המפסידין את הקריאה כגון וימי הפורים האלה לא יעברו אם השמיט מלת לא הפסיד הקריאה וכן מ"ם של ומתנות לאביונים וכיוצא בהם אבל אם השמיט שאר האותיות או שאר מלות שאינן מפסידין הקריאה יצא ואעפ"י שלא קראן כלל. ריא"ז הב"ד בשה"ג פ"ק דמגילה. כנה"ג בהגה"ט. מ"ז סק"ד. אלא שכתב שם המ"א על דברי ריא"ז הנז' דלקמן סעיף י"ד לא משמע כן. וכ"כ הפר"ח לקמן בסעיף י"ד כל שחיסר ממנה כלום בקריאתה אפי' תיבה א' לא יצא וכתב על דברי הריא"ז הנז' דאינו מחוור יעו"ש. וכ"כ לעיל או' י"ב:

יז טוב) **ולפי** שאין הכל בקיאין בזה מה הוא מפסיד הקריאה ומכל שכן שי"א שלעולם חוזר לכן לעולם אפי' השמיט אות א' יחזור ויקרא בלא ברכה ואם השמיט ויודע שזה מפסיד הקריאה יחזור ויקרא בברכה וא"כ אם קרא ומרדכי ישב וכו' וכן והמן נפל אפי' כבר סיים כל המגילה צריך לחזור ולקרותה בלא ברכה. ח"א כלל קנ"ה אות ט"ז. ומיהו מ"ש ואם השמיט ויודע וכו' יחזור ויקרא בברכה יש לחוש לספק ברכות דאפשר דיוצא למ"ד אלא רק יחזור לקרות בלא ברכה וכן בכל דבר שמסתפק אם יצא יש לחזור ולקרות בלא ברכה.

יח) **שם. אפי' עד חציה וכו'** משמע דאין לפוסלה אלא אם כן חסר רובה אבל חציה כשירה וכן דעת הרשב"א והר"ן והמאירי והטיר יעו"ש ואפשר דס"ל כמ"ש הטור סימן תרע"ח בשם אחיו הר"י גבי אתרוג יעו"ש אבל דעת הרמב"ם דחציה פסילה דס"ל כהראב"ד שם. ער"ה או' ג' וכ"ה דעת או"ח והרא"ה כהרמב"ם דבחציה פסולה כמ"ש הברכ"י אות ה' יעו"ש. ועל כן יש להחמיר:

יט) **שם. וקראם הקורא על פה יצא.** דכיון שנקראת ג"כ אגרת אין מדקדקין בה לפוסלה בכך ואין קדושתה כקדושת ס"ת ליפסל בחסירות ויתירות. לבוש. ועיין לקמן סימן תרצ"א סעי' ב' בהגה ובדברינו לשם בספר קול יעקב ה' סתו"ם כי שם נת' כל דיני הלכות כתיבת המגילה יעויין שם:

כ ך) **שם הגה. אבל אם השמיט תחלתה וכו'** ואפי' פסיק א' אם חסר פסולה דהרי נראית כספר חסר וכן מוכח מלשון ההגה דכתב תחלתה סתם ולא נתן שיעור. מט"י. וכ"כ מ"ב אות י"א דאפי' בחסר רק פסוק ראשון או אחרון נמי הדין כן. מיהו בחסר תיבות בפסוק ראשון או אחרון בודאי לא מסתברא להחמיר. מ"ב בשה"צ אות יו"ד:

כא) **שם הגה. אבל אם השמיט תחלתה או סופה וכו'** דוקא השמיט הסופר תחלתה או סופה אפילו מיעיטה פסולה משום דלא מקרייא ספר בחסרון זה אבל אם כתובה כולה והקורא קרא על פה תחלה או סופה יצא. מט"י. בי"ע אות ה':

כב) **שם בהגה. ואפי' באמצעה דוקא דלא השמיט ענין שלם.** והפר"ח חולק וכתב דכל שהוא באמצעיתה אפי' חסרה ענין מסתברא דיצא יעו"ש. אמנם המט"י כתב על דברי הפר"ח הנז' דליתא דאין לנו אלא דברי מרן דגם השמטת ענין חשיבא כספר חסר יעו"ש. וכן הסכים בי"ע או' ד' וכ"פ ח"א כלל קנ"ה או' ט"ז:

כג) **שם בהגה. דוקא שלא השמיט ענין שלם.** בניו של המן אם אין כתובים במגילה מעכבין ואין אדם יוצא בה י"ח. ס' האשכול. פת"ע או' ו':

כד) **שם. אבל ביותר מחציה וכו'** בין שהשמיט רוב תיבות בין שהשמיט רוב אותיות פסולה. מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' ל"ה. ברכ"י או' ו' בי"ע או' ג':

כה) **שם. אלא שהם מטושטשות וכו'** ר"ל שהדיו נופל מעל האותיות:

כו) **שם. אלא שהם מטושטשות וכו'** והוא הדין אם היו נפסקין האותיות חשוב כחסר. ח"א כלל קנ"ה סיף אות ט"ז. מ"ב בב"ה:

כז) **[סעיף ד'] לא יקרא עם ש"צ וכו'** דשמא יתן השומע לבו לזה הקורא ולא לש"צ. ב"י בשם או"ח. משמע דהוא עצמו יכול לשמוע מש"צ אעפ"י שקורא. מ"א סק"ו. ונ"מ דאם קורא רק לאדם א' רשאי השומע לקרות עם הקורא מתוך מגילה פסולה דהא הוא יכול לשמוע מן הקורא ואחר ליכא בהדיה. מחה"ש. מיהו הלבוש כתב הטעם דלא יקרא עם הש"צ מפני שהוא נותן דעתו בקריאתו באותה מגילה והרי היא פסולה והוי כקורא על פה עכ"ל משמע דהחשש הוא על הקורא עצמו שלא יתן דעתו על קריאת הש"צ רק על קריאתו שהוא במגילה פסולה ולא יצא י"ח. וכ"ה דעת המאמ"ר או' ג' יעוש"ב:

כח) **שם הגה. וכן לא יסייע שום אדם על פה לחזן.** והוא מפני טעמים הנז' שמא יתן השומע דעתו ע"ז שקורא על פה או מפני הקורא עצמו שמא יתן דעתו על קריאתו שהיא על פה:

כט) **שם בהגה. צריך החזן לחזור ולקרותם וכו'** לפי שבקריאת הצבור לא יצאו י"ח שהרי קראו אותם על פה. לבוש. ועוד יש שקוראים אותם מתוך מגילה שאינה כשירה:

ל) **[סעיף ה'] קראה סירוגין וכו'** ונהגו בכמה מדינות לקרותה בלי טעמים. בית יהודה סי' כ"ג. ברכ"י אות א' ולא יעשה כן במדינותינו אם לא כשלא נמצא מי שיודע לקרותה בטעמים אבל מ"מ צריך לחזור אחר מי שיודע לקרות המלות כמשפט הניקוד כמבואר לקמן דטעות שהענין משתנה מעכב בקריאתה ולכן אם אין שם מי שיודע לקרות הניקוד כהלכתו אין לברך עליה. שע"ת:

לא) **ומ"מ** אם אין רוצים לקרות בלא טעמים עכ"פ יש ליזהר שיקרא אחד בלחש שלא יהיה נשמע רק לאזני הקורא. ואם אין מי שיודע לקרות הנקודות כראוי יש לקרוא אחד לפניו מתוך החומש בלחש ומ"מ יש לזה שקרא מתוך החומש לקרות אח"כ מתוך המגילה כי מן הסתם לא היה יכול לכוין דעתו לשומע היטב בשעה שקרא זה המגילה מחמת טרדתו להשמיע לאזני הקורא. שע"א שער ו' או' נ"ח. שע"ת שם:

לב) **שם. קראה סירוגין וכו'** אין להפסיק בקריאת המגילה מפני שנקראת אגרת ודרך אגרת לקרותו בלא הפסקה לכך צריך לכתחלה לקרותה בלא הפסק כדרך שקורין אגרת. לבוש:

לג **לג) שם. אפי' שהה כדי לגמור את כולה.** ר"ל שהיה יכול בזמן הזה של השהייה לקרות המגילה מתחלתה ועד סופה כמ"ש לעיל סי' ק"ד או' ל"ב יעו"ש:

לד **לד) שם. אפי' שהה כדי לגמור וכו'** ואפי' שעה ויותר. ח"א כלל קנ"ה או' ח"י:

לה **לה) שם. אפי' שהה כדי לגמור את כולה יצא.** משמע אפי' שהה מחמת אונס א"צ לחזור לראש כמ"ש לעיל סי' ס"ה סעי' א' לגבי ק"ש. ומיהו עי"ש בהגה שכתב די"א דאם שהה מחמת אונס כדי לגמור את כילה חיזר לראש יעו"ש. ומה שלא הגיה כאן רמ"א דאם הפסיק מחמת אונס וחזר לראש כדרך שהגיה בסי' ס"ה לענין ק"ש כדעת הרא"ש היינו משום דמגילה דרבנן ובדרבנן לא פסקינן כהרא"ש כמ"ש המ"א סי' תכ"ב בשם הד"מ לענין הלל ושם בד"מ כתב בהדיא כך לענין מגילה יעו"ש. לב"ש. ומיהו דעת העו"ש להחמיר גם במגילה אם שהה מחמת אונס כדברי הרא"ש וכ"כ א"ר או' ו' בשם הב"ח יעו"ש. ועיין בדברינו לשם סי' תכ"ב או' מ"ט ובסי' ק"ד או' כ"ח ודוק:

לו **לו) שם הגה. ואפי' סח בנתיים.** פי' הקורא אבל השומע שסח ולא שמע לא יצא. ב"י סי' תרצ"ב. מ"א סק"ז. ח"א כלל קנ"ה או' ח"י. והקורא או השומע לכתחלה צריך לקרוא או לשמוע כולה בכתב ודיעבד אם קרא או שמע מיעוט. על פה יצא אבל שמיט אפי' תיבה א' שלא קרא ולא שמע כלל לא יצא אף דיעבד ואם סח כל שהוא אף דיעבד לא יצא שלא שמע תיבה א' עכ"פ כלל ולא יצא אף דיעבד וא"כ צורך גדול להיות לכל א' חומש כי בעוד שמכים הנערים המן וכיוצא א"א לשמוע כמה תיבות מש"צ ויוצא מם שקורא ע"פ מחומש ויוצא עכ"פ דיעבד. א"א אות ז' מ"ב אות י"ט. והיינו אם אין יכול לקנות מגילה כשירה דאל"כ יקנה מגילה כשירה ויקרא בה כמ"ש לעיל סי' תרפ"ט אות כ"ז יעו"ש. וכ"ד במקום דאיכא בלבולים מן הילדים אבל במקום דליכא בלבולים ישמע הכל מהש"צ ויוצא:

לז **לז) שם בהגה. מיהו גוערין וכו'** דכיון שבירך עליה אין לו להפסיק בנתיים על לאחר כל המצוה. הרשב"א בתשו' סי' רמ"ד. מ"ב אות ך':

לח **לח) [סעיף ו'] הקורא את המגילה למפרע לא יצא.** שלא קרא זכרון הנס בהווייתו וכתיב נזכרים ונעשים הוקש זכירה לעשייה מה עשייה למפרע א"א לעשות יום ט"ו קודם י"ד כך הקריאה למפרע לא יצא. לבוש. והוא מן הגמ' מגילה י"ז ע"א:

לט **טל) שם. הקורא את המגילה למפרע לא יצא.** אפילו הקדים פרשם ב' לא' לא יצא. ריטב"א. עו"ש אות ד' פת"ע אות ט':

מ **מ) שם. הקורא את המגילה למפרע לא יצא.** ומשמע דלענין ברכה דהיינו אם תיכף אחר הברכה לא התחיל מראש וחזר והתחיל מראש דלא הוי הפסק כמו שהפסיק בדברים אחרים בין ברכה לעשיית המצוה שצריך לחזיר ולברך כיון דברכתו היתה על המגילה והרי קרא ג"כ מגילה ועוד דלא גרע ממי שהפסיק בין ברכת המוציא לאכילה ואמר תנו מאכל לפלוני וכו' שא"צ לחזור לברך משום שהוא מענין כמ"ש לעיל סי' קס"ז סעיף ו' יעו"ש ודלא כמי שכתב דצריך לחזיר ולברך דאינו מחוור והוא פשוט. ועיין קול יעקב סי' תרצ"א אות ל' בדין מגילה הכתובה למפרע יעו"ש:

מא **מא) שם. ודילג השני וקרא שלישי וכו'** וה"ה אם קרא אחר הדילוג כל המגילה או ענין אחד וקרא אח"כ הפסוק הנדלג לא יצא. ט"ז סק"ה. וה"ם אם קרא תיבה א' למפרע צריך לחזור ולקרות על הסדר. שו"ג אות י"ד בשם הר"ן. מש"ז אות ה' מ"ב אות כ"ב:

מב **מב) נכנס** לבהכ"נ ומצא צבור שקראו חציה לא יאמר אקרא חציה עם הציבור ואח"כ אקרא חציה אלא קורא אותה מתחלתה ועד סופה. מגילה י"ח ע"ב. והביאו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורי"ו ושאר פו' שו"ג או' י"ד:

מג **מג) [סעיף ז'] הקורא את המגילה על פה וכו'** כבר הקשו האחרונים דהא כתבו הש"ע בסעי' ג' וכתב העו"ש או' ה' דחידש כאן אפי' היתה כתובה לפניו בלה"ק והוא קורא בלשון אחר הוי כמו על פה. והמ"א סק"ח כתב דבא לומר אפי' השומע ממנו לא יצא. והמט"י כתב דק"ק על שניהם דכבר נת' כ"ז בסעי' ט' ולכן כתב דהשגרת לשין היא ונגרר אחר לשון הרמב"ם שכתב לשונו סעי' ח' וסעי' ט' וכן סעי' זה הוא לשונו ומסמכי להדדי יעו"ש וכ"כ הברכ"י או' ז' והמאמ"ר או' ד' כתב נראה שהוא דין כפול כמו שמצינו לו בדוכתי אחריני שנמצאו איזה סעיפים כפולים בש"ע עיין ביו"ד סס' ק"ץ ובמקומות אחרים יעו"ש:

מד **מד) [סעיף ח'] הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלה"ק וכו'** תרגום שב מגילה שכתבו לשה"ק מוכח בתו' דפ"ק בד"ה עד וכו' דאינו יוצא בה אלא למכירים אע"ג דכילה לשה"ק דאל"כ אמאי אין מטמא את הידים יעו"ש אבל ראיתי לה' המאירי בפ"ב שכתב דפסולה משום דמזוייפת מתוכה והשינוי מוכיח כן ויש פו' דאם קראם הקורא תרגום יצא כדין השמיט והדבר רופף עי"ש דף י"ז ע"א. ער"ה או' ז':

מה **מה) שם. ובכתבי הקודש.** צ"ל ובכתב הקודש וכן הגירסא בהרמב"ם. ור"ל אשורית. כמ"ש במשנה מגילה י"ז ע"א:

מו **מו) שם. אעפ״י שאינו יודע וכו׳** בגמ׳ (שם י״ח ע״א) אמרינן דהא אחשתרנים גם אנחנו לא ידעינן מה הוא אלא לא בעינן אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא ומשו״ה יוצאין הנשים ועמי הארץ. ט״ז סק״ו:

מז **מז) שם. יצא י״ח.** ואפי׳ לכתחלה נמי. הריטב״א. מ״ב או׳ כ״ו:

מח **מח) [סעיף ט׳] היתה כתובה תרגום וכו׳** ואפי׳ הכתב היה כתב אשורית ג״כ לא יצא מי שאינו מכיר הלשון מ״ב או׳ כ״ז מדברי התוספתא פ״ב דמגילה:

מט **מט) שם. אבל אם היתה כתובה בכתב עברי וכו׳** ר״ל אימתי אמרינן שיוצא אם מכיר אותו הלשון דוקא אם קורא בלשון הכתוב במגילה אבל אם אומר זה בלשון הכתוב במגילה בלשון אחר אף שהוא מכיר שתי הלשונות אינו יוצא משום דהו״ל כקורא על פה:

נ **נ) שם. בכתב עברי.** ר״ל בלשון עברי. ב״י. מ״ב או׳ כ״ט:

נא **נא) שם. לא יצא.** ר״ל השומע אעפ״י שמבין לשון ארמי. דכיון שהקורא קראה ע״פ ואינה חשובה קריאה לעצמו לא עדיף השומע ממנו:

נב **נב) וכן** אם היא כתובה לפניו באותו לשון שהוא קורא והוא אינו מבין באותו הלשון לא יצא כיון שאינו מבין מה שהוא מדבר אין כאן זכרון הנס וכיון שהוא לא יצא גם השומע ממנו לא יצא אעפ״י שהשומע מבין אותו הלשון והיא כתובה לפני הקורא באותו לשון לא יצא השומע שכיון שהקירא לא יצא איך יצא השומע. ונ״ל שה״ה אם הקורא מבין אותו הלשון וכתובה לפניו באותו הלשון שאמרנו שהקורא יוצא בה אם השומע אינו מבין אותו הלשון השומע אינו יוצא כיון שאינו מבין אין כאן זכרון הנס גבי השומע. לבוש. מ״ב או׳ ל״ב:

נג **נג) שם הגה. אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה.** דאנן לא קפדינן אלא שלא תהא כתובה בלשון אחר כדי שלא יהא כקורא על פה אבל כל שכתובה באותו לשון (שהוא קורא) אעפ״י שכתובה בכתב אחר לית לן בה. ב״י. ועיין לקמן או׳ ל״ו:

נד **דן) שם הגה. אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה.** ומגילה הכתובה בכתב האומות אין מדקדקין בה שיהיו האותיות מוקפות גויל שלא הצריכו זה אלא בכתב הקודש. הריטב״א. מ״ב בב״ה:

נה **הנ) שם הגה. אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה.** וכן הוא דעת מרן והרמב״ם כדמוכח בב״י וכ״כ בית דוד סי׳ תפ״ח וכ״ה דעת הרשב״א בחי׳ והריטב״א וכ״ה דעת הרדב״ז בל׳ הרמב״ם סי׳ קכ״ו אבל הריא״ז הב״ד השה״ג פ״ב דמגילה והתשב״ץ בתשו׳ ח״א סי׳ ח׳ והמאירי והפר״ח ובביאורי הגר״א ס״ל אעפ״י שהכשירו שאר לשונות במגילה הכתיבה צריכה שתהיה אשורית שהוא כתב להק״ק ולא שאר כתיבות ולענין דינא כתב החק״ל ח״א סי׳ קל״ד דהעיקר כסברת מרן ז״ל ודעמיה דכשירה אלא דלכתחלה יש לחוש לדברי ריא״ז והתשב״ץ וכו׳ שלא לצאת י״ח אלא במגילה הכתובה כתב אשורית ולשון אשורית יעו״ש וכ״כ בי״ע אות ט״ז. ומיהו מ״ש שם בביאורי הגר״א על דברי הגה הנז׳ שגגה היא תמוה שהרי כמה גדולי הפו׳ ס״ל הכי כנז׳ ומ״ש להקשות ממתני׳ עד שתהיה כתובה אשורית וכו׳ כבר תירצו זה הרשב״א והחק״ל שם וכן בתוי״ט פ״ב דמגילה ושכנה״ג בהגה״ט סי׳ תרצ״א או׳ א׳ תירצו זה דהיינו דבלשון אשורית כ״ע יוצאין אבל בשאר לשונות דוקא המבין אותו לשון יעו״ש:

נו **ונ) י״א** הא דאפי׳ בכתב אחר כשירה ה״ד בכתובה גם הלשון לשון אחר אבל אם כותבה בלה״ק צריך לכותבה דוקא בכתב אשורית ואם כתבה הלשון בלה״ק והכתב אינו אשורית פסולה. הרדב״ז ללשונות הרמב״ם סי׳ קכ״ו וכ״כ חסדי דוד על התוספתא פ״א דמגילה ד״ה קראה בלעז יעו״ש וכ״כ החק״ל שם. אבל מרן בב״י דחה סברא זו וכתב דאנן לא קפדינן אלא שלא תהא כתובה בלשון אחר כדי שלא והא כקורא על פה אבל כל שכתובה באותו לשון (שהוא קורא) אעפ״י שכתובה בכתב אחר לית לן בה יעו״ש והב״ד בי״ע בדיני כתיבת המגילה או׳ י״ז ובדיני קריאת המגילה או׳ יו״ד וכתב דהעיקר כדברי מרן ז״ל יעו״ש ומיהו נוהגין בזה״ז לקרות הכל בלה״ק ולכותבה בכתבי אותיות הקודש. לבוש ססעי׳ י״א. מ״ב או׳ ל״ב. וכן איתא במ״ס פכ״א הלכה ח׳ וחייבים כל ישראל לקרותה בלה״ק. וכן המנהג בין לנשים בין לע״ה לקרותה בלה״ק דוקא. שו״ג סוף או׳ כ״ג.

נז **זן) [סעיף יוד׳] מי שיודע לעז וכו׳** כל שאינו לה״ק נקרא לעז. רש״י מגילה יז ע״א. וכ״כ התוי״ט בפי׳ המשנה. מיהו בירושלמי סוטה פא״נ משמע דלעז הוא לשון פרטי מיוחד בפ״ע. יפ״ל ח״ב או׳ ג׳:

נח **חן) שם. אינו יוצא בלעז.** דס״ל דהא דאיתא בגמ׳ אבל קורין ללועזות בלעז היינו מי שאינו יודע לה״ק מ״א סק״י בשם הר״ן וכתב ודלא כעו״ש ור״ל דלא כעו״ש דדעתו דיוצא בדיעבד יעו״ש:

נט **טג) שם. אינו יוצא בלעז.** ומתבאר מדברי הפו׳ שכתבנו לעיל דלדיעה זו כיין שהוא אינו יוצא גם השומע ממנו לא יצא אעפ״י שהשומע אינו מבין בלה״ק. וכ״כ מ״ב או׳ ל״ג:

ס **ס) שם. וי״א שיוצא.** כ״ה דעת רש״י והרמב״ם וכתב ב״ד סי׳ תפ״ח שכ״נ דעת הטור וא״כ אם אין לו אלא מגילה הכתיבה בלעז יוצא בה וכ״כ מדברי הריב״ש יעו״ש וגם הכלבו ואו״ח או׳ כ״א כתבו דנראה לפי הש״ס שלנו דאפי׳ יודע אשורית יוצא בכל לשון שיבין יעו״ש. ער״ה או׳ יו״ד. ועיין באו׳ שאח״ז:

סא **סא) שם. וי״א שיוצא.** ולדינא ראוי לחזור ולקרות בלא ברכה. א״ר או׳ ח׳ מ״ב שם:

סב **סב) שם. וי״א שיוצא.** ודע דבכל מקום דאמרינן דיוצא בלעז היינו שעכ״פ תיבת האחשתרנים בני הרמכים יאמרם בלשון המקרא האחשתרנים בני הרמכים ואעפ״י שכותבים בלעז לית לן בה דלא גרע מהשמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא ע״פ דיצא. ב״י:

סג **סג) שם הגה. ואם כתובה בשני לשונות.** מקצת המגילה בלשון אחד ומקצתם בלשון אחרת. לב״ש. ונראה דאפי׳ לא היו פרשיות שלימות בלשון אחד אלא פסוק אחד בלשין זה ופסוק אחד בלשון אחר ג״כ שרי דכיון שמבינים בטוב איכא פרסומי ניסא. מ״ב בשה״צ או׳ ליה:

סד **סד) שם בהגה. מי שמבינים יצאו. ב** דיעבד דלכתחלה אין לקרות בשני לשונות. מ״א ס״ק י״א ומחה״ש:

סה **סה) שם בהגה. מי שמבינים יצאו.** והיינו אם שתי הלשונות בלעז אבל אם אחד בלה״ק ואחד בלעז גם המבינים לא יצאו כדיעה ראשונה דכיון שיודעין אשורית אין יוצאין בלעז:

סו **סו) [סעיף יא׳] יש למחות ביד הקורים לנשים וכו׳** כי הקורא אותה יודע אשורית ויודע לעז ולעצמו אינו מוציא בקריאה ההיא כסברת הרמב״ן וכן לא יוציא הנשים כמ״ש בירושלמי. כ״כ הריב״ש בתשו׳ סי׳ שפ״ח בכתב אשר שלח להר״ן יעו״ש והב״ד ב״י והשו״ג או׳ כ״ב. ועוד משום דלא ידעי הלעז של האחשתרנים וא״ת יקרא האחשתרנים ככתבו בלה״ק י״ל דאסור לכתחלה לקרות בב׳ לשונות. מ״א ס״ק י״ב. מ״ב או׳ ל״ז:

סז **סז) שם. אעפ״י שכתובה בלשון לעז.** ואעפ״י הקוראים בשני הימים אסור לקרותה בלעז. ראב״ח ח״ב סי׳ ע״ט. מ״א ס״ק י״ג. מ״ב או׳ ל״ח. וכבר כתבנו לעיל סוף או׳ נ״ו דבזה״ז ניהגין הכל לקרות בלה״ק יעו״ש:

סח **סח) [סעיף יב׳] קראה מתנמנם.** והיכי דמי מתנמנם נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא וכי מדכרו ליה מידכר. מגילה י״ח ע״ב:

סט **סט) שם. קראה מתנמנם וכו׳** וה״ד בתחלת שינה אבל בסוף שינה אפי׳ קראה מתנמנם לא יצא. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י או׳ ז׳ עט״ז. פר״ח. וטעמו של דבר כשהוא בתחילת שינה כיון שלא נשתקע בשינה עדיין יכול לכוין אבל בסוף שינה כיון שנשתקע בשינה אעפ״י שקראה מתנמנם אינו יכול לכוין כלל דעדיין חבלי שינה על עיניו. שו״ג או׳ כ״ג. מיהו הט״ז סק״ח כתב דלא יש חילוק בין תחלת שינה לסוף שינה יעו״ש. וכ״כ בתשו׳ שאילת שמואל סי׳ ט״ל דעיקר לדינא כהט״ז יעו״ש. וע״כ נראה דהכל לפי מה שהוא אדם דאם יודע בעצמו שכיון ולא חיסר שום תיבה דיצא ואם לאו צריך לחזור ולקרותה:

ע **ע) שם. קראה מתנמנם וכו׳** הא דקורא מתנמנם דיצא היינו בדיעבד שכבר גמר כל קריאתה כך. אבל אם הן בעודנו קורא חזינן ליה דמתנמנם בפסוק או פסוקים מעירין אותו וחוזר וקורא אותן פסוקים דזהו קצת כלכתחלה כיון שעדיין לא סיים קריאתו. ברכ״י בשיו״ב. בי״ע או׳ י״ד:

עא **עא) שם. הואיל ולא נרדם בשינה יצא.** וה״ה השומע ממנו ג״כ יצא אם רק נשמעים הדברים היטב. כ״כ המאירי. ואע״ג דצריך לכוין להוציא אפשר דמתנמנם ג״כ יכול לכוין להוציא ויותר נראה לומר דמיירי שחושב בתחלת הקריאה קודם שנתנמנם להוציא השומעים. מ״ב או׳ מ׳:

עב **עב) שם. אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא.** והטעם דבקורא בפיו שפיר דמי משא״כ שומע י״ל דלא שמע שפיר בתיר ולא תיר נים וכו׳ אמנם מירושלמי שהביא ב״י משמע הטעם דמצות צריכות כוונה ואעפ״י ששומע לא מכוון יפה משא״כ קורא בפיו. מש״ז או׳ ח׳:

עג **עג) [סעיף יג׳] היה כותבה וכו׳** ואעפ״י שהכתיבה מלאכה היא ומלאכה בפורים אסורה שמא הואיל ולצורך מצות רגילה הוא כותבה כגון שרוצה לשלחה לעיר אחרת שאין להם מותר או שמא בדיעבד. מיירי פת״ע או׳ י״ח. ועיין לקמן סי׳ תרצ״ו סעי׳ א׳:

עד **עד) שם. אם כיון לבו לצאת וכו׳** סתם כמ״ד מצות צריכות כוונה כמ״ש לעיל סי׳ ס׳ סעי׳ ד׳ ועיין בדברינו לשם בס״ד:

עה עה) **שם. והוא שתהא כתובה כולה לפניו וכו'** עיין לעיל סעי' ג':

עו עו) **שם. וכן אם היה מגיהה.** ר"ל ובעת הגה קוראה ומכוין לצאת י"ח. ודוקא אם קרא בניקוד כראוי אבל אם קרא להגיה ע"פ המסורת ולא בניקוד כראוי אינו יוצא י"ח. א"א או' י"ד. מ"ב או' מ"ה:

עז עז) **שם. וכן אם היה דורשה.** בין לעצמו בין משמיע לאחרים. ב"י בשם הרא"ש:

עח עח) **שם. שאסור להפסיק בה וכו'** עיין לעיל סעי' ה' בהגה:

עט עט) **שם. בענינים אחרים.** אלא בענינו של מגילא. ב"י בשם הרא"ש:

פ פ) **[סעיף יד'] הקורא את המגילה צריך שיכוין וכו'** ולעיכובא דאם לא כיון לא יצא לפי מה שפסק הש"ע בסעי' הקודם דמצות צריכות כוונה:

פא פא) **שם. צריך שיכוין להוציא השומע.** דהיינו שקודם שמתחיל לברך יכוין להוציא בברכתו ובקריאתו זאת את השומע ואם הוא ש"צ יכוין להוציא את כל השומע קילו:

פב פב) **שם. וצריך שיכוין השומע לצאת.** ומבואר בתשו' הרשב"א סי' תס"ז דאם השומע לא שמע תיבה א' לא יצא אבל אם שמע ולא כיון בכל תיבה יצא. מ"א ס"ק ט"ו. ח"א כלל קנ"ה או' כ"א. ועיין לעיל או' י"ב:

פג פג) **שם. ואם הקורא ש"צ מסתמא דעתו וכו'** ומ"מ טוב לומר בפי' הריני מכוין בברכות אלו שאני מברך עתה ובקריאת מגילה זאת שאני קורא עתה להוציא את כל השומעים:

פד פד) **שם. מסתמא דעתו על כל השומעים וכו'** ומיהו איכא חילוק בין העומדים בבהכ"נ לעוברים אחורי בהכ"נ לענין זה שהעומדים בבהכ"נ סתמם כפי' שמכוונים אבל העוברים אחורי בהכ"נ בעינן שיכוין בפי' לצאת ו"ח. פר"ח. בגדי ושע. מ"ב או' מ"ט:

פה פה) **שם. אין מדקדקין בטעיותיה.** אין הדין הזה מיירי לענין כתיבה דהא כתבו לעיל סעי' ג' ולקמן סי' תרצ"א סעי' ב' אלא לענין קריאה דהיינו אפי' קרא אותה בכמה טעיות כיון שעכ"פ קרא כולה יצא. ועיין לעיל או' ט"ז:

פו פו) **שם. וי"א דוקא בטעות שהלשון והענין אחד וכו'** וכן עיקר. פר"ח:

פז פז) **שם. אבל טעות אחר לא.** כגון מיושב ישב ומנופל נפל וכדומה ודאי חוזר. ב"י בשם או"ח. מ"א ס"ק ט"ז א"ר או' ט' מ"ב או' נ"א. ומשמע דוקא בשינוי ענין וכ"ז דין השומע כקורא. א"ר שם:

פח חפ) **ואפי'** קרא כולה ותיבה א' קרא ע"פ מסורת וכדומה מיושב ישב לא יצא וצריך לחזור ולקרותה כסדר שהרי כתב הטור דהוה כשלא קראה כולה וכחיסר תיבה א' יעו"ש. א"א או' ט"ז. ועיין לעיל או' טו"ב:

פט טפ) **[סעיף טו'] צריך לומר עשרת בני המן ועשרת הכל בנשימה אחת.** וצ"ל עם עשרת בני המן איש שלפניה ועשרת הכל בנשימה אחת. ב"י בשם או"ח:

צ צ) **שם. הכל בנשימה אחת.** ולא יפסיק רק כדי נשימה אפי' בין פסק לפסוק שצריך לקרותה כאגרת כשיאמר בלילה ההוא נדדה יגביה קילו כי שם עיקר הנס. כשיאמר האגרת הזאת ינענע המגילה. מ"א ס"ק י"ז. א"ר חו' יו"ד. מ"ב או' נ"ב. וכשאומר ויקר ישים ידו על התפילין וינשק. בן א"ח פ' תצוה אות ט' והוא ע"פ משז"ל ויקר אלו תפילין. וגם צריך להאריך בואו דויזתא. כמ"ש לקמן סימן תרצ"א סעיף ד':

צא צא) **ומה** שנוהגין בקצת מקומות שכל הקהל אומרים יו"ד בני המן אינו מנהג אלא הקורא יאמרם לבד והקהל ישמעו כמו כל המגילה. ח"א כלל קנ"ה אות כ"ב. ויש נוהגין שלאחר שאומרים אותם הקהל אז אומרם החזן לבדו כדי להוציא מי שאין לו מגילה כשורה:

צב צב) **שם. להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד.** הרב ראש יוסף טרח ליישב משז"ל דיצא נשמתם בבת א' ואזדקיפו בזקיפה אחת דכיון דאזדקיפו בזקיפה אחת איך יתכן דיצא נשמתן בבת אחת. והשיגו עליו דלק"מ דמקרא מלא הוא דבתחלה הרגום ואח"כ תלאום ביום השני וכ"כ רש"י בהדיא בפי' אסתר ואת עשרת בני המן יתלו על העץ אותם שנהרגו. ברכ"י אות ט':

צג צג) **שם הגה. ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד אם הפסיק ביניהם יצא.** ואפי׳ אם שהה כדי לגמור את כולה יצא. א״א אות י״ז. מ״ב או׳ נ״ג. ועיין לעיל או׳ ל״ה:

צד צד) **שם בהגה. מתחלת חמש מאות איש וכו׳** והטעם דצ״ל חמש מאות איש בנשימה א׳ עם בני המן משום דעשרת בני המן היו שרי חמשים על אותן חמש מאות איש. דרשות מהרי״ל הל׳ פורים בשם הרוקח. מט״מ סימן תתר״ב. ד״מ אות ג׳ א״ר אות יו״ד:

צה צה) **ומי** שיש לו נשימה קצרה ישער שאם יתחיל מן חמש מאות איש לא יוכל לומר כל עשרת בני המן בנשימה אחת טוב יותר שיתחיל מן ואת פרשנדתא וכו׳ כי זהו דינא דגמרא אבל חמש מאות איש הוא מנהג בעלמא. מ״ב אות נ״ח. ואם גם זאת אינו יכול לומר בנשימה א׳ אז יתחיל מחמש מאות איש ועד שיטרח יקח נשימה:

צו צו) **והמנהג** להכות ברגליו על הקרקע כשאומרים שמות עשרת בני המן ויש נוהגין להכות בידם על הקרקע ואין זה מנהג יפה אלא ראוי להכות בסנדלים שברגליהם. בן א״ח פ׳ תצוה אות ח׳ ור״ל שאינו ראוי להכות ביד לפי שאינו מן הכבוד אבל בסנדל זהו כבודו כמ״ש ואתה תשופנו עקב. ועיין לקמן אות ק״י:

צז צז) **וצריך** ליזהר לקרות תיבת ואת ואת הנזכרים בעשרת בני המן מתוך המגילה כי יש טועים מחמת המהירות של נשימה אחת לקרות כל תיבות של ואת הנז׳ בע״פ לכך צריך להשים לב על זאת להזהר. בן א״ח שם אות ט׳ וגם צריך ליזהר לקרות כל שם בן המן בתיבת ואת שלו ולא של אחר:

צח צח) **[סעיף טז׳] צריך שיאמר ארור המן וכו׳** וכשיאמר ארור המן יכוין לס״מ שנתלבש בו. וכשיאמר ברוך מרדכי יכוין ליסוד דאבא וכשיאמר ארורה זרש יכוין ללילית שנתלבשה בה. וכשיאמר ברוכה אסתר יכוין ליסוד ומלכות דתבונה. וכשיאמר ארורים כל הרשעים יכוין להתלבשות כל הקלי׳ בהם. סידור הרש״ש ז״ל. ומנהג בית אל יכב״ץ לכפול זה וגם חרבונה זכור לטוב ג״פ:

צט צט) **שם. ארורה זרש וכו׳** יש אומרים דצ״ל ארורה זרש וושתי. מהר״א אזולאי בהגהות כ״י משם צל״ד. ברכ״י אות יו״ד. ומנהג בית אל יכב״ץ אין אומרים רק ארורה זרש כמ״ש בסידור הרש״ש ז״ל:

ק ק) **שם. וצריך שיאמר וגם חרבונה וכו׳** כ״כ הטור בשם הירושלמי והוא בס״פ בני העיר. ובמד״ר דמגילה איתא מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר וכו׳ יעו״ש וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ פורים דחרבונה הוא אליהו לפיכך אנחנו אומרים וגם חרבונה זכור לטוב משום דזכור לטוב הוא אליהו עכ״ל ושמעתי לפרש וגם חרבונה ר״ל אף שפשוטו אמת שהוא חרבונה מ״מ יהא ברוך כיון דזכור לטוב ר״ל שנזכר לטובה די״א שהוא אליהו. א״ר אות י״ג. והרב חיד״א בפירושו למ״ס פי״ד כתב בשם גורי האר״י ז״ל דחרבונה בגי׳ פינחס אליהו עם הכולל עכ״ל ור״ל עם עשר אותיות של פינחס אליהו והכולל:

קא קא) **שם. וצריך שיאמר וגם חרבונה וכו׳** ולא יאמר וחרבונה זכור לטוב אלא רק ד׳ תיבות וגם חרבונה זכור לטוב. יפ״ל ח״ג או׳ ב׳ ועיין שם הטעם:

קב קב) **[סעיף יז׳] מנהג כל ישראל שהקורא קורא ופושט כאיגרת וכו׳** כתב רב האי מנהג דחזי לן מאן דקרי לה למגילה פושט וקורא כאיגרת אבל כס״ת לא חזי לן. ורב נטוראי כתב הוו יודעין שבב׳ ישיבות שבבית רבינו שבבבל ובכ״מ ישראל קורין וכורכין כס״ת ונוהגין בספרד ובאשכנז וצרפת כרב האי. טור. וכתב ב״י דברי רבינו האי כתבוה הרי״ף והרא״ש בפ״ק דמגילה וכ״כ הרמב״ם ג״כ ע״כ. ודברי הש״ע כאן הוא לשון הרמב״ם פ״ב דמגילה. וא״כ הוא מדברי רב האי וכ״כ המ״מ על דברי הרמב״ם שם. וכתב הב״ח שמדברי רב האי שהביא הטור משמע דפושטה קודם הקריאה וכן המנהג אבל בכל שאר המחברים שהעתיק דברי רב האי כתוב קורא ופושט כאיגרת משמע דקודם הקריאה אינו פושט אלא בשעת קריאה כל מה שקרא מניח פשיטה עד אחר גמר הקריאה עכ״ל וא״כ דברי הש״ע שלא כתב כניסח הטור פושט וקירא אלא קירא ופושט משמע דקודם הקריאה איני פושט וכמ״ש הב״ח על שאר המחברים. וכ״כ הט״ז סק״י על דברי הש״ע משמע שאינו פושט רק מה שקורא אבל בטור (ר״ל מ״ש בשם רב האי) כתב להיפך פושטו וקורא כאיגרת משמע דפושטה תחלה קודם הקריאה וכן המנהג עכ״ל נמצא דבהבנת דברי רב האי יש כד ויש כך ומדברי הש״ע משמע דא״צ לפשוט קודם והמנהג כתבו הב״ח והט״ז לפושטה כולה קודם קריאה. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ פורים דמנהג הוא לפתוח איגרת המגילה ולכפול יריעה על יריעה לקיים בה האיגרת הזאת. וכ״כ בתשובת מהרי״ל סי׳ נ״ו דנהגו הקראונים לפושטה קודם הקריאה יעו״ש. וכ״כ הלבוש. שכנה״ג בהגה״ט או׳ ה׳ פר״ח. א״ר או׳ י״ב. מש״ז אות יו״ד. ח״א כלל קנ״א אות כ״ב. מ״ב או׳ נ״ו:

קג קג) **ומ״מ** יש ליזהר שלא תהיה נגררת על גבי קרקע. שכנה״ג שם. פר״ח שם. א״ר שם. ול״ד ע״ג קרקע ה״ה תלויה מעל השלחן ושטענדי״ר נמי הוי גנאי כתבי הקודש. מש״ז שם. מ״ב שם. וכתב עו״ש המש״ז דפושט קודם הברכות דלא ליהוי הגלילה הפסק בין ברכה לקריאה. מ״ב שם:

קד **קד) ודוקא** הקורא בציבור להוציא צריך לפשוט קודם הקריאה אבל היחידים שיש להם מגילות א״צ לפשוט. ב״ח. שכנה״ג בהגב״י אות י״ד. עט״ז. א״ר שם. ח״א שם. מ״ב אות נ״ה. וכמדומה שאין נוהגין כן אלא כל אחד פישטה כאיגרת. א״א אות י״ח. מ״ב בשה״צ אות ן׳ ומיהו משמע שם בדרשות מהרי״ל דדוקא יחיד השומע מש״צ א״צ לפישטה קודם קריאה אבל אם קורא בה לעצמו כדי לצאת י״ח גם היחיד צריך לפושטה קידם קריאה יעו״ש:

קה **קה) שם. וכשיגמור חוזר וכורכה כולה.** ומברך. ר״ל שכורכה כולה ומניחה לפניו ואחר כך מברך. דרשות מהרי״ל הל׳ פורים. מט״מ סימן תתר״ה. לבוש. מ״א ס״ק י״ט. א״ר אות י״ד. ח״א כלל קנ״ה אות כ״ה. והטעם כתב בתשו׳ מהרי״ל סימן נ״ו משום דגנאי למגילה שתהיה מונחת פתוחה שלא לצורך אחר גמר קריאתה. א״ר או׳ ט״ו. ח״א שם. מ״ב אות נ״ז. ואפי׳ אם התחיל לברך אם עדיין לא הזכיר השם כורכה ואח״כ מברך. דרשות מהרי״ל שם. מט״מ שם. א״ר שם. ח״א שם. מ״ב שם. ומ״ש המ״א סק״ך בשם הכנה״ג סי׳ תרצ״ב וסדה״י דאם רצה מברך ואחר כך כורך עיין מה שתמה עליו הא ר שם מכמה פו׳ וכתב דגם הכנה״ג חזר בו בשכנה״ג סימן תרצ״ב וכתב כדברי מהרי״ל יעו״ש. וכ״כ בביאורי הגר״א לדחות דברי מ״א הנזכר מ״ש בשם כנה״ג וסדה״י וגם כתב דהחילוק של סדה״י אין לו שחר יעויין שם:

קו **קו) שם הגה. יש שכתבו שנוהגין לומר ד׳ פסוקים וכו׳** וכתב התניא דאינו לא חובה ולא מנהג אלא שמחת תינוקות וקולות לפניהם כדי שישמחו. וגם בראיתם שיניי בזה שואלים מה זאת ומתוך כך אתה בא לספר גבורותיו של הקב״ה למען ישמחו ולמען ילמדו ליראה איתו כל הימים. מט״מ סי׳ תתר״ג:

קז **קז) שם בהגה. והחזן חוזר וקורא אותן.** כדי להשמיע לצבור שמצוה לכתחלה לשמוע כל המגילה מתוך הכתב. מ״ב אד׳ נ״ח. ועיין לעיל סעי׳ ג׳:

קח **קח) שם בהגה. עוד כתבו שנהגו התינוקות לצור צורת המן וכו׳** כתב באו״ח כשמזכיר הקורא שם המן ובניו מנקשים התינוקות באבנים או בלוחות עץ שבידם וכתוב בהם שם המן ובניו וע״י הניקוש הם נמתקים. ולמנהג הזה יש שורש בהגדה דאמרינן כי מחה אמחה את זכר עמלק אפי׳ מעל העצים ומעל האבנים. מחה אמחה בגי׳ זה המן לכן אין להלעיג על המנהגות כי לא לחנם נקבעות. והמנהג הזה נוהגין בצרפת ובפרובינצא ונותנים טעם ע״ש ושם רשעים ירקב. וסי׳ לדבר והי״ה א״ם ב״ן הכית הרשע ס״ת המן ב״י ומט״מ סי׳ תתר״ו. וטעם שמכים המן בקריאת המגילה מרגלא בפומייהו דאינשי דהמן לוקה במכות הללו בכל שנה ושנה בגהינם. רו״ח סי׳ תרצ״ו או׳ ט׳ ועי״ש מה שהביא סמוכות לזה:

קט **קט) מהרי״ל** לא היה מקפיד להכות את המן. כמ״ש בדרשות מהרי״ל ה׳ פורים. ועכ״פ כשמכים המן צריך החזן לשתוק כדי שישמעו כולם קריאתו. וכל יחיד יקרא פסוק או ב׳ מתוך החומש בעוד שמכין המן כי אז אף שלא ישמע מהחזן יצא כמ״ש סעי׳ ג׳. מ״א ס״ק י״ט. א״ר או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ס׳ ומ״מ יצא שכרם בהפסדם שמבלבלין הרבה והגם שהש״צ ישתוק בעוד שמכים גם זה אינו נכון שאסור לכתחלה להפסיק יותר מכדי נשימה שנקראת אגרת. א״א או׳ כ״א. מ״ב או׳ נ״ט:

קי **קי) כתב** בסידור רב יעב״ץ או׳ י״ד על אביו הגאון ז״ל שהיה מכה ברגליו וטופח בסנדלו כשהגיע לזכור המן עכ״ל והב״ד בן א״ח פ׳ תצוה או׳ יו״ד וכתב ואני רגיל להכות ברגלים בשם המן הראשון הכתוב בפסוק אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדיתא האגגי וגם עוד שם המן האחרון הכתוב בפסוק כי המן בן המדתא האגגי צורר כל היהודים חשב וכו׳ עכ״ל ומ״מ כ״ז יעשה בנחת בלי השמעת קול כדי שלא לבלבל השומעים כנז׳:

קיא **קיא) שם בהגה. עוד כתבו שנהגו התינוקות וכו׳** ובלבוש כתב בשעה שאומרים המן יאמר ושם רשעים ירקב. מ״א ס״ק כ״ב. ולא ראיתי נוהגין כן ואפשר מפני שלכתחלה אין להפסיק בה בדברים אחרים ועוד מפני שיש לחוש שלא ישמע איזה תיבה מש״צ באמרו הדברים הללו:

קיב **קיב) שם בהגה. ואין לבטל שום מנהג וכו׳** עיין מ״א ס״ק כ״ב מה שהאריך בענין המנהגים ומיהו מ״ש דאפי׳ יש במנהג צד איסור אין לבטלו כמ״ש מהרי״ק ש״ט עיין בתשו׳ חת״ס סי׳ קנ״ט שכתב שאין אנחנו שומעין לו דכבר דחה ליה הפר״ח במנהגי איסור שלו סי׳ יו״ד בראיות ברורות וכ״נ מתשו׳ הריב״ש סי׳ רנ״ו יעו״ש. ועיין בתשו׳ יכין ובועז ח״א סי׳ קי״ח שהאריך בדיני מנהג יעו״ש. פ״ת. מ״ב בב״ה:

קיג **קיג) [סעיף חי׳] מגילה בי״ד ובט״ו.** היינו בי״ד לבני עיירות ובט״ו לבני כרכים כמ״ש בב״י. וכ״כ הלבוש. שו״ג אות מ׳:

קיד **קיד) שם. צריך לחזור אחר עשרה.** ואע״ג שיש לו מאה אנשים מצוה לקרותה בצבור משום ברוב עם וכו׳ הר״ן. ב״ח. מ״א ס״ק כ״ג. מ״ב אות ס״ב. אלא עשרה צריך לקבצם ולטרוח אחריהם ויותר מעשרה א״צ לטרוח לקבצם אבל ודאי לכתחלה מצוה טפי בצבור כאמור. א״א או׳ כ״ג.

קטו קטו) מי שדר סמוך לבהכ״נ ויש לבית חלונות פתוחות על בהכ״נ אעפ״י דלענין קדיש בראיית פנים סגי הכא משום פרסום ניסא צריך לילך לבהכ״נ. הלק״ט ח״א סי׳ רפ״ז. י״א בהגה״ט. ומיהו דעת הלבוש להתיר בזה אפילו לכתחלה יעו״ש. ועיין מגן שאול בליקוטיו דף מ׳ ע״ג דהתיר אפי׳ לכתחלה בזה כדי שלא להטריחו לחזיר ולקרותה בביתו פעם ב׳ יעו״ש. זכ״ל אות מ׳ ומשמע היכא דליכא טירחא טוב הוא שילך לבהכ״נ:

קטז קטז) האבל ליל פורים יצא לבהכ״נ משום פרסומי ניסא. ואם ביום יש בלבול בבהכ״נ מחמת רוב הגביות יקרא בביתו בעשרה. בית יהודה ח״א דף ק״ז ע״ד. מחב״ר בקו״א אות א׳ ועיין לקמן סימן תרצ״ו או׳ ל״א:

קיז קיז) החתן יקרא בביתו בעשרה. הרב הנז׳ שם. מחב״ר שם או׳ ב׳ והיינו אם הוא באופן שאינו יכול לילך לבהכ״נ אבל אם אפשר מצוה לילך לבהכ״נ משום ברוב עם וכו׳:

קיח קיח) שם. צריך לחזר אחר עשרה. עיין פר״ח מה שהאריך בזה ומסיים נמצינו למדים למעשה שמי שקורא אותה בזמנה מצוה לחזר אחר עשרה ואי לא אפשר קורא אותה ביחיד אבל אם יוצא נדרך שקורא אותה קודם זמנה וכן אם חל ט״ו להיות בשבת לבני כרכים צריך לקרותה בי׳ ואי ליכא עשרה יקראנה בלא ברכה והכי נקטינן עכ״ל והב״ד השו״ג או׳ מ׳ ומיהו עיין בתשי׳ קול אליהו ח״ב סי׳ כ״ח ג״כ מה שהאריך בזה וכתב דדחיקא מילתא לומר דשלא בזמנה מיקרי י״ד לבני כרכים דכיון דרובא דעלמא קרו ביה אין לך זמנה גדול מזה וע״כ כתב דהמברך לא הפסיד יעו״ש. וכ״כ בשו״ת בני בנימין בסופו דף ק״ד ע״ג דמצו לברוכי בי״ד ביחיד לבני כרכים שחל ט״ו בשבת אלא שלא הביא ראיות לדבר רק אמר שכך הסכמנו יעו״ש וצ״ע דדבר שיש בו פלוגתא בראשונים ובאחרונים איך לא חיישי לספק ברכות ובפרט דגם לבני עיירות שקורין בי״ד יש פלוגתא אם יברך ביחיד כמ״ש לקמן אות קכ״ד וע״כ נראה כיון דדבר זה בפלוגתא שניא וק״ל סב״ל אפי׳ כנגד הרוב ואפי׳ כנגד מרן ז״ל כמ״ש לעיל סי׳ י״ח או׳ ז׳ אם חל ט״ו בשבת ובני כרכים קורין בי״ד דאין להם לברך על המגילה אלא בקיבוץ עשרה וכ״פ מ״ב או׳ ס״א. ומשמע מדברי הפו׳ דגם על הנסים ושהחיינו אין לברך ביחיד לבני כרכים שקורין בי״ד כיון דחשביה ליה כקורא שלא בזמנה רק בלי שם ומלכות. ומ״מ במקום שכבר נהגו לברך ביחיד אין למחות דבמקים מנהג לא אמרינן סב״ל. ועיין לעיל סי׳ תרפ״ט או׳ י״ט בדין ברכת המגילה לנשים יעו״ש:

קיט קיט) שם הגה. ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה. בהג״א פ״ק דמגילה מסתפק אי בעינן שיהו כולן בני מצות כמו כל הטעונין עשרה או דלמא הואיל ואינו אלא פרסומי ניסא אע״פ שאינן בני מצות איכא פרסומי ניסא עד כאן לשונו וממ״ש כמו כל הטעונין עשרה וכו׳ משמע דגם בנשים יש להסתפק וזהו שציין בהגה הג״א וגם מה שציין בהגה טור סימן תרפ״ט ר״ל דשם הביא פלוגתא בנשים וע״כ יש להסתפק והמ״א ס״ק כ״ד כתב להקשות על הגה שציין על הג״א וטור כמ״ש המחה״ש ולפי מ״ש אתיא שפיר ודוק:

קכ קך) שם בהגה. ויש להסתפק אם נשים וכו׳ אבל הרב המאירי דף ז׳ ואו״ח דף קי״ט כתבו דאין מצטרפות לעשרה כמו שאין מצטרפין לזימון וכ״כ הטור סי׳ תרפ״ט בשם בעל העיטור יעו״ש. וכ״כ הכלבו סי׳ מ״ה. וכן הסכים הפר״ח. שו״ג או׳ מ״ה ער״ה או׳ י״ד:

קכא קכא) שם בהגה. ויש להסתפק אם נשים וכו׳ אבל בקטנים נראה לו להרב להלכה דודאי אין מצטרפין דלאו בני חיובא הן רק חינוך. א״א אות כ״ד. מ״ב או׳ ס״ג:

קכב קכב) שם בהגה. יכול לקרות אפי׳ לכתחלה ביחיד וכו׳ כיון שהיה בעיר פירסום דקריאת צבור. ב״י בשם או״ח. והגם דק״ל מבטלים ת״ת וכו׳ לקרות מגילה בצבור היינו בעת שהצבור מצויין לפניו משא״כ הכא שכבר קראו לא מטרחינן ליה לעשות צבור. מיהו בעיקר דין זה שכתב מור״ם ז״ל כתב עליו היא״פ דאינו מוסכם ולשאר פו׳ לא מחלקי בהכי וא״כ לדידהו לכתחלה בעי עשרה אף אי ליכא צבור יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ י״ט דהלבוש שהשמיטו נראה דס״ל דלעולם צריך לכתחלה לקרות בצבור וגם דעת הב״י והש״ע משמע הכי יעו״ש:

קכג קכג) שם בהגה. וכשהיחיד קורא אותה בזמנה. היינו אם א״א לו בעשרה. לבוש:

קכד קכד) שם בהגה. צריך לברך עליה. כתב המרדכי בשם ר״ג יחיד הקורא את המגילה לא יברך לא לפניה ולא לאחריה דא״ר אסי מגילה בעשרה וכיון דצריך יו״ד יחיד לא מחייב לקרות והיכי מברך הא הו״ל מוציא שם שמים לבטלה. וכ״כ באו״ח שכן דעת מקצת גאונים ושהר״מ כתב שמברך אפי׳ ביחיד עכ״ל. ומתוך מ״ש יתי לך שדעת כל הפו׳ חוץ מבה״ג היפך דעת המרדכי הילכך נקטינן כדברי הר״מ שמברך אפי׳ ביחיד. ב״י. וזהו שכתב כאן בהגה וכשהיחיד קורא אותה בזמנה צריך לברך עליה. ומיהו מהרי״ו בתשו׳ סי׳ נ״ז כתב דכיון דהוי פלוגתא דרבוותא אין לברך דברכות אין מעכבות. אבל בתשו׳ מהרי״ל סי׳ נ״ו כתב דאם א״א בעשרה יקרא ביחיד ויברך וכן ראיתי נוהגין עכ״ל והב״ד כנה״ג בהגה״ט. ומשמע מדברי ב״י ומהרי״ל הנז׳ דמברך בין לפניה ובין לאחריה. וכ״כ בדרשות מהרי״ל ה׳ פורים מי שקורא לחולה וליולדת צריך לברך לפניה ולאחריה. ומיהו ב״י בסי׳ תרצ״ב כתב

בשם או״ח דלא אמרו ברכה לאחריה אלא בצבור. והביאו מור״ם שם בהגה סעי׳ א׳. אבל דעת הב״י משמע מדלא העתיק זה בש״ע משמע דלא חש להאי סברא וגם יחיד מברך לאחריה. וכ״כ הרדב״ז בתשו׳ ח״ב סי׳ תרס״ה דרוב הפו׳ פסקו כרב דיחיד חייב לקרותה וממילא שחייב לברך לפניה ולאחריה יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ ט״ו בשם כמה פו׳ דמברך היחיד אף לאחריה. וכ״כ א״ר בסי׳ תרצ״ב או׳ ח׳ בשם כמה פו׳ יעו״ש. וכ״כ המאמ״ר בסי׳ תרצ״ב או׳ ד׳ דהמנהג פשוט לברך אותה אף ביחיד וכתב דכ״מ מדברי הטור וש״ע ושאר פו׳ יעו״ש. וכ״כ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ י״ג דכן המנהג בעירנו וכן ראוי לנהוג בכ״מ ולא יאבד היחיד ברכה יקרה זו עכ״ל ומיהו עיין בס׳ תפלה לדוד דף פ״ו ע״א שכתב דלענין ברכה שלאחריה תליא במנהג ופעה״ק ירושת״ו אין מברכין ברכה של אחריה אלא בעשרה יעו״ש אמנם כבר כתבנו לעיל סי׳ תס״ח דעתה נתרבו אכליסין בירושת״ו מעמים שונים וכל קהל וקהל עושה כמנהגו ויש להם על מה שיסמוכו יעו״ש וע״כ בדבר זה שיש בו פלוגתא הולכין אחר המנהג ונהרא נהרא ופשטיה. ומ״מ אף במקום שאין נוהגין לאומרה אלא בעשרה יש לו ליחיד לאומרה בלי שם ומלכות שלא יאבד ברכה היקרה הזו:

קכה **קכה) כתב** בתה״ד סי׳ ק״ח בני היישובים שאין להם מנין ורוצים ללכת לקהילות הסמוכים להם לימי הפורים כדי לשמוע מקרא מגילה בצבור צריכים להקדים ביאתם גם לשבת הסמוך לפורים כדי שישמעו פ׳ זכור ביו״ד כלומר מפני שהיא מן התורה כמ״ש סימן קמ״ו. ב״י. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תרפ״ה סעיף ז׳ ובדברינו לשם אות ל״ד:

סימן תרצא

א **א) [סעיף א׳] אין כותבין המגילה וכו׳** כל דיני כתיבת המגילה השייכים לסי׳ זה הלא הם כתובים בספר קול יעקב ה׳ סתו״ם על סי׳ זה קחנו משם:

ב **ב) [סעיף ד׳] אם קרא במגילה גזלה יצא.** דאין גזל בקול. ב״י. לבוש. מ״א ס״ק י״א. ועיין לעיל סי׳ תקפ״ו סעיף ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

ג **ג) שם הגה. ואם מברכין עליו עיין לעיל סימן תרמ״ט לענין לולב הגזול.** כצ״ל. לב״ש. וכ״ה בש״ע הנדפס עם הא״ר:

ד **ד) שם בהגה. עיין לעיל סי׳ תרמ״ט וכו׳** סעי׳ א׳ דשם פסק הש״ע דלא יברך יעו״ש ובדברינו לשם בס״ד:

סימן תרצב

א **א) [סעיף א׳] הקורא את המגילה וכו׳** טוב שיעמדו ב׳ אנשים אצל הש״צ מימין ומשמאל כשיקרא המגילה. ואפי׳ ש״צ קבוע יטול רשות קודם שיתחיל. אורה ושמחה דף כ״ה. מל״ח סימן ל״א אות ק״ד. בן א״ח פ׳ תצוה אות י״ב. והיינו שקודם שיברך יאמר ברשות מורי ורבותי ומנהג חסידי בית אל יכב״ץ אחר שיאמר החזן ברשות וכו׳ אומר לשם יחוד וכו׳ הרי אנחנו באים לקיים מצות קריאת המגילה לתקן את שורשה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ מתחיל לברך:

ב **ב) שם. על מקרא מגילה.** והא דלא מברכין לשמוע מקרא מגילה כמו לשמוע קול שופר. תירץ הרד״א דבשופר צריך שישמיע לאזניו שאין הבנת הלב תלוי בה אבל במגילה אף שלא שמע לאזניו יצא שהקריאה עיקר שהבנת הלב תלוי בה. ועוד י״ל דאם היו מברכין לשמוע יש לספק שיבינו השומעים דלשון שמיעה לשון הבנה כמו כי שומע יוסף וא״כ נשים וע״ה אינם יוצאים וק״ל דיוצאין לכן מברכין על מקרא מגילה אבל בשופר א״א לברך לתקוע מפני שיש בה תרועה ושברים וכן להריע א״א שיש תקיעה לכן צריך לברך לשמוע. א״ר אות א׳ שו״ג אות ב׳ ועוד עיין לעיל סי׳ תקפ״ה אות ט״ז:

ג **ג) שם. ושעשה נסים ושהחיינו.** אם אין לו מגילה יברך שהחיינו אך לא יברך ברכת שעשה נסים וברכת הרב את ריבנו. מהר״י מולכו בתשובה כ״י סימן ע״ח. אבל האחרונים כתבו דגם שהחיינו לא יברך. ברכ״י או׳ א׳ ועיין לקמן או׳ ה׳:

ד **ד) שם. ושהחיינו.** ויכוין בברכת שהחיינו ג״כ על משלוח מנות וסעודת פורים שהם ג״כ מצות. של״ה. ונ״ל דיכוין זה בברכת שהחיינו דיום כי זמנם ביום. מ״א סק״א. א״ר אות ב׳ י״א בהגה״ט. ויודיע לש״צ זה דבעי כוונה שומע ומשמיע. ומיהו להרמב״ם והמחבר דביום אין מברך שהחיינו מכוין בשהחיינו דלילה לצאת גם משלוח מנות ומתנות לאביונים אעפ״י דלאו זמנה בלילה. א״א או׳ א׳:

ה **ה) ומי** שאין לו מגילה לא יברך שהחיינו על משלוח מנות וסעודה דזהו דבר הנהוג בכל יום ובכל שבת ויו״ט. ותו (כן הגיה הלב״ש) דהא לא תקנו כלל ברכה עליהם. מ״א שם. ומיהו המו״ק כתב להשיג על דברי המ״א הנזכר ומסיים דשפיר הוא לכתחלה למאן דלית ליה מגילה למסמך זמן אכוס דסעודה יעו״ש אבל הא״ר שם כתב כדברי מ״א. וכ״כ י״א שם. א״א שם. וכ״פ ח״א כלל קנ״ה אות כ״ז. וכ״ה דעת הברכ״י כמ״ש לעיל או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תרע״ו או׳ י״ד:

ו ו) **שם. ושהחיינו.** וגם האבל מברך ג׳ ברכות אלו כמ״ש לעיל סי׳ תרע״ו אות ז׳ יעו״ש ואם הגר יוכל לומר שעשה נסים לאבותינו עי״ש אות ד׳ וגם בנוסח ברכת שעשה הנסים עי״ש אות ה׳ שצ״ל בימים ההם בזמן הזה ולא כי״א ובזמן הזה יעו״ש וכ״כ היפ״ל ח״ב בסי׳ זה אות ב׳ יעו״ש:

ז ז) **אם** האבל קורא את המגילה יברך אחר הברכות משום ברכת שהחיינו שאין האבל מברך להוציא רבים בברכת שהחיינו והאבל יקרא המגילה. דה״ח או׳ ב׳ פת״ע אות א׳ מ״ב אות א׳ ומ״מ אם אפשר באחר יותר טוב כדי שיברך הקורא. ועיין לעיל סי׳ תקפ״א אות ל״ג:

ח ח) **שם. ושהחיינו.** ומי ששכח לברך שהחיינו בלילה אם נזכר באמצע הקריאה מברך במקום שנזכר. וה״ה אם שכח לברך ברכת על מקרא מגילה או שעשה נסים או ששכח שלשתן כל שלא סיים קריאתו מברך במקים שנזכר. ואם לא נזכר עד שיסיים כל קריאתה אינו מברך עוד ומברך שהחיינו כשיקראנה ביום כיון שלא בירך בלילה. נה״ש או׳ א׳ בי״ע או׳ ז׳ מיהו בס׳ בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ה׳ כתב דאם לא נזכר עד אחר שכבר קרא גם פסוק עשרת בני המן אעפ״י שעדיין לא גמר כל המגילה לא יברך שהחיינו שם במקום שנזכר יעו״ש. ועיין לקמן או׳ ח״י:

ט ט) **שם. וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו.** כ״כ הרמב״ם וטעמו כדאשכחן בסיכה שמברך שהחיינו בלילה ואינו חוזר לברך ביום. ב״י:

י י) **שם הגה. וי״א דאף ביום מברך שהחיינו.** שעיקר מצות קריאתה ביום. כ״כ הטור בשם ר״ת. וכ״כ התו׳ והרא״ש והמרדכי בפ״ק דמגילה דף ד׳ ע״א אהא דא״ר יהושע ב״ל חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום ב״י. מ״א סק״ב. וכ״כ בשו״ת מן השמים סי׳ ט״ו והיא בסוף שו״ת הרדב״ז חולק ה׳ יעו״ש. ועיין עוד לקמן או׳ י״ג. וטעם שעיקר מצות קריאתה ביום עיין לעיל סי׳ תרפ״ז או׳ א׳ ואו׳ ב׳:

יא יא) **ואם** נשתתק הקורא באמצע המגילה השני צריך להתחיל בראש כמ״ש סי׳ רפ״ד אבל א״צ לברך תחילה דיוצא בברכת הראשון דעשה הברכה בשביל כל הקהל כמ״ש סי׳ תקפ״ה סעי׳ ג׳ מ״א שם. אמנם הא״ר או׳ ג׳ חלק על דברי מ״א הנז׳ וכתב דמתחיל השני ממקום שפסק הראשון ולא יברך ודמייא לשופר סי׳ תקפ״ה סעי׳ ג׳ יעו״ש. והסכים לדבריו השביי״ח״א סי׳ מ״ב וכתב ואם יאמר האומר מה בכך שיתחיל בראש אף אתה אמור לו שהרי מאד הקפידו חז״ל על טירחא דציבורא וכו׳ רק שיהיה הגומר בשעת הברכה שבירך הראשון כדאיתא בשופר סי׳ תקפ״ה סעי׳ ג׳ יעו״ש וכ״כ בדג״מ דמגילה דומה לשופר שמוציא ולכן מתחיל ממקום שפסק זה יעו״ש וכן הסכים ח״א כלל קנ״ה או׳ כ״ו. ונראה שאם לא קרא רק קצת פסוקים אינו מאריך טרחא ויתחיל מראש. וגם נראה דאם רוב הצבור מסכימין שיתחיל מראש וליל פורים במוצ״ש טוב להתחיל מראש שלא יהא נפשם עגומה בקריאה לחצאין אך אם הוא בשאר הימים שהתענית קשם עליהם יש להקל כמ״ש הא״ר והשבו״י להתחיל ממקום שפסק הראשון. שע״ת או׳ ב׳:

יב יב) **ואם** זה שבא לגמור הקריאה לא היה שם בשעת ברכה שבירך הראשון ולא יצא עדיין ידי קריאת המגילה עד המקים שפסק הראשון אם מרוצים שיתחיל מראש יברך ויתכוונו גם הקהל לצאת בברכה זו ג״כ ויתחיל מראש. ומ״מ טוב ביותר שלא יתחיל מראש ולא יברך ואחר שיקרא לצבור ממקום שפסק הראשון יברך ויקרא לעצמו שע״א שער ו׳ או׳ ס׳ ומיהו מ״ש ואחר שקרא לצבור וכו׳ יברך ויקרא לעצמו ר״ל מתחלתה ועד סופה משום דאין קורין המגילה למפרע כמ״ש לעיל סי׳ תר״צ סעי׳ ו׳ ובדברינו לשם או׳ מ״ב:

יג יג) **שם בהגה. וכן נוהגין בכל מדינות אלו דהיינו במדינות אשכנז.** ומיהו הטור כתב ואין נוהגין כן משמע דגם במדינות אשכנז אינם שוים וכ״כ הלבוש דבפוזנא אין מברכין זמן ביום. וכ״כ מעשה רב או׳ רל״ו. וגם בספרדים יש נוהגים לומר שהחיינו ביום כמ״ש בשו״ת בית יהודה ח״א בסופו. דף ק״ז ע״ג. ויפ״ל ח״ב או׳ ד׳ וא״כ יש לילך בזה אחר המנהג ונהרא נהרא ופשטיה. ועיין לעיל ססי׳ ת״ר בהגה ובדברינו לשם או׳ יו״ד:

יד יד) **שם בהגה. ואחד יכול לברך ושני קורא.** בין מלפניה ובין לאחריה. כ״ה בהג״א פ״ג דמגילה. אכן בחי׳ הריטב״א פ׳ הקורא עומד כתב דדוקא בברכה שלאחריה אבל בשלפניה הקורא בעצמו חייב לברך. וכ״כ בתשו׳ זקן אהרן סי׳ ס׳ והב״ד המחב״ר או׳ א׳ ועי״ש במחב״ר מה שהאריך בזה וכדומה שלא ראה דברי הריטב״א הנז׳ ומ״מ נראה דהיותר טוב דהקורא מברך וה״ד אם שניהם עדיין לא יצאו י״ח אבל אם הקורא כבר יצא י״ח והשומע לא יצא יברך השומע אם יודע לברך כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ כ״א יעו״ש:

טו טו) **שם. ולאחריה נוהגין לברך וכו׳** כי בגמ׳ מגילה כ״א ע״ב איתא לענין ברכה אחרונה תליא במנהגא במקים שנהגי לברך יברך וכו׳ וע״כ כתב הש״ע ולאחריה נוהגין לברך וכו׳ ונוסח הברכה כתוב שם בגמ׳ הרב את ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתינו והנפרע לנו מצרינו והמשלם גמול לכל אויבי נפשינו בא״י הנפרע לישראל מכל צריהם האל המושיע ע״כ. ומיהו בנוסח הטור כתיב הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם וכו׳ וכ״כ הלבוש. וכ״ה בסידורים. וברוקח סי׳ רל״ז כתוב הניסח׳ בסיום הברכה בא״י האל הנפרע לעמו וכו׳ וכ״כ הכלבו. ובחי׳ הריטב״א כתב דהאומר האל הנפרע טועה הוא. וכ״כ ד״מ או׳ ג׳ דאין לומר האל הנפרע לעמו וכו׳ וכ״כ א״ר או׳ ד׳ וכ״ה נוסח הגמ׳ כנז׳ וכ״ה הנוסח בהרמב״ם ולבוש. וכ״ה בסידורים הנפרע לעמו ישראל וכו׳ בלתי תיבת האל. וכ״ה הנוסח בס דור הרש״ש ז״ל בא״י הנפרע לעמו ישראל וכו׳:

טז **טז) ובענין** נוסח התחלת הברכה בהרמב״ם פ״א דמגילה כתב בא״י אמ״ה האל הרב את ריבנו וכו׳ וכ״כ בחי׳ הריטב״א. וכ״כ הרוקח שם. וכ״כ הטור. אלא שכתב הטור שרב עמרם כתב דלא אמרינן האל הרב וכו׳ דהא אמרינן אלהינו עכ״ל וכ״כ המרדכי בשם בה״ג דהכי נהוג במתיבתא. וכ״כ בא״ח. והב״ד ב״י. וכ״כ הכלבו והלבוש בנוסח הברכה הרב את ריבנו בלא תיבת האל וכ״כ הב״ח שלא נהגו לומר האל בפתיחה וכדברי רב עמרם. וכן הסכים א״ר אות ד׳ וכ״כ המאמ״ר אות ב׳ וכ״כ בסידור ר״ז. אבל בסידור רב יעב״ץ כתוב האל הרב וכו׳ וכ״ה בסידור הרש״ש ז״ל ונתן טעם בסוד לתיבה זו יעו״ש. ועיין לעיל סי׳ קפ״ט סעי׳ א׳ ובדברינו לסי׳ קפ״ז אות ג׳ ד״ה וזה ודוק:

יז **טוב) ומה** שתיקנו ששה לשונות בברכה זו כנגד ששה מישראל שנלחמו בעמלק. הרב את ריבנו ע״י יהושע. והדן את דיננו ע״י אהוד שהרג עגלון מלך מואב והיו עמו עמון ועמלק. והנוקם וכו׳ ע״י גדעין. והנפרע וכו׳ ע״י שאול. והמשלם וכו׳ ע״י דוד. והחתימה הנפרע וכו׳ כנגד הנס של מרדכי ואסתר. האל המושיע לעתיד. הרד״א. א״ר אות ד׳ והטעם בסוד כתב בשער הכוונות דף ק״ט ע״א דחמשה מטבעות חוץ מן החתימה הם כנגד ה׳ גבורות הנודעות אשר על ידיהם יריב את ריבנו וידין את דיננו כי בהם תלוי הדין והנקמה. וכ״כ בפע״ח שער י״ט פ״ה דחמשה פעמים נ״ו הרב את ריבנו והדן את דיננו וכו׳ כנגד ה״ג מנצפ״ך בעלי הדין והמריבה עכ״ל וכ״כ בסידור הרש״ש ז״ל לכוין בכל מטבע אות א׳ מן ה׳ אותיות מנצפ״ך דהיינו הרב את ריבנו **ם** של מנצפ״ך והדן את דיננו **ן** של מנצפ״ך וכו׳:

יח **חי) שם. אם לא בירך וכו׳** דברכות אינם מעכבות. לבוש. ואם נזכר באמצע שלא בירך יברך בין הפרקים. מ״ב אות ו׳ ועיין לעיל או׳ ח׳:

יט **יט) שם בהגה. אבל לא ביום.** שכבר אמרו פיוטים. לבוש. מ״א סק״ג:

כ **ך) שם בהגה. ואין לברך אחריה וכו׳** כבר כתבנו על זה לעיל סי׳ תר״צ אות קכ״ד יעו״ש:

כא **כא) [סעיף ב׳] אין לשוח בעוד שקורין אותה.** ואין לשוח בין הברכה ותחלת הקריאה ואם שח צריך לחזור ולברך. לבוש. ואם היתה השיחה לצורך מגילה בדיעבד א״צ לחזור ולברך כמ״ש לעיל סי׳ קס״ז סעי׳ ו׳ וסי׳ תל״ב או׳ ט״ז יעו״ש:

כב **כב) שם. אין לשוח בעוד שקורין אותה.** ואם שח אין השיחה הפסק וא״צ לחזור. והנ״מ בש״צ הקורא שאף אם שח הרי חוזר למקום שפסק ממני ואינו מדלג שום דבר אבל השומע אם הוא שח והקורא קורא הרי השומע בעודו שח לא ישמע למה שהקורא קורא וא״כ לא שמעה כולה ואינו יוצא לכן יזהרו כל השומעים משיחה בשעת הקריאה. לבוש. ועיין לעיל סי׳ תר״צ סעי׳ ה׳ בהגה ובדברינו לשם או׳ ל״ו:

כג **כג) שם. אין לשוח וכו׳** ומ״מ לא עדיף מק״ש והלל המפסיק מפני היראה והכבוד כמ״ש לעיל סי׳ ס״ו וסי׳ תפ״ח יעו״ש כ״מ מתשו׳ הרשב״א סי׳ רמ״ד שהביא ב״י ומדברי מ״א סק״ד יעו״ש וכ״כ הר״ן פ״ב דמגילה יעו״ש. ובין הפרקים דמגילה היינו בין פרשה לפרשה. כ״כ המחה״ש סק״ד בשם הל״ח. והא״א אות ד׳ כתב דאפשר שהוא בין פסוק לפסוק וה״ד לקורא אבל לשומע א״א להפסיק דהא יחסר ממנו איזה תיבות כשהוא שח ולא יצא כמו שכתוב באו׳ הקודם:

כד **כד) [סעיף ג׳] אעפ״י שיצא כבר מברך להוציא וכו׳** דהכי איתא במס׳ ר״ה כ״ט ע״א. תני אהבה בריה דר״ז כל הברכות כולן אעפ״י שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין. ופירש״י אעפ״י שיצא מוציא שהרי כל ישראל ערבין זה בזה במצות. ועוד שם ע״ב ובהלל ובמגילה אעפ״י שיצא מוציא:

כה **כה) שם. מברך להוציא וכו׳** ומשמע דאומר כל הברכות ואפי׳ שהחיינו. מאמ״ר או׳ ו׳ ומיהו אם השומע יודע לברך רק שאינו יודע לקרות יברך השומע וזה יקרא לו כמ״ש לעיל סי׳ תקפ״ה או׳ כ״א יעו״ש. וכ״כ דה״ח או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תרפ״ט או׳ כ״ה:

כו **כו) שם. מברך להוציא וכו׳** ואם מברך לנשים יברך לשמוע מגילה כמ״ש סי׳ תרפ״ט סעי׳ ב׳ מ״א סק״ה. ועיין בדברינו לשם או׳ י״ט:

כז **כז) ויקראנה** לנשים אחר יציאת בהכ״נ דמצוה שיצא הוא בקריאת הצבור כמ״ש רסי׳ תרפ״ז. מ״א שם. ונראה דאם מכוין שלא לצאת באותה קריאה שפיר דמי לקרות אח״כ בצבור. א״א או׳ ה׳ מ״ב או׳ י״א:

כח **כח) [סעיף ד׳] וצריך להמתין עד אחר וכו׳** ר״ל וצריך להמתין עד אחר שיקראו בבהכ״נ ויבא אחד אחר ששמע הקריאה בבהכ״נ ויקרא לפניו והוא אסור לאכול קודם הקריאה כמ״ש אח״כ בהגה:

כט **כט) שם. מפלג המנחה ולמעלה.** דהיינו שעה ורביע קודם הלילה ולאחר שיתפלל ערבית. ב״י בשם תה״ד סי׳ ק״ט. והטעם כתוב שם בתה״ד משום דמזמן ההוא ואילך חשיב לילה לענין ק״ש יעו״ש:

ל **ל) אבל** אין נראה להתיר לטעום מעט וימתין עד שיבא הקורא כדאמרינן בברכות לא יאמר אדם אוכל קימעא וכו' ואח"כ אקרא ק"ש ונראה דכ"ש לענין קריאת מגילה דחיישינן שמא תחטפנו שינה ויבטל מקריאתה שהרי יש בה שהות טובא וגם קריאתה חובה טפי שהרי כל המצות נדחין מפניה. תה"ד שם. מיהו המ"א סק"ז כתב לדקדק מדברי הרא"ם דמגילה קיל מק"ש וחמץ וכיון דבק"ש וחמץ שרי טעימא כמ"ש סי' רל"ה ותל"א ק"ו כאן אלא שכתב דמ"מ אין להקל אלא לצורך גדול יעו"ש. והב"ד מ"ב או' י"ד וכתב וע"כ יותר טוב להקל לאיש הזה שיטעום קודם קריאת המגילה ולא להקל לקרא מפלג המנחה ולמעלה כיון שיש קורין תגר ע"ז יעו"ש ולקמן או' ל"ב ואו' ל"ו:

לא **לא) שם. מפלג המנחה ולמעלה.** נ"ל דאפי' בשבת מותר לעשות כן כשיש לו איזה אונס כמ"ש לעיל סי' סי' רצ"ג סעי' ג' אך יש לאסור דאין קורין המגילה בשבת מ"א סק"ו. ור"ל דכיון דיום הוא ואסור במלאכה אף שהתפלל אסור לקרות המגילה שמה יעבירנו. לב"ש. מחה"ש. א"א או' ו':

לב **לב) וכתב** ב"י סי' תרפ"ז בשם או"ח שנהגו לקרות קצת מבע"י כדי להקל על האנוסים והמעוברות שלא יתענו יותר מדאי. מ"א שם. אמנם הפר"ח כתב לחלוק על דין זה שכתב הש"ע בשם התה"ד להקל מפלג המנחה ולמעלה וכתב ולכן הדבר ברור כשמש שאין לסמוך על הוראה זו ואין לקרות המגילה אלא משעת צאת הכוכבים וכל שקרא קודם לכן לא עשה ולא כלום ובירך ברכות לבטלה יעו"ש והמאירי בפסקיו דף ג' ע"ב גבי זמני בני הכפרים כתב ומכאן סמכו גדולי המפרשים לחולות וליולדות שא"צ להעריב כ"כ ורשאין למהר קריאתן מבע"י ואף שהוא עדיין בתחום י"ג עכ"ל והב"ד הברכ"י או' ה' וכ"ה דעת המו"ק והמאמ"ר או' ז' והשש"א ובגדי ישע והשו"ג או' ט'. אבל בביאורי הגר"א משמע דס"ל כהפר"ח וכ"כ ח"א כלל קנ"ה או' ה' דקודם צה"כ אעפי' שמצטער מאד מחמת התענית אסור להקדים והקורא קודם צה"כ לא יצא כלל ואפי' קרא מקצתה קודם צה"כ לא יצא וצריך לחזור ולקרות אלא שכתב שאין לחזור ולברך יעו"ש. ועיין לעיל סי' תרפ"ז או' ד':

לג **לג) ואף** ביה"ש אין לקרות ודיעבד אם קרא ביה"ש י"ל ספק דרבנן לקולא ואפשר דברי קבלה שאני אם לא באונס והכרח גדול יש לצדד ביה"ש. ואם חל פורים בע"ש ואירע אונס שלא קראו המגילה מבע"י יש לקרות ביה"ש דשבות לא גזרו ביה"ש משום מצוה דרבנן וכ"ש מגילה דברי קבלה. מש"ז או' ג' ועיין לקמן או' ט"ל:

לד **לד) שם הגה. אבל אסור לאכול קודם שישמע וכו'** כמו ק"ש דערבית וא"כ כ"ש שאסור לישן קודם קריאת המגילה. ט"ז סק"ג. ואפי' דעתו רק לישן קימעא כמו שם גבי ק"ש. מ"ב או' ט"ו:

לה **לה) שם הגה. אבל אסור לאכול וכו'** ומשמע במהרי"ל דאפי' חולה לא יאכל קודם קריאתה אלא א"כ יש בו סכנה. מ"א סק"ז. והיינו בהגיע זמן קריאתה ובלילה משתשקע החמה דאז מתחיל זמן ביה"ש שהוא ספק מן הלילה או משהתפלל ערבית אפי' קודם זמן זה. וביום משהתפלל שחרית דאז חל עליו קריאת המגילה. ועיין לקמן או' ל"ז:

לו **לו) שם הגה. אבל אסור לאכול וכו'** משמע דטעימה שרי ומ"מ אין להקל אלא לצורך גדול. מ"א שם. א"ר או' י"א. והיינו חולה קצת או מי שמתענה והתענית קשה עליו מאד יכול לטעום קודם קריאת המגילה ושיעור טעימה היינו כביצה פת או משקין כשיעור ביצה. דה"ח או' ב' מ"ב או' י"ד. ועיין לעיל סי' רל"ב סעי' ג' ובדברינו לשם בס"ד:

לז **לז) ודע** דכמו בלילה אסור לאכול קודם קריאתה ה"ה ביום אפי' כבר התפלל אסור לאכול קודם קריאתה וכמו לענין שופר ולולב. מ"ב או' ע"ו. ועוד דהא קריאת היום חמירא מלילה כמ"ש לעיל סי' תרפ"ז או' ב' יעו"ש:

לח **לח) שם בהגה. אפי' התענית קשה עליו.** ואם הוא אדם חלוש והשהייה יזיק לבריאותו ויכול לבוא לידי חולי וטעימא מעט אינו מספיק לו נראה דשרי לאכול אך יבקש מאחד שיזכירנו לקרוא את המגילה אחר אכילתו. מ"ב או' ט"ז:

לט **טל) ספק** קרא ק"ש ומגילה דדברי קבלה י"ל לא אמרינן ספק לקולא ול"ד ללולב ביום שני. מש"ז או' ג' מ"ב שם. ועיין לעיל או' ל"ג:

סימן תרצג

א **א) [סעיף א'] אחר קריאת המגילה וכו'** ואחר התפלה אומר הש"צ קדיש עד לעילא ואינו אומר תתקבל לפי שצ"ל סדר קדושה אחר קריאת המגילה ואז יאמר תתקבל הרד"א. וכ"כ הכלבו סי' מ"ה. וכ"כ הלבוש. וכ"ה דעת הט"ז סק"א. מיהו במנהגים כתוב שאומרים קדיש שלם אחר תפלת י"ח קודם קריאת המגילה וכ"כ מהרי"ל בתשו' סי' נ"ו בשם רוקח וכ"כ התו' דף ד' והגמ"י. והב"ד מ"א ריש הסי' וכתב דבמדינות אלו שנוהגין לומר קדיש שלם אזי אחר קריאת המגילה יאמרו קדיש שלם בלא תתקבל יעו"ש והא"ר או' ה' כתב דגם אחר קריאת המגילה חוזרים לומר קדיש שלם עם תתקבל ויחזור

תתקבל על תפלה שבסדר הקדושה יעו״ש והא״א ריש הסי׳ כתב דיש מקומות נוהגין כדברי מ״א לומר קדיש שלם עם תתקבל אחר תפלת י״ח של ערבית ולאחר המגילה ואתה קדוש קדיש שלם בלא תתקבל יעו״ש וכ״כ בס׳ בגדי ישע וא״כ כיון דאיכא פלוגתא בזה ואין זה אלא מצד מנהג כל אחד יחזיק במנהגו ונהרא נהרא ופשטיה׃

ב **ב) ובשחרית** יאמר אחר ש״ע חצי קדיש כמו בכל קריאת התורה באין מוסף ואחר המגילה וסדר קדושה קדיש שלם עם תתקבל. א״א שם. דה״ח או׳ ב׳ מ״ב או׳ א׳׃

ג **ג) שם. אומר ואתה קדוש.** כתב רב עמרם בליל פורים אחר קריאת מגילה אומר ובא לציון וי״א שאין אומרים אותו לפי שאין עיקר הגאולה בלילה אלא מתחילין ואתה קדוש. טור. וז״ש כאן בש״ע אומר ואתה קדוש ר״ל אבל לא ובא לציון כי״א שכתב הטור. וכ״כ השו״ג או׳ א׳ בשם כמה פו׳ שאין אומרים אותו וכתב וכן המנהג שלא לאומרו אלא ביום׃

ד **ד) שם. אומר ואתה קדוש.** והטעם כתב הכלבו סי׳ מ״ה מפני שקריאת המגילה ביום ובלילה יצא מקרא דכתיב אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי והאו קרא במזמור אלי אלי למה עזבתני שנאמר על אסתר וע״כ נהגו לפתוח אחר הקריאה בפ׳ ואתה קדוש שהוא באותו מזמור. שו״ג אות ב׳׃

ה **ה) שם. ואם חל במוצ״ש אומר ויהי נועם וכו׳** והגם אם חל יו״ט באותו שבוע נוהגין שלא לומר ויהי נועם במוצאי שבת כמ״ש לעיל סי׳ רצ״ה פורים שאני דאינו אסור במלאכה אלא מחמת מנהג כמ״ש לקמן רסי׳ תרצ״ו יעו״ש. וכ״כ הער״ה אות א׳ וכ״כ לעיל סי׳ רצ״ה אות ח׳׃

ו **ו) שם. אומר ויהי נועם קודם ואתה קדוש.** ומשמע דאומר ויהי נועם אחר קריאת המגילה וכ״כ הטור בהדיא יעו״ש אבל או״ח והכלבו כתבו אומר ויהי נועם ואחר כך קורין המגילה ואח״כ ואתה קדוש יעו״ש. ער״ה שם. יפ״ל ח״ב אות א׳ וכתב שכן הוא מנהגם כדי לומר מיד אחר קריאת המגילה ואתה קדוש כמו ביום שכתב בסמוך סעי׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ הרב אביו ברו״ח אות א׳ ובמל״ח סי׳ ל״א אות ע״ח׃

ז **ז) שם הגה. ואומרים ויתן לך.** היינו כמו בשאר ימות השנה שאחר שאומרים סדר קדושה ומבדילין אומרים ויתן לך כמ״ש בד״מ אות ב׳ בשם המנהגים יעו״ש. וכן כתב הלבוש. והכא לא אתא לאשמעינן כ״א דיש לאומרו ולאפוקי מהכלבו שהביא בד״מ שם שכתב שאין לאומרו. וכ״כ המש״ז אות א׳ נה״ש אות א׳ ומ״ש בהגה וקורין המגילה קאי אלאחריו ואח״כ מבדילין ולאפוקי מהרד״א וכלבו שהביא שם בד״מ שכתבו להבדיל קודם הקריאה יעו״ש ולקמן אות ט׳.

ח **ח) שם בהגה. וקורין המגילה ואח״כ מבדילין.** דאפיקי יומא מאחרינן ליה כמ״ש בפ״ח דברכות ובפ״י דפסחים. ביאורי הגר״א. וכ״כ הלבוש. מ״ב אות ג׳׃

ט **ט) שם בהגה. וקורין המגילה** ואח״כ מבדילין. כ״כ ד״מ או׳ ב׳ בשם המנהגים. אבל בשם הרד״א וכלבו כתב דוש להבדיל קודם הקריאה אלא שכתב דנהגו לקרות קודם הבדלה כמנהג נרבונא וכמ״ש במנהגים יעו״ש. וכ״כ הלבוש דקורי׳ המגילה ואח״כ מבדילין. וכתב שכנה״ג בהגב״י אות ד׳ דכ״ה המנהג בקושטא. וכ״כ היפ״ל ח״ב אות ב׳ דכ״ה מנהגם. וכ״מ ממ״ש באות הקודם. אמנם אם יש מקום שנהגו להבדיל מקודם אין למחות ויחזיקו במנהגם וכמ״ש הדב״ש סי׳ קכ״ח והב״ד השע״ת אות ב׳ יעו״ש. אבל בביתו עדיף יותר להבדיל מקודם כדי שלא לעשות מלאכה קודם הבדלה. בגדי ישע. ועיין לעיל סי׳ תרפ״א אות ד׳׃

י **י) ולענין** ברכת מאורי האש אם יברך קודם קריאת המגילה כדי שלא ליהנות מהאור קודם ברכה או אח״כ כדי לסדר כולם על הכוס. הנה הכלבו כתב בסוף סי׳ מ״א פורים שחל להיות במו״ש שקורין המגילה לאור הנר מברך בורא מ״ה קודם ויש חולקין ואומרים שא״צ לברך עליו לפי שכבר נפטר ביוצר המאורות אמנם טעמא דמסתבר הוא שלא יהנה ממנו בלא ברכה עכ״ל והב״ד ב״י. אבל בסי׳ רצ״ח כתב ב״י דלקרות המגילה לאור הנר דלאו מלאכה היא כלל נראה דבהבדלה בתפלה סגי עכ״ל משמע דס״ל דא״צ לברך ברכת מ״ה קודם מגילה אלא סודרם אח״כ כולם על הכוס. וכ״מ מדברי מור״ם הנז׳ בהגה שכתב וקורים המגילה ואח״כ מבדילין ולא כתב לברך מאורי האש קודם משמע דסודרם כולם אחר כך על הכוס וכ״מ מדברי הלבוש. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י סוף הסי׳ על הרב אביו ז״ל שהיה סודר כל הברכות על הכוס ואפי׳ ברכת מאורי האש אלא שכתב והמברך מאורי האש קודם המגילה לא הפסיד יעו״ש. מיהו באו״ח ה׳ הבדלה כתב בשם הר״י מפריש שיש לברך בורא מ״ה קודם יעו״ש וכ״פ הרב פרח שושן כלל ג׳ סי׳ ב׳ יעו״ש. בית יהודה דף ק״ז ע״ד. וכ״ה דעת ב״ד סימן תצ״א. וכ״כ מהריק״ש דנכון לברך בורא מ״ה קודם קריאת המגילה. וכ״ה דעת הברכ״י אות א׳ והער״ה או׳ ב׳ וכ״כ היפ״ל ח״ב אות ב׳ דכ״ה מנהגם. נמצא דדבר זה בפלוגתא שנייא וע״כ כל מקום יחזיק במנהגו ונהרא נהרא ופשטיה׃

יא **יא) ואם** בירך בורא מ״ה קודם קריאת המגילה ואחר כך רוצה להבדיל בביתו כדי להוציא בני ביתו יברך הוא על הכוס ברכות הבדלה והם יברכו ברכת בורא מ״ה. וכ״כ הרו״ח אות ב׳ כי זה הוא הנכון:

יב **יב) ואם** התחילו לקרות בעוד אור היום וחשכה באמצע אז כשמביאין הנר אין לש״צ הקורא להפסיק באמצע הקריאה משום הברכה אלא השמש או א׳ מהקהל עומד בצד החזן ומברך. בית יהודה שם. והב״ד הער״ה שם. ול״נ כיון דאיכא כמה רבוותא דסברי דא״צ לברך בורא מ״ה קודם קריאת המגילה כנז׳ באות הקודם בכה״ג שכבר התחילו לקרות א״צ להפסיק אלא סודרה אח״כ על הכוס. ועיין לעיל סי׳ תקצ״ט אות ו׳:

יג **יג) [סעיף ב׳] אומר על הנסים בלילה וביום.** ואפילו אם הקדים להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים דכיון דחשבינן ליה לילה לענין תפלה ה״ה לענין על הנסים. וכ״כ מ״ב אות ד׳:

יד **יד) שם הגה. ואם לא אמרו וכו׳** עיין לעיל סי׳ תרפ״ב סעי׳ א׳ ובדברינו לשם וה״ה לכאן ולענין ברה״מ עיין לקמן סי׳ תרצ״ה סעי׳ ג׳ ובדברינו לשם בס״ד:

טו **טו) שם בהגה. אבל לא בט״ו.** כ״כ ב״י בשם או״ח אלא שכתב עליו ב״י ואיני יודע מה איסור יש בהזכרת על הנסים עכ״ל והב״ח כתב דאסור הוא ואם אמר עה״נ בט״ו צריך לחזור ולהתפלל דמשנה מטבע הברכה וכו׳ יעו״ש. וכ״ה דעת הפר״ח. אבל הט״ז סק״ג חלק על דברי הב״ח הנז׳ וכתב דא״צ לחזור. וכ״כ המ״א סק״א. א״ר או׳ ב׳ א״א או׳ א׳ ברכ״י אות ב׳ נה״ש אות ג׳ ער״ה אות ג׳ חמ״מ אות ג׳ מ״ב או׳ ו׳:

טז **טז) וכרכים** הספיקות אומרים על הנשים בתפלה בב׳ ימים ואין זה הפסק כיון דמספק אומרים. מש״ז אות ג׳ מ״ב שם. מיהו האר״י ומהרח״ו ז״ל לא היו אומרים ביום ב׳ מספק כמ״ש לעיל סי׳ תרפ״ח או׳ כ״ג יעו״ש:

יז **טוב) [סעיף ג׳] אין קורין בו הלל.** כלומר שמן הראוי היה לקריאת הלל על נס הנעשה ביום זה. וכבר נתנו טעם לדבר בפ״ק דמגילה דף י״ד ע״א משום דקריאת המגילה זו היא הלילא. ורבא אמר מי דמי בשלמא התם הללו עבדי ה׳ ולא עבדי פרעה אבל הכא מאי נימא הללו עבדי ה׳ ולא עבדי אחשורוש אכתי עבדי אחשורוש אנן. ב״י. מ״א סק״ב:

יח **חי) וכתב** הרב המאירי בפסקיו ריש דף ט״ו דלטעם קריאתה זו הלילא אם אין לו מגילה יאמר הלל ולטעם אכתי עבדי אחשורוש אף שאין לו מגילה לא יאמר הלל וראשון נראה יותר עכ״ד. והב״ד הברכ״י אות ד׳ וכתב דמסתמיות דברי הפו׳ משמע דאין בו הלל כלל וכ״כ בשיו״ב אות א׳ אלא שכתב שם בשיו״ב דגם לטעם הראשון אף מי שאין לו מגילה לא יקרא הלל בברכה יעו״ש. וכ״כ בשו״ת תשובה מאהבה ח״א סי׳ מ״ה דיש לקרות בלא ברכה יעו״ש והב״ד הכר״ש והרו״ח או׳ ד׳ ואף מי שיש לו חומש שקורא בו מגילה לעצמו מ״מ הרוצה לקרות גם הלל בלא ברכה לא הפסיד. שע״ת:

יט **יט) שחרית** משכימין לבהכ״נ. ואין לחלוץ תפילין עד אחר קריאת המגילה דדרשינן ויקר אלו תפילין. מט״מ סי׳ תתר״ך ומנהגים. מ״א סק״ב. א״ר אות ח׳ ומ״ש דחולץ אחר המגילה צריך להמתין עד אחר ובא לציון אלא במי שהתפלל כבר ועתה שומע מגילה אין חולץ תפילין עד לאחר המגילה. א״א אות ב׳ ועיין לעיל סי׳ כ״ה סעי׳ י״ג ובדברינו לשם ודוק:

כ **ך) שם. ואין נופלין וכו׳** בי״ד ובט״ו משום דכתיב ימי משתה ושמחה. תו׳ מגילה דף ד׳ ע״א ד״ה פסק. ועיין לקמן רסי׳ תרצ״ז:

כא **כא) שם הגה. ואין אומרים למנצח וכו׳** משום דכתיב ביה צרה וצרה בפורים לא מדכרינן. תוספתא שם. ב״י לבוש:

כב **כב) [סעיף ד׳] מוציאין ס״ת וקורין בפ׳ ויבא עמלק עד סוף סדרא.** טור. ור״ל עד מדר דר שהוא מעין המאורע כי המן מזרע עמלק היה. לבוש:

כג **כג) ויש** לכל אדם ליזהר לשמוע בפורים קריאת פ׳ זו בצבור ואצ״ל מי שלא שמע קריאת פ׳ זכור בשבת שלו בצבור שמחוייב לחזור לשמוע קריאת פ׳ זו בפורים ואם א״א לבוא למנין וקורא המגילה ביחיד יש לו לקרות גם פ׳ זו בניגון וטעמים. שע״א שער ח׳ אות פ״ז. ועיין לעיל בהגה ססי׳ תרפ״ה:

כד **כד) בן** כרך שהלך לעיר ודעתו לחזור בזמן קריאת המגילה דהיינו ביום ט״ו שלו שאז אינו חייב לקרות בי״ד והוא מתפלל בבהכ״נ עם הצבור יכול לעלות לתורה בפרשת ויבא עמלק אעפ״י שאין עליו היום חיוב קריאת המגילה. שבו״י ח״א סי׳ ט׳ שע״ת:

כה **כה) שם. ומוציאין ס״ת וכו׳** ואין מחזיר הס״ת למקומו אלא יושב ואוחז בידיו עד שקראו את המגילה. תו׳ מגילה דף ד׳ ע״א ד״ה פסק. וכ״כ הרד״א ואומר סדר קדושה ומחזיר ס״ת למקומו. משמע דקריאת המגילה קודם חזרת ס״ת למקומו. וכ״כ הכלבו בסי׳ מה. וכ״כ הש״צ דף שכ״ט ע״ב דהמנהג פשוט לעכב הס״ת בתיבה עד אחר קריאת המגילה וסדר קדושה יעו״ש. וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ ט׳ כי כ״ה מנהגם וכתב הטעם לפי שדרשינן אורה זו

תורה לכך צריך לישא עיניו בתיבה לראות בס״ת כשאומר ליהודים היתה אורה יעו״ש. ומיהו הרוקח בסי׳ רכ״ט כתב ומחזיר התורה וקורא המגילה. וכ״כ בדרשות מהרי״ל הל׳ פורים. וכ״כ דה״ח או׳ ב׳ וא״כ נהרא נהרא ופשטיה:

כו **כו) שם הגה ואין המנהג לכפול וכו׳** ואע״ג דלית ביה אלא ט׳ פסוקים וק״ל דאין פוחתין מיו״ד פסוקים בבהכ״נ היכא דמפסיק ענינא שאני. הר״ן. וכ״כ התו׳ והרא״ש בפ׳ הקורא עומד. והב״ד ב״י. ט״ז סק״ד:

כז **כז) שם הגה. ואין המנהג לכפול וכו׳** היינו מנהג אשכנזים אבל מנהג הספרדים לכפול כדברי הש״ע. וכ״כ שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳:

כח **כח) שם. וקורין המגילה ואח״כ סדר קדושה.** ואחר קריאת המגילה אומר אשרי וסדר קדושה. תו׳ שם. וכ״כ הרד״א. רוקח שם. דרשות מהרי״ל שם והכלבו שם כתב דאומרים אשרי ואח״כ קורין המגילה. וכתב הש״צ שם שכ״ה מנהגם יעו״ש. וכן נהגו במצרים והטעם כתב הער״ה או׳ ד׳ כדי לומר מיד אחר המגילה ואתה קדוש כמו בלילה. וכ״כ היפ״ל שם דמטעם זה נוהגין לומר אשרי וגם פסוק ובא לציון קידם קריאת המגילה כדי שתיכף אחר קריאת המגילה דנפק״ל מקרא אלהי אקרא יומם וכו׳ יאמר ואתה קדוש וכו׳ ככתוב זה אחר זה יעו״ש. ועיין לעיל או׳ ד׳:

כט **כט) שם הגה. כשיש מילה בפורים מלין התינוק קודם וכו׳** משום דכתיב במגילה ליהודים היתה אורה ואם לא מלוהו קידם לא היה בכלל יהודי. וגם כתיב בה אורה וששון אורה זו תורה שנאמר ותורה אור וששון זו מילה שנאמר שש אנכי על אמרתך. דרשות מהרי״ל ה׳ פורים מט״מ סי׳ תתר״ך. ד״מ או׳ ד׳ מ״א סק״ג:

ל **ל) שם בהגה. מלין התינוק קידם וכו׳** והתה״ד סי׳ רס״ו כתב דמלין אותו אחר סיום כל התפלה כשאר הימים יעו״ש. וכ״כ ב״י ביו ד ססי׳ רס״ב בבד״ה בשם או״ח סי׳ רנ״א יעו״ש. וכ״כ הרדב״ז ח״א סי׳ רכ״א. וכ״ה דעת הפר״ח ובביאורי הגר״א. וכתב הכנה״ג בהגה״ט דכ״ה מנהגם וכ״כ לעיל בסי׳ תרפ״ז בהגה״ט ובהגב״י יעו״ש וכ״כ היפ״ל ח״ב או׳ יו״ד. ועיין לעיל סי׳ תרפ״ז או׳ ט״ו:

לא **לא) וכתב** הכלבו סי׳ מ״ה אין אומרין שיר מזמור לאסף. וי״א במקומו מזמור אלי אלי וכו׳ ושכנה״ג כתב לומר גם מזמור שגיון לדוד ובתו׳ מגילה דף ד׳ ע״א ד״ה פסק כתבו לאמור מזמור לאסף משום דיש בה מפלת עמלק וכן נוהגין פה פראג א״ר או׳ ט׳ בגדי ישע. ובאלו הענינים הולכין אחר המנהג יען כי אינו מעכב בסוד סדר התפלה כידוע ליח״ן:

סימן תרצד

א **א) [סעיף א׳] חייב כל אדם ליתן וכו׳** ואפי׳ עני המתפרנס מן הצדקה כמו בד׳ כוסות של פסח משא״כ בשאר צדקה שאינו חייב רק פעם א׳ בשנה כדי לקיים מצות צדקה כמ״ש ביו״ד סי׳ רמ״ח ורמ״ט. ב״ח. ע״ז סק״א. שכנה״ג בהגה״ט או׳ א׳ עו״ש או׳ א׳ א״ר או׳ א׳ והפר״ח כתב דעני המתפרנס מן הצדקה פטור ממתנות לאביונים אבל המט״י כתב דהעיקר כדברי הב״ח ודעמיה ודומיא דמצית משלוח מנות דכתב הפר״ח גופיה לקמן סי׳ תרצ״ה דעני המתפרנס מן הצדקה חייב יעו״ש. וכן הסכים הברכ״י או׳ ב׳ ובספרו מחב״ר או׳ א׳ שו״ג אוי ב׳ נה״ש או׳ א׳ חמ״מ או׳ ב׳ בגדי ישע. ח״א כלל קנ״ה או׳ כ״ח. מ״ב או׳ א׳:

ב **ב) ומיהו** יכולין להחליף שזה העני יתן שתי מתנות לשני עניים והם יחזרו ויתנו לו דומיא דמשלוח מנות. מט״י. מש״ז או׳ א׳ יפ״ל ח״ב סי׳ תרצ״ה או׳ י״ז. בן א״ח פ׳ תצוה או׳ ע״ו. מ״ב או׳ ב׳ ועיין ביו״ד סי׳ רנ״א סעי׳ י״ב שכ״ה הדין לענין צדקה יע״ש:

ג **ג) שם. חייב כל אדם וכו׳** וגם האשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות כאיש כמ״ש לקמן סי׳ תרצ״ה סעי׳ ד׳ בהגה יעו״ש:

ד **ד) שם. חייב כל אדם ליתן וכו׳** ומה שאין מברכין על משלוח מנות ומתנות לאביונים כמו שמברכין על מקרא מגילה כתב הרשב״א בתשו׳ סי׳ ח״י מפני שאפשר שלא יקבלו ועוד עי״ש הטעם לכל המצות שאין מברכין עליהם יעו״ש. ומ״מ י״ל לשם יחוד קודם שיתן בזה הנוסח. לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות מתנות לאביונים שתיקנו מרדכי ואסתר ליתן ביום זה שתי מתנות לשני עניים לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ וכן יאמר קודם משלוח מנות וקודם הסעודה של היום:

ה **ה) שם. ליתן לפחות שתי מתנות וכו׳** ר״ל כל המרבה ליתן ה״ז משובח ומ״מ לא יפחות משתי מתנות לשני עניים. שו״ג או׳ א׳ ומוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו. שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמוח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים. שהמשמח

לב האמללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. הרמב"ם פ"ב מה' מגילה ה' י"ז. א"ר או' ו' בגדי ישע. ח"א כלל קנ"ה או' כ"ט. קיצור ש"ע סי' קמ"ב או' א' מ"ב או' ג':

ו ו) **שם. שתי מתנות לשני עניים.** שנותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלים שנאמר ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני עניים. הרמב"ם שם ה' ט"ז:

ז ז) **שם. שתי מתנות וכו'** ומסתברא דמתנות לאביונים היינו אפי' בשתי פרוטות דשוה פרוטה חשובה מתנה אבל לא בפחות כדאיתא בגיטין ובדוכתי אחריני. הריטב"א בחי' למגילה. וכ"כ הרב בתי כנסיות בסי' זה מכמה מקומות דכל דיש שוה פרוטה מתן מקרי יעו"ש וכ"כ בס' כבוד יו"ט די"ט ע"ב. אמנם הרב זרע יעקב בשו"ת סי' י"א כתב דשתי מתנות לאביונים שוים לשני מנות לאיש אחד וכי היכא דמשלוח מנות היינו כדי סעודה כדאמרינן אביי בר אבין ורב חנניה בר אבין מחלפי סעודתייהו אהדדי אלמא דפחות מכדי סעודה לא נפיק ה"ה למתנות לאביונים כדי סעודה לעני וע"כ כתב שאם ניתן מעות חייב ליתן לו במה שיקנה ג' ביצים אוכל ואם נותן לעני מתנה אוכלין צריך ליתן לו שיעור ג' ביצים מפת ולפ"ז אם מחלק לעניים מנה ונותן לכל א' פרוטה לא יצא י"ח אלא שסיים ועדיין צריך להתיישב בדבר יעו"ש. והב"ד המחב"ר או' ב' והשע"ת או' א' יעו"ש. וכ"פ הרב בן א"ח פ' תצוה או' ט"ו. וכן המנהג להחמיר כדי לצאת אליבא דכ"ע. וה"ד לשני עניים אבל לשאר נותן מה שחפץ:

ח ח) **שם. שתי מתנות וכו'** אע"ג דלקמן בסי' תרצ"ה סעי' ד' במשלוח מנות ב' מנות לאיש א' היינו לעשירים אבל הכא לאביונים די לכל א' ואחד במתנה א' שהיא נחשבת בעיניהם כדבר גדול. הר"ן. א"ר או' ו' בגדי ישע. והמ"א שם בסי' תרצ"ה כתב הטעם דבעניים הקפידו ליתן לב' עניים דמצוה לחלק משא"כ בעשיר דדי כשנותן לא':

ט ט) **שם. שתי מתנות וכו'** ואם נתן לאחד שיעור שתי מתנות אם יצא עיין הלק"ט ח"ב סי' ט"ל דנוטה דעתו דיצא אלא דלכתחלה לא יעשה כן אלא יתן לכל אחד ואחד יעו"ש. אבל השע"ת או' א' כתב דנראה מלשון הש"ס ופו' דודאי לא יצא בפחות משני עניים:

י י) **איש** ואשתו נחשבין לב' עניים ואם נתן לאיש ואשתו ומכוין בזה לקיים המצוה בשניהם הוי כאלו נתן לזה בפני עצמו ולזה בפני עצמו. בנין עולם סי' ל"ו. פ"ת:

יא יא) **פרוטה** אחת לשני עניים אי יוצא י"ח עיין בס' כבוד יו"ט די"ט ע"ב שנסתפק בזה וספק זה לפי זמן הקודם אבל עתה הלואי ב' פרוטות לא' אי יוצא י"ח. מנ"ח סי' ל"א או' ז"ך. ור"ל לפי שעתה נתייקרו השערים מזמן הקודם. ועיין לעיל או' ז':

יב יב) **מתנות** לאביונים לקטן מהני אך משלוח מנות איש לרעהו כתיב ואינו יוצא י"ח. מל"ח שם או' פ"ו. בן א"ח פ' תצוה או' ט"ז. והיינו בקטן שמבין שנותנין לו מעות פורים:

יג יג) **מי** שנדר לתת לעני ב' פרוטות וביום פורים דחיקא ליה שעתא לתת בכפליים ורצה לפטור עצמו באותן ב' פרוטות אי יוצא י"ח עיין בזה בס' אהלי יצחק בסוף הס' דתרי אשלי רברבי עמדו בזה והעלו דאינו יוצא י"ח. מל"ח שם או' צ"ח:

יד יד) **שם. שתי מתנות וכו'** ואינו יוצא במה שנותן להם מעות מעשר ואם בא להוסיף מוסיף ממעות מעשר. תשו' מהרי"ל סי' נ"ו. וכ"כ השל"ה דף ר"ס ע"ב. מ"א סק"א. א"ר סי' תרפ"ו או' ד' מ"ב או' ג' וגם מחצית השקל שנוהגין ליתן אינו יכול ליתנו ממעות מעשר. של"ה שם. א"ר שם. שש"א:

טו טו) **וכתוב** במאור דלא יתן להם קודם פורים דילמא אכלי ליה קודם פורים. מ"א שם. ומוכח מדברי המאור אלו דאם שולח אדם מעות פורים לאביונים שבמדינות הים ומגיעים לידי האביונים ביום פורים עצמו לא קידם ולא אחר פורים יצא י"ח מתנות לאביונים אף שהוא שלחם הרבה קודם פורים כיון שהגיעו לידי האביונים ביום פורים. וכ"כ י"א בהגב"י בי"ע או' א' וה"ה לענין משלוח מנות. י"א שם. וכ"כ א"א שבגליון הש"ע או' א':

טז טז) **ואותן** מקומות שנותנים קצבם מכל נפש לחזן קודם קריאת המגילה מעות פורים בזה לא נפקי ידי מתנות לאביונים כי הוא בכלל השכירות מט"מ סי' תתרט"ו שכנה"ג בהגה"ט או' ג' עו"ש או' א' ועיין לקמן או' ל"א:

יז טוב) **לכתחלה** צריך ליתן מתנה לאביון דבר הראוי ליהנות ממנה בפורים מאכל או מעות שיכול להוציא בפורים מש"ז או' א' מ"ב או' ב':

יח חי) **ומשמע** בשער הכוו' דף ק"ט ע"ג דמתנות לאביונים צ"ל אחר קריאת המגילה. של היום שכתב וז"ל והנה בכל שנה בימי הפורים כדי לקיים ההארה הנז' אנו צריכים לעשות ג' מצות והם קריאת המגילה כדי להמשיך ולגלות ההארה הנז' היוצאת לחוץ בגילוי והנה צריכות ב' בחי' אחרות וכו' והארות הזה נעשה ע"י שאנחנו נותנים למטה מתנות לאביונים וע"י מצוה זו נעשה דוגמתה למעלה ובחי' הב' וכו' לעשות סעודת פורים וכו' יעו"ש

משמע מזה כי תחלה צריך לקרות המגילה לגלות הארה הנעשית בפורים אח״כ הארות ב׳ מצות אחרות שהם מתנות לאביונים וסעודת פורים. ועיין לקמן סי׳ תרצ״ה או׳ ן׳:

יט **יט) שם הגה. י״א שיש ליתן קודם פורים וכו׳** כתב זה בשם י״א לפי שהרמב״ם והטור והש״ע לא הזכירו מזה כלום ומשמע דלא ס״ל ומ״מ המנהג כדברי מור״ם ז״ל בהגה כדי לעשות זכר למחה״ש שהיו נותנין ישראל באדר לעבודת ביהמ״ק ומבואר הסדר במס׳ שקלים יעו״ש:

כ **ך) ועל** כן מי שידו משגת יש לעשות זכר למחצית השקל בשלימות דהיינו שיתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו מחצית ויש בו כסף מזוקק שיעור מחצית השקל או יותר וכמ״ש הרמב״ם פ״א מה׳ שקלים בענין שקלים הנוהגין בזמן הבית ושיעורו ג׳ דראה״ם כסף כמ״ש בש״ע יו״ד סי׳ ש״ר בענין פדיון בכור יעו״ש ואם לא נמצא כזה במקומו אז יתן מטבע כסף שיוכל לקנות בו מחה״ש דהיינו ג׳ דראה״ם כסף דלא עדיף זכר בזה״ז מפדיון הבן דאו׳ דיוכל לתת כסף או שוה כסף כמ״ש בש״ע שם אלא דעכ״פ יש ליתן כסף אם אפשר זכר למחה״ש שהיה כסף ואם אין ידו משגת לזה אז יתן מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מקום כפי יכולתו יהיה מה שיהיה כיון שאינו אלא לזכר בעלמא:

כא **כא) וקודם** שיפריש מחה״ש יאמר נוסח זה. רבש״ע גלוי וידוע לפניך שבזמן שהיה בהמ״ק קיים היו ישראל נותנין כל אחד ואחד מחצית השקל בחו׳ אדר לעבודת בהמ״ק לכפר בעדם ועתה בעו״ה חרב בהמ״ק ואין אנחנו יכולין לקיים מצוה זו של מחה״ש ולכן יה״ר מלפניך ה׳ או״א שיהא זה שיח שפתותינו שקורין פ׳ מחה״ש ונותנין כסף זכר למחה״ש לצדקה יעלה לפניך כאלו קיימנו מצות מחה״ש בפועל היא וכל מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ יקרא פ׳ כי תשא עד לכפר על נפשותיכם. ואח״כ יאמר לשם יחיד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות זכר למחה״ש והריני נותן חצי מטבע זו לצדקה לתקן את שורש מצוה זו וכל מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואח״כ ילמוד פ״ג ופ״ד משניות דמס׳ שקלים ואח״כ יתן אותו ליד הגבאי של ת״ח או של עניים או יתן הוא בידו לאיזה ת״ח עני בצנעה או לעני בן טובים יר״ש:

כב **כב) ומנהג** אזמיר יע״א בכל שנה ושנה בשבת שקלים מכריזין בבתי כנסיות כי כל יחידי סגולה זה יתנו מחה״ש ובאחד באדר יוצאין ב׳ ת״ח עם שמש הרב הכולל שבעיר וגובים מכל היחידים המחה״ש ומביאים כל מה שגובים ליד הרב הכולל שבעיר ועושה פדיון מאותן מעות נדבה בעד ובשם כל יחידי העיר ואח״כ מחלק על ידו לכל הת״ח הנצרכים שבעיר וקצת לעניים צנועים בעלי כבוד יר״ש רו״ח או׳ ב׳ ויש מקומות שמניחים פקידים לגבות מחה״ש מכל בני העיר ואח״כ מאספים אותם יחד ושולחים אותם לחכמי א״י והוא זכר למחה״ש בזמן הבית שהיו גובין אותן מחו״ל ושולחין לירושת״ו לעבודת בהמ״ק. ובא״י עצמה יש נוהגין לתת אותם לגבאי להוצאות בהכ״נ זכר למקדש ויש נותנין אותם לת״ח הנצרכים בצנעה:

כג **כג) שם בהגה. ומאחר ששלשה פעמים כתוב תרומה וכו׳** אין לזה טעם דשתי תרומות א׳ תרומת אדנים וא׳ תרומת המשכן וזו לא היתה מחה״ש אלא איש מה שנדבו לבו כמ״ש רש״י ריש פ׳ כי תשא ושתים אלו לא נהגו אפי׳ בזמן הבית כ״א בשנה שנעשה המשכן במדבר וכיון שכן מה צורך לעשות להם זכר ומנהג זה לא נתפשט בכ״מ שלא נהגו לתת כ״א חצי מטבע הפחות שבמטבעות ואף זו אין יד הכל שוה יש מרבה ויש ממעיט כיון שאינו אלא זכר בעלמא. מט״י. וכ״כ בס׳ מעשה רב להגר״א אות רל״ג דא״צ ליתן כ״א מטבע אחד הנקרא מחצית כמו חצי זהב פוליש וא״צ ג׳ חצאין:

כד **כד) שם בהגה. יש ליתן שלשה.** וכתב מהר״י ברין אף מעוברות נותנין ג׳ מחצית וסימניך זה יתנו כל העובר עכ״ל. ד״מ אות א׳ יא״פ. א״ר סי׳ תרפ״ו אות ד׳:

כה **כה) שם בהגה. ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה.** והיינו ביום התענית כמ״ש בד״מ וכ״כ בסידור הרש״ש ז״ל המנהג ביום התענית קודם מנחה לתת כל יחיד מחצית השקל ליד גבאי יעויין שם. והיינו כדי שיהא צדקה עם התענית לכפר ומשמע דאפי׳ אם התענית דחוי כגון שחל פורים במו״ש ומתענין יום ה׳ ג״כ יש ליתנו ביום התענית קודם מנחה כדי לצרפו לתענית ולכפר:

כו **כו) שם בהגה. ויש ליתנו בליל פורים וכו׳** ובמדינתינו נותנין בשחרית קודם קריאת המגילה. מ״א סק״ב. ועכשיו נוהגין ליתן מחצית השקל קודם מנחה ובשחרית מעות מגילה. א״א או׳ ב׳ מ״ב או׳ ד׳:

כז **כז) שם בהגה. ואין חייב ליתנו רק שהוא מבן עשרים וכו׳** זהו לדעת הרע״ב (במס׳ שקלים פ״א) אבל התיו״ט שם כתב שהפי׳ חולקים וס״ל דבן י״ג חייב ונשים פטורות יעו״ש. ובהגמ״נ כתב דנשים וילדים חייבים ולא ידעתי מנ״ל האי. מ״א סק״ג. ונראה משום דכתיב בשקלים לכפר על נפשותיכם ועל כן נותנים גם בעד הנשים וילדים כדי לכפר על הנפש. ועיין במס׳ שקלים שם שכתב אעפ״י שאמרו אין ממשכנין נשים ועבדים וקטנים אם שקלו מקבלים מידם וכ״ש בזה״ז שהולכין לצדקה:

כח **כח) ואיתא** במשנה שם כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק. מ״א שם. וכתב הרמב״ם דוקא אביו חייב אבל אם מת אביו הקטן פטור דאין האב יכול לחייב את בנו הקטן. ומ״ש הרע״ב שם שגם הקטן אחר מות אביו חייב כתב התיו״ט לפרש דבריו דמיירי שהניח האב נכסים לקטן ואם כן חל החיוב על נכסי האב יעויין שם. מחה״ש:

כט **כט) [סעיף ב׳] אין משנים מעות פורים וכו׳** היינו מעות שגבה אותן הגבאי לחלקם לעניים לסעודת פורים אין יכול לשנותן לומר דיים בפחות והמותר יפול לכיס של צדקה אבל לוקחים עגלים לרוב בכל המעות והמותר שלא וספיקו לאכול בפורים ימכר ויפול לכיס של צדקה. ב״י מגמ׳ ופירש״י. מ״ב או׳ ו׳:

ל **ל) כתוב** בהג״א פ״ק דמגילה מעות שחשב בלבו לחלקם ביום פורים אינו רשאי לשנותם אלא אותם מעות עצמם חייב לחלק ע״כ. ונראה שהטעם משום דס״ל דצדקה מחויב בה במחשבה כמו שסוברים קצת פו׳ כמ״ש בטור יו״ד סי׳ רנ״ח. ב״י. ועי״ש בהגה לססי׳ רנ״ח:

לא **לא) שם. אין משנים מעות פורים וכו׳** וה״ד כשגבו לעניים או בסתם מקום שנוהגים לחלק לעניי העיר אבל אם נהגו ליתן מעות פורים לחזן הקורא את המגילה אפי׳ הגבאי יכול ליתנו לחזן בלא דעת אנשי העיר. משאת בנימין סימן נ״ד. שכנה״ג בהגב״י או׳ ב׳ עו״ש או׳ ב׳ אבל לא נפקי בזה ידי מתנות לאביונים אלא א״כ מחלקים מהם לעניים. מ״א סק״ג. ואפי׳ החזן עני מ״מ כיון דהוא בכלל שכירות החזן הו״ל פירע חובו ממתנות לאביונים. מחה״ש. מ״ב או׳ ז׳ ועיין לעיל או׳ ט״ז:

לב **לב) שם הגה. ודוקא הגבאים אבל העני יכול וכו׳** בטור משמע שאף בני העיר אין יכולין לשנות וכ״מ מלשון רמ״א כאן אבל המרדכי כתב בהדיא דבני העיר יכולין לשנות וא״כ דינם כשאר צדקה כמ״ש ביו״ד סי׳ רנ״ו סעיף ד׳ מ״א סק״ה:

לג **לג) ומצאתי** במחזיר רומניא כתיב האידנא נהגו לקבץ ליתומים ולעניים לפרנסה ולמלבוש וליכא למיחש דע״ד כן נותנין וכאתני עלייהו דמי ולפ״ז גם לעניים שרי וכן עמא דבר. שכנה״ג בהגב״י אות ג׳ עי״ש אות ב׳ א״ר או׳ ג׳:

לד **לד) אם** גבו הגבאין מעות לכמה צדקות ונתערב פרוטה ממעות פורים שם צריך ליתן הפרוטה לצורך פורים. א״א אות ד׳:

לה **לה) שם. מה שירצה.** ר״ל אף דהגובים גבו המעות לצורך סעודת פורים מ״מ יש לעני רשות להוציאן לשאר צרכיו. מ״ב או׳ ט׳ ור״ל אבל העני שגבה בידיו זה פשיטא שיכול לעשות בהם מה שירצה:

לו **לו) [סעיף ג׳] אין מדקדקים במעות פורים וכו׳** וכן כתב בשער הכוו׳ דף ק״ט ע״ד. ועי״ש טעם בסוד:

לז **לז) שם. ובמקום שנהגו ליתן אף לעכו״ם וכו׳** אבל לכתחלה אין לנהוג ליתן לעכו״ם. מ״א סק״ו:

לח **לח) שם. אף לעכו״ם נותנים.** מפני דרכי שלום. ובעיר שלא הורגלו בכך אסיר להרגילן אבל בעיר שהורגלו בכך אין לבטל הדבר מפני דרכי שלום. וכן בעיר חדשה אם צריכין לנהוג כך מפני דרכי שלום. ב״ד ומ״מ אם אפשר יש ליתן לעניי ישראל ומה שנותן לעכו״ם יהיה אך למותר מפני שיש טעם בסוד למתנות לאביונים כמ״ש לעיל או׳ ח״י ואיך אפשר להיות ע״י עכו״ם יעו״ש ודוק:

לט טל **לט) [סעיף ד׳] יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמו וכו׳** ר״ל אצלו עד שיבואו עניים או שישלחם לעניי עיר אחרת. וכ״כ ח״א כלל קנ״ה או׳ כ״ח. קיצור ש״ע סימן קמ״ב או׳ ג׳:

סימן תרצה

א **א) [סעיף א׳] הגה. מצוה להרבות בסעודת פורים.** דמשתה ושמחה כתיב. לבוש:

ב **ב) שם הגה. מצוה להרבות וכו׳** בפ״ק דמגילה (ז׳ ע״ב) רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולאו אתו רבנן א״ל מ״ט לא אתו רבנן א״ל דלמא טרידי בסעודת פורים ע״כ. שמעינן דשרי להרבות בסעודת פורים ושלא לבא לבה״מ מחמת טירדא דסעודתא דכיון דעסיק במצוה להרבות בסעודת פורים פטור ממצות ת״ת בבה״מ. ב״ח:

ג **ג) שם הגה. מצוה להרבות וכו׳** אם עשה סעודת פורים בלא לחם יצא. אחד קדוש בתשו׳ כ״י. ברכ״י או׳ א׳ שע״ת. ועיין לקמן אות ל״ב:

ד ד) **שם בהגה. ובסעודה א' יוצאים.** לאפוקי ממ"ד דחייב לאכול גם בלילה דומיא דמגילה. והב"ח כתב דמ"מ יש לאכול בלילה אפי' כשחל במו"ש כמ"ש לקמן בהגה סעיף א' מ"א סק"א. ור"ל אפי' כשחל הי"ד במו"ש דעשה סעודה חשיבה בסעודה ג' מ"מ צריך להרבות קצת בלילה לכבוד פורים אך אינה סעודה כמו למחר דשם צריך להרבות יותר. מ"ב אות ג' ומ"מ החכם עיניו בראשו שלא יאכל הרבה בסעודה ג' אלא יניח מקום לסעודת הלילה. וכן כתב המחצית השקל:

ה ה) **שם. סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא י"ח.** דכתיב ימי משתה ושמחה. לבוש:

ו ו) **שם. סעודת פורים וכו'** כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות. הרמב"ם פ"ב מהל' מגילה הלכה ט"ו:

ז ז) **שם. סעודת פורים שעשאה בלילה וכו'** ופי' בלילה ליל שבו קורין את המגילה אבל בליל אחר יום הקריאה פשיטא דלא יצא שכבר עבר פורים. מ"מ שם ה' י"ד. וכ"כ הר"ן וס' המנהיג בסי' כ"ח. שו"ג אות ב' מאמ"ר אות א' יפ"ל ח"ב אות ב' מ"ב או' ב':

ח ח) **שם. שעשאה בלילה לא יצא י"ח.** מי שהיה אוכל בליל פורים ונמשכה סעודתו עד היום ואכל קצת ביום יצא. מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' כ"ד. ברכ"י או' ב' שע"ת:

ט ט) **וכתב** המו"ק נ"ל שא"צ להזהר לעשות בסעודת פורים זכר לאבילות ירושלים כיון דחייב לבסומי עד דלא ידע וכו' שע"ת. ועיין לעיל סימן תק"ס אות ט"ז:

י י) **שם הגה. ומ"מ גם בלילה ישמח וכו'** ויש נהגו שלא לאכול בשר בלילה שלא יטעו ויחשבו שהוא עיקר סעודת פורים. כלבו. עט"ז. מ"א סק"ו. ואין נוהגין כן. עט"ז. א"ר או' ה' שו"ג או' ג' א"א אות ו':

יא יא) **ואופין** מיום הקודם שהוא ערב פורים כדי לאכול בלילה פת חמה וגלוסקה יפיפיה סולת בלולה כי זה בכלל שמחת פורים כמו בשבת ויום טוב. יפ"ל ח"ב או' ג':

יב יב) **שם הגה. ומ"מ גם בלילה ישמח וכו'** וימצא בביתו נרות שדולקות וערוך שלחני ומטה מוצעת ויאכל וישתה בשמחה גדולה ובטוב לב וישמח אנשי ביתו וירחק מהם כל ריב ומצה וכו' סדה"י. א"ר שם:

יג יג) **מהרח"ו** זיע"א היה רגיל לטבול בערב פורים כמו ערב הרגל. וילבש בגדי יו"ט מבערב ולא כאותן שנוהגין ללבוש בבקר יום פורים והוא זכר ותלבש אסתר מלכות ומרדכי יצא בלבוש מלכות ואיך יתכן לקרוא פסוקים הללו במגילה בלבוש חול. מל"ח סימן ל"א או' ח"י:

יד יד) **[סעיף ב'] חייב איניש לבסומי בפוריא וכו'** וא"ת היאך יחייבו חז"ל מה שנזכר בתורה ובנביאים בכמה מקומות דהשכרות מכשול גדול וי"ל מפני שכל הנסים שנעשה לישראל בימי אחשורוש היו ע"י משתה כי בתחלה נטרדה ושתי ע"י משתה ובאה אסתר וכן ענין המן ומפלתו ע"י משתה היין היה ולכן חייבו חכמים להשתכר עד כדי שיהא נזכר הנס הגדול בשתיית היין. א"ר אות א' מ"ב בב"ה:

טו טו) **שם. חייב איניש לבסומי בפוריא וכו'** היינו למצוה ולא לעכב. תשו' מהרי"ל סי' נ"ו בשם ראבי"ה. וכ"כ הגמ"י פ"ב דמגילה. ד"מ או' א' כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' א' א"ר שם. מ"ב שם:

טז טז) **שם. עד דלא ידע בין ארור המן וכו'** יש מפרשים עד דלא ידע לחשוב חשבון זה כזה. חי' אגודה למס' מגילה. ואני שמעתי עד דלא ידע הי מינייהו קדים ארור המן לברוך מרדכי או ברוך מרדכי לארור המן. כנה"ג שם. והמנהגים כתבו דפיוט א' היה שהיו עונים בבית א' ארור המן ועל בית א' ברוך מרדכי וצריך צילותא שלא יטעה לפעמים. ד"מ שם. והט"ז סק"א כתב דצריך האדם לתת שבח לו ית' על טובה כפולה שעשה עמנו הא' הוא פורענות שהביא על המן ואלו לא נתברך מרדכי אלא היה ניצול עם כל ישראל דיינו אלא שבירכו למרדכי בגדולה מאד והטובה יתירה ע"כ אמר צריך לבסומי עד שלא ידע מעלתינו מן ארור המן שזה מפלה שלו לברוך מרדכי שזה מעלתינו שניה יעו"ש. ובשער הכוו' דף ק"ט ע"ד כתב כפשוטו שיטעה לומר במקום ברוך מרדכי ברוך המן ויעו"ש טעם בסוד. וכ"כ בסידור עמודי שמים לרב יעב"ץ שאביו הגאון ז"ל היה בבחרותו לקיים המימרא כפשוטו. אלא שכתב אך החלש שמזיק לו השכרות פשיטא שאינו מחוייב בכך גם לא המשתטה ביינו ואין בו מדעת קונו וראיה לדבר ריב"א וע"ז נאמר אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים יעו"ש. וכוונתו במ"ש ריב"א הוא ר"ת ר' יהודה בר' אלעאי ר"ל שר' יהודה בר' אלעאי אמר בירושלמי דלא שתי אלא מפסחא לפסחא וחוגרני צדעי וכו' משמע דבפורים לא שתה ששתייתו היה מזיק לבריאת גופו. שע"ת או' ב' ומ"מ אף מי

שאינו יכול להשתכר יעשה סעודה ובתוך הסעודה ישתה איזה כוס של יין כדי לקיים ימי משתה ושמחה. וקודם הסעודה יאמר לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות סעודת פורים במאכל ומשתה כמו שתיקנו מרדכי ואסתר לעשות ביום זה כמ״ש לעשות אותם ימי משתה ושמחה לתקן את שורש מצוה זו וכל מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳ ואחר הסעודה קודם בהמ״ז ילמוד משניות של מסכת מגילה והם ד׳ פרקים ויכוין שהם כנגד ד׳ אותיות הוי״ה וד אותיות אדנ״י:

יז **טוב) שם. עד דלא ידע וכו׳** והיודע בעצמו שיזלזל אז במצוה מן המצות בנט״י ובברכה ובהמ״ז או שלא להתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר. ח״א כלל קנ״ה או׳ ל׳:

יח **חי) שם בהגה. ואין להתענות בפורים.** דכתיב ימי משתה ושמחה. ועיין לקמן סי׳ תרצ״ו סעי׳ ג׳:

יט **יט) שם בהגה. מלבד תענית חלום.** נראה דכוונתו דיתענה עד אחר מנחה ואח״כ יאכל. ועיין מ״ש סי׳ תר״ד וסי׳ תקנ״ב סעי׳ י״א. מ״א סק״ד. ור״ל דשם בסי׳ תקנ״ב סעי׳ י״א בהגה כתוב ג״כ לענין ערב ט״ב דיתענה עד אחר מנחה ואח״כ אוכל יעו״ש וא״כ ה״ה לכאן ויאכל קודם ביאת השמש רק פ״א. א״א או׳ ד׳:

כ **ך) שם בהגה. מלבד תענית חלום.** והמתענה תענית חלום בחנוכה ופורים צריך למיתב תענית לתעניתו כדין המתענה ת״ח בשבת כמ״ש לעיל סי׳ תקס״ח סעי׳ ה׳ יעו״ש ודין ת״ח באיזה גוונא מתענין עיין לעיל סי׳ רפ״ח סעי׳ ד׳ וסעי׳ ה׳ ובדברינו לשם בס״ד:

כא **כא) ובס׳** התניא כתוב הנשבע להתענות בפורים יעמוד בשבועתו ויסעוד בלילה אעפ״י שמצוה מן המובחר ביום יעשה מה שיוכל. ועיין לעיל רסי׳ תק״ע דלא ק״ל כן. מ״א סק״ד. ור״ל דשם כתוב שיש להתיר נדרו ולאכול יעו״ש ובדברינו לשם:

כב **כב) שם בהגה. יש נהגו ללבוש בגדי שבת וכו׳** ויש ללבוש מבערב כמ״ש לעיל או׳ י״ג יעו״ש:

כג **כג) שם בהגה. ונוהגין לעשות סעודת פורים לאחר מנחה וכו׳** והטעם כתוב שם בתה״ד סי׳ ק״י משום דבי״ד שחרית צריך שיהוי בקריאת המגילה ואח״כ הוא טרוד ושולח מנות ומתנות לאביונים ואין פנאי לאכול בסעודה בשמחה וכו׳ אלא שכתב אף שישבתי המנהג מ״מ רבותי ואני אחריהם נהגינן עיקר הסעודה בשחרית יעו״ש. וכ״כ השל״ה דף רס״א ע״א וכל מי שמקדים ומזרז ביותר לעשות סעודה בהשכמה הוא משובח בעיני יעו״ש. והב״ד הא״א או׳ ה׳ וכתב וכן אני נוהג. וכ״כ בס׳ מעשה רב להגר״א או׳ רל״ח סעודת פורים עיקרה ביום ע״כ הנכון לכוין לצאת בסעודת שחרית עכ״ל וכ״כ בסידור הרש״ש ז״ל וז״ל להזהר ולהזדרז לעשות סעודה אחר תפלת שחרית לכמה טעמים ידועים לי וגם בעוד שהארות הנז׳ בתוקפם אחר התפלה ולא יסתלקו אח״כ מהכלים הפנימים דשחרית כי תפלת המנחה היא בכלים אמצעים כנודע לפיכך כמעט קבלתי בקבלה לעשות הסעידה אחר תפלת שחרית בעזרת האל עכ״ל וכ״ה מנהג חסידי בית אל יכב״ץ:

כד **כד) וכתב** בסדה״י יקבץ כל אנשי ביתו וחביריו דכי אדם יושב גלמוד יחידי א״א לשמוח כראוי. א״ר או׳ ד׳ א״א או׳ ה׳ והיינו אם אין עוסקים שם רק בד״ת ודברי תשבחות אבל אם עי״ז יבואו לדבר דברים בטילים וכ״ש דברים שאינן מהוגנין אדרבה היותר טוב לשבת לבדו:

כה **כה) שם בהגה. י״א שיש לאכול מאכל זרעונים וכו׳** כ״כ ב״י בשם או״ח נהגו לאכול בליל פורים אחר התענית זרעונים זכר לזרעונים וכו׳ והטעם כתב הלבוש שגם המגילה היה ג״כ ע״י דניאל שהוא התך לפי דברי רז״ל. והלב״ש כתב דגם אסתר אכלה זרעונים כדאמרינן פ״ק דמגילה וישנה לטוב שהאכילה זרעונין עכ״ל ור״ל שגם עי״ז יבא לזכור הנס:

כו **כו) שם בהגה. טוב לעסוק מעט בתורה וכו׳** ויש ללמוד משניות של מס׳ שקלים שהוא מענינא דיומא ואחר הסעודה מס׳ מגילה כמ״ש לעיל סוף או׳ ט״ז יעו״ש ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ו׳:

כז **כז) שם בהגה. טוב לעסיק מעט בתורה וכו׳** והיא מגינה עליו שלא יארע לו קלקול בסעודה. ד״מ או׳ ג׳ ועיין לעיל סי׳ תכ״ט או׳ ה׳:

כח **כח) שם בהגה. וחייב במשתה ושמחה קצת בשני ימים י״ד וט״ו.** שנאמר את שני הימים האלה. ד״מ או׳ ד׳ ונהגו לשמוח אף בליל ט״ו שביניהם. לבוש:

כט **כט) שם בהגה. וי״א דאם הזיק וכו׳** ובכנה״ג כתב דוקא כשהזיק ממונו אבל גופו חייב עכ״ל אבל באגודה סוכה כתב כשמשחקים הבחורים בשבת ומכין זה את זה פטורים ובלבד שלא יתכוונו עכ״ל. מ״א סק״ז. והעו״ש או׳ א׳ כתב דהכל לפי ראות עיני בית דין. ועיין בחו״מ בסי׳ שע״ח:

ל **ל) שם בהגה. מכח שמחת פורים וכו׳** פי׳ שעשה מכח שמחה אבל אם כיון להזיק חייב עיין בחו״מ שם. מ״א סק״ח:

לא לא) שם בהגה. ועיין בחו״מ בדיני נזיקין. ססי׳ שע׳ ח׳:

לב לב) [סעיף ג׳] אומר על הנסים בברה״מ וכו׳ כתב רש״ל בתשו׳ סי׳ מ״ח באם שכח על הנסים בברהמ״ז בסעודה זו צריך לחזור ונמשכו אחריו מט״מ ושל״ה ומ״א מפקפק בזה והט״ז סי׳ תרצ״ג הוסיף דבסעודה שאוכל בו ביום בפורים צריך לחזור דבו קיים סעודת פורים יעו״ש ואני אומר דאשתמיט לכל הגדולים הנ״ל דברי התה״ד סי׳ ל״ח דמבואר שם דראיית רש״ל ממרדכי דחויה וכ״מ בשם הגאון מהר״ל מפראג שפסק דלא כרש״ל דאף בסעודה זו א״צ לחזור ואף שחייב במשתה מ״מ אין חיוב בפת. א״ר או׳ ז׳ וכ״כ הברכ״י או׳ ג׳ בשם תשו׳ כ״י לאחד קדוש ומהר״ל מפראג דלא כרש״ל וסיעתו יעו״ש. וכ״כ הער״ה או׳ א׳ דלא כרש״ל וכתב שכ״ה בהדיא באו״ח והכלבו הלכות תפלה יעו״ש. וכ״כ הכס״א או׳ א׳ דכ״ה מבואר להדיא ברמב״ם פ״ב מה׳ ברכות ובטור סי׳ קפ״ז ובהגה שם סעי׳ ד׳ יעו״ש. וכ״כ הנה״ש בסי׳ תרצ״ג או׳ ב׳ וכן הסכים המאמ״ר או׳ ג׳ שו״ג בסי׳ תרצ״ג או׳ א׳ במחו׳ בגדי ישע סק״ט יפ״ל ח״ב או׳ י״ד וכתב ודלא כרב יעב״ץ בס׳ עמודי שמים יעו״ש. וכ״פ הרב בן א״ח פ׳ תצוה או׳ י״ד. ובלא״ה הא ק״ל סב״ל ואיך יוכל לחזור ומה שמזכירין מעין המאורע הוא מדבריהם כמ״ש לעיל סי׳ קפ״ח או׳ כ״ד יעו״ש אלא יאמר אותו בתוך הרחמן כמ״ש לעיל ססי׳ תקפ״ז בהגה ובדברינו לשם יעו״ש:

לג לג) שם. ומשכה עד הלילה אומר על הנסים וכו׳ ויש מי שאומר שאין לאומרו וכו׳ עיין לעיל סי׳ קפ״ח או׳ מ״ג שכתבנו שכן ראוי לנהוג כיש מי שאומר משום דיש לחוש להפסק בתוך הברכה יעויין שם אלא יש לאומרו בתוך הרחמן כנז׳:

לד לד) [סעיף ד׳] חייב לשלוח לחבירו שתי מנות וכו׳ עיקר המצוה שיהיה המנות יקרות הערך ועריבות שדה יהושע מגילה דף טו״ב משם מהראנ״ח. ברכ״י או׳ ד׳:

לה לה) שם. שתי מנות בשר וכו׳ ודוקא מיני אכילה ושתיה אבל חלוקין וסדינים אין יוצאין בהם חובת ומשלוח מנות. תרומת הדשן סימן קי״א. ט״ז סק״ד. כנה״ג בהגה״ט עו״ש או׳ ג׳ א״ר או׳ ט׳ ער״ה או׳ ב׳ וכתב ודלא כהלק״ט ח״ב סי׳ קס״ג יעו״ש. וכן אם שלח תרנגולים חיים נראה שלא קיים המצוה. אבל שחוטים יצא. פר״ח. אבל מדברי מהרי״ל שנכתוב לקמן או׳ ט״ל משמע דבעינן דוקא מבושלים יעו״ש. וכ״כ ח״א כלל קנ״ה או׳ ל״א. קיצור ש״ע סי׳ קמ״ב או׳ ב׳:

לו לו) שם. שתי מנות בשר וכו׳ ויש לשלחם בבת אחת ולא בזה אחר זה. יפ״ל ח״ב או׳ ט״ו. וקודם שישלח יאמר לשם יחוד קבה״ו וכו׳ הריני בא לקיים מצות ומשלוח מנות איש לרעהו שתקנו מרדכי ואסתר לשלוח ביום זה שתי מנות לאיש א׳ לתקן את שורש מצוה זו וכל מצות הכלולות בה במקום עליון. ויהי נועם וכו׳:

לז לז) שם. שתי מנות בשר וכו׳ נגד שתי מתנות שנתן אחשורוש לאסתר אחד בית המן ואחד הטבעת. ב״ח. א״ר או׳ ח׳:

לח לח) שם. שתי מנות בשר וכו׳ נראה דבעניים הקפידו ליתן לשני עניים דמצוה לחלק משא״כ בעשיר דדי כשנותן לאחד. מ״א ס״ק י״ב. ועיין לעיל סי׳ תרצ״ד אות ח׳ והא דתיקנו לשלוח לעשיר נראה כדי שיהא אהבה בישראל שע״י שזה שולח לזה וזה לזה יהיה אהבה ביניהם.

לט לט) שם. שתי מנות בשר וכו׳ מבושלים הראוי לאכילה. מהרי״ל. וה״ה משקה. של״ה. מ״א ס״ק י״א. וכ״כ א״ר אות ט׳ דמש״ס מבואר דבמין אחד מאכל ומין אחד שתייה יוצא. וכ״כ הפר״ח. וכ״כ הר״ן פ״ק דמגילה ב׳ מנות לאדם א׳ היינו מיני מאכל ומשתה. וכ״כ לעיל או׳ ל״ה:

מ מ) שם. שתי מנות בשר וכו׳ הרב ח״א כלל קנ״ה או׳ ל״א כתב להוכיח מהירושלמי שאם שולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא בזה ידי משלוח מנות יעו״ש וכ״מ בריטב״א לפי גירסא אחת שם בגמ׳ אכן שאר פי׳ לא הכירו דבר זה ונכון ליזהר בזה לכתחלה. מ״ב בב״ה:

מא מא) שם. חייב לשלוח לחבירו שתי מנות וכו׳ בתשו׳ בנין ציון סי׳ מ״ד נסתפק אם הביא בעצמו המנות ולא ע״י שליח אי יוצא כיון דכתיב ומשלוח נימא דבעינן דוקא ע״י שליחות יעו״ש. ולי נראה דאין יכול לדקדק מזה דוקא ע״י שליח דהרי מצינו בתורה בכמה מקומות לשין משלוח ואינו ע״י שליח כמ״ש בנח וישלח ידו ויקחה. וגבי אברהם וישלח אברהם את ידו. וכי תשלחנו חפשי מעמך וכאלה רבות ומ״מ אם אפשר יש לעשות ע״י שליח מפני הכבוד אבל אם א״א אין לבטל המצוה משום זה והוא פשוט:

מב מב) ומי שאוכל על שלחן חבירו ולא הכין לו כלום פטור מלשלוח מנות וכ״מ קצת ברש״י לבי מחלפי סעודתייהו להדדי ומ״מ צ״ע וטוב להחמיר. מ״א ס״ק י״ב ונראה דהרוצה לצאת ידי משלוח מנות במה שמזמין את חבירו שיש לתפוש הלחם והתבשיל או ב׳ מאכלים אחרים בידו ולומר לו הרי לך שתי מנות אלו במצות משלוח מנות איש לרעהו שתיקנו מרדכי ואסתר לתת ביום זה לתקן את שורש מצוה זו במקום עליון. ויהי נועם וכו׳:

מג **מג) ואם** שלח מנות ונאנסו המשלח לא יצא דהכל תלוי בשמחת המקבל. וכן העלה בתשו' משאת משה ח"ב סי' ד' דלא כס' בני חיי יעו"ש. א"א שבגליון הש"ע סי' תרצ"ד או' א' והשע"ת בסי' זה או' ז' כתב דגם לדעת בני חיי לא יצא יעו"ש ועיין לעיל סי' תרצ"ד או' ט"ו:

מד **מד) הרב** עדות ביעקב בסי' צ"ב נסתפק בדג וביצה שעליו יעו"ש ולע"ד אין שום מקום להסתפק בזה דפשיטא דיוצא אליבא דכ"ע. כס"א או' ב' יעו"ש:

מה **מה) שלח** מנות ונגנבו או נאבדו חייב לשלוח אחרות. מהרח"א בהגהות בני חיי. וכן הסכים הרב משאת משה ח"ב סי' ד' כס"א או' ג' ברכ"י או' ז':

מו **מו) נסתפקתי** מי ששלח לחבירו בשביל מנות תרנגולת טרפה והוא לא ידע ואכל ואח"כ ביום פורים עצמו נודע לו שהיתה טרפה אם יוצא י"ח מנות אם לא. י"א בהגה"ט. והכס"א או' ד' כתב דיצא וא"צ לחזיר ולשלוח יעו"ש אבל הברכ"י או' ז' כתב דזה נכנס במחלוקת הראשונים י"ל דיצא וי"ל דלא יצא יעו"ש:

מז **מז) עני המתפרנס מן הצדקה חייב במשלוח מנות.** ב"ח סי' תרצ"ד. פר"ח בסי' זה. ועיין לעיל סי' תרצ"ד או' א':

מח **מח) שם. או של מיני אוכלים.** ומנהג העולם לשלוח מיני מתיקה. שכנה"ג בהגה"ט או' יו"ד. וכתוב בס' תורה לשמה שצריך להניח כל מין בכלי אחד בפ"ע ולא יניח שניהם בכלי אחד. בן א"ח פ' תצוה או' ט"ז:

מט **מט) שם. ואם אין לו מחליף וכו'** ועכשיו נוהגין כולם לעשות בדרך זה כדי שלא לבייש למי שאין לו ושבזה יקיימו שניהם ומשלוח מנות איש לרעהו. יפ"ל ח"ה או' ה' ומיהו מדברי הש"ע משמע דדוקא מי שאין לו מחליף אבל מי שיש לו צריך לתת במתנה גמורה בלתי חליפין. ומשמע מדברי הש"ע שכתב ואם אין לו וכו' דגם לעני יוצא אם שולח לו בתורת משלוח מנות. וכ"מ בירושלמי דמגילה דף ג' ע"ב ר' יודן נשיא שלח לר' הושעיה רבה חדא חטם וחד לגין דחמר שלח וא"ל קיימת בנו ומתנות לאביונים חזר ושלח ליה חד עיגל וחד גרב דחמר שלח וא"ל קיימת בנו ומשלוח מנות איש לרעהו עכ"ל נמצא אעפ"י שהיה עני ששלח לו מתנות לאביונים אפ"ה יצא במה ששלח לו אח"כ משלוח מנות:

נ **נ) שם הגה. ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה.** וה"ה מתנות לאביונים. מ"א ס"ק י"ג. א"ר או' י"א. מ"ב או' כ"ב. ועיין לעיל סי' תרצ"ד או' ח"י:

נא **נא) שם בהגה. או מוחל לו יצא.** ר"ל שאומר הריני כאלו התקבלתי:

נב **נב) שם בהגה. או מוחל לו יצא.** כ"כ ד"מ או' ז' בשם הריב"ש. והפר"ח כתב ע"ז תימא דזה מנין לו. ובס' קרבן נתנאל פ"ק דמגילה כתב להשיב על דברי הפר"ח הנז' אבל בתשו' חת"ס סי' קצ"ו כתב דיפה כתב הפר"ח מנין לו להריב"ש ולרמ"א שכתב משמו להכריע בזה יעו"ש. וע"כ הנכון לחזור לשלוח לאחרים כדי לצאת אליבא דכ"ע:

נג **נג) שם בהגה. ואשה חייבת וכו'** כ"כ ד"מ שם בשם הריב"ש. והפר"ח כתב דאין דין זה מחוור דאיש כתיב ולא אשה יעו"ש אבל השבו"י ח"א סימן מ"א כתב דדברי רמ"א והריב"ש ברורים דודאי גם נשים היו באותו הנס דמהאי טעמא נשים מחוייבות במקרא מגילה וגם אצל משלוח מנות כתיב קבלו עליהם היהודים גם הנשים בכלל יעו"ש וכן בשאילת יעב"ץ ח"א סי' ק"ח השיג על דברי הפר"ח הנז' מהני טעמי שכתב השבו"י יעו"ש. והבי"ד השע"ת או' ט' יעו"ש וכ"כ א"א או' י"ד. חמ"מ או' ד' וכ"פ ח"א כלל קנ"ה או' ל"ג. קיצור ש"ע סי' קמ"ב או' ד' בן א"ח פ' תצוה או' י"ז. מ"ב או' כ"ה:

נד **נד) וכתב** שם הרב בן א"ח דבעיר שקורין המגילה גם בט"ו בלא ברכה משום ספק מוקפת חומה צריך לקיים גם ביום ט"ו סעודה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים אחד אנשים ואחד נשים ורק אין מרבים בהם כמו יום י"ד עכ"ל. ועיין לעיל סי' תרפ"ח או' כ"ב ואו' כ"ג:

נה **נה) מנהג** יפה לכתוב עמלק ושם המן ולמחותם וקידם שימחם ידרוס ויכה עליהם בסנדלו ולא ימחם ברוק שבפיו אלא במים מזוהמים ואם יש שכר לפניו ימחם בשכר וסימן תנו שכר לאובד. בן א"ח שם או' ך' אבל לא יכתבם בכתב אשורית כדי שלא לזלזל באותיות הקודש:

נו **נו) שם בהגה. ואשה חייבת וכו'** לא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דדוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה לכמה בני אדם ומ"מ יש להחמיר. מ"א ס"ק י"ד. א"ר או' י"ג. ח"א כלל קנ"ה או' ל"ג. קיצור ש"ע סי' קמ"ב אות ד' מ"ב או' כ"ה. והיינו שתקח רשות מבעלה שימחול ותשלח או במחלפי סעודה כמ"ש באו' שאח"ז:

נז **נז) ואלמנה** ובתולה חייבין ויראה קטנים מחנכין בכל חינוך אף בדרבנן. א"א או' י"ד. ועבד חייב במשלוח מנות דמחלפי סעודה ומתנות לאביונים כשיש לו מאחרים באין לרבו רשות בו. ובן חורין ששלח לעבד כנעני יצא דבכלל רעהו הוא. א"א או' י"א:

נח **חנ) שם בהגה. ואשה תשלח לאשה וכו'** וא"כ אשה הרוצה להנית לאיש כגון ת"ח וכדומה תשלח לאשתו אם בעל אשה הוא וממילה יהיו שלו דכל מה שקנתה אשה וכו':

נט **טנ) שם בהגה. שלא יבא איש לשלוח לאלמנה וכו'** וה"ה לגרושה או לבתולה אשר לא אורשה. יפ"ל חלק ה' אות ח':

ס **ס) שם בהגה. ויבואו לידי ספק קידושין.** פי' שיאמרו שזהו סובלונות וחוששין לקידושין (דאע"ג דהמקדש בלא עדים אין חוששין לקידושין מ"מ כיון דאין דרך לשלוח סובלונות אלא אחר קידושין חיישינן שמא קידשה כבר בפני עדים ואינם לפנינו. לב"ש) אבל מתנות לאביונים הוי מעות וליכא למיחש לסבלונות וגם ליכא למיחש שקדשה במעות הללו שהרי צריך שיאמר בפני ב' עדים הרי את מקודשת. מ"א ס"ק ט"ו. ומשמע מאכל אסור לשלוח לאשה אף במתנות לאביונים אבל בהרמב"ם פ"ב מה' מגילה משמע אף מאכל שרי. א"ר אות י"ד. א"א או' ט"ו. מ"ב או' כ"ז. ועיין לעיל סי' תרצ"ד או' ה':

סא **סא) שם בהגה. אבל במתנות לאביונים אין לחוש.** פי' במתנות לאביונים לא חששו לכך דאם לא כן לא שבקת לה חיים. עו"ש או' ג':

סב **סב) שם בהגה. אבל במתנות לאביונים וכו'** אמר קחי זה המטבע למעות פורים והתקדשי בו כיון דחייב ליתן לה דכל הפישט ידו ליטול חייב ליתן לו אפשר דאינה מקידשת והדבר צריך הכרע. מהר"י מולכו בתשו' כ"י סי' ל"ה. ברכ"י או' ט' והשע"ת בסוף הסי' כתב דיש להחמיר בזה עכ"פ ספק קידושין יעו"ש:

סימן תרצו

א **א) [סעיף א'] פורים מותר בעשיית מלאכה.** ואע"ג דכתיב ימי משתה ושמחה ויו"ט מלאכה לא קבילו עלייהו דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויו"ט ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואילו יו"ט לא כתיב. אלא דיש מקימות שנהגו בהם איסור עשיית מלאכה. מגילה ה' ע"ב. ב"י. לבוש:

ב **ב) שם. ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין.** ובלילה עד הנץ החמה שרי אף במקום שנהגו שלא לעשות. מש"ז או' א' מיהו בתשו' חת"ס סי' קצ"ה כתוב לאמר דגם בלילה אסור יעו"ש:

ג **ג) שם. אין עושין.** וע"י עכו"ם מותר. מ"א סק"א. א"ר או' א' א"א או' א' ער"ה או' א' ח"א כלל קנ"ה או' ל"ד. מ"ב או' ב' וה"ה כשאין לו מה לאכול שרי לעשות מלאכה ולתפור בגדי חבירו בשכר דכ"ז שמחה היא לו. א"א שם. מ"ב בשה"צ אות ב' וה"ה אם יש הפסד בדבר דשרי דכל דבר שמחה מותר בפורים. מש"ז או' א' מ"ב בשה"צ או' ג':

ד **ד) מי** שהיה בונה ביתו מקודם פורים ע"י עכו"ם כיון דאוושה מילתא יבטל ביום פורים. ב"ד סימן תצ"ה. ברכ"י או' ג' ער"ה שם שע"ת או' א' ובספר חק"ל ח"ב ליו"ד בשיורי א"ח סימן ך' התיר לבנות חנות בי"ד ובט"ו ועשה מעשה יעו"ש ובנין בהכ"נ ודבר מצוה מותר. רו"ח א' י' א' ובספרו מל"ח סי' ל"א או' ל"א:

ה **ה) שם הגה. והאידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות.** נראה דפרקמטיא מותר כיון ששמחה היא לו. ט"ז סק"א. וכ"כ שכנה"ג בהגב"י או' ה' אלא שכתב אעפ"י שאנו מדמין לא נעשה מעשה להתיר סחורה בפורים במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אלא שאם עבר ועשה אין ב"ד קונסין אותו אם לא לעשית סייג שלא יפרוצו בעשיית מלאכה וכ"ז תלוי למראה עיני ב"ד יעו"ש. וכ"כ השו"ג או' ג' ונראה דאם ב"ד שלחו לו להזהירו שלא יעשה משא ומתן ולא השגיח יש לו לב"ד לנדותו. רו"ח או' ב' ועיין לעיל סי' תקנ"ד סעיף כ"ב ובדברינו לשם בס"ד:

ו **ו) שם. והעושה אינו רואה סי' ברכה וכו'** עיין ברמב"ם דמשמע דאפי' במקום שנהגו לעשות אינו רואה סי' ברכה. וכ"כ הרא"ם בשמו בביאורי סמ"ג. אבל בב"י משמע דדוקא במקום שנהגו שלא לעשות. מ"א סק"ב:

ז **ז) שם. אינו רואה סי' ברכה וכו'** משמע סי' ברכה הוא דלא חזי הא שמותי לא משמתין ליה וכן דעת רוב הפו' אבל רב אחא גאון בשאלתות הביאו הגמ"י והרז"ה בס' המאור ובס' או"ח כתבו דמשמתינן ליה. ברכ"י או' ה' ער"ה או' ב' ולענין מעשה הסכים בשכנה"ג (בהגב"י סוף או' ב') שהאידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות ואם עשה אין משמתין אותו ואין קונסין אותו אלא שאינו רואה סי' ברכה. שו"ג או' ד':

ח **ח) נ"ל** דאפי' לאו"ח לא קנס אלא בעושה מלאכה במזיד אבל בשוגג שהיה סבור שהוא מותר לעשות מלאכה לא ענש בו שוגג כמזיד. שכנה"ג שם או' ג' ואם הוא במזיד אע"ג דאין מנדין אותו כיון שהוא ספק במחלוקת הפו' עכ"ז יש לקונסו כי כל מה שהרויח באותה מלאכה יתן לעניים והכל לפי

ראות הדיין. רו"ח או' ג' וכ"כ בספרו מל"ח סימן ל"א או' ל':

ט **ט) ודוקא** בגופה של מלאכה שעשה גוף המלאכה ביום הפורים אבל אם המלאכה נעשית קודם הפורים אלא שבפורים סיימה כגון משא ומתן שכבר נגמר מלפני הפורים אלא שביום הפורים נמסר אפי' לדברי האו"ח לית לן בה. שכנה"ג שם או' ד':

י **י) שם. אינו רואה סי' ברכה וכו'** כגון אם שזורע איזה דבר אינו מצמיח. ב"י. אבל הרא"ם כתב שאינו מרויח אבל אינו מפסיד ג"כ. ומשמע שם שגירסא אחרת היה לו בגמ' מ"א סק"ג. א"א או' ג' מ"ב או' ג' ועיין עוד לעיל סי' רנ"א או' ז':

יא **יא) פורים שחל בע"ש כגון י"ד לבני פרזים וט"ו לבני כרכים מותר לגלח לכבוד שבת.** ב"ד סי' תצ"ז. וכ"ה דעת הער"ה או' ג' וכ"כ היפ"ל תח"ה אות א' בשם עיני דוד. מיהו בתשו' דבר משה סי' ע"ד חוכך להחמיר בישראל ודוקא ע"י עכו"ם שרי יעו"ש. וכ"כ הרב פה"א ח"א דף מ"ד ע"ד דכן עשה מעשה פה עה"ק ירושת"ו בשנת התק"ה ואסר להם שיסתפרו ע"י ישראל ביום ששי שחל בו פורים יום ט"ו והסכימו עמו בעלי הוראה יעו"ש. וכ"פ הרב בן א"ח פ' תצוה או' כ"א. ועיין לעיל סי' תרפ"ח או' מ"ט:

יב **יב) שם. או אבורנקי וכו'** אילן שצלו נאה כגון אילן שכופפין אותו ע"ג כלונסות ויתידות והמלכים אוכלין תחתיו בימות החמה ומתעדנין בה במיני שמחות. רש"י מגילה ה' ע"ב:

יג **יג) שם בהגה. כגון לכתוב פסקי הלכות.** ופשטי מקראות ואגרת שלום ומזכרת חובותיו וכן כל דבר שא"צ עיון גדול. ב"י בשם או"ח. מט"מ סי' תתרי"ו. מ"א סק"ד. ח"א כלל קנ"ה או' ל"ד. מ"ב או' ו' ומ"מ יש ליזהר שלא ימשיך בה ויתבטל משמחת פורים. סידור רב יעב"ץ. מ"ב שם:

יד **יד) [סעיף ב'] אבל לאסור את של זה בזה אינו מנהג.** ובדרשות מהרי"ל ה' פורים ובאבודרהם משמע דיש לנהוג כן. וכ"כ הפר"ח להוכיח מדברי הש"ס דהיכא דנהוג בשני הימים הוי מנהג היפך מ"ש הש"ע יעו"ש. אבל הברכ"י או' ז' כתב על דברי הפר"ח הנז' דאין זה הוכחה והכי משתמען דברי הפו' דליכא מנהגא אלא ביום הקריאה וכמו שפסק הש"ע יעו"ש:

טו **טו) שם. אבל לאסור את של זה בזה וכו'** בש"ס משמע דעיירות שיש ספק אם מוקפים חומה מימות יב"נ שפיר הוי מנהג לאסור בשניהם. יא"פ. וכ"כ בי"ע או' ו':

טז **טז) שם. אבל לאסור את של זה בזה וכו'** אבל באבודרהם כתב דאף ביום שני נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה. ד"מ או' א' יא"פ שם:

יז **טוב) [סעיף ג'] יום י"ד ויום ט"ו אסורים בהספד.** ומקום שנהגו שביום ז' הולכין על הקבר לקונן אסור בפורים אלא האבל לבדו ילך שם עם חזן אחד ויאמר לו השכבה ואפי' בערב פורים אסור לילך שם שלא יחשבו העולם שאבילות נפסק מחמת פורים. הר"ש הלוי בתשו' חא"ח סי' י"ג. כנה"ג בהגה"ט. עו"ש או' ב' מ"א סק"ה. א"ר או' ג':

יח **יח) שם. אסורים בהספד וה"ה שאסור בבכיה.** בית יהודה א"ח סי' כ"ד. ברכ"י או' ח' שע"ת או' ד':

יט **יט) שם. אסורים בהספד ותענית.** ודין תענית חלום עיין לעיל סי' תרצ"ה סעי' ב' בהגה ובדברינו לשם בס"ד:

כ **ך) שם. והנשים מענות וכו'** אבל אסורות לבכות ולקונן על מת שיש כמה ימים שמת ומיהו אין למחות בידם דמוטב וכו' בית יהודה סי' הנז' ברכ"י או' ט' שע"ת שם:

כא **כא) שם. נקבר המת לא מענות וכו'** והנ"מ לאינש דעלמא אבל לת"ח בין בחו"ה בין בר"ח חנוכה ופורים מענות ומקוננות כדרכן בחול והר"מ בפניו אבל שלא בפניו לא. ויום שמיעה אפי' רחוקה כבפניו דמי. ש"ע יו"ד סימן ת"א סעי' ה' לבוש. ולענין צדוק הדין וכו' עיין לעיל סימן ת"ך ובדברינו לשם בס"ד:

כב **כב) [סעיף ד'] כל דברי אבילות נוהגים בחנוכה ופורים.** מיהו ביו"ד סי' ת"א סעי' ז' כתב בש"ע שם דאין אבילות נוהג בפורים לא בי"ד ולא בט"ו אלא רק דברים שבצנעה נוהג יעו"ש. וכ"כ הכס"א אות ב' דהעיקר כמ"ש ביו"ד סימן ת"א דדוקא דברים שבצנעה נוהג יעו"ש. וכ"כ הברכ"י או' יו"ד דלענין הלכה נקטינן כמו שפסק מרן בב"י יו"ד ובש"ע שם שלא להתאבל דהלכה כדברי המיקל באבל וכן עלתה הסכמת הב"ד סי' תצ"ז וכן הורינו הלכה למעשה עכ"ל. והב"ד השע"ת או' ו' וכ"כ השו"ג או' ט"ז. וכ"ה דעת מור"ם ז"ל בהגה. וכ"פ הלבוש. עו"ש אות ג' וכ"ה דעת האחרונים. ועיין לקמן אות כ"ה:

כג **כג) שם הגה. ומ״מ ילך לבהכ״נ וכו׳** צ״ע דהא הרב״י פסק בסעי׳ ה׳ שלא יצא מפתח ביתו וא״כ הו״ל לכתוב בלשון י״א וכו׳ מ״א סק״ו. והא״ר או׳ ו׳ כתב לתרץ דמ״ש הש״ע בסעי׳ ה׳ שלא יצא מפתח ביתו היינו כשיש לו מנין בביתו. וכ״כ הנה״ש או׳ ג׳ מ״ב או׳ יו״ד. ועיין לקמן או׳ ל״א:

כד **כד) שם בהגה. לשמוע המגילה.** אבל תפלת מעריב יתפלל בביתו. מ״ב או׳ י״א. וכ״כ ח״א כלל קנ״ה או׳ ל״ו. ועיין לקמן או׳ כ״ח:

כה **כה) שם בהגה. וי״א שאין אבילות נוהג בפורים וכו׳** הב״ח ורש״ל ופרישה העידו שהמנהג להתאבל וכ״כ מהרי״ל ועכשיו גרירי עלמא בתר דברי רמ״א. מ״א סק״ז. וכ״כ לעיל או׳ כ״ב יעו״ש. ונ״ל דיזהר בכולם חוץ מנעילת הסנדל וישיבה ע״ג קרקע מפני הבריות ומכ״ש שאסור לראות כל מיני שמחות מ״א שם. ח״א שם. מ״ב או׳ י״ב:

כו **כו) ומותר** לאבל אחר ז׳ על שאר קרובים או לאחר ל׳ על אביו ואמו להגן בפורים לשמח אחרים וכ״ש אם ילך לגנן לשמחת מצוה דיאה ויאה. זקן אהרן סי׳ רי״ד. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ו או׳ כ״ב. פ״ת:

כז **כז) ולענין** לקרות האבל המגילה בבהכ״נ אם אין שם אחר בבהכ״נ מי שיודע כ״כ לקרות בדקדוק האותיות ונקידות וטעמים כמותו טוב יותר שיקראנה האבל כמ״ש ביו״ד לענין להתפלל השבתות ויו״ט. תשו׳ בנין עולם סי׳ ל״ה. פ״ת. מ״ב או׳ י״ב:

כח **כח) שם בהגה. אבל דברים שבצנעה נוהג.** ויתפלל בביתו ואח״כ ילך לבהכ״נ לשמוע מגילה. טור. וכ״כ בלבוש. מיהו משמע בטור דבשחרית הולך לבהכ״נ לתפלה. מ״א סק״ח. וכ״פ ח״א כלל קנ״ה או׳ ל״ו. דה״ח או׳ ב׳ מ״ב או׳ י״ג. ועיין לקמן או׳ ל״א:

כט **כט) שם בהגה. עולה לו למנין שבעה וכו׳** ואפי׳ מת בפורים וכמ״ש סי׳ תקמ״ח סעי׳ ב׳. מ״א סק״ט. ור״ל דשם כתוב לענין יו״ט שני וא״כ כ״ש לענין פורים:

ל **ל) [סעיף ה׳] לא יצא משם וכו׳** כ״כ ב״י בשם הרוקח. ונ״ל דבמקום הרוקח היו אוכלין סעודה ג׳ קודם מנחה אבל לדידן צריך לילך לביתו לאכול סעודה שלישית. ואיתא במהרי״ל כשהיה אבל באמצע השנה הלך במו״ש לבהכ״נ ועמד בפתח בהכ״נ עד שאמר ברכו ואח״כ חזר לביתו עכ״ל ש״מ שמותר לילך לבהכ״נ (קודם ברכו דעדיין קדושת שבת עליו אלא דאחר ברכו חזר לביתו משא״כ הכא כיון שפורים במו״ש א״כ כיון שהלך קודם ברכו יהיה שם עד אחר תפלה ומגילה כמו אם היה בבהכ״נ מבע״י משא״כ בחיל צריך להתפלל בביתו ואח״כ ילך לבהכ״נ כמ״ש מ״א סק״ח. לב״ש) כ״ש בפורים די״א דאין אבילות נוהג. מ״א סק״י. ר״ל כ״ש בפורים במו״ש דמותר לילך שם קודם ברכו ולהשאר שם עד אחר תפלה וקריאת המגילה. והיינו אם אין לו מנין בביתו וכמ״ש בהגה בסעי׳ הקודם:

לא **לא) שם. ולמחרת לא יצא מפתח ביתו.** מיהו ביו״ד סי׳ שצ״ג סעי׳ ג׳ כתב שם בש״ע ואנו נוהגין שבכל יום קריאת התורה יוצא לבהכ״נ עכ״ל ולפ״ז ביום י״ד לבני פרזים וביום ט״ו לבני כרכים שקורין בתורה מותר לילך לבהכ״נ בשחרית. וכ״כ המאמ״ר או׳ ב׳ וכ״כ לעיל או׳ כ״ח. ובמקום שקורין המגילה בשני ישים מספק וביום שני אין קורין בתורה ואין לו מנין בביתו יש להתפלל בביתו ואח״כ ילך לבהכ״נ לשמוע המגילה וכמ״ש לעיל או׳ כ״ד לענין תפלת ערבית. ואפשר לדעת הש״ע שכתב ואנו נוהגין שבכל יום וכו׳ ה״ה לקריאת המגילה וכיון שמותר לילך לקריאת המגילה מותר לילך קודם תפלה כדי להתפלל ג״כ עם הצבור ובין בערבית ובין בשחרית מותר. ועיין לעיל סי׳ תר״צ או׳ קט״ז:

לב **לב) [סעיף ו׳] יש מי שאומר שהאבל חייב וכו׳** כ״כ הרא״ש במו״ק בשם ר׳ מאיר ז״ל ונת׳ שם הטעם משום דהאבל חייב בכל המצות האמורות בתורה. שו״ג או׳ ח״י. והא דכתב אותה בש״ע בשם יש מי שאומר אעפ״י שלא הביא פלוגתא בזה בב״י מ״מ כן דרכו של הרב״י סברא שלא מצאה כ״א בפוסק א׳ כותב אותה נמי בשם יש מי שאומר מיהו ביו״ד סי׳ ת״א סעי׳ ז׳ כתב אותה בסתם:

לג **לג) שם. יש מי שאומר שהאבל חייב וכו׳** אפי׳ תוך שבעה כ״מ בטור וכ״מ ביו״ד שם וכ״כ העו״ש אות ד׳ מ״ב או׳ י״ז. וכ״כ במט״מ סימן תתרי״ז אלא שכתב שם במט״מ ודוקא בשר או מעות ישלח. ולא תפנוקים העשויים לשמוח בפורים יעו״ש. וכ״כ בס״ח סי׳ תשי״ג. מ״א ס״ק י״א. ח״א כלל קנ״ה או׳ ל״ז. דה״ח או׳ ג׳ מ״ב או׳ י״ח. מיהו בשה״ג פ׳ אלו מגלחין בשם ריא״ז כתב דאבל פטור משלוח מנות תוך ז׳ ואחר ז׳ ישלח בצנעה לאחד מקרוביו או לאחד מן העניים. והב״ד העו״ש שם. ולענין דינא ק״ל כדעת רוב הפוסקים דחייב:

לד **לד) שם. חייב לשלוח מנות.** וכ״ש דחייב במתנות לאביונים. ח״א שם דה״ח שם. מ״ב או׳ י״ז:

לה **לה) שם הגה. אבל אין שולחין לאבל וכו׳** אפילו דבר שאינו עשוי לשמוח. מט״מ סי׳ תתרי״ח. מ״א שם. א״ר או׳ ח׳ ח״א שם. מ״ב או׳ י״ט. ואם האבל הוא עני מותר לשלוח לו מעות דלא גרע מצדקה. מ״א שם. א״ר שם. ח״א שם. דה״ח שם. מ״ב שם. ואפי׳ לאבל תוך ז׳ דה״ח שם. מ״ב שם.

וה״ה דמותר לשלוח לו דבר מאכל בתורת צדקה רק שלא יהיה של שמחה. א״ר שם:

לו לו) שם בהגה. כל י״ב חודש. היינו לאביו ולאמו אבל לשאר קרובים כל ל׳:

לז לז) שם בהגה. וכמ״ש ביו״ד סימן שפ״ה יעו״ש. כוונתו להורות דבמקום שאין נוהגין אבילות בפורים כמ״ש סעי׳ ד׳ א״כ דינו כשבת ומותר לשלוח במקום שנהגו לשאול בשלומו. מ״א ס״ק י״ב. א״א או׳ י״ב. והיינו דבר שאינו של שמחה ותוך ל׳ לא ישלחו לו. דה״ח שם. מ״ב או׳ כ״א:

לח לח) שם בהגה. אלא א״כ מחל האבל על מנתו. דאין נותנין לאדם מתנה על כרחו. ביאורי הגר״א. מ״ב או׳ כ״ב:

לט טל) [סעיף ז׳] יש מי שאומר וכו׳ כ״כ ב״י בשם או״ח ולפי שלא מצאה כ״א בפוסק אחד כתבה בש״ע בשם יש מי שאומר אעפ״י שלא הביא פלוגתא בזה בב״י וכמ״ש לעיל או׳ ל״ב יעו״ש ועוד י״ל מפני שכתב לעיל סעי׳ ד׳ כל דברי אבילות נוהג וע״כ כתב זה בשם יש מי שאומר:

מ מ) שם. שאונן מותר וכו׳ אונן נקרא כ״ז שלא נקבר המת. ועיין ביו״ד סי׳ שמ״א כל דיני אונן.

מא מא) שם. שאונן מותר בבשר ויין וכו׳ והגם דכתב הש״ע לעיל סעי׳ ד׳ דאבילות נוהג בפורים מ״מ באנינות ס״ל לדיעה זו דאינו נוהג מהטעם שכתב דלא אתי עשה דיחיד וכו׳:

מב מב) שם. שאונן מותר בבשר ויין וכו׳ דוקא ביום משום סעודת פוריה אבל לא בלילה וצ״ל שמת בערב דליכא שהות לקוברו דאי איכא שהות לקוברו קוברו תחלה ואח״כ יסעוד בבשר ויין בהתר גמור. שי״ג אות ך׳ ועיין לקמן או׳ מ״ז:

מג מג) שם. דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים וכו׳ וי״א דאפי׳ עשה דרבים דרבנן לא דחי כמ״ש לעיל סי׳ תקמ״ח סעי׳ ג׳ מ״א ס״ק י״ג. כלומר דשם מבואר די״א שאין שום אבילות דאו׳ אפי׳ אבילות דיום א׳ והילכך אפי׳ עשה דרבנן של רבים לא דחי. מאמ״ר או׳ ג׳:

מד מד) שם. ודחי עשה דרבים וכו׳ אבל מה שדוחה האנינות כל העשין שבתורם בשאר ימות השנה נראה דהיינו משום דלא חשיב עשה דרבים אלא כגון שמחת פורים שהיא מצוה על כל ישראל יחד אבל שאר מצות כגון ק״ש ציצית ותפילין לא הוו אלא כמצוה דיחיד. א״נ דוקא שמחת פורים דוחה אבילות דאונן ושמח הם שני הפכיים ואם חל עליו אנינות ממילא אינו שמח והילכך כיון ששמחת פורים היא עשה דרבים ואנינות עשה דיחיד דוחה דרבים לדיחיד אבל בעלמא מיד שמת לו מת חל עליו אנינות ונפטר מכל מצות האמורות בתורה. נה״ש או׳ ד׳ ועיין ביו״ד סי׳ שמ״א:

מה מה) שם. שהם כדברי תורה. ואע״ג דביו״ט שני פסק המחבר לעיל סי׳ תקמ״ח סעי׳ ג׳ דנוהג צ״ל דדברי קבלה עדיף. ועוד נראה דהא דאינו אסור בבשר ויין ודאי דמדרבנן לחוד הוא וידחה מפני שמחת פורים שהוא מדברי קבלה. יא״פ:

מו מו) שם. בהגה. ונ״ל דדוקא בלילה וכו׳ חייב במקרא מגילה ותפלה וק״ש אעפ״י שמתו מוטל לפניו כיון דלא חל עליו אנינות אבל ביום שרוצה לקוברו קבורת מיתו קודם כמ״ש לעיל סי׳ תרפ״ז קוברו ואח״כ קורא וכו׳ לבוש. וכ״כ המ״א ס״ק ט״ו דמ״ש בהגה ונ״ל דוקא בלילה קאי אמגילה אבל בשר עכ״פ לא יאכל בלילה יעו״ש. וכ״כ א״ר או׳ יו״ד. מ״ב או׳ כ״ד. ומיהו יש מפקפקים בדברי מור״ם הנז׳ שכתב שחייב במקרא מגילה וכו׳ בלילה דהא אפי׳ בליל יו״ט ב׳ יש פלוגתא בזה כמ״ש לעיל סימן תקמ״ח או׳ כ״ג יעו״ש וכ״ש בליל פורים דעיקר השמחה אינה אלא ביום וע״כ כתב הדה״ח או׳ א׳ דאונן בפורים בליל י״ד ישמע קריאת המגילה מאחר. וכ״כ מ״ב או׳ כ״ה. וכ״כ שם באו׳ כ״ג לענין ליל יו״ט שני דישמע הקידוש מאחר יעו״ש. ומשמע מדברי האחרונים הנזכר אבל מק״ש ותפלה פטור כמו שאר לילי החול אבל ח״א כלל קנ״ה או׳ ל״ח פסק כדברי מור״ם ז״ל דיקרא ק״ש ויתפלל ומיהו עיין לעיל סי׳ ע״א סעיף א׳ דאם יש מי שמשתדל בשבילו רשאי לקרות ק״ש ולהתפלל אפי׳ בימי החול יעו״ש וא״כ כ״ש בליל פורים:

מז מז) שם בהגה. אבל ביום שרוצה לקברו קבורת מיתו קודם כמ״ש סי׳ תרפ״ז וכו׳ עיין מ״ש שם סי׳ תרפ״ז דיש חולקים (ר״ל וסוברים מקרא מגילה קודם כמ״ש בדברינו לשם או׳ י״ג יעו״ש) וכן נוהגין לקברו אחר יציאת בהכ״נ ומ״מ נראה דפטור מתפלה וק״ש. וגם נ״ל דאעפ״י ששמע המגילה בצבור יקראנה שנית אחר שנקבר המת כי תלמוד ערוך הוא דאונן פטור מכל המצות. ואע״ג דאמרינן מקרא מגילם קודם היינו באחר אבל האונן פטור עד שיקברנו. מיהו לפי מ״ש בסימן ע״א דאם רצה להחמיר רשאי (והיינו אם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורם) אם כן יוצא במה ששמע בצבור דהא עיקר דמקרא מגילה קודם למת וא״כ חייב במקרא מגילה ומ״מ לא יניח תפילין דאיקרי פאר. מ״א ס״ק ט״ז. ור״ל לפי מ״ש בסימן ע״א סעי׳ א׳ דאם יש לו מי שישתדל בשבילו ורצה להחמיר על עצמו לקרות ק״ש ולהתפלל רשאי ה״ה דיוצא בקריאת המגילה ששמע בצבור רק לא יניח תפילין דאקרי פאר. מיהו הא״ר אות י״א כתב דלא יקרא המגילה עד אחר הקבורה דהא זמנה כל היום ויכול להניח תפילין יעו״ש אבל ח״א כלל קנ״ה או׳ ל״ח פסק כדברי מ״א דלא יניח תפילין כיון שהוא יום ראשון לקבורה כדין אבל וכ״פ דה״ח או׳ א׳ ולענין תפלה כתב ח״א שם דימתין עד לאחר הקבורה ואז

יקרא ק״ש ויתפלל ויקרא המגילה. וכ״כ וה״ח שם. והיינו אם יש זמן אח״כ אבל אם אין זמן אח״כ אם יש מי שישתדל בשבילו רשאי לקרות ק״ש ולהתפלל ולקרות המגילה קודם קבורה כנז׳ אך אם היה סובר שלא ישאר זמן אח״כ וקרא את המגילה או שמע קודם ואחר כך נשאר זמן טוב לחזור ולקרות אחר כך בלא ברכה כן הוא דעת האחרונים:

מח **מח) שם בהגה דלא עדיף מיו״ט ושבת וכו׳** כלומר ביו״ט ב׳ כשקוברו ובשבת שמחשיך על התחום פטור מכולם כ״ש כאן. מ״א ס״ק י״ז. ועיין לעיל סי׳ ע״א סעי׳ ב׳ ובדברינו לשם בס״ד:

מט **מט) אסור** להודיע אבילות בפורים. פנים מאירות ח״א סי׳ צ״ט. מל״ח סי׳ ל״א או׳ ל״ד:

נ **נ) וחנות** שמוכר דברים לצורך פורים ושותפו אבל פותח ומוכר אפי׳ יום א׳ לאבילות. משד״ר סוף הסי׳ מל״ח שם או׳ ל״ב:

נא **נא) [סעיף ח׳] מותר לישא אשה בפורים.** כ״כ ב״י בשם תשו׳ הרשב״א והטעם כתוב שם משום דושמחת בחגך כתיב בחגך ולא באשתך אבל בפורים מותר יעויין שם. והמ״א בסוף הסימן כתב לפי מ״ש רסי׳ תקמ״ו דק״ל כמ״ד אין מערבין שמחה בשמחה גם הכא אסור לכן יעשה החופה בי״ג עכ״ל וכ״כ הפר״ח דאסור לישא אשה בפורים. וכ״כ העט״ז והברכ״י או׳ י״ב כתב דהרב מופת הדור כמהר״ר יצחק הכהן זלה״ה עם היות שהיה תלמיד הפר״ח הורה הלכה למעשה לישא בפורים כהוראת מרן. והב״ד השע״ת או׳ י״ב וכתב וכן פשט המנהג במדינות אלו עכ״ל נמצא דדבר זה בפלוגתא שניא וע״כ אם אפשר יש לעשות הנישואין קודם רדי לצאת אליבא דכ״ע ואם א״א מחמת איזה סיבות אז יש לסמוך על המתירין. ואם אפשר יש לעשות סעודת פורים קודם החופה:

נב **נב) ומ״ש** הלבוש לפי מ״ש סימן תרפ״ח סעיף ו׳ דאין לעשות סעודת פורים בשבת א״כ ה״נ אסור לעשות סעודת נישואין בי״ד כבר דחה סברא זו בד״מ או׳ ה׳ וכתב דלא דמי יעו״ש וכן המ״א ס״ק י״ח כתב לדחות סברא זו של הנבוש יעו״ש ועוד דגם בסעודת פורים יש מתירין לעשותה בשבת כמ״ש בדברינו לשם אות מ״ה יעו״ש וע״כ אין לחוש לזה:

נג **נג) מי** שחל יום ז׳ לאבלותו ביום פורים אסור לו לעשות הנישואין ביום פורים דהרי פורים הוא כשבת דעולה ואינו מפסיק. פחד יצחק ערך אבילות בפורים. בי״ע או׳ י״ג. עיקרי הד״ט סי׳ ל״ו או׳ ט״ל. פ״ת:

נד **נד) פורים** ליל י״ד ויומו אומרים ז׳ ברכות אפי׳ ליכא פנים חדשות. גופי הלכות. שו״ג אות ב׳ במחו׳ מל״ח סי׳ ל״א או׳ ט״ל:

נה **הנ) אשה** שאירע ליל טבילתה בפורים לא תאכל בשר ביום פורים אלא תבשיל של בשר. דבר משם סי׳ מ״ז והעיד שכן הורה מורו הרב מהרי״ד ז״ל יעו״ש שו״ג שם או׳ ג׳:

נו **נו) שם בהגה. וכ״ש שמותר לעשות פדיון הבן.** דהא אף במועד שרי. ד״מ אות ה׳ ועיין לעיל סימן תקמ״ו סעיף ד׳:

נז **נז) שם בהגה. מה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים וגבר לובש שמלת אשה וכו׳** עיין להב״ח ביו״ד סי׳ קפ״ב שדחה דברי מהר״י מינץ הללו ועיין גם להרב כנה״ג מ״ש בזה ודבריהם אמת ויציב והירא את דבר ד׳ ירחיק עצמו מאלו הדברים. כס״א או׳ ג׳ והב״ח שם אייתי מתניתא בידים דברי מהר״א ממיץ בס׳ יראה סי׳ צ״ו דאסר אפי׳ בשמחת חתן וכלה יעו״ש. וכן מצאתי שאסר הר״מ לחתן וכלה וכתב שלא יעלה על הדעת שמפני היותם חתן וכלה הותר להם איסור תורה וד״ק באורך הנה הנס בתחלת החידושים הכתובים בריש ס׳ מעשה רוקח יעויין שם. ברכ״י אוח י״ג. בי״ע או׳ יו״ד:

נח **חנ) שם בהגה. וכן בני אדם החוטפים וכו׳** משעת קריאת המגילה עד ליל סעודת פורים שהם ב׳ לילות ויום א׳ תה״ד סי׳ ק״י. א״ר או׳ ט״ז. מ״ב או׳ ל״ב:

נט **טנ) שם בהגה. אין בזה משום לא תגזול וכו׳** ולפ״ז מותר לברך עליה. א״ר או׳ י״ז. מ״ב אות ל״א:

ס **ס) שם בהגה. הואיל ונהגו כך.** ואני אומר לא משנת חסידים הוא ושומר נפשו ירחק מזה ללבוש כלאים אפילו דרבנן או לחטוף מחבירו שלא ברשות כי זה הוא שמחת הוללות וכבר כתבנו לשמוח שמחה של מצוה. של״ה דף רס״א ע״ב. א״ר שם. מ״ב שם. וגם בפורים אסור למלא שחוק פיו כמ״ש לעיל סי׳ תק״ס או׳ ט״ל יעו״ש:

סא **סא) מה** שנהגו ללמוד מס׳ שכורים הוא איסור חמור. עיין בס׳ דבר שמואל סימן קצ״ג וי״א בהגב״י ובס׳ ברית מטה משה דף ג׳ ובס׳ כבר לאדן בפי׳ מס׳ כלה דק״ח ע״ב יעו״ש. רו״ח או׳ ח׳:

סימן תרצז

א) [סעיף א'] **יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון וכו'** ואין עושין פורים אלא באדר הסמוך לניסן כדי לסמוך גאולה לגאולה גאולת מרדכי לגאולת משה ושמא תאמר נעביד בתרווייהו ת"ל בכל שנה ושנה מה כל שנה ושנה פעם אחת אף בעיבור פעם אחת ומה כל שנה ושנה באדר הסמוך לניסן אף בעיבור באדר הסמוך לניסן. לבוש. ועיין לעיל סי' תרפ"ה או' א':

ב) **שם. יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון.** ולכ"ע אין אומרים על הנסים כיון דאין קורין המגילה. מ"א סק"א. א"ר או' א' מ"ב או' א' ואם אמרו אין מחזירין אותו. חמ"מ או' א' מ"ב שם. ועיין לעיל סי' תרצ"ג או' ט"ו:

ג) **שם. אין נופלין על פניהם וכו'** ושלא לומר בהם אל ארך אפים. ואם חל בשבת אין אומרים צדקתך וכו' ד"מ או' ב' לבוש. א"א או' א' כר"ש. מ"ב או' ב' ואין נופלין על פניהם בערב בי"ג וכן נוהגין. שו"ג או' ג':

ד) **שם. ואסור בהספד ותענית.** אבל אבילות נוהג לכ"ע א"ר או' א' מש"ז או' א' כר"ש. מ"ב או' ג':

ה) **שם. ואסור בהספד ותענית.** ואם נדר בפי' להתענות בפורים קטן י"ל דחל הנדר דהוי רק מנהג בעלמא אבל בסתם ב' וה' של כל השנה י"ל דעתו היה לבד פורים קטן. מש"ז שם. כר"ש. מ"ב שם:

ו) **שם. ואסור בהספד וכו'** אבל לענין עשיית מלאכה אין איסור בראשון כי גם בשני אין בו איסור כ"א במקום שנהגו. ב"י בשם סמ"ק. עט"ז. א"ר שם. א"א או' א'. בגדי ישע:

ז) **שם. ואסור בהספד וכו'** הרב המאירי כתב לא נתברר לי אם נאסר של זה בזה וכן אם נאסר לפניהם ולאחריהם או לא יעו"ש ודעת כל הפו' דשני הימים אסורים והכלבו כתב דאף לפניהם ולאחריהם אסור יעו"ש אבל אנן ק"ל דאפי' אדר ב' לפניהם ולאחריהם מותרים בהספד ואפי' תענית נראה דמותר ואע"ג דבסי' תרפ"ו הסכימו האחרונים לאסור באדר א' סמכינן על המתירים יעו"ש. ער"ה אות א' ועיין לעיל סי' תרפ"ו או' ג':

ח) **שם בהגה. בי"ד שבאדר ראשון.** אבל לא בט"ו. טור וב"י. ואפי' לבני כרכים. א"א אות א' מ"ב או' ד' והא"ר אות ב' כתב דבלבוש ומנהגים משמע דגם בט"ו מרבים במשתה ושמחה וזה שכתב רמ"א וטוב לב משתה תמיד:

ט) **שם בהגה. וטוב לב משתה תמיד.** אפשר לרמוז כי טוב רומז אל התורה כמ"ש כי לקח טוב נתתי לכם וכו' וגם משתה רומז אל התורה כמ"ש לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. והעוסק בתורה לשמה מאריך חיים כמ"ש אורך ימיה בימינה. וז"ש וטוב לב ר"ל שהעוסק בטוב שהיא התורה מכל לב ר"ל לשמה אז משתה תמיד ר"ל יזכה לעסוק בתורה תמיד וע"ד שאז"ל מצוה גוררת מצוה ור"ל שיאריך חיים הרבה ויעסוק בתורה תמיד וכמ"ש כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות **חיים**:

ט) נכתב ונחתם בעזר בורא עולם